

f littera sexta alphabeti Latini. 1 gener. (ad significandum punctum: l. 5): CONSUE. Trev. 32 vasa per digamma, id est F, signata. HERM. AUGIENS. mens. astrolab. p. 204,36 ex his quinque partibus IIII utrinque circa C secerne et punctis superiorius F, inferiorius G inscribe eqs. CHRON. reg. a. 1162 p. 109,44 (rec. II, codd. B1, B2, C2) duo gamma esse F, primam litteram nominis Friderici imperatoris. CONR. MUR. summ. p. 142,23 Fridericus per capitales F et R cum titella (sc. breuiatur). 2 mus. (de re v. LexMusLat. vol. II. s. v. 'f'): a de littera significativa neumatibus addita ('Romanusbuchstabe'): NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35 f, ut cum fragore seu frendore feriat, efflagitat (item FRUTOLF. [?] brev. 14 p. 103,2). b ad tonos significandos: PS. ODO CLUN. dial. 2 p. 253^b scribe ... pro F aliam f. COMM. microl. 70 p. 105 a voce D in F est semiditonus. 333 p. 119 in diapason F f. saepe. v. et vol. III. p. 1,13. in mensura cymbalorum: THEOPH. sched. 3,86 p. 158,23 dividat (sc. quicumque vult facere cymbala) ceram G per octo et tantum det F litterae, quantum est in summa eius (sc. G) et insuper octavam eius partem. CYMBALA I 4 accipe totum E et eius VIII^{am} partem et fac F eqs. ibid. al. 3 math. numerum XL significans: CARM. de litt. 7 sexta quater decem gerit F, qui distat ab alpha; XXXX. 4 comput. ad significandam litteram dominicalem ('Sonntagsbuchstabe'; de re v. H. Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung. 142007. p. 4. 134sq.): LIBER ordin. Rhenaug. p. 241,27 in eo ... anno, cum dies dominica in f evenerit (sim. p. 241,36).

*fa syllaba. (suspensa ex famuli) syllaba in solmisatione ad designandum quantum tonum hexachordi adhibita (usu mus.; de re v. LexMusLat. vol. II. s. v. 'fa'): LIBER argum. 9 ut re mi fa sol la la sol fa mi re ut. IOH. AEGID. mus. 7,7sq. fa ut duas habet voces, fa ... et ut, sed fa cantatur per B quadratum. al.

fabā, -ae f. script.: fav(a): l. 39.53. p. 2,10.17. al. -bb-: ROGER. SALERN. chirurg. 1,972. ibid. al. acc. sg. -um: l.48. sing. pro plur.: l.38.39.42.45. persaepe.

1 κύαμος, Vicia faba L. – Bohne, Sau-, Pferde-, Acker-, Puffbohne (et de planta et de fructu): a in univ.: α usu communi: LEX Sal. Pipp. 38,2 si quis nabina, -a ... in agro furaverit eqs. RECEPT. Lauresh. 4,56 fava fresa infundis in vino. CAPIT. reg. Franc. 32,70 quod in horto omnes herbas habeant: ... -as maiores, pisos Mauriscos. WALAHFR. exord. 19 p. 491,30 -a ... abstinentium cibus est. CONSTANT. AFRIC. coit. 13,30 -e nutriunt et ventositatem faciunt. EMO chron. 75 -a ... ante festum beati Bonifacii effloruit. persaepe. in tributis: CAPIT. reg. Franc. 128,25 p. 254,19 -a modium I, pisos modios XII. CHART. Sigeburg. 53 p. 119,23 IIII maldaria siliginis et unum -e. CHART. Tirol. notar. I quinquaginta modios inter frumentum et -um vel herbegiam (sim. 334 p. 157,36). persaepe. β cinis fabarum tritarum (in aqua solutus) – (in Wasser gelöste) Bohnenasche: GEBER. clar. 1,69 suspende petiam in olla, in qua bulliat -a (cf. notam ed.). b in mensura (magnitudinis): RECEPT. Lauresh. 3,25 dabis (sc. antidotum) in modum fave magnitudine. THEOPH. sched. 3,9 grana rotunda sicut -ae. TRACT. de chirurg. 694 (in marg.) lupinus oculorum est apostema in palpebris oculorum in modum -e vel ciceris. al. c in proverbio: ALBERT. STAD. Troil. 3,601 rodere malo -am, quam cura praepete rodi (cf. H. Walther, Proverbia nr.

26914). 3,822 cum velut ob nigram sint ea bella -am. ANNAL. Worm. a. 1233 p. 147,32 a sua fide ad valorem -e nunquam declinaverunt cives. al. d in nomine loci: CHART. ord Teut. (Thur.) 286 (a. 1277) V agros sitos in prato -arum ... fratribus ... contulimus (sc. comes). 2 de aliis plantis: a faba silvestris i. q. Sedum telephium (L.) – Große Fetthenne (cf. Hegi, Flora. IV/2. p. 524sq.): v. vol. II. p. 1982,10. adde l.33. b faba Syriaca i. q. Celtis australis – Südlicher Zürgelbaum (cf. Hegi, Flora. III. p. 122): RECEPT. Lauresh. 3,24 dabis (sc. antidotum) in modum fave siriace. c faba Aegyptia(ca) i. q. Nelumbium speciosum – Indische Lotusblume (cf. Hegi, Flora. III. p. 438): α in univ.: ALBERT. M. veget. 6,337 egyptia -a et nabathia sunt magis probatae in virtutibus -arum. fort. huc spectat: ALPHITA I p. 298,27 lupinus -a Aegyptiaca idem. ibid. al. β in mensura (magnitudinis: l.17; ponderis: l. 16): RECEPT. Lauresh. 4,77 - Egyptius, id est -a Egyptia et pensat 9 IIII. ANTIDOT. Lond. p. 17,14 ad magnitudine fave Egyptiace. al.

fabaceus (fafa-, fava-, -at(i)us, -cius), -a, -um. script. faciadd(us): l.24. 1 ad fabam pertinens – zur Bohne gehörig, Bohnen-: DYNAMID. Hippocr. 2,98 cum uva passa et nucliatu limacis et lomento -io fracturas glutinat bulbus agrestis. 2 herba -a i. q. ?Sedum telephium (L.) – ?Große Fetthenne (cf. l.6): FRAGM. mul. II 59 herba faciada manip. II. RECEPT. Sangall. I 58 herba artemisia et gallamentis et fafatia, quae in fontis nascitur, pariter teris in vino. TRACT. de caus mul. 95 p. 55,10 erba favata manip. I. ellipt.: TRACT. de caus. mul. 2 favata.

fabaria (fava-, -ber-), -ae f. 1 Sedum telephium (L.) – Große Fetthenne (cf. l.6): GLOSS. Roger. I A 1,9 p. 527,33 recipe -e. WILH. CONG. chirurg. 764 morsus galli, -a et consimilia. 1637. fort. huc spectat: ALPHITA I p. 295,30 iposelina aquatica herba est nascens in aquis locis habens folia fabae foliis similia, unde a vulgo -a (item II p. 86,19). II p. 61,16sq. faba est herba, quae dicitur -eria inversa vel -a aquatica. 2 ager fabarum – Bohnenfeld: LEX Sal. Merov. 27,7 si quis in orto alieno furaverit vel in furtum ingressus fuerit aut in napinam vel in -am, in pisariam. 27,12 in nabina, in fav-a (LEX Sal. Karol. 27,12 -am). in nomine loci ('Pfäfers'): CONR. FAB. Gall. 12 p. 30,9 ego, qui hec scripsi, Cuonradus presbiter sancti Othmari, dictus de F-a.

*fabatinus (fava-), -a, -um. ad fabam pertinens, fabaceus – zur Bohne gehörig, Bohnen-: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 205,27 adiunge (sc. mixturae) farine fav-e (3,78,18 φαβατίνοῦ).

fabat(i)us v. fabaceus. **fabba** v. faba. 1. **fabella**, -ae f. script. -el(a): FABULAR. MIN. 1,2 (gloss.). metr. fāb-: l.55.57. al. 1 strictius i. q. narratio, parva fabula (ficta vel mendosa) – Erzählung, Märchen, (Lügen-)Geschichtchen: a in univ.: DESID. CAD. epist. 1,10 sicut nos ... mutuis solebamus relevare -is, ita iam nunc ... dulcicia Christi liceret ruminare praecepta. CONC. Karol. B I 33,61 aniles ... -as. NICOL. BIBER. carm. 1913 alter celeri pede saltat, alter -am recitat quandoque novellam. al. b de fabulis scriptis poetarum: ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,24 cum de excidio Troie vera quaedam permiscet Vergilius -is suis falsis. EUGEN. VULG. syll. 31^B,70 Cato -as mente serena dictat et ornat. al. fabula animalium – (Tier-)Fabel: ECBASIS capt. 39 raram si pono -am. GERHON. psalm. 64,142 p. 222,21 illud de -a Esopi, ubi

rana sufflando temptans se extendere ad magnitudinem bovis. *al.* 2 *latius*: a *sermo brevis – kurze Rede*: IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 9,17 hanc -am (locutionem B 6) egra voce retulit (*sc. episcopus moriens*): 'eqs.' b *fama, nomen – Gerede, Name*: COSMAS chron. 1,42 p. 78,6 nudius tercius dux nobilis, hodie truncus immobilis, cras vermibus esca, post tenuis favilla et inanis eris -a (*cf. Pers. sat. 5,152 fabula fies*).

2. **fabella*, -ae f. (faba) *parva faba – kleine Bohne, Böhnchen*: RUODLIEB II 3 torridula trita cum parvo polline mixta, hinc pilule facte si fient more -e eqs.

fabellator, -oris m. *narrator (fabularum) – (Geschichten-)Erzähler*: GERHOF. psalm. 33,2 p. 198,19sq. hanc (*sapientiam*) nescierunt filii Agar, -es et exquisitores prudentiae (*ex Vet. Lat. Bar. 3,23*) atque ... hanc nescit 'mundus ...' cum suis -bus argute loquentibus et argentum eloquentiae fabricantibus.

fabello (fave-), -are. 1 *fabulari – fabulieren, Geschichten erzählen*: RUP. TUIT. trin. 10,32 l. 1616 loquaces poetae, non solum in fluviis Aegyptiorum, sed in cunctarum -antes atque coaxantes paludibus gentium. 2 *loqui – reden, sprechen*: LEX Raet. Cur. 10,4,1 dilatores sunt, qui absconse ad principem de aliorum facultates male fav-ant. 25,4,6 gentiles, qui Latinum non intellegunt nec Latinum non -ant.

fabeo v. faveo.

faber, -bri m. *script. et form.*: fav(er): PACTUS Alam. 41,1. *sing.*: gen. -is: EKKEH. IV. carm. var. II 1,18. *abl.* -i: CHART. Bund. 975. *metr. fāb-:* ALDH. ad Acirc. 20,5. virg. II 230.

opifex, artifex, fabricator – Handwerker, einer der etwas herstellt (de re v. T. Erb, Philologus. 130. 1986. p. 266-269): 1 *latius*: a *in univ.*: a *proprie*: HRABAN. univ. 20,44 p. 558^A -r a faciando ferro impositum nomen habet, hinc derivatum est nomen ad alias artium materias -os vel fabricas dicere ... , ut -r lignarius. RATHER. epist. 19 p. 110,10 quid prodest, si -r optimus, instrumenta illius sint pessima? ANNALISTA SAXO a. 1074 p. 426,13 pater ipsius (*papae Gregorii VII.*) -r lignorum. CONR. MUR. summ. 6,61 p. 448,25 sutores pellifices, -i ferrarii, -i lignarii. v. et vol. I. p. 897,68. II. p. 303,47. III. p. 1753,16. β *per compar.*: HRABAN. univ. 20,44 p. 558^C -i sancti praedicatores (*sc. intelliguntur; spectat ad Vulg. I reg. 13*) ... ; -i regna gentium (*spectat ad Vulg. Zachar. 1,18sq.*). EKKEH. IV. carm. var. II 15,4 cives angelici sunt hi sub nomine -i (*spectat ad Vulg. Zachar. 1,18sq.*). γ *translate i. qui alius rei peritus est, qui aliquid perficit – Meister, Macher*: UNIBOS 75,1 confusionis trux -r nos seduxisti nequiter. BERNH. GEIST. dial. p. 16 rectores noctis, alumni nequitiae, -i scelorum cupaque magistri. b *de Deo creatore*: HRABAN. univ. 20,44 p. 558^Csq. -r ... Deus intelligitur pro eo, quod omnem fabricam coeli et terrae operatus sit. BENZO ad Heinr. IV. 1 p. 92,15 quia male tractaverunt *Iudaei* -um huius seculi. ALBERT. M. nat. bon. 193 tres illi magni -i, mundi fabricatores, scilicet Pater et Filius et spiritus sanctus. *al.* 2 *strictius i. q. ferrarius, aurifex – Metallbearbeiter, (Eisen-, Kupfer-, Gold-, Huf-)Schmied*: a *in univ.*: LEG. Burgund. const. I 10,3 qui -um argentarium occiderit. 10,4 -um ferrarium. 21,2 -um aerarium. STEPH. Wilfr. 38 vincula ferrea -os facere iussit *praefectus*. CARM. Cantabr. A 45,3 rota modos arte persone-mus musica, quibus uti constans gratuletur anima, ut a -is clarus didicit Pithagoras. THIETM. chron. 1,7 -r ille, qui ... torquem aureum, in quo Heinricus occidi deberet, ... preparabat. METELL. exp. Hieros. 6,757 -os armorum. CHART. Hall. 135 p. 131,16 proventus ... de -is ..., qui 'kleinsmide' nuncupantur. ACTA civ. Rost. B I 4,89 p. 93 Thetwardus -r equorum. *persaepe. v. et vol. I. p. 147,17. II. p. 2076,69sq. 2077,15*. b *in nominibus*: a *hominum*: GESTA Vird. cont. II 8 p. 521,2 floruerunt in hac ecclesia viri religiosi ... Wernerus dictus Paganus ... , Hugo dictus F-r. CHART. Const. 41 p. 50,31 presentibus ... Heinrico dicto Zwiche diacono, C. dicto F-r subdiacono. *persaepe*. β *locorum*: CHART. archiep. Magd. 379 p. 496,32 (a. 1182) in strata, quę dicitur -orum. CHART. Advoc. 95 actum in insula -i (*sim. 97*). ACTA civ. Wism. A 472 Conradus Mutere emit domum in platea -orum ('Großschmiedestraße').

985 in platea -orum (-arum ed.).

fabila v. favilla.

**fabilis*, -e. 1 *effabilis – aussprechbar (usu subst.)*: VITA Herm. Ios. 34 p. 697^B saltavit extra aurem corporis, ut audibilia et -a non audiens audiret ineffabilia. 2 *facundus – beredt*: CARM. de Lamb. 3,8 Maiugena -is ore (*cf. notam ed.*).

fabol- v. fabul- fabor v. favor.

1. **fabra*, -ae f. *vidua, uxor fabri – Schmiedin, Witwe, Frau eines Schmiedes*: TRAD. Patav. 1474 p. 456,4 (a. 1220/40) Dietricus et Gisila ... , quorum mater est Alheidis -a ... , sunt censuales. REGISTR. Altah. 8,665 Heinricus, gener -e (fabri var. l.), de dimidia huba I modium frumenti (*sc. dabit*). 8,689 -a habet terciam partem hube. *ibid. al.*

[2. *fabra v. faber*.] [3. *fabra v. favea*.]

15 *fabre adv. script. -rae: l.29. artificiose, sollerter – kunstfertig, geschickt*: VITA Lamb. Traiect. 23 (MGMer. VI p. 376,3) fideli ... composuerunt lectum et -e artem, (-e arte, fabri arte, fabrilis arte *sim. var. l.*) ordinarunt illud. WALAHFR. imag. Tetr. 222 -e primum qui (*Beseleel*) percipit omne artificum ... opus (*spectat ad Vulg. exod. 36,1*). CARM. didasc. 405 quidam ... opifex erarius ... ere -e (fabri var. l.) fuso taurum limaverat. *al.*

fabrefacio, -feci, -ere et *pass. fabrefio*, -factus sum, -fieri. *script.*: -ref-: RUD. FULD. Leob. 5. -rof-: l. 31. *metr.* -rēf-: l. 36. adde WALTHARIUS 1372.

1 *summa arte, sollerter conficere, excudere – kunstvoll anfertigen, schmieden (iron. de coquendo: l. 33)*: a *proprie*: ALDH. virg. I 21 p. 251,9 qui (*Daniel*) ... statuam quaterno metallorum genere -tam (fabrae factam, fabre factam var. l.) ... exponit percussam (*spectat ad Vulg. Dan. 2,31sq.*). CHRON. Cas. 7 Constantinopolitano deaurate -ofacte vasa opere (*sc. Siconolfus abstulit*). PETR. DAM. epist. 132 p. 446,8 placentae examussim -tae tepescentibus ... cineribus excoquantur (*sc. in plerisque monasteriis*). METELL. exp. Hieros. 5,489 inter que (*dona*) puro fuit arcus ductilis auro telis huic aptis etiam pulchre -tis. COD. Lauresh. 164 p. 448,23 calices honeste et forme et ponderis -fieri iussit abbas. *al. v. et l. 60*. b *alleg.*: RUP. TUIT. off. 2,738 ecclesia Romana ... quoddam velut ex auro lapidibusque pretiosis religiosi officii sancto sacrificio -fecit diadema (*sim. GERHOF. Sim. p. 255,44*). GERHOF. Antichr. 2,23 p. 238,31 qui (*angeli*) veri amici sponsi animae illi sanctae has (*spectat ad Vulg. cant. 1,10*) quasi murenulas -bant. 2 *exornare, distinguere – ausschmücken, ausgestalten*: RUP. TUIT. trin. 23,1869 qui (*Christus*) cum Patre Deo solis ac lunae stellarumque opere vario caelum -fecit. 3 *aedificare – (er)bauen*: STEPH. Wilfr. 22 p. 216,25 domum Domino in honorem beati Andreae apostoli -tam (-tum var. l.) fundavit. LAMB. ARD. hist. 28 -fecit comes ecclesiam.

**fabrefactorius*, -a, -um. *artificiosus – kunstvoll*: VITA Lamb. Font. 1 (MGMer. V p. 608,21) quod (*aurum*) in ornamentis suis (*sc. Haltberti*) -o opere insitum erat, in baltheo videlicet, zonis atque armillis.

**fabrefactura*, -ae f. 1 *opus fabrilis, arte confectum – Schmiedearbeit, Kunstwerk*: CHRON. Andag. 87 p. 216,12 qui (*sc. Lambertus*) strenuus cooperatores abbatibus ... in renovandis et ampliandis edificiis, in vitreis et -is ... adeo coactus est desipere, ut eqs. RUP. TUIT. trin. 13,410 totam candelabri ... -am scriptura legentium oculis praesentare laborat (*cf. Vulg. exod. 25,31sq.*). *in imag. vel alleg.*: RUP. TUIT. trin. 31,1151 pulchrius atque splendidius caelatae atque fabrefactae patent *fenestrae* caelatura virtutum, -a (fabricatura var. l.) miraculorum (*cf. Vulg. Ezech. 41,15sq.*). REIN. LEOD. Wob. prol. (MGScript. XX p. 565^a) spectantium ... quodammodo pascit (*sc. qui loquitur verbum in tempore suo, cf. Vulg. prov. 25,11*) oculos, si argentea cuiuslibet lecti -a malis adornetur aureis. 2 *aedificatio – Bau, Errichtung*: LAUR. LEOD. gest. 32 p. 513,3 hae omnes (*sc. abbatiae*) adhuc sub -a positae cotidie rebus et numero servorum Dei accrescunt.

fabrica, -ae f. *script. frabi-:* CHRON. Salern. 73 (*cf. Stotz, Handb. 3, VII § 294.1*). I *de loco*: A *officina (fabri ferrarii, aerarii) – Werkstatt, Schmiede, Gießerei*: LEX Baiuv. 9,2 si in ecclesia vel infra curtem ducis vel in -a, (infra basilica, in

[Niederer]

fabrino, infra brica *var. l.*, cf. *notam ed.*) vel in mulino aliquid furaverit. THEOPH. sched. 3,1^{capit.} de constructione -ae. CHART. Gosl. I 301 p. 324,3 Hermannus (*sc. possidet*) -am solventem V solidos. p. 324,14 -am argentariam. ACTA civ. Wism. A 1021 Henricus gropengetere impignoravit -am suam. CHART. Nuremb. 658 p. 385,4 -a ferri. *saepe. in imag.*: AETHICUS p. 97,4 ut . . . ignis fervens truculenta -a cremaretur cum spiritu, qui *eqs.* B *taberna* – Bude, Laden: CHART. Gosl. II 52 (a. 1258) contulimus -am nostram (cf. *notam ed.*).

II *de actione*: A *fabricatio, actio excudendi* – das Schmieden, Gießen, Anfertigung: AETHICUS p. 119,9 habet regio . . . -am industriorum hominum in arma bellica. URSIO Marc. 2,4 (2) vix conquisito argento -am (*sc. scrinioli*) aggredditur *abbas*. CHART. Hall. 353 p. 324,41 malleacioni denariorum et -e varam apponimus (*sc. archiepiscopus*) subsequentem: *eqs.* B *aedificatio, tuitio* – das Erbauen, Errichtung, Instandhaltung: NOTKER. BALB. gest. 1,28 ad cuius (*basilicae*) -am de omnibus . . . regionibus magistros et opifices . . . advocavit. RAHEW. gest. 4,12 p. 247,26 quae (*pacta*) fuere huiusmodi: . . . a muri, quem orsi fuerant *Ianuenses*, -a cessare. CHART. Merseb. 217 p. 174,40 qui (*marchio et heredes*) . . . ecclesie -am propriis exigere sumptibus . . . tenebantur. *al.* C *creatio* – Erschaffung, Schöpfungsakt: WETT. Gall. 25 p. 270,15 origo -ae caeli et terrae ac expulsio primi terrigenae . . . rimabantur. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,9 necessaria fuit huiusmodi (*sc. creaturae*) -e eiusdem diversique proposito. GERHOH. Antichr. 2,23^{capit.} in -a visibilis et invisibilis creaturae. *al.* D *machinatio* – List, listiger Plan: LAND. MEDIOL. hist. cont. 35 p. 35,17 per hec (*sc. magistri*) . . . verba . . . Yordanus eiusque -a michi suspectus . . . fuit.

III *de opere fabricato*: A *opus (arte confectum)* – (*Kunst*)-Werk: 1 *in univ.*: ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,15 Iunonem in sella, quam ipse fabricavit, gaudentem . . . pro ipsius -a matrem agnovit *Vulcanus*. WALTHARIUS 965 nisi duratiss *Wielandia* -a giris obstatet *eqs.* CATAL. thes. Germ. 74,60 aquila deaurata stans super -a in modum pomi argentea. *al.* 2 *de creatura*: MIRAC. Genes. Hieros. 14 p. 17,17 rerum <conditor> -am iuris sui clementer aspectans . . . sanitati restituit (*sim.* THEOD. TREV. mirac. Celsi 6 dominici iuris). WANDALB. creat. mund. 215 alter tu (*sc. homo*) . . . vocaris . . . mundus, haec (*sc. mundi*) cui -a cedit. ERMENR. ad Grim. 12 p. 547,22 potens est (*sc. spiritus sanctus artifex*) ad -am suam adicere, quod vult, et inde auferre, ubi vult. *al.* de Christo: ALBERT. M. sent. 3,3,18 p. 59^a,18 ut . . . tres magni fabri mundi fabricatores intelligantur in indivisibili opere incarnationis mundum . . . in -a uteri virginalis reparasse. B *aedificium, aedes, constructio* – Bau(werk), Gebäude, Gebilde, Konstruktion: 1 *in univ.*: a *proprie*: LEG. Burgund. Rom. 17,6 ut inter privatorum -as decem pedes . . . dimittantur. COMPOS. Luc. fragm. 2 si -a in aqua necesse fuerit erigere. EBERW. Symeon. 16 sensit totam -am . . . turris fundo tenus concuti. HELM. chron. 93 p. 182,32 a die . . . , qua erecta est haec (*sc. machinae*) -a, nemo Slavorum ausus est proferre caput. *saepe.* b *in imag., per compar., translate*: FORM. Augiens. C 4 vos (*sc. fratrem*) . . . ut sapiens architectus fundamenta prius ponere hac (*sic*) deinde -am in altum ex diversis lapidibus attolli. BEBO ad Heinr. II. 1 p. 491,3 columnae, quibus -a regni constabat, . . . ceciderunt. ALBERT. M. animal. 1,120 super quae (*spondilia*) consistit -a corporis. *saepius.* expressius i. q. *structura mendaciorum* – Lügengebäude: EPIST. Ratisb. app. 5 p. 378,24 ad quorum (*il-literatorum*) seductionem hec -a (*sc. laicum in synodo accusari non posse*) structa est. 2 *ecclesia, capella, monumentum* – Kirche, (Grab-)Kapelle, Grabmal: HRABAN. martyr. Ian. I. 274 multas -as per cymiteria fieri praecepit *episcopus*. Iun. I. 182 cui (*Avito*) dignam -am . . . promisit construendam *vir Turiensis*. CHART. Lux. II 277 p. 297,35 -am . . . in honore beate Virginis dedicandam. CHART. Friburg. 303 qui (*omnes*) . . . -am fratrum Saccidorum . . . consecratam . . . in die dedicationis accesserint *eqs.* 3 *decus ad aedificium pertinens* – baulicher Schmuck: CONR. BRUNW. Wolffh. 19 p. 86,31 in varios ornatus picturę vel -ę seu etiam musivi operis decore . . . se status extulit . . . ecclesię. VITA Vicel. 247 iste (*praepositus*) domum Do-

mini -a perfecit in omni. 4 *structura, compositio* – Mach-, Bauart, Beschaffenheit: HERBORD. Ott. 1,22 destructo veteri sancto Michaheli maioris -e monasterium novum construxit. 1,26 basilicas et . . . cenacula elegantis -e construxit. C *argumentum* – Stoff: AETHICUS p. 88,11 multa enucleatum -am inenarrabilem texere ait.

IV *de re i. q. bona ad aedificationem et tuitionem destinata* – Bau-, Fabrikgut, zu Bau und Instandhaltung bestimmtes Vermögen: A *spectat ad ecclesiam* (*saepe in iunctura* -a [-ae] ecclesiae [*‘Kirchenfabrik’*]; *de re v. Plöchl, Kirchenrecht.* 2II. p. 423): LIBER diurn. 74 p. 76,8 quartas (*sc. partes*) . . . clericis vel -is portionem me . . . spondeo (*sc. episcopus*) prestaturum. TRAD. Frising. 248 invenerunt *episcopi et abbates* IIII portiones fieri, . . . quartam -is ecclesiae. CHART. Basil. C I 410 p. 305,9 procuratores -e (*sim.* CHART. Argent. I 550 p. 418,21 rectoribus. p. 459,23 iudex. INSCR. Germ. II 23 magistris). CHART. Francof. 290 p. 144,24 ne aliquid . . . recipiat *plebanus* ad usus suos ultra id, quod -e solet dari. *saepe.* annus -ae i. q. *reditus annualis ad aedificationem et tuitionem destinatus* – für Bau und Instandhaltung bestimmtes Jahreseinkommen, ‘Fabrikjahr’ (*de re v. Feine, Rechtsgesch. p. 333*): CHART. episc. Wirz. I 312 p. 350,2 (a. 1250) in observacione anni gratie et anni -e consuetudo servetur, que *eqs.* B *spectat ad civitatem*: CHART. Worm. 126 p. 98,9 (a. 1120) quos (*ioculatores*) si quis burgensium . . . admiserit, XXX solidos dabit ad -am civitatis (*sim.* p. 98,20). CONST. imp. II 428,3,1 statuimus . . . sub pena decem marcarum . . . ad -am cuiusque civitatis, ubi hoc infringitur, videlicet quod *eqs.*

fabricabilis, -e. 1 *ad excudendum aptus* – zum Schmieden geeignet: ALBERT. M. meteor. 3,3,20 p. 172,5 mineralia . . . , quae cadunt (*sc. de nube*), adeo sunt exsiccata, quod nec liquescunt nec -a sunt, sed, cum in ignem ponuntur, evaporant in cineres. 2 *ad aedificandum destinatus* – zum Bauen bestimmt, Bau-: CHART. Francof. 217 p. 105,7 (a. 1257) cum . . . ligna -a . . . ad reparationem pontis . . . fuerint . . . deputata.

fabricalis, -e. *qui fabri est, fabrilis* – Schmiede-: ACTA civ. Rost. B 4,74 p. 91 unum instrumentum integrum -e. C 1,255 p. 126 incudem -em. ACTA civ. Kil. 681 faber impignoravit domum suam -em.

fabricatio, -onis f. 1 *de actione*: a *actio excudendi, fabricandi* – das Schmieden, Anfertigung: WALAHFR. exord. 8 p. 483,11 populus Israel . . . vitulorum -e (-em *var. l.*) Deum offenderant. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 382^G est . . . batitura aeris quoddam, quod evolat per motum -is, dum aes fabricatur. ALBERT. M. metaph. 9,4,3 p. 425,21 fabricatoris, cuius opus est fabricatum, actus dicitur -o. *al.* b *constructio* – das Erbauen: HRABAN. hom. II 13 p. 165^C -o arcae de lignis levigatis constructionem signat ecclesiae. c *aedificatio et tuitio* – Bau und Instandhaltung (*de re v. l. 10*): FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 165,10 ad luminaria et -em et tecturam et emendationem ecclesiae *eqs.* ACERB. MOR. hist. p. 173,6 obtulit . . . imperator ad -em ecclesiae triginta libras denariorum. d *machinatio callida* – listiger, schlauer Plan: VINC. PRAG. annal. a. 1157 p. 666,33 hac -e inter se sepulta . . . ad propria redeunt (*sc. dux et imperator*). 2 *de opere fabricato (in imag.: l. 58)*: a *opus (arte confectum)* – (*Kunst*)-Werk: HEINR. AUGUST. planct. 751 prece Dei foris est -o mundi. HILDEG. vit. mer. 5,756 que (*opera sancta*) cum bonis virtutibus deargentate et que in -e virtutum velut elegantes forme apparent. b *structura, compositio* – Machart, Beschaffenheit: AMALAR. off. 4,17,4 valet . . . ad opusculum huiusce -is, si consideremus *eqs.*

**fabricativus*, -a, -um. *fabricatorius* – zum Herstellen, Schmieden gehörig: ALBERT. M. metaph. 5,1,6 p. 221,30 si . . . militaris esse debeat, necessaria est ea (*sc. ars*), quae est -a armorum.

fabricator, -oris m. 1 *proprie*: a *faber (ferrarius)* – Schmied: TRAD. Patav. 1322 (a. 1220/40) gladiatorum. CHART. Rhen. med. III 1477 cultellorum (ACTA civ. Rost. B 2,64 p. 68). *v. et l. 45.* b *structor, machio* – Bauarbeiter, Maurer: REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,13 (s. XI.) duo (*sc. villici*) I stenkil debent nutrire per totum annum; unusquisque -em unum debet nutrire ad VI ebdomadas. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p.

[Niederer]

772,7 quod (*servitium*) tenentur in castro . . . facere . . . magistri carpentarii et -es de Monte. 1006 p. 781,16 duos -es in arte peritos. **c architectus** – *Baumeister, Architekt* (in *imag.*: l.5): AMALAR. ad Hild. 29 fabricata domus (*i. homo interior*) merito possidetur a -e. HILDEG. epist. 270^R, 20 -r, qui fundamenta sua non recte ponit, instrumenta sua deicit. **d aedificator, conditor** – *Erbauer, Gründer*: VITA Virg. Salisb. I 6 cuius (*monasterii*) ipse XII annis -r et in tertio decimo consecrator extiterat. FUND. Baumb. (MGScript. XV p. 1064,25) consecrata est . . . ecclesia . . . sub . . . Gotteschalco, eiusdem ecclesie -e et preposito. CHART. Babenb. 179 p. 241,26 quem (*Gerhardum capellanum*) pro edificatore et -e et secundo fundatore . . . deputavimus. **al.** **e creator** – *Schöpfer, Erschaffer*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,26 Deus, mundi -r, caeli terreque limator. RHYTHM. 57,21,1 Christe, rerum -or et redemptor omnium. CARM. Bur. 50,15,4 celi. **al.** **v. et p. 5,44.** **2 translate i. q. auctor, commentor** – *Urheber, Verfasser, Erfinder*: WALAHFR. subvers. Hieros. p. 971^A qui (*sacerdotes*) debuerant esse observatores legis et -es. HINCM. divort. 6 p. 154,18 mendacii. GERH. aedif. 35 (96) p. 179,35 peccatum principis . . . redundat in episcopos mundanorum consiliorum -es. CHART. Eichsf. 401 p. 239,27 iniquarum actionum contra abbatem suum et conventum -es . . . excommunicentur. HEINR. TREV. gest. 44 p. 438,47 litterarum. **al.**

fabricatorius, -a, -um. **fabrilis** – *Schmiede-*: CHART. scrin. Col. A II 1 p. 316,45 (a. 1205/14) domum. MENKO chron. 52 p. 420,6 diversas artes mechanicas addidit *Fredericus*, velut . . . -am in auro et omni genere metallorum.

fabricatrix, -icis *f.* **creatrix** – *Erschafferin* (*usu adi.*): ALBERT. M. veget. 5,7 oportet immitti in semen . . . virtutem, quae -x et formatrix vocatur, quae fabricando sibi facit organa.

***fabricatura**, -aef. **form.** -ria: l.36. **1 opus, ornamentum fabrilis, arte confectum** – *geschmiedeter (Kunst-, Schmuck-) Gegenstand, Schmiedearbeit* (in *imag.*: p. 4,61): FORM. Anecd. 40 cedo . . . vestimentum tantum, -as in soledus tantus *eqs.* FORM. Senon. I 25 de -ia (-ias *cod.*) . . . auro, argento in solidos tantos. CHART. Fuld. B 154 p. 230,8 -as altaris. VITA Emm. 35 p. 80,16 ex auro et argento . . . sepulchrum adornare -a coeperunt *principes* (*cf. l.66*). RUP. TUIT. volunt. 8 (PL 170,442^C) -a vel pictura nullo modo idem esse potest, quod est faber aut pictor. **al.** **de nummo**: CHART. Rhen. inf. II 452 p. 251,18 (a. 1258) -a alterius nummismatis non debet esse dativa in Colonia. **2 aedificium** – *Gebäude*: GESTA Trud. cont. II 3,6 p. 347,3 decentior priore . . . totius monasterii egregie consummata est -a. **3 structura (artificiosa)** – (*kunstvolle*) *Machart*: GESTA Ern. duc. II p. 291,7 duos arcus mirifice -e et fortitudinis ferentes (*sc. duces*).

***fabricinium**, -i *n.* (?faber et -cinium, *cf. Stotz, Handb. 2, VI § 62*) **opus, ornamentum fabrilis** – *geschmiedeter (Kunst-)Gegenstand*: CAPIT. reg. Franc. 273,23 p. 320,11 si quis inventus fuerit . . . aurum vel argentum vel quodcumque -um ex auro vel argento mixtum ad vendendum . . . portare. p. 320,18 -um ex auro vel argento portare ad fabrum, ut purgetur. [**fabricito** v. febricito.]

fabricius, -a, -um. **qui fabri est, fabrilis** – *Schmiede-*: CHART. Walkenr. 29 p. 78,24 (a. 1187) artis -e frequenti incudis malleatione . . . summam quandam super se contraxerat *Swickerus* pecunie.

fabrico, -avi, -atum, -are **vel fabricor**, -atus sum, -ari. **medial.**: p. 8,19. **partic.**: perf. *usu adi.*: p. 8,60. **praes. usu subst.**: MAPPAE CLAVIC. 274 (*ex Pallad. 1, 10, 1*).

I de actione efficiendi: **A proprie**: **1 strictius**: **a excudere, conficere, formare** – *schmieden, anfertigen, herstellen, formen* (*de animalibus*: l.65): ALDH. ad Acirc. 124 ut globulos -ans . . . quiescam (*sc. bombyx*). ARBEO Emm. 35 p. 80,16 ex auro et argento . . . sepulchro superpositam -ti sunt *artifices*. CAPIT. reg. Franc. 128,2 crucem parvam reliquiarum auro vitroque -tam. THEOPH. sched. 3,24 si calicem -are volueris. **al.** **in imag.**: ALDH. virg. II 139 nunc . . . raros decerpant carmina flores, e quis virgineas valeant -are coronas. **b aedificare, construere** – (*er*)*bauen, errichten, konstruieren*: WILLIB. Bonif. 6 p. 35,11 duas . . . ecclesias Domino -vit. CARM. de Germ.

3,2,2 (MGPoet. IV p. 133) iacuit in porticu, cripta super -ta, (cripta superfabricata *ed.*; *i. -ta super crypta*) martyris Vincentii. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,31 machinae diversorumque tormentorum genera -antur. *persaepe*. **in imag.**: CHART. Sil. D II 170 p. 110,1 (a. 1239) a patre meo bona . . . domui hereditarie collata . . . perpetuum memoriale genealogie mee -ando decrevi augmentare. **c cudere** – *prägen*: DIPL. Conr. III. 132 p. 240,8 quam (*sc. propriam*) monetam . . . in castro tuo . . . -ari facies (*sc. Raymundus de Baucio*). CHART. Sil. D II 272 p. 164,3 monetarii . . . de argento ecclesie quatuor marcas -bunt. HERM. ALTAH. annal. a. 1253 p. 395,44 Otto dux Bawarie novam monetam in Lantshüt -ari iussit. **al.** **d creare** – (*er*)*schaffen*: ECBASIS capt. 115 cum proreperunt primis animalia terris, pingue pecus nobis -verat usus. DIPL. Otton. II. 21 p. 29,13 adiutorium coniugale . . . homini costa corpori eius detracta -tus est *Deus* (*sim.* GLOSS. Sangall. 44 [ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 46] *Evam*). MANEG. c. Wolffh. 2 p. 48,10 'cum de' Deo 'ante animam loqueretur' *eqs.* (*cf. Macr. somn. 1, 12, 6*). **2 latius i. q. nasci, crescere** – *sich bilden, wachsen* (*usu medial.*): ALBERT. M. veget. 6,148 in medio (*sc. nucis*) cohaerent partes (*sc. nuclei*), et super illud medium -atur quaedam substantia acuta. **B translate**: **1 scribere, componere** – *schreiben, verfassen*: ANGILB. carm. 1,21 (MGPoet. IV p. 915) hunc abbas humilis iussit -are libellum Angilbertus. THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 p. 410^A nuper in diebus quadragesimae tantillum (*sc. aliqua de miraculis*) studui -are. CHART. Bern. II 301 p. 328,9 scripta digna memorie in luce potius quam in tenebris sunt -anda (*sim.* CHART. Bund. 962 p. 392,9). **2 comminisci, fingere** – *sich ausdenken, fälschen*: PETR. DAM. epist. 31 p. 304,3 quis istos (*sc. apocryphos*) canones -vit? **3 efficere, inducere** – *zustande bringen, verursachen*: OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,17 cuiusmodi hominum (*sc. novitatis cupidorum*) ingenia ad -andas hereses scismatumque perturbationes sunt prona (*sim.* CHRON. Albr. a. 1159 generale scisma).

VINC. PRAG. annal. a. 1164 p. 682,16 mittuntur nuncios pacem -antes. CHART. Bund. 1270 oportet, ut hanc (*sc. donationem*) mansuetudo -et et boni exsecutio actus penitus consequatur. **II de actione perficiendi, conformandi**: **A arte fabrica tractare, retractare** – *be-, ver-, umarbeiten*: TRAD. Scheftl. 14 p. 22,25 (a. 801/13) dedit mihi . . . in auro -to duos oringos (*cf. 15 duos oringos aureos*). METELL. exp. Hieros. 5,265 tali feratę sunt arte trabes -tę, ut *eqs.* CHART. Gosl. I 401 p. 411,31 nullus burgensium de aliqua substantia sua extra civitatem deducenda theloneum dabit nisi tantum de cupro non-fabricato (*cf. 401^a van unghewarchtene coppers*). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 400,6 argentum . . . in denarios -bunt *magister et discipuli monetae*. **al.** **B includere, complecti** – (*ein*)*fassen*: WOLFHARD. Waldb. 1,16 p. 176,4 quam (*sc. cruris*) . . . Liubila partem assumens argento -are precepit. p. 176,7 partem feminei corporis . . . -tam. **C ornare** – *verzieren, schmücken* (*spectat ad hominem*: l.52): VITA Gertr. A 1 p. 454,31 interrogata . . . si illum puerum (*sc. filium ducis*) auro -tum, siricis indutum voluisset habere sponsum . . . , respuit illum. CATAL. thes. Germ. 55,8 Augustini de (sancta) trinitate cum auro -tus (*sc. liber*). 74,53 rota cum tintinnabulis -ta. **D emendare, meliorare** – *aus-, verbessern*: PS. HIPPOCR. progn. B praef. p. 89,5 precepit *Caesar* ipsum (*sc. sepulchrum*) renovari et -ari (*novum -ari var. l.*) et corpus eius (*Hippocratis*) . . . sibi deferri. **spec-tat ad praedium**: TRAD. Patav. 75 (a. 818/38) ut . . . postea . . . emelioratum atque -tum ad sancto Stephano rediret (*sc. territorium cum casa eqs.*).

subst. fabricatum, -i *n.* **1 opus fabrilis** – *Schmiedearbeit*: p. 6,46. **2 constructio, aedificium** – *Konstruktion, Bauwerk*: HUGEB. Willib. 4 p. 93,23 ibi (*sc. Mileti*) sedebant duo solitarii in stulice, id est -um atque firmatum cum mura magna de lapideis.

***fabriferrarius**, -i *m.* **faber ferrarius** – (*Huf-*)*Schmied*: CONR. MUR. summ. p. 37,17 aurifaber, argentifaber, cuprifaber, ferrifaber seu -us.

***fabrifico**, -atum, -are. **scalpere** – *eingravieren*: ANNAL. Disib. a. 1160 p. 29,50 imago (*sc. crucis erat*) aurea, ut dicit versus in eadem -tus: 'eqs.

fabrilis, -e. 1 *qui fabri est, ad fabrum pertinet* – *Handwerker-, Schmiede-* (ellipt. vel usu subst. de instrumento: l.7; de arte: l.10; de hominibus: l.12): **A** in univ.: BALTH. Fridol. 13 p. 238,10 vas lapideum vitrei coloris auro gemmisque -i arte . . . ornatum. THANGM. Bernw. 1 p. 758,44 -i . . . scientia et arte clusoria . . . excelluit. THEOPH. sched. 3,3 fornaces. ACTA civ. Wism. A 868 dedit *Rederus faber* . . . privigno sua -ia. ALBERT. M. caus. univ. 2,37 p. 145,83 architectonica (sc. ars) considerat materiam et ea, quae circa materiam sunt, usualis autem finem, sicut in -i et militaria se habet. **al.** fort. huc spectat: REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 670,39 terra nigra carbonum simillima, quae fabris et -bus et pauperibus ad ignem faciendum est utilissima. **B** in malam partem i. q. rudis, rusticus – *roh, tölpelhaft*: RATHER. quadrag. II 33,605 nec legendo discere . . . curasti, . . . quae manus, qui pedes (sc. Dei sint); sed omnia haec -i revolvens insipientissime cogitatu dixisti: 'eqs.' 2 *fabri arte (sollerter) confectus* – (kunstvoll) angefertigt, geschmiedet: VITA Lamb. Traiect. 27 (MGMer. VI p. 382,21 [pars codd.]) suscipientes . . . membra . . . theca deaurata, -i compage contexta, subtus aram collocaverant (sc. obviantes). EUPOLEMIUS 1,550 Frigios muscho modulos cecinisse (sc. Iudaeos) -i (cf. notam ed.). ORTL. chron. 2,2 p. 110,5 quae (reliquiae) in aliquo -i opere conditae sunt. **al.** 3 *artificiosus, sollers* – *kunstfertig, künstlerisch, geschickt*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,163 fana . . . -i conflata manu. THEOPH. sched. 2,28 quae (sc. cruces, ornamenta sim.) cum pinxeris opere -i, dispone loca, in quibus lapides ponere volueris. 4 *qui ad aedificandum pertinet, ad aedificandum destinatus* – *Bau-, zum Bauen bestimmt*: CAPIT. reg. Franc. 293,80 dies . . . paschalis festivitatis omnibus christianis feriatos esse decernimus ab omni opere rurali, -i, carpentario eqs. CHART. Rhen. med. I 287 p. 339,32 nonum feodum, quod pertinet ad -e opus, persolvit XII denarios. CHART. Steinf. 132 ligna -ia, vulgo dicta zimberholz. 5 *cusus, qui cusionis est* – *geprägt, Präge-* (usu subst. de nummis: l.36): PETR. DAM. epist. 40 p. 402,16 quantum ad fidem integri sunt, quantum vero ad monetae -ia symoniaceae dampnationis laqueis innectuntur *simoniaci*. CHART. Lips. I 8 opus -e monetae, quod grube vulgariter appellatur, . . . nostris burgen-sibus contulimus.

***fabrinus**, -a, -um. 1 *adi. i. q. fabrilis* – *Schmiede-*: EUGEN. VULG. syll. 32,2,2 quis prior ille piator, qui cuser in arte -a variavit in igne figuras? 2 *subst. neutr. i. q. fabrica* – *Schmiede*: p. 5,1.

fabrio, -ivi, -itum, -ire. 1 *excudere, fabricare* – *schmieden, anfertigen*: ERMOLD. Ludow. 4,257 Pyrrillus . . . aere . . . taurum . . . -vit. 4,448 cultros inde (sc. ferro) -ire iube (sc. Herold). 2 *arte fabrica tractare* – *be-, verarbeiten*: ERMOLD. Ludow. 4,445 fer (sc. Herold) . . . -ta focus auri argentique metalla.

***fabrissa**, -ae f. *vidua, uxor fabri* – *Schmiedin, Witwe, Frau eines Schmiedes*: CHART. Austr. sup. II 136 p. 139,14 (a. 1247) Siboto, gener -e. NECROL. III Feb. 4 p. 371 obiit Wilbirch, soror nostra -a. TRAD. Pruf. 295 filii Alhaidis -e eqs.

fabrofacio v. fabrefacio.

fabula (favula, favola, fabola), -ae f. in tmesi: p.10,27. I de sermone: **A** colloquium – *Gespräch, Unterhaltung*: 1 in bonam vel neutram partem: EPIST. Merov. 15 p. 458,36 ubi . . . videris (sc. rex) sapientem hominem, . . . -as diversas cum illo habeas. p. 458,41 quando tu . . . cum tuis ministerialibus bonas -as habueris. TRANSL. Athan. Neap. 18 cum . . . alternis haec (sc. candelabrum non extinguui) -is dicerent omnes. 2 in malam partem c. sensu vaniloqui: PIRMIN. (?) scar. 28^b p. 68,4 ibi (sc. in ecclesia) . . . -olas (-as var. l.) ociosas ex ore suo non proferat (sc. frater). CONC. Karol. A 39,137 p. 414,24 ne hi, qui discere debent, . . . supervacuus -is instent. RUD. FULD. Leob. 7 nec iungi passa est inanibus iuencularum -is. **B** locutio, dictio – *das Aussprechen, Vortrag*: HUGEB. Willib. 5 p. 104,26 finitis oraculorum -is pergebat inde (sc. Roma) Willibaldus.

II de re narrata: **A** narratio, argumentum, traditio – *Erzählung, (überlieferte) Geschichte*: 1 in univ.: ADAM gest. 1,49 -a grandis de Adelino et Widgero, qui eqs. EPIST. Hann. 3

p. 20,14 quod solatii gratia clamantes tibi . . . surdo -am nos narrare experimur. NOTULAE Wilh. Cong. 1295 hec iocosa ideo intersero, quia . . . -e sue (sc. *Wilhelmi*) etiam aliquid auctoritatis habent. **al.** 2 *narratio ficta, commentum, mythos* – *erfundene, unwahre Geschichte, Mythos, Märchen, Sage*: **A** in bonam vel neutram partem: FORM. Augiens. C 4 p. 366,14 vestri . . . arbitrii omnia ordinanda sanctimus, quod . . . de gentiliu -is didicenda sint. OTTO FRISING. chron. 1,21 p. 55,3 quam hystoriam (sc. *Minotauri*) . . . in -is notissimam . . . prosequi non oportet. ALBERT. M. metaph. 11,2,29 p. 519,74 -a . . . aliquid philosophiae est, et ex miris, ex quibus philosophari inceptum est, contextit philosophiam. **al.** **B** in malam partem praevalente notione levitatis vel mendacii: PASS. Afae I 3 iudex dixit: 'haec (sc. remissio peccatorum) -ae sunt, magis sacrifici' RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warin. 57 ne putes me tibi, fili, -am de Maronis salsura contexere. ADAM gest. 3,62 p. 207,27 a veritate . . . auditum avertens ad -as et somnia conversus est episcopus. HERM. IUD. conv. 9 p. 97,13 -as aniles. saepe. de narratione dramatica: HIST. peregr. p. 123,24 vestrum (sc. *militum*) . . . auditum mimus aliquis seu -a theatralis demulcendo alliceret. 3 *apologus* – (Tier-)Fabel: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,17 laetus dies huius prandii sit, iocundemur in -olis: cum esset leo fortissimus bestiarum eqs. 4,38 p. 139,14 rustica -a dicitur, lopus ascendisset in montem eqs. **al.** CONR. HIRS. dial. 399 Hesopi -ae. 4 *exemplum* – *Beispiel*: WALAHFR. carm. 40^{tit.} -a admonitoria ad quendam. 5 *carmen* – *Gedicht*: CARM. libr. II 22,10 explicit fabu- de libro -la. **B** fama, rumor – *Gerede, Gerücht*: 1 *strictius*: EPIST. Desid. Cad. 2,17,4 dum -a currente a plures et fidelibus nostris cognovimus (sc. rex), quasi eqs. HINCM. divort. 15 p. 206,11 turpe est -as nobis notas referre. CARM. Bur. 120,2,2 nulla notavit te turpis -a, dum nos ligavit amoris copula. 2 *latius de homine fama celebrato* ('Gegenstand des Geredes, Gerüchts'; de mortuo i. q. nomen – *Name*: l.38): PURCH. Witig. 474 capitis cum culmine privor tanti (sc. *Witigonis*), continuo vulgaris -a fio (sc. *Augia*). VITA Heinr. IV. 9 p. 30,25 revocavit . . . obtestans eum (*filium*), . . . ne se -am mundo faceret. WARN. paracl. 619 preclarus mas est hodie, qui -a cras est. CHRON. Mont. Ser. a. 1218 pane deficiente incenati manentes omnium vicinorum suorum -a sunt effecti fratres. **al.**

III de pacto i. q. conventum, constitutum – *Vereinbarung, Absprache*: **A** in univ.: EDICT. Roth. 144 postquam in -a (-ola, -am var. l.) firma de mercedis pro suo lucro suscipit magister eqs. v. et l.46. meton. de summa constituta: EDICT. Roth. 346 ut damnum . . . componatur aut -a (-vola, -bola, -am, secundum -am var. l.), quae inter vicinus est. **B** de sponsalibus: EDICT. Roth. 178 si . . . post sponsalies factas et -ola (-a, -vula, -am, -olas, -as var. l.) firmata duo annus sponsus neclexerit eam (*puellam*) tollere. 179 accipiat eam spunsam spunsus, sicut in priori -ola (-a var. l.) stetit eqs.

***fabulamentum**, -i n. *fabula, commentum* – *erfundene Geschichte, Märchen*: ALBERT. M. eth. II 1,5,7 p. 67^b,1 -a poetarum dicunt, quod Tithonus . . . in cicadam mutatus est.

fabularis, -e. 1 *adi. i. qui e fabula notus est, fabulosus* – *aus einer Fabel bekannt, der Fabel zugehörig*: RATHER. oct. pasch. 3,95 ego illum (*fluvium malignae operationis*) turbare agni illius exemplo -is accusor: eqs. HUGO TRIMB. sols. epil. 72 numquam . . . satis est tutum iudicare de rebus incognitis; unde -e vel apocryphum exemplum caute predicetur: eqs. 2 *subst. neutr. plur. i. q. fabulae, mythi* – *Mythen, Märchen*: ALBERT. M. metaph. 2,1,11 p. 102,66 'in' . . . legibus -a (p. 995^a, 4 τὰ μυθώδη) et puerilia quaedam de poenis et praemiis conficta 'magis quidem valent' . . . , quam vera 'cognitio'.

adv. ***fabulariter**. modo fabularum – *nach der Art von Mythen, Märchen*: ALBERT. M. metaph. 13,2,1 p. 592,53 hoc (sc. omnia permixta esse ex permixtione principatum suorum) dicunt 'non -r' (p. 1091^b, 9 μυθικώς) dici, sed expressa veritate sine tegumento fabularum.

fabularius, -a, -um. 1 *adi. i. q. fabulosus, vanus* – *der Fabel zugehörig, eitel*: EPIST. Ratisb. 20 p. 343,1 quia . . . de periculo animae agitur, non -is verbis, . . . sed magna fiducia . . . agendum est. 2 *subst. masc. i. q. liber fabularum* – *Fabel-*

buch: CATAL. biblioth. A I 10 p. 32,30 (a. 1142/78) -us. A IV 1,39,87 -us. HUGO TRIMB. registr. 623 minor -us hic interseratur *eqs. al.*

fabulatio (-cio), -onis *f.* 1 *colloquium* – *Gespräch*: a *in univ.*: WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 240,13 dum domos proprias laeta altrinsecus -e adire . . . voluissent (*sc. fures*). b *vaniloquium, fama* – (*eitles*) *Gerede, Geschwätz, Gerücht* (*fere usu plur.*): BEDA hist. eccl. 4,23 p. 265,15 domunculae, quae ad orandum . . . factae erant, nunc in comessationum, potationum, -um . . . sunt . . . cubilia conversae. ELIS. SCHON. viar. 14 p. 111,10 dixi: 'que sunt, per que excedunt *virgines* a se ipsis?' qui (*Dominus*) ait: 'hec sunt ociositas et -o'. HILDEG. Disib. 52 plurimae . . . stultae -es de omnibus praedictis causis . . . in populo discurrunt. *al.* in *imag.*: PETR. DAM. Rom. 9 p. 31,4 dicebat . . . melius esse, si possibile sit, unum psalmum ex corde et cum punctatione cantare, quam centum cum mentis -e percurrere. 2 *oratio* – *Gebet*: LIBELL. prec. Paris. 2,4 p. 31,25 apud te sit -cio mea, Domine (*cf. Libell. prec. [PL 101,1398D]*) tecum sit -o mea; *fort. spectat ad Vulg. psalm. 21,26* apud te laus mea). 3 *fabula, traditio* – *Brief, Urkunde (meton. de vindictis charta statutis l. 26)*: TRAD. Frising. 421 (a. 819) interrogavit *episcopus* . . . presbiterum . . . si quis ullam -em aut etiam dominationem in hac oratorio . . . habere (*sic*). FORM. Salisb. I 59 nobis bonitas promisit vestra presenti -e (-em *a. corr. cod.*) medicum unum praestare.

fabulator, -oris *f.* c. *gen. obi.*: l. 37. *metr.-lät.*: l. 37. 1 *narrator fabularum (fictarum), sermocinator* – *Geschichten-erfinder, Schwätzer*: RATHER. prael. 2,30 l. 925 non . . . aliquid . . . fingere volo, ne non certus disputator, sed ineptus a te (*sc. lectore*) iudicer -r. CARM. Bur. 89,3^c,5 ecce . . . -es vaniloqui; abominantur opus manuum. *al.* 2 *inventor* – *Erfinder*: ANON. mus. Sowa (vs.) 2 p. 218,8 tot sunt cantores et cantus -es, quod cantus mores deserit.

fabulor (-bol-), -atus sum, -ari *vel raro fabulo*, -are. c. *dat.*: l. 41. 1 *loqui, sermocinari* – *reden, sich unterhalten*: VITA Wandr. 4 (MGMer. V p. 14,32) cogitavit, ut acciperit eam (*puellam*) et postea ei de conversationis habetum -bolarit (*famolarii var. l.*). HUGEB. Willib. 5 p. 104,10 postquam haec omnia dilectabilis verborum sermocinationibus inter illis -antes volubant (*sc. pontifex et Willibaldus*). FORM. Sal. Merk. 57 nos insinual -are faciamus et de alia causa, unde nos necessitas est. ANNAL. Altah. a. 1043 p. 32,32 regi Karolingorum -tum obviauit rex. 2 *fingere, comminisci* – *erfinden, sich ausdenken*: WILH. RUBRUQU. itin. 26,10 que (*nationes*) . . . -antur multitudinem deorum . . . sicut nostri poete faciunt. ALBERT. M. animal. 6,51 'vulgi opinio -atur' (*cf. Avic. animal. 6,1* putant homines) gugulum maiorem 'aliquando esse asturem'.

fabulositas, -atis *f.* *garrulitas* – *Geschwätzigkeit*: GERHON. psalm. 23 p. 419,2 claustra . . . terribilia sunt his, . . . quorum studium -as et vagositas est.

fabulosus, -a, -um. 1 *fabulae proprius, commentus* – *der Fabel zugehörig, erfunden, erdichtet*: WIPO gest. prol. p. 5,20 -as narrationes honestis rebus et nominibus velatas . . . adinvenierunt *philosophi veteres*. CONR. HIRS. dial. 509 omissis monstribus -is divinis intendamus oraculis. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,19 non solum res gestas, sed etiam -as . . . narrando. *al.* 2 *falsiloquax, commenta fingens* – *lügenrisch, Lügen erfindend*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 283,15 plurima . . . in synagogis suis -is ineptiarum et nugarum ludibria proferebant moriones privilegia.

adv. fabulose. 1 *in fabula, narrationibus fictis* – *in einer Fabel, in Märchen*: RATHER. oct. pasch. 3,143 ne . . . nobis . . . contingat . . . perisse, . . . milvus scilicet ut ranam cum mure -e legitur rapuisse. ALBERT. M. veget. 6,397 -e . . . traditur, quod de ea (*nepetas*) impraegnantur catta. 2 *modo fabularum* – *als Märchen, nach der Art von Märchen*: TRANSL. Firmini (MGScript. XV p. 804,6; a. 962/72) quorum (*episcoporum*) actus et miracula . . . -e audita praecipiti . . . minus audemus te-

meritate describere. NADDA Cyriac. I 15 p. 178,13 ut . . . illa, quae in sanctum Cyriacum -e ficta sunt, prius ponam, dehinc res, quae vera sunt, pandam. ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 127,37 in ista philosophia 'non est dignum cum studio intendere de' his, quae '-e' (*p. 1000^a, 18 μυθικώς*) sunt 'sophisticata'. *ibid. al.* 3 *fabulas, mythos narrando* – *durch das Erzählen von Mythen*: ALBERT. M. metaph. 11,2,29^{capit.} quod secundum eos, qui -e (*p. 1074^b, 1 ἐν μύθου σχήματι*) loquuntur de caelestibus, numerus motorum accipitur secundum numerum mobilium. *Niederer*

fabum *v. faba*. **fabunius** *v. favonius*. **facca** *v. vacca*. **faccio** -v. *factio*-. **facultas** *v. facultas*. ***facetitas** *v. *facetitas*.

***facella**, -ae *f.* *fax (parva), facula* – (*kleine*) *Fackel, Span*: ADDIT. Nival. (MGMer. IV p. 451,12) corpora cum cereis ac -arum (*facularum var. l.*) luminibus . . . per totam noctem ad monasterium . . . deportata sunt.

faceo *v. facio*.

facesso, -itum, -ere *vel facesco*, -ere. *script.* -cis-: l. 33. *form.* -ans: l. 41. 1 *trans.*: a *facere, agere, exsequi* – (*eifrig*) *tun, machen, ausführen*: a *in univ.*: ALDH. virg. II 1286 iuvenis patris p r a e c e p t a -sit (*carm. eccl. 4,3,9*). 2537 dura . . . virtutes bella -sunt (-sant, -sent, -cunt *var. l.*) ingluviem contra vincentem ferrea corda. ERMOLD. Ludow. 3,581 caesar eis (*adversarii*) sapiens, Francorum iura -sant, praecipit. WALAHFR. Mamm. 6,20 iussa -sere (*CAND. FULD. Eigil. II 11,20*). EKKEH. IV. pict. Mog. 91). β *excitare, adducere* – *bewirken, bereiten (in malam partem)*: ALDH. virg. II 2132 threnus, quos mundi fata -sunt (-cunt *a. corr. S²*, fatescunt G) letifer et morbus crudeli calce lacessit, Eustochium lacrimis . . . non sensit amaris. γ *afficere, affligere* – *angreifen, beschädigen (c. sensu solvendi sim.)*: ANTIDOT. Glasg. p. 115,27 medicina . . . dura -issit. δ *tangere, commovere* – *berühren, bewegen*: EPIST. var. I 40 p. 561,26 ne -situs fascinatione eucharis lingue parasitorum tua abroges ipsa iura. b *replere* – (*er*)*füllen*: ABBO SANGERM. bell. 2,261 aera voce tonant, luctus sed et ethra -sit (*gloss.*: replet). *complere* – *bemannen*: ABBO SANGERM. bell. 2,404 surgit securus uterque ciborum, arma ciunt ripasque legunt pinnaeque -sunt (*gloss.*: replent). 2 *intrans. i.* q. *cessare, discedere, perire* – *aufhören, weichen, zugrunde gehen*: WILLIB. Bonif. 6 p. 32,8 -sante (-sente *var. l.*) . . . regum dominio magna . . . comitum multitudo . . . captivata est. GODESC. SAXO conf. p. 55,21 -sat . . . falsitas devicta. PETR. DAM. epist. 15 p. 152,20 -sant . . . dilectissimi, de oculis vestris lacrimae. AEG. AUR. gest. 3,6 p. 84,37 -cat, o viri, contra vos omnis controversia. *al.*

facetia (-cia), -ae *f.* 1 *iocus, ludibrium* – *Scherz, Spaß, Spott*: PETR. DAM. epist. 153 p. 37,12 non (*sc. calleat frater*) . . . per sales atque -as (-a *var. l.*) risum cuilibet extorque. ADAM gest. 3,39 p. 182,26 recumbens . . . non tam cibus aut poculis quam -ciis (-tis *var. l.*) oblectabatur Adalbertus. BENZO ad Heinr. IV. 3,4 fidelis sum, fideliter loquor; qui putat me loqui -cias, manducet senecias. 2 *acumen, elegantia, urbanitas, venustas* – *Witz, Feinheit, Gewandtheit, Eleganz (hic illic accedit ad notionem q. e. lenocinium – Putz, Prunk)*: ARDO Bened. praef. p. 200,14 urbanitatis salefacientiae (*salefacientis var. l.*; sale -ae *ci*. G. Schmitz) condita proferant scribentes verba. LIUTPR. antap. 4,30 malum . . . rusticana simplicitate laetari quam Tulliana -a periclitari. LAND. MEDIOL. hist. 3,31 p. 98,18 concordia sprete illecebrarum -is ac diligentia Matildis . . . coronam . . . Redulfo . . . misit Gregorius. FUND. Hild. 4 rusticale stultitiam curiali -ae preterulant scholaris disciplinae absoluti. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 68,34 litterarum studiis aliisque -is (-ciis, *facetus var. l.*) ab ineunte etate deditus fuit Petrus. *al.* *spectat ad morem in conviviis servandum* ('Tischzucht', *de re v. LexMA. VIII. p. 808sqq.*): REIN. ALEM. phagifac. 26 nec est credendum, quod orta -a mense pullulet aut paucos etatis computet annos. 399 gratia mense accipit occasum patiturque -a fatum. *ibid. al.*

***facetiosus** (-eci-), -a, -um. (*facetia*) *facetus, venustus* – *angenehm, reizend*: RHYTHM. 150,110,2 ut harum (*feminarum*) -is (*ed.*; -ciosis VB1, facinorosis B2) illectus illecebris sa-

crificare execrandis consentiret *Christophorus* idolis.

***facetitas** (-cidi-, -cidet-, -edi-, -eci-), -atis *f.* (facetus) *facetia, ingenium, elegantia, urbanitas, venustas* – WITZ, *Feinheit, Gewandtheit, Eleganz*: IONAS BOB. Columb. praef. p. 146,4 ut, si aliqua minus rite prompta decorem -iditatis (-ditatis, facunditatis *var. l.*) caruerint, vestris faleramentis decorentur. 2,9 p. 249,2 quod omnes adversantes sanctae regulae prudentia et -iditate (facetia, facilitate, facilitatem, facundia [*p. corr.*], felicitate *var. l.*) . . . superaret *Eustasius*. EPIST. Teg. I 4 tepentia scedule verba vivida aucta -cite vite direxistis. *meton.* (in *allocutione: l. 12*): FORM. Marculfi 2,51 quo vividi facundetatis (*ed.*; -idetatis, -iditatis *sim. var. l.*) vestre questu prestulantes uberis in Domino a vobis fructus semper suscipiamus. FROUM. epist. 3 que (*epistula*) primo visa finxerat se, quasi -cite vestre dictationis esset composita.

facetus, -a, -um. *script.* -citus: *l. 18. acutus, elegans, urbanus, venustus* – *geistreich, fein, gewandt, elegant*: SYLL. El-non. 3,7 Servandus . . . , humanus, prudens, acer, conviva -itus (-itis *cod.*). ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,14 licet . . . poetis sim abiectioni et ob ipsorum -am urbanitatem satis spretus. EUPOLEMIUS 2,535 Alverni tumido sermone -i. ANON. mus. La Fage 14,8 ut discantus pulchrior et -ior habeatur. HIST. de exp. Frid. imp. p. 13,15 vir . . . scientia litterarum -aque (facetus atque *var. l.*) facundia . . . cluentissimus. HUGO TRIMB. registr. 113 composuit Virgilius Moretum, librum . . . themate -um. *al.* in titulo carminis de more in convivio servando (*‘Tischzucht’, de re v. p. 12,66; cf. LexMA. IV. p. 215sq.*): HUGO TRIMB. registr. 619 supradictis (*sc. operibus*) . . . iungitur -us, licet in quibusdam sit locis indiscretus.

adv. facete. 1 *acute, eleganter, urbane, venuste* – *geistreich, fein, gewandt, elegant*: RADBERT. psalm. 1,146 nec exhortari convivas luculentissime queo vel alloqui -e coepulantes. LAMB. HERSF. Lull. 26 p. 339,17 multa . . . in iniuriam beati viri mordaciter magis quam -e iocatus tandem discessit *Biso* (annal. a. 1064 p. 92,20). HUGO TRIMB. registr. 101 quem (*poetam*) laudat -e Donatus . . . dicens hunc in carmine dignum laude fore. 2 *perite* – *geschickt, kunstgerecht*: YSENGRIMUS 6,193 Ysengrime, putas, est bos divisa -e (facere *var. l.*)?: rex, bene divisa est et sine fraude.

***facha** (faccha, faecha, faohca, -heta), -ae *f. vel* ***facha** (fasterca, fastrica), -orum *n.* (φάσσα; *cf. sicil. farsa, fassa, faza sim.*; v. G. Tropea, *Vocabolario siciliano. II. 1985. p. 29^b*).

?*Columba oenas (L.) vel Columba palumbus (L.)* – ?*Hohltaube oder Ringeltaube* (*cf. ed. Willemsen. 1970. p. 105; ed. A. L. Trombetti Budriesi. 2002. p. 1195*): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 20,29 utuntur (*sc. quaedam aves terrestres*) . . . eisdem cibis, ut modi columborum et turturum et -a (fasterca BN, fastrica PV), que sunt minores (maiores R) columbis et maiores turturibus. p. 29,17 quedam (*sc. aves rapaces*) . . . utuntur avibus terrestribus, scilicet fasanis . . . , modis columborum, -is, franquillinis, turturibus. p. 60,3 columbi, turtures et -a (p. 72,11 [faccha BNPV, facheta R]. *sim.* p. 70,28 t. et c. domestici et -a [faccha BNPV, faecha R]). p. 113,19 turturum et -arum (faohcarum B).

factus *v.* facio. **facia** *v.* facies. [**faciada** *v.* fabaceus.] **facidena** *v.* phagedaena.

***facidetas**, ***faciditas** *v.* ***facetitas**.

***faciecula**, -ae *f.* *facies parva* – *kleines Gesicht*: ARNULF. delic. 733 quid rubet inflatis index -a malis? VITA Ger. Bron. 18 p. 668,46 ab eius (*mulieris*) -a nox exulat atra.

facies (faties), -ei *f. vel raro facia*, -ae *f. form. sg.: dat. -e: p. 14,5. acc. -um: p. 14,21. abl. -ae: p. 14,16. adde LEX Baiuv. 4,27. al.*

I *de anim. (Deo: p. 14,7,53; simulacro: p. 14,9)*: A *de toto corpore i. q. species, habitus* – *Erscheinung(sbild), Gestalt*: AGIUS epic. Hath. 138 ut homo carnalis sibi carne perinde propinquos cernere corporea non cupiat -e. WIPO gest. 30 p. 49,28 erat . . . una -es iuvenum et senum, omnes erant dies et nocte cani et barbati propter horridum rigorem glaciei. ANNAL. Reichersb. a. 1166 p. 472,61 ut ex multarum personis -erum gratiae agantur Deo (*cf. Vulg. II Cor. 1,11 codd. ΛφϞ*). HONOR. III. registr. 11 qui (*vir*) signo . . . crucis humeris suis affixo -em

euntis in Ierusalem induerat (*cf. Vulg. Luc. 9,53*). *al.* B *de anteriore capitis parte i. q. vultus, os, visus* – (An-)Gesicht, Antlitz, Miene: 1 *proprie: a in univ.: a gener.: VITA Gang. I 5 (MGMer. VII p. 160,28; s. IX.^{ex}/X.ⁱⁿ) aqua ablundis manibus et -e (-em, -ei, fatiei *var. l.*) defuit. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,9 fumum ascendere fecit sol . . . spem . . . prestans Dei populo, cuius -ei claritas atque serenitas circumfulsit illos. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 Nicea . . . laqueum simulacro Iovis imposuit et . . . -em ipsius in terra collisit. CARM. *var. III A 6,1,32 p. 613 pallidulas . . . tuas -as modo lumine monstras. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 204,2 falconarius . . . non opponat neque ostendat -em suam -ei falconis. ALBERT. M. animal. 1,89 habent (sc. natatilia) . . . duas (sc. alas) in -e. persaepe. β publ. et iur.: LEG. Burgund. const. I 11,2 si quis cuicumque in -em vulnus inflixerit. EDICT. Roth. 104 si quis servum . . . plagam in -ae (-e, -em *var. l.*) fecerit. LEG. 6,4,3 p. 264,21 quicumque . . . ingenuus ingenuum . . . turpibus maculis in -em (-e *var. l.*) . . . fedare . . . presumserit. γ *medic.: TRACT. de caus. mul. 83 surgunt visce in -a. 95 p. 55,24 palida erit mulier in -a (-em *var. l.*) et lintiginosam -am abebit. BOTAN. Sangall. 28,5 herba gression inquoquis, super -um ligabis (34,2). saepius. b *spectat ad ipsam capitis formam*: WALTH. SPIR. Christoph. I 2 longa . . . et acuta -e Cynocephalum, id est canini capitis hominem, pretendens. CARM. *imag. 21,8,1 fert aquilae -es . . . Iohannes. al. c spectat ad lineamenta, aspectum*: AGIUS epic. Hath. 652 nocte mihi caram somnia dant -em. HROTSV. gest. 422 prolem, nomine Liudgardam, . . . moribus et -e similem matri venerandae. FROUM. carm. 32,28 renoscite me . . . in -e. EPIST. Hildesh. 134,8 animus meus tuam desiderabilem -em exoptat conspicere. saepius. d *spectat ad vultum quasi animi imaginem*: ARBEO Emm. 21 a spiritu . . . correptus, commutata -e . . . nefandis verbis . . . perstribebat Vitalis. EINH. Karol. 22 p. 26,24 fuit . . . canitie pulchra, -e laeta et hilari. METELL. exp. Hieros. 2,391 se letos monstrant Arabes -eque triumphant. saepius. e *spectat ad directionem visus (c. notione intentionis: l. 41)*: AGIUS epic. Hath. 579 coetum magnum versis -bus ad ortum grates . . . retulisse Deo. WALAHFR. Mamm. 3,6 -em . . . ad aethera tollens fert grates Domino. *al. adde (cf. Vulg. Luc. 9,53): ANNAL. Lauresh. a. 800 direxit rex -em suam, ut iret partibus Romae. VITA Norb. II 24 -es . . . eius erat euntis in episcopatum Coloniensem. cf. spectat ad benevolentiam, solacium, adiutorium sim. (f. Vulg. psalm. 26,9 et passim): WALTH. SPIR. Christoph. II 4,138 tuam nostris -em ne subtrahe plagis. THIETM. chron. 8,16 peccando -em divinam a nobis avertimus. HELM. chron. 62 p. 119,3 eo quod . . . negaveris (*sc. Adolfus*) michi -em tuam in tempore necessitatis. g *spectat ad malevolentiam, odium: (cf. Vulg. lev. 20,3 et passim): WALAHFR. imag. Tetr. 74 -em praeclara palatia contra christicolaeque greges videas (sc. superbiam) possuisse nefandam. 2 meton. pro tota persona (corpore mortui: l. 56; c. notione praesentiae: l. 55): LIBER diurn. 45 p. 34,13 nullius -em contra iustitiam accipias. PASS. Afrae I 3 me cognosco non esse despecta a -e Dei. WALAHFR. (?) carm. 59,6 si -es -em spectare nequivit amantem. AGIUS epic. Hath. 76 qua anxietate meam gestierit -em, quo desiderio suscepit advenientem. HROTSV. gest. 413 -es domnae . . . amandae . . . mandatur terrae. WIDUK. gest. 3,10 p. 110,3 neque . . . -em regis intra tres dies videre promeruit Bernharius. EGBERT. fec. rat. 1,722 cum faties invisa venit, quam nemo vocavit. saepe. adde de multitudine: PASS. Afrae I 1 (codd. β) quam (*Afram*) notam habebat -es publica, (*i. vulgus*), quod esset lupanaria (*item II 1 p. 61,12*). ALBERT. AQUENS. hist. 5,33 p. 453^c milites . . . Godefrido et Roberto . . . pecuniam obtulerunt, quatenus urbs . . . a -e eorum . . . cum civibus suis . . . intacta permanerent. CONST. imp. II 224,13 si sunt hec opera sanctitatis . . . , nostram conculcare iusticiam et secundum Mediolanensem -em iudicare (*cf. Vulg. Ioh. 7,24*). *al.******

II *de rebus: A aspectus, forma, genus* – *Anblick, Aussehen, (Mach-)Art*: 1 *gener.: ALCUIN. epist. 145 p. 231,9 optata mihi . . . vestrae bonitatis litterarum -es subito effulsit. WIDUK. gest. 1,18 illi (Avares) . . . ad novas rerum -es stupentes admirati . . . a caede . . . abstinerunt (ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I*

19,26 hanc -em [gloss.: talem formam omnium creaturarum] r. vetus exigit ordo dierum, ut redeant cuncta velut in caput orta fluenta. *al.*) GUTOLF. Delic. p. 14,22 edificia mutata . . . seculari -e dormitorium et refectorium apte admodum exhibebant. *saepius.* c. *notione status, condicionis*: DIPL. Loth. III. 7 benedictus Deus, qui -em ecclesie sue respexit. VITA Eberh. Salisb. II 2 p. 98,27 videns mundi labentis -em . . . ab illo retraxit pedem. 2 *mus.*: ODO ARET. ton. B p. 79,1 in proto authentico duas discretas -es depinximus. GUIDO ARET. microl. 11,5 praemissae voces . . . ita ad eam (*sc. quae cantum terminat*) aptantur, ut mirum in modum quandam ab ea coloris -em ducere videantur. reg. rhythm. 126 armonia qualiter quattuor canatur modis transformata -e. *al.* B *superficies* – *Oberfläche*: 1 in *univ.*: COMPOS. Luc. B 5 frigas -em in tabulam plumbinam ismiromenan, donec adtenuet -am. G3 tolle lignum cerninum . . . et -em eius lebitur dola. BOTAN. Sangall. 1,3 -em oculorum clarificat (*sc. herba vettonica; ex Ps. Musa herb. Vett. l. 54 aciem*). *al.* 2 *regio, fines, territorium* – *Fläche, Gebiet, Territorium*: a *gener.*: DIPL. Heinr. IV. 49 p. 64,11 (*interp.*) que (*congregatio*) in ingressu posita primam r e g n i mei -em honestissime condecorat (VITA Meing. 1 utriusque r. -es). OTTO FRISING. chron. 5,24 p. 251,22 mons . . . totam . . . regionis -em . . . tamquam e specula longe lateque contemplans. METELL. exp. Hieros. 2,310 hi (*sc. inimici*) . . . super terre -em . . . incubuere. *al.* b *astron. i. q. zona, plaga* – *Zone, Himmelsstrich (de decano q. d.)*: CAES. HEIST. hom. exc. 17 p. 70,18 translacio sic habet super Albumazar: 'ascendit in prima -e Virginis puella, quam vocamus colchis dorastal, hoc est 'virgo munda et pura et honesta'. C *pars antica, frons* – *Vorder-, Stirnseite, Front*: 1 *strictius*: a *gener.*: VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 589,10) altaris ante -em. THANGM. Bernw. 8 p. 761,48 coronam . . . in -e templi suspendit. ACTA imp. Winkelm. I 303 quod (*balneum*) est ante -em . . . domus. ALBERT. M. animal. 1,245 ante -em . . . epyglotis . . . est quoddam parvum os. *saepius.* b *milit. i. q. (prima) acies* – (*vorderste Schlacht*)-*Reihe, Linie*: IULIAN. TOLET. Wamb. 13 p. 513,20 prima . . . proeliandi -es cum electo pugnantorum agmine destinata est. p. 514,1 prima -es pugnae . . . saxorum nimbo conficitur. *ibid.* *al.* de ludo lapillorum: CARM. Scot. II 1 sol. 5,13 quo sibi candentum -es ascita dualis iam niger accedens variatum terminet orbem. 2 *latius i. q. latus* – *Seite*: GESTA Camer. 1,89 p. 436,6 quae (*tesseræ*) singulae senas -es habeant. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 456,29sq. ista . . . ornamenta . . . papa . . . dereliquit: . . . panni de altare sancti Benedicti, -es una cum margaritis et altera -es deaurata; . . . panni de altare sancte Marie, -es una purpurea cum auro. METELL. exp. Hieros. 2,234 a -e dextrae fuit Mars atque sinistra. CONST. imp. III 49,1 privilegia . . . in prima sui -e aureis bullis regum . . . consignata. III *locut.*: A *sensu adv.*: 1 -e ad -em: a *persona propria, oculis suis, coram* – *in eigener Person, mit eigenen Augen, gegenwärtig, persönlich, selbst*: AGIUS epic. Hath. 259 Moysi Dominum -e ad -em speculantis bustum nempe latet. PILGR. ad Bened. p. 43,26 quod . . . delectarer . . . ea -e ad -em, quæ literis . . . committo, . . . paternitati vestre coram ratiocinari. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 155 sancti creatorem . . . -e ad -em . . . videbunt. *al.* b *adversis frontibus, a fronte* – *Auge in Auge, von vorn*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 52,8 avis de rapina raro invadit avem oppositum sibi -e ad -em. 2 in -e, sub -e, -e tenus (-etenus) i. q. *ante ora, oculos, conspectum* – *vor (den, die) Augen*: HRABAN. carm. 39,83,2 stabimus . . . ante tribunal Domini . . . nostra videntes posita ante obtutus crimina, libros . . . conscientiae patefactos in -e. HROTSV. Mar. 142 angelus . . . descendit ab alto . . . et stans sub -e . . . haec fatitur . . . 'eqs.' EPIST. Hildeg. 113,9 die noctuque vos -e tenus videre desideramus. *al.* 3 in -e(m), revelata -e (*cf. Vulg. II Cor. 3,18*) i. q. *aperte, plane* – *unverhohlen, offen, geradeheraus*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1087 p. 465,7 nec se excommunicatum profiteri dignatus est *Heinricus*, licet hoc sibi a nostris in -em instanter probaretur. BERTH. chron. B a. 1077 p. 287,7 ipsi (*regi*) -e revelata liberrimus demandavit *abbas*, quod *eqs.* CHART. episc. Halb. 734 l. 24 vidua . . . absque mora contradixit in -em . . . verbo. *al.* in -em resistere (*cf. Vulg. Gal.*

2,11): VITA Bonif. II 8 p. 100,1 Bonifatius in -em ei (*papae*) restitit dicens *eqs.* BERTH. chron. B a. 1079 p. 369,5 frater . . . ei (*legato*) . . . in -em testis veritatis confidentissimus restitit, quousque illum . . . evictum . . . ostentavit. 4 -e tenus (-etenus), prima -e i. q. *primo aspectu, statim, manifesto* – *auf den ersten Blick, sofort, augenscheinlich, deutlich*: EKKH. IV. cas. 76 p. 160,16 erat -etenus videre spiritum sanctum opus suum ibimet agere. CONST. imp. II 301 p. 416,12 denarii . . . unius monete ita manifestis signis . . . distingui debent a denariis alterius monete, ut statim prima -e et sine difficultate aliqua ipsorum ad invicem discrecio . . . possit haberi (*iterum* 302 p. 417,2). CHART. Lux. II 420 p. 462,5 de loco sibi (*sc. fratribus*), sicut prima -e videbatur, magis ydoneo. 5 -e tenus (-etenus) i. q. *specie, nomine* – *äußerlich, dem Schein, dem Namen nach*: FOLCUIN. Bert. 107 p. 629,37 monachus proh dolor -e tenus sum effectus. GERH. psalm. 64 p. 98,32 quidam nominetenus et -etenus pastores, intrinsecus autem lupi rapaces (*cf. Vulg. Matth. 7,15*). B ante -em, in -e(m) *pro praep. i. q. coram, ante, in conspectu, praesentia* – *vor (den, die Augen), in Gegenwart*: 1 *gener.*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,1 propinqui . . . dixerunt alterutrum fieri, vel Arbonem comitem . . . vel se ipsos ante -em gladii morituros (*cf. Vulg. Iob 19,29 al.*) EKKH. IV. bened. I 1,36 in -em (gloss.: ad adventum) Domini ploret reus (2,81 in -em Domini, quia venit, plaudite celi). DIPL. Frid. I. 347 eos, qui . . . circa nos devotos in -e omnium principum se exhibuerunt. *al.* 2 *publ., iur., canon.*: CHRON. Gozec. 2,21 ut in -em ecclesie eum (*abbatem*) appellaret *comitissa* et . . . accusaret. CHART. archiep. Magd. 294 p. 367,12 cartam . . . in -e totius sanctae Magdeburgensis ecclesiae confirmavimus. DIPL. Constantiae 11 p. 40,2sq. dicebant *hominibus* terras . . . ipsi . . . supra sexaginta annos in -e Grumensium iure quieto tenuisse. CHART. Austr. sup. II 268 p. 254,23 in -e totius conventus et in presentia multorum aliorum. *al.* **facietenus v. facies et tenus.** 35 **facieterculum v. *facitergula.** [facilitas v. facilitas.] **facilis**, -e. *script.*: falc-: l.47.48. fati-: FORM. Marculfin. 29 p. 125,38. 1 *sensu pass. i. qui sine labore, difficultate fit, obtineri potest, expeditus, promptus* – *leicht, schnell, bequem (geschehend, zu bewerkstelligen[d]), zu erlangen[d]*: a in *univ.*: MAPPAE CLAVIC. 204^{capit.} deauratio -is. WALAHFR. hort. 179 -i . . . mansa voratu . . . frigus per viscera nutrit *esca*. RUD. FULD. mirac. 6 fibula, quam perdidit, -e est, ut a quolibet inventa mihi restitueretur. DIPL. Otton. III. 294 si -em et benignum . . . petitionibus prebuerimus auditum et assensum. ALFAN. premn. phys. 5,17 p. 65 propter mollium et -em passibilitatem, (PG 40,620^A εὐπαθέες) aeris. GUIDO AUGENS. mus. 340 calumniam . . . refellere falcillimum arbitror. 387 iudicare sit tibi falcillimum. *persaepe.* b *qui facile intellegi potest, perspicuus, planus* – *leicht zu begreifen(d), verständlich, klar*: Ps. BOETH. geom. 660 -illimum (-e, -i var. l.) et apertissimum nostrae auctoritatis exemplum dabimus. GERB. geom. 6,4 p. 87,12 simplicior -iorque et expeditior erit regula embadi inveniendi in omnibus orthogoniis. CONR. MUR. summ. p. 48,3 si scribatur stilo difficili et obscuro vel stilo -i, lucido et plano ad intelligendum. *al.* *qui facile disci potest* – *leicht zu erlernen(d)*: EUPOLEMIUS 1,539 ingenii prope vim discriminat *praeceptor* omnes, hi -es, illi longas longo ordine neumas discunt. c *qui facile transiri potest, pervius* – *leicht zu begehen(d), befahren(d), gangbar, zugänglich*: THIETM. chron. 6,10 p. 286,18 hostibus invitis arduam irrupere *milites praemissi* viam, -em subsequentibus parantes callem. ANNAL. Al-tah. a. 1044 p. 35,36 ducatum . . . equitando sursum per ripam . . . -i vado transit rex. CONST. imp. III 176 apud Dordrich(um), ubi est -is portus maris. d *qui facile elaborari, tractari potest* – *leicht zu bearbeiten(d), gefügig, formbar*: COMPOS. Luc. T 13 tollis plumbum femininum, -em et mollem (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 126. IOH. sacerd. 149). HERACLIUS I 12,16 sanguis . . . -em ferro facit . . . adamantem. 2 *sensu activo*: a *mobilis, agilis* – (*leicht*) *beweglich, flink, behände, geschmeidig*: WALAHFR. hort. 147 foetus (*sc. cucurbitae*) in assiduos formariet usus vasorum poterit, . . . dum viscera ventre egerimus -i radentes ilia torno. Wett. 633 -i discedere gressu (IOH.

CANAP. Adalb. A 5 ut . . . sapientię montes -iore [-iori *var. l.*] gressu scandere posset). 668 digitum si ferre per ignem . . . -em (-e *var. l.*) possis. SYLL. Sangall. 22,10,1 aetheris blandos -esque motus. *al. versutus, sollers – gewandt, geschickt*: WIDUK. gest. 1,9 p. 12,2 erat . . . Iring . . . -is ad suadendum, quae vellet. VITA Heinr. IV. 3 p. 17,3 cum accusationem . . . -i responso, ut ventus pulverem, dissipaverit. CARM. imag. 10,2,10 eloquio -is non ullis frangitur *Ōta iris*. *b comis, benignus, pronus – (leicht) geneigt, zugänglich, bereit(willig)*: THEGAN. Ludow. 19 p. 202,1 erat fortis . . . , tardus ad irascendum et -is ad miserandum, (promptus ad ignoscendum *var. l.*). POETA SAXO 3,516 p̄sul . . . illius (regis) -em cognovit ad omnia mentem concedenda. VITA Corb. 5 erat . . . vir Dei . . . contra vitia ad irascendum -is (facundissimus A; ARBEO Corb. 8 velox). CARM. de Frid. I. imp. 808 hoc (*sc. dogma*) . . . turbavit . . . Romanam -em nova credere plebem. CARM. Bur. 112,3,2 quod sis -is, virgo . . . amabilis. *saepius. c praepropere, levis, temerarius – vorschnell, leichtsinnig, unbesonnen*: RHYTHM. 11,6,1 -is fui verbo et in opere. POETA SAXO 2,421 Grecorum . . . gens . . . -is solet esse movendis, sed bene tractandis haud extat idonea bellis. FROUM. carm. 10,24 stultorum lingua est -is et prompta loquelis. GUTOLF. Delic. p. 16,35 in contradiccionem versi sese ut ignavos arguebant *monachi*, quod in re tanta tam -es extitissent. *al. huc spectare videtur*: AUDRAD. carm. 1,22 sive fides . . . seu fictio fratris fama . . . -i sancto me clausit ab imbri. 3 *locut adv.* de -i (defacili, de -e) *vel ex -i vel raro in -i*: *a facile, sine labore, haud difficulter, brevi tempore – leicht(hin), ohne Mühe, bequem, ohne Umstände, ohne weiteres*: THEODULF. carm. 44,7 ex -i pridem poteram depromere versus. WIBALD. epist. 57 p. 135,7 malum de -i potestis comprimere. GERHOF. epist. 15 p. 546^A in -i et brevi vestrae aestimo prudentiae persuasum iri, uti *eqs.* IOH. PLAN. hist. 4,2 neque de -i mentiuntur *Tartari* eis (*dominis suis*). WALTH. AGIL. med. 95 p. 191,6 pectus . . . de -e leditur ab aere frigido. CHART. Eichsf. 398 ut . . . donatio non valeat in posterum defacili retractari. CONST. imp. III 151,9 cui (*sc. Deo*) est in -i cuncta perficere. CONR. MEND. Attal. p. 144,30 ut ab . . . sancto proposito non de -e cederet (*sc. sorores*). *saepe. v. et vol. III. p. 38,14. haud raro, saepe – nicht selten, oft, häufig*: ALBERT. M. meteor. 3,2,19 p. 149,7 quae (*insulae*) non de -i habent sub se concavas specus. CHART. episc. Hild. III 226 que aguntur in tempore, de -i evanescent cum tempore. *al. b prono animo, prompte, libenter – ohne Bedenken, (bereit-)willig, gern*: RAHEW. (?) gest. app. a. 1170 p. 351,4 regem Boemiae, qui offenderat, de -i in gratiam recepit *imperator*. TRANSL. Annon. 11 p. 248 prestabilis est super eo, quod petitur, cito exaudit, de -i subvenit. CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 136,17 fides de -i prestita fuit . . . machinationi. *al. adv. facile vel facilliter* (faculter: l. 58). 1 *sine labore, opera, haud difficulter, brevi tempore – leicht, ohne Mühe, mühelos, bequem, ohne Umstände, ohne weiteres*: *a in univ.*: RIMB. Anscar. 12 p. 33,19 unde . . . barbarae nationes -ius uberiusque capere valeret divini mysterii sacramenta. ALFAN. premn. phys. 5,25 p. 67 quae (*figura pyramoides*) est -illime mobilis, (PG 40,621^B εὐκίνητος). 11,1 p. 86 hi (*cerebri ventres*) . . . vapores -illime (PG 40,657^B ὀρεῖες) recipiunt. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,19 quae (*plebs*) non -e sedari potest, dum mota fuerit. CHART. Sil. D III 251 -ulter cassari aut deficere poterunt mortalium actiones. CONST. imp. III 151,9 qui (*pastor ecclesiae*) . . . tractatibus sollerter . . . intendet et eos -r auctore Domino consumabit. *persaepe. b aperte, plane, manifeste – (leicht) verständlich, klar*: GEBEH. Udalt. prol. p. 256 nec veritatem subsistentium rerum iudicavit *vir* plus proprie quam -illime ac simpliciter exprimi posse. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,25 qua (*subdivisione*) dictum est individuum aliud personale, aliud non, quod ex anteposita personae diffinitione -ius patebit. *al. c haud raro, saepe – nicht selten, oft, häufig*: WALAHFR. Gall. 1,4 nati eorum (*sc. simulacra colentium*) -e pereant. OTTO FRISING. gest. 1,56 multicitas, cui -e error obrepere solet, habundat. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 16,22 sunt . . . quidam dubitantes, quod possit *fides* esse vera, quidam firmiter credentes; et hoc a humilibus -r obiicitur. *al.*

2 *prono animo, prompte, libenter – ohne Bedenken, (bereit-)willig, gern*: CAND. FULD. Eigil. II 10,23 Deus . . . fidis quam -e miserans in rebus egenis consulit omnipotens. DIPL. Loth. I. 111 p. 260,17 precibus . . . aurem -e perspicientes (*sic*) hanc seriem magnitudinis nostrae fieri . . . iussimus. THANGM. Bernw. 2 p. 759,11 plurimum . . . rogatus, ne . . . discederet, -e acquievit. OTTO FRISING. gest. 2 capit. 2 quare in eum (*Fridericum*) tam -e consenserit universitas principum. *saepius. abund.*: ANNAL. Rom. p. 475,37 papa -ius vitam exponere quam investituris episcopatum . . . consentire malebat. 3 *praepropere, inconsiderate, temere – vorschnell, leichtfertig, unbesonnen*: LEX Baiuv. 9,18 iudex . . . veraciter inquirat, ut eum veritas latere non possit nec -e ad sacramenta veniatur. CAND. FULD. Eigil. II 25,28 nec -e commotus in ira . . . mentis incendia prompsit. LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 108,21 iussum . . . eis (*Thuringis*) est ab rege -e et contemptim, ut decimas darent (a. 1075 p. 216,21; cf. a. 1073 p. 152,27 leviter et contemptim; cf. Liv. 2,56,12). *al.*

facilitas, -atis f. script.: -ll-: l. 28,54. -llet-: l. 49. *al. -lilit-: l. 55. confunditur c. facultas: l. 25,32. al.*

1 *ratio tractabilis, condicio commoda, res facilis – Leichtigkeit, Einfachheit, Mühelosigkeit, Bequemlichkeit*: *a in univ.*: LEX Baiuv. 1,12 extraneum mulierum interdicta sibi consortia cognoscant (*sc. sacerdotes*) hac eis tantum facultate (-e *var. l.*) concessa, ut matres . . . inter domorum suarum septa contineant (*ex Cod. Theod.*). GODESC. SAXO theol. 14 p. 239,16 mox ut vellet *omnipotens*, in eis (*reprobis*) . . . pariliter operaretur idipsum (*sc. velle*) tota -e (-llitate *cod.*). CHRON. reg. cont. I a. 1189 p. 146,26 -s veniae incendium (*leg. incitium*) tribuit delinquendi (*sim.* INNOC. IV. registr. A 554 p. 393,20. *al.*). CONST. Melf. 2,10 p. 309,26 qui (*fideiussores*) pro qualitate criminis et persone nec minus -e (facultate *var. l.*) conveniendi . . . ydonei reputentur. *persaepe. b simplicitas, perspicuitas – Einfachheit, Verständlichkeit*: WALAHFR. exord. 23 p. 497,2 ipsa -e religionis melius, quod volebant, rudibus persuadere potuerunt *apostoli*. ALBERT. M. anim. 3,5,4 p. 249,38 quem (*modum*) hic iteramus propter doctrinae -em. 2 *mobilitas (animi), agilitas – leichte Auffassung(sgabe), Gewandtheit*: ALCUIN. epist. 155 p. 251,34 de qua . . . stella . . . secundum -em indagationis nostrae aliquid dicere curavimus. THANGM. Bernw. 1 p. 758,40 tanta . . . -e cupitum eius ingenium michi applaudebat. OTTO FRISING. chron. 8,16 nulla erit in iudicando difficultas, ubi cognoscendarum conscientiarum se invicem accusantium seu defendentium tanta erit iudicis vivax -s. 3 *comitas, benignitas – Geneigtheit, Milde*: VISIO GODESC. B 24,1 cum claritas, sanitas, -s et felicitas beatorum . . . omnem humanum visum et intellectum exsuperet. 4 *levitas, temeritas, neglegentia – Leichtfertigkeit, Leichtsin, Fahr-, Nachlässigkeit*: CHRON. Fred. 4,79 -lletas abbatis . . . instetucionem nusceur refragasse. SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 530,47 qui (*fratres*) per -em praelatorum licentia illicita deteriorati . . . egre ferebant *eqs.* HELM. chron. 97 p. 190,12 pulchram viri superficiem deformabat insanabilis . . . impetigo, mobilitas animi et -s (-llitas *var. l.*) verborum. CHART. episc. Hild. III 20 propter naturalem -ditatem omnes proni sumus ad discendiendum. *al.*

1. *facillo, -are. ?hiscere, os aperire – ?den Mund aufstun, sprechen*: VITA Deic. 35 (13) cum . . . nefas . . . cresceret et nemo esset, qui -ret.

2. *facillo v. vacillo.*

**facilus, -i m. vel *facilum, -i n. (theod. vet. fezil) cingulum, cinctorium – Schwertgurt, -koppel*: TESTAM. Eberh. p. 93^b,36 de paramento . . . nostro, volumus, ut habeat primogenitus . . . spatam I . . . et -um I de auro et gemmis, balteum I de auro et gemmis. p. 94^a,95qq. secundus . . . volumus, ut habeat spatam II . . . , -um de argento et auro I, balteus aureus cum gemmis II . . . , alterum -um cum gemmis aureum. p. 94^a,255q. cf. *fagidulus, *fascilo.

facino v. fascino.

**facinorositas, -atis f. facinus, fraus – Untat, List*: HINC. divort. 15 p. 211,19 iniquo . . . coniugio facto et diabolica -e (Ps. Amphilochius Basil. [ed. F. Combefis. 1644] p. [Staub])

192^B δραματουργίας) completa ac modico transeunte tempore designatus est a quibusdam puer non introire in ecclesiam.

facinorosus, -a, -um. *turpis, impius, scelestus – schändlich, ruchlos, frevelhaft, verbrecherisch*: 1 *de hominibus*: RADBERT. Arsen. 2,16 p. 84,18 quia unum eiecerant . . . flagitiosissimum, alii serviebant -issimi. BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,11 quidam nomine Quincius, raptor sacrilegus et predo -us, . . . ecclesiam irrupit. CHART. Duisb. 59 p. 88,7 animadvertendo et puniendo -os homines. CONR. MUR. summ. p. 160, 8 mulier deridenda . . . sic poterit nominari: acidiosa, . . . fastidiosa, -a eqs. al. *usu subst.*: CHART. Ital. Ficker 305 (a. 1223) concedimus . . . fidelitati tue . . . potestatem . . . animadvertendi in -os. CHART. Gelr. 679 p. 683,2 regalis . . . interesse debet celsitudinis . . . animadvertere crudeliter inter -os et rebelles. 2 *de rebus*: ERCEMB. CAS. hist. 74 Dei iudicio . . . illius (Guaiferii) scelus -us finis explevit. RATHER. Metr. 8,375 quod -a refugit conscientia, presumere facit clementissimi filii eius (virginis) pietas. CARM. Cantabr. A 36,19 nos expia (sc. Maria) ab omni macula -a. al. *usu subst.*: HINCM. divort. 15 p. 206,24 sunt . . . scelerata atque -a, quae . . . hic scribere supersedimus.

facinus, -oris n. (?m.: l.38) *script. et form.*: acc. sg. -num; v. vol. I. p. 192,10. abl.: sg. -nerae; l.35. pl.: -onibus; l.33. c. gen. explicativo: l.35.

1 *factum, opera* – (Groß-)Tat, Handlung: ABBO SANGERM. serm. 14,16 ob . . . preciosissimum -us a sacerdotibus idolorum interfec[is]ti . . . obtinere Simon et Iudas polum. OTTO FRISING. gest. prol. p. 9,20 fuit intentio virorum fortium clara -a . . . extollere (1,70 p. 98,22. sim. 2,23 preclarum -us. 2,39 p. 136,8 insigne -us). 2 *flagitium, scelus, crimen – Misse-, Un-, Schandtat, Verbrechen (interdum i. q. culpa, peccatum – Schuld, Sünde: e. g. l.37; i. q. iniuria, contumelia – Unrecht, Schmach: l.41,42): a proprie: a gener.*: TRAD. Lunaelac. 38 p. 137,7 (a. 768) pro relaxandis -bus (-onibus [facinonibus a. corr.] cod.) meis in die iudicii . . . dono eqs. FORM. Dion. 1 p. 495,31 David . . . pro homicidii et adulterii -e (-erae var. l.) . . . non erubuit . . . faciem suam dare in pulverem. GODESC. SAXO carm. 6,10,1 plenus . . . -e ego sum. CHRON. Cas. 6 ut non habesset illorum assuetus -us, cellas . . . martirum . . . igne cremaverunt adversarii. DIPL. Otton. III. 219 p. 631,4 intercessores . . . apud Deum pro nostris -bus. THIETM. (?) chron. 5,23 qui (populus) pondus illat -is diucius ferre non valens (7,3 illatum -us). persaepe. per compar. de vi naturae: LAMB. WAT. annal. a. 1163 p. 535,49 contigit . . . fulmen . . . intra ecclesiam terribilia exercuisse -a. β *publ. et iur.*: LEX Ribv. 91,2 nec ullus iudex . . . freta non exigat, priusquam -us (facimus, fatimus var. l.) componatur. LEX Frision. 21 si . . . qui venditus fuit, . . . eum, qui se venderat, de -e convenerit. HELM. chron. 28 p. 55,30 ut talis regnet, qui de publicis convictus est -bus. al. β *meton. de hominibus i. q. maleficus – Missetäter*: EUPOLEMIUS 2,443 ut captum Iudas -us conspexit Orontem, . . . ait, 'eqs.' Staub

1. **facio**, feci, factum, -ere et pass. **fio**, factus sum, fieri. *script. et form.*: *verbi facere*: stirpis praes.: fici(o): p.21, 40. adde DIPL. Merov. I 135 ficere. AETHICUS p. 126,15 ficiant (var. l.). fati(o): p.21,67,27,38. adde FORM. Augiens. B 17. ANNAL. Plac. a. 1267 p. 522,31. al. facetis, facites pro facite: p.22,44. adde DIPL. Merov. I 166 p. 413,19. gerundivum faciendus: VITA Heinr. IV. 9 p. 32,1. gen. gerundii faciendi: p.21,67. inf.: facire: p.21,66,22,66,26,70. adde LEX Alam. 1,1 (codd. 1.2). al. faciri: p.21,68. indic.: ?famus: CHART. Anhalt. I 354 p. 266,31. facint: p.27,34. coni.: faceatis: p.22,1. facies, facient pro facias, faciant: p.20,46. adde FORM. Turon. 7 facient (var. l.). fut. faciebo: p.21,71. stirpis perf.: fici(i): p.24,39,26,11,29,23,30,26. adde FORM. Andec. 1 fici. DIPL. Merov. I 89 ficisse. 95 p. 245,7 ficerat. 137 ficisset. 149 p. 375,36 ficissit . . . ficissent. TRAD. Frising. 1086 ficerunt. saepius (cf. B. Löfstedt, Studien über die Sprache der langobard. Gesetze. 1961. p. 22, 24sq.). fac(i): p.21,64,22, 21,24,43 (dub.). faec(i): p.29,23. al. indic.: yecit (in abecedario): p.29,30. fezerunt: p.22,30. fecemus: FORM. Andec. 56. coni. fecirit: p.30,12. adde MARIAN. chron. a. Chr. 208. stirpis partic. perf.: fect(us): p.31,58. facht(us): p.23,

64. fatt(us): ERCEMB. CAS. hist. 63 (cod.). stirpis aoristicae q. d.: faxo (i. faciam, fecero; i. fecissem: p.27,56): p.21,71, 23,42, 25, 39, 26, 17, 27, 57. adde ALDH. ad Acirc. 37,4, 42,3. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 11. EKKH. IV. bened. I 26,125. faxis (i. feceris): p.24,64. faxit (i. faciat, fecerit): p.27,28,47. adde GESTA Bereng. 3,228. CARM. var. III A 5,155 p. 607. faxunt (i. facient): p.24,55. faxat (i. faciat): p.27,46. *verbi fieri*: fig(o): l.70. p.22,69,23,60,24,58. adde FORM. epist. add. p. 532. CHART. Const. 8 p. 12,25. imper.: fi: 10 ARNULF. delic. 75. fito: p.26,15. adde CARM. biblioth. 3,1,43. YSENGRIMUS 5,1202. partic. fiens: p.25,66. gerundivum fiendus: p.22,23,34,25,26,31,14. saepius. inf.: feri: p.23,59. fieres: l.35,68. p.25,9,27,15,29,67. saepius. praes. indic.: fiet, fient, (i. fit, fiunt): l.41. p.21,36,38. adde COMPOS. Luc. H 11. ibid. al. (cf. Svernung p. 128). coni. fiet pro fiat: p.29,69. adde FORM. Salisb. I 39. imperf. con. fierit: p.21,22. c. terminatione pass.: fior: p.26,18. fiuntur: p.22,69,23,57,30,5. adde VITA Desid. Vienn. 12. fiat: l.33. p.22,68. adde VITA Desid. Cad. 11. fietur (i. fiet pro fit): p.22,43,67 (fiae-). 24,58. 20 adde CHRON. Fred. 3,3. perf. c. terminatione act.: fierunt: p.22,27. ?fierint: p.30,2. coniunctim scribitur: notumfacio: TRAD. Patav. 628. nil faciens: p.22,4. postfact(um): p.23,67,68. suprafieri: l.72. metr. et rhythm.: fac: EGBERT. fec. rat. 1,614. facit: 25 CARM. libr. II A 18,5. fio: BONIF. carm. app. 8,2,13. fiās, fiāt: WALAHFR. hort. 403. HROTSV. Agn. 158. prim. 353. al. fecerunt: RHYTHM. 18,10,1. partic. praes. faciens usu subst.: l.43. p.22,4,23,52,28,6,29,20,30,15. al. partic. perf. usu adi.: l.37. p.26,70. al.; subst.: p.23,65. de cetero v. sub V. 30 I c. acc. (nom. in struct. pass.): A simplici: 1 fere de concr. obi. effecto q. d. praevalente notione conficiendi: a exstruere, aedificare – errichten, erbauen: LIBER hist. Franc. 17 p. 267,24 fiat ecclesia beatorum apostolorum. CHART. Fuld. B 11 quod (monasterium) domnus Bonifacius . . . iussit fieri (fiere a. corr.) vel edificare. WIPO gest. prol. p. 6,16 statuas et monumenta. persaepe. b *fabricare – herstellen, verfertigen*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 9 soccis de sago -tis indutus. THEOPH. sched. 3,86 p. 158,13 facere cymbala. DIPL. Conr. III. 60 monetam faciendi facultatem . . . concessimus. 40 REGISTR. abb. Werd. 6,6 p. 174,24 panem unum, quorum de modio siliginis IV fient (sim. p. 174,27 fiunt). persaepe. usu subst. in nomine loci: CHART. eccl. Erf. 387 p. 229,33 (a. 1265) de domo sita . . . prope Facientes Funes. c (prae)parare – (zu)bereiten: ANTIDOT. Lond. p. 18,35 iuscellum ex lactucis -tum. LIBER diurn. 66 ut . . . confectionem oleorum infirmantibus . . . annue facies atque prepares. BOTAN. Sangall. 41,1 ad purgaturum faciendum. saepe. d collocare – anlegen: COD. Lauresh. 711 (a. 796) I locum ad vinnam (sic) faciendam. HROTSV. gest. 539 foveam . . . fodiendo secretam. CHART. Alsat. B 193 p. 117,8 (interp. s. XII^m?) concessimus . . . monachis . . . potestatem . . . prata, piscinas, molendinas -endas, piscationes agere. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,16 cuniculos . . . fieri iubet princeps. saepius. e exstirpare – roden, urbar machen: v. p.30,61,63. vol. III. p. 1683,1. 9. f fundare – gründen: THIETM. chron. 2,11 episcopatum. DIPL. Conr. III. 169 -to . . . cenobio, quod Dei Gratia appellatur. saepius. g (con)scribere – (nieder)schreiben: a gener. i. q. componere – verfassen: BEDA hist. eccl. 4,24 p. 259,5 religiosa poemata facere. AMALAR. off. 4,2,13 in libello, quem fecimus de septuagesima. WIPO gest. 39 p. 60,17 cantilenam lamentationum. persaepe. β *mus. ('komponieren')*: COMM. microl. 58 p. 121 in faciendis cantibus. ANON. IV mus. 2 p. 46,12sq. magister Perotinus fecit quadrupla optima, sicut eqs.; fecit etiam triplices conductus, ut eqs. saepe. v. et p.30,68. ponere – 'setzen': 65 ANON. IV mus. 2 p. 42,17 fac duas ligatas descendentes. p. 42,21 fac duo puncta eqs. ibid. al. γ *publ. i. q. perscribere, conficere – ausstellen, ausfertigen*: TRAD. Weiss. 241 l. 68 (a. 737) qui (Uueroaldus) anc testamentum . . . fiere et firmare rogavit. CHART. Sangall. A 400 qui (Liutoltus) hanc traditionis cartam figeri rogavit. CHART. Bund. 211 tracta et -ta est hęc carta in vico ad Campos eqs. 329 qui (ingales) hanc cartam venditionis suprafieri (sed cf. antea: ut supra legitur) rogave-

runt. *persaepe*. **h** *edere, producere* – von sich geben, (aus sich) hervorbringen: **a** in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 17,115 fit clamor . . . christicolis. CAES. HEIST. mirac. I 10,13 quae (*vinea*) . . . circa decem carratas annuatim facere solebat. ALBERT. M. veget. 4,105 quaedam plantae nec fructus faciunt nec flores *eqs.* HIER. MOR. mus. 28 p. 289,35 ut . . . prima chorda faciat D. *saepe*. **β** *excernere* – ausscheiden: ANTIDOT. Lond. p. 17,17 qui orina cum dolore faciunt. *al. v. et l. 10. evacuare* – entleeren: MEDIC. var. (BullHistMed. 10. 1941. p. 31; s. IX./X.) si legitime ventrem facit aut urinam. **γ** *parere* – gebären, zur Welt bringen: LEX Alam. 66 si . . . ipsa (*sc. iumentum*) abortivum fecerit, (abortaverit 12). WETT. Gall. 4 fiant nati eorum (*sc. gentilium*) in interitum. FRAGM. med. falc. 94 infantem. *al.* **δ** *de colore i. q. inducere, ostendere* – annehmen, zeigen (cf. *Svennung, Pallad. p. 566*): ANTIDOT. Sangall. p. 95,23 oleum ut colorem album faciat. *v. et. vol. III. p. 931,57. i (pro)creare, fingere, formare* – (er)schaffen, bilden, formen (*medial. i. q. nasci* – entstehen, sich bilden, werden): **a** gener.: HUGEB. Willib. 4 p. 96,9 duos fontes . . . in unum collecti faciunt Iordanem. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,32 mons ad flumen se stringens clausuram fecerat. *al. de operibus Dei*: RHYTHM. 90,13 antequam fierit mundus. WALTH. SPIR. Christoph. I 7 Domine, qui fecisti Adam. *persaepe*. **β** *philos.* (cf. p. 29,10): AGIUS comput. 1,9 numero rerum . . . primordia -ta . . . sunt. ALBERT. M. gener. 1,1,3 ex his (*quattuor elementis*) fieri . . . ea, quae dicuntur partes homyomerae. metaph. 11,1,5 p. 464,76sq. congregatio et segregatio, quae formas . . . non faciunt, licet videantur eas facere. 13,1,3 p. 584,5 'omne . . .', quod . . . 'fit', fit 'hoc, quod fit (p. 1088^b, 18 γίγνεται), ex potentia ente'. *v. et p. 31,1. persaepe*. **γ** *gramm.*: ERMENR. ad Grim. 15 p. 551,18 de 'pono' . . . antiqui 'posivi' fecerunt, sed *eqs.* **δ** *geom.*: GERB. geom. 4,4 rectus (*angulus*) . . . hoc modo fit, si rectam lineam iacentem altera stans erecta contingat et ex utraque sui parte aequos angulos faciat ita. ADALBOLD. sphaer. 8 si . . . ex binario unum fecero cubum *eqs.* *al.* **ε** *techn.*: COMPOS. Luc. G 10 metallum, ex quo fiet (fit MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,13) auro, terra rufa. X 27 florentem flore constringit terra . . . prasina et fient petre. *al.* **k** *describere, depingere, exprimere* – zeichnen, beschreiben: ORDO Rom. 15,114 ficiens *presbyter* bis *c r u c e m* in eorum (*infantium*) pectus (GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 84. *saepe. sim.* PONTIF. Rom.-Germ. 107,35 signum crucis. *saepe*). HRABAN. epist. 1 p. 382,2 figuras in eo (*opere*) -tas . . . servare. I (*secundum rationem*) efficere – (rechnersch) ergeben, ausmachen (*medial. i. q. effici* – sich ergeben): LEX Baiuv. 4,11 ad XII (*sc. solidos*) adde III, fiunt XVI *eqs.* REGISTR. Prum. 83 terra dominicata iugera L, qui faciunt mansa V. ANON. minut. 1,2 uncia in unciam (*sc. ducta*) fit dimidia sextula. *saepe*. **m** *colligere* – versammeln, zusammenbringen: DIPL. Otton. I. 35 licentiam ei (*praesuli*) dantes ibidem congregationem Deo famulancium faciendi. BERNOLD. CONST. chron. a. 1078 p. 419,14 cum Alemanni -to exercitu ad . . . regem Roudolfum properarent. *al.* **n** *quaerere* – sich verschaffen, gewinnen: ANNAL. Xant. a. 847 -ta preda reversi sunt Nordmanni. VITA Heinr. IV. 2 p. 14,11 suum questum facere. *al.* **colare** – 'waschen': BREV. NOTIT. p. A 4,7 ut duo viri irent sursum per Salzaha . . . ad aurum faciendum. **o** *accendere, excitare* – anzünden, schüren: CONSUE. Vird. 28 focum. HERACLIUS II 7 p. 55,33 in medio eius (*furni*) ignis . . . semper faciendus est. *al.* 2 fere de actionibus praevalente notione perficiendi vel rarius (e. g. p. 23,4.12) suscipiendi: **a** indefinite c. acc. (nom. in struct. pass.) neutr. pron. (ante pron. rel. plerumque subauditio) i. q. theod. 'tun', pass. 'geschehen': **a** in univ.: FORM. Andec. 36 ut . . . rem conscripta . . . possedias et ab hac diae faceris, quod volueris (*sim.* FORM. Marculli 1,14 l. 30 quicquid exinde facire [facere var. l.] voluerit. 2,16 quicquid exinde elegeris, fatiendi [faciendi, faciendi var. l.] liberam habes potestatem. CHART. Sangall. A 14 qui exinde faciri voluerit. *persaepe*). HRABAN. carm. 14,9 quae culpae soles, haec tu ne feceris ipse. CYPR. CORD. carm. app. 3,2,3 (MGPoet. III p. 148) quid faciebo, quum *eqs.* VITA Serv. 35 p. 108,4 faxo (faciam var. l.) aliud, si vixero. EPIST. Teg. II 138 sive aliud sive illud

faceatis *eqs. persaepe*. in cognomento detrectivo: HIST. Franc. Senon. (MGScript. IX p. 365,48; s. XI.¹ [add. cod. 3]) Ludovicus cognomento Qui-nichil-fecit. ANNAL. Spir. p. 81,36 Ludewicus Nilfaciens. **β** *accedente praep.* de, cum, ex vel dat. ('mit'; cf. p. 28,9.29,5): TRAD. Patav. 15 p. 14,13 (a. 788) quicquid . . . episcopus vel successores . . . ex id facere decreverint (17 id facere [*om. praep.*]). BERTH. chron. B a. 1071 p. 212,17 quid fiet de presbiteris? CHART. Brixin. 136 dederunt . . . curiam . . . ad possidendum . . . et de ipsa, quicquid placuerit, faciendum. CHART. Wirt. 1981 p. 374,21 cum illis hominibus . . . marchio et sui successores nichil habent facere nisi *eqs. saepius. v. et p. 75,16. γ* *abl. abs.* quo -to *sim. i. q. (de)inde, tunc* – danach, darauf, (so)dann: ARBEO Corb. 16 p. 205,21 hoc -to *eqs.* 26 quibus -tis *eqs.* HROTSV. prim. 273 virgo emundare locum socios praeceperat . . . quo -to *eqs. saepe. adde*: THEGAN. Ludow. 6 p. 184,11 quod -tum, (quo -to var. l.) . . . ibant ad palatium. **δ** *in locut.* opus est -to: OTTO FRISING. gest. 1,14 quid -to opus esset (1,19 sit). **b** (*per*)agere, perficere, exsequi – durch-, aus-, vollführen, verrichten, vornehmen, vollziehen: **a** gener.: LEX Baiuv. 7,4 si quis die dominica operam servilem fecerit (*a. corr. facerit J*) liber homo. WALTHARIUS 1363 ictum praevalidum . . . fecit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 169,6 de mansuefactione fienda sine capello. ALBERT. M. animal. 5,35 duas ovationes, quas facit, complet (*sc. piscis raby*) successive. *saepius. β* *publ. et iur.*: LEX Baiuv. 16,9 postquam -tum est negotium (*i. venditio*). HIST. Lang. Goth. 7 antea per cadarfada . . . fierunt (finierunt 2) causationes. TRAD. Scheftl. 26 hoc (*sc. traditio*) fuit -tum in VI. kalendas Februarii *eqs.* (cf. 27 actum hoc est *eqs.*). CHART. Bund. 565 p. 64,19 commutationem fezerunt. *persaepe. γ* *eccl., liturg., canon.*: WILLIB. Bonif. 7 p. 38,8 ordinatione (*sc. episcoporum*) . . . -ta. CAND. FULD. Eigil. II 10,30 fit lectio versus. HINCM. epist. 184^a p. 177,10 si a vobis (*sc. episcopis*) fienda (*sc. restitutio deiectionum*) canonicis . . . patrata fuerit. 35 PONTIF. Rom.-Germ. 101,15 collectam. BERTH. chron. B a. 1078 p. 318,14 in dubio pendebat veritas excommunicationis . . . per cardinalem . . . -te. *persaepe. recitare, dicere* – vortragen, sprechen, singen: AMALAR. off. 4,7,17 qui (*versus*) fiunt . . . per sex dies ebdomadis. LIBER ordin. Sedun. A 523 tres lectiones et novem psalmos. *saepius. c* *in malam partem i. q. committere, perpetrare* – verüben, begehen: **a** in univ.: CHRON. Fred. 4,33 eu me misero, cuius tempore tante sanguis humanae effusio fietur! PIRMIN. (?) scar. 28^b p. 66,16 furtum non facites (facite AC). GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 110 nullam deceptionis fraudem ab illo fieri timentes laici. *persaepe. β* *expressius i. q. malum committere* – Böses tun (cf. p. 24,67. 28,29): ANNAL. Augiens. a. 899 (MGScript. I p. 68,32) Ungari Italiam ingressi multa fecerunt. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,5 nichil fecimus, alienas ob culpas plectimur. **γ** *locut.* sanguinem et blavium (*in aliquo*) facere (*[jemanden] 'grün und blau prügeln'*): ACTA civ. Wism. B 2782 (a. 1273) Godeco Pil est proscripius, quia vulneravit et fecit sanguinem et blavium in Utwardo. *ibid. al.* **d** *implere, observare, sequi* – erfüllen, einhalten, sich richten (*nach*): LEX Baiuv. 16,17 wadium tibi do, quod tuam terram alteri non do legem faciendi (-endo, -endum, -endam var. l.; postea: ad legem faciendam [-endi, -endum var. l.]). ANNAL. Einh. a. 782 p. 61,18 iussa (*sc. regis*) -turi (*sc. ministri*). VITA Paulin. Trev. 7 praecepta principis facientes (*sc. episcopi*). DIPL. Loth. III. 12 p. 15,9 inclinavimus . . . cor nostrum ad faciendas petitiones eorum (*fratrum*). *saepius. e* (*con*)iungere, contrahere, pangere – schließen, abmachen, eingeben: CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,18 coniunctionem. WIDUK. gest. 1,25 ito ad Heinricum, facito pacem cum eo. ANNAL. Ianuens. IV p. 42,1 ad confederationem faciendam. *saepius. v. et p. 30,5. f* (*sollemniter*) agere, celebrare – (ab)halten, veranstalten: CONC. Merov. p. 73,11 missas facire. CHRON. Fred. 4,35 placetus . . . fiaetur. EPIST. Desid. Cad. 17 ut . . . coniunctio sacerdotum . . . non fiat. RHYTHM. 8,10,1 Kana fiuntur (figuntur cod.) nuptiae. EINH. Karol. 3 p. 6,1 -to . . . generali conventu. BERTH. chron. B a. 1078 p. 338,20 synodus magna Rome -ta est. *persaepe. g* *constituere, determinare* – festsetzen, bestimmen: LEX Sal. Merov. 40,7 in septem

noctes placitum facere debet *dominus servi*, ut *eqs.* 82,1 ad alias XX noctes . . . placitum fiat. LEX Sal. Pipp. 90,4 si de causa aliqua ante illud (*sagsbarones*) aliquid -tum fuerit (si causa aliqua . . . fuerit definita *rec. E*). *al.* **h** *sus-*, *incipere*, *inire* – *unternehmen*, *beginnen*, *sich einlassen (in)*: ANNAL. Iuv. II a. 786 Hartrat . . . consilium malum fecit contra . . . regem. POETA SAXO 1,126 congressu necdum -to. THIETM. chron. 4,9 duas expeditiones. ANNAL. Erf. praed. a. 1227 generale passagium ad Terram Sanctam -tum est. *saepe*. *inf. pro subst.*: CHART. Tirol. 329 p. 163,36 (a. 1172) si . . . episcopus de suis hominibus propter werram facere supra ipsum castrum mittere voluerit. **i** *de argumentatione disponenda fere i. q. exponere* – *etwa: darlegen, ausführen (usu dialectico)*: ALBERT. M. eth. I 388 p. 327,54 dividitur . . . hoc capitulum in duas; primo ostendit, quod *eqs.*; circa primum duo facit; primo dicit *eqs.*; secundo *eqs.* 400 p. 339,50 circa hoc . . . duo facit *eqs. ibid. saepe*. **k** *ponitur c. subst. in periphrasi verbi (exempla per pauca selecta; cf. p. 25,71)*: EPIST. var. I 2 vitae obitum fecit (*i. mortuus est*). EIGIL Sturm. 21 quemadmodum initium faceret, (*i. inciperet*). CHART. Austr. sup. I 142 p. 209,34 ubi ille (*rivulus*) [rivum facit] (*i. influit*) in Anesum. OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,20 per Bulgariam . . . iter faciens, (*i. pergens*). HELM. chron. 93 p. 183,27 fac pro nobis verbum (*i. intercede pro nobis*). *eiusdem etym.*: LEX Alam. B 3,1 (codd. 19-37) si quis homo ad ecclesiam [confugium fecerit] (confugerit 34). ARBEO Corb. 13 finem vivendi fecit (*i. vitam finivit*). GLOSS. psalt. Lunaelac. 21,30 carnis curam faciebant (*i. carnem curabant*). WALTH. SPIR. Christoph. II 5,100 saciem factura (*sc. agna*) luporum (*i. lupos satiatura*). OTLOH. Magn. 24,31 expedit nobis magis gaudere quam [luctum facere] (*i. lugere*). CHART. civ. Halb. 16 p. 19,6 cum . . . residentiam in ea (*ecclesia*) fecissent, (*i. in ea resedissent*). CHART. Bund. 607 p. 106,9 si [contradictio -ta] (*i. contradictum*) fuerit . . . episcopo. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 78,2 avis . . . [motum ale ad superius non facit] (*i. alam ad superius non movet*) nisi *eqs.*

3 *fere de statibus, eventibus, effectibus sim. praevalente notione efficiendi*: **a** *efficere, operari, patrare* – (*be*)wirken, schaffen, machen, zustande bringen, vollbringen, verursachen: **a** *in univ.*: LEX Alam. 67,2 si . . . grex iumentorum damnum fecerit . . . in messe. HRABAN. carm. 39,54,6 signa plurima fecit *Christus* atque miracula. WALTHARIUS 1279 aut oppeto sive aliquid memorabile faxo. AGIUS epic. Hath. 341 cum iam per Christum pax -ta . . . sit. ALBERT. M. gener. 1,1,2 p. 113,19 generationem et corruptionem. *saepe*. *alch.*: TURBA phil. 39 p. 147,17 in haec . . . opus divisit *philosophus*, commiscere scilicet, . . . coquere ethelie et rubiginem facere (*item inf. pro subst.*: 67 rubeum facere . . . est vita). ANON. miseric. 495 spiritus solvit corpus . . . et facit sua facta laudanda in eo. **β** *interponere, inducere* – *eintreten lassen*: HRABAN. epist. 2a p. 383,30 feci . . . synalypam aliquando in scriptu. ANON. inst. patr. 10 pausam . . . competentem. *al.* **γ** *de statu hominum*: ALPHITA II p. 9,27 anabulla maior . . ., rapiens vitam, faciens viduas (p. 112,2). *nominare* – *ernennen* (cf. p. 26,24): ANNAL. Plac. a. 1258 p. 509,15 fecit *Manfredus* comites . . . sicut rex. **b** *medial. i. q. accidere, evenire, contingere* – *geschehen, sich ereignen, sich zutragen, ein-, auftreten, an-, herein-, ausbrechen*: IONAS BOB. Ved. 3 multa mirabilia fiuntur (*m. 1 B1, fiunt cett.*). LEX Alam. 44^{capit.} de causis, qui saepe solent contingere (fieri, feri *var. l.*). AETHICUS p. 129,7 Meoparorum insidiae ruina multorum figeri (fieri *var. l.*). ANNAL. Xant. a. 838 terrae motus -tus est. AGIUS epic. Hath. 675 die -ta. POETA SAXO 4,68 morborum . . . lues fieri permaxima coepit. WIDUK. gest. 3,65 contigit . . . altercationem . . . fieri. ANNAL. Frising. a. 1261 facta est eglipsis solis. THIETM. chron. 3,7 vespere -to. *persaepe*. *locut. ex, de post -to i. q. postea* – *im Nachhinein, nachher (partic. perf. usu subst.)*: EPIST. Teg. II 289 si . . . de postfacto dolus criminorum apparuit *eqs.* GREG. IX. registr. 706 p. 609,15 ex postfacto. CHART. Merseb. 374 p. 309,26 nos . . . vendicionem . . ., licet ex post -to, . . . ratam habentes. *al.*

4 *de concr. obi. affecto q. d. (cf. p. 26,65)*: **a** *c. sensu curandi*: **a** (*in potestatem*) *habere, obtinere* – *verfügen (über)*,

innehaben: REGISTR. Raet. Cur. p. 383,3 sunt ibi naves X, quas faciunt liberi homines. DIPL. Otton. III. 93 Sigebodoni et fratri eius . . . concessimus, ut faciant forestum infra spacium, quod *eqs.* 202 p. 612,17 ut . . . eadem . . . congregatio . . . eadem cellulas . . . faciant et disponant (*ex dipl. Bereng. I. 108 [ed. L. Schiaparelli]*). **β** *excolere* – *bearbeiten, bestellen*: REGISTR. Prum. 9 facit unusquisque iugera II. REGISTR. Weiss. 74 in verno dominicam vineam facere. *al. v. et p. 25,24*. **γ** *incendere* – *entzünden*: VITA Phil. Cell. 8 luminaria in . . . oratorio certis horis facere. **δ** *sanare* – *heilen*: ANTIDOT. Glasg. p. 133,13 ad caducos faciendum. **ε** *tractare* – *erklingen lassen, 'spielen'*: CYMBALA III 1 omne instrumentum musice . . . vel fit per tactum ut instrumenta, que fiunt per cordas, vel *eqs.* **b** *sumere, adhibere* – *nehmen*: COMPOS. Matr. 6,2 fac cacabellum ferreum, in quo hec universa trita mittis. *gerere* – *tragen*: WILH. RUBRUQU. itin. 5,5 faciunt (*sc. Mongoli*) . . . in hieme duas pelliceas ad minus *eqs.* **c** *de censu, servitio sim.* (cf. p. 25,19) *sensu contrario i. q. requirere, exigere* – *in Anspruch nehmen, (ein)fordern*: CHRON. Fred. cont. 36 ut . . . tributa vel munera, quod . . . ad Romanos requirebant, facere desisterent *Langobardi*. CHART. Bund. 54 (dipl. Ludow. Pii) ad tributa exigenda <aut mansiones v>el paratas faciendas. DIPL. Merov. 102 ut . . . pontifex . . . de ipsa villa . . . freda exigendi, mansiones faciendi . . . habeat potestatem. *saeptius*.

5 *de tempore*: **a** *degere, transigere* – *hin-, zu-, verbringen*: **a** *in univ.*: BEDA hist. eccl. 4,2 p. 204,16 fecit *Theodorus* in ea (*ecclesia*) annos XX et unum, menses III, dies XXVI. ANNAL. Lauresh. a. 800 hiemem Romae fecit (*sc. rex*). VITA Emm. I 45 sine alimento annum fecit *puella* integrum. *al. locut. plenum aevum fecisse i. q. senem esse* – *ein Greis sein*: WILLETR. Sus. 241 spiritus . . . Domini tunc illapsus iuniori iudicio plenum puero qui fecerat aevum (cf. *Vulg. Dan. 13,45sqq.*). **β** *de diebus festis c. sensu celebrandi*: ANNAL. Altah. a. 1038 p. 22,6 imperator nativitatem Domini Parmae fecit. a. 1042 p. 31,23 pentecoste Wirtzburg fecit rex. *al.* **b** *in formula diei ascribendi* (cf. p. 28,71 et *ThLL. VI/1. p. 99,48. 101,10*) *i. q. complere* – *vollmachen*: FORM. Andec. 1^a annum quarto regnum . . . Childeberto reges, quod fecit minus ille dies tantus (*sim. 53 ficit*). DIPL. Merov. I 121 datum, quod ficit minsis September dies XII. TRAD. Patav. 5^a p. 6,18 actum Bazauua . . ., quod fecit Augustus dies octo. FORM. Augiens. A 14 ego . . . anno ill. ill. regis, die ill., quod fecit mensis ill. dies tant., (*sim. B 1 p. 348,25 quod facit ipse mensis*), scripsi et subscripsi. *saepe*. **c** *medial. i. q. continuari* – *fortdauern, -bestehen*: DIPL. Otton. I. 158 p. 240,14 dum seculum fiat *eqs.*

B *accedente (vel saepius subaudito, e. g. l. 72. p. 25,22. 39) obi. dat.* (ad: p. 25,23. 24. 46. *saepius*; in: l. 62. p. 25,4. 37. *al.*; circa: l. 71; contra: l. 65) *transit ad notionem dandi*: **1** (*com*)parare, afferre – *bereiten, schaffen, 'machen'*: **a** *in univ.*: HRABAN. epist. 28 p. 443,23 ne longitudo librorum fastidium lectori faceret. RUODLIEB I 107 appositum quicquid melioris erit sibi, mittit (*sc. rex*) id faciens nobis plus quam mercedis honoris. CAES. HEIST. mirac. I 7,28 p. 37,13 miles . . . facere sibi volens nomen *eqs. saepe*. (*in se*) *admittere* – *auf sich laden*: LIOS MON. 347 qui mihi (*sc. Christo*) displiceant, sibi faxunt impietatem. **b** *de iniuriis sim. i. q. inferre* – *zufügen, antun (infligere)* – *versetzen*: l. 62. p. 30,10: LEX Ribv. 11,1 quicquid ei (*sc. antrusioni*) fietur (figetur *var. l.*), . . . in triplo componatur. PACTUS Alam. 22,3 de reliquo, quod ei (*porcario*) fietur (fiet *var. l.*), componat (*sc. aggressor*) ei in triplo. LIBER diurn. 53 violentiam rebus alienis . . . facere. LEX Baiuv. 6,4 si in eo (*eum var. l.*) (*ei var. l.*) talem plagam fecerit, ut *eqs.* DIPL. Karoli III. 25 p. 43,17 quod ei (*Maurino*) forcia -ta fuisset. AMARC. serm. 3,524 alii ne faxis, quod tibi non vis. CHART. Lux. IV 78^l captivitate, quam dicti cives contra me . . . fecerunt, . . . numquam vindicabimus. *persaepe. v. et p. 30,12. 14. 15. 25. 26.* *expressius c. sensu mala inferendi* (cf. p. 22,46. 28,29): ARBEO Emm. 38 haec addat mihi Dominus et haec (*om. A3. 4a*) faciat, si non *eqs.* **2** *praestare, exhibere* – *leisten, (auf-, er)bringen, erweisen*: **a** *gener.*: CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 223,3 augusti clementiam circa nos -tam. WALTHARIUS 361 ductorem quique requirunt, ut grates faciant. FROUM. carm. 13,5 fu-

neris obsequium ... huic (sc. matri) facit ... filius. BRUNO MAGD. bell. 56 qui (marchio) Saxonibus nullum fecerat auxilium. *saepius*. *huc spectare vid.*: WOLFGER. itin. comput. 7,160 p. 111 -tus est (om. sumptus sim., ut vid.) ... in coquinam XVI sol. **b** *publ., eccl., iur.*: **a** *in univ.*: THEGAN. Ludow. 16 fecit pontifex ei laudes regales. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 417,6 treuvas ad invicem. CHART. Bund. 481 domno ... fidelitatem ... et hominum. CHART. civ. Hild. 209,34 nulla tenetur ei fieri iusticia. CHART. Brixin. 145 p. 154,29 securitatem sive cautionem, que vulgo dicitur urvech, fecerunt ... episcopo. ACTA civ. Wism. B 509 Henricus Rex ... emit granarium erga Reyneconem ..., et ipse facit sibi warandiam. *persaepe*. **β** *spondere – zusichern, versprechen*: CHART. Argent. I 194 (a. 1225) Hadewigis ... fecit finem inrevocabilem Eberhardo cellerario pro ecclesia Marbacensi ... de predio uno (sim. 195 fecit ... eis finem et reffutationem inrevocabilem). CHART. Tirol. notar. I 47^a p. 21,24 Christina pro ian dictis LXXXV libris Ver. fecit datam et cessionem ... Walterio (de re v. praef. ed. p. LXII). *ibid. al.* **γ** *de censu, servitio* (cf. p. 24,17) **i. q.** (per-, ex)solvere, pendere – (ab)leisten, abführen, entrichten, (be)zahlen: REGISTR. Weiss. 20 (s. IX^{med.}) opus lineum X cubitorum facere. DIPL. Ludow. Germ. 81 servitia et tributa ... ad ... monasterium facere. REGISTR. Prum. 6 facit iugera III, corvadas VI, glavem I ad monasterium. CHART. Sangall. A IV app. 9 p. 957,35 elemosynam librarum decem cerae ... quotannis semel fiendam templo Sanctae Teclae. OTTO FRISING. gest. 2,12 ad excubias ... principi faciendas. CHART. Bund. 582 facere fictum ... conversis. *persaepe*. *expressius i. q. servitium praestare, servire – (Fron-)Dienst leisten*: REGISTR. Weiss. 1 (s. IX^{med.}) in unaquaque ebdomada I diem facere debent ...; et ... semel in anno XIII noctes facere debent. CHART. Sangall. A 782 ebdomadas II in autumno et in vere II facere debeo. *saepe*. **3** *concedere, tribuere, dare – zukommen, zuteil werden lassen, zugestehen, gewähren, geben* (pass. **i. q.** *contingere – zuteil werden*): **a** *in univ.*: FORM. Senon. I 50 ad mea aelemosina faciendo (*i. faciendum*) in pauperes. CAND. FULD. Eigil. I 11 qualem (patrem) tibi et fratribus tuis ... fieri postulabas. WALTHARIUS 1353 iam faxo locum, propius ne accedere tardes. FROUM. carm. 24,1 hoc requies tumulto membrorum -ta Rihkero. THIETM. chron. 4,71 ei (sc. mortuo) absolutionem. *saepe*. **b** *de possessionibus, iuribus i. q. donare, conferre, tradere, transfundere – schenken, verleihen, übertragen, übereignen* (pass. **i. q.** *obvenire, redire [ad] – zufallen*): TRAD. Frising. 15 p. 43,20 (a. 760) omnia utensilia ... ad praedictum locum fieri. TRAD. Ratisb. 9 p. 8,2 vestitudinem fecerunt Adaluuino episcopo de his omnibus. CHART. Bund. 140 dono et facio ... tibi nepoti meo ... omnia mea proprietate. ACTA civ. Wism. B 744 domum, quod fiebat eis (sc. fratribus) de Sancto Nicolao. *saepe*. *adde*: CHART. Rhen. inf. II 743 (a. 1280) illud ius, quod dicitur verseelen, fecimus ad manus ... Hermann. *medial. i. q. pertinere – gehören*: BREV. NOTIT. p. A 7,22 de ... parte laci meridiana ... fieri deberent (sc. loca) ad istam sedem Iuvavensem. p. A 7,28sq.

C *accedente altero acc. (nom. in struct. pass.; additur ad: l. 68.p.26,30) de actione in condicionem, statum quandam redigendi* ('machen [zu]', pass. 'werden [zu]'): **1** *obi. effecti q. d.*: **a** *adi. (pron. poss.: l. 65.p.26,11.13) vel partic. (fieri c. partic. perf. pro forma pass. verbi: p. 29,60)*: **a** *in univ.*: EINH. Karol. 14 eos (Abodritos) sibi vectigales fecerat. HRABAN. carm. 34,28 ut fias felix. RUOTG. Brun. 31 quam (domum) de pulchra pulcherrimam fecit. BERTH. chron. B a. 1078 p. 319,17 regnum in se ipsum ... scismaticum -tum. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,12 qui (Romani) ... totum orbem terrae suum fecerint (-erunt var. l.; sed cf. p. 26,11.13). CHRON. rhythm. Col. 1,5 gens inpatiens pacis ... fiens bellis iniecit se. *persaepe*. *adde*: DIPL. Karoli M. 217 p. 290,22 ut ... Hispanos ... nullum censum superponere presumatis neque ad proprium facere permittatis ..., quod ... habuerunt per aprisionem. *refl. i. q. se profiteri – sich erklären*: TRAD. Frising. 401^a p. 345,32 (a. 818) se ipsum in evum absacitum fecit (sc. Uualdker). **β** *ponitur c. adi. praed. in periphrasi verbi (exempla perpauca selecta; cf.*

p. 23,17): GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 113 eius (regis) ... sublimitati nota -ta, (*i. intimata*) est decessio episcopi. CARM. de Iuda 3,23 vicinam scrupulo facitote, (*i. scrupulo appellite*) carinam. *eiusdem etym.*: LEX Alam. 37,2 foris terminum ... **5** *captivum faciendi*, (*i. captivandi; sc. mancipium*) potestatem non habeat (sc. dominus). RIMB. Anscar. 25 p. 54,30 quidam ei obvisus -tus, (*i. obvians*). AGIUS epic. Hath. 648 ipsius ... me memorem fieri, (*i. memorari*). WIPO gest. 29 p. 49,3 immunita potestate minor -ta, (*i. minuta*) est temeritas. **γ** *expressius i. q. probare – erweisen (als)*: EDICT. Roth. 232 si ... certus auctor venerit, qui suum ficerit (facere possit, faciat eum, fecerit var. l.; sc. caballum) eqs. 355 si quis exaraverit campum alienum ... et suum non potuerit provare ([ap]probare, facere var. l.; sed cf. p. 25,65). *medial. i. q. se ostendere – sich erweisen, zeigen*: HROTSV. Dulc. 1,5 cum sis minor aetate, fito maior dignitate. **b** *subst.*: **a** *in univ.*: ALDH. ad ACirc. 26,2 detrimenta rogi ... ludibria faxo (sc. salamander). RHYTHM. 146,27,5 dum fior (sc. papyrus) lucis amicus. POETA SAXO 1,188 donec ... christicole fierent Saxones. CARM. didasc. 446 hospes tu (sc. Busiris) ..., hospes ... hostia -te (-ta var. l.). BERTH. chron. B a. 1067 p. 206,7 se monachum. *persaepe*. *adde*: EPIST. Heinr. IV. 17^{tit.} Henricus ... rex omnibus Romanis cardinalibus ... suis fidelibus vel dudum -tis vel adhuc faciendis gratiam. **β** *nominare, instituere – einsetzen (als, zu), (er-, be)nennen* (cf. p. 23,53): BERTH. chron. B a. 1078 p. 315,13 qui (Divensis) ... divina electione episcoporum -tus est. **25** *TRAD. Weihenst. 203 huius rei testes sunt isti -ti: eqs. OTTO FRISING. gest. 1,7 Rudolfus dux Suevorum ab eis rex -tus. 1,41 quem (filium) ... heredem. saepius. refl. i. q. se exhibere – auftreten (als)*: LEX Baiuv. 17,6 ad testem me facere volo. **2** *aspectu inverso pro obi. affecto q. d. ponitur de, ex c. abl. ('machen [aus]', pass. 'werden [aus]')*: RIMB. Anscar. 39 ut de me ... bonum faceret (sc. Dominus) hominem. WIDUK. gest. 1,34 p. 48,14 Saxonia ex serva -ta est libera. OTTO FRISING. gest. 2,55 de ... marchia ... ducatum fecit. al.

D *accedente gen. (cf. p. 28,67): 1 pretii i. q. pendere, existimare – schätzen, (er)achten*: HROTSV. Gall. I 4,3 responsum flocci facerem. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,6 cultum flocci fecere deorum. **2** *qualitatis*: ALCUIN. epist. 126 p. 187,10 qui (dies integer) fit (*i. est*) horarum viginti quattuor. VITA Leb. 3 quare quidam illorum (incredulorum) ... novorum ... fierent (*i. esse coepissent*) morum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,25 l. 26 quante magnitudinis, (*i. quantam*) eam (ecclesiam) facere debuissent. **3** *poss. usu medial. i. q. esse – (an)gehören*: TRAD. Ratisb. 27 p. 34,16 (a. 834) omnia, que ibidem p̄fati p̄sulis fierent. RUD. FULD. mirac. 2 p. 330,52 ne forte facinorum suorum merito fieret Otmarus inimici (*i. diaboli*).

E *accedente dat. fin. (in, ad: l. 52.55) usu medial. i. q. esse – gerechene (zu)*: RIMB. Anscar. 7 p. 28,33 se (Autbertum) velle ei solatio et adiutorio fieri. SALOM. II. epist. 24 p. 410,15 ut ... aliis possit (sc. puer) utilitati fieri. POETA SAXO 2,51 Saxones ... auxilio fieri ducibus mandaverat. HROTSV. Cal. 4 ne fiam (sc. Drusiana) in ruinam ... iuveni! FROUM. epist. 92 si ego ... vestrum librum ... furto tuli ..., corpus et sanguis Domini ... fiat mihi ad condemnationem.

F *accedente abl. fort. i. q. afficere – viell.: versetzen (in)*: FORM. Senon. I 17 homo alicus ... ira -tus ... colappus super me misit.

G *accedente adv. vel adverbiali locali: 1 adv. (cf. et p. 27, 1.2): a* *longe facere i. q. prohibere – fernhalten (medial. i. q. abstinere – sich enthalten)*: FORM. epist. V 1 omnem vanitatem ... longe a te facito. PAUL. BERNR. Herl. 15 tempus longe fiendi ab amplexibus. **b** *remotim facere i. q. seponere – wegstellen*: ANTIDOT. Sangall. p. 85,35 facis (sc. confectionem) remotim. **2** *adverbiali: a act. et pass. (fere de obi. concr.) c. sensu ponendi, mittendi (cf. Svennung, Pallad. p. 564): a* *ponere – stellen (cf. l. 64)*: ARBEO Corb. 3 sub ... custodia silentii fieri decrevit miraculum. HERM. IUD. conv. 10 p. 99,26 extra sinagogam fieri. **β** *apponere – anbringen*: PIRMIN. (?) scar. 22 p. 55,11 membra ex ligno -ta ... ad arboribus ... facire (facere AC). THEOPH. sched. 2,28 super vitrum pictum gemmas facere. **γ** *immittere – hineintun, -bringen*: HUGEB.

Willib. 4 p. 101,9 illam (*cannam*) ... fecit intus in munerbam. Wynneb. 12 duorum modium ... (sc. *granum*) intus faciebat (misit *var. l.*; sc. *ancilla*) intra molam. **δ** *imponere* – *setzen*, ‘*bringen*’ (*auf*): VITA Goar. 11 nec in asinum ... neque ullam carraginem *facere* (sc. *me rex*) potest, (me super imponi *facere* potest *m. al. in litura B1*). **ε** *perducere* – *verbringen*, ‘*stecken*’: FORM. Senon. II add. 3,7 in monasterio fecerunt temetipsum (sc. *genitores*). **ζ** *vertere* – *wenden*, *richten*: ORIGO Lang. 1 Frea ... fecit faciem eius (*vir*) contra orientem. **η** *mittere*, *dirigere* – *schicken*: HUMB. WIRZ. epist. (MGEpist. V p. 439,25; c. 838/42) quos (*libros*) ad eundem ... virum fecisti. **θ** *medial. fere de hominibus*: **α** *venire* – *kommen*: ARBEQ Corb. 22 p. 213,9 Husingus eius -tus i n o b v i a m pedibus provolutus est (29 mulier ... sibi i. o. -ta est. *ibid. al.*). 41 p. 229,16 sacerdotes in concilium fieri (*m. al. corr. fieri 1*) decrevi. Emm. 44 -ta ... parentorum ad eam (*puellulam*) collectio non modica. **β** *versari* – *sich befinden*, *weilen*, *leben* (cf. p. 28,40): CARM. Cantabr. A 6,5,6 tu diu -tus mecum. FROUM. carm. 29,3 populus, qui fit regionibus illis. *adesse* – *zugesen sein*: TRAD. Frising. 63 p. 91,1 (a. 773) tanti ... testes existunt, quanti ibidem fieri videbantur. **γ** *locut.* de medio fieri i. q. *mori* – *sterben*: TRAD. Ratisb. 813 (a. 1143/49) quo (*fratre*) de medio -to. TRAD. Weihest. 329. *al.*

H *accedere inf. i. q. efficere, in-, adducere* – *machen, bewirken* (*dass*), *veranlassen*, *bringen* (*zu*), *lassen*: 1 *in univ.*: HYMN. Hraban. 2,16 fac (sc. *Deus*) me velle bonum. WIDUK. gest. 1,34 p. 47,9 plures baptismum suscipere fecit (sc. *puer Dionysius*). ANSELM. LEOD. gest. 26 p. 204,7 ut faxit (sc. *Rotpertus*) ... fundari aecclesiam. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 211,34sq. plures sunt cause facientes illum (*falconem*) elongari ab homine quam ille, que faciunt ipsum remanere cum homine. *persaepe. inf. act. ponitur pro vel alternat c. inf. pass.*: CHRON. Fred. 4,85 Chunibertus et Pippinus ... tinsaurum ... Mettis facit perducere. CONC. Karol. A 15^B ut ... unusquisque superstitum episcoporum ... pro defuncto ... C missas ... cantare faciat *eqs.* EINH. Karol. 29 p. 33,11 iura ... describere ac litteris mandari fecit. ANDR. STRUM. Ioh. 32 sanctos coram se fatiebat libros legere. *saepius*. 2 *inbere, praecipere* – *befehlen*: DIPL. Otton. I. 368 h<o>c<e> preceptum ... anuli ... nostri inpressione sigillari fecimus (369 praecepimus). *al.* 3 *permittere* – *zulassen*: EBERW. Magner. 42 nec cruciatum hunc te ferre loci (*i. columnae*) facit (*permittit var. l.*; Greg. *Tur. Franc.* 8,15 patitur) positio.

II c. struct. verbalibus: **A** *act. i. q. efficere* – *machen, bewirken* (*dass*): 1 *pendet ut, ne, quod* (*additur hoc: l. 47, 50. al.*): AMALAR. off. 1,11,12 faxat (*faciat var. l.*) Deus, ut instigator mortis non habeat locum intrandi. CARM. de Tim. 49 faxit (sc. *Dominus*) hoc, ut sileant. WALAHFR. carm. 14,10,4 fac (sc. *Deus*), ne daemonis ... vis mentes sibi vindict. HRABAN. carm. 10,11 hoc ... noster amor faciat ... quod *eqs. al.* *expressius i. q. confirmare* – *glaubhaft machen* (cf. p. 26,10): LEX Raet. Cur. add. 11 si quis alteri criminis verbum dixerit ... aut ei probet, quod verum dixisset, aut iuratus faciat, quod per iram dixisset. 2 *pendet coni.*: EGBERT. fec. rat. 1,1372 si non maiora vereretur, in morem Salium non carmina faxo tulisses. 3 *pendet sententia primaria*: GESTA Bereng. 3,62 oderit Hesperie, faxo (gloss.: i. e. faciam; defectivum est, sed multa significat), dux nomen amat. 4 *pendet inf.*: p. 29, 53. **B** *medial. impers. i. q. accidere, evenire* – *geschehen, sich ereignen* (*dass*): 1 *pendet ut, quod*: LIUTG. Greg. 9 p. 74,10 -tum est ... , ut aliqui ex maioribus fratribus ... mitterentur in longinqua regna Galliarum. RIMB. Anscar. 40 p. 75,10 -tum est, ut Dominus servum suum ... consolari dignatus sit. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,30 fit, quod ... nobilibus templis ... vestita sit (sc. *civitas*). *saepius*. 2 *pendet coni.*: SISEB. Desid. 5 -tum est, ... ad eum multitudo languentium curreret. 3 *pendet sententia primaria*: CONVERS. Afae 6 p. 58,7 -tum est ... , cum orassent, apparuit Aegyptius quidam. HELM. chron. 34 p. 66,8 -tum est ... , postquam Cruto confectus est senio, Henricus ... egressus est Dacia. HEINR. LETT. chron. 24,3 p. 172,25 -tum est ... apparente ... diluculo venerunt Osilienses ... cum exercitu. *al.*

III *facere absol. vel intrans.*: **A** *gener.*: 1 *agere* – *handeln, agieren, vorgehen, verfahren, es halten*: **a** *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 81,14 quemadmodum ... Augustinus ... sex libris de musica fecisse comprobatur. LIUTG. Greg. 12 p. 76,21 ut ... secundum evangelii mandatum faceret. POETA SAXO 5,217 fortiter in cunctis facienti seu paciendi ... gloria proveniet. FROUM. carm. 2,12 si facerem contra abbatem. *persaepe. inf. pro subst.*: WIPO gest. 1 p. 13,17 velociter facere bonum exitum habebit. **b** *pendet de, in, ex* (*‘mit’*, cf. p. 22,4, 29,5): LIUTG. Greg. 12 p. 77,9 qualiter fecit ... de ... obrectatoribus suis. DIPL. Karoli III. 94 ut ... liberissimo in omnibus potiatu arbitrio facienti sicut ex reliquis rebus ... suae proprietatis. CHART. Friedb. Hass. 72 p. 28,23 in pane ... et cervisia ... iuxta consuetudinem ... facere. *al.* 2 *in abl. abs. praes.*: **a** *de rebus c. sensu causam existendi* (*‘auf Grund’*): CONC. Merov. p. 133,14 ne non peccato faciente ... perdat homo ... vitam aeternam. LEX Baiuv. 9,11 si quis ... casu faciente occiderit alienum animal. *al.* **b** *de hominibus c. sensu instigandi* (*‘auf Betreiben’*): EIGIL Sturm. 18 quem (*Marcum*) inviti Lullo faciente ... abbatem acceperunt. CHART. Friburg. 67 p. 55, 37 curiam nostram ... pueris nostris facientibus et consensientibus vendidimus. *al.* 3 *efficacem, utilem esse, adiuvare* – *wirken, wirksam, förderlich sein, beitragen* (*zu*): LAMB. HERSF. Lull. 26 p. 339,2 quod (*miraculum*) contra eos ... faciat, qui *eqs.* ALBERT. M. gener. 1,5,19^{capit.} qualiter pori faciunt ad actionem et passionem. animal. 7,173 motus venti facit ad fortioerem ingressum (sc. *aeris*) in corpora. *al.* *intercedere* – *sich verwenden* (*für*): VITA Liutg. I 21 p. 66,4 ut pro illo (*caeco*) ... facere dignaretur. 4 *negotium facessere, acriter instare* – *zu schaffen machen, arg zusetzen* (cf. p. 22,46, 24,67): HROTSV. Pel. 75 qui (*Abrahamen*) ... christicolis faciebat. EUPOLEMIUS 2,160 bina ... nostre nimium facientia parti corpora. *fort. huc spectat*: MEDIC. var. (BullHistMed. 10. 1941. p. 31; s. IX./X.) si sunt ei vigilie aut aliquam rem facientem. 5 *aptum, convenientem esse* – *passen, entsprechen*: COD. Karol. 81 qui (*equi*) ad nostram (sc. *papae*) sessionem (*i. sedem*) facere debeant. CARM. Bur. 92,47,1 faciebat (sic [hic, hoc] decebat, congruebat *var. l.*; sc. *mulus*) nimium virginis persone. 92,53,1 equo superposita faciebat (congruebat, respondebat *al. var. l.*) sella; ebur enim medium clausit auri. 6 *conversari, morari* – *sich aufhalten, (ver)weilen* (cf. p. 27,17): ANNAL. Laresh. a. 803 ipse (*Karolus*) sine hoste fecit eodem anno. THETM. peregr. prol. 3 usque Accon perveni; ubi dum per mensem vel amplius fecissem *eqs.* 7 *se habere, esse* – *sich verhalten, (geregelt) sein*: DIPL. Conr. II. 63 nostra regali connectione, ut olim fecisse expertum est, concedimus ... monasterio ... castellum (*inde* 86 fecisse [B, fuisse C]. DIPL. Heinr. III. 181). **B** *spec.*: 1 *philos. i. q. ποιῆν* – *machen, tun, tätig sein* (*fere inf. pro subst.*; cf. p. 29,10): **a** *in univ.*: ALBERT. M. sent. 1,42,6 p. 364^b,27 nec est ibi contrarietas in fieri nec contrarietas in facere. *al. v. et p. 30,71*. **b** *de categoriis Aristotelicis faciendi et patiendi*: ANSELM. Bis. rhet. 4 p. 147,11 categorias dividere: ubi, quando, facere (pascere P), pati *eqs.* ALBERT. M. gener. 1,5,13 p. 162,4 dicta antiquorum de facere et pati. metaph. 9,1,2 p. 412,11 aut ... est potentia simpliciter faciendi aut simpliciter patiendi ‘aut bene’, (*p. 1046^a, 17 τοῦ μόνον ποιῆσαι ἢ τοῦ παθεῖν ἢ τοῦ καλῶς*) faciendi aut bene patiendi. *al. v. et p. 31,2*. **c** *distinguitur ab agere*: ALBERT. M. eth. I 479 p. 409,66sq. facere semper ordinatur ad alterum; pertinet enim facere ad operationem artium ... ; sed agere refertur ad operationem virtutis, quae *eqs.* 2 *medic. et pharm. i. q. mederi, remedium esse* – *helfen* (*bei*): ANTIDOT. Lond. p. 17,32 antidoto gera, qui facit propter capitis dolore ... et ad epilenticus. p. 20,7 facit *antidotum* disintericis, ciliacis ... et ad omnes solutiones ventris. ANTIDOT. Glasg. p. 101,13 facit ad lateris dolorem ... et contra venenas. *persaepe*. 3 *publ. et iur.*: **a** *locut.* (se) dicionis facere (*alicuius*) i. q. *se subicere* (*alicui*) – *sich (jemandem) unterwerfen*: CHRON. Fred. cont. 37 p. 184,22 Aistulfus ... dictiones ... rege Pippino faciens (*sim.* 48 plurimi ... dictionis sue, [dicionis sue se *var. l.*] faciunt. 51 p. 192,1. 52). **b** *in formula diei ascribendi* (cf. p. 24, 36) i. q. *esse* – *sein*: TRAD. Frising. 13^a (a. 759) actum ... sub

die consule, quod fecit pridie kal. Iun. (cf. e. g. 19 p. 48,8 quod est III. kal. Iul.). 555 die consule, quod fecerunt in III. non. Apr. al. **c** *servitium praestare, servire* – (Fron-)Dienst leisten: v. p. 25,29.

IV fieri: **A** *impers.* (cf. l. 33 p. 27,59) *in locut.* fit de (*aliquo*; cf. p. 22,4, 28,9) **c** *adv. vel adverbiali modali i. q. agitur cum (aliquo) – es ergeht (jemandem)*: HROTSV. prim. 353 ut . . . fiat de me iuxta Domini . . . velle. ACTA imp. Winkelm. II 18 quotiens de pastore Hildesemensis ecclesie humaniter contigerit fieri (*de obitu*). **B** *inf. pro subst. (usu philos. [cf. p. 21,24, 28,48]: 'das Werden', perf. 'das Gewordensein')*: ALBERT. M. bon. 378 p. 207,19 omne fieri et omnis generatio est successiva. eth. I 477 p. 407,2 quaecumque dependent ad aliquid secundum suum fieri, dependent ad illud secundum suum corrumpi. animal. 7,144 qui (*motus*) ubique accipi potest in -tum esse et motum esse. *ibid.* al. v. et p. 28,51,30,71.

V *stilistica et grammatica notabilia*: **A** *stilistica*: 1 *indefinite positum quoad sensum refertur ad antecedentia vel sequentia*: **a** *facere ('tun')*: **a** *respicit ad verbum antecedens*: LEX Alam. 98,1 si quis res alienas . . . pervaserit, qui facienti . . . repugnaverit, nullum crimen admittat. CHART. Sangall. A 35 ut aliquid . . . ad ipso sacro loco condonare dibire, q u o d e t i t a fici (37 feci. FORM. Morb. 19 faeci. *saepe*). DIPL. Karoli M. 87 p. 127,2 cum . . . farinarius super ipsam dominationem consistentibus sive facere volentibus. LIUTG. Greg. 4 p. 71,7 coeperunt . . . frequentius approximare palatio quam fecissent. ADAM gest. 3,38 p. 180,25 aliquos manu percussit (*sc. archiepiscopus*) . . . sicut fecit prepositum. *persaepe*. **B** *anticipat verbum sequens*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,6 frustra faciebant, quod nares velabant. RHYTHM. 15,22,1 yecit, quae pre dixit, a mortuis surrexit. HRABAN. epist. 8 feci . . . sicut postulat, et . . . libros . . . perlegi. al. **b** *fieri ('geschehen') in certis locut. impers. frequentioribus*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,18 -ta est . . . dissensio, sicut saepe fieri solet. RUOTG. Brun. 20 p. 21,25 si fieri potest. THANGM. Bernw. 51 p. 779,32 (chart.) hoc fieri nequit. BERTH. chron. B praef. p. 173,15 in dies, ut fit, languore semper invalescente. *saepe*. 2 *plus minus abund. ponitur*: **a** *in univ.*: ARBEO Emm. 9 p. 40,27 se criminis alieni reum fieri (*om. A3a*) optulit. DIPL. Heinr. II. 278 p. 329,17 ut . . . nullus . . . ad aliquam publicam functionem . . . cogere sine legali iudicio facere presumat (*sim.* 285 p. 338,27; cf. l. 53). ARS med. 1 p. 418,3 Asclepius puer -tus Apollinis et Coronidis. VITA Leon. Nobil. 6 rex gavisus -tus (*om. pars codd.*) est valde. **b** *iteratur per empha sin*: LIBER hist. Franc. 17 p. 267,16 faciens faciat Dominus . . . victoriam in manibus . . . regis. TRAD. Frising. 6 p. 32,38 qui hanc traditionem fieri fecit (*sim.* 528 ut . . . traditio fieret -ta). ALCUIN. epist. 217 p. 361,6 faciens facito iustitias. 230 p. 374,35 -tum fiat, quod Deo placeat. HROTSV. Sap. 5,26 oculus in caelo coniungemur :: fiat, fiat. DIPL. Otton. I. 398 pro singulorum hominum iustitiam fieri faciendam (*inde* 399 iustitia fieri facienda). EPITAPH. var. II 47^B,11 fac fac . . . Dominum suppliciter rogita. al. v. et p. 142, 44. 3 *periphrastice ponitur*: **a** *coni. praes. facia(m) c. inf. verbi pro simplici coni. praes. verbi (cf. l. 41)*: LEX Alam. 85 nullus rem suam dissipare faciat. FORM. Senon. I 48 per temetipsum ipsa vinea condigere facias. FORM. Flav. 43 p. 480,18 qui (*abbas*) ibidem sancto ordine . . . gubernare faciat. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,32sq. ut . . . civitate accedere facias et illa epistola . . . gestis municipalibus allegare facias. *saepe*. **b** *fieri c. partic. perf. verbi pro forma pass. verbi*: GERH. AUGUST. Udarl. 1,23 l. 33 ut . . . expletum fiat (*sc. desiderium meum*). EBERW. Symeon. 25 quod . . . ab ipso morbo liberata fieret (*sc. femina*). BERENG. TREV. serm. 4 (PL 160, 1029^A) citissime fiet (*sc. ignis*) exstinctus, nisi *eqs.* DONIZO Mathild. 1,199 fit (*sc. arx*) dicta Canossa. *persaepe*. 4 *fieri ponitur pro esse (cf. p. 26,40, 41, 44, 48, 28, 44, 72, 30, 41sq.)*: TRAD. Frising. 14^a p. 42,11 (a. 759) quod fieri futurum non aestimo. ALCUIN. epist. 7 p. 32,25 nescio, quid de nobis venturum fiet (*fiat var. l.*). DIPL. Ludow. Germ. 46 isti fiebant praesentes: *eqs.* VITA Erasmi II 153 magnus . . . Dominus fit chisticolarum. TRAD. Frising. 1303 quicquid sibi inde libitum fieret (*sim.* 1304 foret). CARM. var. A 5,101 p. 605 quiescendum fit

nocte. *persaepe*. *adde*: DIPL. Heinr. III. 131 p. 164,31 eius (*abbatis*) . . . successores, qui pro tempore fierint (*ex* DIPL. Conr. II. 58 p. 69,29 fuerint). **B** *grammatica*: 1 *confunduntur casus*: **a** *acc. pro nom.*: CHRON. Fred. 4,89 espunsalias has, nessio qua factione, fiuntur. ANTIDOT. Lond. p. 21,7 ut ipsas herbas aridas fiant. AGNELL. lib. pont. 40 p. 199 l. 375 ut . . . ex . . . vectibus sagittas lanceasque vel alios fierent (*facient var. l.*) gladios. **b** *acc. pro dat.*: EDICT. Roth. 80 si quis alidum alienum aut servum ministerialem, (aldio alieno aut servo ministeriali *var. l.*) plagam in faciem fecerit, (plagaverit in faciem *var. l.*) *eqs.* (*sim.* 101. 103. 104). 205 si quis haldiam alienam, (aldiae alienae *var. l.*) . . . violentiam fecerit (*fecirit var. l.*) *eqs.* (*sim.* 206). LEX Alam. 11 si quis episcopum (*episcopo var. l.*) aliquam iniuriam fecerit (*sim.* 12. 13). FORM. Patav. 3 ut nullus . . . memoratum ill. . . ullam inquietudinem faciat aut facientibus consentiat. **c** *dat. pro acc.*: ANNAL. Veda. a. 886 p. 62,11 imperator . . . eis (eos *var. l.*; *sc. Nortmannos*) unam (*sc. partem fluminis*) fecit deserere. EPIST. var. I 20 p. 528,12 sciendum tibi facimus, quia *eqs.* (*per contam. c.* notum tibi, *ut vid.*). *fort. add.*: CAPIT. reg. Franc. 18^B p. 5,26 ut, qui (*sc. Deus*) fecit nos flagella sentire, faciat nobis peccata nostra . . . cognoscere. **d** *nom. pro acc.*: ARBEO Corb. 10 p. 198,12 cum quo, (*pro* cumque, *ut vid.*) tribunus et centenarii . . . antestare fecissent. **e** *nom. pro dat.*: PACTUS Alam. 17,5 si ingenua Alamanna -tum fuerit (*sc. ut interficeretur*). 18,4 si ingenua Alamanna hoc (*sc. wegalaugen*) alter ficerit. **f** *gen. pro acc.*: (REGINO) chron. a. 775 (cod. A1a) ducem Anthipatrum patriicii (?om. loco) fecit Constantinus imperator. 2 *confunduntur* facere et fieri: CHART. Fuld. B 56 p. 93,18 (a. 772) si aliquis . . . contra hanc epistolam . . . fieri decreverit (*sim.* CHART. Sangall. A 166). FORM. Salisb. II 2,17,11 ut nostras domos . . . emendare valeant (*sc. murarii vel fabri*) et ad nostras ostias claves . . . fieri. 2,17,14 faciatis in contra nos, sicut saepe . . . bonitas vestra fieri dignata est. VITA Dagob. 8 tractabat . . . quid illi foret fiendum. CHART. Turic. 1350 p. 61,20 ea, que ad divinum . . . cultum a fidelibus . . . faciunt augmentandum. cf. l. 7. 3 *partic. perf. sensu act.*: VITA Landel. Laub. 470 vir mirificus miracula milia -tus *eqs.* cf. et ARBEO Corb. 41 p. 230,7 vale in invicem -ti recessimus. 4 *ponuntur formae usui minus congruentes*: TRAD. Weiss. 65 (a. 775) si quis vero, quod fiendi (*pro* futurum) esse non credimus *eqs.* (*sim.* TRAD. Patav. 8 si quis vero facturum [*pro* futurum] esse non credimus *eqs.* FORM. Sal. Lind. 7 quod fiendum [*pro* futurum] esse non credo [*item* 10. 14. 18. FORM. Salisb. II 1,6,15]). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 110,35 dixerunt alterutrum fieri (*pro* fore [*pro* futurum esse]), vel Arbonem . . . vel se ipsos . . . morituros. HROTSV. asc. 60 quod non fecit, faciendos (*pro* facturos) nos fore dixit. 5 *pendent formae verbi usui minus congruentes*: VITA Corb. 1 mater eius . . . ex sacro eum fonte fecit ablutum (*pro* ablu). HERACLIUS I 21,8 dum fit vitrum nimis fervere (*pro* fervens). CHART. Bund. 613 cognitores causarum . . . preceperunt Petro . . . ut fit (*ni subest* sit) respondere (*pro* respondendum) . . . libello ei dato a domino . . . archipresbitero.

cf. *iuxtaposita fere coniunctim scripta*: benefacio, contrafacio, fabrefacio, *forefacio, malefacio, manufactus, *postfio, prodefacio, satisfacio, valefacio.

adi. 1. **faciens**, -entis. *agens, efficax – tätig, wirksam*: ANON. miseric. 491 caliditas est -s.

2. **factus**, -a, -um. 1 *exstirpatus, cultus – gerodet, urbar*: COD. Lauresh. 806 (a. 815) dono . . . I bifangum inter -um et non-factum. 262 inter terram -am et adhuc in silva faciendam. CHART. episc. Wirz. II 68 (a. 1278) decimam novalium . . . tam -orum quam in antea fiendorum. 2 *in formam redactus, fabrefactus – verarbeitet*: CHART. Ital. Ficker 29 p. 39,50 (a. 976) aurum -um et non-factum, argentum -um et non-factum. 3 *compositus, neumis conceptus – fertig(gestellt), in Noten gesetzt*: COMM. microl. 57 p. 121 si tu . . . vis omnino non habere' (*sc. b molle*) in faciendis et vitare in -is cantibus. *ibid.* al.

subst. 1. **faciens**, -entis *m.* 1 *factor – Erschaffer, Schöpfer*: ALBERT. M. sent. 1,42,6 p. 364^a,38sq. potest (*sc. ens possibile*) . . . proportionari . . . ad facere -is et ad fieri rei faciendae, hoc est in comparatione ad -em et in comparatione ad materiam

[Antony]

et ad rem, quae fit. 2 *dator* – *Geber*: ALBERT. M. eth. I 404 p. 343,67 ‘si non facit -s’ (cf. p. 1133^a, 15 εἰ μὴ ἐποίησεν τὸ ποιοῦν), idest dans, ‘quantum et quale’, ... ‘et’ si non est ‘patiens’ ... ‘passus tantum et tale’. 410 p. 348,68.

2. *faciens*, -entis *n.* *quod agit*, τὸ ποιοῦν – *das Wirkende, Tätige*: ALBERT. M. gener. 1,4,4 p. 156,20 ‘necesse est’, quod ‘-s et patiens’ (p. 323^b, 315q. τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχειν) genere et materia sint ‘similia et eadem’ eqs.

3. *facienda*, -orum *n.* *facta convenientia* – *das angemessene Tun*: HROTSV. Gall. I 1,2 nec umquam me subtraxi -is. exord. 416 exemplo suo praemonstravit *Oda* -a. THANGM. Bernw. 2 p. 759,35 ut a non-faciendis metu illum (sc. *puerum regem*) prohiberet.

4. *fienda*, -orum *n.* 1 *gener. i. quae fieri necesse est* – *was zu geschehen hat*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 168,5 quomodo mansuefaciendus est *falco* ad standum super manum et ad cetera -a sibi. 2 *philos. i. q. posthac nascitura* – *das künftig Entstehende*: ALBERT. M. sent. 2,4,2 p. 107^a,1 est *Verbum* ars et ratio -orum (*sim.* summ. theol. I 7,30,2 p. 230,66 est ars universalis, plena rationibus omnium factorum vel -orum ... viventibus in ipsa). summ. theol. I 13,55,2,3^{capit.} cuius idea sit causa, utrum scilicet factorum vel -orum tantum vel etiam possibile.

5. *factus*, -i *m.* *mansus, hoba* – *Hufe*: CAPIT. reg. Franc. 31 ut, quicumque ... quartam -i teneret, ... unum diem ... in campo dominico araret. REGISTR. Foss. I 9 habet ... -os, id est mansos, LX.

6. *facta*, -ae *f.* 1 *donatio, traditio* – *Schenkung, Übereignung*: TRAD. Frising. 322 (a. 814) ut ... -a nostra in perpetuum stabilis debeat permanere (*sim.* 339 p. 290,23. 344 p. 294,14. 493 p. 422,33 -a nostra [postea: traditio haec]). 2 *stercus emissum* – *ausgeschiedener Kot* (ital. *fatta*; v. *Battaglia*, *Dizionario V. p. 725^a*): IORDAN. RUFF. equ. 6,14 p. 46,29 postquam ... patiens ventrem ... posterius evacuaverit, ... detur ei comedere frumentum ... coctum ... in quantitate ... trium iumellorum vel -arum vice qualibet.

7. *factum*, -i *n.* (?m.: l.44; ?f.: l.41) *gen. pl. -tum*: l.41. *interdum accedente adv. pro adi.*, e. g. p. 32,20. 1 *gener.*: a *strictius i. q. facinus, gestum, opus* – *das Getane, Handlung, Tat, Werk* (c. *gen. inhaerentiae*: l.47.55): a *in univ.*: HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,1 omnium verborum et -um, quas in mea obediencia ... neglexisti ..., indulgentiam a me accipite. DHUODA lib. man. 3,1,71 quod (sc. *iussa patrum*) si audiens -is, quos supra tibi commemoravi, impleveris dignis. WIDUK. gest. 3,55 merces tam famosi gesti (-i A) donativum imperiale. PURCH. Witig. 310 nullum ... intermiserat annum, hunc operis -o quin claudere vellet in uno. WIPO gest. 1 p. 10,3 utile et honestum atque optimum -um. AMARC. serm. 4,38 non est viva caro nec viva fides sine -is (cf. *Vulg. Iac. 2,26* operibus). *persaepe. v. et vol. III. p. 589,23.25.60.* b *scelus, flagitium, crimen* – *Schand-, Untat, Frevel, Verbrechen*: ARBEQ Corb. 24 p. 216,6 pro ... criminis -um (m. al. corr. -o 1). LEX SAXON. 15 quicquid de superioribus -is in feminam committitur. WALAHR. Wett. 318 diversas -a sequentes agnovit poenas. HROTSV. Theoph. 403 post tristitia -a piaci. *persaepe. culpa* – *Schuld*: PACTUS Alam. 12 si quis mulier gravata fuerit, et per -o alterius infans mortuos natus fuerit (*sim.* LEX Alam. 68,70 per -um [fec- 1]). b *latius*: a *actio, ratio* – *das Handeln, das Tun, Handlung(sweise)*: POETA SAXO 2,256 nisi dux ... prudenti sibimet -o bene consulisset. FROUM. carm. 20,12 toto polles (sc. *dux Heinrichus*) ... -o. THIETM. chron. 4,55 Misseonis ... residuum explicio -um (gesta CHRON. Thietm.). al. *expressius i. q. mos* – *Sitte*: BRUNO QUERF. frat. 19 qui ... -o monachorum ... Deo serviunt. b *res (gesta), eventus* – *Sachverhalt, Umstand, Geschehnis, Tatsache, 'Faktum'*: RIMB. Anscar. 33 p. 64,27 quod -um (sc. *obitus Ragenberti*) cum ... episcopi animum nimio affecisset maerore eqs. THIETM. chron. 4,31 quedam eiusdem temporis -a memorare, que eqs. VITA Erasmi 297 -i signorum memores estote suorum (sc. *Dei*). al. *usu rhet. inter circumstantias q. d.* (cf. *Lausberg, Rhetorik* §328): ALFAN. premn. phys. 31,11 p. 114 circumstantia membra, hoc est: quis ..., quid ..., ut persona,

-um (PG 40,725^c ποῦμα). ALBERT. M. nat. bon. 22 p. 12,11 prima pars eius (sc. ‘quid’) est ... brevis summa sive complexio -i, ut ‘parentem occidit’ eqs. al. γ *iussum* – *Befehl*: VITA Emm. 38 obtemperare ... -o. 2 *philos. i. quod creatum, generatum, genitum est* – *das Geschaffene, Entstandene, Gewordene (usu plur.)*: ALBERT. M. metaph. 7,2,5 p. 344,47 ‘omnia ... -a (p. 1032^a, 20 τὰ γινόμενα) aut natura aut arte habent materiam’ eqs. *ibid. al. v. et p. p. 31,20.22.* 3 *publ. et iur.*: a *strictius*: a *actio (iudicialis), negotium* – (*rechtliche*) *Handlung, Rechtsakt*: CHART. civ. Spir. 4 p. 4,28 (a. 946) qui (*pontifex*) omnibus hiis ... intererat -is. DIPL. OTTON. I. 225 commutationis -um. CHART. Heinr. Leon. 65 ne quis huic rationabili -o ... obviare presumat. CHART. Solod. I 370 ut -a legitima ... scripture testimonio roborentur. *saepius.* b *donatio, collatio* – *Schenkung*: CHART. Rhen. med. I 186 (a. 948) dona vel -a secularium. DIPL. Heinr. IV. 242 p. 306,35 quod -um (antea: dedimus eqs.) ... litteris mandari iussimus. al. γ *praeceptum, constitutio* – *Verfügung, Bestimmung*: DIPL. Ludow. Germ. 17 decet regiam celsitudinem parentum suorum pie -a ... conservare. CHART. Alsat. B 193 p. 118,18 (interp.) ut successores mei -a nostra ... conservare dignentur incorrupta. CHART. Heinr. Leon. 29 p. 42,14 (spur.) per hoc imperiale -um. al. δ *de colludio fere i. q. societas criminis* – *etwa: Mittäterschaft* (cf. *Dt. Rechtswb. XI. p. 55q. s. v. 'Rat'*): CONST. imp. I 87 (a. 1111) ego Heinrichus rex ... non ero in -o aut consilio, ut dominus papa ... perdat papatum Romanum vel vitam (*sim.* 294. *ibid. al.*). b *latius*: a *de -o iudiciali ('rechtliche Tatsache, Gegebenheit'; opp. ius)*: CHART. Tirol. notar. II 226 (a. 1242) pignus de -o fideiussionis. CHART. Ital. Ficker 417 p. 429,49 nullam exceptionem iuris vel -i obponere. CHART. Lux. IV 123 p. 177,10 renunciante exceptioni ... doli mali ac in -um venditionis non facte eqs. CHART. civ. Spir. 127 quod Sifridus ... auctoritate camerarii ... capitulum ecclesie Spirensis de -o, cum de iure non possit, ... ad suam presenciam presumpserit evocare. *saepius.* b *causa, res* – *Sache, Angelegenheit, Betreff, Interesse*: ACTA imp. Böhmer 898 p. 610,43 (a. 1191) aliquid ..., quod pertineat ad -um ipsius communis eqs. COD. Wang. Trident. 237 p. 444,11 Fridericus ... electus ... tale decretum ... fecit ... super -o et in -o arzerterie sui episcopatus eqs. ACTA imp. Winkelm. I 135 p. 114,36 ordinationa ..., que ... consules ... fecerunt isto monasterio de -o et super -o Runchi sancti Petri. *saepius.* γ *controversia, lis, quaestio* – *Rechtshandel, Streit(frage)*: CHART. Tirol. notar. II 323 p. 212,20 (a. 1242) nisi ... determinaverint (sc. *arbitri*) ipsum -um et litem et questionem, que est inter eos (*comites*). CHART. Eichsf. 343 ne quid in posterum emergat huic (*pro hinc*) -i eqs. al. δ *praestatio (ex obligatione debita)* – *Leistung (als Gegenstand einer Obligation)*: CHART. Bund. 503 p. 18,40 (a. 1204) promiserunt ... fratres ... obligando omnia eorum bona pignori ..., quod ... sepe dicta silva foret impedita vel obligata pro eorum d a t o aut -o (586 p. 79,42 pro suo d. vel -o. *ibid. saepe.*) ε *tributum, exactio* – *Steuer, Abgabe*: RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,9 -um canapis omnino remittitur. ζ *munus, officium* – *Amt, Position*: CHART. episc. Halb. 833 l. 27 (c. 1250) si ... idonei fuerint (sc. *personae*) et utiles, stabunt in -o ..., dummodo eqs. Antony

2. *facio* v. *factio*. *faciola* v. *fasciola*. *facisso* v. *faceesso*. [facistorium v. *faldestolium.] *facitergium* (fasc-, -cet-, -ist- *sim.*), -i *n.* (-us, -i *m.*: l. 66; -rna, -ae *f.*: l. 70). *usu adi.*: l. 70. *fort. confunditur c. fasciatorium*: l. 68, cf. *DuC s. v.* *pannus, faciale, sudarium* – (*Gesichts-, Schweiß-*) *Tuch (usu liturg.; de re v. J. Braun. Die liturgische Gewandung. 1907. p. 558-561)*: CHART. select. Schubart 18 p. 18,14 (a. 780) face-o uno. GESTA Font. 13,4 p. 103,8 facis-um optimum I. CATAL. thes. Germ. 82,30 facis-os IV. WOLFHARD. Waldb. 1,18 p. 180, 23 -um, quod pro munere detulit (sc. *mulier contracta*), arae ... imposuit. CATAL. thes. Germ. 124^a,9 fasciatorium I. LIBER talm. -18 destollant ... fast-a. CATAL. thes. Germ. 134,17 II palia fures abstulerunt fasc-a. 14,8 -sterne II. COSMAS chron. 1,28 dat rex ei (*praesuli*) paramenta, ..., cappam et -rium (-um *var. l.*). *saepe. v. et p. 33,14.*

***facitergula** (fasc-, -iet-, -ist-, -rcu- *sim.*), -ae f. (-us, -i m.: l. 8; -um, -i n.: l. 6, 11). *script.*: vizreg-: l. 10. festregel(a): l. 12. fezdregl(a): l. 11.

1 **pannus, faciale, sudarium** – (Gesichts-, Schweiß-)Tuch (*usu liturg.*; de re v. p. 32, 63): CATAL. thes. Germ. 28, 11 (post 851) -um III. FORM. Sangall. 39 p. 421, 16 munuscula ... direximus, hoc est palliolum ... -as duas. CATAL. thes. Germ. 18, 7 -eterculi viginti quatuor. LIBRI confrat. I app. A 6 p. 137, 30 pulpitum ... -a cocco imaginata circumdari iussit pontifex. CATAL. thes. Germ. 76, 15 -rulae II. 40, 5 VI vizregule. 129, 5 -sterculas II. 24, 8 -itella X. 114, 8 VIII fezdregle. 6, 24 fasciutercule VII. 92, 6 fascercule tres. 21, 20 VIII festregele. saepe. 2 **capital, rica** – **Kopftuch**: TRANSL. Libor. I 32 raptis feminarum -is (fa[s]citergiis *var. l.*). II 20 nuditatem membrorum illius (*puellae*) tegere festinarunt fideles clerici et laici inprimis cum eorum -cula, dein vestibus solitis.

factus v. **facetus**. **facium** v. **facies**.

facodes v. **phacoides**. **facos** v. **phacus**.

facta v. **facio**. **factalis** v. **fatalis**.

***factibilis**, -e. 1 *qui confici, fieri potest* – **machbar, herstellbar**: ALBERT. M. metaph. 1, 1, 7 p. 11, 7 est ... ars regula operum -ium cum universalis vera ratione. *subst. neutr.*: ALBERT. M. eth. I 501 p. 430, 255sq. geometria non est -ium, neque astronomia; ... ius est agibulum magis quam -ium. *ibid.* saepe. v. et vol. I. p. 384, 15. 2 *potens efficiendi* – **fähig her- vorzubringen, zu verursachen**: WILH. SALIC. chirurg. 2, 1 p. 325^B trahit **clysterium** ... a capite et divertit materiam et fumum congregabiles in cerebro ... et sic putrescibiles et forte apostema -es.

facticius (-iti-), -a, -um. *script. fat.*: l. 52, 53. al. 1 *adi. (usu subst.: l. 38)*: a (*arte*) **effectus** – (*künstlich*) **geschaffen**: FRANCO LEOD. circ. 6, 77 naturales (*sc. tetragonos*) dico, quia sunt et -i arteque compositi (*sim.* 6, 82). RUP. TUIT. cant. 3, 575 illud ... -tium malum punicum rubicundum erat (*spectat ad Vulg. exod. 28, 35*). al. b *dolose excogitatus* – **listig ersonnen**: CHART. Mog. A II 153 p. 280, 24 (a. 1151) aliqua -a occasione fratres ... de ... saltu posse vexari. c *sonum imitans* – **lautmalerisch**: HERM. AUGIENS. mus. p. 65, 4 sicut in -is bovis ... vocem ... mugitum ... solemus proprie nominare. ALBERT. M. animal. 8, 82 quam (*avem finconem*) quidam grammatici Latine sciendulam (*i. cicindulam*) vocant ab imitatione soni avis ipsius -um nomen imponentes. pol. 1, 1ⁱ p. 10^a, 18. c *faciendo effectus* – **durch das Handeln geschaffen**: CONR. EBERB. exord. 3, 5 l. 31 fratres, -um vobis sermonem in omni forma sanctitatis iste Dei servus (*sc. Humbertus*) exhibuit. 2 *subst. (usu publ. et iur.)*: a *mascul. i. qui se ipsum ultronee submisit* – **einer der sich freiwillig untergeordnet hat** (*de re v. E. Mayer, Ital. Verfassungsgeschichte. I. 1909. p. 212sq.*): RATHER. prael. 2, 16 l. 538 te novitium ... te illud, quod nuper ab his inventum est, qui se homines facere iactant, id est ... -tium ... demonstrat **pater**. DIPL. Otton. I. 240 p. 336, 30 nemo ... aldiones sive fat-os (-os *var. l.*) eorum (*monachorum*) dstringere ... audeat. DIPL. Otton. III. 267 p. 685, 1 fat-os inquietare (*inde* DIPL. Heinr. II. 311 p. 391, 36 fatitios. DIPL. Heinr. III. 216 p. 290, 1 -tios). ACTA imp. Stumpf. 149 p. 198, 13 ponimus ... curtem propriam in civitate cum palatio et famulis ac -tiis utriusque sexus. al. v. et vol. I. p. 475, 15. huc **spectare vid.**: CHART. Sanmichel. (NArch. 40. 1916. p. 235, 9; spur. a. 998) ipsa pars de castello de Turignano de intus et de foris sive de aquis sive de terris cum suis fat-is (fauciis B). b *neutr. i. q. ultronea submissio* – **freiwillige Unterordnung**: DIPL. Otton. III. 206 p. 617, 7 sub obtentu seu occasione commendationis atque -i clericos ... ac laicos ... opprimebant **pravi homines**.

factio (-ccio), -onis f. *script. facio*: p. 34, 4. I *proprie*: A *gener. i. q. actio faciendi, facinus* – **das Tun, Treiben, Handeln, Tat**: 1 *in bonam vel neutram partem*: CARM. de Lamb. I 122 cor ... attritum, quod mitis -o cingit, non Deus hoc spernit. EPIST. Hann. 85 p. 146, 12 -em vel discussionem in causa episcopi numquam suffugit **papa**. FUND. Brunw. praef. p. 123, 42 dum scriptis eorum (*hominum*), quibus in mundo vixerant, -bus, suis eos lectoribus vivos quodammodo representant **litterae**. ALBERT. M. serm. II 3, 168 quaedam ... artes

sunt, qui (*sic*) non iuvant civitatem, sed dissipant, sicut -o tesserarii. al. 2 *in malam partem i. q. machinatio, facinus pravam* – **boshafte (Be-)Treiben, Umtrieb, Machenschaft**: CHRON. Fred. 4, 67 fertur facione (-ccione p. corr. 1) Dagoberti fuisset interfectus **Chilpericus**. LEG. Wisig. 3, 4, 13 quia quorundam ... uxores ... potionibus ... vel maleficiorum -bus ... virorum mentes alienant. WALAHFR. Gall. 2, 17 cum hoc -um suarum praemio (*sc. tortione viscerum*) ... spiritum exhalavit **episcopus**. RICHER. REM. hist. 1, 60 quantum ... rapinarum res publica -e malorum nuper passa sit. CATAL. Lamb. 5 (MG Script. XII p. 136, 44) -o tam gravis, tam infamis. **persaepe**. 3 *coniuratio* – **Verschwörung, Aufruhr**: GLOSS. psalt. Lunaanec. 34, 13 quia intellexit **David** eorum (*adversariorum*) contra se -em. ANNAL. Fuld. II a. 842 p. 33, 30 auctoribus -is capitali sententia damnatis. OTTO FRISING. chron. 2, 46 -e ... Catilinae ad plenum abolita. al. B *philos. i. q. actio producendi* – **das Hervorbringen**: ALBERT. M. summ. theol. II 11, 47 p. 520^b, 25 -o est productio rei existentis in materia rei ad esse distinctum in forma, et hoc attribuitur Filio (*spectat ad Vulg. Ioh. 1, 3*). *ibid.* al.

II *meton.*: A *gener.*: 1 **labor** – **Arbeit**: SALIMB. chron. p. 308, 33 quando pulsabatur campanella pro leguminibus vel herbis mundandis, veniebat **frater Iohannes** ad -es conventus et laborabat cum aliis fratribus. 2 *partes, secta* – **Partei**: WILLIB. Bonif. 8 p. 51, 7 turba in duas divisa est -es (fractiones *var. l.*). REGINO chron. a. 866 p. 91, 7 agros villasque eorum (*fidelium regis*) suae -is sectatoribus distribuit **Hucbertus rebellans**. LAMB. HERSF. annal. a. 1058 p. 73, 17 sedem apostolicam ... invasit **Benedictus** quidam ... adiutus -e popularium, quos pecunia corruperat. **persaepe**. *societas* – **Gemeinschaft**: BENZO ad Heinr. IV. 7, 2 p. 594, 9 Prandellus ... non immemor suae -is cum prenominationis sarabaitis. 3 *pars (exercitus)* – (*Heeres*)-**Abteilung**: METELL. exp. Hieros. 2, 174 sistit iter visis Boimundi -o Turcis. B *iur.*: 1 *ius faciendi* – **das Recht (etwas) zu machen**: ACTA imp. Böhmer 959 p. 666, 10 (a. 1231) ut nec t e s t a m e n t i habeat **fautor haereticorum** -em, nec ad hereditatis successionem accedat (CONST. imp. II 213, 4 [item 213, 8]). 2 **tributum, vectigal, exactio** – **Abgabe, Steuer, Leistung**: DIPL. Arnulfi 123 p. 182, 2 ut nullus ... ulla publicas -es aut redibitiones ... exigere presumat. CHART. Tirol. 713* albergius seu alias facc-es ... prestare. ALBERT. MIL. temp. 202^{capit.} de coltis et -bus, quos solvebant et faciebant illi de Gonçaga ... comuni Regii. al. 3 *negotium, conventum* – **Rechtsakt, (Rechts-)Geschäft, Abmachung, Vertrag**: TRAD. Ratisb. 885 (a. 1160) hanc -em literis et sigilli nostri impressione atestari volui. CHART. Aschaff. 72 p. 214, 19 ut ... hec nostre series -is firmior perseveret. al.

factiosus (facci-), -a, -um. *usu subst.*: l. 49, 56. al. 1 **seditiosus** – **auführerisch**: LEX Alam. 24 (rec. B, cod. 34) de -is. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 269, 9 ad ... compescendos homines -os. CONST. imp. II 196, 24 quicumque ... contra nos aut imperium aliquid temptaverit -um (factuosum, facinorosum *var. l.*). al. 2 **insidiosus, subdolos** – **hinterlistig, heimtückisch**: DIPL. Ludow. II. 25 -a et subdola ... conquestio. BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 500, 4 Prandellus, facc-issimus monachellus. HEINR. TEG. Quir. II 6 -is omnia licent. saepe.

adv. factiose. 1 **seditiose** – **auführerisch**: RADBERT. Arsen. 2, 7 p. 67, 32 thorum occupavit (*sc. dux*) atque -e ... omnia pervasit. 2 **subdole** – **heimtückisch**: BERTH. ZWIF. chron. 41 p. 222, 16 consilio inique inito, iniquius consumato, ad finem, ut -e dispositum erat, productio.

factitius v. **facticius**.

factito, -avi, -atum, -are. 1 **crebro, solito facere** – **für gewöhnlich, immer wieder tun, machen, durchführen (pass. i. q. crebro, solito fieri** – **immer wieder geschehen**: l. 70. al.): VITA Elig. praef. p. 664, 11 id (*sc. vitam Eligii scribere*) ... ante nos -tum (factatum, factum *var. l.*) ab aliquibus eruditissimis comperimus. IOH. NEAP. Sever. 1 dare operam et -are, quod caritas iubet. GERHOF. Antichr. 1, 48 p. 356, 2 quod (*sc. abusiones potestatis*) iam de plerisque factum est et adhuc -ari non desit. GERLAC. annal. a. 1182 p. 694, 6 archiepiscopus ... in Boemia manebat, -ans ordines clericorum nec non et conse-

crationes basilicarum. *saepe*. 2 solito commovere, adducere – für gewöhnlich bewegen, veranlassen (zu): DROGO Lew. 1,10 (MGScript. XV p. 786,14; a. 1060/70) prospera aura tenorem sui flatus habuit, quod persepe nautas ad aequor invitat et longa maris spatia penetrare -at. 3 c. gen. pretii i. q. habere, aestimare – schätzen, achten: BERTH. chron. B a. 1080 p. 376, 9 quod (sc. excommunicationem) iuxta solitum ipsi Dei iustitie contumacissimi contemptores nichili -antes.

***factivus**, -a, -um. usu subst.: l. 12. al. *faciens, formans, efficiens* – herstellend, formend, bildend: ALBERT. M. sent. 4,16 p. 550^b, 38 contritio . . . non est dolor, sed potius actus -us doloris in contrito. cael. hier. 15 p. 239,27 ‘-um’ refertur ad operationes mechanicas, quae sunt transmutando materiam, unde dicit Aristoteles, quod ‘ars est [habitus -us]’ (p. 1140^a, 10 ἔστις . . . ποιητική) cum ratione veri’ eqs. animal. quaest. 15,20 p. 273,43 a patre sperma descendit cum virtute -a embryonis . . . et a matre materia. *ibid.* persaepe. v. et l. 68.

1. **factor**, -oris m. qui facit, conficit, efficit, auctor, formator, creator – Macher, Erzeuger, Hersteller, Urheber, Schöpfer: 1 strictius (de artificibus manu operantibus): EPIST. Bonif. 116 p. 251,28 aliquis de vitri -bus. HROTSV. prim. 278 -es templi Domini. TRAD. Moosb. 172 Pernger -r sel-larum. CHART. civ. Halb. 187 -es pilleorum. persaepe. de Deo creatore (apud haereticos: l. 28): EPIST. Bitur. 2 p. 167,19 laus tibi sit, summe -r praecelsus Olimphus. CANTAT. Argent. 15 p. 19,16 omnium rex atque -r temporum. ALBERT. M. miss. 2,10,1 p. 67^b, 17 alia . . . secta (sc. Manichaeorum) . . . dixit unum quidem esse Deum, sed duos -es eqs. persaepe. v. et p. 36, 17. 47. 50. 2 latius (fere de anim.; de rebus v. vol. III. p. 1310,46. al.): a in bonam vel neutram partem: α in univ.: FOLCUIN. Bert. 6 Amalfridus inlustris -r huius traditionis. CONST. imp. II 427,2 -r treugarum. ALBERT. M. animal. 16,101 si . . . masculus -r est animae sensibilis. al. miraculo-rum -r i. qui mirabilia facit, θαυματουργός – Wundertäter: CALEND. Karol. B p. 1500,7 sancti Gregorii patris nostri, m. -is (sc. dies natalis est). THANGM. Bernw. 51 p. 779,38 (chart.) m. -em Helyam. al. β qui explet, perficit – einer der erfüllt, verwirklicht, umsetzt: LIUTG. Greg. 13 p. 78,18 ‘non auditor obli-viosus factus, sed -r operis’ (Vulg. Iac. 1,25) in lege Dei semper erat. EKKEH. IV. bened. I 13,30 doctor vitarum fuerat (sc. Gregorius papa) -rque duarum (gloss.: active et contemplative). ACTA imp. Winkelm. I 301 ut simus . . . -es verbi, non tantum modo prolatores. al. b in malam partem: α male-factor, (sceleris) commissor – Übeltäter: LEX Ribv. 71,1 XXX et VI solidos -e (factus [r]ei, factus eius, ei factus var. l.) culpabilis iudicetur. ORD. iud. Dei A 8^l p. 614,38 libera (sc. Deus) innocentes et consigna -es. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. p. 438,32 illos -es quesivit regina. al. adde: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,17 sceleris -es ante oculos habentes milites. CHART. Hall. 224,6 p. 209 si . . . -r mali detentus fuerit. al. β qui aliquid fingit – Erfinder: WOLFHARD. Waldb. 4,1 p. 306, 25 me non signorum esse -em (fictorem ASBoll. Febr. III. 1658. p. 538^f), verum fidelissimum exceptorem.

2. **factor** v. fautor.

***factoria**, -ae f. (ital. fattoria; v. Battaglia, Dizionario. V. p. 736) res familiaris, fiscus, camera – Güter(verwaltung), ‘Kammer’: PARIS. annal. a. 1277 (MGScript. XIX p. 17,54) eorum (sc. qui interfecerunt Mastinum de la Scala) bona confiscata fuere camerae seu -ae domnorum de la Scala.

factorium (-tur-), -i n. torcular olei – Öl-Kelter: ANTIDOT. Glasg. p. 144,24 facis ex eas (sc. olivis) oleum sicut est consuetudo in -urio.

factrix, -icis f. usu attrib.: l. 66. al. quae facit, conficit – eine die etwas tut, herstellt: 1 strictius (de artificibus manu operantibus): WALAHFR. carm. 47,10 huius, Christe, manus -es dirige cerei. ALBERT. M. eth. II 13,11 p. 44^a, 15 sub nautoria . . . est illa (ars), quae facit galeras et alias naves ad nautoriam artem pertinentes, sicut factiva velorum, -x malorum. *ibid.* al. 2 latius: CARM. de bello Saxon. 3,30 gens fera Saxonum, -x memoranda malorum.

***factualis**, -e. conficiens, produ-cens – herstellend, hervorbringend: ALBERT. M. eth. I 122 p. 109,37 sicut se habet actu-

ale principium ad operari nostrum, ita et -e, sed virtus est actuale principium, ars autem -e (cf. p. 35,14). usu subst.: ALBERT. M. anim. 3,4,4 p. 233,64 intellectus practicus est causa rei, quae sibi subiicitur, sicut patet tam in actualibus quam in -bus. *ibid.* al.

1. **factum** v. facio.

2. **factum** v. fatum.

1. **factura**, -ae f. 1 de actione: α actio conficiendi, produ-cendi – Herstellung, An-, Verfertigung: α in univ.: MAPPAE CLAVIC. praef. p. 187,3 artis pictorum prior est -a colorum. CHART. Bern. II 281 p. 307,3 (a. 1249) testor pro XII ulnis panni lanei X denarios pro -a habere debet. CHART. civ. Vratisl. 37 ut . . . census . . . in . . . -am poncium redigant cives. Ps. CALID. secret. 8 aquae ex calcibus et salibus, quarum -ae inveniuntur in libris sapientum. saepius. β creatio – Erschaffung, Schöpfungsakt: HONOR. AUGUST. hex. 4 (PL 172,263^B) senarius . . . numerus consummatur, dum triplex -a, scilicet spiri-tualis, sensibilis, insensibilis, a triplici factore, Patre . . . et Filio et spiritu sancto, contineri consideratur. ALBERT. M. metaph. 1,5,4 p. 74,46 a principio -ae mundi. *ibid.* al. b incantatio, magia – Zauberei, Magie (usu plur.): RATHER. prael. 6,4 l. 115 hanc (idolorum perfidiam) sequitur error . . . diversarum superstitionum, praecantationes . . . et quae vulgo dicuntur -ae (cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1606^b s. v. fat-tura¹). 2 de statu: α statura – Gestalt, Statur: POETA

SAXO 1,65 cuius (simulacri) similis -a columnae non operis parvi fuerat. ALBERT. STAD. Troil. 2,49 -ae mediocris erat Cassandra. c. notione pulchritudinis: EKKEH. IV. cas. 89 in etate florida glorie, ut talis -e vir (sc. Ekkehardus), humilitati proximior. b natura, qualitas – Beschaffenheit, Ausstattung: ALFAN. premn. phys. 1,83 p. 20 -a (corr. ex factum P2; PG 40, 529^C κατασκευή) multorum animalium ad servitium hominum congrua facta. ALBERT. M. animal. 1,615 ista -a renum invenitur in animalibus etiam imperfectis. 13,111 -a . . . addita-menti est quasi media inter -am linguae et aculei. CHRON. Albr. a. 1141 p. 835,15 aulam intravit miles, -am et opus admiran circumspexit. al. 3 de opere: α opus, factum – Werk, Arbeit: RATHER. prael. 5,10 l. 297 fulcra sericis depicta proferuntur -is. RAHEW. Theoph. 539 cartam . . . inspicit vicedominus, agnoscit, digitorum hoc opus horribile quod sit -a suorum. ACTA imp. Winkelm. I 85 p. 78,11 ecclesia Cephaludensis, quae est opus et -a manuum domini regis Rogeri. CHART. Livon. A 438 p. 553,10 imperialis aulae ortus floridus, imperatorum plan-tula et -a (sc. domus Theutonicorum). al. b de creatione Dei i. q. creatura, creatum – Kreatur, Geschöpf (usu sing. sensu plur. fere de homine; de animalibus: l. 49. saepe): DHUODA lib. man. 8,13,14 forsitan miseratur pius -ae suae in iudicio. CARM. Cantabr. A 4,2^b, 2 factor . . . sue condolens -e misit huc filium. 12,1^a, 5 in -a sua splendet Deus magnificus per evum. 41,12 te reginam nostram maris esse favet -a. OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 134,34 nunquid argui a -a sua factor poterit? saepe. 4 ? de loco i. q. fabrica – ?Produktionsstätte: CHART. Alsat. B 309 (a. 784) omnes res meas . . ., quicquid ad ipsa villa . . . aspiciet de rebus meis in mansis, casis, pomariis, vineis com omnia -a, campis, pratis.

2. **factura** v. fautor.

facturio, -ire. perficere, exigere cupere – vollziehen, ‘nehmen’ wollen: ODO MAGDEB. Ern. 7,101 dux . . . dolens et supplice questu regis -ens vindictam deligit acres mille viros.

facturium v. factorium.

1. **factus**, -us m. 1 gener. i. q. actio faciendi – das Tun: CARM. libr. II 6,8 (s. IX.) verius est etenim: qui nescit scribere, -u scire etiam potuit numquam tormenta laboris. 2 iur. i. q. negotium, conventum – Rechtsakt, (Rechts-)Geschäft, Ab-machung, Vertrag: FORM. Wisig. 1 hunc . . . -um nostrum nequaquam dirumpere valeat (sc. qui chartam impugnatur). CHART. Sangall. A 3 si quis . . . contra hunc -um nostrum ire . . . voluerit (item 8). CHART. Bund. 24 p. 27,30 si . . . reudi-care voluero, inanis sit posterior -us meus, sed cartula ista maneat inconversa. al.

2. **factus** v. facio. 3. **factus** v. for.

facula, -ae f. script. fagla: FORM. Marculfi 1,11 l. 18. 1 strictius: α proprie i. q. (parva) fax, taeda – (kleine) Fackel,

[Weber]

(Kien-)Span: **a** in univ. (usu liturg.: l. 2. al.): ORDO Rom. 23,24 accendent duo regionarii ... -as. EINH. (?) Marc. et Petr. II 64,3 te (sc. Petrum) ... ignitis exurendum -is. LAMB. HERSE. annal. a. 1077 p. 299,34 nec cum -is et faustis acclamationibus ... obviam -a ei (regi) procedebant cives. MAURUS urin. I p. 40,12 quod quasi -a ardens ascendat dolor ab inferioribus usque ad gulam. saepe. **β** de censu: CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid de lignariis et -is. REGISTR. Prum. 10 solvit Reingerus -as L (gloss.: -e sunt ligna arida, que vulgariter appellantur 'aspen'). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 397,19 dantur ... XC -e, id est surcen. **b** in imag.: BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 622,10 Gyezi cupiditatis inflammatus -a. ALBERT. STAD. Troil. 5,293 nequitiae -a. al. 2 latius i. q. stella, signum lucens - Stern, leuchtende (Himmels-)Erscheinung: WALAHFR. carm. 25^a,4,1 splendendam caeli -am dedere. EKKEH. URAUG. Hieros. 10,2 -as per aerem volitantes vidisse nos. de Deo: EKKEH. IV. bened. I 7,39 pallent sol, luna, -a cecantur ab una; sideris hoc nomen Deus est, de lumine lumen. 3 *in loco corrupto usu plur. i. q. valvae* - Tür: VITA Arnulfi I 28 invenit mulier contracta ... ante -as (vocilvas, valvas var. l.) sancti basilicae sepulcrum.

***faculinus**, -a, -um. *facis proprius, tremula flamma ardens* - einer Fackel eigen, flackernd: CARM. var. (NArch. 2. 1877. p. 402; s. XII./XIII.) est cum doctrina male vivens lux -a. Weber **facultas**, -atis f. (m.: p. 38,71) script.: fagu-: EDICT. Roth. 231 (var. l.). facc-: p. 39,1. adde ORD. celebr. conc. 24,36 l. 256. acc. pl. -is: p. 38,69. al.

possibilitas - Möglichkeit, Vermögen: I de -e rerum in homine vel re posita: A de corpore animantium i. q. robur - Kraft: DIPL. Ludow. Inf. 36 p. 152,20 quandam cellam ... olim succensam ... -is sue laboratione et manuum operatione restauravit monachus. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 Apollinis statuam ... trahendi -e deiciens Nicea. al. **B** de re: 1 *capacitas* - Eigenschaft: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 232,10 quemadmodum opifex materie -em ... celsioris meritis ... promoveat. 2 *ratio* - Weg, Alternative: ANON. minut. praef. p. 228 utrique -i (i. augmentationi et diminutioni), ut ad infinitum procedat, largitur unitas primordia. C de animo i. q. vis, indoles, potentia - Begabung, Anlage, Fähigkeit: 1 in univ.: HRABAN. epist. 8 p. 393,21 eloquentiae (sim. RUOTG. Brun. prol. p. 1,10 sermonis). 30 p. 448,24 hoc ... adipisci nos posse magis divini est muneris quam humanae -is. HROTSV. lib. 2 praef. 1,3 iuxta mei -em ingenio (WIPO gest. prol. p. 7,16 ingenii. al.). ALBERT. M. animal. 21,1 de perfectione ... animalium secundum animae -es et potestates. persaepe. v. et p. 40,14. 2 c. colore quodam: a eloquentia, facundia - Redegabe, Beredsamkeit: AGIUS vita Hath. 5 quanta mentis vixerit sanctitate, non est nostrae -is evolvere. RUOTG. Brun. 45 p. 49,22 omnes (comites) ... huius ... viri merita ... in omnem populum eximia, qua quisque -e poterat, estimabant. **b** ars, scientia - Wissen, Kenntnis, Können, Kunst: HRABAN. epist. 12 p. 399,13 ut perspectis anteriorum librorum expositionibus inde ad ... enodandas questiones adsumerem -em. ARIBO mus. p. 47,9 ipse (musicus artificialis) ... artis -e optime sciat legitima comprobare. GESTA Lob. 24 p. 327,40 de -e vulgaris linguae. saepe. v. et l. 67. c disciplina, doctrina - Fach(bereich), Disziplin, Wissenschaft (def.: ALBERT. M. eth. II 1,3,13 p. 46^b,19 -es ... appello artes et doctrinas practicas, quia -s est facilis potestas): **a** proprie: CARM. Cantabr. A app. 2,12,3 quaedam hic libere nitemur ex artibus profutura studiosis harum -bus. HUGO HONAUG. hom. 1,1^{capit.} quod modis variis substantia dicatur in diversis -bus. HONOR. III. registr. 190 in -e theologica (DAVID expos. reg. 9,11 in t. f. saepe. sim. CHART. Brand. A XV 20 [epist. papae] in theologia -e). CONST. Melf. 3,46 p. 414,21sq. ut nullus cyrurgicus ad practicum admittatur, nisi testimoniales litteras offerat magistrorum in medicinali -e regentium, quod per annum ... in ea parte medicus studuerit, que cyrurgicam instruit -em. saepe. expressius i. q. professio - Beruf: CONR. MUR. summ. p. 123,14 ut ... laudetur ... mechanice artis professor de sua -e eqs. **β** meton. de collegio professorum ('Fakultät'; de re v. O. Weijers, Terminologie des universités au XIIIe siècle. 1987. p. 52sq.). CHART. select. Keutgen 165,7 (dipl. Frid. II.) potesta-

tem damus ... magistro, qui Wiene ... ad scholarum regimen assumetur, ut alios doctores in -bus substituat de consilio viro- rum prudentium. **d** potestas - Macht: **a** proprie: ANNAL. Mett. a. 690 p. 12,17 regni gubernacula ... propriae -is iure dis- sponenda retinuit Pippinus. MANEG. c. Wolffh. 16 p. 79,20 que (passio) medentis salvatoris superet -em. saepe. **β** meton. de principe ('Herrscher', 'Gewalt'): EBERH. HEIST. Betel 198 de trono Salomonis: inter opes multas habet urbis summa -s sedem regalem, maiestas regia talem non habet in mundo. de Deo c. notione gratiae: FUND. Werd. p. 166,16 quantum divina vos (sc. fratres) prevalere faciat -s.

II de -e rerum extra hominem posita: **A** proprie: 1 in univ. (saepe i. q. occasio, opportunitas, tempus, locus - Gelegen- heit, Zeit(punkt)): LIUTG. Greg. 9 laesionem absque ulti- one, ubi -s suppetit, ferre. WALAHFR. Wett. 66 narrandi cuncta -s. RADBERT. corp. Dom. 9,83 praecis a ligno vitae patet -s, si velint redire ad veniam. WALTHARIUS 969 nec ... galeam fue- rat sumpsisse -s. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,32 respon- denti -e ... concessa. WILH. CONG. chirurg. 1004 detur ex- purgationi -s. persaepe. proverb. (cf. H. Walther, Proverbia nr. 20171): WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,3 ubi vi- rium possibilitas et rerum deest -s, bona sufficiat ... voluntas. OTLOH. prov. I 45 ut voluntatem simul et -em bene agendi no- bis praestare dignetur Deus. al. 2 c. colore quodam: **a** ge- ner.: **a** condicio, circumstantia, status - Zustand, Lage, Verhältnis, Maßgabe: VITA Arnulfi 25 in tanta exuberancia adcrevit medietas potus illius, ut omnes (omnibus var. l.) ad -em, (adfatim, affatim var. l.) saciat adhuc in crastinum super- esset. HRABAN. epist. 29 p. 447,24 pro -e virium. NOTKER. BALB. gest. 1,15 p. 18,20 iuxta -em loci (sim. STATUT. ord. Teut. p. 67,27 domus [item p. 114,31]. al.). MANEG. c. Wolffh. 11 p. 66,17 ut ... Deo ... in terris ab homine gratiarum ... ac- tiones pro -e transitoria exhiberentur. al. **β** executio - Aus- führung: TRANSL. Marci in Aug. 5 l. 14 si ei (viro de Venetia) -is impossibilitas non obstitisset. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 132,23 ambitus eius (sc. stellae errantis) circa solem quam pro- xime inflexus est; que causa crebros cursus et recursus debite officii -i ministraret. **γ** venia, licentia, libertas, permissio - Erlaubnis, Freiheit: RIMB. Anscar. 24 p. 53,2 christianitatem suam observandi. GERH. AUGUST. Udalr. 1,21 l. 36 ut sibi ma- ioris oculi ... -s concederetur. OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157,24 an ... legati ... -em redeundi accepturi forent. persaepe. **b** publ., iur., canon.: **a** ius - Recht, (Voll-)Macht: CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,14 (a. 835) libe r a m tribuens vir -em pro oportunitate eorum (abbatum) faciendi (DIPL. Loth. III. 1 p. 1,31 abbatem eligendi. saepe). AGIUS epic. Hath. 549 -s sol- vendi. ANNAL. Fuld. II a. 852 p. 43,9 ut ... in alienis ... prae- fecturis ... singuli (praeffecti) ... aliorum causis agendis habe- rent -em. DIPL. Frid. I. 798 contradidimus ecclesie et civitati Brixinensi ... habendi fori -em. CONST. Melf. 2,34 in causa de- positi ... pugne ... interdicimus -em. CHART. Eichsf. 384 fra- tribus ... -em hanc contuli (sc. miles), ut eqs. saepe. **β** posses- sio, dicio, arbitrium - Besitz(recht), Verfügung: CHART. Sangall. A 62 p. 62,3 (a. 771) locum -is mei. CONC. Karol. A 21,8 p. 192,22 qui (filii) de ... incesto coniugio nati fuerint, ... nullam ... rerum adipisci valeant parentum -em. TRAD. Brixin. 55 in -em et proprietatem. CHART. Stir. III 205 (a. 1256) cuius- cumque fuerint montes -is. al.

B meton.: 1 copia, multitudo - Fülle, Vielzahl: **a** in univ.: RIMB. Anscar. 24 p. 53,8 ut ... negotiatores ... locum ipsum ... expeterent et ... -s totius boni inibi exuberaret. **b** de viribus armatis i. q. manus, exercitus - Truppe(n), Heer: BENZO ad Heinr. IV. 6,5 p. 554,3 barbaries multas contrivit equina -s. LUDUS de Antichr. 261 ite (sc. nuntii) congregantes -es regnorum, conculcent impetu furorem superborum. 2 substantia, opes, divitiae, res, patrimonium - Hab und Gut, Besitztum, 'Vermögen': **a** in univ.: LEG. Burgund. Rom. 16 ut de -e (hereditate[m] var. l.) mariti prioris ... nihil habeat mulier. DIPL. Karoli M. 61 p. 89,36 ad res vel -is ... monaste- riae. TRAD. Frising. 489 p. 418,11 trado ... medietatem om- nium -um meorum. THANGM. Bernw. 51 p. 780,25 (chart.) quicquid terrenarum -um in curtis ... et auro ... acquirere po-

[Pömbacher]

tui. PETR. DAM. epist. 73 p. 368,26 in nostre facc-is augmenta. *persaepe*. -s (-es) regni ('*Reichsgut*'): CAPIT. reg. Franc. 273,25 -es ecclesiasticae et regni exhauriuntur. VITA Mathild. I 2 p. 117,5 sceptrum Heinrico successit totaque regni -s. GERH. aedif. 10 (21) p. 152,12 (ed. Sackur) de regni ... -e, quae est res publica. DIPL. Conr. III. 32 p. 51,35 de -bus regni nobis ... collati. *al.* **b** in *pertinentia*: TRAD. Frising. 50 p. 79,14 (a. 772) cum libertis et aldionibus, cum terminio et -bus ad ... Mariae pertinere debeat *ecclesia* domum. CHART. Sangall. A 372 p. 346,30 hobas ... cum omni -e eorum. *al.* **c** de *rebus mobilibus*: ANNAL. Xant. a. 846 illi (*Northmanni*) ... preda hominum atque -um oneratis classibus reversi sunt in patriam. ADAM gest. 4,31 p. 264,9 amplissimam terrarum -em reportant *Nortmanni* domum. HELM. chron. 57 p. 111,28 assumptis familiis cum -bus. *de merce* ('*Ware*'): CHART. Hans. 223 p. 70,5sq. (a. 1227) si aliquis hospes ducit -es alicuius burgensis in societate ... pro libito suo, ... non pro burgensis -bus thelo-neat. **d** *praedium* (*locatum*), *beneficium* - ? (*Leibe*)-*Gut*, *Lehen*: ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,44 (s. XIII.med.) quando universitas alicuius terre ... condempnatur ad penam ... , circa penam queratur, si tot modios augustales ab ea exege-rit *iusticiarius*, quot sunt -es in eadem terra.

facultatricula (-icola, -ae f. (?n.: l. 29sq.)) *praedium* (*par-vum*), *praediolum*, *bonum* - (*kleines*) *Besitztum*, *Gut*: CONC. Merov. p. 147,10 ad -am (*facultatulam cod. a. corr. [ed. de Clercq p. 212,17]*) ecclesiae ... pervasit (*sc. presbyter prae-sumptuosus*). FORM. Marculfi 2,1 p. 168,70 -ola (-a *var. l.*) ipsa, sicut a me hucusque possessa est. CHART. Sangall. A 18 p. 22,7 ego Rothpaldus donamus ad monastirio vestro ... -a mea (*item* 19 p. 23,8. *sim.* 24 -as meas). p. 22,19 ipsa -a mea trado vobis *eqs.* 34 aliquid de re vel -a nostra ... condonare. 37 dono omnes res meas ... , hoc est omnes -as meas in prefata villa sitas, id sunt mancipiis, terris *eqs. al. usque ad s. IX^m*.

facultatula, -ae f. (?n.: l. 46) *script.*: -acula: l. 25. -atola: l. 41. **1** *vis, ingeniolum* - *Vermögen, Befähigung, (geringe) Begabung*: VITA Liutg. II praef. p. 87,3 pro ingenioli nostri -a (*item* GERB. geom. 1,3 [*facultate var. l.*]). HERIG. Land. praef. (MGScript. XV p. 601,17) exhortari -am nostrae modicitatis, patres reverentissimi, non dubitastis. **2** *facultas, possessio* (*parva*) - (*kleiner*) *Besitz*: CONC. Merov. p. 41,14 ut nihil de -ola (*facultatula var. l. [ed. de Clercq p. 48,19]*) ipsa (*sc. quam fideles conferunt parrochiis*) vel de ministerio clerici loci ipsius licentiam habeant menuendi. CHART. Bund. 29 do ... de -a ipsius (*fratris mei*) aliquantulum ad ecclesiam beato Elarii. EPIST. var. II 11 p. 315,5 sancte ecclesie nostre (*sc. Graden-sis*) -a sive episcopia sub ipsius sancto imperio constituta ... confirmare decrevit Karolus. ROD. GLAB. hist. 3,22 p. 130,32 ex nostra (*sc. senis*) parva -a. *al.*

faculter v. *facilis*.

***faculto**, -are. *facultatem praebere* - *ermöglichen*: RUODLIEB XI (IX) 61 matre ... -ante, quod vellent *iuvenis et herilis*, sermocinare.

facunde v. *facundus*.

facundia, -ae f. *script.*: fec-: p. 40,30. fagu-: p. 40,20,30. *al.* -cc-: p. 40,30. -con-: p. 40,30.

1 *eloquentia, dicendi facultas, eloquium* - *Beredsamkeit, Redegewandtheit, -gabe*: **a** in *univ.*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,4 intelligens ... magister sagacitatem pueri et -am. p. 68,18 hu-mana. THANGM. Bernw. 5 p. 760,14 forenses causas ... exami-nabat, quia et ingenio ac -a ... callebat. THIETM. chron. 6,36 fuerat *antecessor meus* ... egregius ... -a et voce pulcherrima. VITA Notkeri 7 velocissimus erat -a spiritus. *persaepe*. *me-ton. de lingua garrula*: WALTHARIUS 316 balbutit madido -a fusa palato. **b** *rhetorica, ars oratoria* - *Ausdrucks-kraft, Rede-, Sprachkunst*: **a** *proprie*: EINH. Karol. prol. p. 2,12 cui (*vita eius*) scribendae ... Tullianam par erat desudare -am (*sim.* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 Tullianę ... -ę torrentem. *al.*). HRABAN. epist. 8 p. 393,23 urbana -a libros condere. EK-KEH. IV. prol. Gall. p. 92,26 ut -a sua, qua ipse ... diffamatus est, ... describeret *Walafridus* (*sc. vitam s. Galli*). *al.* **β** *per prosop.*: SYLL. Sangall. app. 5,39 procedit ... *Dialectica*; ... pręsiliuit Gretiae F-a tertia lingue. ODO MAGDEB. Ern. 467

quem tanto eloquio ditavit ab omnibus illa pauperis ingenii ma-ter F-a ... , quod *eqs.* **γ** *meton. de scriptoribus*: NOTKER. BALB. notat. 59 quod si Romana -a barbarorum hominum scripta contempserit. **c** *stilus, modus dicendi* - *Stil, Darstel-lung(sart)*: **a** *proprie*: WILLIB. Bonif. 2 p. 9,16 *metro-rum* medullata -ae modulatione ... inbutus (NICOL. BIBER. carm. 54). HRABAN. epist. 23 p. 429,16 quia iuxta copiosam

-am eorum (*patrum*) latam expositionem habuerunt *scripta*. HROTSV. lib. 2 praef. 1,1 qui pro cultioris -a sermonis genti-lium vanitatem librorum utilitati praeferunt sacrarum scriptura-rum. *expressius de stilo prosaico, oratione soluta*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 94,8 versu et -ae coturno. **β** *meton. de oratione* (*in lusu verborum*): IDUNG. PRUF. argum. 397 de duobus se-cundum tenuem intelligentiae meae facultatem dixit utcumque

infecunda -a mea, quae *eqs.* **2** *sermo, lingua* - *Sprache*: VITA Deic. 11 p. 566^b,39 quia barbaricae -ae notitiam habebat *Gal-lus*. *al.* **3** *de facultate* (*v. et Stotz, Handb. 2, V § 8,12*): **a** *possibilitas, sollertia, ingenium* - *Gewandtheit, Geschick-lichkeit*: **a** in *univ.*: CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,16 talia di-cendi fag-a. LIUTG. Greg. 7 p. 72,33 ob -am linguae. WA-LAHFR. hort. 218 gladiola: te neque transierim, Latiae cui libera

linguae nomine de gladii nomen -a finxit. *al.* **β** *peritia, in-structio, doctrina* - *Beschlagenheit, Kenntnis*: EPIST. var. II 14 p. 319,21 ut vestrae (*sc. Iudith imperatricis*) eruditionis novi (*sc. episcopus*) -am. EPIST. Col. 3 p. 244,6 qui (*archiepiscopus*) propositi sanctitate et -a scientiae gratiam ... videtur habere, qua *eqs.* HELM. chron. 49 p. 98,11 preter -am ... Latinae et

Teutonicae linguae Slavicae ... linguae gnarus erat *comes*. **b** *ius* - *Recht*: EDICT. Roth. 361 nulla ... habeat (*sc. dilatator*) -am (fag-, facc-, facon-, fec-, -a *var. l.*) de ipsam rem loquendi.

DIPL. Otton. II. 166 p. 188,33 habeant ... liberi homines -am ... testes esse (*ex dipl. Ludow. III. spur. 1 [ed. L. Schiapa-relli. 1910. p. 68,9]. inde* DIPL. Arduini 2 p. 702,3. *al.*). DIPL. Heinr. II. 477 p. 607,28 concedimus ... abbati ... -am eligendi

sibi advocatos. *al.*

facunditas, -atis f. *facundia* - (*Rede-, Wort-)-Gewandt-heit*: NARR. de lib. Fab. 6 legati nuper lata verborum -e ditati.

facundus, -a, -um. *script.*: fec-: l. 41. faec-: l. 41. -di(us): l. 46. *metr.* fac-: l. 43.

1 *eloquens, disertus* - *beredt*: ARBEO Corb. 8 eratque vir -issimus. EINH. Karol. 25 adeo ... -us (fec-, faec- *var. l.*) erat, ut etiam dicaculus appareret. EPITAPH. var. I 3,2 hic (*Boso rex*) pius et largus fuit, audax, ore -us. CARM. de Frid. I. imp. 1432 replicans Obizo -us. *persaepe*. *de verbis ipsis, sermone*

sim.: TRAD. Frising. 547^c p. 467,36 (a. 827) viris fluente doc-trine aeternitatis, -ia verba audientibus. HRABAN. epist. 36 p. 471,1 -a oratorum locutione. HROTSV. gest. praef. 7 -issimis di-sertissimorum sententiis. *saepe*. **2** *promptus* - *wendig, ge-wandt*: ARBEO Emm. 2 erat ... procerus statura, ... sermone

-us. **3** *facilis* - *gütig, 'geneigt'*: EPIST. var. II 33 p. 357,27 ne nausia vestro (*sc. archidiaconi*) -issimo auditui generetur. **4** *potens* - *mächtig*: WARN. synod. 170 fit vir (*i. Ioseph*) -us, regi (*i. pharaoni*) dicione secundus. **5** *efficax* - *wirksam*: TRACT. de agr. cur. p. 204,39 -us est et gargarismus cum oxi-melle et aqua mixta.

adv. facunde. **1** *eloquenter, diserte* - *in beredter Weise, wortreich*: RADBERT. Matth. 14,10 l. 1544 de ... comedia mi-seri Herodis ... a multis nostrorum -issime declamatum est in ecclesiis. HROTSV. Agn. 288 dulcia ... resono profundens

verba palato dixit -e bene composita ratione: '*eqs.*' *saepe*. *in imag.*: PAUL. ALBAR. carm. 11,16 Argolicos reseravit *Hiero-nymus* ... fontes; -e meatim currunt per margine rivi. **2** *prompte* - *leicht, wendig*: HERM. AUGIENS. vit. 556 quis pos-set admodum sciens et scita -e eloquens referre, quae mundum

tenent?

facus *sim. v. phacus*. ***fadium** v. ***vadium**.

faeculentus v. *faeculentus*.

***faecisco**, -ere. *sordescere* - *Schmutz ansetzen*: CONSUET. Marb. 166 ne ... fec-ant *calices* propter vini crebram infusio-nem.

faeco (fec-), -are. *maculare* - *beflecken* (*usu refl.*): CARM. Bur. 102,21^c,1 (p. 165) se crimine fecat *Dido*, se feriendo necat.

[Pömbacher]

faecula (fecla), -ae f. (cf. φέκλη) 1 *faex* (vini) – (Wein-) Hefe, Weinstein: ANON. herm. p. 104,9 trus, id est fecla sive lias vini. *sal tartari – gebrannter Weinstein, Weinsteinsalz*: IOH. sacer. 195 si vis feclam (fedam ed., vix recte) facere eqs. (sim. 196). 2 *scandix* (*Scandix pecten-veneris* L.) – (Nadel-)Kerbel, Venuskamm: RECEPT. Lauresh. 5,32 fecla uncias VI.

faeculentia (foec-, fec-), -ae f. confunditur c. f(o)etulentia: l.13. 1 *proprie vel in imag.*: a *sedimentum, sordes, lutum – Ablagerung, Verunreinigung*: a *natur. et medic.*: CHRON. Ved. p. 682,32 sedato pulvere capisuda redit faties celi, ablataque fe-is ... pulchriora ... exurgunt tempora. ALBERT. M. animal. 26,5 omnes ... fet-as congregant apes in alveari et tempore otii ... expurgant. al. v. et l.45. β *alch.*: GEBER. summ. 54 p. 459 sulphur ... et illius compar causam corruptionis habent, inflammabilem scilicet substantiam et t e r r e a m -am (l. 49. al.). ALBERT. M. veget. 2,83 a -a terrestreitatis. Iob 28,2 p. 308,23 ferrum ... nascitur de faeculento argento vivo et scabroso sulfure, a quibus si ... tollatur ... -a eqs. al. b *status materiae faecem continentis – Trübheit (usu alch.)*: URSO element. 6 p. 190,17 aqua ... sue fe-e ... effectum habere cognoscitur. PS. AVIC. tinct. 3 p. 628^b,34 cum argentum vivum habet in se foe-am et adustionem absque inflammatione. al. 2 *translate*: a *squalor, impuritas – Schmutz, Unreinheit, Niederung*: THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. prol. p. 292,24 an -a ruitura ... mundi historia ... careret. ARNO REICHERSB. apol. p. 58,19 felix ignorantia (sc. hominis theorici) in se nescire ... sensuum animalium caenosam -am. GERHOF. tract. p. 109,17 -a temporis mali. al. b *vitium, flagitium – Laster, Niederträchtigkeit*: GESTA Camer. 1,107 p. 446,24 ut suis ... fe-is laxior possit insistere abbas. c *tristitia – Trübsal*: ROD. CAMER. Lietb. 9 fe-as (feru- 1) dolorum et infirmitatum conturbationesque causarum consolationum suarum ... refocillationibus dulcorabat.

faeculentus (foec-, fec-), -a, -um. script.: fogol-: l. 44. -cel-: l. 57sq. -cil-: l. 54. 55. *usu subst.*: l. 52. al. *confunditur c.*: f(o)etulentus: l. 47. 54. 60. adde ALBERT. M. miner. 1,2,2 p. 17^b,22 faet-. *ibid.* al. fecundus: l. 61.

1 *faece, sedimento plenus, turbidus, sordidus, impurus, faeci similis – trübe, unklar, unrein, schmutzig, hefeartig*: a *proprie (usu natur., alch., medic.)*: AESCULAPIUS 31 p. 48,16 quando ... stercora varia, foe-a et nigra ... et cum foetore ... egeruntur. p. 48,19. TRACT. de caus. mul. 87 qui (mulieres) ... ex putridinem aut s a n g u i s fogol-um (folol- var. l.) laborent (ARS med. 7 p. 426,2 fe-i [feculencia G; add. p. 152,189] sanguinis. al.). ALBERT. M. veget. 2,113 propter terrestre -um (fet- var. l.). animal. 1,108 partes ... auri et argenti fet-i ... monetari non possunt. GEBER. summ. 40 p. 362 mundari a terra fe-a, (terrea feculentia, substantia -a var. l.). saepe. v. et l. 18. *spectat ad colorem*: PAUL. AEGIN. cur. 242 p. 182,18 ea (ulcera) ... que videntur munda, fe-a (3,67,1 τρυγώδη), livida ... apparent. *usu subst.*: URSO aphor. 55 depurare -um. al. b *in imag. vel translate*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,20 ab omni fe-a (fet-, feci- var. l.) vitiorum sentina. RADBERT. Adalb. 63 erat ... omnis narratio eius ... lucida ... nil feci-um (-um ed. ASBoll. Ian. I. p. 106) ... in sensu reservans. THEOD. TREV. transl. Celsi 1 nostris ... -elentis diebus (sim. THEOD. AMORB. comm. p. 15,39 fece-is temporibus. Bened. II 2 p. 26,20 [ed. Dümmler] fece-is). PETR. DAM. epist. 162 p. 156,26 quod illi iudicium, qui -us (fet- var. l.) ac luridus ... nuptialis edulii mundiciam polluit? al. 2 *per confusionem c. fecundus i. q. affluens, uber – reich*: BURCH. ARGENT. itin. B p. 65,15 Nova Babilonia ... omni bono terre fe-a.

faecund- v. fecund-. **faed-** v. foed-*praeter*: ***faedum** v. *feodum. **faelicitas** v. felicitas. **faemin-** v. femin-. **faemur** v. femur. **faen-** v. fen-. **faeod-** v. feod-. **faetio** v. foetio. **faeto** v. feto. [faetulentus v. faeculentus.] ***faetum** v. *fagetum. **faetura** v. fetura. 1. **faetus** v. 1. fetus. 2. **faetus** v. 2. fetus. **faex** (fex), faecis f. script. et form.: fre-: p. 42,15. abl. pl.: fetibus: p. 42,34. al. fetis: p. 42,3.

I *proprie i. q. subsidientia, sedimentum, crassamentum – Ablagerung, (Boden-)Satz, Niederschlag, Ausfällung*: A *de liquidis*: 1 gener.: a *in univ.*: RECEPT. Sangall. II 64 ex fetis aceti ... ventrem inunguis. PAUL. AEGIN. cur. 242 p. 182,11 color quasi fecis, (3,67,1 τρυγώδης). ALBERT. M. animal. quaest. 1,7 p. 84,58 quae (animalia) vivunt de -bus (fectibus, fluctibus, fructibus aquae var. l.) maris. persaepe. b *locut.* usque ad -em (-es): HRABAN. hom. II 97 p. 329^B dicimus usque ad -em, cum volumus exprimere aliquid ita exhaustum, ut nihil relinqueretur. WILH. RUBRUQU. itin. 33,3 fuisset Vastacius ... verberatus usque ad feces, sed ego nolui. al. adde: TRACT. Garsiae 443 concham vino emunctam -etenus. c *de tartaro ('Weinstein')*: THEOPH. sched. 3,4 iaceant folles in confectione -is et salis. MOSES PANORM. marisc. 13 p. 177,15 accipe frecem dolei (v. notam ed.). ALPHITA I p. 317,17 tartarus, id est fex vini ... dolio adhaerens et alio nomine dicitur petra vini. saepe. 2 *natur. et medic.*: PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 141,22 manat venter ... fetidum quemadmodum fex (3,46,1 ἰλύν) sanguinis spissi similis melancholie. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,25 p. 4b^v alia (sc. substantia procedens a sanguine) ... fundum petens, que fex appellatur et intelligitur esse cholera nigra. BRUNUS LONG. chirurg. 2,17 p. 128^E urina ... cum fece arenosa. al. in imag.: ΕΚΚΗ. IV. bened. I 2,35 fex rubra Cherintum fidei genuit laberintum. 3 *alch.*: PS. ARIST. pract. p. 660^b,19 feces ... , quas facit aqua in rectificatione sua. GEBER. summ. 46 p. 409 vides aquam bis distillatam nullam fecem habere. al. B *de corporibus solidis, fere de metallis i. q. immunditia, scoria, spuma – Unflat, Rückstand, Schlacke, Schaum (saepe usu alch.)*: HONOR. AUGUST. quaest. II 4 cum terra sit ... -x omnium elementorum (RUP. TUIT. vict. 1,28 p. 42,25). CIRCA INSTANS p. 23a^v est ... aliud, quo ... nos utimur, scilicet fex stanni, quod ... fit ex decoctione, cum sit stannum de vena terre; ... reperitur lithargirium, quod est fex plumbi. URSO element. 6 p. 174,29 depuratum aurum a fetibus. saepe. v. et vol. III. p. 1424,13. 15. C *de fermento ('Hefe')*: MIRAC. Ursm. 1,27 -es ad conficiendos panes. ΕΚΚΗ. IV. bened. II 13sq. panem fac gratum, rex Christe, per ova levatum (gloss.: ova levant sicut fex); sit cruce signatus panis de fece levatus. al. D *de vinaceis ('Treber', 'Trester')*: ANNAL. Nic. Rem. a. 1197 (MGScript. XIII p. 84,20) pauperes ... fecem vini loco panis comedebant. GUTOLF. hist. p. 652,19 cum omnes vinee iam florerent, vinum anni preteriti adhuc scaturiendo suis in fecibus requievit (spectat ad Vulg. Ier. 48,11).

II *meton.*: A *quod reliquum est, reliquiae – Rest, Überbleibsel*: ALBERT. M. div. nom. 4,62 p. 171,64 -e, idest reliquiis 'ex ignorantia' relictis. B *secretum, excrementum – Ausscheidung, Exkrement*: EGBERT. fec. rat. 1,1577 posteriora suas prebent genitalia feces. PS. GALEN. anat. 14 p. 190^C vasa -um. WALTH. AGIL. med. 67 p. 171,28 ex opilatione fecis intestinorum. al. C *admixtio (vilior), additamentum – (minderwertiger) Zusatz, Beimengung*: TRAD. Weiss. app. 7 p. 329,22 (a. 1265) quod sepum cremiis porcinis vel fecibus aliquibus et cera pise non aliqua commixtione falsificentur.

III *translate*: A *sordes, squalor – Schmutz, Unreinheit*: FORM. Wisig. 4 abstersa a vobis (sc. servis) omne originali macula ac fece servili. RHYTHM. 148,57,1 aufer me de luto fecis (spectat ad Vulg. psalm. 39,3) peccatorum omnium (IOH. CANAP. Adalb. A 12 p. 17,12). HYMN. Hraban. 9 (6),4,1 -x nulla nos coinquinat. FOLCUIN. Lob. 10 ad nostri temporis -em. ERCHEMB. hist. 22 Paulinus ... ab hac carnea substractus est -e (item VITA Athan. Neap. 8,24). EBERW. Magn. 38 quod (simulacrum) ex fece adhuc gentilitatis superaret. LAMB. LEOD. Matth. I 2618 corpus apostolicum terrena fece levatum ... lignea theca recepit. saepe. B *sentina, purgamentum, infima plebs – Abschaum, Gesindel*: COD. Udalr. 124 p. 236,10 (epist. papae) congregatis Wibertinae fecis reliquiis. GUNT. PAR. hist. 21 p. 165,11 (vs.) trux homo, fex hominum. ANNAL. Mell. Lamb. a. 1210 nefandissima fex catariae. al. C *perturbatio – Trübung*: ALBERT. STAD. Troil. 2,42 sine -e bonus.

[**fafaricum** v. agaricum. adde ad vol. I. p. 372,55sq.: TRACT. de aegr. cur. p. 205,10 fac istud apozima (sc. ad scro-

[Pömbacher]

phulos): recipe . . . radicem ellebori nigri et radicem fafa-i.]

***fafatia** v. *fabatia. ***faffus** v. *pfaffus. **faga** v. fagus.

faged(a)en- v. phagedaen-. ***fagetis** v. *sphagitis.

***fagetum**, -i n. (fagus; per analogiam ad alnetum, querquetum *sim. formatum*) script.: va-: l. 15. faetum: l. 11. -git-: l. 8. 13. nemus fagorum – Buchenwald, -hain (interdum in nomine loci, e. g. l. 8. 10. 14): VITA Gamalb. 4 (1) qui (vicus) Latina interpretatione dicitur F-um (-itus in -itum corr. 2a [ed. Levison]; 'Michaelsbuch'). CHART. LUX. I 236 comes . . . dedit . . . in F-o ('Fays-Menil') duos mansos. CHART. Tici. 85 p. 11,15 cum . . . faetis, roboretis. GREG. CAT. chron. I p. 158,24 cuius (gualdi) fines . . . reperiuntur . . . in primis a cancello . . . in arcum . . . deinde in cęsam post -itum . . . deinde inter -itum eqs. p. 252,12 F-um castellum. CHART. Pomm. 302 que (vallis) medium dividit -um (va-cod.), quod eqs. al.

fagidinecus v. phagedaenicus. ***fagidis** v. *sphagitis.

***fagidulus** (-dil-), -i m. (theod. vet. fezil; v. Graff, Sprachsch. III. p. 736sq.) cingulum, balteus – (Schwert-)Gurt: GESTA Ern. duc. II p. 264,4 novi mucrones fabricacionis dolonibus, id est ligneis vaginis, id est sludiu, assutis novis -is, id est suertfezil, (gloss.: -ilus suertuezzil), invaginantur. cf. *facilus, *fascilo.

***fagidus** v. *faidosus.

***fagifer**, -era, -erum. *fagum ferens, fageus* – Bucheckern tragend, Buchen-: CHART. Bern. I 4,38 p. 276,28 (spur. s. XII.) una quarum (silvularum) -a, altera glandifera.

[**fagindes** v. *sphagitis.]

fagineus, -a, -um. 1 adi. i. q. *faginus* – Buchen-: RECEPT. Lauresh. 2,7 p. 137 glandis -ae cinis. CHRON. Mich. 34 p. 33,11 meridianum . . . latus . . . amena -ae silvae opacitate vestitur. THEOPH. sched. 2,1 p. 37,19 ligna -a. YSENGRIMUS 5,133 -us cortex. CHART. Pomm. 957 in solitudine quercina Trechel et in solitudine -a Zirmisnza. al. 2 subst. neutr. i. q. *fagi lignum* – Buchenholz: THEOPH. sched. 3,62 p. 119 tolle lignum tenue ex quercu sive -o (fago var. l.). HILDEG. phys. 1,98 caput eius (sc. porriginosi) lava cum lixivio, quae de -o, id est buchen, venit.

***fagininus**, -a, -um. *fagineus* – Buchen-: FOLCUIN. Bert. 2,17 p. 102,3 (chart. s. IX. med.) villa habet . . . de silva grossa -a et minuta mixta bunaria CCC. 2,90 p. 165,4 (chart.) de silva saginea -a.

faginus, -a, -um. script. faīn(us): l. 45. 1 adi. i. q. *fageus, fagineus* – Buchen-: a in univ.: FOLCUIN. Bert. 2,43 p. 113,14 (chart. a. 867) de silva -a bunaria VII. HERACLUS II 7 p. 55,23 vitrum efficitur de cineribus, id est de filicis cinere et de faina eqs. CHART. Steinf. 130 p. 103,17 forestarii demonstrabunt VIII arbores ad secundum dictos werboima . . . IV quercinos et IV -os. al. ex *fagi ligno confectus* – aus Buchenholz (gefertigt): ECBASIS capt. 892 reticescunt signa metalli; . . . -a signa sonant, quo clerus debita solvat. b in nomine plantae: spina -a i. q. *spina alba* (Crataegus oxyacantha L.) – Weißdorn (cf. p. 44,12): ALBERT. M. veget. 6,134 quae (spina magna) est similis fago in ligno . . . et vocatur . . . vulgariter spina -a. 2 subst. fem.: a *fagus* – Buche: AGNELL. lib. pont. 163 p. 341 l. 69 alii evellebant ebulos <et> -os. b *glans fagi* – Buchecker: CHRON. Albr. a. 1135 p. 832,2 celum habens eremita pro tecto, . . . -am et glandem pro magnis petantiis (ex Herb. Clar.). CHART. LUX. III 135 p. 138,33 usuagium tam glandis quam -e usque ad centum porcos.

[**fagita** v. vegetus: LEX Baiuv. 22,6 (var. l.).]

***fagitis** v. *sphagitis. ***fagitum** v. *fagetum.

fagla v. facula. ***fagolidorus** v. *phagoloidorus.

fagundia v. facundia.

fagus, -i f. vel rarius **faga**, -ae f. script.: fabus: l. 65. 68. favus vel fava: l. 65. 68. 70. φαγός – Buche: 1 in univ. (de termino: l. 70. 72. al.): LEX Baiuv. 22,4 de favis (-is, fabis, fabulis var. l.) . . . tremisse et simile restituendi censem . . . per singulos arbores. 22,5 si malum vel pirum . . . pari sententia ut favi (favum, fabi, -i, -um var. l.) perseveret. TRAD. Frising. 548 marca . . . circumiens . . . ad illo temino, que, (illum terminum, qui B) marchit ad Linza et in medietatem favas III virentes et ille signas, (-orum trium virentium et illa signa B) in eis habent. CHART. Sangall. A 564 p. 177,33sq. usque ad -um . . . et ab ipsa

-o eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 160,2 -e arboris glannes tritas . . . inpone. CHART. Xant. 119 ubi . . . glandes . . . -orum contigerit haberi. saepe. 2 in nominibus: a locorum: DIPL. Heinr. IV. 156 p. 202,31 apud Fagumvillam ('Foug'). METELL. Quir. 63,6 Fagus ('Puchhof', cf. ind. p. 389) habet locus is notamen. al. in cognomine: CHART. Advoc. 66 p. 32,11 (a. 1237) Sophia de Alta -o. CHART. Hall. 237 dominus Cconradus de Alta -o. CHART. Sil. D II 231 p. 140,14 ab Ulrico dicto de Alta -o ('Hohenbüchen'). b plantae: spina -i i. q. *spina alba* (Crataegus oxyacantha L.) – Weißdorn (cf. p. 43,52): ALBERT. M. animal. 8,18 est haec spina magna, quam quidam vocant spinam albam et alii . . . spinam -i.

***faida** (pha-, fei-, fahi-, fayda, -dia), -ae f. vel rarius ***faidus**, -i m. (theod. vet. [gi]fehida, vèhe[de]) confunditur c. feudum: LEX fam. Worm. 18 (var. l.). 1 inimicitia, vindicta – Feindschaft, (private) Vergeltung, Blutrache, 'Fehde' (de re v. HRG I. p. 1083sq. LexMA. IV. p. 331sq. Stotz, Handb. 1, III § 28.5): EDICT. Roth. 45 de feritas . . . componatur cessante -a (75. 138 [-e, feida var. l.]). LEG. Lang. p. 160,21 -a (-am, phaida var. l.) . . . componere. p. 533^b,9 de faydis. CAPIT. reg. Franc. 15,21 si qui propter -am fugiunt in alias patrias. LEX Saxon. 59 excepta -a (feida var. l.). REGINO syn. caus. 2,5,1 pro vindicta parentum, quod -am dicimus. RUODLIEB I 63 propter -as sibi multas undique nactas . . . debuit exiliari. CHART. LUX. I 550,6 qui (homines) propter guerram . . . inciderunt in -iam. saepe. 2 satisfactio data pro damno inimicitiam provocante – Fehdegeld: LEX Sal. Merov. 35,9 inter fre(d)o et -o (-um, facto) sunt MDCCC denarii. 88 dominus . . . iuxta modum . . . culpa inter fredo et -o compensabitur. EDICT. Roth. 387 -a non requiratur (item LEG. Lang. p. 95,2). LEG. Lang. p. 160,18 -a (fahida var. l.) et anagrip non requiratur. al.

***faidosus** (fei-, fed-, fid-, fald-, -ico-, -ito-, -ditus, fagidus, fehitus *sim.*), -a, -um. (*faida, cf. Stotz, Handb. 2, VI § 81.3) struct. c. abl.: l. 44. usu subst.: l. 41. 45. 48.

1 de reo i. q. *faidae, inimicitiae (omnium) expositus, bannitus, profugus* – der Fehde ausgesetzt, vogelfrei, geächtet: LEX Baiuv. 2,8 si quis hominem per iussionem regis . . . sui . . . occiderit, non requiratur ei nec fei-us (-us, fed-, fid-, foed-, feuto-, feito-, feitusus, fehitus, fald-, frid- *sim.* var. l.; gloss.: id est gi-feh T₁; id est giueher Gw) sit. CAPIT. reg. Franc. 218,7 fagidis . . . quicumque . . . commotionem fecerit (inde CHRON. Cas. 3 p. 470,32). CONST. imp. I 424,2 ut nemo quamvis (quavis *codd.*) culpa -us (faic- *codd.*, item 425,2; factiosus ed. Philippi) . . . tollere presumat arma. 424,12 precipue -is (faic- *codd.*, item 425,12) . . . pacis statuta traditio est. LEX Frision. 2,7 -us permaneat homicida, donec in gratiam cum propinquis occisi revertatur. add. 1,1 de pace -i: homo -us pacem habeat in ecclesia. 2 de persecutore i. q. *faidam portans, inimicus* – Fehde führend, verfeindet: CAPIT. reg. Franc. 44,5 si -us (quis add. *pars codd.*) sit, discutiatur . . . quis e duobus contrarius sit, ut pacati sint. 79,2 de -is hominibus, qui solent incongruas commotiones facere. al.

***faila**, -ae f. (francog. vet. faille; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1559) de vestimento fort. i. q. *paenula, amictus* – viell.: Umhang, Mantel: WOLFGER. itin. comput. 4,22 p. 93 pro zindalo ad -am episcopi XXXII sol. 4,23 p. 93 pro brunetto ad eandem -am duo tal. 5,69 p. 99 de paranda -a (de interpr. v. ind. ed.). cf. *falia.

fainus v. faginus.

fala, -ae f. turris (in obsidione exstructa) – (Belagerungs-)Turm: ABBO SANGERM. bell. 1,19 tutrices . . . cis urbem speculari -as (gloss.: turres). 1,424. 2,26. *ibid.* al. v. et p. 45,10.

***falacio** v. *fallatio. 1. **falanga** v. phalanga.

2. **falanga** v. phalanx.

***falangagium**, -i vel ***falangaticum** (va-), -i n. (ital. falan-gaggio [ex phalanga]; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1584; de formatione cf. e. g. *ancoraticum et Stotz, Handb. 2, VI § 70) tributum pro phalanga in portu figenda vel fixa utenda solvendum – Pflockgebuhr: ACTA imp. Winkelm. I 218 p. 202,7 (a. 1221) nichil . . . ratione . . . plateatici, -ci (va-

var. l.), rypatici . . . exigatur (item 219 p. 203,24). GREG. IX. registr. 394 p. 312,21 a prestatione . . . -ci. ACTA imp. Win-
kelm. I 883 p. 673,34 iure -gii. p. 673,36 ius . . . -gii.

falangia v. phalanx. **falangion** v. phalangium.

falangitis v. phalangitis. **falangum** v. phalanga.

falanx v. phalanx.

falarica (pha-), -ae f. script. -lur-: ALDH. virg. I p. 311,17 (var. l.). *telum grande, malleolus* – *Wurfspeer, Brandpfeil*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 313,6 ph-is de muro feritur *sodalis* amaris. ABBO SANGER. bell. 1,213 mittitur arte fala (gloss.: a turri) vexare -a (gloss.: balista) binos artifices. PETR. DAM. epist. 28 p. 274,4 -is (fallaritis, falerati, falsati var. l.) missilia iaculentur. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 14,1 hanc (*crucem*) ictu ph-e gens seva diruit. GESTA Ern. duc. II p. 264,7 venabula, -e (gloss.: -a ger vel balster est telum ingens), id est gerein, . . . fabricantur. al.

***falaricus**, -a, -um. *ignifer, ardens* – *Feuer tragend, glühend, Feuer* (in imag.): PETR. DAM. epist. 80 p. 415,27 -o telo . . . esse perfossum. 105 p. 162,19 repugnantibus . . . -a spirat *abbas* animadversione vindictam.

***falcarium** (-lsa-), -i n. (an -us, -i m.?) (prov. falsart, francog. vet. fausart sim.; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 404^b et notam 10; cf. et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1643) *falx, telum, ensis, sica* – (*sichelförmige*) *Stoßwaffe*, Degen: CHRON. Albr. a. 1214 p. 901,11 occiditur . . . miles . . . cultello in capite percussus longo, gracili, trialemello, quem -sarium vocant (ex Wilh. Brett.).

falcarius (fel-, -lka-), -i m. *qui falcem (i. arma) gerit, miles serviens* – *Waffenträger, Kriegsknecht, Dienstmann*: DIPL. Karoli III. 85 p. 138,25 sint *canonici* . . . ab omni publica exactione immunes tam ipsi quam omnes eorum homines liberi et servi, libellarii atque fe-i (inde DIPL. Otton. I. 256 p. 366,15). CHART. Altenburg. 2 (a. 1064/65) iste sunt curie, que pertinent ad mensam regis Romanorum: . . . Gruna, ibi pertinent -karii regis, Eskenwege.

***falcastrator**, -oris m. *messor* – *Schmitter*: REGISTR. Maxim. p. 111,21 (c. 1220) carpentarius . . . in die, quo foenum nostrum secatur, aderit, -es corrigit et ius secantis recipiet.

falcastrum, -i n. *1 proprie vel in imag. i. q. falx* – *Sichel, Reber*: VITA Leutfr. 21 capit. (MGMer. VII p. 8) de -o ferro. GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 27 surcula vitiorum -o verbi Dei . . . rescare. WILLIR. cant. 7,12 p. 225,23 -a . . . adhibere. p. 227,13 -a . . . monitorum. LEO MARS. chron. 2,60 p. 284,16 quod (*miraculum*) in Gothi -o pater Benedictus exhibuit. al. 2 meton. de agri mensura i. q. *diaeta, iugerum* – (*Tagwerk*), (*Morgen*) (*Landes*): CHART. Alsat. A 1 (a. 1212) quod . . . tantum pro singulis -is binos denarios forestariis solventes, quotienscumque fecerint *fratres* fenum, . . . possideant (sc. *partem pascuarum*). CHART. Burgenl. I 451 p. 302,33 pratum seu fenetum ad usum triginta -orum sufficiens eqs. p. 303,3 fenetum triginta -orum. Pörnbacher

***falcata** v. 2. *falco.

***falcatio**, -onis f. (*falcare) *messio, messis* – *das Mähen, Mahd*: 1 de actione metendi: CHART. Lux. VIII 36 (a. 1236) quod tempore -is, quicquid homines curie in eodem prato servire tenentur, ipsorum . . . utilitati cedat. 2 de mensura prati, quae ab uno viro uno die meti potest: CHART. Carinth. IV 2753 p. 566,14 (a. 1261) Cunradus . . . -em feni pro quatuor falcatoribus quatuor in locis cum ipso fundo . . . acquisivit iure proprietatis.

***falcator**, -oris m. (*falcare) *1 usu originario i. q. messor* – *Mäher, Schmitter*: METELL. exp. Hieros. 3,171 dum . . . videt turmam nostras equitum globus unam, hanc gladiis instans metit ut -or aristas. REGISTR. Eins. p. 40,31 modius avene et unus -or. CHART. Wirt. 1624 p. 17,9 pratum . . . ad opera duorum -um una die reputatum. REGISTR. Seccov. p. 73,18 item officiali unum pullum, X . . . ova et -em foeni. saepe. v. et l. 58. 2 per errorem in iunctura currus -um i. q. *currus falcatus* – mit *Sicheln versehener* (*Streit*)-Wagen, *Sichelwagen*: FUND. Consecr. Petri p. 192,12 fecit rex expediri exercitum et currus -um (falcatus var. l.) et mulos oneratos in preparacione expeditionis contra paganos (cf. p. 170,16 currus falcatus).

***falcatura**, -ae f. (*falcare) *mensura prati, quae ab uno viro uno die meti potest* – *Tagwerk, Mahd*: TRAD. Salem. p. 128,22 (a. 1243) duo predia . . . cum pratis ad VII -as. p. 128,11 (a. 1249) pratum dicitur Chvnenwise habens III^{or} -as. *ibid.* al.

5 **falcatus**, -a, -um. *1 falcibus instructus* – mit *Sicheln*, *Messern versehen*, *Sichel*:- AETHICUS p. 132,9 utuntur (sc. *Rifei*) . . . curros -os (SEDUL. SCOT. carm. II 53,11). GESTA Neap. 39 facta . . . sibi loricam -am, quem novaculis acutissimis ex omni parte munivit *Constantinus*. v. et p. 45,72. in imag.: 10 EPIST. Wisig. 8,40 (ed. Gil) qui (*Goti*) . . . dudum per -as lacerati senticum acies, per scorpionum vulnerati uncatis aculeis, per trivida vene-na>ti oberrabant ora serpentis. SISEB. Desid. 17 ne oves tuae . . . mordacibus tribulis vepribusque -is lanie-mur. 2 *formam falcis exhibens, curvatus* – *sichelförmig, gekrümmt*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1058^A de huius (*Medusae*) facie se Perseus cristallino clipeo protexit eamque -o ense interemit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,10sq. quedam (*aves*) habent alas ad similitudinem falcis, multum scilicet -as, et quedam extensas et non multum -as.

20 **falcho** v. 1. falco.

***falcarius** (-ina-), -a, -um. (*falcio; fort. per analogiam ad *sicarius formatum*) *sicarius, interfector* – (*Meuchel*)-*Mörder*: VATIC. Sibyll. (MGScript. XXII p. 375,50; s. XI²) erit rex sanguinarius et -narius sine fide (inde ALBERT. MIL. chron. 185 p. 660,28 -us [ed., -narius cod. Bern., facinorosus cett.]).

falcicula (-cola), -ae f. *falx (parva)* – (*kleine*) *Sichel*: CAPIT. reg. Franc. 128,7 falces X, -as XVII, dolaturas VII (sc. *repperimus*). 128,25 utensilia: . . . falces II, -as (128,30 -olas) II (sc. *invenimus*). GUMP. Wenc. 8 p. 216,27 per agellum tritici manipulos ipse -a (*fascicula* var. l.) succidens.

falcidia vel **falsicia** (-itia), -ae f. *quarta hereditatis portio, quae heredi debetur* – *Pflichtteil, (dem Erben zustehendes) Viertel des Erbes* (de re v. C. Soliva, in: C. Schott, Beitr. zum frühalem. Recht. 1978. p. 83): LEG. Burgund. Rom. 10,3 quarta (*portio*) . . . id est -cidia, ad agnatos defuncti . . . deferatur. 45,7 matrem sine -cidia (-am var. l.) praeterire non possunt. LEX Raet. Cur. 22,11 nullus homo nec testamentum nec alia carta de sua facultate facere non potest, ubi -sicia (-cidia var. l.), hoc est quartam partem, non reservaverint. FORM. Flav. 8 p. 477,6 praeter ista omnia reservamus in -cidia hereditibus nostris villas istas. CHART. Tirol. 271 p. 123,2 -sitiam mitto in aliis ministerialibus meis. 275 p. 126,23 -siciam excipimus. *persaepe*.

45 **falcifer**, -i m. *qui falcem fert* – *Sichel*-, *Sensenträger* (*epith. Saturni*): HERIG. Ursm. 1,344 non hic est natos Saturnus -r ullos. CARM. de Cunone 92 bonus aspectus est -r, unde profectus . . . Febus.

***falcile**, -is n. (*falx*) *instrumentum falcis simile, (parva) falx* – *sichelähnliches Instrument, (kleine) Sichel*: ADALH. brev. Corb. 13 p. 381,15 unusquisque habeat ad ortum excolendum . . . -ia duo, falcem unam.

[*falcilis* v. facilis.]

***falcio** (-ço), -onis m. (*ital. falcione; v. Battaglia, Dizionario V. p. 585*) *sica, culter curvatus* – *Dolch, gekrümmtes Messer*: CHART. Tirol. notar. I 346 (a. 1236) ne debeat *Augustinus ferrarius* facere -çonem nec cultellum fraudulentum nisi de licentia domini potestatis.

[*falciola* v. fasciola.]

60 **falcitenens**, -entis m. *qui falcem fert* – *Sichel*-, *Sensenträger* (*epith. Saturni*): RAHEW. gest. 4,14 p. 253,1 (*epitaph.*) libram Phebus subiit cum -e. CARM. de Cunone 57 aspectus leti veniunt de parte triceti lune crescentis ad dorsum -is.

1. **falco** (-cho), -onis vel *semel* (v. vol. III. p. 219,27) ?**falcus**, -i m. (cf. francog. vet. fauc; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 381) script.: flac(o): p. 47,2. fol-: l. 72. va-: l. 69,71. p. 47,1. wa-: l. 69,70.

70 *ἰέραξ* – *Falke*: 1 *proprie*: a in univ.: CONC. Karol. A 1,2 p. 3,15 ut acceptores et w-es (-es, v-es var. l.) non habeant *servi Dei* (item BONIF. epist. 78 p. 163,25 w-es [-es var. l.]). OTLOH. Bonif. 1,36 p. 150,6 v-es [-es var. l.]. al.). BONIF. epist. 69 pro signo veri amoris . . . direximus tibi . . . duos -es (fo-es 2

[Leithe-Jasper]

a. corr., v-es 3). ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 70,28 quasi cum -bus (flaconibus 2) lud<um exerc>ens praeparatas devitavit *Zventibald* insidias. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 159,32 per ipsam (sc. *ciliaturam*) ... -o non se inquietat. ALBERT. M. animal. 23,47 quo minus albescunt pedes, eo ignobilior est -o. *persaepe*. de tributo vel officio: DIPL. Otton. I. 209 p. 288,31 census ... omnem ab ... scultatia Curiensi de pastu ovino et p r o c u r a t i o n e bannita -chonum ... contradidimus (DIPL. Heinr. III. 34 p. 44,20 p. -um). DIPL. Frid. I. 522 p. 463,12 debet ... Arnoldus singulis annis unum bonum -em nobis dare. b de generibus -um: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,14 plures illorum -um, qui dicuntur peregrini (sim. ALBERT. M. animal. 23,57). 3 p. 24,20 quod -es gruerii ... iacentur et emittantur ad sedium gruuum. 5 p. 151,9 -o aironerius. ALBERT. M. animal. 23,51 sunt decem genera -um nobilium ...; primum ...; quod ... Symmachus ... vocat Britannicum et quidam vocat aelium quasi aerinum -em. 23,67 rubeus. 23,108 arborealis. *saepe*. 2 per compar. vel metaph.: CHRON. Salern. 55 p. 55,26 ego (sc. *Radechis*) iam nuper superavi -em (i. *Grimoaldum principem*), astat mihi adhuc vulponem (i. *Siconem principem*). EPIST. Meginh. 18 p. 212,17. COSMAS chron. 2,9 p. 96,6 ite mei (sc. *caesaris*), ite, -es (i. *militis eius*), pavidas capite palumbes (i. *adversarios*). CHRON. Reinh. a. 1204 p. 567,40 Fridericus comes de Bichelingen, -o vehemens, campiductor argutus. v. et vol. III. p. 219,27. CHRON. Albr. a. 1211 p. 893,22 qui (sc. *filius ducis Lovanii*) propter eorum nobilitatem et famam ab omnibus nominabantur -es de Daburc. v. et vol. III. p. 219,27. 3 in nom. propr.: DIPL. Otton. I. 337 p. 457,36 curtem de monte F-is. ANNAL. Benev. a. 805 (MGScript. III p. 173^b) Grimoaldus F-o thesaurarius constituitur. CHART. Lub. I 50 testes: ... Ulricus de Koyne, Gerardus F-o. CHART. Rhen. med. III 673 p. 514,7 quam (*decimam*) dominus de F-is petra in villa de Mezcerich ... in feodo tenet (723. al. HEINR. TREV. gest. 34 p. 434,32). cf. *gyrofalco.

2. *falco, -avi, -atum, -are. (falc; cf. francog. vet. fauchier; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 377sq.) *metere, secare – mähen, schneiden*: PAX Valenc. 15 si quis de nocte -verit alterius blada, avenas aut consimilia bona. CHART. Rhen. med. II app. 13 p. 364,1 hii (*mansorum possessores*) ... debent in prato f e n u m -are, siccare et ad horreum ... ducere (CHART. Burgenl. I 105 p. 73,32 -atur. *saepe*). CHART. Burgenl. I 142 p. 101,47 nec aliquis herbas -andi ... habeat facultatem. CHART. Sil. D III 421 gramina. de prato ipso: REGISTR. Maxim. p. 117,22 homines ... villae ... pratum aquabunt, -bunt. CHART. Osterh. 77 p. 88,31 pratum ab omnibus pascuis custoditum -are.

subst. *falcata, -ae f. *mensura prati, quae ab uno viro uno die meti potest, messis – Tagwerk, Maß*: INNOC. III. registr. 1,545 p. 789,28 ex dono Hugonis de Ambleio unam -am de prato sub burgo Sancte Marie. CHART. Lux. II 156 p. 174,15 quilibet burgensium tenetur nobis reddere annuatim ... quatuor (*denarios*) de qualibet -a prati ad festum beati Remigii in vindemiis persolvendos. 348 p. 376,4 in eadem villa tres carruatas terre et decem -as prati mihi retinui.

3. *falco, -are. (retrograde a falcatus) medial. i. q. se curvare – sich krümmen: ODO MAGDEB. Ern. 1,182 parietibus nisi quadris testudinis arcus tophis -antur.

[4. falco v. flasco.]

*falconarius (va-, -lken(n)-, -lkun-, -cun-, -ner-), -a, -um. (1. falco) form.: -rus: l.66. gen. sg. -ri: p.48,11. 1 adi. i. q. falconis proprius – für einen Falken typisch: ALBERT. M. animal. 23,63 in facie ... guttas -as habet falco niger valde nigras. 2 subst.: a masc. i. qui falcones custodit et ad venationem exercet – Falkner: a in univ.: CHART. archiep. Magd. 299 p. 374,25 (a. 1159) Hartwicus -kunarius (310 p. 393,6 -unarius. 321 p. 416,36 -kunarus). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,22 oportet nos dicere, qualis debet esse -us. 6 p. 203,3 vociferat ad falconem, quod non recedat nec elonget se a -o. ALBERT. M. animal. 6,49 narravit michi -us, qui multos cepit falcones, quod eqs. ACTA civ. Rost. A I 1,313 p. 54 valke-o IIII mr. CHART. Westph. III 1109 presentibus ... Alberto kemeraio ...; Arnolde valkenn-o. *persaepe*. β de ministerialibus

palatii: CAPIT. reg. Franc. 32,47 ut venatores nostri et -i vel reliqui ministeriales ... consilium in villis nostris habeant. HINCM. ord. pal. 278 sacrum palatium per hos ministros disponebatur: ... comitem stabuli, mansionarium, venatores principales quatuor, -um unum. ACTA imp. Winkelm. I 712 pro liberatione Baldimarii, -erii domini imperatoris. al. spectat ad receptionem et hospitium ministerialium: CHART. Pommerell. 260 p. 212,16 (a. 1274) ut fratres ... a -is et castorariis, pistoriis ... libere ... possideant (sc. terram). γ in nomine loci: DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,30 ascendit finis ad serra montis ... et pergit super ipse pesclora, qui dicitur F-ri (inde DIPL. Heinr. II. 287 p. 343,30. 482 p. 615,20. al.). CHART. Oelsn. 9 p. 17,12 sancto Vincentio tribui ... partem villae -orum, (i. *Zocholnici*) in Wratisslaw (11 p. 28,13; cf. et notam ed. 10 p. 1). b fem. i. q. ars falconibus venandi, venatio falconibus exercita – Falkenei, Falkenjagd: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 220,6 si aliquid sciat homo de -eria (-a var. l.). p. 225,5.

*falconellus, -i m. (1. falco) falco parvus – kleiner, junger Falke: THOM. TUSC. gest. p. 515,25sq. de ... Hentio (sc. filio Friderici II.) talis Merlini prophetia processit: 'erit -us quidam filius pugilis, qui in contumacia morietur;' ... -us dictus est Hentius, quia ad omnia expeditus corpore levis erat.

*falconeria, -ius v. *falconarius.

*falconarius v. *falconarius. *faldao v. 1. *faldo.

*faldella, -ae f. (ital. faldella; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. II. p. 1587^a) floccus, linamentum, fascia – (Woll-, Stoff-)Bausch, Kompresse (de re v. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 331): WILH. SALIC. chirurg. 1,49 suat vulnus uno puncto vel duobus; deinde subito -as stuppes involutas in albumine ovi ... membro supponat. 2,1 p. 326^C -is infusus cum ... medicamine. al.

*faldellatus, -a, -um. (*faldella) in linamentum, fasciam glomeratus – zu einem Bausch, zu einer Kompresse angehäuft: WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 326^A habeas stuppes -as magnas ... madefactas. 3,12 p. 345^H preparantur omnia ... necessaria in operatione, videlicet stuppe -e, fascie, bindellum.

*faldene v. 1. *faldo.

*faldestolium (-dis-, -das-, -des-, -lles-, -rum), -i n. (theod. vet. faldi(l)stuel, faldstuel sim.; cf. Abd. Wb. III. p. 537sq.) script.: facistorium: l.54. faldestatum: l.47. faldstodium: l.59. ualdestuolum: l.47.

1 sedes plicatilis, sedile complicabile, sella (episcopi, regis) – Faltstuhl, (Bischofs-, Königs-)Thron (de re v. RDK VI. p. 1219sq.): GESTA Bereng. 4,143 aureolo presul surgens cliothedro (gloss.: cliothedrum grece dicitur sella plictilis, que vulgo ualdestuolum vocatur). ADEMAR hist. 3,22 l. 53 -testalium deargentatum. LEO MARS. chron. 3,18 p. 384,14 pannum diarodanum pro -dstorio. ROM. SALERN. annal. p. 286,4 papa in eminentiori loco positus in -estolio suo resedit. ORD. coron. imp. 16,20 imperator ad -istorium (-istolium var. l.) scandit eqs. (item 18,38 [-astorium, -estorium var. l.]). 21,3 super faldestorium. ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 294,16) -estorium. SABA MALASP. chron. 3,14 facistorium cesaris, sedem imperialem ... transmittit rex. *saepe*. 2 ?pulpitrum – ?Pult, Buchstütze, (Evangelienbuch-)Thron (de re v. H. Otte, Hdb. d. kirchl. Kunst-Archäologie d. dt. MAs. 1883. I. p. 180): ORD. celebr. conc. 28,6 quod (textum) ... posuerat diaconus in quadrato ornato, quod -tistodium dicimus (cf. et notam 17 ed. p. 307sq.).

1. *faldo vel *faldao, -onis m. (theod. vet. fald, faldan; cf. faldi(l)stuel) ?abl. sg.: -dene: l.72. 1 sedes – Sitz, Sessel: a sedes plicatilis – (Falt-)Stuhl: CAPIT. reg. Franc. 128,6 -donem ad sedendum I (sc. invenimus). RUD. TRUP. gest. 1,3 p. 231,2 -dones II cum cussinis (sc. repperimus; sed cf. notam ed.). b sedes honoris, cathedra – Amtssessel (für Würden-träger): THEODULF. carm. 62^{ut}. in -aone episcopi; sessio Thiodulfi placeat, precor eqs. c sella – Leibstuhl: CHRON. Fred. 4,34 ubi ad ventrem purgandum in -aone sedebat Gundald. 2 ?pulpitrum – ?Pult, Buchstütze, (Evangelienbuch-)Thron (de re v. H. Otte, l. c.): HARIULF. chron. 3,3 p. 88,3 capsae evangeliorum duae ex auro et argento paratae, faldene addito ex

[Leithe-Jasper]

argento fabricatum ad opus ipsarum I (cf. *notam ed. p. 358; sed cf. et DuC. III. p. 402 s. v. 'falden'*).

2. ***faldo**, -onis m. (*theod. vet. fald, got. faldā; cf. ital. falda, faldone; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 382sqq.*) *vestis* – *Rock, Kleid*: ADAM gest. 4,18 p. 246,2 pro laneis indumentis, quae nos dicimus -es (falcons, paldones *var. l.*), illi (*Pruzzi*) offerunt tam preciosos martures. cf. *paldo.

?***falena**, -ae f. (*corrupt. ex leaena ut vid.*) *de animali fabuloso*: ALBERT. M. animal. 22,101 -am dicunt animal Libiae in desertis agens superbis et se contra ipsum erigentibus hominibus infestum et decerpens eos, cum vicerit *eqs.* (*ex Thom. Cantipr. 4,41; de re cf. K. Kitchell, Albertus Magnus on animals. vol. II. 1999. p. 1508 adn. 334*).

faler-v. phaler-*praeter*:

falernum (pha-), -i n. *vel rarius falernus*, -i m. *vinum (bonum, forte) – (guter, starker) Wein*: EPIST. DESID. CAD. 11 dum nos unam -i anforam deposcimus, vos ... tunnas decem elegantissimi -i tanti habuistis dirigere. AETHICUS p. 185,15 colles (sc. *Graeciae*) eminentes ... olivis, coaltis vinitis, nectaria gignentes -a (ph-*var. l.*). ERMOLD. Pipp. 1,111 si non, Rhene, fores, mansissent laeta -a, ... per te vecta. RHYTHM. 7,15,2 primum signum Galileae operat mirabile, laticem vertit in vinum et -um nobilem (cf. *Prud. cath. 9,28*). EΚΚΗ. IV. bened. I 43,45 miscet pincerna pleno magis utre ph-a (gloss.: vinum). *saepe*. in *prosop.*: SEDUL. SCOT. carm. II 32,29 sancte Vedaste, fave, ne sternat forte F-um, sed nos laetificet dulce madoris ope. *meton. de Baccho*: EUGEN. VULG. syll. 31^B,50 mella dat ursus, oscina capus, vina F-us, Silvius aprum.

falf(f)a v. valva.

***falia**, -ae f. (*cf. theod. vet. falie, francog. vet. voile; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 225sqq.*) *velum* – *Kopftuch, Schleier*: CHART. Rhen. med. III 631 app. p. 482,4 (a. 1238) magistro G. phisico viginti solidos, Gertrudi -am de serico.

***falisia**, -ae f. (*cf. francog. vet. falise; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 385sq.*) *rupes* – *Fels, Klippe*: TRANSL. Eug. Tolet. 34 ex cacumine -ae sese praecipitem dedit clericus vino nimium madefactus.

***falizusgravus** v. *phalz(e)grav(i)us.

***falkarius** v. *falcarius. ***falkunarius** v. *falconarius.

1. ***falla**, -ae f. (*orig. inc.; cf. ital. fallo; cf. Battaglia, Dizionario. V. p. 606, s. v. 4. fallo*) *de parte quadam morsui freni affixa i. q. anulus, rota* – *Ring, Rolle* (*de re cf. F. Grisone, Gli ordini di cavalcare. Venezia 1551. 3 p. 133sqq.*): IORDAN. RUFF. equ. p. 13,21 est ... alia freni maneries dicta ad medium morsum ... cum -is tortuosis, (*Clm 23646 f. 10^r falcis frontis [sic] sive planis. p. 13,27 est et alium frenum, quod ... intra os funditur pertenentem in morsu, cuius ponuntur -ae (-e Clm 23646 f. 10^r) multimodae et diversae.*)

2. **falla** v. fel. 3. **falla** v. phiala.

***fallabilis** v. fallibilis.

fallacia (-tia), -ae f. *mendacium, deceptio, dolus* – *Lüge, Trug, Täuschung, Verstellung*: 1 gener.: a in *univ.*: LEG. Wisig. 12,2,17 p. 425,24 omnes ... usus ... religionis ... sinceriter amplectamur nullo reservato ... aut oppositionis obiectu aut -e argumento. WETT. Gall. 8 accusatorias -as ferentes. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29,24 fraudulentus hostis ultra -am suam abscondere non valens ceu fumus evanuit. ALBERT. M. summ. theol. II 18,120,2 p. 384^b,34 si per deceptionem acquirere intendit, si est in corde, est -a, si *eqs. saepe*. (*fallax, inhonesta*) illecebra – (*betrügerisches, unehrliches*) *Lockmittel, Köder*: BENZO ad Heinr. IV. 5,1 p. 444,5 sumpsit monachellus (sc. *Prandellus, i. Gregorius papa*) publicam audaciam in constituendis vappis per nummi -am cum pecudibus Romanis tenens Neomaciam (cf. 2,2 p. 196,19 mediante pecunia). b *fragilitas, status caducus, transitorius* – *Hinfälligkeit, Vergänglichkeit*: OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 16,2 a physicis -am complexionum considerantibus dictum cognoscitur: *'eqs.'* CHART. Babenb. 165 p. 216,17 ego Hugo humilis plebanus ... -tiam mundi et nil stabile permanere sollerter considerans. 2 *iur. i. q. fraus, fraudatio* – *Betrug, Betrügerei*: FORM. Augiens. B 6 p. 352,1 si quis ... traditionis firmitatem corrumpere

voluerit, obviant ei ordine veritatis nullatenus -tiam suam valeat perficere (*item* CHART. Sangall. A 327. cf. l. 30). CONC. Karol. A 37,31 ut, si qua mulier filium suum desidia aut fraude ... coram episcopo ad confirmandum tenuerit, propter -tiam suam paenitentiam agat *eqs.* TRAD. Biburg. 81^d ut suspitionem totius -tię tolleret *Heinricus*, omne, quod in eis (*bonis*) iure paterno videbatur habere, abnegationem fecit. 3 *log. i. q. sophisma, paralogismus* – *Trug-, Fehlschluß* (*de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. III. 41930 p. 274*): OTTO FRISING. chron. 2,8 p. 76,8 quorum (sc. *librorum logicae*) ... sextus de cautela sophisticarum -arum docet. ALBERT. M. elench. 1,2^{capit.} de -a in dictione. 1,2,1 p. 537^a,9 aequivocatio ... et amphibologia dicunt multipliciter actuale, caeterae autem -ae in dictione dicunt multipliciter vel potentialem vel phantasticam. 1,2,5 p. 544^a,14 quod non est in aliis -is nisi in compositione et divisione ... quia, si compositio fallit, divisio solvit. 1,2,10 p. 551^b,3 de -a ... accentus. *persaepe*. CATAL. biblioth. A I 82 p. 462,37 introductiones cum duabus -is. p. 463,14sq. questiones super -as; sophismata dyalectice et grammaticae et de -is et aliis.

***fallanio**, -ivi, -ire. (*cf. got. filhan; cf. M. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. III. 1878. p. 54; ni subest fallere, fallire*) *occultare, cooperire* – *verbergen, -hüllen, bedecken*: LEX Sal. Merov. 41,3 (rec. A3) si non -vit (sc. *occisum*) ... , sunt denarii VIIIIM (cf. 41,4 supercooperuerit).

fallanx v. phalanx.

***fallatio** (falacio), -onis f. (fallare) 1 *fraus, fraudatio* – *Betrug, Betrügerei*: CHART. Sangall. A 603 (a. 877/80) si quis ... traditionis firmitatem corrumpere voluerit, obviant ordines veritatis nullatenus -em suam perficere. (cf. l. 2) 2 *inconstancia, infirmitas* – *Unsicherheit, Unbeständigkeit*: CHART. Ticin. 40 p. 126,25 (a. 1276) non obstante aliquo furtu tuo nec temporis falacione neque tempestacione.

fallax, -acis. *script.*: fallax: l. 43. 46. adde VITA Maxim. Trev. II 33 (*var. l.*). falsax: l. 46. *decipiens, deludens, mendax, fraudulentus, dolosus, futilis* – *täuschend, lügnerrisch, (be)trügerisch, hinterlistig, unzuverlässig*: 1 in *univ.*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 165,12 liberet nos Deus ... de tam maligno daemone falso, -i atque fallente. FORM. Senon. II add. 5,15 per *verba* -ia ... sum deiactus de vestra gratia (POETA SAXO 1,246. EPIST. Hildesh. 70). HROTSV. Dulc. 12,5 praesagiis. IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 10,4 decepisti me, decepisti, -x (fallax *corr. ex falx Pr*) seculum. 29 p. 44,17 somnio. YSENGRIMUS 2,21 mens ubi persistit -x et prona nocendi. *persaepe. usu subst.*: LEX Alam. A 42,1 testantur, qui boni testimonii sunt in plebe, non periuratos nec -es (fala-, falsaces *var. l.*) nec pecuniarum acceptores. CARM. Cantabr. A 15,2^b,3 si quis mentiendi gnarus ... instet fallendo, dum cesaris ore -x predicatur. *saepius*. 2 *mentitus, fictus* – *erlogen, unwahr*: EIGIL

Sturm. 17 hostis humani generis invidus ... falsorum fratrum mentes instigabat, ut -es causas componerent. DIPL. Otton. II. 266 p. 310,8 Landulfus et filius ... precepta ipsa et descriptiones ... diceretis, ut -es essent. al. 3 *falsus, erroneus, haereticus* – *falsch, irrig, häretisch*: GODESC. SAXO conf. p. 71,32 mutabilis et in exordio ... saeculorum iuxta -issimum ... dogma mox mutatus ... invenieris, qui *eqs.* MANEG. c. Wolfh. 4 p. 51,5 quod ... de spera et orbibus et celesti armonia, de -i mensura solis et lunę ... affirmatur. SCHOL. Boeth. mus. 5,16, 85 scito divisionem mensurae -em, numerorum autem iuxta omnia genera verissimam. 4 *errans* – *sich irrend, fehlgehend*: CARM. libr. II A 11,2 hos Engilbertus faciens cum carmine versus nescivit -x metri componere normam. 5 *spurius, opinatus* – *unecht, vermeintlich*: ALBERT. M. animal. 12,143 habet *caput* ... duas serrates suturas -es ab aure in aurem a latere et tres veras ... ; primae autem dicuntur -es, quia ad interiora non profundantur. 6 *volubilis, vagus, instabilis* – *wankelmütig, flüchtig, unstet*: POETA SAXO 3,550 perpetuo Brettones iure subacti parerent Francis, si non promissa ... perfida -is mutassent pectora plebis. CARM. de Frid. I. imp. 1148 tunc Pergameis -x fortuna fovebat. CHART. Stir. IV 598 qui (*auster*) ollam indignationis -e (flante *var. l.*) aquilone succensam mitioris aurae temperamento refrigeret. al. 7 *fragilis, caducus* –

[Leithe-Jasper]

vergänglich, hinfällig: POETA SAXO 4,270 omnia -is pariter cui (*Pippino regi*) prospera mundi tunc aderant, morbo vitam finivit acerbo. RUP. TUIT. vict. 8,28 p. 272,14 regna mundi semper -ia fuerunt et sunt. 8 *vanus, inanis – nichtig*: AMARC. serm. 3,248 o muse fragiles, o -x nenia vatum.

adv. fallaciter (-lic-). 1 *mendaciter, fraudulenter, dolose, insidiose – zur Täuschung, lügnerisch, betrügerisch, hinterlistig*: AGOB. 7,12 -r testificando. VITA Bonif. III 18 p. 16,1 alii ... presbiteratus officium sibi -r usurpantes populum ... seducebant. CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 406 subsequuntur satellites falsitatis vestibus et ipsi candidis -r adornati tamquam sacerdotes. RYCCARD. chron. a. 1212 p. 46,1 (epist. papae) nullus ... se -r excusando ab executione ... sancti operis subtrahatur. *saepe*. 2 *falso, prave – fälschlich, in irreführender Weise*: IDUNG. PRUF. dial. 2,732 canonicus et regularis prorsus idem est ...; appellatur ergo -r et absurde regulares canonici, quia nequaquam canonici sunt. 3 *specie, per speciem – scheinbar, dem Anschein nach, nicht wirklich*: PETR. DAM. epist. 166 p. 233,7 cui (*homini*) ... spiritus -r verax, immo veraciter fallax ait: 'eqs.' ALBERT. M. veget. 3,67 odor non nisi -iciter indicabit complexionem eius, quod commixtum est, quia eqs. 4 *vane, caeca mente – irrigerweise, blind*: RUP. TUIT. trin. 28,5 l. 276 tamquam virga furoris Domini ... missus est ad gentem ... deorum portenta -r adorantem. HILDEG. scivias 1,2 l. 77 qui Deum ficto attendunt, ... ab his, quae se habere -r putant, iusta examinatione deiciantur. OLIV. hist. Dam. 45 p. 249,6 erubescat humane presumptionis temeritas, que de suis vel alienis viribus -r confusa patenter plerumque confunditur. *al*. 5 *per inventionem – fiktiv*: ALDH. virg. I 56 p. 316,5 ut illud veraciter impleretur, quod per ironiam a poeta -r cautum est: 'eqs.'

**fallestorum* v. **faldestolium*. *falletus* v. *fallo*.

falleucius, falleutius v. *phalaecius*.

*fallibilis vel semel (l.45) *fallabilis*, -e. 1 *fallax, ambiguus – täuschend, mehrdeutig, uneindeutig*: ODO inton. p. 117^a ideo ... sic (*sc. intonarum*) vocatur, quia per ordinatam et -ibilem antiphonarum inceptioem, ut, antiphona cuius sit toni, statim cognoscitur. ALBERT. M. meteor. 3,2,13 p. 629^b,34 signum istud (*sc. terraemotus*) -ibile est, et ideo subiungit Seneca: 'eqs.' metaph. 3,2,10 p. 126,49 quidquid a philosophis syllogismo in contrarium obici poterat, ut -ibile contempserunt et incertum. *al*. 2 *instabilis, fragilis – unstet, vergänglich*: LAMB. ARD. hist. 41 p. 582,7 quod in prosperis eventibus sibi (*militi*) satius applausisset huius -ibilis mundi decursus. CHART. Oelsn. 44 p. 73,25 quoniam humana -abilis est memoria et eorum, que aguntur in tempore, obliviscens (*cf. 67 labilis*). BERNH. GEIST. dial. p. 22 factae sumus (*sc. Iustitia et Veritas*) ut melota et velut fortunae rota, mutae et -ibiles. 3 *qui falli potest – täuschbar*: ALBERT. M. eth. II 2,2,6 p. 180^a,36 quia licet ars sit cum ratione, tamen ratio artis -ibilis est, virtus autem imitatur naturam, quae non fallit. GESTA Trev. cont. V 3 p. 409^a,2 o ceca mens hominis nimis -ibilis et inscia futurorum. SALUTARIS POETA 116 difficile est vulpi sociam deludere vulpem; non est -ibilis (*stabilis var. l.*) concio plena dolis. *al*.

**fallicus*, -a, -um. (*orig. inc., ni subest arab. qaly; v. I. Opelt, Latente Arabica bei Albertus Magnus, in: ALMA 24. 1954. p. 271; cf. D. Goltz, Studien zur Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 234sq.; cf. et ALPHITA I p. 281,31 caly, id est alumen*) *alumen continens, aluminosus – alaunhaltig, Alaun-*: ANON. secret. p. 68,16 alumen plumea ita fit: accipiat terra -a inventa in locis sulfuris (*cf. notam ed.*).

[*fallifuga* v. *febrifug(i)a*.] *fallio* v. 1. *fallo*.

**fallizusgravus* v. **phalz(e)grav(i)us*.

1. *fallo*, *fefelli*, -ere *vel raro* (*p. 52,14. 23. 40. 62*) *fallio*, *falli(v)i*, *fallitum* (-etum), -ire *aut fallo*, -are (*p. 52,37. 53. 30. 37*). *script. et form.*: va-: p. 52,26. fal(o): p. 52,62. 53,35. *stirp. praes.* *fefel(l)-*: p. 52,31. 34. *adde FORM. Marculfi 2,1 l. 112. struct.*: c. gen.: p. 52,23. c. dat.: p. 52,54. *depon.*: p. 52,40.

1 *trans. i. q. decipere, circumvenire, in errorem inducere, illudere, fraudare – täuschen, hinters Licht führen, irreführen, hintergehen, betrügen*: a *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 8,5 si quis auctoritatem nostram subreptitie contra legem elicu-

erit -endo principem, non valebit. LEG. Wisig. 3,5,6 p. 164,14 ut ... per hoc (*sc. vestem*) visum intuentium -ant (-unt, fascinant *var. l.*) *viduae*. WALAHFR. carm. 9,2,5 spes miserum me vana fefellit. REGINO chron. a. 865 p. 83,8sq. quae (*sedes Petri*) nec fefellit nec ab aliqua heresi umquam -i potuit. HROTSV. Cal. 2,4 qui simulat, -it. BERTH. chron. B a. 1079 p. 347,17 ad optimates Saxonum astutissime -endos. *persaepe. de animalibus in venatione deceptis*: WANDALB. mens. 351 retibus ... varias pelagi prensare volucres aut igni et sonitu per campos -ere. WALTHARIUS 422 capit arte volucres nunc -ens visco, nunc fisso ... ligno. b *medial. i. q. in errore versari, decipi – sich irren, täuschen*: PS. GALEN. urin. p. 32,21 quod si hanc doctrina per singulas rationes dissennere non poteris, nunc cito -ieris in diversis ... hurinae coleribus (*cf. p. 8,23 poteris -i*). HRABAN. epist. 3 p. 386,23 in omnibus ... ni -ar, catholicam imitatus sum veritatem (29 p. 447,36 nisi -or. WIDUK. gest. 2,37. *saepe*). PS. BOETH. geom. 448 Pythagorici ... ne in multiplicationibus ... aliquando -erentur, ... descriperunt sibi quandam formulam. RHYTHM. 115,37,1 non est luna nona et vicena, argumentum -itur. *al. c defraudare – (um etwas) bringen*: CHART. Bern. I 5,56 p. 452,18 (a. 1173/74) quod si grangia seu fruges de Nuarlez ... incensa vel tempestata aut -eta frugum fuerit *eqs.* d *destituere – im Stich lassen*: BEDA hist. eccl. 4,32 p. 280,24 neque eum (*presbyterum*) sua fides fefellit. WOLFHARD. Waldb. 3,2 p. 262,17 circumspectit mulier et, sicubi torta ceciderit, curiosius inquisivit, sed -entibus (*var. l.*) eam oculis, -ente ... sinu *eqs.* WALTHARIUS 851 quoniam ruis; ... o care nepos, te mens tua -it. e *de fide, promisso sim. i. q. frangere, rumpere, violare – brechen, nicht einhalten*: CHRON. Fred. cont. 32 Baioarii consilio nefandorum iterum ... fide fefellunt et contra ... principe eorum fide mentiti sunt. RIMB. Anscar. 20 p. 44,19 ut ... sponsionem, quam Christo promiserat, -eret matrona. REGINO chron. a. 755 meditabatur ... Haistulfus ea -ere (fefellere *var. l.*), quae promiserat. THIETM. chron. 6,86 dexteras. *saepius. f recusare, non reddere – vorenthalten, verweigern*: CARM. de Germ. 1,94,1 (MGPOet. IV p. 128; a. 888/97) gaudet, cui lumen -atur, in oculo (*cf. notam ed.*). g *depon. i. q. false indicare – falsch angeben*: CHRON. Cas. 19 senem ante cancellos interfecerunt Saraceni, qui eorum -itus est viam.

2 *intrans.*: a *errare, successu carere – Fehler machen, irren, versagen*: WALAHFR. Wett. praef. p. 302,10 si in pedum mensuris et synalipharum positione fefelli. RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,40 cum eam graviter soporari conspicerent puellae, ex industria temptando in lectione -bant. CONSUE. Marb. 23 si quis, dum pronuntiat psalmum ... vel lectionem, -it (*ex Bened. reg. 45,1 fallitus fuerit*). *al. de falcone praedam non assequente*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 62,12 si falco sepe -eret, canis non libenter curreret cum ipso. 5 p. 135,17. b *mentiri – lügen*: HROTSV. Abr. 5,3 quisquis laudator eius (*puellae*) formae extitit, nihil fefellit. EGBERT. fec. rat. 1,381 qui -it, coclear vacuo deprendit in ore. EKKEH. IV. pict. Mog. 835 tange cicatrices neque postea -ere (*gloss.*: mentiri) dices me non cernentes, Thoma, vivumque fatentes. *al. c c. dat. i. q. fraudem facere, nocere – Schaden zufügen, (durch Betrug) schaden*: AGNELL. lib. pont. 30,246 posco, ut tollas istos C aureos, quia fefelli tibi. ANNAL. Rom. p. 477,35 ad ultimum data pecunia a pontifice dicto Iohanni Ocdoline fefellit Romanus cardinalis ei ac dimisit illum in eorum (*clericorum*) potestate. d *aberrare, (errans) non ferire – danebengehen, (verfehlend) nicht treffen*: LEX Sal. Merov. 17,1 (cod. A¹) si quis voluerit alterum occidere et colpus ei falierit (preter -i(v)erit, pr(a)eterfallierit *var. l.*) ... IIMD dinariis ... culpabilis iudicetur. VITA Heinr. IV. 7 p. 25,12 grande saxum super trabem ad feriendum desper caput imperatoris posuit quidam profanae mentis, ... foramen aperuit dimisso fune sepius explorans, ne saxum in cadendo -eret. THIETM. peregr. 8,33 erigunt Boidevini ... circulum ad modum pugni in hasta quadam, quem impetu cursus sui nituntur hasta transire; quodsi aliquis fefellerit et circulum hasta non transierit *eqs.* e *non succedere, ad irritum cadere – misslingen, fehlschlagen*: MAPPAE CLAVIC. 14^{capit.} auri infectio, que non -it (*item* COMPOS. Matr. 7^{capit.}). f *falsum esse, non va-*

[Leithe-Jasper]

lere – falsch sein, nicht zutreffen: DIMENS. monoch. 27 (VeröffMusikHistKommBAW. VII. 1989. p. 16; c. 900) si diligens mensoris adsit cura, numquam -et mensura. CONR. MUR. summ. p. 75,19 hoc (sc. regula) ... -it, quando signum particulare precedit proprium nomen cum aliquo appellativo. *g fallaciam producere, efferre – einen Trugschluß ergeben, zulassen*: ALBERT. M. metaph. 1,1,7 p. 11,11sq. frequenter -it experimentum ex defectu regulantis et non tantum ex defectu rei, circa quam est opus; ars autem numquam -it ex defectu regulantis, quia haec est ratio vera et certa, sed -it quandoque per accidens ex defectu eorum, in quibus factio consistit. elench. 1,2,4 p. 543^a,43 convenientia in genere et non in specie ... non facit convenire aequivocationem cum amphibologia ... in modo -endi speciali. *h deficere, deesse, excipi – fehlen, nicht dabei sein, ausgenommen sein*: REGISTR. Frising. 8 p. 13,6 (a. 1160) curtiferus de Salfiz tantundem servit per omnia, -it unus porcus saginatus et duo victimales. p. 17,6sq. apud Welze hus-höbe ... de fabis octo modis, -it duo (unum a. corr.) mez, de brazio nonaginta modios Fresacenses, -it unum mez.

adi. fallens, -entis. fallax, decipiens – (be)trügerisch, täuschend: 1 in univ.: WANDALB. martyr. invoc. 24 -s ne zabuli vincat iniquitas. THIETM. chron. 7,47 simulata equitas -is amici. BRUNO MAGD. bell. 8 omnia vidit ille falsus et -s sanctus (om. A¹) episcopus Adalbertus. 2 inopinatus, improvisus – unvermutet: THIETM. chron. 7,21 hostes glomerantur et nostros ... sagittis -ibus perdunt. 3 fragilis, caducus – vergänglich, hinfällig: ALDH. ad Acirc. 142 p. 204,1 -is vitae felicitas. virg. II 946 saeculi. 2022 mundi (2286). 4 falsus, erroneus – falsch, fehlerhaft, irrig: BEDA temp. rat. 17,21 ne suspicio tibi forte argumenti -is (-antis P) incidat (item 18,42). IDUNG. PRUF. argum. 36 inductionem -em refellit etiam ipsa nominis (sc. clerici) interpretatio.

subst. fallens, -entis m. fraudator, homo mendax – Betrüger, Lügner: SEDUL. SCOT. carm. app. 2,13 quid, miser, es trepidus? non sum (sc. virgo in visione) -is (falentes a. corr. G; i. diaboli) imago, sed per iussa Dei vera referre sinor. DIPL. Zwent. 20 p. 55,19 -ium (-antium a. corr. A) ... calliditatibus detectis. 21 quam (abbatiam) ... ob -ium seriem et ob -ium ora, qui ... episcopum ... hoc velle narraverant, iniuste Reginario in precariam concessimus.

2. *fallo, -ere. (theod. vet. fallan) (pro tributo) obvenire, deberi – (als Abgabe) zu fallen, -kommen (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 399sq.). REGISTR. Xant. p. 102,4 respectus et correspondentia carnum et denariorum -it in decania et magistris coquine.

fallso v. 1. falso.

*fallum, -i n. (ital. fallo) in iunctura sine -o i. q. sine dubio, certe – zweifelsohne, sicherlich: ANNAL. Plac. a. 1271 p. 550,46 sine -o transibunt domnus Oddoardus et comes Piye (sc. in terram sanctam), nisi eqs. Leithe-Jasper

*falsagratus, *falsagravus v. *phalz(e)grav(i)us.

1. falsarius, -a, -um. 1 adi.: a de hominibus: *a falsans, fraudulentus – fälschend, betrügerisch*: CAPIT. reg. Franc. 261,9 de monetis et -is fabris. PETR. DAM. epist. 18 p. 177,15 -us trapezita, qui monetam violasse convincitur, plerumque ... manus abscissione multatur. *β fallax, dolosus – hinterlistig, verschlagen*: BERTH. chron. B a. 1075 p. 230,8 neque se -us aut contumeliosus in ... apostolice dignitatis contemptum ... pertinaciter erigeret rex neque eqs. *b de rebus i. q. praetextus – vorgeblich, vorgeschützt*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 296,3 quidam de primatibus ... dedecus sue timiditatis ... quantalibet honoris, quamquam -i, occasione defendere percipientes. 2 subst. masc.: *a falsator, adulterator (monetarum), fraudator – Fälscher, Falschmünzer, Betrüger*: *a in univ.*: LEG. Wisig. 7,5^{tit.} de -is scripturarum. 7,6^{tit.} metallorum. FORM. Marculfi 2,3 l. 57 auctorem ... crimenis vel -um nec inultum ... paciatur iudiciaria habere potestas (item CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,23 farium nec multum [leg. -um nec inultum]. sim. al.). GESTA Camer. 1,27 p. 413,11 (chart.) si aliqua strumenta ... fuerit ostensus ..., -us esse cognoscatur et inanis permaneat. CHRON. Albr. a. 1228 p. 922,5 fugitivi quidam ... falsum papam et -um sibi prefecerunt. persaepe. v. et p. 59,5.

vol. II. p. 1877,40. *β auctor fraudulentus – betrügerischer Urheber*: ANAST. BIBL. epist. 5 p. 406,26 iste -us falsidicorum (falsorum var. l.) excessuum adversus insontem ... mendacem codicem compilat. *γ vitiator, corruptor – Verfälscher, Verderber*: ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 14,31 ‘-us vocor’, quasi corrigendo alios falsa inseram libris. *b homo mendax – Lügner*: BONIF. epist. 107 ut nos ... defendatis (sc. rex) contra tales -os et eorum mendaciis non credatis. BERTH. chron. B a. 1078 p. 335,16 -i ... regis Heinrichi ... dominum suum victorem de ... bello remeasse impudenter affirmabant. CHART. Naumb. I 112 p. 99,7 ne -um (sc. me) redarguant increduli eqs. al.

2. *falsarius, -i m. (an -um, -i n.?) (prov. falsart, francog. vet. fausart sim.; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 404^b et notam 10; cf. et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1643) *falx, telum, ensis, sica – (sichelförmige) Stoßwaffe*, Degen: CHRON. Albr. a. 1214 p. 901,11 occiditur ... miles ... cultello in capite percussus longo, gracili, trialemello, quem -um vocant (ex Wilh. Brett.).

*falsaticus, -a, -um. (falsus) *fallax, vanus – trügerisch, nichtig*: MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 64,7 de assumptione vel potius usurpatione -e demonum glorie. *falsatio, -onis f. actio falsandi, adulteratio – Fälschung*: CHART. Laus. 556 p. 471,1 (a. 1144/1230) pro -e mesure, ponderis, ulne debentur LX solidi (item CONO LAUS. notae p. 776,33). MAGNUS chron. a. 1177 p. 503,53 de violentia tuae (sc. fratris) electionis facta, de -e sigilli eqs. (item p. 504,2).

falsator, -oris m. adulterator, fraudator – Fälscher, Betrüger: LEX Sal. Pipp. 49,2 si quis alterum -em clamaverit (item LEX Sal. Karol. 32,8). CAPIT. reg. Franc. 202,2 -es ... m o n e t a e ... in praesentia nostra deducantur (GESTA Trev. cont. IV p. 402,2 monetarum). HILDEG. scivias 3,10 l. 940 ad interitum tuum, o turpissime -r (i. diabolus, impostor var. l.), facio (sc. Deus) opus iustitiae. al. v. et l. 37.

*falsatura, -ae f. *falsatio, fraus – Fälschung, Betrug*: FORM. Senon. II add. 4,29 ad tua -a talis decet corona. 5,10 sicut dilatus in -a falsator vadit.

*false v. falsus. *falsegravius v. *phalz(e)grav(i)us.*

**falsicia v. falcidia.*

falsidicus, -a, -um. 1 adi.: *a sensu act. i. q. mendax, calumniosus – lügnerisch, verlogen, verleumderisch*: *a in univ.*: STEPH. Wilfr. 53 p. 249,1 honorabilem senem ... accusatores -i ... ausi sunt accusare. EPIST. divort. Loth. 7 p. 218,11 aemulorum ... -is vocibus nimium creduli (sc. papa). al. v. et l. 2. *β periurus – falsch aussagen, meineidig*: HRABAN. hom. I 58 p. 109^B -us testis est tribus personis obnoxius: ... Deo ... iudici ... innocenti. *b sensu pass. i. q. falsus, fictus – falsch, unwahr*: *a in univ.*: GODESC. SAXO conf. p. 71,1 in doctrina religionis evitant (sc. catholici) ... praecipitium -ae locutionis. NICOL. I. epist. 113 p. 628,19 qui (monachi) si voce ... -ae assertionis aliquid ... protulerint. EPIST. divort. Loth. 11 p. 226,11 -a scripta vel ... verba. *falsatus, spurius – gefälscht, unecht*: CHART. Ital. Ficker 42 p. 63,28 (a. 1013) in ... iudicio ipsa cartula ... reproba et -a inventa fuit (item 47 p. 70,13).

β vanus – eitel, nichtig: EPIST. Bonif. 21 p. 35,20 (epist. papae) qui (quae var. l.) -a numina a paganis ... quasi dii vocati sunt. 2 subst.: *a masc. i. q. homo mendax, falsator, calumniator – Lügner, Fälscher, Verleumder*: EPIST. Teg. I 18 pro qua (sc. internecone abbatis) mendaciter criminati sumus (sc. monachi) a -is. ADAM gest. praef. p. 3,17 in quo opere ... nec laudari cupio ut historicus nec improbari metuo ut -us (falsiloquus var. l.). ALBERT. M. eth. I 342 p. 291,2 nunc dicetur ‘de -is (p. 1127^a, 19 τὸν ... ψευδομένον) et veridicis’ eqs. al. *b neutr. i. q. falsum, mentitum – das Falsche, Erlogene*: EPIST. divort. Loth. 3 p. 213,37 ut ... nihil sinistrum nihilque -um credere dignetur vestra (sc. papae) sancta paternitas. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,6 fides Christi adest nil me favoris ... mulcedine -um confinxisse.

*falsificatio (-cio), -onis f. 1 *falsatio – Fälschung*: DECRET. Frision. B p. 287^a,32 pena eorum, qui publice in furto vel in -e monete inventi fuerint, ad iudicium spectat secularare. 2 *criminatio falsae indicationis – Vorwurf des Falschurteils* [Wellhausen]

(gegen): CHART. Burgenl. I 204 (a. 1233) Dedalus et Laudanus ... pro -cione pristaldi ... sunt convicti. 3 *probatio falsitatis, refutatio* – *Widerlegung, Entkräftung*: EBERH. BAMB. epist. 11 p. 525^A licet nulla egeret *argumentum* -e propter ipsam falsitatis evidentiam.

***falsifico**, -avi, -atum, -are. *script. falci-*: l.26. *absol.*: l.29. *al. partic. perf. usu adi.*: l.12.

1 *obi. res*: a *falsare, adulterare* – *fälschen*: a *in univ.*: CHART. Turic. 357 p. 238,19sq. (a. 1198/1206) quas (*litteras*) idem (*monachus*) -vit et terminum fratribus ... insciis falsifice abbreviavit; ... quidam ... fratrum ... ex inproviso ad terminum ... -tum pervenit. ALBERT. M. eth. II 9,1,4 p. 566^b,23 plus ... peccant tales (*sc. decipientes*) ... quam illi, qui numismata violanda -ant. TRAD. Weiss. app. 7 p. 330,13 quicumque monetarium ... nostram *monetam* -verit (SALIMB. chron. p. 450,25). CONR. MUR. summ. p. 167,7 ut eo difficilius possit (*sc. bulla papae*) -ari et eo facilius falsitas valeat deprehendi. β *vitiare, depravare* – *verfälschen, entstellen*: THEOD. PALID. annal. prol. p. 52,2 quorum (*sc. neglegentium*) vitio auctor -atur et posteris via erroris ... aperitur. ALBERT. M. anim. 3,3,2 p. 210,60 in illo (*accidente*) semper -atur intellectus. SALIMB. chron. p. 29,16 qui (*scriptores*) multa -ant. *al. de vino* ('*panschen*'): CHART. Bern. II 281 p. 306,11 (a. 1249) quicumque tabernarius vinum limphaverit aut alio modo -verit, pro latrone habetur. b *falsum probare, refutare* – *als falsch erweisen, widerlegen, entkräften*: YSENGRIMUS 7,531 -bo (*falc-var. l.*) ... quicumque Salaura loquetur. EBERH. BAMB. epist. 11 p. 525^C argumentum vestrum (*sc. praepositi*) -vimus. p. 525^C -andi ... modus hic talis est, ut *eqs.* ALBERT. M. caus. element. 2,2,4 p. 100,62 -ta est opinio adversariorum. *al. c improbare* – *anfechten*: CHART. Sangall. A 469 (a. 859) si quis ... hanc chartulam -are voluerit. CHART. Eichsf. 58 ne quis ... predictam presumat -are traditionem. CHART. Westph. VII 1441 collationem sive confirmationem ... confringere sive -are. d *neglegere* – *missachten, verstoßen* (*gegen*): SALIMB. chron. p. 449,9 de omnibus istis auctoritates habentur; ... omnia ista homo iste (*sc. Ghibertus de Gente*) -vit. 2 *obi. homines i. q. falsae indicationis accusare* – *des Falschurteils bezichtigen*: CHART. Burgenl. I 204 (a. 1233) Dedalus et Laudanus pristaldum ... -verunt, qui se ... iustificavit contra eosdem.

falsificus, -a, -um. 1 *adi. i. q. blasphemus* – *lästerlich*: GESTA Camer. 2,5 p. 457,32 nemo ... rabidi oris (*sc. a daemonio correpti*) -am garrulitatem conspescere potuit. 2 *subst. masc. i. q. falsator, fraudator* – *Fälscher, Betrüger*: GEGER. forn. 28 p. 761 ne tempus suum exponat *investigator* viliter et bona similiter in -orum receptionibus.

*adv. *falsifice. falsificando, fraudulentem* – *durch Fälschung, betrügerischerweise*: v. l.10.

***falsigraphia**, -ae f. (*falsus* et γράφω) *inventio, fictio* – *Erfindung, Fiktion*: RHYTHM. Schir. 42,4 (Zdt. Alt. 23. N. F. 11. 1879. p. 181; c. s. XIII.¹) dum se per tot spacia fert allegoria, non est evangelium (ista veritas *AnalHymn.* 46 p. 381), sed -a.

***falsigraphus** (-afus), -a, -um. 1 *adi. de syllogismo i. q. in descriptione falsa consistens* – *auf falscher Beschreibung, falschem Schema beruhend* (*usu philos.*): ALBERT. M. elench. 1,5,7 p. 631^b,41sq. talis falsus syllogismus differt a -o, quia falsae descriptiones, ex quibus fiunt -i, non sunt litigiosi, sed veri. p. 632^a,2 paralogismi -i ad scientias pertinent disciplinares. top. 1,1,4 p. 244^b,24 qui (*syllogismus*) -us dicitur, quia falsa descriptione figurarum ex oppositis principiorum ... syllogizat. *ibid. al.* 2 *subst. a masc. i. q. falsator* – *Fälscher*: CONR. MEND. Attal. p. 111,18 qui (*obtrectatores*) me ... -um, fictorem, non historiae scriptorem ... arbitrantur. b *neutr. i. q. descriptio falsa, mendosa* – *falsche, fehlerhafte Zeichnung* (*usu geom.*): OTTO FRISING. chron. praef. p. 5,5 geometrum ... partem -i ad impossibile ducens fugiendam suamque demonstrationem ... eligendam ostendit. ALBERT. M. phys. 1,2,1 p. 17,50 nullum negavit Brisso principium geometricum, et ideo -fum eius habet 'dissolvere geometer'.

falsiloquium, -i n. *gen. sg. -qui*: l.72. 1 *mendacium* – *Lüge*: WOLFARD. Waldb. 2,6 p. 232,20 mihi ... nullus ... crimen ... velit impingere -ui. PETR. CAS. chron. 4,110 p.

577,19 non est reveritus monachus -um proferre dicens *eqs.* 4,129 p. 607,8 cum me -i reprehenderint fratres. c *gen. explicativo*: OLBERT. Veron. 15 confitens homo ... voti -um, quod fecit. 2 *locutio simulata, simulatio* – *unaufrichtiges, heuchlerisches Reden, Heuchelei*: RATHER. prael. 3,3 l. 95 discimus Dei spetialiter vocari inimicum, qui suadente suaviloquio per -um decipit proximum. VITA Pirmin. II p. 20,41 potius ... iudico a prudentibus corrigi quam adulatorum -o commendari.

falsiloquus, -a, -um. *script. et form.*: -ilegus: l.12. -ocus: l.20. 1 *de hominibus* (*lingua: l.15*) i. q. *mendax* – *lügenrisch, verlogen*: a *in univ.*: HETTI (?) interr. p. 96,23 qui taliter intelligit, ut asseris (*sc. frater*), -us (-egus *cod.*) hereticus esse convincitur. LIOS MON. 116 cavete (*sc. thrones*) ... , ne sitis inepti, -i, iracundi. CAES. HEIST. mirac. II 2,34 p. 118,18 actum est, ut ... linguam -am cum maximo tormento eiceret *matrona. al. usu subst.*: PETR. DAM. epist. 45 p. 34,18 quibus (*auribus*) mendacium -us ingerit. GERHOH. tract. p. 341,11 quatenus ... de throno apostolicae dignitatis procedant fulgura ... contra -os. *al. b periurus* – *falsch aussagend, meineidig*: LEX Alam. 42 capit. p. 43 (*cod. 8*) de veraces et -cus testes (FLOR. LUGD. carm. 7,40). c *ficta canens* – *Erdichtetes verkündend*: HERM. AUGIENS. vit. 72 numina ... olim -is grata poetis nunc ... chisticolae noscitur (*sc. Musae*) esse. 2 *de rebus incorporeis i. q. falsus, mentitus* – *falsch, erlogen*: 25 WOLFARD. Waldb. 2,6 p. 224,6 ut ne aliquis me ... verba -a concinnare contendat. RATHER. epist. 23 ab obtrectationibus -is pauxillum ... cessarent (*sc. inimici*). ARNULF. delic. 722 elogio me (*sc. poetam*) -o cur impetis (*sc. libellus*)?

falsitas, -atis f. *usu plur.*: l.36. p. 57,29. *al. script. falci-*: l.71. *metr. -si-*: CARM. de Bened. 509.

qualitas falsi, falsum, error, mendacium – *Falschheit, Unwahrheit, Irrtum, Lüge*: I *in univ.*: A *gener.*: CONC. Karol. A 36 p. 272,17 episcopis ... praecipimus ... advocatos ... bonos habere, ... non periuros, non -em amantes. BERTH. chron. B a. 1079 p. 369,19 qui (*collegatus*) ... inobedientiam, -es, dolos ... de tyrannide Heinrici ... pape reportabat. ALBERT. M. bon. 30 p. 17,10 cum veritas sit penes esse et -s penes non esse *eqs. persaepe. v. et p. 55,5. de statu animi i. q. mendacitas, improbitas* – *Verlogenheit, Unaufrichtigkeit*: NOTKER. BALB. gest. 10 p. 12,17 patrum veritati plus credendum est quam moderne ignave -i (-atati *a. corr. H.*) BERTH. chron. B a. 1080 p. 375,3 Heinricus ... milites suos solita infatuans suae calliditatis et -is vecordia promisit *eqs. saepe. B theol.*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 396,22 qui (*haeretici*) decipiuntur ab spiritibus erroris, mendacii, -is (*theol. 16 p. 243,8. 22 p. 294,20. saepe. IDUNG. PRUF. dial. 1,660 ille* (*sc. diabolus*) ... factus est ... stabilis in -e. *al. per prosop.*: GODESC. SAXO conf. p. 71,7 contra ... filios -is et perditionis et contra ... haeretica dogmata sua. C *iur. i. q. testimonium falsum* – *Falschaussage*: LEG. Wisig. 2,43 -is notatus (*sc. testis*) infamia. CAPIT. reg. Franc. 135,1 ille (*testis*), qui de ... -e convictus fuerit, dextram manum perdat. *al.*

II *c. colore quodam*: A *calumnia* – *Verleumdung*: LEX Raet. Cur. 27,6 hoc sunt calumniatores: ... quid (*pro qui*) -em de altero hominem ad iudicem portaverit. EIGIL Sturm. 17 p. 151,15 Sturm ... illorum (*fratrum*) -em patienter sustinens noluit se ... excusare. *in imag.*: ALDH. virg. I 14 p. 298,1 retundens *Eugenia* strofosa accusationis catapulta de -is faretra prolata. B *simulatio* – *Heuchelei*: VITA Desid. Vienn. 7 persecutrix ... temptat dolo occidere, quem antea ex -e nulla ratione potuit immolare. CONC. Karol. A 25 p. 221,33 ad universalem ecclesiam ... reversi sumus non ... velamine -is ... , sed ... vera cordis credulitate. *al. C fallacia, fraus* – *Täuschung, Betrug*: DIPL. Ludow. Inf. 39 p. 157,11 ne per ... malivolorum fraudulentiam ... coenobium praescriptis rebus -is ingenio iniuste privaretur. WOLFHER. Godeh. II 34 p. 216,34 qui (*cives*) ... eam (*anum*) ... in huiusmodi (*sc. se caecum illuminatum esse proclamandi*) -e saepius notaverant. *al. D falsatio, adulteratio* – *Fälschung*: 1 *proprie*: a *de actione*: DIPL. 70 Conr. III. 132 p. 240,9 remota ... tam in puritate quam in pondere (*sc. monetae*) totius -is (*falc-var. l.*) fraudulentia. INNOC. III. registr. 1,349 p. 521,25 deprehendimus bullam ... ex aliis

[Wellhausen]

litteris extractam fuisse ac illis per vicium -is insertam (CHART. Salisb. II 587 p. 68,29). CHART. Babenb. 232,100 (spur.) pro homicidio, rapina vel furto, -e, incendio *eqs. persaepe*. **b** de qualitate ('Gefälschtheit', 'Unechtheit'): CONR. MUR. summ. p. 130,21 -s... litterarum papalium multis modis deprehenditur. CHART. Gosl. II 258 recognoscimus (sc. episcopus) privilegium... nos... perspexisse... nulla... -e reperit nec ex aliqua sui parte viciatum. CHART. civ. Spir. 199 p. 156,33 qui (*magistri*) pannos... examinabunt... in pondere, longitudine, latitudine et -e (cf. p. 156,39 rectitudine). *al. v. et p. 55,17*. **2** meton.: *a moneta adulterina – Falschgeld*: CHART. Babenb. 232,39 (spur. a. 1276/77) quicumque... a iudice captivatur, ab illo nonnisi arma et furtum aut -s auferatur. **b** *documentum spurium – gefälschtes, unechtes Schriftstück*: LEX Raet. Cur. 11,14 si eam (*cartam*) firmare non poterit *homo*, ipsa carta pro -em teneatur. CAPIT. reg. Franc. 202, 5 notarii... iusiurandum praebeant, ut nullatenus -em vel colludium scribant. CHART. Tirol. notar. I 380^a presbiter... iuravit stare preceptis... episcopi... de eo, quod dicebatur ipsum scripsisse... manu Oberti notarii -em. **E inventio, fictio – Erfindung, Fiktion: BALTH. Fridol. 1 p. 220,35 sine... certa auctoritate... de me tantummodo... scriptum esse videtur (sc. *opusculum*), qui me totius auctorem -is esse denegare non valeo. **F vitiositas, mendositas – Unkorrektheit, Fehlerhaftigkeit: PS. ODO CLUN. dial. 14 p. 261^b non est... mirum, si in multis locis (sc. *antiphonariorum*) -s inveniat. GEBER. forn. 28 p. 761 percipere... veritatem seu -em receptorum diversorum sophisticorum. *vitium, mendum – Fehler*: SALLIMB. chron. p. 29,14 in quibus (*locis*) multas -es et ruditates repperimus. **G transpositio (non naturalis) – (unnatürliche) Verstellung**: ANON. inst. patr. 33 omnem... vocum -em, iactantiam seu novitatem detestemur. **H pravitas – Verwerflichkeit**: DIPL. Otton. I. 167 ut nullus per pecunie -em aliquam introducere in eisdem (*monasteriis*) audeat personam, sed... regulariter eligant sibi abbatem. MANEG. c. Wolfh. 24 p. 105,13 ex odii -e.****

**falsitia v. falcidia*.

1. falso, -avi, -atum, -are. *script. falls(o): l.48. absol.: l.57. partic. perf. usu adi.: l.43.46.47.59. al.*

1 obi. res: *a falsificare, adulterare – fälschen*: **a** in univ.: LEG. Wisig. 7,5,2 p. 305,6 qui scripturam alterius reperiatur viciasse, disrupisse, -asse, celasse. CHART. Salisb. II 587 p. 68,30 instrumento... bulla Alexandri tertii -ta erat inserta. *al. β vitiare, depravare – verfälschen, entstellen*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 74,2 epistola Hieronimi ad Eustochium in quaternionibus veterimis et -tis. p. 74,34 liber Prosperi promissionum... Dei... vetus et -tus. MARIAN. chron. a. Chr. 698 p. 544,29 fallsasse patrum catholicorum dicta. CHART. Rhen. inf. II 380 p. 203,30 quia numisma... per multas varietates viciatum est et tum, ordinamus... ut ad unicam... ymaginem revertatur. **b falsum probare – als falsch erweisen**: LEX Ribv. 62,3 si... testamentum -tum (falatum, falsum *var. l.*) fuerit, tunc ille, qui causam sequitur, rem, quod repetit, ... recipiat. **c improbare – anfechten**: LEX Ribv. 62,2 si quis in posterum hoc (*testamentum venditionis*) refragare vel -are voluerit. *absol.*: CHART. Sangall. A 486 p. 102,19 (a. 854/61) qui (*heres*) contra hanc traditionem venire aut -are voluerit. **2 obi. homines (mens: l.59): a fallere, decipere – täuschen, irreführen**: BERTH. WERD. narr. 3 ne forte opinantium -ta mens verum experiretur. **b mendacii, testimonii falsi convincere – der Lüge, Falschaussage überführen**: DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,13 interrogavit... rex... Albigaugenses... de persona testium, si quem illorum potuissent -are. METELL. exp. Hieros. 4490 si -retur *presbyter*, penas dignas pateretur.

2. falso v. falsus. **falsogradus v. *phalz(e)grav(i)us*.

falsus, -a, -um. *script. fass-: p.58,16. confunditur c. sal-: p.59,26. adde ALDH. virg. I 32 p. 271,12 (var. l.)*.

I adi.: **A sensu pass. i. q. non rectus, non verus, erroris plenus – falsch, unwahr, verkehrt, irrig**: **1 in univ.**: HRABAN. epist. 28 p. 444,28 pro nihilo aliorum opiniones -as deputo. ALFAN. premn. phys. 2,86 p. 44 erit -um (PG 40,573^B οὐκ... ἀληθές), quod ait: '*eqs.*' (Vulg. gen. 2,3). ALBERT.

M. metaph. 4,2,7 p. 185,17sq. 'omnia' esse -a, unum tamen esse -ius alio. *persaepe. v. et p.59,48*. -um est c. (*acc. c.*) *inf.*: GODESC. SAXO theol. 24 p. 345,17 omnino -issimum est reprobos baptizatos morte Christi redemptos <dicere>. ALFAN. premn. phys. 2,24 p. 29 -um est (PG 40,545^B ψευδός ἐστι) simile et dissimile non esse incorporei. *al. usu subst.*: ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 85,24 -a loqui. ALBERT. M. metaph. 4,2,7 p. 185,27sq. quin in -o sit -ius... et in vero verius. 4,4,1 p. 201,14 'quid' sit 'verum et -um (p. 1011^b, 25 ψευδός)'. summ. theol. I 6,25,4 p. 168,17 quod -issimum nihil haberet de vero. *persaepe. v. et p. 54,6*. **2 c. colore quodam:** **a mendosus, vitiosus – unkorrekt, fehlerhaft**: ANON. mus. La Fage 8,10 -us... ille (*cantus*) est, qui nullam regulam servans... in musica notari non potest. *ibid. al. v. et p.55,56.59.59,31. usu subst.: v. p.59,32*. **b mentitus, commenticius – erlogen, erdichtet, erfunden**: LEX Ribv. 51,2 si... -um (fassum *var. l.*) *testimonium* prae-buerint *testes* (BERTH. chron. B a. 1076 p. 243,14. *persaepe*). FORM. Senon. II add. 5,1 credere fabulas -as. THIETM. chron. 2,39 Dominus a -o crimine hanc (sc. *filiam imperatoris*) eripuit. *persaepe. v. et p.54,3. usu subst.*: LEG. Burgund. const. I 80^{tit.} de testibus -a referentibus et calumniantibus. HRABAN. carm. 10,7 hi (sc. *poetae antiqui*)... protulerant pomposis -a Camenis. *al. v. et p.59,58*. **c falsatus – gefälscht**: CONC. Karol. B I 27 p. 274,5 quae (*litterae*)... -issime (-issime, -ae *var. l.*) sunt comprobate. DIPL. Heinr. II. 190 ad destruendas in circuitu -as monetas. INNOC. III. registr. 1,235 p. 335,15 fiat collatio de -a bulla cum vera. *persaepe. v. et p.57,52. contra normam confectus – nicht vorschriftsmäßig hergestellt*: CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,19 (a. 1196) de -o pane duodecim denarios (sc. *componat homo*). CHART. Brand. A XXIII 3 p. 4,24 pannum... reprehensibilem et -um, lanam et fila -a consules per incendium consumere habent potestatem. **d ficticius, adulterinus – künstlich, nachgemacht**: HROTSV. Agn. 170 quae (*simulacra*) conformata metallo membrorum -am portant solummodo formam. ALBERT. M. summ. theol. I 6,25,4 p. 167,52 mendacium vocatur idolum, quod est -us deus. *al. usu subst.*: ALBERT. M. summ. theol. I 6,25,4 p. 168,60sq. figmentum -um quoddam dicitur. **e commutatus, transpositus – verfälscht, abgewandelt, 'versetzt' (t. t. mus.)**: IOH. GARL. introd. mus. 187^b (add. SW) -a musica est, quando de tono facimus semitonium et e converso. LAMB. mus. quadr. p. 258^a quae sit necessitas in musica regulari de -a musica seu de -a mutati-one. ELIAS SAL. mus. 2 p. 19^a qui litteris aliter uteretur, quam dictum fuerit, in vitium -ae musicae laberetur. *al. f fictus, simulatus, praetextus – scheinbar, erheuchelt, vorgeschützt, vorgegaukelt*: CONC. Karol. A 46^A,8 ne -o nomine et habitu existentes hypocrite inveniantur *monachi*. POETA SAXO 4,380 ora madent lacrimis -a inter gaudia veris. *saepius. usu subst.*: WALTHARIUS 243 noris (sc. *virgo*) me nihilum simulata mente locutum nec quicquam nebulae vel -i interfore crede. **g spurarius – unecht, Schein-**: ANNAL. Mosell. a. 792 (MGScript. XVI p. 498,26; s. VIII.^{ex}) ostensa... verno tempore -a annona... innumera multitudo, quam videre et tangere poterant, sed comedere nullus. ALBERT. M. animal. 1,277 quae (*costae*), quia breviantur continue... dicuntur costae -ae. **h fallax, vanus – trügerisch, eitel, nichtig**: CAND. FULD. Eigil. II 14,31 -a et fugitiva potestas saeculi pompiferi. ALFAN. premn. phys. 18,4 p. 97 hae (*delectationes*) quidem -ae (PG 40,677^C ψευδείς), aliae autem verae (sc. *sunt*). CARM. de Frid. I. imp. 2726 bellum instat, ne -e credite (sc. *Cremenses*) paci. *al. usu subst.*: THEODULF. carm. 71,25 livor edax, dolus et pellacia fallax (-i *var. l.*) praesulis a... sede removit eum (*Sintegaudum*). **i non authenticus, irritus – nicht verbürgt, ungültig**: CONC. Karol. A 24^B,7 -a nomina martirum, incertam confessorum memoriam nemo veneretur. 57^B p. 777,13 -os codices et a fidei sinceritate discordes in nullo usu lectionis habendos. *al. k inconveniens, pravus, malus – unangemessen, verwerflich, schlecht*: ALDH. virg. II 1993 virgo... consumptura piam -o sine crimine carnem. THEGAN. Ludow. 56 melius est iustum iudicium... exercere... quam -am pietatem sub obtentu religionis demonstrare. BERTH. chron. B a. 1078 p. 327,15 -a sua obstinatione pertinaces *optimates*. **l negativus – verneinend, negativ** (in

logica; usu subst.): EUGEN. VULG. syll. 21,10 dedicat hic (*amnis, i. hypothesis*) ... quadrifidus, quin abdicat omne, ... verum -umque sequestrans: *eqs.* (*v. notam ed.*).

B sensu act.: 1 *mendax, calumniosus* – *lügenrisch, verlogen, verleumderisch*: LEG. Burgund. Rom. 32^{ut}. de falsariis et -is testibus (Dipl. Heinr. IV. 353. *saepe*). THIETM. chron. 6,99 a -is murmuratoribus. ALBERT. M. metaph. 5,6,14 p. 297, 78sq. dicitur 'homo -us (*p. 1025^a, 2 ψευδής*)', ... quando fictor est ... orationum -arum. *al. v. et p. 50,39. pro nom. propr.:* TRAD. Teg. 61 (a. 1048/68) huius rei testes sunt: ... Gunthalm F-us, Meginhalm camerarius. *usu subst.:* WIPO prov. 35 -us in ore carit honore. 2 *falsarius, fraudulentus* – *fälschend, betrügerisch*: LEG. Wisig. 2,1,8 p. 56^a, 18 concinnatione -issima fictas quasi veredicas ... scripturas conficere. CAPIT. reg. Franc. 40,28 de -is monetariis requirendum est. CHART. civ. Ratisb. 69 p. 33,18 -os operarios et transgressores iuris ... accusare. *al.* 3 *vitians* – *verfälschend*: HRABAN. carm. 38,5 -a colorum pictura ostentans rerum non rite figuras. 4 *simulans, simulatorius* – *heuchlerisch, angeblich*: CONC. Karol. A 1 p. 2,22 qualiter populus christianus ... per -os sacerdotēs deceptus non pereat (CHART. Fuld. B 13 p. 23^a, 15. *al.*). WILLIB. Bonif. 6 p. 33,4 -i seducetes populum introduci sunt fratres (COZROH. praef. p. 1,31. *al.*). PAUL. DIAC. Lang. 4,34 p. 115 de morte Eleutherii -i imperatoris. *al. v. et p. 53,72.* 5 *subdolos* – *tückisch*: MAPPAE CLAVIC. 254 camerarum ... tectoria -o (*salso Pallad. 1,10,2*) humore dissolvit marina arena. 6 *errans, erroneus* – *irrend, fehlgehend*: LUP. FERR. epist. 116,3 nec spe nostra -i officiose sumus excepti. IDUNG. PRUF. dial. 2,521 -us (*sc. intellectus*) defendit enormitatem vestram (*sc. Cluniacensium*), verus in pugnat eam. ELIAS SAL. mus. 31 p. 61^a -a musica nihil aliud est quam -us musicus -a mugiens. -um esse i. q. *errare, falli* – *sich irren, fehlgehen, 'falsch liegen'*: LEG. Burgund. const. I 83,2 si ... -us fuerit in agnoscendo, rem, quam male agnovit, ... cogatur exsolvere. ANON. tab. p. 193,2 quicumque dixerunt, quod haec ars est ex ovis ... et similibus aliis talibus ..., -i sunt.

II subst. neutr. i. q. falsatio – *Fälschung*: LEX Raet. Cur. 9,15 si -um fecerit curialis et accusatus fuerit. CHART. Aquens. 48 l. 12 (s. XII^{ex}) si ... cause de furto vel -o ... emergerint. CHART. Salisb. II 587 p. 68,34 querela -i. *al.*

adv. false et falso. 1 *sensu pass.:* a *iniuria* – *fälschlicherweise, zu Unrecht*: ANNAL. regni Franc. a. 750 Hildericus ..., qui -e rex vocabatur, tonsoratus est (*sim.* ANNAL. Einh. a. 750 -o. *al.*). VITA Ludow. Pii 31 p. 388,15 aderant missi accusantes Ceadal, -o, ut post patuit, eo, quod *eqs.* GODESC. SAXO theol. 16 p. 243,24 ut -issime conicitur. ALBERT. M. animal. 16,139 id, quod sequitur ex ... vilibus principiis -o suppositis, est falsum omnino. *al.* b *iniuriose, illegitime* – *unberechtigt-terweise, widerrechtlich*: WILLIB. Bonif. 7 p. 37,20 quorum (*destructorum ecclesiarum*) alii ... -o se episcopatus gradu praetulerunt; alii *eqs.* CHART. Raitenh. 284 p. 229,12 (a. 1267) -o et contra iusticiam. *al.* c *perverse* – *auf verkehrte Weise*: RADBERT. corp. Dom. app. l. 61 illud facinus incurrunt *quidam* eo, quod -o credunt. d *fallaciter* – *trügerisch*: EINH. Karol. 8 p. 11,27 rex ... nec in prosperis -o blandienti fortunae adsentiri solebat. 2 *sensu act.:* a *mendaciter, calumniose* – *auf lügenrische, verleumderische Weise*: LEG. Wisig. 2,4,9 si ... testis ... -e (*falsa var. l.*) contra ingenuum ... testificare dinoscitur. b *improbe* – *unaufrichtig, unredlich*: THEGAN. Ludow. 44 p. 273,8 (rec. B2) tu (*sc. episcopus*) ... aut tunc aut nunc -o iudicasti. c *simulanter, specie* – *auf heuchlerische Weise, vorgeblich, zum Schein*: WIDUK. gest. 2,27 Immo, re vera nescio an -o, arma sumit contra regem. BERTH. chron. B a. 1079 p. 370,14 colloquium ... tam -o laudatum quam non observatum persentiscens rex *eqs. ibid. iterum.* RUP. TUIT. vict. 3,21 p. 107,4 semel et iterum -o dixit Pharaon: 'Peccavi *eqs.*' (*Vulg. exod. 9,27sq.*).

***falsusgradus** v. *phalz(e)grav(i)us.

***falterna** (fauce-), -ae f. (*orig. inc., ni corruptum est ex fel terrae; cf. ALPHITA I p. 278,17*) de planta fort. i. q. *Aristolochia* (L.) – *viell.:* Osterluzei (*cf. André, Plantes. p. 102; Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 394*): DYNAMID. Hippocr.

2,50 aristolochiae, id est -ae, hoc est raiae, genera sunt III, id est nodosa, longa et rotunda. TRACT. de aegr. cur. p. 325,16 ad idem (*sc. difficultatem mingendi*) herbam fauc-am pistilabis.

***faltestalium, *faltistodium** v. *faldestolium.

5 ***falvedo**, -inis f. (*falvus) color fulvus, flavus, gilvus – rotgelbe, gelbbraune Farbe, Falbheit: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,22 tendunt (*sc. quidam falconum gentium peregrinorum*) ad -em ... cum margine simili.

10 ***falvus**, -a, -um. (*germ. falwa, theod. vet. falo; cf. Stotz, Handb. 1,III § 8.5; Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2. p. 106sq.; Graff, Sprachsch. III. p. 468*) fulvus, flavus, gilvus – rotgelb, gelbbraun, falb: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,15 avium ... quedam sunt albe, ... quedam -e seu terrestris coloris. 2 p. 129,23 -i (*sc. falcones gentiles peregrini*) aut sunt simpliciter -i et absolute ... aut *eqs.* p. 130,26 plume ..., que sunt circa aures, debent esse -e. *ibid. al.*

15 **falx**, falcis f. (*m.:* AETHICUS p. 133,11) 1 de instrumento fere ad agri culturam adhibito (*usu milit.:* l. 22; chirurg. l. 25): a δρεπανον, culter (messorius) – Sichel, Sense,

20 (Ernte-)Messer: a proprie: HRABAN. univ. 22,14 p. 611^C -x est, qua arbores putantur et vites. METELL. exp. Hieros. 3,63 turres, baliste, ... -x, ... funde per castra parantur habunde. HERBORD. Ott. 1,33 cum ... mature ... segetes ... -em postulerent *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,16 p. 128^F fistulae ... penetrantes non sanantur nisi cum ... extractione cum -e. ALBERT. M. animal. 5,28 avis aquatica ... habet rostrum dentatum, sicut dentata est -x messorum. *persaepe. pro symbolo humilitatis et correptionis:* CAES. HEIST. mirac. I 4,61 p. 227, 17 domine abbas, date mihi (*sc. abbati*) -em, et ego dabo vobis curvum baculum (*v. notam ed.*).

25 30 **β in imag.:** CONC. Karol. A 21 p. 180,1 ut linguarum -bus detruncata marcescant fructa. WALTHARIUS 1274 carpisti florem mucronis -e tenellum. ANNAL. Zwif. II a. 1201 (vs.) litem finisset Conradus, nisi mors hunc -e tulisset. *saepe. γ alleg.:* HRABAN. univ. 22,14 p. 611^C -es ... praedicationes sunt sanctorum superflua auferentes ...; item -es succisio est carnis per mortem. δ per compar.:

35 ALBERT. M. animal. 12,210 ut -e dentium inferiorum abscondatur cibus. ε meton. de agri mensura i. q. *diaeta, iugerum* – 'Tagwerk', 'Morgen' (Landes): DIPL. Merov. II 30 p. 132,36 (spur. a. 704/06) dono ... mansionarium cum ... prato ... ad -es III *eqs.* CHART. Bern. II 34 (a. 1223) fratribus ... pratum ad quinque -es ... concessimus excolendum. CHART. Helv. arb. 29 p. 50,20 curia ... obtinebit prata duodecim -ium in publicis pascuis. *al.* b ?*rastrum* – ?*Hacke*: CHART. Livon. A 248 p. 323,1 (a. 1253) quas (*terras*) coluerunt fratres unco vel -e, qui vikete dicitur. 2 *anat. de articulo cruris equini formae* – *is exhibenti fort. i. q. genu* – *viell.:* KNIE: IORDAN. RUFF. equ. p. 18,2 -es curvas et amplas obtineat (*sc. equus*) cervinas. p. 66,11 -x equi diversis occasionibus laeditur ex percussione. *ibid. al.*

40 45 50 ***falzigravis** sim. v. *phalz(e)grav(i)us.

fama, -ae f. c. gen. *inhaerentiae*: p. 61,34. *usu plur.:* l. 55. I sermo (*publicus*), auditio – das (öffentliche) Reden, das Hörensagen: A in univ.:

VITA Liutg. I 20 quod ... gloriosas de se -as semper timuerit. HROTSV. gest. 84 proles ... regis ... -a cunctis fuerat bene nota. CHART. Bund. 465 p. 357,1 sicut -a publica predicatur (CHART. Westph. VII 1677 p. 767,42. *al.*). CHART. Tirol. 826 p. 244,27 per communem -am hominum. *al.* B c. colore quodam: 1 *opinio communis* – *öffentliche Meinung*: IOH. CANAP. Adalb. A 8 augustus (*sc. Otto secundus*) ..., ut -a meminit, ... cesar christianissimus. CHART. Naumb. 321 p. 303,3 sanctimonialibus ... Deo devote servientibus, quemadmodum -a loquitur et opera testantur, ... contulimus III^{or} mansos (*sim.* 326 p. 309,16). CHART. Hall. 183 ne ... -e immutatione factum nostrum in irritum revoce-

60 65 70 tur. 2 *infamatio, criminatio* – *üble Nachrede, Beschuldigung* (*usu iur.:* cf. HRG II. p. 1856sq.; Dt. Rechtswb. VIII. p. 1258sq.). CONST. imp. II 284,9 (a. 1224) si aufugit (*sc. homicida*) et -a publica, que vulgo loimunt dicitur, exstiterit. 443, 5 nos ... lantgravius secundum -am spoliatoris, que in vulgari lumunt dicitur, ... conquerenti faciemus plenam iusticiam exhiberi. 3 *traditio* (*celebrans*), *memoria* – (*rühmende*) Über-

lieferung, Sage, Legende: ALDH. virg. II 1338 Neptunus -a dictus regnator aquarum *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 14,9 ex quo (*amne Mogoin*), ut -a sonat, Mogontia dicta est. POETA SAXO 4,214 -a solet veterum quicquam si dicere verum. WIDUK. gest. 3,74 p. 151,15 *piam* -am super his (*sc. Mathilda et Bernhardo*) nemo nos vituperet prodidisse. *al.* 4 *notitia, nuntius* - *Kunde, Nachricht*: WALTHARIUS 170 venerat ... satrapae certissima -a quandam ... resistere gentem. DIPL. Otton. III. 352 p. 782,2 matrona ... audita nostri adventus -a ... nobis venit obviam. THIETM. chron. 2,29 hac de -a miserabili imperator turbatus ... nuncios misit. EPIST. Meginh. 31 gratiosa -a de te (*sc. fratre*) per ... nuncium affectus sum. *persaepe. communicatio, nota* - *Metteilung, Vermerk*: CHART. Old. II 85 p. 32,18 (a. 1243) noverint omnes ... quod ... dissensio ... secundum -am subscriptam perpetua terminatione sopita est. 5 *rumor* - *Gerede, Gerücht*: a *sensu pass.*: EINH. Karol. 19 p. 25,11 acsi de eis (*sc. filiabus Karoli*) nulla umquam alicuius probri suspicio exorta vel -a dispersa fuisset. CONC. Karol. B II 1A,3 ne suspicio ... et nequissima -a de uxore ... regia inexaminata ... maneret. METELL. exp. Hieros. 5,604 princeps ... convolat in vana sibi prodita prelia -a. *persaepe.* b *sensu act.* (*interdum fere per prosop.* [*Fama*'], e. g. l. 25,27): HINC. divort. 3 p. 130,10 de his, quae vulgante -a per laicorum ... ora audieram. RUOTG. Brun. 46 cum ... hoc per omnem ... populum -a nimis odiosa dispergeret. CARM. de Frid. I. imp. 2065 dum regales narraret -a cohortes appropriare. CONST. imp. II 253 p. 352,19 quod ... dissimulari diutius -a preambula non permittit. *persaepe.*

II *existimatio, nomen* - *Ruf, Name*: A *in univ.* (*iur. de infamato*: l.36): EIGIL Sturm. 14 p. 147,9 -a illius b o n a in universas provincias diffunditur (CAPIT. reg. Franc. 82,4. *al.*). CAPIT. episc. I p. 37,9 ut ... -am m a l a m a populo nullus eorum (*presbyterorum*) incurrat (CAPIT. reg. Franc. 180,19). CONC. Karol. B I 11,69 purgant (*sc. vir et mulier*) legaliter -am suę opinionis et sumpto utantur coniugio. CAPIT. reg. Franc. 279^F ut ... quatuor mensium dilatio ad -am suam purgandam illi (*presbytero*) concedatur. IDUNG. PRUF. dial. 2,345 abbas ... magnae benivolentiae -am habet. *persaepe.* adde: CONSUE. Marb. 288 ut ... hospes ... susceptum se esse sentiat et inde bonum nomen et bonam -am reportet. *suspicio* - *Verdacht*: WIPO gest. 2 p. 17,29 nos ... in -am, (*sic May*, infamia K, infamiam P) ignaviae et invidiae incidemus. B *existimatio bona* - *guter Ruf, Ansehen*: 1 *spectat ad integritatem*: IDUNG. PRUF. argum. 948 ut presbiteri ... diligentissime -am suam custodiant. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,15 nec te (*sc. ducem*) ab hoc facto propriae -ae revocavit honestas nec carnis ... affinitas. CONST. imp. II 109 p. 141,34 revocamus ... constitutionem ... universos (*studentes*) ... restituentes ... suo statui atque -e remittendo infamiam omnem (*item* 110 p. 142,28). *persaepe.* 2 *spectat ad celebritatem*: ARBEQ Corb. 5 coepit ... longe lateque -a eius crescere. LIUTG. Greg. 3 qui (*adulatores*) -am sancti viri ... obfuscare ... conati sunt apud regem. WIPO gest. 6 p. 28,12 -a eius (*regis*) vires de virtutibus sumpsit. *persaepe.* C *gloria* - (*Nach-*) *Ruhm*: WALAHFR. Mamm. 26,21 ad tanti laudem -amque patroni quaedam pauca libet veterum componere gestis. CHRON. Pol. 1,7 p. 24,20 -am perpetuam ac triumphalem victoriam acquiritis (*sc. milites*). CARM. de Frid. I. imp. 2390 gens ... Romana volens per secula -am ... durare sui cum laude triumphi. *persaepe.* *dignitas, virtus* - *Würde, Tapferkeit*: CHRON. Pol. 3,26 p. 163,13 malebant *pagani*, ut cum -a se defendentes quam collum extendentes cum ignavia morerentur.

famatus, -a, -um. 1 *illustris, nobilis* - *namhaft, bekannt*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 375^A quod (*diamargariton frigidum*) descriptum non reperitur apud aliquem doctorem -um. 2 *celebratus* - *gepriesen, gerühmt*: WALAHFR. hort. 186 depellere febres hoc (*sc. absinthii*) solet auxilium clara virtute probatum (gloss.: -um). THEOD. AMORB. Bened. I 8 p. 422,16 quod ... in mortuorum suscitatione ... eius (*abbatis*) -i fuistis (*sc. monachi*) intercessione.

**famegius*, -i m. (*ital. famiglia*; cf. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* II. p. 1592; Battaglia, *Dizionario*. V. p. 624) *ser-*

vus, mancipium - *Leibeigener*: CHART. Tirol. notar. I 42 (a. 1236) quod ipse (*Henricus*) habuit in dotem a ... uxore sua ... quadringentas libras den. Ver. ... et quatuor -os. *ibid. iterum.*

**famelicitas*, -atis f. (*famelicus*) *fames, esuries* - *Hunger, Hungerigkeit*: RUD. TRUD. gest. 6,8 cum de nuditate sua revestiti et de -e sua refocillati essent *monachi*.

famelicus (-mil-), -a, -um. c. gen. *obi.*: l. 19,25,26. 1 *sensu originario*: a *fame laborans, esuriens* - *hungrig, hungernd*: a *proprie*: ALDH. virg. I 38 p. 291,1 ille (*Apollonius*) tres sportulas ... tortellis refertas ... -ilicis vulgi turmis exhibuit. CONC. Karol. A 18 episcopi et abbates ... pauperes -os ... nutrire debent. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,13 falcones docendos ad riveram tenere minus macros et minus -os quam *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 3 p. 24,39 in stomacho -o, in homine, qui est valde -us, 'vilheizhungerich'. *saepe.* *usu subst.*: VITA Ioh. Gualb. 36 (MGScript. XXX p. 1088,20; a. 1092/1120) quod suos -os numquam Deus desereret. ANON. coit. 1,4,36 hic ... modus defeccionis contingit maxime ... -is. *al.* β *in imag.*: WILLIB. Bonif. 5 p. 23,23 verbi Dei fame expulsa -ilicam (-am *var. l.*) paganicae superstitionis multitudinem aeternae praedicationis reficit pabulo. COSMAS chron. 2,23 p. 116,26 das (*sc. Otto*) baculum et anulum episcopalem -o cani. γ *translate i. q. cupidus* - *begierig, verlangend (nach)*: CHART. Steph. Wirz. 57 (a. 1114) ego Hartwigus lucis perpetue qualiscumque -us duas vineas ... ad altare sancti Petri ... delegavi. RYCCARD. chron. a. 1224 p. 113³,34 (epist. imp.) ut ieiunii (*sic*) et -i doctrinarum ... inveniant, unde ipsorum aviditatibus satisfiat. *al.* b *ad fame laborantes pertinens* - *Hungerleider*: CHRON. Reinh. a. 1190 p. 544,40 equos ... commederunt (*sic*; *sc. milites*) et de sellis suis ... -as instaurantes delicias assandis ... carnibus ... igniculos composuerunt. c *fame effectus* - *durch Hunger herbeigeführt, Hunger* -: GISLEB. MONT. chron. 116 p. 176,10 comes ... sciens hostibus ... victualia deficere ... archiepiscopo nil certitudinis respondebat, ut sic eum ... posset ... in cladem -am perducere. 2 *per confusionem* c. **famellus, famulus i. q. servus, minister* - *Diener, Bediensteter*: ADAM gest. 4,30 (codd. A1,2) qui (*Tadico*) propter ventris amorem domi -us esse maluit quam foris apostolus. CHART. Steph. Wirz. 92 ego Adelbertus qualiscumque -us ... Eistaten-sis episcopi vineam ... ad altare sancti Petri ... delegavi (cf. 151 famulus; *sed cf. l.25*).

**famella*, -ae f. (*famula*) *serva, ancilla* - *Dienerin, Magd*: HROTSV. Pel. 4 Pelagi, ... respice Hrotsvitham ... missellam, me, tibi subiectam devota mente -am. Mar. 156 reddidit ... dominae lasciva -a ... iactum servili murmure verbum: 'eqs.' *ibid. al.*

**famellus* (-elus), -i m. (*famulus*) *servus* - *Diener*: HROTSV. Pel. 387 caput abscisum Christi sumpserit *personae* -i (-eli *var. l.*). Bas. 119 tu (*sc. filia*) lascivi fervesces amore -i. CHRON. Salern. 28 p. 31,6 cum ... eum (*sc. indumentum*) deferisset ... quidam eius (*principis*) -us. *al.*

famen, -inis n. c. gen. *inhaerentiae*: p.63,8. *confunditur* c. *flamen*: p.63,8,28.

1 *de actione fandi i. q. locutio, eloquium* - *das Reden, Sprechen*: a *in univ.*: ERMENR. Sval. hymn. 2,1 oris qui -e undique colligit ... populos. VULF. carm. 7 (MGPoet. III p. 609) non opus, ut nostri decorentur *carmina* -e verbi. EPITAPH. var. II 55,6 -e mellifluus (*sc. abbas*). CONR. EBERB. exord. 5,12 l. 239 quousque facto mane ... episcopus ... -is officium restituat. *al.* de *actione scribendi*: VITA Burch. Wirz. 1 datur nobis licentia -is servato ductu catholice narrationis. b *spectat ad facultatem loquendi*: WOLFHARD. Waldb. 4,6 si dispositione superna gratissimum directi ... -is donum percipere mereretur *mutus*. CARM. de Godeh. 19 (MGScript. XI p. 221) cecus lumine, mutus -e ... reparatur. c *spectat ad eloquentiam*: VITA Landel. Laub. 95 quem (*Landelinum*) pater ... insignit -e vocis. 2 *de modo fandi*: a *elocutio, dictio* - *Ausdrucksweise, Stil*: ALDH. carm. eccl. 4,12,10 qui (*Thaddeus*) ... unum f a c u n d o -e biblum edidit (virg. II 684). EKKH. IV. bened. I 42,19 urbs illa mage rustica -e (gloss.: loquela) villa (gloss.: erat). CARM. satir. prol. 6 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 180) nobilitas ... , Heidenrice (gloss.: comes), tui regali -e pol-

[Wellhausen]

lens. *al. expressius i. q. dictio elegans, facundia* – gewählter Stil, wohlgesetzte Rede: ARBEO Corb. prol. p. 188,17 –e (i. e. -is, sermonis *ed.*) fructus ... in prohemio pie recuso, pater, ut hoc, quod iusseras, a me queat fieri. **b lingua** – Sprache: CARM. biblioth. 6,2,68 Origenis, ... expositor Graecali –e promptus. **3 de effectu fandi:** **a verbum** – Wort (fere *usu plur.*): **a in univ.**: ALDH. ad Acirc. 111,80 auscultate mei credentes –a (flamina *var. l.*) verbi. HRABAN. *carm.* 39,95,4 nec adiuuant solatia, patris et matris –a. SALOM. III. *carm.* 1,2,19 cum mutua –a famur. EGBERT. *fec. rat.* 1,260 cursim currendo concurrunt –a multa. *saepe*. **spectat ad verbum Dei (interdum subaudito flamen, e. g. l. 15):** WANDALB. *martyr. alloc.* 13 illi (parentes) ... vivifico –e pleni, ... monitis caelitus acti venturum Dominum ... edocuerunt. CARM. *Cent.* 16,56 afflatus Iohannes –e sancto. STEPH. LEOD. *Lamb. proem.* (MGMer. VI p. 386,18) –e cuncta iubet Dominus. CARM. *imag.* 23^h,3,2 Marcus divini Petro narrante repletus –is. **al. β nomen** – Name: CARUS Clem. 54 que (urbs) Mediomatricum perprisco –e fertur. **b dictum, enuntiatum, sententia** – Aussage, (Aus-)Spruch: **a in univ.**: ALDH. *virg.* II 1641 quis tanto studio geminarum (sc. veteris et novi) –a legum ... rimari nititur ... ceu *eqs.* FROUM. *carm.* 25,7 his (scriptis) magis insistas (sc. domina), cupias quam –a (foemina *var. l.*) iocis. EKKEH. IV. *bened.* I 27,17 senibus ludet, vatum qui –a nudet, (gloss.: oracula pandat). **al. β consilium** – Rat: THIETM. *chron.* 8,31 Bolizlavus ... eam (Rusciam) grandi exercitu peciit multumque ei nostro –e nocuit. **γ praeceptum, iussum** – Anweisung, Befehl: PAUL. DIAC. *carm.* 35,16 flaminibus ... ipsis –a (flamina p. corr. C) sancta dabat Arichis. THIETM. *chron.* 2,32 p. 78,20 quamdiu hic conversari debeo, sine tali (sc. capellano ad heredem eligendi) –e (iuvamine CHRON. Thietm.), si licet, degere concupisco (sc. praesul). **al. δ rogatio, postulatio** – Bitte, Forderung: CHART. *Mog. A II* 54 p. 104,22 (a. 1144) canonicus ... omnem ... fratris hereditatem iusto exegit –e et ... tandem recepit (inde I 385 p. 291,1 [spur.]). ERINH. Heimer. 412 sua (sc. comitis) presul –a sprexit. **c verba, textus** – Wortlaut, Text: ALDH. *virg.* II 1168 stupuerunt ... magistri virginis ingenium biblorum –e fultum. HRABAN. *carm.* 38,13 haec (scriptura pia) facie verum monstrat et –e verum et sensu verum. EPITAPH. *var.* II 13,8 clamitet hunc (Heinricum) luctus Hieremiae –e fusus. **al. d oratio** – Rede: **a in univ.**: EINH. (?) Marc. et Petr. II 91,3 martyres ... tali furibundos compellabant –e: ‘eqs.’ ERINH. Heimer. 504 debachari cepit famulus cum –e tali: ‘eqs.’ **β alloquium, consolatio** – Ansprache, Zuspruch: THIETM. *chron.* 5 prol. 15 demulcens Heinricus socios iocundo –e cunctos, 8,23 cum is, qui se iugiter considerat, sine –e bono nil valeat. VITA Godefr. *Cap.* II 209 neque solamen subtraxit (sc. praedux famulis) dulceque –n. **γ sermo (sanctus)** – Predigt: CARM. Sangall. I 5,17 peste ... vacuas emundans (sc. Gallus) –e terras. RHYTHM. 118,8,1 a predicto patriarcha usque Christi –a quadraginta quattuor anni fiunt duo milia. VITA Landel. *Laub.* 93 Cameracensem ... ecclesiam Autbertus ... servabat sceptro, decorabat –e sancto. **al. δ precatio** – Gebet: CARM. *libr.* II 15,7 meme (sc. Ercanberhto) pro misero supplex tua –a funde, quisquis *eqs.* **e praeceptio, regula** – Vorschrift, Regel: ALCUIN. *carm.* 90,23,4 turba monachorum celebrat te (sc. Benedictum) ... quorum vita fuit –e scripta tuo. **f traditio, fama** – Überlieferung, Sage: ALDH. ad Acirc. 16,1 Taumantis proles priscorum –e fingor (sc. Iris). **4 de instrumento fandi i. q. vox** – Stimme: CARM. *imag.* 23^h,2,1 avia terribili perstringit –e (voce 23^h,1,3) Marcus, scribitur et species inde leonis ei.

fames vel rarius famis, –is f. *usu plur.*: l. 70. c. gen. *explicativo*: p. 64,40. *metr.* fā: l. 68. *al. acc. confunditur c.*: famam: p. 64,32.40. famen: p. 64,1.9.

esuries, λιμός – Hunger: **1 proprie:** **a in univ.**: CONC. Karol. A 19^G,4 ut nullus ex mancipiis ... –e moriatur. HYMN. Hraban. 3,57 –em depellat (sc. Deus), morbos simul auferat omnes. ENGELH. LANGH. Hildeg. (NArch. 6. 1881. p. 517,35) –es crebras et gravissimas patior. FRID. II. IMP. *art. ven.* 2 p. 209,24 oportet ... ipsum (falconem) ... ad maiorem –em conducere. ALBERT. M. *animal.* 13,83 illi, qui inordinatum habent

appetitum, famen dicuntur pati caninam. *persaepe*. **b spectat ad defectum cibi:** FROTH. *epist.* 32 p. 298,5 cum ... inopiam –is ... ob ariditatem segetum ... perpassi fuerimus. *EPIST. var.* II suppl. 10 p. 635,11 –is ... inaudita penuria per omnem nostram crassatur regionem. *al. expressius i. q. inopia* – Hungersnot: GODESC. SAXO *theol.* 23 p. 336,17 quae (mulier) ... filium suum tempore –is comedit. AGIUS *epic.* *Hath.* 254 –es arva presserat attigua. LIUTPR. *antap.* 5,2 cometa apparuit ... subsecuturam non multo post –em (famen *var. l.*) portendens. **10 WIDUK. gest. 2,26 hiemem ... secuta est –es *validissima* (VITA Meinw. 151 valida. *persaepe*). *persaepe*. **c spectat ad detractationem alimoniae:** THIETM. *chron.* 2,8 rex ... facta ... longa concertatione tandem grandi –e filium ... pacem petere coegit. *EPIST. Hann.* 40 p. 84,27 quomodo convenit, ... ut tibi (sc. praesuli) volentem vivere ipse (cellerarius) enecet –e? **15 FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 172,16 per macrifactionem et per –em doceantur falcones facilius assuefieri cum hominibus. *al. abund.*: ALDH. *virg.* I 35 p. 277,14 genitor ... filium ... –is inedia macerandum includit. **d spectat ad recusationem edendi:** ADAM *gest.* 2,40 uxor ... post mortem viri –e inediaque miserabiliter vitam consumpsit. *CHRON. Erf. min.* p. 664, 17 hereticus ... se ipsum –e et inedia ... nequaquam volens cibum accipere interfecit. *ieiunium* – das Fasten: AMALAR. *off.* 2,19,2 casula ... debet significare opera, quae pertinent ad omnes (sc. clericos); haec sunt enim –es, sitis, vigiliae *eqs.* **e spectat ad immoderatam edendi voluntatem i. q. voracitas, gula** – Gefräßigkeit, Völlerei: EKKEH. IV. *bened.* I 16,15 gloria vana, –es (gloss.: gula), sitis auri stant furie tres. **2 in imag. et alleg.:** HRABAN. *univ.* 22,1 p. 593^A –es egestas fidei et assumptio verbi divini in evangelio. IOH. CANAP. *Adalb.* A 1 p. 126,12 quae (uxor) audiendo verba vite plus sitivit et eadem operando –em (famam p. corr. *ls*) non explevit. *v. et p.* 62,19. **3 translate:** **a desiderium, cupiditas** – das Verlangen, Gier: PAUL. DIAC. *carm.* 6,74 mentis pellitur atra –es. WALTHARIUS 857 o ... –es, insatiatus habendi gurgis avaritiae. MANEG. c. Wolfh. 8 p. 58,27 naturali –e torqueri ceperunt (sc. philosophi gentiles) et ... in inquirenda natura rerum ... occupati *eqs.* **al. b paupertas, egestas** – Armut, Dürftigkeit: ALCUIN. *Willibr.* 1,8 (MGMer. VII p. 123,7) quo ... necessarium antiquam ignorantiae –em (famam *var. l.*) depellere perspexerat vir Dei.****

***famesco**, –ere, (fames) c. acc.: l. 58. *partic. praes. usu adi.*: l. 50. *al.; subst.*: l. 47. 51.

1 intrans.: **a famelicum fieri** – hungrig werden: FRID. II. IMP. *art. ven.* 2 p. 173,3 quod –at falco plus et plus et ... ad maciem deveniat. **b famelicum esse, fame laborare** – hungrig sein, hungern: **a in univ.**: VITA Wilh. Hirs. 2,7 (vs.; AnzDtMA. 2. 1833. p. 71; s. XII.) saciata est panibus ... turba –entum. ALBERT. M. *animal.* 5,39 –it et non saturatur (sc. femina polypi sedens super ova). *Matth.* 12,1 p. 367,69 ‘abiit Iesus’, antequam cibum ... sumeret, ut –entes discipulos relinqueret. THOM. TUSC. *gest.* p. 490,30 nimium –ente superfluum cibum sumptus nauseam generare probatur. **al. β famem sentire** – Hunger empfinden: ALBERT. M. *anim.* 2,1,10 p. 79,21 cum omnia animalia –ant et sitiunt, omnia animalia habent appetitum naturalem eorum, quae alunt. **2 trans. i. q. esurire** – hungern (nach; in *imag.*): HONOR. III. *registr.* 98 p. 71,11 inimicitie ... adeo succreverunt, quod ... altera (sc. pars) alterius sanguinem sitiāt et carnem in morte –at.

famfaluca v. pompholyx.

[famia v. infamia: BENED. ANDR. *chron.* p. 137,12.]

famidicus, –i m. *famigerator, delator* – Zuträger von Neuigkeiten, Informant: EKKEH. IV. *cas.* 36 p. 84,7 interrogat ... episcopus ... ubinam ... moraretur suus –us; sic enim hominem nominare erat solitus nova semper ... sibi clam adportantem.

famidus, –a, –um. *famelicus, esuriens* – hungrig, hungrnd (*usu subst.*): FLOR. LUGD. *carm.* 23,14 ceu si quis ... –o gratas vertat ab ore dapes. CHART. *episc.* Wirz. III 1 p. 6,25 qui (presbyter) ... pauperes quosque et debiles, scabidos, –os (corr. ex fabidos) ... querat et colligat (inde CHART. Steph. Wirz. 12 p. 19,2 [spur.]).

***famiger**, –era, –erum. (fama et gerere) *glorians, cele-*

[Wellhausen]

brans – rühmend, verherrlichend: ALCUIN. carm. 104,6,2 urbibus egregiis ... -ae laudes ... super astra volant. Wellhausen familia, -ae f. script. et form.: -mm-: CHART. Turic. 212 p. 103,14. -mul-: p. 66,23,67,64. -le(a): p. 67,16. gen. sg. -as: l. 42,46. al. nom. et acc. pl. -a: p. 66,30,32,68,16. plur. pro sing.: p. 66,25. metr. fami-: p. 68,11.

I strictius de societate familiarium i. q. οἰκία, domus – Familie, Haushalt (de re v. HRG I. p. 1067sq.; H. Fichtenau, Lebensordnungen des 10. Jhs. 1984. p. 1135sq.): A spectat ad personas uno patri vel patrono domus obnoxias i. q. domesticus, famulitium, corpus famulantium (ancillarum, casariorum), clientela – Hausgenossenschaft, Dienerschaft (Mägde, Knechte), 'Ingesinde' (de re cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 223): 1 in univ.: LEG. Wisig. 4,5,1 p. 196,28 flagellandi ... eos (filios), quamdiu sunt in -a constituti, ... potestas manebit (sc. parentibus). DIPL. Karoli M. 188 p. 253,7 pro nobis et filiis ac filiabus nostris seu cuncta -a domus nostre et omni populo gentis nostrae (sc. orare). ALBERT. M. sacram. 253 p. 166,40 secundum quam (disciplinam oeconomiam) unum est caput -ae unius et non plura. saepe. 2 praevalet respectu sectantium, comitantium i. q. comitatus – Begleitung, Gefolgschaft: a gener.: VITA Wandr. 5 (MGMer. V p. 15,18) pergens itinere cum thoro et -a plurima. CONST. imp. II 116,21 p. 155,32 in ... colloquio ... studeas (sc. archiepiscopus) interesse cum moderata -a veniendo. ALEX. MIN. apoc. 14,11 p. 306,22 (add. cod. C) pauca circumdatus (sc. rex) -a (ex EINH. Karol. 1 famulos ... paucae numerositatis habebat). de diabolum comitante turba: CONVERS. Afrae 6 p. 58,10 quid tibi (sc. episcopo) cum ancillis meis (sc. diaboli), quas ego semper in mea -a habui? b milit. de cohorte ('Gefolgsmannschaft'): LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,14 cum quidam illorum (sc. in exercitum vocatorum) laborandis agris studentes ... nec vicesimam quidem partem suae secum ducunt. ANNAL. Pegav. praef. p. 235,16 barbari ... secundum ordinem -arum suarum (sc. defuncti Wolfi) ... strictis gladiis circa feretrum discurrebant (de re cf. H. Mitteis, SB-Münch. 1950/VIII. p. 16sq.). de laxis ('Tross'): STATUT. ord. Teut. p. 98,26 de bestiis et -a magistri. p. 106,15 ad officium preceptoris pertinet pecunia ... omnes fratres ... et eorum -a domi manentes: cameli, somarii, currus, sclavi, artifices eqs. p. 115,12. 3 locut.: a mater -as i. q. domina – Hausfrau, -herrin: VITA Liutb. 8 ut ... a cunctis utriusque sexus domesticis amoris gratia pro matre colebatur -as. VITA Meinw. 147 p. 78,22 intrans occulte ... matremfamilias ... submurmurare audivit. 149 p. 79,2. b pater -as i. q. dominus – Hausvater, -herr: ARBEO Emm. 37 in conspectu patris -ae (patrisfamilias var. l.). GESTA Halb. p. 118,5 patresfamilias. BERTH. RATISB. serm. 19 p. 101,13sq. qui habet -am, ... de illa reddet rationem, sive sit episcopus ... vel pater -as, de filiis et -a sua. al. de filio ('Sohn des Hauses'): CHART. Bern. I 5,131 p. 520,34 (c. 1217) si filius -as in potestate patris vel matris existens sine ipsorum consilio contraat.

B spectat ad personas in dominatione, possessione vel potestate cuiuscumque domini fundi constitutas i. q. conservitium, corpus servientium, familiares cortis, ambacti, homines domestici – Dienstgenossenschaft, Dienstmansschaft, Hofgesinde, (Eigen-)Leute (t. t. in re feudali; de re v. K. Kroeschell, Haus und Herrschaft im frühen dt. Recht [Göttinger Rechtswissenschaftl. Studien LXX]. 1968. p. 295sq.): 1 de societate ad cortem (tam saecularis quam ecclesiastici possessoris) pertinente ('Hofgenossenschaft'; de re cf. P. Dollinger, Der bayerische Bauernstand. 1982. p. 226sq. et passim; v. ind.): a praevalet respectu ordinis, conditionis, dignitatis: a in univ.: DIPL. Otton. III. 33 p. 433,7 qualiter ipsi (imperatores) ... coenobia ... omnemque -am servilem et ingenuam illo pertinentem sub ... immunitatem susciperent. CHART. Ger. Col. 82 p. 81,27 homines, qui vulgariter 'vriehigeisch', id est libera -a, dicebantur (sim. CHART. Col. II 88 p. 96,11 'vriehig'). CHART. Salisb. II 749 p. 276,27 quod (castrum) ... archiepiscopus ... emit cum omnibus attinenciis ... et cum omni -a superiore et inferiore omni. saepe. adde: CHRON. Ebersh. 3 p. 433,35 his (sc. dictis) ... curtibus subiecta -a trifarie secernitur: prima ministerialis, que etiam militaris directa

dicatur, adeo nobilis et bellicosa, ut ... libere conditioni comparetur; secunda ... censualis et obediens, permagnifica et sui iuris contenta; tertia ... est, que servilis et censualis dicitur. b de ministerialibus, militibus ('Ministerialen', 'Ritter'): OTTO FRISING. chron. 7,8 p. 318,13 Sigehardus comes a -a principum, qui ministeriales dicuntur ... occisus est. CHART. episc. Hild. III 410 p. 194,4 hoc (sc. sacramenta recipere) predictorum militarium -a cum aliis plebeis ... observabit. CHART. Stir. I 344 p. 331,30 excepta militari -a. DIPL. Karoli M. 219 p. 294,7 (spur. s. XII^{ex}) nullum de militari -a ... dampnet advocatus; ... qui militares vel alio nomine ministeriales optimo iure perfruantur. γ de litis q. d. ('Halbfreie', 'Liten'): DIPL. Ludow. Germ. 93 p. 135,14 triginta (sc. mansos) ... cum -is sexaginta, quae ... lazi (i. liti, q. d.; cf. Abd. Wb. V. p. 655 s. v. ²laz; de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 1348sq.) dicuntur. CHART. Hersf. 35 p. 62,22sq. quicquid ... habeo in villa ... et -as XXX, XV <d>e litis et XV de servis et illis XXX -is XXX huobunnas (sc. donamus). THANGM. Bernw. 8 p. 761,33 ut triginta vel plures praecipuos curtiles cum litorum ac colonorum -is ... compararet. saepe. δ de mancipiis, servis, censuilibus, oboedientibus ('Leibeigene', 'Hörige'): TRAD. Scheftl. 10 p. 15,16 (c. 782) cum omni -a servorum et ancillarum. FORMA mon. Sangall. 29,2 domus -uliae, quae cum servitio adveniret (de re cf. B. Bischoff, Mittelalt. Stud. I. 1966. p. 47). 25 WIDUK. gest. 3,30 ut ... sui (sc. Ernusti) iuris -as supra millesimum numerum captivassent Avars. CHART. Osn. I 138 p. 118,35 tradidit ... libertus ... churtim ... et insuper septem -as ... censum solventes. persaepe. plur. neutr. per analogiam ad mancipia formatum, ut vid.: COD. Karol. 59 p. 585,13 Greci ... emebant ipsa -a et ... per eosdem Langobardos ipsa suscipiebant mancipia. p. 585,21. LEO III. epist. 6 p. 97,1 in qua (insula) -a et peculia Neapolitanorum non parva invenerunt Mauri. ε de mercenariis ('Tagelöhner'): CHART. select. Waitz 16 p. 38,23 (dipl. Heinr. V.) si alicuius canonici serviens, proprius vel precio conductus, qui in cotidiana sua -a et in convictu suo sit, aliquid ... peccaverit eqs. CHART. Xant. 183 siquis contra ... illos ... qui sunt cottidiana et certa -a canonicorum ... quicquam habuerit questionis eqs. al. ζ de -is divis: TRAD. Fuld. I 44,3 in villa, que Grozelfingen dicitur, una -a et semis. 44,16 -e VIII et dimidia. 44,26 -e XLIII et IV medie. al. b praevalet respectu sedis, habitationis, domesticitatis: a in univ.: ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,18 quorum (Columbani Gallique) -a tantis terrarum spatiis dirempta talis est, ut una sit. CHART. Burgel. 75 p. 93,25 ut secularis -a alodio sive curie deserviens recipiat ecclesiastica sacramenta. COD. Bald. app. p. 245,6 cum omni -a, servis ... et ancillis, tam curtilibus quam villanis. saepe. β expressius de -a foris habitante, extranea q. d.: EPIST. var. I 33,12 ut ... inutilia opera omittantur, quibus fratres ultra modum fatigantur et -ae foris disperirent. DIPL. Loth. I. 44 p. 134,5 super familias eorum (monachorum) intus vel foris sessas (inde DIPL. Otton. I. 120). al. in imag. (de membris sim. servientibus): BERTH. RATISB. serm. 19 p. 101,16 regat (sc. qui exteriorem -am non habet) ... sollicite interiorem, videlicet -am sensuum et membrorum, ne sit indisciplinata. γ de -a corti regali obnoxia: LEG. Wisig. 5,7,19 si de illis augeatur ... acies ... qui ex -is fisci per regias auctoritates libertatis gratiam meruerunt. HINCM. ord. pal. 381 ut ... omnes actores regis praescirent, ubi ... rex illo vel illo tempore ... manere debuisset ...; ne ... -a regalis per negligentiam ... opprimeretur (de re cf. notam ed.). DIPL. Otton. I. 391 p. 533,18 ea conditione, qua et nostra imperialis -a habet licentiam ... predia regalibus -is mutuo dandi. al. δ de -a in coenobio, ecclesia cohabitante (tam de clericis quam de laicis; 'Klosterfamilie', 'Gotteshausleute'): TRAD. Patav. 35 (a. 791/800) Aso et testes tota -a sancti Stephani. CONC. Merov. p. 114,23 ut -ae Dei leviori quam privatorum servi opere teneantur. GERH. AUGUST. Udalt. 2,10 ex -a episcopi ... similarius quidam eqs. (item de operariis [coenobii]: TRAD. Neocell. Frising. 41 testes ... de -a: ... Ekkehart coriarius, Chunrat pellifex eqs. persaepe). DIPL. Ludow. Germ. 74^a p. 108,7 (interp.) ut nullus iudex publicus ... in ... teloneo vel fredo de -is (famulis var. l.) ecclesie ... aliquid ius

habeat. *persaepe*. c *praevalente respectu iuris, ordinis* (de re cf. P. Dollinger, op. cit. [p. 65, 60] p. 35. 2275qq. et ind. s. v. 'Hofrechte'): TRAD. Welt. 14^a (c. 1040) quali (sc. lege) utuntur (sc. ii), qui in eiusdem ecclesie -a liberioris conditionis esse iudicantur. LEX fam. Worm. 438,7 l e x erit -e eqs. (438,9 ius erit -ae eqs. 438,11. *ibid.* al.). CHART. Nuremb. 70 p. 48,18 eas (*filias*) . . . ab omni iure censuali et beneficiario eximentes honestioris -e nostre ius eis dedimus (sc. *episcopus Bambergensis*). *persaepe*. adde: LEX fam. Worm. praef. cum consilio cleri et militum et totius -ae has iussi (sc. *Burchardus*) scribere leges. 2 de societate nobiliorum, primorum sim.: a in univ.: TRAD. Frising. 1093 (a. 937/57) cum consensu . . . nobilium virorum et totius principalitatis -e, clericorum atque laicorum (sim. 1227). 1123 commutationes . . . fieri decreverunt *episcopus et vir nobilis* . . . cum presentia testium nobilium ac canonicorum et -lae confirmatas. *saep*. b de magistratibus aulae i. q. *cohors, stipatio, satellites* - Gefolge, 'Entourage', Hofstaat: a spectat ad -am imperialem, regalem: RAHEW. gest. 3,33 p. 207,11 comes Ekkebertus . . . cum quibusdam aliis nobilibus et regalis -ae militibus. ARNOLD. LUB. chron. 5,26 p. 204,18 omnes meliores et ipsa imperatoris -a tota cum domno Conrado cancellario . . . iter . . . susceperunt. CHART. Aquens. 84 l. 13 (dipl. Heinr. VII.) de consensu tam militum quam ministerialium . . . necnon et tota imperii -a. CHART. Friburg. 54 (dipl. Heinr. VII.) cum de nostro (sc. regis) . . . sit comes consilio et de nostra sit -a. adde de -a curiae ducalis: CHART. Stir. II 375 p. 487,1 (a. 1239) qui (testes) sunt . . . capellanus noster, Heiricus scriba Stirie . . . Otto . . . camerarius et alii de -a curie nostre multi. *saepius*. b spectat ad -am papae (de re v. LexMA. IV. p. 256): ORD. canc. pap. 3,15 omnes illos excommunicationi subicimus, qui de curia nostra et -a nostra cum aliquo de curia nostra vel etiam cum quocunque extraneo . . . fecerint pactionem de dando . . . aliquid sibi. 6,4 tenebatur vicecancellarius sequi ipsum (*papam*) concomitantibus notariis omnibus tamquam peculiaris et specialis -a papae (ad *capellam papae* q. d. *alluditur*, quae illis temporibus etiam -a papae appellabatur).

II latius: A *universitas, communio, turba* - Gemeinschaft, Schar, 'Gesellschaft' (fere de hominibus): 1 in univ.: VITA Euch. 4 (MGMer. VII p. 48,16) domine princeps (i. Karolus M.) . . . suggestionem (sic) -ae tuae, plebis Aurelianorum, quaesomus, aspectum minacem ne aperias, sed libenter adimpleas postolata. WANDALB. Goar. 2,7 p. 51,1 Reginarius . . . cum . . . omnes Romanae nationis . . . homines . . . odio execraretur . . . ac, si quos forte ex eadem -a comprehendere potuisset, crudeliter nonnunquam afficeret. EPIST. Teg. I 81 propter famelicam -am et moribundam, quae cottidie confluit ad nos undique eqs. de rebus (personatis): EPIST. Meginh. 1 p. 192,15 generosa virtutum -a te . . . per ingenii acumen in curie suae principatum vocat. CARM. Bur. 75,2,8 sanguis aret, . . . minuntur gaudia, nos deterret iam senectus, morborum -a. 2 spectat ad communionem fidelium (Iudaeorum: l. 59): a de ecclesia universalis: LIBER diurn. 85 p. 104,8 ut . . . omnipotens (sc. Deus) . . . pauperem sublimaret . . . dispensatoremque suae constitueret -ae. HRABAN. univ. 7,2 p. 187^B iuxta allegoriam . . . -a Christi plebs est christiana, quae in sancta versatur ecclesia. HINCM. Remig. 28 p. 325,26 blasphemiam in Deum . . . caveamus studentes, ne aecclesiasticam -am crudeliter tractemus. ALBERT. M. sacram. 68 p. 47,26sq. in -a David triplex erat distinctio . . . ; ergo triplex debet esse distinctio in -a Christi respondens illi. ALEX. MIN. apoc. 4,7 p. 62,10 ut . . . iniustitiae germina in Dei -a crescere non permittat summus pontifex (16,15 p. 348,6). al. huc spectare vid.: ANSCAR. pigm. pag. 21 transfer, Domine, iniquitatem famulae humilis, (ALCUIN. [PL 101,536C] -ae huius) sub alarum tuarum umbra sperantis eqs. b de congregatione fidelium: MIRAC. Pirmin. 8 inimici privati sunt lumine oculorum, ut . . . discerent, quam tenebrosam cor contra -am Dei confessoris habent. RADBERT. corp. Dom. 12,68 prius . . . quam corpus consecratione fiat, oblatio sacerdotis est, sicut ipse confitetur vel cunctae -ae offerentium ea. THIETM. chron. 8,13 p. 508,27 tuam pauperem -am a summo pastore tibi commissam . . . custodi eqs. adde: CHART. archi-

ep. Magd. 324 p. 421,30 (a. 1167) ne confederatio . . . , que stabiliter facta est inter -am sancte Coloniensis et Magdeburgensis ecclesie, . . . possit dissolvi. 3 spectat ad sanctos: ALDH. virg. I 12 qui (sc. *natrix*) beatam caeli -am et almae civitatis municipis lugubriter conturbavit. ANNAL. Quedl. a. 996 p. 73,24 Liudolfus episcopus . . . huic mundo subtractus coelesti adnumeratur -ae. B cognatio, parentela, prosapia, stirps - Verwandtschaft, Geschlecht, Stamm: 1 in univ.: WIDUK. gest. 1,30 erat . . . Isilberhtus nobili genere ac -a antiqua natus. EPITAPH. var. II 22,20 ipse pater primus precedit in ordine fratri . . . , pariter transvexa -a celo eqs. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,6 ex . . . nobilissima Gwelforum -a originem trahens (sc. *Heinricus dux*). BURCH. URSB. chron. p. 124,9 imperator convocavit ad se . . . nobilissimos de -a eorum, qui dicuntur Frangentes-pa-nem. al. adde: CHRON. Fred. 2,40 Pompegianus dux . . . , cuius -a hodiequae apud Anciocinam perseverant (sic) eqs. al. 2 de maritis i. q. *coniuges* - Ehepaar: TRAD. Frising. 521 p. 445, 33 (a. 825) quedam secularis -a, ambo . . . pro remedium animarum suarum cogitaverunt eqs. C collegium - Berufsgemeinschaft, 'Zunft': ORD. canc. pap. 3,14 cavendum est . . . , ne breviores et alii de -a notariorum et tocius cancellarie . . . aliquid exigant.

III meton.: A *res familiaris, hereditas* - Vermögen, Erbe: LEX Raet. Cur. 2,22^{tit.} de -a herciconde (de hac formula cf. ThLL. V/2. p. 745,75qq.). 2,23 cum . . . inter heredes -ae dividuntur. LAMB. TUIT. Herib. 1 congeritur dos, census, -a et patrimonium. B *mensura terrae unam* -am alentis - Land für eine Familie: BEDA hist. eccl. 1,25 p. 45,6 insula non modica, id est magnitudinis . . . -arum DC^{rum}. 4,3 p. 207,4 rex . . . donavit terram L -arum ad construendum monasterium. *ibid.* al.

IV per confusionem: A c. familia i. q. *ancilla* - Magd: TRAD. Frising. 1315^{tit.} (a. 957/77) Adalpreht, qui dedit -am suam Irmingardam, (postea: ancillam suam Irmigart). B c. famulus i. q. *servus* - Knecht: LEX Baiuv. 10,4 si . . . ignem posuerit in domo ita, ut . . . non perarserit et a -is (-a, famulus var. l.) liberata fuerit eqs. v. et p. 66,72. huc spectare vid.: TRAD. Patav. 61^a (a. 804/06) coram domino episcopo . . . et coram cunctis -is (ni leg. famulis) sancti Stephani et Vvalentini. CHART. Rhen. med. I 98 p. 102,15q. qualiter . . . commutationes fieri iussi a -is nostris . . . per consensu et fratrum vel predictis -is, id est Iohannes, Adalbertus, Engofredus . . . Teodrada, Willibertus eqs.

familiaris, -e. script. et form.: -alis: p. 71,21. comp. -ilior: l. 50. adv. -iliter: p. 72,56. abl. sg. -e: p. 69,61.70,43. confunditur c. famularis, famulariter: p. 70,13.72,17.

I adi.: A *coniunctus, colligatus, amicus, amicalis* - nahe (stehend), vertraut, befreundet, freund(schaft)lich: 1 spectat ad homines: a univ.: AGIUS vita Hath. 16 Gerberga, quae ei maxime -is erat. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25 p. 38,19 qui (frater) sibi (matronae) -ilior esse debuerat. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 166 secreto a -bus clericis interrogavit episcopus, si eqs. (ROD. CAMER. Lietb. 45). ANNAL. Altah. a. 1055 p. 51,24 qui (principes) . . . -iores illi (imperator) videbantur. al. locut. reddere -em i. q. *imbuere, adducere* (ad) - vertraut machen (mit), zuführen: CHRON. Brem. (MG Script. VII p. 391,25; c. 1072) iste (Unvanus episcopus) Olaph regem Nortmannorum et Chutun Danorum -es reddidit Christo. in oxymoro de inimico intrinsecus existente ('der Feind in den eigenen Reihen'): ANNAL. Altah. a. 1069 p. 77,9 scientes (sc. principes) . . . -em hostem ad nocendum esse promptiorrem eqs. COSMAS chron. 1,34 p. 61,14 que pestis nocentior quam -es inimici (p. 61,28. DIPL. Frid. I. 502 p. 433,6. al.). b certus, fidus, deditus - zuverlässig, vertrauenswürdig, treu ergeben: RIMB. Anscar. 27 p. 57,33 sacerdoti sibi in omnibus -issimo . . . denuntiavit eqs. BERTH. chron. B a. 1079 p. 371,10 per internuntios -issimos. EPIST. Heinr. IV. 7 alios legatos dirigam, quam -iores (-oses a. corr. R) ac fideiores habeo. CHART. Babenb. 313 p. 151,42 qui (fratres) patri nostro magis -es pre ceteris et fideiores exstiterunt (sim. 344 p. 188,18). CHART. ord. Teut. (Thur.) 166 p. 123,43 fratres nostri confessiones infirmorum non audient . . . , nisi a -i amico vocantur. al. c peritus - erfahren: VITA Mathild. I prolo. quam-

[Konstanciak]

vis huius rei nos minime -es scribendo quid proferre agnoscamus eqs. 2 spectat ad res: a strictius: a in univ.: WILLIB. Bonif. 7 p. 36,19 propter -em ... apostolici pontificis totiusque clericatus commonionem. IDUNG. PRUF. dial. 1,224 quorum (*monasteriorum*) vicinia et abbates et monachos -i coniungit amicitia. DIPL. Conr. III. 230 -i et intima inquisitione. WIPO gest. 20 p. 39,21 imperator ... c o l l o q u i u m -e cum suis fidelibus tenens eqs. (21. OTTO FRISING. chron. 8,30 p. 442,22. al.). al. β ad societatem pertinens - *Gemeinschafts-*: HUGEB. Willib. 2 p. 89,29 die noctuque ... volutabat, quomodo ... illorum (*sc. monachorum*) faustis interfere possit -is vitae disciplinis. b latius: a accomodatus, condecens, aptus - *angemessen, passend, geeignet*: AGIUS vita Hath. 2 iocos et innoxios ... lusus, huiusmodi a e t a t i -es ... contempsit (RIMB. Anscar. 2 p. 20,26). DIPL. Frid. I. 840 p. 51,6 quia nichil nobis adeo -e est sicut humanitas eqs. STATUT. ord. Teut. p. 25,6 propheta ... cum esset Davit et -e sancti spiritus organum eqs. al. propinquus - *nabeliegend*: ALBERT. M. summ. theol. I 14,59,3 p. 591^a,9 -rius et verius est et magis proprium negativis Deum nominare quam affirmativis. β proprius, competens, attinens - *zugehörig, eigen(tümlich), betreffend*: AESCULAPIUS 36 p. 56,22 choleris senioribus -is est haec passio, et vix inde effugiunt (*item de morbo*: EPIST. Hann. 66 p. 114,1 etsi ... id morbi [*i. arthritidis, ut vid.; cf. notam ed.*] -e sit ingenuo eqs.). IDUNG. PRUF. 2,29 vicium tam -e monachis, ut eqs. EPIST. Heinr. (VI.) 2 prudentie tuę (*sc. abbatis*) -em doctrinam imitari desideramus. ad rem -em pertinens (*cf. p. 70, 19sq.*), in dominio positus - *im Eigentum befindlich, eigen*: VITA Magni Fauc. I 22 p. 166,4 ut ... eis ... (*Magnoaldo et Gallo*) ... -ia loca ... in sua mercede tribueret Lotharius. γ usualis, assuetus, cotidianus - *üblich, gewöhnlich, alltäglich*: WOLFARD. Waldb. 2,3 p. 210,13 in sinu (*i. sacculo*) -i ... exenia gestans (*sc. muliercula*), scilicet candelas eqs. UDALR. CELL. consuet. 1,46 p. 693^B nihil omittitur, nec illi duo -es p s a l m i, qui in omnibus duodecim lectionibus horas sequuntur (WILH. HIRS. const. 2,24 p. 1075^B [*cf. notam ed.*]). LIBER ordin. Rhenaug. p. 43,1. p. 48,16. p. 53,6. CONSUE. Marb. 49 -es p. pro defunctis. al.). SIMON sacram. p. 22,9sq. penitentia ... alia est -is, alia sollempnis; -is est, que cotidie agi debet. al. locut. -e habere i. q. solere - *pflegen* (*cf. ThLL. VI/3 p. 2424, 73*): ADAM gest. 3,40 inter epulandum -e habuit patriarcha Hammaburgensis magnos viros carpere. CHART. episc. Hild. I 734 p. 692,8 cum ... filii huius seculi -e et iam consuetum habeant in clerum et ecclesias facile degrassari eqs. δ patrioticus, vernaculus - *heimatlich, heimisch*: OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 27,25 augustus ... comitem secum captivum ducens ad -ia d o m i c i l i a rediit (2,42). HIST. de exp. Frid. I. imp. p. 25,27 in insula sua (*sc. regis*) -i et venatica, quę Danubio cingente late extenditur eqs. ε intrinsecus positus - *innen gelegen, befindlich (usu medic.)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^v ex -i ... parte concavum est os armi, ab extranea vero gibbosum atque rotundum; dico ... illud -e, quod interiori parti corporis videtur attinere, extraneum, quod exterius. 4,17 p. 17a^v si manus moveri disponatur et lacertus, qui est in -i parte brachii, moveatur et in sui initium rugetur.

β ad familiam pertinens, domesticus - *der 'familia' zu-, angehörig, zum Haus gehörig*: 1 de hominibus: a in univ.: LEG. Burgund. Rom. 7,5 ne servus dominum vel patronum libertus seu -is (cofamiliaris *var. l.*) ... accuset. CONC. Merov. p. 215,24 presbyteri, diaconi aut quicumque ex clero seculari mundeburde vel -e est eqs. LIBER diurn. 60 p. 51,18 in uno convenientibus nobis, ut moris est, -is cleri et plebis ... a parvo usque ad magnum eqs. ACTA imp. Winkelm. I 997 p. 754,13 -es officiales, qui inveniuntur extorsisse ... aliquid eqs. CHART. Wirt. VII 2568 p. 424,12 ut, dum ad claustrum ... nos cum nostra -i et domestica familia devenire contigerit, recipiamur eqs. al. b de magistratibus ad familiam aulae pertinentibus i. q. fidelis - *getreu, ergeben*: DIPL. Heinr. IV. 132 p. 173,13 interventu et devoto instinctu dilectorum et -ium nostrorum archiepiscoporum eqs. ACTA imp. Winkelm. I 470 Anselmum ... imperialis aule marescalcum et -em capellanum nostrum magistrum Valcherium ... duximus transmittendos eqs. al. 2

de rebus i. q. ad domum pertinens - *das Haus(wesen) betreffend, häuslich*: DIPL. Heinr. III. 239 p. 319,20 de suis inter se eligerent fratres decanum, qui mallet praeesse ad canonicorum utilitatem quam prodesse ad angustiam -em. RAHEW. gest. 3,15 p. 184,6 in domum regalem ... divertens domui suae et -bus negotiis ordinandis aliquot dies indulget imperator. de incendio domi exorto: ANNAL. Mell. Cremif. a. 1181 Pataviensis ecclesia ... cum tota pene civitate incendio -i consumitur (*sim. a. 1204 locus iste ... igne -i pene totus absumitur*).

10 Ciunecturae notabiliores: 1 coniugium vel matrimonium -e i. q. coniunctio maritalis - *Ehebund*: CONC. Karol. B II 1^B,4 quod ... nullatenus posset Theutberga pro praedicto scelere ... coniugium -e (*famulare ed.*) cum eo (*Hlothario*) vel cum quolibet amplius habere. TRAD. Ratisb. 980 que (*mulier*) sibi (*Wernhero*) -i matrimonio tamquam uxor legitima coherebat. 15 2 domestica -is i. q. pia coniux - *holde, 'traute' Gattin*: TRAD. Ratisb. 257 (a. 996/1000) Timo ... tradidit pariter cum sua -i d o m e s t i c a Ruodheida ad s. Emmerammum ... illam partem eqs. (795 p. 375,10). 3 res -is i. q. copia, pecunia, facultas - *Vermögen, Besitz, (Geld-)Mittel*: a in univ.: IOH. VIII. epist. B 52 p. 304,29 Ciceronis est ... sententia, quia, sicut posteriores principes rem -em sive domesticam melius rexisse probatur eqs. HROTSV. Pafn. 1,25 nugaces vilitatem suae -is rei dissipant. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 557,15 a Turcis longiturna obsidione vallati rei -is inopia coacti sunt tandem munitiones relinquere. p. 557,41. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,12 casu ... latronibus adiunctus (*sc. eques Gallus*) pro resarcienda -is rei penuria eqs. al. b domus, familia - *Hauswesen, Hausstand*: LEG. Wisig. 5,4,19 si cura rei -is omitti non debet eqs. (9,2,9 p. 374,16). RUOTG. Brun. 16 ipsi ... quibus domi sua res -is, coniuges et liberi, curę erant eqs. OTTO FRISING. chron. 2,10 p. 79,7 ut ... non rem -em, sed publicam diligere videretur Brutus. al. 4 (episcopus) suffraganeus -is i. q. auricularius - *Privatsekretär*: ORD. canc. pap. 1 p. 24^a,29 quoniam ... patriarcham oportebat habere preter ... metropolitano -es suffraganeos, quos Greci cincellos (*i. συγκέλλους; cf. Lampe, A Patristic Greek Lexicon. 1961. p. 1270^b*) vocant.

II subst. (*fere masc. [et fem.: p. 71,72]*): A spectat ad familiaritatem (*cognatione, amicitia*) coniunctos i. qui fidei dignus est, intimus, propinquus, amicus - *Vertrauter, Nabestehender, Freund*: 1 gener.: a in univ.: EINH. epist. 34 pro quodam amico et -e meo ... pietati vestrae supplicare volo eqs. RIMB. Anscar. 24 p. 52,13 Horicus rex multo eum (*Anscarium*) affectu coepit venerari ... ac -issimum in omnibus habere. 31 p. 63,7 qui (*primores*) olim ... episcopo -es et amici habebantur. IOH. VIII. epist. A 21 tibi, karissime (*sc. dux*), tanquam -i nostro familiariter scribimus (*sim. 67 p. 61,10*). SIMON sacram. p. 72,18 'quecumque ligaveris super terram' ... quasi diceretur Christus: ita -is et secretarius meus sacerdos esse debet, ut eqs. saepe. adde: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 158,24 post eum (*Nicomachum*) -is noster Boethius id ipsum (*sc. argumentum supra allatum*) confirmet. b de necessariis i. q. cognatus, affinis - *Verwandter*: THIETM. chron. 4,58 quod (*regnum*) ... Bolizlavus ... excecatis ... -bus suis Odilieno atque Pribuvoio ... contraxit in unum. GISLEB. MONT. chron. 142 p. 217,5 si forte decederet comes Namurcensis, -es illius in malum ... moliri intenderent super hereditate. al. c de sectoribus i. q. famulus - (*Leib-*)Diener: VITA Sadalb. 15 (MG Mer. V p. 58,12) pontifex praecepit pueris ac -bus (*familiae var. l.*) ... adesse. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 rex collecto -ium coetu iussit duas sorores ... ante se presentari. ODILO CLUN. Adelh. 15 p. 40,19 ex -bus, qui aderant, unum vocavit domina augusta et ... rogavit eqs. al. de comitatu ducis (*'Gefolge'*): CHART. Tirol. 563 p. 44,9 (a. 1206) episcopus ... recepit regalia ab eodem (*duce*) mille marcas ei ... et centum -bus reprobmittens. d discipulus - *Jünger*: MANEG. c. Wolffh. 20 p. 88,17 -ium suorum animos loquendo de regno Dei ... incitabat Christus. 2 publ., iur., canon. de personis cuidam superiori patrono sive ecclesiastico sive mundano obnoxii i. q. fidelis - *Getreuer*: a in univ.: CHART. Rhen. inf. I 218 p. 142,9 (a. 1074) Hadone ad me (*sc. archiepiscopum*) accersito ut conse-

[Konstanciak]

cretario et familiari ... secum computabam eqs. CHART. Hersf. 111 p. 197,29 facta ... cum amicis et -bus meis consulta deliberatione nolui (sc. abbas) inconsulte quicquam ... agere. CONST. imp. I 417 p. 594,37 datum ... per manus Riccardi, regii -is, filii Mathei, regii cancellarii, quia ipse cancellarius absens erat. ACTA imp. Winkelm. I 483 villam ... de plenitudine nostri consilii, videlicet Godefridi ..., Craftonis ... et aliorum -ium nostrorum, obligavimus. al. **b** de megistanibus ad aulam regis vel imperatoris pertinentibus: **a** usu communi: CONC. Karol. A 44^E p. 535,37 cum quibusdam sacerdotibus, -bus nostris (sc. imperatoris), fidelissimis filiis vestris (sc. papae). DIPL. Loth. I. 131 p. 294,37 presens -is noster Eigil, venerabilis abba. LIUTPR. hist. 20 quemadmodum a suis (sc. imperatoris) cognatis et -bus ... audivimus. THIETM. chron. 2,9 rex ... ad Augustanam universos suimet -es ad se convocat civitatem. IORDAN. RUFF. equi. 7 p. 116,20 Iordanus Ruffus de Calabria miles et -is domini Friderici Imperatoris Secundi. saepe. **β** spectat ad nobiles, officiales aulae (regiae, imperialis sim.) servitio regis q. d. fungentes; de re v. LexMA. V. p. 675q. s. v. 'Hofämter': DIPL. Heinr. II. 42 p. 50,15 intervenientibus ... dilectis et -libus nostris Bernhardi duce et episcopo Thiederic. DIPL. Heinr. III. 103 p. 130,30 ob interventum ... -ium nostrorum Hirimanni Coloniensis archiepiscopi et Hunfridi Magdeburgensis episcopi (sim. 145 p. 184,18). CONST. imp. II 325 Anselmum de Iustingin, imperialis aule marescallum et -em, capellanum nostrum (item 326). al. expressius de membris collegii -ium ('Familiarenkolleg'; cf. E. Kantorowicz, Kaiser Friedrich II. 1963. p. 21; de re v. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. II. 1909. p. 985qq.). DIPL. Constantiae 23 p. 76, 29 privilegia ... a -bus curie nostre videri precepimus. 60 p. 190,7 Matheus venerabilis Capuanus archiepiscopus, dilectus fidelis et -is noster. al. INNOC. III. registr. 1,554^{ut}. p. 802,24 archiepiscopis et episcopo Troiane, -bus regiis. al. **c** de officialibus, ministris inferioris ordinis: **a** usu communi: ORD. canc. pap. 2,1 p. 33,24 quod per me ... in aliquo casu nichil recipiam nec a meis officialibus vel -bus recipi permittam ab aliqua persona. REGISTR. Pant. Col. 55,6 scholtetus ... iudicare potest per suos -es, qui hyen dicuntur, de censibus, verbis probrosis eqs. **β** spectat ad officiales papae: INNOC. III. registr. 1,533 Iohanni capellano et Symoni subdiacono, -bus nostris eqs. saepe. accedente notione blandiendi ('Schränze'): IDUNG. PRUF. dial. 2,815 quia homines sunt (sc. apostolici), ab hominibus falli possunt, quia per subreptionem suorum -ium ... fortassis muneribus corruptorum, precipiunt aliqua minus consulte. **3** alch. in nomine ficticio: Ps. PLATO quart. 3 p. 136,39 non potest esse -is alicuius spiritus ex spiritibus, quin dirigitur ad veritatem in omnibus operibus suis, praecipue cum sit -is dominans et fortis.

B spectat ad consortio familiae coniunctos i. qui eiusdem familiae est, ambactus, domesticus - Angehöriger der 'familia', Hofgenosse, Hofhöriger, Hausgenosse: **1** gener.: VITA Eucher. 14 (MGMer. VII p. 53,10) qui (clericus) fuerat sancti -is viri. VITA Cunib. C 2 p. 364,3 coepit interrogare rex ... quisnam ille esset -ium, qui ... in illo ipsius domus angulo quietis habuisset locum. LIBER ordin. Rhenaug. p. 103,16 ut omnium nostrorum -ium defunctorum memoria ... agatur (sim. p. 185,15). CHART. Babenb. 232 p. 44,37 sive ... ignis ... per negligenciam sit accensus et a -bus aut a malis hominibus ob vindictam eqs. al. **2** publ., iur., canon.: **a** cliens, vassus, ministerialis - Lebensmann, Vasall, Hintersasse, Höriger, Ministeriale (tam de clericis quam de laicis): **a** in univ.: DIPL. Ludow. Inf. 79 p. 217,27 non decet inter -es ..., cum ... comutationem facere vulerint rerum eqs. TRAD. Frising. 1707 Fridrich presbiter, -is ecclesie, ... tradidit eqs. CHART. Babenb. I 143 p. 185,34 testes ...: Engelschalcus, Albwin, Etich ministeriales et -es nostri et alii (CHART. Stir. II 306 p. 409,20 -es sancti Lamberti. CHART. Udalr. August. I 34 p. 228,7 ecclesie nostre -es. al.). TRAD. Welt. 124 (spur.) qui (miles Wimarus) tum -is existerat eiusdem ecclesie. saepe. **β** de mancipiis, servis, famulis ('Knecht', 'Magd'): DIPL. Loth. III. 103 p. 166,33 (spur. ante 1213) sub tutela ... suscepimus: ... clericos et conversos et conversas et -es ipsarum (ecclesiarum), qui et que

nunc ibidem serviunt. METELL. Quir. 57^{tit}. de ... preconem -ium beati Quirini. GISLEB. MONT. chron. 33 p. 62,17 securitates exhiberi fecit Henricus ... tam a militibus nobilibus quam a -bus servientibus et burgensibus (item 102 p. 145,31). CHART. Tirol. 995 p. 50,29 per -es ipsius (Ludewici) contumeliati, captivati, ligati ... fuimus (sc. Waltherus praepositus). CHART. Stir. III 291 p. 382,2 ne ... homines vestri (i. monasterii), -es et coloni sive censuales vestri ... in ius vocari debeant. saepe. **b** qui amicae communitatis est - Angehöriger einer befreunden Gemeinschaft, Kommunität: STATUT. ord. Teut. p. 15, 28 de -ium receptione. p. 105,9 pabulum ... dare potest marschalcus ... equitaturis alicuius -is d o m u s (106,32). ibid. al. adv. familiariter. **1** gener.: **a** coniuncte, amice, cordialiter - nabe(stehend), vertraut, freundschaftlich, herzlich: **a** in univ.: RIMB. Anscar. 2 p. 20,17 quas ... revelationes ipse quibusdam ..., qui ei -ius adhaerebant, innotuerat. RUOTG. Brun. 2 p. 3,18 cuius plerique dicta ..., qui -ius (famularius var. l.) eum noverant, satis admirari nequibant. THANGM. Bernw. 19 inter amplexus -issime deosculatum ad hospitium deduxit imperator. CHART. Heinr. Leon. 68 p. 101,17 (spur.) quos (domesticos fidei) -ius amplectimur. al. adde: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 226,20 quare circa terminos -ius convergentur (tam Scythae quam Aegypti) quam in medio eqs. **β** ardentem - innig: EIGIL Sturm. 13 p. 145,20 in dilecto sibi monte ... Christum -r orando insidebat. VITA Meginr. 5 cupe-rem ... in ea (eremo) collocare mansiunculam meam, ut -ius precibus potuissem vacare. **b** fiducialiter, confidenter - vertrauensvoll, zuversichtlich: **a** in univ.: CONC. Karol. A 50^D,67 p. 668,22 capitula necessaria ... congegimus (sc. episcopi) et vobis (sc. imperatoribus) -r admonitionis gratia ... devovimus. MIRAC. Genes. Hieros. 7 ipsum (colonium) secum assumens (sc. dominus) cum duobus aliis vassallis -r oratorium ... martyris adiit. HINCM. ord. pal. 299 ut ... ex diversis ... regionibus ... ministri eligerentur, qualiter -ius quaqueque regionis palatium adire possent, dum suae ... regionis consortes in palatio locum tenere cognoscerent. **β** semote, intime - vertraulich, im Vertrauen: CONC. Merov. p. 101,17 cui (mulieri) ... pro utilitate sua aliqua -ius regenda committat diaconus. MIRAC. Genes. Hieros. 2 p. 171,14 -r cuncta licuit pertractari. HINCM. ord. pal. 519 ut, quicquid inter se -r locuti fuissent rex et consiliarii, ... nullus ... prodere debuisset. RUOTG. Brun. 43 p. 46,3 interrogatus ... -r ab episcopo ..., cuius morbi gravem urgeretur eqs. al. **γ** secure, tranquille - unbekümmert, sorglos: RAHEW. gest. 3,12 p. 180,3 nisi alia ... disponenda ... imperatorem retraxissent, -r et cum paucis usque Arelatum ... procedere potuisset. **c** usuali modo - auf übliche Weise: WOLFHARD. Waldb. 3,6 p. 278,22 ut thecam ..., ut mos est in illis (sc. paschalibus) diebus, -r repoliret Asnia eqs. **d** modo familiarium - nach Art von Hausgenossen, Nabestehenden: OTTO SANBLAS. chron. 50 p. 82,22 quasi ei in aurem locuturus cubile regis -r pulsavit Otto palatinus gladio sub veste latente. propinqui modo - als Verwandter: OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 156,25 imperator ... Provinciam ... sub uxoris titulo ... -r possidere coepit. **2** publ. et iur.: **a** fide, fideliter - treu, getreu(lich): **a** in univ.: DIPL. Heinr. III. 152 quem (praesulem) ... nostre servituti satis -r (-iliter B2) invigilare agnoscimus eqs. DIPL. Heinr. IV. 224 p. 283,38 eius (patris) rationem et piam voluntatem -ius amplectentes ... benefacere cogitamus eqs. CHART. Aquens. 69 (dipl. Frid. II.) desiderii nostri est ecclesiam Aquensem, quanto ad nos spectat -ius, tanto intensius ... sublimare. certe - zuverlässig: REGISTR. abb. Werd. app. A 3 p. 362,4 ut idem puer factus ministerialis ... dictam villicationem secundum formam prescriptam -ius possit habere. **β** c. sensu pietatis: DIPL. Loth. I. 15 p. 83,11 qualiter avus noster ... et proavus noster ... -r congregationem ... dilexissent eqs. (inde DIPL. Otton. I. 117). **b** modo ministerialis, vassi sim. - nach Art eines Ministerialen, als Getreuer, Vasall: TRAD. Frising. 1537 p. 368,22 (a. 1147) eorum testium, qui huic negotio -r interfuerunt, hec nomina sunt: eqs. adde: OTTO SANBLAS. chron. 39 p. 61,1 quibus (optimatibus) in fidem susceptis -rque habitis ... insidias eorum augustus ... vix evasit. **c** intra familiam (coenobii) -

[Konstanciak]

innerhalb der (Kloster-)Familie: DIPL. Karoli III. 6 p. 10,33 ut ... nulla se aliena intermittat persona, sed -r intrinsecus in electione fraterna certissime permaneat *electio abbatis (inde DIPL. Ludow. Inf. 69 p. 205,23).* *d benevolenter, ignoscenter, amabiliter – im Guten, versöhnlich, friedlich:* CONC. Saxon. I 1,15 si quis ... querelam habere iustam crediderit, non prius ... adeat iudices, quam ipsos, a quibus se lesum aestimat, conveniat -r. CHART. select. Keutgen 141,17 si quis habet cum eo (*conconviti*) agere, coram convicibus suis -r et amice terminet (*sc. litem*). CHART. Asp. 8 p. 95,34 si aliquid emerit ... , pro arbitrio eorum (*fratrum*) -r discutiet *procurator episcopi*. 3 *philos. i. q. similiter, propinquo modo – ähnlich, auf verwandte Art:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 154,2 -r ... ad eam constitutionem, quam ... probat Boethius *eqs.* (*cf. notam ed. p. 297*). 4 *eccl. i. q. loco familiaris – als Dazugehörigen (in confraternitate, communione precum):* FORM. Augiens. C 2 ut commendatis me vestrae sanctae congregationi et, ut me -r habeat, perficite *eqs.*

familiaritas, -atis f. I proprie i. q. consuetudo (familiaris), coniunctio, necessitudo – vertrauter Umgang, (freundschaftliche) Verbundenheit, Vertrautheit, Nähe: A gener.: 1 *strictius:* a *praevalente respectu amicitiae:* a *in univ.:* BONIF. epist. 106 p. 232,17 deprecatur, ut -s fraternae caritatis inter nos sit. AGOB. 14 l. 28 ex -e nimia ... aliqui de grege christiano sabbatum ... cum Iudeis colunt. THANGM. Bernw. 3 praecipua ... -e magistrum suum amplectabatur. EPIST. Hildesh. 70 precipimus (*sc. imperator*), ut a perniciose ipsius (*comitis Flandrensis*) -e te retrahas. *saepe. de concordia:* EPIST. Worm. I 9 de iusticia vel de *f r a t r u m* -e aliqua quid tractandum ... tibi commitimus (*sc. archiepiscopus; ibid.:* de f. inquam -e). b *de commercio carnali:* ALBERT. M. sent. 2,38,1 p. 604^a,10 aliquis fornicatur cum aliqua, ut ex illa -e revocet eam ab haeresi, hic est finis bonus et tamen opus malum. b *praevalente respectu consociationis i. q. societas – Gesellschaft:* ALCUIN. Willibr. 1,4 (MGMer. VII. p. 119,6) in Hiberniam ... contendit praedictorumque patrum se -e (-i *var. l.*) coniungens, quatenus ... ex eorum propinquitatē *eqs.* THIETM. chron. 6,65 nobiles genere et moribus amavit *archiepiscopus Tagino*, ignobiles ... non contempsit, sed in sua -e non habuit. STATUT. ord. Teut. p. 80,14 culpa est ... , si in via existens feminarum ... -em scienter admisit *frater. al.* 2 *latius:* a *conventio, consessus familiaris – Zusammenkunft, (trautes) Beisammensein:* CONC. Karol. A 39^B,10 p. 445,31 frequentias et -es atque confabulationes virorum ... caveant *sanctimoniales*. VITA Sabini Canus. 4 (MGLang. p. 587,8) cum Germano ... pontifice *crebris -bus*, (*crebra -e var. l.*) conveniebat. ARNOLD. LUB. chron. 4,2 p. 165,21 idem (*comes*) ad regnum aspirans cum Salladino -es (-is *var. l.*) habere videbatur. *al.* b *cultus, usus – Pflege, Übung:* MEGINFR. Emm. 14 p. 983^D quam (*ecclesiam*) ipse quondam orationum -e frequentabat.

B *publ., iur., canon.:* 1 *de familiari commercio negotia publica administrantium:* a *in univ.:* CHRON. Pol. 2,24 ne -em et amicitiam cum hostibus ... palam vel clanculo iniret *frater Bolezlavi*. HIST. peregr. p. 119,23 inter regem et ipsum (*comitem*) pace ... reformata comes misit ad Saladinum predictae -is amicitiam contradicens. *al.* *spectat ad conventionem contrahentes:* COD. Lauresh. 53 l. 25 quas (*res*) ... per precariam complacitationis et *c a u s a* -is et fraternitatis (*sc. inter episcopum et abbatem*) cartulam recipere videor *eqs.* (l. 60). b *gratia, indulgentia, venia – Gunst, Gnade, Huld (de re cf. G. Althoff, Frühmittelalt. Stud. 25. 1991. p. 262):* IOH. VIII. epist. A 257 p. 225,21 omnem -is aditum pio affectu prebentes *eqs.* EPIST. pont. Rom. 21 p. 35,21 concessa sibi (*sc. Salomoni*) ... apostolatus nostri *a u c t o r a l i* -e ... nobis referebat, qualiter *eqs.* (44 p. 75,13). LIUTPR. antap. 1,42 p. 30,17 eum (*Hugonem*) praeter ceteros -is privilegio dederat rex. CHART. Mog. A I 451 p. 358,17 (dipl. Heinr. V.) nostra familiaris -s. *al. c fides, studium – Treue, Ergebenheit:* CHART. Babenb. 65 p. 88,24 (a 1186) ne aliquis de successoribus suis (*sc. Leopoldi*) ... mutue -is obliviscens ... inpie crudeliter presumat agere. ARNOLD. LUB. chron. 5,20 p. 197,17 quia ex illo tempore tanta -e imperatori adhesit *ducis filius*, ut *eqs.* CHART. Eichsf. 189

p. 113,24 (dipl. Otton. IV.) tanta ... se dicebat *episcopus Spirensis* cum imperio -e ligatum, ut nunquam se foret oppositurus eidem. *al.* 2 *de domesticitate (ad cortem, coenobium sim. pertinentium) i. q. consortium – Gemeinschaft, Zugehörigkeit:* CHART. Sangall. A 537 (a. 862/8) ut nos et posterii nostri -em ad rectores ... monasterii et ad familias eorum habeamus. 550 census ... a me et a posteris meis datur, ut -em et communionem in ceteris sancti Galli locis in pascuis, in viis ... habere possimus. CHART. episc. Wirz. I 200 p. 208,21 quod ... feodali successionem libere potiantur (*sc. Henricus eiusque heredes*) et cum eadem hominii -e cum ecclesia permaneant et persistent. CHART. civ. Magd. 95 quidam burgensis ... cum coniuge sua apud nos locum -is vivus et sepulture defunctus obtinuit multa nobis beneficia exhibendo. *adde:* CHART. Alsat. B 510 p. 322,25 (a. 840; spur.) concedimus, ut a villanorum commanencia segregati debita -e secretis utantur *petentes*.

C *medic. i. q. ?responsus – ?Entsprechung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a^r laudabile pondus (*sc. pulsus*) inter se et sibi consocium familiarit, sicut pulsus pueri pulsui assimilatur puerili ... ; pulsus illaudabilis ponderis est in -e dissimilis, sicut pulsus puerilis dissimilis est iuvenili.

D *alch. de unione vel vicinitate materiarum, elementorum sim. fort. i. q. iunctio, conexio – viell.: Verbindung:* PS. PLATO quart. 3 p. 136,26sq. falsum est posse haberi -es omnium spiritualium aut congregari inter contrarium et diversum ... ; et melior spirituum per -em duorum planetarum superiorum, videlicet Saturni et Solis, ... nec congregat in -em inter duos ... planetas vel duos spiritus diversos.

II *meton.:* A *de societate hominum:* 1 *gener. i. q. communitas gentis – Volksgemeinschaft:* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,15 novi (*sc. Bonifatius*) me imperitum iam peregrinus vestrae -is (*i. Romanorum*) sermone. COD. Karol. 92 p. 629,14 de inclita hospitate ... vestra ... tam de ... vestra regale prole quam de cuncta eius fidelissima -e (*postea:* vestris subiectis). 2 *publ. et iur. de societate iure feodali coniunctorum i. q. familia – Gemeinschaft der Lebensleute:* CHART. Rhen. med. I 391 p. 448,7 (a. 1097) rogatu ... abbatis et principum nostre (*sc. archiepiscopi*) -is, canonice videlicet et laice auctoritatis, ... reditus molendinorum ... dedimus traditione pontificali. 40 CHART. Burgenl. II 61 p. 41,2 cum Herricus ... per ... pestiferam suggestionem superatus et a -e et domo regia segregatus se ad ... Boemorum regem ... transtulisset. *fort. huc spectat:* DIPL. Otton. II. 66 p. 78,19 Abrahae, sanctae Frisingensis ecclesiae (*sic*) praesuli, nostrae -i digne adiuncto *eqs.* B *incurditas, favor – Freundlichkeit, Gunsterweis:* 1 *in univ.:* VITA Otton. Bamb. I 39 principum ... sibi -es ascivit. CHART. Hall. 209 p. 195,23 eos (*vitam religiosam diligentes*) nostris et nos (*sc. archiepiscopus*) eorum semper intendimus -bus applicare. *de beneficio:* INNOC. III. registr. 1,338 p. 507,16 beneficium, quod concedi etiam laicis consuevit, et -s appellatur *eqs.* 2 *de gradu aestimationis i. q. honor – Ehre(nstellung):* IOH. VIII. epist. 257 A p. 226,9 neque aliquem -is *l o c u m* aut receptionis nostrae auxilium apud nos habebit Boso (THANGM. Bernw. 2 p. 759,27 summae -is l. *al.*). 3 *benevolentia – Geneigtheit:* 55 CAND. FULD. Eigil. I 11 p. 229,7 pater, dilectam -em tuam commonere curabo (*sc. praesul*), ut ... vitam tuam atque doctrinam ita componas, ut *eqs.* (*item in allocutione:* ERMENR. ad Grim. 13 p. 547,29 en, pater ... , tuae dulcissime -i ... in hac sceda aperui, qualiter *eqs.*). CHART. civ. Erf. 306 p. 198,3 consules ... per multa fidelia obsequia ... ad nostre (*sc. lantgravi*) -is notitiam pervenerunt. C *vinculum propinquitatis, familiae – verwandtschaftliche Verbindung, Familienband:* DIPL. Karoli III. 7 p. 11,16 coniugali -e legitime nobis coniunctae (*sc. dominae*) ... curam impendere debemus. THIETM. chron. 7,27 fuit ... ibidem ... regis inclita coniunx, quae -is huius adiutrix filios suimet duos ... cesari commendavit.

**familiarius, -a, -um.* 1 *adi.:* a *familiaris, carus – vertraut, lieb:* MARIAN. chron. a. Chr. p. 517,49 dilectissimo fratri atque -o amico Hilario Zefanus papa salutem. b *ad familiam (coenobii) pertinens – die Klosterfamilia betreffend:* VITA Elig. 17 p. 708,22 haec summam de tanti viri -is (familiaribus *post corr. m. al.*) monitis hucusque narrasse sufficiat. 2

subst. masc.: **a familiaris** – *Vertrauter*: CONST. imp. II 422 p. 553,40 (a. 1261) revocato nuper ... Iordano ... dilecto consobrinio, -o et fideli nostro eqs. **b qui familiae est** – *Angehöriger einer 'familia'*: LIBER tram. 21 p. 32,1 scillam secretarius sonet, ut recipiat unusquisque -us pensas (*i. portiones panis*; cf. *notam ed.*) suas sive pueri. VITA Serv. 27 p. 97,14 sic censura sancti regie prolis petulantiam repressit; mox referam, quid ... uni de -is posterius fecit. DIPL. Otton. III. 269 p. 688,6 (spur.) ecclesiam ... cum omnibus ... servis et ancillis, liberis -is atque commendatis. Konstanciak

familicus v. famelicus.

familiola, -ae f. (*parva*) familia, societas – (*kleine*) (*Haus*)-*Gemeinschaft*: **1** spectat ad clientes, mancipia: ALTFR. Liutg. 2,3 vir ... eius (*feminae sanatae*) ac filii cum familia (-a var. l.) congaudentes benedixerunt Dominum. EPIST. Teg. I 34 p. 38,21 quid illi -e faciendum sit, nescimus, quē hinc inde vagula per varia dissipatur loca. CHART. episc. Hild. I 396 p. 385,6sq. quia ... locus ipse ... et -a, quē ipsi ecclesie primitus collata est, ex maiori villicatione nostra processerat eqs. al. **2** spectat ad societatem coenobii (*tam clericorum quam laicorum*): CHART. Old. V 8 p. 11,2 (a. 872) quicumque ei (*sc. filio Wiberti*) proximior fuerit ..., si tonsuram accipere voluerit, regimen supradicte -e accipiat eqs. EPIST. Teg. I 30 fama pietatis vestre (*sc. comitis*), quam in nos (*sc. Gozpertum abbatem*) nostramque -am exercuistis.

1. *familior, -ari. (*familia*) **1** famulari, servire, ministrare – *dienen* (*partic. praes. usu subst. de monachis vel sanctionalibus*): CHART. com. Mansf. 28 p. 19,2 (a. 1238) parum est principibus ... de rebus transitoribus (*sic*) Deo -antibus necessaria providere. **2** convenire, respondere – *passen, gehören (zu)*, *entsprechen*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a¹ laudabile pondus inter se et sibi consocium -atur, sicut pulsus pueri pulsui assimilatur puerili; ... est et pulsus extra pondus, qui nulli etati -atur.

[**2. familior** v. familiaris.] [**faminat** v. famen.]

famis v. fames. **fammilia** v. familia.

***famo**, -avi, -are. (*fama*) **1** circumferre, divulgare – *bekannt machen, verbreiten*: WALAHFR. Wett. 738 qui (*hominēs*) mundum fixisse sibi mundoque refixi -antur. 891 cupiit patulis totum -are (*sc. arcana Dei*) per orbem faucibus. GESTA Ern. duc. I 2,374 qui (*sc. fuga elapsus*) factum concito in urbe -vit. **2** celebrare – *berühmt machen*: RUODLIEB III 4 rem peiorasti (*sc. comes*), cum te -are cupisti.

famolor v. famulor.

famositas, -atis f. **1** gener. i. q. celebritas – *Berühmtheit*: NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 59,3 propter -em Romē. CHRON. patr. Grad. 13 hic (*Leo papa*) tantae -is fuit, ut ... Karolus imperator spiritalē patrem eum habere optaret. CONR. SAXO spec. 8 p. 300,15 Dominus nominatissimus -e. al. **2** philos. i. q. auctoritas, approbatio communis – *Allgemeingültigkeit, allgemeine Anerkennung*: ALBERT. M. anal. post. 1,1,2 p. 5^a,44 famosae ... dicuntur partes propositionis, quae sui -e conceduntur ... ut propositiones morales.

famosus, -a, -um. *usu subst.*: p. 76,10. al. **1** gener.: **a** in bonam partem: **a** (*prae*)clarus, celebrer, illustris – *berühmt, prächtig, vornehm* (*de natu vel statu*: l. 57,58. *persaepe*): INSCR. Germ. XXVII,1 (c. 800) praesulis hic tegitur -i cespite corpus. OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,16 duae ... -ae familiae ... fuere, una Heinricorum ..., alia Gwelforum. THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144^H cum multis in diversis regionibus probos et -os medicos viderim. HUGO TRIMB. sols. 7,18 p. 281,12 magister quidam Parisius -ior clericis omnibus. *persaepe*. *de rebus*: AETHICUS p. 225,3 Ethna mons magnus et -issimus. UFFING. Ida 2,6 p. 486,27 cum -ior quotidie de his (*bonis*) relatio crebresceret. *persaepe*. *in nomine lapidis (usu alch.)*: Ps. GERH. CREM. sept. p. 327,7 quod capilli sunt lapis -us. **β** principalis – *wichtig, Haupt*–: Ps. GALEN. anat. 4,12 p. 213^D inter omnia corporis membra septem sunt membra regalia et -a. **b** in malam partem i. q. infamis – *berüchtigt, anrüchig*: HIST. Mosom. 1,6 p. 151,5 qui (*Watzelinus*) fasque nefasque pensabat aequae, -us opere eqs. CHART. Worm. 146 p. 107,33 -as immo infames intonando publice cantiones. al. **2**

iur.: **a insignis, capitalis** – *unerhört, schwer*: DIPL. Heinr. IV. 252 p. 321,33 excepto iudicio sanguinis et -i furti. **b suspiciosus** – *verdächtig*: CAPIT. reg. Franc. 82,2 ipse (*latro*), qui -us est. **c manifestus** – *offenbar*: HINCM. divort. 10 p. 169,13 si tam -issimum (*fosissimum P*) crimen sit et in crimine tam -issima persona, ut eqs. **3** philos. i. q. approbatus, divulgatus – *anerkannt, allgemeingültig, verbreitet*: ALBERT. M. anal. post. 1,1,2 p. 5^b,41 -ae ... sunt (*sc. partes propositiones*), quas vulgo referente didicimus ... de quo si nullatenus dubitavimus, vocatur propositio -a, nec tamen omnia -a aequaliter creduntur. *ibid.* al. v. et p. 75,52.

adv. famose. **1** gloriose – *ruhmvoll, -reich*: HROTSV. Mar. 799 quisquis bello -e vicerit ullo. TRANSL. Dion. Ratisb. 15 p. 361^b,55 bella -ius gesta. **2** ample, magnificenter – *aufwändig, prächtig*: GESTA Halb. p. 96,36 donec veterem edificationem ... in melius renovavit praesul, picturis, campanis multisque egregie ecclesie aptis tam intrinsicis quam extrinsecis -e pompavit. **3** per famam – *durch Gerücht, gerüchteweise*: SABA MALASP. chron. 2,11 p. 141,22 rex Manfredus ... -e dicebatur iturus.

famula v. famulus.

***famulabilis**, -e. (*famulari*) *officiosus, devotus* – *dienstbar, -eifrig, -beflissen*: PASS. Leod. 33 (MGMer. V p. 315,11) ut, ubicumque exsul fuisset traditus, ut ei inferentur nequiae, versa vice -em (*famulum var. l.*) illi omnes impenderent revertentiam. MILO carm. 1,6,3,121 per quem (*Deum*) tanta valet, quisquis -is illi est. *ibid.* al.

***famulamen**, -inis n. (*famulari*) **1** servitium, administratio – *Dienst(leistung)*: **a** gener.: HROTSV. gest. 530 nec personam causa -is ullam subiectam sibi carceris possedit Gisela in antris. VITA Maxim. Trev. II 48 ursus insolito mitis servit -e sanctis. CARM. de Iuda 1,28 uxor ait: 'quando thalami -e blando nos simul absque malis sociaret tēda iugalis'. *persaepe*. *in formula salutationis*: FROUM. epist. 71 Froumundus fidelis famulus -a frequenter facturus fidelia. *saepius*. **b** eccl. de servitio Dei: HROTSV. prim. 98 in quo (*coenobio*) ... castae possent habitare puellae atque vacare sui sancti -e sponsi. WOLFFER. Godeh. II 6 in divini -is cultu succensus. al. **c iur.**: DIPL. Heinr. II. 44 p. 53,1 ut abbatissa ... nulli umquam aliquid terreni -is coacta persolvat. CHART. archiep. Magd. 247 p. 310,31 ut ... ecclesia ... nec ... seculari personae quicquam terreni -is ... debeat. al. **2** devotio – *Ergebenheit*: TRAD. Brixin. 150 (a. 1050/65) quatinus ... episcopus Altvinnus dilectione ac -e cuiusdam Brixinensis canonici ... adductus ... aream ... canonico in proprium legavit. EPIST. Hildesh. 134,28 p. 215,5 A. nobili ... B. amicorum fidelissimus fraternam cum salute benevolentiam vel precordialia -a vel germane devotionis unionem. al.

famulans, famulanter v. famulor.

***famulantia**, -ae f. (*famulari*) *quae famulat, ministra* – *Dienerin*: CARM. Bur. 70,5^a,1 sed (*pre ci. Schumann*) ceteris virtutibus est patientia amoris -a.

1. famularis, -e. *officiosus, devotus* – *dienstteifrig, -beflissen, unterwürfig*: CONR. MUR. summ. p. 134,25 in curia ... imperatoris, ubi notariis et curie rectoribus -is eram satis et familiaris. p. 158,30 quilibet filius et discipulus seu subiectus ... appelletur ... -is. p. 162,28 sunt verba ... favorabilia, -ia, flebilis (*sim.* p. 163,26).

adv. *famulariter. *officiose, devote* – *auf dienstbeflissene, unterwürfige Art*: ALBERT. M. cael. hier. 7,6 p. 104,21 quotidie renovantur throni in receptionem Dei, et hoc 'r' (*PG* 3,205^D θεραπευτικῶς), id est subiciendo se sibi. eth. II 1,3,11 p. 44^b,15 subserviens est -r subsequens.

[**2. famularis** v. familiaris.]

famulatio, -onis f. **1** servitium, administratio – *Dienst(leistung)*: **a** gener.: COLUMB. epist. 4 p. 169,14 servus piger flagellatur in vita, contemnitur -o. DIPL. Loth. II. 23 p. 420,41 dividens (*sc. Richardus*) se ab eius, avi nostri, -e. EPIST. Hildesh. 134,23 erat ... ille ... -e gratus, dulcis obsequio. al. **b** eccl. de servitio Dei: SACRAM. Rhenaug. 129 ut te (*sc. Deum*) auctorem suum pronis visceribus humana -o relegioso excolat affectu. PONTIF. Rom.-Germ. 22,5 p. 49,11 Do-

mine . . . , adesto votibus, adesto -bus (famulatibus *var. l.*). *al.* 2 *devotio – Ergebenheit*: PAUL. BERNR. epist. 59 Martino . . . Paulus presbiter indignus benę meritę recordationis et -is votum pignus.

***famulatum**, -i *n.* (famulari) *servitium – Dienst*: 1 *publ. et iur.*: VITA Ludow. Pii 23 p. 352,3 imperator omnem coetum . . . femineum palatio excludi iudicavit praeter paucissimas, quas -o (famulatio, famulatu *var. l.*) regali congruas iudicavit. 2 *eccl. de servitio Dei*: PASS. Ursulae prol. p. 143,16 ante fores (*sc. basilicae*) perdius pernoxque puellarum in famulatio (-o *var. l.*) Dei clarus conventus . . . resonabat. *cf.* famulitium.

***famulator**, -oris *m.* (famulari) *qui famulat, minister – Diener (in formula devotionis: l.18)*: 1 *gener.*: VITAE abb. Acaun. 1 (MGMer. VII p. 330,12) hic (*Hymnemodus*) dum in aula regali sedulus -r regiae potestati adsisteret (*inde* VITA Severin. 1 [MGMer. III p. 175,10]). FROTH. epist. 12 vestri (*sc. archiepiscopi*) -r et adiutor in omnibus existens. 2 *eccl. de fidelibus (fere de monachis)*: EPIST. *var.* II 31 p. 349,37 licet . . . ad id exsequendum plurimos -es Christi consultores in promptu habeatis (*sc. rex*). CHART. Bund. 89 p. 74,33 Favariense monasterium sancto Gallo eiusque -bus . . . contradimus. *al.*

famulatrix, -icis *f.* *usu attrib.*: l. 34. *quae famulat, ministra – Dienerin*: 1 *de hominibus*: a *gener.*: VITA Sigir. 2 (MGMer. IV p. 607,26) eius . . . genitrix bonis omnibus insistent -x . . . viro sortita est felici in conubio. MILO *carm.* 3,42,397 libera (*sc. Sarah*) sit rectrix, Aegyptia (*sc. Hagar*) sit -x. b *eccl. de sanctimonialibus*: VITA Romar. 7 (MGMer. IV p. 224,5) quae (*puella sanata*) usque hodie incolomis -x Christi in medio sororum superstes cernitur. CHART. Col. I 11 p. 464,31 Dei -es. TRAD. Frising. 1268 p. 163,25 antistes . . . retradidit . . . -i Dei Helmpirge . . . aeccliam I decimatam. *al.* 2 *de rebus*: NOTKER. BALB. martyr. IV. Non. Mai. p. 1078^A unda . . . -x corpus sancti martyris in quodam secretiori loco saxo ementiori deposuit. RUP. TUIT. Ioh. 5,1625 caelestis sapientiae comes et -x eloquentia. CHART. Turic. 1695 quia scriptura extat memorie -x (*item* 1696). *al.*

famulatus, -us *m.* *form. sg.*: *gen.* -ui: VITA Audoini 2 (MGMer. V p. 555,9). *dat.* -ui: IONAS BOB. Columb. 2,24 p. 288,21. *abl.* -o: IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 184,4.

1 *servitium, administratio, obsequium, devotio – Dienst(leistung), Ergebenheit (remissus i. q. auxilium – Hilfe: l.47. al.)*: a *gener.*: SISEB. Desid. 18 cum . . . silicum natura durissima . . . Dei famulo -um exhiberet. CHART. Sangall. A II 767 p. 368,24 episcopus . . . pro . . . frequenti -u et palatina servitute promeruit. HECEL. Clem. 3 (MGScript. XXX p. 900,35) vinculum, cuius nodo artabatur pallium, . . . angelico . . . -u longe dissiliit. CARM. Bur. 153,3,4 cui (*sc. Amori*) deorum curia prebet -us. *persaepe. v. et l. 8.* *in formula salutationis*: LULL. epist. 92 p. 210,19 ego tibi (*sc. abbati*) . . . fidelem -um in omnibus prebebo. *persaepe.* b *eccl. de servitio Dei (sanctorum: l. 55. al.)*: IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 259,30 ut sibi (*sc. Gibitrudi*) oratorium, quo suo conditori exhiberet -um, construerent parentes. DIPL. Loth. I. 51 p. 147,7 loca divino -ui consecrata. UFFING. Ida 1,18 in sanctae Idae -u laboratura reseat (*sc. ad sepulchrum eius mulier sanata*). OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 434,22 quam (*urbem novam Ierusalem*) mirabiliter ex nichilo creavit *Deus* ad -um. *persaepe. v. et l. 1. c publ. et iur.*: TRAD. Frising. 401^c (a. 818) pater illius (*Waldperhti*) in *servili* -u vitam finivit (1226^a absque omni s. -u. *al.*). DIPL. Ludow. Iun. 19 hominibus . . . -um . . . monasterii facientibus . . . , qui Saxonice ‘malman’ dicuntur, . . . tuitionem nostram constitumus. WIDUK. gest. 3,11 -ui regis se . . . subiugavit *Bernharius*. COD. Wang. Trident. 247 p. 473,31 duas . . . urnas vini tribuant *germani* ad mensuram curie . . . pro -u. TRAD. Michaelb. 126 quod . . . -ui servitutis cottidiane deputentur *mulieres. persaepe.* 2 *servitus – Leibeigenschaft*: WOLFHARD. Waldb. 2,3 p. 212,11 domina, cui conditionali *iure* -us semper servitium exhibebat *muliercula* (CHART. Tirol. notar. I 430 p. 203,8). CHART. Tirol. notar. I 432 p. 205,2 quod ipsi (*Warnerius et Achilex*) . . . steterant in possessione -us . . . monasterii. *al.* 3 *familia – Hausgemeinschaft*: LIBER

diurn. 60 p. 52,18 talis a nostro -u . . . electus est, in quo . . . nullius macula reprehensionis apparebit. TRAD. Neocell. Brixin. 247 p. 182,8 Ebfinus de Klusa, famulus -us nostri habet unum novale . . . et vineam.

5 ***famulentus**, -a, -um. (fames) *famelicus – hungrig*: CARM. Paul. Diac. app. I 6,2,6 est iam tertia nunc lux, quod lac non tetigi (*sc. vitellus*) et -us eo.

famulia *v. familia*.

famulitium (-ici-), -i *n.* 1 *servitium – Dienst(leistung)*: a *publ. et iur.*: DIPL. Otton. III. 189 in stipendiarium -um fratribus Deo . . . servientibus . . . predium . . . donamus. IOH. VEN. chron. p. 158,9 si spontaneum -cium persolvere et fidelitatem sibi (*sc. duci*) iurare vellent *cives*. EPIST. Worm. I 14 p. 30,28 omni mentis exultatione totiusque -cii devotione vos sine dubio recepissim. *al. v. et p. 77,8.* b *eccl. de servitio Dei*: ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 555,13 Emerita una (*sc. soror*) in -o Christi Sisū nominata. *al. v. et p. 77,10.* 2 *devotio – Ergebenheit*: TRAD. Brixin. 234 (a. 1070/76) Baioaricorum dux . . . dilectione -cioque . . . episcopi . . . inductus . . . bonum . . . tradidit. 3 *servitus – Leibeigenschaft*: ADAM gest. 4,6 p. 233,19 sine misericordia quisque (*sc. Ascomannus*) alterum . . . in ius -cii vel socio vendit vel barbaro.

famulor, -ari, -atus sum *vel famulo*, -avi, -are. *script. -mol-: l. 41. adde CONC. Merov. p. 25,3 (var. l.). -ancior: l. 58. form. inf. -arier: WILLETR. Sus. 87. al. gerundivum pro partic. fut.: l. 43. 54. al. partic. praes. usu subst.: l. 41. 50. al. pendet ad: l. 53.*

(*de*)*servire, ministrare – dienen, Dienst leisten, dienstbar, zu Diensten sein (absol.: l. 36. al.)*: 1 *gener.*: IONAS BOB. Columb. 1,24 p. 207,6 precatur rex, ut . . . intra sui regni terminos reseat seque ei . . . -turum. WALAHFR. *carm.* 53,5 ursus Gallo -atur. TRANSL. Athan. Neap. 19,6 olei natura sancto viro diebus et noctibus quinque indeficiens -vit. THANGM. Bernw. 2 p. 759,11 cui (*avo*) tanta humilitate ac instantia -batur, ut *eqs.* ALBERT. M. metaph. 1,2,3 p. 20,8 universaliter artes, quae mechanicae vocantur, -antur. *persaepe. prodesse, utilem esse – nützen, nützlich sein*: HILDEG. phys. 3,36 hominibus minus utilis est *wida*, nisi quod in quibusdam exterioribus rebus ei -atur, sed ad nulla medicamenta valet. 2 *eccl. de fidelibus (fere de monachis et sanctimonialibus)*: DIPL. Merov. I 166 p. 413,33 pro quietem ibidem (*sc. in basilica*) Deo -olancium. VITA Eucher. 3 (MGMer. VII p. 48,9) monasterio . . . sub regulari ovile se subdidit -andum. CHART. Sangall. A 716 p. 318,4 cooperante fratrum . . . Deo et sancto Gallo -antium collegio. 45 VITA Find. p. 504,33 totis viribus tibi (*sc. Deo*) -bo. *persaepe. 3 iur.*: LEG. Wisig. suppl. p. 475,42 quicumque regum mancipium christianum Iudaeo servire vel -ari permiserit. FORM. Marculfi 2,33 pro respectu . . . servicii tui, qua mihi -aris, . . . te ab homni vinculo servitutis absolvo. FORMA mon. Sangall. 10,15 cubilia -antium. CHART. Lux. I 76 p. 66,4 (dipl. Ludow. Pii) olim -ante nobis Richardo. CHRON. Thietm. 5,27 dux Heremannus humiliter regi -atur. ECBASIS capt. 685 oppida Chvonradi coguntur ad hunc (*montem*) -ari. CHART. Eichsf. 240 p. 141,20 bona . . . ecclesie libere ac perpetue -anda manu propria assignavimus. *saepe.*

adi. famulans, -antis. *famulabundus, officiosus – dienstbeflissen, -bereit*: LIBELL. dict. et privil. 1,90 (WissZUniv-Halle. 13.1964. p. 545; a. 1193/94) quis -ncior me vobis potuit reperiri.

60 *adv. famulanter. devote, officiose – dienstbeflissen, -bereit*: LIBER diurn. 58 p. 47,13 ut . . . serenissimo ac piissimo domino petitionis nostrae -r debeamus preces effundere. RATHER. epist. 10 p. 50,4 sospitem . . . abeuntem Traiectum usque -issime prosequor.

65 **famulus**, -a, -um. *script. -mol-: LEX Alam. 79 (var. l.). form.: masc.: nom. pl. -is: CHRON. Salern. 42 p. 44,28. gen. plur. -um: p. 79,17. al. fem.: nom. pl. -as: FORM. Senon. I 44. dat. et abl. pl. -abus: p. 79,48. 53. 56. saepe. abl. pl. -e: p. 79,55.*

70 1 *adi. i. q. serviens, subditus – dienend, untergeordnet*: a *gener.*: PS. BEDA mund. const. 2,110 vocatur (*sc. vis inferior animae*) . . . sensualitas, animalitas, -a mens. b *eccl. de mona-*

chis: EKKEH. IV. carm. var. II 11,10 in sextis decimis Augusti, Galle, kalendis, seua tibi -us damna gemit populus. c iur.: v. vol. I. p. 787,54. 2 subst.: a masc. i. qui famulat, minister – Diener, Knecht: a gener. (in formula devotionis: l. 5. al.): CONC. Karol. A 50^D p. 667,14 (epist.) nos -i vestri (sc. imperatorum) quamvis indigni, tamen episcopi. NOTKER. BALB. gest. 1,15 p. 18,26 qui (episcopus) more -orum propter (prope var. l.) astabat. OTTO FRISING. chron. 2,25 p. 95,17 se regem regum ac consanguineum deorum, Alexandrum vero -um suum vocat Darius. ACTA civ. Wism. B 861 Iohannes Cocus custos porte . . . habebit paludem . . . libere . . . , quamdiu fuerit -us civitatis. persaepe. β eccl. de fidelibus (fere de monachis): CHART. Alsat. B 114 p. 58,4 (a. 728) -i De i (WILLIB. Bonif. 5 p. 24,6. persaepe). CONC. Karol. A 50^D praef. p. 607,19 qui (Christus) eam (ecclesiam) . . . suis . . . orthodoxis -is Hludowico et Chlothario . . . regendam . . . committere . . . voluit. SYLL. Sangall. 23,17 servitiis -um consuesce (sc. Deus) tuorum. CHART. Bund. 89 p. 75,29 ego Notker infans et sancti Galli -us. CONSUE. Bamb. 420 absolve, Domine, quesumus, animas -orum. persaepe. γ mus. de tono plagali (cf. LexMusLat. vol. II. p. 58,41sq.). ELIAS SAL. mus. 19 p. 41^b,24 non reguntur (sc. quatuor toni, sc. primus, tertius, quintus et septimus) a -is suis, a B quadrato, a B molle et ab aliis phantasticis et c. δ publ. et iur. i. qui alieni est, servus, mancipium – Abhängiger, Unfreier, Leibeigener (in re feudali i. q. vassus, vasallus, ministerialis – Vassal, Dienstmann, Eigenmann, Ministeriale): LEG. Wisig. 10,1,17 p. 390,5 si unus ex . . . dominis contubernia -orum fuerit conatus inrumper. TRAD. Frising. 7 p. 34,13 haec sunt nomina -orum servientium seu liberorum tributum. FORM. Sangall. 17 unum de -is meis . . . ab inportuno servituti iugo . . . liberare disposui. BRUNO MAGD. bell. 62 quod duo regis -i ianuam cum nudis gladiis obsiderent. CHART. Wirt. 423 p. 209,27 Theodericus quidam miles . . . , -us censualis ecclesie. persaepe. scutiger – Schildknecht, Knappe: GESTA Camer. cont. II C 1 p. 212,47 quod cum clericis, cum militibus, cum -is ita vivere non poterat praesul, sicut . . . vivere decebat episcopum. CHART. Mehl. 1254 p. 433,23 testes . . . rei sunt: milites eqs., -i (transl.: 'knapen'): eqs. saepe. b fem. i. quae famulat, ministra – Dienerin: a gener. (in formula devotionis: l. 42. al.): SYLL. Sangall. 11,11 tibi (sc. reginae) se -am prebet Germania fidam. HROTSV. gest. praef. 1 Gerbergae . . . abbatis . . . Hrotsvit . . . quod -a herae. ODILO CLUN. Adelh. 2 sumpsit cibum regina, servivit piscator et -a. al. in imag.: RUP. TUIT. trin. 40,10 l. 383 septem artes liberales tamquam -ae. al. b eccl. de fidelibus (fere de sanctimonialibus): NOTIT. Arnon. 7,1 neptiam suam Christi -am Erindrudam constituit episcopum. DIPL. Ludow. Germ. 128 p. 179,22 liceat . . . -bus Christi absque ullius inquietudine . . . Deo servire. STATUT. ord. Teut. p. 131,26 benedic, Domine, hanc -am tuam, cui in nomine tuo incidimus capillos. persaepe. c iur. i. q. serva – Unfreie, Hörige: DIPL. Karoli M. 311 p. 469,14 placuit nobis de -is . . . monasterii diffinitiones facere, videlicet de feminis liberis vel -bus. CHART. Fuld. B 190^b p. 287,14 trado . . . unam -am cum infante. BENED. ANDR. chron. p. 75,27 fundum . . . cum -is et -e ibidem residentibus (item p. 76,5. cf. p. 76,12 -bus). DIPL. Otton. III. 94 quandam -am . . . per excursionem unius denarii . . . liberam fecimus. persaepe. Weber fanaticus (pha-), -a, -um. nom. pl. m. -e: p. 80,2. 1 (a daemone, diabolo) correptus, furiosus – (von einem Dämon, vom Teufel) besessen, rasend: ALDH. virg. I 25 -ae lustrationis spurcalia. RUD. TRUD. gest. 3,13 milites . . . pro ph-a (prophatrica ed.) presumptione frequentabant ingressum et egressum monasterii. usu subst.: AMARC. serm. 2,67 gravatus erat serpens (sc. in paradiso) nec, quid loqueretur, possessus norat veluti -us omnium. CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,30 ph-i . . . illorum (crudelissimorum gentilium) . . . feriis indictis: 'capita', inquit, 'vult noster Pripégala!' 2 paganus – heidnisch: VITA Lupi Senon. 11 (MGMer. IV p. 182,19) templa. HUCBALD. Rict. 4 cum Francorum gentem . . . diu . . . -a simulacrorum delusam dementia ad agnitionem veritatis divina voluisset venire gratia. ALBERT. M. epist. Dion. 11 p. 551,54 sermo 'insultans de te . . . -a phantasmata illusionum', id est il-

lusiones apparitionum, quae in fanis idolorum erant. al. usu subst.: CHRON. Fred. 3,65 quem (deum) -e nominant Wodano. ANNAL. Lauresh. a. 798 quamvis illi Abotridi -i erant, tamen fides christianorum . . . adiuvit eos, et habuerunt victoriam super Saxones. PASS. Brun. Querf. 2 (MGScript. XXX p. 1364,10) accidit primos civitatis -os (fovantes var. l.) interesse sue (sc. Bonifatii) salubri doctrine. 3 subst. masc. i. q. custos, sacrista – Küster, Sakristan: YSENGRIMUS 3,975 quam sit Bruno diu ph-us aut ubi, miror, scit iuvenem papam demuticare probe (cf. notam ed. p. 433).

[fandalibus v. infandus: EPIST. Wisig. 9 l. 11 (ed. Gil).]

*fano, -onis vel rarius *fanonus, -i m. (theod. vet. fano) script.: phano: l. 22,44. pano, pavo: l. 52. adde DIPL. Loth. I. 122 p. 281,46 pavonem (var. l.). feno: l. 18. favo: l. 29,33. 15 45. al. -or, favor: l. 44,47.

1 pannus, drappus, linteum – Lappen, Stück Stoff, (Leinen-)Tuch: a gener.: LEX Alam. 57,6 si . . . testa trescapulata fuerit, ita ut . . . medicus cum pinna aut cum -e (fe-, -no var. l.) cervella tetigit eqs. 81 ille (comes) involvat (sc. terram levatam) in -e (-em, -no var. l.) eqs. STATUT. ord. Teut. p. 108,10 ipse (traperarius) tenetur dare fratribus ad arma deputatis spallaria, wapenrocke, knilinge, ph-es eqs. b liturg. de paramentis q. d.: a de linteis ad offerendum adhibito i. q. offertorium – Oblationstuch (interdum i. q. corporale – Korporale [de re v. J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 235. 245]): AMALAR. (?) ecl. 22,1 cum -bus offerunt, quoniam legimus in passione Domini sudarium usurpatum esse. RUD. TRUD. gest. 1,3 p. 230,40 (chart.) -es ad offerendum VIII (HARULF. chron. 3,3 p. 88,21 [chart.] -es [favones var. l.] ad o. auro parati XIV). EKKEH. I. (?) Wibor. 23 p. 64,22 calicem et patenam vel corporale, sed et -em, cum quo solita es offerre, omnia . . . lavare praecipias (sc. domina). HONOR. AUGUST. gemm. 1,38 unus cantor oblatam cum favone et vinum cum ampulla offert. al. de usu eiusdem linteae ad velandum calicem: 35 AMALAR. ord. expos. II 13 diaconus calicem cum sacerdote elevans partem eius -e tegit. HONOR. AUGUST. gemm. 1,57 diaconus venit, calicem coram eo (sacerdote) sustollit, cum -e partem eius cooperit. β manipulus, mappula – Manipel (de re v. Braun, op. cit. [l. 25] p. 150): HRABAN. inst. cler. 1,18 quartum . . . mappella sive mantile sacerdotis indumentum est, quod vulgo -em vocant. REGINO syn. caus. 1,81 ut nullus presbyter absque amictu, alba et stola et -e et casula ullaenus praesumat missam celebrare. REGISTR. Frising. 2 p. 7,34 stole VI cum -ibus VI (sim. CHART. Berg. Magd. 11 stolas cum ph-bus. 45 FUND. Mur. 16 p. 50,18 decem stole cum fav-bus et adhuc XVI favones sine stolis). HUGO RIPELIN compend. 6,16 p. 216^a,9 quartum (i. constantia fortitudinis, sc. notatur) in favore sive manipulo, qui portatur in brachio sicut clypeus. saepius. 2 signum, vexillum – Fahne, Banner: a milit.: DIPL. Otton. II. 280 p. 326,5 sub -e nostro, hoc est imperiali vexillo, . . . tradendum . . . nobis commendavit Cunradus . . . predium. WIPO gest. 13 p. 34,22 comes . . . cum -e (Pa-e var. l.) civitatem exiens eos, qui pontem superstabant, subiugavit. b liturg.: PONTIF. Rom.-Germ. 99,198 laicorum scola cum vexillis atque -bus a longe preeunte. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 43 ramos palmarum . . . benedicebat . . . evangelioque et crucibus et -bus . . . pergebat usque ad collem, qui eqs. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 457,18 ista ornamenta . . . papa Victor . . . dereliquit: . . . -em imperialem totum aureum (cf. J. Deér, Papsttum und Normannen. 1972. p. 25). al. 3 de vestimento monachali fort. i. q. pallium, sagum – viell.: Umbang, Mantel: CONC. Karol. A 24^A,28 ut sanctae moniales non induantur virilia indumenta, id est rocho et -es, nisi tantum feminea vestimenta. cf.

*anfano.

65 *fans, fantis m. (infans, cf. Stotz, Handb. 3, VII § 92.6) infans, puer – Kind: CHART. Sangall. A 70 (a. 773) dono ad ecclesia . . . mancipiis his nominibus: . . . Radbergane et -i suos Rodulfo. FORM. Arvern. 3 ancilla mea . . . una cum infantes (-es cod.) suos. LIBER tram. 21 p. 32,11 promat unus ex infantibus (-bus var. l.) laetaniam.

fantas- v. phantas-.

*fanulus, -i m. (an -um, -i n.?). (1. *fanus) 1 manipulus, [Niederer]

mappula – *Manipel*: CATAL. thes. Germ. 3,7 (s. XI.¹) stolē X cum VIII -is. 2 *amictus, humerale* – *Amikt, Schultertuch*: ORDO de visit. sepulchr. (ed. Young, Drama I. 1933. p. 265; s. XI./XIII.) puer . . . , qui angelum representat, stans in sepulchro palmam manu tenens et in capite -um largum habens respondeat: 'eqs.' (cf. p. 262. 279).

fanum, -i n. (-us, -i m.: l. 10.12). *script.*: ha-: l. 26. pha-: l. 24. adde ALEX. MIN. apoc. 13 p. 276,15. al. va-: l. 14.

1 *de sacris gentiliis*: a *delubrum, templum* – *Heiligtum, Tempel*: BAUDON. Radeg. 2 (MGMer. II p. 380,14) -us, qui a Francis colebatur, . . . proximus, (-um, quod . . . proximum p. corr. 1^a) erat. p. 380,20 antequam . . . -us (-um p. corr. 1^a, b) perureretur. CAPIT. part. Saxon. 1 ut ecclesiae Christi . . . non minorem habeant honorem, sed maiorem . . . , quam vana habuissent idolorum. WETT. Gall. 4 coepit . . . gentiliis -a incendere. THIETM. chron. 6,23 -um de ligno artificiose compositum. *persaepe*. in nomine loci: IORDAN. SAXO princ. 23 apud Apamias et . . . [F-um Iovis] ('*Fanjeaux*', cf. *notam ed.* p. 21; *item* 24. 27). b *simulacrum* – *Götzenbild*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,162 num -a precaris (sc. rex) fabrilis conflata manu? 2 *ecclesia, oratorium* – *Kirche, Kapelle*: WIDUK. gest. 2,1 p. 65,4 stola planetaque infulatus progressusque in medium usque -i subsistit *pontifex*. DONIZO Mathild. 2,971 in . . . ipsum (sc. *maius*) introit *Bernardus* phanum missam cantare paratus. FUND. Comb. 4 (MGScript. XV p. 1032,1) custos -i (h- *cod.*) hortum ingressus videt eum (sc. *diabolum*) . . . in summitate arboris sedentem. *de ecclesia profanata*: ANNAL. Mell. Cremif. a. 1187 (vs.) vincis Salatine, et servit -o Ierosolima capta profano (cf. *LexMA*. V. p. 354).

1. **fanus*, -i m. (an -um, -i n.?) (*theod. vet. fano*) *lin-teum, vexillum* – *Tuch, Fahne*: ARDO Bened. prol. p. 201,12 ratum ducimus normam salutiferam licet vilibus depromere verbis et in abiectis virgulis pulcherrimum pandere -um (ci. L.-H. Lucassen [ALMA 4. 1928 p. 78; favum ed.]).

2. *fanus* v. *fanum*. 3. **fanus* v. **phanus*.

1. *far*, *farris* n. *script.*: acc. *faram*: l. 44. abl. -ae: l. 66. *form.*: nom. sg. -is: l. 43. acc. pl. -es: l. 68. decl. I.: l. 44. decl. II.: l. 41. 62.

1 *de frumento*: a *latius* i. q. *frumentum* – *Getreide, Korn*: a *de granis*: COLUMB. epist. 10,93 desine (sc. *Fidulus*) . . . animosos pascere pingui -e (-o var. l.) caballos (*sim.* LULL. epist. 92 p. 211,6. SALOM. II. epist. 40 p. 422,21). IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 227,25 (vs.) -is horreo augetur. LEX Baiuv. 2,5 si quis . . . voluerit aut fenum (*faram* var. l.) tollere aut granum vel casas incendere. WANDALB. mens. 256 hinc (sc. *a Septembre*) . . . -a suis prodest committere sulcis. GERH. AUGUST. Udalr. 2,10 -a per loca episcopi sibi commendata magna incautela dissipavit *similarius*. al. b *de culmis, spicis*: WANDALB. mens. 116 in spicas cum iam . . . semina surgunt auritosque tegunt lepores lactentia -a. METELL. exp. Hieros. 5,651 lex fasciculum per pasca levare novellum precepit -is coram . . . aris. al. in *imag. vel alleg.*: EPIST. var. I 15 p. 518,36 triticea -a a vitiorum zizaniis . . . poterunt expurgari (cf. *Vulg. Matth.* 13,25sq.). CARM. de nat. animal. 1609 si -r virtutum vitiorum senserit imbrem eqs. b *strictius* i. q. *spelta, ador* – *Spelt, Dinkel*: CHART. Rhen. med. III 152 p. 137,5 (a. 1220) sexaginta maldra annone, XV tritici et XV siliginis, XV -is et XV avenae . . . contulimus. CHART. Westph. VII 187 unus (*modius*) -is, quod vulgo dicitur thinkel. ALBERT. M. veget. 7,128 siligo . . . et triticum et adorem et -r non bene fructificant in grano, nisi eqs. (cf. *notam ed.* p. 639). SALIMB. chron. p. 485,40 sextarius -i (sc. *vendebatur*). al. 2 *de rebus frumento confectis*: a *farina, frumentum tritum* – *Mehl, Schrot*: WANDALB. mens. 187 -e . . . primo imbutas libare per aras . . . vacat. WALTHARIUS 1441 effice (sc. *Hagano*) lardatam de multa -eque (-aeque var. l.) pultam. b *puls frumenti, adoris* – *Getreide-, Dinkelbrei*: FRAGM. mul. VI p. 605,3 nihil utatur (sc. *mulier*) nisi -a (-es *cod.*; cf. *Hippocr. mulier.* 1,11 [ed. Littré VIII. p. 46,15] *κυκεῶνα*). NOTULAE Wilh. Cong. 198 locum habet usus masticis . . . cum -e vel in ovo sorbili. c *panis* – *Brot*: ALDH. virg. II 1477 ut bernam Domini nutrient crustula -is. 1614 fragmenta -is.

2. **far*, *farris* n. (*theod. vet. faran*, cf. *DuC. s. v. 2. fara*) ?*naulum, stips amnica* – ?*Färgeld, -einkunft*: FUND. Mur. 24 p. 72,18 est (sc. in *Althüsern*) dimidium -r, et dabit naclerus modium salis et dimidium. p. 74,2 dicunt . . . quidam quartam partem de -e ad Lunkof huc pertinere.

**fara* (phara), -ae f. (*langob. fara*; v. *F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 48sqq.*; Stotz, *Handb.* 1,IV § 58.5) *script.* pa-: l. 14. 1 *comitatus, familia, gens* – *Fahrgemeinschaft, Familie, Geschlecht*: EDICT. Roth. 177 si quis liber homo potestatem habeat intra dominium regni nostri cum -a sua megrare eqs. (gloss.: LEG. Lang. p. 651^b, 37 -a, id est rebus). PAUL. DIAC. Lang. 2,9 nisi ei (*Gisulfo*), quas ipse eligere voluisset, Langobardorum -as (ph-, pa-, faros, feras *sim. var. l.*), hoc est generationes vel lineas, tribueret *Alboin*. 2 *sedes, villa* – *Siedlung, Gehöft*: DIPL. Conr. II. 72 p. 91,26 quod (*concambium*) factum est cum Atone comite de ipsa phara filiorum Guarnerii (*inde* DIPL. Heinr. III. 255 p. 340,10 pharam f. G. [sc. *comes dedit*]). LEO MARS. chron. 1,45 p. 119,6 ecclesia sancte Marię supra -am de Laento. GREG. CAT. chron. II p. 52,19 recepit *comes* . . . res . . . monasterii . . . sub monticello supra fluvium Sangrum, ubi -a edificata fuit. al. *pro vel in nomine loci*: DIPL. Otton. I. 461 p. 630,14 concedo . . . in prefatum monasterium . . . in loco, qui dicitur Fara, sex mansos. LEO MARS. chron. 1,34 p. 94,3 vir nomine Maio . . . obtulit beato Benedicto curtem suam, quę dicitur Fara Maionis. GREG. CAT. chron. II p. 140,15 monasterium sancti Stefani et Pharam et Podium (sc. *Heinricus imperator concessit*). al. 3 *per errorem de rebus mobilibus* ('*Hab und Gut*'): l. 12.

faramannus* (-mm-), -i m. (fara* et -mannus; cf. *F. Beylerle, Gesetze der Burgunden. 1936. p. 190*; Stotz, *Handb.* 1,IV § 57.1) *de Burgundionibus* fort. i. qui ad comitatum, gentem advenam pertinet – *viell. Angehöriger einer Fahrgemeinschaft, eines eingewanderten Geschlechts*: LEG. Burgund. const. I 54,2 de exartis novam . . . -orum (feram annum, faramm- var. l.) competitionem et calumniam . . . hac lege praecipimus submoveri: ut sicut de silvis, ita et de exartis . . . habeant cum Burgundionibus rationem; quoniam . . . medietam silvarum ad Romanos . . . praecipimus pertinere, simili de curte et pomariis circa -os (-us, -mmannus, faram manus, feram annos *sim. var. l.*) conditione servata eqs.

faraniarius v. *farinarius*. [*faras* v. *foras*.]

**farcellus* (farte-), -i m. (?*farcire*) ?*chamadrys* – ?*Gamander, (Gamander-)Ehrenpreis* (cf. *Fischer, Pflanzenkunde. p. 288*; Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam.* IV. p. 1065): ALPHITA II p. 62,14 -us, herba sancti Pauli idem, similis est archemesiae nostre, sed habet minora folia (*item* p. 79,1 fart-us [*sarcellus* var. l.]).

farceo v. *farcio*.

1 *botulus* – *Wurst*: HUGO TRIMB. sols. 7,4 p. 249,24 cum . . . porci . . . mactarentur, familia domus aliqua -a furabatur inponens ea prunis ardentibus assanda. *ibid.* al. 2 *ulcus, tumor* – *Geschwür, Geschwulst*: FRAGM. mul. II 25 ad tumorem . . . sive ad -a vel ad pannuculos vel ad omnes etiam pustolas (*sim.* III 50 farci[m]na).

**farcina*, -ae f. (cf. *francog. vet. farcin*; v. *Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 414^asq.*) *de morbo equorum* i. q. *malleus* – *Rotz* (cf. *Pschyrembel, Klinisches Wörterbuch. 2551986. p. 1017 s. v. Malleus*): ALBERT. M. animal. 22,77 p. 1389,39sq. -a est infirmitas a farciendo dicta, quae ex nimia carnis humectatione . . . vocabulum sumpsit; quam quidam vermem vocaverunt, eo quod superfluum humor in carne et cute foramina facit (cf. *K. F. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. 1999. II. p. 1493 adn. 277*). *ibid.* al.

65 *farcino*, -atum, -are. *refercire, farcire* – (an)füllen, ausstopfen (*mediopass.*: l. 67): GERHOF. Antichr. 1,48 p. 356,15 quorum (sc. *cancellariorum*) implentur marsupia, -antur mantice. *translate*: GUNZO epist. 11 p. 41,5 falsa veris, quando vult, sic -at (*sarcinat* var. l.; sc. *logica philosophia*), ut eqs.

70 *subst. farcinatum*, -i n. *farcimen, botulus* – *Wurst*: CYPR. CORD. carm. app. 3,5,4 (MGPoet. III p. 148; c. s. X.¹) nullus recuset -um sumere, calicem vini gutta dum evibitur.

farcio, farsī, fartum (farsum, -itum), -ire. *script.* farsio: l. 19. *form.:* coniug. II.: l. 10. *partic. perf.:* fertus: l. 15. *usu adi.:* l. 17.21. *struct. c. acc. directionis:* l. 41.

1 *de actione implendi:* a *refercire, farcinare, implere* – *vollstopfen, (an-, er)füllen:* α *in univ.:* RATHER. prael. 4,5 l. 88 –bantur innocentibus ergastula. FROUM. carm. 11,17 obscurans (sc. *lupus*) oculum pastoris pulvere -tum. YSENGRIMUS 3,148 -rem (sc. *medicus*) ut cameras ventris utroque (i. *vervece et birco*) simul. *al. in imag. vel translate (de luna plena:* l. 12): AEDILV. carm. 4,12 actibus aethereis -ent quae (*examina*) pectora casta. PAUL. ALBAR. carm. 10,14 respice (sc. *gens Iudaeorum*) . . . quarta decima (sc. *die*) -sam sic lumine Christi Cintia quo<d> pandat signum, quod eqs. EPIST. Wibald. 13 p. 94,26 scriptor manans multimoda verbositate nullam habebit valentiam edendi scripturam dulcedine fertam. *al. β de modo cibos praeparandi:* GESTA Trud. cont. I 13,5 p. 314,20 pictantias partim de luciis -itis, partim de dorsis salmonum (sc. *dabat praepositus*). BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 300,18 poma -sa. 9,1 p. 309,39 accipe gallinam et -si eam coctanis elixatis eqs.

b *alere, satiare* – (er)nähren, sättigen: ALDH. virg. II 929 flammis fomite -sis (*sim.* 1107). ARDERIC. carm. 26 (StudLat-Stockh. IV. 1957. p. 55) te (sc. *comitem*) paradisiacus divino dogmate fervor fastibus et dapibus -sit ab ethre datis. EUGEN. VULG. syll. app. 1,4,7 placidus qui (*Athanasius praesul*) trinus habetur ductus amore tuo (sc. *praefecti*), germano nectare -tus (*ci. ed., farmis cod.*). FOLCUIN. vita Folcuin. 11 non . . . decuit eius cadaver expositum canes corvosque reficiendo -ire. *translate i. q. contentum reddere* – *zufrieden stellen:* UNIBOS 32,2 gavisus praepositus -tus tantis rumoribus (sc. *commercii*) profunda dat suspiria. RAPULARIUS 238 quem (*avarum*) -ire (sarcire *var. l.*) nequit grandis acervus opum. c *onerare, ditare* – *beladen, überhäufen:* EPIST. Mog. 18 p. 349,9 siquidem quis . . . Romam veniens in vestimentis ovium, intrinsecus autem rapax lupus, auro gemmisque -itus inde rediens iactatur: 'eqs.' RAPULARIUS 126 rex . . . variis hominem . . . rebus onustans gazarum magno pondere -it (fulcit, sarcit *var. l.*) eum. d *praetexere, sternere* – *verbrämen, füttern:* RATHER. Metr. 7,294 quem (*pileum*) moris est . . . pelliculis exoticis intus -ire. 2 *de actione glomerandi i. q. confercire, conglomerare* – *dicht zusammendrängen:* ERCEMB. CAS. hist. 81 ex his (*fidelibus captis*) alios venales oceani litora -bant, alios . . . in famulos . . . reservabant *Achivi*.

adi. **fartus vel farcitus**, -a, -um. *plenus* – *voll:* VITA Aldeg. II 27 (ASBoll.³ Ian. III. p. 655; c. s. X.) est . . . locus grege puel-larum -itus. MARB. RED. elog. 21 (MG Lib. Lit. III p. 695) si sit -a manus, fiet puer ille decanus.

***fardellus**, -i m. (*arab.* farda; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p. 43^{bsqq.}) *sarcina* – *Bündel, Ballen:* DIPL. Frid. I. 642 p. 143,28 concedimus ei (*Guillelmo*) . . . XII denarios imperialium de soma et VI de -o in burgo sancti Stephani. CHART. Hans. 432 p. 146,28 unus -us mercennarii habens in se piper . . . debet transeundo IV denarios.

fareanarius v. **farinarius**. **fares** v. **phares**.

faretr- v. **pharetr-**. [**farfa** v. ***farsa**.]

***farfalius** (fraval-, faraval-, faref-), -i m. (*theod. vet.* fravali) *acc. sg. -am:* l. 63. *vis, scelus* – *Gewalttat, Rechtsverletzung, 'Frevel'* (de re v. A. de Sousa Costa, *Studien zu volkssprachigen Wörtern in karolingischen Kapitularien*. 1993. p. 306^{sqq.}; Dt. Rechtswb. III. p. 881^{sqq.}): LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,4 de -o (-is *var. l.*; LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,4 fare-us [-is, -os, fare falius, farav-um *var. l.*]) ita convenit, ut, quicumque in mallo praesumpserit -um (LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,4 -um [frav-um, farav-um, -am *var. l.*]) minare, procul dubio suum wrigeldo conponat eqs.

farfara (farvara), -ae f. *tussilago, ungula caballina* – *Huf-lattich* (v. André, *Plantes*. p. 102): ANON. herm. p. 100,29 -vara, id est ungula caballi. TRACT. de caus. mul. 2 ad universis vicia . . . matricis: -a moioris (*pro maioris*) radicis (*sim.* 95 p. 55,10). GLOSS. Salern. p. 5^a,12 bardana, -a, ungula equina idem est (*sim.* ALPHITA II p. 21,1).

***fargana**, -ae f. (*cf. ital.* fargna; v. Sella, *Gloss. Lat. Ital.* p. 231; Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* II. p. 1599^A) *tegi-*

mentum – *Decke:* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 438,26 misit abbas centum nonaginta -as fratribus in dormitorio.

[**fariatus** v. 1. ferior.]

***farigaidus**, -a, -um. (*fara et got. gaidw [cf. P. Scardigli in: *Reallexikon d. german. Altertumskunde*. 18. 2001. p. 56 s. v. 'Langobarden']?) *illiberis, improles* – *kinderlos, keine Nachkommen habend:* ORIGO Lang. 4 l. 22 regnavit filius . . . Waltari annos septem -us (et fairagaidus, fargaetum *var. l.*; cf. *notam ed.* p. 202).

10 **farina**, -ae f. *script.* pha-: l. 18. *pollen* – *Mehl:* 1 *strictius de polline cereali:* α *proprie:* CHART. Alsat. B 12 (a. 589) ut . . . trahens molam. . . -as ad victus necessaria praepararet *Septimia*. TRAD. Patav. 75 ut . . . censum dare debuisset, id est . . . de -a spelda modios II, unus ex illis lavatus sit (*sim.* FORM. Sangall. II 35 VI maldra de -a lota). HILDEG. phys. 1,3 si iste (*infirmus frigidus*) aut panem aut -am avenae comederit eqs. ACTA civ. Wism. B 736 obligavit *Mabilia* hereditatem suam . . . pro IV marcis et dimidio punt ph-e. *persaepe.* adde:

20 CHART. Nuremb. 407 p. 249,20 (a. 1265) scultetus Breunlinum, magistrum -e, pro se, Chunradus autem . . . scultetum . . . in solidum fideiussores constituit predictorum (*item* p. 249,25; cf. Dt. Rechtswb. IX. p. 401 s. v. 'Mehlmeister'). b *in imag. (de victu:* l. 27): EPIST. Worm. I 25^{tit.} dilecte . . . iuventuti beato Martino servienti Ebonis -am lambentes (*cf. notam ed.*).

25 LAND. MEDIOL. hist. 2,16 p. 54,29 (vs.) utere (sc. *Albertus rex*) vela marina, fruere iam Salonicha, ut defendas vitam istam vestes quaerens et -am. al. 2 *latius:* α *de alio polline, pulvere:* α *leguminum, aliorum fructuum:* BOTAN. Sangall. 53,1 lenticule. RECEPT. Bamb. 15 feni greci. 16 lupinorum. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,55 ciceris et fabe. al. β *aliorum rerum:* RECEPT. Lauresh. 2,113 dentium caballinorum tusorum. MAPPAE CLAVIC. 98 de vernice fac -am tritam in mar-more et cribratam. COMPOS. Voss. I 7 sumes vitrum album; te-res diligenter et facis -am. RECEPT. Bamb. 60 picis. al. de

35 *manna q. d.:* EKKEH. IV. bened. I 4,73 bustum manninam vomit eius (*Iohannis evangelistae*) abinde -am (*cf. notam ed.*). b *medulla, nucleus* – *Kern, das Innerste:* ALBERT. M. veget. 1,128 quorum (*corporum*) unum est terrestre et est cortex seminis, et alterum est -a (*forma var. l.*) ipsius seminis ex subtili terreo . . . confecta. 3,35 omne semen . . . sementinam habet virtutem in quadam quantitate -ae, quae est intra corticem seminis; et haec -a in omnibus seminibus albiissima esse videtur eqs. 4,99. *ibid.* al.

***farinabilis**, -e. *qui in farinam redigi potest* – *zu Mehl verarbeitbar:* ALBERT. M. Iob 30,4 'arborum cortices' (sc. *manille iuniores*), eo quod illi -es sunt.

[**farinacia** v. *pharmacia:* TRACT. de aegr. cur. p. 92,52. 185,43.]

***farinalis**, -e. 1 *farinaceus* – *mehlig:* ALBERT. M. veget. 50 6,204 in supremo . . . sui germen suum habet *glans*, et quod sub-
tut est de -i substantia, deputatum est in materiam et cibum germinis. 7,68 alterum . . . quod habet semen, est substantia -is (*formalis var. l.*), quae immixto sibi humido suscipit formationem . . . in plantam. 7,70. 2 *subst. neutr. i. q. molendinum* – *Mühle:* DIPL. Heinr. II. 104 ecclesiam . . . cum omnibus suis . . . appendiciis in terris ac pratis, etiam duas patellas et duo -a (*farma var. l.*).

farinarius, -a, -um. *script.:* fer-: l. 68. for-: l. 71. far-ran-: p. 85,1. faran-: l. 69. farean-: l. 67. farn-: DIPL. Frid. I. 60 436 p. 332,23.

1 *adi. i. q. molarius* – *Mühlen-:* TRAD. Frising. 321 (a. 814) tradimus res nostras . . . cum . . . campis, pratis, -is locis (*sim.* 410 tradidit locum -um. cf. 730 molinarem locum). 2 *subst.:* α *masc., fem., neutr. i. q. mola, molendinum* – *Mühle:* LEX Sal. Merov. 22,3 si quis scclusam de -o alieno ruperit. DIPL. Merov. I 157 p. 392,28 quod . . . ipse -us ad ipso Verno nonquam aspexissit. TRAD. Weiss. 52 p. 241,92 cum . . . farea-is. DIPL. Pipp. 22 p. 31,21 cum . . . -is (*fe- var. l.*). CHART. Solod. I 2 cum . . . fara-is. CAPIT. reg. Franc. 32,18 ut ad nostras -as pullos et aucas habeant iuxta qualitatem -i. DIPL. Otton. I. 81 p. 160,29 ad quem (*mansum*) aspiciunt . . . -i duo, (fo-um unum *var. l.*). FUND. Ascov. (MGScript. XV p. 995,23) cum . . .

[Niederer]

farran-is. *persaepe*. **b** masc. i. q. *molendinarius, pistor* – Müller: RICHER. REM. hist. 2,57 p. 139,11sq. in hospitium -i cuiusdam divertentes sese gratia visendi sanctorum loca ... advenisse referunt; -us iuvenes ... gratanter accomodat eqs.

***farinatio**, -onis f. *molitio* – das Mahlen, Vermahlung: ALBERT. M. veget. 5,111 quartum (sc. *signum siccitatis abundantis in plantis*) ... est durities et facilis -o (farc-i, farri-, formatio var. l.) seminum.

farinatus, -a, -um. **1** adi.: **a** in *farinam, pulverem redactus* – gemahlen, pulverisiert: ALBERT. M. sent. 4,12,7 p. 305^a,29 grana (sc. *frumenti*) -a etiam infusa in pasta permiscerentur. miner. 4,1 p. 93^a,23 quilibet ordo laminarum subtus et supra habet pulverem fuliginis et salis et lateris -i commixtorum. **b** *farinosus* – mehlig: BERNH. PROV. comm. 9,4 p. 315,16 unum est genus melonis, quod Salernitanice dicitur -us, eo quod labra comedentium farina videatur aspergi. **2** subst. fem. vel neutr. i. q. *puls, maza* – Mehlbrei: Ps. ARIST. magist. p. 658^b,46 recipe olei communis, quantum vis, et cum calce viva optime confice, ut fit ut -um. ANON. secret. p. 80,14 cretae pars una, arenae cribratae partes II temperentur cum aqua salis ad modum -ae; de qua liniatur vas.

adv. ***farinatim**. in *farinam redigendo, per molitionem* – zu Mehl machend, durch Zermahlen: ALBERT. M. animal. 26,34 -m exedit lignum et per foramen exit teredo.

farinula (-nola), -ae f. *parva copia farinae, farina* – (eine kleine Menge) Mehl: VITA Galli I 3 p. 215,8 cum ... respondent discipuli se nullum rem habere nisi sextarium tantum -ole. GUMP. Wenc. 8 p. 216,31 hanc (sc. *quam ipse moluit*) -am massa naturali congestam in libas sacrificales ... ille proprio manuum labore coqui parabat. METELL. exp. Hieros. 5,461 caseus et carnes vinumque, -a, panes ... in esum cuncta feruntur. al.

farinx v. pharynx. **faris** -v. pharis-.

1. farius v. pharus. **[2. farius** v. 1. falsarius.]

2. farma -v. pharma-. **[farms** v. farcio.]

[**farna** v. defrico. adde ad vol. III. p. 209,24: MAPPAE CLAVIC. 128 tolles de sanguine porcino et de farina] (-a corr. ex de fabrica S).]

farnaria, farnarius v. farinarius.

***faro** (pha-), -onis m. (cf. *fara, *faramannus) ?abl. pl. -is: l.49. in *schedulis nostris semper compositum* c. Burgundiae, Burgundo- fort. i. qui ad gentem advenam pertinet – viell.: Angehöriger eines eingewanderten Geschlechts (de re v. T. Mayer, Mittelalterl. Studien. 1963. p. 147; de eodem nomine generis cuiusdam nobilis Burgundiae v. LexMA. II. p. 1098sq.). CHRON. Fred. 4,41 Burgundae-is ... tam episcopi quam ceteri leudis timentis Brunchildem ... tractabant, ut eqs. 4,44 cum universis pontificibus Burgundiae seo et Burgundae-is. 4,55 Chlotharius ad Burgunde-is (Burgundi[a]e -es, Burgundiae barones var. l.) specialius iobet, ut eqs. PASS. Sigism. 1 (MGMer. II p. 333,9) burgus ultra Renum fluvium ... custodire coacti sunt (sc. *Scanadavii advenae*), unde et Burgundo-es (Burgundosaxones, Burgundiph-es var. l.) nuncupati sunt et usque hodie Burgundiones vocantur.

1. farrago (ter-, fera-, fora-), -inis f. acc. sg. -nam: l.62. **1** *frumentum, pabulum mixtum* – Getreidemischung, Mischfutter: **a** *proprie de pabulo equorum*: CHART. Frising. 84 p. 86,29 (a. 1070) supradicti ... obsequii quantitas hec est: modius I simile et I polente, ... -is XII modios. MOSES PANORM. infirm. 44 p. 141,1 quando volueris purgare equum malis humoribus et impinguare ... , da ei te-em vel trifolium (sim. marisc. 21 p. 189,17 fe-am [gloss.: id est hordeum fractum bene moleatum]). ALPHITA I p. 290,44 -o cibus est equorum (II p. 62,31 fo-o). **b** in *imag. c. notione vilitatis*: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 17 exhausti tenuis -o libelli. HUGO TRIMB. solis. epil. 116 miror, qua -e cecas cibent gentes, qui doctrinalis tritici per se sunt egentes. **2** *frumentum, far* – Getreide, Korn: **a** *de culmis*: RICHER. REM. hist. 2,73 p. 151,11 me (sc. *Ludowicum regem*) ... parvum in fasciculo -is a meis dissimulatum ... fugere compulsi pater Hugonis. 2,88 comperit rex ... cives ... -is fasciculos equis in urbem deferre. **b** *de granis*: PETR. DAM. serm. 68,68 sicut ... hordeum inter molam ... conteri-

tur, ut a farinae -e cantabrum secernatur, ita eqs.

2. farrago v. ferrugo. **farranarius** v. farinarius.

***farratum** v. *forro. ***farratura** v. *ferratura.

farreus, -a, -um. **1** *cerealis, frumentaceus* – Getreide-:

5 PAULIN. AQUIL. carm. 2^A,11 paleas a fulvis cernis (sc. *Zacharias sacerdos*) aristis; mittis ad astra poli splendentis -a grana. VITA Galli II 1560 suum purgat frumentum rite magister migmata proiciens condens et -a dona eqs. UFFING. Liutg. 39 ex saxigenis flavescunt -a sulcis semina. v. et l.15. **2** *adureus* – Dinkel-: EGBERT. fec. rat. 1,73 (schol.) si semper fueris usus pane -o et reliquo bene purgato, priusquam fame pereas, ... utere ordeceo!

***farrifer**, -era, -erum. *farreus, frumentaceus* – Getreide-: WOLFHARD. Waldb. 1,19 p. 184,16 qui tantum Dominici corporis sacramentum vorare ante nequibat, -a (farrea ed. ASBoll.) postea dona famelicus quaerebat.

farris v. 1. far. **1. farrum** v. 1. far.

[**2. farrum** v. *phanus.]

***farsa**, -ae f. vel ***farsus**, -i m. *farfa*: l.32. (fort. orig. arab., ni cohaeret c. farcimen an c. ital. fersa [v. Battaglia, Dizionario. V. p. 869C]) *ulcus consumens, lupus* – fressendes Geschwür, 'Wolf' (v. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 469^B s. v. lupus): CONSTANT. AFRIC. grad. p. 374,17 aerisipelam refrigerat *semperviva* et -am. p. 382, 16 pessima vulnera sicut -am ... cohibet *alumen*. Ps. ODO MAGD. herb. 481 ulcera desiccant *alumen* mala, restringit quoque -am. TRACT. de aegr. cur. p. 188,2 prodest (sc. *antidotum*) -o, cancro oris et pedis. THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^A si -us cancro supervenerit, de mille hoc unum probatum sufficiat: pulvis ad -um hominis vel equi eqs. *huc spectare vid.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,10 facit *cholera rubea* apostema, quod vocatur formica et aliud fulsa (-fa ed. Basil.).

***farsata**, -ae f. (cf. ital. farsata; v. Battaglia, Dizionario. V. p. 694^B) ?*emplastrum (refertum)* – ?(gefüllter) Umschlag: THADD. FLORENT. cons. 127,98 fiat ... evaporatio cum ligno alloe ... et cum supradicta -a (antea: emplastrum de sinapi et melle et stercore columbino).

***farsetum** (-sottum), -i n. (ital. farsetto, cf. Battaglia, Dizionario. V. p. 694^C) *colobium (lanatum)* – (gefüttertes) Wams: CHART. Ital. Ficker 470 (a. 1273) ceperunt Cio et Iohannes ... Guidonem et miserunt ei funem in -otto et duxerunt ipsum ligatum.

[**fartellus** v. farcellus.] **farsio** v. farcio.

fartor, -oris m. **1** *lanius, qui farcimina facit, botularius* – Wurstmacher, -metzger, Kuttler (de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 233): NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,16 pistores, lani, coci et -es ... omnimoda gulę irritamenta ... praeparabant. CHART. civ. Hild. 354 -es, qui vulgariter dicuntur worstemegere, ... nichil commune cum carnificibus habere debeant. CHART. Mehl. 1478 vendidit ... aream unam in palude -orum ... sitam. al. **2** *qui ventrem suum refecit, ganeo* – einer der sich vollstopft, Schlemmer: SATIRA in Mett. 43 (MG Lib. Lit. III p. 620) potores et -es tibi consiliantur, carnifices tibi cum latronibus auxiliantur eqs.

***fartorium**, -i n. *laniatorium botulariorum* – (Wurst-) Metzgerei, Schlachthaus: CHART. Sil. D IV 321 p. 215,11 (a. 1277) -um, in quo mactantur pecora, ... construent Arnoldus fratresque eius. 447 p. 299,8 stubam balnei liberam cum -o libero comode et quiete ... possidebit Ulricus.

fartus, -us m. *cibus, victus* – Speise, Nahrung: THEODULF. (?) carm. 75,123 hic (sc. in paradiso) pascha, hic virtus, potus hic denique -us, immortale decus constat ubique bonis (cf. 75,90 potus luxque cibusque simul [sc. Christus]).

farvara v. farfara. **farus** v. pharus.

fas n. indecl. script. vas: p.87,4. al. struct. notabiliores: c. gen. gerundii: p.87,9.11. al. pendet ad c. gerundio: p.87, 16. pendet ut: p.87,17. al.

1 *ius (divinum), quod aequum est, licitum* – (göttliches) Recht, das Rechte, Billige, Pflichtmäßige, Erlaubte: **a** in univ.: EPIST. Mog. 11 p. 333,23 (a. 871) tales viros (sc. *praesumptores et praevanitores*) ... indemnatos relinquere fas et iura sinebant? CHART. Westph. I 41 p. 36,1 contra ius canonici

[Weber]

cum et fas ecclesiasticum. ABBO SANGERM. bell. 1,534 fas nulli arridente suum contemnere doma (cf. *notam ed.*). HARTW. Emm. 59 consolamini nec ultra fas tristamini. LEO MARS. chron. 2,100 quantum fas (vas *var. l.*) suppetit. ROD. CAMER. Lietb. 44 fas nefasque confundens *Hugo. persaepe*. **b** *licentia, permissio – Berechtigung, Erlaubnis*: DIPL. OTTON. I. 381 p. 523,7 nec alicui . . . persone in eundem locum fas aut licentia pateat. DIPL. OTTON. III. 311 p. 738,7 comiti . . . donavimus . . . ius, fas et potestatem . . . publicum faciendi et construendi merkatum (*sim.* 327). *al.* **c** *possibilitas – Möglichkeit*: ALBERT. AQUENS. hist. 10,13 nec erat fas ulli aut spacium frena retinendi a facie insequentis. **d** *consilium, instructio – Rat, Anleitung*: EBERW. Symeon. 5 eremiticam et solitariam vitam concupierat, sed quomodo inciperet, fas non erat. **2 locut.** fas est: **a** *pium, aequum, iustum, par est, licet – es ist recht(ens)*, *billig, erlaubt*: VITA Wandr. 17 (MGMer. V p. 22,17) quod fas sit ad inquirendum, quanta *eqs.* EIGIL Sturm. 6 p. 149,17 fas non esse, ut sancti Dei martyris corpus alium deferatur in locum. DIPL. OTTON. I. 35 ut fas ei (*congregationi*) sit abbatissam ex ipsis eligendi, quam velint. BERTH. chron. B a. 1071 p. 212,19 cum . . . nulli clericorum fas sit ignorare statuta canonum. *persaepe*. **b** *possibile est – es ist möglich*: PASS. Quir. Teg. 12,26 (vs.) caecus resedit consilii ignarus: nec enim fas ulteriora ademptare viae. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 88,2 si quis recta via – nemo quidem ad plenum, sed quantum homini fas esset – assequatur. *al.*

***fasallus** *v.* ***vassallus**. **fasceninae** *v.* fescenninus.

fasceola, **fasceolum**, **fasceolus** *v.* fasciola.

***faschaneum** (va-, -nium), -i *n.* (*theod. vet.* vasschanc, vasschang [*Fasching*]; *v. M. Lexex, Mittelhochdt. Wörterb. III.* 1878 p. 27) *tempus ieiunium quadragesimale praecedens – Vorfasten-, Fastenzeit (iur. de termino praestationis, solutionis)*: REGISTR. Austr. I 129 p. 39^b,9 (a. 1220/40) XXVIII pullos in v-um (cf. p. 39^a,15 in carnisprivio). 130 p. 40^b,8 in v-o XXXII pullos. 133 p. 41^b,7 VII pullos in v-io.

fascia, -ae *f.* *fassi-*: *l.* 52. *form.*: *abl. pl.* -cis: CONR. MUR. clip. 62^b. 69^b. *decl. II.*: *l.* 52. *adde* ALDH. virg. I 36 p. 283,9 -orum (*var. l.*).

ligamentum (pectorale), **ligamen** – (*Brust-*)**Band**, **Binde**, **Wickel**, **Verband**: **1 gener.**: WALAHFR. hort. 194 mollis fotos constringat -a crines. EKKH. IV. carm. var. I 2,28 volvitur in pannis infans virtute perennis, carne tegente Deum -a pingit eum. ANNALISTA SAXO a. 1105 p. 521,6 soluta per apostolos mortis -a. VITA Hildeg. Schon. 32 (ASBoll.³ Apr. II. p. 787^B) circa pectus defuncti (*Iosephi alias Hildegundis*) -a muliebris est inventa. ALBERT. M. pol. 7,15 p. 745^b,6 corpora infantium parvorum usque ad annum quantum aetatis involvi per cheltos, id est -as, ut *eqs. saepius. v. et vol. II. p. 727,1*. **2 medic.**: WILH. HIRS. const. 1,61 tollens -am suam de lecto suo pergit *frater* ad . . . minuendi sanguinis officinam (*sim.* CONSUET. Marb. 77). GLOSS. Roger. III 634 stringi debet *lacertus* cum -a. GLOSS. Roger. I A 1,2 p. 512,4 cum *fassio* . . . totum vulnus munda. THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150^E habeat *medicus* -am convenienter longam et latam. *saepe. v. et p. 89,53. in imag. de signo crucis*: THIOFR. flor. 4,2 l. 263 si divine miserationis respectu fluctuanti pectori medicinalis per digitos imprimatur -a. **3 anat.** (*Faszie*): ALBERT. M. animal. 1,392 minor (*sc. ramus arteriae*) reni sinistri est propius et in ipsius spargitur -is. 1,414 sunt venae quaedam capillares, quae vadunt ad -as dextri renis et sparguntur in eis.

fasciamentum, -i *n.* **ligamentum**, **ligamen** – **Binde**, **Wickel**, **Umschlag**: **1 gener.**: ALCUIN. epist. 138 p. 217,8 numquid non -a mortui eodem verbo solvere potuit *Christus*, quo mortuum vitae redditum de sepulchro prodire iussit? **2 medic.**: RECEPT. Laresh. 1,34 -um ad deponendum (*sim.* 1,35). FRAGM. mul. I 106 -um super stomachum ad menstrua provocanda.

***fasciatio**, -onis *f.* *actio incunabulis ligandi, implicandi – das Wickeln*: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,7 p. 26^b in diffinitione (*sc. causae morbi sunt*): vel in vulva vel in nativitate tempore vel in -e; . . . in -e, cum aut fasciatur laxa vel nimia coarctatione, debilitatur (*sc. infans*). TROTULA A 18 p. 88,7 si ali-

quid istorum appareat, diutius a solita -e cogatur (*sc. infans*) abstinere et diutius dormiat.

fasciatorium *v.* facitergium.

***fascicellus**, -i *m.* **fasciculus**, **manipulus** – (*kleiner*) **Bund**, **Bündel**: MOSES PANORM. marisc. 9 p. 169,2 accipe libr. I de uva passa, sicca, veteri et duos -os de sita raxi.

***fascicularius** (fascu-), -i *m.* **baiulus** – (*Lasten-, Bündel-*)**Träger**: REGISTR. Prum. 25 p. 188,13 fascu-i (CAES. PRUM. gloss.: -i sunt illi, qui ferunt pondera) unusquisque denarios II (*sc. solvunt*).

fasciculus, -i *m.* *script.*: *fassi-*: *l.* 23. *adde* ANTIDOT. Glasg. p. 101,2. *ibid. al.* -ll-: *l.* 21. *form. decl. I.*: ANTIDOT. Lond. p. 20,18 -as.

1 (parva) fascis, manipulus, sarcinula – (*kleiner*) **Bund**, (*kleines*) **Bündel**: **a** *proprie (in imag.: l. 22): α in univ.*: SALOM. epist. 29 p. 415,17 parva xeniola . . . dominationi vestrae (*sc. regis*) curavi destinare: . . . masticis et piperis -um. FUND. Brunw. 35 p. 143,10 sanctorum Dei reliquias cum carta in -um compositas a fossa altaris eicit *rusticus*. PETR. DAM. epist. 110 p. 237,14 qui (*pauperculus*) se conquerebatur herbarum -um (-llos *var. l.*) collegisse. CAES. HEIST. hom. exc. 18 p. 19,18 vix XVIII omeliis expletis, quas -um vocavi moralitatis. CHART. Hans. 432 p. 144,41 *fass-us* gladiorum II den. *saep.* **β** *veru – Spieß*: CHART. Sil. D I 93 p. 65,35 (a. 1204) quilibet istorum (*piscatorium*) debet -um piscium, qui meth dicitur (cf. 83 p. 57,9 veru). **γ** *gremium – ein Armvoll, Garbe*: TRANS. Chrys. et Dar. 11 hic (*manu debilis*) -um *lini* manui innoxum aridae cum . . . super altare poneret (REGISTR. abb. Werd. 3,49. *saepius*). CHRON. Camer. 3,15 Albertum saepius -os lignorum noctu ostiis pauperum apposuisse. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 394,32 dabantur . . . XXXII -i rudis lini, -us erit tantus, quantus poterit contineri sub ascella manu replicata ad ilia. *saep.* *v. et p. 90,20*. **δ** *vehes – Fuder*: RICHER. REM. hist. 2,73 p. 151,11 me (*sc. regem Ludovicum*) parvum in -o farraginis a meis dissimulatum . . . in partes transmarinas . . . fugere compulit *pater Hugonis*.

b *translate i. q. onus, pondus – Last, Bürde*: ADAM gest. epil. 47 tu (*sc. episcopus*) solvis duram populi a cervice catenam, -osque graves ab onusta plebe repellens afflictata gentis merorem in gaudia vertis. VITA Heir. II. A 18 (30) p. 304,14 -is peccatorum deprimentibus. HONOR. III. registr. 304 p. 231,20 dissolvere colligationes impietatis et -os deprimentes. *al.* **2 (parva) fascia, cinctorium** – (*kleines*) **Band**, (*kleine*) **Binde**, **Schurz**: **a** *gener.*: CARM. var. III A 6,2,22 (MGPoet. V p. 614) miser (*sc. Adam*) ex orto nec filum vestis habendo -os necit, sola verenda tegit. **b** *medic.*: GLOSS. Roger. I A 4,3 p. 711,18 postea portet brachium cum . . . aliquibus fulcibus vel -is vel ligaturis ad collum.

***fascilo**, -onis *f.* (*theod. vet.* fezil; cf. Graff, *Sprachschatz. III. p. 736*) *cingulum militare – Webröhänge*: NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 92,4 ut nobilioribus quibuscunque aut balteos aut -es (*fla- var. l.*) . . . distribui iuberet *Hludowicus imperator*. cf. **facilus*, **fagidulus*.

fascina, -ae *f.* *script.*: *fausgi-*: *l.* 59. *faxi-*: *l.* 60. **1 fascis, fasciculus** – **Bündel**, **Ballen**: CONVERS. Afrae 4 ubi -as (*fascies var. l.*) lini (*ligni var. l.*) habeo, abscondi eos (*sc. episcopum eiusque diaconum*). **2 cratis (viminea), fasciculus ex virgis alligatus** – **Lohbündel**, **Reisig(geflecht)**, **Faschine**: REGISTR. Prum. 114 p. 252,9 de ligna carradas V, de minuta IIII, quinta de fausgina. OTTO MOR. hist. p. 84,2 imperator . . . eum (*castellum*) . . . firmiter . . . ex duplicibus faxinis (-is *M*) viminum . . . cohoperiri fecit.

fascinatio, -onis *f.* *magia, incantatio – Zauberei, Hexerei*: RADBERT. Arsen. 2,17 p. 88,21 quae et qualis tunc fuit -o et mentis obcecatio. DECRET. Burch. 19,5 p. 961^D ut aliqua femina sit, quae . . . bona hominum -bus suis aut damnare aut surripere possit. EPIST. Teg. I 119 p. 136,3 clericum . . . non minus facinore -is fore execrabilem quam infamia adulterii vituperabilem. ALBERT. M. somn. 3,2,6 p. 203^b,40 illi (*Avicenna et Algalzalis*) dicunt animam unius imprimere per modum -is in animas multorum aliorum. *al.*

***fascinativus**, -a, -um. *usu subst. de magia*: p. 89,4. *ad magiam, incantationem pertinens – die Zauberei betreffend*, [Weber]

Zauber-: ALBERT. M. caus. univ. 2,2,26 p. 120,36 in scientia, quae -a dicitur, quae pars necromantiae est, quod anima unius per virtutem sensus egressa aliorum hominum . . . impedit operationes. p. 120,77 quod . . . inducitur de -is et incantativis, non omni convenit animae hominum vel animalium. summ. theol. I 18,74,2,2 p. 773^b,41.

fascinator, -oris m. tiro in arte fascinandi – *Zauberlehr-ling*: EKKEH. IV. cas. 39 p. 88,17 ne miremini . . . , si diabolus, a quo nigros libros noctibus discunt (*Notkerus et Ratpertus*), -orum suorum calices, ne effunderentur, continuit.

***fascinatrix**, -icis f. malefica, incantatrix – *Zauberin*, *Hexe*: CONR. MUR. summ. p. 160,8 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . facinorosa, -x, feda. v. et vol. II. p. 2118,58.

fascino, -avi, -atum, -are. script.: fassi-: l.22. faci-: l.27. fasti-: l.22. partic. praes. usu subst.: l.24.

1 (in)cantare, larvare – (ver-, be)zaubern, (ver-, be)hexen (absol.: l.18.23.24. al.): EINH. (?) Marc. et Petr. II 57,3 mentibus inluditis -antes ac fallentes magicis versutiis. HINCM. divort. 15 p. 206,18 alii (*homines*) . . . carminibus a strigis -ti . . . reperti sunt. PETR. DAM. epist. 40 p. 441,13 timens (sc. *Hiernias*) . . . , ne venationibus deditam canum suorum sagacitatem hostile praestigium fass-ret (-ret, fast- var. l.). BENZO ad Heinr. IV. 4,34 (5) p. 392,12 Medea -ante. ALBERT. M. animal. quaest. 18,3 p. 298,69 quod oculus -antis alterat corpora puorum eqs. saepe. 2 corrumpere, seducere – *blenden, verführen*: LAND. MEDIOL. hist. 2,23 p. 60,31 soporatis et bene factis Teutonicis, in quorum custodia Heribertus erat. LAMB. WAT. annal. a. 1162 p. 535,30 consilio quorundam pravorum hominum reges inter se -ti. HIST. peregr. p. 118,13 Renaldus . . . turpiter -tus amore pecunie. CHART. Gosl. I 427 ne . . . eius (*praepositi*) malignis suggestionibus videamini (sc. *sanctimoni-ales*) -te. al. 3 invidere, abnegare – *neiden, (aus Missgunst) vorenthalten*: SEDUL. SCOT. carm. II 24,11 -o nec regi 'salve, rex inclite, salve' (cf. notam ed. p. 149).

fascinus, -i m. vel fascinum, -i n. confunditur c. facinus: l. 37. *magia, maleficum* – *Zauber(ei)*: SERMO de sacril. 15 carmina vel incantationes . . . haec sunt: ad -um (fac- var. l.; sc. tollendum, cf. notam ed. p. 28), ad spalmum. NOTKER. BALB. carm. 3,13,3 aemulans Petronia, quem misella Stephanum pernix medicum requirit -o spreto. BENZO ad Heinr. IV. 4,39 (10) p. 420,9 fidem servanti nil nocebit -us. *ibid.* al.

fascio, -avi, -atum, -are. form. -irent: l.45. *ligare, implicare* – (um)wickeln, (um-, ver)binden: 1 gener.: ENGELM. carm. 3,70 (MGPoet. III p. 64) legavit *Deus* tenerum (sc. *Christum*), cum prima crepundia matris . . . nigri -irent tegmina panni. LIUTPR. leg. 37 p. 194,10 manciati . . . -ti, fibulati, criniti, talari tunica induti penes non equitant *Graeci*. v. et p. 87, 71. 2 medic.: AESCULAPIUS 41 p. 67,6sq. ut cooperiantur pecten et renes ex spongia in pusca et ibi -antur, ubi pus ipsum remanet . . . ; adhibenda erit lana succida . . . et superfasciando utilissimum. RECEPT. Sangall. II 53 fermentum candidum cum mel macerato super umbilico imponatur et -etur. THEOD. CERV. chirurg. 2,1 p. 144^E cum leni fascia taliter -etur *vulnus cutis eqs.* al.

fasciola (fazzo-, fac-, -ceo-), -ae f. script. ?falc-: l.65. decl. II.: l.68.70.p.90.1.2. al.

1 strictius i. q. *ligamentum, ligamen (crurale)* – (*Strumpf-, Waden-)*Binde, (*Ver-)*Band: a gener. (de re v. M. Müller, *Die Kleidung nach den Quellen d. frühen MAs.* 2003. p. 71sq.). PAUL. DIAC. Lang. 1,24 p. 61,24 quia a suris inferius candidis utebantur *Langobardi* -eolis. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,19 galliculam regis et -am (flosciolam, fasciolam var. l.) ferus immanissimus dirumpens . . . aufugit. WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1061^D ne sine -is equitet *decanus*. ROM. SALERN. annal. p. 157,10 tibialis . . . cum falc-is (*ni leg.* -is) crura . . . constringebat *Carolus imperator. saepe.* b medic.: VITA Anselmi Luc. 63 hic (*contractus*) . . . credens crura sua -is stricta exiit. ROGER. SALERN. chirurg. 2,416 -eolis sub mandibulis supponatur eqs. WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 349^A reducatur tunc membrum et restauretur cum pila, fazzolo et aliis. GLOSS. Roger. II 587 superadditur fac-a stricta. al. 2 *latius: a capital, rica* – *Kopftuch, Kopfbedeckung*: CHRON. Salern.

110 p. 122,24 suo capite denudato, ilico Agareni -um condonavit *Guaiferius princeps*. p. 123,6 Agareni, cui -um condonasti (sc. *princeps*), ipse talia verba depromsit. b *lenteum, linum* – (*Leinen-)*Tuch: CAPIT. reg. Franc. 128,7 genitium, in quo sunt feminae XXIV, in quo repperimus sarciles V cum -is IV. TRAD. Weiss. app. I 3 sarcile in longitudine V in latitudine IIII (sc. *cubitum*) cum -is unusquisque facere debet. *saepius*. REGISTR. abb. Werd. 5^a,66 tradidit Rodbraht . . . predium . . . , de quo uno anno veniunt II pallia et alio I et II-e. al.

10 **fasciolatus**, -a, -um. *fasciolis ornatus* – mit *Wadenbinden* versehen: LIBER tram. 154 -us non intrabit ullo modo frater in claustrum.

fascis, -is m. (f.: ENGELM. carm. 3,121 [MGPoet. III p. 65]. al.) vel ***fascius**, -i m. script.: pha-: l.68. va-: l.20. fax(i)us: l.23.25. al. -ss-: CARM. var. Walther. 8,49 (cod.). fascis, -(i)us: l.24.26.27. al.

1 *sarcina, manipulus* – *Bund, Bündel*: A gener.: 1 *strictius*: COMPOS. Luc. e 23 in quam (*cocturam*) mittis carbonem cofinos X et octo -es de teda. LEX Baiuv. 1,13 reddant decimum -em (-e, v-em, fasciculum var. l.) de lino. REGISTR. Foss. I 14 solvit unusquisque de lino -ium I. OTTO FRISING. gest. 2,39 p. 146,21 validas lignorum strues in plures congesserant *Veronenses* -es. COD. Wang. Trident. 70 p. 160,4 dare . . . faxum unum feni. 285 p. 508,27 IV fasses feni. CHART. Tirol. notar. I 168 solvere . . . CC et XX faxios de feno. REGISTR. Trident. I 150 p. 124,15 unum fassum de feno (sc. *Caraza tenetur solve*). 151 p. 125,11 unum fassium de feno. *saepius*. v. et p. 88, 54. 2 *latius de mensura liquidi* (cf. theod. 'Gebinde'; v. et J. u. W. Grimm, *Dt. Wörterb.* IV. 1878. p. 1774 s. v. 'Gebinde'): CHART. select. Waitz 6 p. 12,23 (a. 1068) unam coppatam (sc. *cervisiae*) sancte Marie sanctoque Domitiano affectavi (sc. *episcopus*) et . . . post primum -em sine cunctatione, si paratus fuerit, solvi. b *fascis virgarum* – *Rutenbündel, 'Fasces'* (*usu plur.*; sing.: l.43.53): 1 in univ.: PASS. Quint. 203 (MGPoet. IV p. 984) flectere me nullis constantem . . . verbis, sed nec poenarum diversis -bus unquam. 2 *de signo potestatis, dignitatis*: a *proprie*: WALAHFR. carm. 77,10,1 purpuram, sceptram, diadema, -es . . . temnit *Ianuarius martyr*. NADDA Cyriac. I 14,1 -bus et militaribus armis . . . repositis rei publice renuntiavit. VITA Bertulfi 30 (MGScript. XV p. 637,31) cum . . . aulicum marchionis procederet senatus cum -bus. RANGER. Anselm. 3115 qui vult dici regnans et -bus uti, errat, si eqs. *saepius*. adde: EKKEH. IV. bened. I 14,36 -e (sc. *Totilae, a spathario exhibito*) nequit *Benedictus* falli. b *translate i. q. munus, (officii) dignitas, honor, potestas* – *Amt, (Amts-)Würde, Ehre, Macht*: CHART. Bund. 16^a p. 12,33 (a. 751/59) debent . . . reges locis illis, qui specialiter ad regales -es pertinent, specialem defensionem. HROTSV. gest. 1504 ad -es augustalis provexit honoris. STEPH. LEOD. Lamb. 10 (ASBoll. Sept. V p. 583^D) in Treiectensis ecclesiae -bus venerabilis Lantbertus pontifex est institutus. EKKEB. HERSF. Heimer. 16 p. 603,38 cum ei sublimis quoque et in -bus agentes personae . . . munera transmitterent. ORTL. chron. 1,20 p. 90,16 Oudelhilt comitissa . . . in -e posita. GESTA Ern. duc. I 1,1 Otto Magnus, Henrici primi regis filius, Romanis -bus (fastibus var. l.) imperavit loco LXXXI° ab Octaviano. *persaepe*. C *scopae* – *Besen (usu iur.)*; cf. *Dt. Rechtswb.* II. p. 132sq.; v. et notam ed.). COSMAS chron. 2,45 p. 152,21 protulit *Wirpik* de sinu forcipes et -em ex virgultis. D *in nomine plantae*: fascigallicum i. q. *nardum Gallicum* – (gelber) *Speik* (*Valeriana celtica* L.; cf. André, *Lex. bot.* p. 79). ALPHITA II p. 36,23 celtica fascigallicum. p. 62,32 fasci gallicum, i. celtica.

II *onus, pondus* – *Bürde, Last, Gepäck*: A *proprie*: ALCUIN. epist. 240 p. 385,27 sub -e armorum desudare. GUMP. Wenc. 23 p. 221,38 vehiculum sacro -e (sc. *sarcophago Vencezlavi*) gravatum prosecuti *fideles*. EGBERT. fec. rat. 1,109 nemo gravem poterit procul a se pellere -em. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 569,17) qui (*asinus*) aptus est ph-i (ph-e var. l.) et oneribus ferendis. al. B *translate*: ALCUIN. carm. 62,54 omnis . . . aetas aliquo sub -e laborat. VITA Bav. II 2,80 exsufflans animam c a r n a l i -e solutam perpetuo celsis victuram tradidit astris (UFFING. Ida 1,7 c. -e laxata). IOH. METT. Ioh.

72 p. 102,13 ego hoc vos (sc. *patrem Einoldum*) -e (i. *exterioribus rebus*) lavabo. MIRAC. Annon. 1,65 omni -e prioris doloris se expeditam mirata est *mulier. persaepe*.

[*fascularius* v. **fascularius*.] **fasellus* v. **vassallus*.

faselus v. *phaselus*. *faseolus* v. *phaseolus*.

faseranus, fasianus v. *phasianus*.

[*fasilago* v. *salsilago*: CHART. Argetn. I 227 p. 178,5.]

[*fasilis* v. *fossilis*.] *fasiolus* v. *phaseolus*.

1. **fasma*, -atis n. (fari; cf. Stotz, *Handb.* 1, VI § 26,5) *sermo, oratio* – *Rede, Gebet*: THIETM. chron. 6 prol. 19 inlite rex regum, modo suscipe -a tuorum.

2. *fasma* v. *phasma*. **fassallus* v. **vassallus*.

fassiculus v. *fasciculus*. *fassinio* v. *fascino*.

fassio, -onis f. *confessio* – *Geständnis*: HINCM. divort. 7 p. 161,21 non est confessio, nisi fuerit cum corde et oris -o. CHART. Babenb. 232 p. 43,34 (spur. a. 1276/77) sive per -em sive per testimonium conprobatum. p. 50,16 ne aliquis captivus . . . verberibus compellatur ad aliquod profitendum nec de huiusmodi -e testimonium audiatur, nisi eqs.

fassis v. *fascis*. *fassinio* v. *fascia*.

**fassius* v. *fascis*. 1. *fassus* v. *fateor*.

2. **fassus* v. *fascis*. *fastatio* v. *vastatio*.

fastergium v. *facitergium*. *fastideo* v. *fastidio*.

**fastidifer*, -a, -um. *fatigans, fastidium faciens* – *ermüdend, Widerwillen erzeugend*: FRUL. Leod. 2,1 (MGMer. V p. 358,30; s. XI^{med.}) omissa . . . -a multiplicitate dicemus pauca de illis miraculis, quae eqs.

fastidio, -(i)vi, -itum, -ire. *coniug. I.*: l. 64. *coniug. II.*: l. 53. *coniug. III.*: l. 36. *pendet ad*: l. 32.

Intrans.: A *odisse, taedio affectum esse* – *Ekel, Widerwillen empfinden*: 1 *spectat ad corpus*: HEITO Wett. 1 coepit . . . ad perceptionem, (a perceptione var. l.) cibi . . . -ire. 2 *spectat ad mentem*: WALAHFR. exord. 23 p. 500,35 in fide imperfectus est, qui . . . -ire eum (*Deum*) estimat, cum eadem oblatio nunc pro uno, nunc pro alio exhibetur. CARM. var. III C 1,8 cum fervent (sc. *pueri*) studio, -dunt (*corr. ex -unt cod.*). B *odio esse, taedium afferre* – *Ekel, Abscheu hervorrufen, zuwider sein*: 1 *spectat ad corpus*: GALB. Karol. 2,26 multi . . . inflati sunt, quibus cibus et potus -bat, quibus tamen uterque abundabat. 2 *spectat ad mentem*: INVENT. Quint. II 147 (MGPoet. IV p. 1000) fratres . . . , peto (sc. *pontifex*), desinite ista fatentes, -itis enim. RADBERT. Matth. 5,260 ne prolixiora -ant. DIPL. Otton. III. 241 vestrae (sc. *Gerberti*) doctrinae disciplinata proceritas nostrae simplicitati semper fuit haud -ens auctoritas.

Trans.: A *abhorre, spernere, despicere* – *verabscheuen, verschmähen, verachten*: 1 *in univ.*: a *spectat ad corpus* (*proprie et in imag.*): HRABAN. epist. 5 p. 390,23 si quis despiciit hunc laborem nostrum . . . , dimittat haec . . . paupercula illis, . . . quorum non venter pinguibus repletus hortorum -it olera. WALTHARIUS 389 potum -it rex et escam. al. b *spectat ad mentem*: ARDO Bened. 38 p. 217,6 ut hi, qui torpore pigrescunt et orare -dent, saltem compulsi agant, quae libenter nolunt. GODESC. SAXO theol. 19 p. 266,2 ut nullo modo -as medullitus audire, quae loquor. HROTSV. Cal. 3,3 lenocinia tua parvi pendo (sc. *Drusiana*) tuique lasciviam -o. al. *obi. homines*: HROTSV. Gall. II 4 Iohannes et Paulus te (sc. *imperatorum*) -unt. HELM. chron. 62 p. 119,2 quod -eris (sc. *comes Adolfus*) amicum tuum (sc. *Niclotum*) nec recordatus fueris fuderis. al. 2 *evitare, declinare* – *vermeiden, zu vermeiden suchen*: WALTHARIUS 631 hic (*Hagathies*) . . . perpavidam gelido sub pectore mentem gesserat et multis -it proelia verbis. 3 *?circumire* – *?umgehen*: PS. HIPPOCR. phleb. 170 vena cefalica . . . fertur in gula, -iat cor. B *ultra modum implere* – *überreich anfüllen*: CONSUET. Virb. 27 in . . . sollempnitatibus legum fratrum mensam non violabit, sed illa laucioribus cibis largo stipendio -ta fratres exertos reddet (cf. *et notam ed.*).

**fastidiositas*, -atis f. *taedium, nausea* – *Überdruss, Unwohlsein (usu medic.)*: CONSTANT. AFRIC. theol. 9,27 p. 46a^v passionem in fundo stomachi sunt mala digestio, -s, diarria . . . ; mala digestio et -s ex defectione est stomachi in digestionem. p. 46b^v si nullatenus digeritur cibus, sed potius corrumpitur, -s

nuncupatur; quam qui patiuntur, stomatichos vocamus.

fastidiosus, -a, -um. *usu subst. saepe*, e. g. l. 5.7.11.

1 *taedium patiens* – *Abscheu, Ekel empfindend*: a *spectat ad corpus* (fere *usu medic. i. q. anorectus* – *appetitlos*): HRABAN. hom. II 82 p. 306^C -us quisque ad aeternae vitae epulas non festinat. WOLFARD. Waldb. 19 capit. p. 146,13 de quodam -o mirabiliter curato. NADDA Cyriac. I 26 ne -is ingeras cibum. ANON. coit. 2,1,9 quorum (*castorum*) alteri -i, alteri ciborum avidi . . . angustiantur. al. b *spectat ad mentem i. q. languidus, indignans, invitatus* – *un-, widerwillig*: SISEB. Desid. 22 p. 637,18 ne -is de sua prolixitate displiceat *haec prosequitur*. HRABAN. epist. 23 p. 429,22 studiosis tantum laboravi, non -is. ANON. alior. Salem. p. 6,19 quaerit *divisio* curiosos, non -os, sed ingeniosos. *saepe*. 2 *odiosus, detestabilis* – *Abscheu, Ekel erregend, abscheulich, widerwärtig*: a *spectat ad corpus*: VITA Pard. 19 (MGMer. VII p. 37,4) Aunarius . . . -o more de palma sua sputum latenter proiecit. DEFENS. med. I p. 56,30 cum aliquid amarum et -um esse sentiant *medici*, melle . . . commiscunt. IOH. S. PAUL. diaet. 461 cerebrum (sc. *animalium*) humidum est et -um (*sim.* 463). THADD. FLORENT. cons. 47,33 provocetur vomitus . . . quolibet cibo vel potu unctuosus vel -o. b *spectat ad mentem i. q. longinquus, molestus, taediosus* – *langweilig, lästig, verdrießlich*: LIBRI Karol. 2 praef. p. 234,12 ne indistincti itineris tramitem inordinata prolixitas efficeret -um. ADALBOLD. sphaer. 5 p. 306,24 si vobis non sit -um audire, mihi non erit onerosum dicere. BERTH. chron. B praef. p. 170,9 cum de ergastulo mundi huius -o sanctam eius (*Hermannii contracti*) animam Dei pietas dignaretur liberare. GERHOH. tract. p. 78,4 si non timerem -us fieri nota replicando. *persaepe*.

adv. fastidiose. 1 *cum taedio, indignanter* – *überdrüssig, widerwillig*: HRABAN. epist. 2^b p. 384,28 rogo lectorem, ut non -e accipiat nostrum laborem (*item* cruc. 2 praef. 27). ADALBOLD. Heinr. prol. p. 46,2 quod in omnibus scriptis antiquitas delitiose veneratur, novitas -e repudiatur. al. 2 *odiose* – *auf Überdruss erzeugende Weise*: OTLOH. Wolfk. prol. p. 566^B quaedam addendo, quaedam . . . -e vel inepte dicta excerpendo . . . vobis, o fratres mei exactoresque huius rei, . . . oboedivi.

40 *fastiditas*, -atis f. *taedium, odium* – *Überdruss, Widerwillen*: RUP. MEDIOL. Adalb. 22 ne per verbosam stili vagationem legentibus forsitan quamlibet ingeramus -em. HUGO TRIMB. sols. 2 prol. B 9 est . . . identitas mater sacietatis (-is, sociatatis, societatis var. l.).

45 1. *fastidium*, -i n. *struct.*: c. gen. *subi.*: l. 55. al. c. gen. *obi.*: l. 50. al.

taedium, odium – *Ekel, Überdruss, Widerwillen*: 1 *spectat ad corpus*: a *gener.*: AESCULAPIUS 36 p. 55,42 cacexiam apprehendimus ex . . . corporis . . . cessante nutrimento, hoc est -o cibi. EGBERT. fec. rat. 1,705 concurrunt in carne modis a miris. CARM. Bur. 165,2,4 odor eius (*puellae*) oris . . . exigenti osculum nullum prebet homini -um. al. b *medic. i. q. anorexia, defectus appetitus* – *Appetitlosigkeit*: WALAHFR. Gall. 2,32 ut paene per annum integrum -o laborans deficeret *quidam dives*. ANTIDOT. Bamb. 15 stomachi -um pausat *antidotum*. GLOSS. Salern. p. 16,6 -um involuntaria cibi abhominatio. *saepe*. v. et vol. I. p. 684,8. 2 *spectat ad mentem*: a *in univ.*: ARBEO Emm. 31 p. 73,7 ne -um legentibus gignem. GODESC. SAXO theol. 19 p. 271,5 quod non cum -o, sed cum saluberrimo desiderio . . . quaestionem . . . replico. VITA Emm. 2 p. 28,17 procerus statura erat, ita ut nec longitudo -um neque deformitatis brevis ridiculum quoddam elicere potuisset. HELM. chron. 80 p. 149,13 ob laboris -um. CHART. ord. Teut. (Thur.) 332 p. 281,18 licet diversorum nominum posicio -um generaret. *persaepe*. b *de longinquitate temporis*: WALAHFR. Wett. 78 longa tulit *Heito* postquam -a, coepit mente sub obscura refugus tractare recessum de ordine tanto (i. *abbatia*). LIUTPR. antap. 4,12 p. 111,7 hinc (sc. *a partu cinguli aurei*) tibi (*Willae*) nulla decem tulerant -a menses (cf. Verg. ecl. 4,61; ThLL. VI/1. p. 316,738sq.).

[2. *fastidium* v. *fastigium*.] *fastido* v. *fastidio*.

fastigatio, -onis f. *acies* – *Schärfe*: VITA Apollin. 1 (MG

Mer. III p. 198,1) qui nobili genere ortu conspicuus, natalium titulos mentis -e (fatigatione *var. l.*) sublimans eqs.

fastigio v. fastigo.

fastigosus, -a, -um. *acutus, spicatus – mit einer Spitze versehen, zugespitzt (usu geom.)*: ANON. geom. 4,31 p. 352,22 campus -us ..., si vis scire, quot agripennos claudat, facito ita eqs. p. 353,18 numerus perticarum -i campi VD; in campo quadrangulo, qui eqs.

fastigium, -i n. *script.*: va-: l.42. fes-: l.36. fact-: THEGAN. Ludow. 43 (*var. l.*). fat-: DIPL. Karoli III. 171. *confunditur c. fastidium*: l.44. *adde* FORM. Bitur. app. 10 p. 181,4 (*cf. app. 8 p. 180,15*). *form. decl. l.*: FORM. Morb. 22 p. 335,19.

I exaggeratio – Erhebung, Erhöhung: PASS. Ger. Col. 21 dum ... in sancti illius thesauri indicium -um nullum excelleret.

II culmen, apex, summus – Höhe(punkt), Spitze: **A** *proprie et in imag.*: **1 strictius**: FORMA mon. Sangall. 17,11 in -o (*sc. turris*) altare sancti Gabrielis archangeli. ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 48,24 aecclesia ... ita concussa est, ut murus de -o cadens oratorium ... terrae coaequaret. EPIST. Hann. 15 p. 335, 26 turris, ad cuius -a me tendere hortaris, mihi expetenda est. CHRON. Sigeb. auct. a. 1162 (MGScript. VI p. 405,20) iussit imperator suos civitatem ingredi, muros, turrets, alza et superba -a et edificia destrui. *al.* **2 latius i. q. tectum, column – Dach, First, Giebel**: EBERW. Magner. 54 sepulchro altarium sanctum iussit episcopus aptari et desuper, ut moris est, -um componi. CHART. scrib. Col. A I p. 137 nr. 31 ne -um Herimanni, quod teutonice sunez dicitur, ... ledat (*sc. vicinus*). CHART. Bern. II 281 p. 302,19 si ... evaserit (*sc. qui sanguinolentum occidit*) et captus non fuerit, -um sue domus scindatur.

al. B translate de summo gradu, ordine: **1 gener.**: **a in univ.**: WILLIB. Bonif. 3 p. 12,7 laudis semper praeconium et devotae -um iubilationis ... persolvebat Deo. CAND. FULD. Eigil. II prol. 2,1 ex quo me pater ille senex -a vitae Aegil Baugolfi ... litterulis mandare iubet. IOH. CANAP. Adalb. A 20 p. 31,11 ad divine contemplationis -a (*fe- var. l.*) velut castissima turtur evolaverat. *al.* **b (summum) pondus, potentia – (hobes) Ansehen, (große) Bedeutung**: DIPL. Conr. I. 20 p. 19,21 non solum terreni, sed et caelestis regni non dubitamus honore et -o nos sublimari. DIPL. Loth. I. 62 p. 171,15 celsitudo imperialis, quantum ceteros honoris ac potestatis -o antecellit (*item* 128 p. 289,28 [*v- var. l.*]). *al.* DIPL. Otton. II. 301 p. 356,31 nostri imperii -um augmentari minime ambigimus (*inde* DIPL. Heinr. IV. 290 p. 380,11 -um [*-dium var. l.*]). *al. v. et vol. II. p. 2072,32.* **c apparatus, pompa – Prunk, Gepränge (usu plur.)**: OTLOH. vis. 5 p. 64,11 ut ... clerici non solum superflua vestimentorum ornamenta, sed etiam inutilia queque morum abicerent -a. OTTO FRISING. chron. 4,10 p. 196,2 -a imperialia, utpote cocos, eunuchos ... tanquam philosophus amputavit Iulianus. *al.* **2 publ. et eccl. i. q. (summum) munus, (summus) honor – (hobes, höchstes) Amt, (hohe, höchste) Würde**: LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,18 quemcumque ... adeptum esse constiterit r e g n i -a (HROTSV. Gall. II 5,4 ad -um r. *al.*). CARM. libr. III 40 -a summa gubernans (*sc. rex Heinricus*). COSMAS chron. 1,19 p. 53,5 indignum me iudico (*sc. dux Bohemiae*) episcopali -o. DIPL. Frid. I. 502 p. 432,24 imperii Romani -a gubernanda suscepimus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 94,14 princeps Heinricus ... ad imperii -a per unctionem et papalem benedictionem promovendum iter in Apuliam aggressus est. *persaepe*. **C meton. de imperatore i. q. celsitudo – Hoheit, Durchlaucht**: LEG. Wisig. 2,1,5 quas (*leges*) nostri culminis -um iudiciali presidens trono ... edidit. DIPL. Karoli III. 49 p. 82,21 decet imperiale -um sibi subditas partes oppressas ... ad proprium ... statum redintegrandum perducere. *al.*

fastigo vel fastigio, -avi, -atum, -are. (*e)levare, sustollere – empor-, hoch-, erheben*: **1 proprie**: **a strictius**: LIBRI Karol. I 21 p. 204,19 cum ... inferiorem partem fuga lapsam aequoreis undis immerget *Deus* superioremque in aera -iaret (*spectat ad Vulg. Ios. 3,16*). **b latius i. q. aedificare, construere – (er)bauen, errichten**: VITA Aviti I 12 (MGMer. III p. 385,23) egregiam fabricam excelsis titulis ... -gavit (*fabricavit var. l.*) Childebertus. **2 translate**: IOH. VEN. chron. p.

106,20 dolens fratrem suum in honore -iatum contempsit *Instinianus* adire palatium. p. 153,2 Brunonem ... ad hanc dignitatis apicem (*i. apostolicam sedem*) -iare.

fastuosus, -a, -um. **1 superbus – hochmütig, hoffärtig**: CHRON. Andag. 10 p. 30,15 -a ... secularis potestas. RUP. TUIT. Ioh. 5,1628 illa pomposa et -a domina (*i. eloquentia*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 46,15 dissimulata ... -a et Romano imperio admodum indigna legatione. ALBERT. M. eth. II 4,2,1 p. 296^a,13 qui ... magnis seipsum dignum facit, cum indignus sit, chaymus vocatur, quem latine -um possumus appellare. CONR. MEND. Attal. p. 131,34 quia festum beatae virginis -o contemptu non digne celebraverit mulier. **2 famosus, celebrer – vornehm, berühmt**: LAMB. ARD. hist. 48 p. 585,20 ut inclitam et ... -am patri ... procrearet Agnes sobolem. 129 p. 625,11 Gertrudis ... licet ... -a verborum et actuum continentia nobilitaret eqs.

adv. fastuose. *superbe, arroganter – auf hochmütige, hoffärtige Art*: EPIST. Hann. 38 p. 82,4 pauca -e iactavit *R.* sibi in discipulos licere, cum ... magister ... nec audet pro eo mutire. 20 HERM. TORN. Mar. 3,7 (MGScript. XII p. 659,10) quos in priori vita novimus ... fuisse ... pauperes, in religionis habitu quasi -e cernimus equitantes. CHART. Hamb. 525 p. 447,3 si forte aliquis ... -e aliquem burgensem de Hamborg ... occiderit. *al.*

1. fastus, -a, -um. *abl. pl. -ibus*: l.40. **1 adi. i. q. ad ieiunium spectans – Fasten- (per contam. c. theod. vet. fastus, cf. Abd. Wb. III. p. 645sq.)**: ARBEO Corb. 18 p. 208,14 quod sibi in esum ... a Deo transmissus fuisset *piscis* ob diei continentiae -i. **2 subst. masc.**: **a usu plur. (sing.: l.34,38)**: **a compositio anni – Kalender**: LAMB. LEOD. Matth. I 201 (gloss. in marg.) Macrobius Saturnaliorum bissextum diem vocat peregrinum, eo quod ab Egipto Romanis -is accesserit. 1531 Francia teuthonica Romanis inclita -is nostris accedit titulis, ne eqs. *adde*: HONOR. AUGUST. gemm. 3,7 festivitatis quasi -i divinitas, id est annua vel ius divinitatis dicitur, quia eqs. **β chronica, annales – Chronik, Annalen**: WALAHFR. carm. 18, 46 non tibi (*sc. Fulgentio*) talis ero, qualem meminere Philip-pum fraude in amicitiae per prisca volumina -i. ADSo Frodob. prol. (MGMer. V p. 72,41) si placet antiquos ... percurrere -os. 40 BONIZO ad amic. 3 p. 579,30 in Romanis -bus (*fascibus var. l.*) ... non invenitur *nomen inane*. *al.* **b usu sing. i. q. liber – Buch**: ALDH. virg. II 21 ut -i seriem meminisse dixisse priorem. EPIST. Aldh. 9 p. 498,11 tuos ... legimus -os. DICUIL. epist. cens. app. (cod. Paris. N. A. 1645 f. 13^r) -us unum nomen dum 45 diversae res, hoc est superbiarum et librum eqs. *ibid.*: -us, liber, codex et volumen varia nomina eandem causam significant.

2. fastus, -us m. *script.* va-: l.54. *adde* CHART. Bern. II 717 p. 776,25. *form. abl. sg. -o*: l.54.

1 usu originario: **a de hominibus i. q. superbia, elatio – Hochmut, Stolz**: LIBER diurn. 105 p. 139,1 si distuleris (*sc. episcopus*) superbiae -u elatus. HRABAN. epist. 10 p. 396,23 ne inoboedientie arguerer -u. HROTSV. Pel. 85 tanto -u se iactat in aula sacrilegus. ANNAL. Mell. Claustr. II a. 1180 (cod. A1) dux Bawarie miro -o (-u, v-u *var. l.*) contra imperatorem ... senciens. STATUT. ord. Teut. p. 80,17 si de peccati libidine vel -u ... usum habuerit frater loquendi. *persaepe. v. et l.44.* **b de rebus**: **a actio tumescendi, se elevandi – das Anschwellen**: EKKH. IV. bened. I 43,34 turbinis exsuperant *nautae* -um (gloss.: id est extollentiam) rate gurgitis estum. **β apparatus, pompa – Prunk, Gepränge**: WANDALB. martyr. 801 cui (*Sebastiano*) surgit et ara antiquosque nitent aequantia culmina -us. CHRON. Clus. 1 (MGScript. XXX p. 960,12) pulso penitus a mentis aditu fuco ac -u rethorico. RAHEW. gest. 3,12 p. 180,28 reliquum legationis, ut videbatur quidem utilitati, re autem vera 65 regali potius -ui studere utrimque videbatur. *al.* **2 fort. per confusionem c. fascis i. q. (officii) dignitas, honor, potestas – (Amts-)Würde, Ehre, Macht**: CONST. imp. II 195 p. 240,20 (a. 1235) quanto prosperioribus potentie nostre successibus gloriamur et in imperii nostri -bus (*fauibus var. l.*) votorum nostrorum executione proficimus. *v. et p.83,23,90,55.*

fatalis, -e. *script.* fact-: p.95,34. *usu subst.*: p.95,9. *ad fatum pertinens – zum Schicksal, Verhängnis gehörend*.

schicksalhaft, Schicksals-: 1 gener.: **a** *affatus, fato destinatus, debitus – vom Schicksal bestimmt, verheißen, verhängt*: MAPPAE CLAVIC. prol. p. 189,30 distinguentes istam heresim -i munere concessam. LUP. FERR. epist. 130 p. 123,36 nemo ... opinetur aut iustis aut reprobis praedestinationis veritate -em necessitatem induci, cum *eqs.* (*sim.* MANEG. c. Wolfh. 8 p. 59,6 -i necessitate. *al.*). COSMAS chron. 1,2 p. 7,23 salve, terra -is, mille votis quesita nobis. ALBERT. M. fat. 2 p. 69,17 in quorum (*circulorum*) centro cardo et causa est fati et -ium. SABA MALASP. chron. 4,20 p. 211,10 ante -em diem mortis morsibus expiravit Petrus. *saepius*. **b** *periculosus, damnosus – verhängnisvoll, Verderben bringend*: **a** *in univ.*: HARRIULF. chron. app. 8 p. 310,24 nec ... suam cuique monacho suppellectilem tantum ... una haec et -is nox abstulit, sed ... toto coenobio ... ruinae pene universalem intulit. HIST. peregr. p. 172,15 o -is et odiosus fluminis alveus, in quo totius lumen extinguitur probitatis (*i. imperator*). ODO MAGDEB. Ern. 4,368 rapitur -is ... Tyndaris et plenum defert ad Pergama fatum. 4,385 egressi Troes muros et menia pandunt et monstrum -e trahunt. *saepius*. **b** *mortalis, letifer – das Schicksal erfüllend, todbringend*: GESTA Bereng. 2,129 -em (gloss: mortalem) populis ... horam admovent atra dies. HIST. de exp. Frid. imp. p. 93,31 diem dies accumulavit -em. *al.* **c** *fata (prae)destinans, disponens – das Schicksal (vorher)bestimmend, festlegend*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,22 quasi cuilibet nascentium sit cum -i stella sua consignata ... sortitio (*sim.* ALBERT. M. Matth. 2,2 p. 48,75 stellae, quae -es a mathematicis dicuntur. *al.*). HEINR. AUGUST. plant. 144 qui -e putat sidus, mathematicus errat. ARCHIPOETA 4,29,3 longa tibi (*sc. archicancellario*) tempora det -is colus. ALBERT. M. fat. 2 p. 68,9 decursum vitae tribus -bus deabus attribuit Plato. *al.* **2 iur. de ultimo die ad causam appellandam (*cf. DuC. s. v. 'fatalia'; de re v. Plöchl, Kirchenrecht. 2II. p. 358*): DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,34 hesternae preteritae dies fac-is et terminus causae ab imperiali fuerat concessus maiestate.**

adv. fataliter. 1 *fati decreto, secundum fata – durch Schicksalsfügung, dem Schicksal entsprechend*: UNIBOS 186,1 compulsus sum (*sc. subulcus*) -r apothecam tuam, miser, hoc fuste meo tangere. ADAM gest. 3,42 p. 185,7 ducem futuri precium sepe ... narrasse filios suos ad excidium Bremensis ecclesie -r (*faciliter var. l.*) destinatos. 2 *fatum canendo – in Verkündigung des Schicksals*: ROLAND. PATAV. chron. 5,23 p. 85,23 quasi -r se super illam apposuit *pica* hastam, qua Ecelini ferebatur insignum.

fatalitas, -atis *f.* *fatum – Schicksal*: CONST. imp. II 274,1 p. 385,6 (a. 1250) [quin -is] (quem felicitatis *var. l.*; *i. mortalitatis*) eventus mortalibus ... tanquam cicatrix ex vulnere remaneret. III 167,3 si ... filius noster sorte -is humane decesserit. *Weber* ***fatatus**, -a, -um. (*Fata*; *cf. ital. fatato; v. Battaglia, Dizionario. V. 1968. p. 715*) *fascinatus, vi magica praeditus – behext, mit magischen Kräften versehen*: SALIMB. chron. p. 630,30 venite ad me secure et nolite timere, quia ego -us sum et ledi non possum. *Staub*

***fatens**, -entis. (*cf. fatiscere*) *fessus, lassus – müde, ermattet*: ALCUIN. (?) *carm.* 124,4 ut lux alma queat venas intrare -es.

fateor, *fassus sum, -eri vel raro (p. 96, 23. 36) fateo, -ere. script. et form.*: -tu(or): p. 96,33. -ti(or): p. 96,35. *partic. perf.* *fessus: l. 64. in parenthesis: l. 62. 63. saepe.*

confiteri, profiteri, concedere, patefacere – bekennen, zugeben, einräumen, gestehen: 1 gener.: **A** *strictius*: WALAHFR. imag. Tetr. 149 obstupui, -or. HRABAN. epist. 42 p. 481,12 valde, -or, gavisus sum. VITA Burch. Wirz. 3 huic (*pontifici*) ... Bonifacius ... in extremis *fassus* (*fessus* 2, *corr. ex fatus* 5) est hoc sibi maxime fore veniendi negotium, ut *eqs.* VITA Heinr. IV. p. 32,33 ut obvis patri ... culpam -retur et gratiam expeteret. CHART. Heinr. Leon. 117 p. 174,23 ut verum -ar. EMECHO Ekkeb. (NArch. 11. 1886. p. 449,8) tam arduam rem (*sc. ad ordinem sacerdotii ascendere*) aggredi nondum audere -batur. *persaepe*. **B** *latius i. q. dicere, loqui, fari – reden, sagen, behaupten*: 1 *in univ.*: RHYTHM. 59,1,3 hunc (*abbatem*) -entur vinum vellet bibere super omnes Andechavis homi-

nes. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,4 -entur *mathematici* ... unumquemque hominem sub constellatione ... siderum nasci. ALFAN. premn. phys. 39,13 p. 126 meditari et studere omnes -entur (*PG 40,765^A εἰπεῖν*) in nobis esse. *saepius*. 2 *referre, narrare – berichten, erzählen*: VITA Burch. Wirz. 1 quicquid ... de omnibus recte -emur. PASS. Kil. II 19 si virtutum beati martyris saltem unum miraculum -amur (*-emur var. l.*). ANNAL. Fuld. II a. 881 p. 97,13 terrae motus factus est magnus, ita ut ... vasa factilia, sicut compositores luti -bantur, ... frangerentur. 3 *nominare – nennen, erwähnen*: VITA Aldeg. II 11 (ASBoll.³ Ian. III p. 653) soror ... iam dicta *saepiusque* -enda, sanctissima ... Waldetrudis. *v. et p. 119,9*. 4 *praedicare – aussagen, erklären*: CONC. Karol. A 37,22 paene omnia monasteria regularia ... secundum regulam sancti Benedicti se vivere -entur.

II *eccl., theol., philos.*: **A** *de peccatis, culpa*: GODESC. SAXO theol. 19 p. 265,20 veraciter intueor et simul etiam -or, quod ... sum debitor. CONSUE. Marb. 54 quantacumque -atur *frater*, tamen non amplius petat veniam, quam petivit. *al.* **B** *de fide, doctrina*: 1 *strictius*: TRAD. Frising. 39 p. 67,9 (a. 770) futuram vitam -or. AUDRAD. *carm. suppl.* 3,5 se praesentem summi sapientia patris agnoscere voluit hominemque Deumque -eri. WALAHFR. *carm.* 78,5 in te, Galle, Deum, in Domino te, Galle, -bor. *saepius*. 2 *latius i. q. promulgare – verbreiten, lehren*: GODESC. SAXO theol. 21 p. 293,10 quae (*orientalis ecclesia*) -etur, quod a Deo novae fiant hominibus et dentur animae. ALFAN. premn. phys. 2,1 p. 24 Democritus ... et Epicurus et omnis Stoicorum secta animam esse corpus -entur (*PG 40,536^B ἀποφύονται*). *ibid. al.* **C** *hymnizare, glorificare – lobpreisen*: *CARM. biblioth.* 6,14,4 'sanctus, sanctus, sanctus' sine fine -entur *seraphim*.

III *publ. et iur.*: **A** *declarare, confirmare – erklären, beteuern, versichern*: FORM. Andec. 34 p. 16,2 fatuor me hanc libellum dote scribere deberent (*item* 35. 36). FORM. Sal. Merk. 2 p. 241,29 -imur nos donare atque donavimus basilica. TRAD. Frising. 328 p. 281,2 -bat Sigipaldus se cum tribus mancipiis ... ecclesiam hereditare (*item form. act. 390 p. 331,4. ibid. al.*). CHART. cell. Paulin. 51 ego Heinricus ... comes ... -or me Cunrado ... in feodo prestitisse advocatiam. ACTA civ. Wism. 40 **B** 4 Albertus ... -batur coram consulibus, quod ... dedit ... universam hereditatem. *saepius*. **B** *agnoscere, acclamare – anerkennen, ausrufen*: CASUS Petrish. 2,46 legitimum imperatorem (*sc. Heinricum*) -entur principes.

*adv. *fatenter. modo confirmantis – auf beteuernde Weise*: DIPL. Loth. I. 152 qualiter ... -r ... episcopus precepta et monimina se dixisset habere.

fatesco *v. fatisco*. ***fatica** *v. *fatiga*.

faticatio *v. fatigatio*. **faticius** *v. fadicus*.

fatidicus, -a, -um. *fatum canens – das Schicksal verkündend*: *CARM. Bur.* 60^a,7,1 si Menalus -us virginibus michi det omne fari.

faties *v. facies*.

fatifer, -a, -um. *fatalis, mortifer – schicksalhaft, todbringend*: LIGURINUS 2,520 funda ... -o tenerum secat aera plumbo. *adde*: ALDH. ad Acirc. 120 p. 165,6 solet ... dactilus a nominibus figurae compositae provenire, quando a verborum significationibus 'gero' et 'fero' componuntur, ut ... furcifer, -r (*-ex var. l.*).

***fatiga** (-ica), -ae *f.* (*ital. fatica; cf. Battaglia, Dizionario. V. p. 716sq.*) *labor, opera – Anstrengung, Mühe*: THADD. FLORENT. cons. 84,7 prohibeat *aegrotus* laborem et -cam.

fatigabilis, -e. 1 *sensu pass. i. qui (facile) fatigari, debilitari potest – (leicht) zu erschöpfen(d), angreifbar*: RICHARD. ANGL. anat. I 582 inferior ... pars eius (*matricis*) ex multo spermate recepto -is. ALBERT. M. cael. 1,3,4 p. 64,52 si moverentur *separatae substantiae* per accidens, essent -es et corruptibiles. 2 *sensu act. i. q. durus, asper, laboriosus – ermüdend, mühsam, anstrengend*: ALCUIN. epist. 159 p. 258,24 frequens ... infirmitas corpusculi mei hiemalibus procellarum tempestatibus -e mihi valde iter efficiet longinquum. HILDEG. (?) caus. 6,509 si ... femina est (*sc. quae in sexta decima luna concipitur*), fatua erit et -es mores habebit (*sim.* 6,521). GREG.

[Weber]

CAT. chron. II p. 214,27 sicuti servum inutilem illum (*scribentem*) habens (sc. *abbas*) . . . in tantum affligebat variis -bus, tyrannicis ac importabilibus iussis . . . , ut *eqs.*

*adv. *fatigabiliter.* 1 *vix, laboriose – mit Mühe, mühsam:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 178,47; a. 1091/92) baculo sustollente vivum cadaver segniter ac -r tripodabat. 2 *modo fatiganti – auf ermüdende Weise:* GESTA Trud. cont. I 12,6 p. 307,43 per iugosa et saltuosa devia -r diductus . . . in itinere permissus est *abbas* abire.

fatigabundus, -a, -um. *fessus, defectus – müde, erschöpft, entkräftet:* IOH. METT. Ioh. 16 tantum . . . pudicitiae virtus mentem eius . . . pervaserat, ut, quo forte loco mulierem sedisse conspexerat, nullo pacto illa recedente eodem ipse vel -us succederet. HERM. AUGIENS. chron. a. 1040 milites . . . casso labore iam -i . . . caesi, capti fugatique sunt. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 558,39 vitando Scillam inciderunt *principes Germaniae* in Carybdyn, sicque -i cismarinas Adriatici ripas . . . vix attigerunt.

**fatigamen*, -inis *n.* (fatigare) *incommodum, offensio – Unannehmlichkeit, Ärger:* CHART. Brand. B I 172 p. 131,4 (a. 1277) propter -a ipsi (*marchioni*) facta.

fatigatio (-cio), -onis *f.* *script.* -ica-: ARBEO Emm. 42 p. 92,24. 1 *defectio, consumptio – Erschöpfung, Ermüdung:* a *strictius:* AURELIUS 14 p. 716,1 cum . . . -es erunt. WIBALD. epist. 260 p. 386,11 quae (*causa*) inter vos (sc. *episcopum Mindensem*) et nos . . . non absque -e magna tractatur. VITA Mahum. 188 simulata . . . , quasi se de oratione nuper levaret, -e. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 28,19 impotentes sunt *falcones* ex -e; -o . . . istorum potest esse . . . propter longam viam. *persaepe.* b *latius i. q. morbus, debilitas – Krankheit, Schwäche:* HUGB. Wynneb. 2 p. 108,18 quod magna febri -o . . . advenas . . . gravare solet. RECEPT. Laresh. 5,1,26 qui -em eparris, stomachi (sc. *patiuntur*). ALTFR. Liutg. 2,5 post longam -em sanato corpore reliquo ipsa tibia . . . curvata permansit. AL. 2 *labor, opera, incommodum – Anstrengung, Mühsal, Strapaze, Unannehmlichkeit:* LEG. Wisig. 2,1,20 det . . . iudex ei, quem audire noluit, pro -em (-e *var. l.*) eius tantum, quantum *eqs.* EIGIL Sturm. 6 p. 137,13 gratias ei (*nuntio*) -is suae referens. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 27 tantis . . . tumultuum -bus superatis. ALFAN. premn. phys. 21,1sq. p. 105 dividitur . . . timor in sex: . . . in obumbrationem et in -em (PG 40,689^A ἀγωνίαν); . . . -o . . . est timor ex eventu. MANEG. ad Gebeh. 2 p. 315,14 multas . . . corporis et animi adversas -ciones . . . perpassum protestaris. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 142,20 levare ipsum contra ventum est -o aironi. *persaepe.* 3 *molestatio, tribulatio – Anfeindung, Belästigung:* a *gener.*: COD. Udalr. 38 p. 80,18 anulum et ferulam pastorem ei, a quo acceperat *episcopus designatus*, reddens nos longa questione et -e absolvit. EPIST. Wibald. 151 p. 256,2 fatigantem (sc. *Heinricum*) . . . aeccliam nostram (sc. *Corbeensem*) . . . abbas . . . plus quam tercio commonuit, nec tamen de -e nostra post commonitionem cessavit. VITA Greg. Porc. II 5 p. 468^F omnis -o daemonis expulsa est ab homine. al. *offensa – Kränkung, Beleidigung:* GESTA Trev. 26 p. 164,23 correptus *Tietgaudus* de inobedientia et de -e apostolica (i. *apostolorum Petri et Andreae*). b *publ. et iur.*: FORM. Senon. I 43 p. 204,41 tibi . . . nullas calumnias nec -is nec repeditionis agere nec generare nec repedere non debeamus. CHART. Engeln. 18 (Geschichtsfreund 49. 1984. p. 258,9) Altissimus valere vos (sc. *papam*) faciat et -i nostre infinite finem debitum imponere in Christo Iesu. CHART. civ. Erf. 235 p. 148,28 persona, que superstes remanserit, residua duo (sc. *maldra*) sine -e ad dies vite sue pacifice possidebit. *saepius.*

1. **fatigium* (pha-), -i *n.* *labor, opera, incommodum – Anstrengung, Mühsal, Unannehmlichkeit:* COD. Karol. 7 p. 493,24 dum . . . pre ph-o (-o *var. l.*) validi itineris caro nostra minuata est. ERCHEMB. CAS. hist. 8 p. 237,35 pro -o sumpto et pro interemptis affinibus . . . dux dedit in exenium octo milia aureos . . . principi. HELM. chron. 73 p. 141,9 nolite spiritum meum de peregrinationis -e ad patriam tendentem huiuscemodi verbis affligere. CHART. Carniol. II 371 p. 287,19 sine . . . monasterii procuratorum labore et -o. al.

[2. *fatigium v. fastigium.*]

fatigo, -avi, -atum, -are. *fut.* -ar: l. 36. *medial.*: l. 15. 36. *saepe. partic. perf. usu subst.*: l. 37.

1 *trans. i. q. defatigare, debilitare, vexare – ermüden, erschöpfen, ermatten, schwächen, anstrengen, strapazieren, bemühen:* A *proprie* (spectat ad corpus; usu *absol.*: l. 12. al.; *refl.*: l. 16. 19. 21. al.): 1 *obi. anim.*: a *in univ.*: LEG. Wisig. 8,4,2 si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini -etur *eqs.* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,17 percussa . . . febribus acri coepit *Hild abbatissa* ardore -ari (-are *var. l.*). WETT. Gall. 27 qui perverso humore -ti dentium dolore quatuor opem rimare. HROTSV. Abr. 3,2 ne -a me (sc. *Effrem*) longa verborum circuitione. ALFAN. premn. phys. 21,2 p. 105 timentes . . . adversitatem incurere operationis -amur (PG 40,689^A ἀγωνόμεν). OTLOH. prov. F 48 frustra niti nec aliud se -ando nisi odium quaerere extremas dementiae est. b *refl. i. q. se (operose) conferre – sich (mühsam) begeben, 'sich bemühen'*: LIUTPR. leg. 15 quare te huc (sc. *Constantinopolim*) -asti, frater, edisser. VITA Arbog. 3 (RömQuartSchr. 12. 1898. p. 302,25) ut ad se (sc. *regem*) episcopus omni festinantia -are se dignaretur. al. 2 *obi. res:* a *in univ.*: RECEPT. Laresh. 5,1,14 si -tum fuerit epar vel stomachus. WETT. Gall. 28 p. 273,3 lingua -ta videtur mihi . . . deficere. RHYTHM. 115,42,2 sic quamvis velox nimis longum iter persequens in eundo -ta (sc. *luna*; cf. 43,3 fessa). al. b *affligo – heimsuchen:* BALDER. Albr. 12 p. 250,41 qui (*fluvius*) . . . undis . . . spumantibus littora -at. c *bella -are i. q. in pugnam ruere, agonizare – zum Kampf drängen, den Kampf bestehen* (cf. Verg. Aen. 7,587 Martem): EUGEN. VULG. calend. 85 sic nonis martyr Iuvenalis bella -at. B *translate i. q. incommodare, inquietare, offendere – belästigen, drängsalieren, zermürben:* 1 *gener.*: ARBEO Corb. 6 p. 194,20 in his . . . -tus tribulationibus XIII. suae cellulae impleverat annum. WALAHFR. carm. 49,3 qui (*hostis*) nos livore -at. HROTSV. Abr. 7,14 nulla super his ultra sollicitudine -ar (sc. *Maria*; frangar *var. l. ed. Berschin*). CONST. imp. II 200,4 ut pacem discordiarum scismatibus -tis . . . minis tremus. *saepius.* 2 *publ. et iur.*: LEG. Wisig. 2,2,6 de quantitate itineris, quod alium quisque innocentem -are presumerit. LEG. Lang. p. 438,31 per pugnam non -etur (sc. *qui sacramentum dedit*). REGINO syn. caus. 2,5,84 si quis ecclesiam aut clericum -are presumit. NARR. de lib. Fab. 10 p. 414,16 (epist. papae) ut nulli . . . hominum liceat . . . monasterium . . . temerariis vexationibus -are. CHART. Lux. IV 59 p. 67,13 quod . . . abbatem et conventum super predictis bonis nullatenus -bunt *Theodericus et Ysekinus*, inquietabunt aut etiam molestabunt. *persaepe.*

II *intrans.*: A *fessum, defectum esse – müde, erschöpft sein:* MIRAC. Gertr. I 4 lectulum, ubi sancta Gertrudis post laborem vigiliam . . . solebat -antia membra aliquid requiescere. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 93,25 si . . . falco multum -verit (-vit *var. l.*) aut lesus fuerit a grue repugnante. B *aegrotare, laborare – krank sein, leiden:* v. l. 10. Weber

fatío v. facio. fatior v. fateor. 55 *fatisco vel fatesco*, -ere. *script.*: fit-: l. 71. face-: ALDH. virg. II 826 (*var. l.*). *depon.*: p. 99,26. c. *abl. separativo:* p. 99,4.

1 *intrans.*: A *dissolvi, dilabi, frangi – sich auflösen, zerfallen, zerbrechen:* 1 *in univ.*: BONIF. epist. 9 p. 5,10 mundi huius pretiosa . . . ut umbra pretereunt, ut fumus -iscunt (facti sunt *var. l.*), ut spuma marcescunt. VITA Ludow. Pii 28 p. 374,2 porticus lignea . . . humectatione continua putrefacta -iscentibus (-escentibus *var. l.*) inferioribus . . . conlapsa magnum . . . omni palatio incussit metum. PASS. Petri et Pauli 181 pinnarum fulcra -iscunt, decidunt et fracto crure relapsus homo (sc. *Symon*) est. MARB. RED. lap. 30 quae (sc. *durities adamantis*) . . . hircino calefacta cruore -iscit (liquescit *var. l.*). al. *perire, occidere – zugrunde gehen, enden:* EPIST. Wisig. 3 p. 664,3 que (*terra*) -escente calore hymbrem ad suum gignendorum fructuum substinebat. GUNZO epist. 18 p. 56,13 cui (*conditori*) nil, quod pereat, nihil est, quod fine -iscat (fi- *var. l.*). 2 *detrimere facere – Abbruch leiden:* EUPOLEMIUS 1,216

[Staub]

dis immortalibus esset dedecus eternum meritoque -isceret orbis, hibrida, polluto si tu fruerere ducatu. 3 c. *abl. separativo i. q. privari – verlustig geben*: ALDH. virg. II 193 cedit flos virgineus in terram, ceu fronde ligustra -escunt. B *hiare, patere – offen stehen*: AMALAR. off. 4,9,1 ut sua directione labia nostra aperiat Dominus, et ad suam laudem os nostrum -iscat. C *fatigari, deficere, lassari, consumi – ermatten, ermüden, sich erschöpfen, verzehren*: 1 *strictius*: a de hominibus eorumve corporibus, animis, viribus sim.: WOLFARD. Waldb. 2,9 adiit ... cellam ... puer ... caecitatis horrore -iscens. HROTSV. Gall. I 9,2 dextrae languescent, vires -iscunt. DIPL. Otton. II. 232 p. 260,40 ne in ... alto conamine studio languente deficient ac -iscant *pauperes Christi*. CHART. Westph. II 293 p. 73,9 homo ... seculi huius erumpnas et adversitates animo -escente perthesus bona sua ... offerre curavit. HIST. peregr. p. 120,10 Turci ... videntes exercitum estu et situ iam miserabiliter -iscentem insistunt audacius. al. b *per compar. de rebus*: DYNAMID. Hippocr. 1,6 manibus vel opere diu tractata -escit *polenta sive farina*. EGBERT. fec. rat. 1,1167 Ardenata valles et cingunt ardua saxa; in pluvis heret, nimio sub sole -iscit. 2 *latius*: a *labi, cessare – erschlaffen, daniederliegen*: CHART. Mog. A II 225 p. 409,5 (a. 1157) ubi (sc. in claustris) ex pravorum hominum insolencia sancta omnino -escebat religio. b *laborare, operam dare – sich ab-, bemühen*: SABA MALASP. chron. 4,14 p. 198,25 quilibet ... Corradinum ... dextrare -iscitur et eum intra terram conducere satagit.

II *trans. i. q. diducere, aperire – aufmachen, öffnen*: EGBERT. fec. rat. 2,242 inferni lacus et puteus baratrumque profundum quam super iniustos nimis hora pavenda -iscet (cf. Vulg. psalm. 68,16 urgeat; v. notam ed. p. 245).

fatitius v. facticius.

***fato**, -atum, -are. (fatum) *praedicere, prophetare – weissagen, vorhersagen, prophezeien*: ALBERT. BEH. epist. 82 p. 351,22 Alexander -tus, ut numquam deberet amittere bellum, invenit artem eqs. WILH. RUBRUQ. itin. 35,8 vocati divinatores ad -andum de puero omnes prophetizaverunt prospera. cf. fatatus.

***fatoclus**, -i m. (per contam. ex fatuus et Fatuclus, ut vid.) *rusticus fatuus – dummer Bauer*: EGBERT. fec. rat. 1,674 fumi sunt plena tuguria stulti; qualis erat Coridon et plurimus usque -us (v. notam ed. p. 245).

***fatualis**, -e. *fatuus, stultus – einfältig*: BERNH. GEIST. palp. 1,334 dic (sc. aulicus adulatorius) ... : 'de te (sc. domino) magnalia vidi'; protinus instabit: 'referas tua visa', rogabit; finge coronatum vel coelitus irradiatum aut aliquid tale, quod inungat cor -e.

fatuitas, -atis f. *stultitia, stoliditas – Einfalt, Dummheit*: 1 *proprie*: NOTKER. BALB. gest. 1,3 nobiles (sc. pueri) ... omni -e tepentes (sc. epistolae) praesentantur. HROTSV. Dulc. 1,3 quid sibi vult ista, quae vos (sc. Agapen) agitat, -s? :: quod signum -is nobis inesse deprehendis (sc. Diocletianus)? IDUNG. PRUF. dial. 2,250 simplicitas sine prudentia non est simplicitas, sed -s. Ps. PLATO quart. 4 p. 159,3 ignorantia et -s sunt privationes intelligentiae. saepius. 2 *meton.*: a *de rebus vel actionibus*: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 35,25 quicquid credit Iudeus, paganus vel hereticus, non est nisi stultitia et -s. SALIMB. chron. p. 79,4 cum ... reprehenderetur ... Iohannes ... de multis -bus, quas faciebat. al. b *de homine*: GERB. geom. 1,1 ordinis ratio ... a nostri melius -e ... reticetur.

fatum, -i n. (-a, -ae f.: p. 100,7.18). *script. va- (per contam. c. vates, ut vid.)*: p. 100,2. saepe usu plur. confunditur c. factum: p. 100,8.27.48.65. al.

I *dictum, verbum – Ausspruch, Wort*: A *in univ.*: ABBO SANGERM. bell. 2,592 haec ubi -a (fate P¹; gloss.: dicta) receperunt probitate neglecti, exultant hilares. B *sententia, decretum, numen – (Schicksals-)Spruch, Beschluss, Wille*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,83 dura ... -a trium pariter gemere (sc. dei) sororum (i. Parcarum). NICOL. BIBER. carm. 857 qui (rex) per -a deorum in bello cecidit. C *statutum, norma – Vorschrift, Verordnung*: VITA Wern. Merseb. 2 p. 246,28 aliis ... ecclesiastica iudicia dominum apostolicum aequi ponderis statera librare iuxta -a (scita var. l.) canonum approbantibus.

D *oraculum, vaticinium – Orakel, Prophezeiung*: OTLOH. hymn. 7,31 (AnalHymn. 50 p. 328) dies ille complebit vata Sibyllae.

II *εἰμασμένη, destinatio, condicio, sors – Schicksal, Bestimmung, Geschick, Fügung*: A *strictius*: 1 *gener.*: a *proprie (interdum per prosop., e. g. l. 10.12)*: HUGEB. Willib. praef. p. 87,16 pedagogus ... fide robustus, -a (-o var. l.) fortunatus. WALAHFR. Wett. 76 recto cursu -isque (factisque R) secundis ... responsa ... tulit (sc. Hauto). ADAM gest. 2,67 inviderunt nobis -a, ne diu frueremur ... pastore. ANNALISTA SAXO a. 1125 p. 585,4 speciali quodam -o, quo Cesar Iulius usus, vincebat Lotharius. CARM. de Frid. I. imp. 1040 tedas -a repellunt. 1920 da, pater, augurium venturaque -a revela. persaepe. b

meton. de deabus -um dispensantibus: a *de Furiis*: ERMENR. ad Grim. 25 p. 563,35 ut longo tempore in tali balneo (i. Styge) sedeat Vergilius, -a sua, quae et Furie dicuntur, id diudicant: Allecto, Thesiphoneh et Megera. b *de Parcis*: GESTA Bereng. 1,4 quos (tyrannos) Lachesis (gloss.: una e -is; interpretatur autem Lachesis sors) ... damnavit Averno. RAHEW. flosc.

4,82 tribuunt ... data tibi, Pluto sacer, tria -a. 4,147 tres ... seu Parce seu -a. 2 *theol. et philos.*: a *in univ.*: THEOD. TREV. transl. Celsi 12 nihil fit ... sine causa; non enim hoc -um, sed dispositio divina esse creditur – quia catholicis auribus -um abhorret, – quamvis aliud occurrerit, praeterquam quod intendebatur. ALFAN. premn. phys. 39,4 p. 124 omnium, quae facta sunt, vel Deum dicunt esse causam vel necessitatem vel -um (factum var. l.; PG 40,761^B εἰμασμένη) vel naturam vel eventum vel ipsum sponte. ALBERT. M. phys. 2,2,19^{capit.} quid sit -um et quod ipsum esse non est negandum. caus. univ. 1,4,6 p.

51,77sq. hymarmenes ... est idem, quod quidam Latinorum -um dicunt, et differt a fortuna, quia -um est tota causarum implexio. saepe. b *praedestinatio – Vorherbestimmung*: GODESC. SAXO fragm. p. 14,17 ut nemo nisi necessitate immutabili unius (sc. praedestinationis) neque ad iustitiae meritum neque ad finem eius ... possit pervenire, nemo nisi alterius necessitate -i (fari cod.) nec in meritum impietatis nec in eius terminum ... compellatur cadere. B *latius*: 1 *malum, afflictio – Unglück, Heimsuchung*: EPIST. Meginh. 21 p. 215,32 illud ... -um, si dici fas est, quo ego ... in dicesione vestri acceptus sum, ... me ... miserrimum persequitur. de tormentis: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,125 quanta tuam vicerunt -a sodalem. al. 2 *finis (vitae), terminus – (Lebens-)Bestimmung, Ende (plerumque i. q. mors – Tod, e. g. l. 46.48.49sq.)*: WALAHFR. carm. 70,1 lector, subsiste parum, lege verba sepulti, ut tua praecautus -a videre queas. HELM. chron. 49 p. 96,13 cum ... regem ... -a sustulissent, Nicolaus ... regnum obtinuit.

FRID. II. IMP. epist. B 1 p. 419,26 ut ... grata vivat eius (nepotis) post -a (facta var. l.) memoria (CHART. Basil. C II 4 p. 4,17. al.). al. locut. in -a labi, (con-, de)cedere, migrare i. q. mori – sterben: BALDER. Alber. 15 p. 251,39 communi mortaliolum sorte in -a lapsus est imperator. CONST. imp. I 227,1 ipse (Wernherus) in -a concessit. CHART. Turic. 1365 postquam in -a migravero. CHART. Welt. 7 quaecumque ... III^{or} personarum in -a decesserit. CAES. HEIST. Engellb. 1,3 p. 239,9 in -a cedens Theoderico ... sedem reliquit Bruno. al. 3 *de rebus i. q. occasus – Ende, Untergang*: HRABAN. carm. 21,9 grammata sola carent -o mortemque repellunt. RAHEW. gest. 3,4 p. 169,26 Bolizlaus ... rebus suis ultimum -um cernens imminere ... , ut sub iugum Romanae ditionis ... recipi mereretur, postulavit.

III *ordo, natura – Ordnung, Natur*: A *motus, processus – Lauf*: CARM. de temp. rat. 404 cursu sideris concordantia -a proferunt flumina cursim. B *ratio, genus vitae – Lebensordnung, -weise*: WALAHFR. Mamm. 19,22 feras nuper quibus artibus, edic, legibus a propriis aliena ad -a vocasses. POETA SAXO 2,368 juvenis ... genitoris -a (facta codd.) secutus contemplative suscepit otia vitae.

fatuo, -avi, -are. *in errorem inducere, fallere – in die Irre führen, täuschen*: DUDO hist. 4,77 (ed. Lair) rimare (sc. Bernardus) ingenioso conamine regem Ludovicum -are, quia vult nos et vos omnes crudeliter perdere. ANON. miseric. 398sq. ille, qui hoc verbum eos docuit, -vit eos, ut non inveniant quesi-

tum ... ; et -vit eos similiter de formatione retentionis quorun-

dam eliohayr ad alia.

fatuo *v.* fateor.

fatuosus, -a, -um. *fatuus, stultus, hebes* – einfältig, töricht, dumm: HILDEG. (?) caus. 497 qui in quarta luna concipitur, si masculus est, -us erit et facile per alios decipitur. 500 qui in septima luna concipitur, si masculus est, -us et inanis sapientia erit . . . ; si autem femina est, frech erit, sed -a. *usu subst.*: ANSELM. HAV. dial. 1,10 p. 90,5 vae tibi, miser hypocrita, . . . caeterorum fatuorum -issime.

1. fatus, -us *m.* *1 sermo, verbum* – Rede, Wort: HEIRIC. Germ. I 3,319 quibus orta parentibus esset *puella* . . . , -u perquirat amico. GESTA Bereng. 1,106 sacris ita -bus ora resolvit (gloss.: i. e. cepit loqui): 'eqs.' THEOD. THEOL. Conr. 5 p. 217^b,54 domnus . . . non tam -u linguae quam ipse coepit opere clamare illud divinitus reductum ante oculos mentis suae: 'eqs.' *saepius. facultas loquendi, oratio* – Sprachvermögen, Sprache: MIRAC. Bert. 4 p. 511,26 fratres . . . intellegentes ei (sc. aegroto) a Domino . . . concessum esse auditum et -um . . . Deo grates . . . referebant. **2 dicio, lex** – Gewalt, Gesetz: BONIF. carm. 2,6 sub excelsi -u omnia saecula diu tuta tenent iusti.

2. fatus *v.* for.

fatuus, -a, -um. *script. va-: l.26. pendet in: l.33. 1 strictus i. q. stultus, hebes, vecors* – einfältig, töricht, dumm: **a adi.**: **a de anim.**: RADBERT. corp. Dom. 21,183 virgines, inquam, sed prudentes et pudicas, quia sunt et -ae intus in animo (CHRON. Ebersb. II p. 64,57 v-ae virgines). GUIDO ARET. prol. antiph. 3 super omnes homines -i (facti, statuti, miseri *sim. var. l.*) sunt cantores. ALBERT. M. animal. 23,119 haec avis (sc. *phasianus*) -a est et facile decipitur. animal. quaest. 18,4^{capit.} quare sapientes . . . ut plurimum generant filios -os. *saepius. imperitus, rudis* – unwissend, unerfahren: CHART. march. Misn. II 55 p. 48,27 (spur. s. XII^{med.}) quamvis in ecclesiasticis rebus adhuc essem tener et -us. **β de rebus**: WALTH. SPIR. Christoph. I 15 quē olim -is armatē facibus . . . ad iuvenum preparabantur amplexus, . . . obviam sponso accensis fecit ire lampadibus. OTTO FRISING. gest. 1,57 pro contumaci fatuitate vel -a contumacia sua puniendus Sigerio abbati . . . commissus . . . vitam . . . finivit *Eum*. ALBERT. M. animal. 8,194 -o regno, quod non sibi providet, magis assimilatur regnum vespae quam apis. *ficus* -a *i. q. sycomorus* – Maulbeerfeige (per pravam interpr., quasi a μωρός ductum sit; cf. Greg. M. moral. 27,79; aliter: l.55): GLOSS. med. cod. Trev. p. 139,19 sicomorus, id est serte -e fici fructus, et dicitur ficus -a, moro similis, sicos ficus et moro graece latine -us dicitur. THEOD. TRUD. Bav. 4 Zachaeus . . . sycomorum, quae ficus -a dicitur, ascendit. ALPHITA I p. 314,9 siccomorus, id est ficus -a. **b subst.**: **α masc.**: VITA Liutg. I 27 p. 73,22 quam (*vitam*) ipse, dum a -is (rusticis *var. l.*) contempneretur, a Domino impetraerit. GODESC. SAXO theol. 7 p. 192,16 simplices et -i possunt nescientiarum ad hereticis decipi. *al. v. et l.9. β neutr.*: MILO carm. 1,63,154 si liceat -is conferre benigna. MANEG. c. Wolfh. 7 p. 58,2 in presentia sua (sc. *Spiritus*) nichil -um vel inutile esse potest. **2 latius i. q. infructuosus, sterilis** – unfruchtbar: CARM. Bur. 26,1,12 in te succidi metue radices ficus -e, cum fructus nullos atterat. *ficus* -a *i. q. ficus silvestris, caprificus* – Wilder Feigenbaum (aliter: l.40): ALBERT. M. veget. 1,164 tam domesticarum quam hortensium quam etiam silvestrium quaedam faciunt fructum . . . et quaedam non, sicut salix et oleaster et ficus -a (*v. notam ed. et ind. p. 716*). 6,103 quae (sc. *arbor*) ficus -a vocatur et celsa latine dicitur. 7,168 animal. 17,31 differentia . . . inter arbores fructiferas et steriles, quae sunt eiusdem formae et figurae, sicut est oleaster agrestis et oliva fructifera et sicut ortensis fructifera et ficus -a agrestis. 23,97.

adv. fatue. *stulte* – töricht, dumm: PAX Valenc. 25 quicumque -e loquetur contra homines pacis dicens: 'vos homines pacis estis periuri'. HONOR. III. registr. 227 p. 156,37 plures . . . -e cogitantes, quod manus eorum excelsa et non Deus omnia hec fecisset, dissoluti sunt. CHRON. reg. cont. IV a. 1235 p. 266,39 si quis sua bona mimis . . . -e largiatur.

1. fava *v.* faba. **2. fava** *v.* fagus.

favaria *v.* fabaria.

***favarola**, -ae *f.* (cf. *francog.* faverole, féverole) *Vicia faba* (L.) – Pferde-, Faberbohne: BERNH. PROV. comm. 6,1 p. 289,29 de provocantibus sudorem colupna prima de herbis: malva, bismalva . . . , branca ursina, volubilis, -a, cinoglossa, radix lilii . . . , ungula caballina, memitha, hec IX . . . in fomentis circa pedes factis provocant sudorem.

***favatinus** *v.* *fabatinus. **favatus** *v.* fabatus.

faucerna *v.* *falterna. **fauctor** *v.* fautor.

?favea (fabra), -ae *f.* *puella, filia* – Mädchen, Tochter:

10 FORM. Augiens. B 24 quod ego fabram (*v. notam ed.*) tuam aut neptam tuam . . . accepissem.

favello *v.* fabello.

?faventia, -ae *f.* *gratia, favor* – Gunst: AETHICUS p. 207,13 o celeberrima natorum -a fetosa, ope et viribus inclita

15 Macedonia, habes Olimphum.

faveo, favi, fautum, -ere. *script.*: *va-: DIPL. Karoli III. 29 (cod.). fave-: l.36.58. depon-: l.66. struct. notabiliores: c. gen-: p.103,39 (dub.). 40. c. acc-: p.103,29sq. al. c. praep-: ad: p.103,15. adde THIETM. chron. 5,40. 6,43. in: l.33,69. p.103,17. acc. c. inf-: p.103,7.19. ut: p.103,24. metr. favente: HROTSV. gest. 44. partic. praes. usu subst-: l.30.60. adde LEG. Wisig. 12,2,14 p. 423,8. confunditur c. fovere: l.30. p.103,27sq.*

I bene velle, propitium esse, subsidium ferre, auxiliari – (zu)geneigt, gewogen, günstig gesinnt sein, Förderung zukommen lassen, helfen: **A strictius**: **1 gener.**: **a de hominibus**: **a in univ.**: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 423,8 locuplex remuneratione christianis -entibus hic et in eternum copiosa proveniat. RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum l. 12 uti iustitiae -entibus (foventibus, facientibus *var. l.*) moris est. AGIUS comput. 1,37 precor hac huic operi vos mente -ere, quo me hac (*sic?*) animo composuisse scio. CARM. imag. 10,1,19 quisquis in hoc (sc. opere mutationis in melius) -at, communia premia sumat. DIPL. Heinr. II. 44 advocatum . . . stabilitati -entem securę perquirant (sc. *abbatis et ministeriales*). CHART. Brixin. 74 p. 81,14 sibi invicem . . . episcopus et comes favebunt et asstabunt. *saepius. in formulis chartarum*: DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,25 Hludouicus divina -ente gratia rex (*persaepe; sim.* DIPL. Ludow. Germ. 68 p. 95,40 d. -ente clementia. *persaepe*). DIPL. Karoli M. 232 p. 319,6 (spur.) viri cum . . . coniuge nostra Hiltiggarda, ea obnixē astipulante et -ente, celsitudinis nostrę culmen adierunt (*sim.* 231 p. 316,31 [spur.] Hiltigarda regina -ente et Keroldo comite . . . rogante).

β c. notione favorem ostendendi: CARM. Bur. 102,2,1 temptat Paris Tyndaridem, -et illa, relinquit Atridem. 178,3,2 quae cupit, ut placeat, huic placeam; ipsa prior -at, ut -am. **γ indulgere, servire** – willfahren, dienen: IONAS BOB. Ved. 7 p. 315,3 non quod . . . gulae -erit (fuerat *var. l.*), sed quo adunatam ad regis prandium turbam suis salubribus doctrinis edocerit. **δ ore** -ere *i. q. silere, tacere* – schweigen: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 11 cunctis . . . ore -entibus huiusmodi dictis eos (*missos*) compellare memoratur *imperator*: 'eqs.' **b de rebus**: ALCUIN. carm. 9,182 hostibus expulsi moenia vestra -ent. THIETM. chron. 5,11 nullum . . . eis (sc. *Heinrico cum primis*) patefecit *dux* Reno -ente ingressum. CHART. Traiect. 306 p. 281,15 (dipl. Heinr. V.) comitatum prepositis . . . -ente et assistente eis iure . . . confirmavimus. *al.* **2 publ. et iur.**: LEG. Wisig. 7,4,6 si -ens (fab- *var. l.*) criminibus non vindicaverit *iudex* innocentem et absolverit criminosum. CAPIT. reg. Franc. 243,4 omnes -entes facinori eius (*feminae*). *de praecipuo iure emendi*: ACTA civ. Rost. A I 1,430 p. 60 (s. XIII^{med.}) si potest Petrus redimere domum, debet sibi (*avunculo*) -ere melius quam alteri, et vult vendere aream, debet avunculo suo melius -ere quam alteri. **B latius i. q. adhaerere, deditum esse, obsequi** – anhängen, ergeben sein, Folge leisten: VITA Elig. 2,37 p. 721,31 cum episcopi . . . *partibus* reginae -rentur (*rent var. l.*; ANNAL. Fuld. II a. 842 p. 33,10 quae [*civitates*] p. Hlutharii -bant. *al. cf. p.103,39. sim.* RADBERT. Arsen. 2,8 p. 70,12 si vellet -ere illis in p.). DIPL. Ludow. Inf. 20 p. 126,16 Pernharto . . . invasori -it Salomon. REGINO chron. a. 787 p. 55,41 apostolicus . . . anathematizavit . . . Tassilonem et omnes illi -entes. CARM. Bur. 11,3 nummo venalis -et (facit, patet *var. l.*)

ordo pontificalis. *al.*

II (*ap*)*plaudere, acclamare* – *Beifall zollen, zujubeln*: **A** *favorem praestare, honorem habere* – *Gunst, Ehre erweisen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,81 cum suspensa cibo -ant animalia Christo. EKKEH. IV. bened. I 20,100 testes quingenti de morte -ent redeunti. **B** *gaudere* – *begrüßen, sich freuen*: CARM. Cantabr. A 41,12 te reginam nostram maris esse -et factura. **C** *adnuere, assentiri, astipulari, approbare* – *einwilligen, zustimmen, beipflichten, einverstanden sein*: **1** *strictius*: DIPL. Loth. I. 60 p. 166,33 cum petitionibus servorum Dei ... -emus (DIPL. Zwent. 17 petitionibus -entes. *al.*). RICHER. REM. hist. 4,3 pro parte ... ei (*Ludovico*) -tum est, pro parte vero suppressum (*sim.* 4,26 ei [*Arnulfo*] a me -tum est). THIETM. chron. 5,44 Tagino ... consecratus est presente rege ... omnibusque coepiscopis ad haec -entibus. CHART. episc. Halb. 135 l. 20 (dipl. Heinr. V.) ipse (*imperator*) post cetera ... principibus in id ipsum -entibus legem tulit ..., ne *eqs. saepius*. *pendet acc. c. inf.*: HELM. chron. 32 p. 60,11 -it ... principum unanimitas te (*sc. Heinrichum*) non solum regno, verum et ecclesiastica communione privandum. **2** *latius i. q. concedere* – *zubilligen, zugestehen*: DIPL. Karoli III. 47 p. 78,29 sicut ... parentes nostri ... ecclesiam sub eorum defensione ... receperunt, ita et nos in omni defensione rerum et terminorum ... -emus, ut nullus ... exator (*sic*) ... servitia ab eis exigit. CHART. Basil. A I 111 p. 171,7 in comitatu ... Amosensi duo altaria -it *Hugo illi (monasterio)*.

III *c. acc. (per confusionem c. fovere) i. q. colere, (ad)iuvere* – *hegen, begünstigen, unterstützen*: **1** *in univ.*: IONAS BOB. Ioh. 6 matris ... affectum ut -erit, (affectui -ere C), recusavit. RADBERT. Arsen. 2,10 p. 75,20 tu forte ... eum (*regem*) et omnes eos, qui eum -ent, in tua estimas potestate? VITA Bard. 20 p. 337,41 dubitanda ... haec viderentur, si nullius perspicacioris miraculi certitudine -rentur. *al.* **2** *promovere* – *vorantreiben*: CHRON. Noval. 5,37 quo ... -ret *Guntramnus* aliquod negotium excuciendae rei.

subst. favens, -entis m. (f.: l. 39) **1** *fautor (fautrix)* – *Unterstützer(in), Anhänger(in)*: IONAS BOB. Columb. 1,28 p. 219,9 Theuderici partis (partes, parti, partibus *sim. var. l.*) Brunichildis -ens (parens *var. l.*) erat. 2,23 p. 284,28 conditori ... postolavit, ut *sui voti*, (suae voti, suae voci *var. l.*) -ens adesset. **2** *adiutor* – *Helfer*: THANGM. Bernw. 36 p. 774,15 Thangmarus ... ad terram prostratus erectusque -entium manibus pedibus ... principis provolvitur.

*adv. *faventer. favorabiliter, propenso animo* – *wohlwollend, bereitwillig*: CHART. Hall. 142 (a. 1214) cum ... planta ... illi ..., qui, quod plantatum est, -r provehit opportunus et ad incrementum perducit, debita teneatur gratitudine respondere.

faver v. faber.

***favifluus, -a, -um.** (favis et fluere) *mellifluus* – *honigfließend, lieblich (in imag.)*: RADBERT. Adalh. 63 sensus eius (*narrationis*) -us pinguissimo claudebatur fine.

favilla, -ae f. *script. fabil(l)a: p. 104,11. adde* EPIST. Wisig. 7. *form. acc. sg. -um: l. 63. c. gen. inhaerentiae: l. 58.*

cinis (adhuc flagrans, levior) – (*Loder-, Flug-*)*Asche*: **1** *proprie*: **a** *strictius*: **a** *gener.*: LULL. epist. 92 p. 210,1 ut numquam ... caritatem ... frigesce sinamus velut parvam scintillam tenuis ignis fulva cinerum -a suffocata. REGINO chron. a. 881 p. 118,13 monasteria in -am *redigunt* *Nortmanni* (HROTSV. Pafn. 3,11. *al.*). RUP. MEDIOL. Adalb. 6 ut hospitium ... -atenus *cremaretur* (ANAL. Egm. a. 1076). GERH. AUGUST. Udalt. 2,27 totum (*sc. fenum*) in -as (-um *var. l.*) inmutatum invenit. *saep.* *aestus, flamma* – *Glut, Flamme*: ALDH. virg. II 2328 ut nihil innocuis laesisset carbo -ae. HROTSV. Agn. 396 cinis ... suis confrigescendo -is ... expers omnis factus fuit immo calor. *al.* **β** *natur. et techn.*: THEOPH. sched. 3,67 minutam carbonum -am super illud (*cyprum*) proice ..., videbisque ... plumbum combustum ipsi -ae quasi gluten adhaerere. HILDEG. (?) caus. 353 cum ... homini ... crines cadere incipiunt, accipiat ... modicum -arum de triticeo aut de siligineo stramine factarum ...; -e de triticeo aut de siligineo stramine crines confortant. ALBERT. M. veget.

6,25 combustum ... habet *alnus* -am albiorem quam aliquod genus ligni, quod sit notum nobis, et quasi totum evanescit in -am talem. *spodium* – *Metallasche*: HILDEG. phys. 9,5 cuprum ... est velut -ae auri, scilicet ut -ae, quae de ardentibus prunis cadunt. **b** *latius i. q. pulvis, fragmentum* – *Staub, Überrest*: **a** *in univ.*: VITA Erasmi 218 graves ... catene ardent continuo inque *l e v e s* rediere -as (359 cecidit *statua* statim inque *l.* est versa -as). *sordes* – *Schmutz*: MILO carm. 1,6,3,256 purpura pulvereis prosternitur ... -is. **β** *spectat ad reliquias, ossa*: CYPR. CORD. carm. 10,1 (MGPOet. III p. 146; c. s. X.¹) oculit abbatis magni haec urna (gloss.: sepultura) fabulas. HROTSV. Pafn. 13,4 quoadusque pulvere -a coeunte et vivaci flatu redivivos artus iterum intrante ... Thais resurgat. *adde*: AENIGM. super turb. 7 nihil splendeat nisi unum, viro lethali fervida passione prostratum in -arum hypostasim confricabilem. **2** *meton. de homine*: THIOFR. flor. praef. l. 14 mihi vilissime -e familiaris vestram ... commendastis animam. **3** *in imag. vel translate*: EPIST. Mog. 25 p. 362,24 si ... presbyter ... deponeretur, ... universae religionis ordo in -a consumptionis marcesceret. CARM. Bur. 156,5,6 ardoris scintilla devolans ab illa, quam pre totis amo notis, cor meum ignivit, quod cor fit -a (*sim.* 175,3,4). CHART. Lux. IV 125 p. 181,7 gesta mortalium sub oblivionis -a solent sepius sepeliri.

favillatenus v. favilla et tenus.

favillo, -avi, -atum, -are. **1** *intrans. i. q. ardere, (de)flagrare* – *glühen, brennen, lodern*: AUDRAD. carm. 3,2,300 mons igneus ille (*i. rogos*) vorax fumo densusque -ans Antiochia fines ... turbat. COSMAS chron. 3,36 p. 207,25 Ceres vestra -at, lares vestri usque ad nubila fumigant, Vulcanus tota terre in superficie furit. **2** *trans. i. q. comburere, in favillam redigere* – *nieder-, verbrennen, zu Asche machen*: THEOD. AMORB. Bened. I 7 monasterium ... remansit illaesum, quando cetera omnia hostile -vit incendium. DUDO hist. 1,4 (ed. Lair) Dionysii monasterium Vulcano superante est -tum. HUGO FLOR. act. 1 p. 378,5 ecclesiae extra municionem locatae ab eis (*Danis*) sunt -tae.

***favillose adv. flagranter, ardenter – *brennend, (heftig) lodern (in imag.)*: CAPIT. Bened. 2,89 ne cupidus sanctorum rerum ignis, qui in eis est, illos (*laicos vel clericos*) -ius exurat (*sim.* 3,261 p. 119^a,21).**

faunus, -i m. script. pha-: l. 52. numen silvestre, satyrus, silenus – *Waldgott(heit), (Wald-)Schatz, Geist*: RADBOD. Bonif. 8 Bonifacius falcem manu tenens divinam omnes -os et sathyros, quos nonnulli paganorum silvestres deos appellant, funditus extirpavit. HROTSV. prim. 231 dux ... silvestrem ... locum -is monstrisque repletum fecit mundatum divinis laudibus aptum. CONR. HIRS. dial. 1475 satiri et -i monstra quaedam silvestria sunt, nudi semper et inverecundi corporis. OTTO FRISING. chron. 8,12 p. 409,17 ratione carentia ... ut simiae ..., ut -i, et si qua sunt huiusmodi, ab ... resurrectione aliena noscuntur. *al. per compar. de hominibus*: EPIST. Wisig. 7 quod de ludis teatriis -orum (ph-, phanorum, facmorum *var. l.*) scilicet ministerio sis adeptus (adeptus *var. l.*), nulli videtur incertum. CONR. HIRS. dial. 454 quo tempore -us iste (*i. Aesopus*) gentium silvis prodierit.

[*favo v. *fano.*]

favonius, -i m. script. fabo-, fabun-: l. 63. 63. 69. usu attrib.: l. 63.

1 *proprie i. q. ventus occidentalis (tepidus), ζέφυρος* – (*lauer*) *Westwind, Zephyr*: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 326,12 Romam ... iturus ..., ubi navem conscendit, *flante* -o pulsus est *Uilfridus* Fresiam (ARBEO Emm. 32 a parte occidentali plage *flante fabunio*, [*fabo-*, -o *var. l.*; *fab-o* vento flante VITA Emm.]). SYLL. Bern. 3,5 carbasa Circius inflat, Chorus et hinc, inde -us. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,222 quos (*flores*) cum frigoribus primis decusserit Eurus, alternis vicibus cum vere -us affert. **2** *meton. i. q. occidens* – *Westen*: AETHICUS p. 205,11 quae (*provincia Lachonia*) adiacet a noto Macedoniam, a *fab-o* (-o *var. l.*) Achaia.

1. favor, -oris m. script. fabor: p. 105,28. 36. adde FORM. Wisig. 45. *form. abl. sg. -i: p. 105,64. confunditur c. fervor: p. 105,60.*

I usu originario i. q. benevolentia, benignitas, animus propensus, gratia – Wohlwollen, Güte, Gewogenheit, Gunst: A proprie: 1 spectat ad homines (Deum: l. 4): SISEB. Desid. 2 cum ... divino -e virtutibus polleret. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,19 precibus benigno -e inclinati ... iussimus eqs. OTTO FRISING. gest. 1,40 Radolfum in maximo -e populi morantem invenit princeps. CHART. Aquens. 52 ampliori -e et gratia regali munificentia eam (ecclesiam) amplecti ... convenit. ACTA imp. Winkelm. I 201 p. 181,14 si ... peticio ... benignum obsequatur de -e imperantis assensum (CHART. Eichsf. 232 de bono -e, 319 de nostro -e. al.). persaepe. c. notione obsequii, factionis: BERTH. chron. B a. 1078 p. 314,23 legati ... corruptos, delusos, seductos omnino omnes in -em sui regis attrahere ... non cessabant. a. 1079 p. 364,7 ipsis (legatis apostolicis) ... muneribus partim corruptis, partim metu minisque contractis et blanditiis, astutiis omnique ingenio in illius (Heinrici) -em ferme seductis. OTTO FRISING. gest. 1,31 p. 48,30 erat ... Boricius ... multos ... ex militibus nostris ad -em suum pecunia inducens. 2 spectat ad res: HRABAN. carm. 39,93,6 accusor reus criminis, cum non sit -r operis. VITA Mathild. I 1 p. 114,17 virginem ..., ut ... abbatisa constitueretur sanctimonialium, nobilitas simul et probitatis -r prodidit. CHART. Sangall. B 460 p. 334,30 ut ... predicationibus crucis maior auctoritatis -r accedat. B meton.: 1 in allocutione: WALAHFR. carm. 9,3,5 expectamus vestri promissa -is. 2 beneficium, commodum, emolumentum, subsidium – Gunst(erweisung), Begünstigung, Vorteil(sgewährung), Unterstützung: FORM. Wisig. 3 id maxime divinae adhortationis esse dignoscitur, cum ad faborem libertatis animus provocatur. REGINO chron. a. 869 p. 97,32 si ... Lothario in obiecto adulterii crimine -em non prestitisti neque consensum prebui. VITA Erasmi 9 qui refoves homines iam sepe -bus omnes. CONST. imp. II 187 p. 229,18 ut ... in -em suum (sc. episcopi) et ecclesie sue munimen ... sententias ratas habere ... dignaremur (CHART. Hall. 292 p. 273,49 in -em civitatis. al.). al. in malam partem: LEG. Wisig. suppl. 2 p. 469,3 quisquis, si fabore lenitus aut redemptione proclivis, ... neglexerit damna et rapinam. CONST. imp. I 397,3 sunt ... quidam, qui vel violencia vel -e non permittunt ecclesias regulariter ordinari; hos ... decernimus, ut sacrilegos iudicandos; qui vero aecclesias eorum violencia vel potestativo -e susceperint, excommunicationi subiiciantur. 3 applausus, acclamatio – Beifall, Jubel: a honor, cultus, officium – Ehrenbezeugung, Huldigung: PASS. Ursulae 9 -bus, quibus poterant, virginali applaudebant (sc. rex et alii) amori. VITA Mathild. II 10 p. 164,12 ecclesiam intravit ... non stipata turbarum obsequiis, sed incedebat sine humano -e. ANSELM. MOG. Adalb. 1138 sepulchralis honor et -r exequialis desiit et fletus. RAHEW. gest. 3,29 p. 204,5 verbum ... augusti strepitus, clamor -rque totius exercitus prosequitur. al. b in malam partem i. q. aduatio, assentatio – Schmeichelei, schmeicheln de Zustimmung: WALAHFR. Blaithm. 64 agmina multorum rexit ... virorum ... v a n o s ... -es pro nihilo ducens (HERM. AUGIENS. chron. a. 1043 in vano hystrionum -e nihili pendendo). REGINO chron. a. 746 p. 41,28 cum ... ab omnibus ... laudibus extolleretur, timens vir Deo plenus -em laudis humanae ... fugam ... arripere disposuit. PASS. Quir. Teg. 4 sanctus vir -es fugiebat seculi. al. c assensio, astipulatio, (ap)probatio – Einwilligung, Zustimmung, Billigung, Einverständnis: EINH. Karol. 30 p. 34,16 susceptum est ... consilium ab omnibus ... magno cum -e (fervore var. l.). DIPL. Heinr. IV. 83 p. 108,25 cum consensu et -e Egilberti ... forestum ... concessimus. VITA Heinr. IV. 6 p. 24,23 ipse communi omnium -e consecratus imperator et patricius factus Romae. TRAD. Patav. 488 Antrico et aliis quibusdam ... id communi -i collaudantibus. CHART. Eichsf. 185 p. 109,32 quicunque ... bona ... commutare voluerit, non requisito super hoc -e nostro liberam habeat facultatem. CHART. Stir. IV 220 ut ... pateat meum ... negotio -em affuisse. saepius.

II per confusionem i. q. favus – (Bienen-)Wabe: Ps. HE-LIOD. chirurg. 95 que (melicerides) sunt vulnera simulantia -em (favum corr. m. al.).

[2. favor v. *fano.]

favorabilis, -e. script. fabo-: ALDH. virg. I 40 p. 292,12 (var. l.). 1 sensu pass. i. q. gratus, acceptabilis – willkommen, angenehm, wohlgefällig: ALDH. virg. I 49 p. 303,9 -is filia Paulae et beatae Blesellae germana ... librorum ingenio praedita claruit. ALCUIN. epist. 143 p. 225,5 quicquid urbanitatis sale conditum cognoscitur, vestris (sc. Karoli) intellectualibus -e (saporabile a. corr. C) auribus et acutissimis scientiae oculis amabile esse probavimus. CHART. Sil. D I 253 si in tam pio negotio tam -i religioni favorem non prestarem. CHART. Eichsf. 501 -bus p r e c i b u s inclinati (CHART. Friburg. 284 -bus p. annuentes). 2 sensu act. i. q. favens, benignus, benevolus, propitius – wohlwollend, geneigt, gewogen, zugetan: a de hominibus: CHART. Raitenh. 82 p. 86,38 (epist. papae a. 1218) fratres ab incursibus malignorum taliter defendatis (sc. episcopi), quod ... Deum ... vobis propitium et nos reddatis exinde -es et benignos (sim. CHART. Lac. 42 ut universi ... circa ... cenobium existant -es et benigni). CHART. Eichsf. 240 quociens personis religiosis in suis petitionibus -es existentes ipsorum loca ... studuerimus ampliare. 320 fratres ... vobis (sc. abbatissae) -es et amicos benivolos faciemus. b de rebus: DIPL. Frid. I. 822 rationi consentaneum videtur iustis et rationabilibus fidelium nostrorum actibus -em nos prebere a s s e n s u m (CHART. archiep. Magd. 403 p. 531,25 -i assensu. 420 p. 553,31. sim. CHART. Eichsf. 178 -i coniventia. 224 ex heredum suorum permissione -i et assensu ecclesie). CHART. archiep. Magd. 426 p. 562,3 ad ecclesiarum ... utilitatem -i benig-nitate assurgere spe incitatur futurorum.

adv. favorabiliter. 1 aequae, probe – in löblicher, billiger Weise: ALDH. virg. I 60 p. 321,5 virginitatis gloriam rethoricis relatus -r venerari nitebar. GODESC. SAXO theol. 9 p. 208,20 ecclesia ... cum veraciter et -r tum satis auctorabiliter laetissima canat de filio Dei: 'eqs.' CATAL. cod. Contr. Schir. (MG Script. XVII p. 624,15) ut non solum toti provincie, sed et cunctis principibus -issime complaceret abbas. al. 2 propenso animo, benigne, benevole – wohlwollend, bereitwillig, gü-tig, gern: REGINO chron. a. 869 p. 98,11 Carolus ... ab ... episcopo et ... primoribus -r exceptus in regnum sublimatur. VISTO Godesc. B 4,2 quos (calceos) angelus ... -r eis (sequen-tibus) porrigebat. CHART. Port. 109 p. 135,21 (dipl. Frid. II.) nos ... supplicationibus ... abbatis pro se et ecclesia sua Por-tensi -r inclinati ... privilegium ... confirmamus. CONST. imp. III 41 quo (ardore dilectionis) semper tuum monasterium su-mus -r amplexati. saepius.

**favorabilitas, -atis f. (favorabilis) favor, assensio – Wohlwollen, Zustimmung: HARIULF. chron. 2,6 p. 52,23 intimato ... desiderio, quo sancti Richarii ecclesias reficere ambiebat, accepit Angilbertus ab eodem rege cum omni -e benignam responsionem ... adiutorium suum illi nunquam defuturum spondente. CHART. Schoental. 21 (Mon. Boica XXVI p. 23,12) decimas omnes ... de manibus redimant fratres laico-rum omni nostra suffulti licentia et -e.*

favoralis, -e. 1 adi.: a sensu pass. i. q. gloriosus, laudabilis – rühmlich, lobenswert: ANNAL. Pegav. praef. p. 234,18 ne ... vetustatis aut oblivionis oblitteratione -is eorum (praestan-tissimorum) vita per succedentia tempora mortalium animis excideret. b sensu act. i. q. favens, benignus, benevolus, propitius – wohlwollend, geneigt, gewogen, zugetan: a de rebus: LAMB. TUIT. Herib. 2,15 p. 236,18 praefertur vidua opibus divitum, qui ex abundantia mittebant ad -em (favorarem L₁) intuitum (spectat ad Vulg. Marc. 12,43sq.). PETR. DAM. epist. 86 p. 460,9 haec (sc. vitia) non modo principalis censura non reprimat, sed fieri cum -is (favorabilis var. l.) assensus exultatione permittit. CHART. Westph. II 377 Mindensem ecclesiam ... -i et sereno gratie nostrae amplexamur affectu. LAMB. ARD. hist. 147 p. 636,42 accedunt dictis fratres vocemque loquentis voce -i laudant. al. blandus, adulatorius – schmeicheln, schmeichlerisch: TRIUMPH. Remacl. prol. p. 437,8 ut ipsa (sc. ratio) ... procedat in publicum sermone pompatico, quaesitura tantum -is a u r a e plausum a populo (EMBR. Mahum. 774 [Coll. Latomus 52. 1962. p. 78] extulerat ... virum ... aura -is [sonoralis var. l.] semper amica malis. LAMB. ARD. hist. 95 p. 606,24 propter -em mundi auram). EPIST. Hildesh. 134,50 mit-

[Staub]

tenda sunt ... seculari ... episcopo ... verba -ia et mundana. PETR. CAS. (?) chron. 4 praef. p. 458,13 -i et inani gloria cupidi. **β** *de hominibus*: GESTA Trud. cont. I 11,5 oppidani ... illi (Alexandro) -es erant. 2 *subst. masc. i. q. fautor, assecla – Anhänger*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 317,9 quam (causam) quasi iustissimam cuncti -es illius (regis) ... iudicio apostolico ... decernendam ... commendabant.

adv. favoraliter. 1 *propenso animo, benigne, benevole – wohlwollend, bereitwillig, gütig*: RICHER. REM. hist. 3,85 osculum dans gratiam sui -r amico impertit rex. GREG. CAT. chron. II p. 215,2 abbas ... subditorum crimina -r operiens non eos in dedecus pervenire malebat. 2 *cum assensu – zustimmend, mit Zustimmung*: RICHER. REM. hist. 3,84 sententia prolata -r duci habita est. EKKEH. URAUG. Burch. 1,8 p. 145,10 cunctorum corda simul et ora -r (favoranter *var. l.*; favorabiliter *ed. Bendel*) concordantia sibi invenit papa.

***favoralitas**, -atis *f. favor, gratia – Wohlwollen, Gunst*: FUND. Schild. 7 p. 1049,27 utpote quam Dominus gratia perfuderat (*sc. Marcswidem*), omnium in se -em trahebat.

***favorifluus**, -a, -um. (favor et fluere) *favorabilis, benignus – wohlwollend, gewogen*: ARNULF. delic. 36 unica cunctarum Iesu sapientia rerum ... nosce -a ceptus pietate secunda.

***favoro**, -are. *favere – geneigt, gewogen sein*: ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,41 (a. 1242) locum ... auxilio Domini recuperatum cum prudentia ... mantenebimus de cetero -ante misericordia desuper.

adv. *favoranter. *cum assensu – zustimmend, mit Zustimmung: v. l. 15.*

***favorosus**, -a, -um. *favorabilis, benignus – wohlwollend, gewogen*: ACTA imp. Winkelm. I 681 (a. 1242) per quod (*re-medium*) conducere volentes victualia hostibus arceantur et illi de Capriana magis existant nostratibus -i.

***favositas**, -atis *f. tinea capitis, favus q. d. – Waben-, Kopfgrind*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39^{br} sunt ... quedam (*sc. passionnes*) pertinentes soli capiti sicut allopicia, tyria, -s, furfura, capitis magnitudo.

fausgina *v. fascina.*

faustitas, -atis *f. prosperitas, fortuna, felicitas – glücklicher, günstiger Zustand, Glück(seligkeit)*: CARM. potat. 3,6,2 est caritas monarchitas, totius cosmi -s (*ci. Moll*; fautitas *H*, faucitas *A*).

faustus, -a, -um. *prosper, propitius, fortunatus, felix – von günstiger Vorbedeutung, günstig, glücklich*: 1 *de hominibus*: HUGEB. Wynneb. 11 vir virtutibus veneratus, mirabilibus magnificatus, -us (*suffultus var. l.*) fulgebat. WALAHFR. carm. 30,19 -us in antiquo iam disce (*sc. Heribaldus*) senescere nido. 83,3,1 athletae -i Domini superni morte devicta superastis arma hostis antiqui. *al. de loco personato*: CARM. imag. 3^a,1,3 Augia -a tibi quem (*librum*) defert, praesul. 2 *de rebus*: HUGEB. Willib. 2 p. 89,28 qualiter illorum (*monachorum*) -is interfore possit familiaris vitae disciplinis. BERTH. chron. B a. 1077 p. 309,21 pro iustitia et fide -o triumphans martyrio vitam finivit praefectus temporalem. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 221,21 rex ... inter -as ... militum acclamationes in castra revertitur. *al. usu subst.*: VITA Liutw. 6 incoletibus -a acclamantes laeti quique propria repetunt.

adv. fauste. *prosper, feliciter – glücklich, wunschgemäß*: EPIST. Alcuin. app. 4^{tit}. fratribus felicibus -e viventibus et ad feliciora tendentibus ... episcopus. CHART. Lux. I 184 ut ... feliciter teneant, fortuna v<olente> possideant, -e successoribus suis quandoque relinquunt (*sc. homines praedia*). *al.*

[**fautiatam** *v. saucio*.]

***fautio** (fautio), -onis *f. (favere)* 1 *subsidium, suffragium – Unterstützung*: SIGEBOTO Paulin. 50 p. 934,36 qui (*Lambertus*) ... ad obtinendum, quod intenderat, complices sibi multos promissis aureis montibus conscivit, ut falsis inniteretur -bus, qui deficeret argumentis veracibus. 2 *consensus (in malo), factio, coniuratio – Parteiung, Verschwörung*: ANNAL. Ianuens. I p. 219,25 per plebeia nostra rasse et -es semper tempore litis civilis aderant. p. 220,21 cogitaverunt consules ... -ctiones, id est congregationes in malo, quo pacto vel quibus modis rumpi vel frangi possent.

fautor (factor, fauctor), -oris *m. script. et form.*: fator: *l. 25. dat. sg. facture: l. 30.* 1 *qui favet, benefactor, tutor, adiutor – Gönner, Förderer, Begünstiger, Unterstützer*:

a *in bonam partem*: EIGIL Sturm. 4 tali studio (*sc. ut artiori se vita constringeret*) devotissimus -r gratanter exstitit (*sc. Bonifatus*). HINCM. annal. a. 863 p. 99,18 (epist. papae) episcopos ... in tali facto eum (*regem*) habuisse auctores atque -es (fauc-, fac- *var. l.*) pene totus ... orbis ... referebat. IOH. VEN. chron. p. 142,26 fuit pastor ... ecclesiarum recreator, clericorum et monachorum fauctor. DIPL. Heinr. IV. 404 -es (*ed.*; fauc- *cod.*) ac defensores honoris nostri. CHRON. Thietm. 6,38 utinam hanc (*ecclesiam*) voluisset suscipere, qui me -em certissimum ad ea, quibus indigeret, non dubitare habere. *al. de diis, Deo, sanctis*: WALAHFR. carm. 77,1,3 festa ... martyr Ianuarius mox -r invisit. RIMB. Anscar. 26 p. 57,18 si ... diis -bus illi (*sc. populus*) tuae consenserit voluntati (Thietm. chron. 4,13). GODESC. SAXO carm. 2,2,3 summe creator et reparator, sis mihi factor semper et auctor. DIPL. Conr. I. 15 -e omnium Christo propitio regni gubernacula suscepimus. *al.*

b *in malam partem*: DIPL. Karoli III. 12 p. 19,16 iniquitatum. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,8 fraternae -r discordiae. DIPL. Otton. III. 206 p. 617,34 delinquentium -es atque defensores. Thietm. chron. 2,34 Evurhardus dux ... cum caeteris nequiciae suimet -bus. CHRON. Tarv. a. 1222 qui (*rex*) multum ... laborabat contra comitem Tolexanum factorem (-em *var. l.*) hereticorum et audacissimum defensorem. *al.* 2 *assecla, satelles – Anhänger, Parteigänger*: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,12 ut nonnullos ... adsentationis (*i. haereseos*) fauc-es facere queat Agrestius. VITA Sulp. 6 (MGMer. IV p. 375,22) Dagobertus ... praecepit facture (fac-e *A*2; -i *rec. B*) suo Lolloni eqs. HINCM. annal. a. 868 p. 149,31 (epist. papae) cum omnibus fauc-bus (fac- *var. l.*), consentaneis et sequacibus suis anathemate ... subiaceat Anastasius. REGINO chron. a. 869 p. 97,30 sequaces ac -es regis. OTTO FRISING. chron. 4,3 p. 187,30 imperii saepe.

fautrix, -icis *f. usu attrib.*: *l. 52. quae favet, adiutrix, auxiliatrix – Gönnerin, Förderin, Helferin*: 1 *de hominibus (de sanctis: l. 44; de Fortuna: l. 41)*: **a** *in bonam partem*: COSMAS chron. 1,22 p. 42,24 soror nomine Mlada, virgo Deo devota ... , pauperibus et orphanis -x larga. ARNOLD. LUB. Greg. 2,10,16 que (*Fortuna*) -x erat iuvenis. THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 coepit nonna ... -es suas compellere ac miris obstationibus quiescere, quatenus sese ... ad monasterium ... deferre maturarent. *de sanctis*: CARM. var. III A 3,2 p. 200 nobis sis -x, virgo Dei genitrix. 3,22 Cecilia, Digna, Columba, -es propriis este simul famulis. DIPL. Heinr. IV. 227 quam (*Mariam*) specialiter nobis -em affuisse sepe didicimus. **b** *in malam partem*: SISEB. Desid. 4 -em pessimorum artium, malis amicissimam Brunigildem. 2 *de rebus personatis*: VITA Mathild. II praef. p. 146,15 ipsius ... gratia vobis sit -x firma et comes assidua. DIPL. Heinr. II. 338 p. 720,27 Ottonis ... cognoscentes ... remunerationis -em gratiam Bernardo ... cortem ... donamus. EPIST. Hann. 3 p. 20,9 nisi tua (*sc. patroni*) auctoritas -x fuerit accusandę ... meę temeritati.

***favulus**, -i *m. (favus) favus parvus – kleine Honigwabe, -scheibe*: RHYTHM. 32,11,2 partem piscis obtulerunt (*sc. apostoli*) atque mellis -um (pabulum *var. l.*).

1. **favus**, -i *m. metr. fā: l. 67.* 1 *proprie vel in imag. i. q. cerae apium, μελίκηρον – (Bienen-)Wabe, Wachs-, Honigscheibe: a gener.* **a** *in univ.*: WANDALB. mens. 131 -is ... croceis emissa iuventus aere sub nudo ludit. -is Willib. p. 18,46 cum ... evangelii dulcedinem ... percepit, -is iam glutino tenaci compositis ... stillantia praedicationis mella diffudit. HILDEG. scivias 2,3 l. 560 ut ... redimerem hominem per Filium meum mihi ... ita adhaerentem, ut -us melli adhaeret. MART. VALER. buc. 3,113 quin revolatis, apes? examina reddite -is. ALBERT. M. animal. 7,119 generantur inter eas (*apes*) in casis et -is vermes nocentes apibus. saepe. *de vespis*: ALBERT. M. animal. 8,193 in sterilibus ... alvearibus (*sc. vesparum*) inveniuntur aliquando duo vel tres -i ad plus ... ; dico autem -os parietem unum cerae, in quo sunt casae plures per ordinem foraminum altrinsecus dispositorum. **β** *spectat ad ipsum mel*

[Staub]

(fere in imag.): RHYTHM. 42,19,4 -um ... mellis convescens corporaliter versusque homo veram carnem protulit (sc. *Christus*; CARM. Bur. 164,3,6 -um m. eximium dulci propinat *Corinna* ore. al.). ALTFR. Liutg. 1,11 Liudgerus ... cupiens saturare se praelibati dulcedine -i petiit ... licentiam redeundi ad magistrum Alchuinum. LAMB. LEOD. Matth. I 2044 de apibus ... iam sacra signa -o manus ebria condit atque ad nova mella sagax se pagina conferat. al. **b medic. de morbo cutis i. q.** κηρίον, *achora, tinea capitis* – *Waben-, Kopfgrind, 'Favus'*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39a^v,14 huius (*mellicivae*) multe sunt species; est ... , que vocatur -us et de phlegmate salso nascitur. 9,15 p. 43b^v,54 -us est quasi formica, sed humori uveo galea vicina. GLOSS. Roger. II 378 solet hoc genus scabiei (sc. *ruma*) cum pruritu contingere, a Constantino appellatur -us. III 212 que (*superfluitas*) apparet in modum tinea et emitit a se liquorem ad modum mellis et dicitur -us. ALPHITA I p. 272,19 *achora* est morbus capitis circa cutem inimica habens foramina ad modum canistri, id est -i (II p. 1,24 fani); unde etiam -us (II p. 1,25 fanus) ... dicitur. **2 translate i. q. suavis, iucunditas** – *Liebllichkeit, Annehmlichkeit, Gefälligkeit*: RADBERT. Adalh. 57 'guttur illius suavissimum' ob -um eloquentiae. REIN. ALEM. phagifac. 392 tibi precipue sit pura mente celandus verborum morumque -us. al.

2. favus v. fagus.

faux, -cis f. script. et form.: foc-: p. 110,21.23.26. al. fuc-: p. 110,28. adde ANNAL. Ianuens. II p. 133,13. *ibid.* al. abl.: sg. -ca: p. 110,23. plur.: -cebus: l.32. -cis: EPIST. Wisig. 20 p. 690,2. gen. plur. -tium: l.42. saepe usu plur. gula, iugulum, gurgulio – *Kehle, Rachen, Gurgel*:

I proprie vel in imag.: A strictius: 1 gener.: a univ.: CHRON. Fred. 3,80 Gunthramus ... Dracolo mactat in -ebus. RUOTG. Brun. 43 p. 46,18 anhelitus intercluso -ium metu vitalium lassitudinem premonstravit. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,61 eripe me, ... sinergia patris, irarum manibus ac ... thoracem galeamque tui portende pavoris -bus invidiae. THIETM. chron. 2,9 qui (*Conradus*) captivos cum omni preda ex lupi raptoris -bus eripuit. saepe. de verme: THIOFR. Willibr. II 4,114 soma sacrum ... non vermibus -e minutum. **b spectat ad vocem edendam:** CARM. Paul. Diac. app. I 4,2,1 cecini de -e (fascie a. corr. cod.) libellos psalmodum. OTFR. ad Liutb. 73 ob stridorem ... dentium ... 'z' utuntur, 'k' autem ob -tium sonoritatem. EKKH. IV. bened. I prol. 2,90 -e (gloss.: id est arteriis, quibus vox hilaratur) sit ... melior, boesis cui gratia maior. saepius. **c spectat ad gustum, gustatum sim.:** ARBEO Corb. 8 manna ... populo ... secundum animi voluntatem dividendis -bus diversum reddebat saporem. WALAHFR. hort. 178 candorque saporque oblectant -es. ALBERT. M. Iob 12,11 -es ... saepe contritum cibum et undique tactum secundum saporum diiudicant. al. **2 natur., medic., anat.:** RECEPT. Lauresh. 2,42 capit. p. 81 ad uvam distillantem et ad -es tumentes. ALFAN. premn. phys. 14,4 p. 91 thorax et pulmo et trachea arteria et -es (fames var. l.; PG 40,668^B λάρυγξ) ... expirationis sunt instrumenta. 28,16 p. 137 huic (sc. *guttur* coniungitur) ... -x (PG 40,713^A φάρυγξ [φάρυγξ, λάρυγξ var. l.]), deinde os et nasus. TRACT. de aegr. cur. p. 110,20 branchos est prefatio -ium. ALBERT. M. animal. 2,62 qui (*lucius*) -es superiores habet plenos dentibus. saepe. **B latius i. q. mandibula, maxilla** – *Kinnbacken, -lade*: HEINR. WIRZ. cur. 674 sternit milenos -x (gloss. S: maxilla) asinina viros (cf. Vulg. iud. 15,15).

II per compar. de rebus: A in univ.: TRACT. de fist. org. p. 16 quod (*instrumentum*) in ipso angusto aditu -ium ... aperientem et claudentem habet uvam. **B vorago, abyssus** – *Schlund, Abgrund, Tiefe*: ALCUIN. rhythm. 2,4,3 (MGPoet. IV p. 908) eripe (sc. *Deus*) me ... de laqueo delictorum et -bus inferorum. AGIUS epic. Hath. 284 tres pueros ... avida ... -e voravit humus. **de fumario:** EKKH. IV. pict. Mog. 517 rapidus quos (*tres pueri*) hausit -e caminus.

III meton. i. q. vox, interpres – *Stimme, Sprachrohr, Sprecher*: COSMAS chron. 1,19 p. 39,6 nos (sc. *primates populi*), qui sumus ... populi -es et tenemus dignitatem fascies.

IV translate: A angustiae – *Engpaß*: ANNAL. Altah. a. 1060 p. 57,5 quem (*regem*) frater ... in ipsis -bus viarum, quas

portam regni vocant, a tergo adgreditur. RAHEW. gest. 3,26 p. 199,11 augustus Alpium -es felici procinctu cepit urgere. HIST. peregr. p. 136,19 hostes inter quarundam -es rupium ... viam precluserant. app. p. 174,21 eos (*Turcos*) vicimus ... transeuntes ... -es et angustissima moncium versus Susopolim. al. **pro nomine loci ('Füssen')**: VITA Magni Faur. I 19 p. 154,17 directus sum ad locum, qui vocatur F-es, ubi prope sunt fontes Alpium Iuliarum. GERH. AUGUST. Udalt. 28,200 eas (*hubas*) servituti sancti Magni ad F-es decrevit *Etich*. al. **B aditus, ianua, porta** – *Eingang, Tor*: IOH. CANAP. Adalb. A 28 nobis et toto huic regno, cuius nos (sc. *vulgus*) -es (fautores var. l.) sumus, communis lex imperat (*inde* B 28 -es [-e var. l.]; C 28 partes). BRUNO QUERF. Adalb. A 9 quem (*episcopum*) obese cluse artas vias egressum prima civitas Verona recepit, que in -e regni pulcre levat caput (*inde* B 9). WIBALD. epist. 138 p. 219,35 alius castellum in -bus monasterii edificat, alius pensiones, que coenobio solent inferri, usurpat. CHART. cell. Paulin. 24 cum ... viculum ... in -bus celle ... situm haberemus. **C os, ostium** – (*Fluss*) -*Mündung*: DIPL. Otton. II. 260 sub nostro mundiburdio in terram omnem sancti Benedicti ... recepit, videlicet cellas et terras ... et foce et aquam (*poestea*: foces). DIPL. Heinr. III. 185 p. 231,44 medietate portus, quae est in foca Sangri, medietatemque portus, quae est in -a de portu Arnaldi. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,26 a -e Arni usque ad Ripaltam. 359 p. 479,1sq. a -bus veteris Sircli usque ad -es Arni. GREG. CAT. chron. I p. 193,35 ecclesia ... in foce de fluvio Sangro. ANNAL. Ianuens. II p. 90,22 burgenses ... armarunt galeam ... et iverunt ad fucem Arni. saepius. **Staub**

fax, facis f. taeda – *Fackel, Kienspan*: 1 proprie: a strictius: LEX Frison. 5,1 qui domum alterius incendere volens -em manu tenet, ita ut ignis tectum ... tangat eqs. ERMENR. Har. 4 p. 20,3 vidit ... quidam suorum ... quasi -em ardentem ex ore suo ad coelum usque protendi. ALBERT. M. animal. 12,44 taeda ... sive fax (p. 649^a,23 ἄνθραξ), quae est subiectum ignis, de se non est calida. al. in imag. vel proverb.: EPIST. Meginh. 28 p. 225,18 ut totum episcopium ... -bus illius furie (*i. imperatricis, cf. notam ed.*), quas illa non pice, sed pecunia illiverat, in flammis cineresque ... evanesceret. FROUM. carm. 28,6 ignibus extinctis -e (*pro -i, cf. notam ed.*) desunt munera lucis. WIBALD. epist. 150 p. 251,6 superfluum ... operam assumimus, videlicet ... iuvare lumen solis accensis facibus (*sim.* CHART. Burgenl. II 172). al. **B latius:** a sidus – *Gestirn*: SYLL. Sangall. app. 5,54 haec (*Geometria*) iacet (*fort. pro iacat, cf. notam ed.*) ... radium metita volubile celum septenasque -es per duodena loca. PASS. Ursulae 10 cum volubilis orbita Apolloniae -is tertii metam clauderet anni. EKKH. IV. bened. I 7,14 querimus (sc. *magi*) infantem -e (gloss.: stella magna inter signa celi eqs.), rex, sub ethra micantem. **B signum lucens, radius lucens** – *leuchtende Erscheinung, Lichtstrahl*: EINH. Karol. 32 p. 36,19 vidit repente delapsam caelitus cum ingenti lumine -em a dextra in sinistram ... transcurrere (*sim.* POETA SAXO 5,621). **2 meton.:** CARM. biblioth. 3,6,3 Carle, decus regni, fax cosmi, gloria cleri. METELL. peripar. 4,3 fons lacrimarum, crux miserorum, fax populorum (sc. *advocatus eiusque vicarius*). CARM. Bur. 156,1,4 salve, ver optatum, ... gaudiorum fax. **3 translate:** a flamma, ardor – *Flamme, Glut, Leidenschaft*: DIPL. Karoli M. 214 p. 286,23 divini amoris -e accensus (sc. *patriarcha*). RADBERT. Arsen. 1,21 p. 50,12 sopitis ... inimicitiarum -bus. NARR. de lib. Fab. 4 nec Dei correptus timore, nec apostolico perterritus ... terrore ... mentis aciem a dira cupiditatis -e poterat episcopus revocare. al. **b lux, splendor** – *Licht, Glanz*: WALAHFR. Wett. 105 pange (sc. *Musa*) melos laudisque -em (gloss. R.O: lumen [id est lucem O] et ostensionem) generisque latebras. **c incensor, auctor** – *Entzündender, Verursacher*: CHRONOGR. Corb. p. 74,30 ipse (*abbas*) ... ad respectum honorificentie regie fax et incensor et auctor omnium primus ... existimatur. **d exitium** – *Verderben*: CARM. de Iuda 1,48 videas (sc. *mulier*) ..., qui modo nascetur, a quo fax egredietur eqs.

70 faxina v. fascina. faxiolus v. phaseolus. fax(i)us v. fascis. fazzolum v. fasciola. *feadum v. *feodum. febreugia v. febrifug(i)a.

febree v. febrio.

***febreticus** vel ***febricitus**, -a, -um. 1 adi.: a *febriculosus* – *fiebrig*: PASS. Praeieci I 35 in ipsa vicinia aeger quidam consistebat – itico labore confectus. b *qui febrem, concitationem efficit* – *einen fieberhaften, erregten Zustand verursachend*: PETR. DAM. epist. 57 p. 177,5 ille (*episcopus*) ... -eticum animae piscem pauperi tradendum esse mandavit (*antea*: naupredae memoria illecebrosi gustus eum temptavit affectu). 2 *subst. masc. i. qui febri laborat* – *Fieberkranker*: LEO MARS. chron. 2,90 p. 344,20 (rec. II) ut, si ex aqua, qua post missarum sollemnia manus ablueret *vir Dei*, aliquis in potum – eticus ... sumeret *eqs.*

febricans, -antis m. *febricitans, febricosus* – *Fieberkranker*: EKKEH. IV. bened. II 173 non pariat milium (gloss.: milium – bus venenum) febris ulli frigus et estum.

***febricitas**, -atis f. (*retrograde a febricitare, cf. *febricitus*) *febris, condicio febriculosa* – *Fieber, Fiebrigkeit*: PS. GALEN. puls. cod. Vr. 363 quod si ... frequenter egeritur *urina* ... scias ex nimia – e corporis hoc fieri. urin. p. 33,4 hurina intemperata ... in caput dolorem habentem significat non lonie (*i. longe*) ad –em. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 71,35 suspensus sinistro lacerto confert *ethytes lapis* pregnantibus et <contra> –em.

***febricitatio**, -onis f. 1 *febris, febricula* – (*leichtes*) *Fieber*: PAUL. AEGIN. cur. 177 p. 103,22 –o (3,32,1 πυρετός) ... eis (*empyicis*) fit infirma et inordinata. 2 *inflammatio, ustio* – *Entzündung, das Brennen*: PAUL. AEGIN. cur. 202 si ... flegmonum renum aut vesice fuerit ... cum gravedine, –e (3,45,4 πυρῶσει) et dolore et febri *eqs.* 227 facit *cerotum* ... ad ragadas flegmonum habentes et cum –e et mordicatione in ano ulcerationes.

febricito, -avi, -atum, -are. *script. et form.:* efe-: l. 57. fab-: l. 42. fib-: l. 38. -isc-: l. 41. -izi-: l. 50. *partic. praes. dat. sg. -o*: l. 52. *usu adi.:* l. 39, p. 112,36. *depon.:* l. 36, 40, 46. adde OTTO MOR. hist. p. 207,14.

1 *febri laborare, febrere* – *an Fieber leiden, Fieber haben, fiebern*: VITA Severin. 2 (MGMer. III p. 169,9) rex –atus obaudivit consilium hominis *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 111,26 si ... fi-at, coeliarium dimidium accipiat. THIETM. chron. 4,58 dux iam senex et –ans ... ad patriam transit. THANGM. Bernw. 37 confessus est ... leviter se –ari. MIRAC. Bernw. 25 cum diu –scitaret *rusticus*. NOTULAE Wilh. Cong. 223 si non multum fa-at *patiens. saepe. fort. huc spectat*: COMPUT. cod. Bern. 5 Febroarius (*sc. dicitur*), eo quod –at mundus. 2 *tremere* – *schlottern, zittern*: COSMAS chron. 1,5 p. 14,16 huius (*ducis*) in conspectu vestra (*sc. virorum agrestium*) –abunt (*febricita* habet, –ata labentur *var. l.*) genua et muta sicco palato adherere bit lingua.

subst. febricitans, -antis m. *qui febri laborat, febricosus* – *Fieberkranker*: PASS. Leod. 36 (MGMer. V p. 318,2) refrigerantur –zitanes (–zitanes *a. corr.*). ANTIDOT. Lond. p. 18,15 tibicis –bus omnibus curat *antidotum*. ANTIDOT. Glasg. p. 121,19 refrigerium –o: cera uncias II *eqs.* OTTO FRISING. chron. 5,36 p. 260,115sq. nonne videtur tibi (*sc. lectori*) more ... –is mundialis dignitas volvi ac revolvi? –es (–is *a. corr.*) enim ... crebris revolutionibus ... se iactant. ANON. coit. 1,4,35 hic ... modus defeccionis (*sc. subtilitas*) contingit maxime ... –bus (efe- *var. l.*). *saepius*.

***febricitus**, -a, -um. (*retrograde a febricitare, cf. *febricitas*) 1 *adi. i. q. tremulus* – *schlotternd, zitternd*: l. 45. 2 *subst. masc. i. q. febricitans, febricosus* – *Fieberkranker*: ANTIDOT. Cantabr. p. 165,21 confectio diacalamentis ... ad empiticos et ad –os.

febricula, -ae f. *febris (levis)* – (*leichtes*) *Fieber*: AURELIUS 1 p. 486,10 unde –a dicta est? a fervore veluti –a (*ferbi-cod. Augiens. CXX; fervi-Gariopont. pass. 6,7 p. 124^v*) nuncupatur. VITA Landel. 8 (MGMer. VI p. 443,29) senilia membra ... modica coeperunt pulsari –a. THEOD. TREV. mirac. Celsi 13 quam (*sancitimoniale*) ... acerrima satis –a invadens totum circiter annum ... vexavit. *al.*

***febricus**, -a, -um. *febriculosus, ardens* – *fiebrig, glühend*: CARM. Bur. 76,17,4 sternens eam (*sc. puellam*) lectulo fere decem horis mitigavi rabiem –i doloris.

febrifug(i)a (–ref-), –ae f. *script.:* falli-: l. 17. –rof-: RECEPT. Lauresh. 2,208 (*cod.*). 1 *artemisia* – *Beifuß*: ANTIDOT. Lond. p. 18,30 herba artemisia, qui –efugia dicitur. ANTIDOT. Glasg. p. 122,12 unguentum frigidum, qui facit ad febrem: –ia, absencio teris *eqs. al.* ?*habrotonum* – ?*Eberrante*: ALPHITA I p. 278,26 arthemisia domestica, –ga idem. 2 *amaracus, parthenium* – *Römische Kamille, Mutterkraut*: CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habent, id est: ... tanazitam, neptam, –efugiam *eqs.* (*cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 62*). HILDEG. (?) caus. 394 p. 231,3 mulier ... que obstrusa menstrua patitur ... accipiat anesum et –efugiam equali pondere *eqs.* ALPHITA II p. 63,23 –ga quasi fugans febres, anglice fetherfoye. *al.* 3 *centaurea (minor)* – *Tausendgüldenkraut*: DYASC. p. 64^b centaurea minor (gloss.: dicitur et fel terre) ... nominatur ... elleberitis sive amaracoan vel –ia. GLOSS. Salern. p. 54,39 centaurea minor, fel terre, –ga. ALPHITA I p. 283,25 centaurea, fal-uga, fel terrae idem. *al.* 4 *hyoscyamus* – *Bilsenkrant*: ALPHITA I p. 291,2 –ga, simphonica idem herba est.

***febrilis**, –e. 1 *febriculosus, qui febris est* – *fiebrig, zum Fieber gehörig, Fieber-*: CIRCA INSTANS p. 35b^v contra –em discrasiam et sitim ... fiat decoctio pulveris eorum (*sandalorum; sim.* THADD. FLORENT. cons. 46 p. 104,29 cessante dis-temperantia –i). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 31,37 (ed. Müller) hic ponitur *splen pultri* propter capitis passiones ... et propter –es typos, (typos febrium *ed. Venet. p. 380^A*). TRACT. de aegr. cur. p. 221,40 potest ... febris dinosci ex calore ... et etiam aliis –bus signis. *saepius.* 2 *febrem excitans* – *Fieber erregend*: ALBERT. M. somn. 1,2,5 p. 145^b,44 contingit ... humore infundi exterioribus (*organis*) calorem innaturalem aut ex cibo aut ex humore putrescente –i.

febrio, –ii, –ire. *script. et form.:* –reo: l. 37. –iuns: l. 45. *partic. praes. usu adi.:* l. 36. *febricitare, febri laborare* – *febern, an Fieber leiden*: ANTIDOT. Lond. p. 17,17 qui ex perfractione –unt. VITA Rigob. 25 (MGMer. VII p. 75,29) quaedam –ens (*febricitans var. l.*) femina ... ad hoc monasterium venit. TRACT. de caus. mul. 6 si –eat, cum aqua calida das (*sc. succum dictamni*). CONSTANT. AFRIC. coit. 16,58 tempera cum melle dispumato aut cum vino, si paciens (non *add. pars codd.*) –erit. *al.*

subst. febriciens, –entis m. *febricitans, qui febre laborat* – *Fieberkranker*: ANTIDOT. Berolin. 2 –bus cotidianariis, tertianariis, quartanariis in vino vetere datur *antidotum*. ANTIDOT. Glasg. p. 113,17 facit *antidotum* tussientibus, tissicis, –untibus cum aqua mulsa. PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 120,22 potus ... non-febrientibus (3,40,2 ἀπυρετοίς) cum vini austeri ciathis VI, –bus vero cum aqua pluviali (*sim.* 212 p. 153,6). PETR. MUSAND. summ. p. 261,28 quod faciendum sit, cum –s appetit cibum sibi contrarium. *saepius.*

febris, –is f. (*m.:* l. 56. *adde* VITA Goar. 10). *script.:* fre-: IOTS. Odil. 2,12^{capit.} (*var. l.*). frebis: CHRON. Salern. 92 p. 92,27 (*cf. Stotz, Handb. 3, VII § 294.1*). ferris: l. 64. ?*form.:* nom. sg. febre: l. 59. gen. sg. –i: l. 57.

πυρετός, *morbus febriculosus* – *Fieber, fiebrige Erkrankung*: 1 *proprie*: VITA Elig. 34 p. 719,28 levissimo (levissima *var. l.*) –e corpori infuso (infusa *var. l.*) coepit taediari. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,18 magna –i fatigatio ... advenas illic (*sc. Romam*) venientes ... gravare solet. ANTIDOT. Lond. p. 18,34 si ipsa –e fortiter eum tenuerit. ANNAL. Fuld. II a. 877 p. 90,30 –is I t a l i c a dolorque oculorum Germanicum populum graviter vexavit (ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 889 p. 117,25. *sim.* ANNAL. Egm. a. 1167 p. 177,32 plerique Langobardica, ut dicitur, –e ceperunt febricitare). ARS med. 7 p. 430,7 ulceratio est circa mulieris ventrem ... cum –bus (ferr- G) humorem sanguinolentum ... emittens. *persaepe.* 2 *in imag. vel proverb. vel translate*: PASS. Petri et Pauli 190 urbs tanto viduata malo (*sc. Simone mago*) sub pace quiescit; nam redit apta salus, cum perit atra –is. OTLOH. prov. V 56 vehementior est animi quam corporis –is. RANGER. Anselm. 6639 curat languentes et cordis –e dolentes. EPIST. Ratisb. 9 p. 313,1 in memoriam ... –e oblivionis sopita pristina redeunt tempora. *al.* *ardor, ignis* – *Glut, Feuer*: METELL. exp. Hieros. 6,4 –es extincte sunt secli

[Niederer]

totius in te (sc. Hierosolyma).

febriscito v. febricito. ***febricitus** v. *febreticus.

***febrizio**, -onis f. *accessus febris* – *Fieber(anfall, -schub)*: ALBERT. M. eth. II 9,2,3 p. 574^b, 12 a febre fingimus nomen –um significantes motum febris in febriente.

***febrizo**, -are. *febris laborare, febricitare* – *an Fieber leiden*: VITA Hugberti 12 (MGMer. VI p. 490,20) a prima feria usque ad sexta amplius -ans (febricitans var. l.).

Februarius (-roa-), -a, -um. *script. fre-: l.14. adde* CHART. Sangall. B 42. 1 *adi. i. qui secundi anni mensis est* – *Februar-*: TRAD. Frising. 2 (a. 748) actum est hoc XII. die mensis -i (FRAGM. mul. I 56 mense -oario. *saepius*). CHART. Fuld. B 11 facta karta VIII. K a l e n d a s -as (TRAD. Frising. 353 actum sub die, quod est XVI Kal. Fr-as. al.). *qui secundo anni mense evenit, consummatur* – *einer der im Februar stattfindet, seinen Höhepunkt hat*: REIN. LEOD. annal. a. 1206 p. 660, 29 hyemps tarda, sed aspera et -a. 2 *subst. masc. i. q. secundus anni mensis* – *Februar*: CHRON. Fred. cont. 51 p. 191,14 mediante -oario. EINH. Karol. 29 p. 33,21 -um hornung appellavit. ANNAL. Ianuens. I p. 13,16 proximis ... Kalendis -oarii venientibus. ALBERT. M. veget. 7,106 alia cura non est, nisi post gelu in fine -i ... incendatur pratum. *saepe. v. et p.111,43.*

februo, -are. *purgare, expiare* – *reinigen, sühnen*: MEGINER. (?) carm. p. 644^D postremae parti (sc. anni) nomen 'Februarius' induit, nam -are quidem dicunt purgare Latini.

Februus, -a, -um. 1 *adi. i. q. Februarius* – *Februar-*: WANDALB. martyr. 111 hic finis -i concludit lumina mensis. 2 *subst.: a masc.: a Februarius* – *Februar*: WALAHFR. carm. 89,2,2 quattuor et ternas -i ver optinet Idus. EKKEH. IV. carm. var. II 8,7 in decimis nonis -i pater ille Kalendis ... motibus exiit. al. *β pro nomine Plutonis*: WANDALB. martyr. compr. 22 solus, quem -o mensem Numa addidit auctor, bis denis tantum patet octonisque diebus. mens. 29 inferni -i retinemus nomine dictum (sc. mensem). THIETM. chron. 8,5 qui (*Februarius*) ... ab infernali deo Plutone, qui -us dicitur, hoc nomen accepit. *b neutr. i. q. caerimonia lustrationis* – *Reinigungsfest*: POETA SAXO 5,600 quo (mense) Numa rex -a constituit. *Niederer*

***fecatella** v. *ficatella. **fecatinus** v. ficatum.

feculentus v. faeculentus. **fecenninus** v. fescenninus.

[**fecicubon** v. bechicus.] **fecilentus** v. faeculentus.

fecula v. faecula. **feculus** v. vetulus. **feco** v. faeco.

fecund- v. fecund-. **fector** v. foctor.

[**fectura** v. praefectura: COD. Wang. Trident. 200 p. 395,30.]

feculent- v. faeculent-. **feculneus** v. ficulneus.

***fecundatio**, -onis f. *actio fecundandi* – *Befruchtung* (alleg.: l. 49): ALBERT. M. nat. bon. 37 p. 18,40 notantur hic (*Vulg. gen. 31,8sq.*) octo, quae ... pastor animarum debet ... impendere ovibus; ... secundum est -o innocentium et paenitentium semine verbi Dei. eth. I 759 p. 642,15 unus mas sufficit ad -em multarum (sc. *feminarum*).

***fecundativus**, -a, -um. *pendet gen.: l.60. 1 fecundans, fertilis, fecundus* – *befruchtend, fruchtbar*: ALBERT. M. sacram. 253 p. 166,31 in muliere ... est vis -a per modum receptionis et passionis. epist. Dion. 4 p. 491,1sq. quod ... habet *beata Virgo* virtutem -am, generat naturaliter; sed spiritus sanctus, ut dicit Damascenus, dedit Virgini virtutem -am et verbi generativam. 2 *genetivus* – *hervorbringend*: CONR. SAXO spec. 7 p. 288,3 videtis in Maria ... plenitudinem prolis piaie -am.

fecundator, -oris m. *qui fecundat, efficacem facit* – *einer der fruchtbar, wirksam macht*: HEINR. AUGUST. plant. 1037 -r (*i. spiritus sanctus*) aquae (sc. *baptismatis*), fit qua reparatio vitae.

fecunditas (fae-, foe-), -atis f. *fertilitas* – *Fruchtbarkeit, Befruchtung*: 1 *proprie vel in imag.: a in univ.*: HRABAN. epist. 8 p. 394,17 per patrum historicam generationem sanctae ecclesiae mysticam edisce (sc. *episcopus*) -em. TRANSL. Mod. 34 p. 305,21 ut herbis omnibus viriditas et seminibus foe-s ... redderetur. CHART. Hall. 143 p. 141,8 ne gratitudinis nostre virtus graciosam debite -is amittere comprobetur non respondentibus nobis *eqs.* ALBERT. M. animal. 6,16 ex corruptione se-

cundinarum ... fluit humor vitellinus in albuginem, ... et impeditur ovi -s. al. *b virtus generativa, generatio, procreatio* – *Zeugung(sfähigkeit), Hervorbringung*: HILDEG. caus. 38 p. 41,16 tunc maturus est *vir* ad -em prolis. ALBERT. M. div. nom. 1,40 p. 22,52 'sicut trinitatem', scilicet videmus eam laudatam 'propter manifestationem', idest ut manifestetur, '-is' (PG 3,592^A τῆς ὑπερουσίτου γονιμότητος). 2,40 p. 70,26 secundum divinam -em, (PG 3,642^D τῆς ... θεογονίας). epist. Dion. 9 p. 532,37. al. *c graviditas* – *Schwangerschaft*: RHYTHM. 7^{ut} (cod. B) de -e sanctae Mariae. 2 *meton.: a copia, multitudo* – *Fülle*: BOVO CORB. Boeth. 14 quod deus abundanti maiestatis -e de se mentem creaverit, quae νοῦς vocatur. GUIDO AUGENS. mus. 692 quando sterilitati illius (*neumatis*) finalis -s succederet. al. *b redditus* (solvendus) – (*abzuführender*) *Ertrag*: CHART. Argent. I 52 p. 43,41 (post 1007) vicus ... ad fe-em XIV carradarum vini et omnia ad eandem vicam pertinentia ... fratribus ad annonam tradita sunt.

fecundo (fae-, foe-), -avi, -atum, -are. *usu absol.: l.27,28; intrans.: l.28sq. pendet ex: l.51. 1 proprie vel in imag. i. q. fecundum reddere* – *fruchtbar machen, befruchten*: *a in univ.*: FORM. Sangall. II 31 p. 417,4 ut ... terram fe-et (cod., -et var. l.; foe- ed.; sc. *Conditio*). THIETM. chron. 6,95 steriles ... agros semine divino ... -are. EKKEH. IV. bened. I 38,16 India miratur, sibi 'sol novus' (*i. Gallus*) unde feratur, hanc terris trinam radio fe-at ut unam. CHART. Naumb. I 301 p. 289,18 ordinationem ... filiis et filiabus in hac ecclesia spiritu sancto fe-ante Domino nascituris ... commendari. EPIST. Teg. II 119 p. 150,4 (epist. papae) -ante Deo. *saep. v. et p.117,63. b intrans.: a concipere* – *empfangen*: RHYTHM. 7,1,2 a superna caeli parte angelus dirigitur, ut Maria -ret de sancto spiritu. *β gignere* – *zeugen*: THEOD. TREV. phys. 508 hoc -at ad in se (*de Deo; cf. Ioh. Scottus periphyseon 1,995sq. [CC Cont. Med. CLXI. 1996. p. 35] illic [sc. in habitudine inter Patrem et Filium]*, quod cogitatur, ex ineffabili divinae bonitatis foecunditate procedere cognoscitur; *de re v. et l.8).* *c pass. i. q. praegnantem fieri* – *trächtig werden*: EGBERT. fec. rat. 1,171 rarus ... grex foe-atur in exule tecto. ALBERT. M. animal. 7,93 alia (*animalia*) sunt sana in eisdem temporibus et generant in eis melius et -antur *eqs. ibid. al. 2 translate: a implere, complere, ditare* – (*reich*) *bedenken, bereichern, beschenken* (*mit*): WALTH. SPIR. Christoph. II 4 crevit ... sacra viri ... industria omnium ... bonorum -ta proventus. FRID. II. IMP. epist. C 3 quam si eiusdem (*Siciliae*) ... gremium ... alienigenis filiis, quos fidelium ... loca peperint, -etur. ANON. princ. magist. 39 linguas ... infancium verbis -are. al. *b exornare* – *schmücken*: RUP. TUIT. off. 5,14 missa (sc. *de coena Domini*) ... multiplicibus pietatis sacramentis ... -atur. RAHEW. flos. 4,206 sic (sc. *Mercurium stellam addens*) -vit orbem, sic multiplicavit numina rex celi. al. *c (copiose) alere* – (*reichlich*) *nähren, verwöhnen*: RADBERT. corp. Dom. 10,23 ut ex eius (*grani*) adipe ... nos -remur. *d copiosorem reddere* – *ergiebig machen*: EPIST. Teg. I 31 si Deus ... foe-vit in manu vestra (sc. *comitis*) capturam husorum. *e parare, efficacem facere* – *bereiten, wirksam machen*: HERM. IUD. conv. 19 p. 118,13 quo (*fonte*) ... consecrato ac regenerandis animabus per invocationem sancti spiritus -to.

fecundus (fae-, foe-, -con-), -a, -um. *script. et form.: se-: ODILO CLUN. Adelh. 3 (var. l.). fac-: l.64.p.115,5. abl. pl. -ibus: l.65. metr. fēc-: p.115,2.*

1 *ferax, fertilis* – *fruchtbar, (ertrag-)reich, ergiebig, reichlich: a proprie vel in imag.: a in univ.*: WALAHFR. hort. 419 o mater virgo, -o (fe- var. l.) germine mater. WANDALB. mens. 173 fae-ae ... segetes. NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 78,14 de -issima (fa- var. l.) Hludowici radice. CARM. de evers. Glonn. 8,1 (MGPoet. II p. 147) terris datis foe-ibus (foe-ius ci. Bollandiani) auxit rex honorem (sc. *beati*) largius. CHRON. Andag. 16 -onda ... messis. *persaep. v. et p.117,69. β gravidus, praegnans, fetus* – *schwanger, trächtig*: HERIG. Ursm. 1,278 est, mulier -onda, tuum quē pregravat alvum, cara Deo soboles. CHART. Carinth. IV 2919,67 p. 654,26 (a. 1267/68) computatus est ... ovis -us pro XII den., ovis coquine pro X den. *b translate: a affluens* – *überfließend*: GESTA Ern.

[Pömbacher]

duc. I 2,151 pocula ... -a falerni optimi. *al.* **β numerosus** – *zahlreich*: BONIF. carm. 5,6 domus Domini laetetur prole -a. CONST. imp. III 37 (a. 1274) ecclesiam ... -is honoribus ampliare. *al.* **2 per confusionem i. q. facundus** – *beredt*: LIBER hist. Franc. 15 p. 263,22 ait ore -o (fa- *var. l.*; AETHICUS p. 223,8).

*adv. fecunde vel *fecunditer.* **1 large, liberaliter** – *großzügig, reichlich*: FRID. II. IMP. epist. A 7 devotionis vestre (*sc. fidelium*) constantiam tanto -ius prosequi provisione nostre liberalitatis proponimus, quanto *eqs.* **2 numerose** – *in großer Zahl*: ARBEO Emm. 5 ut ... abbas huius provinciae cenubiis normali studio -r proles cupare non recusaret. **3 efficaciter** – *erfolgreich*: ACTA pacis Sangerm. 1,5 p. 8,14 -ondius in aqua turbata piscari.

1. feda v. 2. fetus. [**2. feda v. faecula.**]

***fedatio v. *foedatio.** **fedeiussor v. fideiussor.**

[**fedelatus v. 2. *petulatus**: CATAL. thes. Germ. 125,9.]

fedelis v. fidelis. ***fedeodalis v. *feodalis.**

feder- v. foeder-. **fedes v. fides.**

fed-issor v. fideiussor. **fedilis, fediliter v. fidelis.**

fedis v. fides. **feditas v. foeditas.** **feditus v. foetitus.**

fedo v. foedo. ***fedotarius v. *feodotarius.**

[**fedulatus v. 2. *petulatus**: CATAL. thes. Germ. 77,12.]

***fedum v. *feodum.** **1. fedus v. 1. foedus.**

2. fedus v. 2. foedus. **fefello v. fallo.**

[**fefesse v. seselis**: CONSTANT. AFRIC. coit. 16,32. 38. 43.]

***fegum v. *feodum.** **fei v. fides.**

***feidosus v. *faidosus.** ***feigium v. *feodum.**

***feiodalis v. *feodalis.** **feira v. feria.**

fel, fellis n. (f.: p. 116,20). *script. et form.:* vel: l. 53. fal: l. 66. *gen. sg.:* felis: l. 46. *adde* TRACT. de aegr. cur. p. 143,22. MAURUS (?) urin. II p. 4,20. *al.* felix: l. 44. *abl. sg. felli:* l. 50. p. 116,19. *abl. pl. -is:* p. 116,14.

1 proprie vel in imag.: **a iecoris vesica** – *Gallenblase*: ERMENR. ad Grim. 26 p. 564,2 qui hanc epistolam lecturi sunt, rogo, ne ... -etenus irascantur. RATHER. epist. 29 p. 163,29 ut, quod suscipit iecur, fiat sanguis, quod suscipit fel, fiat bilis. HONOR. AUGUST. sacram. 50 habet homo ... in -e iram. ALBERT. M. animal. 2,99 serpens habet fel (p. 508^a, 35 χολήν) simile -i piscium. 25,2 parvi (*sc. serpentes*) -a sua habent super intestina. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,11 habet *hepar* in concavitate sua ... fel (cystim -is *var. l.*) seu saculum colerae. *saepe.* **b χολή, bilis** – *Gallensaft*: **a natur. vel medic.**: PS. GALEN. urin. p. 25,11 urina in febribus acutis felix (-is *ed. Keil, Die urognostische Praxis.* 1970. p. 67,9) colorem habens. ANTIDOT. Glasg. p. 158,23 felis taurinum – II. ALFAN. premn. phys. 23,13 p. 144 sanguis ... purificatur a splene et a vesica, quae est -is domicilium *eqs.* (*cf. PG 40,696^B δία ... τῆς χολῆ-δόχου κύστεως*). ANON. coit. 2,5,24sq. unguentum: fel bovum et mel duplum -i (*abl. compar., ut vid.; cf. Leumann-Hofmann, Gramm. I. p. 110sq.*). CAES. HEIST. hom. exc. 204 ut fieret sanguis in ore eius (*sc. fratris iracundi*) fel commocionis. CARM. de Iuda 2,412 prebent cum -e (*velle var. l.*) lieum, qui querunt ore Dominum, non cordis amore. *persaepe.* **in lusu verborum vel proverb.** (*cf. H. Walther, Proverbia nr. 22196*): BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 27,2 sapientem vocamus, cui fallere ingenium calet, cui in ore mel, in corde fel latet. CARM. pro schola Wirz. 263 experts est (*sc. potus de fonte nostro*) -is, nimia dulcedine mellis. CARM. Bur. 124,3,3 mel in fel convertitur. *saepe.* **per compar.**: EPIST. Hildesh. 134,24 laudis prosecutio: homo totus sanctus, ... iustus meracissimum mel, iniustus amarissimum fel. **β alch. pro nomine ficticio** (*pro argenteo vivo: l. 63*): TURBA phil. 18 p. 128,14 accipite ... ex -e piscis <partem> unam (*v. notam ed. p. 202 n. 2*). ROSIN. ad Euth. 2 p. 289 nihil invenimus agere ut ignis excepto eo, quod sit ex aqua sulphuris et vocatur falla (*cf. M. Berthelot, Collection des anciens alchimistes grecs. vol. II. p. 192 n. 1. p. 196,8 χολαί*), et nostrum est fortius omni igne. 2 p. 293 -a est fictum nomen aquae sulphuris *eqs.* 2 p. 297 insipice -a auro mixta. *al.* **c in nomine plantae:** fel terrae i. q. *centaureum* (minus) – *Tausendgüldenkraut, 'Erdgalle'* (*cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzen-nam. II. p. 321sqq.*): RECEPT. Lauresh. 2,69 p. 158 centa-

uriam, id est fel terrae, conteris lib. I. RECEPT. Sangall. I 72 felterre, agrimonia, sprecentilla. EGBERT. fec. rat. 1,196 fel terre pallet, furit hoc absintium. GLOSS. Salern. p. 5^a,39 centaurea minor, fel terre, febrifuga. *al. v. et p. 112,15.16.* **2 meton.:** **a**

venenum – *Gift*: ABBO SANGERM. bell. 1,299 pennivolas acies (gloss.: i. sagittas) vibrari (gloss.: i. ad vibrandas) -e mardentes. CARM. Ratisb. 53 madidae nigro sunt -e sagittae. ANSELMOG. Adalb. 1086 ut partem, quam miscuit ipse per artem, phisicus hauriret, quod sumpto -e periret. *al.* **b aqua**

salsa – *Salzwasser*: HROTSV. Gong. 290 qui (*Christus*) ... iussisti ... fel triste laci dulce satis fieri (*spectat ad Vulg. exod. 15,23*). **c squalor, illuvies** – *Unreinheit, Unflat*: WALAHFR. Wett. 581 quos ... peccati -e fefellit. DHUODA lib. man. 10,6,28 diri vulneris antro defixa, septa -is vitam finivit coenosam. **d de homine i. q. pernices** – *Verderben*: ANNAL. Xant. a. 873 p. 32,17 Ruorich, fel christianitatis (*cf. a. 850 Rorik Nordmannus ... multa mala christianis ... intulit*). **3 trans-**

late: **a ira, iracundia** – (*Jäh-)* *Zorn*: ALDH. virg. II 1810 sponsi fervent praecordia -e (-i *var. l.*). VITA Erasmi II 172 rex erat ... magna de -e repletus precepitque viri carnes ferro lacerari. REGINO chron. a. 746 p. 42,28 fratres ... -e commoti sunt, quod *eqs.* FROUM. carm. 2,6 fax -is. *al.* **b pravitas, malitia** – *Bosheit, Arg.*: WALAHFR. Mamm. 15,25 -e carens. CAND. FULD. Eigil. II 15,5 sine -e. *al.* **c invidia, odium** – *Neid, Gehässigkeit*: EKKH. IV. pict. Mog. 186 livor ... -is (gloss.: invidi; *sim. bened. prol. 2,84*). MIRAC. Annon. 2,67 ipsi (*a morte resuscitati*) conscientiam suam iudicem habeant, utrum ex ratione iusticie an ex -is vulnere negent, quod Deo placuit operari. **d amaritudo** – *Bitternis*: ECBASIS capt. 61 mesti fel cordis.

VITA Annon. I 4 p. 468^b,20 laudantibus aliis, aliis non sine -e reclamantibus. **[felagon v. phalangium:** ALBERT. M. top. 6,1,2 p. 433^a,36sqq.]

felcarius v. falcarius.

feles, -is f. catta, musio – *Katze*: ALBERT. M. animal. 2,103 -es: bestiam Plinius dicit in antris habitantem quantitate parvam *eqs.* **feleus v. felleus.** **feliceter v. felix.**

[felicha v. filicula.] **felicina v. filicina.**

felicitas (fae-, foe-, -iti-), -atis *f. script. fil-:* l. 43. 56. **1 proprie:** **a beatitudo, salus** – *Glück(seligkeit), Wohlergehen:* **α in univ.:** DESID. CAD. epist. 1,10 de vestra -e certificari. LEX Sal. Pipp. prol. 4 -em (-is, fi-em, -citatatem *var. l.*) tempora ... Iesus Christus ... concedat. DIPL. Merov. 97 p. 251,22 pro ... foe-e (-e *var. l.*) patriae. CONSUE. Marb. 219^f quatinus ... perpetua -e a Domino remunerentur *praelati*. HILDEG. scivias 2,6 l. 999 cum qua (*refectione*) ... gaudium omnium -um ac beatitudinum ... satiati adipiscerentur *homines*. DIPL. Loth. III. 43^a p. 71,17 terrena ... -e cumulari (*inde* 98 p. 156,19 -titate). ALBERT. M. pol. 7,2^a p. 632^a,28 utrum -s (p. 1324^a, 5 τὴν εὐδαιμονίαν) eadem sit unuscuiusque hominis et civitatis.

persaepe v. et p. 117,23. 39. 45. 46. 119. 7. **β in nomine loci:** DIPL. Loth. I. 79 p. 198,24 in castro F-is. **γ in lusu verborum de lege Salica** (*cf. B. Hilliger, Alter u. Münzrechnung der Lex Salica. HistVjSchr. 12. 1909. p. 191*): FORM. Andec. 54 lex Fi-is ... adsentit et lex Romana edocit et consuetudo pagi consentit ... , ut *eqs.* **δ de indole felici:** HELM. chron. 16 p. 33,21 cuius (*ducis*) principatus heres factus est Bernardus filius eius, licet a paterna -e diverterit (*item* 22 p. 45,28). **ε de beatitudine aeterna:** TRAD. Ratisb. 157 p. 121,19 (c. 889/91) propter multorum fae-em. HROTSV. Abr. 2,6 quo merear (*sc. Maria*) ascribi gaudiis tantae -is. TRAD. Weihest. 18^b episcopus ... pro -e anime sue tradidit *eqs.* CHART. Tirol. 1019 (epist. papae) si celi regem pro temporali devotionis obsequio tibi (*sc. comiti*) constituas ad dandum -is bravium obligatum. *saepe.* **b fortuna, successus** – *Erfolg, glücklicher Ausgang*: DIPL. Merov. 84 p. 214,48 (spur. s. IX.ⁱⁿ) proluxa -e ... confitemur augmentare, quicquid *eqs.* EINH. Karol. 15 p. 17,20 quae (*bella*) rex ... summa prudentia atque -e gessit. ADAM gest. 3,34 p. 176,20 cum ambo (*archiepiscopi*) essent viri prudentes ... , tamen alter alterum -e aut industria sua ... precurrisse videtur. UNIBOS 36,1 mercandi -s. CHRON. reg. cont. I a. 1199 p.

168,26 (rec. I cod. A2) res est inquieta -s. *saepe*. 2 meton.: a fortunae – Glücksgüter (*usu plur.*): BRUNO QUERF. Adalb. A 1 est ei (*patri*) mortalium -um copia. b *studium (faustum)* – (*beglückendes*) *Streben*: HRABAN. epist. 46 p. 500,25 quod ... mentem ... numquam ab aeternae beatitudinis -e vacuam fieri permittat *Deus*. c *in titulo vel allocutione i. q. sanctitas* – ‘Heiligkeit’, ‘Gnaden’: EPIST. Desid. Cad. 2,7 ut ... de vestrae -is gaudia litteris nos iubeatis letificari. DIPL. Karoli M. 294 p. 439,5 hortamur ... -is vestre (*sc. principum*) sedulitatem, ut *eqs.* EPIST. Hildesh. 134,20 que ... ad eandem (*papae*) personam convenient qualitativa nomina, hec sunt: ... -s, beatitudo. CHART. Aquens. 42 l. 5 -is nostre tempore. DIPL. Constantiae 16 p. 56,1 ut -em suam (*sc. viri nostri*) *Deus* custodiat. *saepe*.

**felicativus*, -a, -um. *felicem, beatum reddens – glücklich machen, beglücken* (*pass. i. q. felicem esse – glücklich sein*): ALBERT. M. nat. anim. 2,13 p. 39,14 hanc (*sc. studii divinorum*) felicitatem ... Solon ... commendavit dicens animam post mortem in his -ari. pol. 2,2P p. 116^b,5sq. ‘impossibile ... -are (felicitate *ed. per errorem*; cf. p. 1264^b,18 εὐδαιμονεῖν) totam’, supple, civitatem, ‘aut pluribus aut non omnibus partibus’, supple, beatificatis et -tis, ‘aut quibusdam habentibus felicitatem’. p. 116^b,13 quia vel ex genitura vel ... ex conversatione habent, quod -ari non possunt. p. 116^b,23 ‘-are (cf. p. 1264^b,21 τὸ δὲ εὐδαιμονεῖν) ... impossibile’, supple, est multas partes civitatis. 7,11^c optime ... politizabit *civitas* secundum -ari (cf. p. 1332^a,6 εὐδαιμονεῖν) *eqs.* 2 *felicem praedicare, magnificare – glücklich nennen, preisen*: CHART. episc. Spir. 162 p. 175,19 (dipl. Frid. II.) illustres actus nostros clarior fama -at, cum ad ecclesias Dei nostra pie refertur intentio (*item* CHART. Turic. 557 p. 61,29 [dipl. Frid. II.]). ALBERT. M. eth. I 57 p. 56,72 quod dicit: ‘nullus -bit’ (p. 1100^a,9 εὐδαιμονίξει; *sc. Priamum*), obiciendo dicit vel quantum ad illorum opinionem, qui ponunt felicitatem in exterioribus bonis tantum. pol. 7,2^b ‘si ... aliquis unum’, civem scilicet vel virum, ‘propter virtutem recipit’, supple, esse -andum.

subst. felicitans, -antis *m. qui felix, beatus est – einer der glücklich ist*: ALBERT. M. eth. I 827 p. 697,9 cum felix non sit indigens, oportet -i (p. 1170^b,18 τῷ εὐδαιμονήσοντι), idest ei, qui est in felicitate, existere ‘amicos studiosos’. eth. II 9,3,3 p. 592^a,43 -i ... secundum actum felicitatis ... opus erit amicis studiosis.

felicula v. filicula.
felio (ferio), -ire. *de pardo i. q. ad modum felis clamare, fremere – nach Katzenart schreien, dumpf brüllen*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,13 pardi -unt. CARM. de philom. 50 pardus hiando -it (filit, pelit, belit, perit, tifellit, fedit *var. l.*). CARM Bur. 132,3^a,6 leo rugit, pardus ferit.

feliter v. felix. felicitas v. felicitas.
1. *felix* (foe-), -icis. *script. et form.*: filix: l.65.p.119,32.36. al. filix: p.118,27.68. -ll-: p.118,25. abl. sg.: -e: p.118,69. adde VITA Bonif. III 25. al. fem. -ia (cf. Stotz, Handb. 4,VIII § 12.2): p.118,70. adv.: feliter: p.119,37.38. al. -ceter: p.119,36. compar. -tius: p.119,20. usu subst.: p.118,53.55. al. metr.: fel-: l.66. al. feliciter: p.119,18. graece scriptum: p.119,31.

I fecundus – fruchtbar: SYLL. Sangall. 1,9,1 qui -es fertili glebas foecundat germine. II *fortunatus, prosper – glücklich, vom Glück begünstigt, gesegnet, beglückt*: A *in univ.*: FORM. Andec. 1^c p. 5,7 ad diae fi-issimo nupciarum (*item* 40.54. al.). ALCUIN. carm. 38,7 cuncti florete -es (fideles *var. l.*). WALAHFR. imag. Tetr. 91 -i numquam offuit ulli adversis firmare animum. POETA SAXO 5,159 nec in bellis quisquam -ior illo. VITA Willib. p. 16,6 Saxonica tellus ... tanta foecunda de prole -x feliciter exultavit. ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 128,7 ‘accidit’ ex syllogismo Empedoclis ... ‘-issimum (p. 1000^b,3 εὐδαιμονέστατον) deum’, qui infelicitati corruptionis non sub-

iacet. *persaepe v. et p.117,43. in titulo honorifico*: TRAD. Frising. 170 (a. 794) actum ... regnante domno -issimo rege Karolo. 399^a anno ... imperii Hlodouuici -issimi augusti V. WALAHFR. carm. 63,4,1 iuste, -x et benigne (*sc. imperator*) ... , pande *eqs.* CONST. Constant. 5 imperator ... Constantinus ... p i u s , -x, victor ac triumphator (DIPL. Heinr. II. 405 p. 519,33. al.). CHART. Helv. arb. 7 p. 12,30 factum est hoc ... Frederico -i imperatore. *saepe*. B *in nominibus*: 1 *in cognomine personarum*: CHART. Rhen. med. I 569 (a. 1152) testes sunt ... laici Hermannus de palatio, Theodericus F-x. CHART. Lub. I 215 p. 197,5 testes ... sunt ... Bernardus Booz, Iohannes F-x. ACTA civ. Wism. A 645 Io. F-x obligavit aream suam Iohanni de Langgenramme. al. Felixpuer (*‘Saligezkint’ sim.*; cf. W. Störmer, DtArch. 33. 1977. p. 125. 143): TRAD. Frising. 1562^c (a. 1185) huius delegationis testes sunt ... Hainricus F-x puer, Altman. 1571^b p. 408,13 Eberhardus minor F-is pueri. al. TRAD. Scheftl. 371 Conradus F-x puer maior prepositus matricis ecclesie. al. TRAD. Teg. 363 p. 278,21. *pro nom. propr. (in usu verborum)*: VITA Fel. Trev. 2 multos in ordine pontificali F-es, non hoc solum nomine, sed et vitae merito praeclaros ... veneratur ecclesia. 2 *in nomine loci*: CHART. Landeshut. 81 p. 45,27 (a. 1261) in Valle -i, (*‘Seligenthal’*) apud Landeshüt. C *c. colore quodam*: 1 *serenus – heiter, zuversichtlich*: ANNAL. Plac. a. 1268 p. 527,47 fideles nostri (*sc. regis*) assumentes spiritum fellicioem, cum ... dederit *Deus* nobis presagium manifestum ... nostre victoriae secutur. 2 *dives – reich*: FORM. Bitur. 2 p. 167,25 sis filex meritis, aeternae lucis amator. WALAHFR. carm. 1,37 -a lucra. EGBERT. fec. rat. 1,417 dum fueris -x, duri reminiscere casus. al. *in nomine loci*: Augia -x (*‘Reichenau’*): WALAHFR. Mamm. 26,59 Augia quem (*poetam*) -x Strabonem nomine nutrit. carm. 75,8,3 cum daret -x mihimet ... Augia tectum. PURCH. tit. p. 30. al. 3 *efficax, qui eventum bonum habet, prospere agitur – glücklich vonstattengehend, glücklich (aus-)geführt, errungen*: HUGEB. Willib. 3 p. 92,5 germanii -em monasterialis disciplinae vitam ... ducebant. HRABAN. epist. 14 p. 403,24 -i successu. POETA SAXO 3,73 quo ... -x fieret certamen agendum. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,8 -i victoria vicit. *saepe*. 4 *beatus, sanctus, benedictus – selig, heilig(mäßig)*: a *de mortuo vel anima eius*: WALAHFR. imag. Tetr. 208 laetetur imperatrix ... poli -x in sede locata (*sim.* AGIUS epic. Hath. 509). EPIST. Teg. I 40 pro memoria -is animae. THIETM. chron. 6,84 transiit -x anima eius (*Liudgardis*). b *de morte christiana*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,34 usque ad -em vitae suae exitum. TRAD. Frising. 674 p. 568,5 -i migratione defunctis ... episcopo ... aliisque cognatis. GERH. AUGUST. Udalt. 1,27 l. 96 -i obitu ... migravit ad requiem. *persaepe*. c *locut.* -is memoriae, recordationis *sim.* (*‘seligen Andenkens’*): DIPL. Otton. I. 30 ab antecessore nostro -is memoriae Arnolfo rege. CHART. Carinth. III 205 p. 86 quendam donna ... -is recordationis. CHART. Brixin. 43 p. 51,4 -is recordationis Hartmannus episcopus. *persaepe*. d *de sanctis*: WALAHFR. Mamm. 1,10 -x ... Mammes. HRABAN. carm. 34,15 hoc iusti, electi, -es poscite cuncti, ... ut *eqs.* ERMENR. Sval. 9 p. 160,40 quem (*Christum*) -x Solus feliciter sequebatur. PASS. Thiem. I 210 ipse flagellatur -x. *saepe*. 5 *securus, solidus, quietus – sicher, stark, ruhig*: DIPL. Karoli III. 148 p. 239,14 ad diuturnam -emque regni nostri ... stabilitatem pertinere. POETA SAXO 5,357 -i validudine laetus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,9 erige (*sc. sororcula*) confractos -i robore contos. al. 6 *magnificus, inclitus – berühmt*: HROTSV. prim. prol. 2 -is primordia Gandeshemensis pandere coenobii. 7 *pius, decorus – fromm, schicklich*: WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,7 lacrimis perfusum (*sc. Iohannem diaconum*) -bus, licet renitentem, in praesentiam pontificum pertraxerunt. 8 *III secundus, utilis, commodus, gratus, salutaris – glücklichbringend, -verheißend, segensvoll, zuträglich, nützlich, günstig, freundlich (fere de rebus)*: FORM. Marculfi 2,15 quod bonum, faustum, filex (-x *var. l.*) prosperumvae eveniat (*sim.* FORM. Pith. B 53 foe-). HUGEB. Willib. praef. p. 87,37 -e (-i *var. l.*) temeritatis audacia. FORM. epist. V 1 quatenus ... -ia regia (*sc. via*), qua Christus ibit ... , vadas. WALAHFR. imag. Tetr. 184 gaudia ... -ia mundi. DIPL. Otton. II. 225 cum ... sit

-x ... ecclesie statui ... succurrere. EPIST. Worm. I 67 p. 113,21 ut ... alium (*locum*) -iorem ... nobis (sc. *fratribus*) adire liceat. THANGM. Bernw. 1 p. 758,25 -i furto. CHART. Friburg. 109 ob ... parentum nostrorum (sc. *comitis*) -x compendium. *persaepe*. in *lusu verborum*: EMECHO Ekkeb. (NArch. 11. 1886. p. 453,40; c. 1200) nostra infelix calamitas eius ... -x felicitas fuit. *de homine*: HRABAN. carm. 10,1 -x dilectio, salve. WIDUK. gest. 1,6 quem paulo ante -em esse predicabant *Thuringi*, auctorem perditionis suae ... fatentur. *de ave Phoenix*: ECBASIS capt. 480 congrugor (sc. *vulpes*), -x vedul assolet Indica cornix.

subst. felicia, -orum n. *fortuna* – Glücksgüter: FORM. Bitur. 16 qui (*Dominus*) vobis -a mundi tribuat.

adv. feliciter. 1 *fortunate, eventu felici, bene* – *gesegnet, beglückt, glücklich, erfolgreich, mit gutem Ausgang*: a in *univ.*: HRABAN. epist. 17^a p. 421,8 vestra (sc. *imperatoris*) ... prudentia ... adversarios suos -r superabit. (AGNELL.) lib. pont. prol. 20 p. 140 (carm.) scribere -r nostratum pontificale. GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 39 illuc (sc. *Romam*) -r pervenit. DIPL. Merov. I 183 (spur.) ad presentis vitae curricula -tius transigenda. WIPO gest. 23 foedera pacis ubique -r firmabant *caesar* et rex. *persaepe*. v. et p. 118,54. b *spectat ad mortem christianam, vitam aeternam peragendam i. q. beate* – (*glückselig*): HRABAN. epist. 37 p. 474,39 laetaberis (sc. rex) ... -r usque in finem. RIMB. Anscar. 19 p. 44,8 -r in Christo obiit. THIETM. chron. 2,25 famule dominam suam post haec -r exspirantem sepelierunt. CONR. BRUNW. Wolfh. 35 p. 130,12 gaudium Domini sui felix -r introivit (cf. *Vulg. Matth. 25,23*). *saepe*. c in *subscriptione*: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,17 confirmata lex ... anno -r quarto regni nostri. CHART. Sangall. A 287 ego ... Cozpreht ... subscripsi PHAIKITHP. FORM. Augiens. B 25 subscripsi fi-r amen. WANDALB. mens. 367 mensium XII descriptio explicit -r amen. TRAD. Frising. 733 p. 610,7 hanc cambionem ... recognovi -r in Domino amen. *al. in formula actum*, data -r *sim.*: DIPL. Merov. I 142 dat(um) ... in Dei nomine -eter. 147 p. 371,31 fi-r. TRAD. Ratisb. 17 p. 22,15 actum publice ... feliter (*cod.*, -r *ed.*) in eternum. CHART. Rhen. 71^a p. 86,21 foe-r. ACTA reg. Burgund. 32 feliter (-r *var. l.*) *saepe*. d *laete, gaudenter* – *froh, freudig, fröhlich*: WALAHFR. Wett. 92 perfruitur *Heito* ... quiete silens -r exin. HRABAN. carm. 23,29 haec relegens valeas multis -r annis. THEGAN. Ludow. 2 diu vivebat pater (*i. Karolus imperator*) eorum (*filiorum*) cum eis -r. *al. v. et p. 117,70*. e *quiete, tuto* – *ruhig, unangefochten*: CONST. Constant. 300 cuncta ... tradidimus perenniter atque -r possidenda. DIPL. Merov. I 48 (spur.) ad ... vitam ... futuram foe-ius obtinendam prodesset. TRAD. Frising. 1235 ut uterque, quod ab altero accepit, -r ac firmiter ... possideat. f *large, abundanter, eximie* – *reichlich, reich, in hohem Maße*: THANGM. Bernw. 1 p. 759,2 qui (*comes*) ... cum prole ... -issime habundaret. 2 *fortunatim, fauste, prospere* – *glücklich, heilbringend, günstig, zum Glück, segensreich, mit glücklicher Hand*: DIPL. Merov. I 80 singulariter et per cuncta -r ad mercedis nostrae augmentum credimus pertinere, si *eqs.* EIGIL Sturm. 22 p. 158,4 (cod. W) regnante -r domino rege Karolo. WALAHFR. Blaithm. 73 omnibus existens -r omnia factus. RIMB. Anscar. 15 quorum (*magistrorum*) ... institutione -r nobiscum religionis divinae crevit opinio. THIETM. chron. 1,7 quae (*fortuna*) ... regem -r asspiravit. *saepe*. *benigne, pie* – *gnädig*: WALAHFR. carm. 64,8,4 te (sc. *Carolus*) Maria sancta virgo ... protegat -r.

Pörnbacher

2. *felix* v. 1. *filix*. [3. *felix* v. *fel.*] [4. *felix* v. **ferlis*.]

**feller* (sile-), -ae f. (fel, cf. *frangoc. vet. feliere*; v. Tobler-Lommatzsch, Afrz. Wb. III. p. 1693; G. Tilander, *Cynegetica* IX. 1963. p. 250sq. s. v. *filera*) *de morbo accipitrum fere i. q. morbus superfluitate fellis effectus* – *etwa: durch einen Überfluß an Galle verursachte Krankheit*: ALBERT. M. animal. 23,80 est ... quedam gutta, quae si-a a nonnullis vocatur, quae ... quasi veneni naturam habet *eqs.* (cf. K. F. Kittell, *Albertus Magnus on Animals*. 1999. II. p. 1599 adn. 216). 23,94 contra infirmitatem ... asturis, quae -a vocatur et est idem quod corrupti humoris repletio, accipe de ursae feminae felle *eqs.* (*sim.* 23,98). 23,105 si felle laborat accipiter,

quam infirmitatem -am supra vocavimus *eqs.*

felletenus v. *fel et tenus*.

felleus (fele-), -a, -um. 1 *qui fellis est, fellis qualitate praeditus, felli similis* – *Gallen-, gallig, gallenartig*: a *proprie*: AESCULAPIUS 33 p. 50,29 urina -i coloris. RICHARD. ANGL. anat. I 407sq. poros ... habet epar manifestos plures, quorum unus dirigitur primo ad cistim et deportat -um humorem ... ad cistim -am. ALBERT. M. animal. 13,101 impossibile ... est, ut -a humiditas ... appropinquet cordi. THADD. FLORENT. cons. 63,2 ad exopilandum porum feleum vel epar apozima (*sim.* 150,3 epatis ... oppilatio et maxime pori -i). *al.* b *translate*: IOH. NEAP. Ian. 10 censor intumuit et -am vultu praetendens amaritudinem: 'ne confidas', inquit *eqs.* (*sim.* CONST. imp. III 204 sic ... sunt amaritudinis -e [felle, felice *var. l.*] baiule detestande, quod *eqs.*). 2 *felle permixtus, plenus, amarus, acerbus* – *mit Galle versetzt, voller Galle, bitter, herb* (*neutr. plur. usu subst.: l. 18*): a *proprie*: MILO carm. 3,4,1,137 pro temere acceptis ex ramis arboris escis -a gustavit *Christus*. PASS. Quint. 382 (MGPoet. IV p. 988) potio ... -a gustu. b *translate*: CONR. EBERB. exord. 3,1 l. 57 didicit *Gerardus*, ... -a dulcedo amoris huius saeculi quantis calamitatibus quantisque amaritudinibus repleatur. IUSTIN. Lippifl. 32 vis terrere minis, -a dicta seris. CARM. de nat. animal. 1338 mellea prosperitas -a dampna fovet. *al.*

[*fellicula* v. *fillicula*.]

**felliculum*, -i n. *vel *felliculus*, -i m. *fel* – *Galle, Gallenblase (interdum convergente sensu c. folliculus)*: PS. GALEN. anat. 16 p. 193^D fecit ... natura duas cystes, id est vesicas, ... maiorem scilicet vesicam urinae, minorem autem, quae cystis fellis appellatur, scilicet folliculus (-um *var. l. cod. Vindob. p. 20,19*) continens choleram; et supponitur ille folliculus (-us *var. l. cod. Vindob. p. 20,20*) ... in concavitate hepatis. GLOSS. Roger. I A 6 p. 669,41 sumantur tria -a avium (*antea*: *follicula*). WILH. CONG. chirurg. 381 -a avium de raptura vivendum cum succo fragariae ... distemperentur. *al.*

**felliculus* v. **fellitulus*. *fellicus* v. *fellitus*.

**felfificatus*, -a, -um. *felle permixtus, amarus* – *mit Galle versetzt, bitter*: CARM. de Iuda 2,408 displicet id (*vinum*) ... datum, dum gustat *Christus* -um.

fellineus (feli-, -nius) *vel *fellinus*, -a, -um. 1 *fellis qualitate praeditus* – *gallig, von galliger Beschaffenheit* (*neutr. plur. usu subst.: l. 44*): PS. HIPPOCR. sang. 3 si videris sanguinem colorem habere mixtum viridi et melaeno, scias sanguinem esse aegrum et -ium (*felinio codd.*) ...; contra -ia (*felinia codd.*) operare, quia *eqs.* ?*subst. fem. i. q. excrementum fellis qualitate praeditum* – *gallige Ausscheidung*: AESCULAPIUS 33 p. 52,13 urinam reddunt (sc. *eruptione apostematis in hepate laborantes*) multa sedimina habentem ... cum gravi odore, cum nausea stomachi vel -ea (*fellea* emissione *Gariopot. pass. 2,63*) et per ventrem et per urinam. 2 *felli similis, luridus* – *gallenartig, gelblich*: AESCULAPIUS 35 p. 54,29 nominata est ... haec passio (sc. *icterus*), quod ea affecti ex melino colore -num habent (*sim.* GLOSS. med. p. 92,1 efficiantur [*sc. icterici*] ut milui colorem -eum habentes). p. 54,32 totum corpus (sc. *apparet*) asperum et -eum.

**fellitulus* (fel(l)icu-), -a, -um. *fellitus, malignus* – *gallig, übel*: ARNULF. delic. 721 plus aloes quam mellis habes, -e (*corr. ex fellicule H, fellicule cod. Turic.*) sodes (*i. libellus*).

fellitus (-icus), -a, -um. 1 *adi.*: a *felleus, fellis qualitate praeditus, felli similis* – *Gallen-, gallig, gallenartig*: a *proprie*: PS. GALEN. puls. cod. Vr 508 urina in febribus acutissimis habens in superfitem quasi spumam -cam periculum significat (*sim. urin. p. 19,23*). ARS med. 5 p. 423,12 in his (*hepatis partibus*) ... apparet -a vessica. 7 p. 425,1 colerica passio dicitur reumatismum -um et acutum circa ventrem et intestinas ex nimia indigestione descendens. ALBERT. M. eth. II 3,2,8 p. 247^a,6 furor calorem ... ad supera extendit et cor accendit evaporatione -ca. *al.* b *translate*: CHART. Aldh. 2 p. 509,17 fortuna fallentis saeculi procax non ... liliorum candore amabilis, sed -a eiulandae corruptionis amaritudine odibilis *eqs.* b *felle permixtus, plenus, amarus, acerbus* – *mit Galle versetzt, voller Galle, bitter, herb*: a *proprie*: ECBASIS capt. 904 pocula -i

[Niederer]

vini mox dant sicienti (sc. Christo). *β in imag. vel translate:* CARM. de Bened. 340 haec con -o nequissimus ore tonaret (sc. praeses), respondit virgo . . . : 'eqs.' FUND. Consecr. Petri p. 125,23 quod . . . mellitus . . . dulcissimi nectaris, qui consuevit infundi supernorum contemplationi vacantibus, vicietur -o (fellato var. l.) calice Babylonis. ALBERT. M. pol. 3,98 p. 289^a,20 cives . . . civitatis sine felle erant et -cum hominem praeferunt, ut refugas legum et patriae -cos repellerent. al. *c perversus, pravus, malignus – verdorben, schlecht, übel:* EPIST. var. III 26,3 p. 187,17 textus . . . earum (schedularum) serie inmodice sum allectus, . . . eotenus pertaesus, ut . . . sales Horatianae facetiae in me meamque desidiam -a dicacitate contorserim: 'eqs.' CLEM. IV. registr. 675 p. 700,39 adulationibus, promissionibus et -is versutiis fideles evertere nitebatur (sc. Fridericus imperator). 2 subst. masc. i. qui superfluitate fellis laborat, cholericus – einer der an einem Übermaß an Galle leidet, Choleriker: ODO MAGD. herb. 1090 -is non esse bonas (sc. cepas) inquit Galienus.

***fellivomus**, -a, -um. *fel, venenum evomens – Galle, Gift speiend (in imag.: l. 23. 25):* CARM. de conv. Saxon. 20 (NachrGött. 1985/I. p. 63; a. 777) -i praedam de fauce celydri abstulit Christus. PAUL. AQUIL. c. Fel. epist. 18 huius . . . reiecta pestis -ae amaritudinis crapula capabilia mei stomachi refrigerasse receptacula . . . rubor declarat. 1,30 l. 1 tu (sc. Karolus) . . . non es confusus -o gutture explicare . . . eum (Christum) non esse verum Deum.

fellix v. 1. felix.

***fello** vel ***fillo** (filo), -onis m. (?*franc. inf. vet. *fillo, v. A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karolingischen Kapitularien. 1993, p. 334sq.*) metr. filō: l. 45. 1 servus ignobilis, verbo, homo scelestus – gemeiner, niedriger Knecht, Ganner, Bösewicht: CONC. KAROL. B I 41,15 p. 426,27 non tibi sit cure, rex, quae tibi referunt illi fe-es atque ignobiles (sc. episcopi). RATHER. conf. 40,1594 te patrem tuum . . . 'fe-em' . . . matrem tuam 'putam' . . . recolas vocitasse. coni. 2,28 nolit ministrum vel capellam habere, quem fi-em non audet appellare. 11,352 cum nemo possit ferre, ut malum audiat aliquem dicere de suo seniore, nisi qui maximus fello convincitur esse. epist. 33 p. 184,21 quidam diaconus . . . me fe-em, bausiatores atque periurum appellavit. al. EKKEH. IV. cas. 65 p. 138,22 Ungri, fi-es illi fugitivi, nuntiis me (sc. Conradum ducem) fatigant, ut eqs. DONIZO Mathild. 1,85 damnant (sc. duces) fe-es cruciant furcisque latrones. 2 *ne-bulo, homo mendax – Heuchler, Lügner:* THEODULF. (?) carm. 52,1 ecce, nuxag labiis filo quidam certa susurrans nunc ioca, nunc fletus, nunc quoque turpe canit.

***fellonia** v. ***felonia**.

fellosus, -a, -um. *felle plenus, invidus – voller Galle, mißgünstig:* PAUL. FULD. Erh. 1,11 virtus (virus ed. Boll.) invidiae corde -o hamum detractationis labio gestat mortifero.

felocitas v. **velocitas**.

***felonia** (fello-), -ae f. (**fello, v. Stotz, Handb. 2,III § 34.6*) 1 in iure feudali i. q. *violatio fidei – Treubruch, Verletzung der Lehnspflicht (de re v. LexMA. IV. p. 344sq.; Dt. Rechtswb. III. p. 492sq.):* DIPL. Frid. I. 378 p. 245,12 si . . . de traditione et -a eum appellaverint (sc. comes Provinciae et nepos eius) et Hugo se defendere . . . noluerit eqs. CONST. Melf. 3,19 si vassallus a domino suo publice requisitus pro eo fideiubere noluerit vel -am contra ipsum . . . commiserit eqs. CHART. Tirol. notar. I 543 p. 264,28 promiserunt . . . , quod inter se erunt fideles nec aliquam -am inter se nec in rebus suis bonis ipsorum facient. ANNAL. Ianuens. IV p. 18,19 cum comes Guillemus . . . et filii eius extiterunt infideles et rebelles comuni Ianue . . . et multas fel-as commiserint eqs. 2 ?*violatio iuris – ?Rechtsbruch:* COD. Wang. Trident. 169 p. 361,18 (a. 1234) si aliquis dolum sive -am committere vellet in dicta domo eqs.

***felterra**, -ae f. *centaurea (minor) – Tausendgüldenkraut:* ANTIDOT. Glasg. p. 117,35 pulvis facis -a – I, eruca – I eqs. p. 139,29 ad apostima curandum: . . . marrubio fasciculu I, -a similiter eqs. *ibid. al.*

felterr(a)e v. **fel** et **terra**. ***felt(r)um** v. ***filtrum**.

***felzarius**, -i m. (*theod. vet. vilzer, v. M. Lexer, Mittel-*

hochdeutsches Handwb. III. 1878. p. 352; de re v. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. III. 1862. p. 1635 s. v. 'Filzer') qui pilleum, res coactiles conficit – Filzhersteller, -bearbeiter: CHART. Austr. sup. add. 16 p. 565,4 (c. 1260) testes sunt: . . . Hainricus sartor, . . . Rudegerus -us. cf. ***filtrarius**.

***femarium** v. ***fimarius**.

femella (foe-), -ae f. 1 *femina, puella – Frau, Mädchen:* RHYTHM. 150,176,3 quare vos non vindicatis (sc. dei pagani) de -is (sc. Nicaea et Aquilina) teneris? CHART. Rhen. med. III 1301 p. 943,5 monasterium . . . mares (sc. Winandi liberorum) monachos faciet, -as vero moniales vel reclusas. CHART. episc. Vratisl. 36 p. 41,1 Henrico textori accepti sunt duo pueri, masculus et -a. TROTULA A praef. p. 46,18 naturam masculi calidam et siccam, foe-ae vero frigidam et humidam constituit Deus. al. 2 *animal femineum – Weibchen:* ALBERT. M. veget. 7,75 quando unum (sc. animal) coit cum femina (-a var. l.) alterius speciei. pol. 7,14^k 'in omnibus . . . animalibus imperfecti' supple sunt, 'iuvenum foetus' propter seminis immaturitatem, 'et foe-ae' (sed cf. p. 1335^a,13 θηλυτόκα). Ps. ARIST. lap. I p. 202,36 ova ita indurantur in corpore -e (sc. vulturis), ut eqs.

femen v. **femur**. **femena, femeninus** v. **femin-**.

***femidolus**, -i m. (?*contractum ex femina et idolum*) de titulo poematis cuiusdam ignoti fort. i. q. *femellarius – viell.: Schürzenjäger, Frauenheld:* HUGO TRIMB. registr. 719 sunt . . . alii libelli . . . , qui leguntur sepius in scolis: . . . Rapularius, F-us, Iocalis. 721ⁿ incipit F-us: 'clericus igni novo succensus eqs.'

femina (fae-, foe-), -ae f. script. et form.: fim-: l. 37. adde DIPL. Merov. I 126. -mena: l. 35. 37. 47. gen. sg. -ni: l. 39. dat. et abl. pl. -abus: p. 123,27. adde HERM. COL. conv. 12 (PL 170,826^A). gen. pl. -um: MEGINH. FULD. Alex. 13 (ed. Pertz). usu attrib. vel adi.: l. 51. p. 123,5. 6. 7. al.

1 γυνή, *mulier – Frau, Weib:* a gener.: α in univ. (per prosop.: l. 40): FORM. Andec. 12 p. 9,7 ipsa -ena nec ad placetum advenit, nec misso in persona sua direxit. DIPL. Merov. I 93 p. 241,3 qui (i. cui, sc. agentis) suprascripta fimena dedit in responsis, quod eqs. TRAD. Frising. 481 testes: inprimis Frumolt, fideiussor ipsius -i (-ae var. l.; sc. Reginae matronae) eqs. SYLL. Sangall. app. 5,22 inter quas (scientias) prima -a (sc. Grammatica) lucet anus. persaepe. de feminis fabularibus: DECRET. Burch. 19,5 p. 971^C credidisti (sc. paenitens) . . . , quod sint agrestes -ae, quas sylvaticas vocant, . . . et quando voluerint, ostendant se suis amatoribus? ADAM gest. 4,19 p. 246, 18 circa . . . littora Baltici maris ferunt esse amazonas, quod nunc terra -arum dicitur. *ibid. al.* β *puella, filia – Mädchen, Tochter:* CHART. Sangall. A 19 (a. 754) si -ena mihi nata fuerit. NADDA Cyriac. I 1 que (mulier) . . . cum viro suo . . . eo modo vixerat, quo neque masculum neque -am illi procrearet.

CHART. Tirol. 946 p. 6,36 omnes supradictos cum omnibus suis liberis desendentibus (sic) masculis et -is. al. γ *coniunx – Ehefrau (de Eva: l. 56):* FORM. Marculfi 2,7^{tit}. carta interdonationes inter viro et fae-a de eorum res. TRAD. Corb. 66 tradidit Abbie . . . de hereditate Grymoldi tertiam partem, quam habuit -a eius de opere salis. WANDALB. creat. mund. 170 moderator post formam facit, ut vir sit, nec -a desit eqs. saepius. δ *era, domina – Hausherrin, -frau:* AGIUS vita Hath. 27 virorum -a extraneorum mater officium implevit. ε *dominatrix – Herrscherin:* ANNAL. Magd. a. 1115 Mathildis, prepotens -a de Longabardia, obiit. ζ *monialis, soror – Nonne, Ordensschwester:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,1 tam in monasteriis virorum quam etiam -arum. CONC. KAROL. A 37,52 monasteriis . . . puellaribus tales praeferri debent fae-ae et abbatissae creari, quae eqs. CHART. Alsat. B 504 claustrum foe-arum seu dominarum. DIPL. Conr. III. 185 p. 334,21 duē abbatiolē -arum. al.

η *serva, mulier propria, pertiens, censualis – Unfreie, Hörige, Eigenfrau, Zensuale:* LEX Ribv. 14 si quis -am regiam aut ecclesiasticam parientem interfecerit. CAPIT. reg. Franc. 77,19 ut -ae nostrae, quae ad opus nostrum sunt servientes, habeant ex partibus nostris lanam et linum eqs. TRAD. Frising. 399^b dedit . . . presbiter iam dictis viris pro territorium . . . duos caballos obtimos et unam -am. COD. Lauresh. 3671,15 fiscaline -e

[Niederer]

VIII solvunt quelibet solidum I. CHART. Brixin. 107 Fridericus ... habens iure feudali quandam -am ... Arnolde ... cum omnibus pueris eius resignavit. *saepē*. **b spec.**: **a natur.**: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 346,9 agaricus duplex est, masculus ... et foe-a eqs. ALBERT. M. veget. 1,41 quicquid generatur ex his (*plantis*), quae dicuntur -ae, est mollius et lenius; et est magis fructifera -a eqs. **β alch. de elementis vel principio femineo** (*de re v. M. Berthelot, La chimie au moyen âge. I. 1893. p. 252; Lippmann, Alchem. p. 92*): TURBA phil. 16 p. 126,18sq. arcanum operis auri fit ex masculo et -a; masculum autem iam in plumbo vobis ostendi, -am vero in auripigmento vobis nuncupavi. 42 p. 149,9sq. masculum ... -ae, quae vapore fit, et argento vivo coniungite, quousque masculus et -a fiant ethel. ROSIN. ad Euth. 1 p. 268 azoch (*i. mercurius*) ... est foe-a. *ibid.* al. **γ in ludo scaccorum de regina q. d. (de re v. H. J. R. Murray, A History of Chess. 1913. p. 426sq. 503sq.)**: CARM. Bur. 210,5,2 rex quartus renitet, -a quinta sedet. CARM. var. 9,8 (ed. H. Hagen. 1877. p. 141) vertit in obliquum regalis -a passum. **2 animal femineum – Weibchen**: HRABAN. epist. 41 p. 480,4 tertia questio de eo fuit, qui cani -e ... se commiscuit. ALFAN. premn. phys. 25,11 p. 142 per unumquodque ... genus animalis tunc accedit -a (*PG 40,704^A θήλεια*) ad masculum, cum poterit concipere. DIPL. Heinr. II. 80 ut nemo ... potestatem habeat ... in eodem saltu ... de genere cervorum ... agitare ... marem seu -am. ALBERT. M. animal. quaest. 2,9/12 p. 114,49 aliquibus ... animalibus dantur cornua tam maribus quam -abus. *saepius*.

***feminaceus**, -a, -um. *feminae similis, effeminatus – frauenartig, verweiblicht*: ALBERT. M. animal. quaest. 1,13 p. 89,73 per castrationem recedit ... complexio hominis a temperamento et per consequens ... fit -us (effeminatus *var. l.*).

feminalia (foe-), -ium n. *braca, lumbare – (Knie-, Unter-)Hose, Bruch*: EINH. Karol. 23 p. 27,23 vestitu patrio ... utebatur: ad corpus camisas lineam et -bus lineis induebatur eqs. WALAHFR. exord. 25 p. 504,21 numero ... suo antiquis respondent *vestes*, quia, sicut ibi ... -a, thyra et lamina, sic hic dalmatica, alba eqs. IVO CARN. ad Iosc. (MG Lib. Lit. II p. 652,11) quatinus -a sacerdotalia pudendis superponamus, ne vecunda nostra ... exponamus. VITA Norb. II 54 p. 1294^B -bus semper uti fratribus suis praecepit. ABSAL. serm. 39 p. 228^A in foe-bus ... significata est munditia carnis eqs. *saepius*. cf. femoralis.

feminalis, -is. *femineus, feminae proprius – weiblich, Frauen eigen*: HIST. Lang. Goth. 5 p. 10,3 ut per finemum primum exordium accidit mala suasio peccati, inde usque ad praesentem diem -is tenet consuetudo peccandi. GERHOF. aedif. 42 p. 1297^c eorum (*monachorum*) habitus proprie poenitentium esse agnoscetur, si tamen per fluxas et -es vestes non deturpetur.

adv. *feminaliter. *modo feminarum – nach Art der Frauen*: GERHOF. aedif. 32 p. 1278^a qua (*sc. distictione et discretionem*) corpus feminarum sic tractetur viriliter, ne lascivire possit -r.

***feminativus**, -a, -um. *femineus – weiblich*: PS. GERH. CREM. sal. II 39 dixerunt frigidum et siccum (*sc. ferrum*); et est masculinum et -um (I 49 femininum).

***femineitas**, -atis f. *natura feminea, sexus femineus – weibliche Wesensart, weibliches Geschlecht*: ALBERT. M. animal. 1,138 quando fuerint *supercilia* recta quasi linea et longa, significatur in eis *mollietis* et -s et *flexibilitas* (cf. p. 491^b, 15 μαλακοῦ ἤθους; *sim.* animal. quaest. 1,26 97,68 signa -is et *flexibilitatis*). animal. quaest. 4,4 p. 156,6 non ... est mulier, quin ipsa vellet exuere rationem -is et induere masculinitatem. 15,3 p. 261,50 hoc (*sc. marem produci ex femina*) non contingeret, si res, quae subsunt masculinitati et -i, specie differrent.

***feminella**, -ae f. *femina – Frau*: BENZO ad Heinr. IV. 6,4 p. 546,6 adversus eum (*regem*) -as suscitant *monachi*.

femineus (fae-, foe-), -a, -um. *script. fimen-: l.44. muliebris, femininus, qui feminini sexus est – weiblich, weiblichen Geschlechts*: 1 gener.: **a sensu gen. subi.**: **a in univ.** (*de animalibus*: p. 124,3): ANNAL. Lauresh. a. 801 cessabat a parte

Graecorum nomen imperatoris, et -um imperium apud se abebant. WALAHFR. Mamm. 4,13 quasi carnalem doctoris ad usum -os (fae- *var. l.*) liquere mares choros. Wett. 743 quanta ... -is nascantur damna catervis, ... angelus exponens eqs. ΕΚΚΗ.

IV. carm. var. II 7,5 Iob sibi -um iuvenili floreque mactum expetit (*sc. diabolus*). **β qui feminae est, ad feminam perti-**

nens, feminae proprius – einer Frau, Frauen zugehörig, eigen, Frauen-: HUGEB. Willib. praef. p. 86,32 ego -a fragili-que sexus inbecillitate corruptibilia (*corruptibilis var. l.*) ...

10 pauca decerpens eqs. CAPIT. reg. Franc. 149,4 ut temporale servitium in opere -o ab eis (*sanctimonialibus*) ... nullatenus quaeratur. AGIUS epic. Hath. 297 ne -um s e x u m ... taceamus eqs. (CHART. Heinr. Leon. 30 p. 44,9. *al. sim.* HILDEG. phys. 5,28 -i generis). GREG. CAT. chron. app. I p. 292,9 reliquit *abbas* ... nuscum auream fē-am (*sim. p. 309,22*). *saepē*.

15 *in malam partem i. q. effeminatus – weibisch*: HELM. chron. 67 p. 127,28 nunc ... videri iam fas est, si -us ... michi (*comiti*) insit animus. **γ a femina, feminis procedens, editus, effectus – von einer Frau, Frauen stammend, ausgehend, verursacht:**

20 PURCH. Witig. 31 est mihi dicendum ... numquam -is credi debere querelis. ODO MAGD. herb. 1105 -o l a c t i commixtus succus earum (*ceparum*. 2206 si solvitur *thus* ... contritum ... -o cum l. tepenti. *al.*). PASS. Kil. II 15 quem -a verba non emolliunt? *v. et p. 123,44. a femina, feminis fabricatus – von einer Frau, Frauen hergestellt:* CHART. Sangall. A 390 p. 11,13 (a. 844?) ut ... in censum prosolvam ... in tribus rebus ... hoc est in argento et grano vel in textura -a. **b sensu gen. obi. i. qui cum femina patrari solet – normalerweise mit einer Frau vollzogen:** PETR. DAM. epist. 31 p. 290,6 quisquis vir cum viro -o coitu, hoc est inter femora, labitur eqs. (cf. Vulg. lev. 20,13). **2 spec.**: **a natur.** et *philos.*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 112,16 ipsa semina (*sc. substantiae*) eiusmodi dederat artifex (*i. Deus*), ut partim mascula, partim essent -a eqs. *in nomine plantae*: ALBERT. M. veget. 6,251 quae (*uva alba*) ... est de vite -a, quae apud vulgum vitis sclava vocatur (cf. 6,242). **b techn. et alch.**: MAPPAE CLAVIC. 126 tolles plumbum -um (COMPOS. Luc. T 13 femininum), facile et molle eqs. PS. AVIC. tinct. 2 p. 628^b,2 est *argentum* ... promptum ad ipsam tincturam recipiendam in temperamento calidi et frigidi et vocatur sperma foe-um, frigidum et siccum.

***feminilis** (-illis), -e. 1 *femineus, ad feminam pertinens – weiblich, Frauen zugehörig*: COD. Laresh. 3673 l. 23 (a. 830/50) huba dimidia solvit in censum ... pro opere -i unciam I (*sim.* 3673 l. 25. add. p. 370. *ibid. al.*). CHRON. Noval. app. 15 que (*regina*) ... plurimos ephebes misit iuvenes -i habitu indutos eqs. **2 feminis constitutus – aus Frauen bestehend:** CHART. Ticin. 40 p. 125,22 (a. 1276) domina Trifina ..., abbatissa monasterii scante (*sic*) Marie -illis de Cumis.

***femininitas** (foe-), -atis f. *sexus femineus, principium femineum – weibliches Geschlecht, Prinzip*: TRACT. Micrer. p. 99,4 in ipso (*sc. mari Indorum*) ... sunt coeli et terrae ... figurae, et masculinitas et foe-s eqs. ALBERT. M. animal. 4,2 dicemus communia eorum (*animalium*) ... et masculinitatem et -em. 15,76 -s ... et masculinitas non causantur ex hoc, quod sperma concipiatur eqs. 17,58 p. 1176,21 maritas et -s (p. 759^b,30 τὸ θῆλυ). *ibid. al.*

femininus (foe-), -a, -um. *script. femen-: l. 62. saepius neutr. sing. usu subst., e. g. l.70.p.125,8.12.27. femineus, qui feminei sexus est – weiblich, weiblichen Geschlechts*: 1 gener.: **a in univ.**: DIPL. Karlom. (II.) 24 p. 321,11 confirmamus ... cortem regiam ... cum ... servis et ancillis masculini sexus et -enini. ADAM gest. 4,19 p. 247,6 cum ... pervenerint *amazones* ad partum, si quid masculini generis est, fiunt cinocephali, si quid -i (*feminei var. l.*), speciosissimae mulieres.

65 CHART. Westph. II 488 p. 202,21 ut, si ... in masculino sexu linea generative successionis defecerit, -a successio ... advocatiam obtinebit. *saepius. v. et p. 125,3. usu subst. de prole:* TRAD. Ratisb. 880 p. 427,19 (a. 1159) ut omne posteritatis eorum (*sc. hominum redemptorum*) masculinum quindecim denarios, -um vero decem ... persolvant. **b ad feminam pertinens, feminae proprius, similis – Frauen zugehörig, eigen, frauenartig: CONSTANT. AFRIC. coit. 5,8 calor ...**

auget appetitum velut masculinum, frigiditas autem diminuit appetitum et -um (femineum, feminas *var. l.*) reddit, (reddit fetum -um *var. l.*). HILDEG. div. op. 3,5,20 l. 4 in ... tempore -e debilitas fructuositas terre defecit, quoniam *eqs.* CHART. Westph. III 17 p. 11,32 quoniam -a fragilitas absque fortiori amminiculo non potest sustentari. 2 *spec.*: a *natur. et philos.*: ALBERT. M. veget. 1,11 dixit Prothagoras plantis inesse sexum masculinum et -um. 1,40 -um ... est, quod ex alio suae speciei individuo suscepto semine generat in se ipso. animal. 3,153 sperma ... dividitur in sperma viri et in sperma feminae, sive in sperma masculinum et in sperma -um. metaph. 7,1,11 p. 334,41 '-um' (p. 1031^a, 4 τὸ θῆλυ), quod est accidens per se, 'sine animali' non diffinitur. *ibid. al. in nomine plantae*: GLOSS. Salern. p. 6^b,34 flomus, tapsus -us. ALBERT. M. veget. 1,84 consideratur differentia in quibusdam plantis, sicut in pyonia masculina et -a, quoniam pyonia masculina habet folia multo strictiora, et grana seminis sunt minora satis quam in -a, valetque masculina masculis et -a feminis. b *techn. et alch.*: COMPOS. Luc. B 31 exalbinum (sc. est plumbum) propter virtutem floris terre metalli, et quod -um sit metallum (*sim.* T 6 plumbum -um. IOH. sacer. 103). Ps. GERH. CREM. sept. 31 p. 341,29 elegerunt ... -am (sc. magnesiā), que est bona. Ps. ARIST. interpr. p. 383 narremus ... , quid eorum (*specierum*) est calidum, quid frigidum, quid masculinum, quid foe-um *eqs. al. v. et p. 123,56.124,37.* c *gramm.*: LUP. FERR. epist. 20 p. 26,27sq. 'peccator' creat ex se -um 'peccatrix'. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 397,17 Hebraei atque Graeci loquuntur absolute per genus -um et Latini per neutrum *eqs.* IDUNG. PRUF. dial. 2,975 nomina. *saepius.*

*feminitas, -atis f. (femina an femininus, cf. Stotz, *Handb.* 2, VI § 50,2sq.; I. Opelt, *MittellatJb.* 21. 1986. p. 182) *sexus femineus* – weibliches Geschlecht: CONSTANT. AFRIC. coit. 7,3 quod calor sit causa masculinitatis et frigus -is (feminacionis *var. l.*; sc. fetus).

femino, -avi, -are. in lusu verborum i. q. femininum reddere – weiblich machen: CARM. Bur. 220^a,8,3 formam (sc. vestis) transformavit (sc. dives parvus), immo mirus artifex hermaphroditavit: masculavit feminam (i. cappam), marem (i. pallium) -vit.

*feminula, -ae f. puella – Mädchen: ARNULF. delic. 395 pelle petulcarum triscurria -arum: casta libidinee subvertunt corda choree (*spectat ad Vet. Lat. Sirach 9,4.*)

*femo v. *fimo.

femoralis (-mur-), -e. form. decl. I. vel II.: acc. pl. fem.-ias: l. 59. abl. pl. -iis: l. 57. 1 adi.: a femori aptatus – für das Bein gemacht, Bein-: WOLFFER. Godeh. II 35 p. 217,20 remoto -i sustentaculo reiectoque baculo ... ecclesiā intravit (sc. operarius; antea: debili crure ligno sustentato). b e femore, lumbis natus, naturalis – aus den Lenden gezeugt, natürlich, leiblich: CARM. de gener. Christi 367 tyara regalis durabit, dux -is, dum, qui mittetur, de styrye sua generetur (sc. Messias; cf. Vulg. gen. 49,10). 2 subst. neutr. (fem.: l. 59; saepe usu plur.) i. q. braca, lumbare – (Knie-, Unter-)Hose, Bruch (de re v. M. Müller, *Die Kleidung nach Quellen des frühen MA.* 2003. p. 66sq. 128sq.; G. Zimmermann, *Ordnungsleben und Lebensstandard.* 1972. p. 93sq.): CONC. Karol. A app. 7 p. 833,1 monachis Gallicanis est indultum, ut -is laneis ... uti possent. ARDO Bened. 38 p. 217,15 concessit ... duas ... stamineas et -as, pellicias *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 2,5 lineum -e (-urale *var. l.*). RICHER. REM. hist. 3,41 quid -a iniqua referam? horum etenim tibiales quater sesquipedē patent *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 2,33 p. 107,24 quod ... per plateas civitatis nudus in suis -bus incesserit *usurarius. saepe.* locut. sine -bus i. q. sine aliqua re – ohne Hab und Gut: COSMAS chron. 2,23 p. 116,3 non vides (sc. Otto dux), quia ... proselitatus atque advena, qui in hanc terram sine -bus (*corr. ex femoribus A1*) venit, in solum sublimatur? cf. feminalia.

femum v. fimum.

femur, -oris vel femēn, -inis n. script. fē-: p. 126,9. metr. fēm-: p. 126,7. adde ALDH. ad Acirc. 95,5. virg. II 2854. 1 superior pars cruris, perna, coxa – Oberschenkel, Hüfte: a in univ.: THEGAN. Ludow. 44 p. 232,5 abstulerunt (sc. Lotharius

et alii) ei (Eboni) gladium a -re suo. ALFAN. premn. phys. 4,16 p. 61 haec (*animalia*) ... mammas habent in pectore, haec vero in ventre, illa autem sub -ribus (PG 40,612^B μηρούς). WIPO gest. 33 p. 53,19 imperator ... in paludibus usque -ra stabat. HONOR. AUGUST. cant. 7,1 p. 456^D '-r, -ris' est virorum, '-n, -nis' est mulierum. METELL. Quir. 50,4 cui pedum pars ima re-torta crevit aegro collita -ni. 64,23. *saepius.* de osse: MIRAC. Genes. Hieros. 2 p. 171,29 partem ... corporis ... martyris, id est dextrum femur a iunctura superiore usque ad geniculi iuncturam inferiorem ... comiti tradidit *diaconus.* b de nate: HINCM. divort. 12 capit. p. 102,12 utrum de tali stupro, ... quasi frater suus cum ea inter -ra, sicut solent masculi in masculos turpitudinem operari, potuerit femina concipere (*sim.* 1 p. 114,6 masculino concubitu inter -ra). v. et p. 124,30. c de ossibus pelvis, coxae ('Hüftbein'; de re v. J. Hyrtl, D. Arab. u. Hebr. in d. Anatomie. 1879. p. 154; Andreas Vesalius, *On the Fabric of the Human Body* [ed. W. F. Richardson]. I. 1998. p. 395): ALBERT. M. animal. 1,272 os ... -ris ... est perforatum et consistit ex tribus ossibus ... coniunctis (cf. K. F. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals.* 1999. I. p. 146 adn. 438). 1,416 sexta (*vena*) ... ad musculos super os -ris positos vadit. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 33,13 continuatur *pellis ventris* ... usque ad os -ris. p. 33,23 sub ... syphac ponitur os -ris, quod os factum est quasi ad modum semicirculi. *ibid. al.* 2 *inguen, lumbus* – Schamglied, Lende: NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,8 vidi ... duos ... flores auricomos ex eius (sc. imperatoris imaginis) -ribus progressos *eqs.* (cf. *notam ed.*). PETR. DAM. epist. 61 p. 207,2 sanctis eorum (*episcoporum*) -ribus volui seras apponere, temptavi genitalibus sacerdotum ... continentiae fibulas adhibere. TRAD. Nicol. Patav. 253 (UB d. Landes ob d. Enns I. 1852. p. 598,15) Beringerus ... cum omni posteritate de -re suo exeunte. 3 *per confusionem i. q. fimus* – Kot: BOTAN. Sangall. 7,2 herba celerata tusa cum -re porcino et aucinum ... teris.

femus v. fimum.

*fena, -ae f. (theod. vet. fenni; cf. *Ahd. Wb. III.* p. 736) pratum palustre – Moorweide, Fenn: REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 241,32 de terra, que dicitur -a, XX agri (de re v. Dt. *Rechtswb. III.* p. 497 s. v. 'Fenne').

*fenagium, -i n. (francog. vet. fenage; v. Tobler-Lommatzsch, *Altfrz. Wb. III.* p. 1708) tributum feni parandi causa solutum – 'Heugeld', 'Heuzins' (de re cf. Dt. *Rechts-Wb. V.* p. 912. 918): TRAD. Altaerip. 71 (a. 1143/73) Anselmus ... dedit totam decimam -i de Bosc Vualtel pro annuo censu duorum nummorum ... reddendorum. CHART. Laus. 268 Vuarnerus et socii sui XII denarios de -o in festo ... Iohannis et terragium tenementi sui (sc. dare debent).

*fenarius (fae-, foe-), -a, -um. (fenum) 1 adi. i. q. ad fenum parandum pertinens, pratensis – das Heumachen betreffend, Heu-, Wiesen-: a in univ.: COD. Laurens. 658 (a. 838) donatum ... esse volo ... iurnales XXV de terra araturia ... , de terra fē-a ad III^{or} carradas (*sim.* 681). CHART. Engelb. 29 p. 5,10 ne foe-am vel manipulariam exactionem in eisdem villis fieri permittat comes. CHART. Carinth. IV 2118 p. 232,5 fuerat ... Henricus ... duobus pratis -is ... infeodatus. CHART. Bern. II 609 p. 669,25 in Lacumba VII iugera, item in Planmont pratum duorum (sc. iugerum) -um ... item in Remosa ... unum (iugerum) -um. al. b de animali fenum portante: CHART. Scafhus. app. p. 129,18 (a. 1150) sagmarius I herbarius, alter -us. c de pertica ad fenum tenendum apta, ut vid. ('Heustange'): ANNAL. Xant. a. 868 p. 26,2 ignis in aere ... ferri visus est grossitudinis ligni foe-i (fē-i cod.). 2 subst.: a masc. i. q. famulus, mediastinus fenum curans – Heuknecht: a proprie: MIRAC. Apri 19 (MGScript. IV p. 516^a,54; c. s. X.^{ex}) cum molio (i. molitor) -um suum tempestive neglexerat ab opere compescere *eqs.* β meton. de servitio per -um perficiendo: CHART. Lux. VIII 58 p. 65,11 (a. 1247) que (domus) abbati ... solvit singulis annis duos messores et unum -um et duos denarios *eqs.* b neutr. i. q. tectum, horreum feni – Heuschöber: GERH. AUGUST. Udalt. 2,27 ut hoc (fenum) in foe-um suum duceret homo quidam.

*fenatio, -onis f. (fenum) fenisicium – Heuernte:

[Konstanciak]

CHART. Sangall. A 95 (a. 782?) census solvam, hoc est ... unum diem in -e operare (*item* 96). EPIST. Hild. 36 ego ... R. ... duos solidos ... persolvendos in eadem domo retinui ... et, cum tempus -um fuerit, unum fenatorem.

***fenator**, -oris *m.* (fenum) *famulus, mediastinus fenum curans* – *Heuknecht*: WILH. ANDR. chron. 35 p. 698,43 Manasses ... in manu ... abbatis ..., si aliquis suorum -um de feno ipsius ... donare voluisset, concessit. CHART. Helv. arb. 135 p. 209,22sq. compellunt *dicti domini* bubulcos et habentes carrucas facere -em vel sectatorem, cum minime teneantur facere, sed ... illi, qui sciunt sectare, et alii -es. *v. et l. 4. usu meton. de praestatione vel servitio i. q. opus famuli fenum curantis* – *Heudienst*: REGISTR. Eins. 1 p. 38,4 debentur mille quadringenta ova, duodecim galline, sedecim -es.

1. ?**fendo**, -ere. *refl. i. q. se defensare* – *sich verteidigen*: LEX Baiuv. 4,30 quia femina cum arma defendere (-ere *Alt*, *H*; ferre *Bb*) se nequiverit *eqs.*

2. **fendo** *v.* findo.

fenebri (foe-), -e. *feneratione effectus, feneraticus* – *durch Zinswucher erworben, Zins-*: VITA Eberh. Commed. 13 p. 68,9 erat mulier foeneratrix et oblatio eius de pecunia foe-i. EMO chron. 55 p. 138,8 usurarius ... non est dominus -is pecunie de equitate.

fenegregum *v.* fenum.

***fenetralis**, -e. (fenum) *ad fenum parandum pertinens, pratensis* – *das Heumachen betreffend, Heu-, Wiesen-*: CAPIT. reg. Franc. 180,12 ut sacerdotes -ia aut rustica ministeria non exerceant.

fenetatio, -onis *f.* *fenus, usura* – *Zins, Wucher, Ertrag*: 1 *proprie*: CONC. Karol. A 50^D, 51 p. 644,10 inaequalibus mensuris et diversis -bus adeo eos (*miseros*) obligantes coartant *clerici et laici*, ut *eqs.* 2 *in imag.*: CHRIST. STAB. Matth. p. 1434^A ficus a fecunditate dicitur, quia -em omnibus arboribus et in prole et in fructu exhibet. DIPL. Heinr. II. 102 -o dulcis, in qua multa paucis, eterna mercantur caducis. ACTA imp. Winkelm. I 438 p. 371,31 ibi dona reponimus, ubi felici commercio eadem commutata devotionis in nobis meritum eterna -e multiplicant.

fenetator (ph-, fae-, foe-), -oris *m.* 1 *tocullio, danista* – *Geldverleiher, Wucherer*: a *proprie*: a *in univ.*: CONC. Karol. A 50^D, 53 p. 645,39 cum ... pauper ... penuria adtenuatus ad aliquem -em venit *eqs.* EPIST. Worm. I 57 p. 97,15 exquirunt (*sc. Laurehamenses*; cf. *notam ed.*) ... a nobis pro eo (*praedio*) a -bus suis redimendo X libras. RUD. TRUD. gest. 6,6 fraus maligna ... foe-orum. ANNAL. lanuens. I p. 38,4 peccuniam -bus civitatis ... solve inceptum *consules*. REIN. LEOD. annal. a. 1210 p. 663,46 -es soli ab hoc beneficio sunt exclusi, nisi omnia reddant, quae fenerando acceperant. *al.* β *in nom. propr.*: CHART. scrib. Col. A I p. 314 nr. 7 (a. 1197/1215) Cunradus phe-r et uxor eius ... comparaverunt sibi domum. REGISTR. Ringrav. 10,7 p. 32,18 item ... Cunradus -r (*in enumeratione nominum*). b *in imag. vel per compar.*: VITA Chrod. 27 p. 568,33 Deum ... sibi debitorem constituens foe-em se felicissimum eius ... facere decrevit. c *meton. i. q. potestas -es diiudicandi* – *Gerichtsbarkeit über Wucherer*: CHART. Laus. 556 p. 469,41 (a. 1144/1230) regalia ... sunt ... mercata, mesure, -es manifesti, banni veteres ... fures, raptores. 2 *is qui fenerat (pro)* – *einer der wuchert (für; cf. p. 128, 7)*: VITA Audoini 11 (MGMer. V p. 561,5) pauperes exultabant clamantes, quod eis Deus remiserat -em eorum.

fenetatorius, -a, -um. *feneratione, usuris effectus* – *durch Wucher, Zins bewirkt*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,14 capit. p. 118 ei (*reclusae*) ostendit sua marsupia illius oboedientiam in horum -a augmentatione probatura.

fenetatrix (foe-), -icis *f.* *quae fenerat* – *Wucherin*: *v. l. 21.*

fenero (fe-, foe-), -avi, -atum, -are *vel rarius* (*p. 128,16*) **fenor**, -atus sum, -ari. *script.*: ve-: *p. 128,7.* -nor-: *p. 128,3,13.* pendet in: *p. 128,20.*

1 *pecuniam (usurae causa) locare, fenus exercere* – *Geld verleihen* (gegen Zins), *borgen, wuchern*: a *in univ.*: CHART. Sangall. A 208 (a. 784/812) cepimus ... tractare consilio, et hoc peracto -avimus ei (*Cunzoni*) solidos centum ad

sublevationem obnoxii sui. b *in imag. i. q. mutuari* – (*sich ausleihen*): ALBOIN. incont. 2 p. 11,19 Bernaldo contra legem superiorem molam absque inferiore foe-anti (*feno- var. l.*) Alboinus (*in salutatione contumeliosa; v. notam ed.*). 2 *usuris efficere* – (*mit Zinsen erwirtschaften, gewinnen*: a *proprie*: VITA Audoini 3 (MGMer. V p. 555,14 in elemosynis largus, pauperibus pro Christi nomine alacriter -ans (*ve- var. l.*). b *in imag.*: MIRAC. Trud. 7 beneficium ... meritis ipsius sancti foe-tum. DIPL. Heinr. IV. 89 divinam fe-antes mercedem (*sim.* 10 DIPL. Frid. I. 70 p. 116,32 ad ea commertia, ubi temporalibus -antur eterna, ... ecclesias Dei sublimare ... intendimus. *al.*). CHRON. Merseb. 1 p. 166,34 hic (*Boso*) in negotiatione animarum talentum sibi commissum ... foenoravit (*sim.* OTTO FRISING. chron. 8,31 p. 447,17; *spectat ad Vulg. Matth. 25, 15sq.*). CHART. Naumb. I 398 p. 359,39 omne opus bonum ... centuplicatam in posterum -atur gratiam. 3 *elocare, usufructuarie tradere* – *verpachten, als Lehen, zum Nießbrauch überlassen*: TRAD. Frising. 353 p. 303,8 (a. 816) ut nepotem in suum ... servitium ... susceperet *episcopus* et ... ipsum beneficium ... -are dignaretur. 373^a rēm ... -avit (*sc. episcopus*) in beneficium ... eo tenore, ut *eqs.* DIPL. Loth. I. 40 p. 126,23 ecclesiarum predia -avimus, ex quibus milicie nostre cetum ad fidelitatis augmentum confortaremus. *al. v. et p. 127, 48.* 4 *donare, afficere* – *beschenken, bedenken*: IOH. VEN. chron. p. 152,16 Otto ... diversis muneribus a rege foe-atus ad Veneciam repperdavit.

fenestella (phe-, tre-, til-), -ae *f.* *parvum foramen (parietis), lumen, parva fenestra* – *kleine (Fenster-)Öffnung, Fensterchen*: 1 *proprie*: a *gener.*: a *in univ.*: VITA Goar. 6 p. 416,15 radius solis per -illa (*ed.*; per fenestras stilla A1, per -am A2. B3) veniens. VITA Liutb. 24 p. 27,27 per parvam -am, quae sola erat in pariete. THEOPH. sched. 3,48 p. 97,4 habent *gentiles* sub terra domum ... cum duabus -is (*fenestellulis var. l.*) tam brevibus, ut vix aliquid luminis appareat. DONIZO Mathild. I, 248 ut ei (*sc. nuntio*) de turre per artam ipse (*Atto*) -rellam loqueretur. *al.* in *imag.*: VITA Notkeri 7 p. 577^b, 49 oculum contemplationis per -am dirigens humilitatis <suspiciat> ... Ierusalem. β *de fenestris navium* ('*Schießscharte*'): AETHICUS p. 221,4 breves naves cum ingeniosissimis obliquis -is. p. 221,9 de ipsis -is ... fundas ignem ac diversa tela. *adde de fenestris in propugnaculo navali (contra aquam influentem) pellibus exstructo*: AETHICUS p. 144,16 collones ... naves ... velocissimae sursum erectae ... pellibus usorum et hircorum in altum quasi colla circumdata parvolis -is ... in ipsis pellibus consutae. b *techn.*: α *de foraminibus turribus* (*sc. turribus*) fiat -a rotunda. 61 p. 116,10. *ibid. al.* β *de foraminibus conflatorii*: COMPOS. Luc. β 33 dimittis et aliam -rellam minorem, unde ex<h>alet flamma in circuitu. HERACLIIUS II 7 p. 57,1 super fundamentum furni incipies facere tres mansiunculas ... in quibus erunt -rellae. 2 *meton. (alluditur ad Fenestellam scriptorem optimum)*: BENZO ad Heinr. IV. prol. p. 104,15 ipse (*vir [i. Benzo]*) est ph-a, ipse monitor, ipse hystorographus (*de fontibus et diffusionem huius metaphorae v. notam ed.*). EPIST. Reinh. 35 p. 35,29 quem (*sc. matutinale*) velim, mi F-a, affabre perficias ordine, quo tibi disposui.

fenestellula (-tre-), -ae *f.* *fenestrella pusilla* – *winziges Fensterchen*: HINCM. Remig. 16 p. 303,11 facta ... mansiuncula cum lecto in modum sepulchri et parvissimis -rellulis (1. 4b; -is cett.) ... Genebaudum in ea reclusit. *v. et l. 33.*

fenestra, -ae *f.* phe-: *l. 71.* fi-: *l. 67.* -nis-: *p. 129,53.* *acc. pro nom.*: *p. 129,15.* *acc. sg. -a*: *p. 129,6.*

1 *proprie i. q. foramen, apertura, θυρίς* – *Öffnung, Fenster*: A *strictius*: 1 *de foramine (parietis) lucis et aeris immittendi causa*: a *gener.*: a *in univ.*: DONAT. Ermen. 28 (MGMer. V p. 709,10) vidit *paralyticus* beatum Aermenlandum per -am ingredi. CHRON. Noval. 1,11 alii (*sc. monachi*) per fin-as et ostialia ... fuga evaserunt. ALFAN. premn. phys. 13,11 p. 90 ad -as (PG 40,665^A θυρίδας) accedens interrogare coepit *phreneticus* transeuntes *eqs.* CONR. MUR. lib. ord. 1466 p. 425,1 crux stetit prope mediam phe-am cripte. *persaepe. in imag.*: BENZO ad Heinr. IV. 7,3 p. 610,3 (vs.) Simplicitas

[Konstanciak]

innocia cum Puritate socia ad -as invigilat, ne lux intus deficiat. **β** *spectat ad solarium*: CHRON. Ratisb. (MGScript. XXX p. 1491,13; s. XII.) puerulus de -a solarii cadens . . . mox expiravit. *?de ipso solarario i. q. proiectus, tablinum – Erker, Söller*: CHART. Tirol. notar. II 180 p. 121,33 (a. 1242) quod . . . Hainricus bene et iuste -a illam ante domum suam muraverat. **γ** *spectat ad aditum ad antrum i. q. faux – Zugang, Einlass*: YSENGRIMUS 5,783 munia panduntur geminis adeunda -is, sed maior gravis vulpe subire nequit. **b** *publ. de venditione mercium per -am* (cf. l.68): CHART. Brand. A XXIII 3 p. 4,13 (a. 1253) in domibus . . . suis sub tegumento -arum panem suum vendere debent pistores. CHART. Hall. 353 p. 326,5 carnifices et calcifices singuli de -a, qua suas exponunt merces, quatuor nummos solvent. **c** *eccl. et theol. (fere in alleg. et in imag.)*: ALLEG. cam. 9 -as eius (*camerae Christi*) sunt dicta sanctorum. HONOR. AUGUST. gemm. 1,130 perspicuae -ae, quae . . . lumen introducunt, sunt doctores, qui . . . lumen doctrinae . . . infundunt. spec. p. 909^D sacerdotes -ae ecclesiae appellantur, quia eqs. SIGEB. GEMBL. adv. Pasch. 13 (MG Lib. Lit. II p. 464,28) quantam -am maliciae per hoc (sc. *praeteritorum peccatorum impunitatem et futurorum libertatem*) patefecisti (sc. *Romana ecclesia*) hominibus! Ps. PLATO quart. 3 p. 133,5 aperuit Deus ei (*animae*) -as, sensus videlicet. **2** *de foraminis obstructione i. q. foricula, specular, vitrea quadratura – Fensterflügel, -laden, -scheibe*: EPITAPH. var. I 6,9 bis septenas lustraverat Ari -as, dum tumulo corpus, celo tibi spiritus itur. THIETM. chron. 5,6 fractis -is maiorem nocendi . . . hostibus aditum patefecit comes. WOLFHER. Godeh. II 35 p. 217,2 pictoribus et eis, qui vitro -as componebant, se admiscuit pauper. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 199,3 dedicatum (sc. *monasterium*) . . . pictor . . . honeste depinxit, depictum -is pulcherrimis illuminavit et decoravit. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 75,2 quia et splendor solis non obscuratur, si per sordidam -am transfundatur eqs. al. *in imag. (usu plur.) i. q. valvae laterales (scrinii imaginem continentis) – Seitenflügel (einer Schreinfigur)*: WILH. RUBRUQU. itin. 3,30,13 fecit magister fieri . . . ymaginem beate Virginis sculptam et in -is claudentibus eam sculpsit ystoriam Evangelii.

B *latius de variis aperturis*: **1** *gener.*: **a** *de rima metallo inserta decoris causa i. q. hiatus, scissum, crepatura – Aussparung, Schlitz, Spalte*: LIUTPR. antap. 4,25 p. 118,19 erat lancea . . . elaborata figura habens iuxta lumbum medium utrobique -as. METELL. Quir. 70,41 sarcofagi basis . . . visa patere michi passim -is semicircularibus (*ibid. iterum*). **b** *de corporis foraminibus*: **a** *in univ.*: OTLOH. prov. P 35 per quinque corporis sensus, quasi per quasdam -as, vitiis datur ad animam introitus (*sim*). Ps. PLATO quart. 4 p. 165,39 corpus rotundum est membrum capitis, et res conservans ipsum est testa, et per -as voluit sensus quinque). BENZO ad Heinr. IV. 7,6 p. 634,9 laboremus, dum spiramus per -as narium. **β** *expressus de oculis*: ALDH. ad Acirc. 83,4 pergere nec plantis, oculis nec cernere possum; quamquam nunc patulae constant sub fronte -ae (*fenis – var. l.; de colosso*). RHYTHM. 149,212 poscenti privato cuidam duo capitis lumina ad crucis signum diu clausas reseveravit sub fronte -as. al. *buc spectare vid.*: IDUNG. PRUF. dial. 3,483 mors, quae per -as corporis intrat usque ad animam eqs. **c** *de foraminosa pelle i. q. scissura, lacuna – Riss, Loch*: YSENGRIMUS 2,421 hanc (*pellem*) michi prestabis, tu (sc. *Io-seph*) satis usus ea es, hac utriusque michi lateris reparabo -as. **2** *anat.*: ALBERT. M. animal. 1,202 haec . . . tela non concluditur in anteriori oculi . . . et . . . dimittit in anteriori parte eius -am et foramen simile foramini uvae.

II meton.: **A** *lux, sol – Lichtglanz, ‘Sonnenschein’ (de puella)*: CARM. Bur. 77,12,4 te in tripudio quadam die festa vidi: cunctis speculum eras et -a. **B** *vitrum (fenestras parandas) – (Fenster-)Glas*: THEOPH. sched. 2,15 in furno -arum (*fenestration var. l.*).

***fenestrarium, -i n.** (*francog. vet. fenestrage; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1713*) *tributum pro mercibus e fenestra vendendis solutum – Abgabe für den Verkauf von Waren aus dem Fenster*: CHART. select. Waitz 9 p. 22,18 (ante 1070) quia super fenestras solent panem vendere, de -o

solvunt ei (*comiti*) suam iusticiam (cf. p.129,11).

fenestralis, -e. **1** *adi.*: **a** *de corpore i. q. foramina exhibens – Öffnungen aufweisend*: HILDEG. caus. 2 p. 145,3 omnes . . . femine sanguinem magis cum livore permixtum habent quam viri, quod ipse aperte sunt, . . . et quia etiam -es et ventose. 146,21 a quinquagesimo . . . anno . . . femina circa -ia loca sua implicatur et arescit, ita quod et rivulus menstrui sanguinis in domum suam, scilicet in menbra, revertitur. *fort. buc spectat (in imag. sensu obscuro; an de terra matre?)*: HILDEG. Rup. epil. 3 ipsa (*terra?*) habet in hoc tempore -ia loca per illusionem antiqui serpentis, sed tamen venit scissura veli templi. **b** *?per fenestram iactus – ?durch die Schießscharte geschossen (in imag.)*: HILDEG. epist. 27^R,43 tu (sc. *archiepiscopus*) . . . eburneus mons esto, de quo -ia iacula in recto iudicio iustitiae contra adversarios tuos volitant. **2** *subst. neutr. i. q. fenestra clatrata sellae audiendis confessionibus peccatorum destinatae – Beichtstuhlfenster, -gitter, ‘Sprechgitter’*: HERM. MIND. epist. 3 (RömQuartSchr. 33. 1925. p. 167,21; s. XIII.²) -e confessionum unum pedem habeat non distantibus cancellis plurimum propter surdas (sc. *sancimonialiales*); verumtamen foramina possunt esse ceteris strictiora.

adv. fenestraliter. *per fenestram, per specular – durchs Fenster, durch eine Glasscheibe*: HILDEG. vit. mer. 6,873 quandiu rectam fidem habet homo, Deus illi miracula sua quasi -r et quasi per speculum manifestat.

***fenestrarius, -a, -um.** **1** *adi. i. qui fenestras vitreae est – Fensterglas-*: THEOPH. sched. 2,15 vitreas . . . tabulas faciunt Graeci opere -o ex albo vitro lucido, spissas ad mensuram unius digiti. *v. et p.129,66.* **2** *subst.*: **a** *masc. i. q. faber fenestrarum – Fenstermacher, Glaser*: DIPL. Frid. I. 1212 decernimus, ut ministri . . . ecclesiae, videlicet campanarii, pistor, cocus, brassator, clastrarius, -us ab omni exactione publica liberi sint. CHART. Stab. 266 p. 504,16 Alardus, qui a servitio, quod monasterio inferebat, -us dicebatur. CHART. Lub. II 31 p. 28,20 Conradus sutor tenetur . . . II sol. . . , Iohannes -us tenetur III sol. *accedente notione custodis fenestras parlitoriae q. d.*: CHART. Friberg. 605 p. 400,28 (epist. papae a. 1232) tres . . . de . . . sororibus fenestre parlitorii preponantur, quibus audientibus . . . loquatur illa, cui indultum fuerit, teste nichilominus semper -o et presente. p. 401,6sq. cum -o . . . de licentia prioris se loqui poterunt . . . moniales; porro -e non consueverunt petere licentiam loquendi cum -o, cum opus fuerit. **b** *fem. i. q. custos fenestras parlitoriae q. d. – Wärterin des sog. Sprechfensters*: CHART. Rhen. inf. II 235 (a. 1238) testes: . . . Aleidis priorissa ecclesie, Gertrudis infirmaria . . . , Elisabeth celleraria, Blithildis -a. *v. et l.41.*

***fenestratim adv.** **1** *per fenestram – durch ein Fenster*: AMALAR. off. praef. 2 videbatur mihi quasi in crypta posito -m lucis scintillas radiare usque ad nostram parvitatem. **2** *carpitim, contracte, angustato obtutu – ausschnittsweise, mit beschränktem Blickwinkel*: THEOD. TREV. transl. Celsi 4 dimitamus Augustinum philosophiae pennae ad sidera volare; nos . . . per trapinosin praecelsa gesta -m propalantes humilibus oportet consentire.

***fenestrator, -oris m.** *?faber fenestrarum (vitrearum) – ?Fenstermacher, Glaser*: CHART. scrin. Col. A II 2 p. 69,18 (c. 1135/75) Otto -r (ex catalogo civium; de re v. S. Hagström, Kölner Beinamen. 1949. p. 390).

fenestrellula v. fenestellula.

fenestro, -atum, -are. **1** *apertura, foramine, fenestra exornare – mit einer Öffnung, einem Loch, einem Fenster versehen*: **a** *gener.*: CHART. Ypolit. 30 p. 46,10 (a. 1229) ut paries, qui dividat lectos ab atrio, in modum cratis fiat sic in omnibus -tus, ut sic possit, intus quicquid ibi sit, . . . videri. **b** *anat.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,24 sub . . . gracili est alius os crossius, unum in suis extremitatibus, divisum autem in duo et -tum in sui medio. **2** *aperire, receptabilem facere – öffnen, zugänglich machen*: RATHER. prael. 6,21 l. 733 adesto . . . totus et haec, quae dicuntur, -tis animi fuerit sensibus!

fenestrula (-tul-), -ae f. **1** *parva apertura, fenestra – kleine Öffnung, Fensterchen*: LIBER tram. 142 p. 204,13 per unamquamque sellam (sc. *latrinae; sella ed.*) aptata est -a in muro al-

titudinis pedes duo. COSMAS chron. 2,34 in subterraneo carcere, in quo una -a (fens-*a. corr. A1*) desuper erat. 2 *aedicula* – (Mauer-)Nische: LIBER tram. 191,7 in ... cellulis ... sunt posita luminaria in -t<r>ulis parietis. RUD. TRUD. gest. 6,4 in refectorio ... post se in muro -as diligenter seratas habebant fratres recondentes in eis mappulas suas, cultellos, ciphos eqs. CHRON. Sigeb. auct. a. 1153 (MGScript. VI p. 474,21) in ecclesiola monachi supervenientes in -a negligenter positum calicem ... deprehendentes a presbytero culpam confitente didicerunt eqs.

1. *fenetivus, -a, um. (*fenetum) *ad pascua fenaria pertinet* – zu den Weiden gehörig: CHART. Carinth. 683 p. 127,9 (a. 1267) petebant (sc. partes supradictae) de nobis (sc. comitibus), quod campum et erbas campestris ... in illa terra, quam ... pactualiter pro pascendis pecoribus obtinuerunt, eisdem concederemus ..., quod concessimus salvis tamen frugibus -is et silvis remanentibus.

2. fenetivus v. finitivus.

*fenetum (-nene-), -i n. (fenum) *pratium ad fenum parandum aptum, terra pascua* – Heuwiese, Weide: CHART. Burgenl. I 236 (dipl. a. 1237) terram Faad ... tam cum terra arabili quam cum pascuis et -o usui triginta aratorum competentem ... contulimus. 280 quod ... Heymo ..., Petrus ... confessi sunt ... tertiam partem ... terre ... arabilis et mediam partem de -is ... vendidisse. 378 (dipl.) quam (partem) habuit Stephanus in terra et -o (feneneto A). 451 p. 303,33 pratum seu -um ad usum triginta falcatorum sufficiens. saepe. CHART. Port. 177 p. 193,2 cum ... pleno participio communium omnium ville dicte: aquis, pascuis, -is, virgultis ... et omnibus, que ... rusticorum utilitatibus ... deservire ... dinoscuntur (sim. 187 p. 200,30).

fenus (foe-, fi-, -ni-), -a, -um. 1 adi.: a proprie i. q. feno paratus, culmeus – aus Heu, Stroh (gemacht), Stroh-: BEDA hist. eccl. 3,16 p. 159,6 advexit dux (sc. hostilis) ... plurimam congeriem trabium, tignorum, parietum, virgeorum et tecti -i et ... inlato igne urbem comburere nisus est. b translate i. q. inanis – nichtig, leer, hohl: EPIST. Worm. I 39 p. 75,8 qua consolatione? non ista foenea, non ista caduca, non ista transitoria eqs. 2 subst.: a masc. i. q. bardus, stultus – ‘Strohkopf’, Dummkopf: RHYTHM. 149,75 colligens (sc. Eligius) pauperes ..., praebens obsequia -iis lavansque capita singulis eqs. b neutr. i. q. fenum – Heu: CHART. Eberb. 183 p. 308,22 (a. 1237) cum ... villanos de Isenheim excommunicassemus pro eo, quod ... iuraverant se deinceps nullam elemosinam duros ... nec finium vel stramina.

*fenibilis, -e. (fenum) *ad fenum parandum aptus* – zur Heuernte geeignet: CHART. Austr. sup. I 51 p. 69,35 (a. 993) abnuat (comes) se novellarum, quae in nemus facte fuissent et quae illo die arabiles et -es essent. Konstanciak

[fenica v. tunica: ALBERT. M. animal. 19,20.]

fenicius, -um v. phoeniceus, -um.

[fenicula v. *feniculata.]

*fenicularis, -is m. vel f.? *peucedanum, agriophyllum* – Haarstrang, Saufenchel (cf. W. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 364): ALPHITA II p. 63,28 feniculum porcinus, -is, poucedanum idem (sim. p. 140,6 peusedanum, cauda porcina, -is vel feniculum porcinus vel feniculum agrestis).

*feniculastrum (-uc-), -i n. ?*peucedanum* – ?Haarstrang: CONSTANT. AFRIC. coit. 16,74 pillule, quae augent libidinem et semen experte: recipe fenu-ti (fenu-i, -i, fenucl-i, fenugreci vel femi-i sim. var. l.; gloss. C: feniculi agresti), seminis eruce ana drachmas II eqs.

*feniculata (-cula), -ae f. *peucedanum* – Haarstrang (de re v. l. 54): ALPHITA I p. 291,5 -a (II p. 63,31 -la, cf. notam ed.) est herba longa et gracilis, quae nascitur in aquis.

feniculum (fē-, foe-, -nuc-), -i n. vel rarius feniculus, -i m. script.: re-: p. 132,5. ve-: HILDEG. phys. 1,66 capit. p. 1127. fin-: p. 132,7. adde ANTIDOT. Berolin. 18 p. 71,34. al. -nul-: p. 132,8. adde ANTIDOT. Bamb. app. p. 35,35. 38,12. -noc-: p. 132,8. -cl-: p. 132,4. -col-: p. 132,3. adde RECEPT. Lauresh. 3,28 (var. l.).

marathrum – Fenchel: 1 strictius (cf. André, Noms des

plantes. p. 103): AESCULAPIUS 11 p. 16,20 foe-i succum. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est ... savinam, anetum, -olum. FORMA mon. Sangall. 7,9 herbularius: ... pulegium, -uclum eqs. FRAGM. mul. IV p. 47,17 calefacere ... calefacione de r-o et postea de timeamata (item VI p. 604,25; cf. Hippocr. mul. 1,11 [ed. Littré VIII. p. 44,25] μαράθρον). TRACT. de caus. mul. 95 p. 54,25 fi-i semen (ANTIDOT. Bamb. 31 feno-i s. RECEPT. Bamb. 73 fenuli s.). EKKEH. I. (?) Wibor. 37 Hitto viridis fē-i germen circa tumulum eius fixit. ALBERT. M. veget. 6,346 -um ... est multorum generum, silvestre videlicet et hortulanum eqs. persaepe. 2 latius: a de aniso (Pimpinella anisum L.; cf. J. Stannard, Pristina Medicamenta. 1999. p. 296): ALBERT. M. veget. 6,272 anisum alio nomine -um Romanum vocatur. b de anthemidi (Anthemis nobilis L.; cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 992): ALPHITA II p. 63,25 -us sancte Marie similis est amaruscus (cf. notam ed.). c de peucedano (Peucedanum officinale L.; cf. André, l. c. [p. 131,72]): CIRCA INSTANS p. 31b^r paucedanum ... herba est, quae alio nomine -us porcinus dicitur. GLOSS. Salern. p. 8b³² peucidanum, -us porcinus vel agrestis, cauda porcina, masmaratrum, sister. GLOSS. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 530,10 -us porci. ALPHITA II p. 110,21. al. v. et p. 131,55. 57.61. adde: BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 300,12 menta (leg. meum), id est -us porcinus (cf. Tabulae Salerni 8,2 [ed. S. de Renzi, Collect. Salern. V. 1859. p. 245^a] maratrum, meu, i. -us porcinus; sed cf. ALPHITA I p. 300,45 meu est herba similis -o [sim. II p. 116,29]; de re v. Daems, op. cit. [p. 131,54] nr. 314). d de hippomarathro (?Prangos ferulacea L.; cf. André, op. cit. [p. 131,72]. p. 124 s. v. hippomarathrum; spectat ad Diosc. gr. 3,71): DYASC. p. 204^b ypomaratum, sive, ut alii, maratron agrion, vel, ut, (velut ed.) Latini, -um rusticum radicem habet moderatam eqs. (sim. ALPHITA II p. 197,49). ALPHITA II p. 64,29 -us rusticus: respice in ypomaratum.

[feniculus v. *spheniscus.] fenidus v. finio.

35 *fenifer (fē-, foe-), -era, -erum. 1 feno onustus, plenus – mit Heu beladen, voller Heu: YSENGRIMUS 5,1058 fē-um gestans fictile frater adit et fenum excutiens stolpato verberat orbe pontificis frontem. 2 fenum, pabulum ferens – Heu, Futter bringend: WOLFHARD. Waldb. 3,18 p. 290,13 surgentes ... boum foe-i provisores furatos invenere iugales.

fenigr(a)ecum v. fenum.

fenilis (fē-, foe-, fin-, -llis), -e. form.: gen. sg. -e: l. 62. acc. sg. n. -em: l. 48. 50. 56 (pro nom.). 1 adi. i. q. ad fenum condendum aptus – zur Heuauflbewahrung geeignet, Heu-: FORMA. Sangall. II 12 p. 404,28 horreum -e. 2 subst. neutr.: a horreum, tugurium (ad fenum condendum aptum) – (Heu-)Stadel, Hütte, Scheune: LEX Baiuv. 1,13 p. 288,5 ad casas ... stabilire, -e (-em, fi-, fenire var. l.), granicam vel tunium recuperando pedituras rationabiles accipiant coloni. LEX Sal. Merov. 16,4 si quis ... scuriam cum animalibus vel -em (-e, foe-e var. l.; LEX Sal. Karol. -e [-lle var. l.]) incenderit. CHART. Sangall. A 709 haec sunt ..., quae ... trado: curtile cum domo et foe-i eqs. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124 anguillae ... propter glaciem a paludibus exeuntes ... in foe-bus fugientes latuerunt. CHART. Bund. 769 p. 227,31 in quo sedimine sunt plures domos et -em et stabulum et curia. al. b pratum (ad fenum secandum aptum) – (Heu-)Wiese, Heuland: CHART. Burgenl. I 120^b (a. 1221) alii ... traxerunt in causam Obulganum ... pro -i. II 61 p. 41,30 dedimus ... villam ... cum ... vineis, silvis, -bus, aquis eqs. CHART. Tirol. notar. II 106 ut ipse (Albertinus) esset ... responsuri (sic) et rationem facturī (sic) domino Alberto ... de dicto unius -e. al. c acervus feni – Heubaufen: EGBERT. fec. rat. 1,465 promptus ero, ut celeres sunt ad -ia furcē. YSENGRIMUS 4,773 asinus fē-e per altum, (cf. 4,770 ad cumulum fēni) tendit, ubi socios suspicit esse suos.

*feninus (fē-, foe-), -a, -um. feneus, culmeus – aus (Heu-, Stroh-)Halmen geflochten, Stroh-: WIDUK. gest. 3,2 p. 105,4sq. (rec. AB) rex famosum satis reddit responsum: sibi ... fore tantam multitudinem pillearum foe-orum (fē- var. l., ex culmis contextorum rec. C), quos ei (Hugoni) presentari oporteret; ... non est inventus (sc. in exercitu), qui foe-o non

uteretur pilleo.

fenio v. finio. 1. **fenis** v. finis. 2. **fenis** v. phoenix.

feniseca (fē-), -ae m. **fenisector** – *Heumäher*: YSENGRIMUS 2,406 falces ad quid tibi? prata recusas (sc. *pater*) radere; fē-e ... emant! CONST. imp. II 427,74 calciatoribus, carnificibus, -is ... precium condignum inponant (sc. *seniores*).

***fenisecatio**, -onis f. **fenisicium** (uno die perpetratum) – (*Heu*-, *Tages*-) *Mahd* (meton. de mensura agri): CHART. Wirt. 1922 (a. 1267) pratorum ... VII virorum -es, quod vulgariter (sic) dicitur mannismat, vendidit *advocatus*.

fenistra v. fenestra. **fenius** v. feneus.

fenix v. phoenix.

***feno**, -are. 1 *fenum secare* – *heuen*, *Heu machen*: CHART. Sangall. A 120 (a. 789) II dies ad messes collegere et alios II ad -are. CHART. Helv. arb. 135 p. 212,39 (a. 1273) quod ... dominae ... possint percipere ... sectatorem ... illum, qui scit secare, vel illum fenatorem, qui scit -are. DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,39 (spur.) de focis singulis ... diem unum manualet in anno, et hunc non in temporibus -andi, metendi et totius agriculturalionis vel sationis. 2 *metere, secare* – (*ab*)*māhen*: CHART. Helv. arb. 86 p. 139,11 (a. 1263) quod a nemine secari poterit vel -ari (sc. *pratum*). 3 *feno pasci* – *Heu fressen*: CHART. Salem. 112 p. 224,34 (a. 1238) Ruggerus ... nullam exercebit exactionem ..., nec ad pabulandum vel -andum equos suos ... in sepedictum predium transmittet.

fenoculum v. feniculum. **fenogr(a)ecum** sim. v. fenum.

***fenoreus** (-rius), -a, -um. (fenum, *per contam. c.* fenus) *fenilis*, ad *fenum secandum aptus* – *zum Heuen geeignet*, *Heu*–: MIRAC. Bav. 2,13 (36) falcem -am (-iam *var. l.*) collo excutens et dextra porrectam humo infigere volens, siquidem iam florulenta prata secabat, ... manu sua sibi caput amputavit *Freso*.

[fenta v. *ferta.] [fenuculastum v. *feniculastrum.]

fenuc(u)lum v. feniculum. **fenugr(a)ecum** v. fenum.

[fenulum v. feniculum.]

fenum (fē-, foe-), -i n. *form.*: ?*nom. sg. f.* fene(greca): p. 134,7. *acc. pl.* -us: l. 41. 1 *gramen (siccatum)*, *χόρτον* – *Heu*, *Gras* (*usu plur.*: l. 41; *saepius de gramine viridi*, e. g. l. 46,55): *a spectat ad tributa, servitia sim.*: *a proprie*: DIPL. Merov. I 149 p. 376,8 ut ... illa fructa, hoc est vinus vel annonas aut -us ... ei (*Mangoaldo*) indulgere debirit *Drogo*. DIPL. Arnulfi 172 de feno secundo ad carradas XX ... contulimus. REGISTR. Maxim. p. 80,31sq. unus (sc. *mansionariorum*) -um vertet, donec siccetur ...; quando -um siccatum fuerit, ambo venient et -um cum ceteris cumalabunt *eqs.* CHART. Wetzlar. I 149 p. 57,4 postquam -um succreverit in eisdem (*pratis*) *eqs.* CHART. ord. Teut. (Hass.) 258 p. 196,35 promittimus bona Gerlaci ... a decima -i eximere. *persaepe*. *β meton. i. q. fenisicium, fenisecatio* – *Heuernte, Mahd* (pro *determinatione certae diei*: l. 54): REGISTR. Prum. 6 p. 171,17 ad -um et ad messem mancipia II. *al. GREG. CAT. chron.* I p. 227,29 per vindemiam operas tres nobis dandum et per fena operas tres. CHART. Tirol. 594 p. 72,3 duo placita in anno habere debet *advocatus*, ... unum cum herba et unum cum -o. *b usu vario*: *a proprie*: WOLFARD. Waldb. 3,9 p. 284,4 sese in foenum viride prostraverunt (sc. *commeantes*). RECEPT. Sangall. I 76 flos -i in aqua coquis. MIRAC. Firm. 2,15 p. 810,55 ut stipula vel -o ... ecclesiolae cooperiretur fastigium. THEOPH. sched. 2,22 miscebis ei (*argillae*) foenum siccum faciens inde pastillos longos. CHRON. Erf. min. p. 572,12 Ieronimus ... ad sanctam Mariam Maiorem sepultus est ante -um, in quo Dominus iacuit in presepio. *saepius. in nomine plateae*: CHART. Worm. 245 p. 163,35 (a. 1254) in foro -i dantur de quatuor areis contiguus XIII uncie. *β alleg. (fere spectat ad Vulg. Is. 40,6sq.)*: GODESC. SAXO theol. 23 p. 328,19 granum ... non aliis ... dat edere quam vincentibus electis suis, quos repperit quidem -um, sed ipse Deus ... foenum nostrum vertit in frumentum (cf. *notam ed.*). BENZO ad Heinr. IV. 2,5 surge, veni, ceciderunt germina -i *eqs.* RUP. TUIT. vict. 6,27 p. 211,18 quantumcumque affligatis (sc. *Nabuchodonosor et pater eius*) aut devoretis fenum vel flores feni, id est carnales homines vel carnalium hominum gloriam *eqs. al.* 2 *in nomine plantae*: fenum Graecum

(fenegrecum, fenig-, fenog-, -gregum) *i. q. aegoceras, telis* – *Griechisch Heu, Bockshornklee* (*Trigonella foenum-graecum L.*): FRAGM. mul. III 46 semen apii et -ogrego teris. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est lilium, rosas, -igrecum (gloss. K: bockshorn; A: steinklee) *eqs.* FORMA mon. Sangall. 7,13 herbularius: ... -egreca. RECEPT. Bamb. 15 -i greci farina in aqua cocta (Ps. ODO MAGD. herb. 161 foeni graeci ... f. *al.*). IOH. S. PAUL. diaet. 197 (add. LD) foenugraecum est calidum in tertio gradu et siccum in primo. ALBERT. M. veget. 6,342 -ugraecum est herba nota et est multa ramosa, parvis foliis *eqs. persaepe*.

1. **fenus** (fē-, foe-), -oris n. *abl. pl.* -nibus: l. 55. 1 *usura, lucrum, proventus* – *Zins(zahlung)*, *Gewinn, Einkunft, Profit, Ertrag*: *a proprie*: *a strictius de lucro pro pecunia mutuata recepto*: CONC. Karol. A 56A,5 ut statuerit apostolica sententia nullum clericorum de qualibet re -us accipere (cf. *notam ed.*). REGISTR. abb. Werd. 3,24 p. 109,23 Oddo comes ... pro foe-e mutuandi sancto Liudgero suum predium posuit ... cum censu III librarum pro quinquaginta libris argenti *eqs.* PETR. DAM. epist. 165 p. 221,12 quis exactor egeno debitori praefixum cyrographo -us indulsit? CHART. Salisb. II 550 p. 21,11 eis (*fratribus*) ex bursa sua ad LXX^{ta}que marcas quasi magno lucri -e compensandus commodavit *plebanus. saepius. β latius de aliquo proventu*: MILO carm. 3,42,561 felix ille ... qui vastum navigat aequor fertque redundantes cumulo -e gazas. NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 320,31) augebant *comites* ... locum cum fundo largiter istum et suo tradendo foe-e pro supero. AMARC. serm. 1,35 qui vendit opellas discissas senio ... multo si scrinia fē-e farta exspolians nitidam portabit ad atria massam, ille tribunus erit. *saepius. γ sensu contrario i. q. pensio* – *Zahlung, Zuwendung*: HELM. chron. 69 p. 132,30 hunc honorem (sc. *dignitatem imperatoriam, i. ius investiturae*) non sine -e multiplici conquisierunt *imperatores. elemosina, stips* – *Almosen, Spende*: PASS. Praeecti I 6 orat *armiger* Dominum ... ut ei, quod ceteris (*pauperibus*) -e tribuat, largiatur. *b in imag., alleg., translate*: *a in univ. (saepius spectat ad Vulg. Matth. 25,14sq., e. g. l. 41. 44)*: ANSCAR. mirac. Willeh. 11 (12) multiplices sunt (sc. *caeci*) fē-e ditati: nam et ipse (*pauper*) amborum visionem percepit oculorum *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,44 te nullarum dispendia ... morarum ... prius hinc avellant, quam foe-a simplicis auri ... duplicata reportes arrisura tibi redeuntis voce patroni. SYRUS Maiol. 2,18 l. 22 Christo tribuente refusus viginti caperes (sc. *dispensator*) hodierno -e soldos. EPIST. Meginh. 30 p. 228,7 intellego ... animum ... tuum expectatione quadam litterarii -is pendere. *saep. β frux, fructus* – *Frucht*: WALAHFR. hort. 315 quaedam, quae sprete videntur forte tibi, magno mercantur ditia regna, altera ut alterius potiatur foe-e tellus. LUP. FERR. epist. 21,3 in villulis ... nec tantum ... nobis relictum est, unde familia viveret agrique -us acciperent. MIRAC. Bav. 1,2 p. 591,48 ad instar bonae terrae fructuosiori -e ea (*semina divini verbi*) multiplicavit (*spectat ad Vulg. Matth. 13,23*). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 228,24 nature circuitus seminis sui -us requirens partem toto reducat. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 544,42 devastatis omnibus ... segitibus, leguminibus et omnibus -nibus terre. *al. γ sensu contrario i. q. debitum, obligatio* – *Schuld(enlast)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,93 quia ... prisci delēta est cautio scripti, forte novella ... rediment concambia fenus. RUP. TUIT. vict. 5,15 p. 170,15 qui (*sancti*) grandi ... debito et gravi sunt -e liberati. 2 *generatio* – *Leihgeschäft, Wucher*: CAPIT. reg. Franc. 46,16 foenus est, qui aliquid prestat; iustum foenus est, qui amplius non requirit, nisi quantum prestitit. CARM. de nat. animal. 2285 stercoris est nidus quevis possessio prava, quam -us, furtum sive rapina dedit. 3 *mutuum, creditum* – *Kredit, 'Leihgabe' (in imag.)*: HRABAN. epist. 13 p. 400,39 quia illum (*librum accommodatum*) necdum recipere potui, ... presens opus transmissi, ut saltem hoc beneficio ammonitus remittas foenus (fē- *var. l.*), quod acceperas (sc. *Traiectensis episcopus*). 24 p. 430,34 accipite (sc. *Wormatiensis episcopus*) ... foenus vobis commissum et per scriptores strenuos iubete illud citius in membrana excipere.

2. **fenus** v. fenum. 3. **fenus** v. venus.

[Niederer]

***feodalis** (phe-, feud-), -e. (*feodum) *script.*: pf-: l. 57. fedeo-: l. 11. feio-: l. 17. feuo-: l. 10. fio-: l. 9. adde HIST. Walc. 15 p. 511,9. *pendet* ab: l. 34.

1 *adi. i. q. beneficiarius, ad beneficium, ius -e q. d. perti-*
nens, spectans – das Leben, Lebensrecht betreffend, dem Le-
bensrecht entsprechend, Lehn-: a in univ.: HUGO ME-
TELL. carm. 122 (MG Lib. Lit. III p. 718) perdere pontifices
nulla possunt ratione, quae data sunt illis -i (sinodali B)
conditione. GESTA Trud. cont. I 12,15 p. 311,51 fi-i et heredita-
rio iure possidere (CHART. Argent. I 180 p. 143,16 feuo-i.
CHART. ord. Teut. [Hass.] 251 fede-i. *persaepe. sim.* TRAD.
Scheftl. 271 p. 274,5 iusticia. CHART. Babenb. 178 p. 239,36
titulo. *persaepe*). CONST. imp. I 367 in -i causa testimonium
ferre. CHART. Westph. IV 35 p. 26,12 figura iudicii ph-is
consistente. CHART. ord. Teut. (Hass.) 68 quatenus ... in libris
-bus veritatem ... inquiritis. CHART. Brem. 234 p. 271,13 que
(*querelae*) ius fei-e non contingunt. CONST. imp. II 368 ius
feu-e, quod wolge vulgariter appellatur ('Heerfolge'; cf. Dt.
Rechtswb. III. p. 605). *persaepe.* b in beneficio consistens –
in einem Leben bestehend: REGISTR. Pant. Col. 10 p. 94,6 (a.
1165/69) ut ... ista libera et licita feu-is donatio ... rata ...
permaneat. CHART. Pomm. 492 p. 589,13 hec ... -is hereditas
ad filios nostros ... devolvitur (*sim.* 777 p. 131,34). c in be-
neficium datus, iure -i q. d. possessus – zu Lehen gegeben, in
Lehnsbesitz (befindlich): INNOC. III. registr. 1,540 p. 781,30
quam (consultationem) nobis nuper fecisti (sc. episcopus) de
duabus partibus decime frugum feu-ium. CHART. Babenb. 195
p. 272,34 advocatia. CONST. Melf. 1,64 ut ... infiscatione
b o n o r u m ... sive sint patrimonialia, sive sint feu-ia, puni-
antur (sc. clerici vel laici; CHART. Eberb. 316 [epist. papae].
saepe). CHART. Friburg. 66 p. 54,17 curiam ... -em ... titulo
michi subiciet Adelheidis ypotece. CHART. Advoc. 123 –es ho-
mines meos ... dedi ... iure hereditario ... possidendos.
CHART. Turic. 1759 p. 98,2 curia Regenstorf est -is a monaste-
rio Sancti Galli. *persaepe.* d *beneficii capax – lehnsberech-*
tigt: GESTA Trev. cont. IV 2 add. p. 394,28 si ipsi (Gerlacus et
eius filius) morte preventi fuerint et -es heredes non relique-
rint.

2 *subst.*: a *masc.*: α homo beneficio instructus, vassallus
– Lehnsnehmer, -träger, Vasall: CHART. Traiect. 174 p. 161,1
(spur. c. s. XII^{ex}) dux Brabantie est l i b e r -is ecclesie Trai-
iectensis et tenet in feodum civitatem lapideam in Tyele (p.
161,7. *ibid.* al.). CHART. Gosl. II 116 p. 180,41 nos coram nos-
tris ph-bus, ministerialibus et burgensibus hereditatem nostram
resignabimus universam. CHART. Altenberg. 255 p. 179,29 pre-
sentibus Gerardo iudice de Brüge ... Arnoldo de Leinbegge
ph-e nostro. β de hominibus ad possessionem -em q. d. per-
tinentibus fere i. q. mancipium – etwa: Höriger: GERH.
STED. annal. p. 200,32 omnes ... quos iure haereditatis posse-
derat, litones, -es, officiales ... Domino subiugavit virgo. b
neutr.: α beneficium, feodum, bona beneficiaria – Lehen,
Lehengut: LIGURINUS 8,638 feu-a ... multis participanda pa-
tent, domino dum quisque fidele spondeat obsequium. CHART.
Mulh. Thur. 93 p. 26,35 XII -ia, que ab incolis eiusdem ville
numcupantur len. CHART. Burgenl. I 325 p. 226,36 renunciavit
domina omni iuri, quod videbatur ... habere ... tam in iure
dotali quam in pf-bus et in non-pfeodalibus. ALBERT. M. sent.
4,24,15 p. 49^a,40 quaedam ... feu-ia sunt ad pretium annuum
cum homagio alicui exhibita, et quaedam sunt pro stipendiis
militiae debitis. al. β ius (beneficium possidendi) – Recht,
Anspruch (auf Lebensbesitz): ACTA civ. Wism. B 431 (a. 1276)
ph-e ... decime duobus annis stabit in Henrico ... et Arnoldo
fratri suo; si ph-ia dicte decime poterunt acquiri domui Sancti
Spiritus eqs.

adv. ***feodaliter**. 1 in beneficium, feodum – als Lehen, zu
Lehen, zur Leihe: DIPL. Frid. I. 300 p. 114,8 quos (mansos)
... Adelbertus et Gozpoldus ... -r tenuerunt. CHART. Mar.
Magd. 95 omnes expensas, precarias, exactiones et iniunctas pe-
titiones, quas ratione advocacie ter in anno habuimus a ... co-
mite ... ph-r, vendidimus. CHART. Turic. 445 p. 325,7 posses-
sio ... -r transit ad fideles. CHART. Austr. sup. II 566 p. 524,11
Hainrico ... dotem ... pecaliter, non -r commisimus taliter

observandum, ut eqs. *persaepe.* spectat ad locationem censu-
alem: CHART. episc. Hild. III 9 (c. 1260) fratribus ... ph-r ...
mansum porreximus tali conditione interposita, quod nostre ec-
clesie persolvent decem solidos annis singulis de eodem. fort.
5 spectat ad pignorationem: CONR. FAB. Gall. 23 ut partem ad-
vocacie ... Hartmanno comiti de Kiburg pignori -r obligaret
argenti maris sexingentis. 2 per cessionem iure feudali q. d.
factam – durch Vergabung zu Lehen (srecht): DECRET. Bern.
2 promittimus ... quod ... eum (sc. burgum) nunquam nec
10 vos -r, venditione, permutatione vel alio modo alienabimus. 3
iure feudali q. d. – nach Lebensrecht: CHART. episc. Hild. I
424 p. 413,2 (s. XIIIⁱⁿ) in quibusdam beneficiis ... ab Ottone
preposito ... -r fuit institutus magister Alexander. CHART.
Lux. II 333 ego (sc. miles) iuspatronatus ecclesie de Betkyrche
15 ... eisdem sanctimonialibus, quia a me -r descendit, presentium
tenore confirmo.

***feodalitas**, -atis f. (*feodalis) ?cessio iure feudali q. d.
facta, status beneficiarius – ?Belehnung, Lebensstatus:
CHART. Lux. IV 297 (a. 1272) tres libras denariorum ... comiti
20 Luccenburgensi ... pro XXX^{ta} libris denariorum ... super -e
nobis datis assignavimus.

***feodarius** (feud-), -a, -um. (*feodum) 1 *adi.*: a benefi-
ciarius, ad beneficium spectans – Lehn(s)-, dem Lehnsrecht
entsprechend: ACTA imp. Böhmer 281 (a. 1220) feuda ...
25 feu-o nomine detinere. b in beneficio consistens – in einem
Leben bestehend: CHART. civ. Spir. 75 (a. 1249) feodum ...
Peregrino ... et suis heredibus ... concessi hereditate -a perpetuo
possidendum. c in beneficium datus, iure feudali q. d.
possessus – zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich):
30 CHART. ord. Teut. (Hass.) 276 p. 207,34 (a. 1272) renunciave-
runt (sc. miles et uxor eius) omni iuri, quod habebant in bonis
... tam proprietariis quam -is. 2 *subst. masc. i. q. homo be-*
neficio instructus, vassallus – Lehnsnehmer, -träger, Vasall:
CHART. Altenburg. 102 p. 81,34 (a. 1222) mansos ... -is resig-
nantibus ius feodii, quod habebant in eis, ... ecclesie ... contu-
limus. CHART. Walkenr. 356 feu-i nostri omnes, cuiuscumque
35 fuerunt condicionis. CHART. Turic. 1354 p. 68,3 nisi forte filii
aut tales heredes superstitis fuerint per mortem -orum, quibus
eqs. (postea: feodatariorum).

***feodotalis** (feud-, -dot-), -e. (*feodatus) beneficiarius,
ad beneficium, ius feudale q. d. pertinens, spectans – das Le-
hen, Lebensrecht betreffend, Lehn(s)-: CHART. Sangall. A
845 p. 60,40 (a. 1218) sciens patrimonium ... dum propter dis-
tantiā, dum propter -em alienationem ... ecclesie Constanti-
45 ensi minus utile. CHART. Westph. VI 179 retento sibi in ipsis
(hominibus) iure feu-i, quod in aliis habebat Gisla. CHART.
Solod. I 395 iure -otali. II 58. CHART. scrin. Col. B 959 salvo
... in omnibus iure domino -otali.

***feodatarius** (feud-, -dot-), -a, -um. (*feodatus) *script.*:
50 fed-: p. 137,6. -det-: l. 56,70. -dit-: p. 137,4.

1 *adi.*: a beneficiarius, ad beneficium, ius feudale q. d.
pertinens, spectans – das Leben, Lebensrecht betreffend,
Lehn(s)-: CHART. Nuremb. 308 p. 185,1 (a. 1243) quod ...
proventus ... omnes apud ... predii dominos a rigore -otario
55 penitus liberatos perpetuo resideant. CHART. Lux. IV 2 p. 3,7
iure -etario (CHART. ord. Teut. [Hass.] 291 p. 218,4 -otario.
CHART. Sangall. A III app. 6 p. 844,4 -o). b in ordine benefi-
ciario constitutus – im Lehnsverhältnis (stehend): CHART.
Wirt. 422 p. 209,1 (a. 1180) omnia feoda ... ad imperium ac
principes -otarios devolvantur. ACTA imp. Winkelm. I 803 p.
625,19 quos (militēs) equis et armis feu-orum baronum et mili-
tium preficiat inspectores. 924 p. 701,31 feudo-i possessores. al.
60 *beneficii capax – lehnsberechtigt*: CHART. civ. August. 27 p.
24,21 (a. 1264) duo iungera (sic) agrorum ... Hainrico ... et
omnibus feudo-is heredibus suis, qui vulgariter dicuntur le-
hensherben, contuli possidenda. 2 *subst.*: a *masc.*: α homo
beneficio instructus, vassallus – Lehnsnehmer, -träger, Va-
sall: CHART. Turic. 368 (a. 1210) causa, que vertebatur inter
abbatissam de Zurero ex parte una et Ulricem comitem ... et
70 Rudolfum nobilem ... -etario eius ex altera. ACTA imp. Win-
kelm. I 850 quatenus ... interdicās feudo-is omnibus supradic-
tis (sc. qui feuda quaternata tenent) matrimonia contrahenda
[Leithe-Jasper]

(‘Kronvasallen’; de re cf. E. Mayer, *Ital. Verfassungsgesch. I.* 1968. p. 453sq.). CHART. Basil. B 60 p. 38,17 res non ut -otarius, sed ut usufructuarius possidebat *Rudolfus*. CHART. Lamb. Leod. 584 p. 137,13 omnibus ... militibus, -itariis ... comitatus Namucensis ... salutem. CHART. Salem. 491 p. 88,20 possessiones ... una cum dictis fedo-is ... monasterio ... tradidimus. *persaepe*. fort. spectat ad locationem censualem, *emphyteusim* (‘Zinsleihe’, ‘Erbpacht’): CHART. Salem. 182 (a. 1235) memoratus Hugo a colonis seu feu-is predicte ville accepit in monte Dorffesperc silvam. CHART. Bern. II 578 nunquam ... possidebit bona ad nos pertinencia ... sita tam in rusticis prediis quam urbanis, aut in mancipiis, -is, inquilinis, ascripticiis, agricolis et censitis. **β** dominus beneficii, senior – *Lehnscherr*: CONST. imp. II 69 (a. 1219) cuicumque ... bona sua in iudicio fuerint abiudicata, idem de cetero sine manu et voluntate -i nichil de feodo suo possit aud debere facere. CHART. episc. Halb. 1099 p. 289,11 mansos Kunemannus miles ... iure feudali possidens ... partim resignavit eosdem feudo-is suis, videlicet comiti Cunrado *eqs. al.* **b** neutr. i. q. *beneficium, feodum* – *Lehen*: CHART. episc. August. 111 (a. 1271) ne idem comes tanto feu-o careret, ... duas curias ... que omnia a nobis feudaliter obtinebat, ... resignavit, et nos ... eadem ... comiti ... feudaliter duximus conferenda, ut per ea posset suum feu-um rehabere.

***feodaticus** (phe-), -a, -um. (*feodatus) *beneficiarius, ad beneficium pertinens* – *das Lehen betreffend, Lehn(s)*: CHART. eccl. Halb. II 33 (a. 1261) cum ... dimidium mansum ... cum advocatia i u r e -o detinerent (*sc. miles et frater eius*) a nobis (CHART. episc. Halb. 1128 p. 304,17 i. ph-o).

***feodatio** (pheud-, feud-, -cio), -onis f. (*feodare) 1 *beneficii collatio, cessio iure feudali q. d. facta* – *Vergabung zu Lehen(srecht), Belehnung*: HERBORD. Ott. 1,24 iniuriam maximam esse affirmabat aliqua largicione aut -cione ... tabulam minuere successorum. CHART. Turg. II 102 p. 351,3 in hac -e taliter ordinata. CHART. Austr. sup. II 378 p. 549,33 (dipl. Otton. IV.) neque per pheudac-em neque aliud quodcunque genus alienacionis ... privilegium infringi ... posse. II 151 dictorum feu-em sigillo nostro ... roboramus. CHART. Sangall. A 933 iure -cionis. *saepe*. fort. spectat ad locationem: CHART. Tirol. 1161 p. 205,38sq. (a. 1243) non obstante aliqua charta vel instrumento a me notario ... de feu-e vel locatione alia aliqua facta de ipsa terra ... omnia alia instrumenta preter istud de ipsa locatione vel feu-e sint cassa et vana *eqs.* 2 *beneficium, feodum* – *Lehen, Lehnsbesitz*: CHART. Carinth. IV 2694 (rec. II; a. 1258) decem mansos ex proprietate feu-is hospitalis superius memorati sibi ... ad vitam suam solummodo deputatos. CHART. ord. Teut. (Thur.) 246 ego ... et filius meus domui fratrum Theutonicorum -cionem bonorum in Trisenhoph, que ad nos pertinebat, et quam a nobis suscepit Bertoldus ... iure feudali, resignavimus.

***feodator**, -oris m. (*feodare) *dominus beneficii, senior* – *Lehnscherr*: CHART. Naumb. II 392 (a. 1271) tam ego (*sc. advocatus*), qui -r fueram, quam feodotarii vel heredes ... recognovimus *eqs.*

***feodatus** v. *feodo. ***feodetarius** v. *feodatarius.

***feodiolum**, -i n. (*feodum) *praediolum* – *kleines Lehen, Lehnsgut*: TRAD. Ror. 123 (a. 1248/52) ego ... prepositus ad inopportunitatem Hæinrici ... pro quodam -o in Lanzaheim sito ... dedi medium talentum ea condicione, ut *eqs.*

***feoditarius** v. *feodatarius.

***feoditas** (phe-, -dui-), -atis f. (*feodum) 1 *ius (beneficium possidendi), beneficium* – *Recht, Anspruch (auf Lebensbesitz), Lehen*: CHART. Wirt. 990 (a. 1242) -uitatem cum heredibus meis ... resignavi. 2 *servitium beneficium* – *Lehensdienst*: ACTA. e. Wisn. B 846 (a. 1280) dominus terre debet porrigere in iusto pheodo Friderico ... mansos, et Nanno procurabit Friderico ph-em.

***feodium** v. *feodum.

***feodo** (phe-, feud-), -avi, -atum, -are. (*feodum) *script.*: *fe-*: p. 138,14. *fiod(atus)*: p. 138,35.39. *foed(atus)*: p. 138,38. *foeud(atus)*: p. 138,29.

1 *beneficio instruere, donare* – *mit einem Lehen ausstatten,*

belehnen: GALB. Karol. 55,83 hominia fecerunt consuli ... qui -ti fuerant prius a Karolo comite. GESTA Camer. cont. I D 18 Simonem de praedictis (*sc. castellania*) comes ... -vit. CHRON. Reinh. a. 1199 p. 562,22 innumeras imperii emunitates et predia -ante Philippo ... optinuit *princeps Thuringiae*. CHRON. rhythm. Austr. 65 nobiles rite -antur ducatu Bavarie. *saepe*. 2 *in beneficium dare, loco beneficii concedere* – *als Lehen verleihen, zu Lehen geben*: CHART. Lux. I 301,3 (a. 1083) ut, quod -tum est, deficientibus filiis fratres possideant. 10 HUGO METELL. carm. 78 (MG Lib. Lit. III p. 717) regia, quae dantur, nequaquam sanctificantur; regia, quae dantur, non ecclesie -antur (*fedatur a. corr. A*). 139. CATAL. Eptern. (MG Script. XIII p. 740,34) immutavit omnia ab antecessoribus suis fratribus instituta, queque potuit, laicis fe-vit *Geraldus*.

15 *adi. feodatus*, -a, -um. 1 *in ordine beneficiario constitutus* – *im Lehnsverhältnis (stehend), Lehn-*: VITA Norb. II 72 p. 1305^A contradicebant ... h o m i n e s sui (*sc. comitis*) -i, servi et ancillae et cuncti ministeriales sui (ACTA imp. Winkelm. I 927 p. 705,25. *al.* CHART. Ital. Ficker 435 hominibus pheu-is). 20 75 p. 1307^B qui (*principes nobiles*) sub eodem principe principes -i erant. CHART. ord. Teut. 9 si ipse (*Ioscelinus*) invenerit tres milites -os in terra mea, qui *eqs.* GESTA Camer. cont. I D 15 impetravit *episcopus* privilegium, quod praepositus ... et servientes episcopi non-feodati invito episcopo ministeriis eius se ingerere non praesumant. *al.* 2 *in beneficium datus, iure feudali q. d. possessus* – *zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich)*: DIPL. Loth. III. 70 sententia de omnibus officiis non-feodatis in presentia nostra a ... principibus ... confirmata est. CHART. Alsat. B 462 p. 292,36 piscationibus foeu-is. CHART. Tirol. notar. I 590^a mansos feu-os. 690 p. 343,2 decime. *saepe*.

subst. feodatus, -i m. *homo beneficio instructus, vassallus* – *Lehnsnehmer, -träger, Vasall*: CHART. Rhen. med. I 617 (c. 1160) illos, quos iure -os didicerit, in homines suscipiat *decanos*. CHART. Leod. (NArch. 13. 1888. p. 594,19) si quis fi-us obierit, ad misericordiam prepositi filius vel filia succedens fiodum suum recipiet. GESTA Bert. 1,4 accurrunt ... cum burgensibus foe-i (-i *var. l.*) ecclesie laici. HIST. Walc. 67 p. 532,1 more magnatorum fi-os faciens. *saepe*.

40 ***feodominus**, -i m. (*feodum et dominus) *dominus beneficii, senior* – *Lehnscherr*: CHART. Gelr. 968 p. 937,35 (a. 1275) comes Lossensis, tanquam summus -us, erit eius (*sc. iudicis*) adiutor, iudex et executor. p. 938,14 rogamus ... comitem de Los ... summum nostrum -um de limite et feodo praedicto.

45 ***feodotalis** v. *feodotalis. ***feodotarius** v. *feodatarius.

***feoduitas** v. *feoditas.

***feodulum** (-dol-), -i n. (*feodum) *praediolum* – *kleines Lehen, Lehnsgut*: REGISTR. Baiuv. A p. 206,34 (c. 1280) excepto modico -olo, quod colebatur cum huba Sauerloch.

50 ***feodum** (phe-) vel ***feudum** (phe-), -i n. (-us, -i m.: p. 139, 46.49.62.141,66) vel raro (*in vetustissimis locis nostris*) ***feum**, -i n. (*an -us, -i m.; p. 139,1.3.141,20*) (*franc. fehu; fortasse per analogiam ad *alod(i)um formatum; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 444; sed aliter M. G. Arcamone, Germanico *fehu- „patrimonio“, in: Il feudalesimo nell'alto medioevo. II. 1999. p. 915-43*) *script. et form.*: pheud-: p. 140,18. phoed-: p. 141,41. vehod-: p. 140,51. fheod-: p. 141,45. fred-: p. 139,38. fe(o)d-: p. 140,7. adde HUGO FLAV. chron. 2 p. 476,28. SIMON SITH. gest. 2,80. fead-: CHRON. reg. a. 1210 p. 230,16. fiod-: p. 140,47. 141,13. 142,29. adde DIPL. Conr. III. 30 p. 48,16. *al.* foed-: p. 139,38. 140,34.45.52. fōd-: TRAD. Neocell. Brixin. 138. fed-: p. 140,31. 46. 142,71. feoud-: p. 140,16. feoud-: p. 139,12. 141,43. 65. 142,6. adde CHART. Osn. III 618. *al.* feg(um): p. 140,29.49. feigi(um): p. 140,17. feodi(um): p. 141,17.29. adde DIPL. Conr. III. 193 (*var. l.*). VISIO Godesc. A access. 2. *al.* ?gen. sg.: feodo: p. 140,15. feodus: p. 140,12. ?abl. sg. feude: p. 141,27. *struct.*: pendet super: p. 141,53.

70 I *de bonis fortunisque*: A *res, bona* – *Sache, Gut, Habe*: CHART. Sangall. A 105 (a. 785/89) frater meus Hanno dibiāt procensire pro ... tradi-ti-one, per singulos annos dibiāt do-

nare duodicim dinarius, ut (aut *ci. ed.*) tale feo, qui illus valiat. 133 ut nos tibi ipsam tradicionem ad usum fructuarium prestare deberemus . . . , et censimus tibi denarios IIII, aut in alio feo anis singulis dare debeas. **B** *huba, area rustica – Gut, Hof: 1 strictius i. q. praedium, dominium, quod iure feudali q. d. tenetur – Lehnsgut, Lehnhof, Lehnsbesitz*: CHART. Ital. Ficker 97 p. 142,36 (a. 1120) feudum deserviant *ministeriales* absque omni impedimento . . . comitis. CHART. Stir. II 149 omne feudum tam cultum quam incultum, quo infeudatus eram, . . . obligavi. CHART. Bund. 607 p. 105,38sq. de feudis, que reperta fuerint, solvantur ipsum debitum de gaudimentis ipsorum feudorum. CHART. Rapp. 55 in summa centum marcarum de feudo predicto ultra Kintzicham sit o (ACTA imp. Winkelm. I 829 in terra plana s. *saepe*). CHART. Neocell. Brixin. 16 p. 56,36 assignavit . . . fratribus . . . aliud prediolum et feudum, quod vulgariter dicitur Muwerlehen (15 p. 55,16 predium, quod dicitur Murlehen). *saepe. in nom. propr.: REGISTR. Patav. I p. 346,3sq. Otto Viriul I lehn tenet a domino Ottone de Possmunster in Feodo; item Fridericus de Altolfsheim I lehn tenet in Feodo ab eodem (cf. notam ed.). 2 latius de quolibet praedio*: CHART. Gelr. 838 p. 821,35 (a. 1260) quod ramos, qui per impetum venti deiciuntur . . . , tollere possunt, in feodo ipsorum comburere et non vendere (*antea*: deducere domum ad comburendum).

II de possessionibus collatis et iure condicionibusque eas attingentibus (fere in re feudali q. d., alioquin de mutuo sim.; de re cf. H. Mitteis, *Lehnrecht und Staatsgewalt*. 1933; F. L. Ganshof, *Was ist das Lehnswesen?* 41975; S. Reynolds, *Fiefs and Vassals*. 1994): **A beneficium, locatio, possessio commodata, conducticia – Leibe(gut), Pacht, Lehen** (et de re ipsa et de statu possidendi e. g. in iuncturis in -um, in -o sim. [*zu Leibe, zu Lehen*]): **1 de rebus immobilibus: a ex cessione summi principis** (*Reichslehen*; cf. HRG IV. p. 703sqq.): **a in possessione comitum, procerum**: CONST. imp. I 455,5 (a. 1156) nec pro conducendis feodis requirere seu accedere debet *dux Austriae* imperium extra metas Austriae, verum in terra Austriae sibi debent sua feoda conferri per imperium et locari. LAMB. WAT. annal. a. 1152 p. 523,32 feodis (foedis, fredis *var. l.*) suis (*sc. comitis*) cum Cameraca dignitate requisitis . . . hominioque regi iam completo. DIPL. Karoli M. 284 p. 425,48 (spur.) quia de camera et feodo imperiali erat *foresta*, nos confirmare rogavit *comes*. CHRON. Erf. mod. II a. 1252 p. 247,12 principes Alemannie . . . ab . . . imperatore pheoda sua receperunt. *saepe. spectat ad obligationem milites mittendi*: CHART. ord. Teut. 5 p. 6,25sq. (a. 1169) primum feudum XXII militum sive etiam minorem feudum . . . , insuper eodem . . . concessit feudum C militum in Babilonia (*de re cf. LexMA. V. p. 1824*). **β in possessione praelatorum, ecclesiae**: DIPL. Frid. I. 77 p. 129,30 sanctimus feodos, predia seu mancipia a nostra familia illic (*sc. coenobio*) data. CHART. Lamb. Leod. 387 p. 478,21 Leodiensis ecclesia . . . de sacris imperatorum manibus . . . consuevit recipere in feudum dictam terram (*sc. Hannoniae*). ANNAL. Erf. Praed. a. 1252 p. 111,26 rex Willelmus . . . Merseburg venit, ubi Megdeburgensis archiepiscopus et marchio Misnensis manus ei dantes sua ab ipso feoda receperunt. *al. γ in possessione vassallorum variorum*: ACTA reg. Burgund. 127 (a. 1030/32) si quis de feudo, quod ab eis (*rege et regina*) habere videtur, liberalitate sua elemosynam facere voluerit monachis. CHART. Aquens. 1/2 p. 101^b,23 (dipl. Frid. I.) sedem nostram regalem (*i. Moguntiacum*) per feudum aliquod numquam velle inbeneficiare. CHART. Bern. III 70 (dipl. Rud. Habsb.) quod nos feodos, que tenent et tenere debeant ab imperio, eis de nostre maiestatis manibus concedere dignemur. 90 quam (*terram*) habuerunt *Iohannes et Gerardus* a nobis (*sc. fratribus de Egerdon*), et nos de imperio in feodo tenebamus (*‘Afterleben’*; cf. HRG I. p. 60sq.). *al. δ in possessione colonorum sim.*: ACTA imp. Winkelm. I 770 (a. 1231) ut de pauperibus feudis recipiat curia servitium, sicut melius ad commodum curie habere potest. **ε ex cessione procerum, seniorum: α in possessione comitum, procerum**: PETR. CAS. (?) chron. 4,25 p. 491,17 Rycardus . . . dedit huic loco oppidum Pontiscurvi cum pertinentiis suis . . . excepto feudo Rycardi de

Aquila. CHART. Ital. Ficker 116 p. 160,24 nec dicunt *testes* se vidisse predictum comitem Ubertum servire comitis Matildi per feudum. **β in possessione vassallorum variorum**: CHART. Bern. I 4,144 p. 360,11 (a. 1107) quicumque de militibus meis (*sc. comitis*) . . . de feudis . . . meis aliquid . . . donaverit ad Cluniacum *eqs.* ANNAL. Rod. a. 1123 p. 704,36 quod (*sc. ministerialis*) feudum erat . . . proprium eiusdem ducis. CHART. Westph. VII 671 in feodo firmo (*sim.*). CHART. Bern. III 29 in iustum feudum. 224 p. 213,33 rectum. *persaepe* [*‘echtes, rechtes Lehen’*; cf. E. Haberkern, J. F. Wallach, *Hilfswb. für Historiker*. 21964. p. 386]). CHART. Carinth. IV 2132 ego Willehalmus comes . . . Ortolfo . . . feudus quartum contulimus. CHART. Basil. A II 109 p. 148,25 feoda . . . vulgariter dicta manlein (*‘Mannlehen’*; cf. HRG III. p. 247sq.). CHART. Lux. III 496 titulo hominialis feodo. CHART. civ. Erf. 275 p. 174,25 multa feouda, que nobis (*sc. comiti*) libere vacaverunt. CHART. Bern. III 214 ratione feigii. CHART. Carinth. V 312 titulo pfeudi. *persaepe. spectat ad actionem cessionis*: CHART. Tirol. 1237 p. 275,7 (a. 1248) ipse dominus Eiranus fecit manuitatem . . . domino Simone osculando eum pro ipso feudo. **γ in possessione colonorum sim.**: CHART. Tirol. notar. I 605 (a. 1237) Willibirga . . . et Leucarda soror sua . . . iure locacionis imperpetuum ad feudum fictandum investiverunt Conradum . . . ad fictum dandum et solvendum omni anno *eqs.* (*‘Erbpacht’*; cf. HRG I. p. 968sqq.). 606 ad feudum fictandum (607. *ibid. al.*). **ε ex cessione praelatorum, ecclesiae: α in possessione comitum, procerum**: GREG. CAT. chron. II p. 28,3 confessus est Teduinus comes . . . non se ea omnia (*sc. res monasterii*) . . . tenuisse ullo modo nisi per fegum ab . . . abbate. CHART. Heintr. Leon. 17 curiam, quam ab episcopo Brixinensi in feodo habebamus, . . . resignavimus. CHART. Solod. I 254 in militari feodo (*‘Ritterlehen’*; cf. Ganshof, *op. cit.* [p. 139,28] p. 118). ALBERT. STAD. chron. a. 1236 duci quaedam pheoda (*foeda var. l.*) sunt porrecta. CHART. Brixin. 169 p. 181,3 dantes (*sc. episcopus*) sibi (*sc. comiti*) auctoritatem intrandi et assumendi prelibati feodi corporalem possessionem et tenutam. *saepe. β in possessione clericorum (spectat ad venditionem)*: CHART. Turg. III 491 p. 293,29 (a. 1265) curtim . . . cum omnibus suis pertinentiis . . . , advocatia et feodis, que vulgariter dicuntur manlên, zinslên vel erbelên . . . , episcopo . . . vendidimus (*sc. abbas conventusque*). GESTA Mett. cont. II 3 p. 550, 19 adquisivit episcopus feudum de Albo-monte reddibile cum suis appendiciis omnibus ab episcopo Metensi. **γ in possessione vassallorum variorum**: HUGO FLAV. chron. 2 p. 479,27 quia foedum nostrum habebat. p. 479,32 reddidit Arnulfus . . . mansum unum . . . de terra sancti Petri de feodo suo. CHART. Stab. 286 p. 532,1 Reinboldus . . . pro suo fiodo totum martium debet (*sc. custodiam*) cum VI viris. GREG. CAT. chron. I p. 250,8 Hugolinus . . . tenet in fegum . . . petiolas terre et pratum magnum. CHART. Stir. II 141 p. 212,27 de qua (*abbatissa*) illud (*pratum*) iure vehodi habui. TRAD. Ratisb. 1052 hec sunt de foedo, quod habet dominus Sifridus . . . ab abbate *eqs.* CHART. Bund. 879 p. 330,6 duo beneficia sive feuda primo vacantia. CONST. imp. III 49,3 quas (*terras*) iure feudi vel sub census aut alterius prestationis titulo . . . tenent *vassalli ecclesiae. persaepe. spectat ad ius -um recipiendi*: CHART. episc. August. 122 p. 135,26 (a. 1275) quas (*curias*) vacantes nobis per obitum Ulrici . . . , cum heredes capaces feudorum non relinqueret, . . . Rudolfo . . . contulimus tituli feodali (*de re cf. Mitteis, op. cit.* [p. 139,27] p. 464sqq.). **δ in possessione colonorum, censuallium, ministerialium sim.**: CHART. Alsat. B 461 p. 289,33 (spur. s. XII.) mancipiis ecclesiae servilia tantum feoda concedantur. ACTA imp. Winkelm. I 11 p. 9,1 ut servientes episcopi . . . de feodo suo, quod habent ab episcopo, libere permaneant. REGISTR. Maxim. p. 109,33 legatoria feoda (*‘Dienstlehen’*; cf. Ganshof, *op. cit.* [p. 139,28] p. 129sq.). REGISTR. Eins. 1 p. 45,4 de plaustrali feodo duo quartalia. CHART. Turic. add. 487^b feoda claustralia. CHART. Tirol. notar. I 798 de . . . feudo nunciali. CONST. imp. II 461 feoda vel proprietates, que inwartes eigen dicuntur (*‘Inwärtseigen’*; cf. Dt. *Rechtswb.* VI. p. 310sq.). CHART. Anhalt. II 384 quos (*mansos*) a nobis (*sc. archiepiscopo*) feodo curiali tenuit *dapifer*, hovelén vulgariter ap-

pellato ('Hofleben'; cf. *Dt. Rechtswb.* V. p. 1276). *saepe. de beneficio censuali* ('Zinsleben'; cf. P. Dollinger, *Der bayer. Bauernstand*. 1982. p. 275sq.; Waitz, *Verf.-Gesch.* VI. p. 36): ANNAL. Rod. a. 1106 p. 693,38 apud Lantershoven unum censuale feodum (CHART. episc. August. 90 p. 96,12 quod cinslehen vulgariter nuncupatur. *persaepe*). CHART. Laus. 301 p. 270,8 feodum Uldrici debet X solidos. REGISTR. Patav. I p. 38^a,9 feodum, quod chastenlehen dicitur ('Kastenleben'; cf. *Dt. Rechtswb.* VII. p. 530). *persaepe. ε in possessione varia vel incerta*: CHART. Stir. I 96 p. 113,31 (epist. papae a. 1105) nec persone alicui facultas sit cenobii bona in feodum sive beneficium ... dare. GESTA Camer. cont. II A 245,2 de quo (Manasse) receptis prediis, terris suis et fiodis, dant ei pactum fidei quasi suo iam presuli. DIPL. Conr. III. 198 p. 358,25 possessiones ... ecclesiarum enormiter sub nomine feudi alienatas ... invenimus. CAES. HEIST. Engelb. 1,5 p. 243,11 predia plurima simul et feoda (feodia, feuda *var. l.*) ecclesie diu subtracta ... ipse per iudicium ... recuperavit. *saepe. d ex cessione varia vel incerta*: ACTA reg. Burgund. 154 (a. 1008) dedit Freoldus de suum feo ... canpo I ...; sicmiliter dedit Uuitgerius de suum proprio *eqs.* TRAD. Frising. 1482 sive pro feodo sive iure proprietatis. ACTA imp. Winkelm. I 803 p. 625,4 quod si aliquis teneat ... rem feudalem ..., partem puta quartam feudi *eqs.* (*sim.* 927 p. 704,7 minimas partes feudi ... a quarta usque ad duodecimam; 'Teillehen, -pacht'; cf. Dollinger, *op. cit.* [l. 2] p. 131sq.). CAES. HEIST. Engelb. 2,5 p. 257,7 super feodo (feude *var. l.*) ... sententiam quesivit. CHART. Salisb. II 1086 p. 631,31 partem hereditatis ... cum suis atperentiis, prediis scilicet et feodiis. *persaepe. 2 de honoribus, officiis (fere una cum bonis collatis; cf. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 315sq.): a de comitatu sim.*: CHRON. Reinh. a. 1034 p. 518,28 in Thuringia ... comicie pheudum contulit *episcopus*. ANNAL. Aquens. a. 1193 (MGScript. XXIV p. 39,38) Heinricus imperator totam Tusciam ... Philippo ... vexillari feodo concessit (*sim.* DIPL. Frid. II. 396 p. 446,44 feodum vexilli vulgo vanlehen appellatum; 'Fahnleben'; cf. HRG II. p. 1732). CHART. Rhen. med. II 124 p. 166,31 iure feudi ligii. CONST. imp. II 197 p. 264,36 ducatum ... in feodum imperii ... concessimus. ALBERT. STAD. chron. a. 1144 p. 325,34 Udonis tempore comitatus Stadensis donatus est Bremensi ecclesiae et susceptus ab isto in pheodo (phoedo *var. l.*). *saepe. b de castellaniam* ('Burgleben'; cf. HRG I. p. 562sq.). DIPL. Frid. I. 43 p. 72,34 que (sc. *castellaniam sim.*) de feudo episcopi esse consistit. CHART. Rhen. inf. add. 646 p. 793,3 castellani ... in fheodo habent, quod dicitur burglen. CHART. march. Misn. III 409 p. 287,20 castrum ... nobis (sc. *lantgravio*) in proprietate dederunt et a nobis in feodo receperunt *comites* ('Lebensauftrag'; cf. Ganshof, *op. cit.* [p. 139,28] p. 130sq.). CHART. Eichsf. 296 cum a ... archiepiscopo ... VI marcarum *c a s t r e n s e* receperim feodum ..., ut *eqs.* (CHART. Westph. III 596. *persaepe*). CONST. imp. II 338 p. 447,9 de feodo castelli. CHART. Bern. II 482 castrale feodum. CHART. Wirt. 1981 p. 374,6 preter feoda super castris meis ..., que vulgo vocantur burcsez. *persaepe. c de advocatia, vicedominio sim.*: DIPL. Loth. III. 70 p. 108,37 quod (sc. *regimen et dispositionem*) prepositi nomine homines ... officium significant, ... sese (*Galterum*) ... ab ipso (*episcopo*) in pheudo accepisse. CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,29 mansorum *a d v o c a t i a m* Gerbertus advocatus a nobis in feodo tenuit (GESTA Mett. cont. I 1 p. 544,37 iure feodi ... a. recepit. CHRON. Hild. 29 p. 862,8. *saepe*). CHART. march. Misn. III 180 cum ... vicedominatum curie nostre ... comiti ... contulisseimus nomine officii non in feodo. CHART. Turg. II 156 p. 519,25 si ... in predictis advocatiis quicquam repertum fuerit ..., quod non proprium fuerit, sed fevodom. *al. d usu vario*: CHART. ord. Teut. 16 (a. 1183) feodos ..., scribaniam scilicet et drugumangium, ... quietos clamaverunt. CHART. Xant. 105 officia ecclesie utpote magistrorum coquine et alia in feodo nemini concedet *praepositus*. CHART. select. Keutgen 190^a qui (*iudex maior*) iudicium tenet feodo a maiestate sacri imperii. STATUT. Altah. (MGScript. XVII p. 357^a,40) ille, qui dicitur chuntmeister, quod officium habet Alhardus Geumannus in feodo ab ec-

clesia, debet indicare parentibus pueri, ut *eqs.* **3 de iuribus: a de iure tributa accipiendi**: CHART. Tirol. 13 p. 7,26 (c. 1022/55) ego Uoldelsalcus ... episcopus ... pheudum dedi cuidam Regnardo ... tres partes *decime* (*sim.* RUD. TRUD. 5 [?] gest. 9,4 decimam lini. *persaepe. sim.* CHART. Const. 18 cum ... in feodo tenuisset decimas). CHRON. Andag. 23 p. 65,1 que (sc. *bannalis camba*) nullius erant feodi. CHART. select. Keutgen 136,7 theloneum ... militibus nomine feodorum legatum est. CHART. civ. Spir. 75 feodum geleithe vulgariter nuncupatum super Rheni fluentum ('Geleitsgeld'; cf. *Dt. Rechtswb.* III. p. 1585sq.). CHART. Eichst. 75 feudo mellis ... renunciamus. CONST. imp. III 26 feodum venalium. *persaepe. b usu vario*: CHART. Solod. I 218 (a. 1180/90) comes ... illud idem feodum (sc. *ius foundationis in ecclesia*) in manus nostras resignavit (*sim.* CHART. Turic. 375 p. 257,5 ius patronatus. CHART. ord. Teut. [Hass.] 68 ius presentandi; 'Patronatsrecht'; cf. Hinschius, *Kirchenrecht*. II. p. 628sq.). CHART. Aquens. 94 (dipl. Heinr. VII.) cum ... ministerialis noster ... feodum balneorum infra muros civitatis Aquensis constitutorum ... titulo venditionis de nostra permissione alienaret. CHART. Turic. 513 monetam seu ius cudendi denarios in feodum contulimus. *al. 4 de rebus pecuniae sim.: a de pensionibus annuis a camera nobilium vel advocatiae sim. solutis* ('Rentenleben', 'Kammerleben'; cf. Mitteis, *op. cit.* [p. 139,27] p. 477; Ganshof, *op. cit.* [p. 139,28] p. 122): RUD. TRUD. (?) gest. 9,11 ea, quae videmur habere in villa Alost ..., III libras solvunt ..., de quibus viri iniqui ... X solidos suum feodum esse mentiebantur. REIN. LEOD. annal. a. 1203 p. 657,14 multam ... a duce accipiens pecuniam et annum feodum homo huius est effectus *Guillelmus*. CHART. Merseb. 283 p. 226,1 in hiis ... terminis feoda persolvuntur: in nativitate beate virginis camerario II talenta *eqs.* CHART. Gosl. I 606 p. 562,6 conscripsit Heinricus ..., scriptor burgensium in Goslaria, nomina illorum, qui recipiunt annuatim feodum de advocatia Goslariensi. *al. de alimentis, cibis*: CHART. Brixin. 101 (a. 1240) Brixinensis electus concessit mihi in feodo quatuor carradas de meliori vino ... et trecentos caseos meliores ..., et hec singulis annis assignanda sunt. CHART. Aquens. 134² l. 42 nos eis annuatim in feodo dabimus in festo Remigii XVI maldia sili-ginis. **b de salario, stipendio potestatis q. d.** (cf. N. Kamp, *Istituzioni comunali in Viterbo nel medioevo. I. 1963. p. 26sq.*): CHART. Ital. Ficker 297 (a. 1222) sententia ... data ... de feodo domini Mathei de Corigia eidem ab ipso communi solvendo et super solutione ipsius feudi fieri facienda *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1250 p. 501,48 domno Matheo de Corrigio potestati pro comuni Placentie fecerunt sibi donari et ordinari ultra feodum suum CC libras Placentinorum (cf. *notam ed.*) p. 502,23 qui (sc. *electus in potestatem*) iuravit facere regimen civitatis ... cum feodo M librarum Placentinarum sibi ordinato. *al. 5 de mancipiis sim.*: TRAD. Patav. 628 (a. 1149/64) tradidit ... ex hominibus suis cum omni proprietate ... sibi de pheudo domini sui concessis Gerricum cum liberis suis. 859 ancillam Hermanni ..., que quondam data fuit in feodo Eberwino de Tiufenspach. CHART. Brixin. 116 p. 123, 34sq. ipse Wersso dictas hūbas et homines a nobis titulo feudi receptas ... debet ratione feudi possidere. CHART. select. Keutgen 147,52 tenet *cives Coloniensis* ... ipsos Iudeos in feodo ab imperio, et sicut sua interest eorum tributa recipere, ita et delicta corrigere et punire. *saeptius. 6 usu vario: a in imag.*: YSENGRIMUS 4,1020 sic pater est a patre meo portatus, et iste (sc. *gallus*) nunc feodum patrie conditionis habet (cf. *notam ed.*). BERTH. RATISB. serm. 7 p. 40,37 dat Christus suis militibus salarium gratiae more regum, ... qui tunc, cum pugna surgit, salarium, immo feodum gratiae sibi prius datum bene deservunt *eqs.* 13 p. 68,16 habuimus a Domino in feodo mundum, corpus et libertatem arbitrii seu voluntatis, et quia his quidam ... male usi sunt ..., ideo sibi feodum reddidimus. **b per compar.** (*praevalente notione subiectionis*): THEOD. PALID. annal. a. 924 p. 61,7 actum est, ut ... Romanum imperium conculcatum Ungari tributarium facerent et fedum (gloss.: Ungarorum).

B cessio iure feodali q. d. facta – Vergabung zu Lehen(s-recht), *Belehnung*: DONIZO Mathild. 2,293 multos cum feudo, multos munus tribuendo . . . regis ab obsequio iugiter disiungit iniquo. CONST. imp. I 168 p. 235,7 dicitur beneficium aput nos non feudum, sed bonum factum, in qua significatione . . . invenitur, ubi ex beneficio Dei non tamquam ex feudo, sed velut ex benedictione eqs. METELL. peripar. 2,38 quo predia publica donet, ipse ducis feudo (gloss.: vel dono) tenuit, que debita templo. CHART. Bund. 802 p. 261,4 promiserunt fratres . . . guarentare predictas res eis datas . . . per feudum et nomine feudi eqs. in titulo chartarum: CHART. Laus. 80^{tit.} feodum. 92^{tit.}. 160^{tit.} carta; feodum. *ibid.* saepe.

C usu plur. i. q. ratio, qua bona sim. a senioribus conferuntur et vassallium servitio rependuntur, res feodalis q. d. – Lehnswesen: RAHEW. gest. 4,10 p. 241,4 de iure feodorum, quod aput Latinos scripto . . . sufficienter expressum fuerat . . . , leges promulgavit *Fridericus imperator*. LIGURINUS 8,590 de communi feodorum iure . . . has dedit et scripto iussit notescere leges. SICARD. chron. a. 1136 p. 164,29 imperator . . . terras . . . depopulatus invasit et legem de feudis condidit edictalem. CHART. Merseb. 231 p. 185,16 quod . . . insula concedatur tenenda secundum ius feodorum, quo nostrates . . . uti solent eqs. *al.*

1.*feodus, -i m. (*franc.* fehu; *cf.* *feodum; *cf.* et *feodarius) qui beneficium, feodum tenet – *Lehnnehmer*: GALB. Karol. 88,7 vexabant . . . consulem milites sui, eo quod Brugensibus condonasset teloneum, quo ipsi hactenus -i exstiterant. CHART. Stab. 282 nuntium unum (*sc. solvit villa*), qui cum plaustris singulis annis iturus est Mosellam, et per circulum anni unusquisque -us iturus est, quocumque indigerit preposuit. *Leithe-Jasper*

2.*feodus v. *feodum. feon v. phaeon.

***feodum v. *feodum.** 1. fera v. ferus.

2. fera v. feria. ferae v. fere. feragina v. farrago.

1. feralis, -e. *abl. sg. -e: l.46.* 1 *strictius i. q. ad funus pertinens, exsequialis* – die Totenfeier betreffend, *Toten-*: SYLL. Elnon. 1,24 iustitium -e sonat, dolor omnibus unus (*cf. Lucan.* 2,17). 2 *latius: a funebris, mortifer, letalis – tod-, verderbenbringend, tödlich*: PETR. DAM. epist. 86 p. 503,9 navem simul ac nautas vorat -e naufragium. FROWIN. explan. 6,2 l. 166 quot frementes cunei -bus telis instructi iter obsideant. METELL. exp. Hieros. 3,424 vindicte iura referre pro fratribus casu, pro -i nimis ausu. buc. 3,78 -es unde (*sc. diluvii*) siccantur ab ore columbe. *al. mortem, perniciem annuntians – Tod, Verderben ankündigend*: LAMB. LEOD. Matth. I 380 cum crine nitet -e cometes. **b exitialis, perniciosus, terribilis – unheilvoll, verderblich, schrecklich**: AGOB. epist. 2,7 quibus -bus certaminibus contingunt homicidia iniusta. HROTSV. Gong. 361 crimina . . . hostis scalpsit nudare -is (*de diabolo*). PETR. DAM. epist. 86 p. 503,1 -e portentum. METELL. exp. Hieros. 1,359 dum . . . suos (*sc. Baldwini fratris*) illi (*hostes*) -i mente secuntur. *al.*

adv. feraliter. 1 *exitialiter, perniciose – auf unheilvolle, verderbliche Weise*: VITA Ludow. Pii 44 p. 456,18 imperator, ut . . . conspirationem contra se . . . conperit -r armatam eqs. PETR. DAM. epist. 140 p. 479,6 ne ad . . . animarum . . . periculum velut cancer -r serpat *haeresis*. FUND. Laub. 6 (MGScript. XIV p. 550,28) qui (*Normanni*) . . . -r devastabant Francorum regnum. *al.* 2 *atrociter, dire – auf scheußliche, grauenvolle Weise*: PETR. DAM. epist. 102 p. 136,8 suos ipse (*clericus*) tortor effectus se -r enecavit. VISIO Godesc. A 27 quod . . . ipse (*sc. tortor*) . . . puerum tam -r laniasset.

2. feralis, -e. 1 *proprie: a ferae proprius, ferinus – einem (wilden) Tier eigen*: VITA Mathild. I 10 quis dubitet supernum dominatorem . . . -em (*sc. cervulae*) in humanum vertisse sensum? **b ferus, indomitus – wildlebend, Wild-**: EKKEH. IV. bened. II 126 sit -is equi caro duls. **c a feris, bestiis inhabitatus – von (wilden) Tieren, Wild bewohnt, Tier-**: IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 158,2 memora et -a lustra linquentes . . . campestris loca adierunt fratres. TRAD. Brixin. 175 ingenuus Ozi . . . in manus . . . episcopi . . . salinam -emque bannum . . . donavit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 84,5 quē (*castra*) habere

proposuit *imperator* in -i horto et viridario regali soldani. *al.* 2 *translate i. q. ferox – wild: a de bestia (per compar.)*: METELL. exp. Hieros. 5,293 Edwardus . . . voce leo -is. **b de hominibus eorumque animis vel actionibus i. q. bestialis, brutalis, crudus – tierisch, tierhaft, roh: a in univ.**: MIRAC. Hucberti 1,8 illorum (*sc. vulgi*) ceu -es ferre occursus nequeo. THEOD. AMORB. Mart. 16 p. 432,16 accedebant . . . homines, quos propter -es mores dixerim lupaces (*ex ANAST. BIBL. coll. [PL 129,592^C]*). EKKEH. IV. bened. I 33,59 sevus Alexander, rabie -is et asper. *al. usu subst.*: ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,53 attingens dignitatem intellectus . . . nullo modo deicitur homo ad brutalia sive -ia. pol. 8,2ⁿ non oportet pueros exercitare ad -ia, sed ad virtutes. **β incultus – unkultiviert, unzivilisiert**: VITA Deic. 24 fera -es fugiens homines spiritualium virorum confugit ad aedes. CARM. Otton. III. 5,12 terra manet -is (*ceralis var. l.*) opima. METELL. exp. Hieros. 6,453 libera -i de gente fit . . . urbs. *al.*

adv. feraliter. 1 *ferarum more, ut fera – nach Wildtierart, als Wild(tier)*: TRANSL. Eug. Tolet. add. 3 de sylva . . . , qua merito -r degere debebat, ad monasterium . . . pervenit *cervula*. 2 *bestialiter – tierisch, wild*: PETR. DAM. serm. 13,1 l. 16 post carnificum -r saevientium immanitatem. 13,2 l. 55. FUND. Brunw. 4 p. 127,11 quos (*Ungarios*) cerne res non tam hostiliter saevire quam -r insanire.

***feramen, -inis n.** *nom. sg. -mis (-mes, -mus): l.27.* fera (*venaticia*) – Wildtier, Stück (*Jagd*)-Wild (*plur. i. q. ferae – [Jagd-/Wild]*): PACTUS Alam. 23,4 si ruvius -mis (-mus, -mes, fera *var. l.*; -mus *rec. B* [fera, ferus *var. l.*]) . . . sagittatus est, III solidos solvat. DIPL. Karoli M. 28 p. 39,35 diversa -um genera. CAPIT. reg. Franc. 77,18 si rex alicui . . . -n unum aut magis dederit. EINH. epist. 47 furando -a in dominica foraste (*sic*). saepe.

***ferancus, -a, -um.** (*ferox et *francus*) ferus, pugnax, indomitus – wild, kämpferisch, unbezwingbar: CHRON. Barth. app. (MGScript. XXXI p. 223,25; s. XIII²) proprio eos (*Troianos*) nomine Francos quasi -os, id est feroces, appellavit *Valentinianus*.

ferarius v. ferrarius.

***feraticus, -a, -um.** (*ferus*) ferinus – von (*Jagd*)-Wild stammend, Wild-: CHART. Mog. A II 588 p. 974,6 (a. 1194) dotis . . . attitulatio hec est: . . . decima -arum carnis infra terminos parrochie captarum. Wellhausen

***feratura v. *ferratura.**

ferax, -acis. *compar. -atioribus: l.48.* fecundus, uber, qui profert – fruchtbar, (ertrag)reich, ergiebig, einer der hervorbringt: WANDALB. creat. mund. 117 maris . . . vis immensa -is. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,19 curturam stipendia ruribus sita -tioribus . . . amplificare. CARM. var. III C 8,12 tetragonum . . . certaminis aequor . . . multiplicis tabulae per sua damna -x. VITA Serv. 33 p. 105,19 sanguinis -issima cernitur (*sc. tela*). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 206,29 germinis . . . pars . . . elementorum coitu nascitur, ideoque nec fructus alterius preter se ipsum -x nec ullius elementorum discordie ferens. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 68,32 terra . . . clericorum . . . -x. *al.*

***ferbannio v. *forbannio.** ***ferbatudus v. *forbatudus.**

ferbeo v. ferveo. [ferca v. ferula.]

***fercella (fir-), -ae f.** (*theod. vet. vier[n]zal; cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. III. 1878. p. 344*) mensura frumenti quaedam – ein Getreidemaß ('Viernzel'): CHART. Aquens. 47 l. 107 (ante s. XII^{ex}) in Curtis datus est sancte Marie I mansus . . . solvens . . . III fi-as avene et duos denarios. 196 l. 8 persolvebat decanus nobis (*sc. capitulo*) annis singulis usque nunc frumenti duas fi-as (*sim. l. 23 decanus . . . persolvit ecclesiae nostrae . . . fi-am frumenti*). CHART. Lux. VIII 112 p. 126,3 quicunque . . . tenuerit officium de Bollendorff . . . , X -as tritici in solemnitate virginis Irmine ad refectionem fratribus (*sc. persolvit*).

ferclum v. ferculum. [ferco v. *ferto.]

ferculum v. ferculum.

***fercularis, -e.** (*ferculum*) *gen. plur. -iorum: p. 145,7.* qui ad ferculum attinet, ferculo destinatur, cibarius – zum Mahl gehörig, für das Mahl bestimmt, Speise-: EKKEH. IV. [Fiedler]

bened. I 20,38 pueri dabit, si quod pulmentar (gloss.: -em piscem) habetis. REGISTR. Xant. p. 51,18 XXII mal. avene preter prebendales den. et panem -em et cervisiam. p. 54,27sq. summa tritici -is et eius divisio; et sic summa tritici -is preter scetewethe est CCLXII mal. et II mod. p. 55,9 tres . . . spisebrot equipolent duobus -bus panibus. p. 72,14 de summa denariorum -iorum et redemptionis tam prebende quam ferculi totius anni (postea: denarii iamdicti, qui dicuntur ferculares). *ibid.* *persaepe*.

***ferculatus**, -a, -um. (ferculum) *delicatis cibis apparatus, instructus – mit üppigen Speisen verbunden, ausgestattet*: GERHOF. psalm. 64,49 gratiam Domini transferens in luxuriam delicatior *Babylon meretrix* in conviviis de substantia sanctorum copiose -is et poculatis, mixtis in medio convivantium feminis impudicis. REGISTR. Xant. p. 59,44 XIX sunt prebende canonicorum -e (opp.: simplices), quarum cuilibet datur tina et XII hedelingi, summa huius facit XXXVIII tinas et VIII sext.

ferculum, -i n. *script.* -cl.: *L.41.59. adde* EKKEH. IV. bened. II 55. -col-: *L.66.68. adde* AETHICUS p. 224,2.

1 *strictius*: **a repositorium, feretrum** – (Servier-) *Tablett, Speisebrett, Trage* (def.: HONOR. AUGUST. cant. 3,9sq. p. 406^D -um est aequivocum: -um est refectorium, est et lectus, et est mensa et discus et cibus, a ferendo dictum): EIGIL Sturm. 6 p. 138,4 -o . . . levato. *in imag.*: COD. Karol. 68 p. 597,30 non valet lingue nostre (sc. *papae*) -um . . . de vestro (sc. *Caroli regis*) precelso . . . amore explicare. ALBERT. STAD. Troil. 6,478 vix contigit illam (*aram Iovis*) rex ratus auxilii -a ferre Iovem. **b alveus, portatorium** – Trog, *Traggestell*: TRANSL. Mod. 20 p. 298,48 abbas cum suis hospitium repetit postulatisque sarculis et fossoriis necnon -is huic (sc. *effossionis*) operi necessariis . . . suos ad conductum locum remisit. *c sella gestatoria* – *Tragsessel*: PASS. Thiem. III p. 895^C -um veri pacifici tanquam argentea columna suffulsit veritatis sonora confessione (cf. *Vulg. cant.* 3,9sq.). **d per confusionem c. feretrum i. q. lectus** – *Liege, Bahre*: v. *L.23. 2* *latius i. q. pars singula cenae, diarium, cena, cibus* – Gang, *Gericht, Portion, Ration, Mahl, Speise*: **a proprie**: **a gener.**: EPIST. var. III 3 sic sedes ad hanc mensulam paupertatis ac si ad -um *Salomonis* (4 p. 135,28. EPIST. Teg. I 104 p. 107,18; cf. *Vulg. II par.* 9,1sq.). EKKEH. IV. bened. I 33,26 imposuit *lictor* mense -clum (gloss.: pulmentum [sc. *caput s. Iohannis*]). METELL. buc. 3,74 malo petit Eva virum dans -a seva. BERNH. PROV. comm. 10,2 p. 316,30 mulieres Salernitane . . . in primo -o comedunt lactucellam. REGIMEN san. Salern. 263 hos (*sanguineos*) Venus et Bacchus delectant, -a, risus. *persaepe*. v. et *L.7. 2* *publ.*, eccl., iur., canon. (def.: CHART. Xant. 45 p. 35,46 [a. 1176] prebendalis illa portio, quam -um vel mensam vocant): CHART. episc. Halb. 112 l. 23 (a. 1059/88) in dominica die quinquagesimae detur (sc. *sororibus*) . . . simila et sex -a: primum salsugine *eqs.* WILH. HIRS. const. 2,55 p. 1123^A ad prandium . . . habent *infirmi* tria -a. CHART. Sangall. B 143 p. 141,37sq. in sabbato -um de ieiunio et -um de XII lectionibus. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 269,12 si . . . infra tres dies non eligunt (sc. *cardinales papam*), in aliis quinque diebus . . . unum solum -um detur eis. *persaepe*. **b in imag.**: **a spectat ad cibum spiritalem** (i. *doctrinam*): EPIST. Mog. 21 p. 355,14 non moralia aut mystica archana condere statui, quibus spiritale illud aecclesiae -um et dulce sapit et suave redolet. EKKEH. IV. bened. I 43 -cla (gloss.: doctrinas) tuis (sc. *fidelibus*), Christe, nova dat discophorus iste (i. *Iohannes evangelista*). *al.* **2** *in titulo libri*: FLOD. hist. 3,15 p. 241,15 scripsit *Hincmarus* . . . opus quoddam . . . de gratia et praedestinatione Dei . . . , quod opus appellavit -um *Salomonis*. **3** *donum, munus* – Gabe, *Geschenk*: AETHICUS p. 209,2 super montem Olivarum induere (sc. *Macedonia*) murinas et mitras, . . . sint tibi -ola (-a var. l.) ex Babylonia, Iudaea inclita sit tibi colimba. p. 214,13 Cyprus amica, multimoda dape vicina butrionum ophinum calaria -ola, falernum in visione amplecti tua currile sella. ERMENR. ad Grim. 34,18 Musae, queso, meae -a siste (sc. *Christus*).

***ferdo** v. ***ferto**.

1. **fero** *adv.* (praep.: p. 146,40). *script.*: -e: p. 146,15. -i: p.

146,5. *confunditur* c.: ferme: *L.8. fore*: *L.19.33. vere*: *L.13.*

1 *adv.*: **a prope(modum), circiter, paene** – *ungefähr, in etwa, fast, (so) ziemlich, nahezu* (abund. c. praep. ad: *L.9.10; circa: L.6*): **a de numero vel tempore**: CHRON. Fred. 2,30 p. 53,24 XXXX -i milia Gallorum fuerunt a Romanis cesa. HUGEB. Willib. 5 p. 105,10 circa illam -e *h o r a m* (Wynneb. 13 p. 117,11). ARBEQ Emm. 36 p. 81,26 ad locum . . . distante a beati martyris ecclesia in spatio passuum -e (ferme var. l.) CC. WIDUK. gest. 1,24 ad triginta -e legiones se producere posse (sim. 2,20). BERTH. chron. B a. 1078 p. 333,1 ad XII -e milia pugnacissimos *comprovinciales rusticos*. OTTO FRISING. 2,11 p. 112,14 -e per biennium. *saepe*. **2** *usu vario*: RIMB. Anscar. 41 p. 76,25 omnibus -e (vere var. l.), qui aderant, sacerdotibus. ADAM gest. 1,4 vastatis . . . indigenis et ad internicionem pene (-e var. l.) deletis. TRAD. Ratisb. 835 p. 401,25 a communi -e ecclesia. ALBERT. M. animal. 11,25 sic . . . est -e semper aut valde -e, etsi aliquando per peccatum naturae et casu fiat sine ipsis (*membris*). *persaepe*. **b vix** – *kaum, gerade noch*: WETT. Gall. 20 nec dissimilis -e (fore cod.) effectus est evangelico scribae (cf. *Vulg. Matth. 8,19*), cum *eqs.* DONIZO Mathild. 1,1013 cum duce rege simul vir iam scriptus (sc. *servus marchionis*) -e vivus intrans ad mensam, sed parvam suscipit escam. YSENGRIMUS 1,778 colligo nunc primum, captio cepta -e est. 3,972 peream, nisi legeris apte, hactenus et placide sustinet ille legi; legeris ulterius, iam sentiet; . . . pusillum, quod modo legisti, senserat ipse -e. **c ut solet** – *gewöhnlich, im Allgemeinen, in der Regel*: ADAM gest. 1,56 ut residui, qui -e pauci (-e var. l.) remanserant, . . . tributum . . . ultro promitterent. BERTH. chron. B praef. p. 164,15 Herimannus . . . metrorum . . . subtilitates per semet ipsum suo sensu -e comprehendit. **d quasi** – *gewissermaßen, gleichsam*: WETT. Gall. 29 p. 273,35 quatenus, quanta gloria electus Dei ad locum suum veniret, -e (ci. *Krusch*; fore cod.) cunctis saeculis manifestaretur. AGIUS epic. Hath. 562 arsurum putatis eum, cuius pia facta mundo labente stant sine fine -e? vita Hath. 5 haec sunt, quae ei communia -e cum ceteris fuere. 9 ut, cum esset clarissimo . . . genere orta, nulla . . . in habitu -e vilior apparet. **2 praep.** c. acc. i. q. *inter* – *in(mitten)*: CHRON. Noval. app. 3 p. 122,17 (epist.) in coenobio beatissimi Petri prisco tempore structo -e alpes Sigusiae civitatis (cf. *ind.*).

2. **fero** v. vere.

1. ***ferae** (faia, feia, -eua), -ae f. (cf. *theod. vet. fereha*) *robur, aesculus* – (Winter-) *Eiche*: LEG. Lang. p. 374^b,13 (a. 1019/37) si quis . . . hisclo, quod est -a (faia, feia, glandifera var. l.), infra agrum alienum . . . inciderit, componat *eqs.* gloss. cod. Cav. p. 654^a,3 -a, id est esclum. gloss. cod. Vat. p. 654^b,3 -ua: esclum.

2. **ferae** v. feria. **ferebundus** v. furibundus.

fereratiarius, feregratiarius v. peregratiarius.

ferentarius, -i m. *miles levis armaturae, veles, praecursor* – *Leichtbewaffneter, 'Plänkler'*: GOZECH. epist. 37 l. 874 ali-um quam me tibi quere -um, quia hoc tempore in pugna me non habebis socium (cf. *Plaut. Trin. 456*). THIOPHR. flor. 2,7 l. 12 quomodo in exercitu sunt duces, . . . sunt centuriones, sunt -i ac levis armaturae et gregarius miles, . . . ita *eqs.*

***ferentia**, -ae f. *motus (localis)* – (Fort-) *Bewegung, Versetzung (an einen Ort)*: ALBERT. M. metaph. 11,14 p. 464,7 qualitatem . . . in communi vocamus 'passionem', 'et' ea, quae est secundum ubi, vocatur -a' (p. 1069^b,12 *φορά*) sive latio sive 'loci' mutatio. 11,2,11 p. 497,8sq. -a' . . . circuli est 'prima mutationum' omnium, et inter -as prima mutatio est, 'quae est' in 'circulo' primo. 11,2,18 p. 505,68sq. 'videmus' . . . illam -am' (p. 1073^a,29 *φορά*) circulem *eqs.* 11,2,22 p. 510,42 numerum . . . -arum' sive circulationum . . . 'oportet' cognoscere 'ex' illa 'philosophia' de numero 'mathematicarum scientiarum'. *ibid.* *al.*

fero v. ferio.

***feresius** (aferesius), -i f. (orig. inc.) *arbor pestifera ceterum ignota*: ALBERT. M. veget. 6,136 'quae (arbor murri-na)' . . . 'adulteratur, commiscetur quodam lacte cuiusdam arboris pestiferae, quae vocatur af-us' (cf. *notam ed.*).

1. **feretrum**, -i n. *script.*: phe-: p. 147,13.20. *adde* ANNAL.

[Fiedler]

Basil. a. 1276 p. 199,39. ferr-: l. 10. *rhythm.* ferét-: ER-MENR. ad Grim. 10 p. 544,30.

1 *lectus, (in) quo mortui efferuntur, sarcophagus* – (Toten-)Bahre, Sarg: a *strictius*: HUGEB. Willib. 4 p. 98,2sq. qui (*homines*) porrigebant ad -a (-um *var. l.*) et eam (*sc. corpus s. Mariae*) tollere conabant, ... quasi glutinati inherebant in -o. RIMB. Anscar. 41 p. 77,1 cuius corpore ... curato -oque i m p o s i t o (VITA Emm. I 31 p. 73,18. THIETM. chron. 3,4. *al.*). VITA Corb. 35 elevatus ... de eodem (*sc. tumuli*) loco ... et -o (ferr-o *var. l.*) adpositus (superpositus, superposito *var. l.*) ... adducebatur. NOTAE Teg. (MGScript. XV p. 1067,54) has sanctorum reliquias acquisivit ... Aribio abbas ... de corpore sancti Iohannes baptistae et de ph-o eius. CONO LAUS. gest. 1 parva bieri, quod latine dicitur -um. *persaepe*. b *latius i. q. portatorium reliquiarum, arca, acerra* – Reliquientrage, -schrein, Reliquiar: a *in univ.*: ORDO Rom. 41,28 vadunt *subdiaconi vel acolythi* ad locum, in quo reliquiae praeterita nocte ... fuerunt, et elevant eas cum -o. CONSUE. Eins. 45 p. 219,4 in palmis custodes preparant ... quoddam portatorium in modum ph-i, in quo reponantur parve capsae. TRANSL. Lando. 1,7 (MGScript. XV p. 609,40sq.) accidit, ut -i (*cod.*, -is *ed. prior*; accidit -is, ... ut -um *ci. Antony*) sanctorum, qui in navi ... erant a fratribus ... positi, -um, in quo sancta Landrada continebatur, saltum ... daret. HONOR. AUGUST. gemm. 1,69 scrinium vel -um cum reliquiis. *persaepe*. β *de quolibet portatorio liturgico*: CATAL. thes. Germ. 136,12 (a. 1105/1246) interim debet parare custos -um, super quod ponetur capella ... infra quam ponetur scrinium apostolorum. *ibid. al.* 2 *lectus infirmorum* – (Kranken-)Trage: HIST. peregr. p. 136,8 accidit, ut ... unus ex militibus nostris graviter egrotans ... baiularetur in -o. ERMOLD. Ludow. 3,603 -um ... paratum ducere post ... iubet Gundoldus (*cf. antea*: ut, si quis socium gladio percusserit, ... mortis ab ore trahant). 3 *sella, ephippium* – Sattel: BEDA hist. eccl. 4,6 p. 218,20sq. usque hodie -um eius (*sc. Earconvaldi episcopi*) caballarium ... servatum a discipulis eius multos febricitantes ... sanare non desistit; non solum ... subpositi eidem -o vel adpositi curantur egroti, sed *eqs.*

2. feretrum v. veretrum. *fereua v. 1. *ferea.

[ferfurata v. 1. *fersura.] feri v. fere.

feria, -ae f. script.: far-: p. 148,47. faer-: p. 148,47. fir-: l. 51,53. p. 148,43. fiera: p. 149,23. feira, feyra: p. 149,21. fera: p. 149,24.26.27. ferea: p. 148,43. metr. fēr-: l. 65, p. 148,7. 16. adde HEIRIC. Germ. I 2,70. 4,108. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 23. *al.*

1 *usu originario*: A cessatio – das Innehalten, 'Pause': 1 a labore ('Stillstand'): TRIUMPH. Lamb. 7 (MGScript. XX p. 502,51; c. 1141) hortatus comes iuvenes ... ut ... aquam suae libertati restituerent, ut ... officinae suae (*sc. hostium*) -as induceret, dum propter sui raritatem opus molentis impediretur. 2 *spectat ad negotia iudicialia* ('Gerichtsferien'): LEG. Burgund. Rom. 11,5 messivis ... -is (fi- *var. l.*) ... nulla prorsus sunt litigia commovenda (*cf. Cod. Theod. 2,8*). LEX Raet. Cur. 2,9,3 de firiis (-is *var. l.*); ... causas in annis spacio omnes dies secundum legem directum iudicare precipimus, nisi tantum quatuor menses ad fructus coligendus indulsumus, hoc est a die VIII kal. Iulias usque in kal. Aug. messive -e sunt. CONST. Melf. 1,75^{tit.} de -is et salario iudicum *eqs.*

B *dies festus, sollempnitas* – Feiertag, Fest: VITA Elig. 2,20 p. 711,7 eius praedicationem praestantiores quique loci illius valde aegre ferebant, scilicet quod -as eorum everteret. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,33 contigit, ... ut unus eorum (*Slavorum christianorum*) parvipendens honorem sanctorum cum suis exiret in agrum ... ceteris solemnes -as celebrantibus. AGIUS comput. 1,15 per numerum solis varios luneque meatus ... colligimus ... epactas, concurrentes, lunam -asque, totamque annalem ipse docet seriem. EPITAPH. var. II 1,7 phase sat celebre fecisse scribitur ... atque suas -as primus sub sole Iosias (*cf. Vulg. II par. 35,17*). TRANSL. Mod. 32 p. 304,24 quatenus debitum honorem ... in -is et in omni divino servitio exhibeatis illi. *al.*

C *dies* (*sc. hebdomadis; fere praeter dominicam, sed cf. p. 148,12sq.*) – (Wochen-, Werk-)Tag (*de re v. LThK. 3X. p. 1266sq.*): 1 *in univ.*: a *gener.*: BEDA temp. rat. 8,63 -as ...

habere clerum primus papa Silvester edocuit (*sim. HRABAN. inst. cler. 2,46 l. 30. al.*). CAPIT. reg. Franc. 249,9 si quis infantem ... suffocaverit, ... III annos in penitentia exigit per legitimas -as (*i. II, IV, VI*). CONSUE. Marb. 225 in his -is non ieiunabimus, quotiens opus manuum facimus aut *eqs. persaepe*. b *comput.*: AGIUS comput. 2,3 prima suis pagella (*sc. computi*) notellis assignat -as per totum ... annum. CARM. de conc. mens. 14,2 leve manus digitorum summitates quattuor ... -as ostendunt. REINHER. PADERB. comput. 1,3 quacumque -a fuerit quilibet dies anni, revoluta anno idem dies non in eadem -a erit, qua fuit anno praeterito. *al.* 2 *de certis hebdomadis diebus*: a *de -a prima i. q. dominica* – Sonntag: RATHER. epist. 25 p. 126,4 -a ... octava resurrexit Christus a mortuis. p. 126,7 hinc ipsa octava sive prima -a dies vocatur dominica. YSENGRIMUS 1,742 'salve, festa dies' cantabat sacerdos, ut usque solebat in primis -is. *al.* b *de -a secunda i. q. dies Lunae* – Montag: COD. Lauresh. 228 (a. 782) in illo die lune, quem nos dicimus secundam -am (*sim. CHART. Sangall. A 429*). RATHER. quadrag. II 35 secunda, inquit, -a Michael archangelus Deo missam celebrat. CHART. Babenb. 389 ut omnia (*sic*) -a secunda in missa defunctorum nostri memoria solemniter habeatur. *persaepe. v. et l. 25,38.* c *de -a tertia i. q. dies Martis* – Dienstag: TRAD. Frising. 211 (a. 804/7) hoc factum est ... in albas post pascha in -a III. CHART. Rhen. med. I 135,115 faciunt opera in vineis ... in ebdomada II dies, -a II et -a III. OTTO FRISING. gest. 2,1 tertia -a post 'oculi mei semper'. *persaepe. v. et l. 37.* d *de -a quarta i. q. dies Mercurii* – Mittwoch: a *in univ.*: HUGEB. Willib. 4 p. 94,29 in quarta -a ... misit negotiator filium suum in carcerem. DIPL. Heinr. II. 79 licentiam dedimus ... qualibet quarta -a ... mercimonia stabilia ventilandii (*sim. 386 p. 492,16. al.*). LAMB. LEOD. Matth. I 1993 salutem -a quarta dabit. *persaepe*. β *de die, quo ieiunium servetur* (*de die cinerum: l. 36; de -a quarta quattuor temporum: l. 41*): EPIST. var. I 13 p. 511,25 quarta -a et sexta -a duo (*sc. pulmentaria cocta*) tantum ... praeparamus. AMALAR. off. 1,7,1 quarta -a inter quinquagesimam et quadragesimam ieiunium ... inchoamus. RATHER. epist. 25 p. 136,21 secunda, tertia, quarta et quinta -a ebdomadae maioris. WALTH. AGIL. med. 11 p. 109,31 si patiens habet patrem et matrem, ducant eum ad ecclesiam in die quattuor temporum prius sive quarta -a. *saepe. e de -a quinta i. q. dies Iovis* – Donnerstag: a *in univ.*: EPIST. Desid. Cad. 4 Flavianus ... denonciavit, ut quinta -ea (*an firea? cf. notam ed.*) apud ipsum iungamur. TRAD. Frising. 1093 p. 36,28 hec ... commutatio facta est ... in die Iovis in V. -a. *persaepe*. β *de quinta -a in cena Domini* ('Gründonnerstag'): PIRMIN. (?) scar. 8 venit Christus ad cenam quinta -a, (quinque faria [feria p. corr.] A), qui vocatur die Ioves et cena Domini. EPIST. Bonif. 82 p. 197,3 (epist. papae) quinta -a pasche, cum sacrum crisma consecratur (*sim.*) 50 TRAD. Frising. 65 p. 92,43. PONTIF. Rom.-Germ. 99,212^{tit.} -a quinta maioris ebdomadae. *saepius. v. et l. 38.* f *de -a sexta i. q. dies Veneris* – Freitag: a *in univ.*: OTTO FRISING. 1,70 p. 98,16 proxima a capite ieiunii sexta -a (*sim. 2,1*). CHART. civ. Hild. 136 p. 70,21 advocatiam ... cum novem officiis, videlicet duobus officiis loture et III officiis braxatorum et lapicide et pistoris VII^{te} -e et camere nostre, que thesauraria camera dicitur. *persaepe*. β *de -a sexta parasceues ante pascha* ('Karfreitag'): PIRMIN. (?) scar. 8 sexta -a, (sex faria A), que dicitur dies Veneris, in crastino de cena Domini. PONTIF. Rom.-Germ. 99,304 -a sexta parasceves, quae et sexta sabbati dicitur. 60 STATUT. ord. Teut. p. 123,35 in bona sexta -a debet fieri ad inceptiorem horarum venia (*cf. ACTA civ. Rost. C 909*). *persaepe. v. et e. g. l. 70, p. 149,3.* γ *de quolibet die Veneris, quo ieiunium servetur* (*de -a sexta quattuor temporum: l. 65*): THIETM. chron. 6,18 p. 296,20 VI. -a ante natale Domini, quam in pane, sale et <aq>ua decernimus ieiunare. ANON. Has. 37 p. 64,1 ut capitalium criminum reis ... tres sextas -as ... pro penitentia iniungeret papa. *persaepe. v. et l. 34.* g *de -a septima i. q. sabbatum* – Samstag, Sonnabend: a *in univ.*: RATHER. epist. 25 p. 126,3 quinta -a ... est traditus Christus, sexta crucifixus, septima quievit in sepulcro. THEOD. TUIT. Herib. p. 570,39 translatus est venerabile corpus ... -a sabbati. *al.* β *de* [Fiedler]

die ieiunii: BOVO SITH. Bert. 3 p. 528,7 sequenti die, hoc est septima -a ieiunii (sc. *quattuor temporum pentecostes*). HONOR. AUGUST. sacram. 11 p. 747 missa non cantatur in sexta et in septima -a. OFFIC. Willig. p. 28,19 in ipso ... diei exordio septimae -ae ... eger ad sacrum locum iter arreptum agebat. *al.* 3 de quolibet die ieiunii: CONSUE. Vird. 38 in ieiunio ... quattuor temporum -a quarta et sexta fratres ad missam offerrent, et quando legitimas -as observabunt, similiter (cf. *notam ed. et Hinschius, Kirchenrecht V. 1895. p. 100*). CHART. eccl. Halb. II 6 p. 299,16 ut ... fratres in eis (piscinis) piscari faciant, si ... ipsorum servitia in -a piscium occurrant. 4 de cognomine theod. 'Freitag': CHART. Neocell. (Brixin.) 52 p. 96,31 testes: ... Pusman, Perhtoldus -a sexta, Hagno, laici et alii quam plures (sim. 70 quod nos ... Rudigero fideli nostro -a sexta cognominato ... benefacere intendimus).

II usu novato i. q. *nundinae, mercatus – Wochen-, Jahrmarkt, Messe* (de re cf. T. Endemann, *Markturkunde und Markt in Frankreich und Burgund. 1964. p. 207sq.*): A proprie: EPIST. Desid. Cad. 20 nullus de Cadurcino ad istas -as in Rutenico ... non praesumat exire. ANNAL. Ianuens. I p. 182,2 quia nundine sancti Egidii erant, id est feira (feyra var. l.) sancti Egidii (sim. BERNH. MAR. annal. a. 1166 p. 253,23 usque ad Albarum sancti Egidii venere Pisani, ... in quo est fiera magna). DIPL. Merov. I 4 p. 14,12 (spur.) feram ... a n n u a l e m ... concedo illi (filiae) in festivitate apostolorum (p. 14,15 in ipsa fera annuali). ALBERT. MIL. temp. 209 capit. p. 363 quod fera sancti Mauricii fuit ad pontem Platum. *al.* B meton. de loco, quo mercatus habetur i. q. *oppidum iure nundinarum habendarum praeditum – Marktflecken*: CHART. Hans. 269 (dipl. a. 1235) Henricus ... rex Anglie ... universis ballivis -e Hoyland<ensis> salutem.

[feriacus v. ferior.]

ferialis, -e. 1 adi.: a spectat ad festum i. q. *feriatus, sollemnis – Feier-, Ruhe-, feierlich*: MILO Amand. 8 (MGMer. V p. 481,25) cotidianis diebus consueto contenta officio nullo -i honorabilis erat *celebritas elevationis* obsequio. WOLFHARD. Waldb. 1,17 p. 176,17 cum ... omnes in hac eadem festivitate celebri venerantes ducerent d i e m -em (CHART. Babenb. 430 p. 286,23 volumus, ut nullus Iudeum super solutione pignorum in sua -i die [i. sabbato] audeat cohercere). b spectat ad feriam i. qui (cuiusdam) diei hebdomadis est – zum (jeweiligen) Wochentag gehörig, *Wochen-, Werktags-, Tages-, Ferial-*: a gener.: CONSUE. Trev. 88 ut -es fratres ad mandatum conveniant. WILH. HIRS. const. 1,78 p. 1006^C in qua (festivitate) una antiphona canenda sit super -es p s a l m o s (LIBER ord. Patav. 1,12 p. 942,20. 6,10). BERNOLD. CONST. microl. 38 p. 1007^B dominicarum officia dum recipiunt dies privati, ex festis -ia efficiunt. 41 p. 1009^A ut ... unam antiphonam super -em nocturnam ... dicamus. CONST. imp. I 426,1 in omnibus vigiliis et -bus festis. LIBER ordin. Patav. 1,14 p. 945,7 in -bus ... diebus ... dicimus orationem 'Domine eqs.' *al.* β mus. vel liturg.: FRUTOLF. ton. p. 145 cantus ... principia tono ... altius ordiuntur, in quibus et -ium antiphonarum quaedam inveniuntur. CHART. Brem. 181 in vespere incipient duo custodes chori antiphonatum 'alleluia' -e. HIER. MOR. mus. 24 p. 179,19 in cantu -i vel etiam flebili. c ?festivus – ?ausgelassen, heiter: AETHICUS p. 200,13 Thesalia aurea nitit concordia, proflua muneribus, ... perspicua aurea praefert dona, sigillatim ovans sola, prima -is. 2 subst.: a masc.: a dies infra octavam – Tag innerhalb einer Oktav: ANNAL. Ianuens. I p. 9,17 Ianuenses ... in ebdomada -ium ad flumen Iordanis iverunt. p. 88,12 hoc factum fuit in mense decembris, in ebdomada -ium nativitatis Domini, in vigilia sancti Silvestri. β liber, in quo festa martyrum conscripta sunt – Verzeichnis der Märtyrerfeste (cf. DuC. III. p. 437^b): CATAL. thes. Germ. 26,23 (s. XII.ⁱⁿ) v lectionarii, II -es, VI missales. b neutr. i. q. celebratio – Feier: v. p. 150,29.

adv. *ferialiter. 1 more diei festi – nach Festtagsart: EPIST. pont. Rom. 599 p. 1129,28 (a. 1036) Symeonem ... sanctum ... esse nominandum eiusque natalem ... passim sollempniter observandum et -r celebrandum (sim. CHART. Turic. 1480 p. 195,11 -r et sollempniter observari). CONR. MUR. lib.

ord. 1132 nisi id (festum s. Marci) per aliud festum ipsi diei (sc. quo festum transferatur) -r occurrens et ascriptum contingat impediri. 2 more diei ferialis, modo communi – nach Wochentagsart, auf einfache, gewöhnliche Art: BERNOLD. CONST. microl. 55 p. 1017^B incongruum ... esset, ut sola praefatio -r et omnia alia paschaliter observarentur.

[feriarius v. ferrarius.]

feriaticus, -a, -um. 1 adi.: a sollemnis – Feier-, Ruhe-: LEG. Burgund. Rom. 11,6 fiscalia ... negotia dici etiam -is diebus licebit (cf. Cod. Iust. 3,12). b ferialis – Wochen-, Werk-: CAPIT. reg. Franc. 79,3 qui solent incongruas commotiones facere tam in diebus dominicis quamque et aliis solemnitatibus sicuti et in -is diebus. 2 subst. neutr. i. q. *munus feriis missum – Wochentagsgabe*: HUMB. Sim. 1,11 p. 118,10 quorum (haereticorum) ... cymiteria orandi causa intrare vel eulogias aut -a accipere omnino vetantur catholici (cf. DuC. et ThLL. s. v.).

*feriatim v. ferior.

*feriatio (-cio), -onis f. 1 cessatio, abstinencia, otium – das Innehalten, Sich-Enthalten, Ausruhen, Muße: GERHOF. Antichr. 1,11 p. 319,24 septenarius (sc. numerus) ... nobis ... sabbati spiritualem -em (sc. a vitiis) indicit. p. 319,43 quam (paenitentiam) -o a viciis studiumque virtutum comitatur. ALBERT. M. sent. 4,16,26 p. 597^A,32 non aggravat (sc. peccatum) nisi tempus orationi vel -i constitutum. 2 celebratio – Feier, das Feiern: VITA Liutg. II 2,9 p. 117,18 quid erga annualem depositionis eius -em actum sit, (de celebrando diem sanctum beato Ludgero var. l.). 2,10 p. 118,22 cum ... natalis eius caelebritas superveniret nec sine episcopi iussu ... -o (feriale p. corr. J) precipi posset. HELM. chron. 84 p. 159,28 locus ille sanctionum fuit universae terrae, cui flamen et -ciones et sacrificiorum varii ritus deputati fuerant.

1. feriatus v. 1. ferior. 2. feriatus v. 1. ferio.

*feribilis, -e. (ferre) ferendus – einzubringen(d): ALBERT. M. pol. 7,2^m p. 636^b,31 qualiter ... erit hoc politicum aut lege -e (p. 1324^b,26 νομοθετικόν), quod neque legale est?

*fericula (-igo-), -ae f. (?ferus, cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 464sq.) epithymum – Quendelseide: BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 305,18 ephitimum dicitur ab epi, quod est supra, et thimum, quod provincialis dicitur -gola.

ferinus, -a, -um. fere-: l. 44. 1 proprie de feris: a adi. i. qui ad animal (ferox) pertinet, ferarum est, bestialis – einem (wilden) Tier eigen, entsprechend, gehörig, tierisch: ALDH. virg. I 35 p. 280,3 -is (-enis var. l.) rictibus. PETR. DAM. epist. 57 p. 180,3 -um ... cor pietas non emollit. p. 180,8 cum ... -am ... ingluviem satiaret homo. 86 p. 503,1 non iam ... -um, sed ferale portentum (sc. puer elinguis). p. 503,15 cum ... mulier violata fide coniugii -is amplexibus (sc. maimonis) exponatur. COSMAS chron. 1,3 p. 8,9 sera prandia solvabant homines glande vel -a carne. *al.* b subst. fem.: a fera – wildes Tier: EGBERT. fec. rat. 1,1568 multi sectantur lepores pinguesque -as, quos moneo ne me querant. β vivarium – Wildgehege: BERNH. GEIST. palp. 1,110 certas piscinas, certas habet illa (aula) -as (ed., sevinas cod.). γ caro ferae – Wild(bret, -fleisch): EKKEH. IV. bened. II 116 sub cruce divina benedicta sit ista -a. HERBORD. Ott. 2,41 p. 141,10 -e (ferarum var. l.) cervorum, bubalorum et equulorum agrescium ... omniumque ferarum copia redundat omnis provincia. CHART. Pommerell. 54 p. 47,1 nullum ... ducant conductum propter captivum nostrum et falconem et -am recentem et pisces recentes. CHRON. Hild. 28 p. 860,45 karitatem cum -a de decima in Giftene dari fratribus ordinavit (sc. Conradus episcopus). *al.* 2 translate i. q. ferus, ferox – wild, ungestüm: WALAHFR. carm. 74,8 tribus ... fulta membris digitisque firma septem tenebris adivit syl-laba atris aditu domum -o. GUNZO epist. 17 p. 55,10 servat ... adhuc anima eius (sc. Achar) -um morem, quo in heremo vixit. METELL. Quir. 36,47 mens hominum -a. HIST. peregr. p. 160,5 gens ... -a et fetida. CHART. Livon. A I 365 p. 452,20 (epist. papae) pro te (sc. marchione) habendo in capitaneum exercitus christiani contra -am saevitatem Tartarorum. *al.*

1. ferio, -(y)i, -itum, -ire. script. et form.: ferr-: l. 72. p. 151,27. 61. *al.* fereo: p. 152,2. partic.: praes. fer(r)ens:

[Fiedler]

l.52.61. perf. ferutus: p.152,50. al. c. praep.: ad: p.152,25. 26. in: l.62. super: l.53. partic. praes. usu subst.: l.45.48. metr. feritur: ALCUIN. carm. 64,2,2.

I pulsare, verberare, caedere, icere – (zu)schlagen, (zu)stoßen, treffen: **A** strictius: 1 trans.: **a** in univ.: **a** gener.: LEX Alam. 66 si quis ... homo iecto -ierit (ficerit var. l.) prignum iumentum et ipsa abortivum fecerit, ... unum solidum componat. MAPPAE CLAVIC. 126 exiet adamas, cui ignis non dominatur nec -tus dissipatur. WALTHARIUS 70 pace ... Huni malunt regnare, sed armis inviti -unt, quos cernunt esse rebelles. BRUNO QUERF. Adalb. A 5 -entia (fervencia B 5) flagella dolentem carnem frangunt. **persaepe**. **β** mus.: IOH. AEGID. mus. p. 114,21 symphonia est instrumentum musicum, quod fit ex ligno concavo pelle extenta in utraque parte sua, quam musici sui hinc et inde virgulis -unt, (virgilius formant var. l.). **de signis**: CONSUE. Eims. 3 intervallo facto aliud -atur signum (sim. 14 cum tempestas imminet vel sedicio civium urget, omnia ... -antur signa). **γ** medic. i. q. incidere – öffnen, ritzen: EUPOLEMIUS 2,228 quia sum medicus, nimio tibi sanguine pullas flebothemo venas temptabo -ire minutor. **b** vulnerare – verwunden (in imag. l.25): THIETM. chron. 8 p. 282,24 unum ... ex his (Langobardis) per galeam usque in iugulum -ens miles. PETR. DAM. Rom. 46 si talia verba ad Romualdi aures ... pertingerent, gravissima cor eius indignatione -rent. CARM. Bur. 60^a,9,2 Venus, que corda -it. GUIC. (?) bers. 8 si acciderit, quod brachettus videret aliquam bestiam ... , cave tibi, ne <eum> ferrias (-as var. l.). 14 taliter sint ordinati arcatores, quod unus non possit ferrire alterum. *ibid.* al. in eadem script. **inficere** – versehren, beflecken: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,16 gregem subita -ent contagia labe. **c** in venatu i. q. captare, arripere – packen: FRID. II. IMP. art. ven. 1,15^a p. 27,21 persequuntur rapaces predam fugientem ab eis, ad quam postquam pervenerint, -endo ipsam cum unguibus suis vulnerant et dilacerant. **d** necare, occidere – töten, erschlagen: THANGM. Bernw. 23 p. 769,49 quos dignos iudicaverit imperator, ense -at. **e** (caedendo) delere – zerschlagen, zerstören: BENZO ad Heinr. IV. 3,1 p. 270,23 aureos cancellos Lateranensis palatii ... ensibus -ierunt Nullimanni. 6,2^a (vs.) non possum cum rege -ire colossum. **terere** – dreschen: ECKEH. IV. pict. Mog. 380 hic crucis ad signum transversum cernite lingnum, quo Iedeon amplos datur excussisse maniplos, (mire memorant frumenta -ire a. corr.; cf. Vulg. iudic. 6,11). **2** intrans. vel absol.: **a** in univ.: HROTSV. Dion. 225 ictus lictoris susceperunt discipuli -entis. WALTHARIUS 834 iuvenis -entem cuspe adacta intercept. 900 ille (Patavrid) -ire volens se prionir omnis ad ictum exposuit. 929 hic -it, ille cavet, petit ille, reflectitur iste (sim. EUPOLEMIUS 2,149). 1045 cursu advolitans dextram -entis ademit heros. BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 260,59q. repentino ... motu Normanni perterriti ... clamant ad invicem: '-ite, -ite'. **b** iaculari, collineare – schießen, zielen: VITA Lamb. Traiect. 17 (MGMer. VI p. 370,12) unus ... ex ipsis (carnificibus) ferens (intrans, ascendens var. l.) super tectum cubile, ubi sanctus Dei orabat, in ictum teli iaculavit eum. **c** appellere – landen, anlegen: ANNAL. Ianuens. III p. 174,24 -vit illa galea ad terram in ripa Varaginis, et omnes descenderunt de ea. **d** in venatu i. q. percutere – zuschlagen: ALBERT. M. animal. 23,65 cum ... in venatione ascenderit falco albus, non stat suspensus alis ut lanarius, sed -it statim ut falco. **e** graviter prolabi – aufschlagen: VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 358,13) areptis ... scandalibus, de quibus unus elapsus ... caecidet ferens (feres, -ens, -ensque, ferrensque var. l.) in pavimento (pavimentum var. l.).

B latius: 1 punire – (be)strafen, belegen: **a** in univ.: **a** gener.: SISEB. Desid. 15 immobilem se obtulit in persecutionibus iustitia -endum. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,201 quando irarum vultu summus -it omnia iudex. METELL. peripar. 5,35 rex nimium neglecta re motus -it acta digno verbere. EPIST. Hildesh. 134,12 pontifex mitissime, quia tui officii est gregem corrigere, -ire, mederi, fovere et parcere ... , -i et parce, medere et fove eqs. **β** publ., iur., canon.: LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2 ut ... , quicumque praesumpserit facere raptum ... , vitae periculum -atur. FORM. Marculfi 2,17 l. 95 si testa-

mentum nostrum cuiuslibet calliditas conatus fuerit casu aliquo refragare, ... per ignem -eatur. HINCM. divort. app. 3 p. 241,16 ut dignis invectionibus ... -antur rebelles et comprimantur. CAPIT. episc. I p. 68,6 canonica sententia eum (presbyterum) -emus. DIPL. Frid. I. 821 p. 24,7 si quis ... huic ... mandato contraierit, centum librarum auri pena -atur imperiali camere solvendarum. **persaepe**. **b** castigare, vituperare – zurechtweisen, tadeln: WALAHFR. carm. 61,22 mitto tibi (sc. magistro) Modoini carmina magni, in quibus invenies, quod -as, quod ames. OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 10,1 nec illo me satyrici versu poetae (i. Hor. epist. 2,1,117) ... -endum crediderim, dum ... caritatis ... causa tam arduum opus ... aggredi ausus sim. **2** vincere – schlagen, besiegen: VITA Heinr. IV. 5 p. 21,21 versantes fideles regis inter se, quid agerent, ... quid virtutis ... inesset, si tam magnum hostem regis -rent. OTTO FRISING. chron. 6,34 p. 303,6 cum ... diadema regni a sacerdotali gladio -endum foret, in se ipsum dividitur. **3** contingere, pervenire (ad) – berühren, gelangen (zu): ALDH. virg. II 582 vastus ... vulgi clamor -it aethera nimbi (sim. UFFING. Ida 1,17). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,117 fluctivagum longe -it undula portum. VITA Annon. I 1,13 p. 472,37 crebris singultuum et internorum gemituum vocibus divinae miserationis aures -bat una ex consorioribus. **intrans. de terminis**: DIPL. Constantiae 11 p. 39,21sq. venit iter a grutta de Musca ... et -it ad viam crucem, que venit a matina et ... -it ad viam, que venit ab ipsa matina ... ; et sic vadit ipsa Stratella ... et -it ad viam, que eqs. (sim. 43 p. 136,12).

II efficere – hervorbringen: **A** de foedere i. q. iungere – machen, schließen: WALTHARIUS 73 pactum ... -it princeps. 89 legatos mitto foedusque -ire (referre var. l.) iubebo. **B** de nummis i. q. cudere – schlagen: LEG. Wisig. 6,1,6 si quis principis contra quemlibet falsa suggesserit ita, ut dicat eum ... scripturam falsam fecisse ... falsamque monetam ferisse (fecisse var. l.) eqs. **C** de cantilena i. q. cantare – vortragen, singen: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35,21 quid singulae litterae in superscriptione significant cantilena, ... explanare curavi: A ... , ut altius elevetur, admonet; ... F, ut cum fragore seu fren-dore -atur, efflagitat.

subst. ferita, -ae f. ictus, plaga, vulnus – Schlag, Verwundung, Verletzung (ital. ferita; de re cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 821): EDICT. Roth. 127 omnes ... plagas aut -as (plagae aut -ae var. l.) ... per hoc timore, sicut supra scriptum est, finiatur (LEG. Lang. p. 158,9. al.). LIBER accip. 23,2 fungus fit conceptus sub ala ex -a. CHART. Ital. Ficker 472,4 quod debitum maleficii intelligatur pro assaltu cum armis facto, percussione, -a, scapillatura, vulnera eqs. CHART. Buns. 604 p. 96,8 pacem et perdonationem ... fecit Chunradus ... de omni captionem, presa et iniuriis et -is et dampnis datis (sim. 605 p. 97,20). MOSES PANORM. infirm. 19^{capit.} capitulum curandi inflationem, que advenit occaxione -ute vel cadute vel eqs. (sim. p. 118,25). **persaepe**.

2. ferio v. ferior. 3. ferio v. felio.

1. ferior, -atus sum, -ari et **ferio**, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: far-: p.153,61. -iebatur: l.64. *partic. perf. abl. pl.*: -acis: p.153,32. -tibus: p.153,30. *prosod. fē*: p.153,44. al.

1 intrans.: **a** celebrationi se dare – sich dem Feiern hingeben, feiern: CAPIT. reg. Franc. 177,8 tempora -andi per annum. BRUNO QUERF. Adalb. A 15 penitentes vestri nec -antur hac (sc. dominica) die sacra. CONST. imp. I 424,2 omni die canonice ad ieiunandum vel -andum statuta ... hoc pacis decre-tum teneatur (inde 425,2). al. **b** vacare, se abstinere – frei sein, fern bleiben, sich fern halten, enthalten, ablassen (von): VITA Ludow. Pii 48 p. 472,7 diabolus nequaquam ab imperatoris infestatione -batur (-ebatur var. l.). HINCM. divort. 2 p. 129,19 ab opere uxoreo. PETR. DAM. epist. 110 p. 235,26 si liceret aliis, illi (apostoli) potuissent ... ab hac (sc. gratiae) sollicitudine -ari (-are var. l.). PASS. Thiem. II 3 p. 54,9 administratione officii. al. **c** otiari, recreari – müßig sein, sich ausruben: GEBEH. AUGUST. Udalt. 3 p. 257,15 huc usque puerilis indolis florem ... stilo quasi -ante praelibavimus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 17,17 interim ... domnus imperator non -batur, sed eqs. HIST. peregr. p. 145,7 castra metati sunt (sc. imperator

[Fiedler]

cum exercitu) apud Glismon, ubi bonorum omnium ubertatem ... repperunt et -ti septem diebus continuis ... ad urbem Constantiam pervenerunt. CHART. Westph. V 166 p. 73,36 (epist. papae) in illis diebus, in quibus vos (*sc. fratres*) laboratis et alii -antur. *al. d frui – genießen*: SERM. nat. virg. 10 p. 123,15 Britannia ... tam diuturnae pacis dudum otio -ta atrocissima christianorum persecutione iussu Maximiani concussa est. 2 *trans.*: a *celebrare – feierlich begehen, abhalten, feiern*: VITA Liutg. II 2,9 p. 117,20 quid de ea (*festivitate*) -anda divinitus sit ostensum, breviter evolvemus. CONST. imp. I 3,2 ut XIII dies ante natalem Domini ... ieiunent et eadem festivitatem -entur. UFFING. Ida 2,8 diem translationis ... annui ... recursu solemnitatem -andum et celebrandum. ANNAL. Hild. a. 1000 p. 28,12 pentecostes ... celebritatem digna devocione -vit Otto imperator. GALB. Karol. 16 l. 55 ubi (*sc. ad Ypram*) forum et nundinae universales -bantur. VITA Meinw. 26 p. 31,29 imperator ... Papiam rediens sanctum pascha ibidem -vit. *saepe. b liberare, exsolvere – entbinden, entheben*: EPIST. var. II 32 p. 354,32 ab eodem opere perficiendo stilum meum -andum statui. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 209,17 quatenus ... a cunctis in perpetuum seculi actibus -tus scandalizatam sua ambitione aecclesiam ... defleret *episcopus*. c *feriarum quiete beare – mit Feiertagsruhe beglücken*: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 154,20 caeteris ... gentibus vacatione data et pene -tis omnibus nos solos (*sc. Saxones*) sibi ... elegerat rex, quos ... in plaustris ferreis tritureret.

adi. feriatius, -a, -um. 1 *sollemnis, festus – Feiertag, Fest(tags)–, feierlich, festlich*: CAPIT. reg. Franc. 293,8 dies ... octo ... paschalis festivitatis ... -os esse decernimus (*sim. 259,8. NOTKER. BALB. gest. 1,17 diebus -is [-ibus var. l.]*). CHART. Tirol. notar. I 189 die -a et non-feriata. CHART. Brem. 346 p. 388,8 singulis diebus non-feriacis. *saepe*. WANDALB. marty. 112 Martius insigni -us tempore (*sc. quadragesimae*). CARM. var. II 4,3,2 sit dies natalis huius (*regis*) -a gaudia. CHART. Solod. III 43 in dictum terminum, videlicet feriam secundam post Andree non-feriatam. *saepe. 2 vacuus, otiosus, iners – frei (von), unbeschäftigt, ohne Arbeit, untätig, müßig*: a *in univ.*: UFFING. Ida 1,12 p. 477,17 mulier ... pre huiusmodi (*sc. manus dexterae in volam plicatae*) incommodo multos annos -a. URSIO Marc. 2,8 puella quaedam ... ab ipsa nativitate muta et surditate -is auribus. SIGEBOTO Paulin. 11 nunquam -um habens *matrona* animum. METELL. exp. Hieros. 1,144 Longobardorum manus illuc (*sc. in Graeciam*) ... primitus advenit, sed ibi -a resedit, donec Teutonici venerunt. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 162 ab inquietudine popularis concursus -us (*sc. locus monasterii*). DAVID compos. 1,32 -us et vacans, cave tibi a vanis et pravis cogitationibus, ne *eqs. al. b de feriis iudicialibus* (*‘Ferien-’*): LEG. Wisig. 2,1,12^{tit} de diebus festis et -is. p. 60,4 absque ulla -orum dierum obiectione. 2,1,12 p. 60,19 ut expleto t e m p o r e -o causa ... finem accipiat (CHART. Ital. Ficker 331 [a. 1229] ne de predicta causa ... deberet *Landolfus magister* sententiam ferre aliquam, quia tempus -um erat, et non poterat de iure ferri sententiam [*sic?*]). 3 *ferialis, communis – Wochentags-, gewöhnlich*: CONR. MUR. lib. ord. 693 ab ascensione Domini usque in vigiliam pentecostes excepta sola dominica et festis -is ... non canitur ad matutinum: *‘eqs.’* CONSUE. Mell. 20 in -is ... diebus post nocturnam addatur ad familiares psalmos psalmus *‘iudica me, Domine’* (*opp. 19 p. 393,19 <in festivitibus>*).

subst. feriatius, -i m. *dies festus – Feiertag*: EPIST. var. I 7 p. 504,14 adulteros, rapaces, falsidicos in publico vel, qui fa-os frangunt, vel, qui vendunt christianos in gentilitatem ...; haec et his similia corrigere vel damnare.

adv. 1. feriate. more diei festi – nach Festtagsart: CONSUE. Vird. 27 p. 414,35sq. festivitatem ... -e et privatim (*sc. ecclesia custodit*); sanctorum ... evangelistarum Lucae et Matthaei tantummodo monachi notamus -e, dedicationem ... ecclesiae non inferiori gloria quam sanctum pascha.

2. **feriatim. 1 sollemniter – auf feierliche Art und Weise*: ROM. SALERN. annal. p. 75,1 Marcellinus ... rem omnem -m confessus est. CHART. Rotil. 14 p. 15,13 ut ... contractus iste ... ratus et inviolabilis perseveret, -m cum huic chirographo

cum testium appositione diligenter inscribi fecimus. 2 *ordinatim (per ferias) – in der Reihenfolge (der Wochentage)*: MEGINFR. (?) carm. p. 653^D in prima feria tu primam ponito mundi atque dies ab ea cunctos numerabis ad ipsum usque locum -m, quo tibi terminus instat. CHART. epist. Hild. I 633 p. 605,30 nec alias ... eligantur ab aliquo indulgendum dies abstinentie durioris, sed -m sumantur, prout in ordine secundum modum suum veniunt observandi.

[2. *ferior v. inferus*: BENED. ANDR. chron. p. 113,3.]

feris v. fero.

feritas, -atis f. *script. -ret-: l.14. indoles fera, crudelitas – Wildheit, Ungezähmtheit, ungestümes Wesen, Grausamkeit: 1 de anim.: a de animalibus*: PS. VEN. FORT. Remig. 10 sic mansuescebat -etas avium (*sc. cibandarum*) in operatione virtutum. PASS. Kil. II 12 nulla ... -s bestiarum in hoc mundo similis est mulieris malae. EGBERT. fec. rat. 1,756 olim rebus adhuc rudibus noviterque creatis ad silvas -s, pietas ad tecta cucurrit. EUPOLEMIUS 1,596 cruentis dentibus exercet *lupus* rabiem laceratque ferina mansuetum -e gregem. *in imag.*: HROTSV. Agn. 356 alium ... reliquid iudicis officio functum -e lupi na (CHART. archiep. Magd. 240 p. 301,31). *b de hominibus eorumque moribus (meton. de hominibus ipsis: l.23)*: EPIST. divort. Loth. 18 p. 239,36 paganorum -s ad limina sanctorum apostolorum invitatur. THANGM. Bernw. 7 p. 760,46 Saxonia ... barbarorum -e depopulata (*sim. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,2. al.*). MANEG. c. Wolfh. praef. p. 40,4 te (*sc. Wolfhelmum*) parum divinis litteris eruditum innata -e ... , quae nescires, velle defendere. CHART. Aquens. 29 l. 12 (epist. papae) si ... procellosa sevientium -s circa ea (*loca venerabilia*) licentius debachetur. *persaepe. 2 de rebus*: WALAHFR. Wett. 202 compellor ... -e doloris strata videre mea. HROTSV. Pel. 13 urbs augusta, nova Martis -e superba. EUPOLEMIUS 1,34 quod sub Amartigenis tanta -e prematur *vir iustus*. CARM. Bur. 135,1,3 frigori abit, rigor et glacies brumalis et -s (*sc. hiemis*).

35 **ferities*, -ei f. *ferocia, feritas – Unerschrockenheit, Wildheit*: IORDAN. RUFF. equ. 3,4 p. 16,3 quia in ... exstirpatione equus vindicat sibi pinguedinem et grossitium corporis, quoniam amittit exinde -em, superbiam vel furorem.

**ferito*, -are. *saevire – wüten*: DUDO hist. 3 p. 99,8 Karolus ... Heinricum ... regem expetiit ... et, ut contra Rotbertum regem super se ... constitutum -ret ... , Lothariense regnum se illi daturum spopondit. p. 101,25 cum ... nepos regis Othonis appropinquaret portam civitatis ... hostileque bellicos certaminis congressione -ret in Northmannos aciebus adornatis. HEIRIC. Germ. I 1,345 cum barbarico -ret Gallia ritu. 3,247 edicto veterum vocitata (*sc. insula*) Britannia, brutis barbara quod -et gens ultro moribus omnis.

**feriuro v. foriuro.*

**ferlina*, -ae f. (*cf. DuC. III. p. 439sq.*) *de nummo i. q. quadrans – ‘Ferling’*: CHART. Ital. Ficker 468 p. 472,5 (a. 1273) satisfacere noluerunt (*sc. domini communis Mutinae*); contra quod reformatum sit in consilio et massa populi ipso domino ... capitaneo populi Bononiae ad scrutinium cum -is datis *eqs.*

55 **ferlingus*, -i m. (*cf. *ferlina*) *modus agri, quadrans – ein Flächenmaß, ‘Ferling’*: INNOCE. III. registr. 7,88 ius, quod habetis (*sc. fratres*) in cappellania castelli de Stokes, in territorio eiusdem castelli, unam hidam terre ... , unum -um terre, unam acram prati *eqs.*

60 **ferlis subst.* (*cf. faecula*) *faex vini – Weinstein*: ALPHITA I p. 291,10 -is (*ni leg. fecilis*), fex vini veteris idem (ALPHITA II p. 64,16 felix, fex vini idem; *v. notam ed.*). *cf. faecula.*

**ferma v. *firma. fermamentum v. firmamentum.*

65 *ferme adv. 1 prope(modum), paene, fere – ungefahr, fast, so gut wie, nahezu (abund. c. praep. ad: p.155,5)*: MEGINH. FULD. Alex. 13 p. 435,3 pes ... eius (*mulieris*) -e retrorsum usque ad nates retortus erat. VITA Emm. 23 p. 58,9 testes sunt tanti, quanti -e ... habitatores existunt. 36 p. 81,27 passibus -e ducentis ab urbe (*cf. p.146,8*). OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,26 illas (*alas*) ... -e funditus delevit *dux*. ADAM gest. 2,69 p. 131,8 vinum dari fratribus contra naturam Saxoniae disposuit

[Fiedler]

Bescelinus, quod etiam in diebus suis -e peregit. BERTH. chron. a. 1069 p. 208,21 Gotifridus dux ... thesauris suis in pauperes ... dispensatis, ut -e nudus nude crucis baiulus resideret (*sim.* a. 1078 p. 334,15). a. 1077 p. 276,8 militiam ... ad duodecim -e milia ... collegit rex. *persaepe*. 2 *plane, omnino – überhaupt, ganz und gar*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 357,14 ut ... synodum ... in tyrannidem regis compescendam specialiter -e destinatum ... impediret *episcopus*. 3 *ut solet – gewöhnlich, in der Regel*: EGBERT. fec. rat. 1,413 munera, quae donat moriens, ea munera non sunt: nulli -e daret, si posset longius uti. 1,1295 imbris urget hiemps, horrent incommoda musce, nulli -e nocent, neque scitur, quae mala tractent.

fermentacius (-ceus), -a, -um. 1 *adi. i. q. fermentatus – gesäuert*: DYNAMID. Hippocr. 1,7 panis ... eius (*tritici*) nutrit et egeritur; -us ... levis est, quia austeritas fermenti consumit humorem. 2 *subst. masc. i. qui in eucharistia pane fermentato utitur – einer der bei der Eucharistiefeyer gesäuertes Brot verwendet*: ANON. Mell. 86 Fridericus apocrisarius Leonis noni pape, postmodum et ipse papa mutato in Stephanum nomine, scribit insignem tractatum contra heresim -eorum.

***fermentaneus**, -a, -um. ?*fermentationem efficiens – (die) Gärung bewirkend*: ANON. tab. p. 196,15 additur luna soli cum duabus radiis et hoc usque ad terminum -um. p. 197,19 viva (*sc. avis*) attribuitur lunae semiplenae et mortua soli cum duobus radiis vel -o. p. 197,31 aurum nostrum, quod est verificatum omni solutivo, super omne passivum, et est regula et regulans, et tingens et tinctum, et hoc avis et avis, nec avis et avis est hoc, sed ex ave et ave consurgit illa forma -a fermentata.

***fermentarius**, -i m. *qui cervisiam fermento parat, grutarius – Brauer, ‘Gruter’, ‘Bierhefner’*: CHART. eccl. Werd. 66 p. 86,11 (a. 1279) presentibus ... scabinis Werdensibus, Henrico advocato, Theoderico -o. *ibid.* al. cf. et l.65. *in cognomine (de re cf. S. Hagström, Kölner Beinamen. 1949. p. 390)*: CHART. Altenberg. 178 (a. 1247) Henricus -us et uxor eius ... emerunt ... duas mansiones. CHART. scrib. Col. B 638 Henricus -us emit sex solidorum redditus. CHART. Duisb. 73 ut ad omnem cervisiam ... conventui necessariam in oppido nostro Dusburg a quocumque eiusdem oppidi -o fermentum ... recipiat. CHART. Gelr. 909 p. 884,25 acta sunt haec ... presentibus ... Gerardo dicto Scottone, Theoderico -o. CHART. Westph. VII 1665 Hinricus dictus -us.

fermentatio, -onis f. 1 *strictius i. q. actio fermentandi – Gärung*: a *natur.*: ALBERT. M. animal. 3,161 forte ... in capite accipit *sperma* decoctionem et -em. 3,175 ruminantia spissius habent lac, quod magis conservat -em stomachi, quam non-ruminantia. *alleg.*: ALBERT. M. sent. 3,4,4 p. 85^a,40sq. secundum hanc (*sc. s. Bernardi*) auctoritatem oportet, quod beata virgo miscuit et fermentavit, id est ad mixtionem, hoc est ad unionem, et -em et congruitatem materiae operata est merito fidei, quia commixtio illa hic non est nisi unio trium satorum, id est corporis et animae et deitatis, et -o massae virginalis nihil aliud est quam maturitas congruitatis. b *alch. (de re v. H. Kopp, Geschichte der Chemie. IV. 1847. p. 286sq.)*: Ps. AVIC. anim. 8,1 p. 444 secunda -o: de secundo levamine, nullum levamen, quod fit alterius coloris, valet tantum, quantum illud, quod est eiusdem coloris, ut album ad album *eqs. persaepe*. MORIEN. ROM. alch. p. 517^a,2 vas ... fornaci suae semper immobiliter adhaereat, donec totum tempus -is auri compleatur. 2 *latius i. q. incrementum – Wachstum, Entwicklung*: ALBERT. M. animal. 21,47 a principio -is suae ... quaedam (*araneae*) ... contextam involuto filo se filant.

***fermentator**, -oris m. ?*script. -ntor-: l.64. fermentarius – Brauer, ‘Gruter’, ‘Bierhefner’*: CHART. Duisb. 73 (a. 1266) ne quisquam Dusburgensium villicorum seu -torum (*ni leg. ferment-ari-orum*) id, quod ... iamdicto conventui concedimus, in posterum presumat ... immutare. ?*in cognomine*: CHART. Gelr. 511 p. 516,6 (a. 1228) Wernerus de Calbeke X d. et II servitia, ... Henricus -r VIII. CHART. Lux. VIII 145 interfuerunt ... pactionarii ... videlicet Nicolaus -r, Arnoldus dictus Stamolare *eqs.*

fermento, -avi, -atum, -are. *script. feym-: p.156,26. usu intrans.: p.156,38. 1 proprie i. q. fermento adhibito mollire,*

turgidum reddere – (auf)gären lassen, in Gärung versetzen (pass. ‘in Gärung geraten, [auf]gären’): a *gener.*: a *de farina, pane sim.*: IOH. METT. Ioh. 77 farinam ad usus totius congregationis ... solus ipse uno tantum puerulo aquam infundente commiscuit, -vit, in massam subegit. DYNAMID. Hippocr. 1,7 quo (*sc. spumae*) suco non solum -atur triticum, sed et adnectitur ei, quae digestio appellatur. TRACT. de aegr. cur. p. 112,34 panis sit bene coctus et bene -tus, triticeus. al. b *de lacte*: WILH. RUBRUQ. itin. 4,2 quam cito concutiunt illud (*sc. lac equinum*), incipit bullire sicut vinum novum et acescere sive -ari, et excutunt illud, donec extrahant butirum. b *natur. et medic.*: a *in univ.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 392^A theriaca ... sex mensibus permanet, antequam perfectissime commisceatur et -etur. ANON. secret. p. 79,40 conficiantur (*sc. hepar combustum aliaque*) cum succo malvae ... et ... dimittantur insimul -ari. b *de semine animantium*: ALBERT. M. animal. 5,7 quaedam generantium sibi simile et ovantium recipiunt semina marium suorum intra vulvas suas, et ibi -atur et fovetur materia conceptus. y *alleg. de conceptione Verbi: v. p.155,48. c alch.*: TAB. smar. 4 p. 494,23 in ollam vitreatam mittes (*sc. lapidem, qui debesi vocatur*) ibique per diem et noctem -ari dimittes (*sim.* Ps. ARIST. magist. p. 658^a,11). Ps. GERH. CREM. sal. I 32 p. 29,23 confice utraque (*sc. corpora et fermentum*) simul cum aqua duorum exir, donec -etur, et fiat sicut pasta -ta. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,9 si incineraveris laminas argenti cum sulphure ... et dimittes simul fey-ari, quousque color azuri compleatur. GEBER. clar. 2,85 p. 478,27 cum vis ... istam aquam benedictam -are, pone *eqs.* forn. 19 p. 754 pastam ... -andam extrahimus more solito ex imperfectis corporibus. al. *alleg.*: ANON. tab. p. 197,32 est ibi duplex fermentum, scilicet -ans, et illa est avis mortua, et -tum, et est avis viva. 2 *translate: a corrumpere, pessumdare – verderben, zugrunderichten*: ACTA imp. Winkelmann I 613 p. 493,15 (epist. papae a. 1229) draco predictus animas captivas abducit ... et ... hoc fermento veteri ... tota Lombardia ... poterit -ari. b *intrans. i. q. tumescere – (an)schwellen*: CARM. var. Walther 1,24,2 quod exertum in te (*sc. aestatem*) verbi detestaris gladium, cordis tui quam superbi -asse gaudium feci (*sc. hiems*) palam.

adi. **fermentatus**, -a, -um. *fermento paratus – gesäuert, gegoren, ‘fermentiert’*: 1 *proprie: a de farina, pane sim.*: AESCULAPIUS 29 p. 45,26 in infantibus ... nutriuntur *lumbri* ... ex p a n e calido aut non-fermentato aut non satis cocto (ANTIDOT. Sangall. p. 93,12. DIAETA Theod. 20 [ex fermento var. l.] al.). RECEP. Sangall. II 64 farina lenticule cum aceto aut vino vetus -a sic ad renes et ventrem singulum malagma inponis frequenter mutandum. v. et l.25. *de eucharistia*: ANSELM. HAV. dial. 3,3 p. 1212^A volo intelligas, ut Graecus in sacramento altaris ita studeat habere -um p a n e m, ut si forte -um non habeat, nec ullatenus *eqs.* (OTTO FRISING. 732 p. 361,10). b *de cervisia*: DIPL. Otton. III. 312 p. 739,17 sedi Traiectensis ecclesiae ... concessimus ... theloneum ... monetam et negocium generale -ae cervisiae, quod vulgo grut nuncupatur ([inde DIPL. Heinr. II. 15]. CHRON. Pol. 1,2 p. 10,12 vasculum c. -e). BERNOLD. WAT. chron. 2 succo granarum -o coctione. c *usu alch.*: TURBA phil. 52 p. 156,1 quas (*decem res*) urinas -as, (*sic trad., sed cf. notam ed., qui corr. in varia fermenta*) [esse] nuncupaverunt. Ps. CALID. lap. p. 398 fermentum -um ab omni elemento elementato, quod est aurum. 2 *translate de doctrina, vita sim. i. q. corruptus – verderben*: EPIST. Ratisb. app. 5 p. 379,15 si ... illorum (*sc. inimicorum Christi*) -a doctrina in ecclesia ... fructificare ceperit. RUP. TUIT. off. 2,22 l. 768 tantis ... haeresibus -a est Graecia, ut mirum videri non debeat hoc, quod de -o (fermento var. l.) immolat (*sim.* ANSELM. HAV. dial. 3,6 p. 1215^B innumeris haeresibus saepe -a ecclesia Constantinopolitana). CHART. Sil. D I 109 p. 77,4 (epist. papae) dum in eisdem (*ecclesiis*) -a patrum et filiorum, nepotum etiam et affinium parentela inordinate ministrat.

70 *subst. fermentatum, -i n. panis fermentatus – gesäuertes Brot*: 1 *in univ.*: EKKH. IV. bened. II 15 hoc -um (gloss.: levatum fermento) faciat benedictio gratum. 2 *de eucharistia*:

[Fiedler]

GUNT. PAR. hist. 8,58 quod (sc. *eucharistiam*) illi (Graeci) in -o (fem- var. l.) facere solent. ANNAL. Reichersb. a. 957 Michaellem patriarcham ... excommunicationis gladio percussit Leo papa propter immolationem de -o. ALBERT. M. sent. 4,12,8 p. 305^b,30 quaeritur, an debeat fieri consecratio in azymo vel -o. CHRON. Erf. min. p. 629,30 de -o conficiunt (sc. *ecclesia orientalis*), de pane azymo conficere nolunt. *persaepe*. v. et p. 156,64.

*fermentor v. *fermentator.

fermentum, -i n. script. for-: l.15. confunditur c. frumentum: l.18. *materia, quae aliquid acidum vel turgidum reddit sive statum rei mutat – Säuerungs-, Gärungs-, Treibmittel: I proprie et in imag.: A gener.: 1 de pane conficendo: a in univ.: FORM. Senon. II add. 1,6 fecimus inde comestum; si Dominus imbolat fo-um. CONSUE. Vird. 17 ante ... unumquemque fratrem erunt azymae collirides et inter duos lagana absque -o. ANON. tab. p. 181,19 aqua ... est, quae fit in tritico -um (ci. Stapleton, frumentum codd.). ALBERT. M. animal. 17,30 p. 1160,20 causa ... incrementi (sc. *vermis*) est similis incremento -i: parvum ... -um crescit in magnum eo, quod eqs. Ps. GALEN. anat. 19 p. 198^A illud ... facit sperma viri in spermate mulieris ... , quod facit -um in pasta, scilicet ebullitionem. *persaepe*. b spectat ad eucharistiam: AMALAR. ad Hild. 91 de -o unde collocuti sumus, ... ita narratum est dare apostolicum in sabbato ante palmas oblatas populo, quibus non dabat aurum et argentum (cf. J. A. Jungmann, *Fermentum. Ein Symbol kirchlicher Einheit und sein Nachleben im Mittelalter*. In: *Colligere Fragmenta. Festschrift A. Dold. Beuron 1952. p. 185sq.*). *ibid.* iterum. ANNAL. Januens. III p. 12,28 ipsum sacramentum cavilabat Obertus et aliquod -i addebant. al. meton. de pane fermentato: HIST. de exp. Frid. imp. p. 75,17 in sacrificio suo non azyma, sed -um offerunt Graeci. 2 de cervisia faciendae: CHART. Rhen. inf. I 274 (a. 1112) quod cervisiale -um eiusdem loci (sc. *ecclesiae Rensensis*) ... in elemosinam ... fratrum contuli (sc. *archiepiscopus*; II 73). CHART. Gelr. 475 p. 480,6 unam marcā ad luminaria predictae ecclesiae de -o cerevisie, quod vulgo grut nuncupatur, annuatim exolvendam ... ordinavimus (sim. CHART. Traiect. 1610 p. 359,14. CHART. Westph. III 760). CHART. Westph. VII 1521 p. 696,12 Rutgerus miles ... octo marcas, de quibus duas marcas in -o Durstene et sex marcas in officio Rikkelinchusen, recipiet singulis annis. *saepius. de alia quadam potione fermentata: WALAHFR. hort. 280 vires et odorati -a saporis praestat sclarega. 3 de stercore: WALAHFR. hort. 50 tota minutatim rastris contunditur areola uncis, et pinguis -a fimi super insinuantur. B natur., pharm., medic. i. q. faex (sc. *materiae cuiusdam*) – Hefe, (Boden-)Satz (eines Stoffes), Gärstoff: MAPPAE CLAVIC. 230 accipe sal cum farina et melle, de -o misce simul, et iaceat pellis ibi una nocte. RECEPT. Sangall. I 31 candidum -um cum mel maceratum super umbilicum pone (sim. II 53). PAUL. AEGIN. cur. 25 facit ... -um (3,4,2 ζύμη) cum roseo aut yris sicca cum aceto. ROGER. SALERN. chirurg. 2,162 adde butirum, -um, lac mulieris ... et ... loco superimponere. HILDEG. (?) caus. 356 massam, scilicet quasi -um, faciat qui hemicraniam patitur, et cum hoc -o totum caput ... tegat. al. C alch. i. q. anima (sc. *materiae*), lapis philosophorum, elixir – Seele (der Materie), 'Ferment', Stein der Weisen, Elixier (de re v. E. Darmstaedter, *Die Alchemie des Geber*, 1922. p. 170sq. LexMA. III. p. 1843sq.). 1 in univ.: TURBA phil. 18 p. 128,17 coquite ipsum mixtum <cum> lacte -i, quousque lac deficiat. ANON. tab. p. 159,15sq. quod (corpus) vocant terram benedictam, sitientem et cinerem, qui est -um; auri aqua est -um et corpora sunt terra eorum, et -um huius aquae divinae est cinis, qui est -um -i (GEBER. forn. 18 p. 751. al.). *saepe*. GEBER. forn. 27 p. 760 accipe -um lunae, quod est eius oleum. al. Ps. CALID. lap. p. 398 hoc (sc. *sintura, qua mortui vivificantur*) est -um primum elementatum. *persaepe*. v. et p. 156,58. in titulo libri: Ps. GERH. CREM. sept. p. 352,22 diximus ... res magnas de argento vivo et in libro -orum et ... multis aliis. 2 -um auri i. q. χρυσόζυμion – Goldhefe: TURBA phil. 10 hoc ... est aes combustum, quod est auri -um <et> auri flos. ALLEG. sapient. 3 p. 470,15 in libris**

... , ubi invenies rubeam animam fugientem vel igneae naturae vel sanguinem vel auri -um, scias eqs. GEBER. clar. 2,41 auri -um est elixir, sine quo nichil peragitur. al. 3 corruptio – das Verderben, Zuschandenwerden: ROSIN. interpr. 1 p. 294,21 -um ... idem est, quod corruptio latine, ut in 'Turba' dicitur: anima et corpus separatur eqs. D philos. de elementis: MANEG. c. Wolffh. 2 p. 48,11 cum de deo fabricante animam loqueretur Macrobius predictarum essentiarum commixtionem -um appellans: 'eqs.'

10 II translate: A de doctrina: BONIF. epist. 59 p. 111,2 ne forte -o doctrinae illorum (*haereticorum*) fermentatus aliquis pereat (EPIST. Worm. I 36 p. 67,25 ne tua ... pietas fortasse gravetur me licet indignum, neutiquam doctrine castigatiois -o fermentatum ... congaudere). WALAHFR. Wett. 7 -a (gloss. O: auxilia) tui placida insere (sc. *Christus*) dogmatis. VITA Eberh. Salisb. II 5 p. 100,23 gregem ... suum cismatico -o corrumpi grave ducens. B de more vivendi i. q. macula, corruptio – Makel, Verderbtheit (fere pendet ex Vulg. I Cor. 5,7sq.). RADBERT. corp. Dom. 22,130 'in azymis sinceritatis et veritatis' eas (*carnes agni*) comedamus absque -o corruptionis. DIPL. Otton. III. 390 p. 821,13 nostrae imperiali clementiae cordi homo (sc. *Bernwardus episcopus*) compunctione veteris -i tactus apostolorum limina supplex adiit (CHART. Solod. 269 p. 155,21). DIPL. Heinr. III. 263 quatinus ... expiati -o delictorum paschali sollempnitate mereamur perfrui azymis caelestis gloriae. HIST. peregr. p. 135,14 cavendum esse a -o Grecorum. al. C de re elimanda: EPIST. Worm. I 21 p. 43,15 adhuc ... unum, exemplo quidem habile, meminisse libet, tibi (sc. *Mannoni*) corollarium, stilo ... -um.

30 fermitas v. firmitas. fermo v. firmo. *fermortuus v. *formortuus. fermus v. firmus. fero, tuli, latum, ferre. script. et form.: stirp. praes.: imperf. coni.: fereremus: l.51. ?faerit, far(r)it: p.161,15. fut. -is: p.159,53. stirp. perf.: tull-: p.162,5.9. al. v. et l.37. toll-: p.160,51.162,7. perf. indic. tetulit: p.162,29. perf. coni. tolerit: LEG. Lang. p. 94,20 (var. l.). plusq. coni.: tullissit: p.162,1.6. tullesit, tullesetis, tullissetis: p.162,7. stirp. partic. perf.: tult-: l.60. p.162,2.8. tolt-: p.162,2. tolut-: p.162,2. tollit-: p.160,56. depon-: p.159,67. usu absol.: p.161,38; refl.: l.62. p.160,22.161,9. al.; medial. passim. partic. usu subst.: praes.: p.161,5.46. perf.: p.159,45. gerundivum usu subst.: p.160,29. confunditur c.: gerere: EIGIL Sturm. 8. vereri: AGIUS vita Hath. 11 (var. l.).

I de actu tam sustinendi quam movendi: A corpor. vel local.: 1 portare, gerere, apportare – tragen, (bei, mit sich) bringen, führen, verschaffen (partic. praes. c. obi. acc. hic illic loco praep. cum ponitur 'mit'): a in univ. (spectat ad translationem reliquiarum: l.61): IONAS BOB. Columb. 2,6 p. 239,4 quae (crux) vexilla -es aeterna (ALCUIN. epist. 232 p. 377,18. HRABAN. carm. 37,78). ARDO Bened. 42 p. 219,24 ut eum ... ad monasterium fereremus (sc. *fratres*). WALAHFR. Wett. 889 commendans arcana Dei, si morte fuisset raptus, ut in lucem verbo scriptoque -issent fratres. WANDALB. mens. 4 quid connexa -at mensum discretio terris. RUOTG. Brun. 8 p. 9,10 bibliothecam suam ... -ens secum. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,54 -te pedem miseris (sim. EKKH. IV. bened. prol. 2,94 fer ... pedem [gloss.: opem] dictis). ALFAN. premn. phys. 1,83 p. 21 iugalia ... ad -endas sarcinas (PG 40,529^C πρὸς ... ἀχθοφορίαν). ISINGR. annal. I a. 1160 ut ... a paucissimis hominibus tulta (sc. *corpora trium magorum*) in ratem deponerentur. ANNAL. Zwif. I a. 754 sanctus Quirinus latus est ad Tegernsee. *persaepe*. refl. i. q. se conferre – sich begeben: WALAHFR. Wett. 704 maior ... numerus mundanis rebus adhaeret, quam qui se stimulante Deo ... haec (i. *monasterii*) ad castra -ant. POETA SAXO 2,177 rex ... in pagum quandam ... celeri studuit se tramite ferre. b vehere – transportieren, dahintragen: CHART. Bund. 21 (a. 790/6) negociatorem Italiae mercimonia -entem. POETA SAXO 3,161 posset alveus puppes ut ferre natantes. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,222 cum ... per tumidos volitant commercia fluctus, ... fertur navita inops miserisque premens in pectore curas. THIETM. chron. 3,23 inextinguibilem ... ignem. VITA Heinr. IV. p. 28,16 qui ... spu-

[Fiedler]

meo -batur equo, contentus esse coepit vel rustico iumento. **c adducere** – (*hin*)*führen*: METELL. Quir. 32,6 ad boreale muri, quod latus in forum fert, ... miles equum ligarat. **2 tollere, elevare, erigere** – *emporheben, -holen, -tragen* (*medial. i. q. erigi* – *sich erheben*): **a gener.**: **a** *proprie vel in imag.*: HUGEB. Willib. 4 p. 97,2 XII lapides, quos -erunt filii Israel de Iordanne et portaverunt ad Galgala. WALAHFR. Blaithm. 2 si tantam meruere suo pro carmine famam, qui scelerosorum ... facta -erunt laudibus in caelum ..., cur *eqs.* WETT. 574 hos (*martyres*) ... invictus tulit haec (*sc. caeli*) in regna triumphus. **carm.** 42,4 fama licet quosdam lato celebraverit orbe nominis atque auram ferret ad usque polos. 14,2,6 fertur *pluma* in aera. ORD. Rom. 5,41 turibula per altaria portantur et ... ad nares hominum -untur (*sim. PONTIF. Rom.-Germ.* 92,41). **β translate i. q. fulcire, adiuvare** – (*unter*)*stützen*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,15 christianus ... nullis si fuerit facultatibus latus (*datus, dilatatus var. l.*), in servitio, cui princeps voluerit, redigatur. OTFR. ad Liutb. 118 res mira tam magnos viros, prudentia deditos, cautela praecipuos, agilitate suffultos, sapientia latos ... cuncta haec in alienae linguae gloriam transferre. FROMM. **carm.** 16,1 aecclesie Petrus fert fundamenta beatus. **b mus.**: AUREL. REOM. mus. 16,16 tertia est *varietas alternationum*, cuius versiculi finis fertur in altum. FRUTOLF. ton. p. 173 in hoc solo differunt (*sc. cantus*), quod in inceptione sua non tantum morantur *differentiae*, sed mox ... superius -untur. **3 movere, rapere, trahere, iacere** – *bewegen, fort-, hin- und herreißen, werfen* (*medial. vel pass. i. q. currere, ruere, [a]volare, fugere, praeterire* – [*dahin-, davon*]eilen, -stürzen, -treiben, -fliegen, -fliehen, -fließen, vergehen): **a gener.**: WALAHFR. WETT. 667 digitum si ferre per ignem hunc facilem possis. WANDALB. martyr. compr. 16 ordine diverso menses numeroque -untur. POETA SAXO 4,366 dum tramite fertur *luna* eodem (*sc. ac sol*). WALTHARIUS 202 versis scutis laxisque -untur *hostes* habenis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 p. 114,33 fluctibus villae ... circumdate ... -untur. RUOTG. Brun. 11 inter spem metumque dubii -bantur (*sc. plebs; sim.* 44 p. 47,21). FROMM. **carm.** 11,8 missile ... saxum ... fertur in aethrem. THIETM. chron. 6,21 p. 300,3 omnia nutu suo pondera in terram ferri non nesscimus. **saepe. b philos.**: ALFAN. premn. phys. 5,32 p. 69 inferius a natura -untur (PG 40,625^B φέρονται) *terra et aqua*, 5,34 Aristoteles ... quintum ... inducit corpus, hoc est aethereum et quod fertur in circulo, (PG 40,625^C κυκλοφορικόν). **al. ALBERT. M.** metaph. 11,1,13 p. 478,75 movens primum, quod est compositum ex motore et moto sive lato, est caelum primum. **c natur.**: CONSTANT. AFRIC. coit. 13,22 que ... hec utraque (*sc. faventia seminis essentiae*) non habuerint, si quod horum habuerint, tamen auxiliantur, sive per calorem attrahant illud (*semen*) et de vasibus occultis extrahant et extrinsecus -ant (-atur, -untur, fert, fuerunt *var. l.*).

B spirit.: **1 tolerare, pati, perpeti, sustinere** – *ertragen, dulden, hinnehmen, erleiden*: **a in univ.**: CHRON. Fred. 3,19 facilius unus -is (*sc. Gundobadus*) iurgium quam *eqs.* LIUTG. Greg. 9 p. 74,36 nec minimi verbi laesionem ... ferre. WALAHFR. WETT. 78 longa ... fastidia. CAND. FULD. Eigil. II 25,39 huius strenuitas Fuldensis coenobii res non tulit in partes rapere. POETA SAXO 5,369 ieiunia. THIETM. (?) chron. 5,23 pondus illati facinoris. THANGM. Bernw. 7 p. 761,29 animositatem patientissime. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 254,19 fastu nimio inflatus vix se ipse -bat *episcopus*. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,28 atrocitatem. AMARC. serm. 4,440 tormenta vel ignes. VITA Heinr. IV. 13 p. 40,28 an haec (*sc. ruinam regni sim.*) inpune -emus? *persaepe. b in locut.* aegre, graviter, indigne ferre *sim. i. q. molestari, irasci* – *verärger, unwillig, empört sein, ergrimmen, zürnen (über), übelnehmen*: VITA Amand. 23 (MGMer. V p. 446,1) Mommolus ... antistes valde -batur (-bat *var. l.*; ei *add. A*) moleste, quod *eqs.* RIMB. Anscar. 19 p. 42,14 Dani graviter ... -entes conventionem. WALTHARIUS 1377 belliger ut frameae ... fragmina vidit, indigne tulit. RUOTG. Brun. 18 p. 17,21 minus egre ferret *pater* totum sibi ab hostibus praeipi regnum. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,7 materna ... se hereditate privatum aegre valde tulit

Thancmarus. THANGM. Bernw. 19 p. 767,16 sollicite -ens quantumcumque scisma in aecclesia grassari. BERTH. chron. B a. 1079 p. 370,15 non parum triste tulit, quod *eqs. persaepe. 2 subire, suscipere* – *auf sich nehmen* (*abund. c. pron. refl.*: *l. 7*): LEX Baiuv. 17,2 labores de isto campo semper ego tuli (*tulit, ulli sim. var. l.*). WALAHFR. Mamm. 6,12 temptamenta. **carm.** 21,16,2 gravibus notam querelis mecum vix -erim. POETA SAXO 5,228 cuncta pericula sua (*sc. Caroli imperatoris*). WALTHARIUS 11 regnum. **TRAD.** Ror. 89 porcionem predii ... de manu delegatoris sui. **al.**

II de motu ad (in) aliquid, aliquem: **A certo et finito fine -endi indicato**: **1 dare, donare, offerre, immolare, dedere** – *geben, verleihen, darbringen, -reichen, opfern, weihen, widmen*: **a in univ.**: HRABAN. **carm.** 23,2 parvula haec liceat carmina ferre tibi (*sc. Gerhobo presbytero*). WALAHFR. Blaithm. 170 nil negat his (*sc. martyribus*) Christus, cui maxima lucra -erunt. WETT. 14 cui (*Deo*) cordis in ara fertur adeps. **carm.** 6,4 suscipe (*sc. praesul*) ... quae simplex humili fert ratione animus. 11,8 quae (*xenia*) tibi (*sc. abbati*), quando -o, centuplicata gero. 83,10,3 sospitas aegris, iatria lassis, ... venia ... nostris fertur omissis. THIETM. chron. 1,17 Deo patri hostiam fert (*offert* CHRON. Thietm.), qui *eqs. persaepe. refl. i. q. se exhibere, offerre* – *sich darbieten*: VITA Emm. 9 p. 40,27 se alieno crimini obvium tulit (*cf. ARBEO Emm.* 9 p. 40,27 se ... reum fieri optulit). **b solvere** – (*be*)*zahlen, entrichten*: CHART. Sangall. A 56 (a. 770) qui ... eam (*chartulam*) infringere voluerit, ... tantum, quantum cartula ista contenit, ad ipsum monasterium -at. CHART. Welt. 6^a p. 113,23 (a. 1220) super quibusdam decimis ... et super -endis ad ecclesiam, que vulgo kirchträchte dicuntur (*cf. p. 113,40sq.* solvent ... eorum, qui dicuntur kirchträchte, duas partes). **TRAD.** Patav. 1304 Raehwinus quidam nomine ... habet quatuor filias; ... hii -erunt census suum. **2 praebere** – *liefern, bieten, gewähren*: WALAHFR. hort. 308 mira volenti quaeque -ens *poleium* mundo. **carm.** 76,43 mihi temporis huius fert aerumna fidem. 30,14 his (*sc. litterarum*) tibi (*sc. episcopo*) pro donis reddentur munera plura, quam tibi perfidiae lucra -isset amor. POETA SAXO 5,442 de tam longinqua potuit regione potestas illius (*Caroli imperatoris*) ornatum, Francia, ferre tibi. LAMB. HERSF. Lull. 19 p. 332,8 ut rebus invalidis ... patrociniū ferret *Carolus*. CHART. Lux. II 178 eundem Gerardum talem habeo (*sc. Walerannus dux*), quod praenominatae ecclesiae garandiam -et et defensionem. **3 ad-, inferre** – (*herbet-, bei*)*bringen, zufügen*: **a in univ.**: WETT. Gall. 39 iuxta votum adierunt electi Dei coenobium -entes munus de excidio servatum. **imag. Tetr.** 261 haec (*sc. materiem verbaque*) tibi si qua -at ratio, tum, Musa, nitebis. **carm.** 75,12,3 cuncta quae nobis (*sc. fratribus*) bona ferre gestis, insula felix (*i. Augia*). WALTHARIUS 658 num pergens ego damna tuli vestrae (*sc. Guntharii Camalonis-que*) regionis? **DIPL.** Karoli M. 312 p. 471,40 (*spur.*) hanc ... paginam Artuino notario ascrivere tolli et ... contestibus tradita complivi et absolvi. **b impingere** – (*hinein*)*stoßen*: WALTHARIUS 1330 ni Hagano ... hosti nudam aciem saevi mucronis in ora -isset. **4 adhibere** – *beiziehen, ver-, anwenden*: FORM. Marculfi 1,28 si ... ante vos (*sc. comitem*) rectae non finitur *causa*, memorato illo (*pagensi*) tultis (*tollitis var. l.*) fideiussoribus ... ad nostram (*sc. regis*) eum ... diregere studeatis presenciam. WALAHFR. WETT. 755 accipit *femina* has (*opes*) sitiens labentia gaudia mundi inque voluptatem fert sobria dona nefandam. RHYTHM. 113,47,2 dum ... quater dividendo annos Christi -eris, facile infestigabis, an bissextus fuerit (*sim.* 113,67,2). PS. HUCBALD. ton. 14 citharedae et tibicines et reliqui musicorum vasa -entes. **5 locut.** accepto ferre *i. q. in solutionem imputare* – *als Zahlung anrechnen*: CHART. march. Misn. III 310 p. 222,22 (a. 1223) in quorum (*mansorum*) permutationem ... ecclesia dedit nobis quatuor mansos ... accepto -ens nobis C marcas (*item* 415 p. 292,6).

B certo fine -endi non indicato: **1 strictius**: **a dicere, narrare, referre, tradere, (an)nuntiare, contendere, proferre** – *sagen, erzählen, berichten, überliefern, melden, mitteilen, verkünden, behaupten, vorbringen* (*refl.*: p. 161,9; -unt *vel pass.* fertur, -untur *sim. i. q. dicunt, dicitur, dicuntur* [aut c. [Fiedler]

nom. vel acc. c. inf. aut c. enunt.] – ‘soll[en]’): **a** gener.: CHRON. Fred. 2,8 Aeneas et Frigas fertur germani fuissent. WETT. Gall. 8 adierunt, qui praedicationes contempserunt, Cunzonem ducem . . . accusatorias fallacias -entes. WALAHFR. WETT. 428 cuncta ex ore -entis (-endis, clerici, dicentis, nuntiantis var. l.) audiit antistes. VITA Ludow. Pii 13 p. 316,6 latum (lutum, allatum, relatum, dictum var. l.) est eis (qui missi fuerant) de exercitu. ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 50,15 longe aliter esse, quam se vulgi fert opinio, cuncti . . . testantur. GESTA Bereng. 1,15 cuncta nequit mea ferre (gloss.: referre) Thalia. WIPPO gest. 33 p. 53,22 fertur, ut . . . effigiem ligneam crucifixi Domini . . . ludibrio habuissent pagani. OTTO FRISING. gest. 14 p. 29,35 fertur pretaxatos oppidanos . . . consilium inisse. persaepe. fort. huc spectat: FORM. Marculfi 2,43 trepudiantis (sc. episcopus) multum, de quod pagina faerit (farit, farrit, parit var. l.; v. notam ed.), quod valitantis vobis (sc. papam) prescimus esse cum vestris. **appellare – nennen**: YSENGRIMUS 5,973 que (nola) . . . -batur quinte mediana diei (cf. notam ed.). **β iur. et canon.**: CAPIT. reg. Franc. 1 praeceptionem latam novveritis (sc. episcopi) esse firmandam. FORM. Wisig. 39 p. 593,11 has condiciones nostra coram praesentia latas subscripsi. LEX Baiuv. 2,17 ferre sententiam contra legum nostrarum statuta (OTTO FRISING. gest. 2,9. CONST. imp. II 101,8 excommunicationis. al.). OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 96,15 Conradus rex . . . examen laturus. 2,25 p. 130,21 iudicium de Italis. CONST. imp. I 367 in feodali causa testimonium (CHART. ord. Teut. [Thur.] 44 [epist. papae]. CHART. episc. Misn. 105). **al.** **b manifestare – offenbaren, ans Licht bringen**: WALAHFR. Blaithm. 90 sanctus quod spiritus illi more prophetarum rerum secreta -bat. **c efferre, colere, celebrare – erheben, ehren, preisen, feiern, rühmen (per brachylogiam; usu absol.: l. 38)**: WANDALB. marty. 189 Diogenes septenis (sc. Idibus Aprilis) Eleususque -untur (sim. 164 felix . . . Theodorus cum Iuliano eximia virtutum laude -endi). RUOTG. Brun. 16 innocenciam . . . in celum. **absol. i. q. se iactare – prahlen, sich rühmen**: IONAS BOB. Columb. 2,16 p. 268,9 gloriam . . . boni exitus . . . Domina habuisset, si per elationis ac arrogantiae vitium -endo (serendo, se efferendo, se praeferendo var. l.) non perdidisset. **2 latius: a gignere, procreare – erzeugen, (hervor)bringen**: WALAHFR. carm. 18,32 gramina fert tellus. GODESC. SAXO carm. 10,4,11 illam quod divisionem (sc. diei noctisque) disceremus . . . principalem, quam -isti (sc. Deus) luce atque tenebris. DIPL. Heinr. III. 155 unum curtile cum omni integritate et vinetis tres karradas -entibus. ALFAN. premn. phys. 1,77 p. 19 ut cibus . . . indeficiens permaneat natura -entium (PG 40,529^A τὸν προοφερομένον) fructus. CHART. archiep. Magd. 405 p. 534,9 qui (mansi) ad -endum frumentum sint fertiles. **al.** fort. huc spectat: VERS. cod. Zwif. 2 (ed. H. Spilling, Das Zwiefaltener Passionale. 2004. p. 22; s. XI./XII.¹) stella maris solem, fert virgo puerpera prolem. **b possidere, continere, circumferre – haben, aufweisen, besitzen**: **a in univ.**: WALAHFR. WETT. 37 quattuor . . . tulit (gloss. R. O: i. e. habuit) Waldonis lustra potestas. carm. 54,33 dum fert Aleman-nia cautes. IOH. CANAP. Adalb. A 21 erat . . . in capella regis quidam clericus . . . ipse regio sanguine genus -ens (referens var. l.; sim. B 21 p. 62,26. C 21 p. 80,42). ALFAN. premn. phys. 1,90 p. 22 quis . . . miretur nobilitatem huius animalis colligantis in se ipso mortalia immortalibus et rationabilia coniungentis irrationabilibus, -entis (PG 40,532^C τοῦ φέροντος) in sua natura omnis creaturae imaginem? CHRON. Erf. min. p. 653,6 Franciscus . . . in palmis, latere et pedibus effigiem plagarium Christi tulit. **β in locut.** prae se ferre i. q. (aperte) ostendere – (offen) zeigen, an den Tag legen: RUOTG. Brun. 12 in celestis regis tabernacula cum spiritualibus nequiciis pugnaturos intravit artes secum exercitationesque virtutum arma fidei -prae se -ens, (referens, preferens var. l.). LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 129,24 immobilis persistebat archiepiscopus in sententia illud pre se -ens, quam terribiliter . . . a papa . . . obiurgatus fuisset.

III de motu ab (ex) aliqua re, aliquo: **A auferre, eripere, abducere – (weg-, beiseite)nehmen, -führen, rauben, ent-wenden, entführen, hinwegraffen**: **1 in univ.**: **a gener.**: DIPL. Merov. I 156 p. 390,14 quasi . . . Gairinus . . . ipsa medi-

etate de ipso teleneu . . . tullisset. LEX Alam. 34,1 quidquid ibi (sc. rerum ducis) tultum (tolutum, tolutum var. l.) fuit. 78,5 qui (canis pastoralis) lupum mordit et pecus ex ore eius discuit (tulit, extollit, tollit sim. var. l.). FORM. Marculfi 1,27 quasi abba vester . . . eidem (regi) servo suo per forcia tullisset ([-issit, -isset var. l.]. sim. 1,28). 1,29 quasi . . . rauba . . . eidem (fidei) tullesetis (tullesitis, tullisetis, tollissetis, -issetis var. l.). HINCM. annal. a. 868 p. 142,2 tultis paternis honoribus. EPIST. Teg. I 73 de decimatione . . . , quam Tagininus tullit nobis (sc. monasterio). persaepe. **c. notione sumendi i. q. facere – machen**: ALCUIN. epist. 148 p. 237,38 (add. cod. Luc.) ego Iacobus diaconus de has epistolam scarapsium (i. excerptum) tuli. **b medic. (de phlebotomia)**: AESCULAPIUS 2 p. 3,41 sanguinem de fronte oportet tollere usque ad libras II; . . . si plus -erint (sc. medici), malfiunt scotomatici. **2 abolere – beseitigen, tilgen**: HRABAN. carm. 39,66,5 omne tulit Christus mirantium corde, quod erat dubium. HELM. chron. 84 p. 164,34 tulit comes genus illud (sc. Slavorum crucifigendorum) supplicii de terra.

B (secum) ducere, accipere (et asportare), acquirere – (mit sich) nehmen (und wegbringen), erwerben, erhalten, bekommen, einnehmen: **1 gener.**: PASS. Afrae II 3 tulit Hilaria mater corpus eius et posuit secundo miliario a civitate Augusta. TRAD. Frising. 703^a p. 589,22 tulit presbyter secum in locum secretum Fridaratum comitem. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,237 quicumque tuum vel nomine solo obsecrat auxilium, sospes -et omne rogatum. CHRON. Salern. 154 p. 161,17 Atenolfus (Atenolfum p. corr.) cum exiguus Capuanis . . . secum -unt exiliati. EGBERT. fec. rat. 1,127 ipse suum tetulit, cuius porrigo, galerum (cf. notam ed.). **al.** **c. notione sorbendi**: WALAHFR. WETT. 190 quendam pro corporis haustum prosperitate tulit (accepit var. l.). **2 publ. et iur.**: **a proprie in ipso actu symbolico**: TRAD. Frising. 328 p. 281,6 (a. 814) tulit Sigipaldus wadium in manu sua et tradidit omnia iura (sim. 330 p. 282,38 tulit pallium ipsius altaris in manu sua eqs. al.). **b translate: a de matrimonio**: ORIGO Lang. 5 l. 6 tulit Albuin uxorem Rose-munda (sim. LEX Baiuv. 15,10 si . . . mulier . . . alium maritum tulit). **β in actu donationis, pignorationis sim. i. q. sumere, suscipere – an sich nehmen, übernehmen**: PACTUS Alam. 22,1 si quis gregem de porcus . . . in pignus -erit (sim. LEX Alam. 67,1 ad pignus. ibid. qui pignus tulit [tollit, tullerit, tulit var. l.]). BREV. NOTIT. p. A 23,13 concambium fecit Arn episcopus cum Adalone viro nobili tulitque ab eo de Hadolvespach, quod suum ibi erat proprium. TRAD. Frising. 413 quicquid . . . in propriae hereditatis partem tulit Berno presbyter (sim. 422 p. 362,12). 517 tradidit Podalunc subdiaconus . . . locum . . . totum ex integro, quod de patre et fratribus ad suam partem -erat. **γ in venditione i. q. lucrari – einnehmen**: LEX Alam. 37,2 pretium, quod tullit de proprio suo mancipio.

C consequi, participare, recipere – ernten, davontragen, teilhaftig werden: **1 gener.**: WALAHFR. carm. 18,15 spes ardens a te me plurima velle lucrari lucisque tuae consortia ferre. 13,4 mercedis . . . -as (sc. magister) praemia multa bonae. HRABAN. carm. 17,28 baptismum quando sorte tua -eras (sc. Fridericus episcopus). **in imag.**: WALAHFR. carm. 9,1,6 suscipe patricolam clementi corde libellum, emendata tuo (sc. Hrabani abbatis) viscera ut ore -at. **spectat ad generationem**: EINH. Karol. 18 p. 23,1 defuncta Fastrada Liutgardam Alamannam duxit, de qua nihil liberorum tulit (pendet ex Suet. Aug. 63,1). **2 publ. et iur. c. sensu vindicandi**: LEX Baiuv. 17,2 istius hominis priora opera fuerunt in isto agro quam tua (sc. qui agrum vindicas), et labores fructuum ille tulit (tulit var. l.). TRAD. Frising. 1060 prenomatus . . . vir tulit III^{or} mancipia . . . et tradidit in manus . . . presulis. DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,35 ego (sc. episcopus) et mei antecessores per consuetudinem tulimus in episcopatu . . . nominative porcos et multones.

D capere, captivum ducere – ergreifen, verhaften: LEX Baiuv. 16,11 dux illum (sc. mancipium) per debitam et iustam culpam tulit et mihi (sc. venditori) licenter tradidit. HUGEB. Wil-lib. 4 p. 94,14 Sarracini repperientes, quod adveni et ignoti homines . . . venti fuerunt, -erunt eos et captivos habebant.

[Fiedler]

CHRON. Salern. 109 p. 121,29 armis (arma *p. corr.*) -erunt *Be-neventani* (sim. 126 p. 140,1. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,15 arma. *al.*) Fiedler

2. fero v. ferro.

ferocia, -ae *f.* *ferocitas, saevitia* – Wildheit, Angriffslust: NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 63,11 canes ... agilitate et -a (ferocitate *var. l.*) singulares, quales ipse (*imperator Persarum*) ... ad capiendos ... leones et tigrides postulavit. RUOTG. Brun. 40 barbarorum immanitatem et intolerandam dudum -am mitigavit.

ferocio, -ire. *saevire, furere* – wüten, rasen: VITA SERV. 54 p. 126,13 quo (*militē*) in una dierum -ente in medio populi ... repentina ruina occidit mortuus. *partic. praes. usu adi.*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 201,17 nisi ... milites episcopi ... -entis turbae impetum inhibuissent.

ferocitas, -atis *f.* *ferocia, saevitia, furor, crudelitas* – Wildheit, Angriffslust, Raserei, Grausamkeit (c. gen. *inhaerentiae*: l.20): 1 *de anim. eorumque animo* sim.: ALDH. virg. I 45 furibundae libidinis -s. WILLIB. Bonif. 5 p. 20,26 ut ... militum ... malitiosam superbiae -em ... evaderent. EPIST. var. I 5 quondam fidelis mentem inpatiens furor cum -is (feracitatis *cod.*) obstinatione ... conturbabat. DIPL. Ludow. Inf. 84 (spur.) paganorum. CHRON. Thietm. 4,34 nimie -is canes. saepe. v. et l.6. *de re personata*: ALDH. virg. I 26 p. 261,5 fortunae. 2 *de fluctibus* sim. i. q. *aestus, agitatio* – Brandung, Aufregung: ALDH. virg. I 34 p. 276,14 effera fluctuum -s. ANNAL. Plac. a. 1268 p. 526,38 licet mare esset in magna -e (sim. a. 1270 p. 542,38).

***ferocitans**, -antis. *furiose concupiscens* – leidenschaftlich begierig, verrückt (nach): BENED. ANDR. chron. p. 173,6 diligebat (sc. *papa Iohannes XII.*) collectio feminarum, odibiles ecclesiarum, amabilis iuvenis -es.

feronymus v. pheronymus.

ferox, -ocis. *script.*: ve-: l.72. -rr-: l.42. *form.*: abl. sg.: -i: l.64,65. adde POETA SAXO 2,168 -i (-oti *var. l.*). -e: l.57. adde BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,8. *gen. pl.* -ium: l.51. *usu praed.*: l.46. *al.*

ferus, saevus, atrox, contumax, vehemens, torvus, rapax – wild, grausam, unbeugsam, heftig, grimmig, reißend (*plerumque in malam partem*): 1 *de anim. eorumque animo* sim. (*de diabolo*: l.43): a in univ. IONAS BOB. Ved. 2 adversum Alamannus gentem ferocem. HRABAN. epist. 6 ut scirent Christi oves, quomodo lupi -issimi et draconis saevissimi morsus evadere ... possent. POETA SAXO 2,214 cumque novas Angli sedes sibi querere vellent Saxonesque simul, hanc (*insulam*) invasere -es. 3,547 corda domans belli terrore -ia. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,8 sunt ... Ungari ... moribus et lingua barbari et -es. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 168,34 que dicemus, sufficienti agrestioribus et -ioribus, qui unquam possint esse inter falcones. *persaepe. usu subst.*: PASS. Quir. Teg. 12,40 (vs.) quid agam (sc. *caecus*)? mox praeda lupis, esca -ium (ferarum 2) rictibus. OTLOH. prov. F 55 -x atque inquietus linguam semper litigiis exercens cani comparatur. CATAL. cod. Schir. p. 628,69 Franci, id est -es. b *instructus, paratus ad omnia* – beschlagen, sattelfest: NICOL. BIBER. carm. 192 dominos in lege -es vincis (sc. *Henricus magister*), versutos in iure facis quasi mutos. 2 *de rebus*: a *incorporeis*: RHYTHM. 47,2,3 -e ira repletus est *venator*. HROTSV. Dion. 157 christicolis edicta necis dictare -is. *al. usu subst.*: HUGEB. Willib. praef. p. 87,36 prava diregens in directa, (indirecta *ed.*) asperaque -ia politer planitans (cf. *Vulg. Luc.* 3,5). b *corporeis*: ALDH. ad Acirc. 49,5 fluvios transire -es. virg. II 382 nexus ... -es (sc. *vinculorum*). ALCUIN. epist. 120 omnia ... tuae sanctitatis spectant iudicium, utrum digna memoriae an pumice radenda -i. POETA SAXO 3,264 agros villasque -i ... ferro populari ... et igni.

adv. ferociter. atrociter, crudeliter, immaniter – schrecklich, in grausamer, furchtbarer Weise: POETA SAXO 1,407 Francorum terras ... nimis vastare -r ausi (sc. *Saxones*). 2,344. RUOTG. Brun. 10 p. 11,10 quod (*virus nequitiae*) ... nusquam ... -ius quam in occidentis partibus estuabat. ABBO SANGERM. serm. 14,17 alter (sc. *Iacobus*) ... letifero ictu ... lapidibusque Iudeorum -r (v- *var. l.*) obrutus (sc. *occubuit*).

***ferquidus** (-qued-), -a, -um. (*theod. vet. farquedan; v. Graff, Sprachsch. IV. p. 646*) *similis, aequalis* – ähnlich, gleich(wertig), entsprechend (*fere usu subst.*; cf. *F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 52-54*): EDICT. Roth. 147 damnum conponat -o (-um *var. l.*), id est similem (sim. 175 reddat ei -o [-edo, -um *var. l.*], 330 -o [-um, firtido *var. l.*], 337 -o [-um, ferroit *var. l.*], 349). LEG. Lang. p. 175,1 reddat ille, qui occisit, ipsos porcūs -ūs, [porcos -os *var. l.*], p. 223,20 reddantur -i eorum (*servorum*). *ibid. al.*

[**ferra** v. 1. sera: CHART. Lux. III 48 p. 48,17.]

***ferragium**, -i *n.* (?a farrago; cf. *D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 467sq.*) ?*praestatio farraginis* – ?Abgabe an Mischfutter: CHART. Laus. 301 p. 269,14 (c. 1200) columgia Turumberti debet ... VIII denarios de -o *eqs.* p. 269,19 avena et -um est vicedomini. 6928 de tallia L solidos, de porcis et -o XXX solidos.

***ferramentarium**, -i *n.* *officina ferraria* – Schmiede: RI-TUALE Biburg. 414 (Spicil. Friburg. XIV. 1970; c. 1170/1200) in -o.

ferramentum (fera-), -i *n. script.*: fera-: l.55. fura-: l.60. fra-: l.55. -rem-: l.37. -rom-: RECEPT. Sangall. II 123 capit. p. 40.

instrumentum ferreum, ferrum – eisernes Gerät, (Werk-)Zeug, (Stück) Eisen (*de bulla aurea*: p.165,13): 1 *de incertis vel quibuslibet instrumentis* (*fere usu plur.*): a in univ. (*in imag.*: l.30. *al.*): BONIF. epist. 50 p. 84,28 nullum de domo sua ... -um ... vicino suo prestare. CAPIT. reg. Franc. 32,42 -a, quod in hostem ducunt. EPIST. Teg. I 4 quantumlibet calibis -a sarcienda ... petimus ... nostro iubeatis transmittere Vulcano. MEGINFR. Emm. 7 p. 977^B omnia -a christianae religionis robustus cultor succingitur. ARS med. 5 p. 424,4 anatomicae ... doctrinae ... universorum fera-orum nomina. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 17,23 faber sine -is. ALBERT. M. veget. 7, 170 -a, quibus horti et campi coluntur. *persaepe. b in enumeratione possessionis integrae*: TRAD. Weiss. 72 (a. 787) alia causa mea (sc. *dono*) tam ... mancipiis, -is, vestimentis *eqs.* FORM. Bitur. 15^a p. 175,21 eramennaria ... ferre-um vel quicquid in domibus nubiliora necessaria sunt. FORM. Augiens. B 24 boves aut vaccas tantos, ... callidarias vel -um *eqs.* c in censu solvendo: CHART. Sangall. A 297 (a. 826) ut ... census solvam, id est solidum unum in argento probato aut in -is aut vestibus novis. 486 precium VI denariorum in -is. d in ordalio (cf. p.171,14): TRAD. Ratisb. 773 (c. 1126/29) mulier ... igniti -i experimento hoc ... confirmavit *eqs.* e de tormentis: HRABAN. martyr. Ian. l. 84 quae (s. *Fausta virgo*) suspensa -is lacerabatur. 2 *de certis instrumentis*: a *latius* (*in imag.*: l.51): MIRAC. Quint. 11 (MGScript. XV p. 267,18; c. 827) quidam pauper claudus ... quoddam -um habebat, quod vulgi rasum vocant, hocque vasa minuta cavans *eqs.* HINCM. divort. 5 p. 139,20 a cuius (*ecclesiae*) communione ... peccantes ... medicinali -o (*i. scalpello*) sacerdotes abscedunt. PS. HELIOD. chirurg. 45 de -o xýtere, hoc est rasurum (*v. notam ed.*). MIRAC. Columb. 27 (MGScript. XXX p. 1014,1) -um, quod vulgo manariam vocat (*sic*). *al. b strictius: a telum* – Waffe: LEX Sal. Merov. 17,9 si eum de -o (ferro *var. l.*; -o [fera-, fēra-, fra- *var. l.*] LEX Sal. Karol.) vulnerasset. CHRON. Pol. 3,25 p. 156,8 quod ... Zbigneus quemlibet ... constitutum haberet, qui Bolezlavum ... vel cultello vel alio quolibet -o (fera- S) confoderet. *al. β subscus ferrea* – Mühleisen, -stange: LEX Sal. Merov. 22,2 si quis -o (-um [fera-, fura-, -o *var. l.*] LEX Sal. Karol.) de molino alieno furaverit. CHART. civ. Spir. 72 -a, quibus lapides subnixi sunt. CHART. episc. Spir. 334 p. 300,25 omnia, quae in molendino inventa fuerint, cedent heredibus eiusdem preter duo -a, que dicuntur mühleissen. *al. γ vomer* – (Pflug-)Schar, Pflugeisen: WALAHR. Gall. 2,30 dum ... operarios ... disiungentes -a in aratris per noctem dimisisse perspiceret (sc. *furtum moliens*). REGISTR. Mog. p. 54,19 habentur ... XVI -a aratri, que dicuntur scar. *al. δ ferrea solea* (*in equi ungula figenda*) – Hußeisen (*fere de praestatione*): DIPL. Conr. II. 140 p. 191,2 (spur. c. 1100) ut in Italica expeditione singuli (sc. *clientes*) ... accipiant X talenta et -a quinque equorum *eqs.* CHART. Engelb. 129 (Geschichtsfreund 1. 1844. p.

197) pro censu annuo, videlicet uno -o, quod vulgo dicitur rossisen. REGISTR. Baiuv. A p. 246,28 de ecclesia Babenbergensi . . . XXX -a equorum. *saepe. v. et p. 168,30. ε forma – Präge-, Münzstempel, Prägeeisen*: CHART. Argent. I 616,76 (post 1129) -a, in quibus denarii formantur. DIPL. Frid. I. 49 p. 82,38 tertiam . . . partem Bisuntinae monetae cum custodia -orum, quibus ipsa cuditur. *al. ζ molle ferreum – Back-, Hostieneisen*: WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1087^B -um, in quo sunt coquendae (*sc. hostiae*), tenet conversus. p. 1087^C -um (*fermentum ed.*) ad hostias imponendas. GALB. Karol. 75,44 obtinuit *castellanus* . . . -a . . . optima, quibus panes excoquerent. *η sigillum – Siegel*: WIBALD. epist. 377 p. 506,29 perfecta sunt -a ad bullandum de auro (*antea*: sigillum argenteum perfectum; *postea*: duas bullas aureas perfectas). *θ malleus – Hammer*: HERBORD. Ott. 1,30 p. 32,5 haesitantibus cunctis . . . ipse -um (*postea*: malleo) corripens *eqs.* *ι forceps – Zange*: AESCULAPIUS 10 p. 13,32 -o dens sive mola evellatur. *κ manica – Handeisen, -fessel*: HIST. mart. Trev. 27 -um, quod brachium eius (*paenitentis*) dextrum diuturna sui positione iam debilitaverat, . . . discinditur. *λ hamus (ad lebentem suspendendum) – (Kessel-)Haken*: WILH. HIRS. const. 1,25 p. 957^A pro signo -i, quo caldarius suspenditur, utrumque indicem in modum catenae invicem iunge. *μ aculeus ferreus – eiserne Spitze*: CHART. Babenb. 109 p. 144,38 (a. 1198?) apud quemcunque sagittae cum -is *vel* manibus gestare (237 p. 64,20 in manibus gestate) infra murum deprehensae fuerint, dabit iudici *eqs.* *ν plur. fort. i. q. cardines – viell. Bänder*: RICHER. SENON. gest. 1,20 monachus . . . de fenestris vel hostiis -a evellebat et ex his equum suum ferrare non dubitabat.

***ferrandinus et *ferrandus**, -a, -um. (*francog. vet. ferrant et Ferrandin [pro nomine equi]; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1754sqq.*) *de colore quodam equorum i. q. ferrugineus – eisengrau (an i. q. cinereus, griseus – asch-, weißgrau?)*: LAMB. ARD. hist. 141 equum -dum. CHRON. Albr. a. 1214 p. 902,23 accidit . . . quod equi lectionem Fernandi trahentes essent coloris -ni, et Fernandus ab omni populo vocatur F-dus (*ex Wilh. Brett.*).

***ferrarius**, -a, -um. *de ferrifodina i. q. ferrarius – Eisen-*: CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid . . . de ferrariis et scrobis, id est fossis -is vel aliis fossis plumbariciis, . . . habuerint *iudices*.

ferrarius (fera-), -a, -um. *script.:* farr-: p. 166,24. *feria-: l. 47. ferrer-: l. 70.*

I adi.: **A de hominibus ferrum arte tractantibus:** *faber -us i. q. faber ferri – (Eisen-, Grob-)Schmied*: LEG. Burgund. const. I 10,4 qui f a b r u m -um occiderit (MAPPAE CLAVIC. 92 misce omni coloris aqua fabri ferri -i [cf. l. 59. p. 166,26]. *saepe*). **B de rebus:** *1 ferrum ferens, continens – Eisen führend, eisenhaltig, Eisen-*: MARB. RED. lap. 1,39 quartum (*adamantem*) productum -a vena Philippis. CHART. Babenb. 743 Heinrichus . . . tres montes -os in predio suo . . . sitos ad usum fratrum Zwetil . . . delegavit. *v. et p. 166,26 (cf. l. 47,59)*. *2 qui ad fabrum ferri pertinet – Schmiede-*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,5 p. 37a^r ars eius (*sc. infirmi est*) -a aut fornacina: quae omnia corpus calefaciunt et desiccant.

II subst.: **A masc.:** *1 faber ferri – (Eisen-, Grob-)Schmied:* *a in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 128,29 ministeriales non invenimus aurifices neque argentarios, -os. MAURUS urin. II p. 50,44 utatur (*sc. spleneticus*) . . . aqua -orum (*i. ferrata; cf. l. 47. p. 166,26*), in qua extinguitur ferrum candens. VISIO Godesc. A 21,1 ut in conflatorio -i quandoque fit. WILH. CONG. chirurg. 1420 valet ad idem (*sc. inflammationem testicularum*) scoria -orum (*i. ferri*): in igne calefiat *eqs. al. v. et p. 166,50. 170,9. 171,12*. *b usu attrib. post nom. propr. (interdum et ipsum pro nom. propr., e. g. l. 68; saepius de testibus)*: GREG. CAT. chron. I p. 207,6 casam Petri porcarii, casam Petri -i. CHART. Ticin. 90 p. 23,10 ibi fuerunt . . . Oliverius de Pratello et Trecalus F-us . . . testes. CHART. Tirol. 580 presentibus . . . domino Marquardo de Burgenovo, Walterio fer-o. CHART. Tirol. notar. I 95 d. Pellegrinus statuit terminum Villano -erio absenti, ut *eqs. persaepe*. -us equorum *i. q. faber qui equis soleas ferreas suppingit – Hufschmied*: CHART. Bund. 1031 p. 438,39

(a. 1272) filius . . . Alberti -i equorum de Cumis. *2 qui ferrum vendit – Eisenhändler*: CHART. scrin. Col. A I p. 82 nr. 27 (a. 1159/67) in . . . domo sita inter -os (*cf. p. 112 nr. 3 inter eos, qui ferrum vendunt*). **B fem.:** *1 ferrifodina – Eisengrube*: DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,5 heremitarium sancti Ambrosii, quod dicitur Monsaltus, cum -a (*fera- var. l.*) . . . cum moleninis, piscationibus *eqs.* DIPL. Frid. I. 88 p. 145,19 cum . . . placitis . . . castrorum de predictis singulis locis, tam de -is quam et forestariis. *v. et p. 165,39*. *2 officina fabri ferri – Schmiede(werkstatt)*: ANON. secret. p. 46,16 haec omnia (*sc. vasa, in quibus dissolvuntur corpora*) inveniuntur in -is. *3 ars fabri ferri – Schmiedehandwerk*: ALBERT. M. eth. II 6,2,16 p. 428^a,44 forma . . . artis ad lignariam aedificativam determinata applicabilis non est -ae vel lanificio. *4 uxor vel vidua fabri ferri – Schmiedin (?pro nom. propr.)*: REGISTR. Mog. p. 18,3 census de officio sculteti in brulo Erphordie: . . . Adelheidis F-a VI denarios. NECROL. V Mart. 27 p. 382 Geysla F-a. *5 nomen plantarum:* *a sideritis, verbenaca – Eisenkraut*: RECEPT. Bamb. 9 herba sideritis, hoc est -a. DYASC. p. 96^a secunda (*sc. species hierobotani*), quam erectam diximus, vocatur etiam trigonion bunion vel gerebotanum vel -a, hercularia, latine cristellinaria (*i. crista gallinacea*). *b eupatorium – Odermennig*: DYASC. p. 17^b agrimone herba omnibus nota et fa-a minor dicitur. *C neut. i. q. squama ferri – ‘Hammer-schlag’, ‘Glühspan’*: ALPHITA F 74 -um est, quod invenitur in trunco, in quo faber refrigerat forcipes; unde ipsa aqua ferraria dicitur (*v. comm. ed. p. 425; cf. R. Creutz, QuellStudGesch-Nat. 7,4. 1940. p. 468*).

***ferrarum subst.** (*arab. al farrâr fugitivum – das Flüchtige*: GEBER. clar. 2,11 argentum vivum vocatur . . . Mercurius et -um (*cf. notam ed.*).

***ferrata**, -ae f. (*orig. inc., cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 469^a et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 468sqq.*) *Coregonus Schinzi (L.) – Felchen*: CHART. Laus. 296 (c. 1200) quod (*tenementum Petri*) debet L -as. 323 heredes . . . debent . . . XXX -as vel XV denarios in anniversario Thome. 835^e exceptis -is de Veteri Ripa.

***ferrator**, -oris m. (*ferrare*) *faber ferrarius, qui equis soleas ferreas suppingit – Hufschmied (?pro nom. propr.: l. 40)*: REGISTR. Patav. I p. 109,10 (s. XIII.) item de domo Ulrici F-is lectus (*sc. ministratur; cf. notam ed.*). CHART. Austr. sup. II 246 ego Heinrichus filius Ruperti -is. CATAL. fam. pap. p. 197^a mag. Ancelmus -r I (*sc. viandam recipit*).

***ferratrix**, -icis f. *uxor vel vidua ferratoris – Hufschmiedin (?pro nom. propr.)*: REGISTR. Patav. I p. 110,9 (s. XIII.) de domo F-is circa Granarium lectus (*sc. ministratur*).

***ferratura** (fera-), -ae f. *script. farr-: l. 53. 1 actio ferro affixo muniendi – das Beschlagen mit Eisen:* *a in univ.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,12 p. 20a^v est (*sc. motus vitalis*) . . . actio in homine studiosa, ut in ferrario, ut in agricola agricultura. *b actio soleas ferreas (equis) suppingendi – das Beschlagen (von Pferden)*: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,25 si nihil pati vellet *equus* . . . , nec sellaturam . . . nec fa-am . . . , parvi esset valoris. *fort. buc spectat*: CHART. Laus. 556 p. 470,29 (a. 1144/1230) debent ei (*episcopo*) burgenses in victualibus et -a credentiam usque ad XL. diem. *2 ferramentum, ferrum – eisernes Gerät, ‘Eisen’:* *a in univ.:* CHART. Bund. 17 p. 21,4 (a. 765) donatio haec . . . firma permaneat tam agris quam . . . aeramentis, -is, loramentis, vasis *eqs.* *b armatus – (Aus-)Rüstung, Bewaffnung*: LEG. Lang. p. 185,5 (a. 745/46) de -a (*ferra aura 8; antea: scutum et lanceam*) . . . et aliis armis vel caballis (*sc. arimanni*) ita fieri debeat, sicut iam antea . . . precepimus. *c operimentum ferreum – Eisenbeschlag*: FORM. Salisb. II 2,17,11 ad nostras ostias claves cum -is fieri. *d ferrea solea (in equi ungula figenda) – Hufeisen (usu sing. sensu colectivo: l. 66)*: CARM. Bur. 92,56,3 -am pedibus (*sc. equi laboravit Mulciber*). ALBERT. MIL. temp. 122 quatuor fera-as equorum simul facile extendebat Karolus rex. *e subscus ferrea – Mühleisen*: GREG. CAT. chron. I p. 211,23 in quibus (*molinis*) dare debemus machinas et -as.

ferratus v. ferro. ***ferrebannio** v. *forbannio. **ferrementum** v. ferramentum.

***ferreolum**, -i n. ?*vasculum ferreum* – ?*kleines eisernes Gefäß*: CAPIT. reg. Franc. 128,36 utensilia: -um I, patellam plumbeam I.

ferreus, -a, -um. *script. ferria*: l. 53. I *adi.*: A *strictius i. q. e ferro factus*, σιδηρεος – *eisern, aus Eisen gefertigt, geschaffen*: 1 *proprie*: FORM. Augiens. C 3 cuius generis esse deberent *vasa*, -a, testia an lapidea. *TRAD.* Frising. 654 campanas II, unam aeream et aliam -am. *POETA SAXO* 3,455 lectus (*spectat ad tormenta craticulae candentis*). *WALTHARIUS* 47 -a silva (*sc. hastarum*) micat. *BENZO* ad Heinr. IV. 1,8 crucicula. *CHRON.* reg. cont. III a. 1206 p. 224,7 quem (*episcopum*) manicis -is constrictum secum duci iubet rex. *persaepe. v. et l.* 18. vol. I. p. 1591,14. 2 *per compar., in imag. et translate*: a *spectat ad constantiam, stabilitatem, fortitudinem sim.*: α *in univ.*: RADBERT. Adalh. 38 quis ... vel saxeum pectus habens non fleret ... aut quis vel -is continere se poterat oculis, ne lugeret? NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83,22sq. -us Karolus, -a galea cristatus, -is manicis armillatus, -a torace -um pectus ... tutatus, hasta -a ... sinistram impletus. *TRANSL.* Libor. I 7 quibus (*Saxonibus*) ut ianuam fidei aperiret, -a quodammodo lingua praedicavit *Karolus imperator*. *LAMB. HERSF.* annal. a. 1075 p. 216,22 nec -as vel adamantinas acies ... virtuti suae (*sc. militum regis*) inexpugnabiles fore. *PS. AVIC.* tinct. 5 p. 630^b,15 antiqui ... philosophi ... vocaverunt ipsum (*lapidem*) -um propter impossibilem fusionem. *persaepe.* β *usu subst. pro cognomine*: *TRANSL.* Dion. Ratisb. 3 p. 357^b,6 quam (*Galliam*) ... vix Caesar cognomento F-us ... perdomuit. *TRANSL.* Wandr. 20 (ed. N.-N. Huyghebaert. 1978) Balduinus, ob invincibile animi robur ... cognomento F-us. *al.* γ *in cognomine*: FLOR. WIG. chron. a. 1054 (MGScript. XIII p. 129,1; s. XII.¹) Edwardum, regis videlicet Eadmundi Ferrei-lateris filium. δ *in nomine loci*: OTTO FRISING. chron. 7,15 p. 331,3 succenso castro, quod F-um (*manu recentiore superscr.* eyserenstat B2) vocatur. b *spectat ad ferociam, crudelitatem, saevitiam sim.*: EPIST. Hann. 18 p. 42,2 speramus ... -um istud seculum iusti quasi malleo regiminis in aureum reformari. *METELL.* exp. Hieros. 3,961 quē (*Dei dextra*) mortis -a claustra comminuit. *CARM.* Bur. 106,3,6 mores nunc aureos, nunc habet *Venus* -os. *al.* B *latius*: 1 *qui ferrum in se habet, ferrum continens* – *Eisen in sich bergend, eisenhaltig, Eisen-*: a *in nomine montis cuiusdam*: *CHRON.* Andag. 1 p. 45 ad aquilonem inter Campilonem et Haletum, F-um montem eqs. (*de terminis*). b *ferro temperatus* – *mit Eisen versetzt*: *MAPPÆ CLAVIC.* 8 facis potionem -am. 2 *ferro vestitus, loricated* – *gepanzert, geharnischt*: *HIST.* peregr. p. 139,28 Alemannorum gentem in equis -is advenire. 3 *ferrugineus, nigrans* – *eisenartig (von Farbe), eisenfarben, dunkel*: *HILDEG.* scivias 1,6 l. 37 ab humero et deorsum velut -a nube circumdati fuerunt (*sc. superni spiritus; item l. 151*). 3,3 l. 145 quae (*turris*) -i coloris est. *ibid.* *al.* (*cf. Ch. Meier, Frühmittelalterl. Stud.* 6. 1972. p. 280).

II *subst.*: A *fem. i. q. catena* – *Kette*: *CHART.* Ital. Ficker 472,9 (a. 1273) nisi idem forbannitus -ias ad pedes aut detemptus erit eqs. B *neutr.*: 1 *ferramentum* – *eisernes Werkzeug, Gerät*: *THEOPH.* sched. 2,3 lignea et -a, quae volueris. 2 *gladius, ensis* – *Schwert*: *ADEMAR.* hist. 3,31 l. 38 reperientes eum (*Adalbertum*) orationi incumbere missilibus quam, (*cod.*, missilibusque *ci. ed.*, *sed cf. Leumann-Hofmann, Gramm.* p. 591) -is confodientes Christi martirem fecerunt (*sc. Pincenati*).

***ferrifaber**, -bri m. *faber ferrarius* – *Eisen-, Grobschmied*: *v. p.* 8,69.

***ferrifer**, -era, -erum. *ferrum ferens* – *Eisen tragend*: 1 *adi. de facultate ferrum trahendi*: *ALDH.* ad Acirc. 36^{tit.} magne -r; ... frigida ... chalibis suspendo metalla per auras. 2 *subst. masc. i. q. loricated, ferratus* – *geharnischter, gepanzerter Krieger*: *ALDH.* *carm. eccl.* 4,7,22 dum Titus caesar ... cum genitore simul ... urbem (*sc. Solimam*) -is vallarent milibus amplam.

ferrifodina, -ae f. *locus ubi ferrum foditur, ferraria* – *Eisengrube*: *CHART.* Solod. I 215 p. 113,35 (*epist. papae a. 1179*) quartam de -is. *CHART.* Pomm. 494 p. 592,13 si ... in eisdem possessionibus aurifodine, argentifodine, -e ... invente fuerint.

CHART. Pommerell. 302 p. 258,9 cum ... -is, aurifodinis eqs.

ferrigo v. ferrugo.

***ferripedium** (-ped-), -i n. *ferrea solea (in equi ungula figenda)* – *Hufeisen*: *CHART.* Sangall. B 256 (a. 1211) dare XII -edia equorum pro casura cum adpentinibus clavilis.

ferrium v. ferrum.

ferro (fero), -atum, -are. 1 *ferreis soleis (ungulis equorum affixis) instruere* – (*mit Hufeisen*) *beschlagen*: *EPIST.* Wibald. 254 ut ... equum ... servientis vestri -are non abnuatis. 10 *GUIC.* (?) bers. 13 debent portare *bersatores* ... tascam, in qua sint martelli, ferri, clavi et alia necessaria ad -andum (*fera- A*) equos. *IORDAN.* *RUFF.* equ. 3,2 p. 9,2 -ari debet equus ferris sibi convenientibus rotundis ad modum ungulae. *ALBERT.* *MIL.* temp. 161 marchio ferari fecit pedes equorum suorum cum ferris de argento. *al. v. et p.* 165,29. 172,11. 2 (*mixtura ferrum continente illita*) *indurare* – (*mit einem eisenhaltigen Überzug*) *härten*: *v. p.* 169,62.

adi. ferratus, -a, -um. 1 *strictius*: a *ferro instructus, munitus* – *mit Eisen beschlagen, mit Eisen(beschlag) versehen*: *WALTHARIUS* 771 -am cornum ... iacit *Ektivrid*. *ANNAL.* Fuld. Ratisb. a. 896 p. 128,8 alii (*sc. obsidentes*) securibus et spadis portam et vectes -os incidunt. *UNIBOS* 37,4 quos (*denarios*) non mensurat numero, sed -o sextario. *CHART.* Hans. III p. 397,36 (*add. ad I 435*) tantum (*sc. I d.*) debetur de biga -a, de non-ferrata nisi obolus debetur. *al.* *spectat ad ferreas soleas ungulis equorum clavis affixas*: *WALTHARIUS* 1203 ungula. *PETR. DAM.* Rom. 15 p. 38,14 Guarini equus ... Iohannis tybiam -a calce percussus fregit. *WILH. HIRS.* const. 2,51 p. 1114^B quotquot iumenta non-ferrata habent *hospites*, ad omnes dat *sacrista* nova ferramenta. *BRUNO MAGD.* bell. 79 Godebaldus dum equo suo noviter -o pedem posteriorem levaret eqs. b *ferro vestitus, loricated* – *in Eisen gekleidet, gepanzert, gerüstet*: *WALTHARIUS* 612 -us adest (*sc. Guntharius rex*), ad proelia venit. *CHRON.* Pol. 1,8 -as acies. *HUGO FLOR.* act. 3 p. 380,49 Wantelinus ... egressus patentibus portis una cum -is militibus urgebat eos (*sc. urbem impugnantes*). *METELL.* exp. Hieros. 4,780 cum ... -a repletet contio prata. *al.* *in imag. (de obsidione)*: *SISEB.* *carm.* 5 nos ... -ae (*fera- var. l.*) ... premunt milleno milite curae. *ALDH.* *virg.* II 106 quae (*sce- lera*) plerumque solent -as vincere mentes. c *qui ferrum in se habet, ferrum continens* – *Eisen in sich bergend, eisenhaltig, Eisen-*: α *in nomine loci Mons -us ('Montferrat')*: *OTTO FRISING.* gest. 1,46 Willelhelmum marchionem de Monte -o. *al.* *ACTA* imp. Winkelm. I 539 p. 438,23 preter homagia marchionum Montisferrati et Salutarium. *al.* β *ferro temperatus* – *mit Eisen versetzt*: *THADD. FLORENT.* cons. 57,2 electuarium -um: eqs. 2 *latius i. q. ferreus* – *eisern*: α *proprie*: *VITA Lamb.* Traiect. 13 (MGMer. VI p. 367,8) armati precedebant ... Dodono -is (*fera- var. l.*) dentibus. *METELL.* exp. Hieros. 4,122 grandine -a (*sc. spiculatorum*) resonabant omnia tecta. *al.* b *translate i. q. saevus, crudelis* – *grimmig, grausam*: *ALDH.* *virg.* II 1903 pectora -is riguerunt ... curis. *THEOD.* *AMORB.* Bened. I 5 omnis ... aetas ... maluit fugiendo substantiae dispendium pati quam -is hostium gladiis congressi.

55 *subst. ferrata*, -ae f. *situla ferreis vinculis cincta* – *mit Eisenbändern beschlagener Eimer* (*cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 474*): *CHART.* Laus. 296 (c. 1200) apud Rippam habet capitulum tenementum Petri ... , quod debet L -as in vigilia Natalis Domini.

***ferrobattudus** v. *forbatutus.

ferromentum v. ferramentum. **ferrox** v. ferox.

ferruca v. verruca.

ferrugineus, -a, -um. *script. furr-*: l. 71. 1 *proprie*: a *ro- biginosus* – *rostig*: *BENZO* ad Heinr. IV. 4,2 p. 368,18 parvi curatis, limatus aut -us nos feriat culter. *CONR. HIRS.* mund. cont. 1078 sicut ... ferrum nitens et acutum, si neglegenter et incuriose tractetur, -is sordibus exasperatur et hebetatur eqs. b *ferri similis, nigrans, ater* – *eisenartig (von Farbe), eisen-, rostfarben, dunkel*: *THEODULF.* *carm.* 25,105 huic (*sc. filiae Caroli*) -a est, apta huic quoque lutea vestis. *NOTKER.* *BALB.* *carm.* p. 140 vos (*sc. Waldonem et Salomonem*) -um (*fucodd.*) scio fastidire cucullum (*ci. Winterfeld, capillum codd.*).

[Antony]

HONOR. AUGUST. inév. A (SBWien 150/III. 1905. p. 28,16) prophete pro viridi colore, ... coniugate pro -o ... in pictura Dei accipiuntur. HILDEG. phys. 4,18 magnes -um colorem habet (sim. ARNOLD. SAXO flor. 3,52 magnetes lapis est -i coloris). *al.* *c ferro temperatus – mit Eisen versetzt, Eisen-* BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 300,2 humores, qui ab amore illicito ... levigantur, aqua -a bibita gravidantur inferius. **2** *translate i. q. perniciosus, funestus – verderblich, unheilvoll.* CONC. Karol. A 21 p. 185,5 qui (*haeretici*) ... infuso -o stilo in tinctorio falsitatis proprium ... se dogma componere gloriantur. *mortifer – todbringend:* GESTA Ern. duc. II p. 249,9 burgenses per -os enses hospites invisos salutarunt et quam plurimorum sanguinem interemptorum terre propinaverunt.

ferruginosus, -a, -um. **1** *robiginosus – rostig:* GERHOF. epist. 27 p. 614^C vince (*sc. Deus peccata mea*), sicut vincit spissitudinem sordium, qui crebra tersione de materia -a facit speculum. **2** *ater – dunkel, düster:* EUGEN. VULG. syll. 14,4,2 hoc (*sc. crucis*) signo ruit umbra, mors et -a pallens aufugit acta. **3** *ferrum continens, ferro temperatus – eisenhaltig, mit Eisen versetzt:* DIAETA Theod. 427 alię (*sc. aquae sunt*) calacantide, unde fit dragantum, alię -ę, unde fit ferrum, alie commixte. 443 -ę aque commixtam virtutem habent.

ferrugo, -inis *f. script.*: feru-: *l. 32. adde* MAURUS urin. II p. 24,24. ferrig(o): *l. 33. usu plur.*: ALDH. ad Acirc. 139 p. 192,29 -es (*inter exempla epiriti tertii*). *confunditur c. farago: l. 64.*

1 *proprie:* *a robigo – (Eisen-)Rost:* URSO element. 5 p. 156,23 per coniunctionem terre ad terram -em in eruginem vertit *virtus generativa*. ALBERT. M. veget. 6,207 resolvit galla scabrositatem ferri, et -o tunc commixta cum succo inducit nigredinem. *pharm.*: RECEPT. Lauresh. 4,91 capit. p. 94 potio ad omnes ficos et de feru-e (4,91). GLOSS. Roger. III add. p. 294,13 sal gemme 3 semis, -iginis bene temperate ana 3 II. ALBERT. M. animal. 23,93 tere -em in pulverem et asperge in alis et cauda accipitris. *al.* *b color ferrugineus, ater – rot-, rostbraune, dunkle Farbe:* CAND. FULD. Eigil. II 17,137 expressi varios -e vultus. FLOR. LUGD. carm. 28,95 sol nitidum tristi texit -e vultum (*sim. POETA SAXO 4,363; cf. Verg. georg. 1,467*). -o Hibera *i. q. purpura nigrior Hispanica – spanischer Purpur* (*cf. Verg. Aen. 9,582*): NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 63,1 venerunt ... legatarii regis Afrorum deferentes leonem Marmaricum ... cum -e Hibera Tyrioque murice eqs. *c pulvis niger de ferro detritus – schwarzer Eisenstaub:* HIST. peregr. p. 162,21 qui prius ... prefomentari balneis ... consueverant, ... in squalore et armorum -e asperioris vite inconmoda sciebant. IUSTIN. Lippifl. 91 corpora discingunt equites armis, -e squalens nuda patet facies (*cf. comm. ed. p. 89*). **d squama ferri, ferri ramenta, limatura – Eisenschlacke, -(feil)späne, 'Hammerschlag':** *a pharm.*: LIBER accip. 20,3 -em, quod ferro volat, debes tritare bene et in obsonium mittere, et dabis ei manducare. BERNH. PROV. comm. 1,5 p. 277,11 -o candens vel calebs ignitus valent ad idem (*sc. effectum medicaminum hydragogorum*), si in vino ... extingatur. 8,2 p. 299,40sq. -o, id est fex ferri; si quis iuvenis aggravatus sit amore alicuius mulieris, quam non possit habere ..., bibat de aqua, in qua -o vel ferrum candens extinctum sit. ALPHITA F 73 -o, limatura vel squama -i (*v. comm. ed. p. 425*). *distinguitur a squama ferri:* CIRCA INSTANS p. 19b^r ferrum et -o et squama ferri eiusdem virtutis sunt ..., aliud est -o, aliud squama ferri; squama ferri est illud latum et tenue, quod evolat per contusionem a ferro; -o, quod per excoctionem liquidum fit a ferro. **β techn.**: ANON. secret. p. 49,2 debent ipsae canninae ferrari cum -e in pastata cum albumine ovi (*sim. p. 79,34 luta ea [vasa] iterum cum farragine et luto mixto cum albumine ovi et fac ea decoqui*). p. 80,1 -em et bolum trita et misce cum albuminibus ovorum. *cf. p. 79,41 limaturae ferri. p. 80,7 de ferri squama*). **2** *translate -o zaccari i. q. zucarum rude rubrum – roter Rohzucker* (*cf. E. v. Lippmann, Geschichte des Zuckers. 1929. p. 278*): NOTULAE Wilh. Cong. 1192 de -e zaccari IV. partem ad pondus omnium (*sc. recipe*).

ferrum, -i *n. script. et form.*: ff-: *p. 170,63. adde* COMPOS. Luc. K 17 (*cod.*). fer(um): *p. 170,33. 172,10. abl. sg. -u:*

l. 58. ?gen. pl. -ium: l. 30. form. masc. (cf. p. 171,69. 172,26, sed nom. sg. ferrus, quem affert THEOPH. sched. ind. [ed. Theobald], nusquam occurrit): nom. pl. -i: p. 168,11. 171,10. 172,29. saepius. acc. pl. -os: p. 171,9. 12. 172,9. 10. saepius.

- 5 *σίδηρος – Eisen (de re v. LexMA. III. p. 1749sq.). I materia ferrea (rudis) – Eisen(erz): A spectat ad naturam: 1 de modo nascendi:* THEOPH. sched. 3,90 p. 162,17 -um nascitur in terra in modum lapidum, quod effossum ... frangitur et in massas confunditur, deinde in fornace ferrarii liquatur. ARNOLD. SAXO flor. 1,5,8 p. 43,35 argentum ... vivum si fuerit malum ... et sulphur non mundum, fiet ex eo -um (*sim. ALBERT. M. summ. creat. II 1,29,5 p. 266^a,39. miner. 4,8 p. 94^a,41. GEBER. summ. 59 p. 478*). **2 de generibus:** PS. AVIC. anim. 5,6 p. 123 -um efficitur in sex modis, -um de Landelum et -um de Aldeua et acerum (*acetum ed.*) et -um de India et -um grossum et primum. *v. et l. 64. 3 de qualitate et virtute:* MEGINH. BLEID. Ferr. 10 -o non solum lapides et ligna, sed et caetera vincuntur metalla, ipsum vero non nisi solo vincitur igne. ARTEPH. clav. 1 p. 504^b,41 -um ... Martis (*sc. de parte est*), sua natura ut sua natura. PS. ARIST. magist. p. 641^b,48 -um in altitudine sua est calidum et siccum eqs. *al. v. et p. 169,58. in imag. vel per compar.*: TRAD. Patav. 31 (a. 789) haec carta sit firmior -o conexa ... ab evo in evum. MODIIN. carm. 15 (MGPoet. I p. 570) molli durum nunc ceræ inducere -um cogor et insueto texere verba modo. WIDUK. gest. 2,28 p. 91,7 Ansfrid. ... durior -o est. *al.* **B spectat ad artem: 1 de fodina exercenda:** COD. Lauresh. 3701^c (a. 780/81) dedit ... Adelolt terciam partem de sua mina ad faciendum -um. VITA Magni Fauc. I 24 p. 176,29 nota facta sunt incolis ... diversae venae -ium (-i *var. l.; ni corrupt. ex -i imi, cf. enim p. 174,8. 20. 8*). DIPL. Otton. I. 214 in foveis, in quibus solebant fodere operimentum -i. DIPL. Frid. I. 990 p. 279,24 que (*fodinae*) in posterum argenti, cupri -ive (*ferive B*) ... reperientur. *saepius. v. et l. 7. 2 de arte ferraria:* ANNAL. Xant. a. 868 p. 26,2 massa -i in conflatorio scintillas emittens. WIPO tetral. 254 -um cum limo massa candente liquescit. *al. v. et l. 7. p. 169,50. 61. proverb.*: EGBERT. fec. rat. 1,385 dum calidum fuerit, debetur cudere -um. YSENGRIMUS 1,400 tundatur -um, dum novus ignis inest. **C spectat ad usum: 1 de rerum confectura materia designanda:** EINH. Karol. 33 p. 39,23 (*testam.*) omnia ex aere et -o aliisque metallis vasa atque utensilia. WALTH. SPIR. Christoph. I 23 'craticula -i' (*i. tormentum*) ... divina virtute resolvitur. CHART. Tirol. notar. I 805 II stifalos de -o. II 47 I pileum de -o. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356^D operari cum cauterio de -o. *saepe. locut. munitus ad -um i. q. ferratus, lorriculus – gepanzert, geharnischt:* GREG. IX. registr. 791 p. 698,11 homines XXV muniti ad -um. **2 de mercatura:** DIPL. Otton. II. 308 mercati teloneum ..., quicquid videlicet ex ... omni genere tam vestium quam -i et metallorum ... possit provenire. DIPL. Heinr. III. 199 concessimus ... hominibus in Monte Scalfi habitantibus facultatem negociandi et eorum -um ... vendendi. REGISTR. Mog. p. 37,10 domus Uthe, que vendit -um, solvit annuatim VIII sol. CHART. Wetzlar. I 102 in foro -i. *al. v. et p. 166,4. 3 de praestatione et solutione* (*cf. p. 172,7*): COD. Lauresh. 3657 (c. 800) huba I, que solvit de -o IIII solidos valens. CHART. Sangall. A 194 ut ... annis singulis ... solvam dimedio solido de -o valente pretio ad ... monasterium. 705 p. 306,33 de novem libras -u valente. CHRON. Mont. Ser. a. 1174 duo iuga boum et carratam -i ... de suis redditibus deputavit *advocatus*. CHART. Stir. II 246 de sale et -o, quod singulis annis ... clauistro dare consuevimus. *saepius. D iuncturae notabiles (usu techn., medic., alch.):* COMPOS. Luc. A 22 lac -i (*ff- cod.*). ANON. secret. p. 37,17 dicitur (*sc. lapis*) aqua -i. IOH. sacer. 55 stagnum ... cum -i Indici limatura ... conflab. PS. ARIST. lap. I p. 188,24 sedimon, hoc est passio -i. GEBER. investig. 4 p. 483 crocus -i dissolvendus est in aceto distillato. summ. 40 p. 372 -i squame vel eris combusti. *persaepe. v. et p. 169,54. 57. 59. 60. 66. E usu vario:* HRABAN. univ. 17,18 p. 480^{AB} -um mystice significat tribulationem et angustiam ...; item -um fortes quique in Ecclesia ...; rursum -um acumen mentis significat ...; iterum -um est sermo increpationis ...; rursum -um insidiae sunt inimici. ALFAN. premn. phys. 1,14 p.

8 manifeste trahit *lapis magnetes* ad se atque continet -um (PG 40, 508^C τὸν σίδηρον). RAHEW. gest. 3,1 p. 167,30 talium nationum vicinia nonnichil atrocitatis tamquam de rubiginoso -o cariem sibi Polani affricuere. *saepe*. v. et p. 169,30. 176,44.

II de rebus ex -o factis i. q. instrumentum ferreum, ferramentum – eisernes Gerät, Instrument, (Werk-)Zeug, (Stück) Eisen (in imag.: l. 32.63. al.): A de incertis vel quibuslibet instrumentis: 1 in univ.: LEX Saxon. 59 si -um manu elapsus hominem percusserit. THEOPH. sched. 2,24 fac tibi duos -os, qui habeant latitudinem duorum digitorum eqs. 3,10 fiunt -i graciles. COD. Wang. Trident. 238 p. 446,29 nullus tabernarius nec ferrarius . . . in pignore accipiat . . . -os, funes, segas nec aliquid aliud, quod pertineat ad puteam. *saeptus*. 2 -um ignitum, candens sim. in ordalio adhibitum (cf. l. 70; aliter: p. 172,14. al.): ORD. iud. Dei A 9^a benedictio -i iudicialis. 12^b consecratio -i. TRANS. Marci in Aug. 6 sub . . . iudicio . . . calidi -i. LEX fam. Worm. 32 non se expurget (sc. fur) iuramento, sed aut duello . . . aut ferventi -o. SCHOL. Adam gest. 20 qui (Poppo) -um candens et ignitum in modum cyrotecae formatum . . . sine lesione portavit. CHART. Mehl. 148 per -um manuale, (opp. per novem vomeres ignitos) iudicetur. CHART. Burgenl. I 120^b in die levationis -i eqs. *persaepe*. v. et vol. III. p. 1474, 43. 1476,3.7. B de certis instrumentis: 1 latius: PACTUS Alam. 20,1 si quis -o molinario, (-um molinarium var. l., rec. B; i. subscum) involaverit. NOTKER. BALB. gest. 1,29 quod (campanum) ille (caesar) . . . inmisso -o pulsatorio, (i. batillo) iussit in campanario suspendi. GERH. AUGUST. Udalr. 2,28 deponere textile -um, (i. radium). HEINR. LETT. chron. 19,5 p. 129,22 qui (milites et servi) tollentes secum -um recurvum, (i. harpagem) vel uncum ferreum, quod in aliquam pyratricam proicerent. CHART. Sangall. B 459 p. 333,10 (epist. papae) per abscisionis -um, (i. gladium anathematis) patet apertius plaga eius (sc. haeretici). CHART. Merseb. 283 p. 255,20 in die assumptionis -um habens impressionem monetae, (i. forma) . . . frangetur (inde 384 p. 319,17). CHART. Hans. 710 p. 249,26 de centeno -i, quod dicitur backiser, II den. Colon. (sc. solvere tenentur). *saeptus*. 2 strictius: a telum – Waffe (*saeptus* i. q. [vis et] arma – Waffen[gewalt], e. g. l. 39.41): α in univ.: RIMB. Anscar. 12 p. 33,23 omnem Saxoniam -o perdomitum. WALTH. SPIR. Christoph. I 13 iuvat . . . nos fide potius armari quam -o. BRUNO MAGD. bell. 21 p. 26,16 obvia -i virtus eos (sc. obsessos) exire non sinebat. CHART. select. Keutgen 141,5 qui infra fossam vestram (sc. oppidanorum) hominem vulneraverit acuto -o eqs. *persaepe*. v. et p. 164,55. β gladius, ensis – Schwert: POETA SAXO 1,60 ipsam (sc. gentem Saxonum) aggressus late -o vastavit et igni. HROTSV. Pelag. 59 caput exacto . . . subiungere -o. WIDUK. gest. 2,32 manus . . . -o amputata. HIST. de exp. Frid. imp. p. 83,22 iter erit aperiendum -o. *persaepe*. v. et p. 168,66. 301,6. γ hasta, iaculum, venabulum – Lanze, Speer, (Wurf-, Jagd-)Spieß: WANDALB. mens. 20 apri lato configere -o armos. WALTHARIUS 745 toto conixus corpore -um conicit; hasta volans eqs. MIRAC. Bav. 3,14 prosiliit (sc. famulus) ac -um constanter infixit (sc. pisci). al. b aculeus ferreus, cuspis, acies – eiserne Spitze, Schneide: ARBEO Corb. 18 p. 209,4 lantiae summis nisibus piscem tam viriliter percussit (sc. Ansarius), ut -o asta sequeretur. WALAHFR. carm. 47,5 per -um efficio (sc. capulus cultelli), per me quod non facit ullus eqs. CHRON. Mont. Ser. a. 1219 p. 196,18 recurvato . . . sagitte -o eique (sc. linguae abbatis) infixio. al. c culter, falx – Messer: WANDALB. mens. 279 hi -o mites caedunt de palmite fructus (i. uvae), . . . hi eqs. scalpellum – Skalpell: CONC. Karol. A app. 9 p. 849,19 ea, que leni . . . medicamine sanari non possunt, -o abscindi necesse est. TRACT. de chirurg. 658 inter cutem et ossa -um ducatur et -i acumine ad cutem conversa eqs. d ascia, securis – Axt, Beil: EIGIL Sturm. 7 cum -o, quod manu gestabat, sepem caedendo ligno . . . composuit. VITA Austrig. 13 (MGMer. IV p. 198,27sq.) accepto ancipite -o, quod vulgo Scotam vocant . . . tulit illum (illud var. l.) -um. al. e vomer – Pflugschar: DECRET. Frision. A p. 46, 17 servus calcet candentia -a. f operimentum, vinculum ferreum – Eisenbeschlag, -band: CAPIT. reg. Franc. 32,68 bonos barriculos -o ligatos. 128,7 tinas -o ligatas. REGISTR. Patav. I p.

162^a,14 (s. XIII.) de Foriaeh XXI mod. tritici cum metreta -o superducta (sc. solvuntur). g ferrea solea (ungulae clavis affixa) – Hufeisen: GERH. AUGUST. Udalr. 2,29 cavallum . . . ministris . . . commendavit, ut pedes eius . . . -o munirent. LAND. MEDIOL. hist. 2,18 p. 55,52 Arnulfus . . . equum . . . -is aureis et clavis argenteis . . . aptari fecit. al. v. et p. 168,11. 12.15. de praestatione: CHART. Tirol. 515 (c. 1200) quisque gastaldio debet ei (episcopo) . . . -a centum equorum. 671 p. 126,15 illi de Costa debent dare -os XXVIII equis. ORD. canc. pap. 3,5,9 omnes notarii debent habere quolibet mense a curia XVI -os (feros E) cum clavis ad ferrandum equos. *saeptus*. h subscus ferrea – Mühleisen: ACTA civ. Kil. 148 (a. 1270) tam molares quam -um. cf. et p. 171,24. i cauterium – Brenneisen: DIPL. Heinr. II. 501^a p. 640,45 in utraque maxilla -o . . . candenti . . . comburatur (sc. seditionis princeps). TRACT. de chirurg. 1096 cauterizetur polypus -o rotundo et distenso. *saeptus*. k forma – Prägeeisen, Münzstempel: CHART. civ. August. 55 (a. 1277) usumfructum monete . . . vendidimus . . . ita ut sub eodem -o, figura seu forma, qua nunc sunt denarii monetati, stabiles debeant permanere. cf. et p. 171,34. l molle ferreum – Back-, Hostieneisen: VITA Bard. 10 p. 327,28 sumpta ferula et -o mire caelato, in quo mensales oblatas coquebantur, . . . haec omnia . . . misit abbas episcopo. WILH. RUBRUQU. itin. 30,13 p. 341, 9 magister Willelmus fecit nobis fieri -um ad faciendum hostias. cf. p. 171,36. m catena – Kette: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 192,3 ministro Domoali . . . imperat, ut manu -um, quo conpedes inretiti erant damnati . . . adprehendat ac trahat; quem (quod var. l.) ille adprehensum trahet. MIRAC. Gertr. I 9 confracti sunt -i, (confracta sunt vincula A3), unde erat strictus vir. al. n cancelli (ferrei) – (Eisen-)Gitter: CHART. Altenberg. 238 (a. 1261) septem mansiones . . . quarum due iacent contiguae -o cymiterii. CHART. Worm. 321 domum apud -um cimiterii . . . situm. CHART. Francof. 439 p. 212,1 in domo sua apud -um porte cimiterii sita. in nom. propr.: CHART. Xant. 76 p. 63,4 (a. 1219) Rudolfus de Sub monte, Segestappus ante F-um, layci Xantenses. o usu vario: MAPPAE CLAVIC. 6 commove . . . -o (i. rude) novo, quotiens commoveris. WALDR. carm. 3,64 -um (i. stilum) . . . per aequora (sc. membranae) ducens. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,96 rex . . . ymnologum Domini . . . graviter cesum per verbera -i (i. ferrei flagelli) . . . simul cum casside inuri precipit ignita. *saeptus*.

ferruminatum, -i n. ?quod (ad totum quasi) ferrumine coniunctum est – ?das (mit dem Ganzen gewissermaßen) fest Verschweißte, integrierender Bestandteil: CHART. Ital. Ficker 192^l p. 234,28 (a. 1196) quod proponebat (sc. syndicus) utilem rei (sc. usurpatae) vindicationem ad instar -i eqs.

*ferrunca, -ae f. (?ferrum et uncus vel theod. vet. ringa) fibula ferrea – eiserne Schnalle, Rinke: WOLFGER. itin. comput. 1,109 p. 82 pro corrigiis ad soumaris XVIII den., pro -is III den., pro cinculis equinis II den. (sim. 2,67 p. 87; aliter interpr. nota ed. p. 123, sed cf. Latinitatis Medii Aevi lexicon Bohemorum II. 1993. p. 627^a et Lexicon Mediae et Infimae Latinitatis Polonorum IV. 1975/77. p. 139^a).

*fersinga v. *frisinga. *ferstum v. *firstum.

*fersura, -ae f. (fersus a fervere, cf. arsurā) 1 coctura – das Schmelzen: COMPOS. Luc. S 26 prima . . . coctura eqs., alia . . . -a (ci. ed., persura cod.) vetrum mestalo, (. . . fersura vitrum mastallo MAPPAE CLAVIC. 124; ferfurata intrita metallo IOH. sacerd. 102), tertia . . . coctura eqs. (v. notam ed. p. 168, cf. Svennung §74 [p. 131]). 2 inflammatio – Entzündung: DYASC. p. 84^b desiccativus . . . est cinis earum (sc. dermatum, i. solearum), et ideo ab igne ulcera usta vel ea, que vocantur paratrunata, id est scorticature inter coxas vel nates, vel -as (gloss.: vulgare fersature; cf. Oribas. eup. 2,1 D 3 fervuras) . . . sanant.

fersus v. ferveo.

*ferta (fenta), -ae f. (theod. vet. fart) locus, spatium – Abschnitt, Strecke, 'Fabrt': COD. Wang. Trident. 7 p. 49,15 (ed. Hagemann; a. 1213) laborerium Gandi . . . non debet laborare fentam (sic pro -am B), que venit versus actofum, ubi dorslagum est, dum eqs. (v. glossarium ed. p. 80).

fertilis, -e. script. et form.: gen. sg. n. -i: p. 173,8. abl.

[Antony]

sg. for-e: l.21. *superl.* -illimus: l.7. *pendet ad*: l.23.

1 *proprie vel in imag. i. q. fecundus, ferax, fructuosus – fruchtbar, (ertrag)reich, ergiebig (c. gen. vel abl. i. q. uber, fortunatus – reich [an], gesegnet [mit]: l.12.13. al.): a strictius de fructibus, frugibus sim. ferendis: ARBEO* Emm. 6 prospiciens ... humum -em et segetum habundantem. EINH. Karol. 15 p. 18,8 -issimos (-illimos *var. l.*) Hispaniae agros secans amnis. COD. Frid. 14 p. 179,19 ligni -i querceti iuiera XL. ALBERT. M. veget. 1,188 de sterili arbore aliquando fit -is. *saepe. b latius: VITA* Leb. 1 facta ... est *Anglorum patria*, sicut animalibus fecunda extat et frugibus, ita etiam sanctorum virorum -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,216 implevit quondam sterilem Sara -is alvum. HELM. chron. 37 p. 73,7 gens ... -is omnibus bonis. ALBERT. M. animal. 8,182 si multum -e sit examen (*sc. apium*), relinquatur ei duo sextaria (*sc. mellis*) eqs. al. 2 *translate: a largus, opimus – reichlich: ALDH. virg. I* 4 p. 231,19 -em praedam (*i. nectar*) ... advehunt (*sc. apes*). IOH. CANAP. Adalb. A 11 -i dono (*i. purpura*) manum pauperis accumulavit. al. *b salutaris, beatus – segensreich, heilbringend: ALDH. virg. I* 38 p. 291,1 sportulas crustulis refertas ... -i (fo-e R¹) benedictione fecundans *Apollonius*. WALAHFR. Mamm. 26,16 patientia -is Iob. CARM. Bur. 61,1^d3 vita. *c utilis – förderlich: VITA* Pirmin. I 8 silva -is erat ad humana commoda.

fertilis, -atis f. 1 *fecunditas, feracitas, ubertas – Fruchtbarkeit, Ergiebigkeit, Reichtum: a in univ.: DIPL. Heinr. II. 437 veterem (vineam) atque iam assidua adultam -e (-tate ed. ex A) ... stabilimus. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,19 haec ... provincia (sc. Pannonia) ... agrorum -e locuples esse cognoscitur. CHART. Carinth. V 332^a p. 204,3 quod (steuerchorn) ... secundum sterilitatem et -em temporis ... debet inponi. saepe. b c. gen. obi. i. q. (magnus) proventus, copia, abundantia – (reicher) Ertrag, Fülle, Überfluss: CHART. Sangall. A 328 (a. 829) si -s vini fuerit. EPIST. Teg. I 26 fructuum -e agrorum sterilitate suffocata. CHRON. Noval. 5,23 piscium -s multa. al. 2 *effectus fecundans – befruchtende Wirkung: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,2 praedicatorum adveniente superni roris -e vox intonuit. 3 ?tributum de messe reddendum – ?von der Ernte abzuführender Tribut: CHART. Argent. 10 (MIOG 29. 1908. p. 589,35; a. 1198) tota -s in novem vitalibus consummavit.**

***ferto**, -onis m. (*orig. germ.; cf. theod. vet. vierdunc [M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. III. 1858. p. 339]; cf. *ferlina, *ferlingus*) *script.: vird(o): p.174,38. vert(o): l.63. fird(o): p.174,30. al. firt(o): l.53,58. p.174,8. al. fiert(o): p.174,1. ferc(o): p.174,14. ferd(o): l.69.p.174,13. al. ferth(o): l.54.*

*pars quarta (mensurae cuiusdam), quadrans – vierter Teil (einer Maßeinheit), Viertel, 'Vierding' (de re v. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. XII/2. 1951. s. v.): I strictius de pondere quadrantis (aliter: p.174,16.21) marcae vel librae: A gener.: RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,7 vas argenteum ... trium fi-um pondus habens. REGISTR. abb. Werd. 7,1 ad coquinam abbatis dabit vilicus ... -em piperis (7,3 p. 193,18 -thonem. *ibid. al.*). CASUS Petrish. 4,21 a u r i ... inventum est habere (*sc. tabulam*) unum talentum et quartam partem -is (CHART. Rhen. med. II 103 p. 140,18 duas imagines aureas ... undecim marcas a. et dimidiam quarta parte fi-is minus, que loith dicitur, ... ponderantes. *sim. al.*). CHART. Const. 11 candelam unam ex uno -e c e r e factam (CHART. Basil. C I 388 p. 291,16 maior ... emenda, que pro excessibus dari debet, sunt tres libre c., minor vero solummodo -o unus. CHART. Turic. 1479 p. 194,6 pro annuo censu, videlicet uno v-e c. ... nobis ... persolvendo. *al.*). B *spec. de nummo vel quantitate rationis faciendae: 1 in univ.: CHART. Stir. I* 196 (c. 1140) que (*sex ingera*) ab ... fratribus cenobii quatuor marcis uno -e minus emptam cenobio delegaverunt (*sc. Sigehardus et mater eius*). GUNT. PAR. hist. 8,70 quarum (*navium*) quelibet ... persolvebat nummum aureum, qui perpera vocari solet, -doni, id est quarte parti marce unius, equivalens. GESTA Frid. I. imp. B p. 94,15 Theothonici ceperunt dare -em pro marcha, et ipsi (*Turchi*) bene accipiebant. LAMB. ARD. hist. 4 p. 565,18 de terra ... censuali*

... singulis annis unum fie-em vel quinque solidos ... reddidit Sifridus cenobitis. *persaepe. expressius de censu vel redditu unius -is: TRAD. Salisb. I* 480^b (s. XII.^{ex}) v mansus, v -es. CHART. Hall. 335 domina Margaretha ... comparavit unum -em in manso sito in Jodedorf ... , quem vult dari ... hospitali sancte Konigundis. *al. v. et l.11. 2 definitur per gen.: a auri: CHART. march. Misn. II* 181 p. 127,30 (a. 1145) ego Conradus ... do ... priori ... fi-em auri. ARNOLD. LUB. chron. 7,2 p. 231,33 eum (*cancellarium*) ... in eorum (*pauperum*) elemosina -em auri omni septimana expendisse. *al. b argenti: TRAD. Werd. 98 p. 65,17 (c. 1150) tradidit Ro[v]bertus ... -em argenti in Herdenesheim. CHART. Bund. 920 III marcas argenti et unum -donem. HEINR. MOESK. fund. (MGScript. XVII p. 301,15) praepositus quotannis episcopo dat unum -conem argenti. CHART. episc. Halb. 1087 l. 10 receptis ... trecentis et septuaginta quinque marcis usualis argenti, cuius quinque -es faciunt puram marcam (cf. l.21). ACTA civ. Wism. B 392 Theodericus ... impignoravit hereditatem suam ... pro XXXVIII m. Lubecensis argenti et -e. saepe. adde: CHART. Westph. VI 831 (a. 1265) denarii, quos cudet monetarius, talis erunt ponderis et puritatis, ut quinque -es in pondere marcam examinati argenti efficiant, si conflentur (cf. l.16). c denarium: CHART. Stir. III 131 p. 202,3 (a. 1253) quod, cum ... voluerit argento denarium compensare, pro denarium VIII -bus ... dominus meus ... dare argenti tenebitur marcam I eqs. REGISTR. Seccov. p. 61,25 alia euba solvit v -es denarium (cf. praef. ed. p. 46). CHART. Altenberg. 305 p. 214,23 vendidimus ... decem et novem iurnales ... pro viginti novem marcis et -e Colonien-sium legalium denarium. d varia: CHART. Alsat. B 461 p. 289,11 (spur. s. XII.) si quis ... convictus fuerit, sex firdones publici ponderis sive triginta siclos Argentinensis monetae persolvat eqs. (inde 462 p. 293,6 [spur.]). CHART. Eichsf. 372 Alexander ... vendidit dimidium -em census annui ecclesie Buren, quem in Besekendorp hereditarie possidebat.*

II *latius: A de mensura frumenti: CHART. Bern. III* 58 p. 57,21 (a. 1273) de duobus quartalibus bladi unam eminam accipere debet molendinarius, quarum quatuor et dimidia faciant unum virdonem seu -em. B *de nummo minimo quodam fere i. q. as – etwa: Heller: BERNH. GEIST. palp. 1,551 cum vilibus omnia cudit (sc. plebeius), qui pro -e, qui pro minima datione terram confundunt totam.*

fertor v. fartor. *adde ad p. 86,51: ?pro nom. propr.: ACTA civ. Kil. 232 (a. 1270/73) ego Petrus dictus fertor eqs. fertus v. farcio.*

45 **fervefacio**, -factum, -ere. *fervidum reddere – erhitzen: RECEPT. Sangall. II* 50 semen aneti -tum ad nares mittis. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,22 calefacis, -facis (*de accentu*).

***ferventive** adv. (*per contam. ex ferventer et intensive, ut vid.*) *ardenter – innig: ALBERT. M. div. nom* 4,132 p. 223,36 'qui sunt fortes in divinis', ... 'appellant ipsum', scilicet Deum, 'zeloten' ... 'sicut multum' intensive, idest -e, et extensive, idest multipliciter, amantem.

ferveo, ferbui, -ere. *script.: frev-: p.176,16. fev-: p.176,1. ferbe(o): l.61. -encior, -cius: p.175,68.176,7. form.: coniug. III.: l.71.p.175,7.37. partic. perf. fersus: p.175,36. depon.: p.175,13. struct.: c. praep.: ad: p.175,19.66. al. in c. abl.: p.175,18.63.70. al. in c. acc.: p.175,13. circa: p.175,21.68. al. de: p.175,17. c. dat.: p.175,14.65. trans.: p.175,35. confunditur c.: fovere: p.175,8. frui: p.175,57.*

60 *I intrans.: A proprie: 1 strictius i. q. bullire – sieden, wallen: COMPOS. Luc. F* 12 deponis, quod vis, donec -beat. MAPPAE CLAVIC. 197 cum bene -buerit (*sc. mixtura*). HILDEG. phys. 1,45 vinum cum ... melle ... -ere fac, id est welle. *al. 2 latius: a de igne i. q. flagrare – lodern: BEDA hist. eccl. 5,12 p. 305,1 flammis -entibus. WALAHFR. Mamm. 26,39 clauditur ignicremis flamma -ente caminis. b de mari i. q. aestuare – branden: CARM. Bur. 41,6,4 duplex mare (i. Scylla et Charybdis) -et. c de opere i. q. raptim procedere – im vollen Gang sein: CAND. FULD. Eigil. II* 23,10 -et opus (cf. Verg. Aen. 1,436). d de anim. i. q. denso agmine agitari – (herum)schwärmen: MILO carm. 1,63,124 -ere ut miraris apes per prata eqs. EGBERT. fec. rat. 1,1297 -ent scynifes. e de lo-

[Antony]

cis i. q. redundare – wimmeln (von): WANDALB. mens. 278 -ent vineta colonis. **B translate:** 1 *de hominibus eorumve animo, affectibus sim. i. q. ardere, calere – (ent)brennen, (er)glühen:* **a absol. vel c. abl.:** HROTSV. Gong. 44 gravido -buit ingenio. RUOTG. Brun. 22 spiritu -ens Domino serviens estuabat. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,51 -bat sedula ... ver-
nilitas iuvenum. 3,32 -it commotio regis. CONSUE. Marb. 344 foris -at (foveat *var. l.*) zelus rectitudinis (*sc. praelati*). *saepe. v. et p. 176,48.* **b c. praep. (dat.: l. 14) vel inf. i. q. ardere (ad), eniti (pro), desiderio flagrare – brennen (auf), Feuer und Flamme sein (für), bemüht sein (um), verlangen (nach): ARBEO Corb. 8 illius non ignarus (*sc. papa*) sensus quibus zelis accensis in deificum -batur (*m. al. corr. -bat 1*) opus. HROTSV. prim. 322 caelesti -ens (*sc. Gerberga*) sponso. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 lucem ... cecorum mentibus ... inspirare -bat. GEBEH. AUGUST. Udalr. 3 p. 257,36 de rudimentis puerorum sic operose -bat, velut *eqs.* VITA Burch. Worm. 17 p. 116,26 quomodo ... in servitio Dei -buisset. BERTH. chron. B a. 1077 p. 305,12 ad vigilias orationesque solitas nimis impigerrima -bat Agnes. VITA Heinr. IV. 1 p. 12,24 imperatoris votum et studium circa Spirense monasterium -ere. *saepe.* 2 *de locis vel institutionibus i. q. excitari, vexari – in Aufruhr sein, heimgesucht werden:* HRABAN. carm. 39,69,3 cum videritis -ere mundum bellis et errore. SALOM. III. carm. 1,2,161 si motus -at orbis. VITA Annon. I 3,16 p. 508^a,10 novis semper miseriis aeclesia -ente. 3 *de rebus adversis i. q. saevire – wüten:* CONVERS. Aefrae 1 tempore, quo persecutio Diocliciani -bat. CAND. FULD. Eigil. II 24,1 magis atque magis -et ... effera vis morbi. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,11 -ente (-i *var. l.*) adhuc bello civili. *al.* 4 ?*nitere – ?glänzen:* FORM. Wisig. 4 ut abstensa a vobis omne originali macula ac fece servili perfectu gradu -endo (pergendo *ed. Rozière*, fruendo *ci. Knust*), nullius reservato obsequio, in splendidissimo hominum coetu ... vos esse congaude-
te.**

II trans. i. q. coquere – kochen: COMPOS. Luc. L 5 post tota fersa misce ibi gumma ceras<i> ÷ II (*v. notam ed.*). ANTIDOT. Glasg. p. 156,39 pollipodium – I, confrangis et -is in vino.

adi. fervens, -entis. 1 *proprie:* **a strictius i. q. bulliens – siedend:** LEX Frison. 3,8 ad examinationem -is aque iudicio Dei probandus accedat. REGINO chron. a. 85 in -is (-ventilis B2) olei dolium. SCHOL. Adam gest. 158 iuxta Island est oceanus glaciatus et -s et caligans. *al.* **ad cocturam (salis) pertinet – Siede-:** COD. Thietm. 25 Enziman ... tradidit ... locum patellae ad Salinas cum -i patella (*sim. COD. Bald. 7*). **b latius:** **a ardens, praecalidus – brennend, glühend, heiß (in imag.: l. 48):** WALAHFR. Mamm. 16,19 vincet ... -s tua dicta caminus. carm. 89,3 -s ... Iulius (*sc. mensis*). WIPO gest. 2 p. 15,2 quae (*res*), nisi -i pectore maximo studio coqueretur *eqs. al. v. et p. 171,18.* **de effectu ustulandi:** WALAHFR. hort. 35 illita -i creverunt tela (*i. urticae*) veneno. **ß de mari i. q. aestuans – brandend:** ALDH. virg. I 29 p. 267,3 -is oceani flustra. NITH. hist. 2,6 p. 20,1 naves ab hostio, quo Sequana mare influit, -i estu abductae. 2 *translate:* **a de hominibus eorumve animo, affectibus sim. i. q. flagrans, fervidus – leidenschaftlich (bewegt), hitzig, feurig:** **a absol. vel c. abl.:** RADBERT. corp. Dom. 22,61 -i animo paenitentiam agamus. RIMB. Anscar. 25 p. 54,24 -iori (fruentiori *var. l.*) incitabat spiritum. WIDUK. gest. 2,12 Heinricus ... erat ... nimis adolescens, -s animo. HERM. IUD. conv. 6 p. 88,20 evangelice perfectionis -issimi emulatores. *persaepe.* **ß c. praep. (dat.: l. 65) i. q. acer, intentus, studiosus – einsatzfreudig (bei, für), eifrig (in), bemüht (um):** DIPL. Ludow. II. 23 p. 109,42 quatenus ... eos (*servos Dei*) in divinis cultibus -iores reddat (*sc. imperialis excellentia; sim. DIPL. Loth. II. 31 p. 435,30 eos [fideles] ... nostro famulatui -iores reddere. DIPL. Zwent. 8 p. 31,30 eos [fideles] ... ad ... regni ... nostri utilitatem -iores effecimus. DIPL. Frid. I. 372 p. 234,34 civitatem Ravennam ... circa exaltationem imperialis corone ... -ciorem ... claruisse persensimus. saepe). RIMB. Anscar. 10 Gislemarum ... in zelo Dei -issimum. CONSUE. Marb. 244 quidam in disciplina -iores. *al.* **b de rebus incorporeis modum quasi excedentibus i. q. magnus, vehemens – groß, stark, laut, heftig:** WALAHFR. carm.*

5,42 ver ... pelagi -ia murmura sedat. hort. 185 -em (fev- K) domuisse sitim. GODESC. SAXO theol. 20 p. 281,25 ut illi soli (*sc. Christo*) ... detur ... frequens et -s gloria, cuius *eqs.* WALTHARIUS 315 ebrietas -s tota dominatur in aula.

5 **adv. ferventer.** 1 *ardenter – innig, inbrünstig:* CARM. Bur. 168,4,4 amo -r eam. CHART. Raitenh. 367 p. 295,19 ut ... Dominum nostrum ... -cius cum gaudio valeant (*sc. fratres*) exorare. *al.* 2 *acriter, intente, studiose, enixe – eifrig, geflis-sentlich, nachdrücklich:* LIBER diurn. 83 p. 92,14 -r ... , quae tradita comperio, conservare (*sc. profiteor*). HRABAN. inst. cler. 1,19 plebs ... ad meditationem legis Dei concurrere -ius admonetur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,19 l. 1 Christi multumodis serviciis cum -issime insisteret et undique amplificare studiu-isset. *persaepe.*

15 **fervesco, -ere.** *script. frev-: l. 16. def.:* ERCHANB. gramm. p. 39,22 -o (frev- F) calesco, fervere (frev- F) calere incipio.

1 *proprie:* **a exaestuar, spumare – in Wallung geraten, schäumen:** WILLIR. cant. p. 235,23 quasi conditum ... -ere vinum. WALTH. AGIL. med. 135 p. 212,38 colera facit -ere sanguinem in ipso epate. **b calescere – heiß werden, sich erhitzen:** ALDH. virg. II 1771 -ens ignibus Aetna. CONSTANT. AFRIC. coit. 11,35 -it (*sc. animal*) in hoc (*sc. multum coeundo*). 2 *in imag. et translate i. q. (ex)ardescere, fervidum fieri – entbrennen, erglühend:* CONC. Karol. A 19^D p. 130,37 zelo fidei catholicae scintillatim sub pectore -ente. HROTSV. Bas. 35 -ere ... in ... amore puellae. PETR. DAM. serm. 10,6 caritas ... gemini debet amoris igne -ere. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,183 verba, que in visione audit (*sc. domina, i. Hildegardis*), dum his et -it et splendescit, geminum in illa ignis sortiuntur effectum. *al.* **c. inf. i. q. flagrant desiderare – brennen (auf):** VITA Burch. Worm. p. 101,5 onera gravia et meo collo importabilia miser gerere -o.

ferugo v. ferrugo.

35 ***ferviditas, -atis f. aestus, fervor – Hitze:** TRACT. de aegr. cur. p. 343,45 si ... -s ex nimio calore sit ... , dabis, que medio-criter ... infrigidant.

***fervidulus (-dol-), -a, -um.** *de loquacitate i. q. nimis fervidus – allzu hitzig:* ARNULF. delic. 333 -um (-olum *cod. Turic.*) fando flamen cohibere memento (*cf. Vulg. prov. 25,28*).

40 **fervidus, -a, -um.** *usu praed. pro adv.: l. 50. al.* 1 *proprie i. q. ardens, praecalidus – brennend, glühend, heiß:* ALDH. ad Acirc. 57,4 -a ... hominis turgescent membra (*de urticae effectum*). WALTH. SPIR. Christoph. I 5 solis -ior ortus terris incubuit. TRACT. de chirurg. 711 colorem ferri -i habere. *al.* 2 *translate:* **a de hominibus eorumve animo, affectibus, sermone sim.:** **a flagrans, fervens, acer, promptus – leidenschaftlich (bewegt), hitzig, feurig, entschlossen, bereit(willig):** WALAHFR. Mamm. 11,23 fervet ... crudo virtus in pectore magna, -a sed languet bellis audacia coeptis. WALTHARIUS 832 Wormaltensis (*i. Hadawart*) sublato consurgit -us ense. IOH. CANAP. Adalb. A 21 magne ... indolis, sed ... multum -e iuventutis (*sc. erat Bruno*). UNIBOS 119,4 calliditas Unibovis ... superavit iactantiam trium virorum -am. STATUT. ord. Teut. p. 26,2 sunt ... , qui ... in hospitalibus ... decumbentibus ... -o spiritu subministrant. *al.* **subst. masc. i. q. zelotes – Eiferer:** EBERW. Magner. 47 ut, quales ... in eius episcopio -i (*servi Dei var. l.*) fuerint ... , cognoscamus. **ß cupidus – begierig:** WALTH. SPIR. Christoph. II 6,205 Dagnia propositi spes -a lactibus agni. BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 392,11 qui sunt ... ad peccandum -i. **b de rebus:** **a vehemens – heftig:** DECRET. Frison. A p. 43,13 si ... -a esuries per terram trans-eat. **ß agilis, vigen – gelenkig, von Lebenskraft strotzend:** WOLFHARD. Waldb. 1,11 a te (*sc. contracto*) illo ego, quo nunc premeris, algore deterso -am membrorum compaginem minis-trabo.

65 **adv. fervide.** *acriter, intente, prompte – hitzig, eifrig, entschlossen:* VITA Greg. Porc. I 4 divinum opus -e quasi num-quam inceptum incipiens. ANNAL. Adm. a. 1205 p. 591,17 ad obsidionem Coloniensium -e accingitur Phylippus. *al.* *in ma-lam partem i. q. caeco impetu – blindwütig:* PETR. CRASS. def. praef. p. 434,16 (vs.) subisti (*sc. Hildebrandus*) sedem (*sc. apostolicam*) temere, mundum foedasti -e.

ferula, -ae f. *script.*: ferca, ferla: l.32. ferr-: l.10.27. adde ANON. herm. p. 102,24. RECEPT. Lauresh. 4,76. ferola: l.14. adde TRACT. de caus. mul. 26. ferila: l.30. -lla: l.13. -ura: l.16.

nomen herbae cuiusdam: I de herba ipsa eiusque generibus et usu pharm. (techn.: l.15.18): A strictius i. q. *ῥόδιξ*, *Ferula communis* (L.) – *Gemeines Stecken- oder Rutenkraut* (de re v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 423sq. et André, Lex. bot. p. 135. 313): ANON. herm. p. 98,25 cacios, id <est> s e m e n ferrule (ALBERT. M. animal. 22,51 qui gustat de ea [carne elephantis] cum aqua et sale et seminibus -ae, curatur a tussi antiqua. MOSES PANORM. marisc. 24 p. 195,16 s. -lle tritate [v. notam ed.]. al. v. et l.21). RECEPT. Sangall. II 11 -ola accensa in igne naribus adpone. MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,27 ferrum purgatum cum -a vel alia qualibet molli hastula defricatur (item 292 -ra). PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 136,19 dandum ... -arum (3,45,5 *ῥόδιξ*) conbustarum cinerem. MARC. GRAEC. ign. 2 medullae cannae -ae l. se (?pro sex) eqs. ALPHITA F 16sq. -a: huius multe sunt species, et diversarum specierum eius diverse sunt gumme ... , et preter istas est usualis -a nullam faciens gummam, cuius semen est cancreos (v. comm. ed.). THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150^G hastellae -ae vel palmae sunt optimae eqs. al. B latius vel per confusio-nem: 1 *asphodelus, albutium* – *Asphodill* (*Asphodelus ramosus* L.): GLOSS. med. p. 8,13 apodelon: grece, latine -a dicitur. 2 -a minor i. q. *thapsia* – *Thapsie* (*Thapsia garganica* L.): ANON. herm. p. 104,2 tapsia, id <est> -a (ferr- m.²) minor. 3 *silphium, laserpicium* – *Stinkasant* (?*Ferula tingitana* L. vel *Ferula asa foetida* L.): ALPHITA A 6 asa fetida ... , silphium idem; et silphium est -a (-ila L.), cuius gumma est asa fetida. 4 ?*donax* – ?*Pfahlrohr* (*Arundo donax* L.): DYNAMID. Hippocr. 2,96 calamus agrestis, id est ferca (ferla var. l.), tunsus cum axungia mamillares tumores tollit.

II de caule indurato i. q. *baculus* – *Stab, Stock*: A latius: 1 *rudis* – *Rührstab*: ANTIDOT. Sangall. p. 90,25 de -a agitas (sc. mixturam). 2 *crocia* – *Krücke*: VITA Berth. Garst. I 20 hic (sc. *pauper claudus*) cum diu -is sustentantibus se ... traxisset eqs. *ibid.* al. 3 *canalis* – *Schiene*: ROGER. SALERN. chirurg. 3,99 -e (fascie *Fl.*; gloss. M: -as vocat stellas factas in modum crucis, ut capita ossis firmiter conpescant) ad modum crucis superponantur (sc. *brachio*) et longa fascia superligetur ex omni parte. NOTULAE Wilh. Cong. 3,1042 conservant ... ea (sc. *ossa fracta*), ne iterum disiungantur, per -as, quae ea regunt. al. cf. l.22. B strictius de signo dignitatis, regiminis et correctionis: 1 *pedum* (episcopale) – (*Bischofs-, Hirten-*)*Stab*: TRAD. Ratisb. 25 (a. 829) p̄s̄ul reddidit ... abbati cum -a sua concambium ... et abbas cum baculo suo eodem modo reddidit episcopo concambium. HADRIAN. II. epist. 36 p. 744,28 constituimus ... archiepiscopum Turonicae provinciae per -am, pit-tacium et anulum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,22 -am episcopalem ... portare. ADAM gest. 1,35 pontificale pal-leum suscepit Rimberrus a papa Nicolao, -am pastorem a cesare Ludvico. saepe. de -a papae: THANGM. Bernw. 22 p. 769,14sq. concilium respondit: ... apostolatus vestri (sc. *papae*) -a vestitura illi ... roboretur; ... et tradidit *papa* illi apostolicam -am dicens: 'eqs.' LIUTPR. hist. 22 p. 175,6sq. quod (*pallium*) simul cum pontificali -a ... domno papae Leoni reddidit (sc. *papa Benedictus* V.); quam -am isdem *papa* fregit (sim. ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 174,27). 2 *baculus* (abbatis) – (*Abts-*)*Stab*: CHRON. Ebersb. I p. 14,45 cum caesar -am abbat- tis Welfardo porrigeret. EKEH. IV. cas. 73 p. 152,17 quam (*abbati*) ipse (*rex*) ... Enzilino -a tradidit. al. v. et p. 172, 21. 3 *scipio, sceptrum* – *Zepter*: ARNOLD. LUB. chron. 6,8 p. 218,26 Boemus (sc. *rex*) relictiis omnibus suis ... excepta -a, qua Boemi (sc. *reges*) uti solent, ... fugam iniit. 4 *virga* (magistri) – (*Schul-*)*Rute, Robrstab*: a proprie: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,33 ni -as formidet parva iuventas. THEOD. THEOL. Conr. 1 p. 214,26 crepitantibus sub -is. YSENGRIMUS 3,535 Ysegrime, tene -am! ANNAL. Rod. p. 689,35 transacta aetate illa, quae sub magistri -a constat aeducanda. saepe. b meton. i. q. *ictus virgae* – *Rutenschlag*: TRANSL. Athan. Neap. 4,10 tres illi (*Bono presbytero*) -as blandiens dedit. c in

imag. vel translate i. q. *severitas, disciplina, regula, castigatio* – *Strenge, Zucht, Regel, Maßregelung* (fere usu plur.): MILO carm. 3,4,2,1033 posthabui leges, -as et munia metri. RATHER. epist. 4 p. 28,17 sanctorum auctores scripturarum -as contemnere novimus grammaticorum. CONSTANT. METT. Adalb. 26 p. 668,20 Fingenio ex Hibernia ... et domno Siriaudo ex Gorziae -is ad regendum (sc. *monasterium*) abducto. al. 5 *varia*: HINCM. annal. a. 869 p. 155,24sq. obtinuit (sc. *Hlotharius II.*), ut ei ... pontifex (i. *papa*) leenam et palmam et -am daret ... ; quae munera ita ipse et sui interpretati sunt, videlicet ut ... per -am episcopos suae voluntati resistentes ... distringeret. LAND. MEDIOL. hist. 1,8 -as superius et inferius ornatas corio ad ostendendum, cuius offitii vel dignitatis essent, in manibus cotidie deportabant *decumani eqs.* 2,35 p. 71,5 in eadem ... ecclesia -ae decem ... a magistris studiose regebantur (cf. 1,7 p. 40,51). SALIMB. chron. p. 358,26 cui (*Ambrosio monacho*) alii duo (*germani fratres*) dixerunt: 'tu pugnabis cum -a tua', id est tuis orationibus nos iuvabis, 'nos vero duo cum armis pugnabimus'.

20 **ferunculus** v. *furunculus*. **fervo** v. *ferveo*. **fervor**, -oris m. (f.: l.55.p.179,7) *form.*: acc. sg. -e: l.39. acc. pl. -is: l.39. struct c. praep.: in c. abl.: l.68. circa: l.71.

I strictius i. q. *calor, aestus, ignis* – *Hitze, Glut, Feuer*: A proprie: 1 *de rebus*: WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,28 dies iam declinabat et solaris -r (fortior 3a) propinquabat occasui. AN-NAL. Xant. a. 837 stella cometes visa est nimium ex se mittens -em. POETA SAXO 5,323 naturali fontes -e calentes. PASS. Ursulae 2 terra aestivalibus perusta -bus (vaporibus var. l.). 30 **Epist.** ad Hildeg. 230 ignis sine -e ferrum ferro conglutinare non valet. saepe. 2 *de anim. corpore eiusque partibus calescen-tibus*: a in univ.: AESCULAPIUS 4 p. 7,15 fit mania in aetate iuvenili plus habentibus -em sanguinis. ALBERT. M. animal. 1,129 colericum ... igneas formas videre propter sui sanguinis -em. 3,115 aliquando ... colera vitellina ... -e nimio aduritur. b *aestus febrisque* – *Fieberhitze*: AESCULAPIUS 1 p. 2,33 si ... dentes doluerint et -r sit in facie. c *inflammatio* – *das Brennen, Entzündung*: ANTIDOT. Sangall. p. 92,31 cata-plasma ad oculorum -e. BOTAN. Sangall. 40,4 ad oculorum -is. 40 **d libido** – *Begierde, Wollust*: RADBERT. corp. Dom. 20,61 dum omnis -r carnis conquiescit. CONSTANT. AFRIC. coit. 6,5 cor (sc. *praestat virgae*) per arterias virtutem erigendi et -em. -r aetatis per enallagen i. q. *pubertas* – *Mannbarkeit*: AESCULAPIUS 4 p. 7,16 pueri ... usque ad -em aetatis inmutantur (i. *magis magisque mania vexantur*). 3 *de arbore in sucos exeunte i. q. germinatio* – *das Ausschlagen*: CAND. FULD. Eigil. II 2,25 tiliam -e recenti ... mellifluam satagit *apis* ... condere. B meton. i. q. *liquor fervens* – *siedende Flüssig-keit*: HROTSV. Sap. 5,25 ebulliens -r confracto vase ministris combussit. EKEH. IV. bened. II 150 gratia -es inflat calidos- que liquores. C translate i. q. *ardor, studium ardens, (acris) concitatio, commotio* – *Hitzigkeit, glühender Eifer, (heftige) Leidenschaft, Erregung, Begeisterung*: 1 in univ.: VITA Sollemni 9 (MGMer. VII p. 318,10) dum Franci in ipsa (m. 11a, ipso cett.) -e ad proeliandum ire volebant. WALAHFR. Mamm. 12,1 inflammat magnis vehemens -bus ira pectus Alexandri. WALTHARIUS 1400 duo magnanimi heroes tam viribus aequi quam -e animi. CONSUE. Trev. 26 sub mora expectationis occupantur *pueri* in -e declinationis (sc. *nominum et verborum*). 60 THIETM. chron. 1,9 mens regis ... ob pulcritudinem ... cuius- dam virginis ... secreto flagravat; iam iamque latentis animi -r erupit. saepe. 2 *de zelo fidei christianae, instinctu divino, caritate Dei sim.*: WILLIB. Bonif. 7 p. 40,11 in ... ducibus di- vine caritatis ... -r exarsit. DIPL. Loth. II. 9 p. 397,5 superno ... -e succensi. 25 p. 426,4 divino ductus -e. RIMB. Ansar. 9 p. 31,1 coepit toto cordis -e in amore Dei exardescere. GERH. AUGUST. Udalt. prol. 21 divini ignis -e. CHART. Heinr. Leon. 23 eorum (*parentum*) in Dei servitio -em imitari. STATUT. ord. Teut. p. 64,17 -r religionis et zelus observancie regularis. 70 CHART. Raitenh. 335 p. 268,20 (dipl.) circa ordinem ... Cys- terciensem ... tanto specialiori -e ducitur *nostra maiestas*, quanto eqs. *persaepe*.

II latius: *A proprie i. q. motus fervens, aestuans – das Aufbrausen, Gären, Branden:* ARBEO Corb. 3 dum ... mus-tus intumescere coepisset, tante vim vini -em vas sufferre nequiverat. **POETA SAXO** 1,94 oceani -r pelagique procella. **B translate i. q. asperitas, duritia – Strenge, Rauheit, Härte:** IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 231,9 qui (*aliqui subditi*) se aiebant nimiae (*m.¹ A1a, nimii cett.*) -is auctoritatem (austeritatem A1a) ferre non posse. **HELM.** chron. 38 p. 75,20 tractus ... ille maris ... stratus erat glacie firmissima propter -em (rigorem *edd. priores*) hiemis.

Antony

[*ferura v. ferula.*]

1. ferus, -a, -um. 1 adi.: a strictius i. q. agrestis, indomitus – wild, ungebildet, ungezähmt: BEDA hist. eccl. 1,23 p. 42,27 redire domum potius quam barbaram, -am incredulamque gentem ... adire cogitabant *monachi*. **EINH.** Karol. 15 p. 18,22 omnes barbaras ac -as nationes, quae ... Germaniam incolunt, ita perdomuit *Karolus*, ut *eqs.* **RUOTG.** Brun. 39 quem (*Lothariorum populum*) ipse ... ex inculto et -o (*sero var. l.*) pacatum reddidit et mansuetum. **CARM.** de Frid. I. imp. 1548 primum concors sententia censet ... gentes dignum esse domari Marte -as. **al. latius: a de anim. i. q. saevus, crudelis – brutal, grausam:** WALAHFR. *carm.* 25^a,7,1 martyrum flores -us interemptor, (*i. Herodes*) ... cruciat. **Mamm.** 14,5 ius-sit *index* ... strui ... caminum, ut, quem non flexit -us unguibus, igne perurat. **al. WALTH. SPIR.** Christoph. II 5,182 dum tanta -um terrentur praelia *Cacum*. **WIDUK.** gest. 3,7 regnavit in Longobardia homo -us (*fortis var. l.*) et avarus. **CARM.** de Frid. I. imp. 2767 hoc -us auditu certe rex ipse pavebit. **BERNH. GEIST.** palp. 1,154 tempore tranquillo non est *adulandus homo* mansuetior illo (*comite*), tempore Bellonae -ior fervente leone. **β de rebus i. q. atrox – schrecklich, furchtbar:** THEODULF. *carm.* 28,354 me medicante -o vulnere sanus eris. **AN-NAL.** Laub. a. 846 (*MG Script. I p. 15,13*) VIII. Id. Iul. fuit tonitruum ingens -um. **HRABAN.** *carm.* 37,4 ver floret gemmis, has -a tollit hiems (*cf. Ov. trist. 1,1,42*). **WALAHFR.** hort. 256 caecum per vulnus ad intima mortem corda -am mittens *anguis*. **Wett.** 9 Deus ... , pueriles dissice ludos ... , ne dorsa -o lace-rare flagello incipiat *pater*. *carm.* 38,40 fessa diu ... malorum ponderibus regina -is educta tenebris. *saepius. iniustus – ungerecht:* THEODULF. *carm.* 28,333 qui -a iudicio pro recto praemia quaerit, ille tuum peragit, fraus inimica, nefas. **2 subst. fem. i. q. animal agreste – wildes Tier, Wild:** PACTUS Alam. 24,3 si cum ipsam (*sc. cervam*) ruviam -a sagittata fuerit, III solidos solvat *sagittarius*. **WALAHFR.** *Mamm.* 4,20 verbum faciente magistro intentae stupuere -ae. **DIPL.** Zwent. 58 p. 187,3 iubemus, ut nulla persona audeat ... sine consensu ... pontificis ... in silvis ... -as ... silvaticas venare. **CHRON.** Pol. 1,10 p. 28,11 existimans rex insulsus se quasi -am (*predam var. l.*) in retibus eum (*Bolezlavum*) ... conclusisse. *persaepe.*

2. ferus v. ferrum. 3. ferus v. verres.

***feruscula, -ae f. (ferus) animal agreste parvum – kleines Wildtier:** IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 185,12 -am (*ferusalam var. l.*), quam vulgo homines exquirium vocant, sepe ... manu ... receptum suoque (*sc. Columbani*) collo inpositum ... sepe vidisse ... vir testabatur.

***feruta v. 1. ferio.**

fervura, -ae f. inflammatio – Entzündung: AGOB. 15,2 l. 3 quamvis exustiones istę ... non multum distent a vesicis turgentibus vel ... -is Egyptiis inlatis. *v. et p. p. 172,64.*

***ferxenta v. *frisinga. fescalis v. fiscalis.**

fescenninus, -a, -um. script.: fas-: p. 180,6. fec-: p. 180, 12. -eni-: p. 180,6.

1 adi.: a strictius de ritu nuptiali i. q. genialis, sollemnis – festlich, feierlich: DUDO hist. p. 193,8 (*ed. Lair*) quam (*sponsam*) Willelmus cum mirabilibus -is apparatibus ... conduxit ... Rotomagensis urbis arcibus. 3 p. 98,40 dedit ... Hugo dux ... Richardo ... filiam suam firmamento sacramenti, non tamen statuta lege -ae coemptionis, verum denominato iuratoque termino connexionis conubialis. p. 264,22 (*ed. Lair*) praeparatis ... omnibus, -o cultui quae erant necessaria ... , eam (*sponsam*) ... deduxit *Richardus* ad Rotomagensis urbis palatia. **b latius: a laetus – ausgelassen, fröhlich:** THIOFR. Willibr. I 2

p. 462^B tota domus ... -a quadam perstrepebat licentia (*sc. Willibrordo nato*). **β hymnicus – lobpreisend:** ODO MAG-DEB. Ern. 1,19 vix ... exierat cunis, dum -a ... verba ... orsus loqui ... omni pro studio matrisque pio nutritur amore. **2**

5 subst.: a fem. i. q. carmen ad infantes sopiendos – Wiegenlied: SALIMB. chron. p. 350,1 de -eninis. p. 350,22 fascenine, -arum dicuntur carmina, quae mulier dicit movendo cunas, ut sopiat puerum, sine quibus puer male posset dormire. **b neutr. plur. i. q. hymnus – Lobgesang, Lobpreis:** RHYTHM. 10 96,6,3 laeti convivae, -a debita caelebrantes date trino summam Deo gloriam. **NADDA** Cyriac. I 22,3 Deum ... pueros ... in templo clamantes olim pro fec-is (*-is corr.*), dumtaxat preconiis, ab indignatione Phariseorum defendisse. **ARNO REI-CHERSB.** apol. p. 189,14 angeli ... ministrabant ei (*Christo*) tanquam Deo suo et Domino; pro -is 'Gloria in excelsis Deo' cane-bant (*item p. 231,33*).

fescus v. 1. fiscus.

***fessio, -onis f. (?fessus) ?fatigatio, labor – ?Ermüdung, Mühsal:** TRANSL. Iuven. 4 (*MG Script. XXX p. 979,23; s. IX.^{ex}/X.^{im}*) sicut Christus pro omnibus, ita tu (*sc. episcopus*) pro tua sede commissa adhuc dura -o (*om. N; fort. perperam hoc loco additum*) expecta.

1. fessus, -a, -um. struct. c. gen.: l. 32. 34. 1 de hominibus i. q. lassus, fatigatus, debilis, imbecillus – müde, erschöpft, geschwächt, schwach (usu subst.: l. 30. al.): WILLIB. Bonif. 7 p. 37,14 apud ... Lioldbrandum regem iam senio -is membris requiescebat. **HUGEB.** Willib. 3 p. 91,18 -a (*fešta var. l.*) ac frigida illius (*Willibaldi*) iam tabuerunt membra corporis, (*pars codd.*, tabescebant corporis artus *ed.*). **WANDALB.** mens. 288 requiem -is vix ipsa referre nox valet. **VITA Gang.** II prol. (*MG Mer. VII p. 172,4*) huius (*Thoraviae*) incolae ... multa difficultate itineris ... in ripa Rheni fluminis rerum subistere -i (*cf. Verg. Aen. 1,178*). **WALTH. SPIR.** Christoph. II 4,217 implevit ... sterilis Sara ... alvum festinans partum, quamquam sit -a dierum. *persaepe. in imag.: WALTH. SPIR.* Christoph. II 1,196 ultima (*sc. aulea, i. intervallum*) quindemum tangens proslambanomenon -a resedit humi finem dans quadrupla ludi. **2 de rebus: a lassans, debilitans – müde machend, schwächend:** ALDH. ad Acirc. 57,6 corpora dum senio corrumpit -a (*fera l.*) vetustas (*item virg. II 640*). **b res -ae i. q. res adversae – üble Lage, Notlage:** WALAHFR. *carm.* 76,49 Spira, mihi ante alias quondam dispector urbes ... , meis nunc -is unica rebus adiutrix. **WALTH. SPIR.** Christoph. II 3,183 his ... committe tuas ... curas ac -is rebus aptam hinc promitte medelam, qui ... sine fine manebunt (*cf. Verg. Aen. 11,335*).

2. fessus v. findo. festa v. festus. festalis, -e. 1 adi. i. q. festivus – festlich, feierlich: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,26 internat totas -is oliva plateas. **2 subst. neutr. i. q. dies festus – Festtag, Feiertag:** RHYTHM. 149,374 concelebrant quoque grates cęlicolę -ia agentes.

[*festatio v. infestatio.*] **festē v. festus.**

festim adv. confestim, celeriter – eilends, schnell: VITA Liutg. I 29 p. 75,19 ipsum -m foras exeuntem subsecutus est **Thiadald.**

festinanter v. festino.

festinantia (-cia), -ae f. script. -nat-: l. 64. 1 properatio, celeritas – Eile, Beeilung, Schnelligkeit: PS. HUCBALD. ton. 335 ut ... congruo celeritatis pronuntientur *psalmi* modo, ut nec nimiae protractionis taedeat nec eos irreverenti -a os ignobiliter canens ebulliat. **DIPL.** Frid. I. 209 p. 350,37 omnia eis (*ecclesiis*) adversantia sub omni -cia abolere. **EPIST.** Teg. II 193 p. 226,30 (*epist. papae*) nobis, quidquid apud eos (*Lombardos*) inveneritis ... , sollicitudini nostre cum omni -atia (*-a ed. prior*) significetis (*sc. cardinales*). **CONST.** imp. III 118 p. 111,38 sub quadam -cia. *saepe. 2 acceleratio – Beschleunigung:* WANDALB. Goar. II 9 p. 54,18 cum ... a suis, ut oraret, admonitus pro -a itineris distulisset *comes*, ... de equo cecidit (*sim. 11 p. 57,18*).

festinatio (-cio), -onis f. script.: ve-: p. 181,1. -tat(io): VITA Emm. 32 p. 75,7 (*var. l.*). *properatio, celeritas – Eile, Beeilung, Schnelligkeit: 1 ge-*

[*Mandrin*]

ner.: ARBEO Emm. 42 p. 92,12 s u b -e (corr. ex v- B2c) ... carpebat iter (Corb. 10 p. 199,6. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887 p. 115,32 s. celeri -e. DIPL. Conr. II. 206^a p. 280,13 s. omni -e). WETT. Gall. 7 c u m -e ad litus rediit (THEGAN. Ludow. 8 c. maxima -e. VITA Ludow. Pii 26 p. 364,14 summa c. -e, [con- festinatione var. l.]. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,42. GERH. AUGUST. Udalt. 1,13 l. 59 c. magna -e [CHRON. Thietm. 7,4 p. 405,4 c. magna -cione]. al. v. et p. 182,52). saepius. v. et p. 182, 33. 2 medic. de rapida palpitazione venarum sive cordis ('Herzrasen'): ANTIDOT. Augiens. p. 46,27 non facit antidotum angustiam neque -es aliquas et sanum reddit corpus. HIL- DEG. (?) caus. 473 p. 272,28 si eadem vena (sc. in brachio dex- tro) inter hanc -em unum ictum aut duos ictus ordinat dederit et iterum deinde festinat, ut prius festinavit, anima in -e illa angustias ad exitum se habere ostendit et idcirco illam festinan- ter movet.

festinato v. festino. festine v. festinus.

festino, -avi, -atum, -are. script. ve- l. 64. 1 proprie i. q. properare, maturare, propere se conferre – eilen, sich beeilen, sich eilends begeben: a in univ.: a gener.: HUGEB. Willib. 2 p. 89,6 ad sacre cenobialis vitae instrumenta preparare ... -bant parentes Willibaldi. WETT. Gall. 17 qui (nuntius) illos (fratres) -are compulit. WANDALB. Goar. 2,27 p. 73,8 egressus abbas navim oratum -at (-ant var. l.). LIBELL. de conv. Baiuv. 4 p. 104,3 illi (Baiuvarii) ... -ando (festini var. l.) venientes expugnaverunt Hunos. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,171 Christe pater ... in lucrum -a tuum. persaepe. β medic. de rapida palpitazione venarum sive cordis: v. l. 14. b (cito) praeterire – (schnell) vergehen, vorübergehen: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 96 -at tempus, cinerem cinis exigit. 2 translate: a intrans.: a praepropere agere – überstürzt handeln: VISIO Arisl. p. 327,19 noli -are, rex, mala putare. β (cito) transire – (schnell) übergehen (zu): WETT. Gall. 39 p. 279,1 multa ... audita praetermissa sunt, dum ad ea -atur, quae visu conprobata sunt (sim. VITA Gall. I 9). RUOTG. Brun. 23 p. 24,8 nos ... ad alia -antes, quid quisque de pio hoc viro lo- quatur, suo ipsius iudicio relinquimus. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,5 neque ... multum ad principis triumphi titulum ... facere arbitramur (sc. auctor), si de castellis, rupibus, oppi- dis ... diceremus, ad maiora -antes. γ tendere – drängen, streben (nach): TRACT. de caus. mul. 47 extrinsecus -at matrix et lectum abet inferioris (nonnulla deesse suspicatur ed.). 75 p. 46,30 si matrix tumescit et os durum est ... si foras -ant. AL- BERT. AQUENS. hist. 9,51 p. 624^C rex ... tempore rogationum, quo ... omnia sata -ant ad messem, occupavit terram Ascaloni- tarum. b trans.: a accelerare – beschleunigen: VITA Ma- thild. II 16 p. 175,12 qui (dux) cum sentiret morbi gravedinem ... augeri, i t e r -vit (CONST. imp. III 66 p. 56,4 i. -atur). CHART. Heinr. Leon. 106 p. 162,12 prepositus ... ad hospi- cium rediit et -to prandio ad ducem revertitur. ELIAS SAL. mus. praef. p. 17^b vix dignantur cantores aliquotiens pedem suum facere de cantu plano anticipando, -ando, retardando et male copulando punctos. 5 p. 21^a non ... tu minor, qui cantab- is, -es punctos. fort. huc spectat: ALFAN. premn. phys. 40,4 p. 128 haec sunt, quae ... sunt utrumlibet contingentia, ut mo- vere et non movere, -are et non -are, (PG 40,768^B ὀρεῖν καὶ μὴ ὀρεῖν), non appetere non necessaria et appetere. celerius comparare – zu schnell beschaffen: EGBERT. fec. rat. 1,963 -ta manu substantia diminuetur; paulatim collecta suum spectabit acervum. β niti, moliri, studere – darauf hinarbeiten, zu er- reichen suchen, betreiben: HRABAN. epist. 34 p. 469,10 age ergo et -a (sc. Ludowicus rex), ut in assidua meditatione legis Dei ... temetipsum exercens ad coronam pervenias sempiter- nam. VITA Galli II 1540 cornipedes ... proprio cursu -ant (v- var. l.) visere cellam. HRABAN. carm. 11,39 huc (sc. in paradisi- sum) tu properans -a pergere, pastor. TRAD. Lunaelac. 111 uni- cuique necesse est cum caducis ... rebus -are, ut adquiret ea, que ... sunt ... eterna (sim. 113). VITA Heinr. IV. 7 p. 26,20 non solum te domo tua ... spoliat heres, sed et vita spoliare -at. saepe.

adi. 1. festinans, -antis. celer, velox – schnell, rasch: THIETM. chron. 6,81 p. 370,18 ab internuntiis -bus haec (sc.

urbem deletam esse) regina ... conperit (item 7,19 p. 420,2). BERTH. chron. B a. 1078 p. 324,12 rex ... ex legatis suis, qui pre ceteris -iores ad eum precucurrerant, quosdam ... Mogon- tiacum ... promovebat. ellipt. i. q. nota correpta – ver- kürzte Note (usu mus.; de re cf. F. Reckow, Der Musiktrak- tat des Anonymus 4, Teil 2: Interpretation der Organum - Purum-Lebre [Beihfte zum Archiv für Musikwissenschaft 5]. 1967. p. 245q.): ANON. IV mus. 7 p. 85,2sq. quartus irre- gularis (sc. modus) sic: tres -es ..., quamvis ultima nimia, et tres -es simili modo eqs.

2. festinatus, -a, -um. 1 celer, velox – schnell, rasch, eilig: MANEG. c. Wolfh. 5 p. 53,14 si quid de meditationibus nostris excesserit, ad normam illius (doctrinae christianae) -o iudicio resecare (sc. debemus). COD. Udalt. 229 p. 401,12 consulta et considerata dilatio ... plus ... utilitatis solet afferre quam -a et indiscreta rei praecipitatio. CAES. HEIST. mirac. I 3,1 p. 111,12 'vade', ut confessio tua sit cita vel -a (festina ed. prior). VITA Mariae rhythm. 2396 exurgens -us templum introivit Aphro- disius. fort. add. (usu subst.): LOCALIS 821 cattus testatur: fornace cremante nocemus, precipites saltus nec -a valemus. 2 subitus, praematurus – plötzlich, unerwartet, vorzeitig: EINH. Karol. 14 p. 17,15 nec dictis eius (Godofridi) ... om- nino fides abnuebatur, quin potius putaretur tale aliquid incho- aturus, nisi -a fuisset morte praeventus. 17 p. 20,20 nec refici potuit pons deletus propter -um illius (imperatoris) decessum. INNOC. III. registr. 1,432 p. 646,19 laudabile primi (sc. Theo- baldi archiepiscopi) propositum obitus -us, secundi (sc. Tho- mae archiepiscopi) longum exilium impedivit.

adv. 1. festinanter (-nen-). compar. -cius: l. 38. cito, cele- riter – schnell, rasch: HRABAN. epist. 29 p. 445,19 -r (-enter a. corr. C) tuae (sc. episcopi) voluntati obtemperare decrevi. THANGM. (?) vita Epiph. 7 -issime ... Ravenna egrediens ... convocata ... discipulorum turba festinationis causam indicat Epiphanius. BERTH. chron. B a. 1077 p. 279,2 qui (homo men- dax) ... se domum -r proripiens ... maniaci furore de repente factus est arrepticius. PETR. DAM. epist. 104 p. 153,1 Israeliti- cum ... populum idcirco rex Aegypti ... lacerare permittitur, ut ad repositionis arva -cius provocetur. ANON. IV. mus. 4,2 p. 72,10 melius esset non nimis -r, sed mediocriter fiat ... me- lodia. saepe. v. et l. 55. p. 181,15.

2. festinato. cito, celeriter – schnell, rasch: EINH. Karol. 5 p. 7,22 quod (sc. perfugam reddere) ni -o faciat dux. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 3 p. 153,30 nuntiis ad Aquasgrani palatii -o directis. CONSUEV. Vird. 20 p. 404,3 duo fratres ... dum illi (ceteri fratres) persolvunt versum, -o chorum intrabunt cum thuribulis et cruce vacua. THEOPH. sched. 3,73 p. 132,2 quae (fissurae in tabulis argenteis) saepe contingunt ex incuria ... vel ignorantia ... fundentis, cum ... nimis -o aut nimis pro- ductum effunditur. CHRON. Gozec. 1,28 p. 32,14 abbas ... ab hoc loco discessit, ... Hildenesheim rediit -o. saepius.

*festinosus, -a, -um. 1 de rebus i. q. celer – schnell: CHRON. Ven. Alt. p. 95,20 ipsa (mulier) cum festinatione et -a navicula (sc. navigans) ... ad imperatorem ... ut universi ad unum ... venisset, dixit. p. 96,9 mulier vetusta cum parva et -a navicula festinanter ... a longe ad ipsis (sc. populos) navigabat. 2 de hominibus i. q. sollicitus – besorgt: CHRON. Ven. Alt. p. 143,1 Burcallus ... in viduis et in ... orphanorum misericordia erat impendente, de ecclesia -us, in elemosinis ... nimium per- severantem erat.

festinus, -a, -um. 1 de tempore sim.: a celer, properans – schnell, eilend: WILLIB. Bonif. 6 p. 27,27 -us ... summum obediendiae gradum implere temptavit Bonifatius. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,90 quae (Judith) cartallum -a suum cer- vice (sc. Holofernis) recisa ... domum victrix reditura gravavit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 133 -is ... legatis missis tota re- migia et vada fluminum observare praecepit rex. ALBERT. M. animal. 5,36 crementum ... ovorum piscium, ex quibus gene- rantur mares, est -um propter calorem ... maiorem. saepe. de spatio temporis i. q. brevis – kurz: THEOD. CERV. chirurg. 2,27 p. 152^H melius est, ut ... adiuves eam (naturam) cum at- tractione eorum, quae attrahunt illa (sc. frusta ossium fracto- rum) spatio non -o. b repentinus – unmittelbar, sofort erfol-

[Mandrin]

gend: BEDA hist. eccl. 1,21 p. 40,30 salubrem . . . tactum sanitas -a subsequitur. MANEG. c. Wolfh. 17 p. 81,7 qui (*Petrus*) . . . puram de Salvatore confessionem . . . collegis hesitantibus -a responsione depromsit. *c subitus – plötzlich, unerwartet*: WILLIB. Bonif. 1 p. 6,16 ita ut . . . -a patrem egritudo, subitaneo iam inminente mortis articulo, subrepsit. THIETM. chron. 1,8 p. 12,28 -o eius (*regis*) obitu . . . ac exequiis . . . intererant *frater regis et populus*. 2 de moribus i. q. *promptus – bereitwillig*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,24 l. 43 in donando largum . . . in adiutorio miserorum -um, multimoda benivolentia ornatum virum . . . omiserunt *fratres*.

adv. festine vel festino. cito, celeriter – schnell, rasch: WILLIB. Bonif. 4 p. 13,20 exerere curamus, quanta . . . perseverantia . . . ad alia quaeque -e properando animum incitaret. LIBELL. de conv. Baiuv. 8 p. 114,12 -e perrexit *archiepiscopus* ad imperatorem. GERH. AUGUST. Udalt. 2,11 l. 20 digitum (*sc. pistoris*) . . . adprehensum simul et cultum -e dereliquit *Razo*. METELL. exp. Hieros. 4,820 septima christicolum legio cuneum petit illum -e directa. GESTA Ern. duc. I 1,239 Nemetum . . . -o adiit. *saepius*.

festio v. vestio. festitura v. vestitura.

**festivus, -e. ad diem festum pertinens, sollemnis – zum Festtag gehörig, Fest-, festlich*: 1 in univ.: ROB. TOR. chron. a. 1181 p. 530,18 transiit festus dies et ecclesia . . . ornamentum suum -em non habuit. 2 de tributo: REGISTR. Xant. p. 79,15 (s. XIII.) sunt denarii, qui dicuntur -es, qui de oblationibus ecclesie in Dursten solvuntur *eqs.* CHART. Westph. VI 1119 preter -es redditus, quos nobis (*sc. abbati*) duximus reservandos.

festive v. festivus.

festivitas, -atis f. script.: ve-: l.62. fis-: l.58.59. -tev-: l.59. -vet-: l.58.59. metr. -tīv-: l.52.

I *proprie*: A *strictius*: 1 *dies festus, festum – Fest(lichkeit), Festtag (fere usu eccl.; in cultu Iudaeorum: l.38): a in univ.*: CONC. Merov. p. 69,3 si quis presbyter . . . celebrat divina mysteria, -is *p r a e c i p u a s*: *eqs.* (CONC. Karol. A 24^A,5. *persaepe*). LEG. Wisig. 12,3,5 ne Iudei sabbata ceterasque -es ritus sui celebrare presumant. HINCM. coll. p. 104,12 ut dies dominici et decreta -es feriantur. ADSO Frodob. 21 (MG Mer. V p. 79,14) quod eum (*pontificem*) . . . -is officiositas cumulatim occuparet. STATUT. ord. Teut. p. 76,14sq. de -bus: hec sunt -es, que in domibus hospitalis sancte Marie Theutoniarum Ierosolimitani coli solent et celebrari. *persaepe. v. et p. 94,34. 185,1. patrociniū – Kirchweihe*: WETT. Gall. 6 p. 260,27 conventio facta est populi ad solitam -em templi (*i. oratorii in honorem sanctae Aureliae constructi; cf. WALAHFR. Gall. 1,6 p. 289,15 templi sollemnitas*). *b spectat ad dies sanctis consecratos: a usu communi*: CONC. Merov. p. 179,22 non licet consensus in domibus propriis nec pervigilium in -es sancti Fridolini canenda composui. THIETM. chron. 6,81 p. 372,7 Thebeorum -s martyrum a rege ibi (*sc. Magdeburgi*) celebre ducitur. *persaepe. β in indicatione diei*: DIPL. Merov. I 156 p. 389,38 quicquid de omnes negociantes . . . ad ipsa sancta fi-etate domni Dionisii ad illo marcado advenientes ad ipsa baseleca . . . concessissent (*item p. 390,25*). p. 390,31 ad ipsa fisteve-e. CHART. Alsat. B 271 p. 170,37 quod . . . censum annis singulis ad -em sanctae Marię . . . dare debeamus (*sc. episcopus*). FORM. Turon. 7 p. 139,15 me annis singulis ad -em (*var. l.*) ipsius sancti partibus vestris reddere argentum tantum. DIPL. Heinr. II. p. 536,37 data (*sc. charta est*) VIII. kal. Mai. in -e sancti Georgii martiris. OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 107,5 in -e apostolorum in monasterio sancti Emmerammi . . . coronatur rex. *persaepe. B latius*: 1 *nobilitas, decus, splendor – Ansehnlichkeit, Zierde, Glanz*: EPIST. Mog. 24 p. 361,19 pallii sui (*sc. archiepiscopi Coloniensis*) honor non solum est melioratus, sed . . . quodammodo deauratus, quasi sibi inde sit aucta dignitas sive duplicata -s. 2 *ratio, ritus – Verfahren, Zeremonie*: CONC. Rem. 43 (MGScript. III p. 682,33; a. 991)

deferabatur . . . lex et consuetudo sive depositionis -s ex concilio Toletano capitulo XXVIII: *eqs.*

II *meton.*: A *socialis – s i. q. festiva societas, adunatio – feierlicher Zusammenschluss, feierliche Verbindung*: RUP. TUIT. vict. 8,25 p. 269,21 ut Christus . . . cum ecclesia sua principatum teneret presentis . . . seculi publica religione sociali secularis imperii et ecclesiastici sacerdotii -e. B *conventus (sollemnis), coetus (celeber) – (Fest-)Gesellschaft, (festliche) Versammlung*: FUND. Grat. Dei 3 p. 686,53 cleri ac populi magne exultacionis -e applaudente Magdeborch suscipitur *Norbertus archiepiscopus*.

festivo, -are. 1 intrans. i. q. festum agere – feiern: CHART. Sangall. A 847 (a. 1219) ut in festo sancti spiritus die secundo stoupum decanus daret et chorus -ret ut in die dominico sancti spiritus. FUND. Consecr. Petri p. 134,15 qui (*rex*) . . . celebratum volens peragere pasca, . . . cunctos . . . terre proceres secum ad -andum (*festinandum var. l.*) vocaverat. 2 *trans. i. q. ornare – schmücken, zieren*: CARM. Bur. 92,69³,4 p. 118 quem (*regem*) -at purpura, decor et iuventus.

*festivus vel raro (l.27) *festivus, -a, -um. script.: ve-: p. 185,4. adv. -vę*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,47.

I *adi.*: A *strictius i. q. sollemnis, celebrer, ad diem festum pertinens – festlich, feierlich, Festtags- (fere usu eccl.; in cultu Iudaeorum: l.25. al.): 1 in univ.*: LEG. Wisig. 12,3,21 p. 450,14 in . . . omnibus -is *d i e b u s*, quos errore proprio abutuntur Iudaei (AMALAR. ord. antiph. 27,6. *persaepe. cf. CHART. Carinth. V 130 p. 89,28 diebus dominicis et -iis*). ADSO Frodob. 21 (MGMer. V p. 79,3) dies dominicae nativitatis caelo terraeque -issimus (-issime *var. l.*) . . . illuxerat. WOLFHER. Godeh. II 29 p. 212,27 si raro, -iori tempore, . . . aliquid lautioris cibi . . . perceperit. RAHEW. gest. 3,8 p. 173,9 -issimo apparatu et sollempni favore excipitur *imperator*. CATAL. thes. Germ. 111,51 due casule, una cottidiana et altera -a. *persaepe. 2 de tributo i. q. in die festo solvendus – am Festtag zu leisten(d), zu zahlen(d)*: CHART. Gosl. I 301 p. 327,14 (a. 1174/95) novem servitia -a (*sc. dantur*), primum in pascha, secundum in pentecosten *eqs. ibid. al.* 3 *venerandus, dignus, honorabilis – zu verehren(d), verehrungswürdig*: EUGEN. VULG. calend. 75 Ambrosius pridie nonis (*sc. Aprilis*) -us et instat. HILDEG. div. op. 2,48,14 omnis constitutio mea ita -a fuit, ut eam in nullo alio nisi in filio meo a me misso ostenderem (*sc. Deus*). *v. et vol. III. p. 959,61. B latius: 1 de rebus i. q. laetus, iucundus – dem Vergnügen geweiht, heiter, munter*: WALAHFR. Mamm. 21,20 per patulas -a fores spectacula luctum, non risum laturus adit *leo*. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,189 quas (*columbas*) . . . -o suscepit curia vultu. CARM. Cantabr. A 10,7,3 -a natis gliscit *vox philomelae* sibilare carmina. LAMB. HERSF. Lull. 1 p. 307,10 ab tenero . . . ungue totum se -ae spei tyro miliciae Christi devovit. ACTA imp. Winkelm. I 185 p. 161,18 prout temporis instantia et -a vestra (*sc. papae*) vocatio requirebat. *v. et vol. I. p. 239,35. locut. -a chorea i. q. saltatio laeta, amoenitas – Freude(n)tanz, Wonne (de re cf. A. Salzer, Die Sinnbilder und Beiworte Mariens. 1967. p. 561,6.12)*: METELL. exp. Hieros. 5,139 occidit interea populi -a chorea, spes inopum (*i. episcopus Podiensis*). 2 *de hominibus: a serenus, amabilis – froh, fröhlich*: WANDALB. martyr. 752 quindecima (*sc. die ante Kalendas Decembres*) antistes Ligeris per litora perque -os populos Anianus laude coruscatur aeterna. WALTH. SPIR. Christoph. I 7 religionis inimicus rex . . . aris demonum culturam -us exhibuit. BERTH. chron. B a. 1079 p. 347,10 nativatem Domini . . . cum non modico Saxonicorum principum collegio -issimus celebravit *rex. al.* *b facetus – gewitzt, geistreich*: EKKEH. IV. cas. 34 p. 78,18 concinandi in utraque lingua potens *Tuotilo* et promptus natura, serio et ioco -us. BERTH. chron. B praef. p. 165,3 tota alacritate -us et in disputando promptissimus *Hermannus Contractus*. HERBORD. Ott. 1,27 Bruno quondam Argentinensis episcopus, eloquio et moribus adprime -us.

II *subst. fem. vel neutr. i. q. dies festus, festivitas – Feier-, Festtag*: FORM. Marculfi 2,45 qua alacritate -a (*festina var. l.*) nativitatis Dominice peraegistis. WALAHFR. exord. 21 p. 494,32 beatus Gregorius . . . in dispositione officiorum anni infra qua-

[Weber]

dragesimam V. feriam vacantem dimisit, ut, quia -a (festivitas *var. l.*) erat veluti dominica, etiam officio diei dominicae celebris haberetur. CHART. Livon. A 164 p. 212,36 pro quadam certa ... panis et aliarum victualium cottidiana et v-orum pensionem.

adv. festive. 1 *strictius i. q. sollemniter – feierlich, festlich* (fere usu eccl.): **a in univ.:** CONC. Saxon. I 13,6 ut pascalis ebdomada tota -e celebretur. THANGM. Bernw. 13 p. 764,23 duo episcopi ... pontificalibus paramentis -e infulati. VITA Theod. 10 p. 42,43 a quo (*abbate*) -e exceptus triduo eius officiosa caritate usus est. LIBER ordin. Patav. 5,17 feria IV., V., VI. et sabbatho -e quidem omne officium, non tamen ita celebriter agitur. *persaepe. v. et p. 184,29.* **b ut diei festo convenit – dem Festtag entsprechend:** DIPL. Heinr. IV. 466 p. 630,13 ut servitium ... cunctis fratribus ... et elemosine pauperibus in aniversariis avi nostri Conradi et ave nostre Gisele et patris nostri Heinrici -e donentur. **2 latius:** **a laete, laetanter, libenter – freudig, fröhlich, freundlich, gerne:** RATHER. conf. 22 l. 650 ut nuperime unus illorum (*torpentium senum*) -vide, quam -e -diabolo servierit. WOLFHER. Godeh. II prol. p. 197,39 rarum ... et insolitum quiddam capiando, unde non solum dominus cum suis domesticis -ius laetetur, sed *eqs.* AN-NAL. Quedl. a. 1024 p. 575,12 quandam locum Grone dictum -e appropriat imperator. **al.** **b large, opulenter – reichlich, üppig:** TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 unguenta sive pigmenta cum ceteris ... muneribus variis, quibus Augustus -e donatus est. HUGO RIPELIN. compend. 33,20 p. 113^a,19 quando nimis ardentem ac -e quis comedit. **c facete – gewitzt, geistreich:** SIGEW. Mein. 15 christianissimus pontifex ... -e allusit ad pastoris nomen dicens: '*eqs.*' ROLAND. PATAV. chron. 6,5 p. 91,4 vir quidam sapiens notabiliter et -e respondit dicens: '*eqs.*' **d feliciter – erfolgreich, glücklich:** BENZO ad Heinr. IV. 1,17 (35) ut, si quis aliquando fortiter seu -e aliquid fecisset, ... statuum in foro promeruisse.

festor, -ari. *festum agere – feiern:* THOM. TUSC. gest. p. 504,13 quodam ... magno festo comites omnes ... dum Papiam -ari (*ni leg. -turi*) venissent *eqs.*

***festregela v. *facitergula.**

festuca (fis-), -ae f. **festucum** (fis-), -i n. *script.:* ve.-l. 52. -tic-: p. 186,11. -ug(a, -um): l. 65. p. 186,10.11.

1 *calamus, stipula, baculus, frustum ligni – Halm, Stäbchen, Stöckchen:* **a gener.:** **a in univ. (per compar.:** l. 48. 49): RHYTHM. de Pipp. 11,2 (MGPoet. I p. 117) regnum meum tibi trado (sc. *Cacanus rex*) cum -is et foliis, silvas, montes atque colles cum omnibus nascentiis. ALTFR. Liutg. 1,8 cum ... invenisset sibi liquorem, cum fi-is (fistulis *var. l.*) imitabatur scribentes. ANON. med. falc. Verc. 51 tolle cera mundissima et fac inde sicut fi-um et intinge in oleo mundissimo. THEOPH. sched. 3,10 fiunt ... ferri graciles ut -a. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 80,15 palatium et -am aut aliud aliud capiunt *grues* cum rostro de terra. **al.** **β in locut.:** WIDUK. gest. 3,18 p. 114,18 -am (v- *var. l.*) de terra sumens 'huius', inquit *Heinricus*, 'pretii a me meaque potestate rapere non poteris (sc. *Liudolfus*).' COSMAS chron. 3,45 cicius, quam tu -am frangeres, trabes inferiores et superiores cum ipsa domo impetus venti fregit in frusta. NICOL. BIBER. carm. 290 qui (*custos*), si marcarum sex milia ... essent deposita, ... numquam diriperet, quantum -a valeret. **al.** **γ in nomine loci:** DIPL. Karoli III. 184 p. 308,24 munimentum rogaverunt *Anspaldus abbas et Nithardus* super quasdam villas ... villam Tres festucas (? '*Festieux*') nominatam et Hanagiam. **b iur. (de symbolo vel pignore; de re v. HRG I. p. 1111sq.:** **a in renuntiatione, traditione, donatione (rerum) sim.:** DIPL. Merov. II 22 p. 113,1 Fulrado abbati ... per suo uadio ... visus fuit *Legitemus advocatus* vestisse et per suo fi-go sibi exinde dixit esse exitum (i. exutum). CHART. Argent. I 16 p. 12,33 per -am sibi ... de monasterio exiti (i. exuti) fecerunt *Erlulfus et Cundbertus*. FORM. Ratisb. II 16 totum ... per hanc carotam donationis, per fi-am atque per andelangum donamus. DIPL. Conr. II. 111 fecit abnegationem comes ... praedii ... primo incurvatis digitis secundum morem Saxonicum ... deinde ... cum manu et -a more Francorum. *persaepe. v. et vol. I. p. 629,37sq. II. p. 2078,4.* **β in**

re feodali: ADEMAR. hist. 3,22 l. 15 -as manibus proicientes receperunt *proceres Francorum* eum (*regem*), ne esset eis ultra senior. GALB. Karol. 38,52 aderat ... multitudo ..., qui statim ... arreptis -is exfestucaverunt illorum obsessorum hominum,

5 **γ in promissione, fideiussione, commendatione, expurgatione sim.:** LEX Sal. Merov. 46,1 sic -um (fi- *var. l.*) in lesum suum iacet; et ipse, in cuius lesum -am (fi- *var. l.*) iactavit, dicat *eqs.* DIPL. Merov. I 141 p. 356,32 ut in exfaido ... quindecim pro ac causa fidem facere debir, quod ita et in praesenti per fi-ga visus est fecisse. LEX Ribv. 32 sic eius praesentia cum fi-a (-a, fistica[m], fi-ga, -icam *var. l.*) faciat (cf. *notam ed.*). CHART. Aquens. 3 l. 44 qui de calumpnia ... impetebatur, non poterat expurgationis suae satisfactionem offerre nisi per -am, quam inclinatus de terra levasset. *persaepe. v. et vol. I. p. 244,6. 9. III. p. 1060,72.* **c canon.:** CAES. HEIST. hom. II p. 68^b,10 primum signum perfectionis in converso est proprietati propriaeque voluntati renunciare ... manu per -am in capitulo untrunque proiciens (*item hom. exc. 140*). **2 rammentum – Splitter:** CONC. Merov. p. 123,9 qua fronte -am de alterius oculi velit eruere, qui suo trabem non respicit imminet (spectat ad Vulg. Matth. 7,4). **al.** **3 floccus – Faser:** VITA Udalt. Cell. II 38 caput lavit absinthio ...; contigit ... -am absinthii eius oculo infigi, quae *eqs.* **4 tignum, trabes – Balken:** RICHER. REM. hist. 3,105 transposuerunt *pugnatores* ... bis per quatuor latera -as decem pedum ... quae traductae publicas sibi fortiter annexerent. *ibid. al.*

***festucatio, -onis f. (*festucare) t. t. iur. i. q. renuntiatio, resignatio (per festucam facta) – Verzicht (serklärung), Auflassung ('mit Mund und Halm'; de re v. H. Conrad, Deutsche Rechtsgesch. I. 21962. p. 166):** CHART. Rhen. inf. I 328 (a. 1138) Conradus ... et Theodricus ... curtem ... ad altare legitima -e tradiderunt. CHART. Argent. I 105 p. 86,3 canonici ... curiam publica cambitione et -e ... tradiderunt. CHART. Rhen. med. III 254 Warnerus abrenunciavit omni penitus questionem et coram nobis et multis aliis ... super hiis fecit publicam -em. *cf. *effestucatio.*

***festuco, -avi, -are. (festuca) t. t. iur. i. q. (per festucam) renuntiare, resignare – verzichten (auf), Verzicht leisten (de re v. p. 185,62):** CHART. Lux. II 78 p. 93,30 (a. 1214) quicquid ... nomine advocacie se prius habere dixerat *Nicolaus miles*, coram nobis ... ecclesie ... reddidit et resignavit et eciam -vit (*sim.* 318). CHART. Mulh. (Thur.) 212 abrenunciavimus et -vimus (sc. *Burkardus eiusque uxor*) omni iuri et actioni, quam habuimus *eqs.* (*sim.* 271. 284). *cf. *effestuco.*

45 **festus, -a, um. form. plur. acc. -us: l. 49. abl. -ibus: p. 187,3. I adi.:** **A sollempnis, celebrat – festlich, feierlich, Fest-, Feier-:** FORM. Wisig. 18 p. 582,24 nuptiarum solemnum -a petitio. FELIX CYR. praef. (ed. B. Krusch, Studien z. Chron. 1938. p. 87,21) di es -us (-issimos *var. l.*) paschales ... repperit *lector* (LEG. Wisig. 2,1,12 p. 59,13 de diebus -is et feriatis, in quibus non sunt negotia exequenda. *persaepe*). WALTHARIUS 209 frontem -a cum fronde revinxit *ductor*. HROTSV. Mar. 86 contigit in templo Ioachim sub tempore -o inter sacratos altaris stare ministros. *persaepe.* **B facetus, subtilis, argutus – geistreich, spitzfindig:** ЕККЕ. IV. pict. Mog. 261 ore dabant -o (gloss.: id est acuto) reges solamina mēsto (*spectat ad Vulg. Iob 4,1sq. et passim*).

II subst.: **A fem. (l. 72. p. 187,6.7. saepius) vel neutr. i. q. festivitas – Fest(tag), Festlichkeit:** 1 *gener.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,136 invertas veterum moralia -a Sirorum? LAUR. LEOD. gest. 8 p. 495,19 archiepiscopo ... -um suae curialitatis recompensavit *Theodericus praesul*. CARM. de Frid. I. imp. 3152 -a duces celebrant, pariter convivia leti. WILH. RUBRUQU. itin. 2,10 cum alicui volunt *Tartari* facere magnum -um et gaudium, unus accipit ciphum plenum *eqs. al.* **2 eccl. (in cultu Iudaeorum: l. 67. al.):** **a in univ.:** LEG. Wisig. 12,2,5 non sabbata et omnia -a ritu observantiae suae ... coleat *Iudaeus*. IOH. SCOT. carm. 4,2,6 summe pater, ... -a tui semper celebrantem protege plebem. POETA SAXO 1,19 rex ... celebravit in Attiniaco natalem Domini nec non paschalia -a (2,275 pascalis celebravit gaudia -i. *persaepe*). LIBER tram. 76,5 p. 119,16 si aliqua -a occurrerit *eqs.* CHART. Argent. I 271 p. 208,

23 in summis -is ponantur IX candelae . . . , in semifestis . . . VII candelae eqs. CHART. Eberb. 449 p. 238,11 si quo anno quinque marce in quatuor -bus, diebus nativitatis Domini, . . . non fuerint persolue eqs. persaepe. **b** *spectat ad dies sanctis consecratos: a usu communi*: LEG. Wisig. 12,3,6 -um virginis sancte Marie, quo eqs. FORM. Sal. Bign. 21 p. 236,6 quod evenit -a ipsius sancti illi. ANNAL. Ved. a. 890 p. 68,12 imminente . . . -a (facta, festivitate var. l.) omnium sanctorum. THIETM. chron. 6,84 omnium -a sanctorum in Helmanstidi celebravit rex. persaepe. **β** *in indicatione diei*: CHART. Rhen. med. I 30 (a. 776/77) ad censimus nos ipsos annis in luminaribus ipsius basilicę ad -a sancti Salvatoris denarios IV. COD. Lauresh. 690 actum in monasterio Laur., in -o sancti Iohannis baptistę. DIPL. Otton. III. 166 data in -o sancti Nazarii anno dominicę incarnationis DCCCXCVC, indictione VIII. TRAD. Scheftl. 190 facta sunt . . . hec in -o sancti Dionisii. persaepe. **c** *spectat ad commemorationem obitus fundatorum (in indicatione diei)*: CHART. episc. Halb. 662 l. 22 (a. 1237) Olicus dabit eis (sc. decano et capitulo) decem solidos in -o dominorum persolvendos. **B** masc. i. q. sanctus (diei -i) - (Tages-)Heiliger: EKKEH. IV. bened. I 39,18sq. robore celesti solident nos sanguine -i (gloss.: martyres famosi); . . . ferte pedem -is, quibus est crucis horrida vestis.

adv. feste. celebrando – feiernd: ARCHIPOETA 2,80 dies omnes duxi -e, nunc insanus plus Oreste.

fetoe v. foeteo. [fetes sim. v. faex.]

fethor v. foetor. **fetidas** v. foetiditas.

***fetiditas** v. *foetiditas. **fetidus** v. foetidus.

***fetulus**, -a, -um. (cf. germ. fitil-uot, fizzle-ueh; cf. Ahd. Wb. III. p. 924. 936) de equo i. q. talis candidis ornatus – mit weißen Fesseln: PAUL. DIAC. Lang. 1,24 p. 61,25 -ae (fetiles, fetule, fertiles, felices sim. var. l.) sunt equae, quas similatis (sc. Langobardi candidis fasceolis utentes).

fetio v. foetidus.

feto (fae-, foe-), -are. 1 trans.: **a** *fecundare, fructificare, inseminare – befruchten* (in imag.: l. 41): WANDALB. mens. 125 faetando (fecando var. l.) pecori lectum de more maritum emittunt (sc. qui armentum habent). EKKEH. IV. pict. Mog. 188 pecudes fetentur et actu. HEINR. AUGUST. planct. 34 ex his principiis totus foetabitur orbis. GERHON. Antichr. 2,71 p. 330,11 Iacob timore et amore suo sanctas novit foetare animas, ut eqs. al. **b** *proferre, parere – hervorbringen, gebären, 'werfen' (usu absol.: l. 44. 46)*: ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 754,40 (s. XIII. med.) quelibet scrofa, que -at (ferat var. l.), debet reddere porcellos quatuor. p. 757,2 quod de singulis centum iumentis debent -are per annum due partes (item p. 757,36). *ibid.* al. *in imag.*: EKKEH. IV. bened. I 33,43 crimina fructificant sibi deterioraque fetant. 2 *intrans. i. q. fecundum, fetum esse – fruchtbar sein (usu mediopass.: l. 50)*: HEIRIC. Germ. I 6425 cur . . . autumnus uvis faetetur, bruma pruinis. *in imag.*: EKKEH. IV. bened. I 30,5 ecclesiae caulę te fetent ariete, Paule.

1. **fetor** v. feto. 2. **fetor** v. foetor.

fetosus (foe-), -a, -um. **fertilis – fruchtbar**: ALDH. virg. I p. 233,4 apis . . . dulcis natorum pignora nesciens coniugii illecebrosa consortia -a quadam suavissimi suci concrectione producit. II 1147 quae (serica) moritura facit -o viscere bombix. AETHICUS p. 207,13 o celeberrima natorum faventia -a (foe-var. l.) . . . Macedonia. ECBASIS capt. 75 pastores ovium . . . cum grege -o satagunt exire gregatim (spectat ad Vulg. psalm. 143,13). *in imag.*: ALDH. virg. I p. 277,9 cum . . . regenerantis gratia vulva conceptus et -is baptisterii partibus editus in venerandis ecclesiae cunabulis nutriretur Chrysanthus. ARIBO mus. p. 36,7 cogitemus aliquam (matrem) in tantum esse foetosam, ut quatuor vicibus sit gemellipara.

fetulentia v. faeculentia. 1. **fetulentus** v. faeculentus.

2. **fetulentus** v. 1. foetulentus.

fetura (fae-, foe-), -ae f. 1 *proprie i. q. generatio – Fortpflanzung, Zeugung*: EKKEH. HERSF. Haimer. 20 cum . . . exponeret (sc. habitator quidam) . . . , quod non esset gallus, qui . . . sobolis -am suppleret. 2 *meton. i. q. suboles, partus – Jungvieh, Nachwuchs*: TRAD. Frising. 1209 (a. 957/72) ut . . .

ad ecclesiam Frisingensem data omnia . . . et accepta cum foetu ac foe-a redeant. EPIST. Teg. I 10 si debita copia vivaria lata et sepius . . . dilatanda scaturiant habundanti et consuetudinaria piscium foe-a. EGBERT. fec. rat. 1,171 (schol.) raro crescit tibi fe-a gregis alienis fota in tectis. al.

1. **fetus** (fae-, foe-), -us m. acc. pl. -os: l. 26. al. 1 *generatio – Aufzucht*: ADAM gest. 4,21 p. 251,6 fertilissima regio est Sueonia, ager frugibus et melle opimus, extra quod pecorum -u omnibus antefertur. 4,36 p. 272,11 qui (populi insulae Island) solo pecorum -u vivunt. 2 **fructus – Frucht**: **a** *in univ.*: WALAHFR. hort. 6 seu pingui molita (sc. sit rursus possessio) graves uligine foetus (gloss.: id est fructus). ABBO SANGERM. bell. 1,306 dabant hostes . . . suo segetes . . . -u viduas. CARM. Bur. 82,2,2 sol tellurem recreat, ne -us eius pereat. al. **b** *conceptus – Leibesfrucht, 'Foetus'*: LEG. Wisig. 4,2,19 cum vir preventus sorte fatali -u gravidam . . . relinquit uxorem. RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,9 cum . . . intumescendo utero conceptum foetum celare non posset quaedam paupercula. TROTULA A 12 quinto (sc. mense) accipit foetus similitudinem patris vel matris. ALBERT. M. animal. quaest. 1,16 p. 91,16 quod -us in utero habet urinam et sudorem, sed non egestionem. saepe. *in imag.*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 234,2 que (Lucina) ipsa continuo tenerum -um suscipiens eo usque tuetur, quoad eqs. **c** *pullus – junges Tier, Jungtier, Junges* (in imag.: l. 31): HUGEB. Willib. 6 p. 106,7 ut gallina, que sub alis solet tegendo suos enutrire -os, ita . . . Willibaldus eqs. (spectat ad Vulg. Matth. 23,37). FORMA mon. Sangall. 32,1 hic armenta tibi lac faetus atque ministrant. ERMENR. ad Grim. 24 p. 563,6 ut absque concubitu foetus parerent apes. CARM. de nat. animal. 2144 subsidiis gallina suis prodesse laborat, -us multiplicat, multiplicando fovet, subsidiumque tuum cuius impende petenti, -us virtutum multiplicando fove (spectat ad Vulg. Matth. 23,37). al. **d** *suboles, partus – Nachwuchs, Brut, Nachkommenschaft*: HROTSV. Sap. 1,3 quaedam advena mulier . . . Romam . . . intravit comitata proprii faetus pusiolis tribus. EKKEH. UR-AUG. chron. a. 1125 p. 264,32 apium . . . foetus . . . ex toto pene deperit. al. v. et l. 1.

2. **fetus** (fae-, foe-), -a, -um. *script. fed(us): l. 65*. 1 *adi.*: **a** *strictius i. q. gravidus – schwanger, trāchtig* (in imag.: l. 46. al.): WALAHFR. hort. 212 huius (feniculi) . . . semen foetae (foetę, -e sim. var. l.) cum lacte capellae absumptum ventris fertur mollire tumorem. FORMA mon. Sangall. 33,1 domus equariae: hic faetas servabis equas tenerosque caballos. EKKEH. IV. bened. I 1,125 feta meis (sc. angeli) verbis infantem virgo creabis (sc. Maria). CARM. Bur. 101,45,2 femina fatalis, femina -a malis (sc. Helena). al. *c. acc. (in imag.)*: EPIST. Lang. add. p. 717,4 tu (sc. abbatissa) verbum Dei feta, tu sermonem eius enixa, sic nobis scientiam Dei parturis. **b** *latius: a fertilis – fruchtbar*: CARUS Clem. 245 consitus arboribus fetis . . . paradisi. CARM. Bur. 41,28,2 -us (fetens, fera var. l.) ager, [f]oetus agri, fatus agri var. l.), florens ortus. 140,3,3 tellus -a sui partus grande decus, flores gignit. al. **β** *plenus – voll (von), angefüllt (mit)*: NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 77,9 non istę naves confertę mercimoniis, sed hostibus fetę (ferte var. l.) sunt accerrimis. ALBERT. AQUENS. hist. 12,13 rex tres naves . . . foetas viris egregiis et marino certamine peritissimis misit illi (coniugi ducis Siciliae) in occursum. ALBERT. M. animal. 6,81 visae sunt feminae ipsorum (piscium) ovis -ae et masculi inventi sunt pleni semine. **γ** *abundans, exornatus – (reich) versehen (mit), ausgestattet (usu subst.)*: ARNULF. delic. 432 intumet ornatu -us precordia fastu. 2 *subst. fem. i. q. enixa – Muttertier*: **a** *proprie*: WALAHFR. Mamm. 5,2 ut . . . foetas mulgeret agrestes. EKKEH. IV. pict. Mog. 420 mugitus dantes -ę (gloss.: vacę). REGISTR. Trident. I 116 p. 98,22 tenerum Maurus reddere . . . suam partem fede de prego (de re v. ed. p. 155). app. p. 138,20 Wicco et Precono -am I (sc. solvunt). *ibid.* saepius. **b** *in imag.*: HILDEG. scivias 3,1 l. 304 ipse (sc. filius Dei) portabit . . . -as in corde suo (spectat ad Vulg. Is. 40,11).

3. **fetus** v. 2. foedus. ***feudalis**, -iter v. *feodalis. ***feudatalis** v. *feodatalis. ***feudatarius** v. *feodatarius. ***feudatio** v. *feodatio. ***feudatus**, ***feudo** v. *feodo.

*feudotarius v. *feodotarius. 1. *feudum v. *feodum.
 2. feudum v. foetidum. *feum v. *feodum.
 *feud- v. *feod-. fex v. faex.
 [feymentum v. fermentum.] *fheodum v. *feodum.
 *fezdregla v. *facitergula.
 *fiaiuramentum, -i n. (cf. fris. fiā-êth 'Gütereid'; v. G. Köbler, *Altfriesisch-neuhochdt. Wb.* 1983, p. 60) iuramentum ad bona spectans – auf bewegliche Güter bezogener Eid: DECRET. Frision. A 4,14 tunc est horum singulorum emenda XV (sc. unciae) vel IV abiurare et unum -um. 8 p. 58,11 ille (V marcae et duae unciae) debent extorqueri cum uno iuramento vel abnegari cum quatuor et cum uno fia-iuramento (cf. p. 59,4 fia-eth).
 1. fiala v. phiala. 2. fiala v. *viella.
 *fialator v. *phialator. *fialo v. *viello.
 fiamma v. flamma. *fiancia v. *fidantia.
 1. fiber, -bri m. nom. sg. fibus: l.24. castor, bever – Biber (Castor fiber L.): 1 proprie: EPIST. Bonif. 87 p. 196,26 (epist. papae) -i (fri- var. l.) atque lepores et equi silvatici multo amplius vitandi. ECBASIS capt. 642 latices luter, deducat aquatica -r. DIPL. Heinr. II. 80 ut nemo ... potestatem habeat ... de genere ... ursorum aut -orum agitare (inde DIPL. Heinr. III. 38 [si- var. l.]). EKKEH. IV. bened. II 70 sit benedicta -i caro. SALIMB. chron. p. 142,18 iste sanctus homo fecit, sicut facit -us sive castor, qui eqs. v. et vol. I. p. 1459,56. 2 meton. de pelle: RUODLIEB X (XIII) 126 crusinam ponendo profundam -o limbatam lato nimis atque nigello.
 [2. fiber v. fibra.]
 *fiberinus, -a, -um. e pellibus castorum confectus – aus Biberpelz angefertigt: FROUM. epist. 37 ut mittatis (sc. dominus Pabo) mihi duos vultus hispidos sullinos aut -os vel vulpinos. cf. *beverinus. Weber
 fibex v. vibix. fibla v. fibula.
 1. fibra, -ae f. (de sensu verbi v. et H. Louette, *Revue de philologie* 53. 1979. p. 445qq.) script.: -bora: l.70. gen. pl. -orum: p.190,2. in gen. inhaerentiae: p.190,4.6.20.
 1 proprie (in imag. l.63, p.190,9): a de partibus plantarum: a radix, germen – Wurzel, Trieb: WALAHFR. hort. 57 siti metuens graciles torpescere -as (gloss. L: radices) flumina pura ... inferre ... curavi. WALTHARIUS 1001 quae (aesculus) non plus petit astra comis quam tartara -is (gloss. J: wurzen). ?pro nomine plantae: THADD. FLORENT. cons. 54 recipe ... centauree, rute, -e, salvie eqs. ? lignum, clava – ?Holz, Keule: CARM. pro schola Wirz. 267 Herculea -a crescens siccabitur Ydra de nobisque mori tibi tunc continget honori. b de partibus corporis: a λοβός, ala – Lappen, Falte, Flügel: GLOSS. med. p. 67,24 pulmo ... iacet in toracis spatio ... duas -as habens more ungule bubule fissus (cf. Cels. 4,1,4). AUREL. REOM. mus. 1,15 habet homo ... quamdam crtharam (sic) in pectore, pulmonis -is (flabris var. l.) quasi quibusdam distinctam chordis. ? viscera, exta – Eingeweide (fere usu plur., sing.: l.57; de organis vocalibus: l.55; ?de corde: l.57; ?de venis: l.59): WALAHFR. Blaithm. 159 rimari in gelidis coepit miles per vulnera -is. CARM. de Lamb. 1,451 illud (sc. quod fama auribus ingesserat) ... pangam pressis sub pectore -is. NOTAE Monast. (MGScript. XVI p. 441,11) in quo (sc. capella) continentur reliquiae sanctorum, de -a sancti Iacobi eqs. LAND. MEDIOL. hist. 3,34 quidam sacerdos ... tamquam mortuus, vultu tamen coloratus pulsantibusque -is cadens occidit. METELL. Quir. 45,17 petram iecit (sc. femina calculo liberata) duram ovo prope comparem -isque concretam. al. in imag.: CARM. var. I 27,1,6 legens ... satis valeas (sc. lector) mentis pinguescere -as (cf. notam ed.). ? ligamenta vocalia q. d., faux – Stimmbänder, Kehle (usu plur.): CARM. Paul. Diac. app. II 54,1,1 ut queant laxis resonare -is mira gestorum famuli tuorum (sc. sancti Iohannis). ALBERT. STAD. Troil. 2,761 dum loquor, ecce trahunt rigidas suspiria -as et bibit interior omnia verba dolor (cf. notam ed.). ? musculus – Muskel: UFFING. Ida 1,14 -arum connexio dissociatos conglutinat artus (sc. paralyticae). Ps. HELIOD. chirurg. 17 -as sarcire (sim. 87 -oras). CARM. Bur. 46,7,3 qui colunt cacodemones, non fiunt illis similes, qui -is, (ed., qui et -is cod.) non utuntur, dum illis in-

sculpuntur? CHIRURG. Sudhoff. I p. 79,38 ad dolorem articulorum et -orum fiat cauterium unum retro in crure. c de rebus i. q. chorda, fides – Saite: ALDH. ad Acirc. 13,4 me (sc. barbita, i. organo) praesente stupet mox musica chorda -arum (sim. CARM. Salisb. I 14,4 parietibus politis concrepant corda [sic] -arum). CARM. Salisb. I 7,10 molli ... dum pollice -as tangeret Orpheus. in imag.: ALCUIN. carm. 1,745 ni praevenisset nostras pius ipse (Beda) camoenas, inciperem lyricas omnes extendere -as. CARM. Cantabr. A 7,23,1 -is (corr. ex fub-) cordis caute tentis melos concinnamus. 2 translate: a origo – Ursprung: WALTHARIUS 858 vortex mundi, fames insatiatus habendi, ... cunctorum -a malorum (cf. notam ed.). METELL. Quir. 7,25 si -as anime, carnis originem scrutemur pariter, claret apertius nostri materies ... septeno numero data eqs. b intimum – das Innerste: WOLFHARD. Waldb. 1,3 p. 154,13 erat ... languor c o r d i s iam penetrans -as (4,10 flexis genibus in oratione -am ... c. erexit caecus. CARM. Bur. 165,1,4 c. -as elicis et conteris [sc. Amor]). c praecordia, cor – Brust, Herz (usu plur.): EPIST. var. I 8 p. 505,16 ad referendas ... gratias totis -arum praecordiis medullitus incitatur (sc. patriarcha). ALCUIN. carm. 1,109 pulsa procul fugiens ... desperatio -as liquerat. GESTA Apoll. 164 qualiter ex imis proferret genitor enigmata -is eqs. 547 traxerat invenis ex imis suspiria plurima -is. d mens – Geist: EGBERT. fec. rat. 1,1269 didici (sc. magister) divę plus parcere venę semper et ingenuam parcendo attollere -am (sc. discipuli; cf. 1,771 divitis ingenii naturam).
 2. ?*fibra, -ae f. (an adi.?) (?vibrare) ?avis vibrata – ?schillernder, funkelnder Vogel: AETHICUS p. 119,12 habet Germania aves Hircanias et -as, quarum pinnae nocte mirae magnitudinis luceant (cf. notam ed.).
 [fibres v. frigidus.] fibricito v. febricito.
 fibula, -ae f. script. -bla: l.35. περόνη, πόρπη, clausura – Klammer, Spange, Brosche, Schnalle, Agraffe, Schließe: 1 proprie: a in univ.: VITA Lamb. Traiect. 27 (MGMer. VI p. 382,11) tanta copia auri vel gemmarum in fiblas (-as, -is var. l.) ac diversis speciebus a potentibus eodem loco sunt conlatæ, ut eqs. RUD. FULD. mirac. 6 quaedam matrona nobilis ... -am ... suam auream, quam lingua Francorum spangam vocant, ... perdidit. EINH. Karol. 23 veste auro texta et calciamentis gemmatis et -a aurea sagum adstringente ... incedebat. GESTA Camer. 3,12 quae (monialis) ei (Lantperto comiti) in -a suae camisiae reliquias preciosas innexuit (cf. l.55). saepe. b spectat ad calceos: STATUT. ord. Teut. p. 39,3 calceos habeant sine zonis, -is et rostris. p. 110,21 frater de minori fabrica debet reficere fratri frenum ... dabit eciam -as ad caligas et cingulas equorum eqs. c spectat ad calcaria: CHRON. Salern. 97 p. 98,22 calcaribus (leg. calcaria) ... protinus in terra proiecti (sic) sunt, sic tamen, ut -is aptate (sic) essent, tanquam si in pedibus episcopi fuissent. d spectat ad cappam ('Pluvialschließe'; de re v. J. Braun, Handb. d. Paramentik. 1912. p. 144): CATAL. thes. Germ. 122,3 (a. 957/94) cappe cum aureis -is parate VI. RUP. TUIT. off. 2,24 quae cappae bene ... patulae sunt et ... praeter solam necessariam -am inconsutae. CHART. civ. Hild. 287 p. 139,26 testatoribus meis cappam et -am choralem (sc. committo). de receptaculis reliquiarum (de re v. J. Braun, Die Reliquiare des christl. Kultes und ihre Entwicklung. 1940. p. 72): CATAL. thes. Germ. 66,3 (s. IX^{ex}) in -a aurea sunt reliquiae Domini salvatoris. 115,106 in -a aurea reliquie sancti Vincentii. e spectat ad capsam: CATAL. thes. Germ. 23,16 (s. X.¹) in facie (sc. capsarum) inter -as et lunulas et beffrolas et cruciculas aurea ... hornamenta. 2 in imag.: a praevalente notione colligendi: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,132 dans (sc. famula tertia Dialecticae) operam sane cyrros crispere secundae, quos quartę solido collegit a nodo (cf. p. 191,4). METELL. Quir. 8^a,15 -a quam (gemmam, i. Quirinum) clamidis quasi comptior imperialis fert locus imperii specialis eqs. CHRON. Albr. a. 817 ut ... regnum et sacerdotium iungerentur -a pacis. al. b praevalente notione claudendi: PETR. DAM. epist. 61 p. 207,3 temptavi genitalibus sacerdotum, ut ita loquar, continentiae -as adhibere. 3 translate i. q. coniunctio – Verbindung: a gener.: EBERH. HEIST. Betel 113 in quo (sc. lapide angulari) fit -a firma duorum (murorum; cf. comm.

[Niederer]

p. 237). ?*de sinu maris, freto*: LIBER Theodolae 393 omnes (sc. gentes) hic (sc. in Tigridis regione) morantur ... per divisiones fluminum, que potantur, quoniam ab aquilone multe dominantur -e maris. *b rhet.*: SMAR. carm. 1,13,7 -a verborum est nimium conpago venusta eqs.

***fibulator**, -oris m. ?*qui fibulas facit* – ?*Spangen-, Beschlägemacher*: CHART. Tirol. 1149 p. 190,10 (a. 1242) in presentia ... Haincii carpentarii sive -is (cf. T. Erb, *Philologus* 130. 1986. p. 272).

fibulatorium, -i n. *fibula* – *Spange, Brosche*: LEO MARS. chron. 1,19 p. 64,6 obtulit *vir nobilis* ... tunicam unam cum lista aurea et ... -um nihilominus aureum.

fibulo, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 15. *fibulis ornare* – mit *Spangen, Agraffen schmücken* (de hominibus: l. 15): LIUTPR. leg. 37 manicati ..., fasciati, -ti (al. vipolati in marg. ed. princ.), criniti ... penes nos equitant (sc. Graeci). FUND. Hild. 4 ut ... linguas ... claustraliū superpelliceorum non minus quam tunicarum equestrium -rent (-bant var. l.; sc. clerus [inde ANNALISTA SAXO a. 1044 p. 387,6]). *translate i. q. confibulare, coniungere* – *aneinander binden, verbinden*: CONST. imp. III 240 (a. 1280) fidei vestre puritas, constantis devocionis integritas ..., quibus ad nostram ... exaltacionem ... vestra universitas -atur, ... vos (sc. civitatem) ... merito dignos facit.

fibus v. fiber. ***fica** v. ficus.

1. **ficarius** (fri-, -iga-), -a, -um. *script. si.*: l. 37. 1 *adi.*: a *ficulneus* – vom *Feigenbaum stammend*: BOTAN. Sangall. 53,1 vitonica, centauria, cortice -o, ... de istas totas collegis de unaquisque manipulos III. *b herba* -a fort. i. q. *Scrophularia nodosa* L. – *viell.*: Knotige Braunwurz: ANON. herm. p. 100,13 erba fr-a, id est maura et centemorbia (sive ricinus, add. m. 2; de re v. ind. p. 431 et Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 188; sed cf. l. 335sq.). 2 *subst.*: a *fem.*: a ?*Ranunculus ficaria* L. – ?*Feigwurz, Scharbockskraut* (de re v. Marzell, op. cit. [l. 32] III. p. 1252; W. Daems, *Nomina simplicium medicinarum*. 1993. nr. 214): HILDEG. phys. 1,205 capit. p. 1130 s-a (-a G). 1,207 -a frigida est et humida; homo ..., qui ardentis febres patitur, -am coquat. *b ficetum* – *Feigenpflanzung* (pro nomine loci): CHART. Carniol. I 11 p. 17,32 (a. 1001) quod (*herbaticum*) ... exactores a famulis ... de montanis in herbam venientibus per F-am et Petramfictam ... exigere solebant. *b neutr. i. q. ficetum* – *Feigenpflanzung, -garten* (?pro nomine loci: l. 45, 46, 47): DIPL. Karoli M. 255 p. 369,6 (spur. s. XI.) que (*via*) vadit in lacuna supra sanctum Donatum, hinc in -um, inde in fossatum eqs. (inde LEO MARS. chron. 1,45 p. 117,15 [rec. II] in F-um; sim. 1,45 p. 116,9 inde descendit finis in F-a). BENZO ad Heinr. IV. 7,6 p. 640,15 ficum ... cophinemus in viridiario, grossos semper habeamus in nostro -o (cf. *notam ed.*). REGISTR. Trident. III p. 229,22 i petiolum terrae arabilis ... cum -gariis.

2. **ficarius** v. vicarius.

***ficatella** (fec-, figadela), -ae f. (ficatum, cf. ital. *figatella*) ?*Hepatica nobilis* L. – ?*Leberblümchen* (cf. Battaglia, *Dizionario V. p. 789*): BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 32^b,28 recipit ... petroselini, apii, fe-e (B 18 p. 39,12 figadele) eqs.

ficatum (fec-, fia-, figa-, -adum), -i n. vel ***ficatus** (-adus), -i m. *abl. sg.* -u: l. 61. *iecur* – *Leber* (*usu plur.*: l. 61): GLOSS. med. p. 31,1 epar: Grecum, id est -um. IOH. DIAC. cen. 2,134 -um (sycotum Ps. Cypr. cena 112) servat Tobias. Ps. HIPPOCR. phleb. 20 epatica vena, hoc est de -do, (deficaco ed., de -u B, de fe- D) eqs. 144 inter pulmones et -gados. DYASC. p. 96^b -us caprinus ... sudorem ... emittit; -us yrci ... morsibus venenatis occurrit. ALPHITA F 51 -um (fe-, fia- vel fe- var. l., fecatinus ed. de Renzi), epar idem. al.

ficcosus v. ficosus.

1. **ficcus** v. ficus. [2. **ficcus** v. 1. ***fictus**.]

ficedula (visc-, fisc-, -etula), -ae f. *metr.* -cēd-: l. 72. *de avibus i. qui ficus edit* – *Feigenfresser*: 1 ?*de Sylva* L., *Muscicapa* L. (cf. H. Suolahti, *Die dt. Vogelnamen*. 1909. p. 142sq. et H. Leitner, *Zoologische Terminologie beim älteren Plinius*. 1972. p. 120sq.): CARM. didasc. 600 non ficus dulcis est mora -is. DIAETA Theod. 81 -tula minus siccit. AL-

BERT. STAD. chron. a. 1152 p. 334,15 eme ... aucas pro IV denariis, quamlibet anetam pro duobus, fis-am pro obulo eqs. al. 2 *de Scolopace rusticola* L. (cf. H. Suolahti, op. cit. [p. 191,69] p. 273sq. et K. F. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals*.

5 1999. I. p. 615 adn. 162. II. p. 1624 adn. 343): ALBERT. M. animal. 2,74 avis, quae snepen vocatur apud nos, latine autem dicitur vis-a. 7,67 fis-a ... a quibusdam terris Germaniae numquam recedit. 23,111 a nobis ... -a vocari consuevit avis, quam germanice snepam vocamus, quae longum valde habet rostrum eqs. (sim. 23,130). CARM. Bur. 133,7 hic volucres celi referam ...: corvus edax, cornix, upupe, -a, perdix. fort. huc spectat (sed cf. ind. p. 245): EGBERT. fec. rat. 1,738 sepe ea, quae possuit, fis-a (gloss.: avis quae vocatur sceppa [leg. snepa]) perdidit ova eqs.

15 **ficetum**, -i n. *hortus ficarius* – *Feigenpflanzung, -garten*: CHART. Bund. 16 p. 11,43 (spur. s. XII.¹) praedium ... cum ... olivetis, -is, castanetis, vitetis eqs. (inde 331 p. 241,33). OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,29 ut arbores fructiferas, precipue castaneas, -a et oliveta instar nemorum educet (sc. terra, i. Italia). ANNAL. Mell. Sancr. II a. 1239 vineas et oliveta et -a succidens et vastans (sc. imperator). al.

[**ficida** v. cecis.]

***ficinus**, -a, -um. *ficulneus, qui ficus est* – vom *Feigenbaum stammend, Feigen-*: TRACT. de aegr. cur. p. 181,27 lac -um (ni leg. ficuum, cf. p. 185,46 et infra p. 197,13. 39) cum panno lineo picula in dentes ponamus eqs.

ficio v. facio.

[**ficium** v. maleficium: RECEPT. Sangall. I 151.]

***fico**, -are. (ital. *ficcare* ex **figicare*; cf. Battaglia, *Dizionario V. p. 934* et Wartburg, *Frz. etym. Wb. III. p. 511*) *festucare* – *einrammen*: ANNAL. Plac. a. 1252 p. 506,10 quod fulche (i. furcae) -rentur per girum. a. 1260 p. 512,41 ipse (*marchio*) ... fecit fulchas in introitu episcopatus Cremone undique -are.

35 **ficosus** (ficc-), -a, -um. 1 *adi. i. q. fici similis* – *feigenartig*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39a^v est ... alia (sc. *species pustulae melicinae*), que vocatur -a: sunt autem pustule dure et rotunde et habentes ruborem et in interioribus quasi ficuum sunt grana. 2 *subst. masc. i. qui fico laborat* – *einer der an Feigwarzen leidet*: BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 272,11 succus aridilli bibitus mundificat sanguinem gravem ... ut in ... ficcosis et emorroydicis. 12,2 p. 325,25 ciclamen valet ficcosis et ad quoslibet tumores spargendos.

***ficta**, -ae f. (figere, cf. ital. *fitta*; v. Battaglia, *Dizionario VI. p. 475q.*) *pleuritis, punctio (laterum)* – *das (Seiten-) Stechen*: VITA Elig. 2,24 capit. p. 667 ubi famulum a -a sanavit (cf. *notam ed.*). RECEPT. Sangall. I 22^{capit.} ad -a: cerfolio inter duas virgas foras orto exit eqs. 91^{capit.} ad -a: gutta manaci in aqua calida bibat.

50 **fictalicius**, -a, -um. (**fictalis*) *locaticius* – *Pacht-*: ACTA imp. Stumpf 87 p. 98,13 (dipl. Heinr. V.) mobilia et immobilia in ... decimis et terris -is et universis, que ad ius eiusdem ecclesie reddantur, ... suscipientes eqs. DIPL. Loth. III. 102 si ... ecclesia in curte de Monticello aliquid acquisivit ... in terris -is vel livellariis (sim. 103 p. 166,30 terras -as).

***fictalis** vel ***fictualis**, -e. (**fictum*, **fictus*) 1 *adi. i. q. pro pensione solvendus* – *als Pachtzins zu leisten(d)*: CHART. Ticin. 193 p. 21,13 (a. 1214) nec ... possit ecclesia ... vendere ... , nisi solomodo suprascriptum oleum -uale seu censuale. 125 p. 102,3 sui iuris remisionem fecerunt *Lanfrancus et Gaius* ... ad partem ... monasterii, nominative de illis novem stariis et minam vini anualiter -ualibus, que eqs. 2 *subst.*: a *masc. i. qui locationem solvit, censualis* – *Pächter, Zinsmann*: REGISTR. Trident. III p. 222,32 solvunt filii II amiseros ... pro una petia terrae aratae ... , ab uno latere Marcus ... , ab uno capite ipsi -tales. *b neutr. i. q. feudum censuale, praedium locaticium* – *Zinslehen, Pachtgut*: DIPL. Frid. I. 455 p. 358,30 bonas consuetudines, quas soliti erant habere in feudis, in -ualibus, in precariis, ... eis (*Papiensibus*) illesas conservamus (inde ACTA imp. Winkelm. I 164 p. 142,25 [dipl. Frid. II.]).

70 *adv. fictualiter*. *modo pensionis* – *als Pachtzins*: CHART. Tirol. 672 p. 127,21 (a. 1215/18) unde (sc. *de praedio*) annuatim

[*Niederer*]

percipit *vilicus* -r IIIor libras et pro staeura XX solidos *eqs.*

***fictandivus**, -a, -um. 1 *adi. i. q. locaticius, censualis* – *Pacht-, Zins-*: CHART. Tirol. notar. I 606 (a. 1237) iure locacionis imperpetuum ad f e u d u m -um investiverunt *locatrices* (608 confirmavit locacionem et f. -um. II 354 p. 229,11 iure feudi -i. *al. cf.* I 605 ad f. fictandum). CHART. Neocell. Brixin. 68 p. 111,1 cum ... terris -is ad fictum dandum et solvendum annuatim ... preposito *eqs.* 2 *subst. neutr. i. q. feudum censuale, praedium locaticium* – *Zinslehen, Pachtgut*: CHART. Tirol. 1204 p. 249,36 (a. 1247) diviserunt *fratres* bona sua inter se, omnia allodia et -a inter se in IIII partes.

fictē v. fingo. ficter(is) v. sphincter.

ficticius (fit-, -tius), -a, -um. 1 *sensu originario: a de rebus: a commenticius, non verus* – *erfunden, erlogen, unwahr*: OTTO FRISING. chron. 1,26 p. 59,16 hoc, quod de Francione traditur, -um (fictum *var. l.*) videtur. DIPL. Frid. I. 307 p. 124,3 quod hec (sc. *Roland*) conspiratio facta fuerit ..., non est -um, sed religiosus viris ... est declaratum. ARNOLD. LUB. Greg. 3,13,2 credo, quod sint -a hec verba, que proponitis, cum *eqs. al. subst. neutr. i. q. mendacium, fabula ficta* – *Lüge, Erfindung, 'Märchen'*: EPIST. Ratisb. 6 p. 288,28 ut 'compressus' ... 'lepido festivo'que non audemus dicere 'mendatio', dicimus autem -o, occurramus *eqs. (cf. Macr. Sat. 1,6,21)*. ALBERT. M. gener. 1,5,10 p. 161,3 'si' ... dicatur totum ens continuum secundum 'aliquid' esse 'divisibile' et secundum aliquid 'non, hoc utique videbitur esse -um' (p. 325^a,10 πεπλασμένον τι), cum *eqs. URSO* anat. 16 Platearium ... praeceptorem ... sequens ..., nil inferens -i, nisi quae oculis propriis ipse vidi *eqs. al. β praetextus, fictus* – *vorgeschützt, fingiert, scheinbar*: INNOC. III. registr. 1,220 ne possint mortuorum corpora sepeliri ..., -tia eius impedimenta fraudulentem opponit *cappellanus. γ falsatus, imitatus* – *gefälscht, nachgemacht*: COD. Udalr. 248 p. 430,21 (a. 1130) cappam rubeam indecenter induit -aque pontificatus insignia arripuit *Petrus Leonis*. PAUL. BERNR. Greg. 67 p. 511,4 -tiis suis literis archiepiscoporum episcoporum personas repraesentans advenit *Hugo* (CHRON. Gozec. 2,8 -tias litteras). δ *artificiosus, arte factus* – *künstlich*: IOH. PLAN. hist. 6,14 cum videant *adversarii* ... exercitus pueros et mulieres et equos et homines -os (*i. imagines hominum*) ..., quos credunt esse pugnatōres, et per hoc terrentur et confunduntur. b *de anim.: α spurius, dictus* – *unecht, sogenannt*: CHART. Pruss. I 260 p. 199,38 (a. 1252) si miles fuerit functus aliqua dignitate ..., XXX marcas argenti persolvant *vicini*; si autem simplex miles fuerit, XV marcas persolvant; si autem miles -us, qui non est de genere militari ..., VI marcas *eqs. β usu subst. i. q. fallax, simulator* – *einer der etwas Falsches vorgibt, 'Täuscher'*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 108,31 -i (fit- *var. l.*) ... sunt *falcones*, qui possunt plura facere, quam faciunt, sed fingunt se et faciunt minus. p. 112,29 de modo emendando -um: *eqs. γ* p. 179,1 tam laynerius quam sacer fiunt facillime -i et vitiosi. *ibid. al. 2 fictilis* – *aus Ton hergestellt, tönern*: GALB. Karol. 37,8 stabat ... ecclesia ... contacta -tio opere, ollis et lateribus cacuminata.

adv. ficticie. fallaciter, specie – *zur Täuschung, dem Anschein nach*: GENEAL. Flandr. VI 9 p. 319,32 comes -tie canonicis graviter comminatus est precipiens baiulis, ut *eqs. ANNAL. Ianuens. III* p. 38,7 potestas ipsorum Alexandrinorum -e precipiebat eis ..., quod *eqs.*

fictilis (vi-), -e. 1 *adi.: a proprie: α creteus, testeus, argilla confectus* – *irden, tönern*: HRABAN. univ. 21,3 p. 561^C -ium ... operum ratio ... ad creationem humanae conditionis potest referri, quia *eqs. VITA* Corb. 29 quod (sc. *sanguinem*) colligentes in vasculum -e (v- *var. l.*) *eqs. THEOPH. sched. 2,16* scutellas ... -es ac naviculas faciunt aliaque vasa -ia. COMPOS. Matr. 74,8 tolle tipos alios -es et mittes in fornacem. *saepius. β lateribus, tegulis aedificatus* – *aus Ziegeln gefertigt, Ziegel-* (in *imag.: l.68*): TRAD. Frising. 39 p. 67,8 (a. 770) dum ... fragilis septam parietis ahimam (*leg. animam*) -i tecumine subpositam contueor *eqs. MIRAC. Gorg. 26* p. 246^b,59 muri ... -es absque coopertura insigniti sunt venustate et honore. γ *figlinus* – *Töpfer-*: MAPPAE CLAVIC. 3 que omnia (sc. *cuprum et argentum eqs.*) simul terens laminas substernis et super-

aspergis et -i creta oblinis, ne respiret *eqs. b translate i. q. caducus, fragilis, corruptibilis* – *hinfällig, schwach, vergänglich*: HROTSV. Gong. 478 astabat coetus ... angelicus voce ciens stabilem corpus deponere testem contextum venis -e languidolis. 5 CAES. HEIST. mirac. I 12,54 ut corpora ista -ia et putrida lucere possint in futuro sicut sol (*inde* hom. exc. 300). ALBERT. M. euch. 3,1,8,4 p. 274^a,11 'finis praecepti est caritas de corde puro ... et fide non ficta', hoc est fidelitate ad amatum non -i vel fragili, sed fortissima, quia *eqs. (cf. Vulg. I Tim. 1,5)*. 2 *subst. neutr.: a vas creteum, testeum* – *irdenes Gefäß, Geschirr*: HUMB. Sim. 2,35 p. 184,19 ne quaecumque supersit psalterium aut -e Samiolum seu corporale linteolum. TRACT. de chirurg. 588 sigiam, acetum et oleum in -i pone et fac bullire. ALBERT. M. veget. 4,19 in -bus ... et vitro et mineris includitur aliquid de vapore. *al. de vasis pro ballistis adhibitis*: ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 551,38 (a. 1243) baliste ... deterrent adversarios ..., presertim cum saxorum crepitantium turbine quatuntur, -ia quoque plena, que caligine obduxerunt lumina hostium et ardore, ita ut *eqs. b later* – *Ziegelstein*: LAUDES Mediol. 4,3 (CC Ser. Lat. CLXXV. 1965. p. 372; s. VIII.¹) deorsum est *latitudo moenium* quadrata ex ruppibus perfectaque eliganter sursum ex -bus. c *simulacrum testeum* – *tönernes Abbild, Götze*: ALEX. MIN. apoc. 1 p. 14,3 impotentes resistere imperio eius (sc. *Christi*) ad similitudinem lapidum et -um 'omnes tribus terrae'.

fictio (finc-, finccio), -onis *f.* 1 *de confectione: a gener.: α compositio, conscriptio* – *Komposition, Abfassung*: REMIG. ALTISS. mus. 485,9 plasma: -o vel compositio carminis. β *executio, consummatio* – *Durch-, Ausführung*: GEBER. summ. 83 p. 591 dicimus ... sermonem in cineritio (*i. examine cineritii*) cum omnibus suis causis manifestis et sue -is (perfectionis, fixationis *var. l.*) modo. b *gramm. i. q. fictura* – (*Wort-*) *Bildung*: ERCHANB. gramm. p. 15,21sq. tunc ... -o dicitur, quando simplex nomen est, tunc autem fin-o, quando nominis est composita positio. c *mus. i. q. formatio sonorum ad hexachordum non pertinentium, variatio sonorum ad hexachordum pertinentium* – *Bildung hexachordfremder Töne, Veränderung der Töne des Hexachordes* (*de re v. LexMusLat. vol. II. s. v. 'fingo' et B. Sydow-Saak, Handwb. d. musikal. Terminologie IV. s. v. 'Musica falsa/Musica ficta'*): IOH. GARL. mus. mens. add. 15,22 nobilitatio soni est augmentatio eiusdem vel diminutio per modum superbiae, in augmentatione, ut melius videatur, ... in -e, ut melius appetetur *eqs. ELIAS SAL. mus. 22* p. 46^a hic fingimus -e artis superius coeptum incipere in G. *eqs. 31* p. 62^b huius (*prosa*) -o licite est et quotidie usitamus, utpote *eqs. 2 inventio, commentum, figmentum* – *Erfindung, Erdichtung: a gener.: α in univ.: FOLCUIN. Bert. 46* etiamsi aliquis cavallino (?leg. cavallinum) secundum poetrias fin-es ad plenum se iacet epotasse fontem. THANGM. (?) transl. Epiph. 2 librorum ... tam divinae lectionis quam philosophicae -is tantam convexit *Othwinus* copiam, ut *eqs. THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,4* Lucanum novimus ob hoc poetae nomen non promeruisse, quod absque -e, quae convenit poetis, veritatem prosecutus est. *saepius. β carmen* – *Gedicht*: CARM. Cent. 22 epil. p. 305 oro in fine huius fin-is ..., ut mihi per praesens unam studeatis mittere cullam. ACCESS. ad auct. p. 51 opus unius poetae poema, id est -o, scripta omnium poetarum poesis (sc. *vocantur*; cf. *Isid. orig. 1,39,21*). γ *fabula* – *Märchen*: HERM. IUD. conv. 3 p. 78,18 quedam (sc. *sacrae scripturae*) ... suscipitis, cetera vero ... ut mistica et alio, quam dicta sunt, modo accipienda stultis et anilibus ... -bus depravatis. δ *mendacium, calumnia* – *Lüge, Verleumdung*: CHART. archiep. Magd. 184 (a. 1105) non suggerat industrie vestre (sc. *electi*) -o cavillosa, quoniam *eqs. CONST. imp. II* 215,1 innocentiam nostram in iudicii vestri (sc. *principum*) libra preponderare videbitis calumpniosi detrahencium labiis et venenosiss inventionibus -um. *al. b rhet. personarum* -o *i. q. prosopopoeia* – *Prosopopöie*: ALBERT. M. summ. creat. I 3,16 p. 443^a,35 novit ... Scriptura et prosopopoeia, id est personarum -e, uti. c *natur. i. q. vis imaginationis* – *Einbildungskraft*: ALBERT. M. somn. 1,2,6 p. 148^a,6 sunt *phantasmata* phlegma et conficta ea -e, qua phantasia fingendo compo-

nere solet imagines eqs. 2,2,3 p. 200^a,18 totum de his somniis evenit, quae cassa -e fiunt phantasiae et ex qualitate cibi causantur: eqs. **d iur.** -o iuris fort. i. q. *propositio, constructio iuridica – viell.: juristische Annahme, Konstruktion*: CONST. imp. II 405,14 (a. 1263) regis Castelle procuratores ... electionem de ipso factam ... fore legitimam, utpote celebratam a maiori parte ipsorum principum ..., immo -e iuris ab omnibus, cum alii utpote inhabiles electioni non potuerint ... interesse, ... arguentes eqs. **3 simulatio, deceptio, fraus, frustratio – Verstellung, (Vor-)Täuschung, Irreführung**: **a gener.**: LEG. Wisig. 2,1,33 (rec. Ery.) quicumque ingenuorum ... taliter se egisse probatur, quod sub calliditate aliqua fin-e (fincc-e, -e, factione *sim. var. l.*) proponat et dicat eqs. NOTKER. BALB. carm. p. 139 -o tecta diu tandem deprenditur astu. FROUM. epist. 77 me ... tale (*sc. Romam eundi*) propositum falsa fin-e simulari. WILLIR. carm. 1,3 hic licet indignus pastor eram positus: nominis officium corrupit -o morum. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 110,32 falco per ... famem et per traynam ... libentius et sine -e capiet grues. **persaepe**. **b iur.**: CHART. civ. Erf. 298 p. 192,5 (a. 1278) renunciavit *Henricus* libere et expresse omni iuri, contradictioni, -i, deceptioni, simulationi, que sibi ... competere videbantur in area quadam. **c eccl. et theol. (de re v. F. J. Nocke, Beiträge zur Geschichte d. Philosophie u. Theologie d. MA. 41/4. 1967. p. 30. 170)**: BERNOLD. CONST. libell. 14 p. 155,25 per quos (*baptizantes*) divina sacramenta cum nulla -e cordis ignoranter perceperunt *parvuli*. SIMON sacram. p. 4,16 rem ... sacramenti, cum egerint de -e sua penitentiam, assequuntur (*sc. qui ficto corde accesserant*). ALBERT. M. sacram. 156 p. 102,76 si ... dicatur, quod post -em incipit ei (*confessori*) valere confessio eqs. sent. 4,4,3^{capit.} an -o possit impedire baptismum. **al.** **d philos.**: ALBERT. M. bon. 116 p. 76,53 medietas ..., quae est circa verum in verbis et operibus, dicitur veritas, -o (*p. 1108^a,21 προοποίησις*) vero, quae est ad maius, superbia, et quae ad minus, ironia vel iratio (*sim. 118 p. 78,9. eth. II 2,2,7 p. 186^a,35. 4,3,2 p. 318^b,41sq. -o in plus vocatur iactantia eqs.*).

fictitius v. ficticius.

***fictito**, -are. *partic. praes. usu subst.*: l.42. *ingere, cominisci – erfinden, erdichten*: LAMB. ARD. hist. 44 de cuius (*Arnoldi militis*) milicie preconio non necesse fore scribere vel aliquid -are arbitramur, cum eqs. 63 p. 592,33 excitati fama facti verumque a veridicis et nichil -antibus prosequentes dicimus, quod eqs.

ficto** (fito), -avi, -atum, -are. (fictum**) *struct. c. acc. pro abl. pretii*: l.54. *partic. perf. usu adi.*: l.48.53. *locare (pro), pensioni subicere – verpachten, verleihen (für), mit einem Pachtzins belegen*: CHART. Tirol. 435 p. 232,27 (a. 1188) totum ferrum -tum, quod ex de Fleme exiebat, erat feudum officialium curie episcopi. COD. Wang. Trident. 50 p. 115,29 eiam si ipsa terra ... plus ... -ari possit seu amplius in quolibet tempore -retur, non debeant suprascripti germani plus habere. CHART. Tirol. 621 p. 95,7 tam de mansibus quam de terris -tis et non-fictatis. 796 p. 221,7sq. prima quarum (*terrarum*) ... est fitata IIII sextaria tritici, secunda ... est fitata VI sextaria silliginis eqs. 877 -vit *episcopus* Enrico ... suam scariam. CHART. Tirol. notar. I 345^a p. 162,7 que (*possessiones*) valeant -ari et que bene possent reddere fictum annuatim CCC librarum. *v. et p.193,6.*

factor (vi-), -oris m. **1 proprie**: **a** *figulus – Töpfer*: ENGELM. carm. 1,20 (MGPoet. III p. 55) limine fortassis si non exclusa iacebis (*sc. chartula*), -is lotus limus ut e manibus eqs. CARM. de Iuda 2,326 -is (v- *var. l.*; cf. *Vulg. Matth. 27,7* figuli) in agrum mercede cruoris novimus hunc (*sc. agrum*) emptum. **b** *scalptor, fabricator – Schnitzer, Verfertiger*: FROUM. carm. 34,2 me (*sc. cochlearium*) primum fingens -r sibi luserat in me (*cf. notam ed.*). **2 translate**: **a** *simulator, deceptor – Vortäuscher, Heuchler, Betrüger*: EKKH. IV. pict. Mog. 36 -r (gloss.: simulator) veri prior appropriat *satanas* mulieri. YSENGRIMUS 2,215 -r ad hęc: 'meritum merces sua quodque coequet' (*item 4,939*). ALBERT. M. eth. I 205 p. 185, 13 'superbus et -r (*p. 1115^b,30 προοποίητικός*) fortitudinis', id est hypocrita, qui fingit se fortem, cum non sit, 'videtur esse

audax'. **b** *commentator, conscriptor – Erfinder, Erdichter, Verfasser*: CONR. HIRS. dial. 139 poeta -r vel formator dicitur, eo quod pro veris falsa dicat. BURCH. Iud. 274 frontes primorum iungantur versicolorum, sic declaratus nomine -r (*pictor var. l.*) erit. **c** *inventor, auctor – Begründer, Urheber*: HIRABAN. carm. euang. 2 Mattheus Laevi comitem tenet ordine Marcum, artis euangelicae -r.

fictuabilis**, -e. (fictus**; cf. Stotz, *Handb.* 2,VI § 85,6) *pro pensione solvendus – als Pachtzins zu leisten(d)*: CHART. Bund. 444 (a. 1187) episcopus investivit ... de fodro regali ... atque LX modis annuatim -bus. cf. ***fictalis**.

***fictualis v. *fictalis**.

***fictum**, -i n. vel ***fictus**, -i m. (*figere, cf. ital. fitto; v. Battaglia, Dizionario VI. p. 50sq.*) **1 locatio, conductio, pensio, merces – Pacht(zins), -einkunft**: **a** *in univ.*: **a** *de censu ipso*: CHART. Bund. 388 (a. 1174) ut servitores ... ecclesie ... teneant ... terram ... ad -um omni anno in sancto Martino solvendum. REGISTR. Trident. I p. 116,34 solvere ... tria -a de caseo. CHART. Argent. I 195 p. 157,21 quod conventus et ecclesia ... solvant ... elemosinam, scilicet ... octo denarios et obulum pro -o unius insule sive prati. *al. v. et p.195,57.* **β** *de iure vel possessione census*: DIPL. Heinr. III. 198^a p. 254,17 omnia ... pertinentia una cum ... decimis, -is, redditibus eqs. CHART. Ital. Ficker 152 p. 193,10 habebat *Ottolinus* ... terram ad -um perpetualem. CHART. Tirol. 453 p. 248,17 habitatores ... viginti solidos ... solvere debeant nomine -i. **al.** **b** *vectigal, tributum – Steuer, Gebühr, Abgabe (de re v. P. S. Leicht, Corporazioni romane e arti medievali. 1937. p. 97 et LexMA. VIII. p. 146sq. s. v. 'Steuer')*: INSTIT. regal. 8 (MG Script. XXX p. 1454,7; s. XIⁱⁿ) debent illi novem magistri (*sc. monetarii*) donare -um de moneta omni anno ad cameram regis (*sim. 9 p. 1454,16. 14 p. 1456,22 qui [ministeriales saponarii] dabant -um omni anno in camera regis*). CONST. imp. I 221 p. 313,4 -um regalium centum librarum et ipsa regalia eis (*Mantuanis*) remittimus. 289,19 pactiones ... pro infectis habeantur ..., scilicet pactum pontis Padi et -um eiusdem pontis. DIPL. Loth. III. 43^b p. 71,33 illa ... notamus, que ... presules ... contulerunt ecclesie: theloneum ... de omni mercato ... et -um de stallis, que sunt in foro eqs. **al.** **2 aes, praeium – Lohn, Bezahlung**: COD. Wang. Trident. I p. 35,5 (ed. Hägermann; a. 1208) quod ... omnes wercos, qui per -um voluerint laborare ad rotas aliorum wercorum, liberam habeant potestatem laborandi.

***fictuose adv.** (*ingere*) *ficticie, fallaciter – zum Schein, zur Täuschung*: CHRON. reg. cont. II a. 1203 p. 173,24 comes Flandrensis ... causa pacis et concordie se -e interposuit (*sc. principibus concertantibus*), donec eqs.

1. fictura, -ae f. *fictio, simulatio – Vortäuschung, Heuchelei*: COLUMB. epist. 2 p. 164,6 quanta sit dissimilitudinis in actualibus studiis mensura, tanta erit pacis et caritatis inter imperfectos -a.

2. *fictura (fixu-), -ae f. (*figere, cf. *fictum*) -a palorum i. q. *tributum pro palo in portu figendo vel fixo utendo solvendum – Pflockgebühr*: DIPL. Otton. III. 255 p. 671,33 teloneum, ripas et ripaticum et -as palorum ripe Mantuanę civitatis ... concedimus (*ex DIPL. Bereng. I. 12 [ed. L. Schiaparelli. 1903. p. 44,4]; inde DIPL. Conr. II. 235 p. 321,29. DIPL. Heinr. III. 132 p. 166,34. DIPL. Frid. I. 309 p. 127,32 fixuras palorum*). cf. ***palifictura**.

1. *fictus (-ccus), -us m. (*figere, cf. *fictum*) *pensio, merces – Pacht(zins), -einkunft*: DIPL. Karoli III. 178 p. 294,40 (*spur. s. XIIⁱⁿ*) res ... donavit ... cum ... piscationibus, -ubus, pastibus eqs. CHART. Tirol. 1177^a p. 221,4 pro sequendis -ibus et redditibus suis exigendis. 1242^b p. 279,36 cum iure locandi et dislocandi cum -ibus ex dono. REGISTR. Trident. III p. 254,20 rendit ... I plaustrum ligne dando portitori -us et laborantibus comedere pro -u infrascriptarum terrarum. CHART. Carinth. V 11 p. 8,20 quod de primis ficibus, collectis et redditibus dicte castaldie ... quadraginta quinque marce ... capitulo ... persolvantur (*sed cf. p. 8,5 fiscus, collectas et redditus. p. 8,7 factibus, collectis et redditibus*).

2. *fictus v. *fictum. **3. fictus v. figo.**

4. fictus v. fingo.

ficulneus (fec-, -nius), -a, -um. 1 *adi. i. q. ficulnus, qui ficus est – vom Feigenbaum stammend*: ARNOLD. SAXO flor. 4,47 p. 84,2 si accendatur coram ernioso ex viridibus lignis fe-is (sed cf. Belbetus, *De sensibus* 7,10 [ed. E. Stange, Arnoldus Saxo. 1885. p. 60] faeculentis), trepidant eius testiculi. 2 *subst. fem. (neutr. plur.: l.28) i. q. ficus – Feigenbaum*: a *in univ.*: MARIAN. chron. a. Chr. 1,2 (DtArch. 17. 1961. p. 219,23) revertens in civitatem maledixit Christus -am (-iam var. l.). HIST. de exp. Frid. imp. p. 75,5 transivimus ... fluvium ... transmeantes per vallem amēnissimam liquericia, cardamomo, myrto, -is et aliis speciebus opimam eqs. BERNH. PROV. comm. 3,2 p. 282,6 lac -e (ficuum *Tabulae Salerni* 3,2 [ed. S. de Renzi, *Collect. Salerni* V. 1859. p. 247^b]) cum sirupo violaceo ... facit idem (sc. vomere). ALBERT. M. veget. 1,138 humor ... magnarum arborum ... in quibusdam est sicut lac spissus et albus ..., sicut in -is (cf. Nicol. Damasc. 1,10 ficubus). al. *per compar. et alleg. (spectat ad Vulg. Matth. 21,17sq.)*: HINCM. epist. 169 p. 155,38 velud -am infructuosam terram rationalem diutius inutiliter occupantem (sc. Rothadum episcopum) ... succidendum providimus (inde NICOL. I. epist. 38 p. 312,10 quam [ecclesiam] ... ab infructuosa -a Rothado inutiliter occupatam ... pastoralis dicitis [sc. reges] vacasse sollicitudine. *sim.* p. 312,19). ABSAL. serm. 13 p. 86^B isti (sc. qui dicunt et non faciunt) sunt -a illa sterilis, in qua cum Dominus fructum quaereret, non nisi folia invenit. al. b *de ficeto*: DIPL. Heinr. III. 198^a p. 254,6 largimur ... cortem ... cum ... casas, vineta, -a, oliveta, silvas eqs. (inde 198^b p. 253,22). NARR. itin. nav. p. 194,28 muros destruxerunt, vineas et -as inciderunt nostri. SALIMB. chron. p. 516,19 destruebant (sc. exercitus) ... oliveta, -as (F-cod.), amigdalas eqs. al.

ficus, -i vel -us m. vel f. vel raro *fica (figa), -ae f. script. ficcus: p. 198,2.7. al. 1 σῦκῆ, ficulnea – Feigenbaum: a *proprie*: α *in univ.*: SALOM. II. epist. 29 parva xeniola ... curavi destinare: ... piperis fasciculum, caricis -orum (-arum var. l.), malogranata eqs. RAHEW. gest. 4,38 p. 281,13 -us exterminat omnesque fructiferas arbores ... succidi ... precepit Fridericus imperator. ALBERT. M. animal. 3,174 coagulatur lac ... ex lacte -uum, (p. 522^b, 2 ὀπός τε σῦκῆς). veget. 1,190 cum ... expanduntur ficus silvestres in terram super radicem -uum hortensium eqs. saepe. *pro cognomine*: CHART. Wetzlar. I 229 p. 95,3 (a. 1279) Hermannus dictus Fica de Rockenberg. β -us agrestis, -us silvestris i. q. caprificus – wilder Feigenbaum, Bocksfeige (Ficus carica L. var. silvestris): HRABAN. univ. 19,6 p. 513^D hanc (sycomoram) Latini celsam appellant ab altitudine, quia non est brevis ut morus; alii autem dicunt eam -um esse silvestrem. DYASC. p. 148^b opofici, id est sucus agrestis -us, comune lac coagulat (cf. l.39). ALBERT. M. veget. 6,100 operatur ficus glutinationem et incisionem et subtiliationem et has operationes magis operatur -us silvestris. γ -us fatua, -us Pharaonis i. q. sycomorus – Sykomore (Ficus sycomorus L.): GLOSS. med. cod. Trev. 243 sycomorus ... dicitur -us fatua, moro similis eqs. ALBERT. M. veget. 6,102 sunt ... quaedam -us in quarto climate, quae vocantur -us Pharaonis eqs. (cf. notam ed.). ALPHITA S 83 sycomorus, id est -us (ficcvar. l.) fatua. *per confusionem i. q. caprificus – wilder Feigenbaum* (cf. l.43): ALBERT. M. veget. 6,103 est ... in hoc genere arborum, quae -us fatua vocatur et celsa latine dicitur, quae eqs. (cf. notam ed.). animal. 17,31 sicut est oleaster agrestis, (sed cf. p. 755^b, 11 καὶ σῦκῆ καὶ ἐρῖνεός. *sim.* veget. 1,164 quaedam [plantae] faciunt fructum ... et quaedam non, sicut salix et oleaster et -us fatua). 23,97 accipe lac arboris, quae celsa sive -us fatua dicitur (cf. K. F. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals*. 1999. II. p. 1613 adn. 293). b *alleg.*: HRABAN. univ. 19,6 p. 513^A -us mystice significat synagogam Iudaeorum eqs. p. 513^B folia -us asperitas est legis vel prurigo vitiorum eqs. p. 516^C -us, hoc est carnalis luxus, nocet omnibus, qui eqs. MILO carm. 3,4,2490 -us inanis ... gens est Iudaea rebellis. 2 σῦκον, carica – Feige: a *proprie*: α *in univ.*: ANON. herm. p. 103,26 sica, id est -as. TRACT. de caus. mul. 65 curabis (sc. matricem duram) ex cortice ciclamine, alius et figas pinguas

cum mel. BERNH. PROV. comm. 11,1 p. 318,13 carice sicce, id est ficcus. CHART. Carniol. II 185 quod fratres in quadagesima et in adventu in piscibus, -ubus et aliis beneficiis consolationes habeant. saepe. β *de generibus, speciebus*: DYASC. p. 95^a -i alia est agrestis, alia usualis, utraque ex omni parte rectorative sunt virtutis. BERNH. PROV. comm. 7,2 p. 295,12sq. ficcus bifaria vel turtaria, ficcus sancti Petri, ficcus volubra eqs. (sc. sunt fructus resumptivi). ALBERT. M. veget. 6,100 melior ... est -us alba et post hanc melior est rubea et inferior est nigra. al. b *translate de ulceribus i. q. σῦκῶσις, condyloma – Feigwarze, (After-)Kondylom*: α *in univ.*: ANTIDOT. Glasg. p. 122,27 facit ad ragadas vel -o, quando incidimus superfluous carnis eqs. PAUL. AEGIN. cur. 88 trachoma ... asperitas est eorum, quae in palpebra; horum autem augmentatio, ut et quasi tunicas habeant, -us (3,22,12 σῦκῶσις) appellatur. GLOSS. Roger. III 775 (adn.) -us habent fieri in quolibet membro corporis. WILH. SALIC. chirurg. 1,45 p. 317^G de -is, condylomatibus et haemorrhoidibus eqs. THEOD. CERV. chirurg. 3,43 p. 171^E -us nascuntur in ano et sunt quaedam carunculae superfluae. al. β *de haemorrhoidibus*: RECEPT. Laresh. 2,196 potio ad -um sanguine fluentem eqs. TRACT. de aegr. cur. p. 285,18 emorroide sunt vene in ano, per quos solet sanguinis fluxus fieri; ... iste fluxus a vulgo vocatur -us. fort. huc spectat: RECEPT. Laresh. 2,253 ad -um coralem, qui disenteriam facit. RECEPT. Sangall. I 62^{capit.} remedium ad -um corale (item. 106). 62 p. 8,25 ad forastico -o. 150^{capit.} ad -o, qui apparet. γ *de fistula (ni spectat ad l.20sq.)*: RECEPT. Sangall. II 47^{capit.} ad sirinquinem (leg. syringam) interiorum, quod alii -o corale dicunt. δ *de morbo equino (de re v. L. Klein, Studien zur 'medizin equorum' des Jordanus Ruffus [1250]. 1969. p. 283 s. v. 'fi')*: IORDAN. RUFF. equ. p. 100,14 de -u subdis. p. 101,2 unde ... illa carnis superfluitas cogitur supra pedis superficiem permanere ad modum -us facta et ideo -us vulgariter nuncupatur.

fida, fidaes v. fides.

35 ***fidantia** (-cia) vel semel (l.44) ***fiancia**, -ae f. (*fidare, cf. ital. fidanza, francog. vet. fiancie; v. D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 469) 1 *proprie i. q. praestatio securitatis – Sicherheitsgarantie*: a *ius iurandum – Eid, Schwur*: ANNAL. Ianuens. III p. 34,30 (chart. a. 1227) quod ab hodie ... 40 nullo modo pro predictis sacramentis vel vinculis seu societate vel -a propterea convenient *Wilhelmus et sua compagna*. b *cautio, fideiussio – Bürgschaft*: CHART. Helv. arb. 27 p. 47,10 (a. 1225) iudicatum est, quod, si dominus Fucigne potest monstrare per testes, quod comes fecerit ei fia-am ex parte Rodulfi de Nangie, comes teneatur domino Fucigne tanquam fideiussor. c *fiducia, fides publica – freies Geleit, Schutz*: CHART. Ital. Ficker 309 p. 342,9 (a. 1224) ut omnibus nostre (sc. potestatis Papias) iurisdictioni subiectis, qui ad vestram civitatem accedere voluerint, ... -am tribuatis (sc. potestas Cremonae; cf. antea: accessum ... liberum et securum). CHART. Bund. 840 p. 288,4 comunis ... dedit firmam -ciam seu firmum affidamentum. ANNAL. Ianuens. III p. 21,13 Symon de Stella ad potestatem sub -a et securitate accessit. p. 121,15 ipsis de galeis, qui fugiebant, data erat -a (fiducia var. l.) per comune Iannue. al. 2 *meton. i. q. tributum, pensio – Abgabe, Pachtgeld*: HONOR. III. registr. 173 cives Beneventani ... nobis conquerendo monstrarunt, quod balivi tui (sc. imperatoris) ab eis terratica, -as, pedagia, forestationes, plateatica et erbatica exigunt. ACTA imp. Winkelm. I 235 p. 217,12 ut condonaremus ei (abbatissae) omnes -as, quas annuatim curie nostre reddidit de quibusdam terris ipsius monasterii. INNOC. IV. registr. B 208,10 p. 179,20 -cias ab omnibus (Beneventanis) remitti faciet (sc. comes) eqs. (sim. URBAN. IV. registr. 539,5. CLEM. IV. registr. 646,14). al.

65 ***fidatus**, -i m. (*fidare, cf. ital. fidato; v. Battaglia, *Dizionario V. p. 943*) qui in tutelam receptus est, cliens – Schutzbefohlener: GREG. CAT. chron. I p. 248,6 manualia, quae fecit Beraldus abbas in Scandrilia: ... casalem Iohannis Alberti et omnes -os de ipsa terra.

70 **fide** v. fidus. [fidecarius v. emphyteuticarius.]

fidecommissarius v. fide(i)commissarius.

fidedatio v. datio et fides.

fidedico, fidedictus v. dico et fides.

fidedictor, -oris m. *qui promissionem fecit – einer der ein Versprechen gegeben hat*: PETR. DAM. epist. 70 p. 314,3 hic (sc. concivis aequivocus) mecum -r instituit, ut, si ego, simul et ipse relinqueret saeculum.

fidedignus v. dignus et fides.

***fidefragium**, -i n. (fidefragus) *violatio fidei, perfidia – Treuebruch, Wortbrüchigkeit*: ANNAL. Mell. Lamb. a. 1278 ius iurandum, quod . . . regi iuraverat Romanorum, . . . infregit rex Bohemiae . . . habens secum in oppositionis et -i incentivo Hainricum, ducem Bawarie, complicem.

fidefragus vel fidifragus, -a, -um. *perfidus, periurus – wortbrüchig, meineidig*: ROM. SALERN. annal. p. 151,29 perfida . . . gens (sc. Saxonum) est ac fidi-a. HIST. Lang. cont. (MGLang. p. 212,8) Desiderius, rex Langobardorum fide-us, Faventiam urbem . . . abstulit.

fide(i)commissarius (fidei commissarius, -onm-), -i m. 1 *adi.*: a *qui ad fideicommissum pertinet – das Fideikommiss, die Treuhand betreffend*: CHART. Wirt. 374 p. 133,2 (a. 1160) idem homo . . . in manus prefati comitis fidei-a conditione interposita idem predium dedit. 1695 bona concessimus Crafftoni . . . et Alberchto . . . nomine feudi hac interposita pactione, quod ipsi eadem bona iam dicto cenobio fidei-o (fidec-e cod.) nomine fideliter conservabunt eqs. b *qui ad executionem fideicommissi, testamenti ordinatus est, fiduciarius – mit der Vollstreckung des Fideikommiss, des Testaments beauftragt, fiduziarisch*: CHART. Brem. 102 p. 121,4 (a. 1206) fidei-i heredes. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 109,26) mobilia . . . omnia pro faciendo hospitale . . . in sua ultima voluntate legavit pater; cuius legati fidec-i . . . hospitale comodum confecerunt. 2 *subst. masc. i. q. (heres) fiduciarius, mediator, executor (testamenti) – Treuhänder, Mittelsperson, (Testaments-)Vollstrecker, Salmann (de re v. HRG V. p. 163 s. v. 'Testament'. p. 341sq. s. v. 'Treuhand' et Dt. Rechtswb. XI. p. 1440sq. s. v. 'Salmann')*: CONST. imp. I 240,2 (a. 1173) asserebant (sc. clerus) . . . canonicum . . . donationem in ultima voluntate fecisse et quosdam fratres suos fidec-os constituisse. CHART. Onold. 33 is (Arno) . . . predia . . . beato Gumberto donationis titulo subiecit per manus . . . fidei-orum, quos fideles manus vulgus appellare consuevit. TRAD. Neocell. Brixin. 148 Burchardus de Sebene, cum esset fidei commissarius, quod vulgo dicitur salman, duorum fratrum . . . tradidit ecclesie . . . predia eqs. CHART. Steph. Wirz. 226 p. 238,12 curiam . . . ad petitionem Lûgardis, que dicte curie nobis heres fuerit assignata, et suorum super eadem curia fideicon-orum instanciam . . . concessimus Helenwico. spectat ad rem Iudaeis obligatam: CHART. episc. Wirz. I 159 p. 157, 18sq. (a. 1200) quod, si prefatus Gerungus . . . ipsam domum non solveret, extincta esset eius obligatio, Vivus quoque et Natan per fidei-os suos predictam domum quiete possiderent; . . . hii sunt eiusdem domus fidec-i: eqs.

?adv. **fide(i)commissarie**. iure fideicommissi – treuhänderisch: v. l.24.

fideicommissum v. committo et fides.

fideidatio v. datio et fides. **fideidictio** v. dictio et fides.

fideimanus v. fides et manus. **fideiubeo** v. fides et iubeo.

fideiussio (fideii-, fidei iussio), -onis f. acc. sg. -emiussionem: l.70. cautio, satisfactio, sponsio – Bürgschaft, Sicherheit, Garantie (de re v. Hoops, RGA 2IV. p. 103sq. s. v. 'Bürgschaft'): 1 *de cautione pro reo data*: CAPIT. reg. Franc. 192,6 quicumque comprobatus fuerit de eo, quod scienter testes in periurium induxisset, sub -e ad palatium nostrum venire compellantur. CHART. select. Keutgen 139,52 quicumque aliquem in iudicio convenit . . . plenam ei warandiam et -em ad annum et diem legitimum prestabit, antequam eqs. CHART. Babenb. 237 p. 58,11 ut, si aliquis civium habens infra murum civitatis . . . ad L talenta quemquam occidat, talis non indigeat ulla pro se -e, sed eqs. al. 2 *de promissione condicionis, possessionis servandae sim.*: CAPIT. reg. Franc. 139,6 ipse (heres) . . . fidem-em faciat eiusdem vestiturae, ne eqs. CHART. Eichst. 5^a p. 20,32 (a. 1119) predia . . . per manus liberi viri Adalonis . . . quem fidei iussio eadem predia michi servare et defendere

compellebat, . . . tradidi. CHART. Basil. C I 191 p. 137,15 hii (fideiussores) -em et obstagium suum adimplere tenentur secundum formam . . . prenotatam eqs. CHART. Francof. 366 p. 178, 24 promisi . . . -e obligatoria omnem impulsationem . . . propriis expensis resarcire. al. *de promissione securitatis*: HINCM. annal. a. 864 p. 106,29 cuius (sc. imperatricis) fideii-e apostolicus ad imperatorem venit et habita . . . sermocinatione . . . Romanam . . . rediit. 3 *de promissione debiti alterius solvendi*: LEG. Burgund. const. I 19,9 quicumque fideiussor res debitoris dederit illi, cui fideiussor accessit, usque ad domum ipsius . . . perducatur; si autem non fecerit, non sit a -e penitus absolutus (sim. 19,10). EPIST. Hildesh. 125 pro debito tuo onus -is suscepit, a quo ut me liberares, et tua promissio et mea necessitas . . . cogere deberet. CHART. Bern. I 131 p. 522,4 non tenetur vir solvere uxoris debita . . . nec de -e tenetur ultra quatuor denarios, nisi eqs. al.

fideiussor (fide iussor, fideii-, fidei iussor), -oris m. script.: fedieu-: l.48. fedies-: l.36. adde LEG. Burgund. const. I 17,4 (var. l.). fidiu-: l.54. adde LEX Raet. Cur. 8,9,1. al. fidiu-: EDICT. Roth. 190 (var. l.). fidiussor: CHART. Ital. Ficker 11 p. 16,44. fidiushor: CHART. Ital. Ficker 42 p. 63,33. -uxor: l.46. -usor: l.38. adde FORM. Marculfi 1,4 l. 15. -sur: l.54. form. acc.: sing. fidemiussores (-uxo-): l.41.46.54. adde LEX Raet. Cur. 17,4. al. plur.: -aes: l.38. -is: l.34.36. adde FORM. Senon. I 18. fidesiussores: l.39. adde LEX Raet. Cur. 17,4 (a. corr.). in tmesi: p.201,7. metr. fide-: p.201,9. vas, praes, satisfactor, sponsor, mediator – Bürge, Gewährsmann, Mittelsperson (de re v. p. 199,59 et W. Ogris, ZRG-Germ. 82. 1965. p. 140sq. q.): 1 strictius: a publ., iur., canon.: a *de eo qui cautionem pro reo dat* ('Gestellungs-bürge'): EPIST. Desid. Cad. 2,5 memorato diacono vestro per -es una cum indicolo vestro ante parvitatem nostram faciatis (sc. episcopus) dirigere. LEX Ribv. 36,4 si . . . strudem contradicere voluerit . . . iudex -es (-is var. l.) ei exigat, ut se ante regem repraesentet. DIPL. Merov. I 144 p. 364,10 nullus iudex publicus ibidem ad causas audiendas, freda exegendum, fediesoris tollendum . . . ingredi non presumat (FORM. Marculfi 1,3 l. 22 -usores [-aes, -es var. l.] tollere. DIPL. Karolm. [Il.] 26 p. 324,18 fides-es tollendos. persaepe. b *de eo qui condicionem, possessionem servandam sim. praestat*: EDICT. Roth. 360 si quis alii wadia et -em (-e, fidem-em var. l.) de sacramentum dederit eqs. COD. Odalb. 25 p. 90,1 inde sunt fide iussores ex utraque parte: eqs. CHART. Rhen. med. I 245 p. 302,10 acta est hec traditio . . . sub -bus, quos vulgo saleburgiones vocamus. CHART. Ital. Ficker 75 p. 102,29 guadium nobis dedit et -miuxorem nobis posuit se ipsum eqs. CHART. Solod. I 216 huius rei fidei iussores sunt, quos vulgo vocamus salmanna. CHART. Brixin. 64 Wernherum . . . fe-em . . . constituerunt. persaepe. spectat ad promissionem securitatis: ANNAL. Altah. a. 1070 p. 79,23 mandans (sc. Otto) regi se non posse curtem venire, nisi rex sibi venienti et abeunti concederet -es pacis firmas. c *de eo qui solutionem debiti alterius praestat*: EDICT. Roth. 366 si aliqua inter creditorem et debitorem atque -urem (fidii-em, -e, fidem-em, -em var. l.) surrexerit intentio eqs. CHART. Burgenl. I 142 p. 102,9 (a. 1225) super duobus milibus marcarum solvendis . . . constituit episcopus fideii-em Tekanum Iudeum. CHART. Westph. VI 597 p. 172,24 comes . . . obligavit ecclesie comeciam predictam pro sexcentis marcis . . . sine obligatione -um, quod vulgariter incomen vel leger dicitur, persolvendis. CHART. Merseb. 283 p. 225,25 super solutione pecunie pretaxata -es recepimus (sc. episcopus). al. v. et l.9.10. p.201,22. d *de fideicommissario*: LEX Baiuv. 16,17 p. 444,30 ille alter suscipiat wadium et donet illud vicesoribus (incessoribus, successoribus, -bus sim. var. l.) istius ad legem faciendam. CHART. Sangall. A 343 p. 317,15 trado . . . ad monasterium . . . quicquid visus sum habere, . . . et in manus -um constituo, ut illi hoc perficiant, sicut ego condixi. TRAD. Frising. 1504^q quidam . . . per manum -is sui Isanrici tradidit et delegavit ad altare . . . sex mancia. al. *de iuramenti praestandi adiutore*: FORM. Augiens. B 40 homo . . . interpellavit . . . hominem . . . quod ei . . . res suas tulisset; et nos (sc. comes) hanc causam per vicinos eorum diligenter adquisivimus

[Niederer]

per -es positos et sacramentum iurata. **b** *eccl. de sponsore baptismatis*: CONC. Karol. A 34,19 pro eis (*sc. quos de fonte suscepissent*) -es existunt *patrini*. SIMON sacram. p. 13,12 patrini, qui parvulis adhibentur, sponsores et -es eorum facti pro fide eorum spondent. HONOR. AUGUST. gemm. 3,115 sacerdos omnes infantes de baptismo levat et ideo omnium pater et debitor fideique iussor manet. *al.* **2** *latius: a de hominibus*: DONIZO Mathild. 2,90 in qua (*capella*) pastorem ... oravit rex Hugonem, ut pro pace sua -r sibi fiat. ORTL. chron. praef. p. 6,9 omnia paene, quae scripsimus, patre nostro Oudalrico abate -e cognovimus. CARM. Bur. 101,19,2 femina victa mero quod inhareat ebria vero, nec fieri spero nec -r (fide iussor, fidii-r *var. l.*) ero. *al.* **b** *de rebus*: ALBERT. M. pol. 1,7 p. 55^b,8 est *numisma* mensura valoris omnium et -r futurae necessitatis (*sim. summ. theol. II 18,120,1,1 p. 380^a,1 nummus diligitur, quia -r [p. 1133^b,12 ἐγγυητής] est futurae necessitatis*).

fideiussorius, -a, -um. **1** *adi. i. qui ad fideiussionem pertinet, qui fideiussoris est* – *Bürgschafts-, Bürgen-*: CHART. Babenb. 158 p. 204,25 (a. 1207) utraque parte per *c a u t i o n e m* -am se alteri ad penam centum marcarum obligante, si *eqs.* (CHART. Turic. 566 p. 70,2. CHART. Carniol. II 192 p. 149,36. *saepe*). CONST. imp. II 132 nos fideiussores constituimus obligantes -o *n o m i n e* pro restitutione predicta (CHART. Friburg. 203). CHART. eccl. Erf. 283 p. 155,8 quicumque nostrum ... transgressor fuerit, publice nunciabitur fidei violator et ratione -e obligacionis convenietur coram prepositis *eqs.* **2** *subst. fem. i. q. cautio, fideiussio* – *Bürgschaft, Sicherheit*: CHART. Eichsf. 267 p. 153,36 (a. 1236) super solutione pecunie ... fide data -e nomine se nobiscum quisque in solidum obligaverunt. CHART. Tirol. notar. I 66 petit Bellebonus ... C libras pro -a et debitoria, quam ipse Zanuclus fecit *eqs.* 815 Ülricus ... promissit ... Egenonem et Fridericum ... conservare indemnis a dicta -a et promissione ... debiti. 874 cum ... securitate et -a. *ibid. al.*

*adv. *fideiussorie* (fide iussorie). *iure fideiussoris, per fideiussionem* – *als Bürge, durch eine Bürgschaft*: CHART. ord. Teut. (Hass.) 112 p. 93,16 (a. 1252) Hermannus obligavit pro se -e Bertoldum *eqs.* CONST. imp. II 378 p. 481,8 ad predicta observanda per fidem datam nos -e obligavimus. CHART. Otterb. 157 in civitate Wormatiensi omnes tres tamdiu erimus fide iussorie comedentes, donec *eqs.* CHART. Francof. 319 Richwinus pro sorore sua ... -e se astringit, ut *eqs. saepius*.

***fideiutrix**, -icis *f.* (fideiubere, *fort. per contam. c.* (ad)iutrix *sim.*) *ea quae fideiussionem praestat, sponstrix* – *Bürgin*: CHART. Tirol. notar. I 629 (a. 1236) -x inde (*sc. de solutione debiti*) fuit domina Specia, uxor Friderici, cum verbo ipsius Friderici super omnia bona sua. 910 -x se constituit *uxor Heinrichi*. II 367 Agnesa, uxor Hainrici sartoris, presente ipsi Hainrico ... et eius verbo constituit se ... -x et solutrix de quodam debito *eqs.*

Niederer

fideiuxor v. fideiussor. **fidelicet** v. videlicet. **fidelis** (fed-, -dil-), -e. *script. et form.: sing.: nom. f. -ia: p. 202,4. dat.: -e: p. 202,61. adde FORM. Senon. I 36. -y: CHART. Bund. 615. abl. -e: p. 202,26. 204,25. al. plur.: nom. -i: p. 203,66. gen. -iorum: p. 203,5. acc. -is: p. 202,19. abl.: -ebus: p. 202,60. -is: p. 203,4. coniunctim scribitur manusfidelis: p. 204,37. metr. -dël: l. 62.*

I *de eo qui fidem praestat i. q. fidus, deditus, devotus* – (*ge*)*treu, ergeben, loyal*: **A** *adi.: 1 de hominibus eorumve animo, mente sim.: a gener.: a in univ.: WALAHFR. carm. 30,27 animos perpende (sc. episcopos) -es. HEIRIC. Germ. I 2,44 uxor ... -issima ... sortem est in versa sororis. HROTSV. asc. 68 cordis ... -is ... secretum. WIDUK. gest. 2,36 p. 96,11 amicis nihil negans (sc. rex) et supra hominem -is. IOH. CANAP. Adalb. B 16 qui (*Gaudentius*) ... sibi ... ab infantia semper -issimus (fidissimus *var. l.*) comes adhesit. *persaepe. iron.: WALAHFR. Gall. 2,22 ille (vir) ... -em (infidelem var. l.)* socium nudato gladio cernens capiti imminere exilit. **β** *credulus* – *vertrauenselig, gutgläubig*: HELM. chron. 1,50 p. 99,13 dissuadet ... uxor exitum timens insidias ...; nec tamen vir -is retineri potuit. **b** *publ., eccl., iur., canon.: a de fidelitate inferioris erga superiorem (usu subst.: p. 202,3): DIPL.**

Merov. I 32,2 petitionibus fedilium personarum ... eas ... volumus obaudire. *ibid.*: vir inluster et fe-is. PS. HIPPOCR. progn. B praef. qui (*caesar*) ... amico suo et sibi fe-i tradidit (*sc. capsam*). FORM. Salisb. II 4,8 dilectissima adque -ia mea illa. HROTSV. gest. 636 si ... illi (*regi*) servirent *proceres* mente -i. RUOTG. Brun. 46 Folcmarus ... diaconus ac ... -is ... ecclesie ... iconomus. CHART. Rhen. med. III 1159 tanquam homo -is, qui dicitur vulgari 'ledig mane'. CHART. Tirol. 1171 p. 215,42 iurare volunt *domini* ... permanere -es et legales ... imperatori. *persaepe. erga Deum, Christum*: WILLIB. Bonif. 8 p. 52,30 relegiosi et -es in Domino fratres. HUGEB. Wynneb. 4 p. 108,47 -is ille ... Christi famulus, sanctus Bonefatus. CONC. Karol. A 61 p. 802,24 conscientiam meam viris Dei -bus pando. THIETM. chron. 7,25 p. 428,5 antistes ... -em Christo animam ... reddidit. ADAM gest. 1,59 quem (*Haroldum*) ita -em Christo perfecit *confessor Dei*, ut *eqs. saepe. spectat ad populos, gentes sim.*: CHRON. Fred. 4,78 p. 161,5 Wascones firmantes ... se omni tempore Dagoberto ... esse fedilis. CAPIT. Saxon. 9 una cum consensu Francorum et -ium Saxonum. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,2 populus tuus (*sc. principis*) Veronensis ... est ... tibi ... fideliter devotissimus et devote -issimus. CARM. de Frid. I. imp. 103 nec fuit urbs regi ... -ior unquam. *saepius. β de fidelitate superioris (Dei: l. 30) erga inferiorem i. q. benevolus, propitius* – *wohlwollend, gewogen*: TRAD. Frising. 477 (a. 822) quam (*fraternitatem*) cum Attone -e episcopo semper habuerunt (*sc. presbyteri*). CAPIT. reg. Franc. 269 -is rex suos -es ... honorare ... debet (*item* 220 p. 100,18). THIETM. chron. 6,71 hic (*dux*) ... archiepiscopum cunctis laborantibus nimis -em esse sciebat. VITA Liutw. 14 vere -is fideliterque verus Dominus. EPIST. Hann. 36 p. 77,19 ego ... tibi (*sc. scholari*), domno meo ... -i, ex simpliciter magistris servissimos preparavi. **γ de fidelitate parium invicem exhibita**: NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 37,6 quia -is ipsi (*Karolo*) amicus esse voluisset *rex Byzantinus*. THIETM. chron. 8,33 qui (*sc. nuntii Bolizlavi*) eiusdem (*Graeciae*) imperatori bona, si vellet -is amicus haberi, promitterent. CHART. Tirol. notar. I 543 p. 264,28 promiserunt *Henricus et fratres* ... , quod inter se erunt -es. **2 de animalibus**: CARM. Cantabr. 20,1,3 pascebat asinam Alfrad viribus fortem atque -em. **3 de rebus incorporeis: a in univ.**: TRAD. Frising. 532 (a. 826) Erchanperht se ipsum dedit ... ad -e *servitio* (WALAHFR. carm. 21,31,1. *saepius*). DIPL. Arnulfi 136 p. 204,31 per eius (*episcopi*) assiduum -is obsequi i benivolentiam (CHART. Babenb. 457. *al.*). WIDUK. gest. 3,63 in tantum -i devotione elaborasse sufficit. THIETM. chron. 2,45 -i mentis custodia. CHART. Brixin. 55 obsequia maiestati nostrae (*sc. regis*) -i studio ... exhibita. *al. v. et p. 203,7. b benignus, comis* – *gütig, freundlich*: WIDUK. gest. 1,22 p. 33,19 (rec. A) imperat *dux* ... suis (*sc. legati*) dominis gratias agere pro -i invitatione.

B *subst. i. q. comes, satellites, assecla, familiaris* – *Getreuer, (treuer) Anhänger, Vertrauter*: **1 gener.**: TRAD. Frising. 674 (a. 845) advenit Heilrat cum filiabus et aliis -bus suis. VITA Mathild. I 12 (15) p. 135,3 Ricburga -i sua coram praesentata ... ait ad illam: '*eqs.*' BERTH. chron. B a. 1077 p. 307,22 convocatis ... cunctis -ium suorum (*sc. imperatricis*) et amicorum personis carissimis, quibus *eqs. al.* **2 publ., eccl., iur., canon.: a in univ.: a regis, ducis sim.**: DIPL. Merov. I 141 p. 356,13 una cum ... optematis, ... comitebus, ... grafionibus ... vel reliquis ... nostris (*sc. regis*) fedilebus. FORM. Sal. Merk. 51 dilecto -e nostro ego ille comis. CAPIT. reg. Franc. 124 p. 245,4 nos (*sc. Karolus*) cum -bus nostris tam spiritalibus quam saecularibus tractantes *eqs.* WALAHFR. carm. 63,2,2 gaudeat totum tuorum (*sc. imperatoris*) agmen ... -ium. DIPL. Karoli III. 2 quaedam -issima nostra nomine Bertheida. CHART. Babenb. 35 ex consilio -ium et officialium nostrorum (*sc. ducis*). *persaepe. v. et l. 27 p. 205,10. latius de universis subiectis*: DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 7,29 conperiat industria ... omnium -ium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, quia *eqs.* FORM. Patav. 5 ea, quae -es *r e g n i* nostri ... inter se commutaverint, nostris confirmamus edictis (CONC. Karol. B I 38,7. *al.*). DIPL. Loth. I. 99 ut hec ... auctoritas ... a cunctis -bus i m -

[Wellhausen]

perii nostri diligentius conservetur (Dipl. Frid. I. 501 p. 429,34. *saepe*). *persaepe*. **β** *episcopi, abbatis sim.*: FORM. Salisb. II 2,11 illa casa Dei . . . gloriatur una cum servientibus suis, -is vestris (sc. *amici*). TRAD. Frising. 1379 cum . . . consensu . . . -orum suorum (sc. *episcopi*), tam clericorum quam laicorum. WILH. APUL. gest. 2,403 hic (*Robertus*) comitum solus . . . est papae factus iurando iure -is (edd., -i codd.). CHART. Bund. 514 con (sic) consilio suorum (sc. *abbatis*) monachorum et nonnullorum aliorum militum seu -ium suorum. *persaepe*. v. et p. 205,10. *monasterii*: PURCH. Witig. 278 quam felix est . . . tuus (sc. *Augiae*) ille -is (i. *Witigowo*), . . . qui *eqs.* **γ** *Dei, Christi, ecclesiae*: Dipl. Merov. I 37 sicut est iste -issimus Dei . . . Desiderius. VITA Rup. 9 multa beneficia salvator mundi . . . praestare solet -bus suis. THANGM. Bernw. 55 corpus . . . praesulis . . . maxima cum -ium Christi devotione sepelitur (THIETM. chron. 4,55. *saepe*). CHART. Carniol. II 92 p. 65,21 per quam (*viam consilii*) . . . -es ecclesie . . . non perirent. *saepe*. *latius de universis subiectis christianae religionis*: Dipl. Karoli M. 113 p. 160,6 ut . . . nullus quislibet de -bus sanctae Dei ecclesiae . . . Anselmo . . . inquietare . . . non praesumat (TRAD. Scheftl. 251. *persaepe*). TRAD. Brixin. 3 notum sit omnibus Dei -bus *eqs.* TRAD. Welt. 105 agnitus esse volumus (sc. *Aribo*) cunctis christianae religionis -bus . . . qualiter *eqs.* CHART. Welt. 5 omnium Christi -ium universitati notum facimus (sc. *episcopus*), qualiter *eqs.* (CHART. Eichsf. 137 p. 82,8 christi-bus. *persaepe*). *persaepe*. **δ** *patriae*: BRUNO MAGD. bell. 50 quibus (*litteris*) eum (*archiepiscopum*) ut -is terrae, de qua natus erat, commonuit *praesul*, ut *eqs.* **b** *beneficiarius, vassallus – Lehnsmann, Vasall*: CONC. Merov. p. 285,90 (ed. de Clercq) unus de -bus ac leodebus. Dipl. Loth. I. 138 -i nostro Ebroino ex beneficio suo . . . res . . . ad proprium conferimus. CHART. Tirol. 659 p. 116,21 dominus debet warentare feodum suis -bus. CHART. Gelr. 924 nos (sc. *comes*) . . . Swedero . . . militi dedimus C marcas . . . pro quibus denariis idem -is noster est effectus. *persaepe*. **c** *ministerialis, servus, famulus – Bediensteter, Diener*: FORM. Morb. 24 p. 335,30 ego indignus peccator monachus, proprius fe-is et minister. EPIST. var. II 2 per -es vestros ipsimum investigare dignemini (sc. *imperator*), utrum *eqs.* VITA Gang. I 7 (MGMer. VII p. 162,3) -bus suis diversis obsequiorum functionibus implicitis. *al.*

II de eo qui fidem Deo praestat i. q. credens, pius, religiosus – gläubig, fromm: **A** *adi.*: **1** *in univ.*: **a** *de hominibus*: **α** *spectat ad christianos*: HINCM. coll. 1 p. 81,12 conventus populi -is, qui vere est Dei ecclesia. RIMB. Anscar. 19 p. 40,7 -issimus vir Herigarius . . . multa ab infidelibus sustinuit obprobria. THIETM. chron. 4,66 custos ecclesiae . . . spiritum -em exalavit. EGBERT. fec. rat. 2,542 Abraham pater est primus credendo -is. *persaepe*. *expressius i. q. orthodoxus, christianus – rechtgläubig, christlich*: POETA SAXO 5,42 Saxonia . . . idola proiciens facta -is erat. HERM. IUD. conv. epist. p. 69,15 ut, quos heri perfidos dolebamus, hodie -es . . . factos . . . gaudeamus. *al.* **β** *spectat ad diversas religiones*: v. p. 208,14. **b** *de rebus incorporeis*: CONC. Merov. p. 46,17 quam (*basilicam*) . . . praefectus . . . -ilissima devotione construxit. WALAHFR. carm. 26,9 conscia corda . . . fidei votique -is. Dipl. Ludow. Germ. 150 p. 211,42 ad testimonium huius (sc. *foundationis monasterii*) -issimae actionis. METELL. Quir. 9,43 pia menbra mulcent *Marius et Martha* officio -i. *al.* **2** *sanctus, venerabilis – heilig*: ARBEO Corb. 12 cui (*Scolasticae*) vir poscendi (i. poscenti) -issimus (cf. VITA Corb. 7 p. 606,8 a sanctissimo fratre) Benedictus petenda praebere noluit. METELL. Quir. 69,16 illa (sc. *femina caeca*) . . . deducitur ad -e (sc. *martyris*) bustum. **B** *subst.*: **1** *spectat ad christianos*: Dipl. Merov. I 142 p. 358,34 Deus delectatur oblatione fedilium. VITA Lamb. Traiect. 23 (MGMer. VI p. 376,3) -i (-es *var. l.*) et devoti Dei (Deum, Deo *var. l.*) timentes composuerunt lectum. CONC. Karol. A 33 p. 237,6 haec omnibus orthodoxis et -bus de ratione catholicae fidei . . . credenda sunt . . . quae *eqs.* HEINR. LETT. chron. 7,6 parrochiani . . . pastore suo -ium more sepulto Deum benedicunt. *persaepe*. *latius de universis subiectis*: COD. Lauresh. 21 l. 7 (a. 819) advertat . . . -ium tam sequentium quam

presentium memoria, qualiter *eqs.* TRAD. Scheftl. 30 notum sit omnibus -bus, qualiter *eqs.* CHART. Carinth. III 205 p. 87,38 archiepiscopus . . . in sinode omnibus -bus tam praesentibus quam et futuris illud ius intimavit. *persaepe*. **2** *spectat ad Mahometanos*: CONST. imp. II 153,3 (a. 1231) quod . . . predicti populi pacem inierint cum domino nostro Califa, sacerdote, imperatore -ium (v. *notam ed.*).

III de eo cui confidi potest i. q. constans, certus, firmus – zuverlässig, fest, sicher: **A** *in univ.*: **1** *de hominibus*: WIL-LIB. Bonif. 6 p. 27,9 idoneum . . . nuntium ac -em suarum litterarum portitorem . . . Rome direxit. CAPIT. reg. Franc. 32,5 iudex . . . praevideat, ut -em hominem transmittat ad hanc causam providendam. ADAM gest. 2,14 in quo ministerio -issimus extitit Libentius. TRAD. Patav. 483 p. 191,35 ut . . . frater super iniuncta sibi . . . administratione -ior et sollicitior existat. *persaepe*. **2** *de rebus incorporeis*: **a** *gener.*: FORM. Marculfi 1,9 desideratus eventus -issima (-issimam, fidissimam *var. l.*) nobis obtulit facultatem, qua *eqs.* CONC. Karol. B I 47^E,10 divinae scripturae verax et -is intellegentia . . . dilabitur. THIETM. chron. 3,3 ancilla Christi . . . -i se silentio haec promissis omnibus occultare. CHART. Aschaff. 46 p. 169,48 -is est litterarum custodia. *al.* **b** *iur. manus -is i. q. custodia fideicommissaria, fiduciaria – Treuhand (de re v. HRG V. p. 341sq.)*: LEX Alam. 81 ille (*comes*) involvat (sc. *terram*) in fanone . . . et commendat in manu -e (-i, -em, fidei *var. l.*) usque ad constituto placito. CHART. Mog. A I 275 p. 172,29 omne predium meum . . . istis hominibus . . . in populari placito . . . in -em manum commendavi. CHART. Port. 252 cuius (*militis*) proprietatem vice domini R. . . suscepimus ad -es manus, quod vulgariter salmons hant vocatur. *meton. de ipsa persona i. q. fideicommissarius, fiduciarius – Treuhänder*: CHART. Mog. A I 275 p. 172,37 (a. 1028) si . . . aliqua negligencia in . . . elemosinarum donatione eveniret, -is manus secundum . . . constitutionem ad se recoepisset. 526 p. 433,7 elegit *praepositus* III^{or} viros . . . eosque . . . huius rei -es manus constituit. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 817,13 super . . . ordinatione statuo (sc. *canonicus*) manus-es, fidei commissarios sive executores *eqs. al. v. et p. 199,40. 213,25. cf. *manufidelis*. **B** *c. colore quodam*: **1** *fide dignus, verax – glaubwürdig, wahrhaftig (usu subst.: l. 45,48)*: **a** *de hominibus*: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,9 sicut -es . . . viri pro certo testati sunt. HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,36 qui (*homo*) . . . testis et adsertor fuisset -is de illa causa. VITA Heintr. IV. 7 p. 24,27 quod . . . relatio -ium personarum . . . diffamavit. CHART. Raitenh. 305 p. 246,30 ut scripturarum serie necnon -ium testimonio debeant *gesta hominum* solidari. *al.* **b** *de rebus incorporeis*: BEDA hist. eccl. 4,17 p. 243,21 quod aevo praecedente aliquoties factum -es historiae narrat. EKKEH. IV. bened. I 21,107 nemo fidem lēdit, qui tanta -ia credit. LAMB. TUIT. Herib. 2,16 p. 238,4 -e sit, quod ob hoc Dominus eum (*regem*) direxerat, ut *eqs. al.* **2** *sincerus, integer, honestus – aufrichtig, anständig (usu subst.: l. 54)*: **a** *de hominibus*: FORM. Salisb. II 2,13 raro inveniuntur missi -es, qui aperto fronte veritatem . . . proferre amicis faciant. RIMB. Anscar. 20 p. 45,14 quaere (sc. *filia*), qui rite doceant, -es, quomodo ea (sc. *argentum*) dispenses. HELM. chron. 1,32 p. 60,21 illis (sc. *archiepiscopis*) fatentibus nil pecuniae . . . acceptum rex ait: 'gloria Deo, quia vel in hac parte -es inventi sumus'. *iustus – gerecht*: CHART. Babenb. 94 p. 128,28 (a. 1196) quos (*christianos*) Deus principes populorum esse voluit et iudices -es. **b** *de rebus incorporeis*: CONC. Karol. B I 41,14 dispensent *iudices* laborata cum -i discretionē. WIDUK. gest. 3,61 quibus (*sapientioribus*) . . . nos -em assensum prebemus. THIETM. chron. 4,8 -is . . . promissio ducis completur. GREG. VII. registr. 2,5 p. 132,12 ut . . . illum (*regem*) -i correptione . . . a . . . malefaciendi libidine possetis (sc. *episcopi*) avertere. *al.* **3** *conveniēns – angemessen*: ALBERT. M. serm. II 3,61 paritas debet esse in communicatione rerum, . . . verbi gratia, si ego fodi in horto tuo fideliter a mane usque ad vesperam et tu des mihi -e pretium. **4** *accuratus, diligens – sorgfältig, gewissenhaft*: ERMENR. ad Grim. 2 -em inquisitionem tangendam censeo, quid sit inter animam et spiritum. Dipl. Loth. II. 15 -i indagine . . . cuncta perspecta atque rimata.

adv. fideliter. 1 *in fide, devote – (ge)treu(lich), ergeben, loyal:* a *in univ.:* FORM. Salisb. II 3,9 amabiliter et -r sorori ... ego Liutprandus ... salutem. DIPL. Zwent. 3 p. 21,19 quatinus pro nobis libentius et -ius ... preces effundant *monachi*. THIETM. chron. 2,16 is (*clericus*), cum imperatori diu -r *serviret eqs.* (WIPO gest. 29 p. 49,4. DIPL. Merov. I 37 deservivit. *saepe*). BERTH. chron. B a. 1079 p. 353,17 non cum eo (*papa*) deinceps usquequaque -r egit *clericus*. CHART. Babenb. 18 presentibus multis utriusque nostrum (*sc. ducis et episcopi*) fidelibus ... ad hec -r collaborantibus. *persaepe. v. et p.* 202, 21. 30. b *benevole, benigne – wohlwollend, gütig:* TRAD. Frising. 12 p. 40,4 (a. 758/63) ipse (*episcopus*) me (*sc. donatorem*) in ... venerabiles manus suas -r accepit. c *familiariter, secreto – vertraulich, im Vertrauen:* TRAD. Frising. 362 (a. 816) episcopus ... in silentium ... Kerhohun -r vocavit et ammonuit, ut ipse inde se legitime emendasset. d *confidenter, fiducialiter – vertrauensvoll, zuversichtlich:* WALAHFR. Mamm. prol. 23 sanctorum precibus ... donari veniam credo -r ... cladibus. WIDUK. gest. 3,58 de caetero ... Deo -r commisit *imperator*. DIPL. Heir. II. 402 p. 516,34 -r et veraciter speramus (DIPL. Conr. II. 176 p. 235,7 credimus). BERTH. chron. B a. 1067 p. 205,23 medium flammæ ... ingrediens absque omni lesione ... in nomine Domini -r (*feliciter var. l.*) perambulavit *monachus. persaepe. v. et p.* 215,4. de moriente c. *notione felicitatis* ('*selig*'): THIETM. chron. 3,11 is (*antistes*) ... -r miravit ad Christum. 7,56 Pragensis antistes ... viam universae carnis -r adiit. al. e *pie, religiose – gläubig, fromm:* RHYTHM. 94^B,3 pontifex ... hoc templum ... construxit fidi-r. CAPIT. reg. Franc. 33,14 ut episcopi ... -r vivant secundum voluntate Dei. RADBERT. corp. Dom. 8,91 qui cum Petro ... -r ac devote participatur, cum Petro quoque ... in corpore consecratur. METELL. Quir. 20,10 ille (*caecus*) ... ieiunus lucis perquirere munus -r devoerat. *saepe. secundum fidem, orthodoxe – glaubensgemäß, orthodox:* CONC. Karol. B I 47^E, 10 ubicumque ... Deus idoneos ad docendum, id est -r et veraciter intellegentes, donare dignatur. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,24 quas (*sc. tres personas trinitatis*) sancta ecclesia non vacua nomina ... hactenus et pie credidit et -r docuit. f *spiritaliter – geistlich:* WALAHFR. Wett. 704 maior ... numerus (*sc. hominum*) mundanis rebus adhaeret, quam qui ... stimulant Deo ... vitam ... -r ornent. 2 *constanter, certe, firmiter – zuverlässig, fest, sicher:* a *in univ.:* CONC. Merov. p. 6,10 de his ... quae in altario accesserint, tertia fedi-r (*r var. l.*) episcopis deferatur. HINCM. ord. pal. 274 erant ... illi (*cancellario*) subiecti prudentes ... viri, qui ... secreta illius (*regis*) -r custodirent. BRUNO MAGD. bell. 46 p. 45,9 nisi nasus galeae dependens -r defenderet (*sc. partem capitis*). CHART. Brixin. 66 p. 73,1 si ... comes ... compositionem -r adimplerit. SUMMA dict. Saxon. 11,34 p. 290,30 promisit *praepositus* -r et constanter, quod *eqs. persaepe. v. et p.* 204,68, 253,63, 64. b *rate – verbindlich, gültig:* DIPL. Merov. II 24 (spur. s. IX.; ed. Pertz) hanc chartam manu propria subter firmamus et anulo nostro -r sigillamus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 111,13 transscripta sigillis nostris -r sigillata. CHART. Friburg. 197 p. 170,7 confecta est pagina et sigillorum nostrorum ... munimine -r communita. c *sincere – aufrichtig:* LIBER diurn. 104 omnia puriter -rque cum omni integritate manifestum est vos praesentasse. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,18 te (*sc. Heinricum*) tamquam amicum -r ammonero (*sc. Fridericus*), ne *eqs.* d *acurate, diligenter – sorgfältig, gewissenhaft:* CHART. Rhen. inf. IV 602 (a. 802) missum eius (*abbatis*) circumduxi et omnia ... -r ostendi. DIPL. Loth. I. 119 p. 273,30 qui (*missi*) -r magneque diligentia ea investigarent. ANON. IV mus. 2 p. 50,205qq. magister Robertus ... optime ea cognoscebat et -r docebat; post ipsum ... magister Petrus ... nimis -r libros suos ... notabat. al.

fidelitas, -atis f. *script.* -elli-: CHART. Tirol. 763 p. 195,5. 962. *struct.*: c. *gen.*: *obi.*: p. 206,17, 207,9. *saepe. explicativo:* p. 207,11. c. *dat.*: p. 206,19.

fides, devotio – Treue, Ergebenheit, Loyalität: I *proprie:* A *in univ.:* 1 *gener.*: a *spectat ad homines:* VITA Filib. 40 (MGMer. V p. 603,10) cum reddidissent (*sc. ad monasterium*)

directa, accepta indulgentia, -e promissa ... reversi sunt *nautici* ... ad propria. FORM. Salisb. II 3,23 cognosco ... -em tuam et sinceram caritatem tuam ostensa in me. DIPL. Loth. I. 37 qui se tota -e suis obsequiis submittunt. VITA Heir. IV. 5 p. 21,20 qui (*scutati*) ... versantes inter se, ... quid laudis, quid -is inesset, si tam magnum hostem regis ferirent. EPIST. Hildesh. 81 ad eos recurrere cogimur, in quibus constantem -em invenimus. *in salutatione:* EPIST. Reinh. 77 gloriosissimo regi dux Saxonum servitium suum cum omni -e. EPIST. Hildesh. 84 venerabili episcopo ... Saxonum dux debite -is devotum obsequium. al. b *spectat ad falcones:* ALBERT. M. animal. 23,50 p. 1457,9 per se ipsum domum redibit *falco:* hoc enim -is habent falcones. 2 *publ., iur., canon. (saepe ad statum beneficium pertinens ['Lehnstreue'], e. g. l. 23,35):* a *usu communi:* FORM. Marculfi 1,40 quatinus ... -em ... nobis et leudesamio ... debeant *pagenses* promittere. COD. Karol. 45 p. 562,22 firmiter ... permanere erga sanctae ecclesiae -em. DIPL. Arnulfi 103^A p. 151,15 cognita eorum (*fratrum*) humilitate ... atque nobis -e. LEO MARS. chron. 2,57 p. 277,2 Pandulfus universos monasterii homines in suam -em iurare faciens. EPIST. Hildesh. 44 sub eo ... -is debito, quo vobis (*sc. imperatori*) tene-mur (*sc. archiepiscopus*). CHART. Tirol. 1150 p. 191,41 Engel-marius ... iuravit -em ... domino suo ... pro ipsa decima feudata. CHART. Burgenl. II 94 p. 70,10 multa grata et diversa -is obsequia. *persaepe. v. et p.* 216,38. b *in iuncturis ad obligationem vassallorum spectantibus:* a *sacramentum -is:* OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,31 dux ... hominum ... sibi (*sc. imperatori*) cum sacramento -is exhibens ducatum ab eo suscepit. CONST. Melf. 2,36 -is et homagii ... sacramentum. CHART. Tirol. 1163 p. 209,4 absolvendo ... dominos ... a sacramento et vinculo -is, quo ... tenebantur. *persaepe.* b *iuramentum -is:* HELM. chron. 34 p. 67,9 fecit *Heinricus* ... ei (*duci*) iuramentum -is ac subiectionis. CHART. Lux. VIII 87 p. 94,18 noster (*sc. abbatis*) ... homo est effectus *Hugo* prestans nobis publice -is iuramentum. CHART. Carinth. V 304 p. 188,21 in omnibus ... salvo corporali -is iuramento recepto ab ipso comite. *persaepe.* c *iusiurandum -is:* CAPIT. reg. Franc. 34,1 de -is iusiurandum, ut omnes reprimant. GREG. VII. registr. 1,21^A(tit.) iusiurandum -is, quod fecit *Richardus* princeps ... Gregorio papae. adde: BERTH. chron. B a. 1077 p. 268,16 solita iurandi -e sese illi (*Ruodolfo*) omnes ... legitime subicentes. d -s iuratoria: GESTA Halb. p. 112,37 principes ... filium ... imperatoris ... elegerunt -em ei iuratoriam facientes. CHART. Rhen. med. III 1435 p. 1040,17 -e iuratoria eis (*dominis*) omnibus facta. e *homagium -is:* CHART. Carniol. II 294 (a. 1261) procuratoribus recipientibus ... -is omagium. CONST. imp. III 126 de regno Boemie ... se petivit *Ottokar* ... prestito -is homagio investiri. 141,2 qui (*terrigeni*) nobis -is homagio sunt astricti. al. B *benevolentia, providentia, cura – Wohlwollen, Fürsorge:* CAPIT. reg. Franc. 165,1 de medicribus ... liberis ... comitum -i committimus, ut *eqs.* DIPL. Karoli III. 7 p. 11,20 dilectissimae nostrae Rihgardae paterna -e nobis commissae duo monasteria ... concessimus. CHART. Babenb. 287 p. 123,39 promiserunt *ministeriales* ... ad ipsum (*coenobium*) -em et amicitiam conservaturos. ALBERT. M. Is. 59,21 p. 565,22 Domini sensimus -em, quod semper misit servos post servos, ut veritatem nobis ostenderet. C *tutela – Obhut:* CAPIT. reg. Franc. 264,6 si aliqua pars ex vobis (*sc. Francis*) ad eius (*Karoli*) senioratum et ad eius -em reverti voluerit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,26 l. 65 sue (*sc. abbatis*) -i commendavit (*sc. vicedominum et camerarium*). al. de *fideicommissio (usu iur.):* TRAD. Neocell. Frising. 1^b (a. 1123) Geroldus ... predium, quod -i sue commissum ... fuerat, ad altare beati Leonhardi ... delegavit.

II *meton.:* A *de rebus incorporeis:* 1 *status beneficiarius – Treue-, Lehnverhältnis:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 885 Wito ... ad -em regiam susceptus est. CHART. Bund. 270 (epist. papae) barones et capitaneos terre in hominum et -em nostram recepimus. CHART. Brixin. 145 p. 155,10 domini de Aychah ... cadent ab omni iure sue -is et sue munitiois, scilicet Aychah, quam nunc tenent. al. 2 *obsequium fidei – Treuedienst:* WIPO gest. 2 p. 18,28 se ... illi (*maiori Chuononi*) ...

[Wellhausen]

si eum res summa vocaret, omnem regiam -em facturum certissime promissit *iunior Chuono*. 3 *sacramentum fidei, vassallium, beneficiarium* – Treueid, Vasallen-, Lehnseid (de re v. HRG V. p. 330sq. et Dt. Rechtswb. VIII. p. 910sq.). PAUL. DIAC. Lang. 5,39 p. 159,19 cum ... Foroiulani in eius (Alahis) auxilium iuxta -em suam vellent proficisci. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,11 astrictis ... omnibus ... -e et hominibus principibus (ACTA imp. Winkelm. I 313 p. 281,18. al.). OTTO MOR. hist. p. 37,7 salva tantummodo -e ... imperatoris (CHART. Tirol. 961^a p. 23,22. saepius). GISLEB. MONT. chron. 136 p. 201,10 licet nemini ... hominibus -e obligatus esset comes. CHART. Lux. III 43 feci (sc. dominus) ei (comiti) hominibus ligium et -em (DIPL. Karoli M. 316 p. 477,37 [spur.] -es et omaggia. al.). CHART. Bund. 1221 p. 19,7 -em et vassalicum. SALIMB. chron. p. 28,23 a principibus de die in diem -es accipiens rex eqs. persaepe. B de hominibus: 1 de universis subiectis i. q. comitatus (fidelis) – (treue) Gefolgschaft: DIPL. Otton. II. 191 p. 218,7 noverit omnis nostrae -is tam presentis quam et futurae studela (AC pro cautela coni. ed.), qualiter eqs. DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,4 noverit ... in omni populo nostrae -is integritas, praesentium scilicet et futurorum, qualiter eqs. 2 in allocutione vel pro titulo: CAPIT. reg. Franc. 284^A precatur ... sacerdotalis et laicalis -s, quod eqs. TRAD. Ratisb. 211^b noverit -s piorum, quomodo eqs. DIPL. Constantiae 33 -i vestre (sc. iustitiariorum) notum facimus, quod eqs. persaepe. de persona ipsa, quae loquitur: CHART. Bund. 107 p. 87,38 (a. 950) omnibus regni nostri principibus ... diudicantibus atque nostrae (sc. Ottonis) -i consiliantibus eqs. al.

***fide manualis**, -is m. (fides et manualis) fideiussor, fidepromissor – Bürge: CHART. Aschaff. 26 p. 116,19 (a. 1181) cautum duximus nomina -ium ac testium in presenti cartula annotare. p. 116,22 nomina -ium ac testium, qui veritatem prescriptae paginae attestantur, sunt hec: eqs. cf. manualis.

fidens, fidenter v. fido.

fidencia, -ae f. fiducia, confidentia – Zuversicht, (Selbst-)Vertrauen: 1 def.: ALBERT. M. bon. 160 p. 102,46 -a est virtus partialis et est pars fortitudinis. p. 102,72 confidentia ... idem est cum -a. ibid. al. 2 exempli: HRABAN. inst. cler. 3,27 p. 488,37 debet catholicus fortitudini studium impendere, ut magnificentiam et -am, patientiam et perseverantiam habeat. FROWIN. explan. 1,1 l. 38 id ... non parvae -ae fomes est, quod hanc orationem non ex nostra praesumptione, sed ex obedientia sui (sc. Patris) praecepti proferimus.

***fidepromissio**, -onis f. (fidepromittere) fideiussio, sponsio – Bürgschaft, Garantie: CHART. Osn. III 642 p. 455,6sq. (a. 1279) recognoscimus nos ministerialibus ... civitatis ... pactis et -bus taliter obligasse, quod eis contra quoscunque eorum iniuriatores ... assistemus; ... recipientes eadem pacta et -es ab eisdem, quod eqs. Wellhausen

fidero v. foedero.

1. **fides**, -ei f. script. et form.: yd- (in abecedario; cf. D. Norberg, Introduction à l'étude de la versification latine médiévale. 1958. p. 57 et Stotz, Handb. 3, VII § 66): CARM. Cantabr. A 18,22,1 (var. l.). fed-: p. 208,9. -dae- (-dē-): p. 208,17. adde HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,14. al. sing.: nom. -is: p. 208,18. 209,7 (in struct. contam.). 209,8. adde PIRMIN. (?) scar. 27 p. 64,12. al. gen. fei: p. 210,43. dat. -e (cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 46.3): p. 209,39. abl. -a: FORM. Bitur. app. 5 p. 179,33. coniunctim scribitur fidedata: p. 211,47. c. gen. inhaerentiae: p. 208,19. al. metr. (cf. Stotz, Handb. 3, VII § 98.2; 102.1): fidei: ALCUIN. carm. 1,1052. HRABAN. carm. 13,56. VITA Bav. II 1,47. saepe. fidei bisyllabum: ALCUIN. carm. 90,21,4. usu plur.: p. 208,13.

I actio, facultas credendi, confidendi, confidentia, fiducia – Vertrauen, Zutrauen, Zuversicht, Überzeugung, Glaube: A in univ.: ARBEO Corb. 4 p. 191,27 nihil dubitationis animo inherens, sed accepta -e ... praecepit eqs. WALAHFR. Gall. prol. p. 281,18 in cuius (Pauis Orosii) dictis -es omnium concordat. DIPL. Conr. II. 124 cuius (abbatis) suggestioni -em accomodantes eqs. DIPL. Heinr. IV. 242 p. 306,14 si ecclesiis Dei deferamus honorem ... certam habemus -em ex hiis rebus sta-

bilitatem regno ... provenire (sim. 243 p. 307,23 certam habemus et spem et -em [item 247 p. 313,22]). CARM. de Frid. I. imp. 268⁵ exiit illa (Allecto) trucem faciem ... -e dignam sumens cultuque figuram. CHART. Basil. B 70 p. 44,28 ut ... hiis -es plenius adhibeatur, presentes litteras ipsis (sc. conventui) contulimus (sim. CHART. Raitenh. 337 p. 271,1. al.). persaepe. B credulitas, religio – (Gottes-)Glauben, (religiöses) Bekenntnis, Religion: 1 latius: CONC. Merov. p. 83,10 iudex ... si ... non ... ad regis fedem ... distringendus (sc. haereticos) adduxerit. VITA Bonif. I 5 in ea (Francia) -em exstirpavit erroneam. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 necdum -ei ducem, sub quo militaret, habebat (sim. II 2,33). HUGO HONAU. hom. 2,27,3 -es ... singulae non conformantur, sed conformant eos, qui secundum eas fideles sunt. ALBERT. M. sent. 4,39,1 p. 427^b,17 disparitas -ei matrimonium in nullo debet impedire. al. 2 strictius de -e christiana: a proprie: a usu communi: CONC. Merov. p. 46,27 ea, quae -aei catholicae conveniunt. p. 50,19 quam (gratiam) ... percipit -is Christi. RIMB. Anscar. 19 p. 39,34 christiana religionis. al. HEINR. LETT. chron. 2,8 -em suscepiat exstercantes Lyvones. ALBERT. M. bon. 121 p. 80,84 -es, spes et caritas ... sunt virtutes ... dirigentes in finem. summ. theol. I 1,1 p. 7,54 Dionysius ... dicit, quod -es (PG 3,872^c ἡ θεία πίστις) est lumen locans credentes in primam veritatem. persaepe. v. et p. 209,2.8. vol. III. p. 359,1. per immutationem: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,65 germana -es (de Nicea et Aquilina sororibus ad -em conversis) ... sic principis excitat iram: 'eqs.' pro nom. propr. (in cognomento l. 33): RADBERT. carm. 2,10 (MGPoet. III p. 51) laude Fides digna virtutum summa. HROTSV. Sap.^{tit.} passio sanctarum virginum Fidei, Spei et Karitatis (passim; cf. 5,13 orans [sc. mater], ut sub ictu percussoris inviolatum serves [sc. Fides] misterium tui nominis). THEOD. TUIT. abb. (MGScript. XIV p. 565,40) decimam cuiusdam Thiderici cognomento Parvae -ei (cf. Vulg. Matth. 6,30) ... redemit Gerlachus. al. β publ. et iur. in ritu iurandi: CHART. archiep. Magd. 324 p. 422,22 (a. 1167) comes ... et dominus ... secundum formam promissi et iuramenti ... in -e promittentes super sacras reliquias iuraverunt, quod eqs. p. 422,30 sub stabili -e promissum est et iuratum, quod eqs. p. 422,40 archiepiscopus in -e promisit et ... principes in -e promiserunt et in reliquiis iuraverunt, ut eqs. γ eccl. de baptisate: BEDA hist. eccl. 3,21 p. 170,26 multi ... abrenuntiata sorde idolatriae -ei sunt fonte abluti. POETA SAXO 3,72 tot populis ... munitis signo -ei. al. b translate de conversione i. q. institutio – (Glaubens-)Unterweisung, Bekehrung (zum Glauben): RIMB. Anscar. 7 p. 29,5 ut eius (Herbertus) sollicitudinem. BALTH. Fridol. 1 p. 220,30 qualiter ... Suevorum -ei se commendans ... monasterium ... construxisset. CONST. imp. II 158,9 fratres ordinis predicatorum de Wirzburg pro -ei negotio in partibus Theotonie contra hereticos deputatos. al. c meton.: a de doctrina (catholica) i. q. dogma – (Glaubens-)Lehre, 'Dogma': HRABAN. carm. 8,3 non tres deos ... sed unum Deum praedico salva -e in personis tribus. LIBELL. de conv. Baiuv. 10 p. 120,15 suo (sc. regis) iussu -e instructus baptizatus est Priwina. OTTO FRISING. gest. 1,50 dum de -e sua (sc. Petri Abailardi) discuteretur. saepe. β professio -ei, symbolum – Glaubensbekenntnis, 'Credo': LULL. prof. fid. (ed. W. Levison, England and the Continent. 1946. p. 238) -em meam catholicam, quam in ecclesia Christi didici, exponere cupiens ... papae ... nunc edissero. ANGILB. inst. 9 p. 297,14 canere ... orationem dominicam et -em. ALBERT. M. miss. 2,8,3 p. 58^b,12 dicitur ... hoc (sc. apostolorum) symbolum ... -es. saepe. de symbolo Athanasiano (cf. LThK. ³VIII. p. 614sq.): ANGILB. inst. 9 p. 298,7 cantare ... -em sancti Athanasii. RIMB. Anscar. 41 p. 76,23 ut ... canerent fratres -em ... catholicam a beato Athanasio compositam. CAPIT. episc. III p. 325,2 ipsam (sancti Athanasii) ... catholicam -em omni die dominico ... sacerdotes decantent. HERM. TORN. rest. 77 ut ... -em catholicam, id est 'Quicumque vult', legerem. al. γ confessio – Bekenntnis, Glaubensbezeugung: AMARC. serm. orat.^{tit.} -es de resurrectione carnis (cf. l. 20 credo, quod eqs.; v. et notam ed.). CONSUE. Marb. 312 oc-

currentes (sc. *ad fratrem morientem*) ... cantent fratres ... symbolum -ei, ut fraterna -es suffragium conferat migraturo. **δ** de scriptura sacra i. q. *sententia* – Schrift(stelle): NADDA Cyriac. I 26 sicut pie -es docet: 'eqs.' (Vet. Lat. Sirach 19,1). **ε** *communitas fidelium, ecclesia (christiana)* – Gemeinschaft (der Gläubigen), Kirche (in loco corrupto): ORD. Rom. 19,48 -is ... Romane sedis ecclesie tormenta et tribulationis temporales adfligere vel mori quidem possunt, sed superare -is atque credulitas eorum nullatenus nec frangere potest. v. et vol. II. p. 375,54. *remissius i. q. universitas* – Gesamtheit: DIPL. Heinr. III. 238 p. 317,9 omnium fidelium nostrorum ... noverit -es, quia eqs. **ζ** *communio, conversatio* – (Glaubens-)Zugehörigkeit, Umgang: SERMO de sacril. 2 quicumque ... ad arbores ... vadet vel de animalibus ... ibi offert ..., sciat se -em et baptismum perdedisse (item 3).

II fidelitas, probitas, honestas, benignitas, amicitia – Treue, Redlichkeit, Vertrauenswürdigkeit, Ehrenhaftigkeit, Ergebenheit, Gunst, Freundschaft: **A** *proprie (alleg. vel per prosop.: l. 325sq.)*: 1 de hominibus: **a** gener.: **α** in univ.: BONIF. epist. 27 p. 49,6 -em antiquam inter nos numquam deficere scias (sc. *abbatissa*). HRABAN. epist. 17^b plena -e (GERB. epist. math. I 1 praef. p. 6. CHART. Raitenh. 305 p. 247,5. al.). GUNTH. COL. diab. cap. A 7 suo viro ... -e ... ac dilectione coniugali sociata est *virgo*. THANGM. (?) transl. Epiph. 7 secretum ... in -ei pignus praesul confitetur. CARM. Bur. 153,4,5 -em, quam iuravi, numquam violavi. *persaepe*. **β** *locut.*: in -e i. q. *secreto* – *vertraulich*: SALOM. II. epist. 30 p. 416,3 ego in -e omnia vobis (sc. *archiepiscopo*) vera narrabo. (in) mea (tua) -e *pro affirmatione* (cf. 'meiner Treu'): CHART. Tirol. notar. I 706 (a. 1237) hoc dixit *Chüanus*, quod verum esset in sua -e, ut dixisset. HERACLII II 41 tua ... -e verum dixi. **γ** *alleg. (in lusu verborum: l. 35)*: SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 479 vs. 86 ruricolae pascit tam grata voluptas, dumque -es ruris votis respondet avaris, exosi requiem solantur amore laborem. OTTO FRISING. gest. 1,18 p. 31,30 infidae fortunae -ei se incaute committere. *per prosop.: v. vol. II. p. 1201,31*. **δ** *cura, tutela, diligentia* – Obhut, (Für-)Sorge, Sorgfalt, Umsicht: ALCUIN. epist. 254 p. 410,31 non est pontifex in hoc regno, cuius me magis (sc. *quam Arnonis*) -ei (-e var. l.) crediderim. EPIST. Teg. I 66 ut circa eum (*fratrem*) ita fideliter peragatis, sicut illum in -em vestram suscepistis (sc. *H. domina*). THIETM. chron. 4,10 nati suimet commisit *Theophanu* -ei, ... patris sui animam ... renovaret. *saepe*. **β** *publ. et iur.*: **α** *de testibus sim.* ('Glaubwürdigkeit', 'Leumund'): LEG. Burgund. const. I 8,4 loco suo tales personas dirigant *consacramentales*, quorum -e possint in loco sacramenta praestare. DIPL. Otton. I. 263 p. 376,24 ut ... a ministris ... per circumnantes ... bone -ei homines ... sub sacramento inquisitio fiat. CONST. Melf. 1,18 p. 170,2 testes ... erunt probate -ei et opinionis electe (sim. 1,82). **β** *locut.* bona -e i. q. *sincere, integre, probe, bona voluntate, honesta intentione* – ehrlich, aufrichtig, 'auf Treu und Glauben' (cf. *bonefideus et ital. con, di buona fede [Battaglia, Dizionario V. p. 777]; v. ThLL. VI/1. p. 680,21sq.). CHART. Rhen. med. I 58 p. 65,6 (a. 826) quicquid bona -e contractum est. CHART. Ypolit. 25 p. 38,26 (a. 1223) bona -e et penitus sine fraude. CHART. Brixin. 103 p. 109,1 bona -e et omni fraude remota. *persaepe*. v. et vol. III. p. 909,61sq. **adde**: OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,15 sub bonae -ei pallio. CHART. Heinr. Leon. 77 p. 112,27 donationem ... bone -ei argumentum ratam haberi fecimus (87 p. 130,1). cf. et l. 48. **γ** *de -e collegae, imperatori, (populo) superiori sim. debita vel promissa* ('Loyalität'): TRAD. Frising. 351 p. 300,33 (a. 815) ut ipse Huuezzi promissam -em erga domum sanctae Mariae ... custodisset. DIPL. Otton. I. 355 quam saepe -em frugerint *Redares*. DIPL. Conr. II. 253 latrones ... per rectam -em ante praesentiam eius (*episcopi*) conducatis (sc. *cives*). LAMB. HERSE. annal. a. 1052 p. 63,16 filio suo ... principes regni sub iuramento -em promittere fecit *imperator*. CONST. imp. I 318,17 de -e violata ... inculpari. *persaepe*. v. et vol. I. p. 1292,38. **δ** *obsequium, subiectio* – Untertänigkeit, Unterwerfung: CAPIT. reg. Franc. 69,8 excepto illis, qui ad -em, (om. 3.4) avi et genitoris nostri vel ad nos venerint.

ANNAL. Fuld. II a. 839 Hluthario filio suo de Italia in -em eius venienti reconciliatur *imperator*. *saepe*. **ε** *patrocinium, potestas* – Schutz, Hilfe, Gewalt: EINH. Karol. 28 p. 32,19 -em regis implorare (POETA SAXO 3,498. CHART. Burgenl. II 161 p. 111,33. al.). WALAHFR. Gall. 2,22 ille (*rusticus*) pacem simulans -em spopondit (sc. *viro*; sim. POETA SAXO 4,195 servare -em nec spernere pacem. BERTH. chron. B a. 1077 p. 266, 14 accepta ... pacis et -ei securitate. *saepe*). TRAD. Ratisb. 836 p. 402,34 patrem adeuntes et eius -ei se commendantes liberis manibus in manus eius se tradiderunt (sc. *liberi*). *persaepe*. **2** *de rebus, dictis, scriptis, factis i. q. veritas, gravitas, certitudo, traditio, constantia* – Wahrheit, Richtigkeit, Beständigkeit, Gewißheit: **a** in univ.: WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10 quatinus opera -em prebeant dictis. RAHEW. gest. prol. 3 p. 162,27 apud quos (sc. *cancellarium et notarium*) exacta -es hystoriae reperitur. HELM. chron. 96 p. 188,15 inter descriptores hystoriarum rari inveniuntur, qui rebus gestis descriptionis -em integram solvant. *saepe*. **b** *locut.* oculata -es: EINH. Karol. prol. p. 1,21 quae ... praesens oculata, ut dicunt, -e cognovi. AGIUS comput. 1,42 edocet ... plures ... oculata -es. CONST. imp. I 216,2 cum eius (*comitis*) amorem ... circa personam ... regine oculata -e perspexerimus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 163 quemadmodum -e oculata vidimus (sc. *episcopus*) et videtur. *saepe*. **c** *probabilitas* – Wahrscheinlichkeit: LAMB. HERSE. annal. a. 1057 p. 71,5 nec ... ab -e aberat filium in mores vitamque patris pedibus ... iturum esse.

B meton.: 1 de personis: **a** in allocutione vel titulo honorifico: BALTH. Fridol. 1 p. 222,10 me tue (sc. *Notkeri*) commendans invicte -ei precor, quatinus eqs. EKKH. IV. cas. 41 p. 94,30 silentio -ei tue (sc. *aeditui*), quod factum est, committo (sc. *Notkerus*). EPIST. Heinr. IV. 21 per ipsum (*nuntium*) ... plurima vestre (sc. *civium Marchiae*) -ei significamus, quae eqs. CHART. Heinr. Leon. 135 ut regi -es vestra (sc. *ducis*) pro me loquatur. al. **?spectat ad papam**: LEX Baiuv. 1,9 quem (*sacerdotem*) ecclesiastica sedes (-es var. l.) probatum habet. **b** *de persona ipsa, quae loquitur*: CHART. Carniol. II 367 (a. 1267) feuda nostra omnia relinquit frater noster fraterne -ei nostre (sc. *ducis*) eqs. al. **2** *de pollicitationibus hominum*: **a** *pactio, foedus, promissio (vice iuramenti)* – Übereinkunft, (feierliches) Versprechen, Zusicherung, (Ehren-)Wort, Erklärung (an Eides statt): **α** in univ.: FORM. Senon. II add. 4,4 falsator ... fei date. WIPO gest. 7 p. 29,22 -em ... sibi (sc. *regi*) fecit *archiepiscopus* per sacramentorum et obsidum pignus, ut eqs. VITA Bonif. II 7 da (sc. *Lullus*) -em, ut ... meum corpus ad destinata transferas. LAMB. HERSE. annal. a. 1077 p. 294,22 abbas ... quoniam iurare monasticae religionis optentu detractabat, -em suam coram oculis ... Dei interposuit. INNOC. III. registr. 1,67 p. 97,18 quosdam monachorum iuramento, quosdam ... -e sibi astrinxit abbas, ut eqs. ANNAL. Erf. praed. a. 1233 p. 85,10 -e iuratoria. CHART. Salem. 461 p. 47,18 -e data nomine iuramenti. *persaepe*. **β** *in interrogatione testium*: CHART. Bund. 35 p. 35,7 (a. 807) comis, convocatis illa testimonia, qui de ipso pago erant, interrogavit eos per ipsam -e et sacramento, qua nostro domino data haberent, quicquid ... sciarent. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,29 illi (*seniores*) ... post datam -em et interrogatione facta dixerunt eqs. **γ** *in iuncturis* -es corporalis, manualis (cf. 'mit Hand und Mund'), militaris sim., -em dare manu in manum sim. (de ritu cf. METELL. exp. Hieros. 1,575 ut primates sibi dexteras dando -em firment, quod ei [regi Graeco] sua iura reservent. *ibid.* al. v. et p. 211,26): TRAD. Wessof. 57^b (a. 1170) data sacramenti loco -e manu in manum. CONST. imp. II 41,1 imperator marchioni data -e manu in manum ... promisit eqs. CHART. Argent. I 180 p. 143,29 -e ... corporaliter ... prestita). CHART. Westph. IV 169 data est -es militaris et manualis ad manum domini Bertoldi. CHART. episc. Hild. II 601 sub -e militari promiserunt in manus domini Conradi ..., quod eqs. CHART. civ. Erf. 156 p. 89,22 quam (*advocatiam*) ... conservare ... manuali -e ad manus nostras (sc. *comitis*) et abbatis ... promiserunt milites. *saepe*. **δ** *praesidium, conductus, comitatus* – Schutzverspre-

chen, *Zusicherung freien Geleites, Geleit* (de re v. HRG I. p. 1481sq. s. v. 'Geleit'): THEGAN. Ludow. cont. p. 254,14 venerunt legati Hlutharii . . . nunciantes eum libenter venire ad patrem . . . ; tunc aliqui episcopi . . . promiserunt ei -em cum iuramento. BERTH. chron. B a. 1078 p. 329,13 qui (*Lotharingi*) . . . ad regem . . . ductu -ei venerant. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 138,14 cum interposita -e . . . archiepiscoporum coram venisset dux. RAHEW. gest. 3,43 p. 217,20 ut sibi parceretur, rogabant *Ligures* acceptaque -e publica munitionem tradunt. saepe. *ε sponsalia* - *Ehe*(versprechen), *Verlobung*: HROTSV. prim. 341 -ei foedus servandum solvere. THIETM. chron. 1,5 eam (*matronam*) -e promissa petivit *Heinricus*. *ζ de testimonio*: CONST. Melf. 2,32 p. 338,22sq. quod nullus angarius . . . in testem possit induci aut inductus contra predictos (*sc. comites capitis accusatos*) -em aliquam faciat. *ibid. al.* *b expressius i. q. ius iurandum* - *Eid.*: *α in univ.*: GERH. AUGUST. Udarl. 1,25 l. 90 illis (*nepotibus*) cum -e ei iuvantibus. *β de iuramento regis*: IULIAN. TOLET. Wamb. 4 regio . . . cultu conspicuus ante altare divinum consistens ex more -em populis reddidit. *γ de promissione -ei i. q. fidelitas subiectionum* - *Huldigung, Lehn-, Treueid* (de re v. LexMA. V. p. 183sq. s. v. 'Huld', 'Huldigung'): EKKH. IV. cas. 133 p. 258,29 ille (*abbas*) evangelio alato -em iuravit (*sc. regi*). TRAD. Welt. 120 p. 88,34 data uterque (*miles eiusque filius*) dextera sua in manus . . . abbatis . . . -em se servaturos esse iuramento confirmaverunt; hoc quoque data -e et iuramento ratum fecerunt, ut *eqs.* CHART. Rhen. inf. add. 646 p. 792,8 quod . . . uxoris suis (*sc. comitum*) non debet dari -es, que vulgo dicitur *hūlda*. CHART. episc. Hild. II 685 p. 345,9 receperunt . . . -em nostram comes Widekinnus *eqs.* CHART. Westph. III 1047 p. 544,17 comes et sui successores ipsos (*ministeriales*) infeodabunt, et ipsi eidem comiti . . . -em facient. *al. v. et vol. III. p. 1678,70.* *c cautio, cautela, sponsio, securitas verbis, pignore, fideiussoribus sim. data* - *Bürgerschaft, Gewähr*(leistung), *Garantie, Sicherheit, Sicherstellung*: *α in univ.*: LEG. Lang. p. 202,6 quorum (*hominum*) -es ammittitur (admittitur *var. l.*; *sc. in commutatione*). TRAD. Patav. 1 emptor -em querit, vindictoris -e spondiderunt et sic dixerunt: *eqs.* RUOTG. Brun. 18 p. 16,26 accepta -e per obsides. TRAD. Teg. 240 sub testimonio -ei suę (*sc. cognati*) delegare predium suum (*sc. famuli*) ad aram sancti Quirini. CHART. Rhen. med. I 619 p. 681,19 sub ligatione -ei. TRAD. Scheftl. 333^c dedit . . . Marquardus . . . -em pro infantulo nondum loquente. CHART. Rhen. inf. II 222 hec omnia -e tali, que vulgo *sikirheit* dicitur, manuali porrectione firmata promisi (*sc. vir nobilis*). *persaepe. v. et p. 213,9.* *adde*: CHART. Francof. 399 (a. 1278) huic sponsoni *f i d e d a t a* subiecimus, quod *eqs.* (CHART. Hersw. 301 [VeröffHistKommWestf. XXXVII 9. 2002. p. 243]). *β locut.* -em facere, -es facta (*de re* [*'Urteilserfüllungsgelöbnis'*] v. *Hoops, RGA* 2IX. p. 35q.). *LEX Ribv.* 32 sic eius (*servi*) praesentia cum fistuca -em faciat *dominus*. CHART. Rhen. med. I 21 p. 26,6 si de isto censu tardus . . . apparuero, -em exinde faciam et ipsum censum solvam et ipsas res . . . non perdam (*sim.* 30). CAPIT. part. Saxon. 32 si iurare contempserit, -em faciat et solidos XV componat, qui iactus apparuit. FORM. Ratib. I 3 ut . . . per wadio suo una cum lege et -e facta ipso advocato sancti illius . . . redidisset *homo* (*sc. mancipia*). saepe in documentis usque ad s. IX. (*aliter*: e. g. l. 16. p. 212, 14. 19). *d curatio, tutela, fideicommissum, bonorum (minoris) administratio* - *Vormundschaft, 'Kuratel', Treuhand, 'Fideikommiß'*: CHART. Mog. A I 418 (a. 1104) molendinum unum nostri iuris . . . in -em et manus. (*cf.* p. 213, 175sq.) commisimus (*sc. coniuges*) fidelium amicorum nostrorum. FUND. Sangeorg. 57 a quibus (*sc. possessoribus*) id (*praediolum*) ipse (*Hermannus*) in -e acceperat. TRAD. Scheftl. 250 quod (*praedium*) duo fratres . . . -ei ipsius (*ministerialis*) commendaverant ecclesie sancti Dionisii tradendum. *adde*: TRIUMPH. Remacl. 1,16 p. 445,39 fideiussores deliberationem -ei manus suae fieri dant operam. *e opera (fidelis)* - (*treuer*) *Dienst*: CONST. imp. II 213,6 (a. 1239) pro -e delationis sue centum libras . . . sibi (*sc. accusatori*) decrevimus tribuendas. *f obligatio* - *Bindung*: CHART. Babenb. 28 p. 41,14 (a. 1159)

qui singularis iuris -e nobis (*sc. duci*) connexi estis. *3 de scriptis, dictis, documentis*: *a gener.*: *α auctoritas* - *Gewähr, Zeugnis*: MANEG. c. Wollf. 4 p. 51,7 de quattuor . . . habitabilibus maculis . . . secundum -em tui Macrobbii constitutis. *β textus* - *Wortlaut*: CARM. libr. II A 5,4 rettulit (*sc. scriptor opus*) ad priscam multa legendo -em. *b publ., iur., canon.*: *α confirmatio, probatio, argumentum, documentum* - *Beweis(kraft), Bestätigung, Bekräftigung* (c. gen. obi.: l. 9. al.): DIPL. Heinr. IV. 116^a p. 155,28 ad maiorem successorum -em regali . . . auctoritate confirmari (*sc. hanc paginam*) postulavimus. CHART. Tirol. 886 p. 295,29 cum scriptura contineat -em rei geste. CONST. Melf. 1,82^{ut} de -e instrumentorum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 111,11 de iure suo (*sc. fratrum*) facere nobis -em per transscripta privilegiorum suorum. saepe. *β attestatio, corroboratio, astipulatio* - *Beglaubigung, Gültigkeit*: DIPL. Loth. I. 61 p. 169,51 hanc cartam cum omni -ei affectione completam . . . conscribi iussimus. DIPL. Loth. II. 15 p. 407,19 huic . . . rei cum liberalitas nostra . . . -em imposuisset legalem. CHART. Babenb. 20 p. 28,43 ad maiorem -em faciendam nobilium . . . nomina, qui presentes fuerunt, subter annotari fecimus (*sc. dux*). 164 p. 215,33 ad -em actorum semper valituram. CHART. Ticin. 309 p. 13,34 in -em: . . . notarius apostolicus subscripsit. *al. de consignatione* ('*Unterfertigung*'): CHART. Anhalt. II 515 (a. 1280) ut . . . hec nostra donatio -e subnixa intueri volentibus liqueat in futurum. *4 de nectare i. q. promissum* - *Verheißung*: WALAHER. hort. 409 si quis . . . germina fructus (*sc. lilii*) triverit, aspersi mirabitur ilicet omnem nectaris ille -em celeri periisse meatu. *compos.* 1. *fidedico*, -dictum, -ere. (*cf. ThLL. VI/1. p. 668,795sq.*) *spondere, praestare* - *bürgen, einstehen* (*für*): COD. Karol. 45 p. 562,19 quomodo vos (*sc. Carolum et Carlomanum*) -ere visus est . . . vester . . . genitor promittens . . . firmiter debere vos permanere erga sanctae ecclesiae fidelitatem. *adi. fidedictus*, -a, -um. *commissus* - *anvertraut*: VITAE patr. Iur. 96 hic (*Lupicinus*) . . . absolutionem -o amico . . . victo in ergastulis praestitit Romae. *usu subst. i. q. subditus, cliens* - *Schutzbefohlener*: VITAE patr. Iur. 105 -us . . . per visionem blando solatur adloquio. *2. fidedignus* (fide dignus [dingnus]), -a, -um. (*de formatione cf. Stoiz, Handb. 2, VI § 163.1*) *certus, verus, fidus* - *vertrauens-, glaubwürdig, glaubhaft*: 1 gener.: *a de hominibus*: CONR. EBERB. exord. 6,10 l. 20 quae (*capitula*) a religiosis et fide dignis personis . . . didicimus. HUGO TRIMB. sols. 1,36 referentibus veraciter . . . laicis . . . -is . . . miraculum scribere dignum duxi. saepe. *b de rebus*: ADAM gest. 4,19 p. 247,5 hoc credimus . . . fide dignus. *al. cf. p. 208,3.* *2 publ. et iur. de testibus* (*saepe usu subst.*, e. g. l. 50): LEG. Lang. p. 220,46 illi (*sc. testes*) tres, si fuerint fide dignae personae, praebeant sacramenta *eqs.* CHART. Bern. II 278 p. 295,30 prefatus C. coram . . . multis . . . -is recognovit, quod *eqs.* CHART. select. Keutgen 147 a communitate debere eligi de honestioribus et -ioribus aliquot de scabinis. CHART. Livon. B 37 testes sunt . . . alii fide dingni. *persaepe.* *3. fideicommissum* (fidei commissum, fidec-), -i n. (*cf. ThLL. VI/1. p. 678,615sq.*) *hereditas fiduciaria, legatum, mandatum in tutelam curae alicuius* - *Legat, 'Fideikommiß'*: FORM. Wisig. 22 quod si iure civili . . . valere distulerit *testamentum*, ad vicem codicillorum vel -um ab intestato eum decerno valere. CONC. Merov. p. 200,11 quicquid per -um . . . ecclesiae . . . dimittitur. CHART. episc. Wirz. I 107 p. 86,16 ita quod ipse prefatus Rudolphus in -o cum aliis predictis remaneret *eqs.* CONST. Melf. 2,45 contractus . . . transactionum . . . per legati (legatarii *var. l.*) vel -i (fidec- *var. l.*) legatorum vel fideicommissariorum, legatis vel -is *var. l.*) causam factarum excipimus. CHART. Basil. C II 217 p. 123,40 dono per formam legati sive fidei commissi vel ultime voluntatis . . . bona mea. saepe.

4. fideidatio (fidei datio, fided-, -cio), -onis f. *sponsio* - *Bürgschaft, Sicherheit*: IUSTIN. Lippifl. 225 spondet dux fidei datione, quod *eqs.* CHART. Westph. III 658 episcopum ab omni -e, que vulgariter sekerheyt dicitur, quam ipse nobis . . . occasione pecunie nobis . . . debite prestiterat, liberum . . . di-

mittimus (sc. coniuges). CHART. Rhen. inf. II 652 profiteur (sc. burgravius) nos recepisse a capitulo Coloniensi ... viginti marcas ... tali ... -e interposita, quod eqs. ACTA imp. Böhmer 428 p. 335,45 sub fided-e et corporali prestito iuramento. p. 336,10 prout iuramento et -e promissimus (sc. lantgravius). al. v. et vol. III. p. 27,20. adde: vol. III. p. 27,22.

5. **fideidator**, -oris m. *sponsor – Bürge (usu attrib.):* CHART. episc. Hild. I 754 p. 706,28 (c. 1220) ad quod ... observandum dederunt fidem ... milites hoc modo, ut ... prefati milites -es se in civitatem Hildensemensem reciperent numquam, quoadusque satisfactum esset ecclesie ..., egressuri.

6. **fideidictio**, -onis f. *sponsio – Bürgschaft:* CHART. Geln. 903 p. 878,24 (a. 1267) obligantes nos ... eisdem (ducissae et duci) sub -e predicta, quod ad recuperationem opidi sui ... omnem ... diligenciam adhibebimus (sc. dominus de Valkenborch).

7. ***fideimanus** (fidei manus), -us f. 1 *manus fidelis – Treuhänder:* DIPL. Heinr. III. 408 p. 571,38 (spur.) Herbrando ... et Arnulpho ... misit (sc. dux ecclesiam) in fidei manus ad usus monasterii. CHART. Lux. I 294 p. 436,13 statuit dux, ut allodium ... in fidei manus ecclesie traderet. cf. p. 211,62. 2 *de fideicommissario i. q. exsecutor testamenti, manu fidelis – Salmann, (Sal-)Bürge, Treuhänder, Testamentsvollstrecker* (cf. DuC. III. p. 486; de re v. p. 199,33): LEX Alam. 84 p. 146, 7 (rec. B) commendet (sc. comes fanonem) fideli (fidei cod. s. IX.) manu usque ad ... placitum. p. 436,15 de qua re -us hi sunt: eqs.; fideiussores hi sunt: eqs.; testes ... hii sunt: eqs. CHART. Lux. I 294 p. 437,2 (a. 1067) ut allodium ... fidei manus ... traderent ... ecclesie, quod et fecerunt in manus ... advocati. al.

8. **fideiubeo**, -iussi, -ere. (cf. ThLL. VI/1. p. 668,67sq.) *form. perf.:* -iussit: CHART. Brixin. 144 p. 152,36. -buit: CHART. Carinth. II 563 p. 293,8. CHART. Stir. IV 311 p. 186,12. al. *struct. notabiliores:* c. acc.: l.40. al. c. praep.: apud: CHART. Babenb. 262 p. 92,23. circa: CHART. Carniol. II 128 p. 96,25. in c. acc.: l.45.48. al. super: c. abl.: CHART. Turic. 786. c. acc.: l.49. *partic. praes. usu subst.: l. 43.*

spondere, praestare – Sicherheit leisten, bürgen (für): AGNELL. lib. pont. 169 p. 349 l. 45 -erunt eum (Ravennatem) viri per solidos aureos. CHART. Salem. 54 p. 83,4 (epist. papae a. 1194) ne aliquis monachus ... pro aliquo -eat. CONST. Melf. 3,14 si ... in civili causa pro ipso -entem (-ente var. l.) liberare non curaverit dominus. CHART. march. Misn. III 442 p. 308,6 episcopus, ... burgravius -erunt in centum marcas. ACTA imp. Winkelm. I 661 p. 528,16 de mandato ipsius marchionis ea, que superius declarantur, iuraverunt isti, videlicet eqs.; et in hanc cartam prefatus marchio -ssit. CHART. Eichsf. 346 p. 198,6 nomine warrantie. CONST. imp. II 439,18 nullus caupo -bit, quod vulgo dicitur weren, super ebrios concives suos. *persaepe.*

cf. fidedictor, *fidefragium, fidefragus, fide(i)commissarius, fideiussio, fideiussor, fideiussorius, *fideiutrix, *fidemmanualis, *fidepromissio, *fidesponsor, *fidimodo.

2. **fides**, -is f. 1 *proprie i. q. chorda, nervus – Saite:* TIT. metr. III 3,1,7 bis -bus (fidilibus cod.) lyram ... nituntur chori tendere quinis. ARIBO mus. p. 7,13 tribus diapason protensum esse monochordum non patitur altissime -is sonus. HONOR. AUGUST. anim. 6 organa fistulis, citharae -bus concrepant. MIRAC. Adalb. Wirz. 9 p. 56,17 pelle desuper ossibus ad instar -is extensa. ALBERT. M. Iob. 1,3 p. 21,16 intestinis -ium sono deservit ovis ad auditum. al. 2 *meton.:* a *vox, clavis – Ton(stufe):* RUD. TRUD. (?) metr. 1,19 p. 45 principia eius (authentici moduli) usitata in quatuor consistunt -bus CDFa. b *instrumentum musicum chordis instructum (usu plur.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,197 iam -ium siluit genus omnigenarum. EKKEH. IV. cas. 34 erat Tuotilo ... musicus ... in omnium genere -ium et fistularum prae omnibus. LAMB. LEOD. Matth. I 17 indicit ... mihi finem seu signa Mathie Pie-ria resonare lira -busque sacratis. CARM. Bur. 60^a,8,1 amores ... -bus canendi sunt his rudibus. al.

[3. **fides** v. finis.]

***fidesponsor** (fideis-, fidei sponsor), -oris m. (fides et spon-

sor) *fideicommissarius, vicarius – Treuhänder, Bürge, Beauftragter:* FUND. Sangeorg. 3 per manum -is constituere. 9 uterque ... -r (sc. dedit) ... proprietates Hessonis et Cünradi in servitium monachorum. 59 miles ... dedit ... sancto Georgio ... duos mansos ... rogante patruale eius ..., cuius id proprium fuit, cuius et ipse -r extiterat (sim. 60). DIPL. Frid. I. 835 p. 46,34 fidei-es (fideiu- a. corr. A1) sunt: eqs. per compar. de sponsoribus baptismatis: SIMON sacram. p. 16,10 de patrinis, quos tanquam fidei sponsos ... adhiberi ... statuit ecclesia.

***fideus** v. *bonefideus.

fidicen (-dec-), -inis m. *musicus – Saitenspieler, Spielmann:* CARM. didasc. 826 horrida regna querens Euridicen doctus adit -n (i. Orpheus; sim. 1013 -n generosus). ADAM gest. 3,39 p. 183,2 raro -es (fide- var. l.) admittebat archiepi-scopus. HONOR. AUGUST. eluc. 3,10 est corpus et animae instrumentum, non quale est -i tibia ... , sed eqs. ODO MAGDEB. 7,134 succinit ista ... -n ... : 'eqs.' CONR. MUR. summ. p. 37,26 ad curias principum conflunt ... -es, tibicines. al.

20 **fidicula**, -ae f. *fides, chorda, nervus – Saite:* 1 *proprie:* SCHOL. enchir. 2,256 si fistula maior aut -a parte octava minoris supergreditur, ad invicem resonant tonum. 3,314 -ae sive fistulae si aequalis grossitudinis fuerint. *funiculus – (dünner) Stricke, Seil:* AMARC. serm. 4,417 nisi firma -a frenet braccia cum pedibus. 2 *meton.:* a *de sidere i. q. Lyra – Leier:* ARNOLD. SAXO flor. 1,2,2 p. 16,39 de motibus astrorum: ... <in> vicesimo secundo gradu Delfini oriuntur et stella F-a oritur. p. 17,2 <in> vicesimo primo gradu F-a occidit. b *pro nom. melodiae:* HYMN. Sangall. p. 114 de sancta Margareta: '-a'.

30 ***fidifragus** v. *fidefragus. **fidiussor** v. fideiussor.

fidilis, fideliter v. fidelis.

***fidimodo** adv. (fides et modus; de formatione cf. Stotz, Handb. 2,VI § 157.9) *secundum fidem factam – vertragsgemäß:* HIST. de exp. Frid. I. imp. p. 68,18 Constantinopolitanus imperator ... post ... stragem inexcusablem suorum ... -o ... transitus apparatus ... cum ceteris pactis supradictis ... imperatori ultro offerebat. Pörnbacher

fidis v. 1. fides. **fidius** v. psidius.

fidiushor, fidiussor v. fideiussor.

40 **fido**, fisis sum vel fidi, -ere. *pendent praep.:* in c. acc.: l. 47. per: l.50. inf. pro subst.: l.49.

1 *intrans.:* a *confidere, credere, fiduciam collocare (in) – vertrauen, bauen (auf):* ANDR. TUSC. Walfr. 9 (BiblDtHist-InstRom. LXXIII. 1991. p. 52,6; c. 800) quod in vita latuit, ad mortem aperuit, ut de morte magistri fisi esse in Domino deberent discipuli. FORM. Augiens. C 12 -ens de vestra caritate. CHRON. Salern. 112 p. 126,31 Petrus ... fisis in redemptoris clemenciam. EGBERT. fec. rat. 1,1017 non bona perpetuo; dum speras, -ere ludit fortuna. 2,513 hic (sc. in decollatione Samsonis) datur exemplum per vires -ere nullum eqs. GESTA Camer. 3,49 p. 483,25 multorum fidelium Dei orationibus, quibus -erat episcopus, roboratus eqs. *persaepe.* b *fide iubere – Bürgschaft ablegen, sich verbürgen:* ACTA civ. Wism. A 844 (ante a. 1258) hereditas Thitmari habetur Iacobo Tessiken in pignorem ... , Herwicus doliator -it (cf. 863 fideiussit). B 534 Tide-mannus solvet ... de ... hereditate; Wernerus ... -et pro eo. 2 *trans. i. q. exspectare, suspicari – erwarten, (jemandem) zutrauen:* OTTO FRISING. chron. 2,19 p. 90,16 nulli fidus, a nullo quoque boni quippiam -ens Dionysius.

60 *adi. fidens, -entis.* 1 *fiduciae plenus, bene sperans – zuversichtlich, getrost:* WALAHFR. Wett. 901 -es ... animo vitae compendia spondent praesentis mortemque procul discedere dicunt fratres. CAND. FULD. Eigil. II 18,3 ut scelerum veniam, -s, mereatur ab illo, qui eqs. 2 *confidens, securus – entschlossen, mutig, furchtlos:* VITA Liutb. 29 p. 33,25 -iori (ciore Br) mente callidi hostis resistebam versutiis. PETR. DAM. epist. 110 p. 240,18 ille (marchio) de sui muneris oblatione -ior et alacrior factus possessionem suam cuidam ecclesiae tradidit. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 223,3 ut exercitus regis promptior deinceps -iorque adversum eos (principes Turingiae) bellum gereret. THEOD. PALID. annal. a. 1146 p. 82,5 Hugone quodam -issimo et preliis exercitissimo. 3 *fidelis – gläubig, glau-*

[Leithe-Jasper]

bensstark: GERH. psalm. 37,11 p. 647,24 ut . . . Petro ceteris -iori acciderit negatio.

adv. fidenter. 1 *fiduciae plene – voll Vertrauen, Zuversicht*: VITA Goar. 7 p. 419,12 noli esse desperatus, sed -r (fideliter *var. l.*) adtende Dominica praecepta. SERMO de Marso 15 ad predicandum gentilibus evangelium -r accessit. GODESC. SAXO fragm. p. 41,10 quod fidelissime credo, -issime loquor et certissime . . . confiteor. AGIUS vita Hath. 24 sanctam, ut -r credimus, animam coelo reddens ultimum spiritum exhalavit. *al.* 2 *confidenter, secure – entschlossen, furchtlos*: WALTHARIUS 604 Waltharius contra -r protulit ista: 'eqs.' BRUNO MAGD. bell. 44 nuntius ipse litterarum sensum cuncto populo brevi sermone -r exposuit.

fiducia (-tia), -ae *f. script.*: vi-: p. 216,24. fed-: p. 216,36. -doc-: p. 216,30. *c. gen. inhaerentiae*: l. 18.

1 *confisio, spes (certa) – Vertrauen, Zuversicht, Erwartung: a gener.*: **α** *in univ.*: EPIST. Bonif. 29 in nullo hominum generis mei tanta -a s p e i posita est mihi quanta in te (CARM. Paul. Diac. app. I 1,19. *al.*) FORM. Senon. I 27 nos per vos bona habemus -tia. WALAHER. Gall. 1,8 certa est -a de auxilio protectoris. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 p. 190,17 episcopus in Deum tota -tia confidens. IOH. CANAP. Adalb. A 23 p. 35, 15 in rebus temporalibus et transitoriis -am non habere. LIBER spec. 46 auxiliante Deo in quinque vocalium litteris neumare antiphonaria cum omni -a poteris. *persaepe. meton. de personis* ('Hoffnungsträger'); *de Dei genetrice*: l. 30): CHRON. Pol. 2,18 in illo puero (*i. Boleszlavo*) successionis -tiam expectabat Wladizlavus. EUPOLEMIUS 2,682 ante omnes Caci -a tota, cruentus sevit Amartigenes. CONR. SAXO spec. 3 p. 181, 10 'o beata -a, o tutum refugium, mater Dei est mater nostra' (*ex Anselm. Cant. orat. II 52 p. 957^A*). **β** *certitudo, certa fides – Gewissheit*: EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 258,39 dum . . . hesitas, o virgo (*i. Maria*), inter spem promissi partus et metum amittendi celibatus . . . accipe letam -am ex verbis angeli dicentis tibi: 'eqs.' **γ** (*con*)*fidencia, animus (fidens) – Selbstvertrauen, Entschlossenheit, Beherztheit, Mut*: RUOTG. Brun. prol. p. 2,13 feci . . . quod potui, . . . non presumens de scientia, sed -am qualemcumque retinens in obediencia. WIDUK. gest. 1,38 p. 57,12 milites . . . acceperunt -am magnamque constantiam (GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 120 -tiam. *al.*) DIPL. Otton. II. 281 p. 327,34 genetrix nostra . . . materna -a confisa adiit nostram imperialem audacter maiestatem et filiationem. WIPO tetral. 133 -a belli. EUPOLEMIUS 2,150 nec cessant (*sc. leo taurusque pugnantes*), donec abire alterutrum sua deficiens -a cogit. *saepe. δ* *audacia, superbia – Vermessenheit, (Selbst-)Überschätzung, Übermut*: CARM. de Frid. I. imp. 2079 stultam fallit -a mentem. HILDEG. div. op. 1,2,30 ex labore homo timorem habet, ex vanitate autem oblivionem et ex prevaricatione legis stultam -am. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 20,33 superba tyranni -a, quam ad resistendum conceperat, . . . ipsius (*epistulae*) tenore clarescit. *al. intentio superba – dreiste, vermessene Absicht*: FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 15,17 patrem Marchisi, quem in bello superiori ceperat, sub hac -a presentat Salabadinus captivum, ut filius . . . permotus patris concambio civitatem contradat. **b** *philos. (loci spectant ad Cic. inv. 2,163)*: ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,17 fortitudinem . . . obpugnat audacia et timiditas, cui accidunt -a, magnificentia, patientia, perseverantia. ALBERT. M. bon. 160 p. 102,47 fidentia . . . est pars fortitudinis invadens arduum ex -a pertingendi ad finem fortitudinis, qui est bonum honestum. Is. 12,2 p. 186,22 -a . . . certitudo mentis est ad obtinendum illud, quod speratur, ut dicit Tullius. *al. c* *alch. in nomine libri*: PS. GERH. CREM. sept. tit. p. 321,10 liber -e, qui est quartus. 2 *securitas, tutela, protectio – Sicherheit, Sicherung, Schutz: a gener.*: VITA Sev. Col. 15 quorum (*factorum*) non admittentib scribendorum -am (*antea*: descriptionis certitudinem), saepius repetendorum in suis conventiculis dulcem non amittebant *custodes cineris sanctissimi* memoriam. **b** *publ. et iur.*: **α** *promissio (protectionis), fides publica – (Schutz-)Zusicherung, Garantie, freies Geleit*: PAUL. DIAC. Lang. 6,51 p. 182, 31 accepta . . . Pemmo -a, quod nihil mali pateretur, ad regem . . . perrexit. ANNAL. Ianuens. I p. 12,20 'da (*sc. patriarcha*)

nobis (*sc. mercatoribus inclusis*) -tiam, ne moriamur.' GESTA Frid. I. imp. A p. 17,17 data . . . -a civibus et extraneis exeundi . . . alii egressi sunt, alii *eqs.* p. 49,14. EPIST. Hildesh. 88 quidam homines nostri sub -a pacis vestre ad civitatem vestram negociandi causa transeuntes. 119 cum -am auxilii vestri nobis dederitis certissimam ad repellenda . . . cuiuslibet inopportunitatis gravamina. *saeptius. subsidium – Unterstützung, Hilfe*: COD. Udalr. 44 p. 95,15 (a. 1075) noster (*sc. episcopus Herimannus*) cum -a cuiusdam intercessoris sui, quem ingenti pecunia redemerat . . . , dum illius, inquam, -a proprius Romam accessisset. **β** *meton. i. q. foedus securitatis – Schutzbündnis, -verhältnis*: CAPIT. reg. Franc. 76 p. 169,30 qui (*Hispani*) ad nostram -am de Hispania venientes per nostram datam licentiam erema loca sibi ad laboricandum propserant (*sim.* II 213 p. 86,11). ANNAL. Ianuens. I p. 176,10 volo, Trepedecine, ut maneat nobiscum . . . , quod si non feceris, a nostra -tia te expello. p. 178,32 die sancti Iohannis Pisanus consul Simonem Aurie -a -tia Pisane civitatis expulit. p. 180,11 data fuit Arelatensis -a (-am *var. l.*), quam postulaverant. *al. foedus (amicitiae) – (Freundschafts-)Bündnis, Verhältnis*: ANNAL. Ianuens. I p. 185,4 cum in -tia (-a *var. l.*) amoris constitutus sim (*sc. comes*) cum Raimundo comite sancti Egidii, non conveniret, ut super terram suam irem offensurus. BERTH. chron. B a. 1077 p. 274,18 nulla propinquitatum natura, non amicitiarum -a (*var. l.*) . . . nec fere quicquid fas et ius divinum semper in suis statutis continuit. **γ** *meton. t. t. iur. i. q. mancipatio, cessio in iure certis condicionibus alligata, pignorat, pignus – Pfand(schaft), 'Sicherungsübereignung' (de re v. M. Kaser, Das Röm. Privatrecht. I. 21971. § 109)*: EDICT. Roth. 174 quod in -ae (-ocia, -a *var. l.*) nexum positum est, reddat ille, qui *garethinx suscepit*, debitum et requirat rem in -ae, (*infiducia var. l.*) nexu posita. LEX RAET. Cur. 28,10 capit. p. 447 de pignora (*sic*) vel fiducia. 3 *de qualitate hominum, qua fit, ut iis confidere liceat: a fides – Vertrauenswürdigkeit, Zuverlässigkeit*: LEX RIBV. 32 quod si servus talis non fuerit, unde dominus eius de -a (*fedutia, fidutico var. l.*) securus esse possit. CHART. Burgenl. II 61 p. 40,20 (a. 1273) regalis benignitatis sublimitas . . . multorum animos ad fidelitatis fervorem excitat et obsequendi prebet exemplum et prestat indubitatum -am *serviendi* (94 p. 70,6 operosam -am s.). *pro titulo honorifico*: EPIST. Meginh. 9 p. 203,1 comitis Gozwini causam etiam atque etiam vestre (*sc. archipraesulis*) -tie commendatam esse volo, ne *eqs.* **b** *fidelitas – Treue: α* *proprie*: GREG. CAT. chron. II p. 43,22 de compositione culpe perdonet abbas noster ad abbatem Domini Salvatoris medietatem; qui omni tempore faciat suas homines Domini Salvatoris ad -am stare abbatum huius monasterii Sancte Marię. RUP. TUIT. vict. 8,28 quam sit instabilis status seculi, quam infida -a mundi. GESTA Camer. cont. II F 35,4 cives . . . per sanctos Dei stabilem iurant ei (*episcopo*) -tiam. **β** *meton. i. q. sponsio, ius iurandum (fidelitatis) – Gelöbnis, (Treu-)Eid*: GESTA Camer. cont. II F 443,3 legati civium . . . abiurant . . . comitem . . . faciuntque -am relocandi pontificem in propria eius sede. CHART. civ. Erf. 156 p. 89,17 nos . . . eam (*advocatiam*) cum omni integritate . . . ecclesie contulimus memorate sub -a maioris cautele eam domino Alberto . . . et Heinricho . . . militibus in feodo nomine ecclesie porrigentes. **γ** *meton. i. q. servitium, ministerium fidelitatis – Treue-, Vasallendienst (usu plur.)*: ACTA imp. Stumpf 497 p. 697,12 (a. 1185) inhibemus, ne in . . . bonis Farvensis abbatię Romanis tributum sive fodrum liceat . . . exigere nec in hominibus ipsius abbatię -as habere vel requirere nec vocaciones facere. 4 *praestatio, officium (iure iurando factum) – (durch Eid besiegelte) Gewährleistung, Aufgabe, Pflicht (usu iur.)*: LEG. Wisig. 3,4,13 p. 154,3 propinquos mariti adultere sub hac discretionem accusandi adulteram lex ista constituit, ut, si accusationis huius -am adsumentes adulterium mulieris eorum inquisitione manifeste patuerit *eqs.* 6,1,2 p. 247,13 si in causa . . . homicidii vel adulterii equalem sibi . . . quicumque accusandum crediderit, habeat prius -am conprobandi, quod obicit, et sic alienum sanguinem temet inpetere.

fiducialis (-tialis), -e. *struct.*: *c. gen.*: p. 217,5. *c. in c. acc.*: p. 217,10.

1 *sensu act.*: a *plenus fiduciae, (confidens – vertrauensvoll, zuversichtlich, vertrauend (auf))*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 11 quicquid ... vobis placuerit, -i a n i m o postulate (DIPL. Heinr. IV. 453 p. 612,11). WOLFHER. Godeh. I 21 p. 182,40 qui (*primores*) ceptis archiepiscopi -i multimodorum auctoritatum obiectione fortiter restiterunt. EPIST. ad Wrat. 2 p. 391,2 omnis ... religio ... attrita fuisset, nisi eius (*regis*) fidei ac -i constantia in omnibus ... viriliter restitisset. SIGEBOTO Paulin. 36 p. 927,31 novus agricola Domini, Gerungus abbas, qui venerat a Suevia in Thuringiam ... missus, -bus in Deum novellae agriculturae instat conatibus. *audax – entschlossen, dreist*: WOLFHER. Godeh. II 27 p. 211,19 considerans *praesul* ... -em cordis eius (*Hildewini*) temeritatem. b *fidelis, pius – dem Glauben entsprechend, gläubig*: HILDEG. epist. 156^R,42 nunc ... initium boni studii tui considera, ut cum -i fine finiatis. CHART. Raitenb. 10 (Mon. Boica VIII p. 18,5) quam sit -e quamque meritorium locis religiosis subvenire ... nemo ... poterit ignorare. 2 *sensu pass.*: a *fidus – treu, verbunden*: FORM. Sal. Merk. 62 sanctis ac venerabilis fratres et, ut confidimus, -es amicos de monasterio illo sanctam vitam degentibus. b *dignus fide, constans, firmus – vertrauenswürdig, zuverlässig, sicher*: DIPL. Westph. 13 (dipl. Ludow. Pii) ut -i perpetuitate haec omnia nostrae auctoritatis dona sibi potiatur et teneat *monasterium*. CONSTANT. AFRIC. theor. 10,8 p. 53b^v diversitas diei cretice in bono et in malo est, quia quedam crisis est bona et -is et certa (ed. Basil. p. 320 quia quaedam crisis bona est certa et -is; ex Galen. ed. Kühn IX. p. 776 πωτῆν). *adv. fiducialiter*. 1 *confidenter, animo fidenti – zuversichtlich, voll Vertrauen*: a *in univ.*: CHRON. Fred. 4,58 p. 150,17 citeras ... gentium nationes usque manum publicam suae (*sc. regis Dagoberti*) ditione subiendum -r spondebant. ALCUIN. Willibr. 1,32 (MGMer. VII p. 140,4) quia, quanto -ius depraecamur, tanto citius exaudiemur. REGINO chron. a. 869 p. 97,17 si innoxium te recognoscis ... -r accede et sacramentum ... percipe (*sim.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 283,4). CHART. Turic. 1189 petitionem -ius ... exhibere. CONST. imp. III 64 honorabilem virum ... ad beatitudinis vestre (*sc. papae*) pedes -issime destinamus (*sim.* 95. 106). *persaepe*. b *animose, impavide – beherzt, voll Selbstvertrauen*: AMALAR. off. 3,11,19 in repetitione responsorii exaltat, *qui versum cantat*, vocem -r iam non timens versum. ALBERT. M. div. nom. 4,170 p. 255,47 sermo ... veritati innixus -r dicitur *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 184 p. 139,11 abbas ... et conventus ... terminos parrochie sue ... -r defendentes. *al.* c *secure, sine cura – sicher, ohne Sorge, ungestört*: TRANSL. Libor. I 3 ut proprii (*sc. praesules*) ... in singulis parrochiis digne et -r possent manere pontifices. THIETM. chron. 7,36 ut ... maximam regni suimet partem ... hosti -r inhabitandam inviti relinquerent Angli. 2 *fideliter – getreu(lich), treu*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 4 ego (*sc. Einhardus*) iussum tuum -r a d i m p l e b o (BALTH. Fridol. 6 p. 228,17). TRANSL. Patrocli p. 281^b,17 -r agens *archiepiscopus* in illo (*sc. translatione*) et credens, quod *eqs.* VITA Bonif. I 6 verbum Dei per Thuringiam et Hessorum regionem -r predicavit. *cum fide – mit dem Glauben, im Glauben*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 319,23 apostolica auctoritate -r linguatus et armatus ... universaliter omnes condemnnavit *dominus apostolicus*, sive *eqs.* 3 *credibiliter, firmiter – vertrauenswürdig, glaubhaft, zuverlässig*: a *in univ.*: EINH. Marc. et Petr. I 3,20 p. 256,21 ideo -r scribimus, quod nos contingit oculata, ut dicunt, fide cognoscere. TRANSL. Godeh. 2 p. 646,8 hoc (*sc. sanationem*) plures religiosi illius civitatis viri omnibus -r affirmabant, qui per multa tempora eum claudum agnoscebant. b *spectat ad cautionem (usu iur.)*: CHART. Brixin. 219 p. 209,34 (a. 1278) captivi ... vice sacramenti iuramento prestito -r promiserunt se *eqs.* p. 210,3 iuramento -ius roborando. c *diligenter, accurate – gewissenhaft, genau*: CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p. 54b^v naturam invenerunt *philosophi* rerum altissimarum motum sequentem; quod cum -r explevisent, (ed. Basil. p. 327 -r explorassent), ad lunam redierunt terre viciniorem. 4 *familiariter, intime – vertraut, innig*: HRABAN. hom. I 49 p. 90^C immundi ...

spiritus ibi se -ius immittent, ubi videbunt frequentes comessationes, ebrietates exerceri. 5 *certe, sine dubio – sicherlich, mit Gewissheit*: HILDEG. scivias 3,10 l. 321 si idem donum a me fideliter petieris, illud a me -r (fideliter *var. l.*) impetrabis.

**fiducialitas*, -atis *f.* *fiducia – Vertrauen*: CONST. imp. III 47 (a. 1274) Heinricum comitem ... ad vos (*sc. cives Lubecenses*) cum -e (*fiducia var. l.*) transmittimus vos attentius requirantes, quatenus ... eidem nomine nostro prestetis ... fidelitatis nobis debite iuramentum.

10 *fiduciarius*, -a, -um. *qui ad executionem fideicommissi, testamenti ordinatus est – mit der Vollstreckung des Fideikommisses, des Testaments beauftragt*: CHART. episc. Wirz. III 2 p. 9,7 (a. 1159) idem beneficium ... suscepimus (*sc. episcopus*) et per manum comitis Berholdi, urbis prefecti, sub -a manu Cunrado ... Heinricho ... Berngero. I 132 p. 120,19 (a. 1182) ammonitis primum ... fideicommissariis rerum suarum ... per -am manum cognatorum suorum ... super ... Kyliani reliquias ... eandem Richeidam ... contradidit *Eckehardus*.

**fiduciatio*, -onis *f.* *mancipatio, cessio in iure certis conditionibus alligata, pignoratatio – ‘Sicherungsübereignung’, Pfandschaft (de re v. M. Kaser, Das Röm. Privatrecht. I. 21971. § 109)*: DIPL. Karoli III. 17 p. 30,8 ut si quis ... aliqua pignora posuerit ... ipsi, qui scriptum -is aut pignus habuerit, ipse faciat iuramentum.

25 *fiducio*, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu depon.*: l. 37. 38. 40.41. *al.* *pendet de: l.40.* 1 *spondere, promittere – (an)geloben, versprechen*: CONST. imp. I 237 (a. 1171) nos pro nobis fecimus Matheum ducem Lotharingiae hoc -are et rex ipse comitem Trecensem Henricum; set archiepiscopi ... et ceteri barones ... quisque pro se hoc -verunt. II 1,6 nos ... in manu ... Suessionensis episcopi -vimus, quod omnia predicta bona fide observabimus. *spectat ad sponsalia*: LAMB. ARD. hist. 66 Stephanus ... ad eiusdem (*Arnoldi*) filie coniugium aspiravit; unde ... eam ... in uxorem sibi -vit et sponndit. 2 *confidere, fiduciam collocare (in) – vertrauen, bawen (auf)*: WOLFHER. Godeh. I 27 p. 187,29 metropolitanus ... primo confusus copia rerum, dein -tus multitudine militum. GERH. STED. annal. p. 214,43 -ti ... in Domino exterius ad misericordiam inflectere potuimus. CHRON. Ebersh. 35 p. 449,1 gaudet ille (*Oddo*) et de fautoris ope -tus iter aggreditur. SUMMA dict. Saxon. 11,104 p. 343,1 nos solacio -ti firmiter et inducti ... sublimitati vestre ... supplicamus. CHART. Basil. A I 433 firmam spem -amus tenentes, quoniam, qui parte seminat, parte et metet vitam eternam. *al.*

45 **fiduciter adv.* *confidenter, audacter – zuversichtlich, kühn*: ANNAL. Nazar. a. 786 p. 159,30 qui (*satellites*) sagaciter atque -r contra eos (*Thuringos*) perrexerunt predia possessionesque eorum devastantes.

**fidula*, -ae *f.* (*theod. vet. fidula*) *instrumentum musicum chordis instructum – ‘Fiedel’, Saiteninstrument*: PS. ODO CLUN. mus. p. 271^b <de> diapason ... symphonia illud ... et vulgaris musica, fistula videlicet et cithara sive -a, probant: quod satis commodus cantus est. *cf.* *viella.

fidus, -a, -um. *c. dat.*: p. 219,26.29. I *adi.*: A *sensu pass.*: 1 *fidelis, deditus, dignus fide, modestus – treu, ergeben, vertrauenswürdig, loyal*: a *spectat ad fidem amico, socio sim. debitam*: WETT. Gall. 10 Hiltibodus quidam diaconus, ... sacerdotis -us s o c i u s (31). HRABAN. carm. 17,3 qui (*episcopus*) ... -us mihi adhesit a m i c u s ... bonitate sua (WALTHARIUS 1240. *saepe*). RIMB. Anscar. 40 p. 74,36 quem ... maerorem cum suo -issimo discipulo ... conquaerendo revelaret. GODESC. SAXO epist. p. 49,5 Gottescalc, licet infimus omnium degentium sub caelo, -issimus tamen corpori et spiritui vestro praesentis vitae ad emolumentum ... opto. *persaepe*. *de cane*: HILDEG. phys. 7,20 canis ... -us est, et ideo diabolus canem odit et abhorret prepter (*sic*) fidem, quam ad hominem habet. b *spectat ad fidem imperatori, (populo) superiori sim. debitam vel promissam (usu subst.)*: l. 70: POETA SAXO 3,317 per sacramenta sponndit *Tudun* se fore subiectum Francis -umque per aevum. THANGM. Bernw. 25 -issimos meos, de quorum innocentia triumpho, sceleratorum admixtione commaculati ... arbitror. WIPO gest. 21 p. 41,20 dux Chuono -us

[Leithe-Jasper]

et bene militans imperatori . . . permansit. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,16 equites . . . quasi -i clientes. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,12 dux . . . tam -us principi miles . . . extitit. *saepe*. 2 *certus, firmus, rectus* – zuverlässig, sicher, fest, unzweifelhaft: POETA SAXO 2,164 -o firmoque relicto presidio. BRUNO QUERF. Adalb. A 34 caput a reliquo corpore dividunt et sub -a custodia utramque partem custodiunt (COD. Wang. Trident. 246 p. 1079,17. al.). THIETM. chron. 5,34 rex . . . eos (sc. hostes) vitam solum reddita urbe et preda -is intercessoribus postulare compulit (6,2. *ibid.* al.). ACTA imp. Winkelm. I 350 p. 311,45 ut de finibus . . . in quibus semper consuevit existere -a fides, heretice labis genimina . . . deleantur. *saepe*. *accuratus, verus* – genau, wahrheitsgetreu: RAHEW. gest. 3,10 p. 176,24 litteris . . . per Reinaldum cancellarium -a satis interpretatione diligenter expositis. 3 *facilis* – leicht, einfach: YSENGRIMUS 1,327 -us erat prensu, sed perfidus ille retentu et vix effugiens effugit Reinardus usque tamen. 4 *benivolus, amicus* – wohlwollend, gut gemeint: WIPO gest. 39 p. 59,19 imperatrici et filio regi Heinricho post -a monita valedicens ex hac vita migravit imperator. 5 *familiaris, secretus* – vertraulich, geheim: EGBERT. fec. rat. 1,408 consilia est celare bonum -issima regum (cf. 909 secreta; loci spectant ad Vulg. Tob. 12,7). B *sensu act.*: 1 (con)fidentis, fretus – vertrauend, bauend (auf): IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 184,3 -us de caelesti munere, quem longo famulato quaesierat. ARBEO Corb. 37 confiderat atque sanitati -us se subtermisit. TRAD. Frising. 63 p. 90,16 licet indignus, tamen illius misericordie -us, qui peccatori non vult mortem. OTTO FRISING. chron. 2,19 p. 90,15 ob nimiam crudelitatem in suos nulli -us, a nullo quoque boni quippiam fidens Dionysius. al. *animosus, impavidus* – beherzt, furchtlos: RHYTHM. 76,6,4 fortis acceptor, firmior pavo: ferocem sive -us desepit. 2 *religiosus, pius, devotus* – gläubig, fromm (usu subst.: l. 34): CAND. FULD. Eigil. II 10,23 Deus rex . . . -is . . . miserans in rebus egenis consulti omnipotens (17,75). 10,34 nos, o -a manus, . . . sub adverso partim sudasse labore contigit. TRAD. Frising. 1245 quedam -issima monialis femina.

II *subst. masc. i. q. fideiussor* – Bürge: ACTA civ. Wism. A 892 (a. 1269) Lodewicus et Everhardus concordaverunt taliter coram nobis de debitis, quod Lodewicus mansit debitus Everhardo III marcas . . . ; Iohannes est -us cum patre. 1131^c p. 88,33 Timmo et Vorerat VI marcas I solidos minus, Mauricius et Scabbek sunt -i pro eo, in nativitate domine nostre solvet (*antea*: fideiussit).

adv. fide. *fideliter* – getreu: AMARC. serm. 3,198 nec . . . Domino -e sociasti (sc. libido) non modica Sodomas opera tua vota sequentes.

**fiedicus*, -i m. (fides et -dicus per analogiam ad veridicus formatum) *propheta* – Prophet: RATHER. (?) Donat. 4,1 audite non me permodicum, sed Ysaia -um. VITA Ger. Bron. 20 p. 670,34 caveamus nos monachi philargiriam, immo lepram Giezi, qui postponens praesagia vaticinantis -i leprosus possessor extitit pecuniae Naaman Syri.

fiella v. phiala. **fiellator* v. *viellator. *fiera* v. feria.

**fierduncus* v. *firdungus. **fierto* v. *ferto.

**figa* v. ficus. **figadela* v. *ficatella.

figadum, figadus v. ficatum. *figalinus* v. fiscalinus.

figarium v. i. ficarius. **figellator* v. *viellator.

**figelta* v. *phygethla.

**figidus*, -a, -um. (figere) *qui figit, percutiens* – treffend, durchbohrend: SMAR. carm. 2,18 haec (*via regia, i. vita monastica*) est vita bonis necnon et norma salutis, arcus et arma piis, -a (*frigida var. l.*) tela malis.

figmen, -inis n. 1 *creatio* – Schöpfung: THEODULF. carm. 28,555 corporis haec lex est terrestri -e creti, altera vis animae est, aether origo cui. *creatura* – Geschöpf: AMARC. serm. orat. 16 hoc -n, tua (sc. Dei) quod manus effigiavit. 2 *figmentum, fictio* – Erdichtung, Erfindung: SEDUL. SCOT. carm. II 55,4 omnis mendosus . . . per . . . caput iurat, quod sint mendacia vera, veraque testatur -a falsa fore. 57,14 tu, celse pater, iusti speculator et aequi vibratis oculis -a falsa nota. al. *ludibrium, fallacia, praestigiae* – Trug, Täuschung, Blendwerk: GESTA

Bereng. 1,5 Roma suos vario vexit si -e (gloss.: figmento, mendacio) post haec augustos ad tecta poli radiata perenni vibratu, simul hos Stigio sorbente baratro. THIOFR. Willibr. II 1,459 cornea porta patet, verum sine -e claret.

5 **figmentor*, -oris m. (figmentum; cf. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 293) *creator* – Schöpfer: DHUODA lib. man. 3, 10,9 bonorum est Deus in coelo terraeque -r (formator var. l.).

figmentum, -i n. *script.*: fincm-: l. 26. fing-: l. 47. ficm-: l. 69. fim-: l. 45.

10 1 *formatio, forma, factio, creatio* – Form(ung), Gestalt(ung), Bild(ung), Schöpfung: a in univ.: VITA Pirmin. I 7 l. 55 qui ab eodem loco (sc. ab insula) tanta monstra diabolici -i (sc. serpentes) subito evanescere fecit. ALFAN. premn. phys. 2,106 p. 48 si . . . quis dixerit moveri secundum dispositionem rationa<bi>-liter animalia, sed -um (PG 40,585^A διὰ πλάσιν) eorum non esse susceptibile operationis artificiosae. 2,107 p. 49 unaquaeque . . . species animalium secundum proprium placitum movetur in usum et actum . . . et secundum haec -um habuere congruum. *creatura* – Geschöpf: MANEG. c. Wolfh. 11 p. 67,18 licet pius Dominus -o suo preter libertatem arbitrii . . . cautelam contulisset mandati. b *simulacrum* – Bildnis: WALAHFR. imag. Tetr. 134 cedant magna tui . . . -a colossi, Roma. de statu deorum paganorum ('Götzenbild'): ALDH. virg. II 1052 ut supplex veterum oraret *christicola* -a deorum, dilubri statu libans holocausta litaret. VITA Leod. 1,695 (MGPoet. III p. 24) error abit vanus, cedunt finc-a deorum. c *constitutio, natura* – Beschaffenheit, Wesensart: MILO carm. 3,4,1,420 naturale suis -um terrea quaerit, ast homo subrectos ad caelum gestat ocellos (*antea*: porcorum vivere more; *spectat ad Vet. Lat. II Macc. [rec. V] 6,18*). OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 131,20 tanto . . . de Deo loquendo humanis utimur verbis confidentius, quo ipsum -um nostrum cognoscere non dubitamus (*spectat ad Vulg. psalm. 102,14*).

25 d *executio, prolatio* – Ausführung, Vortrag: ANON. mus. Sowa praef. p. 82,18 copula, quae est membrum ipsius discantur nec ab eo differt nisi solummodo in -o. p. 278,8 copula -um vocum gerit, idque retentum. 2 *inventio, fictio, commentum* – Erfindung, Erdichtung, das Erdichtete: a in univ.: ALCUIN. epist. 175 p. 290,23 vereor, ne Homerus irascatur contra cartam prohibentem spectacula et diabolica -a. ERMENR. Sval. prol. p. 156,40 in paganorum . . . panageticis dum multos scenico more viventes ita poeticis -is conperimus . . . laudatos (HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,19. IDUNG. PRUF. dial. 1,102. al.). ANON. geom. I 3,26 p. 334,17 mens philosophicis . . . austeritatibus coniecturali poetarum relevatur -o (fim- var. l.). HROTSV. lib. 2 praef. 1,2 sunt . . . alii sacris inhaerentibus paginis, qui . . . Terrentii . . . fing-a frequentius lectitant. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 195,26 falsam omnino ac scenicis -is similem esse fabulam (a. 1076 p. 253,24). *saepe*. adde: ALBERT. M. Is. 40,20 p. 417,2 -a . . . cordis propter facilem formationem dicuntur ligna et propter obstinationem dicuntur lapides. b *mendacium* – Lüge: BERTH. chron. B a. 1079 p. 369,6 quidam frater . . . in faciem testis veritatis confidentissimus restitit, quousque illum (*mendosissimum quendam*) cum suis -is omnibus . . . evictum, confessum . . . ostentavit. VITA Heinr. IV. 6 p. 23, 2 utrum haec (sc. quae de papa referuntur) vera sint an falsa, parum comperi; alii asserebant, alii -um esse dicebant. HIST. de exp. Frid. imp. p. 47,14 post multas ambages et dolosa -a litterarum et nuntiorum. al. c *doctrina, ratio* – Lehre, Anschauung, Theorie: MANEG. c. Wolfh. 1 p. 44,8 temeritatem tuam velle compescere, qui sic eorum (*philosophorum*) subtilitates commendas, ut multifarios errores -is illis implicitos non attendas. 3 *simulatio, deceptio, fallacia, species* – (Vor-)Täuschung, Trug, (An-)Schein: a in univ. (c. gen.: l. 70): ALTFR. Liutg. 2,6 donum quod omnino caret -o. HINCUM. divort. 6 p. 151,31 mendax et pater mendacii a veritate naturae secernitur, quae . . . ab omni -o mendacii totius malitiae innocens comprobatur (p. 156,28. ORD. iud. Dei B VIII 2^d p. 657,40 -a [fic- var. l.] m.). ACTA imp. Winkelm. II 1025 p. 686,39 ut acerbius vulnerent, sub concordie -o corrumpunt et sub pacis spe bella parant (sc. ministri). al. v. et p. 288,65. b *fraus* – Betrugerei, Machenschaft: ЕККЕН. IV. pict. Mog. 519 emonet

[Leithe-Jasper]

in cinere Danihel -a (gloss.: versutias sacerdotum) probare, quæ fecere senes, pueri Bahal et mulieres. *c imitatio (depravata) – Nachbildung, Zerrbild*: ALBERT. M. summ. theol. I 6,25,44 p. 168,37sq. mendacium dicitur idolum, quia, sicut mendacium -um veritatis est, cum tamen a veritate deficiat, sic idolum -um numinis est, cum tamen de veritate numinis nihil habeat. *d imago, umbra – Abbild, Schatten*: GESTA Trud. cont. I 12, 10 p. 309,27 dolori . . . paterna manus corripientis eum Domini tantum languorem adiecit, ut a medicis desperaretur et vix -um hominis pretendere videretur *abbas*.

1. *figo*, fixi, fixum, -ere. *script. et form.:* *stirpis praes.* f. *fiemus*, fieri: p. 222,36. 224,35 (cf. Stotz, Handb. 3, VII § 173). *figure*: p. 223,15. *inf. pass.* -eri: p. 222,60. *stirpis perf. fiss(i): l. 66. partic. perf.:* vix(us): p. 225,20. yixus (in *abecedario*): l. 22. *fix(us): p. 222,39. fict(us): l. 65. p. 222,20. usu absol.:* l. 30; refl.: l. 72. p. 223,46.47; *al. medial.:* *saepe. pendens praep.:* de: p. 224,24. ex: p. 222,3. per: l. 27. p. 222,64. *confunditur c. fingere:* l. 65.

I proprie vel in imag.: *A affigere, adiungere, applicare, appendere, alligare – anheften, -hängen, -binden, -schlagen, befestigen (medial. i. q. adhaerere – [an]haften, sich anklammern):* 1 in *univ.:* RHYTHM. 40,24,1 yixus in cruce perpenetrat Christus ad inferos. SERMO de sacril. 22 claves ferreos sub lecto demoniaci -ent (sc. *pagan*). WANDALB. mens. 354 ad litora -ere fascies. WALTHARIUS 815 sinistra . . . ebori digitos circumfer glutine -xos. THEOPH. sched. 3,74 p. 136,27 fiunt imagines . . . bestiarum, quae -untur per reliquum scyphi campum. ODO MAGDEB. Ern. 2,231 -xum . . . avellunt *Bauri* postibus ignem. *saepe. absol. i. q. crucifigere – kreuzigen:* WALAHFR. Wett. 737 qui mundum -isse (crucifixi esse R) sibi, mundoque refixi famantur (*spectat ad Vulg. Gal. 6,14*). 2 c. *colore quodam:* a *appellere, applicare – anlegen, landen (lassen):* DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,31 ubicumque necesse fuerit -ere naves ac consistere, absque reddito . . . omni tempore liceat. b *pendere – aufziehen, setzen:* DIPL. Loth. I. 1 p. 52,10 stationem . . . navis vel areas ad velum -endum . . . teneant (sc. *congregatio*). c *de signo crucis i. q. apponere, signare – zeichnen, schlagen:* VITA Liutg. III 1,693 signum crucis -erat Gregorius, characterem Dei, in fronte Liudgeri. HERM. SANGALL. Wibor. 1,19 illa . . . vexillum crucis fronte -ens (signans *var. l.*) omnem phantasiam inimici effugavit. d *apprimere – aufdrücken:* FORM. Salisb. I 60 ad sanctissimum Petri sepulchrum calidis buccis oscula in pavimento -ere. RUODLIEB VII 97 insertos stringunt digitos, sibi basia -unt. *saeptus. e flectere, curvare – (hin)beugen:* LIBER diurn. 85 p. 110,5 -xis (flexis *var. l.*) genibus Dominum . . . exorare (*sim.* CONC. Karol. A 38,37 -xis in terram genibus). *saepe. f suffigere – aufspießen:* IOH. CANAP. Adalb. A 30 p. 47,3 corpus . . . loco dimittentem caput palo -erunt (sc. *barbari*). CHRON. Thietm. 4,28 sude. CANO ad Heinr. IV. 6,4 p. 540,20 stipite. *al.* ALBERT. M. animal. 23,42 si deplumata in veru parvo -atur *avis*. cf. p. 222,16. B *configere, firmiter coniungere, (con)figendo efficere, construere, fabricare, aedificare – (zusammen)fügen, festigen, auf-, errichten, (er-, auf)bauen:* 1 gener.: a in *univ.:* WALAHFR. carm. 5,57 ubi (sc. in *petra sacra, i. Christo*) templa bonorum sunt -enda operum. CAND. FULD. Eigil. II 15,27 ternis prospiciens -xis post terga fenestris. DHUODA lib. man. 3,11,71 ipsi (sc. *sacerdotes*) -unt atque componunt altare sacrum in ordine adstari suo. DIPL. Loth. III. 20 p. 30,3 tabernaculi Dei status firmius -itur, cum regno tamquam principali et fortiori paxillo innititur (*spectat ad Vulg. Is. 22,23*). *saeptus. b de tentoriis, domicilio sim. i. q. collocare – aufschlagen:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,11 *tentoria* -erunt *pater et frater* in ripa fluminis (EIGIL Sturm. 24. *persaepe. sim.* CHRON. Salern. 76 p. 74,5 t. facta. 161 p. 168,11 t. fingere iussit. RYCCARD. chron. a. 1212 p. 403,13 fisseram). ANNAL. Ved. a. 886 p. 62,10 *castra* -erant *Nortmanni* (ALBERT. AQUENS. hist. 12,11. *saepe*). CARM. in Sim. 6,119 (MG Lib. Lit. III p. 707) hic (*Romae*) erit mea requies, . . . hic -am sedem stabilem inter plebem amabilem. *al. c refl. i. q. solidescere – sich verfestigen:* CARUS Clem. 226 quis mare navifragum virtutis iure gubernat, nonne Deus Dominus, cui se calcabile -xit (cf. 746 stravit)? 2

natur. de fabrica corporis eiusve partium: ALBERT. M. animal. 1,107 homo magis est compositus ex diversis quam aliquod aliorum animalium, non enim -itur et componitur esse suum nisi ex diversitate magna organorum. 2,65 latera eius (*chamaeleontis*) plus elevantur a terra quam lacertae . . . , quod magis dirigit crura et -itur super ea. 17,5 'aves . . . curvorum unguium' rapaces 'habent crura fortia et pedes fortiter -xos' (p. 750^a, 5 *πάχος ἔχοντα*) ad tenendum fortiter, quod capiunt. *al.* 3 *alch. i. q. stabilire – 'stabilisieren', beständig machen:* GEBER. summ. 1,51 p. 420 causa . . . inventionis calcionationis spirituum est, ut ipsi . . . melius -antur et facilius solvantur in aqua. 1,54 p. 449 -untur . . . sulphur et arsenicum duobus modis *eqs.* invent. 2 p. 712 sexta est terra -ens, temperata, tenuis, subtilis, -xa *eqs.* ROSIN. interpr. 1 p. 291,22 sciendum quatuor esse modos principales elementorum adinvicem convertendi: solvere, ablueri, reducere et -ere *eqs. saeptus. C infigere, impellere, immittere, imponere – (hin)einstoßen, -schlagen, -bohren, -setzen, -legen:* 1 in *univ. de rebus acutis:* VITA Hugberti 8 (MGMer. VI p. 488,1) pars tonice meae inligata adhesit in stipitis, qui ficti tenebantur, (stipite qui fictus tenebatur, stipitibus, qui -xit *var. l.*). LEX Frision. add. 3,25 ut ferrum in osse -atur. ANON. geom. I 4,54 in extremitate eius (*lineae*) circum -as et circulum facias. EGBERT. fec. rat. 1,72 corticis et ligni medium ne -xeris unguem. *persaepe. 2 c. colore quodam:* a *statuere – aufstellen:* PAUL. DIAC. Lang. 5,34 consanguinei eius (*mortui*) intra sepulchra sua perticam -bant *eqs.* CAPIT. Bened. 1,382 nemo ecclesiam edificet, antequam civitatis episcopus . . . ibidem crucem -at publice. ANON. geom. I 3,14 quae (*harundo*) . . . diversis in locis plantitiei directa -atur (figuratur *var. l.*). VITA Serv. 44 p. 117,10 fideles . . . ad discretionem terminorum -erunt palum. BURCH. URSB. chron. p. 28,17 ubi imperator Mavortius . . . -xit vexillum suum ante portas castris. *saepe. b de ancoris i. q. iacere – (ver)senken, werfen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,9 gaudete in Domino et spei vestrae ancoram in Deum -ite. AETHICUS p. 128,1 ut . . . colimphas, ubicumque voluerint anchoram fieri (-ere *var. l.*), statim . . . stationem faciunt (cf. *notam ed.*). NARR. itin. nav. p. 195,12 anchoras -entes impugnare opidum proposuimus. ANNAL. Ianuens. IV p. 131,18 fixis anchoris. *persaepe. c pangere – einsenken, -setzen:* a *de radicibus ('Wurzeln schlagen'):* OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 15,28 quod dictum . . . tam efficaciter in mentibus plurium radicem -ens germinavit, ut *eqs.* ALBERT. M. veget. 5,20 sic edera unitur . . . omni plantae . . . , undique enim in ipsam -it radices, per quas sugit eam sicut nutricem. *al. medial. i. q. (in)crecere – sich verwurzeln, (ein-)wachsen:* EGBERT. fec. rat. 1,1376 'non possunt', paliorum ait, 'divellere trimum me fortes . . . boves radicibus umquam, postquam aliquot vel binis -or euntibus annis'. ANNAL. Ianuens. I p. 168,17 civile bellum, quod . . . videbatur sopitum, adeo graviter -xum et ortum est inter civis, quod *eqs. β de plantis, seminibus sim. i. q. serere, plantare – säen, pflanzen:* WALAHFR. hort. 152 campi quo (sc. in *spatio*) -itur (datur *var. l.*) imis haec (sc. *peponis*) tam laeta seges. LUP. FERR. epist. 5,6 ut semina in me vestri -entes ingenii frugem illius ad plurimos transmittatis (sc. *Einhardus*). d *imprimere – (hin)eindrücken:* COMPOS. Matr. 19^{tit}. aurum nimium mollire, ut in illum sigillum -as. e *insculpere, -cidere – einmeißeln:* INSCR. Germ. XXIII 1 o<biit> Wernhard<us>, q<ui> <con>tulit huic op<er>i iuger<a> <quinque>, q<uo>d op<er>ario h<ic> i<u>r<e>-eri adiudicavim<us>. f *inserere – hineinstecken, untermengen:* THADD. FLORENT. cons. 151,8 recipe ellebori albi incisi in frustis et -atur in rafano (*spectat ad Plin. nat. 25,59*). g *transmittere – hindurchschicken:* CARM. Bur. 92,33,4 'frustra', dixit, . . . 'per acum niteris -ere camelum (*spectat ad Vulg. Matth. 19,24*)'. h *de gressu sim. i. q. ponere – (auf-)setzen:* a in *univ.:* WANDALB. Goar. 35 p. 82,7 quos (*pedes*) usque ad id temporis numquam terrae -erat *infantulus*. UFFING. Ida 2,4 qui (*adulescentulus*) . . . adeo convaluit, ut licet claudicante adhuc pede per se gressum -ere potuisset. VISIO Godesc. A 10,1 erat *fluvius* . . . ferreis aciebus . . . ita ubique repletus, ut nemini pedem in se -endi locum daret. *persaepe. de equo:* ALBERT. M. animal. 22,54 suavius illa (*ambulatio*) perficitur, si . . . ali-

quantulum citius anteriorem quam posteriorem -it *equus* pedem. **β** *iur. in iunctura* pedem -ere *i. q. intrare, introire* -be-, *eintreten*: CHART. episc. Halb. 511 l. 84 (a. 1219) ne propter ... vocationis frequentiam pedem in advocatiam -ere valeant et in ipsa sibi iuris aliquid vendicare. CHART. Ioh. Halb. 39 p. 45,4 in ius advocacie. *al.* **D** *transfigere, perforare* -durchbobren, -schlagen, -stechen: **1** *in univ.*: ECBASIS capt. 246 binos crabrones ambos cognosce parentes, qui ... fauces tibi stipite -ent. YSENGRIMUS 6,104 -erunt superum cornua bina labrum. HUGO TRIMB. sols. 1,5 p. 111,18 illa (*sc. mortua*) mox prosiliens suis digitis in oculos me (meos *var. l.*) -ebat (fingebat *var. l.*). **2** *c. colore quodam*: *a vulnerare, lacerare, ferire* -verwunden, töten, erlegen: DIPL. Heintr. III. 209 ut nullus ... presumat cervos aut apros capreolos canibus venari, arcu sagittaque -ire. FUND. Brunw. 16 p. 135,17 (vs.) arcitenens (*i. sagittarius*) ipsam (*Machtildam*) quarto sub lumine -xam transtulit ad vitam lucis in arce sitam. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,36 illi (*Spoletani*) ... extra muros cum fundibulariis et sagittariis egressi ... , quos poterant, -bant. *saepe*. **β** *stimulare* -anspornen: ERMOLD. Ludow. 3,609 Bero -it equum, giros dare cornipedes mox incipit. ROLAND. PATAV. chron. 11,4 p. 147,14 Paduani -entes calcaribus sonipedes. *c* *pungere* - (an)stechen (*de re cf. E. Bender, Weinhandel u. Wirtsgewerbe im mittelalt. Straßburg. 1914. p. 335qq.; cf. et theod. vet. winsticher, cf. M. Lexer. Mittelhochdeutsches Handwb. III. 1878. p. 912sq.; cf. et CHART. Argent. III 955 [a. 1321] winsticher*): CHART. Argent. I 717,37 (c. 1200) interdictum est, ne vinea venalia in Bruscha in navibus vel ante monasterium in plaustris ante primam -antur (*cf. IV,2 p. 9,12 stechen*) vel vendantur. **E** *sistere, retinere* -festhalten, zum Stehen bringen, anhalten, hemmen (*medial. i. q. sisti* -verharren): **1** *in univ.*: VITA Arnulfi 25 -itur (fingetur *var. l.*) comportatio (*sc. reliquiarum*), ita ut ulterius vectandi sacra membra facultatem non haberent. WALAHFR. imag. Tetr. 262 calambu. TRANSL. Viti praef. p. 30,28 mirentur, qui volunt, ... Iosue solem -entem. 17 -it *anus* pedem ac immobilis ... stans non quivit ad propria repedare. ALBERT. M. animal. 13, 123 observandum est in animali -xo in loco suo, quod non habet motum processivum. 20,81 facit *siccum* inspersionem humidi, -it virtutem, quae fluxibilis esset in humido. *al.* **2** *refl. vel medial. i. q. considerare, morari* -sich niederlassen, verweilen, sich festsetzen, festsitzen: VITA Ludow. Pii 14 p. 322, 8 ut ... , dum hostes ad sedem -rentur (frigerentur *a. corr. L¹*, fugerent *P⁴*), ab istis insidiis ex improviso adgrederentur (*sc. copiae regis*). ANTIDOT. Glasg. p. 158,31 ad omnes dolores, ubi se -erint, recipit cantaridas. PÉTR. DAM. Rom. 15 p. 38,11 cum ... in campestria declinassent fratres, -entes (fingentes *var. l.*) se loco necessarium aliquid inter se tractare ceperunt. WALTH. AGIL. med. 66 p. 168,11 quia colycus dolor movetur ad plures partes, renalis -itur in loco, in quo est.

II *translate*: **A** *adicere, addere* -hinzufügen, -geben: **1** *in univ.*: VITA Beth. 16 (MGMer. III p. 619,8) sufficiat dixisse pauca de plurimis, sed iam nunc ad istud stilum heu lacrimabiliter -amus, quomodo saeculo decessit pastor noster. **2** *prodere, tradere* -übertragen, -geben, anvertrauen: **a** *spectat ad memoriam*: WETT. Gall. prol. 28 quicumque cupis haec -ere menti acta. CARM. var. III 41,16 ista probat mente circans species diapente gnarus, quas cordi -it, tactor monochordi. HROTSV. Gall. I 1,3 si opus est monitu, nam memoriae -xum teneo. **β** *spectat ad litteras*: TRAD. Gottwic. 374 (c. 1173) ne memorie excidat, ... benefacta iustorum scriptis -imus. *ellipt. i. q. perscribere* -nieder-, aufschreiben: STEPH. COL. Maurin. 10 pontifex ... testis sui sententiam -xit. HRABAN. epist. 15 p. 404,19 (vs.) hos ... bissonos -xi tibi, Caesar amate, in scripto titulos, quos relegens teneas. **B** *dirigere, intendere, vertere* -richten, (hin)wenden (*auf*): **1** *in univ.*: LIUTG. Greg. 13 p. 77,44 -xit ... spem suam totam magis in tremendi examinatione iudicii quam *eqs.* WANDALB. marty. alloc. 2 animum -ere caelo. OTLOH. Wolk. 9 p. 569^D (vs.) haec (*sc. honorem pontificatus*) sanctus renuit, quia semet in ardua -xit. *persaepe*. **2** *de oculis sim.*: **a** *in univ.*: WALAHFR. Mamm. 13,7 Mammes sidereo -ens sua lumina caelo. HROTSV. asc. 116

sursum -xis ... ocellis. CONSUET. Rod. 84,5 gravis culpa est ... , si quis procedens, ubi feming sunt, oculum -erit. *saepe*. **β** *demittere* -senken: ARBEO Corb. 10 p. 198,13 -xo in terra capite. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,22 -ens silicernia terrae. **C** (*oculis*) *percutere, spectare* -betrachten, beobachten, 'fixieren': WALTH. SPIR. Christoph. II 3,239 obstipo ... -ens lumine terram. YSENGRIMUS 4,165 is (*hircus*) praecipua -bat fronte loquentem. **D** *constituere, sancire, definire, circumscribere* -festsetzen, -legen, bestimmen, beschreiben, umreißen, begrenzen: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: RHYTHM. 90,3,4 maris terrequer speciem tertio -isti (*sc. Deus*) diem (*sic*). CAND. FULD. Efigl. II 13,10 quod condita norma communis doceat, intento corde teneto; ecce ibi reperies -xum, quid *eqs. al.* **β** *spectat ad tempus*: CONC. Merov. p. 169,27 ut pariter sedentes communi deliberatione causis ... terminus -ant. WALAHFR. carm. 89,1,8 Ianus ... dinoscitur ... quaternis cursibus et denis -ere solstitium. **2** *publ., iur., canon.*: **a** *spectat ad terminos*: DIPL. Otton. I. 375 p. 516,11 percurrunt ... fines ... usque in prato Barati, deinde in Petra ficta ... , deinde ad termine, qui est fictus super basilicam sancti Iohannis. GREG. CAT. chron. I p. 360,12 usque ... terminum, quem ... abbas cum eis (*filiis Adelolfi et Godeladi*) -erat. **β** *spectat ad iudicium i. q. pronuntiare* - (aus)sprechen, fällen: HERBORD. Ott. 2,35 p. 128, 17 fides catholica de incredulis omnibus generalem ante me -xit sententiam. **3** *geom.*: WANDALB. hor. 8 linea ... pedes concidens tertia binos umbris ipsa decem -it simul atque novenos. 24. 32. ANON. ad Ragimb. p. 536,23 punctum ... ibi -atur, in quo angulus terminabitur. **4** *mus.*: ELIAS SAL. mus. 19 p. 40^a cantus quartae vocis, tertiae et secundae sunt eiusdem toni, cuius est vox prima, et sic necesse est -ere secundam vocem, tertiam et quartam in eisdem litteris et punctis in palma, in quibus discurrit vox prima. **E** -endo *firmare, confirmare, fundare* -begründen, bestätigen, sichern: **1** *gener.*: AGNELL. lib. pont. prol. p. 143,24 (vs.) sic nimium cupidi faciemus (*i. succedunt orabimus*), cumque precantem sic fitemus (*faciemus var. l.*), opus verbis respondeat usque. THANGM. Bernw. 20 p. 768, 22 archiepiscopus tamen, acsi veritate cuncta -xa constarent, banno ... munivit *eqs.* CARM. de Iuda 1,125 qui metuit mortem, variam querit sibi sortem, qua vitam -at. **2** *iur. c. sensu roborandi i. q. probare, testificare* -gültig machen, beglaubigen: CHART. Fuld. B 192 p. 290,8 (a. 792) ego <A>sger scripsi et testibus -xi. ACTA reg. Burgund. 23 sanctorum oboedientes pontificum <statutis>, suis que -ere studuerunt dictis. **F** -endo *componere, inire* -erstellen, eingehen, abschließen: TRAD. Frising. 346 (a. 815) renovavit *Uvaninc* illam traditionem, quam temporibus Arpionis episcopi ad praefatam domum -xit. GESTA Camer. 1,77 p. 429,39 Otto imperator auctoritatem immunitatis, quam antecessor suus ... super sedem Camera-censium -xit, inrefigendam etiam confirmavit. **50** *adi. fixus*, -a, -um. **I** *proprie vel in imag.*: **A** *immobilis, immotus, permanens* -unbeweglich, unbewegt, verharrend: **1** *gener.*: **a** *in univ.*: WALAHFR. carm. 21,14,1 stant inflexibiles manentque -i (*sc. martyres*). CHART. select. Keutgen 135,1 ut, quicumque ... eandem (*villam*) inhabitare decreverit, domino ... respondeat de persona propria et de rebus suis -is; de mobilibus autem *eqs.* CHART. Argent. I 116 possessiones ... tam -as quam motatorias ... commutare. ALBERT. M. animal. 1,594 sanguis ... non est -us et retentus in eo (*pulmone*). *al.* **β** *obstupidus* -starr: AGIUS vita Hath. 23 in hoc, quod videre videbatur luminibus -is, formidare et trepidare coepit. **c** *compressus, clausus* -zusammengepresst, geschlossen: ERMENR. ad Grim. 6 p. 540,37 os meum in id ... non aperui, sed -is labris, qualis ... sis ... , breviter dixi. **2** *astron.*: **a** *de stellis -is q. d. ('Fixstern')*: ABBO FLOR. calc. 3,38 notabatur de -is stellis quaelibet clarior una. ALBERT. M. meteor. 1,3,8 p. 31,44 stellae cometae sunt praeter stellas tam -as quam erraticas, quas dixerunt. *saepe*. **β** *de luna*: BEDA temp. rat. 25,7 numquid credibile est lunae statum, qui -us in aethere permanet, ... posse aliorum, quam fuerat, converti. **B** *solidus, firmus* -solid, fest (gefügt, verbunden), straff: **1** *gener.*: ECBASIS capt. 462 dum prope perveni pontatica -a Ticini. WALAHFR. carm. 59,9 si de parte tua fidei stat -a catena. ALBERT. M. ani-

mal. 1,122 tres sunt modi ligationis -ae ossis cum osse in corporibus animalium. *al.* 2 *alch. i. q. stabilis, qui volubilis non est – fest, verfestigt, fixiert, nicht flüchtig*: TURBA phil. 21 p. 131,1 terite . . . ipsum (*lapidem*) cum suis confectionibus, quae sunt haec: . . . ex croco una et ex alumine -o una. PS. ARIST. magist. p. 651^a,29 si posueris ipsum (*sc. aquam ferri*) in aceto, fiet aqua rubea sicut sanguis et est color -us. PS. AVIC. epist. 5 quaesivimus substantiam -am . . . ; invenimus eam esse omne, quod non fugit ab igne *eqs.* GEBER. forn. 18 p. 753 mercurius purificatus et -us. summ. 1,51 p. 420 omne calcinati genus -ius est quam non calcinati et facilioris solutionis. *saepius. v. et l.69.*

II translate: *A immutabilis, immutatus, perpetuus – beständig, nicht wankend, unverändert, dauerhaft, bleibend*: 1 *gener.:* *a in univ.:* *a de rebus*: HRABAN. carm. 37,2 nil -um quomodo tessera laeta dabit. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 abiectionem reprobi lapidis nomen in ecclesiastici parietis angulo -a soliditate fundatur. ARNO REICHERSB. apol. p. 214,13 quod . . . aeternitate -ius? *β de hominibus eorumve animis i. q. assiduus, constans – standhaft, fest, unbeirrt*: BEDA hist. eccl. 43 p. 210,27 -a (*v. var. l.*) mente. CHART. Rhen. inf. I 6 p. 54 -a et deliberata intentione. CAND. FULD. Eigil. II 17,89 corde . . . -o. VITA Rimb. 19 constans ac -us in sua sententia mansit (*sim.*) ALBERT. M. animal. 1,166 non -us, sed inconstans). VITA Heinr. IV. 9 p. 31,11 -a . . . fide. 11 p. 37,9 -um animi statum. *persaepe.* *b in iunctura* -um habere, tenere *sim. i. q. constituere – beschließen, entschlossen sein*: LULL. epist. 98 p. 220,12 vobis (*sc. abbatissae*) dirigere versiculos . . . diu -um mente tenui. WETT. Gall. 29 p. 273,20 vir . . . Dei -um habens iam nullo modo egredi in popularem conventum. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 123,21 id se (*sc. Balduwinum*) animo -um habere nec ab sententia ulla vi . . . abduci posse, ut *eqs. al.* -um esse *i. q. consentaneum, par esse – selbstverständlich sein*: EBO BAMB. Ott. 3,16 p. 124,7 deos patrum nostrorum colere -um est nobis. *c determinatus, circumscriptus – vorgegeben, festen Regeln folgend*: BEDA temp. rat. 14,9 Graeci . . . -um in duodecim mensibus anni vertentis ordinare circum. 25,54 non . . . lunae conversio, quae naturalis est et -a, potest futuri mensis portendere statum. 47,56 ut computandi -a series procurare posset. HEIMO BAMB. chron. p. 338,9 -a et incommutabili ciclorum ratione. *al.* *d c. sensu negat. i. q. persistens, pertinax – hartnäckig, festgefahren*: CARM. pro schola Wirz. 135 sunt qui cum rixis nobis in pignore -is (*cf. notam ed.*). 2 *gramm. in iunctura nomen -um i. q. substantivum – Substantiv*: DICUIL epist. cens. 227 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 12^v; c. 818) nomina -a loquor, non propria nomina dico. ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,28 sciendum, quod adiectiva nomina ideo dicuntur, quia propriis vel -is nominibus adiciuntur. *saep.* 3 *mus.:* REMIG. ALTISS. mus. 504,18 alii (*soni*) βαρύπικνοι nominantur, id est graviter -i, . . . alii ξύπικνοι, id est acute -i (*cf. Mart. Cap. 9,945 stantes . . . , perseverantes*). 4 *iur.:* *a ratus, confirmatus – gültig, rechtskräftig, geltend, unverbrüchlich*: TRAD. Frising. 724 (a. 851) ista traditio ad sanctam Mariam . . . -a evis temporibus et inconvulsa permanet (*sim.* 806 -a et incommutabilis). 841 iugera VIII . . . -a ratione eternaliter possidere. DIPL. Otton. I. 168 ut hoc presens preceptum -um stabileque permaneat. THANGM. Bernw. 12 p. 763,51 quod . . . antistitem concordia roboratum, omni canonica auctoritate -um atque ratum duravit. DIPL. Heinr. IV. 281 p. 365,5 (*spur.*) hoc . . . -um statuimus, ut *eqs. persaepe.* *b certus – zuverlässig, sicher*: DIPL. Heinr. II. 235 forestem . . . ecclesiae suoque rectori -a auctoritate concessimus. *B attentus – konzentriert, intensiv*: DHUODA lib. man. 2,3,22 pete eum (*Deum*) et ora in brevi et -o puroque sermone. *C perfectus – vollkommen, perfekt*: HROTSV. Gong. 10 qui (*sc. Deus*) . . . protoplasto . . . sensus vitalem sufflavit . . . liquorem, ut -um digiti esset opus proprii.

subst. fixum, -i n. 1 *substantia stabilis – feste, nicht flüchtige Substanz*: ANON. tab. p. 174,11 dixerunt sapientes, quod -um facit res -xas. 2 *substantivum – Substantiv*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 394,15 quemadmodum superius adiectivum -o adiectum est: '*eqs.*' p. 395,1 neutri generis sunt omnia huiusmodi adiectiva vice -orum fungentia. CONR. HIRS. dial. 305

-is, mobilibus, comparativis. *al.*

adv. fixe (-e: l.13; -ae: l.18). 1 *proprie i. q. firme, immobiliter – fest (verbunden), straff*: GESTA Trud. cont. I 8,7 capitia a singulis vestibibus -e dependentia. ALBERT. M. animal. 1,124 ligamentum . . . ossium est, per quod colligantur ossa laxae vel -e colligata. 2 *translate:* *a immutabiliter – starr, unverrückbar*: HRABAN. carm. 97,7 licet incaute hanc (*regulam*) nec -e semper haberem, cella tamen mihi met mansio grata fuit. HEIMO BAMB. chron. p. 395,8 tres opiniones proposuimus, quarum tamen nullam -e asserimus. *b fideliter – beständig, treu*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,23,27 qui . . . fidei soliditatem supra firmam . . . petram posuisse se -ius recognoscit. EPIST. var. I 36 p. 555,28 haec . . . scribere curavi, ut eis -e (-e *var. l.*) immobili-terque haerentes nulla falsa opinione inlecti a veritatis tramite declinare possitis (*sc. fideles Karoli*). *al.* *c rato modo, certe – gültig, rechtskräftig, sicher*: CONC. KAROL. A 15^A,11 quod . . . potestatem accipiat *accusatus* cum accusatore suo pacificare . . . , antequam pugnam . . . -ae promittat. NORB. IBURG. Benn. 16 p. 882,22 rex Henricus decimationem . . . ecclesiae . . . immobiliter semper et -e possidere donavit. CHART. Eichsf. 91 p. 54,41 -e decernimus. TRAD. Ror. 123 pro quodam feodiolo . . . pro XL denariis -e (*ed., fix cod.*) estimato dedi medium talentum. *d semper, perpetuo – endgültig*: HUGO HONAUG. hom. 1,43 quod . . . subsistere . . . sit '*ex*' natura et '*in*' natura substantiali sistere, id est -e, non transitorie, et perseveranter, quod est semper manere. *e vere, sine simulatione – wahrhaftig, echt*: THEODULF. carm. 6,1 nil horum -e geris, haec tamen omnia fide fers, simulator, habes qui simulacra boni.

2. *figo v. facio. *figuaida, *figuaida v. *fiwaida.*

figulari, -a, -um. 1 *qui figuli est, ad figulum pertinet – Töpfer*: ALBERT. M. epist. Dion. 9 p. 532,85 '*et apponentis . . . -am artem*' (*spectat ad Vulg. Ier. 18,3*). 2 *figtilis – irden, tönern*: GISLEB. MONT. chron. app. p. 340,3 Walterus figulus . . . ministerium habet ministrandi ad curiam ollas -as tam ad cameram quam ad coquinam.

figulinus, -a, -um. *script. flig(l)ina: l.44.* 1 *adi. i. qui figuli est, ad figulum pertinet – Töpfer*: IOH. sacer. 22 accipe lapidem recentem, eius aquam et oleum distilla et residuum cum aqua salis calcina in -o furno. 2 *subst. fem.:* *a ars figularis – Töpferkunst*: GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,23 -a, ars figuli. *b civitas figulorum – 'Töpferstadt' (de civitate figlina q. d. v. W. Gell, The Topography of Rome and Its Vicinity. 1846. p. 245sq.)*: PASS. Quir. Teg. 2 quos (*christianos*) iussit Claudius in fligina (*fligl- var. l.*) foris muros porta Salaria includi. *c vas fictile – irdenes Gefäß (in imag.)*: URSIO Marc. 2,9 (4) o didascalium doctorem ita -am (*i. puellam surdam et mutam*) ad gloriam sui imperfectam reformatem, ut utriusque officii . . . reciperet plenitudinem (*spectat ad Vulg. sap. 15,7. Rom. 9,21 al.*).

3 **figulma subst. (fort. vox composita, orig. et signif. incert.) in geom.:* THEOD. TREV. phys. 199 privatione quodque non est esse nec esse velut una vera forma, sic est unica norma per secula multiplex res, ex qua spera conoydes consurgit de -a perlustrans οὐζώντα (*cf. notam ed.*).

figulus, -i m. *metr. fi-: l.67.* 1 *strictius i. qui opus ex argilla facit, testarius – Töpfer*: *a in univ.:* COMPOS. Luc. Y 11 tritus increditur lapis pumice in capto novo et mittitur in fornace -i et coquitur bene (*sim.* PS. GERH. CREM. sal. I 35. GEBER. test. p. 562^a,45). WANDALB. Goar. 2,21 p. 66,5 cum per Rhenum flumen quidam -i ollas praetio distrahendas in navicula veherent. ARNULF. SAG. invest. 3 p. 94,24 docebatur . . . -us amphoras figmento plasmare mirabili. TRAD. Patav. 1346 Henricus -us cognominatus reiter. CONR. MUR. summ. p. 37,20 -i, fullones, fartores, sartores *eqs. persaepe. v. et l.33. de Deo creatore (loci spectant ad Vulg. eccl. 27,6. Rom. 9,21 al.)*: HRABAN. univ. 21,3 p. 561^C -us . . . noster Deus est. HEINR. AUGUST. planct. 2179 novit . . . teste figmentum -us iste. *al.* *b in nominibus:* *a personarum*: CHART. Turg. II 65 p. 238,18 (a. 1193) Hugo laicus prenominem -us civis Constantiensis (*sim.* 75 p. 258,7). *β locorum*: CHART. scrin. Col. A II 1 p. 252 (a. 1175/91) Berta emit sibi . . . domum et aream in platea -orum. CHART. Quedl. 26 p. 20,4sq. macellum unum

iuxta cimiterium . . . , insuper curiam unam iuxta -os . . . , insuper septem areas iuxta -os ('Gröbern'; de re v. J. F. Fritsch, *Geschichte d. vormaligen Reichsstifts u. d. Stadt Quedlinburg*. 1828. 243sq.). c in iuncturis: **a** terra -i i. q. creta (figularis), lutum – (Töpfer-)Ton, Lehm: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 380^B chimolea, testa argentea, terra saracenicā, terra sigillata et terra -i idem est. p. 385^C terra -i, id est sigillata. **β** lapis -i fere i. q. testa – etwa: Ziegel(stein): GEBER. summ. 84 p. 605,3 sunt huius generis (sc. inflammabiles) res omnes denigrantes et fugientes et penetrantes et comburentes sicut est vitriolum . . . et lapis -i (singuli var. l.) antiquus contritus. 2 latius: **a** vitrearius – Glasbläser, -hersteller: CAES. HEIST. mirac. II 2,3 p. 79,10 si de cinere manu -i vas fit vitreum. **b** factor, creator – Erzeuger, Schöpfer: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,156 scrutatus . . . , quam facti ratione puellam -us irarum (i. rex) compesceret eqs. 6,8 quanta meis inexit bestius ille -us errorum vicii plantaria regni! cf. *lutifigulus.

figura, -ae f. σχῆμα – Figur: **I** proprie: **A** forma, facies – Gestalt, (Erscheinungs-)Form, (äußere) Erscheinung, Umriß: **1** gener.: **a** in univ.: **a** def.: ALBERT. M. resurr. 7,2 p. 266,1 -a est terminatio quantitatis. metaph. 5,1,3 p. 216,15 -a dicitur forma extra circa consistens eqs. *ibid.* al. **β** exempla: WALAHFR. Wett. 273 in . . . crucis distendens membra -am. HINCM. divort. 15 p. 205,17 consilio Ionadab -am tenentis diaboli. GERH. AUGUST. Udalr. 2,24 cui (elemosinariae) . . . manus . . . ita conglutinate erant, ut -ae digitorum vix cognosci potuissent. BERTH. chron. B a. 1076 p. 246,18 in -a angelorum Sodomam pergens Deus. ALBERT. M. veget. 2,76 quod . . . -a plantarum -am formantis suae virtutis sequatur. animal. 1,236 -a . . . linguae. 20,4 humidum vaporans . . . continue mutatur de -a in -am. CHART. Basil. C II 201 p. 112,34 abbatissa . . . superfitem domus . . . tenebitur . . . secundum pristinam -am reparare. persaepe. per confusionem in nomine vermis: ALBERT. M. animal. 26,29 stellae -a vermis est, ut dicit Plinius, qui nocte ut stella lucet (cf. *Plin. nat.* 10,188 animal [sc. salamandra] laertae -a stellatum). **b** in iunctura elementorum -a i. q. phaenomenon – Naturerscheinung: ADAM gest. 3,39 p. 182,12 episcopus . . . tractans . . . praesagia rerum . . . hominibus data vel in somniis . . . vel in non solitis elementorum -is. **c** habitus – Haltung: ALFAN. premn. phys. 1,78 p. 20 inconueniens est . . . scientia expertia (i. animalia) . . . et ad terram deorsum incuruata servitiumque -a (PG 40,529^A διὰ τοῦ σχήματος) demonstrantia dicere propter se facta esse. **d** collocatio – Position, Positionierung, Stellung: BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^G Galenus . . . sanavit magnum vulnus . . . solum cum aptatione -e, quod est eqs. (cf. E. Gurlt, *Geschichte d. Chirurgie*. I. 1964. p. 727). 1,4 p. 107^C patiens supinus iacens taliter collocetur, ut dorsum sit gibbosum et venter existat concavus: et huiusmodi quidem -a praeparationis est . . . utilis omnibus vulneribus, ex quibus exeunt intestina. 1,15 p. 113^E -am membri. *ibid.* al. 2 geom. et math.: GERB. geom. 4,1 -a, quae Graece scema vocatur, est spatium certis terminis inclusum; huius species duae sunt, aut enim planae aut solidae sunt ('Fläche', 'Körper'). 5,1 in angulatis -is. FRANCO LEOD. circ. 1,67 alius (angulus) exterior, alius interior appellatur, videlicet quod hic intra -ae terminos comprehensus sit, ille vero extra appositus. 2,131 an negat quisquam -as geometricas visibiles esse, cum omnes circino aut regulae ad dimensionem subiaceant. ALBERT. M. metaph. 5,3,5 p. 263,90 ipse (circulus) radix est et principium omnium -arum eqs. persaepe. de -a geometrica, quae multiplicationem numerorum reddit ('Flächen-, Würfelzahlen'; de re v. P. Vossen, *Der Libellus Scolasticus des Walthar von Speyer*. 1962. p. 131sq.): WALTH. SPIR. Christoph. II 1,160 postquam planas limabant famulae (sc. Arithmeticae) rite -as intervallorum mensuris et spaciolum ordine compositis, cybicas effingere formas nituntur. MATHEM. var. Bubnov p. 249,31 ter . . . tres, id est VIII, si ter duxeris, XXVII cubi -a producit. 3 natur. i. q. corpusculum – Körper: ALFAN. premn. phys. 2,2 p. 24 secundum eum (Democritum) rotundae -ae (PG 40,535^B σχήματα) ex atomis compositae, ignis et aer, animam perficiunt.

B figmentum, compages, simulacrum – Gebilde, Bild, Dar-

stellung: 1 factura, creatura – Schöpfung, Geschöpf: WALAHFR. carm. 47,1,3 si tam multa unam fabre finxere -am (i. pallam). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,68 qualiter omnigenas firment elementa -as. 3,220 cunctas animae carnisque -as . . . verbo reparante creavit Deus. EKKH. IV. pict. Mog. 9 tertia telluris dies et maris aucta -is. al. 2 effigies, pictura, statua – Bildnis, Abbild, Skulptur: **a** in univ.: AGIUS vita Hath. 11 cuius (rotae) palae diversas animalium -as insertas habent. TIT. metr. III 8,2,1 pictor Apelleas cupiens aequare -as . . . ceruum . . . finxit. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,22 interius variis eadem (aula) depicta -is. CATAL. thes. Germ. 57,29 lignee . . . cruces et -e sanctorum. LAMB. LEOD. Matth. I 1825 vota Mathie vovit mulier muta et implevit subito, lingueque -am detulit ad tumbam sancti linguamque recepit. saepe. **b** de carminibus figuratis q. d.: HRABAN. epist. 1 p. 382,2sq. ut, si cui commissum tibi (sc. fratri) opus (i. librum in honorem sanctae crucis) ad rescribendum tradideris, illum admoneas, ut -as in eo factas et conscriptionis ordinem servare non negligat, ne forte, si formas -arum variaverit . . . operis precium perdat. **c** de sigillis, monetis i. q. impressio – (Siegel-, Münz-)Bild, 'Gepräge' (de re v. A. Luschin v. Ebengreuth, *Allg. Münzkunde u. Geldgeschichte*. 1926. p. 539sq.): DIPL. Otton. II. 244 p. 276,46 manu propria roborantes presentem paginam -a nostre imaginis suptr signari iussimus. DIPL. Conr. II. 58 p. 70,6 sigilli nostri impressione nostre <im>aginis -am continentis. DIPL. Conr. III. 132 p. 240,2 potestatem tradimus . . . cudendi proprie -e denarios. CONST. Melf. add. p. 457,27 si quis campisor inventus fuerit . . . falsam cuiuslibet monete -am integram retinere. CHART. Merseb. 283 p. 225,14 ferro monete -am habentis (leg. habenti) non utetur monetarius nisi solo (postea: ferrum habens impressionem monete). al. meton. de nummo: SIGEB. GEMBL. chron. a. 712 Constantinus papa populusque Romanus nomen, litteras et -am Philippici heretici imperatoris suscipere respuit (sed cf. PAUL. DIAC. Lang. 6,34 -am solidi). 3 fallacia – Trugbild, Täuschung: **a** in univ.: WALTHARIUS 762 an corpus vegetet tractabile temet sive per aerias fallas . . . -as. **b** usu plur. i. q. praestigiae – Gaukelei: IUSTIN. Lippifl. 129 hic (sc. vagans) profert varias magica velut arte -as ac oculos fallit mobilitate manus. **c** visio, illecebra – Vision, Verlockung: PAUL. DIAC. carm. 6,137 arce (sc. Benedictus) piis meritis varias a corde -as, desidia et somnos arce piis meritis. **d** usu plur. i. q. fraus, deceptio – Betrug, Schwindel: RATHER. epist. 9 p. 45,27 idem miser, infelicissimus et deceptissimus, promissiloquorum -is et aenigmatibus affatim satiatus. 4 signum – Zeichen: **a** littera – Buchstabe: **a** in univ.: PAUL. DIAC. carm. 26,1 aurea quae fulvis rutilant elementa -is, quam clara extiterint membra sepulta, docent. GODESC. SAXO theol. 18 p. 251,22 quod propter epysimon -am Graecam Γ, quae pro hora sexta ponitur, erraverit Latinus interpres putans eqs. al. **β** in iunctura nominis -a i. q. subscriptio – Unterschrift: DIPL. Heinr. II. 301 p. 375,25 nostri nominis -am propria manu signantes inferius sigillo nostro muniri iussimus. **γ** usu plur. i. q. verba, oratio – Worte, Rede: WALAHFR. carm. 39,28 nec desidero complacere falsis, sed veris . . . viam loquendi verbis institui parare . . . ; et si cunctipotens hoc annuendo . . . dederit, legetis exin nostri pectoris indices -as. **δ** usu plur. i. q. scientia – Wissenschaft: DONIZO Mathild. 2,1371 liberos ex cunctis habet artibus atque -is. **b** math. i. q. nota (numeri) – Ziffer, (Zahl-)Zeichen: BEDA temp. rat. 1,92 toto alphabeti sui (sc. Graecorum) caractere in numerorum -as expenso. REINHER. PADERB. comput. praef. p. 10,18 in designatione numerorum -is plerumque utimur aliis quam Latinis. DIXIT ALGORIZMI 33 fecerunt Indi . . . IX litteras, quarum -e sunt he: 9 eqs. ANON. algor. Salem. p. 2,27 omne . . . scribi et legi potest his IX -is addita ista o, quae cifra vocatur nichil habens significare. saepius. de signo mensurae: RADOLF. epist. 3 p. 521,8 satis siquidem inconueniens esset . . . nomen partis -e annotare, quam habere non possem. RAGIMB. epist. 4 p. 524,17 nec oboli -am vel nomen partium protendere eqs. **c** mus. i. q. nota (soni) – Note, (Noten-)Zeichen: **a** in univ.: SCHOL. enchir. 1,341 illas vocalas, quas finales vocamus, eis notulis designamus . . . ita ♪ ♫ ♬ ♮; graves autem eisdem fere, sed retro

[Leithe-Jasper]

spectantibus -is ita 7 7 7 7. IOH. GARL. mus. mens. 2,2 -a est repraesentatio soni secundum suum modum; et sciendum, quod huiusmodi -ae aliquando ponuntur sine littera, aliquando cum littera. 2,7 -arum quaedam ligantur ad invicem, quaedam non; -a ligata est, ubicumque fit multitudo punctorum simul iunctorum per suos tractus. 2,12 -a simplex. *saepe*. de signo pausationis: IOH. GARL. mus. mens. 8,2 -a pausationis est signum vel tractus significans dimissionem soni factam in debita quantitate. *β ligatura* - *Ligatur*: IOH. GARL. mus. mens. 2,22 -a descendendo dicitur esse illa, quando secundus punctus ligaturae inferior est primo. 2,26 omnis -ae descendendo proprietates est, ut primus punctus habeat tractum a latere sinistro. ANON. mus. Sowa 1,1 p. 112,7 binariae -ae differentias videamus. p. 112,25 ternaria -a. 1,2 p. 152,27 -a perfecta. *al.* d de signo crucis (in aere signato): RUP. TUIT. off. 2,269 quae illatio vel traditio (sc. Christi) trina crucis -a signatur dicendo: 'eqs.' (postea: tribus crucibus insignitur). 5 *tabula, schema, diagramma, lineamenta* - *Tabelle, Schema, Diagramm, Skizze, Zeichnung*: ALCUIN. epist. 155 p. 251,5 quod (sc. *cursum lunae*) unius -ae divisione magis quam verborum multiplicatione . . . ostendendum esse non ignobile putavi. MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243,2 per -am arragab (cf. *notam ed.*). ANON. geom. I 3,5 subiungimus . . . -am putei certis litteris insignatam. 4 p. 336,12 cuique theoremati sua -a subiungatur. ALBERT. M. meteor. 3,1,20^{capit.} de locis, in quibus oriuntur duodecim venti, et de -a, in qua est imaginatio eorum eqs. *saepe*. 6 *signum (caeli), sidus* - (Stern-)Bild: GESTA Bereng. 1,124 nox subit interea variis distincta -is (gloss.: i. e. varietate siderum). ANON. geom. II p. 227,1 XII signabis -as et nomina XII habebunt signorum. adde: RICHER. REM. hist. 3,53 fecit Gerbertus . . . speram . . . desuper ferreis atque aereis filis signorum -as complicavit.

II *translate*: A *genus, species, modus, ordo, ratio* - *Form, Art, Verlauf, (An-)Ordnung, Muster, System*: 1 *gener.*: a in univ.: ADEMAR. hist. 3,32 sicut voto promiserat *Basileus imperator*, habitum monasticum Greca -a subterindutus. ALBERT. M. animal. 1,226 aerem, qui in palato et dentibus plectro linguae frangitur ad vocis -am et sonum musicum. *al.* b *frons* - *Änschein*: LAMB. LEOD. Matth. I 631 pars durata malis fidei mentita -am discedit, pars fida manet. ALPHITA T 315sq. tipus interpretatur -a (-a vel forma *var. l.*); unde illa quatuor sinthomata febrium interpolatarum . . . dicuntur tipi, quia sub -a, id est sub specie, frigoris celant calorem. c *exemplum* - *Beispiel*: HROTSV. Theoph. 270 talibus ac tantis (sc. *Davide Petroque*) aliis multisque -is admonitus. CONR. HIRS. mund. cont. 698 hec sit de superbo pictura; que licet suis propriis notis ad humilitatem quemque inflectat, non ab re tamen est, si, quod humili cordi proprium est, suis -is eluceat. d *persona* - *Rolle*: CAPIT. episc. III p. 311,10 ne nos -am mercennariorum tenere videamur, hac de nobis dicatur: 'eqs.' ALEX. MIN. apoc. 10,8 p. 211,7 'audivi vocem de caelo . . . loquentem mecum': hic Iohannes -am tenet alicuius fidelis, quem gratia praeveniens vocat ad statum religionis. 2 *spec.*: a *metr. de versibus*: WALAHFR. (?) metr. p. 168,27 prima -a quinque continui dactili. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 421,13 -a heroici versus habet V dactilos et unum spondeum; est prima -a. *al.* b *gramm.*: a *spectat ad inflexionem verbi*: SMAR. carm. 1,10,11 plura (*verba*) carent numeris, variis et plura -is, plurima personis, plurima namque modis. CONR. HIRS. dial. 306 ut his (sc. *grammaticae*) partibus . . . accidentiis videlicet et . . . generibus et speciebus, numeris et -is . . . assuescerent *discipuli*. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,216 nec cognoscens . . . consonantias casuum, -arum, generum, numerorum, graduum. *β spectat ad fictionem verbi*: ERCHANB. gramm. p. 15,20 -a dicitur vel a figendo sive a fingendo; tunc enim fictio dicitur, quando simplex nomen est, tunc autem finctio, quando nominis est composita positio. p. 79,1 -ae dictionis . . . aut simplices sunt, ut magnus, aut compositae, ut magnanimus. *al.* c *rhet.*: a in univ.: CHART. Fuld. B 166 p. 253,11 (rec. a; a 780/800) cum . . . in sacris paginibus scemata, -e, tropi . . . inveniantur. RATHER. epist. 26 p. 150,21 quod . . . ea -a prolutum intellegatur, qua per id, quod continet, hoc, quod continetur, monstratur. CONR. MUR.

summ. p. 61,7 subscriptae -e ad bonitatem epistolaris dictaminis parum vel nichil operantur, immo potius obsunt. p. 112,4 primus modus (sc. *abbreviandi*) fit per -am, que dicitur emphasis. *saepe*. *β de accusativo Graeco q. d.*: GUNZO epist. 4 p. 25,11 Virgilius accusativum pro genitivo aut ablativo miranter posuit . . . , quae -a apud Latinos rarissima, apud Homerum frequens invenitur (cf. *Serv. Aen. 10,698*). d *mus.*: AUREL. REOM. mus. 19,8 en -a melodie, sicut subiectum notarum demonstrat formula: eqs. 19,49 adest litteratura plagis deuteri cum sonoritatis -a: 'Noeane'. e *philos. i. q. principium* - *Prinzip*: ALBERT. M. veget. 2,8 terra . . . magis accedit ad rationem matris (sc. *plantarum*), quoniam ministrat materiam et fomentum . . . , sed deficit in hoc, quod -am instrumentalem, quemadmodum feminae animalium, non habet. f *log. spectat ad syllogismum (de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. II. 41929. p. 769sq.)*: ALBERT. M. anal. pr. 1,2,2 p. 487^a,21 sciendum . . . , quod -a syllogismi non est nisi possibilis ad syllogismi complexionem trium terminorum dispositio et ordo. Iob 38,2 argui non potest nisi in secunda -a sic: fur est errabundus de nocte, et iste est errabundus de nocte, ergo iste est fur; qui sermo licet -am habeat, tamen . . . inutilis coniugatio est. *saepe*. g *publ. i. q. formula* - *Fassung, Version (in iunctura prima -a i. q. archetypus - Original)*: CHART. ord. Teut. (Thur.) 117 (a. 1251) nos . . . pape litteras . . . fratribus hospitalis . . . indultas in prima sui -a . . . vidimus. CONST. imp. III 51 p. 47,42 pefate . . . littere erant non cancellate, non abolite . . . , sed per omnia in prima sua -a. h *iur. in iunctura -a iudicii i. q. iudicium rationem praescriptam observans - ordentliches Gerichtsverfahren (de re v. H. v. Voltolini, Die Südtiroler Notariats-Imbreviaturen. I. 1899. p. CLXXVI)*: CHART. Sil. D I 83 p. 55, 38 (a. 1202/03) particulam dicte ville . . . licet in -a iudicii eam adipisci non valuisset *presbyter*. CHART. Altenburg. 180,11 quicumque fecerit emendam extra -am iudicii ita, quod digitum non levat infra quatuor scampna. ACTA imp. Winkelm. I 500 ut . . . summarie et de plano, sine libelli oblatione, contestatione litis atque strepitu et -a iudicii . . . ad restitutionem predicti casualis . . . <procedatis> (sc. *magister iustitarius*). CHART. Burgenl. I 461 super terra Kazmer vocata contencio ventilatur et decretum est per -am iudicii, ut eqs. *saepe*. B *imago, figuratio* - (*Vorab-*)Bild, *Verbildlichung*: 1 in univ.: ANON. secret. p. 48 quia scias, quod instrumentum proprium est pro dissolutione, et hoc dicitur balneum in -a. Ps. ARIST. lap. I p. 186,20 loquimur post de duobus eorum (*lapidum*) aperte et de duobus occulte et in -a. ANNAL. Ianuens. II p. 173,15 vere fuit ei (*Federico*) Ianua porta, que per -am porta vocatur, quia per Ianuam habuit accessum ad id, quod sperabat. ALBERT. M. sacram. 71 p. 50,59 -a necesse est in aliquo deficere a figurato. *al.* adde: HILDEG. epist. 41^R,19 vix vivit anima tua (sc. *hominis*) propter opera tua, nisi quod tantum aspicias quasi per -am ad aliam vitam (*spectat ad Vulg. I Cor. 13,12 per speculum in enigmate*). 2 *allegoria, metaphora, similitudo* - *Allegorie, Metapher, Gleichnis*: RIMB. Anscar. 37 p. 71,37 quod beatus Gregorius in -a pastorum . . . de pastorebus ecclesiae dixit. RATHER. epist. 13 p. 69,3 de limo est factus *homo*; quae igitur haec -a limi? RUP. TUIT. vict. 3,4 p. 88,19 dicta vel decreta sua sic temperavit *Deus*, ita similitudinibus vel -is obumbravit mysticis. CARM. cod. Vindob. (806) 6,4 te rosa, porta . . . , florida tellus signant obscuris, pia virgo Maria, -is. LAMB. LEOD. Matth. I 1787 ut . . . -am nominis exigui parvo . . . reponeret *Matthias* evo. *saepe*. 3 σύμβολον - *Symbol*: RADBERT. corp. Dom. 4,1 utrum sub -a an veritate hoc mysticum calicis fiat sacramentum. 4,39 -a (sc. *est*) . . . , dum sacerdos quasi aliud exterius gerens ob recordationem sacrae passionis eqs. DIPL. Karoli M. 254 p. 366,17 (spur.) in -a sancte trinitatis. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 7,4 illi (*homines*) dicunt, videlicet . . . corpus Christi non esse verum et vivum corpus Christi, sed signum sive -am, 'bezeichnung', tantum corporis Christi. *al.* 4 *praefiguratio, typus* - *Vorabbild, Präfiguration, Typus (usu theol.)*: HRABAN. carm. 16,3 signent quid prisca -is, quid reseret Christus. ERMENR. ad Grim. 5 p. 539,35 portat . . . arca Noe sub -a ecclesiae et mitia et venenata animalia. ALBERT. M. sent. 4,8,2 p. 176^a,14 tangit magister quadruplicem -am huius

(*eucharistiae*) sacramenti, scilicet manna ... et oblationem Melchisedech *eqs. persaepe*. in *oppositione veritatis* (*i. novi testamenti*): RADBERT. corp. Dom. 7,37 scire convenit, quod veritas hinc completur, quam prius -a praemisit. MANEG. c. Wolffh. 16 p. 79,2 removit *rex Iudaeorum* -am, aperuit veritatem. ALBERT. M. sent. 4,37,1 p. 382^a,27 quod perfectior est veritas quam typus et -a. *saepius*.

***figurabilis**, -e. 1 *qui formari, figurari potest – formbar, gestaltbar*: ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 222,59sq. id, quod delet omnem figuram, non est -e; sed ignis delet omnem figuram consumendo, ergo non est -e. p. 222,84 quod assumunt *angelis* aliquod corpus subtile non-figurabile, ut ignis vel aeris. meteor. 4,3,8 formabilia ... sive -ia sunt, quaecumque sunt impulsui cedentia et manentia. animal. 12,204 animal ... quadrupes ... non habet vocem divisibilem et -em in formas literarum. *ibid. al.* *qui scalpi potest – schnitzbar*: ALBERT. M. veget. 6,9 est ... hoc lignum non -e in figuras parvulorum angulorum. 2 *qui describi potest, comprehensibilis, perspicuus – darstellbar, erfassbar*: ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,2 p. 18,66 ut ex proprietatibus pluribus clarius manifestet *theologia* id, quod secundum se nec formabile nec -e est.

***figurabilitas**, -atis f. *possibilitas figuram, formam suscipiendi – Formbarkeit, Gestaltbarkeit*: ALBERT. M. metaph. 3,3,11 p. 150,67 cum ... in his sicut in moventibus et instrumentis sui esse est substantia, mensurabilitatem accipit et -em. p. 150,80 omnes formas substantiae membrorum ... in imaginativis ... virtutibus dimensibilitatem et -em accipere.

figuralis, -e. 1 *spectat ad figuram, speciem: a figuram, formam habens – Gestalt, Form habend*: ALBERT. M. sent. 4,6,3 p. 121^b,16 quantitas virtutis non potest habere rationem figurae et sic non est character -is vel forma circa hoc aliquid constans. **b superficialis, generalis – umreißend, schematisch, äußerlich, allgemein**: ALBERT. M. top. 1,1,5 p. 249^a,12 quia ex communibus est, omnis syllogismus dialecticus -is est, quia figura extrinsece est ultimum, ad quod terminatur essentia figurati. eth. II 1,4,1^{capit.} quod in hac scientia (*sc. ethica*) non debet exquiri certitudo, sed sufficit -is ostensio. **c math. de numero i. qui spectat ad dimensiones figurarum geometricarum – ‘figuriert’** (*de re v. E. Hellgardt, Zum Problem symbolbestimmter u. formalästhetischer Zahlenkomposition in mittelalt. Lit. 1973. p. 325qq.*): ALBERT. M. cael. 3,2,2 p. 224,23 unus -is numerus ex altero generatur et ad alterum resolvitur. 2 *spectat ad imaginem, translationem: a allegoricus – allegorisch, sinnbildhaft*: VITA Mariae rhythm. 1858 hic de Iacob oriens est -is stella, qui pro mundo natus est de virgine puella. **b symbolicus – symbolisch**: BENZO ad Heinr. IV. 1,17 p. 152,16 basileus ... misit tibi signa similia, videlicet de sudario Domini, de cruce ...; his itaque -bus signis potes ... certam sperare victoriam de omnibus inimicis. **c praefigurans, typicus – vorabbildend, vorausdeutend**: CHRIST. STAB. Matth. 26,294 Dominus ostendit -e testamentum a se praeceptum, donec veniret verum. GERHOH. aedif. 18 p. 150,9 si episcopus speciem Iacob in se ipso exprimens in hoc -em Iacob velit imitari. CHART. Mog. A II 94 p. 182,23 iuxta -em diei septimę requiem. *al.*

adv. figuraliter. 1 *spectat ad figuram, speciem: a figura, diagrammate adiuvante – mittels einer Zeichnung, Skizze*: ANON. geom. I 3,16 quod ut apertius intelligatur, orthogonium cum altitudine metienda -r visui supponatur. **b mus. i. q. exornate – verziert**: ELIAS SAL. mus. 30 p. 58^b,17 nimis -r ponis punctos (*antea*: si quisquam ... posuerit vanos punctos). **c adumbratim, summam, generaliter – schematisch, umrisshaft, im Allgemeinen**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,17 de hiis eisdem non dicemus nisi -r et quantum sufficit ad nostrum propositum. ALBERT. M. eth. I 13 p. 11,11 ‘-r’ (*p. 1094^a,25 τυπω*) ... dicit, quia huiusmodi artes, quae non sunt demonstrativae, utuntur argumentationibus imperfectis. anim. 2,1,4 p. 70,63 -r ... hoc est superficialiter et universaliter *eqs.* eth. II 1,4,3 p. 53^a,18 -r ... dicimus, quando ex exterioribus rei, quae exterius rem terminant et essentialiter non sunt, aliquid ostenditur. *saepius*. 2 *spectat ad imaginem, translationem: a in imagine, allegorice – bildlich, allegorisch*: BEDA temp. rat. 5,15 septua-

ginta duorum discipulorum summam -r explanans *Augustinus*. LIBRI Karol. II 3 p. 241,17 civitas Dei -r in sacris litteris interdum anima hominis, quę a Deo inhabitatur, ... accipitur. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 470,18 beatus Franciscus interrogatus, si vellet uxorem ducere, -r respondit: ‘*eqs.*’ *saepius*. **b modo praefigurationis, typice – auf vorabbildende, vorausdeutende Weise**: LIBRI Karol. IV 18 p. 534,3 futuras circa finem mundi angustias -r sensit *Abraham*. HRABAN. epist. 9 p. 395,3 in quo (*libro exodi*) pene omnia sacramenta ... -r exprimuntur. GERHOH. aedif. 20 p. 152,2 rarus quilibet invenitur episcopus, in quo species Iacob ... appareat ..., quae ille (*Iacob*) -r gessit, specialiter exequendo. *al.*

figurate v. figuro.

figuratio, -onis f. 1 *proprie: a formatio, forma, figura – Bildung, Gestaltung, Gestalt, Figur: a gener.*: ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 219,6 determinat *Dionysius* de -bus angelorum sensibilibus. phys. 1,3,8 p. 52,38 cuprum ... infiguratum est ad statuam secundum se, sed per artem accipit -em. veget. 7,68 substantia farinalis (*sc. seminis*), quae ... suscipit formationem et -em in plantam et plantae organa. *de figura lunae*: CONSTANT. AFRIC. theor. 10,9 p. 54a^v hoc est in XVII. die completis lune -bus. **b geom.**: ALBERT. M. anim. 2,1,11 p. 81,19 simplicior figurarum est triangulus secundum formam -is, quia et in lineis est unice formae et in superficie. **b effigies, simulacrum, signum – Darstellung, Bild, Zeichen: a in univ.**: EINH. Karol. 33 p. 40,25 quae (*mensa*) ... totius mundi descriptionem subtili ac minuta -e (operatione *var. l.*) conplectitur. **b de sidere**: ANON. astrolab. p. 374,9 in qua Wazzal-cora (*i. astrolabio*) ... omnia ritu coelestium -um architectonica ratione notantur. **γ notatio, nota – Notierung, Notierweise, Note(nzeichen)**: FRANCO COL. cant. mens. 4,9 cuius (*sc. longae*) -o quadrangularis est caudam habens in parte dextra descendentem. ANON. IV mus. 2 p. 56,13 quidam posuerunt quatuor ligatas in principio sine tractu et postmodum tres ligatas ... et per istam -em intelligebant sextum modum. 7 p. 85,26 est -o consimilis sicut in aliis regularibus, quamvis in aliquibus sit differentia. 2 *translate: a log. i. q. species – Form, Art*: ALBERT. M. elench. 1,3,21 p. 599^b,18 similis ... est talis (*sc. fallaciae*) -o in singulari et in plurali *eqs.* **b imago, translatio – Bildhaftigkeit, Verbildlichung: a in univ.**: RUP. TUIT. Ioh. 6,1233 non nobis adversatur, quia ... ista -o locationis veritatem rei non perimit. 6,1240sq. **b theol. i. q. praefiguratio, typus – Vorabbild, Typus**: HILDEG. scivias 2,1 l. 264 quod ... tres magnae stellae ... in ... tenebris apparuerunt ... haec sunt in -e supernae trinitatis magna luminaria, videlicet Abraham, Isaac et Iacob.

figurativus, -a, -um. *c. gen. obi.: p. 233,6.8*. 1 *spectat ad figuram i. qui figuram dat, formans – gestalt-, formgebend, schöpferisch*: ALBERT. M. veget. 4,128 in quo (*sc. quantitate virtutis seminum*) est virtus -a et formativa ad speciem hanc vel illam. mot. proc. 2,13 p. 74,33 a virtutibus ... caelestibus virtutem habet *anima* -am. animal. 16,33 virtutes -as spermatis esse extrinsecas et caelestes secundum originem. 2 *spectat ad imaginem: a imaginatus, fictus, ficticius – (ein)gebildet, erfunden*: CAES. HEIST. mirac. I 114 p. 273,21 vere pulsata est tabula, et cessavit visio -a. ALBERT. M. cael. hier. 15,14 p. 251,30 ‘manifestatione ... perfecta ... ad non remanendum nos humiliter ... in phantasiis -is’ (*PG 3,340^b τυπωτικῆς*). **b fallax, falsus – (vor)täuschend, Trug-**: HERBORD. Ott. praef. p. 7,19 hos ego non laudatores veros, sed -os criminatores arguerim. CHRONOGR. Corb. p. 90,3 adversarius noster circuiens nocendi locum ... nec inveniens ... -a inductione illudit. **c translatus, metaphoricus – bildlich, übertragen, metaphorisch: a in univ.**: RUP. TUIT. trin. prol. 4 facies Moysi cum ... -is cum vocibus sensum suum ... velare oportuerit. IDUNG. PRUF. dial. 3,371 potest ... tunica accipi pro veste, scilicet species pro genere, et ita erit illa locutio accidentalis, id est -a (GERHOH. epist. [Scholastik 13. p. 47,26sq.]). ALBERT. M. summ. theol. I 10,43,1 p. 334,93. *al.* **b symbolicus – symbolisch**: RATHER. epist. 13 p. 68,19sq. sicut in Cana Gallileae vinum Dei imperio verum et non -um fuit ex aqua factum, ita istud Dei benedictione vinum verus et non -us efficitur sanguis

[Leithe-Jasper]

et caro panis. VITA Serv. 5 p. 18,4 ille . . . vere a Deo consecratus . . . , qui -orum nitorem ornatuum non ad aucupationem plebeiorum gestabat oculorum, sed figuratarum expressit in se veritatem virtutum. *al.* **γ** *praefigurans, typicus – vorabbildend, vorausdeutend*: LAMB. TUIT. Herib. 2,1 p. 203,12 pater Helyas modicum soporatur et speculatione futurorum -a honoratur. HIST. de exp. Frid. imp. p. 59,3 ad illam dominicam Ierusalem, celestis Ierusalem -am, suspirabamus. *al.*

adv. figurative. 1 *translate, metaphoric – bildlich, übertragen, metaphorisch*: BERENG. TREV. myst. (PL 160,988C) haec est illa lux, per quam idem Noe illustratus est -e, quando columba sibi ramum deferrebat olivae (*spectat ad Vulg. Ioh. 8,12*). CAES. HEIST. mirac. I 4,92 p. 258,33 quid est, quod Dominus in evangelio aperte prohibet gulam et -e luxuriam? PS. AVIC. anim. 9,1 p. 457 quicquid fuit locutus usque modo de leamine solis, non fuit locutus unum pro alio, -e, sed unum pro eodem. *al.* 2 *symbolice – symbolisch*: ALBERT. MIL. temp. 149 p. 427,3 per Berengarium turbata fuit ecclesia, qui asserebat corpus et sanguinem Christi non vere, sed -e esse in altari.

figurator, -oris *m.* *qui (aes) format, faber – einer der (Erz) formt, Schmied*: ALBERT. M. pol. 1,1^h p. 9^b,43 'quod natura nihil tale facit, quale aeris -es (p. 125^{2b}, 2 χαλκοτύποι)', qui faciunt Delphicum gladium.

figuro, -avi, -atum, -are. *script. vi-*: PAUL. ALBAR. carm. 10,31. *partic. perf. usu adi.*: l.63.

I proprie: **A** *spectat ad figuram, formam i. q. formare, fingere, fabricare, plasmare – formen, gestalten, bilden, in Gestalt bringen (pass. i. q. fingi, apparere – Gestalt annehmen, erscheinen)*: 1 *gener.*: **a** *in univ.*: DYNAMID. Hippocr. 1,21 semen apii tritum et aliud tantum semen anethi . . . trita et cribrata . . . pillulae -entur. ALFAN. premn. phys. 14,5 p. 91 in hoc (*ore*) . . . plasmatur et -atur (PG 40,668^B σχηματίζε-ται) et quasi specificatur dictio. ALBERT. M. veget. 4,113 -atur omnis planta aut arbor pyramidaliter, quae figuram habet pyramidis. WILH. SALIC. chirurg. 3,16 p. 347^D hastella lignea -ta ad modum solae subtellaris, quae extendatur subtus pedem. *saepe*. *de digitorum locutione*: BEDA temp. rat. 1,77 potest . . . de ipso, quem praenotavi, computo quaedam manualis loquela . . . -ari. **b** *transformare, mutare (in) – umformen, abändern (zu)*: MARIAN. chron. a. m. 2509 a feritate eorum (*hominum*) et nimia imperitia ad humanitatem et scientiam -bat Prometheus. **c** (*col*)*locare, in positionem redigere – lagern, in Position bringen*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^G membrum . . . taliter -etur, ut vulnus sit inferius, ita quod ab ipso virus effluere possit. **d** *construere, figere – errichten*: ALBERT. STAD. Troil. 2,549 tendunt Graeci tentoria, castra -ant et facta cingunt obsidione Friges. 2 *geom.*: GERB. geom. 2,6 qui (*solidus*) in planitie . . . aequalitate non potest aperte -ari. ALBERT. M. gener. 1,18 p. 117,57 infra vel extra disponunt atomi trigona cum quadratis vel aliter -tis. **B** *spectat ad effigiem, signum i. q. effingere, describere, pingere, sculper, ornare – darstellen, zeichnen, malen, (aus)schmücken*: 1 *de artificii sim.*: VITA Laur. Sip. 4 (MGLang. p. 545,11) ecclesias . . . depingi . . . procuravit et Sipontinam una cum Garganensi in earum medio -vit. EINH. Karol. 33 p. 40,12 (testam.) quae (*mensa*) forma rotunda Romanae urbis effigie -ta (decorata *var. l.*) est. ADEMAR. hist. 3,16 l. 45 luctuosa mors Ludovici -ta est in aere. VITA Walar. 22 (MGMer. IV p. 168,36) stips erat magnus diversis imaginibus -tus. *saepe*. 2 *cludere – prägen, mit einem Münzbild versehen*: CHRON. Fred. 2,30 p. 53,20 Aracus argenteis nummus primus in Urbe -are fecit (*spectat ad Hier. chron. a. Abr. 271*). LEO MARS. chron. 1,26 p. 75,4 tredecim milia solidos aureos -tos. *al.* *adde*: ERCEMB. Cas. hist. 4 in suos aureos eiusque (*regis*) nomine aliquamdiu -ari placuit Grimoaldus. 3 *insignire, notare – bezeichnen, (mit einem Zeichen) darstellen, kennzeichnen*: **a** *in univ.*: SALOM. III. carm. II 23 ex quibus (*sc. editione psalterii communi*) Hebraicae interpretes linguae venerandus et reprobanda notat nec non retinenda -at. ABBO FLOR. calc. 3,51 quod assis sicut unum soleat -ari per litteram I. **b** *de notis (sonorum), notificatione*: PS. ODO CLUN. dial. 15 p. 261^b acutissima eius (*quinti modi*) decima tertia f. eadem littera -atur. GUIDO

ARET. microl. 5,19 omnes sonos secundum . . . antiquos musicos septem litteris -vimus. ANON. pos. disc. p. 190,7 semibreves, quae sic -antur. *saepe*. **c** *signare – besiegeln*: DIPL. Otton. III. 326 hanc (*paginam*) subtus manu propria corroborantes cum huius plumbi bulla -ari et insigniri precepimus. DIPL. Conr. II. 66 sigilli nostri . . . imagine. CHART. Traiect. 1507 p. 265,36 presentem litteram sigillo nostro episcopali necnon . . . Ghiselberti . . . militis premissa omnia ratificari et -ari a nobis . . . postulantis . . . tradidimus communiam. *al.* 4 *de signo crucis i. q. facere – 'schlagen'*: VITA Austrig. 6 (MGMer. IV p. 195,22) signum crucis -vit.

II translate: **A** *usu vario*: 1 *animo concipere, imaginari – ausdenken, sich vorstellen*: FRID. II. IMP. epist. C 1 (DtArch. 45. 1989. p. 99,24) gaudemus . . . merito, quod illa, quae cupimus, illa, quae in te (*sc. comite*) prematius -amus, ad nostre serenitatis auditum de tue strenuitatis actibus letifica nova perveniunt. 2 *efficere, conficere – verwirklichen, realisieren*: CHRON. Mont. Ser. a. 1212 p. 182,10 quod monstrum numquam prius in ecclesia visum est; ad quod tamen -andum istos (*fratres laicos*) fortassis antiquum Romanorum induxit exemplum *eqs.* 3 *refl. i. q. se gerere, manifestare – sich geben, zeigen*: ALBERT. STAD. Troil. 5,377 haut secus in Frigibus Pirri se dextra -at, dum nece multiplici sanguinolenta agros. 4 *designare, nominare – designieren, einsetzen (als)*: RUD. TRUD. gest. 3,15 imperator . . . supra eum (*episcopum Herimannum*) Mettensibus alium -vit episcopum. 5 *adumbrare, delineare – andeuten, skizzieren, umreißen*: SALOM. III. carm. I prol. 29 dicere iam . . . decet, quid prologus iste -et. 6 *supplere – ersetzen, vertreten*: v. l.65. **B** *spectat ad translationem i. q. (per imaginem, allegoric) describere – (bildlich, übertragen) darstellen*: 1 *in univ.*: FROWIN. (?) ver. 1098 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 512) 'beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt', non per aliquam corporaliter vel spiritualiter -tam significationem tamquam per speculum in aenigmate, sed *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 211 credo, quod de benedicto fructu -te arboris, id est filio virginis, reficiatur et sacietur *laicus mortuus* in vita eterna. 2 *symbolo describere – symbolisieren*: AMALAR. off. 4,29,1 quinquaginta dies post pascha Domini . . . -ant illam laetitiam, quae *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 180 qui (*chalcedon*) flammam internae caritatis -at. IDUNG. PRUF. argum. 257 si negat clericus . . . habere in capite signum eius (*i. tonsuram*), per quod illi mancipatur et regis sui regnum et sacerdotium -atur. *saepe*. 3 *praesignare, praefigurare – vorabbilden, präfigurieren*: HRABAN. epist. 9 p. 395,6 per transitum maris rubri et . . . Aegyptiorum submersionem baptismi mysterium et spirituum hostium interitus -atur. RADBERT. corp. Dom. 5,25 quae (*eucharistia*) prius per agnum vel per eandem e caelis escam -batur credentibus adfutura. *al.*

adi. figuratus, -a, -um. 1 *natur. i. q. perfectus, plene formatus – voll ausgebildet, -formt*: ALBERT. M. veget. 2,18 omnia animalia generantia receptaculum habent, in quo formant partum -um (*figurarum var. l.*) animal. 16,6 quaedam (*animalia*) . . . non statim enituntur -um partum et formatum, sed ovant. 2 *rhet. i. q. metaphoricus, translatus – bildlich, übertragen*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 354,18 -a . . . locutio (RUP. TUIT. Ioh. 6,1238. *saepe*). EKKH. IV. bened. I 56,50 verba. *al.* 3 *iur. i. q. rationem praescriptam observans – ordentlich*: CHART. Port. 129 p. 152,12 (a. 1250) -o iudicio et sententialiter instaurato.

adv. figurate (-e: l.69). 1 *gramm. i. q. regulam quandam sequendo – eine Regel, Gesetzmäßigkeit befolgend*: ERCHANB. gramm. p. 82,10 'alia (*sc. nomina trahunt*) accusativum, sed -e', id est proprie, nam huiusmodi compositio verborum aliam constructionem figurat; 'exosus bella' pro odio habens bella, 'praescius futura' pro futurorum praescius. 2 *rhet. et theol. i. q. in imagine, translate, metaphoric – auf bildliche Weise, in übertragenem Sinn*: **a** *in univ.*: ANNAL. Magd. a. 974 p. 153,48 per quandam -e dicitur: 'decolor argento mundi successit imago'. ALFAN. premn. phys. 2,99 p. 47 alii quidem proprie intellexerunt lupos et leones et asinos, alii vero -e eum (*Platonem*) dixisse intellexerunt. *saepe*. **b** *symbolice –*

[Leithe-Jasper]

auf symbolische Weise: BERNOLD. CONST. chron. a. 1079 p. 421,13 corporales res in altari positas non vere, sed -e tantum in corpus et sanguinem Domini transire. c modo praefigurationis, typi – auf vorabbildende, vorausdeutende Weise: CAPIT. episc. II p. 84,11 hoc est, quod a Domino per Moysen in Levitico -e praecipitur, ut eqs. *Leithe-Jasper*

figus v. vicus. [**fisticum** v. pistacium.]

1. fila v. filum. **2. fila** v. 1. filia.

***filabilis**, -e. (filare) 1 qui *filari*, neri, *texi* potest – zu Fäden machbar, spinnbar, webbar: ALBERT. M. miner. 2,8 p. 39³,40 est ... lapis (sc. schistus) -is propter viscositatem in eo arefactam; et si de ipso vestis fiat, non comburitur. veget. 6,462 interior pars (sc. urticae) est terrestris et illa comminuibilis est et non -is in pannum.

***filacanon** subst. n. (filum) in originatione fere i. q. *textura*, *textum* – etwa: *Gewebe*, *Flechtwerk*: ALBERT. M. animal. 8,129 habet (sc. multipes) ... in medio sui id, quod flaytanon, quasi -n, vocant, hoc est telarem quamdam inter digitos pedum coniunctionem.

***filaceus** (-atius), -a, -um. *textilis* – *gewebt*, *gewirkt*: CONR. MEND. Attal. p. 135,29 quae (*femina*), cum ... arti suae textoriae ... insisteret, contigit, ut quoddam opus -tium mirae subtilitatis et tenuitatis prae manibus texendum haberet.

filacterium v. phylacterium. [**filageon** v. phalangio.]

***filamen**, -inis n. *filum* – *Faden*: AEG. AUR. gest. 2,3 p. 37,50 dum puero ad vincendum martyris caput instite non sufficerent ... raturum duxit villam ... petere, ut inde quippiam -is (*infra*: filum) asportando huic necessitati supplementum posset accommodare (ex SIGEB. GEMBL. Theodard. 10). v. et l. 60.

***filamentum**, -i n. *filum*, *tela* – *Faden(werk)*, *Gewebe*: GLOSS. Roger. II 78 (in nota) accipe albumen ovi ..., commisce cum eo pulverem olibani ... et intinge pilos leporum vel -um (*sic?*) et superpone vulneri.

filantropus, **filantropus** v. philanthropus.

***filarchosmus** v. *philarchosmus. **filargiria** v. philargyria.

***filaris**, -e. *fili similis*, *tenuis*, *subtilis* (ut *filum*) – *fadenartig*, *förmig*, *dünn* (wie ein Faden), (*haar*)*fein* (usu subst.: l. 41): ALBERT. M. animal. 1,424 est *epiglottis* alligata ad merybus nervis. 3,22 per venas -es subtiles valde. 6,88 in anguillis ... inveniuntur vermes longi parvi -es. 12,107 zirbus congelatur sicut sanguis, in quo sunt multa -ia subtilia. 26,17 dura est *locusta* ... habens quasi cornua -ia pro cauda. 26,30 quaedam harum (*sanguisugarum*) invisibiles sunt et -es. *ibid.* al.

adv. ***filariter**. modo *filorum*, *subtiliter* (ut *filum*) – wie *Fäden*, *fein* (wie ein Faden): ALBERT. M. veget. 5,12 quae (sc. planta) -r et ut lana quaedam egreditur de truncis plantarum. 5,22 per poros evolans exsiccat *calor putrefaciens* et -r extenditur. animal. 1,621 quae (*cutis*) est, quasi sit contextio nervorum et venarum -r reflexarum ad invicem. *ibid.* al.

***filas** v. *phylax. ***filasso** v. *phylasso.

filaster v. filiaster.

***filateria**, -ae f. (φυλακτήριον; cf. ital. *filatera*; v. *Battaglia*, *Dizionario*. V. 1968. p. 987). oratio *longa* – *lange Rede*: ROLAND. PATAV. chron. 12,2 p. 160,40 hec obmittamus ad presens, ne videamur in hiis aliquas -as (*fallacias var. l.*) dilatare, in quibus numquam confisi sumus.

filaterium v. phylacterium.

filatim adv. per (*singula*) *fila* – *fadenweise*, *Faden für Faden*: CARM. Aldh. 2,147 lana, latratibus fusi valde volantibus -m quae, (*filā* inq; *cod.*; *filamenque edd. priores*) revolvitur, veluti setis torquitor.

***filatio** (-cio), -onis f. *sutura*, *margo* – *Naht*, *Saum*: GESTA Ern. duc. I 2,254sq. calige ... purpuree, auro et gemmis a summo usque ad ymum per omnes -ciones laqueate ...; a collo ad pedes optimis aurifrigis -ciones omnes tegebantur.

[**filatrum** v. philanthropus.]

filatura, -ae f. *actio fila ducendi*, *nendi* – *das Fadenziehen*, *Spinnen*: REGISTR. Elnon. 3 donant singuli de frumento modium dimidium et pro -a denarium l.

[**filicula** v. filicula.] [**filicolum** v. filicula.]

filicrum v. actites.

***fileria**, -ae f. (cf. francog. vet. *filier*; v. F. Godefroy, *Le-*

xique de l'ancien français. 1928. p. 232^a) *funiculus*, *credentia* q. d. – *Schnur*, (*Sicherheits-*)*Leine*: FRID. II. Imp. art. ven. 2 p. 125,22 quedam (sc. *instrumenta sunt*) in instruendo ipsas (*aves*) exire de manu et ad manum redire, ut id, quod -a seu credentia dicitur, loyrum ... et alia. p. 152,16 cum hac (*longa*) ligatur ... falco ad sedem suam, et huic longe alligatur -a, quando primo loyratur. 3 p. 7,22 proicietur (sc. *columba*) tantum a remotis, quantum longa est -a. *ibid.* al.

***file(t)tum**, -i n. (cf. francog. vet. *filet*; v. Tobler- *Lommatzsch*, *Altfrz. Wb.* III. p. 1850sq.) *funiculus*, *filum* – *Schnur*, *Faden*, *Garn*: GUIC. (?) bers. 13 in qua (*tasca*) sint corda una, -tta (*filata var. l.*), petra focalis eqs. CHART. Hans. 432 p. 146,4sq. si ligna ... vendantur, de marca debentur 2 δ ...; centenum subtilis -eti 4 δ ; pisa dicti -eti, si vendatur, pro ponderacione 1 δ . p. 146,44 pisa -eti cordarum, scilicet cables, debet 1 δ .

1. filix v. 1. filix. **2. filix** v. 1. felix.

1. filia, -ae f. *script. et form.*: *filia*: l. 28. ?*fila*: TRAD. Patav. 61^a. ?sg. indecl. -a: l. 26. *dat. vel abl. plur. in schedulis nostris fere* -abus; -is: p. 242,58; ?-ibus: l. 29. ?c. *dat. possessivo* (cf. p. 242,51): l. 24.

θυγάτηρ, nata – Tochter: 1 *proprie* (in *imag.*: l. 38,42): A *strictius* de cognatione: 1 *spectat ad homines*: a in *univ.*: ORIGO Lang. 5 quae (*Flutsuinda*) fuit -a Flothario (Flothari, Lotharii *sim. var. l.*) regis Francorum. CHART. Rhen. med. I 14 p. 17,28 Asuarus ... filio ... Cario sive -a in Christo Uuetane. CHART. Brixin. 46 add. ego Levkardis ... dedi ... Mariam filliam Pernardi de Scla. TRAD. Salem. p. 137,18 Cunradus ... contulit ... Willebirgim ... cum duabus -ibus (*sic?*), videlicet Adilhaidi et Maehtildi. ALBERT. M. animal. 3,90 producit *vir* -am propter seminis sui frigiditatem. *persaepe*. pro *cognomine*: CHART. march. Misn. III 254 p. 187,4 (a. 1218) qui (*testes*) supert sunt asscripti: ... Heiko de Ripchowe, Theodericus F-a, Iohannes de Vthusen et alii quam plures eqs. b de -a *adoptiva* (in *imag.*): CHRON. Sigeb. auct. a. 1142 (MG Script. VI p. 472,51; s. XII.²) obit pater Walerannus, abbas Ursicampi, fundator duarum abbatiarum, excepta tertia, quam sibi adoptavit in -am. 2 *spectat ad animalia*: CARM. didasc. 10 vulpes ... -a suxit equam. v. et p. 244,49. 3 *spectat ad diabolum* (in *imag.*): VOLQUIN. serm. 317 (StudMediev. III/3. 1962. p. 331; s. XII.¹) tribus ... generibus sacerdotum diabolus tres -as, quas habet, desponsavit, superbiam videlicet, avaritiam et luxuriam. B *latius de relatione spirituali*: 1 *de infante de fonte baptismatis levata* ('*Patentochter*'): DIPL. Ludow. Germ. 171 dilecta ac spiritalis -a nostra Engilpirga missos suos ad nostram direxit celsitudinem. CAPIT. episc. III p. 299,7 'ut nullus praesumat' ... -am 'spiritem vel de propria cognatione' vel, quam cognatus habuit, sibi 'in coniugio copulare'. 2 *in allocutione personae dilectae vel etiam aetate, ordine, auctoritate sim. minoris*: EPIST. Col. 8 Hludovicus ... rex gloriosissimae -ae et inperatrici Engilbergae ... optat ... gloriam. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 eas (*sorores*) ita ... compellavit rex: 'numquid, -e meę, eqs.' al. adde: VITA Rimb. 15 ut unicam dilectionis suae -am vir sanctus eam (*Dei famulam*) nominare solitus sit. 3 *discipula, (con)sectatrix, amica* – *Schülerin, Anhängerin, Getreue, Freundin*: WETT. Gall. 3 ut praedicta -a diaboli (*i. Brunnihilda*) a rege inpetrasset, ne amplius sub ditione regiminis eius vir Dei habitasset. PASS. Ursulae 13 legio ... letum in manibus gestans uti mortis -a de suae amaritudinis bile virgines sacras bibere bicipite compulsi mucrone. INNOC. III. registr. 1,386 p. 583,28 Casinensis ecclesia in observantiis regularibus adeo inferior predicatur, ut, que mater religionis extiterat et magistra, vix -a sive discipula iam meruerit appellari. 4 *membrum, socia* – (*Mit-*)*Glied, Angehörige*: HRABAN. carm. 19,19 sum nigra, sed pulchra, caelestis -a regni. CHART. Garz. 21 (a. 1249) Chvnrado, qui est filius ecclesie Rothensis, et Alheidi uxori sue, que est -a ecclesie nostre, concessimus eqs.

II *translate*: A *fere i. q. creatura* – etwa: *Geschöpf*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,14 p. 38b^v variole sunt multe pustule in toto corpore ...; antiqui vocant has ignis carbonem seu -as ignis. HILDEG. epist. 338 tu (sc. *Sibilla*) es -a silvarum in turbine

[Staub]

morborum. RAPULARIUS 75 non est fortassis hec rapula -a terre, de celo potius hanc cecidisse reor. **B** *genus* – *Art*, *Ausprägung*: BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 10,7 rex puer ... in maximam -am criminum desperationem impegit. ALBERT. M. sent. 4,33,21^{capit.} an -ae gulae sint bene assignatae. 4,33,21 p. 313^a,15 quaeritur de -abus gulae. **C** *de ecclesia, abbatia, urbe sim. i. q. sedes subordinata, fundatio* – (*untergeordnet[s]*) *Tochter(kirche, -kloster, -stadt)*, *Gründung*: DIPL. Otton. III. add. 2 sua (*sc. abbatis*) ecclesia de marchia sancte videlicet Victorie cum sua pertinentia, -a sue abbatie, erat separata a matre *eqs.* EPIST. pont. Rom. 590 p. 1113,33 (spur.) Fuldensem ecclesiam specialem sancte Romanę ecclesie esse -am. RAHEW. gest. 4,47 p. 287,32 Crema, cum esset de comitatu et diocesi Cremonensium ..., -a matri rebellare coeperat. CONR. Eberb. exord. 2,24 p. 123,21 quae (*domus Grandissilvae*) est una de -abus Claraevallis. *al.*

[2. *filia v. phiala.*] *filiaetas v. filietas.*

filialis, -e. **I** *adi.*: **A** *gener.*: 1 *filii (filiae) proprius, filium (filiam) decens* – *einem Sohn (einer Tochter), Kind eigen, gebührend, Sohnes- (Tochter-), Kindes-*: **a** *strictius: a in univ.*: HONOR. AUGUST. spec. p. 872^C duo sunt timores, unus servilis, alter -is; ... per servilem timorem declinemus peccata ..., per -em defleamus transacta, ne gratia Patris ... careamus. **TRAD.** Teg. 318^a filiis suis, eiusdem monasterii cenobitis, fide -i hoc (*sc. servitium*) procurandum commendavit *matrona*. SALIMB. chron. p. 5,24 o felix impietas, que pro christianorum salute patrem telis barbarorum expositum -i omnia reverentia se iactat transfixurum! *al.* **β** *de Iesu filio Dei*: ARNO REICHERSB. apol. p. 87,4 quod ... apud semet ipsum patrem clarificari se postulat *Iesus*, non nisi -is est privilegii. ALBERT. M. div. nom. 2,13 p. 53,8sq. quod ... dicitur 'deigena deitate aut -i (PG 3,63^B υἱκῆς)', non proprie dictum est, quia deitas neque generat neque generatur, sed exponendum est: 'deigena', idest eius, qui est Deum generans, scilicet patris, '-i', idest, quae est filii. **γ** *de hominibus filiis Dei*: ALEX. MIN. apoc. 10 p. 191,2 tonitruum timoris Domini in Benedicti pectore ... perstrepere non cessavit, qui cum continuos ictus ibidem indesinenter redderet, non terrorem servilem, sed fervorem illi attulit -em. *v. et l. 23.* **b** *latius de alumnis, sectatoribus sim.*: DIPL. Loth. III. 7 pape Honorio Lotharius ... rex devotum cum -i dilectione obsequium (EPIST. Wibald. 116 p. 190,26. *al.*) CHART. cell. Paulin. 34 p. 44,13 quanta -is ac promptissime obsequia exhibuerit *praepositus*. CHART. civ. Halb. 123 eorum utilitatibus fore tenemur ... debitores, quos nobis subiectio -is copulat. *al.* **adde**: WILH. ANDR. chron. 150 p. 734,48 matrem nostram, Karrofensem ecclesiam, non servili timore, sed potius -i amore venerari cupientes ... accessimus. **2** *qui ad filium (filiam) pertinet, in filium (filiam) intentus* – *den Sohn (die Tochter) betreffend, auf den Sohn (die Tochter) gerichtet (de hominibus filiis Dei: l. 52)*: OTTO SANBLAS. chron. 42 p. 67,31 nec sine vindicta, sed utinam quantum ad flagellum -e, divina districtio hoc inpune dimisit. ALBERT. M. summ. theol. I 17,67,1 p. 676^a,40 paterfamilias gubernat domum quatuor facultatibus ..., hoc est, 'uxoria' ... et '-i', quae est scientia sciens provide uti filiis ad utilitatem domus *eqs.* SABA MALASP. chron. 4,19 p. 209,8 ut -bus penis aspectis paterna viscera ... crucientur angustia. *al.* **B** *canon. i. qui ad conditionem subiectam pertinet* – *die Abhängigkeit, Unterstellung, Filiation betreffend, Abhängigkeits-, Unterstellungs-, Filiations-*: CHART. march. Misn. III 101 p. 83,13 (a. 1206) plebanus ... ecclesiam Ranstede ... ecclesie sue ... -i obligatione obligatam constanter astruxit. VITA Ludow. Arnst. 14 (ASBoll. Oct. XI p. 757^A) habebat comes ius patronatus in LXXII ecclesiis, quae omnes ad ecclesiam beatae Margaretae -i iure spectabant. CHART. Turg. II 154 p. 514,1 capella cum omni iure parochiali ecclesie in Wigoltingen -i nomine pertinebat. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 582,43 in quo (*loco*) sibi (*praeposito*) degenti de ecclesia nostra ... pro debito -is incorporationis ... transvecta sunt necessaria. *al.* **C** *publ. et iur.* quarta -is *i. q. quarta pars bonorum hereditariorum filiabus debita, quarta puellaris, quartalium q. d. – Tochttersviertel (de re v. M. Rady, Festschr. J. Bak. 1999. p. 422sq.)*: CHART.

Burgenl. I 228 (a. 1236) ratione dotis quam etiam quarte -is ratione seu possessionis. *ibid. iterum.*

II *subst. fem.*: **A** *filia* – *Tochter*: HUGO FLAV. chron. 1 p. 359,37 filiis et -bus suis bona aecclesiarum ... dedit *Romundus* (CHART. Osn. II 223 p. 169,29). **FUND.** Mur. 24 p. 74,20 que (*matrona*) ad istum locum ad conversionem secessit cum tribus -bus suis, id est Berkta, Gepa, Ita. **TRAD.** Patav. 1299 Hildigardis de Velden et filius suus et -is sunt censuales V denar. **B** *monasterium subordinatum, ecclesia subordinata* – (*untergeordnet[s]*) *Tochterkloster, -kirche*: GERLAC. annal. a. 1184 p. 701,17 Iarossensi et Bernicensi ecclesiis, -bus suis, gratiam suae visitationis ... impendit *abbas*.

adv. *filialiter. 1 *gener. i. q. more filii, ut filium decet, pie – wie ein Sohn*: **a** *spectat ad pietatem erga patrem exhibitam*: **a** *strictius*: CHART. Lux. IV 338 p. 435,28 (a. 1274) ut ... scriptum suo sigillo pariter et consensu fideliter et -r firmo patrocinio tueatur (*sc. filius*). HUGO TRIMB. sols. 1,9 p. 118,3 matrem -r consolabatur *filius adoptionis*. CHART. Sil. D I 331 p. 251,16 (spur.) contra me, patrem suum, non -r egit *filius* in multis. *al.* **de hominibus filiis Dei**: GERH. psalm. 64,100 qui ex eis (*gentibus*) credent, -r et caste timebunt nomen tuum (*sc. Dei*). **β** *latius de alumnis, sectatoribus sim.*: GESTA Trud. cont. II 3,8 p. 348,42 benevolentia ... apostolici ... humane admodum et -r usus ... incolumis est *abbas* reversus. **CHART.** episc. Hild. I 704 vestre iussioni, domine, et sue (*sc. magistri*) volo per omnia -r stare. **CONST.** imp. II 182 p. 225,4 qui pro firmo disponimus in omnibus viis nostris vestris (*sc. papae*) et fratrum vestrorum dispositionibus -r *h o b e d i r e* (III 34 p. 32,32 sedis apostolice placitis et mandatis -r obedire). **b** *spectat ad pietatem erga filium exhibitam*: VITA Mariani 9 tamquam veri expectabilesque peregrini a reverenda matre peregrinorum, abbatissa superioris monasterii, ... -r sunt *fratres* recepti. **CONR.** SAXO spec. 3 p. 202,7 Maria, adiuva nos, ut sub tua dominatione -r (fideliter, finaliter *var. l.*) gubernemur. **2** *canon. i. q. iure filiationis q. d. – nach Filiationsrecht*: CHART. episc. Halb. 464,10 (a. 1211) ut capellam ... a matrici ecclesia, cui -r *a t t i n e b a t*, exemptione sufficienti eximerent *decanus et fratres* (CHART. civ. Halb. 23 p. 31,44 cum ... hec [*sc. hospitalis*] domus ... -r attineret eidem [*sc. ecclesiae*]). **CHART.** episc. Halb. 657). 501,4 cum nos ad dedicandam capellam in Hunoldesburch, que ecclesie nostre in Northusen -r obligata est, ... vocaremur.

filialitas, -atis *f. form.* -ael-: p. 241,4. **1** *condicio, amor (quasi) filii – Sohnschaft, Sohnesliebe*: CHART. Burgenl. II 154 (epist. Rud. Habsb. a. 1277/8) iuxta felicitis unionis federa, quibus -is ac societatis vinculis unum sumus (*sc. reges*), a vestris desideriis nostra nunquam discrepabit intentio. *per pro-sop.*: p. 241,4. **2** *condicio subiecta, condicio (ecclesiae) filialis q. d. – Abhängigkeit, Unterstellung, Filiation*: CHART. Westph. II 254 (epist. papae a. 1146) ipsi (*ecclesiae Praemonstratensi*) utpote matri in omnibus ... debetis (*sc. fratres*) obaudire et *i u r e* -is ab ea nullatenus declinare (CHART. Mog. A II 280 p. 494,35 -is loco et i.). CHART. Carinth. I 480 p. 369,9 cum ... capella plebesanę ecclesie Witenfels nomine -is nec non omni iure parrochiali substituta sit. CHART. Rhen. inf. II 255 ut sicut Stouphenberg ita et ipsa (*sc. ecclesia Capellensis*) suum ... habeat prepositum, non minus tamen respectu -is habito ad Stouphenbergensem ecclesiam.

***filiarchia**, -ae *f. (filius et -αρχία) imperium filii, principium filiationis – Herrschaft des Sohnes, Sohnschaftsprinzip*: ALBERT. M. summ. creat. I 1,59,2 p. 626^b,11 dicit Dionysius in libro de Divinis nominibus: '... omnis divina paternitas et filiationis data est et nobis et supercoelestibus virtutibus ex patriarchia ab omnibus segregata et -a (PG 3,645^C υἱαρχία), ex qua dii et deorum filii et deorum patres deiformes fiunt' (*sim.* sent. 1,4,4 p. 161^a,35). div. nom. 2,62 p. 84,40 'ex qua' scilicet 'patriarchia' et -a', exemplariter et effective 'mentes' angelicae et humanae 'deiformes' ... 'fiunt' realiter. summ. theol. I 7,30,1 p. 227,66 'omnis paternitas et omnis filiationis' ... est ex 'patriarchia' et -a' omnibus supposita.

filiaster, -i *m. script.* fila-: p. 239,5. **1** *strictius i. q. privignus – Stiefsohn (per compar.: p. 239,6)*: COD. Laureash.

[Staub]

296 (a. 767) ego Gisilbalt ... pro anima Guntuuini -i mei ... dono eqs. TRAD. Ratisb. 255 Hadamar ... et privignus eius ... offerendo alium -um suum ad regulam sancti Benedicti ... tradiderunt eqs. CHART. Turic. 1635 testes sunt: ... Chünzo fila-r Wiprecht. SALIMB. chron. p. 118,24 aliquos (sc. subditos) reputant prelati filios, aliquos vero privignos sive -os. persaepe. v. et l. 26. in cognomine militis Cameracensis: CHRON. Camer. 3,39 p. 550,2 Gerardus Malus-r cognominatus ... villam invadit (DIPL. Conr. III. 29. GESTA Camer. cont. II E 49,1. al.). 2 latius i. qui baptismo ut filius factus est, filius spiritualis - (Tauf-) Patensohn, -kind: CHRON. Ep-ternac. (MGScript. XV p. 1305,25; c. 1035) Pippinus, frater Karlomanni ... -r sancti Wyllibrordi, ... unctus est in regem.

*filiastinus, -a, -um. (filiaster) filialis - töchterlich, Tochter-. OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 38,7 (epist. Conr. III.) non est ... populus, qui non noverit nostrae Romanae rei publicae vestram (sc. Constantinopolitani imperatoris) novam Romam ... fore filiam ...; propter quod hereditatem, quae a matre debetur filiae, constituimus aeternamque volumus, et eo amplius, quod, quae matri debetur, filiam velle cernimus, scilicet ut auctoritas materna precinat consilio, auxilio respondeat autem gloria et honore -a dilectio.

filiastria, -ae f. abl. sg. -e: l. 27. privigna - Stieftochter: EDICT. Roth. 185 nulli leciat ... privignam, quod est -a (-am var. l.), ... uxorem ducere. CAPIT. reg. Franc. 15,15 si quis -am aut filiastrium ante episcopum ad confirmationem tenuerit. 248,29 si quis viduam uxorem duxerit et postea cum -a (-e var. l.) sua fornicatus fuerit. ANNALISTA SAXO a. 1110 p. 543,23 Oda marchionissa, -a ducis Ottonis, ... obiit. saepe.

filiatio (-cio), -onis f. filii (filiae) condicio, ratio quae inter filium (filiam) et patrem intercedit - Sohn- (Tochter-), Kind-schaft (spectat ad filium adoptivum: l. 34; infantem de fonte baptismatis levatum: l. 36): 1 strictius: a gener.: ALBERT. AQUENS. hist. 3,21 utrisque firmatis paternitate et -e dux Baldewinum ... filii loco ammonuit, ut eqs. ALBERT. M. sent. 4,6,14 p. 145^a,17 spiritualis -o nobilior est quam carnalis. anim. 3,1,2 p. 167,44 numquam contigit cognoscere, quod iste est filius Dionis, nisi notitia habeatur -is, secundum quod est in isto. per prosop.: LIUTPR. antap. 5,23 caritas ... quae me de palacio expulit, -cionem vestram non ibi diu esse permisit. DIPL. Otton. II. 281 p. 327,34 genitrix nostra Adeleith ... adiit nos-tram ... maiestatem et -em. CHART. Gosl. I 465 (dipl. Frid. II.) quod ... nos specialiter -em tuam (sc. Heinrici filii) debeamus commendare eqs. al. b publ. et iur.: CONST. Melf. 2,23 exceptiones -is (filiales var. l.), generis sive gentis ... contestationem litis continuo faciendam non volumus retardare. c theol.: a de Christo filio Dei i. q. filietas - (Gottes-)Sohnschaft: ANSELM. HAV. dial. 2,13 p. 1182^C Nechites ... dixit: '... nos credimus adorandum ... spiritum Domini, per se Dominum, spiritum -is, hoc est filii Dei vel adoptivae nostrae -is eqs.' GERH. (?) tract. I 16 paternitas Patris nequaquam pertinet ad Filium ita, ... ut Filius Pater sit, itemque nec ad Patrem -o Filii, ut Pater Filius sit. ARNO REICHERSB. apol. p. 11,30 verbum Dei in suae personalitatis unitatem in naturalis -is Dei honorem hominem sibi univit. ALBERT. M. myst. theol. 3,1 p. 469,51 dicit ... 'quae' est 'paternitas secundum seipsam dicta et' quae '-o (PG 3,1033^A υἱότης). saepius. v. et p. 238,62. 69. β υἱοθεσία, adoptio (filiolorum Dei), condicio filii (Dei) - Annahme als (Gottes-)Kind, (Gottes-)Kindschaft: RATHER. prael. 5,27 l. 875 cum dimittens et de tuorum relaxatione quandoque gavisurus et de -e Dei perenniter sis letaturus. VITA Cunib. C 3 p. 365,9 ut ... per omnem conversationem suam mereretur in Christi sanguinis nobilitate ac Dei -cione gloriari. MEGINH. BLEID. Ferr. 5 dum pro divini cultus obsequio -is illis (iustis et timoratis) proveniret adoptio. v. et l. 50. 2 latius: a gener. de alumnis, sectoribus (monachis quasi abbatibus filiis: p. 240, 5) sim.: a in univ.: VITA Liutb. 35 p. 44,2 Ansgerus, Bremensis archiepiscopus, eam sanctae -is amore ... colebat. WOLFH. Godeh. I 21 p. 182,31 Ekkihardum, Sliewicensis ecclesiae episcopum, sed sub nostrae religionis -cione enutritum et imbutum ... invenit. GISLEB. ELNON. Amand. 1 (MGScript. XV p. 849,50) quae (mater ecclesia) filios suos orthodoxos -emque

suam ... conservantes laetatur functos honore polorum. CONST. imp. II 183 ut ei (ecclesiae) debite -is affectu teneamur in omni reverentia tamquam matri. al. meton. i. q. coetus discipulorum, sequacium - Schüler-, Anhängerschaft: EPIST. Teg. I 51 abbat Gotahardo ... vestre -is caterva ... debita famulamina. FUND. Schild. 1 sterilis ... fuit mulier in utero, ut uberius de matrice cordis nasceretur indeficiens -o. β c. notione vel sensu patrocini et obsequii: EPIST. divort. Loth. 14 p. 230,19 papae ... rex et devotus filius ac semel praelibatae -is ...

5 fidelissimus prosecutor ... pacem. COSMAS chron. 2,30 p. 125, 9 cui (duci) offerens (sc. missus apostolici) ... universalis patris adoptivum -em. PAUL. Bernr. epist. p. 473,7 ambo in tutelam et specialem -em Romanę ecclesię assumpti et ascripti sumus. GERH. Antichr. 1,62 p. 378,6 spiritualis -is et paternitatis inter se et patriarcham suum contractum ... ipsi (Hospitalenses) ... dissolverunt. HUGO FLAV. chron. 2 p. 485,47 fratres et filii nostri sanctae obedientiae libellum repudiū conscripserunt domino episcopo -em per legatos eius offerentes. al. b canon. i. q. subordinatio - Unterordnung, -stellung: CHART. Austr. sup. I 102 p. 154,10 (a. 1122) quod (praedium) ... nobilis homo ... contulit ... et duas ecclesias parrochiales in ipso predio sitas ... cum capellis ratione -is ad eas spectantibus. CHART. Wirt. 431 p. 220,20 alter ... ecclesiam -is iure sue parrochie attinere asserebat (CHART. Rhen. med. II 200 p. 237,14 ius -is. al.). 25 GESTA Camer. cont. II D 37,4 ille (archiepiscopus) ... electo (sc. episcopo) denegat consecrationem suamque deicit -em. CHART. Turic. 1759 p. 104,23 de -e ecclesie in Regendorf nil scit testis. ibid. al.

filiceter v. 1. felix.

*filicetum, -i n. (filix) locus filicibus consitus - Farndickicht: RICHER. REM. hist. 4,83 erat campus ... vastus -um in se maximum habens. cf. filicium.

filicula v. filicula.

*filicida, -ae f. (filius et caedere; cf. parricida) quae filium occidit, infanticida - Sohnes-, Kindsmörderin: IOH. LAUD. Petr. Dam. 1 (MGStud. XIII. 1995. p. 207,11; a. 1076/84) cavendum ... ne cuius mater esse contemnis, -a (parricida a. corr. A2) merito iudicaris.

*filicidium, -i n. occisio filii, infanticidium - Kindsmord, -tötung: ANSELM. BIS. rhet. 5 p. 173,12 excantatur ... mater pro -o, ut patrari quidem possit facinus occulcius. IOH. LAUD. Petr. Dam. 1 (MGStud. XIII. 1995. p. 208,10) desperatus (sc. filius) de mortis faucibus retrahitur et mater de -o (paricidio a. corr. A2) liberatur.

45 filicina (fel-), -ae f. Polypodiaceae quaedam - ein Tüpfelfarngewächs: GLOSS. med. p. 69,12 radiolum -a. DYNAMID. Hippocr. 2,85 radiolum, id est fe-a, cum punctis aureis contusum ... curiose depurgatur.

filicitas v. felicitas.

50 filicium (felic-), -i n. locus filicibus consitus - Farndickicht: YSENGRIMUS 1,942 ostiolo impendent densa -ecta (selecta var. l.) super. cf. *filicetum.

55 filicula (fel-), -ae f. (-us, -i m.: l. 60) script.: f(l)oliacula: GLOSS. med. p. 62,11 (c. var. l.). felicha: MOSES PANORM. marisc. 12 p. 175,2. filcolus: l. 60. filcic-: RECEPT. Sangall. I 72. filicic-: l. 61.

60 polypodium (quercinum q. d.), Polypodium vulgare L. - Engelsüß, gewöhnlicher Tüpfelfarn: RECEPT. Lauresh. 5,12 p. 360 polipodii, id est fe-ae, radices purgatas lib. I conteris eqs. RECEPT. Sangall. I praef. p. 10 filcoli, qui in petra nascitur, radicem (sim. ANTIDOT. Glasg. p. 157,26 -cicula, qui in petra nascitur). BOTAN. Sangall. 56^{capit} nomen herba fe-a; nascitur in mareticis locis; habet suavissimum odorem. al.

65 filietas (-iae), -atis f. filiatio - Sohnschaft: 1 theol.: CONC. Karol. A 19^E p. 154,7 ut Iesus Christus non sit proprius filius Dei nec ex virgine ei in filium genitus, sed, nescio ex quo servo, adoptatus in -aetatem. ALCUIN. epist. 205 p. 340,23 ut ... idem esset homo, qui et Deus, et idem Deus, qui et homo; et non esset ulla separatio personae vel -is, ne essent duo filii, unus proprius et alter adoptivus. meton. de ipso Christo: EKKH. IV. bened. I 19,92 in cruce confregit postquam victorque subegit Leviathan hamo, similis cui robore nemo, -s (gloss.: [Staub])

Deus cum anima) anima stigis spoliaverat ima. **2 usu communi** (per prosop.): VITA Ger. Bron. 10 p. 660,37 quoniam super hoc martire talia mihi innotuerunt oracula, annuat eum -aetati (filiaelitati *p. corr.* 1; fidelitati 2) meae, suppliciter precor, vestrae paternitatis munificentia.

filima *v.* philema.

1. *filio, -atum, -are. *filium* (spiritualem), *discipulum facere* – *zum* (geistigen) *Sohn, Schüler machen*: URSIO Marc. 1,8 felices ministri tanti patris doctrina bene -ti et ipsum ad coronam quandoque praecessuri.

[2. filio *v.* folium.]

filiola, -ae *f. abl. plur.* -abus: l.25. *filia* (parva) – (kleine) *Tochter*: **1 proprie**: **a strictius de cognatione**: WIPO gest. 37 p. 57,30 regina ... occubuit relinquens tantummodo solam -am de rege. HROTSV. Sap. 4,1 Sapientia: 'o dulces -ae, o carae pusiola, nolite ... contristari'. AGIUS epic. Hath. 448 non poterit *Dominus* ... etiam de cautibus istis propitius facere -as Abrahae? **pro appellatione campanae**: GESTA Trud. cont. I 10,18 tertia (sc. *campana facta est*) de duobus centenariis, quam appellavit *abbas* -am. **b latius de relatione spirituali**: **a quae** (baptismo, sacramento chrismatis) *ut filia facta est, filia spiritualis* – (Tauf-, Firm-) *Patentochter*: VITA Balth. A 14 erat aliqua ... infantula, sua -a (cf. B). CAPIT. episc. III p. 346,11 ut neque viri neque femine de sacro fonte filiolas vel -as suscipiant, si non *eqs.* I p. 31,13 de -as (-abus *p. corr.* M), quisquis eas de fonte suscepit et cum ea adulteravit. p. 217,11 filiulus aut -a *spirituales* de fonte aut de confirmatione ... nulla ratione in matrimonium licitum est coniungi (DECRET. Burch. 19,5 p. 966^D). VITA Odil. 4 (MGMer. VI p. 40,16) Dei famulus ... osculum pacis -ae porrexit suae. **al.** **β in allocutione personae dilectae vel etiam aetate, ordine, auctoritate sim. minoris**: CONVERS. Afrae 1 cui ... episcopus: ... tu, filia (-a *var. l.*), suscipe in te lumen fidei. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,124 pavidas ... videns ... sorores sic placidis animum dicitis ... serenat: 'quoniam, -e, corrugat ineptia frontem?' **2 per compar.**: **a de monialibus, quibus abbatissa ut mater praeest**: AGIUS epic. Hath. 438 alma soror velut optima mater -as precibus proteget assiduis. **b de ecclesia, coetu fidelium, cui episcopus ut pater praeest**: EPIST. Worm. I 27^{tit.} dignissimo dilectę -ę Wormatię patri ... G. infirmus ... summi patrisfamilias vespertinum denarium. **c de intervallis ut trium modulationis generum filiis**: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,188 -ę resonare melodima doctę ... pulsant discrimina vocum.

***filiolagium**, -i *n.* (filiolus et agere) *donum sponsoris* – *Taufgabe, -geschenk*: LAMB. ARD. hist. 12^{capit.} quomodo ei (sc. *filio amitae*) totam Bredenardam in -um contulit Arnoldus.

***filiolatus**, -us *m.* (filiolus) *donum sponsoris* – *Taufgabe, -geschenk*: ADEMAR. hist. 3,11 dedit ei (Eroldo) imperator in -u unum comitatum.

***filiolitas**, -atis *f.* **1 theol. i. q.** *υιοθεσία, adoptio (filiorum Dei), condicio filii (Dei)* – *Annahme als Gotteskind, (Gottes-)Kindschaft*: IOH. SCOT. praedest. 13,2 debemus accipere ... per eius (Iudae) ... qua ad tempus vocatus, -em iustam eius meritoque aeternam abdicationem. 13,3 si hi tres termini aequales non essent, id est -s, electio, praedestinatio; quantum enim comprehendit -s, tantum electio *eqs.* GERHOF. novit. 16,5 quod in -em Verbi eternaliter geniti sit homo assumptus, qui predestinatus est filius Dei. ALBERT. M. eccl. hier. 2 p. 36,54 episcopus (sc. *baptizaturus*) 'venit ad matrem -is (PG 3,396^C *υιοθεσίας*)', id est aquam, in qua fit spiritualis generatio. 4 p. 100,6 'ad viviferam -em (filio, filia *var. l.*)'. **2 usu communi i. q.** *filiatio* – *Sohnschaft* (per prosop.): VITA Serv. 13 p. 56,13 consilium meum vestre (sc. *gregis*) -i (pietati *var. l.*) si placet agnoscere, ne, queso, fessi patris faciem velitis obpugnando confundere.

filiolus, -i *m.* *acc. plur.* -us: PIRMIN. (?) scar. 32. (parvus) *filius* – (kleiner) *Sohn, Kind*: **1 strictius de cognatione** (in *imag.* l.72): **a in univ.**: AGIUS epic. Hath. 555 -um (sc. *patris sui ipsius, i. fratrem*) ... coenobio iunxit monachorum. RUOTG. Brun. 13 ecclesia ... prolem suam ... ablactavit et spiritualiter matrem esse constituit, quę sibi postmodum -os, in

quibus Christus formaretur, affectu dulcissimo parturiret. DIPL. Constantiae 32 p. 102,30 teste ... et hoc confirmante Symone -o meo. *al.* **in cognomine**: CHART. Burgenl. II 37 p. 26,1 (a. 1272) capita servorum ... filius Thome carpentarii,

5 Thomas -us Petri et filius coci Michaelis vocatorum. **2 latius de relatione spirituali**: **a qui** (baptismo, sacramento chrismatis) *ut filius factus est, filius spiritualis* – (Tauf-, Firm-) *Patensohn, -kind*: VITA Elig. 2,32 p. 717,15 regina filium protulit et Eligius eum -um (filium *a. corr.* 4) habuit ac nomen Hlotharius ... vocitavit. CONC. Karol. A 36 p. 272,7sq. ut unusquisque compater vel proximi *spiritales* -os suos catholice instruant (CAPIT. episc. I p. 250,14 de spiritualibus patribus ac -is. *al. v. et p. 241,26*). HILDEGAR. Far. 102 (MGMer. V p. 194,20) missa est suggestio de eo regem ad Chlotharium, eius -um sacri fonte baptismatis (*sim. p. 243,63*). ANON. Has. 6 sancto Willibaldo Geroch -us in baptismo successit. *saepius. v. et p. 241,24. b in allocutione personae dilectae vel etiam aetate, ordine, auctoritate sim. minoris*: COLUMB. epist. 11,61 'caveto, -e, (cavete -i *var. l.*), feminarum species. VITA Goar. 10 qui dixit ad legatarios ... regis: '-i mei, dicite regi *eqs.*' HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,40 dum ille prope mortem instare viderat, dixit: '-i mei et fratres *eqs.*' HRABAN. hom. I 4 p. 14^D promitto vobis, -i, et certus sum, quia *eqs.* FROUM. carm. 32,55 caris -is Froumundus quicquid amoris. *al.* **c alumnus, discipulus, sectator, amicus** – *Zögling, Schüler, Anhänger, Getreuer, Freund*: BONIF. epist. 93 p. 213,21 ut -um meum et corepiscopum Lullum ... constituere faciatis (sc. *presbyter*) predcatorem. BREV. NOTIT. p. A 9,23sq. quidam ... discipuli sancti Rüdberti episcopi fuerunt et iuniorum eius quidam -i, ex quibus erat Isinhardus, vir nobilis et -us beati senis Chunialdi presbiteri, et Maternus, Dignolus quoque discipulus et -us beati Gisilarii. ALCUIN. epist. 216 p. 360,13 -os nostros remansisse cum Pippino dixit *Candidus. al.*

***filipendula** (phi-), -ae *f.* (filum et pendulus). *script. filup-: l.42. Filipendula (ulmaria, vulgaris)* – (*echtes, kleines*) *Mädesüß*: CIRCA INSTANS p. 19b^v -a calida est ... , que fisalidos alio nomine appellatur, ... in montuosis locis reperitur. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 383^H philanthropos dicitur a philiasidos, quod est ph-a. BERNH. PROV. comm. 3,8 p. 305,32 -a in unguentis ponitur precipue, tamen sumpta per os confortat stomachum. ALPHITA F 1 -a, fisalidos, pater Syon, viscago idem. V 40 viscago, id est -a (filu- *var. l.*). *saepius.*

[filirus *v.* *sclerus: BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 9,2.] **filium** *v.* folium.

45 **filius**, -i *m.* *script.*: phi-: TRACT. Ebor. f. 68. fillius: l.63. *p.244.4. saepius. form.: sing.: nom. -os: l.63. voc. -us: p. 243,34. indecl. -o: l.59.65. adde* DIPL. Karoli III. 25 p. 42,4. *ibid. al. plur.: nom. -ae: p.244.45. dat. vel abl. -ies: l.56. adde* LEG. Burgund. const. I 74 capit. p. 39 (*var. l.*). *al. abl. -ibus: p.244.11. indecl. -os, -us: l.58.60.62. c. dat. possessivo* (cf. Stotz, Handb. 4,IX §17,3): l.57.p.243.4.6. *al.*

1 proprie (per compar.: p.243.49sq. 54sq.): **A υιός, natus** – *Sohn*: **1 strictius de cognatione** (fere de hominibus, de animalibus: p.244.49; de -o deae: l.69; de Iesu -o Dei: p.243, 30sq.). **a gener.**: **α in univ.**: CHRON. Fred. 1,3 capit. p. 18 divisio terrae tribus -es Noe. LEX Alam. 35,2 cui vult, donet (sc. *rex hereditatem*), aut ad ... -um duci (duce, ducis *var. l.*) ... aut *eqs.* 54,1 uxorem sine -os (-us, -is *var. l.*) aut filias (filiis *var. l.*). VITA Goar. 1 in diebus Childiberti ... , -o Chlodoveo, (-i Chlodovei *var. l.*). PIRMIN. (?) scar. 4 per tres -os (-us A) Noe. PAUL. DIAC. Lang. 4,36 Focas ... extincto Mauricio eiusque -us (-os, -o, -is *var. l.*) ... principatus est. LEX Raet. Cur. 3,10 filii legitimi. FORM. Sal. Merk. 24 genitor vester, -os meos (*antea*: genitor vester, -us meus). DIPL. Karoli III. 25 p. 41,35 mallaverunt nos ... Maurinus et Anseuertus -o suo. DIPL. Heinr. II. 387^c p. 496,28 (interp.) naturalium ... -orum extirpatione. ACTA civ. Wism. A 112 putativo -o ... episcopi de hereditate ... deputati sunt XII m. *persaepe. de filio deae*: CARM. Bur. 29,2,14 post casum fortior surget Terre -us (i. *Antaeus*). **β de -o adoptivo**: PAUL. DIAC. Lang. 4,38 ut ei (*Tasoni*) barbam, sicut moris est, incideret eumque sibi -um faceret *Gregorius*. TRAD. Frising. 607^a carissimus -us meus ... , quem

[Staub]

mihi in -um adoptavi. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 79,8 ut rex dominos (*i. reges Danorum*) ... in loco -orum habere dignaretur. *al. cf. l. 36. γ c. gen. (dat. possessivo) pro cognomine, patronymico*: BONIF. epist. 48 Bonifatius ... Griponi -o Carlo (Caroli p. corr. 2) ... salutem. TRAD. Frising. 184^b advocatus ... homine Lantfrido nomine -o Irminfrido interpellabat (*cf. 184^a Lantfridum -um Irminfridi*). HRABAN. epist. 20 p. 426,23 explanationem libri Ecclesiastici, quem Iesu -i Sirach nuncupant. TRAD. Ratisb. 160 testes: ... Adalpreht, Helfrih, ..., item Adalpreht -us Engilscalhi. 652 quidam homo nomine Gozrat, -us Luduici, unus de familia Isningensi. 699 testes sunt ... Ōzi cocus, Azili -us Iudei. 847 Wernherus -us domicelle. *saepe. δ locut.*: -us familias (-usfamilias, -usfamiliax) *i. q. -us, qui (adhuc) sub patris dicione atque imperio est - Sohn der (noch) der väterlichen Gewalt untersteht*: LEG. Burgund. Rom. 14,4 -is familias, servus vel colonis nihil iuris in contractibus esse permissum, hoc est nec -um familias in damnum parentum ... posse pacisci. CAPIT. Bened. 3,304 de his, qui -isfamilias (-ofamilias *var. l.*) aliquid commodaverint, quid agendum sit. CHART. Bund. 848 p. 296,2 (a. 1248) ne dicere possint (*sc. fideiussores*) se fore obligati pro minore nec pro -ofamiliax nec pro alieno facto. CHART. Friburg. 192 p. 164,3 cum sigillis careant -i nostri et -ifamilias sint constituti adhuc sub patria potestate. *al. -us meretricis i. q. spurius - unehelicher Sohn, 'Hurensohn' (in contumelia)*: ANON. Has. 22,18 exclamavit episcopus ... voce magna et dixit: '-us meretricis, dominus tuus itane aperte ausus est michi illudere?' STATUT. ord. Teut. p. 59,8 nullus frater aliquem christianum audeat clamare ... ore fetentem aut -um meretricis. *b theol.*: *a de Iesu -o Dei*: DIPL. Merov. I 85 p. 218,4 Pater ... per incarnationis mistrium unigeniti Fili sui ... inluxit in corda. ARBE0 Emm. 1 Gotia, Septemania ... unicum Dei -um colere coeperunt. WALAHFR. (?) carm. 55,2,2 cuncticreans genitor, mihimet succurre misello, -us atque pius, qui saecula cuncta gubernas, spiritus alme, veni. POETA SAXO 3,104 quod adoptivus sit Christus -us omnipotentis. *persaepe. β de Iesu homine facto*: ELIS. SCHON. vis. 1,38 vidi tres reges coronatos ... et accedentes adoraverunt flexis genibus ante -um hominis (AMADEUS LAUS. hom. 1,76 panem se esse perhibet -us h. in evangelio. *al. v. et p. 244,65*). *γ de hominibus -is (adoptivis) Dei*: LIUTG. Greg. 7 p. 73,17 ad humilitatem apostolicam et -orum Dei recurrit. 14 flagellavit Deus -um suum in hac peregrinatione. THIETM. chron. 5,1 quicumque ... omnia ... satagit implere, ille est, qui a patre Deo in -um optatus denario ... remuneratur diurno. 6,94 fuit quidam Brun nomine ..., pre caeteris parentibus inter -os Dei electus. *al. in originatione nominis*: VITA Bard. 1 qui (Bardo) et Bardeo, id est -us Dei, interpretari potest. *c mus. de specie plagali tonorum*: ELIAS SAL. mus. 9 primus tonus, -us toni, frater tertii, pater secundi; secundus tonus, nepos toni, -us primi *eqs.* 10 p. 27^a tonus in genere in octo species tonorum dividitur; in quatuor ut in -os, scilicet in primum, tertium, quintum, et septimum; in reliquos quatuor ut in nepotes *eqs. ibid. al.* *d alch.*: TURBA phil. 29 p. 137,32 coniungite ... masculum, servi rubei -um, suae odoriferae uxori (*v. notam ed. p. 215*). *per pravam interpr.*: ANON. tab. p. 150,9 pater eius (*solis perfecti*) ignis est et in igne crevit nec timet terminum ignis, sed fixus est et non fugitivus; pingitur in corpore usque ad cor, hoc est vilis -us, inter -os charior (*v. notam ed.*). *2 latius de relatione spirituali*: *a de infante de fonte baptismatis levato ('Patensohn')*: VITA Elig. 2,32 p. 717,10 partum eius (*reginae*) masculum praenuntiavit suumque -um ex mysterio regenerationis fore praedixit (*sim. THEGAN. Ludow. 36 ex sacro fonte baptismatis -us [filiolus var. l.]. HILDEGAR. Far. capit. 23 [MGMer. V p. 185,30] ex fonte -us*). VITA Amand. 17 (MGMer. V p. 441,9) ut eum (-um) sacro digneris abluere baptisate atque, ut tibi sit -us spiritualis, in manibus accipere ne dedigneris (ALMANN. Niv. 7 [MGMer. V p. 165,2]. MIRAC. GENES. Hieros. 20. v. et p. 242,9. *b in allocutione personae dilectae vel etiam aetate, ordine, auctoritate sim. minoris*: VITA Goar. 5 p. 415,25 dixit vir Dei ... ad illos (*sc. legatarios episcopi*): 'fili (-i var. l.), quid est?' ALCUIN. epist. 78 p. 120,1 nunc, carissime fili (*sc. archiepiscopus*), frater, pater

et amice, Deo gratias agamus. BONIF. epist. 107 nunc ..., gloriose fili (*sc. rex*) *eqs.* FORMA mon. Sangall. 1 haec tibi, dulcissime fili Cozberte, ... exemplata direxi (*v. notam ed.*). CHART. Bund. 597 (epist. papae) Honorius ... dilectis filliis ..., abbati et conventui de Monte sancte Marie, salutem. *saepe. c alumnus - Zögling: a discipulus, sectator, amicus - Schüler, Anhänger, Getreuer, Freund*: BONIF. epist. 78 p. 162,3 litteras vestras (*sc. archiepiscopi*) ... -o vestro diacono Cyneberhto offerente suscepimus. ALCUIN. epist. 168 p. 277,17 -orum eruditio laus est magistrorum. TRAD. Patav. 71 manentibus ... episcopo una cum -ibus suis in loco. THIETM. chron. 7,36 qui (*sc. Angli*) ... erant ... sancti patris eorum Gregorii spirituales -i. CHRON. Pol. 1,16 p. 35,21 quicumque probus hospes ... in militia probabatur, ... regis -us vocabatur. IN-
NOC. III. registr. 1,43 p. 67,9 quem (*ducem*) sicut catholicum principem et ecclesie Romane -um specialem ... complectimur. *saepe. adde de eo, qui aliqua proprietate praeditus est, aliquid sustentat*: RUOTG. Brun. 15 postquam illam (*Coloniam*) hic -us pacis, custos aeclesiarum pervigil introivit. BRUNO
QUERF. frat. 3 p. 38,24 respondi ego -us negligentie. DIPL. Conr. II. 212 ne quisquam ... illud (*institutum*) presumat ... evellendo violare, verum -i iusticie perpetim hoc inconvulsum tueantur. *β membrum, socius - (Mit-)Glieb, Angehöriger*: RUOTG. Brun. 32 suę ecclesie -is oblectamenta contulit (ANSELM. LEOD. gest. 49 p. 218,49 hunc [*Wazonem*] ... maxima pars -orum aeclesiae sibi episcopum fieri praeoptabant. CHART. Eichsf. 495 p. 303,25 [epist. papae] de universis sancte matris ecclesie -is curam ... gerere. *al. v. et p. 236,66*). ACTA reg. Burgund. 161 notum sit omnibus abbacie sancti Mauricii -is *eqs.* ANNAL. Quedl. a. 1004 monasterium ... spoliatur bonis, orbat -is suis et, quos congregarat atque educaverat ..., perdidit. *al. γ qui natus, ortus est - einer der (ent)stammt*: ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,20 rex ... Liudbertum ... direxit ordinare quandam Willibertum, ... Colonie -um, episcopum. p. 30,9 beatus episcopus Liudbertus Saxoniae et -us Ripuariae. *in cognomine*: CHART. civ. Halb. 86 (a. 1252) Iohannes dictus -us Magdeburgis ... mansum ... contulit. *Β παῖς, parvulus - Kind: 1 de hominibus*: RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,16 quae (*virgines*) sub velo positae -os pariunt. DIPL. Conr. II. 143 nisi forte de coniuge sua Ita nomine -um habuerit comes masculinum. OTTO FRISING. chron. 5,16 p. 246,32 qui (*Sarraceni*) cum uxoribus ac -is (liberis *var. l.*; parvulis PAUL. DIAC. Lang. 6,46) Aquitaniae fines ingressi fuerant. *al. 2 de animalibus i. q. pullus, fetus - Junges*: CHRON. Fred. 4,38 p. 139,15 cum -ae suae (*sc. lupi*) (-i sui *var. l.*) ... venare coepissent. FRID. II. Imp. art. ven. 1 p. 56,23 alie maiores (*sc. quadrupedes*) ... paucos -os generant uno partu. ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 757,24sq. quod ... teneantur *massarii* ..., si contigerit, quod aliqua (*sc. ovis*) moriatur, ex -is renovare illam et alii -i vel filie sint ad opus curie. ALBERT. M. animal. 18,55 quare quaedam (*sc. animalia*) habent unum tantum -um sicut elefas ... et quaedam habent -os multos. *saepe. C progenies - Nachkommen(schaft) (in locut.)*: 1 -i Israel *i. q. progenies Israel, populus Israel, Israelitae - Nachkommen(schaft) Israels, Volk Israel, Israeliten*: HUGEB. Willib. 4 p. 97,2 quos (*lapides*) tulerunt -i Israel de Iordanne. WIPO gest. prol. p. 5,13 -os Israel hostes diversos superasse comperimus. *saepius. adde -us Israel i. q. homo (christianus) - Christ, Mensch*: TRAD. Teg. 210 (a. 1127/47) -is Israel et universo populo adpropinquanti Deo notificamus *eqs.* 230 notum sit -is Israel universis *eqs. ibid. al. 2 -i Adae (Adam), -i hominis, -i hominum i. q. terrigenae, homines, genus humanum (peccato affectum) - Menschen-, Erdenkinder, (sündige[s]) Menschen(geschlecht)*: AETHICUS p. 237,16 ubi (*sc. Babylonie*) concionantes operam dederunt -i hominum. COD. Udalr. 113 p. 212,3 -us hominis nonne -os hominis, id est Adae, in sua exprimit persona? RUP. TUIT. Ioh. 1,507 non omnes homines, non omnes omnino -i Adam ... lucis consequuntur gratiam. ARNOLD. LUB. chron. 5,25 p. 202,33 quique terrigenae et -i hominum, simul in unum dives et pauper, placate Dominum (CONR. EBERB. exord. 5,17 p. 325, 17). MORIEN. ROM. alch. p. 512^a,46 ex -is Adae unus existo (*sc. Morienus*). *saepius. adde -us mulieris*: BRUNO QUERF.

Adalb. B 29 respondit *-us mulieris*, (beatus Adelbertus rec. A) passioni propinquus: *'eqs.*

II in imag. vel. translate: A *qui (proprius) est – einer der gehört, verfallen ist:* THIETM. chron. 7,38 rex, servus peccati, -us mortis, ... cotidiano pondere aggravatur. B *ferē i. q. creatura – etwa: Sprössling, Geschöpf:* TRAD. Weihest. 345^a (a. 1208/9) sciant ... universi tam future quam presentis etatis -i *eqs.* C *ferē i. q. dilectus, homo carus – etwa: Güstling, Liebling:* EPIST. Hann. 38 p. 81,25 R^o. ... , fortunae -us, cuius superbiae non est modus, ... ad placitum suum me multavit. D *ferē i. q. puer, homo sceleratus – etwa: Bursche, Kerl, Geselle:* THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 216^b, 19 a custodia eductum quatuor *'-is nequam'* (cf. *Vulg. Matth. 13,38*), qui suae rabiei satisfacerent, tradidit *praeses* illudendum. E *ferē i. q. editum – etwa: Erzeugnis, Frucht:* REIN. ALEM. phagifac. 183 sorbile si dabitur, galline -us, ovum.

1. **filix** (felix, filex), -icis *f.* form. nom. sg. -icis: l.20. adde ANTIDOT. Glasg. p. 120,33.

1 *Dryopteris (filix-mas) – (Echter) Wurmfarne:* ANON. herm. p. 104,10 terius, id est fe-is. LIBER accip. 21,1 radices herbarum, quae fe-es dicuntur. THEOPH. sched. 3,21 da ei (*hirco*) -em comedere. VITA Norb. I 14 p. 687,23 qui (*lectus*) cunctis idem erat de -e (fe- var. l.). GLOSS. Salern. p. 6^b,22 -ex, fugero. ALPHITA F 27 -x (fe-, -ex var. l.) ptireos sive ... epitheos idem. *saepius*. 2 *polypodium (quercinum q. d.)*, *Polypodium vulgare* L. – *Engelsüß:* CIRCA INSTANS p. 31b^v polypodium ... herba est similis -i, quae supra quercus crescit et super muros et lapides. ALPHITA F 27 -ex (-x var. l.) quercina, polypodium idem. 3 *herba inutilis frugibus inimica, zizania – Unkraut (ferē in imag.):* SYLL. Bern. 3,25 spine sunt procul, cum lolio -ex. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,47 quapropter veterum spinas -esque (silicesque *edd. priores*) Sirorum impiger apposita radicibus erue marra. THIETM. chron. 1,7 sicut cum tritico lolium, sic ex eo (*iuvēne*) latentis odii -ex excrevit (*sim.* 1,24 -ex iniquitatis. VITA Bard. 4 -em [silicem var. l.] carnalis cogitationis). ARNULF. delic. 352 strenuus excultos occator demetit agros: lentulus inculti -em (silicem *cod. Turic.*) deplangit agelli. *al.*

2. **filix** v. 1. felix. **filia** v. filia. **fillis** v. phyllis. **fillius** v. filius. ***fi(l)lo** v. *fello.

filo, -avi, -atum, -are. *fila, stamina ducere, contorquere, nere – (zu) Fäden ziehen, drehen, spinnen (ferē de hominibus; de animalibus: l.48):* 1 gener.: CHRIST. STAB. Matth. 13 p. 1318^B 'nent' dicitur 'ant'. THEOPH. sched. 3,77 inde (sc. ex lamina) ... inciduntur subtiles corrigiae et in serico -ando circumtorquentur. CAES. HEIST. Elis. I 10 p. 359,5 lanam -bat. ALBERT. M. animal. 21,47 quaedam eorum (sc. anulorum) ... spisse contextam (sc. materiam) involuto filo circa se -ant. CONR. MEND. Attal. p. 131,31 quo (fuso) -bat mulier. NICOL. BIBER. carm. 1624 lanea stamina -ant *beginae. al.* in *imag. c. sensu fallacias faciendi:* CHRON. Fred. 3,65 Narsis ... perterritus, eo quod agusta ei adparatum ... , cum quo -ret, direxit ... ; at ille respondens: 'filo -bo, de quem Iustinus imperator nec agusta ad caput venire non possit'. 2 *publ.:* CHART. Rhen. inf. I 344 p. 233,9 (a. 1141) melius quod ... elaboraverit femina, hoc est -verit et texerit, villico ... consignet. ACTA imp. Winkelm. I 790^{II} p. 617,12 accipient custodes ... de bombice -ta subtili de centum decem. CHART. civ. Spir. 199 p. 157,11 fila, quae -antur in rota, nullo modo in aliquo panno apponi debent zetil. *al.*

subst. filatum, -i n. *funiculus, filum – Schnur, Faden, Garn:* v. p.236,12

filoantropus v. philanthropus.

***filobalsamum** v. *phyllibalsamum.

[filocadele v. phylacterium: ANTIDOT. Glasg. p. 145,21.]

filomela v. philomela. **filomelinus** v. philomelinus.

filomena v. philomela.

filoneus, filonius *sim.* v. philonius.

filotropus v. philanthropus.

***filorcivus** v. *philorgius.

***filositas**, -atis *f.* (*filosus) *natura eius qui ex filis constat, natura staminea – das Bestehen aus Fäden, Faserigkeit:* ALBERT. M. animal. 3,70 modus -is aquosae non invenitur in

sanguine cervi. 3,143 sanguis tauri cicus aliis congelatur propter multam -em ipsius. 9,95 in muscillagine ... cerebri ... invenitur ... viscositas extensibilis ... et invenitur -s. *ibid. al.*

filosof-, filosof(h)- v. philosoph-.

5 ***filosus**, -a, -um. (filum) (*velut*) *ex filis constans, stamineus – (wie) aus Fäden bestehend, fädig, faserig (usu subst.: l. 13):* ALBERT. M. animal. 3,48 maior ... est assimilatio substantiae cordis, quae -a est, cum venarum substantia quam epatis. 4,16 corpora ... feminarum sunt lenia -a et maxime inter coxas. 10 9,20 sperma subtile non multum -um est principium generationis feminarum. 9,67 simile est sperma humiditati ovi in tela contentae et contextae ex filis, et cum tela exterior aufertur, apparet -um, ac si sit plenum venis quibusdam. *ibid. al.*

filoxenus, filoxinus v. philoxenos. ***filteratus** v. *filtro.

15 ***filtortus** (fel-, fill-, -troctus, -oatus), -i m. (*orig. et sensu inc.; cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 663 n. 88*) LEX Sal. Merov. 47 capit. p. 10 de -us (-is, fe-is, fe-o var. l.). 47^{capit.} de -us (fe-, -is, fe-is, fel tortis var. l.), qui lege Salica vivunt. 66 si quis super alterum de rebus in alode patris inventas intertaverit, debet ille, super quem intertavit, ... testimonia mittere, quod in alode patris hoc invenisset, et altera ... , qualiter pater suus res ipsas invenisset; ... si istum non fecerit, mittat ... iuratores, quod in alode patris hoc invenisset ... ; si nec istud fecerit, ille, qui eas intertavit, suo fel troctum (feltroctum, -o var. l.) *eqs.* 25 LEX Sal. Pipp. 82^{capit.} de -o (fil torto, filtoato var. l.). LEX Sal. Karol. 49 capit. p. 11 de interciatis rebus (-is var. l.). 49^{capit.} de -is (fill-, intertatis rebus, intertatiurebus var. l.), hoc est, qualiter homo furatas res intertari debeat.

30 ***filtrabile**, -is n. (*filtrare) *quod molle est velut coactilia, quod comprimi potest sed pressione cedente in formam priorem redit – das Druckelastische, druckelastischer Stoff:* ALBERT. M. meteor. 4,3,15 ipsa (*viscositas*) est causa quaedam -is, praecipue in eo, quod -e est apprehensibile. 4,3,16^{capit.} de -bus (filtrabilibus var. l.) et non-filtrabilibus (filtrabilibus var. l.). 35 4,3,16 *'-ia'* (p. 387^a, 15 *πλητά*) ... sunt, 'quaecumque' de numero 'apprehensibilium' sic apprehenduntur, ut statim redeant ad situm priorem et 'non habent manentem apprehensionem' sicut spongia ... ; dicuntur ... -ia a filtro, quia talia corpora sunt sicut filtrum molle et quasi villosa sunt inter poros. 4,3,22 p. 289,63 causam ... privationis in se habent viscosa et -ia. *ibid. al.*

40 ***filtrabilitas**, -atis *f.* *mollities velut coactilium, natura eius qui comprimi potest sed pressione cedente in formam priorem redit – Druckelastizität:* ALBERT. M. meteor. 4,3,15 oppositam ad ipsam divisibilitatem habent causam, quae sunt duae, scilicet viscositas et -s.

45 ***filtramentum**, -i n. *stratum, corium coactilibus factum – Filzeinlage, -futter, -überzug:* CHART. Westph. IV 898 (a. 1262) ut ... provisor camere priori ... duos calceos cum -o et duo paria calceorum estivalium ... ministret.

50 ***filtrarius**, -i m. *coactiliarius – Filzmacher:* ACTA civ. Rost. C 581 p. 153 (a. 1261) Iohannes, filius Tiderici -i, posuit Meineconi retori hereditatem suam.

55 ***filtratio**, -onis *f.* *colatio (coactilibus, filtro q. d. sim. facta) – das Durchsieben (durch Filz), Filtern:* GEBER. invent. 4 p. 714 congeletur (sc. sal gemmae dissolutus) in terreo vase vitreato post eius -em.

60 ***filtrator** (vi-), -oris m. *coactiliarius – Filzmacher:* CHART. eccl. Erf. 294 p. 168,42 (a. 1248/9) Gerlacus v-r III den., Hermannus, filius Rudegeri ... , II den.

***filtratorium** (vi-), -i n. (*a* *filtrare per errorem formatum) *aulaeum, sagum sim. coactilibus facta – Filzwerk, -decke, -überwurf:* VITA Karoli M. 3,15 p. 86,23 adiungi voluit ... utensilia cum armis et vestibus alioque ... supellectili, ut sunt cortine, stragula, tapetia, v-a (filtra, coria EINH. Karol. 33 p. 39,26), sagmata *eqs.*

70 ***filtrinus** (phi-), -a, -um. (*filtrum) 1 *adi. i. q. coactilibus factus, coactilibus insutis confectus – aus Filz gefertigt, mit Filz gefüttert, Filz-:* ADALH. brev. Corb. 9 p. 371,9 haec sunt, quae clericis ... dari debent: ... caligas quattuor, femoralia duo, soccos -os duos, calciarios quattuor. ARNOLD. LUB. chron. 1,9 p. 122,18 dedit soldanus ei (*duci*) ... sex domos -as

secundum morem terre illius et sex camelos, qui eas ferrent. 2 *subst. masc. i. q. indumentum pedis coactilibus factum, coactilibus insutis confectum, udo – Filzpantoffel, -schuh*: CONSUET. Eins. 64 in pisulo sedeant fratres, ph-os nocturnales habeant.

1. *filtro (vi-), -atum, -are. (*filtrum) *partic. perf.* -teratus: l. 13. *colare, saccare (coactilibus, filtro q. d. sim.) – (durch Filz) seihen, filtern*: GEBER. invent. 4 p. 716 alumen plumosum dissolvitur, -atur et congelatur.

adi. filtratus, -a, -um. 1 *gener. i. q. coactilibus factus, coactilibus insutis confectus – aus Filz gefertigt, mit Filz gefüttert, Filz-*: AETHICUS p. 115,14 aedificia nulla condigna travis cum tentorii -eratis utentes gentiles. CHART. Carinth. 1770 ad testimonium ... fraternitatis duos ... calceos -os de camera nostra annuatim dari decrevimus (TRAD. Altah. inf. 26 [Mon. Boica XI p. 37,15]. CHART. Raitenh. 303 p. 245,11). 2 *alch. i. q. ([colandi causa] coactilibus) coopertus – (mit einem Filz [als Filter]) bedeckt*: PS. GERH. CREM. sept. 12 p. 325,25 distilla aquam citrinam sicque recipiens cohoptum filtro maderfacto et congelabitur, quod distillatur in salem; et melius est, ut ponas istud recipiens -um hora, qua separatur a lapide. 13 p. 327,18 pones in receptaculum duplum -um cum filtro, cuius superior pars sit maderfacta, donec tota aqua rubea distilletur.

2. *filtro (vi-), -onis *m. indumentum pedis coactilibus factum, coactilibus insutis confectum, udo – Filzpantoffel, -schuh*: UDALR. CELL. consuet. 3,11 p. 752^B duo paria calceorum cum corrigiis, unum par v-um ad hiemem in nocte et alterum sine viltrono (*sic?*) ad aestivas noctes (*cf. Bernard. Clun. ordo Clun. 1,5 p. 146,13 unum par calceorum nocturnalium cum -bus ad hyemem et aliud par sine filtro ad aestivales noctes*).

*filtronium, -i *n. indumentum pedis coactilibus factum, coactilibus insutis confectum, udo – Filzpantoffel, -schuh*: WILH. HIRS. const. 1,16 p. 947^B pro signo -i nihilominus signum calceorum facies hoc addens, ut cum duobus digitis manum sinistram, ubi magis est spissa, contingas.

*filit(r)or (vi-), -oris *m. coactiliarius – Filzmacher (in nomine loci: l. 41.42)*: CHART. scrin. Col. B 262 (s. XIII.¹) Herimannus ... et uxor eius Iliana emerunt sibi domum ... erga Sifridum viltorem. 263 Herimannus ... dedit ... uxori sue ... domum cum area sitam in platea F-rorum (825 in p. V-rorum. *ibid. al.*). *cf. *filtrator*.

*filtrum (vi-, fel-), -i *n. (theod. vet. vilz) script. et form.*: phi-: l. 51. pi-: l. 49. ?-tum: l. 71. ?veletum: p. 248,35. ?v-ronum: l. 28. *acc. plur. -os: p. 248,5.10. adde FUND. Mur. 27 p. 81,4.*

coactilia – Filzwerk, -stoff, (Stück) Filz: 1 *proprie de materia*: a *gener.*: GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,3 cento i. opertorium -i. EKKH. IV. cas. 51 p-is lorice fiunt. CARM. de bello Saxon. 3,106 pars ferro galeas imitatur ... pars triplici ph-o. HILDEG. (?) caus. 355 p. 208,2 deich ... super totum caput ... pone et desuper cum pillo de v-o facto constringe. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 36,22 faciunt Tartari sibi deos de -o. IOH. PLAN. hist. 9,36 tentoria habebant ... uxores de -o albo. TRAD. WEISS. app. 7 p. 329,11 -um (*sc. calceorum*) subtus et superius sit equale. REGISTR. Geisensf. 25 ex velleribus ... debent fieri v-a ad calceos hyemales. *saepe. v. et l. 30. p. 246,38. 39. b publ. de confectioe, commercio*: CHART. civ. Halb. 26 (a. 1230) ut hi, qui -a facere consueverunt, in fraternitate et communitate eorum (*calcificum*) esse debeant. CHART. Mulh. Thur. 77 ego Swikerus ... civibus opus -i exercentibus relaxavi, ut *eqs.* REGISTR. Mog. p. 37 turgia, ubi venditur v-um, ... solvunt *eqs.* c *medic.*: ROGER. SALERN. chirurg. 2,64 (add. cod. M) pulvis ... corrosivus fit de -o (*sic?*) vitreo, pennis galline ... combustis omnibus *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 747 apponatur pulvis -i viridis c o m b u s t i (GLOSS. Roger. I A 1,15 p. 544,46. *al. sim.* BERNH. PROV. comm. 5,3 p. 287,14 -um ustum). WALTH. AGIL. med. 3 p. 91,18 accipiantur duo frusta -i blavi. *al. 2 meton.*: a *stragulum, tegumentum (coactilibus factum) – (grobe) (Filz-)Decke*: a *in univ.*: FUND. Werd. app. p. 168 diripuerunt *carnifices* ... duos sagos, feltum (*sic?*) et capitale. VITA Meginr. 10 nudo subposuerunt *peremp-*

tores -um, superponentes etiam ei quaedam stramenta. WILH. APUL. gest. 3,232 carinis pro ... repellendis ... iaculorum ictibus obiectis rubicundis undique -is. *al. β de ephippio, sella sim.*: CHART. Sangall. A 10 p. 12,10 (a. 744) accipimus ... cavallos v cum saumas et rufias et -os. LEX Baiuv. 2,6 si quis in exercitu aliquid furaverit, pastoriā, capistrum, frenum, fe-um

(-um, v-um, fe-i, -o, fe-o, selquum *var. l.*; gloss. Ch.: vilz) *eqs. al. inter tributa nominatur*: REGISTR. abb. Werd. 4,22 (c. 1050) debet Hildichin ... dare ... XV pannos lineos, II laneos, I corium bovinum ... I somarium, II v-os. 3,1 p. 90,30 dabit scultetus ... somarium bonum cum v-o et sella. *ibid. al. γ de tentorio*: TAGENO descr. (MGScript. XVII p. 513,27; c. 1190) qui (*Turci*) ... relictis tentorii et v-is montana profugi ascenderant. b *fulcrum lanceae armis equestribus affixum – Halterung der Lanze am Pferd des Lanzenreiters (cf. francogall. vet. fautes; anglosax. fawter; de re v. C. Gaier, in: Femmes, mariages et lignages, XIIe-XIVe siècles. 1992. p. 177sqq.)*: GISLEB. MONT. chron. 57 p. 98,1 miles ... comiti ... in forti lancea occurrens ictu quodam, quod vulgariter de fe-o dicitur, in medio pectoris illum percussit. ROLAND. PATAV. chron. 10,5 p. 136,12 milites ... sedentes ... stabiles in bellicosis destrariis ... hastis ad fe-um positos portam spaldi rumpere iam parabant. c *colum coactilibus factum – Filter (aus Filz)*: ANON. secret. p. 83 vasa distillationis: ... vas distillationis in vase, distillatio per -um *eqs.* PS. ARIST. magist. p. 642^b,55 in quatuor partes aquae pluvialis clarae ipsum (*sal*) dissolve et destilla per -um. ROSIN. ad Sarr. 2 p. 287 quaedam res purificantur ... per divisionem ... quaedam per collationem, ut per pannum vel -um. *al. v. et p. 247,19.22. ad aera purgandum*: ALBERT. M. miner. 3,2,4 p. 80^a,11 operarii ... obstruunt os et nares duplici vel triplici -o, ne vapore nimis laedantur in spiritalibus. d *?per confusionem c. velatura sim. i. q. involucrium coactilibus factum – Hülle, Futteral aus Filz*: MIRAC. Otton. Bamb. I 8 p. 912^b,46 haec (*sc. litterae abbatum, narratio vitae*) omnia simul congreganda sunt et in unum veletrum reponenda ... et sic ad domnum papam eundum est.

*filulum, -i *n. (filum) filum parvum – kleiner Faden, Fädchen*: HINCM. divort. 15 p. 206,13 longum est sacrilegia computare, quae ... de ossibus mortuorum ... et de capillis atque pilis locorum genitalium ... cum -is (*fililiis cod. a. corr.*) colorum multiplicium et herbis variis ... composita cum carminibus incantata deprehendentes comperimus.

filum, -i *n. (-us, -i m.: l. 53. p. 249,55. 250,38.39; -a, -ae f.: l. 55. p. 250,25.30.35. al.) script. et form.*: vi-: p. 249,15. sg. indecl. -o: p. 245,53. confunditur c. filius: v. vol. I. p. 163,6,38. *stamen, funiculus – Faden, Schnur*: I *proprie vel per compar. (in imag. de dolo sim.: l. 55. p. 245,53; de rebus fingendis: l. 56)*: A *strictius*: 1 *gener.*: a *in univ.*: WALAHFR. hort. 121 puellae ... omnem -orum seriem pulchros metantur in orbis. WETT. 478 lini obsequitur candentia -a (gloss. R: fdbmb) caballus plurimus. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 37,18 cicatrix in modum -i tenuissimi. HROTSV. Mar. 519 residebat ... purpureos digitis -os operans. *saepe. in imag.*: ERCHEMB. CAS. hist. 53 Athanasius ... Landoni ... neptem suam adhuc lactantem in coniugium cessit ob hoc, ut -a (*filia cod.*) feminarum illaquearet eum. YSENGRIMUS 3,593 -a trahis (*sc. Reinardus*) libito. b *de -o Parcarum*: WALTHARIUS 851 ultima Parcae -a legunt. CHRON. Pol. 1,29 p. 55,4 ni Parcarum invidia puero vitale -um (*filium var. l.*) interrumperet. METELL. exp. Hieros. 4,352 nec te ... modo fata necabunt, quem tamen hoc anno Parcarum -a ligabunt. *adde*: VITA Annon. III 7,44 praemonet incolas laboris imminere finem et -a suae rescenda vitae. c *de -o araneae, erucae*: NOTKER. BALB. gest. 1,32 aranea de laqueari per -a ... descendens. ALBERT. M. animal. 5,24 modi ... aranearum, quando coire volunt, femina adtrahit ad se marem per -a sua. 21,46 ad loca ... remota -o, quod de viscosa sui oris humiditate extrahunt, perveniunt (*sc. eruca et similia*) tracta ... per -um illud, in quo differunt ab aranea, quae ad hoc trahit -um de ano. *ibid. al. v. et p. 245,48. 2 medic. et chirurg. (fere in vulnere sutura)*: TRACT. de chirurg. 161 (add. cod. Bamb. I) -um suture putrefit et cum sanie expellitur. GLOSS. ROGER. III 697 contra ficus in virili virga primo ligen-

tur cum -o serico vel setis equi. 771 extremitates cum acu et -o suantur cerato. THEOD. CERV. chirurg. 2,19 p. 150^C suatur ... intestinum cum subtilissima acu et -o subtilissimo de intestinis animalium facto vel de serico subtili. *saepē. de -o metallico* ('*Draht*'): BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,1 p. 117^A liga unum eorum (*dentium*) cum altero cum -o aureo vel argenteo aut -o serico forti. 3 *techn.*: a *in univ.*: THEOPH. sched. 2,26 accipiens ... -um lineum retortum et gracile madefac illud in rubeo colore. 3,19 ligabis (*sc. corrigiolas*) ... -o lineo. *ibid. al.* b *de -is metallicis* ('*Draht*'): MAPPAE Clavic. 191 cum cupero -o ... colorabis (*sc. lapidem*). THEOPH. sched. 3,8 de ferris, per quae -a trahuntur. 3,10 ferris limantur -a aurea et argentea. 3,39 tolle -a ex auricalco gracilia. MARC. GRAEC. ign. 13 tunica ... debet esse ... -o ferreo bene ligata. *saepius. huc spectare vid.*: AETHICUS p. 131,12 torvus ex vilis (-is *var. l.*) factos sicut in fabrorum inmanissima fornace. c *de rebus liquidis, viscosis, quae -i similia formant*: THEOPH. sched. 1,21 cum gummi penitus liquidum fuerit, ita ut extracto ferro quasi -um trahatur. 2,10 aufer ... modicum vitri a furno, ita ut -um post se trahat. HERACLIIUS II 31 donec glareae quasi aquae fit et tenuis sine -o destillet. *al.* 4 *publ. et iur.*: a *in univ.*: CHART. Laus. 686 (a. 1223) loci antiquiores dixerunt ... quod grossa petra ... erat buena et alia petra similiter ... et debebat ibi -um extendi et ita terre dividi. CHART. Hall. 224,27 (*interp.?*) ista spectant ad hereditatem: ... omnis lineus pannus fornice non incisus, omnia -a cruda *eqs.* b *spectat ad sigillum sim.*: EINH. Marc. et Petr. I 2,1 p. 245,56 -is sigillorum admota ... flamma crematis scrinia ... aperui. LEX minist. Col. I 7 p. 7,4 sic ... recludetur *occisor*: -um stamineum de poste ad postem per medium hostii tendetur et in utroque fine sigillum cereum appenditur. CHART. Wirt. 1591 p. 350,16 litteras ... stilo, -o et bulla sanas ... legi fecimus sub hac forma: *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 174,4 sigilla ... per -a de serico appendi consueverunt. *saepius. c spectat ad actum symbolicum*: EIGIL Sturm. 19 tollens ... de pallio suo -um proiecit in terram et dixit: 'ecce in testimonium perfectae remissionis -um de pallio meo proicio in terram'. 5 *natur.*: HILDEG. caus. capit. 24 p. 3 de aeris -is. 24 quedam coagulatio ut quedam albedo -orum in aere volat, ubi aer se purgat. div. op. 1,4,26 l. 8 qui (*aer*) sicut -a se prolongando volat. ALBERT. M. animal. 4,104 quod ... quidam dicunt -a quaedam in limo extensa esse filios ... anguillarum aut etiam, quando haec -a extensa sunt in aqua et vivunt, error est. 6 *bot. de foliis -i speciem exhibentibus*: WALAHER. hort. 98 tot habet *abrotanum* vires quot -a (*gloss. l.*: folia) comarum. ALBERT. M. veget. 6,273 quae (*herba*) ... divaricata habet folia sicut -a quaedam. 6,294 -a ... foliorum suorum (*sc. camomillae*), quae costae vocantur, minus lata sunt costis cotulae. b *latius*: 1 *gener.*: a *vitia* - (*Stirn*)-*Band*: CARM. Bur. 89,2^a 4 circumligata frons -o rubeo. b *chorda, fides* - *Saite*: FLOR. LUGD. carm. 22,30 texerat *lyra* ... furvo -a canora situ. CARM. de Rob. 16 dicam nec Febo mea -a movente silebo. 2 *natur. et anat. i. q. fibra, nervus, vena* - (*Muskel*)-*Faser*, (*Gefäß*)-*Strang*, *Gewebe*: STEPH. COL. Maurin. 14 si avaritia venarum -a contrahit in manibus. GLOSS. ROGER. III 766 add. ne scindat *medicus* -um, qui est inter anum et testiculos. Ps. GALEN. anat. 1 p. 167^B quorum (*panniculorum*) textura est de -is nervosis. ALBERT. M. veget. 1,114 apparent ... -a quaedam, quae sunt viae, in quibus nutrimentum decurrit, ... extensa per plantas. animal. 1,311 qui (*musculus*) applicans -a sua mento aperit mandibulam. *saepius. adde*: ALBERT. M. animal. 3,132 in sanguine multorum animalium extenduntur quaedam -a, quae sunt quasi media inter naturam substantiae venarum et nervorum. *eqs.* 3 *bot. i. q. stamen (floris)* - *Staub*-, *Stempelfaden*: ODO MAGD. herb. 1081 admisce croci redolentia -a.

II *meton.*: a *de mensura longitudinis*: CHART. Livon. A add. 299 p. 56,16 (a. 1257) ad mensuram unius cubiti, quod vulgo -um vocatur, quod ... -um ... in arbore excisum habetur. b *de minima parte vestis*: EPIST. Worm. I 60 p. 102,34 ut sciatis me ... nec ita stultum ... esse, quin alicuius scientie -o me vestiente sapiam, ubi quis me pungit. COSMAS chron. 3,62 p. 241,5 omne suum usque ad unum -um abiecit vestimentum. c *de materia vestis sim.*: CATAL. thes. Germ. 45,20 (a.

1253) casule de samito albo et eiusdem -i dalmatice. *expresius i. q. ?linum netum* - ?*Garn*: CHIRURG. Sudhoff I p. 79 (s. XIII.^{ex.}) imponitur nodus de cera vel de hedera arborea vel de -o vel de sago.

- 5 III *translate*: a *vinculum, adhaesus* - *Hemmnis, das Anhängen*: IOH. IAMAT. chirurg. 4,22 cum in lingue carni supposito alicui magis debito alligatur, -um lingue dicitur (*de ankyloglossa q. d.*). b *nexus* - *Band, Verknüpfung*: ABBO FLOR. calc. 3,23 si solutionem mediteris, -o rationis quo contextae sunt *species*. EPIST. Worm. I 2 p. 17,22 si quisque possit ... vel uno -o generis mihi adherere. c *series, ordo* - *Kette, Folge, Reihe*: 1 *in univ.*: BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,45) in dictaminis tui -o haud segniter tornato magnas ... causas ... cautissime conservasti. OTTO FRISING. gest. prol. p. 12,7 ut ... quasi quodam -o narrationis descendens per clara clariora, quae de tua persona dicenda fuerint, appareant. *locut.* in -o *sensu adv. i. q. subsequenter* - *nachfolgend*: ORD. Rom. 1,64 recipit *subdiaconus* evangelium et porrigit eum subdiacono sequenti, qui in -o (filio, ordine *var. l.*) stat. 1,118 pontifex ... communicat regionarios per ordinem <et eos>, qui in -o steterant. *ibid. al.* 2 *spectat ad salinas*: EPIST. pont. Rom. 148 p. 270,5 (a. 958) concedimus ... -a saline duabus, unum in pedica, quae vocatur Burdunaria, et alium in Campo Maiore. 308 p. 598,34 quatinus concedamus ... monasterium ... cum casis, vineis ... atque salinarum -as (*fialas a. corr. cod.*). 420 salinarum -a noviter construuntur *al. expresius i. q. salinae, salinarum series* - *Salzgarten, Folge von Salzpfannen (in nomine loci: l. 35)*: BENED. ANDR. chron. p. 170,9 in saline in Artheula -a duabus. DIPL. Karoli M. 254 p. 366,15sq. (*spur. ante s. XI.in.*) concedimus ... novem -as ad salem faciendum. EPIST. pont. Rom. 419 p. 797,26 -a (*filia, latera var. l.*) quatuor salinarie cum andita et gurga et fossata sua et terra vacante, ad -a, (*a filia var. l.*) faciendum in Bordonaria ... necnon et -um unum in integrum, qui vocatur de Campanino. 552 p. 992,12 -um saline in integrum situm in Septem Filas. *al.* d *tractus, linea, segmentum* - *Strich, Linie, Streifen*: TRACT. de cruc. effig. 18 per medium -um crucis venit summitas nasi. 20 cilium fac et -um super oculum. 21 cilium et -us ad finem oculi contra auriculam iungant. 37 -us dividit medium pectus usque in brachium subter scapulas. 60 de -o pectoris. *ibid. al.* e *cursus, fluxus* - *Lauf, Strom*: IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 201,14 medio e fluvii -o (filios, chilos, fluvio, fluvio *var. l.*) ad portum pennigero ceu volatu pervenit *scapha*. f *culmen* - *First*: DIPL. Frid. I. 919 p. 187,2sq. ipsi (*homines*) ... dant nobis duas domos, unam quinquaginta pedum in -o et decem in fronte, alteram vero XXX pedum in -o et decem pedum in fronte. *Staub*
- **fimarius* (fem-), -a, -um. (fimum) 1 *adi. i. q. ad fimum pertinens* - *zum Mist gehörig, Mist-, Dünger-*: LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,40 rustici cum ... carris -is calculos trahentes ad sternendum in via ... se ipsos ad laborem invicem animabant. 2 *subst. neutr. i. q. stercilinium, fimetum* - *Misthaufen*: IOH. sacerdot. 26 videtur, quod fe-um singulis ebdomadis innovandum. Ps. ARIST. tract. p. 793,33 sit ... -um inter parietes fortes factum.
- 55 **fimatio*, -onis f. *confunditur c. firmatio: l. 59. stercoratio* - *das Düngen, Düngung*: ALBERT. M. veget. 3,54 quod -o terrae ... ad fecunditatem seminis ... fructus cooperetur. 7,122 de earum (*arborum*) fossura et -e. eth. II 10,3,1 p. 636^a,20 oportet terram praeparatam esse aratione et -e (firmatione *ed. vix recte*).
- 60 *fimbria*, -ae f. *script. et form.*: fri-: TRAD. Frising. 703b (*var. l.*). fym-: p. 251,4. *al.* finb-: p. 251,16. fib-: p. 251,8. -re(a): p. 251,2. 4. *adde* AETHICUS p. 208,5. *acc. sg. -um*: URSIN. Leod. 25 (MGMer. V p. 349,8 [*var. l.*]). ?*nom. pl. -reis: p. 251,2.*
- 65 *filum, cirrus, floccus* - *Faden, Faser, Franse, Troddel*: 1 *in univ.*: PASS. Kil. I 11 ut nec unum folium de libris vel -a de vestimentis eorum (*virorum Dei*) putredine consumptum est. SIGEW. Mein. 24 allatae sunt ei (*Meinulfo*) consumpti velaminis -ae, videlicet ignis inutiles reliquiae. VITA Annon. III 7,10,1 contacta vestis -a lumine caecum beavit. *persaepē. per compar.*: GUTOLF. hist. p. 651,23 ut malorum eius (*Belae*) quedam

[Mandrin]

tamquam minutam -am tangam. 2 de ornamento: AMALAR. off. 2,21,3 -ae (-eis var. l.), quae procedunt de dalmatica (inde HONOR. AUGUST. gemm. 1,212). LIBRI Karol. 1,17 p. 183,26 huius indumenti (i. pallii) extremitas -is (corr. ex -eis V, fy-as A) iacinctinis sit ornata (spectat ad Vulg. num. 15,38). al. in locut. -as dilatare (in imag.; loci spectant ad Vulg. Matth. 23,5): CHRON. Pol. epist. p. 4,5 ne ... videamur vanitatis -as (fib- var. l.) dilatare (sim. 3 epist. p. 120,7 pusillanimitatis). GREG. IX. registr. 384 p. 302,20 imperator sue intendens dilatare -as falsitatis. ACTA imp. Winkelm. I 434 (dipl. Frid. II.) prior et fratres domus milicie templi dilatant -as suas. al. 3 de margine i. q. limbus - Saum: CAES. HEIST. Engelb. 2,7 p. 261,17 episcopus ... fugit ... Herenberto per -am cappe illi inherente. 4 de panno i. q. fascia, clavus - (Stoff-)Streifen, Band, Borte: BERNH. PROV. comm. 9,3 p. 313,45 instrigatur ibi (sc. in medicina) licinium in modum fin-e, id est zone. de vittis mitrae (de re v. LThK. ³VII. p. 337): VITA Norb. I 19 p. 699,19 -as ... mitrae pontificalis sanguine ... respersit aggressor.

fimbrio, -avi, -atum, -are. *fimbriis ornare* - mit Fransen schmücken, versehen: ITIN. Willib. 9 p. 290,17 statua ere ... fusa, vultu et habitu Domini veste -ta circumdati (sim. ALBERT. M. Matth. 9,22 p. 312,66; loci pendent ex Rufin. hist. 7,18,2). CATAL. thes. Germ. 44,11 tria manutergia altaris -ta. CARM. Bur. 92,57,4 quam (sellam) Minerva ... per tenas margine -vit scisso, (finberavit scisso, fimbarum scisso, fimbria incisso, fabricavit scisso var. l.).

fimen- v. femin-.

***fimo**, -atum, -are. (fimum; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 545) script.: fem-: l.32. fum-: l.38. partic. perf. usu adi.: l.37. *stercorare* - düngen: CAPIT. reg. Franc. 77,19 terram aratoriam studeant vilici femare. CONST. imp. I 438,2 quia suum mansum bene excultum et -tum (formatum var. l.) habet heres. CHART. Argent. I 206 p. 165,30 ut de stramine ... agri -entur. CHART. Rhen. med. III 633 quod ... vineam totaliter -bunt vilici. CHART. Burgenl. I 374 progrediens per medium terre -te procedit meta per quoddam virgultum. ALBERT. M. veget. 7,132 si ager -andus (fumandus V) est. saepius.

***fimoro**, -avi, -are. (fimus n. [v. l.60.61; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 546sq.]) *excernere* - ausscheiden, absondern: DYASC. p. 194^b viscus in ramulis arborum nascens a quodam volatili, id est turdula, vescitur, nam illud, quod -verit (gloss.: stercorizaverit), in ramis arborum conglutinat.

***fimosus**, -a, -um. (fimum) script.: fem-: l.47. fum-: l.47. metr. fim-: l.47. *lutosus, lutulentus, stercorosus* - voll Kot, kotig, schmutzig: ALDH. virg. II 2319 carcer ... passuras (sc. virgines) claudit -o (fe- a. corr. P1, fu-, famoso, fetoso var. l.) stercore poenam. CAES. HEIST. mirac. I 434 ipso -o stramine in faciem eum (monachum) cecidit vir. 4,76 p. 243,19 erat ... aqua putens et -a (sim. hom. exc. 130). MENKO chron. 22 p. 336,23 quibus (sc. lignis) ... superiecta est terra, primo pinguis et -a ..., postmodum sicca.

fimum, -i n. vel **fimus**, -i m. (n.: l.60.61 [cf. ThLL. VI/1. p. 766,9sq.; Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 546sq.]) script.: fem-: l.60.61. fum-: ALDH. virg. II 2322 (var. l.). metr. fim-: l.64. adde HERACLII I 11.

stercus - Mist, Dünger: 1 in univ.: WANDALB. mens. 62 ortos ... immundo ... -o et rastris componere tempus. ANTIDOT. Sangall. p. 85,38 emplastrum ... salis ammoniaci lib. I, ... femus columbino - III (item ANTIDOT. Glasg. p. 120,36. sim. ANTIDOT. Berol. 33 p. 74,2 femus bubulinum. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,28 -um caballinum. al.). PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 148,11 -um (3,48,2 p. 256,4 βόλβιτον) vacce ... coque in oxirato. Ps. ODO MAGD. herb. 336 qui non credunt -os conferre medelam. persaepe. v. et p. 252,2. 322,38. in imag.: GERHOH. tract. p. 54,18 scientes (sc. nos) ... -um ... peccatorum nostrorum illius (Christi) passione consumptum. 2 in cognomento: CHART. Wetzlar. 100 (a. 1261) testes ... sunt ... Henricus super -um, Henricus dictus Schinebein. 3 iron. de pasta vili i. q. lutum - 'Dreckszeug': CAES. HEIST. mirac. I 10,17 pistrix ... panes ad coquendum formaverat, et quia tempore abundantiae pistores modicum lucrantur, illa ... clamavit

... 'mittamus hunc -um in clibanum', ... et pasta pulcherrima ... conversa est in -um.

finā v. finis.

***finagium**, -i n. (cf. francog. vet. finage; Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 561^b) script.: -ai-: l.10. -go: l.11. regio, districtus - Gebiet, Bezirk: CHART. Altaerip. 27 (a. 1208) de terris ... -orum factum est concambium. CHART. Lux. III 135 p. 138,18 in omni eiusdem ville (sc. Hoppenseii) -o. CHART. Basil. B 77 p. 48,35 quod (patrimonium) habui (sc. Bernerus) in -aiis seu territoriis in Phafena. CHART. Lux. III 342 p. 371,23 in toto -go parochie. al.

***finaita** (-ayt-), -ae f. (finis et langob. snaida, cf. ital. finaita; v. Battaglia, Dizionario. V. p. 1018) terminus, finis - Grenze, Grenzpunkt: DIPL. Constantiae 29 p. 91,9 quod ipsi (baiuli) intus in -ytam montium ecclesie ... herbaticum capiunt (cf. notam ed.). al. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,7 cum ... silvis ... sibi (praedio) pertinentibus infra mare et -as Amantee.

finalis, -e vel raro (l.46.49.50) ***finalis**, -e. superl.: p.253,9. usu subst. vel ellipt.: passim, e. g. l.32.p.253,22.

extremus, ultimus - äußerste(r), letzte(r): 1 spectat ad ordinem, seriem: A gener.: HEINR. AUGUST. planct. 972 debent -es medios includere testes. CHART. Turic. 343 p. 220,14 quē (elemosinae) in -i articulo (sc. vitae) ... pro salute anime conferuntur. saepius. in nom. propr.: SICARD. chron. p. 82,35sq. F-es Indi ...; F-es diximus, quia tres sunt Indiae: ... tertia F-is iuxta Oceanum. B gramm. de syllabis, litteris sim.: 1 in univ.: ALDH. ad Acirc. 113 p. 154,18 quoties -is syllaba corripitur. HRABAN. epist. 2^a p. 383,27 syllaba 'us' -is dictionis. MILO carm. 1,64,393 -is clausula. al. ellipt. i. q. syllaba ultima - letzte Silbe: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 384,3 'sis' et 'velis' ... producuntur in -i secundarum numeri singularis personarum. 2 in syllaba ultima positus - auf der letzten Silbe liegend: VITA Serv. 6 p. 22,8 Hebreus -i accentu dicit Meriām.

II spectat ad terminos: A limitem designans, terminalis - eine Grenze bezeichnend, Grenz-, Schluss-, End-: 1 proprie de locis sim.: DIPL. Karoli III. 32 p. 55,13 inter gaim et c o s t a m -em (DIPL. Heintr. II. 251 p. 289,30). DIPL. Heintr. II. 478 p. 609,1 termini -es ... Regiensis episcopatus. CHART. Eberb. 100 p. 192,13 ager protenditur ... ad lapides -es. CHART. Livon. A 318 p. 406^b,28 ipse murus civitatis est -is murus domus. subst. neutr. i. q. limes - Grenze: DIPL. Conr. II. 46 p. 52,37 terminus vadit ... a ... flumine ... et -bus descendente per canale. 2 translate: A gener.: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,31 l. 23 non est plane alterius periculi -ialis mensurae transcendere terminos, ut ex exordii non bene iniecta saxorum machina fundamenti. 3,28 l. 22 tertii huius libri series ... conclusa persistat titulo -iali. CONC. Karol. A 19^c p. 129,22 libelli ... terminus -ialis (-is p. corr. P). b math. et geom.: ALBERT. M. sent. 2,6,9 p. 139^b,8 denarius est -is limes digitalium numerorum. top. 6,6,1 p. 468^a,28 haec ... est diffinitio lineae -is, quod sit finis plani habens fines. c rhet. i. q. definitivus - beschreibend, definierend (de re v. Lausberg, Rhetorik § 89^a): ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 135,6 quattuor nominavit Tullius constitutiones: coniecturalem, -em (cf. Cic. inv. 1,10 definitiva), exceptivam, qualitativam. B ad finem, in confinio situs - an der Grenze, im Grenzgebiet gelegen: GERLAC. annal. a. 1176 p. 688,28 Zobeclus ... questionem movet de terris super magnam et -em silvam cultis. CHART. Sil. B 2 p. 117,1 unum de castris Lubus, inferius videlicet et -e ..., cessimus (sc. dux). C finitimus - benachbart (usu subst. de hominibus: l.66): BREV. NOTIT. p. A 3,9 dedit dux ... episcopo eundem locum ... cum -bus locis ibidem adiacentibus. CHART. Siegb. 50 p. 107,10 quam (cellam) ... prece ... civium omniumque -ium ... ordinavit archiepiscopus.

III spectat ad vim, momentum: A firmus, validus, plenus, irrevocabilis - fest, (end)gültig, voll(ständig), abschließend, unwiderruflich (fere usu publ. et iur.): DIPL. Conr. III. 89 p. 159,1 quatenus litem, quē inter ipsum (abbatem) et Othelricum ... agitabatur, -i iudicio ... decideremus. CHART. Merseb. 161 p. 135,3 eis (Lipsiensibus) conquerentibus -em faciet marchio

[Mandrin]

iusticiam. ACTA civ. Wism. B 385 -is causa est de hereditate ... Gerardi. *al.* **B** *efficax – wirksam*: CONST. imp. II 194 efficax consilium -e et auxilium. WILH. SALIC. chirurg. 43 p. 33,4 quod (sc. *incisionem secundum costam facere*) est valde ... utile pro infirmis et -bus curationibus (operationibus -bus *ed.* *Iuntina*). *al.* **C** *substantialis – wesentlich, eigentlich*: 1 in *univ.*: WOLBERO cant. epil. p. 1273^D isti (modi) sunt -es: cogitatio, locutio, actio, consuetudo. ALBERT. M. eth. II 7,2,2 p. 501^b,45 dicebant *antiqui* eam (*delectationem*) esse -issimum bonum. 2 *ad finem, propositum pertinens – auf das Ziel, den Zweck bezogen (usu philos., fere in iunctura causa -is)*: CONR. HIRS. dial. 219 moderni quatuor requirenda censuerunt: operis materiam, scribentis intentionem, -em causam et, cui parti philosophiae subponatur, quod scribitur. ALBERT. M. gener. 1,5,8 p. 159,30 causa ... , quae dicitur 'cuius gratia' (p. 324^b,14 τὸ δ' οὐ ἐνεκα [sc. αἰτίου]), quae dicitur 'causa -is, non est factiva'. metaph. 3,1,2 p. 108,66sq. 'utrum -ia' (p. 995^b,30 τελευταία) genera ... sint principia, 'aut' sint principia genera priora -bus ... ; -ia ... dico, in quibus stat generis communitas. *persaepe*. *subst. neutr. i. q. destinatio – Bestimmung*: ALBERT. M. metaph. 11,2,14 p. 501,42 'primum non est sperma', sed potius '-e' (p. 1073^a,1 τὸ τέλειον) spermatis. **D** *principalis – Grund-, Haupt- (usu mus., cf. Lex-MusLat. II. p. 725sq.)*: 1 *strictius de notis*: HUCBALD. mus. 49 eadem (*quattuor notae*) -es appellatae, quod finem in ipsis cuncta, quae canuntur, accipiant. PS. HUCBALD. ton. 283 sunt *cantus*, qui non in -em sonum terminantur. ANON. IV mus. 6 p. 82,14 in quibus (*libris*) continentur puncta -ia organi. *saepe*. *ellipt. i. q. nota principalis – Grundton*: HUCBALD. mus. 51 tonus ... a -i suo nec supra quintum superiorem nec infra quintum inferiorem ... ordiendi facultatem habebit. MUS. ENCHIR. 1,54 huic (*tetrachordo gravium*) proximum tetrachordum -ium. v. et l. 39. 2 *latius de tetrachordo i. q. notas principales continens – die Grundtöne enthaltend*: SCHOL. enchir. 1,338 secundum (*tetrachordum*) -e. HERM. AUGIENS. mus. p. 22,26 grave (sc. *tetrachordum*) ... et superius, item -e et excellens unius naturae sunt. *al.* RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 95 vs. 15 omnibus (*vocibus*) hospitium -e dedit, (-ium dat *var. l.*) tetrachordum. **E** *maximus, exitialis – größte(r), verderblich*: CHART. Austr. sup. I 473 p. 678,38 (a. 1229) quam (*contumaciam*) faciebant *praelati Austriae* in periculum -e Pataviensis ecclesie.

adv. finaliter. 1 *ad ultimum, postremo – zuletzt, schließlich*: CHART. march. Misn. II 2 p. 4,27 (epist. papae a. 1104) confirmamus ... omnes confessiones factas inprimis a ... Henrico ... duce ... , -r a Thimone marchione. CONST. imp. III 40 quid ... -r tue voluntatis ... extiterit, ... nobis (sc. *regi*) pandere non omittas (sc. *cui mandatum est*). WILH. SALIC. chirurg. 2,6 p. 331^B quod (sc. *agitatio infirmi*) est signum ... mortis -r. SALIMB. chron. p. 202,12 omnes suos amicos -r ... occidebat *Fridericus saepe*. 2 *omni modo, penitus – auf jede Weise, ganz und gar, völlig*: EPIST. Wisig. 4 p. 665,31 hic ... lator (sc. *epistulae*) ita est in cunctis instructus et sic -r ordinatus, quatenus, quidquid vestra (sc. *Caesarii*) clementia ab illo quesierit, opinor, plenissimum vobis dare responsum. GERHON. Antichr. 1,16 p. 323,20 id, quod dictum est ... , ego in hoc homine -r completum existimem, cui in sordibus parem ... inveniri posse non putaverim. ARNO REICHERSB. apol. p. 82,34 ne stultitiam tuam (sc. *Follis*) -r persequens tibi similis efficiar. *al.* 3 *firmiter, constanter – fest, ausdauernd*: **a** *gener.*: CHART. Sil. D I 97 p. 70,29 (epist. papae a. 1205) nisi perseveretis -r in eodem (*i. in vita monastica*). CHART. Eberb. 213 p. 354,1 quod perficiam (sc. *miles*) fideliter et -r, quod promisi. CHART. Turg. III 538 p. 356,9 testimonium ... fideliter acceptare et ... -r observare. **b** *publ. et iur. i. q. valide, irrevocabiler – (end)gültig, abschließend, unwiderruflich*: DIPL. Loth. III. 119 p. 192,16 quod (sc. *locum a monasterio alienare*) ... temptatum est, sed iudicio principum ... cassatum et imperatoris privilegis -r est decusum. CHART. Bern. II 278 p. 295,21 est -r decisa *lis*. CHART. Lux. III 288 petunt *abbas et conventus* ... heredes compelli et -r condemnari ad solutionem. CHART. Carinth. V 109 p. 75,35 pacis compositores

... ordinaverunt et -r statuerunt, quod *eqs. persaepe*. 4 *secundum finem, propositum – in Hinblick auf das Ziel, den Zweck*: VITA Otton. Bamb. prol. (ASBoll. ³Iul. I p. 335^E; c. 1189) duo haec -r intendens *auctor*, ut ... Deus ... glorificetur et ... lucem fideles accipiant. GUNT. PAR. orat. 9,7 p. 177^B est ... aliquid in aliquo -r, ut beatitudo in bona vita, victoria in bello.

finalitas, -atis *f. finis, pars ultima – Ende, Schluss*: 1 *gramm.*: **a** *de syllaba ultima verbi*: ALDH. ad Acirc. 133 p. 185,9 haec nomina (e. g. *Geta*) ... protulimus ... ad ostendendam primae declinationis in ablativo -em, ubi semper 'a' producit. **b** *de parte ultima sententiae, versus sim.*: HINC. epist. 141 p. 108,17 de -e hymni ... , in qua dicitur: '*eqs.*' CONR. MUR. summ. p. 50,9sq. de -e clausularum seu distinctionum: ... si ultra III fuerint distinctiones, prosator -es ordinat, secundum quod sue placuerit rationi. 2 *mus. i. q. ultimus sonus (cantus) – Schluss (des Gesangsstückes)*: MUS. ENCHIR. 17,27 quomodo ... in -e positionum a voce principali occupetur *vox organalis*. 18,7sq. *vox organalis* positionum -em, (positionem -e *var. l.*) eo iure subsequitur, ut subtertrardum sonum, in quam vel -s particulae devenerit vel qui proximus ipsi -i suberit, nec ... valeat ... rite -em deponere, (-e deponeret *var. l.*; *sim.* app. B I 27sq. GUIDO ARET. microl. 18,23). CONR. MUR. lib. ord. 133 chorus singulis versibus -e debita respondebit. HIER. MOR. mus. 21 p. 157,17 licet ... toni convenient in -bus. *al.*

[**finalius** v. alius. *adde ad vol. I. p. 464,22sq.*: RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 95 vs. 13 (c. 1100) seu ... comes (*i. vox organalis*) ... , quas non liceat voces attingere, querat, sin alias, (*codd.*, *finalias ci. ed.*.)]

***finalitia** (-cia), -ae *f. (francog. vet. finance; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 558^b) tributum (semel solvendum) – (einmalige) Steuer(leistung), Abgabe*: CHART. Lux. III 33 (a. 1248) recognovimus (sc. *creditores*) ... nec ab Arnaldo ... nec ab Widrico ... nullam solutionem, nullam -ciam in vadiis, in pecunia seu aliquo alio modo recepissem. CHART. Zoll. II 67 si ... comes ... de mille et quingentis marchis argenti ... nobis Feirico et Conrado -ciam fecerit.

***finatio**, -onis *f. (*finare) traditio – Übereignung*: CHART. Bern. II 355 p. 380,21 (a. 1254) quam donationem et -em ... Henricus et heredes sui ... tenentur ... preposito et conventui ... contra omnes in perpetuum garentire.

finb v. **finb**. **finco** v. **finco**. **fincm** v. **finm**.

***finco** (vi-, vyn-), -onis *m. (theod. vet. finko; cf. Abd. Wb. III. p. 881sq.) fringilla – Fink (v. J. André, Les noms d'oiseaux. 1967. p. 72)*: HILDEG. phys. 6,51 vincto calidus est et de viriditate terrae herbarum pascua querit. ALBERT. M. animal. 7,35 sunt apud nos genera v-um ... sicut v-o cardui, quae avis distelvinche vocatur ... , et sicut v-o rubeus in pectore. 8,82 avem musicam, quam nos v-em vocamus, quam quidam grammatici latine scicendulam vocant.

fincte v. **finco**. 1. **finctio** v. **finctio**.

2. **finctio** v. **functio**. **finctus** v. **functus**.

***findamen**, -inis *n. (findere) ?lignum fissum – ?Holzscheit, gespaltenes Holz*: REGISTR. Eberb. 15^B,14 p. 265,5sq. M et L -a (sc. *dabimus [sc. conventus]*), que vulgo dicuntur zalboima, vel dabimus semper pro centum -bus II denarios leves. CHART. Eberb. 298 cum abbas ... certum numerum -um, que vulgo dicuntur zalewid ... , ecclesie ... persolveret.

***findibilis**, -e. (*findere*) *fissilis, qui (facile) scindi potest – (leicht) spaltbar*: ALBERT. M. animal. 8,79 est ... materia (sc. *nidi*) dura valde non de facili secabilis aut -is. veget. 6,199 lignum ... eius (*Persicae arboris*) ... non est multum scissibile aut -e lignum, sed magis frangibile.

findo, fidi, fissum, -ere. *script.*: *fe(n)-*: p. 255,10. 12. 38. *partic. perf.* *fisc(us)*: p. 255,41. *periphrastice fiss(um)* hab(ere): p. 255,3. *usu intrans.*: p. 255,12; *medial.*: p. 255,8. *confunditur c. fundere*: p. 255,35. *adde* WALTHARIUS 1018 (*var. l.*) *al.*

1 *proprie i. q. (in-, ex)secare, scindere, rumpere – (ein-, ab)schneiden, spalten, brechen (medial. vel intrans. i. q. dis-silire, rumpi – zerbersten; c. acc. obi. interioris i. q. inferre –*

[*Mandrin*]

zufügen: l.7): **a strictius:** **α** in univ.: LEX Frision. add. 11,1 qui fanum effregerit . . . , -untur aures eius. CHART. Sangall. A 680 p. 282,1 quas (*tegulas*) fissas habuimus ad tegendum sancti Galli basilicam. WALTHARIUS 1034 a summo clipeum fidit *heros* usque deorsum. TRACT. de aegr. cur. p. 104,9 -atur catulus per medium et . . . capiti (*sc. aegrotantis*) superponatur. ALBERT. STAD. Troil. 4,39 concurrunt, vulnera -unt *pugnantes*. ALBERT. M. animal. 6,17 in aestate citius -untur ova ad exitum pullorum quam in hyeme. MOSES PANORM. marisc. 13 p. 177,11 fende corium et custodias, ne incidas venas. *persaepe*. in *imag. vel per compar.*: ANTIDOT. Glasg. p. 141,27 caput si dolore ceperit, ut in medium quasi fendere debeat. TIT. metr. IV 40,7 rex Ardoinus sceptri moderamine fissus regnat in Hesperia, tendit in Ausoniam. YSENGRIMUS 5,867 viscera fissuro non imperat ille (*monachus*) cachinno. EBERH. HEIST. Betel 208 cor populi scindit et regni robora -it inmiti verbo Roboam sermone superbo. **al.** **β** ungulam -ere *i. q. ungulas separatas habere* - *gespaltene Klauen haben, Paarhufer sein*: ALBERT. M. elench. 2,1,4 p. 663^b,1 omne animal -ens ungulam . . . habet cornua. animal. 2,27 numquam . . . est inventum animal habens duo cornua, non -ens ungulam. (p. 499^b,17 μόνυχα). 2,28 animal . . . , quod honycha (*i. ἡ λύγξ*) graece dicitur, est in multa -ens pedem. in *imag.* ungulam discretionis -ere *i. q. acutissime distinguere* - *aufs genaueste, schärfste unterscheiden*: ARNO REICHERSB. apol. p. 80,10 quamvis . . . b. Gregorius . . . ungulam discretionis -ens distinctionem paternitatis Dei ad Christum et ad nos aliter sibi atque aliter nobis esse distinguat. **b** *latius i. q. pertransire, persulcare* - *gehen (durch), sich ziehen (durch), durchfurchen*: ALBERT. M. animal. 1,493 cum illae lineae duae sunt vel tres totam palmam (*sc. manus*) -entes, dicunt physonomi (*sic*), quod significatur vitae longitudo. **2** *translate i. q. dividere* - (*ein*)*teilen*: BEDA temp. rat. 3,25 quem (*circulum zodiacum*) tricenis diebus per menses singulos -ant (-unt var. l.). 24,38. AMALAR. off. 4,7,1 per quatuor vigilias -bant (*fundebant var. l.*) *milites* noctem in castris.

adi. fissus, -a, -um. *scissus, divisus, bisulcus, fissilis* - *gespalten, geteilt, (leicht) spaltbar*: **1** in univ.: COMPOS. Luc. α 22 tolle . . . auripigmenti boni, fessi - **II** (MAPPAE CLAVIC. 208 pigmenti optimi, -i). **2** *de unguis animalium*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 490,7 animalia quaeque ruminantia ungulasque -as habentia. ARNOLD. SAXO fin. 2,3 p. 56,11 animalia fisco- rum pedum multe fissure sunt multorum filiorum. ALBERT. M. animal. 2,4 quodcumque illorum (*animalium*) est -i pedis antierius. **3** *de ligno apto ad aves capiendas* ('Kloben', v. LexMA. V. p. 1217): WALTHARIUS 422 capit . . . volucres, nunc fallens visco, nunc -o . . . ligno. **4** lapis -us fort. *i. q. lapis specularis* - *viell.*: SPAT, 'Spiegelstein' (de re v. H. Lüschen, Die Namen der Steine. 1968. p. 281sq. s. v. 'Muskovit'). p. 324^b): COMPOS. Luc. ε 28 lapis -us (*Diosc.* 5,127 ολι- τός . . . λίθος) nascitur in Cappadocia (*item* MAPPAE CLAVIC. 136).

Mandrin

finestra v. fenestra. **finetenus** v. finis et tenus.

finga v. sphinx. **fingmentum** v. figmentum.

fingo, finxi, fictum, -ere. *script.*: *fin*g-: p.256,49. *partic. perf.*: *fin*ct-: p.257,12. *al.* (cf. Stotz, Handb. 4,VIII § 119.3) *form. perf.*: *fix*(i): p.256,53. *fin*g(i): p.256,49. *struct. notabiliore*: *c. con*i.: p.256,16. *pendet ut*: p.256,18. *partic. perf. usu subst.*: p.256,47.257,1. *saepe. partic. perf. usu adi.*: p.256,28.63.

I *proprie i. q. formare, fabricare, conficere* - *bilden, gestalten, machen, herstellen*: **A** *strictius* (*de artificibus vel fabris*): CONC. Karol. A 44^B p. 526,1 ut nullus . . . cuicumque imaginem volenti pingere aut -ere prohiberet. WALAHFR. imag. Tetr. 105 heremo ille (*Moses*) remota arte tabernaculum et serpentes -xit aenos (*spectat ad Vulg. num.* 21,9). HRABAN. hom. II 6 p. 144^D -ere . . . componere dicimus, unde et compositores luti figulos vocamus. FROUM. carm. 34 me (*sc. cochlearium*) primum -ens factor sibi luserat in me. ANNAL. Rod. a. 1153 p. 722,49 ceperunt hic -ere lateres et coquere ad tegumentum ecclesiae. *persaepe*. **B** *latius*: **1** *aedificare, construere* - *bauen, errichten*: HEINR. LETT. chron. 30,4 p. 218,14 porcum (*i. machinam oppugnatorem*) -unt *Teutonici*, sub quo cas-

trum fodiunt. **2** *creare* - (*er*)*schaffen*: CONST. Constant. 47 ad imaginem et similitudinem suam primum de limo terrae -ens *Deus* hominem. WANDALB. creat. mund. 81 solis conditor ignem lunae et lampada -xit. HROTSV. Cal. 9,9 *Deus* . . . , qui diversa duo socians ex hoc et hoc hominem -is. **al.** **3** *componere, scribere* - *verfassen, dichten, aufschreiben*: IOH. SCOT. carm. 2,1,2 Hellinas Troasque suos cantarat Homerus, Romuleam prolem -xerat ipse Maro. DONIZO Mathild. 2,387 iusticiae cultrix ea (*miracula Anselmi*) partim -ere iussit. **al.** **4** *generare, proferre* - *erzeugen, hervorbringen*: CARM. Cantabr. A 23,7,2 (in adn.) illa (*Maria*) de celo concepit Salvatorem, ista (*apis*) de campis -it natos plures. **5** *facere, operari* - *tun, bewerkstelligen*: VITA Landel. Lamb. 200 facit assiduus, rogat quod -ere missus. 313 discipuli faciunt, sanctum quod -ere cernunt. *ibid.* **al.** **6** *efficere* - *bewirken*: CHART. Fuld. B 29 p. 54,5 (a. 756) -it mos legum, ut iura sunt inter emptorem et venditorem, sollempni scriptura firmetur, ut *eqs.* (*item* 40 p. 70,1. *sim.* 41 p. 71,30 -it mos legum . . . , ut sollempni scriptura firmetur, ut *eqs.*). **7** *instituere, disponere* - *einrichten, ordnen*: HEIRIC. Germ. I 1,125 cum . . . forent (*sc. patres conscripti*) clausi resides in parte sacelli, divinis quadrum -bant legibus orbem.

II *translate*: **A** *excogitare, invenire* - *ausdenken, erfinden*: **1** in univ.: WALAHFR. hort. 218 cui (*gladiolae*) libera linguae nomine de gladii nomen facundia -xit. HEINR. AUGUST. planct. 2054 summa regebat Adam sapientia dando prophetam, rebus in Hebraica qui -xit nomina lingua. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,29 persona . . . a suo esse, quod -to nomine personalitas dici potest, vocabulum trahit. ALBERT. M. metaph. 11,2,10 p. 495,79 philosophi . . . non est aliquid -ere et non dicere, nisi quod per rationem potest ostendi. **al.** **2** *imaginari, habere* - *annehmen, (sich) vorstellen, halten für*: CAPIT. reg. Franc. 108,25 quod sibi sanctos -unt (*sc. supersticiosi vel pagani*) quoslibet mortuos. HERM. AUGIENS. vit. 292 cur dulciculas (*i. Musas*) a nimis asperas, ut -o et vereor, reddideras (*sc. Melpomene*)? ELIAS SAL. mus. 22 p. 46^a hic -imus fictione artis superius coeptum incipere in G, 'cum sancto spiritu' -imus incipere in E primum. **al.** **3** *comminisci, commentiri* - *erdichten, erlügen*: WILLIB. Bonif. 7 p. 38,1 alii (*populi perversores*) . . . alia innumerabilia -entes magna ex parte populum seduxerunt. WALAHFR. Mamm. 21,39 -ere falsa libet. CAPIT. episc. II p. 128,3 de mulieribus venedicis et quae diversa -unt portenta, ut prohibeantur. WIDUK. gest. 1,22 p. 35,6 quod quia non probamus, numquam adfirmamus, sed vulgi rumore magis -tum credimus. EKKH. IV. bened. I 26,109 sol premit ima poli: iam pransos -ere (*gloss.*: *mentiri*) noli. METELL. exp. Hieros. 6,45 non -tis laudetur, ubi laus vera tenetur. *persaepe*. **B** *simulare* - *vortäuschen, heucheln, fälschen, fingieren*: **1** *gener.*: CHRON. Fred. 3,7 -cgens (*fin*gens, -ens se, fingesse var. l.) Avitus ob infirmitatem corporis lectum depraeperat. EINH. Karol. 12 p. 15,5 Saxones velut auxiliares . . . quamquam -ta et minus devota oboedientia militabant. HROTSV. Gong. 231 dux paulisper siluit, somnum quoque -xit. CHRON. Noval. 5,10 fixit clericus se capi ab eius (*reginae*) amore. VITA Wern. Merseb. 2 p. 246,27 fixa non -ta pace. ALBERT. M. animal. 8,29 vulpes . . . habet astutiam . . . in capiando aves, quando iacendo -it se mortuum. *persaepe*. **2** *iur.*: Leg. Wisig. 9,2,9 p. 376,28 vitium, si sub egritudine -itur, resecemus. DIPL. Otton. III. 389 p. 820,15 Iohannes diaconus . . . sub titulo magni Constantini longi mendacii tempora -xit (*cf. H. Fuhrmann, DtArch.* 22. 1966. p. 63sqq.). PETR. CAS. chron. 4,113 p. 586,37 electio ipsa (*sc. Raynaldi abbatis Casinensis*) -ta et reproba fuit.

adi. fictus, -a, -um. **1** *gener. i. q. falsus, fallax, fraudulentus* - *verstellt, falsch, heuchelnd, trügerisch* (*usu subst.*: p.257, 1. *ibid.* al.): GODESC. SAXO theol. 22 p. 297,17 quia . . . perversos haereticos et -os catholicos triumphavit (*sc. Deus*). CARM. var. III B 2,13 nobilis ac mitis, verax nec -us amicis . . . estitit *Cunibertus*. LAND. MEDIOL. hist. cont. 23 Grosanulistas . . . -os et dolosos murmurare de redivo nostro valde persen- simus. TRACT. cod. Mon. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. p. 43,42) logica rationalis . . . subdividitur in tres, in dialecticam . . . , in apodicticam . . . , in sophisticam, i. fraudu-

[Weber]

lentam et -am. ALBERT. M. sacram. 18 p. 13,51 -us ... non recipit gratiam in sacramentis. *al. v. et vol. III. p. 933,52. 2 t. t. mus. i. q. commutatus, transpositus – verfälscht, abgewandelt (de re cf. LexMusLat. II. p. 81sq. v. et p. 194,39):* ANON. mus. 5^a p. 124,26sq. si queratur, quid sit falsa musica sive -a, dicimus, quod falsa musica est variatio vocum necessaria de tono in semitonium vel e converso per falsam mutationem sive -am. *ibid. al.*

adv. fictē. fallaciter, fraudulenter, simulate – heuchlerisch, auf täuschende Weise, zum Schein: LIBRI Karol. 4,6 p. 507,2 Samaritani ... cum sint gentiles et -e Iudaismum tenere videantur. ERCHEMB. CAS. hist. 68 tunc, licet fincte, pacis osculum sibi mutuo fratres optulerunt, quod in arca cordis minime retinebant. WIDUK. gest. 1,24 Thiatmarus ... -e loquebatur. CAES. HEIST. mirac. II 1,14 p. 35,10 palpebras, quas -e clauserat rusticus, ad videndum aperire non valebat. *saeptius.* Weber

**finibilis*, -e. terminabilis, finitus – begrenzt, endlich: ALBERT. M. sacram. 191 p. 123,82 in hac divisione poenarum peccati: 'alia aeterna, alia purgatoria, alia arbitraria', poena purgatoria dicit peccati poenam -em, non diminutam effectu clauvium (*sim.* sent. 4,20,7 p. 837,27sq. ignis purgatorius -is est secundum rationem purgatoriam, sed non est -is secundum substantiam. *ibid. al.*). sent. 1,2,13 p. 69^b,33 neque simpliciter neque secundum aliquod attributum -is est *Deus* a nostro vel ab aliquo intellectu creato. metaph. 1,4,2 p. 49,18. *ibid. al.*

finices v. spheiscus. *finicius* v. phoeniceus.

finicmus v. phoenigmus.

finicobalanus v. phoenicobalanus. *finicon* v. 2. phoenix.

finiculum v. feniculum. *finigmus* v. phoenigmus.

finio (fen-), -i(v)i, -itum, -ire. *script. et form.: imperf.: indic.* -ibat: p.259,27. *coni.* -eretur: p.258,21. -irit: p.259,41. *perf.: indic.* -ibi: l.71. *coni.* -ieret: p.258,9. *partic.: -id(us): p.259,4. -iti(us): p.259,9. plusq. coni.* -issit: p.259,37. *gerund.* finendum: p.258,38. *depon.: p.258,7.8.23. metr.* fin-: l.64. *confunditur c.: fieri:* OTTO FRISING. chron. 1,5 p.43,12. *fungi:* p.258,11. *?inire:* p.258,3.

*I trans.: A finem imponere, limitare, terminare, circumscribere – eine Grenze, ein Ende setzen, begrenzen, beenden: 1 de loco: a publ. et iur.: TRAD. Westph. p. 19,5sq. (s. XI^{ex}/XIIⁱⁿ.) curia Holthusen incipit sepem, ubi curia Nethe -vit, et -et in fine granarii ...; ubi ... curia Holthusen -vit sepem, ibi incipit eam Gimethe. *ibid. al.* b *philos. et theol. (interdum c. notione definiendi, e. g. l.47): a de Deo:* GLOSS. psalt. Lunaclac. 144,3 unigenitus non -itur neque finem circumdatur eius substantia. RATHER. quadrag. II 33,59o ne in infinitum ducamus, quem -ire (infinire *var. l.*) omnium, qui fuerunt, sunt aut erunt, non valuerunt, valent, valebunt loquendo sermonem illud ineffabile, illud inexcogitabile omnibus esse (*cf. postea:* ille ... incircumscribitus). ALBERT. M. div. nom. 1,25 p. 12,56sq. nec ... dicitur *Deus* finitus, cum sit finis; et finis ... neque finitus neque infinitus est (*cf. p. 185^b,18sq. τὸ ... πέρας ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον*); ... dicitur infinitus, eo quod non -itur comprehensione intellectus vel loco vel tempore vel diffinitione. *al.* β *de rebus incorporeis:* ALBERT. M. mot. proc. 2,2 p. 60,3sq. operatio essentialis -itur ad aliquid, et ideo operatio haec -ta ad id, ad quod essentialiter est, est bonum naturae illius ...; essentialis actus hominis est intelligere -tum ad intellegibile necessarium et aeternum. metaph. 7,1,1 p. 317,46 nec umquam potest pleno intellectu intelligi accidens, nisi -tum intelligatur per esse substantiae, cuius ipsum est modus. 2 *de tempore, statu, condicione sim.: a strictus:* α *in univ. (ellipt.: l.71.72):* CARM. libr. II A 18,7 ostendit lex sacra ... Tartareos ignes et tristia non -enda. HRABAN. epist. 28 p. 443,28 expositionem ... beatus papa Gregorius ... morali sensu atque allegorico -vit. RIMB. Anscar. 41 p. 76,13 donec publica -retur missa (*sim.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 14. ORDO coron. imp. 13,3. *saepe*). HROTSV. Sap. 5,22 verboritas tua (*sc. Spei*) nunc est -enda. WALTHARIUS 833 ictu ... -ire duellum. CARM. libr. III A 7,2,13 alius incepit (*sc. opus*), ego -bi. CHART. episc. Hild. I 704 p. 671,10 dicunt (*sc. pueri*) ... se infra pascha non posse -ire (*sc. librum*). CHART. Bund. 202*

p. 162,19 stadio laboris -to (*cf. Vulg. I Cor. 9,24*). *persaepe. vix huc spectat:* EPIST. Heinr. IV. 6 quam (*expeditionem*) ... VIII id. Iun. -ire (inire *ci. Giesebrecht; cf. K. Langosch, Die Briefe Kaiser Heinrichs IV. 1954. p. 137*) decrevimus. β *spectat ad mortem vel interitum:* LEX Ribv. 82 si quis homo ... in ... patibulum v i t a m -ierit (-verit *var. l.*; ARBEO Corb. Emm. 4 p. 33,13 v. -iri. TRAD. Patav. 28^b p. 24,15 matrona ... coepit ... v. -iri. CHART. Sangall. A 342 p. 316,22 ut ... filius meus ... v. suam -ieret. *persaepe*). WALAHFR. carm. 10 21,26,4 gravem senectam. 933 metam -ire supremam carnis in exilio. WIDUK. gest. 3,74 p. 151,15 Bernhardus ... diem funxit (-vit *var. l.*) extremum (*sim.* CAPIT. episc. III p. 315,11 dies suos in penitentia). *persaepe.* γ *spectat ad litem sim. i. q. componere, iudicare – beilegen, schlichten, (richterlich) entscheiden (ellipt.: l.27sq.; de re cf. e. g. H. Glitsch, Der alamanische Zentener und sein Gericht, Ber. Sächs. Ges. d. Wiss. Phil.-hist. Kl. 69,2. 1917. p. 27sq.):* LEG. Lang. p. 393^a,4 ut ... sit c a u s a -ta (*sopita var. l.*; LEX Raet. Cur. 1,9,1 fenire [-ire *var. l.*]. 11,9 fenitas [-tas *var. l.*]. DIPL. Otton. I. 259 p. 370,21. CAPIT. episc. III p. 102,2. *persaepe*). CHRON. Fred. 2,58 p. 83,1 ut iudicium Theuderici -eretur. LEX Alam. 36,3 quod in uno placito -ire (-iri, fenire, venire *var. l.*) non potuerint, in alio -atur (-antur, perfiniunt *var. l.*). LEX Baiuv. 12,9 priusquam -ta (*infinita var. l.*) fuerit contentio (TRAD. Frising. 186 p. 179,18. THIETM. chron. 4,20. *al.*). 20,2 si ... seucem ductum ... furaverit, cum III solidis componat aut cum sacramentale iuret (-atur, -antur *var. l.*). *persaepe. ellipt.: TRAD. Ratisb. 20 p. 26,39 (a. 822) Nidhart et Erchanpertus ... fidei iussores effecti sunt, et hoc modo -tum est. DIPL. Otton. III. 337 p. 766,4 ut legitime -retur de casis seu de omnibus finibus et territoriis monasterii. 411 p. 845,12 paratus sum cum eo (sc. quolibet homine) ... in ratione standum et legitime -endum (sim. DIPL. Heinr. III. 318 p. 436,23 fe-). CHART. Tirol. notar. I 151 in diem Veneris veniant Osmundus et Iohannes coram eo (Iordano), et ipse -et inter ipsos (sim. 177). 189 quod possint -ire lite contestata et non-contestata ... -endo ... arbitri. *al.* ius dicere – Recht sprechen: CHART. Brixin. 149 p. 161,3 (a. 1265) quem (Hugonem) ... episcopus ad finendum comitibus ... ad dictum terminum sub pena ducentarum marcarum obligavit. δ *spectat ad finem clausulae (usu mus.):* ANON. IV mus. 3,7 p. 88,18sq. finis in nomine sanctissimi omega multiplici modo -itur; quidam -unt cum puncto solo aut in diapason vel eqs. b *latius i. q. perficere, impetrare, conficere – zu Ende führen, fertigstellen, durchführen, -setzen, aufreiben:* α *gener.: VITA Pirmin. I 9 l. 57 unus ... ex eis (carnificibus) ... morte -tus est miserabili. CHRON. Fred. 2,53 p. 75,5 aliquid civitatibus inruptis divinetur parte fame, parte morbo quadam plagis caelestibus -untur Chuni. THIETM. chron. 6,29 necessaria regni suimet tractavit rex atque potenter -vit. 50 THIOFR. flor. 1,2 l. 32 ille (spiritus) infelicis victus (sc. a carne) ... essentialiter vivendo non vivit, sed non moriendo moritur, non deficiendo, non subsistendo deficit, subsistit, -itur semper et sine fine est. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,8 -to tam magnifico triumpho imperator ad castra rediit. *al. absol. de oratione i. q. perorare – schließen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,238 -ierat; contra nullum vox regia fecit antithetum. β *publ. et iur.: CHART. Tirol. notar. I 184^a (a. 1236) ut ... veniat Zanuclus beccarius ... ad audiendum dictum preceptum, alioquin (sic) nichilominus illud -et Zordanus iudex. de concambio sim. i. q. facere – abschließen:* TRAD. Frising. 1455 (a. 1047/53) consentientibus ecclesie famulis eodem episcopali iussione destinatis et idem concambium legitime consilantibus et fenientibus. in formula completionis q. d. chartarum i. q. in publicam formam redigere, (per subscriptionem) ratum facere – aufertigen, (formell) gültig machen: CHART. Ital. Ficker 26 (a. 969) ego Guido notarius complevi et -vi (DIPL. Otton. I. 459 p. 626,9 [spur.]). ACTA imp. Böhmer 998 p. 699,22 ego Nicolaus ... notarius predictum instrumentum imbreavi et Iohanni cartario ad ponendum et -endum dedi et comisi. γ *math. (ellipt.):* RAGIMB. epist. 2 p. 518,23 quocunque divisore et proportionem minuere quicquam (*sc. dividendum*) incipimus, eo, quamdiu dividendibus patietur (*sc. divi-***

[Fiedler]

dendus), -emus. **B** *definire, sancire, constituere – festsetzen, bestimmen, vereinbaren*: 1 *publ. et iur.*: EDICT. Roth. 281 de furta et pena fenita (-ta, -it *var. l.*). CHART. Sangall. B 12 *precium* placidum adque fenidum in auro soledus XXX (COD. Wang. Trident. 61 p. 660,23. ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,10. *saepe*). DIPL. Heinr. II. 530 p. 686,3sq. (spur.) omnes terras . . . infra hos fines: de prima parte fine -ta de Cominu, de secunda parte fine -ta de Campania *eqs.* (*sim.* DIPL. Otton. I. 459 p. 625,10 que *[terrae]* continentur infra hos -tios . . . fines). CHART. Pruss. II 375 duo milia marcarum fusi et -ti argenti. *persaepe*. 2 *geom.*: Ps. BOETH. *geom.* 556 mensura . . . est complurium et inter se aequalium intervallorum longitudo -ta.

II intrans. (*medial.*: l. 17.25. *al.*) *i. q. cessare, finem reperire, habere – enden, aufhören, zu Ende gehen, sein Ziel, seine Grenze finden, haben*: **A de loco**: WANDALB. hor. 42 quarta (*sc. linea*) patet pedibus caelo tepefacta novenis, septem quinta tenet propriis -ta sub umbris. DIPL. Heinr. IV. 96 p. 125,29 in superiori rivvo, qui dicitur Gurca, sicut predium Rödperiti usque in rivum Bitsa vocatum -it, ubi . . . Anzonis predium . . . adiacet. CHART. Oelsn. 18 p. 42,3 Vischava (*sc. rivulus*) est in signum usque ad ortum suum, et ibi -it circuitio. CHART. Rhen. med. III 517 piscariam . . . iuxta . . . villam . . . iacentem usque ad bona b. Stephani -entem prope villam, que *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,414 p. 148,25 venae plurimum in virga et collo matricis -itur. *al. v. et p.* 258,42. **B de tempore, statu, condicione** *sim.*: 1 *in univ.*: **a gener.**: RHYTHM. 40,7,4 intravit Noe in arca Domini, . . . et sic -ibat (-vit *var. l.*) prima etas seculi. EINH. Karol. 1 p. 3,3 quae (*gens Meroingorum*) licet in illo (*Hildrico rege*) -ta possit videri, tamen *eqs.* WOLFHARD. Waldb. 3,1 p. 260,3 die . . . palmarum ad vesperam -ente. ANNAL. Ved. a. 883 p. 54,7 octobrio mense -ente. THIETM. chron. 5,4 odium diu celatum, sed cito . . . -turum. CONSUE. Marb. 313 si necdum -verit *litania*. ALBERT. STAD. quadr. 33 hec nunquam gloria -it. *al. b mus.*: FRUTOLF. ton. p. 174 differentia tertia 'saeculorum; amen' in finali per gutturalem vel pressam -it. 2 *de vita*: CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,27 cum Chilperici vitam -isse (-isset, -issit *var. l.*) scripsit. LIBER hist. Franc. 43 ipsius (*Grimoaldi*) mors valido cruciatu -vit. THIETM. chron. 1,14 tres . . . sunt animae non aequaliter incipientes nec simul -entes. 3 *de lite* *sim.*: CHRON. Fred. 4,53 ut eorum (*Francorum*) disceptacione haec -irit intentio. 4 *de libro, charta* *sim.*: LEX Baiuv. 10,5 capit. p. 233 (codd. Mg, Mt) de incendio -it; incipit de dissipatione. WETT. Gall. 29 -it liber primus. TRAD. Frising. 721^b -it feliciter; amen. REGISTR. abb. Werd. 2,4 p. 25,13 -it de ministerio Hrodouerki. *al.*

adi. finitus, -a, -um. *superl.*: l. 63.64. adde ALBERT. M. phys. 4,41 p. 294,71. 1 *gener. i. q. definitus – bestimmt, 'finit'* (*usu gramm.*): EPIST. var. I 36 p. 553,8 omne . . . nomen -um aliquid significat ut 'homo', 'lapis', 'lignum' (*sim.* p. 553,12 'nihil', si modo nomen est, . . . -um nomen est). ERCHANB. gramm. p. 23,11 -a dicuntur *pronomina* eo, quod diffiniunt certam personam, ut 'ego', 'tu', 'ille'. *al.* CAES. HEIST. hom. I p. 79^a,2 vaf (*sc. in nomine Iesu*) interpretatur haec vel ipsa, ille vel ipse; *pronomina* ista -a sunt vel relativa recipiuntque personam. 2 *spec. i. q. terminatus – endlich, begrenzt*: **a math.**: ALCUIN. epist. 133 p. 201,5 progressionem numerorum articulis quasi quibusdam unitatibus ad infinita crescere per quasdam -as formas videmus. **b philos.**: EPIST. var. I 36 p. 553,13sq. ipsum . . . aliquid -um ut non sit aliquid, impossibile est, ut -um aliquid non sit, impossibile est, ut nihil, quod -um est, non sit aliquid. ALBERT. M. sent. 1,19^A,1 p. 512^a,40 intelligitur *virtus Patris* infinita, eo quod non finitur extrinseco aliquo; . . . hoc modo infinitum, quod sibi -issimum est, habet aequale, licet non habeat aequale extra suam essentiam. 1,43^C,2 p. 379^a,32 -issimus omnium Deus. anal. pr. 1,9,1 p. 680^a,8 termini syllogismorum, in quos resolvuntur, aliquando -i et aliquando sunt infiniti. *ibid.* *al. v. et p.* 257,51.52.260,17.

subst. 1. finita, -ae *f.* 1 *finis, terminus, limes – Grenze, Grenzlinie*: DIPL. Otton. III. 436 p. 872,27sq. (spur. ante 1137?) terras intra hos fines: a prima -a de Cominu cum episcopatu suo . . . ; a secunda -a de Campania ad castaldatum Aquinensem (*sim.* DIPL. Heinr. II. 530 p. 686,3sq. [spur.]. DIPL.

Loth. III. 120 p. 200,27sq.). 2 *marca, provincia – (umgrenztes) Gebiet, Mark, Provinz*: DIPL. Frid. I. 904 p. 164,20 investivit Benzonum et Alexium . . . in -a et territorio . . . castri de Crema et eius -a nomine beneficii. *al.* CHART. Ticin. 105 p. 49,7 quas (*res*) . . . Adraxettus . . . solitus erat tenere ab ipso monasterio . . . tam in villa quam in -a.

2. **finitum**, -i *n.* 1 *finis – Abschluss*: WIPO gest. prol. p. 8,17 ne invidet (*sc. post Wiponem scribens*) meis coeptis, sicut nolit aliquem invidere suis -is. 2 *res quaedam determinata – etwas Begrenztes (fere usu philos.)*: GUNZO epist. 13 p. 46,13 difficile est infinitum -o limitari. ALBERT. M. sacram. 195 p. 126,16sq. quando segregatur -um a -o, aut stabit segregatio aut non . . . ; si . . . non stabit, aequalia -a secundum magnitudinem, idest aequaliter -a, (*p.* 187^b,33 ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἴσα πεπερασμένα ἐνέσται ἅπειρα τὸ πλήθος) . . . , erunt infinita per numerum in ipso -o, a quo segregantur. phys. 8,4,1^{capit.} nullum -um movet mobile -um secundum tempus infinitum. metaph. 1,4,11 p. 62,41 'ipsum infinitum' vel -um et 'ipsum unum', quae sunt finitas et infinitas et unitas, dixerunt *Pythagorici* 'horum esse substantiam, de quibus *eqs.*' *al.*

adv. 1. finite. modo definito – auf (*genau*) bestimmte Weise: HELW. denar. p. 88,14 que summa tua (*sc. Dei*) bonitas et infinita se in effectu -e distendens bona fecit. ALBERT. M. herm. 1,1,1 p. 374^a,15 quae (*interpretatio*) dicit expositionem rei per omnem modum . . . sive -e sive infinite. *ibid.* iterum.

2. ***finitim.** denique, postremo – schließlich, endlich: VITA Theog. 1,19 p. 457,32 ubi -m omnes super his (*sc. difficultatibus*) protulere sententiam, abbatem invitavit *eqs.* (*ni subest vox finitivam; cf. notam ed.*).

***finipolis**, -is *f.* (*finis et πόλις*) *urbs in fine sita – Grenzstadt*: RUODLIEB III 28 regis . . . fideles -im subeunt ibi captivoscque reservant.

1. **finis**, -is *m. vel f. script.*: fen(is): p. 263,21. 264,8. p(p)hi-: p. 263,25sq. *form.*: *sing.*: nom.: -es: p. 261,66. 263,13. -em: p. 262,28. *acc.*: -e: p. 262,17. *abl.*: -em: p. 263,8.16. *al.* -i: p. 263,14. *plur.*: *acc.*: -as: l. 55. -is: p. 263,3. 264,66. *al.* c. *gen. inhaerentiae*: l. 44. p. 261,54.55. *metr.* fin-: p. 263,9. *confunditur* c. *fides*: p. 261,27. adde ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,16.

extremitas, pars, linea extrema – Ende, Grenze, Ziel: **I proprie et in imag.**: **A de loco**: 1 *in univ.*: **a gener.**: LEG. Wisig. 10,3,4 per antiqua signa evidentibus inspectoribus -es loci . . . cognoscuntur (*sim.* LEX Baiuv. 12,4). WILLIB. Bonif. 6 p. 27,31 limitum -es militumque terminos transmigravit. RIMB. Anscar. 3 p. 23,5 ut nec initium eius (*splendoris*) nec -em contemplari valerem. THANGM. Bernw. 25 ut . . . gloriam ad -es (*sc. orbis terrarum*) usque dilatarem (*sc. imperator*). MANEG. c. Wolff. 1 p. 44,17 -es veritatis excedere. ANON. IV mus. 3 p. 60,17 in -e lineae quatuor linearum ponebant *antiqui quidam unum (sc. punctum).* *persaepe.* **de margine abaci**: MATHEM. var. Bubnov p. 278,23 hanc denominationem (*sc. novem*) in -e abaci constitue (*cf. ibid.* p. 279 notam 23). **b publ. et iur. i. q. terminus, limes – Grenzlinie, -marke, Gemarkung (persaepe in pertinentiis)**: TRAD. Frising. 39 p. 67,33 (a. 770) tradedi . . . territorium, -as, silvas, saltos *eqs.* DIPL. Karolm. (II.) 16 p. 307,39 (*interp.*) per mensuram et -es atque coherencias habente *terra* tabulas quadringenta. DIPL. Ludow. Iun. 4 p. 338,30 villa . . . cum . . . accessibus et adiacentiis, -bus, exitibus et regressibus *eqs.* (*sim.* DIPL. Karoli III. 94 p. 154,23 cum . . . adiacentibus -bus ac exterminationibus legitimis. *al.*). DIPL. Loth. I. 140 p. 314,13 ad ipse -es, quae sunt inter montes. DIPL. Constantiae 30 p. 94,41 lapides sunt fixi pro -bus. *persaepe.* **c geom.**: **a usu communi i. q. determinatio, punctum finiens – Begrenzung, Endpunkt**: ANON. geom. I 3,2 sume horoscopus stans in -e D et per utrumque foramen . . . summitatem A inspicie. GERB. geom. 2,2 lineae . . . principium et extremitatem punctum determinat, quod ita se . . . coarctat, ut lineae . . . -is existens nullam . . . omnino magnitudinis quantitatem obtineat. Ps. BOETH. geom. 10 lineae . . . -es puncta sunt. 13 superficiei . . . -es lineae sunt. 26 figura est, quae sub . . . aliquibus terminis continetur; terminus . . . , quod cuiusque est -is. *al.* **de capite anguli**: Ps. BOETH. geom. 159 si in uno quolibet trianguli la-

[Fiedler]

tere a -bus lateris duae rectae lineae interius constituentur eqs. **β** de puncto duarum linearum coeuntium et invicem se secantium: YSENGRIMUS 2,483 -is tetragoni medius lupus ipse sit agri, equale ut spatium portio quaeque trahat eqs. **d** anat.: ALFAN. premn. phys. 11,1 p. 86 odoratus ... fit per nares per tingens ad -es (PG 40,657^B πέρσας) anteriorum cerebri ventri-
um. ALBERT. M. animal. 1,398 portae (i. venae cuiusdam) ille -is, qui in epatis submergitur ventriculis, ... in quinque dividitur partes. 1,476 ex -bus dyafracmatis oritur syfca (sim. 1,479). **e** mus. i. q. intervallum - Intervall: WILH. HIRS. mus. 41,2 mensurare novum qui vis theorema troporum, primo magdales in latum divide -es, scilicet ABC eqs. **2** spectat ad aedificium: ERMENR. Har. 193 dum oraret in -e basilice. **3** margo, ripa - Saum, Rand(bereich), Ufer: TRAD. Ratisb. 69 (c. 863/85) pratum ... situm in dextro litoris -e illius aquae, quae dicitur Filisa. ALFAN. premn. phys. 7,9 p. 76 splendor ... solis attingens superiores -es (PG 40,641^A πέρσας) aeris diffundit per totum virtutem. **4** ostium - ?Mündung: DIPL. Heinr. IV. 129 p. 169,41 (spur. c. 1130) III^{or} mansi, de -e fluminis Alblas usque Merewede, inde eqs. **5** radix - Fuß: DIPL. Constantiae 23 p. 77,12 attingit via ad -em montis et ascendit versus meridiem -is montis usque ad ... fossata.

B de tempore, actione, statu sim. i. q. exitus, eventus - Ende, Ausgang, Ergebnis: **1** in univ.: **a** gener.: LEG. Wisig. 12,2,3 vetustis erroribus ponere -em. ARBEO Emm. 12 p. 43,6 inconscius ... non fuerat -em (-is var. l.) rei. AMALAR. ord. antiph. 5,17 qui (sc. psalmi CXLVIII-CL) -em (ed. Hit-
torp, fidem falso ed. Hanssens) faciunt psalterii. MIRAC. Pirmin. 2 in quos -es seculorum devenerunt (sc. genus humanum; WOLFFER. Godeh. I 11 p. 176,25). THIETM. chron. 4,75 p. 218,37 omnis laus in -e canitur. OTTO FRISING. gest. 1,47 quem -em ... expeditio sortita fuerit. BERNH. GEIST. palp. 1,52 nondum doctrinis eius (militis) fuit ultima -is, cum eqs. persaepe. **b** philos.: ALFAN. premn. phys. 18,18 p. 100 nulla generatio cum propriis -bus (PG 40,681^C ἀποτελέσματος) unius est generis ..., sed quiddam aliud a delectatione. 18,24 p. 101 delectationem esse -em (PG 40,685^A τέλος) operum animalis. ALBERT. M. resurr. 5 p. 240,10 -is ... citra -em ultimum est perpetuitas esse in generabilibus et corruptibilibus. summ. creat. II 1,17,5 p. 162^b,32 generativa -is est, a quo denominatur et diffinitur vegetabilis anima. saepe. **c** medic. de crisi sive declinatione: BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,2 p. 123^C apud statum ... et -em (sc. apostematis), idest declinationem, pura resolutiva lenificancia ponantur absque repressivis. **2** perfectio - Vollendung, Verwirklichung: NITH. hist. 3 praef. p. 27,36 ut -is optatus libri secundi affuit (sim. WALAHFR. [?] carm. 58,3 scriptor optato -e libelli exultat viso). **3** spectat ad interitum: **a** de morte: **a** usu communi: WILLIB. Bonif. praef. p. 3,2 ut ... prochemium mediumque aut -em vita e eius ... litteris inseram (8 p. 49,1. HRABAN. epist. 40 p. 478,33. persaepe). LIUTG. Greg. 7 p. 73,2 bono -e ... concludere dies. WALAHFR. carm. 14,13 omnia -is edax devastat gaudia mundi. EINH. Karol. 32 p. 36,3 adpropinquantis -is ... prodigia. HINCM. divort. 13 p. 197,23 in -e mortis (cf. DIPL. Loth. II. 23 p. 421,7 circa -em obitus sui). AGIUS epic. Hath. 243sq. Melchisedech, cuius -is reticetur et ortus. IOH. CANAP. Adalb. A 6 p. 9,14 detestabili -e (sine var. l.) clausura vitam venit ei (episcopopo) ultima dies. persaepe. **β** de supplicio: ARBEO Corb. 10 p. 198,2 futura ... damnatorum mos est huius (sc. suspensionis) paene consequentium -em. **γ** de damnatione: WALAHFR. Wett. 233 destructor (sc. urbis Hierosolymitanae) ... daemon erit, destructio -is (sc. animae; spectat ad Vulg. Luc. 19,43sq.). **δ** de martyrio: ALFAN. premn. phys. 30,10 p. 112 qui (sc. martyres) in principio fuerunt robusti et circa -em (PG 40,724^A τέλος) ... et in temptatione cruciatuum sunt emolliti. **b** de exitio mundi: ELIG. praed. 15 (MGMer. IV p. 758,32) -es mundi in prumptu est (TRAD. Ratisb. 7 p. 6,9. saepe). WIL-
LIB. Bonif. 8 p. 43,11 mundus ... ad praedestinatum anhelando -em festinat. RADBERT. corp. Dom. 11,111 post -em saeculi (HRABAN. epist. 33 p. 467,6. persaepe). HRABAN. epist. 11 p. 398,34 Deus ... te ... in -e sanctorum coetui insertum aeternae gloriae faciat esse consortem. OTTO chron. praef. p. 6,5

usque in -em temporum (sim. 1 prol. p. 7,16. 3 prol. p. 130,31). persaepe. spectat ad promissa veteris testamenti expleta: ALEX. MIN. apoc. 22 p. 505,7 ex me (sc. Deo) David sumpsit initium per creationem, et ego sum genus David, quia ex illo in -e temporum, (cf. Vulg. Gal. 4,4 ubi venit plenitudo temporis) carnis materiam sumpsit. **c** locut. -is est i. q. actum est - es ist geschehen (um): THIETM. chron. 4,12 p. 144,31 si ... victus fueris (sc. Bolizlavus), -is est de temet ipso et de omni regno ad te pertinenti. **4** spectat ad litem sim.: **a** in univ. (interdum i. q. iudicium, diiudicatio - Entscheidung, Urteil, Schlichtung, e. g. l. 19): LEG. Wisig. 2,1,1 -em ferre calumniis. LEG. Burgund. I 45 hac ratione litigio ... -em oportebit inponi: eqs. (sim. AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,2. DIPL. Ludow. II. 56 p. 178,3. POETA SAXO 5,242. saepe). DIPL. Ludow. Germ. 149 p. 210,3 ut ... ad -em rite usque deducatur (sc. querimonia). DIPL. Conr. II. 258 p. 357,6 paratu (sic) sum ... cum eo (sc. quolibet homine) ... in rationem standum et legitime -e percipiendum. DIPL. Heinr. IV. 335 p. 439,37 quae ab antecessoribus nostris prudenti consilio iustoque -e sunt determinata. persaepe. **de impletionem mandati**: LEG. Wisig. 2,3,8 quod si, antequam moreretur, causam dixisse dinoscitur (sc. qui mandatum suscepit) adque per suam instantiam ad -es usque legitimos perduxisse eqs. **5** spectat ad ultimam partem: **a** anni, diei sim.: WANDALB. horol. 3 ianua ... anni est Ianus -isque December. WALAHFR. carm. 88,18 properat -is ... inrevocabilis orae. POETA SAXO 1,474 hic ... statui primū cum -e decadis annorum Caroli ... primum finire libellum. CHRON. Salern. 79 p. 76,23 dum -em diei data fuisset. **b** libri, epistulae, orationis sim.: **a** gener.: ALDH. ad Acirc. 10 p. 89,13 numquamne dactilus in -e ponitur (sim. virg. II 48)? CONC. Karol. 44^B p. 482,3 in -e ... apologiae. RADBERT. corp. Dom. 12,81 -is orationis cunctorum vocibus confirmatur. HRABAN. carm. 29,12 hic -is verbi est, ... vale. FROUM. carm. 21,32 me precibus vestris commendo, contio sancta; -is (sc. carminis est; sim. EPIST. Hann. 69. 83 p. 140,33. ANON. IV mus. 5 p. 81,29 -is quinti capituli). EPIST. Hildesh. 1 p. 54,15 signum suum (sc. papae) in -e (sc. privilegii) subscribetur. persaepe. **β** gramm.: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 467,13 'paschae': sufficit sibilus in 's' praecedente ...; propter accentum, qui est [in] -e, e contrario pronuntiatur spiratio in nomine 'iesch', non autem in 'parascue'. ABBO FLOR. calc. 3,47 p. 102,7 advertendi ... sunt -es vocabulorum in '-as' vel in '-unx' desinentium, quoniam, quae in '-as', assem demonstrant eqs. **alleg. de Christo verbo**: ALBERT. STAD. quadr. 30 omnis in hoc verbo modus indicat, imperat, optat, coniungit; -is ab eo fit nescio; -is indicat egregie, quae norma sit et via vite. **γ** rhet.: EPIST. Hildesh. 134,6 p. 198,8 (a. 1126/39) tria in se continet epistula accidentia: blandicionem in principio, causam blandicie in medio, petitionem in -e. 134,53 ponetur ... verbum in medio versus vel in -e versus (sim. CONR. MUR. summ. p. 68,9 verba ... possunt habere in clausula nunc principium, nunc medium, nunc -em eqs.). **δ** mus. de exitu clausulae, figurae sim.: AUREL. REOM. mus. 10,2 ad cuius (introitus) initium directe -is versiculi redundat eqs. ANON. IV mus. 1 p. 26,8 quanto plus appropinquatur -i, tanto debent breves longius proferri. 2 p. 43,4 perfectio figurae in -e dinoscitur. 2 p. 71,17sq. -is ... non est in semiditono vel ditono ...; sed omnis -is in diapason vel diapente vel diatesseron et unisono. 5 p. 80,3 cum elongatione -is G vel sine. persaepe. **locut.** -is punctorum (puncti) i. q. linea, quae clausulam quandam sim. finit - Pause(nzeichen): IOH. GARL. mus. mens. 8,6 -is punctorum dicitur esse, ubi tractus respicit latitudinem omnium linearum et spatiorum (sim. FRANCO COL. cant. mens. 9,14). FRANCO COL. cant. mens. 9,3 pausionum sex sunt species: longa perfecta, ... semibrevis minor et -is punctorum. ANON. IV mus. 3 p. 61,2 tractus -is clausulae vel puncti dicitur (sim. 7 p. 86,20). **al.** **6** spectat ad Deum: ALBERT. M. div. nom. 4,166 p. 251,17 Deus improprie dicitur finitus ..., quia est -is finiens et mensura mensurans omnia; -is ... proprie neque finitus neque infinitus est.

II meton.: **A** de loco (usu sing. et plur.): **1** territorium, regio, provincia, marca, pagus, centena - Gebiet, Gegend, Provinz, Bezirk, Mark, Gau, 'Hundertschaft' (de re cf.

Waitz, *Verf.-Gesch.* II. p. 390. 397): **a gener.**: WILLIB. Bonif. 5 p. 22,8 Italiae -es (-is *2a*) adiit. ARBEO Corb. 21 p. 212,28 Trientinis -is, (Trientinos -es *1 m.*²) ingressus *pontifex* (*sim.* 23 -em [-es *var. l.*] ... Baiuvariorum ingressus). PASS. Sigism. 2 (MGMer. II p. 334,8) Galliarum -es invadendas, (-bus invadendis, finitimis invadendis *sim. var. l.*) audacter expetierunt (*sc. gens Sigambrorum*). CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,2 qui (*sc. casa*) est in -em Hardinna ... edificata (*item* p. 49,9). EPI-TAPH. *var.* I 4,8 rediens nostris obiit *Karolus* in -bus. IOH. ROM. Od. 2,8 (MGScript. XV p. 587,36) ut per maritimas reverteremur -es. *persaepe*. **b publ. et iur.** (*persaepe in pertinentiis*): TRAD. Frising. 5 p. 31,20 (a. 750) ut ... ipsa huius loci, id est Erichiga, -es ... in perpetuum firma permaneat. CHART. Sangall. A 15 in -i Augustinse vel in -e Priseauginsii. TRAD. Frising. 7 p. 33,24 quod post obitum illius (*genitoris mei*) in eadem -em iuste adquisivi. 44 p. 72,10 cum omnia utensilia, cum -es, confinium vel *eqs.* COD. Lauresh. 8 l. 9 infra -e (*rinem a. corr.*) Hohstat. 12 l. 10 in -e vel *marcha* Raodora (CHART. Sangall. A 142 p. 133,23 quidquid in ipsas -es vel marcas visi sumus habere. *al.*) TRAD. Weiss. 200 l. 50 dono ... inter ipsas fenes sortes IIII. *persaepe. pro nomine loci*: CAPIT. reg. Franc. 233 p. 131,2 cum habitatoribus Rivo alto, castro Olivoli, ... Fines (*inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 27,31 Finis). DIPL. Otton. I. 359^b p. 494,5 sancta Maria iuxta fluvium Fine (*item* p. 494,10). CHART. Turic. 381 de Pphine plebani. 404 testes sunt: ... Ulricus custos de Tegirvelt, Albertus de Phine (*sim.* 416). CHART. advoc. 187 Bertholdus de Fine bona ... resignavit. REGISTR. Patav. I p. 107,1 Hermannus in Fine (*sc. paeninsulae urbis*) de horto VIII den. (*cf. notam ed.*). **2 fundus, ager, praedium - Land, Länderei, Grundstück**: LEG. Burgund. const. I 49,3 eos (*caballos*) ... extra -es suos expellat (*sc. aliquis, cui damnum infertur*). TRAD. Frising. 72^a p. 97,32 silvas cum universo -e tam culto quam non culto. DIPL. Otton. I. 62 iubemus, ut in eodem pago ac in silva ... ac universis -bus eius ac pefati pagi adusque adiacentes ceteras regiones predictae Traiectensi ecclesiae ius servetur forestense. CHART. scriin. Col. A I p. 31 nr. 4 -em domus, quasuper edificavi, thesauro meo adquisivi. ACTA civ. Wism. A 933 Iohannes de Brema habet quartam partem in -e Bernardi gladiatoris. **B de tempore, actione, statu sim.**: **1 compositio, restitutio, transactio - Wiedergutmachung, Entschädigung, Vergleich, Sühne** (*de re cf. H. v. Voltolini, Die Südtiroler Notariats-Imbreviaturen des 13. Jahrhunderts. 1899. p. CXXIV*): LEG. Lang. p. 307^a, 375sq. ipse (*Petrus*) fecit michi (*sc. Martino*) -em de ipsa plaga; de plaga potuit tibi facere -em, sed non de morte (*sim.* p. 313^b, 37. DIPL. Otton. III. 338). CHART. Hall. 136 quatenus ... eam (*causam*) -e *canonico* decidatis (137. CHART. Eichsf. 246. CHART. Raitenh. 371 quatenus partibus convocatis et meritis cause visis ipsam -e c. terminetis [*sc. decanus*]. *al.*) *persaepe*. **2 renuntiatio - Verzicht** (*serklärung; de re cf. H. v. Voltolini, op. cit. p. LXsq.*): CHART. Bund. 339 (a. 1158) cartam -is fieri (*sim.* 838 p. 286,5 per hoc breve incisum vel aliud -is confessionis factum. *ibid. al.*) CHART. Tirol. 398 p. 199,4 fecerunt (*sc. comes eiusque filii*) -em et refutationem etiam et datum *eqs.* (*sim.* CHART. Argent. I 194 p. 156,18. CHART. Brixin. 121 refutationem et -em irrevocabilem de omni dispendio. *persaepe*). ACTA imp. Böhmer 912 p. 622,38 -em et pacem et pactum de non petendo de omnibus iniuriis (*sim.* p. 622,44. p. 623,8). COD. Wang. Trident. 62 p. 662,38 -em et remissionem in ... episcopo ... de iamdicta quantitate (*sim.* 225 p. 1003,35). *persaepe*. **3 pactio (finalis) belli, pax - Friede(nsschluss)**: DIPL. Frid. I. 356 p. 200,46 imperator ... nec per se nec per alium faciet -em vel pacem vel treugam vel guerram recredutam *eqs.* (*sim.* p. 200,31. 201,28. 202,25). CHART. Naumb. I 264 p. 247, 30 piam voluntatem approbantes et optimo -e claudentes ... fontem ... cenobio tradimus. **4 pecunia (solvenda) - (zu zahlendes) Entgelt** (*cf. anglosax. fine*): CHART. Mog. A II 562 (a. 1191) quicumque scolares gratis essent in pane dominorum, nichil deberent in scolis nisi iustitiam scolasticam, id est minutiones, -em librorum et pennas.

III translate: **A extremus gradus - höchster Grad, Endstufe**: BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 47,24 hic est Otto ... dives

bonae voluntatis et pauper cum -e virtutis. ALBERT. M. metaph. 10,2,4 p. 445,19 'finalis ... differentia habet' et tenet '-em' distantiae, 'sicut' et omnia 'alia finalia -em habere dicuntur' (p. 1055^a, 12sq. τέλος ... ἔχει ἡ τέλεια διαφορά· ὥστερ καὶ τὰλλα τῷ τέλει ἐχειν λέγεται τέλεια). *ibid. iterum*. **B τέλος, quod petitur, destinatum, propositum - Zweck, Ziel (setzung), Absicht**: **1 gener.**: FORM. Marculfi 1,36 l. 17 complementae -e (*fene a. corr.* A2, -em B2) nature ... de hac luce discesserunt. HRABAN. epist. 1 p. 382,8 amoris ille sit perfectus -is, qui in presenti est rectus trames (*sc. Christus*). WALAHFR. Wett. 739 scimus ... documenta patrum -esque (-isque *var. l.*) viasque. TRAD. Frising. 1420 p. 276,43 totus huius commutationis tenor hoc -e ac ratione conclusus ... est, ut *eqs. al.* **2 philos. et theol.**: ALFAN. premn. phys. 33,8 p. 118sq. consilium ... eorum est, quae versus -em (PG 40,733^A τέλος) secundum eandem similitudinem, quam habet consilium ad hoc, quod est in consilio; consultum ... est -is, quae vero sunt in consilio, sunt versus -em. ALBERT. M. sacram. 224 p. 147,2 unumquodque determinatur a -e et optimo, ad quod est. pol. 8,1^a p. 756^a, 36 totius civitatis et omnium civium est -is unus, felicitas scilicet *eqs.* (*sim.* bon. 96 p. 63,42. eth. I 3 p. 2,55). metaph. 5,1,3 p. 213,21 oportet, quod -is prior sit intentione agentis. *persaepe*.

IV locut.: **A usque ad, in -em, -e tenus (-etenus) i. q. usque ad extremum - bis zum Ende, bis zuletzt**: CONST. Constant. 184 illic usque in -em quaerant gentes doctorem, ubi sanctum doctoris quiescit corpus. HRABAN. epist. 10 p. 397,20 quatenus divina gratia in via veritatis me ducere et usque ad -em in ea conservare dignetur. AMARC. serm. 4,323 qui -etenus non servit, premia perdit. CONSUE. Marb. 24 similiter facient (*sc. fratres inclinationem*) in omnibus extremis versibus ymnorum usque penes (*in var. l.*) -em. *persaepe*. **B (usque) in -em, -e tenus (-etenus), sine -e i. q. usque ad ultimum, in perpetuum - bis ans Ende (der Zeiten), auf ewig, gänzlich**: HRABAN. epist. 1 p. 381,23 qui (*Deus*) pacem suam servis suis reliquit quique ... in -em dabit. 34 p. 468,44 ut ... in dextera eius (*Domini*) perfruar usque in -em. DIPL. Karoli III. 36 p. 62,27 promissa sine -e mansura. HROTSV. gest. 405 requiem sine -e perennem ... praestari. DIPL. Zwent. 26 ut hec nostrae largitionis auctoritas firmiorem in Dei nomine finetenus obtineat stabilitatis vigorem. *persaepe*. **C in -em, -e tenus (-etenus) i. q. usque ad exitum (vitae) - bis ans (Lebens-)Ende**: EPIST. Col. 10 p. 254,39 dupliciter ... est *archiepiscopus* -etenus a sacerdotali ministerio exauctoratus. WIDUK. gest. 1,9 p. 11,7 propinquitatis ... iura inviolabiliter ... -etenus ... servare. TRAD. Ratisb. 212^a p. 193,4 accepit *Adalhart* ... locum unum ... -etenus tantummodo deservendum. GERH. AUGUST. Udalt. 1,27 l. 15 missam iniiit et ... in -em stando gloriosae peregit. THIETM. chron. 2,14 in -em ... preceptis obtemperavit rex divinis. *persaepe*. **D in -e i. q. denique, postremo - am Ende, schließlich**: RADBERT. corp. Dom. 8,130 sacerdos est ..., 'qui potestatem habet corpus et animam perdere in gehennam'; ex quo in -e concluditur: '*eqs.*' WALAHFR. carm. 24,39 evigilans ... vix versus in -e duos ... mente recordabar. VITA Rimb. 11 p. 89,27 ne suum ... conscium hac gratia in -e defraudaret. DIPL. Loth. III. 4 p. 6,8 in -e addimus, ut *eqs.* COMPOS. Matr. 73,6 sit tibi premanu spicularum tritum diligenter et cribellatum partes III; et in -e adice in predicta specie. *al.*

V abl. pro praep. fine. (*cf. ital. fino*) **A c. abl. (acc. l. 61) i. q. usque (ad) - bis (zu)**: DIPL. Loth. I. 24 p. 97,33sq. de alio latere usque in flumen de casa Carini et -e viam, quae pergit in descensu ad portum, et revertente per flumen desuper casa Walderamni et -e casa Willeradi. DIPL. Otton. II. 262 p. 303,40 monasterium sancte Palumbe ... ab una parte -e Acerno, ab alia parte -e Fossato, alio capite -e sancta Iusta. p. 304,4sq. DIPL. Heinr. II. 465 p. 591,39sq. est ipsa res infra finis: capo -e Rigo plano, pede -e mare cum ipso litore maris ... , de uno latere -e fluvio Trinio, de alio lato -e Biferno (*inde* 466 p. 593,22sq.). *al.* **B c. gen. i. q. intra - innerhalb**: AMALAR. off. 4,23,22 universitas temporis, quae -e septem dierum volvitur, significatur per septem dies.

Fiedler

***finisco** (fen-), -ere. (finire) 1 *trans.*: a *finire* – *beenden, beilegen*: CHART. Tirol. notar. I 768^a p. 389,18 (a. 1237) quod hoc (*discordium*) –ant *Hainricus eiusque uxor* in iure vel in concordio. b *refl. i. q. finitum esse* – *aufhören, zu Ende sein*: CHART. Tirol. notar. I 827 (a. 1237) *solvere* . . . LXVII libras et X solidos . . . in proximo foro Mairani, antequam se –at. 2 *intrans. i. q. deficere* – (*ver*)*schwinden, nachlassen*: EPIST. Desid. Cad. 2,6 l. 11 quod nequaquam credo, ut nostra (*sc. memoria*) in obliuio ullatenus apud vos cadat, ut nec vestra apud nos umquam fe-ere novit.

finita v. finio.

1. ***finitas**, -atis f. (finis) *qualitas (de)terminationis* – *Endlichkeit, Begrenztheit*: TRACT. Micrer. p. 93,21 ad quid tendit eius (*diadematis*) regimen, postquam comburitur et carbo fit, et quid est terminus –is eius? ALBERT. M. cael. 1,2,2 p. 36,90 ex parte potentiae . . . est aliqua infinitas, sed –s omni-modi ex parte actus. 1,2,8 p. 54,54 quod per temporis –em probatur finita esse quantitas. div. nom. 1,28 p. 14,27 infinitatem, idest non-finitatem. *ibid. al. v. et vol. II. p. 1963,6.*

2. ***finitas**, -atis f. (*finus) *puritas – Reinheit, Lauterkeit*: CHART. Merseb. 283 p. 224,40 (a. 1255) volumus, ut marca suorum (*sc. Mersburgensium*) denariorum in –e, puritate, legalitate a denariis Vribergensis monete non differat, nisi in estimatione VI denariorum. *ibid. al.*

finite v. finio.

***finities**, -ei f. (finis) *qualitas (de)terminationis* – *Endlichkeit, Begrenztheit*: ALBERT. M. anal. post. 1,2,8 p. 39^b,11 dicunt *quidam*, quod punctum substantialiter constituens lineam, aut sumitur infinities in linea . . . , aut sumitur –es et ad aliquem numerum determinatum; si sumitur –es, dicunt, quod non constituit lineam.

***finitim** v. finio.

finitimus, -a, -um. *script. -tin(us): l. 57. form. gen. pl. -um: l. 61. 1 adi.*: a *vicinus, confinis* – *angrenzend, benachbart*: a *proprie*: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,31 ut ad –a . . . monasteria . . . perveniret. POETA SAXO 1,30 –os . . . per agros utrimque (*sc. Saxonum et Francorum*) solebant assidue fieri cedes, incendia, praede. WIDUK. gest. 1,15 considerabat *Karolus Magnus* –am gentem nobilemque vano errore retineri non oportere. CHRON. Pol. 1,19 p. 44,13 totam Poloniam a Pomoranis et Bohemicis alisque –is (finitivis *var. l.*) gentibus occupatam liberavit Kazimirus. b *translate i. q. expositus – naheliegend*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,243 ne –is ultro rationibus absim. b *ultimus – letzte(r)*: WALAHFR. Wett. 63 –um expectare diem. INVENT. Gisl. 3 (MGScript. XV p. 577,22) quae (*villa Tiedeias*) regionis –a videtur. BENZO ad Heinr. IV. prol. p. 104,21 accede . . . ad legendum, non desinas usque ad –um complementum. CHART. Hall. 247 vineam quandam inter vineas Benneastede –am orientem versus sitam. c *terminans, terminalis – begrenzend, Grenz-*: Ps. BOETH. geom. 1,38 –a . . . linea mensuralis est, quae *eqs.* 1,394 hebes angulus est . . . recti anguli positionem excedens, quia et si triangulus secundum hanc positionem constitutus fuerit, perpendiculararem extra –as lineas habebit. 2 *subst.*: a *mascul. i. q. vicinus, propinquus, necessarius* – *Nachbar, Nächster, Verwandter*: TRAD. Frising. 39 p. 67,17 (a. 770) in conspectu Arbionis . . . atque nobilium virorum seu nostrorum –norum. ARBEO Emm. 3 p. 31,9 ut suum (*sc. Abrahæ*) . . . tellum, propagines –orum pro condiscensione Aegypti . . . oblivione traderetur. TRAD. Frising. 72^b adstantibus cunctis –is. HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,23 ut sacra missarum sollempnia fidelis –um falangis canendo celebraret. RUOTG. Brun. 3 cum ipse (*rex*) omnia regni sui spacia . . . continuis –orum incursionibus . . . concussa . . . repperit. b *neutr.*: a *terminus, finis* – *Ende, Rand* (*usu plur.:* l. 67,69): RUP. MEDIOL. Adalb. 17 ubi fundus vix credibilis habetur, summotenus pendente (*sc. comitem Theodericum*) limpha sorbere non valuit, cinguli tantum usque –a lambere presumpsit. VITA Paulin. Trev. 14 adeunt (*sc. Treverici*) . . . Phrygiam Asiae –is sitam. b *quae circumiacent – Umgebung*: HUGEB. Wynneb. 11 fundamenta cum –is firmando fabricaverunt (*sc. aedificatores coenobii*).

finitio, -onis f. *finis, terminus* – *Ende*: 1 *in univ.*:

CHART. Bund. 17 p. 22,11 (a. 765) septima (*sc. damnatio*): omnium poenarum non erit –o. HILDEG. div. op. 2,1,25 l. 41 facta est illa –o infidelium cordium cum ortu firmamenti illius (*sc. secundum creationis*) diei, scilicet recte fidei. CHART. Altenburg. 184 ante summum altare ardens candela post –em vesperarum usque ad ortum diei . . . habeatur. 2 *de morte*: ALBERT. M. bon. 174 p. 108,60 perseverantia est finire vitam in bono et in Christo . . . ; cum . . . talis –o sit secundum omne bonum datum homini in vita, videtur, quod *eqs.* (*sim.* 175 p. 109,50sq.). 10 EPIST. anon. (DtArch. 18. 1962. p. 203,10) quantum horribilis est et odibilis illa vite –o, si *eqs.*

finitivus v. finio.

finitivus, -a, -um. *script. fenet-: l. 31. usu subst.:* l. 34.

1 *terminans, ad finem pertinens* – (*ab-, be*)*schließend, Schluss-*: a *gener.*: ARIBO mus. p. 23 discordant tetrachorda, quoniam quoddam est specierum diatesseron et diapente inceptivum non –um, ut gravium, quoddam diffinitivum non inceptivum, ut excellentium. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31b^r minoratur *pulsus*, donec ex toto finiatur, et iste –a vocatur cauda soricina. b *gramm.*: CONR. MUR. summ. p. 74,4 facit ad ornatum, si tetrasyllaba fuerit –a et eius penultima sit acuta, tunc suam penultimam corripit antecedens. p. 107,7 tres distinctiones seu pausationes . . . , tertia dicitur –a vel plena distinctio (*sim.* LUDOLF. summ. 3 p. 369,19). 2 *definitivus, ultimus, decisionem faciens* – *definitiv, endgültig, entscheidend*: a *gener.*: OTTO FRISING. chron. 8,35 p. 457,9 nonnulla . . . non sub assertionem, sed opinionem et investigationem posita sunt, –aeque sententiae examen prudentioribus relictum. b *publ. et iur.*: DIPL. Pipp. 14 p. 20,29 –am *sententiam* per legem et iusticiam accipiant *abbates* (CHART. Sangall. A 65. *al.* FORM. Senon. I 28 fene-am). WIBALD. epist. 101 p. 176,23 –am et toti terrae salutarem concordiam reformavimus. 263 p. 391,9 quoniam . . . litterae vestrae (*sc. episcopi Mindensis*) nichil certi, nichil –i super causa nostra continebant. 3 (*de*)*terminatus, angustus* – *begrenzt, beschränkt, endlich*: ODILO SUESS. Seb. 29 neminem nostrum pigeat laboriosae servitutis in modico –i temporis, quem nulla dubietas frangere debet de praemio aeternae retributionis.

***finito**, -are. (finire) *limitare – begrenzen*: ALBERT. M. animal. quaest. 11,9 p. 224,9 aliud est infinitum ex parte formae et dicitur infinitum, quia per formam non –atur.

finitor, -oris m. *qui finit, terminat – einer der beendet, begrenzt*: 1 *theol. de spiritu sancto*: ABSAL. serm. 34 p. 201^C finis . . . tuae peregrinationis debet esse Christus, finiens vero tu vel quilibet alius iustus –r, spiritus sanctus; putasne –r iste parum est necessarius? p. 201^D sunt nonnulli, qui ad finem debitum non tendunt, quia non habent –em, qui eos conducant, spiritum sanctum. 2 *iur. i. q. mediator, compositor* – *Schlichter, einer der beilegt*: CHART. Bern. II 457 p. 479,1 (a. 1258) si . . . predicti inter se discideant, habeant potestatem medium cause –em de iure, quem voluerint, eligendi.

finitum, finitus v. finio. [**finium** v. fenum.]

finix v. 2. phoenix.

***fino**, -are. (*fort. finis, finire; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 558sq.*) *perf. act. -afi: l. 61. tradere – übergeben, übereignen*: CHART. Bern. II 355 p. 380,16 (a. 1254) remisit *Henricus miles*, dedit et –vit in perpetuum proposito et conventui Interlacensi . . . , quicquid iuris et actionis ipse et . . . frater suus . . . habebant. 356 p. 381,11 donavi (*sc. domicellus*) et dono, –vi et –o pleniori modo, quo possum, . . . quicquid habebam. 539 dedi (*sc. dominus Muntaniacus*), contuli et –fi . . . duas scopos. CHART. Helv. arb. 123 p. 191,31 residuas . . . novies centum et quinquaginta libras Vienensium debemus (*sc. comitissa*) et promittimus –are et solvere.

***finso**, -are. *fininnire – zwitschern (de hirundine)*: CARM. Bur. 145,3,1 hirundo iam –at, cygnus dulce trinxat.

***finus**, -a, -um. (*francog. vet. fin; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1868sq.*) *purus – rein, lauter*: CHART. Langel. 6 (GeschQuellProvSachs. XV. 1882 p. 6,39; a. 1219) redditus . . . vendiderunt (*sc. ecclesia*) pro quadringentis et quinquaginta marcis –i argenti. CHART. march. Misn. III 469 p. 326,16 duos mansos . . . pro nonaginta marcis et octo –i, legalis

[Weber]

et puri argenti comparavit *Albertus canonicus* a nobili viro. ACTA imp. Winkelm. I 1002 p. 763,28 tenuta de argento -o unciarum III. ARTEPH. secret. p. 28 sulfur album non urens et lapis paradisi, hoc est convertens metalla imperfecta in argentum album -um. *saepae in chartis*.

1. *fio, fire. (suffire) *suffumigare* – *räuchern*: LIOS MON. 50 altaris pantes sacri livore ministri servitii tetro mercedem fire supernam mente sui debent sperantes absque perennem (cf. *notam ed.*).

2. fio v. 1. facio. 3. fio (fietur) v. 1. figo.

fiod- v. feod-. fiola v. phiala.

[fiotec(h)arius v. emphyteuticarius.] *fircella v. *fercella.

*firdencella (vier-, ver-, ren-, -r(i)n-, -ete-, -e(n)ze- sim.), -ae f. (theod. vet. vier-zal, viern-zal; cf. M. Lexer, *Mittelhochdt. Handwb.* III. 1878. p. 344) *mensura quaedam annonae* – (Getreide-)Maß, 'Firnzel' (tantummodo in chartis *Basiliensibus*): CHART. Basil. B 38 p. 20,29 (a. 1227) possessiones . . . recepi (sc. *Petrus miles*) pro duabus ve-is siliginis, duabus ve-is spelte . . . singulis annis census nomine persolvendis. A I 378 p. 557,34 quinquaginta duas vierdet-as spelte bone . . . donabimus (sc. *episcopus*). B 81 p. 52,9 quinque verin-as spelte et dimidiam. A II 104 unam vie-am siliginis. C II 5 p. 4,3 redditus . . . III^{or} vere-arum spelte. 43 p. 27,4sq. unam vierez-am puri tritici et unam vern-am de communi depaleata annona. 148 p. 82,12 sub censu trium vierdez-arum spelte. 153 p. 85,40 pro censu annuo duarum vie-arum spelte. *ibid. saepius*.

*firdo v. *ferto.

*firdungus (vi-, fier-, -ncus), -i m. (theod. vet. fiordung, cf. *Ahd. Wb.* III p. 894) *quantum (marcae) – Viertel(mark)*: TRAD. Hirsaug. 26 p. 44,16sq. (ZWürttembLandesgesch. 9. 1949/50; paulo post 1156) de prato in Attenhofen IIIes marce (sc. *dantur*) Svigeri de Dudlingen, de quo quatuor v-os habebimus; . . . Goteboldi de Maguntia (sc. *dabit*) tres v-os de molendino in Blanda. CHART. Tirol. notar. I 962 p. 492,12 quod ipse *Hainricus* dedisset fratri suo . . . II marcas et I fie-cum minus dimidium loatum argenti.

*firlingus (vi-, vier-, -i m. (theod. vet. fiorling, cf. *Ahd. Wb.* III p. 896) *mensura quaedam – eine Maßeinheit ('Vierling')*: 1 de *mensura annonae*: REGISTR. Austr. II p. 165 nr. 519 (a. 1265/67) hec . . . sunt mense: v-us, scaffium, parva mutta, magna mutta et metreta. CHART. Stir. IV 274 sunt . . . curie attinentes agri decem et octo, que etiam solvit sedecim vie-os brazii et quatuor vie-os tritici eqs. REGISTR. Seccov. p. 55,11sq. pheudum Iohannis solvit medium v-um tritici, unum v-um siliginis, III v-os avenae. al. 2 de *moneta*: REGISTR. Maxim. p. 120,38 (a. 1220) quae (*frusta*) solvunt tres -os et integram decimam.

1. *firma (fer-), -ae f. (firmare; cf. Stotz, *Handb.* 2, VI § 177.6) 1 census – *Pacht(zins)* (de re v. *LexMA.* IV. p. 356 s. v. 'Feorm'): a proprie: CHART. Westph. IV 20 (a. 1205/16) dum abbas et conventus de Bredelare decimam . . . recepissent ad -am, quam vulgo 'path' appellant. WILH. ANDR. chron. 59 abbas quasdam curtes . . . abbacie de Bello-loco . . . sub -a perpetua dedit. CHART. Osn. II 339 p. 264,20 decimam . . . agri . . . concessimus ad -am (adfirmam ed.) sub hac forma, ut eqs. CHART. Traiect. 1309 p. 96,14 abbas et conventus . . . debent annuatim solvere . . . duas marchas . . . nomine -e sive census sive canonis annui. CHART. Wirt. 1295 p. 60,32 in -am, que vulgariter 'lipgedinge' appellatur. *saepius. v. et p. 269,50.* b meton. i. q. *praedium censuale – Pachtgut*: CONST. imp. II 315 (a. 1233) volentes (sc. *Heinricus rex*) . . . res ditioni nostre attinentes tam in possessionibus quam in fermis illesas . . . imperio conservari necnon fermam nostram banni custodie subiacere. 2 *insurandum – Eid*: THIETM. chron. 7,12 ut memores Christi et -ae Dei nullum cesari incommodum amplius inferrent *Bolizlavus eiusque filius*. cf. *manufirma.

[2. firma v. forma: DHUODA lib. man. 1,6,5.]

*firmaculum, -i n. (firmare) 1 gener. i. q. *claustrum, clausura – Verschluss, Schloss*: a in univ.: STATUT. ord. Teut. p. 46,5 ut fratres . . . clausuris et seris et -is in malliis et bisaciis et scrineis careant. CAES. HEIST. mirac. I 935 p. 192,3 cuncta . . . -a tam scrinii quam pixidis salva invenerat sacerdos.

ALBERT. M. sent. 4,18,3 p. 770^a,46 de purgatorio . . . et limbo dicendum, quod non habent -a perpetua, sed continue sunt aperta ad evolandum determinato tempore. b *fibula* – (*Gewand-)*Fibel, *Spange*: CHART. Hans. I 85 (a. 1209/16) in anul

5 lis et -is. 2 milit. i. q. *munimentum, propugnaculum – Schutz(wehr)*: ALBERT. M. pol. 7,4 p. 658^b,43 'optime muris' et clausura murorum 'et talibus aliis -is (p. 123^a,35 ἐρῶμασι) circumdari' (sc. *civitas oportet*). CHART. Rhen. inf. II 588 p. 344,7 quod munitionem nostram . . . cum suis fossatis et omnibus suis -is funditus destruemus (sc. *Theodericus de Heinisberg*).

firmamen, -inis n. *fulcimen – Stütze* (translate): CHART. Sangall. A app. B 6 p. 843,50 (a. 1277) ea, que geruntur in tempore, ne simul recedant cum tempore, literarum solent -e perhennari.

15 firmamentum, -i n. script. fer-: l. 31. I *munimen(tum), munitio, adiutorium – Befestigungsmittel, Stütze, 'Feste'*: A proprie et in imag.: 1 gener.: a in univ.: ALDH. epist. 4 p. 486,17 fundamentum . . . ecclesiae et -um fidei principaliter in Christo . . . collocatum. LEX Sal. Merov. 74 si . . . quicumque domum violenter distruxerit, quae domus si pro -o ebrius (i. *trabem*; cf. *ind.*) habuisse probatur eqs. RADBOD. Bonif. 6 p. 66,10 Angli . . . ab angulo, id est -o regni, derivari . . . dicuntur. HILDEG. scivias 3,10 l. 703 virtus haec (i. *constantia*) -um interiorum virtutum in hominibus existens. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 116,16) due persone . . . spiritali et invisibili glutine, hoc est animorum coniunctione, conglutinate sunt et confederate, cuius conglutinationis et confederationis aperta et invisibilia signa atque indicia necnon et -um sunt hominum et obedientia. al. b de caelo ('Firmament'): CHRON. Fred. 1,26 p. 37,4 in primo diae condedit (sc. *Deus*) lucem, secundo fe-o caeli. AGOB. 12,10 l. 19 quorum (*caelorum*) unum, quod ipsi (*Iudaei*) vocant 'racha', id est -um, molas Dei sustentare asserunt. HONOR. AUGUST. imag. 1,93 superius celum dicitur -um, eo quod sit inter medias aquas firmatum eqs. ALBERT. M. cael. 1,3,5 p. 66,72 cuius (*primi mobilis*) motum sequuntur stellae, quae sunt in -o, quod est caelum octavum. *persaepe*. 2 medic. i. q. *ligatura solida – fester Verband*: RECEPT. Sangall. I 56 herba sigillata radices teris in aqua, da ei bibere, sed in ipsa ruptura intus ponitur, sub -um sit, dum ipsa sanat. RECEPT. Bamb. 75 ipsa natura (i. *ruptura*) sub -o sit, dum sanat (v. P. Wirth, *ALMA* 24. 1954. p. 220; sed cf. *notam ed.* p. 96). B translate: 1 gener.: a in univ.: a de hominibus: LAMB. HERSF. annal. p. 266,12 tantus ac talis vir (sc. *episcopus*), ingens columna et -um rei publicae. HERBORD. Ott. 1,38 p. 46, 12 abbas . . . Admuntensis, vir digne auctoritatis . . . meritis ac religione decus et -um monastici ordinis. al. b de Deo: OTLOH. prov. F 2 -um est Dominus timentibus eum. b origo, causa – *Ursprung, Grund(lage)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,10 p. 7^r quorumlibet nervorum fundamentum est cerebrum, cum voluntarii motus atque sensus sit -um. 2 t. t. rhet. i. q. οὐνέχων, *pars orationis argumentationem accusatoris vel defensoris continens – Redeteil der Beweisführung*: ANSELM. Bts. rhet. 194,1 ubi summa, ubi causa, ubi constitutio, ubi ratio, -um, nusquam iudicatio.

II *confirmatio, affirmatio – Bekräftigung, Versicherung*: A in univ.: 1 proprie: BREV. NOTIT. p. A 13,3 qui (*rex*) concessit ei (*comiti*) tribuales viros . . . XIII ad -um. CAPIT. reg. Franc. 270^A,3 ab omnibus . . . , qui alodes in regno nostro habere volunt, . . . -um recipiant *missi*, ita . . . , ut eqs. TRAD. Frising. 1441^e p. 298^b,26 monialis . . . ad -um prioris delegationis ad predictum altare easdem (*famulas*) . . . tradidit. CHRON. Noval. app. 9 p. 126,9 oblitus sacramentum et omne -um ad priorem recursit *Oddo monachus* delictum. CHART. Raitenh. 196 p. 165,25 pro maiori . . . huius rei -o testimonium ydoneorum numerus infra adnotatus invenitur. *persaepe*. 2 meton. de charta: DIPL. Karoli M. 234 p. 323,23 si aliquis . . . contra hoc donationis vel emunitatis nostre -um obire contenderit eqs. (sim. DIPL. Otton. III. 267 p. 685,9 [inde Dipl. Heinr. II. 311 p. 392,4]). CHART. Ital. Ficker 69 p. 95,49 ostendit *praepositus* aliud -um propria manu Leonis s. m. papae subscriptum. B *approbatio – Anerkennung, Bestätigung*: UDALR. epist. 42

[Weber]

dedit papa . . . ei (*abbati*) privilegium ad -um ordinis nostri (*sc. Praemonstratensium*).

III subsidium, tutamen – Schutz, Sicherheit: *A proprie:* LAMB. HERSF. Lull. 19 p. 332,12 nec . . . satis -i se rebus contulisse arbitrabatur. RUP. TUIT. vict. 3,6 p. 91,1 quia vocaturus erat *Deus* famem super terram et omne -um panis contere habebat. ANNALISTA SAXO a. 1096 p. 490,24 expugnato atrio episcopi, in quo erant *Iudaei* ad -um sui, . . . omnes interfecti sunt. CHART. Basil. B 85 abbatissae et conventui presens scriptum sigilli nostri (*sc. comitis*) munimine tradidi roboratum, ut sit ipsis contra malorum eventus evidens -um. *saepius.* **B meton. i. q. refugium, receptus – Zuflucht(sort), Rückzugsort:** CHART. Mog. A I 544 p. 451,36 (a. 1127) ut . . . ubi erat spelunca et -um latronum, esset postmodum refugium fidelium Christi et pauperum.

IV firmitas, soliditas, stabilitas – Festigkeit, Stärke, Beständigkeit: *A de rebus:* HUMB. Sim. 2,2 p. 141,10 quae . . . tria omnium hereseon existunt: genimina, incrementa pariter et -a. ABSAL. serm. 36 p. 210^A fomentum . . . est ex humore, incrementum ex calore, -um . . . habent (*sc. quae procreata sunt*) ex temperie. Ps. AVIC. tinct. 7 p. 632,53 firmatur et perficitur opus in uno colore, scilicet albedine . . . dealbatio enim est operis initium et totius corporis -um. *al.* **B de hominibus i. q. constantia – Standhaftigkeit:** ALBERT. M. sent. 1,18,10 p. 509^b,7 patientia, spes, salus, fortitudo, -um, omnia dicunt effectum causatum in creatura et a Deo.

***firmantia, -ae f. (firmare) cautio – Sicherheitsleistung, Bürgschaft (de fideiussoribus):** HUGO FLAV. chron. 2 p. 478,5 de casatis ecclesiae salvam -am ei (*episcopo*) optuli quattuor milia solidorum, Walonem de Sarmatia, Gislebertum de Luciniaco *eqs.* p. 478,12 -am . . . hanc ita fuisse oblatam affirmare voluerunt nostrates. Weber

***firmaria** (-mer-), -ae f. *vel semel (l. 42)* ***firmarium, -i n.** (infirmus; *de formatione v. Stotz, Handb. 3, VII § 92,5; cf. francog. vet. fermerie, theod. vet. firmarie*) *nosocomium, valetudinarium – Krankenhaus, -zimmer, Hospital:* CHART. Traiect. 337 p. 310,1 (a. 1131) *marcam (sc. unam)* -erie beati Laurencii in Palude canonici . . . persolvant. RITUALE Flor. p. 101,1 in -a (<in> infirmaria *ed.; infra:* in scriptorio; in coquina *eqs. [sc. oretur]*): 'omnipotens . . . Deus *eqs.*' CHART. Lux. VIII 14 p. 14,2 decimam annone totaliter -e assignavimus. CHART. Solod. I 350 eorum, qui erant in -o decumbentes, condolens (*sc. canonicus*) paupertati. CHART. Xant. 126 p. 95, 18sq. cum nobis (*sc. electo*) innotuisset reditus -e conventus . . . ad modum esse tenues . . ., predictae -e reditus . . . cupientes ampliare *eqs. al.*

1. ***firmarius, -i m.** (*firma; *cf. DuC. s. v. 3. firma; francog. fermier*) *is qui (ad tempus) terram (vel praedium) conducit, tenet – Pächter (auf Zeit):* INNOC. III. registr. 1,243 que (*terrae*) voluntate prioris et capituli dantur ad firmam et de -is frequenter ad alios -os transferantur.

2. ***firmarius, -i m.** (*firma; *cf. DuC. s. v. firmarius*) *administrator, procurator – Amtswalter, Beauftragter:* CHART. Lamb. Leod. 471 p. 570,17 (a. 1250) cellerarius, -us seu procurator . . ., qui . . . ad colligendum thelonea . . . fuerit institutus, . . . iuramentum fidelitatis prestabit.

[**firmate** v. syrma: FRUTOLF. brev. 13 p. 99 (vs.).]

***firmatim** v. firmo.

1. **firmatio** (-cio), -onis f. *script. -rna-: l. 64.* 1 *consolidatio, confortatio, actio firmandi – Festigung, (Ver-)Stärkung:* *a gener.:* *a proprie:* DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,38 (spur. s. XII./XIII.). ad castri -em . . . diem unum manalem in anno (*sc. homines servire debent*). CHART. Salisb. III 98 p. 106,2 quatenus . . . tertia pars (*sc. mutae*) ad opus reparationis et -is (*firm-A*) civitatis . . . debeat . . . pertinere. **β translate i. q. corroboratio – das Erstarcken:** AMALAR. off. 4,17,7 duo continet memoratus psalmus . . .: Christi regnum . . . et -em sanctae ecclesiae non commovendam a statu suo. **b medic. i. q. sanatio – Heilung:** WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 344^C procedatur *infirmus* cum emplastro . . . usque ad perfectam loci -em. *c alch. i. q. coagulatio – Verfestigung:* GEBER. clar. 1,29 -o mercurii rubei: . . . perimite istam confectionem per se desiccare. 2 *tes-*

tificatio, confirmatio – Bestätigung, Bekräftigung (usu publ., iur., canon.): *a in univ.:* LEX Baiuv. 16,11^{ut}. de -e (firmitate *var. l.*). TRAD. Lunaclac. 7 p. 106,38 inter se duo cartas commutationis ad -em . . . fieri rogaverunt *archiepiscopus et abbas.*

5 CHART. Turic. 188 p. 80,2 hanc epistolam predictorum locorum -is . . . scribere iussimus (*sc. dux*). CHART. episc. Hild. I 223 p. 202,35 in testimonium . . . -cionis cartam hanc conscribi facientes *eqs.* CHART. Ital. Ficker 68 p. 95,7 sub -e ecclesiastici et mundani banni. CHART. Mog. A II 436 ut . . . sit firma et inconscissa *actio*, auctoritate Dei . . . bannique nostri -e stabilimus (*sc. archiepiscopus*). *al.* **b spectat ad argumentum instrumenti, actionis iuridicalis:** DIPL. Merov. II 1 si . . . aliquis . . . contra hanc -em de parva munuscula . . . venire temptaverit *eqs. (sim. TRAD. Ratisb. 5 hanc -em rumpere. al.).* DIPL. Otton. II. 15 p. 23,4 (interp. s. X.^{ex}) quam (*marcam*) Pippinus . . . sub emunitatis -e contradidit (*inde* DIPL. Heinr. II. 35 p. 40,3. DIPL. Heinr. III. 58 p. 76,12). DIPL. Heinr. IV. 267 p. 343,8 -em super praefati zol remissione factam . . . infirmare. CHART. Eichsf. 414 quibus (*personis*) promissimus . . . omnia impedimenta per nos disponenda, scilicet a -cione loci a domino archiepiscopo *eqs. al.* **c spectat ad instrumentum roboratum** (e. g. *per manus attactum; de re cf. H. Fichtenau, Das Urkundenwesen. 1971. p. 605qq.*): *a proprie:* TRAD. Frising. 228 (a. 806) haec omnia iam ante affata cum testium -e subnexa sunt. 745 ut hec commutatio firmior habeatur, manu -e regis adprobabitur. *al.* **β meton. i. q. instrumentum confirmationis – (Bestätigungs-)Urkunde:** TRAD. Frising. 458 (a. 822) presbiter tulit pallium altaris et reddidit anteriorem -em in manu Hittoni episcopi. DIPL. Merov. I 103 p. 268,1 (spur. post 1031) professi sunt *homines* . . ., quod aliud instrumentum nulum vel -em magis exinde (*sc. de cessione*) non haberent. *al. fort. huc spectat (ni spectat ad l. 25qq.).* HINCM. divort. 12 p. 190,1 principes . . . forte non provident, quia post illos infirma -o illorum manet, et ipsi decedunt. *cf. *manufirmatio.*

35 [2. **firmatio** v. *firmatio.] **firmator, -oris m.** 1 *gener. i. qui firmat – einer der Festigkeit, Bestand verleiht (in usu verborum c. voce 'firmamentum'):* WARN. synod. 12 factor celorum Deus et -r eorum. 2 *publ., iur., canon.:* *a qui confirmat – einer bestätigt (de papa):* GERHOH. tract. p. 80,25 ut . . . Romanus pontifex non ipse sit imperator . . ., sed imperatorum . . . -r vel infirmator (*cf. vol. II. p. 1331,425qq.*). **b testis, obsignator – Zeuge, Unterzeichner** (*de re v. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 35*): LEG. Wisig. 2,1,6 p. 50,15 testes, qui in eadem (*sic*) scripturam suscriptores (-es *var. l.*) accesserint *eqs.* CHART. Mog. A I 299 p. 191,5 primus auctor et -r et testator huius pactionis et testamenti: ego Luitboldus *eqs.*

***firmatura, -ae f. (firmare)** 1 *munitio, caulae – Befestigung, Umfriedung:* PAX Valenc. 20 si aliquis dampnificet alium destruendo aut dissipando muros, fossata, sepes . . . aut alias -as villae *eqs.* 2 *pessulus, clausura – Riegel, Schloss:* CONR. EBERB. exord. 3,22 p. 202,3 veniens . . . ad ostium armarii . . . machinamentis suis moliebatur *falsus novicius* -am effringere ac secum tollere libros.

firmē v. firmus. ***firmeria** v. *firmaria.

firmitas, -atis f. script. et form.: fer-: p. 271,4. -met(as): p. 271,50. acc. -im: p. 271,4. c. gen. *inhaerentiae:* p. 271,20. 68. *al.*

soliditas, firmitudo, robur, vigor – Festigkeit, Stärke, Kraft: I strictius: A corpor. 1 *firma conexio, compages – feste Verbindung, Gefüge:* IONAS BOB. Columb. 2,3 p. 234,27 cum . . . unus monachorum . . . vomere tellus excoleret, subito stiphae -em durae glebae asperitas perimit atque confringit. LEX Baiuv. 10,17 superiorem . . . virgam, quam etortcartea vocamus, qui sepis continet -em, si eam iniuste reciderit *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,14 ferro contremuit -s murorum. ALBERT. M. animal. 1,316 iuncturae . . . capitis . . . duo fuerunt necessaria: unum quorum est -s iuncturae. 1,384 lenitas et tenuitas ei (*arteriae*) magis est necessaria quam spissitudo et -s. *ibid. al.* *accedente notione valetudinis:* HILDEG. (?) caus. 19 capit. p. 13 de dentium -e. CHART. Argent. I 341 p. 255,19 omnibus robur habentibus et -em exceptis infirmis et

[Konstanciak]

minutis, quibus omnia predicta debent ut presentibus ministrari. 2 *actus solidescendi, consolidatio* – *Verfestigung*: TRACT. de caus. mul. 10 pissarium ... durum sit in modum pasta, et de lana caprina involvis ... , ad fe-im intingis, in quod volueris, et inicies. 3 *cohaerentia* – (*Zusammen-*)*Halt*: HILDEG. caus. 1,27 capit. p. 3 de firmamenti -e. *durabilitas* – *Haltbarkeit*: THEOPH. sched. 1,17 p. 16,7 omnes colores, qui aliis supponuntur in muro, calce misceantur propter -em (fortitudinem *var. l.*). B *incorpor.*: 1 *gener.*: a *in univ.*: LIUTG. Greg. 10 eadem ... caritate sicut et fidei -e, qua praedecessores sui, ... eruditione populum ... irradiavit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 195 haec positio XII lapidum figurat -em apostolorum, qui in fundamento ecclesiae positi sunt. ODLIO CLUN. Adelph. 21 p. 44,26 erat ... ei in fide secunda -s, in spe firma securitas *eqs.* BEBO ad Heinr. II. 1 p. 491,2sq. ex -e tua (*sc. caesaris*) constabit -s nostra et status rei publicae ex tuae -is debet statu constare. *al. v. et p. 273,17. confortatio* – *Stärkung, Festigung*: RADBERT. corp. Dom. 10,79 fit Christus panis ... ad vitam et -em animi. CHART. Babenb. 225 p. 28,20 ad maioris ... roboris -em presentem cartam ... sigillo rogavimus insigniri. b *diuturnitas, perennitas, fortitudo* – *Beständigkeit, Dauer(haftigkeit)*: CHART. Sangall. A 712 p. 313,33 (a. 897) omne, quod ... geritur, necessarium est ... conscriptionis -e posterorum auribus designare. BERTH. chron. B a. 1078 p. 328,25 quod ... gratiae illius (*regis*) indubitanter -em promeruerint *Saxones*. OTLOH. prov. F 37 -is indicium est, cum una eademque sententia in sacris litteris iteratur. CHART. Steph. Wirz. 8 -i litteratorum ob futurorum noticiam ... mandari sat-egi, qualiter *eqs.* CHART. Brixin. 156 de gestis hominum grandis consuevit calumpnia suboriri, nisi a literis et testibus recipiant -em. *integritas* – *Unverbrüchlichkeit*: DIPL. Otton. II. 136^b p. 154,7 ut haec predicta fidei et -is remuneratio ... veriorum ... habeat vigorem. 2 *theol. et philos.*: a *in univ.*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 89,15 patet ..., quod est (*sc. Deus*) trina et una pulchritudo et requies et -s. ALBERT. M. bon. 192 p. 118,33sq. -s est continentia sui in difficili actus virtutis; et hoc causatur ... ab arduitate difficilis, et sic -s est fortitudinis. b *fixa positio* – *feste Lage, Position*: ALBERT. M. mot. proc. 2,7 p. 66,80 movens ... necesse est habere aliquam fortitudinem ..., qua vincat ... mobile, et non extrudatur ab ipso extra locum et naturam suae -is et immobilitatis.

II *latius*: A *perseverantia, constantia, auctoritas* – *Bestand, Gültigkeit, Geltung*: 1 *in univ.*: LIBER diurn. 37 pro ... -e presentem preceptionem ... intervenire censuimus. LEX Baiuv. 2,18 si ... per errorem iniuste iudicavit *iudex*, iudicium ipsius ... non habet -em (potestatem *var. l.*). FORM. Augiens. B 13 cartam venditionis propter -is s t u d i u m fieri decrevimus (FORM. Senon. II 4. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 16 pro integra -e peciit *abbas* ..., ut *eqs.* (*ex [mutilato]*) DIPL. Merov. I 89 p. 231,15 pro integra -etatem). CHART. Babenb. 33 p. 48,31 i m m o b i l i -e statuimus (86 p. 117,14. *al.*). CHART. Raitenh. 96 p. 94,11 ut omnes donationes ... -em perpetuo habeant. *saepius*. *accedente notione dicionis, iuris* (*Rechtskraft*): CHART. Raitenh. 75 p. 77,27 (epist. papae a. 1214) ipsam (*sententiam*) ... duximus irritandam, nec littere ille -em habeant *eqs.* SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 215,37 temporalia privilegia sunt, quorum valor vel -s certo temporis comprehendatur intervallo. 2 *cautio, securitas, cautela* – *Gewähr, Sicherheit, Absicherung*: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,13 sacerdotes ... autenticorum ... exemplaria ... pro o m n i -e a pontifice suo accipiant (CHART. Sangall. A 48). ANNAL. Einh. a. 755 ante obsidionem non solvit *Pippinus*, quam -is causa obsides XL recepisset. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 81,20 -is gratia, ne unquam a regno Francorum discederent *Longobardi*. CHART. Alsat. B 660 -e cartarum et auctoritate praeceptorum. CHART. Babenb. 24 p. 34,7 ut ... ea, quae gesta sunt auctoritate nostra, debita sint -e subnixa *eqs.* *al. potentia* – *Macht*: DIPL. Karoli III. 3 qualiter ... monachis privilegium ... illorum auctoritatis -e concessissent *antecessores*. ALEX. MIN. apoc. 11,13 p. 241,18 capti sunt *cives* et a propria -e cum patria sua ceciderunt sub dominio alienorum.

B *attestatio, confirmatio, ratihabitio* – *Bezeugung, Bekräftigung*, *Bestätigung*: 1 *praevalente respectu testificationis i. q. approbamentum, testamen* – *Beweis(mittel), Beleg*: a *proprie*: TRAD. Frising. 240 p. 220,8 (a. 806/10) dicebant ... advocati ..., quod ... pater Einharti ... colonias tradidisset ..., sed non habebant -em nec in litteris nec in testibus. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,31 nec testes nec ullam -em de sua libertate non abuisset *Maurinus*. *al.* TRAD. Frising. 1047 ut, quidquid de ... negotiis agatur, serie literarum et -e veracium testium ita ligetur et firmetur, ne *eqs.* DIPL. Otton. I. 260 p. 371,25 concedimus ..., ut sacramento firmet *persona*, quod ipsas -es non habuisset *eqs.* CHART. Tirol. 622 p. 95,30 dignum est, ut ea, que fiunt, scripto vel voce testium recipiant -em. *al. v. et p. 270, 2. b meton.*: a *subnotatio* – *Unterschrift*: FORM. Augiens. B 3 ut firmior per tempora conservetur *precaria*, manu nostra fratrumque nostrorum subts -em (-e *var. l.*) inseruimus. b *instrumentum (confirmationis), charta* – (*Bestätigungs-*)*Urkunde*, 'Feste' (cf. E. Brinckmeier, *Glossarium diplomaticum*. 1856/63. s. v. 'Feste' et J. u. W. Grimm, *Dt. Wörterb. IV/II. 1877. s. v. 'Handfeste'*): FORM. Augiens. B 41 eam talem epistolam et -em pro hanc copulationem emitto, ut *eqs.* FORM. Sangall. 20 inter illum et illum, ut simillimas -es parique tenore conscriptas cambii sui emitterent. *ibid. iterum*. TRAD. Frising. 585^a p. 501,13 praecepit ... comes, ut traditionis epistolam demonstrarent; ibi in praesentia demonstraverunt traditionis -em et testes videntes adstabant. DIPL. Karoli III. 26 negligentia quadam aliquantae -es de illa emptione disperditae sunt. DIPL. Heinr. III. 16 p. 22,18 tamquam si ipsas cartulas aut -es propriis retineat *patriarcha* manibus. *saep.* *adde*: COD Lauresh. 13 l. 47 (a. 788) quae (*abbatissa*) hanc donationem sive *precaria* -is fieri et firmari rogavit (cf. *infra*: ego ... Samuel ... hanc donationem sive *precaria* scripsi). 2 *praevalente respectu promissionis i. q. pollicitatio, sponsio* – *Versprechen, Zusicherung*: a *in univ.*: ANNAL. Einh. a. 754 Stephanus papa, postquam a rege Pippino ecclesiae Romanae defensionis -em accepit *eqs.* TRAD. Ratisb. 210^a ea ... -e, ut nulli deinceps licitum sit ... eandem traditionem infringere. CONST. imp. III 242,3 quod in promissionibus et -bus faciendis ... sit tabellio publicus, qui de ipsis promissionibus et -bus conficiat publica instrumenta. 243,10. *al. accedente notione attestatio-nis*: LULL. epist. 98 p. 219,26 non adolationis causa, sed veritatis -e contestans ... benigna caritatis humanitate memini susceptum (*sc. me esse*). b *affirmatio (per ius iurandum)* – (*eidliche*) *Versicherung*: ANNAL. Werth. a. 760 (MGScript. XX p. 2,40; s. VIII.) hac -e suscepta pius princeps Pippinus ad propria revertitur (*sim.* ANNAL. Mett. a. 760 p. 51,2). CAPIT. reg. Franc. 242 p. 154,9 haec sunt nomina episcoporum, qui ... consideraverunt cum ... fidelibus laicis -em, quam gloriosi reges nostri ... inter se fecerunt. 242 p. 158,24 quod de donatione nostri senioris habuerunt (*sc. homines*) ..., illis concedo, si mihi -em fecerint, quod in regno meo pacifici sint. GERH. AUGUST. Udalt. 1,14 l. 51 sacramento -em fecit *clericus* super reliquias. *al. c fides, pactio* – *feste Abmachung, Vertrag*: LEG. Burgund. Rom. 3,1 tabulis ... subscriptis a sacerdotibus ... -is robore accipiat *manumissio*. 35,2 vinditionem ... ex hoc maxime ius -is accipere, si *eqs.* LEX Alam. A 2,1 si quis liber, qui res suas ad ecclesiam dedit et per cartam -em fecerit *eqs.* *al.* ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 76,7 quia non ausi fuissent *missi* de eorum parte ullam -em facere. FORM. Augiens. B 37 ipsas res, quod per cartam -is (-e *a. corr.*) ad ecclesiam illam dedi, in omnibus admelioratas ibidem revertantur. *al. v. et p. 273,32. accedente notione condicionis, tenoris*: TRAD. Frising. 1089 (a. 937/57) Diotpolt ... II mancipia ... t r a d i d i t, ea scilicet -e, ut *eqs.* TRAD. Salisb. I 25 ea -e, ut, si tres continuos annos prefatum censum neglexerit *servus eqs.* DIPL. Heinr. II. 33 post eius (*archiepiscopi*) ... discessum in usus fratrum ... revertatur *praedium* ea -e, quatinus *eqs.* 3 *praevalente respectu approbationis i. q. permissio, libertas* – *Genehmigung, Erlaubnis*: CAPIT. reg. Franc. 140,2 is, qui eam (*terram*) susceperit, tributum ... ad partem nostram persolvat, nisi forte talem -em de parte dominica habeat, per quam *eqs.*

C *custodia, tutela* – *Schutz*: 1 *proprie*: CHART. Alsat. B 71 (s. VII./VIII.) qui (*locus Hoenburc*) ... olim propter -em atque

defensionem ingruentium bellorum constructus ... fertur esse. HINCM. divort. 22 p. 231,24 auctoritas ... de aequitate atque iustitia conservanda confugientibus ad ecclesiam postulat -em. 2 meton.: a munitio (fines firmans), vallatio, castellum – (Grenz-)Befestigung, Verschanzung, 'Feste': α in univ.: ANNAL. Werth. a. 785 (MGScript. XX p. 6,31; s. VIII.) -es eorum (Saxonum) ac castella destruxit Karolus. ANNAL. Mett. a. 755 p. 48,21 Pippinus ... ipsum vallum vel -em, quam Lango-bardi firmaverant, destruxit. CAPIT. reg. Franc. 273^C,1 quicumque ... castella et -es et haia ... fecerint. DIPL. Conr. I. 36 p. 33,21 -es contra paganorum incursus. GISLEB. MONT. chron. 21 que (turris) quidem -s ... in detrimentum ... comitum ... fuit. LAMB. ARD. hist. 78 capit. p. 561 -em edificiis et capella decoravit Balduinus comes. saepe. β in nomine loci ('La Ferté'): CONR. EBERB. exord. 1,29 p. 86,17 ab illo tempore, quo fundata est F-s, quae est primogenita filia domus Cisterciensis et pulchre significatione nominis sui -em et stabilitatem ordinis ... praefigurabat eqs. huc spectare vid.: CHART. Lux. II 156 p. 174,8 (a. 1223) debent burgenses ... habere mensuras vini et bladi ad mensuras F-is et ulnam similiter. 348 p. 377,20 ad mensuram de F-e. b tributum pro munitione solvendum – Befestigungsabgabe: CHART. Lamb. Leod. 462 p. 599,12 (a. 1249) quedam exactio, que vocatur vulgariter -s. 671 p. 251,9 super -e in civitate Leodiensi imposterum non recipienda, exigenda eqs. p. 251,20 levant ... cives ... quandam pecunie quantitatem, que -s appellatur. 672 p. 252,29. adde: CHART. Rhen. med. III 932 p. 700,10 (a. 1248) pro necessitate civitatis ... statutum est, ut subscripta persolvantur ad -em civitatis; sextarius vini ... cedet -i. *firmito, -atum, -are. (cf. firmitas) firmare, consignare – bekräftigen, besiegeln: FORM. Augiens. B 23 cartam securitatis habeo accep^{tam} et pactum habeo firmitatis -tum. firmitudo, -inis f. script. -utud-: l. 65. robur, firmitas, validitas – Kraft, Stärke, Festigkeit: 1 gener.: a corpor.: GRASS. Ger. Col. 20 marmoreae soliditatis ... tanta copia fuit, ut opus totum columnarum illius generis -e ... fulciretur. HILDEG. phys. 6,7 p. 1292^D cor eius (vulturis) ... exsiccetur ... ad solem, ut -o eius de calore solis roboretur, et ita in cervinum corrigiam positum eqs. (de confectione medicaminis contra venenum). al. b incorpor.: ANON. ad Ragimb. p. 536,20 proponitur regula ... cuius si caruerit materia, nulla veritatis niti-tur -i<tu>dine. GERHOF. tract. p. 20,3 -o ... accessit apostolorum adhuc tenerae fidei, quando audierunt eqs. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 197,15 hic ... intellegimus Benedicti patris constan-tiae -em. p. 201,14 angelus iste ... virtutum -em et ... spei cel-situdinem innuit. al. severitas, antiquitas – (Sitten-)Strenge: EPIST. Teg. I 5^{tit} abbati G-ozperto> monastica -e priscorum vice sanctorum patrisanti. 2 publ. et iur.: a in re diplo-matica i. q. constantia, auctoritas, vis iuris – Bestand, Gel-tung, Gültigkeit, Rechtskraft (saepe in formula corroboratio-nis q. d.): α in univ.: DIPL. Arnulfi 159 ut haec ... a u c-toritas robustiorem atque credibiliorem ... obtineat -em eqs. (DIPL. Ludow. Inf. 30 p. 143,19. al.). TRAD. Frising. 1159^b ut commutationes ... factae -em habeant. TRAD. Scheffl. 249 ut ... hec actio perpetuo robore et non mutanda -e in pos-terum maneat inconcussa. CONST. imp. II 62 p. 75,21 ea, que ad libertatem ecclesiarum ... terminantur, perpetuum a nobis merentur recipere -em. CHART. Tirol. 886 p. 296,16 ut ... hec omnia debitam recipiant -em, hanc cartam sigillis nostris ... fe-cimus roborari. saepe. β testificatio, confirmatio, astipulatio – Bestätigung, Sicherung, Beglaubigung: DIPL. Conr. I. 5 p. 6,28 ut hoc nostrē -is preceptum ... inviolabilem obtineat sta-bilitatem eqs. DIPL. Otton. I. 85 p. 167,34 curtem ... illo (coe-nobio) traditam et a ... Heinrico rege -is causa ... iterato tri-butum eqs. (inde DIPL. Otton. II. 49 p. 59,15 -utudinis). CHART. Aschaff. 39 p. 157,26 quod factum ... ratum habentes (sc. praenominati) paribus votis et consensibus quodam -is modo, qui vulgo 'samnethant' dicitur. CHART. Babenb. 223 p. 26,5 presentem paginam sigilli mei -e feci (sc. dux) communiri. adde: DIPL. Frid. I. 202 p. 339,12 fratres ... manuscriptam a nostro inperio ob -em et robur cause anteacte commendandum optinuerunt. b usu vario: α promissio, sponsio – Verspre-

chen, Zusicherung: VITA Deic. 34 (12 p. 678,29) iterum ite-rumque iuramento terribili -em super sanctum patrem fecerunt fratres, ne eqs. BERTH. chron. B a. 1079 p. 363,3 si pacis et se-curitatis -e fieri posset, se ... obediētes futuros ... subdi-derant Saxones. β dispositio, lex, limitatio – Festsetzung, Bestimmung: TRAD. Ratisb. 226 (a. 975/90) tradidit Erpheri-tali ... rationis -e, ut singulis annorum curriculum ... X nummos ... persolvere curasset famuli (795 p. 375,19 firmavit Pertholdus ea ... r. -e, ut eqs.).

10 *firmitus v. firmus.

firmitas, -avi, -atum, -are. script. et form.: fer-: p. 277,8. imper. pass. -are: p. 276,29. plusq. con. -assit: p. 277,8. de-pon.: p. 277,12. usu absol.: p. 275,36. 277,32.34; intrans.: p. 277,51sq.; medial.: l. 34.47. p. 277,54.56; refl.: p. 275,32.33.276,34. impers.: p. 276,19. struct. notabiliores: c. acc. c. inf.: p. 276,46.47.50. al. c. dat. passim, e. g. l. 42. p. 276,62.277,9.13. al. c. praep.: ad: p. 276,37. cum: p. 276,3.11. al. de: p. 277,39. in c. abl.: l. 47. p. 275,8.68.70.277,59.63.64. al. pendet: ut: p. 276,19. quod: p. 276,62. partic. perf. usu subst.: l. 72. con-funditur c. formare: p. 276,37.

I stabilire, roborare, solidare – (ver)stärken, festigen: A corpor.: 1 strictius: a spectat ad soliditatem: α in univ.: IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,8 tegumenta renovat, omnia roborat ... libros ligaminibus -at. HUGEB. Wynneb. 11 illi (cives) ... fodentes fundaverunt, lapides locaverunt, fundamen-ta cum finitimis -ando fabricaverunt. THIETM. chron. 8,21 cum ... opus laqueis et retibus magnis -tum viderem, obstipui. β rigore – versteifen: ALBERT. M. animal. 25,24 dum incedit serpens, quatit caudam suam et -at eam. γ solidum efficere – fest werden lassen: GERH. AUGUST. Udalt. 1,17 l. 38 qui (Christus) beato Petro apostolo undas maris ad superambulan-dum ... -vit (cf. Vulg. Matth. 14,28sq.). medial. i. q. conso-lidari – sich verfestigen, fest werden: ALBERT. M. animal. 1,111 induratur prora capitis, postquam fuerint indurata et -ta omnia ossa corporis. b spectat ad iunctionem: α affigere, illigare, constringere – anbringen, festmachen: HUGEB. Wil-lib. 4 p. 96,20 unus funiculus extensus supra Iordannem hinc et inde -tus. THEOPH. sched. 3,36 p. 87,12 ut possit in lignum figi et -ari lapis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,26 clavellus in-trans per foramen ... sic -atur (-tus var. l.), quod non possit exire. DONIZO Mathild. 1,344 induit loricae, capiti galeam quoque -a. al. β continere – (fest)halten: HERACLIIUS I 12,4 huic (laminæ plumbi) ... binae claves iunguntur utrinque ex ferro, medium que -ant undique plumbum. γ medial. i. q. in-figi, increscere – eindringen, einwachsen: CONO LAUS. notae p. 788,51 qui (homo) habebat manum debilem et clausam, ita quod ungule digitorum -te erant in palma. δ coniungere – knüpfen (in imag.): LEG. Wisig. 2,1,28 omnimodis habeantur invalida (sc. vincula definitionum) nec sint adinventionis alicuius conexione -ta. 2 latius: a spectat ad corporis vim, vigo-rem, valetudinem: α in univ.: OTTO FRISING. chron. 2,45 p. 122,2 ut veneno se necare vellet Archelaus, sed medicinis an-tea -ta natura non posset. NOTULAE Wilh. Cong. 1425 venu-rum incisio ... ymaginationem et rationem sincerat, memoriam -at. β medial. i. q. corroborari – erstarken: HUGEB. Wyn-neb. 13 p. 117,27 multi, qui ... contracti atque curbati ... illic portabantur, statim erecti ad statuque (sic) -ti suis plantis pre-gradiebantur foras. TRANSL. Chrys. et Dar. 7 ita salva surrexit femina contracta, ut propriis -ta gressibus incederet. b spec-tat ad constructionem, formationem, creationem: α munire, consolidare – befestigen, sichern: LEX Baiuv. 12,9 si quis ... perfecerit domum et cetera aedificia sepi conclusionē -verit: eqs. POETA SAXO 1,62 castellum naturali munimine forte val-de, manu quoque -tum ... cepit. THIETM. chron. 3,24 quam (urbem) imperator contra Danos opere ac presidio -vit. 6,53 muris. CHART. Argent. I 489 promittimus, quod ... domum ... non -bimus nec municionem ibidem aliquam faciemus. saepe. in imag.: ALFAN. premn. phys. 1,3 p. 5 hoc (sc. homi-nem constare corpore, anima, intellectu) ... -ans (sc. Apoli-narius; PG 40,504^B πηξάμενος) fundamentum propriae sen-tentiae et reliqua superaedificavit secundum doctrinam propri-am. partic. perf. usu subst. fabricatum atque -tum i. q.

[Konstanciak]

constructio solida – festes *Bauwerk*: v. p. 8,65. **β** *ponere, construere, constituere* – *einrichten, aufschlagen, errichten*: ANNAL. Ved. a. 881 p. 51,10 Nortmanni . . . in Haslao sibi sedem -ant ad hiemandum (*sim.* a. 882 p. 52,18. *al.*). in *imag.*: RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 96 (vs.) primus (*sc. tonus*) ab 'A' plagalis in 'a' -at sua castra; . . . extendit de 'C' tentoria tertius in 'c'. *collocare* – *aufstellen*: AGNELL. lib. pont. 94 p. 260 l. 61 fecit Karolus . . . in suo eam (*imaginem Theodorici*) -are palatio. **γ** *creare, fingere, formare* – (*er*)*schaffen, bilden, formen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,68 qualiter omnigenas -ent elementa figuras (*cf. notam ed.*). de Deo: WANDALB. creat. mund. 56 Deus auctor -vit nebulosam speram nubiferam (*sim.* HILDEG. epist. 15^R, 19 quattuor . . . angulos orbis igne, nube et aqua -vi. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 3,219 -ans (*sc. Deus*) solidam diviso gurgite terram. *al.* **c** *spectat ad actionem claudendi*: **α** *concludere, obsaepire* – (*fest*) *verschließen, versperren*: CAPIT. reg. Franc. 23,19 earum (*sc. nonnarum*) claustra sint bene -ta. FROUM. carm. 11,39 claudamus portas, -emus vectibus aulas, ne *eqs.* WILH. HIRS. const. 2,51 p. 1114^B ostium auditorii . . . -at *famulus*. CARM. in Sim. 6,21 (MG Lib. Lit. III p. 706) illi -atur ianua, qui venit manu vacua. VITA Norb. I 14 p. 686,37sq. clamare coepit *daemon*: . . . -ate ostium, -ate quam celerrime, ne accedat *magister* ad me. *al.* de repagulo i. q. *claudere* – *zumachen*: CHRON. Andag. 16 p. 40,5 quando idem radius (*i. saeptum*) -batur a villico nostro (*sc. monasterii*) *eqs.* **β** *asservare* – *sicher verwahren*: FORM. Marculfi 2,38 p. 290,18 recitetur *cessio* et . . . gestis publicis -etur (*postea*: epistula . . . gestis publicis inseatur). **d** *spectat ad statum firmum, positionem*: **α** *refl. i. q. se sustentare* – *sich stützen (auf), ruhen (auf)*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,1 tenet *falco* pedes equaliter distantes et non -at se plus super unum pedem quam super alium (*sim.* 2 p. 232,23). p. 221,18 -at se (*sc. falconarius*) super stapham selle et elevat. **β** *absol. i. q. manere, commorari* – *bleiben, sich aufhalten*: CONST. imp. II 206 p. 277,34 non deficit nostra instantia contra eos (*sc. Mediolanenses rebelles*), set -antes in Ytalia moram nostram indiximus apud Veronam. **γ** *retinere, cohibere* – *anhalten, hemmen*: WIPO gest. 5 p. 26,26 si . . . ad consecrationem . . . festinandum est, . . . gressus meos convenit mihi -are.

B incorpor. vel spirit.: 1 gener.: **a** *de hominibus*: RADBERT. corp. Dom. 20,85 qui tantis instruimur disciplinis et fruimur (*amur var. l.*) exemplis. **b** *de rebus*: **α** *in univ.*: WALAHFR. hort. 441 dum relegis (*sc. pater*), quae dedo volens . . . ut vitiosa seces, depono, placencia -es. THIETM. chron. 3,26 nutat anxia . . . populi sententia, quam cito -vit divinae maiestatis misericordia. RUOTG. Brun. 25 p. 26,20 ut nominis . . . eius fama . . . pacem formaret, studium in omnibus bonis artibus -ret *eqs.* WIPO gest. 3 p. 23,9 cum his . . . bonis -bitur thronus tuus (*sc. regis*). CHART. Aquens. 1 l. 51 ut eorum (*sc. sanctorum*) suffragii regnum -etur. NICOL. BIBER. carm. 772 infirmam partem tu (*sc. magister Henricus*) scis -are per artem. saepe. **β** *suffulcire* – *stützen, untermauern*: ALFAN. premn. phys. 2,106 p. 49 rationem . . . -are, (PG 40,585^A πλοῦτον τοῦ λόγου) temptant (*sc. qui dicunt 'eqs.'*) ex ignotis et non manifestis. 5,43 p. 71 propriam . . . -are doctrinam, (PG 40,629^B κατασκευάζειν δόγμα). BERTH. chron. B a. 1076 p. 245,16 domni . . . apostolici est suas sententias ratione -are. *al. cf. p. 274,69.* **sustentare** – *mit festem Halt versehen*: FROUM. carm. 2,22 oramine fultus fluctibus evulsam -bo in litore vitam. **γ** *renovare* – *erneuern*: LEO MARS. chron. 3,15 p. 379,1 aureis . . . susceptis obsidionem solvit *Richardus*; . . . mox . . . accedens obsidionem -vit. **δ** *commendari, percipere* – *einprägen, (geistig) vertiefen*: WILH. HIRS. const. 1,95 p. 1026^C ipse (*lector*) ad -andam lectionem in alba sedet, non in cappa. 2 publ. et iur.: **a** *de hominibus*: **α** *spectat ad potentiam stabiliendam*: VITA Heinr. IV. p. 17,7 quem Dei manus in regno -vit, vestra (*sc. adversariorum*) deicere non poterit. HELM. chron. 54 p. 106,11 rex . . . Adelbertum in ducatu -are nisus est. **β** *spectat ad obligationem i. q. obligare, obstringere* – *fest binden (an)*: FLOD. annal. a. 942 p. 83,8 Ludowicus rex -tis sibi Aquitanis Laudunum revertitur. RUOTG.

Brun. 18 p. 17,17 quis omnes . . . principes tibi (*sc. Liudolfo*) sacramentorum fide -verit. THIETM. chron. 4,12 p. 146,8 omnibus (*sc. militibus*) arma sumuntur et mox cum iuramento -tis redduntur. **b** *de rebus*: **α** *tutum reddere, servare* – *absichern, erhalten*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,12 l. 46 ex quorum (*militum*) agilitate et audacia civitas fortiter -ta . . . consistebat. THIETM. chron. 3,6 urbem . . . in hiis finibus cesar edificans presidio -at. CHRON. Thietm. 5,24 Hartwigus . . . omnes introitus Longobardie . . . vigilantia custodia -bat. OTTO FRISING. chron. 5,1 capit. p. 24 quomodo Theodericus . . . regnum . . . cum vicinis regibus -vit. **β** *ordinare, constituere* – *ordnen, konsolidieren*: ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 74,8 ut partibus Beneventanis causas -ando advenisset *Karolus*. THIETM. chron. 2,19 -tis his omnibus felici hos (*sc. abbatissam et episcopum*) obitu precessit *Gero*. DIPL. Conr. III. 262 ad res urbis (*sc. Romae*) et Ythalię pacandas et -andas sic transeamus, ut *eqs.* **γ** *decernere, convenire* – *festsetzen, beschließen, vereinbaren (impers.: l. 19)*: WIDUK. gest. 2,10 vicit . . . pars, qui filios filiorum computabant inter filios, et -tum est, ut *eqs.* CHART. Lamb. Leod. 36 p. 59,17 si . . . inter duos duellum -tum fuerit, et postea se reconciliaverint *eqs.* CONST. imp. I 323 p. 462,8 -veramus in animo nostro ita disponere, ut *eqs.* (*item* 324 p. 462,40). *al.* 3 *eccl. et theol.*: **a** *de hominibus in fide, gratia roborandis*: **α** *in univ.*: EKKEH. IV. bened. I 16,56 -a (*sc. rex*; gloss.: *stabilito*) non tactos (gloss.: *insuperatos*) septeno numine (gloss.: *sancti spiritus*) tectos. AMALAR. off. 3,5,32 qui post eum (*Christum*) stant, -ti sunt, ut eum sequantur usque ad mortem. WALAHFR. carm. 9,1,9 cresce valens, augere vicens, -are beate in Domino semper, . . . quaeso, pater (*i. Hrabanus*). WALAHFR. imag. Tetr. prol. 10 p. 378 vos (*sc. imperatricem*) vestrosque Dei semper . . . potestas protegat, exaltet, -et . . . , armet. DIPL. Heinr. II. 41 p. 48,36 quatinus -tus in fide alacriter deserviret *episcopus* nobis. *refl.*: WIPO gest. 5 p. 27,12 -vit rex se per gratiae bonum, priusquam condescenderet iudiciale thronum. **β** *spectat ad eucharistiam*: RADBERT. corp. Dom. 8,240 si quis ex eo (*ligno vitae*) manducaret, sanitate corporis ad immortalitatem -retur (*formaretur var. l.*). **b** *de fide, gratia roboranda*: POETA SAXO 4,336 catholicam -are fidem damnareque sectas perversas. 4 *mus. i. q. (com)ponere* – (*fest*)*setzen*: WILH. HIRS. mus. 28,4 secundum melodiae modum . . . quatuor tetrachorda in monochordo -antur.

II affirmare – *bekräftigen*: **A gener.**: 1 *asserere, obtestari* – *behaupten, beteuern*: **a** *in univ.*: TRANSL. Fel. et Agap. fragm. (NArch. 13. 1888. p. 235; c. s. IX.) hoc . . . ille sibi valde placere -vit atque libenter se facturum promisit. HROTSV. prim. 225 omnes esse locum -bant sanctificandum. DIPL. Heinr. II. 115 p. 142,6 si . . . ecclesiasticas facultates . . . tuendas esse -verimus *eqs.* THIETM. chron. 6,83 habitatores . . . id (*sc. inundationem*) numquam accidisse -bant. CONST. imp. II 52 p. 64,12 inquisitus . . . fidelis noster . . . sententialiter protulit et -vit: *eqs. al. huc spectare vid.*: LEX Alam. 67,2 quantum (*sc. damnum*) aestimaverint arbitrii, aut tu -are (*adfirmare var. l.*) ausus fueris, quod tantum damnum fecissent *iumenta*, tantum dominus iumentorum restituat. **b** *approbare, convincere* – *erhärten, beweisen*: GLOSS. Psalt. Lunaelac. 107,5 praedicationem profetarum veram esse -bit *misericordia Christi*. 2 *promittere, despondere* – (*fest*) *zusichern, versprechen*: THIETM. chron. 7,66 p. 480,24 Heinricum . . . pristinis imperator restituit honoribus . . . , sicut ei -tum est prius a Poppone . . . archiepiscopo. DIPL. Conr. III. 229 p. 405,43 dominus . . . Welfo . . . per sacramenta et per obsides ei (*tyranno Siciliae*) -vit, quod *eqs.* WIBALD. epist. 375 p. 504,21 multorum vox erat, ut in ipsa impositione diadematis expeditionem Ytalicam . . . ipse -ret *Fridericus* rex ac perficeret. *al.* **B publ., iur., canon.**: 1 *comprobare, attestari* – *bestätigen*: RIMB. Anscar. 23 p. 48,37 ut . . . pontifex Guntharius hoc ipsum (*sc. ut sedes suffraganea in archiepiscopalem verteretur*) sua auctoritate -ret, cuncti rogaverunt. THIETM. chron. 7,40 regina . . . se sic facturam spondit et id cum prenomatis militibus -at. CHART. Brixin. 103 p. 109,7 si . . . inter nos (*sc. episcopum*) et comitem Tyrolensem . . . bona compositio et concordia -retur *eqs. al. de ac*

clamatione: ANNAL. Mett. a. 690 p. 9,2 universus populus ... vocibus ... simul et armorum plausu sententiam ducis -verunt. 2 *consignare, ratum habere, sancire* – (urkundlich) *bescheinigen, für gültig erklären, besiegeln* (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 514 s. v. *festen*; *ferre de rebus; de homine*: l.16): a in univ.: EPIST. Desid. Cad. 2,13 l. 22 ut exemplaria ... -are debeat *domina*. DIPL. Merov. I 135 quem (sc. loca) antecessur ... per vindicionis titulum fe-verat (*infra* fermassit). LEX Baiuv. 16,11 si ... -verit (sc. *venditor*), non potest ab eo, cui -vit ..., retrahere *eqs*. CHRON. Salern. 11 p. 17,32 prostrati episcopi ... eum (*imperatorem*) ... adoraverunt adiacentes, ut pacem inibi -rentur. DIPL. Constantiae 65 fidelitatem observabo successoribus eius (*papae*) ..., qui michi et heredibus meis ... -verint, quod michi concessum est ... in privilegio. al. *designare* – *bestimmen, designieren*: THIETM. chron. 2,4 ut hunc (*filium*) ... successorem ... -ret rex. b *praevalente respectu testimonium* ('*bezeugen*'): LEX Raet. Cur. 4,5 si V aut VII testes eum -verint, valet testamentus. LEG. Wisig. 2,1,25 qui (*testes*) ceptum negotium -ent, 2,3,4 ut mandator ... per mandatum ... trium testium adnotatione -tum ... committat agendum. TRAD. Patav. 13 voluit iurare Into ... cum ceteris, ut edem (*sic*) causa fuissent videntes et audientes et -antes ubique. CHART. Sangall. B 24 p. 28,16 ipsos terminos -verunt (sc. *testes*), qui inter illa dua mansa cernebant. al. c *praevalente respectu instrumentorum*: a *instrumento fateri, subsignare* – *beurkunden, urkundlich niederlegen, verbriefen*: FORM. Andec. 39 hec epistola mano mea -ta firma permaneat. al. CHART. Alsat. B 127 p. 70,7 que (*acta*) ego ... pro eterna retributione feci et -are rogavi. EPIST. var. II 16 Graecis hanc (*permissionem*) litteris iuxta patrum constitutionem -are curavimus (sc. *episcopus*). *saepe*. b *subscribere* – *unterzeichnen*: FORM. Turon. 2 ut pleniorum obtineat *mandatum* vigorem, manu propria subter -vi. TRAD. Frising. 1 p. 28,5 signum Moatberti ... et coniux eius Totana simul cum illo consentiens et -ans. CAPIT. reg. Franc. 136 p. 27,14 quae capitula ... cum omnibus fidelibus nostris considerare placuit et ... conscripta propriis manibus -are. 3 *statuere, compacisci* – (*fest*) *vereinbaren, festlegen*: LEX Raet. Cur. 9,19 si quicumque homo cum parentibus puella de eius coniugio nihil (*ad*) iurare (*schwören, eidlich zusichern*): LEX Baiuv. 16,12 si -are promiserit (sc. *venditor*) emptori, id est suuiron, et non potuerit *eqs*. (*sim*. 16,17 dicat ille, qui wadium suscepit: 'iniuste territorium meum alteri -asti, id est farsuuirotos, ipsum mihi debes reddere *eqs*.'). LEG. Lang. p. 156,11 ut, si ... quis ille mortem parentis sui querere per pugnam voluerit ..., ut per evangelia -it (-et, affirmet, *firmus var. l.*) *eqs*. cf. *subterfirmo.

III *desinere* – *endigen, aufhören* (intrans. [medial.: l. 54,56]; cf. ital. *fermare*): A in univ.: IOH. CODAGN. annal. a. 1180 fere per totum illum annum cottidie pluit excepto ... in capite anni; et in festo sancte Marie de Februario -tum est tempus. B *spectat ad terminos*: CHART. Bund. 354 p. 263,30 (a. 1164) hec curtacula -atur ab occidente in sancto Magno, ab oriente in ecclesia sancte Marie. *locut*. (capite) -ante (in) i. q. *usque* (in, ad) – *bis*: DIPL. Loth. I. 39 p. 120,40 cum ... lateribus: hoc est a primo latere canale ... et a latere argerem (i. *aggerem*) capite -ante in flumine, quod dicitur Une (*sim*. DIPL. Karoli III. 183 p. 307,1 [spur.]. REGISTR. Frising. 1^b p. 7,13sq.). DIPL. Otton. I. 259 p. 369,41sq. concedimus ... duas massaricias regales de Saxora -ante in Plavi ... cum duabus massariciis ... de monte Cavallo -ante in Cavulano seu vero de Paterno -ante in flumine Liguencia *eqs*. (*inde* DIPL. Heinr. II. add. 354 p. 427, 32 -ante in Plaue et sicut currit Plauesella intro Liguencia et defirmante [de firmante, deffirmante *var. l.*] in Fossado). al.

adi. *firmatus*, -a, -um. 1 *firmus* – *fest, unanfechtbar*: DIPL. Heinr. IV. 85 ut -a (-e a. corr.) auctoritate in posterum habeatur *charta*, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. 2 *ordinatus, comptus* – *geordnet, gekämmt*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,34 omnibus ad videndum seu ad palpandum paratus

(sc. *sanctus mortuus*), corpore integro, crine -o.

firmus, -a, -um. *script. et form.*: fer-: p. 279,49, 50. al. for-: l. 23, p. 279,70, 280,30. fim-: l. 49, p. 279,37. *superl.* -isse-: DIPL. Karoli M. 102 p. 147,21. *nom. sg.* -is: p. 279,66, 280,9. ?*indecl.* -a: p. 279,17. *struct. c.* ?*gen.*: l. 19. *firmiter confunditur c. fortiter*: p. 281,24.

validus, pollens, solidus, stabilis – *starke, kräftig, fest*: I *gener.*: A *spectat ad homines* (*aves*: l. 17): 1 *corpor.*: POETA SAXO 5,334 corpore robusto fuit ipse (*Karolus*), ... incessu -us, vividus atque agilis. HROTSV. Dion. 231 caput brachiis portans proprium bene -is. ALFAN. premn. phys. 4,7 p. 60 ut ex his, quae magis sunt terrestria ..., -iora (PG 40,609^A στερεότερα) fierent membra. *saepe*. de *avibus i. q. robustus, valens* (*ad volandum*) – *widerstandsfähig, (flug)tüchtig*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 42,25 si ... iste (*aves*), que transierunt, nidificarent illic, prius instaret tempus reditus, quam filii essent -i. p. 59,15. *ibid.* al. 2 *incorpor. vel spirit. de indole, moribus, natura*: a in univ.: TIT. metr. I 1,5,23 alloquio clarus, vita sed clarior alma, -us amicitiae (?*pro amicitia*), cunctis caritate fidelis (*de homine sepulto*). RIMB. Anscar. 11 p. 32,35 Herigarius ... in fide catholica -issimus extitit. HRABAN. carm. 13,8 iustitiae cultor ..., -us in officiis (*de episcopo*). NADDA Cyriac. I 11,3 presbiter ille, qui postmodum -us (fo- *var. l.*) socius fiebat. *saepe*. adde: AGIUS vita Hath. 22 corpus paulatim deficere coepit, et tamen mens coelo intenta -a durabat. b *constans, animosus* – *standhaft, mutig*: WALAHFR. Blaithm. 127 quidam (sc. *sociorum*) sub pectore -o sacrilegas spectare manus ... gaudebant mente serena (cf. Verg. Aen. 6,261). EUPOLEMIUS 2,378 regis pubes armata videri ... poterat ..., unus verique Dei -issima cultrix. CARM. de Frid. I. imp. 2183 rex ... viros bello ... evincere certat; illi autem ... -a se m e n t e tueri ... sperantes *eqs*. (2411. 2738. al.). al. *atrox, pervicax* – *unbeugsam, hartnäckig*: CARM. Cantabr. A 19,7 tunc stetit althiu sprakha sub -o Heinriche (*de re cf. ZDAlt. 84. 1952/53. p. 276*). THIETM. chron. 8,33 qui (*nuntii*) ... hostem -issimum ac invincibilem fieri (sc. *Bolezlavum*) intimarent (sc. *imperator*). B *spectat ad res*: 1 *corpor.* (*praevalente respectu stabilitatis, soliditatis*): a *proprie*: BEDA hist. eccl. 1,12 p. 27,20 murum a mari ad mare recto tramite ... -o de lapide conlocarunt *Romani*. HROTSV. gest. 520 ut ... peteret *domina* muris urbem structam bene -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,39 pone (sc. *gladiator*) tuis -issima cingula lumbis (cf. Vulg. Iob 38,3; v. et *notam* ed.). THEOPH. sched. 3,31 p. 83,24 eductum ... vas ab igne ... lavabis, et si -i sunt clavi *eqs*. CHART. Wirt. II app. 1 p. 407,31 circa domum -am. ALBERT. M. animal. 1,316 hoc (*par musculorum*) ... non movet, quando ipsa iunctura est in se -a. al. b *in imag., per compar., alleg.*: ALDH. virg. I 60 p. 321,10 constructis prosae parietibus cum tegulis trochaicis ... metrorum imbricibus -issimum (*fim-var. l.*) culmen ... imponam. LIUTG. Greg. 7 p. 73,14 non potuerunt *venti diabolicae temptationis* eam (*domum*) movere, quia ... fundata erat supra -am petram, quae petra erat Christus. TRAD. Patav. 31 (a. 789) haec carta sit -ior ferro conexa et veris vinculis ligata omni tempore. HRABAN. carm. 11,24 mundi lux accensaque lucerna es (sc. *pontifex*), urbs -a *eqs*. IDUNG. PRUF. dial. 1,133 abbas ille (sc. s. *Bernhardus*) ... ordinis magnum decus et -issima columpna fuit (*spectat ad Vulg. Gal. 2,9*). al. 2 *incorpor. vel spirit.*: a in univ.: LEX Baiuv. 1,6 quantum durius solverit (sc. *fur rerum ecclesiae*), tantum -ior erit p a x ecclesiae (ANNAL. Xant. a. 842 in pace, tamen non -a. *saepe*). CAND. FULD. Eigil. II 13,20 sub f o e d e r e -o (EINH. Karol. 16 p. 20,3 foedus -issimum statuit. POETA SAXO 4,84 se f. iungere -o. al.). WALAHFR. carm. 76,22 nec te -a f i d e s, nec te dilectio linquat (GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 59 -a fide confortatus. al.). AGIUS epic. Hath. 367 -a ratione. ANNAL. Xant. a. 834 f i d e facta ... tamen non -a (GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 capit. p. 76 quam -a f. cum imperatore permansit. al.). *persaepe*. b *potens, amplius, grandis* – *mächtig, bedeutend, wichtig*: CONST. Constant. 267 civitates ... contradentes (sc. *imperator*) ... pontificum potestati et ditioni -a imperiali censura. DIPL. Otton. I. 405 p. 552,5 abbas ... dicebat se ... infulus esse adeptum ... consensu omnium

monachorum . . . et, quod erat -ius, summi benedictione pontificis. MANEG. c. Wolffh. p. 98,4 perit fides . . . , -issimum argumentum futurorum bonorum, et succedit perfidia. *al.* **c** *certus, exploratus, authenticus* – *zuverlässig, gewiss, glaubwürdig*: HRABAN. epist. 39 p. 477,37 doctores . . . inveniuntur . . . patrum dictis suas sententias roborare . . . ; quo certiora ac -iora . . . ea (*opuscula*) esse considerant. PS. ALCUIN. mus. p. 26^b,21 libros antiquissimos atque -os authenticos vocamus. ALFAN. premn. phys. 3,29 p. 57 -a (PG 40,604^A ἰσχυροί) . . . sunt nobis inimicorum testimonia. *al.* *locut.* -um tenere *i. q. pro certo habere* – *für gewiss, sicher halten*: GERB. epist. math. II 11 nisi . . . -um teneretis (*sc. lectores*) ac fixum vim numerorum . . . in se omnium rerum continere primordia *eqs.* HONOR. III. registr. 128 p. 94,19 tenere insuper -um debes, quod *eqs.* (*cf. l. 53sq.*) **d** *inconcussus* – *unerschütterlich*: HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,19 ut secundum scripturam 'in ore duorum vel trium' (*sc. testium*) -a (*sic*) staret consilium (*spectat ad Vulg. Matth. 18,16*). WETT. Gall. 29 p. 273,22 tractans utilitatem plurimorum in semet ipso frangebatur, quod diebus suis -um se habere posse sperabat. GODESC. SAXO theol. 21 p. 289,10 multo magis mihi placet sensus et sententia nostra quam sua (*sc. Hieronymi*), quia profecto non est -a. *obligatorius* – *verbindlich*: HROTSV. gest. 222 se promisit *frater regis* fore promptum, votis ac -is hoc confirmaverat orsis. **e** *determinatus, definitivus* – *bestimmt*: ALBERT. M. animal. 16,137 id, quod generatum est, -am habet mixtionem ex utroque (*sc. animali coeunte*). metaph. 4,2,6 p. 183,2 cum negatio dicat non esse, quod non est, et non sequatur ad eam affirmatio, tunc 'non-esse erit -um (*p. 1008^a, 17 βέβαιον*)' et intransmutabile in esse. *ibid.* *al.*

II publ., iur., canon.: **A** *praevalente respectu securitatis i. q. integer, securus* – *unangefochten, unbeeinträchtigt*: TRAD. Scheftl. 2 (a. 776) totum . . . trado ad ecclesiam . . . , ubi sit -um nullo contradicente. TRAD. Frising. 95 p. 114,5 ut canonicae ad ipsum locum oboedientes permaneamus -i et stabiles. FORM. Sal. Merk. 66 p. 263,28 melius est per epistola quam per hominem mandatum, quia inde -ior (*sic*) sumus. FORM. Patav. 6 p. 459,36 ut idem locus (*i. coenobium*) deinceps -ior (*fim- cod.*) futuris temporibus habeatur. LEX fam. Worm. 2 cuicumque ex familia mansum illud dederit *minister loci*, hic postea -us haeres erit. CHART. Pomm. 589 omnibus ad civitatem nostram venire volentibus . . . -um ducatum et liberum prestamus (*sc. dux*). *al.* **B** *praevalente respectu auctoritatis, dicionis, legitimae potentiae i. q. ratus, confirmatus (iuridicali modo), obligans* – *gültig, rechtskräftig, (rechtlich) gesichert, bindend*: **1** *spectat ad negotia agenda vel peracta*: **a** *in univ.*: LEX Baiuv. 16,2 per cartam aut per testes conprobetur -a *e m p t i o* (16,3). TRAD. Patav. 5^a p. 6,16 (a. 754) haec donatio a me facta *o m n i t e m p o r e* -a *p e r m a n e a t* (15 p. 14,23 traditio. CHART. Sangall. A 40 seat donatio ferma . . . ; presens ec gartola homini tempore ferma et inlisa permaniat. *saepe in formula corroborationis*). TRAD. Corb. 30 si filios habuerit *Tiadde*, irrita erit traditio; sin autem -a permaneat *eqs. saepe*. **b** *locut.*: **a** -um habere *i. q. observare, ratum habere* – *beachten, bestätigen, für gültig halten*: COD. Wang. Trident. 62 p. 663,32sq. (a. 1210) episcopus noluit -um habere: dacionem seu cessionem vel societatem, quam . . . Odolricus fecit . . . ; item . . . episcopus noluit -um habere, si *eqs. al.* CHART. Tirol. notar. I 22^a p. 11,1 quicquid . . . Arnoldus in predictis omnibus fecerit . . . , -um habere promisit *episcopus*. **β** *per -am manum, sub manu -a i. q. astipulatione per manum facta* – *vertraglich*: TRAD. Weiss. 100 p. 304,26 (a. 788) quicquid conquirere potui (*sc. Hildolfus*) . . . , per -am manum . . . tradidi sub presentia testium, ut *eqs.* HARIULF. chron. 4,21 p. 233,28 quam (*terram*) tenebat *Agennardus* solummodo in vita sua sub manu -a cum redditione census. **2** *spectat ad iura, potestatem sim.*: **a** *in univ.*: LEG. Lang. p. 129,15 -is (-a, firmiter, -us *var. l.*; *cf. p. 280,9*) ei (*sc. manumisso*) sua permaneat libertas. CHART. Fuld. B 18 p. 36,12 ut . . . possidendi . . . liberam ac -issimam . . . h a b e a n t (*sc. emptores*) *p o t e s t a t e m* (CHART. Sangall. A 138 lipe-ram ac formissimam abiant . . . p. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 16 p. 19,41 hoc (*i. commutationes*) in postmodum iure -issimo mansurum esse volumus. CHART. Westph. VII 671 Godescalco

militi . . . curiam . . . in feodo -o, quod teutonice dicitur recht len, porrexii. *al.* *adde*: PASS. Kil. I 5 quoscumque sua convertere potuisset doctrina, libera adque -issima hoc faceret *Kilianus* potestate. **b** -a aetas *i. q. virilitas* – *Mannesalter, Volljährigkeit*: LEG. Burgund. Rom. 14,5 quod, si pater apud hostes est et filius -am etatem habuerit, (firmitate fuerit *var. l.*), contractus eius legitimus iudicetur. **3** *usu vario*: **a** *in univ.*: LEG. Lang. p. 131,15 hoc . . . capitulum amodo statui-mus, ut -is (-um, -us *var. l.*; *cf. p. 279,66*) sit. DIPL. Heinr. II. 210 p. 247,40 de forestis . . . tam -am . . . facimus roborationem, ut *eqs.* CHART. Ital. Ficker 165 p. 207,9 ut hec . . . dicta semper in omnibus -a habeantur. CHART. scrin. Col. A I 6 p. 283,41 hec -a erunt, si predictus Theodericus de partibus transmarinis non revertitur. *saepe*. **b** *de ipsis chartis*: CHART. Mog. A I 111 p. 57,20 (a. 810) ego . . . abbas . . . dono . . . , quantumcum-que . . . per chartas -as inveni *eqs.* **c** *de finibus i. q. definitus, defixus* – (*verbindlich*) *festgelegt, unverrückbar*: DIPL. Karoli M. 245 p. 346,31 (spur. s. X.) hos terminos . . . -os et intransibiles circumscribi iussimus.

III milit.: **A** *in univ.*: POETA SAXO 2,164 fido -oque relicto presidio iuvenes . . . acres assumpsit *Karolus* secum. THIETM. chron. 7,65 suos . . . milites apud nos -a detentos custodia . . . relaxari peciit *Liudolfus. al.* *adde*: ADALB. MAGD. chron. a. 939 p. 160,26 castellum . . . -a undique obsidione circumdedit *rex*. **B** *de munitionibus sim. i. q. bene munitus, armatus* – *wohlbefestigt, -bewehrt*: RIMB. Anscar. 19 p. 42,8 quia civitas ipsa non multum -a erat *eqs.* POETA SAXO 2,257 -a se clausit *dux* in urbe Salerno. WIPO gest. 12 p. 33,21 castella et *m u n i t i o n e s* -issimas dissipavit *rex* (ANNAL. Plac. a. 1246 p. 492,52 formissimis munitionibus). *saepe*.

IV t. t. mus. cantus -us *i. q. cantus planus* – *einstimmiger Choralgesang* (*de re v. LexMusLat. I. p. 395sq. et H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 145*): HIER. MOR. mus. 25 p. 179,27 quoniam . . . factus . . . -us sive planus . . . cantus potest considerari dupliciter *eqs.* ANON. pos. disc. p. 191,1 super quamlibet notam -i cantus ad minus duae notae . . . proferri debent. SALIMB. chron. a. 1247 p. 182,2 sciebat *frater Henricus* . . . cantus pulcherrimos . . . invenire, tam modulatos, id est fractos, quam -os. p. 183,14 in utroque cantu, scilicet -o et fracto. *al.*

subst. firmum, -i n. **1** *quod concretum est, solidum* – *etwas Festes*: ALFAN. premn. phys. 4,5 p. 59 omne . . . compositum ex elementis aut -um (PG 40,608^B στερεόν) est aut humor aut spiritus. ALBERT. M. lin. 6 p. 480,39 longitudo . . . , quae est superficies vel -um sive corpus *eqs.* **2** *loca difficilia accessu, regio securo* – *schwer zugängliches, sicheres Gebiet*: ANNALISTA SAXO a. 1102 p. 509,27 Rotberto in terre sue -iora se recipiente nec locum pugne dante *eqs.* **3** *locut.*: **a** ad -um *i. q. (iuridicali modo) confirmate* – *rechtsverbindlich*: CHART. Lux. IV 198 p. 273,11 (a. 1269) nos ea (*sc. bona*) . . . obligamus perpetuo ad -um. p. 273,31 traditum perpetuo ad -um et munimen. **b** nihil -i habere *i. q. haud manere, haud perseverare* – *keinen Bestand haben*: OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,26 humanae iocunditatis nichil -i habens velox momentum.

adv. 1. firme. **1** *solide, magnopere, certe, fideliter, constanter* – *fest, nachdrücklich, zuverlässig, getreulich, unerschütterlich*: **a** *in univ.*: RIMB. Anscar. 40 p. 75,18 -issime . . . crede . . . et nullatenus dubites, quia *eqs. (sim.)* IDUNG. PRUF. argum. 438). RUOTG. Brun. 36 p. 37,26 ut filio . . . imperator . . . paternam -issime pietatem impenderet. BERTH. chron. B a. 1077 p. 291,15 legatis suis precepit *dominus apostolicus*, ut utrumque regem -issime premonerent, quatinus *eqs. al.* **b** *de confirmatione iuridicali*: NOTIT. Arnon. 6,2 quod . . . fuit beneficiatum, . . . ipsa traditione . . . dux ad ipso loco plenius et -ius fecit confirmare. CHART. Fuld. A 244 p. 126,27 ego Theotricus rogatus scripsi (*sc. hanc chartam*) . . . cuncte ac -e. DIPL. Karoli III. 5 ut . . . , quicquid huic comprehensum est nostro firmitatis precepto, . . . firmum . . . permaneat nostra -issime auctoritate roboratum *eqs.* TRAD. Brixin. 35 tradidit . . . episcopus . . . quinque mancipia, et in ipsa hora tria -e reddidit et duo . . . tradenda certius promisit. *al.* *de personis con-*

foederatis ('auf das Innigste'): BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,9 hic (*episcopus Augustensis*) regi . . . fidei non fictae pactione -issime confoederatus eqs. 2 *applene, admodum, paene* – gänzlich, völlig, ganz und gar: DIPL. Ludow. Germ. 80 p. 117,14 quod . . . monasterium . . . ab inquietudine iudiciariae potestatis . . . munitum atque defensum -e fuisset. CHRON. Ved. p. 699,38 Pipinus de infirmitate non -e convalescens omnes filii interfectores peremit. adde: CARM. Salisb. I 9,10 nuper misisti (sc. Baldo) talia scripta; non potuit totum noster quod noscere sensus, est quia per totum contextum in aenigmatibus -e.

2. **firmiter**. *firme, robuste, solide, stabiliter – fest, stark, sicher, dauerhaft*: 1 corpor.: *a in univ.*: ERMENR. Har. 177 tam -r, quod neque huc neque illuc se movere valuit, ligant (sc. viri Grimoldum). GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 181 cum lapidibus coniunctis -r clausurunt (sc. ministri sepulcrum). THIETM. chron. 6,97 domus, in qua fuit *episcopus*, -r obseratur et . . . munitur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 171,12 si . . . carnes non tenerentur -r, falco . . . posset carnes comedere. ALBERT. M. animal. 1,479 syfac . . . ligat omnia viscera simul et cum dorso ita, quod -r aggregantur. *al. in imag.*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 4 cuius (*imperatoris*) amor pectori eius -r conglutinat. OTTO FRISING. gest. 1,38 doctrinae semen in multis . . . oppidis tam -r (fortiter *var. l.*) radicem figens germinavit, ut eqs. *b spectat ad vim adhibendam*: *a violenter – gewaltsam*: THEGAN. Ludow. 56 turpissimus rusticus venit, quem alii episcopi -r movere non ausi sunt. *β magna cum vi – mit großer Kraft*: GLOSS. Roger. I B 4,3 p. 710,25 sint aliqui, qui membrum teneant ex una parte -r, et medicus temptet digito, si eqs. *c spectat ad actionem solidescendi, immobilitatem (usu techn.)*: HERACLII II 22 ad ignem calefacies (sc. pulverem), et -r solidabitur *aurichalcum*. *immobiliter – unbeweglich*: THEOPH. sched. 2,23 p. 52,18 super quam (*tabulam*) cribrabis . . . cineres . . . et cum aequali ligno compones eos, ut -r iaceant (*sim.* 3,36 p. 87,23 ut lapis -r iaceat et vas -r stet). 2 *incorpor.*: *a spectat ad constantiam, fidem i. q. constanter, fideliter – beständig, getreulich*: *a in univ.*: LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum . . . ad catholicam fidem -r conversa eqs. LIUTG. Greg. 12 p. 76,22 totam spem . . . -r et expedite collocavit in caelestibus. HRABAN. carm. 18,40 hanc (*sapientiam*) tu . . . semper amato, pater, -r atque tene. VITA Liutb. 21 in quem (*Deum*) -r credo. ANNAL. Fuld. II a. 816 amicitia vicissim -r roborata pontifex Romam petiit. POETA SAXO 5,295 -r . . . ex se servavit (sc. *amicitias*) foedere perpetuo. *al. abund.*: TIT. metr. I 1,2,30 expletis decim . . . lustris quattuor his iunctis vixisti (sc. *sacerdos*) -r annis. *β iugiter, deinde – fortwährend, weiterhin*: LIUTG. Greg. 2 p. 69,25 coeperunt *ministri Christi* . . . cum illo populo in temptationibus suis -r permanere. WALAHFR. Wett. 280 cantantur septem lacrimantur carmina, necnon plurima psalmorum modulamina -r addunt *fratres*. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 7 laetania expleta aliis orationibus -r insistebat, usque dum eqs. BRUNO MAGD. bell. 54 p. 51,11 ut eam (*libertatem*) vel Dei auxilio -r retinerent Saxones vel cum vita simul amitterent. STATUT. ord. Teut. p. 33,8 volumus -r observari, ut eqs. *γ iuridicali modo confirmate, sollemniter – rechtsverbindlich, rechtswirksam, förmlich (usu publ., iur., canon.)*: TRAD. Frising. 11 p. 38, 26sq. (a. 758) quicquid . . . habere videbar . . . -r tradidi . . . , ut per ipsam -r traditionem factam -r tenetur ad domum sanctae Mariae. *al. TRAD. Patav. 46 p. 40,14 ut . . . hoc (sc. negotium) . . . per scripturarum seriem -r roboretur*. TRAD. Ratisb. 10 tradimus et -r firmamus ad sanctum Emmerammum eqs. (*sim.* TRAD. Brixin. 6 potestative -rque). COZROH. praef. p. 1,26 quae (*confirmationes*) . . . -r fuerunt peractae. EPIST. Teg. I 53 hoc -r definivit (sc. *pontifex*): eqs. THIETM. chron. 6,31 ad haec -r constituenda eqs. *saepae*. *remissius i. q. modo obligatorio – bindend*: THIETM. chron. 5,9 p. 230,25 -r . . . promitto (sc. *Thietmarus miles*; cf. p. 282,28). BERTH. chron. B a. 1077 p. 296,11 ut . . . inter se pacem -r condixissent *partes*. *b spectat ad certitudinem i. q. certe, explore, vere – gewiss, mit Gewissheit*: *a in univ.*: ANNAL. Bert. a. 834 p. 12,8 cum -r cognovisset *Hlotharius* Hludowicum . . . in eadem partes pro-

perare eqs. *β facile – gewisslich, sicherlich*: CHRON. Salern. 127 ut exigui ex eis (*Neapolitanis*) evaderent, qui fuerunt -r ducentos. BERTH. chron. B a. 1078 p. 331,8 pro mendacio -r computarent *omnes*, quidquid passim dictum sit. *c spectat ad magnitudinem, ambitum i. q. valde, magnopere – sehr, besonders*: *a in univ.*: ALBERT. M. eth. I 92 p. 84,2 'r' (p. 1102b,18 ὑπερβολῶς) in Graeco est quoddam adverbium, quo consuevit Aristoteles uti pro 'valde'. *β expresse, urgenter – deutlich, eindringlich, ausdrücklich*: EPIST. Teg. I 62 fideli nuntio vestro, -r poscimus, commendetis (sc. *monachorum pastor*) . . . hec . . . dicendum. THIETM. chron. 1,14 certitudinem resurrectionis . . . -r indicens (sc. *Thietmarus*) . . . fidelibus. CHRON. Thieth. 5,27 rex . . . , ut numquam reedificaretur *castellum*, -r precepit. *γ efficaciter – nachhaltig, wirksam*: ANTIDOT. Augiens. p. 51,49 paraliticos medetur *antidotum sotyra* . . . , *cyliacos* -r curat. *de custodia i. q. diligenter – zuverlässig, gewissenhaft*: THIETM. chron. 6,54 rex . . . eundem (*Guncelinum*) . . . Arnulfo -r custodiendum tradidit. *d naturaliter, genuino modo – natürlicherweise, angeboren*: ALFAN. premn. phys. 13,5 p. 88 naturali . . . ingenio adinventum dicimus, quae -r (PG 40,661C ἀδιδάκτως) omnibus insunt, ut esse Deum.

3. **firmitim**. *stabiliter – haltbar, dauerhaft*: DHUODA lib. man. 10,6,7 super . . . tecto sepulchri . . . hos versiculos iube transcribi -m.

4. ***firmitus**. (*iuridicali modo*) *confirmate – (rechts)verbindlich*: CHART. Stir. IV 383 (a. 1270) promittens (sc. *Alrammus*) -s, ut super hiis (sc. *locis*) defensor esse velim (cf. p. 281,67). *Konstanciak*

***firstum**, -i n. *script. fer. l. 35. (theod. vet. first, cf. Ahd. Wb. III. p. 918) iugum, dorsum – First, Bergkamm (? in nomine loci: l. 33)*: CHART. Bund. 8* (a. 630/39) sunt termini foresti Arbonensis . . . , inde (sc. *ab alpe Sambatina*) per -um ad Rhenum (*inde* DIPL. Frid. I. 128 p. 214,16). DIPL. Karoli M. 84^a p. 121,39 inde (sc. *ex Achinisgrani silva* pergit) in fe-a per ducias et confinia (*inde* DIPL. Loth. I. 133 p. 297,20).

***firtala** (vier-), -ae vel ***firtalis** (vi(e)r-), -is f. (*theod. vet. fiorteil, cf. Ahd. Wb. III. p. 898sq.*) *script. -tel-: l. 45. form. nom. sg. -e: l. 45.*

40 *quartarius – Viertel (de mensura quadam frumenti sim.)*: CHART. Argent. 10 (MIÖG 29. 1908. p. 589,35; a. 1198) tota fertilitas (sc. *alodii*) in novem v-bus consummavit. CHART. Hans. 432 p. 145,35sq. de quadraginta et quinque hodiis frumenti et supra debentur III vie-es (vie-las *var. l.*) . . . , de quindecim hodiis . . . una vie-e (vie-a, v-ele *var. l.*) . . . ; ut dictum est superius de frumento, fit de pisis, fabis vicibus annona . . . et ceteris aliis, que mensurantur per vie-es (vie-as *var. l.*) *ibid. al.*

***firtella**, -ae f. vel ***firtellum**, -i n. (*theod. vet. fiorteil, cf. Ahd. Wb. III. p. 898sq.*) *quartarius – Viertel: 1 de mensura quadam frumenti sim.*: REGISTR. Maxim. p. 101,9 (c. 1220) census: quinque -ae siliginis et tantum avenae. p. 134,20 solvit mansus in festo sancti Andreae tres -as siliginis. 2 *de mensura quadam terrae*: CHART. Traiect. 1998 p. 232,38 (a. 1279) tria -a (sc. *mansi*) sita sunt in superiori parte.

***firto** v. ***ferto**. *fisagria v. staphis.*

fisal(l)- v. physal-.

fiscalinus, -a, -um. *script. -pi-: p. 283,14. fic-: DIPL.*

Loth. I. 90 p. 221,18. *figa-: CHART. Stab. 78 p. 178,2. -sgil-: l. 68. -sgel-: CHART. Mog. A I 401. -cil-: p. 283,9. -ari-: p. 283,5. -lici(us): p. 283,14. form. gen. pl. -ium: p. 283,13.*

1 *adi.*: *a ad dominium pertinens, regius – zum Krongut gehörig, Fiskal-: a de hominibus*: LEX Baiuv. 22,11 (add. cod. Ch) *servus* -us (DIPL. Ludow. Germ. 149 p. 209,37. *al.*) *CAPIT. reg. Franc. 41,2 homo regius, id est -us, et ecclesiasticus. 44,22 de liberis hominibus, qui uxores -as regias, et feminis liberis, quae homines . . . -os regios accipiunt, ut eqs. LEX fam. Worm. 9 ut de weregeldo -gilini (figelmi *var. l.*) hominis quinque libre ad cameram reddantur. saepius. β de rebus*: BERNOLD. WAT. chron. 11 p. 167,37 nec ante desiit *comitissa* (sc. *persuadere filio*), quam . . . mansiones quatuor diurnales terrae -ae in remissionem peccatorum suorum . . . ecclesiae . . .

offerrent. CHART. Mog. A I 340 p. 235,40 ut de manso, qui -us dicitur, annuatim septem ame vini . . . solverentur. **b ad homines fiscales pertinet** – die 'Fiskalinen' betreffend: CHART. Mog. A I 545 p. 453,11 (a. 1127) quatenus . . . reliqua . . . familia in -rina iustitia permaneret. **2 subst. masc. i. qui ad dominium pertinet** – Höriger, 'Fiskaline': DIPL. Karoli M. 109 p. 154,23 ut ipsi homines . . . in ipsa tenore et consuetudine, sicut et antea fuerint et ceteri -i sunt nostri, . . . debeant permanere. CAPIT. reg. Franc. 25,4 generalitas populi . . . -ilini quoque et coloni. 98,6 aldiones . . . ea lege vivant in Italia servitute dominorum suorum, qua -i vel lites vivunt in Francia. CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,34sq. assensu liberorum hominum et -ium; . . . hec sunt nomina -ium: *eqs.* DIPL. Loth. I. 90 p. 222, 16 villa cum . . . servis et ancillis, colonis et -is (-ciis, p-is *var. l.*) tam de equestre quam pedestre ordine. CHART. Turic. 388 p. 273,11 legitimi fratres, ministeriales abbatie Turicensis, ex regalibus nati -is. *saepe*.

fiscalis, -e. *script.*: vi-: l.28. *fic-*: LEX Raet. Cur. 5,2. *al. fic-*: p.284,19. *nom. sg.* -es: LEX Raet. Cur. 2,5,4. *acc. pl.* -is: l.51. *al. form. abl. sg.* -e: l.42. *al. usu subst.*: DIPL. Karlom. (I) 45 p. 65,23. *al.*

I adi.: **A ad fiscum pertinet, regalis, regius, dominicus** – zum Krongut gehörig, dem Fiskus (König) gehörig, zukommend, unterstehend, 'Fiskal-', Herren-: **1 de hominibus: a in univ.**: LEG. Wisig. 12,1,3 p. 409,4 quod (*tributum*) in privatis sive in -bus populis reiacet. LEX Alam. 39 si minores personae sunt, qui se illicita coniunctione polluerint, careant libertatem servis -bus (v- cod. B 9) adgregandi. DIPL. Otton. III. 48 p. 450,32 propter censualem terram liberorum et -ium hominum et colonorum ad . . . ecclesiam pertinentem. MIRAC. Hucberti 1,7 p. 821^B vir quidam erat -is regio deditus municipiui de fisco Kavineiaico. *saepe*. **b de officialibus**: LEX Ribv. 54,1 si quis iudicem -em, quem comitem vocant, interfecerit (VITA Elig. 2,15 p. 702,30. *al.*). DIPL. Karoli III. 149 p. 241,21 ut . . . monasterium . . . nulli personae episcopali seu -i subdit. TRAD. Teg. 1^a quod patrimonium -is advocatus Patto manu sua cum accepisset *eqs.* CHRON. Ebersh. 2 p. 432,35 quod preter nationes ceteras Germani milites -es regni et ministeriales principum nuncupantur. *al.* **2 de rebus**: CAPIT. reg. Franc. 6 p. 13,20 si quid de agris -bus . . . facere . . . voluerit. LEG. Wisig. 2,3,10 nullus . . . rerum -ium temerator debet existere. FORM. Marculfi 2,52 l. 9 ut . . . de unaquaque villa -e tres homines ex servientibus . . . a servitio relaxarentur. VITA Elig. 2,15 p. 702, 29 audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere -i vinctos. REGISTR. Prum. 37 mansa VIII, -es VI et servilia II. FLOD. hist. 4,46 quod (*monasterium*) regale vel -e vocatur, eo quod in regali potestate . . . fuerit habitum. DIPL. Heinr. II. 72 p. 91,33 exactor -is curie. *saepe. v. et p.284,71. locut. res -es i. q. fundus (regius), dominium* – (*Kron-, Fiskal-*)Gut, Domäne: DIPL. Karoli M. 109 p. 154,17 rex . . . res -is . . . ad . . . sanctum locum visus fuit delegasse. CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,9 dedit . . . vir eximius Agauo ex rebus -bus . . . cum . . . licentia domni imperatoris . . . curtilem I. ECKEH. IV. cas. 12 ne unquam episcopum lederent, nunquam episcopum in rebus -bus sibi dono traditis se esse lesuros. *al.* **B ad exactorem pertinet, exactoris proprius** – den (Steuer-)Eintreiber betreffend, dem (Steuer-)Eintreiber eigen: PASS. Leod. 37 (MGMer. V p. 319,11) qui (*quidam optimatus*) tunc functionem -i, (functione -i, functionem -em *var. l.*) administrabat. TRANSL. Athan. Neap. 11,5 numquid -i more vi opprimens aliquid a te (sc. *Anastasio monacho*) extorsi? *al. v. et p. 150,9.* **C ad censum pertinet** – Steuer-: LEG. Wisig. suppl. p. 478,19 quid . . . de tributorum -ium exactionibus referam *eqs.* VITA Elig. 1,3 qui (*aurifaber*) eo tempore in urbe Lemovecina publicam -is monetaria officinam gerebat. CHART. Austr. sup. I 2 p. 3,12 tradimus . . . decaniam Sclavorum cum opere -i seu tributo iusto. TRAD. Ratisb. 393 p. 263,26 ut . . . mansi . . . expediti a sale -i . . . vini sauma . . . persolvant. CHART. Westph. VII 22 p. 10,38 domos . . . eximentes ab onere -i, quod dicitur grascult (*de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1060 s. v. 'Grafenschuld'*). CATAL. cod. Conr. Schir. p. 625,32 isti (*Antonius et Commodus*) leges asperas temperaverunt et scrip-

ta -a omnia in foro publico incenderunt. *al.*

II subst.: **A masc. i. qui regius est** – dem König Unterstehender, 'Fiskaline': DIPL. Karlom. (I) 45 p. 65,23 ut . . . nullus -is ad parte nostra ei (*abbati*) ex hoc non requiratur, nisi *eqs.* LEX Raet. Cur. 2,5,4 si privatus homo illum -em (-e *var. l.*) admallavertit, ille -es quator mensis ad respondendum . . . recipere potest. **B neutr. plur. i. q. possessio fisci, regis** – Besitz des Fiskus, Königs: **1 in univ.**: ECKEH. URAUG. chron. a. 1119 p. 255,3 cuncta . . . regum antiquorum -ia suam in ditio-nem . . . recepit *Heinricus*. a. 1121 p. 257,45 ut . . . regalia vel -ia regno, aecclesiastica aecclesiis . . . omnique personae . . . propriam adiudicatam esse iusticiam. GODEFR. VIT. Frid. 365 totius imperii cesar -ia querit. CONST. Melf. 3,7 p. 373,9 prescriptionem . . . eis prodesse non volumus, qui fidei debito sacramento contempto, quo non usurpare -ia, sed defensare tenentur, homines . . . tenuerunt. **2 fundus (regius), dominium** – (*Kron-, Fiskal-*)Gut, Domäne: LEX Sal. Pipp. decr. Child. 13 si servi ecclesiarum aut -ium furtum admiserint. DIPL. Loth. I. 90 p. 222,10 (*spur.*) cum . . . servis, ancillis, colonis, fic-bus (-bus *var. l.*), silvis, insulis. CHRON. Salern. 176 p. 179,25 Indolfi Sarnum, Guaimari Marsicum, pene omnia -ia eorum dici-oni tradebat *princeps. al. v. et vol. II. p. 923,10.*

adv. ***fiscaliter**. *secundum pertinentiam ad dominium, modo domini* – entsprechend der Zugehörigkeit zum Krongut, als Krongut: ECKEH. IV. cas. 73 p. 152,3 neminis est ius-tius Favariensis abbatia quam -r tua (sc. *regis*).

***fiscalitas**, -atis *f.* *potestas, dicio, districtum, iudicium* – Herrschaft, (Verfügungs-)Gewalt, (Jurisdiktions-)Recht: VITA Reginw. 4 nostra te volumus (sc. *princeps*) in posterum uti munificentia, ita . . . ut eundem locum nostrae -is subicem . . . , quoad vivas, . . . possideas.

fiscarinus v. fiscalinus.

***fiscarium**, -i *n.* *vectigal quoddam* – eine Abgabe: DIPL. Loth. I. 42 p. 129,4 cum omnibus, que ad id (*coenobium*) perti-nent, . . . accessionibus, distractionibus, -is, campariciis aliisque universis redditionibus (*inde* DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,44). DIPL. Otton. I. 244 concedimus . . . districta . . . loci seu redi-biciones atque -a et quicquid pars publica in ipsis locis exigere debet (*sic*).

fiscedula v. ficedula.

fiscella, -ae *f.* *script.*: vi-: l.45. *fic-*: l.45. *corbis parva* – Körbchen: CONFL. ovis et lini 120 lactis . . . emerito replens sua dolia suco restans -is ius adhibet (sc. *ovis*) pateris. CATAL. thes. Germ. 26,11 II -e argenteae. CARM. Bur. 131,1,9 ubi nunc habitas (sc. *Christi veritas*) . . . , vel in -a (fic-, v- *var. l.*) scirpea cum Moyse plorante vel *eqs.*? ALBERT. M. Iob. prol. 2 p. 13,21 sicut . . . monachi plectendo scirpos faciebant -as. *al. v. et vol. II. p. 1165,39.*

***fiscellula**, -ae *f.* (*fiscella*) *corbis parva* – Körbchen: GUMP. Wenc. 8 p. 216,36 vinearum septa noctu transiliens, -as utriusque dorso dependentes gravidis implens racemis.

fiscellus (fic-, -cil(l)-), -i *m.* *corbis parva* – Körbchen: ALDH. virg. I 30 p. 269,11 quae (*lucra*) Dominicae . . . cultor vineae velut . . . rubicundos sarmentorum racemos evangelica falce succidens refertis -is (-ilis *var. l.*) onustisque corbibus ad praelum . . . advexit. 38 p. 291,5 in priori . . . miraculo corbes et -illos (-ilos, fic- *var. l.*) imitatur *Apollonius* evangelicos.

fischa v. 1. fiscus.

fiscina, -ae *f.* *corbis* – Korb: WALAHFR. Mamm. 5,5 caseus efficitur . . . pinguis et inmissis ditiescit -a formis. ODO MAG-DEB. Ern. 6,436 properat suffire salaces pastor oves sanctamque Palen Faunumque bicornem invocat, hinc tepidi datur illis -a lactis.

1. fisco, -atum, -are. *addicere* – zuweisen: **1 gener.**: EPIST. Ratisb. 7 p. 300,13 nullum preiudicare, nullius innocentiam sinistram -are in partem. **2 publ. et iur. i. q. confiscare, publicare, fisco addicere** – einziehen, konfiszieren: LEX Alam. 40 coram omnes parentes eius (*patricidae*) res eius infiscen-tur (-entur *var. l.*). DIPL. Arnulfi 154 p. 235,12 aliter . . . iudiciario iure ad nostrum dominicum -ta sunt *praedia*. DIPL. Otton. I. 196 p. 276,15 fiscalem nostrae dominationis terram, quam a rebellibus . . . legaliter -tam recepimus, . . . vendicavi-

[Weber]

mus. DIPL. Frid. I. 583 p. 61,16 pro commissis ipsius (Ottonis) ad regale ius iudiciario ordine -ta erat terra. al.

subst. **fiscatus**, -i m. *servus qui ad dominium pertinet* – Höriger, 'Fiskaline': GESTA Lob. 9 p. 313,36 auxit ... abbas -is suis solidis fiscis fiscos superaddens et solidos.

2. ***fisco**, -onis ?m. vel f. (orig. inc.) *saccus, culcita* – Sack, Matratze: CHART. Stir. III 142 p. 214,20 (a. 1254) utendi -bus feno vel polea plenius et cervicalibus cum feno vel polea seu plumis vobis (sc. sanctimonialibus) licentiam impertimur (sc. episcopus).

***fisculus**, -i m. *parvus fiscus, parvum dominium* – kleines Krongut, kleine Domäne: DIPL. Karoli III. 64 p. 108,14 ut concederemus eis (fratribus) quendam -um nostrum ... cum capella et pertinentiis eius (sim. p. 108,21).

1. **fiscus**, -i m. vel raro (p. 286,4) ***fisca**, -ae f. vel (l. 25. p. 286, 7) ***fiscum**, -i n. script.: phi-: l. 46. al. phys-: l. 44. vi-: CHART. Sangall. A 138. al. fes-: l. 55. p. 286, 17. al. fys-: FORM. Dion. 9 p. 502,7. fic(us): LEX Baiuv. 15,10 (var. l.). fics(us): TRAD. Weiss. 241 l. 65. -sg(us): l. 56. -ch(us): l. 55. adde CHART. Bund. 16 p. 12,27. al. form.: sing.: nom. -os: p. 286,17. al. gen. -e: l. 55. al. plur.: acc. -us: p. 196,70. abl. -ibus: DIPL. Merov. I 124 p. 316,7.

1 proprie i. q. corbis – Korb: a in univ. de mensura quadam: LAMB. Wat. annal. a. 1168 p. 547,5 Admiratus ... ingens -um fulvi metalli regi Hierusalem ex propria confoederatione quotannis persolvebat. CHART. Helv. arb. 54 p. 88,2 pro receptis mansuarii solvant pro singulis Martii III panes ..., III -os avene et spatulam porci. b capistrum – Maulkorb: ABBO SANGERM. bell. 3,23 cum -o (gloss.: -us saccus testiculorum, cf. Isid. etym. 11,1,105) teneas (sc. clericus) yppos, uxorius haud sis (v. et A. Adams et A. G. Rigg, JournMedievLat. 14. 2004. p. 64 c. nota; sed cf. M. Arrullani, Atti dell' accademia degli arcadi e scritti dei soci anno 16 vol. IX.-X. N. S. 1932. p. 44). c arca, aerarium, camera – Geldkorb, Kasse, Schatzkammer, 'Fiskus': a in univ.: LEG. Burgund. const. I praef. p. 31,11 ne -us noster aliquid amplius praesumat, quam eqs. LEX Ribv. 60,4 si ... homo denariatus absque liberis discesserit, non alium quam -o nostro, (-um nostrum var. l.; sc. regis) heredem relinquat. DIPL. Heintr. II. 1 p. 1,35 regio -o solvere (CHART. Basil. C I 12 p. 7,1 regio -o C librarum debitor. al.). CHART. Rhen. inf. I 268 p. 173,31 qui (census) ad -um nostrum episcopale ... persolvi debet. YSENGRIMUS 6,494 nec -um pape Gallia trina replet. DIPL. Westph. 241 p. 338,4 quarum (XX librarum) medietas imperiali physco, reliquum ... iniuriam passis persolvatur. persaepe. in imag. de homine: EPIST. Praed. 83 p. 106,26 irruet frater Mengozus, murmurans ph-us, quod rore calceos destruxeritis (sc. sanctimonialiales). b arca regia (imperialis), camera regia – königliche (kaiserliche) Kasse, Schatzkammer: LEG. Burgund. Rom. 3,2 ut -o debita medietas reservetur. ELIG. chart. 3 (MGMer. IV p. 747,25) inferat i i u r i b u s auri libras X (DIPL. Ludow. II. 14 p. 92,37 quidquid de ... ecclesiae rebus ius -i exigere poterat. al.). LEX Ribv. 91,2 tertiam partem coram testibus -o tribuat transgressor. CHART. Sangall. A 6 qui contra hanc donationem veneret ..., solvat in fesco aurum libras II. 12 p. 15,16 partibus fische multa componat. 145 sit culpabilis ... in -go auri uncias III. CARM. de Frid. I. imp. 2540 ut cives ... marcas milia quinque argenti -o tribuant. persaepe usque ad s. IX., raro postea. v. et vol. II. p. 438,9. 808,18. III. p. 581,34. 854,20. 2 meton. i. q. opes, possessio (regis, imperatoris, episcopi, ducis) – (königlicher, kaiserlicher, bischöflicher, gräflicher) Besitz (de re v. HRG I. p. 1136sq. s. v. 'Fiskus'): a in univ.: LEX Ribv. 72,1 si quis homo regi infidelis extiterit, de vita componat et omnes res suas -o censeantur. LEX Raet. Cur. 8,1 ipsi coloni vel servi flagellati ad -um perveniant. MIRAC. Mart. Vert. 7 (MGMer. III p. 572,2) coepit princeps alucius facultates sanctorum locorum inquirere et medias tabulis -orum regaliis inscribere. LEX fam. Worm. 30 p. 644,4 si ... occisor aufugerit et capi non potest, quicquid habet, ad -um (festum var. l.) redigatur. LUDUS de Antichr. 103 quicquid habet mundus, -us est Romanorum. persaepe. b fundus (regius), dominium, praedium – (königliches, Kron-, Fiskal-) Gut, Domäne (de re v. W. Metz, Das

karolingische Reichsgut. Berlin 1960): DIPL. Merov. I 49 p. 127,32 dum super -um nostrum ... videtur monasterium esse constructum. DIPL. Karoli M. 121 p. 169,33 cum illas decimas de -a nostra ... nominata. EINH. epist. 44 presbiter ... venit ad me dicens se esse de -o vestro (sc. archiepiscopi Moguntini) Manniaco. NITH. hist. 4,3 p. 44,6 ut ... omnes ... episopatus, abbatias, comitatus, -a cis Alpibus consistentia ... offerrent. REGISTR. Prum 6 p. 171,8 solvit (sc. coniunx Teduini) ... de lino libram I, si ex -o nata est, sin autem eqs. CHRON. Andag. 1 p. 1,6 castrum Ambra dicebatur, eo quod Amberlacensis -i caput haberetur. persaepe. v. et vol. III. p. 956,34. in nomine loci: ANNAL. Plac. a. 1268 p. 525,38 facto pacto cum Ysnardo Malaspina et comitibus de F-o. a. 1269 p. 533,45 domnus Iohannes de Gaytanis, Octobonus de F-o et alii fovebant partem Karoli. ibid. al. c vectigal, census – Abgabe, Steuer: LEX Raet. Cur. 13,2,2 si aliqui homo ... non fuerit presente, quando fescos (-us, fescus var. l.) exigitur. DIPL. Otton. III. 235 p. 651,39 nec non -um et theoloneum de piscacione in pago Salon ... contrاديمus (inde DIPL. Loth. III. 19 p. 26,27). DIPL. Frid. I. 869 p. 108,16 ut habitantes in ea (villa) ... physcum dare non cogantur. al. v. et p. 196,70. vol. I. p. 788,56. Weber

2. **fiscus** v. findo. fiseter v. physeter.

figelinus, figilinus v. fiscalinus. figus v. 1. fiscus.

1. **fisica** v. vesica. 2. **fisica**, **fiscus** v. physicus.

[fisilis v. seselis: ANTIDOT. Glasg. p. 148,10.]

fisiologus v. physiologus. [1. fisis v. fumus.]

[2. fisis v. matrix: ANTIDOT. Augiens. p. 52,18.]

fisiter v. physeter.

***fissa** (fessa), -ae f. (findere, cf. francog. fesse; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3329) natis – Hinterbacke (pro opprobrio): MIRAC. Bert. cont. II 46 p. 519,58 monachus pie ducenas missas, alter (sc. tyrannus) prave despectueque protulit ducenas -as (fe- ed. Mabillon).

fissi v. 1. figo.

1. **fissilis**, -e. script. fisci-: l. 42. secabilis, qui (facile) scindi potest – (leicht) spaltbar: 1 proprie: a strictius: WANDALB. mens. 25 -e lignum. THEOPH. sched. 3,89 potest ... effusorium facile ita formari, ut incidatur -e lignum rotundum. ALBERT. M. animal. 12,137 non est -is sua (sc. malake animalis) caro secundum longum sicut alia caro, sed eqs. b

latius i. q. tener – zart: YSENGRIMUS 1,384 lenius in lardo penetrabiliusque momordi, et fuit utilior -iorque (fisc- var. l.) caro. 2 translate i. q. deletibilis – zerstörbar: MILO carm. app. 2,1,3 (a. 1088) vas, ubi dormivit Amandus, ... clauditur his lammis, quod templi -e flammis est ibi frustatum, quo celsius ante locatum.

[2. fissilis v. sessilis: DYNAMID. Hippocr. 1,25.]

fissio, -onis f. actus findendi, scissio – das Spalten, Spaltung: ALBERT. M. animal. 11,46 si sit securis dura sufficiens -i lignorum.

***fissor**, -i. (orig. inc., ni cohaeret c. fateri) edicere, profiteri – äußern, kundtun: GESTA Apoll. 137 -ere (sc. puella; gloss. G: aperiri; gloss. Maih.: fissio: aperio) ... nobis (sc. nutritici), cur eqs. 282 frater Apollonius, quod -ar (enissar ci. Traube; sc. rex), suscipe cautus.

***fissorcha** (-sar-, -ca) subst. (orig. et signif. inc., ni subest philosarica; sed cf. notam ed.) helluo, homo libidinosus – Schwelger, Wüstling: AETHICUS p. 152,16 anathema fui in enigmatibus hereticorum et mundi, -a (-archa, -ca var. l.; cf. p. 139,2 philosarchis) exteti, nisi eqs. cf. philosarica.

fissura, -ae f. script. fixu-: l. 66. p. 287,5. 6. 22. adde TROTULA B 184^{capit.} al. scissura, rima, divisio – Schnitt, Riss, Spalt, Sprung: 1 strictius: a gener.: GESTA Camer. 1,114 p. 451,39 ipsa ... celi -a dum ... evanesceret (antea: fissio celo. sim. SIEGB. GEMBL. chron. a. 1000). ANSELM. BIS. rhet. 3,5 p. 172,17 haec (sc. facta) ... per ipsas parietis videbam fixuras. ANON. secret. p. 79,25 vasa ... expedit talis esse compositionis, quod nec -am nec fusionem ... patiantur ab igne. CAES. HEIST. mirac. I 9,11 hostiae ... a ministris propter -as (scissuras var. l.) ... reprobatae. saepius. v. et p. 291,72. spectat ad vestes hiantes: GERHON. psalm. 64,36 ut tam episcopi quam clerici neque in ... varietate colorum aut -a vestium ... intuen-

[Mandrin]

tium ... offendant aspectum. **b medic.**: RECEPT. Sangall. II 30 inunguis ... -as labiorum. ODO MAGD. herb. 1362 ani -as (scissuras var. l.) ... addita cerotis medicatur *viola*. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26^r separatio ... si nervis (sc. *accidat*), fixura (-a ed. Basil.) vocanda erit. TRACT. de aegr. cur. p. 372,27 vulnera alia plaena, alia cava, alia ... fixura tantum; in -a nil aliud convenit, nisi *eqs.* (sim. p. 196,24). THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140^B si ... vena scissa fuerit, ... in loco -e digitus superponatur *eqs. saepe*. **c anat.**: ALBERT. M. animal. 2,5 ex pondere corporis satis figitur *pes elephantis* et non indiguit ad hoc -a digitorum. 2,91 accidit ex -a pulmonis avium, quod propter -am duo esse putantur. 16,107 quodlibet animal quadrupes multarum -arum habens pedes ... generant partus caecos. *al. v. et p. 255,42*. **2 latius i. q. foramen, os – Öffnung, Loch**: AETHICUS p. 243,6 sfungia (i. *spongia*) per -as et meatus consumit aquam. ALBERT. M. animal. 9,6 in feminis ... vulva puellaris habet apertam -am. 9,7 circa quartum decimum ... annum ... nates incipiunt inspissari et -a vulvae incipit claudi. 12,214 multum aperitur -a oris. *al. fort. huc spectat (pro op-probrio in parodia)*: CARM. Bur. 215, XI hic (sc. *avarus*) est frater pravitatis, filius iniquitatis, -a (ci. *Bischoff*, fictura ci. *Meyer*, fixura *codd.*; in loco corrupto) scamini.

fissus v. findo. [**fiste v.** iste: TRACT. de chirurg. 1128.]

fistivetas v. festivitas. **fistica v. physica.**

***fistula**, -ae f. **1 fistula (parva) – (kleine) Flöte**: ARNOLD. SAXO flor. 2,2 p. 52,27 sicut spiritus infusus <in> -a vel <in> tuba vel in tybia (sc. *speciem mutatur*); nam cum uniformis sit spiritus, diversum tamen fistula sonat, tuba et tybia. **2 tubus ad astra spectanda aptus – (astronomisches) Sehrohr (de re v. E. Zinner, Deutsche und niederländische astronomische Instrumente. 1972. p. 168. 214)**: GESTA Halb. p. 89,43 constituit Gerbertus illud (sc. *horologium*) recte considerata per -am (ex THIETM. chron. 6,100 fistulam) quadam stella duce natarum.

fisticum v. festuca. **fisticus v. pistacium.**

fistivetas v. festivitas. **fistola v. fistula.**

fistuca, fistucum v. festuca.

fistula (-tol-), -ae f. *script.* -til-: p. 288,53. 289,12.

1 tubus – Rohr, Röhre: **A de -is artificiosis**: **1 de parte aquae ductus**: HRABAN. hom. I 70 p. 132^B per occultas -as aquae meatus adduxerat rex. EKKEH. IV. cas. 102 p. 208,6 ad aquaeductum ... -as terebrare. EBO BAMB. Ott. 1,18 p. 32,16 venam aque ... plumbeis -is ... duci fecit *episcopus*. ALBERT. M. veget. 7,23 aquae metallorum, quae ... per -as metallinas ... fluxerunt. *saepius. usu sing. i. q. aquae ductus – Wasserleitung*: LEO MARS. chron. 2,65 p. 296,25 que (porta) est prope ipsam -am. **2 de canna communionis** ('*Saugröhrchen*'), *de re v. LThK.* ^{3V} p. 1385 s. v. '*Kelchkommunion*' et J. Braun, *Das christliche Altargerät. 1932. p. 247sqq.*: DIPL. Loth. I. 122 p. 281,19 alium (*calicem*) ... gemmatum una cum ... -a ... aurea cum gemmis. ORD. Rom. 10,57 diaconus tenens calicem et -am (*item* PONTIF. Rom.-Germ. 98,57). CATAL. thes. Germ. 26,30 index argenteus cum -is duabus. CAES. HEIST. mirac. I 9,55 habet *sacerdos* ... manus tam tremulas, ut corpus Domini non nisi per -am possit sumere. *persaepe*. **3 de tubo organorum**: EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,15 concentu organi -ae aeris aliae longiores sunt, aliae breviores. NOTKER. BALB. gest. 2,7 quod (*instrumentum*) ... per -as greas mire perflantibus rugitum ... tonitruum boatu ... coquebat. SCHOL. enchir. 2,257 si -a (-ola var. l.) maior ... parte octava minoris supergreditur, ad invicem resonant tonum. ALBERT. M. animal. 1,423 in -is organorum. *saepius. v. et l. 70. -a maxima i. q. venti ductus – Windkanal*: TRACT. de fist. org. p. 16,7 -a maxima. **4 de parte tubae**: HRABAN. univ. 18,4 p. 497^B tuba ... hoc modo intelligitur: tribus -is aereis in capite voluto per quatuor vociductas aereas ... mugitum nimium ... profert. **5 de tubo ad astra spectanda apto** ('*Sehrohr*'), *de re v. l. 30*: GERB. epist. math. I 3,2 VII erunt foramina, in quibus singulis singulas semipedales -as constituis (sc. *Constantinus*) ...; quae hoc differunt a -is organicis, quod *eqs.* 3,3 nihil coeli ... per utrasque -as intuenti occurrit. RICHER. REM. hist. 3,51 hanc (sc. *semicirculi*) diametrum -am constituit Gerbertus, in

cuius cacuminibus duos polos boreum et austronothum notandos esse instituit. *v. et p. 287,33*. **6 de -is usus vario aptis**: RECEPT. Lauresh. 2,49 de ipso pulvere ... insufflas per -am in fauces. TRACT. de caus. mul. 95 p. 54,2 ipsa pulvera ... cum -ola ventu spargis. THEOPH. sched. 2,3 utensilia ... ad hoc (sc. *dilatandi et aequandi*) opus sunt -a ferrea *eqs. saepius. receptaculum in forma tubi – röhrenförmiger Behälter*: CHART. Tirol. notar. II 486 (a. 1272) libros ... et instrumenta ... et cedulas ... cum scrineos, -is et bursis et cassetis.

B de -is naturalibus: **1 anat.**: **a arteria (aspera) – Luft-röhre**: ARIBO mus. p. 36,16 quae (sc. *vox humana*) ex una -a colli ... iubilat omnia melorum genera. lingua -ae i. q. *epiglottis – Kehlkopfdeckel*: ALBERT. M. animal. 1,421 in supremo ... sui est in ea (sc. *arteria*) corpus foramen arcans et amplians, quod vocatur lingua -ae. 422 ut ... spiritus aeris melius teneatur ad vocis modulationem, habet trachea ante corpus, quod lingua -ae vocatur, dilatationem, et ubi est ipsa lingua -ae, habet constrictionem ...; aliter ... lingua -ae ... non posset sufficienter artare et constringere cannam ad vocis fracturam debitam. **b bronchus – Bronchie**: GLOSS. med. p. 68,8 ibi (sc. *ad pulmonem*) ... per -as, id est per arterias, repletas spiritus inflat fibras rursusque in se recipit. PS. COPHO anat. 30 quibus (sc. *arteriis*) mediantibus cor alligatur cum pulmone et aerem trahit a -a (scistula var. l.) pulmonis. MAURUS anat. I 54 qualiter tracea arteria ... conficitur ex canalibus pulmonis vel -is. URSO anat. 112 arteria in septem dividitur -as ... aerem attractum ministrantes. **c vena – Ader, Blutgefäß**: HILDEG. caus. 267 p. 166,24 -e ille, id est vene, ... inscise non sunt. **2 medic. i. q. ulcus cutem perforans, syringa – Geschwür, das die Haut durchbricht, 'Fistel'**: FRAGM. mul. I 74 si ... -ola nata fuerit. LEX Frision. add. 3,45 si ... per -as sanies decurrit. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,25 p. 39b^v vulnus ... si inveterescat ... -a appellatur. BENVEN. GRAFF. ocul. B 30 p. 50,25 docuimus ... curam ... de lacrimis oculorum corruptis, sed secundum alios -e dicuntur. *persaepe. v. et p. 289,26. 290,9*. **3 bot.**: **a calamus – Halm, Stängel**: RECEPT. Sangall. I 140 radix eius (sc. *herbae*), crispa et -olas, colligis eam mense septembris. **b herba ex calamo constans, canna – aus einem Halm, Stängel bestehende Pflanze, Gras, Schilf**: ALBERT. M. veget. 2,54 alias ... experimur plantas in toto concavas, sicut -as quasdam et calamos. **c in nomine arboris Cassia – a q. d. ('Röhrenkassie'; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 862)**: AN-TIDOT. Bamb. 6 cassia -a. ALBERT. M. veget. 1,115 quaedam plantae intus sunt molles ... , sicut est cassia -a (et -a, pilula var. l.). *saepius. v. et vol. II. p. 327,22sqq.*

II instrumentum musicum calamis confectum, arundo, tibia, syrinx – Blasinstrument, (Rohr-)Pfeife, Flöte (de re v. LexMA. VI. p. 956sqq.; cf. et LexMusLat. II. p. 85sqq.): **A proprie**: EKKEH. IV. cas. 34 erat *Tutolo* ... musicus sicut et sotii eius, sed in omnium genere fidium et -arum prae omnibus. OTLOH. prov. S 73 sicut -a absque inspirante nullum reddit sonum, ita *eqs.* HEINR. LETT. chron. 22,3 percusserunt *Rutheni* tympanum et -as (*corr. ex -ilas Z*) suas. ALBERT. M. pol. 8,5^a p. 791^a,35 quod -a ad disciplinam musicae non est adducenda neque aliud aliquod scenicum organum, id est, quo utuntur scenicae meretriculae. p. 791^b,23 -a ... et huiusmodi non est ordinata ad disciplinam. p. 791^b,30 utebantur *antiqui* ad virtutem -is (cf. p. 1341^a,32 τὴν αὐλητικὴν). *persaepe. v. et p. 218,52. 287,28. 289,40. 52. 62. 306,61*. **B in imag. vel alleg.**: **1 de temptatione**: HILDEG. epist. 10 p. 349,3 moveamus -as varietatis squalidorum morum et deauratas chordas illusorum et schismata schismatum. ALBERT. M. Iob 40,13 per -am intelligit *liber* deceptionem, quam inducit animalis delectatio. CHART. Stir. IV 544 p. 326,35 quos (sc. *homines*) sagacitas venatoris dulci -a et figmento fallaci multotiens irretivit. **2 de anim. i. q. instrumentum – Werkzeug, 'Instrument'**: **a caeleste** (cf. *ThLL. VII/1. p. 830,6*): VOLQUIN. serm. 207 (StudMediev. III/3. 1962. p. 328; s. XII.¹) cum illa -a caelesti, Bernardo Clarevallensi. 446 audi -am paradisi Bernardum (ci., Bernardus ed. *vix recte*) personantem. VITA Godefr. Cap. III 8 hunc patrem Norbertum ... Bernardus ... celestem -am appellat (*pendet ex Bernh. Claraevall. epist. 56 [PL 182,162^A]; v. J. Leclercq, [Mandrin]*)

Caelestis fistula [Verbum et signum I]. 1975. p. 65sq.]. **b** *diaboli*: HEINR. AUGUST. planct. 1111 anguis, -a demonii per sibila consona fraudi. HILDEG. scivias 3,3 p. 597^D -ae diaboli, quae se flectunt ad initium omnis mali. **C** *meton.*: 1 *ars poetica, poesis* – *Dichtkunst*: ALCUIN. epist. 149 p. 242,25 si imites animos aliquid Flaccina valeat -a mulcere. HRABAN. carm. 10,15 sic tua (sc. *poetae*) ... sobrio decoratur -a cantu. SEDUL. SCOT. carm. II 35,8 arte Maroneas vincit tua (sc. *Fergi*) pagina Musas, -ola Nasonis qua resonante silet. CARM. Sangall. II 3,1,8 ceu tecta merore -a nostra iacet et pigra lingua silet. EPIST. Hildesh. 134,15 p. 207,12 cui (*magistro*) tonat rhetorica Tulliana, cui canit Romana -a (corr. ex -ila L; cf. *notam ed.*). *saepius*. 2 *vox (tenuis)* – (*dünne*) *Stimme*: ALBERT. M. animal. 6,35 si moveatur ovum, quasi auditur interius -a et sibilus pulli. **D** *translate in locut.* -a famae, honoris *i. q. gloria (terrena)* – (*irdischer*) *Ruhm*: HUGO TRIMB. sols. epil. 5 non ... pro -a fame vel honoris ... huius ego studium laboris sum aggressus.

fistularis, -e. 1 *musica* -is *i. q. cantus fistularum* – *Musik auf Blasinstrumenten, Flöten-, Blasmusik*: ALBERT. M. pol. 1,3^d p. 26^b,34 orta est contentio, quae musicarum principaretur, Minerva dicente, quod -is, aliis dicentibus, quod musica fidium. 2 *canna* -is *i. q. arteria (aspera)* – *Lufttröhre*: ALBERT. M. animal. 24,14 spirat *cetus* ... per cannam -em. 3 *ad ulcera purganda aptus* – *zur Reinigung von Geschwüren, Fisteln geeignet*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 113^A fistula ... mundificatur et abluitur ... ex aquis proprie -bus, idest, cum quibus abluitur fistula.

***fistulatio**, -onis *f.* (fistulare) 1 *ars fistula canendi* – *Kunst des Flötenspiels*: ALBERT. M. pol. 8,5^a p. 791^b,40sq. sic devenit circa Athenas -o, et ita plurimi liberorum incoeperunt participare -e. 2 *fistulae cantus* – *Flötenspiel*: IOH. AEGID. mus. 17,35 dum unius venatoris -e (-em *var. l.*) cervus ad auditum allicitur, mox ab alio ... sagittatur.

***fistulativus**, -a, -um. 1 *adi. i. q. ad fistulam pertinens* – *zur Flöte gehörig*: ALBERT. M. pol. 3,8^d si duo sint (sc. *fistulatores*) ... aequales ... in potentia artis -ae. *ibid. al. v. et l. 59*. 2 *subst. fem. i. q. fistula canendi* – *Kunst des Flötenspiels*: ALBERT. M. eth. II 10,1,9 p. 616^b,36sq. si ... aliquis, qui amat fistulas ... subito, dum in confabulationibus est, fistulas audiat, statim confabulari non potest sermonibus magis gaudens -a quam praesenti operatione confabulationis. *ibid. al.*

fistulator, -oris *m.* qui *fistula canit* – *Flötenspieler, Flötist, 'Pfeifer'* (interdum pro cognomine, e. g. *l. 48*): REGISTR. Seccov. p. 89,32 area -is L denarios (sc. *dat.*) ACTA civ. Wism. B 656 quas (*marcas*) requisivit idem Henricus a Conrado -e. TRAD. Neocell. Brixin. 269 testes: ... Hainricus et Chünradus scolares, Chünradus -r. ACTA civ. Wism. B 2494 Gereke F-r, qui teutunice dicitur Piper, emit parvam domum. TRAD. Neocell. Brixin. 284 actum ... in presencia ... Chünrad -is et Heinrici pistoris. *al. de tibicinibus Graecis ('Aulospieler')*: ALBERT. M. pol. 3,2^h p. 222^b,18 'sicut ... fistularum factor subiectus', supple: sequitur -em et supponit vera, quae fistulat, 'princeps ... -r (p. 1277^b,29 αὐλητής)' (sc. *est*) ... ita *eqs. metaph.* 5,4,1 p. 272,28 'perfectus -r' sive tibicen (*sim. summ. theol.* II 11,66 p. 619^a,30).

1. **fistulo**, -avi, -atum, -are. *partic. praes. usu subst.*: *l. 60. 62*. 1 *gener. i. q. fistula canere* – *Flöte spielen, flöten*: ALBERT. M. eth. I 880 p. 738,24 si ... aliquis delectetur in arte 'fistulativa', (p. 1175^b,3 οἱ ... φίλαυλοι) et 'audiat -antes (p. 1175^b,4 αὐλοῦντος), non attendet sermonibus', qui sibi dicuntur. pol. 3,8^d p. 272^a,44 ut melius -anti dentur meliores fistulae. 8,5^d p. 793^b,8sq. pastores invenisse eas (*fistulas*) et -asse (sc. *dicit fabula*); pastoribus -antibus eandem (sc. *an fistulis sive tibiis utendum esset*) fuisse ortam contentionem in terra. *al. v. et l. 53*. 2 *medic. i. q. fistulas, ulcera generare, habere* – *Fisteln, Geschwüre ausbilden, haben (mediopass. i. q. fistulis, ulceribus affici* – *von Geschwüren, Fisteln befallen werden*): ANTIDOT. Bamb. 10 qui inter nervum et musculus -ant. ROGER. SALERN. chirurg. 1,656 aliquando -atur locus iuxta oculum et nasum, et ex parvissimo foramine exit putredo. 1,818 -atur aliquando mandibula (*inde* GLOSS. Roger. I A 2,25 p. 649,15.

al.).

adi. fistulatus, -a, -um. 1 *sono fistulae praeditus* – *mit dem Klang einer Flöte begabt*: RUD. TRUD. gest. 1,5 p. 232,20 Guntramnus ... mirabili tubeae suae vocis novitate atque organica -i gutturis dulcedine totum chorum ipsumque maxime abbatem permulsit. 2 *fistulis affectus* – *von Fisteln befallen*: TRACT. de aegr. cur. p. 378,1 pastillum ... superpone loco -o. ALBERT. M. veget. 6,334 p. 511,15 immittitur *licinium* in fistulas et post dies tres extractum eradicat -am carnem. *al. 3 de fructu i. q. forma tubi, fistulae praeditus* – *röhrenförmig, -artig, Röhren-* (in nomine arboris *Cassia* -a *q. d.* [de re v. p. 288,42]): WILH. SALIC. chirurg. 1,59 p. 322^D in qua (*colatura*) dissolvatur cassiae -e ... ana unc. V.

[2. **fistulo** *v. postulo*: RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Archiv. 40. 1956. p. 164,4).]

fistulosus, -a, -um. 1 *foraminosus, spongiosus* – *löchrig, porös*: MAPPAE CLAVIC. 254 quod (sc. *calx*) erit ex spisso et duro saxo, structuris convenit; ex -o vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur utilius. 2 *ulcerosus, fistulis affectus, plenus* – *von Fisteln befallen, voller Geschwüre*: CIRCA INSTANS p. 11a^v surditati subvenit *cortex capparis* et auribus -is. THADD. FLORENT. cons. 46,5 fluxus emoroidarum cum ... vulnere -o extremitatis intestini. THEOD. CERV. chirurg. 2,27 p. 153^A quod violenter extrahitur, plerumque facit accidere ulcera -a. WILH. SALIC. chirurg. 1,13 p. 307^H in ulcere -o. *ibid. al.*

fita *v. vita*. **fiticus** *v. pthisicus*.

fitilla (-ilia), -ae *f.* ?*libum* – ?*Opferladen*: AETHICUS p. 198,10 munuscula bidentalia, truculenta -ilia (*fitiria var. l.*).

[***fitora** *v. *pthora*: GLOSS. med. p. 35,11.]

fitricus *v. vitricus*.

***fittea** (vi-), -ae *f.* (saxon. *vet. fit*; cf. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. 1966. p. 358^a) *pars (operis legendi), articulus* – (*Lese-*)*Abschnitt, 'Fitte'* (de re v. G. Ehrismann, *Geschichte der deutschen Literatur*. I. 1959. p. 159sq.): ANON. praef. Heliand. p. 1,31 (Altdt. Textbibl. IV. 101996; post s. IX.¹) omne opus per v-as distinxit *poeta*, quas nos lectiones vel sententias possumus appellare.

***fiuraerius** (viv-, fivr-), -i *m.* (*theod. vet. fiurârî*; cf. *Ahd. Wb. III*. p. 931) qui *ignem in foco accendit* – *Feuermacher*: REGISTR. Geisensf. 13 tres panes ... viv-o coquine, (chvchn-vivraer *versio theod. eiusdem temporis*; sc. *dantur*). 15 fiv-o coquine II cunei (sc. *dantur*). 41 de iure fiv-i: ignifactori (viv-raer *suprascr.*) coquine dantur ... VII panes.

***fiwaida** (figva-, figua-), -ae *f.* (*theod. vet. fieh et weida*) *ager compascuus* – (*gemeinschafliche*) *Viehweide*: DIPL. Ludow. II. 27 p. 120,39 concedimus omnes communes pascuas, hoc est -as (figu- *var. l.*), ut ... nullo contradicente eas pars monasterii ... possideat (*inde* DIPL. Otton. I. 337 p. 459,37 figv-as. GREG. CAT. chron. I p. 218,16 figu-as).

fixae *v. 1. figo*.

***fixatio** (-cio), -onis *f.* (**fixare*) *firmitas, actus immutabilem reddendi* – *Be-, Verfestigung, 'Fixierung'* (de re v. E. Darmstädter, *Die Alchemie des Geber*. 1922. p. 156. *adn. 89*): ANON. tab. p. 151,18 -o: et quicquid figitur de duobus, ex uno similiter potest figi. GEBER. forn. 20 p. 756 pone (sc. *mixturam*) in chemiam in furno -is per duodecim dies. ROSIN. interpr. 3 p. 312,11 omnia volatilia, scilicet corpus et spiritus, non fixa ab eo (sc. *lapide*) sumunt colorationem et -em. PS. ARIST. pract. p. 659^b,55 lapidis dissolutio fit per contritionem, ... lapidis reductio per incerationem, desponsatio per -em. PS. AVIC. lap. p. 633^b,31 stulti ... operantur ... super mercurium per ... -es. *v. et p. 291,15*. cf. *fixio*.

***fixativus**, -a, -um. *firms, immutabilem reddens* – *be-, verfestigend, 'fixierend'*: ANON. secret. p. 74,12 est *sal talci* penetrativum, est -um. PS. ARIST. magist. p. 654^a,50 oleum rubicundum -um. GEBER. investig. 12 p. 494,13 figatur (sc. *substantia facienda*) cum eo, quod est in ea de substantia -a. test. p. 562^b,45 sales habent vim penetrativam et -am.

***fixatorius**, -a, -um. *ad firmationem, fixationem constructus* – *zum Zweck der Be-, Verfestigung, 'Fixierung' erstellt*: GEBER. forn. 8 p. 745,1 fiat furnus -us ad modum furni calci-

[Mandrin]

nationis.

fixe v. 1. figo. **1. fixi** v. 1. figo. **2. fixi** v. 1. fingo.
fixio, -onis f. *script.* fux-: GEBER. summ. 50 p. 449 (*var. l.*). *confunditur* c.: **fictio**: GEBER. summ. 35 p. 348 (*var. l.*).
fusio: GEBER. summ. 35 p. 348 (*var. l.*). *al.*
actus, effectus (in)figendi, firmitas – das Befestigen, Befestigung, Festigkeit: **1 proprie**: **a gener.** i. q. *adhaesio* – das Anhaften, Haftung, Verbindung: BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^B si ... sagitta ossi adhaeserit, ... parum conquatiatur manu tua torquendo, ut probetur quantitas -is. WILH. SALIC. chirurg. 3,17 p. 347^D -o ossis in osse. **b alch.** i. q. *actus, effectus firmandi, immutabilem reddendi* – Verfestigung, 'Fixierung' (*de re v. p. 290,54*): PS. ARIST. magist. p. 639^B,65 dedit *Hermes* intelligere ... spirituum cum sublimatione -em. GEBER. summ. 50 p. 448 -o (*fixatio var. l.*) est rei fugientis ad ignem conveniens adaptatio (*sim.* PS. AVIC. lap. p. 632^A,28). 60 p. 486 cum ... sulphur fixum in -em, (infectionem *var. l.*) devenerit. *ibid.* *saepius*. **c natur.**: ALBERT. M. div. nom. 4,36 p. 142,28 'planta tres habet vires', ut dicitur in II de plantis, scilicet -em ex natura terrae, coagulationem ex natura aquae et coadunationem ex natura ignis. veget. 4,3 virtutem ..., quam habet *herba* ex genere terrae, vocant -em; -o ... est -o in esse materiali et substantificatio ipsius. animal. quaest. 3,11 p. 130,37 in carne ... non est -o nec in osse flexio. **2 meton.**: **a ligamentum** – (*Aufhängungs-*)*Band*: ALBERT. M. animal. 1,477 suspensiones ... nichil aliud voco nisi -es et adhaerentias zirbi. **b positio** – *Stellung, 'Position'*: ALBERT. M. div. nom. 4,45 p. 151,18 quantitates ... stellarum reduxit Ptolemaeus in sex genera et ideo pluraliter dicit: 'et luminum', quantum ad radios, 'et collocationum', idest -um, unde et fixae dicuntur *eqs.* **c locus infexionis** – *Stelle des Einschlagens*: OLIV. hist. Dam. 9 p. 174,8 habens (*sc. apparitio*) crucis patibulum et figuram hominis in eo suspensam elevatis brachiis et extensis cum -e (*infixione var. l.*) clavorum in manibus et pedibus. **3 translate**: **a status immutabilis, stabilitas** – *Unveränderlichkeit, Ruhezustand*: PS. GALEN. anat. 2 p. 170^B in quibus (*membris*) exigitur multa mora et -o longa. **b constitutio** – *Festsetzung*: GUMP. Wenc. prol. p. 213,13 quo ordine siderum motus ac -e non motabili disponantur. **c suffultura, sustentatio** – *Unterstützung, Halt*: ALBERT. M. animal. 1,294 pes datur homini propter firmitatem -is ...; qui carent pede, procedunt et non impediuntur nisi in -e processione suae. *ibid.* **d diuturnitas, constantia** – *Dauer, Bestand*: PS. PLATO quart. 4 p. 163,37 natura ... postquam defecit et pervenit per eam res ad hoc, quod vidimus, non augmentatur in longitudine -is, cum non sit ... tempus. ALBERT. M. bon. 7 p. 4,68 possumus dicere de bono creato, quod ipsius -o et permanentia non est nisi per bonitatem puram et creatam. caus. univ. 2,2,14 p. 107,66 permanentia ... est, quam quidam -em vocant.
***fixo**, -are. (*fixus*) **t. t. alch.** i. q. *firmare, immutabilem reddere* – (*be-, ver*)festigen, *unveränderlich machen, 'fixieren'* (*de re v. p. 290,54*): ANON. secret. p. 76,2 quando tingitur *sal Ammoniacum*, -atur et ingreditur. GEBER. clar. 2,77 p. 473,25 fortifica ignem ... per duos dies ..., quia tunc -bitur *confectio* in inferiori parte vasis. PS. ARIST. magist. p. 654^A,62 dissolve mercurium ... super lentum ignem, et -bitur. PS. AVIC. lap. p. 635^B,8 non possunt gravia nisi levium consortio superius elevari, nec levia nisi gravium virtute inferius detineri ac -ari.

fixor, -oris m. *qui firmat, immutabilem reddit* – *einer der be-, verfestigt, unveränderlich macht, 'fixiert'*: PS. GERH. CREM. sal. II 78 imposuerunt *alchimistae* ei (*sc. sali alkali*) hoc nomen, scilicet dominum lapidum et -em, (lapidem fixum faciens I 7 p. 17,98sq.).

fixorius, -a, -um. **1 adi.** i. q. *ad pungendum aptus* – *zum Stechen geeignet*: CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 214,6 quos (*sc. aggressores*) ille (*frater*) cultello -o (*futorio var. l.*) ... a se submovit. ALBERT. M. eth. II 2,2,3 p. 173^B,41 quem (*truncum*) ... findere ... -is instrumentum. **2 subst. neutr.** i. q. *clavus* – *Nagel*: ALBERT. M. eth. II 2,2,3 p. 173^B,43sq. nec ipsa -a ... extrahere (*sc. ex trunco*) poterant (*sc. qui infixerant*); Milonem ... accessisse (*sc. dicit fabula*) et fissuram tractu manuum et

impulsu pedum ampliasse, quod -a ceciderunt.

1. fixura, -ae f. *c. gen. obi.*: l. 5. *actus figendi, fixio* – das Einschlagen, (*An-*)*Heften, Befestigung*: **1 proprie in locut.** -a crucis i. q. *crucifixio* – *Kreuzigung*: AGNELL. lib. pont. 37 p. 193 l. 203 pro nobis miseris in -a crucis ex corpore animam prodit *Christus*. **2 meton.**: **a locus infexionis, vulnus** – *Stelle des Einschlagens, Wunde (loci spectant ad Vulg. Ioh. 20,25)*: PIRMIN. (?) scar. 9 p. 40,18 ostendit *Christus* eis (*hominibus*) plagam lanceae in latus et -as (-a *var. l.*) claborum in manus suas. EKKEH. IV. bened. I 20,106 -as manuum tangam (*sc. Thomas*), tunc vivere (*sc. Christum*) credam. RUP. TUIT. off. 6,3 l. 169 accipiens *Christus* ... spineam coronam clavorumque -am. *al.* **b morsus (araneae)** – (*Spinnen-*)*Biss*: HILDEG. phys. 1,101 si aranea ... figit hominem, mox succo plantaginis -ae (*sic*) illius ungatur. 4,15 ubi aranea hominem in corpore suo fixerit, ipsum lapidem (*i. amethystum*) super -am 'striche', et curabitur. **3 translate**: **a suffultura** – *Unterstützung*: HILDEG. epist. 15^R,22 abyssos velut pedes, qui corpus (*sc. mundi*) sustinent in -a, extendi (*sc. Deus*). **b (dis)positio** – *das Anbringen, Anordnung*: HILDEG. epist. 176^R,1 que (*sc. mens Dei*) -am luminarium habet et que illa hac et illac distribuit (*cf. Vulg. gen. 1,17*).

2. fixura v. **fixtura*. **3. fixura** v. *fissura*.

1. fixus, -us m. *pressus, vis* – *Druck, Wucht*: ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 804,30 dextrarius regis Bohemie lassus factus et lectum se solo ponderis -u fecit. *Mandrin*

2. fixus v. 1. figo.

flabello, -are. *eventare, ventilare* – (*an*)*fächeln, (Kühlung) zufächeln, kühlen, mit Luft versorgen*: AURELIUS 13 p. 714,9 in ipso impetu accessionis caput eius (*cardiaci*) foveamus ... melle et -emus. RICHARD. ANGL. anat. I 244 cui (*cordi*) pulmo -ando ministrat et superflua eius expellendo. NICOL. anat. 487 ut frequenter -et *pulmo* cor mitigando eius calorem, unde ... dicitur flabellum cordis. WALTH. AGIL. med. 34 p. 135,34 -etur patiens cum flabello.

flabellum (-ave-), -i n. **1 instrumentum ad ventilandum aptum, eventatorium** – *Fächer, Wedel*: **a proprie**: AESCULAPIUS 16 p. 21,34 adhibere debent *haemoptici* -a et folia pampini, (*cf. Gariopont. pass. 2,3 p. 13^v -a frondium pampini*). **TESTAM.** Eberh. p. 94^A,5 de paramento ... capelle nostre ... flavum argenteum I (HARIULF. chron. 3,3 p. 87,20 -um. *al.*) AGIUS vita Hath. 20 aestuantem -o refrigerare. WILH. HIRS. const. 1,64 p. 994^B nec etiam -o, quo muscae abiguntur, ... utitur *frater*, dum *eqs.* 1,98 p. 1033^A unum -um vimineum ad ventilandum (*sc. numquam in coquina desit*). HILDEG. scivias 1,4 l. 206 -a diversarum pennarum. *al. v. et l. 35.* **b in imag.**: CONC. Karol. A 19^D p. 137,34 pro ... erroris nubilo stili flav-o ex aere mentis ventosas nubium umbras dispergere festinamus. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,21,47 linguae flav-o. HILDEG. scivias 3,9 l. 136 -um inspirationis spiritus sancti. *al. c translate*: ALBERT. M. animal. 13,9 cum ... pulmo sit -um cordis. WILH. SALIC. chirurg. 4 p. 36,6 tenet diafragma locum corii (aut *add. B*) -i. *al. v. et l. 34.* **2 fasciculus, scopulae** – *Büschel, Besen*: **a gener.**: UDALR. CELL. consuet. 2,23 p. 711^C ut ... cum -o gramineo, (flebello [*sic?*] ad hoc aptato WILH. HIRS. const. 1,64 p. 994^C) in scutellam colligantur *miccae* (*sim.* WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1117^A scutellas et -a ad abstergendas micas). **b publ. de censu**: REGISTR. Udalt. August. 17 in pentecoste LX^{ta} vasa ministrorum ... et XII -a et L coclearia ... dabit *curtis*. CHART. Argent. add. 35 p. 45,15 servus dormitorii ... dabit ad minus VI coclearia et VI -a ad refectorium singulis annis. **c liturg. de aspergillo**: WILH. HIRS. const. 2,50 p. 1110^C si est papa vel episcopus (*sc. qui suscipitur*), -um ei datur, quo seipsum aspergat. **3 umbella** – *Schirm*: CARM. cod. Vindob. (806) 70^{tit} in flav-o versus: ardo rem solis placida compesco sub umbra, imbribus ... accessum ... negabo.

flabesco v. *flavesco*.

flabilis, -e. **1 de rebus spirabilibus, aeriis**: **a levis** – *leicht, behände*: CARM. var. III A 7,10 p. 626 quinto sub lumine ... aligerum ... genus -e corpus adit (*spectat ad Vulg. gen. 1,20sq.*). **b fugax** – *flüchtig*: ENGELM. carm. 2,101 (MGF^{oet}.

III p. 61) vitae dum -is haustus sufficiet. **c** *futtilis* – *nichtig*: HERM. AUGIENS. vit. 780 cure, voluptates, opes evanuerunt -es. **d** *petulans* – *leichtfertig*: HERM. AUGIENS. vit. 106 mentem femineam mobile quoddam, anceps, fluctivagum, -e monstrum. **2** *iron. de ira velut personata i. q. spirans, flans, anhelans* – *blasend, Wind erzeugend, schnaubend*: YSENGRIMUS 2,86 nimium memor ira Iohannis eandem (*virginem Pharailem*) per vacuum celi -is urget iter (*de legenda v. comm. edd.*).

flabrum, -i n. (? -a, -ae f.: l. 23) *script. fra-: l. 14. flatus, flamen, spiritus, ventus* – *das Blasen, Wehen, Atem, Hauch, Wind*: **1** *de vi naturae*: COLUMB. epist. 5 p. 170,37 mare procellosum est et -is exasperatur feralibus. ARBEO Corb. 12 -a (*fr- a. corr.* 2) ventorum. WALAHFR. hort. 46 nothi coquitur -is ... areola. HILDEG. scivias 1,3 l. 575 -a (*-i ed. perperam*) venti et pluviae in aere currunt. 3,10 l. 447 a -o venti commoveri. *saepe. v. et p. 299,19. 2* *de spiritu anim.*: **a** *in univ.*: ALDH. virg. II 552 morbida pestiferi ... -a draconis. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,1 l. 12 ab ipsis ... scaturientibus internorum viscerum secretalibus -is redundantia oris colloquia. *al. adde de verbis*: PETR. DAM. serm. 28,4 l. 134 ut ex ore servulorum probrosae contumeliae -a profluerent. **b** *in arte mus.*: PAUL. ALBAR. carm. 2,16 cedat omne -am, (omnia -a *ed. princ., fort. recte*) tivi (*sc. philomelae*). SEDUL. SCOT. carm. II 75,10 doctior is (*Guntharus praesul*) Phebo musica -a sonat. **3** *de spiritu sancto (in lusu verborum)*: HILDEG. carm. 19,1,2 o viridissima virga (*sc. Maria*), ave, quae in ventoso -o sciscitationis sanctorum proditi.

flabus v. flavus. [**flacaminas** v. facio et lamina.] **flaceo** (-ace-), -ere. *languere, marcere, arescere* – *welk sein, erschlaffen, ermatten, nachlassen*: FLOR. LUGD. carm. 28,124 -et sine fontibus ortus. BALTH. Fridol. 30 manuum digitalis connexio per naturam marcida -ens vitiata corpori debitum non prebebat servitium. PETR. DAM. epist. 80 p. 416,7 velut sine pabulo flamma -at ac prorsus intreat. *al.*

adi. flaccens, -entis. **1** *languidus, marcidus* – *matt, welk (in imag.: l. 38,40)*: COLUMB. epist. 1 p. 156,17 domino sancto ... totius Europae -is quasi cuidam flori ... mitto salutem. ALCUIN. epist. 86 p. 129,15 auctumnali frigore -ia (*flace- var. l.*) ... folia. WALAHFR. carm. 8,27 haud -s ... flos (*de Floro diacono*). MILO carm. 1,6,4,347 herbis -bus. *usu subst.*: MIRAC. Adalb. Wirz. 7 p. 50,34 fluviolus ... ad irriganda -ia diversas in partes derivatur. **2** *flaccidus* – *schlaff*: UNIBOS 19,3 in -i sacculo. **3** *exanimis* – *leblos*: CARM. Cent. 34,1 sub hoc arvo -a membra quiescunt Ermenrici.

flaccesco (-sso), -ere. *languescere, marcescere* – *welken*: MEGINFR. Emm. 16 p. 984^D neque nive candescit nec autumnus -ssit (*sc. locus martyrii*).

***flaccidicum**, -i n. (*Flaccus et dicere*) *quaestio, aenigma Flacci (i. Alcuini) – Rätsel des Flaccus (d. h. Alkuins)*: THEODULF. carm. 25,140 modo sit facilis, modo scrupula quaestio Flacci, ... solvere de multis rex ipse volentibus unus sit, bene qui possit solvere -a.

***flacciditas**, -atis f. *lassitudo, laxitas* – *Mattigkeit, Schwäche*: THEOD. AMORB. Mart. 24 cum ... Martinus ... effoeti corporis -em ... praesentisceret.

flaccidus, -a, -um. *metr.* -ë: l. 67. **1** *marcidus* – *welk, schlaff*: HRABAN. carm. 4,3,18 -a (*faccida cod., flacida ed.*) ... gramina. OLBERT. Veron. 17 cutis -a. *al.* **2** *infirmus, languidus* – *schwach, matt*: ISO Otm. 1,11 p. 51^b,3 cum pede -o. CARM. de Lamb. 1,304 adduces (*sc. musa*) -a fletus. *al. translate*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,155 ut nullo tenebrentur -a fumo sidera terrarum. PETR. DAM. serm. 19,6 quorundam ... fides est vana, -a.

adv. *flaccide. *languide* – *hinfällig, müde*: PAUL. ALBAR. carm. 11,29 quicquid Iheronimi non sunt respersa sapore, improbata manent, nutant et -e marcent.

***flacteria** (pl-, -ate-, -ra), -ae f. (*flaccus, cf. francog. flache, flaques; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 592^b*) *stagnum, lacuna* – *Tümpel, Lache*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 17,19 que (*loca ima collectiva aquarum*) dicuntur a quibusdam p-e. 5 p. 161,7 locus collectus aquarum pluvialium modicarum, id

est platera. 6 p. 214,5 que (*aquae parvae stantes*) dicuntur piscine vel lacune et ... p-re eqs. p. 246,33 per riveras et p-ras (*plateras B.*) *ibid. al.*

flado (flato), -onis m. *placenta* – *Fladen*: HARIULF. chron. app. 7 p. 307,7 (registr. s. XIII^{med.}) que (*clibana*) reddunt unumquodque per annum ... -tones in Litanis ... XXX.

flagella v. plagella.

flagellatio (-cio), -onis f. **1** *proprie: a gener. i. q. verberatio* – *Geißelung, Züchtigung (mit einer Geißel)*: CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 34,7; a. 1281/82) hic homo (*i. Otto marchio*) devotissimus ... -cionibus ... cogeat corpus spiritui famulari. **b** *natur. i. q. motus alarum* – *das Flügelschlagen*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 184,35sq. in ... -e falco preparat alas suas ad volandum, unde sepe accidet, quod post -em diverberent se; -o ... non erit periculosa, nisi eqs. **c** *medic. i. q. convulsio, spasmus* – *Zuckung*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,6 p. 42b^r precedunt ... epilepsiam abominatio et oblivio et ... omnium specierum habet significationes: sputa (*i. spuma*) in ore, -es ex sui parte; ... -um causa virtutis expulsive est motus ad repellendos humores (*cf. ed. Basil. 9,7 p. 248,20sq.*). **2** *meton. i. q. vibix, vulnus* – *Strieme, (Geißel-)Wunde*: WILH. SALIC. chirurg. 2,25 p. 340^B cura ... verberationis et -is.

[**flagellatius** v. flagello.]

flagellator, -oris m. *qui flagellat, verberat* – *einer der geißelt, schlägt, züchtigt*: **1** *in univ.*: LEX Baiuv. 9,7 servus ... quod tulit, reddat et insuper CC ictus flagellorum (-um *var. l.*) ... accipiat. RATHER. con. 15,561 'mihī' ... ait Dominus, 'vindictam' ... reservo, dum reum flagellari permitto; ... de -bus ... quid per alium Dominus dicat, ... depromam. CHRON. Ven. Alt. p. 49,4 -r et persecutor omnium christianorum (*sim. p. 60,9 Atila ... -r [cf. p. 295,49]*). *translate de Deo*: LULL. epist. 98 p. 219,22 gratia et laus pio -i. HARIULF. chron. 4,33 p. 267,13 gratias suo rependebat (*sc. Gervinus lepra percussus*) -i. **2** *qui seipsum flagello verberat* – '*Flagellant*', *Geißler* (*de re v. LexMA. IV. p. 509sq.*): HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,12 surrexerunt quidam penitentes, qui -es dicebantur. CHRON. Erf. min. p. 666,4 anno Domini MCCLXI. plura milia -um prodierunt in mundum. *saepe*. **3** *qui grana terit* – *Drescher*: REGISTR. Maxim. p. 59,15 dat mansus quatuor messorum ad pratum, IV -es.

***flagellatorium** (-gal-), -i n. **1** *flagellum* – *Geißel, Rute*: OTLOH. vis. 5 p. 62,22 sumpsit angelus quoddam -um et cum eo diutius caedens clericum dixit: '*eqs.*' **2** *palus, columna flagellationis* – *Marterpfahl, Geißelsäule*: LEX Raet. Cur. 23,15, 2 si iudex ei (*sc. reo*) aliquas penas fecerit aut in trabalium (*i. trepalium [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIII/2. p. 292^a]*) flaga -um *var. l.*) miserit.

***flagellatrix**, -icis f. *quae flagellat* – *eine die geißelt, schlägt, Geißlerin*: BONIF. epist. 73 p. 150,20 occurrunt semper nove -es zelo pudicitiae adductae, usque dum eam (*sc. adulteram*) ... vix vivam derelinquunt.

***flagellatura**, -ae f. *flagellatio, verberatio* – *Auspeitschung, Geißelung*: WILH. SALIC. chirurg. 2,25^{capit.} p. 340^A de -is cum scutica. *cf. l. 22.*

flagello, -avi, -atum, -are. **1** *trans.*: **a** *obi. homines* (*Christus: l. 65*) *vel eorum corpora i. q. (flagello) caedere, battuere, verberare, castigare* – (*aus)peitschen, (mit der Geißel) schlagen, geißeln, züchtigen* (*interdum de poena iudiciali vel tormento, e. g. l. 63.64.65*): **a** *proprie*: LEX Alam. capit. 94 (cod. 4) de eo, qui ... pastores -verant (-verunt 4°; -verit cod. 11). CONC. Karol. A 50^D,52 acribus verberibus. ALTFR. Liutg. 2,20 p. 51,5 pro hac (*sc. fraticidii*) causa iudicante ... episcopo -tus atque in carcerem trusus est *invenis*. ANNAL. Frising. a. 1090 -antes eas (*mulieres*) crudeliter voluerunt *cives* eis aliquid ... extorquere. CHART. Aquens. 124 l. 27 in quo (*lapide*) -tus est Dominus. *saepe*. **β** *in imag. vel translate de castigatione Dei*: LEX Baiuv. 7,4 quae (*causa*) Deum ad iracundiam provocat et exinde -amur (-antur homines *var. l.*) in frugibus. CHART. civ. Magd. 86 (a. 1226) qua (*fame*) ecclesia ... sterilitate frugum ... -atur. CONR. MEND. Attal. p. 149,23 ut ... conventus multis verberibus -tus (*flagellatis ed., vix recte*) ... exspectaret, quid eqs. *al. v. et l. 28.* **b** *obi. res*: **a** *flagello ex-*

[Pömbacher]

terere – (aus)dreschen: REGISTR. Prum. 114 p. 252,20 -at (sc. unusquisque mansus) ... de annona modios XII. REGISTR. Maxim. p. 55,28 mansionarius -at nobis maldrum dominicalem eqs. (p. 56,23 mansus -at n. m.). *ibid.* al. v. et l. 66. **β** (con)tundere, cudendo extenuare, cudere – (flach)klopfen, hämmern: COMPOS. Iv. fragm. p. 29,34 si aurum ad scribendum teritur, tam diu a malleatoribus incude -etur, quo usque ... contexi possit. **γ** percutere, ferire – treffen: LIGURINUS 3,53 lapidum ... rotatu templa -antur. **2** intrans. i. q. (alas) quater, volitare – (mit den Flügeln) schlagen, flattern: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 183,10 inquietat ... falco ciliatus se multipliciter ... aliquando -ando. p. 184,27 -at alis. 4 p. 91,5 quod ostensis gruibus falconi falco distringet pennas ad se ... aut -bit. *ibid.* al.

subst. **flagellans**, -antis m. qui seipsum flagello verberat, flagellator – 'Flagellant', Geißler (de re v. p. 294,35): ANNAL. Mell. praed. a. 1261 ordo -ium oritur.

***flagellosus**, -a, -um. (flagellare; cf. et ital. flagelloso [Battaglia, Dizionario VI. p. 59]) (facile) flagellans, plagosus, molestus, perniciosus – gern zuschlagend, lästig, gefährlich: HILDEG. epist. 296^R, 14 quarta pars (sc. spirituum) ... non multum maledica nec multum -a est in horrore.

flagellum, -i n. (? -us, -i vel -us m.: l. 29,57; -a, -ae f.: l. 24,25) form.: sing.: *gen.* -us; *l.* 58. *abl.* -a: LEG. Burgund. const. I 102,1 (var. l. A4). *plur.*: *gen.* -arum: LEX Sal. Pipp. 68,8 (var. l. D9). *acc.* -us; *l.* 57. *c. gen. inhaerentiae*: l. 52.

1 proprie i. q. flagrum, scutica – Peitsche, Geißel: a in univ.: ARBEO Corb. 19 -is a viri Dei imperio caesi (sc. raptores). VITA Corb. 10 tolle -um istum (istud, istut var. l.) ... et ... illum (ursum) verbera. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,150 aurati ... auriga -i. CONSUE. Trev. 14 p. 278,1 -o ... consuto, quod in latitudine digitos quatuor habebit, unam percussionem accipit transgressor. ALBERT. AQUENS. hist. 6,46 -a ferrata. CHART. Turic. 488 p. 361,27 suscipere -um. ANNAL. Mell. a. 1260 se ipsos -is cruentantes (sc. flagellatores). saepe. v. et l. 58. p. 294,26. **b** instrumentum, quo fruges quaedam teruntur – Dreschflegel: WALAHFR. carm. 47,4^{tit} versus in -o: ... ferre minas Cereri fructumque refundere coepi. OLIV. hist. Dam. 13 p. 184,17 -um, quo granum excuti solet. al. *c* ramulus, pampinus, caulis – (dünner) Zweig, Ranke, Stiel: WALAHFR. hort. 130 illa (sc. poma cucurbitae) ... gracili ... demissa -o. ALBERT. M. veget. 6,244 virtus germinandi in vite est in radice et stipite et -is eius ... sed maxime in ramis -orum. **2** in imag. vel translate i. q. castigatio, poena, calamitas – Züchtigung, Strafe, Plage, 'Geißel' (Gottes): LULL. epist. 113 quatenus ab imminenti pluvium -o liberemur (sim. CHART. Argent. I 184 p. 148,38 [a. 1220] grandinis). HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,18 febri fatigatio et -um purificatio advenas ... gravare solet. VITA Serv. 18 p. 72,1 'ego sum', ait, 'Attila, -um Dei' (cf. p. 294,31). CONSUE. Marb. 191 qui ... perdidit ... patientiam in -is. EPIST. Hildesh. 53 quin ... occasionem dederimus ... divine indignationis -o (76 p. 129,21 d. castigationis -a). ALBERT. M. lob 10,14 p. 150,40 -a, quae non debentur emendato secundum ordinem iustitiae humanae. saepe. **3** meton.: a ictus flagelli, verber, flagellatio – Peitschen-, Geißelstreich, -hieb, Geißelung (fere de poena; de paenitentia: l. 62): LEX. Sal. Merov. 12,1 si quis servus ... furaverit, ... CXX -us (-is var. l.), (aut -us CXX ictus LEX Sal. Pipp. 13,1; [aut -is] [om. K18] CXX ictus LEX Sal. Karol.) ... accipiat. HRABAN. carm. 39,61,3 traditur ... Christus ... sputis, -is, alapis. EKKEH. IV. carm. var. II 5,31 ephēbis nulla hodie sint, oro, -a. CHART. episc. Misn. 140 p. 124,31 in -is, elemosynis ... et ieiuniis. persaepe. v. et p. 299,1. **b** societas hominum debitum opus terendi communiter exsequendum – (Fron-)Dreschgenossenschaft (cf. p. 294,40. vol. I. p. 858,25): REGISTR. Maxim. p. 49,30 flagellat mansionarius nobis quatuor dies estivales ... recipit -um panem.

***flagiale**, -is n. (cf. francog. flaiäu, flaiel sim.; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 595^{bsqq.}) flagellum – Geißel: DEDIC. Mett. (MGScript. XXIV p. 547,19; s. XI-XIII.) pars de -e sancti Pauli.

flagilis v. fragilis.

***flagitamen**, -inis n. (flagitare) flagitatio – das Bitten, Drängen: GUMP. Wenc. 4 paternum ... crebro -e deflectens animus eius transmissu in civitate Bunsza litteris addiscendis est positus.

5 **flagitatio** (-cio), -onis f. precatio, rogatio, expostulatio, exoratio, instantia – das (inständige) Bitten, Flehen, Drängen: CHART. Sangall. A 446 (a. 856) ille (sc. servus) ... sagacibus ... -bus a nobis ... petivit, ut eqs. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,1 hoc solum ... responsi magnis -bus extorquere. DIPL. Otton. I. 40 nos -bus ... marchionis ... eiusdem ... filio ... concessimus eqs. CHART. Brixin. 166 p. 178,9 ad subnixam -cionem ... prepositi. saepe. v. et l. 14.

***flagitatus**, -us m. rogatus – das Bitten, Drängen: DIPL. Otton. I. 307 nos ... archiepiscopi -bus (cod., flagitationibus ed.) annuentes (inde DIPL. Frid. I. 213 p. 356,41 constat ... archiepiscopum ... -bus suis obtinuisse a rege Ottone licentiam eqs.).

flagitosus (-ici-), -a, -um. **1** adi. i. q. turpis, vitiosus, impurus, facinorosus – schändlich, lasterhaft, unsittlich, sündig, verbrecherisch: a de hominibus: MILO carm. 3,4,2603 -us Achab dum paenitet, ultio tardat. PETR. DAM. epist. 162 p. 152,22 quae (sacra lex) -is pudicitiae contemptoribus ... Christi iudicium comminatur. HILDEG. scivias 1,4 l. 525 -os homines in actibus suis interimo (sc. Deus). CONR. MUR. summ. p. 160,8 mulier deridenda ... sic poterit nominari: ... fatua, -a, fastidiosa. persaepe. v. et p. 19,5. **b** de rebus incorporeis: a in univ.: WIPO gest. prol. p. 7,13 si ... cupiditate ... -a fiant res, in quibus cunctis scriptorem oportet versari. BERTH. chron. B a. 1077 p. 300,4 vita. IDUNG. PRUF. argum. 530 monachus fedo et -o crimine lapsus. al. **β** perniciosus – unheilvoll, verderblich: COD. Udalar. 232 (epist. papae a. 1127) quantum ... -ciosam istam pestem symoniace hereseos ... ecclesia abhorreat. ALBERT. STAD. Troil. 5,312 ars tua ... mundo tulit, Heccuba, ... illustrem -a virum (i. Achillem). al. **2** subst.: a masc. i. q. peccator, maleficus – Sünder, Missetäter: WALAHFR. imag. Tetr. 56 -orum ... praeconia ... accelebrant omnis virtutis egentes. CHART. Laus. 334 p. 296,22 Reginoldus nimis peccator et -ciosus. CAPIT. reg. Franc. 252,24 -um coercere et ad poenitentium emollire. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,6 non decere tam -um, plus notum crimine quam nomine, regnare. CONR. EBERB. exord. 2,31 l. 38 ego omnium -issimus confiteor eqs. persaepe. **b** fem. i. q. mulier impudica – liederliche Person: RADBERT. Matth. 9,346 'sicut ... est iniquus, qui castam dimittit' ... uxorem, 'sic ... iniustus, qui retinet meretricem' aut -am. *c* neutr. i. q. flagitium – Schandtat, Skandal: RADBERT. Arsen. 2,8 p. 68,29 coepit audire undique -a et obscenissima, turpia et inhonesta, ... qualia nunquam in isto nostro audita sunt saeculo. CASUS Petrish. 3,30 multa -a perpetrarunt (sc. Heinricus et homines eius). al.

adv. flagitiose, turpiter, impure, facinorose – auf schändliche, verwerfliche Weise, unrecht: HINCM. divort. 12 p. 180,30 qui ... contra naturam -e peccat. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 127,28 quod nefarie concupiverat, -issime optinisset abbas, nisi eqs. DIPL. Frid. I. 289 p. 102,26 quod ... , que domus Dei ... predicatur, ... 'speluncam latronum' ... vobis illi cite et -ciose 'feceritis' (sc. cives Maguntini). saepe.

flagitium (-cium), -i n. *c. gen. inhaerentiae*: l. 61. adde RADBERT. corp. Dom. 3,63. al.

1 scelus, facinus, vitium, peccatum – Vergehen, Schandtat, Fehltritt, Laster, Sünde: LEG. Burgund. const. I 44,1 illa (sc. ingenua) ... facinoris sui dehonesta -o (-a, -um var. l.) amissi pudoris sustinebit infamiam. LEG. Wisig. 3,5,7 tanti ... se -i quinquinationibus pollunt sodomitae, quanto eqs. HINCM. divort. app. 1 p. 236,5 idolatrie. HROTSV. Abr. 6,5 ne ad tanta devenire (sc. Maria) -a. RICHER. SENON. gest. 1,18 sui obliiti propositi ... se -ciis submittebant monachi. persaepe. -um vetus i. q. peccatum originale – Erbsünde: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,239 -i veteris maculas in flumine purgans turba. **2** per confusionem c. flagellum i. q. increpatio, poena, calamitas – Tadel, Strafe, Plage: DIPL. Otton. III. 304 p. 731,7 ecclesiastica area ... atrocibus vexatur -is. DIPL. Heinr. II. 111 p. 137,12 ne inutilis servi -um subeamus (spectat

[Pömbacher]

ad Vulg. Matth. 25,26).

flagito, -avi, -atum, -are. *script.*: fra-: HRABAN. epist. 30 p. 448,27 (var. l.). -ido: FORM. Salisb. II 4,13,4. -itt(o): l. 12. 40. 57. *struct. notabiliores*: c. dat. pro acc. (cf. Stotz, Handb. 4, IX § 15.3): l. 21.41.42. al. *pendent praep.*: ad (cf. Stotz, Handb. 4, IX § 28.15q.): l. 57. pro: l. 16. 35. 57. *depon.*: l. 57. *metr.* flā-: l. 52. adde HROTSV. Theoph. 86. prim. 146. al.

I (*de*, *ex*)poscere, petere, (*impense*) exigere – (*eindringlich*) *fordern*, (*inständig*) *erbitten*, *erflehen*, *flehen* (*um*): **A** -ant homines: 1 spectat ad res: a in univ.: LULL. epist. 98 p. 221,7 illud ... subnixa prece -tto, ut eqs. WETT. Gall. 9 hospitii sustentationes ac infirmitates sublevationes ... -antur. TRANSL. Pus. 5 multis ... precibus -tum sanctae Pusinnae ... meruit *abbatissa* venerabile corpus. PASS. Quir. Teg. 5 de (pro suis 3) negotiis, ad que venerant, -are coeperunt *fratres*. HERM. AUGIENS. chron. a. 1052 p. 131,21 (vs.) pro qua (*matre*) ... postulo, -o, lector, pulses ... ut Dominum precibus. CHART. Carniol. II 36 p. 27,11 (epist. papae) nostre providentie remedium -astis (sc. *fratres*). *persaepe*. *accedente dat. personae pro acc.*: WETT. Gall. 14 ei (*levitae*) ... induciae ... -bantur. *absol.* i. q. *urgere* – *insistieren*, *drängen*: HRABAN. epist. 47 p. 502,7 -antibus amicis. OTFR. ad Liutb. 12 matronae verbis nimum -antis. DIPL. Otton. II. 278 p. 324,2 -ante abbate eius (*monasterii*). EPIST. Hann. 69 cum legatus ... tanta instantia ... non iam rogandi, sed -andi me coartasset. al. **b** optare, contendere, *pacisci* – *wünschen*, *verlangen*, (*danach*) *streben* (*zu*), *sich ausbedingen*: DIPL. Otton. II. 278 p. 323,31 ut divina maiestas tanto nostram augeat potestatem ..., quanto studiosius eius ecclesias sublimare -amus. RUOTG. Brun. 20 p. 20,27 ut mens mea semper -at. CHART. Naumb. I 277 p. 261,5 que (*bona*) ... sorores ob vicininitas commoditatem habere -bant. **c** orare – (*darum*) *beten* (*dass*): CARM. Salisb. II 3,11 donet ut omne bonum Clemens, -are memento. DHUODA lib. man. epigr. 67 -ans (flagatans B) pro illum fragili labore. WALAHFR. carm. 69,6 hunc quicumque ... perpendat ... laborem, propitium Einmuato -et esse Deum. al. 2 spectat ad homines (*Deum*, *sanctos*: l. 46sq.) i. q. *rogare*, *implorare*, *supplicare* – *bitten*, *ersuchen*, *anflehen*: a in univ.: BONIF. epist. 31 clementiam fraternitatis vestrae ... -amus (-ttamus 3) precibus, ut eqs. TRAD. Ratib. 8 episcopo ego Posso supplicans -o, ut eqs. FORM. Salisb. II 3,10,4 tibi ... -o, ut eqs. CONC. Karol. A 50^D, 50 p. 643,38 a sacerdotibus imperialis celsitudo -anda est, ut eqs. GERH. AUGUST. Udalr. 2,30 omnes ... -vit *iuvenis*, ut eqs. **b** invocare – *anrufen*: HUGEB. Willib. I p. 88,37 Deum ... sospem ... suum servare natum ... -bant (sc. *parentes*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 56 Dominum -bat *Wiberat*, ut eqs. 1,12 l. 73 ut ... altera pars (sc. *mulierum religiosarum*) clementiam sanctae Dei genitricis Mariae pro defensione populi ... -ret. *saepe*. **c** vindicare – *in Anspruch nehmen* (*als*): CARM. libr. II 9,22 hoc humilis Bertoldus opus compegit et ausus est facti auctorem te (sc. *Ionam episcopum*) -are sui. **B** -ant res incorporeae: 1 postulare, requirere – *erfordern*, *erheischen*: DIPL. Arnulfi 3 p. 7,16 (interp.) prout necessitas -at. CHART. Heinr. Leon. 111 ratio -at iusticie, ut eqs. al. 2 de oratione i. q. *clamare* – *rufen*, *flehen* (*zu*): FORM. Salisb. I 20 p. 445,6 vestra pro nobis ad Deum -ttatur oratio.

II (*cum flagitatione*) proferre, recitare – (*inständig*) *vorbringen*, *hersagen*, '*beten*': EPIST. var. II 17 p. 324,5 qui (*psalmi*) licet in suis sunt congrui sensibus, tamen in his non pertinent -ari anxietatibus.

***flagor**, -oris m. (*flagrare*; per analogiam ad *fragor* formatum, ut vid.) *fervor* – *Glut*: PASS. Brun. Querf. 5 (MG Script. XXX p. 1365,10; non ante s. XII.²) cum ... omni -e flamma ignis ... undique prorumperet.

1. **flagrantia** (-cia), -ae f. *script.* fragla-: p. 298,3.6. *ardor* – *das Flammen*, *Glühen*, *Glut*: 1 *proprie de ignis ardore*, *aestu*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,8 post ... terribilis ignis -ae vaporibus. al. 2 *meton. in allocutione*: EPIST. var. II 14 p. 319,22 ut ... munusculum ... vestrae (sc. *imperatricis*) offerrem (sc. *Freculfus*) almitatis -ae. al. 3 *translate*: a *fervor*, *vehementia* – *glühende Liebe*, *Feuer*, *Heftigkeit*: RADBERT.

corp. Dom. 11,51 dum se intellegunt *fideles* ... ad tantam -am caritatis provectos. GERH. AUGUST. Udalr. 1,21 l. 23 divini amoris. CHART. Salem. 531 p. 135,25 ob religionis sancte fraglanciam. **b** *nitor* – *Glanz*: CHRIST. STAB. Matth. 14,397 modica fides dicitur, ... dum non videtur, sed magnam habet -am (fragl- var. l.) et remunerationem post triumphatum mundum.

2. **flagrantia** v. fragrantia.

1. **flagro**, -avi, -are. *script.*: fragl(o): l. 16.24. al. frag(o): l. 56. *struct. notabiliores*: c. *praep.*: circa: l. 31. pro: l. 26. c. *gen. gerundii*: l. 28. *metr.* (cf. ThLL. VI/1. p. 846,31sq.): flā-: l. 20. adde WALAHFR. carm. 72,2,4. HROTSV. prim. 526. al. flā-: l. 19.48. adde WALAHFR. Mamm. 10,24. al.

1 *intrans.*: a *proprie i. q. ardere* – *flackern*, *lodern*, (*ent*)*brennen*, *glühen*: a in univ.: BONIF. epist. 10 p. 15,6 igne fraglante (-ante p. corr. *pars codd.*). THIETM. chron. 7,29 incendio late -anti (*sim.* 7,58 ignis late -ans). al. *de homine*: METELL. Quir. 53,14 qui (*demens*) labens ... mergitur ignibus partimque -ans leditur. **β** *nitere* – *leuchten*, *funkeln*: HRABAN. carm. 39,45,3 stella -s ... lumine magos duxit. al. v. et p. 303,67. **b** *in imag. vel translate*: a *exardescere*, *vehementer cupere* – *brennen* (*auf*), *verlangen* (*nach*), *darauf brennen zu*: FORM. Wisig. 10 quod humanus animus in Dei amore -etur (*ed.*, *fragl-cod.*; *sim.* WALTH. SPIR. Christoph. I 9 in Domini amore. al.). ARBEO Emm. 1 longe lateque -ando (fragl- var. l.) in partibus mundi fama. RIMB. Anscar. 34 p. 65,16 pro vocatone gentium. RUOTG. Brun. 44 p. 47,16 ut mens ... spe ad superna -et. THANGM. Bernw. 19 magistrum videndi -ans *imperator*. CHRON. Thietm. 9 in amorem ... virginis ... -vit rex. HERM. IUD. conv. 10 p. 100,21 quo (*desiderio*) ... circa veritatis indaginem -veram. *saepe*. *in usu verborum*: CHART. Wirt. 1999 p. 394,33 (a. 1268) qui (*affectus*) ... bono odore ... flagrando (*i. fragrando*) fraglavit. **β** *vigere* – *kräftig sein*, *blühen*: EPIST. Bonif. 29 p. 53,24 (vs.) qua (sc. *in regno Patris*) ... -ans ... regnet gloria Christi. LIBER diurn. 68 preceptum de prepositatu: ... Dei ecclesia digne commissa meliori ... -vit statu. RADBERT. corp. Dom. 20,61 dum sobrietas -at in corpore, dum omnis fervor carnis conquiescit. 2 *trans.*: a *offerre* – *opfern*, *darbringen*: WETT. Gall. 1 sacrificium Christo -bat. **b** *desiderare* – *ersehen*: VITA Lonogh. prol. (MGMer. VII p. 432,34) dum virtutem boni operis -at *homo*, non suis meritis hoc deputet.

adi. **flagrans**, -antis. 1 *ardens* – *brennend*, *heiß*, *glühend*: a *proprie*: SALOM. II. epist. 26 p. 411,32 cum ... dominus ... per -issimum aestum ad nocturnam mansionem ... festinaret. **b** *in imag. vel translate*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 321,11 me faciat Dominus sibi ... fidelissimum, ... amantissimum, -issimum, flammantissimum. POETA SAXO 4,140 -i ... amore. 5,23. DIPL. Heinr. II. 261 p. 309,11 cenobium ... ut sub nostri tuicionem ... recipiamus, -es inhiat *Hildesuit* et *Walburgis*. al. 2 *vi crescendi, se diffundendi praeditus* – *fähig zu wachsen*, *sich auszubreiten*: CHRIST. STAB. Matth. 17,203 non ideo fides grano sinapis comparatur, quod parva sit, sed quia -s est. 3 *de deprehensione i. qui manifesto scelere evenit* – *beim Begehen der Tat erfolgt* (cf. '*in flagranti*'): CONST. Melf. 2,10 p. 309,30 nisi crimen ... vel confessione sua vel ipsa -i (fraganti V2. Va) deprehensione sit evidens.

adv. **flagranter**. *ardenter*, *vehementer* – *feurig*, *heiß*, *heftig*, *innig*: GODESC. SAXO theol. 19 p. 272,3 quisquis haec legerit et ... ceteris depromere -r incanduerit. FROWIN. explan. prol. 274 -r ... concupiscendo.

2. **flagro** v. 1. fragro.

flagrum, -i n. *script.* fra-: p. 299,14. 17. al. 1 *flagellum*, *scutica* – *Geißel*, *Peitsche*, *Knute*: a *proprie*: HYMN. Hraban. 21,6,1 qui (*Petrus et Marcellinus*) torquentur caesi -is, exarantur unguibus. ЕККЕН. IV. bened. I 42,1 grammatica scalpri parces terat otia -is (gloss.: lege Martianum [3,224]). ALBERT. M. sent. 3,15,2 p. 267^a,37 cum ... -o ... incutiente dolorem. animal. 8,30 percutit (sc. *rector*) eum (*elephantem*) ... -o (cf. p. 610^a,28 τῷ δορεπᾶνῳ) duro, quod est sicut peltae quaedam compositio. al. **b** *meton. i. q. ictus flagelli*, *verber*, *flagellatio* – *Geißelstreich*, -*hieb*, *Geißelung*: PAUL. DIAC.

carm. 6,31 lenia -a (gloss.: flagella) vagam sistunt moderamine mentem. WALAHFR. carm. 5,34 qui (*Deus*) Christum post -a, crucem, maledicta . . . surgere . . . fecit. HROTSV. Sap. 5,21 si -a parvipendis (sc. *Spes*). al. c translate: **a** incitamentum – *Ansporn*: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 77,7 fraterni . . . non inmemor -i (gloss.: amoris). **β** castigatio, calamitas – *Züchtigung, Plage*: HRABAN. carm. 37,58 qui (sc. *Deus*) totam stravit Aegyptum -is. 37,88 quatenus a nobis transferat ille -a. WALAHFR. carm. 5,11 quo vasa interitus -is et pace sinuntur tendere calle suo, per quod pietatis aguntur vasa . . . lucis amare viam. **2** pampinus, caulis, virga – (*dünner*) *Zweig, Ranke, Trieb*: **a** in univ.: ALBERT. M. veget. 1,106 producendo generatio plantarum . . . virgas et -a et folia. 1,153 nascuntur . . . in virgis ea, quae vocantur -a (fr- var. l.). 7,176 cum putatur vitis, nec in summo servanda sunt -a neque eqs. *ibid.* al. *surgulus* – *Pfropfreis*: ALBERT. M. veget. 5,63 cum . . . inseruntur -a (fr- var. l.) prunorum. 7,82 parva -a recentia. *ibid.* al. **b** usu plur. i. q. *virgultum* – *Gebüsch*: ABBO SANGERM. bell. 3,48 agitant (gloss.: moveant) flabra (gloss.: venti) -a (gloss.: virgas viridiarii). **3** per confusionem i. q. *flabrum* – *Hauch*: EPIST. Parax. 5 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298; s. VIII./IX.) ventorum . . . -a.

***flaiolum**, -i n. (*francog. vet. flajol, cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3339; v. et LexMusLat. II. p. 90*) *tibia* – *Blasinstrument, Flöte*: IOH. GARL. mus. mens. 15,25 altera *copula* est, quae fit in abscissione sonorum . . . , et iste modus sumitur -is.

flama v. *flamma*.

1. flamen, -inis m. *sacerdos* – *Priester*: **1** *spectat ad paganos* ('*Götzen-, Eigenpriester*', '*Flamen*'): AMARC. serm. 2,355 quot virtutes gessit (sc. *Hercules*), tot energia cepit -bus curę . . . tapetas sternere. DIPL. Frid. I. 192 p. 322,11 quę (*sedis Lugdunensis*) . . . ritu gentiliū primis -bus vel primis legis doctoribus ceteris civitatibus preminebat. HELM. chron. 6 p. 17,11 -em suum non minus quam regem venerantur *Rani*. 52 p. 102,20 his (*diis*) dicati erant -es et sacrificiorum libamenta. HIST. Patav. a. 1251 (MGScript. XXV p. 618,43) per has (sc. *patriae*) civitates -es et tempore Iesu Christi episcopi successerunt. al. v. et vol. I. p. 889,67. **2** *spectat ad christianos*: **a** *ecclesiasticus, clericus, presbyter* – *Geistlicher, Kleriker*: PAUL. DIAC. carm. 25,16 -bus . . . ipsis famina sancta dabat *Arichis*. al. **b** *episcopus* – *Bischof*: EKKEH. IV. carm. var. I 7,2 *Vualtherus* -n . . . requiescat. al. cf. **archiflamen*, **protoflamen*.

2. flamen, -inis n. *script. et form.*: *fulim* - l. 58. -mm-: p. 300,7. *abl. sg.* -i: l. 69. *flatus, flatura, flabrum* – *das Blasen, Wehen, Säuseln, Atem, Hauch*: **1** *de vi naturae* (*in imag.*: l. 51): **a** *proprie*: **a** in univ.: EPIST. Teg. I 4 accense candelę -e ventorum turbate. FROUM. carm. 35,10 hic (*folliculus*) retrahit flatum, quotiens efflavit illum, tu (sc. *Meginhalmus*) ventus penitus -bus vacuus. *saepe*. **β** *ventus, aura* – *Wind, Luft(hauch)*: WANDALB. mens. 177 triticeam praebent bona -a messem. PASS. Petri et Pauli 325 vi -is actus occidit *Petrus*. VITA Willib. p. 17,38 -a navigii praestolantes (sc. *fratres*). p. 19,27 qui domum supra petram aedificans fluminum -umque formidines non expavit (*spectat ad Vulg. Matth. 7,24sq.; sim.*) VITA Godefr. Capp. II 186 -a non metuens, flumina despiciens). ANON. Mell. 29 p. 62,26 validi fuliminis (ex BEDA hist. eccl. 5,17 p. 319,11 -is) procella. *saepe*. *adde*: TIT. metr. III 16,1 -is (sc. *flabelli*) hoc donum . . . sume (sc. *Deus*) libens. **b** *meton. de rebus -e motis*: **a** *vexillum* – *Fahne*: MIRAC. Richar. 1,11 (MGScript. XV p. 917,28; s. IX.) cum -bus et crucibus et omni decore compositi gaudioque . . . repleti . . . intulerunt fratres . . . corpus, ubi eqs. WOLFARD. Waldb. 3,6 p. 278,10 ut ipsa (*mulier*) . . . praevia atque signifera -a sequeretur. 4,10 p. 322,27 cum agmine clericorum et pauperum commixto -a devehentium et Kyrie eleison . . . canentium. **β** *velum* – *Kopftuch, Schleier*: VITA Pus. 5 p. 217,34 quod simul tot filiarum sacro velaret pater -i. cf. p. 300,57. **2** *de virtute, emanatione solis*: CARM. cod. Vat. (5330) 3,8 quem (*solem*) Salomon vite -n testatur habere (v. *notam ed.*). **3** *de flatu anim.* (*Dei*: p. 300,15. 26sq.). **a** *proprie vel in imag.*: **a** in univ.:

CARM. Cantabr. A 5,8^a,2 quem (*iuvnem*) reliquit vite -n. al. v. et p. 302,64. **β** *halitus* – *das (Aus-)Hauchen, Ausatmen*: YSENGRIMUS 5,875 crustas mollisset -e terno atque saginasset (sc. *abbas pinguissimus*). **γ** *sonus, vox, cantus* – *Ton, Stimme, Gesang*: PAUL. ALBAR. carm. 1,2 vox, filomela, tua metrorum carmina vincit et superat miris -a magna modis. 12,16 ut dulcis revoet musica -mmine. EGBERT. fec. rat. 1,1435 credidit *lupus* ingentem magno sub -e (sc. *philomelae*) questum. **δ** (*con*)*fabulatio, vaniloquium* – *das Reden, Gerede*:

10 PAUL. DIAC. carm. 4,1,6 fragilis captantur -a laudis. FROUM. carm. 10,12 hoc (*i. fateri; v. notam ed.*) faciunt stulti ventoso -e pasti. v. et p. 176,39. **ε** *prophetia* – *Prophetie*: NADDA Cyriac. II 28 lux orta fuit residenti mortis in umbra . . . populo -e (cf. ALCUIN. carm. 34,16 fame) veridico (*spectat ad Vulg. Is. 9,2*). **ζ** *de inspiratione Dei i. q. spiritus, donum* – *das Hauchen, (Geistes-)Gabe*: EKKEH. IV. pict. Mog. 452 orat rex *David* robore divino reparari -e trino (gloss.: id est recto, sancto, principali) *lex Vulg. psalm. 50,12sq. q.* CARM. de gener. Christi 276 virtutis (gloss.: fortitudinis) -n (gloss.: spiritus) dictaverat hoc moderamen. **b** *meton.*: **a** *anima* – *Seele*: CAND. FULD. Eigil. II 24,6 prex . . . refertur . . . Deo cari pro -e patris. ABBO SANGERM. bell. 2,462 -a (gloss.: animas) quot tulerat *Tetbertus* telis. EPITAPH. var. II 55,12 -n conscendit Olympum. VITA Verena II 128 (MGPoet. V p. 99) reddidit etherio sanctum . . . -n Olimpo et mortale suum subiit sic ipsa sepulchrum. al. **β** *de persona trinitatis i. q. spiritus sanctus* – *der Heilige Geist*: CARM. libr. III 29,3 divino -e plenus *Augustinus*. MIRAC. Winn. 11 (MGMer. V p. 786,41) qui (sc. *Christus*) cum Patre et sancto -e vivit et regnat. EKKEH. IV. bened. I 2,93 laus cum Prole Patri, cum F-e, gratia matri. 26,74 effusus amnes superat vox Pneumatis (*corr. ex F-is cod.*) omnes. VITA Anton. Senon. 2 (MGScript. XXV p. 345) o Deus eterne, lucis splendorque paterne, -e cum sancto mihi, queso, famina danto. *persaepe*. *in indicatione Pentecostes*: ECBASIS capt. 837 usque sacrum -n quo certum est adfore missum.

flamesco v. *flammescio*. **flamiger** v. *flammiger*.

***flamingalis** (flem-), -e. mansus -is i. q. *hoba parva* – *flämische, 'kleine' Hufe* (*de re v. l. 46*): CHART. Samb. 77^a p. 43,13sq. (a. 1263) inter nos (sc. *episcopum*) et fratres . . . triginta mansi fle-es limitantur et alia triginta mansi . . . fle-es in loco, ubi eqs.

***flamingicus vel *flamingus** (-mm-) *vel *flaminicus* (-igus), -a, -um. (*cf. francog. flaming; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 598sq.*) mansus -us i. q. *hoba parva* – *flämische, 'kleine' Hufe* (*de mensura agrorum in Silesia adhibita; de re v. Hoops, RGA² XVIII. p. 21*): CHART. Sil. D II 128 (a. 1237) dedimus (sc. *episcopum*) . . . ducentos mansos -nigos. 155 de quolibet manso -gico. 427 cum trecentis mansis -nisis. 195 de manso quolibet -ngo. CHART. Brand. A XX 10 p. 183,32 de unoquoque manso -mmingo. CHART. Oelsn. 71 de . . . mansis -gicis.

1. flaminium (-neum), -i n. *sacerdotium* – *Priestertum*: ALDH. virg. I 23 p. 255,19 pontificum -a (-ea, flamma, flamina var. l.) . . . evacuavit *Didymus*. 54 p. 312,14 per Melchisedech . . . caelestis infulae -um praesignabatur.

2. *flaminium, -i. (**2. flamen**) *velamen* – *Schleier*: THEOD. TREV. Liutr. 40,2 quo . . . virginali velate -o divino consignarentur *puellae* . . . ministerio. cf. p. 299,69.

flamma, -ae f. (*m.*: p. 301,26. 27) *script.*: *fia* - p. 301,2. *flama*: IOH. VEN. chron. p. 139,16. *form. decl. II.*: p. 301,45. *struct. c. gen.*: *inhaerentiae*: *passim*, e. g. l. 65. p. 297,65. 301,30. *explicativo*: p. 302,1. *confunditur c. flamen*: l. 68. *fort. add.*: p. 301,21.

ardor, ignis – (*lodernde*) *Flamme, (helles) Feuer*: **1** *proprie*: **a** in univ.: LEG. Burgund. const. I 41,2 si . . . -am (-a var. l.) i g n i s ad . . . messem alterius vis venti transtulerit (p. 297,65. 301,30. 38. 50. *saepe. sim.*) DIPL. Karoli III. 47 p. 78,5 ignium). ARBEO Emm. 33 quietissimam in altum -e (flaminis, flamine var. l.) direxerunt *lumina* atiem. WETT. Gall. 33 per XXX dies -a in eis (*candelis*) rutilans experiebatur. ALFAN. premn. phys. 28,5 p. 136 si -am (PG 40,709^B φλόγα) quis operuit. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 126,1 faculae . . . piceas -as feren-

[Pömbacher]

tes. ACTA imp. Winkelm. I 612,2 p. 492,21 vidi (sc. notarius) eam Muram comburere et fumum et ignem atque fi-am. *per saepe*. v. et p. 293,35. 303,41. 50. *distinguitur ab igni*: HILDEG. fragm. 819 -a ignem iuvat et ignis -am. **b** c. colore quodam: **a** de incendio ('Brand', 'Feuersbrunst'): POETA SAXO 1,135 -is ... simul populantur Saxones et armis. 2,403 ferro -aque (OTTO FRISING. gest. 1 p. 13,3. *saepe*. sim. DIPL. Pipp. 42 p. 59,39 [spur. s. XII.] gladio et -a). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,71 mundum -a Phoetontis adustum ... finxit Græcia mendax. 6,230 -e sive famis et acredine libera (sc. terra) pestis. THIETM. chron. 6,17 monasterium ... -a nostrae iniquitatis ultrix consumens. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 29,3 loca direptioni et -ae exponi. *saepe*. **β** de foco inferni: COD. Lauresh. 1 p. 267,10 (a. 764) ut non inveniatur in nobis ultrix -a, quod deoret (sim. DIPL. Zwent. 16 p. 47,9 ultrices eterni incendii -as minime evadat [sc. transgressor]. WALAHFR. Mamm. 23,9 vindice -a. al.). CARM. libr. II 5,1,8 vasta ... fumigere vincant boni incendia -ae. WALAHFR. Wett. 800 propriam quaerit quicumque salutem, haec agat et sese poterit subducere -is. OTLOH. prov. F 52 -ae inextinguibili ... tradetur, qui eqs. (sim. CHART. Carinth. III 1439 p. 558,38 gehennalibus -is [flaminis ed. c. cod. unico]). *saepe*. v. et p. 303,42. **γ** ultima -a i. q. dies iudicii -der Tag des Gerichts (cf. ThLL. VI/1. p. 867,215sq.). NADDA Cyriac. II 54 ultima -a bibat laxet et hos apices. **δ** de foco vulcanio: HUGEB. Willib. 4 p. 102,3sq. tetrum ... eructuantem de puteo -am erumpere videbat ad instar tonitruum tonantis, sic -am magnum (magnum pars codd.) et fumi vaporem ... in altum ascendentem ... intuebat eqs. WIDUK. gest. 2,32 quia multis in locis -as evomeret mons. **ε** de phaenomeno, portento: ANNAL. Xant. a. 839 -a ignis supra totum mare visa est. YSENGRIMUS 7,652 cernitur arctoum -a cremare polum. al. **ζ** pro cognomento: CHART. scrib. Col. B 1015 (a. 1273) Iacobus dictus F-a emit sibi ... usumfructum ... domus. **c** usu iur. et canon.: **a** de iudicio ignis (de re v. HRG I. p. 1769sq. et Hoops, RGA 2XXII. p. 150sq.); EPIST. Mog. 22 p. 356,23 (a. 1007) ut ... in -am manum mittens ineptiam meam proditurus exordiar (sc. monachus). BERTH. chron. B a. 1067 p. 205,1 iudice -a ignis. *saepe*. v. et p. 205,22. **β** de poena, supplicio, martyrio (de re v. HRG I. p. 1125sq.; interdum de rogo, e. g. l. 44,45): WALAHFR. Mamm. 18,9 columba ... de caelo venit, -as secrevit. AGUS epic. Hath. 283 quos (tres pueros) -a vorax non attigit olim. WALTH. SPIR. Christoph. I 19 eam (Niceam) ligatis manibus et pedibus in medio precepit rex iactare -arum. CONST. Melf. 1,1 p. 151,10 ut vivi in conspectu populi comburantur Patareni -arum (-orum O) commissi iudicio. *saepe*. 2 per compar., in imag., alleg., translate: **a** in univ.: WALAHFR. Mamm. 14,6 qui (iudex) magnam in pectore -am sanctorum ignorans ignes adhibere caducos non timuit. RIMB. Anscar. 4 ex cuius (sc. Christi) oculis splendor divinitatis velut -a ignis radiabat (cf. Vulg. apoc. 1,14). POETA SAXO 2,349 gens Leutberga odii sub pectore -as (sim. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,132 -arum ... globos ... sub pectore volvens rex [spectat ad Verg. georg. 1,473]). GERH. AUGUST. Udahl. 1,9 l. 179 internae caritatis. HILDEG. scivias 2,2 l. 136 sicut -a in uno ardore tres vires habet, sic et unus Deus in tribus personis est. ABSAL. serm. 36 p. 210^C in aliis ... spiritus sanctus est -a, in aliis lux eqs. *saepe*. v. et p. 305,68. **b** de vi i. q. vehementia - Heftigkeit, Leidenschaft: HRABAN. carm. 15,5 pectus amor nostrum penetravit perpete -a (ex ALCUIN. carm. 1,1; v. notam ed.). MART. VALER. buc. 4,57 Leandreis narrat (sc. Apollo) freta pervia -is (v. notam ed.). *saepe*. 3 meton.: **a** stella, sidus - Stern, Gestirn: WANDALB. mens. 52 sidera Piscis ... tricenis senisque micantia -is. LIGURINUS 4,184 utraque (sc. Canis maioris et minoris) -a nocens, sed longe tristior illa, cuius eqs. al. **b** aestus - Hitze, Glut: HROTSV. Gong. 410 in madidis audax ardebat coniux lasciva harenis uritur et -is ... aequoreis (de iudicio aquae; de re v. l. 34). **c** usu plur. i. q. lumen, nitor - das Leuchten, Licht, Glanz, Schein: THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 p. 409^B protentis miraculorum -is (spectat ad Vulg. Matth. 5,15). ALBERT. M. metaph. 1,3,7 p. 37,38 dixit Empedocles ... ignem caelestem ... per limpidas -as siderum entibus principiari. v. et p. 302,57. *de radiis oculorum*:

WALTH. SPIR. Christoph. I 14 cum ... -as oculorum in terga reflecteret. **d** cauterium - Brenneisen: YSENGRIMUS 2,247 nunc ferrum, nunc -a adimit, nunc potio morbum pinguibus. **e** flammula, manus - 'Fähnlein', Haufe: ALBERT. STAD. Troil. 5,530 pugnans stabat adhuc fervida -a virum.

***flammabilis**, -e. *qui facile inflammatur - entzündlich*: ALBERT. M. meteor. 4,3,19 p. 287,9 dico ... illa esse 'flamman' (-ia var. l.; p. 387^b, 19 φλογιστά) sive inflammabilia, 'quaecumque valent' ex se 'flamman praebere'. 4,3,21 p. 288,25 '-ia' quaedam 'sunt vaporativa', ita quod illa vaporativa per se inflammantur. p. 288,28 per se ... -ia sunt illa vaporativa, 'quae eqs.'

flammasco v. flammesco.

***flammaticus**, -a, -um. *igneus, ignitus - brennend (heiß), glühend, Feuer(s)-, Flammen-*: HRABAN. carm. 39,90,3 ubi (sc. in flammis gehennae) gehennae gemitus, ... ubi ardor -us.

***flammatilis**, -e. *flammeus - Flammen-*: RADBERT. Matth. 2,3254 restincta est ... aquis baptismi rumphea illa -is, quae versabatur ante ianuam paradysi.

flammatio, -onis f. *inflammatio - Erhitzung*: GEBER. summ. 40 p. 365 sublimatum ... directe non inflammatur, sed volat et extenuat sine -e (A, inflammatione rell.) precedente, tamen fusione.

flammen v. 2. flamen.

flammeolus (flame-), -a, -um. 1 *flammeus, igneus - feuer-, glutrot*: PS. GALEN. anat. 41 p. 213^A quaedam (sc. caro est) -a (flame- cod. Vindob. p. 29,33), ut caro pulmonis. 2 *ardens - brennend, flammend, entflammt*: EPIST. Hildesh. 134,23 laus persone: erat ille ... caritate -us.

flammesco (flame-) vel **flammasco**, -ere. *pendet in c. acc.: l. 48. 1 strictius i. q. ardescere - entflammen, (ent)brennen, (er)glühen*: **a** proprie: CONR. EBERB. exord. 4,5 qui in camino ignito oleum incit, totum -escere (-ascere var. l.) facit. ALBERT. M. meteor. 4,3,20 p. 288,13 siccum non adeo bene continuatur ei (humido), quod per ipsum 'escere (p. 387^b, 29 φλόγα ποιῆσαι)' possit. **b** in imag. vel per compar.: BERTHA Adelh. 3 p. 756,48 ut fomite sancti spiritus flamescant in nobis naturalis ingenii scintillae. GESTA Lob. 23 p. 326,29 qui non conversionis fervore novicio stipulae instar in brevi

-escentes, sed eqs. ABSAL. serm. 28 p. 165^B aurum in sole positum lucet, -ascit et scintillat; sic pastor ecclesiasticus -ascere debet intus igne charitatis. GERHON. psalm. 38 p. 433,14 ignis ... in eloquio -escens. al. **c** translate: **a** in univ.: MEGINFR. Emm. 9 p. 979^B indignatione -escit dux. RAPULARIUS 409 discendi ... -escis (-ascis var. l.) amore. CONR. EBERB. exord. 2,5 spiritu fraternae caritatis -escens (-ascens, inflammescens var. l.) Bernardus. 3,28 l. 9 devotas mentes in amore Christi -escere (-ascere var. l.) speramus. al. **β** rubescere - 'glühen': PETR. DAM. epist. 28 p. 272,15 ibi (sc. in paradiso) ... rosae karitatis igneo rubore -ascunt (-escunt var. l.).

2 *latus i. q. lucere - leuchten*: **a** in univ.: CARM. var. III 13,13 cum tua tam late lampas -ascit (gloss.: se fundat) in orbe. **b** splendescere, rutilare - glänzen, funkeln, schimmern: AEDILV. carm. 22,34 aurea cum gemmis flavescit (-escit [flame- var. l.] ed. Campbell 725) lamina. 22,76 rutilans auro -escit gratia mira. CARM. de gener. Christi 1604 ad violē morem gestas, ametiste, decorem, auro -escens (-ascens codd.; gloss.: id est habens flammam similes auro). ALBERT. STAD. Troil. 5,205 casside -escit Penthesilea, phalera micat, ense choruscat (cf. p. 305,52). al. v. et l. 41.

flammeus (flame-), -a, -um. *flammans, igneus, rutilus, fulgidus - flammend, feurig, glänzend, feuerrot, Flammen-, Feuer(s)-*: 1 *proprie*: **a** in univ.: ALDH. virg. II 1344 -a ... flamina Caci. 2369 nuntius e caelo ... -us aspectu. PS. GALEN. puls. (cod. Vr.) 190 urina -a si apparet sicut sol (sim. puls. 9 [laminea ed. vix recte]). MILO Amand. 8 (MGMer. V p. 482,18) solvebat Sol ... a curru -o ignivomos quadrupedes. HRABAN. carm. 37,71 -us ardor. HROTSV. Cal. 9,13 ex cuius (iuvenis) -a facie candentes ... scintillae transilliebant. CARM. Bur. 103,3, 1,7 face -a me peruris (sc. Venus). ALBERT. STAD. Troil. 5,529 rota solis -a. *saepe*. **b** fervidus, calidus - glühend, heiß: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,143 tibi tortas, demonis o fili,

per -a texa (texta *corr. Pez, Harster*) catenas ... conflavit amussis. ANON. coit. 1,5,9 aliquibus ... caput -o (flameo *var. l.*) fumo corrumpitur. *v. et p. 304,16*. 2 *per compar., in imag., translate:* a *adurens* – ‘*brennend*’: ALBERT. M. animal. 25,39 p. 1573,10 carnem ... consumit *venenum*, ac si -a edacitate corripere *homo*. b *ardens, vehemens* – *leidenschaftlich, entbrannt (in), ‘glühend’ (vor)*: LULL. epist. 92 p. 211,11 mollia ... cervicalia a viris potius exhibeantur quam a -is puellis. RADBOD. carm. 4,46 -us (gloss.: plenus dilectione Christi) intus erat *Switbertus*. BRUNO MAGD. bell. 76 eius (regis) -o furorū suae consensionis oleum ministrat *archiepiscopus*. EPIST. Hildesh. 134,24 homo ... erat ... caritate ... -us. c *de oculis i. q. fulgens* – *leuchtend*: CHART. Mog. A II 246 p. 447,4 (epist. papae a. 1159) ad quendam capellanum suum ... -os (flameos ANNAL. Ianuens. I p. 56,19) oculos ... inflexit (sc. *anti-papa*). ALBERT. M. animal. 23,60 p. 1463,23 habet *falco gibbosus* ... oculos -os, ardentis. d *lucidus* – *klar, eindringlich*: PASS. Ursulae I 17 -is visionibus ... admonitus ... Clematius ... hanc basilicam ... restituit (*ex inscriptione*).

flammicomus, -a, -um. *flammeis radiis praeditus, flammeus* – *mit Lichtstrahlen versehen, flammend, leuchtend*: MILO carm. 1,6,4,372 cumque ... sol -us puro rutilaverit ortu.

***flammicula**, -ae f. *flammula, igniculus* – *Flämmchen, Feuerchen*: COSMAS chron. 3,11 p. 171,23 presul iniecit pannum super flammivomos carbonēs; mira res, fumiculus et -a circa pannum emicuit, sed minime nocuit. *v. et l. 42*.

***flammifacio**, -ere. *exardescere* – *sich entzünden, auf-flammen*: ALCUIN. epist. 191 num ignis in silice, nisi excutitur, -it?

flammifer, -era, -erum. 1 *ardens, flagrans* – *brennend, lodend, Flammen-, Feuer(s)-*: HARIULF. chron. 3,28 p. 164,11 acsi -is esset *archa* suppleta incendiis. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,9 quatenus coacervatis ... tot fomentis ignium et tot -is vaporibus aggregatis nulli esset dubium, quin palos tantus ardor exureret. *al. in imag.*: PAUL. ALBAR. carm. 11,31 pendunt oracula, que non sunt igne recocta -i sancti (*i. Hieronymi*), rutilant qui luce fidei. 2 *rutilans, splendens* – *strahlend*: THEODULF. carm. 23,13 -r ut sol (*de Deo*). *v. et l. 66*.

***flammiferatus**, -a, -um. *ardens, flagrans* – *brennend, lodend*: DONIZO Mathild. 1,480 videt *praesul* ignem -um; appropians iuxta dum flammās sensit, ... clamat: ‘... si modo raram flammiculam vilem nequeo sufferre, ... baratri flammam ... quomodo sufferre poterō?’

flammiger (flami-), -era, -erum. *form. -erus: l. 54. flammifer, flagrans, flammeus* – *Flammen tragend, brennend, Flammen-*: 1 *proprie*: CARM. Paul. Diac. app. I 8,12 -as stipulas Vulcani mergis (sc. *sacerdos*) ad ollas. FLOR. LUGD. carm. 4,197 -o curru ... propheta tollitur in caelum (*sim. MILO carm. 3,4,1,14,306* *is* bigis). IOH. NEAP. Ian. 7 verticem eius vidit *antistes* ... fundere flammam; ... -um illud caput spiritalibus detinebat oculis. RATHER. Metr. 13,626 sol ... cum -is invectus equis altum petit. GISLEB. ELNON. inc. 2,317 -is septenus (*i. spiritus sanctus*) heris tua castra tueris. BERTH. annal. B. a. 1067 p. 205,8 ignis -us. CHRON. Camer. 2,32 p. 537, 19 crinitos radios velut -as hastas emittens *cometa. al. pro-verb.*: CAND. FULD. Eigil. II 10,10sq. quod quis -o ... contactus ab igne ignem -um (*ed. Becht*) ... veretur. 2 *in imag. vel translate:* a *rutilus, fulgidus* – *feurig, flammend, glänzend, leuchtend*: BONIF. carm. 1,167 aurea -is tranent *sancti* ut ad astra coronis. ALCUIN. carm. 1,631 -o praedixit (sc. *Michael archangelus*) talia vultu: ‘*eqs.*’ GISLEB. Droct. 13 (MGMer. III p. 541,13) tectum ... basilicae coopertum ... deaurato cipro aere repercussus solis iubare sic -o rutilabat fulgore, quatinus *eqs.* ALBERT. STAD. Troil. 5,200 calcant *Penthesilea* -as ... strepas. *al. spectat ad sidera*: WANDALB. mens. 203 remittit *mensis Augustus* ... -am (flammiferam *var. l.*) volventem lampada solem. CARM. de temp. rat. 694 flagrat -r ductor dierum Lucifer. GERHOH. Antichr. 1,5 p. 316,12 sidus -um (*i. cometa*). *al.* b *aestuans* – *Hitze bringend, glühend, heiß (per compar.: l. 72)*: ALCUIN. carm. 1,590 arida -is tabescit terra sub astris (*sim. p. 304,16*). BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 518,21 cuius (sc. *episcopi*) fides est flami-a ut ardens caminus. ODO

MAGDEB. Ern. 2,227 favillam. *al.* c *ardens, calidus, vehemens* – *leidenschaftlich, innig*: EPIST. Bonif. 8 p. 3,14 -is oraculis ... nos (sc. *abbatissam*) apud ... Dominum defendere. DAVID compos. 3,41,1 ne lingua prosiliat in verba -a.

5 **flammigerans**, -antis. *ardens* – *brennend*: VITA Adalb. Prag. 17 (MGScript. XV p. 1183,41; s. XII.) de illius (*pisciculi*) ventriculo digitum sancti pontificis in modum rutilantis candelae -em extrahunt *nautae. in imag. vel per compar. (loci spectant ad Vulg. Ier. 20,9)*: AMADEUS LAUS. hom. 1,152 nec ferrens ... vim Verbi -is ‘in ossibus’ precabatur *Simeon* sui corporis resolutionem. 6,290 ‘factu’ m est verbum eius (*Nati*) ‘quasi ignis’ -s (exaestuans *Vulg. Ier. 20,9*) ‘in ossibus’ tuis (sc. *Mariae*). CAES. HEIST. Elis. I 24 p. 372,19. *al.*

***flammineus**, -a, -um. *aestuans, flagrans* – *Hitze bringend, glühend, heiß*: VITA Salomae 184 quedam eorum (*astro-rum*) sunt -a (*cod.*), flammigera *ci. Knapp*, flammea *ci. Gamans*), quedam frigida.

flammipes, -pedis. *pedibus, ungulis flammeis praeditus* – *feuerfüßig*: HEIRIC. Germ. I 3,225 -um cursu provectus *Phoebeus* equorum.

***flammivolus**, -a, -um. *ignivomus, ardens* – *feurig, glühend*: ALCUIN. carm. 44,43 sol -us. *in imag.: l. 56*.

***flammivomans**, -antis. *vehementer ardens, ignivomus* – *lichterloh brennend, funkensprühend*: RUD. TRUD. gest. 2,13 globus ... ardentis straminis ... se attollens ab incendio -is domunculae.

flammivomus (flami-), -a, -um. *flammas emittens, ignivomus, flammeus, ardens, ignitus* – *feuerspeiend, funkensprühend, feurig, glühend, Feuer(s)-* (*per enallagen: l. 40,43*): 1 *proprie:* a *in univ.*: RHYTHM. 68,4,3 serpentibus -is (flami-*var. l.*) rodenda *anima (sim. CHRON. Pol. 2,39 p. 109,14 draco -us [flami- var. l.] ibid. al.)*. PAULIN. AQUIL. carm. 6,16,1 de manu Cociti -i (flami-*var. l.; v. notam ed. p. 55*). HROTSV. Sap. 6,2 inter -os vapores vagabat *Caritas*. EKKHE. IV. bened. I 26,44 -is linguis super omne caput micat ignis. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 620,23 (vs.) vindicatum est in eis (*Gomorra et Sodoma*) ex nube flami-a (*cf. Vulg. gen. 19,24*). GESTA Halb. p. 100,26 ignis -us. *saepe. v. et p. 303,25*. b *de foco inferni*: VITA Sigr. 23 (MGMer. IV p. 620,3) in baratrum -um (EPIST. divort. Loth. 2 p. 211,21 -o barathro. VITA Willib. p. 17,32 -a baratri tormenta). MILO carm. 1,6,2,175 -i ... ardore camini. *al. v. et p. 305,36*. c *de tribunali*: PETR. DAM. epist. 106 p. 176,12 ante sublime solium -i (-um G1) tribunalis. d *de eruptione vulcani*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,8 istis ... -is ... spec-taculis exploratis. e *de sole, cometa*: WIDR. (?) Gerh. I 1,16 -o sole caeli axem mediante. EMO chron. 59 p. 148,2 stella.

adde: SEDUL. SCOT. carm. II 63,18 ardens -is emicat *Titan* ... rotis. f *de phaenomeno, portento*: ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 559,14 Wesara et Albis ... -is contra naturam ... visi sunt arsisse vaporibus. PETR. DAM. epist. 102 p. 123,9 qui (*lacus*) -is vaporabat incendiis. ARNULF. MEDIOL. gest. 4,8 p. 213,6 quem (*fumum*) sequebatur vapor flami-us ... universa consumens. 2 *in imag.*: CAND. FULD. Eigil. II 25,29 -a mentis incendia. LAND. MEDIOL. hist. 3,31 p. 98,47 -os oculos nimia ira habens *imperator*. HONOR. AUGUST. imag. epist. p. 48 quatenus aliquam scintillulam tuae -e (flammivole *var. l.*) scientie ... nobis impertias. *al. v. et vol. III. p. 490,60*. 3 *translate:* a *rutilus, fulgidus* – *leuchtend, glänzend, funkelnd*: MIRAC. Firm. 2,1 p. 807,41 pretiosorum lapidum congeries -o auro polita. b *fervidus, vehemens* – *hitzig, leidenschaftlich, heftig*: VITA Ansb. 13 (MGMer. V p. 627,23) ita ex affluentia eloquiorum illius nimio caritatis ardore reddita sunt audientium corda -a, ut *eqs.* PETR. DAM. epist. 86 p. 488,4 humilitas patientiae reprimat flami-um (flammivocum P1) hominem a fervore vindictae.

flammo (flamo), -avi, -atum, -are. *pendent praep.*: in c. acc.: p. 305,6. super c. acc.: p. 305,20.

1 *trans.*: a *inflammare, incendere, comburere* – *an-, ent-zünden, entflammen, in Brand setzen, verbrennen*: a *proprie*: CARM. de Frid. I. imp. 446 tamquam tecta ... -verit (flama-*cod.*) ignis. METELL. Quir. 69,19 -ans ... lumen luminis orat (sc. *femina caeca*) opem reddi sibi. *al.* b *in imag. vel*

translate: ALDH. virg. II 2234 -tus *Dulcitus* amore. MILO carm. 1,6,4,5,169 invidiae facibus. EKKEH. URAUG. Burch. 2,10 p. 176,10 nec poterat abscondi super candelabrum pontificalis honoris posita lampas salvatoris igne -ta. WIBALD. epist. 150 p. 234,26 qui superbia inflantur et ambitione -antur. *al.* c. *sensu incitandi*: GESTA Bereng. 2,137 -antur (gloss.: accenduntur) in hostem cornipedes. **b** *illuminare* - *be-*, *erleuchten*, *bescheinen*: EPITAPH. var. II 40,8 sidus ut auricomis fulgebat in aethere Phēbi luna vel ut flamat omnia, cum radiat. **2** *intrans.*: **a** *ardere* - *flammen*, *brennen*, in *Flammen stehen*: MAPPAE CLAVIC. 212 quae (*aqua*) accensa -ans incombustum servat materiam. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 553,16 videns ... dux ... castella -antia ... tristis abiit. ALBERT. M. meteor. 4,3,20 p. 288,12 humidum per se non -at. *al.* **b** *lucere*, *splendere*, *rutilare* - *leuchten*, *scheinen*, *glänzen*: ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 46,1 dicunt *pagani* vidisse instar duorum scutorum colore rubeo -antes (*pro* -antium in *struct. contam.*, ut *vid.*). EUGEN. VULG. calend. 141 rubeum si -at ... aurum. HILDEG. div. op. 1,1,2 l. 6 ego (*sc. imago*) ignea vita substantie divinitatis super pulcritudinem agrorum -o et in aquis luceo (*item* l. 45).

adi. **1. flammans**, -antis. *superl.*: p. 298,48. *struct. c. dat.*: p. 298,48. **1** *ardens* - *brennend*, *glühend*: **a** *proprie*: **a** in *univ.*: RUP. TUIT. off. 1,28 l. 630 praecedunt -es cereoli videlicet in signum gaudii. **β** *de inferno i. q. flammatarum plenus* - *von Feuer, Flammen erfüllt*: VISIO Alber. 12 capit. p. 162 de loco horrido, tenebroso, -i, ... draconibus et stridoribus pleno, in quo cruciabantur, qui *eqs.* **γ** *flammeus* - *Feuer(s)*-, *Flammen*-.: POETA SAXO 5,92 cui (*ori apostolico*) dedit aetherea caeli demissus ab arce -es linguas spiritus omnipotens. **δ** *lucens*, *splendens*, *rutilans* - *leuchtend*, *strahlend*: THIETM. chron. 3,5 quod sol ... radiis -bus repletur terram. **b** in *imag. vel translate*: HONOR. AUGUST. spec. add. p. 15,15 qui sunt sapientia -es. ELIS. SCHON. vis. 3,24 qui (*kathari*) sunt abominabiliores omni creatura et in sulphureis linguis proferunt -ia verba. *ibid. iterum. de fervore, caritate*: v. p. 298,48. *de oculis, intuitu sim.*: ALCUIN. carm. 1,946 flammivomo e puteo quidam ... maligni daemones ascendunt oculis -bus. RADBERT. Adalh. 74 nil ... -ius aut horribilius aliquid me vidisse quam in tuis oculis. AGNEL. lib. pont. 54 p. 220 l. 70 coram -bus (-iis *cod.*) luminibus. NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,14 -ante (*inflammante var. l.*) intuitu conscientias ... concutiens Karolus. PETR. CAS. (?) chron. 3,40 p. 418,40 -i rusticum vultu respiciens ait *diabolus*: 'eqs.' *al.* **2** *rubens*, *flammeus* - (*feuer*)rot: PETR. DAM. epist. 48 p. 58,1 constat episcopatus ... non in -bus martorum submentalibus rosis. **3** *qui facile inflammatur* - *entzündlich*: v. p. 302,7.

2. flammatus, -a, -um. *ardens* - *brennend*: **1** *proprie*: ODO MAGDEB. Ern. 2,238 -as proicit alter ... tedas. **2** in *imag.*: CARM. de bello Saxon. 3,46 zelo iusticiae -o pectore fervet rex. CHRON. Clus. 4 (MGScript. XXX p. 961,27) solitariae vitae ardore. *al.* **3** *translate*: **a** *rutilus* - *funkelnd*: ALBERT. STAD. Troil. 5,194 casside -a munit ... illa (*Penthesilea*) caput (*cf. p. 302,58*). **b** *fervidus*, *vehemens* - *hitzig*, *leidenschaftlich*: HROTSV. Pel. 99olvebat rex ... -o dedecus astu, quid *eqs.* PETR. DAM. serm. 5,329 ad illud ineffabile supernae beatitudinis gaudium -o mentis desiderio ... suspirate (*sc. auditores*). RUP. TUIT. Ioh. 5,1868 in corde -o. *al.*

adv. ***flammanter**. **1** *ardenter* - *heiß*, *mit großer Hitze* (*in imag.*): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,15 qui (*invidiae fomes*) licium ... -ius prunas conburit. **2** *specie flammae* - *wie eine Flamme* (*in alleg.*): HILDEG. vit. mer. 6,714 -r veni (*sc. vis divinitatis*) ac in utero Virginis eo accenso incarnatus sum.

flamosus, -a, -um. *ardens* - *glühend*: ANDR. STRUM. Ioh. 75 p. 1099,9 (epist.) inter -os carbones.

flammula (flamu-, -mol-), -ae f. **1** *flamma parva* - *Flämmchen*: **a** in *univ.* (*in imag.*: l. 67,72): ALCUIN. epist. 39 p. 82,19 gratius lucescit *dilectio litterarum*, ubi vel aliqua eius -a (flammivola, *flamma var. l.*) ardescit. AETHICUS p. 212,11 ea, qua percusserit *serpens*, hora si -ola (*sc. asbesti*) carnem ... palpaverit, statim *eqs.* RHYTHM. 150,285,3 Deo ... inter ipsas ymnium dicens *martyr* -as. LAMB. LEOD. Matth. I 44 tepet arida ... ignibus areola, bibulis ubi -a lichnis ebria porrigitur.

al. **b** *pro nomine plantae fort. i. q. Ranunculus flammula L.* - *viell.*: *Brennender Hahnenfuß* (*cf. Hegi, Flora III. p. 550sq. et W. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 208*): CIRCA INSTANS p. 19b^r dicitur -a, quia incensivam habet virtutem *eqs.* URSO element. 4 p. 111,3 virtus urtica -e urit per caliditatem potentialem sui subiecti. *al.* IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 67,39 recipe flumulam, calamentum. ALBERT. M. animal. 22,78 unam (*sc. partem*) radices -ae ... accipe. *saep.* **2** *vexillum* - *Fahne*: ANGLIB. inst. 7 p. 297,9 de rogationibus: ... sequatur scola laicorum puerorum cum -is septem. ORD. Cas. II 19 p. 121,11 (*cod. C*) fiat processio cum signis et flmulis, cereis.

Pörmbacher

***flancus** (-chus), -i m. (*ital. fianco ex francog. flanc; cf. Battaglia, Dizionario V. p. 917 et Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 211^a*) *latus* - *Flanke, Seite*: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 149,11 cui (*equo*) patent in pilis pellis sue duo circula similitantia circulis, que sunt in -chis equi *eqs.* 9 p. 168,15 cura ... infirmitatis: ... ungere -os equi cum luto. *ibid. al.*

[flantia v. *phlegmatia: MAURUS urin. II p. 46,9.]

flasca (-cha), -ae f. *lagoena, urceus* - *Flasche, Krug*: ALCUIN. Willibr. 1,17 (MGMer. VII p. 130,3) flasco (-a *var. l.*) ... inventa est plena. CATAL. thes. Germ. 80,13 -cha argentea. CHART. Basil. A I 112 p. 173,11 parvum sibi usurparunt *archipresbyteri* servitium (*sc. ab ecclesia*), sex scutellas cum -a. CATAL. thes. Germ. 84,12 -a una argentea deaurata.

flasco, -onis m. *vel f. vel raro* ***flascona** (-cun-), -ae f. *script.*: -ssco: l. 34. -cho: l. 34. *acc. pl.*: -is: l. 38.

lagoena, urceus, uter, cupella - *Flasche, Krug, Schlauch, Fässchen*: **1** in *univ.*: ALCUIN. Willibr. 1,17 capit. (MGMer. VII p. 115,1) qualiter duodecim pauperes de -a (-e, *flascola var. l.*) sua (*suo var. l.*) pasceret. carm. 3,17 capit. p. 207 quomodo ... una -a (-una *var. l.*) vini in XII pauperes sufficeret. HINCM. Remig. 19 p. 311,4 quod (*vas*) vulgaris consuetudo -em (-chonem *var. l.*) appellat. CATAL. thes. Germ. 43,14 -ssco argentea *var. l.* SALIMB. chron. p. 113,21 quod (*vasculum vini*) illi de Tuscia -em dicunt, Lombardi vero botacium. *saepius. v. et l. 21. alleg.*: ALLEG. dom. 20 considera et numera eius (*domus Domini*) -is: invenis septem, hoc est septem dona spiritus sancti. **2** in *nomine loci* Mons F-is *sim.* (*'Montefiascone'* [*'Monte Falcone di Valfortore'*: l. 45]): ACTA imp. Böhmer 112 p. 104,20 (a. 1162) cum omni iurisdictione dictae civitatis, Montis F-is in Tuscia positi *eqs.* INNOC. III. registr. 1,361 hominibus de Monte-e *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 777,21 castrum Ariani potest reparari per homines eiusdem terre, Montis F-is, Genestre *eqs.* (*cf. ind. p. 836*). SABA MALASP. chron. 8,11 p. 298,6 dum summus pontifex ... dies letos apud Montem F-is in otio ageret *eqs. al.* ?Mons Falconis *pro* Mons -is: BURCH. URSB. chron. p. 75,25 ut ... processerat *Philippus* ... usque ad Montem Falconis, castrum quoddam apud Viterbium (*cf. notam ed.*).

***flascula** (-cola), -ae f. *lagoena (parva)* - (*kleine*) *Flasche*: THIOFR. Willibr. I 28 p. 477^B cum bis omnibus inde bibentibus -a iam crederetur exinanita, inventa est affluentius quam ante referta. *v. et l. 30.*

flatilis, -e. *qui spirandi facultatem dat* - *zum Atmen befähigend*: ALFAN. premn. phys. 1,8 p. 7 communicat *anima* ... irrationabilibus ... per sensibilem atque -em virtutem, (*PG 40,508^A ἀναπνευστικήν δύναμιν*).

1. *flatio, -onis f. *flatus* - *das Blasen*: ARIBO mus. p. 36,20 duas musas possumus conicere ... aut in pulsationis aut in -is duplicitate: quarum altera cymbalis et chordis, altera fistulis servit et tibiis. SCHOL. Boeth. mus. 1,2,9^a instrumentalis (*sc. musica est*) in intensione nervorum, in -e tibiatarum, percussione cimbalarum.

[2. flatio v. inflatio: BOTAN. Sangall. 29,4.]

[flatito v. flo.] flato v. flado.

***flatrix**, -icis f. *annuntiatrice* - *Verkünderin*: YSENGRIMUS 7,433 elicit guttur cardine Cono cavum: 'glutierat ... -em pacis et ipsam ... iste tubam *eqs.*

flatus, -us m. (-um, -i n.: p. 307,33) *form.*: ?*gen. sg.* -ui: p. 307,50. *decl. II.*: *gen. sg.* -i: p. 307,27.28. *dat. et abl. sg.* -o: p. 307,4.7.21.

actio flandi, motus venti, ventus, spiritus, (re)spiratio – das Blasen, Wehen, Wind, (Luft-)Hauch, Atem(zug): I spectat ad ventum: A de motu: AETHICUS p. 131,15 exsurgente magno -o (-u var. l.) ventorum. WILLIB. Bonif. 4 p. 16,9 prospero ventorum -u pervenit ad Dorstet. CARM. cod. Vat. (5330) 18,1 -bus eorum glaciis nimpha rigescens vertitur in niveum specimen. HILDEG. epist. 65 mens tua similis est -o venti eqs. al. de vento a Deo excitato: WILLIB. Bonif. 6 p. 31,19 immensa roboris moles divino desuper -u exagitata ... corrui. RAHEW. flosc. 1,9,4 -u sacri pneumatis velum dirigatur. ALBERT. M. sent. 1,15,14^{capit.} quare Pater non apparuit nisi in voce et Filius in carne, Spiritus in columba, linguis igneis et in -u. B de vento ipso: WALAHR. carm. 26,3 multa veniunt meritis non debita nostris ... pauca sinisterius torquent tamen obvia -um. ERINH. Heimer. 642 qui (Deus) -us ... efficit angelicos psalmista teste ministros (cf. Vulg. psalm. 103,4). ALBERT. M. animal. 18,27 'cum ...' austrini sive 'meridionales' sunt -us, frequentius concipiuntur 'feminae'. al.

II spectat ad homines vel animalia: A de -u oris: 1 de actione: a spectat ad spirationem: a in univ.: CONVERS. A frae 7 draco ibi (sc. in fonte) habitat et de -u (-o var. l.) eius omnes ... moriuntur. RECEPT. Lauresh. 2,228 ad eos, quibus -u male olet ex indigestione, potio. CONSTANT. AFRIC. theor. 4,6 p. 16b^r anhelitus sive -us est necessarius, ut calor naturalis per eum temperetur eqs. MOSES PANORM. marisc. 2 p. 158,5 malum, quod vocatur in lingua arabica 'sabestia', idest mancammentum -i de equis (sim. 6 p. 164,1 capitulum curandi mancammentum -i). saepius. de spiritu singulo ('Atemzug'): GERHON. aedif. 33 (14) p. 158,25 quas (lectiunculas) ... in prandiis sub uno -u incipiunt ac terminant convivae (i. fratres). B de spiritu vitali: TRAD. Frising. 41 (a. 771) si genetrix mea ante finem meum vitalem emitterit -um (ANSELM. LEOD. gest. 31 p. 207,13 vitale [vitalem var. l.] -um exhalavit. al. sim. ERMENR. ad Grim. 23 p. 560,14 -us vite). HUGEB. Willib. 1 p. 88,20 vix in eo permanens -us vicinum minabat vitae exitum. al. expressius i. q. anima – Seele: FROUM. carm. 33,3 hominis -um perdurat semper in aevum. NECROL. I Iun. 26 Wicharii -um Christus perduxit in altum. EKKH. IV. bened. I 14,48 strata ... scandit patris (sc. Benedicti) aurea -us (cf. notam ed.). al. b spectat ad tibicinium sim.: ALIA MUSICA 157 ad sonum eliciendum aut plectrum aut -um necessarium esse constat. HEINR. AUGUST. mus. 5 quae (sc. species musicae) est artificiosa? quae arte hominum composita aut tactu ... aut -u ... aut percussione ... perficitur. SYLL. Sangall. app. 5,100 musica ... constat triplicis moderamine legis: percussu, -u, voce sonora boat. al. 2 de aere vel sono emissio: a sibilus, fremitus – das Zischen, Schnauben, Fauchen: YSENGRIMUS 5,827sq. cur flatis, fratres, intelligo; parcite -u!:: accimur pransum, -us id iste notat (sim. 841). b sonus – Ton, Klang: AETHICUS p. 198,2 ut accedant ad epulas, monet vox -ui magni. CARM. Cantabr. A 6,1b,1 aut tibiurum canorus redditur -us ... aut eqs. c de ceto i. q. nubes aeris emissio – Dampfwolke: HILDEG. phys. 5,1 p. 1271^A piscis iste (sc. cete) nequitias dyabuli interdum sentit et ideo etiam -us suos contra eum emittit. B de -u ventris: NICOL. BIBER. carm. 1086 turpe nefas egit (sc. tyrannus), cum -um ventris abegit more ribaldorum reddens se retro sonorum.

III spectat ad inspirationem divinam: A aspiratio, inspiratio – Eingebung, Inspiration: POETA SAXO 4,327 qui (rex) ... caelestia doctus carmina divino completus pangere -u ... solebat. THANGM. Bernw. 33 quaecumque sacer conventus divino -u illustratus deliberet, statuat vel imperet eqs. B Spiritus (sanctus) – (Heiliger) Geist: WALAHR. Blaithm. 171 qui (Christus) cum Patre pio sancto que in saecula -u regnat (CAND. FULD. Eigil. II 17,69. al. sim. HRABAN. carm. 4,1,7 -us ... sacer. GODESC. SAXO carm. 6,12,4 Pater sancte, -us alme). EKKH. IV. pict. Mog. 20 quem (hominem) Pater et Natus creat et vi compare F-us. carm. var. II 6,4 hic (Notker) ... septenum F-um vociferat ... datum (cf. notam ed.). al.

IV spectat ad instrumentum fabrilis: A proprie: HERACLIUS I 5,17 desuper ipsas (sc. petulas) armavi vitrum docto -u tenuatum ignis. THEOPH. sched. 3,31 p. 83,22 leniter ... sufflabis longo -u, donec solidatura liquefiat. B meton. fort. i. q.

fornax (vi venti magis accensus) – viell.: (Wind-)Ofen: COD. Odalb. 13 p. 80,14 (a. 931) tradidit ... Albrih in manus ... archiepiscopi ... -um ferri, quod aruzi dicitur.

*flavedo, -inis f. color flavus, flavidus – gelbe, gelbliche Farbe: WALTH. AGIL. med. 31 p. 129,31 urina ... livens livore vergente in albedinem sive -em minorem emitteum significat. flavellum v. flabellum.

flaveo, -ere. flavum, aureum esse – gelb, golden sein: HEIRIC. Germ. I 1,162 pendentum -bat pirus honore pyrorum. GESTA Apoll. 121 croceo cum cromate -ens (sc. puella). partic. praes. usu adi.: EPIST. var. I 15 p. 519,39 -entia pocula. PAUL. DIAC. carm. 13,7,1 nulla mihi aut -entis est metalli copia aut argenti. GESTA Apoll. 242 ex auro puram gestans -ente coronam ... fulsit puer. al.

flavesco (flabe-), -ere. flavum fieri, flavum, aureum esse, fulgere – gelb werden, gelb, blond, golden sein, strahlen (in imag.: l. 19): IONAS BOB. Columb. 1,2 p. 155,1 aetherea ... axis siderum distinctione -ens eqs. EPIST. var. I 15 p. 518,3 aureis novum sanae -at doctrinae Fallernum in pateris. PAUL. ALBAR. carm. 6,12 decora rosa -bescit more topazon. UFFING. Liutg. 39 ex saxigenis -unt farrea sulcis semina. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3a^v in frigido et sicco (sc. corpore) minus -unt pili. THEOD. CERV. chirurg. 3,47 p. 173^G si de phlegmate falso (sc. fit scabies), -it locus. al. partic. praes. usu adi.: ALDH. virg. II 166 ut flos -ens scandit de cortice corni tempore vernali ... sic eqs. ad Acirc. 89,2 vinitor expressit quae (sc. pocula Bacchi) -entibus uvis. ibid. al.

flaveus v. flavus.

flavicomans, -antis. lana flava, filis flavis contextus – aus gelber Wolle, gelbem Garn gewoben: HROTSV. prim. 44 asperit Aeda iuvenem ... indutum vestis velamine -is, ceu foret e pilis ... contexta cameli.

flavicomus, -a, -um. flavus – blond, gelb: SEDUL. SCOT. carm. II 9,8 -ae Cereris gratia dulcis abest. 9,17 -um Cereris mentitur (sc. bestia) habere colorem.

*flaviger, -era, -erum. (flavus et gerere; cf. Stotz, Handb. 2, VI § 143,2) flavus, aureus – gelb, golden: EPIST. var. I 17 p. 523,18 offeram (sc. Paulinus) ... ei (Felici) caritatis studio exhibito calicem aureum -o radiante fulgore.

?*flavites, -is m. (?orig. graec.) lapis quidam – ein Stein: MAPPAE CLAVIC. 164^{capit.} de lapide -e. 164 lapis -es nascitur in terra nigra eqs.

*flaura, -ae f. (orig. inc.) ?Alchemilla vulgaris L. – ?Frauenmantel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 174): ROGER. SALERN. chirurg. 1,457 de -a (gloss.: id est parve galle), abrotano ... manipulum I pista eqs. TRACT. de aegr. cur. p. 329,25 ad tumorem mentule succum -e, feniculi distempera cum pulvere aloe. WALTH. AGIL. med. 105 p. 196,36 inungantur loca scabiosa cum hoc unguento: recipe succi fumi terre, succi -e eqs. ALPHITA F 7 -a, pantaleonis idem (cf. comm. p. 429). al.

flavus (fa-, flabus, -veus), -a, -um. 1 ξανθός, croceus, aureus, flavicomus – gelb(lich), golden, ockerfarben, blond: a proprie: AESCULAPIUS 39 p. 61,19 quae (maculae) in initio impetigini similes nascuntur et -ae (fava RECEPT. Lauresh. 1,46 p. 128,3). DUNGAL. (?) carm. 2,6 spumantes ... equos -o stringente capistro ardua barbarico gestantes colla sub auro. ANTIDOT. Sangall. p. 90,34 catarticum diacridia purgans colera -ba. STEPH. COL. Maurin. 11 (7) squalabant arva pulvere et -i sulci ad aquas hiabant. BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 9,11 occidit ... purpureus decor -e Germanie. saepe. subst. neutr. i. q. aurum – Gold: METELL. peripar. 5,42 quas (coronas) solidas -o necnon ars fecerat albo. b translate fort. i. q. ardens, fervidus – viell.: glühend: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,4 cum 'eflagitare' non pertineat ad simplicis orationis effectum, sed potius aut curiosae ab alio extorquere, quod petitur, aut, quod nescitur, -o interrogationis studio investigare. 2 γλαυκός, caeruleus – blau: ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 75,23 turcos lapis est, color -us in album vergens. 3 p. 75,35 zimech vel celestis: color est -us corpusculis aureis et fit inde azurium. add. 1 incipit liber de coloribus gemmarum: de albo colore ... de -eo, de nigro -o eqs. 8 lapis -us translucens: iacinctus non aquaticus eqs.

[Niederer]

flebilis, -e. *script.*: fe-: l.21. fre-: l.37. -evi-: l.19. *adde* ARBEO Corb. 20. *struct. c. dat.*: l.25.

1 **flens**, *ad flendum pronus, lacrimosus, lugubris, tristis* – weinend, klagend, jammernd, traurig: **a** in univ. (ellipt.: l. 6): ARBEO Emm. 19 presbyter ... ex magistri cruciatibus dolore redactus -i (sc. voce) dicens, (flebiliter dixit var. l., -i voce ait VITA Emm.): 'eqs.' HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,20 -is et supplex Dominum deprecabatur miser. GERH. AUGUST. Udalr. 1,14 l. 71 cum -bus (fletibus corr. ex fletibus E) oculis aiebat Eberhardus: 'eqs.' ANON. ton. Schneider p. 109 secundus (sc. tonus dicitur) gravis et -is, quia modulatio eius convenientior videtur tristibus miseriis. *saepius*. per enallagen: METELL. exp. Hieros. 4,150 -is infantum palpat manus ubera matrum. *adde*: BALTH. Fridol. 3 postquam ... a cunabulis -bus ... se-iunctus est. **b** acc. sing. neutr. pro adv. i. q. cum fletibus – weinend: MART. VALER. buc. 2,105 legat hec pallenti carmina vultu pastor et ad nostrum suspirat -e nomen. 2 **fletu dignus**, miser, miserandus – beweinens-, beklagenswert, kläglich, jämmerlich: **a** in univ.: FORM. extrav. II 35 anc -vilem finivit frater vitam. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 pro me Dominum tuum implora, pro cuius amore -i (fe- var. l.) iam passione deficio (sc. Aquilina). BERTH. chron. B a. 1078 p. 314,16 ut tyrannicam tamque -em sancte ecclesie desolationem ... respicere dignaretur dominus apostolicus. THIETM. chron. 2 prol. 19 disceserat (sic) Otto, -is heu patriae. *saepius*. **b** acc. sing. neutr. pro adv. i. q. miserabiliter – beklagenswerterweise: CARM. de Godeh. 32 MGScrip. XI p. 221; cod. s. XIII. erige (sc. Deus), corrige, labile, -e ne moriatur (sc. plebs tua). 3 **debilis, imbecillis** – schwach, geschwächt: WETT. Gall. 22 p. 268,10 ancilla tua (sc. regis) est adhuc -is propter egritudinem corporis. CONSUE. Vird. 3 mox ..., ut aliquis sanguinem demperit, in refectoryum properabit ...; verumtamen fratres sanguine -es maturius refectoryum frequentabunt.

adv. **flebiliter**. 1 cum fletibus, lacrimose, lamentabiliter – weinend, unter Tränen, mit Klagen: DIPL. Otton. II. 206 p. 234,20 ecclesiam ... direptione ... eiusdem ecclesie clero ac populo -r (fr- cod.; cf. notam ed. p. 234,8) intimante audivimus laceratam. THIETM. chron. 3,2 nomen Domini -r invocavit Gerar. CHART. Brixin. 98 p. 103,28 Willelhelmus ... pro ... malis, que fecerat nec emendavit, -r ingemescens eqs. al. v. et l. 6. 2 **misere, miserabiliter** – beklagenswerterweise, jämmerlich: WANDALB. martyr. invoc. 27 sit satis ad tartara per scelus ... casu -r tendere pessimo oblectetque tuis (sc. Dei) vivere legibus. DIPL. Heinr. II. 64 p. 79,31 honorabile illud episcopii caput et nomen (i. Merseburg) in abbatiam -r commutatum eqs. THIETM. chron. 5,36 igne, gladio et habitatoris educatione -r desolatur pagus. al. 3 **leniter** – schwach, leicht: HERACLIIUS II 3 p. 51,25 in furno mitte (sc. vas), ut sit plus splendendum et pulcrum, lento tamen igni, ut non nimis fortiter nec nimis -r (flebis var. l.).

flebilitas, -atis f. miseria, imbecillitas – klägliches Zustand, Schwäche: ALCUIN. epist. 238 p. 383,24 ingravescente infirmi corporis -e (-i var. l.) ... hoc idem (sc. imperatorem videre) fieri non posse probatum habeo.

flebot -v. phlebot-. **flecm** -v. phlegm-.

***flecta**, -ae f. (retrograde a flectere, per contam. c. plecta formatum, ut vid.) plecta, rete – Flechtwerk, Netz (in loco corrupto): ARS med. 5 p. 422,10 dentes caput quoque habet, sarturas V, ossa VI ex scemate velut corona per media labdo, id est -a (id est plectas G, idem plectus RECEPT. Lauresh. p. 66).

flectana v. phlyctaena.

***flectarius**, -i m. (flectere, fort. per contam. c. theod. vet. flehtari; cf. Abd. Wb. III. p. 953sq.) ?qui res plectiles conficit, vitor – ?Hersteller von Flechtwerk, Korbflechter: CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,26 (a. 804) dono in ipsas villas tam mansis, terris ... excepto illa terra, quem -us tenet.

[**flectio** v. dilectio. *adde ad vol. III. p. 651,31sq.*: EPIST. anon. 12 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 137; s. IX.) paternitatis ... vestri devotissima -e (ci., flectione ed.) confisi hortamur eqs.]

flecto, flexi, flexum, -ere. *script. et form.*: flet-: p.310,40. -tuo: p.310,6. *partic. perf. abl. sg. -u*: p.310,8. *coniug. I.*:

p.310,7.28. *adde* STEPH. WILFR. 37 p. 230,30. 65 p. 261,15. *depon.*: p.311,18. *usu medial.*: l.21.56.59. al.; *mediopass.*: l.37.p.311,9; *refl.*: l.55. *struct. impers. et ellipt.*: l.9.

1 **trans.**: **A** *curvare, inclinare* – biegen, beugen, krümmen: 1 **gener.**: **a** *strictius*: **a** in univ.: CONVERS. Afrae 6 p. 60,4 omnes ... Deo nostro -ent (-ant corr. ex -uant B, -unt var. l.) genua (STEPH. Wilfr. 18 p. 213,23 genu -ans [-ens var. l.], saepe. sim. DHUODA lib. man. epigr. 22 poplito -xu. al.). ORD. Rom. 22,13 institutum est, ut -retur (fieretur, fieret <oratio> var. l.) pro Carolo rege (cf. notam ed. et comm. p. 255; cf. et A. Angenendt, Monachi peregrini. 1972. p. 246 adn. 39). WALAHFR. Wett. 720 quidam -xa placidi cervicis videntur, erecto sed corde tument. WALTHARIUS 101 sub tegmine -xus delituit corpusque suum contraxit. al. *medial. i. q. curvum esse* – gebogen sein: v. p.311,43. in imag.: VITA Liutg. II 2,26 ad ea potius evolventa articulum -amus, quae eqs. (sim. vol. I. p. 993,21). CARM. Bur. 15,5,9 alpha principia et o novissimum -ens fit constantia media, dat finem optimum. **β** *de monte*: WALAHFR. carm. 77,5,1 alta Penninus iuga -it, (ex Verg. Aen. 6,804) horror. **γ** *medial. c. sensu se subiicendi*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,206 merito cui (Deo) -itur omnis imago. **δ** *de-, submittere* – herunterbeugen: HROTSV. Mar. 775 arbor, -e tuos summo de vertice ramos. **ε** ?*recurvare, erigere* – ?zurückbiegen, recken: AGNEL. lib. pont. prol. p. 140,42 (vs.) cum gutture -xo vociferans caelum complet philomela clamoribus. **ζ** *re-, distorquere* – verkrümmen, verkrüppeln: VITA Corb. 28 cui (puellae) statim divine virtutis est vindicta secuta, nam femur eius dextrum ita -abatur (-batur, flexum est var. l., ARBEO Corb. 36 flexebatur), ut eqs. **η** *subruere, sternere, caedere* – zu Fall bringen, fällen: CHRON. Ebersb. I p. 10,33 locus eruncatur, lignis oppidum construitur ... et -xa silva munitur. METELL. exp. Hieros. 6,354 nos dum bellare paramus menia tormentis meditates -ere lentis eqs. **θ** *in nexu redigere, nectere* – zu Schlaufen, Schlingen binden, knüpfen: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,60 invidiae laqueos, quantum vis, -e (sc. mundus) malignos eqs. **b** *latius*: **a** *mediopass.* ad opus -i i. q. ad actum intendere, effici posse – der Realisierung zuneigen, ausführbar sein: DHUODA lib. man. 3,6,9 sunt plerique, qui dant malum (sc. consilium), et non -itur (flet- var. l.) ad opus. **β** *coercere* – gefügig machen, disziplinieren: STATUT. ord. Teut. p. 75,7 fratres ... debent ... per ... districtas emendaciones -ere contumaces. **γ** *deprimere, superare* – niederdrücken, überwältigen: ALFAN. premn. phys. 40,14 p. 130 quando ... anima temperantia corporis devicta desideris ... se subdiderit, a contingentibus eventu -itur (PG 40,772^B καταπιεσθῆναι) et emollitur. **δ** *mutare* – ver-, abändern: CONR. HIRS. dial. 110 greca vocabula paulo -untur sepiissime in declinationem Latinam, sicut 'proson' prosa, 'prologos' prologus (cf. l.49). 2 **gramm.** i. q. declinare, per paradigma ducere – deklinieren, durch das Paradigma führen: ERCHANB. gramm. p. 28,13 sicut articulis ... membra, ita nomina et participia per 'hic, haec, hoc' pronomina -untur. **B** *dirigere, vertere* – richten, wenden: 1 **gener.**: **a** *proprie*: **a** in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 9,4 nonne via simplex fratrum se -it in ambas? GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 154 quare sic oculis in me inflecteris (-eris var. l.)? DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,2 pietate commotus ad abbatem [-xit animum, (ci., -xit animum ed., flex aūs cod.) solitae rectitudinis. CARM. Bur. 56,1,4 calcat Phebus ungula, cum in Taurum -itur. **β** *adhibere* – zuwenden: DIPL. Ludow. II. 82 p. 228,30 (spur. s. X.^{ex}) placuit nobis aures nostras paternas suis (sc. fidelium) -ere petitionibus. **γ** *avertere, deflectere* – um-, abwenden, umdrehen: WANDALB. mens. 238 virgo cui (Septembri) ... -entem praefert iam lumina Phoebum. POETA SAXO 2,56 iter coeptum -unt Saxones. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,176 merent puellae tarde -entem plaustra Booten. METELL. exp. Hieros. 6,143 cornipedem -ens socios petit Achardus. al. **δ** *gubernare, ducere* – lenken, steuern, führen: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,2 fragilem dum nota per oppida lintrem -ere ... iuvat. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,8 ut ... equi frenis non -xi liberam viam carperent. al. in imag.: HEIRIC. Germ. I 6,32 Romula sceptraperens rerum -bat Valentinianus habenas. **b** *translate*: **a** *re-*

[Niederer]

gere – regieren: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,129 qui (*Deus*) ... -it inocciduum ... regnum. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,3 quamvis civis lege -endus, adversarius armis cogendus ... sit. **β** *medial. i. q. dirigi, parere – sich richten (nach)*: WALAHFR. Mamm. 10,8 cuius (*Christi*) ad imperium substantia -itur orbis. **γ** *commovere, impellere, convertere – bewegen (zu), hinführen (zu), bringen (zu), umstimmen*: LIBER diurn. 101 p. 134,7 -xi precibus tuis ... decernimus, ut eqs. WALAHFR. Mamm. 11,24 -ere, frange fidem! 14,5 ut, quem non -xit ferus unguibus, igne perurat *index*. WIDUK. gest. 1,10 p. 17,25 his dictis ... -itur ... Thiadricus promisitque eqs. ADAM gest. 3,56 p. 202,11 nec, ut sacerdotibus ... ulla reverentiam habent, -i moverique potueri (*sc. populus*). **δ** *abducere, revocare – abbringen (von), abhalten (von)*: WALTHARIUS 849 quem (*Patavid*) dum procedere vidit, vocibus et precibus conatur avunculus inde (*sc. a pugna*) -ere proclamans: 'eqs.' **ε** *seducere – verführen*: ERMOLD. Ludow. 2,175 muneris quos (*missos*) nequeant -i nec saeva potentum blandities. **η** *mitigare, exorare – besänftigen, gnädig stimmen*: HRABAN. carm. 40,11,3 inमित (*sc. Deum*) ut precibus -ere certent fratres. CARM. Salisb. I 4,13 -e (*sc. viator*) ... precibus pro me ... tonantem atque animae veniam ... precare meae. FROUM. carm. 36,25 rectorem mundi precibus, rogo, -ite (*sc. sancti*) semper. *al.* **2** *mus. i. q. in caesuram, flexam q. d. ducere – in die Zäsur, die sogenannte Flexa führen (de re v. LexMusLat. II. p. 91 et infra l. 52)*: HIER. MOR. mus. 22 p. 160,30 primus tonus sic ... -itur: eqs.

II intrans.: **A** *inclinari, curvari – sich beugen (per compar.)*: FORM. Sal. Merk. app. 2 p. 264,17 ut ... aeclesia sicut filia matri et membrum corpori, ita sub capite -at, quo eqs. **B** *cedere, se accomodare – nachgeben, sich anpassen*: DHUODA lib. man. 3,10,1^{tit} ut cum maioribus et minoribus -as. 10,2,29 superbis et improbis cave ne -as. **C** *intendere, adire – sich wenden (zu), angehen*: AETHICUS p. 211,6 ad ea, quae retinenda videntur ... quae noscenda sunt ex multis, aliqua idcirco, quae vera sunt, stilo -amus sequente. **D** *proficisci – aufbrechen*: BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 100,16 ego ... nunc -o ad Pruzos.

adi. flexus, -a, -um. **1 gener. i. q. curvus – krumm, gebogen: ALBERT. M. princ. 6,1 p. 56,40 vel aequae vel non aequae poni, vel -a (-e *var. l.*) vel recte poni. animal. 1,89 cum sit *ala piscis* in una parte -a, oportuit, quod in alteram partem similiter alia -retur (*sim. 2,79*). **2** *mus. i. qui flexa q. d. terminatur, flexa auctus, descendens – mit einer sogenannten Flexa endend, um eine Flexa erweitert, absteigend (de re v. l. 52)*: ODO inton. p. 117^b punctus -us in primo tono ... descendit unam vocem. FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 102,9sq. de nominibus neumarum: ... pes -us resupinus, pes -us strophicus, ... pes quassus -us. p. 102,16 quilisma -um. ton. p. 172 differentia prima ultimum 'saeculorum amen' per pedem -um, quod quidam per pedem connexum faciunt, a mese in finalem deponit.**

*subst. *flexa, -ae f. t. t. mus. ('Flexa', de re v. LexMusLat. II. p. 92sq. q.)*: **1** *neuma descendens duobus sonis consistens, clivis – absteigende, zweitönige Neume*: FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 102,6sq. de nominibus neumarum: ... -a, -a strophica, -a resupina, -a sinuosa. ton. p. 150 ultima 'saeculorum amen' syllaba ... in a incipit, sed per -am sinuosam tono inferius reflectitur. EMO chron. 15 p. 38,5 modum ... in notandis libris servavi excepta cline cornuta, pro qua ipsi (*Praemonstratenses*) utuntur -a rotunda. **2** *caesura in medio primae partis versu posita (quae flexa constituitur) – (durch eine Flexa markierte) Binnenzäsur im ersten Halbvers des Psalmverses*: HIER. MOR. mus. 22 p. 168,1 ad 'Magnificat' ... et ad 'Benedictus' -ae et meditationes octavi toni sicut de tono secundo.

*adv. *flexe. curve – krumm: v. l. 41.*

***flectura, -ae f. flexura – Beugung**: WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p. 39,32 in unoquoque digito pedis sunt tria ossa praeterquam in pollice, in quo non sunt nisi duo, eo quod non indiget motu magno, neque est necessarium propter figuram digitorum, cum plicantur, quia digiti talem -am non requirunt.

***flederinus, -a, -um.** (*theod. vet. vlederin a vlader; cf. M. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. III. 1878. p. 384. 391*) ligno

maculoso, venoso confectus – aus gemasertem, geädertem Holz hergestellt: CATAL. biblioth. A III 89 (a. 1227/37) post mortem meam ordino ... A. de Sunneberc cifum -um.

[**flegbama** v. phlegma.] **flegimone** v. phlegmone.

5 flegm- v. phlegm- *praeter:*

***flegmantia** v. *phlegmatia. [**flegmon** v. phlomos.]

flegmos v. phlegmone. **fleima, flema** v. phlegma.

flemen (pl-), -inis n. *de tumore quodam fort. i. q. callum, cornu – viell.: Schwiele, Hühnerauge*: ALDH. ad Acirc. 116 p. 159,23 numen, p-n, limen. EGBERT. fec. rat. 1,1530 horret rusticus in ungue fero digitis et p-e fultis (*cf. ind. p. 250*).

fleo, flevi, flere. script. et form.: fluens: l. 18. fluunt: l. 33. *partic. praes. gen. pl. -tum: l. 28. pendet: acc. c. inf.: l. 35. super: l. 21. 22. usu medial.: l. 24. partic. praes. usu subst.: l. 25sq. gerund. usu adi.: l. 40.*

1 intrans. i. q. lacrimare, plorare – weinen, klagen, Tränen vergießen: **a** *in univ.:* ARBEO Corb. 14 conquassata quasi fluctibus ... navicula inde fluens (flens 1; *cf. VITA Corb. 8 conquassata ... naviculam deflens*) ad pristinum se contulit auxilium, ut Romam veniret. WETT. Gall. 12 p. 263,41 voces quasi duarum mulierum flentium super mortuos suos ... audiebant (*sc. fratres*). FROWIN. explan. 7,2 l. 11 flesse ... super Lazarum et civitatem Ierusalem dicitur Dominus. *persaepe. usu medial.:* ALBERT. MIL. temp. 3 p. 378,20 ut quid flemini (*sc. familia*)? **b** *partic. praes. usu subst.:* HYMN. Hraban. 1,5 respice (*sc. Deus*) me miserum flenti et miseratus adesto! WALAHFR. carm. 52,5 exilara (*sc. Deus*) tristes, solare piissime flentes! EKKH. IV. bened. I 16,120 altera ... flentum (gloss.: penitentium) lex est ab ore fatentium, qua pare vi petitur celum eqs. *al.* **?** *pro nom. propr.:* CHART. Wetzlar. I 219 (a. 1277) Heinrichus institor dictus Flens (*sed cf. p. 316,30*). **2 trans. i. q. deflere, deplorare, miserari – beweinen, beklagen: HIST. Daret. p. 197,9 fecerunt (*sc. Graeci*) planctum magnum et fluunt (*4^a, -verunt rell.*) Aiace principem (*item p. 198,4,23*). WALAHFR. Wett. epil. 2,14 flemus agrum subito tanto cultore carere. POETA SAXO 5,291 Romani mortem sibi -vit Carolus amici pontificis. FROUM. carm. 29,9 mulier, puerum sine flere (*spectat ad Vulg. Luc. 7,13*). *saepe.* flendae recordationis i. q. piae memoriae – 'seligen Angedenkens': DIPL. Karoli III. 35 p. 59,23 precepta ... flende recordationis domni Hlotharii patris nostri (*item p. 60,7*).**

fleo- v. phlebo- *praeter:*

flebotomia v. phlebotomia. **fleogo-** v. phlebo-.

fleomaticus v. phlegmaticus.

45 [fleomon, fleonus v. phlomos.] **flesma** v. phlegma. **fletus**, -us m. (-um, -i n.: l. 51) *script. flet-: l. 49. actus flendi, conquestio, ploratus, lamentatio – das Weinen, Heulen, Schluchzen, Wehklagen, Klage:* **1** *proprie:* ARBEO Corb. 5 p. 194,12 coepit ... vir Dei exterioras occupationes flentibus (-bus *var. l.*) atque lamentis tergere. RHYTHM. 148,1,1 audi, Christe, triste -um amarumque canticum. THIETM. chron. 6,61 p. 350,18 fit oratio a confratribus cum intermixtis -bus. *persaepe.* **2** *meton. i. q. lacrima – Träne (sing. sensu plur.: l. 58):* HRABAN. carm. 37,55 quantos pro sobole -us effudit Iacob? FROUM. carm. 24,3 -bus ora rigamus. NADDA Cyriac. I 11,7 in -uum imbrem se cum magna cordis contricione prostravit *Sestius*. THIETM. chron. 7,25 p. 428,31 oculi ... ob assiduum -us nimii effusionem ... caligabant. *al.*

fleubo- v. phlebo-. **fleugma** v. phlegma.

60 fleugo- v. phlebo-. **flevilis** v. flebilis. **fleuma(-)** v. phlegma(-). **fleumma** v. phlegma. **flevothomum, flevotomus** v. phlebotomus. [**fleusis** v. *phlysis: ANTIDOT. Glasg. p. 143,29 (*cf. P. Wirth, ALMA 24. 1954. p. 224*).]

fleutumus v. phlebotomus. ***flexe** v. flecto.

flexibilis, -e. *pendet:* ad: p. 313,17. 19. 20. in c. acc.: p. 313, 3. 21. dat.: p. 313,11.

qui (facile) curvatur, inclinatur, lentus, mobilis, mollis – biegsam, gelenkig, beweglich, geschmeidig, elastisch, weich: **1** *proprie:* **a** *in univ.:* **α** *corpor.:* THEOPH. sched. 2,22 accipe virgas -es infigans eas terrae eqs. MAURUS progn. 4 p. 263, 45 cum dicit '... totum corpus in sua positione fluxibile (-e

[Niederer]

cod. Vat.; cf. Hippocr. progn. 3 [ed. Littré II. p. 118,10] ὑγρόν), facilitas motus totius corporis insinuat. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 85,24 cum . . . non essent *digiti pedum* -es in circulum, eo quod iuncturas non haberent *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,275 ut esset *pectus* -ius dilatationi et constrictioni, quae exiguntur in expirando et inspirando. *al. β incorpor.*: AUREL. REOM. mus. 13,1 versiculi huius (*sc. antiphonae*) ultima syllaba -em altamque promittit vocem (*sim.* 13,8.39. 17,18). 13,25 -is est modulatio duplicata, quae inflexione tremula emititur vox. CARM. de mus. 234 vocem . . . nosce, cantor, omnibus -em. IOH. AFFLIG. mus. 21,28 qui (*homines*) . . . -es (*flexibiles var. l.*) habent voces, semitonii plurimum gaudent. *b lambens – zügelnd*: IOH. VEN. chron. p. 139,16 quatinus flamarum -ia culmina vicinum palatium attingere et concremare possent. *2 translate: a inclinabilis, pronus – neigend (zu), geneigt*: NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 36,29 (add. Z, W) ipsi (*sc. callidi*) . . . sanctum Petrum ad veniam sciunt maxime -em. VITA Liutb. 6 permanebat . . . ad omnium necessitudinum proventibus . . . -is in tantum, ut *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 4,18,1 p. 223^b,95qq. liberum arbitrium . . . est indeterminatum, -e ad bonum et ad malum . . .; fuit liberum arbitrium -e in utramque partem *eqs. al. b facilis, obsequens – nachgiebig, fügsam*: THIETM. chron. 1,9 quia -is est mulieris animus . . ., consensit *filia Vidicinni (sc. regi) eqs.* CAES. HEIST. comm. 91 Maria gracilis fuit in corporis sui maceracione, -is in morum conformacione.

adv. flexibiliter. molliter – geschmeidig: PETR. WILH. Aegid. (MGScript. XII p. 317^a,39; a. 1121/4) statim manibus -r directis . . . sanitati . . . restituta est (*sc. mulier manibus contracta*).

flexibilitas, -atis *f. natura flexibilis, lentitia, mobilitas, agilitas, mollities – Biegsamkeit, Elastizität, Beweglichkeit, Wendigkeit, Geschmeidigkeit, Weichheit*: *1 proprie: a corpor.*: ABSAL. serm. 20 p. 120^c in virgae . . . -e virtus obedienciae accipitur. PS. GALEN. anat. 22 p. 201^d qui (*iuncus*) ex sua mollicie et -e sequitur motum aquae. ALBERT. M. eth. II 5,4,1 p. 386^b,12 plumbea . . . regula propter sui -em ad omnem figuram lapidis transmutatur. animal. quae. 14,24 p. 259,54 pedibus non indiget *serpens* . . . propter eius -em. *al. b incorpor.*: ANON. mus. La Fage 15,11 organum . . . non aequalitate punctorum, sed infinita multiplicitate ac mira quadam -e cantui suo concordat. ANON. inst. patr. 34 tales . . ., qui eiusmodi (*sc. histrionicas etc.*) voces habent . . ., aptam -em vocis non valent habere ad neumas. CONR. EBERB. exord. 5,20 l. 29 ut versum responsorii sui non plane in gravibus, sed in acutis . . . vocem quatinus moduloseque tinnulos -e vocis formando solita lascivia decantaret (*sc. monachus*). *2 meton. i. q. pars mollis, flexibilis – weiche, elastische Stelle*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,5 circa . . . sui medium per transversum habet *lingua* quamdam -em, sub quo loco interior . . . est os quoddam. *3 translate: a nutatio, mutabilitas – Schwankung, Veränderlichkeit, Wankelmütigkeit*: ALBERT. M. sent. 2,3,7 p. 72^b,23 liberum arbitrium convenit angelis per naturam, sed libertas eius non est -s in bonum et in malum, quia *eqs. al. summ. theol. II 4,18,1 p. 227^a,16 per -em liberi arbitrii ad malum potest homo cadere et a bono gratiae eqs. b obsequentia, docilitas – Nachgiebigkeit, Fügsamkeit*: v. p. 123,60.62.

***flexigenus**, -us *m.* (genu et flexus) *genuflexio – Kniefall*: CHART. Carinth. V 111 (a. 1272) notarius . . . peciit feudum . . . -bus a domino electo abbate Ossiacensi. *cf. genuflexio, *genuflexus.*

flexilis, -e. *abl. sg. -e*: l.72. *1 qui (facile) curvatur, mobilis, lentus – biegsam, gelenkig, geschmeidig (in proverbio: l. 67): a proprie*: ALCUIN. carm. 1,309 nervus. RADBOD. carm. 4,37 quo (*igne*) velud ambusti teste nil -is instar duruerant (*gloss.*: sicut testa dura facti fuerant) hostes. ECBASIS cap. 166 congrus. EGBERT. fec. rat. 1,202 quanto nobilius, tanto mage -e collum (*cf. notam ed.*). *b translate i. q. mutabilis – wankelmütig*: HERM. AUGIENS. vit. 1283 cedant honori -es ecclesie nunc principes. *2 de versu cancrino q. d. ('Palindrom') retro -is i. qui inverti potest – umkehrbar, anazyklisch*: METELL. peripar. 1,51 retro -e causas versu dicimus ipsas, ut latebras

cancrī vestiget formula cancrī.

flexio, -onis *f. script. flectio: l. 20. actus flectendi, curvandi, inflexio – das Beugen, Beugung*: *1 proprie*: WALAHFR. exord. 26 p. 505,1 quibus . . . horis . . . sine *genuum* -e orandum sit (BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 11,28 g. -bus [genuflexionibus *var. l.*] *saepius*). ALFAN. premn. phys. 27,6 p. 108 solus (*sc. homo*) . . . ad duos rectos angulos flectit crura . . ., unam quidem -em faciens introrsus et aliam extrorsus. ALBERT. M. animal. 2,17 -o . . . cubiti est ad posterius et similiter -o coxae, quae *eqs. saepe. 2 meton. i. q. flexura, iunctura – Beuge, Gelenk*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,4 ale gruum incidi debent non in prima -e alarum, cum qua continentur cum humeris, sed *eqs.* ALBERT. M. animal. 3,21 quarum (*venarum*) una . . . coniungitur venae, quae findebatur a vena maiori in -em (*p. 514^a,14 καμπήν*) cubiti, quae est -o focilium. 3,66 nervi . . . sparguntur . . . apud iuncturas et -es ossium. 13,48 p. 914,11 totum pedem posteriorem a media -e cruris trahunt *mures* in terra. *ibid. al. 3 translate: a gramm. i. q. κλίσις, declinatio – Flexion, Deklination*: ERCHANB. gramm. p. 17,13 casus est -o (-ctio *var. l.*) vocis per varias qualitates nominandi corporis sive rei. *b mus. i. q. melos, cantus – Melodie, Gesang*: MUS. ENCHIR. app. A I 462 primam descriptionem, quae . . . primo . . . deputatur modo, id est dorio, si per totos -is ductus epogdoo vel tono feceris acutiorem, moxque in modum mutatur frigidum (*cf. SCHOL. enchir. 1,194 ad meli ductum*).

flexo, -atum, -are. *imperf. -eba(tur): p. 310,29. flectere, curvare – beugen, krümmen*: ERMOLD. Ludow. 1,138 poplite -to lambit dux ore pedes (*sc. regis*). *v. et p. 310,29.*

flexuositas, -atis *f. 1 ambitus, volumen – Windung, gewundener (Ver-)Lauf, Wirbel*: ALBERT. M. meteor. 2,1,13 p. 53,50 cum humor fuerit causa flexuosi flatus sui, amittit (*sc. auster siccatus*) -em et efficitur recti flatus. p. 53,58 per humidum auget *aquilo* humorem in ipsis (*sc. vaporibus*) et per -em spissat partes eorum. animal. 2,95 diversantur (*sc. intestina*) in quantitate et -e et involutione, (*cf. p. 507^b,30 ἐπαναδιπλώσειν*). *2 flexura – Beuge, (Knie-)Kehle*: ALBERT. M. animal. 1,349 in iunctura . . . poplitis est musculus sicut in -e poplitis sepultus (*ex Avic. canon. 1,1,5,2,28 p. 18br*).

flexuosus (flux(u)o-), -a, -um. *1 curvus, contortus – gekrümmt, gebogen, gewunden, sich windend, verschlungen: a proprie*: WALAHFR. Gall. 1,10 haec (*sc. eremi*) . . . solitudo . . . est . . . montibus plena praecelsis, angustis vallibus -a (*fluvar. l.*). PASS. Ursulae prol. p. 143,13 ipse (*sc. Deus*) . . . per spatiosam viam huc perduxit -us (*fluvar. l.*) aquarum decursus. THIETM. chron. 4,55 qui (*iterans*) rectae semitis ductum . . . -a callium varietate mutat. EMO chron. 29 p. 62,8 quod (*Phare*) est oppidum Galicie . . . portum habens -um *eqs. al. v. et l. 31. b in imag. vel translate: a in univ.: LIBRI Karol. 2,28 p. 297,9 quo (munimine) illius (diaboli) -ae fraudis meandros et callida machinamenta devincimus (sc. christiani)*. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,38 l. 14 quatenus nulla ex parte -is elucubratim senibus eliciens vivus evadere possis. 2,18 l. 37 clanculae perfidiae tuae -is obvolutae sinibus manifestius insidiae propalantur. ADALBOLD. Heinr. 43 cognoscens rex Bulizlavi -as versutias *eqs. β tortuosus, implicatus – verwickelt, kompliziert*: FUND. Brunw. 6 p. 128,40 adeo peritus effulsit *filiius imperatoris* in construendo sive dissolvendo -o (*fluxoso var. l.*) alearum scemate (*i. ludo scaccorum, cf. notam ed.*), ut *eqs. 2 flexibilis, mollis – elastisch, weich*: PS. GALEN. anat. 25 p. 205^b leves sunt nervi, rari et -i; . . . -i, ut deserviant membris ad regendum se facilius versus quamlibet partem. ALBERT. M. animal. 1,520 nervi debent esse -i et duri aliquantulum.

flexura, -ae *f. acc. pro nom.: p. 315,16. 1 flexio – das Beugen, Beugung: a proprie: a in univ.: SIGEB. GEMBL. chron. a. 1028 his (sc. quas musica regulariter recipit) . . . vocibus per -as digitorum levae manus distinctis (sim. catal. 941. ANNAL. Egm. a. 1028). HILDEG. scivias 3,6 l. 740sq. quod . . . a collo suo gestat imago velut serpentem . . . in torta -a virgulae ad pectus etiam ipsius dependentem: hoc est, quod . . . Filius meus prudentissimus in pallore angustiae carnis sustinuit -am poenarum cum exaltatione crucis *eqs.* ALBERT. M. animal. 2,17 -as (*p. 498^a,18 κάμψιν*) poplitum suorum ad silvestre late-*

[Niederer]

ris convertunt *multipedes*. *al.* **β** *de tormento i. q. distortio – Verdrehung, Verrenkung: v. p. 314,71.* **b** *meton.: α* *pars curva, iunctura – Beuge, Gelenk: PASS. Thiem. I 240 omnis membrorum -a vel articulorum est incisa sibi. HILDEG. fragm. 296 planeta primus ... virgulam ad -am dextri brachii (sc. mittit).* ALBERT. M. animal. 1,520 ut id, quod oritur ex ipso (sc. pingue), nervi videlicet motivi et sensitivi, sit viscosum et extensibile per diversas corporis -as. 22,51 -as post genua in cruribus dicuntur *elephantes* non habere. *al.* **β** *baculi pars superior curva – Krümme: HONOR. AUGUST. gemm. 1,238 huius (sc. abbatis) baculi -a non ex albo, sed ex nigro debet esse, quia eqs. sacram. 101 p. 806^B in -a (sc. baculi episcopalis) sit scriptum: 'eqs.'; quae -a fiat de osse.* **2** *ambitus, volumen, curvatura – Windung, gewundener (Ver-)Lauf, Krümmung: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 inter Alpes ... talis capacitas aquarum et collisio lapidum fuit, ut -as et vestigia viarum nullo modo prospici poterint. GISLEB. ELNON. inc. 4,212 quarum (fornicum templi) -as typice si noscere curas eqs. HILDEG. caus. 81 elementa ... in homine sunt et viribus suis in illo operantur ac in operibus illius sicut rota cum -is suis velociter circueunt.*

1. flexus, -us m. **1** *actus flectendi, curvandi, flexio – das Beugen, Krümmen, Drehung: a* *proprie: BEDA temp. rat. 1,2 necessarium duximus ... -us (gloss.: id est inclinationes, scilicet adnumerandum) digitorum paucis praemonstrare solertiam. METELL. exp. Hieros. 6,286 parvus equus pugnantis -bus equus cerata faleras deluserat aure sonoras. CARM. Bur. 103,1, 2°, 17 -us dedo poplitum. al. expressius i. q. genuflexio – Kniefall: PAUL. DIAC. carm. 19,43 cum pietate doce -um (ci. Dümmler, flexim codd.; cf. notam ed.).* **b** *meton. i. q. flexura, iunctura – Beuge, Gelenk: PS. HIPPOCR. phleb. 127 in -u brachii. ALBERT. M. animal. 1,411 secunda (pars venae) ... ad cubiti tendit -um (cf. Avic. canon. 1,1,5,5,4 flexionem). al. c* *translate i. q. declinatio – Deklination (usu gramm.): CARM. var. III 16,21 cuncti plurales longi (sc. sunt) preter genitivum, qui -u cuncto brevis est (item 16,27).* **2** *ambitus, curvatura, nexus – Windung, Krümmung, Wölbung: a* *proprie: MILO carm. 1,6,4,274 ducit mulier eum (sc. sanctum), rigidis ramorum -bus arbor quo caput extulerat eqs. METELL. exp. Hieros. 2,18 -us earum (viarum) crebrior affixis crucibus signatur eqs. CONR. HIRS. mund. cont. 969 ubi (sc. in paradiso) vitis fructus grave palmetis, alternis -bus et tacitis occurribus arundinis fulcientes oberrant. al. b* *meton.: α* *de ramis arboris: MILO carm. 1,6,4,327 arboris ... docuit sanctus -us succidere ferro (cf. l. 39).* **β** *de iugo: HRABAN. univ. 20,9 p. 541^C arcum ... scripturam novi et veteris testamenti congruenter accipimus, quia duobus quodammodo curvatis -bus devotorum colla complectitur eqs. c* *translate: α* *variatio (meli), modulatus – (melodische) Wendung, Modulation: ECBASIS capt. 21 consuescent multi, quam qui sint carmine docti, longos accentus per miros vertere -us eqs. IOH. AEGID. mus. 2,24 sonus (sc. philomelae), qui non continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur in -um, nunc eqs. β* *?figura – (Re-)Wendung: CONR. HIRS. mund. cont. 841 sillogistico ... -u ... procedis, sed sermo tuus nondum capit in nobis.*

2. flexus v. flecto.

[**fligax** v. sphinx: ALBERT. M. sent. 1,46,13 p. 447^b, 18. anim. 3,1,4 p. 169,70.]

fligina v. figulinus.

fligo, flixi, -ere. *effligere, caedere – niederschlagen, töten (usu refl.): CHRON. Ven. Alt. p. 50,24 alii unus ab alter cum pedibus se -xerunt (ci., fluxerunt cod.); alii in igne erunt salientes; tota autem turpissima morituri morte fuerunt. Niederer*

flivolus v. frivulus. **flius** v. phlius.

flo, flavi, flatum, flare. *partic. praes. usu subst.: p. 316,30.*

1 *intrans.: a* *spirare, balare – blasen, wehen, hauchen: α* *gener. (in imag.: l. 68,70 p. 316,3. al.): LIUTG. Greg. 7 p. 73,12 verunt (-rent var. l.) ... venti diabolicae temptationis. WANDALB. mens. 309 in pluvias Zephiri nunc flante soluta (sc. frigora). FROUM. carm. 20,51 non flat ventorum, sed mala vis hominum. BRUNO QUERF. frat. 13 p. 66,5 numquam nec tenuem auram de flante spiritu invenit *carnifex*. VITA Norb. I 15*

p. 690,7 recenter percepto sanguine dominico -vit in oculos eius (*caecae mulieris*) moxque illa lumen recepit. CAES. HEIST. hom. exc. 30 p. 26,17 flante vento gracie. 105 p. 106,23 flante aquilone, id est diabolo. *saepe. v. et p. 104,63. vol. II. p. 267, 29. p. 592,57.* **β** *techn.: THEOPH. sched. 3,54 p. 106,31sq. cum qua (ala anseris) ventilabis et -bis ... donec perspicias inter carbones, ut foramina ferri interius ... candeant, sicque flare cessabis. 3,83 p. 147,4 per quas (fossas) viam possit habere ventus flantibus foliis.* **b** *respirare – atmen: ALBERT. M. Iob 4,9 p. 73,29 cum flamus, exteriorem aerem intra nos trahimus et impetu pulmonis et diaphragmatis expellimus. c* *anhelare, fremere – schnauben, fauchen: YSENGRIMUS 4,321 Gerardus ... refertur ... efflasse pilos auresque rotasseque flando huc caput. 4,328 dabat anser ingentem gutture flante sonum. 5,840 undique ... naso flatur et ore simul. ibid. al. d* *canere, tonare – erschallen, ertönen: CARM. Bur. 102,8,2 infremit urbs Hecube, flant resonantque tube. 2* *trans.: a* *gener.: α* *flando pellere – (hindurch)blasen: AESCULAPIUS 11 p. 16,1 cribratum pulverem per fistulam flato. β* *emittere – von sich geben: ABBO SANGERM. bell. 2,12 inmodicas voces -vere Dani morientes. γ* *sufflare – anfachen, entfachen (in imag.: l. 25): COLUMB. epist. 5 p. 173,31 non ... ignem flare potest os farina ... plenum. CARM. var. III A 6,1,35 (MGPOet. V p. 613) auster ... violas ut conflatur flamine pulchras ... sic egomet placidis -vi tua corcula dictis. b* *techn. i. q. conflare, (igne liquando) fundere – in Gussarbeit (durch Schmelzen) herstellen, gießen: CYMBALA III 8 metallum, de quo flari debet cimbala, debet fieri ex cupro. partic. praes. pro cognomine ('Gießfer'): CHART. Port. app. 1 vol. II p. 624,34 (a. 1269) presentibus ... Theoderico cognomento Flans et fratre eius Hermann.*

***floccherio** (vl-), -a, -um. (flocus) *ex coactilibus factus – aus Filz hergestellt: CHART. Hans. 694 p. 245,14 (a. 1248) quicunque v-tos pannos fieri fecerit et a tribus mercatoribus convictus fuerit, tres libras emendabit.*

***flocellus** (fluc-), -i m. (flocus) *1* *parva macula – kleiner Fleck: CHART. Xant. 52 (a. 1184/90) corpus incliti martiris ... inventum in ecclesia Xantensi ... amputata summitate capitis et flu-is sanguinis eius adhuc in monumento apparentibus. 2* *parva fibra – kleine Faser: RECEPT. Lauresh. 1,10 oleum et ius de pruno lada ana cum -is calefactis ... super ventrem et renes ponis (item 4,80).*

flocipendo v. flocus et pendo.

***flocipendulus**, -a, -um. (flocci pendere) *parvus – gering: EPIST. Worm. I 34 p. 64,22 alioquin spem venie sibi querere prorsus -um iudicarem.*

floculus (flosu-), -i m. *floculus parvus – kleine Fussel: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,4 p. 41a^v accipit phreneticus de vestimentis flosculos (-os ed. Basil.) propter imaginationis corruptionem.*

flocus, -i m. *fibra, pars lanae, pars pannuli – Fussel, (Woll-)Faser, Flocke: 1* *in univ. (in imag.: l. 54; per compar.: l. 56): TRACT. de caus. mul. 3 celedonia teris, sucum eius mittis in lana succida -a I ad ventrem, alio ad renis. HROTSV. lib. 2 praef. 2,9 fila vel etiam -os de panniculis a veste philosophiae abruptis evellere. BENVEN. GRAFF. ocul. B 7 p. 25,20 III^{us} panniculus apparet ab una parte oculi, ac si esset unus -us de nive, quando nigit. al. v. et vol. II. p. 2024,29. plur. i. q. coactilia – Filz: CHART. Hans. 357 p. 118,23 (a. 1248) de talento lane duo denarii, de talento -orum duo denarii. 2* *locut. -i pendere, -i facere, -i putare sim. i. q. parvi aestimare – gering schätzen, gering achten (saepe coniunctim scribitur): LIUTOLF. Sever. I 4 p. 290,49 verba uxoris -ipendens. CARM. de Cass. 124 ecclesiasticas statuit Iovianus, -i figmenta redegit. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,16 quae (sorores) ... cultum -i fecere deorum. RATHER. epist. 16 p. 77,23 lege penitus canonica -ipensa. EKKH. IV. pict. Mog. 64 respicit ad viva, -i putat ille (gloss.: creator) sativa. AMARC. serm. 4,211 an ignoras (sc. minister), quod pendo (sc. dominus gulosus) domestica (sc. escam) -i? per-saepe.*

[**flomantia** v. phlebotomia: TRACT. de chirurg. 1149 (nota in marg.)]

***flomaria** v. flumaria. **flomus** v. phlomis.

floralia, -ium *n.* 1 *dies sollemnes Florae – Fest der Flora, Blumenfest*: ERCHANB. gramm. p. 78,18 -ia, id est festa Florae, meretricis . . . cuiusdam, sub cuius nomine deo, qui praeesse floribus, ut putabatur, festa celebrabant antiqui. 2 *fructus – Ertrag*: CATAL. Bland. (MGScript. XV p. 645,20; s. XII.) haec sunt, que Arnulfus . . . ecclesiae restituit . . . ; naulum . . . , quod a pretereuntibus exigitur, et -ia prati, quod adiacet ipsi portui.

***florarius**, -a, -um. (flos) *ornatus – geschmückt, verziert* (gramm. et rhet.): URSIO Marc. 1,3 non attendas (sc. episcopus) . . . Maeandrico sermone firmatam -am orationem, quia doctrina Christi non constringitur regulis Donati.

***floratura**, -ae *f.* (2. floratus) *ornamentum – Verzierung* (de re v. LexMusLat. II. p. 95): FRANCO COL. cant. mens. 14,7 sola prima (sc. figura) debet percuti, relique . . . omnes in -a teneantur, ut hic: eqs.

1. **floratus**, -us *m.* *excerptum, epitome – Exzerpt, Auszug*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,26 (s. IX^{med.}) eiusdem (Isidori) de Deo liber I . . . , de -bus diversis et alia multa de sanctorum patrum opusculis excerpta in volumine I vetustissimo.

2. **floratus**, -a, -um. 1 *florens, floridus – in Blüte stehend, blühend* (translate): FORM. extrav. II 24 p. 566,6 sophistica facundia glorioso spiritalique docmate admodum -o venerandissimorum praesulum illo episcopo. 2 *ornatus – verziert, ausgeziert* (t. t. mus., de re v. LexMusLat. II. p. 95sq.): ANON. IV mus. 7 p. 87,11 duo puncta in eodem sono . . . pro longa -a (sc. nota) ponuntur. p. 88,6 quaedam (sc. nota) est duplex longa -a.

***florenus** (-rin-), -i *m.* (flos) *nummus aureus Florentinus – Florentiner (Gold-)Gulden* (de re v. B. Kluge, Numismatik des Mittelalters. I. 2007. p. 125): GLOSS. Roger. I B 1,6 p. 519,44 foramen satis magnum, scilicet ad quantitatem denarii vel sterligni vel -i minoris. CHART. Ital. Ficker 455 p. 463,35 recepit Conradus . . . triginta septem centenaria bonorum -inorum grossorum boni et puri auri eqs. BERNH. GEIST. (?) dial. 233 si intercedet -us vel de auro saccus plenus, dicit papa: 'fiat subito'. ANNAL. Plac. a. 1284 p. 577,31 Placentini donaverunt eis (ambasciatoribus regis) MM -inos auri in verbis, tamen nundum illos -inos ei (regi) dederunt. al.

floreo, florui, -iturum, -ere. *script.* -encia: p. 318, 19. *form.*: *partic. praes.*: -iens: l.69. *neutr. plur.* -enta: p. 318, 20. *indic. plusq.* -ierant: l.43.

1 *intrans. i. q. floridum esse, ἀνθεῖν, θάλλειν – blühen, in Blüte stehen*: a *proprie*: COMPOS. Luc. Y 1 alie (flores) . . . -ierant et induraverant. PAUL. DIAC. carm. 19,4 o nimium felix . . . , perfundit radiis cuius -entia (rorantia var. l.) rura Cynthius. HRABAN. carm. 4,1,3 caelum et ramis -entibus arva ornans (sc. Deus). THIETM. chron. 7,76 ipsa . . . arbor -uit et hunc (Colomannum) Christi martirem esse monstravit. CHRON. reg. cont. I a. 1194 in Maio vinee -uisse vise sunt. al. v. et vol. I. p. 1593,38. b *in imag. et alleg.*: WALTH. SPIR. Christoph. I praef. 84 qui (patronus) me disposito -enti rure scolarum hoc tantum numero dociles instruxerat annos. AMADEUS LAUS. hom. 3,260 ut actu eius (spiritus sancti) venter tuus (sc. Mariae) contremiscat, uterus intumescat . . . , -at alvus. v. et p. 318, 70.319,12. c *translate*: a (pulchritudine) *enitescere, splendescere – (in Schönheit) erstrahlen, prangen*: p. 318,41. β

pollere, vigere – stark, mächtig sein: ARBEO Emm. 1 p. 27,3 ut Europae non modica pars insigniter sacris christianitatis indagine -ere dinosceretur. WETT. epist. (MGPoet. II p. 332,27) scripsi vobis (sc. patri) in mortis periculo et quia iuventus adhuc -uit (usque in voluptatibus carnis gloss. R). AMALAR. off. 1,29,10 de talibus (sc. in baptismo) filiis -ent affatim scripturae apostolorum. HEIRIC. Germ. II 2,5 potestatis . . . patriae . . . heres existat . . . ad sanctae decus ecclesiae et diutissime et feliciter -iturus. THIETM. chron. 2,4 quod virtus filii in omni -uit. OTTO FRISING. chron. 1,29 p. 64,1 inter quos (sc. regni Christi cives) in regno Israel Helyas et Helyseus -uere. persaepe. v. et p. 318,32. γ *spectat ad pulvera vel substantias ('ausblühen')*: COMPOS. Luc. G 24 alumen . . . metallum est terra -iens. GEBER. summ. 87 p. 615 dicimus . . . acrium . . . ponticorum et acetosorum . . . omnino aut nihil -ere. ibid. al. 2 *trans. i. q. flores gignere, generare – erblühen lassen, zur Blüte bringen* (in imag.): ABBO SANGER. bell. prol. 16 -uit

(gloss.: genuit) has (uvas) mihi Parisius.

adi. florens, -entis. 1 *splendescens – prangend*: a *gener.*: BONIF. epist. 91 p. 207,7 ut vobis (sc. archiepiscopo) in superna angelorum curia -ia mercedis premia restituat *supernus rex*. b *gramm. et rhet. i. q. ornatus – geschmückt, verziert*: HRABAN. epist. 18 p. 423,27 non . . . longos -esque tractatus . . . , sed commentarios in divinas historias scribere decrevi. CHRON. Thietm. prol. 32 vincit mortales -s dictatus . . . omnes. 2 *vigens, potens – stark, mächtig*: NOTA de unct. Pipp. (MG Script. XV p. 1,21; a. 767) domnus -issimus Pippinus rex per auctoritatem . . . Zachariae papae . . . in regni solio sublimatus est. DIPL. Loth. I. 120 p. 276,40 sancta Lugdunensis ecclesia aliquando ditissima et rebus late -issima (inde 123 p. 282,25). DIPL. Frid. I. 59 p. 100,38 Coloniensis . . . ecclesia opibus et dignitatibus olim -issima. al.

subst. florens, -entis *n.* *flos – Blume, Blüte*: TRAD. Lunae-lac. 102 p. 206,16 (a. 823) cogitavi ego Deotricus comis, quomodo ista transeuncia atque labentia istius seculi evanescent et quasi -cia hiemali marcescunt et arescent. CARM. Bur. 59,4,1 per -ta nemorum me fortuna vexit.

adv. florenter. 1 *fertiliter, ubertim – fruchtbar, reichlich*: VITA Landel. Laub. 427 adiacet . . . saltus . . . lignorum genere pollens -r ubique. 2 *feliciter, fortunate – glücklich, erfolgreich*: VITA Hildulfi I 3 Pipinus . . . rempublicam Galliarum -issime gubernabat.

flores v. flos.

floresco, -ere. *script.* -ris: l. 46. *efflorescere – (auf-, er)blühen*: 1 *proprie*: SEDUL. SCOT. carm. II 6,50 nunc vitis florida gemmat palmaque -it, nunc et oliva micat. 17,22 palma -ens. RUP. TUIT. Ioh. 2,1626 frondescit palme, -it botrus. SALUTARIS POETA 225 dum redolet nardus, donec -at (-it, floresca var. l.) achantus, floreat huius honor carminis atque decor. al. 2 *in imag. et alleg.*: RUP. TUIT. trin. 9,930 cum illa (Rahel) post hiemem sterilitatis optatu partu -ret et frugifera . . . esse inciperet. CONR. HIRS. mund. cont. 987 inter quos (monachos) vitis illa (i. Christus) -it et ait: 'eqs.' (Vulg. Matth. 18,20). 3 *translate*: a (pulchritudine) *enitescere, splendescere – (in Schönheit) erstrahlen, prangen*: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,19 ceteri (Franci) . . . Phenicum pellibus avium serico circumdatis et pavonum collis cum tergo et clunis mox -ere (florere var. l.) incipientibus . . . procedebant. VITA Mathild. I 9 p. 129,18 virginalem propemodum . . . adquisierat palmam, nisi tantum secularibus vestium -ret ornamentis. b *augescere, vigescere – erstarken, stärker, mächtiger werden, 'zur Blüte gelangen'*: DESID. CAD. epist. 1,1 p. 9,20 ut caritas . . . aucta magis in dies -iscat. WALAHFR. carm. 88,14 est fumo similis -ens gloria terrae. WIDUK. gest. 1,22 p. 34,18 Haththo . . . videns . . . Saxonum . . . res -ere. ANNAL. Altah. a. 1062 p. 60,2 res publica -ere incipiebat. RUP. TUIT. Ioh. 10,2267 ut -ente fide converterentur gentes in altaria Christi. CARM. Bur. 173,1,2 revirescit et -it cor meum a gaudio. al. c *spectat ad pulvera vel substantias ('ausblühen')*: TURBA phil. 63 p. 164,27 medicinis . . . naturam significant *invidi*, eo quod germinat *magnesia* et -it. *per compar.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,27 airones bisi, quibus tempore coitus -unt sue penne et plume quodam flore pulveroso et biso.

floretum, -i *n.* *pratium floribus vestitum – Blumenwiese*: EKKH. IV. bened. I 20,160 aurea gramineis videntur -a viretis. carm. var. II 1,33 flos splendide matris, tecum in -is liceat mihi ludere letis, quae cruce reclusus vernans fundit paradysus. 1,43 nullus . . . auditus fuerit visusque potitus, qualia dux apibus -a sit ipsa daturus. HERM. IOS. hymn. 1,6,5 (AnalHymn. 50. 1907. p. 538) haec (Maria virgo) vos (sc. Ursulam eiusque socias) praet . . . , modulatur vobis clare per -a, per roseta promit vobis carmen laeta.

floreus, -a, -um. 1 *floribus plenus, floribus abundans, floridus – blumig, blumenreich, blühend*: a *proprie*: CARM. Bur. 59,2,2 in hac valle florida -us, flagratus, inter septa lilia locus purpuratus. 153,1,12 iam -a, iam frondea silva comis densatur. b *in imag. et alleg.*: WALAHFR. carm. 8,27 floreat haud flaccens hic flos et -a fragrans spiramenta ferat semper ubique Deo. PAUL. ALBAR. carm. 11,3 hic (Hieronymus) paradisigena

Domini sic -a pinxit, ut rutilo celebri toto per cardine vibret. *c translate i. q. pollens, vigens – stark, kräftig*: CARM. Sangall. I 5,5 -a spes pacis defers (*sc. Gallus*) huc vota salutis. 5,12 requiem caeli da scandere, terrea quali -us in templo tu (*sc. Gallus*) carpis pacta superno. CARM. var. III A 2,2,33 (MG Poet. V p. 599) unguine pneumatico -is nutrita (*sc. Scholastica*) verendis. CARM. Bur. 106,4,4 amor mutabilis ... verax et habilis, -us maneat. **2 floribus confectus – aus Blumen gefertigt**: EKKEH. IV. bened. I 31,56 hi tibi (*sc. Laurentio*) sint sceptrā, redimicla, -a sarta. *v. et vol. III. p. 558,3*.

***floribundus**, -a, -um. (flos) *floridus – blühend*: **1 in imag. et alleg.**: SPEC. virg. 1,101 ut cum floribus floreat *adulescentulae* et fructum eternitatis in castimonia -a conquirant (*sim. 3,98*). **2 translate**: **a gener. i. q. vigens, pollens – kräftig, stark**, 'in (*der*) Blüte stehend': VITA Wern. Merseb. 4 erat ... locus ... Aldenburg, ... per multa tempora regularis vitae norma -us. SIGEBOTO Paulin. 31 Christi ancilla ... felicitus -a meritis diem leta clausit extremum. ELIS. SCHON. viar. 18 p. 121,1 filii, adducite vobis in consuetudinem mores sanctitatis in -a etate vestra. **b gramm. et rhet. i. q. ornatus – geschmückt, verziert**: SPEC. virg. 1,184 verum, quod sequitur in cantico, in -o ... invitatorio.

floride v. floridus.

***floriditas**, -atis f. (floridus) *status florendi, flos – Blüte, Blume*: **1 proprie**: HILDEG. scivias 3,8 l. 824 Filius virginis exiens de virginali pudore sicut pomum de fructuosa -e. 3,10 l. 924 cum Adam de terra -is proiectus est. epist. 279 estas illi (*arbori in visione*) -em infigere volebat, sed illa taedio affecta -i aliquantum se subtraxit *eqs.* **2 in imag. et alleg.**: BERENG. TREV. serm 5 (PL 160,1033^C; s. XIIⁱⁿ) ecclesia nostra -e apostolicae viriditatis seu smaragdinis redimita lucescit gemmis. HILDEG. scivias 2,5 l. 120 haec (*puella in visione*) est -s in superna Sion; ... o -s, filio potentissimi regis desponsaberis. 3,8 l. 789 nisi quod -s virgae istius (*sc. Iesse*) scienter illud (*genus humanum*) elevavit per pietatem in sanctitate salvationis. *ibid. al.* **3 translate**: **a vis, vigor – Kraft, Stärke**: CONST. imp. III 45 (a. 1274) ut nostro felici tempore reipublice reformata -s salutari pacate quietis proficiat incremento. HILDEG. evang. 16 l. 57 'omnis homo', id est 'cunctae nationes', 'primum', scilicet in iuventute sua, 'bonum vinum', -em suam et preclaras virtutes 'ponit', videlicet ostendunt (*spectat ad Vulg. Ioh. 2,10*). **b splendor, pulchritudo – Prunk, Schönheit**: HILDEG. epist. 194 l. 64 carnali amplexioni vos subiecistis (*sc. sanctimoniales*), ubi non in vanam et mox cadentem -em putredinis mundi vos coaptavi, sed *eqs.* **c fecunditas – Fruchtbarkeit**: HILDEG. epist. 318 l. 21 ipsa ... vivens eternitas (*i. Deus*) non est sine -e. 389 l. 318 in -e ... sua novus mundus processit in similitudine. **d integritas – Unversehrtheit**: HILDEG. scivias 2,6 l. 2026 castissima sponsa, quae nulla corruptione laedi potest, velut mulier illa corrumpitur, quae -em et innocentiam suam perdit, quam in initio desponsationis suae habet.

floridulus, -a, -um. *florens, floridus – in (der) Blüte stehend, blühend (in imag.)*: HERIG. Ursm. 1,666 os per -um manans dulcedo favorum verborum dulces fructus gratabat in omnes. BERENG. TREV. serm. 5 (PL 160,1033^C) virgineis -a albescit (*sc. ecclesia*) liliis.

floridus, -a, -um. *script. -red-: l. 61. p. 320,5. usu subst.: l. 61. p. 320,34sqq.*

I adi.: **A florens, plenus floribus – in Blüte stehend, blühend**: **1 proprie**: AETHICUS p. 106,2 ut nullo ... tempore in eas (*insulas*) nihil virede aut -edum (-um *var. l.*) ... valeant. UFFING. Liutg. 4 -a vallis. CHRON. Erf. min. p. 533,28sq. (cod. C2) Christus ... incepit ... predicare Kal. Maii, scilicet in -o tempore; nam Iesus Nazarenus, id est -us, dicitur. *al. v. et p. 318,29*. **2 in imag. et alleg.**: CARM. Bur. 103,1,2^b,3 rosa (*i. puella*) prati -i, nil repugnes Cypridi. *de Maria virgine (usu theol.)*: NOTKER. BALB. hymn. p. 24 te virga arida Aaron flore speciosa, te figurat, Maria, sine viri semine nato -am. EKKEH. IV. carm. var. I 2,5 -a prole pia nos protege, virgo Maria. 2,13 -a virgo micat. EKKEH. SCHON. opusc. 10 p. 321,28 -a virguncula. **3 translate**: **a (pulchritudine) splendescens – (in Schönheit) prangend, strahlend**: **a gener.**: WALAHFR. carm. 77,13,1 -am

speciem, beate martyr, ut luti maculas putasti. CONR. MUR. summ. p. 159,18 domina ... nominetur ... -a, fulgida, fecunda. **ß gramm. et rhet. i. q. ornatus – geschmückt, verziert**: COLUMB. epist. 10,145 -iora dactilicorum carmina linquens fribula nostra suscipe (*sc. frater*) letus. AETHICUS p. 210,16 -edo (-o *var. l.*) stilo et laudem et magnifico honorem ... scriptor posuit ubertatem regioni huius. SALUTARIS POETA 43 purpura quid celet, quid -a lingua, videto: *eqs.* **b vigens, pollens – kräftig, mächtig**: SEDUL. SCOT. carm. II 3,17 Hartgari -e praesul, sophos Scottigenas suscipe corde pio. EPIST. Teg. I 25 p. 26,18 gloriam et nomen dignitatis vestre (*sc. ducis Heinrichi*) fecit Deus cum -a crescere *i u v e n t u t e* (SIGEBOTO Paulin. 45 p. 932,44. *al.*). DONIZO Mathild. 2,928 eius (*Urbani*) habet corpus Florentia -a. ACTA imp. Boehmer 962 p. 668,34 nullum invenimus (*sc. Cremonenses*) adeo tutum locum ... , ut est umbra vestre (*sc. regis*) -e maiestatis. CHART. Turic. 1654 p. 9,12 (dipl. Rud. Habsb.) cupientes ... ecclesiam, sicut est in spiritalibus -a, sic et in temporalibus fieri opulentam. *saepius*. **c efflorescens – (hervor)sprießend**: ANDR. BERG. hist. 1 p. 221,26 erant ipsi Winoli iuvenili etate, barba -a. **B floribus ornatus – mit Blumen geschmückt (in imag. et alleg.)**: **1 in univ.**: EKKEH. SCHON. opusc. 1 p. 233,16 tu (*sc. Maria*) illi (*Habacuc*) omnium prophetarum proxima iam recumbenti in -o lectulo virginitatis tue quomodo non applauderes. 6 p. 286,12 ave (*sc. Maria*) lampas lucis eterne, ave -e lectule casti coniugii Christi et ecclesie (*spectat ad Vulg. cant. 1,15*). **2 pascha – um i. q. dominica in palmis – Palmsonntag (cf. francog. 'Pâques fleuries'): HARIULF. chron. 4,9 p. 197,10 dominica palmarum, quam vulgus pascha -um vocitat. REIN. LEOD. annal. a. 1225 p. 679,16 dominus Leodiensis episcopus Hugo ... castella Musau ... sine aliqua contradictione ingreditur XIV. Kal. Aprilis feria IV. ante pascha -um (*inde* AEG. AUR. gest. 3,94 p. 119,39). *cf. p. 322,42*.**

II subst. neutr.: **A proprie**: **1 flos – Blüte**: HUGEB. Wilib. 6 p. 105,27 per fulvas frondosorum flosculos et per olida holerum -a loetalem liquantes (*sc. apes*) toxicam et suavissimum sorbentes sucum nectaris. **2 pratum – Wiese, 'Wunn'**: CHART. Basil. C I 13 (a. 1120) comes Odelricus ... dedit ... monachis ... medietatem ... aeclesie ... cum molendinis et banno, cum compascuo et -o (*cf. 315 p. 228,16 wne unde weida*). **B translate i. q. pompa – Pomp, Gepränge (usu plur.)**: PAUL. DIAC. carm. 6,9 flos, paradise, tuus (*i. Benedictus*) desepit -a mundi. 7,3,4 desepit *Benedictus* aevi -a. WIGAND. Waldg. 2 multi nobiles ... viri beatum Winfridum imitati ... se mundi -is abdicaverunt.

adv. floride, feliciter, fortunate – glücklich, erfolgreich: ANNAL. Mell. Claustr. III a. 1177 p. 631,24 hic (*dux Austriae Heinrichus*) ... palatium Reni et ducatum Wabarie et Austriae -e (*ni leg. -ae*) rexit. CONST. imp. III 211 quo magis accensa vestra (*sc. civitatis*) devocio continuatione laudabilis -e perseveret. CARM. Bur. 61,6^c,3 miranda de Priamide rememorantur gesta, qui militavit -e.

[florietus v. chlorion.]

florifer, -a, -um. **1 flores gerens, floribus plenus – Blüten tragend, blumenreich, blühend**: **a proprie**: PETR. Pis. carm. 41,53 (MG Poet. I p. 75) India -is pascit quas inclyta campis, ... vobis (*sc. regi*) dona ferunt ... gentes. HRABAN. cruc. D 5,28 tu (*sc. crux*) pulchrior es -a specie omnium germinum. RUP. TUIT. trin. 17,8 l. 362 quis est iste Edom, qui post virgam -am atque fructiferam, post aquam de petra productam ... nuntiis 'non transibitis' inquit (*spectat ad Vulg. num. 20,17*). *al.* **b translate i. q. vigens, pollens – stark, 'in Blüte stehend'**: EPIST. Mog. 223 p. 359,6 multae virtutes in sancta ecclesia, quasi in iuventute sua, fertiles et -ae fuerant, quae nunc *eqs.* **2 floribus confectus – aus Blumen gefertigt**: ARNULF. delic. 90 hinc fieri -as quis ambigat coronulas? **3 flores generans – Blumen hervortreibend**: WALAHFR. imag. Tetr. 2 ver -is laetum se subrigit austris. RADBOD. carm. 6,21 -as auras ... capto (*sc. hirundo*).

***florificatio**, -onis f. (**florificare*) *actio ornandi – Auszierung (t. t. mus., de re v. LexMusLat. II. p. 96sq.)*: IOH. GARL. mus. mens. app. 15,11 fit color multis modis, aut sono

ordinato aut in -e soni aut eqs. 15,14 in -e vocis fit color ut commixtio in conductis simplicibus. ANON. IV mus. 5 p. 80,2 bca tangendo disiunctim sine -e cum elongatione finis G vel sine.

***florifico**, -are. (flos et facere) 1 gener. i. q. florere, flores emittere – blühen, Blüten hervorbringen: SALUTARIS POETA 6 qui (animus) nisi -et (florescit, florescet, plurificet var. l.), fructificare nequit. 2 t. t. mus. i. q. ornare – auszieren (de re v. LexMusLat. II. p. 97): ANON. IV mus. 5 p. 79,13 gg pro longa -ta (sc. nota), prout utitur in organo puro. 6 p. 84,8 ea (puncta) ponunt quidam ante longam pausionem -ando. p. 88,12 tertius punctus habet elongationem . . . -tam.

florigenus, -a, -um. flores generans – Blumen (hervor)bringend (in imag.): WALAHFR. imag. Tetr. 173 de cuius (Pippini regis) meritis . . . haurio -a laetae dulcedine famae.

floriger, -a, -um. 1 flores ferens, plenus floribus, floridus – Blüten tragend, blühend, blumen-, blütenreich (in imag.: l. 23.38.44. al.): LIBRI Karol. I 3 p. 120,18 quod protoplasti perpetrare -a in sede virosa serpentis promissione inlecti, hoc eqs. AUREL. REOM. mus. 18,23 hi . . . octo toni . . . quasi -a gestantes virgulta campum illustrant totius antiphonarii. VITA Udalar. Cell. II 57 invenit . . . locum . . . -is amoenum pratis. IUSTIN. Lippifl. 970 vis (sc. praesul), de -o cortice spiret odor. saepe. in titulo libri: IUSTIN. Lippifl. 1018 flore metri florem quia Lippensem gerit in se, Lippif-r hic dicitur inde liber. 2 floribus confectus – aus Blumen gefertigt: THIETM. chron. 8,8 p. 504,7 pro -a caelestis bravii c o r o n a (GESTA Vill. 1 [MG Script. XXV p. 224,37]. al.). 3 floribus ornatus – mit Blumen geschmückt: a proprie et in imag.: HRABAN. cruc. C 16,97 descripsi . . . -am crucem quatuor coloribus praecipuis, id est hyacinthino, purpureo, byssino et coccineo. CARM. var. III 27,1,7 florens -am cepit Florentius aram. CARM. Bur. 58,2,11 Narcissus -r. b translate: a gener. i. q. vicens, pollens – stark, 'in (der) Blüte stehend': COD. Karol. 17 p. 517,30 gaudetis (sc. rex) de eorum (filiis) -o germine. VITA Sigr. 15 (MGMer. IV p. 615,28) sanctorum patrum monita perlegens eorumque iussa -a iugiter carpens. VITA Filib. 4 (MGMer. V p. 586,17) coepit . . . prudentiae lampada radiare, -a caritate vernare. al. b gramm. et rhet. i. q. ornatus – geschmückt, verziert: COD. Karol. 24 p. 528,4 Langbard . . . detulit nobis (sc. papae) nectaream atque -am . . . excellentiae vestrae (sc. regis) syllabarum relationem. CAND. FULD. Eigil. II 20,6 cuius (Hraban) nunc hic ex ordine dicta -a huic operi dignum infingenda putavi. METELL. Quir. 7,7 dum tibi nectimus cantu -o sarta nitentia.

florilegus, -a, -um. pulverem florum legens – Blütenstaub sammelnd: VITA Ger. Bron. 9 p. 69,48 (vs.) apes -a pratorum pervolat ampla. CONSUET. Rod. 143 tamquam -e apes de prato scripturarum favos sibi dulcedinis colligere.

***florinus** v. *florenus.

***floripotens**, -entis. (flos et potens) plenus floribus – blumenreich: SEDUL. SCOT. carm. II 81,32 -s . . . caput (sc. ve-ris iuvenis) sertis renitebat honoris.

[floriretur v. *florizo.] florisco v. floresco.

floritio, -onis f. actus florescendi – das Auf-, Erblühen: HONOR. AUGUST. cant. 1,13 p. 378^A cyprus . . . dicitur conversio vel -o et significat resurrectionem Christi. ALBERT. M. sent. 1,22,1 p. 569^b,25 pratum ridet, eo quod quaedam dilatatio generatur in -e pratorum. eth. II 1,7,6 p. 115^b,5 -o arborum in ascensione solis et accessu (sc. interrumpitur). ibid. al. in imag.: ALBERT. M. eth. I 667 p. 571,29 delectatio . . . est -o quaedam animae vel diffusio in bono proprio.

***florius** v. *florus.

***florizo**, -are. (flos) t. t. mus. i. q. (tremore vocis) ornare – (durch Vibration der Stimme) verzieren (de re v. LexMusLat. II. p. 97): HIER. MOR. mus. 25 p. 184,1 quod nulla nota brevis -etur (floriretur ed. et cod.). p. 184,17 si aliquam notam eiusdem cantus -are volumus.

[flormus v. phlormus: TRACT. de aegr. cur. p. 330,40.]

florula, -ae f. 1 parvus flos – kleine Blume, Blümchen: CARM. Bur. 103,1,2^a,9 cur, livens invidia, . . . michi . . . uni unam negans brunam -am. pro nom. propr.: CARM. Bur.

108,2^b,8 que mea michi F-a det oscula. 2 carduelis chloris – Grünfink (cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3382): CARM. didasc. 565 -a bitriscus celsique monedula fastus.

florulentus, -a, -um. florens – blühend, in Blüte stehend: 5 ARNULF. delic. 411 qualis soror sub arbore -o cum gramine longo lassis itinere . . . : talis eqs. v. et p. 133,31.

***florus** vel raro (l. 11) ***florius**, -i m. (theod. vet. fluor, v. Althochdt. Wb. III. p. 1008) regio, confinium, bannus – Gebiet, Gemarkung, Gewann, 'Flur' (de re cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 406): CHART. Rhen. med. I 378 p. 436, 21 (a. 1083) in -io Albe Porte vinea una cum suo appendice. II 118 p. 161,10 que (vinea) sita est in -o, quod dicitur Daleheim. III 425 p. 334,15 legavit Engelbertus miles unum iurnalem vinee in Confluentia in -o, qui dicitur Drupenstrich. CHART. Al-tenberg. 306 p. 216,7 quarum (vinearum) una sita est in -o, qui Hoijcyn nuncupatur eqs. al. Weber

1. flos, floris m. (f.: l. 59. p. 323,53. adde COMPOS. Luc. L 3; n.: l. 38. p. 324,38) ?script. folo-: ANTIDOT. Glasg. p. 136,7. form-: gen. sg. -es: ORAC. Sibyll. 254 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 75). abl. sg. -ae: FORM. Bitur. 18 p. 178,22. struct. c. gen-: explicativo: l. 70.71. p. 323,1. inhaerentiae: p. 323,8.25.27.31. confunditur c.: ?fimum: l. 38. foris: l. 62.

ἄνθος – Blume, Blüte: I proprie de herbis vel arboribus florentibus: A in univ. (fere usu plur.; sing. colectivo: l. 26. 27): WALAHFR. hort. 251 quorum (sc. liliorum) . . . dulcis odor silvas imitatur -e (gloss.: in -e) Sabeas. WANDALB. mens. 163 glandifera . . . -em per silvas induit arbos. AGIUS epic. Hath. 492 tumulo . . . tuo . . . -es spargentes sorores. HONOR. AUGUST. cant. 2,1 p. 382^B -s dicitur a fluere (fluore CAES. HEIST. hom. I p. 5^b), quia cito fluit. ALBERT. M. veget. 1,124 habent . . . perfectiores plantae . . . -es tanquam purgamenta menstruum persaepe. B in titulo libri: THIOFR. flor. pro-oem. l. 32 cuius (libelli) est inscriptio tytuli -es epythii sanctorum. C in nominibus: 1 plantae: -s vaccinus fort. i. q. Taraxacum officinale – viell.: Löwenzahn, 'Kubblume' (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 625sq.): ANTIDOT. Glasg. p. 143,9 dabis . . . pocionem, qui recipit: aprotano L, . . . piper album L, -s (ni leg. femos [i. fimum vel fimus]) vacinu L. 2 festi: dies -um i. q. dominica in palmis – Palmsonntag (usu eccl.): PONTIF. Rom.-Germ. 99,162 dominica indulgentiae, quae diversis vocabulis distinguitur, id est dies palmarum sive -um atque ramorum. 3 personarum (pro cognomento): CHART. Turic. 329 (a. 1177) testes sunt: . . . Hugo Molendinari-rius, Chönrados Flos. 400 testes: . . . ministeriales . . . tres fratres cognomine F-es. 857 p. 317,20 C. bone memorie . . . dictus Flos. CHART. Eichsf. 551 testes: . . . Hermannus Flos eqs. 4 loci: INNOC. III. registr. 1,343 p. 513,6 abbati de F-bus ('Fio-re'). WALTH. MARCHT. hist. 46 qui (sc. milites) cum habent quandam curiam in Marhtel, que dicitur F-is. 5 pro nomine ficticio (per pravam interpr.; usu alch.): ANON. tab. p. 161,19 haec sunt folia (pro argentum) et -es (pro soror; v. notam ed.) eius. D de -bus arte factis: THEOPH. sched. 3,59 p. 112,22 in quo (sc. opere ductili) formentur -es aut aviculae sive bestiolae. CATAL. thes. Germ. 31 p. 41,10 unum subtile bonum nigrum cum -bus cum aurifrigio.

II in imag. et per compar.: BONIF. epist. 106 suavissimis operum et verborum -bus odorantem (sc. abbatem) . . . salvator mundi custodiat. VITA Elig. 1,12 p. 679,13 quasi apis . . . diversas (diversos var. l.) ex diversis -es legens. WALTHARIUS 1274 carpisti (sc. Waltharius) -em (i. Haganonis nepotem) mucronis falce tenellum. ALBERT. M. animal. 1,142 dixit . . . Palemon oculos esse tamquam -es (fores [fontes var. l.; gloss.: vel -es] Physiogn. 10) animae. CHART. Lux. IV 515 p. 611,9 (epist.) si qui in vobis (sc. rege) florent . . . -es petitionum. persaepe.

III translate: A ἀκμή, vigor, salus – blühender Zustand, Höhepunkt, '(Hoch-)Blüte' (fere usu sing.; plur.: l. 69): CARM. var. I 20,12 perpe-te -e vale (sc. episcopus). CARM. Cantabr. A 18,2 perdes (sc. iuvenis iam senex factus) -es optimos, (-em optimum var. l.). PURCH. Witig. 118 sub pacis -e prioris. 485 -e quietis. B praestantia – Trefflichkeit, Tugend, Kraft: HROTSV. Mar. 10 sordidolam tempta (sc. Gerbirg) purgare

[Mandrin]

Camenam (*i. carmina Hrotsvithae*) ac fulcire tui -e magisterii. *C honor – Ehre, Verehrung*: METELL. exp. Hieros. 2,322 martirii -em tribuerunt christiani his (*sc. corporibus sociorum*).

IV meton.: A tempus florendi – Blütezeit, 'Blüte': 1 in univ.: WANDALB. mens. 195 -e novo certos postquam vineta racemos gignunt. METELL. exp. Hieros. 2,25 Maii -e ... estivo. 2 spectat ad homines: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,14 quae (*persecutiones diabolicæ*) tenerum ... iuventutis -em ... obtegere solent (*sim. HUGEB. Wynneb. 8 p. 112,44^a primo iuventutis -e. AGIUS epic. Hath. 31 iuveni -e. al.*). WETT. Gall. 1 primævum -em in insula Hybernia ducens Gallus (*sim. WALTHARIUS 79 primævo -e*). DIPL. Heinr. II. 474 primo ætatis -e. al. B iuventus – Jugend(alter): ALCUIN. epist. 137 p. 214 vs. 11 tres sunt ætates: -s et robur, ægra senectus. de ætate mundi: RHYTHM. 4,1,1 tertio in -e mundus adhuc dum pubesceret (*cf. Beda chron. 66*). C stirps – Spross: WALAHFR. carm. 8,23 Florus -em sequitur de germine Iesse (*de Christo; spectat ad Vulg. Is. 11,1*). RUOTG. Brun. 36 p. 37,27 repente -s ille integerimus (*i. filius imperatoris*) ... e medio excessit. in allocatione: HROTSV. gest. prol. 2,2 Oddo ... Oddonis -s. D decus, ornamentum – Zier(de), Schmuck, Schönheit: 1 gener.: a spectat ad res: α in univ.: WIDUK. gest. 1 præf. -e virginali cum maiestate imperiali ... fulgenti domine Mahthildæ ... Widukindus ... salutem. DIPL. Otton. I. 374 p. 513,27 si preclaro retributionis -e datur, qui sanctis locis Deo dicatis sua concesserit (DIPL. Conr. II 292 p. 414,12 [spur.]). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,57 -e decoris. GLOSS. Sangall. 91 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 47) -em contemnere mundi (*sim. BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 182,4. CHART. Mog. A II 217 p. 393,4. ibid. al.*). CARM. Cantabr. A 41 p. 97,3 tu (*sc. regina*) ... virtutum -e compta. al. β fulgor, nitor – Glanz, schöne Farbe (*in alleg.: l. 34*): AGIUS comput. 8,7 embolismi (*sc. anni*) miniato -e rubescunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,138 Rethoricam duplicis vestitam -e coloris. al. γ sententia (egregia), excerptum – (erlesener) Spruch, Auszug: CONR. HIRS. dial. 632 Prosper ... librum suum de -bus, id est de sententiis, Augustini ... ordinavit. MOSES PANORM. infirm. 1 p. 103,26 condidi (*sc. medicus*) ... hunc librum breviter ex -bus librorum meorum antecessorum. CAES. HEIST. hom. exc. 179 habebat praelatus librum mire moralitatis -bus depictum, de quo plura excerpere solebat. al. in titulo libri: CATAL. biblioth. A I 46 p. 218,13 (a. 1086/1116) -es Augustini. ANON. Mell. 8 p. 48,8 quem (*sc. librum Gregorii*) '-es' appellari complacuit. CATAL. biblioth. A I 76 p. 416,16 -es beati Bernardi. ALBERT. M. caus. univ. 2,1,1 p. 60,51 tractatum Al-gazel '-em divinatorum' vocavit. al. b spectat ad homines (*per immutationem: l. 48*): α in univ.: EKKH. IV. bened. I 45,56 'virgineos -es' (gloss.: sanctimoniales) pudor est plorare. CARM. Bur. 53,3,2 -s Saxonie, noster felix pontifex Wichmannus. al. in allocatione: EPIST. var. II 3 (vs.) salve, -s iuvenum (CARM. Salisb. I 15,2,1. al.). CARM. libr. III 40,2 pie rex Heinricus, ... totius -s microcosmi. al. β expressius de hominibus eximiis ('Elite'; usu sing.): CHRON. Pol. p. 152,12 -e milicie prostrata iacente. c spectat ad piscem quandam in lacu Potamico repertum: CHART. Wirt. 108 p. 125,34 (spur. s. XII^{med.}) ad capiendos pisces, qui dicuntur -es piscium. 2 rhet. de figuris vel tropis: PETR. DAM. epist. 75 p. 376,22 -es ... eloquii. CONR. MUR. summ. p. 83 vs. 14 istorum -um complexio iungit utrumque equivocans clausis et finem principiumque. 3 mus. de melismatibus: HIER. MOR. mus. 25 p. 184,4sq. est ... -s harmonicus decora vocis ... vibratio eqs. E pars subtilissima, optima – der feinste, beste Teil: GESTA Trud. cont. I 13,4 p. 313,28 panis ... de excusso primæ farinæ -e effectus. ANON. secret. p. 80,12 ad ... obturandum vitrorum labia sufficit panno lineo mediante -s tritici subtilissimi et clara ovorum. ALBERT. M. animal. 22,69 -s farinæ triticeæ. F ligna (arboris fructiferae) dura, bona – Hartholz, 'Blum-ware' (*de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer. II. 1899. p. 235q.*): CHART. Westph. III 389 (a. 1241) mansum ... cum suis iuribus ... cum una wara[ndia] dicta -um ... perpetue possidendum (*v. notam ed.*). G de secretionemuricis i. q. pigmentum – Farbstoff (*der Purpurschnecke*): ALBERT. M.

animal. 5,61 quae (*conchyliæ*) sunt intra mare, sunt magna pulcra, et -s tincturae, (*p. 547^a, 7 τὸ ἄνθος*) eorum ut in pluribus est niger eqs. 63 murilegi ... student, ut conterant eas (*murices*) vivas, quoniam, si praemorianantur ante contritionem, eiciunt -em. H de rebus levibus, subtilibus, supernatantibus (*usu natur. et alch.*): 1 nebula – Ausflockung: PS. GALEN. puls. 165 urina, que veluti -em vini supernatantem habuerit, frenesim ... venturam dicit. 194 urina eruginosa -em (-es cod. Vr. 174) habens spasmon nuntiat. v. et l. 12. 2 -s aquae fort. i. q. species naphthæ – viell.: eine Art Erdöl: COMPOS. Luc. P 2sq. iscyra: halii dicunt aque oleum, halii -e (-em MAPPAE CLAVIC. 276) aque ...; est ... aqua gravis et egrota pro terra, que -em generat. 3 pulvis quidam in pennis avium repertus – eine Art Puder im Gefieder von Vögeln (*de re v. Grzimeks Tierleben. VII. 1980. p. 180*): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,27 quibus (*sc. aironibus*) ... florescunt sue penne et plume quodam -e pulveroso. 4 p. 67,16 penne ipse (*sc. falconum*) sordidantur ... et perdunt -em suum, quo penne erant mundiiores. 4 de generatione crystallorum *sim. i. q. sublimatio, calcinatio* – 'Ausblühung': a usu communi: COMPOS. Luc. O 17 colliges ipsum -em et labas bene (*inde MAPPAE CLAVIC. 107*). X 31 exalisciente terra 'habundanter -es' (habundanter -e Muratori; abundantes -es MAPPAE CLAVIC. 215). 33 invenies -es veteres, duratos et adherentes terre, factos lapides. ANON. secret. p. 73,33 sal nitrum, quod ex -e murorum antiquorum elicitur. p. 74,29 sal armoniacus fit ex -e vaporum balnearum et urina dissolvendo et congelando. al. v. et l. 64. b iuncturae (*usu alch.*): α -s aeris (-s cupri: l. 33) i. q. χαλκοῦ ἄνθος, aerugo, viride aeris – Kupferoxid, Kupferacetat, 'Grünspan' (*de re v. D. Goltz, Geschichte der Mineralnamen. 1972. p. 134sq.*): COMPOS. Luc. H 9 iarin (*i. viride aeris*): heramen -s (*inde MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,43*). IOH. sacer. 158 acimar, id est -s eris. GEBER. invent. 15 p. 726 facias viride es ... , quod -s cupri nuncupatur. summ. 84 p. 605 vitriolum, sal armoniacus et eris -s. BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^D ziniar, id est -is eris. al. de additamento quodam ad aureum colorem faciendum ('Kupferblüte'; *de re v. Goltz, op. cit. [l. 30] p. 135*): COMPOS. Luc. N 7 adicies aeris -s (-em MAPPAE CLAVIC. 38) modicum. per confusionem χάλκανθον i. q. vitriolum – Kupfersulfat, 'Kupfervitriol' (*de re v. Goltz, op. cit. [l. 30] p. 152. 200*): MAPPAE CLAVIC. 1 -is (COMPOS. Matr. 2,1 -es) eris, quod Greci calcantum vocant. per confusionem c. -s auri: TURBA phil. 21 p. 130,30 -s aeris (*v. notam ed.*) <vel> aurum indicum. β -s auri i. q. χρυσάνθιον, color aureus, tinctura aurea – 'Goldblüte', Goldfärbung, -tinktur (*i. substantia, qua argentum in aurum mutandum sive colorandum putant alchemistae; de re v. M. Mertens, Les alchimistes grecs. IV,1. 1995. p. 13 adn. 41*): TURBA phil. 10 hoc ... est aes combustum, quod est auri fermentum <et> auri -s (χρυσάνθιον Zosimus mem. auth. 2,5 [ed. M. Mertens]). 46 philosophi iusserunt poni et auri -em et aurum aequaliter. 72 p. 169,17 cum ... rubeum fit corpus magnesiæ, auri -s dicitur et auri fermentum. ROSIN. ad Euth. 2 p. 288 fermentum auri, semen auri et -s auri est. γ -s nitri i. q. aphronitrum, spuma nitri – Natrium-, Alkalikarbonat, 'Soda' (*de re v. Goltz, op. cit. [l. 30] p. 165sq.*): RECEPT. Laresh. 2,176 ad eos ... , qui durioris sunt cutis: radices cameleontis – III, nitri -s – II. ALBERT. M. miner. 5,1,7 spuma ... nitri omnis, quae aliquando -s nitri vocatur, subtilioris est substantiæ et virtutis quam ipsum nitrum. δ -s salis fort. i. q. aphronitrum, spuma nitri – viell.: Natrium-, Alkalikarbonat, 'Soda': DYASC. p. 35^b alosantos, Latini -s salis, invenitur super petram Nili fluminis ... veluti pinguamen aquis supernatans (*cf. Diosc. 5,112*). TURBA phil. 22 p. 132,32 coquite ... , donec fiat -s candidus ut -s salis in suo splendore et coruscatione. ALPHITA A 45 alosantos, -s salis idem; alos enim est sal, antos -s. in nomine ficticio pro substantia vel tinctura, qua aes cyprinum in argentum mutandum sive colorandum putant alchemistae: TURBA phil. 10 coquite ... , donec ... nummi fiant variati, quod salis -em nuncupamus. 12 p. 121,7 album sulfureum et sole et rore dealbate vel albi salis -e eqs. 2. flos v. fluor. 3. flos v. phlox.

floscellus (-osse-), -i m. *flos* (parvus) – (kleine) Blume, Blüte, Blümlein: DYASC. p. 72^b folia ... veluti pilosa cum -ssello auroso. p. 183^b sertula herba est ... -um habens subrufum. *per compar. de exemplo*: ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,22 liceat ... virtutum eius (Galli) quosdam -os decerpere et ... ceu florem diadema capiti tuo componere. *ibid.* al.

1. **flosculus**, -i m. *vel raro* (l. 11.17) **flosculum**, -i n. c. gen. *inhaerentiae*: l. 21.26. *flos* (parvus) – (kleine) Blume, Blüte, Blümlein: 1 *proprie de herbis vel arboribus florentibus*: a *in univ.*: DYNAMID. Hippocr. 1,57 senecionis -us. FROUM. carm. 12,2 mille salutes et quot nunc terris emergunt -a cunctis. b *de -is arte factis*: CATAL. thes. Germ. 111,10 (a. 1233) alba linea purpurea (sc. *dalmatica*) distincta cum vitibus albis, rufis et viridibus -is (*item* 111,27). 111,15 plavum (sc. *subtile*) distinctum cum croceis -is. THEOPH. sched. 2,14 pingunt artifices Graeci -os et nodos aliaque minuta. al. 2 *in imag.* et *per compar.*: CARM. Aldh. 2,97 bini viri ... virentes acsi -a paradisi perflorea. COZROH. praef. p. 1,9 quicquid defuisse sacrorum voluminum reperit *Hitto*, ... -os de pratis amplis decerpens ... adgregari studuit. EKKH. IV. cas. 72 cum elegos eius (*Enzelini*) rex legisset, -is verborum delectatus querelis compassus est. CONR. HIRS. mund. cont. 1038 -os sententiarum moralium suave olentes ... amministrabo. al. 3 *translate i. q. fructus, emolumentum* – Frucht, Gewinn: TRAD. Salib. I 1 (a. 987) religiositas monachice augmentationis ... tepescere coepit et tam diu coenobialium profectuum -is caruit. 4 *meton.*: a *de aetate i. q. tempus florendi* – Blütezeit, 'Blüte': ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,15 a primo aetatis -o. b *de hominibus*: a *stirps, infans* – Spross, Kind: WALAHER. Mamm. 2,1 puerilis -us. HROTSV. Sap. 9,1 -os uteri mei (sc. *Sapientiae*) tibi, terra, servandos committo. *in allocutione iuvenum*: EPIST. Hann. 59 vindictam tibi, -e (-ae H) dulcis, commendo. BERNH. CONST. damn. 45 valeas et tu, ... Bernalde, -e vernans. b *decor, cacumen* – Zierde, Krönung: REIN. ALEM. phagifac. 16 sanctius his animal homo, rerum -us, heres celi, forma Dei.

2. **flosculus** v. **flocculus**. **flosmus** v. **phlomis**.

flossellus v. **flossellus**.

***flota**, -ae f. (*francog. [vet.] flotte*; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 638sq. XV. p. 147sq.) *cortex* – (Kork-) Stöpsel, 'Schwimmer': CHART. Hans. 432 p. 146,17 (a. 1252) *de -is* – de korken, quibus communiter piscatur – tam emptor quam venditor debet (sc. *pro teloneo*) de marcha II denarios.

***flotta**, -ae f. (*anglosax. vet. flota, normann. vet. floti*; de formatione v. Stotz, Handb. 1, IV. § 67.2; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 640sq. XV. p. 150sq.) *classis, cohors piratarum* – Gruppe, 'Flotte' von Seeräubern: ROD. GLAB. hist. 1,19 p. 34,7 qui (*piratae*) assiduo raptui servientes victim ceteris ministrabant; quos etiam illi (*Normanni*) communiter -am vocant (v. *notam ed.*). *Mandrin*

flox v. **phlox**. **floxus** v. 1. **fluxus**. ***flua** v. ***frua**.

***flucellus** v. ***flocellus**.

***fluctifluus**, -a, -um. *fluctuosus* – von Wellen bewegt, wogend: CARM. biblioth. 5,12 tu (sc. *sapientia Domini*) mare -um divisa parte locasti.

fluctifragus, -a, -um. *qui fluctus frangit, secat* – wellenbrechend, die Wellen durchschneidend (*in imag.*): RATHER. prael. 5,1 dum gauderet pelago se iam exemptam nostri carina sermonis, brachia rursum -is concedere remis proxima monebat Caribdis.

***fluctivagor**, -ari. (*circum*)navigare, transfretare – auf dem Meer herumschwefeln, fahren: CHART. civ. Spir. 4 p. 4,22 (a. 946) qui (*negotiatores*) aliunde ... -ando advenierint navesque suas ... onerare voluerint. EPIST. Worm. I 52 p. 92,7 erea olla velut navi -ans *Hercules* (cf. Serv. Aen. 7,662).

fluctivagus, -a, -um. *script. -ifa-*: p. 326,10. 1 *proprie (in imag. et per compar.: l. 70. p. 326,2)*: a *qui fluctibus agitur, fluctus pervagatur, natat* – in den Wellen treibend, durch die Fluten schweifend, schwimmend: ALCUIN. epist. 97^{ut}. dulcissimo filio vir -us salutem. CARM. Paul. Diac. app. I 10,16 tantas ... fero (sc. *Deus*) ... salutes, ... -as ... vomit quantas ... pontus harenas. PETR. DAM. epist. 57 p. 173,15 dum ... hoc

(*negotium*) apicibus tradimus, ne vorago funditus oblivionis obsorbeat, quasi rem -am (*fluentivagam var. l.*) paxillulis alligamus (*sim.* 72 p. 347,11). ARNOLD. LUB. Greg. 2,12,23 dicens (sc. *nutrix*) -um (*corr. ex -iya- P²*) nec claro stemate natum nec curam patris habeam nec gaudia matris. al. *de piscibus*:

5 CARM. de Quint. 48 pennate coeant volucres terreque repentes, -e gentes convenient celeres (*sim.* ANNAL. Gradic. a. 1141 [MG Script. XVII p. 651,19] pisces). b *aestuosus, fluctuosus* – wogend, stürmisch: ALDH. virg. II 1102 compressa salis sacra virtute potestas turgida -is (-fagis *var. l.*) sopivit caerulea campis. WOLFARD. Waldb. 2,6^d p. 230,26 -i marmoris (*i. Rheni*) fluxus. PETR. DAM. epist. 96 p. 54,4 cum furentibus ventis tempestas oboritur et procellarum turbo -us in cumulis elevatur. *saepius*. 2 *translate i. q. vagus, incertus, inconstans, ambiguus, mobilis* – unstet, unsicher, unbeständig, schwankend, wankelmütig: a *de rebus*: WETT. Gall. 3 p. 258,35 cum -um mundum (*in ras.*) linquebat nobilium multitudo. CAND. FULD. Eigel. II 25,2 quam nihil est ... saeculi -i vana et peritura potestas. COSMAS chron. app. I 1 p. 246,18 post discessum meum (sc. *abbatis*) -arum (-orum *var. l.*) detractionum varietate impetuosa quassabimini (sc. *filioli*). CONST. imp. III 45 -i ... status imperii gravem lapsum ... miserantes eqs. (*sim.* 85,2). *saepius*. *per enallagen*: ROD. GLAB. Wilh. 6 qualiter suum genitorem a -a istius seculi cura subtraheret. b *de hominibus eorumque affectibus*: WOLFARD. Waldb. 1,12 dubios in tremulo pectore animos gestans et -a mente consistens (sc. *filia*). THIETM. chron. 6,59 rex occidentales invisit regiones et -os habitatorum animos sapientiae freno edomans natale Domini ... celebravit. al. v. et p. 293,4.

***fluctivomus**, -a, -um. *aquam, fluctus evomens* – Wasser, Fluten speiend: VITA Leon. Nobil. 10 (ASBoll. Nov. III p. 154; s. XI.) qui (sc. *Deus*) ... per Moysem ... rupem -am esse fecisti.

***fluctivus**, -a, -um. *inconstans, caducus* – unbeständig, vergänglich: VITA Deic. prol. p. 675,4 remota -ae funditus morula impediens, utpote in carne non ambulans, sed in spiritu, in omnibus spiritus fructibus impertaes opellam dare (sc. *oportet*).

fluctuabundus, -a, -um. 1 *fluctuosus* – wogend, stürmisch: AGOB. 17,17,28 quē (*navis*) pertransit -am (cf. Vulg. sap. 5,10 fluctuantem) aquam. 2 *incertus, ambiguus* – unsicher, schwankend: PAUL. DIAC. carm. 35,48 hae (*filiae*) ne praeda fiant, -a pavet (sc. *mater*).

fluctuatio (-cio), -onis f. (?m.: p. 327,8) 1 *proprie (in imag. et per compar.: l. 51.61)*: a *de mari, aqua*: a *aestus, unda, fluctus* – Flut, Woge, Welle, Strömung: AETHICUS p. 109,1 ait ... se ... multas -es atque tempestates maris incurrisse. ALBERT. AQUENS. hist. 9,12 alii (sc. *Saracenorum*) ... mari se credentes intolerabili procellarum -e absorpti sunt. HILDEG. div. op. 2,123 l. 19 homo, qui in moribus suis nunquam stabilis esse potest, ... quasi -o maris semper inundat. -o crescens i. q. *accessus aestuum* – auflaufend Wasser, 'Flut': ADAM gest. 4,40 p. 277,18 in quo (*chao*) fama est omnes recursus maris ... absorberi et denuo revomi, quod -o crescens dici solet.

55 b *de stagno molendinario i. q. immissio, altitudo aquae* – Flutung, Wasserstand: CHART. Mehl. 768 p. 77,28 (a. 1256) quod molendinum secundo statu constructum debito modo et utili incrementum -cione ... in perpetuum persistat. b *de navi i. q. erratus* – das Umhertreiben, Umherirren: HERM. IUD. conv. epist. p. 70,2 mea conversio gravissimis ... crebrescentibus temptationum procellis ... et longa -e protelata et maximis ... laboribus est mancipata. 2 *translate i. q. vacillatio, inconstantia, mutabilitas, perturbatio* – Schwankung, Unsicherheit, Veränderlichkeit, Ungewissheit, Unruhe: a *spectat ad res*: DIPL. Otton. I. 118 p. 200,28 (*ex dipl. Ludow. Pii*) magis diligens (sc. *pater*) quiete Domino servire quam tumultuosa seculi -e perpeti. DIPL. Heinr. III. 52 p. 67,28 abbacia ... quantis -cionibus sit quassata, quantis calamitatibus attrita, est dolendum fidelibus. PETR. CAS. (?) chron. 3,66 p. 448,16 iam fere annus in tali -e transierat, quo in apostolica sede nullus pastor erat. al. *spectat ad naturam*: HERM. CARINTH. es-sent. 1 p. 96,19 illa (*i. partes superiores*) ... perfectio ... pro-

[Niederer]

pinquiora constantis nature essentia demonstrat, quippe cum hec (*i. partes inferiores*) in variis semper inter augmentum et detrimentum -bus multaque id genus diversitate. **b** *spectat ad homines*: UDALSC. Conr. 21 ab ... claustris seris pia spe trahuntur (*sc. virgines aegrae*), sed ... pudore a publico repelluntur; nox ... huic -i satisfactura praestolatur *eqs.* PETR. TREV. David 11 venit ad eum quidam frater ... instabilitatem mentis et cordis -em ... exponens ei. 12 nullum (*sic*) se testatus est -em pertulisse.

fluctuo, -avi, -are. *script.* -to: l.62. *partic. praes. usu adi.*: l.27; *subst.*: l.55, adde VISIO Godesc. A 37,2.

I intrans.: **A** *proprie (in imag. et per compar.)*: l.15, 29, 31, 32, 40. *al.*: **1** *aestuare – wogen, wallen, aufgewühlt sein*: **a** *strictius*: WALTHARIUS 385 velut Aeolicis turbatur arena procellis, sic intestinis rex -at (fluitat, -atur *var. l.*) undique curis (*cf. Verg. Aen. 8,19*). *v. et p.* 331,12. **b** *latius*: **a** *de segete*: SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 479 vs. 80 prata virent, silvae frondescunt, -at ager. **β** *fervere – brausen*: EKKEH. IV. pict. Mog. 849 Spiritus ut ventus, ita -at (*cod.*, personat vel flaverat *supra l.*; flaverat *ed.*) intus (*item* bened. I 26,41). **γ** *redundare – wimmeln, übergewollt sein*: OTFR. ad Liutb. 19 quorum (*sc. vatium gentilium*) ... voluminum dictis -are cognoscimus mundum. **2** (*fluctibus*) *agitari, fluitare – (im Meer) umhergetrieben werden, treiben, schwimmen*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: NARR. itin. nav. p. 180,15 deficiente vento ... sex diebus in mari -vimus (*sim.* p. 181,1. 194,16). CHART. Livon. A 271 quaecunque *r e s* -antes in mari ad ... litora appulsa fuerint *eqs.* (CHART. Lub. I 213, 232. *ibid. al.*). *in imag.*: RUOTG. Brun. 38 p. 41,6 navis ecclesie laborante remige -vit. DIPL. Heinr. IV. 171^a p. 223,20 ut ... eam (*sc. ecclesiam*) inter tot tempestatum turbines -antem ad portum quietis ... reduce-remus. CARM. Bur. 62,8,6 -at *rat*is inter spem metumque dubia. *al. v. et p.* 331,26. **β** *ascendere – aufsteigen, nach oben treiben*: ALBERT. M. animal. 24,58 quae (*sc. pinguedo tregii piscis*) ... aurum ex aquis, quamvis in profundissimos puteos deciderit, extrahit et de fundo facit -are. **b** *latius*: **a** *nutare – schwanken*: EBERW. Symeon. 24 quasi manibus sustentaretur, -ando paulatim deponitur (*sc. trabs cadens*). *in imag.*: CARM. Bur. 108,1^a,3 vacillantibus trutine libramine mens suspensa -at. **β** *huc illuc diripi – hin- und hergerissen werden*: BREVIAR. Erchanb. cont. (MGScript. II p. 329,15; c. 881) ea provincia (*sc. Provincia*) ... semper inter hos et illos (*sc. diversos Ludowici filios*) -asse dignoscitur. **B** *translate*: **1** *solicitari, inquietum esse – aufgeregt, unruhig sein*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 128 nimia ... mentis anxietate -ans cogitabat, qualiter *eqs.* WIBERT. GEMBL. Hildeg. 188 parentes domne Hildegardis ingentis exultatione gaudii -verunt. HIST. peregr. p. 156,35 quanto ... gaudio -ret animus soldani, si *eqs.* **2** *incertum esse, dubitare – unsicher, unschlüssig sein, zweifeln*: PAUL. DIAC. Rom. 14,11 dum, utrum adiret Romam an desisteret, animo -ret Attila. ALCUIN. Willibr. 32 (MGMer. VII p. 140,3) nullus ... dubitet in fide ..., nec de pia petitionis -et (fluctu et, fructu et, fletu *var. l.*) effectum. OTTO FRISING. chron. 6 prol. p. 261,17 propheta ... mundi instabiles ac miserabiliter -antes ... contemplans ... inquit: '*eqs.*' PETR. TREV. David 24 cepit ... novitius -are. *al.* **3** *vacillare, instabilem esse – wanken, ungewiss sein*: DIPL. Frid. I. 327 p. 154,31 in quibus (*schismatibus*) sancta Dei ecclesia -ans laborabat. CHART. Raitenh. 379 p. 303,39 ne ... labilis fidelium memoria sub incerto -ans oblivionis sarculo acta corrui faciat.

II trans. *i. q. navigare – befahren (in imag.)*: VITA Desid. Vienn. 12 dum ... huius saeculi mare ipse sacerdos -vit (-tavit *var. l.*) in corpore.

adi. fluctuans, -antis. **1** *aestuans, undosus – wogend, wellenförmig (usu medic. de pulsus; per compar.)*: l.67: PS. GALLEN. puls. cod. Vr 251 fit *pulsus pleureticus* velox et validus et veluti -s. 255 -s pulsus est, qui saltus suos fluit amplius et veluti liquore inclusum significat (*cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 748 s. v. '*undosus*'). **2** *nutans, inconstans – schwankend, unstet (per compar.)*: FORTOLF. rhythmicum. 148 ad hanc (*sc. effrenati animi*) ... similitudinem 'omnis inaequalitas' quasi instabilis et -s 'ab aequalitate'

componitur. ALBERT. M. eth. II 3,1,13 p. 211^a,35 principium ... operis ... secundum inchoationem est in brutis ... , in pueris autem est sicut fluitans et -s ex humiditate complexionis, in viris vero secundum naturalem est perfectionem. **3** *incertus, dubius – unsicher, unschlüssig, zweifelnd*: NADDA Cyriac. I 6 secum cogitans in simulacris multis lubricam et -em hominum errare stulticiam. CAES. HEIST. hom. exc. 247 qui (*abbas*) cum venisset ad monachum illum -em *eqs.*

subst. fluctuans, -antis *m.* *qui incertus est, dubitat – ein Unschlüssiger, Zweifelnder*: CARM. Bur. 110,1,5 cordis agente dolore -is more videor mutari Veneris ad nutum.

fluctuosus, -a, -um. **1** *proprie (in imag.)*: l.16: **a** *aestuans – wogend, stürmisch*: CHRIST. STAB. Matth. 13,10 ostendebat Dominus relictum se Iudaeam ... et ad gentes transiturum, quae significantur per mare tumidum atque -um. EPIST. Hildeg. 185 tempestas (*sc. irae*) cessabit et unda -e aque. *subst. neutr. i. q. fluctus – Flut, Woge*: ARBEO Emm. 33 inter ... ventorum flabra et procellarum -a, (fluctus procellarum VITA Emm.). **b** *?nutans, tremulus – ?schwankend, zittrig*: VITA Eptad. 19 (MGMer. III p. 192,25) incredibile terrore correptus vix ad suarum abditis (abditas *var. l.*) latebrarum -issima (-isma *var. l.*) inglutinatione (*?i. compaginem corporis*) pertraxit Sigifunsus. **2** *translate*: **a** *incertus, inconstans – unsicher, unbeständig*: VULF. Marc. I 1,2 ut in huius saeculi hospitali peregrinatione semper est incerta felicitas, periculosa iucunditas, undosis vanitatibus -a varietas. CHART. Sil. D I 251 (a. 1224) nec ullum actum, quod in -o geritur tempore, robur firmitatis valet optinere. **b** *?lubricus – ?schlüpfrig*: VITA Wandr. 15 (MGMer. V p. 20,26) instruebat filios suos, qualiter poterint resistere satane insidiis -as. DAVID (?) inquis. 42 p. 228,10 quod ... per suas vulpinas versucias et -as responsionum ambages callide elabuntur (*sc. haeretici*).

fluctus, -us *m.* **1** *aestus, unda, gurgis, vertex – Welle, Woge, Flut, Strudel (sing. sensu plur.)*: l.38: **a** *proprie*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 40 ut ... amnis suis intumescit -bus. HUGEB. Willib. 3 p. 91,8 transmeatis maritimis -uum formidini-bus. BOTAN. Sangall. 49,4 si quis morato biberit et in mare intraverit, mares ei -us (*ci.*, fletus *cod.*) nocere non potest. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,63 petit ima puer -u tollente Leander. *saepe. in imag.*: LIBRI Karol. 3,11 p. 378,22 ecclesiam ... in huius saeculi horronis -bus natitantem Christus ... sustinet. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,146 irae. FROMM. carm. 2,22 forsitan ... -bus evulsam firmabo in littore vitam. CONST. imp. I 411 laborantibus nobis in hoc mari magno ... et diversis cogitationum -bus agitato. *saepius*. **β** *mare, lacus, aqua – Meer, See, Gewässer*: WALAHFR. Wett. 24 illius (*aequoris*) in medio suspenditur insula -u (-us *var. l.*) Augia nomen habens. HRABAN. carm. 6,13 sint ... licet montes inter cum -bus arva, mens tecum (*sc. cum amico*) est. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,47 quod medium succidat palmula -um. **γ** *inundatio – Überschwemmung*: POETA SAXO 4,49 quassatis -us quosdam generavit (*sc. procella*) in arvis. *fort. add.*: p. 332,13. **δ** *imber – Regen(guss)*: EKKEH. IV. carm. var. II 1,7 -us da (*sc. Deus*) segeti! **ε** *effusio, effluvium – Erguss*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,229 ut ... grandinis atque tuę (*sc. Dei*) -us non senciatur corpus sepultum ire (*spectat ad Vulg. apoc. 16,1*). **b** *translate i. q. aestuatio, perturbatio – Wallung, Aufruhr, Unruhe*: WALAHFR. Gall. 1,8 inter hos (*sc. fratrum occisorum*) angustiarum et tristitiae -us (*fort. corr. ex fructus 3^a, luctus 2^c*). HROTSV. Dion. 68 quae (*visio*) -us animi comescuit eius. UNIBOS 118,1 mentis commoti -bus ad arma currunt (*sc. tres viri*). FROWIN. explan. 6,1 l. 600 ut ... , ubi angores molestiarum faciunt -us animae, fides illa, quae dormiebat, excitatur. **2** *?affluentia, copia – ?Überfluss, Reichthum (fort. per contam. c. ital. frota; cf. Battaglia, Dizionario VI. p. 390)*: CHRON. Ven. Alt. p. 93,26 ab integrorum panibus et cluces maris decocte eicientes (*sc. Venetici obsidio inclusi*) eas valde iactabantur, Veneticorum -uum percuciebant pectora illorum (*sc. obsessorum*).

***fludermagister**, -i *m.* (*theod. fludern et magister; cf. J. u. W. Grimm, Deutsches Wörterbuch. III. 1862. p. 1837*) *qui lignum per rivum demittit, lignum demittentibus praest –*

[Niederer]

(Holz-)Flößer, Floßmeister: TRAD. Salisb. I 470 p. 508,2 (a. 1242/59) testes sunt: ... Ditmarus -r et VII ... Ulrici filii (sim. 471^b). II 371 p. 764,4 testes: ... Heinrich dictus patruus, Chunradus -r.

***fludro** (flūd-), -onis *m.* (*theod.* fludern) -o lignorum *i. q. mensura ligni per rivum, flumen demissi* – *Einheit von gefloßtem Holz*: TRAD. Salisb. I 479^a p. 512,29 (s. XII^{ex}) dant curiae ... XII gallinas, duos anseres, duos flū-es lignorum et XXX denarios (*item* 479^c p. 514,2 -es).

fluens *v.* fluo.

fluentia, -ae *f.* *fluor* – *Fluss*: AESCULAPIUS 21 p. 31,18 reumatismum stomachi apprehendimus ex ... sputi -a.

fluento, -are. *perfluere, alluere* – *durchfließen, bespülen*: PAUL. DIAC. Lang. 2,13 p. 80,6 quam (*Augustam civitatem*) Virido et Lecha -ant (*cf. Ven. Fort. Mart. 4,642 qua Virido et Licca -ant; cf. L. J. Engels, Observations sur le vocabulaire de Paul Diacre. 1961. p. 152*).

fluentum, -i *n.* *vel rarius fluenta*, -ae *f.* (?*m.*: l.47) 1 *flumen, fluctus, aqua* – *Strom, Flut, Wasser, Nass*: *a in univ.*: *a proprie*: ARBEO Emm. 30 qui (*fons*) ... suam ... -am secus effundit ecclesiam. POETA SAXO 5,443 Rheni constravit Karolus ponte -a. EKKH. IV. pict. Mog. 643 sanctificat cuncta Christus Iordane -a, quis animas mundat. CHART. Rhen. med. I 584 deputantes (*sc. archiepiscopus*) ... eorum (*monachorum*) usibus eiusdem stagni tam -a quam arida. *saepe*. *β in imag. et translate*: CAPIT. episc. I p. 130,78q. qui doctrina spiritus sancti et scripturarum sanctorum -is caret, sitiens est; sed si se -is verbi Dei irriget *eqs.* HROTSV. Pel. 17 septenis sophiae repleta (*sc. erat Corduba*) -is. GERB. epist. 167 p. 195,19 -a Marci Tullii scienti praebete (*sc. abbas*). *al.* *b de ipso aquae elemento*: LAMB. LEOD. Matth. I 627 nec ... natura -i caniciem (*sc. nivei*) patitur mentitam. *c de irrigatione*: WANDALB. mens. 97 prata ... emissis celerant agricolae potare -is. *d de baptismo*: HERM. IUD. conv. 19 p. 119,4 -a ... vivifici fontis ingressus et in eo semel ... immersus solam hanc immersionem suffecisse credebam. p. 119,19 clerus ... perstrepebat me ... salutaribus -is (*sacramentis var. l.*) humiliter debere submitti. *e de vino*: POETA SAXO 4,132 dulcis ... -a Liei. *f de sanguine*: ALDH. virg. II 2420 -a cruenta (*sim.* 2600). TRANSL. sang. Dom. in Aug. 7 (vs.) me ... , salvator, obaudi, per vexilla crucis, per sacra -a cruoris. *g de lacrimis*: IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 258,6 ieiunio et oratione cum -a (-is, -i *var. l.*) lacrimarum vigiliarumque labore corpus adtriverat. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p. 30,15 inestimabilibus ablutus est lacrimarum fluentis (*fluminibus var. l.*). 2 *rivus, fluviu* – *Bach, Fluss*: TRAD. Patav. 57^b p. 49,22 (a. 803) donatum ... esse volo ... locellum, qui adiacet secus -a, qui vocatur Enchinaha. DIPL. Westph. 247 p. 344,17 damus ... abbati ... potestatem ... in auri fodinis vel auri -is ... , ut, ubicumque in tenimento monasterii ... inveniantur auri fodine vel auri -e, ... potestatem habeatis ... in fodiendo et exquirendo aurum *eqs.* CARM. Bur. 92,60,2 ad ingressum nemoris murmurat -um. *al.* 3 *cursus* – *Lauf*: ARBEO Emm. 4 cuius (*Danubii*) dum seque-ret -is, ad Radasponam pervenit urbem (*sim.* 32). EIGIL Sturm. 8 coepit (*sc. homo peritus*) ei locorum nomina indicare et torrentum et fontium -a denuntiare. *cf.* fluo.

flueo, fluerunt *v.* fluo.

fluesco (*fluaescaere*), -ere. 1 *liquescere* – *flüssig werden*: RECEPT. Donauesch. 55 ceram et oleum super carbones solves, et cum refrigeraverit, rades et -aescaere (*cod.*, flores cerae *ed.*) facis (*cf. F. E. Kind, ArchGeschMed. 27. 1934. p. 35*). 2 *manare* – *nässen*: PS. HELIOD. chirurg. 54 nervosa (*sc. loca post operationem*) tarde tumescunt et tarde resident; musculosa vero subito tumescunt, obdurantur et -unt.

***fluiditas**, -atis *f.* 1 *liquiditas* – *fließende Eigenschaft, flüssige Konsistenz*: ALBERT. M. sens. 1,13 p. 32^b,12 non ... est dubium, quod omnis res ex eisdem componatur, in quae corrumpitur et resolvitur; similiter ... fit in ebriis -e vini super-ratis: cum *eqs.* animal. 8,233 haec (*organi* [*sc. cerebri*] *bonitas*) ... -e sua distraheret aut duritia immobilitaret intentiones formarum. Matth. 14,25 p. 433,80 non fuit ablata -s aquae (*sc. super quam Christus ambulabat*). *al.* PS. AVIC. tinct. 1 p.

627^a,24 ex aqua terrestri ponderositatem habens (*sc. argentum vivum*) et ... luciditatem et -am. 2 *mutabilitas* – *Veränderlichkeit*: ALBERT. M. sent. 2,23,1 p. 391^b,41 quod infantes non nati fuissent ... imperfecti in habitu scientiae, sed potius in actu considerationis propter -am complexionis infantium in diversa, quae *eqs.*

fluidus vel rarius fluvidus, -a, -um. *script.* fluyd-: l. 58. *metr.*: flūv-: l.44.45.48. flūv-: l.29.

1 *fluens, liquidus* – *fließend, strömend, flüssig, nass*: A *proprie* (*in imag.*: l.15.23.25): 1 *strictius*: CARM. cod. Paris. (8812) 4,6,3 qui (*sc. Pater*) gelidas latices fluere et fluidas glaziare iubet. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,35 quaedam femina caput dum lavat puero, manus rubent sanguine fluído. CHART. Wirt. 703 p. 186,1 expedit ... contractus hominum scripturarum caractere figurari, ut sic fluide memorie rivulus restringatur. ALBERT. M. animal. 3,100 humor corporis animalis est corpus fluidum (*Avic. canon. 1,1,4,1 p. 4a^v humidum*) liquidum, in quod ... per digestionem secundam cibus nutrens convertitur. *al.* *subst. neutr.*: ALBERT. M. meteor. 4,2, 13^{capit.} de diversitate eorum, quae sunt fluida aqua et coagulantur ... per frigidum. 2 *latus*: *a instabilis* – *instabil* (*spectat ad Vulg. Matth. 7,24sq.*): LIUTG. Greg. 7 p. 73,9 non super fluidam harenam humani consilii ... , sed super tutissimam petram divini consilii ... aedificavit Bonifatius pontifex domum suam. EGBERT. fec. rat. 1,1077 ecclesie Christi fluida quatiuntur harena. *b subst. neutr. fort. i. q. vestis aestuans, laxa* – *viell.*: wallendes, loses Gewand (*fort. c. notione lasciviae*): CARM. Cent. 50,1 in cingulo: gratia celsithroni lumborum -vida stringat (*cf.* 52,1 vitiorum fluxa; *spectat ad Vulg. Luc. 12,35; v. et ThLL. VII/2. p. 1809,65sq. s. v. lumbus*). *B translate*: 1 *fluctuans, undosus* – *wellenförmig* (*usu medic. de pulsu, cf. p. 327,68*): MEDIC. var. (BullHistMed. 10. 1941. p. 31; s. IX/X.) si ... aliquid dolet, invenies ei pulsum ad tactum, quid dicitur fluidus atque citatus. 2 *labilis, caducus, inconstans* – *vergänglich, hinfällig, unbeständig*: ARNO REICHERSB. apol. p. 108,35 ex his (*sc. divinis*) efficientiis substantialibus in nostri generis fluidam essentiam in Virgine ... operantibus Dominus Iesus natus in Deum vivum et verum est.

II *umidus, madens* – *benetzt* (*von*), *feucht, triefend, überströmend* (*in imag.*: l.46): NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29,9 adversarius ... assumpta specie ... leprosi sanie -vidi ... ante limen ecclesie se illi (*Karolo*) obvium tulit. MILO carm. 3,4,1, 964 mella favi -vidi libavit victor. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,186 raucet ... -vido non cocta fidelia limo. FROUM. epist. 79^{capit.} domno Reginbaldo imbriflua sapientia fluído (-vido *a. corr.*). *ellipt. i. q. sanguine fluens, sanguinolentus* – *blut-triefend*: CARM. Sangall. I 7,2,26 lictores -vidum linquunt in carcere truncum (*sc. Iohannis*).

III *manans, suppurans* – *nässend, schwärend*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,10 quidam (*morbi*) et cutem crepant et eam reddant fluidam. 5,44 si ... in corpore alique habeantur pustule et fuerint fluide.

IV *lubricus, fugax* – *schlüpfrig, flüchtig, leicht entweichend*: MILO carm. 1,6,2,213 retibus ... iactis fluidam cepere (*sc. nau-tae*) rapinam (*i. piscem ingentem*).

adv. ***fluide** (*fluide*). 1 *fluenter* – *fließend*: PAUL. ALBAR. carm. 11,40 dum fulgit ignis, fluide dum limpha recurrit, dum *eqs.* 2 *mutabiliter, inconstanter* – *veränderlich, unbeständig*: VITA Alcuini prol. p. 184,13 quoniam mundo fluide (-vide *var. l.*) cum suis senescente vix ... pauci repperiri queant, priscorum ... ardua sequi vestigia qui possint *eqs.*

fluitatio, -onis *f.* *fluctuatio* – *das Schwanken*: CHART. Pomm. 979 p. 282,8 (a. 1273) vices temporum cum -e incessabili effluunt et emergunt.

[**fluiter** *v.* scilicet et ter: GESTA Camer. 1,89 p. 435,21.]

fluitio, -onis *f.* *fluctuatio, vacillatio* – *das Schwanken, Wanken*: CHART. Brand. A XX 46,17 p. 188,14 (a. 1276) quod dispersioni Lubucensis ecclesie canonicorum ac -i sedis eiusdem consulere cupientes ... concordavimus *eqs.* (*cf. antea: fluitantes ... stabilire*).

***fluitivus**, -a, -um. *mutabilis* – *wechselnd, veränderlich*:

[Niederer]

CARM. Winr. 438 si speciem (*i. declinationem*) primam teneat vox vel -am (*cf. notam ed.*).

fluito, -avi, -are. *partic. praes. usu adi.: l. 12.42.49. I proprie (in imag., alleg., per compar.: l. 10.11.22.26):* A *fluere, aestuare, undare* – *fließen, strömen, wogen, wallen*: 1 *strictius*: CAND. FULD. Eigil. II 14,5 in quem (*Rhenum*) -ans turbulentibus undis . . . prolabitur amnis Mogoin. WALTHARIUS 719 qui caput orantis . . . recidens fecit cognatum . . . -are cruorem. EKKEH. IV. bened. I 23,4 in cruce (gloss.: in modum crucis) divisi -ant amnes paradysi. CARM. anon. 1,107 (SBMünch. 1873. p. 698) condicio mundi -bat more profundi. ARNOLD. LUB. chron. 6,4 p. 215,23 videres . . . -antes (fluctuantibus *var. l.*) rivos cerevisie sive vini. *al. 2 latius: a de fumo*: GISLEB. ELNON. inc. 1,97 -at per omnia fumus. *b de segete*: NOTKER. BALB. Gall. 1^d cum . . . iam messis -ret (*ci. Winterfeld, fructificaret cod.*) arvis *eqs. c de vestibus*: CONSUE. Rod. 24 sedens . . . non vestimentorum laxos sinus -are permittat (*sc. frater*). *d de turba*: VULF. Marc. II 164 coepit in ambiguum plebs -are modum. SALOM. III. carm. 1,2,166 regia si turmis esset prelata potestas, non adeo temere -ret mobilis ordo. *e de vulnere i. q. manare* – *nässen*: THEODULF. carm. 28,478 coeperit ut caecum sub pectore vivere vulnus aut . . . iam -are foras, vis humilis statim exiliat. **B (fluctibus) agitari, fluctuare, natere** – (*im Meer*) *treiben, schwimmen*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 315,20 quamvis inter huius maris magni et spaciosi fluctus fluctuamus, immo -emus *eqs.* LAMB. HERSF. Lull. 26 p. 339,36 subter aquam moribundus -bat frater. HIST. peregr. p. 172,10 alius (*eques*) . . . imperatorem -antem in gurgite comprehendit. CARM. de Iuda 3,10 peragebat per ponti metas VII -ando dietas. *al. C scaterere* – *voll sein*: ALBERT. STAD. Troil. 5,521 pulvere non -ant, mucronibus arva choruscant. *D effundi* – *sich ergießen (über)*: GUTOLF. Agn. 53 labra rosas binas equantes, colla pruinas, puniceusque genis candor -bat amenis.

II translate: A *vacillare, nutare* – *schwanken, wanken*: GODESC. GEMBL. paneg. 3,2 (MGScript. VIII p. 560) anceps est mundus, praeceps -at sibi cursus. ALBERT. STAD. Troil. 5,630 frigare (gloss.: ab ardore pugnandi) vides spe -ante Friges. CHART. Hall. 350 p. 320,35 ut . . . dilapsas (*sc. ecclesias*) erigere, -antes stabilire . . . studeamus. **B suspensum esse** – *schweben*: PURCH. Witig. 543 sepius hunc tanto vidi -are periculo, ut *eqs.* **C incertum esse, dubitare** – *unschlüssig sein, zweifeln*: HRABAN. carm. 17,19 condit dogma bonum -antia corda reorum. EPITAPH. var. I 18,3 non -at populus generis sine prole relictus, sed *eqs.* VITA Bard. 26 causa . . . humanae infirmitatis eum -are putabant *omnes*. GOZECH. epist. 8 acide . . . redarguis, quod . . . tanta -em animi inconstantia, ut *eqs.* **D cunctari, morari** – *zögern, zaudern*: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 75,8 qui (*Eishere*) quotienscumque ad fluvium . . . venisset, . . . apprehensis habenis -antem (*sc. equum*) post se traxit. **E ?ambiguum esse** – *?unklar, zweideutig sein*: CARM. de Iuda 1,75 ad Scarioth fluxit, de qua (*sc. insula*) nomen sibi duxit Iudas Scariothis . . . , atque rei nomen -at, quia mortis ad omen vite contemptor mala forma suique peremptor (*cf. M. Thiel, Grundlagen u. Gestalt d. Hebräischkenntnis des frühen Mittelalters*. 1973. p. 336. 411). **F caducum esse** – *hinfällig sein*: VITA Hildeg. Bing. I 1,2 l. 16 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 7; a. 1182/87) ut . . . , cum tota carnis materia -ret, vita illius quedam esset pretiose mortis imago. **G effluere** – *verfließen, vergehen*: MEGINFR. (?) carm. p. 652^C incipiens erat *Christus baptizatus* annorum triginta patenter, namque dies tredecim de triceno -bant. **H redundare** – *überströmen*: HROTSV. Mar. 562 populum . . . vidit . . . gentilem . . . laetitia -antem, . . . quia *eqs.*

adi. fluitans, -antis. 1 *laxus* – *locker, schlaff*: WALTHARIUS 332 lora . . . virgineae mandat -ia dextrae. 2 *aestuans, fluidus* – *wallend, flatternd*: PETR. DAM. epist. 24 p. 233,4 ludicras et -es nitentis habitus lacinias despice. 99 p. 98,4 in expeditionis exercitio constituti digne non possumus eisdem manibus et stili currentis articulum texere et frenis equorum -bus . . . deservire. 3 *nutans, mutabilis, inconstans* – *schwankend, veränderlich, unbeständig* (*per compar.: p. 328,3*): WIPO gest. 3 p. 21,3 omnis potestas -is seculi de uno fonte purissimo deri-

vatur. *usu rhet.*: CONR. MUR. summ. p. 102,2 mediocris stilus habet vitium -s et dissolutum, per quod sententiae dissolute remanent et discisse (*de re v. F. Quadlbauer, Die antike Theorie der genera dicendi im lat. Mittelalter*. 1962. p. 94sqq.).

5 *subst. fluitans*, -antis. 1 *masc. i. qui vacillat, dubitat* – *ein Schwankender, Zweifelnder*: p. 330,71. 2 *neutr. i. q. vacillatio, inconstantia* – *Schwankung, Unbeständigkeit*: GERB. epist. 15 magnam intelligentiam tuam, frater, ne turbent -ia (*sc. aliorum*).

10 *?*fluitus*, -us *m. fluctus, inundatio* – *Flut, Überschwemmung*: CHART. Rhen. med. III 532 (a. 1235) quod . . . nunquam fluvius ibi (*sc. in prato*) minorasset ripam prati, nisi quod in illo anno repentinus et immensus -us (*ni leg. fluctus*) hoc fecerat.

15 **flumaria* (flom-), -ae *f. (ital. fiumara; cf. Battaglia, Dizionario VI. p. 51) cursus aquae, alveus fluvii* – *Wasserlauf, Flussbett*: DIPL. Constantiae 48 p. 155,24 fines sunt hii: ab oriente -a Trionte, ab occidente -a Honopigne *eqs.* 59 p. 187,10 cum omnibus iuribus et pertinentiis . . . , molendina etiam in -a . . . civitatis. DIPL. Frid. II. 132 p. 257,38 ut . . . valeatis (*sc. abbas et fratres*) . . . facere molendina et fullas per omnes -as terre eius (*sim.* ACTA imp. Winkelm. I 271 p. 246,41). ACTA imp. Winkelm. I 230 p. 212,2 quod iniuste teneret *Falco* quandam vineam . . . monasterii in flo-a Mili. 307 p. 276,15 descendit *confinis* ad -am siccam.

25 *flumen*, -inis *n. (m.: l. 35. al.; f.: l. 32. 36) vel raro *flumina*, -ae *f. (m.: l. 38) vel semel (l. 33) *fluminus*, -i *m. script. et form.: fru-: l. 42. sing.: nom. -menis: l. 32. gen. -menis: l. 40. abl. -e: l. 32.*

30 *fluvius, amnis* – *Fluss, Strom*: **I proprie**: A *strictius*: 1 *in univ.*: CHRON. Fred. 4,18 in laco Duninse, quem Arola -enis influit. TRAD. Frising. 4 p. 30,18 infra -e, que dicitur Isana. 43 p. 70,42 iuxta ripam -i, qui dicitur Isna. TRAD. Patav. 28^a p. 23,37 ad Antesnam -am. URSIN. Leod. 28 (MGMer. V p. 352,4) ne navigantes pereclitarent in -em (*e var. l.*). CHART. Sangall. A 655 p. 259,17 inter duabus -bus Dura et Thosa. WALTHARIUS 423 ubi pervenit, qua -a curva fluebant. CHRON. Ven. Alt. p. 50,2 omni . . . -arum erunt transversa. DIPL. Otton. II. 163 p. 183,39 cum . . . -bus, aquis aquarumque decursibus. MARIAN. chron. a. Chr. 614 alveum . . . -enis . . . draco . . . descendit. CHART. Bund. 953 p. 384,7 quelibet pars . . . a fr-e Turzio usque ad crucem de loco Magno. *persaepe. pro nom. propr.*: DIPL. Conr. II. 132 p. 178,33 ubi fluentum F-n nascitur. **2 c. colore quodam**: a *fluviolus, rivus* – *Flüsschen, Bach*: VITA Euch. Val. Mat. 14 tanta . . . fuit . . . populi concursio, ut in -e (*postea: rivulus*) . . . eos baptizarent. CHART. Heintr. Leon. 100 p. 151,14 contermina sunt bonis antecessorum nostrorum sita a -e, qui dicitur Horenbach. *al. b canalis* – *Kanal*: ACTA imp. Winkelm. I 164 p. 143,2 (DIPL. Frid. II.) ut liceat . . . civitati ducere -a . . . et de ipsis -bus aquam extrahere. **c stagnum** – *See*: VITA Bonif. I 9 transmensus est -n (stagnum WILLIB. Bonif. 8 p. 47,4), quod nuncupatur Almere. **B latius**: 1 *cursus* – *Lauf*: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 160,3 illi . . . falconum, qui . . . timet aquam, conveniunt loca parvarum aquarum sicut -a rivorum et loca collectiva aquarum pluvialium. **2 fluctus** – *Flut*: ARNOLD. LUB. Greg. 4,4,8 quod . . . maris sis pressus -e.

II meton. i. q. aqua, lympa – (*klares*) *Wasser*: WALAHFR. hort. 58 -a pura cadis inferre capacibus. HERACLIUS I 9,4 vesicam . . . serva cum -e coctam. *al. eccl. de aqua baptismatis*: HRABAN. carm. 39,68 eos, qui velint credere, lavate sacro -e Dei patris in nomine.

III in imag., alleg., per compar. (interdum c. notione abundantiae, e. g. l. 65. 69): LIUTG. Greg. 2 p. 68,19 praedicatio . . . in modum -is aquae vivae fluxit de ventre doctoris. 7 p. 73,11 dum venirent -a humanae adversitatis ac perturbationis. HRABAN. univ. 11,10 p. 319^A aliquando . . . -a significant apostolorum et evangelistarum doctrinam cum bonis operibus. WALAHFR. (?) carm. 50,1,29 cum -n lactis addeset. 66,2,5 quidquid vitii est, lacrimarum -e purga. WALTHARIUS 999 sudoris -a. CARM. imag. 13,1,6 -a lege pari dat *Christus* mystica quatuor orbi. CONR. MUR. summ. p. 122,7 quando vir scribit uxori, . . .

[Orth-Müller]

utatur adulatoriis et yperbolicis verbis et . . . promittat aureos montes, aurea -a. *al.*

IV translate: *A eloquentia, facundia – Beredsamkeit, Redefluss:* EKKEH. IV. bened. prol. II 60 Virgilii lumen Ciceronis ab oreque -n. HEINR. AUGUST. planct. 938 calamus linguae secreto -e tingue. *al.* **B spatium temporis in coctura salis – Zeitraum in der Salzproduktion, 'Flut':** CHART. Ramelsloh. 7 (ed. D. Brosius. 1981; a. 1263) dimidium chorum salis . . . comparavimus, qui ex parte nostri capituli quolibet -e semper dabitur domino Iohanni.

flumicellum, -i n. *vel* ***flumicellus**, -i m. *fluviolus – Flüsschen:* DIPL. Otton. II. 288^b p. 338,4 decurrit . . . Melfa (sc. *fluviolus*) usque, ubi coniungitur cum -o (fluvicello *var. l.*), qui dicitur Mellarino. CHART. Laus. 477 p. 412,16 iuxta -um, qui vocatur Osona. ACTA imp. Stumpf 530 p. 742,27 flumen (sc. *concedimus*), quod vocatur de Cannulo, cum alio -o, quod Turricella dicitur.

fluminalis, -e. *fluvialis – Fluss-:* TRACT. de caus. mul. 23 ad excursionem matricis albam cancrus -is combustus bibat in pocione cum vino.

flumineus, -a, -um. *fluvialis – Fluss-, des Flusses:* 1 *flumini proprius – dem Fluss eigen:* FLOR. LUGD. carm. 9,32 -us . . . canat lapsus clamore sonoro. 2 *in flumine vivens – im, am Fluss lebend:* THADD. FLORENT. cons. 38,134 quod (*electuarium*) recipitur: . . . interiorum cocularum -arum adustarum. ALBERT. M. animal. 1,28 quaedam animalia sunt marina et quaedam -a. CARM. Bur. 58,4,4 cygnus -us.

1. **fluo**, fluxi, fluxum, fluere. *form.:* perf. -flu(i): l. 48. *partic. fut. -iturus:* p. 334,36. *al. partic. perf. sensu act. (usu adi.):* p. 334,38.

I intrans.: *A proprie (in imag.: l. 455qq. 60.) i. q. manare – fließen, strömen:* 1 *strictius:* a *de fluviis, riviis sim.:* TRAD. Frising. 548 p. 470,3 (a. 827) ubi ipse (*rivulus*) -xit in Danubium. WALAHFR. carm. 18,29 -unt . . . volentes more suo fluvi. POETA SAXO 2,40 -it Albia latior inde. DIPL. Otton. III. 68 p. 475,24 in orientali parte fosse, ubi aqua antea -xit. THIETM. chron. 1,16 de rivo quodam, qui in septentrionali parte eiusdem (*montis*) -it. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,29 unde Lemannus fluviolus -it. *saepe.* **b de liquoribus:** PRUD. TREC. annal. a. 846 p. 52,15 apud Altiodorum civitatem inundatio pluviarum -xit. RECEPT. Sangall. I 28 sanguis si nimis -et de naris. HROTSV. Gall. 12,11 omnibus . . . -unt lacrimae prae gaudio. ANNAL. Bonif. a. 786 (MGScript. III p. 117,29) sanguis e celo -xit. *al. v. et p. 335,24.* **c in imag. de rebus incorporeis:** ALDH. carm. eccl. 4,10,13 doctrina Dei . . . -xit de fonte quaterno. WALAHFR. carm. 24,9 ingentes -xere in pectora curae. CARM. var. III A 7,50 p. 627 cui (sc. *Christo*) fontem lateris . . . lancea rupit, quo fluerant mundo ΦΩC, ΟΛΟC atque salus. MART. VALER. buc. 3,35 nunc tibi (sc. *Mopso*) de pluvio -xerunt carmina celo. *al. 2 latius:* a *liquefieri – flüssig werden:* THEOPH. sched. 3,29 verte (sc. *vas*) ex omni parte, qua -ere (sc. *nigellum*) videris. CARM. anon. (SBMünch. 1873. p. 707) sicut cera -it subito percussa calore, sic eqs. **b liquidum esse – flüssig sein:** GEBER. summ. 49 p. 437 qui illud (*argentum vivum*) putantes coagulasse post remotionem eius ab igne invenerunt illud -ere sicut prius. **c humidum esse, madere – feucht sein, tiefen:** WALAHFR. Wett. 416 videbar . . . suras . . . et crura cruore -entes. CARM. var. III A 6,2,26 p. 614 uda -it facies. *al. diffluere – zerfließen (in imag.):* BERTH. chron. B a. 1054 p. 172,17 ego totus -ens (flens *var. l.*) in lacrimis . . . meme . . . vix continui.

B translate: 1 *de anim.:* a (*con*)venire, currere, ruere – zusammenkommen, eilen, stürzen: ARBEO Corb. 5 coepit . . . fidelium ad eum -ere turba nobilium. WANDALB. creat. mund. 144 necnon belua quaeque inimitis voraci -xit turba fremore. EKKEH. IV. bened. I 16,19 ille (*diabolus*) -it retro. YSENGRIMUS 1,237 clam . . . -ens in plana preit *Reinardus vulpes*. CHART. Raitenh. 253 p. 206,30 ut . . . ad illam (*ecclesiam*) congregacio -at fidelium. *al. b vehere, navigare – fahren, segeln:* ARBEO Emm. 32 cuius (*Danubii*) contra ortum -entibus . . . iter . . . tot spatium navigio perrexerunt *fideles*. CARM. de Iuda 1,73 vimineae puer inmissus . . . viscelle . . . ad Scarioth -xit.

c garrire, loqui – schwatzen, reden: EUPOLEMIUS 1,304 iste (*magister*) die tota rixatur de nuce quassa, denique, quantum vult, rapidus -at. *al. d provenire – abstammen:* PURCH. Wigtig. 209 servivit . . . matrone tali regali stirpe -enti. **e languescere – erschlaffen:** CARM. de bello Saxon. 1,12 gens effera laxis dum -it imperiis. **f abundare, redundare – Überfluss haben (an), überquellen:** WALAHFR. hort. 307 quam (*herbam*) . . . emit ditissima . . . gens . . . hebenoque auroque -ens. imag. Tetr. 112 lacte -is (sc. *rex Francorum*) et melle. LIGURINUS 2,135 gens (sc. *Langobardorum*) . . . sermone -ens. *al. 2 de rebus:* a *corporeis:* a *defluere – herabwallen:* CONSUE. Rod. 18 veste convenienter astricta, ne laxa -at et ad terram usque peringat. *al. b decidere – herabfallen:* CARM. Bur. 83,1,3 arborum come -unt . . . vi frigorum. **γ folio -ere i. q. nudari foliis – sich entlauben: ALBERT. M. animal. 19,31 quaedam . . . arbores folio -unt, (p. 783^b, 10 φύλλοβολεῖ) et quaedam non. *ibid. iterum.* **δ transire – übergehen (an):** CHART. Brem. 342 p. 384,11 (a. 1269) si bona Bremensium ad terram Wurtzatie -xerint. **ε labefieri – ins Wanken geraten:** MIRAC. Ursm. 1,28 castrum illud -ere ac retro referri coepit. **ζ scaterere – wimmeln (von):** WANDALB. creat. mund. 124 amnes pisce -bant. **b incorporeis: a *praeterire – vergehen:* CAND. FULD. Eigel. II 14,80 non multi -xere dies. PASS. Thiem. II 9 p. 57,7 iam . . . multum temporis -xerat. CHART. Tirol. II 591 p. 67,12 quando . . . hec facta sunt, -xerat annus. *al. b protrahi – sich hinziehen:* WALTHARIUS 1343 in nonam conflictus -xerat horam. **γ emanare, exoriri – herrühren, seinen Ursprung haben:** HERM. AUGIENS. epist. comput. 108 (DtArch. 40. 1984. p. 477) bonum summum, quod constat, et unum, a quo cuncta -unt. ALBERT. M. caus. univ. 1,4,1 p. 42,36 qualiter causatum -at a causa. *al. δ interire, perire – untergehen, zugrunde gehen:* FROUM. carm. 10,36 quod prestat Deus . . . hoc tempore Christo crescere sub vestro, quod -xit tempore prisco. ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,3 p. 705^a,33 dicit *Boethius* . . . quod providentia res mutabiles et alioquin temere -turas . . . fati incommutabilitate coeret.****

II trans. i. q. effundere, emittere – vergießen, abgeben: RHYTHM. 48,12,1 mulier sanguinem -xa . . . salva facta est (*spectat ad Vulg. Luc. 8,43; cf. p. 337,37*). PETR. DAM. epist. 92 p. 23,6 omnia ligna sarvarum . . . sanguineum -ent rorem. VITA Serv. 36 p. 109,6 dux . . . dissinteriarum cruorem -ens decubabat.

adi. fluens, -entis. 1 *proprie:* a *fluidus, liquidus – fließend, flüssig:* WALAHFR. hort. 224 radices ramenta tuae (sc. *gladiolae*) siccata -i diluimus contusa mero. ALBERT. M. veget. 7,17 aqua . . . -e non maturatur bene neque irrigatur planta. *al. b humidus, madidus – feucht, nassend (usu medic.):* CONSTANT. AFRIC. eleph. 3,11 alii (*morbi*) pustulas -es emittunt. ALBERT. M. animal. 1,481 quae (*venae*) omnes emorroyde graece vocantur, hoc est -es sanguine. **c de pergamento i. q. atramentum diffundi permittens – die Tinte zerfließen lassen:** v. vol. III. p. 199,22. 2 *translate:* a *inconstans, mobilis – unbeständig, beweglich:* CHART. Aquens. 93 l. 3 (a. 1227) tempus nunquam est stabile, sed -ens defluit. ALBERT. M. metaph. 1,5,16 p. 90,49 motus est actus imperfectus, et cum sit actus, est actus -s et non permanens. 4,3,5 p. 192,68 motus est forma post formam sive forma -s. *al. b laxus – schlaff:* THANGM. (?) transl. Epiph. 9 p. 250,35 -entes arteriae solidantur. INVENT. Matth. 15 -es paralyti nervos sola prece substrictos. *al. c affluens, abundans – reich (cf. l. 8.10):* ACTA civ. Wism. B 19 (a. 1272) Dhetlevus de Nienburg assignavit duobus filiis suis de -bus bonis 20 md.

subst. fluens, -entis m. 1 *fluviolus – Fluss:* TRAD. Frising. 19 p. 47,16 (a. 763) infra -e Isura. TRAD. Ratisb. 69 vir Dei et advocatus suus . . . tradiderunt . . . nobili in sinistro . . . -is margine . . . pratrum. ACTA civ. Rost. C 247 p. 125 (c. 1269/72) Henricus obtinebit aream iuxta -em. *al. 2 cursus – Lauf (usu plur.):* TRAD. Frising. 70 (a. 775) amnis -bus silvam defensam (sc. *tradidi*).

2. ?***fluo**, -onis m. (fluere) *genus retis – eine Netztart:* CHART. Traiect. 598 p. 65,7 (a. 1210) ut . . . omnes in . . . piscatura proventus sive -um (*cod., fluorium ed.*) sive aliorum re-

tium vel quorumlibet modorum piscandi in fratrum usus ... cedant (*item* 823 p. 249,5).

fluor, -oris *m.* *script.* flo- (cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3390): l. 20,34. **I** *proprie*: **A** *fluctio, fluxus* – das Fließen, (*Aus*-)Fluss: 1 *gener.*: **a** *in univ.*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 261,7 accessus ad papam regi magno lacrimarum -e ploranti ... patefiebat. CHRON. Albr. a. 802 p. 721,19 his ... cum multo -e fletuum in celebri ... concilio recitatis. *al.* *in imag.*: EPIST. Teg. I 104 p. 106,23 divini -is rore madenti ... Adalberto ... episcopo. HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,37 in fluvio seculi, in torrente -is regii Leviathan antiquus, quem absorbeat, invenit. **b** *lippitudo* – das Tränen, Triefen: PETR. DAM. epist. 143 p. 522,5 ego ... anus ... faciem rugis exaratum ac lippitum oculorum -bus madidam ... intueor. **2** *medic.*: **a** *in univ.*: EGBERT. fec. rat. 1,205 non -r aut sanies manat de corpore sano. RUP. TUIT. trin. 3,22 l. 974 quae (*sc. mulier*) ... menstruis -bus laborat. Ps. ODO MAGD. herb. 179 nil plus stilantes iuvat in placando -es. TRACT. de aegr. cur. p. 110,25 reuma grece, latine eruptio sive -r. MOSES PANORM. marisc. 4 p. 163,8 accipe de pannis tinctis de floribus feminarum, quos sub se ponunt, quando pariunt. **b** *destillatio, catarrhus* – Schnupfen, Katarrh: AESCULAPIUS 13 p. 17,9 -em ... Graeci catarron vocaverunt. GLOSS. med. p. 16,7 catarrus est -r a naribus aut una aut ambas aut uno oculo aut in aure humor fluens capiti in diversas partes discurrens. HILDEG. caus. 4 p. 235,20 si nimius dolor pre multo -e in naribus hominis excreverit. *al.* *c profluvium, diarrhoea* – Ergießung, Durchfall: WALAHFR. Gall. 2,17 immoderato -e naturae consuetudine carens vasi, in quod egesta defluerent, supersedens. ODO MAGD. herb. 757 hausta potest portulaca ... ventris nimium cohibere -em. METELL. exp. Hieros. 1,268 ventris ... fruuntur (*sc. agmina siti-entia*) olente -e. **d** -es *i. q. menses* – Menstruation: TROTULA A p. 48,13 natura ... eis (*sc. feminis*) praecipuam quandam purgationem destinat, scilicet menstrua, quae vulgus flores appellat. **e** *defluvium, alopecia* – das Ausfallen, Ausfall: GLOSS. med. p. 6,17 alopecia ... est ... capillorum -r circum-inscriptus, quam Greci psilosin vocant. URSO anat. 73 -r capillorum seu calvities fit ex nimia aperione pororum. **B liquor** – Flüssigkeit: RHYTHM. I 146,31,2 nec ullum reddo (*sc. nympha*) ... -em. RUODLIEB epigr. 2,1 <quis levat> ardorem, vetat insudando -em <forti Dies-tmaro>.

II *translate i. q. eloquentia* – Redefluss: GODESC. SAXO epist. p. 50,26 locum et tempus mutuae conlocutionis nostrae -e suavi piissima paternitas vestra (*sc. antistitis*) profudit.

flustrum, -i *n.* 1 *fluctus* – Flut: ERMOLD. Ludow. 4,43 diluvii hos (*sc. homines simulacra colentes*) rapidis sepelevit Deus ... -is. *al.* *in imag. (fere abund.)*: HUGO TRIMB. laur. 234 nos ope prelustri retrahas (*sc. papa*) de vortice -i (lustru var. l.). **2** *aqua (tranquilla)* – (rubiges) Wasser: ALCUIN. carm. 4,21 castella petes currenti nave per undas, donec ad optatae pertingas -a Musellae. *al.*

fluvia, -ae *f.* *pluvia* – Regen (cf. Isid. orig. 13,10,2): VITA Theog. 1,37 p. 465,45 quod immensa de nubibus aqua penderet et ne una quidem super terram -ae gutta deflueret.

fluvialis, -e. *abl. pl.* -is: l. 68. **1** *adi.*: **a** *ad fluvium pertinens, flumineus* – zum Fluss gehörig, Fluss-: **a** *in univ.*: THEOD. CERV. chirurg. 3,12 p. 163^H inter duos lapides -es contrita (*sc. herba venti*). CHART. Pomm. 1044 p. 332,39 trans-tulimus ... libertatem ... viarum terrestrium et -ium. *al.* **b** *in flumine vivens* – im, am Fluss lebend: NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 54,6 allatus est ... piscis -is. ALBERT. M. veget. 6,309 est ... calamentum substantiae subtilis, sive sit montanum sive -e. animal. 1,228 cancer ... -is ... habet duos dentes in ore suo. *al.* **b** *fluens* – fließend: VITA Serv. 43 p. 115,4 credisne minus fuisse miraculum dedisse vinum ex nichilo quam ex -i fecisse rivo? **2** *subst. neutr. i. q. fluvius* – Fluss: RHYTHM. 39,2,3 Asia ... septentrione -e Tanie ... cingitur. DIPL. Heinr. II. 100 cum omnibus appendentiis ... , scilicet his tribus -is: Hambrina, Nisa, Vvermana.

adv. ***fluvialiter**. *fluenter* – fließend: CARM. de Lamb. 1,483 ruber -r exit imber.

fluvialis, -e. *fluvialis* – Fluss-: IOH. IAMAT. chirurg. 9,30

recipe ... brancarum cancri -is bifurcatarum ... unciam semis.

fluvidus *v.* fluidus.

fluviolus, -i *m.* (*f.*: l. 5; -um, -i *n.*: l. 8,9) *parvus fluvius, rivus* – Flösschen, Bach: CHART. Rhen. inf. I 10 (a. 798) villa in ripa consistit -i, quae dicitur Melanbach. WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,29 venerunt (*sc. Gallus et diaconus*) ... ad ... -um, qui Steinaha nominatur. MIRAC. Columb. 2 (MGScript. XXX p. 998,18) devenit ad -um, quod vocatur Coriasca. HIST. Torn. 3,6 p. 335,5 que (*terra*) iacet inter duo -a, Ries scilicet et Mairam. *persaepe*.

fluvius, -i *m.* (*f.*: l. 14; *n.*: l. 16,19. *al.*) *script.* fluius: l. 17. *indecl.*: l. 17,18.

flumen, amnis – Fluss, Strom: **1** *proprie*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: TRAD. Frising. 107 (a. 782) in ripa -i, quae dicitur Isura. THEGAN. Ludow. 37 quod (*castrum*) situm est super -um, quod dicitur Walum. CHRON. Salern. 81 p. 81,24 penerunt (*sc. gens Agarenorum*) ... pene fluius, qui Tuscianus dicitur. 98 p. 98,9 iuxta -us, qui Lirinus dicitur. DIPL. Otton. II. 255 p. 296,25 unde oritur -um Uulturnum. ADAM gest. 1,1 qua ... accedit (*sc. ager Saxoniae*) ... Salam vel Renum -os (-us var. l.). *persaepe*. **b** *parvus fluvius, rivus* – Flösschen, Bach: DIPL. Karoli III. 3 super -um Morbach constructum *monasterium*. CHART. Pomm. 984 licenciavimus ... civibus ... educendi et deducendi ... -um, qui dicitur parvus Rodesse. *de canali*: CHART. Brand. A XI 1 p. 1 (a. 1232) civitati Spandowe ... licenciam concedimus aedificandi ... canale -um, quod vulgari nomine Flutrenne appellatur. **b** *latius i. q. fluxus* – Ausfluss (*usu medic.*): ODILO SUESS. Seb. 49 matrona ... incessabili pro -o sanguine vacuata ... excesserat. **2** *in imag., alleg., per compar.*: HEITO Wett. 6 quos (*montes*) circumibat maximus -us igneus. HRABAN. univ. 11,10 p. 320^B mystice ... quatuor -i (*sc. paradisi*) ... quatuor evangelia significant. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 133,7 mirabatur mundus, unde tantus pecuniarum scateret -us. *al.* **3** *translate i. q. multitudo* – Masse: METELL. exp. Hieros. 1,35 Iris ... huc (*sc. in plateam*) procerum -os traxit populorum.

fluxe *v.* 1. fluxus.

***fluxureus**, -a, -um. *liquidus* – flüssig: URSO gloss. 60 p. 98,35 humiditas ... -ae humiditatis adductione relaxantis membra coniuncta sequestrat.

fluxibilis, -e. **1** *adi.*: **A** *proprie*: 1 *gener. i. q. fluitans* – schwimmend, treibend: CHART. Port. 164 p. 183,8 (a. 1258) ut ... -bus arboribus coniungendis ... plenum ius habeant (*sc. monasterium*). *v. et vol. I. p. 869,32*. **2** *natur.*: **a** *liquidus* – flüssig: URSO gloss. 5 spiritus ... pororum partes -es (flexibiles var. l.) ... a centro impellens pororum vacuitatem augmentat. ALBERT. M. animal. 16,137 'spermata omnia sunt mollia', -ia. *al. v. et. vol. III. p. 646,42*. **b** *fluens* – fließend: ALBERT. M. sent. 2,14,2 p. 259^a,14 habent aquae -e humidum permiscibile terrae. **3** *medic. i. q. profluvio affectus* – an Durchfall leidend: WALTH. AGIL. med. 135 p. 214,14 si ... habeat ventrem -em, utatur sanie orde. **B** *translate*: **1** *mobilis* – beweglich: p. 312,72. **2** *inconstans, mutabilis* – unbeständig, wankelmütig: ANSELM. HAV. dial. 2,15 p. 1187^A nec ... potest ... cognosci stabilis natura immobilium ex -i natura mobilium. ALBERT. M. lob. 13,26 p. 179,5 illa aetas (*sc. adulescentia*) -is et instabilis est. **3** *mollis, compatiens* – weich, mitfühlend: ALBERT. M. eth. II 9,2,1 p. 569^b,6 natura matrum -ior (*sc. quam patrum*) est, et magis ... sentiunt passionis immutationem. *cf.* *fusibilis.

II *subst. neutr. i. q. liquor, sorbitio* – Flüssigkeit, Brühe: PETR. HISP. chirurg. 86 comedat patiens -ia et sorbilis.

***fluxibilitas**, -atis *f.* (fluxibilis) **1** *proprie i. q. liquor, fluxus* – flüssige Beschaffenheit, das Fließen: TRACT. de aegr. cur. p. 108,36 -is et liquidatis (*sic*) humorum ... cognitio habetur per multitudinem superfluitatum. ALBERT. M. meteor. 4,2,17 p. 268,49 claudit nigra ebenus poros per -em suam et gravat per terrestreitatem. URSO element. 3 p. 74,29 nisi aqua (*sc. esset*), unde -s in flegmate (*sc. transiret*). med. 398 datur aqua prunorum ... , cassia fistula, quae sui humiditate vel -e ... fluxum ventris inducunt. **2** *translate*: **a** *mobilitas, molitudo* – Beweglichkeit, Biegsamkeit: URSO gloss. 6 p. 28,37 -e

[Orth-Müller]

membrorum ut serpens iuuetur ad motum. **b mutabilitas, varietas** – *Veränderlichkeit, Verschiedenheit*: ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 37,5 potest accipi cognitio -is materiae. **c inconstantia** – *Vergänglichkeit*: ALBERT. M. div. nom. 10,17 p. 408,25 per hoc, quod additur 'aeternis' (sc. *temporibus*), tollitur -s temporis. CHART. Mehl. 1020 hominum actus una cum -e temporis . . . in oblivionem transeunt. CHART. Altenberg. 355 p. 256,30 nos rerum temporalium -em continuum considerantes eqs. al. **d infirmitas, levitas** – *Schwäche, Wankelmüt*: ALBERT. M. eth. I 270 p. 235,16 utrumque (sc. *prodigalitatis et intemperantiae*) vitium procedit ex . . . -e naturae. summ. theol. I 12,50,1 p. 513^b,4 qui (*filius*) . . . est insipiens propter -em aetatis.

fluxilis, -e. *script.* -llis: l. 17. *pendet in c. acc.* l. 25. 1 *adi.*: **a proprie i. q. fluens, liquidus** – *fließend, flüssig*: MAURUS urin. II p. 39,4 aquose (sc. *partes urinae*) sunt . . . -es. BRUNUS LONG. chirurg. 2,4 p. 122^G est res -llis ut aqua. ALBERT. M. animal. 13,5 ut per ipsam (sc. *humiditatem potatam*) . . . -is fiat cibus. animal. quaest. 4 app. 1 p. 148,34 -es . . . partes aquae subingrediuntur salis substantiam. al. **b translate: a mobilis** – *beweglich*: MAURUS progn. 4 p. 26^a,42 pedes <et> manus -es sunt. **β pronus** – *geneigt (zu)*: GODESC. AQUENS. opusc. 1,8 p. 70,37 nullus lapis est . . . , quem de aqua in lapidem non duraverit Christus in nostrae carnis substantia, unde lapis est non in lapsum carnis -is. **γ inconstans, mutabilis** – *unzuverlässig, wankelmütig*: CONR. MUR. summ. p. 160,9 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . -is, futilis, fraudulenta. 2 *subst. neutr. i. q. liquor, sorbitio* – *Flüssigkeit, Brühe*: PETR. HISP. chirurg. 26 comedat (sc. *patiens*) -ia temperata et bene cocta.

***fluxim** v. 1. fluxus.

***fluxor**, -oris m. (fluere) *qui ligna per aquas demittit* – *Flößer*: CHART. Basil. C I 100 p. 71,21 (a. 1220/21) dum . . . requisiti fuerint (sc. *molitores*) per ducentes nemora sive -es lignorum per ipsam aquam.

fluxuosus, -a, -um. *medic. i. q. sanguine fluens* – *blutflüssig*: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 18,40 pro miraculo -e mulieris patriarcha respondit.

Orth-Müller
1. **fluxus** (floxus), -a, -um. 1 *adi.*: **A proprie i. q. fluidus, fluidus** – *fließend, locker, nicht fest*: 1 *de partibus corporis*: **a de sanguine profluente i. q. cruentus** – *blutig, blutend*: ALBERT. M. veget. 6,398 *origanum* [sanat -am gingivam] (sedat fluxum gingivarum A) propter adustivam suam virtutem. **b mollis, flexibilis, enervatus** – *weich, biegsam, schlaff*: ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 85,16 sunt . . . in ventre commixta infirma quedam et -a membra, ut sunt viscera eqs. ALBERT. M. animal. 1,435 si est *cervix mobilis*, signat stultitiam; . . . videbis . . . quosdam, qui . . . roborant cervicem, et post modicum per fluxum cervicis . . . detegunt stultitiam, quae -ae cervicis est propria. **c de vultu i. q. dissolutus** – *aufgelöst, 'entgleist'*: PAUL. ALBAR. carm. 4,22 vos, cigni lautique . . . pavones, . . . ducite carmen et pedibus metricis rithmi contemnite monstra, que segnis Harrabs floxa[s] sic rancide sanna[s] devio mugitu pangit. 2 *de vestibus i. q. demissus* – *herabwallend*: ARNOLD. LUB. chron. 4,6 p. 170,3 hortatus est *papa* . . . unumquemque . . . temperare . . . a vestibis -is et irreligiosis. **B translate**: 1 *infirmus, invalidus, caducus* – *schwach, kraftlos, hinfällig*: ABBO FLOR. calc. 3,82 antiquorum diffinitio de genere et specie videtur -a ac minus utilis. BERTH. chron. B a. 1075 p. 231,7 quod -a esset *aetas* (sc. *regis*) et fragilis eqs. DIPL. Karoli M. 86 p. 124,31 (interp.) ne forte . . . bonis patrum exemplis . . . et coadunata religio -a et dissoluta deficiat. CHART. Raitenh. 188 quoniam . . . -a et labilis facta est humane memorie . . . teneritas eqs. al. 2 *volubilis, fugax, terrenus* – *flüchtig, vergänglich, irdisch*: PAUL. ALBAR. carm. 9,162 deliciae (delicias ed.) -e liquideque caduce. PETR. DAM. serm. 66,11 cum non eam (*virginem*) regales thalami ad lenocinia -a resolvere . . . poterant. HERM. IUD. conv. 21 p. 123,11 virtutem mihi -a carnis desideria restringendi contulit *Deus*.

II *subst. neutr. (tantum usu plur.)*: **A proprie i. q. fluida** – *Flüssiges*: YSENGRIMUS 5,414 quamvis -a vorent *dentes*, usque vorare licet (*de pulte*). **B translate i. q. volubilia, fugacia,**

terrena – *Flüchtiges, Vergängliches, Weltliches*: BRUNO QUERF. Adalb. A 9 migrans migravit Otto pius, Otto rigidus, -a gubernare doctus. CARM. de nat. animal. 2182 mergus signat eos, qui se mergunt in abyssum luxurie vel quos carnea -a premunt. CARM. Bur. 43,4,4 princeps tenebrarum se sentit gloriari orbis -a, miseri student quem sectari (cf. *comm. ed. et ThLL. VI/1. p. 984,61sqq.*). *spectat ad nugas*: VULF. Marc. II 18 sicut cupidineas vicit certamine flammis, aetatis -a strinxit ab ore rigor.

10 *adv.* 1. **fluxe**. *volubiliter, vage* – *flüchtig, ohne Bestand*: VITA Agnet. 280 quae venient, -e remanent per tempora.

2. ***fluxim**. *lapsu, errore* – *durch Ausgleiten, irrtümlich*: PAULIN. AQUIL. carm. epil. p. 96 l. 22 superflua . . . dulcedinis resecat (sc. *lector*) falce . . . ; cave . . . , ne forte -m per incuriam . . . violento directo obductu a sui rectitudinis statu incurvari . . . compellantur (sc. *vites*; in *imag. de scriptis elimandis*).

2. **fluxus**, -us m. *fluctus, flumen, decursus* – *das Strömen, Fließen, Wogen, Fluss(verlauf), Strom*: 1 *proprie de rebus liquidis vel umidis*: **A de aqua manante, fluente**: 1 *strictius de amne, rivo sim. (de aestu maris: l. 25)*: **a in univ.**: WOLFARD. Waldb. 2,6^d p. 230,27 ubi fluctivagi marmoris (*i. Rheni*) -us nefandum ablambuit homicidam. METELL. buc. 7,63 stant ulmus, buxus vivi fontis prope -us. ALBERT. M. meteor. 2,2,12^{capit} de hoc, quod est elevans aquas ad ostia suorum -uum (fluminum vel fontium *var. l.*) 2,3,6^{capit} quare -us eius (*maris*) communiter est ab aquilone. 2,3,10 p. 92,68. animal. 7,29 est suus (sc. *Danubii*) -us ante Alpes ex parte aquilonari. al. **b in descriptione finium**: DIPL. Conr. II. 208^a p. 284,31 cum . . . ripaticis, aquis aquarumque -bus, molendinis et piscationibus (*inde 208^b*). CHART. Babenb. 52 p. 70,6 territorium, quod incipit, ubi rivulus dictus Gavlentz primum -um incipit, usque in Anesum eqs. CHART. Mehl. 1035 p. 263,14 usque in medium aque -um, que Eldena dicitur, quod middenstrum vulgariter nuncupatur. al. *influxio* – *das (Hin-)Einfließen*: CHART. Naumb. I 124 p. 109,1 (a. 1122) usque Lomnizum -umque eius in Binin (sc. *terminus vadit*). 2 *latius i. q. latex* – *Flüssigkeit*: PURCH. Witig. 453 qua (sc. *in hydia*) fieri vinum -um precepit Christus aquosum.

B de umoribus corporis (plantae: p. 339,4,6) i. q. effluxio, (pro)fluxio – *das (Aus-, Hervor-)Fließen, Ausfluss*: 1 *de (ef)fluvio sanguinis (cruoris: l. 42)*: **a in univ.**: EINH. Marc. et Petr. I 2,1 p. 245,31 de miraculo, quod in -u cruoris . . . ostensum est. ODO MAGD. herb. 756 mansa vel hausta potest *portulaca* nimium restringere -um sanguinis. 2161 grossa magis species (sc. *cinnami*) -us (-um *var. l.*) haemorrhoidarum stringit. HILDEG. caus. 218 capit. p. 10 de sanguinis -u a naribus (*item de haemorrhagia*: TRACT. de chirurg. 1228 si -us narium alicui supervenerit eqs. al.). al. v. et p. 337,43. *alleg.*: HRABAN. univ. 6,1 p. 174^D iuxta allegoriam -us sanguinis potest intelligi idololatriae obscenitas. 18,5 p. 502^C -us sanguinis est profusio peccatorum. **b spectat ad menstrua**: TRACT. de aegr. cur. p. 336,20 -us (fu- ed.) menstruorum immoderatus. TROTULA A 3^{capit} de nimio -u menstruorum. ALBERT. M. nat. bon. 348 p. 123,49 uterque coniugum ius habet in alterius corpore . . . , nisi . . . sit infirmitas . . . ipsi actui contraria, sicut est -us menstruorum. *saepe*. *huc spectare vid.*: TRACT. de caus. mul. 19 p. 23,8 fomentacio in capitis (*sic*) ad -um mulieris. DYASC. p. 90^a ad . . . muliebrem -um, quem Greci vocant *rigeon*, facit succus foliorum (sc. *elilifagi, i. elelisphaci*). **c de liquiditate et facultate fluendi**: AESCULAPIUS 41 p. 67,5 pro sanguinis -u diligentia adhibenda, ne eqs. 2 *de profluvio seminis*: PAUL. AEGIN. cur. 220^{capit} ad -um seminis et nocturnam illusionem. 220 gonorrhea seminis est non-voluntarius -us (3,55,1 ἀπόκρσις; *sim.* TRACT. de aegr. cur. p. 326,17 gonos . . . gens dicitur, rois -us, inde gonorrhea -us spermatis). ODO MAGD. herb. 2049 extinguit *cicuta* venerem, -um . . . seminis omnem. ANON. coit. 2,2,8 non immensus appetitus modicus seminis comitaretur -us nec eqs. al. 3 *usu vario*: **a in univ.**: TRACT. de aegr. cur. p. 108,15 katarhus est -us humorum capite (*sic*). p. 146,12 -us lacrimarum involuntarius (URSO anat. 91). v. et vol. III. p. 168,21. **b de secretis**: TROTULA A 23 quae (*mulieres*) -um patiuntur matricis instar spermatis,

[Konstanciak]

ut sunt quaedam vetulae -um saniosum emittentes. *huc spectare vid. (ni spectat ad p. 338,51sq.)*: ODO MAGD. herb. 783 -um matricis cum vino stringit rosa. c de diffusionem nutrimenti in planta: ALBERT. M. veget. 2,108 facilius est -us humoris ... per venam rectam quam eqs. 4,130 illae (arbores) erunt ... velocis -us. al.

C de profluvio ventris i. q. fluor, diarrhoea – Durchfall, Diarrhö, 'Bauchfluss': RECEPT. Lauresh. 2,73 cataplasma ad ... stringendum ventrem post -um. ANTIDOT. Augiens. p. 41,2 quod (antidotum) facit ... ad omnem -um ventris. ODO MAGD. herb. 772 lactucae semen ... -um ... reprimit alvi. ALBERT. M. animal. 15,114 accidit -us ventris, (p. 728^a, 22 διὰ γού) propter debilitatem digestionis, qui lentericus -us vocatur. animal. quaest. 7,34 p. 187,17 triplex est -us: unus provenit ex humiditatibus et talis dicitur diarrhoea; alius ... lenteria eqs. saepe.

II translate et in imag. de rebus non-liquidis: A corpor.: 1 casus, actus (d)elabendi – das Herabfallen, Ausfallen: TRACT. de chirurg. 670 (in nota) ex -u radices capillorum corumpuntur (item de capillis: ALBERT. M. animal. 3,89 -us ..., quo fluunt capilli a posteriori parte capitis). ALBERT. M. veget. 1,10 sumpsit ... Anaxagoras dicti sui rationem a -u folio -rum (4,134 haec ... de -u f. ... sufficient. eth. 1,76 p. 115^b, 7 -us f. et casus fructuum. al.). al. 2 flexibilitas, enervatio – Beweglichkeit, Schlaffheit: v. p. 337,48. 3 facultas diffundendi – Fähigkeit zu diffundieren: ALBERT. M. animal. 1,544 p. 195,7 aut est aer pars nutrimenti aut suo -u et subtilitate facit penetrare nutrimentum intra substantiam.

B incorpor.: 1 gener.: a de motu temporis i. q. abitus, actus effluendi, evanescenti, mortalitas – das Vergehen, Verirren, Vergänglichkeith: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,8 decedentibus aliis (sc. formis) aliae semper sine intervallo succedunt; quem celerrimum -um formarum cum sequatur -us morarum eqs. CHART. episc. August. 116 p. 129,17 ne ... -u mortaliū more fluentis aque hanc nostram collationem intermit obliuio (item 117). CHART. ord. Teut. (Hass.) 101 nulla res gesta pro tempore ob -um et mutabilitatem humani generis potest valere perpetuo. CARM. de nat. animal. 2052 sunt ..., qui -um carnis, terrea vota colunt. CHART. Salem. 579 p. 196,3 plebanus ... recognoscens ex parte suo fore -um humane miserie. al. b ?actio affluendi, advolandi – ?das (scharenweise) Hinströmen: GESTA Halb. p. 109,16 (vs.) pax violatis nulla iugatis lege tenetur; ad mala luxus turpia -us liber (i. expeditus) habetur. c de periculorum aestu i. q. gurgis – Strudel: DHUODA lib. man. 5,2,17 mihi porrigas (sc. Deus) manum et elevas iacentem in periculis -u. 2 philos. et theol. i. q. motus, mutatio – Bewegung, Veränderung: a in univ.: ALBERT. M. metaph. 5,3,2 p. 260,45 dicitur -us puncti facere lineam, sicut -us formae in materiam et diffusio facit esse. b spectat ad motum exeundi, existendi, prodeundi i. q. progressus, processus – das Hervorgehen, -kommen, Entwicklung: a in univ.: ALBERT. M. intellect. 1,1,6^{capit.} utrum intellectualitas animae sit materia vel ex -u a causa prima (postea: processio; caus. univ. 1,4^{capit.} de -u causatorum a c. p.). caus. univ. 1,4,1 p. 42,37sq. oportet dicere, quid sit ipse -us ...; non enim fluit, nisi id, quod unius formae est, in fluente et in eo, a quo fit -us. p. 42,46 a fonte ...; a quo fit -us, non fluit nisi forma simplex. locut. -us gratiae i. q. (e)manatio gratiae – Gnadenstrom: ALBERT. M. Iob 2,2 'ego vestigio pedum meorum siccavi omnes rivos aggerum', hoc est omnem -um gratiae et pietatis, qui agrum cordis irrigare debuit. β transitus, transitio (defluens) – das Übergehen, (fließender) Übergang: ALBERT. M. phys. 3,1,3 p. 151,18sq. dicentes (sc. quidam) motum esse -um alicuius entis in id, quod est terminus motus, sicut nigrescere -us est in nigredinem et albescere -us in albedinem eqs. metaph. 11,1,4 p. 463,65 'contraria non transmutantur' ad invicem ..., sed sunt transmutationis termini, et ipsa transmutatio -us quidam est contrariorum. ibid. saepe. de substantia divina: RUP. TUIT. off. 11,9 l. 510 argumentari licet, quod generatio filii Dei nullam paternae substantiae diminutionem -umve nos compellat recipere (cf. antea l. 488 passibilitas ... id est -us vel diminutio). cf. vol. III. p. 201,50. 3

gramm. (in loco obscuro) de clausulis, ut vid., fere i. q. consecutio – etwa: Abfolge (cf. P. Dronke, Verse with Prose. 1994. p. 85): DHUODA lib. man. inc. 40 p. 68 in arte et in sensu et metris melodiae et in articulatione atque motibus, (ci. Dronke; articulatione motibus atque ed.; cf. notam ed.) -uum membrorum ... ad salutem animae ... cuncta tibi scriptitata cognosce (sc. filius). Konstanciae

[3. fluxus v. pulsus: AURELIUS 1 p. 486,15.]

*foalium, -i n. (?-a, -ae f.) (*focalis; cf. francog. vet. fouaille; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 653^{asq.})

lignum foco destinatum, sarmentum (aridum) – Brennholz, (dürres) Reisig: CHART. Rhen. med. III 520 (a. 1235/36) contulimus ... domui hospitalis ... totam decimam meam (sc. Matthaei marchionis) de Kyrs et de foresta mea Kaldenoe pro -iis et edificiis suis faciendis. cf. *focalis.

1. foca v. faux. 2. foca v. phoca.

focacius (fuc-, fuga-, foga-, -aci-, -ati-, -aza), -a, -um. (cf. ital. focaccia; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3396 et Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 647^{bsq.}; theod. vet. fohhenza sim.; v. Abt. Wb. III. p. 1023^{sq.})

1 adi. i. q. ad focum pertinens – Herd-: CHART. Mog. A I 462 p. 370,38 (spur. s. XIII.^{in.}) subcinericius ... locus vel -tius, qui vulgo dicitur hertstat vel vûrstat. 2 subst. fem. i. q. panis subcinericius, placenta, laganum – in der Asche gebackenes (Weiß-)Brot, Kuchen, Fladen: CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,20 (a. 1210) quicumque facit ... amiscere ... suo domino ... de duabus -is eqs. REGISTR. Trident. I p. 75,31 solvere ... unam spalam et duas fugatias conductas ad Cuvrianam (cf. notam ed. p. 148. sim. III 19 p. 246,32 fugazam). CHART. Rhen. med. III 349 p. 281,11 tribus sacerdotibus ... metretam vini, -am et denarium ... dari constitui. CHART. Tirol. notar. II 476 de quo manso redditur ... ermisierum cum II fog-is eqs. CHART. Tirol. 1248^a p. 369,39 fogaçias. MOSES PANORM. infirm. 4 p. 108,17 pone de fermento et facias unam fugatiam (cf. notam ed.). persaepe. v. et p. 343,11.

*focalis, -e. (focus) 1 qui foco, igni faciendo destinatur – für den Herd, Ofen, das Feuermachen bestimmt, Brenn-: DIPL. Conr. III. 7 contradidi ecclesie ... in cotidianos usus focorum duas per singulos dies carrucas lignorum -ium, non materialium, de silva quadam Ketele (sim. CHART. episc. Hild. I 343 p. 327,35 ut duos solidos -bus lignis in usus fratrum comparandis impendat vidua). 2 qui scintillas edit – Funken erzeugend, Feuer-: GUIC. (?) bers. 13 debent ... bersatores ... habere ad corrigiam tascam unam, in qua sint corda una, filetta, petra -is (petram -em var. l.) eqs. cf. *foalium.

focarius, -a, -um. script. fuc-: l. 69. I adi.: A qui foco, igni faciendo destinatur – für den Herd, Ofen, das Feuermachen bestimmt, Brenn-: TRAD. Frising. 1251 (c. 977) tradidit vir ... porcorum saginationem ac -a ligna incidenda. ROD. GLAB. hist. 3,12 p. 114,25 quod unus de Hispanis fuscina -a arriperet desuper altare puerum. B qui scintillas edit – Funken erzeugend, Feuer-: COMPOS. Luc. ε 10^{tit.} de lapidis -a (Urso element. 3 p. 176,6 compositum ... ex forti collisione ignitur et cito extinguitur ut l. -us [focanus, fetanus var. l.]. 10 l. qu<a>e dicitur -a). MAPPAE CLAVIC. 10 piritis lapidis (gloss.: id est petre -e) tolle partes II (sim. 268 petra -a, que ignem emittit). C ad culinam pertinens – Küchen-: ALBERT. M. pol. 1,8^e p. 67^b, 21 'ignobilissimae ...', supple harum industrialium, 'ubi minimum requiritur virtutis' et honestatis, sicut est -a apud nos et banausica apud Graecos dicta eqs. (antea: coquinae [sc. artes], quae in caminis exercentur).

II subst.: 1 de hominibus: a qui lignum foco destinatum affert, ignem (culinae) curat, culinarius – einer der für die Feuerholzbeschaffung, das Heizen zuständig ist, 'Heizer', Küchendiener: ALCUIN. carm. 8,5 est mihi servili scripulus dicione subactus, qui me cotidie statutum pascit ad horam; ... ille lavander adest etiamque -us ille. CHART. Heinr. Leon. 27 p. 39,3 (a. 1154) testium ... hec sunt nomina: Thancmarus (aurifex), Ode (sellarius), ... Widekinus (fu-us) ... et alii quam plures. DIPL. Frid. I. 273 p. 82,14 aream cum edificiis ... ortolanum, -um cum omnibus territoriis ... monasterio concedimus. REGISTR. Salisb. 1,5 item beneficium -i (cf. notas [Fiedler])

ed. p. 150. 165). *al. de servis diaboli*: CONR. EBERB. exord. 5,19 l. 52 frater vidit tartareos -os adipem diligentius collectum super eos, a quibus stillabat, in augmentum supplicii refundere. **b qui salem coquit** – *Salzsieder*: CHART. Stir. I 91 p. 106,3 (c. 1100) patellum unum et preconium illud in Hall totumque ius saline et eius -orum et augiam (*sc. tradidit archiepiscopus*), que *eqs. (inde 178 p. 182,16. CHART. Austr. sup. I 123 p. 184,5).* 2 *de rebus i. q. furnus* – *Ofen*: COMPOS. Luc. L 25 tolle carbones minutos, adprehende illos in -o. 30 in -um scalda permodicos (*sc. petala*). **B fem.**: 1 *de hominibus i. q. puella culinaria* – *Küchenmädchen, Haushälterin*: MIRAC. Otton. Bamb. II 8 p. 918,47 -a, quae praeparandis cibis sola domi remanserat, insultare servulo coepit. CHART. Verd. 510,2 si publicas eas tenere presumperint *clerici* concubinas vel novas -as assumere. DAVID (?) inquis. 42 p. 228,11 una . . . vilis -a . . . literatos viros electos tam seculares quam religiosos diversorum ordinum . . . decepit. *c. notione concubinae*: RYCCARD. chron. a. 1228 p. 149,19 clericorum -e filii et filie iussu imperatoris capiuntur ubique per regnum. SALIMB. chron. p. 425,11 inveni aliquos . . . cum -a sua tota nocte in eodem lecto iacentes. *ibid. al.* 2 *de rebus*: **a cella foco praedita** – *mit einem Herd ausgestatteter Raum*: GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,26 domus infirmorum habens fumariam sive -am, capellulam *eqs.* **b munus foci curandi** – *Heizeramt*: CHART. eccl. Werd. 66 p. 85,31 (a. 1279) solvet *Theodericus* duodecim denarios obedienciariorum -e Werdensis.

***focativus**, -a, -um. (*cf. focare et focus*) *subcinericius* – *in der Asche (des Ofens) gebacken*: DYNAMID. Hippocr. 1,7 -us (*sc. panis*) . . . valde siccus est, quia in cineribus amittit humorem.

[**focidus** v. foetidus.]

***focile**, -is n. (*per contam. ex focus et foculare* [focilare]; *cf. ital. focile; cf. Battaglia, Dizionario VI. p. 416sq. et J. Hyrtl, D. Arab. u. Hebr. in d. Anatomie. 1879. p. 68sq.)* *abl. sg. -e: l. 68.*

1 *ferrum ignem provocans* – *‘Feuereisen’*: ALBERT. M. caus. element. 1,1,1 p. 51,24 ‘vident philosophi ignem generari’ ex hoc, quod ferrum colliditur ad ‘lapidem’, ferrum inquam, quod est sicut -e formatum, est -e vocatum. 2 *os sive cubiti sive surae* – *Unterarm-, Unterschenkelknochen*: **a de ulna et radio**: **a animalium**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,10 ubi finiunt hec duo -ia, coniungitur eis reliqua pars ale. p. 76,13. p. 101,7 ossi . . . maiori de -bus . . . adherent duodecim penne seriatim per longum. ALBERT. M. animal. 3,74 ossa -ium sive brachiorum. *al. v. et l. 39.* **β hominum**: BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,5 p. 117^H brachium compositum est duobus ossibus, quae duo -ia nominantur. ALBERT. M. animal. 1,284 p. 100,31sq. haec ossa sibi per longitudinem coniuncta ab antiquis vocata sunt asseyd, a Latinis . . . dicuntur harundines sive -ia; . . . illa . . . quae est superior, est minor . . . et haec vocatur harundo sive -e superius, alia . . . est harundo inferior et maius -e brachii (*sim. WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 26,17sq. al.*). WILH. SALIC. chirurg. 3,9^{capit.} p. 344^D de fractura -ium brachii. *persaepe.* **b de tibia et sura**: **a animalium (de avibus: ‘Tibiotarsus’ et ‘Wadenbein’)**: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 83,3sq. huic . . . ossi . . . colligantur duo -ia cruris, quae duo referri possunt convenienter ad illa duo -ia, quae sunt in alis habentia. p. 83,9 hec . . . duo -ia, quae nos dicimus constituere crura, a quibusdam appellantur coxa. ALBERT. M. animal. 3,74 in cuius (*leonis*) ossibus non invenitur medulla nisi in ossibus coxarum et -ium. **β hominum**: BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,7 p. 118^B in crure sunt duo ossa, quorum unum est magnum et nominatur crus; et alterum est parvum et -e nominatur (*sim. WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p. 39,17. ibid. al.*). THEOD. CERV. chirurg. 2,42 p. 155^D plurimum eius (*dislocationis*) fit in capite ancha, deinde in capite adiutorii et duobus -bus duorum pedum apud calcaneum. WILH. SALIC. chirurg. 2,5 p. 330^G in -bus genu. 2,20 p. 338^C super -e minori cruris in parte anteriori et interiori reperiuntur lacerti notabiles *eqs.* 3,15 p. 347^D de . . . -bus gambae. *saepe.* *cf. *fucil(l)um.*

1. ***foco**, -atum, -are. (*focus*) *calefacere* – (*be*)*heizen*: CHART. Stir. I 605 p. 573,19 (c. 1180) communio lignorum ad

domos . . . -andas, quod vulgo dicitur chiswite. *vix huc spectat*: EKKEH. IV. bened. I 35,22 mortificatus (morte -tus a. corr.) homo cruce vivificatur et hamo (*cf. notam ed.*).

[2. ***foco** v. **cottyphos*.] [***focoton** v. **cottyphos*.]

5 [**focum** v. phlebotomus: MOSES PANORM. marisc. 11 p. 171,8.]

foculare (-col-), -is n. *vel* **focularis**, -is m. *script. et form.*: *fucol* - FORM. Sangall. II 41 p. 424,6 (*var. l.*). *abl. sg. -e: l. 15. adde* CHART. Ital. Ficker 396 p. 410,12. *ibid. al.*

10 **focus** – *Herd, Feuerstelle (meton. i. q. lar – Heim, e. g. l. 12. 14)*: GREG. CAT. chron. I p. 151,12sq. a . . . Guinelapo acquisivit *Fulcoaldus pater* in Pretoriolo -es .IX. p. 279,8 quidam Pando donavit . . . casalem Nempini cum . . . familiis et quatuor -bus. p. 296,28 duo -es absentes et unus -is cum una muliere vidua et uno filio. p. 297,3 Alerisius cum -e suo. GESTA Frid. I. imp. A p. 59,1 in quo (*libro*) scripta erant omnia mansa et -ia (-i A). CHART. Ital. Ficker 394 p. 407,18 fodrum XXVI den. pro foco-i (*sim. 396 p. 410,38. al.*). *saepe.*

***focularium**, -i n. (*foculare*) **focus** – *Herd, Feuerstelle*: ACTA imp. Böhmer 236 p. 214,11 (a. 1209) ut non nisi XXVI denarios pro fodro annuatim pro quolibet -o . . . persolvant *fideles*.

***foculo**, -atum, -are. (*focus*) *foc(ul)o instruere, calefacere* – *mit einem (kleinen) Herd versehen, beheizen*: CHART. Rhen. med. III 1377 p. 992,33 (a. 1256?) prebendarii, qui habent cameras speciales et -tas, possunt in curia . . . ligna accipere.

foculus, -i m. *ignis parvus* – *Feuerchen*: WIPO prov. 74 cor incendit oculum ut stipulas -us.

1. **focus**, -i m. *et semel (l. 71) focum, -i n. *script. et form.*: *fog* - p. 343,1.3.4. *focc* - ALDH. virg. II 1115 (*a. corr.*). *acc. pl. -us: l. 70.**

I strictius: **A proprie de loco, quo ignis incenditur vel exit**: 1 *forax* – *Herd, Feuer(statt)*: ANTIDOT. Lond. p. 18,47 mitis (*sc. mel dispumatum*) in caccavo et pones ad -o (*sim. p. 19,4. ibid. al.*). STATUT. Murb. p. 446,20 carcer talis fieri iubetur, ut -us in eo fieri possit. FORMA mon. Sangall. 12,4 domus hospitum ad prandendum, ingressus, locus -i. MAPPAE CLAVIC. 21 calefacies modicum, ut -um tetigisse tantum videatur (*sc. folium auri cum misio*). CHART. civ. Vratisl. 7 p. 7,10 dedimus . . . ad -um infirmorum opacinas, que *eqs. saepe. v. et p. 340,38. in imag. de origine fulminis*: ALDH. virg. I 20 p. 250,18 Helias . . . geminos . . . militum penticotharcos caelestis -i fulmine flagrantes . . . extorruit (*inde II 255; cf. Vulg. IV reg. 1,9sq. al.*). 2 *vulcanus* – *Vulkan*: ALDH. virg. I 41 horrendos -orum ardores obvia quaeque crematuros . . . cum virginis (*i. Agathae*) suffragio sopierunt (*sc. Siculi*). II 1777 Siculus cultor . . . sopivit damna -orum. 3 *rogus* – *Scheiterhaufen*: ALDH. virg. II 1990 -us et flagrans accenditur ignis (*postea: tormenta rogorum*). UFFING. Ida 1,10 in altiora scandentes -os nonnullos in laquearibus construxerunt *Hungarii*.

B meton.: 1 *ignis, flamma* – *Feuer, Flamme*: **a in univ.**: HINCM. epist. 187 p. 196,26 ligna ad -um faciendum (*sim. WILH. HIRS. const. 2,57 p. 1125^A. saepe*). LEX Alam. 76,1 si quis aliquem -o in nocte miserit, ut domus incendat. BEDA hist. eccl. 2,13 p. 112,9 accenso . . . -o (*sim. FRUTOLF. chron. p. 74,6. al.*). MAPPAE CLAVIC. 98 si liquida apparuerit *guttula*, subtrahe -um. HROTSV. Pel. 386 cum . . . -us gremio fureret fornacis in amplo. SALIMB. chron. p. 649,11 cum . . . aliqui clamarent: ‘ad -um, ad -um’, evigilaverunt cives *eqs. persaepe.* **b de igni purgatorii, inferni**: WALAHFR. Wett. 440 fidere . . . noli, post vitae tempora solvi alterius per verba -os (*ignes var. l.*), quos colligis ipse actibus ex pravis. PASS. Petri et Pauli 318 paribus gestis persolvere poenas aequalis aequus nomine . . . iubet, ut similes simili poena plectenda, malignos urendos socio noveras esse -o. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,148 qua (*sc. in Tartaro*) recubat loeti complex cultura deorum aeternis arsura -is. **c de iudicio divino, ordalio**: CARM. de Tim. 76 si obstrusa queunt retegere prodentibus undis proditor aut dubiis actibus esse -us. **d de igni excubiarum sim.**: CHRON. Fred. 2,53 p. 74,19 ut unusquisque nocte . . . decim sparsim -us facerint. CAPIT. reg. Franc. 32,27 casae nostrae indesinenter -a et wactas habeant ita, ut salvae sint. **e de natura domorum astrol.**: TRACT. de as-

[Fiedler]

trol. 26 si est casa de fogo et se iunxerit Alaamar (*i. stella Martis*) ad istas . . . stellas, est super sanguinem aut grandem sicum. 29 si in fogo (*sc. est Almucatil, i. stella Saturni*), frumentum; . . . si in fogo (*sc. est Almusteri*), aurum argentum. 2 *domus* – *Haus* (*halt, -stand*): GESTA Trud. cont. II 1,5 tenebantur *ecclesiae* . . . ab unoquoque -o per singulos incolas obolum offerre. DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,34sq. (spur.) Godefridus ius advocacionis . . . sic exposuit: de singulis -is mansuram de quartario tenentibus dimidium modium avenae, de aliis -is, qui *eqs.* CHART. Tirol. 671 p. 126,23 XXXIII -i, qui sunt ibi (*sc. Mogenae*), debent dare pro quolibet III fugacias *eqs.* *al.* C translate: 1 *ardor, studium* – *Glut, Begeisterung, Eifer*: BRUNO QUERF. Adalb. A 13 maiore flamma, quae nunc in te ardet, accensus excrescet cottidie in te Deus et Dei -us (*sim.* B). 2 *in nomine morborum ulcerosorum* (*sc. scabiei, ?gangraenae, ?variola*): THEOD. CERV. chirurg. 3,47 p. 174^G probatum (*sc. remedium*) contra omnem speciem scabiei de salso phlegmate, quae fit frequenter circa pedes et dicitur vulgo -us sylvester (*sim.* 3,50 p. 176^C). MOSES PANORM. infirm. 38 p. 136,14 iuvant *cantharella* bene malitiis equorum plantarum pedum; et iste vocantur -us frigidus.

II *latius i. q. ?calamistrum* – *?Brenneisen*: LEX Alam. 57,33 si manum transpuxerit, ita ut -us non intret ad coquendum venas vel sanguinem stagnandum, componat solidum unum et semis. VITA Elig. 67 post . . . liquoris infusionem . . . cancer . . . absque ulla -i appositione (*antea*: igniti . . . ferri operationem) . . . deletus est.

2. *focus v. fotus. *fodera v. 1. *fodrum.*

**fodero v. *fodro. *foderum v. 1. *fodrum.*

**fodesorium* (fodito-), -i *n.* (fodere et fossorium) *ras-trum* – *Hacke, Karst*: TRANSL. Libor. II 30 subdiaconus . . . laborans in vinea sua una cum -o (fodit-o *var. l.*) suo fodiens eam.

**fodicina*, -ae *f.* (*per contam. ex fodina et lapidicina*) *fodina*, *locus effodiendi* – *Grube, Förderstätte*: REGISTR. Baiuv. B p. 404,1 dominus dux habet de -a ferri decimam partem.

fodico, -are. (*vehementer*) *fodere* – (*eifrig*) *graben, wühlen*: GESTA Camer. 1,29 ille (*sc. discipulus*) arrepto sarculo coepit speluncam quasi insultans -ando pertemptare.

fodina, -ae *f.* *locus effodiendi, metalla* – *Grube, Förderstätte, Bergwerk*: 1 *in univ.*: a *gener.*: ANNAL. Adm. a. 1137 p. 579,17 abbas . . . ad vicinam *ferri* -am . . . accessit (DIPL. Frid. I. 704. *al.*) DIPL. Frid. I. 563 p. 31,9 cuiuscumque metalli (*inde* DIPL. Heinr. II. 347. DIPL. Loth. III. 29 p. 46,14 [spur.]; *sim. al.*) CHART. Stir. II 55 magistri -e. CHART. Babenb. 271 p. 105,21 de -a argenti (CHART. Friberg. 866 argenti-e. *al. v. et vol. I. p. 931,20sq. al.*) ALBERT. M. serm. II 6,125 si cor . . . per humilitatem . . . concavum fuit, multos fumos de igne devotionis emittit velut carboni-a (*sim.* CHART. Lamb. Leod. 706 p. 300,15). CHART. Traiect. 1943 p. 184,29 cespitum (*sim.* p. 184,31. 39). *persaepe. v. et vol. I. p. 840,51. 1253,68sq. al.* *alch. in nomine ficticio*: PS. ARIST. interpr. p. 385 sulphur est ignis et terra Magnesie et aer -ae. 2 *locut.* -a lapidum *i. q. lapidicinae* – *Steinbruch*: TRAD. Salem. p. 83,6 decimam, quam . . . milites . . . apud -am lapidum habebant.

fodio, fodi, fossum, -ere. *form.*: *praes.*: -eat: p. 344,37. *fodent*: p. 344,45. *fodete*: l. 69. *partic. praes. foden(s)*: l. 66. 68. 70. *adde* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,9. *coniug. I.*: -iand(us): p. 344,31. *coniug. IV.*: -iit: p. 344,26.43. -ierunt: p. 344,17. -iri: p. 344,28. *adde* EKKEH. IV. bened. I 42,40. *gerund. fodend(i)*: p. 344,20. *adde* DIPL. Otton. I. 214. *partic. perf. fodit(um)*: p. 344,25.30. *adde* IOH. CODAGN. annal. a. 1213 p. 42,26. *partic. praes. usu subst.*: l. 70. *confunditur c. furere*: YSENGRIMUS 1,314 (*var. l.*).

I *strictius*: A *intrans. i. q. arare, sollicitare terram* – *graben, hacken*: HUGEB. Wynneb. 11 illi (*iuniores subditi*) fidentes (-entes, confodientes *var. l.*) fundaverunt, lapides locaverunt *eqs.* VITA Germ. 6 (MGMer. VII p. 421,27) fidentes illico -ete (illic -entes confodite *var. l.*; *sc. vincti*). ARDO Bened. 21 p. 208,47 cum arantibus ipse arabat, cum fodentibus socius erat. DIPL. Otton. I. 214 in quibus (*foveis*) solebant *fratres* -ere. HROTSV. prim. 272^b telluris . . . gravem -endo scindere

molem. ARCHIPOETA 4,18,1 -ere non debeo, quia sum *scolaris. persaepe.* B *trans.*: 1 *c. obi. affecto q. d.*: a σκάπτειν, ορύττειν – (*um*)*graben*: LEX Baiuv. 1,13 vineas plantando cludere, -ere, propaginare *eqs.* (*sim.* CAES. HEIST. hom. II p. 31^a. *al.*) CAPIT. episc. III p. 241,1 hortos. POETA SAXO 3,159 si fieret tantus fossa tellure paratus alveus. CHART. Naumb. I 171 p. 150,42 terram (*sim.* CHART. Goslar. II 142). *v. et p. 343,32. de flumine derivando* ('*an-, abgraben*'): CHART. Gelr. 1022 p. 992,36 (a. 1280) ne . . . fratres . . . antiquam Hunepam nec

10 -ant nec obstruant aut infringant. b *rimari* – *aufgraben, -wühlen*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,4 tergen tegurii sancti . . . viri . . . -ere. *in imag. c. notione eruendo investigandi* ('*durchwühlen*'): CAES. HEIST. mirac. I 3,47 incaute coepit *sacerdos* conscientiam eius (*virginis*) -ere, id est de . . . peccatis . . . interrogare. c *defodere* – *ver-, eingraben, einlassen*:

15 VITA Corb. 38 sanguinem eius . . . in vase fictili . . . suffoderunt (*suffoderunt, -ierunt var. l.*) VITA Bonif. II 10 Lul lotia in testaceum vas collocavit et sub terra -it in loco, ubi *eqs. infigere* – *hineinstoßen, -bohren*: SERMO de sacril. 22 virgas colorias in terra fodendo (*cf. notam ed.*).

20 d *sulcare* – *durchfurchen* (*c. notione excolendi* ['*urbar machen*']): CHART. Turg. II 167 p. 550,16 (a. 1244) ut valles . . . ad usus suos -ant *homines* vel colent vineas (*cf. notam ed.*). 2 *c. obi. effecto q. d. i. q. effodere* – (*auf-, aus*)*graben*: a *in univ.*: FORM. Salisb. II 3,19,1 cave, ne incidis in antrum, qui tibi (*fratri*) foditum fuit

25 (*sim.* PAUL. AQUIL. carm. 1,94 -iit quam [*foveam*] . . . ipse [*Arrius*]. HROTSV. gest. 539). PASS. Kil. I 81 duorum pedum spatium -iri (-i *var. l.*) ANNAL. Hild. a. 831 fundamentum aeclesiae (*inde* LAMB. HERSF. annal. a. 831). IOH. CODAGN. annal. a. 1201 p. 30,11 fossata nova . . . fodita fuerunt (*sim.* a. 1213 p. 42,26. CHART. Traiect. 1530 p. 284,5 ad fossata -anda).

CHART. Bern. II 281 p. 302,11 cellarium. *persaepe.* b *de metallis vel materiis promendis* ('*stechen, fördern*'): COD. Odalb. 13 p. 80,15 tradidit . . . Albrih in manus . . . archiepiscopi . . . hobam unam . . . et flatum ferri . . . -ere sine censu,

35 quantumcumque *eqs.* CHART. Brixin. 54 ubicumque . . . argentum in visceribus terre valeat *episcopus* reperire, -eat (*inde* 55). CHART. Traiect. 1943 p. 183,32 pro cespitibus -endis. p. 185,14 venum. ACTA civ. Wism. A 888 Iohannes Niger . . . promisit pro duobus fossoribus, qui -ere debent torf. *saepe.*

II *latius*: A *ferire, pungere, transfigere, perfodere* – *verletzen, durchbohren, -brechen* (*in imag.*: l. 43. 50. *al.*): CARM. Paul. Diac. app. I 1,16 perlita in melle sagitta vulnifico -iit corda mucrone patris. WALDR. carm. 2,1,26 fraterna (*i. Cain*)

45 sibi (*sc. Abel*) sarcula membra -ent. YSENGRIMUS 1,314 se cepisse (*sc. vulpem*) videns et non potuisse tenere rusticus indignans cor sibi pene -it (*furit var. l.*). HILDEG. phys. 4,17 p. 1262^A nulla duritia eum vincere potest, et ideo ipse (*adamus*) ferrum impetit et -it. CAES. HEIST. mirac. I 3,46 p. 165,26 novit *vir prudens* -ere parietem et ostendere idola in corde mulieris depicta (*cf. postea*: de peccatis . . . interrogare confitentem. *sim.* 3,47). *al. lacerare* – *zerfleischen*: ALBERT. STAD. chron. a. 1167 p. 346,15 Aldenburgenses bello se -unt intestino.

B *excavare, scalpere, caelare* – *ausböhlen, einritzen, (ein-)gravieren, ziselieren*: THEOPH. sched. 2,24 facies . . . duas lineas . . . et -es ferro fossorio, quo candelabra -untur ac cetera fusilia. 3,31 p. 84,4 sculpe et -e ipsas auriculas studiose cum limis et ferramentis. *al.* COMPOS. Matr. 51,3 affricabis de eo, quod conflasti, ea, quae scripta sunt, et quod fossum est, replebis (*cf. antea*: sumis vas et sculpis in eo *eqs.*) CHRON. Erf. mod. II a. 1239 p. 236,4 magnus lapis ad lavatorium . . . apportatus, precisus et fossus . . . suo loco est aptatus in claustrum.

adi. *fossus*, -a, -um. *cavus* – *hohl*: CHRON. Noval. 5,3 more scurrarum per calamos -os ad invicem loquentes *cuncti* sic insidias parabant ei (*Ugoni*). THEOPH. sched. 3,10^{tit.} de limis inferius -is.

foditio, -onis *f.* *actio fodiendi* – *das Graben*: CHART. Wirt. 1574 p. 332,6 (a. 1260) quod iidem (*heredes*) ripam eandem (*sc. piscinae*) per -em a certo alveo non educant *c.* . . . quod ipsam non exhauriant pro piscibus capiendis. *Fiedler*

60 *foditum v. fodio.* **fodoro v. *fodro. *fodorum, *fodorus v. 1. *fodrum.* [Fiedler]

70

***fodragium** (fud-), -i n. (1. *fodrum, cf. francog. fourrage) *exactio tributi pro pabulo – Einforderung einer Futterabgabe*: CHART. Bern. II 656 p. 715,8 (a. 1268) quicquid habebamus (sc. dominus de Strasperc) ... iuris iure advocatie seu patronatus vel etiam iure vicedominii seu -i (sim. III 34 p. 29,6 fu-i [-i B] seu avenarie).

***fodrarius**, -i m. (1. *fodrum, cf. francog. fourrier) *praedator – Beutemacher*: HINCM. epist. 126 p. 64,20 mittite (sc. rex) homines ... qui in longius pergant propter -os et curam de pace accipiant.

***fodratus** (fodor-), -a, -um. (2. *fodrum, cf. ital. foderato, francog. fourré) *ab interiore parte tectus – gefüttert*: NOTAE Mediol. (MGScript. XVIII p. 385,35; s. XIII.^{ex}) duo pluvisalia, unum rubeum et aliud fodo-um de glauco.

***fodro** (fodero, fodoro), -avi, -are. (1. *fodrum) *ad servitium hospitii parandi cogere – zu einer gastungsrechtlichen Abgabe zwingen, mit 'Fodrum' belegen* (cf. p. 346, 125sq.): DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,28 neque supra scriptam civitatem (sc. Pisae) igne cremare nec -erare iubebimus. CHART. Ital. Ficker 172 abbatissa ... conquesta fuit de Rogerio de Ripa, quod homines de Villanova iniuste -at. CONST. imp. I 337,4 ut a nulla persona -ari debeant *Ianuenses* vel hospitari. DIPL. Frid. I. 356 p. 200,2 Pisani ... a nulla persona debeant -erari neque hospitari (*inde* CONST. imp. I 333,4 -erari. ACTA imp. Winkelm. I 232 p. 214,40 -orari). *de fodro regali q. d.*: ANNAL. Ceccan. a. 1194 (MGScript. XIX p. 292,40) ipse (*imperator*) cum magno exercitu ... Campaniam applicuit et eam totam -eravit.

1. ***fodrum** (frodum, fotrum, forum, foderum), -i n. (*a franc. *fodar*; cf. theod. vet. fuotar, francog. vet. fuerre; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2. p. 152sq. cf. H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karolingischen Königsurkunden. 1971. p. 38sq.) *script. et form.*: froid-: p. 346, 59. fuderum: p. 346, 45. cf. l. 38. foud-: CHART. Tirol. 771. foid-: p. 346, 59. foyd-: p. 346, 55. fodorum: l. 68. p. 346, 39. cf. l. 37. fodium: p. 346, 9. *adde* DIPL. Frid. I. 94 p. 159,37 (*var. l.*). *nom. sg.* fodorus: l. 66. *acc. pl.*: fodorus: l. 67. foderas: l. 69. *abl. pl.* fuderibus: p. 346, 63. *confunditur c. fredum*: DIPL. Ludow. II. 14 p. 92,27. *de re v. C. Brühl, Fodrum, gistum, servitium regis*. 1968. HRG I. p. 1146sq.; LexMA. IV. p. 601sq.

I *strictius*: A *proprie i. q. pabulum (equorum) – (Pferde-)Futter*: 1 *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 55,2 ut nullus audeat in nocte negotiare ... excepto vivanda et -o, quod iter agentibus necessaria sunt. FOLCUIN. Bert. 1,60 p. 78,21 (dipl. Ludow. Pii) ut familia eiusdem monasterii (sc. Sithiu) nullis quibuslibet hominibus -erum daret (*item* 2,2 p. 83,12 [dipl. Ludow. Pii]). CAPIT. episc. II p. 86,22 vos (sc. archidiacones), quando rusticanas parochias ... circuitis ..., non graves sitis presbyteris in paratis quaerendis neque ducatis superflue vobiscum homines ..., per quos illos gravetis in cibo et potu et -o ad caballos (*sim.* p. 88,2). 2 *fenum – Heu*: CAPIT. reg. Franc. 260,13 ne homines nostri ... vicinos suos ... tempore aestatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando marascalcos illorum ad -um dirigunt, ... opprimant (*inde* 270^E,4). 3 *avena – Hafer*: CHART. Mog. A I 306 (a. 1063) fotri cum palea garbas sexies LX, sine palea modios VI. RUODLIEB I 23 dextra lanceolam sub scuto fertque *scutifer pharetra*<m>, annonę (*corr. m. al. super ad -um*) saccum modicum sub se satis aptu<m>. B *meton.*: 1 *tributum pabuli vel pro pabulo comparando praestandum – Futterabgabe*: a *exercitui Francorum*: DIPL. Karoli M. 174 p. 234,24 ut super servientes iam fatae (sc. *Aquileiensis*) ecclesiae mansionaticos vel -erum nullus audeat prendere ut exactare (*sim.* DIPL. Loth. I. 9 p. 72,15sq. quod a p̄fate ecclesiae hominibus mansionatici vel -orus nullatenus acciperetur vel exigeretur, nisi quando eqs.; ... mansionaticus aut -orus ... accipere vel exigere [*inde* DIPL. Karlom. (II.) 22 p. 317,17sq. ut ... -orum eqs.; ... mansionaticos aut -eras]). CHART. Rhen. med. I 95 p. 99,32 nec scaras vel mansionaticos ... exquirere nec parafredos tollere. VITA Ludow. Pii 7 inhibuit a plebeis ulterius annonas militares, quas vulgo -erum vocant, dari. b *domino terrae*

(*'Marchfutter', de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 184sq.*): CHART. Babenb. 134 (a. 1203) -um, quod de bonis ipsorum (sc. *fratrum de Sitanstetin*) habere possemus (sc. *nos [i. dux] vel parentes nostri*). DIPL. Frid. II. 291 p. 246,39 dux in quibusdam bonis eiusdem (sc. *Pataviensis*) ecclesie -um, quod vulgo dicitur marchetfütter, ad se asserebat pertinere. CHART. Babenb. 353 qui (*proventus*) ad nos (sc. *ducem*) ratione -i spectare videntur. 2 *pabulatio – Futterbeschaffung, das Furagieren*: CHRON. Thietm. 5,26 hostes ..., quamvis per -um (-ium 2) et ad custodiendas undique vias divisos, tamen ad resistendum paratos invenit Hartwigus (*sim.* ADALBOLD. Heinr. 17 p. 66,4).

II *latius (in Italia inde a dominio Ottonum; 'Fodrum')*: A *de servitio hospitii parandi dominis a subditis faciundo fere i. q. tractoria – etwa: Gastung(sleistung), (Leistung von) Beherbergung und Verpflegung*: 1 *regi in Italia moranti ('Königsgastung')*: a *in univ.*: DIPL. Conr. II. 244 p. 337,20 -um de castellis, quod nostri antecessores habuerunt, habere volumus. DIPL. Heinr. IV. 331 ut homines in loco Triuillio ... habitantes ... nullam deinceps ... publicam functionem ... seu ullum servitium ... cuiquam hominum fatiant ... preter nostrum regale -um, quando in regnum istud venerimus. GREG. VII. registr. 9,11 p. 588,22 quod fieri (sc. *Heinricum regem Romam venturum esse*) minime credimus, quoniam nec etiam fotrum <ab his>, per quos transitum habet, habere potest. *saepe*. b *de tributo praestando*: a *rerum*: DIPL. Otton. III. 349 p. 779,8 si ... contigerit, ut nos in eas (sc. *episcopii Videntini*) partes veniamus, ... episcopus ... vel sui successores per se vel eorum missos ... -um colligant nobisque servitia ... praeparent. al. β *pecuniae (inde a c. s. XII. med.)*: OTTO FRISING. gest. 2,15 ut, quotienscumque reges Italiam ingredi destinaverint, gnaros quoslibet de familiaribus suis premitant, qui ... ea, quae ad fiscum regalem spectant, quae ab accolis -um dicuntur, exquirant. RAHEW. gest. 4,13 capit. p. 230 quod imperator ... nuncios pro colligendo -o undique direxit. DIPL. Frid. I. 369 p. 229,1 imperiale -um. 843,27 imperatori intranti in Lombardiam causa suscipiende corone -um consuetum et regale, qui solent et debent, prestabunt. ACTA imp. Winkelm. I 275 p. 250,37 -um regis ... exigere, colligere vel auferre. CONST. imp. II 252,18 de ... -oro (*foro var. l.*) et procuracione (sc. *ius*). 40 *persaepe*. 2 *episcopo, comiti sim.* (*'Privatfodrum'*): a *in univ.*: DIPL. Otton. II. 250^a p. 284,33 concedimus ... aecclesie, ut nullus homo ... eius villas colentibus ... -erum vel angariam aut aliquam publicam functionem exigere ... temptet (*sim.* DIPL. Otton. III. 237 p. 655,25 ut nullus ... toloneum, ripaticum, fuderum, census, mansionaticum sive cuiuslibet saltim parvuli servitii angariam ... extorquer<e> compellat. CHART. Ital. Ficker 98 p. 143,21 ut nemo ... neque per albergariam aut per -erum audeat eam [*abbatiam*] inquietare. *saepe*. b *de tributo praestando*: a *rerum*: DIPL. Conr. II. 92 p. 126,7 quod ... fotrum et angaria seu publicum servitium, id est panem et vinum, carnes, annonam ..., sibi (sc. *duci de Carinthia*) dare deberent (sc. *rectores Aquileiensis ecclesiae*). CHART. Ital. Ficker 97 p. 142,20 comes dicebat inde (sc. *de vico Ceretae*) habere fotrum et albergariam, porcum et multonem eqs. CHART. Tirol. 1248^a XII bestias de foydro vel X solidos pro bestia (sc. *solvunt homines de Tesedo comiti; item* p. 370,25). al. β *pecuniae*: COD. Wang. Trident. 100 p. 738,20 (a. 1215) quos (*quattuor solidos*) homines illarum villarum soliti erant dare et solvere pro foidro (*froidro var. l.*) feni episcopatu *eqs.* RYCCARD. chron. a. 1227 p. 146,9 papa ... suos ... ad imperatorem nuntios dirigit, ut sibi -um faciat ab hominibus regni deferri. CHART. Carinth. IV 2149 p. 250,2 XVIII oves (sc. *solvunt homines*) ... preter den., qui dantur pro fuderibus (sc. *monasterii eqs.* CHART. Bund. 1031 p. 436,22 ipse (*Gasparus*) et ... eius filius ... ipsius domini Alberti ... honera, -a, talias ... agnoscent, solvent et sustinebunt. *persaepe*. B *vectigal communi solvendum, collecta, datio – Stadtsteuer ('kommunales Fodrum')*: CONST. imp. I 339,2 (a. 1191) investivit ... imperator ... Cremonenses ... de omnibus fructibus ..., -is, bannis, collectis ... Luzarie. ACTA imp. Winkelm. I 30 p. 20,44 ne aliqua persona vel aliquod comune sive potestas et nominatim, ne Lucana civitas aliquam datam vel exactionem seu

-um requirat ab eis (sc. *personis habitantibus in castro Moriano*). CHART. Bund. 838 p. 285,33 quos (sc. *centum decem*) denarios confessi fuerunt *credentarii* se mutuo accepisse . . . pro -o imposito ipsi comuni de Clauenne per ipsum comune de Cumis. *saepius*. C *cibaria, alimenta* – *Proviant, Mundvorrat*: RYCCARD. chron. a. 1242 p. 213,6 biscoctum fieri facit *imperator* per loca maritima . . . pro -o CL galearum et XX navium, quas armari mandat super Pisanos.

2. ***fodrum** (fotrum), -i n. (a germ. *fodr; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2. p. 156sq.) *receptaculum, theca, bursa* – *Behälter, Futteral, Tasche*: CATAL. thes. Germ. 144, 12 (s. XII^{med.}) octo corporalia cum fotris. (sim. CHART. Patav. 92 [Mon. Boica XXIX/2 p. 474,3]) CAES. HEIST. mirac. I 9,29 p. 186,33 fotrum, in quali scyphi a conviantibus portari solent argentei eqs. *vagina* – *Scheide*: WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 343^H lignum, quod ponitur in -is ensium.

foebus v. phoebus. **foeculentia** v. faeculentia.

foecund- v. fecund-.

***foedatio** (fe-, -cio), -onis f. (foedare) 1 *deformatio, decoloratio* – *Entstellung, Verfärbung*: TRACT. de aegr. cur. p. 293,39 ycterica est fe-o cutis absque ipsius inequalitate. 2 *co-inquinatio* – *Befleckung*: CONST. imp. II 204 p. 275,30 (a. 1236) quod ab omnis omnino sanguinis fedac-e caveant *Iudaei*.

***foedator** (fēd-), -oris m. (foedare) *qui foedat, labe* – *Schandfleck*: EPIST. Hann. 3 p. 20,17 conquerentes de . . . omnium bonorum hoste, loci tui fe-e non exaudis.

1. **foedatus** v. 1. foedo. 2. ***foedatus** v. *foedo.

foede v. 1. foedus. **foedens** v. foeteo.

foederatio (fe-), -onis f. 1 *coniunctio, copulatio* – *Verbindung, Vereinigung*: IOH. VIII. epist. B 10 ut . . . virum legitima fe-e suscipias (sc. *Sophonestia femina*). AMADEUS LAUS. hom. 2,33 secundus (sc. *gradus gloriae Virginis dici potest*) copulatio vel -o (cf. 2,19 secundo [gradu] spiritui sancto foedere maritali copulata est). ARNOLD. SAXO flor. 1,1,6 in fe-e . . . sic dicitur, ydee esse et fieri, cause et species sunt. 2 *pacis foedus* – *Friedensbündnis, -vertrag*: ANNAL. regni Franc. a. 773 p. 36,19 dimissa (sc. est) marca contra Saxones nulla omnino -e suscepta.

foedro (fe-, fe-), -avi, -atum, -are. script. fid-: l.44. struct. c. gen.: l.44. pendet ut: p.348,3.

1 *coniungere, copulare, consociare, unire* – *verbinden, verbünden, vereinigen* (plerumque usu medial.): a *spectat ad homines*: CHRON. Fred. 2,56 p. 77,3 Atrepennus . . . ut Gothorum fi-etur (mereretur auxilia Hyd. chron. II p. 33,217), Narbonam tradit Theuderico. ALDH. virg. I 7 p. 234,15 cum pace et reverentia sanctorum . . . quondam iugalitatis nexibus -torum. EINH. Karol. 12 qui (*Abodriti*) cum Francis olim -ti erant. IOH. VIII. epist. B 53 a corpore Christi probantur extranei, qui eius hostibus fe-ti membra ipsius tanto perniciosius lacerant, quanto eqs. GESTA Camer. 3,39 qui (*pontifex*) eos (sc. *Walterum et Robertum*) -are quaerebat. al. b *spectat ad res*: a *in univ.*: BOVO CORB. Boeth. 9 elementa . . . dum contraria concordant et repugnantia -antur, indissolubili sibimet nexu ligata iunguntur. HERM. AUGIENS. mus. p. 50,20 G quarta finallium cum c tertia superiorum . . . non -atur. CHART. Burgenl. II 7 p. 7,26 (dipl.) duae metae ilicibus -tae. b *communicare* – *sich vernehmen (über), beratschlagen*: CHART. Gelr. 968 p. 936,9 (a. 1275) illi, qui cautelam nec fideiussores non habebant, cum quibus causas, queremonias, excessus et sua forefacta poterant fe-are seu certiorare. γ *locut.* ense latus -are i. q. *ense latus cingere* – *sich das Schwert umgürten*: GESTA Ern. duc. I 2,75 dux . . . ense fe-at latus (sim. CARM. Bur. 101,7,2 federe [sc. *matrimonii*] nudatus fe-at [foderat var. l.; sc. *Menelaus*] ense latus). 2 (*foedere facto*) *con-*, *efficere, iungere, firmare* – (*vertraglich*) *abmachen, (ab)schließen, befestigen*: a *in univ.*: RIMB. Anscar. 30 p. 62,22 pace inter eos (sc. *Sueones et Coros*) -ta eqs. CHRON. Pol. 2,24 Zbigneus . . . cum Pomoranis et Bohemis amicitias fe-vit. CHART. Stir. IV 24 p. 16,33 in evidenciam . . . emptionis fe-andae. al. b *se obligare, affirmare* – *sich verpflichten, versichern*: TRANSL. Marci in Aug. 5 coeperunt (sc. *episcopus et vir quidam de Venetia veniens*) . . . mutua serere verba utrimque -antes, ut . . . illorum promissa

essent firmissima. 3 *componere* – *beilegen, schlichten*: CHART. Mar. Magd. 81 p. 78,27 (a. 1199) lis . . . tali remedio fe-ta est, ut eqs.

adi. **foederatus**, -a, -um. 1 *de hominibus*: a *proprie* i. q. *foedere iunctus* – *verbündet* (fere usu subst.): HROTSV. Gall. I 9,3 amplectamur -os, quos publicos insectabamur inimicos. RUOTG. Brun. 20 p. 21,11 cum dolore recolo eos mihi . . . infidos fuisse . . . , quos in multis necessitudinibus fe-issimos amavi, quos denique mihi coniunctissimos aestimavi. DIPL. Conr. III. 10 ut amicos et fe-os patris honorem et diligam. al. b *translate* i. q. *constans, stabilis* – *zuverlässig, beständig*: EPIST. Merov. 15 p. 458,22 si tu, domine, fueris . . . firmus in dictis, -us in animo. 2 *de litteris* i. *qui ad foedus pertinet* – *Bündnis*: ANNAL. Bar. a. 1042 (MGScript. V p. 56^a,17) Argiro susceptis imperialibus litteris -is et patriciatus . . . honoribus . . . iussit argumenta incendi.

foedifragus (fe-), -a, -um. *qui foedera frangit, vulnerat* – *einer der Bündnisse bricht, missachtet* (usu subst.: l.21): ANNAL. Einh. a. 775 p. 41,10 rex . . . consilium iniit, ut perfidam et -am Saxonum gentem bello adgrederetur (item de Saxonibus: a. 798 p. 103,28 in -os ac desertores arma corripuit. VITA Karoli M. 1,14 p. 37,8 Saxones prius sepe numero fe-i et rebelles . . . victori Karolo magno se tradiderunt. al.).

foeditas (fe-, fae-), -atis f. script. -idas: l.45.51.54. usu plur.: l.58.64.65.66. 1 *proprie*: a *squalor, immunditas* – *Schmutzigkeit, Unreinheit*: NOTKER. BALB. gest. 17 p. 87,16 cum . . . omnes non induivi resplenderent, sed pannis et decolori fe-e horrent. HILDEG. phys. 7,9 eum (*Lazarum*) Christus de foetenti -e excitavit. ALBERT. M. sent. 4,9,11^{capit.} an aliqua -s corporalis, ut menstruum vel huiusmodi, impediatur a perceptione corporis Christi. in *imag. de vilitate* (cf. l.50): CHART. episc. Hild. 38 p. 27,21 (a. 996) ex stercoris -e et paupertatis egestate . . . me ad hoc culmen regiminis (i. *episcopatum*) pervenisse. b *deformitas* – *Entstellung, Verunstaltung*: WOLFHARD. Waldb. 1,17^c orbes (sc. *mulieris*) . . . locellis acognitis (a cognitis ed. ASBoll., recte ut vid.) caecigena -e urgente penitus exurgentes genarum receptaculo vicinarum tetri effecti sunt hospites. 2 *translate* i. q. *turpitudine, infamia, dedecus* – *Scheußlichkeit, Schändlichkeit, Schimpflichkeit*: LEG. Wisig. 3,5,5 neque pater adulteratam a filio stupri fe-e aliquatenus polluat. FORM. Marculfi 2,1 l. 10 reus . . . sceleribus, prelaviscis actibus ac nimia fae-e (fe-e, -e var. l.) pollutus. HERM. IUD. conv. 2 p. 73,21 ob erroris fe-em in edorum adhuc . . . numero dignus eram computari. HONOR. AUGUST. cant. 4,11 p. 423^B vestimento nuda fetidas (*sic?*) tegitur; vestimenta Ecclesiae sunt bona opera, quibus tegitur turpitudine praecedentium delictorum. ALBERT. M. summ. theol. II 14,84 p. 132^b,14 -is (sc. *corruptio*), quae est in pruritu concupiscentiae et libidinis, quae foedat et mentem et corpus. saepe. c *sensu vilitatis, indignitatis* (cf. l.31): OTLOH. Wolkf. 14 p. 572^E ne sanctum locum sua -e (-date A1, vilitate B5) violaret, imploravit (sc. *Wolfkangus episcopus electus*). 3 *meton.*: a *sordes, faeculentia* – *Unrat, Schmutz, Verunreinigung*: HILDEG. phys. 1,185 p. 1201^A tota fetidas (*sic?*), quae in aneta est, in carne ipsius remanet et in ova plene non transit. 2,8 pisces eius (*Mosellae*) non sunt sani . . . , quia de -e pascuntur. al. ANON. secret. p. 76,6 amovet (sc. *sal ammoniacus*) de profundis corporum -es inclusas. *fimus* – *Mist, Jauche*: ANNAL. Adm. Garst. a. 1184 edificium super caveam fe-is constructum decidit. b *sentina* – *Abschaum, Gesindel*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 1,8 terra Domini . . . in servitutum barbarice fe-is redacta est. c *flagitium, peccatum* – *Ausschweifung, Vergehen*: RADBERT. corp. Dom. 21,181 habes (sc. *Warinus*) pulchrum venustatis, quo tuas infantiae abluas -es. PAUL. FULD. Erh. 2,4 (3) p. 538^b,7 carnalibus patent *moniales* -bus. p. 538^b,18 pro tot luxuriantium -bus. d *formido* – *Schreckbild, Missgestalt*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1059^C qui (*fratres*) . . . viderant spiritum immundum de una femina exisse per nebulosum -em, de alia vero per scarabaei taetram deformitatem.

foeditus v. foetidus.

1. **foedo** (fe-, fe-), -avi, -atum, -are. medial.: p.349,25.32. al. 1 *proprie*: a (com)maculare, (co)inquinare, inficere – *befle-*

[Antony]

cken, verunreinigen: HROTSV. Pel. 275 sanguis . . . stillans de vulnere facto barbam (*sc. regis*) -vit. GESTA Trev. 29 p. 171,30 (codd. B. C) quod sibi (*sc. episcopo*) quodam die super altare sacra celebranti ex una earum (*hirundinum*) caput contigisset -ari. TRACT. de chirurg. 207, si toxico sit fedatum, (si locus toxico sit fedatus *var. l.*). *al.* **b** deformare – *entstellen, verunstalten*: LEG. Wisig. 3,6,2 p. 168,19 maritus . . . , qui . . . aliam sibi uxorem adsumserit, . . . verberibus flagellatus ac turpiter decalvatione -tus aut perpetuo condemnatur exilio aut *eqs.* (*sim.* 9,2,9 p. 375,14). 6,4,3 p. 264,22 quicumque . . . ingenuus ingenuum . . . aliquem . . . turpibus maculis in faciem vel cetero corpore malitiose fedare vel maculare presumerit. WALAHFR. Wett. 898 non macies -at. *in imag.*: VITA Bonif. II 1 p. 92,15 ne veteris consuetudinis pannus totam fidei vestem fedaret. **c** vastare, affligere – *verwüsten, heimsuchen*: BEDA hist. eccl. 4,12 p. 228,10 cum Aedilred . . . Cantiam vastaret et ecclesias ac monasteria -ret. PAUL. DIAC. Lang. 6,48 Liutprand . . . audiens, quod Sarraceni depopulata Sardinia etiam loca illa . . . -rent. DIPL. Otton. I. 349 p. 477,11 ut . . . ecclesie tecta caderent . . . , turbines et nimbi altaria . . . fedarent. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,3 cum . . . tota pene regni latitudo ferro, flamma fedaretur. **2** translate: **a** polluere, contaminare, dehonestare, turpare – *besudeln, entehren, entweihen, schänden*: CONC. Merov. p. 126,12 infelix monachus tale (*sc. coniugii*) coniunctione -tus. LEG. Wisig. 3,5,1 nulli liceat sanguinis propinquitatem libidine fedare vel coniugio adpetere. WALAHFR. Wett. 462 bona facta libidine turpi fedavit (*sc. Karolus rex*). CHRON. Salern. 14 p. 20,28 vir ille, cuius mulier fedata fuerat. CHART. episc. Hild. 38 p. 27,20 nihil Deo acceptum (*sc. esse*) arrogantie levitate -tum. *al. v. et l.* 61. p. 348,49. **medial.** *i. q. indecore se gerere – sich unanständig benehmen*: ALFAN. premn. phys. 27,8 p. 108 ne inviti -emur (PG 40,708^A ὁσχημῶμεν), ubi non oportet . . . , ianitores quosdam statuit creator musculos. **b** depravare, corrumpere – (*dem Sinn nach*) *entstellen, verderben*: EKKEH. bened. I 42,33 interpres neque fedavit (gloss.: ea verba), quę pneuma sacravit.

2. foedo v. foeteo. **1. foedum v. 1. foedus.**

2. *foedum v. *feodum.

1. foedus (fe-, fae-), -a, -um. **1** *proprie*: **a** squalidus, imundus – *schmutzig, schmutzstarrend*: ALDH. virg. II 976 ventris dum viscera -a (feda, faeda *var. l.*) turpiter egressit Arrius ruptis extalibus ani. NOTKER. BALB. gest. 21 p. 29,8 assumpta specie fedissimi (sordidissimi *var. l.*) luridissimique leprosi. HROTSV. Pafn. 7,13 -o sordidoque in tugurio. Pel. 368 mundatis . . . -is putredine membris. **b** taeter, deformis – *garstig, hässlich*: GLOSS. med. p. 49,8 odores fedos et indelectabiles: id est fetentes. MANEG. c. Wolfh. 1 p. 45,14 ut, qui ante fuerat homo, ad vivificandum quodlibet fedissimum corpus tanquam horribili carcere truderetur. RAHEW. gest. 3,49 p. 226,12 miserrantes (*sc. propinqui*) in eis (*captivis*) vultum pallidum, sordidum habitum, fedam macilentiam. **2** translate *i. q. turpis, ignominiosus, flagitiosus, inhonestus – scheußlich, schändlich, schimpflich, niederträchtig, verrucht*: **a** de rebus: CHRON. Fred. 2,50 p. 70,8 in -a (infida Hyd. *chron.* II p. 15,7) Romanis pace se tradunt Goti. WALAHFR. Mamm. 10,14 non . . . didici mysteria -a magorum. RUOTG. Brun. 24 p. 25,11 ut odio suo . . . feda crudelitate satisfaceret Cūno. CARM. de Frid. I. imp. 2756 ne dubites (*sc. gens Brixiana*) sociam te iungere Mediolano fedaque Teutonici dirumpere pacta tyranni. *saepe. in lusu verborum*: ALBERT. STAD. Troil. 6,823 Mene-laüs federe feda fede fedatus. *locut. impers.* -um est: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,5 -um est . . . apud te, ut postmodum id facias, quod antea in odio habuisti. **b** de hominibus: BEDA hist. eccl. 4,20 p. 247,14 (vs.) carmina casta mihi, fedae non raptus Helenae. HROTSV. Abr. 9,4 nititur Maria, ut, quanto extitit -ior, tanto appareat nitidior. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,65 cinicę suboles -issima gentis. *al.*

adv. foede. turpiter, flagitiose, nefarie – in schändlicher, schimpflicher, ruchloser Weise: ACTA reg. Burgund. 119 (a. 1028) rebus antiquitus firmiter constitutis et noviter -e destructis. BRUNO MAGD. bell. 88 p. 82,15 ne . . . seditio . . . factum foedus -e corrumpere. GESTA Halb. p. 108,39 (vs.) fit fuga

fede. GUTOLF. Agn. 345 hic (*praefecti natus*) . . . tractus vitio luxuque subactus se gessit fede subiens. *v. et p.* 349,61.

2. foedus (fe-), -eris *n.* **1** *foeditas, turpitudine – Abscheulichkeit, Schändlichkeit*: MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 453,9) redemptoris nostri contempnendo servitia vitiorum -bus ingravantur (*sc. sacerdotes Francorum*). *fort. huc spectat*: SISEB. Desid. 15 (ed. Krusch) cum . . . Theudericus pariter et Brunigildis . . . labem periurii reserati et -a sacramenti deserti . . . ad non esse pertenderent (*cf. ThLL. VI. p. 1008,55sq.; aliter ed. Gil, sed cf. J. C. Martín, ALMA 56.1998. p. 156sq.*). **2** *dedecus, contumelia – Schande, Schmach*: CHRON. Salern. 50 utinam . . . non actenus in hac urbe mansissemus, ut tam fedus nostri honoris hodie cerneremus! 83 p. 83,30 Guido una cum . . . optimatibus . . . consilium iniunt, quatenus Guidoni fedus ulciscere valeant. p. 84,3 tuum . . . fedus nos pariter ulciscamur. *Antony* **3. foedus** (faed-, fed-), -eris *n.* *script.* fet-: l. 27. p. 351,50. *form. sing.* *nom.* -um: p. 351,50. *acc.* -um: p. 351,33. *adde* CHRON. Salern. 102. 150 p. 158,8. *abl.* -i: CHART. Brixin. 130 p. 137,23. *struct. c. gen.*: *obi.*: l. 28. 37. 55. p. 351,6. *in-haerentiae: passim, e. g. l. 66.*

1 *pactio, pactum, conventum – Bündnis, Vertrag, Abmachung, Vereinbarung*: **A** *publ., iur., canon.*: **1** *proprie*: **a** *inter reges, principes, gentes sim. (spectans ad ius publ.)*: **a** *in univ.*: STEPH. Wilfr. 41 p. 234,5 cui (*regi Slesiorum*) . . . rex sub -e *p a c i s* talem amicitiam promisit, ut *eqs.* (LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum inclita, . . . firma *p a c e* [*pacte var. l.*] fetera [*freta var. l.*], [*pacis -a var. l.*], *persaepe*). IOH. VIII. epist. A 39 ut christiani nominis viri paganorum fe-a fugiant (*spectat ad Vulg. II Cor. 6,14*). LIUTPR. leg. 40 p. 197,13 ante . . . Ararim Parthus bibet aut Germania Tygrim, quam Nicephoros et Otto amicitia coeant et -a iungant. WIDUK. gest. 1,6 p. 7,35q. conquesti sunt Thuringi de rupto -e ac violato pacto ex parte Saxonum *eqs.* BERTH. *chron.* B a. 1075 p. 227,23 -us inviolabile. *persaepe*. **β** *spectat ad consensum ecclesiae et imperii (tempore litis imperatorum et pontificum [Investiturstreit])*: BENNO OSN. ad Sigew. (MGScript. XXX p. 883, 28; a. 1079) rupto regni -e usque ad naufragium periclitatur navis ecclesiae. **γ** *spectat ad votum propagandae sive defendendae fidei christianae ('Kreuzzugsversprechen')*: EPIST. Heinr. (VI.) 1 qui (*pater noster*) . . . pro dilatanda ecclesia se ipsum periculis omnibus usque ad effusionem sanguinis exponendo perpetuum fedus cum ecclesia pepigit. **δ** *spectat ad votum professionis ('[Ordens-]Gelübde')*: FLOD. hist. 1,24 p. 122,24 fedus init Theodericus cum Deo. THANGM. Bernw. 14 p. 765,17 pactum -us in sua velatione inanibus verbis annullavit Sophia abbatissa. *adde*: CAND. FULD. Eigil. II 10,57 fraterum ante . . . nobiscum (*sc. confratribus*) -us inisse te meminisse decet. **ε** *spectat ad ius iurandum*: LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,16 ut non ante quispian solium regale consendat, quam iuramenti fe-e hanc legem se in omnibus implere promittat. CONC. Karol. A 14 p. 84,16 adfirmantes (*sc. indices*) . . . in . . . sacramenti -e, ut neminem rusticorum . . . in . . . civitatem ingredi permitteremus. **b** *inter regem (principem) et personam privatam*: IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 202,10 te (*sc. Chrodaldum*) regis TheudERICI -is iura servare velle *eqs.* CONC. Karol. A 15^A,8 ut permaneret (*quod praestatum fuit*) . . . sub potestate uniuscuiusque (*nobilis*) relinquendum posteris, quamdiu stabiles fe-e servassent apud principem ad serviendum sibi. **c** *inter personas privatas (spectans ad ius civile)*: **a** *in univ.*: RUOTG. Brun. 37 p. 38,15 ad communis bonorum utilitatis fedus fide plena consenserat *viri*. TRAD. Frising. 1323^c peracto . . . -e inter uxorem Perahardi clerici et inter fratrem eius de proprietate. CHART. eccl. Halb. I 4 p. 5,31 prepositus . . . dimidium mansum . . . ecclesie . . . contulit, eo fe-e conditionis interposito, ut *eqs.* CHART. Burgenl. I 208 p. 155,26 ne huiusmodi fe-is pactacio deducione temporum possit deduci in irritum (*item* 209). *saepe*. **β** *de coniugio (de sponsione, amore: p. 351,1.4. al.)*: LEG. Wisig. 3,1,3 qui facte sponsionis inmemores nuptialium fe-um definitionem differant adimplere *eqs.* HRABAN. epist. 29 p. 447,7 -us coniugii non dissolvendum (*spectat ad Vulg. Matth. 5,32*). HROTSV. prim. 341 didici (*Bernradus*), quod tu (*sc. Gerberg*) nitaris nostrum dirumpere

[Weber]

pactum et fidei -us servandum solvere. DIPL. Otton. II. 185^A p. 210,34 Sala et Boda se miscendo vicissim stabili fe-e maritant. CHART. LUX. III 130,3 -us . . . maritale. CARM. Bur. 117,6,4sq. sine fraude, sine dolo fedus hoc servare volo, volo fedus observare. *persaepe*. in *imag.*: EPIST. Worm. I 21 p. 42,6 an tibi (sc. *Manno*) eius (*ecclesiae Wormatiensis*), quam eligebas, fedus conveniat, adhuc vacillare videris. CARM. de nat. animal. 662 lana maritari consuevit cuilibet horum (*colorum*) et quasi perpetuo fe-e nubit ei. *al.* 2 *meton.* i. q. *actum, instrumentum* – *Niederschrift, Akte*: LEG. Wisig. 12,3,13 p. 440,28 in quo (*spatio sexaginta dierum*) possint, qui ex illis (*Iudaeis*) . . . christiane fidei adgredandi sunt, ad episcopos locorum concurrere et manus sue signis vel subscriptionibus roborata illis sue professionis fe-a publicare (*de re v. I. Pochoshajew, Die westgotischen Gesetze betreffs der Juden, in: Archa Verbi* 2. 2005. p. 64). B *eccl. et theol. de -e Dei cum hominibus* (*de re v. LThK. ³II. p. 781sq.*): 1 *de vetere testamento*: a in *univ.*: ECBASIS capt. 274 hanc (*carnem*) tege (sc. *ericius*) pigmentis redolentibus et sale paucis, ne fallas -a disci (*pro discum* -is, *v. ind. p. 57*), . . . hec fercula nostra negamus (sc. *lupus*). RUP. TUIT. dial. 1,60 est . . . aliud -us et aliud signum -is, quia -us fidei meritum est . . . ; signum -is circumcisio. *saepe*. ALEX. MIN. apoc. 4,3 p. 51,28 iris . . . est signum propitiationis, per quod Dominus -us pacis pepigit inter se et homines. b *locut.* *arca* -is i. q. *scrinium decalogum continens* – ‘*Bundeslade*’ (*symbolum -us Dei cum Iudaeis significans, de re v. LThK. ³II. p. 794sq.*): HIST. peregr. p. 119,31 archa fe-is a Philisteis capta in prelio et deducta. *v. et vol. I. p. 872,57*. 2 *de novo testamento*: TRANSL. Pus. 1 p. 541,21 gens Saxonum . . . verbi divini -a et fidem in Deum . . . suscepit. IOH. VIII. epist. A 51 pactum Sarraenorum irrumpere et fe-e Christi, quod in regenerationis unda pepigit *dux*, . . . inherere. MARIAN. chron. a. Chr. 342 Arbonius rhetor . . . pietatis -um impetravit (*ex Hier. chron. a. Abr. 2343* -us). C *gener.* i. q. *coniunctio, vinculum, connexio, societas* – *Verbindung, ‘Band’, Bund, Verbundenheit*: 1 *proprie*: a in *univ.*: WILLIB. Bonif. 6 p. 34,22 ei (*papae*) . . . prioris amicitiae -a . . . manifestaverunt *nutii* (IOH. VIII. epist. A 180 p. 144,33 pro nullius hominis lucro . . . a . . . vestre [*sc. regis*] a fe-e separabimus. *saepe*). CAND. FULD. Eigil. II 13,4 in . . . vicem pia -a sollers iungere ama. EGBERT. fec. rat. 1,1664 cum soto gnarus venator -a sanxit, quicquid cepissent, dirimendum partibus equis. ANNAL. Sangall. IV a. 1035 -us valida coniurationis in Italia exoritur. ECBASIS capt. 519 indigni quodcumque sumus dirumpere fedus, hec res conservat iunctos et iungit amicos. RUODLIEB I 108 si libeat cum me (sc. *venatore*) te fidum -us inire. *saepe*. b *spectat ad -us naturale fere i. q. necessitas* – *Verwandtschaft(sband)*: LEX Baiuv. 1,12 ut matres, filias atque sorores germanas inter domorum suarum septa contineant *sacerdotes*, in his enim nihil seculi criminis aestimare -us (fetus, -um, fedus *var. l.*) naturale permittit. HROTSV. prim. 477 abbatissa . . . Gerberg . . . reginae germano -e iunctae coenobium donis ornavit. LIGURINUS 3,96 homines . . . memento fe-e naturae fideique caractere iunctos. *saepe*. c *spectat ad -us spiritale i. q. caritas* – *Liebe(sband)*: AMARC. serm. 3,576sq. fratres, scismaticos fugite et vinctos anathemate . . . , fidei sociis date fedus; fe-e nil melius, consistit fe-e mundus *eqs.* (*cf. notam ed.*). 3,581 hoc fedus Deus est, sine quo factum nichil (*cf. Vulg. Io. 4,8*). 2 in *imag. (de rebus)*: a in *univ.*: WALAHFR. carm. 14,7,6 quae (*flumina*) si forte coegeris notos linquere tramites, ni conspseris, undique rumpunt -a protinus. HRABAN. carm. 17,25 -us (*fae-var. l.*) cum vitis hominum tua (sc. *episcopi*) ut ultio scindat et Christi pactum firmet ubique pie. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 148,28 ille celestium choree virginum (*i. musarum*; *v. notam ed. p. 294*) in universi mundi fedus perpetuo concentu modulantur. *al.* CARM. Bur. 101,30,2 gladius . . . mecum fedus init, me superesse sinit. ALBERT. M. miner. 4,1,7 p. 92^b,20 quam connexionem (sc. *humidi cum terrestri*) Plato -us vocat et Empedocles collam germanorum. b *spectat ad metra (usu gramm.)*: RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 95 (vs.) suum comitem dux sede recepit eadem, commodus et paciens et amica fe-a iungens, (*cf. Hor. ars 258sq. socialiter*). EBERH. ALEM. la-

bor. 820 pentameter debet vinculum vitare sequentis hexametri; -us anterioris (sc. *hexametri*) habet.

II *praeceptum, lex* – *Vorschrift, Gesetz*: A in *univ.*: HRABAN. carm. 18,27 servare iubet rex terrae -a (*fae-var. l.*) certa legemque ac iussa vult retinere sua, sic rex caelestis mandat divina docere precepta. CAND. FULD. Eigil. II 13,20 percipe normam (sc. *regulam s. Benedicti*) atque in ea totum . . . sub -e firmo coenobium Fuldense, bona exhinc omnia circumquaque loca ipsius . . . decerno (sc. *rex*) . . . tuenda. EPITAPH. var. II 21,2 aspice, mortalis sumptus de pulvere pulvis, quo sibi principium revocet nos fe-e nostrum, hoc locus iste notat. LIGURINUS 1,83 cui (*Chunrado*) fe-e certo nominis et iuris succedens Francona rura Herbipolinque regis (sc. *Fridericus*). B *ritus, caerimonia* – *Ritus, Zeremonie*: LIGURINUS 4,24 sacerdos summus . . . pressit . . . sacro dyademate crines (sc. *Friderici*) sacraque missarum peragens solemniter rite nobile celesti munivit -e factum. C *mandatum, iussum* – *Auftrag, Weisung*: VITA Elig. 1,10 p. 676,19 flagrabat eius ubique fama in tantum, ut, si qui ex Romana vel Italica . . . provincia legationis -e aut alia quacumque ex causa palatium regis Francorum adire pararent, non prius regi occurrerent, quam Eligium adgrederentur. Weber

foelix v. felix.

foemella v. femella. foemin- v. femin-.

foen- v. fen- praeter foenix v. 1. phoenix.

foeteo (fe-), -ere. *script. et form.*: fae-: l. 33.64. fed(eo): l. 37.38. fetaebant: l. 34. coniug. I.: l. 32.38. adde ALCUIN. epist. 138 p. 219,27 (*var. l.*).

1 *proprie i. q. male olere* – *stinken, übel riechen*: a *gener.*: PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p. 130,30 cum . . . eas (*filias*) vellent Avaris contingere, non sustinentes foetorem putabant eas naturaliter ita -ere (fe-, -are, facere *var. l.*) . . . dicentes omnes Langobardas foetidas esse. POETA SAXO 4,246 cadaveribus feteabant (fete- G a. corr.) pascua stratis. ANSELM. BIS. rhet. 3,1 p. 165,5 hos fetet, barba mordet, spumant labra. HELM. chron. 64 p. 121,16 sane fetet eis (*Slavis*) odor noster (sc. *Fresorum*). *al. b natur. et medic.*: MAURUS phleb. p. 24^b si est fedens, (p. 24^a fedat) sanguis, significat humores esse corruptos in corpore. TRACT. de aegr. cur. p. 303,8 hec sunt signa (sc. *hyposarcae*): inflatio totius corporis . . . , caro . . . fetet, urina nimis cruda. BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^D postquam ulceratus est cancer et -et. ALBERT. M. animal. 6,23 omne . . . animal fetet post coitum. *al. c alch. de sulphure*: GEBER. clar. 2,11 terra, que fetet, vocatur sulfur . . . , aqua, que fetet, vocatur sulfur. 2 *translate i. q. ingratum, odiosum esse* – *Ekel erregen, widerwärtig, verdrößlich sein*: EGBERT. fec. rat. 1,1153 qui (*carpilioes*) miseris vitam fatiunt fetere colonis. HERM. AUGIENS. vit. 662 videri vult bonus, qui -et intro pessimus? COD. Udalt. 56 p. 120,17 casta clericorum coniugia sibi dicunt *homines* fetere.

adi. foetens (fe-), -entis. *usu subst.*: l. 55. p. 243,29. foetidus, male olens – *stinkend, übelriechend*: 1 *gener.*: GLOSS. med. p. 49,8 odores fedos et indelectabiles, id est fe-es. VITA Heinr. IV. 1 p. 10,21 saniem et foetorem ulcerosi non abhorruit, cum minister mensae contra -em nares in rugam contraheret. VITA Norb. I 10 p. 681,11 spiritus immundus -issimae urinae foeda relinquens vestigia aufugit. *saepius. v. et p. 243,29 p. 354,50. in imag.*: RUP. TUIT. Ioh. 14,268 cum esset mulier in civitate peccatrix -ior malae famae putribus, quam fuerat frater suus Lazarus mortuus corpore quatruiduanus. 2 *alch.* spiritus -s i. q. *sulphur* – *Schwefel* (*cf. E. Darmstädter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 142 n. 32*): GEBER. investig. 12 p. 495 concludimus lapidem nostrum nihil aliud esse quam spiritum fe-em et aquam vivam. summ. 24 p. 321 principia in opere nature sunt spiritus fe-s et aqua viva . . . ; spiritum autem fe-em divisimus: est enim albus in occulto et rubeus et niger.

foetesco (fe-, -tisco), -ere. foetere, male olere (*incipere*) – (*anfangen zu*) *stinken, übel riechen*: AESCULAPIUS 39 p. 61,35 aurium et narium et labiorum partes marcescunt vel putrescunt et -unt. UDALR. CELL. consuet. 2,30 p. 717^A manu interius missa bene . . . in fundo . . . calix confricetur, ne forte aliquantum fe-at propter vini crebram infusionem (*item* WILH. [Staub])

HIRS. const. 1,84 p. 1011^B -at).

***foetiditas** (fe-, -dat-, -atis f. *confunditur* c. foeditas: l. 10. *condicio eius qui foetidus est, foetor, putredo* – *Eigenschaft übel zu riechen, übler Geruch, Fäulnis*: HILDEG. phys. 3,4 ubi in homine ulcera aut fe-s est eqs. 3,4 (cod. G p. 502) succus millefolii fetida-em eorum (sc. *ulcerum*) ... aufert, malva autem sanat. 4,5 in puritate solis nascitur *sardonix*, cum nulla -s in claritate solis apparet. URSO element. 7 p. 190,6 res ... fedita est illa, cuius partes ... suo toti in fetore assimilantur, cum ipsum et quelibet eius pars ... fe-e (feditate *var. l.*) afficiatur ut asa fetida. gloss. 24 p. 53,19 vestium ... horribilitatem et odoris -em ... beate viventibus necessaria considerat *homo*. ALBERT. M. sens. 2,13 p. 72^A, 21 multa crescentium ex terra ... foetida sunt valde; hanc ... -em non curare videntur *animalia*.

foetidus (fe-), -a, -um. *script. et form.*: fodicus: l. 31. f(o)editus: l. 8. 20. 21. *al.* ?fetius: l. 23 (cf. D. Norberg, *Manuel pratique de latin médiéval*. 1968. p. 117). feodus: l. 27. *usu subst.*: l. 25. 27. 29. 33. *al.*

1 *proprie i. q. foetens, male olens – stinkend, übelriechend*: a *gener.*: PIRMIN. (?) scar. 16 p. 47,18 si etate vetula, si fedita (foedita *var. l.*), si timulenta ..., tenenda erit istiusmodi (sc. *uxor*). FORM. Senon. II add. 1,7 aspera est *mica* ..., amara et fetius odoratus. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,21 cum ... pro ea (*muliere*) fuisset oratum, subito immundum nescio quid ac fe-um evomit. MANEG. c. Wolfh. 22 p. 96,11 fe-um cadaver Lazari. SALIMB. chron. p. 362,15 non diu stolidi florebit Florentia florum, corrui in feudum (*leg. fe-um*). *saepius. v.* et p. 354,16. 49. 50. *b natur. et medic.*: a *in univ.*: TRACT. de aegr. cur. p. 339,44 subfumigium ex fe-is fiat. MAURUS urin. I p. 5,18 si sit gravis odor (sc. *urinae*), significatur materiei corruptio, si fodicus, ostenditur humorum putrefactio. ALBERT. M. veget. 2,32 quod ... convenienter digestum est, est aromaticum, quod autem corruptum est, est -um. animal. 8,142 fe-a insequitur (sc. *vespa*). *saepius. v.* et l. 8. 13. 53. 69. *β* asa -a i. q. *resina laserpicii, silphii (Ferulae asae foetidae L.) – (Harz des) (Stink-)Asant, Stinkharz*: CIRCA INSTANS p. 2a^v assa fe-a calida est ...; gummi arboris est in ultramarinis partibus nascens. MOSES PANORM. marisc. 12 p. 174,13 accipe XV. galas, asamfe-am (gloss.: id est halciti) eqs. *al. v.* et l. 11. *π*il(l)ula -a de pilulis ex asa -a factis: TRACT. de aegr. cur. p. 114,27 purgari cum pillulis fe-is vel pillulis de euforbio (THADD. FLORENT. cons. 2,17 purgetur c. p. fe-is Almansoris. *ibid. al.*). WILH. SALIC. chirurg. 5,3 p. 357^D pilulae ... -ae maiores conferunt ad dolorem nodorum. *al. c bot.*: a asa -a i. q. *Ferula asa foetida L. – (Stink-)Asant, Teufelsdreck*: ALBERT. M. veget. 6,279 asa duarum est specierum, -a videlicet et odorifera eqs. *β* cotula foetida i. q. *amarusca q. d., Anthemis Cotula L. – Stinkende Hundskamille (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 317sq.)*: TRACT. de aegr. cur. p. 228,20 ad idem (*asthma*) ... valet quotala fe-a eqs. p. 356,1 ad idem (sc. *podagram*) valet succus factus ex illo citrino, quod est in flore cotule fe-e. ALBERT. M. veget. 3,103 alia (sc. *vegetabilia*) ... in toto -a sunt, sicut cotula -a. *adde*: TRACT. de aegr. cur. p. 284,15 herbam fe-am, i. e. cotilam, ... coque. *γ* spatula -a i. q. *Iris foetidissima L. – Stinkende Schwertlilie*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,841 (add. cod. M) succus spacule fe-e ... mitigat dolorem. ALPHITA A 61 spatula fe-a, que discernitur malo odore et nullum fert florem. GLOSS. Roger. I B 2,2 p. 584,8 succus herbe fe-e, id est spatule fe-e, ... multos liberat. *al. δ* rosa -a per pravam interpr. i. q. *anisum – Anis (cf. Ch. Joret, La rose dans l'antiquité et au moyen âge. 1892. p. 171)*: ALBERT. M. veget. 6,216 quaedam (sc. *rosa*) ... est, quae nominatur rosa -a, et radix eius est sicut piretrum adustiva. *d alch.* terra -a i. q. *sulphur – Schwefel (cf. H. Biedermann, Handlex. der magischen Künste. II. 1986. p. 411)*: MORIEN. ROM. alch. p. 517^A, 59 terra ... -a cito recipit albas scintillas. p. 517^B, 19 fumus rubeus ... et eudica et terra -a sunt ea, in quibus ... magisterii constat efficacia. p. 518^B, 41 terra -a est sulphur -um. ROSIN. def. p. 318,9 natura ... intendit facere Solem vel Lunam, sed non potest propter Venerem, corruptum argentum vivum commistum vel propter terram -am. p. 318,16 quae (*metalla*) corrumpuntur ex Venere et terra -a. *adde* aqua -a de

aqua sulphurata sim.: MORIEN. ROM. alch. p. 518^A, 64 riga ... cum aqua -a. p. 518^B, 4 alteram -am aquam ... reponas. *ibid. al. 2 translate i. q. ingratus, corruptus – widerlich, verdorben*: ANSCAR. pigm. pag. 40 ut, quos ablutos sancto baptismate renovasti, nunquam paciaris (sc. *Deus*) a fe-is (ALCUIN. off. [PL 101,516^A] vetitis) simulachrorum ydolis maculari. CHART. Mog. A II 237 p. 429,24 ut famam vestram, quę dura satis est, ne dicam fe-a, non negligatis. *al.*

foetisco v. foetesco. **foeto** v. feto.

10 **foetor** (fe-), -oris m. *script. et form.*: fae-: l. 13. fector: l. 27. fethor: l. 15. *malus odor – übler Geruch, Gestank*: 1 *proprie*: a *gener.*: EIGIL Sturm. 7 vir Dei eorum (*Slavorum*) -em exhorruit. WALAHFR. hort. 414 -r (faetor *var. l.*) mutabit odorem. MARIAN. chron. a. Chr. 300 Numerianus ... occissus est vix fethore cadaveris post aliquot dies scelere comperto. VITA Norb. II 68 sonitum fetidissimi fe-is emittens exivit *daemon*. ARCHIPOETA 1,18,4 terreat nos ignis incendium, -r, fletus et stridor dentium. *persaepe. v.* et l. 50. p. 352,31. 54. *b medic.*: AESCULAPIUS 41 p. 67,31 urinam reddunt (sc. *patientes*) ... saniosam cum variis liquoribus et -bus. TRACT. de caus. mul. 70 si fetor (fetus *var. l.*) ex muliere procedit et os ipsius et gengibae nigre fiunt. CONSTANT. AFRIC. coit. 12,7 quibus ... supervenit fetor in hora coitus, fit eis ex commixtione putrida. *al.* -r (-es) narium i. q. *ozaena, rhinitis atrophicans cum foetore, q. d. – Ozäna, 'Stinknase' (cf. M. Niederer, Der St. Galler Botanikus. 2005. p. 286sq.)*: RECEPT. Lauresh. 2,24 p. 140 ad -em narium et polipum. RECEPT. Sangall. II 27 ad fectoris narium. TRACT. de aegr. cur. p. 170,20 fetor narium habet fieri ex humoribus a capite descendentibus et carunculis narium inviscatis. *al. c techn. et alch.*: THEOPH. sched. 3,37 -r vivi argenti ... infirmitates ... generat. GEBER. summ. 61 p. 493 si stagnum calcinaveris, senties ex illo sulphuris fe-em, quod signum est sulphuris non fixi. 2 *in imag. vel translate*: BONIF. epist. 73 p. 151,4 si ... putridine luxuria inquinatus et -e adulterii involutus ... fueras, iam tempus est, ut ... a -e luxuria sordidatam animam laves. HRABAN. carm. 5,8 virtutum redolet gratissimus ordo, sordidus et -r pellitur arte procul. WALAHFR. Gall. 1,29 cui ... abiectionem ascribere possum, nisi peccatorum meorum -bus? THIETM. chron. 7,34 quamvis alicuius conversi plagam ob infatigabilem conscientiae meimet peccatricis fe-em libenter non inspiciam. HUMB. Sim. 2,46 p. 195,10 corpora ... libidinis -es (-e *cod.*) possident.

***foetorifer**, -a, -um. *foetidus, male olens – stinkend, übelriechend*: UNIBOS 158,3 quę (*equa*) stercus -um horis concepit nocturnum.

foetosus v. fetusus.

1. **foetulentus** (fe-), -a, -um. *foetidus, male olens – stinkend, übelriechend*: CONR. MUR. summ. p. 160,8 mulier deridenda ... sic poterit nominari: ... antiquaria, anhelitu fetida, ... feda, fetens, fetida, fe-a, ... hircini fetoris eqs. *Staub*

2. **foetulentus** v. faeculentus. **foetura** v. fetura.

1. **foetus** v. 1. fetus. 2. **foetus** v. 2. fetus.

fofeo v. foveo. **foga** v. fuga. **fogacia** v. focacius.

[**fogatus** v. 2. *vocatus: CHART. Fuld. B 229. 241 p. 348,2.]

55 **fogolentus** v. faeculentus. **fogus** v. focus.

***foidrum** v. *fodrum. **foinigmus** v. phoenigmus.

[**fokokos** v. *cephpos.] ***fola** v. *fulla.

1. ***folia**, -ae f. (per *metathesim* ex *phiola formatum*, cf. *ital. foglietta; v. Battaglia, Dizionario VI. p. 100*) *mensura vini parva – kleines Maß für Wein*: VITA Bertini 19 (MGMer. V p. 766,30) est ... spatium mensis integrum ... , quo nec in eo ... vasculo una -a (*fiola corr. in fiala 4^{ab}*) fuit vini (*sim.* p. 767,3).

2. **folia** v. folium. [**foliacle** v. filicula.]

65 ***folialis**, -e. *foliatus – Blätter tragend*: ALBERT. M. veget. 6,108 folia multa producit *fraxinus* ex uno stipite ... -i.

foliatus, -a, -um. 1 *foliaceus, laminosus – blätterig, Blatt-*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,907 accipe ... a u r i p i g m e n - t u m -um (folium *var. l.*; TRACT. de aegr. cur. p. 189,14. *al. sim.* ANON. secret. p. 21,5 arsenici VI sunt species, una viridis ... , alia crocea clara -a eqs. PS. GERH. CREM. sal. II 1 arsenicum ... pallidum et -um [I 11 laminosum]). THADD. FLO-

[Niederer]

RENT. cons. 12,172 recipe . . . auri et argenti -i denariorum VI. ANON. secret. p. 22,2 talc IV sunt species, una gemini, alia marina, alia montana, alia -a lucens. *al.* 2 *per pravam interpr. i. q. argenteus – silbern, Silber- (ex arab. warq, quod et folium et argentum significat; cf. J. Ruska, ISIS 24. 1936 p. 321):* a aqua -a (*de mercurio vel de substantia quadam mercurio vel sulphure confecta [cf. Lippmann, Alchem. p. 84]:* ANON. tab. p. 154,20 figuratur in eo (*sc. carmine*) aqua -a, puri coloris, et illa est, quam nominaverunt sapientes illis nominibus: . . . aquam divinam et terram stellatam (*cf. notam ed. et ind. p. 199*). p. 155,16 per haec omnia (*sc. nomina*) intelligunt aquam -am, quae est aurum philosophorum. p. 189,1 sulphur . . . et auripigmentum, omnia illa sunt nomina aquae divinae -ae munda, cuius dealbatio est praeparatio eius per sublimationem (*item ROSIN. interpr. 1 p. 292,17 nomina aquae divinae, id est mercurialis perfectorum corporum, -ae eqs.*). *al.* b terra alba -a (*fort. de mercurio [cf. M. Berthelot, La chimie au moyen âge. II. 1893. p. 135]:* ANON. tab. p. 155,20 cinis combustus et anima sunt aurum sapientum, quod seminant in terra sua alba, stellata, -a, . . . quam nominavit terram foliorum. p. 162,10 terra alba -a est corona victoriae, quae est cinis extractus a cinere et corpus eorum secundum. Ps. ARIST. pract. p. 661^b,20 terra alba -a, in qua seminandum est aurum.

[*folium v. folium.*] *foligina v. fuligo.*

**folio v. *follio.*

folium, -i n. *folium (parvum) – Blatt, Blättchen:* ALBERT. M. veget. 6,275 quae (*herba*) formam habet auriculae muris . . . et habet pilos in -is (*foliis var. l.*) suis, ac si sit auricula. 6,422 pulegium est herba parva, quae expanditur super terram -is (*foliis var. l.*) quasi folia maioranae.

folium, -i n. *vel varius folia, -ae f. script.:* bo-: RECEPT. Sangall. I 55 (*cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 117*). fil-: l.70. p.356,59. -icum: p.356,21. metr. fōl-: p.356,35. adde HRABAN. carm. 4,3,17.

φύλλον – *Blatt (plur. interdum i. q. frons – Laub):* I *sensu originario:* A *proprie:* 1 *strictius:* a in univ. (*sing. sensu colectivo:* l.39,41): ARBEO Emm. 28 p. 68,6 ortica et platanus expansis -is propagantur. RECEPT. Bamb. 8 -am porri ieiunum manducet. CARM. Cantabr. A 27,6^a,2 (*add. cod. P*) iam . . . -um et herba virescit. CHART. Ticin. 194 p. 26,9 et fenum . . . debent . . . portari per carralem ipsam et -um. ALBERT. M. veget. 6,5 -a eius (*pini*) non sunt adeo stricta sicut abietis. CHART. Brunsv. II 188 cutis de hyrcio et de agno . . . preparatur in -is herterinis. *saepe.* in *imag. et per compar.:* WALTHARIUS 1351 o paliure (*sc. Hagano*), vires -is, ut pungere possis (*cf. notam ed. et 1421 Hagano spinosus*). BRUNO QUERF. frat. 2 p. 33,26 -a virtutum et poma sanctitatis producere. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 129,2 fratres . . . tamquam -a, quae vento raptantur, diffugerunt. *al.* b de -o floris (*‘Blütenblatt’*): VITA Mathild. II 3 p. 151,22 in vivido . . . colore assimilabatur vultus rosarum -is. c de -o semen tegente (*‘Samenmantel’*): ALBERT. M. veget. 6,130 macis est . . . -um floris muscatae. d de calyce siccato: v. l.63. e locut. in -is i. q. in culmis – *‘auf dem Halm’* (*de re v. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. X. 1877. p. 238 et Dt. Rechtswb. IV. p. 1480*): ACTA civ. Wism. A 558^a p. 37,6 (*a. 1260/70*) de illis, qui fruges emunt in -is. 2 *latius de figura, effigie -i:* THEOPH. sched. 3,27 p. 80,9 in illis (*costis*), quas denigrare volueris, pertrahe -a (*fila var. l.*) graeca. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,24 tria dorsalia, . . . unum rubeum albis -is plenum (*sc. Salome misit*). B *meton.:* 1 in nominibus plantarum: a de caryophyllo (*cf. W. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 118*): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^D quando simpliciter -um invenitur, -a garyophyli sunt intelligenda (*sim. GLOSS. Salern. p. 1^b,12. ALPHITA F 25*). b -um, -um album, -um Indicum, -um paradisi, -um Syriae de malobathro, i. pigmento Indico fort. ex arbore generis cinnamomi confecto (*de re v. André, Plantes. p. 151sq.*): GLOSS. med. p. 45,7 malabatron: siliae (*i. Syriae; cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 121*) . . . -um. ANTIDOT. Bamb. 6 confectio eius (*antidoti acharisti*) hec est: . . . castoreo < tres, filio (*cf. ANTIDOT. Berolin. 43 -o*) < quatuor. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 224,29 e quibus (*montibus*) Ganges erumpens . . .

affert -um Indicum. DIAETA Theod. 114 -um frigidum et tonicum est. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 380^C malobathrum -um album vel -um paradisi dicitur. ALPHITA M 26 malabathrum, -um paradisi, (*add. b*). . . invenitur in paludibus Indie (*cf. comm. p. 472*). *saepe.* fort. add.: RECEPT. Sangall. I 80 -o transmarino semen. c -a inversa fort. i. q. dipsacos – *viell.:* KARDE: GLOSS. Salern. p. 6^b,23 -a inversa, scolagria (*fort. ex scolymus; v. comm. p. 33*). 2 in nomine loci fort. i. q. virgultum, silva – *viell.:* Gebüsch, Gehölz: DIPL. Loth. I. 63 p. 173,11 conferimus . . . in Ovine cum F-o Roncale aliquantum ex rebus sancti Damiani cum vineis eqs. 3 de colore rubro e planta quadam confecto (*‘Folium’; de re v. S. Waetzold, Systematisches Verzeichnis der Farbnamen. 1952. p. 8 et H. Roosen-Runge, Farbgebung u. Technik frühmittelalterl. Buchmalerei. 1967. I. p. 25. II. p. 345sq.*): MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores in pargameno spissi et clari hii sunt: . . . minium, -um, auripigmentum eqs. THEOPH. sched. 1,33 p. 30,14 -i tria sunt genera, unum rubeum, aliud purpureum, tertium saphireum. HERACLIUS II 52 in temperamento -i utilitur (*leg. utitur*) calx ex duro saxa facta, ne minus pressus pereat; quippe aqua distemperato -cio cum perniciose quantitate albuginis . . . utiliter miscetur (*cf. comm. p. 144*). *saepe.* fort. huc spectat (*per confusionem c. pigmento Indico, ut vid.; cf. p. 355,66*): FROTH. epist. 24 ut nobis mittas (*sc. abbas*) ad decorandos parietes colores diversos, . . . videlicet auri pigmentum, -um Indicum, minium, lazur eqs. 4 de iure frondibus utendi (*de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 748 s. v. ‘Laub’*): CHART. Bund. 220 (*a. 1105*) antepono . . . omnia ex integro . . . in monte, in plano, in herbis et in -o. CHART. Sangall. B I 158 predium, quod ego habeo . . . in agris et in pratis, cum ervo et -o . . . dono tibi. ORTL. chron. 1,5 p. 28,4 (*chart.*) donatum . . . esse volo omne tale praedium, quod habeo . . . in silvis, in herba et in -o. *al.* C *translate:* 1 de -is librorum sim.: a in univ.: LUP. FERR. epist. 8,4 quamquam librum, cuius mihi exemplum -um direxisti, praeoptarem videre. CARM. libr. II 5,14 -a conscripsi haec pauperum usibus apta. THEOD. PALID. annal. a. 924 p. 61,31 cuius vitam conscriptam, verte -um et invenies. *saepe.* in *imag.:* CHART. Eberb. 146 p. 258,13 (*a. 1227*) ne, quod pia fidelium sanxit devotio, . . . pertranseat et abradatur a memorie -o. CHART. Stir. IV 596 quod vos (*sc. episcopus*) conscientiae -is revolutis ad illius fermenti prioris purgamenta recurritis. b *?pagina – ?Seite:* MARIAN. chron. a. Chr. 410 (*add. in margine*) hoc ante sex -a debuit scribi. CHART. Laus. 757 p. 610,14 processus huius cause precedens hec continetur in quarto -o precedenti (*cf. notam ed.*). REGISTR. Xant. p. 75,32 que (*omnia*) hic non ponuntur, quia in sequenti -o inveniuntur. c de *charta, epistula:* WALDO Anscar. 104,6 regni pontifices passim mittenda per omnes sedis apostolicae fecit decreta notare pluribus in -is. CHART. Rhen. inf. I 317 ut quedam bona nostra . . . ei (*Heinrico*) . . . committeremus (*sc. episcopus*) . . . et inde . . . manuscriptum faceremus, quod bis scriptum in uno -o nobis et in altero sibi servandum daremus. d de *codice, libro:* EKKH. IV. cas. 112 versum Ambrosii -o ascriptum . . . repetebant fratres (*cf. notam ed.*). e *meton. de textu in -o conscripto:* CONC. Karol. A 21 p. 181,16 scio . . . quibusdam in sinodalibus -is esse sancitum eqs. p. 189,25 sacris paternorum canonum recensitis -is. HEITO Wett. 4 principia . . . ultimi libri eiusdem (*sc. Gregorii*) dialogi . . . lecta sunt usque ad consumptionem novem aut decem -orum (*fi- var. l.*). 2 *brattea, lamina – Folie, Blättchen:* Ps. GERH. CREM. sal. II 2 ut sumas -um (*laminam* I 12) argenti calidi et pulverizes (*sc. arsenicum*) super eum. v. et p.354,69. 3 *discus, circulus – Scheibe:* Ps. AVIC. anim. 5,16 p. 140 fac de eo (*cupro*) circulum rotundum sicuti -um de -is astrelabri. 4 de *parte polypi, fort. per errorem de ‘osse’ sepieae (‘Schulp’):* GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 534,15 -um polipi tritum vel spoliolum serpentis . . . valet ad idem (*sc. ad extractionem*) eqs. 5 de *carbunculo iuxta epiglottim nascente:* GLOSS. Roger. I B 3,15 p. 680,1 est . . . quedam passio, que nascitur in gula iuxta epiglottum, quod dicitur -um, que quandoque est una et quandoque sunt due caruncule tenues et late. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,6 p. 122^C fit . . . in gutture quaedam alia passio, quae -um nominatur, eo quod -is

[Niederer]

assimilatur latis (cf. *Gurlt, Gesch. d. Chirurgie. I. p. 734*). 6
 ?*crusta, cooperimentum (argillae) – ?(Lehm-)Schicht*: RO-
 GER. SALERN. chirurg. 3,294 (add. M) emplastrum supra dis-
 iuncturam: recipe de -o (sic; fort. leg. solo vel bolo) furni eqs.
 (cf. GLOSS. Roger. I B 1,13 p. 535,24 appone bolum armenia-
 cum vel argillam de solo furni).

II *per pravam interpr. de argento (usu alch.; de re v. p. 355, 5)*: ANON. tab. p. 161,19 haec sunt -a et flores eius (sc. cineris), scilicet anima et spiritus eius (v. *notam ed.*). p. 162,24 vertite aurum in -a, id est facite, ut habeant colorem -orum eqs. v. et p. 355,20. -a vulgi i. q. sal – (Stein-)Salz (de re v. J. Ruska, *QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 122*): ANON. tab. p. 183,22 erit aqua postea in projectione super -a vulgi.

[*folkynoz v. *cortophos.*] **folla v. *fulla.*

**folliarius v. *fullarius.* *foliens v. 1. fullo.*

folleo, -ere. *flaccidum esse, fluitare – lose, schlaff sein, schlottern, flattern (in imag.: l. 22)*: RICHER. REM. hist. 3,39 ne -ant calciamenta, magno opere elaborant (sc. fratres; *spec- tat ad Hier. epist. 22,28,3*). GUNZO epist. 7 p. 33,13 pelles cal- ciamentorum adherentes pedibus, ut -ere non possent. PETR. DAM. epist. 104 p. 149,11 quae tumidae cuiuslibet mentis infla- cio praesto non -at, cum . . . principem nunc velut despicabile mancipium cernat? *ibid. al.*

follesco, -ere. 1 *flaccidum fieri, fluitare – zu flattern be- ginnen, erschlaffen, schlottern (per compar.: l. 30)*: PETR. DAM. epist. 86 p. 489,13 pellis eius (serpentis) squamosa laxa- tur et, dum caro a sua corpulentia deficit, pellis effeta -it. 97 p. 83,16 quae per avariciam turserat, per misericordiam exhausta iam crumena -at. serm. 19,8 ne fides nostra . . . tamquam inanis spica vacantibus culmis absque dilectionis medulla -at. 2 *stul- tum, morum fieri – dumm, ein Dummkopf werden*: GO- DESC. SAXO gramm. 2 p. 452,6 quisquis his (*verbis*) auditis ne- quaquam emollescit, nequaquam inscitia -it: incipere siquidem follis fieri nequit, quod olim follis incurrit.

follica v. fulica.

follico, -avi, -atum, -are. *usu medial.: l. 41. partic. usu adi.: l. 40. 41.* 1 *flaccidum esse, fluitare – lose sein, flattern*: THEODULF. carm. 17,25 -at ampla quibus (*pontificibus*) tur- genti calcia panno. CONR. HIRS. mund. cont. 624 non . . . tu- nicae -antibus meta proponitur premiorum, cum eqs. SIGE- BOTO Paulin. 4 p. 913,5 visa est camisia sua mira laxitudine -ta et seculari vanitate briasiata ad siccandum in sole expansa. 2 *de vultu tumoribus deformato i. q. distorqueri – sich verzerren, verformen*: MIRAC. Adalb. Wirz. 9 p. 56,18 vultus forma peni- tus humana amissa omni ex parte -verat.

1. **follicula v. folliculus.* 2. *follicula v. fossicula.*

**follicularius*, -i m. ?*qui follem premit – ?Blasebalgtre- ter*: CHART. Heinr. Leon. 27 p. 38,38 testium . . . hec sunt no- mina: . . . Hizelo -us (*supra l.*), Rocelinus eqs.

folliculosus, -a, -um. *qui siliquas fert – Schoten, Hülsen tragend*: BERNH. PROV. comm. 1,4 p. 276,30 sene -um, squi- nantum, . . . hec omnia . . . purgant melancoliam.

folliculus, -i m. *vel raro (p. 358,13. 60) *follicula*, -ae f. *vel (p. 358,3) folliculum*, -i n. *script.: so-: l. 72. fel-: p. 358,61. foli- (soli-): l. 72. p. 358,1. 8. al. -col-: TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,33. form. -cillus: p. 358,46.*

1 *saccus, sacculus, utriculus, indumentum – Sack, Säckchen, Beutel, Schlauch, Hülle: a de rebus artificiose confectis: a proprie*: WOLFARD. Waldb. 3,3 p. 264,20 vacuus . . . -us . . . id, quod non habuit, nec ostendit nec reddidit. THEOPH. sched. 1,45 p. 35,3 tolle -os ex pergamento diligenter consutos . . . et infundens purum incaustum suspende ad solem. β *translate i. q. onus – Last*: ERMENR. Sval. 1 p. 154,7 fert for- mica -um sibi met permaximum. b *de partibus corporis: a scrotum – Hodensack (locut. -us testium sim.: l. 68. 72)*: AES- CULAPIUS 41 p. 68,17 id (sc. *pityriasis*) cognoscimus . . . at- tes- tante dolore cum quadam suavitate pruritus in . . . -o. LEX Fri- sion. 22,86 qui utramque coxam cum -o testium traiecerit.

WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 34,15 a syphac . . . duo canalia descendunt, ex quibus, dum dilatantur duo -i interiores, testicu- lorum tonicae generantur. TRACT. de chirurg. p. 145,20sq. (cod. II) testiculus . . . in soli-o mentule constringatur; . . . facta

incisione testiculus extra foli-um reprimatur eqs. β *vesica fel- lis – Gallenblase (locut. -us cholerae: l. 6)*: GLOSS. Roger. I A 3,6 p. 669,37 -a omnium avium viventium de rapina multum va- lent in curatione macule. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,12 habet *hepar* in concavitate sua . . . fel (seu saculum cholerae, (cystim fellis seu saculum seu -um cholerae *ed. Venetiis 1546*). v. et p. 120,30sq. γ *de utero*: RICHER. SENON. gest. 4,37 p. 323,34 ferramentis -um (foli- a. *corr.*) illum, qui matrix appella- tur, . . . de utero illius (*invenclae*) . . . extraxit Iudaus. de

10 *parte uteri i. q. camera – Kammer*: URSO anat. 347 septem distincta (sc. *est matrix*) cellulis, singulis singulos -os habenti- bus. RICHARD. ANGL. anat. I 561sq. sunt . . . in fundo eius (*matrix*) VII -i . . . et in unoquoque -o (-a *var. l.*) vel fossula vel cellula dicunt medici impressam formulam humane effigiei

15 eqs. fort. *huc spectat: p. 359,28. δ de gutture avis ('Kropf')*: ALBERT. M. animal. 23,131 -os magnos in gutture habet *ono- crotalus*, in quibus cibum mollificandum . . . immittit eqs. ε

de intestino apium quodam ('Honigmagen'): ALBERT. M. animal. 4,71 invenitur in posteriori corporis eius (*apis*) post succinctorium -us lucidus perspicuus et . . . habet saporem mel- lis eqs. ζ *oculus – Auge*: WOLFARD. Waldb. 1,17^c foli-os in capitis arce rotantes solis radios fecit esse videntes. η *usu va- rio*: ROGER. SALERN. chirurg. 2,246 con -o suo extrahantur

25 *glandulae*. 2,339 quod -us boti radicitus evellatur. WILH. SA- LIC. chirurg. 1,19 p. 310^B ne incidas -um, . . . et tunc exprime ipsum (sc. *nodum labiorum*) fortiter, ut exeat. al. c *de indu- mento ovorum, nympharum sim*: HILDEG. phys. 5,14 cum

30 *leychet (sc. kolbo piscis)* grana sua et iterum in alio -o, dum ge- leyche suum totum emittit eqs. ALBERT. M. animal. 5,24 in- volvunt *araneae* ova sua in -is, in quibus iacent per hyemem (*sim. 5,33. 8,138*). 17,50 quod eiciunt *pulli vesparum*, est sicut pulvis quidam niger et invenitur in -is telae, in quibus tempore generationis involvuntur. de *nympha bombycina ('Kokon')*: BERNH. PROV. comm. 10,1 p. 316,17 vermes illi (sc. *qui faci- unt sericum*) in foli-is faciunt ova sua. ALBERT. M. animal. 26,

35 18 intus . . . involutus in -o, circa quod est sericum, convertitur *bombyx* ad naturam ovalem et erumpit in volatile alatum eqs. d *de indumento fructuum, florum sim.*: α *putamen, theca, tunica – Hülse, Kapsel, Schote*: GLOSS. med. p. 83,13 stafisa- gria . . . semen in -is viride habens eqs. WANDALB. mens. 180

40 sata quae (*seges*) fuerit Martis sub mense, refertis -is reddit ma- turam Iulius. BURCH. STON. descr. 12,2 lana succida crescit in quibusdam fructibus . . . et crescunt -i quidam, in quibus est la- na. ALBERT. M. veget. 1,177 hoc (sc. *fructus*) . . . cooperculum in quibusdam est vocatum siliqua, sicut in pisa et faba; . . . et in quibusdam vocatur -us (-illus *var. l.*), sicut in viola eqs. al. β

45 *membrana – Haut, Häutchen*: GLOSS. Salern. p. 21,23 -us cortex vi<ride> et aci<num> continens. γ *gemma, calyx – Knospe, Kelch (in imag.: l. 50)*: PAULIN. AQUIL. carm. 1 epil. l. 26 non tibi (sc. *fratri*) . . . vilescant vernaes -i necdum erum- pentes in flores, qui clusas celant botrionum gemmatus suo in tempore producendas uvas (*sim. EPIST. var. I 15 p. 518,2 [au- ctore Paulino]*). VITA Mariae rhythm. 2000sq. crevit -us floris in supremo (sc. *surculo*) . . . sed crescens hic -us mox dilataba- tur et paulatim maturescens . . . rumpebatur. ALBERT. M. ve- get. 2,101 plantarum . . . quae longe folium distans habent a ra- dice, . . . in -o cooperta producant folia (cf. *notam ed.*). 2,124

50 in -is . . . et siliquis flores formantur. 2 *follis fabrilis – Blase- balg (in imag. vel alleg.: l. 60. 66)*: STEPH. Wilfr. 45 procella flante turbinis de invidiae -o (-a *var. l.*). AETHICUS p. 131,14 aperiunt (sc. *incolae Riffaricae insulae*) ora -orum (fe- *var. l.*) exsurgente magno flato ventorum eqs. WILH. HIRS. const. 1,92 p. 1024^A -o ad hoc deputato succendit (sc. *servitor eccle- siae*) carbones. ABSAL. serm. 35 p. 205^A huius . . . fabricae (*Vir- gebi incarnati*) artifex fuit persona Patris, officina uterus Vir- ginis, -us angelus annuntians, flatus Spiritus sanctus operans eqs. al.

55 *folligena*, -ae m. *gen. pl. -um: l. 71. res folle adhibito ef- fecta – etwas durch einen Blasebalg Erzeugtes (in imag. de scoria)*: EPIST. var. I 15 p. 517,42 vitiorum . . . sarmentis in ca- mino vestrae . . . combustis sapientiae in eo, ut ad favillas . . . redigantur eqs. (cf. p. 517,15 nisi fuerit *sanctio* . . . argenti . . .

more a sui rubiginis scoria . . . probati expurgata combustione).

folligo v. fuligo.

***follio** (folio), -are. (follis) *excoriare* – aus der Decke schlagen, häuten: GUIC. (?) bers. 3 debet bersator bene scire foliare cervum (cf. ed. Tilander, comm. p. 15).

1. **follis**, -is m. script. fal.: l. 19. I saccus, sacculus, uter – Sack, Schlauch, Beutel: A proprie: 1 de rebus artificiose confectis: a de utre ad liquorem condendum apto: COMPOS. Luc. E 5 mittis (sc. pelles) in II -es. 12 mittis . . . iottam in . . . -es et conficis eqs. (item MAPPAE CLAVIC. 230). EGBERT. fec. rat. 1,225 dulce, sed immundum mel est in -e canino. METELL. exp. Hieros. 6,124 quas (saugmas vini) . . . allatas per iter longum viciatas, dum de sole calerent, suco -is olerent, nullus abhorrebat. b usu vario (proverb.: l. 17,20): COD. Karol. 8 p. 495,17 munera sancta, id est corpus . . . Christi, in suis contaminatis vasibus, quos -es vocant, miserunt (sc. exercitus). EGBERT. fec. rat. 1,53 dum durat -is, semper dominatur asellis (cf. notam ed.). YSENGRIMUS 3,323 Reinardi dorso durior alvus erat: aeris hunc pleno -i (fa- var. l.) . . . dixeris . . . parem. 6,317 non adhibere potes nisi pleno vincula -i (i. ventri). al. fort. add.: VITAE patr. Iur. 58 quid . . . -em insidiatoris prisci veremur (cf. notam ed.)? 2 de partibus corporis: a de scroto: THIETM. chron. 8,2 in pontem mercati is (sc. fornicator) ductus per -em testiculi clavo affigitur. de -e virgam cooperiente: ALBERT. M. animal. 2,39 quaedam (animalia) habent virgas per -em ad ventrem applicatas. b de parte uteris: ALBERT. M. animal. 9,127 est . . . in una venarum . . . ex umbilico procedentium quaedam involutio ad folliculum ibi praeparatum et per illam venam egreditur vena conceptus in -em illum eqs. c de vesica piscis: THEOPH. sched. 1,31 de omni genere glutinis . . . si vesicam (sc. busonis piscis, cf. notam ed.) non habueris, . . . -em . . . anguillae diligentissime rasum, incisum et lotum . . . coque eqs. d tumor, pustula – Geschwulst, Bläschen: AMARC. serm. 1,285 aspirat . . . novo sanies exotica -i. 3 de indumento fructuum i. q. putamen, tunica – Hülse, Schote: EGBERT. fec. rat. 1,854 porcorum siliquas contempsimus utpote inanes, ventis inflatos sine fructu et semine -es (cf. notam ed.). B translate vel in imag.: 1 in univ.: FROUM. carm. 19,5 flegmaticus -is sis, foetidus atque putredo. RHYTHM. Schir. 15,1 (ZDtAlt. 23. 1879. p. 178) peccatum sic habitat putri carnis -e (-e cod.), quod eqs. 2 homo stultus, morus – Dummkopf, Narr: RATHER. Metr. 10,445 merito . . . -is latiali rusticitate vocaris (sc. hostis), quoniamquidem veritate vacuus, falsitate quamquam refertissimus indeque stultissimus te ipsum . . . decipis. v. et p. 360,17. pro cognomento (in lusu verborum: l. 47. 49. 51. 52): BENZO ad Heinr. IV. 2,9 p. 218,9 volens occultare, quē in nos moliebatur F-eprand Manicheus (i. Hildebrand; cf. notam ed.), . . . dixit Leo Iudaeus: 'eqs.' 6,4 p. 540,1 totum hoc F-eprandelli confecit astutia. al. ARNO REICHERSB. apol. p. 2,28 epistula . . . felle amaritudinis . . . infusa, utpote iuxta nomen auctoris (sc. Folmari) de -e amaro et amaritudinis missa. p. 82,11 cur tu, -is amarissime, non mavis ignorantiam tuam fateri? al. RYCCARD. chron. a. 1197 p. 18,23 quidam imperatoris ystrio Teutonicus cognomine F-is.

II **folliculus** (fabrilis) – Blasebalg: A proprie: 1 de instrumento ad ignem flatu accendendum apto (per compar. de pulmone: l. 58): BERNO ton. prol. 2,1 qui (pulmo) in modum -is aerem recipit et remittit. WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033^A unus -is ad sufflandum ignem. CHART. Gosl. I 401 p. 411,45 (dipl. Frid. II.) silvani . . . non debent pandari . . . nisi tantum pro redditibus imperii, quos de -bus (cf. 401^A belghen) solvere tenentur. CHART. Friberg. 868 casa duos -es habens . . . in qua metallum conburi solebat. saepe. in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,118 Mulcifer . . . prebuit Eolios regi cum forcipe -es. EPIST. Hann. 24 p. 59,4 habet Chuno, unde . . . inflat -es, quibus ferrum meas semper scintillaturum iniurias incendat. VOLQUIN. serm. 451 (StudMediev. III/3. 1962. p. 335) comprime (sc. ambitiosus) et collide -em (collem var. l.) ambitionis quasi quodam saxo virtute humilitatis. al. 2 de instrumentis musicis: a spectat ad organa: EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,15 uno flatu -bus amministrato . . . unam . . . armoniam . . . reddunt fistulae. TRACT. de fist. org. p. 16 que (fistula ma-

xima) per quattuor partes recipiat geminos -es. THEOPH. sched. 3,85 p. 156,14 adpositis . . . tribus ordinibus -um fac flari viriliter eqs. saepius. b spectat ad instrumentum tibiis utriculoque confectum et ore inflatum ('Sackpfeife'): IOH. AFLIG. mus. 3,4 humano . . . inflatur musa spiritu ut tibia, manu temperatur ut phiala, -e excitatur ut organa. B translate i. q. pulmo, πλεῦμων – Lunge: ALBERT. M. animal. 5,48 debilior est vox feminarum propter -is sive pulmonis debilitatem (sim. 9,9).

2. **follis**, -is vel **follus**, -a, -um. usu subst.: l. 19. stultus – dumm, nährisch: ECBASIS capt. 1188 excors, -us, ebes, abnormis, garrulus idem est. WALO. epist. 2 (MGStud. X. 1995. p. 58,17) stupendum fuit, ut, qui -is exiti ad te (sc. archiepiscopum) veniendo, non fierem -ior sub tua tyrannide remanendo. VITA Menel. 2,8 (MGMer. V p. 153,2) -is remanebat missaticus et hilaris. ARNO REICHERSB. apol. p. 82,13 disce (sc. Folmare) . . . te . . . tanto folle esse -iorem quanto falsae scientiae opinione grossiorem. ALBERT. MIL. temp. 304 p. 565,10 qui stultum seu -um amittit, se nichil extimat amisisse. v. et p. 357,34. Niederer

1. **follo** v. 1. fullo. 2. **fol(l)o** v. 2. fullo.

folonicus v. fullonicus. [foloreon v. *coloeos.]

[foloris v. flos.] [folsagradus v. *phalz(e)grav(i)us.]

[folykryon v. *collyrion.]

3. **fomen**, -inis n. fomes – Glut: ALDH. virg. II 79 quo (calculo) Seraphim quondam purgavit labra prophetae, ut merito deinceps caelesti -e (famine, fomite, flamine var. l.) flagrans egregius doctor verbi custella resolvat (spectat ad Vulg. Is. 6,6).

4. **fomentatio** (-cio), -onis f. 1 strictius: a natur. i. q. calor – Wärme: ALBERT. M. veget. 4,59 qui (vapores in visceribus terrae generati) . . . praestant eis (plantis) nutrimentum et -em et generationem materiae. b medic. i. q. embrocha, epithema, (e)vaporatio, curatio (calore adhibendo) – Umschlag, Packung, 'Bähung', (Wärme-)Behandlung: AESCULAPIUS 21 p. 29,28 -es stomachi adhibendae in hyeme calidae, in estate frigidae. TRACT. de caus. mul. 19 p. 23,7 -cio in capitis (sic) ad fluxum mulieris. PAUL. AEGIN. cur. 70 p. 48,2 dicit Pelops . . . hunc (tetanum) frigidum valde . . . unde et siccas magis -es (3,20,1 p. 168,2 πυρός) his (passionibus), sed non humidis convenire. THADD. FLORENT. cons. 171,104 de quo (unguento) ungatur splen post -em circa ignem. GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 534,28 -o est ponere membrum patientis in aqua calida . . . , ubi herbe . . . sunt cocte. al. 2 latius i. q. subsidium – Unterstützung: WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 26,12 tertium os humeri est adiectorii, quod . . . est . . . os medullulosum, ut . . . a medulla -cionem (cod., form. ed.), si necessarius fuerit, recipiat.

***fomentativus**, -a, -um. nutriens – nährend: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 126,19 ex medio . . . alveo binos utrinque sinus educens in oppositis concurrere iussit Deus, quatinus digrediendi concurrendique motus inundans . . . -e substantie totum occupanti omni ex parte in nature necessitatem exagitante satisfaceret.

5. **fomento**, -atum, -are. script. fum-: l. 62. 64. al. 1 calefacere – wärmen: a gener.: HILDEG. vit. mer. 3,20 l. 419 ignis diversas creaturas calore suo -ans et lux suavitatis eas illuminans Deum honorant. b t. t. medic. i. q. fovere, vaporare – (mit Wärme) behandeln, 'bähen': a c. acc.: AESCULAPIUS 2 p. 3,35 -are faciem hyeme calidis, aetate . . . frigidis. RECEPT. Dilling. (Sudhoffs Arch. 40. 1956. p. 166,25; cod. s. VIII.) si . . . dolor stomachi erit, fu-bis . . . (sc. stomachum oleo) storacis optimi eqs. (cf. Gariopont. pass. 28 p. 35^v). RECEPT. Sangall. II 16 de ipsa aqua (sc. betonicae coctae) oculos fu-bis. HARTULF. chron. 4,9 p. 197,26 sensit (sc. monachus aegrotus) . . . se quasi calida aqua -ari. BRUNUS LONG. chirurg. 1,8 p. 108^H locus -andus est cum aqua calida, donec membrum infletur. ALBERT. M. animal. 22,60 de aqua tepida . . . collum et scapulae equi abluantur et -entur. saepe. β absol.: FRAGM. mul. VI p. 604,16 curare per calefactiones, quod dicitur -are. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,42 plantaginis sucus tepefactus -ando ventris dolorem tollit. TRACT. de aegr. cur. p. 343,43 prius . . . -ans cum aqua

[Weber]

marina post fomentum apone medicamen cum bombice. *al.* 2 *accendere, inflammare – entzünden, anfeuern:* a *proprie:* WIDR. (?) Gerh. I 26 supersunt idonei, qui asserunt . . . se vidisse luminaria . . . nullo . . . ante divino igne accendi. *b* *translate:* RABBERT. Arsen. 1,7 p. 30,38 vera virtus . . . est . . ., ubi nec cupiditas vel avaritia -ant animum, sed liberalitas honestat morum. 3 *ad cataplasmandum adhibere, imponere – als Umschlag verwenden, auflegen:* TRACT. de caus. mul. 53 mirra coquis et -bis. ANTIDOT. Glasg. p. 120,6 si de vinum -at (sc. *emplastrum*, fort. leg. -atur), facit ad omne percussum . . . et sanat. BERNH. PROV. comm. 6,1 p. 290,19 mandragora -ta vel fronti cathaplasmata . . . sudorem provocat et sopnum.

fomentum, -i n. *script.* fum-: l. 16. 1 *embrocha, epithema, (e)vaporatio, curatio (calore adhibendo) – Umschlag, Packung, 'Bähung', (Wärme-)Behandlung (usu medic.):* a *strictius:* Ps. GALEN. fragm. 3,17 fu-um capitis facis talem, quale *eqs.* WALAHFR. hort. 246 venter dum . . . dolore turbatur, -a super non irrita ducit *cerfolium*. EKKEH. I. (?) Wibor. 8 p. 44,17 eis (*aegrotis*) et alimenta praebuit et -a exhibuit, balnea ministravit. CONSUE. Marb. 55 ut peritus medicus austeriora -a gravioribus vulneribus imponit, ita *eqs.* CASUS Petrish. 1,6 Gebehardus ex defuncte matris . . . utero excisus et quibusdam -is obvolutus est usque ad tempus nativitatis. *saepius. v. et l. 1.* *b* *latius:* a *remedium – Heilmittel:* UFFING. Ida 1,1 ut . . . eius (*praefecti*) ulcera oppalparet et congrua doloribus exhiberet -a. *in imag.:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,22 ut . . . ignorantiae -is (*fovomentis var. l.*) caput percussi medicari incipiam. WALAHFR. carm. 5,21 gignit . . . diuturna quies -a laborum. RUOTG. Brun. 17 dura temptavit corda rebellium, si . . . ullis salutiferę suasionis eius et doctrine possent curari -is. GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 30 morbis vitiolorum aptissima -a emendationum opposuit. *al.* *β* *auxilium, subsidium, cura – Hilfe, Unterstützung, Hege und Pflege:* ERMENR. Sval. 10 p. 161,28 abba . . . me . . . ad virilem usque aetatem cum -is fratrum perduxerat. ALBERT. M. animal. 16,30 -um . . . vocant *virii* et nutrimentum et continentiam. 2 *calor – Wärme:* a *strictius:* ALBERT. M. veget. 5,72 ex terra . . . habet (sc. *ignis*) motum deorsum . . . et ex humido aereo habet -um. 6,9 calor . . . alterativus et maturativus ovi est in ipso ovo et -um, quod praestat avis, extrinsecus est amminiculans. *b* *latius i. q. commoditas – Annehmlichkeit:* AMALAR. off. 3,2,7 necesse est vitare -a earum (*carnalium delectationum*). BERTH. chron. B. a. 1077 p. 305,8 balnearum -a et plumarum mollitiem omnino devitabat *Agnes imperatrix*. BERTHA Adelh. 7 p. 761,53 quae (*Ida sanctimonialis*) sperans nichil esse periculi secunda revisit -a lectuli. ALBERT. M. animal. 1,44 nec vita sua salvari poterit (sc. *homino*), si non habeat -a domestica et hominum qualemcumque societatem. *al.* 3 *fomes, esca ignis – Zunder, Zünd-, Brennstoff:* a *proprie:* a *strictius:* ALDH. virg. I 42 p. 294,16 ut atreae picis offulas et resinae -um cum scintillante oleo rogorum incendia cumularent. WANDALB. Goar. 1 p. 11,16 qui (*Albuinus et Adaluuinus*) dum corporei luminis -a requirunt . . . quibus malivolentiae tenebris caecati essent, celare minime potuerunt. CHART. Raitenh. 152 p. 133,11 contulimus (sc. *archiepiscopus*) mansum unum . . . solventem annuatim libras tres ad materiam trium lampadarum in . . . monasterio . . . et -um. *oleum – Öl (per compar.):* WALAHFR. carm. 48,3 capitis ceu vertice quondam limpida -i fundunt (sc. *virii pii*) velamina pepili (*spectat ad Vulg. psalm. 132,2*). *β* *latius i. q. nutrimentum, esca – Nährstoff, Nahrung:* MANEG. c. Wolfh. 12 p. 71,1 quam (*virginalem creaturam*) virga Aaron contribulis eius sine terreno -o florens et fructificans . . . designarat. ABSAL. serm. 36 p. 210^A -um . . . est ex humore, incrementum ex calore, firmamentum . . . habent (sc. *fructus*) ex temperie. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 200,23 omnia . . . tam germina . . . quam animalia . . . alimentorum egent -is, quibus influentibus et effluentibus crescunt et decrescunt. *ibid. al.* *b* *in imag.:* THEOD. TREV. Liutr. 104,3 virginem . . . ad misericordiam quodam -o verborum amplius incenderat. EPIST. Teg. I 33 calet apud te insopibilis circa me flamma caritatis, que fervida -a et inextinguibilis tui amoris fecerat accendi in precordiis meis. *c* *translate i. q. causa, incitamentum – Ursache, Anlass, Antrieb:* LIBER

diurn. 84 p. 100,24 qui (*Honorius*) pravis eorum (*haereticorum*) adsertionibus -um impendit. ALLEG. dom. (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 88) per oleum -a caritatis intelleguntur. AGIUS epic. Hath. 211 -um quoddam liquet esse doloris hos vestros (sc. *sanctimonialium*) fletus. OTLOH. prov. D 45 deliciae et epularum varietas -a sunt luxuriae. DIPL. Constantiae 3 p. 10,15 inter alia -a discordie regnum . . . novis . . . institutionibus vestra (sc. *papae*) disponit beatitudo vexare. *al.*

fomer v. vomer.

10 **fomes**, -itis m. (f.: l. 35.62.) *script. et form.:* vo-: l. 26.36. *nom. sg. -is: l. 14. acc. sg. -im: l. 36. metr. fōm-: l. 27.*

esca ignis, fomentum – Zünd-, Brennstoff, Zunder: 1 *proprie:* a *strictius:* ALDH. virg. II 917 -s pinguis olivi. PAULIN. AQUIL. carm. 1,91 caput omne mali, . . . Cerintus ultricibus -is flammis infertur obustus. LUP. FERR. Wigb. 21 Saxones adhibito igni et multiplici -e, amica sane igni materia, . . . domum . . . aecclisiae comburere conati sunt. ALBERT. M. cael. 2,3,6 p. 154,81 oporteret, quod aliquid in eis (*stellis*) esset -s luminis, cuius resolutione lumen aleretur, et tunc stellae essent corruptibiles, sed *eqs. al.* *b* *latius:* a *victus, esca – Speise, Nahrung:* EGBERT. fec. rat. 1,500 ve matri multis natis et -e paucis. 1,517 tollitur insolabiliter pullis pia mater destituens implumes et sine -e nidos. EKKEH. IV. carm. var. II 1,26 sit -s vitę cibis hic nectarque cupitę. *β* *materia – Werkstoff:* ERMOLD. Ludow.

25 4,321 qui (*Deus*) geminos homines luti de -e primo fecerat. 2 *in imag.:* ALCUIN. epist. 114 p. 168,20 si cupiditatis . . . -s (*var. l.*) inardescet. CARM. var. I 22,9 -em . . . ardentem extinguere dirae invidiae. DIPL. Conr. II. 64 p. 78,25 huius (*beatitudinis*) . . . desiderii -e cordetenus accensi. *al.* 3 *meton. i. q. calor – Wärme:* EGBERT. fec. rat. 2,188 in nullo morum studio sic vincitur hostis, quam cum quis caleat miserentis -e cordis.

4 *translate:* a *causa, incitamentum – Ursache, Anlass, Antrieb:* a *de rebus incorporeis:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 253,29 qui (*Plaureius*) ad hanc, (ad hunc, adhuc *var. l.*) di s - c o r d i a e -em vehementer aspirabat (CHART. Bund. 363 p. 271,39 discordie v-im *al.*). HROSTV. Pafn. 4,3 ne ullus -s vobis relinquatur sperandi. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 130,7 maximum omnium mundi corporum (*i. solem*) in medio . . . locavit Deus generali -e virtutis agitative in eo . . . fundato. METELL. Quir. 13,15 quod . . . omiserint *proceres* rem, que -s sibi foret cruenta suscitare bella regi. HIST. peregr. p. 147,29 ocium, -s lascivie. *persaepe. expressius i. q. incitamentum peccandi – Antrieb zum Sündigen:* HRABAN. hom. I 62 p. 118^B quam perniciose, quam noxie -s iste (sc. *avaritia*), nisi fuerit diligenter excisus . . ., fructificet. ALBERT. M. nat. bon. 113 p. 44,42 baptismus in nobis . . . -em debilitat et culpam originalem delet. incarn. 16 p. 186,79 in ipsa (*virgine Maria*) -s non incitavit etiam ad veniale peccatum. *ibid. saepe. β* *de hominibus (Christo: l. 54) i. q. auctor, incitator – Urheber, Anstifter, Betreiber:* WALAHFR. Wett. 322 contra quemque (*sacerdotem*) stetit mulier pro crimine stupri: -s adulterii est consors poenalis Averni. HROTSV. Cal. 9,12 Fortunatus, qui -s mali et incensor extitit. THIETM. chron. 7,67 Thietmarus . . . interiori oculo eo lucidius radiante -em totius lucis Christum . . . contemplatur.

50 THANGM. Bernw. 13 secundi imperatoris Ottonis filia, -s . . . huiusmodi dissensionis. EKKEH. IV. carm. var. II 12,4 Notker apertus doctrine -s. BENZO ad Heinr. IV. 3,10 p. 296,20 qui (*comes*) in bellis seu in conciliis . . . extitit salutaris -s. *al.* *b* *semen, initium – Keim, Anfang:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 98,3 qui (*comes*) -em infirmitatis secum reportans egrotavit. *c* *vis (sanandi) – (Heil-)Kraft:* VITA Elig. 2,43 p. 725,35 divinitus predicti liquoris -em praestitam (*praestitum var. l.*) credimus esse.

55 **fomicacio, fomicatio** v. fumigatio. **fomico** v. 1. fumigo. **fomix** v. pumex: HUGEB. Willib. 4 p. 102,5. [*fomula v. formula.*] ***fonasgum** (-cum), -i n. (*orig. inc.; cf. DuC. s. v.*) *potus quidam mitigans, leniens – ein mildernder, beruhigender Trank:* AURELIUS 6 p. 691,24 accipiant *patientes* elixaturam aneti aut absinthii -cum.

65 **fond-** v. fund- *praeter:* ***fondella**, -ae f. (*orig. inc.*) *de specie herbae fort. i. q.*

[Weber]

polygala – *viell.*: *Kreuzblume*: MAPPAE CLAVIC. 277 *apallis* (gloss.: alii ramitan . . ., Egiptii -a, pagani tinctio, alii polligalla).

fondotenus *v.* fundus et tenus. **fongus** *v.* fungus.

***fonicon** *v.* *phonicon.

fons, fontis *m.* (*f.*: *l. 10. al.*) *script.*: *fun(s)*: p. 364,30. *acc. pl.* -is: FORM. Senon. II add. 4,14. *usu plur. sensu sing.*: p. 364,57.60.67.

caput (amnis), πηγή, puteus – *Quelle, Brunnen*: **I proprie**: **A strictius**: **1 in univ.**: **a usu communi**: IONAS BOB. Columb. 9 p. 168,19 -s coepit manare perennis, quae (qui *var. l.*) usque in hodiernum diem manat. LEX Baiuv. 10,22 de -e: si -em quacumque inmunditia coinquaverit vel maculaverit. POETA SAXO 1,302 -es adiens rex, ubi Lyppia nascitur amnis. MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243,2 ad libitum tuum manabit et stabit -s. **TRAD.** Frising. 1141 p. 70,36 cum . . . pratis, pascuis, -bus, aquis aquarumque decursibus (*saepius in formula pertinentiae q. d.*). OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,2 erat . . . puteus seu -s, quo solo poterant oppidani uti. ALBERT. M. animal. quaest. 5,8 p. 158,37 aquae quorundam -ium in aestate sunt frigidiores et in hieme calidiores. *persaepe*. *v. et vol. II. p. 644,57.* **b proverb.**: ADALBOLD. Heinr. praef. p. 46,6 raro . . . a sitiente rivus queritur, dum -s habetur. RAPULARIUS 247sq. an non delirat homo mittens in mare -em (-es *var. l.*)? -i (-is *var. l.*) tollit aquas, ut mare ditet aquis. *c per compar.*: RADBERT. corp. Dom. 11,11 unde (*sc. ex latere Christi*) quasi de vivo -e manavit sanguis et aqua. ARSEN. 1,1 p. 22,14 si interrogaretur de quibuslibet rerum negotiis, quidquid melius dici . . . poterat, . . . sine ulla dilatione, quasi de -e manabat consilii. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,13 dum omnium regnorum . . . ad Romanae rei publicae statum tamquam ad -em recurrat narratio. **al.** **2 in superstitione paganorum**: VITA Elig. 2 p. 706,7 nullus christianus . . . ad petras aut ad -es vel ad arbores luminaria faciat. WILLIB. Bonif. 6 p. 31,3 alii (*Hessi pagani*) . . . lignis et -bus clanculo, alii . . . aperte sacrificabant. CAPIT. reg. Franc. 108,11 de -bus sacrificiorum. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,26 vota, que fiunt ad arbores vel ad -es, . . . fecisti? HELM. chron. 47 p. 93,9 lucorum et -ium ceterarumque superstitionum multiplex error apud eos (*Nordalbingos*) habetur. **al.** **3 in nominibus**: **a locorum**: EPIST. Reinh. 13 p. 13,9 E. venerabili . . . [F-is Rainaldi] (*Reinhardsbrenn*) abbati . . . H. ANNAL. Rod. a. 1111 p. 696,28 in loco . . . , qui litteratorie Clarus -s est dictus, vulgari . . . nomine Clarefontanus (*Clairefontaine*). REGISTR. Wirz. p. 30,15 nomina villarum . . . , que solvunt decimam ecclesie Herbipolensi: . . . ad F-em et etiam ad F-em (*Ober-, Unterbrunn*). CHART. Turic. 1459 p. 164,24 priorissa et conventus in Fontisvico (*Brunngasse*). *persaepe*. **b hominum**: CHART. Turic. 1024 (a. 1259) testes . . . Henricus de Monte . . . , Arnoldus de F-e (*Brunner*). CHART. civ. Halb. 109 quem (*mansum*) . . . prepositus, decanus et capitulum . . . a Iohanne de F-e (*Born*) . . . emerunt. **al.** **c in titulo libri**: ALBERT. M. phys. 1,3,11 p. 57,26 ut dicit Avicbron in libro, quem fecit de materia et forma, quem F-em vitae vocavit, eo quod ex ipso sicut ex -e vita fluat intellectus et scientiae. *ibid.* **al.** **B latius de aliis liquoribus ac aqua pura**: **1 in univ.**: **a** -s salis, salsus *sim.* (*Salzquelle*, *de re v. O. Volk, Salzproduktion und Salzhandel mittelalterlicher Zisterzienserklöster*. 1984. p. 200sq.). COD. Laurens. 3335 (a. 773) ego Wari-nus dono . . . II -es salsos ad salem faciendum et mancipium I. DIPL. Otton. II. 205 p. 233,15 cum . . . pontibus, salinarum -bus, viis et inviis. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,17 in Sulcz . . . -s salis oriebatur. *persaepe*. **b** -s olei: CHRON. Erf. min. p. 637,14 papa Innocentius II. construxit ecclesiam sancte Dei genitricis et virginis Marie Rome ad -em olei, qui erupit in nativitate Domini. **2 fluctus, unda** – *Flut, Schwall, Woge*: WALAHFR. Mamm. 5,3 niveo sinum de -e (*sc. lactis*) replevit. HROTSV. Sap. 5,9 pro -e sanguinis unda erumpit lactis. IDUNG. PRUF. argum. 1062 ut . . . -em lacrimarum habentes possumus veraciter dicere: *eqs.* (*Vulg. psalm. 41,4*).

II in imag. et alleg.: **A in univ.**: IONAS BOB. Ved. 5 p. 313,12 cum . . . apostolica de -e auriens . . . diceret se nequaquam subplimento auri . . . honerari (*spectat ad Vulg. act. 3,6*). WETT. Gall. 25 p. 270,13 ob riganda corda -e divino cupidus.

ALFAN. premn. phys. prol. 15 p. 3 ex huius -e doctrinae plurimi scientiae naturalium rivuli exuberabunt. OTTO FRISING. chron. 4,24 p. 215,35 (cod. C4) Romani et Franci de eodem -e Troiani sanguinis emerunt. ALEX. MIN. apoc. 11,15 p. 247,22 quod in pueritia de sacrae scripturae -e biberat *papa*, . . . postea per totam ecclesiam ructabat. *persaepe*. **B de hominibus**: HRABAN. univ. 11,9 p. 318^B -es: sancti praedicatores (*spectat ad Vulg. Is. 12,3*); . . . -es: haeretici (*spectat ad Vulg. II Petr. 2,17*). CARM. cod. Vindob. (806) 33,2 hi (*apostoli*) porte, montes, celi, sal et tuba, -es (*sc. sunt*). *de Maria virgine*: p. 366,7. **C de Christo, Deo**: HRABAN. univ. 11,9 p. 317^D -s . . . aut Dominum Christum mystice significat aut gratiam spiritus sancti aut baptismi lavacrum aut originem virtutum *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,198 -s salientis aque, quam si quis traxerit ore, vivet in eterni tecum munimine regni. CARM. potat. 7,6,1 ipse -s sic clamaverat: 'qui sitit, ad me veniat' (*spectat ad Vulg. Iob. 7,37*). *saepius*.

III meton.: **A aqua (viva)** – (*Quell*)-Wasser: **1 strictius**: **a in univ.**: SALOM. II. epist. 40 p. 422,23 debetis eum (*cavallum*) puro amne vel liquido -e potare, non putentibus aquis. MIRAC. Annon. 1,32 pulvis (*sc. qui circa tumbam beati viri iacuit*) ei (*sc. languenti*) allatus est illeque -em pulvere miscens fide magna bibit. **b de aqua benedicta**: **a usu communi**: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 26 salubri -e gustato . . . incolumitatem consecutus est (*sc. aegrotus*). METELL. buc. 5,50 hanc (*bovem*) meditans ego (*sc. Mopsus*) forte ligatam demonis arte protinus aspergi benedicto -e satagi. **β in baptismo**: VITA Gaug. 5 (MGMer. III p. 653,24) quem (*leprosum hominem*) manibus suis de lavacro -is excepit. CARM. de Bened. 443 advenit populus, quem funte perenni purgari iussit mandans Christum venerari. POETA SAXO 2,11 -e salutifero Pippinum nomine natum abluit ipsius (*Karoli*) praesul. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,12 magno -is astrictus frigore. *persaepe*. *c de e Musarum*: CARM. var. III A 6,1,43 (MGPoet. V p. 613) -e . . . tenebram sacro tinguite (*sc. Musae*) linguam. THIETM. chron. 1,23 quamvis de Pierio -e nil umquam biberim. **al.** **2 latius de argento vivo (usu alch. in nomine fictitio; cf. J. Ruska, E. Wiedemann, Alchemistische Decknamen. Sitzungsab. d. physik.-mediz. Sozietät zu Erlangen 56/57. 1926. p. 32):** PS. GERH. 40 CREM. sal. I 19 p. 23,20 est (*sc. Mercurius, i. argentum vivum*) . . . -s animalis, de quo qui bibit, non moritur. II 9 -s animalium. GEBER. clar. 2,49 p. 206,36sq. hec (*sc. argentum vivum*) est -s de omnibus bestiis et si quis biberit de isto -e, . . . id est omnia corpora mortua non morientur in eternum. **B de vase vel aedificio aquam (benedictum) continenti (usu eccl.)**: **1 ampulla, laguncula** – *Messkännchen (de re v. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 421)*: DIPL. Loth. I. 122 p. 281,20 -em aureum cum gemmis (*inde CATAL. thes. Germ. 74,35*). **2 de baptisterio**: **a puteus, lavacrum baptismi** – *Taufbrunnen, -becken, -stein*: **a in univ.**: CONC. Karol. A 20 p. 175,30 sanctificetur aqua in -e vel in tali vase, ubi . . . trina mersio fieri possit. 24^A,32 ut per omnes dioceses legalia baptisteria constituentur et sacra -s ibidem honorifice aedificetur. FORMA mon. Sangall. 17,19 -s: ecce, renascentes susceperat Christus alumnos. REGINO syn. caus. 1,274 qui (*presbyter*) -es lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat. CHRON. rhythm. Leod. 311 -es fecit *abbas Hillinus* opere fusili. **al.** **β locut.** de -e suscipere, levare *sim.* *spectat ad actum sponsionis* (*Patenschaft*): CHRON. Fred. 4,42 p. 141,19 quem (*Merovechum*) ipse (*Chlotharius*) de -es excipit. REGINO chron. a. 882 p. 120,4 baptizatus est Godefridus et ex sacro -e ab imperatore susceptus. DIPL. Otton. I. 40 Sigifrido, quem sacri baptismatis -e levavimus, . . . concessimus *eqs.* EGBERT. fec. rat. 2,484 'hanc tunicam, mures, nolite', infantula dixit, 'scindere, quam dedit excipiens de -e patrinus.' *persaepe*. **b capella, ecclesia sim., ubi baptizatur** – *Taufkapelle, -kirche*: AGNELL. lib. pont. 28 -es Ursianae ecclesiae pulcherrime decoravit *Neon episcopus*. 50 aedificavit *Petrus episcopus* . . . -em in civitate Classis iuxta ecclesiam . . . ; qui -s mirae magnitudinis *eqs.* 67 -em . . . tetragonum, quem . . . Petrus Chrisologus aedificavit in civitate Classis . . . , iste (*Victor episcopus*) ornavit.

IV translate: **A gener. i. q. origo, principium** – *Ursprung*,

[Weber]

Anfang: Ps. BOETH. geom. 469 unitas ... numerus non est, sed -s et origo numerorum. BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 32,11 unde -s et origo regularium monachorum surrexit, ad Cassinum ... venit Romualdus. OTTO FRISING. chron. 3,14 p. 150,13 Paulus ... tocius ... philosophiae -em adiit Greciam. gest. 1,65 p. 92,9 cum ... aliquid bonum dico ..., utilitatem potius quam naturae -em intueor. RICHARD. ANGL. anat. I 271 'fistula ... , que secundo pulmonem intrat concavum cordis in sinistra parte' (i. arteria capitanea), ubi oritur adorti, mater scilicet arteriarum vel -s earum. al. B eccl. i. q. baptismus – Taufe: RADBERT. corp. Dom. 11,18 ut, si quam peccati maculam post -em traxit homo, habeat in hoc (sc. potu sanguinis et aquae) undam veniae, qua diluatur. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,113 emplastro -is obducens vulnera carnis et veteres maculas rudis ipse renascitur infans. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 49,6 genibus provoluta sacrum -em petiit puella orbata. al. C medic. et anat.: 1 de corporis locis liquida emittentibus: Ps. GALEN. anat. 9 p. 187^C sub radice linguae sunt duae concavitates, quae -es sive hauritoria appellantur, in quibus saliva digeritur. ALBERT. M. animal. 1,240 haec orificia vocantur duo -es salivales; ... -es praedicti etiam nominantur duo salivae hauritoria. 1,365. adde de vulnere Christi ('Seitenwunde'): TRACT. de cruc. effig. 46 venam desubtus ala usque in -em (v. notam ed.). 2 de corporis locis mollibus (inter duo musculos vel ossa sitis) ad cauterium apponendum vel ad phlebotomiam aptis: TRACT. de chirurg. 1166 sub humero, ubi -s esse dicitur. al. URSO anat. 324 sunt quaedam vacuitates in iuncturis membrorum -es vocatae humorum puritatis. GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 699,28 in brachiis fiunt cauteria in quatuor -bus brachiorum.

1. **fontalis**, -e. script. -nn-: l.48. ex fonte veniens, fontanus – aus einer Quelle kommend, Quell-: 1 proprie: ALBERT. M. animal. 23,36 mas (sc. ciconiae) ... adulterium sentire in coniuge, nisi prius aquis lota sit -bus ..., falsum est. veget. 7,18 aqua ... haec (sc. stans fixum) neque stagna neque -is neque fluvialis ... sufficientem habet convenientiam. 2 translate i. q. principalis, primordialis – ursprünglich, erste(r): EKKH. SCHON. opusc. 4 p. 283,34 Iesu vive, panis ..., -e lumen sempiternorum luminum. DAVID compos. 3,50,1 p. 287,4 hanc (castitatem) sancti angeli ab ipso Domino, omnium virtutum -i p r i n c i p i o, primitus didicerunt (CHART. Carinth. V 125 p. 85,18). CHRON. Vill. 18 (MGScript. XXV p. 203,13) ut Pater -em (-is var. l.) divinitatis bonitatem in nos transfundat. ALBERT. M. cael. 2,1,7 p. 122,40 non est (sc. esse divinum) vacuum et otiosum, sed potius plenum et -e et effluens et largum. animal. 20,64 in -i universitatis c a u s a (eth. II 10,1,1 p. 600^b, 33. ibid. al.). al. subst. neutr. i. q. origo, originale – Ursprung, das Ursprüngliche: ALBERT. M. caus. univ. 1,1,10 p. 24,12 'primum', quod est necesse esse, -e (corr. ex -nn-) erit' ad omnes. v. et l.64.

adv. ***fontaliter**. ex fonte – aus einer Quelle: 1 proprie: ALBERT. M. metaph. 1,3,4 p. 34,65 in stagnis ... non paludosis renovatur aqua de fundo -r manans. 2 in imag. (usu philos.): ALBERT. M. intellect. 2,1,2 p. 506^a,2 soli ex lumine sibi substantiali -r convenit lucem emittere in mundum. metaph. 5,1,3 p. 214,19 si esse est permanens in actu, oportet eum esse, semper agere et fluere -r esse omnis eius, quod est. ibid. al.

2. **fontalis** v. frontalis.

***fontalitas**, -atis f. (fontalis) 1 origo – Ursprung: ALBERT. M. intellect. 2,1,12 p. 520^b,13 quod illae formae, quae mundi dicuntur, largitatem suae -is (i. luminum causae primae et intelligentiarum) ostendant. 2 qualitas principalitatis – Eigenschaft der Ursprünglichkeit: ALBERT. M. Matth. 6,9 p. 181,84 in eo, quod dicit: 'qui es', quinque notantur, ens ... primum, simplex, fontale, immutabile, perfectissimum; ex primitate est influentissimum, ... ex -e causalissimum. metaph. 11,2,2 p. 485,6 cum causa suae (sc. primae substantiae) -is communicet se motu suo et propter se, non est obligata alicui.

fontana v. fontanus.

fontanea, -ae f. fons – Quelle: 1 proprie (in pertinentiis chartarum): DIPL. Otton. I. 407 p. 554,19 in ... aquis aquarumque cursibus, ductibus, -is, molendinis (inde DIPL. Otton. II. 154 p. 174,22). DIPL. Heinr. III. 317 p. 435,5 alterum (va-

dum) ... cum ripariis, molendinis, aquis aquarumque ductibus, -is, puteis. in nomine loci: COD. Wang. Trident. 33 p. 595, 14 (a. 1214) quem (i. qui, sc. hospitalis) et quam (i. quae, sc. ecclesia) iacent inter Marcum et Allam in capite Rode ad F-as iuxta rius versus Allam. 2 alleg. de Maria virgine: CONR. SAXO spec. 13,5 p. 430,10 ipsa (Maria) ... tamquam 'vena fontana' (vera -a, bonus fons var. l.) semper fuit effluens (spectat ad Vulg. prov. 5,18).

***fontanella** (fro-, -ten-, -tin-, -nal-), -ae f. (fontana) (parvus) fons, fonticulus – (kleine) Quelle, Quellchen: 1 proprie: CHART. Ticin. 37 p. 107,20 (a. 1270) pecia una sillve ... a Calle (i. Valle) de Inguinera usque ad -am de Carabia (cf. p. 101,9 fontanam). pro nomine loci: VITA Wandr. 14 (MGMer. V p. 19,22) adsedit iuxta fontem uberrimam, qui vocatur F-a. GESTA Font. p. 11,12 est ... sacra aedicula haud procul a praefata F-a (-inellae var. l.; 'Fontenelle') coenobio sita. ANNAL. Plac. a. 1232 p. 454,29 castramentati fuerunt populares Placentie et Cremonenses desubtus a loco Florenzole ad F-as. persaepe. 2 translate (usu medic. et anat.): a de corporis locis mollibus (inter duo musculos vel ossa sitis) ad cauterium apponendum vel ad phlebotomiam aptis: ROGER. SALERN. chirurg. 1,560 ad lacrimas oculorum constringendas mittatur seton in -a cartilaginis auris (inde WILH. CONG. chirurg. 363 -inella). 3,665 ibi (sc. in collo vesicae) in -a (-inella var. l.) duobus digitis supra anum incidatur. GLOSS. Roger. I A 3,1 p. 660, 35 cauterium factum in -inalla colli. WILH. RUBRUQU. itin. 6,1 radunt viri Tartari etiam tympora et collum usque ad summum concavitate cervicis et frontem antierius usque ad fr-enellam. al. b vena capitanea – Hauptvene: IORDAN. RUFF. equ. 6,34 p. 71,19 circa venam magistram, quae dicitur -a.

***fontanetum**, -i n. (fontanus) fons – Quelle: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 130,33 qui (airones) remanent in regionibus frigidis circa -a calida, in quibus possunt piscari. pro nomine loci: CHART. Rhen. med. I 98 p. 102,155sq. (a. 861/84) Adalbertus accepit in F-o vineam I ... , Bernoino dedimus in F-o vinea unam eqs.

***fontaninus**, -a, -um. (fontanus; cf. ital. fontanino [v. Battaglia, Dizionario IV. p. 143]) ex fonte veniens, fontanus – aus einer Quelle kommend, Quell-: ANTIDOT. Sangall. p. 99,11 oleo lib. IIII vetus et miscis aqua -a (-iua ed. perperam, ut vid.) ses. XXV.

fontanus (fun-), -a, -um. 1 adi.: a ex fonte veniens – aus einer Quelle kommend, Quell-: a proprie: ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,11 solvis (sc. trociscos) in aqua fu-a. EKKH. IV. bened. II 265 pluris quam vina -a valet medicina, vinum le-tificat cor, fons in duplici salvat. CALEND. Karol. A p. 1147,3 -as (-os var. l.) latices et lucida pocula vitro cerne, ut ... bibat aeterno regni signatu nomine mensis (i. Augustus). al. in nomine plantae nasturtium -um i. q. cardamine, sisymbrium – Brunnenkresse (de re v. Hegi, Flora IV,1. p. 3195sq.). TRACT. de aegr. cur. p. 384,29 ad salutem totius corporis sume ... neptam, nasturtium -um. β alleg. de Maria virgine: l.6. γ translate i. q. primordialis, principalis – ursprünglich: ALBERT. M. sent. 1,6,1 p. 197^a,6 Pater ... est -a deitas. div. nom. 4,22 p. 129,78 -a (PG 3,696^b πηγαιας), id est primo fundente, scilicet divina (sc. bonitas). ibid. al. b aqualis, ex aqua mutatus – Wasser-, aus Wasser verwandelt: EKKH. IV. bened. I 8,7 virtus divina -a parat sibi vina. 2 subst. fem. (neutr.: l.65) i. q. fons – Quelle: a proprie: α in univ.: DIPL. Karolom. (I.) 51 p. 71,25 de illa -a, que in ipsa villa est. ANTIDOT. Sangall. p. 96,41 alii non ponuntur (sc. oleum) ad solem, sed in puteum aut in -a mittunt diebus XL. TRANSL. Eug. Tolet. 1 in gyro ipsius rivuli multae -ae dulces emanant aquas. NECROL. Fuld. (MGScript. XIII p. 206,16; cod. 2) scititas nimia (sc. erat), ita ut etiam siccarentur -a. CHART. Ital. Ficker 401 p. 416,12 si (sc. quis) abluerit cepollas ... vel erbas in -is vel circa -is, emendet V soldos. al. β in superstitione paganorum: LEG. Lang. p. 142,4 qui ad arbore ... atque ad -as (-am var. l.) adoraverit eqs. γ in nominibus locorum: DIPL. Merov. II 3 p. 60,3 a Luponis -a usque Domus -a. CHART. Lux. I 145 p. 169,1 ipsa strata sequitur usque ad Vrsos-am ('Aresborn'). ANNAL. Plac. a. 1200 qui (milites) apud F-am Cremonenses ex-

pectabant. a. 1250 p. 501,25 Albertus de F-a. *persaepe*. **b** *translate de corporis locis mollibus (inter duo musculos vel ossa sitis) ad cauterium apponendum vel ad phlebotomiam aptis (usu anat.):* TRACT. de chirurg. 1171 manus alicui dolenti iuxta nodum manus, ubi -a dicitur, eum comburimus et ... ei curam adhibemus. 1186 alicui crus vel pes ... dolet, sub genu, ubi -a dicitur, ferro calido medetur. IOH. IAMAT. chirurg. 5,4 p. 27,40 pone (sc. *emplastrum*) in summo capitis, ubi dicitur -a capitis.

fonticulus, -i m. (*parvus*) *fons* – (*kleine*) *Quelle*: HROTSV. Gong. 93 -us vitreo candore serenus profluxit. GESTA Camer. 3,8 iuxta castrum Montem -us est per multos annos ab incolis sanctae Waldetrudis veneratione servatus. CHART. Eberb. 27 p. 56,2 habitabat *eremita* in silva ... iuxta -um in valle, ubi decursus sunt rivulorum. ALBERT. M. veget. 6,34 nec rigatur lignum eius (*balsami*) nisi de -o Engaddi. *al. in imag.*: EBERH. ALEM. labor. 148 ex hoc -o (*i. grammatica*) rivus abundat aquae.

***fontifer**, -era, -erum. (*fons et ferre*) *aquam efferens, fundens* – *Wasser von sich gebend, Wasser spendend*: EKKEH. IV. bened. I 23,25 -r ille silex bis percitus est crucis index (*spec-tat ad Vulg. exod. 17,5sq.*).

1. for, fatus sum, fari. *script. et form.*: *partic. perf. fact.*: p. 368,8, 13, 15. *saepius. inf. fare*: l. 69. *partic. praes. usu subst.*: l. 40. *al. sensu pass.*: l. 68. p. 368,2. *al. (partic. perf. sensu pass. persaepe, e. g. p. 368,32sqq.)*

dicere, loqui, narrare – reden, sprechen, sagen, erzählen:

I absol.: **A gener.**: **1 in univ.**: CAND. FULD. Eigil. II 10,1 larga ... concessa est c o p i a fandi fratribus (HROTSV. Pafn. 3,2 quo mihi daretur c. tecum [sc. *Thaide*] fandi. *al.*). HRABAN. epist. 57 p. 515,24 ut in initio fatus sum. MILO Amand. II 3,338 hic, aethimologia, tuus confunditur ordo: infans dum fatur, nomen tibi tollitur istud. INVENT. Quint. II 159 (MGPoet. IV p. 1000) cum quo (*Iesu*) nonnunquam fabatur more loquentum sic, velut in domibus loquitur famulus seniori. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 p. 67,24 si fari licet. ARNULF. delic. 453 quisnam difficiles fatus res explicet omnes? OFFIC. Willig. p. 29,12 quiddam mirabile fatus factum est. RAHEW. flosc. 4,197 si loquar (sc. *Pan*) ... de diva prole tonantis, deseret os hora, non rerum copia fantis. *saepius*. **2 non fari, nil fari i. q. tacere – schweigen**: ALCUIN. epist. 122 p. 179,5 tempora tribulationis sunt ubique in terra nostra fide recedente, veritate non fante. MIRAC. Remacii 2,1 (MGScript. XV p. 439,28) voce in faucibus herente stabamus attoniti nil fantes (loquentes *var. l.*). **B rhet.**: EUGEN. VULG. syll. 21,2 est fandi vertex, cui forma subest quoque duplex. THANGM. Bernw. 17 p. 771,13 Leo ... Vercellensis episcopus, vir litteris eruditus, fandi quoque copia exercitatus. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 351^b,28 floreat ... Athene, fandi et eloquentiae nutrix, philosophorum genetrix. **C iur.**: CHART. Pomm. 991 p. 291,27 (a. 1274) ne ista compositio ... possit inipugnari, etiam de filiis Iohannis ... instantibus quasi per se fari, id est loqui, nisi valentibus precautum est.

II pendet: **A enunt.**: **1 in univ.**: WALAHFR. Wett. 93 fare, precor, ... quaesitor honoris, quod tibi munus erit. CAND. FULD. Eigil. II 10,9 vulgi sententia fatur, quod quis flammigero valide contactus ab igne ignem flammigero pavitanti mente veretur. SALOM. III. carm. 2,71 rethoris eximii ... labor voce Severi: 'eqs.' WALTHARIUS 515 ubi Guntharius vestigia pulvere vidit, ... exultans ... animis frustra sic fatur ad auras: 'eqs.' *saepe*. **2 c. sensu praedicendi, vaticinandi**: CARM. cod. Vat. (5330) 17,1 a pelago pluvie sunt Amos fante propheta: 'eqs.' (*Vulg. Amos 5,8; 9,6*). **B acc. c. inf.**: AMALAR. off. 1,3,5 si quis tacito vel verboso sermone voluerit fari non cetera, quae in memoratis officiis continentur, ita aptari meis gradibus quomodo excerpta. HROTSV. Mar. 640 se vidisse novam fantes (sc. *magi*) ... stellam. **C acc. (nom.; ellipt.)**: l. 68. p. 368,2: **1 in univ.**: DESID. CAD. epist. 1,16 p. 39,25 ego ... , acsi supra vires fari queat, iussioni non obsisto. HUGEB. Wynneb. 6 p. 111, 6 de vino et escarum dapibus multa fare non est opus. VITA Galli II 1256 ut mittant fratres haec talia nuntia fantes: 'eqs.' HROTSV. prim. 357 quia plus iusto deliquit *Bernrad* inania fando, decidit in bello. EPITAPH. var. II 55,7 fame mellifluus

(sc. *abbas Wolpertus*), pietatis nectare plenus, qua plus enituit, quam fari carmine possit. THIETM. chron. 8,20 p. 518,3 tandem ... comes ... haec fatur: 'eqs.' *persaepe*. **c. sensu confitendi**: ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 991^B ut verum fer, adhuc non sum indemnus. **2 praedicare – predigen**: AMALAR. ad

5 Hild. 38 p. 349,3 qui (*Gregorius*) fatus est omelias evangeliorum numero quadraginta. **3 nominare – nennen, erwähnen**: **a usu communi**: ERCHEMB. CAS. hist. 46 fatus (factus *var. l.*) Dei electus (sc. *Landulfus*) metuens dicti viri (sc. *Pandonulfi*)

10 versutias. DIPL. Loth. III. 61 p. 96,31 in fato loco, id est Quite-lineburc. *al.* **b in iuncturis c. adv. tam divisim quam coniunctim scriptis**: IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,13 cum ad cibum capiendum veniret ... in sepefacto (sepe dicto, supra dicto *var. l.*) caenubio Luxovio. STEPH. Wilfr. 34 p. 229,9 regina ... suprafacta (-ata *var. l.*). TRAD. Frising. 394 p. 334,35 iam fatus episcopus. VITA Gang. I 4 (MGMer. VII p. 160,21) quam (*summam*) pro superius fato (praefato, memorato *var. l.*) dederat. CHART. Friburg. 66 p. 54,10 ut ex eadem summa pecunie ... sepefate puella fundus dotalitius comparetur. CHART.

20 ord. Teut. (Hass.) 359 p. 268,21 testes: arbitri suprafati et Walterus de Thine. *persaepe*. **c c. sensu enumerandi**: WALAHFR. Blaithm. 70 singula quid fari per singula verba necesse est? CHART. civ. Halb. 114 de usuris, rapinis et aliis male acquisitis, si hii, quibus ipsorum restitutio fieri debeat, omnino fari et inveniri non possint *eqs.* **4 canere – singen**: CARM. libr. II 8,2, 16 congrua (sc. *responsoria*) promemus subter testudine templi psalterii melos fantes modulamine crebro. *versibus celebrare – besingen*: RAHEW. flosc. 4,191 inter opes cum te penuria tanta sequatur, Tantale, pulchre sic te Musa poetica fatur. **5**

30 **alloqui – anreden**: EPITAPH. var. II 123,1 siste gradus, itor, paucis te labor. **6 appellare – (be)nennen**: TRAD. Frising. 400^b p. 343,22 (a. 819) in loco fato Suuindkirha. 424 p. 364,8 in loco fato Lintahi. MILO Amand. II 1,136 quod sibi conveniunt genitor, genitrix genitusque nominibus dignis donorum munera fantes: *eqs.*

adi. 1. fans, fantis. t. t. iur. i. qui sui iuris est – mündig (de re v. HRG III. p. 738sqq.): CHART. Pomm. 849 (a. 1267) quod nos (sc. *abbas*) ... Wezelo civi Stetinensi suisque pueris -bus et non-fantibus, quod volgariter mündig et unmündig dicitur, ... donavimus septem mansos.

2. fandus, -a, -um. *aequus, iustus – recht(mäßig) (usu subst.)*: VITA Balder. 12 -i et nefandi confusio, bonorum proscriptio. *cf. *fans, fatum, 1. fatus, infans.*

[**2. for v. *fordiro.**] **fora v. 1. foris. 2. fora v. forma. *foragino**, -are. (*cf. ital. foraggiare, cf. Battaglia, Dizionario VI. p. 146^{sq.}*) *diripere – plündern*: LAMB. ARD. hist. 153 p. 641,13 eandem (*villam*) nimis laxatis licentie frenis -ando, depredando ... devastavit regina.

1. *foragium, -i n. (*cf. francog. fourrage; v. E. Gamillscheg, Etym. Wh. d. frz. Sprache. 21969. p. 446*) *pabulum – (Tier-)Futter*: NICOL. VICON. hist. 7 (MGScript. XXIV p. 302,33; s. XIII.^{in.}) in agricultura periti non solo -o, sed et avena ea (*iumenta*) sustentari asserebant.

2. *foragium v. *foraticus.

55 **1. forago v. vorago. 2. forago v. 1. farrago.**

[**forakyno v. coracinus.**]

foralis, -e. **1 adi.**: **a ad forum spectans, pertinens – den Markt betreffend, Markt-**: DIPL. Otton. II. 308 p. 365,25 quicquid ... ex omnium commercio vectigalium vel ex iure -i ... possit provenire (*inde* DIPL. Loth. III. 34 p. 57,25). DIPL. Loth. III. 29 p. 46,12 episcopus forum suum cum omnibus -bus institutis ... liberam transferendi habere potestatem. ALBERT. M. pol. 4,3^c tertia (sc. *pars civitatis*) ... , quae circa forum, dico autem -em (p. 1291^a,4 ἀγοράσιον), quae circa venditiones et emptiones ... demoratur. **b forum habens – einen Markt habend**: CHART. Zoll. II 132 p. 78,2 (a. 1274) in villa -i de Reitvelden (*cf. 123 de foro Rietvelden*). **c iudiciarius, iudicialis – das Gericht betreffend, Gerichts-**: CONC. Merov. p. 171, 18 cognovimus ... quosdam clericorum infreniticus ad -es reorum sententias ... accedere. CHART. Brand. A VIII 40 p. 126,27 litibus -bus adesse. **2 subst. neutr. i. q. tributum quod ex foris percipitur – Marktsteuer**: CHRON. Andag. 5 p. 17,4

[Weber]

cuius (*mercati*) omnes iusticias, theloneum, bannum, . . . -ia . . . potestativo iure optinuit *abbas* tempore, quo advixit (*cf. notam ed.*).

***foralitus** *v.* *pharolitus.

foramen, -inis *n.* *script.* vo-: *l.* 48. *form. nom. pl.*: -rmda: *p.* 370,17. -nia: *p.* 370,20.
apertura – *Loch, Öffnung*: 1 *spectat ad res*: a *strictius*: a *in univ.*: MAPPAE CLAVIC. 98 ut in medio operculo sit parvum -n et in ipso -e stilus ferreus. LIUTPR. antap. 6,8 p. 156,24 per -a laquearis tres sunt funes. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 381^G -a domus sint obstructa, ne frigus potionatum attingat. HILDEG. caus. 2,274 caseus plurimis -bus perforatus. ALBERT. M. veget. 6,170 ibi (*in dorso nuclei palmae*) est -n strictum . . . , per quod germen suum egreditur. animal. 1,238 digiti fistulatoris, qui huc illucque ante -a fistulae moti frangendo voces faciunt modulas. CHART. Lux. VIII 120 p. 135,35 ad obstruenda -a venne, que vulgo vocantur grüntlocghyr. *persaepe. v. et p.* 370, 32. *vol. I. p.* 1250,44. c. *notione latebrarum*: THIETM. chron. 4,21 comes . . . ex uno -e ab execrati amico sagitta valente vulneratus est. β *os, ostium* – *Mündung, Eingang*: ALBERT. M. animal. 8,134 in cuius (*texturae*) extremitate construit *aranae* -n (*cf. p.* 623^a, 4 ἐπὶ τοῖς στομίοις), in quo stat insidiando praedae. γ *os dolii* – *Spund(loch)*: EINH. Marc. et Petr. I 3,11 p. 251,49 is, qui et flasconem impleverat et id ipsum, quod illi datum fuit, de eodem -e traxerat. δ -n latrinae: CAES. HEIST. mirac. I 2,26 p. 98,30 'ego', inquit Iudaea, 'tribus vicibus te (*sc. filiam baptizatum*) sursum traham per -n latrinae sicque remanebit ibi virtus baptismi tui'. ε *fenestra obliqua* – *Luke*: CHART. scrin. Col. B 916 (a. 1254) domus Wernerii . . . nullam fenestram seu -n, quod 'rochus' dicitur, per tectum suum versus curiam . . . Godescalci debet habere. ζ *scissura* – *Schlitz*: EBO BAMB. Ott. 2,13 p. 77,75sq. -n . . . , ubi, quod voluisti, sacrificium inferas (*sc. Herimannus*), attende; . . . qui (*Herimannus*) . . . dragmam argenti in -n iactavit. CONST. Melf. 1,74 p. 247,13 ut in scrinio uno tres claves diversas et -n (*formem var. l.*) obliquum ad immissionem auri habente . . . percepta pecunia reponatur. η *spatium* – *Zwischenraum*: VITA Boniti 16 (MG Mer. VI p. 128,11) infra biquadrum claustra gemina munitione crebrisque arcuum macheriae -bus (*fominibus var. l.*) manent *columnae*. VITA Adalb. Prag. A 11 inanem purpuram in rugas complicit et per coeuntium ianuvarum -a emittens hoc fertili dono manum pauperis accumulavit. θ *fauces* – *Schlucht*: IOH. PLAN. hist. 9,25 in litore . . . maris est quidam mons parvus, in quo est quoddam -n . . . , unde in hyeme exeunt tam magne tempestates ventorum, quod *eqs.* ι *de laesione i. q. rima, fissura* – *Spalt(e), Riss, Lücke*: WALAHFR. Wett. 470 talis (*criminosus*) aquas haurit pertuso vaso receptans, quodque diu inmisit, sorbente -e (*v- var. l.*) linquit. VITA Meginr. 9 p. 447,26 hoc (*sc. venerationem reliquiarum*), qui advenierant maligni, per -n quoddam parietis eum agentem inspiciebant. CHART. Bern. II 281 p. 308,9 ianitores . . . custodiant, quod in ponte non fiat -n, per quod dampnum alicui possit oriri. *al.* b *latius*: α *loculamentum* – *Fach*: CHART. Rhen. inf. I 190 p. 122,16 (*spur. s. XII^{med.}*) in supremis -bus . . . scrinei inveniuntur, quae distribuenda prescripsimus. p. 122,20sq. qui (*solidi*) in ceteris . . . scrinei -bus reperiuntur . . . ; centum pauperibus V, sicut in ultimo -e inveniuntur, divisi. VITA Norb. II 80 p. 1313^A corpus Dominicum, quod in cistis vel in -bus per decem . . . annos reposuerant *viri et mulieres*, referebant. β (*con*)*ca-vum, parva cella* – *Höhle, Aushöhlung, kleine Nische*: NORBERT. IBURG. Benn. 18 p. 884,12sq. quod (*altare*) retro concavum -n, quo quis intrare vix posset, panno praetendente obtexerat *eqs.* WIBERT. GEMBL. Hildeg. 134 illam . . . in -e petre atque in caverna maceriae ab estu, turbine et pluvia protegendam . . . abscondit *Dens*. CAES. HEIST. hom. exc. 177 p. 136,5 forficem ad usus meos sine licencia servavi (*sc. Lupertus*), est enim in -e talis parietis. ALBERT. M. animal. 7,83 exeunte aliqua ape de -e (*antea*: caverna; *p.* 599^a, 27 κοιλιῶν), in quo habitat. *pro nomine loci*: CHART. Aschaff. 44 p. 167,27 (a. 1223) Otto Niger de F-e. CHART. Stir. IV 423 circa lapidem, qui F-n dicitur. γ *transitus, conexus* – *Durchgang, Verbindung*: TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 365^b, 34 ostiola latent, ubi in mo-

dum testudinis aditus mergitur, ubi caecis -bus crypta adiri poterit. ALBERT. M. animal. 8,8 quae . . . femina (*sc. muris montani a fovea eiecta*) . . . alio -e fraudulenter facto usque ad thesauros ciborum habundantius per hyemem furto pascitur quam mas, qui eam eiecerat. *al.* δ *affluxus, effluxus* – *Zu-, Abfluss*: CHART. Worm. 44 (a. 1016?) excepimus duo -a . . . , quorum alterum nostrae piscine, alterum abbatisse . . . concessimus. CHART. archiep. Magd. 339 p. 447,37 -n . . . curie eorum (*fratrum*) contiguum claudant, ubi aquam libere colligant. CHART. civ. Halb. 40^a quatinus per fossam faciendi -n conveniens ad aqueductum nobis (*sc. capitulo ecclesiae*) licentia tribueretur *eqs.* 2 *spectat ad anim.*: α *de aperturis corporis*: FRAGM. Sacram. Arnon. add. p. 59,29 effuge (*sc. diabolus*) liquefactus . . . de vesica (*sic*), de -e alvi, de urina. UNIBOS 121,3 caudam (*sc. equae*) levat plus solito, in naturae -e nummos certat immergere. ARS med. 5 p. 423,6 cuius (*cordis*) dextra et leva -rmda duo aures appellantur. ALFAN. premn. phys. 8,1 p. 81 duo -a (*PG 40 p.* 649^A πόρους) sensus in naso fecit *Deus*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 89,24 solidiores sunt ipsorum (*spondilium*) iuncture et -ia eorum illic ampliora. *persaepe. v. et l.* 39. b *de vulneribus*: LEX Frision. add. 3^a, 13 si . . . ex altera parte (*sc. nasi*) telum exierit, ita ut tria -a facta sint *eqs.* VITA Adalb. Prag. A 30 p. 158,17 profluit purpureus sanguis per -a utriusque lateris. MAURUS phleb. p. 7^a clauso . . . -e (*vulnere B*) flebotomiae cum digito. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 24,29sq. cum intromittant *vultures* caput suum et collum per strictum -n corii intus in cadaver extrahendo, quicquid est intus, per id -n, caput et collum eorum est sine pluma. *saepe.*

foraminosus, -a, -um. 1 *perforatus, fistulosus, spongiosus* – *löchrig, porös, schwammig*: α *natur.*: ALBERT. M. meteor. 4,2,10 p. 260,14 lapides . . . , quos vulcanus eicit, sunt -i multum et natant super aquam propter multum aeris interceptum in foraminibus eorum. veget. 2,90 de foliis plantarum magnarum lata . . . folia habentium cito epotatur humidum et tunc folia fere omnia -a efficiuntur. b *anat. et medic.*: CHRON. Reinh. a. 1204 p. 568,18 carnis superficies quadam scaturgine pustulas et apostemata -a producens totum corpus tamquam sacer ignis occupavit. ALBERT. M. animal. 1,526 quod (*os nasi*) colatorium vocatur, quod totum . . . est -um in aequalibus foraminibus (*sim.* 12,140). 2 *cavus, cavatus* – *hohl, ausgehöhlt*: CHRON. Reinh. a. 1216 p. 590,52 Dominici thecam corporis mures de altari corripunt et ad subterraneas et -as suorum habitaculorum latebras pertrahunt.

***foraminulum**, -i *n.* (*foramen*) *cella (favi)* – *Zelle (der Bienenwabe)*: EKKH. IV. bened. I 24,37 vult *dux apis* . . . in cameris (*gloss.*: -is) cere stirpem generis refovere.

***foraneus**, -a, -um. (*foras*; *per analogiam ad extraneus formatum*) *usu subst.*: *l.* 52.55.62. *extraneus, alienus* – *auswärtig, fremd*: 1 *in univ.*: CHART. Hans. add. 600,1 p. 382^a, 11 (*s. XI^{med.}/ex.?*) mercator . . . -us, postquam civitatem introierit, quocumque placuerit ei, hospitetur. 600,2 p. 383^b, 41 provideat . . . sibi quisque -us, quod infra XL dies omnes merces suas . . . vendat. *al.* CHART. Rhen. inf. II 436 aliqui -i mercatores . . . nostram ingressi . . . civitatem. CHART. select. Keutgen. p. 170,30 si . . . aliquis -orum metum alleget, quod in Colonia agere non audeat *eqs.* 2 *qui alieni iuris, in aliena ditione est* – *unter anderer Herrschaft stehend, zu einem anderen Machtbereich gehörend*: CHART. Lamb. Leod. 448 p. 544,12 (a. 1255) canonici -i et alii residentes, qui tempore voti emissi Leodii minime morabantur *eqs.* (*sim.* CHART. Traiect. 1612 p. 360,40 de fratribus nostris et concanonici, qui -i nuncupantur. *al.*). CONST. imp. III 187 ut, si civis alicui -o movere habeat questionem, illum non in civitate, sed extrinsecus coram suo iudice debeat convenire.

***foranus**, -a, -um. (*foras*) *extraneus, alienus* – *auswärtig, fremd, einem anderen zustehend*: CHART. Sangall. A 140 (a. 795) in talem censum . . . , ut per annis singulis . . . duas anzingas . . . illos (*infantes*) segare et intus trahere et in -o opere in dies tres (*cf.* 686 VI dies ad forinseca opera).

foras. *script.*: *faras*: *p.* 371,12. *fora*: *p.* 371,41.42.

1 *adv.*: Α ὀρθά - *hinaus, heraus, nach draußen*: 1 *in univ.*: PACTUS Alam. 5,2 si oculus ille -s exierit *eqs.* CONC.

Karol. A 39^A, 123 p. 404,6 ut nullus (sc. *monachus*) -s, nisi per licentiam, egrediatur. VITA Ludow. Pii 64 p. 552,16 bis dixit 'huz! huz!', quod significat -s. TRACT. de caus mul. 69 capit. p. 11 si matrice -s paret. 68 si matrix -s (forcos *cod.*) parit. RICHER. REM. hist. 4,96 p. 297,9 ut Ottonem regem Galli inducerent *Adalbero et Odo* et reges ingenio et viribus -s expungerent. ANNAL. Plac. a. 1189 p. 467,34 quidam ... miles currens cum equo traxit eum (*imperatorem*) -s (ex Gesta Frid. I. imp. B p. 96,7 de flumine). *persaepe*. 2 cum verbis mittendi, expellendi sim. i. q. de, a(b) - fort-, weg- (fere abund.): LEG. Lang. p. 41,6 leprosus ... expulsus foris (-s *var. l.*) a civitate. BOTAN. Sangall. 62,2 macula ... in ipsa die de oculo faras extrahit (sc. *herbae pulvis*). RATPERT. cas. 5 (12) p. 174,3 monachis nostris, qui secum (sc. *cum episcopo*) soliti erant commorari, ... a se -s transmissis. LEG. Lang. p. 465^b,39 quod ... expulisti (sc. *Petrus*) eum (*Martinum*) per virtutem -s de ipso prato. GREG. CAT. chron. II p. 234,21 Eulalius ... -s in Campaniam mittitur. *al. v. et vol. III. p. 42,55*. 3 -s dimittere sim. i. q. excipere - (her) *ausnehmen*: CHART. Fuld. B 188 p. 284,8 (a. 791) quicquid ... proprietatis habemus ..., extra illum caeptum, id est bifang ..., coeptum illum -s dimitto (sim. 190 p. 287,16). CHART. Sangall. A app. A 7 p. 386,30 quicquid ... habere visi fuistis (sc. *fratres*) in ... locis praefatis, nisi -s dimisistis mancipiis XII eqs. DIPL. Arnulfi 175 p. 265,26 tradidimus omnem ... proprietatem ... cum ... mancipiis exceptis his, quae ipse Meginnuart cum consensu episcopi -s reliquit. B *extra, foris - draußen*: 1 in univ.: a usu communi: FORM. Senon. I 41 p. 203,30 res proprietates meae tam in civitate illa quam et -s in ipso pago (sc. *transfundo*). HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,14 episcopus ... -s manebat. RUOTG. Brun. 22 p. 23,5 erant ei foris (-s *var. l.*) pugne, intus timores. MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,22 qui ... -s erant, audientes ista irruerunt supra castellum. *al. b pendet ab in*: LEG. Lang. p. 375^a,9 si ab infra in -s salierit *caballus*. COMPOS. Luc. I 15 cum ... battis (sc. *metallum*), ... tornatur de intro in -s. MOSES PANORM. marisc. 15 inflatio de nervis in -s. in -a(s) i. q. *prorsus - weiter* (cf. *ital.* [all'] *infuori*; v. *Battaglia*, *Dizionario VII. p. 1001*): GREG. CAT. chron. II p. 207,16 Gosbertus ... concessit ... monasterio ... curtem de Colle Stacti a fossato de Raganello in -s. REGISTR. Trident. IV p. 282,25 a termino posito in novale Oti de Çunco in -a usque in fosato Burcii. p. 282,33 dicimus, unam viam debet ire a salgario in -a usque in Balaono. c *pendet a de: v. vol. III. p. 203,43*. 2 *extrinsecus - äußerlich*: GODESC. SAXO conf. p. 57,11 manifestum est ..., quicquid -s futurum est in opere, iam factum esse a te (sc. *Deo*) in praedestinatione. theol. 22 p. 301,19 nos erimus reformati intus similes ei (*Deo*), ille simile nobis -s dignatus est fieri (*item* p. 313,17). 3 *eo amplius - darüber hinaus, zusätzlich*: CHART. Alsat. B 353 (a. 792) quicquid in illis locis visus fui (sc. *Helphantus*) habere ..., preter quod supra relaxavi, -s sive lucratus fueram ex isto die, de quo istud tradidi, ... trado.

II *praep. c. gen. vel acc. (pendet de instar gen.: p. 372,2. v. et vol. III. p. 43,40)*: A c. *respectu loci*: 1 *foris a(b) - außerhalb von*: a in univ.: LULL. epist. 128 p. 266,13 illas ... feminas intra cellam vestram non recipiatis (sc. *abbatissa*), sed -s monasterium excommunicatę ab ecclesia Christi sedeant. COD. Lauresh. 1968 ego ... Gunbertus dono ... unam aream -s murum civitatis Moguntię. WALTH. SPIR. Christoph. I 20 eam (*Niceam*) -s palatium decollare precepit rex. *saepius*. -s extra: HUGEB. Willib. 4 p. 100,7 non poterant socii Willibaldi regem invenire, qui ... fugerat -s extra regionem illam ... cladem, quae erat super regionem illam. v. et l. 64. b c. *respectu directionis*: LEX Baiuv. 1,4 si quis servum ecclesiae vel ancillam ad fugiendum suaserit et eos -s (fores, extra, extra -s *var. l.*) terminum duxerit eqs. ALCUIN. epist. 246 p. 398,33 fratres nostri ... populum ... -s ecclesiae expulerunt. ROD. GLAB. hist. 5,7 p. 224,7 qui (*Gerardus monachus*) ... gravi somno depressus ... delatus est -s monasterii. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,15 quorum (*ossium*) unum exit longe -s alam. *al. locut.* -s bannum (-s de banno) mittere i. q. *extra bannum ponere - außerhalb des Bannes stellen, des Bannes entheben*: FORM. Ratisb. III 32 episcopus ad comitem, ut aliquas res -s bannum mittat.

LEG. Lang. p. 531^b,23 quod vos (sc. *comes*) ... mittatis suas (sc. *Martini*) res -s de banno. p. 564,21 si ... comes eius (*hominis*) proprietatem -s bannum miserit. 2 *trans, ultra - jenseits, hinter*: TRAD. Frising. 19 p. 47,8 (a. 763) transfundavi (sc. *Reginpertus*) ... portionem meam ... -s montes in villa Slehdorf nuncupante. 177 p. 170,26 -s montes in loco, qui nuncupatur Pettinbach. v. et p. 434,58. 3 *supra - über ... hinaus, weiter (als)*: LEG. Lang. p. 34,26 si quis focum foris (-s *var. l.*) novem pedem a focularem portaverit. -s super: LEG. Lang. p. 315^b,42 si quis focum -s super novem pedes a focalari portaverit. B c. *respectu temporis i. q. post - nach*: ACTA imp. Winkelm. I 630 p. 507,42 (a. 1233) iuravit ... Ugo de Baucio et Insburnus -s captionem pura voluntate ... omnia supradicta attendere. cf. *deforas*.

15 *forast- v. forest- praeter*:

1. *forasticus*, -a, -um. 1 *exter(us) - äußerlich*: a *corpor.*: RECEPT. Sangall. I 62 item ad -o fico. 80 remedium ad omnes tribulationes corporis -as. b *spirit. i. q. mundanus - weltlich*: ALDH. ad Acirc. p. 71,22 saeculares ... et -ae philosophorum disciplinae. BONIF. epist. 63 p. 130,4 talibus (*falsis sacerdotibus et hypocritis*) et cum paganis ... nostri labores et pugne -e videntur esse. EPIST. Bonif. 64 p. 133,8 quamvis ... -e pugne perniciis seva sit. FORM. Augiens. C 22 ubique in vestro solacio confido, veluti daret (sc. *paternitas vestra*) hoc sedulo in actu, tam divinis quam -is rebus. 2 *extraneus - auswärtig*: LEX Raet. Cur. 2,13 si ipsi liticantes aut pro infirmitatem aut per -as ambascias ipsas causas agere non potuerint.

2. **forasticus v. *foresticus*.

**foraticus*, -i m. (usque ad s. X.) vel **foragium*, -i n. (a s. XI.) (forare, *francog. vet. forage*; cf. *Tobler-Lommatzsch, Alfrz. Wb. III. p. 2051 et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 472*) *script.*: -atagium: l. 59. -thi: l. 38. *acc. pl.* -us: l. 37. *usu adi.*: l. 41.

vectigal pro foratione vini exactum - Antichsteuer: DIPL. Pipp. 6 p. 10,30 nec -co nec rotatico nec pontatico ... exigere (*inde* 43 p. 63,4). FORM. Senon. I 36 p. 201,34 nec rodoticus nec -cus nec pulveraticus ... exactare. ACTA reg. Burgund. 6 in fredis, in theoloneis, in -thicis. HUGO FLAV. chron. 1 p. 363,32 (chart. Berengarii) dedimus (sc. *episcopus*) ... decimam -ci nostrae civitatis de vino (*inde* DIPL. Otton. I. 140 p. 221,16 dedimus ... decimam partem vini ..., quod vinum -cum vocamus). ACTA imp. Stumpf 122 p. 152,15 mercatum, theloneum, -ium vini ... abbati ... concedimus. HIST. Torn. 3,6 p. 335,9 -ia ... cambarum ... et redditus vasorum vini inter utrosque equis partibus divisit *Eligius*. DIPL. Heinr. II. 517 p. 666,23 -ia atriorum et indomicatorum ... sint ecclesiae. CHART. Helv. arb. 38 p. 65,39 quod, si canonici emerint vinum et postmodum vendiderint illud, solvant iuxta -ium. *al.*

**foratio*, -onis f. (forare) 1 *iur. i. q. vectigal pro foratione vini exactum - Antichsteuer (de re v. l. 31)*: CHART. Helv. arb. 5 p. 7,16 (a. 1184) hospitalitatem, placitum generale, -es vini et totum ripale ... debet comes ut dominus possidere (sim. 19 p. 33,7). 2 *t. t. medic. i. q. perforatio, ἀνύτρησις - Durchbohrung, Trepanation*: ALBERT. M. animal. 22,86 corium superossis pilis abrais in pluribus locis cum gracili subula perfodiatur, ita ut -o ad medietatem superossis perveniat.

**foratorium*, -i n. (forare) *vectigal pro foratione vini exactum - Antichsteuer*: LAUR. LEOD. gest. 9 p. 496,21 sub eo (*abbate Fulcrado*) ista ecclesia amisit ... -a (foratagia 2 p. *corr.*) vini civitatis et pugillum.

foratus, -us m. *actio forandi - das Bohren*: WALAHFR. carm. 74,11 valido secatur (sc. *mus*) -u peragens opus hoc (sc. *casei forandi*) ingens.

**forbannio* (fur-, -andio, -anio), -ivi, -itum, -ire. (*franc. firbannjan*; v. *Tobler-Lommatzsch, Alfrz. Wb. III. p. 2054 et Stotz, Handb. 2, VI. § 119.15q.*) *script.*: fer(re)b-: l. 71. 72. frob-: p. 373,13. *form. coniug. I.*: p. 373,4. *partic. perf. usu subst.*: p. 373,2. 715. *al.*

1 *exiliare, proscribere - (ver)bannen, mit Acht belegen*: a in univ.: LEX Sal. Merov. 49,3 si ... in testimonium vocati ... noluerint ea, quae noverint, iurati dicere et fer-ti fuerint. 113 p. 263,5 adducat VII rachymburgiis ferre-tus. LEX Ribv. 90 de ho-

mine -to; si quis hominem, qui fu-tus est, in domo recipere praesumpserit. CHART. Ital. Ficker 304 p. 339,3 -ditus expellatur de terra aut eqs. INNOV. IV. registr. A 242 qui (clericus) ... de Pisana civitate ac diocesi exitit -atus. ANNAL. Ianuens. III p. 181,31 eis (sc. qui inventi fuerunt) ... de omnibus ... civitatibus societatis ... perpetuo -tis. ANNAL. Plac. a. 1271 p. 552,7 quod quilibet -tus comunis Placentie posset reddere in civitatem Placentie usque ad unum mensem. SALIMB. chron. p. 199,24 statim imperator -vit eos (milites nobiles de Parma) et precepit palatia eorum destrui. al. v. et l. 26.38. vol. III. p. 422, 63sq. **b** ad tempus exiliare – vorverbannen, mit vorläufiger Acht belegen: CONST. Melf. 1,53,2 p. 214,28 quod per manifestam fugam ex maleficio fuerit -tus (fro-, -ditus var. l.; sc. contra quem inquisitio facta fuerit). 2,20 p. 325,7 bannitos et -tos ... secure in exercitu ... volumus commorari (sim. CHART. Stir. II 457 p. 570,8 bannire et -ire). ACTA imp. Winkelm. I 825 quod propter crimen quoddam ... extiterit fidelis noster -tus nec foriudicacionem ... asserat subsequatam eqs. 2 (ad tempus) retinere, confiscare – (vorläufig) beschlagnahmen: CAPIT. reg. Franc. 20,17 de toloneis, qui iam antea -ti fuerunt, nemo tollat (inde LEG. Lang. p. 487^a,16).

*forbannitio (-andi-, -cio), -onis f. (*forbannire) ban-num, exilium, proscriptio – Verbannung, Acht: 1 in univ.: CHART. Steinf. 121 p. 95,39 (a. 1263) quos (sc. qui monetam falsabant) ... predecessor (sc. archiepiscopi) coram se in ius vocatos ... proscriptis et perpetuo forbannivit proscriptione et -e ... per sedem apostolicam confirmatis. 2 exilium ad tempus statutum – Vorbann, vorläufige Acht (de re v. HRG V. p. 1035sq.): ACTA imp. Winkelm. I 825 (a. 1238) cum solus lapsus temporis -cioni prestitutus, infra quod post suam contumaciam eo in iudicio comparere purgare <se debet> fidelis noster, foriudicacionem aliquam non inducat. 846 licet annus elapsus fuerit a tempore -dicionis ipsius (Guillelmi) eqs.

*forbanno v. *forbannio.

*forbannus (froda-), -i m. (franc. fir et bannus, cf. francog. vet. forban; v. p. 372,65) 1 exilium – Bann, Acht: CAPIT. reg. Franc. 61,4 ut comes, qui latronem in -o miserit, vicinis suis comitibus notum faciat eundem latronem a se esse forbannitum, ut illi eum non recipiant (inde LEG. Lang. p. 497,48). 273,6 p. 314,2 ipse in -um mittatur, qui ad iustitiam reddendam venire noluerit. 278,3 p. 344,22 si ... tales, ut praediximus, ad mallum adduci non potuerint, in -um mittantur. v. et l. 59. 2 proscriptio, confiscatio ad tempus – vorläufige Vermögensziehung, 'Fronung' (de re v. HRG I. p. 1312sq. et V. p. 779sq.): CAPIT. part. Saxon. 27 si quis homo fideiussorem invenire non potuerit, res illius in -o mittantur, usque dum fideiussorem presentet.

*forbatutus (fer(ro)b-, fur-, -bot-, -attu-, -atid(us), -atuos, -udus sim.), -a, -um. (franc. fir et *batatus; cf. francog. vet. forbatre; v. Stotz, Handb. 2,VI. § 119,2) usu subst.: l. 58.60. (occisus) cuius mors non persequendus est – (Erschlagener) für den kein Wergeld zu entrichten ist: Lex Sal. Merov. decr. Child. 2,2 iaceat (sc. raptor occisus) ... -atuos (-otuos var. l.; -dus [fer-tus var. l.] Lex Sal. Pipp. decr. Child. 4). Lex Ribv. 80^{tit}. de homine fu-ttudo (-ttudo, fu-ido, furbamnudo sim. var. l.). 80 de homine fu-ttudo (forban, furbannito, -ttuto sim. var. l.). FORM. Turon. 30 p. 153,18 in sua culpa secundum legem ipsum ferrobattudo (ferro bat[t]udo var. l.) fecit. FORM. Senon. I 17^{tit}. de homine -do. p. 192,6 hodie ipso facio in frodanno et fe-do (fi-a corr.).

[forbeo v. sorbeo: CHART. Carinth. V 170 p. 116,29.]

*força v. *fortia.

*forcapium (fur-, fur camphi(o), -um), -phi-, -i n. (franc. fir et capere; cf. Stotz, Handb. 2,VI. § 119,3) pretium redimendi – Rückkaufpreis: CAPIT. reg. Franc. 102,19 ut nemo -um (fur capiant var. l.) de mancipiis ... recipere subiaceat (inde LEG. Lang. p. 501^a,41 ut nemo furem camphium de mancipiis, [furem de mancipiis camphonem var. l.] ... recipere presumat). 140,1 de -is (fur capius, -phiis var. l.).

*forceapum, -i n. (anglosax. foreceap) venditio ante tempus facta – vorzeitiger Verkauf: CHART. Hans. add. 599 p. 381,4 (s. XI^{med/ex}) non licebat eis (hominibus imperatoris)

aliquod -um facere buruhmannis (v. notam ed.; cf. 600 p. 383,31 forcop).

*forcella (fosc-), -ae f. (furcilla, ital. forcella) clavicula – Schlüsselbein (de re v. J. Hyrtl, das Arabische und Hebräische in der Anatomie. 1966. p. 121sq.): Ps. HIPPOCR. phleb. 127 vena capitanea legat crucem, iudicat (an leg. indicat?) cervella et fistulas ... , ubi invenire potest, primo loco in flexu brachii, in fos-a mediana. 147 fleotoma in cervice, in -a et in auricula. 150 vena splenetica iacet super -a, quorum -a premit nervus, nervus continet vena. 166 meson iacet in brachio in -a. **forceps**, -ipis vel **forpex**, -icis vel **forfex**, -icis f. script.: -phex: l. 30. -rvex: l. 38.47. form.: nom. sg.: -ficus: l. 26. pex: l. 45. plur. pro sing.: l. 21.27.30.37.41. saepe.

1 instrumentum ad tenendum aptum, τομεύς – (Kneif-)Zange: MILO Amand. I 7 p. 479,13 fabrilis instrumento, tenaci ... -cipe usus de gengivis ... duos dentes eduxit. EGBERT. fec. rat. 1,623 calibem faber ardentem cum -cipe versat, ne eqs. PASS. Colom. 3 candentem ... -cipem, qua malleator corpus eius ... vellendo cruciavit, ... nullificavit. VITA Karoli M. 2,20 p. 186,10 a latere ... adunca -cipe lanceam extrahere. BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^C si -cipes vulnus intrare nequeunt. saepius. v. et l. 29. 2 instrumentum ad incidendum vel tendendum sim. aptum, ψαλῖς – Schneidwerkzeug, Schere: a proprie: a in univ.: VITA Elig. 2,52 adstittisse sanctum Eligium ... cultellum ... vel -ficem in specie medici manu gestans. ARS med. 65 (MittelaltJb. 22. 1987. p. 33) -ficus (cod. K), -fices (cod. G). WILH. HIRS. const. 2,39 p. 1099^B capillos cum -cipe tondere. CARM. cod. Vindob. (806) 53 -fice fila, pilos cape -pice, -cipe ferrum. EPIST. Teg. II 157 p. 187,36 nummos istos, cingulum et -phices ... recipiatis. CHART. Hans. 432 p. 146,35 magna -fex tonsorum pannorum vendita. BERTH. RATISB. serm. exc. 22 p. 17,23 ut ... sartor sine -fice et acu ... , ita fides sine operibus. persaepe. v. et p. 369,66. in nomine hominis: CHART. scrib. Col. A II 2 p. 69,19 (a. 1135/75) Arnolt -fex et incisor (item p. 71,2). β in actu symbolico (usu iur.; de re v. J. Grimm, Dt. Rechtsaltertümer I. 41899. p. 232. 236sq.): LIBER hist. Franc. 24 p. 280,20 haec sunt -fices (-cipes, -vices var. l.) et ecce, gladius; sic mandant filii tui (sc. reginae), si vis tundere aut gladium peremere. COD. Karol. 83 p. 617,33 imperator emisit illi (duci) suos legatos ... ferentes secum vestes ... et spatam vel pectinae et -cipes patricium eum constitui. THEOD. TRUD. Bav. 25 illud ... recogitans sanguinem lavari, -em et flagellum in manibus eius ponere. v. et p. 90,58. **b** translate: a anat. de membris cancri: CATAL. thes. Germ. 43,20 (a. 1025) pex cancri fabrefactus. 75,3 -pex canceris auri circumdata. ALBERT. M. animal. 2,96 quae (manus cancri) -vex a vulgo vocatur. al. IOCALIS 720 cancer currentis comprehendit -pice caudam. β milit. de ordine exercitus (de re v. RE VI. 1909. p. 285sq.): TRANS. Dion. Rastib. 12 p. 361^a,9 si cuneis hostis fortiter incedat, tu -ficem pandens hunc excipito; si -ficem hostis obpandat, tu cuneis hostes confertissimos irrumpito. Weber

*fortia v. *fortia. *fortio v. *fortio.

*forco v. *furco.

*forconsilio (forsc-), -are. (foras vel foris vel theod. vet. fir- [v. Stotz, Handb. 2,VI. § 119] et consiliare [cf. theod. vet. firrātan]; cf. francog. vet. for(s)conseillier [v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2083]) male consulere, prodere, destituere – übel beraten, verraten, Verrat begehen (an): CAPIT. reg. Franc. 205,2 ut nemo (sc. regum) suo pari suum regnum aut suos fideles vel, quod ad salutem sive prosperitatem ac honorem regium pertinet, discipiat aut fors-et (inde 242 p. 155,16 -et. 246,1 fors-et). 242 p. 155,5 nec in vita nec in membris neque in regno illorum eos (fratrem et nepotes) -bo (sc. Ludowicus rex) in hoc, ut ipsi erga me similem promissionem faciant (sim. 270 p. 299,2. 250 p. 192,9.18).

[forcos v. foras.]

*fordiror (for diror), -iri. (theod. vet. fordaron; cf. Ahd. Wb. III. p. 1182sq.) poscere, (re)petere – fordern, herausverlangen, einklagen: TRAD. Frising. 473 (a. 822) ob quam causam pacificandam venit ... Hito episcopus et Orendil comis et alii multi nobiles homines cum eis, et for direbatur Adal-

[Staub]

ker (*i. defensor episcopi*) ipsam rem in Snelhardum et Kerhel-
mum, qui hoc ipsud predicto episcopo in proprietatem tradide-
runt.

*fordro (far-, -do), -onis *m.* (-onus, -i *m.*: l.9) (*theod. vet.*
ford(a)ro; cf. *Abd. Wb. III. p. 1179sq.*) *form.* -rorem: l.9.
prior rei possessor, prae(de)cessor, auctor – Vordermann,
Vorbisitzer, 'Gewähre': LEX Ribv. 37,4 quod si ..., quando
res intertatur, responderit (*sc. ille, super quem intertatur*),
quod -em (-um, fa-, -donem, -rem, frondonem, furonem, furro-
nem *var. l.*) suum nesciat, tunc ... fidem faciat ..., quod auc-
torem ... nesciat.

fordus, -a, -um. praegnans, plenus – schwanger, voll (*in*
imag.): HUGO TRIMB. laur. 346 (add. p. 309) votis sanctorum
..., Christe, tuorum mundifica corda vitiorum germine -a.

1. fore *v.* sum. 2. fore *v.* forepono.

*for(e)facio vel *fori(s)facio (foris facio), -feci, -factum, -ere.
(foras vel foris vel *theod. vet.* fir- [*v.* p. 374,56] et facere; cf.
francog. vet. for(s)faire [*v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb.*
III. p. 2090sq.]) *script.*: fur-: l.54. forsis-: p.376,1. usu
absol.: l.43,47. *al. struct. notabiliores*: c. dat.: l.39,41,43.
al. c. praep.: ad: l.49. contra: l.47. adde CHART. Lamb.
Leod. 255. de: l.54. in c. abl.: l.43. pendet quod: l.34.
partic. praes. usu subst.: l.47. adde CHART. select. Keutgen
162,20.

1 (pro delicto, crimine commisso) perdere, amittere – (*auf-*
grund einer Missetat) verlieren, verwirken: CAPIT. reg.
Franc. 95,7 de rebus forfactis per ... comites volumus, ut ad
palatium pertineant. DIPL. Westph. 4 (Ludow. Pii) inventum
est illos (*homines*) res eorum iniuste amisisse, eo quod illas for-
factas non habuerunt nec infideles fuerunt. CHART. Hans. 421
p. 138,5 (a. 1252) quod nullus eorum (*mercatorum*) possit
-efacere bona alterius, sed malefactor pro suo delicto ... satis-
faciat et puniatur. (*pro*)merere – verdienen, sich zuzie-
hen: DIPL. Frid. I. 858 p. 94,42 qui -isfecerit, quod domus sua
obruatur, per iudicium iuratorum iurati eam obruent. 2 delin-
quere, (scelus, iniuriam) committere, peccare – (ein Verbre-
chen, Unrecht, einen Frevel) begehen, (an)tun, sich zuschul-
den kommen lassen: CONC. Karol. A app. 10 p. 856,24 si quid
-isfecerit presbyteri ... episcopo. HELM. chron. 14 p. 29,24 si
quid ... -efactum (forte factum, autem factum *var. l.*) fuisset.
VITA Norb. I 10 p. 680,47 quid tibi foris feci (*sc. daemon*)?
CHART. Hans. 14 si quis eis (*Coloniensibus*) super hoc in aliquo
-ifecerit. GENEAL. Flandr. VI 9 p. 319,24 (add. B) quod, quicum-
que de cetero -efaceret, ... incurreret bannum. CHART. Rhen.
inf. II 404 p. 218,33 que infra treugas -efacta sunt, ... reforma-
buntur. CHART. Basil. A II 52 p. 72,28 si ... contra regem ...
aliquid foris fecimus. CHART. Lamb. Leod. 295 quod si ... -efa-
ciens homo noster fuerit. CHART. Bern. II 597 p. 643,29 quam
(*invasionem*) amici ... Burcardi ... -efecerunt ad domum ...
fratrum. saepius.

adi. forfactus, -a, -um. qui (*ius suum*) amisit – einer der
(seines Rechtes) verlustig gegangen ist, (sein Recht) verwirkt
hat: LEX Ribv. 80 si quis ... ante iudice in haraho coniuret,
quod eum (*sc. furem occisum*) de vita -um (fu-, -a, -o *var. l.*)
interfecisset.

subst. 1. forefactus, -i *m.* qui *ius suum* amisit – einer der
seines Rechtes verlustig gegangen ist, sein Recht verwirkt
hat: ANNAL. Ianuens. IV p. 40,28 fuit ... a capitaneo ... peti-
tum, ut omnes exiliatos restitueret, et anuens petitioni ... resti-
tuit in integrum omnes fore-os ... ab omnibus forestationibus
et bannis.

2. forefactum vel fori(s)factum, -i *n.* 1 malefactum, com-
missum, delictum, offensa – Missetat, Vergehen, Frevel(tat),
Ehr-, Rechtsverletzung: CONST. imp. I 424,7 (a. 1083) si ...
cui imputabitur fore-um. PAX Valenc. 12 viri pacis poterunt ip-
sum (*sc. virum*) retinere si ne quod unum fore-o (27. 47.
sim. CHART. Lux. II 348 p. 377,12 si ... scabini super aliquibus
casibus dubitaverint ..., tunc possent ire s. foris-o [foris facta
cod.] apud Bellimontem ratione consilii ibidem habendi).
CHART. Helv. arb. 7 p. 11,19 pro aliquo delicto vel forif-o.
DIPL. Constantiae 32 p. 104,31 si aliquis clericus ... de aliquo
foris-o, de quo persona sua iudicari ... debeat, appellatus fuerit

(*sim.* CONST. Melf. 1,45 foris-o [forsis-o, forisfacere *var. l.*]).
CHART. Bern. I 5,131 p. 519,36 si aliquis ... fore-um fecerit,
quod vulgo dicitur fravalli. saepe. ?eccl. de peccato: CHART.
Lux. IV 87 (a. 1268) universa, que habeo ..., fratribus hospita-
lis ... confero ... eo modo, quod dicti fratres debita mea et
fore-a per bonam veritatem facta restituere et persolvere tenen-
tur et animam meam deliberare. 2 poena, multa, impendium
– (Straf-)Geld, Gebühr, Strafgefälle (fere de iure multas *sim.*
irrogandi, exigendi): WILH. ANDR. chron. 139 p. 730,50 sca-
bini de singulis retentis statutum exigebant foris-um. CHART.
Wirt. 1282 venditionem ... bonorum pertinentium ad ... Liut-
fridum ... iure proprietatis, feodali, hereditario, censuum, ad-
vocatie, fore-i, quod vulgariter dicitur diube et frevel, ... ratam
gerimus. CHART. Bern. II 481 p. 500,6 leges nostras ... in
fore-is capiemus. CHART. Traiect. 1767 p. 41,19 omne fore-um,
quod vulgo verbuernisse sive boete dicitur, ... ego pandabo. *al.*

*forefactio (forisf-), -onis *f.* malefactum, commissum, de-
lictum, offensa – Missetat, Vergehen, Frevel(tat), Ehr-,
Rechtsverletzung: DIPL. Frid. I. 858 p. 94,46 per manum iusti-
ciarii episcopi vel per nuntium eius satisfactiones foris-um col-
ligentur.

*forefactor vel *fori(s)factor, -oris *m.* homo sceleratus,
maleficus – Missetäter, Freveler: DIPL. Frid. I. 858 p. 94,44
quicumque reus vel foris-r civitatem intraverit. ANNAL. Disib.
a. 1125 si iuste forif-bus abiudicata fuerint praedia. CHART.
Lamb. Leod. 365 p. 450,10 si dicat extraneus se esse de iuris-
dictione ... episcopi ..., villicus et scabini ... episcopi de illo
fore-e sentiantur.

*for(e)factura vel *forisfactura, -ae *f.* 1 malefactum,
commissum, delictum, offensa – Missetat, Vergehen, Fre-
vel(tat), Ehr-, Rechtsverletzung: SIMON SITH. gest. 2,59 ban-
nos vel emendationes de foris-is vix aliquando suscepit episcop-
us. CHART. Lub. I 291 p. 279,29 (dipl.) quod ... mercatores
pro transgressionem seu foris-a servantum suorum ... bona sua
... non amittant. 2 poena, multa, impendium – (Straf-)
Geld, Gebühr, Strafgefälle: CHART. ord. Teut. 12 (dipl. Bal-
duini) quod ... de omnibus, que de terre foris-is ... habueris,
... Hugoni medietatem reddes. HONOR. III. registr. 282 pro
afficto dabunt homines ... pape ... quadraginta libras Lucen-
sium annatim ... et placitum et bannum et forf-as. GREG. IX.
registr. 402 p. 322,21 medietatem ... placitorum et sanguinis,
for-e et aliorum bannorum omnium balivo curie nostre dabitur
(*sc. populi*) inminutam. spectat ad ius multas *sim.* irrogandi,
exigendi: ACTA imp. Winkelm. II 5 p. 5,32 (a. 1211) confirma-
vimus ... duci ... omnia regalia nostra, scilicet homagea fide-
litas, forf-as omnes criminales et civiles, stratas publicas *eqs.* 3
confiscatio – (Güter-)Einziehung, Verwirkung (de re *v. vol.*
II. p. 977,48sq.): CHART. Traiect. 1439 (dipl. a. 1258) prohibe-
mus super foris-am nostram, ne quis eos (*cives*) ... inquietare
presumat. CHART. Lux. IV 81,4 (dipl.) quod res et feoda ...
sint extra omnem comissionem sive foris-am, ita quod ratione
commissionis sive foris-e neutra partium quicquam possit ab al-
tera petere.

*foremundus (vorm-), -i *m.* (*theod. vet.* vormunde, vorm-
mund; cf. *M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. III. 1878.*
p. 476sq.) tutor, (pro)curator, defensor – Beschützer, Für-
sprecher, (Rechts-)Beistand, Vormund: CHART. Westph. I
185 (a. 1119) tradidit ... nobilis femina Hoburc ad altare sanc-
torum martirum ... collaudantibus herede eius Reinhardo et
vorm-o suo Ortomaro *eqs.* EPIST. Teg. II 3 p. 6,30 curtem ...
ei (*filiae comitis*) conventionem promissimus per manum Frideri-
ci de Inchilingin -i sui. CHART. episc. Hild. II 188 archidiacono
decimam ... per fratrem suum ... kamerarium, qui suus
vorm-us erat, sibi et ecclesie sue ... obtinuit.

*forensecus *v.* 1. *forinsecus.

*forensicus, -i *m.* (2. forensis) qui extra civitatem habi-
tat – Landbewohner: ANNAL. Ianuens. IV p. 153,3sq. miles
quidam, quem ... rex ... vicarium ordinaverat, cum quingentis
... militibus per terras cuiusdam ex -is Nicolai de Flisco comi-
tis Lauanie nomine ... terram comunis Ianue ... intravit incen-
dendo vilas ...; regi cum fratribus ceteris et aliis -is adherebat
Nicolaus.

***forensilia**, -ium *n.* (1. forensis) ?*forum* – ?*Markt*: CHRONOGR. Corb. p. 60,4 (add.) mercimoniis insistentibus colebatur *Hermes* in -bus.

1. **forensis**, -e. *script. pho-*: p. 378,67. *I adi.*: *A proprie: 1 qui in foro fit, ad mercatum pertinet, nundinarius – auf dem Markt stattfindend, zum Markt gehörig, Markt-*: *a in univ.*: DIPL. Heinr. IV. 26 ut omnes ... causa -is negotii confluentes ... pace fruuntur. GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 933,7) ut ad -es nundinas a populis exterarum nationum ... conveniatur. BERTH. WERD. narr. 3 -em lignorum illi (*Manegoldo*) interdicti iussit rex emptionem. ALBERT. M. pol. 6,58 p. 598a,34 quatuor sunt partes multitudinis civitatis, scilicet agricultura, nautica, -is (p. 1231^a, 6 ὀγοῦσθον), circa forum scilicet occupata *eqs. saepius*. **b spectat ad ecclesiam** (*eius clericos*: l. 22,25; *coemeterium*: l.24; *Marktkirche*; *de re v. LexMA*. VI. p. 313sq.; *W. Stich, Wirtschaft u. Kulturlandschaft*. 2007. p. 359sq.; DIPL. Heinr. III. 243 p. 325,27 (interp. ante s. XII^{med.}) ut clericus in -i *ecclesia* Fuldensis loci ... banum ... accipiat et in suburbanis villulis ... placitum habeat (HELM. chron. 58 p. 113,9 -is e. in curam parrochiaie ... posita est. *saepius*). CHART. episc. Halb. 501,30 testes sunt: ... Iohannes s. Marie canonicus, Lentfridus parrochianus -is *eqs.* (*sim.* 525,25. 579,25). CHART. Gosl. II 22 que (*aedificia*) ... Hermannus ... in cimiterio -i *erexerat*. CHART. Eichsf. 379 dominus Iohannes vicarius -is. **c spectat ad locum, oppidum, vicum sim.** (*Markt*, *Marktdorf*, *Marktfleckfen*); *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 248sq. 255. 257sq.; *TRAD.* Ens. 60 (c. 1144) que (*curia*) adiacet -i o p p i d o Amberch (CHART. Babenb. 162 p. 211,45). *VITA* Vicel. 125 Sigebergensis ... villa -is (CHART. Port. 69 p. 94,23 licentiam dedimus ... fratribus ... villas -es ... ponendi. *al.*). CHART. Brand. A XX 10 p. 184,2 ut in ... civitate -i Osa ... habeat *episcopos* omnimodam libertatem (CHART. Sil. D II 161 ut ipsi [*fratres*] ... tres locent -es civitates cum moneta speciali). **d spectat ad civem** (*Marktbürger*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 255); CHART. civ. Halb. 4 (a. 1105) incolę loci nostri, *cives* videlicet -es, nos aderunt ... postulantes, ut *eqs.* (CHART. Stir. I 501 p. 465,23). **e spectat ad domum** (*Markthaus*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 267); CHART. Stir. I 501 p. 465,11 (a. 1167) qui (*sc. hospes ab abbate in domo fori constitutus*) omnia ... iura ... sicut alię -es domus ... persolvat. **f spectat ad scamnum** (*Marktstand*, *Bank*; *cf. Dt. Rechtswb.* I. p. 1182sq. et IX. p. 286); CHART. episc. Hild. I 313 p. 297,29 (a. 1158) contulerunt ... cives *s c a m p n u m* -e, quod octo solidos solvit annuatim (p. 297,32. 34). **g spectat ad campanam** (*Marktglocke*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 266); *COD.* Ud. 260 p. 445,17 (a. 1132) -es campanae pulsantur, concurrunt cives. **h spectat ad signum** (*Marktzeichen*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 292sq.); *CONST.* imp. II 324 p. 434,17 (a. 1234) in qua (*villa Tutensteten*) -e *s i g n u m* est erectum contra nostra statuta (p. 434,30 signa -ia). **i spectat ad mensuram** (*Marktmaß*, *Marktscheffel*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 270. 282); CHART. Walkenr. 38 (a. 1193) fratres *m o d i u m* -em siliginis solventem tres fertones dederunt (176 p. 210,8 XXII modios -es. *al.*). CHART. Gosl. I 301 p. 323,4 molendinum ... solvens ... VI hemetones -es de tritico. *REGISTR.* abb. Werd. 9,6 p. 298,19 X maldera avene -is mesure (*sim.* p. 300,4. *ibid.* *al.*). **k spectat ad libertatem** (*Marktfreiheit*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 258sq.); DIPL. Conr. III. 246 ville et foro pacem et libertatem scanxtimus ... statuente, ne aliquis ... abbati ... -em libertatem in ... villa auferre ... presumat. **l spectat ad ius** (*Marktrecht*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 275sq.; *cf. l. 68*); DIPL. Heinr. IV. 26 sit ... mercatum liberum ... episcopo ... proprium cum banno ... theloneis omnibusque -is *i u r i s* utensilibus (DIPL. Frid. I. 478 p. 393,16sq. si ... in mercato emerint *habitantes* vel in publico more -ium tabulam ... habere voluerint et merces suas in platea exposuerint, iure -i exinde respondeant. *al.*). **m spectat ad tributum sim.** (*Marktrecht*, *Marktgeld*, *Marktfennig*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 262sq. 274. 277sq.; *cf. l. 62*); *VITA* Otton. Bamb. I 26 quatuor (*sc. unciae*) ... manent eis (*fratribus*) pro ... annuo *i u r e* -i (CHART. Grimm. 2 exceptam [*sc. aream*] ab omni i. -i, quod

... *marcrecht* appellatur. CHART. Friberg. 16 parvum *i u s* -e. *al.*). CHART. Argent. I 92 p. 73,15 -em pensionem ... evadere. CHART. episc. Wirz. I 273 p. 303,18 -es denarios, qui marchphenninge dicuntur (*sim.* p. 303,25). *al.* **n ?spectat ad pensionem emphyteuticam** (*cf. HRG* I. p. 564 s. v. *Burgrecht*); CHART. Stir. I 499 p. 462,25 (a. 1166) ut inde (*sc. de corte*) annuatim *i u s* -e, quod vulgo *purchrecht* appellatur, quadraginta denarios ... dando filio nostro persolvant *fratres*. **o spectat ad iurisdictionem** (*Marktding*, *Marktgericht*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 255. 264sq.); CHART. Heinr. Leon. 92 ab his ... que iure ducatus nos contingunt, ista nominatim excludimus, videlicet expeditiones et -e placitum, quod *marktine* vulgo dicitur *eqs.* CHART. Babenb. 860 dux Austrie ... indulgit ecclesię omnem sui iuris iusticiam, seculare videlicet et -e *i u d i c i u m*, in tribus villis (CHART. Heinr. Leon. 64 p. 95,19 [interp.] omne i. civile ac -e). **p spectat ad iudicem** (*Marktrichter*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 279sq.); CHART. Babenb. 335 p. 176,18 (a. 1238) quod si homines ... monasterii ... tracti fuerint in causam, *sindicus* sive *iconomus* seadeat in latere iudicis terre sive -is. *TRAD.* Diess. 70 testes existunt: ... Heinricus iudex provincialis de Paul ... Chünradus iudex -is. **q spectat ad magistrum** (*Marktmeister*; *cf. Dt. Rechtswb.* IX. p. 271sq.); CHART. Port. 173 p. 190,15 (a. 1263) secundum ordinationem arbitratorum, videlicet domini Theoderici ... domini Gisilheri ... militum ... et Iohannis de Sprech magistri -is in Wissensse (*sim.* 190 p. 203,34. p. 204,20). **2 ad iudicium** (*saeculare*) *pertinens, iudicialis – das (weltliche) Gericht (wesen), die (weltliche) Gerichtsbarkeit betreffend, gerichtlich, Gerichts-*: *a in univ.*: HRABAN. epist. 36 p. 472,9 non ... idem officium est evangelium ... praedicare et in placito ... lites -es ... decernere. *VITA* Ludow. Pii 49 p. 482,2 cum ... *l e g e s* -es non contra unam culpam ... bis inveniant (LAMB. HERSF. annal. a. 1059 p. 75,31 nec -es nec ecclesiasticae l. *al.*). *CONSUE.* Marb. 60 conventus ... sanctus ... parum a -bus (consensibus, *forinsecus var. l.*) placitis videtur distare. *TRAD.* Garz. 32^b Eppo ... coram ... comite -i *i u r e* ... predium optinuit (HIST. Salem. 10 [MGScript. XXIV p. 645,53] donationes tam aecclesiastico quam -i i. ... factas. WILH. ANDR. chron. 78 p. 714,9 i. -i et seculari). CHART. Livon. B 28 p. 39,26 ipsam (*causam*) coram -i iudice prosequetur *persona ecclesiastica. saepius. v. et vol. II. p. 182,23sq.* **?spectat ad ius multas sim. irrogandi, exigendi: v. p. 380,1.** **b spectat ad orationem, eloquentiam**: *EPIST.* Meginh. 30 p. 228,14 quid studeas, intermissa vel magis ommissa hac -i iactatione nosse desiderem (*cf. Cic. orat. 13*). BERTH. ZWIF. chron. 34 p. 244,22 Otto de Stuzzilingin, noster monachus, vir magniloquus, -is eloquentiae declamator facundissimus. ARNO REICHERSB. apol. p. 82,17 doceri poteris non sibi in his verbis Hilarium esse contrarium, sed in pugna verborum -i sanae intelligentiae sensum ... lectori subluere. **3 circensis, gladiatorius – Schau-, Wett-** (*cf. p. 434,37*); NADDA Cyriac. I 6 in milicia detentus -bus ludis et scenicis et ab immolatione idolorum ... et bachanalibus ... pedem retrahit (*sc. filius*). **B translate i. q. saecularis – weltlich**: OTTO FRISING. chron. 7,14 p. 326,17 a ... papa cum clero et populo ... ante fores beati Petri cum crucibus ac thuribulis aliisque aecclesiasticis seu -bus ornamentis stante ... suscipitur *rex*. **II subst.**: **A masc.**: **1 spectat ad mercatum: a habitator, civis loci mercati – Marktbewohner, -bürger**: *COD.* Ud. 260 p. 446,21 (a. 1132) extra portam civitatis inter -es et regis milites regnabat ... cedes. DIPL. Loth. III. 29 p. 46,4 (spur.) forum pro temerario ausu -ium sibi rebellium a ... episcopo ... destructum. GESTA Frid. I. imp. A p. 60,24 centum obsides de Mediolanensibus, videlicet L de burgensibus et L de -bus, comes ... Papiam misit. *al.* **b mercator, negotiator – Händler, Marktmann**: p. 377,66. **2 spectat ad iudicium i. q. orator, causidicus – Redner, Anwalt**: AETHICUS p. 196,12 Hercolis conthorru maiorque ph-is, cruentator ... ortus est. *CONR.* FAB. Gall. 22 p. 54,14 homo non in foro educatus -es naturali quadam philologie urbana sagacitate ... superabat. **B neutr. i. q. forum, populus (fori) – (Markt-)Platz, Volk (auf dem Platz)**: EKEKH. IV. bened. I 54,77 ad thalamum sponse cęli ruet omne -e (*v. notam ed.*; *cf. Hor. epist. 1,16,57*).

2. **forensis**, -e. *form. abl.*: sg. -e: l.23. pl. -is: l.46. adde DIPL. Heinr. II. 292 p. 358,5.

1 *adi.* (saepius usu subst., e. g. l.40.41.56.60): **A** de rebus: 1 exterior, externus, extra positus – äußere(r), außen, außerhalb gelegen (fere respectu claustris sim.): **a** in univ.: HILDEGAR. Far. 116 capit. (MGMer. V p. 189,13) de daemoniaci ... in porticu -i purgato. 130 capit. (p. 189,39) quod ... Nortmanni -es monasterii officinas tradiderunt igni. HARIULF. chron. 3,3 p. 86,21 ut omnia, quaecumque haberi poterant tam in thesauro ecclesiae quam in bonis -bus, scriberentur. *al.* de rebus extrinsecus gestis vel accidentibus: CONC. Karol. A 50^D, 29 p. 631,27 si quid eis (praelatis) in -bus negotiis agendum, si quid etiam in diversis aliis partibus nuntiandum occasio necessitatis obponit. HILDEGAR. Far. 130 (MGMer. V p. 202, 18) habitacula ..., quae -bus studiis patebant, ignis pabulo tradunt vastatores. *al.* **b** in locut. -e mandatum i. q. ad extraneos, hospites spectans – die Auswärtigen, Gäste betreffend: CONSUEV. Vird. 11 p. 395,1 -e mandatum ministri peragent cum timore Dei. CHRON. Ebersh. 35 p. 449,30 fratres ... se -i parant mandato. 2 extra visibilis, manifestus – (rein) äußerlich sichtbar: ARNO REICHERSB. scut. p. 1527^D vanissimum est ... quempiam, etsi super modum videatur esse monachus ..., de -e professionis suae habitu vel pietatis specie gloriari. GERHOF. Antichr. 1,46 per -em ... fidei professionem et quandam iusticie cultum ... circumornati sunt (sc. qui non secundum euangelicam perfectionem ordinati sunt) 'ut similitudo templi'. **B** de hominibus i. q. extrarius, extraneus – auswärtig, fremd: 1 in univ.: CONC. Karol. A 14 p. 85,6 invasor apostolicae sedis diaconus -is in oratorio patriarchii Lateranensis consecratus est. PLAC. hon. eccl. 118 (MG Lib. Lit. II p. 625,10) si ... aliquis -ium populorum, quod iuris sui est et legaliter sibi dimissum, sine omni investitura regum possidere dinoscitur. THEOD. PALID. annal. a. 1150 p. 84,45 mulier quedam -is de Aschersleve eucharistiam ... ad ... prestigia reservavit. *al.* 2 de iis qui ad conventum monachorum, fratrum non pertinent, hospitibus monasterii: GISLEB. ELNON. inc. 3, 169 grex Helnonensis claustris populique -is ut scit ... remeare patronum. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,41 si ... aliquis fratrum aliquem -em volneraverit. RUD. TRUD. gest. 6,17 ad unam -ium domum ... se proripuit frater. SALIMB. chron. p. 96,16 in qua (domo) hospites sive -es comedunt. p. 224,8 fratres hospites, quos nominamus -es. p. 398,31 dixit fratribus guardianus ille -is eqs. *al.* v. et p. 380,53. spectat ad clericos ('Diözesan-, Weltpriester', 'Säkularkleriker'): CAPIT. reg. Franc. 69, 2 ut ... episcopi ... regant ... ministeria tam in monasteriis viro- rum quamque et puellarum vel in -is presbiteris. RATPERT. cas. 5 p. 168,3 episcopus assumens quandam presbyterum -em ... obtulit eum ad nostrum monasterium, ut abbatem illum constitueret. CONSUEV. Vird. 42 p. 425,7 uni sacerdoti -i continuis triginta diebus victus dabitur frater unus. *al.* 3 de iis qui non attitulati sunt vel pertinent ad quandam ecclesiam Romanam, qui cardinales q. d. non sunt: ORD. Rom. 35,36 -es ... presbiteri vel diaconi nec ad sedem accedunt ad communionem percipiendum (v. notam ed.). 4 de iis qui cives (perfecti) non sunt, extra civitatem habitant: BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 27,21 urbani diem sanctum venerari petunt, contra quos -es superbie verba iaculant: 'eqs.' GISLEB. ELNON. inc. 2,271 agminibus densis cives populisque -is auctorem facti cingunt ... conglomerati. GESTA Vird. cont. II 7 qui (Albertus) ... oborta seditione inter cives et -es lancea ... perforatus occubuit (ANAL. Crem. a. 1198 [MGScript. XXXI p. 10,1] ad expensas civium et -ium Cremonensium). *al.*

II *subst.*: **A** masc.: 1 qui quodam loco possessiones habet sed alibi habitat – einer der an einem Ort begütert ist, aber anderswo wohnt, 'Ausbürger', 'Forensen' (de re v. HRG I. p. 265sq.): CHART. episc. Misn. 59 p. 60,20sq. (a. 1185) ut de verbo, in quo cum -bus et colonis in Lvaniz convenimus, controversia non oriatur, ... notitiam conscribi fecimus; -bus itaque, quam Hallenses, colonis, quam illi de Burch habent, ... iustitiam concessimus statuantes, ut tam -es quam coloni eqs. CHART. Basil. A III 4 p. 4,19sq. comes ... dedit ... advocatiam de Bures cum omnibus appendiciis et medietatem -ium

(CHART. Basil. A I 368 forenssem) ad placitum de Corenot spectantium. *ibid.* iterum. 2 (qui ab adversa factione e civitate) expulsus, eiectus (est) – (von der Gegenpartei aus der Stadt) Verbannter: ALBERT. MIL. temp. 256^{tit.} de captione castri de Castellarano a -bus. 256 p. 522,13 captum fuit castrum Castellarani a -bus (inde SALIMB. chron. p. 445,18). 272 p. 529,27 ex ... tregua magnam utilitatem habuerunt homines civitatis Reginensis tam intrinseci quam -es (inde SALIMB. chron. p. 470,25). **B** neutr. plur. i. q. res exteriores, manifestae – Äußerlichkeiten, das Offenkundige: ARNULF. MEDIOI. gest. praef. p. 116,4 spiritales (sc. homines) mysteria interpretantur spiritualibus spiritualia comparantes ... animales ... -ia (-ie var. l.) multifarie perscrutantur carnalibus carnalia con- ferentes.

15 ***forepono** (fore pono), -ere. (foras vel foris vel theod. vet. fir- [v. p. 374,56] et ponere) antepone, monstrare – vorsetzen, -führen, zeigen: CONR. MUR. clip. 5 dum ... Bohemie tibi rubeum clipeum fore ponam. 19 gilvam zonam medio rubei fore pones. 34 Kiburg in nigro gilvam tabulam fore ponis. *ibid.* *al.*

***foresta** v. ***forestis**.

forestagium**, -i n. (forestis**) servitium, tributum pro usu fructu, transitu forestis q. d. exhibendum – Dienst, Abgabe für die Forstnutzung, -durchquerung: CONST. Melf. 1,62,2 doanam ..., plateatica, -a, passagia et alia ... iura ... curie nostre nostrorum fidelium fidei committere poterint magistris camerarii.

forestagius**, -i m. (forestis**) custos, praefectus forestis q. d., possessor iuris forestis q. d. – Förster, Inhaber des Forstrecht: CHART. Helv. arb. 102 p. 162,27 (a. 1268) -us non debet in viis publicis ... nec extra nemus debet vadare.

forestalis**, -e. (forestis**) 1 *adi.* i. q. ad forestem q. d. pertinens – zum Forst gehörig, Forst-: DIPL. Heinr. IV. 378 curtem ... dedimus excipientes de ... donatione ... silvam, quae dicitur Harz, cum -i iure (CHART. Rhen. inf. I 488 ius -e, quod Wiltban dicitur). v. et p. 381,18. 2 *subst. neutr. plur.* i. q. forestis q. d., ambitus iuris privati venationis, ius (usus fructus) forestis q. d. – Forst(nutzungs)recht, Wildbann(ge- biet), Wildbahn: DIPL. Heinr. II. 111 p. 137,16 civitatem ... cum omnibus ... pertinentiis ..., hoc est areis ..., campis, silvis, venationibus, -bus, terris cultis et incultis ... tradimus.

40 ***forestanus**, -a, -um. (***forestis**) ad forestem q. d. perti- nens – zum Forst gehörig, Forst-: DIPL. coll. 549 (Mon. Boica XXIX p. 459,15; dipl. Heinr. VI.) quicquid ... intra terminos -os (ni leg. forestarios) Berthtersgadmensis cenobii inventum ... est (sed cf. 231 [Mon. Boica XXXI p. 442,14; dipl. Heinr. VI.] foresti).

1. ***forestaria**, -ae f. (ital. foresteria; cf. Battaglia, Dizio- nario VI. 1970. p. 160sq.). 1 hospitium, hospitale (monasterii fratrum minorum) – (Fremden-)Herberge, Hospiz (eines Franziskanerklosters): SALIMB. chron. p. 306,5 cum frater Iohannes ... transiret per Bononiam et discumberet in -a ... cum socio et forensibus aliis. p. 398,27 comedit guardianus domus cum eis (sc. legato et sociis) in -a ... de talibus hospitibus plu- rimum consolatus. 2 peregrinatio – Aufenthalt in der Frem- de: SALIMB. chron. p. 307,10 volebat ... frater Iohannes ..., quando noviter ibat ad aliquam domum fratrum minorum, quod pauperes fratres cum eo comederent ..., ante quam -a sua esset completa, id est ante quam ad comedendum refectory ingrederetur eqs.

60 2. ***forestaria** v. ***forestarius**.

forestaritura**, -ae f. (forestis**) ius (usus fructus) forestis q. d. – Forst(nutzungs)recht (de re v. p. 381,16): DIPL. Heinr. V. (ed. A. Calmet, Hist. eccl. et civ. de Lorraine. I. 1728. Preuves p. 534,53) de medietate -ae, quae ad usus sanctimonialium pertinet, nec decima nec aliqua pars nec servitium ab aliquo subripiatur (inde DIPL. Conr. III. 58 p. 103,19 -e [forestature, forestarii cure var. l.]). cf. ***forestatura**.

forestarius** (fors-, -ter-), -a, -um. (forestis**) script. et form.: vo-: p. 381,45. adde CHART. Rhen. inf. II 121. *al.* fur-: TRAD. Frising. 1788^a. CONST. Melf. 3,55 p. 425,10 (var. l.). feraster-: CONST. Melf. 3,55 p. 425,10 (var. l.). foras-

[Staub]

ter-: DIPL. Constantiae 11 p. 38,24. RICHER. SENON. gest. 4,32 p. 318,49 (cod.). al. foris-: l.11. foros-: l.59,68. -tra-: l.53. nom. pl. m. -ae: DIPL. Merov. I 150 (bis).

I adi. i. q. ad forestem q. d. pertinens – zum Forst gehörig, Forst-: A magister -us ('Forstmeister'; cf. Dt. Rechtswb. III. p. 645): CHART. Rhen. med. I 252 p. 309,2 (a. 979) ut ... ad usum venatorum ... pertineret (sc. debitum persolvendum) nec alterius arbitrio ... responderet, nisi illius solummodo, qui magister -us esset venatorum. 401 p. 457,36 ut nullus ... magister -us eam (silvam) invadere presumat. DIPL. Constantiae 18 p. 61,22 cum Philippo ... et Iohanne ..., magistris fori-is. **B comes -us ('Forstgraf'; cf. Dt. Rechtswb. III. p. 641):** CHART. Rhen. med. I 252 p. 309,7 (a. 979) fratres ... se probaturos astruebant omnem silvam ... absolutam a ... venatorum et comitis -i exactione. **C ius -um, potestas -a ('Forstrecht'; cf. Dt. Rechtswb. III. p. 646):** CHART. Rhen. med. I 401 p. 457,34 (a. 1101) silvam unam sancte Marie quidem propriam, sed nostro -o ... iuri obnoxiam ab hac forestali lege deinceps liberam facio. CHART. Rhen. inf. I 355 Godescalcus ... predium ... cum universis appenditiis ..., mansum videlicet ... cum pratis ... adherentibus et potestate -a in silvas circumstantes ... tradidit. **D mansus -us ('Forsthufe'; cf. Dt. Rechtswb. III. p. 643):** CHART. Austr. sup. II 359 p. 339,34 (a. 1265) volumus ... monasterium ... in duobus mansis -is sitis apud fluvium Gave-lentz venationum deductionibus et piscationibus libere congau-dere. huc spectare vid. (ni subst. masc.): DIPL. Conr. II. 50 ut donationes ... confirmaremus, hoc est ... forestem in Fore-hehe cum -is mansis et banno regio. **E usu vario:** CHART. episc. Wirz. I 112 p. 94,35 (a. 1170) ut ... libertatem habeant Richardus et Chunecca in eo (foresto) capiendi apum examina et pecora habeant pascua absque mercede -a. CHART. Austr. sup. II 511 p. 472,27 cum ... abbas ... sibi proponat competere antiqua predia -a sita in ... provincia sui monasterii. v. et p. 380,45.

II subst.: **A masc. i. q. saltuarius, custos, praefectus forestis q. d. – Förster, Forstmann, Forsthüter, -aufseher:** 1 proprie: **a in univ.:** DIPL. Merov. I 108 p. 279,20 iussimus ... episcopo ... cum -is nostris ... loca mensurare. DIPL. Pipp. 28 p. 39,36 -os cum ipsorum mansibus in ... foreste ... conmanen-tes. VITA Filib. 16 (MGMer. V p. 593,20) regius -us. FORM. imp. 43 -os nostros ... immunes constituimus a ... publicis func-tionibus, id est liberos -os a bannis ...; servi vero -i, tam ecclesiasticum quam fiscalini, ... censum ... persolvant ...; quicquid tam liberi -i quam servi ... nocuerint, magistri -orum illorum iustitiam faciant (TRAD. Ransh. 85 vors-orum magister). TRAD. Pruf. 109 episcopi fors-i. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 424,36 -us, qui dicitur wilforstere. persaepe. v. et l.28,57 p.382,4. **b de custode agrorum:** CHART. Pfedd. 4 (ed. D. Bonin, ÜB Pfeddersheim. 1911. p. 3,20; spur. ante 1175) eligant rustici duos -os ad custodiendos campos ..., ipsique -i omnibus annis persolvant eqs. **2 per compar. de animali in fabula:** ECBASIS capt. 97 silve tutamina querit vitulus, huius in occursum forstr-us elicit ymnum ...: 'eqs.' **B fem.:** 1 ambitus (officii) saltuarii, custodis forestis q. d. – Amtsbereich eines Försters, Försterei: DIPL. Otton. III. 46 p. 447,22sq. quicquid ad nos-trum ... dominium tam in -a quamque in aliis offitiis in cas-tello Azago ..., ubicumque -i ibi pertinentes maneant, perti-nere videtur (inde 199 p. 608,5sq.). TRAD. Altaerip. 151 Uld-ricus ... et Amedeus ... dederunt, quicquid in -eria (-osteria cod.) de Coldreta per feudum de Cheboldo ... habebant. CHART. Laus. 531 Umbertus ... accepit feudum -erie de Sava-berlin a capitulo. **2 ius (usus fructus) forestis q. d. – Forst-(nutzungs)recht (cf. l.16):** TRAD. Altaerip. 157 (ante 1173) de-dit (sc. Cheboldus domui Altaeripae) ... -eriam de la Coldra ..., per quam domus de Unens habet usumentum per totum nemus. 170 Enguicius ... in redditione sua dedit secum, quicquid iuris habebat in toto territorio de Daselei sive per -eriam (-osteriam cod.) sive alio aliquomodo (ibid. iterum. sim. 186). **3 servitium, tributum pro usu fructu forestis q. d. exhiben-dum – Dienst, Abgabe für die Forstnutzung, Forstdienst (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 636):** REGISTR. Prum. 46 p. 210,2 arat Haistolfus iornales III; in -a <de ci.> avena modium I; a kalendis

Marcii ... arat ... in corvada eqs. (sim. p. 212,4 in -a de avena modios XVI; in angaria eqs.). CHART. Rhen. med. I 639 p. 698, 21sq. confirmo ... monialibus illud iuris -e, quod prede-cessores nostri et -i in silva ... antiquitus habere videbantur (CHART. Carinth. 2441 p. 386,15. ibid. al.). v. et vol. II. p. 1935,49. **C neutr. i. q. forestis q. d., ambitus iuris privati venationis – Forst, Wildbann(gebiet), Wildbahn:** CHART. Stir. I 180 p. 188,26 (a. 1140) decem mansos et duos syntman-nos cum suis mansis, nemus et fors-um cum uno manso nemori adiacenti (sc. tradiderunt Dyebaldus et uxor eius). p. 189, 3sq. liceat ... monachis ... de nemore sive fors-o exstirpare eqs. CHART. Col. II 30 -um nostrum in nemore nostro Kalen-burne, quod in vulgari wiltbannus appellatur, ... ad succiden-dum ... ecclesie ... contulimus. CHART. Stir. III 76 p. 141,6 officiales ... extirpationem nemorum sive fors-orum ... usur-parunt. al.

1. *forestatio, -onis f. (1. *forestare) proscriptio, expul-sio, eiection – Ächtung, (Ver-)Bannung: ANNAL. Ianuens. III p. 35,4 (chart.) quod debeant (sc. contrafacientes) forestari et in perpetua -e teneri. IV p. 8,14sq. fuerunt Mascarati ab omni-bus bannis et -bus integrum restituti ...; summus pontifex ... pro emendatione dampnorum et guastorum eis tempore -is fac-torum dari fecit eqs. v. et p.375,60.384,57.

2. *forestatio, -onis f. (*forestis; de formatione cf. Stotz, Handb. 2.VI. § 55.2) servitium, tributum pro usu fructu, transitu forestis q. d. exhibendum – Dienst, Abgabe für die Forstnutzung, -durchquerung: HONOR. III. registr. 173 balivi tui (sc. Friderici imperatoris) ab eis (civibus) terratica, fidan-tias, pedagia, -es, plateatica et erbatica exigunt.

***forestatura** (foris-), -ae f. (*forestis) ius (usus fructus) forestis q. d. – Forst(nutzungs)recht (de re cf. p. 381,16): DIPL. Heinr. IV. 237 p. 301,8 (interp. s. XIII.?) de vaccaturis sororum vacce (sc. accipiuntur), de porcaturis porci, ... de -a (fori- var. l.) pulli et pisces et casei eqs. v. et p.380,67.

***foreste v. *forestis.**

***forestensis, -e.** (*forestis) 1 adi. i. q. ad forestem q. d. spectans, pertinens, in foreste q. d. situs, vivens – den Forst betreffend, zum Forst gehörig, im Forst befindlich, lebend, Forst-: **a in univ.:** DIPL. Conr. I. 22 super omnia animalia -ia foresti ... bannus distenditur. DIPL. Otton. I. 62 ut nullus com-ritum ... in pago -i, quod est in comitatu Everhardi, cervos ... venari absque ... cathedre presulis permissu presumat; vo-lumus ..., ut in eodem pago ... Traiectensi ecclesie i u s ser-vetur -e (inde DIPL. Heinr. II. 112. al.; 367 i. ... -e ei [epi-scopo] ... per bannum nostrum ... firmavimus). TRAD. Wes-sof. 52^a ipsi (sc. Otto et soror eius) ... curtem unam -e-nsem, que dicitur Lupi, ... susceperunt ...; testes: ... Geroldus, Si-fridus -es et alii ... de familia (v. notam ed. p. 81). v. et l.60. **b in nomine loci:** **a 'Forest-Montiers':** HARIULF. chron. 1,26 p. 44,25 sciat ... legens ... F-em cellulam ... fuisse decenter a fratribus excultam. 3,9 p. 115,14 hoc, quod quidam homo ... iure beneficiario quodam tenuit pro commutatione F-is cellu-lae. 4,12 p. 205,14 Fulco abbatiss officio donatus est ... praela-tusque monasterio F-i. **β '(Aachen-)Forst' (pro cognomine; cf. p.384,15):** CHART. Aquens. 55 l. 34 (a. 1211) quorum (fra-trum) nomina sunt hec: Stephanus, Heinrichus cantor ..., Hein-ricus -is et alii quamplures. **2 subst. masc. i. q. custos forestis q. d., saltuarius – Förster:** DIPL. Conr. II. 104 quoddam fores-tum ... cum omnibus ad idem pertinentibus, cum areis, cum -bus, mansis (ni leg. -bus mansis), mancipiis, edificiis ... tradi-dimus (inde DIPL. Heinr. III. 246 cum -bus, cum areis, edificiis eqs.).

***foresterius v. *forestarius. *forestia v. *forestis.**

***foresticula, -ae f.** (*forestis) parva forestis q. d. – klei-ner Forst (usu attrib.): REGISTR. Prum. 46 p. 211,12 est ... silva -a I sine censu.

***foresticus** (foras-), -a, -um. (*forestis) 1 adi. i. q. ad fore-stem q. d. (vel eius usum fructum) pertinens – den Forst bzw. seine Nutzung betreffend, Forst(nutzungs)-: COD. Lauresh. 3671 l. 39 (a. 830/50) de fora-o c e n s u (sc. donant mansi) de vino carradas X eqs. (3673 l. 35. 3675). CHART. Austr. sup. I 80 p. 113,20 (spur. s. XIII.med.) ut in suo (sc. co-

mitis) foresto ... recipere ... debeant *fratres* omnia ligna ... necessaria nulla ab eis utilitate -a requisita. 2 *subst.*: a *masc.* i. q. *custos forestis q. d., saltuarius* – Förster: MIRAC. Adalb. Wirz. 11 p. 64,19 huic (*nemori*) ... *custos* deputatus erat, quem vulgo *nemorarium* aut -um quasi *foresti custodem* nuncupamus. b *neutr.* i. q. *ius (usus fructus) forestis q. d.* – Forst-(nutzungs)recht (de re cf. p. 381,16): DIPL. Frid. I. 259 p. 65, 25 hec ... *regalia* esse dicuntur: *moneta*, *vie publice*, *aquatica* ... , *furni*, -a, *measure eqs.*

forestiforium*, -i n. (forestis et* – φόριον?) *ius (usus fructus) forestis q. d.* – Forst(nutzungs)recht, Holzmark (de re cf. p. 381,16 et Dt. Rechtswb. V. p. 1496sq.). CHART. Rhen. inf. I 430 p. 299,35sq. (a. 1168) de ... *mansionem tria* -a, quę *vulgo Holzmarken* nominat, *possidemus* ... ; *mansionem* vero ... *comparavi*, ad quam *tria* sicut ad *primam* pertinebant -a; *tertiam* *ibidem* *mansionem* ... *redemi*, quę *duo* habebat -a. *ibid.* al.

**forestis*, -is f. (m.: l. 39. al.; -e, -is n.: p. 384,31. al.) vel **foresta*, -ae f. vel **forestum*, -i n. (-us, -i m.: p. 384,14. al.) (?*foras vel foris*; cf. A. L. Lloyd et R. Lühr, *Etymologisches Wb. des Althochdeutschen*. III. 2007. p. 501sq.; de aliis *originibus v. HRG I. p. 1170sq.*) ThLL. hoc *verbum* *perperam affert* ex DIPL. Merov. spur. s. XI. (v. p. 384,39). *script. et form.*: vo-: DIPL. Otton. II. 152^b p. 172,22. fre-: DIPL. Merov. I 97 p. 251,5. fur-: l. 45. -rs-: TRAD. Weiss. I l. 114. BREV. NOTIT. p. A5,4. p. A7,22. -rsetum: CHRONOGR. Corb. p. 78,2. -ras-: l. 39. 57. al. -tr(um): p. 385,10. adde DIPL. Conr. II. 200 p. 268,33 (var. l.). al. sing.: gen. -iae: DIPL. Otton. I. 110 p. 193,32. CHART. Austr. sup. I 247 p. 357,30 (epist. papae). acc. -im: l. 44. adde VITA Meinw. 9 p. 15,12. abl. -u: DIPL. Heinr. II. I p. 1,21. 32.

I *proprie*: A *strictius i. q. (regalis) saltus, silva, eremus, terra (cultā vel incultā) cum iure ibidem venandi, ambitus iuris privati venationis* – (königlicher) ([Wild-]Bann-)Forst, Wald, (königlicher Nutz-, Öd-)Land mit zugehöriger Jagdrecht, Wildbanngebiet: 1 in univ.: a *de -bus regum Francorum*: DIPL. Merov. I 81 in -e nostra nuncupante Arduinna in locis vastę solitudinis. EINH. epist. 47 furando feramina in dominica -aste. DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,4 -em nostrum ... tradimus. DIPL. Arnulfi 172 concessimus ... in -o ... de feno eqs. DIPL. Otton. I. 302 nemus vel -um ... donavimus ea ... ratione, ut nullus ... nemus ... nostro ... banno munitum ... studio venandi ... præsumat intrare. VITA Meinw. 169 regie proprietatis -im ... optinuit *episcopus*. DIPL. Westph. 257 p. 359,19 (dipl. Otton. IV.) feodum fu-i. *persaepe. v. et p. 385, 25sq. in regno Italiae*: DIPL. Karoli M. 80 donamus ad monasterium Ebobiense ... , hoc est *silva nostra una cum curte* ... , quorum vocabulum est *Monte Longo*, cum omnibus *adiacentiis* ... , quicquid ad eandem -em vel *curtem nostram* aspicere videbatur ... ; similiter adiungimus ... *alpem* ... , qui vocatur *Adra eqs.* (inde DIPL. Ludow. II. 31 p. 130,15sq. confirmamus ... -em ... , quae dicitur *Mons Longus*, ... et -em, quae vocatur *Adra*). al. b *de -bus aliorum nobilium, primorum sim.* (de re v. W. Metz. Festschr. W. Schlesinger. 1974. p. 75sq.). TRAD. Weiss. 192 l. 49 (a. 713) donavi (sc. *Ueraldus*) ... , hoc est ... , quicquid ... visus fuit *Audionus* tenuisse, totum ... una cum *mansis* ... , pascuis, silvis et -astis medietatem eqs. TRAD. Lunaclac. 39 -e nostra (sc. *Odilonis ducis*). CAPIT. reg. Franc. 140,7 de -bus noviter institutis; ut, quicumque illas habet, dimittat, nisi eqs. DIPL. Conr. II. 156 *episcopo* *licentiam* faciendi -i ... concedimus. COD. Bald. app. p. 245,34 tradiderunt *comes et coniux* ... *curtim* ... cum -o ... attingente. CHART. Carinth. III 1402 *Sighardus* ... tradidit ... -em apud *Loschtal*, videlicet totam, quam *privatam* possederat. *persaepe. v. et l. 1. p. 385,10.* 2 *spectat ad institutionem, ius*: DIPL. Zwent. 13 *primates* ... *deprecati* sunt ... , ut ... *silvam* ... in *bannum* mitteremus et ex ea, sicut *Franci* dicunt, <-em ci. CHART. Rhen. med. I 140> faceremus; ... omnem ergo *silvam* ... omnibus prohibemus et ex ea -em facimus eqs. CHART. Rhen. med. I 252 p. 308,39 secundum *universalem legem* -i. DIPL. Conr. II. 107 p. 150,39 *silvā* ... *consensu* ... omnium antea ... *communione* *venationis* habentium ... *episcopo* ...

donamus atque abhinc sub -is nomine ... *permanendam banni nostri* *distictione* ... *confirmamus*. CHART. Carniol. II 399 p. 307,31 cum ... *super iure* -e et <vena>*cionis* ... *orta esset* *materia* *questionis*. 3 *spectat ad praefectum sim.* -is: DIPL.

Loth. III. 17 coram duce Walrauno, magistro -i eidem (regiae) ville *adiacentis* (CHART. Rhen. inf. II 225 p. 116,35sq. al.). CHART. Tirol. 672 p. 133,36 servit *Lantmannus* hoc modo, quod est *custos* -i ... et *venatur. v. et p. 383, 5.* 4 *pro nomine silvae, loci*: DIPL. Karoli M. 182 p. 246,7 eo quod ... *Richarius* ... in ipsa *silva*, quae vocatur *F-is*, ... sibi ad habitandum locum elegisset. DIPL. Conr. II. 254 p. 351,35 ut ... *abbas* ... *predia* ... *habeat* ... in locis et fund<is> *S<e>-sana* ... , *Matingo*, *F-o eqs.* OTTO FRSRING. chron. 5,24 p. 251,29 *silva* non *mediocris*, quae *F-us* vulgo dicitur. al. '(Aachen-)Forst' (fere *pro cognomine*; cf. p. 382,54): CHART. Aquens. 82 l. 24 (a. 1224) nomina sunt hec: *Otto* *prepositus* *Aquensis* ... , *Gruasius* *cantor*, *Henricus* *subdiaconus* de *F-o eqs.* 93 l. 32 testes ... sunt: ... *decanus* et *cantor*, *Henricus* de *F-o*, *Fridericus* de *Seina eqs.* 165 *Henricus* *miles* de *F-o. ibid.* 20 al. 5 *pro cognomine*: TRAD. Ratisb. 922 (a. 1178/9) testes hi sunt: ... *Zeizman* de -o, *Wiger*, *Goteschal* de -o, *Fridericus* ante urbem ... , *Gozeperht* de -o. CHART. episc. Misn. 154 quae (*talenta*) *magistro* *Gerhardo* de -o ... fuerant assignata. 184 *magister* *Gerhardus* dictus de -o. B *latius i. q. ? regio inculta, vasta solitudo, (vulgaris) silva* – ?*nicht urbares Gebiet, Wildnis, (gemeiner) Wald*: DIPL. Conr. III. 89 p. 159,19 fundum ... et totam circumpositam *silvam*, sive eam -em seu *heremum* vel *vastam solitudinem* appellari placeat, ... *imperatores* ... *tradiderant*. CHART. Carniol. I 96 p. 98,17 *domina* ... *transmisit* ... *predia* ... , videlicet *culta* et *inculta* ... , *villas*, *familias*, *novalia* et -ia. CHART. Burgenl. I 430 p. 293,28 (dipl.) ascendit *meta* per -as iuxta *terram* *ville*. al.

II *meton.*: A *ius, summa iurum, bannus q. d.* – *Recht(sanspruch), Gerechtsame, Bann*: DIPL. Conr. II. 16 p. 19,6 -um ... *cervorum* *cervarumque* per totum *pagum* ... *aeclesiae* *donamus* ea *ratione*, ut *absque* ... *episcopi* *licentia* *nemo* ... *feras* *capere* *audeat* (ex DIPL. Otton. III. 23 *venacionem*). DIPL. Merov. I 13 p. 45,29 (spur.) *piscationes*, quę sunt ... in utraque parte *fluminis*, sicut *nos* *t-enemus* et *nostra* -is est, <ra>*dimus*. B *delictum in ius -is commissum* – *Forstrechtsverletzung*: CHART. Alsat. A 5 p. 9,6sq. (a. 1202/23?) quicumque ... in ... *villa* seu *banno* de *Douchendorf* ... *domicilium* ... *habuerit* ... , *vir* *VI* *denarios* ... *tenebitur* *exhibere*, et *hoc* *ratione* *sive* *nomine* -i, quod *frevil* *vulgariter* *appellatur*; si *quis* *autem* *dictam* *poenam* -i *persolvere* *recusarit*, ... *iurabit*, quod ... *infra* *bannum* de *Douchendorf* *nullum* *prorsus* *comiserit* -um. C *genus duelli, militiae* – *ein Ritterspiel* (cf. *theod. vet. fōrest* [v. M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwb.* III. 1878. p. 466sq.]): CHRON. Reinh. a. 1226 p. 608,15sq. *invictus* ... *pertransiit miles* *omnes* et *ad locum* -i *gloriosę* *pervenit*; *ibi* *que* *solempnitatem* -i *strennue* *consumavit*.

1. **foresto*, -avi, -atum, -are. (*foras vel foris*) *partic. perf. usu adi.*: l. 60. *proscribere*, (*ex*)*pellere*, *ecicere* – *ächten, (ver)bannen*: ANNAL. Ianuens. II p. 86,13 *Murruellus* et *Gualterius* ... , *Saonenses*, qui -ti de *Saona* erant *pro morte* *Raimundi*. IV p. 41,1 si aliquis esset -tus *pro* *offensa*. p. 66,4 *Guillemum* *potestas* *bannivit* et -vit; de quo *banno* et *forestatione* *exire* *non* *posset*, nisi eqs. al. ANNAL. Plac. a. 1247 p. 496,13 *imperator* ... *yemavit* *habens* in *sua* *comitiva* ... CD *milites* et MM *pedites* *Cremonę* et CC *milites* -tos *Parme. v. et p. 382,19.*

subst. forestatus, -i m. *proscriptus, expulsus, eiectus* – *Geächteter, Verbannter*: ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 510,30 (a. 1233) *Masilienses* *ville* *inferioris* ... *ex una* *parte* ... et *omnes* -i ... *ville* *Masilie* *ex altera* *subposuerunt* *se* *arbitrio*. ANNAL. Ianuens. III p. 93,16 *Fulcho* et *Ianuenses*, qui *secum* *erant*, ... *domos* et *receptacula* -orum *Vinctimilii* ... *destruxerunt*. ANNAL. Plac. a. 1256 p. 507,42 *legatus* cum *Venetis* ... *intravit* *civitatem* *Padue* *eamque* *cepit* *introducens* *omnes* -os *illius* *civitat*is in *eam. saepius*.

2. **foresto*, -avi, -atum, -are. (**forestis*) *form. -ssō*: DIPL. Conr. II. 132 (var. l.). *partic. perf. usu adi.*: p. 385,3.6. al. *iuri forestis q. d. subicere* – *dem Forstrecht unterstellen*, [Staub]

-ordnen, 'einforsten': DIPL. Otton. III. 358 p. 787,25sq. ut ... silva ... sicut nostri iuris publicum forestum ... munita ac ... -ta habeatur, quatinus nullius hominis ... persona in eodem foresto venationem ... exercere ... presumat; si quis ... hoc facere ... ausus erit, ita nostrum ... bannum componat ... eclesie ... , uti in nostris publicis forestis aliquam -tam caperet feram. DIPL. Conr. II. 137 episcopo ... silvam ... cum consensu ... ducis ... ceterorumque civium in eadem silva usque modo comunione venandi habentium ... -ari concessimus. 193 quatenus nos ... forestum sui (episcopi) ... iuris ... -ari faceremus. DIPL. Heinr. III. 24 saltum -vimus. saepius. v. et vol. I. p. 1473,11.

*forestulum, -i n. (*forestis) parva forestis q. d., silva – kleiner Forst, Wald: CHART. Salisb. III 80 p. 83,31 (a. 1273) Heinricus ... tradidit ... in Gailnpach curiam integram cum -o quercuum ibidem contiguo.

*forestum, *forestus v. *forestis.

*foretaneus v. *foritan(e)us.

*forewercum v. *forwercum.

*forfacio, *forfactum v. *for(e)facio.

*forfactura v. *for(e)factura. forfex v. forceps.

*forficula (forsi-), -ae f. (forceps [forfex]) de utensilibus liturgicis (?ad porrigendum communicantibus corpus Christi aptis; cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 265) fort. i. q. forceps parva – viell.: kleine Zange: DIPL. Karoli M. 254 p. 365,37 (spur. s. XIⁱⁿ) feci ... duas patenas ... , calices ... duo ... , duo ... coclearia ... et duas fors-as, unam auream et unam argentea, habentem auream mediam unciam, argenteam unam.

forfico (forpico), -are. forcipe scindere – mit der Schere (zer)schneiden: MAPPAE CLAVIC. 34 aurum productis diligenter, quantum potes, forficibus (-bis S, recte ut vid.) et adicies argenti vivi partem I (COMPOS. Matr. 24,2 -bis). 39 sumis auream laminam productilem, -bis ad minutum. 55 (item COMPOS. Matr. 31,1). COMPOS. Ivr. fragm. p. 29,14 tunsa minutissimis -picetur lamula particulis.

forficula, -ae f. forceps parva – kleine Schere (usu plur.): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. add. p. 386^F qui (homines) accipiunt foliorum rosarum recentium et comminuunt cum -is quantitatem, quam volunt. GUIC. (?) bers. 13 in qua (tasca) sint corda una ... , -e, cultellum, lima acuta eqs.

forficus v. forceps. forfur v. furfur.

*forhura (vo-, voreh-), -ae f. (theod. inf. vet. vörhûre; cf. Mittelniederdt. Handwb. I. p. 838sq.) praestatio ab herede, emptore sim. solvenda, primus conductus q. d. – Handänderungsgebühr, Vorheuer (de re v. K. Fischer, Die Erbliche im Köln des 12. bis 14. Jhs. 1939. p. 50sq.): CHART. Rhen. inf. I 402 (a. 1160) post ipsius (Heinrici) ... obitum proximus eius heres v-am non dabit, ceteri vero posteri II solidos pro v-a dabunt. DIPL. Frid. I. 799 p. 369,30 ut ... archiepiscopo debitum censum et v-am de his (aedificis) ... persolvant cives. CHART. Col. II 29 p. 35,18 si vendi ... contigerit aliqua ... arearum, in vore-am dabitur eqs. CHART. scrib. Col. B 460 quantum ... domus annuatim solvit, tantum emptor pro v-a dare tenebitur. al.

forica, -ae f. secessus, latrina – Abtritt, Latrine (in imag.): RATHER. iud. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 28,2) nefas est ... , ut, quod superimponitur altariis, serviat -is. HUGO TRIMB. registr. 239 sed ne arti deroget Prisciani vita, renitens de -a levetur margarita.

*forifacio v. *for(e)facio. *forifactor v. *forefactor.

*forisitus, -a, -um. (*forim [per analogiam ad altrin(secus) formatum] et situs) in margine, ante lineam scriptus – am Rand, vor der Zeile stehend: ANNAL. August. II a. 1137 MCXXXVII. Lotharius tercius imperator ... obiit; Cunradus genere Suevus -o anno eligitur.

1. forinsecus adv. script. -ren-: p. 386,22. 1 proprie: a foris, extra, exterius – (dr)außen, außerhalb: a in univ.: ANNAL. regni Franc. a. 773 p. 36,25 dum ... Saxonum gens coepisset ... domos -s (ANNAL. Mett. a. 773 p. 61,5 forinsecas) incendia cremare. WIDUK. gest. 2,32 ut solis splendor -s ... nullus appareret, intrinsecus autem eqs. THIETM. chron. 6,25 si

quis ... in placito ... contradicit, fustibus verberatur et, si -s palam resistit eqs. WIPO gest. 40,3 (vs.) dolet omnis homo -s et in domo. CHART. Mog. A I 296 p. 186,11 molendinum ... rotis -s binis totidemque intus. SALIMB. chron. p. 267,18 -s extra ianuam. p. 648,35 quingenti ... -s expectabant volentes civitatem intrare. al. pendet e praep.: v. p. 378,35. β de conversatione extra monasterium: CHART. Sangall. A 393 (a. 845) ut ... vobis (sc. monasterio) censum persolvam ... , usque dum -s manere voluerim; et si mihi aliquando conplacuerit monasterium ingredi eqs. γ de glossis marginalibus: EPIST. var. I 12 -s ad aurem zetam, quod est vitii signum, apposui. HRABAN. epist. 23 p. 429,27 ubicumque conspexerit (sc. lector) auctorum nomina, quorum dicta ... excerpti, -s in pagina ... praenotata. al. δ in formulis chartarum: CHART. Sangall. A 556 p. 170,12 (a. 872) tradidit Reginer ... ecclesiam ... , omnia videlicet ex integro, tam ipsa basilica quam cunctis rebus eiusdem basilicæ intus vel -s positus. TRAD. Frising. 892 dedit ... episcopus ... hobam I de terra arabili cunctisque rebus -s ad eandem pertinentibus. 1038 hobas VIII ... atque cuncta intrinsecus et -s quesita et acquirenda (DIPL. Otton. I. 203 cum ... i. -s quesitis et inquirendis. DIPL. Otton. II. 206 p. 234,35 distractionem i. ac fore-s per unum miliarium). al. b a, in parte exteriori – von (dr)außen, äußerlich: ARBEO Emm. 36 dum ... pervenissent (sc. adultera cum aliis) ad locum ... distante a ... ecclesia in spatio passuum fere CC, dum oculis intueretur -s templum. TRACT. de caus. mul. 19 quoque omnia ... ; exinde fovebis -s. 2 translate i. q. in rebus externis, extrinsecus – in den äußeren Dingen, nach außen (hin): HRABAN. epist. 36 p. 472,13 credo ... te magis velle interno conspectui conditoris tui salubriter placere quam favoribus humanis -s inaniter extolli.

2. *forinsecus, -a, -um. script. -si(c)c-: l. 35. usu subst.: l. 69,72 p. 387,14. I de rebus: A exterior, externus, extra positus – äußere(r), außen, außerhalb gelegen: 1 notione rel.: a in univ.: TRACT. de caus. mul. 47 capit. p. 10 si in matrice u l c e r a -s -iccas (forinsecus var. l.) fiunt (47 u. -icas [forinsecus var. l.]). ANDR. STRUM. Atriald. 17 p. 1061,14 volebat ... numquam ... limitem -um transire. WILH. ANDR. chron. 251 p. 771,40 ne a prioratibus -is priores amoverentur. CHART. Salem. 420 abbatiam ... cum ... omnibus appendiciis tam -is quam intrinsecis ... tradimus (sim. CATAL. Lamb. 3 [MG Script. XII p. 136,24] res monasterii tam intrinsecas quam -as). al. v. et p. 385,70. in imag.: RATHER. epist. 26 p. 141,17 daemonibus ... traditur, qui in -o (Vulg. apoc. 11,2 quod est foris) atrio invenitur, quia, qui extra normam ecclesiasticæ rectitudinis ... conversatur ... , animaliter in atrio exteriori stare probatur. b de rebus extrinsecus (apud externos: l. 50) gestis vel accidentibus: FORM. Sangall. II 32 populo propter aestum atque o p e r a -a hoc non indixerunt (sc. synodus; CHART. Sangall. A 686). HELM. chron. 85 p. 165,28 Dani ... semper bellis laborantes domesticis ad -a bella nullam habuere virtutem. al. c c. sensu profani, saecularis: DIPL. Heinr. I. 12 ut Dei servitoribus ... pro nobis ... sine aliqua -a inquietudine omnipotenti Deo liceat iugiter supplicare (inde DIPL. Otton. I. 25. al.; item DIPL. Otton. I. 418. DIPL. Otton. II. 45. sim. CHART. Scafh. 7,5 p. 18,4). 2 notione compar.: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,20 hoc (os) videtur esse loco pollicis habens in sui extremitate -a quoddam subtile, durum et acutum in modum unguis. p. 85,5 avis ... , que habet tantum duos digitos in pedibus, medium et -um, intrinsecum non habet. p. 99,27 versus extremitatem ale sunt alie decem (sc. pennae), que -e dici possunt. ibid. al. B (extra) visibilis, manifestus, corporeus – (rein) äußerlich sichtbar, körperlich: AMALAR. off. 2,25,6 ut opera -a cum his, quae intrinsecus nitent, coram Deo non disiungantur. UFFING. Ida 1,4 studebat ... ex occasione copulae carnalis Deo, quae Dei erant, reddere, sic -um amorem temperare, ut nullius levitatis naevus rigorem animi eius potuisset obfuscare. subst. neutr. plur. i. q. res externae, bona externa – Außenlichkeiten, materielle Dinge: CARM. de gener. Christi 664 'gracior', inquit (gloss.: ecclesia), 'ero, cum nulla -a (gloss.: exteriora) quero (gloss.: ad offerendum tibi)'. HERM. CARINTH. essent. praef. p. 70,28 dum nos ... multitudo ... miraretur ... ornatus spectans ... , subiit me ... pietas super his, qui hec -a tanti ha-

bebant: quanti pensarent, si interulas ipsas contueri liceret. C ?*insolitus, novus* – ?*fremd(artig), seltsam*: Ps. ARIST. lap. I p. 186,17 eos (*lapides*), qui sunt errantes et -i, non nominavimus in principio huius libri, sed eos, qui plus habent dignitatis omnibus aliis.

II de hominibus i. q. extrarius, extraneus – *auswärtig, fremd*: AMALAR. off. 4,37,10 ut ... missam caelebraret ritus Romanae ecclesiae ora nona, per quod -s populus congregaretur in unum, quando eqs. REGISTR. Prum. 29 si femina -um hominem acceperit. ACTA imp. Böhmer 932 p. 640,37 ut non sit ei (sc. diabolo) opus ad exterminium vestrum ... -orum hostium cuneos advocare. SALIMB. chron. p. 30,24 omnes ... Cremonenses ceterosque milites -os impetunt. p. 649,15 erat ... castrum ... virtualibus plenum ..., quia -i, qui ad capiendum civitatem venerant, omnia sua bona ibidem dimiserant.

1. *foris*, -is f. (-a, -ae f.: l.20,21.29.31. al.) (in *schedulis nostris tantum usu plur.*) *ianua, valvae, ostium, porta – Tür(flügel), Tor*: 1 *proprie vel in imag.*: a *strictius*: CONC. Karol. A 5 p. 42,27 praesto est Dencardus prae -bus. ARBEQ Corb. 2 ante -as ... ecclesiae ... sibi construxit ergastulum (14 a. -is. CHART. Alsat. B 239 a. -as porte ... monasterii. saepe). 4 p. 191,28 in ... -bus ... ergastulum construxerat. WALAHFR. Wett. 341 quid facit antistes? in ovile lupus ruit ullo non claudente -es. hort. 32 quod (*atriolum*) pro -bus mihi parva patenti area vestibulo solis convertit ad ortum. VITA Adalb. Prag. A 10 precator importunus celestes -es pulsat. THIETM. chron. 8,3 preputium in -bus suspenditur. *persaepe. de porta civitatis, castelli*: GESTA Trev. 31 p. 173,6 pergit *vir* ad portam castelli pulsansque -es (-as, -is *var. l.*) rogat eqs. GERH. STED. annal. p. 214,28 imperator ... archiepiscopum ... in obsidione civitatis ante -as nostras ... reliquit. CHART. Lips. I 10 quae (*ingera*) sita erant prae -bus civitatis ante vallam Grimmensem. al. b *latius*: a *ferre i. q. aditus, exitus, accessus – etwa: Ein-, Aus-, Zugang*: WALAHFR. hort. 268 qui (*carbunculus*) ructus nimium convolvit amarus oris adusque -es. METELL. Quir. 7,34 sensa -es sincipitis terunt. 7,62 virtute quadra peditus ardue mentis quinque -es ordine rixerat. b *confinium, extremi fines – Grenze, Grenzgebiet*: CHRON. reg. cont. III a. 1217 p. 240,25 suas eis (*crucesignatis*) ... angustias ex nimia vicinia Sarracenorum ... exponebant (sc. *nobiles Portugaliae*) asserentes castrum quoddam esse in -bus ipso -rum a Sarracenis inhabitatum. RYCCARD. chron. a. 1241 p. 209,16 quod ... essent *Tartari* in -bus Alamannie. 2 *translate*: a *initium – Beginn, Anfang*: MEGINFR. (?) carm. p. 644^A anno quarto quadrantes quattuor unum complent constituuntque diem sub -bus anni. EPIST. Hann. 19 p. 44,4 cum te in ipsis litterarum -bus peccatore a te ipso vocari conspeximus. CARM. Bur. 161,1,1 ab estatis -bus (floribus *cod.*) nos amor salutat. b in -bus, ante -es i. q. *prope, praesto – (greifbar) nahe, bei der Hand, da*: BRUNO QUERF. Adalb. A 2 mors amara in -bus; ecce occurrit salus bene cogitantibus. 26 ecce in -bus ... felix et incomparabile martyrium. CONST. imp. III 188 tanta nos circa fidam ... miliciam nunc angit ... neccesitas, quod neccesitatem huiusmodi existentem in -bus scripture non admittit officium. NICOL. Biber. carm. 815 si ... vis plura lucrari per tua iura, ante -es est res.

2. *foris adv. et praep. form.*: fores: TRAD. Lunalac. 29. fori: p.389,22. metr. -is: l.67.68.p.388,14.28.29.389,3. al.

I *adv.*: A *extra, exterius, forinsecus – (dr)außen, außerhalb*: 1 *proprie (in imag.: l.67)*: a *in univ.*: HUGEB. Willib. 4 p. 97,13 stant ... cruces ligneas -s in orientale plaga aecclesie secus pariete. CAPIT. reg. Franc. 91,8 iudex ... per civitatem faciat iurare ... homines ... seu -s per curtes ... ibi mansuros. EIGIL Sturm. 21 ne ... -s vagandi fratribus opus fieret. WALAHFR. carm. 75,5,3 nec -s lectove calens ... prendo quietem. BERTH. chron. B a. 1077 p. 259,10 -s extra castellum ... hospitabatur rex. METELL. exp. Hieros. 1,9 succincte pergam, -s appendentia tergam et causas referam. ASINARIUS 153 -s ante fores (RAPULARIUS 62). *persaepe. in formulis chartarum*: TRAD. Frising. 198 (a. 804) tradidi ... curtem cum domo cum aliis edificiis in t u s e t -s (DIPLO. Conr. I. 32 ut ... Werinolf suusque suffraganeus ... omnia ... necessaria i. et -s illis pro-

futura teneant. al. DIPLO. Loth. I. 44 p. 134,9 [interp.] i. vel -s). b *peregre – außerhalb der Heimat, in der Fremde*: CAPIT. reg. Franc. 162,1 illi ... , qui beneficia nostra habent et -s manent, volumus, ut eant. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 63,28 -s querendum domi dedit *Deus* ... optatum martyrium. HELM. chron. 65 p. 122,20 hii (*Dani*) ... domi pugnaces, -s imbelles sunt. al. c *sub divo – in der freien Natur*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 174,7sq. difficilius recuperantur (sc. *falcones*) ... , et precipue, si pascunt se -s, et longe difficilius recuperantur, si contingat eos pernoctare -s. d *in parte exteriori, circa – äußerlich, außen herum*: RHYTHM. 53,11,1 -s postulis marcescat (sc. *impius*; v. *notam ed.*). VITA Rimb. 7 p. 86,1 in quibus (*malis puniceis*) multa interius grana uno -s cortice teguntur. EGBERT. fec. rat. 2,464 qui (sc. *creator*) fabricam -s et circa perlustrat et infra. e *pendet e praep.*: a -s: v. aforis. de -s: v. deforis. in -s: EDICT. Roth. 304 si cavallus ... in clausura alterius intus saliendo se inpalaverit, non reddatur ab ipso, cuius sepem est; et si ab infra in -s (foras *var. l.*) salierit et se inpalaverit eqs. Ps. HIPPOCR. phleb. 4 cefalicon et epaticon anacarsim ambas facimus, id est allatus in (de *var. l.*) -s fleotomamus. Ps. HELIOD. chirurg. 28 circa plagatos: diognus est, qui ex sagitta vulneratur et ibi remanet, ut in -s ad te illam partem eiciatur. f *pendet ab: v. vol. I. p. 2,44*. 2 *translate: a respectu ecclesiae, fidei fere i. q. in saeculo – etwa: in der laikalen Welt*: HRABAN. epist. 40 p. 478,23 qualis debeat esse convocatio adhuc -s positorum (supra: extrapositos) ad percipiendam fidem Christi. EGBERT. fec. rat. 2,350sq. nos, fratres, lapides sumus et Domino pretiosi, si numquam -s in mundi actibus aspiciamur; desinit in templo Domini lapis esse ... , qui -s in populo terrena negotia tractat. RANGER. carm. 225 -s signet (sc. *rex*), -s ordinet imperiumque in laicos habeat ... ; intus in ecclesia minor est quam clericus omnis. b *extrinsecus, in rebus externis, in corpore – im Äußeren, in den äußeren Dingen, körperlich*: LIBER diurn. 46 p. 37,8 cum sacerdotalis ordo intus cecidit, -s quoque diu stare non poterit. HRABAN. hom. I 38 p. 72^C quem perfecte absorbuierit, ad terrena -s desideria velut insensibilem reddit *caritas aeternae vitae*. epist. 17^A p. 421,20 qui (*Iesus*) vos (sc. *imperatricem*) intus et -s ... custodire dignetur. ERMENR. Sval. 8 in ... debilibus non antea salus corporis -s tribuitur, quam mentis egritudo intus sanetur. EGBERT. fec. rat. 1,1144 -s quam fraudem exercuit, intus habebat *nebulo*. al. *visibiliter, specie – (rein) äußerlich (sichtbar), nach außen (hin)*: LIUTG. Greg. 12 p. 76,28 ex ... linguae et vitae mundicia -s i n n o t u i t, quanta puritatis dilectione cor eius interius plenum erat (15 p. 79,6 ut ... -s innotescerent *membra* videntibus eqs. *sim.* ADO VIENN. Theud. 3 [MGMer. III p. 527,6] ut ... , quod vere servi Dei essent, ... -snescentibus [-s nescientibus *edd. priores et pars codd., recte ut vid.; sed cf. notam ed.*] manifestarent). CARM. Bur. 41,18,4 cardinala ... crucifixi vendunt patrimonium; Petrus -s, intus Nero, intus lupi, -s vero sicut agni ovium. STATUT. ord. Teut. p. 50,6 speciem pietatis, quam in signum ordinis in figura crucis -s habent, exemplis operum ... demonstrent *fratres*. al. c *palam, in publico – öffentlich, im öffentlichen Wirken*: EINH. Karol. 1 p. 4,1 omnia, quae vel d o m i vel -s agenda ac disponenda erant, praefectus aulae procurabat (4 res gestas et d. et -s. 20 d. et -s). POETA SAXO 5,214 qui solet esse domi constans ... , perficit is crebro facta decora -s. EGBERT. fec. rat. 1,268 utimur inde -s, quod sepe domi recitamus (gloss.: sepius secretum, quod domi inter familiares loquimur, etiam -s incauti ... prorumpimus). WIPO gest. 1 p. 13,13 providentiae est interius praeparare, quo -s indiges. al. B *foras – nach (dr)außen, hinaus*: 1 *in univ.*: LEX Alam. 57,14 si ... visus -s (foras *var. l.*) exit. TRACT. de caus. mul. 69 p. 45,4 si -s ex loca dilectabilia exeat os matricis. VITA Phil. Cell. 6 nec interius deglutire potuit (sc. *homo pomum*) nec -s (foras *var. l.*) reicere. DIPLO. Karol. III. 25 p. 42,26 comes dedisset ei (*Maurino*) licentiam -s de ... placito exiendi. THIETM. chron. 4,25 nepotem meum cum caeteris obsidibus ... obtruncant *hostes* -s eos proicientes in portum. *saepius. translate -s exponere i. q. excipere, eximere – (her)ausnehmen: v. vol. III. p. 1663,24*. 2 *in terras exterioras – in die Fremde*: GESTA Trev. 1 p. 130,3 rex Assiriorum

... propagandae dominationis libidine arma -s extulit cruentamque vitam ... per totam Asiam bellis egit. BERNH. GEIST. palp. 1,368 te ... audivi cantari, qua -s ivi.

II praep. c. gen., acc., abl.: *A extra – außerhalb, draußen vor (in imag.: p. 390,3):* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2 si -s ecclesia (ecclesiae var. l.) capti fuerint (sc. raptor et mulier consentiens). CHART. Fuld. B 18 p. 64,15 dono vineam unam intus murum ... civitatis ... et aliam vineam -s murum ... civitatis. DIPL. Ludow. II. 63 p. 191,22 actum -s civitate Ravenna ad sanctum Apollinarem. ANNAL. Xant. a. 846 christianos, quos -s Romam repperierunt *Mauri*, intus et -s ... aecclesiae occiderunt. DIPL. Heinr. III. 198^a p. 252,2sq. acclesias ... intra ... civitatem ... et ... decimam tam intus quam -s eius civitatis ... , insuper etiam omnes res ... tam intus quam -s eandem urbem (sc. concedimus). *saepe.* de -s: v. vol. III. p. 43,43sq. in cognomine: CHART. civ. Magd. 107 p. 57,20 (a. 1244) testes sunt ... : Bertramus Buden ... , Heino de Germerslebe, Reinerus -s urbem. **B foras a(b), ex – hinaus aus:** PACTUS Alam. 11,3 si -s villam ambulare poterit. 39,1 si quis alterum ligat et -s marcha eum vindit. LEX Alam. 37,1 ut mancipia -s (foras var. l.) provincia (provincia var. l.) nemo vindatur (LEG. Lang. p. 111,14 si servus ... fuga -s [fori var. l.] provincia [provinciam var. l.] exierit. LEX Baiuv. 16,5 -s provincia [provincia, provincia var. l.]). 19,10 si eam (navem) -s (foras var. l.) aqua (aquam var. l.) traxerit. THEGAN. Ludow. 28 ut ... pedem -s sepe (sepem 4; deest 2) ponere ausus non fuisset comes. TRANSL. Viti 16 eiecta plebe -s ecclesiam. al. compos. aforis, deforis, *introforis, *perforis.

3. foris v. forum. *forisbannio v. *forbannio.

***forisfacio, *forisfactum v. *for(e)facio.**

***forisfactio v. *forefactio. *forisfactor v. *forefactor.**

***forisfactura v. *for(e)factura.**

[forisnescio v. foris et nescio.]

***foritan(e)us, -a, -um.** (foras vel foris; cf. ital. foretan(e)o [Vocabolario degli Accademici della Crusca. ⁵VI. 1889. p. 317^a et Battaglia, Dizionario VI. 1970. p. 163]) script. -ret-: l.40. adde ANNAL. Ianuens. II p. 113,10. 117,16.

1 adi. i. qui lites habitantium extra civitatem tractat – für die Streitigkeiten der Landbewohner zuständig: CHART. Ital. Ficker 414 p. 426,14 (a. 1249) super facto iudicis -etanei (sc. consilium petiit Bernardinus), quem habere debemus pro anno futuro, si videtur eqs. **2 subst. masc. i. qui extra civitatem habitat – Landbewohner:** ANNAL. Ianuens. II p. 69,11 nomina potestatum et consulum communis et placitorum et -norum. p. 71,9 fuerunt ... consules placitorum pro iusticiis diffiniendis ... Ugolinus Mallonus, Fredericus de Albericis ... in IIII compagnis versus civitatem ... ; pro -nis Symon Leca-nuptias et Vassallus de Laumello. p. 72,11 consules ... placitorum et -norum ... offitium suum optime tractaverunt. p. 170,6 quorum (virorum) unus rexit offitium consulatus civium et -norum. *saepe.* ACTA imp. Winkelm. II 1036 p. 707,26 Iohannes ... dixit se nihil scire de decimis ... , quia -nus est, preter eqs.

***foriudicatio (-cio), -onis f.** script. -act-: CONST. Melf. 2,3 p. 301,16 (var. l.). *proscriptio, expulsio, eiectio – Achtung, (Ver-)Bannung:* CONST. Melf. 2,3 p. 300,21 si (sc. quis) occiderit ... bannitum vel foriudicatum, si quidem ipse bannitus fuerit aut foriudicatus, qui foriudicatum predictis modis offenderit ... , bannitionis vel -is penam ... in premium sue fidei ... evitet. p. 301,14 qui (iustitarius) in ipsum (foriudicatum) bannitionis vel -is sententiam promulgavit. ACTA imp. Winkelm. I 825 quod ... ipso nolente in iudicio comparere ... extiterit *Nicolaus* forbannitus nec -cionem, que factum expressum desiderat, asserat subsequat, cum solus lapsus temporis ... -cionem aliquam non inducat eqs. al. v. et p. 390,17.

***foriudico, -atum, -are.** (foras vel foris vel theod. vet. fir- [v. p. 374,56] et iudicare; cf. francog. vet. for(s)jugier [v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2101sq.]) partic. perf. usu adi.: l.72. p. 390,3.

proscribere, (ex)pellere, eicere – ächten, (ver)bannen: CONST. Melf. 1,57,1 nisi ... viris exulibus vel forsitan fugitivis aut -tis ... alimoniam subministrent (sc. coniuges). 2,3 p.

300,7sq. si quis infra annum a die banni editi numerandum coram magistro iustituario ... minime comparuerit ... , bonis suis ... infiscatis ... -ari debebit ... ; sic -tus habebitur ... quasi foris omnem aditum iudicii constitutus. ACTA imp. Winkelm. I 846 si contra ipsum (*Guillelmum*) non fuerit -andi sententia subsecuta. CONST. imp. II 261 p. 360,7 ut, si quis comes ... contra te ... excesserit ... , ipsum ... bannire et forbannire (perbannire 1, -are 2, 3) valeas ipsumque exlegem facere. al. v. et l.15. p. 389,58.

10 subst. foriudicatus, -i m. *proscriptus, expulsus, eiectus – Geächteter, Verbannter:* CONST. Melf. 2,3 p. 300,15 nulla sibi appellationis seu supplicationis remedia -us superesse cognoscat eqs. p. 301,9 quod si forte ... , qui -um ceperit, offendere vel occidere noluerit eundem, ... iustituario, qui ipsum bannierat et foriudicaverat, assignet eundem. 2,6 -orum bona veluti dampnatorum ... fisci nostri commodis volumus vendicare. 2,8 sancimus -orum uxores ... occasione foriudicationis aut dampnationis ... nullam omnino molestiam sustinere. RYCCARD. chron. a. 1242 p. 231,2 inquisitiones fiunt ... contra forbannitos et -os. *saepe.* v. et p. 389,57,58.

***foriuratio, -onis f.** *ab-, eiuratio – das Abschwören, Sich-Lossagen:* CONST. imp. II 425,4 (a. 1200) si quis cum homicida fugerit vel occasione illa ... patriam exierit, quod homicida abiurare noluerit, infra annum redire potest et -em facere. 425,6 de membro ablato erit ad pacem eodem modo ad valentiam facti, videlicet de ablatione membri et de -e et de assecuratione.

***foriuro, -are.** (foras vel foris vel theod. vet. fir- [v. p. 374,56] et iurare; cf. francog. vet. for(s)jurer [v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2102sq.]) script. -fer-: l.37.

30 ab-, eiurare – abschwören: 1 spectat ad res i. q. (ab)renuntiare, dimittere – entsagen, aufgeben, verzichten (auf): CHART. Heinr. Leon. 35 Teutonicam terram, quam nobis Renus dividit, -vit *Widikinus* ad festum sancti Iacobi transiturus nec unquam ... reversurus. COD. Wang. Trident. 140 p. 831,9 quod si aliquis se in alienis ... laboreris montis Argerterie se intromiserit ... , L libras ... gastaldioni dare debeat et, si non habuerit, unde solvat, montem fe-are (abiurare B p. corr.) debeat. 2 spectat ad homines i. q. desciscere (ab), deserere – sich lossagen, abfallen (von), verlassen: CONST. imp. II 425,4 (a. 1200) si ... homicida aufugerit, eius amici et proximi eum abiurare et -are debent et sic pacem habere debent; qui vero -are noluerit, talis erit qualis et homicida, qui aufugerit, quousque eum -verit. 425,5 cognati illius hominis, qui occisus fuerit, debent assecurare omnes homines illos, qui homicidam -verint.

45 *forlastus (vo-), -i m. (an -um, -i n.?) (?theod. inf. vet. vāren et last; cf. Mittelniederdt. Handwb. I. p. 653sq. et II. p. 748sq.) *res, merces a nautis secum latae – Effekten, Ladung, die die Schiffsmannschaft mit sich führt, Pakotille:* CHART. Hans. 432 p. 147,13sq. (a. 1252) licet ei (nautae) v-um suum extrahere de navi, ita quod mercandis remanentes in navi per dictum v-um extractum nullum theoloneum dabunt. **Staub forma, -ae f.** script. -fur-: l.58. p. 395,50. 396,52. forā: p. 397,42. μορφή, εἶδος, σχῆμα – Form:

I gener.: **A de rerum qualitate:** 1 figura, habitus – Gestalt, (äußere) Erscheinung(sform), Figur, Aussehen: **a de hominibus** (de diabolo: p. 391,2; de angelis: p. 391,6; de cadavere: l.68.69; de equo: l.71.72): **a in univ.** (fere de figurae pulchritudine nobilitateque): CHRON. Fred. 4,51 furmam status meae (sc. *Adalulfi*) laudare dignasti (sc. regina). LEX Sal. Pipp. prol. 1 (rec. D; vs.) gens Francorum inclita ... , nobilitasque eius incolurna vel -a mirabiliter a e g r e g i a (WIDUK. gest. 2,36 p. 95,10 egregiae -ae. al. sim. WALAHFR. carm. 88,2 egregius -a). ARBEO Emm. 2 erat ... procerus statura, decorus -a. REGINO chron. a. 866 p. 91,22 tam -a quam animo ad regni gubernacula coaptatus. IOH. PLAN. hist. 5,2 hi populi (sc. *terrae Mongal*) omnes unam -am personarum et unam linguam habebant. *persaepe.* de cadavere: ARBEO Corb. 35 qui ... ab humo deductus ... tam vivi similis -a repertus est. 38 tante pulchritudinis -a et corporis color, quantum prius gestabatur vivus. de equo (usu plur.: l.72): ARBEO Corb. 21 p. 212,2 mulier ... deducens Iberum ... raptum -e et speciae decoris immense. 22 p. 213,13 quomodo -is nobilitatis Iberi concupiverat comes. **ß**

[Leithe-Jasper]

de figura assumpta, persona: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,5 texerat occulte serpentem -a columbae. ANNAL. Altah. a. 1065 p. 67,7 ipsum (*Guntherium*) . . . non episcopum, sed regem Romanorum esse credebant *Graeci* et ob hoc in -a episcopi se occultare, quoniam *eqs.* METELL. exp. Hieros. 3,762 complentes *angeli* mandata, polum repetentes sumptas aërio reddunt -as elemento. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 146,41 cum olim -am nautarum in vestitu habuissent *Dani.* *al.* γ *expressius i. q. pulchritudo* - *Schönheit*: VITA Leb. 6 p. 794,4 conticuerunt obstupescens ad verba et ad insolitam -am (speciem *var. l.*) viri. WALTHARIUS 456 hunc incredibili -ae decorata nitore assequitur . . . puella. COD. Udalt. 281,1 (vs.) -a iacet Paradis, tumor Hectorianus, Achillis robur, Alexandri fortuna subacta favillis. *al.* in *imag. de fide, virtutibus sim.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 2 interioris hominis -am bonorum operum studuit adornare constantia. BERNO epist. 17 p. 50,14 praeclara christianae fidei -a in te (*sc. archipraesule*) splendens. δ *facies* - *Antlitz, Gesicht*: WALAHFR. Wett. 897 inspicunt vultus, nec pallida -a videtur, non macies foedat, nec membra dolore rigescunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,133 prece Dei roseam servans in imagine -am. ϵ *figura humana, esse humanum* - *menschliche Gestalt, das Menschsein*: RUP. TUIT. vict. 6,29 p. 212,29 solet queri, utrum mentem solam et non etiam -am amiserit *Nabuchodonosor*. b *de animalibus, rebus naturalibus, corporis partibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 57,11 ova . . . cuiuscumque speciei avis non sunt eiusdem -e. 6 p. 187,9 quidam (*falconum peregrinorum*) . . . sunt bone -e membrorum et pulcri plumagii *eqs.* ALBERT. M. veget. 1,139 planta licet habeat partes sic terminatas, tamen nec sunt similes in -a nec aequales in quantitate. animal. 1,531 pars . . . quaedam vermicularis -ae, quae est pars cerebri. *saepius. cf. et p. 390,705qq.* c *de rebus*: α *in univ.*: WALAHFR. (?) *car.* 54,22 Bactrica non eboni radiat sic -a nigelli. EINH. Karol. 33 p. 40,18 (testam.) quae (*mensa*) -a (formula *var. l.*) quadrangula descriptionem urbis Constantinopolitanae continet. ANNAL. Xant. a. 838 ignis -a draconis in aere visus est. CARM. Scot. II 1 sol. 5,5 mox assint terni (*lapilli*), quos candida -a decorat. CATAL. Thes. Germ. 73,46 quorum (*vasorum*) unum est in -a leonis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,17 una est . . . -a generalis facta omnibus nidis, concavitas scilicet in medio. *saepe*. β *de vestibus*: IDUNG. PRUF. dial. 3,956 est et alia sublimior . . . figura in cuculla nostra . . . habet enim rectissimam crucis Christi -am. STATUT. ord. Teut. p. 39,25 clerici in -a vestis etiam in seculo religionem pretendere debent. γ *spectat ad vanam simulationum figuram*: HRABAN. *car.* 38,4 plus quia grammata valet quam vana in imagine -a. HROTSV. Agn. 170 quae (*simulacra*) conformata metallo membrorum falsam portant solummodo -am. δ *adventicia* - *äußerer Glanz, Äußerlichkeit*: CHART. Basil. A I 112 p. 173,4 (a. 1041) inardescens avaritia ecclesiae nostrae ministri . . . plus aequo diligentes -am nummi. ϵ *splendor* - *Pracht*: CARM. Bur. 153,1,4 ver . . . reddit floridum, -a rebus datur. ζ *executio* - *Ausgestaltung, Ausführung* (*usu plur.*: l. 53): HRABAN. epist. 1 p. 382,3 ne forte, si -as figurarum variaverit et scripturae ordinem commutaverit (*sc. qui opus rescribit*), operis precium perdat. IDUNG. PRUF. dial. 1,23 scriptorem non habens propria manu libellum hunc conscripsi, quod testatur litterarum informis -a. η *usu plur. fort. i. q. latitudo* - *viell.*: *Ausdehnung, Fülle*: ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,23 habemus . . . in eodem rivo (*in imag. de regibus*) maiores copias Scythico Tanay -asque ipsas Nylo preferendas (*ni spectat ad l. 325qq.*). θ *color* - *Farbe* (*c. gen. inhaerentiae*: l. 66): HERACLUS I 8,9 edera talis probat ordo: nam subula rami . . . forati emittunt viscum, quem qui sibi sumpserit illum, transferet in rubeam coctum prurigne -am. 21,75qq. non pulcrum capiet testa nisi frigida -am, nam dum fit vitrum nimis fervere, coloris huic aufert propriam flammae violentia -am. d *per malam interpr. Graeci verbi φῆμι*: CHRON. Grad. p. 41,17 ipse (*patriarcha*) . . . ecclesiam Sancte Eufimie iuxta nominis proprietatem fabricare precepit, nam quod grece Eufimia, latine 'bona -a' sonat. 2 *ratio, modus* - *Beschaffenheit, (Art und) Weise*: a *de rebus*: α *in univ.*: CHART. Heinr. Leon. 93 (a. 1172) fratribus pari -a, quantum iusticia dictaverit, in iu-

dicio nostro sententiam . . . dandam non negabimus. CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 136,40 stragem populi christiani factam; quod in hanc -am fertur accidisse *eqs.* ANNAL. Erf. Praed. a. 1234 p. 85,26 plerisque . . . magistri Cunradi visitandi hereticos seu examinandi -a displicuerat. *al.* *expressius i. q. ratio vitae* - *Lebensform, -weise, -führung*: CONC. Karol. A 38,4 ipse episcopus vita, habitu, -a et conversatione sancta suis subiectis exemplum praebeat. β *status* - *Zustand*: DIPL. Loth. I. 120 p. 277,16 donec ad primam -am, si possibile sit, perducatur (*sc. ecclesia possessionesque eius; antea: ad primum statum*). *expressius i. q. status bonus* - *guter Zustand*: DIPL. Heinr. II. 440 ut . . . tecta (*sc. ecclesiae*) reparentur, et, quicquid oportuum fuerit ad corporalem -am ipsius domus Domini, ibi inde administretur. γ *amplitudo* - *Größe, Ausmaß*: LEG. Burgund. const. I 70,2 redimat (*sc. fur*) se secundum -am pretii constituti ab eo, cui furtum fecit. CHART. Rhen. inf. I 7 tradidi . . . hovam integram Alfgating Hova cum pascuis et perviis . . . et scara in silva iuxta -am hove plenę. CHART. Sangall. B 143 p. 141,25 -am . . . panis triticeae studiosissime preparati . . . constituimus, eo videlicet pondere, ut modius non exorbitet a numero XXX panum. CHART. Tirol. notar. I 456 p. 219,2 quod dictum preceptum deberet reduci ad arbitrium boni viri secundum -am delicti (*inde 461*). b *de hominibus i. q. ingenium, indoles* - *Veranlagung, Disposition*: CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1313,30; c. s. XIII.^{med.}) erat *Dietmarus abbas* . . . clare morigeratus, -a spiritalis . . ., omni . . . virtute inbutus. 3 *genus* - *Art, Sorte*: MAPPAE CLAVIC. 272 de III -is specierum: compositio III -is specierum plus utilis ad incendendum. CHART. Brixin. 218 p. 209,10 (a. 1277) sine qualibet exceptionis -a. *al.* B *de re formata*: 1 *creatio, creatura* - *Schöpfung, Geschöpf*: a *in univ.*: HRABAN. *car.* 9,22 Deus . . . verus amator humanae -ae. WANDALB. creat. mund. 129 quae (*sc. tellus*) iussa animatas posset gignere -as. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,113 divina suam respectans gratia -am. *al.* b *de actione creandi*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,186 ante tuam (*sc. regis*) fuerant ipsi (*sc. dei falsi*) sine nomine -am. 2 *corpus* - *Körper, Leib*: a *de terra (in imag.)*: WANDALB. creat. mund. 71 tellus nuda repente -am laeta virentem frondis composuit honore. b *de toto homine*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,204 tuum precibus venerare (*sc. rex*) patronum, nulla cui proprię preponitur hostia -e (*v. notam ed.*). HILDEG. epist. 5,27 paupercula -a tremit, quod in sono verborum loquitur ad tam magnum magistrum. 11,17. *ibid. saepius*. c *de toto animali*: VITA Liutg. I 26 avis sive piscis -a e nube lapsa tam valide in fluvium cecidit, ut *eqs.* d *de constructione fallaci figuram animale simulante ('Attrappe')*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 40,1 super -am . . . leporinam superius inter collum et dorsum colligabit carnes. 3 *fabrica* - *Gebilde, Bau, Erzeugnis*: a *in univ.*: AETHICUS p. 92,4 haec omnia (*sc. infernum*) subterius in ipsa massa deorsum a Deo iudicando (iudicandos *var. l.*) iudicio Dei habuisse sub -am (-a *var. l.*) Aethicus sofista scripsit. p. 93,5. p. 96,8 ut non fierit -a, quae inferius erat impiorum excidium, vacua sine habitatoribus. *de fornice caeli*: EKKHE. IV. pict. Mog. 7 septemplex mundo (gloss.: firmamento) solidatur -a secundo (gloss.: die sine sole) atque polum flexis complexibus alligat axis (*sed cf. notam ed.*). b *aedificium* - *Gebäude*: CHART. Mar. Magd. 81 p. 78,9 (a. 1199) cum facta esset . . . -a ecclesie, ceperunt habitatores . . . ville . . . bis in ebdomada . . . parrochianos suos allicere. c *vas* - *Gefäß*: COMPOS. Matr. 73,7 omnia simul tere et mitte in -as lapideas et adhuc, cum sint humidae, perdunde. *cf. et p. 394, 185qq.* d *de caseo ('Laib')*: TESTAM. Adalg. 30 (ed. W. Levi-son, Aus rhein. u. fränk. Frühzeit. 1948. p. 130; a. 634) C modios tritici, porcos X, -as casei XL dare studeas. WALAHFR. Mamm. 5,5 caseus efficitur paulatim lacte coacto pinguis et inmissis ditiescit fiscina -is. *expressius i. q. caseus* - *Käseleib*: CHART. Tirol. 1248^a p. 370,13 (c. 1250) pro portione Bardabii solvitur VIII -as de XXX libris ad staderam de monte et I -am Odarici ad I locationem et comedere et bibere illis, qui veniunt ad capiendam portionem. e *scabellum* (*ad genuflectendum*), *subsellum sim.* - (*Knief-, Kirchen-)*Bank (*de re v. L. Eisenhofer, Handb. der Liturgik. I. 1932. p. 379*): CONSUET. Eins.

47 in caena Domini, quamvis super -as iaceant, altare pallio ornetur. WILH. HIRS. const. 1,26 p. 958^C si est iuvenis (sc. frater), cum custode suo inter -as locat se post novitios. CONSUE. Marb. 22 dum . . . conventus vel super -as proster-nitur aut in misericordiis incurvatur, nullus chorum intrare vel exire presumat. LIBER ordin. Rhenaug. p. 48,8 agitur oratio super -as procidendo et tunc demum -e complicantur, tapetibus operiuntur. CATAL. thes. Germ. 106,10 octavum (*dorsalium*) cum ymaginibus apostolorum, quod in sedili ponitur, et qua-tuor, cum quibus -as sternimus. *persaepe*. f *fistula, per quam aqua ducitur, aquaeductus* – *Wasserrinne, -leitung*: DIPL. Otton. I. 336 p. 452,40 offerimus . . . casalem . . . in integrum et -as terraneas tres. GREG. CAT. chron. I p. 154,14 a primo latere -a ad concurrendum aquam iuxta monumentum antiquum usque in cacumina montis Palumbi. p. 160,11 ad aquam per -am deducendam. *saepius*. in nomine loci ('Sant' Angelo in Formis'): LEO MARS. chron. 1,57 episcopus . . . ecclesiam sancti Angeli in loco, qui . . . nunc . . . nuncupatur Ad F-am, . . . cuidam diacono suo in beneficium tradidit. 4 *imago* – *Bild*: a *spectat ad imaginationem*: HUGO HONAUG. div. 26,6 dicitur . . . aliter -a, scilicet vana superstitiosorum confor-matio . . . , dicitur -a ista confictio, quia eqs. ALBERT. M. ani-mal. 8,231 ymaginationis . . . bonitatem quatuor praecipue per-ficiunt . . . : spiritus purus, mundus, solidus et sufficienter clarus adunatas et stantes ministrat -as. mot. proc. 2,10 p. 71,3 non est talis dispositionis, quod a -a apprehensa moveri possit, sicut di-ximus supra de frigidis, qui ad coitum non moventur, etiam quantumcumque -as venereas apprehendant. al. b *imago* (*speculo reperienda*) – (*Spiegel*)-*Bild*: ALBERT. M. metaph. 5, 6,14 p. 296,34 sciagraphia, hoc est umbrae, quae non sunt nisi lucis privato . . . , talium autem aliquid quidam dicunt esse -am, quae apparet in speculo. c *symbolum, figuratio* – *Sinnbild, Symbol, Gleichnis* (*usu plur.*: l. 34): EKKEH. IV. bened. I 35,55 vicerat his -is (gloss.: armis in crucem formati) Eraclius acer in armis. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 346,29 (add. C) quo monstrante Iohannes in -a ecclesiae 'vidit de ore draconis', id est omnis hominis truculentiam exercentis, . . . 'tres spiritus im-mundos . . . exire'. FUND. Consecr. Petri p. 216,12 in -a eccle-sie asperserunt et dedicaverunt consecrantes ecclesiam ipse Pe-trus pontifex (sc. et apostoli). d *praefiguratio, typus* – *Vor-abbild, Typus*: RUP. TUIT. vict. 5,6 p. 158,3 'invenit eum (*pro-pheta*) leo in via et occidit . . . (Vulg. III reg. 13,24)'; -a hec mystica est et predicti sancti prophete Iheu . . . et omnium sanctorum et prophetarum, qui occisi sunt eqs. e *simulacrum, effigies* – *Bildnis, Darstellung*: ANAST. BIBL. epist. 7 p. 418, 11 similiter et -a sanctae crucis (sc. *opus manuum hominum est*), quam se adorare omnes . . . christiani fatentur. PURCH. Witig. 361 introitum claustrum . . . sub -a patrum iussit variare meorum, quos mihi (sc. *Augiae*) prelatos fecit prelatio dignos. al. f *impressio* (*sigilli, monetae*), *signum* – (*Siegel, Münz*)-*Bild, Gepräge, Abdruck*: DIPL. Heinr. II. 63 p. 78,25 hanc . . . paginam manu propria roborantes imaginis nostrae -a inprimi decrevimus. COSMAS chron. 1,33 p. 59,1 res . . . publica, licet sit nimis adaucta, per -am nummismatis falsam cito erit ad nihi-lum redacta (cf. *notam ed. p. 58*). CONST. imp. I 156 nostram propriam monetam novam noviter cudi et fieri precepimus, que -am nostram pariter cum nomine nostro in se debeat continere. CHART. episc. Hild. II 751 aposuimus -am nostre bulle. al. in *imag.*: CHRON. rhythm. Col. 5,78 meritum pro culpis antea factis vir capit interitum; -am dedit exitus actis, sed cor contri-tum salvat. g *tabula, mappa* – (*Land*)-*Karte*: MAPPA Ebs-torf. p. 8^b,17sq. mappa dicitur -a, inde mappa mundi, id est -a mundi. 5 *verbum, vox* – *Wort, Spruch, Rede, Text* (cf. et p. 397,53sq. q.): a in univ.: CONC. Karol. A 56^A,16 convenit . . . sacerdotali ministerio scire -am ewangelicam, documenta apo-stolica, canonum instituta, normam regulae pastoralis eqs. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,238 si forte velis sana respiscere mente auricularum tuas nostris impendere -is, hac ope consilii eqs. fort. de poemate (*in loco corrupt.*): FROUM. carm. 5,5 tales prestes -e mihi cernere scripte rixas rectrices. b *tenor, dictio* – *Wortlaut, Formulierung*: CONC. Karol. A 61 p. 802, 40 si quem aliqua scandalizet dubitatio, ecce hic adposita est

eadem immutata conscriptionis -a, expressa per singula verba, ut eqs. THEOD. EPTERN. chron. 2 (MGScript. XXIII p. 50,20) tempus est, ut testamentorum ipsius sanctae virginis -am descri-bamus; cuius tenorem talem habemus: eqs. TRAD. Salisb. II 289^a facta . . . delegatione in manum Alberonis ipse (*Rudolfus*) . . . ad altare . . . delegavit (sc. *praedium suum*) iuxta predictum tenorem et -am verborum. *saepe*. 6 ?*formatio, cultus* – ?*Bil-dung*: DHUODA lib. man. invoc. 8 p. 72 hoc opusculum ex no-mine meo scriptum in tuam (sc. *fili*) specietenus -am legendi dirigo (sim. 10,3,3 finita sunt huius verba libelli, quae . . . uti-liter in tuam specietenus -am transcribere iussi; *ni loci spectant ad p.393,195qq., c. sensu exemplaris textus*).

C de re formante: 1 corpor. i. q. *exemplar* – *Modell, (Muster)-Form*: a in univ.: TRANSL. Chrys. et Dar. 26 haec (*femina caeca*), si ille (*funis signorum*) non competeret, -am sibi a custode petiti dari, quo revertens domum aptum praepa-rare potuisset. b *de instrumento, vase ad res e molli quadam materia formandas apto*: a in univ.: MAPPAE CLAVIC. 52 contunde . . . , donec fiat mellis pinguedo, et tunc dimitte in -am et patere triduo eqs. EPIST. Teg. I 23 fingere fecimus -am cam-panam fundendam. THEOPH. sched. 3,27 quam -am, cum sic-cata fuerit, calefacies et liquefactum argentum infunde. AL-BERT. M. animal. 4,63 testa eorum (sc. *malakye*) . . . interior est comminuibilis substantia sicut creta, propter quod . . . in testis illis figuras et -as faciunt fusores auri et argenti, in quos fundunt metalla sigillanda. *saepius*. b *instrumentum ferreum ad pecuniam cudendam aptum, ferramentum* – (*Präge-, Münz*)-*Stempel, Prägeeisen*: DIPL. Frid. I. 112 p. 191,20 nos fidelibus nostris Lucensibus eam monetam cum cuneo et -a, qua hactenus cudebatur, . . . confirmamus. CHART. civ. Magd. 126 p. 67,44 cum novos denarios cudi necesse est, canonicis . . . -e, secundum quas cudi possunt, exhibebuntur et illa -a servabi-tur, que . . . archiepiscopo placuerit. *saepius*. 2 *incorpor. i. q. exemplum* – *Vorbild, Beispiel, Muster*: a *de hominibus*: LIUTG. Greg. 3 crevit . . . adolescens Gregorius cum sancto magistro in omni operum virtute . . . secundum -am magistri, a quo didicerat. RUD. FULD. mirac. 1 p. 330,14 in oratione, vigi-liis et abstinentia . . . -am se sibi subditis praebat *Hrabanus abbas*. EKKEH. IV. bened. I 16,77 -a (sc. *confessionis*) sit in Petro pectus quatienteque retro. VITA Norb. II add. 1,8 (vs.) vir fuit insignis, crux pravis, -a benignis. STATUT. ord. Teut. p. 66,18 ut omnibus hominibus . . . vite bone exemplum prebere studeant -amque modestie et discipline. *persaepe*. b *de rebus*: ADAM gest. 2,82 p. 140,1 iactis . . . fundamentis ad -am Coloni-ensis ecclesiae disposuit *archiepiscopus* huius nostrae (sc. *eccle-siae*) magnitudinem perducere. CHART. Argent. I 616,1 ad -am aliarum civitatum in eo honore condita est Argentina, ut eqs. YSENGRIMUS 1,401 res est -a rei, factis facienda notantur. al.

II *spec.*: A *zool. spectat ad metamorphosim q. d. amphibio-rum*: ALBERT. M. animal. 1,31 quaedam (*animalia*) . . . mo-bilia sunt a -a in -am sicut rana aquatica.

B *philos., natur., alch.*: 1 in univ.: ADALBOLD. Boeth. 82 omnis -a formati -a est. ALFAN. premn. phys. 2,60 p. 38 non potest actu esse corpus, antequam suscipiat -am (PG 40,564^A εἶδος). OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,25sq. cum . . . omne esse ex -a sit, quilibet subsistens rem et nomen a sua capit -a. ALBERT. M. veget. 1,22 -ae . . . , quae sunt genera, dant nomina sua et rationes suis speciebus. 1,24 coelestia . . . animata non erunt, eo quod sint impassibilia, non recipientia impressiones -arum extraneorum. metaph. 4,3,5 p. 192,67sq. motus est -a post -am sive -a fluens. CONR. MUR. summ. p. 43,14 causa formalis est, secundum quam res fit et -am recipit, et dicitur -a quasi foris manens. *persaepe*. 2 in *oppositione materiae*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 76,28sq. -a . . . ornatus est mate-rie; materia vero -e necessitas. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,29 omnem . . . -am ad hoc, ut integre subsistentem informet, compositam esse necesse est. ALBERT. M. bon. 2 p. 2,32 mate-ria desiderat -am. metaph. 1,4,2 p. 48,69 non sunt nisi duo prin-cipia entis, quae sunt -a et materia. GEBER. investig. 13 p. 496 corruptionem imperfectorum accidentaliter supervenisse, quae materiae novam et corruptam dedit -am. *persaepe*. 3 *de vi (principali) formante*: a in univ.: HERM. CARINTH. essent.

[Leithe-Jasper]

2 p. 232,2 nec ... ullo pacto illud ... immortale (*sc. anima*) in hoc corporeo ... retineri posset nisi nodis armonicis in cognato celestis -e receptaculo. ALBERT. M. spirit. 1,1,10 p. 229^b,15sq. una -a, qua ab anima informatur spiritus, quae -a vitae vocatur. caus. univ. 2,1,3 p. 63,77 -a ... substantia est substantiae dans esse, influxa a substantia primae causae. *al.* *b de idea (sensu Platónico)*: HUGO HONAUG. div. 26,1 exemplar non est una tantum -a, sed plures, quas Plato mundum archetypum et ideas, Latini principales figuras et -as et species vocant. 26,4 -ae ... nomen ideo figuris et naturis corporum est indultum, quia ut imagines traductae sunt ab aeternis exemplaribus, quae vere sunt -ae, et eis assimilantur. ALBERT. M. resurr. 133 p. 327,72 -a idealis ponitur respectu creaturarum, non respectu Dei, quia creaturae tantum ideatae sunt. anim. 1,2,2 p. 21,64 hanc ... -am, quia separatam posuit Plato, vocavit ideam, quod Latine sonat -a, eo quod omnia sequentia format. *saepe.* *c de causa causante ('Wirkursache')*: ALBERT. M. incarn. 42 p. 214,83 caritas est vita animae, item caritas est -a omnium aliorum virtutum. *4 de entelechia ('Verwirklichung')*: ALFAN. premn. phys. 2,56 p. 37 [species ... sive -a et explementum], (PG 40,561^B εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχεια) primum oculi est ipse visus, qui dat ei posse videre, secundum autem explementum est actus oculi, secundum quem videt. MANEG. c. Wolffh. 3 p. 49,13 Plato ... animam diffinivit essentiam se moventem, alius numerum se moventem, alius entelechiam, quod interpretatur corporis -am. *5 de differentiis specificis speciem, materiam sim. definitibus*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,34 partes ... voco eas -as, quae ad componendam speciem aut in capite ponuntur, ut generales, aut aggregantur, ut differentiales, aut eas comitantur, ut accidentales. ALBERT. M. incarn. 32 p. 202,90sq. inter -as accidentales nulla est unio in Christo, sed -ae substantiales uniuntur in eo in una persona. miner. 3,1,6 p. 66^a,27 -a ... essentialis in omnibus dat esse. meteor. 4,4,8^{capit.} secundum -as specificas considerata sunt naturalia in sequentibus libris et non secundum materiales -as. caus. univ. 2,2,22^{capit.} intelligentiae superiores habent -as universales et inferiores -as particulares. *persaepe.*

C theol.: *1 de vi (principalis) formante (i. Deo)*: GERHOF. epist. 28 p. 617^B potius id credam, quod tu (*sc. Deus*) sis -a informans omnia formosa. ALBERT. M. incarn. 22 p. 193,40 divina essentia perfectissima -a est, quae non est susceptibilis alicuius. metaph. 1,4,9 p. 60,32 Deus ... est -a omnia formans. *saeptus.* *2 spectat ad singulas trinitatis personas*: CONST. Constant. 41 ut in trinitate perfecta et plenitudo sit divinitatis et unitas potestatis: Pater Deus, Filius Deus et spiritus sanctus Deus ...; tres itaque -ae, sed una potestas. MANEG. c. Wolffh. 14 p. 75,7 ut ... indicaret ex naturali et insito Patris et Filii simplicissimam unitatem, -am Patris Filium appellavit *Paulus eqs.* *3 spectat ad Christi naturas*: PIRMIN. (?) scar. 27 p. 63,19 se in -a (furmam *var. l.*) servi humiliavit *Dominus*. AMALAR. cod. expos. I 2 ut ad tactum spiritus Dei ... aliquando deprecarentur *prophetae* -am Dei ... et aliquando deprecarentur -am servi. MILO Amand. I 1 p. 451,18 operatur ... utraque -a divina atque humana in una salvatoris persona. ARNO REICHERSB. apol. p. 160,38 -as ... divinitatem et humanitatem dicimus. *saepe.* *4 spectat ad transsubstantiationem q. d.*: ALBERT. M. euch. 3,3,1,1 p. 305^a,10sq. qualiter totus Christus tam sub -a panis, quam sub -a vini contineatur. 3,3,1,4 p. 308^b,42 dicunt, quod corpus Christi est sub eadem -a cum substantia panis *eqs. ibid. al.*

D gramm.: *1 spectat ad fictionem verbi*: ERCHANB. gramm. p. 39,12 -ae (*sc. verbi*) ... dictae sunt eo, quod non suis significationibus informant et quasi ad -am, hoc est ad regulam, nostram intelligentiam dirigunt ...; sic enim ... ordinantur: meditativa, inchoativa, perfecta, frequentativa. ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 133,8 Prisscianus ... in suo libro (*Prisc. gramm. II 68,15sqq.*) cum de -is scriberet possessivis, duas species interposuit: *eqs.* *2 spectat ad flectionem verbi i. q. paradigma, species (conjugationis) - (Beugungs-)Muster, Schema, Paradigma*: PAUL. DIAC. carm. 15,2,2,2 addunt ... <et> istas ad correptam tertiam 'io' terminatas quinque -as, nam est decima supra nonam 'o' 'vi' mutans, ut 'cupivi, cupii'. 15,2,5,3 'instruo,

instruixi' datur -ae sextae decimae. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 423,19 ut ... clareat et pateat -a conformis et norma regularis, consimile verbum competit quaeri, quo *eqs. v. et p. 395,63.*

E geom. et math.: *1 de figura geometrica: a in univ.*: PS. BOETH. geom. 284 quas unumquemque (*sc. angulorum*) suas intus in -a oportet accipere portiones. GERB. geom. 2,6 solidus (*pes*) ... est longitudine, latitudine altitudineque aequaliter distensus et quadratus ... -am videlicet cubi vel tesseræ retinens. ANON. geom. I 3,19 p. 330,13 orthogonii. ADALBOLD. sphaer. 5 modii. *al.* *b de figura geometrica, quae multiplicationem numerorum reddit* ('Würfel-, Körperzahlen'; *de re v. p. 227, 62sq.*): SYLL. Sangall. app. 5,73sq. hinc planæ -e vel linea longa iaceb<i>t, additur et numerus crassus ad alta volans; inde cibus, crib<r>um seu -a triangula surgit (*cf. notam ed.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,162 cybicas effingere -as nituntur *famulae* (*sc. Arithmeticae*). *2 de differentia numeri* ('[Ziffern-]Stelle'): GERB. epist. math. I 1,1 p. 11,26 (gloss. Vat. C) quemcunque ... centenus (*sc. numerus multiplicat*), propriae quantitatis iuxta denominationem a multiplicato ponit digitum in positione articulorum -am denariae quantitatis non refutans. *3 schema, diagramma - Schema, Tabelle*: PS. BOETH. geom. 461 quidam ... apicum notas sibi conscripserant, ut haec notula responderet unitati: '1' ...; quidam vero in huius -ae (*sc. figurae abaci*) depictione litteras alfabeti sibi assumebant.

F mus.: *1 in univ.*: CARM. Cantabr. A 12,2^b,9 tonorum quamlibet informem vim latere noscens -a addita artem pulchram primus edidit (*sc. Pythagoras*). *2 spectat ad structuram intervalli*: FRUTOLF. brev. 10 p. 66 (vs.) intervalla novem dabit haec lex agnitionem: ... mox diapentinam sonat emmele septima -am. ton. p. 153 possidens inter 'C' et 'c' totam diapason -am. GUIDO ARET. reg. rhythm. 226 spatiosis ... -is maximeque vacuis raro utimur in cantu: *eqs. al.* *3 spectat ad modulationem cantus*: PS. HUCBALD. ton. 118 per omnes pene octo tonorum melodias finis versuum variatur, quarum diversitatum in primo tono hae -ae sunt: *eqs.* ALIA MUSICA 41 p. 183 concluditur ... huius tropi -a intra integrum diapente. GUIDO AUGENS. mus. 432 ad habendam ... de quolibet cantu ... scientiam, cuius sit toni, scire necessarium est, cuius sit manerie et cuius -e, plagalis videlicet vel autentice. *al.*

G publ., iur., eccl., canon.: *1 in univ.* ('gültige, rechtskräftige Form, Rechtsform'): CONST. imp. I 321 (a. 1188) ego Albertus notarius ... imperatoris interfui et ... suprascriptum laudum in hanc publicam -am redegi (ACTA imp. Böhmer 911 p. 622,20. *persaepe. sim.* CHART. Tirol. notar. I 69 p. 33,13 i. p. -am reduxi. *saepe*). CHART. Ror. 40 p. 194,37 sub -a concambii (CHART. Monast. 25. al.). CHART. Eichsf. 471 curiam meam ... vendidi ... conventui in Riphenstein ... proprietatis -a iure perpetuo possidendam. *persaepe.* *2 norma, regula, praeceptum, lex, institutum, ius - Norm, Regel, Ordnung, Vorschrift, Gesetz(gebung), Recht: a in univ.*: LEG. Burgund. const. I 7 inter Burgundionem et Romanum haec -a servabitur (CONC. Merov. p. 81,6 furma servetur. LEG. Wisig. 3,4,12 -a servetur. *persaepe*). LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 386,32) indicat ... dilectio tua ... veterum imperatorum -as commutare. ACTA imp. Winkelm. I 786,1 quibus (*sc. salis venditoribus*) talem -am constitutis vendendi, videlicet ut *eqs.* 797 p. 621,34 -a statuta per curiam de bucheriis demanii (*antea*: iura statuta). 626 secundum -am in litteris pape et imperatoris evidencius expressam. CHART. civ. Spir. 199 p. 158,2 ne panni fiant contra -am littere de hoc facte. *persaepe.* *principium - Grundsatz*: LIBER diurn. 93 ut ea, quae legaliter geruntur et equitatis -a conveniunt, nulla valeant refragatione perturbari. *b de regula monastica sim.*: WILLIB. Bonif. 2 p. 10,12 secundum praefinitam beati patris Benedicti *recta constitutio* nis -am (HUGEB. Willib. 5 p. 102, 23 r. c. -am et cenobialis vitae normam. *al.*). ARNOLD. LUB. chron. 5,30 p. 212,25 multi ... soli Deo militare cupientes -a quadam Templariorum omnibus renunciantes. DAVID expos. reg. 2,39 propter transgressionem -ae, quam hic regula tradit expresse. *saepe.* *de constitutione capituli*: EMO chron. 26 -am capituli, quod per triduum celebratur, in scriptum redegit hoc modo: '*eqs.*' *c de iure canonico*: CHART. Aquens. 252,12

[Leithe-Jasper]

(a. 1217) sententia secundum -am ecclesie relaxata (EMO chron. 68 p. 186,22. *saepe*). **d de iure civitatis:** CHART. Heinr. Leon. 46^a quod (*oppidum Suerinum*) ... a Saxonibus in potestatem redactum ius et -am civitatis acceperat (*ex Saxo Gramm. 14,30*). ACTA imp. Winkelm. I 59 p. 54,41 (dipl. Otton. IV.) confirmamus ... Alexandrinis ... omnes honores, consuetudines et mores, statum, -am et usancias nobilis civitatis. **al.** *e spectat ad morem beneficium pauperibus clericis conferendi fere i. q. consuetudo – etwa: Gepflogenheit, Usance:* CHART. eccl. Werd. 70 p. 91,12 (a. 1280) cum ... intencionis ... pape non sit, cum cuiquam mandatur in -a pauperum provideri, privilegiati ecclesiis circa ipsarum privilegia derogari. **f condicio, clausula – Bedingung, Auflage:** CHART. Stir. II 236 (c. 1225) nos ... querimonie contra fratres ... plenariter cessimus t a l i -a, ut *eqs.* (CHART. Eichsf. 290 sub t. -a. *persaepe*). CHART. Brixin. 105 p. 113,2 donavimus ... sub hoc modo seu -a, ut *eqs.* CHART. cell. Paulin. 89 p. 101,9 huic ... venditioni hec -a fuit adiecta, quod *eqs. saepe*. **c. gen. inhaerentiae:** CHART. Tirol. 701 p. 149,7 (a. 1217) sub hac conditionis -a, ut *eqs.* **3 sanctio formalis – formaler Abschluss:** **a in univ.:** ANNAL. Magd. a. 1187 p. 195,17 imperator pro pace formanda ... legatos ... misit, qui bene prosperati pace in -am acta legationem imperatori retulerunt in Lutra. **b conventum, compositio – Abkommen, Übereinkunft:** CHART. Aquens. 39,21 (a. 1180) pro ... satisfactione et p a c i s -a reliquam possessionem ... fratres Aquenses ecclesie de Loneke tradiderunt (CONST. imp. II 107,4 p. 138,1. *persaepe*). EMO chron. 64 p. 166,19 -am compositionis inter prefatos enunciavit *magister Oliverus* (CHART. Tirol. 782 p. 214,11. *persaepe*). HEINR. LETT. chron. 24,4 p. 174,5 si ... Rigenses ... cum Lyonibus ... in hanc (*sc. de potestate transferenda*) -am consensum suum preberent. CHART. Eichsf. 320 p. 184,6 omnem ordinationem et -am super predictis bonis ... factam ... servabimus. CHART. Friburg. 169 si quis ... c o n t r a -am predicatam ... inquietare presumpserit (CHART. Pomm. 1109 p. 383, 36. *al.*). *persaepe*. **spectat ad conscriptionem compositionis:** ACTA imp. Winkelm. I 565 p. 453,36 (a. 1259) nos visa et diligenter inspecta et perlecta -a pacis ... eandem pacem gratam et ratam habemus. **4 -a iudicii, iuris sim.:** **a iudicium, actio, causa – (Gerichts-)Verfahren, Prozess:** CHART. Brixin. 130 p. 137,26 (a. 1255) quod ... episcopus ... si componere non potest secundum iusticiam utriusque (*litigantis*), inter eos fora (*sic in cod.*) iudicii procedat. CHART. scrib. Col. B 965 domina Hoda ... obtinuit in -a iudicii per sententiam scabinorum ... tria iugera terre. CHART. Hall. 353 p. 325,40 si quis equum, domum ... in -a iudicii impeccierit et in causa defecerit. *persaepe*. **b sententia, arbitrium – Urteil, (Urteils-)Spruch, Gutachten:** CHART. Stab. 139 p. 284,6 (dipl. spur. Heinr. V. s. XII.) iuxta -am iudicii a patre nostro promulgati. CHART. Raitenh. 102 p. 97,7 ut ... hec -a arbitrii rata in futurum habeatur (CHART. eccl. Erf. 215. 247 p. 134,26. *persaepe*). CHART. Burgenl. II 66 quod vidimus in litteris -am iudicii continentibus comprehendere. **5 formula – Formel, Formular:** *a spectat ad votum sim. certis verbis conceptum:* HINCM. divort. 6 p. 155, 37 secundum quendam modum -ae baptismatis Dominus invocatur. CHART. Solod. I 294 p. 166,24 (a. 1213) comes ... feodum in manu nostra resignavit sub tali fidelitatis -a: '*eqs.*' ALBERT. M. sacram. 6 p. 5,2 sanctificatio ex invocatione est, quae est -a sacramenti. STATUT. ord. Teut. p. 87,17 prior ... secundum -am penitencie clericis diffinitam puniat confitentem. ALBERT. M. euch. 6,2,2,1 dicemus ... primo de -a, quae dicitur super panem, et postea de -a, quae dicitur super vinum. *cf. et p. 393,63*. **b spectat ad exemplar, ad cuius similitudinem litterae formantur:** DIPL. Constantiae 13 p. 44,11 nos ... -am imperialis privilegii prosequentes ecclesias ... Sancte Marie de Iosaphat in protectione nostra recepimus (13 p. 47,42. 14 p. 50,25). INNOC. III. registr. 1,456 p. 681,32 si ... littere, in quibus fuit falsitas deprehensa, -am de simplici iusticia habuerunt. CHART. episc. Halb. 888 p. 150,22 (epist. papae) aliqui super hiis litteras confirmationis in -a c o m m u n i a sede apostolica impetrarunt (CHART. Stir. IV 285 p. 170,18. *persaepe*). **al.** **6 processus, caerimonia – formaler Ablauf,**

Ritual: MANEG. c. Wolfh. 21 p. 92,3 per apostolicam impositionem manuum sacrorum ordinum institutum est sacramentum et venerandi concilii pia collatio; quam -am sequentes patres imitarentur *eqs.* **7 exemplar (chartae, instrumenti), charta, instrumentum – Urkunde(nfassung):** **a in univ.:** CHART. episc. Halb. 929 p. 174,10 (a. 1257) presens -a ... archiepiscopi ... sigillorum appensionibus ... est munita. CHART. Burgenl. II 52 p. 34,9 conceptum in -a breviori petentes. *saepius*. **b adumbratio (chartae, instrumenti) – (Urkunden-)Skizze:** VITA Annon. I praef. p. 466^a,6 qui (*administrator coenobii*) -am scribendorum tradens ita me ... huic operi subiugavit, ut *eqs.* HEINR. WIRZ. cur. 218 sunt ibi, qui norunt formare negocia quevis, et sunt, qui -as abbreviare sciunt. **8 status (legitimus, iudicialis) – (rechtliche) Stellung:** LEG. Wisig. 4,57 p. 206,32 ut, quicumque ... de talibus parentibus repperit fuerint ... condicione ... ingenuitatis adsumpta, ... in ingenuitatis -a vel decore absoluti persistent. FORM. Arvern. 5 nullam habeo substantia, unde me redimere debeam, nisi tantum -am et statum meum, quem libero et ininueno videor habere *eqs.* CHART. Hans. 745 p. 261,5 (a. 1274) qui ... artem mechanicam qualemcunque sub -a famuli vel servi exercere voluerit, solvet quolibet anno XII den. de exercitatione sua.

H medic. de infirmitate ungulae equorum ('Mauke'; cf. francog. forme; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 715^b): IORDAN. RUFF. equ. p. 87,5 fit ... infirmitas, quae dicitur -a vulgariter, inter iuncturam pedis et ungulam. *cf. formata.*

formabilis, -e. **1 qui formari, formam accipere potest – formbar, -fähig, Form annehmend:** ALBERT. M. sent. 3,23,9 p. 421^a,22 omne informe -e est. phys. 1,1,3 p. 5,43 cum cera comprimitur inter manus vel aliud corpus -e, quod mutaretur secundum corporeitatem. animal. 6,12 haec ... ova (*sc. venti*) coagulabilia sunt epsesi et optesi, sed non -ia. summ. theol. II 13,80,2 p. 116^b,38 formans ... virtus ... confortatur calido sicco, -is vero frigido humido. *ibid. saepius. v. et l. 49.51. usu subst.:* ALBERT. M. meteor. 4,2,18 p. 270,17sq. sunt ... XIX oppositiones: ... et haec sunt ... [-e non-formabile] (p. 385^a, 15 πλαστόν ἄπλαστον), comprehensibile non-comprehensibile. 4,3,7 p. 277,36 dicemus ... de ... passionibus continui homyomeri ... haec enim sunt pulsui cedia et -ia et apprehensibilia. 4,3,8 p. 278,23sq. quaedam sunt -ia, quaedam autem non-formabilia] (p. 386^a,27 ταῦτα μὲν πλαστά, τὰ δὲ ἢ μὴ εὐθλαστά), -ia autem sive figurabilia sunt, quaecumque sunt impulsui cedia. **2 qui duci potest – herleitbar:** WALAHFR. hort. 274 de ... sono mandentis habet *papaver* -e (gloss. L: formatum) nomen.

formabilitas, -atis f. pendet ad: l. 55. facultas formam suscipiendi – Formbarkeit, -fähigkeit: ALBERT. M. praedicab. 5,5 p. 95,38 forma ... subiective et -e non est quid, sed quale vel qualitas formans, nullo modo formabilis, quia actus est et ideo formari non potest. div. 3,10 p. 114,14 est simplex natura formabilis in speciem per differentiam constituentem, et hoc modo est pars essentialis in diffinitione, quae est ut materia propter similitudinem -is. summ. theol. II 1,4,2,4 p. 90^b,19 informitas materiae nonnulla forma est, non secundum quod informitas est, sed secundum quod relinquit -em ad formam.

***formadeus, *formadionum, *formadium, *formagium v. *formaticus.**

formalis, -e. script. fornaris: p. 399,35. 1 adi. i. qui ad rei formam, figuram, structuram pertinet, formans – die Form, Gestalt, Struktur betreffend, Form, Gestalt, Struktur habend, gebend, formal: **a gener.:** MILO carm. 3,4,2,734 ut ... humanos auditus tangere possit (*sc. secretum in arcibus cordis*), -es adhibere modos huic iure necesse est; verba aliter non esse queunt, nisi *eqs.* **b philos. et natur.:** **a in univ.:** HERM. CARINTH. essent. 2 p. 190,11 hec (*duo principia*) ... c a u s a s a materiales et -es appellari meminimus (ALBERT. M. animal. 3,126. *persaepe*). ALBERT. M. incarn. 32 p. 203,28 species ... non dicit -e q u i d (praedicab. 3,2 p. 60,56). summ. creat. II 1,5,4,1 p. 449^a,8 tres sunt intellectus, scilicet potentialis sive materialis et i n t e l l e c t u s in habitu sive -is et tertius, qui *eqs.* (metaph. 11,1,9 p. 472,83. *al.*) sent. 2,13^{capit.} principium (veget. 1,60. *saepe*). veget. 1,20 natura. *persaepe.* causa -is

[Leithe-Jasper]

exemplaris i. q. *causa exemplaris – vorbildliche Ursache, Exemplarursache* (de re v. *Hist. Wb. Philos. I. 1971. p. 974*): ALBERT. M. div. nom. 5,10 p. 309,52 ens primum est causa omnis entis effectiva et -is exemplaris. summ. theol. II 1,3,1,2 p. 15^a,14 ex seipso habet (sc. *primum principium*) et in seipso et propter seipsum esse principium: ex se efficienter, in se formaliter, secundum quod causa exemplaris -is dicitur. **β** (*tantum*) *forma existens, formae (purae) propior, purus – (nur) als Form existierend, der (reinen) Form nahe, rein*: ALBERT. M. div. nom. 1,36 p. 20,6 quanto aliquid -ius est, tanto simplicius est. cael. 1,1,5 p. 16,29 est ... terra quasi faex in corporibus simplicibus et ignis nobilior et -ior in elementis. metaph. 4,1,8 p. 172,29 in eo ... quod immediate coniungitur concavae superficiei lunae, ... generabitur corpus rarum et calidum et -ssimum inter corpora. al. c mus.: **α** *spectat ad structuram intervalli*: ARIBO mus. p. 13,10 -es sunt dicendae species, quae formam habent, non naturam ...; forma est primae speciei diatesseron habens semitonium in medio. COMM. microl. 95 species diatessaron alia naturalis, alia -is ...; -is ... est, quando eqs. **β** *spectat ad modum rhythmicum* (de re v. W. Frobenius, *Handwb. d. musikal. Terminologie IV. s. v. 'Modus [Rhythmuslebre]'*): ANON. IV mus. 2 p. 41,2 puncta ... dicuntur apud quosdam notae ...; apud aliquos figurae vocantur ...; apud aliquos simplices soni dicuntur, et sic materiali signo pro -i intelligitur. p. 51,16 primus modus -is ... sic per puncta materialia ... figuratur: eqs. **γ** *per errorem pro ὕλκός positum*: REMIG. ALTISS. mus. 499,9sq. EIAIKON (YAIKON var. l.; Mart. Capell. 9,936 YAIKON [YAIKON var. l.]), id est -e, EIAOE forma vel species ...; EIAIKON est, quod ex perseverantibus, id est immutabilibus et similibus, scilicet sonis, consonabat. **d medic.**: **α** *in univ.*: GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 704,32 lepra completa sive -is non curatur. *ibid. iterum.* **β** *de febris i. q. formam aequalem observans, typicus, periodicus – einem Muster folgend, gleichmäßig wiederkehrend, periodisch*: AURELIUS 1 p. 489,14 tipica (sc. febris) est -naris (-is cod. Augiens. CXX. GLOSS. med. p. 86,8), si tamen hoc bene translatus est; ita vocatur, quod cotidie laxatur, vel alternis diebus, vel quartis diebus eqs. **2 subst.**: **a fem. vel masc. i. q. aquaeductum – Wasserleitung: GREG. IX. registr. 619 p. 507, 39 descendit finis ... per vallem in pratum ... ac reflectitur in pratalina de -i de Ulmis. p. 508,1 ascendit finis ad -es de Stuti et exinde tenditur in fossatum Sancti Angeli. **b neutr.**: **α** *principium formans – formgebendes, formales Prinzip*: ALBERT. M. metaph. 1,1,6 p. 10,12 haec ... animalia quaecumque ex talibus regimen vitae accipiunt, parum experimenti participant, quia, cum duo sint in experimento, unum quasi -e, quod est acceptio similis de multis, alterum materiale, quod est memoria conferentis eqs. **β** *de polline floris i. q. forma – Form*: ALBERT. M. veget. 2,122 videtur ... huiusmodi -e croceum maxime in floribus papaveris et tiliae et miricae; ... adhaeret posterioribus cruribus apum, quando mella colligunt. **adv. formaliter.** **1 philos. et natur. i. q. secundum formam, modo formanti – der Form, Art nach, die Form, Art betreffend, Form gebend: HONOR. AUGUST. scal. I 6 (PL 172, 1233^B) omnia, quae -r subsistunt, in hoc mundo sunt. URSO qual. 112 caliditas quandoque causaliter, quandoque -r, quandoque alio medio ... subiectum reddit calidum. RICHAR. ANGL. (?) anat. II p. 88,27 humores ... generantur in epate materialiter et -r. ALBERT. M. phys. 1,3,12 p. 61,41 femina ad partum indiget masculo movente effective et -r. cael. 3,1,2 p. 205,49 similiter est in reliquis rebus naturalibus, quae -r dividuntur. metaph. 7,1,12 p. 337,24 accidens dupliciter potest definiri, materialiter videlicet et -r. *persaepe.* **2 iur. i. q. legaliter, forma iudicii – rechtmäßig, mittels Gerichtsverfahren: CHART. Basil. A II 140 (a. 1268) quia Petrus ... ipsum molen-dinum detinet seu fullam, ipsum ad refectionem ... pontis -r condemnamus.******

***formalitas**, -atis f. (formalis) **1 formalis distinctio, natura (rei) – Formhaftigkeit, 'Förmlichkeit'**: ALBERT. M. sent. 4,49,11 p. 684^b,29 corpus sequitur animam ad -em et spiritualitatem et ideo non retardebit eam. gener. 2,2,18 p. 200,59 'solus ... ignis maxime est speciei' et -is et ideo 'innatus est' sursum

ferri ad 'terminum' orbis, qui maxime formalis est inter corpora. metaph. 11,2,19 p. 507,66 -s ... artis convertitur ad instrumentum, quando movet ipsum et, secundum quod movet, sic producitur in materiam. *ibid. al.* **2 forma – Form, Gestalt**: ALBERT. M. meteor. 1,3,10 p. 32,47 per calidum intraneum et extraneum induit talis materia (sc. *cometis*) talem -em. veget. 4,25 in quibusdam ... corporibus terrestre per calorem ad -em digestum non est.

***formarius, *formasius v. *formaticus.**

10 formata v. formo. [*formatem v. *formaticus.]

***formaticus**, -i m. (-um, -i n.; -a, -ae f.: l. 22) *vel rarius*

***formagium** (-adium), -i n. (-us, -i m.: l. 25, 29; -a, -ae f.: l. 39) *script. et form.:* from-: l. 26. *adde* CHART. Stir. III 194 p. 279,12. al. furna-: l. 27. fordi(us): l. 30. -ari(us): l. 23.

15 -asi(us): l. 29, 30. -ade(us): l. 25. *gen. pl.* -adionum: l. 28.

1 caseus – Käse, Käselaib (saepius de tributo): CAPIT. reg.

Franc. 32,34 vinum coctum ... -ticum, butirum, bracios.

128,30 -ticos p e n s a s XXIV (FOLCUIN. Bert. 1,52 p. 71,6

[chart.] p. duas de -ticis). EINH. epist. 5 ea, quae nobis ...

20 necessaria sunt ad habendum, id est farinam, bracem, vinum,

-ticum (-mā tē cod., -tem ed.) eqs. COSMAS chron. 2,27 p.

121,20 vidit Iaromir -ticam semesam. TRAD. Altaerip. 40 habu-

erunt ... pro guerpicione sex solidos et unum -rium (cod.,

25 -gium ed.). CHART. Carinth. III 1439 p. 558,27 constituit cle-

ricus fratribus ... tres modios tritici, centum -deos (sc. *exhi-*

bendos) eqs. CHART. Carniol. II 229 p. 183,4 quarta parte fro-

magii (274 furnagii). CHART. Carinth. V 111 Romanus nota-

rius ... peciit feudum centum -dionum (*sic?*) theotonicorum.

BERNH. GEIST. palp. 1,381 -sius. NICOL. BIBER. carm. 1070

30 maldrum magnorum petit alter -diorum (fordiorum, -siorum

var. l.; gloss.: caseorum). *persaepe.* **2 usus fructuarius casei –**

Käsenutzen, -ertrag (de re v. E. Schafhauser, *Churrätische*

Pfalzen. 1984. p. 58): CHART. Sangall. A 173 (a. 883) vendit tibi

35 Otthlho ... una tertia de -tico, de herbario in alpes, que cog-

nominatur inter Suniu et Caviu (*item* 174). **3 praedium, quo**

caseus producitur – (Käse-)Schwaige (de re v. O. Wonisch,

Zeitschrift d. hist. Vereins für Steierm. 22. 1926. p. 1045qq.):

40 CHART. Stir. I 592 p. 557,12 (spur. a. 1277/1306) ut ... tres

-dias, quas vulgo swaigas appellat, ... instituere sibi possint (sc.

fratres).

formatio, -onis f. **1 actio formandi, factura, creatio – das**

Bilden, Formen, Erschaffen, Erzeugen: **a gener.:** **α** *de*

hominibus: ALEX. MIN. apoc. 10 p. 222,25 in primi parentis -e

45 nobili. ALBERT. M. animal. 1,109 comparatione accepta secun-

dam complementum hominis et perfectionem creaturae sive -is

et bonitatem operationum eius. al. **β** *de rebus*: PS. ODO

CLUN. mus. p. 273^b satis ... de monochordi -e dictum est.

NADDA Cyriac. I prol. 3,9 ut -o cogitationis, quod in abdito

mentis occultat, in medium procedat. CAES. HEIST. mirac. II

50 1,33 p. 60,21 que (sc. *vestis*) cum esset in -e superflua nimis.

ALBERT. M. animal. 12,201 labia hominis sunt mollia et car-

nosa, ut apte aperiri possint et moveri et claudi ... propter -em

et exitum sermonis. *ibid.*: literarum -o. **b natur.**: TROTULA

55 A 12^{capit.} de -e seminis concepti (*sim*). ALBERT. M. animal. 9,

120 modus ... -is spermatis in concepto). CONSTANT. AFRIC.

theor. 3,34 p. 14b^r hec est -o infantium membrorumque suo-

rum. ALBERT. M. veget. 1,100 cum ... naturae materia sit for-

60 mativa ... in talibus generatis, oportet ipsam habere instru-

menta artificiosae -i a c t i v a e congruentia (animal. 3,153).

2,124 multum nutrimentum trahitur ad fructuum -em

(2,128 fructus. al.). animal. 1,583 cum cor sit principium -is to-

tius corporis. *saepe.* **c philos.**: ALBERT. M. cael. hier. 2 p. 20,

65 46 'sanctissimam sapientiam eloquiorum ... providisse ... in

-bus (PG 3,140^A μορφώσεσιν)', id est figurationibus 'caeles-

tium animorum', id est intellectuum, scilicet angelorum. **d**

geom.: GERB. geom. 4,12 quod totum posterius in earum (sc.

figurarum) ... liquebit -bus. **2 res formata, fabrica, com-**

pago – Schöpfung, Gebilde, Gefüge: **a gener.:** WOLFFHER.

70 Godeh. II 25 p. 209,43 distortis ... membrorum nervis a tota

corporea -is utilitate dissolvebatur *puerulus*. **b philos.**: AL-

BERT. M. cael. hier. 2 p. 24,67sq. beatitudinem divinitatis ...

eam subsistentiam vere existentem ... vitam vocant ... tantis

[Leithe-Jasper]

... mirabilibus -bus (PG 3,140^C ἀναπλασμάτων) ... probatis per rationis iudicium 'excellere materiales -es' (*ibid.* προσύλων μορφώσεων), id est, quae fiunt per corpora materialia *eqs.* 3 *compositio, dispositio* – *Gestaltung, Anordnung*: a *gener.*: MAPPAE CLAVIC. 288 p. 243,11 quatuor circulis imis inter alios exposita diametrorum -e volventibus vaseque interius suspensio, quocumque modo volvantur, nil effundetur. b *astron.*: GERB. (?) astrolab. 6,2 hoc in loco admonet ratio aliquid, quae sint, quotae sint, ubi sint, et de -e seu vocabulis earundem (*stellarum*) interserere. *Leithe-Jasper*

***formativus**, -a, -um. 1 *adi. i. q. formans, (con)fingens* – *formend, gestaltend (usu natur. et philos.)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,10 p. 56,17 caput parvum intemperatum significat esse cerebrum, cuius causa parva fuit materia et -e *v i r t u t i s* debilitas (ALBERT. M. sent. 3,3,26 p. 65^b,11 ratio sumitur a duobus: a quantitate humidi radicalis ... et a vigore v. -ae. *ibid. persaepe*). ALBERT. M. animal. 6,125 non facile excitabilis calor vitalis et -us in ovis. metaph. 1,3,5 p. 35,42 vehiculum omnis virtutis spiritus est et est -us omnium. *ibid. persaepe*. 2 *subst. neutr. i. quod format, confingit* – *das Formende, Gestaltende*: ALBERT. M. animal. 1,439 sanguinis epar est -um ad nutrimentum interiorum. 2,53 est sperma -um corporis. *ibid. al.*

*adv. *formative*. 1 *in figurando, (con)fingendo* – *beim Bilden, Gestalten*: ALBERT. M. animal. 15,127 natura ... -e utitur illo spermate quasi instrumento, per quod agit in materiam conceptam. 2 *figuraliter* – *bildlich*: ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 109,54 aestimandum est primas essentias (*sc. angelorum*) esse 'factas digne ... communicatione Iesu' ..., ita quod 'non figurant similitudinem deificam' ipsius, scilicet '-e (PG 3, 208^C μορφωτικῶς)', idest symbolice, 'imaginibus sacre fictis'.

formator, -oris m. *qui formam dat, (con)fingit, conficit* – *Formgeber, Bildner, Gestalter, Hersteller*: 1 *de hominibus: a gener.*: a *in univ.*: CARM. Salisb. 16,4 praesulis Annonis domus haec fundata labore est, istius aedis erat -r atque sacra-tor. ADALBOLD. Boeth. 89 omne ... formatum minus est -e. ACCESS. ad auct. p. 51,3 poeta, id est fictor vel -r. ALBERT. M. veget. 2,71 dator formalis formae et speciei est etiam -r figurae. *al.* b *de variis fabris: pisto* – *Bäcker*: WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1087^Asq. in ea die -es hostiarum neque capitulo neque horis regularibus intersint; ... inter conversum et -es hostiarum ponitur una tabula (*cf.* p. 1087^D hostiarum operarii). *sutor* – *Schneider*: CHART. Francof. 42 p. 20,29 (a. 1215) Wortwinus -r vestium. *inclusor gemmarum* – *Edelsteinfasser, Juwelier*: COMPOS. Matr. 75,1 accipies christallos a -bus, id est a clusoribus. b *iur. i. q. magister, praefectus sodalitatis* – 'Altermann', *Vorsteher einer Gemeinschaft (de re v. Dt. Rechts-wb. I. p. 528)*: CHART. Hans. 694 p. 245,18sq. (a. 1271) huius (*sc. transgressionis*) emende terciam partem confraternitati dabit, aliam terciam -es, ultimam terciam accusatores habebunt *eqs.* 2 *de Deo i. q. factor, creator* – *Erschaffer, Schöpfer*: RHYTHM. 149,464 -r Deus rerum et auctor. HRABAN. carm. 39,1,1 clarus mundi -r Deus. CARM. Cantabr. A 12,1^a,2 vite dator, omnifactor, Deus, nature -r. CONST. imp. III 80 p. 69,2 rex regum, omnis creature -r. *saepe*. 3 *de rebus (per compar.: l. 57)*: ODO ARET. ton. B p. 102,1 tritus, qui vocom aliorumque modorum est quasi -r et ostensor, coloribus tinguitur croceis et rubris. *de caelo*: ALBERT. M. veget. 2,69 solus coelestis circulus est effectior et -r (efficiator et formatio, effectior in formatione, effectior et fortior, effectior et formator *var. l.*) earum (*plantarum*).

formatrix, -icis f. *quae formam dat, (con)fingit* – *Formgeberin, Bildnerin, Gestalterin (fere usu attrib.)*: FLOR. LUGD. carm. 29,34 vestibibus innumeris tereti circumflua giro aequoream cohabet -x cera papyrum. ALBERT. M. spirit. 1,1,5 p. 221^b,37 informatus a *v i r t u t e* divina, quae -x est, incipit *spiritus* operari organa vitae (*veget.* 2,66 virtus ... coelestis ... operatrix est et -x in plantis. *ibid. saepius*). animal. 9,105 haec operatio (*sc. coitus*) est verissimae naturae creatricis et -is. caus. univ. 2,1,15 p. 78,73 dico ... intellectualem (*i. operationem*) ... luminis intellectualis ad speciem intellectus -em. *de Deo, trinitate*: FROWIN. explan. 1,2 l. 1113 eius (*Dei*) aeternitas est sola crea-

trix et -x et causa omnium, quae sunt. *v. et vol. II. p. 1548,67.*

***formeda** v. 1. *formida.

formella, -ae f. 1 *torta* – *Laib*: WALAHFR. Gall. 2,6 involvit mulier ea (*pallula*) -am cerae (*cf.* VITA Galli I 9 modicam tortam ceram), quam ... oblatum ire cogitabat (*v. notam ed.*). CHRON. Ebersh. 3 p. 433,4 totam insulam pervagantes panes et -as casei vel, quidquid ad cibum invenire poterant *venatores regis*, diripuerunt. CHART. Welt. 21 p. 130,38 Heinricus ... una cum filio suo ... X ... caseorum -as centenam quoque ovorum ... nobis conferant. 2 *globulus* – *Kügelchen*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 392^F -as ex eo (*bolo Armeno*) faciunt ipsas sigillantes et in umbra siccantes. Weber

[**formatatio** v. fomentatio.]

[**formenti** v. *ser: CHART. Bund. 743 p. 208,27.]

formentum v. frumentum.

formica, -ae f. *script. fur*: l. 41. μύρμηξ – *Ameise*: 1 *proprie et in imag.*: a *in univ.*: a *gener.*: EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,22 si ... segnitie dormitantium excitans futurae vitae ad -am ire iusserit (*sc. Salomon*; *cf. Vulg. prov. 6,6*). EGBERT. fec. rat. 1,580 numquam crescit in enormem -a camelum. ALFAN. premn. phys. 2,21 p. 28 multa ... sunt vivencia, sed aerem non anhelantia velut ... -ae (PG 40,544^B μύρμηκες). ARCHIPOETA 9,2,3 tibi (*sc. caesari Friderico*) colla subdimus tygres et -e. ALBERT. M. veget. 7,153 in nido -arum (*sim. p. 403,24*). animal. 7,123 in terra ... Siciliae non inveniuntur -ae magnae (*p. 660^a,5 ἰππομύρμηκες*), quod Arabes anachkyz, quod milites interpretatur, vocant. *persaepe. v. et l. 57. alleg.*: HRABAN. univ. 8,2 p. 227^D iuxta allegoriam -a providum hominem vel operarium utilem significat. CHART. Diess. 39 p. 167,31 (a. 1261) ut cum -a mistica, quod estate ... collegimus, in usum future ... quietis ... reservemus. *per compar. de morbo cutis κηρίον, achora, tineae capitis q. d. (Waben-, Kopfgerind, Favus)*: v. p. 109,12. b *natur. et medic.*: RECEPT. Sangall. II 69 apii semen cum oleo et aqua calida et ova -arum in balneo bibat. CONSTANT. AFRIC. coit. 17,18 unguentum, quod fit de -is (-as *var. l.*). BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^F pone -am unam ex eis, quae habent os apertum, super duo labia vulneris (*sim. THEOD. CERV. chirurg. 2,19 p. 150^E*). *al. b de animalibus fabuloso*: AETHICUS p. 136,2 locusta, brucus et tineae et -a Arabica ... eradicaverunt intemerata saxa. p. 234,8 fu-as (-as *var. l.*) more canum rapacissimas ... reliqui cum sociis meis. c *in cognomine*: TRAD. Scheftl. 432 (c. 1245/7) huius rei testes astipulantur: ... Heinricus F-a dictus. 2 *trans-late (usu medic.)*: a *de genere verrucae prurientis*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,10 p. 38a^v si ... cholera sit ... acuta, generatur apostema ... que -a vocatur manducativa. BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^B Galenus ... ulcera corrosiva ... -am ambulativam nominavit. 2,5,3 p. 123^G -a est pustula parva ex cholerica materia nascens (*sim. THEOD. CERV. chirurg. 3,16 p. 164^E, TRACT. de chirurg. 749*). WILH. SALIC. chirurg. 1,63 p. 323^C miliaris ... -a; ... signa ... -ae ... sunt pruritus grandis et calor *eqs. persaepe*. b *de fissura*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^v,52 -a est scissura nascens in extrema palpebra, unde *eqs.*

formicalis, -e. *formicae formam exhibens* – *ameisenartig, -förmig*: ALBERT. M. animal. 26,26 quaedam (*aranae*) ... est dicta -is, formicae similis.

formicarius, -a, -um. 1 *adi. i. qui ad formicam pertinet* – *Ameisen-*: RECEPT. Sangall. I 157 ova -a perquire et per linteum torquis. 2 *subst. fem. et neutr. pro nomine urbis vel loci fere i. q. formicarum nidus* – *Ameisenest*: LIUTPR. antap. 5,26 Berengarius ... Italiam petit applicuitque castra secus munitionem vocabulo F-a (-am *var. l.*). DIPL. Frid. I. 321 p. 145,30 ascenditur ad coemetum de Glomisco per F-um *eqs.* CHART. Tirol. 398 p. 198,41 apud flumen Athesis subtus F-um, ubi dicitur ad vadum de Cuualo. BENZO ad Heinr. IV. 1,13 p. 140,1 cepit *Heinricus III*. Gislerum reclusitque in F-a (*cf. notam ed.*).

formicatio (-cio), -onis f. *prurigo formicarum inambulantium similis* – *das 'Ameisenlaufen', Jucken, Kribbeln*: AURELIUS 13 p. 710,31 ubi coeperit crescere passio (*sc. cardiaca*), vivax neque clarus (*sc. venae pulsus est*), sed cum ... -e ([*formi-* Fiedler])

datione *codd.*; *sim.* Ps. GALEN. puls. 244). TROTULA B 207 ad -ciones ... frumentum distemperamus cum uino. THEOD. CERV. chirurg. 4,1 p. 180^A quandoque cum rheumate (*sc. dolor capitis fit*) et sentitur titillatio et quasi -o inferius descendens. GLOSS. Roger. II 573sq. facit (*sc. apostema, quod 'noli me tangere' vocatur*) ... -em, ... et si apposito competenti medicamine cesset -o, signum est, quod illud apostema curabile est. *al. cf. et p. 404,15.*

formico, -atum, -are. *partic. praes. usu adi.: l. 18.* *confunditur c. formidare: l. 12.* 1 *intrans.: a prurire, verminare (sc. ut formicis inambulantibus) – jucken, kribbeln (als ob Ameisen liefern):* ELIS. SCHON. vis. 1,20 p. 11,20 -are (formidare *var. l.*) ceperunt ... summities manuum et pedum. **b de pulsu i. q. celeriter atque leniter palpitare – schnell und schwach schlagen:** AURELIUS 11 p. 706,2 veluti -ant pulsus *venae*, in postremo autem periculo rogmon ... patiuntur *peripleumoni* (*sim.* Ps. GALEN. puls. cod. Vr. 266 fit ... pulsus incertus ... et veluti -ans; -ans pulsus est, qui ex inbecillitate parvos ... habet motus, nominatus a motu formicarum [*cf. puls. 289 et notam ed. p. 207*]). 2 *trans. i. q. formicarum sapore condire – mit dem Geschmack von Ameisen würzen:* ALBERT. M. animal. 8,132 super quem (*nidum*) si novi asseres lagenarum ... ponantur, contrahit vinum in langunculas illas infusum odorem et saporem nidi formicarum, propter quod ... vinum tale -tum appellatur.

formicoleon (-cal-, -lion), -is *m.* (*formica et λέων*) *myrmecoleo – Ameisenlöwe (loci pendent ex Greg. M. moral. 5,40. 43 et Isid. orig. 12,3,10):* ARNOLD. SAXO flor. 2,4 p. 57, 37 -aleon animal formicis insidiatur *eqs.* CARM. de nat. animal. 5,10^{ut}. de -aleone (-alion *var. l.*). 1613 est -aleon (-alion *var. l.*) formicarum leo, qui *eqs.* 1617 est -aleon sathanas. ALBERT. M. animal. 26,16 p. 1586,32 -n dicitur leo formicarum, qui alio nomine murmycaleon vocatur. *ibid. iterum.*

formicula, -ae *f.* *formica parva – kleine Ameise:* ALBERT. M. animal. 8,131 quae (*ova*) fota ab ipsis (*formicis*) in casis in -as convertuntur.

formiculosus, -a, -um. *qui formicat – einer der wie Ameisen kribbelt, Ameisen-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a^v, 28sq. -us (*pulsus*) sicut et vermiculosus movetur, minor tamen et defectior et spissior; ... -us vocatur, quod sicut motus formice sub digitis sentitur.

1. ***formida** (-meda), -ae *f.* (*cf. theod. vet. inf. vörmède; v. Mittelniederdt. Handwb. I. p. 878*) *de tributo quodam i. q. conductio – Abgabe, Pacht, 'Vormiete' (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 307. adn. 5):* REGISTR. abb. Werd. 3,6 p. 96,3 (s. X.^{ex}/XI.^m) post quintum ... annum in sexto terre totius erit redemptio, sicut inveniri potest in placito nuntii abbatis et monasterii; quod vocatur -a (*item* 7,18 p. 241,18 -eda). *ibid. al.*

[2. **formida v. foramen.**]

formidabilis, -e. 1 *terribilis, horribilis – furchtbar, schrecklich, grausig:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 73,15 timentes *legati*, ne sine ... responso ad -em reverterentur imperatorem. POETA SAXO 4,136 tam dulcis pietas quam -is ira. RUOTG. Brun. 3 tantus timor ... invasit extraneos, ut nihil umquam eis esset -ius. 17 p. 16,1 in ... Bauwariorum ducem ... barbaris ... -em. BENZO ad Heinr. IV. 2,2 p. 196,4 vultus. 7,6 p. 636,12 (vs.) non se comparat iumentis *homo* (*cf. Vulg. psalm. 48,21*), quibus est mirabilis, quæ substernit eius virtus multum -is. 7,7 p. 644,7 (vs.) quæ flammis deputantur (*sc. arbores*), quod est -e (*cf. Vulg. Luc. 3,9. saepius. vix recte trad.: AESCULAPIUS 44 p. 74,21 ex quibus sciaticum apprehendis? primum ex ipso dolore ossium, eo quod de costis descendat vertebra ex vesicae compagine attestante -i corpore, cum gravidine difficultateque motus* (*cf. Gariopont. pass. 4,1 -i torpore et Cael. Aurel. chron. 5,1,2 cum levi torpore ac formicatione*). 2 *trepidus – ängstlich:* BENZO ad Heinr. IV. 6 praef. p. 520,9 abiecta -i suspitione cunctarum urbium procures ... humiliant se ante vestigia domini ... regis.

adv. formidabiliter. terribiliter – auf schreckliche Weise: CHRON. Gladb. 5 (MGScript. IV p. 75^b, 25; s. XL²) si homo rationalis apertos ... teneret oculos mentis, ... nequaquam ita -r

incideret in subitaneae foveae mortis. PETR. DAM. epist. 165 p. 227,4 iam se in examine positum ad reddendam rationem duris quaestionibus perurgeti -r penset *vir electus*.

formidatio, -onis *f.* 1 *horror, metus, pavor – Schrecken, Angst, Furcht:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,16 quas (*aristas stipularum, i. fructus educationis*) ... tuæ ... laudis inclusas ... manipulo tibi (*sc. Baldericho episcopo*) ... primiciarum vice velut in auream dominici altaris craticulam deferendas non ... cassa -e proposui, ... sed hac quasi palearum vanitate pretrepidus. HIST. peregr. p. 126,9 ex rumore tanti apparatus bellorum ... et christianis accrescit leticia et -is terror incutitur Saracenis. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 278^b, 26 timiditas ... quae est cordis debilitas, diffinitur per res formidatas, etiam quando non sunt sufficiens causa timoris sive -is. 2 *per confusionem i. q. formicatio – das Kribbeln:* INNOC. III. registr. 158 (157) p. 280,7 arripiuntur fratres et sorores corporaliter a demonibus et vexantur ... sentientes ... quandam -em in membris, tamquam mures discurrerent inter carnem et cutim.

1. **formido**, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu adi.: l. 13.* *metuere, pavere, timere, vereri – (sich) fürchten, Angst haben (vor), sich entsetzen, befürchten, sich scheuen:* 1 *intrans. (medial.: l. 34): a in univ.:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,37 pigros non amamus, quia languentibus -amus. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,43 omnia tuta timentes -amus et nescimus, quo nos vertamus. AGIUS vita Hath. 23 -are et trepidare coepit (*sim.* HROTSV. Gall. I 9,3). CHRON. Thietm. 5,29 ob hoc (*sc. facinus*) residuus populus multum -ans ad Bolizlaum ... nuncios ... misit. IOH. AFFLIG. mus. 19,5 si quintam ... contigerint (*sc. cantus discipulorum*), raptim et ... -ando eam contingentes properanter recurrant, ut in hac antiphona: '*eqs.*' *al.* **b periclitari – in Gefahr sein, gefährdet sein, Gefahr laufen (etwas zu tun):** CHART. Brixin. 131 p. 138,27 (a. 1256?) gesta hominum ... ad malum dilabi -antur. 2 *trans.: a in univ.:* LIBER hist. Franc. 41 p. 312,27 *de*lerare -atis, (-antes deliratis *var. l.*), cum Chlothario vobiscum habere dicitis (*sc. populus*), cum *eqs.* WILLIB. Bonif. 5 p. 20,1 metuebat ... ne grex magistro commissus ... luporum mursibus pateret et ut peregre proficiscendi autumnale sibi deficeret tempus, -ret (-bat *var. l.*). HROTSV. gest. prol. 1,18 -o, quod gesta tui modulando ... sim falsa sequens. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 475,16 non nimis -andum est, ut *eqs.* CHART. Argent. II 14 civibus super isto (*sc. litem*) -andum non est aliquid. *persaepe. v. et l. 13.* **b c. inf. accedente notione cunctandi:** RADBERT. corp. Dom. app. l. 723 nemo -et hoc mysterium carnem Christi naturalem dicere. DIPL. Arnulf. 125 p. 186,33 si quis ... nostram auctoritatem inrumpere non -verit. VITA Corb. 10. HROTSV. Sap. 2,1 minacem imperatoris vultum ... aspicere non -o. DIPL. Heinr. III. 29 p. 39,16 multo maiora (*sc. praedia*) invadere non -vit Girardus. **c suspectare – verdächtigen, beargwöhnen:** LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 140,8 dux ... tumultum ... rei publicae machinari -batur.

2. **formido**, -inis *f. script. -dene: l. 59. usu plur.: l. 70.* *metus, pavor, terror, horror – Angst, Furcht, Befürchtung, Schrecken, Grausen, Entsetzen:* 1 *strictius: a in univ.:* CHART. Fuld. B 29 p. 54,7 (a. 756) ut nec detrahendi nec repetitio comparandi alicui esse videatur -o (*inde* 40 p. 70,3. 41 p. 71,32). EUPOLEMIUS 2,180 densa inter milia ... non pudet ignava circum -e (-ene *var. l.*) pelli? ALBERT. M. metaph. 7,5,4 p. 379,54 'nec ... scientia' ... 'quandoque' est 'scientia' et 'quandoque ignorantia, sed' potius de sic contingentibus 'est opinio', quae est tremens unius partis contradictionis habitus propter -em alterius. CHART. civ. Erf. 220 p. 138,5 ego ... Henricus ... petivi presentem litteram contra inpetitionis -em ... a filia mea ... imminentem sigillo ... communiri. *al.* **b de re (anim.: p. 405,1.5) terrorem aspectu sim. afferente:** ALDH. virg. II 618 pallidus evigilat Augustus somni -e captus. BONIF. epist. 10 p. 11,29 igneum piceumque flumen bulliens et ardens mirae -is et teterrime visionis. HUGEB. Willib. 3 p. 91,8 transmeatis maritimis fluctuum -bus. REGINO chron. a. 873 p. 106,34 res tantum -is, (tantam -em) metum Nortmannis ingessit, ut *eqs.* HROTSV. Pafn. 12,3 -o gehennae. EGBERT. fec. rat.

[Fiedler]

1,1340 porcellum sequitur vehemens -o ferarum. CARM. de Frid. I. imp. 1824 gens ... Mediolanensis venturum ... regem ... trepidat -e fame. *meton. de homine*: STATUT. ord. Teut. p. 130,13 quatinus ... fidei repugnantibus sit *famulus tuus* (sc. *Dei*) te operante terror et -o. *al.* 2 *latius i. q. verecundia, religio, veneratio* - (heilige) Scheu, Verehrung: HROTSV. Theoph. 427 populus nimia -e tactus Altithrono grates coepit resonare tonantes. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll. p. 10,8 quem (*libellum*) ... nulla scientiae nostrae praesumptio vobis (sc. *Liutfredo cum consortibus*) dirigendum nostro excussit armario, sed ... inviolate caritatis vobiscum secuta -o.

***formidositas**, -atis f. *timiditas, timor* - *Furcht* (*samkeit*), *Ängstlichkeit*, *Scheu*, *Angst*: RATHER. conf. 23,735 -em et circa caritatem ... cordis teporem deplangere. ROD. GLAB. hist. 1,26 p. 44,20 prolata sunt ... sagacissimorum virorum tam spem quam -em inculcatura divinitus oracula. EPIST. Hann. 87 p. 150,2 pusillitate mentis atque -e causam innocentis minime suscepisse (sc. *Hildebrandum*) tuendam. p. 150,19 audio eos, qui manifeste ... Christi sermones erubescant, ita palliasse -em suam, cum *eqs.*

formidosus, -a, -um. *script.* -dul-: l. 67. *metr.* -döl-: l. 28. 1 *qui formidatur, terribilis* - *einer der gefürchtet wird, Furcht, Schrecken einflößt, furchtbar, schrecklich*: a *in univ.*: RIMB. Anscar. 1 p. 19,21 inter ... -a pericula. RATHER. prael. 3,3 l. 108. coni. 14,508 descendi (sc. *de palatio*) domumque (sc. *episcopi*), -am licet, repeti non ausus in ea diu morari. EGBERT. fec. rat. 1,492 felix, Leviathan poterit qui rumpere fauces et tam -os evadere dentes. ADAM gest. 3,78 p. 225,26 -a est ... malis regia potestas (cf. *Sall. Catil.* 7,2). RAHEW. gest. 3,19 quibus (*viris praeclaris*) nullus labor insolitus, non locus ullus asper, non armatus hostis -us. *al.* v. et l. 63. b *periculosus* - *gefährlich*: HELM. chron. 97 p. 190,5 prevaluit ... voluntas ducis, cui refragari -um erat. 2 *qui formidat, timidus* - *einer der fürchtet, ängstlich* (*usu subst.*: l. 35). VITA Liutb. 19 aliquos ... -orum animos diversis terroribus fatigat *diabolus*. PETR. DAM. serm. 66,7 l. 180 Iudaicus populus ... Deum credere quasi -us expavit. CHRON. Pol. 3,5 p. 134,4 Bolezlavus non sicut lepus -us evanuit, sed suos sicut miles animosus ammonuit. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 278^b,28 -us ... est, qui ea, quae timenda et non timenda sunt, tolerare non potest. v. et l. 63.

adv. **formidolose**. 1 *terribiliter, horribiliter* - *auf furchtbare, schreckliche Weise*: LIBRI Karol. 1,5 p. 130,15 Nadab ... et Abiu ignem alienum Domino offerre nitentes -issime <at>rocissimo mortis genere multati sunt. EPIST. var. II suppl. 6 p. 623,11 ad aliqua (sc. *scripturae sacrae*) ... temere et -e (-e *var. l.*) digerenda sum aggressus. CHART. Eichsf. 269 cum veteres molestie futuras docent calumpnias precavere et evulso priori periculo gravius ... et -ius solet pullulare, ita *eqs.* 2 *cum horrore* - *mit Entsetzen*: REGINO chron. a. 876 p. 111,32 ut ... humanum fundere sanguinem ... -ius exhorresceret *Carolus*. 3 *timide* - *ängstlich, scheu*: GONZO Geng. 3 qui (*Arnulfus comitis filius*) tam prae militari severitate quam pro sibi dilecta religione ab omnibus reverenter formidabatur et -e reverebatur. PETR. DAM. epist. 137 p. 468,1 eo -ius divinum cogimur expectare iudicium, quo *eqs. ibid. iterum*. serm. 37,243 fratres mei, quanto magis de vitae vestrae fine estis incerti, tanto -ius ... estote suspecti.

formidosus, -a, -um. 1 *terribilis* - *furchtbar, furchteinflößend*: OLIV. epist. 4 humilitatem magnam ostenderunt (sc. *Frisii*), largitatem, obedientiam et audaciam, Sarracenis -i, christianis chari. 2 *timidus* - *ängstlich, angsterfüllt*: ALDH. virg. I 52 p. 309,11 nequaquam -is (formidosus *var. l.*) gestibus tremibunda *virgo sacra* nec meticulosis palloribus nutabunda.

***formidulus**, -a, -um. *timidus* - *ängstlich, angsterfüllt*: VITA Liutb. 29 p. 33,13 interrogata est aliquando a quodam fratre de ... discretionem spirituum; ... illa ... -a (formidulosa B1) voce subsecuta est: '*eqs.*' GESTA Apoll. 740 -am pulicem puduitne timere fugacem?

***formifer**, -a, -um. (forma et ferre) *qui formam, exemplum praebet* - *einer der ein Beispiel gibt, beispielhaft*: PASS. Praeieci I 10 qualem ... se inibi (sc. *in monasterio*) sub Christi

mandata constrinxerit et reddidisset -um, incole loci illius laudes depromunt.

***formifico**, -are. (forma et facere) 1 *formam dare* - *Form geben, verleihen*: HEIRIC. Germ. I 2 praef. 22 olim formifluos (gloss.: quae [*materia*] formiflua dicitur, quod ex ea rerum omnium formae fluxerunt) qui (*spiritus artifex, i. spiritus sanctus*) latices super portabare fovens, -ans quoque, cuncta informia namque extant te sine, conditor. 2 *decorare* - *schmücken*: ALBERT. M. eccl. hier. 2,12 p. 52,17 qui prius non erat ornatus (*i. baptizatus*), 'ornatur et informe' prius '-atur' (PG 3,403^C εἰδοποιεῖται), idest decoratur, virili ... et deformi impassibilitate contrariorum.

***formifluus**, -a, -um. *qui formam dat, se format* - *formgebend, sich ausbildend*: ALBERT. M. cael. hier. 2,11 p. 35,2 desiderium tendens 'ad illam claritatem', scilicet divinitatis, 'pura ... et' ducens ad 'pulchritudinem -am, ([formativam, formationis *var. l.*]; PG 3,144^A καλλοποιὸν εὐπρόπειαν), idest formatem se in nobis, 'et invisibilem' corporali visu, pulchritudinem ... 'societatis', idest unionis ad Deum.

***formifluus**, -a, -um. (forma et fluere) *qui formam dat* - *formgebend*: v. l. 4,5.

formitas, -atis f. 1 *forma* (*musica*) - (*musikalische*) *Form, Struktur, (melodische) Gestalt, Ausformung*: ODO inton. p. 117^a quicumque ... vult in ecclesia ... absque cantore existere, studeat antiphonarum -es ac tonorum varietates ... cordialiter retinere. 2 *existentia, praesentia formae* - *das Vorhandensein einer Form, Gestalt*: ALBERT. M. praedicam. 7,10 p. 292^b, 6 cum ... sit *privatio* in aliquo ... est in eo sicut habitus *privatio*: et hoc est idem sicut -s et deformitas inesse dicitur in eo, qui mutilatus sive denasatus est.

***formix**, -icis *subst.* (cf. *formica et fornicatio*) *genus cancri* - *eine Krebsart* (de re v. B. Castelli, *Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 345 et P. Diepgen, *Frau u. Frauenheilkunde in d. Kultur d. Mittelalters*. 1963. p. 94): THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^A prima ... die fistulam, ... noli me tangere seu -em et omnes similes morbos occidit *arsenicum sublimatum*. 3,8 p. 160^G -x vulgari sermone 'noli me tangere' dicitur. *ibid. iterum*.

formo, -avi, -atum, -are. *script.* fur-: p. 408,61. 63. *form.*: *inf. praes. pass.* -arier: p. 407,14. *coni. perf. act.* -aris: THEOPH. sched. 3,90 p. 343,16. *partic. praes.* -as: l. 52 (*var. l.*). *struct. c. praep.*: ad: p. 409,5. in: p. 407,45. 47sq. inter: p. 408,28. 29. 46. 48. secundum: p. 407,27. *partic. praes. usu subst.*: p. 408,71. *perf. usu adi.*: p. 407,7. 9. 408,5. *al. confunditur c.*: informare: p. 408,14 (*var. l.*). reformare: LEX Baiuv. 15,4 (*var. l.*). *al.*

in formam redigere - *in eine Form bringen, (aus)formen, (aus)bilden, gestalten* (*hic illic vergit in notionem q. e. facere* - *machen* [pass. i. q. fieri - *werden*; mediopass.: 'sich bilden']): I *de rebus*: A *corpor.*: 1 *de rebus naturalibus*: a *a Deo creatis* (*fere de universi creatione sim.*): ALDH. virg. II 3 telluris -ans (-as *var. l.*; sc. *Deus*) fundamina verbo. WANDALB. creat. mund. 159 stabilem ... arcem. martyr. 151 hanc ... diem primam -ando praetulit (sc. *Deus*) orbi (cf. martyr. compr. 28 conditor omnipotens mundum -vit. CARM. Salisb. I 10,12). HRABAN. carm. 39,13,3 concludens *Deus* cuncta tempora, quibus -vit aethera. ALBERT. M. metaph. 1,4,9 *Deus* ... est forma omnia -ans. *al.* b *natura crescentibus sim.*: WALAHFR. hort. 128 quae (*poma, i. cucurbitae*) non minus undique certis sunt -ta viis, (gloss.: kesscaffota redon; ut in putericis videmus), quam si tornatile lignum insipias medio rasum. HROTSV. Sap. 9,5 omne ... quod ex elementorum -atur materia. ALBERT. M. veget. 1,148 in ipsa (*medulla arboris*) videtur ... -ari semen conceptum. 2,100 -ans ... folium est formativa virtus plantae. *saepe*. 2 *de rebus arte manuve hominum factis* (*hic illic vergit in notionem q. e. effingere, efficere* - *an-, verfertigen, herstellen, bewirken*): a *in univ.*: MAPPAE CLAVIC. 14 -bis collirium (*sim.*) COMPOS. Matr. 8,5). ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 72,4 nitidos fecerat *mulier* panes, postea -tos misisset in fornacem, ... eosdem atramento repperit nigriores (*sim.*) CONSUE. Trev. 94. CHART. Mog. A I 256 p. 161,24). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,120 calibem. CARM. var. III

42,1 hasce (sc. *Augiae*) fenestellas iussit -are rotundas abbas. SCHOL. Adam gest. 77 ut ... ex cupro -ret *Paulus ex iudaismo conversus* aurum obrizum. *saepius*. **b de vestibus sim.**: EINH. Karol. 23 calceis (gloss.: id est sandaliis) ... Romano more -tis (sim. GERH. AUGUST. Udalt. 1,22). CHART. Biel. 4,13 de herwede (i. *hereditate*) datur optimus equus; ... omnes vestes -te dantur (*ni spectat ad p. 409,37*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 247,3 assuefiat falco a principio cum capello usitato et bene -to. *ibid.* al. CHRON. Bened. II 19 -antur casule, cappe ... albe; laborantur stole, fanones *eqs.* **c de vasibus**: ALDH. ad Acirc. 54,7 malleus ... memet (sc. *cucuma duplex*) -bat (-vit, -vis *var. l.*) et incus. WALAHFR. hort. 145 si ... sinitur ... matura falce recidi, ... foetus (sc. *cucurbitae*) in assiduus -arier usus vasorum poterit. ANON. geom. I 4,60 p. 362,11 dispositis ... per intervalla locorum ... horoscopicis vasis simili dimensione et gnomonum aequa longitudine -tis. THEOPH. sched. 3,64 vasculum. 3,89 effusorium. **d de instrumentis musicis**: THEOPH. sched. 3,85 p. 333,28 cymbala (sim. CYMBALA III 1. RUD. TRUD. [?] mus. 1,26 p. 70,6). HIER. MOR. mus. 18 p. 149,17 ars -andi campanulas sonos musicos exprimentes. **e de simulacris sim.**: MAPPAE CLAVIC. 54 si ... feminae imaginem -are volueris. THIETM. chron. 3,25 imago Dominica honorabiliter -ta venientes quosque stans benedicit. THEOPH. sched. 2,13 effigies hominum. **al. f de operibus caelatis**: THIETM. chron. 3,1 p. 96,30 in quo (*libro*) ... inperatricis ... imago auro splendet -ta. FUND. Mur. 15 p. 47,30 in cristallo ... secundum columbe speciem -to. **al. g de monetis i. q. excudere - schlagen, prägen**: LEG. Wisig. 7,6,2 qui ... falsam monetam sculpsit sive -verit ..., simili pene sententiae subiacebit (CONST. imp. I 194. DIPL. Otton. III. 256 p. 674,10. *al.*). GUNTH. PAR. hist. 15,24 nummi aurei, qui in illa urbe (sc. *Byzantio*) -ari consueverant, a nomine ipsius urbis bisancii appellantur. **v. et p. 409,48. h de picturis sim. i. q. (de)pingere - malen, abbilden, darstellen**: ALDH. virg. II 503 quadripedis vituli Lucas -atur (formator, -tus *var. l.*) adinstar. CAND. FULD. Eigil. II 17,137 ingenio tenui parvaque Minerva -ans expressi varios ferrugine vultus. HRABAN. carm. 38,21 primitus Aegyptus umbrarum lumina pinxit, lumina tincturis varians -vit et umbris. THIETM. chron. 7,64 haec (*dea*) in vexillis -ta ... lapide uno traiecta est. CARM. Bur. 154,4 nudus -atur Amor, quia nil est, quo teneatur. **3 transformare, mutare - verwandeln, umbilden, gestalten, verändern**: **a gener.**: LAND. MEDIOL. hist. cont. 61 abas ... civitatem ..., prout voluit, -vit. DIPL. Constantiae 52 p. 166,33 quas (*ecclesias*) avitus labor construxit et -vit in melius. **b natur.**: CONSTANT. AFRIC. coit. 3,13 quod (*semen*) cum ceciderit in locum proprium plenum vitali spiritu, -atur in hominem. ALBERT. M. veget. 1,91 semen (sc. *femininum*) operatum et -tum in organa ... animae. 2,120 hoc (sc. *vapore subtilius aliquid*) ... primo calore ... erumpit et -atur in florem (sim. 2,126). animal. 1,462 neque est improbabile, quin ... aliquid in testiculos descendat, quod in sperma -atur. *ibid.* **al. c alch.**: TURBA phil. 61 notandum est, quod invidi plumbum aeris 'andi instrumenta' nominaverunt simulando posteros seducetes (cf. *notam ed.* 2 p. 190). *ibid.* iterum.

B incorpor.: **1 in univ.**: **a gener.**: ALDH. virg. II 515 donec quadrati ... conditor orbis florida sub nimbis -asset saecula supernis (sim. ad Acirc. praef. 24). RIMB. Anscar. 3 p. 23,33 speciem, a qua haec vox -ta esset, ... non vidi (sim. ALBERT. M. animal. 1,45. *al.*). Ps. BOETH. geom. 286 est eminens forma recta ... non ab hominibus, sed ab aeterno creatore -ta. *al. elaborare, componere - ausarbeiten, abfassen*: CONC. Karol. A 61 p. 803,43 quodsi quem supradicta conscriptio sine certo crimine -ta adhuc aliquid scandalizat. FUND. Brunw. 34 p. 140,33 ex industria abbatis et fratrum -ta in persona sancti Nicolai epistola. **b publ., iur., canon. i. q. conficere, scribere - an-, ausfertigen**: LEG. Wisig. 2,1,5 quas (*leges*) nostri culminis fastigium ... edidit et -vit ac sue glorie titulis adnotabit. DIPL. Constantiae 59 p. 186,41 confirmamus dicte ecclesie ... privilegium ... patris nostri Grecis -tum litteris (sim. SUMMA dict. Saxon. 7,4 p. 226,24 littere procuratorie). CHART. civ. Spir. 534 p. 470,16 placuit nobis (sc. *episcopo*) ... presens scrip-

tum -ari. ORD. canc. pap. 3,4,10 petitionarii ... ultra X s (olidos) nichil exigant pro aliqua petitione -anda. *al. fort. huc spectat*: HEINR. WIRZ. cur. 217 sunt ..., qui norunt -are negotia quevis (cf. *notam ed. de gloss. in marg.*: petitiō [i. petitiōnem?]), et sunt, qui formas abbreviare sciunt. *locut.* epistola -ta sim. i. q. *epistola commendaticia - Geleit-, Begleit-, Empfehlungsschreiben*: FORM. extrav. 17 continet hec -ta epistola summam numeri MCCCXXV (sim. CHRON. Andag. 25 p. 75,2). 19 p. 562,14 litteras, quas ecclesiastica consuetudo -tas appellat (cf. 23 litterulas, quas mos Latinus -tas nominat). *saep.* cf. p. 409,50sq. **c geom.**: GERB. geom. 2,6 qui (sc. *solidus pes*) ... vel cera vel ligno ... facile valet -ari. 2,8 linearis pes, si latitudine eiusdem quantitatis addita in quadrum aequaliter describitur, constratus huiusmodi -atur (informatur *var. l.*). 4,8 si rectae iacenti lineae duae adversis partibus inclinatae ita superstant, ut illam et se invicem ad unum punctum tangant, tres ... interiores angulos -ant (sim. RAGIMB. epist. 4 p. 526,20). 6,6 -antur ... alii ex ipsis pythagoricis ... orthogonii tripleuri, si *eqs.* **d mus.**: HERM. AUGIENS. mus. p. 33,3 subiugalis ... tribus -atur literis A, D, a (sim. p. 33,34). LAMB. mus. quadr. p. 254^a artifex ... est ille, qui practice -at neumata et armonias. **e gramm.**: ALDH. ad Acirc. 115 p. 158,16 a tertia ... coniugatione ... tam verbi passivi quam deponentis iambum -ari ... ut geri, teri, seri *eqs. ibid. al.* **2 creare - hervorbringen, schaffen, stiften**: WALAHFR. imag. Tetr. 186 gratia ... maturos ... -at honesto in pectore sensus. RUOTG. Brun. 25 p. 26,19 ut nominis ... eius fama ... bella sedaret, *p a c e m* -ret (ADAM gest. 3,54 p. 198,13 inter reges. CONST. imp. II 53 p. 64,40 cum vicinis ... regibus. CHRON. Basil. a. 1190 inter eos [sc. *imperatores*]). **3 condere, instituere - gründen, einrichten**: **a gener.**: RADBERT. corp. Dom. 11,28 ut, unde mulier ... creata est, inde ... ecclesia -etur (sim. HRABAN. carm. 16,8). RANGER. carm. 289 cura fuit -are gradus (sc. *ordinationis varios*), ornare ministros, et data levitate sella secunda fuit. *accedente notione dirigendi*: DIPL. Heinr. II. 44 p. 52,44 ut ... monasterium per caput -etur sicuti alia monasteria Quidilingaburga et Ganderesheim (sim. EPIST. pont. Rom. 256 p. 504,23 [spur. post a. 1024]). FUND. Mur. 5 p. 23,11 fundavit Reginboldus monasterium -vitque illud de Heremitis; quidquid sibi ... in illo displicuit, in hoc emendavit. **b publ. et iur. i. q. constituere - festsetzen, vereinbaren**: CHART. Argent. I 616,40 (post a. 1129) quancunque summam in accipienda compositione ... -verit *advocatus* ..., illam causidicus ... ratam habebit. CHART. Rhen. med. III 1 p. 130 de prudentum virorum consilio sententiam -vimus. CHART. Burgenl. 278 p. 198,23 dixerunt *magister et capitulum* talem inter se -asse compositionem, ut *eqs.* (sim. CHART. Rhen. med. III 941). ANNAL. Plac. a. 1270 p. 541,4 pacta inter se. **4 dicere, edere - (aus)sprechen, formulieren (de oratione sim. i. q. habere - halten)**: WALAHFR. Wett. 276 intentas -ate (sc. *fratres*; facite R) preces. HROTSV. Gong. 106 -vit *dux* lingua talia verba sua: 'eqs.' (sim. 577. Mar. 139 verbula. 757). BERTH. chron. B praef. p. 164,27 quamvis ... labiis ... dissolutis ... vix intelligibiles verborum sonos ... -verit *Herimannus*. BENZO ad Heinr. IV. 5,6 p. 470,3 miser ille (*Balaam*) cum asella -vit dialogum (cf. *Vulg. num. 22,28sq.*). *de canticis i. q. exsequi - aus-, aufführen*: MILO carm. 1,6 prol. 10 -bat ... chorus cantica mellifluus.

II de anim. (*spectat ad Deum creatorem*: l.60,71; *Christum*: l.63,69. p.409,1): **A in univ.**: **1 corpor.**: **a proprie**: ALDH. virg. II 2494 protoplastus, quem rex -vit Olimpi. LEX Alam. A 88,2 si ... iam non fuit (sc. *abortus*) -tus (fu- *var. l.*) in linamenta corporis (sim. FRAGM. mul. V p. 49,13 quarto mense ... fu-tus est infans). RADBERT. corp. Dom. 4,65 sic ... -atur Verbum caro, ut *eqs.* WANDALB. creat. mund. 208 aeternus ... repertor ... artus -tos (sc. *hominis*) animando erexit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,7 matrona ... caput ... hominis absque ... humanis membris solitarium, sed vivens et ... sensibus humanitus bene -tum generavit. ALBERT. M. sent. 3,2,14^{capit.} an Christus simul sibi corpus -vit, consolidavit et univit. *saepius*. **fort. huc spectat**: DHUODA lib. man. 3,10,157 mensuram sensu -antis in speciem tu (sc. *filius*) ipse ... scis. **b in imag.**: RADBERT. corp. Dom. app. l. 86 per hoc (sc. *sanguinem et* [Fiedler])

aquam) ... -atur Christus et ecclesia unum corpus (sim. RUOTG. Brun. 13). locut. -ari ad mortem i. q. reformari ad mortem, animam agere – sich dem Tode nähern, im Sterben liegen: ENGELH. LANGH. Mathild. 24 p. 477^b,5 auditur ... abbatissam infirmam -ari iam ad mortem. 2 incorpor. de mentibus moribusve sim.: DIPL. Heinr. II. 139 p. 165,32 secundum ... consensum nostrorum fidelium animum nostrum ... -are nutu divino cooperante disponimus. erudire – (aus-)bilden, unterweisen: EUGEN. VULG. calend. 70 quartanus idus varias dum Marcius aurat, Gregorius titulat mores et pectora -at.

B instruere – ausstatten (mit): EPIST. Wisig. 11 p. 678,3 ut ... nos (sc. comitem) ... una cum beatitudini vestrae sospitatem reciprocatis -are iubeatis (sc. episcopus) affectibus (sed cf. notam ed.). EPIST. Worm. I 21 p. 40,21 tribus his (sc. docilitate, intentione, benevolentia), quibus oportuit, me (sc. Ebonem) tibi (sc. Mannoni) satis -tum esse videtur.

adi. 1. **formans**, -antis. qui formam dat – einer der Form verleih, formgebend: 1 gener.: HYMN. Hraban. 16,6,2 -em rogata Tonantem, quatenus sanctis sociemur astris arce polorum. 2 natur.: ALBERT. M. veget. 1,41 p. 23,25 masculinum ... eo quod est -s et quasi sigillans in generatione, est durius et siccus; ... femininum autem eqs. (sim. 1,92). 1,101 semen maris -s et sigillans. 2,130 natura -s ... incipit separare humores. 3 philos. et theol.: ALBERT. M. veget. 1,98 ad materiam illarum (formarum) oportet fieri assimilationem ... virtutis specialis -is (sim. metaph. 7,2,9 p. 351,63. summ. theol. II 13,80,2 p. 116^b,35. al.). animal. 3,47 nisi ... daretur, quod principium -s ... esset natura unum solum operans eqs. metaph. 3,3,11 p. 151,73 dicuntur divinae ideae et caelestes formae -es et imprimentes et agentes ... et materiales formae dicuntur resulationes et umbrae et imagines et formata quaedam. 7,2,9 p. 351,70 'non oportet' nos 'probare' ... id, quod 'quasi exemplar' ponitur -s ... quod ad conveniens sibi formet generata.

2. **formatus**, -a, -um. compar. -ior: l. 40. forma (bona) praeditus, informatus – in (die rechte) Form gebracht, geformt: 1 in univ.: a gener. i. q. teres – wohlgeformt: RADBERT. Arsen. 1,9 p. 35,29 iste ... noster cotidie ... de esse ad maius esse tendebat, et sicut ad maius et melius, ita, licet iam virtutibus teres, ut -ior atque rotundior esset, ... Christi manu formabatur. CHRON. Camer. 1,11 causam ... tanti ... laboris in una grandi lapide ... -is litteris insculpi precepit episcopus. fort. huc spectat: p. 407,7. b philos. et theol.: ALBERT. M. sent. 3,36,3 p. 669^a,39 intelligitur de virtutibus -is, non informibus (sim. p. 670^a,27. al.). p. 669^a,41 fides ... et spes, quae sine charitate habentur, sunt informes et non -ae. ibid. al. 2 de nummis i. q. excusus – geschlagen, geprägt: DIPL. Conr. III. 232 venas metalli ... et omnem pecuniam sive rudem sive -am tibi (sc. abbati) concedimus.

subst. 1. **formata**, -ae f. 1 epistola commendaticia, dimissoria – Begleit-, Send-, Empfehlungsschreiben (fere usu publ., iur., canon.; cf. Hinschius, Kirchenrecht. I. p. 93sq.): a def.: LIBELL. dict. et privil. 2,5 (WissZUnivHalle. 13. 1964. p. 548; a. 1193/94) -am vocamus litteras testimoniales de susceptis ordinibus, quas quilibet habere tenetur, qui eqs. 2,14 soli episcopi, reges et papa privilegia scribere possunt, sed papa et episcopi -as ... dare possunt. al. b exempla: CONC. Karol. A 46^B,25 pia loca destructa reiactentia promissae atque susceptae -ae (eromata et F) constitutione ... restaurentur. CAPIT. reg. Franc. 293,50 ut presbiteri ... in alterius parrochiam sine -a non recipiantur (sim. 293,51. al.). EPIST. Worm. I 47 -am sigillo solidatam pro impetranda pace ... transcribi. PETR. DAM. epist. 40 p. 481,5 sacri canones ... sine -a pontificis parrochiarum limitem transcendentes (sc. sacerdotes) a communione repellunt. GREG. CAT. chron. II p. 249,29 bulla vel -a privilegiorum non auri ... insignita habetur, sed ... plumbi. persaepe. 2 peperam pro forma de pane consecrato i. q. eucharistia – Eucharistie (de re v. A. Dold, 'Forma' und 'Formata'. In: Scriptorium 5. 1952. p. 214sq.). PONTIF. Rom.-Germ. 63,58 pontifex porrigit ei (sc. episcopo ordinando) -am atque sacram oblationem integram. 3 forma – Form: NICOL. anat. 688 in -a est hepar penulatum.

2. **formatum**, -i n. quod formatum est – das Geformte, Gebilde: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 236,24 est ... capellum quoddam -um de corio secundum formam capitis falconum. v. et p. 409,32.

3. **formans**, -antis m. qui creat, formam dat – Schöpfer, 'Formgeber': 1 in univ.: CARM. satir. 14 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 181) non aliter circi -s (gloss.: nomen, id est formator) hinc inde rotundi centro productum tendit conducere motum, hęc (virtus) quam eqs. 2 de Deo: DHUODA lib. man. 6,4,43 in has septemplex -is (-ium codd.; cf. notam ed.) dona ... te ... orator, meditante paulatim ascenderis, fili.

formonsus v. formosus.

***formortura**, -ae f. (cf. francog. vet. formort; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2121sq. s. v.) de iure quodam hereditario fere i. q. hereditas – Erbe, 'Heimfall': DIPL. Wilh. Holl. 332 omnia bona, quę nobis ex -is ab illis, qui petitiones et precarias solvunt, possunt devolvi, concessimus possidenda.

***formortuus** (fer-), -a, -um. (cf. *formortura; francog. vet. formourut; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VI/3. p. 136^b) fere i. q. iuri (hereditario) formortura q. d. addictus – etwa: dem Recht des Heimfalles unterworfen, unfrei: FORM. Senon. II 2 p. 212,8 fuit iudicatum, ut ac causa apud proximiores parentes suos, octo de parte genitore suo et quattuor de parte genitricae suae, si fe-i non sunt et si fe-i sunt, apud duodecim Francos tales, qualem se esse dixit, ... in XL noctes in proximo mallo post banno resiso hoc (sc. talem patrem fuisse) debeat coniurare (item p. 213,37. 214,1; de re cf. Brunner, Rechtsgesch. 2II. p. 516sq.).

formositas, -atis f. 1 forma pulchra, pulchritudo – schöne Form, Gestalt, Schönheit: a de anim.: GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 31 talem l.-em corporis, (corpus eius -em, corporis -em var. l.) accepit, ut ipsi sui parentes granter eum intuerentur. 1,9 l. 152 Dei genitrix ... inestimabili claritate et -e. WIPO gest. 32 p. 51,25 filia imperatoris ... nimiae -is puella, ... obiit. EPIST. Hann. 36 p. 77,27 tu ... cui ... est ... spectabilis compositionis -s. al. b de rebus: WALAHFR. exord. 14 p. 489,6 terrena ornamenta, quantalibet -e fingantur, sine virtutibus Deo vilescunt. 2 speciositas – das Geformtsein (usu philos.): ALBERT. M. praedicab. 4,2 p. 60,17 secundum vulgarem in physicis et politicis usum ... dicitur, quae est 'uniuscuiusque forma' sive -s, secundum quam intentionem speciei vulgariter dictum est, quod 'species' sive speciositas 'Priami digna est imperio'.

formosulus, -a, -um. formosus, pulchellus – (gar) hübsch, wohlgestaltet: FORM. Sangall. II 43 p. 426,32 si brachia uxoris fratris vestri (sc. discipulorum) vos complexa fuerint, scitote, ut estis -i, aliquid vobis dulce de illa et illi de vobis orietur. NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,17 vos nobiles, vos primorum filii, vos delicati et -i ... inanibus exercitiis indulgistis.

formosus (-onsus), -a, -um. script.: fer-: l. 57. p. 411,6. -mansus: l. 57. form. compar. formior: l. 64. confunditur c. famosus: l. 60. adde BEDA hist. eccl. 1,12 p. 27,21 (var. l.).

pulcher – schön, wohlgestaltet (usu subst.: l. 59.62. p. 411,10): 1 de anim.: VITA Gaug. 3 (MGMer. III p. 653,3) cum ... in ipso vultu ilari, facie -nsa (-a var. l.), decoro aspectu ... cognovisset (sc. pontifex Gaugericus). RHYTHM. 87,16,1 -nsus (fermansus cod.) erat iuvenis (sc. Ioseph), decoratus et humilis (sim. HROTSV. Pel. 206. al.). WALTHARIUS 877 -e (sc. nepos; famose, -e se var. l.), vale. GERH. AUGUST. Udalr. 1,11 l. 6 -um cavallum habere. EKKEH. IV. cas. 95 p. 196,20 neque ... tantae apud -issimam meam unquam fui fiducie, ut eqs. EKKEH. SCHON. opusc. 4 p. 286,16 ave (sc. Maria), cunctis supermundanis spiritibus Dei formior (ni leg. -ior). saepius. adde de castitate i. qui exemplo est, forma excellit – beispielhaft, der Erscheinung nach herausragend: ALDH. virg. I 36 p. 281,16 -a (-nsa var. l.) frontis effigie, sed -ior cordis castitate (sc. regina). 60 p. 321,21 -ae virginitatis speciem et venustum pudicitiae vultum ... depinxit. 2 de rebus: a in univ.: ALDH. virg. I 9 p. 236,15 -ior rubentis gemmae pulchritudo. WANDALB. creat. mund. 62 -i sator orbis. VITA Rup. 8 -am ... ecclesiam (inde LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 96,3). 10 pueri in -o habitu deco-

[Fiedler]

rati. VITA Magni Fauc. I 17 p. 144,2 oppidum valde -um (amoenum *var. l.*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 147 -issima processione binis et binis secundum ordinem . . . ambulantibus. 1,20 psalmos . . . cum antiphona et tono -a modulatione persallere. *al. per prosop. (in lusu verborum: l. 8)*: PLANCTUS de obitu Karoli 12,1 (MGPoet. I p. 436) vae tibi, sola -nsa (fe-a, -a, formans ad *var. l.*) Italia. HONOR. AUGUST. cant. 1,4 p. 368^B -a dicitur Ierusalem caelestis quasi forma osa, id est propter formam odiosa. *b de nomine coloris cuiusdam (usu subst.)*: HERACLIUS II 55 cum in -am seu angulariam vitro miscentes inficiunt ex ea colores (cf. *Plin. nat. 35,48*).

adv. formose. pulchre – (auf) schön(e) Weise: HRABAN. cruc. A 5,33 quae (sc. saecula) -e iura tenebunt. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 80 cum versibus ad hoc ministerium compositis -issime decantatis. 1,26 capit. quam -e episcopus obitum suum in Augusta expectaret (*sim.* 1,26 l. 56 taliter . . . conversando -issime expectabat diem obitus sui).

formula, -ae *f. script.*: fur.: l. 39,68, p. 412,25. fom-: l. 29. -mala: p. 412,62. -mola: l. 68, p. 412,26. *c. gen. inhaerentiae: p. 412,505qq. al.*

forma – Form, Gestalt: **I corpor.**: **A de rebus**: 1 *proprie*: a *in univ.*: ALCUIN. epist. 170 p. 280,4 nos . . . diminutionem lunaris -ae . . . intuentes eqs. CONC. Karol. app. 7 p. 833,3 fercula cum panis -is (*sim.* IOH. METT. Ioh. 77). EUGEN. VULG. syll. 37,2,11 instar organici psalterii -a haec versuum pariet, quod in modum delte littere est. *al. huc spectare vid.*: OFFIC. Willig. p. 36,25 quod, si cecus (sc. sanabitur)? per confessoris Domini merita cecitatis pelletur nebula et oculorum for< >-a gaudebit novae salutis percepisse gaudia (*ci. Weber secundum ed. Volusii s. XVII. nunc deperditam; cf. et C. Will. Der Katholik 53/2. 1873. p. 721*). *b alleg.*: RUP. TUIT. trin. 37,6 l. 281 dispersitarum -ae linguarum divisiones significabant gratiarum. SPEC. virg. add. 84,2 constat celestis specula harum (sc. vivarum) petrarum -a, beatos que significat, sanctos Dei que tipicat. 2 *meton.*: a *sella (in ecclesia posita), scabellum ad genuflectendum – (Kirchen-)Bank, (Chor-)Gestühl, Kniebank (de re v. p. 392,70)*: EPIST. var. I 33,5 inclinatorium, quod nos -am dicimus; . . . nec decrepitus sine -a genua flectere (sc. potest). CATAL. thes. Germ. 81,11 tapetia . . . ad fu-as XIII. CONSUET. Trev. 2 abbas . . . vadit ad locum suum surgens a -a eqs. 15 dum fratres super -as incurvantur (21 p. 282,5). WILH. HIRS. const. 1,21 p. 953^A pro signo -ae praemisso ligni signo manum inanem extendere ac sic procumbendi in terram facias signum. CHRON. Lippold. 12 p. 554,19 letanias . . . ad -as celebrare. CHART. eccl. Erf. 424 p. 250,28sq. vicariis chori . . . in maiori -a stantibus tres solidi, ministris vero in minori -a duo solidi . . . dari debent. *saepe. b simulacrum parvum, imago – kleine Statue, Figur, (Ab-)Bild*: HONOR. AUGUST. eluc. 2,75 daemones . . . -as (*antea*: imaginem . . . idola) intrabant et populum per responsa seducentes ludificabant. spec. p. 1003^A in quadam civitate quidam christianus -am sanctae crucis habebat. CATAL. thes. Germ. 6,23 X -e angelorum argenteae. *de deo pagano*: THIOFR. Willibr. II 2,153 non formavit deus te (sc. regem), sed formatum colis a te; vivis, non vivit; sentis, non -a sentit. *c sigillum – Siegel*: CHART. Lub. I 14 (dipl. a. 1213) presentem paginam -e nostre impressione relinquimus (sc. Waldemarus rex) communitam. *c. gen. inhaerentiae*: DIPL. Otton. II. 130 p. 147, 28 manu propria roborantes de -a sigilli nostri subter assignavimus (CHART. Carniol. II 363 p. 281,30 presentes [sc. litteras] duxi s. mei -a communiri). *d caseus – Käse(laub)*: FUND. Mur. 28 p. 84,3 quicunque . . . pecus suum in alius alpem minat, consuetudo est, ut omne lac, quod sibi de peccoribus in duabus vicibus provenerit, vel ipsum lac vel -as, quae inde fiunt, . . . illi det. GESTA Lob. 18 p. 320,45 quatuor reliquis diebus XXV -as casei (sc. villici fratribus praebeant). *e massa, placenta – Kuchen (usu medic.)*: PS. HIPPOCR. sang. 13 si sanguis est sicut sucus morae arboris . . . et -a (fu-, furmula *codd.*) sanguinis pusilla remanserit.

B de anim.: 1 *in univ.*: RHYTHM. I 81,18,4 murra mors Christi, gutta servilis -a (*fort. spectat ad Vulg. Phil. 2,7*), casia quoque sacramentum baptismi. HERM. AUGIENS. hymn. 2,6^a,16 o flos virgineae virgae . . . absque peccati naevo gestans

-am peccati (*sim.* GODESC. AQUENS. seq. 5,3^b,3). WILLIR. cant. 7,4 p. 207,28 -a cervicis, (*cf. Vulg. cant. 7,4 collum*) tibi sicut eburnea turris. CHRON. reg. a. 1153 p. 90,36 (rec. II) sacerdos . . . fossam aperuit et -am infantuli, (formam infantis *rec. I*) inveniens . . . asportare voluit. *al. per compar.*: METELL. peripar. 1,52 retro flexile causas versu dicimus ipsas, ut latebras cancri vestiget -a cancri. 2 *creatura – Schöpfung, Geschöpf*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,102 gloria, Christe, tibi . . . , qui facis, ut per te tua -a cursitet ad te.

10 **II incorpor.**: **A strictius de verbis, sonis, numeris conceptis ('Form[el]', 'Schema')**: 1 *in univ.*: a *gener.*: ALDH. ad Acirc. 6 p. 76,1 Symfosius poeta . . . legitur . . . singulas quasque propositionum -as tribus versiculis terminasse. MANEG. ad Gebh. 11 p. 333,27 quod raro de eius (sc. Gregorii papae) ore verbum ceciderit, in quo -a edificationis vel gratia christiane religionis defuerit. GERHOF. in psalm. 37,8 p. 629,5 vocum, quas audivi, hausi -as, quas etiam silens audio, cum vanas cantilenas recommemoro. *al. fort. i. q. epitome (vitae) – viell.*: ('biographische') Skizze': CAES. HEIST. Elis. I praef. p. 344,14 quantius eandem (sc. in quaternulo traditam) conversationis -am redigere vellem in hystoriam. *b philos.*: SYLL. Bern. 5,180 idem (sc. enneas) vocatur . . . perfectior, quod fit suis triade ducta -is (*cf. Mart. Cap. 7,741*). 2 *exemplum – Formular, (Prozess-)Formel*: a *usu communi*: FORM. Marculfi 1,1 l. 3 qualiter <preceptiones> regales vel cartas paginis, cui hinc furmola (-ola *var. l.*) haberae placuerit . . . , scribantur. TRAD. Weiss. 158 l. 52 ut . . . , si de rebus meis (sc. Heimonis) quodlibet rebus ipsorum (monachorum) commodius haberetur, per literarum -am commutare deberemus. FORM. extrav. I 7^{tit.} -a citationis. CHART. Bund. 439 p. 338,5 post attestaciones . . . non sunt amplius testes recipiendi et in medio litis sacre -e non debent impetrari (*cf. antea*: litteras illas impetratas). *al. b dictio, argumentum – Formulierung, Inhalt*: COSMAS chron. 1,22 p. 43,9 que vidit soror Bolezlavi . . . , fratri suo refert, . . . literas ex parte apostolici sibi directas obtulit, quarum -a huiusmodi fuit: 'eqs.' HONOR. AUGUST. spec. praef. p. 815/16 brevem . . . depinxit tabellam, ut, quibus non vacat immensitati . . . egregii operis considerando diutius insistere, eos non pigeat . . . huius tabellae aliquam -am prospicere. *fort. huc spectat*: 40 CARM. in Sim. 6,80 (MG Lib. Lit. III p. 707) ante me silet regula et scripturarum -a; ante me silent canones eqs. *c condicio – Bedingung*: CHART. Raitenh. 247 (a. 1260) hec . . . cessio et renuntiatio facta est sub tali -a pactionis, quod . . . fratres . . . dederunt VI talenta denariorum. *d meton. i. q. charta, fides, confirmatio – Urkunde, (bestätigendes) Dokument*: LEG. Wisig. 2,1,30 p. 78^b,1 episcopo . . . licitum erit iudicium . . . emittere ita, ut, quid a iudice ipso perverse iudicatum . . . extiterit, in speciali -a iudicii sui debeat adnotari. DIPL. Loth. III. 126 p. 215,41 -am . . . conscribi et sigillo nostro . . . iussimus insigniri. *c. gen. epexegetico vel inhaerentiae*: LEG. Wisig. 12,3,1 p. 430,17 si quis . . . cuiuslibet erroris sectam . . . corde tenuerit . . . , ad episcopum . . . se instruendum remittat, qualiter ab eo . . . -am recte institutionis accipiat. DIPL. Karoli III. 22 p. 38,3 genitor noster per sui praecepti -am . . . decrevisse dinoscitur (*antea*: per suorum praeceptorum paginas. *inde* 56 p. 97,20). CHART. Rhen. med. I 581 ut . . . huius nostre (sc. praepositi) veritatis -a melius constet. CHART. episc. Halb. 267 l. 31 si quis . . . hanc nostre constitutionis -am . . . infringere temptaverit. CHART. Eichsf. 427 presentis scripti -am inspecturis . . . salutem. 3 *praeceptum, regula – Vorschrift, Regel, Norm, Maßstab, 'Schlüssel'*: a *gener.*: CAPIT. episc. I p. 219,1 non solum novi testamenti documenta sunt eandem -am (-alam *var. l.*) observandi, sed eqs. CAPIT. reg. Franc. 169 p. 339^a,11 destinare decrevimus . . . -am canonicae institutionis. HEITO Wett. 23 *vita e apostolicae -a* (CATAL. biblioth. A IV 41 l. 177 libellus, qui dicitur -a v. honeste. I 75 p. 411,29). DAVID. compos. 3,46,4 sicut in priori -a novitiorum tractatum fuit. EBERH. ALEM. labor. 194 sit tibi (sc. famulo) mandati -a grata mei (sc. artis grammaticae in prosop.). *al. fort. huc spectat*: SEDUL. SCOT. carm. II 57,20 sint perturbati, qui turbavere serenos, nec sileat silice -a iustitiae. *b publ., iur., canon. i. q. edictum, pactio, conventum – Verordnung, Vereinbarung, Abma-*

[Fiedler]

chung, Bestimmung: CONC. Karol. A 20 p. 173,28 iuxta ... apostolicam regulam et canonicae -ae celeberrimas sanctiones. DIPL. Karoli III. 83 p. 135,3 petitionem ... ad effectum perducere iussimus presentis pagine -am inscribi precipientes. WIBALD. epist. 126 p. 200,33 propter institutae fraternitatis -am inter Stabulense et Corbeense monasterium. CHART. episc. Halb. 307 l. 24 nostre actionis -a scripto commendata. CHART. Burgenl. 265 p. 189,1 redditionis -a. *al. c math. et geom. i. q. ratio (computandi sim.) – (Rechen-)‘Formel’:* PS. BOETH. geom. 367 ut animus lectoris ad enodatoris intelligentiae accessum ... perducatur, huius descriptionem -ae subiecimus. CATAL. biblioth. Becker 13,21 de -is arithmeticae artis. ANON. ad Ragimb. p. 535,24 huius ... designationem -ae paululum libet intueri omnesque partes eius sub numeri quantitate in unum colligere. *de abaco:* PS. BOETH. geom. 449 Pythagorici ... descriperunt sibi quandam -am, quam ob honorem sui praeceptoris mensam Pythagoream nominabant (*sim.* 455). *d gramm. et rhet.:* *a usu communi:* ALDH. ad Acirc. 116 p. 160,26 arsis et thesis qua divisionum -a dirimuntur (*sim.* 119 p. 163,29. 120 p. 168,28). 120 p. 166,1 da tertiae coniugationis -as (*antea:* da secundae coniugationis exempla). 130 p. 178,14 quae ... quintae fuerint (*sc. declinationis*), ad tetraptotam -am rediguntur. *huc spectare vid.:* PAULIN. AQUIL. carm. 1 epil. l. 23 cave (*sc. frater*) ... ne ... per incuriam extensa linea violento directo obductu a sui rectitudinis statu incurvari deformata -a compellantur (*sc. superflua quaedam carminis; cf. antea:* normula). *β de genere versus* (*‘Versform’*, *‘muster’*): COLUMB. epist. 10,117 nova forsitan esse videtur ista legenti -a versus. ALDH. ad Acirc. 10 p. 85,25 versibus istis, quas ... protulisse visus es, nequaquam omnes ... regulae liquido patuerunt, sed tantum tres -ae, id est *eqs.* 133 p. 183,3 -as poenis primi ... nullatenus comperendinabo. *ibid. iterum.* EPIST. ALDH. 2 p. 496,30 quorum (*carminum*) primum ... pedestri ... regula enucleate trutinatum et in LXX coaequantium vorsuum -as ... divisum. *γ de parte rhetorices q. e. pronuntiatio* (*cf. Lausberg, Rhetorik § 255*): WALAHFR. carm. 10,5 pars est rhetoricae sollers inventio prima; ... explet ... ornatum dicentis -a quintum. *e mus. i. q. modus et modulatio cantus, μέλος – (Melodie-)Formel, (Muster-)Melodie:* *a usu communi:* AUREL. REOM. mus. 19,8 en figura melodie, sicut subiectarum notarum demonstrat -a: NONAN NOEANE. ODO ARET. ton. A praef. p. 248^a -as, quas vobis ad cantandum scribere procuravi. PS. ODO CLUN. dial. prol. 9 (ArchMusWiss. 18. 1971. p. 139) quatenus ... antiphonarum cum tonorum -is describeretur. IOH. AFLIG. mus. 11,26 cantunculas quasdam ... quas ... aptitudines sive -as modorum appellare possumus. *al. β de differentiis:* ODO ARET. ton. B p. 57,3 protus decem habet regulares -as, id est sex praepositivas et tres appositivas unamque subpositivam. *ibid. al. γ ?in imag.:* HERM. CARINTH. essent. 2 p. 230,29 in altum elevans erectum (*sc. hominem*) stare iussit (*sc. creator*), origini suae continua observatione reminiscende - nichilominus in qualibet exigua -a consonantibus Musarum choreis ordinatum *eqs.* *4 descriptio, figura – Zeichnung, Abbildung, Darstellung, Skizze:* *a gener.:* ALCUIN. epist. 155 p. 251,7 figurae -am post huius epistolae textum ponere melius aestimavi quam *eqs.* (*sim.* p. 253,2). HONOR. AUGUST. imag. prol. p. 48 poscis a me ... ut ... totius orbis tibi depingi (*sic*) -am, in qua *eqs.* *b geom.:* GERB. geom. 4,6 quod (*sc. angulum acutum interiorem includere*) in subiecta -a rectilinea ... liquido ... ostenditur hoc modo: *eqs.* (*sim.* 5,9). *5 tabula – Liste, Tabelle:* GERB. (?) astrolab. 3 haec sunt illarum (*horarum*) nomina arabica, quae subter vides -ae inscripta: *eqs.* FORTOLF. rhythmimach. 183 eodem modo fac de reliquis speciebus multiplicis, et unaquaeque tibi alteram repraesentabit; quarum omnium -as annotavimus hoc modo: *eqs.*

B latius: 1 *exemplar, τύπος – Ur-, Vorbild, Muster, Art:* COLUMB. epist. 11,44 absit tibi amare huius -am vitae (*sim.* ALCUIN. epist. 67 p. 111,27. *al.* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,10 ne praeae legis ... -a uter (*postea:* praeterita saeculorum exemplaria). PAULIN. AQUIL. Laz. 54,4 (MGPoet. VI p. 217) Martha fidei ostentat typum, ... spei -am Maria certo tenet pectore.

EMBR. Mahum. 526 (Coll. Latomus 52. 1962. p. 69) medius procerum stabat *Magus*, confusio rerum, hostis iusticie, -a nequitie, (confusio patrie *var. l.*). CHRON. Merseb. 2 p. 169,36 (vs.) hii (*sc. qui sedem, i. ecclesiam, reparaverant*) pietatis erant -a (*cf.* 5 p. 178,26 quod Hagono frater ... puer istius coenobii datus sit -ae [fo'mle' 1], qui *eqs.*). *2 effigies – Abbild:* ALCUIN. carm. 1,1087 vir pietate, fide, meritis et mente Iohannes, pontificalis apex, priscorum -a patrum. OTLOH. carm. 12 p. 273^A studium carnis nihil est nisi -a mortis. HEINR. AUGUST. planct. 1882 ingluvie (*sc. ciborum*) vomitus ructus venit atque screatus; talibus efficitur latrinae -a guttur. ARNO REICHERSB. scut. p. 1504^D haec (*sc. tonsurae*) coelestis numismatis -a semel in nobis (*sc. monachis*) bene coepta, ne *eqs. ibid. iterum.*

15 formularius, -i m. liber qui formulas continet – Formularbuch: CATAL. biblioth. 8^a,25 (s. XIII.) in eadem bulga libellus de plantis et -us penitentiarii (*sim.* 8^a,38 hunc libellum de plantis et -um penitentiarii concessi fratribus de Linza minoribus).

*20 *formulo, -are. formare – formen:* IOH. SCOT. carm. 9,34 Dominus noster, quem tempus -at omne, octavis natus, conceptus, morte reversus, octavis veteris subiit signacula legis, mundus in octava finem dabit omnibus unum.

[1. *formus v. firmus.*] [2. *formus v. formosus.*]

*25 *fornacerius (-axe-), -i m. (fornax) qui testas coquit – Ziegelbrenner:* CHART. Tirol. notar. I 45 (a. 1236) Michaelus -xerius ... iuravit dare et solvere Gislerio de sancto Benedicto viginti et septem libras. 458 in presentia Iohannis stationarii, Michaelis -xerii ... et aliorum testium rogatorum (*sim.* 769 Petri magistri -i. II 144 p. 97,1).

*30 *fornacinus, -a, -um. qui ad fornacem pertinet – (Schmelz-, Brenn-, Siede-)Ofen-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,5 p. 37a^r ars eius (*sc. infirmi est*) ferraria aut -a, que omnia corpus calefaciunt et desiccant.

35 fornacul, -ae f. et semel (1.48) fornaculus, -i m. vel fornaculum, -i n. fornax (exigua) – (kleiner) Ofen, Öfchen: 1 *proprie:* *a gener.:* EKKEH. IV. cas. 67 p. 142,25 titionem de -a quadam ... rapiens unus *vapulorum*. ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1085^B apparuit Aethiops ad -am stans, qui lignis ... appositis ignem afflando succendit. REIN. LEOD. inept. 2 p. 603,22 inertis ... est artificis alienos ... folles appetere et inglorii apud alienam ... mendicare -am. VITA Eberh. Commed. 6 l. 42 depositus est circa -am, quia frigus erat. *al. per compar. de vulcano:* CHRON. Albr. a. 1130 p. 830,1 olla Vulcani de Sicilia ... respectu immensi barathri huius ... quasi -a reputatur. *b techn.:* HERACLIUS II 53 -a sic componatur, ut nares, id est spiracula, habeantur in vasculo, quibus fumus possit intrare. PS. GERH. CREM. sal. II 40 pone in -o (*sc. ferrum dissolvendum*) et ignem accende. *2 in imag. de mente velut fabrica cogitationum:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,131 talibus exarsit dictis -a regis flammarumque globos calido sub pectore volvens aestuat, et tumidis tandem singultibus infit: *‘eqs.’*

**fornagium v. *furnagium. fornaria v. furnaria.*

[fornaris v. formalis.] [fornarius v. furnarius.]

55 fornata v. furnata. fornax, -acis f. et semel (p.415,65) m. form. sing.: nom. -e: p.415,21.22. acc. -e: p.415,21. adde COMPOS. Luc. R 34. confunditur c. fornix: THEOPH. sched. 2,1 p. 38,21 (var. l.).

furnus, caminus – Ofen, Esse: *I strictius:* *A in univ.:* 1 *proprie (ad calefaciendum vel ad cibos parandos sim.; de re v. LexMA. IV. p. 2113sqq.):* FORMA mon. Sangall. 13,3 -x, pistrinum, interendae pastae locus (*sim.* 27,12). 24,16 -x super arcus. REGISTR. abb. Werd. 7,4 p. 197,21 dabit (*sc. villicus abbatii*) ... -em ferream, sagum I, pedules IV. CHART. Mehl. add. 13770 Heinrichus pistor dabit ... panem -is perpetuo. *al. 2 per compar. et in imag.:* HRABAN. carm. 39,75,6 erit ... mundi terminum ut -is incendium. VITA Willib. p. 17,34 volvente temporum climate et vergente annorum curriculo, cum aestatis -x iam exordium posceret. ANNAL. Mell. a. 1265 stella ... ad instar -is magne tanquam vaporem fumi vomere visa est. *3 meton. de aedificio:* ABBO SANGERM. bell. 1,127 unde venis (*sc. maritus miles*)? -e (gloss.: turrim vocabant furnum) fugis?

scio, nate diabli, hanc nullus poterit vestri superare triumphus? fort. huc spectat (de domo parva?): VITA Bard. 22 p. 338,50 erat ... proverbium populo, quoniam Bardonis aedificium -x esset, quem ... tribus lapidibus reedificasset. **B spectat ad supplicium sim.** (haud raro pendet ex historia trium puerorum in camino ignis [Vulg. Dan. 3]): BONIF. (?) paen. p. 435,14 si ... filium suum per tectum aut in -e pro aliqua sanitate miserit, ann. V (sim. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 240,1). WALAHFR. Mamm. 5,33 alto -is gremio rorem pro caumate sparsit (cf. Vulg. Dan. 3,50). 17,21 nos ... non aliter dignatus visere salvas (sc. Deus), quam ... pueros Babylonia sacra ... temnentes medio -is honorem concelebrare tuum ... dedisti. HROTSV. Sap. 5,35 iube (sc. Antiochus) ... -em incendi et illam inter ... flammis proici. **al. C spectat ad metalla, terram, vitra sim.** ('Schmelz-, Brenn-, Siedeofen' sim.; de re v. LexMA. VI. p. 1366sq.). 1 proprie: a gener.: GESTA Trev. 31 p. 173,35 qua (sc. chirotheca ferrea ignita) manu sua vestita nec laesa ... -em candentem intravit archiepiscopus (inde VITA Meinw. 142 p. 75,6). ANNAL. Adm. a. 1137 p. 579,17 in -e massa ferri coquebatur. **al. b techn. et alch.: COMPOS.** Luc. I 31 ipsa -e fieri debet pedes II alta a terra. R 34 de post -e lazurin primum <cl> comisce. T 1 -e ... <sicut> superius prime cathmie. MAPPAE CLAVIC. 11 in superiore dispositione -is ...; in inferiorem dispositionem -is (sim. COMPOS. Matr. 7,4). 20 in -e aurificis (sim. 98. ANON. secret. p. 46,14). THEOPH. sched. 3,3 hoc modo compone omnes -es fabriles. 3,66 ante -em ferrarii (sim. 3,90 p. 162,19). MORIEN. ROM. alch. p. 518^a,20 -em ph il o s o p h o r u m construas, in qua eqs. (p. 40,22). Ps. PLATO quart. 3 p. 150,8 cum operator dubitaverit de opere ... , capiat sibi athanor, id est -em, sicut est -x balnearum. persaepe. **c publ. et iur.: NOTIT.** Arnob. 7,6 tradidit ... dux ... in loco, qui vocatur Hal, ad sal coquendum -es IX (sim. BREV. NOTIT. p. A 6,12 loca -ium IX). CHART. Livon. B 7 p. 7,40 marchia omnibus tam clericis quam laicis ... sit communis, in ... lateribus <et> calce coquenda, -e habenda eqs. (sim. CHART. Aquens. 222 l. 45). CHART. select. Schwind 55 p. 115,24 (dipl. Rud. Habsb.) si alter aliquis quam, quem magister monete instituerit, argentum examinaverit, illi -x, id est ess, ... destruat. **al. 2 per compar. et in imag.: HRABAN.** carm. 37,40 -is flamma ut aurea vasa probat ([cf. Vet. Lat. Sirach 27,6]; sim. OTLOH. prov. T 42 tamquam -is rutilans aurum probat ignis, sic eqs.). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90,14 tamquam metalla diversa confusa simul ex una -e in diversas fistulas discurrunt (sc. semina). SIGEBOTO Paulin. 29 p. 924,8 erat ... Hirsaugia ... cenobialis disciplinae speculum ... et materia et rubiginis peccatorum -x, examinatrix ignita (sim. HEINR. WIRZ. cur. 353 plus aliis candoris habens hic [sc. coram summo pontifice] ultima -x [gloss. W: idest examinacio] fervet et ad purum quodque reducit opus [i. litteras; cf. gloss. W ad 1004]). **al. D spectat ad vulcanum:** WALAHFR. hort. 299 altum quot in aera Mulcifer ire scintillas vastis videat -bus Aetnae. **in imag.: ALFAN.** premn. phys. prol. 8 p. 2 aliquantulam cogor ordiri doctrinam; quam dum philosophiae -x evomuerit eqs.

II latius: A de loco tribulationis sive de ipsa tribulatione sim.: 1 in univ.: EPIST. Meginh. 5 p. 197,21 lacrimis pre gaudio manantibus -em ferream (pendet ex Vulg. deut. 4,20. al.; cf. ThLL. VI/1. p. 1119,79sq.). in qua eos (sc. familiam Forheimensem) orcus ille Othnandus dudum coxerat, ... exacerabant (CHART. Babenb. 188 p. 258,33 cum domus beati Floriani ... martiris per intolerabiles ... exactiones ... quasi sub -e f. ... nostram [sc. ducis] ... inploraret subventionem). EBERH. ALEM. labor. 947 tibi -x fuit Aurilianis, alumna auctorum, Musae fons, Heliconis apex. **2 spectat ad inferos:** BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,18 ut omnem fetorem tenebrosi (tenebrosae H₁) -is, qui me (sc. quandam a mortuis resurgentem) pervaserat, effugaret ... suavitatis odoris (sc. flosculorum). RHYTHM. 18,8,2 hora omni in inferno ululantur animae, putas, ero remisurus de -e ignea? DIPL. Ludow. II. 6 p. 197,5 divinarum temerator sanctionum ... partem ... habeat cum principe tenebrarum in -e ignis aeterni. WALTHARIUS 867 externis modo vi, modo furtive potiuntur (sc. homines avari) et ... caeligenas animas Erebi -e retrudunt. **B in imag. de loco originis ('Brut-**

stätte'): 1 in bonam partem de mente loco deliberationem fovente: GESTA Altiss. (MGScript. X p. 521,53; s. XIII.) hunc ab ipsis discretionis suae primordiis morem contraxerat episcopus, ut agenda sua tanta deliberationis -e decoqueret. **2 in malam partem:** EPIST. Ratisb. 6 p. 292,35 si forte ... detractiois retunderentur spicula, -x subsannationis fumum deponeret crudelitatis. GESTA Ern. duc. II p. 230,10 Henricus comes ... -e (-em codd.) invidie in ducem sine confictis ambagibus dum mentitur laborans.

***fornellus v. *furnellus. fornerius v. furnarius.**
fornicarius, -a, -um. script. fornec-: l. 33. qui spectat ad fornicationem, fornicationi deditus, qui fornicatur, impudicus - zur Hurerei, Unzucht gehörig, der Hurerei, Unzucht ergeben, unzüchtig, Unzucht(s)-: 1 adi.: CONC. Karol. A 5 p. 39,7 multas iniurias ... passus sum ... ab adulteratis presbiteris ... et -is clericis. AETHICUS p. 120,5 gens (sc. Turcorum) ignominiosa, ... -a in cunctis stupris et lupanariis truculenta. WILLIB. Bonif. 5 p. 23,10 alii (sc. sacerdotes) ... -a contaminati pollutione. BERTH. chron. B a. 1077 p. 300,11 -a coitione (sim. ALBERT. M. sent. 4,33,23 p. 317^a,2 -o concubitu). VITA Meinw. 49 p. 41,10 comes Dōdica ... pelicem duxerat, non quam de mala bonam, de -a castam faceret. v. et p. 417,32. **2 subst.: a masc. i. q. fornicator - einer der Unzucht treibt, Hurer:** LIBER hist. Franc. 44 fuit ... Chlodoveus ... -us et inluser feminarum. BONIF. epist. 50 p. 83,5 licet dicant episcopi se -os vel adulteros non esse, sed sunt ebriosi eqs. CAPIT. reg. Franc. 33,22 sub omni custodia vibant canonici, ... non -i, non fures eqs. (cf. Vulg. I Cor. 6,9sq.). HRABAN. hom. II 142 p. 419^A -us ... in carnem suam peccat (spectat ad Vulg. I Cor. 6,18). CAPIT. reg. Franc. 243,4 cur -os in regno nostro immolari permitteremus. **b fem. i. q. fornicatrix, meretrix - Hure:** a proprie: EDICT. Roth. 198 si quis ... mulierem liberam ... -ecariam (-a, -am var. l.) clamaverit. SIGEB. GEMBL. Lamb. 18 (MGMer. VI p. 401,9) testor ... Iesum ... me nunquam -ae communicatum (sim. NICOL. LEOD. Lamb. 15 [MGMer. VI p. 421,37]). CHART. Brem. 323,4 qui subdiaconatu ... insigniti -am aliquam sub uxoris specie ... sibi presumpserint ... matrimonialiter copulare. **al. β alleg.: HRABAN.** univ. 7,1 p. 184^A -a carnalis propagatio, plebs Iudaea sive anima peccatrix (spectat ad Vulg. Is. 57,3 semen adulteri et -ae).

adv. *fornicarie. modo impudico, fornicatione - auf unzuchtige Weise, durch, in Unzucht: HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,5 alios ... mediocres iniuste copulationis coniugio nuptos et nihilominus -e pullutos variosque paganorum prestigia ... a pravitate prohibuit morum. EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 249,31 quem (Ioseph) ... coniugii lege ei (Mariae) sociatum esse voluit Deus, ut in hoc ... honori eius aliquatenus esset consultum, dum non -e, sed legitime partum suscepisse putaretur. CHART. Const. 44 p. 53,41 quod eandem (domum) non locent nepotes tabernario vel generali hospitum receptori vel alicui -e cohabitanti.

***fornicatalis, -e.** abl. sg. -e: l. 55. qui spectat ad fornicationem - zur Unzucht gehörig: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,41 qui iniuste copulationis coniugio coniuncti contra legem Domini vitaliter victitabant -e pulluti spurcitia.

fornicatio (-cio), -onis f. script. fornati(o): l. 63. usu plur.: l. 67. al. actio fornicandi - Hurerei, Unzucht: 1 def.: RATHER. epist. 26 p. 154,16 liquet ... , quod omnis coitus inlegalis aut -o aut adulterium sit. ALBERT. M. sent. 4,41^D -o, licet sit genus omnis illiciti coitus, qui fit extra uxorem, tamen eqs. summ. theol. II 18,122,1,4 p. 400^a,40 'o' est, quando solutus cognoscit solum abusu naturali. v. et p. 417,28. **2 exempla: a in univ.: LEX Baiuv.** 1,10 de -e (-em var. l., fornatione a. corr. Ep. P3) ... , si eqs. NOTKER. BALB. gest. 1,25 p. 33,24 sacerdoti ... -is c r i m e n imponebatur (EPIST. Teg. II 260 p. 290,7 qui in crimine -is iacent. persaepe). CAPIT. episc. I p. 148,17 de adulteriis et incestis et -bus. III p. 223,21 luxurias, -es, homicidium ... eradicare (cf. Vulg. Gal. 5,19sq.). ALFAN. premn. phys. 5,49 p. 72 actio (sc. circa mulierem) ... est adulterium sive -o (PG 632^B πορνεία) sive coniugium. CAES. HEIST. hom. exc. 22 sathanas quandam monachum ... per peccatum -cionis precipitavit in baratrum desperationis. persaepe.

[Fiedler]

b de perfidia in Deum: OTTO FRISING. chron. 8,20 p. 422,16 est ... spiritualis -o, qua unaquaeque anima ab amore creatoris sui recedens et diversas demonum ludificationes amplectens a Deo suo fornicatur iuxta illud: 'eqs.' ([Vulg. psalm. 72,27]; ALBERT. M. sent. 3,37,10 p. 703^a,39 glossa illa intelligitur ... moraliter in -e spirituali. *ibid.* 4,39^c capit. de -e spirituali).

fornicator, -oris *m.* script. fortitor: *l. 15. form. acc. pl. -is: l. 10. qui fornicatur – einer der Unzucht treibt, Hurer: 1 in univ.: FORM. Senon. II add. 3,22 -is Deus iudicabit (sim. WILLIB. Bonif. 6 p. 33,8). BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 37,9 cum ... multi non baptizati, -es et idolatře perceiverint gratiam hanc (sc. martyrii). DECRET. Burch. 17,33^{tit.} de quadrupedum -bus. THIETM. chron. 7,72 p. 486,20 erat rex ... -r immensus. 8,32 p. 530,18 antiquus -r (-titator *H a. corr.*) Bolizlavus. BERTH. RATISB. serm. 20 p. 101,31 notorii -es. *saepe.* 2 *usu attrib.:* CONC. Karol. A 1,1 falsos presbiteros et adulteros vel -es diaconos ... de pecuniis ecclesiarum abstulimus. 2,1 -es et adulteros clericos ... praecipimus ... ad poenitentiam redigere.*

***fornicatorius**, -a, -um. *qui ad fornicationem pertinet – zur Hurerei, Unzucht gehörig:* HILDEG. scivias 3,11 l. 314 varietatem ... in obiectione multorum vitiorum tam in -is quam in mortiferis et rapacibus malis ... sustinebit mulier.

fornicatrix, -icis *f.* *quae fornicatur – eine die Unzucht treibt, Hure:* CAPIT. reg. Franc. 252,6 cum -e ... agendum gravius. LAND. MEDIOL. hist. 3,26 p. 92,62 vetando unam et propriam uxorem centum -es ac adulteria multa concedis. ALBERT. M. sent. 4,16,23 p. 592^b,3 fornicatio est delectatio secundum actum in -e (*sim.* p. 593^a,16). summ. theol. II 18,122,1,4 p. 400^b,7 meretrix melior est quam -x, quia -x nihil boni habet, nec in ratione nec in corde. CONR. MUR. summ. p. 160,9 mulier deridenda ... poterit nominari: ... fellita, -x, fornicaria eqs.

1. fornicio, -atus, -are. *modo fornicis construere, arcuare – bogenartig bauen:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,22 in cisternam ... regiam ... testudinem -ti (fornacei, fornicei, forinseci *var. l.*) operis desuper habens ... plures Sarracenorum ... confugerunt.

2. fornicio, -avi, -are *vel fornicor*, -atus sum, -ari. *script. fur-: l. 53. form.: inf. fornicor: WILLETR. Sus. 99. -verent: l. 57. pass. impers.: l. 47. partic. perf. usu adi.: l. 64.*

1 scortari – (herum)huren, Unzucht treiben: *a absol.:* CONVERTS. Afr. 5 Venus coli non potest, nisi ab his feminis, quae fuerint -tae, (meretricatae fuerint *var. l.*). HRABAN. epist. 41 p. 480,16 qui -antur inrationabiliter, id est commiscen- tur pecoribus aut eqs. HINCM. divort. 12 p. 179,15 quando intra corpus, id est in membro obscenę partis corporeae ... -atur. CONC. Karol. B II 2,18 -ari contra naturam in proprio genere. VOLQUIN. serm. 250 si ... sacerdos -atur, non solum in suum, sed etiam in corpus Christi peccat (*cf. Vulg. I Cor. 6,18). saepius.* **b c. praep.:** LEG. Wisig. 3,4,12 nulla sit ... ulterius ... -andi cum ea (*uxore adultera*) ... licentia. LEX Alam. 56,1 si ... ab ea (*femina libera*) -verit (fu-verit) contra voluntate eius. LEX Baiuv. 8,8 si quis cum libera per consensum ipsius -verit eqs. (*sim.* 8,9^{tit.}, 8,10^{tit.}). CAPIT. reg. Franc. 16,11 si quis cum filiastra sua dormierit (-verit *var. l.*). HRABAN. epist. 30,4 p. 450,15 si pater et filius ... cum una muliere -verint (-verent, -rent, -rentur *var. l.*). 41 p. 480,5 qui cum vaccis saepius -tus est. *saepius.* 2 *fidem dimovere, deficere – (vom Glauben) abfallen (loci pendent ex Vulg. psalm. 72,27. al.):* RADBERT. corp. Dom. 12,133 etsi sunt, qui ... -antur (-entur *var. l.*) a Deo (*sim.* ALEX. MIN. apoc. 14 p. 302,4 imperator -tus est a Deo adhaerens diabolo. 17 p. 369,8). EKKH. IV. bened. I 38,91 in Satan exemplum (*gloss.:* contra -tum demonem) dederatis uterque (*sc. Benedictus et Gallus*) sat amplum. *v. et l. 4. fort. huc spectat (in opprobrio):* ANNAL. Quedl. a. 997 p. 497,11 ut ipsam Romae beati Petri apostoli sedem ... -ando potius caccaret (*sc. Iohannes archiepiscopus*) quam eqs. *Fiedler*

fornis *v. vernix.*
***fornisco**, -ere. (*cf. theod. vet. firniozan*) *consumere – auf-, verbrauchen:* TRAD. Patav. 4 (a. 748/88) quod ego (*sc. Ortuuic*) tradam ad aecclesiam ... omnia, quod possedeam, nisi quod -am in vita mea.

nisi quod -am in vita mea.

fornix, -icis *m. vel raro (l. 11.24.39) f. arcus – Bogen: 1 proprie: a de aedificio vel eius parte: a in univ.:* LEO MARS. chron. 3,26 p. 396,4 ante ingressum ... basilice ... quinque ... -es, quos vulgo spiculos (*v. notam ed.*) dicimus, volvit abbas. THEOPH. sched. 2,1 fac partem interiorem (*sc. fornacis*) cum muro exteriori in similitudinem -is (fornacis *var. l.*) arcuari interius. *per compar.:* ANNAL. Disib. a. 1117 p. 22,41 fluvius Padus de alveo suo se erigens in modum -is in altum se extulit. **β spectat ad portam triumphalem:** GESTA Trev. 3 p. 132,105qq. fecerunt Treverenses ... -em infinitae altitudinis, in qua eqs. RAHEW. gest. 3,43 p. 217,1 Arcus Romanus appellata est turris sive ... ob decorem et memoriam in -em triumphalem erecta sive eqs. CARM. de Frid. I. imp. 2386 -x sublimis ... marmoreis miro constructus schemate saxis. LAMB. LEOD. Matth. IV 16 iuxta -em Attile triumphalem. *al. v. et l. 37sq.* **γ spectat ad atrium ecclesiae sim. ('Vorhalle', 'Paradies'):** BERTH. ZWIF. chron. 27 p. 226,25 Adilbertus ... immatura morte praeventus in -e monasterii sepultus ... dedit IV mansus. **b de loco sub terra saxo consaepto i. q. concameratio – Gewölbe: a in univ.:** HROTSV. Pel. 193 Corduba ... locum servat sub -e tetrum (*cf. Prud. perist. 5,243 saxa mersi -is*). TRAD. Salisb. II 87 p. 627,12 aqę ductum ... fecimus ... et ... montem facta -e firmavimus (*sc. canonici; de re v. notam ed.*). **β de loculo:** HIST. Mart. Trev. 18 p. 378^B ut factis -bus singulis ... nullus ... locus daretur eis (*sarcophagis*) movendis, nisi eqs. 2 *in imag. et translate: a de instrumento apto ad sagittas mittendas:* ABBO SANGERM. bell. 1,233 populus contendit ad arcem pressis -bus (*gloss.:* arcubus) humeris. **b -es mandibulae i. q. maxilla – Kiefer (usu anat.):** ALBERT. M. animal. 1,311 ad -es sive arcus mandibulae. **c de forma cancri (in nomine venti collateralis):** HILDEG. fragm. 317 primus planeta sub pedibus virgulam ad -em cancri mittit (*sim.* 341; *cf. delineationem p. 44*). 3 *meton. de meretrice i. q. fornicaria – Hure (cf. ThLL. VI/1. p. 1126,83sq.).* ALBERT. M. pol. 2,7^c p. 163^a,40 praecepit Plato Athenis, quod militibus redeuntibus mulieres solutae non occurrerent ad -es, id est arcus triumphales ... et quia arcus tales -es vocabantur, dictae sunt etiam ipsae mulieres -es.

1. foro, -avi, -atum, -are. *script. fur(o): l. 50. terebrare, perforare, transfigere – durchbohren, -stechen, -stoßen: 1 in univ.:* LEX Frision. 22,47 si quis alium pectus -verit, XII solidos componat. BRUNO QUERF. Adalb. A 32 p. 37,23 ubi (*sc. in monte*) ... lanceis ... viscera -ant (-arunt *var. l.*) tortores. THEOPH. sched. 1,30 p. 26,6 ferri tertia pars infigatur ligno ... tornato ... et rectissime -to. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 237,5 quod foramen (*sc. capelli*) ... debet esse largum et -tum pro crossitie rostri. *saepius.* *fort. huc spectat (in loco dubio; v. notam ed.):* THEOD. TREV. phys. 306 quod menica[m] resudat, quod moechanica furat. *infligere, inferre – beibringen, zufügen:* ALBERT. STAD. Troil. 4,45 -antur vulnera, sternuntur corpora cede nova. 2 *effringere – durchbrechen:* CARM. Bur. 102,12,2 urbem flamma vorat, machina claustra -at (*florat var. l.*). 3 *ef-, transfodere – aus-, durchgraben (de actione superstitiosa; de re v. H. Bächtold-Stäubli, Handwb. d. dt. Aberglaubens. II. 1929/30. p. 484):* VITA Elig. 2,16 p. 706,12 nullus praesumat ... pecora per cavam arborem vel per terram -tam (*foram var. l.*) transire.

2. foro v. voro.

foronomus *v. pheronymus. foror v. 1. furor.*

forp(h)ex *v. forceps. *forpico v. *forfico.*

***forratura** (*fur-*), -ae *f.* (**forrare*) *pellis, pannus (sericus sim.) ad vestimenta facienda aptus – Futterstoff, 'Futter' (sing. usu colectivo: l. 65):* CHART. Osn. III 230 p. 165,19 (a. 1260) pelles varias et fu-am variam *do (sc. canonicus)* ad ornatum ... altaris. CHART. Patav. 92 (Mon. Boica XXIX/2 p. 474,25sq.) subtile de sameto viridi cum aurifrigiis et -is de cendato croceo eqs. CHART. Hans. 745 p. 260,18 de -is ... variis aut agnitis palliorum aut vestium.

***forro** (*fur-*), -avi, -atum, -are. (*theod. vet. fuotar, cf. 2. *fodrum; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3405^a)* *script.:* far-: p.419,16. for(o): p.419,3. *form. coniug. III.:* p.419,6.

[Mandrin]

(*pellibus sim.*) *farciare* – (mit Fellen o. ä.) *unterlegen*, ‘füttern’: 1 *proprie*: CAES. HEIST. mirac. I 8,59 p. 131,28 Gerardus cappam suam fu-tam (foratam *var. l.*) ... transmisit. CATAL. thes. Germ. 111,19 cappe: ... due violet, ex his una fu-ta. WOLFGER. itin. comput. 1,68 p. 81 dedit *Andreas* ... pro variis pelliculis ad fu-endam cucullam dimidium talentum. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 816,17 lego (*sc. canonicus*) fratri Ambrosio ... tunicam meam -tam. WILH. RUBRUQU. itin. 5,6 divites (*sc. Tartari*) ... -ant (fu- *var. l.*) vestes suas de stupa sete *eqs. al.* 2 *translate de muris aedificii marmore ornatis*: THIETM. peregr. 18,12 ecclesia ... extrinsecus polito marmore -ta.

*subst. *forratum*, -i n. *pannus ad vestimenta facienda aptus* – Futterstoff, ‘Futter’: ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,37 contulit *Tobias* ... pallam altaris de albo balkyno, fa-um de ruffo cendato.

1. *fors*, fortis f. *casus, fortuna, sors* – Zufall, Glück, Schicksal: WALTHARIUS 928 ille studet ... , si -s dederit, palmam retinere triumphi. GESTA Vird. cont. I 9 p. 48,38 -e ultima urgente Fingenius abbas defunctus est. LAMB. HERSE. annal. a. 1070 p. 115,12 ministros ... , si quos -s obtulisset, ... iugulant inimici. YSENGRIMUS 1,147 -s secus, ac velles, nostra (*sc. Ysengrimi*) est. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 127,30 utinam ... numquam eis (*sc. oppidanis*) -s (*sors var. l.*) iunxisset, quorum nobis sors tam futura fuerat obnoxia. *al.* *per prosop. (in allocutione)*: METELL. exp. Hieros. 3,801 heu -s inmitis, sors impia, cur ita sevis?

adv. 1. forte. 1 *casu, fortuito* – durch Zufall, zufällig: a *in univ.*: CAND. FULD. Eigel. II 5,2 qui (*sc. abbas*) -e gregem sibi commissum ... stimulis agitabat ineptis. ALBERT. M. metaph. 5,6,15 p. 299,10 ‘quod’ accidit -e sive fortuito. *al.* *expressius fere i. q. felicitate, fortunate* – *etwa*: zum Glück, glücklicherweise: WALTHARIUS 972 Francus ... binos Aquitani vertice crines abrasit, sed -e cutem praestringere summam non licuit. b *remissus i. q. maxime, modo* – *eben, gerade, nun* (*saepae in iuncturis* tunc, tum primum, dum -e): EINH. Karol. 32 p. 36,26 iaculum ... , quod tunc -e manu tenebat, ita elapsus est, ut *eqs.* WALAHFR. Wett. 264 qui (*monachi*) ... -e domum intrabat. hort. 245 infesto venter dum -e dolore turbatur. WALTHARIUS 941 tum primum Franci coeperunt -e morari et magnis precibus dominum decedere pugna deposcunt. 1381 qui dum -e manum ... exeruisset, abstulit hanc Hagano. *persaepe*. 2 *fortasse, nescio an* – *vielleicht, womöglich*: a *in univ.*: WETT. Gall. 12 p. 263,25 -e Dominus ... misericordiam suam nobis ostendit, ut *eqs.* AGIUS epic. Hath. 7 quia -e recens ... dolor ista (*sc. sermonem*) ... has (*sc. sorores*) audire ... prohibuit ... , haec ... versibus edo. RUOTG. Brun. 23 p. 23,23 causantur -e aliqui ... , quare *eqs.* CHART. Carinth. V 236 moneo (*sc. decanus*) ... , ut litteras vestras ... episcopo ... dignemini transmittere, quia ab abbacia erit -e brevis recessurus. *saepae v. et p. 420,8. certe* – *bestimmt, sicher*: ALBERT. M. eth. I 20 p. 18,23 ‘-e’ (*p. 1095^b, 3 ἵσως*) ... in Graeco non sonat dubitationem, sed certitudinem. b *remissus in iuncturis* (quod-, ni)si, ne -e (*‘etwa’*): LEX Baiuv. 12,6 nemo novum terminum ... sine inspectore constituat; quodsi -e liber hoc fecerit *eqs.* LIUTG. Greg. 12 p. 76,18 metu it vir ille, ne -e ... perderet caelestia. EINH. Karol. prol. p. 2,14 in quo (*libro*) ... non est, quod admireris, nisi -e *eqs.* TRAD. Frising. 1317 si -e *f o r t u i t u* aliqua necessitate prepediente tributum ... reddere supersederit *Peransuint* (BALDER. Alber. 19). CHART. civ. Magd. 100 p. 52,5sq. si ... -e ad deprimendam aliquorum -e predonum audaciam aut pro defensione patrie vestram -e indixeritis (*sc. Heinricus*) expeditionem. *persaepe v. et p. 420,30. 421,42. c in enunt. interrogativis i. q. (-)nam* – *denn*: HRABAN. carm. 21,13 sunt, fuerant, mundo venient quae -e futura, grammata haec monstrant fame cuncta suo. AGIUS epic. Hath. 93 cur luctu -e meopte vos (*sc. sorores*) etiam flere ... facio? WALTHARIUS 549 quo -e modo gladius potis est inimicos sternere, tam fidae si nunc non parit amicae? WALTH. SPIR. Christoph. II 6,247 videamus (*sc. rex*) ... , quo -e locorum crediderint terrae celestis scenoma vernae. *saepius*. 3 *omnino* – *ganz und gar*: WALTHARIUS 1369 immemor ... proprii Ha-

gano vir -e doloris ... caput ... obiecit ad ictum.

2. *fors*. *fortasse, nescio an* – *vielleicht, womöglich*: 1 *in univ.*: ALTFR. Liutg. 19 p. 24,1 (vs.) in precibus ... tuis commendes ... Tonanti his brevibus vatem, qui te laudavit in odis ... ; -s haec mercedula vati concordat modico. WALTHARIUS 270 -s ad summum complentur scrinia labrum. 607 memoras (*sc. Camalo*), quod princeps ... promittat, quod non retinet nec -s retinebit. 1095 qui (*honor*) -s (*forte var. l.*) vilesceat inde, si *eqs. ibid. al.* 2 *in iuncturis* si, ne -s (*‘etwa’*): WALTHARIUS 129 vereor (*sc. regina*), ne -s fugiens Haganonem imitetur *Waltharius*. 1234 in propatulo ... confligito campo experiens, finis si -s queat acquirari principio. SALOM. III. carm. I 1,103 mandere delectat vel si mordere vicissim alterutrum, vobis ne -s consumptio sitis, corporis intuitu tunc mentis cernite visu (*spectat ad Vulg. Gal. 5,15*). EKKH. IV. bened. I 16,41 qui certavere, si lapsi -s cecidere, da (*sc. Christus*), celeres surgant. *al.*

[2. *fors v. sors*: CHART. Heist. 129 p. 216,12.]

forsan (-am) *adv. script.* -sien: l. 35. 1 *maxime* – *gerade*: IULIAN. TOLET. insult. 8 illi (*sc. Hispani*) salutem tuam (*sc. Galliae*), et ubi -m armis non currebant, pretiis emebant. Wamb. 14 non ... pro eo (*principe*) vobis hic expedit tam immaniter decertare, quem -m (-n *var. l.*) iam constat nostrorum (*sc. seditiosorum*) insidiis interisse. AGIUS epic. Hath. 434 nec deerit regina soror vobis, ubicumque -n regali est opus auxilio. 2 *fortasse, nescio an* – *vielleicht, womöglich*: HRABAN. epist. 8 p. 394,11 ut ea, quae ... -n (*forsitan var. l.*) incaute protuli, ... corrigere studeam. VITA Heinr. IV. 1 p. 9,11 -n impatientiam doloris mei redarguis (*sc. amicus*) et, ut fletum meum reprimam, ne forte his, qui de morte imperatoris gaudent, innotescat, instruis. *saepae in iuncturis* (quod)si, ni -n (*‘etwa’*): IULIAN. TOLET. iudic. 7 quodsi -m (-n, *forsitan var. l.*) eis (*sc. proditoribus*) a principe condonata fuerit vita *eqs.* ALDH. ad Acirc. 70,7 (vs.) vix artus (*sc. hominum*) animaeque carerent tramite mortis, ni -n (-ien *var. l.*) validis refrager (*sc. spelta*) viribus Orco. DIPL. Arnulfi 32 p. 48,24 si -n (*forsitan var. l.*) de Maravorum regno aliquis causa iustitiae supervenerit. *al.* 3 *item* – *ebenso*: AGIUS epic. Hath. 713 Christo vos (*sc. sorores*) agitis, quicquid ei (*Hathumodae*) facitis; Christo facta sibi -n iniuria fiet. 4 *olim* – *einst, einmal*: EGBERT. fec. rat. 1,1311 lupus, vulpes et tertia -n alauda conseruere, quod *eqs.*

**forsconsilio v.* *forconsilio. *forsetam v.* forsitan.

**forsetum v.* *forestis. [forsex v. forceps.]

[**forsicula v.* *forficula.]

forsit *adv.* *fortasse* – *vielleicht*: CARM. libr. III A 8,8 -t ... auctorem queris (*sc. lector*). ARNULF. delic. 640 cultum pigritie non vult ob frigus arare; vis, piger, et non vis; nil demum -t habebis.

forsitan (-am) *adv. script.* fur-: LEX Sal. Merov. 53,1 (rec. A2). -set-: DIPL. Merov. I 166 p. 414,19. -at: l. 58. -ns: CHART. Ital. Ficker 35 p. 53,9. -nt: l. 62. *adde* PAUL. BERNR. epist. 11 p. 501,20 (ed. Magistretti). CHART. Stir. IV 333 (*a. corr.*).

1 *fortasse* – *vielleicht*: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,11 Theodericus dirigens ... puerum ad Tholomeum inquirens, quae suae utilitate proficerit: aut venirit, aut -m oportebat rennuere. HRABAN. epist. 5 p. 389,16 qui (*detrectatores*) magis praesumptioni quam pietati nostrum -n (*corr. ex -at M*) deputabant laborem. *persaepe v. et l. 27. remissus in iuncturis* (quod-, ni)si, ne -n (*‘etwa’*): LEX Baiuv. 15,2 si cui aurum vel ... quaecumque species fuerint commendatae ... et in domo ipsius ... -n (-nt *var. l.*) fuerint incendio concremate. THIETM. chron. 8,13 p. 510,5 ne te (*sc. lectorem*) -n laterent reliquiae, martirologio inscripsi meo. DIPL. Heinr. II. 436 p. 559,3 iubemus, ut nullus episcopus vel canonicus libellum ... alicui homini faciant nisi -n laboratoribus, qui fructum terre ... canonicis ... reddant. *saepius v. et l. 32,36. p. 422,5. 429,28. 2 in correspondione* -n ... -n i. q. *ex hac parte* ... *illinc* – *einerseits* ... *andererseits*: CHART. Rhen. med. I 378 p. 435,34sq. (a. 1083) custos s. Marie ... cepit quedam -n sua constanter expetere et eadem ipsa -n nostra elemosinarius omnino dempnare.

**forstarius v.* *forestarius. **forstis v.* *forestis.

[Mandrin]

***forstmagister**, -i m. (*theod.* forst et magister) *salutarius* – Förster, 'Forstmeister': CHART. Babenb. II 253 p. 83,38 (a. 1224) Rudolfus -r de Styra. CHART. Austr. sup. II 177 Wichardus de Arenstein et -r ministerialis Austrie.

?***forta** (fosta) *subst.* (*orig. et signif. inc.*, *ni subest costa vel porta*) *pars quaedam corporis* – ein Körperteil: Ps. HIPPOCR. phleb. 154 nigra colera intrat in fosta, de -a exit in nervo, de nervo (nervo *cod.*) circat corpus.

***fortalicium** (-tium), -i n. *vel saepius* ***fortalicia** (-tia), -ae f. (*cf. prov. fortalicia sim.*, *francog. vet. forterece sim.*; *v. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 474sq.; *sed cf. E. Gamillscheg, Etym. Wb. d. frz. Sprache.* 21969. p. 441^B) *script.*: -tel-: l. 21. *adde* CHART. Basil. A I 337 p. 508,5. -til-: l. 24,28. *adde* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 546,27. *al.* -telli-: CHART. Ital. Ficker 400 p. 413,38. -teri-: l. 22,29. *adde* CHART. Lamb. Leod. 277. -ari-: l. 26.

1 *munimentum, munitio, moenia* – Befestigung(smauer, -sanlage): OTTO BAMB. epist. 22 p. 1332^B (chart.) quae ... curtis (sc. *Uraugia*) ... aedificiis etiam et -is sic est constructa, quod *eqs.* CONST. imp. II 418,8 imperator debet dare comiti ... comitatum ... preter -elitas castrorum, quas ipse dirui voluerit. CHRON. Albr. a. 1236 p. 940,3 -eritias civitatis obsedit rex. *al.* 2 *castellum, arx* – Festung, Burg: ANNAL. Ianuens. III p. 186,17 Saraceni ... fecerunt ... -ilicium ..., quam Mansurram appellabant. IV p. 9,8 cum predicti (sc. *milites*) ascenderent montem Cagne causa debellandi quandam -ritiam. THOM. Tusc. gest. p. 518,4 mortuo ... patre ipse (sc. *Manfredus*) tamquam baiulus regni -ilitia (fortiliter *var. l.*) cuncta munivit. CHRON. Albr. a. 1203 p. 882,4 ipse (rex) ... cepit -eritiam, que Barbacana dicitur. *al.*

fortasse (-sis) *adv.* *script.*: ?fura-: l. 49. -ase: FORM. Flav. 42 p. 479,32. 1 *maxime* – gerade: AGIUS epic. Hath. 1 cum praesens ego supremis -e fuisset ... Hathumodae. VITA Bav. II 1,286 fratres ... dum ... irent ad manuum ... -e laborem. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,24 tradunt Romanorum ... pontificem ... cunctos, qui -e in conflictu cum Romanis habito sanguinem fuderant, absolvisse. 2 *nescio an, forsitan* – vielleicht, womöglich: a *in univ.*: AGIUS epic. Hath. 205 sic ... -e dolor cordis levigatur, dum quasi pus quoddam eicimus lacrimam. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,35 ipse (sc. *metropolitani*) ... corrigere nullatenus, quod male actum esse constat, differat ..., ne forte ... sententiam dampnationis ... -is incurrat. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,5 experta est hoc (sc. *propositum*) Dania nuper subacta ..., et -e (-is *var. l.*) ... plura ... sensissent regna, si presens negotium non impedisset. *persaepe*. b *remissius* (*fere in iuncturis* [ni]si, ne, ut -e, -is [*etwa*]): LEX Ribv. 51,1 si ... -e testes noluerint ad placitum venire. LEX Sal. Pipp. 82,1 quanti fuerint, qui rem ... camiaerunt aut *furasse* hominis, *corrupt. pro -e* [sc. *in solutionem dederit*] omnis *ed.*; furaverunt *rec. E*) commoneantur. FORM. Flav. 44 p. 482,14 nisi -e per comuni consensu abbas ... eum (*episcopum*) ... credederit evocandum *eqs.* CAND. FULD. Eigel. I 22 ne cui -e haec celebratio superstitiosa ... esse videatur *eqs.* Ps. ODO MAGD. herb. 15 herbae ... est proietoria virtus, non tamen, ut tantus -is sit calor illi. *saepius*. c *in enunt. interrogativis i. q.* (-)nam – denn: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 90 puer, opto videre, quem -e tibi ... effectio fructum ediderit. 3 *circiter* – ungefähr: METELL. exp. Hieros. 3,1031 post in se iactis -is mille sagittis ... ut aspexit miles Francus, quia vite non sibi spes sit, ... sortem necis acceleravit.

forte v. 1. fors. ***fortecia** v. *forticia.

***fortel(l)itia**, ***forteritia** v. *fortalicium.

***fortencia** v. *forticia.

***fortia** (-cia), -ae f. (*n.*: p. 422,1.) (*fortis*; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 726sq.*) *script.*: -rčia: p. 422,10. -rča: CHART. Tirol. 544^{B1} p. 23,14. 544^{B2} p. 23,24. -rza: p. 422,8. 34. c. *gen. inhaerentiae*: p. 422,31. *confunditur* c. *furtum*: CAPIT. Saxon. 1 (*var. l.*; *item* CAPIT. reg. Franc. 27,1 [*var. l.*]).

vis – Kraft: 1 *proprie*: a *vigor* – Stärke: FRAGM. med. falc. 88 dona illi (*falconi*) carnes callidas bonas, quousque -am in se recipiat. v. et p. 423,67. b *violentia* – Gewalt: LEX Ribv.

11,3 si quis regio ... homine ... -am (-um *var. l.*) fecerit. LEX Baiuv. 2,9 ut patrem suum dehonestare voluerit *filius* ... per -am (-a, fortitudinem *var. l.*). LEX Raet. Cur. 3,6 quod si -cia (*Ab*, -a *corr. ex* forsitia *Ac*, foria *Bb*) hoc (sc. *nuptiae*) factum fuerit. 3,11 aliquis iudex ... si forsitan per suam potenciam aut per -a (-am *var. l.*) ... viduas ... per suarum necessitatem eas traxerint. COD. Wang. Trident. 54* nec debent *comites* ... molestare ... nec per placitum neque per virtutem seu -zam (formam *var. l.*) ... episcopum. CHART. Bund. 827 nec aliqua persona faciant -ciam nec violentiam confratribus. *persaepe*. 2 *meton.*: a *dominium* – Herrschaftsgebiet: CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,37 (a. 1210) per totam nostram (sc. *Assisii*) -am. 304 p. 339,9 per totam -am Geminiani. CONST. imp. II 328 p. 437,26 in omni suo (sc. *civitatum*) ... statu et possessione et -a. CHART. Ital. Ficker 376 per Colle et curiam et districtum sive -ciam. CHART. Bern. II 236 p. 251,5 quicquid nos (sc. *comes*) habemus ... in -cia de Locens. *al.* b *caterva, exercitus, copiae* – (bewaffneter) Haufen, Miliz, Heer, Streitmacht: DIPL. Otton. I. 340 p. 465,27 venit ... diaconus cum sua -cia et introivit in ipso meo (sc. *archiepiscopi*) episcopio. GESTA Frid. I. imp. A p. 18,13 Papienses ... cum omni sua -cia equitaverunt. ANNAL. Ianuens. II p. 64,2 retraxit *marchio* se cum militia sua et -a (-cia *var. l.*). IOH. CODAGN. annal. a. 1201 p. 29,21 Parmenses ... cum omni -cia eorum et militia Mantue ... Florenziolam ... obsiderunt. *saepius*. v. et l. 63. c *munitio* – Befestigungsanlage: CONST. imp. I 212,9 (a. 1162) nec fossatum nec -am neque burgum novum in toto episcopatu Cremensium facient *Cremenses*. ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 26,19 de -ciis vel municionibus sive castellis non faciendis. ANNAL. Plac. a. 1246 p. 493,2 rex Encius ... intravit civitatem Parme accipiendo -as turrium. *al. v. et l. 64.* d *tributum pro munitio-nibus construendis solvendum* – Abgabe für den Festungsbau: CHART. select. Schwind 3 p. 5,6 (a. 1111/12) eos (*homines*) ... absolvit *episcopus* ... de omni -za et de omni muta per totum episcopatum. 3 *translate*: a *potestas, dicio* – (Staats-)Macht, Verfügungsgewalt: ACTA imp. Winkelm. I 227 (a. 1221) de restituendo comitatu ... in potestate et -cia Bertholdi de Nono. ANNAL. Plac. a. 1250 p. 502,39 qui (sc. *milites*) si non iissent, Parma erat in -a eorum inimicorum redacta. a. 1257 p. 508,14 qui (*marchio*) ... castrum ... cepit et in -ciam comunis Placentie dedit. CHART. Ital. Ficker 427 p. 437,39 qui (*carcerati*) ... sunt ... in -a comunis Mantue. *al.* b *auxilium* (*militare*) – (bewaffnete) Hilfe: CHART. Ital. Ficker 131 p. 174,3 (a. 1163) quatenus Anglarensibus ... -ciam, adiutorium et consilium ad defendendum se tribuant (sc. *civitas Aretina*). ACTA imp. Böhmer 898 p. 611,30 unusquisque eorum (*marchionum*) iuravit ... -am ... superscriptis marchionibus dare (*sim.* CHART. Ital. Ficker 196^A p. 243,12 adiutorium et -am. 197 p. 249,39 -am et virtutem. *al.*) *al.*

***forticia** (-tia), -ae f. *vel* (l. 60. 61) ***forticium**, -i n. (*fortis, ital. fortezza*; *cf. Stotz, Handb. 2, VI. § 48.1*) *script.*: -tec-: l. 63. *adde* COD. Wang. Trident. 123 p. 793,27. -tenc-: ANNAL. Ianuens. IV p. 114,20. -titic-: COD. Wang. Trident. 144 p. 839,16 (*var. l.*). c. *gen. inhaerentiae*: l. 60.

55 *munimentum, munitio, moenia, castellum, arx* – Befestigung(smauer, -sanlage), Festung, Burg: DIPL. Frid. I. 353 p. 194,26 ut nulla ... civitas ... licentiam ... habeat ... munitio-nem seu -am ... facere. ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,13 cum Pergamenses ... locum nostrum ... malo ordine detine-rent, ubi ... -a plurima turium (*sic*) et murorum fieri fecerant. ANNAL. Ianuens. III p. 25,21 turres atque -as (-a *var. l.*) civitatibus ... muniens *Laçarius*. p. 36,10 cum ... turribus et omnibus -eciis meis (sc. *Laçarii*) et cum tota mea fortia. p. 47,22 suas turres et -tias (*forcias var. l.*) statim eis (*invasoribus*) dederunt *proditores*. ANNAL. Plac. a. 1251 p. 505,19 reclusit *marchio* se in -am. *al.*

fortificatio, -onis f. 1 *corroboratio, auctio, incrementum* – Kräftigung, Stärkung: ALBERT. M. sent. 1,17,10 p. 483³,21 sicut natura non tantum dat speciem materiae, sed etiam speciei -em propter alterationes sequentes, ita *eqs.* eth. I 425 p. 361,4 in aliis virtutibus nihil distinxit *Aristoteles* inter huiusmodi, sicut inter forte et -em (fortitudinem *var. l.*). eth. II 1,5,7 p. 67³,36 ad

[Mandrin]

-em regni tres fundavit *Sardanapalus* civitates. *ibid. al. status vigens – das Starksein, Stärke*: ALBERT. M. animal. quaest. 19,10/11 p. 307,34 utrum differentiae vocum consequantur dispositionem tracheae arteriae aut -em vel debilitatem virtutis. 2 *munitio – Befestigung*: SABA MALASP. chron. 5,6 p. 237,1 quas (*turres*) Petrus Romani in capite poncium Iudeorum et trans Tyberim pro -e Insule Licaonie fecerat. 3 *probatio – Beweis(führung)*: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146^F dominus Hugo fortificatus experimento non vult illud (*sc. praeceptum*) ...; -o ... protestationis suae tota pendet ab experimento.

fortifico, -avi, -atum, -are. *usu medial.*: l. 23. 26. 38. 42. *particip. perf. usu adi.*: l. 28. 31. *corroborare, fortio*rem, robustiorem reddere – *kräftigen, (ver)stärken, widerstandsfähiger machen*: 1 *corpor.* (*in imag.*: l. 18): **a** *in univ.*: ARTEPH. secret. p. 51,24 -a i g n e m, ut totum spirituale penitus ascendat (Ps. AVIC. tinct. 7 p. 632³,43). ALBERT. M. nat. bon. 244 p. 94,8 calceamentum est aes et ferrum: aes in sonora laude Dei ... et ferrum, ut -entur et armentur pedes ad conterendum Satanam (*spectat ad Vulg. deut. 33,24sq.*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,15 ille (*sc. pennae*) ... que supstant duodecim pennis caude, ... sunt illic ... ad -andum pennas (*sc. caudae*). ALBERT. M. animal. 12,127 nervi venientes ab ipso (*cerebro*) ... gradatim ab ipso procedentes indurantur et -antur. *al. de vino*: ALBERT. M. veget. 7,182 si ... de debili vinum forte facere volueris, alteae folia ... decocta immitte ..., et ... vinum -bitur. *de morbis inveteratis (usu medial.)*: AESCULAPIUS 38 p. 60,38 apparescent (*sc. morbus diabetes*) ... ex hydropisi -ta. ALBERT. M. animal. 10,15 si ... per naturam inesset -ta passio (*sc. uteri*), aut sperma recipi non permetteret aut *eqs.* THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 158^F exprimatur succus ... herbarum et infundantur in fistulam -tam. ALBERT. M. euch. 3,2,2,1 p. 288^b,6 aliquando stipticus (*sc. sapor in vino*) quaeritur contra easdem infirmitates, si -atur infirmitas. **b** *munire – befestigen*: SALIMB. chron. p. 527,28 -verunt *Mutinenses* Saxolum includendo omnes domos terre illius et faciendo foveas circum circa (*inde* ALBERT. MIL. temp. 305 p. 566,15). p. 589, 21 ceperunt illi de Saxolo castrum suum -are. 2 *spirit.*: ARTEPH. clav. 1 p. 503^a,25 quanto ... magis -antur ipsius corporis vires, tanto animae virtutes necesse (*sc. est*) debilitari. HEINR. LETT. chron. 29,3 p. 209,10 ut eos (*Livones*) in fide catholica -ret *episcopus*. ALBERT. M. animal. quaest. 4,9 p. 144,45 quando duae virtutes sunt in aliquo, si una cessat, alia -atur. SALIMB. chron. p. 46,3 necdum eram bene -tus in Christo. *al. v. et l. 9.*

***fortilicia** v. *fortalicium.

***fortio** (-cio, forço, forzo), -avi, -atum, -are. (*fortia) 1 (*invitum*) cogere – (*gegen seinen Willen*) zwingen: **a** *in univ.*: ANNAL. Plac. a. 1250 p. 499,45 -zando bubulcos ... blavam conducere (*sc. Parmam*) sine mercedibus. *absol. i. q. vim adhibere – Gewalt anwenden*: COD. Wang. Trident. 13 p. 555,8 (a. 1210) episcopus et ... Odolricus ... promiserunt, quod de cetero inter se non -cabunt. **b** *stuprare – vergewaltigen*: CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,29 (a. 1196) de mulieribus raptis vel -tis viginti solidos (*sc. componat raptor*). 401 p. 416,2 si quis ... -zaverit aliquam mulierem. 2 *munire, moeniis saepire – befestigen, mit Schutzmauern umgeben*: ANNAL. Ianuens. III p. 125,19 Guilielmus ... castrum ... muniri et -ciare studuit.

fortis (forci-), -e. *form.*: *superl.* -ississimos: RUOTG. Brun. 25 p. 26,5 (*var. l.*). *compar.*: ?*nom. sg. n.* -iore: p. 425, 5. *abl. sg.* -iore: p. 425,30. *adde* RUP. TUIT. vict. 8,25 p. 269,13.

vigens, firmus, robustus, stabilis – stark, kräftig, fest: **I** *adi.*: **A** *proprie vel in imag.*: 1 *de anim.* (*fere de hominibus; de animalibus*: p. 424,2. *al.*) *eorumque partibus corporis sim.*: LEX Baiuv. 9,2 II campiones ... sortiant de illi, cui Deus -iorem (*fortiam, pugnam -iorem, victoriam, fortiter var. l.*) dederit (*de re v. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 583*). ALFAN. premn. phys. 8,18 p. 84 manuum ... duriores ad capiendum sunt -iores (PG 40,656^A ισχυρότεροι). 40,9 p. 129 sanum esse vel -em (PG 40,769^A ὑγιανέως) esse. CONSTANT. AFRIC. coit. 5,1sq. *qui sint -es, (-ciore, potentes, potentiores var. l.)*

ad emittendum semen. REGISTR. abb. Werd. 7,1 dabit ... familia ... IV -es caballos. *persaepe. v. et p. 427,57*. 2 *de rebus*: **a** *strictius*: **a** *in univ.*: PAUL. DIAC. carm. 19,28 perplexos -i religamine nodos (*sc. aenigmatis*) pandere ... nitar. MAPPAE CLAVIC. 280 spisso et -i colatorio. WALAHFR. hort. 208 quod (*sc. feniculum*) stipite -i tollitur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 149,10 accipe corium molle et -e. *al.* **β** *de castris, aedificiis sim.*: ANNAL. Fuld. II a. 871 p. 75,3 adversarii ... quendam locum vallo -issimo (*firmissimo, firmissimum var. l.*) circumderunt. OTTO FRISING. gest. p. 2,30 (*epist. Frid. I.*) tria castra ... -issima (-issime *var. l.*). CHART. Bern. II 361 significo (*sc. Aymo*) universis ... me fecisse homagium ligium ... pro domo mea -i de Pelpa. *al.* **b** *latius*: **a** *de cibis (loci spectant ad Vulg. I Cor. 3,2)*: CAND. FULD. Eigil. II 18,18 lectio ... , *cibus -is solidusque virorum*. EUPOLEMIUS 2,780 lac teneris et -is -bus esca. **β** *de pulsu i. q. tactu fortiter sentiendus – deutlich, gut fühlbar*: Ps. GALEN. puls. (cod. Vr) 309 splenetico-rum pulsus est -is et impetuosus. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31b^F in hac ... eadem ratione -em et debilem intellige (*sc. pulsum*). **B** *translate*: 1 *de hominibus (Deo: l. 30)*: **a** *de affectibus, actionibus, moribus, statu hominum eorumque societatum i. q. animosus, strenuus, acer, audax, validus – mutig, tapfer, tatkräftig, tüchtig*: **a** *in univ.*: WETT. Gall. 25 p. 270,18 regum fortitudo -issimis athletis tyrocinii christiani comparabatur, qui *eqs.* THIETM. chron. 6,75 aeclisae suimet -is (-issimus CHRON. Thietm.) propugnator erat *Walterdus*. ADAM gest. 4,26 Wodan, id est furor (-ior *var. l.*). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,33 temperans *Fridericus* in prosperis, -is in adversis. *persaepe. v. et p. 426,68*. **β** *in allocutione honorifica*: HRABAN. carm. 4,1,15 tu (*sc. Deus*) ut facias, -is iude, regnare quietam istic. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 athleta Dei -issime (-issime *var. l.*). FROUM. carm. 36,15 -issime David. *al.* **γ** *pro cognomine*: ANNAL. Altah. a. 1037 p. 21,18 Adalbertus cognomento F-is. ANNALISTA SAXO a. 1036 p. 372,7 peperit *Iudhita* ... ei (*marito*) ... Iuditam, que F-is est dicta. ANNAL. Adm. a. 1122 Liupoldus ... F-is marchio dictus est. CHART. Hamb. 503 mercatores de Marchia presentes erant: Lambertus F-is, Bernardus de Herynge. **δ** *potens, dives – mächtig, reich*: CONC. Karol. A 18 *comites* ... -iores, (*comes -ior var. l.*) libram unam ... (*sc. donent*), mediocres mediam libram *eqs.* (CAPIT. reg. Franc. 21 p. 52,16sq. *sim. al.*). *al.* *adde*: EINH. Karol. 15 p. 17,22 quod (*regnum Francorum*) ... magnum ... et -e susceperat *Karolus*. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,22 civitas magna et -is. **ε** *severus – streng*: ANAM. carm. 5 (MGPoet. IV p. 1066) est *praesul* humilis, mitis, reprobo fit denique -is. **b** *compar. i. q. grandior, maior natu – erwachsener, älter*: ALTFR. Liutg. 1,10 Gregorius ... direxit ... alium ... fratrem -iorem aetate ... ad episcopum. 2 *de rebus*: **a** *tutus – sicher*: ALCUIN. carm. 4,2 cartula, ... ostia piscosi flabris pete -ia Rheni. DONIZO. Matild. 2,145 hoc (*sc. consilium capiendi papae*) ubi cognovit ... hera, ... -es peciit cum presule montes. WILH. RUBRUQU. itin. 38,9 cuius (*urbis*) situs est -issimus. **b** *pinguis, lutosus – schwer, lehmig, 'fett'*: GESTA Font. p. 105,2 cuius (*dormitorii*) muri de calce -issimo (-issima *var. l.*) ac viscoso ... constructi sunt. HERACLIUS II 3 p. 49,21 accipe terram figulorum, quantum -em poteris invenire. **c** *de potu, vino sim. i. q. inebrians – berauschend, 'stark'*: EIGIL Sturm. 13 p. 145,8sq. ut apud illos (*monachos*) nulla potio -is, qua inebriari possit, sed tenuis cerevisia biberetur *eqs.* WOLFER. Godeh. II 29 p. 212,28 si ... aliquid lautioris cibi vel -ioris potus ... perceperit. *v. et p. 423,24*. **d** *de sapore, odore*: **a** *odorifer – (stark) riechend*: WALAHFR. hort. 230 inter odoratam memorare lybistica silvam -ia suadet amor parvi diffusor horti. **β** *acidus – sauer*: ANTIDOT. Lond. p. 18,32 mittis acetum -issimo et oleo roseo (HERACLIUS II 36). **γ** *amarus – bitter*: herba -is *i. q. Artemisia absinthium L. – Wermutkraut*: ALPHITA H 17 herba -is, absintium idem. **e** *de colore i. q. niger – dunkel(farbig)*: COMPOS. Matr. 56,3 fit (*sc. atramentum ad scribendum*) ... plus -ior, si cornu arietis comburis igni et miscue-ris in eum cum alumine. **f** *de motu sim. i. q. vehemens – heftig*: ALFAN. premn. phys. 16,5 p. 93 cor, durum membrum

[Mandrin]

motumque naturaliter suscipiens ad durum servitium et -em (PG 40,672^B σὺντονον) motum ordinatum. ALBERT. M. animal. 1,561 indiget *stomachus* attractione -i et -iori quam *eqs. g de efficientia i. q. efficax* – *wirkungsvoll*: ANTIDOT. Lond. p. 19,27 bulvo narcisso, quod est semile lampagione, plus -iore est. MAPPAE CLAVIC. 280 ut -is lexiya fiat. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 391^G potest dici theriaca a thiros graece, latine -is, est nanque -is et validissima medicina. v. et vol. III. p. 57,38. aqua -is i. q. *liquor dissolutivus* – *Säure* (fort. i. q. *Acidum nitri* – *viell.*: *Salpetersäure*; de re v. C. Priesner, *Alchemie*. 1998. p. 159. 312sq.): GEBER. clar. 2,49 p. 207,15 vocaverunt eum (sc. *mercurium*) argentum vivum, aquam -em, quae colligit omnes causas (cf. Ps. GERH. CREM. sal. II 9 p. 59,6 aqua perennis). Ps. AVIC. lap. p. 635^b,55 ubi ... philosophi ... de ... argento vivo, aqua mercuriali, ... aqua -i, aqua viva, aqua acuta et aliis humiditatibus corpora solventibus fecerunt mentionem *eqs.* fort. add.: Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 24,7 est *mercurius* acetum attrahens ... , urina -is (cf. sal. II 9 p. 59,27 urina humida). h *immanis, dirus, saevus, inexorabilis* – *ungeheuer, schlimm, schrecklich, grimmig, unerbittlich*: LIUTG. Greg. 2 p. 69,40 in tam -i ... et periculosa ... decertatione. WALAHFR. Mamm. 10,12 tormentis -bus actus nudabis, quae tecta tenes. ANNAL. Iuv. II a. 763 hiemps -issimus. OTTO FRISING. chron. 3,41 Probus ... barbaros ... per multa et -ia bella, (gravia proelia Oros. hist. 7,24,2) devicit. CARM. Teg. 24,14 (DtArch. 18. 1962 p. 496) vulnere -i. ACTA imp. Winkelm. I 398 p. 346,23 qui (*nautae*) -em ignem ... effugere confidebant. *saepius*. i *magnus, multus, longus, gravis* – *groß, viel, schwer, lang, bedeutend*: LIBER diurn. 69 merito ... -iori (-iore ed. princ.) ... datur (sc. *homo bene meritis*) honore. CAPIT. Saxon. 9 quandoquidem voluit ... rex ... propter maiores causas bannum -iorem statuere. Ps. BOETH. geom. 166 omnium triangulorum duo latera ceteris maiora (ed. secundum p. 2, -iora rell. et edd. praecedentes) sunt in omnem partem suscepta. CHRON. Thietm. 4,37 -cior pars delusa est militum. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,1 respectu aliorum ipsius (*Frideric*) gestorum -ium. *saepius*. v. et l. 45. p. 428,66. de verborum ubertate, doctrina: HILDEG. scivias 3,11 l. 383 -issima ... volumina, quae probatissimi doctores enucleaverant. de dictione: CONR. MUR. summ. p. 59,6 sextum decimum (sc. *vitium dictaminis*) est, cum una (sc. *dictio*) levis et altera -is et inusitata ponitur (cf. Quint. inst. 9,4,23). aetas -is i. q. *aetas* (confirmata, corroborata – *Erwachsenen-, Mannesalter*: HRABAN. carm. 13,58 ut tenera in lacte gaudet infantilis aetas, -ia sic -is dicta tenere valet. k *constans* – *ausdauernd, standhaft*: WALAHFR. Mamm. 26,8 quem non sanctorum Mammes ... certamine -i aequiperat? GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 181 qui (*smaragdus*) ... fidei -em inter adversa confessionem figurat. AMARC. serm. 4,365 nos (sc. *monachos*) alma fides tegat et tolerantia -is. *ibid.* l. 1 *Felix* – *glücklich*: v. p. 423,67. m *integer, certus* – *unangefochten, gültig* (usu publ. et iur.): TRAD. Ratisb. 74 p. 69,23 (a. 871) totum (sc. *locum*) ... -issimo tenore transfudit Immo. ACTA imp. Stumpf 472 p. 665,22 quod (sc. *consilium*) ut -ius esse credatur *eqs.* CHART. Lub. I 215 p. 196,31 milites ... promiserunt ... hec omnia rata et -cia conservari.

II *subst.* (form. compar., superl. saepe sensu positivi gradus; aliter e. g. l. 63): A masc.: 1 de hominibus (Christo: p. 426, 5. 9; diabolo: p. 426,9): a *homo vicens, validus* – *starker, kräftiger Mensch, der Starke*: a in univ.: CONSUE. Marb. 231 in ... vestimentis modus aliquis infirmis et -bus congruens ... constituendus esse videtur. MIRAC. Adalb. Wirz. 4 p. 46,36 -bus -iores, -ioribus -issimi, ut colum ab ea (*femina*) evellerent, succedunt. β *spectat ad aetatem* (cf. p. 424,48): HRABAN. epist. 57 p. 515,11 de quantitate ... ipsius (*animae*), utrum in parvulis minor, in -ioribus maior. v. et p. 424,16. γ *spectat ad dignitatem, nobilitatem, probitatem*: GALB. Karol. 51 Hugo (sc. *inravii*) ... cum illius loci -ioribus *eqs.* HELM. chron. 67 p. 125,21 qui (*Ethelrus*) ... omnem -em de Holzatia sibi sociaverat. ALBERT. M. bon. 125 p. 83,76 nullus ... magis terribilia sustinet quam -is (1115^a, 25 ὁ ἀνδρεῖος). *saepius*. v. et p. 428,24. in allocutione honorifica: FROUM. carm. 14,27 salve-

ris, dux et -issime gentis. FORM. Senon. II add. 4,13 nolite domne, nolite -is, nolite credere tantas sortes (*i. sordes*). al. b *qui potens est, dominus* – *Machthaber, Herrscher, Herr*: CARM. imag. 21,3ⁱ (ed. U. Kuder, Thurn und Taxis-Studien. 18. 1992. p. 175) -cior hic (sc. *in cruce*) caesus vicit haec -cia Christus. BERTH. chron. B a. 1077 p. 285,10 cur non magis proprie tyranni in huiusmodi (*i. suppressione et nece*) -issimi quam abusive ... reges sint nuncupandi. CARM. cod. Vindob. (806) -is (*i. Christus*) premit in cruce -em (*i. diabolum*). 2 de rebus: a *nummus iustum pondus excedens, moneta certi valoris* – *übergewichtige Münze, Währung von dauerhaftem Wert* (cf. francog. vet. fort; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 734^b nr. 8): GESTA Vird. cont. II 11 quod ... abbas cum capitulo teneretur eis (*civibus*) in duobus milibus libris -ium obligatus. CHART. Lux. II 54bis ecclesie ... contuli (sc. *comes*) quinquaginta solidos -ium. 238 p. 254,5 facere valere septingentas libras Proveniensi -ium (239 p. 256,21. IV 80 p. 123,20 [dipl.]). b *virtus* – *Vorzug, gute Eigenschaft*: RUP. TUIT. vict. 4,12 p. 131,32 in tribus -issimis David, scilicet sapientia, humilitate atque fortitudine eius. p. 132,6 quis ... alius in David et per eiusmodi -issimos David operatus est nisi ... Deus filius? B *neutr.*: 1 *locus munitus* – *Festung, Fort*: COD. Wang. Trident. 2 p. 526,22 (a. 1172) Henricus -ciora castri ... in eius (*episcopi*) concedat potestate. OLIV. hist. Dam. 39 p. 239,17 omne genus armature -ium ... conservatur (41. 74 p. 271,30). CHRON. Albr. a. 1229 p. 923,10 debet *comes* restituere ecclesiis villas et -ia. 2 *vis, robur (maius)* – *Kraft, das Starke, Stärkere*: WALAHFR. imag. Tetr. 224 sic ... summus ipse legens infirma Deus, sic -ia temnit (*sim*. FROUM. carm. 1,9; *loci spectant ad I Cor. 1,27*). GISLEB. ELNON. inc. 2,156 -ia condensans ... virtutibus utere summis. ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,5,3 p. 398^b,12sq. id, quod est a debiliore, non potest impedire id, quod est a -iori *eqs. al. v. et l. 5. p. 422,72. locut. adv. a -iori i. q. maiore ratione, eo magis, potius* – (*noch*) *viel mehr*: DAVID compos. 1,24,1 p. 33,19 bonus homo, etiam saecularis, a -iori religiosus non debet ista (sc. *aemulationes*) ... admittere. 3 *factum illustre* – *Großtat*: VITA Rimb. 10 p. 88,42 solent ... sancti viri, cum -ia agunt, de semet ipsis villa sentire. OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 26,31 quot ... et quanta ... -ia gesserit *Heinricus. al.* 4 *consilium grave* – *bedeutender Ratschlag*: DHUODA lib. man. 10,1,2,3 (vs.) -iora tibi (sc. *filio*) in verbis copulare prolixis. 5 *praecipuum, principale* – *das Wesentliche, Wichtige*: WILH. RUBRUQU. itin. 33,14 ab illis ... questionibus (sc. *qualiter mundus factus esset vel quid acciderat animis post mortem*) volebant Tartari incipere, quia illas habent pro -ioribus.

adv. *fortiter*. script. furteter: p. 427,25. vi (*magna*) – *mit* (großer) *Kraft*: 1 *proprie et in imag.*: a *strictius*: ANTIDOT. Lond. p. 19,2 agita -r, ut se misceat omnia. RADBERT. corp. Dom. 10,41 Christus uva dicitur, quam viri exploratores ... suis ad nos humeris -r gestantes detulerunt. THIETM. chron. 5,6 cui (sc. *hosti*) Sifridus hasta -r (-citer CHRON. Thietm. [cod.]) emissa nodum cervicis infregit. al. b *latius*: a *violenter* – *gewaltsam*: OTTO FRISING. gest. 1,26 p. 44,5 sicut -r captum, sic eum (*comitem*) liberaliter dimissum ad propria redire ... permisit *iuvenis*. 2,30 p. 137,13 supervenit Francus ... eamque, quae adhuc in te (sc. *Roma*) residua fuit, ingenuitatem -r eripuit. β *potenter* – *mit Macht*: v. p. 423,67. γ *firmiter* – *fest*: OTTO FRISING. gest. 1,38 p. 58,25 quod doctrinae (sc. *Iudaeos religionis christianae hostes esse*) semen ... tam firmiter (-r var. l.) radicem figens germinavit Radolfus, ut *eqs.* δ *stricte, solide* – *eng, dicht*: ALTFR. Liutg. 2,20 p. 51,7 circumdatis brachiis -r ferro et corpore medio ... in exilium missus est (sc. *homicida*). p. 51,20. 2 *translate*: a *animose, constanter* – *mutig, tapfer, standhaft*: FORM. Andec. 29 p. 13,29 qui (*reus*) ... ad presens adherat et hoc totum (sc. *crimen*) -r denegabat. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 96,15 in fide -r permanere. WIDUK. gest. 3,47 dux -r (*fortis var. l.*) pugnavit *eqs.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,1 quembilibet summi regis militem ... -r et exultanter in Christo insistere non pigeat. *per saepe*. b *severe* – *streng*: GLOSS. psalt. Lunaclac. 101,10 Ihesus ... -r abstiniuit et vigilabat et orabat. c *valde, vehemen-*

[Mandrin]

ter, magnopere – sehr, heftig, in hohem Maß: **a** in univ.: LIUTG. Greg. 2 p. 69,12 quis ardor caritatis ad oboediendum ... tam -r inflammavit iuvenis mentem, ut eqs. TRAD. Frising. 343 Helmpert iam -r in infirmitate vexatus tradidit unam coloniam. FROUM. carm. 20,42 in nos iratum vos (sc. principem) dixit nuntius -r esse. ALFAN. premn. phys. 16,12 p. 94 quando ab ira -r (PG 40,673^B βραίως) agitur corpus ad operationes. 24,5 p. 146 levatur ... -r (PG 40,697^B σφοδρῶς) et deponitur arteria. al. v. et p. 429,32. abund.: TRAD. Patav. 28^b p. 24,14 (a. 805) matrona ... coepit valde -r egrotare, pene vitam finiri. **β** compar. -ius i. q. potius, magis – eher, mehr, in größerem Umfang: RADBERT. corp. Dom. 20,63 dum ... fervor carnis conquiescit et ... animi sensus ad ... discernendi rationem -ius vigent. VITA Emm. 18 p. 52,8 quanto citius obitum adesse credidit, tanto -ius pure orationi incumberebat. THIETM. chron. 4,73 p. 216,28 redeant ad unanimitatem, qui fideliter credant in unitatem, ut eo -ius (-cius CHRON. Thietm.) confundant ... perversorum conspirationem. CHART. Pomm. 940 ferrum rubigine consumitur et lapides vetustate deficiunt, multo -ius institutiones hominum a memoria penitus laberentur, nisi eqs. al. **d** voce magna – laut, mit lauter Stimme: HRABAN. carm. 39,29,6 quem (Adam) voce ita duriter increpavit Deus et -r: 'eqs.' FROUM. carm. 32,54 -r ... clamo, cum modulamen ago: 'eqs.' e largiter – reichlich: CHRON. Fred. 4,71 Aubedo ... a Gundeburga regina furteter muneratur. **f** bene – gut, glücklich: FROUM. carm. 21,20 Wigo, Peringerus ... seu carus Otheirus -r et valeant et vitam, tempora longant. **g** celeriter – schnell: HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 79,14 nunciaverunt exploratores Estonas trans Ymeram -issime fugientes. **h** effaciter, rate – (rechts)wirksam, verbindlich (usu publ. et iur.): TRAD. Frising. 455 (a. 821) presbiter ... traditionem ... -r et immutabiliter factam ... restauravit. CHART. ord. Teut. (Hass.) 314 p. 235,32 (a. 1275) milites ... fideiussorio nomine se ... litteris -r obligarunt ... ad debitam et consuetam <warandiam>.

fortitudo, -inis f. script. fur.: p. 428,29,30. ? decl. I. -da: l. 54. struct. c. gen.: subi.: p. 428,54sq. al. inhaerentiae: l. 69, p. 428,13,42.

vis, robur, validitas, firmitas – Kraft, Stärke, Widerstandsfähigkeit, Festigkeit: 1 proprie vel in imag.: **a** de anim.: **a** in univ.: BALTH. Fridol. 23 nonne miranda res, quod vir sanctus nulla carnis -e fultus tam diu id (sc. capsellam) gestaverat, quod ipsius arboris ... robur nullomodo sustinere valebat? FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,18 rem inclusam firmius retinent digiti pedum in avibus, et similiter -o respondet -i trium (sc. digitorum). al. ALBERT. M. animal. 18,34 -o (cf. p. 767^b, 29 ισχυρί) totius generationis est sperma. alleg.: ORD. coron. imp. 11,9 p. 29,2 -o nostra Christus vincit (cf. Vulg. exod. 15,2). **β** de valetudine: ANTIDOT. Bamb. 14 antidotum, quod facit ad -em: eqs.; hec his antidotum facit: -em corporis prevet et dolore stomachi tollet. 45^{capit} que potio dat -em. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 corporis et spiritus ... bona temperantia est -o (PG 40,557^B ισχύς) eqs. **γ** violentia – Gewalt(tätigkeit): v. p. 422,3. **b** de rebus: CONST. Constant. 199 ex electro, cui nulla -o (-a, formido var. l.) praevalent elementorum. ACTA imp. Winkelm. I 660 propter ipsorum (lignorum) tenacitatem et -em. ALBERT. M. animal. 1,203 illa (sc. pars telae corneae oculi) est durior et fortior eo, quod locus ille magis indiget -e et tutela. mot. proc. 2,7 p. 66,78 movens ... omne necesse est habere aliquam -em et virtutem, (p. 703^a, 9 δύναμιν καὶ ἰσχύον), qua vincat et excellat mobile. al. in imag.: EPIST. Hildesh. 136 de nostre (sc. imperatoris) prosperitatis cursu et -e successus. de impetu ventorum sim.: ARBEO Emm. 32 p. 74,15 qui (aer) commotus a parte occidentali plage flante fabunio inpetu -is suae, ita ut eqs. WIPO gest. 36 p. 56,18 fulmina cum tonitruis eruperunt tantae -is, ut eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 226,32 ex incessu falconarii contra huiusmodi (sc. adversos) ventos fit eorum -o maior. 2 meton.: **a** exercitus, copiae – Heeresmacht: ALCUIN. epist. 107 p. 153,32 -o ... exercitus, qui tecum (sc. cum episcopo) vadit, ad cautelam et defensionem vestri directa est. BRUNO MAGD. bell. 36 p. 38,26 ille (dux) tantas ... virtutes inter se et illum (Philippum) esse respondit, ut nullo ingenio per tantam -em ... trans-

ire potuisset. ALBERT. AQUENS. hist. 4,52 p. 330,16 cum omni acie et -e ... per medias Turcorum acies infertur Boemundus. saepius. **b** munitio, moenia, castrum, arx – Befestigung(sanlage), Schutzmauer, Festung, Burg: EPIST. Wibald. 214 p. 333,6 -es, id est turres et domos potentum urbis (sc. Romae) ... cepimus (sc. populus Romanus). ANNAL. Plac. a. 1245 p. 492,5 intravit imperator Parmam capiendo -es civitatis. SALIMB. chron. p. 527,32 quod acciperent homines de Saxolo claves castorum suorum et omnium -um, quas habebant (inde ALBERT. MIL. temp. 306 p. 566,18). al. in imag.: WILLIB. Bonif. 8 p. 43,16 si quae ... ad communem ... profectum ab spiritualibus ... sunt conperta auctoribus ... , magna sunt munitionis -e a catholicis conservanda. in nomine loci: ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,38 quorum (castrorum) unum Bauafort gallice, latine vero Bella F-o (sc. vocatur). **c** molestia, onus – Belästigung, Last: DIPL. Heinr. II. 290 p. 354,3 omnium malorum sublata -e (in loco dubio; v. notam ed.). 3 translate: **a** animositas, animus fortis, constantia – Tüchtigkeit, Tapferkeit, Beständigkeit: **a** in univ.: WILLIB. Bonif. 1 p. 6,8 quanto est a patre plus prohibitus, tanto mentis arrepta -e caeleste acquirere sibi thesaurum ... anhelabat. AGIUS vita Hath. 27 haec ... femina, tantae -is in publico, sola et secreta ultra modum ... filiae mortem dolebat. EPIST. Hildesh. 134,46 militum fortissimo ... populus salutem ... vel -em Hectoream. 25 STATUT. ord. Teut. p. 98,13 ne ... copia (sc. thesauri monasterii) cognita ledat eorum (monachorum) temperanciam vel inopia gravis -em debilitet animorum. saepius. v. et l. 29. **β** de virtute cardinali g. d. ('Starkmut'; de re v. LThK. 3IX. p. 1264sq. s. v. 'Tapferkeit'): CONC. Merov. p. 50,4sq. fu-em (-e, -o var. l.) gentilium mundana cupiditas, fu-em autem christianorum Dei caritas facit. HRABAN. anim. 8 -o ... est longanimitas et perseverantia in bonis tolerantiaque et victoria contra omnia tentamenta vitiorum. ALBERT. M. eth. II 2,2,7 p. 182^b,8 'circa timores ... et audacias -o (p. 1107^a, 33 ἀνδρεία) medietas est' duarum passionum, quarum eqs. saepius. v. et p. 422,72. 424,24. 426,20. **b** capacitas – Aufnahmefähigkeit: ALEX. MIN. apoc. 5 p. 73,25 qui (sacerdotes et ministri Domini) obscuritatem istius libri ultra -em intellectus eorum viderunt clausum. **c** potentia – Macht: **a** gener.: WILLIB. Bonif. 8 p. 53,18 Omnipotentis magis quam hominum convalescit -o. MANEG. c. Wolfh. 11 p. 65,14 qui (Deus) ... circa miserabile genus humanum misericordiae ... caritate temperavit -em potestatis. ALBERT. M. Iob 12,16 p. 168,1 'apud ipsum (Deum) est -o', faciendi scilicet, quod vult. in doxologia q. d.: HROTSV. Cal. 9,33 ipsi (Deo) soli honor, virtus, -o et victoria (item ORD. coron. imp. 11,9 p. 29,11; cf. Vulg. apoc. 7,12). ibid. al. **β** publ. et iur. i. q. dicio, potestas – Verfügungs-, Befehlswalt: FORM. Flav. 43 p. 481,22 ut presentem paginam ... sua (sc. regis) -o contra omne adversitate ... iubeat defensare. 50 DIPL. Loth. III. 99^b p. 159,23 mandamus, ut nec massarius noster ... nec aliquis alius sua -e peditus placitari ... nec ... fodrum inde assumere ... contendat. CHART. Carniol. II 324 ista ita bona, iura et -em habere debent Herbordus et heredes eius sicut eqs. **d** refectio – Stärkung (c. gen. subi.): ARBEO Emm. 43 p. 94,5 panem ... , cuius -e (adiutorio VITA Emm.) tot spatia complevit itineris. LIBRI Karol. 4,15 p. 526,9 quis ... sprete solidi cibi -e ad infantie denuo cibos cupiat esse redactus (cf. Vulg. Hebr. 5,12)? BRUNO QUERF. Adalb. A 30 p. 35,18 parum obsonii ... accipiunt viri, ut in -e cibi positum vigorem fessa membra resumerent. al.

fortiusculus, -a, -um. validior – ziemlich stark: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,20 quando pulli in nido iam sunt facti maiusculi et -i.

1. *fortivus, -a, -um. (fors) casualis, fatalis – zufällig, schicksalsbedingt: EPIST. var. I 21 p. 530,4 cum omnia incon-sulte gesta -a potius quam fortia soleant nominari.

2. fortivus v. furtivus.

fortuitus, -a, -um. 1 casualis, nulli rationi subiectus, enormis – zufällig, regellos, unregelmäßig: ALDH. virg. I 38 p. 289,5 -o (fortuito codd.) casu contigit, ut eqs. al. OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 180,21 ut cognoscas (sc. lector) non -is casibus, sed Dei ... iudiciis id factum (sim. MIRAC. Annon.

[Mandrin]

1,14 -o casu). REGISTR. Xant. p. 66,30 que (*hereditates*) sub certa summa comprehendere non possunt, quia -e et casuales sunt. 2 *inopinatus, improvisus* – *unvermutet, überraschend*: WOLFARD. Waldb. 3,6 p. 272,6 insipidae multorum rusticorum... mentes, dum dona a Domino... consequuntur indebita, ... ita in bono deficiunt opere, ut nequaquam habiles inveniantur in fide; quod huius (*sc. mirabiliter sanatae*) mulierculae -us probat eventus.

adv. 1. fortuito. *casu* – *zufällig*: ALDH. virg. I 32 p. 271,5 -o (fortuito *var. l.*) contigit, ut *eqs.* CHRON. Ebersb. I p. 14,2 alia die -o accidit eam (*Ribcart*) solam sedere in ceta. *v. et l. 13.*

2. fortuito. 1 *casu, inopinate* – *zufällig, unvermutet* (*abund.*: p. 428,70): EINH. Karol. 32 p. 36,13 tribus horis -u (fortuito *var. l.*) incendio conflagravit *pons*, ut *eqs.* RIMB. Anscar. 33 p. 64,24 diabolica machinatione -u... latrocinantium insidiis circumactus... est *presbyter*. WIPO gest. 1 p. 10,1 ne ea, quae dicturus sum, quasi -u videantur fieri. *al. v. et l. 10. p. 419, 59. 428, 70.* *remissius i. q. maxime* – *eben, gerade*: HELM. chron. 55 p. 107,22 cum... Pribizlaus adhuc -u abesse, (*ci. Holder-Egger*, fortunatus esset, forinsecus esset *cod.*). 2 *fortasse, nescio an* – *vielleicht, womöglich*: WALTH. SPIR. Christoph. I 17 quoniam... malefici illius (*sc. Christophori*) seducte consilio deos meos (*sc. regis*) collisistis (*sc. sorores*), vestrae -u mortis exemplo ipsum ad imperatoria praecepta reducam. *remissius in iunctura* ut, ne -u (*etwa*): WALTH. SPIR. Christoph. I 5 genas lacrimarum gratia tinxit, non ut ad mundi delicias... -u quasi tardus athleta recurreret, sed *eqs.* OTLOH. Bonif. prol. p. 112,15 ne quis me -u (1; forsitan *rell.*) tantum opus ultro arripuisse per arrogantiam arbitratus diceret *eqs.*

3. *fortuiter. ?*fataliter* – ?*schicksalsbedingt*: EPIST. Wising. 16 p. 685,4 -r (*ni leg. fortiter*) tanti muneris (*i. reginae*) praepediebar (*sc. comes*) amissione. *Mandrin*

fortum *v. furtum.*

fortuna, -ae *f. script. fur-*: l. 60. 61. 64. 65. *al. c. gen. explicativo*: p. 430,29. 1 *sors, casus* – (*zufälliges*) *Schicksal, Zufall*: *a in univ.*: VITA Elig. 2,16 p. 707,9 nullus sibi proponat fatum vel -am aut genesis... ut dicat: '*eqs.*' EINH. Karol. 19 p. 25,9 adversae -ae malignitatem expertus est. REGISTR. Salisb. 1,19 curtis solvit... oves, quantum obtulerit -a *eqs.* ALBERT. M. metaph. 7,2,5 p. 345,17 quae fiunt a casu 'et' a '-a' (p. 1032^a, 29 τυχης). summ. theol. I 17,68,4 p. 706^a,5 quaeritur, in quo fatum differt a -a et eupraxia. *persaepe. per prosop.*: WALAHFR. carm. 76,80 si laeto F-a mihi subriserit ore. EKKEH. IV. pict. Mog. 551 F-ε ludus. CHRON. Merseb. 14 F-a torvo vultu averso omnem nebulam prioris adversitatis fronte detergens serenior solito nobis applaudebat. LAMB. LEOD. Matth. I 1091 ceca... F-a. CARM. Bur. 16,1,1 F-e plango vulnera. *persaepe.* *b fatum, condicio, status* – *Los, Geschick, Lage, Verhältnisse* (*usu plur.*: l. 51): EPIST. Col. 8 p. 251,21 ex nostris diversis -is praesentem nuntium... vos (*sc. imperatricem*) plenius alloqui iussimus (*sc. rex*). VITA Norb. I 2 p. 672,12 a quodam humilis -ae viro facie tenus sputis illitus est. CHART. Landeshut. 60 p. 33,26 tenentur *sanctimoniales*,... sive in p i n g u i sive in tenui (tentui *cod.*) -a seu forte fuerint,... solvere octo libras (CHART. Eichsf. 388 p. 229,16 cum ad pinguorem -am... devenero. *al.*) *persaepe. meton. i. q. res familiaris, pecunia* – *Vermögen, Hab und Gut*: LEX Sal. Merov. 46,1 ipse, in cuius lesu festucam iactavit (*sc. qui affatimire voluerit*), dicat verbum, de fu-a (fu-am, -am, -a *var. l.*) sua quantum ei voluerit dare, aut si totam aut medium fu-am (-am, fu-a *var. l.*) suam (*de re v. A. I. Njeussychin, Die Entstehung der abhängigen Bauernschaft*. 1961. p. 161sq.). 50,3 ego super me et super fu-am (fu-a, -a, -am *var. l.*) meam pono, quod tu (*sc. grafio*) securus mitte in fu-am, (in -a, in fu-a, super -am *var. l.*) suam munus. *al. FUND. Hild. 4 -am adnullando nec altiora, quam de claustris administrabantur, affectando* (*inde ANNALISTA SAXO a. 1044 p. 387,6*). *c ordo, dignitas* – *Stand, Würde*: LIBER diurn. 39 ab omni servili -a et conditione liberum te esse censemus. CONST. Melf. 1,31 ut ab eodem, qui commissio sibi C e s a r e e -e suffragio... populis imperabat, prodiret origo iustitiae (CONST. imp. II 200,1 C. -e fastigium.

263,2 in -e C. fulcimentum. *al.*). ACTA imp. Winkelm. I 338 p. 299,17 fastigio regie -e deposito hospitalis obsequio langraviam (*sc. Elisabeth*) revocavit *Deus. in titulo imperatoris* (*de re v. O. H. Becker, Kaisertum, deutsche Königswahl und Legitimitätsprinzip*. 1975. p. 18 *adn.* 176): ACTA imp. Winkelm. I 919 p. 693,36 (a. 1247/48) -e nostre felicitas... in Liguria partibus aliquamdiu morari instituit. 2 *felicitas, res secundae, eventus* (*bonus*) – (*Kriegs-*) *Glück, Glücksfall, Erfolg*: *a proprie*: WIDUK. gest. 1,25 sunt nobis (*sc. Conrado et Heinrich*), frater, copiae... et omne, quod decus regium deposcit, preter -am atque mores. 1,36 p. 54,1 unusquisque... militum predicat alium, ignavum quoque, ut in tali -a (*i. victoria*) solet fieri. EPIST. Worm. I 38 p. 74,1 nulli... deest invidia, nisi quem omnino deserit -a. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,1 quid... tibi (*sc. Rödolfo*) profuit... -a captae urbis, cum nec urbe diu, numquam autem regno potiaris? *persaepe. c. notione beatitudinis*: GERB. epist. 8 -am nostram sola vestra (*sc. Adalbero-nis*) conturbat absentia. *b meton.*: *a de homine*: WALAHFR. Blaithm. 22 spes patriae, -a patris. *β ius rem casu* (*prospero*) *inventam retinendi* – *Recht auf Besitz von (glücklichen) Zufallsfunden*: ACTA imp. Böhmer 206 p. 188,40 (dipl. Heinr. VI.) -am, incendium, raptum et quandam exactionem... remittimus fratribus. 3 *infortunium, res adversae* – *Unglück, Missgeschick*: VITA Heinr. IV. 11 p. 37,18 cum non esset, qui vel beneficiorum nostrorum recordaretur vel -ae compateretur. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,18 subridebat *princeps* superbi populi -ae, quem... quasi desperatum... animadvertibat. CONST. imp. I 275,4 si quis... miserabili personae -a naufragiorum aliquid abstulerit, poenae antiquae legum subiaceat. *locut.* -a maris, temporis *sim. i. q. procella* – *Sturm*: ANNAL. Ianuens. III p. 135,13 facta maris et ventus -a stetit Ianuensis exercitus ad ancoras *eqs.* p. 139,3 quam cito... maris cessavit -a, ivit *Ansaldus* cum galeis suis in Provintiam. p. 165,10 validissima -a maris et temporis fuit in portu Ianue, ita quod multe naves iverunt ad terram. *ibid. al.*

***fortunalis**, -e. 1 *sorte determinatus, fortuitus* – *vom Schicksal bestimmt, zufällig*: ALBERT. M. pol. 4,9^a p. 376^a,26 'quae... sit optima politia, ... neque ad virtutem comparandum esse... neque ad disciplinam... quae', scilicet politia, 'natura... indiget et... successu -i' (p. 1295^a, 28 τυχηρός). 2 *fortunatus, felix* – *glücklich*: SABA MALASP. chron. 1,7 p. 109,15 sine pugna prevalentibus hostibus sola -i presumptionis audacia... cardinalis... sponte vertit terga Manfredo *eqs.* 3 *ad fatum pertinens* – *das Schicksal betreffend*: WOLFARD. Waldb. 2,4 p. 214,15 fuit... quaedam femina... cui bis binos mater natura contulit natos; ipsa (*sc. natura*) eosdem -ia iura non deserens in ipsis crepundiis receptura.

adv. *fortunatiter. *fortunate* – *glücklich, durch glückliche Fügung*: GUTOLF. hist. p. 653,39 cui (*regi Otacharo*) omnia presentis seculi suo regno in se florente -r arribebant.

***fortunator**, -oris *m.* (*retrograde a *defortunator*) *praedo* – *Räuber*: ALBERT. MIL. chron. 86 Lodoico successit Conradus, nequissimus -r (temp. 135 defortunator; cf. CHRON. Ven. Alt. p. 101,15 depredator) et ecclesiarum devastator.

fortunium, -i *n.* *gen. sg. -ni*: l. 58. 1 *sors, casus* – (*zufälliges*) *Schicksal, Zufall*: *a in univ.*: EUGEN. VULG. syll. 24,22 ibi (*sc. in circulo anni*)... per medium diademetrum... capitari -ni favum asserentes (*sc. mathematici*), orbem rotare utpote molam et in medio esse cespitem et in cespite favum mellis (*cf. Petron. 39,15*). 24,25 iuxta varias qualitates boni malique -i. CHART. Old. II 133 p. 48,34 ad quos (*Christi fideles*) presentium volubili sorte sive -o pervenit pagina litterarum. *b fatum, condicio, status* – *Los, Geschick, Lage, Verhältnisse*: EKKEH. IV. cas. 19 p. 50,27 ut, si fidei memor sit (*sc. episcopus*) *p.* in laetiori experiretur *Pertha* -o. 91 p. 186,31 ut ceteros relinquamus et nostra -a tangamus. ALBERT. M. eth. I 834 p. 701,64 'in bonis -is, (p. 1171^a, 21 εὐτυχίας) vel infortunis'. p. 701,72 in quibus -is maxime sit opus amicis. *al.* 2 *felicitas, res secundae, eventus* (*bonus*) – (*Kriegs-*) *Glück, Glücksfall, Erfolg*: EKKEH. IV. cas. prol. p. 16,5 moniti a... fratribus... quendam cenobii... cum infortuniis tradere -a rem arduam aggressi sumus. GERH. STED. annal. p. 226,50 eodem (*sc. ut*

[Niederer]

Wulferebutle -o Dalem inopinate circumdederunt (sc. *dux eiusque exercitus*). ALBERT. M. eth. II 3,2,2 p. 238^b,14 -a et infortunia vivorum mortuos non transmutant. CHART. episc. Hild. III 81 p. 39,2 quorum (*praelatorum*) nec -um aut infortuniū assequi desiderans *eqs. al.*

fortuno, -avi, -atum, -are. *script. fur.*: ALDH. ad Acirc. 58,6 (var. l.). *felicem, prosperum reddere* – *glücklich, erfolgreich machen, segnen*: GESTA Ern. duc. I 2,106 qui (*Deus*), sicut eis (sc. *duci suisque*) hanc horam -vit, sic et in reliquum posset salvare (sim. ODO MAGDEB. Ern. 4,312 solve-mus carbasa, nobis si Deus optatam cras -verit auram; *spectat ad Hor. epist. 1,11,22*). CARM. de Cunone 90 stat Iovis inque casa Martis, quia bellica vasa pulcre -at *heros*.

adi. fortunatus, -a, -um. 1 *felix, beatus* – *vom Glück begünstigt, glücklich, gesegnet* (*usu subst.*: l. 19,22. *al.*): a in *univ.*: HUGEB. Willib. praef. p. 87,16 fide robustus, fata (*corr. ex facta pars codd.*, fato *var. l.*) -us procaciter peragrans omnia visitando repperiebat (sc. *paedagogus*). HRABAN. cruc. C 21,45 tu ... es ... quietorum serenitas et -orum felicitas. HROTSV. Abr. 6,2 -a Maria, laetare, quia *eqs. WIDUK. gest. 1,5* -um ... eum (*Thuringum*) inter omnes mortales fuisse. EUPOLEMIUS 2,238 Amartigenes, -us armis. METELL. Quir. 4^a,1 o regum -e (sc. *Philippus*), ter quaterque fauste, ... iam septies beate *eqs. saepius. pro nom. propr.*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 161 F-us et ego (sc. *Adalbero*) ... cum illo chrisma sanctificavimus. b de *insulis beatorum*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 214,23 VI insulas -as girographi tradunt. p. 222,34 cuius (*paradisi*) indicio sunt signa tam ab oriente quam ab occidente: ... ab occidente ... insule -e. 2 *faustus* – *Glück verheißend, bringend*: CARM. de Cunone 60 de quadrato Sol spirat lumine grato, -us et is aspectibus undique letis. DIPL. Constantiae 54 ut remaneas (sc. *archiepiscopus*) omine -o, quia hanc absentiam quasi presentiam reputamus.

***forvea** v. ***phorbea**. **forvex** v. *forceps*.

***forum**, -i n. (forare) *foramen* – *Loch*: IOH. METT. Ioh. 63 ad vas illud, ex quo aqua quibusdam -is fratribus ministrabatur, precurrens et obicem illum, quo -um illud obstruitur, dum frater lavaret, tenens.

1. **forum**, -i n. *vel rarius* (l. 63,65,68. p. 432,26,29) **forus**, -i m. *pho-*: CONC. Karol. B II 15,1 p. 143,46 (var. l.). *form.*: ?*gen. sg.* -is: LEG. Wisig. 2,2,10 (var. l.). *acc. pl.* -us: p. 432,26. *abl. pl.* -ibus (?*per confusionem c. fores*): l. 49.

I *emporium, mercatus, nundinae* – *Markt(platz)* (cf. Dt. *Rechtswb. IX. p. 242sq. s. v. 'Markt'*): A de loco: 1 in *univ.*: HROTSV. Pafn. 2,1 ecce, iuvenes in -o; illos primum adibo *eqs. CHART. Heinr. Leon. 70^b* ut ... pannum licite possint (sc. *qui pannum preparare solent*) ... vendere vel in -o aut ubicunque eis melius placet (cf. CHART. Tirol. 1100 p. 142,19 quod nullus ... pannum vendat ... nisi in -ibus Boçani). TRAD. Patav. 855 quam (*domum*) in novo -o dominus Ulricus habuisse dinoscitur. CHART. Altenberg. 179 tres partes ... domus cum area site in -o butiri. CHART. Turg. III 598 p. 451,10 piscium. *persaepe. in nom. propr.*: TRAD. Ror. 21 (a. 1140/43) testes sunt: Leutuvinus Niger, Otto in -o *eqs. CHART. Turg. II 52 p. 199,12 Chönradius de -o. CHART. Wetzlar. I 63 Sifrido in -o frumenti ... concessimus* (sc. *bona*). *saepe. 2 de Foro Romano*: EKKEH. IV. bened. I 13,75 Tullius (gloss.: si) audiret hominem, ... ore tonante -um numquam daret atque sonorum. CHRON. reg. a. 1154 p. 91,21 (rec. I) milites imperatoris ... trans Tiberim in -um remittunt (sc. *Romanos*). in *imag. vel per compar.*: NOTKER. BALB. (?) epist. (ed. Pez, Thes. anecd. VI 1 p. 108; s. IX.²/X.^{in.}) per quem (*statum rationalem*) maxime -us personat, surgunt accerrima bella, animositates partium criminante Catone, defensante Quintiliano. EKKEH. IV. bened. I prol. 2,103 personat ille -us nova testamenta sonorus (gloss.: celestis, quia ibi 'ecce nova facta sunt omnia'). 39,35 gaudeat augusti pariter res publica Christi ecclesieque -us sit in eius laude sonorus *eqs. 3 de tabernis, aedificiis -i*: ANNAL. Lugd. a. 840 (MGScript. I p. 110,18) opus, quod -um vetus vocabatur, Lugduni corrui. DIPL. Loth. I. 104 p. 245,17 quod in pago Lugdunensi ... quoddam -um publicumque construere et convocare vellet *archiepiscopus* merca-

tum. p. 245,20 in -i expletione. ANNALISTA SAXO a. 1137 p. 607,27 qui (sc. *factio Leonis papae*) ... -um inperatoris destruxerant. *fort. huc spectat*: CHRON. Ven. Alt. p. 78,13 in eo litus, propter quod item -um fustem erat stantem, ... Anforis litus appellatur (*sed cf. notam ed. Simonsfeld p. 15*). 4 *de vi-co iure mercatus praedito, in quo ius mercatus valet*: CHART. Sil. D I 16 p. 12,16 (epist. papae a. 1148) montem (sc. *Silencii*) ... cum appendiciis suis, -um sub monte *eqs. (sc. Zobten, cf. ind. p. 377)*. CHRON. Gurc. 2 (MGScript. XXIII p. 9,3) dedit *episcopus* ... Friesacense ... -um cum X mansis. CHART. Stir. III 83 redditus meos, quos apud sanctum Oswaldum circa -um Niwenkirichen habui, domui sancte Marie ... contuli. CHART. Carinth. V 127 domum in -o nostro (sc. *archiepiscopi*) Gemunde consitam ... retinere. REGISTR. Patav. I p. 268^b,2 -um dictum Plintenmarct. *al. in nomine loci*: POETA SAXO 2,375 qua ... Foro nomen dederas, clarissime Iuli, urbis ad eiusdem confinia venerat hostis. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 433,3 in via apud Forum Cassii ('*Forcassi*'). ANNAL. Erf. Praed. a. 1248 p. 105,22 villa Novum Forum ('*Neumark*') dicta. *al. 5 de regione ad ius mercatus cuiusdam pertinente*: CHART. archiep. Magd. 343 p. 453,31 (a. 1174) si que ville -i in terra Iuterbogk construantur, ad ius -i in Iutterbogk respiciant (*de re v. J. J. Menzel, Die schlesischen Lokationsurkunden des 13. Jhs. 1977. p. 95*). B de eventu, institutione: 1 in *univ.*: a *proprie*: CAPIT. reg. Franc. 12,6 p. 30,3 per omnes civitates legitimus -us et mensuras faciat *episcopus*. CAPIT. episc. III p. 44,23 ut nullus sacerdotum ad tabernas aut ad -um publicum accedere presumat. CHRON. Noval. 2,10 p. 93,15 per -os Italiae annuales ... nullus audebat negotia exercere, donec *eqs. CHART. civ. Erf. 25 p. 12,25 Diemo magister -i. CHART. Oelsn. 59 p. 92,20 -a ebdomadalia. CHART. Burgenl. II 73 p. 51,48 villam ... cum -o libero sibi* (sc. *Iohanni magistro*) in eadem villa per nos celebrare die Martis concessio ... dedimus (sc. *rex*). *persaepe. v. et l. 22. proverb.*: IOCALIS 215 quot -a terga boum, tot habent pelles vitulorum. b in *imag. vel per compar.*: EPIST. Ratisb. 21 p. 347,8 cum ... in -o contumelię quasi venale aliquod portasti (sc. *infirmatatem proximi*). HERBORD. Ott. 1,41 p. 50,10 quid ... nisi -um sacrum aut nundinas sacras dixerim, ubi terrenis celestia, temporalibus aeterna bona comparantur? EPIST. Praed. 28 eterni Patris ... Filius ... in mundi -o vacantes otio conducere voluit ex denarii convencionē diurni, ut *eqs. (spectat ad Vulg. Matth. 20,1sq. al.)*. 2 *gen. sg. notione adi. fere i. qui in -o emi potest, promericali* – *etwa: käuflich, handelsüblich*: ANON. miseric. 633sq. omne opus, in quo non sit argentum vivum, argentum vivum -i; et post sulfur, sulfur -i; et auripigmentum, auripigmentum -i; et post nexatir, nexatir -i elevatum (cf. *notam ed.*). 3 *spectat ad tempus ad pecuniam solvendam constitutum*: CHART. Hall. 344 (a. 1272) ut ... reliquam (*partem census*) in annuali -o persolvere non omittat *civis*. 4 *dies mercatus (singularis) – (einzelner) Markttag*: CHART. Sil. D I 132 (a. 1212) ut monetarius ... nil ... iuris habeat nisi tribus -is immutationem monetę *eqs. (sim. CHART. Oelsn. 27 p. 52,37 monetarius in renovatione monetę ... habeat ius sal vendendi tribus -is* (cf. *notam ed.*). 35 p. 62,17 per tria -a). C de iuribus, privilegiis: 1 *pax mercatus, ius in mercatu valens* – *Marktfriede, das auf dem Markt geltende Recht*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 25,13 nonnulli ... accusati de -o infracto iussi sunt decollari. 2 *ius mercatum habendi – das Recht einen Markt abzuhalten, Marktrecht*: DIPL. Loth. II. 16 (tit. add. C; s. X.) preceptum ... Hlotharii regis super monetam et -um. CHRON. Ebersb. I p. 10,15 qui (*praeses*) fiscale -um habuit secus emporia fluvii Semnaha. CHART. march. Misn. II 372 p. 259,25 ut ... , si quod beneficium ... quisquam civium (sc. *Lipsiae*) ... emeret, secundum -i conventionem possideret. DIPL. Frid. I. 817 p. 19,11 ut in villa Ouerenkerken -um sit, quod in vulgari wichele dicitur, concessimus (cf. *HRG V. p. 1209sq. s. v. 'Weichbild'*). CONST. imp. II 61 si forte alicui ... contulerimus -um annuale vel septimanale in aliquo loco. 3 *venalicium, vectigal mercatus – Marktzoll, -einkunft*: DIPL. Loth. I. 50 p. 145,28 abba et fratres aequaliter dividant -um venalium rerum, quod est in Alesia. CHART. Pomm. 79 p. 103,18 hec propriis duximus ex-

[Niederer]

primenda vocabulis: ... totum -um, tertiam tabernam *eqs.* CHART. civ. Vratisl. 2 quod de omnibus -is ad castrum nostrum ... pertinentibus nonum -um singulis annis percipiant *abbas et conventus*. REGISTR. Mog. p. 8,21 habet ... Wikenandus in pignore denarios, qui solvuntur de -o vini in Haterheim, pro libris L. REGISTR. Baiuv. A p. 279,8 de -o, quod vulgo dicitur margtreht, dantur II libre denariorum (*de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 277sq. s. v. 'Marktrecht'*). *saepe*. 4 *aditus ad mercatum, ius necessaria providendi* – (*freier*) *Zugang zum Markt, das Recht zur Versorgung mit dem Notwendigen*: CHART. imp. II 447 p. 617,18 (a. 1198) quod ... nobis (*sc. duci Sueviae*) subvenirent et in victualibus -um nobis ... exhiberent (*sc. cives Spirenses*). HIST. de exp. Frid. imp. p. 16,10 iuravit *cancellarius Graecus* ... bonę vię conductum et optimi -i apparatus. SICARD. chron. a. 1190 p. 170,6 pactum iniurunt et -um tolerabile concesserunt *Graeci eqs.* p. 171,7 imperator remisit (*sc. soldano*) querens, si -um tribueret an non. *saepius*. D *de negotiis*: 1 *emptio, venditio, commercium* – (*Ver-*)*Kauf, Geschäft, Handel*: CHART. Naumb. I 234 (a. 1159) quatenus ... ille (*sc. magister balneorum*) ... suis artibus, -o ceterisque negociis suis ... sub hac libertate fruatur, videlicet ut *eqs.* CHART. civ. Erf. 98 si Sclavi vel -o vel quacunque commutatione sibi contraxerint aliquos mansos Teutonicorum. CHART. Tirol. 1018 homines eosdem (*sc. Tridentinos*) a communi -o et hactenus consueto (*sc. cum hominibus canonicis*) ... excludendo. CHART. Sil. C 71 p. 395,32 ut ... peracti -i celebratio graciosior robur habeat perpetue firmitatis *eqs. al. fort. huc spectat*: ALBERT. BEH. epist. 99 p. 406,5 (*vs.*) illud (*sc. carrocium Cremonensium captum*) Parma civibus de Mediolano concessit; ... ad Cremona dedecus pependit <in> -um in platea publica Mediolanorum. 2 *pactum, conventum* – *?Vereinbarung, Vertrag*: CHART. eccl. Erf. 247 p. 134,5 (a. 1236) dederunt (*sc. fratres*) cuidam Friderico ... V fertones ... et sic -o inito mansum illum libere possederunt (*cf.* 246 p. 132, 38 formam nobiscum iniurunt). CHART. Pomm. 1026 p. 319,3 nos ... proprietatem molendini ... -o irretractabili vendidisse. E *merx, commeatu* (*exercitui destinatus*) – *Ware, (für die Truppen bestimmter) Proviant*: CONST. imp. I 173,17 (a. 1158) si mercator ... carius vendiderit (*sc. mercatum*) in exercitu, camerarius auferet ei omne -um suum. VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 670,41 qui (*sc. Papienses*) -um exercitibus imperatoris adducebant. ANNAL. Ianuens. I p. 38,27 Fredericus ... rex ... Lombardiam venit ibique virorum omnium civitatum ... fidelitatem et -um accepit. F *pretium (currens)* – (*Markt-*)*Preis, Marktwert*: GESTA Frid. I. imp. B p. 86,2 Greci perminium dicebant eis (*sc. exercitui imperatoris*) carum -um. CHART. Turic. 939 ecclesie ... b o n o -o in primis offerent (*sc. ambo feudum*) comparandum (CHART. Rhen. med. III 1377 p. 992,23 quando vinum est in b. -o. *al.* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 103^a,34 melius -um). CHART. Traiect. 1314 p. 100,33 ad -um, quod Theutonice dicitur lantcoep (*de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 476 s. v. 'Land(es)kauf'*). TRAD. Weiss. app. 7 p. 329,25 quod ... quodlibet (*sal*) ... vendatur, prout tunc -um edocebit. CHART. Friburg. 207 p. 178,14 -o congruo. *saepius*. G *de hominibus, turba*: COSMAS chron. 3,32 p. 203,15 omni -o ... spectante. *cf.* p. 431,63.65.68.

II *iudicium, iudicatio, iurisdictio* – *Gericht(sverfahren, -sbarkeit; de re v. B. Fries, Forum in der Rechtssprache. 1963. p. 79sq.)*: A *in univ.*: 1 *proprie*: DIPL. Loth. I. 2 p. 54,13 ut pro eis (*rebus*) legaliter in -o disceptare necesse sit. CHART. Brand. C I 2 p. 3,1 promissimus ... traditionem ... in iurisditione -i secularis ... stabilire. CHART. Osn. II 121 bona ... resignavit in -o civili, quod in Teutonico dicitur vriethinc. CHART. Bund. 1229 p. 28,34 quod ... commendator ... ipsum (*electum*) ... ad complendum, quae dicta sunt, possit per -um ecclesiasticum cohercere. *persaepe*. *?meton. de vita doctrinae rhetoricae dedicata*: CONC. Karol. B II 151,1 p. 142,3 qui (*Photius*) ... ex seculari administratione atque militia et ex -o subito tonsuratus ... episcopus ordinatus est. 2 *translate*: a *de iudicio conscientiae*: THIOFR. Liutw. 2 p. 9,4 causam suam et proximi ... in -o cordis examinavit. CONR. MUR. summ. p. 44,25 de -o anime non est istius (*sc. excusationis*) articuli docu-

mentum. *spectat ad confessionem*: CHART. Brem. 155 p. 180,4 (a. 1230) ad quos (*confessores capituli*) sacerdotes diocesis super dubio, si quod ipsis occurrerit in -o p e n i t e n c i a l i, habeant recursum (ALBERT. M. sent. 4,18^{capit.} *al. sim.* sacram. 6,2,2,4 p. 97,60 in -o iudicii paenitentiae accusatio est sui ipsius. CHART. Raitenh. 352 peccata sua in -o penitentie cappellano ... est confessus. *al.*). WILH. ANDR. chron. 210 super quibusdam secretis in -o c o n f e s s i o n i s eo (*abbate*) consulto (CHART. Basil. C I 237 p. 174,3. *al.*). b *de iudicio extremo*: CHART. Hall. 205 p. 190,39 (a. 1231) ut emeremus celestia pro terrenis in -o misericordie presidentis. c *de pugna*: GUNTHER. PAR. hist. 14 p. 147,4 (*vs.*) malunt (*sc. exercitus imperatoris*) morte mori ... quam terga dedisse pavori; ... exiciale -um reputant magis esse decorum. B *iudicium saeculare, iurisdictio, lex saecularis* – *weltliches Gericht, Gesetz, weltliche Gerichtsbarkeit*: CONC. Merov. p. 92,1 si causam habentibus (*sc. clerico et saeculari*) placuerit ire ad iudicium -i, ... clerico licentia tribuatur. WARN. paracl. 428 hoc (*sc. imperium legis*) ... scitque refertque -um. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,27 si quis illorum (*canonicorum*) ... iniusticiam fecerit, non in -um neque in ius publicum ... vocentur. *al.* C *iudicium terrenum, temporale* – *irdisches, zeitliches Gericht*: RATHER. epist. 15 p. 71,7 homo ... iudicandus nec ista lege, quę in -is et ... in mallis modo est, sed alia, longe contraria iudicandus *eqs.* D *iudicium competens* – *Gerichtsstand*: WIBALD. epist. 261 p. 388,18 ad -um rei pocius quam ad petitoris agi oportuisse. CHART. Ital. Ficker 146 p. 187,20 liceat eis (*sc. cappellano eiusque fratri*) ... habere -i nostri exceptionem, ita videlicet, quod in talibus causis nusquam alicui respondere ... cogantur. CHART. Sangall. A 831 ius -i et omnem iusticiam liberorum negotiatorum habere eos (*servos*) sanctivi (*sic*). CHART. Babenb. 188 p. 259,36 si homo extraneus de -o alieno de homine ecclesie conqueri habeat. CHART. Ital. Ficker 324 p. 355,40 renuntiando exceptioni ... -i privilegiati. *saepius*. E *aula, sedes* – *Hof, Sitz*: VITA Adalb. Prag. A 19 p. 146,15 impia manus ... armato milite episcopale -um irruperunt.

III *ludi publici* – *Schaukampf, Spiel* (*cf. ThLL. VI/1. p. 1198,14sq.*): AMALAR. off. 1,7,1 usque ad istum diem in -o lussimus, (expeditione fuimus *var. l.*), hodie pugnam committimus; hoc ostendit prima collecta missae dicens: '*eqs.*' (*cf. comm. ed. vol. I. p. 138*).

IV *?vestibulum* – *?Vorhof* (*ni spectat ad p. 431,45sq.*): METELL. Quir. 32,6 ad boreale muri, quod latus in -um fert ecclesie Quirini exterius cymitron, miles equum ligarat (*cf. ind. p. 404*). 66,5 plena tecta (*sc. ecclesiae*) concrepant, fremunt vię strepit -um.

V *saeculum* – *Welt*: LAMB. Hersf. Lull. 11 p. 321,20 sibi (*populo Moguntiae*) ... hereditatem defuncti patris tam iure c a e l i quam iure -i deberi (EPIST. Reinh. 73 contra ius celi, contra ius -i. *saepius. sim.* OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,8 tam iure poli quam iure -i. *al.*). VOLQUIN. serm. 172 (StudMediev. III/3. 1962. p. 327) viri claustrales ... quasi in utramque partem claudicant, cum servire volunt ... polo simul et -o. *cf.* 1. forus.

2. **forum, -i n. vel *forus, -i m.* (foris, foras) *ripa ulterior – jenseitiges Ufer*: ANGILB. carm. 9,3 (MGPoet. II p. 138) ima vallis retrospexi ... ubi suos inimicos rex fortis Hlotharius expugnabat fugientes usque -um rivuli, (foras rivulum *var. l.*). *forunculus v. furunculus*.

1. *forus* (forrus), -i m. *def.*: DICUIL. epist. cens. app. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 14^r; c. 818) -i pluraliter nomen varias significationes habens, hoc est locum mercandi et locum exprimenti vini ac transtra navium et plana spatia, id est concava latera atque tabulata earum omonymum; ... -i transtraque synonyma, sic -us et mercatum, ita -us et calcatorium *eqs.* (*cf. Isid. orig. 15,6,8. 19,2,2*). 1 *tabulatum, latus navis, transtrum – Schiffsgang, Deck, Ruderbank*: GESTA Apoll. 442 praecepit ... -os lembi pretiosa veste repleri. GESTA Ern. duc. II p. 270,1 forri sive latera navis, tabulata concava, id est hutevaz, ex parte navis utraque disponuntur (*ex Summ. Heinr. A 10,270, cf. notam ed. et comm. 169sq.*). LAMB. LEOD. Matth. I 8 qui dare vela ... cupit, ... transtra, -os celer invehitur summosque che-

ruscus eqs. p.434,61.64. 2 *calcatorium* – Kelter: v. p.434,61.65. 3 *mercatus* – Markt: v. p.434,61.65. cf. 1. forum.

2. **forus* v. 2. ?*forum.

**forwercum* (vo-, wo-, -rew-, -war-), -i n. (theod. vet. forauerc, cf. *Abd. Wb. III. p. 1174*) acc. pl. m. -os: l.13. *praedium, villa* (ad *praedium dominicum pertinens*) – (zu einem Herrenhof gehöriges) *Nebengut, Vorwerk, Meierhof* (de re v. *LexMA. VIII. 1997. p. 1869* et J. u. W. Grimm, *Dt. Wörterb. 1951. 26. p. 1927sqq.*): CHART. eccl. Halb. II 2 p. 292,36 (a. 1136) non dantur decime ... pro aliquo animali, quod in vore-o nutritur. DIPL. Frid. I. 299 p. 112,31 ecclesia cum dote et X mansi ac unum -um. CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,37 X v-os emancipavimus (item 103 p. 156,31 decem w-os). CHART. Osn. I 189 in Farnezeche unum fore-um eqs. CHART. Mog. A I 615 p. 534,20 optulit comes ... novem mansos cum suis litionibus et v-um suum de tribus mansis eqs. (sim. CHART. Heinr. Leon. 78 p. 114,22 [spur. s. XIII.] v-arcum). al.

**forza* v. *fortia. **forzo* v. *fortio.

fosatum, fosatus v. *fossum*.

1. **foscella*, -ae f. (orig. inc.) de morbo equorum fere i. q. *inflammatio, ulcera in labiis, gingivis nata* – etwa: *Entzündung, Geschwüre an den Lippen, dem Zahnfleisch* (cf. L. Moulé, *Archives internationales pour l'Histoire de la Médecine et la Géographie Médicale. 18. 1913. p. 447*): ALBERT. M. animal. 22,58 -ae sunt inflationes intra os equi in labiis natae ... cum illo (ferro) in medio cutis -a percutiatur et extrahatur eqs. *Niederer*

2. **foscella* v. *forcella. **fosferarius* v. *phosferarius.

fosforus v. phosphorus. *fosio* v. fossio.

fosorius v. fossorius. *fosphorus* v. phosphorus.

fossa, -ae f. (-us, -i m.: l.39.61) I *proprie i. q. locus ubi terra effossa est* – *Graben*: A *strictius*: 1 in univ. (interdum de munimento, e. g. l.38): WANDALB. mens. 96 agricolae ... fruges ... -is properant munire cavatis. POETA SAXO 3,172 in longum passus duo milia ducta -a fuit. LIUTPR. antap. 3,15 in -am, quae muros circuit civitatis, equus decidens eum (*Bruchardum*) proiecit. CARM. de Frid. I. imp. 2356 pudeat vallo -aque teneri effrenem populum. ACTA imp. Winkelm. I 617 p. 496,11 ferro et igne domos, -os et cetera munimina destruentes (sc. *Bononienses*). *persaepe*. in *imag.*: RATHER. prael. 2,32 haec (sc. est) fossa humilitatis, qua fructum referre valeas piaae operationis. 2 c. *colore quodam*: a *canalis* – *Kanal*: ANNAL. Einh. a. 793 p. 93,19 si ... -a duceretur, quae esset navium capax. DIPL. Karlom. (II.) 16 p. 307,32 (spur.) molendinum unum ... cum solo et decursu aquae a Nura fluentis usque in -am Augustam. al. b *sulcus, caverna* – *Furche*, (*Pflanz*-) *Loch*: CHRON. reg. a. 1153 sacerdos -am aperiens formam infantis (sc. *loco hostiae abdita*) invenit. CHART. Rhen. med. III 1291 promiserunt ... Anselmus ac sui heredes ... facere (sc. in vinea) XX -as cum plantulis. c *fovea, puteus* – (*Fall*-) *Grube*: LEX SAXON. 56 qui ... -am ... ad feras capiendas fecerit. WALAHFR. Gall. 2,1 p. 313,15 facta ... fovea absconderunt *Arbonenses* ibi, quicquid habebant, et -am terra cooperientes eqs. HELM. Chron. 109 p. 216,29 omnem annonam paleis excussam ... -is abdunt (sc. *Slavi*). al. d *sepulcrum* – *Grab*: EPITAPH. var. II 67,1 hac est Willerus -a ... abba sepultus. EKKEH. IV. bened. I 33,36 discipuli -a (gloss.: sepulcro) tumularunt martyris ossa. al. 3 in nominibus: a *hominum* (pro cognomine): CHART. Lub. I 103 (a. 1244) testes sunt ... Luderus, ... Hermannus de F-a. CHART. Rhen. med. III 1340 p. 966,12 testes sunt ... Henricus Bauwarus, Petrus de F-o. al. b *locorum*: DIPL. Otton. II. 283 p. 330,24 confirmacionis preceptum conscribi iussimus ... de insula, que dicitur Panario, usque in F-a munda. REGISTR. Patav. I p. 103,5 apud Ekkehardum in F-a (*Grabenhäuseln*) unum (sc. *beneficium*). al. B *latius i. q. fodina* – *Bergwerk*, *Grube*: 1 in univ.: ANNALISTA SAXO a. 996 p. 264,12 in molendinis, in areis ... in -is salinariis quantum adquisierit (sc. *episcopus*), explicare nequimus. GESTA Trev. cont. III 4 p. 382,27 archiepiscopus ... repressit comitem ... iura ... sibi usurpantem in argentaria -a. al. 2 *spectat ad lapidinas*: CHART. march. Misn. II 372 (a. 1156/70) trans -am, qua lapides fodiuntur. CHART. Naumb. I

382 p. 343,36 lapidicinam ... sive -am lapidum ... tradidimus (sc. *episcopus*). al.

II *translate i. q. cavitas, cavum* – *Höhlung, Vertiefung*: A *gener.*: AGNELL. lib. pont. 1 p. 148 l. 13 apparent -ae in illo lapide, ubi caput vel terga ... tenuerunt *Petrus et Apollinaris*. HILDEG. phys. 4,8 p. 1255^D si aliquis homo febres ... habet, cum topazio inque molli pane tres modicas -as faciat. B *anat.*: MAURUS (?) anat. II p. 32,11 sunt in ea (*matrice*) quasi quaedam -ae, unde menstrua solent venire et in quibus spermate concepto fit fetus generatio (cf. et p.438,63). CAES. HEIST. Engellb. 2,8 p. 265,17 ut rivuli sanguinis ... -as oculorum, aurium ... influerent. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 128,29 -am inter pectus et collum habet (sc. *gentilis peregrinus*). al.

**fossado*, -avi, -are. (*fossa*) (*fossam*) *facere, fodere* – (*einen Graben*) *ziehen, graben*: FORM. Andec. 28 veniens illi ... interpellabat aliquo homine ... quasi fossado per terra sua ... ei -assit eqs. COD. Wang. Tridant. 97 p. 728,4 (a. 1235) ut ... fratres ... possint hedificare castrum, ... ad eorum voluntatem -are. al.

**fossadum* v. *fossum*.

**fossarium*, -i n. script.: fas-: l.28. fus-: l.27. fosa-: l.29. 1 *fossa* – *Graben*: THIETM. peregr. p. 53,12 (ed. Saint-Genois) civitas hec vili muro et absque -is munita est. CHART. Westph. VII 223 quod (*oppidum*) ... -is (fossatis var. l.) et edificiis muniri fecimus (sc. *archiepiscopus*). 2 *canalis* – *Wassergraben, Kanal*: LEO MARS. chron. 1,23 Sichardus ... gualdum ... sancto Benedicto concessit ... cum ripis et aquis, fu-is (-is, fa-is var. l. rec. II) et piscationibus. ACTA imp. Winkelm. I 156 monasterio ... concedimus fossarium nostrum et cursum aque pro uno molino.

fossarius, -i m. 1 *fossor* – *Gräber*: LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,41 -i cum fossoriis ... operantur. *ibid.* al. 2 *qui metallum fodit* – *Erzgräber* (cf. L. Kuchenbuch, *Bäuerliche Gesellschaft und Klosterherrschaft im 9. Jh. 1978. p. 290*): REGISTR. Prum. 45 p. 206,18 Teodinus -us ... et Gerhardus ... mansum unum solvunt.

**fossatago*, -inis f. *fossa* – *Graben*: BENED. ANDR. chron. p. 151,11 Lodovicus rex veniente a -e non longe ab arco.

**fossatellum*, -i n. (cf. ital. fossatello) *parva fossa, fossula* – *kleiner Graben*: GREG. CAT. chron. II p. 57,15 pergentes (sc. *fines*) ... in -um ab aquilonis latere. ACTA imp. Winkelm. I 61 p. 57,13 confirmamus ... totum territorium, quod est inter stratam et flumen Righi ... descendendo per -um de Aiano.

**fossaticus*, -i m. *fossa* – *Graben*: DIPL. Otton. II. 176 p. 201,28 ut habeat *episcopus* licenciam ... -os (fossatos var. l.) faciendi (ex DIPL. Bereng. I. 112 [ed. L. Schiaparelli. 1903. p. 288,22] fossatos).

**fossatio*, -onis f. *fossio, pastinatio* – *das Umgraben des Bodens*: REGISTR. Patav. I p. 194^b,20 pro -bus ... in vineis debent laborare.

**fossator*, -oris m. *fossor* – *Gräber*: EIGIL Sturm. 21 congregatis ... -bus ... amnis fluentia a proprio abduxit cursu.

fossum, -i n. vel raro *fossum*, -i m. vel raro *fossum*, -ae f. script.: fosa-: l.67. fosa-: l.63. adde CHART. Sangall. A 248. -set(um): l.70. -ad(um): l.16.61. form.: sing.: acc.: -im: l.68. -o: l.16.61. -u: l.62. abl. -u: l.64. acc. pl. -us: p.437,2.

fossa – *Graben*: 1 in univ. (interdum de munimento, e. g. l.71): FORM. Andec. 28 homo dedit responso, quod terra sua -do fecisset. DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,38 descendit finis in -u iusta sanctum Damasus. DIPL. Heinr. IV. 340 p. 449,22 abemus ... cortem unam ... cum castro muro et fosato circumdato. GREG. CAT. chron. II p. 57,14 a -u pergentes *fines* in viam euntem ad Montem Maiorem. ANNAL. Parm. a. 1287 (MGScript. XVIII p. 702,27) commune Parme fecit cavari foveas ... et ... fecit fieri quoddam fossatum. CHART. Tirol. notar. II 125 p. 78,21 vinetum iacente apud Bozanum iuxta -im ... sicut vadit -us de ripa usque ad fenile. ANNAL. Mosom. a. 1226 (MGScript. III p. 163,32) rex -eta iussit impleri. CHART. Burgenl. II 18 p. 14,33 nos eandem (sc. *terram*) metis et -is invenimus circumdatam. *persaepe*. v. et l.16.24.46. 2 c. *colore*

[Orth-Müller]

quodam: **a** fovea, puteus – (Fall-)Grube: LIBER hist. Franc. 22 p. 277,15 -os (-us, -is, fossas var. l.) fecerunt Thuringi sub dolo, desuper cooperuerunt cispitibus. CHART. Burgenl. I 265 p. 189,14 (a. 1229/38) quod ... pateat via ... ad unam -am lapidum. CHART. Eichst. 535 unum -um lapidum ... vendidit miles. al. **b** canalis – Kanal, Wassergraben: EIGIL Sturm. 21 per non modica -a monasterium influere fecit. ANNAL. Lauresh. a. 793 rex cum ... aliquem -um iussisset facere inter duo flumina. NARR. itin. nav. p. 185,11 ultra -um reptans nec profunditatem aquarum declinans ad murum venit populus. CHART. civ. Hild. 208 p. 101,34 tractatum habuimus ... de molendino eorum (sc. fratrum) et de aqua eorum transferendis in -um civitatis nostre. al. **c** alveus – Flussbett: ANNAL. Iuv. III a. 793 Karolus rex per -um Alhmone fluminis perrexit. **3** in nominibus locorum: CHART. Rhen. med. I 98 p. 102,16 (a. 861/84) Odulfo dedimus in F-o vineam I. CHART. Babenb. 73 p. 100,8 cui (loco) nomen datum est F-um Monachorum. in cognomine: CHART. Rhen. med. III 957 (a. 1248) testes sunt Hermannus de Littore ..., Sibodo de F-o. Orth-Müller

***fossetta** (fusse-), -ae f. (fossa; cf. francog. vet. fossette, ital. fossetta; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 738sq.) de ludo nukum sim. i. q. fossa parva – kleine Grube, kleines Loch (cf. francog. 'jeu de fossette', ital. 'giocare alla fossetta'; de re v. R. Caillois, Jeux et Sports. 1967. p. 244; Hoops, RGA 2XVI. p. 544 s. v. 'Kinderspiele'): ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 763,12 (s. XIII^{med.}) de ludo murelle et fusc-e recipit magister mercati ... postam unam a lucratore (cf. J. v. Ficker, Urk. z. Gesch. d. Römerzuges Kaiser Ludwig d. Bayern. 1865. nr. 48 p. 29 [a. 1327] de ludo marelle et -e recipit marescallus eqs.). Leithe-Jasper

***fossicella**, -ae f. cavum, fossula – Vertiefung, kleine Grube: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 149,20sq. cui (equo) videtur in pelle sua quasi una -a, que accidit occasione unius infirmitatis eqs. p. 149,23 quando liberabitur (sc. equus), remanebit in loco ossis una -a eqs.

***fossicius** (-cus), -a, -um. effossus, fossilis – ausgegraben: MAPPAE CLAVIC. 254 arenae ... -cae (-e S; ex Pallad. 1,10,1) sunt tria grana (pro genera), nigra, rufa, cana.

***fossicula**, -ae f. anat. i. q. cavum, fossula – Vertiefung, kleine Grube: GLOSS. Roger. I A 3,21 p. 697,38 a -a colli a IV digitis superius fit cauterium rotundum. ibid. al. v. et p. 438,56.

fossilis (fasi-, fusi-), -e. effossus – ausgegraben, durch Bergbau, Graben gewonnen: MAPPAE CLAVIC. 254 si fasilis (-is S; ex Pallad. 1,10,2) arena non fuerit, de fluminibus ... colligetur. ibid. -es (sc. arenae) tectoriis ... utiles sunt. GESTA Font. p. 105,3 muri de ... arena ... rufa et -i lapideque tofoso ... constructi sunt. DYASC. p. 127^b invenitur melanteria ... fusilis (cf. Diosc. 5,101 οὐκρίη) in Cilicia.

fossio, -onis f. script. fossi(o): l. 55. 1 proprie i. q. actus fodiendi – das Graben: a in univ.: ALBERT. M. veget. 7,2 circa hoc (sc. cultum plantarum) consideranda sunt: cibus ... et aratio sive -o. animal. 22,139 signa generosi tauri sunt ... fixio fortis pedum anteriorum et -o terrae. CHART. Sil. D IV 128 eam (villam) absolvimus (sc. dux) a vectura planearum ... et a fosione fossatorum. 180 ut fratres ... sint ab exactionibus, vigiliis, -bus ... absoluti. al. **b** c. colore quodam: **a** suffossio, perfossio – das Untergraben, Eindringen: GREG. IX. registr. 636,2 p. 522,12 nec ad seculari (sc. iudicem) trahuntur clerici nec ad hoc cogantur per -es domorum aut alio compulsionis genere. **β** in vitium cultura i. q. oblaqueatio – das Grabenziehen um die Wurzeln: CHART. Sangall. A 203 (a. 809) ut ... proservire debeam ... in -e vinearum unum (sc. diem in anno). in imag.: LAUR. LEOD. gest. 32 p. 510,30 episcopus ut fidelis agricola ecclesiasticae vineae hanc plantationem degenerem ... post multiples -es correctionum ... ferro abscessionis extirpavit. 2 meton. i. q. fodina, fossa – Grube: DIPL. Conr. II. 133 nos ... quasdam venas et -es argenti ... ecclesie ... contulimus. CHART. Basil. A I 356 cum lis ... verteretur ... super argenti fodinis et -bus montium. al.

fossor, -oris m. 1 proprie i. qui fodit – Gräber: PETR. DAM. epist. 143 p. 523,29 -es accedunt, terrae viscera perscrutantur. MIRAC. Annon. 3,57 quidam ... cum aliis -bus metalli

laboriosam agebat vitam. CHART. Eichst. 25 p. 56,19 ut duo -es mortuorum ... eligantur. CHRON. reg. cont. a. 1215 p. 236,7 comes ... per -es maximas cavationes ... faciens. saepius. 2 translate i. q. lacerator – Zerreißer, Zerfleischer: CONR. EBERB. exord. 2,28 l. 84 verus imitator ... Christi coram terribili laniatore et -e viscerum suorum ... vix aliquam vocem doloris emisit.

***fossorarius**, -i m. (*fossorare; francog. vet. fossorier; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 742^b et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 476) mensura vineae, quae ab uno viro uno die fodi potest, iugerum, iugerum – 'Tagwerk', 'Joch', 'Juchart': CHART. Laus. 402 (a. 1217) de predicta terra erant ... vinea ad quatuor -os et pratum unius carate. 560 capitulum ... dedit Umbelino ... vineam ad quatuor -os.

fossorius, -a, -um. script.: fus-: l. 26. 28. foso-: l. 23. 1 adi.: a aptus ad fodiendum – geeignet zum Graben, Grab-: THEOPH. sched. 2,24 fodies ... ferro -o. CHRON. Albr. a. 1191 p. 867,3 evisceratis ... murorum arte -a fundamentis. **b** spectans ad sepulcrum, sepulchralis – das Grab betreffend:

AGNELL. lib. pont. 25 p. 172 l. 58 adprehendentes (sc. populus) terram -am ... sepelierunt eum (sc. eremitam). 2 subst.: a masc. i. q. pala, rastrum, sarculum – Grabscheit, Spaten, Hacke: CAPIT. reg. Franc. 75 ut (sc. habeatis) ... fosorios, palas ferreas et cetera utensilia, que in hostem sunt necessaria.

ADALH. brev. Corb. 4 p. 381,13 habeat frater ad ortum excolendum ... fu-os sex. **b** neut.: a proprie i. q. pala, rastrum, sarculum – Grabscheit, Spaten, Hacke: CAPIT. reg. Franc. 128,30 repperimus ... utensilia: ... runcinam I, ... fu-a II. WOLFHER. Godeh. II 11 secures et -a arripiunt eamque (sc. olivam) ... extirpare contendunt (sc. quaedam personae). SIGEBOTO Paulin. 40 alii pro aqua viva terram eviscerant et -is evertunt. ALBERT. M. veget. 7,26 proscindi terram oportet aut aratro aut -o. saepe. v. et p. 436,32. in imag.: ALEX. MIN. apoc. 10 p. 181,20 subiungit psalmista: ... et revelata sunt fundamenta orbis terrarum' (Vulg. psalm. 17,16) per confessionis intimae -um. ROLAND PATAV. chron. prol. p. 7,30 relinquo sapientibus, quod ... dictum fuerit, corrigendum; ... exposco, ut aliquis ... culture sue aratro debeat adequare, quod movi meo crosso -o et abrupi. **β** meton. i. q. fossa – Graben: OLIV.

hist. Dam. 59 p. 261,29 solitudo deserti, in qua ... reperitur aqua ... sufficiens, si ... ampliatur -is. CHART. scriin. Col. B 814 pistrinum situm ... ex opposito -o.

***fossoro**, -are. (fossorius; francog. vet. fossorer; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 742^b et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 475) (con)fodere, pastinare – (um)-graben, hacken: CHART. Laus. 241 p. 233,11 (a. 1227) Vvaldra et filii sui partim -are et partim putare (sc. debent).

fossula, -ae f. 1 proprie: a parva fossa – kleiner Graben: ANNAL. Egm. a. 1137 p. 150,21 pater excoxitavit, ut -a facta circa crura et pedes pueri plumbum ... funderetur. CAES. HEIST. hom. exc. 174 qui (infantulus) fossam modicam, quam fecerat, digitulo flumini crebrius intincto eandem -am ... intus circumlinivit. **b** asperitas – Unebenheit: HERACLIIUS II 25 columnam ... sine aliqua -a planam et politam ... superlinies.

2 translate: a alveolus, parva lacuna – Mulde, kleine Vertiefung: CHIRURG. Sudhoff I p. 84 una coctura in -a (fossicula var. l.) gutturis ... cum cauterio rotundo. p. 89 est (sc. vena) sub collo in ipsa -a sub cathena (cf. et p. 437,40). THEOPH. sched. 1,3 ex quo (sc. colore) designabis ... mentum et -as circa nares. HILDEG. phys. 8,17 (cod. G) pannum ... ita paret, ut -e umbilici sui infigat. al. **b** cavum, foramen – Höhlung, Gang: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 144^v vulva quattuor habet -as, quas diximus venarum ora, per quae ad vulvam ascendunt menstrua (cf. et p. 436,9). RICHARD. ANGL. anat. I 562 sunt ... in fundo eius (matricis) VII folliculi ... et in unoquoque folliculo vel -a vel cellula dicunt medici inpressam formulam humane effigiei. al.

fossura, -ae f. 1 proprie i. q. actus fodiendi, fossio – das (Um-)Graben: TRANSL. Mod. 22 p. 299,31 in ... -a sex sunt virorum, mulierum et infantum aperta sarcophaga. ALBERT. M. veget. 7,27 multae aliae adaquationes virtutum terrae fiunt per -am et arationem. metaph. 5,6,15 p. 298,63 ex -a foveae

inventio thesauri. 2 meton.: a fossa – Graben: CHART. Si-geb. 50 p. 107,31 (a. 1140) dedit archiepiscopus ... omnes domistationes, quę sunt infra -am vallis muri. b fossula, rima – Rille, Ritze: THEOPH. sched. 3,38 p. 90,2 frica illas (sc. auriculas argenteas) ..., donec omnes -ae vivo argento fiant albae. Orth-Müller

*fosta v. *forta.

?*fostumuna subst. plur. (orig. inc., ni corrupt. ex φουσά-μενα) tubera, tumores – Geschwülste, Schwellungen: RE-CEPT. Lauresh. 4,55 p. 288 ad mamellarum ... tumores sive ad cancrum ... sive ad -a vel ad panuculas vel ad omnes frequentes apostumas.

*fotamen, -inis n. (*fotare a fovere) iuvamen, favor – Unterstützung, Gunst: CONST. imp. III 183 (a. 1278) prudentes viros ... ad beatitudinis vestre (sc. papae) pedes ... destinamus, ut super principali negocio ... nutus vestri -e dirigantur.

*fotio, -onis f. (fovere) incubatio – das (Be-, Aus-)Brüten: ALBERT. M. animal. 23,8 cum ponere ova in nido alieno non sit nisi avium vilissimarum ..., quae non sufficiunt ad suorum ovorum -em. 23,72 propter impraegnationis ovorum et -is idem temporis spatium.

fotor, -oris m. adiutor, tutor – Förderer, Beschützer, Hüter: CARM. biblioth. 3,10,17 ecclesiae -r, cleris populisque levamen (ad Karolum Calvum). AMARC. serm. 1,161 fit, ut ... egroti (i. avari) ... errent ut oves, quas perdidit altor, et pereant, fido dum non -e iuvantur.

fotrix, -icis f. 1 adiutrix, tutrix – Förderin, Beschützerin: CARM. libr. III 40,46 haec (Pabunpergensis sedes) inopum -x ut magnorum dominatrix, haec caput est orbis. 2 ministra, complex – Helfersbelferin, Komplizin: CONST. imp. III 93 (a. 1275) cum mora nocivi sit -x amara periculi.

1. *fotrum v. 1. *fodrum. 2. *fotrum v. 2. *fodrum.

foturus v. sum.

fotus, -us m. 1 proprie: a gener. i. q. actus fovendi, nutriendi – das Wärmen, Nähren: a in univ.: BEDA temp. rat. 5,95 calor is -u carebat lux primitiva (CARM. de temp. rat. 66. NOTKER. BALB. Gall. 1ⁱ p. 113 luminis -um [ex votum corr. S] c. [ci. ed., vel oris S] cana non fert Tuscia). SYLL. Sangall. app. 3,12 calor pyralis non nimius, sed caumate aque mixtus illum (angulum) attingit et -u tali parere (sc. fungum) precoquam terram fecit. VITA Gebeh. Const. 1,1 paene sine -u mulieris uteri columnam suae procreavit Dominus ecclesiae. b incubatio – das Brüten: GODESC. AQUENS. seq. 18,2^a, 2 ut ovum volucris -u et calore animatum circumdare cognoscitur intra se fotum (fetus var. l.), sic eqs. b medic. i. q. fomentum – Bähung, warmer Umschlag: ALDH. virg. II 517 hic medicus (sc. Lucas evangelista) dudum sanabat vulnera carnis ... procurans ulcera -u (sim. 769). WALAHFR. hort. 318 puleium ... decoctum curabit ... et potu et -u (gloss. L: suedi) stomachum ... morantem. Ps. ODO MAGD. herb. 453 si detur (sc. acetum) succida -u. 2 translate i. q. cultus, sustentatio – Pflege, Erhaltung: RIMB. epist. p. 93,8 interioris ... -u ac pabulo puritatis subministrari necesse est etiam exterioris hominis castitatem.

fotuturus v. sum.

*foudrum v. 1. *fodrum.

fovea, -ae f. 1 proprie: A strictius: 1 scrobis, specus, puteus – Grube, Loch: a de incertis vel quibuslibet -is: LEX Sal. Merov. 78 si quis ingenuus alium hominem ingenuum in puteum iactaverit aut in -am (-a, vopida var. l.) eqs. WALAHFR. Gall. 2,1 p. 313,15 facta in agro -a absconderunt Arbo-nenses ibi, quicquid habebant. THEOPH. sched. 3,85 p. 152,20 fac -am in loco, ubi volueris ipsam formam (sc. campanae) subterrare ad recoquendum. CHART. Tirol. notar. II 398^a p. 258,38 -a erat, ubi modo edificata est ecclesia hospitalis. CHART. Turic. 1387 p. 101,10 -e fetorem facientes. al. in nomine loci: TRAD. Raŕisb. 944 p. 474,36 (a. 1180) Ódalricus in F-a (cf. 973 p. 492,34 Ódalric in der Gröbe). ACTA civ. Wism. A 397 dominus Alkyl emit hereditatem quandam in Recenti -a. al. b de certis -is: a fossula (ad feras capiendas facta) – (Fall-)Grube: RUP. TUIT. vict. 8,18 p. 262,22 ne prius videat (sc. fera) -am quam incidat in eam. ALBERT. M. animal. 8,31 Indi faciunt -as, in quas decepti propter escam aliquam cadunt ele-

fantes. CHART. Burgenl. I 485 p. 325,28 (dipl.) ad -am vulpinam, ubi est una meta. al. in imag. et alleg. (cf. Vulg. prov. 26,27 et al.): ARBEO Corb. 30 quod ... ipsa (ducissa) in -am, quam viro paraverat, cum suis rueret. HRABAN. univ. 14,28 p. 409^C -a dolus vel laqueus in mortem, ut in psalmo ...; -a haeretica deceptio, ut in Salomone. ODO CAMER. (?) rhythmi-mach. 38 -am arithmetica incidentes auferantur primi et incompositi. al. b fossula (ad penum reservandum facta) – (Vorrats-)Grube: NORB. IBURG. Benn. 6 demoliti sunt hostes totius alimenta terrae aut -is occultando ... aut ignibus immergendo. HEINR. LETT. chron. 4,3 terram fodientes in diversis -is annonam plurimam et cibaria invenerunt obsessi. ALBERT. M. animal. 1,42 quaedam (animalia) ... faciunt sibi -as ... thesauris ciborum suorum convenientes. al. γ fossula (ad carbonas de ligno coquendos facta) – Grube (zum Brennen von Holzkohle): CHART. Stir. I 605 p. 573,30 (c. 1180) usque ad verticem carbonarie -e (gloss. in marg.: cholgrube). CHART. Rhen. med. II 213 p. 251,24 ad -am carbonum. app. 15 p. 425,34 si aliquis sine licentia carbonas combusserit, ille componet de qualibet -a I solidum. δ fossula (ad calcem cremendam facta) – (Kalk-)Grube: CHART. Burgenl. I 124 p. 89,19 (dipl. a. 1222) vadit meta ad -am, que vocatur Mezwerum. p. 89,31. ε lacus (leonum) – (Löwen-)Grube: ALDH. virg. II 364 quamvis inclusus saevius tortoribus esset egregius vates (i. Daniel) -am retrusus in atram. ζ gurgustium, latebra – (Schlupf-)Loch: WALAHFR. carm. 76,31 patris ... munere vestri (sc. imperatoris) paupere de -a protractus ad impia veni iurgia ... mundi. VITA Burch. Worm. 20 p. 844,12 omnes civitatis plateas ... circumvit omnesque angulos et -as perlustravit. DAVID (?) inquis. 9 solent (sc. haeretici) ... mansiones habere in locis ..., que ... aliis sunt inaccessibiles, ne prodantur, ut in -is subterraneis vel aliter sequestratis. η stagnum, lacuna – (Wasser-)Loch, Weiber: ALBERT. M. veget. 4,65 nec terra tantum est locus plantarum ..., sed etiam aqua stans ..., sicut est aqua -arum et fossatorum. CHART. Wirt. 1964 p. 356,27 contendentes et mutuo discrepantes (sc. fratres et cives) super -a, que wiger nuncupatur. al. 2 fossa – Graben: a in univ.: REGINO chron. a. 887 p. 126,4 Nortmanni ... foderant -as latitudinis unius pedis et profunditatis trium. ACTA imp. Winkelm. I 660 nostra civitas ... est munita et circumdata undique potentissimis -is atque altis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 148 centum iugera lignorum ... per -as a vicinis lignis distincta ... fratribus ... dedimus. al. b fossa concamerata, cuniculus – Tunnel, (unterirdischer) Gang: HROTSV. gest. 539 si ... sub terra -am facerent (sc. captivi) fodiendo secretam. 543. NARR. itin. nav. p. 189,10 stabant (sc. pagani) extra muros et tundeant terram, si concavitas audiretur, quia timebant ad murum iam pervenisse -am. ibid. saepe. 3 fodina, metallum – Schürfstätte, Bergwerk, 'Grube': DIPL. Otton. I. 214 in -is, in quibus solebant fodere operimentum ferri. CHART. Gosl. I 301 p. 324,21 que (Reinburh) contulit ecclesie quartam partem -e in monte corvorum eqs. lapidinae – (Stein-)Bruch: CHART. archiep. Magd. 337 (a. 1172) -am ... lapidum ... molendino eorum (fratrum) ... necessariam eis superaddimus. CHART. Rhen. inf. II 570 viam quandam, que habet ... transitum directe in Renum ex -a capituli Coloniensis, ad educendum celtes seu fracmina lapidum per viam eandem ... tradidimus. al. 4 salinae – (Salz-)Grube, Saline: CHART. Salem. 61 p. 91,16 (a. 1201) -am unam saline, (patellam unam ad perpetuam salis decoctionem B) ... ecclesie vestre ... donamus. CHART. Bern. II 16 p. 25,8 a -a salsa usque ad viam, que ducit Crissiacum. al. B latius: 1 alch. i. q. recessus cavus, cavatio – Vertiefung, Höhlung: GEBER. summ. 83 p. 598 in medio stratus fiat -a rotunda et solida, et super -e illius fundum spargatur vitri triti quantitas aliqua. Ps. AVIC. episto. 8 p. 872,40 ut ponas ipsum (sc. argentum vivum) in -a scilicet plumbi et pulverises super ipsum ad album cinerem aut marcasitum argenteum. 2 anat.: a cavea, caverna, camera – Höhle, Hohlraum, Kammer: Ps. GALEN. anat. 4 p. 176^C in ipso (corde) sunt II ventres et -a, quae est quasi meatus quidam inter ventres et non est venter eqs. (sim. 22 p. 201^B, 42 p. 214^D; aliter ALBERT. M. animal. 13,33 in corde magni animalis sunt tres ventriculi sive tres -ae

[Antony]

[p. 666^b, 21 κοιλίας]). ALBERT. M. animal. 1,164 profundatio ex umbra -ae circa oculum existentis adunat ... visum. 1,616 a profundo renum ex loco -arum exeunt duae viae fortes durae. **b** *concavitas* – *Einbuchtung, Delle*: WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 348^G in superiori parte (sc. *umeri dislocati*) apparet vacuitas quēdam aut -a. **3** iur. i. q. *cavea clatrata* (ad pistores *fraudentos puniendos*) – (*vergitterter*) *Käfig* (zur *Bestrafung betrügerischer Bäcker*), ‘*Schuppe*’ (de re v. J. und W. Grimm, Dt. Wörterbuch IX. 1899. p. 2005): CHART. episc. Wirz. III 17 p. 30,23 (a. 1250) sint (sc. *servi civitatis*) ... exempti a purgacione -e pistorum, que schüpphe vulgariter appellatur.

II *translate i. q. abyssus, fauces, profundum* – *Abgrund, Rachen, Tiefe*: LIUTG. Greg. 12 p. 76,16 inferni (p. 76,38). MILO carm. 3,4,2,777 perditionis (HROTSV. Abr. 6,3). HROTSV. Mar. 858 mortis (Bas. 158). Abr. 3,6 desperationis. IDUNG. PRUF. dial. 1,100 dampnationis.

***fovealis**, -e. *cavatus, (con)cavus* – *ausgehöhlt, vertieft*: ALBERT. M. veget. 6,53 flos eius (*citri*) disponitur super fructum eius, in acumine videlicet fructus, in quo tamen acumine non est bucca -is (fontalis var. l.).

foveo, fovi, fotum, -ere. *script. et form. stirp. praes.*: inf.: act. vobere: p. 442,15. *pass.* -ere: l. 45. *partic.* fobens: p. 442,38. *adde* PAUL. ALBAR. carm. 1,8. *indic.*: fobimus: l. 69,71. -is, -it: l. 36. p. 442,40. *coni.* foveat: p. 442,5. *usu intrans.*: p. 442,72sq. *struct.*: fere c. acc. (*raro absol.*, e. g. l. 52,55,57,69). *c. dat.* (*per confusionem c. favere*, cf. p. 103,275sq.): p. 442,40,71. ?*c. gen.*: p. 442,51. *pendet ab*: p. 442,41. *metr.* fōvēt(que), fōvētō: p. 442,40,63. *confunditur c.*: favere: p. 442,9,46,63. *vovere*: p. 442,53. *fervere*: p. 175,8.

I *trans.*: **A** *corpor.*: **1** *strictius*: *a calefacere* – (*er*)*wärmen*: WANDALB. mens. 78 terras brumali frigore clausas in varios aperit *Aprilis* faetus cogitque -endo. CARM. Salisb. I 10,42 veste simulque foco membra -ere. CARM. Bur. 83,3,6 nudam -et Floram lectus. **al.** **b** *calida lavare* – *warm waschen*: PS. GALEN. fragm. 5,6 stomachum -is (*item* 5,9). WALAHFR. hort. 194 mollis fotos (gloss. L: *kesuediti*) constringat fascia crines. ANTIDOT. Glasg. p. 151,14 fenuculi radices in tribus sextariis aequae decocta ... oculis -e. **c** *amplecti, (per)mulcere* – *umarmen, liebkosen*: HROTSV. Dulc. 4,3 nunc ollas molli -et gremio, nunc ... caccabos amplectitur. CARM. Bur. 120,3,12 munerata dantes -es in cubili. **d** *alere, nutrire, recreare, roborare* – (*er*)*nähren, unterhalten, erquicken, laben, stärken* (*in imag.*: l. 49,51. *al.*): FORM. Augiens. A 12 ut de fructu indeficiente paradisi mereatur (sc. *homo*) -ere (-eri FORM. Marculfi 2,2). CONC. Karol. A 39^B,28 de rebus ecclesiae ... deputatur hospitali, unde pauperes ibidem recreantur et -antur. WALAHFR. carm. 1,14 si ... ecclesiae pia membra sua in compage ... confortata ... -atis (sc. *praesul*) dogmate sacro. CARM. Bur. 56,5,4 fave, Venus, tenero (sc. *mih*) ignem movens, ignem -ens. ALBERT. M. veget. 5,114 quae sunt (sc. *plantarum operationes*): -ere ad vitam et ad complexionem. animal. 1,556 -etur et vegetatur (sc. *stomachus*) subtiliori cibo adhuc in eo existente. *saepius*. **e** *incubare, excudere* – (*be-, aus*)*brüten*: ALBERT. M. sent. 4,33,2 p. 293^a, 108sq. in -endo et nutriendo unum (*animal*) non sufficit ... , sicut videre est in avibus -entibus successive alternatis vicibus. animal. 5,33 inveniuntur araneae iuxta ea (*ova*), quasi -at ea, cum tamen *eqs*. ANNAL. Basil. a. 1270 fotus fuit pulliculus quatuor pedes habens ex ovo galline. *al.* *subst. masc. i. q. fetus* – *Brut*: v. p. 439,45. **f** *maturare* – *zur Reife bringen*: WANDALB. mens. 144 aestas segetes -et arvae ... culmis undare refertis efficit. ALBERT. M. animal. 5,7 ibi (sc. *intra vulvam*) fermentatur et -etur materia conceptus. **g** ?*vivificare* – ?*lebendig machen*: CONR. BRUNW. Wölfh. 21 qui (*hypocritae*) verba quidem sanctorum habent, sed vitam non habent et, quos sermonibus generant, non -ent exemplis. **2** *latius*: **a** *lavare* – *waschen, baden*: PS. HIPPOCR. phleb. p. 72^a,3 (cod. Brux.) pro oculis ... hyeme calida, estate frigida fobimus. v. et l. 72. **b** *tinguere* – *tränken*: PS. HIPPOCR. phleb. p. 72^a,8 (cod. Brux.) si epatica intumuerit, fobimus ex calda, ubi coxerit altea, emplastrum rubeum, (-bis ex aqua calida, ubi coquitur altea; et emplastrum rubeum

imponere p. 72^b,7 [cod. Dresd.]). **c** *tractare, sanare* – *behandeln, heilen*: MEGINH. FULD. Alex. 14 cum ... viderunt (sc. *amici*) illum (sc. *quasi mortuum*) adhuc vivum, medicos inquirebant, qui -rent eum et sanarent. GUNDECH. lib. pont. p. 243,28 (vs.) ulcera peccati foveat medicina Kadoldi. **d** *mollire, lenire* – *erweichen, nachgiebig machen*: WIPO tetral. 250 dura -entur aquis, durescunt lenia flammis. **e** *habere, obtinere* – (*inne*)*haben, einnehmen*: ALDH. ad Acirc. 46,4 astriferas ego (sc. *nycticorax*) -bo (*favebo var. l.*) latebras (CONST. Constant. 100 Silvester ... in cavernis petrarum ... latebram -et. CARM. var. III 46,23). CHART. Neocell. Frising. 52 (a. 1276) quod (*pratum*) longo tempore iure proprietatis fovi. **l** *larem* -ere i. q. *habitare* – *wohnen*: FORM. Wisig. 2 ut ... , ubi ubi manendi, vivendi laremque -endi volueris, liberam ... habebas potestatem (*sim.* 5 ut ... , ubi ubi larem vobere volueritis, liberam habeatis potestatem). **f** *conservare, circumplecti* – (*auf*)*bewahren, bergen, umfassen*: CARM. de Tim. 118 arca eius (*patris, i. Corbiniani*) ... ossa -ens. ERMENR. Har. 225 presulis haec magni loca membra -ent Hariolfi. DIPL. Heinr. II. 474 locum, in quo ... sanctissimi Benedicti corpus -etur, pollere ... cupimus. VITA Wirnt. 4 ut, quos (sc. *natos*) unice amabat mulier, unicus tumulus -ret. *al.* *in imag.*: WALAHFR. carm. 32,4 certus ... sum ... -eri corde tuo me, corde meo te. **B** *et corpor. et spirit. i. q. curare* – *sich kümmern (um), ver-, umsorgen*: WALAHFR. Gall. 1,28 p. 306,35 detinuit ... eos (*fratres*) ... secum ... et caritatis intuitu omni humanitatis fovit obsequio. DIPL. Otton. I. 241^b p. 341,30 abbatem ... omnem congregationem sibi commissam assiduis alimentis spiritalibus et corporalibus pascere et -ere (*nutrire* 241^a). CHART. Heist. 146 p. 230,17 apud abbatem et conventum de Heisterbag ius patronatus ... ecclesie de Durdricht residere ac eorum presentatum et ab archidiacono investitum (sc. *plebanum*) debere in ipsa ecclesia -eri et manuteneri et defendi. *al.* **C** *spirit.*: **1** *favore prosequi, adjuvare, servare, tueri, protegere* – *begünstigen, unterstützen, bewahren, beschützen*: HRABAN. carm. 4,1,14 ne linquas (sc. *Deus*) laedere quemquam reginam fraude -asque benignus amatam. PAUL. ALBAR. carm. 2,20 qui (*Deus*) ... regnat perpetue nos pie, iuste fobens. TIT. metr. III 12,25 ipse (sc. *Summus Pater*) suis semper populis regitque -etque (-itque *cod.*). METELL. peripar. 5,3 miseros hic (*Arbo abbas*) fovit ab ausu ... , censor ubi sua, vult sua questor. DIPL. Constantiae 11 p. 37,43 securam tranquillitas et pax sancta -etur in populis. CHART. Raitenh. 171 quos (*fratres*) specialiter diligimus et -emus. *persaepe*. **2** *delectare, beare* – *erfreuen, beglücken*: TIT. metr. III 3,14 nostra bea -eque (*faveque cod.*) precantum corda, George. WANDALB. mens. 53 hunc mensem (sc. *Martium*) iucunda -ent exordia veris. DIPL. Otton. III. 237 p. 654,8 hinc leticia foti (sc. *nos*), hinde vero terrore commoti. *saepe*. ?*c. gen. (ni deest acc. subst.)*: DIPL. Otton. I. 415 imperiali congruit excellentiae, ut aeccliarum Dei benignitatis suae munere -at. **3** *promovere, augere* – *fördern, verstärken*: ALDH. virg. II 2667 otia quae (*Acedia*) -et (vovet A) et somnos captabit inertes. RADBOD. carm. 4,35 horum (sc. *Christi Patrisque*) is (*Swidbertus*) perpetuo mentes accenderat igni noxia quēque cremans, seria cuncta -ens. AGIUS epic. Hath. 215 lamenta. **4** *defendere, curae sibi habere* – *verfechten, sich angelegen sein lassen*: TRAD. Werd. 144 (a. 1240) Gyso ... statuit Iohannem ... procuratorem causae suae, ita ut ... loco suo ... per omnia c a u s a m integraliter et finaliter -ret (CHART. civ. Erf. 293 p. 189,27 consules ... illam c. -bunt totis suis conatibus et defendunt). **5** *salvare* – *erlösen*: TIT. metr. III 1,19 o clemens custos ... , fletibus enixis plebem -eto (*faveto P*) gementem, ut scelerum Dominus <digetur> solvere facta. **6** *consolari* – *trösten*: IONAS BOB. Ved. 4 opem miseris ferre mestosque verbis -ere. **7** *seducere* – *verführen*: ARBEO Emm. 11 quamvis crimine innoxius absistat (sc. *aliquis*), tamen exemplis sectantium atque detrahentium in peccato animas -et, cum se a pravorum exemplis minime abscondit. **8** *per confusionem* (cf. p. 443,5) *i. q. favere* – *Partei nehmen (für)*: VITA Lamb. Nov. Op. 3 (MGScript. XXX p. 949,20; a. 1166/88) comprovinciales ... episcopi ... -bant imperatori.

II *intrans.*: **A** *corroborari* – *erstarken*: HUGEB. Wynneb. 2

[Antony]

p. 108,25 quando vegetata illius -ere ceperunt membra et virtus in eo valescebat. **B** ardere – glühen: v. p. 175,8. **C** -ere (pro) i. q. facere, stare (cum) – Partei nehmen (für), es halten (mit): ANNAL. Plac. a. 1241 p. 484,37 qui (nobiles Ianuenses) pro imperatore -bant.

***foveola**, -ae f. (fovea) scrobiculus – kleine Grube: AE-THICUS p. 133,10 habitatores illius (insulae) ... per angustos calles -as in cavernas petrarum faciunt.

fox v. faux. [**fra** v. infra: CARM. libr. II 17,2,8.]

frabica v. fabrica. **frace** v. frugum.

***fracia** v. *euphrasia.

***fracido** (fragi-), -avi, -are. (fracidus) putrescere, tabescere – verrotten, sich zersetzen: MAPPAE CLAVIC. 167 p. 220,7sq. flores neulacis ... infunde in urina spumata et vase co-operto pone in letamen, ut -gidet; similiter folia guatti infunde in urina spumata, et reposita in letamen cum -gidaverit, eice de ipsis in mortario. p. 220,14sq. ut -gident (sc. flores neulacis); ... donec -gident ipsa (sc. guatti) folia.

fracidus (-ced-), -a, -um. puter, fragilis – morsch, brüchig (in nomine loci): DIPL. OTTON. III. 291 p. 716,14 curtem de Petra -a (DIPL. HEINR. II. 465 p. 592,2 castello de P. -eda. LEO MARS. chron. 252. *ibid.* al.).

fracilis v. fragilis.

***fracinus** (fragi-), -a, -um. (fracere, fraces [cf. ThLL. VI/1. p. 1224,63sq.]) putidus, stercoreus – stinkend, Scheiß-: FROUM. carm. 19,24 porrigat ... stultus sua -gina carmina servus talis adhlata (?pro adhalantia; fort. respicitur habitus cossim cantantis).

fracis v. frugum. **fracmentum** v. fragmentum.

1. **fracta** v. frango. 2. ***fracta** v. *frecta.

fractio (-ccio), -onis f. **I** proprie: **A** strictius de actione vel effectu frangendi i. q. fractura – das Brechen: 1 liturg. de eucharistia (spectat ad Vulg. Matth. 26,26; Marc. 14,22; Luc. 22,19. al.): AMALAR. off. 3,31,1 usque dum pax calebrata sit et -o panis. PONTIF. Rom.-Germ. 94,66 -o (-ccio T) oblatarum -em (-ccionem T) significat illam, quam Dominus in Emmaus duobus fecit. PETR. TREV. David 5 ante -em hostie salutaris. ALBERT. M. miss. 3,21,1 hic aliqua breviter dicemus de -e ... corporis Christi. saepe. v. et p. 445,5. 2 anat. i. q. ruptura – Bruch: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 51,27 non omnis casus quantumcunque levis est ad -em colli. **B** latius: 1 gener.: **a** divisio, distributio – Zer-, Verteilung (spectare vid. ad Vulg. Matth. 14,17; Marc. 6,41; Luc. 9,13; Iob. 6,11): WOLFARD. Waldb. 3,9 p. 284,12 ante ... inopinati pisciculi -em. **b** diruptio – das Zerbrechen, Bersten: Ps. PLATO quart. 3 p. 147,22 vas ... vitreum, si non esset facilis -is, esset melius. p. 147,29. GEBER. summ. 1,33 p. 345 qui sciverit eius (sc. Iovis) vitium -is (corporum add. pars codd.) auferre, subito ex eius proficuo perfrui laetabitur. -o navis i. q. naufragium – Schiffbruch (pro nomine loci): ACTA civ. Rost. A I 1,130 p. 47 (s. XIII. med.) Albertus de F-e Navis. **c** demolitio, destructio – das Niederreißen, Abbruch: DIPL. OTTON. II. 209 viam fluminis -e gurgustii pandere. CHART. Lamb. Leod. 682 pro -e vennarum existentium in flumine de Vesdre. **d** laesio – Beschädigung: CHART. Raitenh. 294 p. 236,10 (a. 1268) nostri structuram operis dictam vulgo Wer nah dem tage ... nullis pandere ... -bus. 2 spec.: **a** iur. i. q. effractura, invasio – das Einbrechen, Eindringen (in): CHART. Laus. 195 p. 195,29 (a. 1230) quod maior lex et maior emenda statueretur pro -e castri quam ville. INNOC. IV. registr. B 122,1 cum ... nonnulli ... pro incendiis et ecclesiarum -bus vinculo sint excommunicationis astricti (item 122,3. 5). v. et p. 444,58. **b** natur. i. q. repercussio, refractio – Brechung: ALBERT. M. summ. creat. II 1,24,1 p. 233^a,39 sonus est qualitas sensibilis proveniens ex -e motus aeris. herm. 1,2,1 p. 382^a,2 sonus non est nisi -o et ictus aeris a percutiente solido plano percussus tympanum auris immutans. animal. 21,29 quasdam (musicas aves) videmus facere valde diversos sonos et vocum -es sicut ... phylomena. **c** comput. de diebus intercalariis frangendis i. q. divisio, distributio – ‘Aufbrechung’, Aufteilung: COMPUT. Borst 12,2,3 de -e dierum superfluum ...; si franguntur superflui dies quinque, et caveatur, ne crescat materia byssexii; sic haec -o est:

eqs. **d** mus. i. q. diminutio (in notas breviores) – Zerlegung (in kürzere Notenwerte): ANON. IV mus. 1 p. 23,1 de quibus (sc. dictis) -bus colligimus plures diversitates modorum, ut in posteris plenius patebit. 2 p. 37,5sq. de minutione vel -e eorumdem (sonorum), sive fuerit per modum -is vel collectionis cuiusque brevis vel longae. *ibid.* saepe.

II meton.: **A** eccl. de eulogia i. q. frustum, fragmentum – Brocken, (Bruch-)Stück: CHART. episc. Hild. I 49 (a. 1013) ut ... presbyteri ... synodali conventionem facta missam ... facientes nostra (sc. episcopi) ex parte -em panis accipiant, ne lassati fratres redeundo deficient in via. **B** math. i. q. numerus fractus – Bruch(zahl): DIXIT ALGORIZMI 865 incipimus narrare multiplicationem -um et divisionem earum. *ibid.* saepe (v. ind.). **C** comput. i. q. particula, minutia – Bruchteil: BERTH. RATISB. serm. 2 p. 18,21 qui (sol) ... tertia ... parte unius horae procedit fere septuagesimam et secundam partem unius gradus exceptis minutis -bus.

III translate: **A** afflictio – Niedergeschlagenheit: ALBERT. M. bon. 182 p. 113,79 longanimitas ... est expectatio exitus periculi sine -e animi. **B** violatio – Verletzung: PAX Valenc. p. 606^a,37 quicumque contrarium fecerit, inculpabitur de -e p a c i s (CLEM. IV. registr. 662,1 p. 678,11; *sim.* CHART. Ital. Ficker 175 p. 217,10 tregue). BERTH. RATISB. serm. 14 p. 73,34 voti. CHART. Lub. I 280 emunitatis. **C** abolitio, sublatio – Tilgung, Aufhebung: HONOR. AUGUST. gemm. 1,63 oblata frangitur, quia panis angelorum nobis in cruce frangitur, ut -o peccatorum nostrorum per comestionem ipsius reintegretur. **D** diversitas – Verschiedenheit: ALBERT. M. animal. 20,42 tertium (sc. quod oportet esse in materia corporum animalium) ... est uniusque (sic?) mixtorum ab altero alteratio et -o et non perfecta transmutatio.

***fractivus**, -a, -um. 1 adi. i. qui frangitur – (sich) brechend: ALBERT. M. animal. 6,6 quaedam (ova) sunt mollia, facile -a sicut ova gallinarum. **c** respectu soni i. q. fragosus – krachend, berstend: ALBERT. M. summ. creat. II 1,24,1 p. 233^b,24 per hoc ... quod dicitur (sc. sonus) ‘proveniens ex motu -o aeris’, tangitur efficiens et materia. meteor. 3,2,10 p. 627^a,12 quando ... magna est (sc. ventositas) et sicca, conficitur corpora et frangit ipsa et excitat sonum -um. *ibid.* al. 2 subst. fem. i. q. dispositio ad fractionem facilis – natürliche Anlage zur Brechung: ALBERT. M. eth. II 10,1,11 p. 618^b,15 auditus ... est soni, qui non pertingit nisi -am aeris absque aliis dispositionibus materiae elementaris.

fractor, -oris m. 1 proprie: **a** qui frangit, infringit – einer der auf-, erbricht: Ps. GALEN. anat. 10 p. 188^b in quibus (piscibus) est multiplex ordo dentium, sed una maneries tantum, scilicet dentes -es (frangitivi cod. Vindob.) sive canini: non enim est eis necesse nisi, ut frangant cibos (usu attrib.). THOM. Tusc. gest. p. 516,15 a papa confessus est frater Petrus se litteras habuisse ... et se paratum esse simpliciter prius mori quam sacerdotalis -r esse sigilli (per compar. de proditore mandati secreti). **b** effractor, invasor – einer der einbricht, eindringt (in): CHART. Helv. arb. 26 p. 43,8 (ante 1225) quod, si nos (sc. episcopus) possemus monstrare, quod ipsi cives contra prohibitionem nostram bastimenta in civitate nostra fecissent, ipsi cives tanquam -es civitatis debent puniri. INNOC. IV. registr. B 189 quod ... raptores, -es ecclesiarum et incendarii memorati de ... satisfaciendo illis, quibus dampna per fractionem huiusmodi et incendia intulerunt, ... prestant ... cautionem. 2 translate i. q. ruptor, violator – einer der bricht, verletzt: CONST. imp. I 420,1 (c. 1040/50) constitutum est de his, qui eas (sc. treugas Dei) fregerint et de his, qui -es voluerint retinere, ut *eqs.* (*sim.* 420,5). CHART. civ. August. 15 p. 16,9 voti. CHART. Lux. IV 477 p. 580,3 assecurationis.

fractum v. frango.

fractura, -ae f. script.: franc.: p. 445,11. frat-: p. 445,13. acc. sg. -a: p. 445,11. adde LEX Baiuv. 6,4 (var. l.). BOTAN. Sangall. 1,1. al.

I proprie: **A** strictius de actione vel effectu frangendi i. q. fractio – das Brechen, Bruch: 1 gener.: SIGEH. Maxim. 29 tantae ... coepit (sc. qui lapidem delapsus gestaverat) disquirere causam -ae (sc. pavimenti). CHART. Mekl. 114 p. 112,26

[Antony]

fractus (sc. *lapis*) -am et fragmen adhuc ibi iacens ostendit (item 247 p. 233,1). ALBERT. M. meteor. 2,1,30 p. 542^b,24 descendit illa (sc. *aquae*) effusio cum violentia maxima et a vulgo vocatur -a nubium. al. 2 liturg. de eucharistia: RUP. TUIT. off. 2,16 tenens corpus Domini, qui cognitus est in fractione panis, tripartita -a suam sanctae Trinitati assignat sacerdos hostiam eqs. ALBERT. M. miss. 3,21,1 p. 157^b,32 de -a ... illa (sc. corporis Christi) et masticatione et contritione multa in sequentibus dicemus. 3 anat. i. q. ruptura (ossis) – (Knochen-)Bruch: ANTIDOT. Lond. p. 20,34 facit emplastrum et ad luxum et ad -a. LEX Baiuv. 4,10 si talis plaga vel -a (franc- P3) fuerit, ut velinde mancus sit. ANTIDOT. Glasg. p. 159,29 ad -as crurium vel brachiorum. p. 159,41 ad coxarum et tibiurum fraturas consolidare. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26 b^r si ... ossibus accidat separatio, dicitur -a. ROGER. SALERN. chirurg. 1,116 cranei. THEOD. CERV. chirurg. 2,21 p. 151^G multoties vulnus carnis accidit cum -a. persaepe. B latius: 1 gener.: a diruptio – das Zerbrechen: OTLOH. admon. 8 (PL 146, 259^A) Deo ... non ... ignaro tantae -ae (sc. angelorum lapsorum et quasi vas in terram cadens fractorum). b demolitio, destructio – das Niederreißen, Abbruch: CHART. select. Waitz 17 p. 45,3 (dipl. Heinr. V.) -as et combustiones domorum. CHART. civ. August. 36 ut cum -a muri ... capelle ianuam ipsis construerent sorores competentem. CHRON. Worm. p. 196,31 qui (amici Eberhardi) ... edificia ... -is et incendiis devastarunt. c laesio – Beschädigung: HERBORD. Ott. 3,18 p. 181,7 -as basilice ... emendari fecit. CHART. Anhalt. II 249 p. 187,4 si -a pontis gravis accideret. CHART. Burgen. II 149 p. 103,15 (dipl.) consideratis ... antiquis operum consumptionibus et -is in ... castro nostro eqs. al. 2 spec.: a iur. i. q. effractura, invasio – das Einbrechen, Eindringen (in): BONIF. epist. 73 p. 152,26 in istis peccatis ..., id est in stupratione ... nonnarum et -a monasteriorum. CONST. Melf. 1,44 latrocinia, magna furta, -e (fractores, fractiores var. l.) domorum. al. b natur. i. q. repersussio, refectio – Brechung: ALBERT. M. animal. 1,422 lingua ... non posset sufficienter artare et constringere cannam ad vocis -am (antea: modulationem) debitam.

II meton.: A fragmen, fragmentum – (Bruch-)Stück, Splitter: PAUL. DIAC. Mett. p. 263,45 beatus Auctor ... praecepit easdem (sc. tabulae marmoreae) -as sibi invicem copulari. CHRON. Ved. p. 679,9 murorum -ae terra deiectae. ALBERT. M. veget. 6,40 'aperit balsamum oppilationes, ulcera mundificat et extrahit ossium -as.' al. B tenor, linea fractionis – Bruchlinie: BALTH. Fridol. 13 p. 238,27 recepit easdem (sc. vasis) quatuor partiunculas et, sicut ipsa docuit -a, coniunxit in priorem statum fragmenta. THEOPH. sched. 2,30 cum pincello linies super -am (sc. vasis) subtile tractum. Crima, fissura – Spalte, Riss, Sprung: WALAHFR. Gall. 2,24 aqua per eandem -am (antea: rimam) non defluxit. THEOPH. sched. 2,18 quod (ferrum divisorium) cum canduerit ..., appone vitro ..., et mox apparebit initium -ae. al. v. et p. 449,30. quassatum – Bresche: ANNAL. Magd. a. 1147 p. 190,7 exercitus nostrae partis ad -am muri ... Sarracenos ... appetebant. al. D ulcus – wunde Stelle: RECEPT. Lauresh. 2,152 ad -am sive rupturam pellis. VITA Anselmi Luc. 80 non modicae scabiei -ae ... domnae manus et corpus totum ... repleverant eqs. ALBERT. M. animal. 23,43 avis ... haec (sc. aegithus) ... sedet in -is asini in dorso ... et pungit ulcera eius. E exsartum, novale – Rodung, Neubruch (pro nomine loci): CHART. Rhen. med. I 301 p. 352,36 (a. 1026) in his locis ...: Apula ..., F-is, Riuenacha. 333 p. 387,18 in Curmiringun et F-a. al. CHART. Turic. 939 nos ... concedimus ... quandam possessionem nostram Nova F-a appellata (sic).

III translate: A violatio – Verletzung: ACTA imp. Winkel. I 633 p. 512,5 (a. 1233) de -is treugarum emendandis. expressius i. q. poena pacis, freda – Friedensgeld, 'Brüche': DIPL. Otton. I 348 p. 475,26 immunitatis -am illi (episcopo), nobis vero bannum cogatur comes exsolvere. B detrimentum, iactura, damnum – Einbuße, Verlust, Schaden: ABBO FLOR. calc. 3,31 solemus ... integritatem ei rei tribuere, quam nec -am nec scissuram nec diminutionem novimus habere. CONST. imp. II 444,19 qui (executores pacis) secundum statum personarum,

dampnorum et -arum ... ulcionem ... contra pacis violatores ... instaurabunt. CHART. Francof. 277 ne ... fratres in huiusmodi aliquid -am patiantur, dedimus ipsis presentem cedulam.

5 1. fractus, -us m. fractio – das Brechen, Bruch: 1 diruptio – das Zerbrechen, Bersten: ABBO SANGERM. bell. 1,369 immunis clipeus -u nullus fuit, ictus quem talis tetigit. 2 violatio – Verletzung: CHART. Helv. arb. 7 p. 11,37 (a. 1188) nisi ... comes -um pacis emendaverit.

10 2. fractus v. frango. 3. fractus v. fructus. [fradaisca v. Aphrodisia. adde ad vol. I. p. 743,20: RECEPT. Sangall. I 62 remedium ad ficum corale ...; herba fradaisca et herba piperis ipsius commiscis, cum vino bibat.]

15 fradulencia v. fraudulentia. fradulenter v. fraudulentus. fraedum v. fredum.

15 fraellus (frage-), -i m. (francog. vet. fraiel [v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1889]; cf. angl. frail [v. The Oxford Dictionary of English Etymology. 1966. p. 374]; cf. et DuC. s. v.) fiscina – Korb: CHART. Hans. 432 p. 145,21 (a. 1252) -us ficum sive racemorum (sc. debet pro teloneo) II den. (sim. 434 de -gello parvo ficorum. 435 p. 151,14 -gellus ficum magnus).

fraen- v. fren-. fraequens v. frequens. Frafagitum (pro nomine loci) v. infra et *fagetum.

25 frafolium v. fragifolium. fraga v. 1. fragum.

*fraganarius, -i m. (orig. inc., ni ponitur pro *braganarius [v. ALMA IV. 1928. p. 83] vel cohaeret c. frangere) prodigus, ganeo – Verschwender, Prasser: LEX Raet. Cur. 25,4,7 prodicus, hoc est -us, ... testamentum facere potest.

30 *fraganum (-gna-), -i n. (orig. et sensu inc.) ?vepres – ?Dornengestrüpp: ALBERT. BEH. epist. 98 p. 395,5sq. demon ... ipsum (Fridericum imperatorem) puniendum dedit, dum inter Pancracium et F-um (-nanum var. l.) sedit: flagellat pancracium et -um (-nanum var. l.) ledit (cf. notam ed.). pro nomine loci: l.33.

*fragaria, -ae f. vel *frasarium, -i n. (cf. francog. fraisier; v. Warthburg, Frz. etym. Wb. III. p. 748sq. s. v. fragum) herba fragi – Erdbeerkraut, Walderdbeere (Fragaria vesca L.): TRACT. de aegr. cur. p. 317,39 accipe ... magnetam de campis, -sarium. WILH. CONG. chirurg. 382 cum succo -e. 1337 cime rubi, -e et vitis.

*fragator, -oris m. (contam. ex refragator et frangere) fractor, violator – einer der bricht, verletzt: GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 46 cum de -bus (refragatoribus var. l.) iustitiae tanta contentio excrevisset, ut eqs.

45 *fragela (freg-), -ae f. (frangere) proscissio, exstirpatio – Umbrechung, Rodung: CHART. Argent. I 96 (a. 1144) duodecim agros ... addito agro uno per fre-am ... concessimus. 108 abbas ... et fratres eius terram quandam incultam ... a canonicis ecclesie beate Marie ... comparaverunt redditus illis pro fre-a tribus agris in Wickersheim marcha.

*fragelites subst. masc. plur. (ὁ φραγελλίτης, v. G. W. H. Lampe, A Patristic Greek Lexicon. 1961. p. 1489) qui flagellum portat – Geißelträger: COMMEN. de casis Dei (ed. T. Tobler, Itin. Hieros. I. 1879. p. 301,9; s. IX.ⁱⁿ) in sancto sepulcro Domini presbyteri IX, ... custodes, quos -es vocant, XIII.

*fragellus v. fraellus.

*fragenarius (vr-), -i m. (theod. vet. phragener; v. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwb. II. 1876. p. 262) agoranomus, institor – (Klein-)Krämer, Höker (de re v. Dt. Rechtswb. X. p. 1013sq. s. v. Pfragner): CONST. imp. II 439,9 (a. 1256) institores fungentes preciorum commercio necnon v-i sedentes in platea eadem lege fruuntur. 439,10 nullus v-orum ... quicquam conparet infra civitatem. REGISTR. Baiuv. B p. 363,27 -i (sc. persolvunt) bise dimid. scapam, haberchern IV vierlinge (sim. p. 365,13). p. 364,12 Chunradus -us (sc. persolvit) de duobus fragenstet et dim. VI sol. X den. p. 420,2 quilibet -us (sc. dabit) v den.

70 fragenus v. fraxinus. *fragido v. *fracido. fragidos v. sphragis.

fragifolium (frat-, fraxo-, -gef-) -i n. vel *frassofolia, -ae f. acc. sg.: -o: p. 447,3.4. -a: p. 447,6. herba fragi – Erdbeer- [Antony]

krout, Walderdbeere (Fragaria vesca L.): RECEPT. Lauresh. 4,75 frage-um. PRAECEPT. diaet. IV^a 43 Iovis barba, pipinella, -xolio . . . , anetum manipulum I. RECEPT. Sangall. I 181 rode-napo radice manipulo I, . . . fraf-o similiter. 187 fraf-o, milfolio, de unaquaque fasciculos II. PULVIS contra febr. p. 23,17 ‚frasso folia‘ (gloss.: erdbroma) m. I, origano m. I. TRACT. de aegr. cur. p. 154,7 herbas istas collige: . . . gamandriam, -um, eufrasiam.

fragilis, -e. *script.*: fla-: l. 17. 39. 46. freg-: ALDH. ad Acirc. 73,5 (var. l.). frig-: l. 42. fraci-: l. 16. -ll-: l. 54. *form.*: abl. sg. -e: l. 40. 41. 42. dat. pl. -is: l. 52. *superl.* -illimus: l. 47.

1 *proprie i. qui facile frangitur, rarus, tenuis – leicht brechend, zerbrechlich, brüchig, spröde, locker, dünn (subst. neutr.: l. 17):* COMPOS. Luc. I 17 est (sc. adamas dicto modo tractatus) . . . -cilis plus quam <vitrum>. GLOSS. psalt. Lunae-lac. 89,10 sicut aranea fl-ia texuit, ita eqs. WALAHFR. hort. 112 -i de stirpe cucurbita surgens. HILDEG. phys. 2,2 p. 1211^C calida aqua eos (dentes) -iores facit. 3,54 quia terra ante diluvium -is aut melmechte fuit, vinum non protulit. ALBERT. M. anim. 2,3,19 p. 127,41 ‘propter id, quod -is (frangibilis edd. priores; p. 419b, 35 ψαδύροος)’ est aer subtilis et divisibilis multum, ‘non sonat, nisi eqs.’ IOH. AEGID. mus. 17,44 sambuca est genus ligni -is. *saepius. in imag.*: TRAD. Frising. 39 (a. 770) -is septam parietis ahimam (sic) fictili tecumine subpositam contueor. WALTH. SPIR. Christoph. I 29 hanc tibi Waltherus, presul Baldrice, pusillus texuit exiguum -i subtemine telam. *al.* 2 *translate*: a caducus, transitorius, temporalis – hinfällig, vergänglich, zeitlich: PAUL. DIAC. carm. 4,1,6 -is captantur flamina laudis. WALAHFR. carm. 88,13 mille modis -em vexat sors aspera mundum. TRAD. Ratib. 32 caduca et -is hominum generatio. POETA SAXO 3,530 qui (Geroldus) . . . finivit vitam -em sumpsitque perennem. DIPL. Loth. III. 54 p. 86,11 iuxta -em rerum temporalium conditionem. *saepe. subst. masc. i. q. mortalis – Sterblicher*: WALAHFR. Mamm. 19,24 fraudes . . . videntur . . . , te tantus -em quicquam ne laederet ignis. *b* *imbecillus, debilis, infirmus, enervis, labilis, insufficiens – schwach, schwächlich, gebrechlich, kraftlos, unzulänglich*: COLUMB. epist. 10,161 corpore quos (morbos) -i (fl- var. l.) patior tristisque senecta. ARBEO Corb. 12 p. 200,5 in tam -e (-i corr. m. al. 1 et sic 2) sexu (item de feminis: p. 200,13 in tam -e [fri-e 2] sexu. EKKEH. IV. pict. Mog. 36 satanas . . . prior appropriat mulieri [gloss.: -iori vise]. DIPL. Loth. I. 146 p. 331,4 [spur.] -iori sexui, id est abbatisse et sanctimonialibus. IDUNG. PRUF. dial. 3,390 -es feminae. *saepius*). ALCUIN. epist. 111 p. 160,31 lac -i (fl- var. l.) congruit aetati. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 485,19 nihil de -illima, carnea, lutea, vitrea praesumentes inbecillitate. ORDO Illyr. (PL 138,1315^A) me miserum -emque peccatorem. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,2 -es presso vix pulvere gressus signare. CHART. Aquens. 87 ex -i hominum memoria. *persaepe. subst. masc.*: HUGEB. Wynneb. 6 p. 110,31 -is et carnalibus lac et leniora ciborum (sc. pandebat), id est eqs. RATHER. (?) Donat. 1,2 in -ioribus gloriosiora sepiissime operatur (sc. Deus). LOCALIS 852 nemo procul iacere -llis saxum valet ingens. *al.*

fragilitas, -atis f. *script.*: frang-: p. 448,16. 18. -ilti-: p. 448,18. -ll-: p. 448,8. *adde* BEDA hist. eccl. 4,27 p. 275,3 (var. l.). ANSELM. BIS. rhet. 1,16 p. 131,3. *usu plur.*: p. 448,15. *adde* CHART. Sangall. A 114. 195. CHART. Alsat. B 367 p. 232,9. TRAD. Frising. 522 p. 447,10. *confunditur c. frugalitas*: p. 448,34. 36. cf. p. 448,30.

1 *proprie (in imag.: l. 64) i. q. qualitas, natura fragilis – brüchige Beschaffenheit, Zerbrechlichkeit, Sprödigkeit*: THIETM. chron. 4,61 in baculi -e harundinei nil . . . confidens iustus suffragatoribus me peccatorem . . . committo. GESTA Camer. cont. II A 394,3 transisset rex inantea, nisi equis contraria esset terrae -s et hyemis asperitas. HILDEG. scivias 3,12 l. 94 ita quod . . . nec aqua furorem nec terra -em amplius ullam haberent (sim. l. 296). 2 *translate*: a natura caduca, transitoria, temporalitas – Hinfälligkeit, Vergänglichkeit: TRAD. Frising. 400^a p. 341,35 (a. 818) ego . . . Andreas . . . episcopus consideravi huius vanis et -is seculi, ut eqs. MEDIC. var. (BullHistMed. 10. 1941.

p. 35) frustra mortalium genus moritur, eger non occiditur, et mihi -s inputatur. CHART. Tirol. 1278 p. 315,20 quamdiu in hoc -is corpore sumus positi. CHART. Brixin. 150 p. 162,12 humane conditionis -s, que velut umbra transiens numquam in eodem statu permanet. *saepius. b* *imbecillitas, debilitas, infirmitas, insufficientia, vitium – Schwäche, Gebrechlichkeit, Unzulänglichkeit, Unvollkommenheit*: *a* *in univ.*: CONC. Merov. p. 56,14 pro carnis -e (-llitate, -em var. l.) uxorem habere. TRAD. Frising. 101 propter desidiam et -em nostram. 10 CONC. Karol. A 39^B,24 praepediente ignorantia -is humanae. 56^A,39 secundum id, quod earundem (sanctimonialium) sexus -i congruit (item de feminis: OTTO FRISING. chron. 1,23 uxores . . . femineae . . . -is oblitae . . . arma sumpserunt. *saepius*). AUREL. REOM. mus. 20,47 ut pro meis et corporis et anime -bus apud Iudicem pium intercedere digneris. CARM. Cantabr. 15 A 18,13,2 non te frangat cupiditas nec te flectet -s (fran-, cupiditas var. l.). CHART. Stir. IV 561 ne pia facta hominum per humane -ngiltitatis memorie pereant. *persaepe. meton. de personis (de diabolo: l. 20):* EPIST. Wisig. 8 p. 670,19 clamitosa -s. LIBER diurn. 85 p. 104,12 ut pro meae -is inopia Chrismus . . . deprecemini. LULL. epist. 126 ut scires, quae circa -em meam . . . geruntur. HINCM. divort. praef. p. 113,24 quas (turpitudines infirmitatum) . . . diabolice malignitatis calliditas humanae infligit -i. DIPL. Otton. II. 288^a p. 337,10 Dei misericordia humanitatem nostre -is in tantam culminis excellentiam promovere dignatus (sic) est. *saepe. b* *in lusu verborum*: WOLFHER. Godeh. I 9 p. 174,26 quanto me talibus (sc. honore) condigniore sinceritatis vestrae (sc. ducis) faciem intendendo consonat frugalitas, tanto reprobacior propria memet cordetenus intuendo resonat -s. *γ* *expressius i. q. aegritudo – Krankheit*: VITA Boniti 7 (MGMer. VI p. 122,19; s. VIII.) monens, ut . . . omnes ad ecclesiam convenirent et . . . aut tridui biduique ieiunium peragentes Domini misericordiam . . . exorarent; qui vero neutrum (causa add. 1,2) -is (-e 3, frugalitatis 6a.b.7a.b.c.) (infirmatatis causa 5b) valebant explere decretum eqs. 31 p. 134,19 huius (Boniti) mortificationis vel -is (frugalitatis var. l.) mansuetudinem omnes, etsi forsitan imitari non possumus, saltem lacrimabiliter recordemur. DIPL. Conr. III. 222 p. 395,1 postquam Deo propicio nostram -em moderante ab expeditione Hierosolimitana reversi fuimus. *δ* *per euphemiam i. q. coinquinatio, pollutio – Befleckung, Pollution*: UDALR. CELL. consuet. 2,12 si tale quid ei (sc. fratri) contigit in nocte, quod nos verecunde -em appellamus, ante confessionem septem poenitentiales psalmos dixerit (inde WILH. HIRS. const. 1,43 p. 975^A. CONSUET. Marb. 40). CONSUET. Marb. 41 propter sompniorem illusionem, que -s dicitur.

fragineus v. fraxineus. ***fraginus** v. *fracinus.

***fragio** (fraio, frago, fragro), -avi, -atum, -are. (fragium; v. B. Löfstedt, Studien über die Sprache der langob. Gesetze. 1961. p. 135qq.) *laedere, rumpere, occidere – verletzen, töten*: EDICT. Roth. 315 si quis cervum domesticum, qui tempore suo rugire solit, -verit (frai-, placaverint, instrinxerit var. l.), componat domino eius solidus duodecim (inde LEG. Lang. p. 376,12 -verit [gloss.: id est occiderit 7; id est plagaverit 1.4]. cf. gloss. cod. Cav. p. 654³,18 -gaverit, id est leserit). LEG. Lang. p. 377,35 ut simile (sc. animal), quale in illa die fuit, quando -tum est, recipiat dominus ab ipso, cuius animal hoc fecit. gloss. cod. Cav. p. 653³,21 aborsum (sc. si vacca fecerit), id. si se -graverit.

fragitis v. sphragitis.

1. ***fragium**, -i n. et ***frago**, -inis f. (cf. ThLL. s. v. fragus) *plicatura cubiti – Ellenbeuge*: TRACT. de chirurg. 875 sub -e (vel -um, om. II; sub fragare I in marg.), id est sub plicatura cubiti, fasciam impone.

2. ***fragium**, -i n. (orig. et sensu inc.) *? de titulo libri*: Ps. HIPPOCR. progn. A praef. p. 86 Democritus morem exposuit in cubiculum diptitia eburnea conligata abentia (sic pro abentis), haecque in -a iscripta sunt.

***fraglmen** v. *fragramen. 1. **fraglantia** v. 1. flagrantia.

2. **fraglantia** v. fragrantia. 1. **fraglo** v. 1. flagro.

2. **fraglo** v. fragro.

fragmen, -inis n. *script.*: framen: p. 449,9. **fracm(en)**:

[Antony]

l.4.33. **I proprie:** **A strictius** i. q. *fragmentum* – (*Bruch-*)-*Stück, Brocken, Splitter* (*sing. sensu colectivo: l.6.28*): **1 in univ.:** EINH. (?) Marc. et Petr. II 62,3 fecit (*sc. iudex*) . . . adsertorem veri . . . vinctum volutari illis (*sc. vitri*) in -bus (*frac-var. l.*). FLOR. LUGD. carm. 28,76 pro rege est regulus, pro regno -a regni. SIGEH. Maxim. 31 submoto . . . pavimenti -e cryptam . . . repperunt (*sc. fratres*). CATAL. thes. Germ. 84,8 -a aurea et argentea. PETR. DAM. epist. 114 p. 300,10 mulier in Thebes -n (*framen var. l.*) molae de propugnaculo turris inmersit (*cf. Vulg. iud. 9,53*). **saepe.** **2 de frusto panis:** **a gener.:** MILO carm. 1,6,4,370 monacho fer haec mandata iacenti, hau-riat ut calicem cum missi -e panis. EKKEH. IV. bened. II 29 nil leve, nil vanum violet tot -a panum; fratrum fragmentis prope sit manus omnipotentis. **al. mica – Krümel:** VITA Annon. I 2,14 p. 489^b,10 omnis impuritatis amica (*i. musca*) . . . illud . . . quod raptu nefandissimo -n (*fragmentum 2; sc. hostiae*) sustulerat, . . . patenae restituit. **b liturg. de eucharistia:** RADBERT. corp. Dom. 19 capit. p. 11 ut quid in sanguine Christi -n (*fragmentum var. l.*) corporis admiscetur (*item* 19,1 -n [*fragmentum var. l.*]). WALDO Anscar. 108,3 corporis ut -n sumpsit sacrique liquorem sanguinis. **3 plur. i. q. reliquiae – Überreste:** **a ciborum:** ECBASIS capt. 161 multa . . . de magna creverunt -a cena (*sim. 256*). **b corporis fragilis:** HROTSV. Pel. 361 glebae sub cumulo conduntur -a sacra. 409 qui (*Christus*) . . . fecit splendescere signis -a constantis pro sese mortua testis (*sim. Gong. 552*). **B latius i. q. rima, fissura – Spalte, Riss (c. gen. inhaerentiae: l.28):** ALDH. virg. II 864 capisterium rimarum -e ruptum innovat *Benedictus*. CARM. Salisb. I 16,10 cum-que diu populo spectanti -n apertum tempore nocturno veniens athleta virilis (*i. Anno episcopus*) fracturam compressit ovans, fuit integer ille (*murus*).

II translate i. q. fractio – das (Zer-, Ab-)Brechen: **A in univ.:** PAUL. ALBAR. carm. 12,18 gipsam . . . frac-e perdere. HERACLIUS I 12,10 nisi quaedam iunxeris illi (*plumbo*) tanquam pulverulas fornacis -e micas (*cf. 12,13 lateris fragmenta*). **ruina – Einsturz:** GESTA Bereng. 3,100 cadit hic cum -e muri, ille ruit fossus iaculo. **B de pane:** CARM. imag. 22^a,9,16 cognitum est (*sc. Christus*) illis (*discipulis binis*) in primo -e panis (*sim. HEINR. AUGUST. planct. 1342 visus discipulis aperitur -e panis*).

***fragmentatim adv.** *minutatim, in fragmenta – in Stücke:* PAUL. FULD. Erh. 2,8 quis . . . vel -m non potius collisum quam totum inventurum se crederet (*sc. ministrum, qui in fontem ceciderat*).

fragmentum, -i n. script.: *fracm-: l.19.57.69. p.450.2. ?* *fragum: l.54. fragmen – (Bruch-)Stück, Brocken, Splitter:* **1 in univ.:** ANNAL. regni Franc. a. 824 p. 167,1 ingens -um ex glacie simul cum grandine decidisse narratur (*inde ANNAL. Quedl. a. 824*). THEOPH. sched. 3,95 p. 170,31 pulvis de -is cristalli. RUP. TUIT. inc. 8 p. 450,10 ruinosi . . . -a oppidi. CHART. Argent. I 616,76 forme debentur et frangentur -aque monetario reddantur. **al. v. et l.35. fort. huc spectat:** TRACT. de caus. mul. 78 digito cognoscis . . . , aut si est febris et frigus . . . aut sicut fragum in ipsa (*matrice*) remanet. **2 de frusto panis:** **a gener.:** IONAS BOB. Columb. 1,11 p. 171,4 cumque iam duodecimus transisset dies nec quicquam panis -is (-i, frac-i, -um *var. l.*) remansisset. **v. et l.13. mica – Krümel: v. l.16. b liturg. de eucharistia: v. l.19. 3 plur. i. q. reliquiae – Überreste:** **a ciborum:** ALDH. epist. 4 p. 484,11 -a ferculo-rum et reliquias epularum . . . porcis proiciunt *Demetarum sacerdotum*. WETT. Gall. 11 p. 263,12 ursus de monte adiit ac -a (*sc. piscium*) decerpit (*inde WALAHFR. Gall. 1,11 p. 293,15 descendens ursus de monte micas et -a, quae convivantibus deciderunt, caute legebat*). STATUT. ord. Teut. p. 42,11 -a . . . mensarum distribuuntur pauperibus (*sim. CHART. Argent. I 391 omnia -a pauperibus . . . post prandium petentibus erogentur*). **al. in imag. et alleg. (in titulo libri: l.69):** OTTO SAN-BLAS. chron. 40 p. 65,10 Humbertus Mediolanensis librum, qui sic intitulatur: 'frac-a (-a 2) celestis mense' . . . conscripsit. CAES. HEIST. hom. exc. 141 -a sunt memoria digna virtutum exempla . . . ; cophini sunt libri vel cartule, in quibus illa colliguntur; ego . . . duodecim sportellas implevi ex -is huiusmodi

Dialogum ex eis conficiendo duodecim distinctionum. SUMMA dict. Saxon. 1 p. 210,11 si quid scirem collectum ex frac-is et exemplaribus litterarum eius (*episcopi*), quae ex ipsius mense habundancia ad reficiendam famem mee inopie ceciderunt. **b corporis fragilis:** HROTSV. Cal. 9,11 quae insaniam te decepit, ut castis praesumeres -is (*sc. Drusianae*) alicuius iniuriam conferre dehonestatis?

1. ?*frago, -onis subst. (*sensu et orig. inc. ni i. q. fragum*) *herba quaedam – eine Pflanze:* TRACT. de aegr. cur. p. 331, 30 ad idem (*sc. rupturam*) accipe radicem buxi et radicem -is et pistilabis.

2. frago v. frango. 3. *frago v. 1.*fragium.

4.*frago v. *fragio.

1. fragor, -oris m. (f.: l.23.25.26) gen. sg. -es: l.25. 1 praevalente notione frangendi i. q. furor, violentia (ventorum) – das Wüten, Toben (der Winde), Sturmesgewalt: WALTHARIUS 1002 contempnens (*sc. aesculus*) omnes ventorum im-mota -es (*gloss. cod. I: chrademe*). THIETM. chron. 7,57 in-mensus . . . -r silvas concutiens vias omnes nimis occupabat. **al. 2 crepitus, strepitus, sonitus, tumultus – das Krachen, (lautes) Geräusch, Lärm, Getöse:** VITA Arnulfi 15 remociora a -bus (*frigoribus B2a* [app. MGMer. VII p. 787]) vulgi expetiit loca. IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 188,9 -r exorta (*exortus var. l.*). 2,2 p. 233,9 quo (*sc. fluvii*) -e auditu custos molini . . . ad molinum pergit, ut videret, si tantae (*tanti var. l.*) -es moles . . . damna generaret. AETHICUS p. 97,7 eam -em conmixtim cum rumore tonitruum secerpta (*secerptam l.2*). WIDUK. gest. 1,9 p. 17,3 armorum. PAUL. FULD. Erh. 2,7 (5) cum sanabatur mulier, tanto cum -e manus resiliit, ut eqs. WILLIR. cant. 2,11 p. 77,12 imbris. RUP. TUIT. trin. epist. dedic. 99 multiplicante cantilenam turba vocalis -r inualescebat. *saepe*.

2. fragor, -ari. (*cf. ThLL. et Lexicon Latinitatis Nederlandicae Medii Aevi s. v.*) *refragari, resistere – sich entgegenstellen:* DIPL. Loth. I. 114 p. 264,24 quatenus donatio . . . firma nulloque -ante aut contradicente permaneret.

3. fragor, -ari v. suffragor.

fragosus, -a, -um. **1 asper – rau:** UFFING. Ida 1,6 -a seculi obstacula fidei thorace quasi tuta carina tranavit. **2 tumultuosus – geräuschvoll, lärmig:** ALCUIN. epist. 159 p. 257,26 quasi de -is tempestatum locis in portum placidae quietis revolavit animus.

***fragra (fla-), -ae f.** (*cf. francog. vet. flair, flaire [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 746^a]*) *fragrantia, integritas, moralitas – 'Geruch', Untadeligkeit, Sittsamkeit:* DHUODA lib. man. 4,8,113 ama, iuvenis, castitatem: fl-am (?*an corrupt. ex flagrans; nam gratia P*) nitens magnam tenebris odorem.

***fragramen (-gla-), -inis n.** (*fragare*) *halitus fragrantiae – Duft:* COD. Udalt. 282,24 (*carm.*) nardus odorifera spirans fragl-a vera, virgo Dei.

fragrantia (fla-, -gla-, -cia), -ae f. *suavis odor (fortis) – (starker) Wohlgeruch, Duft:* **1 proprie:** RADBERT. corp. Dom. 21,122 patriarcha (*i. Iacob*) sensit in filio fl-am (*fragl-am, flagl-am, -am var. l.; cf. Vulg. gen. 27,27 vestimentorum illius fl-am*) huius mysterii. GERH. AUGUST. Udalt. 1,27 l. 99 sanc-tum corpus, cum ad lavandum . . . denudatum fuisset, suavi odoris -a (*fl-, fragl-, fl-cia, -lancia var. l.*) nares omnium . . . replevit (*item de corpore sacro:* CAES. HEIST. Elis. II 4 p. 386,26 tanta fragl-a . . . de sacro corpore efferbuit, ut eqs. *al.*). FROWIN. explan. 4,4 l. 502 quod (*lilium*) . . . et caelum et terram virtute potentis fragl-ae replevit. ALBERT. M. veget. 6,77 cala-mus aromaticus . . . aromaticus . . . dicitur propter odoris eius nimiam -am. *persaepe.* **2 in imag. et translate i. q. celebritas, bona fama, praestantia – 'Geruch', guter Ruf, Vortrefflichkeit:** VITA Cunib. C 4 p. 366,6 tota eius vita morum -lancia . . . efferbuit. WALO epist. 2 (MGStud. X. 1995. p. 59,9) te (*sc. archiepiscopum*) quadam opinionis meae fragl-a (-a *var. l.*) . . . inductum, ut eqs. EPIST. Reinh. 11^{tit}. areole aromatum virtutum fragl-a suave redolenti sancto sororum conventui. CHART. Pruss. I 98 (epist. papae) fidelium venusta plantatio . . . odorum -a, quae ad sedem apostolicam inde pervenit . . . , nos . . . sollici-tat, ut ipsam . . . foveamus. CHART. Bern. III 100 (dipl. Rud. Habsb.) nos floridum ordinem fratrum predicatorum pro celi-

[Antony]

bis vite sue -cia . . . amplectantes eqs. al.

1. **fragro** (fla-, -glo), -avi, -atum, -are. *script.* franglans: l.14. *depon.*: l.15. *usu trans.*: l.22.32.

1 *intrans.* i. q. (red)olere – riechen, duften (fere de odore suavi, de foetore: l.7; saepius accedente abl. vel rarius acc., e. g. l.12.14.17): a *proprie*: RECEPT. Lauresh. 228 capit. p. 85 ad eos, quibus flatus male fl-at. BREV. NOTIT. p. A.4,19 presbiter . . . magnum odorem mirifice suavitatis . . . sensit fl-are (flaglare var. l.). ALTFR. Liutg. 1,32 defunctus est . . . et . . . mirifice fl-ans . . . sepultus est. MILO carm. 3,42,1088 pistice -lavit nardus detecto alabaistro. CARM. Bur. 165,2,1 odor eius (puellae) oris -lans lilium. saepe. b *in imag. et translate de morum fama-que excellentia*: ALDH. virg. II 1927 inclita haec (Agnā) fuerat fl-ans (-lans, -nglans var. l.) virtute pudoris. DHUODA lib. man. 5,1,123 dinoscitur (sc. vir eruditus) -ari (fl-ari P) suave. HELM. chron. 66 p. 123,31 pectus sacerdotis misericordia refertum suavissimo -labat (fl-bat var. l.) odore. CHART. Altenberg. 52 p. 39,25 virtutum eorum (fratrum Bergensis coenobii) bene -lans opinio. saepe. v. et p. 298,33. cf. p.450,46. 2 *trans.* i. q. odorari, olfacere – riechen(d wahrnehmen): HUGEB. Wynneb. 10 illi (homines) intrantes (sc. in ecclesiam) non potuerant cognoscere neque fl-are (-lare var. l.; sc. suavissimi odoris nectar).

adi. 1. **fragrans**, -antis. bene olens – wohlriechend: ERMENR. Sval. 10 p. 162,11 refocilati . . . ex odore -lanti (fl-i, -i var. l.) . . . resumpsimus spiritum. CARM. Cantabr. A 27,2,4 herbe . . . fl-es (ex flag-es corr. V). ODO MAGD. herb. 1343 superare . . . -es violas . . . odore. SALOM. II. epist. 24 p. 409,27 opinio . . . virtutum in vobis redolentium more fl-issimorum aromatum. REIN. ALEM. phagifac. 248 musto -ior (fl- var. l.; sc. Bacchus). saepius.

2. **fragratus**, -a, -um. *fragrantia repletus* – von Duft erfüllt: v. p. 318,68.

adv. **fragranter**. fere i. q. suaviter, fortiter – etwa: süß, intensiv: VITA Leod. 2,128 focus cum tura calent . . . depromunt nitidum fl-r odorem. 2,212 sidera pulsant laudes turiferae nitido fl-r odore. EPIST. Teg. II 95 p. 126,13 virtutum vestrarum -lantissime redolens odor nostram copiosius respersit audientiam.

2. ***fragro** v. *fragio.

***fragula** (frang-), -ae f. (fragum; ital. fragola) herba fragi – Erdbeerkraut, Walderdbeere (Fragaria vesca L.): TRACT. de aegr. cur. p. 153,48 collige succum herbarum, api . . . -e, pimpinelle eqs. TRACT. de chirurg. 221 -ngula (-a var. l.), pentafilon.

***fragulus**, -a, -um. (frangere, ital. fraolo [v. Battisti-Alesio, Diz. etim. ital. III. p. 1707^b]) putridus, putrefactus – faulig, verfault: WILH. SALIC. chirurg. 1,31 p. 314^B corruptipit (sc. apostema) quandoque ultimum os digiti et quandoque interficit illud, et vocatur os laicis os -um.

1. **fragum**, -i n. vel raro (l.56.58) **fraga**, -ae f. ?nom. sg. fraxis: l.55. adde BOTAN. Sangall. 22,1. ibid. al. gen. sg. fraxe: l.56.

1 *Fragaria vesca* (L.) – Erdbeerkraut, Walderdbeere: a de herba: BOTAN. Sangall. 22^{capit.} nomen herba -cis (v. comm. ed. p. 305). 53 herba vimentilla, herba -ce (v. comm. ed. p. 420) . . . de istas totas collegis de unaquisque manipulos III. al. RECEPT. Sangall. II 62 ad splenis dolorem; herbe -e sucum ex melle et vino ieiunus bibat. b *de fructu*: VITA Liutb. 22 epularum eius deliciae in -is ac pomis agrestibus maxime fuere. EC-BASIS capt. 1025 ponantur . . . persica cum cerasis quetonia mixtaque -is. CHRON. Pol. 2,49 duae mulieres -a per devia legentes. al. 2 *latius i. q. baca silvestris, Rubus (Idaeus) L.* – Wald-, Brom-, Himbeere: WILH. HIRS. const. 1,10 pro signo -orum . . . vellicantem moros simula, sciendumque est omnia nigri rubeique coloris -a unumque idemque signum habere, excepto quod eqs. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 200,22 -a, quae hymper vocantur, et botros commedi in assumptione Virginis beatae.

[2. **fragum** v. fragmentum.]

***fragumen**, -inis n. (frangere) dat. -e: p.452,1. fragor, strepitus – Lärm, Getöse: TRAD. Ratisb. 278 (c. 1006) quidam

. . . nomine Vuarmun<t> suum . . . filium tempestuoso -e seculi renuntiantem . . . ad servitium s. Emmerammi obtulit.

***fraida** (faida, fradia), -ae f. (cf. theod. vet. freidi) fuga – Flucht: EDICT. Roth. 275 si mancipium alienum refugium post alium fecerit, id est in -a₁ (infraida 3.10, infraida 8, in faida 6.12, in casa alterius fecerit add. 11) eqs. (inde LEG. Lang. p. 371,16 in -a [fa- 1.2.3.5; gloss. codd. 4.7.8: hoc est propter aliquam offensionem]. cf. gloss. cod. Matr. p. 652^a,22 infraida, id est refugium. gloss. cod. Cav. p. 654^a,54 infraida, id est apud alienum refugium. gloss. cod. Vat. p. 654^b,54 infraida, refugium apud alium).

1. **framea**, -ae f. metr. frā-: l.17. 1 *gladius, ensis* – Schwert: a *proprie*: DICUIL epist. cens. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 14^v; c. 818) mucro -a rumphea synonyma. WALTHARIUS 1016 in -a (gloss. cod. I: gladio) . . . confisus . . . invasit Eleuthrin. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,224 antea suppositum quam -a sanguine collum imbueret eqs. ADEMAR. hist. 3,22 l. 70 satrape Grecorum monumentum eius (Nikefori imperatoris) egerentes diverberatum cadaver -is reperiunt, (confossum gladii corpus reppererunt rec. β). al. v. et l.26. b *in imag. et alleg.*: EPIST. Lang. 20 p. 714,25 ut . . . prava et inaudita temeritas canonicae correptionis -a abscedat. HRABAN. univ. 20,6 p. 537^C -a significat vindictam in insontem prolata. SPEC. virg. 2,331 ut quoquomodo -am divine ultionis in clericum strictam mitigaret (sc. virgo Christi). al. 2 *lancea* – Lanze: HRABAN. univ. 20,6 p. 537^B -a . . . synonymum nomen est significans sive hastam sive gladium sive quaelibet arma. fort. huc spectat: EGBERT. fec. rat. 1,1750 gens (sc. Francigenorum) inimica Deo . . . iurat per -am atque crucem, per viscera Christi (?refertur ad Vulg. Ioh. 19,34). 3 *telum* – Waffe: v. l.26.

2. ***framea**, -ae f. (cf. angl. frame) trabes – Balken (plur. i. q. structura – Gerüst): TRACT. Micrer. p. 92,42 in -is altaris.

***frameatus**, -a, -um. frameis instructus, telis horrens – wohlgerüstet, waffenstarrend: GERHOF. psalm. 34,3 p. 335,7 ita ut civitatem contrariam . . . undique circumfuso et effuso exercitu -o concludas.

Antony

[frameria v. *fraveria.]

***francharium** (-her-), -i n. (2. *francus, cf. francog. vet. franchar[t]; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 759^a, sed cf. adn. 17; cf. DuC. s. v. francharium) mensura capax XXXVIII librarum – Hohlmaß von 38 Pfund: REGISTR. Maxim. p. 142, 18 solvit quartarium duo -eria frumenti et IV avene. CHART. Lux. II 156 p. 174,19 quilibet burgensium debet . . . de viginti -is bladi unum.

***franchisia** (-nkytia, -nquesa, -ci- sim.), -ae f. (cf. francog. franchise; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 757^a et Stotz, Handb. 2.VI. § 48.2 et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 476sq.) 1 *de bono viri franci q. d. i. q. praedium hominis liberi, alodis libera, propria* – freies Gut, Eigengut: DIPL. Karoli M. 309 (spur. s. X.) dono . . . curticellam . . . et illas -quesas et castrum. ACTA reg. Burgund. 34 p. 146,16 ut omnia, quae ad monasterium . . . videntur pertinere, aut sint de fisco regali . . . vel de potestate comitali sive de -a (-cia var. l.), . . . regali defendantur potestate. al. 2 *de statu libertatis, immunitatis*: a *districtus immunitatis* – Bannbezirk, 'Freiheit', 'Freiung': CHART. Lamb. Leod. 622 p. 188,17 (a. 1268) infra libertatem seu -cisiam . . . oppidi et extra. b *ius libere eundi et redeundi* – 'Freizügigkeit' (de re v. LexMA. IV. p. 907sq.): DIPL. Karoli M. 278 p. 414,8 (spur. post 1154) ut queant (sc. servitores religiosorum) ire et venire in omni -a et libertate in omni nostro regno. CHART. ord. Teut. 8 p. 9,21 (dipl. spur.) dono (sc. rex) . . . -am . . . intrandi et exeundi, vendendi et emendi per totum regnum Ierosolimitanum. 34 (dipl.; spur.?) dono (sc. rex) . . . ista: elemosinam et veterem -am per totum regnum Cipri, quomodo eqs. INNOC. IV. registr. A 612 p. 434,39 hominibus dare -kytiam. 3 *exemptio, liberatio, privilegium* – Herausnahme, Befreiung, Privileg (de re v. LexMA. II. p. 1741sq. et IV. p. 896sq.): a *spectat ad institutiones*: ACTA imp. Stumpf 530 p. 745,17 (a. 1195) confirmamus . . . omnes libertates atque -tias et universa beneficia, quae in eisdem continentur privilegiis. ACTA imp. Winkelm. I 330 p. 294,7 monasterio super . . . iustis possessionibus, liberta-

[Pömbacher]

tibus, -cisiis et aliis omnibus bonis suis . . . a nullo volumus . . . gravamen <inferri>. 429 p. 366,39 manutenebimus civitatem . . . cum possessionibus et tenutis . . . in personis et rebus intus et extra, in -tia et libertate (*item* 430 p. 368,3). CHART. Ital. Ficker 433 p. 444,27 libertates et -kitias, quibus tam . . . comune et universitas, quam homines . . . civitatis usi sunt . . . confirman-tes. *al.* **b** *spectat ad personas privatas*: CHART. Ital. Ficker 200 p. 254,21 (a. 1198) -tiam tenebo (*sc. civis*), sicut scripta est . . . in brevi consulum. ACTA imp. Winkelm. I 659 retento iure Arelatensis ecclesie . . . et libertate seu -cisia militum et proborum hominum. ACTA imp. Böhmer 307 p. 273,7 concedimus hominibus . . . castri . . . intus et extra libertates, consuetudines atque -as. *al.*

***franchisius** (-ces-), -a, -um. (*franchisia) *immunis* – *abgabenfrei*: CHART. ord. Teut. 31 (a. 1195) dono (*sc. comes*) . . . eisdem (*fratribus*) duas *carrucatas terre* apud Sedinum -cesias (43).

***franchitas**, -atis *f.* (*prov. franquetat*; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 759^a et Stotz, Handb. 2, VI. § 50.1*) *libertas, immunitas* – *Befreiung, 'Freiheit'* (*spectat ad servitia, vectigalia sim.*): CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,478q. (a. 1210) quod . . . consul . . . accipiat ab una persona . . . VI den. (*sc. pro tributo solvendo*) . . . et faciat fieri instrumentum -is; et si dominus accipere noluerit dictam partem, consul cogat eum ad dandam -em ipsi homini, ita quod det et ipse accipiat partem illam. p. 292,4 instrumenta . . . de -e et absolutione hominitium et servitorum. *ibid. al.*

***franchus** *v. 2.* *francus.

***francidicus**, -i *m.* (Francus et dicere) *ales quaedam fabulosa 'France, dic' pronuntians* – *sagenhafter Vogel, der 'bete, Franke' sang*: CHRON. Albr. a. 802 p. 721,30 avem previam prius incognitam primus instituit Karolus ab eo, quod (*sc. 'France, dic'*) fuerat elocuta, -um appellari (*cf. notam ed.*).

***Francigena**, -ae *m. vel* ***Francigenus**, -i *m.* (Francia et -γενής; *v. Stotz, Handb. 2, VI. § 154.7*) *script.*: -nsi-: l.62. -iena: l.62.64. -gin(a): l.64. 1 *subst. i. qui in regno Francorum, Francia, Gallia natus est, habitat, qui originem Francam habet, a Francorum genere oriundus est, Francus* – *einer der im Frankenreich, in Franzien, Gallien gebürtig, wohnhaft ist, einer der fränkischstämmig ist, Franke*: **a** *strictius de membris gentis vel regni Francorum (fere ante a. 843; aliter e. g. l.45)*: IOH. DIAC. cen. 3,3,2 letabatur imperator Karolus cum -is poetis, cum Gallis bibentibus. CARM. Scot. I 8,3,2 o vos -ae, sumite Scottigenam. DIPL. Otton. I. 82 p. 161,36 (*spur.*) rex Lothariensium et -um (*cf. U. Nonn, DtArch. 31. 1975. p. 550sq.*). GREG. VII. registr. 8,21 p. 554,7 omnes . . . -as a iuramento fidelitatis, quam illi (*sc. Childerico IV. regi*) fecerant, absolvit (*sc. papa*). VITA Serv. 24 p. 91,5 decus . . . nominis tanti (*i. imperatoris*) a -is in Theutonicos . . . transvexit Otto I. *saepe. de incolis ducatus Franconiae ('Herzogtum Franken')*: VITA Reginw. 14 sanctae virgunculae parentes nativa habitatione Norici . . . revisa . . . -is dorsum dederunt (*cf. 3 locus in Australis Franciae partibus, quae membrum Germaniae dicitur, in territorio . . . Herbipolitanae ecclesiae*). **b** *latius de Francis Gallicis (def.: FRUTOLF. chron. p. 116,12 hi [Franci] . . . , qui Teutonicis commixti sunt, proprio vocabulo Franci, qui . . . a Gallis sunt progeniti, -ae sunt appellati)*: BRUNO MAGD. bell. 36 p. 38,24 ille (*dux Pictavorum*) tantas -arum, Normannorum vel Aquitanorum virtutes inter se et illum (*regem*) esse respondit, ut *eqs.* HELM. chron. 59 p. 115,12 quid dicam de Teutonicorum exercitu, cum et . . . Parisiorum rex et omnis -arum (-sienarum *a. corr. 1*) virtus in id ipsum aspiraverint? OLIV. hist. Dam. 31 p. 223,5 compositionem acceptandam . . . rex et -e (-ine, -iene, Francie *var. l.*) et comes Cestrie cum capitaneis Teutonicorum censuerunt. *saepe. adde: ECKEH. URAUG. chron. a. 1095 p. 140,4 (ed. Schmale) -is occidentalibus . . . persuaderi poterat sua rura relinquere (cf. infra p. 140,19 orientalibus . . . Francis). de Normannis*: LIGURIUS 1,698 viri (*i. Robertus Guiscardus et Rogerus*) . . . omnes -as, quos . . . novitatis amor . . . ad premia magna vocavit, adsciscunt. 2 *adi. (usu attrib.)*: MUS. ENCHIR. app. A I^{tit}. incipit Inchiriadon Uchubaldi -ae (*francigenerae var. l.*). GESTA

Bereng. 1,16 -am fateor Karolum prenomine Magnum. EPI-TAPH. var. II 111,5 Gerbertus . . . -a. IOH. ELNON. Rict. 1,359 diligitur . . . -a a quodam . . . viro. WIPO gest. 29 cuius (*regis Burgundiae*) regnum comes Uodo -a . . . invasit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 10,27 qui (*abbas Clarevallensis*) . . . -a et Teutonice lingue ignarus *eqs.* CHART. Bern. II 189 testes sunt . . . Petrus -a de Pont *eqs.* CHRON. reg. a. 1161 p. 108,39 reges Hispanus, . . . -a et Anglicus. *al.*

***Francigenus**, -a, -um. *script.* -gin(us): l.25. 1 *de hominibus, gentibus sim. i. q. a Francorum genere oriundus, Francus* – *fränkischstämmig, Franken-*: CARM. Cent. 92,28 germine . . . tuo (*sc. Karoli*) tali mereantur adesce reges -o, hoc petimus, populo. CARM. de Bened. 154 Christi docmata pandens -is tur-bis, quas audax Gallia gygnit. CHRON. Cosmae cont. II a. 1147 adhortatus est Bernhardus regem Franciae . . . omnesque -as gentes . . . ire Ierusalem. *al. de transalpinis i. q. Germanus* – *deutsch*: FROUM. carm. 20,26 cum senibus fit concursus populi . . . , qui gaudent patriam te (*sc. ducem*) remeare tuam; -i cives spectant te. 2 *de rebus i. q. Francicus* – *fränkisch, 'französisch' (de pago Franconia ['Franken'] q. d.: l.21)*: **a** *in univ.*: WOLFHARD. Waldb. 1,18 p. 180,14 mulier quaedam -o tellure exposita (*v. notam ed.*). HIST. Walar. 4 (MGScript. XV p. 695,8) dux Hugo gubernabat . . . partem -ae patriae. CHART. Hans. 13 concedo (*sc. rex*), ut homines Colonienses vendant vinum suum ad forum, quo venditur vinum -inum. *in lusu verborum*: FRUTOLF. chron. p. 176,61 (*add. E1.4.5.10*) hec (*sc. Saxonum*) stirps -am regni dum strinxit habenam, Romae sceptrigenos Karolos dedit. **b** *via -a sim. ('Frankenstraße'; de re v. LexMA. VIII. p. 1610sq.)*: DONIZO Mathild. 2,227 per stratum . . . -am. **c** *terra -a ('französische Erde')*: *de specie quadam pulveris fort. i. q. gummi tragacanthae, pulvis astragali* – *viell.: Tragant(gummi, -pulver)*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 383,27 est et alia (*sc. species tragacanthi*), quod fertur a Gallia et dicitur terra -a. TRACT. de agr. cur. p. 340,36 vetonicam, rosas, terram -am, armillos . . . pulveriza.

***franciloquus**, -a, -um. (Francus et loqui) *qui linguam Francam sonat, Gallicus* – *Französisch klingend, Gallisch*: RATHER. prael. 1,7 l. 156 quae (*herba*) . . . -o (*ex franciloquo corr. V*) dicitur 'radix' sermone. Ursm. 8 (PL 136,351^B) quae (*infirmetas*) sermone -o, (*codd. [MGMer. VI p. 459 adn. 3; v. et p. 451 adn. 4]; cf. et F. Dolbeau, Hagiologia 3. 2005. p. 193 adn. 43; sermone Gallico edd.; vulgo ANSO Ursm. 6 [MGMer. VI p. 459,17] dicitur guttaria*).

francisca, -ae *f.* *securis (Francorum), bipennis* – (*fränkisches*) *Beil, Doppelaxt, 'Franziska'* (*de re v. Hoops, RGA 2IX. p. 470sqq.*): LIBER hist. Franc. 10 p. 252,28 elevata bipenne, quod est -a (*inde HINC. Remig. 11 p. 292,28*). EBO BAMB. Ott. 3,18 post tergum . . . assistens *custos* eius (*Adalberti*) sanctum verticem -a . . . appeçit *eqs.* 3,19 p. 127,18 Adalbertus . . . -am barbari manibus eripit. CHART. Biel. 4,13 de herwede datur optimus equus, . . . -a vel lancea. *al.*

franciscus, -a, -um. *Francus* – *fränkisch*: TRAD. Frising. 338 (a. 815) pro censum omni anno decem argenti solidos -os, (*cf. Hoops, RGA 2XX. p. 348^b*) dari.

***franchisia** *v.* *franchisia.

***francito** (-nki-), -are. (*francare) *privilegio, libertate, franchisia q. d. instruere* – *mit einem Privileg, einer Freiheit versehen*: COD. Wang. Trident. 33 (a. 1214) ipse (*episcopus*) vult -kitare . . . ospitalem.

***franco**, -avi, -atum, -are. (*ital. francare, cf. francog. franchir; v. Stotz, Handb. 2, VI. § 101.10*) *liberare* – *befreien*: SALIMB. chron. p. 516,21 hec (*Liviensis*) civitas totam -asset Romagnolam a Bononiensibus, qui occupaverant eam, nisi *eqs.*

subst. francatus, -i *m.* *libertus, manumissus* – *Freigelassener, Freier*: CHART. Frising. 206 p. 212,16sq. (a. 1261) cum omnibus servis, masnatis et famulis . . . et manumissis sive -is, siqui manumissi vel -i sint sive liberti supersunt.

***franconicus**, -a, -um. *mansus* -us *i. q. hoba magna* – *fränkische, 'große' Huße, Waldbuße (de mensura agrorum in Silesia adhibita; de re v. Hoops, RGA 2XVIII. p. 21; ellipt.: p. 455, 2)*: CHART. Sil. D II 87 (a. 1234) de tribus milibus mansorum -orum in territorio Velensi sitis *eqs.* III 48 de

quolibet manso -o. 60 p. 51,21sq. donamus (sc. duces) centum mansos et quinquaginta -os sitos in hiis tribus villis ... eqs. 565 p. 355,27 addimus (sc. dux) ... ad eandem civitatem quinquaginta mansos -os. *ibid.* saepe.

1. **Francus**, -i m. de nummo (incerti valoris) i. q. moneta Francorum – 'Franken': *DIPL.* Karoli M. 286 p. 420,2 (spur. c. 1127/29 [cf. *DtArch.* 44. 1988. p. 573]) quos (nummos) beati Dionysii -os proinde vocari volo.

2. ***francus** (-ch-), -a, -um. (Francus; cf. Meyer-Lübke, *REW*³ nr. 3483) gen. pl. -cium: l. 58. 1 adi. i. q. liber, ingenuus, immunis – frei, ungebunden (cf. *LexMA.* IV. p. 896sq. s. v. 'Freiheit, Freie'): a de hominibus: a in univ.: *CAPIT.* reg. Franc. 15,6 si quis -am (-us var. l.) filiastram suam ... dederit viro ingenuo. 58,8 qui (servi) -as feminas accipiunt. saepe. fort. huc spectat: vol. III. p. 57,9. β spectat ad servitiam, vectigalia sim. i. q. (a censu et praestatione) immunis – frei von Abgaben, Leistungen: *CHART.* Lamb. Leod. 83 p. 131,5 (a. 1203) ab hac possessione excipitur -a ... castri familia, que ... ecclesie nostre ... possidenda relinquitur. *CHART.* Ital. Ficker 244 p. 292,7 quicumque venerit ad hanc civitatem cum pace, veniat salvus et securus ad sit -us ... si fuerit extra nostram iurisdictionem, et non faciat alia servitia communi ... nisi eqs. *ANNA.* Ianuens. II p. 145,20 quod Ianuenses in toto regno Scicilie -hi essent. saepe. γ homo -us i. q. homo liber – Freier: *CAPIT.* reg. Franc. 15,7 si -us homo acceperit mulierem et sperat, quod ingenua sit. 273,34 p. 325,38 de illis -is hominibus, qui censum regum de suo capite ... debebant, qui ... se ipsos ad servitium venderunt. *DIPL.* Karoli III. 148 p. 239,26 homines ... ecclesie tam ingenuos quam servos vel -hos super terram ipsius (episcopi) commanentes. *CHART.* Lux. II 223 p. 240,6 milites burgenses et -i homines de predicto castro ... mihi (sc. comiti) ... tenentur facere fidelitatem. saepe. v. et vol. III. p. 1086,15. fort. huc spectat: *LEX Ribv.* 20,3 si servus homini regio aut ecclesiastico vel -o hoc fecerit, ... tres solidi. conponat. 23 si servus homini -o aut Ribvario osso frigerit eqs.; si ... regio aut ecclesiastico homini hoc fecerit eqs. (cf. notam ed. p. 141sq.). 61,18. *ibid.* al. b de rebus: α spectat ad praedia sim. ('Frei-', 'Eigen-'): *CHART.* Lamb. Leod. 273 p. 347,11sq. (a. 1235) non liceat ibidem (sc. in villa militis) homines et burgenses meos ... neque etiam homines de franches villis meis (sc. comitis) retineri ad commorandum, ... nec etiam homines de -his villis suis (sc. episcopi). *CHART.* Bern. II 235 p. 248,26 concessimus (sc. comes) illustri viro ... in merum ligum et -um alodium castrum nostrum. *CHART.* Lux. IV 78 p. 118,8 quibus (libris) solutus ego (sc. miles) ipsis (sc. comitibus) in puro et -o alodio resignare debeo decem libratas terre. 293 p. 399,37 in feodum -um et liberum. β spectat ad scabinatum: *WILH. ANDR.* chron. 78 p. 714,7 in -o scabinatu. γ spectat ad civitatem ('freie Reichsstadt') i. q. privilegii praeditus – mit Privilegien ausgestattet: *RICHER.* SENON. gest. 4,6 p. 302,40 Scelestat ... , que antea parvissima villa erat, -am fecit praefectus. δ spectat ad institutiones ecclesiasticas: *CONST.* imp. II 401,3 faciebant imperator easdem (sc. regni Siciliae et Apuliae) ecclesias liberas, -as et immunes omni prestatione. ε nota -a fort. i. q. epistula manumissionis – viell.: *Freilassungsbrief:* *CHART.* Mog. A I 488 p. 392,33 (a. 1120) testes ... sunt: ... Embrico, Werinher laici alique notarum -ium sexus utriusque plurimi (cf. 490 alii quam plures, qui in hoc continentur chirographo; 519 alii nobiles, liberi et ministeriales). 2 subst. masc. i. q. homo liber, ingenuus, nobilis, procer – Freier, Vornehmer (usu attrib.: l. 64): *CAPIT.* reg. Franc. 32,4 -i ... , qui in fiscis ... nostris commanent, quicquid commiserint, secundum legem eorum emendare studeant. *DIPL.* Loth. I. 51 p. 111,33 quas (res) Salomon -us ... contulit monasterio. *DIPL.* Heinr. IV. 56 p. 73,10 ut nullus ... homines ... aecclesiae, -os, liberos et aecclesiasticos, litones ... vel servos cuiuslibet conditionis seu colonos ... ingredi audeat. *RYCARD.* chron. a. 1224 p. 119^a,16 (epist. imp.) quibus (praelatis) licet ... omnes -os in locis suis recipere (antea p. 119^a,5: homines demanii nostri). al. v. et l. 13. incerte, utrum spectet huc an significetur vir Francus sive alienigena: *LEG.* Lang. p. 139,21 si hominis non habuerit, in quorum presentia compara-

vit, nisi simpliciter dixerit, quod: 'conparavi de -o aut nescio de qualem hominem', conponat ipsum cavallum pro furtum.

adv. ***france**. solute, libere – frei, befreit (von Abgaben), unbelastet, unbeschränkt: *ACTA* imp. Stumpf. 510 p. 711,26 (a. 1196 [1195]) concedimus (sc. rex) ... domui sacre militie Templi ... lamam Ciprandi ... in puram ... elemosinam -e, libere et absque omni servitio ... possidendam. 530 p. 744,4 secure, -he et libere sine affidatura.

***frangibilis**, -e. (frangere) pendent praep.: ab: l. 32. in c. abl.: l. 24. 1 adi. i. qui frangi potest, facilis ad frangendum, fragilis, secabilis, fissilis – (leicht) aufzubrechen(d), teilbar, zerbrechlich, brüchig, porös: a natur. et alch.: *BERNH. PROV.* comm. 7,2 p. 295,17 amigdale dulces, cum sola manu sive lapide franguntur ... , pinee tenere, que sola manu sunt -es ... , possunt dari in omnibus causis eqs. *GEBER.* clar. 2,85 p. 477,18 prohibiatur in ipso (stagno) libra una mercurii vivi ... , et veniet ... la p i s -is (ROSIN. ad Euth. 2 p. 284). *ALBERT.* M. nutrim. 1,2 p. 327^a,15 omnia talia sic (sc. per poros plantarum) vias nutrimenti habentia sunt ... magis scissibilia quam -ia animal. 4,6 'ita quod illud durum sit -e (p. 523^b,10 θραυστόν)', prout 'conteribile', quod una fractura in multa disperitur, -e improprie vocatur. 16,117 os ... durum et -e saepe. b philos. et theol.: *ALBERT.* M. sent. 4,12,1 p. 291^a,47 illud (Christi) corpus ... non est divisibile vel -e in forma aliena. 4,13,1 p. 334^b,17sq. cuiuscumque est accipere partes secundum se, illud secundum se est -e; ... videtur, quo sit sacramentum -e secundum se. meteor. 4,3,6 p. 276,45sq. corporum ... quasi oppositae se habentium ad lenta ... quaedam sunt -ia (p. 386^a,9 θραυστά) atque comminuibilia, ita quod et fractionis et comminutionis ... sunt susceptiva eqs. metaph. 1,5,3 p. 72,39 non ... permiscuntur ad invicem, nisi quorum est materia una et excellentiae qualitatium ... -es et remissibiles ab invicem. al. 2 subst. neutr. i. quod facile ad frangendum est, fragile – Zerbrechbares, Brüchiges: *ALBERT.* M. meteor. 4,2,18 p. 270, 17 sunt ... XXXVIII oppositae, et haec sunt: ... -e non -e (p. 385^a,15 θλαστόν ἄθλαστόν) eqs. 4,3,6^{capit.} de comminuibilibus et -bus. *ibid.* al.

***frangibilitas**, -atis f. facultas fractionem patiendi – Teilbarkeit: *ALBERT.* M. summ. creat. II 1,26 p. 253^a,2 pars (sc. aeris) ... fracta impellendo inundat super alteram ... , et secundum naturam huius -is aer est medium soni et materia.

[frangilitas v. fragilitas.]

***frangitivus**, -a, -um. qui vim frangendi, tollendi habet – begabt mit der Kraft zu brechen, aufzuheben: *ALBERT.* M. veget. 5,114 sunt operationes plantarum ... -ae ventositatum (sim. 6,259). *PS.* CALID. verb. 2 tinctura viva ... praeservativa atque perpetua, -a. dens -us i. q. dens caninus – Eckzahn: v. p. 444,47.

frango, fregi, fractum, -ere. script. et form.: stirp. praes.: freg-: p. 459,64. frag-: p. 457,49. 50. 458,35. 459,65. al. stirp. perf.: frag-: l. 70. freg-: p. 458,21. frig-: l. 70. p. 457,59. 458, 21. al. fring-: *ANNA.* Ianuens. IV p. 101,6. coniug. II.: p. 457,49. usu intrans.: p. 458,61. al. fort. add.: l. 72; medial.: p. 457,46. 60sq. 458,39. 55. al.; refl.: p. 460,33. 35. al.; absol.: p. 458, 8. 35. 460,55sq. al. struct. c. praep.: ab pro dat.: p. 460,27. apud, coram pro dat.: p. 460,19. contra: p. 459,61. 460,1. cum: p. 457,36. deintus: p. 458,6. partic. perf. confunditur c. factus: p. 457,10. 458,62. 68. al.

rumpere – brechen: I proprie vel in imag.: A strictius: 1 diffingere, ab-, irrumpere – (zer-, auf-, ab)brechen, knicken, knacken (proverb.: l. 62): a in univ.: *CAPIT.* episc. I p. 175,32 sicut pondus fructuum -it ramum, sic eqs. (Defensor, liber scintillarum 17,34). *ALBERT.* M. animal. 23,104 p. 1490,25 accipe ova cruda et -e in lac caprinum. v. et l. 14. c. sensu aperiendi: *Compos.* Matr. 65,3 sumis sulphuris vivi ... et mittis in fiolam ... ; cum ... refrixeris (pro refrixerit?), fiolam -is et aperis, et in mortario mittis ... ; postea mittis in fiolam eqs. b de fractura ossium (interdum de crimine, e. g. l. 70,72; de tormento: p. 457,1): *LEX Ribv.* 3 si quis ingenuus ingenuum in quolibet membro osso frigerit (-erit, frangerit var. l. p. 190). *PACTUS* Alam. 1,5 si talis colpus fuerit, ut de capite ossus radatur et -it, solvat (sc. qui laesit) eqs. *THIETM.* chron. 4,66 miser

... est captus -tisque cruribus rotae superpositus. 4,75 p. 218,24 nasus in puericia -tus ridiculum de me facit. *persaepe*. v. et p. 458,51. c *carpere* - *pflücken*, *ernten*: REGISTR. Geisensf. 33 omni sabbato ancilla hortulani debet legere holera ... , aliis diebus cocus metipse debet -ere. in *imag.*: WALAHFR. hort. 412 quam (sc. *florem virginitatis*) si ... illiciti non -erit ardor amoris. 2 *evellere*, *caedere* - *herausbrechen*, *-hauen*: THEOPH. sched. 3,34 accipe ollam novam et -e in fundo unum foramen et circa latus quatuor. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,29 ex collisione parietum tribus -tis (factis A) frustis. DIPL. Loth. III. 17 effodere seu -ere tantum de lapidibus, quantum *eqs.* (sim. REGISTR. abb. Werd. 6,6 p. 175,13 lapides -ere). 3 *dividere* - (zer-, ver)teilen, auseinanderbrechen: a *gener.*: CARM. var. III B 11,9 -ere vitro. c *sensu peragrandi*: EKKEH. IV. pict. Sangall. 11 ter Nereo -to decedunt *Columbanus* et *Gallus* ab maris acto (gloss.: i. e. litore). b *liturg.* (loci spectant ad *Vulg.* I Cor. 11,24): ORD. Rom. 5,77 ut -ant *presbyteri* hostias. 5,78 deferentibus eam (*patenam*) duobus subdiaconibus ad diaconos, ut -ant. PONTIF. Rom.-Germ. 99,267 non -at *pontifex* oblatas, nisi *eqs.* CONSUE. Marb. 308 accepturus ... corpus dominicum ... -at *infirmus eqs. persaepe*. adde: SIMON sacram. p. 38,18 fregit *Dominus* (sc. *panem*) ... , id est misteria sacramentorum eis (*discipulis*) revelavit (*spectat ad Vulg. Matth. 26,26*). c *eccl.* (cf. p. 444,7): EPIST. var. II 5,7 ut in refectorio facta benedictione veniant duo presbyteri ad abbatem -entes panem, et dant ipsi eulogium. CAPIT. episc. I p. 199,28 quando sacerdos eulogias de ... pane distribuere debet, antequam -at, hanc orationem dicat: *'eqs.'* al. d *publ. et iur. in actu symbolico*: LEX Sal. Merov. 60,1 quatuor fustes alninos super caput ... -ere. e *mus.* (cf. p. 460,705qq.): a *in univ.*: LAMB. mus. quadr. p. 272^b de duplicatione perfecte figure: ... plana musica -atur, super quam omnes motelli et omne organum fundari tenentur (cf. *vol. III. p. 1051,26*). ANON. IV mus. 1 p. 22,25 iterato sunt et alii modi, prout modi supradicti -unt brevem vel breves in duas, tres. p. 37,30 quam (*ultimam*) longam cum duobus currentibus -ere poteris. al. b *de ornatu*: DAVID compos. 1,21,1 nec vocem curialiter -as in cantando. 4 *comminuere*, *conterere*, *friare* - *zerkleinern*, *zerreiben*, *zerbröckeln*, *zermalmen*: a *gener.*: ALBERT. M. animal. 7,18 suo ore ... lapidem acceptum -it (cf. p. 590^b,6 κατὰ γυναικῶν) *tortuca*. v. et p. 444,47. b *techn. et alch.*: MAPPAE CLAVIC. 281 post coctionem -e et cribella istam cocturam. THEOPH. sched. 3,28 sulphur croceum -e minutatim. GEBER. summ. 18 p. 311 corpora non -it *Saturnus*. al. *medial. i. q. dilabi* - *zerfallen*: MAPPAE CLAVIC. 71 confla aurum et ibi (sc. *in aqua*) dimitte; -itur ... in minutissimas partes. c *medic.* (*'zertrümmern'*; cf. p. 461,37): RECEPT. Bamb. 66 testas ovorum ... cum vino potata -it lapides in vissica; ... saxifraga et semen sisimbrii ... , ista omnia petra in visica fragent. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,49 ad petras fragendas, que in vesica sunt. ALBERT. M. animal. 5,56 habet sanguis eius (*hirci*) -ere calculum. al. 5 *concidere*, *diruere*, *perfringere* - *zer-, einschlagen, bersten lassen, kaputt machen*: a *gener.*: a *in univ.*: CONC. Karol. A 44^B p. 531,33 in -endo (sc. *imagines*) vel dissipando. WALTHARIUS 772 quam (*cornum ferratam*) durus -erat umbo. CARM. de bello Saxon. 3,101 agricolae -tis agrestibus armis arma parant belli. CHART. Sil. D III 103 p. 75,47 a ... -enda glacie circa castra. *persaepe*. de laesione corporis: PACTUS Alam. 1,1 si quis alteri caput frigerit sic, ut cervella pateat. v. et vol. II. p. 248,25. b *medial. i. q. dirumpi, dissilire, rimas agere* - *bers-ten, springen, kaputtgehen, zerbrechen*: COMPOS. Luc. O 8 cum ... -itur *vas*, inutilis erit. REGISTR. Maxim. p. 56,6 si in ducendo plaustrum -itur. STATUT. ord. Teut. p. 110,14 quidquid -tum fuerit in rebus fratrurn. de *nave*: ACTA imp. Winckelm. I 64 p. 61,33 (a. 1211) si ... navis ... -retur. in *imag.*: HROTSV. Gall. I 3,1 curiositate -ar, ... antequam, quid mihi senior ... tam diu cum herili filia agat, experiar. Pafn. 1,22 pondere curiositatis. γ *de aedificiis i. q. destruere, demoliri, complanare* - *ab-, einreißen, zerstören, 'schleifen'*: THIETM. chron. 5,38 p. 264,12 muros ... urbis ac aedificia solotenus -entes *seniores*. WIPO gest. 7 p. 30,5 moenia regis. DIPL. Heinr. IV. 360 dedimus ... licentiam murum illum, ubi -tus est, re-

staurandi et amplius non -endi. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,7 munitiones. CARM. de Frid. I. imp. 2954 parabatur -endis machina muris. CHART. Rhen. inf. II 220 in demoliendo sive -endo ea, que ... sunt ante edificata. *saepe*. *devastare* - *verheeren* (cf. p. 461,28sq.): LEX Sal. Merov. 11,3 (rec. B) si ... ingenuus de-intus casa furaverit aut -erit. THIETM. chron. 8,19 qui (*Aethelbert*) curtem meam invadere eamque -ere servili collectione presumpsit. DONIZO Mathild. 2,463 occidunt, -unt, coetum pellunt *athletae comitissae* Alemannum. CHART. Helv. arb. 26 p. 42,25 quod ... civitatem nostram (sc. *episcopi*) -ant *cives*. al. b *publ., iur., canon. c. sensu adnullandi*: DIPL. Otton. I. 367 p. 504,24 -to sigillo scissaque membrana (CONR. SCHIR. chron. 12 p. 618,39). CASUS Gall. cont. 21 turpiter pastoralis baculo ... -to. OTTO FRISING. chron. 6,28 p. 292,12 Misico regis impetum ferre non valens -tis quibusdam regni insignibus ad ... Boemensem ducem ... fugit. CHART. Merseb. 283 p. 225,21 in die assumptionis ferrum habens impressionem monetarum secabatur et -etur. p. 225,24 monetarius ... -et veteres denarios. al. 6 (*violenter*) *effringere* - (*gewaltsam*) *erbrechen*: LEX Sal. Merov. 14,7 (rec. B) si quis villam alienam adsallerit et ibidem o s t i a -erit (fr̄- C5. FORM. Andec. 32 frigisset; *sim.* CAPIT. reg. Franc. 110,7 qui -it alterius sepe aut portam aut casam. al.). 27,30 (rec. B) [et si] (si ... de screona clavem -erit et *ed. Herold*) exinde nihil tulerit. BONIF. epist. 78 p. 165,20 -ere et subfodere et vastare domum domini. HIST. mart. Trev. 17 sententia de -enda ... sancti Paulini cripta. TRANSL. Godeh. 1 p. 643,2 in -endo sarcophago. VITA Norb. I 19 p. 698,13 quod archiepiscopus -isset altaria (*sim.* METELL. peripar. 10,38 aras). *saepe*. 7 *elidere* - *zerschmettern*: HROTSV. Pel. 282 rex ... iussit Pelagium ... trans muros proici ... , nobilis ut testis ... creperet -tusque periret.

B *latius*: 1 *de terra i. q. offringere, proscindere* - *umbrechen, wenden, pflügen* (absol.: l. 35): CHART. Carinth. V 453 (a. 1280) que (sc. *pecias*) Martinus cepit de frontibus auctorum atque virum de terra fragendo, evendolo semel, bis et ter et sic corporalem possessionem accepit. in *imag.*: ERMOLD. Pipp. 1,157 hic (*antistes*) noto scripturas -ere, (scripturam clangere *ci. Traube, sed superfluum vid.*) verbo certat et assiduo vomere corda terit. 2 *medial. i. q. infringere, dependere* - *ein-knicken, herabhängen*: ALBERT. M. animal. 9,14 quousque perveniant *mammae* ad quantitatem dispositionis et longitudinis, in qua -untur (p. 582^a,11 ἕως ἄν καταρραγῇ). 3 *comprimere* - *zerdrücken*: FROUM. carm. 19,34 ut ... lendem -amus. 4 *rescindere, delere* - *zerreißen, vernichten* (*usu publ. et iur.*): CAPIT. reg. Franc. 88 p. 187,24 ut cartulas obligationis, quae factae sunt de singulis hominibus, ... -antur, et sint liberi. 88,2 cartula ipsa -atur. DIPL. Otton. II. 239 p. 269,13 si quislibet possessiones ... contra ... legem detinere videtur et scripta ipsa seu aliquae carte ... delatę fuerint, -antur et inciduntur. al. 5 *laedere* - *verletzen*: LEX Baiuv. 4,4 si quis liberum percussit per iram ... , si os -erit et pellem non fregit. WALAHFR. hort. 355 caput ... si vulnere -tum tabuerit. HILDEG. scivias 1,2 l. 525 mulier cum prolem pepererit, -tis occultis membris suis templum meum non nisi secundum legem ... ingrediat. al. 6 *medial. i. q. scindi* - *reißen*: ALBERT. M. animal. 3,67 ne facile per extensionem -atur *nervus*. 7 *intrans. i. q. debilem, claudum fieri* - *erlahmen, 'gichtbrüchig werden'* (*usu medic.*; cf. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. IV/1. 1949. p. 7290sq. s. v. 'Gichtbruch'): HILDEG. phys. 1,109 qui (*homo*) fortissima gicht fatigatur, ita ... , quod membra eius minantur -ere. 8 *conficere* - *schlagen*: HERACLIUS II 43 accipe glaream ovi optime -tam (factam S).

II *translate*: A *debilitare, vexare, cruciare* - *schwächen, schmälern, erschöpfen, quälen*: 1 *gener.*: a *in univ.*: WALAHFR. carm. 22,8,5 brachia ne mea forte queant proelia cottidiana dolo -ere. DIPL. Loth. I. 40 p. 126,21 (spur.) exercitus noster ... itineris asperitate -tus erat. HROTSV. lib. 1 praef. 9 vis -itur oburgationis, ubi *eqs.* WIDUK. gest. 1,34 p. 47,18 -tis (factis C2) ... membrorum motibus. 2,11 p. 78,3 Evurhardus ... -tus animo (OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 29,21 -ti animo Franci. *sim.* STATUT. ord. Teut. p. 54,17 animis ... -tis tristitia. al.). ECBASIS capt. 477 -untur crura dolore (*item* CARM. var.

II 13,32). PETR. TREV. David 7 agitationibus furiosis lassum -bat (sc. *daemoniaca*) corpus. *al.* **b** de voce i. q. *murmurare, opprimere* – *murmeln, leise bersagen, raunen, ersticken, verschlucken*: PASS. Petri et Pauli 115 carmina dira diu tacito sub gutture -ens *Simon magus* (cf. *Heges.* 3,2,1 p. 184,26sq. incantare atque immurmurare dira carmina coepit). *fort. huc spectat*: ADEMAR. hist. 2,8 l. 51 tremulas vel . . . secabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci naturali voce barbarica -entes in gutture voces pocius quam exprimentes. **2** *math. et comput. i. q. minuere* – *verringern*: COMPUT. Borst 3,4 multi de his (sc. *intercalariis*) diebus volunt, ut suis temporibus -antur, ne crescat materia bissexti in eis. 12,3 p. 901,6. *al.* ALCUIN. epist. 133 p. 200,22 nec diminutione -itur nec multiplicatione partium superabundat *numerus perfectus*. **B** *urgere, deprimere* – *bedrängen, niederdrücken*: WALAHFR. carm. 5,16 ut casus . . . nec -ret umquam. HRABAN. epist. 34 p. 469,1 nec adversitatibus mundanis -i nec prosperitatibus . . . in superbiam erigi. FROUM. carm. 4,6 quē me stringunt atque u n d i q u e -unt (CONR. FAB. Gall. 24 p. 62,4). CONSUE. Marb. 343 eum (*praelatum*) . . . non adversa -ant. *al.* **C** *expugnare, subiugare, superare* – *einnehmen, unterwerfen, überwinden*: BEDA hist. eccl. 1,11 p. 25,5 -ta est . . . Roma a Gothis anno *eqs.* *al.* BENED. Frising. 22 Deus, qui tartara -isti resurgens, aperuisti caelos ascendens. WIPO tetral. 185 cum Deus . . . tibi (sc. *regi*) totum -erit orbem. VITA Heinr. IV. 6 p. 23,10 oppida. *al.* **D** *supprimere, coercere, restringere, mitigare* – *unterdrücken, zügeln, einschränken, mildern* (*fere spirit.*; *corpor.*: l. 36,39): WILLIB. Bonif. 2^{ut}. qualiter adolescentiae incentiva . . . -ret. WALAHFR. carm. 66,2,3 -e (pone *Sedul. prol.* 3) supercilium nigraeque libidinis aestum. Ps. VEN. FORT. Remig. 15 velut quodam reatu -ta vel concisa . . . in se vastationem (*pro subi.*, *vastatio var. l.*) reducit incendii. EPIST. Eichst. B 2 (MGStud. XVIII. 1997. p. 132) in cuius (*auri*) adquisitione gula -etur. EKKEH. IV. cas. 76 p. 160,21 rancores caritas fregit. ALBERT. M. animal. 3,110 -itur amaritudo earum (*partium colericarum*) in ipsa fleumatis aquositate. *al.* **c.** *sensu medendi* ('*beheben*', '*heilen*') : WALAHFR. hort. 331 torquentes urinae -ere tricas (gloss. L: moras) dicitur *apium*. **E** (*in*) *flectere, emollire, (com)movere* – *beugen, umstimmen, erweichen, erschüttern*: ALCUIN. carm. 9,145 non -at vestras temptatio mentes. LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 110,17 oratione -tus magis quam inflexus . . . inquit rex: '*eqs.*' OTTO FRISING. chron. 3,43 p. 178,26 ut . . . Maximianus . . . invitus, sed comparis amore -tus imperium deponeret. *al.* *medial. c. sensu a fide deficiendi i. q. labefieri* – *wankend, schwach werden*: HROTSV. Gall. 1,4 quo . . . sudore non -ar certaminis. Pafn. 7,15 ne -or (sc. *Thais*) in dubio certamine. **F** *dissolvere, irritum facere, abolere, violare* – *ablassen von, verraten, übertreten, aufheben, zunichte machen, 'verletzen', 'brechen'*: **1** *gener.*: WETT. Gall. 29 p. 273,22 tractans utilitatem plurimorum in semet ipso -bat, quod diebus suis firmum se habere posse sperabat. WALAHFR. Mamm. 11,24 -e fidem. GERH. AUGUST. Udahr. 1,9 l. 99 voluntatem propriam -ere (*sim.* STATUT. ord. Teut. p. 75,6 proprias -ere voluntates; cf. *Bened. reg.* 4,60 odire). THIETM. chron. 4,56 propositum. *al.* *prohibere* – *vereiteln*: WALAHFR. Mamm. 21,42 multi non -ere partas, sed struere insidias . . . gaudent. **2** *publ., iur., canon.*: **a** *de normis, iuribus sim.*: CHART. Sangall. A 22 (a. 757/61) si illi (*filius*) servitium -it. CONC. Karol. A 15^A,1 de die dominico ita constituit, ut *eqs.*, et si quis praesumpserit -ere contra legem *eqs.* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,14 monachicalem . . . vitae disciplinam. IOH. VIII. epist. A 230 p. 205,11 ad . . . pactum . . . fregendum (*cod.*, -endum *ed.*). DIPL. Otton. III. 399 merchatum -ere (*corr. ex frag.*) seu violare (cf. 357 iniquitate vel infringere). IDUNG. PRUF. dial. 1,723 de -to stabilitatis voto. CHART. Westph. VII 321 p. 136,15 quod nuncius . . . ex-cesserit et -erit (sc. *placita*) in lignis non licite succidendis. *persaepe. v. et* p. 153,62. 209,65. vol. III. p. 1363,69. 1393,6. **b** *de chartis earumque affirmationibus sim.* (*sed cf. p. 458, 445sq.*): BONIF. epist. 73 p. 152,2 quod multa privilegia . . . -isses (sc. *rex*). TRAD. Frising. 2 contra hanc donationem venire

aut eam -ere. 8 p. 35,21 contra haec donationem -ere vel venire (*sim.* CHART. Sangall. A 102 -ere aut rumpere. TRAD. Frising. 177 p. 170,42. *al.*) TRAD. Frising. 113 cartulam traditionis -ere (215). CHART. Heinr. Leon. 2 p. 3,17 hanc constitutionem nostram . . . -ere vel destruere. *persaepe. absol. i. q. contravenire* – *zuwiderhandeln* (*in struct. contam.*, cf. e. g. l. 1; *post s. VIII. in schedulis nostris non invenitur*): TRAD. Frising. 1 p. 27,28 (a. 744) si quis de heredibus . . . contra haec donationem venire vel -ere voluerit (*item* 12 p. 40,9. *sim.* TRAD. Patav. 5^a p. 6,6. *al.*) TRAD. Lunaelac. 95 contra . . . cartulam . . . temptare aut [*eam add. ed.*] -ere (*sim.* 107 facere aut -ere). *al.* **?interpellare** – **?Einspruch erheben**: CHART. Tirol. notar. I 854 (a. 1237) ut sit . . . responsurus *Witegus* . . . Irmengarde . . . de quoddam domo, quod ipsa inde -it. **G** (*pro violatione*) *solvere* – *als Buße (für eine Übertretung) leisten* (cf. *theod. inf. vet. breken*; v. P. Heck, *Übersetzungsprobleme im frühen Mittelalter*. 1931. p. 46 adn. 1 et p. 461,44): DECRET. Frison. A 4,2 p. 43,2 quisquis . . . puerum impugnauerit . . . super suis prediis, tunc perdet ille vel -it x marcas coram populo et tria talenta apud scultetum. **H** *spoliare* – *berauben, betrügen*: CHART. Wirt. 124 p. 145,29 (dipl. a. 856) quas (*abbatiolas*) . . . fratres . . . abbati a paganis erepto et in multis -to concesserant. CHART. select. Keutgen 125,7 si quis . . . aliquem infra monetam leserit vel temerarie extraxerit, fregit cameram episcopi. **I** *adimere* – *wegnehmen, entziehen, absprechen*: DIPL. Otton. III. 107 p. 519,8 ut a nulla . . . persona . . . donationem . . . ab ecclesia . . . -ere seu tollere valeat (*in struct. contam.*). CHART. civ. Hild. 209,46 hec (sc. *bona*) . . . nullus potest ei (sc. *possessori*) -ere. **K** *refl.*: **1** *se recipere, evadere, elabi* – *ausbrechen, sich begeben (in)*: CHART. Westph. III 207 (a. 1224) ut . . . se ad alios fines transferant homines ei (*ecclesiae*) pertinentes et domicilio sibi in oppidis procurato se -ant in libertatem. **2** *descendere, se abicere* – *sich herabwür-digen*: GERHOH. Antichr. 1,5 p. 316,15 in quibus (*spectaculis theatralibus*) viri totos se -unt in feminas (cf. *ThLL*. VI/1. p. 1251,10). *adi.* **1. frangens**, -entis. **1** *qui dividit* – *einer der teilt*: *in cognomine* F-s panem ('*Frangipani*'), cf. *LexMA*. IV. p. 688sq.). TRANSL. Annon. 3 p. 8,22 Otto illustris F-s panem Romanorum nobilissimus. BURCH. URSB. chron. p. 124,10 de familia eorum, qui dicuntur F-es panem. **2** *fuscus* – *dumpf tö-nend*: CYMBALA III 8 quod metallum, de quo flari debet cim-bala, debet fieri ex cupro vel stagno, ut ita, quod quarta pars . . . sit stagnum et non amplius, ne multum sit *cymbala* -ens, neque nimis parvum, ne sit *cymbala* tinniens. **2. fractus**, -a, -um. *usu subst.*: p. 461,24. **1** (*inter*) *ruptus, infractus, diffissus, destructus, in fragmenta ruptus* – *ge-, zerbrochen, zersplittert, zersprungen, zerrissen, zerstört, kaputt*: *a gener.*: **a** *in univ.*: HYMN. Hraban. 21,7,2 Marcellinus crustulis -i vitri decubando *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,23 sicut remus ab ignaris . . . -us putatur, quando videtur in fluvio. CATAL. thes. Germ. 82,34 de argento -o libras IV *reperimus*. WALTHARIUS 1035 retinet -um (scissum K) pellis superaddita lignum. ERINH. Heimer. 361 mercedes . . . in saccum . . . non dimittere -um (pertusum EKKEB. HERSF. Heimer. 14). *al.* *in nomine loci*: DIPL. Karoli III. 148 p. 239,35 (*ex dipl. Karoli II.*) concedimus . . . Castellum -um (*de villa prope Domeny provinciae Gerundae*; v. J. Bolòs et V. Hurtado, *Atles del comtat de Girona*. 2000. p. 23 et ind. et R. d'Abadal i de Vinyals, *El domini carolingi a Catalunya*. 1986. p. 244). **B** *scissus, cavernosus* – *gespalten, zerklüftet* (*in descriptione termini*): DIPL. Karoli III. 148 p. 239,43 que (*semita*) pergit usque ad Ribam -am (*fort.*: '*Sot de Penjacans*'; v. Bolòs et Hurtado, *op. cit.* [l. 58] p. 27 et ind.). DIPL. Heinr. V. (ed. C. L. Hugo, Ord. Praem. Annales II/2. 1736. p. 539,47) in quibus (*bonis*) haec . . . duximus annotanda: . . . piscationem a -a petra usque ad Hillidvidis vadum. **γ** *comminutus, fresus, pulvereus* – *zerstoßen, gemahlen, geschrotet*: CONSUE. Vird. 8 p. 387,11 feria . . . sexta . . . duobus pulmentis coctis fratres erunt contenti, legumine scilicet et -a faba. *al.* **b** *mus. i. q. divisus* – *geteilt* (cf. p. 457,305sq.): **a** *in univ.*: ANON. IV mus. 2 p. 47,27 quidam intelligebant loco paenultima unam longam -am.

β de ornatu: ANON. ton. Schneider p. 109,8 tertius (sc. *tonus*) dicitur severus et incitabilis in cursu suo -os habens saltus. ANON. IV mus. 3 p. 58,16 si fuerit modus quintus -us. cantus -us i. q. cantus mensurabilis – mensurierter Gesang (de re v. *LexMusLat.* I. p. 396 et H. Riemann, *Musiklexikon*, Sachteil. 121967. p. 146 et 599): SALIMB. chron. p. 181,31 hic (frater) fecit ... cantilenas de cantu melodiato sive -o (sim. p. 552,25). *ibid.* al. v. et p. 280,39sq. 2 fragilis, infirmus, mancus, saucius – gebrechlich, schwach, krank, versehrt (de sono, voce sim. i. q. lenis, exilis – leise: l. 11. 15. 17): a in univ.: ABBO SANGERM. bell. 2,515 omnibus ... modis, solido -oque, ciebat tuba (cf. Verg. georg. 4,72). GERH. AUGUST. Udalar. 2,14 l. 22 genua eius (fabri) ... in contractione nervorum more -orum (om. P, del. E; in hyperbato q. d., ut vid.) malleorum sonitum fecerunt. GESTA Bereng. 3,180 monita -is promens memoranda loquelis. BERTH. chron. praef. p. 164,25 quamvis ... -os et vix intellegibiles verborum sonos ... formaverit Herimannus. PETR. DAM. epist. 145 p. 529,7 Gregorium ... et Ambrosium -um stomachum vocisque defectum conquerentes attendo. WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,202 omnium sibi accidentium, scilicet ... -ioris ... etatis, ... obliviscitur. al. v. et l. 24. vol. I. p. 176,14. usu subst.: EKKEH. IV. bened. I 35,43 leprosi, febre -i, demoniosi sub cruce salvantur. CARM. de nat. animal. 393 lex vetuit Domino -os (-o var. l.) pede sacra parare (spectat ad Vulg. Lev. 21,19). b in lusu verborum (cf. p. 460,465sq.). CARM. Cantabr. A 25,5 cum Maximini precibus se coniungit Agrius orans, ut felix venias (sc. sponsus, i. Poppo archiepiscopus) et me (sc. sponsam, i. Treverim) -am restituas. 25,8 qui (Simeon) ... me -am resolidat.

subst. 1. **frangens**, -entis. 1 masc.: -s os i. q. ossifragus – Seeadler, 'Beinbrecher': ALBERT. M. animal. 23,14 quintum sc. aquilarum genus) ... a quibusdam vocatur -s os (cf. K. F. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals*. 1999. II. p. 1552 adn. 30). cf. *ossafrangens. 2 neutr.: -s lapidem i. q. medicamentum calculus rumpens – Mittel, das Steine zertrümmert: PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 146,11 qualia sunt diuretica et lapidem -ia, (3,46,7 τὰ ... λίθων θρυπτικά).

2. **fracta**, -ae f. 1 flexus – Krümmung, Biegung, Knie: GREG. CAT. chron. I p. 148,19 a fluvio Phaphae iuxta -am Arnonis anteriorem. 2 ?poena, multa, satisfactio – ?Entschädigung, Bußgeld, 'Brüche' (cf. francog. vet. frait, fret et p. 460,19; v. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 755sq. et Dt. Rechtswb. II. p. 525sq. s. v. 'Bruch'): LEG. Lang. p. 217,13 de -a. 3 saepes – Umhegung, Umfriedung (cf. ital. fratta et φράξη [cf. Rohlf, *Lex. graec.* p. 547]; v. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital.* III. p. 1710sq. et Wartburg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 756a): a proprie: ANNAL. Ianuens. II p. 105,21 invenerunt consules ... naves X Pisanorum et galeas octo bene guarinitas et omni -arum munitione defensas (v. *notam ed.*). b meton. de area (saepa): GREG. CAT. chron. I p. 279,4 de uno latere finis limitis -e Fusuli porcarii, de alio latere confiniale cum Domitiano casale. II p. 47,15 octava (sc. pecia est) inter -as de prato. pro nomine loci: GREG. CAT. chron. II p. 58,2 in fundo F-a suptus via Flaminea.

3. **fractum**, -i n. fractura, ruptura (ossis) – (Knochen-)Bruch: RECEPT. Sangall. II 134 capit. p. 40,14 ad -um. ANTIDOT. Glasg. p. 126,8 de capitis -is. al.

*franius, -a, -um. (theod. vet. frônô, frânô) dominicalis, regalis – dem Herrn zustehend, herrschaftlich, königlich: YSENGRIMUS 6,299 -a (gloss. A1 [p. 435]: i. e. curialis) putrescunt melius quam poma vorentur.

*frangula v. *fragula. *frankitia v. *franchisia.

*frankito v. *francito. *frankuesa v. *franchisia.

*franquillinus, -i m. (?Franca gallina; cf. G. Alessio, *Archivio Storico Pugliese* 16. 1963. p. 91sq. adn. 26) de ave perdicali i. q. francolinus q. d. – Frankolinuhuhn (fort. i. q. Francolinus francolinus L. – viell.: Halsbandfrankolin): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 20,27 quedam (aves) sepius comedunt grana ... ut pavones, -i, coturnices. *ibid.* al.

fraodolentus v. fraudulentus. fraos v. fraus.

[fraretin v. *crauros.]

*fraria (?frega), -ae f. (cf. francog. vet. frarie; v. Wart-

burg, *Frz. etym. Wb.* III. p. 766 et Stotz, *Handb.* 2, VI. § 43.6) consociatio fraterna, conventus, sodalicium – brüderliche Gemeinschaft, Konvent, Bruderschaft: ANNAL. Ianuens. IV p. 35,18 provinciales omnesque -e, (ci. Heyd; omnes eufrairie ed.) de terra, templarii et hospitalarii Alamanorum, ... omnes erant contra Ianuam (cf. *notam ed.* et W. Heyd, *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*. I. 1879. p. 381 adn. 5). fort. huc spectat: CHART. Carinth. V 327 p. 198,5 (a. 1278) post suae (sc. uxoris) vitae terminum praefatae vineae medietas ... ad dictam fregam et cenobium devolvetur.

frasarium v. *fragaria.

*frasca, -ae f. (cf. ital. frasca; v. Meyer-Lübke, *REW* 3 nr. 9360) rami (frondosi), sarmenta – (Laub-)Zweige, Reisig: REGISTR. Trident. I 164 p. 135,36 (a. 1240) homines canonicorum ... debent pro quolibet ingne traere unum carrum -e ad arbeglam gastaldioni et unum carrum de vimenis.

*frascarium (-cha-), -i n. (ital. frasca; v. Stotz, *Handb.* 2, VI. § 68.9) arbustum – (Laub-)Gebölz (in pertinentiis chartarum): DIPL. Otton. I. 374 p. 514,12 una cum ... silvis, insulis, -is, buscariis (inde DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,27 [frasc-B1]). DIPL. Conr. II. 112 p. 156,35 cum ... cultis et incultis, -is aquarumque discursibus. DIPL. Frid. I. 258 p. 62,13 cum ... ingressibus et egressibus et -is. al.

*frascata, -ae f. (cf. ital. frascata) tectum frondeum, umbraculum – Laube: ROLAND. PATAV. chron. 6,18 p. 100,6 sub -a sive laubia. Pörnbacher

[frascia v. i. amphora.] *frasi(c)a v. *euphrasia.

*frassofolia v. fragifolium.

frater, -is m. (f.: l. 45; genus commune: p. 465,50.56) form.: sing.: nom. -tra: l. 45. gen. -i: p. 464,36. adde TRAD. Frising. 24b. 38 p. 66,23. dat. -e: p. 464,3. 4. 5. acc. -um: RHYTHM. 87,5,3 (cod.). abl.: -e: THIETM. chron. 6,68. -i: TRAD. Frising. 86 p. 107,6. plur.: nom.: -ters: CHART. Sangall. B 470 p. 345,21. -i: p. 464,59. gen. -orum: p. 464,32. abl.: -rebus: p. 464,31. -tibus: TRAD. Ratisb. 4. frabus: CHART. scriin. Col. A II 1 p. 214,11.

ἀδελφός – Bruder: I spectat ad consanguinitatem, propinquitatem: A strictius de germanis, eorumdem parentum filiis: 1 in univ.: ARBEO Emm. 14 p. 46,16 cum ... puellae germanus -r ... adesse episcopum decernisset eqs. (TRAD. Corb. 98 inter ... abbatem ... et quosdam -es germanos. al.). CHART. Mulh. Thur. 108 testes ... sunt ... quatuor -es carnales eqs. saepissime. adde (usu gramm.): ERCHANB. gramm. p. 76,5 'fixa (sc. nomina) sunt, quae in alterum genus flecti non possunt: pater, -r; patra vel fratra nemo dicit. 2 de gradu propinquitatis, consanguinitatis: a proprie: LEG. Lang. p. 115,1 si -r -em in peccatis occiderit eqs. CONC. Karol. B II 2 p. 10,26 naturalis inter -em et sororem concubitus veniam ... non meretur (sim. PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 238,4 fecisti fornicationem ... cum -e aut cum ... proximis consanguineis?). al. b in imag. et per compar.: a de hominibus: RIMB. Anscar. 37 p. 72,17 ut eum ... contumaces ... terribilem attenderent, mediocres vero quasi -em (p. corr. 3) complecterentur. COSMAS chron. 2,31 p. 127,3 cepit Mahtildis eum (Gebehardum episcopum) valde honorare ... ac quasi -em suum ... tractare. OTLOH. prov. Q 33 qui mollis et dissolutus est in opere suo, -r est sua opera dissipans. ALBERT. M. Iob 30,29 p. 350,14sq. -r fui draconum; dracones dicuntur venenati homines alios inficientes, quorum -r fuit, quia fraterno affectu dilexit. al. adde: CAPIT. reg. Franc. 136,14 hunc (a populo electum [sc. filium defuncti regis]) senior (sc. filiorum Ludowici Pii) ... in loco -is et filii suscipiat. β de rebus: ERMOLD. Ludow. 1,616 laetitiae, libelle, ... habeas sub nomine finem, -bus ut ternis consociatus eas. EKKEH. IV. bened. I 20,150 spondet ... -i (i. soli) procul oscula luna. ELIAS SAL. mus. 9 rubrica de consistorio tonorum ... : primus tonus: filius toni, -r tertii, pater secundi ... : secundus tonus: nepos toni, filius primi eqs. 10 p. 274,31 positi sunt filii a parte dexterarum arboris et tangent arborem ... et seipsos ut -es.

B latius: 1 de notho, filio vel novercae vel vitrici sim. ('Halbbruder'): LIUTG. Greg. 9 p. 74,14 duo uterini -es ... Gregorii coeperunt ire eqs. THEGAN. Ludow. 6 p. 182,14 -bus, [Konstanciak]

qui erant natu iuniores (sc. *Ludowico*), . . . misericordiam semper ostendere praecepit *Karolus* (v. *notam ed.*). THIETM. chron. 6,47 p. 332,35 eidem (*ecclesiae*) Willigisum, -em meum ex patre, . . . preposui. CHART. Mog. A I 439 quē (*bona*) gener meus . . . et filia mea . . . cum quodam suo cliente . . . -e ex concubina, . . . tradiderunt. al. *huc spectare vid. (ni spectat ad l. 8sq. q.)*: BRUNO QUERF. Adalb. A 28 Gaudentius, ex parte patris caro et -r suus . . . ait: 'eqs.' 2 de consobrinis ('Vetter', 'Cousin'): DIPL. Karoli III. 22 p. 37,40 de his, quae a suo viro, carissimo consobrinis nostro atque -e, optinuit *Angiberga eqs.* p. 38,4. COSMAS chron. 3,15 p. 176,16 quo sibi (*Odalrico*) restituit *imperator* . . . preceptum a -e suo iunioris Borivoy Boemum ducatum (v. *notam ed.*). ANSELM. BIS. rhet. 1,1 p. 108,1 ad te, -r Rotilande eqs. (de re v. introd. p. 75). CHART. Heinrichow. 16 p. 163,29 quē (*hereditas*) . . . Petrum inter -es suos patruales in . . . Brukuliz iure patrimonii continebat. al. 3 de nepote ('Neffe'): DIPL. Otton. II. 164 p. 184,21 petitione Ottonis ducis, nostri karissimi -is, tradidimus ad monasterium eqs. 192 p. 219,32 -r noster Otto, Alamannorum et Bauvariorum dux. *ibid.* al. (de re v. A. Wolf, DtArch. 36. 1980. p. 60sq. q.). 4 de affini, genero ('Schwager'): CHRON. Thietm. 5,18 p. 241,21 Bolizlaus . . . vix impetrans, ut hec (*urbs*) -i suo Guncelino daretur eqs. (v. *notam ed.*; *sim.* 5,36. al.). 5 de quoquo modo cognato ('Verwandter'): ARBEO Corb. 33 suum carnalem . . . direxit -em ad . . . principem (v. ed. *Brunhölzl adn.* 45). CONST. imp. I 436 p. 633,14 domnus Sicco imperatorius -r ducit XX (*sc. loricatorum*; de re v. M. Uhrliz, DtArch. 10. 1954. p. 166sq. q.). COSMAS chron. 3,4 p. 165,21 perrexit dux in Poloniam et ibi invenit -em suum Mutinam (v. *notam ed.*). ALBERT. M. Iob 19,13 p. 230,28 hoc (*sc. iniquitates*) passus est (*sc. Iob*) ab inimicis et subdit de -bus: 'eqs.' de -e Iesu ('Herrenbruder'; cf. LThK. ³II. p. 713sq. q.); WALAHFR. carm. 43,1,2 cum Iacobo nostri -e . . . Domini (*sim.* DIPL. Loth. I. 122 p. 281,12 manum sancti Iacobi, -is Domini, cum parte brachii [*in enumeratione donorum*]).

II spectat ad affinitatem spiritalem: A de hominibus imprimis fide christiana inter se coniunctis ('Glaubensbruder', 'Mithrist'; cf. Vulg. I Cor. 6,6): 1 in univ.: WILLIB. Bonif. 6 p. 36,4sq. q. ad -es sub suae dioceseon gubernationis constitutos . . . migravit iuxta illud apostoli: 'cupiditatem habens veniendi ad' -es (cf. Vulg. Rom. 15,23). al. HEINR. LETT. chron. 13,4 p. 70,35 episcopum patrem appellat rex, omnes Latinos, quasi -es conchristianos, . . . exorat, ut eqs. ALEX. MIN. 5 p. 86,9 sigillum quartum . . . de falsis -bus exponunt (*sc. quidam*; spectat ad Vulg. apoc. 6,8. al.). ALBERT. M. Iob prol. Hier. p. 15,11sq. 'o -es carissimi', Chromati sc. et Pachmati; -es in professione religionis et studii eqs. *persaepe*. 2 alleg. de fraternitate c. Christo: HRABAN. carm. 19,28 vos fontes vivi . . . doctores populi, . . . vos mater, -r ipsius (*Christi*) atque soror (cf. Vulg. Matth. 12,50). univ. 7,4 p. 190^C mystice Christus -r est. VITA Hildulfi 1 unus Dei filius . . . homines sibi -es adoptavit. CONSUEV. Marb. 87 pauperi, quem -em suum vocare dignatus est Christus, apponamus (*sc. cibos*).

B de alio, proximo ('Mitmenschen', 'Nächster'): 1 usu communi: WALAHFR. carm. 49,9 summe pater, nobis . . . delicta remitte, ut veniam dantes laxemus debita -um. OTLOH. prov. Q 32 qui -i suo parat foveam, ipse incidet in illam. CHART. Bund. 242 Christus de superis ad ima descendit et providendi -bus nobis exemplum dedit. RAHEW. gest. 4,5 p. 238,4 qui (*princeps*) nos homines, immo proximos ac -es recognoscat. al. in imag. (de animali personato): CARM. Paul. Diac. app. I 6,2,3 dicit (*sc. avis ad vitellum*): 'io -r, cur tristis pectore mugis?' ECBASIS capt. 1197 'subveniat -r -i pro posse fideli' (*sc. loquitur vulpes*). YSENGRIMUS 2,329 eminus exclamant *verveces*: '-r, benedicite!' eqs. 2 de appellatione honorifica: a in univ.: EINH. Karol. 28 p. 33,1 vicit . . . eorum (*indignationem*) contumaciam magnanimitate . . . in epistolis -es eos appellando. VITA Liutg. I 23 p. 68,14 dum introductus esset *caecus*, ait episcopus ei: 'quid, -r, habes?' BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 36,17 ego . . . quem pro privilegio amoris '-r meus' appellare solebat *Benedictus eqs.* CHART. Bund. 270 (epist. papae) -r in Christo karissime (*sc. episcopus*). *persaepe*. b in salutatione

(in dedicatione versuum: l. 1): EPIST. Wisig. 9 p. 671,19 -i Aduualdo regi gentis Langobardorum . . . Sisebutus rex. FORM. Marculfi 1,9 domino glorioso atque precellentissimo -e illo rege in Dei nomen illi rex. 2,13 domino -e illo illi. Senon. II add. 2,1 beatificando domino et -e Frodeberto pape. CHART. Bund. 225 Pascalis (*sc. papa*) . . . venerabili -i W. Curiensi episcopo salutem eqs. *persaepe*. 3 de appellatione incongrua: EPIST. Agob. 17 (MGEpist. V p. 228,34; epist. papae a. 833) contrariis eum (*papam*) in prefatione nominibus appellatis (*sc. Agobardus*), -em . . . et papam, dum congruentius esset solam ei paternam reverentiam exhibere. THEOD. AMORB. Bened. I 6 p. 365,51 pater Benedictus apparuit cuidam comiti . . . qui eiusdem monasterii advocatus . . . exstitit, et dixit ad eum: 'eia, -r, quare tantae timiditatis te ignavia oppressit, ut eqs.'

C de collega, consorte muneris ('Amtsbruder'): CHART. Bund. 2 (a. 451) ego Abundantius episcopus . . . consensi et pro me et pro absente sancto -e Asinone . . . episcopo subscripsi. NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,7 nunc cognosco (*sc. rex Persarum*), quam sint vera, quē audivi de -e meo Karolo. BRUNO MAGD. bell. 2 p. 14,26 quamvis apostolorum principis, -is sui Petri, nomen non haberet *Adelbertus praesul eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,12 Conradus, Romanorum princeps, . . . -em et amicum suum Manuel, regiae urbis principem, . . . adiit eqs. al. adde de adiutoribus: INNOC. III. registr. 1,345 p. 515,23 nec possumus in persona propria gerere sollicitudines universas, interdum per -es nostros, qui sunt membra corporis nostri, ea cogimur exercere.

III spectat ad sodales communitatum, congregationum eccl.: A de monachis tam clericis quam laicis (de animalibus personatis: p. 463,63): 1 gener.: a usu communi: DIPL. Merov. I 85 p. 218,17 abbati vel -ebus . . . confirmare eqs. 123 p. 314,7 pro necessitate -orum. EIGIL Sturm. 17 p. 151,9 hostis humani generis . . . discordias inter -es seminare coepit et triumphum -um mentes instigabat, ut eqs. (COZROH. praef. p. 1,31 a falsis -bus. al.). FORM. Laudun. 10 p. 517,41 innotescentes obitum cuiusdam -i nostri . . . Deo . . . satis amabili. DIPL. Heinr. II. 477 p. 607,30 ad . . . securitatem . . . -um monachorum. *persaepe*. b de confratribus eiusdem monasterii ('Mithbruder'): CAND. FULD. Eigil. I praef. p. 222,26 dilectissimo -i et compresbytero suo Modesto Candidus . . . salutem. 9 p. 227,7 haec . . . omnia, -es mei dilectissimi, vobis . . . explicare curavi. *saepeius*. RIMB. Anscar. 5 p. 25,21 puer (*sc. vulneratus*) . . . animam -is . . . diligens pro percussore suo . . . intercessit. 21 ut -es vestri, qui hic . . . cum eo (*Anscario*) aderant, ad vestram societatem redierint. al. adde: ECBASIS capt. 442 a grege cur -um certas (*sc. vulpes*) divellere gressum? c in nomine monachorum: FROUM. carm. 12,1 -r Froumundus Liutoldo mille salutes eqs. WILH. HIRS. const. 1,60 p. 989^B proprium nomen dicturus '-r' praemittit *monachus*. CHART. ord. Teut. (Thur.) 98 testes sunt: -r Heinrichus commendator de Nenewiz, -r Ulrichus, -r Hermannus eqs. CHART. Traiect. 1331 p. 112,38 -r Frethericus, Dei gracia abbas sancte Iuliane. *saepe*. adde: DIPL. Merov. I 39 (spur. a. 1061/65) donamus . . . vallem . . . -bus monachis deservientibus ad basilicam domni Dionysii. d usu plur. pro ipso conventu, coenobio (in nomine loci: l. 59): WALAHFR. imag. Tetr. epil. 1 edidit haec Strabus, parvissima portio -um. CHRON. Thietm. 4,37 ex illa parte, qua -um fuerant officine eqs. DIPL. Heinr. II. 530 p. 686,17 (spur.) confirmamus . . . civitatem Suranam, castrum Surella . . . Septem -i, castro Foroli eqs. ACTA civ. Wism. A 999 Volcquinus . . . impignoravit Martino . . . duas domunculas apud -es. 2 spec.: a de comitibus, discipulis monachorum peregrinorum: WILLIB. Bonif. 5 p. 23,16 Franciam . . . -bus secum comeantibus ingressus est (*sim.* 6 p. 27,29. al.). WETT. Gall. 6 Gallus squamigero regi insidias componens -es . . . laetificabat. SYLL. Sangall. 23, 28 adveniunt . . . necnon comitantur euntem (*sc. Columbanum*) perspicui -es angelici proceres. al. b de canonicis ('Dom-', 'Chorherr', 'Kanoniker'; de re v. LThK. ³V. p. 1185sq. q.): DIPL. Otton. I. 26 ecclesiam . . . ad annonam -um episcopii Curiensis . . . concessimus. BERTH. chron. B a. 1070 p. 209,12 -es Constantienses . . . cum venirent eqs. CHART. Ror. 2 p. 141,32 (epist. papae) Innocentius . . . preposito et -bus

in Rorensi ecclesia congregatis canonicam vitam professis (sc. salutem). al. TRAD. Patav. 639 ad censum V denariorum -bus in choro annuatim persolvendum. CHART. Westph. IV 205 p. 136,13 -bus capitularibus ex eadem curia VII solidi solvebantur annuatim. saepe. c de monachis laicis ('Laienbruder'): **α** in univ.: CARM. libr. III 40,6 suscipe (sc. *Heinricus II.*) perscriptum ... libellum, plenum legiferis patrum -umque statutis. TRAD. Weihest. 193 ita, ut ... filius sub monachi, pater vero sub -is lege et nomine ... Deo militaret. CHART. Aquens. 174^b p. 422,31 his presentibus: ... Heinricho custode, laicis -bus Elgero et Thoma et aliis omnibus -bus ipsius monasterii. al. **β** iuncturae selectae -em laicum designantes: exterior -r (de re v. M. Heimbucher, *Orden und Kongregationen I.* 1907. p. 268): IDUNG. PRUF. dial. 3,1099 quod (colloquium) abbates ... solent habere ... cum obedientiariis monachis et exterioribus -bus. -r barbatus (de re v. H. E. Feine, *Kirchl. Rechtsgeschichte I.* 21955. p. 312): SIGEBOTO Paulin. 24 mutato ... seculari habitu extrinsecus inter -es barbatus ... immoratur filius Paulinae. -r conversus (de re v. H. E. Feine, *ibid.*): CHART. Heintr. Leon. 31 acta sunt hec ... rogatu Gelperadi -is conversi. **d** iuncturae ordines vel congregationes designantes (exempla selecta): **α** -es sancti templi vel templarii ('Templerorden'): TRAD. Ratisb. 876 p. 423,32 (a. 1156) ut ... patriarche et ceteris -bus sancti templi eadem coemptio referretur. CHART. episc. Hild. I 669 p. 638,31 ad utilitatem -um templariorum. **β** -es sanctae trinitatis ('Trinitarierorden'): INNOC. III. registr. 1, 481 p. 703,8 Iohanni ministro et -bus sanctae trinitatis. **γ** -es praedicatores ('Dominikaner'): CHART. Burgenl. I 336 (dipl. ante 1254) cum nos ... aream ... iuxta monasterium -um predicatorum existentem ... -bus predicatoribus pro orto parando contulissems eqs. (sim. 339). **δ** -es minores vel s. Francisci ('Minderbrüder, Franziskaner'): CHART. Ioh. Ratisb. 21 p. 40,21 (a. 1226) viros bonos, qui dicuntur -es minores, ... locavimus (sc. episcopus) apud capellam. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 471,7 dicit historia de -bus sancti Francisci: 'eqs.' ACTA civ. Wism. B chart. 2 p. 397 ego Alkerus ... do ... minoribus -bus II m, ... sancto Georgio I m eqs. al. **ε** -es militiae ('Deutsch-Orden'): HEINR. LETT. chron. 10,8 p. 38,10 primus Arnoldus -r milicie, deinde servi episcopi ... hostibus appropinquant. **ζ** -es saccati: SALIMB. chron. p. 254,27 habebant (sc. monachi) ... mantellum de sacco; unde et -es saccati dicti sunt. al. v. et l. 46. **η** usu vario: GESTA crucig. Rhen. 2 p. 34,8 cum reddidissent (sc. milites christiani) castrum -bus de gladio eqs. MENKO chron. 52 p. 422,16 qui (Herardus) claustrum maiorum -um, id est Iacobitarum, in Norde fundavit. CHART. Worm. 373 p. 240,19 III libras -bus sancti Augustini et -bus saccitis tantundem (sc. legaverunt Heinrichus et Alheidis).

B de fidelibus in varias sodalitates ascitis (de conscriptis tam m. quam f.): 1 in communione precum (de re v. LexMA. IV. p. 1161): LIBRI confrat. p. 320 nomina -um ... eqs. (inserta sunt etiam nomina feminarum [e. g. p. 320^c, 115sq.], ut Himildrud, Kerhilt, Uota eqs.). CARM. var. I 25,18 prescripti ... gregis (sc. monachorum) voluit -r fore Cesar (i. Lotharius I.). EKKEH. IV. cas. 3 p. 20,20 ut -r conscriptus nobis fieri mereretur Salomon. 110 p. 218,24. al. GUNDECH. lib. pont. p. 249,46 nomina -um canonicorum ... defunctorum: ... Chounradus imperator, Gisila imperatrix eqs. CHART. Rhen. med. III 380 plenus -r dominus Theodericus ... cum ... uxore sua. 2 de sedium -bus ('Stuhlbrüder'): CHART. episc. Spir. 334 p. 299,39 (a. 1264) -es, qui dicuntur stuhlgebruder, communicato -um et sororum consilio ... concesserunt molendinum suum ... Rudegero. 368 sorores ... inter sedium -es ad comperacionem decime ... nobis viginti quatuor libras Hallencium contulerunt. 3 de -bus calendariis ('Kalandbrüder'; de re v. LexMA. V. p. 864sq.): CHART. Westph. IV 234 p. 155,10 (a. 1239) nos (sc. abbas) et -es kalendarii ... decrevimus eqs. al.

IV spectat ad sodales, membra fraternitatum saecularium (de re v. H. Jakobs, *Bruderschaft und Gemeinde. Vortr. u. Forschungen XXIX.* 1985. p. 281sq.): CHART. select. Keutgen 255 p. 352,24 (a. 1149) ut omnes textorici operis cultores ... huic fraternitati, quo iure a supra memoratis -bus constat disposita, sponte subiciantur. 256 p. 354,1 quod, quicunque

-um predictorum, qui dicuntur dreislere, alicui ... civi operas suas locaverit eqs. 263 p. 356,35 iura -um gulde et illorum, qui incisores panni actenus nuncupantur eqs. (item CHART. civ. Magd. 94 p. 48,12). ALEX. IV. registr. 500 p. 462,7 cum ... officiales, qui appellantur s c a b i n o r u m -es, publica infamia laborarent (item URBAN. IV. registr. 532 p. 502,14). al.

fraterculus, -i m. voc. sg. -e: l. 19. 1 parvus frater - kleiner Bruder, Brüderchen: **a** in univ.: FOLCUIN. Lob. 16 p. 62,14 memini me ... hominem ... vidisse, qui ... bruoderchin vocabatur, quem nos ... possumus nominare -um. VITA Wirnt. 10 p. 1133,50 eiulans 'o' inquit daemon ... 'cur illi (s. Andree) grates pro depulsione -i mei non accumulatis (sc. gens pessima)?' al. fort. huc spectat (ni spectat ad l. 16sq.). FORM. Augiens. C 22 domno ill. gratias referte (sc. abbas) pro -o meo ill., quia ... bene procurat eum ... docendo. **b** spectat ad monachos (iuvenes): FORM. Augiens. C 13 super -o ... nostro ill. ... deposcimus, ut liceat eum beato ill. commendari. IOH. FULD. carm. 1 (MGPoet. I p. 392) ad iuvenes converte tuam, -e (-e var. l.), musam. EPIST. Teg. I 5 p. 7,12 Wigo cum -o secum in ministerium deputato eqs. 10 -i monasterii sancti Quirini. CHART. Sev. Col. 3 p. 5,9 -i ... monasterii cum illorum preposito ... querentes, ut eqs. 2 accedente quodam affectu i. q. frater carus - lieber Bruder, Brüderlein: GODESC. SAXO carm. 6,3,2 ut velles tu, -e, pio corde condolere. CARM. de Lamb. 1,190 'heu nunc, mi frater, quam heu, -e, nobis!' (sc. dicunt fratres et abbas ad Landbertum).

***fraternalis**, -e. (frater) 1 fraternus - brüderlich: FOLCUIN. Bert. 1,7 p. 23,16 (chart.) iuxta -em consensum et visceralis pietatis affectus eqs. RATHER. epist. 16 p. 84,17 sapientiorum te (sc. praesule) -em clementiam reprehendere desine! ERLUIN. epist. (MGScript. VIII p. 516,12) placuit ... pluribus ... ob suas animas redimendas -em i n t e r s e iungere s o c i e t a t e m (SIGEB. GEMBL. Wigb. 15). ACTA imp. Winkelm. I 680 p. 538,22 que (universitas Brixiae) cognoscit hoc ab amore procedere -i. al. 2 ad fratres pertinens - die Brüder betreffend: WETT. Gall. 8 Columbanus ... dolore -ium funerum percussus dixit fratribus: 'eqs.' 3 ex fratribus compositus - von Brüdern gebildet, aus Brüdern bestehend, Bruder: WETT. Gall. 6 -is manus domicilia sibi ... praeparavit. 20 quem (diaconum) ... -is manus honorifice collegit (i. suscepit). **ibid.** al.

adv. *fraternaliter. fraterne - brüderlich: RATHER. concl. 17 ne, quod misericorditer, -r et caritative ... est canonicè concessum, ... destruam. epist. 16 p. 83,11 illos (praesules) ... misericorditer me elegisse et ... -r inthronizasse ... praetenderam. ARNOLD. LUB. Greg. 2,19,44 ista tibi (sc. Gregorio) fideliter collegi (sc. abbas) -r, istis uti poteris et augere, si vixeris. fraterne v. fraternus.

***fraternia**, -ae f. (frater) dies festus fraternitatis, sodalitates - Bruderschaftstag (de signif. cf. regestum): CHART. Bern. II 638 p. 701,18 (a. 1267) nobis (sc. decano) ... et confratribus nostris in publica -a apud villam Langatun existentibus eqs.

fraternitas, -atis f. I de qualitate i. q. necessitudo, dilectio fraterna, germana, caritas fratrum - brüderliches, geschwisterliches Verhältnis, Brüderlichkeit: **A** proprie de hominibus consanguinitate coniunctis, propinquis: EPIST. Bonif. 147 tedet animam meam vitae meae (sc. Berthgyth) propter amorem -is nostrae (sc. sui fratrisque). CONC. Karol. A 50^d,92 p. 678,25 ut liberos vestros ... in timore Dei ... erudiatis ... et, ut in ... -is amore ... consistent, ... insistatis. PRUD. TREC. annal. a. 854 p. 69,8 Lotharius fratrem suum Lodoicum super Rhenum de -e erga Karolum alloquitur. COSMAS chron. 2,27 p. 121,27 oblitus (sc. praesul Gebhardus) -is, immemor humanitatis ... fratrem suum ... proiecit in pavimentum. ALBERT. M. metaph. 5,3,7 p. 267,14 de relatione ... -is ... inveniuntur quidam dubitasse, quia, qui iam est ... efficitur frater nascente alio ex eisdem parentibus. al. adde: THIETM. chron. 4,75 p. 218,13 heu me misero, qui tot tantisque (sc. proceribus) immerito sum coniunctus in -e. **B** translate de hominibus consanguinitate non coniunctis, e. g. de monachis sim. i. q. confraternitas, affinitas (fraterna) - brüderliche Verbundenheit, [Konstanciak]

Bruderliebe (‘φιλὰδελφία’; de re v. LThK. ³II. p. 718): CAND. FULD. Epil. I 5 p. 225,11 ut obliviscaris (sc. abbas futurus) -is et humanitatis tuae circa nos (sc. confratres). COD. Lauresh. 53 l. 25 quas (res) ... per precariam co<m>placitationis et causa familiaritatis tibi -is cartulam recipere videor. OTLOH. prov. O 25 omnes unanimes in oratione estote, compatientes, -is amatores, misericordes, modesti eqs. CONSUE. Marb. 219^e (add. cod. B) ut vicissim in refectorio et ceteris communibus necessitatibus sibi -is officio serviant (sc. monachi). al. C meton.: 1 in allocutione honorifica: a in univ.: LIBER diurn. 43 scripta -is tuae, quae transmisisti eqs. al. EPIST. Alcuin. 100 p. 145,10 (epist. Karoli M.) relectis ... vestre (sc. Offae regis) -is epistolis eqs. VITA Liutb. 35 p. 42,19 quia -i tuae (sc. fratris cuiusdam) parvitatem meam interroganti ... obedierim eqs. al. b episcoporum, abbatum sim. (papae: l. 18): LIBER diurn. 63 portitores ... direximus (sc. archipresbyter), cum quibus dilectissima -s vestra (sc. apocrisarii) conveniat eqs. al. STEPH. Wilfr. 52 in praesentia -is nostrae (sc. papae; an et synodi?) in invicem certantibus (sc. partibus) ... kanonice censeamus. AMALAR. epist. 51 dignata est -s vestra (sc. abbatis) nobis mandare, ut eqs. VITA Rigob. 14 (MGMer. VII p. 71,1) tua (sc. episcopi) -s nobis (sc. papae) retulit, quia eqs. EPIST. Hildesh. 139 -em tuam (sc. abbatem) consulendo monemus (sc. episcopus), ut eqs. al. 2 rhet. i. q. frater – Bruder: BALTH. Fridol. 10 quidam ... eiusdem loci fratres ... suam nimie dilectionis amore -em venerantes interrogaverunt eum eqs. (v. notam ed. p. 46; ni spectat ad p. 466, 715qq.).

II de societate i. q. sodalitas (fratrum) – Gemeinschaft, Bruderschaft: A proprie: 1 gener.: a strictius de germanis (‘Bruderpaar’): COD. Karol. 45 p. 561,6 Desiderius ... vestram (sc. regis) persuadere dinoscitur excellentiam, suam filiam uni ex vestra -e in convivio copulari. b latius: a de hominibus se (omnes) invicem fratres arbitrantibus i. q. consociatio fraterna – brüderliche Gemeinschaft: TRAD. Ratisb. 220 (c. 975/90) pia -s credentium agnoscat, qualiter eqs. BERTH. chron. B a. 1076 p. 247,6 apostolus fornicatorem ... precepit ... de cetu -is expelli (ex Ambrosiast. in I Cor. 5,2). adde: GODESC. SAXO theol. 19 p. 269,10 beati Augustini sententia ... omnium catholicorum ‘in verbo veritatis’ alloquor -em. b de turba discipulorum (‘Klasse’): EPIST. Hild. 144 litteras vestre (sc. discipulorum) -is debita dilectione suscepit (sc. magister) et vestris precibus respondere desiderans eqs. 2 eccl. et canon.: a strictius: a spectat ad conventum monachorum: CHART. Fuld. B 12 p. 19,18 (a. 751) ut vestra (sc. abbatis et conventus) -s ... pro nostra (sc. Bonifatii) fragilitate exorare dignetur. DIPL. Otton. I. 34 post eius (abbatis) ... discessum, ut regularis -s postulat, liberam habeat potestatem inter se eligendi abbatem. EPIST. Mog. 21 p. 353,22 reverentissimo ... archiepiscopo infimus coenobitarum ... cum omni -is collegio eqs. CHART. Nuremb. 325 p. 198,3 quicumque ... fratribus subvenerint ... et in tam sancta -e (sc. ordinis Teutonicorum) statuerint se collegas eisque beneficia persolverint eqs. saepe. b spectat ad capitulum canonicorum vel ecclesiae: HRABAN. epist. 53 p. 507,11 ad nos littere -is vestrae (sc. ecclesiae Argentariae civitatis) venerunt. TRAD. Frising. 1613 p. 457,33 consentiente ... cuncte ... -is collegio eqs. THIETM. chron. 6,88 p. 380,2 ut Oddonem, qui -is vestrae (sc. capituli fratrum) est particeps, ... ad rectorem nostrae eligatis ecclesiae. CHART. Ioh. Ratisb. 18 tria iugera agrorum ... donavit Engelschalcus -i ecclesie nostre. buc spectare vid.: CHART. scrin. Col. A II 1 p. 171,7 (c. 1188/1203) magistri -is s. Spiritus ... Elye et uxori sue ... concesserunt aream eqs. al. b latius: a de synodo episcoporum: STEPH. Wilfr. 29 p. 223,7 episcopus ... consedentibus dixit: ‘non credo latere vestram sanctam -em, quam ob rem eqs.’ CONC. Karol. A 34 p. 248,21 cuius (Karoli) iussu -is nostrae (sc. episcoporum) coetus est adunatus. b de sanctis: VITA Burch. Wirz. 1 quicquid ... de unoquoque profari non dubitamus, quando sic sanctorum -s iungitur, ut eqs. 3 publ. et iur. spectat ad consortium, unionem fabrorum, mercatorum sim. (de re v. HRG V. p. 1792sq. s. v. ‘Zunft’ et Hoops, RGA ²XII. p. 1025sq. s. v. ‘Gilde’): a in univ.:

GESTA Trud. cont. I 10,13 p. 295,49 oppidani nostri de suis -bus quatuor inceperunt pylaria. CHART. select. Keutgen 256 p. 353,19 ad honorem s. Iohannis ... et utilitatis causa -em concedere decreverunt magistri civium. CAES. HEIST. Enggelb. 3,37 p. 305,16 fuerat ... inter scabinos et -es civitatis dissensio. CHART. Worm. 158 (dipl. Heinr. VII.) consilia et -es ... vobis (sc. civibus) potestate regia auferimus. GREG. IX. registr. 571 facta quadam -e, quam scolam vocabant viri mulieresque. ALBERT. M. pol. 2,1^k p. 94^b,39 artifices ... praeponunt sibi principes, quos ‘magistros -um’ appellant. al. v. et p. 465,71. b exempla explanationem theod. exhibentia: COD. Udalt. 168 p. 298,29 (c. 1115) faber ... -em quandam, quam g i l d a vulgo appellant, instituerat (CHART. Gosl. II 13 [dipl. Wilhelmi regis] -s ... , que theutonice gelde vocatur. 207 p. 245,32 [dipl. Rud. Habsb.] mercatores ... quandam -em habuerunt, que innige sive gelde appellatur. CHART. Westph. IV 1599 dedimus [sc. consules] fabris ... unam gheldam sive -em in hunc modum, ut eqs.). TRAD. Salisb. I 404 p. 473,21 ut ... XVI nummi ad -em civium Salzbürgensium, que zecha vulgo dicitur, ... darentur. saepe.

B meton. de societate, pacto: 1 communicatio, participatio, foedus – Teilhabe, Mitgliedschaft, Bündnis: a in univ.: THIETM. chron. 6,33 p. 314,16 pagum ... populatur Bolizlaus et -em, quam ... prius coniunxerat, ... dirupit. TRAD. Ratisb. 329 eo pacto ut, si convaluisset Chadalhoch, monachicam ibi (sc. in coenobio) societatem ac -em obtineret. TRAD. Salisb. I 123 quidam servitor ... beneficium ... delegavit et ... archipresul pro eodem beneficio sibi (sc. servitori) -em et stipendium dari mandavit. CHART. Bund. 741 p. 206,27 -em et unitatem inter se fecerunt ex una parte dominus presbiter ... et ... confratres et conversi ecclesiae. CHART. Col. I p. 336,7 notandum, quod submercatores ... -em acquirunt pro marca et non pro minori. ibid. al. b in communione precum pacta (‘Gebetsverbrüderung’; de re v. LThK. ³IV. p. 323sq. et K. Schmid, Frühmittelalterl. Stud. 1. 1967. p. 369sq.; v. et vol. II. p. 1373,435sq.): a inter congregationes: TRANSL. Libor. I 24 inter utriusque ecclesiae ... congregationes firmata karitate perpetuae -is eqs. WILH. HIRS. const. 2,78 p. 1145^c nonnullae sunt congregationes non solum monachorum, sed etiam clericorum, quae habent societatem nostram et -em. CHRON. Vill. 5 (MGScript. XXV p. 196,31) contrahens (sc. abbas) -em cum ecclesia Haffligeniensi. CHART. Aschaff. 83 decrevimus ... -em inter nostram (sc. Amorbacensem) et ipsorum (sc. Ascapinbergensem) ecclesias ... observari. al. adde: EPIST. Hildesh. 16 Aurelianenses canonici cum Magdunensi capitulo tale pactum -is firmavimus ... , ut eqs. b inter singulos et monasteria vel ecclesias canonicorum: TRANSL. Lando. 1,1 (MGScript. XV p. 607,33; a. 982/90) cum multa ... restituisset imperator ac proinde -em ... coenobii ... adeptus fuisset eqs. DIPL. Heinr. II 224 pro -e, qua in eorum (fratrum) ... perpetuam orationem suscepti sumus eqs. ANNAL. Sangall. IV a. 1027 Gisela imperatrix ... monasterium sancti Galli ingressa ... -em ibi est adepta. TRAD. Ratisb. 512 clericus Hartwic et coniux eius ... dederunt ... unam hovbam ... , ut ... habeant stabilitatem -is. CHART. Carniol. II 198 p. 157,4 abbas et conventus ... fratres et eorumdem heredes in suam -em seu sepulcrale consortium receperunt. persaepe. adde: SCHOL. Adam gest. 37 scriptum est in libro -is nostrae: ... rex ... et Chnut filius ... se commendaverunt orationibus fratrum. de plena -e: TRAD. Scheftl. 118 (c. 1160) his ... presbiteris hac vita defunctis plenarie -is communionem nec non ... speciale ... debemus recordationem. CHART. Heinr. Leon. 84 rogans (sc. dux), ut plena -s ei daretur ... et memoria eius ... defuncti ... haberetur. saepe.

65 fraternus, -a, -um. confunditur c. futurus: VITA Goar. 1 p. 411,11. 1 adi. i. qui fratris est – brüderlich, den Bruder betreffend, dem Bruder gehörig, Bruder-: a proprie (spectat ad fratres germanos, propinquos) et in imag.: a in univ.: LEG. Wisig. 3,5,5 de violentibus paternum adque -um (-orum var. l.) torum. VITA Ludow. Pii 19 p. 336,11 avi -um (-i, paterni var. l.) Karlomanni imitari gestiens memorabile exemplum. AGIUS epic. Hath. 230 primi patris Abel iustissima ...

proles dire -o occubuit gladio. POETA SAXO 4,200 facerent (sc. filii Karoli) inter sese, quo firma maneret debita -as socios concordia mentes. WIPO gest. 1 p. 10,23 Bruno, frater Heinrici imperatoris, utilis et clarus ingenio, si -o odio, quo imperatori oberat, non obscuraretur. *al.* *adde:* OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 69,19 bello intestino -aque discordia pro regno exhaustam Greciam considerans (sc. imperator) eqs. *β* de affectionibus bonis inter fratres solitis: GODESC. SAXO conf. p. 75,21 -a compassione ac germana simul dilectione (sim. GUNZO epist. 2 p. 21,14 -a dilectione. *al.*). HROTSV. gest. 377 fuerat discordia nulla inter eos (regem et ducem) animis -o foedere iunctis. CHRON. THIETM. prol. 1 coniunctum ... -i iuris amore ... rogo te Sigefridum. *al.* *β* translate (fere usu eccl.): *α* inter fratres vigens - unter Brüdern waltend: CONC. Karol. A 50,9 p. 616,7 cum ... in apostasiam aut infidelitatis ... aut -i schismatis prolabitur fidelis eqs. CAND. FULD. Eigil. II 10,19 supplicat obnixae ... -a voluntas eqs. THANGM. Bernw. 41 p. 776,5 ad sanctum Martinum tetendit non absque ... -a ... episcoporum munificentia. CONSUE. Marb. 143 ut -a compagine teneantur (sc. renuntiantes saeculo) caritate unanimes. *β* a fratribus effectus - von Brüdern bewirkt: EPIST. Col. 4 p. 246, 19 in hac ... -a electione ... nullus fidelis ... extitit contradictor (DIPL. Karoli III. 6 p. 10,33 in e. -a). DIPL. Karoli III. 69 p. 116,13 ut ... -ae auctoritati nostram iungeremus auctoritatem. THIETM. chron. 4,75 p. 218,32 post correptionem -am congruit suppliciter orare. STATUT. ord. Teut. p. 78,37 is, qui ammonitus ... fuerit, ... correctionem -am ut osculum accipiat columbinum (ALBERT. M. sent. 4,19,17^{capit.} an -a correctio eqs.). *γ* fratribus destinatus - für die Brüder bestimmt: CAND. FULD. Eigil. I 22 ad victum -um cultius quid solito iucundiusque fieri demandavit. CHART. Aquens. 32 l. 96 debet ... prepositus Aquensis eisdem (fratribus de Steynvelde) -am consolationem et defensionem exhibere. RUOTG. Brun. 36 p. 37,32 se (sc. imperatorem) non tam -is deliciis quam mutuis cum illo (fratre) ... affatibus ... oblectavit. *δ* in fratribus consistens - aus Brüdern bestehend: LIBER diurn. 42 ut et nostrae (sc. papae) particeps festivitatis existas (sc. episcopus) et -e congregationi presentiam tuae dilectionis accommodes. CAND. FULD. Eigil. II 9,1 -a cohors. IDUNG. PRUF. dial. 3,412 numquid suades me ... mutuae caritatis -am societatem deserere? *2* subst. neutr. i. q. proprium fratris, quod fratris est - Besitz des Bruders, das dem Bruder Gehörige: TRAD. Weiss. 60 l. 78 (a. 784) dono ..., quantumcumque mihi de paterno vel materno seu de -o mihi legibus obvenit (sim. TRAD. Frising. 360 p. 308,10 quod eum [presbyterum] de paterno vel materno necnon de -o proprie hereditatis obvenit). *adv. fraterne.* modo fratris, germane, benevole - auf brüderliche Weise, brüderlich, wohlwollend: *1* praevalente notione fraternitatis: SALOM. II. epist. 40 p. 422,33 omnes simul et singuli per legatos suos eum (Karolmannum) -e (-e var. l.) salutare ... consueverunt. PAUL. FULD. Erh. 3 p. 18,3 (ed. B. Krusch) frater, secretum doloris mei tibi denuntio, quod te -e (frater var. l.) advertere iubeo. STATUT. ord. Teut. p. 54,30 si frater fratrem ... peccasse cognoverit, pacifice ac -e eum ad penitentiam ... inducat. *al.* *2* praevalente notione benevolentiae: HRABAN. epist. 2^b p. 384,32 ut, ... quicumque nostrum laborem -e accipiat, ... aeterni gaudii ... particeps existat. PRUD. TREC. annal. a. 852 p. 64,19 Karolus fratrem Hlotharium ... -e suscipit, honorifice afficit, germane tractat. HERBORD. Ott. 2,33 p. 126,8 ut ... -e ac socialiter se cum omnibus gerent (sc. Slavi). *al.* pacifice - versöhnlich, friedlich: CHART. Aquens. 19 l. 142 (c. 1100) ut ... legitimis induciis canonice accusetur et -e finiatur (sc. causa). *fratricida* (-rec-), -ae m. occisor fratris - Brudermörder (usu attrib.: l. 67,70): AETHICUS p. 230,3 ipse (Romulus) ... post avum -ecida (-a var. l.) extetit, Remum negavit eqs. CARM. de Tim. 39 nonne Ioseph -is cum fratribus asper extitit? NICOL. I. epist. 156^a p. 673,18 de patricidis et -is praecipimus, ut eqs. *al.* ARNOLD. QUEDL. fund. (ZVerThürGesch. 11 [N. F. 3]. 1883. p. 478,1) ut non cum Kayn -a eternaliter puniaris (sc. vir nobilis). *al.* *β* pro cognomine: TRAD. Neocell. Brixin. 89 (a. 1164) episcopus tradidit ... predium Heidenrich -e de

Zuhe per manum ipsius.

- fratricidium*, -i n. form.: gen. sg. -di: l. 8. abl. pl. -dis: l. 4. occisio fratris - Brudermord: LEX Alam. 40^{capit.} de patricidiis, -is (-dis var. l.; sim. CAPIT. reg. Franc. 33,37 ut hii, qui patricidia vel -a fecerit [sic] ... vel aliquem ex propinquis occiderint eqs. *al.*). DECRET. Burch. ind. p. 540^C sextus liber continet de ... patricidiis et de -is. COSMAS chron. 1,17 p. 36,7 qualiter ... dissimulaverit Bolezlaus -i (-di var. l.) reatum. p. 36,16 quod ... terribilius potest esse convivium, quam in quo perpetratur -um? HILDEG. scivias 1,3 l. 203 in primogenitis ... odium ebulliens -um perpetravit. *adde:* ARNOLD. QUEDL. fund. (ZVerThürGesch. 11 [N. F. 3]. 1883. p. 476,29; s. XIII.) de tuo (sc. viri nobilis) -o placabitur Deus.
- fratruelis* (-tu-, -uwe-, -llus), -is (-us, -i: l. 19) m. filius fratris (vel sororis) - Brudersohn, Geschwisterkind, Neffe (de varia vel incerta signif. cf. ThLL. VII/1. p. 1260,765sq.): *1* in univ.: WIDUK. gest. 1,16 ex Arnulfo, -e Karoli, ... natus erat Hludowicus. ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 123,33) obiit ... Karulus ...; Earnulfus ... successit, -llus eius, in regnum. OTTO SANBLAS. chron. 6 p. 7,7 Heinricus, -is Welfonis, ducatu Bawarie et Saxonie potitus hereditatem paternam consequitur. de dilecto, amico (alleg.; spectat ad Vulg. Is. 5,1 [cf. ThLL. X/1 p. 792,125sq.]): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,1 l. 10 quae (columba [i. ecclesia]) ... reminiscitur ... dierum adolescentiae suae, quando enixa super -em suum ... laetabatur. *2* in chartis: CHART. Fuld. B 265 (rec. a; a. 790) Altptraht ... tradidit et -es eius, id est Albuin ... et Heimbraht, quicquid habuerunt. DIPL. Otton. I. 389 p. 530,22 precibus ... cari -is nostri Heinrici ... prebuimus assensum. TRAD. Ratisb. 691 p. 333,10 testes sunt ... Gotebrit de Musse et -tuelis eius Chōno. TRAD. Scheftl. 298 p. 300,7 testes sunt: ... Ulricus de Ōwe, -welis fratris Volewini. CHART. Eichsf. 267 p. 153,17 pro bonis ... nobis (sc. landgravi) et -tueli nostro Hermannō concessis eqs. persaepe.
- *frauculus vel *fauculus* subst. (orig. et signif. inc.; cf. LexMusLat. II. p. 109,15) neuma quoddam - eine Neume: TABULA neum. (VeröffMusHistKommBADW. XIII. p. 52) pentadicon et trigonicus et -us (fau- var. l.), orix.
- [frauda v. fredum.]
- fraudatio*, -onis f. deceptio, defraudatio, circumscriptio - Täuschung, Betrug, Übervorteilung: TRAD. Frising. 389 p. 330,13 (a. 817) ut nulla depravatio aut -o exinde non evenisset. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 62 tertium (sc. vitium) est ... amor peccunie cum sua prole mendatio, -e, furtu, periurio eqs. suppressio - Zurückhaltung, Unterschlagung: OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,31 imperator ... plus de captivitate proceris sui quam de -e pecuniae motus in Spoletanis transtulit arma.
- *fraudativus*, -a, -um. (fraudare) deceptivus, fraudulentus - auf Betrug, Täuschung angelegt, Betrugs-: ALBERT. M. eth. II 1,3,1 p. 31^b,1 sub ista (scientia thesauritiva) sunt lucrativa in mercimoniis, superfluum repositiva: et has imitantes furativa et praedativa ... et -a.
- fraudator*, -oris m. deceptor, defraudator, circumscriptor - Betrüger, Täuscher, Gauner: *1* absol.: CHART. Rhen. med. I 110 p. 116,11 (a. 868) si quis rectorum diabolica presumptione huic devotioni nostrae ... contrarius aut -r exstiterit eqs. HARIULF. chron. 3,29 p. 169,12 quaedam ... terra per vim ... a quodam fortiori ecclesiae illius (sancti) tulta est ...; convento -e oraverunt fratres, ut sancto redderet. SERMO de Kil. (ed. F. Emmerich, Der hl. Kilian. 1896. p. 42,11) quotquot ... sunt inter nos fornicatores, adulteri, periuri, -es, ebriosi eqs. *2* c. gen. rei fraudatae, raptae ('Betrüger, Räuber [an]'): *a* in univ.: LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,2 non solum aliena vota dirumpunt (sc. pontifices), sed et sacrilegium operantur in eo, quod ecclesie Dei -es existunt. DECRET. Burch. 1,89 p. 572^A ut contemptor canonum et -r ecclesiasticarum rerum ... concilio manebit (sc. episcopus) obnoxius. *b* proditor - Verräter (an): CAPIT. reg. Franc. 28,3 veniam rogans Tassilo pro commissis culpis ... in quibus -r fidei suae extiterat.
- fraudentus* v. fraudulentus.
- *fraudentia*, -ae f. (fraus; ni corrupt. ex fraudulentia) de-

ceptio, circumscriptio – Betrug, Gaunerei: TRAD. Fuld. I 46 p. 132,2 (s. XII^{med.}) quarum (*villarum*) decimationem Liupertus ... surripere nisus est; sed ... cassata et adnichilata est talis -a in vanum incepta.

***fraudifer**, -i m. (fraus et ferre; cf. fraudiger) *fraudator, deceptor – Betrüger*: UNIBOS 161,2 viri clamant ...: 'exi, scelesteste -r! occidende crudeliter, mactaberis carnaliter.'

***fraudius subst.** (fraus; signif. inc.) *de ave quadam ceterum ignota*: v. p. 476,7.

fraudo, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: fa-: l. 21. frud(o): EKKEH. IV. bened. I 42,48. perf. -vet: l. 32. depon.: l. 41.61. p. 472,4 (dub.). *usu intrans.*: l. 27. *medial.*: p. 472,24. *coniug. II. vel III.*: p. 472,1.24.32. *struct. c. praep.*: a, de, ex: l. 38sq. contra: l. 27.

1 *strictius (dolo malo vigente)*: a *decipere, circumscribere – betrügen, täuschen, übervorteilen*: a *in univ.*: LEX Baiuv. 1,2^{tit} contra legem ecclesiam -are (*sim. CONC. Karol. A 10,4 domum Dei* ... -are. *al.*). 8,17 si (*sc. quis*) promissione foeminam -verit (*de sponsione; de coniugio*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 439,3 nec illa nec ille coniugale fedus ... servaverunt, immo ... se ipsos 'invicem -are' [fa- *var. l.*] non timuerunt [Vulg. I Cor. 7,5]). BERTH. RATISB. serm. 20 p. 14,6 opera Iudeorum sunt ... iniuste res conquirere, ... christianis ... nullam ... fidem servare, sed pro posse -are. *al. intrans. i. q. fraudem committere – einen Betrug ins Werk setzen*: TRAD. Frising. 5 p. 31,25 (a. 750) ut, siquis contra haec firmitatis epistolam -are conaverit *eqs.* β *adulterare, corrumpere, irritum facere – verfälschen, einstellen, ungültig machen (usu publ. et iur.)*: LEX Raet. Cur. 23,17 si quis quaecumque cartam alterius ... aut raserit aut incendiderit aut per qualemque modo -verit, ... puniatur. 26,8,1 ille, qui eum (*sc. testamentum*) -vet aut delivet *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 273,24 quicumque hanc commendationem nostram ... infirmare vel -are seu aliter immutare inventus fuerit *eqs. al.* γ *capere, frustrare – überlisten, foppen*: THIETM. chron. 7,4 p. 402,22 domnam ... Reinildam ... -tis custodibus rapuit Wirinharius invitam. b *defraudare, excludere – bringen (um), ausschließen (von)*: α *c. praep.*: ARBEO Emm. 38 ego (*sc. dominus servi cuiusdam*) ex tuo ... pretio -tus frustra remaneam (de pretio ... -tus VITA Emm.). CAPIT. episc. III p. 45,16 acrius a Deo iudicabitur (*sc. aliquis*), si aliquid de omni decima -tus fuerit. (CHRON. Salern. 9 p. 13,12 non me -vit dominus de suis natis). DIPL. Conr. III. 182 p. 329,32 ut tam hi (*sc. de re publica bene merentes*) sui laboris emolumenta ... percipiant, quam illi (*sc. ceteri*) a simili mercedis gratia sese non -andos intelligant (*item* DIPL. Conr. III. 245 p. 248,24). β *c. abl.*: WALAHFR. Mamm. 21,45 sententia Christi ... verbi iubet hos (*sc. qui struere insidias gaudent*) -are nitella. RIMB. Anscar. 40 p. 74,34 quod quasi spe certissima sua esset culpa defraudatus (-tus *var. l.*). HROTSV. Pel. 305 nec ferventis bravio -atur amoris. DIPL. Conr. III. 121 p. 216,35 quod prepositura quedam clericorum ... ecclesie a nobilibus ... donata fuerat, sed heredibus ipsorum in tenore possessionis persistentibus ecclesia proprietatis iure -ta erat. 145 p. 265,14 suo iure -ari. IDUNG. PRUF. dial. 3, 1106 si ... aurora rutilante cantaremus, tunc illo dulci matutino somno -remur (-emur *var. l.*). CHART. episc. Misn. 79 cum Misnensis ecclesia iam longo tempore ... suis decimis sit -ta. *al.* γ *c. dat.*: METELL. exp. Hieros. 5,159 cuius (*pontificis*) adhuc laudes ne, Musa brevis, michi -es, hoc saltem dicas *eqs.* c *subtrahere, alienare – entziehen, entfremden*: CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 439,31 qui ecclesiae aliquid -atur (-at 5) aut tollit *eqs.* CHART. Rhen. med. I 235 p. 292,21 si ... quispiam ... predium ... iniuste auferre aut aliquo artis conamine -are molitus fuerit *eqs.* d *avertere, detinere – unterschlagen, vorenthalten*: α *c. sensu celandi ('verheimlichen')*: THANGM. Bernw. prol. p. 758,11 quia a puero mecum ... convixit nec aliquid in omni studio eius vitae meam conscientiam -are potuit. β *c. sensu peculandi, detrahendi ('veruntreuen')*: LEX Raet. Cur. 24,27,2 si tutor de res orfanorum, quas gubernare debet, exinde aliqui -verit, in dubio eum restituat. CAPIT. episc. I p. 178,8 quidam dixerunt minora peccata esse ... pecuniam ecclesiasticam furari vel -are ..., alios ... inebriare *eqs.*

WALAHFR. subvers. Hieros. 10 dante populo dona -ebant sacerdotes et non, sicut praeceptum erat, Domino immolabant. RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,26 unus ex clericis ... partem quandam allatae pecuniae -ans (-tus *var. l.*) subito cecidit. *al.*

5 2 *latius*: a *rumpere – brechen*: ANNAL. regni Franc. a. 775 p. 42,21 audiens (*sc. Karolus rex*), quod Hrodgaudus Langobardus -vit fidem suam *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 96 p. 139,20 ipse (*Ratboto*) ... iusiurandum omni infidelitate -vit. RUODLIEB IV 183 rex ait: 'hoc laudo promissorum neque -o.' b *prohibere – verhindern*: PETR. DAM. serm. 17^{II} l. 133 quid ergo tu, Helia? tu enim es, qui verbo clauseras caelum et -veras imbres? (*spectat ad Vulg. III reg. 17,1*). c *privare – berauben*: α *in univ.*: WALTHARIUS 979 pro calvitio capitis te vertice -o (*sim. EKKEH. IV. bened. I 33,24 hostia viva sacer* 10 -atur [gloss.: privatur] v. martyr [gloss.: Iohannes]). HROTSV. Theoph. 252 non timet David ... insontem vita -are virum (*i. Uriam*) sine causa (*cf. Vulg. II reg. 11,15*). gest. 1497 eius nec monitis dignantem (*sc. papam*) cedere ... sedis apostolicae -ari fecit Otto honore. adde: TRACT. de astrol. 22 prima casa est suum vivere; II suum avere; III suos germanos ...; de avere -to vide casam, quae exit ab oriente. *medial. i. q. privari, renuntiare – sich nehmen lassen, verzichten (auf)*: VITA Liutb. 8 erga venerandam Liutbirgam tanto fervebat Reginhilda amore, ut non facile ad tempus eius -ebatur (-ari pateretur *var. l.*) aspectibus. β *expressius i. q. spe orbare – der Hoffnung berauben*: CAPIT. reg. Franc. 291,12 p. 386,2 multi servi Dei penuriam cibi ... patiuntur, pauperes ... aelemosinam non accipiunt ... -antur captivi et fama omnium merito laceratur. fallere – enttäuschen: CHART. archiep. Magd. 288 (a. 1157) quantum in nobis erit, desiderium vestrum (*sc. abbatis*) non -bimus.

adv. ***fraudenter**. fallaciter, dolose – (be)trügerisch: BERTH. carm. 1,77 (MGPOet. III p. 395) veste comes splendens -r Riggo tyranni (*sc. Totilae*) 'non tua sunt', inquit (*sc. Benedictus*), 'quae tua dorsa gerunt' (*cf. Greg. M. dial. 2,14*).

35 **fraudol** -v. fraudul-. ***fraudosus**, -a, -um. fallax, dolosus – voll von Trug: CONR. MUR. summ. p. 160,10 mulier deridenda ... poterit nominari: ... futilis, fraudulenta, -a, frigida, furiosa *eqs.*

40 ***fraudulator**, -oris m. *fraudator, aversor – Betrüger, 'Veruntreuer'*: GERHOH. ad Innoc. p. 213,9 qui (*papa*) de raptoribus, -bus (*infra*: fraudatores), alienatoribus rerum aecclesiasticarum ... sic intonat *eqs.*

fraudentia (frad-, -dol-, -cia), -ae f. *deceptio, fraus, dolus (malus), astutia – Betrug, Täuschung, Übervorteilung, Hinterlist*: 1 *gener.*: α *in univ.*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,9 si calliditatis -a Hebreus infestus venditionem adque libertatem tali sub dolo confecerit, ut *eqs.* Ps. METHOD. revel. B 225 erit Antichristus fallax et mendax et -cia seducit multos. WETT. 50 Gall. 41 p. 280,4 rex regum ... virtutem suam exhibuit nec non et -olentiam seducti hominis prodivit (*i. prodidit*). NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,2 quem (*pontem*) ... -a (-am, fraudulenta *var. l.*) ... quorundam malivolorum ... consumpsit. improbitas, malitia – Schlechtigkeit, Bosheit: HERM. IUD. 55 conv. 19 p. 119,3 de baptismi trina mersione ... ex insidiantis mihi inimici -a edoctus non fueram. CHART. Turg. III 419 p. 198,3 ad occurrendum omni, que nostris ... inolevit temporibus -e *eqs.* b *imago (vana) – Trugbild, -erscheinung*: CAND. FULD. Egit. I 9 p. 226,41 ut serviatis (*sc. fratres*) ... non concupiscentis variis oculorum vestrorum et tumentis scientiae -is carnisque vitiis. 2 *publ. et iur.*: α *in univ.*: DIPL. Ludow. Inf. 39 p. 157,11 ne per ... malivolorum -olentiam (-am *var. l.*) id ipsum coenobium ... iniuste privaretur *eqs.* CHART. Ioh. Halb. 14 ne quis ... eos (*fratres*) aliquibus -ciis vel astuciis circumvenire ... presumat. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 219,31 post frad-am percepit connatus Iohannes et duxet eum (*Arnoldum*) supra placium (*leg. placitum*). CHART. episc. Spir. 209 p. 210,2 ne res rite gestas ulla tollat oblivio vel rederogancium -cia corrodant sollicitudo. *al. abund.*: DIPL. Conr. III. 132 p. 70 240,9 fabricari facies (*sc. Raymundus monetam*) remota ... tam in puritate quam in pondere totius falsitatis -a (*inde* DIPL. Frid. I. 316 p. 139,5). b *offensa, transgressio – Verstoß*,

[Konstanciak]

Übertretung: LEG. Wisig. 3,5,6^{tit} de speciali viduarum -a conpescenda (sc. in vestitu).

fraudentus (fraod-, fräd-, -dol-, -del-), -a, -um *vel rarius* ***fraudentis** (-ans), -entis. *fallax, dolosus, insidiosus, perfidus* – zum Betrug neigend, trügerisch, arg-, hinterlistig, tückisch, treulos: 1 adi. (usu subst.: l.10): **a** de hominibus (de diabolo: l.14): **a** in univ.: LEG. Wisig. 2,15,13 si nullatenus antea -i fuisse patuerint *servi eqs.* CHRON. Fred. cont. 17 Bubenem ... fraodo-um (-um, -olentum *var. l.*) consiliarium interfecit *Karolus*. ANNAL. Nazar. a. 787 -elentissimos eorum (*Langobardorum*) in Franciam exiliavit rex. ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 80,9 -ens (-ans *var. l.*) apparuit *Tassilo*. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29,23 ante cuius (*Christi*) invocationem -us hostis ... ceu fumus evanuit. RATHER. epist. 16 p. 93, 9 si discernendi subtilitate ita tenus pollet *sacerdos*, ut -elentus adeo sit, ut basiator vulgo dicitur. *al.* adde: GREG. CAT. chron. app. p. 312,26 -is ingenii ... ab initio extitit *Guido abbas*. **β** de natura mulieris: ALBERT. M. animal. 8,6 in rebus honestis et bonis ... sunt *mulieres* magis stultae ... et sunt -ae et fraudes recipientes ab aliis. *v. et p. 472,39. al.* **b** de rebus: **a** in univ.: LEG. Wisig. 5,4,17 qui se ministrum -e (fraudenter *var. l.*) vinditionis ingressit, alium paris meriti servum domino ... reformare cogatur. VITA Corb. 16 quem (*amissarium*) ... -olenti (-o, fraudulenter *var. l.*) consilio ipsius principis ... iuniores furto abstulerant (*sim. VITA* Heinr. IV. 10 p. 33,17 si -um non fuisset *consilium. al.*). HROTSV. Cal. 9,11 (ed. Berschin) quē insania te decepit ... : propria stulticia huiusque Fortunati -olenta (fräd-a *var. l.*) deceptio. RUOTG. Brun. 20 p. 20,10 -a verborum iactantia ... presul, vides, quantos seduxit. THIETM. chron. 7,72 p. 486,18 -a calliditate. *al.* **β** adulterinus, fucosus, non sincerus – *unecht, verfälscht, unlauter*: CAPIT. reg. Franc. 273^b,17 ne in aliquo loco occulta vel -a moneta fieri possit; et si inventus ... quilibet fuerit -am monetam percutiens *eqs.* LIUTPR. antap. 4,7 p. 106,22 vides igitur; et tu veris quidem, sed -bus assertionibus uteris. *valde similis, assimulatus* – *täuschend ähnlich, Schein-*: THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 158^B ipsum (*arsenicum sublimatum*) ... est mirabile in omni fistula et in omni cancro et herpete esthiomeno et in quolibet ulcere -o. **γ** *bilinguis, mendax* – *lügenrisch, verlogen*: MANEG. c. Wolfh. 24 p. 106,11 qui (*Wirrico*) sub persona ... Viridunensis ... episcopi -is verbis ... augetur dolorem sancti Iob. *remissius i. q. astutus, argutus* – *gewitzt, schlau*: WILLIB. Bonif. 1 p. 5,22 -a humanae calliditatis usus versutia tenerum a cepti perfectione propositi animum declinare temptavit *pater*. TRACT. de divis. phil. p. 43,41 logica rationalis trifario modo subdividitur ... in apodicticam (*sc. scientiam*), id est demonstrativam, in sophisticam, id est -am et fictam. **δ** *absconditus, tectus* – *heimlich, versteckt* (zu *tragen[d]*), *Meuchel-*: CHART. Tirol. notar. I 346 (a. 1236) potestas Tridenti precepit ... ferrario presenti, ne debeat facere fallconem nec cultellum -um (*de re cf. ed. p. CXXIX*). **2** *subst. masc. i. q. fraudator* – *Betrüger*: WETT. Gall. 41 p. 280,12 quatenus ex visione eius (*lapidis*) -is metus ... et devotis aedificatio generetur. CHART. Babenb. 166 p. 218,24 possessiones in hac pagina scriptas ... ab omni ... -orum subreptione tutas ... permanere censemus.

adv. fraudulententer (frad-, -dol-). *script.*: -ölenter: p.474,3. -anter: l.62. *metr.* -dül-: l.63. *fallaciter, dolose* – *betrügerisch, arglistig*: 1 *gener.*: **a** in univ.: CHRON. Fred. 4,67 nimium exinde (*sc. e thesauro*) -olenter subtrahit *Barontus*. ORD. iud. Dei A 29^c si hunc furtum mixtus es aut fecisti aut consentisti aut -olanter baiolasti *eqs.* METELL. exp. Hieros. 6, 724 dum -r veniebant unus et alter, nos explorabant ac vota precum simulabant. CHART. scrib. Col. A II 1 p. 219,30 venit *Arnoldus* et voluit frad-r subripere hereditatem. *al.* **b** *astute, insidiose, maligne* – *hinterlistig, heimtückisch, böswillig*: ANNAL. Xant. a. 850 Rorik Nordmannus ... multa mala christianis -r intulit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 297,15 *Alemanniam* ... devastabat rex principibus *Alemannorum* nuper ... ex improviso -r invasis. GERH. AUGUST. 2,29 l. 6 qui (*ministri*) -olenter (-r *var. l.*) pedes cavalli cum clavibus vulneraverunt. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,14 oppidanis ... ad collo-

quium pacis dolo vocatis -rque captis *eqs. al.* **c** *furtim* – *insgeheim, verstohten*: WALAHFR. Gall. 2,25 *sileri* non debet, qua virtute servitium suum dimittentes et -olenter (-ölenter *a. corr. 5^a*) abscedentes beatus pater reprimat. CHART. eccl. Erf. 138 p. 74,24 Symon iudicium subterfugerat et latenter ac -r a curia recesserat. *al.* **d** *¿falso* – *¿falsch*: THIETM. chron. 8,12 p. 506,34 sunt ... nonnulli, quos leniter iniuste tractavi; cum ... hii ... a te (*sc. lectore*) corripuntur, quid mirum, si ex mea parte aliquid -r sonant? **2** *publ., iur., canon.*: **a** *strictius*: **a** *animo doloso* – *in betrügerischer Absicht*: CONC. Karol. A 37,31 dictum ... est ... quasdam (*feminas*) ... -r (-olenter *var. l.*) ut a viris suis separarentur, ... filios ... ad confirmandum tenuisse. CHART. Heinr. Leon. 45 p. 65,21 nulli ... fas sit infringere violenter aut immutare -r, quod ... confirmatum est. CHART. Babenb. 109 p. 144,14 summam bonorum (*sc. mortui*) ... coram civibus ... manifestet *hospes*, et si -r quid ... retinuerit *eqs.* CHART. Bund. 1202 p. 2,14 equas ... dimiserunt (*sc. fratres*) extra ... stabulum cum ... equis negligenter et eciam -r et dolose adheo, ut ... eque impregnarentur. *al.* **β** *accedente sensu prodicionis* ('*verräterischerweise*'): GERH. AUGUST. Udalt. 1,10 l. 21 *Arnolfus* cum multitudine populi -olenter (*p. corr. A3, -r var. l.*) *Radesponam* ... Liutolfo in potestatem subiunxit. BERTH. chron. B a. 1080 p. 379,11 collectis omnibus, quos poterant, addere se -r ante inceptum bellum ... tyranno pertemptabant *Magnus dux et Herimannus comes*. **b** *latius i. q. usurpatorie, iniuriose* – *widerrechtlich, zu Unrecht*: DIPL. Lothar. II. 15 p. 407,10 qualiter ... Vvitgarius res quasdam ... per illicitam atque ... inrationabilem commutationem ... -r acceperit. DIPL. Heinr. II. 445 qui (*clerici*) ... si uxores et prolem habentes praedia non per se, sed per alios -r comparata ... fecerint tradi *eqs.* DIPL. Conr. III. 18 p. 32,22 ne quis ... aliquid inde (*sc. e patrimonio*) -r in usum suum contraheret *eqs.* CHART. Brixin. 169 p. 180,21 castrum ... per Willehalmum de Aychach nobis (*sc. episcopo*) -r subreptum. *al. iniuste* – *ungerechterweise*: GLOSS. psal. Lunalac. 42,1 *Ma-chabei* ... dolosum *Anteocho* et eius successores (*sc. dicunt*) ... , qui -r praevaluerunt contra *Iudaeos*.

***fraveria** (-ame-), -ae f. (*theod. vet. fravali, vrevele; cf. Abd. Wb. III. p. 1202sq. et Wartburg. Frz. etym. Wb. III. p. 780 s. v. frevel nr. 3; de re v. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 477sq.*) *offensa, scelus* – *Verstoß, Frevel* (*tam proprie quam meton. de iure puniendi, multandi vel ipsa poena, multa*): CHART. Laus. 91 p. 124,21 (a. 1228) *negocia capituli* et precipue *clame*, -e, *placita* et specialius *duella* debent tractari in presencia prepositi. 339 p. 302,35 quod ... *banni* ... antiqui et leges et -e spectarent ad prebendas. CHART. Helv. arb. 69 p. 110,21 -e et *lex citra Lariet* versus *Ayent* sint *minorum de Ayent*. CHART. Bern. II 485 *medietatem* ... *iurisdictionis*, quam habemus ... tam in *bannis*, *clamis*, *iusticiis*, ... -is quam eciam *eschaetis* ... *donamus*. CHART. Helv. arb. 135 p. 211,36 quod ... *dominae* habeant in *delinquentes* ... *clamas* et *banna* sexaginta *solidorum* praeterquam in *famulos* ... , quibus *banna* et -merias (*ni leg. -ierias*) ... *levare* non possunt.

***frauplum**, -i n. (*orig. et signif. inc.*) *de re quadam in descriptione terminorum notabili*: CHART. Lamb. Leod. 10 p. 14,20 (a. 915) vadit *terminus* ad *Merigis* -um et inde ad *Salceias* usque ad *Nordrees* fontem.

fraus, fraudis f. (*m.*: p.475,21) *script. et form.*: *fraos*: l.66. *abl. sg. -o*: p.476,5. *gen. pl. -ium*: p.475,7. *c. gen. inhaerentiae*: p.475,67. *deceptio, dolus, fallacia, insidiae, calumnia* – *Täuschung, (Be-)Trug, (Hinter-)List, Tücke, Arg(list)*: 1 *proprie*: **A** *gener.*: 1 *strictius*: **a** *usu communi*: **a** in univ.: CHRON. Fred. 4,5 -e *patricius* ordenatur *Syagrius*; ceptum quidem, sed ad perfectione haec *fraos* non peraccessit. RUOTG. Brun. 20 p. 19,22 ut ... possis *adversariorum* sive *terrori* sive -i resistere. CARM. Cantabr. A 14,6 sic *perfidam Suevus coniugem* deluserat; sic -s -em vicerat. MANEG. c. Wolfh. 10 p. 64,16 sensuum -es. HIST. de exp. Frid. imp. p. 88,30 quantas ... *persecutiones*, *famem* et *sitim*, *perfidias* et -es ... *exercitus* ... *pertulerit eqs. persaepe*. *de deceptione sui* ('*Selbstbetrug*'): THIETM.

[Konstanciak]

chron. 8,5 p. 498,22 libertatem sibi . . . nota -e vendicabant, sed cervicem suam . . . oneroso diabolicae dominacionis ponderi . . . subdiderant *Abotriti et Wari*. **β astutia (diaboli) – Ränke, Bosheit (des Teufels)**: HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,37 multos diabolice -e deceptos idolatria colentes (*sc. impugnavit*). ARNOLD. LUB. chron. 5,23 p. 201,1 tali machinatione . . . commentor -um (-ium *var. l.*) translationem . . . reliquiarum pene impediatur. *al. de malitia daemonum*: NOTKER. BALB. gest. 1,23 p. 31,23 cum . . . plurimę cubę fuissent exinanite, animadvertens episcopus, quia demonum -e perissent *eqs. al. b de ipso vitio: α in univ. (fere per prosop.)*: THIETM. chron. 6,99 caritas pura gemit exclusa, quia regnat . . . periurium cum -e socia. VITA Heinr. IV. p. 9,24 iusticia terras reliquit, pax abiit, -s in locum fidei subintravit. *al. v. et l. 26. accedente nomine gentis fraudulentis*: ANSELM. LEOD. gest. 26 p. 204,18 illum (*episcopum*) perfidia accusat pervasor et -is Alemannicae, qui (*sc. episcopus*) sententiam mutasset. **β proverb.**: YSENGRIMUS 1,376 -s inter socios crimine nulla caret. LAMB. LEOD. Matth. I 1649 obest dilatio -i. **2 latius: a proditio insidiosa – (heimtückischer) Anschlag, Verrat**: HIST. Daret. p. 199,1 nocte media -e facto (facta *var. l.*) Olix et Aeneae signum inauditum . . . apparuit. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,26 quo (*Gwilhelmo*) -e suorum rebus humanis exempto Reginaldo . . . dominium cessit. *al. b scelus, admissum, nefas – Verbrechen, Vergehen, Freveltat: α in univ.*: MIRAC. Mart. Vert. 1 (MG Mer. III p. 568,21; s. X.) -s non est in ambiguo, dum fraudator convincitur ore cruento. OTTO FRISING. chron. 4,9 p. 195,26 Iuliani -e comperta . . . dum ad . . . bellum revertitur *Constantius*, in via moritur. CHART. Solod. I 269 p. 155,29 si quis . . . ex ipsis officialibus . . . -em intolerabilem in officio suo fecerit *eqs. al. β spectat ad adulterium*: CONC. Karol. A 44^A p. 476,10 is (*Thomas*) . . . -em operatus est in dominum suum, scilicet concubuit cum uxore domini sui. **γ spectat ad rapinam**: ODILO SUESS. Seb. 15 (ed. Holder-Egger) nostrates pia -e laudabiles duplicato gaudio . . . sanctis . . . sublati corporibus . . . ad monasterium . . . transtulerunt (*sc. corpora sanctorum*). **c amissio, detrimentum, iactura – Einbuße, Verlust, Schaden**: CONC. Karol. A 10,2 ut ecclesias a priscorum antecessorum . . . fundatas sine -e permanere inlesas debeant. CHART. Friburg. 180 p. 153,16 ut . . . rivus . . . in fossas a nullo . . . in -em ipsorum (*fratrum*) et dampnum dirivetur. **dammum – Beschädigung**: CARM. var. III B 7,6 (MGPoet. V p. 638) si quis libro -em molitur in isto, desinat ut cepto, . . . posco (*v. notam ed.*). **B publ., iur., canon.**: **1 in univ.**: **a usu communi**: LEX Baiuv. 9,7 si quis alienum servum ad furtum suaderit aut aliquid damnosum in -em domini sui . . . et -s ipsa fuerit detecta *eqs. EPIST. Froth. 30 p. 296,35 ut . . . servitutum coram vobis rewadiare faciatis (sc. episcopus) et deinceps per iusticiam subacti hanc -em perpetrare nequeant servi*. HINCM. divort. 9 p. 167,5 sicut . . . privata vel -s publica semper est puniendi, ita *eqs. DIPL. Conr. III. 127 p. 230,28 si . . . aliquis . . . aliquid mutare sive -e vel violentia aliquid subtrahere voluerit eqs. persaepe. b in formulis chartarum*: TRAD. Frising. 186 p. 178,40 (a. 802) ut . . . absque ulla -e vel ingenio . . . de ipsa causa scirent *homines* (CHART. Heinr. Leon. 102 p. 154,16 sine -e et malo i. *al.*). CHART. Babenb. 249 p. 78,8 *b o n a f i d e* et sine -e (CHART. Brixin. 103 p. 109,1 *b. f. et omni -e remota. al.*). CHART. Aquens. 189 l. 29 o m n i . . . d o l o et -e exclusis (CHART. Brixin. 104 p. 112,3 o. remota -e et d. *al.*) *persaepe. adde*: CARM. de Frid. I. imp. 2543 decreta . . . servant *Mediolani eius (imperatoris) et obsequium prestant sine -e. 2 c. colore quodam: a animus dolosus – betrügerische Absicht*: LEG. Wisig. 7,5,7 ille, qui sub hac -e talem scripturam fecisse detegitur *eqs. RIMB. Anscar. 38 p. 73,33 ne ulla -s in futurum pro eadem re obtenderetur, conventionem talem fecerunt eqs. STATUT. ord. Teut. p. 80,21 culpa est . . . , si mendacium in -em deceptionis alicuius ex industria dixerit frater. al. b iniuria – Ungerechtigkeit, Rechtsbeugung*: LEG. Wisig. 2,1,20 si -em aut dilationem iudicis non poterit petitor adprobare *eqs. CHART. Burgenl. II 131 p. 92,30 (a. 1276) ne in posterum aliquid -is vel calumpnie valeat suboriri eqs. c interversio, suppressio – Unterschlagung*: LIBER

diurn. 76 p. 81,16 qui (*Ananias et Saphira*) . . . Petro de rebus propriis -em facere . . . presumpserunt (*spectat ad Vulg. act. 5, 1sqq.*). **d abl. vice adv. i. q. furtim – heimlich, verstohten (c. praep.: l. 6)**: FORM. Senon. I 9 ipse negotiens . . . visus est, tradidisset, non -o, sed in publico (*sim. FORM. extrav. 23 non in -e, sed in publico*). **C gramm. et philos.**: ALBERT. M. animal. 8,82 quae (*avis*) fraudius a -e nomen accepit, eo quod magnae est -is et agit vitam in astutiis. summ. theol. II 18,120,2 p. 384^{b,15} aut est *avaritia* in machinatione cordis aut in machinatione oris . . . ; si oris, est -s, quae est in mendacio et periurio. **II meton.**: **A de diabolo i. q. deceptor – Betrüger**: HERM. IUD. conv. 19 p. 118,16 nec in ipso baptismi articulo ab impugnatione mea -s (-is, fraudulentus *var. l.*) destitit inimica (*infra: antiquus hostis*). **B res fraudata – Fälschung**: **1 in univ.**: WILLETR. Sus. prol. 30 rithmis formare libellum . . . , si placet Aaltitonanti, qui me dactylicis . . . -bus observet *eqs. 2 res falsa(ta), deterior – Verfälschtes, Minderes*: ACTA imp. Winkelm. I 791^{II} p. 618,37 (a. 1231) venditores candelarum eas fideliter facient nec in eis inmisceant ullam -em. *Konstanciac* **fraxanus v. fraxinus. *fraxeninus v. *fraxininus. *fraxia v. *euphrasia. *fraxinetum, -i n. (fraxinus) silva, nemus fraxinorum – Eschenwald, -hain: DIPL. Merov. I 186 p. 464,19 (spur. c. 1163/79) inde (*sc. de Gunsino rivo*) . . . ad montem Cuobergum per -um ad locum, qui vocatur Aschouua. **fraxineus (fragi-), -a, -um. freineus (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 771^bsqq.)**: l. 37. **1 ad fraxinum pertinens – zur Esche gehörig, Eschen-: EPIST. var. III 34 qui (Graeci) nobis verba quasi arcuaria folia cum spineo vel -o sapore volentes mellearia esse proferunt. 2 ex ligno fraxini constans, fabrefactus – aus Eschenholz (bestehend, gefertigt), Eschen(holz)-: WALTHARIUS 1295 -um hastile superbus iecit Guntharius. HUGO FLOR. hist. p. 386,39 parietem . . . tabulis -gineis compegit abbas porphiretico marmore a foris indutis. VITA Karoli M. 3,7 p. 73,29 erant . . . multe ex hastis -e (inde ANNAL. Marb. a. 759 p. 15,2 -ae). CHART. Tirol. 1132 p. 174,27 II vasa cuprina, VIII freinea, VI lectos *eqs. al. *fraxininus (-xen-), -a, -um. (fraxinus) a fraxino productus, fraxineus – von der Esche stammend, Eschen-: TRACT. de caus. mul. 19 p. 22,23 si nimia impetus fluxus (sc. sanguinis) fit, folia -enina teris. IOH. IAMAT. chirurg. 8,19 p. 64,33 loco patienti o l e o -o inuncto *eqs. (8,21). fraxinus (fragenus, -xanus), -i f. (m.: l. 55,57) μελία, Fraxinus excelsior L. – Esche: 1 proprie: a in univ. (usu attrib.: l. 47)*: ANTIDOT. Sangall. p. 88,46 ex -geni foliorum succus. RECEPT. Sangall. II 28 radices -ani uncias III in vino calices III. LIBELL. de cal. Trev. p. 740,42 arbor -us in atrio ecclesiae . . . steterat. METELL. buc. 7,84 tollitur infractis fortissima -us hastis. GLOSS. Roger. III 390 contra scabiem in tybiis equorum valet oleum de -o. ALBERT. M. veget. 6,108 -us est arbor magnae altitudinis *eqs. al. b lignum fraxini – Eschenholz*: ALBERT. M. animal. 22,82 p. 1393,11 accipiantur tres partes cineris de -o et duae de favilla straminis fabarum. TROTULA A 17 p. 86,7 fiat lixivium de cinere facto de -o. **c ?ramus fraxini – ?Eschenzweig***: RECEPT. Sangall. I 14 colligis tres -anos, mittis eos in igne. *sing. sensu colectivo i. q. sarmenta fraxinea – Eschenreisig*: RECEPT. Lauresh. 5,36 p. 388 -um viridem concapulatum in foco mittes et succum de ipsa currentem in vase suscipe coctarium plenum. **2 meton. i. q. hasta fraxinea – Eschen(holz)speer: WALTHARIUS 186 hastae volitant hinc indeque densae; -us et cornus ludum miscebat in unum. ***fraxolium v. fragifolium. *frazia v. *euphrasia. frea, -ae f. (cf. anglosax. vet. freo, theod. vet. fri) mulier libera (in tutela alterius posita) – (unter Vormundschaft stehende) freie Frau, Freie: LEG. Lang. p. 145,21 si quis -am alienam, (-a aliena *var. l.*) sine voluntatem de mundoald eius movere de casa, ubi inhabitat, presumpserit. p. 157,19 contenit . . . edictus de -am suam, (-a sua *var. l.*), qui eam male tractaverit, ut amittat mundum ipsius. *ibid. al. *freabilis v. *phreabilis. frebis v. febris. [Frebroarius, Frebruarius v. Februarius.] freco v. 1. frico.*********

***frecta** (vr-, fracta, fre(h)ta, -chta, -tena *sim.*), -ae f. (*theod. vet. freht[al]*) 1 *tributum, vectigal (frumenti)* – (*Getreide-)-Abgabe, 'Frechte'* (cf. *Dt. Rechtswb. III. p. 682*): FORM. Sangall. II 35 sume de servis ... duas -htas (*fretas var. l.*) de cervisa (*v. notam ed.*). CHART. Sangall. A 509 p. 122,33 Thio-to, Luto, Bono ... census ..., id est unius servi -htam ..., singulis annis persolvant. CHART. Turic. 409 p. 292,34 tenetur abbatissa ministrare ... sacerdoti prebendam sicut et alii cano-nico preter remedia animarum et -am (*v. notam ed.*). 1627 p. 334,4 mansum ... annuatim solventem ... ecclesie ... quinque pullos ad vrechtam, decem solidos de decima feni (*v. notam ed.*). 2 *mensura quaedam agri – ein Ackermaß*: TRAD. Weiss. 4 (a. 743) silva ... ad porcos crassare ... et fractas XXX ... trado (*sc. Grimhildis; v. notam ed.*). CHART. Mog. I A 526 p. 433,27sq. Mathtildis ... XXIII iurnales, ... Bezecha III et dimidiam fretam, ... Ruzelin unam fretam, ... Merbodo unam fretam (*sc. vendidit*). ANNAL. Rod. a. 1119 p. 699,46 apud Hillenhoven XV -htenas terrae dedit Udo ... aecclesiae cum quadam curte (*v. notam ed.*).

[**frecum** v. *fredum*.]

1. ***freda**, -ae f. (*theod. vet. fridu*; cf. *Ahd. Wb. III. p. 1259*) *ciborium, umbraculum – (Schutz-)Dach, Baldachin*: GESTA Altiss. 36 (MGScript. XIII p. 397,26; s. IX.²/X.²) martyrum ... pignora ... in ... aecclesia ... condidit *episcopus* -amque cum cancellis ... exornavit.

2. ***freda** v. *fredum*.

***fredebannus** (vr-, frethe-, -i m. (*fredum et bannus*) *ius-sum, praeceptum pacis – 'Fried(e)bann' (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 912sq. et HRG I. p. 1292sq.)*: 1 *proclamatio, indictio pacis – Friedegebot*: CHART. Westph. III 225 p. 123,13 (a. 1226) manso ... -um facientes sub pena excommunicationis ... prohibemus (*sc. decanus*), nequis dictum mansum ... molestare presumat. CHART. Traiect. 757 p. 196,45 nos (*sc. episcopus*) v-o sollempniter pronuntiatio ... ecclesiam in perpetua suarum decimarum possessione confirmavimus. 806 p. 236,7 nos ... scultetus, schabini et consules ecclesiam ... in suo iure stabilivimus ... per nostrum freth-um per me ... scultetum pronuntiatum. 2 *multa pecuniaria, pecunia poenalis – Geldstrafe, Bußgeld, Bannbuße, Gerichtsgefälle (de re v. l. 55sq. et vol. I. p. 1346,1.21)*: DECRET. Frision. B p. 136^b,24 si quis violenter captus fuerit ..., quatuor marcas sterlingorum pro emenda recipiat, et iudices simplices freth-os accipiant. p. 137^a,1 iudices pro freth-is duas marcas sterlingorum accipiant.

fredum (frae-, fradum, frid(d)um, frodium, fretum, frecum, freum), -i n. vel **fredus** (fidrus, fridus, fritus, freidus, fretus), -i m. vel ***freda** (frauda), -ae f. (*theod. vet. fridu script. et form.*: *nom. sg.*: -os: LEX Sal. Pipp. 34 (rec. E). -o: LEX Ribv. 48,1. -es: DIPL. Zwent. 9 p. 34,21 (*var. l.*). *acc. sg.*: -o: l. 63. p. 478,2. *al.* -e: LEX Ribv. 91,2^{tit} (rec. B, *var. l.*). -em: LEX Sal. Karol. 53,8 (*var. l.*). *abl. sg.*: -u: DIPL. Ludow. II. 37 p. 143,34. *acc. pl.*: -us: l. 60. 63. *al.* -es: l. 63. *confunditur c.*: feudum: DIPL. Otton. I. 435 p. 588,5. fodrum: DIPL. Karolom. (II.) 7 p. 295,23. frenum: p. 478,8.

multa pecuniaria, pecunia poenalis – Geldstrafe, Bußgeld, 'Friedensgeld' (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 927sq. et HRG I. p. 1296sq.): 1 *strictius*: a *proprie*: LEX Sal. Merov. 13,6 -us (fritus, -tus *var. l.*) ... exegatur. LEX Ribv. 91,2 (rec. A) nec ullus iudex fiscalis ... -ta (-a, frada, -tum, -um *var. l.*) non exigat. DIPL. Merov. I 147 p. 371,9 ad ... fridda exigendum. 166 p. 414,11 cum omnis fridus ... concessus. CHART. Alsat. B 114 p. 58,29 quicquid ... fisco de -a ... unde poterat sperare (*sim.* DIPL. Loth. I. 56 p. 160,17 fiscus aut -a [*v. notam ed.*]. *al.*). LEX Sal. Pipp. 89,4 -us (fidrus, -o, -es, -os *var. l.*) ... componat (*sc. mallatus*). FORM. Senon. I 35 p. 201,4 frida exegendas. CAPIT. reg. Franc. 32,4 unde (*sc. de homicidio*) fraude exire potest. LEX Sal. Karol. 24,9 -us (frei- *var. l.*) ... non requiratur. DIPL. Merov. I 50 p. 130,29 (*spur.*) de -cis. DIPL. Otton. III. 201 p. 610,37 -a (frodia *var. l.*) deposcere. DIPL. Ludow. II. 71 p. 207,30 concedimus ... monasterio ... frae (-a *var. l.*) et iudiciaria. DIPL. Ludow. Germ. 182 p. 263,27 ad ... fraeda exigenda. *persaepe*. b *meton.*: a *de iure*: DIPL. Otton. II. 279 p. 279,1 ad ... ecclesiam ... cum banno et -o ... tradi-

mus. b *de poena vapulandi*: CAPIT. reg. Franc. 34,13^b si litus fuerit, ... -o dominico in dorso accipiat; si servus fuerit, ... -o dorsum. 2 *latius i. q. tributum – Abgabe*: TRAD. Patav. 114 (ante 1038) quo per unumquemque ... annum V denarios det *libertus* in -um (*postea*: census) ad servitium fratrum. *fort. add. (in loco corrupto, ut vid.)*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 476, 21 Folcuinus ... calumpniam, quam habebat in manso ..., vurpivit ... consanguineo suo, qui frenum trium solidorum pro concessione habuit.

10 [frega v. *fraria.] *fregela v. *fragela.

fregidus v. frigidus. frego v. frico.

*freht(en)a v. *frecta. freineus v. fraxineus.

fremebundus, -a, -um. 1 *proprie*: a *anhelans, fremens – schraubend*: a *in univ.*: LIGURINUS 3,198 ut ... faleratus eques -a lupatis ora (*sc. equi*) terat. b *c. notione rabiei, indignationis*: EPIST. Adm. 41 p. 81,15 ipse (*Octavianus*) ... ad ... capellanum suum ... flammeos oculos -us inflexit clamans *eqs.* LIGURINUS 5,56 in solita permansit Noricus ira inque salutato -us rege recessit. CONR. MEND. Attal. p. 133,42 illa insana clamsans et -a ante sepulcrum piaae Athalae ... pertracta est. γ *c. notione iactantiae*: LIGURINUS 7,668 qui (*Ligur*) rapido -us equo ... nostris illudere castris ... gaudebat. b (*per*)strepens, tumultuans, furens – lärmend, tosend, tobend: LIGURINUS 2,309 plebes ... consulis aedem ... rabido -a tumultu diruit (*sim.* 7,548. *al.*). GESTA Ern. duc. II p. 254,10 huic petitioni -a ... vasallorum imperialium iuventus obstreperit. 2 *translate*: a *torvus, saevus – grimmig*: CARM. var. Walther 1,4,3 primus horum (*sc. hiemis et aestatis*) senior, iunior secundus, ... hic vultu clemencior, ille -us. b *indignatus, iratus – empört, zornig*: RUP. TUIT. trin. 30,24 l. 1373 Iudaei scelera sua ... luxuriis cumulaverunt, sicut testatur -o spiritu loquens illis Iacobus apostolus: '*eqs.*'

fremisco vel fremesco, -ere. 1 *proprie*: a *fremere – knurren (per compar.)*: SABA MALASP. chron. 4,16 p. 203,3 *tercia (acies)* ... velud canis catenatus ... -escens adversariorum zelabat aspectum. b (*per*)strepere, aestuare, tumultuari – lärm-en, brausen, tosen: a *in univ.*: MART. VALER. buc. 4,64 -escit equor et in sevam conspirant flamina mortem. b *c. notione rabiei*: ODO MAGDEB. Ern. 7,323 rex vulgusque ruit tantumque -iscit, quantum *eqs.* c *sonare – ertönen*: GISLEB. ELNON. inc. 2,136 vox haec una doces ... melle -iscere voces. 2 *translate*: a *furere, saevire – toben, rasen, wüten*: AG-NELL. lib. pont. 68 l. 71 elevabitur gens in gentem, et regnum -iscit contra regnum (*spectat ad Vulg. Matth. 24,7*). SABA MALASP. chron. 2,13 p. 144,22 Theutonicorum voluntatis impetus -escit effrenis. 10,6 militia Gallica per universas terras Gallie cepit tota -escere et arma sumere. *ibid. iterum*. b *sollicitari, indignari – in Unruhe versetzt werden, unruhig, unwillig sein*: SABA MALASP. chron. 2,19 rex ... Manfredus audito, quod Karolus Romam ... venerat, cepit mente -escere et animo conturbari. 7,8 cuius (*sc. papae*) solo nutu arcebantur effrenes omnisque potens -escat in orbe.

*fremito, -are. (*fremere*) *partic. praes. usu adi.*: l. 58. 1 (*per*)strepere, clangere – dröhnen, schmettern: CARM. Aldh. 5,53 si centenis clamitet quisque linguis et vocitet ferrea voce -ans valde et ore crepitans (*cf. Verg. Aen. 6,625sq.*). 2 *stridere – tosen, heulen*: CARM. cod. Vat. (5330) 14,28 mons ... excedens nubem ... nescit ... impulsus -antis celsior euri. 2 *crepitare – klappern*: v. p. 480,11 (*cf. l. 68*).

fremitus, -us m. 1 *fremor, stridor, rugitus – das Schnauben, Fauchen, Brüllen*: ALDH. virg. I 28 qui (*Paulus*) ... horrendos beluarum barritus et truculentos leonum -us ... contempserat. VITA Magni Fauc. I 18 p. 150,4 demones in aera volitantes, heulantes et cum magno strepitu vel -u voces emittentes. 2 *murmuratio – das Murren*: WALAHFR. Mamm. 24,1 ista videns populus -u vultuque minaci murmura longa cient. 3 *crepitus – das Klappern*: CARM. Cantabr. A 12,4^a,10 ubi (*sc. in infero*) -us dentium et perpetui fletus sunt merentium pro criminis facto (*cf. p. 480,11*).

fremo, -ui, -ere. *script. frenn(it)*: p. 479,9. *form.*: *perf.* -merunt: p. 479,7. *gerund.* -bando: p. 479,28. *coniug. II.*: p. 479,8. *struct.*: c. *praep.*: ad: p. 479,26. in c. *acc.*: [Wellhausen]

l.24.26. *partic. praes. usu adi.: l.15. al.; subst.: l.21.*

I *intrans.: A proprie: 1 (forte) tonare – (laut) tönen: a de hominibus: ALDH. virg. II 293 sanctum qui (pueri) carpere vatem et laniare student bombosa voce -entes. b de animalibus i. q. anhelare, stridere, rugire – schnauben, fauchen, brüllen (per compar.: l.8.10): CHRON. Salern. 49 p. 51,17 equi inter se ... -erunt et retinaculum ... equi rumperunt. CARM. cod. Vindob. (806) 16,2 ut leo, Marce, -es, ut avis petis alta, Iohannes. CARM. Bur. 132,3^a,9 linx ... -nnit, aper frendit. al. adde: HRABAN. carm. euang. (in telesticho) Marcus voce -it, ast intonat ore Iohannes. c. acc. directionis ('anknurren'): HILDEG. phys. 7,20 canis odium ... in homine cognoscit et ipsum saepe -it. 2 (per)strepere, aestuare, tumultuari – lärmen, brausen, tosen: a in univ.: ALDH. virg. I 29 p. 267,6 accolae Epidauritani ... Dei famulum contra -entes fluctus et salsas gurgitum moles ... opposuerunt. strepitu resonare – von Lärm erfüllt sein: METELL. Quir. 66,5 plena (sc. plebe) tecta concrepant, -unt vię, strepit forum. b c. notione rabiei i. q. furere, saevire – toben, rasen, wüten: EINH. (?) Marc. et Petr. II 95,1 frendentes ac -entes satanae satellites ... trucidant Artemium. THIETM. chron. 7,43 inter tot -entium impetus positus est antistes caelesti iucunditate. B translate: 1 furenter tendere (ad) – rasend streben, gieren (nach): HYMN. Hraban. 6 (3),3,1 ceu leo ... -it in facinus, ... vertit in innocuum arma gregem ..., sic Herodes eqs. CARM. Bur. 102,9,1 miles ad (in var. l.) arma -it. 2 submurmurare, suscensere – murren, grollen: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,5 alii ... contra illum -bando (pro -endo; cf. Stotz, Handb. 4,VIII. §133.8) insidias illo tendebant.*

II *trans. i. q. (magna voce) exposcere, efflagitare – (lautstark) fordern, verlangen: A c. acc.: THANGM. Bernw. 28 p. 772,8 legatus ... et ... Bernwardus ... non a r m a -unt, sed seditionem compescunt (EPIST. Hann. 70). CARM. Cantabr. A 11,4^a,2 his incensi bella -unt milites, arma poscunt, hostes vocant. B c. enunt.: GISLEB. ELNON. inc. 2,250 -e (gloss.: vel pete; sc. turtur) ploratu, ne quis ruat absque volatu.*

adi. fremens, -entis. 1 saevus, ferox, vehemens – wütend, wild, stürmisch, heftig: PETR. DAM. serm. 22,5 l. 103 quanto -ior eis (Christi militibus) ingruit inmanitas proelii, tanto praebet uberior occasio triumphandi. epist. 94 p. 40,6 cum vobis (sc. sororibus) ex huius mundi turbinibus -ior tempestas ingruerit ..., orationis ... latibulum petite. 2 ardens, fervidus – feurig, temperamentvoll: VITA Adalb. Prag. A 8 equus ..., cuius tergo insederat, non more -entium equorum ... gradiebatur neque auro et argento portat fulgentia frena, sed eqs.

fremor, -oris m. strepitus, tumultus, rugitus, stridor – das Lärmen, Tosen, Brüllen, Heulen: WANDALB. creat. mund. 144 belua quaeque inmitisque voraci fluxit turba -e (femore var. l.). CARM. cod. Vat. (5330) 22,4 fit -r et murmur (sc. zephyri) per terrę viscera cęca. ibid. iterum. METELL. Quir. 3^a,5 it celo populi -r.

fren v. phren.

***frenabilis** (frae-), -e. (frenare) *qui frenari, regi potest – zügelbar, lenkbar (usu subst.): ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,6 p. 660^a,12 sequitur (sc. Dionysii): 'equorum figuram significare aestimo obediens et frae-e (PG 3,337^A εὐήλιον).* cael. hier. 15,11 p. 246,35 speciem 'equorum' censendum est significare 'oboediens' ... 'et -e'.

***frenamen, -inis n. frenum, moderamen – Zügelungs-, Mäßigungsmittel: HEIRIC. Germ. I 1,63 causarum ... actor ... creatus arcuit iuvenis urbanas iuris -e (schol.: moderamine) lites.**

***frenarium, -i n. frenum, lorum – Zügel, (Leder-)Riem: TRACT. de aegr. cur. p. 384,37 hec ... in mortario terantur ..., et pondus III nummorum limature -orum, de limatura auri adde, quantum poteris.**

frenarius, -i m. fabricator frenorum – Zaumzeugmacher: ACTA imp. Winkelm. I 791,2 p. 618,27 (a. 1231) sellarii, scutarii, -i et lormerii eqs. CONST. Melf. 3,49 p. 417,22 scutarios, -os atque lormerios ... cum fide et studio ... volumus operari.

***frenatura** (frae-), -ae f. *actio infrenandi, impositio frenorum – das Aufzäumen, Anlegen des Zaumzeugs: BERTH.*

RATISB. serm. 17 p. 90,24 si nihil pati vellet equus ..., nec salaturam nec frae-am ..., parvi esset valoris.

frendeo v. frendo.

frendesco, -ere. (*dentibus compressis*) *mussitare – (mit zusammengepressten Zähnen) knurren: HROTSV. Agn. 127 pater ... ut leo -ens rapidam conversus in iram inceptit percontari rabie furienti, quis eqs. 276 corpore sub tenero -ens (sc. sancta puella) more ferino.*

***frendido, -are.** (*frendere, per analogiam ad trepidare formatum, ut vid.*) *crepitare – klappern: CARM. Cantabr. A 18,4,1 dentes tui (sc. hominis) -ant (fremidant, fremitant var. l.). ... vita tua trepidat.*

frendo, fresum, -ere vel frendeo, -ui, -ere. *struct.: c. dat.: l.65. pendent praep.: in c. acc.: l.44. super: l.25. partic. usu adi.: praes.: l.31.54.61. al. perf.: l.68.69.*

I *intrans.: A proprie: 1 strictius spectat ad sonum actione atterendi vel collidendi dentes editum: a (dentibus) stridere – (mit den Zähnen) knirschen: a in univ.: TRACT. de aegr. cur. p. 103,3 frenesis appellata ..., quia dentibus -ent, nam -ere est dentes concutere. b c. notione affectus cuiusdam ut rabiei, indignationis, timoris sim.: WALAHFR. Wett. 523 vidit ... hos gaudere hilares, illos -ere gementes. EUPOLEMIUS 2,690 sub equinam ... alvum victor procubuit vultumque supinus atrocem -et adhuc. GERHOH. ad Innoc. p. 215,19 talium (sc. clericorum incontinentium) defensores ... -uerunt super eum (canonicum) d e n t i b u s suis dicentes eum annumerandum ereticis (HILDEG. epist. 122 cum d. suis. al.). CARM. Bur. 130,5,3 dentes -entes video (sc. cynus) - miser! miser! al. v. et p. 479,20. b crepitare – klappern: v. p. 481,1. in imag. ('knattern', 'knarren'): BALDW. VICT. dict. 12,8sq. sunt ...*

-entes enunciaciones vitande ...; -entes enunciaciones sunt, que ex asperis concurrentibus litteris fiunt. 2 latius: a fremere, murmurare, mussitare, grundire, rugire – brummen, knurren, grunzen, brüllen: a in univ.: HROTSV. Dion. 136 quae (gentes rebelles) restant vero -entes more ferino. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,1 Sclavus barbarico more -ens et multa convicia evomens irrisit Geronem. CARM. imag. 1,2,10 formam -entis tenet iste sophista (i. Marcus) leonis. ADAM gest. 4,32 qui (sc. homines in Ripheis montibus habitantes) ad invicem -ere magis quam verba proferre dicuntur. v. et p. 479,9. b c. notione rabiei, indignationis: HROTSV. Bas. 81 utitur inventor sceleris his verbis -ens velut ira leonis eqs. ALBERT. METT. div. temp. 2,17 cum ... vocem eius (Baldrici), ne causam suam diceret, interciperent dux Godefridus et Bernardus et in eum -rent.

II *trans.: A praevalente notione sonum edendi i. q. murmurans, mussitans, grundiens proferre – brummen, knurren, grunzend hervorbringen: BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 31,6 barbarum nescio quid -unt (-ent var. l.), magna ira fumant homines. THIOFR. Willibr. I 31 p. 478^B cum nobilitata sint (sc. mirabilia) ore omnium indigenarum barbarum -entis Fresig. v. et p. 481,6. c. dat. i. q. obmurmurare, obmussitare – hin-, zubrummen, -knurren: GODESC. SAXO carm. 7,94 scientiole scintillula cum mihi inesse vix queat, extimeo hinc quid amico -ere summo, sensibus arguto. B praevalente notione terendi i. q. contere, contundere – zerreiben, zerstoßen, zerdrücken: COMPOS. Luc. O 9 alumen Hegypti<m> -su<m> (corr. ed., -sa cod. et edd. priores) solidus III, nitrus ÷ I. RECEPT. Sangall. II 20 f a v a -sa ... fortiter excocta tepefacta in lentiolo inducta (37. 75. ANTIDOT. Glasg. p. 151,6).*

frendor, -oris m. 1 stridor – das Knirschen: CHRON. Reinh. a. 1208 p. 575,18 pallor oris, dentium -r efferat animum.

2 *crepitus* – das Klappern: MAURUS progn. 6 frendere dentibus in fe<bribus> et cetera: auctor intendit pronosticari circa -em dentium; -r dentium est ipsorum motus ex alterutra collisione eorumdem proveniens, sed -r dentium alius voluntarius, alius involuntarius. 3 *grunditus* – das Grunzen: YSENGRI-MUS 7,137 concutit ira sues; undique 'proh' frendunt (frendent var. l.), 'proh! proh!'; -e iuvatur cursus. 4 *strepitus, fragor* – Lärm, Getöse: AETHICUS p. 204,5 arcu et funda urbium -e concussa (?leaena). mus. de sono forti: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35,21 F, ut cum fragore seu -e feriat, efflagitat.

frenes(is) v. phrenesis. **freneticus** v. phreneticus.

***frenifactivus** (frae-), -a, -um. (frenum et facere) de arte sim. i. q. *frena fabricans* – *Zaumzeug verfertigt* (usu ellipt.): ALBERT. M. eth. II 1,3,11 p. 44^a,45 quemadmodum sub equestri (sc. facultate) frae-a (sc. ars est). metaph. 11,2,21 p. 509,63 quae (artificia) accipiuntur sub uno, sicut est -a (sc. intelligentia) et gladiatoria et scutaria ... sub militari.

***frenifatrix** (frae-), -icis f. (frenum et factrix) de arte sim. i. q. *quae frena fabricat* – *eine die Zaumzeug verfertigt* (usu attrib. et fere ellipt.): ALBERT. M. phys. 2,1,11 p. 95,30 quae (ars) ... principalem habet finem, illa ad principalis bonum utitur, sicut ... se habet ... equestris ad frae-em. pol. 1, 98 p. 79^b,4 militaris (sc. ars) ... praecepta dat sellatrici, frae-i et equestri, qualiter scilicet operari debeant. metaph. 1,2,5 p. 22,28 ad idem ... bonum respicit factrix armorum et gladiatoria et sagittatoria et -x artes. 11,2,21 p. 509,84 in materia determinantur -x et gladiatrix (sc. potestas).

frenis v. phrenesis. [**frenno** v. fremo.]

freno, -avi, -atum, -are. c. dat.: l. 57. usu absol.: l. 53. 55. al. partic. usu adi.: praes.: l. 53. 54. perf.: l. 52. partic. praes usu subst.: l. 52.

1 *frenis ornare* – (auf)zäumen (in struct. contam.): ALBERT. M. animal. 24,24 qua (arte) innatantes super dorsum beluarum (i. crocodilorum) insiliunt homines et eas lignis in os ligatis -ta ducunt ad ripam captiva. 2 *refrenare, coercere* – zügeln, bremsen, eindämmen: a in univ.: WANDALB. creat. mund. 255 tum discernere facta luci aptanda vel umbris, tum -are pudenda. ANNAL. Parch. a. 943 (MGScript. XVI p. 599,40) Saxones Ungarorum impetum -ant eosque graviter cedunt. b in-, circumcludere, retinere, cohibere – ein-, umschließen, zurück-, zusammenhalten: HROTSV. Gong. 129 haec ait et pressis -at sua verbula labris. MAURUS urin. II p. 32,1 in ... panniculis cerebri -antibus et obvolvantibus materia (sc. phrenesis morbi) colligitur. c *concludere, terminare* – abschließen, beenden: WANDALB. hor. 33 ternis ac denis (pedibus [sc. umbrae]) cursum ... tertia (hora) -at. d *domare, superare* – bezähmen, bezwingen: ALDH. virg. II 825 miles Christi -bat marmora ponti. CARM. de Frid. I. imp. 1777 veniat populos -are procaces ... rex pius. ibid. al. spectat ad voluptatem carnis: ALDH. virg. II 103 certat carnem -are rebellem spiritus. 803 stricta corpus -bat Hilarion lege petulcum. CARM. var. III A 6,4,54 p. 618 -anti carnem caro dat -ta salutem. ALBERT. M. eth. I 237 p. 207,84sq. eadem virtus non -est -ans, (-at var. l.) in toto et non-frenans in toto; sed temperantia in venereis quandoque -at in toto, in cibis autem non. e c. dat. i. q. *subicere* – unterwerfen: PURCH. Witig. 512 ad Latium regem ... perduxerat orbem illius hunc iuri -ans terrore minaci. 3 *regere, gubernare* – lenken, leiten: ALDH. ad Acirc. 111,2 rector regnorum -ans (-as var. l.) et fulmina lege. PURCH. Witig. 496 commissas animas aequo moderamine -ans.

1. **frenum** (frae-, frē-), -i n. form.: masc.: nom. sg. -us: ERCHANB. gramm. p. 75,2. acc. pl. -os: l. 67. p. 482,5. fem.: acc. pl. -as: HROTSV. Abr. 3,17 (var. l.). struct. c. gen.: explicativo: p. 482,21. 25. 26. obi.: p. 482,34.

apparatus ad equum regendum aptus eiusque capiti appositus – *Zaum(zeug)*: I partibus non distinctis (fere usu plur., sing. e. g. l. 70. 71): WETT. Gall. 32 tollite (sc. plebs) -a (-os WALAHFR. Gall. 1,33) de capitibus eorum (equorum). THEOPH. sched. 3,75 p. 138,23 cum ... eos (clavos) configere volueris ... circa capitum -i. STATUT. ord. Teut. p. 110,20 frater de minori fabrica debet reficere fratri -um. p. 112,31 in locis, in quibus presumitur esse timendum, non debent fratres bestiiis

aufferre -a. saepe. v. et p. 479,45.

II de singulis partibus: A oreae – Gebiss, Trense (fere usu plur.): 1 *proprie*: THEOPH. sched. 3,90 p. 164,3 hoc modo -a et caetera instrumenta equestria, vel quodcumque in ferro volueris, incide. 3,91 p. 166,6 cum feceris calcaria, -os et instrumenta sellae ... et ea aequaliter limaveris. 2 *in imag. et alleg.*: SYLL. Sangall. 17,16 Ebrus, Thermoodon, Thrax ... sumant maxillis ... tua (sc. regis) -a suis. ALBERT. M. Iob 30,11 p. 344,20sq. '-um posuit in os meum' ... et hoc -um fuit multitudo plagae ... et fecit obmutescere contradicentem. B lorum, habena – Zügel: 1 *strictius*: a *proprie*: CONST. Constant. 257 tenentes -um equi ipsius (papae) ... officium illi exhibuimus. WALTHARIUS 585 qui (Camalo) dans -a volat. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,8 ut ... equi -is non flexi liberam viam carperent. CARM. Bur. 1,5,7 quo vult, ducit -a, cuius bursa plena. saepe. b *per compar.*: OTLOH. prov. S 80 sensus corporum sunt quasi equi sine ratione currentes; anima vero in aurigae modum retinet -a currentium. c *alleg.*: ALEX. MIN. apoc. 14 p. 318,10 per -um ... quo equus ducitur, error, quo animus a recto 'intellectu' vacuus trahitur, ... denotatur. d *in imag.*: OTFR. ad Liuth. 62 est *linguae barbaries* ... insueta capi regulari -o grammaticae artis. CARM. de bello Saxon. 2,84 Saxones ... excussisse sibi sperabant regia frēna. VITA Heinr. IV. 10 p. 33,31 audeciam hominum nullis uti -is. HERM. IUD. conv. 11 p. 103,16 carnis concupiscentias continentie -o coartare. CARM. de Frid. I. imp. 45 nec timor hos (populos) nec legum -a coercent. persaepe. e *meton.*: a *equus* – Pferd: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 220,23 versis -is omnes diversas in partes aufugerunt. b *certamen* -i i. q. *certamen equestre* – Reiterkampf: DONIZO Mathild. 2,608 mons Maurelli pugna capitur sine ferri ac mons Alfredi capitur certamine -i (sed v. notam ed.). f *translate*: a *frenatio, coercitio* – Zügelung, Eindämmung: ALBERT. M. nat. bon. 39 p. 19,77 Rebecca ... significat animam pudicam, quia illa magnum munus accepit a Deo ad -um gaudiorum. de terminatione: PAUL. DIAC. carm. 6,62 -a (gloss.: terminos, quia novem annis regnas, decimo morieris) capis vitae, saepe tyranne, tuae. b *gubernatio, moderatio* – Lenkung, Leitung (usu plur.: l. 40): CARM. Hraban. app. 19,3 plangant cuncta, suo (sc. Hattonis) fuerant quae subdita fraeno. VITA Adalb. Prag. A 20 amore monasterii mutat pastoralia -a (cure pastoralis labore C 20). 2 *latius*: a *corrigium, vinculum* – Riemen, Band, Fessel: WALAHFR. carm. 14,6,4 ni -is bene presseris, confusus petulantia te (sc. hominem) deponit pullus et avolat. CARM. pro schola Wirz. 251 ducaris (sc. captivus) -is constructus sive catenis. b *gubernaculum* – Steuer(ruder): HIST. peregr. p. 120,33 hic (marchisius) -a navis vertere maturavit et ... apud Tyrum appulit.

2. **frenum** v. phren. [3. **frenum** v. fredum.]

***frepatus**, -a, -um. (cf. ital. frappare; cf. Battaglia, Dizionario. VI. p. 298sq.) (distinctionis causa) limbo ornatus – mit (unterscheidender) Borte, Bordüre versehen: ANNAL. Ianuens. III p. 114,14 omnes, quicumque arma portare poterant, vestes induentes -as et arma per compagnas diversis coloribus designantes (v. notam ed.).

frequens (frae-), -entis. form.: abl. sg. -e: l. 59. plur.: gen. -tum: p. 483,31. acc. n. -ta: p. 483,28.

I adi.: A spectat ad repetitionem i. q. creber, iteratus – häufig, wiederholt: 1 *strictius*: a in univ.: LULL. epist. 70 ut ... oraminum tuorum (sc. abbatissae) -e (-i p. corr. 2) iuvamine muniar. HRABAN. epist. 21 p. 427,34 huius (sc. Ecclesiastici) ... libri lectio -s apud te sit, sancte pater. HROTSV. gest. 171 bellorum structura -s variorum. DIPL. Otton. II. 186 p. 212,16 pro recompensatione eius (episcopi) fidelissimi atque frae-issimi obsequii. PURCH. Witig. 158 sepius ad regem cursum tenet sponsus ... -em. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 212,9 diverberat se (sc. falco) deforis -ioribus et acrioribus diverberationibus quam in domo. persaepe. v. et p. 487,68. adde: CONR. MUR. summ. p. 95,255 (vs.) modus hic assit raro, non ore -i. sensu adv.: LEX Baiuv. 7,4 si -s (frequenter var. l.) hoc fecerit, superiori sententiae subiaceat. AGIUS vita Hath. 20 decana et custos ecclesiae ... et -es (frequenter ed. prior) adveniebant et semper adesse volebant. RUOTG. Brun. 22 his similia

[Wellhausen]

cum venerandis patribus . . . -s egit. *al.* **b c. colore quodam:** *α nimis creber* – zu häufig: NOTULAE Wilh. Cong. 785 ex -i appositione eiusdem rei quandoque etiam optima medicina vilescent in infirmo. **β assiduus, continuus** – (be)ständig, fortwährend: ALFAN. premn. phys. 41,2 p. 131 -s (PG 40,773^B συνεχής) est horum (sc. plantarum et animalium) permutatio. CONSUE. Marb. 18 quod si -s tussis aut flegma supra modum habundaverit eqs. **γ sempiternus** – seit jeher (aus)geübt: WIPO gest. 4 p. 24,9 de fidelitate facta regi minus necessarium dicere puto -i usu teste, quod . . . ingenui omnes . . . regibus fidem faciant. **δ solitus** – üblich: CHART. Xant. 15 p. 9,42 (a. 1122) si . . . aliqua (mulier) sine legitimo thoro cuidam copulata fuerit, forisfactum suum, quod -s usus beddemundum vocat, . . . componat curie. **ε celer** – schnell(gehend): AURELIUS 13 p. 712,21 torax ei (cardiaco) gravatur et -i ([πυκνῶ] add. ed.) spiritu inspirante (inspirant ci. ed.) assidue. **2 latius i. q. sedulus, studiosus, strenuus** – fleißig, eifrig, tüchtig: ARBEO Corb. 8 erat . . . vir . . . oratione studiosus, . . . vigiliis -s. ANALISTA SAXO a. 1125 p. 585,3 comites . . . Lotharium in regem eligunt, virum . . . in victoriis -issimum (inde CHRON. reg. a. 1125 [rec. I]). EPIST. Hildesh. 24 erat homo . . . -s in lectione, -cior in oratione, -issimus in exhortatione. CHART. Brixin. 132 ut sit scholasticus . . . in divinis officiis -s et officiat. CHART. Duisb. 73 circa illos . . . , qui ferventiores et -iores in divinis obsequiis dinoscuntur. *al.* **β spectat ad numerum:** 1 plur. de hominibus vel rebus singulis i. q. complures, multi – zahlreiche, viele: LIBER hist. Franc. 1 capit. p. 238 de origine ac gesta Francorum vel eorum -ta (sequenta var. l.) certamina, (-i certamine var. l.). RUOTG. Brun. 35 p. 36,30 expedire . . . trophea per totam regni . . . latitudinem . . . -issima. CHRON. Goez. 1,29 p. 32,18 huius (castris) plurimorum et -tum militum potentia tota . . . contremuit provincia. *al.* **sensu adv.** ('in großer Zahl'): RUOTG. Brun. 13 qui (episcopi) -es aderant. *usu subst. de gentibus, populis:* GLOSS. Sangall. 2 (ed. B. Bischoff, Anecdota. 1984. p. 44; s. XI^{med.}) argumentum epistolae ad Romanos presens textus habet, meritis ut gratia differt, redens concordis Rebecce ventre -es (spectat ad Vulg. gen. 25, 23sq.). **2 de multitudine i. q. numerosus, magnus** – zahlreich versammelt, groß: POETA SAXO 3,111 a . . . synodo . . . -i est auditus praesul. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,208 irruerat . . . turba -s monstrumque putando milia multa vehit. WIPO gest. 2 p. 18,33 consedere principes, populus -issimus astabat. *abund.*: VITA Mathild. I 4 p. 121,13 cuius (regis) ad exsequias infinitus populorum -s confluit numerus.

II subst. neutr. plur. i. q. (magnus) coetus, concursus – (große) Ansammlung, Auflauf (ni spectat ad frequentia, -ae f.): TRANS. Bav. 1 (MGScript. XV p. 597,25; c. 1010) inter quae multitudinis -ia erant summae reverentiae viri.

adv. frequenter. *crebro, saepe* – häufig, oft: 1 in univ.: LIUTG. Greg. 2 p. 70,4 quanto rabiem luporum -ius vidit Bonifatius imminere. RIMB. Anscar. 41 p. 76,29 versiculos istos coepit -ius repetere: eqs. POETA SAXO 5,603 defectus solis luneque -r . . . contigit. ALFAN. premn. phys. 28,8 p. 108 egestionem retinere possumus et -r (PG 40,708^B πολλάκις) et in longum. 30,9 p. 112 oportet . . . -r (PG 40,721^B ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ) prae turpibus eligere affligentia. ALBERT. M. metaph. 6,2,2 p. 307,63sq. principium . . . entis aut est secundum semper aut secundum -r, et quod nec semper neque -r est, raro est et per accidens. *persaepe.* *abund.*: RHYTHM. 9,10,2 kartarum lector paginis -r oret saepius. WOLFARD. Waldb. 4,10 iuxta morem -ius consuetum. **2 c. colore quodam:** *a compluriens, aliquoties* – mehrmals: EKEH. IV. pict. Mog. 131 gentibus . . . pater (i. Abraham) Dominum flectendo -r (gloss.: septies) pre-tulit natis vim supplicis improbitatis. **b semper** – immer: VITA Aefrae 88 membra sequi . . . debent, quo vult caput ire: velle tuum nostrum (sc. famularum) velle -r erit (cf. 89 te semper, domina, sumus . . . secute; sed cf. comm. p. 407). **c assidue, continuo** – ständig, fortwährend: Ps. HIPPOCR. progn. A 7 si peripleumonicus fuerit . . . et si sternutaverit -r (graece συνεχώς) . . . , in VII die morietur. **d multis locis, passim** – an vielen Stellen, (weit)verbreitet: ALDH. ad Acirc. 9 p. 81,2 per . . . corpus poeticorum librorum satis -r reperiuntur metaplas-

morum species insertae. HRABAN. epist. 2^a p. 383,25 nec hoc (sc. punctos interserere) . . . vulgo neque -r feci nec sine auctoritate maiorum. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 427,5 -r ponitur 'et' superflua. p. 464,8 cum -issime . . . regulariter sequatur genitivus comparativum. *ibid.* *saepe.* *e compar. i. q. de plurimis casibus, respectu maximae partis casuum* – mehrheitlich, bezüglich der Mehrzahl der Fälle: OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,13 qui ex . . . psalmigraphi testimonio . . . probare nititur, . . . non . . . de omni sic vel semper, sed ut -ius dictam (sc. auctoritatem) putet.

***frequentaneus, -i m.** (frequentare) frequentator, visitator – Besucher: VITA Deic. 38 (13) vermes . . . ita sibi (sc. comiti) a vertice usque ad talos ebulliebant, ut -i eius maximum inde putorem tolerarent.

frequentatio (-cio), -onis f. 1 *proprie:* *a praevalente aspectu accessionis:* *α visitatio, (frequens) accessus* – Besuch, (häufiger) Zutritt, 'Frequentation': CHART. Mar. Magd. 81 p. 78,34 (a. 1199) ut . . . quinque vicibus in anno ad . . . ecclesiam concurrerent coloni et antequam ibi subiectionis ius tali -e recognoscerent. CHART. Brixin. 191 ut filii sui (ecclesiae) . . . in -e templorum Dei . . . ad exhibendum Deo obsequium . . . invitentur. CONST. imp. III 140 ut a -cione curie nostre (sc. Rudolphi) regalis . . . sit rex Bohemiae exemptus. *al.* *de animalibus:* ALBERT. M. veget. 1,163 quaedam (planta) . . . hortensis vult esse, quae defendi vult a communi -e animalium. **β commoratio** – Aufenthalt (usu canon.): CONC. Karol. B I 11,36 neque mulieres quamcumque -em (habitationem var. l.) habeant in locis, in quibus presbiteri aliquem recursum habuerint (cf. p. 486,44). CAPIT. Bened. 3,32 'ut nemini sit facultas . . . in re propria diutius, quam oportet, constitutum curam vel -em agere' (v. notam ed.; cf. p. 487,36sq.). **γ participatio** – (An-)Teilnahme: LIBER diurn. 44 ut . . . Deo . . . gratiae sub cunctorum sacerdotum -e et presentia redderentur. ADAM gest. 3,68 corpus archiepiscopi . . . condigna populorum -e (frequentia var. l.) sepultum est. **δ usus, commercium, familiaritas** – (vertrauter) Umgang: CONC. Merov. p. 154,7 ut . . . non solum lecto, sed etiam -e quotidiana debeant (sc. diaconi) de uxore suis sequestrari. CAPIT. episc. II p. 52,8 de accessu . . . et -e ac cohabitatione clericorum cum feminis (sim. p. 56,19. *al.*; cf. p. 486,44). RATHER. prael. 6,9 l. 345 nexu adhuc inolitae consuetudinis et maculis retentis pernoxiae -is . . . confodior. ANSELM. BIS. rhet. 1,12 p. 124,3 non possum, quin dubitem, . . . quomodo mulierum -cione (-e var. l.) mulier corrumpatur. *al.* **b praevalente aspectu incitationis i. q. frequens, velox motus** – häufige, schnelle Bewegung: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 108,3 si habuerint aves . . . pennas strictas et molles, . . . accedendo ad -em movebunt alas. **2 meton. i. q. (magnus) coetus, multitudo** – (große) Ansammlung, Menge: CHART. Sangall. A 302 (a. 826) actum in villa, qui dicitur Deathereskirha, coram -e eo populi. VITA Bern. Parm. I 9 (MGScript. XXX p. 1320,12) cum per diem pro populi -e id agere (sc. reliquias Ambrosii inspicere) non valeret. **3 translate:** *a praevalente aspectu adversionis:* *α peractio, observatio, celebratio* – Durch-, Ausführung, Beobachtung, Feier: VITA Libor. 16 vidit episcopus . . . clericum . . . -e psalmodiae laudes Domini decantantem. VITA Burch. Wirz. 7 Burchardus . . . orationibus ac m i s s a r u m -bus . . . vacabat (SIMON SITH. gest. 1,39 m. -e). VITA Burch. Worm. 20 p. 844,6 -i (-e var. l.) ieiuniorum, elemosinarum, vigiliarum et orationum ita erat intentus, ut eqs. **β praedicatio** – Predigt: AMALAR. ord. antiph. 30,11 tu, laus sapientiae, 'revertere in thesauros tuos', id est in -em prolis nostrae (i. Christi) cum Ebrea lingua. **b praevalente aspectu iterationis:** *α frequens usus* – häufiger Gebrauch: AMALAR. ord. antiph. 12,2 congruit . . . itineri nostro . . . -o septenarii numeri, quatenus eo discamus necesse nobis esse precari dona septiformis spiritus. **β frequens praestatio** – häufige Erbringung: DIPL. Arnulfi 8 p. 15,35 nos . . . pro gratissime suae servitutis -e . . . dedimus illi (abbati) eqs. **γ repetitio** – Wiederholung: AMALAR. ord. antiph. 21,13 in qua (sc. tertia vigilia) recolitur novum testamentum per -em alleluia. 30,15 cum gloriosa -e alleluia comitetur angelus Domini bonus. GODESC. SAXO theol. 6 p. 161,4 per imperfectum tempus . . . -em intellegimus

[Wellhausen]

actus. HROTSV. Gall. I 6 Deus det proventum, nos (sc. Paulus) adhibemus -es hortamentorum. **δ** t. t. rhet. i. q. *accumulatio* – *Häufung, Akkumulation* (de re v. e. g. L. Arbusow, *Colores rhetorici*. 21963. p. 65sq.): CONR. MUR. summ. p. 97,296 (vs.) -o (in marg.): quando frequento, simul quasdam res colligo tota causa dispersas, ut abhinc oratio mota acrior ... queat ... esse.

frequentativus, -a, -um. 1 gener.: **a** *frequens, assiduus* – *häufig, ständig*: WOLFHARD. Waldb. prol. p. 144,12 ‘-a (frequens Vulg.) meditatio’ mentis meae ‘est afflictio’ carnis (*speculat ad Vulg. eccles. 12,12*). **b** *creber, constans* – *wiederholt, regelmäßig*: DUDO hist. praef. p. 93,20 ut more -o fui apud ... ducem Ricardum ... volens ei reddere meae servitutis officium. 2 t. t. gramm. i. q. *repetitionem exprimens, iterativus* – *Wiederholung ausdrückend, iterativ, ‘frequentativus’*: ERCHANB. gramm. p. 93,11 ea (sc. verba) ... id est -a, quae a supinis divariantur, fiunt mutatione extremae ‘u’ in ‘o’. p. 93,23 quae (sc. verba) non esse -a coniugatio ostendit. *al.* CONR. MUR. summ. p. 30,12 dictamen ... dicitur a verbo -o ‘dicto, dictas’. *usu subst. i. q. verbum -um* – ‘*frequentatives*’ Verb, ‘*Frequentativum*’: ERCHANB. gramm. p. 39,16 sic ... ordinantur (sc. formae verbi): meditativa, inchoativa, perfecta, -a. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 432,17 a ‘salto’ ... venit -um ‘salto’.

frequentator, -oris m. 1 *proprie*: **a** (*frequens*) *visitator* – (*regelmäßiger*) *Besucher*: CONST. Melf. 1,53,2 p. 214,13 luso-res publici taxillorum aut tabernarum -es. **b** *particeps* – *Teilnehmer*: CHRON. Mont. Ser. a. 1175 p. 155,43 archiepiscopus omnes eius (sc. ludi militaris) -es excommunicationis vinculo innodavit. 2 *praedicator* – *Verkünder*: GERHOF. psalm. 33, 8 p. 263,15 qui (*Dominus*) ... super muros eius (*Ierusalem*) constituit custodes, non solum angelos invisibiles, sed etiam vigiles, divinae laudis -es, religiosos viros.

***frequentatrix**, -icis f. (*frequentare*) quae (*studiose*) *visitata* – (*eifrig*) *Besucherin*: ARNOLD. LUB. chron. 1,1 p. 116,17 erat *Mechthildis* ... elemosinarum larga erogatrix et orationibus dedita missarum, quas plurimas decantari fecit, devotissima -x.

frequentia (-cia), -ae f. 1 *spectat ad quantitatem*: **A** *proprie i. q. numerus* – *Zahl*: LIBER diurn. 97 p. 128,11 dum ... necessitate victus artatur locus (*i. orphanotrophium*), -a cessavit infantium. **B** *meton. i. q. (magnus) numerus, (magna) multitudo* – (*große*) (*An*-)*Zahl, Menge, Masse (von)*: 1 *de numerabilibus*: **a** in *univ.*: VITA Maxim. Trev. I 7 populus ... cum ... luminaribus et -a multa ornamentorum obviam contra suum exierunt pontificem. CONC. Karol. B II 17,5 ubi -a hospitem et peregrinorum ... fuerit. TRAD. Salisb. II 82 equorum -cia isti in testimonium sunt adducti: *eqs.* DIPL. Frid. I. 502 p. 433,9 cum magna -a principum et copiosa multitudo cleri et populi. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 163,11 coram -a tantorum principum. *al.* **b** *grex, legio* – *Gruppe, Schar*: RADBERT. prol. ad Warinum 61 inter a n g e l o r u m -am et sanctorum omnium epulas ... admisceris (THEOD. TREV. transl. Celsi 17 -is a. *al. sim.* VITA Annon. I 3,22 p. 509^b,41 superorum -as). VITA Annon. I 3,24 p. 512^b,25 comites ... magnis vallati -is (sc. *aderant*). VITA Heinr. IV. 11 p. 35,26 cum in villa Ruvach ... satellites eius (*regis*) superbe grassarentur, -a civium iniuriam prohibebat. DIPL. Loth. II. 38 religiosus vir ... cum praelecta monachorum -a sub sancti patris degens regulari norma. *al.* 2 *de non-numerabilibus*: VITA Ludow. Pii 33 in ... palatio ... imperator coadunari p o p u l i fecit -am (GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 22 f. populum. THANGM. Bernw. 5 p. 760,20. *saepe*). CHART. Sangall. A II app. 21 p. 397 actum ... coram praefatis missis et -a populari. WIDUK. gest. 3,70 p. 147,15 coram principibus et -a plebis. CHART. Heinr. Leon. 12 p. 21,25 coram -a totius exercitus, qui nobiscum erat. *al.* *expressius i. q. turba, vulgus* – *Menschen-, Volksmenge (usu plur. l. 69)*: LAMB. TUIT. Herib. 2,18 p. 240,11 quod ut in -a, ‘in quos seculorum fines devenerunt’ (Vulg. I Cor. 10,11), legem Domini conservaret *metropolitanus*. METELL. Quir. 66,7 exeunt intrantque perpetes templum -e, vix fores ... globos coanxiant. CHRON. reg. cont. I a. 1184 p. 133,26 tentoria per campestria fixis propter nimiam -am, quae in civitate collecta erat. *al.*

II *spectat ad iterationem*: **A** *proprie i. q. crebritas* – *Häufigkeit*: 1 in *univ.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 212,27 ut -e et vehementie suarum (sc. *falconis*) inquietationum et diverberationum ... succurramus. STATUT. ord. Teut. p. 114,17 in horum (*contiguorum*) ... visitatione modus servetur, ne per nimiam -ciam tedium generetur. *al.* 2 *c. colore quodam*: **a** (*frequens*) *repetitio* – (*häufige*) *Wiederholung*: STATUT. ord. Teut. p. 80,1 ut transgressor per -cie corruptelam notabilis ... condignam ... penitentiam non evitet. **b** *frequens, constans praestatio, assiduitas* – *häufige, regelmäßige Darbringung, Beständigkeit*: DIPL. Arnulfi 90 p. 132,26 eos (*antistites*) ad nostrae orationis -am ... efficationes exercemus. **c** *frequens attentus, tractatio* – *häufige Berührung, Benutzung*: EBO BAMB. Ott. 1,6 p. 16,3 codex ..., in quo psalmos decantabat (sc. *Heinricus imperator*), manuali -a rugosus et admodum obfuscatus erat. **B** *meton. i. q. officium (regulare)* – (*liturgischer*) *Dienst, ‘Offizium’*: CONC. Merov. p. 25,3 qui (*clericus*) sacris cineribus (*i. reliquiis*) psallendi -a famulentur (*famuletur P*). HELM. chron. 44 p. 88,5 discipulos ... reddidit *Vicelinus* ... in cultu Dei et -a chori officiosos.

III *spectat ad amplitudinem i. q. magnitudo, vis, vehementia, gravitas* – *Größe, Stärke, Heftigkeit, Intensität*: **A** in *univ.*: VITA Mathild. II 23 p. 194,5 cognoscimus (sc. *imperator*) -a infirmitatis nostre dissolutionis diem nobis appropinquare. ALBERT. STAD. Troil. 6,181 ‘o Anchisiades’, ait *Anthenor*, ‘ista -a belli omnibus est oneri.’ CHART. Raitenh. 368 clamor infamiae adversus ... Perhtoldum plebanum ... cum -a nos (sc. *episcopum*) impulsans compulit, ut *eqs.* fort. *huc spectat*: EPIST. Hildesh. 101 celebris fuit semper ... ecclesie vestre (sc. *episcopi*) fama de litteralis disciplinae -a. **B** *obsequium* – *Eifer*: EPIST. Teg. I 110 munificentie vestre (sc. *Christi vicarii*) excellentia perdigna est interioris seu exterioris cuncta famulicii -a. **C** ?*copia* – ?*Fülle, Reichthum*: HERBORD. Ott. 1,10 disertus et naturali pollens eloquio, usu et -cia in dicendo facilis erat.

IV *spectat ad accessionem, frequentationem*: **A** *visitatio* – *Besuch*: VITA Arnulfi 16 Chlotharius ... ab omni se consilio destitutum quaeritans, si ... Arnulfus episcopus a -cia palatii cessasset. GERH. AUGUST. Udalr. 2 epil. l. 18 quod frequens -a (*frequentatia var. l.*) adventantium undique populum sepissime manifestat. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,45 quod ... loca monasterii suis -is ... sine causa minime adeat *advocatus* (*inde* CHART. Mog. A II 98 p. 191,6. *al.*). **B** *commoratio* – *Aufenthalt (usu canon.)*: CAPIT. episc. III p. 125,3 ut in domibus presbiterorum mulieres -am minime habeant (*cf. p. 484,27.39*). **C** *praesentia* – *Anwesenheit, Gegenwart*: CHART. Sangall. A 451 (a. 849/57) actum ... sub -a testimonium subscriptorum. 639 in publico placito sub -a populi ... firmata est hec ... carta. *ibid. iterum*. CAPIT. episc. III p. 42,6 scimus angelorum esse -am, ubi Dominicum conficitur corpus. ALBERT. M. animal. 7,73 in profundo magnarum ... silvarum, ubi rara est -a hominum. **D** *participatio* – *Teilnahme*: DIPL. Conr. III. 11 quae (*curia*) omnium pene principum -a nobiscum est celebrata. **E** *usus, commercium, familiaritas* – (*vertrauter*) *Umgang*: CONC. Karol. A 39^B,8 nec -am virorum aut conlocutionem familiarem ... habere debent *sanctimoniales*. 39^B,10 p. 445,31 -as et familiaritates atque confabulationes virorum ... caveant *sanctimoniales*. *al.* VITA Mahum. 88 sotios reddidit usus et -a, quos actuum compares fecit nequitia. **F** *commeatus, tumultus, inquietudo* – *Verkehr, das (unruhige) Treiben, Unruhe*: BONIF. epist. 78 p. 169,20 si prohiberet synodus ... mulieribus ... illud iter et -am, quam ad Romanam civitatem veniendo et redeundo faciunt. EINH. Karol. 2 p. 5,10 huiuscemodi (sc. *crebrae salutationis*) -am cum suo proposito officere vidisset *Karlo-mannus*, ... ad monasterium sancti Benedicti ... secessit.

RIMB. Anscar. 42 p. 77,12 primaevum tempus a turbarum -a remotum ducens monasterii solitudinem expetivit. **frequento** (frac-), -avi, -atum, -are. *partic. praes. gen. pl. -antum*: p. 488,64. *depon.*: p. 487,6. 488,54. *al. usu intrans.*: p. 487,39. 44. 488,36; *medial.*: p. 488,36. *struct.*: c. *praep.*: ad: *pro acc.*: p. 487,15. *pro* apud, in: p. 487,39. ante: p. 487,42. c. *inf.*: p. 488,3. *partic. praes. usu adi.*: p. 487,25. 488,27. 56.64; *subst.*: p. 487,11.

I proprie: **A** (*saepe, constanter, numerose*) *adire, visitare* – (*häufig, regelmäßig, zahlreich*) *auf-, besuchen, 'frequentieren'*: **1 in univ.:** **a** *in bonam vel neutram partem*: CONC. Merov. p. 25,14 ut ... ecclesiam studeant (*sc. qui in haeresim transierunt*) frae-are. CONC. Karol. A 38,29 hominibus ... monasteria importune -are (-ari *var. l.*) cupientibus ... aditus excludatur. DIPL. Ludow. II. 24 p. 112,6 nostram -are et pulsare ... praesentiam. HROTSV. Abr. 3,4 qui (*simulator*) ... simulata eam (*Mariam*) visitatione -bat. RUOTG. Brun. 48 p. 51, 24 -ant *boni et mali* locum sepulture eius. HEINR. LETT. chron. 4,7 antistes omnibus Semigalliam mercationis causa -antibus ... portum ... prohibet. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 186, 10 hic (*sc. peregrinus*) falco -at sepius riveras quam alie species falconum. *persaepe*. adde: REGINO syn. caus. 1,101 nec ipse (*clericus*) -andi ad extraneam mulierem habeat potestatem (*ex conc. Agathensi a. 505*). **c. notione consultandi:** CHRON. Merseb. 2 p. 167,16 Giselherus ... in consiliis pollebat et ob hoc in palatio regis -batur. **b** *in malam partem i. q. aggredi, invadere* – (*angreifen, einfallen (in)*): CHART. Alsat. B 557 (c. 860) qui (*comes bellipotens*) regnum Burgundionum -are erat solitus. **2 c. colore quodam:** **a** (*saepe, constanter*) *participare* – (*häufig, regelmäßig teilnehmen (an)*): CONC. Karol. B I 47A,2 synodales conventus ... -are procurent *episcopi*. STATUT. ord. Teut. p. 50,28 nupcias et collectas militum ... -ent *itinerantes*. REGISTR. Xant. p. 71,9 pueris -antibus chorum II den. *al.* **b** *pervenire (ad), assequi* – (*hinkommen (zu), erreichen (usu mus.)*): HERM. AUGIENS. mus. p. 42,1 per cola et commata finemque has suas proprias saepius -ans *protus* literas. *ibid. iterum*. GUIDO AUGENS. mus. 371 proprium est autentorum ... circa finem ... elevari et -are suum diapente. 402 si ... cantus incepterit vel pausaverit in quinta voce vel eam -verit. **c** *ingredi, ire* – (*betreten, gehen*): WALAHFR. carm. 18 prol. 1 velox Calliope, viam -a, qua Fulgentius invenitur. **d** *concurrere, confluere* – (*herbei-, zusammenströmen*): VITA Epiph. 8 p. 126,14 qui (*populus*) in occursum illius undique -bat. **B** (*com*)*morari, versari* – (*sich aufhalten, verweilen (usu canon.)*): CAPIT. reg. Franc. 22,41 ut non liceat episcopo principalem cathedram suae parochiae negligere et ad aliquam ecclesiam in sua diocese magis -are. 28,41 ut nullus episcopus propriam sedem amittat aliubi -ando (*cf. p. 484,30*). **C** (*praesentem, praesto*) *esse* – (*anwesend, vorhanden*) *sein*: AMALAR. off. 2,16,2 nobis ... ante oculos bonum est -are, quod in mentem transeat (*ni subest usus trans. ['vor Augen haben']*). CAPIT. episc. III p. 42,7 ut -ent ministri, id est angeli, ubi dominus fuerit illorum. **D** *conferre, comprehendere* – (*zusammenbringen, (in sich) versammeln*): WALAHFR. carm. 21,2,3 haec (*Gallia*) ... melius dicata Christi signis ... excellentius has togas (*i. cives*) -at, quas non impius inquietat hostis. **E** *condensare* – (*verdichten, konzentrieren*): THADD. FLORENT. cons. 180,65 ydropisim ... in potu -ta curat *aqua vitae*, si ex ea sumatur cotidie ter.

II translate: **A** *spectat ad quantitatem i. q. (largiter) afficere, instruere, cumulare* – (*reichlich versehen, ausstatten, überhäufen (mit)*): FORM. Augiens. C 25 p. 376,18 nisi mihi excellentia vestra ... subveniat atque ... his, in quibus ... pauper videor, -ari ... et frui congratuler. ECBASIS capt. 538 collaudant (*sc. grex vulpem*), venerantur, amant et laude -ant. CHART. Port. 197 ut ecclesia ... congruis honoribus -etur (*item 200. al.*). *al.* **B** *spectat ad iterationem, crebritatem:* **1** *repetere* – (*wiederholen*): **a** *gener.:* **a** *in univ.:* ERMENR. Har. 212 antiphonam ... didicit, quam postea cantando sepe -vit. CAPIT. episc. I p. 119,10 nisi quis has duas sententias ... in oratione saepissime -verit. ALBERT. STAD. quadr. 38 dum lego, dum meditor, dum Verbi verba -o *eqs. expressius i. q. (saepe) dicere, canere* – (*häufig (aus)sprechen, singen*): AMALAR. ad Hild. 55 per singulas dominicas XVIII psalmi -antur. antiph. prol. 13 quos (*versus*) ... multi cupiunt -are in nocturnali officio. RIMB. Anscar. 41 p. 76,34sq. cum ... frequenti anhelitu ... ea (*sc. versiculos*) -are non valeret, cuidam fratri praecepit, ut haec eadem vice illius -ando caneret. *al. iterato (ex)clamare* – (*wiederholt (aus)rufen*): WIDUK. gest. 1,26 nomen novi regis cum clamore valido salutantes -bant (*sc. multi-*

tudo). **β c. inf. i. q. solere – (*gewohnt sein*): VITA Liutb. 25 p. 28,13 homo ... munuscula de vasculis, quibus illa indigebat, -bat offerre, (illi frequenter solitus offeret *var. l.*). **b** *gramm. de aspectu verbi:* ERCHANB. gramm. p. 39,18 omne ... quod facimus, primum meditatur ... deinde inchoamus, postea perficimus, tunc deinde -amus. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 434,13 bene fuit 'docebat' -ando, scilicet praesentia corporali, quod firmavit Dominus postmodum praesentia spiritali (*spec-tat ad Vulg. psalm. 118,66*). **c** *rhet. i. q. accumulare* – (*häufen, akkumulieren (de re v. p. 485,3): v. p. 485,5*). **2** (*saepe*) *praestare* – (*häufig erbringen, erweisen*): PAUL. DIAC. carm. 11,27 mens nostra ut Christo laudes in saecula -et. CONC. Karol. B I 47A,14 p. 462,7 ut pro se invicem omnes, dum adiverent, preces ... -rent. DIPL. Arnulfi 172 p. 262,3 quatinus ... nostrae orationis instantia ... incessabiliter -etur illic (*sc. in capella*). CARM. Cantabr. A 10,9,3 que (*monochordi musica*) tuas (*sc. philomelae*) laudes -at voce diatonica. *al.* adde: VITA Liutb. 14 p. 20,10 in me misera ... opera misericordiae -are. **C** *spectat ad amplitudinem, magnitudinem, vim:* **1** *praedicare, honorare* – (*preisen, rühmen, (ver)ehren*): VITA Burch. Wirz. 6 quae (*sanctorum corpora*) ... hymnis et orationibus -antur. METELL. exp. Hieros. 5,701 postremam (*urbem*) scripta -ant. LAMB. LEOD. Matth. IV 19 more Gallorum vigiliis ac ludis solemniter -atur (*sc. puer extinctus*). *al. colere* – (*pflegen*): CAND. Fuld. Eigil. I 15 quatenus ... memoria sanctae orationis apud homines -retur in mundo. NARR. de rel. Scafh. 11 fratribus ... memoriam eorum (*sc. sanctorum*) -antibus, quo ... fruenterur honore, ... Christus non omisit ostendere. **2** *con-, affirmare* – (*bekräftigen, bestätigen*): EBERW. Symeon. 11 naves obviant, ... piratas ... nuntiant ...; cumque aliae atque aliae naves eadem -rent *eqs.* **3** *testari, probare* – (*bezeugen, beweisen*): PAUL. DIAC. carm. 19,41 rerum species diversa ... ex se nascenti tribuit, quod non habet ipsa; hoc mare, hoc tellus, concae quoque saepe -ant. **4** *vigere, florere* – (*stark sein, gedeihen (medial. l. 36)*): PASS. Trudp. 9 ubi tam multae virtutes ... clarescunt, ibi devotio universorum indubitanter -bit (-bitur *var. l.*). **D** *spectat ad accessionem, adversionem, occupationem:* **1** *affligere, corripere* – (*heimsuchen, ergreifen, befallen*): AESCULAPIUS 3 p. 6,15 quos haec passio (*sc. epilepsia*) -verit, celerius moriuntur. ARBEO Corb. 6 coepit ... vir Dei ... in augmentum ducere dolorem ... suspiriis adflictus, gemitibus -tus. **2** (*saepe*) *adhibere, uti* – (*häufig heranziehen, benutzen, ver-, anwenden*): AMALAR. off. 1,1,17 pauperem linguam in supradictis diebus -amus. BERNOLD. CONST. libell. X p. 128,3 hoc ... symbolum orientales primum, deinde occidentales -are coeperunt. TRACT. de chirurg. 1165 arenis utatur *hydropicus* calidis; ... sed quamdiu ignis est in loco, arenam non -et. CONST. imp. II 301 p. 416,19 in quibus (*locis*) moneta principis -atur et habetur. *al.* **3** (*saepe, constanter*) *peragere, exercere, observare* – (*häufig, regelmäßig durchführen, ausüben, einhalten*): **a** *in bonam vel neutram partem:* WALAHFR. exord. 21 p. 494,30 pagani ... his diebus quasi ieiunia -bant. CAPIT. episc. III p. 225,1 qui hanc (*sc. tabernas ingrediendi*) consuetudinem -ant (-antur, habent *var. l.*). BERTH. chron. B a. 1077 p. 272,15 episcopalia iura ... -are. ALBERT. M. animal. 6,99 domestica ... animalia coitum -antia saepius quam silvestria non sunt adeo mala ... sicut *eqs. al.* adde: TRAD. Ratisb. 78 p. 72,7 (c. 875/882) inoleverat consuetudo et ... apud quosdam nobiles bene cauteque -atur *eqs. ibid. iterum. agere* – (*verbringen*): DIPL. Ludow. Germ. 72 rex ... ad Eipilingum dies quadragesimales -bat. **b** *in malam partem i. q. (saepe, constanter) committere* – (*häufig, regelmäßig begeben*): ARBEO Corb. 10 p. 197,29 propter nequitiam latrocinii ... que -batur. CARM. var. III A 6,4,47 p. 618 furta -antum crux est conversio furum. **4** (*saepe, constanter*) *celebrare* – (*häufig, regelmäßig feiern, abhalten*): CONC. Karol. A 50D,48 quod nonnulli praesbyterorum sine ministris missarum sollempnia -ent (*antea: missam caelebrare*). AMALAR. ord. antiph. 15,7 quo (*tempore*) resurrectione Domini -atur a fidelibus. NARR. de rel. Scafh. 7 p. 957,18 que (*Dei famula*) matutinales horas -ans *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 36,11 -ari id ipsum (*sacramentum*) in memoriam ipsius precepti Christus. *al.* **5****

auscultare – (an)hören: CHRON. Thietm. 4,31 psalmos eius (imperatoris) oris dulcissimos hunc per devia <sequens> ... sine detractioe – are occulcius potuit *Ansfridus*.

**frescenga* v. *friscinga. **freschus* v. 1. *friscus.

**freskinga* v. *friscinga.

[*fressus* v. 1. fessus. adde ad p. 180,23sq. (de animalibus): MOSES PANORM. marisc. 3 p. 159,7 si equus est multum sudatus et sit fressus.]

**fresum* v. *frisum. *fresus* v. frendo.

**freta* v. *frecta. *fretendo* v. fritinnio.

**frethebannus* v. *fredebannus. *fretinnio* v. fritinnio.

freto, -are. *transfretare*, *transvehi* – überqueren, durchfahren (partic. praes. usu subst.): ALDH. epist. 5 p. 490,11 tam creber meatus est istinc illincque istuc illucque navigero aequoreas – antium (frequentantium M. Roger) calle gurgites velut eqs.

**fretosus*, -a, -um. (fretum) ?*stagnis vel aquarum cursibus interruptus, impeditus* – ?*durch Wasserflächen, -läufe unterbrochen, unwegsam*: IULIAN. TOLET. Wamb. prol. p. 500,4 si iam -a (fertosa, sertosa var. l.) silvarum nemora ut leo fortissimus pectore confregisti ... indica nobis, ... silvarum et petrarum amice (v. notam ed.).

1. *fretum*, -i n. abl. sg. -u: l.27. metr. frē: l.33.34. plur. sensu sing.: l.33.39. 1 strictius: a de mari: α *angustiae maris, euripus* – Meerenge, Sund: AETHICUS p. 217,13 -um ... mare atque coartatum montibus. p. 225,10 in cuius (maris Caspii) vicinio -o (-u var. l.) Scilla et Karibdis sunt. β *sinus* – Meeresarm, Bucht: BEDA hist. eccl. 4,26 p. 267,21 in vicinia -i, quod Anglorum terras Pictorumque determinat. *ibid. iterum*. ADAM gest. 4,5 a borea ... -um Nortmanniae, a meridie ... sinum Sclavanicum (sc. Seland insula habet). γ *mare, pelagus* – Meer, die See: MILO carm. 1,6,4,149 est neque, quod metuas ferventi in turbine -a hoc ductore tuo. CARM. libr. III 7,9 Eolidos flatus per -a labentia spirant. ADAM gest. 1,60 sinus quidam eius -i, quod Balticum ... dicitur, portum facit. al. b *de aliis aquis*: α *lacus* – See: WILLIB. Bonif. 8 p. 52,26 corpus ... pontificis ... trans -um, quod dicitur Aelmer, ... perductum est ad ... urbem, quae dicitur Trecht. FROUM. carm. 31,1 trans -a ... venit Dominus propriam ... in urbem (spectat ad Vulg. Matth. 9,1). METELL. Quir. 43,22 femina trans Tegriense -um manens. alleg.: HUCBALD. Cass. 10,1 ea tempestate, qua Dominus Iesus naviculam -i, id est arborem passionis, conscendit eqs. β *ramus (fluminis)* – (Fluss-)Arm: CHART. Fuld. B 5/6 p. 10,9 (spur. c. 822/24) ab ostio eius (Scamunfulde) sursum (sc. terminus vadit), usque quo ipsum flumen dividitur in -a; inde transit inter media -a, quae nascuntur de flumine Fulda. 2 *latius i. q. aequor* – Wasserfläche: ALDH. epist. 4 p. 484,7 ultra Sabrinæ fluminis -um Demetarum sacerdotes ... nostram communionem ... abominantur.

2. *fretum* v. fredum.

1. *fretus*, -a, -um. script. flet(us): l.65. struct.: c. gen.: l. 58. c. praep.: a(b): l.69.70. de: l.61. adde CHRON. Salern. 112 p. 125,12. e(x): p.490,1. per: l.72.

1 *confisus, fidens (in)* – gestützt, vertrauend (auf): a in univ.: WILLIB. Bonif. praef. p. 4,4 non propriae praesumptionis insolentia -us, sed adsertione catholicorum confisus adgreddi opus. DIPL. Zwent. 14 p. 44,3 nostro -i monachi munimine. ERCHEMB. CAS. hist. 28 -us ... filiorum trium ... eum (germanum) adversum ... principem suum misit praesul. WALTHARIUS 839 Alfarides -us pedibus (in pedibus var. l.) ... insequitur. EGBERT. fec. rat. prol. p. 1,10 -us de te (sc. episcopo) hoc ... opusculum emendandum audeo commendare. CARM. Bur. 43,7,7 vitia premantur orbe ... iure -o pellantur. persaepe. -um esse i. q. confidere – vertrauen, sich verlassen (auf): CHRON. Salern. 158 p. 164,12 non in multitudine fleti fuerunt patres nec in paucis se desperarunt. b (suff)ultus, confortatus, confirmatus – unterstützt, ge-, bestärkt: GODESC. SAXO conf. p. 73,23 a te (sc. Deo) ... adiutus et tutus, -us et fultus ... tibi gratias credo. SYLL. Sangall. 19,3,4 ille (sanctus) ... lucis aeternae radios videre ... studuit ... -us ab altis. GERH. AUGUST. Udalt. 1 prol. l. 30 ut per servum suum (sc. Dei) sint legentes in isto saeculo -i. CARM. imag. 23^h,2,1

Matheus e sacro totus spiramine -us ... qualiter exierit, cecinit, generatio Christi. sancitus – bestätigt, untermauert: CARM. Bur. 37,4,9 decretum non legis patrocinio nec litteris est -um. c praeditus, instructus, ornatus – versehen, ausgestattet (mit): ALDH. virg. l. 20 is (Hieremias) ... quantum profetiae dignitatis gratia enituerit ... quis ... verborum facundia -us enarrare sufficiat? 43 p. 295,3 quis mediocri -us ingenio expedit se posse gloriatur, ni eqs. al. EPIST. Hildesh. 134,27 vituperii signa sunt hec ... homo nulla -us scientia eqs. 2 fere pro fructus, fructus i. q. usus, gavisus – Gebrauch machend (von), genießend, sich erfreuend: CARM. de Herm. 7,1 (MG Poet. II p. 136) gaudens ... -a luce tunc reversa (sc. caeca sanata) ... appetit antistitem. -um esse i. q. fructum, usum esse – genießen, gebrauchen, nutzen: ALDH. epist. 5 p. 490,8 quorum (sc. Scotorum) contubernio parumper -us es (sc. Ehfrius). RUOTG. Brun. 16 hęc ... illorum erat sententia, qui coniuratione impia federati eius (archiepiscopi) ... auxilio et consilio in omnibus se -os esse iactabant.

2. *fretus* v. fredum.

**frevela*, -ae f. (theod. vet. fravali, vrevele; cf. Abd. Wb. III. p. 1202sq. et M. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. III. p. 503sq.) 1 crimen (minus), delictum – (leichteres) Verbrechen, Vergehen, 'Frevel' (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 881sq. et HRG I. p. 1273): CHART. Alsat. B 461 p. 289,7 (spur. s. XII.) de furtis ... vel latrocinii sive -is extra septa monasterii perpetratis. CHART. Argent. I 616,10 causidicus iudicabit pro furto, pro -a, pro geltschulda in omnes cives urbis. 617, 14 quandocunque ... pro -a facta fuerit compositio. al. CHART. Steph. Wirz. 254,5 alii, qui sunt in bonis dominorum suorum, ... de -a satisfaciunt advocato. 2 multa pecuniaria, fredum – Geldstrafe, -buße: CHART. Alsat. B 462 p. 293,15 (spur. s. XII.) si quis de familia ecclesiae ... inobediens renuerit, -am exolvat. Wellhausen

freum v. fredum. [frex v. faex.]

[frialis v. mercurialis: ROSIN. interpr. 2 p. 300,26.]

fribolus, fribulus v. frivolus.

fricabilis, -e. friabilis – zerreibbar, bröckelig: DYASC. p. 39^b,45 rotundum alumen ... subalbidum et non lapidosum, -e. *fricarius* v. 1. ficarius.

fricatio (-cio), -onis f. actio terendi – das (Ab-)Reiben: 1 proprie: AESCULAPIUS 20 p. 27,6 silentii habeant anhelitu laborantes observationem, -em pedum et corporis. THEOPH. sched. 1,23 p. 21,3 fricabis eam (pergamenam) ex utraque parte cum rubeo colore ... et polies eam ... donec ... color ipsa -e adhaereat. BENVEN. GRAFF. ocul. B 31 p. 51,26 aliquando esulstat aliquid ex -cione oculi et ita incutatur supra pupillam. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 34,10 ut ex motu ante et retro illius pellis super caput virgae delectatio maior acquiratur in coitu et ex -e tali sperma melius emittatur. persaepe. 2 meton. i. q. scobis, pulvis – Abrieb, Pulver: PS. GERH. CREM. sal. I 61 funde (sc. mixturam) in urinam pueri antiquatam, donec fiat citrinum et egrediatur facies et eius -o citrina (sim. II 51 -o pallida). 3 translate i. q. blanditio – Schmeichelei: GESTA Trud. cont. I 11,16 p. 304,38 cum Iudeis frequenter lene habebat abbas Rodulfus colloquium ... duritiam cordis eorum palpatu et -e, qua opus erat, emolliendo.

**fricatorium*, -i n. 1 vectis – Stößel: PS. ARIST. magist. p. 644^b,35 adde ei (sulphuri) limaturae ferri subtilis uncias octo et frica fortiter insimul cum -o in paropside vitreata. 2 culter, falx, ferrum – Messer, Schaber, Schabeisen: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146^F sint apud te -a ex frigidis diversas habentia quantitates.

fricatura, -ae f. 1 proprie i. q. actio fricandi, stringendi – das Abreiben, Striegeln: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,15 si nihil pati vellet equus aliquo modo, nec sellaturam nec fraenaturam nec -am. 2 meton. i. q. scobis, pulvis – Abrieb, Pulver: THEOPH. sched. 3,95 p. 169,5 super hyrcinum corium ... -am tegulae pone saliva humidam. p. 170,12 addita ... -a tegulae cum saliva.

fricacio v. frigidatio. *fricdor* v. frigidor.

1. *frico*, -avi vel fricui, -atum vel frictum, -are. script.: fri(g)o: p.491,4.14.29. al. frec(o): p.491,8. al. freg(o): p.491,23.

[Weber]

usu refl.: l. 13. *metr. fric.*: l. 27. *absol.*: l. 8. 10. 12. *al. partic. praes. pro adi.*: l. 43.

1 *proprie*: **a** *terere* – (*ab*)*reiben*: **α** *in univ.*: PS. GALEN. fragm. 3,16 *frigans* manum. WANDALB. mens. 320 antiqua ... -ant *apri* solidandas arbore costas. BERTHA Adelh. 4 pedes singularum (*puellarum*), donec calori redderentur, piis manibus ipsa -vit. LIBER accip. 20,5 pilulas de aloe III mollicabis cum digitis tuis frecando. UNIBOS 125,3 qui (*Unibos*) costas equae dum -at, partum nummorum provocat. THEOPH. sched. 2,17 p. 47,23 asperge desuper aquam per omnia et -a cum panno per totum. GUIC. (?) bers. 4 pone manum super capud suum (*sc. brachetti*) -ando dulciter. ALBERT. M. animal. 22,56 quando unus (*sc. equus*) -at se ad locum, ubi se -uit alius. *persaepe*. **β** *polire, levigare* – *polieren, glätten*: COMPOS. Luc. B 4 -gas faciem in tabulam plumbinam. MAPPAE CLAVIC. 70 cum sicca-verit aurum, dente -a, ut delinitum splendidum appareat. THEOPH. sched. 1,19 ex ea (*asperella herba*) -bis ipsam dealbaturam, donec omnino plana et lucida fiat. *al.* **γ** *fricando purgare* – *putzen*: REGIMEN san. Salern. 12 crines pectat, dentes -et (*sc. mane surgens*). **b** *inungere, infricare* – *einreiben, bestreichen*: TRACT. de caus. mul. 70 cum mel gingibas et dentes frecabis. BOTAN. Sangall. 26,2 facis inplastro cum exungia vetera, corpus fregabis. VITA Norb. I 15 p. 690,30 gingivas ... sale benedicto -ans et aqua benedicta lavans. *al. v. et p. 490,43*. **c** *conterere, contundere* – *zerreiben, zerstoßen*: COMPOS. Luc. R 6 -as inter manus flores. YSENGRIMUS 3,462 confestim species ... ego -o meas; eia, quisne dabit pilam? ALBERT. M. veget. 6,393 elicit *nasturtium* foetum, sed tamen, si non teratur et cum -gatur (-atur *var. l.*), retinebit ipsum. *al. v. et p. 498,29*. **d** *fricando permiscere* – *verrühren*: COMPOS. Luc. L 29 tolle traganthum ... et sal ... et -a cum aceto. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,45 tere et cerne et -a (confrica, confice *var. l.*) diucius cum oleo sisamino (*cf.* 16,63 confrica). eleph. 6,82 que omnes -te, (omnia -ta *var. l.*) species cum felle vaccae nigre siccentur. MAPPAE CLAVIC. 92 -bis argentum in mortario basanitis lapidis cum aqua modica. *al. v. et p. 490,59*. *in imag.*: GERHOH. glor. 15,1 p. 1125^B ignosce, lector, acriter loquenti et quasi multo sale foetentis erroris putredinem -anti. **e** *radere* – (*ab*)*-schaben, rasieren*: THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146^F -a eam (*fissuram*) cum rasorio, donec nulla remaneant signa tincturę. 2 *translate*: **a** *ellipt. i. q. blandiri, adulari* – *schmeicheln*: BERNH. GEIST. palp. 1,132 incipe palpare dominos et disce -are (*item* [?] dial. 69). 1,179 rursus subiunge verbisque -antibus unge. **b** *frequentare, visitare* – *auf-, besuchen*: CHRON. Noval. app. 5 (vs.) regnum circui et claustra multa -ui.

2. *frico v. 1. frigo*.

***frictel(l)a** (*frit-*) *vel* ***frigidola**, -ae *f.* (*frictus*, *cf. ital. fritella, frittola*) *genus placentae ex ovis cum farina mixtis et in sartagine frixis confectum, laganum* – *eine Art Mehlspeise, Eier-, Pfannkuchen*: UDALR. CELL. consuet. 2,4 p. 704^A pro signo crispellarum vel -olarum cum pugno accipe crines (*item* WILH. HIRS. const. 1,9 p. 943^A). THADD. FLORENT. cons. 43,5 omnes cibi de pasta, ut lagana, -ele, cruste tortarum et similia. 124,14 utatur ruta vel in olera vel in vino vel in fritella (*item* 125,14). 147,40 cum cerebro galline et ovo fiat fritella.

***frictio**, -onis *f.* (*perfrictio*) *perfrictio* – *Erkältung*: BOTAN. Sangall. 1,20 ad -is: *eqs.* 2,5 qui -es habet: *eqs.* ANTIDOT. Berol. 37 p. 74,29 facit *antidotum* ... ad nervorum contractionem vel -is (*cf.* ANTIDOT. Sangall. p. 82,20 *perfrictiones*).

frictura v. frixura. 1. frictus v. 1. frico.

2. *frictus v. 1. frigo. frid(d)um, fridus v. fredum.*

*fridor v. frigidor. *frigidola v. *frictel(l)a.*

frigidor vel semel (p. 492,6) frigidor, -oris *m.* *script.*: *fricd-*: p. 492,4. *adde* ANTIDOT. Sangall. p. 95,16sq. *al.* *frid-*: l. 69.

1 *frigus* – *Kälte*: AESCULAPIUS 4 p. 6,42 fit *mania* ... ex nimio -e (*frigore Gariopont. pass. 1,9 p. 87*) aut indigestione ciborum. 8 debilitatur vox aut per clamorem aut per -em (*frigus Gariopont. pass. 1,24*) aut *eqs.* 21 p. 32,43 singultus ex stomacho fit ... ex -e (*frid-* GLOSS. med. p. 79,7 [*pars codd.*]). TRACT. de chirurg. 965 secundum tempus propter nimium -em vel calorem non flebobomamus (*sic*), sed uti flebotomo vernali tempore oportet. *al. v. et p. 497,33*. 2 *perfrictio, febris (fri-*

gida) – *Erkältung, (kaltes) Fieber*: ANTIDOT. Bamb. 45 nec aliquod spasmo patitur homo nec tussem nec -em (*perfrictionem Frig. Ps. Apul. herb. l. 8*). ANTIDOT. Glasg. p. 119,9 unguentum ad omnes -cdores sthomaci vel -es. ARS med. 7 p. 424,30 stomachica est passio, cum ... contingit stomacho ex diversis rebus, id est ex fervore, ex -e (*add. p. 152,1 -gidorem*) ... vel varietate frigorum. *al. v. et p. 497,63*. *de horrore* ('*Fieberschauer*', '*Schüttelfrost*'): PAUL. AEGIN. cur. 177 in ruptura ... apostematis vehementius febricitant *aegroti* cum quodam -e. (3,32,1 μετὰ τινοῦ φοβίης).

10 *frigefacio* (*pass. -fio*), -factum, -ere. *script.* -gif-: l. 14. *frigidiorum reddere* – *kühlen*: GESTA Lob. 18 p. 320,47 ut, si diebus, quibus debentur pisces, solvere non suffecerint *villici*, quinquaginta ova dentur pro eis et ipsa -ifaciant. URSO aphor. 64 dissolvendo vel aperiendo extenuans caliditas -it et constringendo subtilibus spiritibus exitum prohibens frigiditas calefacit. HUGO RIPELIN. compend. 2,8 p. 463,5 ignis ... -it per accidens, ut patet in aceto. *al. v. et l. 20*. *medial. i. q. frigidiorum fieri* – *kälter werden, erkalten*: ALBERT. M. praedicam. 6,1 p. 271^b,37sq. sicut calefacere contrarium est ad -ere, ita calefieri contrarium est ad -fieri. animal. quaest. 16,20 p. 289,4 sperma calefit et menstruum -fit ultra propriam naturam. THEOD. CERV. chirurg. 1,26 p. 144^B semper moveas, dum coquuntur (*sc. ingredientia*), deinde modicum -fiant. 2,7 p. 147^H cum aliquantum fuerit -ta *stupa calida*, alia stupa calidior superponatur.

20 ***frigefactio**, -onis *f.* *actio frigidiorum reddendi* – *das (Ab-)Kühlen*: ALBERT. M. gener. 2,1,5 p. 180,63 secundum Graecos, in quibus forte sunt nomina verbalia sicut calefactio et -o, umefactio et siccatio vel, ut meliora fingantur nomina, calidatio et frigidatio et umidatio et siccatio.

***frigefactivus**, -a, -um. *frigidiorum reddens* – *kühlend*: ALBERT. M. herm. 2,2,5 p. 449^b,8 quod calefactivus est ignis et non -us. THEOD. CERV. chirurg. 1,11 p. 139^H considerari ... oportet, si medicina -a vel calefactiva sit nimis.

***frigellus v. fringillus**.

frigeo, -ere. *form. coniug. I. l. 40. 55. metr. -ëre*: l. 42. *pendet a(b)*: l. 61.

1 *frigidum esse* – *kalt sein, frieren*: **a** *proprie*: HUGEB. Willib. 3 p. 92,9 febricitando, totiens algore -ans et totiens calore estuans. CARM. de Nyn. 236 invenit ... illum exanimem sopitis -ere membris, qui prius ad stabulum cleptantes ducere temptat. WANDALB. horol. 24 quae Boreae -entque iacentque sub axe. RHYTHM. 146,1,5 nullum dare victum -enti (-ente *var. l.*) corpore possum (*sc. olla*). THEOPH. sched. 3,61 p. 119,2 fossis extractas (*sc. formas*) repone in tuto loco, donec omnino -ant (*frigescant var. l.*). *al. v. et p. 493,25*. **b** *in imag.*: CARM. Bur. 140,5,3 si -et, in qua ardeo, nec mihi vult calere. 2 *rigere* – *starr sein*: ALBERT. STAD. Troil. 5,630 non audent prodire suis aliquomodo portis, sed -ere vides spe fluitante Friges. HIST. FOSS. (MGScript. IX p. 371,37) silet inops expersque sui quondam valida senectus (*sc. urbis obsessae*), consilio -et animosa iuventus. 3 *frigidiorum fieri* – *abkühlen, erkalten*: **a** *proprie*: MOSES PANORM. infirm. 4 p. 108,19 postea ponas (*sc. fugatiam*) in aquam in uno vase et facias -are in aqua. **b** *in imag. vel translate*: **α** *in univ.*: VITA Heinr. IV. 9 p. 31,32 qui ex parte imperatoris erant ... multis ... pollicitationibus attracti erga imperatorem in fide -bant. **β** (*gradatim*) *desistere* – (*allmählich*) *ablassen (von)*: HUMB. Sim. 3,5 p. 204,20 utinam ab hoc (*sc. defensionis*) suo (*sc. vindicis*) officiosic -rent reges et principes aut interperet, ut ad alienum praeripendum non incalarent aut aestuarent.

frigero, -are. *script.* -gor-: p. 496,56. 1 *trans. i. q. frigidiorum reddere* – *kühlen (usu absol.)*: *v. p. 496,56*. 2 *intrans. i. q. frigidiorum fieri* – *abkühlen, erkalten*: IOH. sacerdot. 201 misce (*sc. crassiterum liquefactum*) insimul et dimitte -are.

frigescio, -ui *vel* -esc(u)i, -ere. *script.* -gis-: AETHICUS p. 206,10. *form. plusq. -sser(am)*: p. 493,3. *usu medial.*: p. 493, 11. *struct.*: *pendet a(b)*: p. 493,20.22. *c. abl. limitationis*: p. 493,36.

70 *intrans.*: **A** *frigidiorum fieri* – *kälter werden, abkühlen, erkalten*: 1 *proprie*: AURELIUS p. 497,22 has (*spongias*) in-

mutare assidue et dare operam, ne -ant. AGNELL. lib. pont. 45 p. 205 l. 546 Zacharias dubius se creditur habere filium, eo quod -cerat (-sserat *var. l.*) sanguis (*spectat ad Vulg. Luc. 1,18*). MAPPAE CLAVIC. 195 extrahe (*sc. nigellum*) de fornace, ut -at. PETR. DAM. epist. 119 p. 370,2 cum ante sit *calx* frigida, inde (*sc. aqua*) fervescit, unde ferventia cuncta -unt. MANEG. ad Gebeh. 42 p. 383,43 quae (*Abisag Sunamitis*) patri eius (*Salomonis*) iam senio -enti (-e *var. l.*) ministrabat (*spectat ad Vulg. III reg. 1,15*). THEOPH. sched. 1,33 p. 30,20 postquam ... canduerint *tortulae* et postea -uerint. *persaepe. v. et p. 492,47. medial.*: MAPPAE CLAVIC. 195 dimitte (*sc. mixturam*) -i. 2 *in imag. vel translate*: a *in univ.*: LULL. epist. 92 p. 209,31 ut numquam semel in Christo ceptam caritatem desidia torporis ... -ere sinamus. WALAHFR. Wett. 708 ne ... pondere ... scelerum -at pignus amoris aeterni. RATHER. serm. 3,4 p. 718^B ipsa (*luxuria*) desiderium pii operis compellit -ere. HEINR. AUGUST. planct. 2193 cum -at dilectio, fac recalescat. CARM. Bur. 120,2,5 -ente ... cupidine. *persaepe. b (gradatim) desistere - (allmählich) ablassen (von)*: RIMB. Anscar. 3 p. 21,17 coepit a propositi prioris rigore -ere. RUP. TUIT. trin. 25,1836 in qua (*sanctitate*) positus iam ab omni appetitu terrenorum -am ad modum senis, qui *eqs. (inde GERHON. psalm. 91 p. 693,18)*. *B frigidum esse - kalt sein*: HILDEG. phys. 7,10 cervus repentinum calorem habet in se et minus -it, sed plus calidus est et mansuetus. ALBERT. M. veget. 7,15 frigit (-it *var. l.*) ... terra et ex frigiditate sterilis ... aliquid caloris concipit, quo semina in ea iactata melius convalescant. *C algere - frieren*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1069^A quo non solum illa die coram principibus et populo humiliatus -ret *Bruno*, sudaret, pallesceret, sed etiam *eqs. GONZO Geng. 34 p. 651^F* finitis ... laudibus Dei coepit *mulier caeca* -ere, unde necesse habuit ab ecclesia exire. PETR. DAM. serm. 54,166 quis non malit aestuare laboribus vel nuditate -ere quam flammaram furentium incendia sustinere? *D horrere - erstarren*: ALFAN. premn. phys. 8,8 p. 82 quia multoties a spina plagati pedem capitis confestum pilis -imus (PG 40,652^A τὸς τοῖχας φοῖττομεν).

II *trans. i. q. frigidiorum reddere - kalt machen, kühlen*: WOLFHARD. Waldb. 1,19 dum ... gelida creberrime flamina corpus inane -rent.

**frigiatus* (-ixi-), -a, -um. (Phrygius; cf. phrygio, *v. ThLL X/1. p. 2058,43sqq.*) *limbo pretioso ornatus - mit Zierbesatz versehen*: TRAD. Ensdl. 117 p. 229,14sqq. (a. 1170) sacerdotem ... festivo festivit (*i. vestivit*) *Heilica* vestimento, casula scilicet -a, ... margaritis et auro intexta, atque proinde aliis casulis -is et aliquibus non-f-is, ... cappis -is et absque frigido. NOTAE Medioli. (MGScript. XVIII p. 385,37) quas (*res*) ... papa Urbanus donavit Mediolanensi ecclesie: ... toaliam cum frixio et camisium -xiatum. cf. **brisatus*. **frisatus*.

**frigibilis*, -e. *qui frigidum reddi potest - kalt zu machen(d), (ab)kühlbar*: ALBERT. M. sent. 3,16,3 p. 295^{b,7} omnis causa longioris vitae ... reducitur ad humidum difficulter siccabile et calidum difficulter -e.

1. *frigidatio* (fricd-, -cio), -onis f. 1 *actio frigidiorum reddendi - das (Ab-)Kühlen: v. p. 492,31*. 2 *infrigidatio - Ab-, Unterkühlung*: AESCULAPIUS 10 p. 13,8 dentium vitia sunt multa, aut dolor unius partis ... aut agitationes aut -es (*Gariopont. pass. 1,17 p. 15,21* infrigidationes). TRACT. de caus. mul. 42 qui (*sc. mala*) ex -cdacione (-e *var. l.*) ... contingunt.

[2. *frigidatio v. infrigidatio*: IOH. sacer. 54.]

**frigidatura*, -ae f. *perfrictio - Erkältung*: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 157,23 malum infrigidature, quod accidit equis, est sicut -a, que accidit hominibus.

frigiditas, -atis f. 1 *strictius i. q. algor, frigus - das Kalte sein, Kälte*: a *proprie*: a *in univ.*: FRUTOLF. chron. p. 65,69 per -em (*sc. aquae*) apprehendit eum (*Alexandrum*) dolor capitis. MAURUS phleb. p. 12^a laborans effimera (*sc. febre*) ... ex -e aeris caveat sibi a minucione. CHART. Steph. Wirz. 233 p. 247,16 vineta ... ubique in Teutunia propter -em imemis exaruerant. FRID. II. Imp. art. ven. 2 p. 225,5 per noctem est nimia -s et per diem inquietabunt *falcones* se ad splendorem aeris et diei. *persaepe. β de qualitate elementis humoribusque inhaerente*: WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,1 ut princi-

pale elementorum quadrivium ... aquam et terram -e ... connectat in alterutrum. URSO qual. 9 harum (*qualitatum*) ... duae ... , caliditas et -s, sunt activae, aliae duae ... , siccitas et humiditas, sunt passivae. HILDEG. phys. 6,7 p. 1292^A caro ... eius (*vulturis*) comedi non debet, quia -s, quae in eo est, homini in cibo mortifera esset. ALBERT. M. animal. 1,129 propter sanguinis melancolici gravitatem et -em. *persaepe. v. et l. 13. b in imag. vel translate*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 2,11 p. 105,34 (epist. papae) -em cordis ipsius (*regis Eduini*) sancti spiritus adnuntiatione succende (*sc. Aedilberga regina*). ABSAL. serm. 21 p. 126^A erant duae infirmitates in nostra natura ... , quarum una procedebat ex superabundantia humoris, reliqua ex vehementia -is ... ; -s (*sc. est*) desperatio coelestium promissorum. β *de (deficiente) cupiditate carnis*: HILDEG. scivias 2,6 l. 2054 homines, qui de materno utero ita egressi sunt, quod prae -e vel imbecillitate corporis sui coniuga habere non possunt. ALBERT. M. sent. 4,34,4 p. 331^{b,16} nimia caliditas impedit (*sc. matrimonium*) sicut et nimia -s. THOM. TUSC. gest. p. 500,19 Gulfus uxorem cognoscere non poterat nec aliam mulierem -e naturali ... prepeditus. *saepe. 2 latius: a infrigidatio, perfrictio - Ab-, Unterkühlung, Erkältung*: ANTIDOT. Augiens. p. 42,37 ad febrem, que de -e genita est. VITA Anselm. Luc. 39 tanta in vertice capitis fatigabatur *Berta* -e, ut quasi glaciem superpositam aestimare interdum posset. HILDEG. phys. 1,63 p. 1154^D (ed. princ.) si quis urinam prae -e stomachi retinere non potest. IORDAN. RUFF. equ. p. 50,14 quae infirmitas -s capitis nuncupatur. *al. b actio algendi - das Frieren*: CHRON. Reinh. a. 1195 p. 554,13 ut insanabilis -is tremor universum corpus eius (*marchionis*) corripere.

**frigiditatio*, -onis f. *infrigidatio - Ab-, Unterkühlung*: IORDAN. RUFF. equ. p. 50,11 quae (*aegritudo*) ... accidit, quum equus in stabulo ... calido ponitur et postmodum ad ventum subito demonstratur, quandoque ex aliis ... -bus occasione aliqua iam retentis.

35 *frigido*, -atum, -are. 1 *trans. i. q. frigidiorum facere, refrigerare - (ab)kühlen*: WILBR. peregr. 1,5,15 draco ... fontem ... profundit, ita ut alte desiliens aerem ... tempore caloris humectet et -et. IORDAN. RUFF. equ. p. 34,7 aqua aliquantulum -ta cum pauca farina frumenti misceatur. 2 *intrans. et medial.*: a *frigidiorum fieri, refrigerare - abkühlen, kälter werden*: ALBERT. M. animal. quaest. 4 app. 13 p. 151,45 aqua ... erat frigida et magis -bat. *in imag. vel translate*: GERHON. tract. p. 96,13 abundata iniquitate, -ta et pene penitus extincta caritate (*spectat ad Vulg. Matth. 24,12*). b *perfrigerare - sich erkälten*: IORDAN. RUFF. equ. p. 8,9 nisi bene co-opertus fuerit, posset equus de facili -ari. *ibid. al.*

frigidor v. frigidor.

frigidus, -a, -um. *script. freg. l. 54. form. gen. sg. -is: p. 495,34. struct. seq. in c. abl. p. 495,20. c. abl. limitationis: p. 495,22. usu subst. l. 53,54 p. 495,28.*

1 *adi.*: a *strictius i. q. algidus, gelidus - kalt, kühl, frostig*: 1 *proprie*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 3,2 p. 130,29 medio noctis tempore ... sensit *Bothelm* nescio quid -i suo lateri adiacere. RECEPT. Bamb. 22 omnia dulcia, omnia fre-a his (*nephriticis*) esse contraria. NOTKER. BALB. gest. 1,25 p. 34,13 -issimo fonte estuantia membra baptizans sacerdos. 2,17 p. 86,11 erat ... ymbrifera dies et -a. THEOPH. sched. 3,34 inmitte carbonem ardentes, deinde extinctos, sicque quotiens descenderint, superpone -os. *persaepe. v. et l. 42. p. 495,21. in nomine loci*: DIPL. Heinr. II. 286 p. 341,17 usque in ipsum F-um (*'Freddano'*). INNOC. III. registr. 1,252 p. 354,24 domum sancte Trinitatis Cervifrigidi (*'Cervfroid'*; *sc. suscipimus*). *al. in nomine hominis*: CHART. scrib. Col. A I p. 46,42 (a. 1149/59) Hermannus F-us-Clipeus (cf. p. 54,36 *'Caltsilt'*). b iudicium aquae -ae (*'Kaltwasserprobe'*; *de re v. HRG I. p. 1770sq. s. v. 'Gottesurteil'*): CHRON. Ortl. add. 2 p. 132,26 per iudicium -ae aquae ... virginea corpora sancta ... esse comprobavimus. BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 148,26 ad ultimum iudicio -ae aquae. CHART. Rhen. inf. I 347 p. 257,32 habito ... omnium consensu -e aque iudicio. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 401,42 aut III libras ... componet (*sc. accusatus*) aut ipse iudicium aque -e subibit. c *de qualitate elementis humori-*

busque inhaerente: **a usu communi**: ALFAN. premn. phys. 5,4 p. 62 est . . . terra sicca et -a (PG 40, 613^B ψυχρά), aqua . . . -a et humida. CONSTANT. AFRIC. coit. 5,11 si . . . fuerit *natura testium* -a, effeminati erunt homines et appetitus deest. GLOSS. Salern. p. 13,36 anotropa est conversio stomachi, quando quis propter -os (*ci.*, fibres *ed.*) humidus in ipso existentes et cum (*i.* eum) aggravantes cogitur eos per inferiora emittere. HILDEG. phys. 7,14 bos -us est in temperamento et siccus est. ALBERT. M. animal. 1,497 hoc . . . est signum -i fleumatis habundantis supra formativam: *eqs. persaepe. v. et vol. II. p. 76, 28.* **β de morbis**: URSO med. 28 morbus -us ex calore sic fit: *eqs. al.* ALBERT. M. metaph. 7,2,6 p. 346,15 si convalescit aliquis ex infirmitate -a. THEOD. CERV. chirurg. 3,17 p. 164^H apostematis -i quatuor sunt species. *al.* **d acc. sing. neutr. pro adv. i. q. frigide – kalt**: PS. HIPPOCR. sang. 16 corpus habet malefactionem: -um sudatur. **2 in imag. vel translate**: *a in univ.*: BEDA hist. eccl. 2,10 p. 101,25 in extremitate terrae positum gentium corda -a sancti spiritus fervore . . . est dignata (*sc. bonitas Dei*) succendere. THIETM. chron. 5,42 p. 268,28 in gemina caritate . . . -us (*sc. filius*). CHRON. Thietm. 7,37 pars terre illius tantum est -a, quantum a calore solis aliena, mentes eciam incolarum gemina caritate -iores sunt (Thietm. chron. 7,37 [27] caritatis geminae expertes). CARM. Bur. 140,2,4 saxo -ior, qui non est igne plenus. *al.* **fort. huc spectat**: HEINR. WIRZ. cur. 157 -a (turgida *var. l.*) mendacem confundat passio linguam, que ferit innocuos et sine labe viros. **b de (deficiente) cupiditate carnis**: ALBERT. M. mot. proc. 2,10 p. 71,4 sicut diximus supra de -is, qui ad coitum non moventur. CONR. MUR. summ. p. 160,10 mulier deridenda . . . poterit nominari . . . fraudosa, -a, furiosa. **c languidus, segnis – träge, schlaff**: CARM. de Quint. 76 dives (*sc. Diocletianus*) opum, lingua melior, sed -us armis (*cf. Verg. Aen. 11,338*). **B latius**: **1 algens – frierend, unterkühlt**: RECEPT. Bamb. 17 ad singultum -is stomachi. WIPO prov. 62 qui torpescit, dum calet, -us nichil valet. **2 rigidus – starr**: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,11sq. -o (rigido *var. l.*) ferro honor a -iori (rigidiori *var. l.*) deferabatur populo.

II subst.: **A fem.** (?m.: l.40) *i. q. aqua -a – kaltes Wasser*: CHRON. Fred. 3,7 pulcras terras habes (*sc. Lucius senator*), nam -o (*leg. -a*) labas. ALPHITA C 192 calda, id est calida, inde caldarium, quando simpliciter ponitur calida, de aqua calida intelligitur, similiter et -a. **B neutr.**: **1 usu originario**: **a frigus – Kälte**: **a in univ.**: RHYTHM. 1,6,1 iam calcatis pronis saeculi inbrae perfusus (*sc. Medardus episcopus*) -o. **β de qualitate elementis humoribusque inhaerente** ('das Kalte'): ERMENR. ad Grim. 23 p. 560,9 cum origo corporis sit limus assumptus et terra, in se continet -um, calidum, humidum et siccum. ALFAN. premn. phys. 2,49 p. 35 calidorum et -orum (PG 40, 557^B ψυχρόν) et siccorum et humidorum bona temperantia salus est. CONSTANT. AFRIC. coit. 4,21 quatuor (*sc. iunctae qualitates*) . . . sunt: calidum et humidum, calidum et siccum, -um et humidum, -um et siccum *eqs. persaepe.* **b metallum quod tunditur frigide – Metall das kalt geschmiedet wird**: p. 490,61. **2 per confusionem vel pravam interpr. inc. verbi francog. vet. froith (ni subest fredum) i. q. pecunia multatitia – Straf-, Bußgeld**: CHART. select. Waitz 7 p. 14,7 (a. 1063/76) quercum . . . neque det neque vendat *praepositus*, sed si aliquis occiderit et ante eum per legem reddiderit, nichil omnino habeat excepto tercio denario de -o (*cf. chart. francog. [ed. H. Plattelle, La justice seigneuriale de St. Amand. 1965. p. 429; a. 1116] excepto III denarii de froith; inde chart. francog. [ed. E.-M. Meijers, J.-J. Salverda de Grave, Des lois et coutumes de Saint-Amand. 1934. p. 225] excepto III° denario de froith*).

frigifacio v. frigeo.

***frigidudo, -inis f. frigus – Kälte**: PRAECEPT. diaet. II^a 16 calidum bibat (*sc. homo*) . . . , quia in calore precordia ponit propter -em. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,5 p. 37b^r rigorem habet (*sc. febris*) . . . cum . . . totius corporis forti -e; . . . febre declinante sentit infirmus -em. 9,37 p. 49a^r via, unde urina de renibus ad vesicam est transitura, est stricta propter -em in viis eorum; -o . . . semper stringit vias.

frigijs (fryg-), -a, -um. (Phrygius) *script. frixi(us)*: p.493,

48. **1 adi.**: **a limbo pretioso ornatus – mit Zierbesatz versehen**: PETR. CAS. chron. 4,119 p. 593,25 Rychiza . . . augusta posuit super altare stolam -am cum manipulo suo et mitram auro decenter ornatam. **b lapis -us i. q. lapis in Phrygia usitatus – Phrygischer Stein**: PAUL. AEGIN. cur. 159 restringit . . . et sanguinarius lapis et -us (3,26,16 ó Φούγιος) combustus . . . et ex lapide -o edicon. DYASC. p. 97^a -us lapis tres habet species. **2 subst. neutr.**: **a pileus -us – phrygische Mütze (de pileo papali vel episcopali; de re v. B. Sirch, Der Ursprung der bischöflichen Mitra. 1975. p. 114sqq.)**: CONST. Constant. 221 contradimus . . . diademam . . . simulque frygium (-um *var. l.*; pileum vel mitram *B^{vat.} in marg.*) nec non et superhumale (*inde* HUGO FLAV. chron. 1 p. 300,51 -um). *al.* GREG. CAT. defens. (MG Lib. Lit. II p. 537,31) Constantinus . . . super vertice pape . . . posuit imperiale -um. ORD. elect. pap. 2,21 archidiaconus recipit regnum, quod alio vocabulo -um dicitur. CHRON. Basil. a. 316 p. 275,18 Constantinus . . . donavit beato Silvestro -um, equos albos et omnia imperialia (*inde* ALBERT. MIL. temp. 35 p. 393,8). **b limbus pretiosus – Zierbesatz**: GREG. CAT. chron. app. I p. 292,20 -um non modicum vestis . . . imperatoris et aliud ex diversis vestibus (*sc. reliquit Beraldus abbas*). *v. et p.493,45-48. cf. *frisum.*

1. frigo, frixi, frictum vel frixum, -ere. script. fric(o): l.29. 30. al. form. partic. perf. frisc(us): l.42. partic. perf. usu subst.: l.37.41. al.

1 torrere, torrefacere, siccare – rösten, dörren, trocknen: **a proprie**: GLOSS. med. p. 70,22 resina pituina: non -xa. PAUL. AEGIN. cur. 4 leporum ventres siccans accurate -e (3,1,4 φρύγε) in vase fictili. COMPOS. Matr. 69,8 crocus -catur diebus tribus . . . et lidrium -catur in sole diebus V. WILH. RUBRUQU. itin. 29,23 dedit filia Chan sacerdotibus . . . comedere milium -xum (*fixum var. l.*). *saepe.* **b per compar. vel in imag.**: **a de victimam parando (loci spectant ad Vulg. lev. 2,5)**: TIT. metr. IV 8,2,6 mugit adesse sacrum Lucas libaminis aesium, quod confixa cruci -xit resolutio mundi. EKKH. IV. bened. I 17,45 in cruce laus fixo, decus hac sartagine -xo (*gloss.: ossa eius sicut in -xo confringuntur*). **β de poena, tormento (cf. Vulg. II Macc. 7,3)**: EKKH. IV. pict. Mog. 259 Iob Satan . . . velud in sartagine -xit. **2 assare – braten**: ANTIDOT. Sangall. p. 95,9 semen plantaginis tere cum albumen ovi, -is in patella. EKKH. IV. bened. II 12 mulceat hoc -xum benedictio cum sale mixtum. TRACT. de aegr. cur. p. 221,8 nasturtium -scum in butyro calidum pone super locum dolentem. IOH. S. PAUL. diaet. 509 ova -xa indigestibilia sunt ceteris. ANON. secret. p. 49,2 debent ipsae canninae ferrari cum ferrugine inpastata cum albumine ovi -ta in patella. *persaepe.* **3 coquere – kochen**: YSENGRIMUS 3,732 potio -xa (*fixa var. l.*) fere est (*sed cf. ed. p. XLII*). REGISTR. Pant. Col. 17,5 p. 107,31 dabuntur ova -xa. *ibid. al.* Weber

2. frigo v. frico. 3. frigo v. frigeo. frigola v. frigora. frigori v. frigus.

frigora (-gura, -ola), -ae f. *perfrictio, febris (frigida) – Erkältung, (kaltes) Fieber*: SERMO de sacril. 15 carmina vel incantationes . . . haec sunt: . . . ad febres, ad -uras, ad capitis dolorem *eqs.* PRAECEPT. diaet. II^a 6 solutionem non accipere, quia ipsa solutio -as (frigores, frigora *var. l.*) generat, (*frigorat var. l.*). BOTAN. Sangall. 41,3 ad -las. ANTIDOT. Glasg. p. 133, 1 antidotum ad -as tollendum.

frigoreticus v. frigoricus.

***frigoreus, -a, -um. frigidus, gelidus – kühl, kalt**: HROTSV. Gong. 97 -ae captus limphae paulisper amore substitit. 407 inter -as ardens . . . comperit (*sc. adultera*) undas, quid posset nostri dextera celsa Dei (*de iudicio aquae*). gest. 360 corpus -ae sociavit *Heinricus dux* nobile terrae.

***frigoriferus, -a, -um. refrigerans – kühlend (usu medic.)**: BERNH. PROV. comm. 9,2 p. 312,12 nenufar habet stipitem perforatum, et cum tale stipite sirupus suptus (*leg. sumptus*) ab egro magis est -us.

frigorificus, -a, -um. refrigerans – kühlend (usu medic.): BERNH. PROV. comm. 9,3 p. 314,41 si puer . . . febrat . . . , tere . . . cristallum et distempera cum aqua et potet nutritrix; lac inde creatum frigidus et -um et febrilem discrasiam pueri

[Mandrin]

multum reprimet.

frigoriticus (-ret-), -a, -um. *script.* frivoli-: l. 8. 1 ad febrem (*frigidam*), *perfrictionem pertinens* – zum (*kalten*) Fieber, zur *Erkältung* gehörig, *Erkältungs*:- HERM. SANGALL. Wibor. 1,27 quaedam . . . puella . . . -etico morbo . . . vexabatur. 2 *perfrictione laborans*, *frigore tactus* – an einer *Erkältung* leidend, *erkältet* (*saepe usu subst.*, e. g. l. 8. 10. 13): RECEPT. Lauresh. 4,75 p. 302,14 febricitantibus proficit *confectio*, frivoli- similiter. VITA Rigob. 23 capit. (MGMer. VII p. 61,3) quia, si quis aliquando -us (23 [p. 75,9] ex -is) . . . ad tumulum eius . . . accesserit, mox remedium perceperit. MIRAC. Bonon. 6 (MGScript. XXX p. 1031,16) quae (*mater*) cum esset -etica. GESTA Lob. 2 p. 309,33 fuere, qui dixerint -eticos ad eius (*Herigeri*) tumulum sanatos. *al.*

frigorosus, -a, -um. *algore laborans* – unter der Kälte leidend, *frierend* (*usu subst.*: l. 19): BERTH. chron. B a. 1077 p. 219,9 nudis pedibus, -us . . . foris extra castellum . . . hospitabatur rex. a. 1080 p. 379,1 locum (*sc. belli*) . . . deserentes (*sc. victores*) in quandam iuxta villam, ubi -i calefierent . . . , ad horam diverteant.

figura v. frigora.

frigus, -oris n. (?f.: l. 45) vel **frigor**, -oris m. *script.* frigus: l. 53. 1 *status frigidus*, *frigiditas* – kalter Zustand, Kälte, das Kalte (*saepius plur. sensu colectivo*, e. g. l. 47. 55. 57): a *proprie*: α *in univ.*: AETHICUS p. 92,1 occidua parte (*sc. inferni*) . . . -us ac stridor dentium (*cf. Vulg. Matth. 8,12 fletus*). VITA Desid. Cad. 16 p. 575,9 non ibi (*sc. in oraculo*) . . . ventus -em (*fragorem var. l.*), non gelus inferi rigorem. CONC. Karol. A 24^A, 20 propter -em religiosus sacerdos utatur (*sc. cuculla*). ALFAN. premn. phys. 5,6 p. 63 neque . . . albedo adiuncta corpori dealbat illud per totum, ut calor calefacit et -us (PG 40,616^A τὸ ψυχρὸν) infrigdat. CONSTANT. AFRIC. coit. 7,2 quod calor sit causa masculinitatis et -us (*frigidus var. l.*) femininitatis. *saepe*. de morte: ALDH. virg. II 1967 quae (*membra*) mulcata prius torpebant -e leti. β *algor* – das Frieren: WALAHFR. carm. 75,4,1 -us invadit grave nuditatem. RIMB. Anscar. 42 p. 78,17 in -e et nuditate. LIBER ordin. Rhenaug. p. 248,8 postquam fratres . . . simul exeunt, preter . . . quos -us tenet, se calefacere revertuntur in chorum. *al.* -us habere i. q. *algere* – *frieren*, 'kalt haben' (*sed cf. l. 72. p. 498,2*): WILH. HIRS. const. 1,70 p. 999^A eam (*cucullam*) exutam . . . complicat *monachus* et ad caput ponit vel, si tale -us habet, super se extendit. CONSUET. Marb. 230 ubi se, qui -us habent, calefaciant. γ *de climate, tempestate* (*hiberna*): VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 359,4) erat . . . media hyeme nimia -e, (nimio -e, nimius rigor *var. l.*) vehementissimisque algor. ALCUIN. epist. 186 p. 311,33 Alpina -a. ENGELM. carm. 1,68 (MGPoet. III p. 57) perpetuo -e Sarmatico. BERTH. chron. B a. 1076 p. 252,6 nimio . . . -is congelamento. COSMAS chron. 3,26 grande inhorruerat -us (*sim.* 3,61). CHRON. Reinh. a. 1210 tantam intemperanciam -is . . . non fuisse (*item* CHRON. Erf. mod. II a. 1210). *persaepe*. *significatur tempus anni*: ALCUIN. epist. 154 ante hibernale -us (-cus *var. l.*) regi obviam properare curabo. b *in imag. vel alleg. (fere c. gen. explicativo)*: WALAHFR. (?) carm. 50,1,26 nostra Thalia . . . -bus . . . rigit. GODESC. SAXO theol. 22 p. 307,2 peccavit homo et a sole iustitiae in -us est lapsus iniquitatis (*sim.* CARM. de nat. animal. 1570 scelerum . . . -a sive gelu). OTLOH. prov. A 21 ardentis diaboli sagittae . . . vigilarum -e sunt restinguendae. ALBERT. M. nat. bon. 8 p. 4,76 quorum (*vitiorum*) unum mensuram propriam operis non permittit attingere, et est -us pigritiae. 2 *perfrictio, febris* (*frigida*) – *Erkältung*, (*kalt*) Fieber: AURELIUS praef. p. 485,9 peripsyxis: -r (*frigidus* GLOSS. med. p. 55,16). RECEPT. Lauresh. 2,227 pulvis . . . ad tipicas febres, quas vulgo vocant -es. BOTAN. Sangall. 41,3 herba tutemelo . . . dabis ei (*aegroto*) bibere, -es discutit. EKKEH. IV. pict. Sangall. 44 Arbone tectis . . . -bus (*gloss.*: febribus) pigrum (*gloss.*: infirmum) vetus hospes colligit egrum. NORB. IBURG. Benn. 25 -us ex pluvia . . . inter equitandum collegisse se credidit. v. et p. 492,7 496,56. de horrore febricitantium ('Fieberschauer', 'Schüttelfrost'; *sed cf. l. 42. 43*): YSENGRIMUS 4,363 aut habet aut fingit *episcopus* quintanę -a febris. WALTH. AGIL. med. 111 p. 198,39

cuius (*febris cottidiana*) accidentia sunt hec: quia . . . nec rigorem nec tremorem nec -us habet *aegrotus* nisi a principio egritudinis.

friguttio (-utio), -ire. *suspirare, murmurari* – ächzen, seufzen, murren: RATHER. prael. 5,19 l. 599 cum vidisset *presbyter* episcopum suum . . . ad tabulas ludentem, subsannatus movit -utiens caput.

[**fringa** v. *friscinga.]

fring(i) v. frango.

fringillio v. fringulio.

fringillus (*frig-*, -gel-, -gui-), -i m. *carduelis* – Fink: CARM. didasc. 575 cum laro ciris, cum -ello (*frigello var. l.*) garamantis. HILDEG. phys. 6,51 vincto (*frigellus ed. princ.*) calidus est et de viriditate terrae herbarum pasqua quaerit. CARM. Bur. 133,8 volucres celi referam sermone fideli: . . . noctua, -ellus (*frigellus var. l.*; *gloss.*: vinch) seu nycticorax. THADD. FLORENT. cons. 49 p. 117,30 volatiliū convenientia (*sc. esui*) sunt: . . . passeris, -uilli, cardelli (*sim.* REGIMEN san. Salern. 83 fringellus).

fringulio (*frig-*, -gillio, -gyllio, -gio, -uio), -ire. *coning*. I.: l. 23. de voce *graculorum* *sim.* i. q. *garrire, crocire* – *plappern, krächzen* (*loci spectant ad Suet. frg. p. 252*): ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,7 galvae -illiunt (-ylliunt *var. l.*). CARM. de philom. 28 -it (-at, -igulat, -uit, stringulat *sim. var. l.*) . . . graculus. CARM. Bur. 132,2^b, 12 graculus fringit.

frio, -are. (*in frustula*) *frangere* – zerbröckeln: ALDH. carm. eccl. 4,3,11 illius (*Andreae*) eloquio quae (*oppida*) fana profana -bant credula pendentes regi praecordia Christo. virg. I 23 p. 254,17 quae (*gemmarum fragmina*) decepta germanorum simplicitas . . . in frusta -bat (*fricabat var. l.*). II 1541 sic sator arcitenens dissolvit competa clausa . . . idola fracta -ans (*frigans, fricans var. l.*).

***frisatus**, -a, -um. (**frisum*, phrygius; *cf. francog. vet. fresé; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VIII. p. 402^a*) *acu pictus*, (*filis aureis*) *intextus* – *bestickt, (gold)durchwirkt*: LEO MARS. chron. 3,31 p. 403,14 (add. C) pannum diarodanum -um cum auro. ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 294, 125qq.) cardinalis obtulit . . . bonum amictum -um, bonum camisium -um, bonum cingulum -um . . . et planetam -am cum tali friso, quod . . . cardinalis emerat in Colonia. ACTA imp. Winkelm. I 670 casula de sammito rubro subtili auro -a. *cf. *frigatus*.

***friscatula**, -ae f. (*cf. ital. merid. dial. friscatula; v. G. Rohlf, Dizionario dialettale delle Tre Calabrie. I. 1932. p. 312^b s. v. frascatula*) *puls* – Brei: BERNH. PROV. comm. 7,2 p. 295,22 frumentum coctum, -e de pasta fermentata residua . . . , hec possunt dari in omnibus causis.

***friscinga** (*fersi-*, *fres-*, *frus-*, -sgi-, -ski-, -si-, -issi-, -ixi-, -schi-, -scki-, -cenga-, -gia-, -gua-), -ae f. (?m.: l. 67) vel *varius friscus* (*vers-*, *frussi-*, *fruschi-*, -sgi- *sim.*), -i m. (*theod. vet. friskung* *script.*: *ferxente*: REGISTR. Trident. I 132 (*de re v. ed. p. 148*). *früschli-* (*früschli-* B): EPIST. pont. Rom. 168 p. 328,16 (*spur.*). *fruitschi-*: FUND. Mur. 14 p. 43,6. ?*fringa*: TRAD. Patav. 75. ?*neutr.* -um, -i: l. 64.

pullus (*porcinus, ovinus*) – *Jungtier* (*vom Schwein, vom Schaf*), 'Frischling': CAPIT. reg. Franc. 189 ut unusquisque (*missorum*) accipiat . . . -kingas (-kingias, -xingas, -singas *sim. var. l.*) duas. CHART. Sangall. A 336 duos -gingos. CAPIT. reg. Franc. 255,4 fresch-am (-hingam *var. l.*). REGISTR. Raet. Cur. p. 380,19 -gingas. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,11 -a (*fru- cod.*). CHART. Turic. 160 p. 73,1 fruss-um. TRAD. Weiss. app. I 3 -xingum. CHART. Laus. 50 p. 95,27 frescengas berbicanas. DIPL. Otton. I. 105 p. 189,32 friss-os. CHART. Turic. 207 duos -hingos. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,43 (*spur.*) -kingum. TRAD. Patav. 291 -ckinge. VITA Meinw. 43 victimas (*id est* -kinga *suprascr.*). CHART. Aquens. 47 l. 6 friss-ias ovinas. REGISTR. Trident. I app. p. 138,7 fersinge. CHART. Westph. VII 1315 versg-os. REGISTR. Baiuv. A p. 135,17 duo ovini -hinge. *persaepe*.

1. ***friscus** (*fres-*, -chus), -a, -um. (*theod. vet. frisk*) *usu subst.*: p. 499,2.3. *novus, recens* – neu, 'frisch': MOSES PANORM. infirm. 15 da ei (*equo*) comedere de feno -ho. 18 p. 117, 18 accipe farinam de semine lini et de grascia -a sine sale. *al.*

[Mandrin]

REGIMEN san. Salern. 37 haec quinque probantur in illis (*vinis*): fortia, ... frigida, -a. ALBERT. MIL. temp. 220,5 p. 476,4 de pane recenti ... et de carne frescha. de -o i. q. *nuper* – *neulich*, *vor kurzem*: GUIC. (?) bers. 4 ubi cervi perrexerint de veteri et non de -o, sed tracia eorum sit vetus.

2. *friscus* v. 1. frigo.

friseus*, -a, -um. (frisum*, phrygius) *acu pictus*, (*filis aureis*) *intextus* – *bestickt*, (*gold*) *durchwirkt*: LEO MARS. chron. 3,31 optulit *imperatrix* ... albam a scapulis et capite ac manibus friso decenter ornatam, a pedibus vero -a nichilominus lista mensuram ferme cubiti in latitudine habens circumdatam.

frising v. **frisinga*. [*frisgone* v. *briscone*.]

frisking, *frisking*-, *frissing* v. **frisinga*.

**frisum* (fresum), -i n. (φρύγις, phrygius; cf. *francog*, *vet. freis* et *ital. fregio*; v. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* VIII. p. 401sq.) *de margine vestium* i. q. *clavus* (*acu pictus*, [*filis aureis*] *intextus*) – (*bestickte*, [*gold*] *durchwirkte*) *Borte*, *Ge-wandbesatz*: CATAL. thes. Germ. 82,29 (a. 870) pallium I cum -o et margaritis. LEO MARS. chron. 2,63 p. 291,1 coopertorium purpureum ... aureo -o ad mensuram palmi in circuitu ... adornatum. *al.* HERACLIUS II 51 si aurifex pannis tostilibus adustus ex -o in rudi vase fictili solidari pulverem voluerit. v. et l. 10. p. 498,39. *fort. add.*: LEX Frision. iud. Wul. 11 femine fresum facienti similiter (*sc. componatur, si vulnerata fuerit*).

**fritella* v. **frictel*(l)a.

fritillus, -i m. *vel fritillum*, -i n. 1 *phimus* – *Würfelbecher*: ALDH. ad Acirc. 123 neutra (*sc. nomina*), ut theatri, ... tigilli, -i, sacelli. 2 *vox* – *Laut*: MILO Amand. II 3,325 quis docuit puerum ... Hebraico sonitu ignotos proferre -os (*i. 'amen'*; v. *notam ed.*)?

fritinno (fert-, fret-, -tendio, -inio), -ire. 1 *de sonitu cicadae* i. q. *canere* – *zirpen* (*loci spectant ad Suet. frg. p. 254*): ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,3 cicadae fre-unt (*fer* -var. l.). CARM. de philom. 35 rauca cicada -init (*stringit* var. l.). CARM. Bur. 132,2b,16 cicada fretendit. 2 *de bigis* sim. i. q. *stridere* – *quietschen*, *ächzen*: YSENGRIMUS 4,355 trans Alpes biga -it.

**fritsalum*, -i n. (cf. *theod. vet. fritschäl*; v. *Lexer, Mittelhochdt. Handwb.* III. p. 524) *script. et form.*: *vritschale* -tum: l. 46. *fri(s)cali(um)*: l. 42. *species operis textilis magni pretii* – *eine Art kostbarer Stoff*: HERBORD. Ott. 1,36 p. 40,1 quicquid ... fustani et purpure, brunati, -i (*friscalii*, *fricalii* var. l.) ... seu alterius cuiuslibet optimi generis vel coloris pannorum coemere poteris (*sc. adiutor*). ALBERT. BEH. epist. 53 nobis ... flavi panni ... XII ulnas transmittatis (*sc. vicarius*) et vritschaleti (*fort. per contam. c. scarletum*; v. *notam ed.*) ... similiter apportetis.

**frivolitas*, -atis f. (*frivolus*) 1 *vanitas* – *nichtiges Treiben*: MIRAC. Bert. praef. p. 509 quorum (*sc. factorum relatu dignorum*) e numerositate pauca ac, ne forte -is vel mendae notemur noxa, solum ea, quae ipsi vidimus ..., subinferre satagimus (*sc. auctor*). 2 *de doctrina prava* i. q. *error, superstitio* – *Irr-, Aberglaube*: ALBERT. M. epist. Dion. 11 p. 551,52 ex 'diutina pertinacia -is (PG 3,1119/1120^D [ex translatione antiqua] in errore)', id est, quia diu frivolus idolorum ... cultibus pertinaciter inhaesisti (*sc. Apollolphanius*).

frivoliticus v. *frigoriticus*.

**frivolosus*, -a, -um. (*frivolus*) *vanus, inanis* – *nichtig, sinnlos*: AETHICUS p. 136,3 tineae et formica Arabica unguis ferreis rabie -a contorta subdole eradicaverunt intemerata saxa.

frivolus (*frivo-*, *fribulus*, -vulus), -a, -um. *script.*: *fli-*: p. 500,37. *adde* ANNAL. Ianuens. IV p. 17,16. *friobul(us)*: p. 500,42. *frifo-*: p. 500,1. *fribul(us)*: p. 500,39.

I *adi.*: A *de hominibus*: 1 *iocans, lasciviens, nugax* – *scherzend, tändelnd*: WALAHFR. carm. 80,2,2 hunc librum exposuit Hrabanus iure sophista Strabus et imposuit -us hos titulos. 2 *protervus, insolens* – *vermessen, frech*: CARM. imag. 2,2,7 aedibus ex istis ferat hoc (*sc. libellum*) si -us (*temerarius* 1,6,8) hostis, ulcio divinae quod crimen vindicet irae. B *de rebus*: 1 *debilis* – *schwach*: WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 333^C si ... infirmus debilis fuerit aut complexionis -ae. 2 *vilis, vanus, inanis* – *wertlos, eitel, nichtig*: a *in univ.*: ALDH. ad

Acirc. 100,82 quae (*famina*) ... non retur -a (-bula, -fola var. l.) lector. CAND. FULD. Eigil. I 6 p. 225,37 accusatorum nugas et -a vaniloquia audire. CHART. Bund. 466 p. 358,32 -am excusationem. BURCH. URSB. chron. p. 122,8 pro causis -is et falsis.

5 GEBER. summ. 8 p. 272 argumentum, quod ars (*sc. alchimica*) sit -a, probativum. *persaepe*. b *falsus, veritate carens* – *unwahr, unzutreffend, falsch*: CIRCA INSTANS p. 10b^r dicunt ... quidam camphoram esse gummi, quod -um est. ALBERT. M. mot. proc. 2,11 p. 72,78 patet -am esse distinctionem, quam

10 quidam dederunt dicentes *eqs.* metaph. 1,3,3 p. 32,66 hoc (*sc. dicta*) -um est, ut patet per antedicta. c *paganus, erroneus* – *heidnisch, irrig*: v. p. 499,55. d *cassus, irritus* – *ungültig* (*usu publ. et iur.*): CONST. imp. II 156 p. 193,28 (a. 1231/32) omnia privilegia ... in irritum revocamus ac -a penitus et inania iudicamus. CHART. Eichsf. 414 ne ... ista (*sc. decretum*) -a red-

15 dantur, sed rata conserventur. CHART. Bern. III 221 si aliqua (*sc. chartae*) postmodum ostenderentur ..., illa dicit *Burkardus* ... -a et quasi sine omni efficacia et vigore. *al.* e *inconsultus, temerarius* – *leichtsinig, unverantwortlich*: OTTO FRI-

20 SING. gest. 1,35 p. 54,25 ille (*abbas*) de tam grandi negotio ex propria auctoritatis arbitrio responsum dare -um iudicans *eqs.* f *inconstans, fluxus* – *unbeständig, unzuverlässig*: CARM. Bur. 47,3,10 longus Cedar incola, surge, vide, ne de fide reproberis -a. g *mendosus, imperfectus* – *mit Makeln behaftet*,

25 *unvollkommen*: CARM. Cantabr. A 48,1,2 o admirabile Veneris idolum (*i. puer*), cuius materie nihil est -um. h *iocosus, lepidus* – *lustig, scherzhaft, nett*: COLUMB. epist. 10,14,8 tu modo, frater, ... dactylicorum carmina linquens -bula (-a var. l.) nostra suscipe letus. RAPULARIUS 1 fama fuisse duos testatur -a fratres, quos *eqs.*

30 II *subst.*: A *mascul. i. q. impius* – *Gottloser, Frevler* (*ex ore iudicis pagani*): WALAHFR. Mamm. 23,16 saevior ille (*leo*) tuas (*sc. Mammetis*) discindet, -e, carnes. B *neutr.*: 1 *plur. i. quae vilia, vana, inania sunt* – *Wertloses, Eitles, Nichtiges*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 251,19 -bola (-a var. l.) garrulanti (*sc. Agrestio*) Eustasius ... respondit: '*eqs.*' ALDH. virg. II 1861 cum virgo Dei sprevisset -bula (-a, fl-a, -bola, fibula var. l.) carnis. FORM. Sangall. 48,1 antistes Domini, cur sunt tibi -bola (-bla var. l.) cordi? LAMB. LEOD. Matth. I 2089 non piget ... viros sanctos dare -a quedam. *saepius*. 2 *sing. i. q. mendum, vitium* – *Fehler, Makel*: ALDH. epist. 5 p. 493,3 pel-laci falsitatis -bulo (-ulo, -obulo var. l.) neglecto *eqs.* (*sim.* ad Acirc. 113 p. 155,3).

adv. frivole. 1 *inconsulte* – *unüberlegt, ohne* (*guten*) Grund: HINC. divort. 12 p. 189,8 in sacris ... dypticis non -e (*antea*: inaniter) nomina fidelium ... scribuntur. *usu iur. i. q. iniuste* – *zu Unrecht*: CHART. Aquens. 19 l. 28 (c. 1110) si frater Hezelo in sua excommunicatione, quam -e pretenditis (*sc. fratres*), rebellis fuit. CHART. Sil. D III 251 ne ... ordinationem coram nobis stabilitam contingat in posterum -e revocari. *al.* 2 *proterve, insolenter* – *vermessen, frech*: CHART. Zoll. II 87 p. 49,10 (a. 1259) si ... malefactores ... recedent emendam facere de perpetratis -e negantes.

?**frius*, -i m. (*orig. inc., ni subest* **frondius*; v. *Latinitatis Medii Aevi lexicon Bohemorum* II. 1993. p. 766^a s. v.) *species avis*, *fort. i. q. Falco subbuteo* – *eine Vogelart, viell.: Baumfalk* (cf. *Grzimeks Tierleben* VII. 1980. p. 414): FRID. II. Imp. art. ven. 6 p. 245,9 ab omnibus (*sc. avibus*) cavendum est, que essent ei (*falconi*) impedimentum ad venandum ad veram, precipue sicut sunt cornices, -i et similes.

frivulus v. *frivolus*. **frixiatu* v. **frigiatus*.

**frixinga*, -us v. **frisinga*. *frixium* v. *frigus*.

frixo, -are. *frigere* – *rösten, braten*: HILDEG. phys. 1,68 p. 535,12 qui ... de gutta ... fatigatur, petroselinum ... in patella ... -et. *in imag. de supplicis gehennalibus*: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,6 excoriati religiosi ut animalia coquuntur, ... -antur.

frixorium, -i n. *vel frixoria* (-xuria), -ae f. *script.*: *fuxar*: PETR. MUSAND. summ. p. 258,7. -xerio: p. 501,3. *confunditur* c. *fixorius*: p. 501,13. *patella* (*ad frigendum apta*), *sartago*, *craticula* – (*Brat-, Röst-*) *Pfanne*, *Rost*: 1 *proprie*: a *in univ.*: FRAGM. mul. II 52 facis cataplasma et calefacis ad

[Mandrin]

-uria. ANTIDOT. Glasg. p. 117,25 oleo, semen aneti ... in -a mitte. CONSTANT. AFRIC. coit. 16,27 in -o stagnato. TRACT. de aegr. cur. p. 127,45 in patella, id est -erio. *al.* **b** *spectat ad salinas i. q. patella ad salsuginem in salem densandam* – (Salz-)Pfanne: TRAD. Frising. 682 (a. 846) Engilhart ... curtem cum aedificiis cum loco et -a salis ... tradidit. CHART. Carinth. III 1216 p. 456,35 (epist. papae) loca -orum. **2** *in imag. (c. gen. explicativo: l.15):* CHART. Mog. A II 573 p. 945, 19 (a. 1193) rex noster (*i. Richardus*) in -o est. ANNAL. Crem. a. 1185 (MGScript. XXXI p. 7,1) Crema ..., non solum Cremonensium gremium (*i. cremium; v. notam ed.*), sed alliorum etiam -um Longobardorum. SICARD. chron. a. 1098 cepit guerra de Crema, -um (fixorium *var. l.*) Cremonensium. CONR. EBERB. exord. 4,2 l. 38 qui (*monachus*) malorum suorum paenitudine in -o disciplinae ... macerabatur. *al.* **3** *translate i. q. indignatio, ira* – Ärger, Groll, Zorn: PAUL. BERNR. Greg. 17 p. 480,10 zelotes Dei ... -um cordis sui super illis, qui corrupti erant, dedignativo gestu significans ait ... *'eqs.'*

frixura (frictura), -ae *f.* *confunditur c. fixura: l.22. struct. c. gen. subi.: l.25. actio (con)frigendi – das Rosten, Braten: 1 *proprie:* GESTA Lob. 18 p. 320,48 ovis ducentis quinquaginta, quae ... debent villici, -am (fixuram *var. l.*) apponant. **2** *in imag. vel alleg.:* THIOFR. serm. Willibr. 8 (OrgVerChristl-KunstLuxemb. 15. 1885. p. 88,15) oleo conspersam et in sartaginis -a confrixam similam in odorem suavissimum Domino optulit calidam (*cf. Vulg. lev. 6,15; 23,13*). *al.* **3** *meton.:* **a** *esca fricta – gebratene, geröstete Speise:* PETR. DAM. epist. 44 p. 15,10 quandam sibi -am quasi edulium praeparat (*sc. eremita*). *al.* IDUNG. PRUF. dial. 2,1091 tu (*sc. Cluniacensis*) ipse non ignoras ... -as et cibos piperatos ... nichil aliud esse quam gustus oblectamenta. GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,38) ferculum piscium vel -arum. **b** *frixorium, craticula – Pfanne, Rost:* RECEPT. Sangall. I 125 stercus caprino ... in -ctura cum oleo tepefacto super oculos imponis. HARIULF. Arnulf. 1,19 hora meridiana venit minister deferens piscem -a assatum. *al.**

frixus *v. 1.* frigo.

***froccus** (frocus, frochus), -i *m. vel semel (l.43)* ***frocca**, -ae *f.* (*francog. vet. froc; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2274sqq.*) *vestis suprema – Übergewand, 'Rock': a de vestimentis laicorum:* GERH. AUGUST. Udalt. 2,20 l. 34 praepositus ... de froco (-cho *corr. E*) ... matronae dalmaticam fieri fecit. TRAD. Brixin. 69 stipendii summa hec est: ... in uno anno cappa, in altero -a. RITUALE Rhenaug. 121 exuendo -um dicit *abbas* ad singulos (*sc. novicios*): *'eqs.'* CHRON. Sigeb. auct. a. 1107 (MGScript. VI p. 464,30) reicientes *fratres* a se, quicquid regule refragabatur, -os videlicet et pellicias. **b** *de vestimento monachorum ('Kutte'):* WILH. HIRS. const. 1,2 p. 933^D cuculla et froco indutus *monachus*. IDUNG. PRUF. dial. 3,375 -os et staminia ex regula non habetis (*sc. Cluniacenses*). WILH. ANDR. chron. 34 p. 698,19 conventus ... viginti quatuor paria pelliciarum, -orum et cucullarum ... monachis hic degenibus transmittere consueverant. *al.*

***frodannus** *v.* **forbannus.*

***frodegus**, -a, -um. (*orig. inc., ni subest goth. frōdei; v. Graff, Sprachsch. III. p. 821*) **prudens – *klug:* VITA Desid. Cad. 5 rex -us (*deest* 2. 3), pius et mansuetus Flotharius.

fronex *v.* frutex. ***frodum** *v. 1.* **fodrum.*

***fromagium** *v.* **formaticus.* **fromentus** *v.* frumentum.

***frona** *subst. (theod. vet. frōno) curtis dominica – Fronhof:* DIPL. Karoli M. 87 p. 126,32 tertia lemma ... pervenit ad campum Dominicum, deinde ... ad Putiolos ..., deinde ad illa -a (illam -am *var. l.*), quae fuit Stephanone.

frondarium (frun-), -i *n.* (-us, -i *m.*: l.70) (*cf. ital. frondaio; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 380*) *locus arboribus herbisve consitus, virgultum – mit Gebüsch bewachsene Stelle, Buschwerk:* GREG. CAT. chron. I p. 220,19 terram modiorum XVII cum fru-o concessit *abbas* Sinderado. *pro nomine loci:* GREG. CAT. chron. I p. 310,3 recepit *abbas* in Fru-o modiorum trium (*sc. fundum*). p. 319,28 pro rebus territorii Reatini, ubi dicitur F-us. *ibid. al.*

frondeo, -ere. *fronde, foliis pollere, virere – laubreich sein, (üppiges) Laub tragen, 'grünen':* ALBERT. M. epist. Di-

on. 7 p. 508,15 'in ipso (*vere*) ... est principium -endi arbores' (*ex Avic. canon. 1,2,3 p. 287^b*).

adi. frondens, -entis. *frondeus, virens, vigen – belaubt, grünend, in voller Kraft:* WALAHFR. hort. 189 coquens (*sc. patiens*) -is amaram absinthii silvam. WANDALB. creat. mund. 185 paradisum -em ... creator ... fructu impleverat. *al.*

frondesco, -ui, -ere. *folia producere, germinare – Blätter hervorbringen, sprießen:* **1** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 14,4 madidis mundum faciam (*sc. nubes*) -ere guttis. RHYTHM. 150, 39,3 tu (*sc. Christus*) hanc virgam ... praesta revirescere foliisque dilatatis floridam -ere. PASS. Colom. 3 torta, in qua pendebat, -uit (*floruit var. l.*). ALBERT. M. veget. 1,51 quando multo tempore -uerit et fructificaverit *planta eqs. al.* **2** *in imag. vel alleg.:* ALDH. virg. I 32 p. 272,16 ubi fides catholica fructiferis palmitibus -it. EPIST. divort. Loth. 2 p. 211,22 vitiorum germina ... quasi redivivis radicibus ... -unt in fructu. **3** *translate i. q. vigere – stark sein:* CAES. HEIST. comm. 110 que (*Maria*) ... -uit in virtutum dilataciónem.

frondeus, -a, -um. *script. -dia: l.30.32. superl. -dissim(us): l.22.24. 1 *adi.:* **a** *fronde, foliis pollens – laubreich, üppig (belaubt):* RHYTHM. 149,243 stabat arbor ... mediis sublimis -a in arvis. CHRON. Ven. Alt. p. 60,19 ego (*sc. puer*) vidi -dissimis vineis totum plenum. *al.* *in nomine loci:* DIPL. Otton. I. 318 p. 433,28 sub Quercu F-dissimo (*fronissima var. l.*) mansos quique, in Hunsam mansum unum ... donavimus. **b** *fronde, foliis factus, (con)sertus – aus Laub gemacht, geflochten:* RUD. TRUD. gest. 1,10 p. 234,13 in papilionibus tabernaculisque -is cortinatisque habitantes peregrini. **2** *subst. neutr. plur.:* **a** *frons, folia – Laub, Blätter:* RECEPT. Lauresh. 5,1, 36 p. 346 cytri -ia. RHYTHM. 81,41,1 cedrorum -ia. **b** *arbor (frondens) – (Laub-)Baum:* RHYTHM. 81,11,2 fons ... inrigans ... paradisi -ia.*

frondicomus, -a, -um. *frondem habens, fronde abundans – belaubt, laubreich:* IOSEPH. SCOT. carm. 6,35 (MGPoet. I p. 158) -o tulerat primum te (*sc. crucem*) viscere sacro frugifero cispes (*i. caespes*). MILO Amand. II 4,273 -ae ... deae (*i. arbori*) se deservisse renarrans *mulier*.

frondifer, -era, -erum. *frondem habens, (fronde) abundans – belaubt, laubreich, üppig:* VITA Leod. prol. 22 (MG Poet. III p. 5) si magnarum cedrorum carpere poma tardus non valeo (*sc. auctor*) vortice -o ..., est satis umbriferis me recubare locis. UNIBOS 17,2 intrat lucum -um. ARABS 117 (MittelaltJb. 33,2. 1998. p. 76) -am ... comam carmen simulare putares, dum sonat a zephiri flamine tacta levi. *fronde factus, (con)sertus – aus Laub gemacht, geflochten: v. l.53.*

frondifluus, -a, -um. *cuius folia cadunt, frondem mittens – dessen Laub abfällt, das Laub verlierend:* RUP. TUIT. trin. 1,40 cum ab hac regione habitabili paulo longius abest sol, nulli ... herbarum semini tellus idonea est; pigrescunt arva, ... -a moriuntur nemora.

***frondiger**, -era, -erum. (*1. frons et gerere*) *fronde factus, (con)sertus, tectus – aus Laub gemacht, mit Laub gedeckt, Laub-:* ALDH. ad Acirc. 102,6 -is (*frondiferis var. l.*) tegitur bellantum turma coronis (*sc. palmae arboris*). ERMOLD. Ludow. 3,370 vos (*sc. famuli*) servate ... vestras -as ... casas.

frondissimus *v.* *frondeus.*

***frondivagus**, -a, -um. (*1. frons et vagus; per analogiam ad fluctivagus sim. formatum*) *frondem habens, fronde abundans – belaubt, laubreich:* ABBO SANGERM. bell. 1,376 corripunt *Normanni* ternas ... kimbas (*gloss.: naves*) satis altas -is equidem silvis gravidae flagrantes (*gloss.: cupientes*).

frondositas, -atis *f.* *copia frondis, foliorum – Laubfülle:* ALBERT. M. veget. 6,138 multa -e viret *myrtus*.

frondosus, -a, -um. *gen. pl. -um: l.66. 1 *adi. i. q. fronde, foliis pollens – laubreich, üppig (belaubt):* HUGEB. Willib. praef. p. 86,35 ex multis -um frugiferumque arborum, (*is frugiferisque arboribus var. l.*) CARM. Cantabr. A 10,12,1 ad -a ... umbracula. HIST. peregr. p. 134,4 in summitate arboris ... inter -os ramos. *saepius. 2 *subst. neutr. plur. i. q. virgultum* – *Gebüsch:* METELL. buc. 3,75 fugit *Eva* in -a.**

fronesis *v.* *phronesis.*

***fronestarius** *v.* **phronestarius.*

[frongia *v.* *spongiosus:* MAPPAE CLAVIC. 254 calcem ... albo

[Mandrin]

saxo duro, . . . fluviali quoque remus, (coquemus *Pallad.* 1, 10, 3) aut rubro aut -a (spongea *Pallad.*.)]

[*fronite* v. promptus: BENED. ANDR. chron. p. 67,6 Lango-
bardi furore accensi . . . promte (*ci. Bluhme*, -e *cod.*) unoque
animo Astulpho petierunt, ut *eqs.*]

1. *frons* (fruns), frondis *f.* *form. abl. pl.*: -is: l. 21. ?-us: l. 12. *confunditur* c. 2. *frons*: l. 9, 16. *folia* - *Blätter*, *Laub*: 1 *usu sing. sensu colectivo*: a *proprie*: ALDH. ad Acirc. 105,1 sambucus, . . . dum -e (*fronte var. l.*) virescit, est mihi (*sc. ebulo*) par foliis. ANTIDOT. Lond. p. 19,15 -e de apii viride trita in mortareo. TRACT. de caus. mul. 21 oportet fomentare (*sc. matricem*) ex murta et frundis (*ni leg. frundiis*; -bus *var. l.*) vite. *al.* b *meton. i. q. coronae, sarta* - *Laubkränze*, -*girlanden*: AEDILV. *carm.* 14,7 porticus in medio (*sc. aulae*), sancti quam -e coronant. WANDALB. *martyr.* 309 Iunius . . . templa quibus (*martyribus*) festa velet de -e (*fronte var. l.*), canemus (*cf. Verg. Aen.* 2, 249). 2 *usu plur.*: a *proprie*: WALAHFR. *hort.* 193 postquam ablueris . . . capillos, devinctas -es (gloss.: *folia*) super imposuisse memento. ANTIDOT. Sangall. p. 87,3 *folia lauri* . . . frondes copressi . . . libram I. CARM. Cantabr. A 23,3,1 hic leta sedit philomela -is. *al.* b *meton. i. q. arbores, virgulta* - (*Laub*)-*Bäume*, *Gebüsch*: AETHICUS p. 193,10 terra -bus aptissimis fecunda. GERH. AUGUST. *Udalr.* 1,4 l. 42 ramos palmarum diversarumque -ium benedicebat. CHART. *Dortm.* 126 p. 61,36 bona . . . cum . . . terris cultis et incultis tam in cespitibus quam in -bus . . . possidenda (*sim.* CHART. *Westph.* VII suppl. 1351^a. *al.*)

2. *frons*, frontis *f. vel varius m.* *form.*: *acc. sg.* -um: BOTAN. Sangall. 36,6. *acc. pl.* -tus: p. 505,11. *acc. pro abl.*: p. 505,11.

I *de anim. i. q. superior pars oris*, μέτωπον - *Stirn*: A *proprie*: 1 *gener. (de figura ludi scaccorum: l. 37)*: a *strictius*: a *in univ.*: IONAS BOB. *Columb.* 1,15^{capit.} de . . . Winici -e sanato (*sanata var. l.*). CONVERS. *Afrae* 3 signabant *christiani* -es suos (*suas var. l.*) signo crucis. THEGAN. *Ludow.* 19 p. 202, 3 flexis genibus -e tetigit pavimentum. CARM. *Bur.* 210,15,1 alficus trivius cornuta -e (*i. mitra episcopi*) timendus *eqs.* (*cf. notam ed.*) *persaepe*. adde: LAMB. *HERSF.* *Lull.* 14 p. 325, 11 qui (*abbas*) . . . eius (*archiepiscopi*) . . . tumidos spiritus . . . opposita, ut dici solet, -e refringeret. THEOD. *THEOL.* *Conr.* 8 p. 219^a,47 det certe -em, qui vult, in parietem, quia *eqs.* β *spectat ad oculorum sedem (lumen: l. 44,46)*: WALAHFR. *Wett.* 209 -is latuere fenestras. OLBERT. *Veron.* 6 tumultum eius caecata feriunt (*sc. mulieres caecae*) -e. 12 ab exstincta -e largos lacrymarum emittit *mulier caeca* fontes. LAMB. *TUIT.* *Herib.* 2,14 p. 235,3 instaurata -e videt puer (*sc. caecus*) se videntes. 2,40 illustratam per *Heribertum* recepit *mulier caeca* -em et faciem. *al.* b *latius*: a *facies* - *Gesicht*: FORM. *Senon.* II add. 5,5 cauta (*i. caudam*) proferit *vulpes*, iam non -e (*cf. comm. p. 217*). UFFING. *Ida* 1,1 filia . . . venusta -e et egregia forma. WALTH. *SPIR.* *Christoph.* II 1,153 quē (*puella*) ad sotiam conversa -e sequentem inquit: '*eqs.*' *al.* β *vultus* - *Miene*: WALTH. *SPIR.* *Christoph.* I 16 p. 74,13 turbata . . . -e. DIPL. *Ottom.* III. 235 p. 651,25 grata et hilari -e. *al.* γ *habitus, persona* - *Erscheinung*, *Persönlichkeit*: GOZECH. *Alban.* p. 159, 53 plurimis magnificis notarum -ium viris. *epist.* 20,446 Augustinum, Ambrosium, Athanasium innumerosque notae -is patres. δ *caput* - *Kopf*: EGBERT. *fec. rat.* 1,311 commendo calvum, non tota -e glabellum (*schol.*: in toto capite depilatum). 2 *anat. (de osse: l. 62,65,66)*: CONSTANT. *AFRIC.* *theor.* 2,3 p. 5b^v in prora capitis est quoddam os solo coronato differens a craneo et hoc vocatur -s. URSO *anat.* 89 quos (*oculos*) defendit ab exterioribus palpebra, cilia, supercilia, os -is et os genae inferioris. ALBERT. *M. animal.* 1,117 pars . . . superior istius (*sc. testae*), quae interiacet incipiti et oculis, -s vocatur. WILH. *SALIC.* *chirurg.* 4,1 p. 16,18 primum . . . os capitis est -s sive os -is. B *in imag.*: 1 *in univ.*: CARM. *var.* II 13,38 noxia quos (*labores*) misit spinosa -e senectus. WALTH. *SPIR.* *Christoph.* II 1,141 iam cornuta, surgens ad sidera -e (*i. dilemmate*) caularum rivos patulo profudit *Rhetorica* ab ore. 2 *spectat ad signum pudoris*: GODESC. *SAXO* *conf.* p. 73,11 si attrita -e ac sine ullo permanentes pudore in falsitate malunt (*sc. procaces*

sim.) persistere. MANEG. c. Wolffh. 23 p. 103,8 nullus vestrum (*sc. lectorum*) . . . adeo attrite -is erit, ut *eqs.* C *meton.*: 1 *visus* - *Blick*: DIPL. *Ottom.* III. 222 p. 635,31 ut . . . hoc iniuste factum . . . preceptum deposita -e verecunde taceret *episcopus* silentio. CHART. *Carinth.* V 453 quē (*sc. petias terrae*) Martinus cepit de -bus autorum atque virum de terra fragendo . . . et sic corporalem possessionem accepit. 2 *de animo, affectu fronte indicato*: a *pudor, verecundia* - *Scham*(gefühl), *Ehrgefühl*: EGBERT. *fec. rat.* 1,721 has epulas lupus inreverens sine -e petivit (*cf. notam ed.*). ARCHIPOETA 3,22 in tali veste (*sc. tegmine macro*) non sto sine -e penes te (*sc. electum sacrum*). ALBERT. *M. eth.* I 145 p. 130,11 'qui' nihil 'vel' parum 'verecundatur', dicitur 'inverecundus', quia abicit -em. b *impudentia, insolentia* - *Unverschämtheit, Frechheit, 'Stirn'*: CAPIT. *episc.* III p. 29,4 qua . . . -e quave consciencia sacerdos nominari se fatetur, quem Dominus . . . nescire se dixit? IDUNG. *PRUF.* *dial.* 1,68 non possum (*sc. Cluniacensis*) satis mirari, qua -e tam impudenter . . . patrum traditiones . . . reprehendas (*sc. Cisterciensis*). OTTO FRISING. *gest.* 1,60 p. 86,4 qua -e, quo ausu cervicem contra Romanæ sedis primum . . . erexit *abbas*? *al.* c *audacia* - *Kühnheit, Wagemut*: DONIZO *Matthild.* 2,778 rex . . . , quid faciat, nescit nec nocte dieque quiescit -e carens. D *translate de sideribus*: WANDALB. *mens.* 110 inflexo . . . genu scandentis in aethera Tauri -em Maiades septenis ignibus aurant. GERB. (?) *astrolab.* 17 p. 137,16 in Leone duae (*sc. stellae sunt*): Aldiraan, id est -s :, illa scilicet est minor et inferior, et Calbalazeda, id est cor, superior et lucida. *al.*

II *de rebus*: A *de parte exteriore*: 1 *proprie i. q. margo, finis* - *Rand, Ende*: ALDH. ad Acirc. 63,3 lacrimae stillant de -bus (*sc. candelae*) udae. in *descriptione terminorum*: CHART. *Bund.* 501 p. 14,23sq. (a. 1203) designaverunt (*sc. communes*) primum terminum in summa inferiori -e de aqua de Reblitio, ubi cadit aqua de -e . . . ; secundum terminum est ad lapidem culminatam, quae est super -em in ima Valdona; tertium terminum est in sequenti -e, quae sequitur per lapidem culminatam *eqs.* 2 *translate i. q. species* - (*äußerer*) *Schein, Anschein*: UFFING. *Ida* 2,5 p. 485,14 ab omni indagationis calculo in prima admirationis -e resiliunt *magnalia Dei*. THEOD. *TREV.* *sermo* de Celso 6 qua -e cadere potest, quem omnia continens continet Deus? OTTO FRISING. *chron.* 3 prol. p. 130,30 in prima -e non inconvenienter queri potest, cur *eqs.* RAHEW. *gest.* 4,18 p. 257,22 litteras in -e quidem leniores, diligentius vero consideratae acriori comonitione plenas . . . dirigit (*sc. papa*). B *de parte anteriore, ad spectantem versa*: 1 *pars antica, adversa, latus anterior* - *vorderer Rand, Teil, dem Betrachter zugewandte Seite, Stirn-, Breit-, Vorderseite*: A *gener.*: a *in univ. (abund.: l. 51; alleg.: l. 48)*: ALLEG. *cam.* 7 latera eius (*camerae*) sunt concordia et pax; -es ipsius sunt iustitia et veritas. GERB. (?) *astrolab.* 2,5 -s eius (*sc. astrolabii*) parvo terebratur foramine. THEOPH. *sched.* 2,1 p. 38,4 fac foramen in utroque -e (*sc. furni*) latitudinis. GESTA *Trud.* *cont.* II 4,5 p. 353,31 -i . . . volae maiestatis effigiem ex albo lapide sculptam indidit *abbas. saepe. meton. de decore*: RUD. *TRUD.* *gest.* 1,12 p. 235,16 distraxit *abbas* . . . -em auream de feretro sancti Trudonis. β *de muro aedificii anteriore* ('*Fassade*'): BRUNO QUERF. *Adalb.* A 5 ad -em scolē hospes processit, ianuas timoris intrat. CHART. *scriin.* Col. A I 7 p. 36,23 murus dividens in -e (gloss.: givel) domum Udelrici . . . et domum Cunize. CHART. *Rhen. inf.* I 474 p. 334,25 -es . . . domorum . . . et alia . . . edificia forum respicientia. *al.* in *imag.*: WALTH. *SPIR.* *Christoph.* II 1,24 in -e octonas pretendit *aula Romana* (*i. grammatica*) lauta coronas (*i. octo partes orationis*). γ *acumen* - *Spitze*: CARM. *cod. Vat.* (5530) 14,4 lignum si ligni -e teratur, igniculus surgit medius. VITA *Winn.* 13 (MG *Script.* XV p. 776,24) a -e cambutae particula auri cum reliquiis cecidit. δ *margo silvae* - *Waldrand*: IOH. METT. *Ioh.* 107 ad silvam usque procedunt (*sc. Iohannes sociique*); -e captato . . . ac . . . saltu transmissio . . . descendunt. ε *ripa* - *Ufer*: LAMB. *LEOD.* *Matth.* I 546 quē (*sc. molendina*) plurima -e Mosella sustinet equorea. ζ *prora* - *Bug*: CARM. *Cantabr.* A 14,3^c,8 (add. C) maria rimabar (*sc. uxor*) mesta, si . . . -em navis conspicerem. b *geom.*: ANON. *geom.* I 4,31 campus fastigiosus,

qui habet in unoquoque latere perticas C, in quacunque -e L eqs. 4,33 in campo triangulo, qui habet in uno latere perticas XXX, in alio totidem, in -e vero XVIII eqs. *ibid.* al. c *publ. et iur.* (in terminorum descriptione): *TRAD.* Weiss. 44 (a. 702) constat me tibi vendidisse . . . pratam . . . , quae contingit ipsam pratam et fines et consortis de uno latere et duos -es fluvius Matra et de alio latere ratio ipsius emptoris. *CHART.* Alsat. B 236 p. 145,31sq. in uno latere et in una -e habet ipse Uuiliarius et in alio latere habet Theutarius . . . et in alia -e est forestis sancti Leodegarii. *FORM.* Senon. I 41 p. 203,31 subiungit de ambobus -us . . . terra illius (*sim.* p. 203,34 de . . . ambobus -es). *DIPL.* Loth. I. 88 p. 213,22 qui (*mansus*) terminatur ab utrisque lateribus a pervio publico et ca -bus, (afrintibus H) ex mansis sancti Apri. *saepe.* 2 *locus* (*primus, princeps*) – (*vorderster*) *Platz, (erste) Stelle:* a in *univ.*: *WALAHFR.* Wett. 254 prima sancti patriarchae -e statui, inde prophetarum collectio sancta priorum eqs. *WANDALB.* martyr. 709 Caesarius prima designat -e Novembrem. *HELM.* chron. 3 p. 9,26 Karolus . . . in -e statuendum eorum, qui pro Deo in partibus aquilonis laboraverunt. *ibid.* al. b prima -s i. q. *acies prima, adversa, ordo primus – vorderste Linie, 'Front':* *ANNAL.* Fuld. II a. 876 p. 88,26 qui (*Saxones*) in prima -e contra hostes positi erant. *WIDUK.* gest. 1,36 p. 53,2 in prima . . . -e legatus in barbaros inpetum faciens eqs. *THANGM.* Bernw. 24 signifer ipse cum sancta hasta in prima -e aciei egredi parat. al. 3 *initium, principium – Anfang, Beginn:* a de littera prima (in loco obscuro: l.27): *WALAHFR.* (?) carm. 50,2,8 cuius (*nominis Walahfridi*) -s quinis (binis ci. *Grimm, fort. recte*) deciesque recognita quinis dat lateri triadem decadem ter denaque signa eqs. *BURCH.* Iud. 273 -es primorum iungantur versiculorum, sic declaratus nomine factor erit. b de *initio textus:* *HRABAN.* epist. 10 p. 396,17 ad quod (*sc. ut libros Mosaeicae legis exponerem*) in -e operis statim respondi. *HUMB. WIRZ.* epist. (*MGEpist.* V p. 439,21) legi litteras tuas . . . , quas . . . scripsisti in -e libri, quem . . . composuisti. *REGINO* chron. praef. p. 2,3 in prima -e libelli annotari (*sc. praefatiunculam*). *RATHER.* fragm. 1 (*DtArch.* 46. 1990. p. 58) prologi. al. ? de *titulis capitulorum:* *CARM.* var. I 35,16 limina designant, resonat quid pagina quaeque, ac passim -es insinuant sibimet (*cf. B. Munk Olsen, L'étude des auteurs classiques latins aux XIe et XIIe siècles. I. 1982. p. 300sq.*). c de *parte prima regionis:* *THIETM.* chron. 6,57 p. 344,14 ad Luzici pagum, in cuius -e urbs quaedam Iarina stat. d de *tempore:* *HROTSV.* Agn. 372 precis. *THANGM.* Bernw. 22 p. 768,41 in -e . . . actionis post evangelia lecta . . . cum consedissem (*sc. synodus*) eqs. *METELL.* exp. Hieros. 5,478 discedunt cunei, redeunt in -e diei alterius. c de *aliqua parte i. q. latus – Seite:* *ALBERT.* *AQUENS.* 1,19 p. 38,27 Solimannus . . . silvam ex -e altera intraverat. b *clivus (arduus), (montis) fastigium, culmen – (Steil-)Hang, (Berg-)Flanke, Gipfel, Anhöhe:* *EPIST.* pont. Rom. 454 p. 864,18 (a. 1011) a meridiano -e montis Canigonis descendit (*sc. terminus*). *EKKH.* IV. pict. Mog. 146 cum pueri montis -em petit *Abraham.* bened. I 37,29 -e tui (*sc. Michaelis*) montis populi cape vota precantis.

III *locut. sensu adv. et praep.:* A de *loco:* 1 in (prima) -e, dat. -i: a *ἐμπροσθεν, in primo loco – vorne, zuvorderst:* *CAND. FULD.* Eigil. II 17,95 feretrum loculi . . . in prima -e gerentes . . . Haistolfus et Aigil. *WANDALB.* horol. 10 quas horas sibi quae iungant in -e, videto. *EPIST.* Worm. I 30 p. 55,2 (vs.) virgo (*i. Philologia*) . . . -i suscepit Amorem (*cf. notam ed.*). b c. *gen. i. q. ante – vor:* *AGIUS* comput. 4,13 lunaris cyclus situs est in -e prioris. *CHART.* Naumb. I 271 p. 255,4 quod (*forustum*) in -e civitatis situm est. 2 summa in -e i. q. in *parte superiore, in summo – oben, zuoberst:* *AGIUS* comput. 6,3 eius (*paginae*) circuitus concurrentes feriasque summa coniunctum positas in -e retentat eqs. 3 a -e i. q. *ex adverso – von vorne:* *WIDUK.* gest. 2,17 p. 82,24 cum a -e pariter et a tergo urgerentur hostes eqs. 4 ? *directa – e i. q. contra – (direkt) gegenüber:* *ABBO FLOR.* calc. 3,70 p. 116,1 semper . . . multiplicatus ante se *directa – e respicit (sc. numerus) eum (numerum),* qui ex se aliquatenus concrescit (*sc. in abaco*). B de *tempore* prima -e i. q. *primo, statim – als erstes, sogleich:* *CHART.* Sangall. A IV app. 44,6 (a. 1243) contra inhibitionem nostram (*sc.*

scholastici et abbatis) intromittere presumpsistis (*sc. praepositi*) prima -e contra ipsas (*sc. abbatissam et conventum*) excommunicationis sententiam fulminantes. *CHRON.* Reinh. a. 1199 p. 562,4 qui (*vulgares et timidi*) . . . -e prima in dedicionem abissent, si . . . episcopi constancia non obstitisset. C de *modo* aperta, nuda, libera -e i. q. *aperte, palam – offen, unverhohlen* (? *indefense – ?ungeschützt:* l.11): *ALCUIN.* epist. 267 p. 426,8 raro . . . aperta (aperto *var. l.*) -e apud christianos pugnat antiquus hostis (*cf. Hier. vita Malchi* 3,6). *WALTH. SPIR.* Christoph. I prol. p. 65,29 quicquid . . . clam inter manus vertendo brevi . . . continuatione involabam, nuda -e in tuq (*sc. Balderichi*) fructificationis aream palam cribrandum infundam eqs. *CONSUE.* Marb. 57 quicquid . . . a quoquam contra . . . consuetudinem . . . factum fuerit, libera -e reprehendere. *HIST.* de exp. Frid. imp. p. 60,11 tam pius imperator quam alii . . . nuda -e vitiosos . . . reprehendebant al.

frontalis (fo-), -e. 1 *adi. i. qui fronti illinatur – zum Auftragen auf die Stirn bestimmt, Stirn-:* *ANTIDOT.* Sangall. p. 96,17 oleum amigdalinum, quod alii metopium, alii fo-em (*sic*) vocant. 2 *subst. neutr.:* a *gener. i. q. pars, tabula anterior – Vorderseite, -platte:* *GESTA* Bert. 3,6 -e . . . feretri . . . Bertini de auro et argento . . . fecit abbas excudi. b *liturg. i. q. limbus mensam altaris ornans, aurifrigium q. d. – Zierborte, Überhang (ni latius i. q. pallium – Antependium; de re v. J. Braun, Der christl. Altar in seiner geschichtl. Entwickl. 1924. II. p. 15. 75sq. et L. Eisenhofer, Handb. d. katholischen Liturgik. 1932. I. p. 360):* *SIGEB. GEMBL.* gest. 41 fecit abbas . . . -e . . . ad altare sancti Exuperii martyris.

**frontate* *adv. frontose, importune – dreist, aufdringlich:* *RADOLF.* epist. 7 p. 531,19 -e, quod aiunt, peto, ut aut ipsum (*librum geometriae*) . . . aut eiusmodi alium . . . transmittatis (*sc. Ragimboldus*).

**frontenella* *v. *fontanella.*

**fronteria* (-aria), -ae *f.* (*cf. francog. vet. frontiere, ital. frontiera; cf. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 478*) *finis – Grenze:* *CHART.* Helv. arb. 1 p. 2,7 (a. 1158) de grangia et de -is Contaminarum diximus, quod in pace remanent ecclesie. *SABA MALASP.* chron. 10,2 p. 343,8 ut . . . Petrus . . . Gallicos in -a (-aria *var. l.*) se palantes dolis . . . superet (*sim.* 10,28 p. 371,4).

frontex *v. frutex.*

**fronticipium*, -i *n.* (*frons, per analogiam ad principium formata, ut vid.*) *initium – Anfang:* *MIRAC.* Bert. 7 p. 512,22 Fuscianus et Victorius in -o christianitatis incolarum terrae primariam feruntur ibi (*sc. in colle*) construxisse ecclesiam.

**fronticula*, -ae *f.* *vultus – Miene:* *HROTSV.* Mar. 3 accipe (*sc. Gerbirg*) -a . . . serena, quae tibi . . . offero carminula.

frontispicium (-tium), -i *n.* -ns- l.65.67. 1 de *anim.:* a *frons – Stirn:* *FORM.* Sangall. II 28 p. 414,6 licet quidam Paulum vel Paulum non attonos . . . , sed naturaliter priorem recalcavstrum asseverare soleant, sequentem in -o calvum. *latius i. q. species – äußere Erscheinung:* *BEDA* hist. eccl. 2,1 p. 80,10 tanta . . . gratia (*i. lucidus vultus*) -i mentem ab interna gratia vacuam gestat (*sim.* 5,21 p. 343,21). b *visus – Blick:* *CONSUE.* Trev. 16 p. 279,16 -o in terram verso ambulat (*sc. qui poena damnationis gravetur; sim.* 30 p. 289,12 inclinando -a). *ACTA* imp. Winkelm. I 617 p. 496,12 milicia in campo diffusa latissime in illorum (*sc. hostium*) -a sese deposuerat catervatim et insultum . . . expectabant. 2 de *rebus:* a *pars, tabula anterior – Vorderseite, -platte:* *GESTA* Font. p. 101,7 quod (*lignum crucis*) . . . de -o lecti protectoris nostri . . . fures sustulerunt. b *murus (anterior), frons (aedificii) – (Vorder-)Seite (eines Gebäudes), Fassade:* *BRUNO QUERF.* frat. 3 p. 38,9 se debet ad focum in -o cellę vir Dei. *LIBER* tram. 57,1 -is (-nspici *var. l.*) extrinsecus super ianuas velamen ponant fratres (*sim.* 74,1 -n<ti>spitii). *LEO MARS.* chron. 3,33 p. 406,21 habet aedes . . . a -o aquilonali tres rotundas (*sc. fenestras*), ab australi vero duas. *SALIMB.* chron. p. 68,35 quod (*palatium episcopi*) est ante -tium maioris ecclesie. al. de *superiore parte muri anterioris fort. i. q. fastigium – viell.: Giebel:* *EBO BAMB.* Ott. 1,22 p. 42,23 ut lapis magnus in -o vel culmine sanctuarii

[Niederer]

... proruens totius monasterii ruinam minaretur.

fronto, -onis *m.* de machina obsidionis quadam frontem duram imitante fere *i. q. aries, equus* – *etwa: Sturmbock, -pferd*: AETHICUS p. 178,6 arietum et -um fabri (*cf. notam ed.; sim. p. 203,2*).

frontosus (-tuo-), -a, -um. *impudens, insolens, importunus* – *unverschämt, frech, dreist, aufdringlich*: SMAR. carm. 16,5 (MGPoet. IV p. 922) pacis amator homo ... arguat ... reprobos -a voce superbos. VITA Agnet. 183 -a peribunt ludicra. RUP. TUIT. trin. 18,38 l. 1696 merita poena -ae et impudenti mulierculae (*sc. est*). *al.*

*adv. *frontose. 1 impudenter, insolenter* – *in unverschämter Weise, dreist, frech*: CONR. EBERB. exord. 2,27 p. 131,36 merito ... caves (*sc. frater*) -e requirere, quod scire desideras, quia *eqs.* CHART. Gosl. I 424 p. 429,24 quilibet clerici et laici inordinate subiugant eam (*ecclesiam*) iurisdicioni sue et ... Romano imperio ... -e presumant preiudicare. *al. 2 obstinate, pertinaciter* – *hartnäckig, beharrlich*: RATHER. prael. 1,13 l. 438 non dedignabitur Christus ad domum tuam divertere, immo -uose ingerit se ipse *eqs.*

[**fronus** *v. 1. frons*.]

***fronzator**, -oris *m.* (?fundator, *cf. ital. fronda; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 380 et Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 862*). *tortementum* – *Schleudermaschine*: HIST. Frid. imp. cont. p. 190,22 cum ... balestreris necnon et -bus seu petreris et manganis ... ad Laude obsedendum venerunt (*sc. Mediolanenses et alii*).

frorex *v. frutex.*

***frua** (flua), -ae *f.* (frui) *fructus, redditus* – *Ertrag*: CHART. Tirol. 822 (a. 1223) de -a (*sc. feudi*) ... comes debet illud (*sc. v. marcas*) solvere. CHART. Tirol. notar. I 408^a Gerardus ... vendidit ... omnes redditus et fluas prebende. *ibid. al.* *Niederer*

fructeffer *v. fructifer. fructetum* *v. fructectum.*

frutex *v. frutex. fructico* *v. frutico.*

fruticosus *v. fruticosus.*

fruticulus, -i *m.* 1 *fructus parvus* – *kleine Frucht*: AENIGM. super turb. 7 p. 496^b,56 quin minimis unione -is deducatur granum primaeva. 2 *particula* – *Teilchen*: ARNOLD. SAXO flor. 4,7 p. 36,10 erat masca ... composita ex minutis -is coherentibus. *cf. fruticellus.*

fructifer, -era, -erum. *script.*: frut-: l. 46. -teffer: l. 54. -iffer: l. 53. *qui fructum fert, fertilis, fructuosus* – *fruchtbar, fruchtbringend, ertragreich, Frucht-, Obst-*: 1 *proprie*: LEX. Baiuv. 22,1 si quis ... excideret arbores -as. CHART. Rhen. med. I 158 concessit ... archiepiscopus ... inter frut-am et in infructuosam terram ... iugera X. CHRON. Noval. 5,17 videntes *monachi* locum ... -um omnibus, quae mandi possunt. HILDEG. phys. 3,3 p. 291,7 post ... maturitatem fructuum omnium -arum arborum. ALBERT. M. veget. 6,128 est ... haec arbor (*i. malus*) in genere suo -a saepe. *v. et l. 53. p. 509,64. usu subst. (in pertinentiis chartarum)*: CHART. Sangall. B 12 (a. 744) concedere ... prada pomiferis in silvis, -fferis (*ni leg. silvis -fferis; sim. A 9 prada, in pomiferis, in silvis, -efferis*). BERTH. ZWIF. chron. 36 p. 254,12 (*chart.*) in rebus mobilibus et immobilibus, -is et infructuosus. 2 *in imag. et per compar.*: ALDH. virg. I 28 p. 264,18 Memphitica tellus ... millenos animarum manipulos in -is ecclesiae novalibus pullulantes protulit. ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,13 qui (*sc. Christus*) ... dignatus est cadere in terram ut summum granum, ut aeternum, ut -um. *al. fecundatus, seminatus* – *befruchtet*: WETT. Gall. 29 p. 273,29 ex divino semine -a corda ... Christo ... coniungebat. 3 *translate i. q. commodus, quaestuosus, utilis* – *vorteilhaft, nützlich*: HRABAN. carm. 27,5 vestrum (*sc. presbyteri*) -um custodiat (*sc. Deus*) ... laborem. DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,13 ut ... ipsas res previderet *missus*, ubi ... existent vel qualiter -a essent. ANNAL. Hild. a. 1038 p. 42,40 sancta eius (*pontificis*) ammonitione -aque virtutum preostentatione ... privamur (*sc. monachi*). *al. iur. usus -r i. q. usus fructuarius* – *Nießbrauch*: CHART. Rhen. inf. I 12 (a. 799) ad usum -um (*item 13*).

fructifero, -are. *fructus reddere* – *Früchte tragen*: TURBA

phil. 58 p. 161,22 quousque -ret *arbor*. VISIO Arisl. p. 325,20 non -ant *arbores*.

***fructifex**, -icis. *fertilis, uber* – *fruchtbar, Ertrag bringend*: HUGO TRIMB. sols. 1,31 pomerium -x et amenum.

5 **fructificatio** (-cio), -onis *f. c. gen. explicativo: l. 27. actus fructificandi, fecunditas, fertilitas* – *Fruchtbarkeit, das Fruchtbringen*: 1 *proprie vel in imag.*: a *in univ.*: HILDEG. vit. mer. 3,474sq. cum ... elementa ad officia sua prodeunt, -em faciunt, cum ... recolliguntur, -em subtrahunt. ALBERT. M. veget. 1,190 cum ... ficus silvestres ... expanduntur in terram super radicem ficuum hortensium, conferunt multum -i earum. *in imag.*: RADBERT. corp. Dom. 18,36 si ... hoc (*sc. ut multum fructum afferrent*) ille (*Christus*) concessit seminibus, multo magis id sibi prestitit, ut ... multam alimoniam immortalitatis praebeat ex sua -e credentibus. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 46 ut ... fratres in eo doctrinae -em nimis proficere sentirent. b *actio frumentum terendi, tritura* – *das (Aus-)Dreschen (in imag.)*: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,29 quicquid in utroque scribendi genere ... involabam (*sc. auctor*), nuda fronte in tue (*sc. Balderici*) -is aream palam cribrandum infundam. c *propagatio* – *Fortpflanzung*: ALBERT. M. animal. 15,79 sperma huius (*sc. ex ramis abscisis*) -is a tota non exit arbore. *in imag.*: VITA Gebh. Salisb. II praef. p. 35,13 copiosam ... eorundem (*abbatum*) exemplo ... in coetu spiritualium et religiosorum virorum ac feminarum -em superaddidimus. 2 *meton. i. q. fructus* – *Frucht, Ertrag*: HELM. chron. 40 p. 83,15 permanet ... -cio divinae laudis illic (*sc. in Pomerana terra*) usque in hodiernum diem. ALBERT. M. animal. 17,42 p. 1167,24 'completur' per animam vegetabilem 'o (*p. 757^b, 19 κύνη*)' et generatio et incrementum ... 'arborum'.

3 *translate i. q. bonum, commodum* – *Gedeihen, Nutzen, Vorteil*: ANSELM. LEOD. gest. 21 p. 200,32 (*testam.*) si aliquid utilitatis vel -is in aecclesiasticis rebus ... ordinare valemus (*sc. episcopus*).

35 ***fructificativus**, -a, -um. *fructuosus, uber* – *fruchtbar, (über)reich*: CONR. SAXO spec. 7 p. 288,1 videtis in Maria ... plenitudinem vitae -am.

fructifico, -avi, -atum, -are. *depon.*: l. 64. *partic. perf. usu adi.*: l. 70.

40 I *intrans.*: A *proprie i. q. fructum reddere* – *Frucht tragen, Ertrag bringen*: 1 *in univ.*: EPIST. Teg. I 28 ceres non bene -vit nobis. ARNOLD. SAXO flor. 1,3,11 p. 30,29 quedam (*arbores*) plur*-ies* in anno -ant. ALBERT. M. animal. 15,98 'quaedam arbores non -ant (*p. 726a, 7 φέρει στέργμα*)'. *al. in imag.*: LIUTG. Greg. 1 Francorum regna per electa grana discipulorum suorum in exemplum Dominici seminis -are fecit. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,20 l. 10 priusquam rapiatur bonum de agro pectoris tui semen, -are sanē fidei messem videris (*speculat ad Vulg. Matth. 13,24sqq.*). HELM. chron. 5 p. 157 iactum semen verbi Dei in populis ... uberius -are cepit. IDUNG. PRUF. argum. 949 ut presbyteri ... famam suam custodiant, sine qua predicatio eorum ... nichil -at. *al. 2 fecundum esse, fetus procreare* – *fruchtbar sein, Nachwuchs bekommen*: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 149,1 de asina et equo natus (gloss.: id est ... bordonus) non -bit. B *translate: 1 prodesse, utilem esse* – *Nutzen bringen, nützlich sein*: CHART. eccl. Halb. II 40, p. 322,14 (a. 1268) ecclesie ... -are cupiens *magister* bona quedam ... comparavit. 2 *proficere, provenire* – *Fortschritte machen, gedeihen*: RIMB. Anscar. 12 p. 34,8 fides Christi in partibus Danorum ... -are coeperat. THIETM. chron. 6,94 ocio negocium preposuit Brun et sic -ans ad maturitatem pervenit. DIPL. Loth. III. 20 p. 30,5 ut sub tutela nostra quiete conversentur ac -ent Christi pauperes. SPEC. virg. 1,148 non datum est omnibus florere vel -ari vita virginali. *al.*

65 II *trans.*: A *fecundare, colere* – *fruchtbar machen, bebauen*: 1 *proprie*: CHART. Rhen. inf. I 5 (a. 796) ista (*sc. bona*) omnia ... colat et -et *presbyter*. CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,27 qui (*homines*) ea (*sc. vineas*) possident et -ant. CHART. Eberb. 476 p. 276,23 (a. 1280) pecora ... pasci debent in universis campis ... iugeribus -tis exceptis. *al. in imag.*: WIGAND. Waldg. 2 saxea corda gentilium Dominice predicationis aratro mollificans -vit. 2 *translate: a augere* – *vermehrten*: [Orth-Müller]

OTLOH. doct. 39 p. 298^B -a (sc. *Dens*) . . . mihi, quaecunque talenta dedisti, quatenus usuram merear tibi reddere iussam (spectat ad Vulg. Matth. 25, 14sq.). **b exsequi** – geltend machen: CHART. Hohenloh. 289 p. 189,10 (a. 1264) quod . . . singulus utrorumque (sc. *advocati et praepositi*) utilitatem sibi debitam -et de penis et emendis pecuniariis. **B generare, producere** – hervorbringen: EKKEH. IV. bened. I 34,4 -at de se virgam (gloss: Mariam) stirps inclyta Iesse (cf. Vulg. Is. 11,1).

***fructificus**, -a, -um. *fructuosus, quaestuosus* – ertragreich, einträglich: CHART. Anhalt. II 91 (a. 1227) nos (sc. *collegium*) dimidietatem fontis eiusdem, quem ipse (*plebanus*) de suis -um fecit expensis, . . . concessimus.

adv. ***fructifice**. *fructuose, utiliter* – fruchtbringend, nützlich: HERM. AUGIENS. vit. 166 satagetis (sc. *sanctimoniales*) . . . dilutam ducere vitam pure, -e praenitideque.

***fructigenus**, -a, -um. *fructuosus, utilis* – ertragreich, nützlich: HARIULE. Arnulf. praef. p. 875,19 tibi (sc. *episcopo*) ceu fido pastori ingenioli mei -um committo vellusculum.

***fructiphagus**, -a, -um. *fructibus vescens* – sich von Früchten ernährend: ALBERT. M. pol. 1,6^f p. 44^b,10 quaedam (*animalia*) . . . sunt -a (p. 1256^a,25 καρποφάγα), id est fructus comedentia et semina.

fructix v. frutex.

***fructualis**, -e. *fructuosus, saluber* – fruchtbringend, heilsam: THEOD. TRUD. Bav. 26 quorum (*miserorum*) . . . peccatum ne una extinguit -is eleemosyna.

fructuarius, -a, -um. 1 adi.: **a** proprie i. q. *fructifer, fertilis* – fruchttragend, Frucht-: **a** in univ. (*per enallagen*): WALAHFR. Gall. 1,5 terra pinguis et -is proventibus apta. **β abundans** – ergiebig, (*ertrag*)reich: VITA Serv. 10 p. 34,16 locus . . . habens . . . terram undique -is refertam copiis.

b translate i. q. *ad usum fructum pertinens* – zum Nießbrauch gehörig, Nießbrauchs-: TRAD. Frising. 400^a p. 342,7 (a. 818) ut -o nomine . . . de omnes res meas in mea reservo (sc. *episcopus*) potestatem usu fruendi. DIPL. Ludow. Germ. 34 ut res et possessiones . . . usu atque -o ordine excolere liceat. in *iunctura* usus -us: TRAD. Patav. 52 (a. 800/04) post obitum nostrum stet (sc. *traditio*) firmatum et ordinatum . . . ad usum -um. 2 subst.: **a masc. i.** *qui (usu)fructum habet* – Nutznießer: CHART. Friburg. 254 p. 227,35 (a. 1272) quod omnia bona . . . a quodam alio colono, usuario, -o seu usufructuario teneantur. **b fem. i. q.** *vectigal ex fructibus* – Abgabe aus Feldfrüchten: CHART. Rhen. med. I 252 p. 308,41 (a. 979) ut . . . de quocunque proventu sive -a sive conventico sive bannico aliquod debitum persolvendum accideret. cf. usufructuarius.

c neutr. i. q. *locus consitus arboribus frugiferis, pomarium* – Obstgarten, -wiese: CHART. Austr. sup. I 453 p. 656,12 (a. 1225) possessiones . . . cum omnibus -is, cultis, incultis, quesitis et inquirendis . . . conferre.

adv. ***fructuarie**. *usufructuarie* – zum Nießbrauch: CHART. civ. Erf. 100 p. 55,5 (a. 1228) mansos . . . recepit Reimboto . . . in culturam ecclesie -e ac libere cessuros.

***fructuatio**, -onis f. *fertilitas, fructificatio* – Fruchtbarkeit, das Fruchtbringen: HILDEG. scivias 2,1 l. 150 in terra apparet viriditas, -o eqs.

fructuo, -are. *fecundare, colere* – fruchtbar machen, bebauen: CHART. Rhen. med. I 404 p. 461,20 (a. 1101) ecclesia . . . agros . . . cum omni prosperitatis securitate et rei utilitate -et et infructuet. cf. usufructuo.

fructuositas, -atis f. c. gen. explicativo: l.69.71. *fertilitas* – Fruchtbarkeit, Ergiebigkeit: 1 proprie: HILDEG. scivias 2, 3 l. 473 quae (*arida terra*) se non flectit ad ullum usum -is. epist. 61^R,1 homo, qui agrum illum, qui plenitudinem -is habet, non fodit nec fructiferum facit, delinquit. in *imag.*: HILDEG. scivias 2,6 l. 458 quod ipsi (*fili Adae*) -em iustitiae meae (sc. *Dei*) hoc modo in oblivione habebant, ut eqs. 3,4 l. 594 quod homo habet circuitionem intellectus utilitatis, scilicet -is, atque imbecillitatis, inutilitatis. euang. 31,12 'et lupus', scilicet periculum animarum, 'rapit' -em virtutum (cf. Vulg. Ioh. 10,12). 2 meton. i. q. *fructus* – Frucht: HILDEG. scivias 3,7 l. 366 verbum suum . . . reddit ad Patrem in carnis -e. 3 translate i. q. *utilitas* – Nützlichkeit, Tüchtigkeit: BERTH. RATISB. serm. 1

p. 12,33 sol maior est omnibus sideribus . . . claritate, dignitate et -e.

fructuosus, -a, -um. *usu subst.*: l. 22. 1 proprie i. *qui fructum fert, fertilis* – Ertrag bringend, fruchtbar: **a** in univ.: LAUDES Mediol. 6 (ed. G. B. Pighi. 1960. p. 145; s. VIII.¹) locus ita -us constat in planitie. REGISTER. abb. Werd. 3,24 silva -a . . . custodiatur, ne incidatur. HILDEG. scivias 3,7 l. 139 fenum . . . a -o frumenti grano separatum. 3,8 l. 824 filius virginis exiens de virginali pudore sicut pomum de -a floriditate. CHART. Livon. A add. 409^a si piscina . . . post in agros -os fuerit redacta. al. **b quaestuosus** – einträglich: CHART. Argent. I 94 p. 76,12 (dipl. a. 1144) nisi . . . possessio . . . sub -ioris summa pensionis locari valeat. 2 translate i. q. *utilis, commodum ferens, efficax* – nützlich, förderlich, Vorteil bringend, wirksam (*expressius i. q. salutaris* – heilbringend: l. 25, al.): **a de hominibus**: INNOC. III. registr. 1,120 p. 184,14 qui (*subdiaconus*) . . . tibi (sc. *archiepiscopo*) . . . esse poterit -us. CHART. Turic. 880 (chart. papae) quod . . . velit ecclesie generalis et imperii negocio existere -us *Walterus. al. v. et p. 511,48*.

b de rebus: TRAD. Ratisb. 33 (a. 847/63) -a . . . et . . . utilis consuetudo . . . apud homines inoleverat. CHART. SIL. D I 15 (epist. papae) ut . . . Deo grata et hominibus -a . . . operetur *diaconus*. DIPL. Heinr. IV. 457 (spur.) -um nostrae salutis non dubitamus, si eqs. CHART. Basil. C I 188 (epist. papae) nos (sc. *papa*) credentes animabus vestris (sc. *civium*) -um existere, si manum illis (sc. *conventui*) porrexeritis caritatis eqs. al.

adv. **fructuose**. 1 proprie i. q. *fertiliter, ubertim* – fruchtbar, reichlich: HILDEG. phys. 2,14 nec alios fructus -e gignit terra. in *imag.*: RIMB. Anscar. 24 p. 52,38 gratia Dei in eodem loco -ius crescere coepit. BEBO ad Heinr. II. 1 p. 494,22 tua iam -issime pollet novella plantatio (*i. ecclesia Bambergensis*). BRUNO MAGD. bell. 1 p. 14,14 vepres . . . libidinum . . . eo -ius in eo (*rege*) germinabant, quo eqs. 2 translate i. q. *utiliter, efficaciter* – nützlich, mit Erfolg: RUOTG. Brun. 32 qui nescit bonum amare, quod habet, . . . habebit illud, dum aberit, -ius in memoria, quod sibi inutiliter habuit in praesentia. DIPL. Frid. I. 555 p. 18,16 ut eos, qui ad honorem . . . imperii diu, fideliter et -e laboraverint, condignis beneficiis . . . honoremus. CHART. civ. Spir. 84 (dipl.) cum . . . cives Spirenses nobis et imperio servierint -e. CONST. imp. III 178 negociis -e et congrue dispositis. al.

fructus, -us m. *script.*: frac-: l.49. frut(us): l.52. *form.*: gen. pl. -um: p.511,8. ?decl. I.: l.70. decl. II.: l.49.p.511,3. 40. abl. pl. -ius: p.511,4. neutr. (-um, -i): l.71. *usu sing. sensu colectivo*: l.62.64. al.

quod procreatum est, proventus, – Frucht, Ertrag: 1 proprie: A strictius: 1 frux, pomum – Feld-, Baumfrucht: **a** in univ.: HUGEB. Willib. 4 p. 101,1 qui (*homines*) pergebant olivorum collegere -os. DYASC. p. 95^b fractus, quos Greci olipicos appellant eqs. BERTH. chron. B a. 1077 p. 290,21 terra -um suum non dederat. CHART. Laus. 754 capitulum teneret vineam cum fructibus. ALBERT. M. veget. 2,128 situs . . . florum . . . est ante -um. REGISTER. Prum. 47 p. 213,1 cum -um collegerit *Rotardus*, dabitur illi panes II. *persaepe*. in *imag.*, per compar., alleg.: HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,22 ut . . . de -bus meteret et centuplum acciperet vitae premium. HROTSV. Cal. 9,29 Fortunatus diabolicae amaritudinis felle plenissimus comparatur malae arbori amarus -us facienti. EKKEH. IV. bened. I 32,13 levat gratus (gloss.: Iesus) matrem super ethera natus; . . . terra (gloss.: virgo Maria), suus -us (gloss.: filius), videt illic, quam benedictus. *saepe*. **b spectat ad segetem: LEX Sal. Pipp. 10,6 si quis pecora de damno (-u rec. E.) suo incluserit, aestimationem damni domino reddat. **c spectat ad germen**: CARM. Bur. 140,3,1 vernant omnia -u redivo. 2 *partus, proles, propago* – Leibesfrucht, Kind, Nachkommenschaft: THIETM. chron. 4,10 de -u . . . ventris sui decimas Deo obtulit *Theophanu* filias suas. EPIST. Hildesh. 25 ita feci (sc. *dominus*) de servo liberum, quod personam suam et -um ipsius in perenni constitui libertate. al. **B latius de quibuslibet proventibus**: 1 in univ.: DIPL. Merov. I 141 p. 357,8 quicquid de -a aut paecunia . . . abstaxit *Amalbercthus*. 149 p. 376,7 illa -a, hoc est vinus vel annonas aut fenus, quod exinde (sc. in loco monasterii)**

missi sui (sc. *Drogonis*) devastaverunt. CHART. Tirol. 520 p. 294,21 concessit *Bertoldus* ... suo fratri ... portionem in suo dominio cum universo eius -o habendam. CHART. Austr. sup. II 181 proventus in prediis et -iis. *al. in imag.*: THIETM. chron. 6,48 p. 334,27 cum unusquisque pro qualitate sui seminis ... recipiat -um futurae messis. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 48,12 pande, levita, virum dantem -um labiorum, (gloss.: doctrina). 2 *spectat ad tributum*: CHRON. Fred. 3,46 terciam partem -um fisco dissolverint *ecclesiae*. DIPL. Loth. II. 17 p. 412,22 decimas -uum ... dare. CHART. Rhen. 298 l. 65 detur ... usui monachorum tertia pars huius anni -uum. *al.* 3 *spectat ad messem*: CONC. Karol. A 50^D p. 646,7 denarios tempore -us novi mihi (sc. *feneratori*) redde (sc. *pauper*). 4 *spectat ad alimentum*: ORD. Rom. 18,9 -um, quod eis Deus dederit, manducantur et bibent *fratres*.

II *meton.*: A *semen* – Same: RAHEW. flosc. 4,114 -us desecti ventris pelagoque recepti ... Venerem generabunt. B *ager* – Acker: COD. Lauresh. 936 (a. 793) ut singulis annis duos -us arare debeat *servus* et seminare.

III *translate*: A *praemium, remuneratio* – Lohn, Belohnung, Vergeltung: LIUTG. Greg. 7 p. 73,24 ut ... -um ... afferre valeatis (sc. *praesules*) permansurum in vitam aeternam. THIETM. chron. 3,8 pastor *ecclesiae* Othelricus ... excedens a seculo -um laboris devoti Christo remunerante percepit. VITA Meinw. 2 Glismod ... tricesimum -um (cf. *Vulg. Matth. 13, 23*) pudicitie matronalis adeptura cuiusdam nobilis principis ... matrimonio copulatur. *saepe*. B *emolumentum, utilitas, commodum* – Erfolg, Nutzen, Vorteil (c. gen. *inhaerentiae*: l. 31): LIUTG. Greg. 6 quid pauper ille ... fecerit ad -um *ecclesiae* Dei. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 476,22 audi ... confabulae -um. EPIST. Hildesh. 107 pro modico utilitatis suae -u magnam concitans *sacerdos* iniuriam contra *ecclesiam*. CONR. HIRS. dial. 311 quantus ... -us finalis legentium in hoc opere sit. ALBERT. M. bon. 321 p. 179,19 quare potius huic virtuti (i. *fortitudini*) quam alii attribuat -us. *saepe*. C *reditus, lucrum, usura* – Einkunft, Gewinn, Zins (*usu publ. et iur.*): CHART. select. Keutgen 42 (a. 965) omnes ... telonei -us vel usuras ... sancto ... Mauricio in Magadaburg offerimus (sc. *Otto rex*). CHART. Bund. 607 p. 103,42 reddere ... illas predas, que reperirentur factas fore, cum dampnis et -is ipsarum rerum in arbitrio potestatis.

frudo v. *fraudo*. **fruenter* v. *fruor*.

**frueschli* -v. **friscinga*. *frufatus* v. *furfuraceus*.

frugalis, -e. *usu subst.*: l. 50. 1 *ad fruges pertinens* – die (Feld-)Früchte betreffend, an Früchten: CHRON. Merseb. praef. p. 164,11 ex -i copia terrae. 2 *probus, utilis* – tüchtig, nützlich: a in *univ.*: CONR. MUR. summ. p. 158,11 quilibet de ... amicis poterit appellari ... fructuosus, -is, fulgidus. BERNOLD. WAT. chron. 6 quae (*lima sermonis*) mitem de crudeli, de inutili -em ... exculperat. b *modestus, parvus* – maßvoll, bescheiden: NECROL. I Sept. 28 p. 27 quam (*reginam*) inter principes constat fuisse -issimam. 3 *inops, tristis* – karg, entbehrungsreich: HUGEB. Willib. 3 p. 92,3 dum ille gelidus -isque hiemps ... preterit.

adv. frugaliter. 1 *usufructuarie* – zum Nießbrauch: CHART. Col. I 97 p. 588,38 (a. 1184) postquam decesserint *homines*, cuncta prememorata in proprietatem nostre fraternitatis -r et plenarie cedent. 2 *modeste, parce* – maßvoll, bescheiden, sparsam: CONR. EBERB. exord. 1,32 l. 53 cum ... -r vixerit *abbas* (ex *Herb. Clar.*).

frugalitas, -atis f. c. gen. *explicativo*: p. 512,4. 1 *fructus, copia frugum* – Ertrag, Vorrat an (Feld-)Früchten: a *proprie*: AGNELL. lib. pont. 102 in populo famis valida, quia -s omnis parva et rare inveniebatur. b *meton.*: α *usus* – Nutzung: TRAD. Nicol. Patav. 114 (UB d. Landes ob d. Enns I. 1852. p. 559,30; s. XIII.¹) si ... -i ipsius predii renuntiaverint *confratres*. β *ubertas, luxuria* – Fülle, (übermäßiger) Genuss: ALBERT. M. top. 1,2,5 p. 258^b,34 utrum ... eligenda vita, quae secundum virtutem ... aut quae secundum -em sive *fruiti*onem. 2 *probitas, honestas, bonitas* – Anstand, Ehrbarkeit: a in *univ.* (*meton. de hominibus in allocutione*; cf. 'Euer Ehren'): EPIST. Worm. I 8 p. 25,3 inmensę dilectionis vestre (sc.

magistri) -i ... non dignas referre grates queo (sc. *discipulus*). b *modestia, moderatio, abstinencia* – das Maßhalten, Bescheidenheit, Enthaltensamkeit: WILLIB. Bonif. 3 p. 13,7 omni se ieiunii -e subiugavit. RIMB. Anscar. 35 p. 66,23 qualis ... in monasterio ... in omni -e et devotionis studio effulserit. 5 THANGM. Bernw. 5 p. 759,53 -em ... in appetendis ciborum deliciis in eo laudare vix ullus sufficit. *de virtute cardinali q. d.* ('Mäßigung'; de re v. *LThK.* ³VI. p. 1458sq. s. v. 'Maß', 'Mäßigung'): ALBERT. M. nat. bon. 98 haec virtus (i. *temperantia*) dicitur proprie -s, quae ... mediat in delectabili cibi et potus. 3 *inopia* – Mangel, Not: WILLIB. Bonif. 6 p. 33,18 magnam ... mundi huius penuriam ac -em sustenuit.

frugi v. *frux*.

frugifer, -era, -erum. *script. et form. plur.*: gen. -um: p. 502,66. ?*abl.* -gistris: l. 19. 1 *proprie i. q. fruges vel fructus ferens, fertilis* – fruchtbringend, fruchtbar, ertragreich: a in *univ.*: STEPH. Wilfr. 19 anni -i victoriaeque ... subsecutae sunt. FORM. Augiens. C 1 p. 364,36 omissis ... arboribus -istris adeo vos ... adloquar (sc. *alumnus*) de ulmo et salice. 20 WALTH. SPIR. Christoph. II 2,218 qui -e morientia semina terre vivificas (sc. *Christus*). *al. in imag.*: p. 502,66. b *frumentarius* – das Getreide betreffend, Getreide-: CHART. Argent. I 63 p. 51,28 (a. 1100) mansos ... de quibus XII sunt viniferi, ceteri -i, et prata ... tradidimus (sc. *canonicus*). ORTL. chron. 1,5 p. 22,16 dedit comes villam ... XII houbas ... in agris -is ac pratis occupantem. 2 *translate i. q. salutaris* – heilbringend, segensreich: ERMENR. ad Grim. 30 p. 569,9 (vs.) qui (*Christus*) cruce -a mundum ... redemit.

**frugiferax* (-gef-), -acis. *fructuosus, uber* – fruchtbar, ertragreich: MILO Amand. II 127 bellipotens et -x (*fruge* -a. *corr.* A) populoaque tellus.

**frugile*, -is n. *frux* – Feldfrucht, Getreide: CHART. Burgenl. I 569 (dipl. a. 1270) cum totam vicesimam decimarum in -i ... fratribus ... contulerimus (sc. *rex*).

35 *frugum, frugus* v. *frux*.

**fruibilis*, -e. (*frui*) 1 *utilis, salutaris* – nützlich, heilsam: TRAD. Lunelac. 87 (a. 748/88) sit (sc. *substantia*) -is pro redemptione anime meae. *ibid.* *al.* 2 *delectabilis, iucundus* – angenehm, erfreulich: ALBERT. M. eth. I 45 p. 45,46 Augustinus dividit bonum in bonum -e et utile. summ. theol. I 1,3,2 p. 12,24 res utiles et -es ad unum genus nullo modo possunt reduci. *ibid.* *al.* *usu subst.*: ALBERT. M. sent. 1,1,17 p. 39^a,43 utile et -e sunt obiecta horum actuum uti et *frui*. summ. theol. I 1,3,2 p. 12,26 de -i et utili non potest esse una scientia. *ibid.* *al.*

45 *fruitio*, -onis f. 1 *usus fructus* – Nutznießung: CONST. imp. II 67 (a. 1219) ne quis ... principem ... in eorum (*possessionum*) -e ... audeat perturbare. ALBERT. M. pol. 2,2^c p. 109^a, 48 in communibus inaequalibus existentibus laboribus et -bus generantur lites. CHART. Brem. 345 ut sacerdos ... -em ipsorum (*bonorum*) habeat liberam et quietam. 2 *actus fruendi, delectatio* – das Genießen, Genuss, Freude: a *gener.*: ALBERT. M. veget. 4,157 in -e et gustu erit sapor acidus in fructu. b *philos. et theol.*: OLIV. epist. 5 p. 299,8 eorum (*corporum post resurrectionem*) ... delicie ... spirituales ... in delectione ac -e Dei consistent. ALBERT. M. bon. 272 p. 157,53 est ... difficile continere concupiscentiam, ne in -em delectabilis vel coitus dilabatur. euch. 3,4,5 p. 328^a,11 sumendus est ... cibus ... in deliciis aeternae et beatae -is. *al. v. et p.* 511,69.

**fruitive* *adv.* *pro fruitione* – für den Genuss: ALBERT. M. pol. 5,7ⁿⁿ p. 520^b,44 -e (p. 1312^b,23 ἀπολαυστικῶς) ... id est ad fruitionem delectationis in potestate propria, 'viventis'.

**fruito*, -are. *frui* – Nießbrauch haben: CHART. Sangall. A 804 (a. 957) donamus (sc. *Engilbertus*) ... proprietatem nostram ... cum omnibus, quae ... -are debemus, ad monasterium.

**fruitor*, -oris m. c. ?*abl.*: l. 72. *qui fruitur, fructuarius* – Nutznießer (*in imag. et alleg.*): DHUODA lib. man. 3,3,59 'speciosus valde' (cf. *Vet. Lat. Sirach 43,12*) -rque saeculi (cf. *Vulg. eccles. 2,1*), 'Deo et hominibus' (cf. *Vet. Lat. Sirach 45, 1*) acceptabilis fuit *Ioseph*. 6,2,8 ut ... possessor atque -r sit *vir beatus* regno, tabernaculo Dei.

?*fruitura, -ae f. (ni subest partic. fut. sensu pass. verbi q. e. frui) usus fructus – Nutznießung: TRAD. Frising. 414 p. 355,25 (a. 819) ut Hammingus ... ad suam ... -am dominationem teneat.

*fruitschingus v. *friscinga.

1. **frumen**, -inis n. *frumentum, triticum* – Getreide, Weizen: EGBERT. fec. rat. 1,56 debita longa trahens pro -e solvat avenam. REGISTR. abb. Werd. 4,6 p. 141,28 villicus det ... II horrea -is.

2. **frumen** v. flumen.

frumentaceus, -a, -um. *ex tritico factus* – aus Weizen hergestellt, Weizen-: THADD. FLORENT. cons. 122,78 cibi et potus, sicut panis -us et vinum dulce.

frumentalis, -e. *ad frumentum pertinens, triticeus* – zum Getreide, Weizen gehörig, Getreide-, Weizen-: RECEPT. Sangall. I 91 herba -is, quae nascit supra petra. CHART. episc. Wirz. I 151 VII iugera agrorum -ium.

frumentarius, -a, -um. 1 *adi. i. q. ad frumentum pertinens, triticeus* – das Getreide betreffend, Getreide-, Weizen-: ROB. TOR. chron. a. 1125 vendebatur onus equi -um sex solidis. CHART. Friburg. 173 p. 146,5 cum possessionibus nostris ..., agris ... -is et viniferis pratis. CHART. Anhalt. II 395 de -a avena, quod vulgariter dicitur vogetkorn. 2 *subst. masc. i. q. custos granarii, annonarius* – Kastner, Speicherarbeiter, Aufseher über den Getreidespeicher: DIPL. Conr. II. 216 p. 296,7 de uxoris ... sint cellerarii, -i, thelonearii. TRAD. Bur. 90 (ArchZ. N. F. 20. 1914. p. 39,14) testes sunt ministeriales ecclesie ..., Hericus -us de Hohstat. TRAD. Teg. 344^c Rihherus -us in Gemunden.

frumentatio, -onis f. *copia frumenti* – Getreidevorrat: SABA MALASP. chron. 19,18 res grosse, supellectilia multa, -es (frimentationes var. l.) ... relinquuntur.

frumenticius (-tius), -a, -um. *ad frumentum pertinens, triticeus* – zum Getreide gehörig, Getreide-, Weizen-: HUGO RIPELIN compend. 6,12 p. 210^b,17 materia necessaria eucharistiae est panis -us.

frumentifer, -era, -erum. *qui frumentum profert, frugifer* – Getreide tragend, Getreide-: CHART. Argent. I 242 (a. 1235) triginta duos -os et quatuor pratorum agros ... vendidit miles. 379 septem agros -os ... comparavimus (sc. curatores).

***frumentinus**, -a, -um. 1 *ex tritico factus* – aus Weizen hergestellt, Weizen-: TRAD. Brixin. 397 (c. 1085/97) quotannis ... sexaginta -os et sigalinos panes ... persolvat villicus. ALBERT. M. sacram. 77 p. 54,81 panis siligineus magis confortat quam panis -us. al. 2 *e granis tritici productus* – aus Weizenkeimen gewonnen: GLOSS. Roger. I B 2,13 p. 619,28 valet ... istud oleum -um (ad) morpheam.

frumentor, -ari. *frumentum apportare* – Getreide beschaffen: HELM. chron. 88 p. 172,10 qui (sc. quidam de castris) exierunt ad -andum. 93 p. 183,10 Holzatorum quidam ... egressi sunt ad -andum.

frumentum, -i n. *vel semel (l.55) frumentus*, -i m. *script.*: form-: l.55. furm-: l.59. from-: l.55. -metum: l.62.

fruges – Getreide: 1 *proprie*: a in univ.: FORM. Senon. II add. 1,6 si Dominus imbolat for-um. 2,3 quod noster fro-us vobis non fuit acceptus. CHART. Naumb. I 257 p. 241,5 ex eadem decima XL^a scobrones utriusque -i, tritici vel siliginis et avene, ... contradidi (sc. episcopus). ANNAL. Parm. a. 1085 (MGScript. XVIII p. 662,23) sestarium fur-i vendebatur tribus solidis. HERBORD. Ott. 2,1 p. 61,4 omnigenum ... -orum ... fertilissima est terra. CHART. Carniol. II 372 ut ... quatuor modios de -eto annis singulis habeant fratres. persaepe. de annona, victualibus: THIETM. chron. 6,51 edificia cum -o caeterisque utilitatibus lesit rex. b *c. colore quodam*: a *triticeum* – Weizen (cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3540): CONC. Karol. A 198,4 de avena modius II pro denario, ordeo den(ario) I, sigalo den(ariis) II, -o modius denar(iis) III. EKKEH. IV. pict. Mog. 59 questio, cur reliquae -um (gloss.: triticum vel spelta) non sit ut erbe. CHART. Rhen. med. III 878 p. 657,2 sex octavas -i, quod teutonice weize dicitur, solvere debuerat pistor. ALBERT. M. veget. 2,26 siligo mutatur in -um in quibusdam terris. al. β *secale, siligo* – Roggen: REGISTR. Austr. I 242 p. 61^b,4

que (*curia villicalis*) solvit III et ½ mod(ios) tritici et III et ½ mod(ios) -i (cf. p. 61^a,14 siliginis) et IV mod(ios) avene. *ibid. al. 2 in imag. et alleg.*: HRABAN. univ. 19,2 p. 505^c -um ... ipsum redemptorem nostrum significat. VOLQUIN. serm. 328 (StudMediev. III/3. 1962. p. 332) quibus (*malis*) ... comprehenditur -um, id est religio christiana. al. 3 *meton.*: a *fructus, messis* – Frucht, Ertrag, Ernte: EKKEH. IV. bened. I 13,19 verbi -a (gloss.: doctrinae fructus) sua (sc. sancti Gregorii) multiplicant documenta. b *granum* – Korn: PS. HIPPOCR. 10 progn. B 15 quando fuerit post aurem sinistram dura pustula alba similis -o. Orth-Müller

***frundarium** v. *frondarium. **frundus** v. 1. frons.

[**fruneo** v. trunco: BONIF. (?) paen. p. 432,1.]

fruniscor, -itus sum, -i *vel* ***frunisco**, -ere. *script.* -ic(or): l. 18. 1 *uti, frui* – sich bedienen, benutzen: ALDH. virg. I 27 p. 264,3 consuetudo peritorum esse fertur contionatorum ..., ut sic in diversae contionis cuneo et dispari sexu ceu propria ita interdum aliena -antur (-icantur var. l.) persona. 2 *valere, ratum esse* – Geltung haben, gültig sein: CHART. Sangall. A 9 (a. 744) cartola donacionis Audemari apatis -at con gracia Dei.

***frunitor** (frumi-), -oris m. (*frunire) *coriarius* – Lohgerber (de re v. T. Erb, Philologus 130. 1986. p. 274): HUGO TRIMB. registr. 151 cerdones squalidi sive -es (frum- var. l.).

***frunitus**, -a, -um. (infrunitus) *sapiens* – weise, klug: ALDH. epist. 7 (10) miror, quod me tantillum homunculum ... vestrae (sc. abbatis) -ae fraternitatis industria interpellat Saxonicae prolis prosapia genitum eqs. (cf. notam ed.). fruns v. 1. frons.

fruor, fructus *vel* frui sum, -i *vel* rarius **fruo**, -ere. *struct. notabiliores*: c. gen.: l.64. c. dat.: l.41. c. acc.: persaepe, e. g. l.36.38.44. seq. ad: p.515,21. coniunctim scribitur usufrui: p.515,15.

1 *delectari, oblectari, iuvare* – sich laben, erfreuen (an), in den Genuss kommen (von), genießen, Nutzen haben (von): A *gener.*: 1 *in univ.*: a *de hominibus*: IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 283,4 non diu genetrix optatum -itur donum (i. praesentiam filii). VITA Audoini 8 (MGMer. V p. 558,24) sanctorum ... -ens c o n l o q u i u m (con[l]loquio, con[l]loquiis var. l.) servus Iesu exultabat in Domino (WILLIB. Bonif. 7 p. 36,22 conloquio. al.). DIPL. Zwent. 6 p. 28,25 qui regie postestati -imur (item 7 p. 30,5). VITA Heinr. IV. 11 p. 38,16 pace -i. MIRAC. Mod. 13 p. 314^b,50 per dies languore decrecentes integra -itus est sospitate. persaepe. de mortuis: ARBEO Emm. 31 p. 73,16 dum ... penetraret caelum, ut perennem -ret gaudium. RHYTHM. 149,428 corpus -itur somnum. UFFING. Ida 1,7 spiritum ... Christo transmisit beata perennitate cum coelicis agminibus in aethere -turum. saepius. b *de rebus*: CARM. var. III A 6,7,21 p. 624 que tellus colitur, fructu perculitur -etur. 2 (*familiariter*) *uti, conversari* – (vertrauten)

Umgang haben, bei (jemandem) sein (*subi. mortui*: l.52.55. al.): AGIUS vita Hath. 13 p. 171,8 quanto tempore ea -i et eam videre permetteremur. epic. Hath. 362 translata ... nunc -itur Domino. RUOTG. Brun. 20 p. 20,27 te ... sospite si iucunde et ex integro -itus fuero (sc. Otto imperator). EPITAPH. var. II 41,10 raptus ab hoc nevo iam -itur *archiepiscopus Bruno* Domino. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,9 Adalbertus Premensis archiepiscopus ... solus nunc rege -batur. al. 3 (*libenter, cum gaudio*) *adesse, interesse (in)* – (gerne, mit Freude) *dabei sein (bei), teilnehmen (an)*: EPIST. Alcuin. 152 p. 247,36 necesse est, ut usque ad nos (sc. Angilbertum abbatem) vestra (sc. Arnonis episcopi) sanctitas declinetur, ut et orationem -atis (facias *ci. Jaffé*) in Domino in ecclesia sancti Richarii. HRABAN. hom. II 3 p. 140^c abicere debemus ... omne fermentum peccati, ut -i tantae paschae solemnitatis mereamur. TRANSI. Conr. Const. 3 p. 444,41^b nocens et innocens divino officio fervide -batur. 4 *florere* – in hohem Maße haben: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,16 simplicitate columbe sic -batur, ut eqs. (*spectat ad Vulg. Matth. 10,16*). 5 *remissius i. q. habere, experiri* – haben, erfahren: WALAHFR. Wett. 433 propriis -itur *abbas* sine munere poenis. ADALB. Magd. chron. a. 964 p. 174,32 imperator infeliciori, quam speraverat, omine -itur. DIPL. Loth. III. 121^h noveritis nostram magestatem ... eius

[Weber]

(sc. Petri diaconi) minime -i absentia velle. *al. v. et vol. I. p. 650,70.* **B** *philos. et theol.*: ALBERT. M. resurr. 163 p. 345, 70sq. de -i et uti; deinde quaeritur de -i et per oppositum debet quaeri de uti *eqs. ibid. persaepe.* **C** *t. t. iur.* ('Nutznießung, Nießbrauch haben [von], Nutzen ziehen [aus]'): **1** *in univ.*: CHART. Fuld. B 86^a p. 159,29 (a. 779) hanc rem incontradictam tenere, -ere, possidere. **TRAD.** Corb. 198 ut ipse (*comes*) ac mater uxorque his rebus in vita sua -rentur. **ANAL.** Fuld. Ratisb. a. 886 discordia inter Perangarium cognatum regis, qui Foro Iuliense -itur, et Liutwardum episcopum oritur. **TRAD.** Patav. 633 p. 235,7 molendinum ... Diethmarus ... tempore vite suae -iturus ... possideat. *persaepe.* **locut.** usu (usibus) -i (usufrui): **TRAD.** Frising. 400^a p. 342,8 (a. 818) ut ... de omnes res meas in mea reservo potestatem usu -endi nam non alienandi ipsis rebus. 522 p. 447,27 potestate usufruendi. **CHART.** Heinr. Leon. 65 predium quoddam ... fratribus ... perpetuis usibus -endum ... vendiderunt *ministeriales. al.* **cf.** usufruor. **2** *absol.*: CHART. Fuld. B 85 (a. 775) ut ... perenniter -endi in omnibus habeatis potestatem. **TRAD.** Frising. 427 p. 367,2 ut ille (*abbas*) ... et soror eius ... ad eorum usus et potestatem -rent. *al.*

II *uti, adhibere – gebrauchen, benutzen, anwenden:* **A** *gener.*: **CARM.** libr. I 5,29 tu (*sc. lector*), qui -eris, valeas sine fine, libello. **HROTSV.** gest. 355 simplicis et tenuis -itur rex velamine vestis. **TRACT.** de chirurg. 340 si qui vulnus putrefactum purificare desiderat, hoc -atur medicamine: *eqs.* **CHART.** Lub. I 179 lignis infructibilibus tam ad siccanda retia sua quam ad edificandas casas ... competentibus ... -i debent *piscatores.* **CHART.** Altenburg. 218 p. 164,28 quia sigillum poprii nobis non est, sigillo domini Timonis ... -imur (*sc. Fridericus de Pollec.*). *al.* **B** *publ. et iur.*: **TRAD.** Ratisb. 17 p. 21,34 (a. 820/1) libero -ar arbitrio. **DIPL.** Conr. I. 16 ut ... iustitia ab eis (*antecessoribus*) concessa -antur *monasteria.* **DIPL.** Heinr. III. 308 p. 419,33 ut in eligendis abbatissis inter se propria electione ... -antur *sorores.* **TRAD.** Ratisb. 680 ut ... tali lege utantur *mancipia*, qua omnes, qui in Nortcowi sunt, -untur. *al.*

III *fungi – ausüben:* **RIMB.** Anscar. 24 p. 52,7 ut ... praedicationis officio in regno eius (*regis*) -i valeret.

IV *fort. confunditur c.:* **A** *fovere i. q. pascere – hegen, pflegen:* **COD.** Karol. 99 p. 650,26 quanta mihi (*sc. papae*) inrepti pastoralis officii (*fort. add. cura*) debet insistere curandas -endasque (*an leg. fovendasque?*) rationales oves. **B** *fieri i. q. crescere – entstehen:* **ANTIDOT.** Glasg. p. 156,25 unguentum ... ad omnes dolores, qui ex reumatico humore -it (*ni leg. fiunt*).

adv. *fruenter. *large, opulenter – reichlich, üppig:* **DHÜODA** lib. man. 9,5,2 frumentum vinumque et oleum -r cum cunctis tibi (*sc. filio Wilhelmo*) redundant.

[**frursus** v. prorsus: **MAGING.** epist. 3 p. 274,21.]

***fruschinga, -us** *sim. v. *friscinga.*

frustatim (-tra) *adv.* **1** *in frusta divisim, minutatim – in Stück(ch)e(n) geteilt:* **SISEB.** Desid. 8 -ratim cadaver trucidatum passim cruentumque relinquitur. **BRUNO** **QUERF.** fratr. 10 p. 51,5 pedes et crura -m, ut canes solent, totum corpus (*sc. monachi*) dilaniaverunt (*sc. populus Armeniensis*). **VISIO** **GODESC.** A 58 que (*pelliculae*) non -m fracte, sed integre manentes paulatim sunt solute. **ACTA** imp. Winkelm. I 836 p. 645,3 extra domum eiectionis inventus est (*sc. filius viduae mulieris*) ... inhumane -m incisus. *saepe.* **2** *membratim – von Glied zu Glied:* **MAURUS** urin. II p. 48,25 abluatur caput arietis ... et -m incidatur, ita ut partes non separentur. *in imag.:* **LIBRI** **KAROL.** III praef. p. 329,3 ut sequentes (*sc. libri*) eius (*sc. synodi*) artus -ratim (-m *var. l.*) dirimant. **3** *partite, partialiter – in Abschnitte eingeteilt, abschnittsweise:* **DHÜODA** lib. man. 5, 1,74 velut custodia, quae quasi in nocte -m (-ratim *var. l.*) abentur, ita erunt anni eorum (*hominum; cf. Vulg. psalm. 89,4*).

frustratorius v. frustratorius.

***frusticulum, -i** *n.* (*frustum*) *frustum parvum – kleines Stück, Stückchen:* **1** *gener.:* **ALBERT.** M. caus. element. 1,1,5 p. 57,36 'commiscetur' ei (*decocto semini viri*) 'sanguis' menstruus et coagulatur, ita quod 'fit' ad modum '-i' carnis. *veget.* 6,57 pomum ... eius (*cyprissi*) ligneum est et ex fusticulis (-is,

fusticulis *var. l.*) ligneis compositum. **ANAL.** Crac. a. 1079 (**MGScript.** XIX p. 588,16) Deus ... claritate singulas minucias -orum corporis sui martiris ... superni luminis radiis irradiat. **2** *anat. i. q. lobulus – Läppchen:* **MAURUS** anat. I 83 videtur cistis in uno -o epatis (*cf. 95 in minimo epatis frustulo*). **cf.** fusticulus.

frustillum (-tel-), -i *n.* *form. -us: l.9. frustum parvum – kleines Stück, Stückchen:* **ANTIDOT.** Glasg. p. 119,32 de nuce -us. **THEOD.** **PALID.** annal. a. 1051 p. 69,44 si Deus celi verax et iustus est, hoc panis -um concedat, ne mihi guttur transeat. **ANAL.** Prag. III a. 1282 p. 204,31 quae (*mulier pauper*) non habebat de substantia sua nisi quinque -ella panis in sacculo.

frustilum v. frustulum.

1. frusto, -atum, -are. *confunditur c. frustro: l.17. confringere, concidere – in Stücke (zer)schlagen:* **1** *in univ.:* **RHYTHM.** 97,5 vela templi dividuntur et -antur (*ci. Winterfeld, frustrantur cod.*) lapides. **CARM.** de Cass. 28 idola -rari, vexilla crucis venerari. **EKKH.** IV. cas. 13 p. 38,32 quae (*vascula*) illi (*virii animosi*) in manus sumentes ... uterque suum decidere sinens -ta ridebant. **2** *delere – zerstören: v. p. 286,45.*

2. frusto v. 1. frustro.

3. frusto v. fusto.

frustra *adv.* *metr. -ā:* **NOTKER.** **BALB.** Gall. 1^b,1. **1** *deceptorio modo, fraudulenter – auf täuschende Weise, betrügerisch:* **HROTSV.** Gong. 567 cur loqueris (*sc. quidam devotus*) -a simulans miracula tanta sedulo Gongolfi pro meritis fieri? **2** *decepto modo, illuso modo – auf getäuschte Weise, betrogen (usu abund.):* **ARBEO** Emm. 38 ut commorare minime debeas (*sc. famulus*), sed fugire magis adoptas et ego ex tuo quae pretio fraudatus -a (*vacuus var. l.*) remaneam. **3** *in cassum, nequiquam, inutiliter – vergeblich, vergebens, erfolglos:* **HRABAN.** epist. 42 p. 481,30 si quis ... bonis operibus certet, ut ad vitam aeternam ... veniat, -a et incassum laboret, si *eqs.* **WALAHFR.** imag. Tetr. 192 non -a nomine Iudith, at Iudith virtute refert et religione. **BERTH.** chron. B a. 1077 p. 292, 7 id -a voluerat *Ruodolfus rex*, quod nequaquam ad effectum perducere poterat. **ALBERT.** M. Iob 2,3 p. 43,7 cum quis vadit ad forum, ut accipiat pecuniam, si non accipit pecuniam, quam intendit, -a ambulavit. *persaepe.* **4** *sine causa, sine consilio – grundlos, ohne Zweck:* **WANDALB.** Goar. 2,11 p. 57,15 non -a sibi (*sc. imperatori*) haec (*sc. errationem*) accidis, sed beatum Goarem poenas ... repetisse. **HROTSV.** Abr. 4,3 qui (*leno*) tenello amore illam (*Mariam*) colit, nec -a, nam omni die non modica illi pecunia ab eius amatoribus adducitur. *al.*

frustramen, -inis *n.* *frustratio, destitutio – Vereitelung, das Zunichtemachen:* **CARM.** var. Walther 1,81,4 tua dies, flos diei, nox et noctis somnia fraus est et -n spei, tu (*sc. aestas*) pervertis omnia.

frustratim v. frustatim.

frustratio (-tactio, -to), -onis *f.* *frustramen, destitutio – Vereitelung, das Zunichtemachen:* **1** *gener.:* **ANAL.** Prag. III a. 1281 p. 203,41 nobilium caterva Bohemorum, licet -e suae spei nimium turbata fuisset *eqs.* **2** *iur. (c. notione procrastinationis):* **CONST.** Melf. 1,96 ut omnis omnino -is (-tactionis, -tonis *var. l.*) occasio a iudiciis excludatur. 2,21 evidens ... accusati videtur esse nequitia et -o manifesta. **ACTA** imp. Böhmer 258 (dipl. Otton. IV.) sine aliqua -e faciatis (*sc. rectores et consules Mediolanenses*) observari, ita ut *eqs.*

frustratorius, -a, -um. *script. -ta-: l.70. p. 517,2. al.* **1** *inanis, vanus – eitel, vergeblich:* **a** *in univ.:* **THIETM.** chron. 6,29 Baldwinus ... -a s p e nititur (**EPIST.** Wibald. 258. *al.*). **ABSA.** serm. 17 p. 105^D poenitentia alia simulatoria, alia -a, alia fructuosa invenitur. p. 106^B -a est illorum poenitentia, qui ... non deflent peccata sua. **HELM.** chron. 93 p. 182,19 -i sunt huiuscemodi (*sc. periculosi*) congressus atque ruinosi. **b** *irritus – ungültig:* **CHART.** Traiect. 1172 p. 505,19 (a. 1248) ne hoc arbitrium nostrum -um sive illorum videretur. **COD.** Lauresh. 3833 qui contractus ne ... -us censeatur ..., presentem cartulam conscribi ... statuimus. **c** *inutilis, surdus – nutzlos, taub:* **ORD.** celebr. conc. 16,397 evangelicam vocem non -a (-ta *var. l.*) aure capiens *populus.* **2** *dilatorius, moratorius – aufschiebend, binhaltend, verzögernd (fere usu iur.; abund.:* **l.72. p. 517,2):** **EPIST.** Wibald. 77 (epist. papae) -a d i l a t i o n e

remota (TAGENO descr. [MGScript. XVII p. 514,38] causa -tatoriae dilationis. *al.*). GISLEB. MONT. chron. 80 p. 119,11 Iacobus multas querens occasiones -as vanaque subterfugia castrum ... ei (*comiti*) reddere ... negavit. CHART. Rhen. med. III 124 (epist. papae) licet canonici ... se super hoc per -e appellationis obiectum opponere niterentur. *al.*

adv. frustratorie (-ae). 1 *nequiquam – vergeblich*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,11,45 licet -ae coneris, non tamen effectum consequeris efficiendi. AMULO epist. 2 p. 371,38 sacratissima ecclesiae sacramenta ... -ae omnibus, qui post perceptionem eorum pereant, dari confirmas (*sc. Godescalcus*). CHRON. Reinh. a. 1198 p. 559,30 hi, qui ... vitam periculis obiecerant, -e in cismarinis partibus desudantes ... nichil aliud quam paucitatem suam deflere poterant. 2 *dilatorio consilio – aufschiebend, verzögernd (fere usu iur.)*: HONOR. III. registr. 6 appellatione, quam quidam fautores ... Iohannis -e interiecerant, frivola reputata. CHART. Stir. IV 115 cum certum sit -e appellantem ad examen illius debere remitti iudicis, a quo temere appellavit. *al.* 3 *fallaciter, false – auf täuschende Weise, falsch, fälschlich*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,1,37 non ... nudae harundinis mucrone nec -ae, sed veraciter scriptum legitur: 'eqs.' (*Vulg. Iob. 1,14*). 3,5,59 de corpore unici ... nostri consolatoris gutta sanguinis ... non -ae (-e *var. l.*) ab evangelista refertur in terram usque distillasse.

1. **frustro**, -avi, -atum, -are *vel frustror*, -atus sum. *script. fu-*: THIETM. chron. 2,23 p. 66,30 (*var. l.*). *confunditur c. frustare*: L.41.42.46.51.53.57. *al. struct. c. praep.*: a(b): L.48.57. in c. abl.: L.50.

1 *trans.*: a *ad irritum, vanum redigere, irritum facere – vereiteln, zunichtemachen*: a *gener.*: PAUL. DIAC. carm. 4, 1,30 Christe, ... ne patiari umquam -ari cordis anhelu vota precesque pias. POETA SAXO 2,386 spes -ta (THIETM. chron. 5,38 spe ... -ta. *al.*) WALTHARIUS 920 vir celer obiecit peltam -vit et ictum. ALBERT. M. animal. 5,10 in aliis (*avibus*), in quibus non talis est symmetria, saepe -atur saltus et ascensio. *persaepe. β iur. i. q. rescindere – für ungültig erklären*: FORM. Augiens. C 7 ne ... electio domni imperatoris -etur. DIPL. OTTON. III. 303 p. 729,37 ut ea, quae male ... acta sunt, ... nemo retineat ... , sed propria nostra auctoritate -entur. CHART. Rhen. med. III 213 quidam tractatus fuerunt habiti, ex certis autem causis ... recisi et -tati et processum finaliter non habuerunt. CONST. Melf. 2,19 causa differendi vel -andi (-tandi *var. l.*) iudicii. *al. γ rhet. i. q. refutare – widerlegen*: AMARC. serm. 1,191 argumentum ... -ta puerpera virgo est: eqs. b *impedire, reicere, respuere – hindern (an), aufhalten, zurückweisen*: GLOSS. psalt. Lunaclac. 88,23 -tabitur, qui ei (*sc. David*) bellum inferre temptaverunt. ANNAL. Altah. a. 1037 p. 21,3 malitiae suae diffamatus a pessimo incepto ... est -tus *archiepiscopus Mediolanensis*. OTTO FRISING. gest. 2,53 p. 160,1 in utroque (*sc. consilio*) -ti sunt *nuntii*. CHART. Heintr. Leon. 47 p. 67,8 multis placitis inaniter habitis -tabatur *abbas*. HEINR. TEG. Quir. II 20 excessus proprios confessa semel ... aditum expetit *femina quaedam*, sed repellitur; secundo confessa identidem -tatur. *al. c (de)fraudare, privare – betrügen (um), berauben*: EINH. Karol. 5 p. 7,12 licet eum frater promisso -asset auxilio eqs. DIPL. Karoli III. 133 monasterium ... propriis privilegiis -tum. CHRON. Salern. 72 p. 71,28 ne ... a propria -tarentur *Amalfitani* patrona. RUP. MEDIOL. Adalb. 20 que (*filia comitis*) ... est unius oculi usu -ta. GEBEH. AUGUST. Udalr. 5 p. 259,33 ensis capulatus regem significat ... , -tus vero capulo illum denotat, qui eqs. *saepe. d (frustrationibus) differre, tardare – hinhalten, aufschieben, verzögern*: a *obi. homines*: VITA Adalb. Prag. A 15 p. 141,1 -atur (id est non adquevit Deus *Is in marg.*; -vit B 15 p. 58,17) eum Deus volens dilecti hominis desideria aliquantulum dilatare. BERTH. chron. B a. 1077 p. 287,16 diu -ti ac delusi, vacui et ferme nuduli ad ... cenobium divertebant *abbas et monachus*. OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 138,15 qui (*legatus Romanorum*) ... -tus (-atur, -tatus *var. l.*) baculo ... terram in circuitu eius (*Antiochi*) girabat. β *obi. res*: VITA Adalb. Prag. A 26 p. 154,1 noluit -ari (-are [-ari *var. l.*]) B 26 p. 64,2 adventum suum. 2 *medial.*: a *gener. i. q. irritio labore se fatigare – sich vergeblich abmühen*: ECBASIS

capt. 320 -atur multum, piceat qui vas adaequatum (*cf. notam ed.*). b *alch. i. q. decoqui, evanescere – sich verflüchtigen, verdampfen*: PS. AVIC. anim. 5,7 p. 129 dicam tibi de auro, quod statim -atur, quomodo mollificatur.

5 2. **frustro** *v.* 1. frusto. 3. **frustro** *v.* fusto.

frustrum *v.* frustum.

***frustruosus**, -a, -um. (*frustra*) *frustratorius, inanis – nichtig, vergeblich*: IOH. SCOT. carm. 5,3,6 ΦΡΟΣΚΕΙΟΣ (*gloss.*: frustra vel -us; *item* CARM. Scot. I 12,1^b,9 *gloss.*). Weber

10 ***frustula**, -ae *f.* (*frustulum*) *frustum parvum, offa parva – kleines Stück, kleiner Bissen (fort. huc spectat l. 33)*: PETR. MUSAND. summ. p. 255,15 inscide (*sc. panem recentem et bene coctum*) in tres offellas, id est -as subtiles.

frustulum, -i *n.* *script.*: hu-: l. 28. fruct-: l. 33.

15 -trul(um): l. 25. -til(um): l. 40. *form. ?fem.*: l. 33. *confunditur c. pustula*: l. 34.

pars (exigua), particula – (kleiner) Teil, Teilchen, (kleines) Stück, Stückchen, Scherbe, Splitter (interdum signif. diminutivi evanida, e. g. l. 38): 1 *gener.*: ISO Otm. 1,10 p. 51,40 panem benedicti *presbyteri* illique (*adolescenti*) parvum ... -um quasi pro benedictione manducandum porrigit. MIRAC. Mod. 2 p. 311^b,32 quod (*sc. vasum vitreum decedens*) in mille -is poterat prosiluisse, mirabiliter ... integrum permansit. YSENGRIMUS 7,683 qui secat ex nummis obolos, in -a, (obulos in-

frustula *i*, -rula *a. corr. E*) mille cotidie hunc satanas dividat ense suo. CATAL. thes. Germ. 58,21 magnum aurifrigidum magni altaris et duo -a aurifrigidi. *al.* 2 *natur., medic., alch.*: RECEPT. Sangall. II 25 herba origanum h-a et de fava permisce, teris eqs. CIRCA INSTANS p. 10b^r sophisticatur *camphora* ex admixtione cacabre, id est vernicis, inter -a camphore. TRACT. de aegr. cur. p. 355,35 tolle serpentes capitibus et caudis abscissis ... et coque ea, que remanent, cum -is cornu cervini. TRACT. de chirurg. 36 si fruc-a ossuum in craneo ... fueri<n>t (*cf. Weber*); *sim.* 48 [*pustula a. corr.*]. IOH. IAMAT. chirurg. 7,13.

35 BRUNUS LONG. chirurg. 1,8 p. 109^C. *al.* 3 *anat.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p. 6b^r dorsi spondilis superior habet -a duo, similiter inferior, quorum unumquodque subit sibi preparatam concavitatem. 3,12 p. 10b^v a cerebro duo -a longa exeunt nervis lateralia et nares hominum iunctas assimilantia (*sim.* 4,13 p. 17b^r huius (*odoratus*) instrumenta duo diximus esse -ila a cerebro prodeuntia mamillis assimilantia. *ibid. iterum*).

frustum (-trum), -i *n.* *vox generis fem. esse vid.*: p. 519,26. 35. *vix addas*: l. 53.

pars, particula, fragmentum – (Bruch-)Stück(chen), Brocken, Klumpen, Scherbe, Splitter, Fetzen: 1 *de rebus*: A *gener.*: 1 *usu communi*: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 189,9 vascula omnia in -ra (-a *var. l.*) disrupta sunt (*sim.* 1,27 p. 213, 21). ALDH. ad Acirc. 2 p. 67,13 collectis buccellarum crustulis in -a confractis. VITA Liutw. 6 -um panis. BERTH. chron. B a. 1078 p. 337,8 carnibus prede in -a dilaniatis (*cf. CHRON. Erf. mod. II a. 1238 p. 234,14 pluebat Dominus ... grossa carniū -a [-ra *var. l.*]*). CHART. Rhen. inf. add. 617 p. 769,31 addita (*sic*) cereę candeles -o. CATAL. thes. Germ. 91,41 ludum scacorum de cristallo cum LXXV -is. *saepe. in imag.*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 66,3 nisi quis obstinata nefandae infidelitatis frena in -a (-ra *var. l.*) confregerit. 2 *de rudibus*: OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,30 ex collisione parietum tribus fractis -is. B *publ. et iur.*: 1 *de fundis*: a *strictius i. q. modus agri, pecia – ein Flächenmaß, Parzelle, Grundstück (de re v. infra l. 70)*: FUND. Mur. 28 p. 83,7 in alpinis ... partem habemus, scilicet ... in Sinsgouwe pleniter ad duo -a. ACTA imp. Böhmer 206 p. 188,35 ecclesiam ... cum ... decem -ris vinee (*sim.* CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 352,12. *al.*). CHART. ord. Teut. 49 superius est -rum terre, que dividit terram domus sepulcri (*sim.* CHART. Tirol. 864 p. 274,33. *al.*). CHART. Hamb. 494 cum quinque -is agrorum, quorum quatuor nominantur vertel et quintum acker. *al.* b *latius spectat ad tributa, quae pretio agri alicuius sim. aequiperantur i. q. modius, quadrans, pars quarta talenti – ein (Getreide-)Maß, 'Mütt', 'Viertel' (de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 1090sq. s. v. Mütt, Mütt)*: CHART. Engellb. 77 (c. 1240) tria -a tritici. CHART. Turic. 851 p. 310,10 curtem superiorem ... et duas schüppzas nobis solventes omni-

bus in unum computatis XXV -a et XVIII^{to} denarios . . . vendidimus (sim. 852 p. 311,28). 1355^b de quo (*praedio*) annuatim sex -a in redditibus persolvuntur. CHART. Turg. III 606 -um vel duas marcas legalis argenti loco ipsius -i . . . expedituri (sc. *priorissa et conventus*). al. fort. *huc spectat*: CHART. Brand. A XV 34 p. 24,11 (a. 1279) burgenses dederunt nobis de choro duri frumenti tres fertones et de talento tres fertones sicut de quolibet -o duro. *ibid. iterum*. 2 de rebus variis solvendis sim. i. q. massa – ‘Batzen’, Stück: COD. Lauresh. 3678 l. 35 (a. 830/50) quē (*hubae*) solvunt ferri -a XXXII et unciam I (sim. TRAD. Fuld. I 43,39). REGISTR. Corb. II 31 in cena Domini dantur . . . quinquaginta -a (-ra var. l.) de cultellis, de rasiis eqs. REGISTR. abb. Werd. 73 p. 193,15 C et XXV -a piscium reddit villicus cellerario fratrum. REGISTR. Maxim. p. 60,10 VII -a panni camisialis; -um est XII unarum Trevirensium. CHART. Hall. 344 quinquaginta -a salis maioris, que vocantur wagenstucke, . . . persolvere. al. C natur., medic., alch.: THADD. FLORENT. cons. 62,6 emitit (sc. *dux mingens*) -ra sanguinis coagulati. BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116^D si fuerit in vulnere -a ossium (sim. THEOD. CERV. chirurg. 2,27 p. 152^H, al.). 1,19,1 p. 117^A pone desuper (sc. *mandibulum fractam*) pannum duplicatum et pone . . . -um soleq. (sim. MOSES PANORM. marisc. 23 p. 193,3). ALBERT. M. veget. 6,482 zedoaria est herba habens -a radices, quae sunt similia aristologiae. GEBER. summ. 74 p. 555 arsenicum fundimus sublimatum, quousque fiat -a (-um var. l.); deinde . . . -um post -um super Venerem proicimus eqs. al. D anat.: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 89,3 in medio -o epatis (sim. p. 89,11 priusquam epar exeat [sc. *vena ramosa*], dividitur in V venas per V -a epatis diversa). E eccl. (de reliquiis): DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 127,5; c. 1148) de ossibus sancti Mathie apostoli XX -a (i. reliquiae in altari reponuntur). FUND. Mur. 18 p. 55,17 reliquie sancti Goaris, . . . de sancta cruce, de sepulcro Domini, de -is Domini, Aristei eqs. CATAL. thes. Germ. 91,44 duo -a catenarum b. Petri . . . ; una -a de ligno Domini.

II de hominibus laceratis sim.: IONAS BOB. Columb. 2,3 p. 235,15 -ra pollicis (sc. *absctisi*) . . . manui iunxit. VITA Sigr. 25 (MGMer. IV p. 620,39) in -ra partim effecta (sc. *femina pedibus equi conculcata*) pene exanimis est reddita. WALAHFR. Mamm. 22,18 numerum quis scire cadentum milia vel valeat, passim cum -a per omnes sunt dispersa gradus? HROTSV. Sap. 5,23 -a mei (sc. *Spei*) lacerati corporis. ANNAL. Altah. a. 1041 p. 25,25 interfecerunt principes eum (*Budonem*) in -a concidentes (sim. VITA Heinr. IV. 4 p. 18,21. CHART. Traiect. 660 p. 123,17). al.

fructum (fruct-, -etum), -i n. script.: fruct-: l. 54. fruce-: l. 56. form.: abl. sg. -u: l. 59,69. decl. I.: l. 68. adde l. 52 (ni subest acc. pl. n. pro abl.).

I *virgultum, arbustum* – *Gesträuch, Gebüsch, Strauch, Busch(werk)*, *Gewächs*: A strictius: 1 proprie: a gener. (c. gen. *inhaerentiae*: l. 56): CARM. de Bobol. 20,1 (MGMer. IV p. 155) serpens latens in fructu ipsum . . . momorserat. PAUL. DIAC. Lang. 6,5 ut . . . in foro . . . herbae et -a (fructu var. l., fructu -a corr. F1) nascerentur (sim. CHART. Aquens. 1 l. 41 [spur. a. 1158?]). WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,34 inter condensa veprium -a (fruce- a corr. 1a¹, fructu var. l.) ambulans. THIETM. chron. 2,37 vecordes hoc (sc. *kyrie eleison*) in malum irrisorie mutabant ukriovola, quod nostra lingua dicitur ‘aeleri stat in -um’ (CHRON. Thietm. -u). HILDEG. Disib. 20 propter -eta . . . , quae vulgari locutione ‘studim’ dicuntur, locus . . . ‘Studenheim’ . . . appellatus est. *saepius*. fort. *huc spectat*: AETHICUS p. 156,10 ea fructu-cta (fructa, fructura [frustra a. corr.] codd.) omne regnum illud parit, qualia Sodomis post plagam excidii meruerunt. b publ. et iur.: a in pertinentiis chartarum sim. (c. gen. *inhaerentiae*: p. 520,2): TRAD. Frising. 33 (a. 769) trado . . . silvas, -a vel quicquid in . . . confinio possideo (sim. 292 terram . . . cum pratis et silvis, omnem umectam seu -am partis eius. al.). 171 p. 166,34 tradidi (sc. *locum*) cum uno -u de genere arboris. DIPL. Frid. I. 73 p. 122,25 quatuor mansos terre inculē -is . . . et arbustis occupatam . . . contradidimus (sim. CHART. Port. 111 p. 137,16). CHART. march. Misn. II 428 fratres . . . emerunt XVIII mansos . . . cum . . . LX

iugeribus virgultorum seu -orum. CHART. Basil. C I 368 procurator . . . terram . . . plenam salicibus vepriumque -is concessit. CHART. Helv. arb. 86 p. 138,8 ordinamus, quod . . . usuamenta habeant *homines* . . . in . . . nemoribus, silvulis et -ctetis predicti territorii. *saepius*. β in actu traditionis sollempni: TRAD. Frising. 449 p. 384,32 (a. 821) tulit *presbyter* cespites . . . virides, similiter et -a virida ad plantanda in claustra eqs. p. 384,36 accessit ad altare . . . et desuper posuit cespites et -a ad memoria sempiterna eqs. c bot.: WALAHFR. hort. 290 est aliud praepingue genus huiusce -i (gloss.: mentae). ALBERT. M. veget. 1,48 arbores altissimae non generant pullos, quos vocat *Protagoras* surculos, quos tamen plurimos parva -a (-cteta var. l.) producant. 2 in imag.: ALDH. virg. I 13 p. 242,15 pernicioosa facinorum -a velut spissa virgultorum vimina lentis frondibus succrescunt. 16 p. 245,16 ut . . . nequitiae gramina et elationis -a funditus evellantur. CONC. Karol. A 21 p. 179,34 pestifera de virgulto -eta gliscentia plurimorum nimirum venerabilium fratrum, qui agrum iuris caelestis patroni summa . . . cura excolere sunt deputati. B latius spectat ad loca fruticibus vestita i. q. *dumetum* – *Dickicht, Gehölz*: 1 gener.: ARBEO Corb. 7 ut praedia beati Petri . . . exigua -a mercare quivisset. Emm. 6 p. 36,10 regionis (sc. *Radaspone*) montana fructifera, pascuis dedita, . . . -a (-cteta, -ctecta var. l.) cervis, alcis . . . et omnium bestiarum . . . generibus ornata. 19 p. 53,20 ad . . . Dei martyrem ex latebris et -is et aedificiorum angulis clericorum coors illius cum vicinis mulieribus ad eum adunate sunt (sim. VITA Emm. 19 p. 53,20). CHRON. Pol. 3,10 p. 138,12 si silvula, si -um erat, ‘cave tibi, ibi latitat *Bolezlavus*’ clamabatur. alleg.: VOLQUIN. serm. 68 (StudMediev. III. 3. 1962. p. 325; ante 1154) venit *diabolus* . . . in paradisum, observavit hominem et . . . agrum zizaniis corrupti, et factus est vile -um . . . , qui ante tulerat fructum . . . honestatis. 2 publ. et iur.: a in univ.: DIPL. Conr. III. 140 p. 253,29 silvas, -a et dumos sub censu annuali prepositus . . . quibuslibet tradere poterit. CHART. episc. Halb. 147 l. 86 quicquid . . . ex eruncatis -is in novalia redegerint (sc. *monachi*). CHART. Babenb. 22 p. 30,28 Erkenbertus . . . donavit ecclesie . . . predium sex mansionum cum adiacentibus -is et molendino. CHART. Salem. 604 cum Hainricus . . . silvulam sive -um dictum Wintstuden, contiguum silvule sororum . . . , vendiderit. al. b spectat ad *saepes* (de re v. M. Lexer, *Mittelhochdt. Handwb.* II. p. 241 s. v. *pherrich*): CHART. Mog. A II 592 p. 978,17 (a. 1194) aream vicinam claustro et -a eius, que dicuntur *perrich*, . . . nobilis et frater eius . . . ecclesie . . . concesserat (sim. CHART. episc. Halb. 353 l. 28). c spectat ad fines agri: CHART. Burgenl. I 182 (a. 1231) procedens venit (sc. *meta terrae*) ad metam sitam in fine quorundam -orum, inde . . . procedendo paululum in quodam campo pervenit ad finem -orum, que vocantur eqs.

II per confusionem fort. i. q. *pometum* – *Obstgarten*: TRAD. Scheffl. 101 (c. 1158/59) minister ducis . . . delegavit super easdem reliquias partem -cteti. *ibid. iterum*.

frutesco, -ere. *germinare* – *austreiben*: ALDH. ad Acirc. 50,4 decies centenum nomen habebo (sc. *myriophyllum*), cauliculis florens quoniam sic nulla -it (fructu var. l.) herba per innumeros telluris limite sulcos.

frutex (fructex), -icis m. vel raro (l. 62. 66. p. 521, 8. 9. 20) f. script. et form.: frot(ex): l. 67. front(ex): p. 521, 36. frot(ex): l. 67. -t(r)ix: l. 62. 64. acc. pl. -is: l. 67.

fructum, virgultum, dumetum – *Gebüsch, Gesträuch, Strauch(werk), Staude, Hecke*: 1 in univ.: a gener.: a proprie: IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 192,5 quem (sc. *ferrum*) ille (*minister*) adprehensum trahet et veluti -ctix putrefacta per partes comminuitur. COMPOS. Luc. H 14 nucis cortices e[st] rices (MAPPAE CLAVIC. 193 -es), . . . hulmi cortice . . . : hec omnia tinctioni sunt. AGIUS epic. Hath. 582 in nimium celsa . . . -e. BOTAN. Sangall. 1 p. 66 praef. nascitur *vitonica* in asperis locis iusta fro-is (sim. 57 frodis). VITA Hildulfi 13 p. 213^E vis . . . ventorum . . . inhorruerat adeo, ut . . . fructus . . . eradicaret. CARM. Bur. 141,13 florent omnes arbores, dulce canunt volucres; revirescunt -es, congaudent, iuvenes! *saepe*. β in imag.: EPIST. divort. Loth. 2 p. 211,22 nefaria vitiorum germina olim divina animadversione subversa . . . quasi redivivis radi-

cibus . . . frondescunt in -e (fruc- a. corr.). VITA Liutb. 36 lassanti viatori huius legendae limitem requitionis imponere delectat, ut per -um spineta nimium labore gravi vexatus . . . laxata membra quiescant. OTLOH. Wolfk. 13 p. 572^A veterum -es errorum exstirpare (sim. VITA Afae 259 errorum -es . . . exstirpans). al. **b publ. et iur.:** **a usu communi:** TRAD. Ratisb. 89 (a. 878/85) tradidit . . . diaconus . . . terre arabilis et pratorum iugera XXX et -es ad exstirpandas iugera XV eqs. (sim. 107 -es ad stirpandas. *ibid.* ad evellandas -es). REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,16 iuga . . . debet ita procurare, ut a -bus et malis oleribus ea expurget. CHART. Wirt. 1509 -es . . . monasterii septis contiguos, qui vulgariter gespraide sive gestrēbechach dicuntur, . . . vendidimus. CHART. Turg. III 506 p. 312,11 curiam . . . cum . . . agro . . . necnon -bus dictis Koterstūti eqs. al. **β spectat ad silvam -bus saeptam** ('Hag', 'Schonung'; cf. M. Lexer, *Mittelhochdt. Handwb.* I. p. 1209 et Dt. *Rechtswb.* V. p. 562sq. s. v. '2Hei'): COD. Frid. 24 dedit Willa talem proprietatem, qualem habuit in loco, qui dicitur Lūzpahc, . . . pro decimatione . . . et pro orientali silva, occidentali -e. TRAD. Monast. 2 ad Stadlun quarta pars et una -x, quē hei dicitur. **γ spectat ad circumscriptiones (in pertinentia: l. 26):** CHART. Burgenl. I 261 p. 187,21 (a. 1238) per -es venit (sc. *meta fundi*) ad priorem metam (sim. 384 p. 262,21. 424 p. 288,6. 425 p. 289,33. *ibid.* al.). II 84 quarum (*metarum*) altera -em salicis amplexatur. CHART. Wirt. 2564 bona nostra . . . cum . . . silvis, nemoribus et fruc-bus. **c bot.:** ALBERT. M. veget. 1,139 -x est, quando palmites multi egrediuntur de radice una (sim. 1,154. 2,23. 5,15). 5,14 in genere . . . plantae debilior videtur esse herba . . . post hanc olus . . . , deinde -x et fortissima est arbor. 6,212 rosa . . . est arbor aut -x cum spinis multis. *ibid.* al. **2 spectat ad vitam:** SYLL. Bern. 4,34 oleam simulque buxum cecinit propheta et ulmum, sterilem licet, Falerni -es tamen ferentem (cf. *Vulg. Is.* 41,19 et 60,13, *sed et Iuv.* 6,150 ulmos . . . Falernos). **3 spectat ad partes (ramos, caulem) plantae:** FRAGM. mul. I 6 alius pessus forcius ad . . . inpetus vulve . . . : papaver viride totum cum fron-e sumens . . . et tonsum inpila ligne exprime sucum. WALAHFR. hort. 92 abrotani promptum est mirarier alte pubentis -es (gloss.: selpoum).

***fruticellus**, -i m. (? -um, -i n.). (fruticulus) *fructus exiguus* – *kleine Frucht*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 praef. p. 555^b,42 qui . . . non adhuc faciunt, quae dicunt, assimilantur arboribus, etsi necdum fructum, tamen folia habentibus, in quibus spes est -i ex benedictione divina . . . futuri.

fruticetum, -i n. 1 *frutectum, virgultum* – (*kleiner Strauch, Busch*): VITA Landel. Laub. 203 eximia liquit *Maurosus* silve -a, appetit urbana, templi penetravit agalma. 335 illic (sc. *Laubaci*) cum sociis permansit . . . , quo sentes pellunt, tribulos, -a revellunt eqs. 431 concidit nemora, runcat rubi -a. EGBERT. fec. rat. 1,1377 uberius surgunt cultis -a beatis. **2 dumetum** – *Dickicht, Gehölz*: CARM. Cantabr. A 46,12 celer (sc. *eques*) arto latitantem -o (frugi.tectum *cod.*) excipere apurum. CHART. episc. Halb. 378 l. 18 quaecunq; eradicatis -is in novalia fideles . . . redegerint. CHART. Pomm. 544 p. 651,4 in quo (*loco*) quidam lacusculus, -a et prata sunt.

frutico (fruct-), -are. *fruticis modo crescere, ramos progignere, germinare* – *busch-, staudenartig wachsen, (Zweige) austreiben*: EPIST. Wisig. 9 p. 674,11 fruc-ando se porrigens *granum sinapis* ramorum incrementis densatum sublimem arbustam efficit. EPIST. var. I 15 p. 517,40 -antibus foliis. *in imag.:* BERTH. chron. B a. 1075 p. 222,2 qui (*papa*) agrum Dominicum, quamvis . . . incuriosa predecessorum suorum pigritia dumosis . . . usurpationum abusionibus asperime satis -antem, . . . apostolice animadversionis securibus rite attemptavit expurgare.

fruticosus (fruct-), -a, -um. 1 *fruticibus vestitus* – *strauchbedeckt, -bewachsen*: **a in univ.:** LIUTPR. leg. 37 p. 195,2 ductus . . . in perivolum satis magnum, montuosum, -um (fructuosum C), minime amoenum eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 227,24 nemorosa et -a loca mala sunt (sc. *falconibus*) propter sonum, quem faciunt rami ex gressibus equorum (sim. 3 p. 15,30. p. 58,22. 6 p. 194,26. CHART. Turic. 1081 p. 174,15). al. CHART. Salem. 268 p. 300,18 dum . . . terram fruc-am . . . et

pratam . . . pro terra paludosa et -a . . . commutassetus. **b qui fruticibus paratur** – *aus Sträuchern bestehend*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 22,5 exeunt (sc. *aves quaedam*) mane circa ortum solis et stant in pascuis suis usque circa tertiam et tunc redeunt ad mansiones suas -as et herbosas. **2 fruticis similis** – *busch-, strauchähnlich*: LIGURINUS 1,42 ut . . . volucres celum modulamine mulcent, sic -a leves quaciunt arbusta cycadae.

frutifer v. fructifer.

frux, frugis f. et raro (l. 16.36) **frugus**, -us m. vel (l. 65) **frugum**, -i n. *script. et form.:* *nom. sg. -es: l. 70. plur.:* *acc. -ens: l. 18. abl.:* *-is: l. 34. -us: l. 27. -oribus: l. 45. confunditur c. fructus: passim, e. g. l. 30.*

fructus (*agrorum, frumentum, legumen* – (*Feld*)-*Frucht, Getreide, Hülsenfrucht, Gemüse* (plur. interdum c. *notione messis*)): **I proprie:** **A in univ.:** 1 plur.: **a gener.:** EPIST. Wisig. 9 p. 672,17 indigentia -uum (-um *var. l.*) . . . gentem . . . praessit. CAPIT. Bened. add. I 17 p. 546,20 si necessitas fuerit eos (sc. *fratres*) occupari in -es (-ens *var. l.*) colligendo (sim. THIETM. chron. 6,27. al.). ANNAL. Xant. a. 872 infestatio . . . ymbrium atque gradinum humano generi nocuit in -bus (sim. a. 873 p. 32,9. BERTH. chron. B a. 1079 p. 372,8. al.). CHRON. Salern. 126 p. 140,22 ut Salernitani . . . adolescentuli . . . ex sua urbe exilirent, forsitan -es aliqua (aliquas *var. l.*, *Pertz*) reperrerent, sibimet refocilarent. **b publ. et iur.:** FORM. Wisig. 37 spondeo me . . . de -es aridas et liquidas . . . decimas vobis . . . persolvere (sim. CAPIT. reg. Franc. 140,5. DIPL. Karoli M. 313 p. 473,12 [spur. s. XII.] pro decimarum -us. al.). CONSUE. Marb. 292 canonici tam de -bus quam . . . de omnibus elemosinarum oblationibus decimas . . . ad ipsum conferant hospitale. DIPL. Conr. III. 122 quod . . . villani de -bus (fructibus *var. l.*) suis persolvere debent (sim. 123 p. 220,39. CHART. Burgenl. II 149 p. 103,41 de . . . capecia -um). CONST. imp. I 277,13 si viator . . . necesse habuerit pascere equum . . . , cultro . . . de -bus resecet eqs. CHART. Tirol. 1061 p. 107,25 de omnibus -is et redditibus. *persaepe.* **c eccl. et liturg.:** PIRMIN. (?) scar. 29 primitias . . . -um (-uum *var. l.*) vestrarum (vestrorum *var. l.*) ad benedicendum ad sacerdotes adferre (sim. CAPIT. episc. III p. 350,5. al.). PONTIF. Rom.-Germ. 99,419 ex qualitate temporis colligimus eam (*litaniam*) necessariam esse ad -es conservandas. 216 benedictio -um in agro. al. RITUALE Rhenaug. 107^{tit} ad -es novas (*postea*: fructus terre). **d natur.:** ALBERT. M. veget. 2,37 genera -um, ut triticum et siligo et ordeum et avena eqs. 2,40 in genere -um vix invenitur numerus nodorum quaternarium excedere. 7,39 pinguis . . . et densus -bus magis congruit (sc. *ager*). 7,40 solida . . . et macra . . . nec -bus (-oribus *var. l.*) competit (sc. *terra*) nec vineis. *ibid.* al. **2 sing.:** COLUMB. epist. 9,49 pascere non pingui . . . -e cavallos. WETT. Gall. 35 p. 276,28 quam (*copiam rerum*) cupientes ab hostium incursione latere . . . superseminaverunt diversa -e. WALAHFR. 50 Wett. 145 ferax quae (*tellus*) gaudet -e. AGIUS epic. Hath. 172 sata quaeque . . . terra recondit in alvo, ut valeant -em post dare multiplicem. CHART. Aquens. 24 l. 11 ministerialis . . . quintum manipulum seu garbam de quacumque -e . . . accipiet. TRAD. Ratisb. 857 p. 414,31 modium nucleare -is (cf. 858 nucleatici frumenti). al. **B spectat ad fructus arborum, vitium** (sim. CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid de -bus *arborum* . . . habuerint (sc. *rustici*; CONC. Karol. A 53 p. 691,12). CHART. Tirol. 1090 p. 134,20 uti . . . Prantochus . . . teneat . . . res pignoras cum iure locandi et dislocandi, cum -bus omnibus eqs. (sim. 1253 p. 293,14. *ibid.* al.). al.

II translate, in imag., meton.: **A fructus (incorpor.), eventus, lucrum** – '*Frucht*', *Ertrag, Gewinn*: **1 in univ.:** ALDH. virg. I 13 p. 243,4 centenae -is copia (cf. *Vulg. Matth.* 13,8; *sim.* FLOR. LUGD. carm. 1,118. TRAD. Lunelac. 62 Dominus inquit . . . : 'date et dabitur' et augetur -um vestrum in sanctificatione). PASS. Petri et Pauli 363 hic (sc. *Antiochia*) sata sancta iacit *Petrus*, redeat quis -e fecundus. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 18 quē (*farrago libelli*) vix ter duplicem retulit gravidissima -em (cf. *Vulg. Matth.* 13,8). CONSTANT. METT. 70 Adalb. 31 quorum (*monachorum*) -es maxima in manipulos perplures . . . pastoris diutino . . . labore . . . exurrexerat. WIPO gest. prol. p. 5,10 novarum rerum -em in memoriae cellario re-

condi debere. *al.* 2 *locut.* in -e manere *i. q. florere* (non deficere) – (weiterhin) in Blüte stehen: RADBERT. psalm. 3,553 vita in -e maneat et, quod exterius decidit ab eo, quod intrinsecus est, vivat pulcherrime et reparetur. **B** *frugalitas, probitas, utilitas* – *Mäßigkeit, Rechtschaffenheit, Vorteil, Nutzen*: TRAD. Frising. 19 p. 47,10 (a. 763) omnem terminum nostrum ... in augmentum iustitiae -i adduxi (sc. Reginpert) in villa Pasingas eqs. DIPL. Constantiae 4 p. 14,44 [ad melioris vite -em, ([p. 15,36 εἰς κρείττονος ζωῆς ἐπικρατίαν]. *sim.* CONST. Melf. 3,90). CARM. Bur. 33,1,4 non te lusisse pudeat, sed ludum non incidere et, que lusisti temere, ad vite -em vertere. *al.*

adi. frugi indecl. 1 *de rebus i. q. vilis* – *wohlfeil, billig*: HERBORD. Ott. 1,36 p. 39,18 nosti (sc. Rudolphus oeconomus) ... nobiles, puros et preciosos pannos, in terra Pomeranorum caros, -i mercatu Halle inveniri. 2 *de hominibus i. q. probus* – *brav, rechtschaffen*: CHART. scrin. Col. A I p. 47 nr. 36 (c. 1165/72) Hupertus dedit filie sue ... et marito eius ... domum et aream ... hac conditione, si -i prolem genuerint eqs. *ibid. al.*

frugius v. phrygius. **ftartus** v. pthartus.
fthisticus v. pthisticus. **fthisis** v. pthisis.
ftiriasis v. pthiriasis. **ftongus** v. pthongus. **fu** v. phu.
fucatio, -onis f. 1 *tinctura* – *das Färben*: CARM. Cent. 158 p. 361,1 de -e ermelai tuae sine loquor fuco. 2 *dissimulatio* – *Heuchelei, Verstellung*: v. l.62. Fiedler

***fulc(i)um** (fulc-), -i n. (cf. francog. vet. foisil; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 650^a) *ferrum ignem provocans* – *Feuereisen, -stahl*: GUIC. (?) bers. 13 in qua (tasca) sint ... petra focalis et -illum (B.C., -illum D, fulcillum ed. sequens A) et isca. cf. *focile. Pörnbacher

fuco, -atus, -are. *partic. perf. usu adi.*: l. 50sq. (compar.: l. 62). *confunditur*: c. fuscare: l. 38. 53. c. suffocare: l. 49. *form. compar.* c. fucatio: l. 62.

colorare, tingere – *färben, schminken*: 1 *proprie*: a in univ.: ALDH. epist. 3 p. 480,6 -to oistro ... lacernae gracilis amictu (*sim.* virg. I 15 p. 244,14. ad Acirc. 2 p. 64,19 curtinae ... tabernaculi purpureis ostri et cocci coloribus -tae [-te var. l., fuscatae P¹, Giles; spectat ad Vulg. exod. 26,1]. CARM. Aldh. 2,162). virg. I 17 p. 246,14 rubro coloris stibio genas ac mandibulas ... -are. CARM. var. 82,17 (ed. H. Hagen. 1877. p. 138) sunt, quibus has (sc. tabulas) placuit duplici -are colore (de ludo scaccorum). PETR. DAM. epist. 97 p. 76,10 pallia ... diversis -ta nitoribus. *al.* **b** *de vino i. q. temperare* – *versetzen, mischen*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 54,16 reperta est ... olla ... vino plena, quod veneno atrocissimo erat -tum. 2 *in imag. vel translate*: **a** *obscurare, falsare* – *verdunkeln, verhüllen, unkenntlich machen*: HEITO Wett. 21 in hoc ... vita apostolici ordinis confunditur, quod virtutes vitiis -antur (suffocantur var. l.). VITA Liutb. 18 p. 23,19 simulatio variis -ta coloribus. *partic. perf. usu adi. i. q. obscurus, falsus, non sincerus* – *verheimlicht, verfälscht, falsch, unaufrichtig*: RADBERT. corp. Dom. 14,176 potior ... virtus rerum est quam species et -tus (fuscatus var. l.) color. EPIST. divort. Loth. 7 p. 218,23 parvipendimus (sc. rex) eorum (sc. aemulorum regni) -tas simulates. GREG. CAT. defens. 6 (MG Lib. Lit. II p. 538, 39) postquam ... regnum et sacerdocium ... Christus ... adiunxit, quis vel demens esse poterit, qui -ta ratione eos (reges et imperatores) dicat deberi separari. VITA Udalt. Cell. II 27 nihil in eo -tum cerneret, nihil religioni contrarium. OTTO FRISING. chron. praef. p. 5,15 tetrae -tum superducendo colorem faciei. *al.* **buc spectare vid.**: CHRONOGR. Corb. p. 78,1 destinatum ... quidam nota -tioris, (note fucationis cod.) fidei ... in negotio a nonnullis notabatur. **b** *ignominia afficere, debonestare* – *entehren, beflecken*: HARTW. Emm. 89 id (sc. filiam stupro gravidam fore) cor commovit principis probro -te sobolis.

***fucose** *adv.* *simulate, dolose* – *mit Verstellung, hinterlistig*: EPIST. ad Wrat. 8 p. 397,26 sim puer, ut ipsos (sc. senes invidios) -e susurrare audio, at Deo, qui linguas infantium facit disertas, eo magis grates refero, quod sui dono eruditus ego puer in praesentia ipsorum senum Deo et vobis servire non erubescor.

1. **fucus**, -i m. *script.* ?fulc(us): l. 20. *confunditur*: c. focus: l. 8. c. sucus: l. 25. *adde* ALDH. ad Acirc. 24,2 (var. l.). CARM. didasc. 1131 (var. l.). *abl. pl. c. facis*: ALDH. ad Acirc. 24,2 (a. corr.).

5 *species lichenis*, φῦκος – *eine Flechtenart, Orseille*: 1 *proprie* (tantum per compar.): ALDH. virg. I 60 p. 321,22 hactenus ... virginitatis speciem et venustum pudicitiae vultum componens diversis virtutum coloribus quasi -orum (focorum a. corr. C¹) floribus depinxit. 2 *meton.*: **a** *strictius i. q. color purpureus sive ruber* – *Purpur, rote Farbe*: RHYTHM. 115,2,1 quod depinxit de -o dissimili, ut, quod agis, o Selina, in sublimi aethere, in membrana foret palam (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 121. 132). GERB. epist. 148 si nimia cura fatigaris (sc. frater Remigius) habendi, simplici -o interstinctam (sc. sphaeram astrologicam) circa marcias kl. eam expecta. CONFL. ovis et lini 172 lana placet simplex: peregrinos adde colores, -os Assyrios exhibet et Tyrios. REIN. LEOD. Laur. 54 -is stellatur structura, lapidum cameris decoratur, claret christallis. *fort. buc spectat* (sed cf. DuC. s. v. fulgus): CHART. Hans. add. 20 600,1 p. 382,15 (s. XI/XII.) si fulco tinctos (sc. pannos) attulerit mercator, non minus duodena simul vendat. **b** *latius i. q. color, tinctura* – *Farbe, Färbemittel, Färbung, Schminke*: ALDH. virg. I 15 p. 244,15 stragularum textura ... uniformi coloris -o ... confecta (*sim.* LEO MARS. chron. 3,32 p. 403,30). 25 56 p. 316,2 vervecum vellera ... cruento bacciniorum -o (suo var. l.) inficere. CARM. Aldh. 5,36 genae gemellae collibus glomerantur cum mollibus ... purpureo pictae -o et niveo. SYLL. Sangall. app. 2,13 depinxit (sc. soror imperatoris) laquear (sc. templi) ... -is quadrato ex orbe petitis. GESTA Alber. 38 commentato facies superoblita -o hunc abscondebant (*sim.* BALDER. 30 Alber. 5 p. 246,35). *al.* *fort. buc spectat*: VITA Norb. II add. 2,5 (vs.) hi sunt Cappadoces nec mente nec ore feroces; ... progenies lucis, candentibus oblita -is. *per prosop.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,133 instabilem -um tulit ultima quinque 35 sororum (i. famularum Dialectices). 3 *in imag. et translate i. q. dolus, fraus, species* – (falscher) Aufputz, Täuschung, Betrug, Schein, Falschheit: VITA Ludow. Pii praef. p. 280,15 absque -o adulationis dico, quia eqs. FROUM. epist. 77 p. 86,11 propositum falsa functione simulari sub -o mendacissimi cordis. 40 ALFAN. premn. phys. prol. 12 p. 3 sententiae ... superficie tenus ... dealbatae -o verisimilitudinis. LAMB. HERSF. annal. a. 1055 p. 66,36 sine -o nefariae cuiusquam machinationis. VITA Meinw. 3 variis hinc inde quesitis laudationum -is eum colorare non convenit, cum eqs. GUTOLF. sermo de Schol. p. 91,34 monstravit eius (Christi) in se ipsa rethoricam, non in -o verborum, sed in virtutum ornatu. saepe.

2. **fucus**, -i m. *de genere insectorum i. q. mas apes* – *Drohne*: HRABAN. univ. 8,7 p. 256^C -i ... , qui alienos labores edunt, ignavos et otio torpentes homines significant (*spectat ad Verg. georg. 4,168*). SYLL. Bern. 2,40 importuna volucrum instat musica favorum spargi nectare nitens, -us, brucus eqs. *in imag.*: CARM. libr. III 17,7sq. -us ... vilis sumit mihi nectara mellis: quicquid apes confert, hoc -us inutilis aufert.

[**fudis** v. sudis: RICHER. SENON. gest. 1,18 p. 265,23.]

***fudragium** v. *fodragium. **fudurum** v. sum.

fuga, -ae f. *script.* fog(a): l. 65. *form.*: *acc. sg.* -um: p. 525,36. *plur.*: l. 71. p. 526,20. 28. 30. *al.* *confunditur* c. pugna: LEG. Lang. p. 93,8 (var. l.).

φύγη, *actio vel actus, facultas, causa fugiendi, discessus* – *Flucht(möglichkeit), Grund zur Flucht, das Fliehen, Davon-, Entlaufen, Entkommen*: 1 *proprie et in imag.* (proverb.: p. 525,34): **A** *de anim.*: 1 *de militibus, civibus bello, vi oppressis, terrore commotis sim.*: **a** *in univ.*: CHRON. Fred. 4,77 dux ... eos (sc. exercitum Winedorum) victus (i. victos) 60 vertit in fogam (*sim.* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,14. *persaepe*). BEDA hist. eccl. 4,24 (26) p. 266,31 simulantibus -am hostibus (*sim.* BERTH. chron. B a. 1077 p. 295,21. *al.*). BERTH. chron. B a. 1080 p. 378,12 Heinricus ... -e dedecore ... profligatus exacerbatone. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 29,21 fracti animo 70 Franci ... presidio ... -ae se committunt (*sim.* 1,20 p. 33,29). HELM. chron. 34 p. 68,15 disiecti ... per -as occisi sunt Slavi 'in ore gladii'. *persaepe*. v. et p. 527,24. **b** *de arma, signa re-*

[Fiedler]

linquentibus ('Fahnenflucht'): THIETM. chron. 6,5 interdicta est omnibus per bannum regalem a palatino comite -a. *in imag.*: VITA Adalb. Prag. A 16 duo . . . ex fratribus . . . videntes, quia se monachum fecisset, non bene relicto clipeo -am derunt (*sim.* IOH. CANAP. Adalb. B 16 p. 59,23. C 16 p. 78,31). 2 *de servis sim. potestatem domini fugientibus*: LEG. Burgund. const. I 20,1 si servus . . . per -am₁ (-a *var. l.*) lapsus fuerit atque in -a (-am *var. l.*) positus (*sim.* LEG. Burgund. Rom. 15,1); . . . si eum de -a₁ (de -am, ad -am *var. l.*) potuerit revocare eqs. (*sim.* LEX Ribv. 33. LEX Alam. 3,2 [rec. B]. TRAD. Ratisb. 86 p. 79,14. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 93,6 multi . . . per -a a dominis . . . lapsi sunt. DIPL. Ludow. II. 31 p. 130,13 quod . . . pars aliqua (*sc. mancipiorum*) . . . per -am se debito servitio subtrahere conaretur. *saepe*. 3 *de captivis, obsidibus, exulibus sim.*: WALTHARIUS 120 nocte -am molitur Hagano. 253 -am cupio celerare latentem. THIETM. chron. 2,5 -a . . . aelapsam (*sc. dominam*) a custodia (*sim.* VITA Heinr. IV. 3 p. 15, 22). BERTH. chron. B a. 1077 p. 294,14 qui (*sc. lator litterarum*) post paululum -a dilapsus . . . se e custodia propripiebat. *al.* 4 *de quibuslibet hominibus (de daemonibus: l. 31; bestiis: l. 34)*: a poenam fugientibus: LEX Sal. Karol. 17,11 si quis alius alterum in via adsallierit et . . . ei per -am evaserit eqs. WALAHFR. Mamm. 6,11 peregit in solo sermone -am. 11,24 flectere, frange fidem, facilis -a, forte furoris supplicium nostri (*sc. iudicis sim.* 22,3). DIPL. Ludow. II. 63 p. 191,4 donamus res Teoberti, qui ob nostram infidelitatem Beneventum -am petiit. *al.* b *usu vario*: CAPIT. reg. Franc. 252,26^{ut}. de monachis regulariter exeuntibus sive -a regularis disciplinae elapsis (*sim.* BERTH. chron. B a. 1073 p. 216,16). THIETM. chron. 4,72 p. 214,14 Christi martir Vitus ilico ingressus eisdem (*daemonibus*) -am manu indixit. BERTH. chron. B a. 1077 p. 257,6 principes -am regis . . . furtivam . . . compererant (*sim.* p. 264,23). VITA Heinr. IV. 4 p. 17,25 sepe iustior et victrix causa fortes in metum mittit et in -am. *persaepe*. de bestiis: LIBER accip. 13, 1 cum aquam viderit acceptor . . . agnoscis eum in presenti -um citare. *in imag.*: WALAHFR. carm. 17,8 numquam me similis stravit . . . procella, . . . qua, miser ut timeo, nec -a nantis erit. *fort. add.*: CAND. FULD. Eigil. II 25,33 poenituit alte, si quem conspexit inertem vela dare, nimiamque -am tetrumque timorem ipse sui blando saepe compescuit ore. B *de rebus*: 1 *gener.*: BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,23 -a . . . tumoris horridi secuta est. WALAHFR. carm. 14,2,4 qui plumam levibus manu . . . credit . . . nothis, . . . ni prensae manu, -am molitur vaga concitam res et fertur in aera. CARM. libr. III 19,3 -e rerum numeri, quos concipis (*sc. Boethius*), aptum querunt ingenium, sed hebes non concipit istum (*librum*; cf. *Boeth. arithm. praef.* 2 an rerum subtilium fugas exercitatae mentis velocitas comprehendat). 2 *medic.*: ALBERT. M. animal. 12,103 timor propter -am sanguinis et calor et spiritus ad cor infrigidat corpus. *spectat ad cor palpitans i. q. extensio – das Ausdehnen*: ALBERT. M. eth. II 3,2,2 p. 237^a,7 quod timor sit mali exspectatio et ex futuro melius exspectatio motus cordis secundum -am et systolem. 3 *alch. i. q. exhalatio – das Entweichen, Verflüchtigung, Flüchtigkeit*: ANON. miseric. 118 non rediet spiritus ad -am post coniunctionem corporis illi nec corpus ad grossitatem post subtilitatem illius cum spiritu. GEBER. summ. 1,15 p. 302 alii, quia profundius . . . viderunt, mundaverunt et eius (*arsenici*) -am (-a *var. l.*) et adustionem abstulerunt. 1,43 p. 397 ut fumi sublimationis refrigerii locum inveniant et adhereant et non inveniunt viam -e et sue exterminationis. II *meton.*: A *expulsio – Vertreibung, Ausstoßung*: 1 *in univ.*: FROUM. carm. 20,35 dulcigenam de te (*sc. principe*) cupimus . . . cernere prolem, spem nostris validam, barbare gente (*i. genti, v. notam ed.*) -am. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 38,25 praesidens regi fides invasit Gotefridus, bona eorum caede, incendio et -a vastavit. ANNALISTA SAXO a. 1100 p. 501,24 Francorum gentis Syon loca sacra petentis mirificum sidus dux hic recubatur Godefridus, Egypti terror, Arabum -a, Persidis error. *huc spectare vid.*: VITA Heinr. IV. 13 p. 43,4 certi, quod hostis a tergo premeret, exercitum suum -a spargendum metuebant. 2 *in nomine plantae – a daemonis i. q. Hypericum perforatum L. – Echtes Johanniskraut* (cf. Hegi, Flora. V/1. p.

526sqq.): ALPHITA H 1 hypericon (-a demonis *add. VL*), herba sancti Iohannis, herba perforata idem. B ?*persecutio – Verfolgung*: CHART. Lamb. Leod. 253 p. 326,9 (a. 1234) si . . . Willericus contravenerit promissis, erit in -a . . . comitis, qui tenetur iuvare episcopum successorem suum.

III *translate*: A *spectat ad mortem*: ALDH. virg. II 968 vindicta reos plectebat trina Tonantis usque -am vitae, cum mors bacchatur acerba (*sim.* 2380). WALAHFR. Wett. 87 dolor dilectus erat (*sc. Heitoni*), carissima febris, mors contempta, -ae haec occasio prima patebat. B *studium devitandi, cavendi sim., evitatio, abstinentia – das Vermeiden, Vermeidung, Enthaltung*: 1 *gener.*: CAND. FULD. Eigil. I 8 suscepit . . . regiminis (*sc. monasterii*) curam manifeste pronuntians, quia -am tanti laboris pro humana laude non fecerit, sed eqs. II 11, 16 non me velle -am mihimet pro laude pacisci huius profiteor operis. 2 *rhet.*: a *relectio – Verwerfung, das Verwerfen*: OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,13 omnis doctrina in duobus consistit, in -a et electione. b *plur. i. q. ambages – Ausflüchte*: LAMB. TUIT. Herib. 1,3 p. 143,12 nec latent eum (*sc. prolem*) -e et nodosi amfractus in Socrate et . . . quolibet alio sinuoso rethore. 3 *philos.*: ALBERT. M. sent. 2,24,8 p. 406^a,32 ea, de quibus est appetitus vel -a sensibilis animae eqs. p. 406^b,25 sequitur actus phantasiae practice componentis et dividendis acceptum a sensu secundum compositionem, ex qua elici possunt intentiones boni et mali . . . et deinde aestimativa informata illis intentionibus et instigans ad motum vel -am. eth. II 2,1,8 p. 162^a,19 tribus . . . existentibus, quae circa electiones attenduntur, et tribus, quae attenduntur in -is, (*p. 1104^b,31 εἰς τὸς θυγάς*); in electionibus quidem conferente delectabili et tribus contrariis, quae attenduntur in -is, malo scilicet et nocivo et tristitia. metaph. 4,2,7 ^{capit.} probantur contradictoria non simul verificari per imitationem et -am de ipsis. *ibid. al.*

**fugabilis*, -e. (*fugare*) *fugax, volatilis – flüchtig, vergänglich (usu alch.)*: Ps. AVIC. tinct. 5 p. 630^b,8 spiritus . . . sunt -es, quousque commisceantur cum corpore.

fugacia v. focacius.

fugacitas, -atis f. 1 *proprie i. q. fuga – Flucht*: CHRON. Reinh. a. 1190 p. 546,7 id, quod minaciter et inconsulte aggressi fuerant, fedissima -e penderunt *Teutonici. de elementis*: Ps. ARIST. magist. p. 642^a,55 spiritibus . . . sociatur *argentum vivum* rationabiliter propter -em ab igne, quam habet, antequam corrigatur. 2 *translate i. q. inconstantia – Unbeständigkeit*: VITA Liutg. I 32 docuit clericos, dum ad opus divinum assistitur, omnes occurrentes cogitatus amovendos, et quantum humani cordis -s patitur, nichil aliud cogitandum.

fugaciter v. fugax. fugatio v. focacius.

**fugatio*, -onis f. *actio fugandi – das Vertreiben, Vertreibung*: 1 *gener.*: HILDEGAR. Far. 131^{capit.} (MGMer. V p. 186,31) de febrium -e. VITA Agric. 18 demonum de obsessis corporibus -o. ARNOLD. LUB. chron. 1,11 p. 124,18 inseruerat *filia principis* tintinnabula plurima (*sc. equo phalerato*) tum pro ostentatione, tum equi alterius -e. ALBERT. M. somn. 3,1, 11 p. 194^b,27 animalia . . . agunt statim, nisi forte insecutio vel -o ab homine facta impediatur. *al.* 2 *alch. i. q. exhalatio – Verflüchtigung*: ANON. miseric. 696 quicquid erat in natura divisionis et -is, signat *ignis* ipsum super divisionem et -em eius.

fugatrix, -icis f. *quae fugat – eine die verjagt, Vertreiberin*: VITA Annon. I 3,12 p. 502^b,9 certa salus erit ex Deo dolorum -x horum (*sc. qui mortem afferunt*).

fugax, -acis. *form. nom. pl. -is: p. 527,13. struct.: c. acc. (pro gen. obi.): l. 66. c. in c. acc.: p. 527,2.*

pronus ad fugiendum, fugitivus, timidus – zum Fliehen geneigt, fluchtbereit, -artig, flüchtig, furchtsam: 1 *usu adi.*: a *in univ.*: LEG. Wisig. suppl. p. 472,4 si quis serbum -em venientem ad se suscepit. VITA Arnulfi 26 civitas . . . obviam currit et pastorem suum, quem dudum iudicium -em amiserunt, caelum iam regnantem repereunt. WALAHFR. carm. 76,44 propriis . . . finibus exul ut vagus atque -x aliorum tecta peragro. THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 p. 402^E illud -cissimum animal, quod pulicem vocant. BERTH. chron. B a. 1079 p. 367,22 -i . . . reversione . . . confusi (*sc. milites*). VITA Heinr. IV. 12 p. 39,17 -x multitudo. METELL. buc. 4,76 bucula . . . -x. *al. accedente*

[Fiedler]

notione commutationis: EGBERT. fec. rat. 1,567 Protheus in diversa -x victus redit in se. **b** qui velociter avolat, velox, caducus – (einer der) schnell (vergeht), vergänglich: ALDH. virg. I 21 p. 250,22 usque supremam -is vitae clausulam (sim. ad Acirc. 2 p. 70,15. WALAHFR. Gall. 2,13). WOLFHLM. carm. 20,20 (ed. H. E. Stiene. 1991. p. 94) natos . . . vult pater esse paratos verberibus tangi penisque -bus angi. ALBERT. M. mot. proc. 2,9 p. 69,68 quia humidum . . . et spiritus continue pulsa fluunt in ipso (corde) et ab ipso et ad ipsum, ideo -x est et non supponitur ordini et praecepto voluntatis. **2** usu subst. i. q. fugitivus – Flüchtiger, Ausreißer: CONC. Merov. p. 7,7 qui (monachi) fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam -is sub custodia revocentur. CAPIT. reg. Franc. 91 p. 193,14 ut per omnia loca perquirantur superscriptos -es. LEG. Lang. p. 219,13 de -bus ita stetit, ut si liberi aut liberae fugierint eqs. METELL. Quir. 23,43 portas petebat miles captivus urbis; ille licet seratę receperant -em. *ibid.* al.

adv. fugaciter (fogaceter, -atiter). modo fugae – fluchtartig: CHRON. Fred. 3,66 ipsa (mulier) . . . cum aliquo Lango-bardo, apud quem Ravennam -r de civitatem Verona adgredebatur, . . . interfecti sunt. 4,68 p. 155,10 fo-eter . . . ad proprias sedes revertuntur (sc. milites Dagoberti). PASS. Leod. 5 (MG Mer. V p. 288,1) consilium qui (Chilidericus) . . . noluit acquiescere, aut -r (fuga, -titer var. l.) evasit aut eqs. 21 (MGMer. V p. 302,8) non est passus, ut ultra -r tenderit gressum. URSIN. Leod. 8 (MGMer. V p. 331,8) -r nocte ab hac (sc. Augustoduni) abscessit Ebroinus civitatem.

fugella, -ae f. fuga (furtiva) – (verstohlene) Flucht: ABBO SANGERM. bell. 1,166 erubere (sc. Normanni) . . . veluti lupus . . . nil rapiens predae . . . subtilemque nimis secum retulere -am. 2,22 sopor repetit cives miserisque -a.

***fugellus**, -a, -um. (fugere et fugella) fugitivus, timidus – flüchtig, ängstlich: CARM. Cent. 73,19 eximat . . . Dominus cito teque tuosque, quin ita suspensi haud maneatis atque -i tempore diffuso, velut hactenus . . . fuistis.

***fugero** subst. (cf. francog. fougère; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 3298 et Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 514^{asqq.}) filix – Farn: GLOSS. Salern. p. 6^b,22 filix: -o.

fugibilis, -e. evitabilis, evitandus – vermeidbar, zu meiden(d) (usu philos.; usu subst.: l. 43.45.47): ALBERT. M. bon. 219 p. 132,65 universale dicit Aristoteles id, quod secundum suum nomen dicit eligibile vel -e. eth. I 682 p. 582,47^{ssqq.} quidquid opponitur -i, inquantum est -e, est bonum eqs. 825 p. 694,75 talis (sc. in delectabilibus corporis) vita non est omnibus -is. 853 p. 716,15 per se -e opponitur per se eligibili. eth. II 2,1,1 p. 151^a,16 mos . . . proprie in actibus exterioribus est in appetibilibus vel -bus vel communicativis determinatus. *ibid.* al.

***fugibundus**, -a, -um. qui fugit, fugere cupit – einer der flieht, fliehen will: ERMENR. Sval. 9 p. 160,23 intellexit . . . vir Deo plenus . . . asini sui formidinem et . . . ad -um aiebat: 'eqs.' ERCEMB. CAS. hist. 8 Dauferius una cum magistro militum . . . soli elapsi, -i moenia . . . urbis . . . ingressi nec ibi . . . requiem capiunt.

***fugiditas**, -atis f. (fugere) actio fugiendi, negligentia, praevaricatio – das Fliehen, Vernachlässigung, Pflichtverletzung: ACTA imp. Winkelm. I 748 p. 591,3 (a. 1265) si . . . per superiorem eis (devotis) fervoris flamma subtrahitur, oportet necessario subditos (sc. Pisanos) ad tepiditatis et per consequens -is venire materiam.

***fugimentum**, -i n. ?solutio – ?Auflösung: PS. CALID. secret. 14 p. 188^b,14 ipse (lapis) mundificat corpora ab additionibus accidentium aegritudinum . . . ita quod non appareant neque videantur in eo turbationes contrariorum nec -um sui vinculi. Fiedler

fugio, fugi, -itum, -ere. script. et form.: fig-: p. 528,51. adde ALDH. carm. eccl. 7,36 (var. l.). ANON. coit. 1,4,17 (var. l.). al. gerundium fuendo: p. 528,25. gerundium fugend(um): p. 530,11. 14. al. partic. praes.: fuien(s) (cf. Stotz, Handb. 3, VII § 173.3): p. 529,3,20. fugen(s): p. 528,26. adde LEX Sal. Merov. 11,6 (var. l.). ALDH. virg. II 780 (var. l.). al. gen. pl.: -ncium: p. 530,51. -tum: p. 530,49. imperf. fugeba(m): p. 528,24. 529,32. al. fut. fuget (cf. Stotz, Handb.

4, VIII § 114.7): p. 529,42. perf.: indic.: periphrast. -ens fui: p. 529,70. fuit: ALDH. virg. II 2542 (var. l.). LEX Alam. 44,1 (var. l.). al. fuerunt: ALDH. carm. eccl. 7,36 (var. l.). coni. fuerit: CAPIT. reg. Franc. 82,5 (cod.). plusq. fuerat: p. 530,24. coniug. IV. (cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 108.2): praes.: inf. -ire: l. 20.34.51. saepe. imper.: sg. -i: CHRON. Fred. 3,11 p. 95,18. pl. -ite: p. 530,10. al. coni. imperf. -iret: l. 27. perf.: -i(it): l. 22.54. saepe. -iv(it): l. 54.60. adde ANNAL. regni Franc. a. 747. al. depon.: l. 24.54. p. 533,23. usu impers.: p. 529,15. struct. notabiliores: c. dat. directionis: l. 60. pendent praep.: apud: l. 66. coram: l. 41. foris: l. 20. infra: CAPIT. reg. Franc. 39,2. partic. praes. usu adi.: p. 530,53. al.; subst.: l. 52. al. metr. fugere: p. 529,5. rhythm. fugite: p. 530,10. al. confunditur c.: fulgere: PS. VEN. FORT. Remig. 10 (var. l.). fungi: p. 529,25.

I intrans. i. q. abire, amoveri, pedem referre, fugam inire, profugere – (fort)fliehen, die Flucht ergreifen, enteilen, sich davonmachen: **A** subi. homines (daemones: l. 21. al.; animalia: l. 30. al. v. et p. 532,70): **1** proprie: **a** in univ.: **a** usu communi: EDICT. Roth. 3 si quis foris provincia -ire (-ere pars codd.) temptaverit. VISIO Baront. 12 p. 387,6 -ere coeperunt daemones. LIBER hist. Franc. 1 -iit . . . Aeneas eqs. VITA Richar. 13 (MGMer. VII p. 452,13) ut in loco, ubi apparebat (sc. morbus), omnes per alia loca fugebantur. ANNAL. Einh. a. 778 p. 53,23 ut . . . pauci domum -endo (fuendo 1.2) pervenisse dicantur. ANNAL. Fuld. II a. 791 Hunis . . . -entibus (fuge- 3). RHYTHM. 45,9,2 ut in Egypto -iret Ioseph cum Domino. THIETM. chron. 3,7 Boemiam -it dux. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 31,6 si . . . unus (falco) vellet capere alium per iactos . . . et alius . . . -ret ante illum eqs. persaepe. v. et p. 532,2.69. **ß** spectat ad servos: LEX Sal. Merov. 90,2 si repetenti domino dati non fuerint (sc. servi desertentes), sed -erint. LEX Baiuv. 1,4 si quis servum ecclesiae vel ancillam ad -endum suaserit. ARBEO Emm. 38 -ire (-ere var. l.) magis adoptas (sc. servus). CAPIT. reg. Franc. 233,11 de quibus (fugitivis) constat, ad quos iudices vel loca ipsi fugitivi -erint (inde DIPL. Karoli III. 17 p. 28,33). saepe. **γ** remissius i. q. se recipere – sich zurückziehen: ARBEO Corb. 28 cum . . . ministri . . . in tam celsitudine se -isse montis conquererent. **b** c. notione recedendi ('zurückweichen [vor]'): WIDUK. gest. 3,69 p. 144,6 cumque . . . coram Wichmanno -rent equites. **c** c. notione effugiendi, evadendi ('entkommen'): CHRON. Salern. 80^b vix ex eorum (Salernitanorum) manibus absque armis -ierunt (sc. exercitus Beneventanus). THIETM. chron. 8,27 p. 524,22 episcopus . . . in navicula quadam vix -it. **d** c. notione confugiendi ('sich retten [bei, in]'): WIDUK. gest. 1,36 p. 53,20 ad urbem vicinam. THIETM. chron. 6,22 inter lignorum condensitatem iacencium. al. expressius i. q. perfugere – Zuflucht, Asyl suchen: CONC. Merov. p. 168,15 ut, quicumque ad eorum (principum) statuas -iret (-erit B), inlesus habeatur. LIBER hist. Franc. 23 p. 279,8 ad ecclesiam christianorum -ire (figere, -ens var. l.) nitebatur Amalricus. LEX Baiuv. 1,8 (add. G) qui . . . -entem ad ecclesiam occiderit. ANNAL. regni Franc. a. 753 qui (Grifo) in Wasconiam -tus est (-it, -erat, -vit, -iit, fugatus est, fugitivus est var. l.). COSMAS chron. 3,32 p. 203,6 ad Zobeclaum . . . in Poloniam -ierunt fautores Borivoy. saepe. **e** c. notione in exilium proficiscendi ('außer Landes fliehen'): CAPIT. reg. Franc. 15, 21 si qui propter faidam -unt in alias patrias. DIPL. Karoli M. 187 qui (Aio Langobardus) peccatis imminentibus partibus Avariae de regno . . . Italiae -vit (cf. p. 531,16). THIETM. chron. 4,42 auxiliares . . . aut se reos ibi (sc. in conventu) presentare aut damnatos -ere. CHART. Babenb. 237,1 p. 58,16 si non probaverit (sc. homicida notwer), habeat licentiam -endi . . . et iudex eum proscriptum pronunciet. **f** c. notione transfugiendi ('überlaufen [zu]'): CONC. Karol. A 23 p. 204,8 -ens apud paganos consentaneos periuratus effectus est haereticus. usu milit. i. q. deserere – 'desertieren': LEX Alam. 89,90 si quis in exercito pugna commissa fuerit, et dimittit pares suos pugnare et ille -it eqs. STATUT. ord. Teut. p. 86,15 gravissima culpa est, . . . si de vexillo . . . -erit aliquis. saepe. **2** in imag. vel translate: **a** in univ.: VITA Willib. p. 16,33 infirmitas quasi quadam hostili manu repulsa cessit -ens pristinae sanitati. BRUNO

QUERF. Adalb. A 11 p. 12,19 aborsum -ens, quo caro trahit, omni annisu festinans sursum, quo spiritus vocat. EPIST. Reinh. 11 p. 12,1 sorori . . . de Egipto -enti (fuianti *cod.*) ocuratis (*sic; sc. conventus*). in ludo scaccorum: CARM. var. III C 8,57 quilibet hic ruerit, non ultra -ere fas est; tollitur e medio. **b** in iunctura e saeculo -ere: CHART. Raitenh. 27 p. 29,16 (epist. papae a. 1180) laicos e saeculo -entes . . . ad conversionem recipere (*item* 75 p. 75,41. 272 p. 220,7). **c** se convertere (*ad*), adire - sich wenden (*an*), Zuflucht nehmen (*zu*): HRABAN. carm. 39,92,4 o Deus . . . miser ego quid faciam, tunc ubi atque -am, cum tremet mundi machina? WIDUK. gest. 1,8 p. 9,13 sub vestrae (*sc. Saxonum*) virtutis alas -ere quaerimus (*sc. Bretti*). ALEX. MIN. apoc. 10 p. 205,28 ut ad medicum -ant infecti. CARM. Bur. 41,27,6 ipse (*Petrus Papiensis*) solus mare mollit, et ad ipsum -itur. *al. v. et p. 532,34*. **d** non venire, non adire - wegbleiben, abwesend sein: THIETM. chron. 6,31 hunc (*episcopum*) . . . ob dignitatis nullatenus adipiscendae dolorem -isse. **e** demergi - hinabsinken (*in*) (*in loco corrupto vel per pravam interpr.*): TRACT. de caus. mul. 35 inocca via animae fugius contingit (*in arcana anime fuiens contigit var. l.; cf. Hippocr. mul. 2,131 [ed. Littré VIII. p. 278,16] ὀλιγοψυχῇ λαμβάνει*). 3 per confusionem i. q. fungi - wirken, regieren: EPIST. pont. Rom. 427 p. 819,31 (*spur. 1058/ 1136*) hoc nostri est officii, nostri, inquam, vice sanctissimi Petri -entis.

B *subi. res.* 1 *corpor.*: **a** in univ.: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,178 discussa -erunt sidera nocte. in *imag.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,92 nebula -ente iocorum. **b** de armis: **a** (*celeriter*) penetrare, transire - (*rasch*) durchdringen: EUPOLEMIUS 2,156 -ente per ilia pilo. **β** dimitti, relaxari - sich lösen (*von*), fallen (*aus*): *v. p. 530,24*. **c** amanere, abesse - fernbleiben: IONAS BOB. Columb. 1,13 p. 174,5 fugebat (*a. corr. Aia, -bat rell.*) imber a segete (*segetem B*), et undique pluvia diffundebantur. 2 *incorpor. vel spirit.*: *i. q. effluere, praeterire, avolare* - (*ent-, dahin*) schwinden, zerrinnen, vergehen: **a** gener.: **a** in univ.: PAUL. DIAC. carm. 29,8 lumine de quarum (*gemmarum*) nox tibi (*sc. Galliae*) . . . -it. DUCUL. epist. cens. 2 (*Cod. Paris. N. A. 1645 f. 7^v*) annus bis novus post . . . conceptum Domini -ens. WALAHFR. Blathm. 92 vita -ente. Mamm. 12,17 -it ocus omne, quod tolerant (*sc. martyres*). POETA SAXO 5,414 Carolo moriente . . . honor -it et interit. CARM. pro schola Wirz. 244 velox ut ventus fuget (*v. notam ed.*) omnis . . . iuventus. saepe. **β** se vertere (*in*) - übergeben (*in, nach*): WALAHFR. carm. 32,11 quaeque serena putas, magis haec in nebula tristes et tenebras -unt. ELIAS SAL. mus. 18 p. 37^a qui (*nonus* 'saeculorum amen'), quando sentit incipere cantum . . . inchoantem in C, -it de F in a. per compar. de translatione imperii: OTTO FRISING. chron. 5,36 p. 260,31 quod (*regnum*) ab oriente ad occidentem tanquam -ens statum et requiem invenisse putabatur. **b** alch. i. q. evanescere, dispergi - entweichen, sich verflüchtigen: TURBA phil. 13 p. 122,19 Ethelie dicitur lapis alba et aes album, et ab igne -ens, qui solus aes dealbat. ALBERT. M. miner. 4,8 p. 94^b,46 argentum . . . vivum . . . -it ab ipso (*ferro*) sicut ex caeteris metallis. GEBER. summ. 17 p. 306 ipsos (*spiritus*) non fixos corporibus . . . adhaerere non est possibile, immo -unt. 49 p. 440 non . . . haec (*corpora*) cum fugitiva sint, possunt illud (*argentum vivum*) in ignis pugna tenere, quousque ad corporis naturam perveniat, sed -unt secum per ignis intensionem. *al.*

II *trans.*: **A** aufugere, evitare, declinare - (*ent*) fliehen, umgehen, (*zu*) meiden (*suchen*), sich fernhalten (*von*): 1 *subi. homines (anima)*: *p. 530,18; animalia*: *p. 530,70*: **a** obi. anim.: **a** praevalente respectu fugae: LEX RAET. Cur. 18,8 si colonus dominum suum -erit (-ierit *B*). CONC. Karol. A app. 10 p. 856,37 (*spur.*) si quis ingenuus aut servus dominum -ens *eqs. saepe. v. et p. 530,70*. **β** praevalente respectu se segregandi, alios vitandi: VITA Galli I 3 p. 252,20 ego fugebam omnes notos . . . meos in hanc solitudinem (*in struct. contem. vel in zeugmate*). ADAM gest. 3,38 p. 181,2 ut . . . ceu leo -retur metropolitanus. EPIST. Ratisb. 19 p. 339,31 ipse fui -ens, ipse fui persequens, ipse me -i, ipse me comprehendere volui. VITA Heinr. IV. 9 p. 31,19sq. cur -is non -endum, cur -is patrem tu-

um? IDUNG. PRUF. dial. 1,883 qui prohibet sequi preceptum, tamquam malus pater -endus est. saepe. **γ** praevalente respectu relinquendi ('verlassen'; de daemone): CARM. de Germ. 1,62,1 daemon -it aliam, quam invaserat. **b** obi. res (*incorpor. vel spirit.*): ALDH. virg. II 1178 ut . . . vitarent pectore naevum et maculam Veneris pullam cum corde -issent (*codd.; -isset S¹ [-N- suprascr. m²]. p; fugarent p. corr. S; fugassent ed.*) Chrisantus et Daria. ARBEO Corb. 9 honorem (WETT. Gall. 15. IDUNG. PRUF. argum. 46. *al.*). RHYTHM. 35,12,3 perpetuam mortem -ite (*sc. christiani*). WALAHFR. Wett. 226 nulla relinquentes (*sc. daemones*) -endi (*fugendi R*) dona pavorem. ALFAN. premn. phys. 1,28 p. 10 haec (*sc. terrena*) -ere (*PG 40, 513^A φεύγειν*). EPIST. Ratisb. 22 p. 349,1 omne . . . turpe -endum (*fugendum cod.*) est. persaepe. pendet inf.: WALAHFR. Mamm. 10,12 magicas si pandere fraudes . . . -is. EPIST. Hildesh. 134,17 alii sunt, qui honeste composita . . . velut spinas . . . calcare -unt. *al. usu philos.*: ALBERT. M. anim. 3,3,3 p. 212, 15 quae (*pars animae*) . . . praesens tristabile -it. *ibid. al. v. et p. 531,28*. 2 *subi. res.*: **a** in univ. (*in imag.*): ANNAL. Frising. a. 1085 qui (*sc. monachus crematus*) . . . pervenit ad aquam Mosaha, ut se refrigeraret, sed igne aque frigus usque ad cor -ente mortuus est. **b** elabi - entgleiten, 'auskommen': LEX SAXON. 59 si ferrum manu elapsam hominem percusserit, ab eo, cuius manum (*manu Sp*) -erat (*fuerat Sp*), componatur. **c** refugere - entgehen: CHART. Brixin. 115 (*a. 1246*) res geste memoriam -unt, nisi litteris alligantur (*item* CHART. Raitenh. 195).

B *fugare* - in die Flucht schlagen, vertreiben (*cf. ThLL VI/1. p. 1476,8sq.*): THIETM. chron. 7,45 p. 452,26 sui (*sc. regis Saraceni*) . . . omnes conveniunt et . . . irruunt hostes eosque mox -entes (*fugantes CHRON. Thietm.*) . . . prosternunt. *v. et p. 532,65*.

C in tuto collocare, conferre - in Sicherheit bringen, 'flüchten': OTTO MOR. hist. p. 13,10 Laudensium . . . alii suas uxores et filios cum ipsorum mobilia timore Alamanorum ad Pizighitonem -erant (-ierunt *M*), alii *eqs.*

adi. fugiens, -entis. *qui fugit, fugitivus* - fliehend, flüchtig: 1 *proprie*: LEX ALAM. 82 si quis fugitivum (-em *B18*) servum alterius susciperit. WETT. Gall. 35 p. 276,29 veniens hostis persequendo populi -is vestigia (*sim. VITA Heinr. IV. 4 p. 19,1 -is vulgi. al.*). WALTHARIUS 403 si quis mihi (*sc. regi*) Waltharium -em afferat evinctum. 419 Waltharius -s. HROTSV. gest. 287 Gislberhtus . . . -s . . . mergitur undis. THIETM. chron. 7,18 cum hostes solus -es insequeretur Hodo. persaepe. 2 *translate: v. p. 531,26*.

subst. fugiens, -entis *m. (?f. l. 46)* fugitivus - Flüchtling: LEX ALAM. 24 capit. p. 40 de his, qui (-em straniam, (1) gentem extraneam 4; extraneos 6.7) invitaverit (*in loco corrupto, ut vid.*). WETT. Gall. 37 p. 278,5 caterva -ium in Arbonensem pagum congregata est. POETA SAXO 1,260 rex . . . -tum terga secutus prostravit multos auctores criminis. THIETM. chron. 8,32 multitudo -cium. BERTH. chron. B a. 1078 p. 334,5 instantes Saxones . . . -bus. VITA Heinr. IV. 12 p. 39,5 filius ducis terga cum suis vertit, . . . nec tam ut -ens periculum vitaret, quam ut sequentes in periculum deduceret; hi . . . -entes persequantur. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1273 p. 705,10 rex Boemie . . . fugientes sequitur. persaepe.

***fugitio**, -onis *f.* (*fugere*) fuga - Flucht: GREG. CAT. chron. II p. 277,34 (*epist.*) causa -is eorum (*hominum monasterii*) cum facultatibus ecclesie.

fugitivus, -a, -um. *script.*: *fig-*: *p. 531,37. 57. 66*. *figut-*: *p. 531,66*. *futiv(us)*: *p. 532,8*. *fugiv(us)*: *p. 531,12. 72*. *adde* LEX ALAM. 3,2 (*A8*). *al.* -tibus: LEG. Wisig. 9 tit. 12 p. 351. *ibid. al. confunditur c. furtivus: l. 68. p. 531,59*. **I** *adi. i. q. profugus, discedens, vagabundus* - fliehend, das Weite suchend, flüchtig: **A** spectat ad homines (*animalia*): *l. 69. p. 531,4. v. et p. 531,60*: 1 *proprie vel in imag.*: **a** in univ.: CONC. Karol. A 16^A,1 ut nullus a provincia sua mancipium limine venundare vel proprium vel -um (*furtivum var. l.*) presumperit. LEX Frision. add. 7^{tit.} de rebus -is: si servus aut ancilla . . . aut bos aut quodlibet animal fugiens dominum suum ab alio fuerit receptum. WALAHFR. Gall. 2 capit. 25 p. 312 -us monachus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 131 -as barbarorum

acies sequendo *rex eqs.* ALBERT. METT. div. temp. 2,15 hic (*servus*) ... domino suo multis diebus -us erat. CONST. Melf. 1,52,1 punientes *iustitiarum* ... homicidas per nemora ... -os. 3, 54 p. 424,6 neminem posse -a (-e V2) animalia sua perdere, si a nemine capta fuerint. *persaepe*. v. et l. 60. p. 528,54. 530,37. vol. II. p. 950,28 (cf. l. 495qq. [in imag.]). **b** in iunctura -os pedes (acc. absol. [*fliehenden Fußes*]); cf. A. Uddholm, *Formulae Marculfi*. 1953. p. 105 et Dt. *Rechtswb.* III. 1106sq. s. v. '*Fuß* 5. c'): FORM. Marculfi 1,38 dum diceret (sc. *interpellator*), quasi servo suo ... -us (-os *var. l.*) pedes recipisset (sc. *acusatus*) ... , ad haec prefatus illi omnia haec ... visus est denegasse, quod nec ipso servo -us (-os, *fugivos var. l.*) pedes nec rauba sua ... recipisset *eqs.* LEX Sal. Merov. caus. 7,3 si quis homo mancipia aliena pedes -os recolligerit. **c** *extra patriam degens, extorris* – *außer Landes lebend, landesflüchtig*: DIPL. Karoli M. 187 quando infidelis et -us apparuit Aio (cf. p. 528,60). v. et p. 389,71. **d** *absens, se subtrahens (iudicio; cf. ThLL. VI/1. p. 1495,275q.)* – *abwesend, sich (dem Gericht) entziehend, säumig (usu publ. et iur.)*: CONST. Melf. 1,38,2 p. 194,22 in presentes adversarios vel contumaciter -os, qui ... ad requisitionem ... citari debebunt. CHART. Tirol. notar. II 241 iusticiarius ... dixit, quod ipse non cepisset Oliverium nec Morunchum apud dominam Ceciliam ... , qui (*sic*) -a erat, nec quod ipsa domina Cecilia ibi non esset, dum eos capuit. **2** *translate*: ALBERT. M. eth. I 629 p. 538,50 ille, ... 'qui' est ... 'fugiens (p. 1148^a, 7 φεύγων)', idest -us, 'tristium' et pravorum. *usu philos. de virtute animae*: ALBERT. M. anim. 3,33 p. 212,21 eiusdem (*potentiae*) 'est' fugere et persequi ... 'et non alterum appetitivum et -um (p. 431^a, 13 τὸ ... φευκτικόν)' ... quod ... idem esse appetitivum et -um, dico ... , utrumque appetitivae animae et utrumque est pars animae sensibilis.

B *spectat ad res*: **1** *proprie i. q. celer, currens* – *rasch (fließend, gleitend)*, *munter*: PASS. Mauric. 57 -a ... quem (*Le-mannum lacum*) motibus unda permiscet Rodani vivacibus. CARM. Ratisb. 40,8 ut scribas penna te decipiens -a. **2** *translate*: **a** *fugax, caducus, inanis* – *vergänglich, hinfällig, flüchtig*: **α** *gener.*: FORM. Marculfi 2,2 de gaudia -a (*fi- var. l.*) lucrare. CHART. Sangall. A 90 nihil valet cuiquam lux -a, nisi quantum poterit de presentia mercari aeterna. CAND. FULD. Eigil. II 14,31 -a potestas saeculi. WIPO gest. prol. p. 4,17 rerum labentium -am memoriam litterarum vinculis connectere. CHART. Stir. II 153 scriptis dignum duxi commemorandum, quod fluxu temporis pertimesco -um. CHART. Sil. D I 320 -e possessionis Christum ... eligunt *fidei cultores* successorem. **al.** **β** *alch. i. q. evanescens* – *sich verflüchtigend*: ALLEG. sapient. 18 p. 475^b,60 cum decoctione lenta accipitur anima -a et tinctoria. GEBER. summ. 17 p. 308 ex substantia ... -a argenti vivi. 24 p. 323 spiritus -us. *saepe*. v. et p. 529,57. *in nomine ficticio servus* -us de *argento vivo*: GEBER. clar. 1,57 ut servus -us sit mortuus cum sale et cum venere. ALBERT. M. miner. 4,8 p. 95^a,3 propter ... fugacem humiditatem, quam habet *argentum vivum*, vocat ipsum Hermes servum -um. PS. GERH. CREM. Sal. I 19 p. 24,9 in successione et est *mercurius* acetum attrahens ... et servus -us. **al.** **b** *occultus, secretus* – *verborgen, geheim*: WALAHFR. Blaithm. 82 -o calle ... temptare viam. **c** *instabilis* – *schwankend, unsicher*: HILDEG. epist. 47 haec (sc. *visionis*) -a (*fi- edd. priores ex Hm*) scala in fatigatione est, quia interdum ad ardua scandit et interdum obtenebratur. **3** *per confusionem*: CONC. Karol. A 16^A,2 ut nullus furtivam (-am V1) rem tam in equis et quadrupedibus quam in reliqua subpelleclitia ... venundare (sc. *praesumpserit*).

II *subst.* (*pendet a[b]*) [cf. ThLL. VI/1. p. 1497,43]: p. 532, 11): **A** *masc. i. q. profugus, desertor* – *Flüchtling, Davongelaufener, Ausreißer*: **1** *in univ.*: LEX Alam. 3,1 si quis homo aliquem persequens -um, aut liberum aut servum *eqs.* SERMO de sacril. 20 quicumque propter -os (*figu- cod.*) petatia aliqua scribit. CAPIT. reg. Franc. 95,16 de -is, partibus Beneventi ... vel Pentapoli qui confugium faciunt, ut reddantur. WALAHFR. Blaithm. 87 superveniens -is turba sequentum. BERTH. chron. B. a. 1078 p. 316,18 cum ... ad ecclesiam, ubi -us latuit, perventum est. *saepe*. **2** *de servis, mancipiis sim.*: LEG. Burgund. Rom. 31,1 de repertis -is (*fugivis A2*). DIPL. Heinr. IV.

476 p. 649,32 qui census ... persolvit, hic si extra potestatem fugerit ... , advocatus ... -um atque rebellem ad curtim propriam constringat. ORTL. chron. 1,9 p. 46,3 quod aut -os sustineamus aut *eqs. saepe*. v. et p. 528,36. 533,34. 35. *per compar.*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 312,11 quare non ... falcem metuis illam, quam habet *Deus* in manu sua, ne velut -i sui concidat ... crura tua. **3** *de ecclesiasticis, religiosus sim.*: CONC. Karol. A 36,31 de -is (*futivis, fugivis var. l.*) clericis: ut unusquisque episcopus in sua parochia ... clericos inquirat, unde sint, et, si aliquem -um invenerit *eqs.* EPIST. Ratisb. 6 p. 293,23 a sua ecclesia, ubi ministrare debent, -i. HEINR. LETT. chron. 13, 2 p. 67,12 fratrem tanquam -um persequentes in Ydumea comprehendunt *fratres militiae. saepe. remissius*: CHART. Schoental. 3 (Mon. Boica XXVI p. 5,3; epist. papae a. 1253) quod quidam eorum (*eremitarum*) ordinis -i ... heremitoria construunt contra dicti ordinis instituta. **4** *de absente (audientia, causa sim.; cf. p. 531,175qq.)*: CHART. Tirol. notar. II 66 (a. 1242) quod ipsi (*assessori*) mendent quilibet eorum (sc. *qui non venerunt*) V libras, et quod iusticiarii illo creditori iusticiam faciant de ipsis, qui sunt -i. **B** *neutr.*: **1** *philos. i. q. facultas fugiendi, declinandi* – *Fähigkeit zu meiden, abzulehnen*: v. p. 531,29. **2** *alch. i. q. quod effugit* – *Flüchtiges*: PS. ARIST. magist. p. 646^a,55 sublima -um. ANON. secret. p. 65,10 proprietates ... eorum (*atramentorum*) est ... -a retinere.

adv. *fugitive. *fugiendo* – *fliehender Weise, auf der Flucht*: ARNULF. delic. 177 cur -e tuum vis evitare locellum (*spectat ad Vulg. prov. 27,8*)? LEG. Lang. p. 409^b,4 quod ei (*Iohanni*) Petrus servus tuus (sc. *Martini*) in fuga positus res mobiles ... -e abstulit. v. et p. 531,4.

fugito, -avi, -are. *struct. c. praep.*: ad: l. 34. ante: l. 41. per: l. 39. *adde* BERNOLD. CONST. chron. a. 1086 p. 459,16. *al.*

1 *intrans. i. q. (con)fugere* – *fliehen, flüchten, sich absetzen*: **a** *proprie et in imag.*: VITA Pard. 18 (MGMer. VII p. 36,13) unus ex ipsis (*carpentariis*) ... ad virum Dei -ans (*fugiens 1*) *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 25,4 qui ... -ando de comitatu ad aliud comitatu se ... distulerit. PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 35,13 his (*infidelibus*) in diversa vagantibus sparsimque ... -antibus. HERM. AUGIENS. chron. a. 628 Godinus ... Lothario persequente per diversa -ans. BERTH. chron. B. a. 1078 p. 334,3 ipse (*exercitus*) in diversa -ando *eqs.* CHART. Lux. I 401 p. 570,37 lepusculus ... ante faciem frigidis ... -ans (*ex Herb. Clar.*).

saepe. **b** *translate i. q. evanescere* – *sich verflüchtigen, entgleiten, schwinden*: WALAHFR. Mamm. 20,30 conlata prius coepit -are potestas. **2** *trans. i. q. vitare* – *meiden*: EKKEH. IV. cas. 58 p. 126,27 cum ... sociorum -asset *Uodalricus* ludicra. ECBASIS capt. 812 somnus te (sc. *leonem*) -at. *al.*

adi. fugitans, -antis. **1** *aversus* – *abhold*: FOLCUIN. Lob. 25 p. 66,13 Hucbertus frater patiens laboris et -s quietis. CONR. EBERB. exord. 5,17 l. 190 frater ... disciplinae -s. *al.* **2** *vagus* – *unstet*: CARM. Bur. 154,5 (cod. M) insipiens, -s ... mittit *Amor* ... sagittas.

subst. fugitans, -antis *m.* *qui fugit* – *der Fliehende, Flüchtling*: BERTH. chron. B. a. 1080 p. 377,9 donec nox ... -es et persequentes in hoc articulo belligerantes diremisset. GESTA Ern. duc. I 2,509 Grippienses ... insequuntur -es. *saepe.*

fugium v. subterfugium. [*fugius* v. *fugio*: p. 529,20.] **fugo**, -avi, -atum, -are. *usu medial.*: p. 533,20. 22. *fort. add.*: p. 528,54; *mediopass.*: p. 533,7. *partic. usu subst.*: *praes.*: l. 71. *perf.*: l. 68.

1 *propellere, abigere, avertere* – *vertreiben, (fort)jagen, in die Flucht schlagen*: **a** *proprie (subi. Deus: l. 66. al.; res: l. 63. 67; in imag.: l. 64. al.)*: **α** *in univ.*: ANTIDOT. Sangall. p. 95, 11 ad -andos serpentes. WANDALB. hor. 9 Geminis Sole excrescente -tis. POETA SAXO 1,146 quos (*Saxones*) non hostes, non arma -arunt (*fugerunt a. corr. G1*). 2,120 longe. THIETM. chron. 2,8 Deus ... -vit turbam perfidorum. 4,59 tonitrus ... caeteros (*milites*) ... -ans. 8,31 ab amne. VITA Heinr. IV. 3 p. 15,10sq. licet ... victos -ret, -tos persequeretur. 11 p. 36,7 ut fugeres, qui patrem -asti. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,25 avium rapacium persequentium illa, que fugit, porrigit pedes suos -anti. *persaepe*. v. et p. 528,54 (*ni subest usus medial.*). **β** *patria pellere, relegare, in exilium mittere* – *aus der Heimat*

vertreiben, verbannen: ANNAL. Xant. a. 870 regem eorum (Margorum) -verunt Karlomannus et Karlus. POETA SAXO 1, 126 Desiderium ... -vit. THIETM. chron. 2,12 Stoingneum ... decollari precepit rex, confratres ... -vit. 7,37 rex Anglorum multo tempore ab eodem (Danorum rege) -tus ... patriam ... revisit. saepe. **b** translate i. q. tollere, reprimere, discutere - zunichte machen, aufheben, austreiben (mediopass. i. q. desinere, evanescere - aufhören, nachlassen): WETT. Gall. 33 dentium dolores ex ... caerae inpressione -ti sunt. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,37 -to mendacio. PASS. Petri et Pauli 188 ipsius (Simonis magi) ... vitam mors fugienda -at. HROTSV. Mar. 702 Egipti tenebras ... quo ... per se ... -ret Christus (sim. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,221 tenebris fidei splendore -tis). GERH. AUGUST. Udalar. 1,9 l. 177 quem (iaspidem) dicunt omnia fantasmata -are. ACTA reg. Burgund. 77 si ... indigentiam nostrae opis ... -amus auxilio. **al.** 2 fugere - fliehen (cf. ThLL. VI/1. p. 1498,355qq.). **a** proprie i. q. confugere - flüchten (usu medial.; act.: l.20): ANSEG. coll. 3 capit. 21 (MGCapit. N. S. I p. 566; s. IX.) de his, qui propter propriam iustitiam dilatandam -antur (-ant, fugiunt, fungantur, fatigantur, faguntur var. l. item 3,21 [p. 581,9]). WIDUK. gest. 1,34 p. 47,20 fulmine ... tortores tacti ... ab eo (Vito) -antur (fugiantur C2). fort. huc spectat: p. 528,54. **b** translate i. q. declinare - meiden: VITA Burch. Worm. 17 quomodo ... humanas ... laudes vitando -asset (vitaret var. l.). v. et p. 530,7. 3 in tuto collocare, conferre - in Sicherheit bringen, 'flüchten': ANNAL. Altah. a. 1041 p. 26,35 ut neque -ta essent pecora. HERM. SANGALL. Wibor. 1,34 p. 200,14 autumantes Ungri omnem thesaurum eo loci -tum esse. obi. homines ('zur Flucht verhelfen'): SALIMB. chron. p. 398,12 -bis (sc. guardianus) me (sc. legatum) et perduces ad locum securum, ne capiar a Conrado.

subst. fugatus, -i m. fugitivus - Flüchtling: DIPL. Otton. I. 350 p. 481,25 si ... iudex ipsos fugitivos suscepit et eos redere neglexerit ... , pro unoquoque -o (fugitivo CAPIT. reg. Franc. 233,10) auri solidos septuaginta et duo componat.

*fulanus (phu-), -i m. (arab. fulān; cf. Stotz, Handb. 1, IV § 41.1) ille (nomine nominando), talis sine nomine, innominatus - ein Gewisser, ein Ungenannter: BENZO ad Heinr. IV. 5,8 p. 476,20 (vs.) Taurinensi episcopo: o ph-e, presul magne (v. notam ed.).

fulvus v. fulvus. *fulca v. 2. *furca.

*fulfrea (fluc-, fulf-), -ae f. vel *fulcfrealis (fulf-), -is m. vel f. (cf. anglosax. vet. folcfry, folcfreō sim.; cf. F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 59 sqq., spec. 60) ?abl. pl. -lis: l.57. liber(a), ingenuus, ingenua, libertus, liberta - Freie(r), Freigelassene(r): EDICT. Roth. 216 si haldius cuiuscumque libera uxorem tulerit, id est -a (-am, fulfrea, fulfreal, fluc- var. l.; cf. LEG. Lang. p. 349^a,14 in hac lege 'fulfreal' pro libera nascendo ponitur et non liberta eqs.). 257 mulier libera (liberta var. l.) -a (fulfrea, -lis var. l.). LEG. Lang. p. 129,9 si quis servum suum fulfreal (fulf-e, fulf-is, fulf-em var. l.) thingaverit. p. 170,3 ut vadant liberi et absoluti fulf-is (fulf-es var. l.), tamquam si thingati fuissent (inde 468^a,8 fulf-es). *ibid.* **al.** CHART. Ital. Ficker 79 p. 106,4 quatenus hab ac die inantea libero et obsoleto permanes (sc. Berta), sicut aliis liberis vel libertis fulf-is, qui ... tingati sunt.

fulcha v. 1. furca.

[fulcheria v. pulicaria: TRACT. de aegr. cur. p. 128,46.]

fulchrum v. fulcrum. [fulcatorium v. *fulcitorium.]

*fulciculum, -i n. vel -us, -i m. (fulcire) canalis, ferula - Schiene, Stütze (usu chirurg.): GLOSS. Roger. I A 4,3 p. 711, 18 portet (sc. patiens) brachium cum ... aliquibus -is vel fasciculis vel ligaturis ad collum.

[fulcillum v. *fucil(l)um.]

fulcimen, -inis n. interdum c. gen. explicativo, e. g. p. 534, 9.19.28sq. fulcrum - Stütze: 1 proprie: TRANSL. Heliani (MemistorBenev. I. 1763. p. 205,12; s. VIII./IX.?) ad eius ecclesiam alienis humeris vehitur (sc. aegrotus) ... sanusque effectus nullo baiulo aut -e domum regreditur. CARM. de nat. animal. 1194 si quis (elephas) pausare vult ... , -n prebet arbor ... sibi. v. et p. 593,57. 2 in imag.: EPIST. pont. Rom. 118 p. 207,

31 cum ... ecclesiarum status a beatorum apostolorum principis Petri doctrinis provehatur et, ab eius -e lapsa (lapse B, labse 338 p. 659,18) que sunt, resolidantur (inde 338 p. 659,18 [ad eius -n pars codd.]; cf. Vulg. I Tim. 3,15). EPIST. Teg. I 25 p. 26,23 -n aecclesiae Dei (i. ducem Heinrichum) ... succubuisse ... conquesti sumus. DIPL. Karoli M. 231 p. 316,18 (spur.) si ... coenobia ... nostrae tuitionis auctoritate et -e, in praecipitum ne labantur, roboramus. TRANSL. Auct. 1 (prol.) ecclesia ... -e reliquiarum sanctorum ... roborata. **al.** 3 meton. de instrumento confirmationis: CHART. Sanblas. 230 l. 87 (a. 1181) ut monasterium ... sue iusticie -n et monumentum haberet. CHART. Stir. IV 19 sigilli mei robore presentem paginam atque sigillis dominorum ... super hoc -e confirmavi (sc. Hainricus). 4 translate: **a** adminiculum, iuvamen - Unterstützung, (Bei-)Hilfe: **a** gener.: LIBRI Karol. 4,21 p. 541,31sq. cum nec illa (arca Domini), ne rueret, eius (Ozae) -e indiguerit (spectat ad Vulg. II reg. 6,6), nec ista (religio), ut firmius stet, illarum (imaginum) -e indigeat. EPIST. Teg. I 97 quapropter vestri -is atque oraminis ... indigeo. **c** gen. explicativo: EPIST. Teg. I 7 equorum. FROUM. epist. 8 consolationis. **al.** **β** publ. et iur. in formulis chartarum: DIPL. Otton. I. 417 p. 569,32 quam (capellam) ... locupletari nostro ... -e cupientes abbatiam ... condonare ... decrevimus. DIPL. Otton. II. 36 predium ... ad monasterium ... nostro -e restaurandum ... tradidimus. 25 CHART. Rhen. med. I 249 p. 306,6 ad -n et supplementum prebende monachorum. **al.** **b** (con)firmatio - Bestätigung: CHART. Ulm. 42 p. 56,30 (a. 1239) ea, que fiunt, ... consolidari debent -e scripturarum. CHART. Port. 257 p. 260,30 gesta ... litterarum et testium -e perhennari. **al.**

fulcimentum, -i n. script. fulti-: l.49. **c** gen. explicativo: l.50.58.p.535,8.135qq. **al.** fulcrum - Stütze: 1 proprie: **a** gener.: **α** in univ.: RUP. TUIT. trin. 1,33 l. 1265 qui (Deus) firmavit terram nullum habentem -um nisi eqs. ALBERT. M. meteor. 3,27 p. 136,53 -a, quibus superior terra innititur. **al.** v. et p. 537,35. **β** de sustentaculo infirmorum: TRANSL. Adelph. 5 (MGScript. XV p. 295,11; s. IX. med.) cum croceis seu brachiorum -is incedere. **γ** de trabe: CHART. Ioh. Ratisb. 15 (c. 1207/17) si ... ecclesie sartatecta dilabuntur penitus, quod simul ... eorum -a putrefacta novi tegminis nequaquam sustinere possunt gravedinem. **b** anat. de pede sim. (cf. ALBERT. M. animal. 14,49 quatuor ... pedes sunt sicut quatuor -a [cf. p. 689^b,19 ἐρείσμάτων]): ALBERT. M. animal. 2,11 eo, quod tota corporis gravitas esset in medio et non esset directe super suum -um. 14,40 divaricati ... pedes anteriores non bene portant corpus; ... propter quod coniunctim infixa oportet esse anteriora -a. 20,48 magis apta est inferior pars materiae -is corporum, sicut sunt crura. *ibid.* **al.** 2 in imag., alleg., per compar.: ANSELM. BIS. rhet. 1,5 p. 113,1 vestre declinationi placuit nos ... quasi quoddam fult-um vestre substare ruine. VITA Agric. 36 quamdiu domus Dei harum (columnarum caritatis) -o sustentaretur. RUP. TUIT. trin. 9,36 l. 1534 ipse (Ioseph) 'lapis', id est -um, est 'Israel' (sim. GERHOH. Antichr. 1,2 p. 310,27; loci spectant ad Vulg. gen. 49,24). CARM. Bur. 122,2^a,3 plange regem, Anglia, nuda patrocino, -o Gallia. CONR. EBERB. exord. 3,26 l. 30 qui (Deus) ... hanc columnam et -um inconcussum (i. Balduinum episcopum) sanctae ecclesiae ... concessisset (cf. Vulg. Gal. 2,9). STATUT. ord. Teut. p. 54,20 compassionis ... -um. saepe. 3 translate: **a** adminiculum, munimentum, auxilium - (Unter-)Stützung, (Bei-)Hilfe: **a** corpor.: BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,2 destinam illam non ... deforis in -um domus adposuerunt, sed eqs. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,21 p. 12b^q que (sc. canalis pulmonis) divisio fuit necessaria, ut esset -um ... venis vias pectoris adeuntibus. HUGO HONAU. hom. 1,1,1 in rebus corporeis substantia nominari potest, quae alteri substat ... ad sui -um et sustentationem. ALBERT. M. animal. 4,51 'pes ... sinister est magnus, et ideo fulcit brita totum corpus suum super sinistram pedem, cum ambulat (cf. p. 530^a,95q. ποιεύται τὴν βάδιον ... ἐπὶ τοῦτω)', et utitur pede dextro ... ad tractum et -um. **al.** **β** incorpor. vel spirit.: 70 ALDH. virg. I 60 p. 322,9 mei ... laboris fiat -um vestrae (sc. sanctimonialium) intercessionis adiumentum. HUBERT. Gud. 2 (MGScript. XV p. 1201,10; c. 1100?) corroboratus horum (sc.

scripturae) -o testimoniorum ... arripui onus iniunctum. CONST. imp. II 263,2 in fortune cesaree -um terciam partem proventuum ... iussimus exigendam. *saepe*. **b** *sustentatio, victus* – *Unterhalt, Ernährung*: CHART. Salem. 585 p. 202,19 (a. 1278) cum ... domina ... pro sui corporis -o possessiones suas ... in nostrum monasterium transtulisset. **c** *regula* – *Maßgabe*: CHART. Argent. I 279 p. 214,13 (a. 1242) vallato ... arbitrio secundum iuris -um. **d** *argumentum, confirmatio* – *Argument, Bekräftigung*: ALBERT. M. sent. 3,2,6 p. 283,25 erroris sui -um poterat *haeresis* habere ... huiusmodi: *eqs.* **e** *corroboratio* – *Bestätigung, Beglaubigung (usu iur.)*: CHART. Pomm. 784 p. 137,20 (a. 1265) in cuius rei ... -um ... et testimonium ... scriptum ... dari iussimus. **c** *gen. explicativo*: EPIST. pont. Rom. 427 p. 820,7 (a. 1006) si ... nostre astipulationis apponamus -um. CHART. Wirt. 805 litterarum (CHART. Westph. 1296. *sim.* CHART. Wirt. 1034 scripti. CHART. Austr. sup. add. 13 scriptorum. *al.*). 1363 sigillorum. *al. v. et p.* 536, 295q. **f** *ornamentum, commoditas* – *Ausstattung, Annehmlichkeit*: SABA MALASP. chron. 7,12 p. 281,13 accelerat rex suorum ordinationa vasorum et preter apparatus innumeros galearum, tritarum et lignorum grossorum pro equis, que per totam Scythiam ... et Terram Laboris dolata sunt et contexta et fere omnibus -is ornata.

fulcinula v. *fulcinula*.

fulcio, fulsi, fultum (*vel* -ivi, -itum), -ire. *script. et form.*: flu-: FORM. Marculfi 2,47 (A1). fil-: FORM. Morb. 27 p. 337, 1 (*cod.*). fulsc-: p. 536,5. ?fultuit (*pro fulciat?*): p. 536,51. coniug. III. (*cf.* Stotz, *Handb.* 4,VIII § 111): *indic. praes.* -cunt: LIBER Theodolae 156. *coni. imperf.* -ceretur: l. 70. ?depon-: p. 536,2. *usu medial.*: *passim*; *mediopass.*: l. 40,41. 48; *refl.*: l. 38; *intrans.*: p. 536,4,49. *fort. add.*: p. 536,51; *absol.*: p. 536,14. *struct. notabiliores*: *c. gen.*: p. 536,69sq. *c. acc.* Graeco q. d.: p. 536,1. *c. praep.*: de: l. 56. super: l. 41. p. 534, 66. *partic. perf. usu subst. f.*: l. 51. *confunditur c.* *farcire*: p. 536,64. *fulgere*: p. 536,47,49. *fort. add.*: p. 536,51.

sustentare, firmare, stabilire, corroborare, adiuuvare – (*unterstützen, stärken, festigen*): **I** *proprie*: **A** *spectat ad anim.*: WALTHARIUS 1184 arrepta se -it ... hasta. *al. v. et p.* 534,66. *mediopass. i. q. (in)iti* – (*sich*) *stützen (auf)*: WALTHARIUS 393 nunc latus in dextrum -tus Attila nunc inque sinistram. ALBERT. M. animal. 2,15 -itur (p. 498^a, 11 ἀνακλιεταί) *elephas* super latus dextrum. **B** *spectat ad res (partes corporis)*: l. 46): WALTH. SPIR. Christoph. II 2,39 cēnacula -ta columnis. FROUM. epist. 55 est ... ecclesia ... furcis -ita, muris destructa. ALBERT. M. animal. 1,359 ut uterque (*nervus*) portet et -at et confortet alterum. *al. v. et p.* 554,42. *mediopass. expressius i. q. superpositum esse* – *stehen (auf)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,51 columnis idola ... -ta.

II *in imag. vel alleg.*: **A** *gener.*: **1** *in univ.*: VITA Vulfr. 1 (MGMer. V p. 662,20) parentum hortatu ac suffragii amminiculo -tus. WALAHFR. carm. 74,5 tribus ... -ta (*i. fort. mus victrix*) membris (*in aenigmate*). EKKH. IV. bened. I 33,77 'floribus' hec (*mulier*) Poenum (gloss.: Africanum) palpat (gloss.: concitat, si posset) 'tum' Cyprianum (*spectat ad Vulg. cant.* 2,5; *cf. notam ed.*). *al.* **2** *c. notione sublevandi*: PURCH. Wigt. 459 huius de cura cum sis (*sc. Augia*) de stercore -ta (*spectat ad Vulg. psalm.* 112,7). **3** *c. notione regendi, gubernandi*: HYMN. Hraban. 2,8 omnia ... tua (*sc. Dei*) sapientia condita -it. **B** *publ. et iur.*: CHART. Babenb. 90 (a. 1195) ut, que natura sua tendunt ad interitum, litterarum amminiculo -antur (CHART. Brixin. 90. *sim.* CHART. Raitenh. 172 scriptore amminiculo). *al.* **C** *math. et geom. i. q. construere* – *aufbauen, errichten, 'konstruieren'*: RADOLF. epist. 1 p. 515, 17 quia in Arithmetis ... Boetius edocuit triangulos numeris -iri, nusquam tamen quadratos in triangulis resolvit (*spectat ad Boeth. arithm.* 2,6sq.). p. 515,23 sumo octonarium, ex quo -ire debeo triangulum, quem ex diviso quadrato feci superius.

III *translate*: **A** *in univ.*: **1** *spectat ad anim.*: **a** *usu communi*: IONAS BOB. Ved. 2 p. 310,13 divino -tus auxilio. Ioh. 18 p. 340,12 quanto ... o n o r a e ... -eretur (WANDALB. martyr. 24 honore. *al.*). TRANSL. Heliani (MGLang. p. 582,2) quorum (*martyrum*) precibus scias te (*sc. calstaldeum*) ...

munera larga -iri. VITA Agnet. 271 virgo ... -ita ... virtute. DIPL. Conr. I. 8 p. 9,14 si ... vitam ... subsidiis satagimus -iri (-ire *a. corr.*). VITA Burch. Wirz. 1 quatenus ... orationum emolumentis -amur (-amus V). CHART. Basil. A II 115 p. 155, 15 divino -sciti (*sc. episcopus*) adiutorio. *persaepe. v. et p.* 489, 69. **b** *de comitatu, sociis, militibus*: WETT. Gall. 3 p. 259,11 -tus *Columba* comitibus. AGIUS epic. Hath. 600 erat multis -tus hic (*pater*) asseculis. POETA SAXO 1,37 quibus (*populis*) undique -ti *Franci*. 2,311 Pippinus ... Italicis ... -tus legionibus. *ibid. al.* **c** *c. notione confirmandi, concitandi* – ('*ermutigen*'): TRAD. Frising. 386^a (a. 817) -iti divina videlicet conpunctione instincti quidam laici ... ceperunt cogitare, quomodo *eqs.* ANNAL. Mett. a. 830 p. 97,7 emulis exhortantibus atque -entibus. **d** *c. notione nutriendi, alendi* ('*nähren*'), '*erquicken*'): TIT. metr. III 7,69 escis -sit *sanctus Petrus* caelestibus agnos. *fort. add. (ni corrupt.)*: CHART. Naumb. I 168 p. 147, 22 (a. 1144) que (*ecclesia*) cum utcumque sub indigencia -atur. **2** *spectat ad res*: **a** *gener.*: WALAHFR. Gall. 1,16 p. 304,24 utrum visio mea veritatis -atur effectum (*inde* OTLOH. Magn. 11, 16). HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,27 origo eiusdem (*sc. flagellatorum*) penitentie nec a sede Romana nec ab aliqua persona auctorabili -batur. *saepe*. **b** *publ. et iur. i. q. sancire, ratum facere* – *bekräftigen, bestätigen, anerkennen*: DIPL. Loth. I. 78 p. 196,22 ut per tempora labentia simili -atur *petitio* auctoritate (*sim.* DIPL. Otton. I. 382 preceptum nostri iuris auctoritate -itum). CHART. Wirt. 956 presentem scedulam nostrorum appensione sigillorum dignum duximus -endam. *al.* *in lusu verborum*: CHART. Pomerell. 123 (a. 1243/50) ut seria rerum actio litere et *fulcimentis* silgilli (*sic*) -atur (CHART. Naumb. II 324 p. 357,9 sigillorum). **B** *instruere, exornare* – *versehen (mit), schmücken, zieren, auszeichnen*: WANDALB. martyr. 286 cum dena ternam (*diem*) retinet -itque Basilla. WOLFARD. Waldb. 1,6 (4) humilitate -ita (*sim.* ANNAL. Rod. a. 1137 p. 712,45 castitatis diligentia -itus *praelatus*). THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p. 249^b,50 sarcophagus ... desuper marmore -batur. VITA Burch. Wirz. 5 tribus -iris (*sc. Guirziburg*) martyribus. BERTHA Adelh. 2 p. 756,31 hoc ... opus nullo dictaminis -itum lepore. p. 756,37 stilus ... incultus, nullo dictaminis genere -tus. *al.* *signare* – *bezeichnen*: ANNAL. Mell. a. 1208 Liupoldus ... signaculo Dominice crucis -itur. **C** *augere* – *vermehreren (usu math.)*: MATHEM. var. Bubnov p. 286, 28 simplex divisor differentia -itus in denarium surgit. **D** *efferre* – *erheben, erhöhen*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 255,9 de quo (*episcopo*), quia superest, non meo iudicio, (*om. pr. m.* *Arc*, non multum laude *m. al. in marg.*) -endus (aliquid dicendum *B1a*) est, ne adolationis noxa reprehendar. 2,12 p. 260,4 -iri (*fulgere var. l.*) magis saecularibus desiderabant *parentes* faleramentis. LEX Baiuv. 1,12 'qui gradu sacerdotali -untur (fulguntur, fulgiuntur, fulciunt *var. l.*)' (*ex Cod. Theod.*). WDHUODA lib. man. 3,11,95 ut talis illorum (*sacerdotum*) in saeculo -atur (*fultuit P*) dignitas. **E** *sustinere, servare, habere, frui* – *bewahren, halten, haben, gebrauchen (usu medial.; intrans. l. 4,49)*: PS. ODO CLUN. dial. 18 p. 264^a tertia vox ... quinti vel sexti modi proprietate -itur. CARM. de mus. 201 p. 112^b -untur *voces* sic vicissim uno semet corpore. *v. et l.* 4,49. **F** *fovere* – *hegen, hüten*: TIT. metr. III 7,36 ille ... discipulus, quem -sit pectore Christus. CARM. Cantabr. A 41,6 vernarum turma ... sub tuis (*sc. reginae*) alis -ta. *subi. res*: BAUDON. Radeg. 8 (MGMer. II p. 383,7) non ... illam mollis pluma -vit. **G** *implere* – *vollfüllen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,175 nulla piacula regi sufficiunt avidam plene -tura Caribdim.

IV *per confusionem i. q. farcire* – *stopfen*: IOH. NEAP. Sever. 3 p. 454,44 (ed. Waitz) ut caesum cor eius in os illius ad edendum -ret rex.

adi. fultus, -a, -um. *instructus, praeditus, plenus* – *versehen (mit), geeignet, erfüllt, übersät*: IONAS BOB. Columb. praef.^{tit.} dominis eximiis ... religionisque copia -is (*inde* BOBOL. Germ. praef.^{tit.} [MGMer. V p. 33,7]). BOBOL. Germ. 1 (MGMer. V p. 33,19) Ophthomarus ... -us Deo (Domini *B*) ceteris proceribus sublimior fuit. WANDALB. martyr. alloc. 7 illi (*parentes*) ... corpore fortes ... ac subolis germine -i. CARM. Salisb. I 1,14,4 qui (*antistes*) est -us honoris. 1,5,6 honore.

[Pömbacher]

CARM. var. II A 4,32 sidera, clara prius, vestro (sc. *episcopi*) adventante decore splendidius multo -a nitore micant. AMARC. serm. 3,94 emblemata -a (fulsa D) lapillis (v. *notam ed.*). *al. in malam partem*: EGBERT. fec. rat. 1,1530 horret rusticus ... digitis et plemine -is eqs.

***fulcito**, -are. (fulcire, *fulcitor; cf. Stotz, *Handb.* 4, VIII § 113.3) *regere, gubernare – lenken, leiten*: TRAD. Frising. 414 p. 355,35 (a. 819) actum est hoc ... anno Hloduuuici ... augusti regnum -ante (leg. -antis) VI°.

***fulcitorium** (?-iat-), -i n. (fulcire; de formatione v. Stotz, *Handb.* 2, VI § 80.5) *baculum – Stock, Stütze*: VITA Deic. 14 cumque ... rerum Inventori supplicasset -o (Vinc. Bellov. *spec. hist.* 23,2; fulcia-o *edd. rell.*), quo utebatur, terram ... egerens, ... famulo suo largam fonticuli undam donavit (sc. *Deus*).

***fulco** v. 2. *furco.

[**fulcosus** v. *sulcosus: VITA Antonini Surr. 29.]

fulcrum (-chrum), -i n. c. *gen. explicativo*: l. 24,37. *fultura – Stütze*: 1 *proprie*: a *strictius* i. q. *postis (lecti), pes – (Bett-)Pfosten, 'Fuß'*: GESTA Ern. duc. I 2,147 cuius (*lecticae*) -is superpositi erant quattuor ametisti. *in imag.*: RADBERT. Arsen. 1,16 p. 46,22 quorum (*agri sulcorum*) latera hinc inde pulcris nos ambiendo fovebant -is. b *latius*: a *in univ.*: LAMB. LEOD. Matth. I 1471 -o superincubuit *paralyticus* baculorum. b *adminiculum, fustis, baculum – Strebe, Stab, Stock*: PASS. Petri et Pauli 181 pinnarum -a fatiscunt, decidunt et fracto crure relapsus homo (i. *Simon magus*) est. γ *pila, columna – (Stütz-)Pfeiler, Säule*: VULF. Marc. I 4,2 quod (*tegmen*) iam -hra portare non poterant. CARM. var. I 16,5,1 vasta tholi firmo sistunt fundamine -hra. ODO MAGDEB. Ern. 5,29 bina ... compacto -is rutilantibus auro dolia conspiciunt *dux et comes* (v. *notam ed.*). OLIV. hist. reg. 42 p. 114,14 suffosso muro et -is igne combustis. ALBERT. STAD. Troil. 5,12 circumdant nives Indica -hra domos. ALBERT. M. meteor. 3,2,10 p. 140,26 -um (*fulcimentum var. l.*) sustentans terram et ea, quae sunt super ipsam (*ipsum var. l.*) eqs. *al. in imag. vel per compar.*: WALDO Anscar. 108,59 inter -a sacerdotum radiantem tollit amictum iuris apostolici sortitus in ordine sedem. VITA Altm. 18 p. 235,15 Altmannus machinam domus Dei quattuor principalibus virtutibus quasi quattuor -hris sustentavit, quibus eqs. d *fundamentum, basis – Fundament, Unterbau*: VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,4) celsior eminet turris pentacona, quadriangulo emerget (emergens, emergit, emerget *var. l.*) -hro. 36 (p. 137,6) a summitate cacuminis usque ad -a (-hra *var. l.*). e *clausura, funda (gemmarum) – (Edelstein-)Fassung, Halterung*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,229 -hra ... precipuis adhibens *Christus* lucentia gemmis. 2 *meton.*: a *lectum, torus – Ruhelager, Bett, Sofa*: a *in univ.*: THEODULF. carm. 25,235 rex sua -a petat, habeat sua mansio quemque. WALTHARIUS 396 subreclus -o conserat *Attila* amens. EGBERT. fec. rat. 1,1250 propter eos (*nummos*) multis indignis -hra parantur, nobiliumque thoros ascendere ... iubentur. RUODLIEB IV 195 rex poscens tabulam iubet opponi sibi sellam et me contra se iubet in -hro residere. YSENGRIMUS 5,792 frondea ... implexum -a (*fulera B*) cubile dabant. *al.* b *de craticula s. Laurentii*: EKKEH. IV. bened. I 31,88 tali de -o caro conditur usta sepulcro. γ *de feretro*: TRANSL. Corn. 1, 7,3 (MGPoet. IV p. 237) colla ... episcoporum atque regis ... dulce pondus deferebant aedis ad sacrarium, plebsque supplex confluebat -hra gaudens tangere. d *de tumulo*: METELL. exp. Hieros. 6,432 ad divi -hrum (-hru A) se corporis inde sepulchrum conulerant proni famulantes religioni nomen adorantes tumulumque sacrum venerantes. b *cervical, culcita, tegimen – (Kopf-)Kissen, Pfühl, Polster, Bettzeug*: THEODULF. carm. 28,225 quis bene -a (-hra *var. l.*) nitent et pulchra toreumata. MILO Amand. I 5 p. 468,36 in m o l l i b u s -is celsisque recubat sedilibus (CONR. EBERB. exord. 3,25 l. 25). RAHEW. Theoph. 160 lumina clara micant, candelabra, -a decora. INNOC. III. registr. 1,481 p. 704,28 plumea -a. SABA MALASP. chron. 6, 8 p. 255,14 vidi ... matarazios, culcitra seu -a ... violenter extrahi. *al. v. et p.* 36,37. c *solum – Thron*: CARM. de gener. Christi 1314 qui (sc. *diabolus*) tanta superba profatur: 'Summo

sum similis, ... sublimis -o (gloss.: solio) non cedam (gloss.: dixit Deo) lumine pulchro.' d *castrum – Lager*: METELL. exp. Hieros. 6,73 ambo Ruodberti (i. *princeps Flandrensis et dux Normannicus*) Phebo dant -a cadenti, qua eqs. (cf. *notam ed.* p. 168).

1. **fulcus** v. 1. fucus. 2. **fulcus** v. fungus.

***fulfrealis, fulfrealus** v. *fulcfrealis.

[**fulgaliter** v. vulgariter: CHART. Brixin. 223 p. 213,36.]

fulgeo, fulsi, -ere. *script. et form.*: *perf. indic.* fulxi: ANSEL. BIS. rhet. 3,6 p. 174,105sq. *coniug. III. vel IV.*: l. 37. *al. usu medial.*: l. 34. *metr.* -ère: CARM. de Nyn. 7.

(*modo fulminis*) micare, splend(esc)ere, nitere, conuscare – (wie ein Blitz) glänzen, (er)strahlen, schimmern, funkeln: 1 *strictius*: a *proprie*: WALAHFR. imag. Tetr. 60 -et avaritia exornatis aurea membris. THEGAN. Ludow. 19 p. 202,16 praecinctus ... ense auro -ente. THIETM. chron. 3,5 p. 102,12 vidit mater Willigisi per somnium, quod sol e sinu suimet -ens totam radiis flammantibus repletet terram. THEOPH. sched. 3,55 polies ipsum electrum, donec omnino -at. VITA Otton. Bamb. III 3,7 p. 124,14 episcopi ac ministrorum eiusdem indumenta purpurea infuso desuper sole -erunt adeo, ut eqs. *persaepe. per compar.*: LIBER tram. 1 p. 4,14 ubi (sc. *in coenobio Cluniacensi*) venerabilis pater Ocdilo velut lucerna radians adhuc -et. *al.* b *translate i. q. (prae)clarum, magnificum esse, excellere – glanzvoll, herrlich, ausgezeichnet sein, herausragen*: a *in univ.*: WALAHFR. carm. 63,8,2 intus, extra, longe, iuxta -at concordia. POETA SAXO 5,669 quot nunc aecclesiae -ent, ubi fana colebant antiqui. WIDUK. gest. 3,65 p. 141,10 cuius (*patris Mathildae*) industria ... ecclesiae sacerdotumque ordines in tantum -sere. THIETM. chron. 2 prol. p. 37,21 (vs.) Otto ... -bat ubique choruscis actibus. *persaepe.* b *spectat ad sanctos et angelos eorumque miracula*: ARBEO Emm. 35 p. 80,3 ut ... his signis monstraretur in terris, quibus honoris eius anima -retur (-ret *var. l.*) in caelis (*item* 46). POETA SAXO 3,194 locus insignis Kiliani martyris almi nomine seu meritis -et. BERTH. carm. 1,187 (MGPoet. III p. 98) pater sancte, tanta qui gloria -is, (tanto qui munere -es *var. l.*) sedibus in superis. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 135 ubi ymnidici angelorum chori innarrabili claritate -bunt. *al.* *spectat ad Christum*: WETT. Gall. 28 p. 272,28 propter adventum vestrum (sc. *hospitum*) Christi miracula -erunt. HRABAN. carm. 39,84,5 ubi (sc. *in caelesti Ierusalem*) -et vera pacis lux, Christus, sol mirabilis. THIETM. chron. 6 prol. p. 272,9 (vs.) sol iusticiae -ens (-es *var. l.*) super omnia, Christe. *al.* 2 *latius i. q. apparere, prodire – erscheinen, hervorkommen*: CARM. Bur. 12,2,2 insultus talium (sc. *detrabentium*) prodesse sentio, tollendi tedium -sit (fluxit, fuxit *var. l.*) occasio (cf. *notam ed. vol. II. p. 22*).

adi. fulgens, -entis. 1 *proprie*: a (*al*) *levatus, expolitus – glatt, blank*: HERACLIUS I 14,12 cum fit *virum* penitus liquefactum, in fossam lato -i (*fegenti var. l.*) comprime ferro. b *albus, candens – weiß (glänzend)*: CARM. Scot. II 1 sol. 1,5 -es bini, fuscato tegmine terni (*de ludo lapillorum*). RADBERT. carm. ad Karol. 3 (CC Cont. Med. XVI. 1969. p. 2) Sophia virgo, -is niveum quae servas culmen Olimpi. 2 *in imag. vel translate*: a *splendidus, dives – prächtig, reich*: AGIUS vita Hath. 3 -bus parentum tectis ancillarum Dei contubernium anteponeus. b (*prae*) *clarus, magnificus, excellens – glanzvoll, herrlich, herausragend*: PAUL. DIAC. carm. 9,28 -s regina (sc. *Ansa*). VITA Meginr. 3 abba nomine Haito, vir valde in doctrina et operibus bonis morumque nobilitate -s. HILDEG. div. op. 2,1,40 l. 16 Deus nullorum -ium laborum obliviscitur. *al.*

*adv. *fulgenter. splendide, magnifice – prächtig, großartig*: PAUL. ALBAR. carm. 11,13 dum prepotens calamo diverso sole refulsit *Hieronimus* Attica, Hebraea -r orsu refundens adque latine dedit, quidquid hebrayce constat.

fulgesco, -ere. *micare, splendescere, nitescere, candescere – (auf)blitzen, (er-, hervor)strahlen, glänzen, schimmern*: 1 *proprie*: ARBEO Emm. 35 p. 80,20 ut in ea (*superposita sepulcri*) gemmarum cum margaritis compositionis nitulent atque sculpturae varietates -unt (-ant *var. l.*) genera. WALAHFR. (?) carm. 59,1 cum splendor lunae -at ab aethere purae. VITA Landel. 407 terna -unt marmore templa. RANGER. carm. 131 sit rex

[Weber]

purpureus, gemmis -at et auro. *al.* 2 *translate i. q. (prae)clarum, magnificum esse, excellere* – glanzvoll, herrlich, ausgezeichnet sein, herausragen: *a in univ.*: MILO *carm.* 3,4,2,819 non secus humanis qui iustum visibus offert, -it rutilus castae simulamine vitae, sed *eqs.* CARM. libr. III 11,13 cuius (Conradi) sic studiis signis -o (*sc. liber*) novellis. CARM. var. III A 5, 147 p. 606 sic sancta almificis instans aecclesia factis se exercet studio mulieris more sueto inque operis specie -it. RUP. TUIT. trin. 13,5 l. 202 ut . . . cum sermone aliis insonant, ipsi (doctores) etiam vitae splendore -ant. *al.* *b spectat ad sanctos eorumque miracula*: DIPL. Karoli M. 67 p. 98,19 ubi (*sc. in monasterio Laurehamensi*) . . . martyr Nazarius in corpore requiescit vel in virtute -it. NOTAE Emm. I (MGScript. XV p. 1095,33 [vs.]) signis clarescit pius hic Ramvoldus humatus, celo -it celestibus associatus. *al.*

fulgetrum, -i *n. vel fulgetra*, -ae *f.* *script.* -e(n)thra: l. 18. *fulmen, fulgur* – Blitz(schlag), Wetterleuchten: EUGEN. VULG. calend. 88 agne astat pridie sollers -hra (-nthra *var. l.*) Iohannes. YSENGRIMUS 1,640 monachus . . . irruit ut pluvio -a mota polo. 3,889 prosiens . . . quasi -a mota rubeat Bruno. ODBERT. Frid. 21 p. 355,43 dum portabatur, extra corpus sum ignis exivit quasi per aera -um.

fulgidus, -a, -um. *script.* fuli-: l. 32. 1 (*modo fulminis*) *micans, splendidus, lucidus, coruscus* – (wie ein Blitz) strahlend, glänzend, leuchtend, schimmernd: *a proprie*: WALAHFR. Mamm. 3,3 -a . . . per caeli virga serenum . . . cecidit. METELL. exp. Hieros. 6,553 Phebus ut Aurore petit oscula -us ore. ALBERT. STAD. Troil. 4,773 -us obrizo carbunculus ardet in auro. *al.* *b in imag. vel translate i. q. (prae)clarus, magnificus, excellens* – glanzvoll, herrlich, ausgezeichnet, herausragend: *a in univ.*: SYLL. Sangall. 18,2,2 Franciae reges micuere patres -i regis Karoli per orbem. DIPL. Otton. III. 193 p. 602,6 fulida . . . nobilitatis, . . . bone hopinionis ac laudabilis fama. ADEMAR. hist. 3,61 duo monachi . . . sanctitate preclari, sapientia -i. CONR. MUR. summ. p. 156,10 imperator seu rex appellatur: . . . fortissimus, -issimus, favorabilissimus. p. 158,11. *b spectat ad sanctos, angelos*: WALAHFR. Mamm. 19,10 -a . . . sanctorum milia. METELL. Quir. 1,49 alto residents ethere -us laudis vota tue . . . iuva. *al.* *spectat ad crucem Christi*: PAUL. DIAC. (?) *carm.* 5,3,7 crux tua (*sc. Christi*), lux lucis, has vallet -a caulas. 2 *albus, candens, clarus* – weiß (glänzend), hell: ALDH. ad Acirc. 11,51,2 sponte mea nascor (*sc. heliotropus*) fecundo cespite vernans, -a de croceo flavescent culmina flore. CARM. Scot. II 1 sol. 3,9 impare sic numero gaudet vir -us unus (*de ludo lapillorum*).

adv. **fulgide* (-ae). *clare* – hell (leuchtend), klar: PAUL. ALBAR. *carm.* 1,4 vox, filomela, tua dulcis super organa pergit, cantica nam suabe -e magna canit. 4,24 ut cantica turpet *sanna Arabis* ecclesiae plevis, que semper -e claret. 12,14 animus magna revolvere splendentes (*i. splendidis, sc. Eulogii*) anelat balsama -e. THEOPH. sched. 3,77 hoc opus videtur, quasi argentum in una parte deauratum sit, nec posset cum duobus aut tribus nummis auri tantae longitudinis lamina tam -e (-ae *var. l.*) deaurari.

fulgor, -oris *m.* *script.* vu-: l. 59. *c. gen. inhaerentiae*: l. 68. 1 *splendor, coruscamen, lumen* – Glanz, (strahlende) Helligkeit, das Leuchten, Licht(schein): *a proprie*: *a in univ.*: ARBEO Corb. 39 tante claritatis lumine repete cereae ardentes, qui diei vincerent v-em (-em *var. l.*) et candoris superaret nivem. PAUL. DIAC. Lang. 6,9 quae (*stella*) cum magno -e in partes orientis declinavit. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,14 floribus gemmarum vel auri -em in se trahentibus. THEOPH. sched. 3,39 p. 91,18 polies (*sc. auriculas deauratas*), donec eximium -em accipiant. *saepius*. *per compar.*: CARM. Aldh. 5,32 ceu per culmina caeli candescunt calida clari -is sidera. VITA Serv. 5 p. 16,5 tamquam ubi nubilosa in caligine fulmen expressum -e subito mirantium oculos perstrinxit. *al.* *in proverbio*: ARBEO Corb. 8 ne tot luminis -em sub modum ponere deberetur (*cf. Vulg. Matth. 5,15*). *b de luce divina*: BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,14 (vs.) ex quo (*sc. fonte baptismali*) vivificus -r ubique fluit. IOH. SCOT. *carm.* 5,29 caelestis -r obumbrans. ODILO CLUN. Adelb. 21 p. 44,13 evolavit ad purum

purissimi etheris -em. *b in imag. vel translate*: EPIST. Aldh. 1 p. 494,13 -r . . . sapientiae prae multis in te fulget lectoribus. WILLIB. Bonif. 8 p. 52,21 superstites gentilium accolae . . . fidei -e inluminati. DIPL. Otton. II. 293 p. 330,18 consecratablem meum . . . repperi . . . sanctitatis -e praeclarum. EPIST. Hildesh. 134,24 homo totus sanctus, litterali -e preclarus. *al.* *c meton. de hominibus*: WALTH. SPIR. Christoph. I 3 o inextinguibilis lucernae -em. CONR. MUR. summ. p. 155,26 hec addantur substantiva (*sc. adiectivis ad papam spectantibus*): . . . iubar et splendor et -r. 2 *fulmen, fulgur* – Blitz(schlag), Wetterleuchten: CHRON. Fred. 3,72 in eo anno -r per caelo discursisse visus est (*item* 3,82). *cf. fulgur*.

fulgoreus v. fulgureus. fulgoro v. fulguro.

fulgorosus v. fulguerosus.

15 **fulgorus*, -a, -um. *micans, splendidus, lucidus* – strahlend, glänzend, leuchtend: CARM. de gener. Christi 158o publico pallentes (*sc. caelestes*), meritis quasi non rutilantes, intus -i (gloss.: id est fulguerosi), calcedonis igne decori.

20 **fulgreto*, -inis *subst.* (fulcrum) *fundamentum* – *Fundament*: VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,8) centra hinc indeque geminata conectunt columnae priscorum sculptae, a -e (fulgratin[a]e, -tidine, -editine, fulcreditine *var. l.*) emergere more elatae mire camerae (*cf.* p. 128,4 emergeret fulchro. 36 [p. 137,6] usque ad fulcra).

25 *fulgur*, -uris *vel* -oris *n. vel raro* (l. 32. *adde* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,45) **fulgura*, -ae *f.* *fulmen, coruscatio* – Blitz(schlag), Wetterleuchten: 1 *proprie*: ARBEO Emm. 32 pluvia inundabat super terram cum discurrentia -ura (*sim.* VITA Emm. I 32 -ora [-ura *var. l.*]). ANNAL. Xant. a. 848 II. nonas Februarii ad vesperum -r emicuit. PONTIF. Rom.-Germ. 185^{tit.} exorcismus salis et aquae contra -ura. AN-NAL. Germ. Paris. a. 965 (MGScript. IV p. 4,4) secutae sunt -e . . . , quae interfecerunt duos fratres. EPIST. Worm. I 34 p. 61,1 -ura et tonitrua latius terrent quam feriant. *persaepe. v. et l. 55. per compar.*: CAPIT. episc. I p. 175,35 superbia deposuit archangelum et tamquam -r fecit cadere in lapsum. PASS. Quir. Teg. 8 p. 14,20 divina maiestas in modum ignis flammantis eructans, omnes . . . velud -oris (-uris *var. l.*) ictu perempti sunt. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,4 oculi rutilantes et in modum -uris (-oris *a. corr. B1*) cita repercussione splendorem quandam emittentes. *al. v. et p. 544,46.* 2 *alleg.*: HRABAN. univ. 9,19 p. 277^C -ura . . . mystice divinos in scriptura expriment terrores, qui in miraculo coruscantibus fiunt. ALEX. MIN. apoc. 12 p. 258,8 per -ura miracula intelliguntur, quibus incredulorum mentes percussae . . . humiliati se subdiderunt veritati. 16 p. 356,33 per -ura veloces nuntii designantur, qui . . . terribili fama terram illustrabant. *cf. fulgor*.

**fulgurabilis*, -e. *modo fulminis percutiens* – wie ein Blitz treffend: THEOD. AMORB. comm. p. 10,20 Senecas (*sic*) . . . ita -i sermone apostoli (*sc. Pauli*) legitur sauciat, ut *eqs.*

50 *fulguratio*, -onis *f.* *actio micandi, splendor, lucendi* – das Blitzen, Strahlen, Leuchten: ADAM gest. 3,27 p. 170,22 dicitur *archiepiscopus* fumo delectatus aromatum et -e luminum et tonitruis alte boantium vocum. PS. BEDA mund. const. 1,136 quod auditum offendit, tonitrus est; quod visum, fulgur vel -o; quod ferit, fulmen dicitur. ALBERT. M. meteor. 3,3,1 p. 151,41 diffinientes -em dixerunt *theologi*, quod -o est late ignis explicitus. *ibid. al.*

fulgureus (-gor-), -a, -um. (*modo fulminis*) *micans, splendidus, coruscus* – (wie ein Blitz) strahlend, glänzend, leuchtend: 1 *proprie*: METELL. exp. Hieros. 2,99 in occursum properantes (*sc. Turci*) -is hastis velut astris ethere lapsis. 4,296 qui (*sc. Deus*) limabo feram si -amque macheram, iudicium rapiam. Quir. 55,9 claras luce fenestras -o splendore domum plenam cernit *femina religiosa* ab intus. ANON. princ. magistr. 87 cuius (*Prudentiae*) . . . vultus . . . -orea luce venustatur. 2 *in imag.*: EPIST. divort. Loth. 14 p. 231,21 quod -o vestri (*sc. papae*) pontificii iubare nos non solum illustrari, verum etiam crebro terrori placuit.

70 *fulguero*, -are. *script.* -gor(o): p. 541,18. *partic. praes. usu adi.*: p. 541,9. 1 *intrans.*: *a fulmina iacere* – Blitze schleudern (*proprie vel in imag.*): BENZO ad Heinr. IV. 1,24 p.

166,21 si . . . , qui tonitrua audierint, in iniquitate sua perman-
serint, iusto iudicio super eos tonat, grandinat et -at *Deus*.
LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 188,15 conspicantur quam plu-
rimi ipsum . . . demonem precurrere insanienti populo galea-
tum, loriatum, igneo mucrone terribiliter -antem. **b** (*modo*
fulminis) *micare, fulgere, splendere, coruscare* – (*wie ein*
Blitz) *leuchten, strahlen, glänzen, funkeln, blitzen*: WA-
LAHFR. carm. 54,24 iaspis fulvo cum clausus -at auro. BRUNO
QUERF. Adalb. A 30 p. 35,23 adest sonitus armorum, -ans
hasta, sonans clipeus et gladius acutus. *in imag. vel translate*:
RUP. MEDIOL. Adalb. 8 p. 50,13 qui cotidie miraculorum -bat
insigniis. REGINH. Annon. 2 f. 1^v,24 veluti divinum emblema
mire -ans nomen sancti Benedicti . . . resplenduit. **2 trans. i.**
q. (fulmine) percutere – (*mit dem Blitz*) *zerschmettern (in*
imag.): BENZO ad Heinr. IV. 4,4 p. 384,18 hostes illi (*Wido et*
Rainaldus episcopi) -bant galaxei facula.

adi. fulgurans, -antis. *clarus – bell*: RATHER. prael. 3,5 l.
138 definiamus . . . , quae sint ipsae (*virtutes*), et luce -orantius
(*ius var. l.*) parebit, quid non sint ipsae.

***fulguerosus**, -a, -um. *script. -gor-: l. 25. (modo fulminis)*
micans, splendidus, lucidus – (*wie ein Blitz*) *strahlend, glän-
zend, leuchtend*: HERIB. hymn. 6,4,3 vos (*sc. omnes sancti*)
. . . tremendi nitibus et -i vultibus, Christi favete plebibus.
CHRON. Ebersb. I p. 14,3 ubi pulcherrima virgo niveis induta
-oroso vultu apparuit. ЕККЕН. IV. cas. 89 p. 128,25 statura
procerus, . . . oculis -us (*sc. Ekkehardus II.*). *v. et p. 540,18.*

fulica (foll-), -ae f. *φαλαρίς – Blässhuhn*: ECBASIS capt.
446 cum -a transvolaret. DIAETA Theod. 82 anates, circicla,
follica vel butiones humide sunt et ventrem procurant. CARM.
de nat. animal. 2157 stagnensis volucris est -a. *al.*

[*fulicatio v. iudicatio*: CHART. Pruss. II 355 p. 240,26.]

fulidus v. fulgidus.

fuligineus, -a, -um. *fumosus, (modo fuliginis) fuscus –*
rußig, dunkel (wie Ruß): LIUTPR. antap. 5,32 p. 150,7 habuit
ea (*Willia*) presbiterulum capellatum . . . , statura brevem, colo-
re -um, rusticum. *v. et l. 70.*

***fuligino**, -are. (*fuligo*) (*fuligine*) *fuscare, denigrare –*
verrußen, (mit Ruß) schwärzen, verschmutzen: REIN. LE-
OD. fulm. (MGScript. XX p. 614,9) ipsam (*pyxidem*) geme-
bundus accepi firmiter quidem seratam, sed atramenti instar -tam.
ALBERT. M. eth. II 1,7,4 p. 113^b,40 in forma scabrosi non eli-
maret (*sc. generans limatum*), sed -ret et inficeret.

fuliginosus, -a, -um. *fuscus, (fuligine) fuscatus, niger –*
rußig, (vom Ruß) geschwärzt, dunkel: ALCUIN. epist. 4 p.
233,5 intremus . . . calculorum pistrillas vel mathematicorum
-as coquinas. MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 62,9 signi . . . salutaris
benedictione phalanges tetras, horridas et -as eliminavit (*sc. si-
mulacrum episcopi*). ALBERT. M. meteor. 4,1,22 p. 239,14 fu-
mus olei est valde -us, eo quod terrestria combusta effumant
cum humidis. pol. 2,2 p. 116^b,35 banausi . . . tota sunt -i, vilibus
operibus dediti. *al.*

fuligo (ul-, fol-, -ll-), -inis f. *acc. sg. -inam: l. 61.*

1 strictius i. q. ἀσβόλη – Ruß: **a** *proprie*: HEITO Wett. 8 se
. . . quoddam opus in modum castelli . . . inordinate coniectum
et -e deforme vidisse se fatebatur. TRACT. de caus. mul. 16 p.
201,13 cera rufa . . . , foll-e ana unc. semis. IOH. IAMAT. chir-
urg. 9,30 recipe full-is unc. I . . . ; -o pulverizetur. HERACLIUS
II 53 -em (*cl.*, uliginem *ed.*) diligenter conteres. ALBERT. M.
veget. 7,153 cura . . . hortorum est contra vermes, quod -o un-
dique spargatur. MOSES PANORM. infirm. 20 p. 120,18 accipe
fo-am temperatam cum aceto (*cf. notam ed.*). **saepe**. **b** *in*
imag.: RADBERT. Matth. 1,37 ut, qui erant -e peccati . . . deni-
grati, formarentur . . . ad gratiam. THIOFR. Liutw. praef. p. 2,7
praeconia . . . silentii -e abdita. FUND. Consecr. Petri p. 117,3
terra corruptionis -e obscurata. *al.* **2 latius**: **a** *color fuscus,*
nigredo, nigrutudo – schwarze, dunkle Farbe, Schwärze: AE-
THICUS p. 121,17 habent *Turci* . . . statura -e teterrima, crines
corvini similitudinis. p. 162,8 omnium facinorum spurcissimi
(*sc. Malanchini, Dafri Alcesque*), . . . mulieres -es (*-e var. l.*):
fuligineas ci. Herren, JournMedievLat. 3. 1993. p. 245) igno-
miniosas ac lupanarias. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 quicquid
. . . sibi minus idoneum paterna -o contraxit, vere innocentie

stola velatus operuit. **b** *pallor – Blässe, Bleichheit*: ARNO
REICHERSB. apol. p. 58,28 'fulgebunt . . . iusti . . . sicut sol'
(*Vulg. Matth. 13,43*), videlicet . . . faeculentiam lunaris -is . . .
supergressi.

[fulimen v. 2. flamen.]

***fulla** (fol(l)a), -ae f. (*fullare; cf. D. Vitali, Mit dem Latein*
am Ende? 2007. p. 471sq.) *molendinum ad fullandum, co-*
gendum aptum – Walkmühle, Walke: ACTA imp. Stumpf 390
app. p. 553,36 (*c. 1186*) ut . . . ad . . . usum mollendinorum sive
follarum seu pistarum convertant (*sc. aquas*). ACTA imp. Win-
kelm. I 239 p. 221,19 grangiam de Camposacro cum molendinis
et -is et pertinentiis suis. CHART. Laus. 710 dedit capitulum . . .
molendinum et folam. CHART. Basil. A II 140 Petrus . . . mo-
lendinum detinet seu -am. *al.*

***fullarius** (vu-, fol-), -i m. (*fullare*) *qui pannos fullat,*
cogit – Walker, Tuchbereiter (fere pro cognomine): REGISTR.
Trident. I 68 confitetur Bertoldus filius q. Iohannis Fo-i, quod
eqs. CHART. Turic. 6532 testes . . . Chūno de Asche, Cūnradus
V-us. CHART. Basil. A II 76 testes . . . Waltherus V-us. *al.*

fulligo v. fuligo.

1. fullo (fol-), -are. *form. coniug. II. (vel III.): l. 26. co-*
gere – walcken, verfilzen (usu absol.): CHART. march. Misn.
III 199 (*c. 1214*) quidam homines . . . pannos suos ad -andum in
grangiis abbacie . . . deposuerunt; . . . quod mercedem pro
-ando acceperunt (*sc. abbacia*). CONST. imp. II 439,3 follones
contra iusticiam follentes et textores contra iusticiam textentes
dabunt LX denarios.

2. fullo, -onis m. *script. : fuolo: l. 56. fol(l)-: l. 25. 60. 61.*
62. 1 qui pannos fullat, cogit – Walker, Tuchbereiter: a
proprie: STATUT. Murb. p. 444,8 instruendi sunt -es, sartores,
sutores. DIPL. Heinr. IV. 153 exceptis . . . piscatoribus, pistori-
bus, cocis, -bus, vinearum cultoribus. YSENGRIMUS 1,1055
qualiter argille sordes -e lavante icta sub incusso subtonat aura
sago. CARM. de Frid. I. imp. 2996 gens . . . Cremensis . . . cre-
bris feriebat . . . ictibus ut pannum -is machina. ANNAL. Prag.
III a. 1282 p. 205,1 mos est deferri vestes venales iuxta consue-
tudinem -um. *persaepe. pro cognomine*: REGISTR. Teg. p.
230,32 F-o Ulricus. p. 231,2 mortarium Werinheri F-is situm
Ostninne. CHART. Mulh. Thur. 137 quos (*agros*) redemerat
conventus a domino Guntero F-e. **b** *in imag.*: CHART. episc.
Lub. 141 p. 130,3 (*a. 1259*) humane conditionis infirmitas et
gestarum rerum antiquitas suis egere videntur -bus, qui deflu-
entis vetustatis calvitium per publicum cuiusdam novitatis refi-
ciant argumentum. **c** *in locut.* herba -um *sim. de plantis: a*
Saponaria officinalis L. – Seifenkraut (cf. Marzell, Wb. dt.
Pflanzennam. IV. p. 105): GODESC. AQUENS. opusc. 4,17 p.
154,33 siccata (sc. -o pannum) ad ignem et herbam -um . . . ad-
hibet. GLOSS. Salern. p. 10^a,29 saponaria media, herba -um sua-
viter sanans. al. **β labrum Veneris – Karde**: ALPHITA B 48
borith, herba saponaria sive herba -is idem, sed cardus -is aliud
est. T 20 tribulus, carduus -um idem. **γ Isatis tinctoria L. –**
Färberwaid: CHART. Fridesl. 46 p. 240,20 (*a. 1267*) quod me-
dium partem totius . . . utilitatis, que in herba -um dicta weyt
. . . ratione decimarum . . . poterit provenire, . . . debeatis (*sc.*
decanus et capitulum) camere nostre. 50 p. 244,3. 53 p. 246,7
super solutione et receptione decime herbe fuolonum. **2 mo-**
lendinum ad fullandum, cogendum aptum – Walkmühle,
Walke: TRAD. Altaerip. 203 (post 1168) quarta pars -is de Cor-
pastor debet octo numeros censuales . . . domui Alteripe.
CHART. Tirol. 1059 de uno folone . . . cum omnibus pertinen-
ciis . . . ad . . . folone pertinentibus . . . , tali . . . pacto, quod . . .
comes Eginio abeat et teneat . . . folonem.

[3. *fullo v. *fello. adde ad p. 121,31: LAMB. ARD. hist. 18
p. 570,43 veniens ad montem iniqui vel fu-is vel etiam Philonis,
qui vulgo Monfelon dicitur, . . . invenit [*sc. Radulphus*] maxi-
mam pastorum multitudinem.]

fullonicus (folo-, -nicius, fulnonaticus), -i m. *labrum Ve-*
neris – Karde: RECEPT. Sangall. I 35 cardo radice cum folia
similis fulnonatico (*cod., fulno natico ed.*) 72 filicula, qui
nascitur in arbore cardone, qui similat folo-io. DYNAMID. Hip-
pocr. 2,105 amilae, hoc est cardui -i, sucus hepaticos curat.

***fullosus**, -a, -um. (*orig. inc.*) *fort. i. q. grossus, crassus –*
[Weber]

viell.: *grob, unfein*: Ps. Avic. anim. 5,6 p. 124 quando vis facere modulum, facias de ferro de Landelum et non habeas de ferro -o, quia ferrum -um (p. 123 grossum) est de Alchudaua (*i. Andena*, cf. DuC. I. p. 246 s. v. 1. *Andena*). 6,32 p. 391 vide, plumbum non sit -um nec nigrum, et, quando scindis, quod appareat album.

***fullum**, -i n. (fullo) *molendinum ad fullandum, cogen-dum aptum* – Walkmühle, Walke: ANNAL. Mant. a. 1230 et 1231 (MGScript. XIX p. 21,23) completus fuit Landerengus pontem molendinorum et -orum.

fulmen, -inis n. abl. pl. -is: l. 15. confunditur c. flumen: l. 15. *I usu originario: A fulgur, coruscatio – Blitz(schlag), Wetterleuchten: 1 strictius: a proprie: α in univ.: PASS. Praiecti I 14 p. 234,3 tellus amoenum, nisi quod zeferorum flabris -isque (-busque, fluminibusque var. l.) incursantibus sepius fatigatur. CONC. Karol. A 50^d p. 643,24 didicimus quosdam in hac (sc. dominica) die ruralia opera exercentes -e interemptos. WALAHFR. Gall. 2,26 quidam violentia -is ictus ... membrorum officia perdidit (EINH. Karol. 32 p. 37,2 malum ... aureum ... ictu -is dissipatum ... est. al.). ANNAL. Erf. praed. a. 1231 turres et propugnacula uno -e pariter succensa succendebantur. persaepe. v. et p. 540,56.544,33. per compar.: WALTHARIUS 187 -is in ... modum cuspis vibrata micabat. METELL. exp. Hieros. 3,16 altior his (tribus montibus) quartus (sc. mons) molimina bellica spernens hostem subiectum quasi -e sternens. al. β in nomine lapidis i. q. brontea – Donnerstein: HERACLIUS II 1 viridis vitri et usti -is pulverem ... accipe. b in imag.: α gener. de homine: ADAM gest. 3,17 p. 159,10 nunquam quietus fuit Haraldus rex a bellis, -n septentrionis, fatale malum omnibus Danorum insulis. β rhet. de verbis percutientibus: CARM. Paul. Diac. app. II 52,9,4 hos premunt, ... illos magis sauciant mali sacerdotes -e verbi. EKEH. IV. bened. I 40,33 doctor erit vanus rhetores Quintilianus rhetoricesque vel ipsa tonet, sua -a (gloss.: unde tonitrua Tullii) ponet. v. et p. 544,35. adde: CHART. Tirol. 1265 p. 304,9 (a. 1251) si quis has ecclesias presumpserit attemptare ..., sciat se excommunicationis -e innodatum. al. 2 latius: a tempestas – Unwetter (in imag.): WALTHARIUS 1400 duo magnanimi heroes tam viribus aequi quam fervore animi steterant in -e belli. b incursus – Ansturm (usu plur.: l. 41.42): WALTHARIUS 823 stupit Vosegus haec -a et ictus. METELL. exp. Hieros. 5,291 -a telorum demittens Guillelmus omnigenorum. 6,192 itur in adversum, qua murum -e pressum aspera durorum rapuit vis Teutonicorum. B fulgor, splendor – Glanz, das Strahlen: HRABAN. carm. 81,10 mittit ... Britannia mater ... pontificem summum signorum -e clarum (i. Bonifatium).*

II per confusionem i. q. dens – Hauer (de re v. W. Krogmann, W.-C. Kersting, ZRGerm. 90. 1973. p. 375q.): DECRET. Frision. A 4,11 p. 46,29 sicubi vindicta iacitur super unum virum de equi ungula vel pecoris cornu, de canis dente et de porci -e vel de galli aculeo.

fulminatio (-cio), -onis f. actio fulmina iactandi – das Blitzeschleudern (in imag.): DAVID compos. 3,43,2 sicut inobedienti magis nocet bona intentio praecipientis praelati ..., ita bono obedienti magis ad profectum provenit indiscreti praelati praecepta praeepti -o. CONST. imp. II 424,10 processum suis -cionibus contra nostre (sc. Manfredi regis) potencie apices ... insultavit ecclesia Romana.

fulmineus, -a, -um. 1 proprie: a ad fulmen pertinens – zum Blitz gehörig, Blitz-: PETR. DAM. serm. 2,4 l. 71 tamquam -o fragore perterrita vilis baculi metam ... transcendere non praesumpsit serpentium venenata rabies. ARS med. 1 p. 418,6 herbam quandam immortalem invenit Asclepius experimentatam hancque servans propter hoc ipsum -o percussus est ictu. b (modo fulminis) micans, splendens, lucens – (wie ein Blitz) strahlend, glänzend, leuchtend: α in univ.: WALTHARIUS 192 -os promunt (sc. exercitus) e n s e s (METELL. exp. Hieros. 1,477). LAMB. LEOD. Matth. I 377 -um solem non copia tanta coronat luminis. β de oculis: NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,37 lumina ... -a in eos (filios nobilium) intorquens dixit: 'eqs.' 1,19 p. 25,16 -as in eum (episcopum) acies

imperator intorquens. per enallagen: CHRON. Basil. app. a. 2 p. 296,13 fuit Octavianus ... oculis -us. c albus, candens, – weiß (glänzend): ARNULF. delic. 708 Dedalus Icareum despectat lugubris altum, flesti -am (subniveam var. l.) Phaetonis, Phebe, favillam. d fulmina iactans – Blitze schleudernd: CAND. FULD. Eigil. II 10,38 celsi -a subito ni dextera patris desuper adveniens nostri miseresceret ultro. 2 translate i. q. (modo fulminis) percutiens, fulmini similis – (wie ein Blitz) zerschmetternd, vernichtend: AMARC. serm. 1,139 hic -us cupit esse decanus, alter egenorum provisor flagitat esse (cf. notam ed.).

fulmino, -are. usu medial.: l. 17. 1 intrans.: a proprie vel in imag.: α fulmina iactare – Blitze schleudern: METELL. Quir. 16^a,25 cadunt (sc. qui velum sarcophagi levare nituntur) ab igne vindici, ex intimis arce sacre qui -ans eos repente percult. β micare, splendere, fulgere – (er)strahlen, glänzen, funkeln: ARBEO Emm. 47 -antur tot insignes virtutes ..., ut eqs. THANGM. Bernw. 24 cum sancta hasta ... terribiliter -ante. HILDEG. epist. 52^R l. 4 forma mulieris -vit et radiavit in prima radice. CARM. Bur. 131,1,12 dic, Christi veritas, ubi nunc habitas, ... in domo Romulea cum bulla -ante? al. per compar.: HILDEG. epist. 84^R l. 322 quod ipsi (sc. qui in timore Dei vivunt) velut luna -ant, cum ad ipsum ex intimo corde spirant. 167^R cum bona operatur homo, sicut sol -at. γ gliscere – glimmen: HRABAN. hom. II 161 p. 455^D iste ..., qui arundinem quassatam non contrivit et linum -ans non extinxit eqs. (antea et Vulg. Matth. 12,2: fumigans). b translate i. q. furere – wüten: SALOM. III. carm. 1,2,158 stirps pungit vulnere Iudam: -at hinc Iudas Benjamin fortiter instans. ALBERT. AQUENS. hist. 4,52 caede cum suis inter hostium agmina -bat Godefridus. 2 trans.: a proprie: α (fulmine) percutere – (mit dem Blitz) treffen, zerschmettern: RUP. TUIT. vict. 1,17 p. 27,19 iam habet penam incendium fulminis, quo -tus de celo cecidit (sc. satanas), et nihil sic timet quam fulmen verbi Dei. ANNAL. Georg. a. 1250 (MGScript. XVII p. 297,36) IV. Non. Martias homines -ti sunt. ALBERT. M. animal. 25,28 dracones dicunt timere tonitrua et hoc animal saepius -ari, sicut e contrario aquilam inter aves et laurum inter plantas dicunt non -ari. al. in exsecratione: LEO MARS. chron. 1,35 p. 96,10 incensum ... a -andis illis (Saracenis) ... sancti Vincentii monasterium ... desolatum permansit. β (il)luminare – erstrahlen lassen, erhellen: ARBEO Emm. 24 p. 62,16 ut ingressiones sue splendor faciem praesentium -ret. EUGEN. VULG. syll. 4,1,2 -as (sc. papa) mundum reserasque celum. METELL. peripar. 9,7 clavis celica Petri dum trans cornua sceptri altos -at hostes tanquam fulgura montes. b translate: α (ut fulmen obvium) iactare – (wie einen Blitz entge-gen)schleudern: NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,23 his praemissis solitum iuramentum ... -vit: 'eqs.' CHRON. Albr. a. 1233 p. 931,38 (epist.) magistro Conrado iudicium -ante. CONST. imp. II 224,8 quod ... contra nos (sc. Fridericum) ... exco-m-municationis sententiam -ret papa (CHART. Gosl. I 633. al.). al. β delere – vernichten: EUGEN. VULG. calend. 49 idibus Hylarius pravorum -at ausus. METELL. Quir. 5,2 primores odiis -at princeps igneis. Weber

fulnus naticus v. fullonicus. [fulsa v. *farsa.]

fulscio v. fulcio.

***fulsio**, -onis f. (fulgere) compressio, suffocatio – Druck, das Würgen: ARBEO Corb. 12 ut ne pondere corporis (sc. viri laqueo suspensi) collus desolveret (i. frangeretur) vel tortarum (i. laquei) -e (obpressio VITA Corb.) alena (i. respiratio) suffugaret (i. suffocaretur; v. notam ed.).

[*fulta v. *sulta: CHART. march. Misn. II 55 p. 47,17.]

fultio, -onis f. adminiculum, sustentatio – Hilfsmittel, Stütze (translate): SALOM. III. carm. I 1,328 plebi totis sit prex tua (sc. Dadonis) -o vite. de salsura: HILDEG. caus. 292 homo ... carnes ... comedat ... non ... nimis deliciose diversis -bus (ni subest vox theod. vet. sulza sim.) et condimentis paratibus.

fultor, -oris m. adiutor – Helfer: DHUODA lib. man. 4,8,226 mitis corpus conteret suum, manus illustris animis (animi RHYTHM. 130,4) -r. IOH. SCOT. carm. 10 app. 7 olli Chris-

[Mandrin]

tus amor fit, virtus, gloria, -r, quisquis contulerit faciem hac sindone mundam corporis osque manusque.

[***fultrum** v. ***filtrum**. adde ad vol. IV. p. 247,47sq. CONSUET. Marb. 233 claustrali canonico sufficere credimus duo paria subtularium, e quibus alii dentur in festiuitate omnium sanctorum de -o (fu-o var. l.) hiemales ..., alii eqs. CHART. Hans. I 432 p. 145,28 centenum fu-i IV denarios.]

fultura, -ae f. 1 proprie i. q. sustentaculum, fulcimen – Stütze: SEDUL. SCOT. carm. I 12,2 fabrica nulla tenet stabilem ... formam, si non -is nixa sit ... suis. LAMB. TUIT. Herib. 2,9 p. 228,17 quae (sc. paralytica) relictis -is (antea: crociculis) in testimonium ... diu inexpertu gressu domum reuertitur. *ibid.* al. expressius de adminiculo ('Sprosse'): WALAHFR. hort. 118 undique -am (gloss.: spruzzi) ...prehendunt (sc. retinacula cunicularum). 2 translate i. q. cibis, esca – Speise, Nahrung (loci spectant ad Hor. sat. 2,3,154): EGBERT. fec. rat. 1,644 quem (Billardum) facile exanimem ventris -a abolebit. 1,1059 predocet insanum stomachum -a reiecta.

fulvidus, -a, -um. **fulgens**, **nitidus** – glänzend, schimmernd: RHYTHM. 81,19,1 kaput (sc. iudicis) ... auro nimis -um. ARNOLD. LUB. Greg. 1,14,4 inter hec (sc. munera pretiosa) eburnee representantur tabule decoris quam mirifici gemmarum et auri -i.

fulvus (fulbus), -a, -um. *script.*: vu-: l. 43. adde ALDH. virg. II 1341 (var. l.). **ful(us)**: VITA Eucher. prol. (MGMer. VII p. 46,29; var. l.). **confunditur** c. furvus: ALDH. ad Acirc. 19,4 (var. l.). adde l. 58,63 (dub.).

1 **fulgens**, **nitidus**, **clarus** – glänzend, schimmernd, strahlend, hell: a proprie: a in univ.: IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 184,5 vidit frater moriens ad se virum -a luce amictum accedere. WANDALB. marty. compr. 11 curru lux incita -o ad summos axes solarem provehit orbem. PAUL. ALBAR. carm. 4,8 qui (pavo) pennis rutilat -is (sed cf. l. 43). EUPOLEMIUS 1,501 Aplesti conflatum -o ... auro dat Cacus vitulum. al. **β aureus** – goldfarben, golden: ALDH. ad Acirc. 17,2 e geminis nascor (sc. pma) ... concis vellera ... producent ... -a (de re v. RE XVI. p. 788,5sq.). PAUL. DIAC. carm. 6,87 -a metalla (i. nummos) pius (i. Benedictus) non habens promittit egent. al. in cognomine (de Iohanne Chrysostomo): THEODULF. carm. 45,5 Augustinum perlego saepe ..., -o ore Iohannem. b translate i. q. eximius, insignis – herausragend, ausgezeichnet: ALDH. virg. II 229 cuius (sc. pennae pavonis) formosa species et -a (v-, falva var. l.) venustas eqs. (sed cf. l. 33). THEODULF. carm. 41,1,246 plura referre mora est, in paucis collige multa, lector, cui -um mentis acumen inest. 2 de coloribus: a flavus, rarus, croceus, roseus – rot-, rötlich-, grau-, ockergelb, rosen-, hautfarben: ALDH. virg. II 1363 aurora in -is (falvis var. l.; roseis Verg. Aen. 7,26) dum luxit lutea bigis. PAUL. ALBAR. carm. 6,2 -be rose. THEOPH. sched. 2,8 si ... perspexeris, quod se ... vas aliq(uod) (i. vitrum in vase coquendum) in -um colorem convertat ..., hoc vitrum pro membrana habeto. al. b rubeus, fuscus – rot-, (rost)braun: HILDEG. sci. vias 3,11 l. 77 una (sc. bestia) ut leo -i coloris. ALBERT. M. animal. 6,109 si illae (sc. sub lingua existentes) venae in parentibus sint albae, albos facient fetus, ... si fuerint rubeae, facient -os et rubeos, (p. 574^a, 8 πυρρόν). al. c cinereus – ?(asch)-grau: ALDH. epist. 4 p. 484,13 vascula (sc. a christianis in officii adhibita) ... -is (ni leg. furvis) favillarum cineribus. I b u s expianda purgandaque praecipiant sacerdotes occidentales (virg. I 60 p. 321,13). LULL. epist. 92 p. 210,1 ut numquam ... in Christo ceptam caritatem ... in nostro pectore frigesce sinamus velut parvam scintillam tenuis ignis -a (ni leg. furva) cinerum favilla suffocata.

fuma, -ae f. terra, humus – Erde, Erdboden, -reich: CARM. Aldh. 1,34 horum (ventorum) archon atrociter -am (ed., famam cod., fumum Jaffé) verrens eqs. 4,23 -am furvam, (cod., fumum furvum edd.) frigidibus foci complent astra caloribus.

***fumacinus**, -a, -um. (fumus) fumo similis, fumosus – rauchähnlich, rauchig: BENZO ad Heinr. IV. 4,39 p. 420,10 (vs.) fidem servanti nil nocebit fascinus, ibit in vanum ut vapor -us.

***fumalis**, -e. (fumus) *script.* fim-: l. 7. fumo similis, fumosus – rauchähnlich, rauchig: ALBERT. M. nat. loc. 2,4 p. 28,16 quae (sc. calor et amor) ... faciunt ventositatem -em (feminalem V, edd. priores). anim. 2,3,25 p. 135,13 falsum est ..., quod ... odor sit -is (p. 438^b, 24 καπνώδης) evaporationis rei odorabilis (sens. 2,10 p. 64^b, 9sq. veget. 3,67. saepius. v. et l. 12). veget. 7,94 ad -em (fi- var. l., edd. priores) ... et vaporem aquae et humoris spiritum ... germinant arbores.

adv. ***fumaliter**. modo fumi – nach Art des Rauches, wie Rauch: THEOD. TREV. transl. Celsi 4 si ea, quae ... ostendere censuit (sc. Deus), silentii torpore -r in auras evanescent. ALBERT. M. sens. 2,10 p. 64^b, 18 dicunt quidam, quod odor est fumalis evaporationis et non qualitas generata in aere ab eo, quod -r evaporat.

fumans v. fumo.

fumaria, -ae f. ? confunditur c. fumans: p. 549,26. 1 **Fumaria officinalis** L. – Gewöhnlicher Erdrach (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 505sq.). DYASC. p. 56^b capnos, que latine -a dicitur. 2 **caminus** – Feuerstelle, Heizung: GESTA Trud. cont. II 4,12 p. 355,19 totam (sc. domum) ... -a atque aqueductu ... nobilitavit abbas. v. et p. 341,23.

***fumarius**, -a, -um. (fumus) ad tributum fumaticum q. d. pertinens – 'Rauch-' (de re v. HRG IV. p. 193sq.): CHART. Burgenl. 143 p. 107,1 (a. 1225) dedimus (sc. rex) ... ipsis (monachis) libertinos denarios, qui vulgo -i vocantur (inde 172 p. 126,39 [spur.] al.).

fumarium, -i n. **caminus** – Rauchabzug, Rauchfang, Feuerstelle: FRAGM. med. falc. 29 mitte eas (sc. pennas) super -um et ibi sint, usque dum sugia (i. fuligo) super ipsas pennas crescat. VITA Berth. Garst. I 14 per -um, id est caminum, hostis humani generis ... deorsum se precipitavit. ALBERT. M. pol. 1,1^m ὁμοκάπνους (p. 1252^b, 15 ὁμοκάπνους [ὁμοκάπνους var. l.]; sc. vocat Epimenides homines) ... eo, quod in eodem -o sibi communicant. al.

***fumaticus**, -a, -um. (fumus) 1 adi. i. q. vanus, inanis – flüchtig, nichtig, eitel: HERM. AUGIENS. vit. 683 nec hanc -am, solam quam querit (sc. homo saecularis), gloriam veram nec in caelestibus acquirit. 1379. 2 subst. neutr. i. q. tributum pro singulo camino (i. pro singula domo) solvendum – 'Rauchgeld' (de re v. l. 23): ACTA reg. Burgund. 46 p. 172,4 (a. 972) ut nullus iudex publicus ... nec ullas redibitiones ... exigere audeat ... nec silvaticum nec -um nec pulveraticum.

fumecacio v. fumigatio. **fumento** v. fomento.

fumesco, fumui, -ere. **fumare** – rauchen, dampfen (in imag.: l. 48): PAUL. DIAC. carm. 20,13 tange (sc. Petrus) solum, -at, ut hoc sit limpha nivalis (v. notam ed.). WOLBERO cant. 3 p. 1132^b 'virgula' ... 'fumi' fuit (sc. ecclesia), quia ipsa rectitudo et fortitudo ex divini amoris igne -uit (spectat ad Vulg. cant. 3,6).

fumeus, -a, -um. *metr.* fū-: l. 59. 1 proprie i. q. fumo similis – rauchähnlich, -artig: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,14 cuius (odoratus) sensus est quasi fumus quidam; ... sensus ... odoratus est -us. FROWIN. explan. 4,4 l. 598 velut pulveris mirrae et thuris -um odorem de thuribulo aureo cordis sui ad Deum emittebat (sc. virga, i. Maria; spectat ad Vulg. cant. 3,6). al. 2 translate i. q. vanus, inanis – flüchtig, nichtig, eitel: SISEB. Desid. 9 cuius (sc. Brunichildis) persuasio me ad interitum -a (fune var. l.) traxit. EPIST. Mog. 15 p. 343,22 (vs.) memor esse velis (sc. lector) ... tempore non longo -um subsistere saeculum. al.

fumex v. pumex. **fumicatio** v. fumigatio.

fumico v. 1. fumigo.

***fumiculus**, -i m. (fumus) paulum fumi – ein wenig Rauch: COSMAS chron. 3,11 p. 171,23 -us et flammicula circa pannum emicuit, sed minime nocuit.

[**fumicus** v. fumificus.]

fumidus, -a, -um. 1 adi. i. q. fumans – rauchend (in imag.: l. 68): FROWIN. carm. 2,6 -a fax fellis succendit vulnera pellis. HERRAT hort. exc. p. 144 ipse poenas ordinat Orcus sedens solio ignis pice -o. al. de odore i. q. fumosus – rauchig: ALCUIN. carm. 64,1,4 vertice sub quadro (i. fumario) -us exit odor. 2 subst. neutr. plur. i. q. fumus – Rauch: EGBERT. fec.

[Mandrin]

rat. 1,415 -a comparent interdiu et ignea noctu.

fumifer, -era, -erum. *fumans* – *rauchend*: GISLEB. EL-NON. inc. 1,27 scintillas fert ignis -asque favillas. HUGO FLAV. chron. 2 p. 382,16 hiatus inferioris inferni . . . -as eructuante camino revomebat flammās. PASS. Thiem. I 188 querit rex -a vicini demonis ara consulta, quid agat. *al.*

fumificus, -a, -um. *fumosus* – *rauchig*, *verraucht* (in *imag.*: l. 8. 11): ENGELM. carm. 3,174 (MGPoet. III p. 66) -os poenae . . . compesce (sc. *Ratbertus*) vapores. HEIRIC. Germ. I 6,439 ridet (sc. *anima post mortem a corpore liberata*) mentis gaudia spesque novas iras atrosque timores -asque faces, solitus quas spargere livor. SIGEH. Maxim. 14 p. 233,4 (ed. Waitz) servavit *rusticus* . . . vivam (sc. *accipitrem*) sine esu in domo fumica (-a p. corr. 1) cito morituram.

***fumifluus** (flu-), -a, -um. (fumus et fluere; per analogiam ad mellifluus sim. *formatum*). 1 *adi. i. q. fumum evomens* – *Rauch speiend*: THEODULF. carm. 28,188 -um (fl- P) clava (sc. *Herculis*) guttur (sc. *Caci*) . . . quatit. 2 *?subst. neutr. i. q. fumus* – *Rauch* (in *imag.*): FLOR. LUGD. carm. 27,150 si pater es (sc. *Modoinus*) cleri, noli contemnere clerum . . . haec quoniam non sanctus amor, sed turgidus atro -um spirans ruc-tat ab ore furor.

fumigabundus, -a, -um. *fumans* – *rauchend*: ALDH. virg. I 36 p. 284,4 athletas Dei . . . sine -is flammaram globis immu-nes divina tutela protexit. 51 p. 307,18. *al.*

fumigatio (fom-, fumeca-, -ica-, -cio), -onis f. 1 *emissio fumi* – *Rauchentwicklung*: PS. ARIST. magist. p. 640^a,25 fusio-nem faciunt (sc. *corpora solida*) sine -e. 2 *evaporatio* – *Aus-dünstung*: ALBERT. M. veget. 7,9 fomentum . . . laetaminis a -e sua (antea: quod iam sudat) aliquid carnibus eorum (sc. *planta-rum*) praebet humectationis. 3 *fumus* – *Rauch* (in *imag.*): HONOR. AUGUST. phys. 171 l. 15 quod (sc. *natura divina mundi*) . . . vix a sapientibus animis . . . potest dinosci -bus ter-renarum fantasiarum . . . impediuntibus. 4 *suffitus* – (Be-) *Räucherung*, *Räucherndunst*: TRACT. de caus. mul. 45 fomic-o et subpositio, qui purgant matricem. 85 -ecacio. PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 190,8 ipse . . . matricum pirie . . . -es (3,74,3 ἄττοι) sint. TROTULA A 2 p. 56,24 valet . . . ad praedicta (sc. *mens-trua deficiencia*) -o (fumigium TROTULA B 26 [var. l.] de ci-mino. *al.*

***fumigatorium**, -i n. (1. fumigo) 1 *fumarium* – *Rauch-fang*: WILH. RUBRQU. itin. 2,2 conveniunt *virgae* in unam parvulam rotam superius, de qua ascendit collum sursum tan-quam -um. 2 *turibulum* – *Räuchergefäß*: PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 457,14 ista . . . ornamenta . . . papa . . . in hoc monasterio dereliquit: . . . -um Grecum.

***fumigenus**, -a, -um. (fumus et gignere) *inanis* – *nichtig*, *eitel*: HERM. AUGIENS. vit. 138 amatis (sc. *sorores*) . . . gaudia mundi foeda voluptatum -arum.

fumiger, -era, -erum. *fumosus* – *rauchig* (in *imag.*): SE-DUL. SCOT. carm. II 55,12 piceus rivus per cannam gutturis (sc. *mendosis*) exit eructans mendas -osque (-oque B) globos. CARM. libr. II 5,1,8 ut . . . vasta . . . -e vincant *pauperes* incendia flam-mae.

fumigium, -i n. 1 *suffitus* – (Be-) *Räucherung*, *Räucher-dunst*: PS. ODO MAGD. herb. 229 imposita (sc. *uiniperus*) in prunas serpentes pellit odore -i. TRACT. de aegr. cur. p. 95,19 naribus -um facias. *al. v. et l. 39. p. 548,37.* 2 *fumarium* – *Rauchfang*: CHART. scriin. Col. A I p. 138 nr. 31 (a. 1178/83) sic edificet (sc. *David murum*), ne . . . caminum vel -um eius (sc. *Herimanni*) . . . ledat.

1. **fumigo** (fom-, -ico), -avi, -atum, -are. 1 *intrans.*: a *fumum emittere*, *vaporare* – *Rauch*, *Dunst erzeugen*, *rauchen*, *dampfen* (in *imag.*: l. 66): THIETM. chron. 4,38 ut urbem vidit comes incendio -antem. WIPO gest. 4 p. 25,17 quae (*hominum invidia*) . . . ab inferioribus -at ad superiores. HILDEG. phys. 1,66 p. 533,32 feniculum . . . super . . . laterem igne calefactum ponat *aegrotus* . . . , ut -et. ALBERT. M. animal. 4,87 intrat *animal multipes* in vas, in quo -tum fuit. *al.* b *in fumum ab-ire*, (*penitus*) *evaporari* – *sich in Rauch auflösen*, (*vollends*) *verdampfen*: TURBA phil. 18 p. 128,31 observate . . . vas, ne compositum fugiat et -et. 2 *trans.*: a *suffire* – (be) *räuchern*:

TRACT. de caus. mul. 7 lana cumbusta -cabis naris. PS. AVIC. anim. 4^{capit.} p. 104 -etur (sc. *vas*) exterius fumo Saturni et simili-ter -etur interius ipso fumo. *al. absol.*: TRACT. de caus. mul. 31 p. 28,17 species male odore naribus infunde et inferius fomi-care species bene olentis. *al. ANTIDOT.* Glasg. p. 146,14 in car-bonis mitis stercus cavallinum . . . et super -bis diutissime. b (*vaporando*) *implere* – (*unter Erzeugung von Dunst*) *erfüllen* (*mit*): ALFAN. premn. phys. 3,15 p. 54 anima . . . separata a corpore in somno velut mortuum illud iacere relinquit solum-modo . . . -ans (PG 40,596^B ἐξαιμίζουσιν) illud vita, ne omni-no pereat. c *mediopass. i. q. obscurari* – *sich verdunkeln*: PS. HIPPOCR. sang. 16 urina in custodia -atur umbris inferius.

adi. 1. fumigans, -antis. 1 *fumans*, *vaporans* – *rauchend*, *dampfend* (in *imag.*: l. 15): a *gener.*: AMALAR. off. 1,12,43 amisso . . . igne fidei non ardens, sed -s fuit (sc. *populus Iudai-cus*). HILDEG. caus. 66 humiditas . . . -is flecmatis in pectore facit frigidam humiditatem in stomacho. *al.* b *medic. de sub-stantiis ad suffiendum adhibitis*: PAUL. AEGIN. cur. 53 p. 29,21 arguunt . . . epilepticos -ia (3,13,1 θυμώμενα) asphaltus aut gagates lapis. 2 *fervidus* – (*siedend*) *heiß*: HILDEG. phys. 4,3 p. 1252^A onychinum super -ans vinum . . . teneat, ut sudor de eo egrediens vino illi commisceatur. 3 *obscurus*, *furvus* – *dunkel*, *finster*: HILDEG. div. op. 3,4,1 l. 36 per totam . . . oc-cidentalem plagam velut teterrimas tenebras -es aspicebam. 25 *ibid. al.*

2. **fumigatus**, -a, -um. 1 *fumo siccatus*, *duratus* – *geräuch-ert*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 15 p. 36,13 custodiat se *aegro-tus* a cibariis contrariis, sicut sunt agville -e, carnes bovine. 2 *fumans* (effectus) – *dampfend*, *zum Dampfen gebracht*: HIL-DEG. phys. 4,3 p. 1252^B aquam ad ignem in vase calefac et . . . onychinum super eamdem -am aquam tene, ut sudor de eo exi-ens illi commisceatur.

subst. plur. fumigantia, -ium n. *vapor* – *Dampf*: VISIO Baront. 17 p. 390,25 non vidimus, quid intus (sc. *inferni*) agere-tur propter tenebrarum caliginem et -ium multitudinem.

2. ***fumigo**, -inis *subst. suffitus* – (Be-) *Räucherung*: SA-LERN. comp. 67 de -e: fumigium laxativum . . . fit de speciebus laxativis.

***fumigosus**, -a, -um. (1. fumigare) 1 *adi. i. q. fumo simi-lis* – *rauchähnlich*, -artig: ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,2,3 p. 86^b,39 ignis ex se generans ignem in lignis primo in materia impura -a non statim generat sibi similem formam, sed aliquam . . . impuriorem ut fumum. 2 *subst. neutr. i. q. fumus*, *foetor* – *Rauch*, *übler Geruch*: RECEPT. Lauresh. 5,1,6 eos, qui . . . accidum vel -um ructuant . . . , sanat *antidotum* (sim. ANTI-DOT. Bamb. 5. ANTIDOT. Berolin. app. p. 77,15). cf. fumo-sus.

***fumivomus**, -a, -um. (fumus et vomere) *fumum*, *ignem evomens*, *fumosus* – *Rauch*, *Feuer* (aus) *speiend*, *rauchig*, *raucherfüllt*: 1 *proprie*: CARM. didasc. 296 non tantum crassi vomit aspis surda veneni, . . . non prester rictu -us (fumivomus var. l.) patulo, . . . quantum, Livor, fauce vomis Stigia. HO-NOR. AUGUST. inév. A (SBWien 150/III. 1905. p. 16,20) finge (sc. *discipulus*) . . . montem excelsum habentem ex una parte campum amenissimum, ex altera parte vallem -am. 2 *alleg.*: METELL. Quir. 11,13 novit *Deus* . . . tempora glorie, auri vasa quibus pura suis stent in honoribus multis igne prius -o cocta laboribus.

[*fummetum* v. viminetum: CHART. Neocell. 26 (MonBoica 9 p. 585,6); cf. CHART. Neocell. Frising. 40 p. 115,23 et 41 p. 117,21 fiminetum.] **fummus** v. fumus.

fumo, -avi, -atum, -are. *struct. c. praep.* in c. acc.: p. 549,8. *confunditur* c. fi[r]mare: p. 549,8. 1 *intrans.*: a *strictius i. q. fumum emittere*, (e) *vaporare* – *rauchen*, (ver) *dampfen*: a *proprie*: MIRAC. Firm. 2,4 quia iam summa villarum culmina -bant, coenaturus diversorium petit comes. BERTH. chron. B a. 1077 p. 297,21 cum . . . undique incendiis ardere et -are regio-nem depopulatam contempleretur rex. THEOPH. sched. 3,70 p. 129,15 mitte (sc. *vas cupreum oleo illinitum*) super carbones . . . et tamdiu iaceat, donec omnino cesset -are. *al. de vino i. q. evanescere* – *verdunsten*: ALBERT. M. veget. 6,252 humec-tatur (sc. *vinum*) . . . ex mixtura, et tunc magis vaporat et -at.

[Mandrin]

β in *imag.*: BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 31,6 magna ira -ant homines. **β** latius: **α** emanare, diffundi – ausströmen, sich verbreiten: VITA Galli II 590 talis pestifero fetor -vit ab ore (sc. puellae aegrotae), qualem eqs. ABBO SANGERM. bell. 1, 609 fremitus ... -at (gloss.: exit) ab illis (sc. Danis). ALBERT. M. veget. 7,20 imbibita (sc. aqua paludis) laetamini ... nutrit plantam cum pluvia descendente, quia pluvia ... calore terrae -at (firmat var. l.) in radices plantarum. **β** ascendere – aufsteigen (alleg.): WALAHFR. Wett. 308 talis ... ad Dominum ... devotio -at. 2 trans. (usu absol.: l. 15): **α** suffire – be-räuchern (usu eccl.): ORD. iud. Dei A 5^m fumo myrrae odoretur et -etur (infumetur var. l.) caldaria sive urceolus (sim. B IX 2^d. PONTIF. Rom.-Germ. 247,25 [recc. BG]). B V 1¹ -etur (sumetur var. l.) odore mirre ... caldarium sive urceolus. TRANSL. Adelph. 10 (MGScript. XV p. 295,48) turibulum ... ad -andum ... allatum est. **β** denigrare – schwärzen, beschmutzen: CARM. Winr. 360 cui (sc. calvo) placet ... dignos (i. albos) nostros -are capillos (v. notam ed.).

adi. 1. fumans, -antis. *fumum, vaporem emittens – rauchend, dampfend*: AETHICUS p. 155,5 Acheron fluvium ... adserit (sc. Aethicus esse) -em et nebulosum. VITA Find. p. 504,37 ascendens ... altissima montium cacumina, sicubi villas vel tecta -ia cernere posset eqs. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,10 ut portes (sc. conviva Christi) plenas oleo -e laternas. TRACT. de aegr. cur. p. 145,5 calcem vivam ... in aqua -e (ci., fumarie ed.) pone, (facias bullire in aqua ROGER. SALERN. chirurg. 447). *al. de corpore sudanti*: WALTHARIUS 1173 procinctum solvit Waltharius et ... ingenti -s leviabat pondere corpus.

2. fumatus, -a, -um. *fumo siccatus, duratus – geräuchert, Räucher-*: PRAECEPT. diet. VIII 58 mense Octobris ... carnem -am non comedes.

***fumositas**, -atis f. 1 *proprie*: **α** natura, proprietas fumi sive vaporis – rauch-, dampfähnliche Beschaffenheit, Gasförmigkeit: ANON. tab. p. 157,21 omnis spiritus subsistit subtilitate -is aeris. **β** de vino i. q. facultas evaporandi – Fähigkeit Dämpfe auszudünsten: PETR. MUSAND. summ. p. 263,5 quanto spissius (sc. est vinum), tanto maiorem -em (sc. habet). 2 *meton.* i. q. fumus, vapor – Rauch, Dampf, Dunst: **α** gener.: GEBER. summ. 41 p. 377 si bene ... se expediverit [de -bus] (a fumo var. l.) et flamma libere per totum furnum transierit eqs. v. et p. 551,39. **β** natur. et medic.: **α** de vaporibus corporis: PAUL. AEGIN. cur. 38 his ..., qui a calida -e (3,5,6, ἀτμός) caput dolent eqs. ALFAN. premn. phys. 11,1 p. 86 vaporem ... dico humidam -em. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 324,35 prima (sc. infirmitas in oculis) accidit ex -e colere superhabundantis in stomacho. persaepe. *adde*: GEBER. summ. 5 p. 257 eorum (hominum) cerebrum in multis repletum -bus non recipere potest veram rerum naturalium intentionem. **β** de aere per halitum consumpto ('Atem') sim.: ALFAN. premn. phys. 24,5 p. 146 deposita (sc. arteria) ... -es (PG 40,697/98^C τὸ αἰθαλῶδες), quae sunt in ipsa, movet ... per poros invisibiles, quemadmodum cor per os et per nares in expirationibus eicit suas -es (PG 40,699/700^A τὸ λυγνώδες).

fumosus, -a, -um. *confunditur c.*: famosus: l. 63. pannosus: SALUTARIS POETA 49 (var. l.). 1 *proprie*: **α** fumo similis – rauchähnlich, -artig: **α** in univ.: ALFAN. premn. phys. 28,31 p. 140 ex -issimis (PG 40,717^A καπνώδεστών) ... vaporibus a corpore surgentibus ... consistunt pili. ALBERT. M. veget. 2,81 rubeus (sc. color) ... causatur ex albedine lucente superducto humido -o et incenso eqs. 2,143 croceus (sc. color) ... causatur ex humido terminato lucido, cui supernatatus fumus sive terrestris substantia -a (famosa var. l.). *al.* **β** de oculis i. q. fuliginosa substantia infectus – durch eine rußähnliche Substanz getrübt: BENVEN. GRAFF. ocul. B 6 p. 24, 12 occasione optalamie multi ... non clare vident, sed habent -os oculos. **γ** de halitu i. q. consumptus – verbraucht: ALFAN. premn. phys. 23,4 p. 143 per expirationem (sc. egeritur) ... -us vapor, (PG 40,693^B τὸ λυγνώδες) caloris dicitur. ALBERT. M. animal. 1,544 p. 195,10 principalis ... utilitas attractionis aeris est, ut recens aer frigidus habeatur intus et expellatur ille, qui iam incensus et -us factus est. *al.* **δ** de ructibus i. q.

foetidus – übelriechend: AESCULAPIUS 5 p. 8,20 cognoscitur (sc. melancholia) ... ex crebra inmutatione sensus ... cum ... corruptionibus -is ac spumosis (cf. Gariopont. pass. 1,12 p. 10^r corruptionum ructationibus foetidis molestantur). **β** fumum emittens – rauchend: LAMB. LEOD. Matth. I 2075 cum procul effugit illam (apem) tela manus -a gerens. HIST. peregr. p. 166, 26 equorum subselliis fovendo ignem -um carnem equinam ... studebant peregrini ... decoquere. *al.* **c** fumo repletus, denigratus – von Rauch erfüllt, geschwärzt: ALCUIN. epist. 178 p. 295,27 Turonis ... -is tectis contenta ... in pace permanet. UNIBOS 24,4 massam videt praepositus argenteam, -am dum lustrat domam (sic). *al.* *adde*: OTLOH. vis. 4 p. 55,27 magis ac magis horrore visionis -e repletus (antea: videbam ... quasi fumo repletam esse totam domum) ad lectum meum redii. *ibid.* *al.* **d** fumi colorem habens – rauchfarben: ALBERT. M. animal. 26,28 nigra ... -a (sc. rutela) est maligna, et accidit ex morsu eius dolor stomachi eqs. *de specie vitis*: ALBERT. M. animal. 18,52 genus ... vitis, quod -um (ci., summosum ed.; p. 770^b, 20 κῆπεον [ed., κνῆπεον, σκνῆπεον codd.]; cf. K. F. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. 1999. II. p. 1306 adn. 44) vocatur ..., multotiens fert racemos nigras. 2 *translate i. q. inanis – nichtig (per enallagen)*: THEODULF. carm. 27,65 -o ... distichon ore hoc cecinit Scottus ... suo.

adv. fumose. *foetide – übelriechend (usu medic.)*: RE-CEPT. Lauresh. 1,30 p. 116 acide et -e ructantes suavitate<m> facit antidotum. *cf.* *fumigosus.

***fumulus**, -i m. *Fumaria officinalis L. – Gemeiner Erdrauch (de re v. p. 546,17)*: TRACT. de aegr. cur. p. 295,35 da siropum de -o cum triasandalis. *ibid.* *al.*

fumus, -i m. (?n.: p. 551,21) *script.* fumm(us): l. 57. *adde* PETR. chirurg. 124. *form.* ?finis: p. 551,1. *usu praed.*: l. 44. *confunditur c.*: fuma: p. 545,66. 67. *funus*: p. 551,53.

vapor, καπνός, ἀτμός – Dampf, Rauch, Dunst: 1 *proprie*: **A gener.**: 1 in univ.: WIDUK. gest. 1,36 p. 53,8 sole cadente in humida vestimenta barbarorum -um ascendere fecit usque in caelum. ALFAN. premn. phys. 7,26 p. 80 decipitur (sc. spectator), cum viderit per nebulam sive -um (PG 40,648^B καπνοῦ). BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 22,20 apparet sibi (sc. aegroti) sentire, quod oculi sunt pleni arena et spinis et samerio (-o A p. 24^a, 16). persaepe. v. et l. 14 p. 546,52. 548,43. 549,41. 63. 2 *de signis ignibus, -is datis*: WIDUK. gest. 1,38 p. 57,2 more suo igne -oque ingenti agmina diffusa collegerunt hostes. 3 *de daemone sub specie -i apparente*: LAMB. LEOD. Matth. I 2113 -us teterrimus eius (sc. a daemone correpti) ab ore progrediens hominem sanum ... reliquit (sc. daemon). 4 *de ardore -i ex fornace ascendenti* ('Abhitze'): THEOPH. sched. 2,4 accipe ligna faginea omnino in -o exsiccata (v. notam ed. Theobaldi p. 2145q.; sim. 2,13. 2,23 p. 52,26). GEBER. summ. 72 p. 547 huiuscemodi est omne additamentum coloris Solis et Lune aut Veneris commixtorum super -um (furnum ed. prior) cimenti positum (v. notam ed.). 5 *mel sine -o i. q. mel sine fumigatione expromptum*, μέλι ἀκάπνιστον – ohne Ausräuchern entnommener Honig: ANTIDOT. Bamb. 14 hec omnia (sc. ingredientia) tundis ... et cum melle attico aut quod sine -o fuerit, quod misces, quantum sufficit. 6 *de vino i. q. offuscatio – Trübung*: BOTAN. Sangall. 24,1 herba equisippium sucum ex vino austro ieiunus bibat aegrotus sine fummo (v. notam ed.).

B spec.: 1 *natur. et medic.*: **α** de vaporibus in corpore existentibus: CONSTANT. AFRIC. coit. 9,5 cui (homini) habundat exalans -us acutus, qui sua natura infestat temperanciam corporis. HILDEG. caus. 66 quod (sc. phlegma) malum -um in pectus ... eorum (hominum) emittit. ALBERT. M. animal. 1, 586 paucitas pilorum (sc. in pectore) dicunt cordis frigiditatem ... ex privatione caliditatis facientis -um, ex quo generantur pili. WILH. SALIC. chirurg. 1,67^{capit.} de sectione super ventositatem et -um deambulantem de membro in membrum. *al. v. et p. 551,3.* *de aere per halitum consumpto ('Atem')*: WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p. 331^F canna pulmonis laesa consequitur ... impedimentum in expulsiōe -orum capinosorum et superfluitatum aeris attracti. **β** fumigatio, suffitus – (Be-)Räucherung, Räucherndunst: FRAGM. mul. I 42 beta nigra ..., si super carbones eas pones et cum ceperent ardere, mulier super-

[Mandrin]

sedeat, ut fisin eius femora tangat. HILDEG. fragm. 79sq. -um de myrra ... factum naribus excipiant (sc. *homines umiditate laborantes*), quatinus -us melancolie compescatur. NOTULAE Wilh. Cong. 186 accipiat paciens -um per os. v. et p. 549,11. 2 alch.: a in univ.: ANON. tab. p. 159,27 ex illa (luna [i. argento]) egrediuntur duo -i. Ps. CALID. verb. 1 p. 352 illud, quod est (sc. in lapide philosophico) in manifesto frigidum et humidum, est -us aquosus corrumpens. GEBER. summ. 24 p. 325 ex his ... terreis naturis (sc. *sulphuris et argenti vivi*) resolvitur -us tenuissimus. al. v. et p. 548,2.3. b de substantiis variis: a -us albus, blancus i. q. *argentum vivum* – Quecksilber: ARTEPH. secret. p. 51 illud, quod est clarum ... , ascendit in altum in aera in modum -i albi, quod lac virginis appellatur. GEBER. clar. 2,12 prepara -um blancum, ut non fugiat ab igne. al. b -us rubeus, citrinus, argenti sim. i. q. *auripigmentum, arsenicum rubeum, citrinum* – rotes, gelbes Arsen, Auripigment, Sandarach, Realgar (de re v. D. Goltz, Studien zur Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 239sqq.): ANON. secret. p. 21,30 suk ... duae sunt species, una crocea, alia alba, et ... sunt -us argenti. GEBER. clar. 2,11 -us rubeus vocatur arsenicum; ... -us iallinum, id est sulfur iallinum. MORIEN. ROM. alch. p. 518^b,44sq. -us ... rubeus est auripigmentum rubeum; ... -us citrinus est sulphur citrinum. γ -us cupri i. q. *chalcanthum, χαλκανθον* – Kupfervitriol, -sulfat, '-rauch' (cf. vol. II. p. 2120,11sqq.): CHART. Hans. 807 p. 278,12 (a. 1278) de lapide vini, de cupri -o, de amidalis ... duo dabuntur denarii cum dimidio.

II in imag. vel alleg.: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,155 ut nullo tenebrentur flaccida -o sidera terrarum, quae ... tecum (sc. Christo) ... religantur amore. RUP. TUIT. inc. 11 p. 454,5 penitentium luctus lacrimosus quidam est -us veram pariturus lucem. al. de colore fumi simili: HILDEG. epist. 72^R,5 in anima tua (sc. abbatis) tres colores video: ... secundum in -o gustus inutilitatis.

III meton.: A -us terrae i. q. *Fumaria officinalis* L. – *Ge-meiner Erdrach* (de re v. p. 546,17): CONSTANT. AFRIC. grad. p. 351,12 -us terre calidus in primo gradu, siccus in secundo. CIRCA INSTANS p. 19a^v -usterre ... est ... quaedam herba; dicitur ... -usterre, quod generatur a quadam fumositat grossa a terra resoluta. ALBERT. M. veget. 6,347 -us terrae est herba viridis. al. huc spectare vid.: ANTIDOT. Glasg. p. 108,7 -um, assarum, piper eqs. B caminus – Feuerstelle (spectat ad tributum solvendum; de re v. p. 546,23): CHART. Ital. Ficker 161 p. 203,39 (a. 1185) ut ... nihil amplius exigatur ab hominibus ... nisi tantum duodecim denarii ... de quolibet -o omni tertio anno. CHART. Burgenl. I 576 p. 381,25 ut ad collectam regalem ... dicentur (sc. subiecti) ad portas et non ad -os.

IV translate i. q. *catarrhus* – Schnupfen (de re v. M.-D. Glessgen, Die Falkenheilkunde d. 'Moamin'. II. 1996. p. 547 c. adn. 10): FRAGM. med. falc. 135 ad -um tollendum: accipe lardum vetus et mel ... , insimul da, et sanabitur (sc. falco).

V per confusionem c. funus i. q. *perniciēs, interitus* – *Verderben, Untergang*: OTLOH. prov. F 42 faenus pecuniae -us (funus Leo M. serm. 17,3) est animae. Mandrin

funale, -is n. 1 linamentum, stappa – Docht, Werg: VITA Liutb. 30 p. 35,1 -ia sive lichinos ... ad cereos et ad luminaria perpetraverat. 2 cereus – (Wachs-)Fackel, Kerze: AEDILV. carm. 20,31 tremulas vibrant ... -ia pendula flammis. FLOR. LUGD. carm. 29,39 ut ... aemula sidereis vigilant -ia flammis. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 203 pluribus ... personis astantibus ... accensis -bus, ut per hoc fulgentibus sponso media nocte venturo lampadibus se occurrere debere moneretur.

*funalis, -e. (funus, per contam. c. funale formatum, ut vid.) funeralis, funebris – zum Leichenbegängnis gehörig, Begräbnis: CHART. Wirt. 2770 p. 95,21 (a. 1278) nos (sc. defunctos) ... in ipsorum monasterio collocabunt fratres -es obsequias ... celebrantes.

funambulus, -i m. 1 schoenobates – Seiltänzer: GERHOH. psalm. 39 p. 438,2 qui delectatus in spectaculis miratur insignes hominum fabricas et aurigas et -os, miretur potius celi ac terrae mirabilem fabricam. 2 helciaricus – ?Traidler: HERBORD. Ott. 3,24 p. 187,10 ubi ad insidias ventum est, hostes arma cor-

ripiunt, -os tenent, navigantes invadunt eqs.

funarius, -i m. venditor funium – Seilverkäufer, -händler (cf. ThLL. VI/1. p. 1546,58 et I. Opelt, Die lat. Schimpfwörter u. verwandte sprachl. Erscheinungen. 1965. p. 172): SICARD. chron. a. 368 p. 124,37 Gratianus ... officio -us (inde ALBERT. MIL. chron. 48).

1. functio (funcio, -ccio), -onis f. script. finctio: DIPL. Ludow. Germ. 91 p. 131,28. exercitium, actio, operatio – *Ver-richtung, Tätigkeit, Handlung*: I gener.: A in univ.: VITA Gang. I 7 (MGMer. VII p. 162,3) fidelibus suis diversis obsequiorum -bus implicitis. B opus – Aufgabe, Werk: AMALAR. ord. antiph. 21,7 tria munera eorum (magorum) ... praefigurabant ... tres -es membrorum Christi, id est sapientiam, virtutem orationis et mortificationem carnis eqs. (sim. HONOR. AUGUST. sacram. 68 p. 781^C). C dominatio – das Walten: HRABAN. cruc. B 17,2 crux veneranda Dei, tu, prospera -o saeculi. carm. 3,7 hic (sc. in lege divina) ... venturi signatur -o regis. D defunctio, mors – Tod: IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 184,23 corpus Christi abeunti (sc. fratri) de hac vita viaticum praebet hac ... -is (functionis var. l.) cantus implevit. HUCBALD. Rictr. 31 -e liber debita ... ad coeli subvectus palatia ... iugi cum eo (Christo) laetatur gloria.

II liturg.: A in univ.: ADSO Frodob. 33 (MGMer. V p. 87, 14) nocturnalibus officiis -e completa sacrum corpus ... in vicinam ... basilicam detulerunt fratres. B ?missa – ?Messe (ni spectat ad p. 553,9): DIPL. OTTON. III. 224 p. 638,20 quo habeant (sc. canonici) potestatem ... de elemosinis vel aliis rebus rite pertinentibus, de oblationibus scilicet atque mortuorum -e, ordinandi, disponendi eqs. (inde DIPL. Heinr. II. 291 p. 356,32. 292 p. 358,33).

III publ., iur., canon.: A munus, officium – Amt (sauseübung), Obliegenheit, Verpflichtung, Pflicht: 1 in univ.: ERMENR. ad Grim. 26 p. 564,3 si ... prudentiam tuam tam in dominicis quam etiam in publicis -bus pensare voluissent lectores (GERHOH. aedif. 25. al.). HRABAN. epist. 13 p. 400,27 a quo (Bonifatio) ordinis tui (sc. episcopi Traiectensis) ac sedis primam accepisti -em. EPIST. Teg. I 12 E. -e comitali ... gloriosum stemma nobilitanti Wigo salutamen. GESTA Camer. 2,38 in -e (sc. abbatis) ... vicaria subrogatus Erminus. LAMB.

HERSF. annal. a. 1072 p. 138,9 nec a proposito ... suo nimium abhorre nec ab ecclesiastica -e alienum fore iudicavit imperatrix, si eqs. 2 -o regni fort. i. q. initium regiminis – viell. Regierungsantritt: ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 123, 36; s. X.²) habitavit Earnulfus ... post -em regni in parte orientali fluvii Hreni.

B praestatio – (Dienst-)Leistung: 1 strictius: a de tributo rei publicae Romanae debito: DIPL. Frid. I. 240 pro agro dabatur aut annona aut aurum ... aut navicularia -o. b de tributo episcopo, papae debito: LIBER diurn. 96 p. 127,5 ut ... fundos ... monasterium tuum ... absque qualibet annuali possideat -e suoque iuri defendat propriisque usibus vindicet. IOH. VIII. epist. A 81 unde (sc. a corte sancti Petri) census ac -em annuam ecclesia pro luminariis habere solita erat. c de tributo regi suisve exactoribus debito (de re v. F. Dannenbauer, in: Grundlagen der ma. Welt. 1954. p. 244 et S. Esders, Römische Rechtstradition u. merow. Königtum. 1997. p. 241): a servitium (regis) – (Landes-)Fron, Dienst: CHART. Sangall. A 228 p. 220,29 (a. 817) ut servi ... tributa et vehenda et opera vel texturas seu -es quaslibet dimidia faciant. CAPIT. reg. Franc. 143,4 nolumus, ut liber homo ad nostros brolios operari cogatur, attamen de aliis publicis -bus ... nemo se ... excuset (sim. 165,2 ut ... hostem et reliquas publicas -es faciant liberi homines). b tributum (regale), census (regalis) – (Königs-)Steuer, Abgabe: DIPL. Merov. I 111 quantumcumque ipsi (sc. homines) ad parti fisco nostro retribuant (i. reddebant), tam freda quam reliquas funciones eqs. 127 nullo redditu terrae nec nullas -es publicas eisdem (sc. monasterio) ... exigere nec requirere non debeat (DIPL. Ludow. Germ. 128. saepe. sim. DIPL. Frid. I. 398 p. 275,21 publice -is exactor. saepius). FLOD. hist. 2,2 p. 133,6 ut ab omni fiscali -e vel mutilatione ... haberetur ecclesia ... immunis. saepe. meton. de iure tributum regale exigendi fere i. q. ius regale – etwa: königliches Recht, Regal (de re v. J. Fried,

DtArch. 29. 1973. p. 495sq.): *DIPL.* Otton. I. 100 concedimus ... abbatiam ... cum omnibus rebus ... pertinentibus, ... concessa pariter omni publica -e vel exactione ad ... monasterii locum pertinente (*DIPL.* Otton. III. 311 p. 738,11 merkatum fore legitimum cum omni p. -e ... decrevimus. *sim.* 357. 364). *DIPL.* Conr. II. 102 p. 145,27 comitatum Venustensem ... cum districtis, placitis, -bus et redibicionibus a nostro iure et dominio in suum (*sc. episcopi Tridentini*) ius et dominium transfundendo damus. *al.* 2 *latius i. q. redditus – Einkunft*: *CHART.* Turic. 644 (a. 1247) ego quasdam -es sive perceptiones, quas ... quasi ratione villicationis percepi, ... vendo. *C. actio ratum faciendi – das Rechtsgültigmachen, Ratifizierung*: *TRAD.* Frising. 71 p. 96,40 (a. 776) traditio haec ... firma permaneat stipulatione subnexa iure -is peracta. *D vis, auctoritas – (Rechts-)Kraft, Gültigkeit*: *CHART.* Aquens. 203 l. 18 (a. 1179) quatuor mansum cum omni -e iuris, quo ipsi (*filius Wilhelmi*) possidebant, ... comparavi (*sc. abbas*).

[2. *functio v. factio*: *adde ad p. 34,38sq.*: *CHART.* Ital. Ficker 290 p. 325,38 (a. 1221) cum -bus (*cod.*, functionibus *ed.*) atque usantiis ... castro attinentibus.]

functorius, -a, -um. ? (*pro munere*) *exercitus, exercendus – ?(als Amt) ausgeübt, auszuüben(d)*: *GESTA Camer.* 2,37 secessurus ... eo loci (*sc. coenobio Laubiensi*) praefecit pontifex beatum virum Dei Ursmarum ... in -a tantum praedicatione, (*per enallagen pro* in functione tantum praedicatoria) sacratum episcopum (*cf. FOLCWIN.* Lob. 3 quod praedicandi gratia ... ad compendios superfluos ritus gentis barbaricae episcopus fuerit ordinatus).

1. *functus v. fungor.* 2. *functus v. funestus.*

1. *funda*, -ae f. *abl. sg. -o*: l. 52. 1 σφενδόνη – (*Stein-)*Schleuder: *a in univ.*: *WANDALB.* mens. 244 tunc (*sc. Septembri*) -a horrisono et crepitu terrere volucres. *ECBASIS* capt. 678 unius (*sc. David*) in -a pelluntur milia dena (*speculat ad Vulg. I reg.* 18,7). *YSENGRIMUS* 5,776 quantum it spatii -a parva rotante silex (*cf. notam ed.*). *ALBERT.* M. animal. 24, 19 lapidibus magnae -ae proiciens caput piscis excitat (*sc. piscator*) eum (*cetum*). *al.* *b in re milit.*: *a de armis a militibus gestis*: *LEG.* Wisig. 9,2,9 p. 377,14 (rec. *Erv.*) plerosque (*sc. milites*) ... scutis, ... lanceis sagittisque instructos, quosdam etiam -arum instrumentis vel ceteris armis, ... principi ... presentare. *CHRON.* Pol. 3,8 p. 136,15 Theutonici -as cum lapidibus rotabant. *al.* *fort. meton. i. q. telum missile, lapis iactatus – viell.*: *Wurfgeschoss, geschleudertes Stein*: *TRANSL.* Dion. Ratisb. 11 p. 360^b,55 primus ordo -is iaculisque bella gerat. *HIST.* peregr. app. p. 175,7 tanta fuit Turcorum instantia cum sagittis et -is et lapidibus, quod *eqs.* (*sim.* *HIST.* de exp. Frid. imp. p. 79,8 castra nostra -is, iaculis, lanceis potenter invaserunt). *β* -a (*machinalis*) *i. q. ballista, tormentum – Schleudermaschine, Steinwerfer*: *HROTSV.* Pel. 278 rex ... iussit Pelagium ... trans muros proici iactum -a machinali (*sim.* 285 -a). 2 *ligamentum, fascia (ventralis) – Binde, (Bruch-)Band (usu medic.)*: *TRACT.* de caus. mul. 47 ventrem legare cum aliqua -o lata (*sc. debes*), ut non lubricet (*ed.*, ludibricet *cod.*) matrix foras. *TRACT.* de chirurg. 1217 condatur (*sc. forma plumbea*) ... inter duas bendas ad modum -e (*sim.* p. 145,12sq. [*cod. II*] ponantur folia quinquenervie et pannus quadruplicatus desuper et ligetur cum -a, id est cinctorio ...; cum elevare se voluerit a lecto, habeat -am, id est cinctorium, in quo sit lamina plumbea). 3 *folliis, crumina – Beutel, Börse*: *SALIMB.* chron. p. 612,26 fecit frater se per civitatem verberari cum -a denariorum ligata ad collum. 4 *rete, iaculum – (Fischer-)Netz, Wurfnetz*: *RUODLIEB II* 14 quos (*pisces*) duo (*sc. Ruodlieb cum remige*) cum -a circumcinxere sub unda, cum terram peterent, ad aquam resalire nequirent.

2. **funda* (fonda), -ae f. (?retrograde a **fundicus* [*fort. per contant.* c. 1. *funda sensu cruminae formatum*], ex arab. *funduq*; *cf. W. Heyd, SBMünch.* 1880. p. 617sq.) *horreum, officina, hospitium mercatorum – Warenlager, Lagerhaus, Handelsniederlassung, Herberge der Kaufleute (de re v. H. C. Peyer, Von der Gastfreundschaft zum Gasthaus.* 1987. p. 139): *CHART.* ord. Teut. 5 p. 6,33 (a. 1160) ego rex Amalricus dono ... tibi Pagano de Caypha ... DC bisantios annuatim in

-a Acconensi per III^{or} terminos recipiendos. 6 confirmo pro pannis infirmorum ... quadringentos bisantios sarracenos in assisiam in -a Neapolitana per III^{or} anni terminos. 7 octingentos ... bisancios, quos in -a Accon recipiendos tibi dedi. 13 quam (*assisiam*) Philippus ... ad fondam Accon annuatim in vita sua possidet. *al.* *CHART.* Hohenloh. 71 p. 48,22sq. (*dipl. Frid. II.*) concedimus ... sex milia bisancios ... recipiendos annuatim in redditibus cathene civitatis nostre Acconis vel in redditibus -e *eqs.* *cf. *fundicus*.

3. *funda v. fundus*.

fundabilis, -e. *stabilis – fest, beständig*: *RADBERT.* Adalh. 32 erant ... quinque unius viri semine propagati; quorum trium imperator augustus familiari usus consilio una secum -i quadraura (*antea*: quadriga) Francorum imperium ... regebat.

**fundacula*, -ae f. (1. *funda*) *ligamentum, fascia (ventralis) – Binde, (Bruch-)Band (usu medic.)*: *TRACT.* de caus. mul. 69 modice ambulant mulieres [con -is] (*con -is ed.*), ut non lubricet (*sc. matrix*).

**fundacus v. *fundicus*.

1. **fundalis*, -e. (1. *funda*) *funda peractus – mit der Schleuder ausgeführt, Schleuder-*: *WILH.* APUL. gest. 3,274 gens ... diversis sauciat hostem vulneribus, quosdam gladiis, ... multos -i iactu plerosque sagittis.

2. **fundalis*, -e. (1. *fundus*) *fundo consistens – aus einem Grundstück bestehend*: *CHART.* select. Keutgen 139,27 (s. XII.¹/XIII.¹) si intersunt mancipia vel predium -e, quod vulgo dicitur 'torfhagt egen', sine procuratore agere non potest mulier (*cf. J. Grimm, Dt. Rechtsaltertümer.* 21854. p. 494 et J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. XI/1. 1935. p. 884 s. v. 'Torf').

fundamen, -inis n. 1 *ima pars, substructio, fundamentum – Grund(lage, -stein), Unterbau, Fundament*: *a de aedificiis*: *a in univ.*: *CHART.* Epternac. 24 p. 59,19 (a. 714) ut oratorium ac cellulam ... a novo -e edificare deberemus (*DIPL.* Karoli M. 106 p. 151,3. *sim.* *GESTA Dagob.* 17 quam [*ecclesi-*am] ipse a -e construxerat). *CAND.* FULD. Eigil. II 23,9 effosso ... solo -a ponunt (*sc. viri*). *CHART.* Rhen. 205 l. 94 ecclesiam lapideo -e renovasse. *THEOD.* TREV. transl. Celsi 9 iactato ... -e. *al.* *in imag., alleg., per compar.*: *THEODULF.* carm. 2,13 -n fidei, fabricae incrementa salubris hi (*libri*) bene componunt.

WALAHFR. carm. 5,55 hunc (*sc. qui verba Dei complere studet*) aeterna viro similem sapientia dicit, qui mansura domus fulcit -a sacrae mole petrae, quae Christus adest, ubi templa bonorum sunt figenda operum *eqs.* (*speculat ad Vulg. Luc.* 6,48sq. *Rom.* 15,20. *I Cor.* 3,11. *Eph.* 2,20). *THANGM.* Bernw. 38 more ... sapientissimi architecti ... praesul -a novi regni precum iniciis inchoavit (*speculat ad Vulg. I Cor.* 3,10). *EKKEH.* IV. bened. I 28,28 -n, Paule, Christum (gloss.: fundamentum aliud nemo potest [ponere *eqs.*; *speculat ad l. 46*]) superę iacis aulę. *al.* *β proverb.*: *EGBERT.* fec. rat. 1,765 fabrica concusso -e tota vacillat (*cf. S. Singer, Thesaurus proverbiorum medii aevi.* I. 1995. p. 107sq.). *γ de lapide sepulcri*: *EPITAPH.* var. II 64,3 sub istius (*sc. sepulcri*) lapidis -e trusus perpetior (*sc. comes*) casum omnibus ingenitum. *b de rebus naturalibus (usu plur.)*: *a fundus, solum – Grund, Boden*: *ALDH.* virg. II 3 telluris formans (*sc. Deus*) -a verbo. *β ripa, alveus – (Fluss-) Ufer, Bett*: *HIST.* Mosom. 1,7 p. 153,28 fortissimo murorum ambitu praeter ipsa fluviorum -a ... robor habet locus inexpugnabile.

2 *fundatio, origo – Gründung, Ursprung*: *ETIGIL* Sturm. prol. 1 quemadmodum a viris satis fidelibus ... illius viri principia ... et -a praedicti monasterii agnovi. *DIPL.* Conr. II. 59 quas (*res*) a primo loci -e habuit monasterium. *WOLFFHER.* Godeh. I 27 p. 187,53 scio (*sc. senior*) Gandesheimense monasterium a meis antecessoribus ab ipso -is initio pontificali iure canonice possemus.

fundamentalis, -e. 1 *elementarius – grundlegend (usu philos.)*: *ALBERT.* M. top. 4,1,2 p. 359^b,20 elementum ... vel -e principium ad omnia ista, quae dicta sunt, est, quod de pluribus praedicatur ... genus quam species et quam differentia *eqs.* 2 *qui fundamentum est – den Grund bildend (usu anat.)*: *RICHARD.* ANGL. anat. I 454 sunt ... principales (*sc. venae*) cephalica ... et cardiaca ... et basilica, id est hepatica, que ... interpretatur -is (*sim.* *NICOL.* anat. 749 epatica sive basilica

[Niederer]

sive -is . . . dicitur, quia oritur a fundamento omnium venarum, scilicet ab epate; cf. *Galen. ed. Kühn II. p. 780* πρέμνον ἀπασὼν . . . φλεβῶν).

fundamentum, -i n. *script. fon-*: l. 15. 56. *al. coniunctim scribitur* aff-o: l. 25. *c. gen. inhaerentiae*: p. 556, 23. *I ma pars, substructio, basis, crepido – Grund(lage, -mauer), Unterbau, Fundament (saepe usu plur.)*: *A proprie*: 1 *de aedificiis, civitatibus sim.*: *a in univ. (de civitate Dei: l. 13)*: DONAT. Trud. 3 (MGMer. VI p. 277, 6) quoddam -um ad modum ecclesiae ex . . . lapidibus puerili arte construens *eqs.* EINH. Karol. 32 p. 36, 10 porticus . . . usque ad -a conlapsa. CHART. Rhen. 205 l. 83 ecclesiam ligneo constructam -o *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1. 9 l. 176 ubi iaspidem in primo -o positum dicit *Iohannes*, quem *eqs.* (*spectat ad Vulg. apoc. 21, 19*). CHART. Laus. 877 quod (*sc. murus*) erat in fo-o campanilis, . . . fuit combustum et peioratum *eqs. persaepe. locut. adv.* a -o, -is *i. q. funditus, ex nihilo – von Grund auf, aus dem Nichts (latius de episcopatu: l. 20)*: LIUTG. Greg. 5 p. 72, 5 Willibaldus . . . episcopatum, quod nuncupatur in Hehstedi, . . . a -is illud erigens melioravit. ODILO CLUN. Adelh. 10 p. 37, 4 monasterium a -is miro opere condidit. THIETM. chron. 1, 18 in Quidilingaburch, quam ipse a -o construxit, sepultus . . . defletur (*sc. Heinricus rex*). ANNAL. Gradic. a. 1138 (MG Script. XVII p. 651, 4) cepit *abbas* originalem partem (*sc. monasterii*) laciorem aff-o construere. *persaepe. b pavementum – Fußboden*: PAUL. FULD. Erh. 2, 3 (2) p. 17, 3 dum ecclesiae pavementum (-um *var. l.*) tergendo vererent (*sc. custodes ecclesiae*) *eqs. v. et p. 558, 24. c aedificium, structura – Gebäude, Bau*: CARM. libr. III 40, 30 in -is redimitur (*sc. civitas Bambergensis*) nunc . . . tantis, matribus ut priscis sit filia maior opellis ornatus cuncti, quibus utitur area mundi. 2 *de aliis rebus exstructis*: POETA SAXO 5, 449 supposuit (*sc. Karolus*) basibus haec (*sc. pontis*) -a locandis et supra celsam struxerat inde viam. MAPPAE CLAVIC. 101 si in altitudinem IIII staturis fuerit fabrica, unius staturae altitudine oportet esse -um. THEOPH. sched. 2, 1 p. 37, 25 primum pone -a (-um *var. l.; sc. furni; sim.* HERACLIUS II 7 p. 55, 29 -um eius [*furni*] altitudine dimidii cubiti totum planum facies). BERTH. RATISB. serm. exc. p. 16, 18 qui unum asserem -i in dolio frangit vel aufert, totum effunditur. 3 *de partibus corporis (plantae: l. 45)*: *a in univ. (de parte intima: l. 43)*: CONSTANT. AFRIC. theor. 3, 34 p. 14a^f quod (*sperma*) cum virga exeat, . . . vadit rectum per vulve colum usque in ipsius -um. ALBERT. M. veget. 6, 177 sunt ramuli interiores capsis illis (*sc. fructuum*) quam dactili, quoniam sunt -a dactilorum. animal. 1, 123 musculorum. 1, 187 os, . . . quod secat caput ad modum superficiei planae, vocatur a quibusdam -um capitis et a quibusdam papillare (*cf. Avic. canon. I 1, 5, 3*). 23, 89 mittatur . . . de eo (*antidoto*) in -um pennarum, ubi carni infiguntur. *ibid. al. v. et l. 1. b nates, anus – Gesäß, After*: ROGER. SALERN. chirurg. 3, 703 in -o, (iuxta *um var. l.*) nascitur quandoque apostema quasi carbunculus *eqs.* MOSES PANORM. infirm. 2 p. 106, 4 venient infirmitates, quas dicemus, scilicet: . . . pissare sanguinem, substantatio purgationis, exire os -i extra. 18 p. 118, 11 pone istam medicinam in -um equi per tres dies. marisc. 3 p. 159, 4 si non poterit stallare *equus*, . . . balnea corpus et testiculos, cropas et fo-um (gloss.: scilicet os culi). c ?*stomachus* – ?*Magen (fort. ex arab.)*: PS. ARIST. lap. I p. 193, 4 si tritus et fricatus alicui detur (*sc. nehas lapis*) in potu, fit ei pessimum venenum, quia extinguit (extendit *in marg.*) ei -um et procreat ibi vesicas (*cf. comm. p. 146 adn. 3*). *B in imag., alleg., per compar.*: 1 *in univ.*: DIPL. Karoli M. 68 p. 99, 21 tunc regalis celsitudo -a sui culminis corroborat, quando *eqs.* DIPL. Conr. III. 225 p. 399, 3 dextera vestra (*sc. papae*), que . . . gratie et honoris bona -a iecit, edificare ad perfectum non abnuat. CHART. Argent. I 275 ea, que fiunt in tempore, recedunt cum tempore, nisi literarum testimonio et voce testium immobile trahant -um (*item* CHART. Raitenh. 203. *sim.* CHART. Wirt. 1622 p. 14, 27 nisi a scriptura memorie accipiant -um). *al. v. et p. 557, 54. locut. sine -o pro adi. i. q. fundo carens, infinitus – bodenlos, unendlich*: ALBERT. M. Iob 36, 16 p. 421, 11 sine -o . . . dicitur tribulatio, in qua homo continue et cotidie profundius mergitur. 2 *spectat ad narrationem*: WIL-

LIB. Bonif. 2 p. 7, 22 ut fabricae a nobis -o confecto structurae paulatim sublimitas ad summa altius erigeretur. WIPO gest. prol. p. 8, 14 obsecro post me scribentem, ne pudeat illum meis -is parietes suos superponere. ANON. ad Ragimb. p. 533, 8 in primis . . . Platonica rationem . . . edicam, ut -o (-um *cod.*) meae narrationis posito caetera convenientius accumulare valeam. 3 *spectat ad fidem christianam, ecclesiam sim.*: CAND. FULD. Eigil. I 17 p. 231, 8 cuius (*templi Dei*) tecturae princeps . . . conditor est Christus Iesus, -um scilicet columnaue manens semper immobilis (*spectat ad Vulg. Rom. 15, 20. I Cor. 3, 11*). WALAHFR. carm. 5, 63 stat structor, stat structa domus, quia firma beatae -a petrae super imposuisse probatur (*spectat ad Vulg. Matth. 7, 24. 16, 18*). GERH. AUGUST. Udalr. 1, 9 l. 206 ut doctoribus nostris in -um positus . . . superedificari mereamur (*spectat ad Vulg. Eph. 2, 20. I Petr. 2, 5*). THIETM. chron. 1, 28 p. 36, 1 qui (*rex*) . . . in nostra urbe -um subsequen- tis culturae primus posuit. EPIST. Hildesh. 76 fidei. *saepe. metaph. de Christo*: MEGINH. BLEID. Ferr. 7 p. 540^F spinis botrus coronatur, -um suspenditur, virtus infirmatur. *C translate: 1 gener.: a in univ.*: OTLOH. prov. I 34 ieiunium non est perfecta virtus, sed virtutum multarum -um. ANON. mus. Sowa 2 p. 184, 11 praecedens capitulum ordinari debuit ante istud, nam praecambulae partes sussequentibus -um originis administrant. *ibid. al. b sustentatio, subsidium victus – Lebensunterhalt, -grundlage*: DIPL. Otton. I. 140 p. 220, 42 quas (*res*) ad auccmentandum eiusdem monasterii -um . . . delegaverat (*item* p. 221, 12). *c elementa – Grundbegriffe*: TRACT. Micr. p. 97, 18 iam narraui tibi radicem huius rei (*sc. artis philosophi, i. alchemiae*) et -um et regimen *eqs. in titulo libri*: GESTA Font. 13 p. 104, 6 eiusdem (*Augustini*) adversus epistolam -i volumen unum (*i. Aug. c. epist. fund.*). CAPIT. episc. III p. 303, 39 liber, qui appellatur -um, apocriphus. ANON. miseric. prol.^{ut} est liber misericordiae cognitus per librum -i, de quibus compilavit Zebir. 2 *philos. et natur. (geom.: l. 45) i. q. principium, origo – Ursprung*: CONSTANT. AFRIC. coit. 6, 7 sunt testiculi -um (-a *var. l.*) et radix virtutis, que ministrat magnum calorem toto corpori. ALBERT. M. div. nom. 4, 57 p. 165, 6 divina bonitas non est materia rerum; ergo non debet dici -um (*de re v. J. Schneider, Das Gute und die Liebe nach der Lehre Alberts des Großen. 1967. p. 67 adn. 223*). *al. animal. 9, 120 in . . . his . . . operationibus (sc. in concepto effectis) supponitur res una prima principium et -um aliarum, quae est cor. metaph. 1, 1, 6 p. 8, 56 hic (sc. tactus) est -um aliorum sensuum. al. v. et p. 562, 13. de centro circuli*: HERM. CARINTH. es- sent. 1 p. 102, 4 est . . . centrum . . . radix et -um circuli. 3 *math. i. q. numerus (multiplicans) inferior – ‘Grundzahl’, Faktor (de re v. M. Cantor, Vorlesungen über Gesch. d. Mathematik. I. 1880. p. 772)*: PS. ODO CLUN. abac. p. 297^a quicquid multiplicare volueris, sine summa et -o facere non poteris; . . . summa vocatur, quod in summitate arcuum, -um autem, quidquid inferius disponitur. 4 *mus.: a in univ.*: ANON. VII mus. 7, 8 tenor est -um motelli et dignior pars (*sim.* ANON. mus. Sowa 2 p. 216, 20. 2 p. 224, 7). HIER. MOR. mus. 25 p. 188, 25 quin ad minus unam notam ceteris bassiore pro -o suae vocis statuunt (*sc. cantores*) in pectore. *b sonus principalis – Ausgangs-, Grundton*: IOH. GARL. introd. mus. 72 unaquaeque illarum trium proprietatum incipiet sub hac voce ‘ut’, ubi -um suum facit.

II fundatio, exstructio – Gründung, Errichtung (usu plur.: l. 65): *A proprie*: CHRON. Thietm. 1, 2 huius (*urbis*) a primo -um . . . Romulea ex gente . . . incepisse, lector . . ., accipe. CHRON. Ebersh. 25 p. 444, 7 omnia immunitatis ac -i et decimarum privilegia in Muorbacensi armario conservata fuerant. CHART. Rotil. 12 p. 11, 22 cum . . . ecclesia Rutilensis a primis -is exterioribus copiis habundaverit *eqs.* *B translate i. q. constitutio – Einsetzung*: ALBERT. M. eccl. hier. 7 p. 147, 63 resurgunt corpora . . . incommutabili -o (PG 3, 553^A ἰδούσαι) animarum secundum divinam vitam, id est, quando animae fundabuntur incommutabiliter in divina et incorruptibili vita.

fundate v. 1. fundo. fundatenus v. fundus et tenus.

1. fundatio (-cio), -onis *f. script. fon-*: p. 557, 33. *I actus condendi, exstructio, institutio – Gründung, Errichtung, Stif-*

[Niederer]

tung: **A publ., eccl., iur.:** 1 *proprie:* a *spectat ad institutionem novae ecclesiae sim.:* **α in univ.:** DIPL. Loth. III. 74 p. 115,7 quae (bona) a prima -e sua possederat ecclesia. DIPL. Frid. I. 502 p. 433,14 privilegium sancti Karoli de -e et dedicatione . . . ecclesie . . . protulerunt fratres. CHART. Babenb. 267 p. 99,7 cum terminis, quos ei (sc. coenobio) in privilegio -is assignavimus. FUND. Consecr. Petr. tit. p. 122 incipit libellus de -cione ecclesie eqs. *al. spectat ad civitatem:* CHART. Brunsv. I 1,1 (ante 1166?) quas (libertates) burgenses a prima -e ipsius (Indaginis) civitatis . . . obtinuerunt. **β in titulo libri:** FUND. Baumb. tit. (MGScript. XV p. 1061,13; cod. s. XIII.) -o claustrum in Bömurch. **β spectat ad donationem ecclesiae sim. iam existentis i. q. donatio – Schenkung:** CHART. Carniol. II 170 p. 133,26 (a. 1250) instrumentum confirmationis . . . variorum -um, permutationum, emptionum . . . ad abbatem Conradum directum. **TRAD. Reichersb. inc. p. 275 incipit liber -um, prediorum et capite census ecclesie S. Michaelis in Reichersberg.** 2 *meton.:* a *de ecclesia sim. instituta:* LIBER diurn. 23 si in tue diocesis iure consistit antedicta -o. CHART. Raitenh. 4 p. 7,24 ut . . . hec (sc. monasterii) -o et plantatio notificetur. CHART. Solod. I 218 Lutoldus et Henricus . . . i u s -is in ecclesia de Lovlier, quod tenebant a comite Heremanni, in manus ipsius comitis . . . resignaverunt (CHART. Basil. C I 43. *al. sim.* CHART. Babenb. 113 p. 149,13 in predio suo libere -is iure eos [Scotos] collocavit dux Henricus. CHART. archiep. Magd. 433 p. 570,4 lege -is). *al. b bona, praedia, redditus institutionis fundatae – Stiftungsgut, -vermögen, -einkünfte:* DIPL. Conr. III. 73 -em dicte domus, elemosynas et largitiones . . . donatas, . . . priori et fratribus confirmamus. CHART. Mog. A II 658 p. 1074,37 cum inter . . . prepositos . . . et . . . fratres . . . lis vertetur super parochia . . . eo quod . . . parrochie -em prepositi suo iuri pertinere asserebant. **B usu communi:** CONST. imp. I 211,2 (a. 1162) Ianuensem civitatem a prima sui fo-e caput suum inter alias civitates maritimas altius extulisse . . . audivimus. CHART. Solod. I 357 castrum.

II fundamentum, basis – Fundament, Grund(lage): A *de aedificio:* Ps. MARB. RED. lap. 6 in cuius (sc. civitatis Dei) edificio talis extat -o: iaspis eqs. (spectat ad Vulg. apoc. 21, 18sq.). *translate (usu philos.):* ALBERT. M. metaph. 3,1,1 p. 107,37 fides (sc. est) . . . quando fortificatur in alteram (sc. partem disputationis) sine -e in eadem; scientia autem, quando fundatur per demonstrationem. **B de parte corporis:** CONSTAT. AFRIC. theor. 3,14 p. 11b^r hic (sc. oculi) humor grece vocatur crystalloides, cuius in medio tunicarum est -o.

2. ***fundatio, -onis f. (fundere) actio fundendi – das (Aus-)Gießen:** Ps. AVIC. tinct. 5^{tit} de -e seu etiam fusione aquae super terram suam: eqs.

***fundativum, -i n. (fundare) philos. i. quod fundamentum iacit, actio fundamentum iaciendi – das Grundlegende, Grundlegung:** ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,5 p. 658^a,11 'geometrica . . . et tectonica vasa . . . significare aestimo -um et aedificativum et perfectivum'. cael. hier. 15,8 p. 242,20 'tectonica' . . . aestimo significare '-um' (cf. PG 3,333^B θεμελιωτικόν), idest actionem, qua in spiritali aedificio fundamentum locatur.

fundator, -oris m. script. fon-: DIPL. Conr. III. 200 p. 362, 44 (cod.). 1 *conditor, institutor, patronus – Gründer, Errichter, Stifter, Patron:* a *gener.:* **α proprie:** OTTO FRISING. chron. 2,2 p. 70,26 Remus et Romulus, urbis orbis futurae caput -es et auctores. ALBERT. STAD. chron. p. 292,41 hic (Iohannes) erat -r hospitalis in Iherusalem; nam . . . xenodochia instituit. *al. β translate i. q. auctor, creator – Urheber, Schöpfer:* RATHER. quadrag. II 1 cum . . . ipsi (sc. quadraginta dies) a Moyse et Helia, legis . . . ministris ipsiusque Domini, . . . legis conditoris, . . . evangelii -is continuo sunt ieiunio adimpleti. **b publ., eccl., iur. (de re v. Ch. Sauer, Fundatio und Memoria. 1993. p. 285qq.).** **α de conditore ecclesiae sim.:** LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,26 ut, si heredes -is ecclesie adsunt, ipsi talia prosequantur eqs. DIPL. Otton. III. 256 p. 673,43 quacunque . . . in . . . ecclesiastice rei utensilibus ab ipso . . . -e . . . condonata fuerint. DIPL. Loth. III. 55 p. 87,40 huius . . . domus -r . . . canonicam ibidem vitam . . . instituit. CHART. Babenb. 27 p. 39,14 ut in abbatis electione nostra . . . non intersit ceu sub iure

-is vel patroni presencia. 53 p. 72,30 in privilegio . . . -is. CHART. Eichsf. 137 ut . . . Bruno -r hanc ecclesiam sufficienter dotaret. *persaepe. latius i. q. impulsor foundationis – Veranstalter einer Gründung, Stiftung:* HAIMO (?) Wilh. 22 p. 218, 42 erat . . . studiosissimus cenobiorum novorum -r ac veterum instaurator eqs. **β de instauratore, renovatore civitatis:** DIPL. Frid. I. 981 p. 265,28 que (iura) primus loci -r Henricus quondam dux Saxonie eis (sc. civibus Lubiensibus) concessit. 2 *donator, benefactor – Schenker, Wohltäter, Gönner:* CAPIT. episc. III p. 379,11 ne missarum solemnitas praeter -um mentem alio modo convertantur.

***fundatorius, -a, -um. ad fundationem pertinens – eine Stiftung betreffend, Stiftungs-:** CHART. Basil. C I 43 (a. 1169) quas (tres ecclesias) tenore antiquitatis . . . abbatiam ditioni suae cum dominio -o subegisse asseruimus (sc. comes).

fundatrix, -icis f. 1 proprie (usu publ., eccl., iur.): a conditrix, quae instituit – Gründerin, Stifterin: DIPL. Otton. I. 180 p. 263,28 que (Ota) -x extitit monasterii (sc. Gandershemensis). DIPL. Loth. III. 60 Adelheida -x ecclesie, que est in Walchinrith. ANNAL. Blas. a. 1117 (MGScript. XXIV p. 824, 12) obiit Gertrudis marchionissa, . . . -x Sancti Egidii in Brunswik. NOTAE Xant. (MGScript. XIII p. 45,23) quod a beata Helena, prima eiusdem basilice -e, . . . martirum corpora . . . sub . . . pavimentum et fundamentum . . . sint locata. *saepius.* **b donatrix, femina benefica – Schenkerin, Wohltäterin:** ACTA imp. Winkelm. I 233 p. 216,12 (a. 1222) concedimus . . . Iohannicio (sc. abbati) . . . privilegium . . . quod ei fecit . . . Emma -x. CHART. Carniol. II 57 ego Sophia, . . . Ystriae marchionissa, Sitticensis coenibii -x, pro salute animae meae . . . fratribus . . . avenam . . . relaxavi. 2 *translate i. quae fundamentum iacit, auctrix – Begründerin, Urheberin:* THEODULF. carm. 2,215 quae (ecclesia) . . . -x eius (populi) et alitrix nomina magnorum post duodena virum (spectat ad Vulg. Eph. 2,20. apoc. 21,14). DIPL. Heinr. IV. 298 honorare studemus . . . Dei genetricem . . . quam . . . in regni et honoris nostri stabilitate -em habemus.

1. ***fundatus, -a, -um. (1. funda; cf. A. E. Sophocles, Greek Lexicon of Roman and Byzantine Periods. II. 31887. p. 1150 s. v. φουνδατός) funda, brattea (aurata) ornatus – mit einem (goldenem) Band, Besatz verziert (de re v. E. Sabbe, Revue Belge de philologie et d'histoire. 14. 1935. p. 821):** GESTA Font. p. 100,12 de vestimentis: . . . dalmaticas III, pallia -a V, tapetia optima VIII (cf. notam ed.). CHRON. Cas. 7 vatis duos pensantes libras triginta et -os duplices septem (sc. abstulit Siconolfus princeps; inde LEO MARS. chron. 1,26 p. 75,5 [cf. notam ed.]).

2. **fundatus v. 1. fundo.**

[funde v. profundus: DAVID novic. p. 341,17.]

fundeadus v. 1. fundo.

fundibalus, -i m. (vel -um, -i n.) vel fundibulum, -i n. vel

***fundibula (fon-), -ae f. gen. pl. -ilaborum: l. 55. 1 funda – (Stein-)Schleuder:** ALDH. virg. I 11 p. 239,13 quam (sc. terram) teres vertigo caeli in modum rotantis -ali (-uli var. l.) circumgirat. ad Acirc. 85^{tit} -alum (-alus, -ula, de -alo, de -ula var. l.). 138 funditores, hoc est qui -ularum (KP¹S, -ilaborum F³N, -ulorum ed.) exercitationibus duellum committunt. CAPIT. reg. Franc. 77,10 ut regis spensa in carra ducatur: . . . secures, taretros, -ulas (fo- var. l.) et illos homines, qui exinde bene sciant iactare. *al. ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 51 p. 114,16 fabricantur spicula, piltris lorice fiunt, -ula plectuntur eqs. meton. i. q. telum missile, lapis iactatus – Wurfgeschoss, geschleuderter Stein:* ERMOLD. Ludow. 1,376 non aliter bello poterant accedere Franci, sed nunc missilibus, nunc quoque -ulis. ALBERT. AQUENS. hist. 6,1 christiani . . . muros et menia sunt aggressi, viros Sarracenos bello fortiter lacescentes in iaculis saxorum, -ulis et sagittis trans muros volantibus (sim. 6,46. ibid. al.). 2 *ballista, tormentum – Schleudermaschine, Steinwerfer (de re v. P. E. Chevedden, On the Social Origins of Medieval Institutions. 1998. p. 193 adn. 37 et K. Huuri, Zur Geschichte des ma. Geschützwesens. 1941. p. 52 adn. 2):* VITA Sadalb. 14 (MGMer. V p. 57,25) cum eam (urbem) Wandali . . . frustra vallassent, nulla aggerum arte imminente non -alorum iaculis

[Niederer]

... nec arietum impulsione obtinere valuerunt. ALBERT. AQUENS. hist. 6,17 viros pugnatores in ea (*turri*) constituentes (sc. *Sarraceni*), qui assidue moles lapidum -is aut parvis mangelis in machinam iacerent *eqs.*

***fundibulo**, -are. *funditor* – Schleuderer: ADALB. MAGD. chron. a. 962 p. 171,38 Willa ... cotidianis -orum et sagittariorum ... impugnationibus fatigatur. RAHEW. gest. 3,40 p. 214,1 per paucos sive sagittarios sive -os, interdum etiam per gladiatores adversum se militiam commoverunt *populares Mediolanenses*. CHRON. reg. a. 1190 p. 150,5 imperatoris filius Fridericus ... a -o duobus dentibus mutilatus est. CASUS Gall. cont. 28 sagittarii et -i abbatis ediciora loca sibi defendentes hostes ... recedere compulerunt. *saepius*. in *imag.*: ACTA imp. Winkelm. I 723 p. 569,15 (a. 1245) ut saxa, quibus lapidetur sacrilegus, inveniant -i ecclesie preparata.

***fundibulo**, -are. *fundam agere, funda iaculari* – die Schleuder schwingen, schleudern: EKKEH. IV. bened. I 55,11 -ando per has (*petras*) sternendus (gloss.: est) ubique Golias.

***fundicagium**, -i n. (*fundicus) *vectigal publicum pro mercibus in fundicum q. d. invehendis solvendum* – staatliche Speicher-, Lagergebühr: ACTA imp. Winkelm. I 999 p. 759,31 (s. XIII^{med.}) est ... ius, quod dicitur imbarcatura, videlicet ut, si aliquis habeat merces suas, que constant in pondere fundicatas et de quibus solverit iam -um et ius statere et velit iterum ponderare *eqs.*

***fundicarius** (-dac-), -a, -um. (*fundicus) 1 *adi. i. q. ad horreum publicum pertinens* – Staatsspeicher-, Lager-: CONST. Melf. 1,86 ut ... unus magister procurator rerum nostrarum et unus *magister* -us debeant ordinari (1,89 p. 265, 7 magistros -os curiae nostrae ... puritatem ... volumus observare. *ibid.* al. v. et l. 34,41). 2 *subst. masc. i. q. administrator, magister horrei (publici), fundici q. d.* – (Staats-)Speicher-*verwalter, -vorsteher*: CONST. Melf. 1,89^{ut} de -is (de officio magistrorum -orum *var. l.*) p. 266,1 dum -i (-ac- *var. l.*) caveant, quod *eqs.* al. ACTA imp. Winkelm. I 818 p. 635,38 de dandis expensis officialibus et -is *eqs. al.*

***fundico**, -atum, -are. (*fundicus) (*in horrea publica, fundicum q. d. invehere, fundicagium q. d. solvere (pro) – (in staatliche Speicher) einlagern, staatliche Speichergebühr zahlen (für)*): CONST. Melf. 1,89 p. 265,12 procurabunt ... magistri fundicarii fundicos salis, ferri et azari et mercium exituras, quae -ande (-ante *var. l.*) per nostram curiam sunt statute. p. 265,26 depositis mercibus, quae -ari debent in fundicis. ACTA imp. Winkelm. I 999 p. 759,38 nemo invitus cogitur -are merces suas. *ibid.* al. v. et l. 24.

***fundicola**, -ae m. (*an f.?*) (*fundus et colere*) *qui fundo vivit – einer der auf dem Grund lebt (usu attrib.)*: RUODLIEB X 43 sunt expositi (sc. *pisces*), quotquot fuerant capti: ... rubeta -a, truta digena *eqs.*

***fundulus**, -i m. (1. fundus) *fundus parvus – kleines Grundstück*: ALBERT. M. pol. 6,4^p quod ex hoc emant (sc. *divites*) -i (p. 1320^a, 30 γηδίου) acquisitionem, id est sortem aliquam vel possessionem, ut dent pauperibus, unde vivant.

***fundicus** (fon-, -dacus), -i m. (*arab. funduq, cf. ital. fondaco; v. p. 553,67*) *form. -um, -i n.*: ACTA imp. Winkelm. I 781 (a. 1231). *horreum, officina, hospitium mercatorum – Warenlager, Lagerhaus, Handelsniederlassung, Herberge der Kaufleute* (de re v. p. 553,70): PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 439,25 -um in Amalfi cum pertinentiis suis (sc. *obtulerunt*). DIPL. Frid. I. 367 p. 222,18 damus eis (*Ianuensibus*) ... rugam unam eorum negotiatoribus convenientem cum ecclesia, balneo, -o et furno. SALIMB. chron. p. 45,37 mercatores Parmenses domum habebant ad hospitandum, quam Pisani -um appellabant. CONST. imp. II 394,4 cum -acis et apothecis eisdem (*Pisanis*) ab ipso ... rege ... concedendis. ANNAL. Ianuens. III p. 74,7 cucurrerunt Sarraceni ad fo-os et posuerunt ignem in ipsis -is (fo- *var. l.*) et domibus. *al.* *de horreo publico ab imperatore instituto, ubi vectigal exigatur* (de re v. E. Kantorowicz, Kaiser Friedrich II. 1927 [Nachdruck 1963]. p. 260sq.): ACTA imp. Winkelm. I 505 (a. 1264) nullum ... occasione pedagii, -i et doane vel exactionis alterius ius ... solvere teneantur *cives mercatores*. 999 p. 759,20 de ... statutis super iure -i hec

sunt: *eqs. v. et p. 559,41.* cf. 2. *funda.

1. **funditor**, -oris m. *fundibularius* – Schleuderer: p. 558, 55.

2. ***funditor**, -oris m. (*fundere*) *fusor* – Gieß-er: CHART. scrin. Col. A II 2 p. 22,30 (a. 1135/80) Diderich -r. B 506 in domo Theoderici, -is plumbi (cf. S. Hagström, Kölner Beinamen. 1949. p. 394sq.).

funditus *adv. script.*: fon-: l. 16.18. al. fod-: l. 16. 1 *a fundamentis, usque ad fundamenta, fundum* – von Grund auf, bis auf die Grundmauern, bis zum Boden: a *proprie*: a *spectat ad aedificia* (altare: l. 13): RIMB. Anscar. 19 p. 42,16 coeperunt *Dani* velle ... locum ... -s depraedari atque incendere. PURCH. Witig. 457 pulchrę quę (*altaria*) cocto vestivit -s auro. OTTO FRISING. gest. 4 p. 15,18 castrum ... -s delevit *gens Saxonum*. ANNAL. Plac. a. 1252 p. 505,48 erat (*castrum*) ... fo-s (fod- *cod.*) muratum excepto ab uno latere *eqs.* ANNAL. Ianuens. IV p. 35,9 turrim et omnes domos Ianuensium fo-s diruerunt *inimici. al.* b *spectat ad vasa*: THEOPH. sched. 2,25 p. 54,26 si ... non possit plumbum ferro -s influere, calefacto melius ferro iterum funde *eqs.* CHRON. Thietm. 4,33 vinum ... in vase -s pridie exhaustum crescere cepit. b *in imag.*: a *in univ.*: ALDH. virg. I 36 p. 282,10 cum ... persecutorum rabies ... catholicae fidei propugnaculum ... -s evertere moliretur (*sim.* 43 p. 295,17). b *radicitus, usque ad radices* – mit den Wurzeln, bis zu den Wurzeln: WILLIB. Bonif. 8 p. 42,18 omni -s eradicata hereticorum perfidia et extirpata iniquorum coniuratione. ARBEO Emm. 7 idolatria -s eradicare decreverat *pontifex eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,10 quę (*plantaria*) nisi iusticie citius cum falce recidam (sc. *potestas regis*) -s, ... inter florigeras speciosi germinis herbas carduus et ... palurus ... exurgunt (*spectat ad Vulg. Is. 34,13*). *al.* c *translate i. q. omnino, prorsus* – ganz und gar, gänzlich, vollends: TRAD. Frising. 41 (a. 771) post dies meos -s substantia mea omnes res inquisitas ad ... Mariae ecclesiae ... pertinere debuisset. DIPL. Loth. I. 132 p. 296,3 ut ... nullus iudex publicus ...

repetere presumat ... leudem et ... debitum ... scientes a nobis esse -s dimissum. DIPL. Heinr. IV. 213 regios mansos ... ex nostro iure in suum (sc. *militis*) ius -s reliquimus. BERTH. chron. B a. 1077 p. 256,21 quomodo se totum regnum a tam sacrilego homine -s liberaret. ERINH. Heimer. 254 montis consensum ... attemptaverunt nec -s obtinuerunt (sc. *homines maligni*). v. et p. 568,5. 2 *penitus, medullitus – im Innersten, bis zuinnerst*: AETHICUS p. 192,8 vallata atque iugis montium bitumine et sulphorea terra -s receptacula conmixta. WALAHFR. Mamm. 13,6 -s ... interiora viri manibus pulsantur obuncis. THIETM. chron. 3 prol. 19 (vs.) felices, qui ... tranquillae pacis retinent optata timoris -s ignari pulsantis corda maligni *eqs.*

1. **fundo**, -avi, -atum, -are. *script. et form.*: fon-: l. 67. p. 561,39. *partic. perf.* -deada: DIPL. Karoli M. 313 p. 473,3 (spur. s. XII.). ? *depon.*: p. 561,17. *usu intrans.*: l. 55. 57. p. 561,64.

1 *fundum praeparare, fundamenta iacere* – den Boden vorbereiten, den Grundstein legen (*usu intrans.*): HUGEB. Wynneb. 11 illi (*Willibaldus et iuniorum agmina*) fodentes -verunt, lapides locaverunt, fundamenta ... fabricaverunt. ERMENR. Har. 3 locum monasterii signabat ac -are coepit.

II *aedificare, extruere, condere, instituere, creare* – (auf-)bauen, errichten, gründen, schaffen: A *gener.*: 1 *proprie*: a *strictius*: EIGIL Sturm. 1 quod (*monasterium*) ab eo -tum atque constitutum est. DIPL. Karoli III. 56 p. 96,42 donavit *Ludowicus* ... abbatiam ... non longe a Placentina urbe -tam. DIPL. Otton. I. 405 p. 551,38 quam (*aulam regiam*) ipse imperator ... claris edificiis -are (-ari *var. l.*) preceperat. DIPL. Heinr. II. 306 p. 384,25 ut ... piscarias tres -tas in fluvio Ticino ... teneat *praesul*. CHART. Laus. 705 p. 573,5 cantor Lausanensis voluit fondare domum in casali capituli. *al. v. et p. 566, 52.* *per compar. de loco naturali*: HEITO Wett. 15 duxit angelus eum ad loca pulcherrima naturali constructione -ta. b *latius de creatione mundi*: ALDH. virg. II 3 telluris formans (-ans *var. l.*; sc. *Deus*) fundamina verbo. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,45 cuius (*Dei*) ... imperio nutata -antur tota etheria, ter-

[Niederer]

restrea, aequorea eqs. al. 2 in imag. et alleg.: LIUTG. Greg. 7 p. 73,13 -ta erat domus supra firmam petram, quae petra erat Christus (sim. HRABAN. epist. 21 p. 427,12; spectat ad Vulg. Luc. 6,48. I Cor. 3,10sq.). GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 172 quae (civitas Dei) dicitur XII lapidibus preciosis esse ornata atque -ta eqs. (spectat ad Vulg. apoc. 21,14.19). 3 translate: BONIF. epist. 50 p. 82,12 nec ecclesiae canonica iura alicubi -bant vel renovabant Franci. EPIST. var. III 16 apud Danos et apud Sueones Christi -ta est ecclesia. RIMB. Anscar. 27 p. 58,3 quod ... christiana religio ibi (sc. in Byrca) -retur. ACTA imp. Winkelm. I 492 p. 411,38 ubi studium -are predictum (sc. artium et scientiarum) et eius sedem statuere deberemus. al. B spec.: 1 publ., eccl., iur. i. q. aedificari efficere, actu fundationis instituere - stiften, (durch eine Gründung) einrichten: a spectat ad ecclesias, monasteria sim.: a in univ.: CHART. Alsat. B 74 (s. VII./VIII.) qui (dux) -vit ... locum in parte sue hereditatis. TRAD. Frising. 50 ut ... -rer (ni leg. -rem) ecclesiam. DIPL. Karlom. II. 5 Angilbergam ... quoddam noviter coenobium ... in solo proprio pia devotione -asse. CHART. Rhen. 298 l. 75 huic (oratorio) -ando C librę legentur. WIPO gest. 1 p. 9,4 ubi (sc. in civitate Bambergensi) ipse (Heinricus II.) ... -vit episcopatum. CHART. Mog. A II 658 p. 1074,36 cum ... lis verteretur super parrochia in Altavilla ... -ta. persaepe. b dotare, bonis instruere - dotieren, ausstatten: CHART. Solod. 24 p. 27,5 (a. 1101/03) predictis curiis et ecclesiis prenominate cenobium beati Albani martyris -tum est. CHART. Raitenh. 31 cum ... universis, quibus -ta et dotata esse dinoscitur capella. CHART. Babenb. 179 p. 241,28 de propria nostra substantia ... edificare inchoavimus, -vimus et dotavimus de novo, plantavimus atque perpetue ordinavimus domum eqs. CHART. Monast. 27 ecclesia ... magnis et largis -ta regum possessionibus. al. γ donare, tradere - schenken: TRAD. Fuld. I 72 p. 150,23 (s. XII.med.) vineam unam extra muros urbis -vit et ad usum ecclesie et fratrum eam deputavit (sc. Tuto cellerarius). GESTA Magd. 24 p. 409,48 que (bona) dominus Bernhardus sancto Mauricio -verat ac donaverat. b spectat ad civitates, villas sim.: CHART. select. Keutgen 135 p. 134,5 (a. 1164) in ... villa, que dicitur Hagenowe, a ... duce Friderico ... -ta. ANNAL. Plac. a. 1247 p. 495,46 fo-vit imperator civitatem, quam Victoriam appellavit. CHART. Heinr. Leon. 76 p. 111,15sq. (spur.) ut in omnibus ... villis tam -tis quam de novo -andis duo tantum mansi ... liberi semper erunt eqs. 2 geom.: GERB. geom. 5,10 linea, quae in una parte figurae directim et non oblique iacet, basis nomen accepit eo, quod super ipsam figura -ta sit. 3 philos. et natur. i. q. fundamentum esse (pro), subesse - die Grundlage sein (für), zugrunde liegen: ALBERT. M. animal. 16,27 ex hiis (virtutibus) habet anima -are et substantificare id, in quod agit. metaph. 3,2,10 p. 129,21 in qua (prima materia) primae inveniuntur materialis principii proprietates, quae sunt sustinere, recipere, substatere, fundamentum esse sive -are et huiusmodi. 11,2,20 p. 507,87 causalitas causae primae est substantiare secunda et -are, quia eqs. 4 anat. i. q. formare - bilden, formen: PS. GALEN. anat. 19 p. 196^B instrumentum (sc. generationis) foeminae habet figuram inversam et protensam, id est -tam intus.

III in fundamento ponere, constituere - auf eine feste Grundlage stellen, festmachen (an), gründen (auf), begründen (medial. fere i. q. niti, constare, pendere [ex] - sich stützen, beruhen [auf], bestehen [aus], abhängen [von]): A proprie: 1 in univ.: ALBERT. M. animal. 13,107 totum corpus huius animalis (sc. seipae) -atur (cf. p. 678^b, 32 συνεστῶναι) in carne molli. 2 adhaerere, situm esse - an-, festgewachsen sein, sich befinden (usu medial. et intrans.): TRACT. de chirurg. 493 eum (sc. cancerum) in inferioribus -are dicimus, sicut pede, crure, intestinis. ALBERT. M. veget. 4,114 sunt spinnae sicut unci, -ti super corticem plantae (cf. notam ed.). 6,239 super quod (sc. racemum) -antur omnes uvae, quae sunt in botro uno. B in imag. et alleg. de fidelibus: CAND. FULD. Eigel. I 9 p. 226,16 -ti erant martyres super Christum, firmissimam petram (cf. l. 3). WALTH. SPIR. Christoph. I 3 illud ... velut abiectum reprobis lapidis nomen in ecclesiastici parietis angulo fixa soliditate -atur (spectat ad Vulg. psalm. 117,22.

Matth. 21,42). C translate: 1 in univ.: a gener.: CONVERS. Afr. 5 quae ipsam veritatem ... in tua mente -asti. CHART. archiep. Magd. 28 p. 42,1 qualiter Sclavos ... in catholica fide noviter -verat Otto imperator. CHART. Duisb. 5 p. 27,36 in Christo ... -tus et in caritate perfectus (sc. abbas). ALBERT. M. animal. 1,263 motus capitis a dextris et a sinistris -atur super iuncturam spondilis primae eqs. 3,56 opinio ... nostra -ta est supra propositiones eqs. saepius. b philos.: ALBERT. M. veget. 5,51 super compositum ex contrariis est esse suum (sc. eius, quod corrumpitur) -tum. metaph. 1,1,1 p. 2, 25sq. sicut ... causa tertia in ordine -atur in secundaria et secundaria -atur in primaria et primaria non -atur in aliquo, sed est fundamentum omnium consequentium, ita eqs. 11,2,20 p. 508,2 est ... intelligentia id, quod in esse -atur a luce primae causae. ibid. al. 2 firmare, stabilire - festigen, sichern: RUOTG. Brun. 5 p. 6,11 -to et ... pacato imperio. DIPL. Ludow. Germ. 175 p. 248,31 (spur.) Karolus ... ultimam ... regni ipsius partem ... proprio episcopali vigore -are decreverat. 3 confirmare, (argumentis) probare - bekräftigen, beweisen, 'untermauern': CHART. Const. 8 p. 12,4 (a. 1220) prepositus suam -ans intencionem pretaxatam domum nomine prepositure sibi pertinere ... asseruit. CHART. episc. Halb. 999 p. 228,104 Ludolfus episcopus asserens intencionem suam super suo libello sufficienter esse -tam petiit eqs.

IV dimetiri, attribuire - ab-, ver-, zumessen, zuteilen: CHART. Sangall. A 248 (a. 820) si eum (pratum) mundiare (i. mundare) non poterit (sc. emptor), -at (sc. venditrix) ei dum in altero tale loco.

V fundum tribuere - als Grundbesitz verleihen: LEG. Lang. p. 213,10 omnia fundora, -ta sive exfundata sint, ... dividimus per medium (cf. notam ed.; sim. p. 213,26). aspectu inverso de hominibus i. q. fundo instruere - mit Grundbesitz versehen: LEG. Lang. p. 214,37sq. si ... pars de Neapolim cum parte Langobardorum potuerit revocare ipsum tertiatorem in ipsum fundum et -are illum ibi eqs. cf. exfundare.

VI sepelire - begraben, beisetzen: VITA Desid. Vienn. 19 cuius sunt Viennae reliquiae foris murum civitatis -tae.

adi. fundatus, -a, -um. 1 firmus, stabilis - fest, stark, beständig: COD. Udalr. 8 p. 31,13 quod per regem nostrum Heinrichum ... -issimam pacem omnibus ecclesiis praestet Deus. ACTA imp. Winkelm. II 1035 p. 697,44 eternum Christi pontificium in -issima Petri sede sub gratia ordinatum. al. 2 ? profundus - ? tief (in nomine loci 'Acquafondata'; cf. G. B. Pellegrini et al., Dizionario di toponomastica. 21997. p. 6): DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,17 pergit finis ad lacum Vitecusu et vadit directum ad Aqua -a (inde DIPL. Loth. I. 140 p. 314,7 [spur.] Aquam -am).

adv. fundate. firme, stabiliter - fest, sicher: BERTH. chron. B a. 1077 p. 299,2 ipse (archiepiscopus) ut ... sancte ecclesie immobilis columna basi veritatis pondere superni amoris -issime superposita ... fugiebat (spectat ad Vulg. I Tim. 3,15. apoc. 3,12).

2. fundo, fudi, fustum, -ere. script.: stirp. praes. fon-: l.72. stirp. perf. fod-: p. 563,18. form.: praes. stirp. perf.: p. 564, 68. adde: VISIO Baront. 2. perf. stirp. praes.: p. 564,48. stirp. perf. funded-, fundid-: p. 564,47.48.65. coni. I.: p. 564, 27.42. coni. IV.: p. 563,42. struct.: c. abl. (pro acc.): p. 563, 12.564,47. al. c. dat. (pro acc.): p. 564,21. pendet ad: p. 564, 33. depon.: p. 563,14.564,65. usu intrans.: p. 563,72.564,25. partic. usu adi.: p. 563,67.564,26; subst.: l.68.p.563,44 (dub.).

I proprie vel in imag.: A spectat ad effusionem: 1 stric-tius: a effundere, profundere - (aus-, ab)gießen, (aus)schütten: a in univ. (in imag.: l.66): COMPOS. Luc. a 31 -is (sc. lardum cum sulfure coctum) <super> latere. CAND. Fuld. Eigel. II 14,66 manibus data lymphā -itur (cf. Verg. Aen. 1,701). HROTSV. gest. 491 fudit rex in insontem concretum ... furorem (spectat ad Vulg. apoc. 16,1sq.). EPITAPH. var. II 24,7 septima lux urnam -entis (i. Aquarius, cf. notam ed.) in orbe fluebat, cum eqs. al. b ministrare - einschenken: ANNAL. Plac. a. 1278 p. 571,18 quibus (vasibus) utebatur rex in ministerio ad edendum et ad vina fondenda. b (eff)fluere, manare facere - vergießen, verströmen, fließen lassen (medial. i. q.

fluere, manare – fließen, strömen [aus]: **a** *de imbre, fluvio sim.*: ARBEO Emm. 30 p. 72,11 ut prolixius -endi cursus (sc. *fluenti*) spatium non siniret *humus*. REGINO chron. a. 517/37 p. 26,31 ut . . . alveus cadaveribus hominum repletus magis cruorem quam aquam -ere videretur. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,20 'Eurus -it aquas', sic et causam dicti considerantes spiritum peregrini Dei dicimus *eqs.* (cf. *notam ed.*). HILDEG. Disib. 4 iuxta quoddam flumen, quod de mari -itur (cf. phys. 2,3,5). *refl. i. q. exire – sich ergießen, münden*: MAPPA Ebsdorf. p. 34^b Sicaton fluvius nascitur in montibus [in] Ceraunis et -it se in mare. **β** *de lacrimis*: VITA Goar. 7 p. 418,16 lacrimis (A1; lacrimas *rell. codd.*) sine cessatione -bat. AGIUS vita Hath. 21 quantum ante sanctorum tumbam fudit lacrimarum *eqs.* PASS. Quir. Teg. 6 fusi sunt *christiani* lacrimas. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,17 -unt in corpus lacrimas. *saepius*. **γ** *de sanguine (spectat ad sanguinis detractionem: l. 25; in imag.: l. 22)*: LEX. Alam. 57,2 si . . . sanguinem -erit (effuderit, fo- *var. l.*) sic, ut terra tangat *eqs.* ARBEO Emm. 43 qui (*martyr*) summi imitatione capitis et amore cruorem fuderat. WETT. Gall. 22 p. 268,18 qui (*Stephanus*) sanguinem tuum propter Christum -isti. WALTHARIUS 667 aut quaesita dabis, aut vitam sanguine -es. THIETM. chron. 7,76 caro eius (*Colomanni mortui*) a quodam postea paululum incisa sanguinem fudit. *saepe. de venis i. q. sanguine fluere facere – zum Blüten bringen, bluten machen*: ALCUIN. carm. 26,13 hic (*medicus*) venas -it, herbas hic miscet in olla. **c** *exprimere – auspressen, kelttern*: WANDALB. mens. 249 plenum -at *vinitor* praelo torquente lieum. **d** *egerere – ausschneiden*: ALDH. carm. eccl. 5,7 fibras olidas tetro cum viscere fudit (-it *var. l.*; sc. *Iudas Scarioth*). **2 latius:** **a** *ecicere – ab-, herauswerfen*: WALAHFR. Wett. 73 scopulis . . . illisa carina fudit (gloss. RO: eiecit vel emisit) onus cunctumque virum *eqs.* **b** *proferre, procreare, gignere – hervorbringen, erzeugen*: **a** *in univ.*: ALCUIN. carm. 4,10 non oleum nec vinum Fresia -it. WALAHFR. carm. 35,3 Hellas magnam -bat Homerum. WANDALB. mens. 189 cum necdum plenam -unt sua tempora messem. EKKEH. IV. bened. I 2,37 tabo . . . Nestorium fudit (gloss.: genuit) saniesque Fotinum. **al.** **β** *de anim. i. q. parere, generare – gebären, zeugen*: WALAHFR. carm. 41,10 gallinae -ant haedos atque ova capellae. RHYTHM. 146,8,6 moriens viventem sic possum (sc. *ovum*) -ere (-ire *var. l.*) foetum. VITA Pus. 4 p. 216,17 ut septem mater Luitrudis seculo -ret filiarum proles. YSENGRIMUS 5,700 septimus a magno dicor quater esse Lovone, viscera cui fudit sus sua, fusus ei (cf. *notam ed.*). CARM. de Iuda 1,58 fuso nato gaudet *mater* merore fugato. **al.** *in imag.*: RHYTHM. 146,23,2 verberare . . . multo huius (sc. *patris, i. silicis*) de viscere -or (sc. *ignis*). **B** *spectat ad dispersionem: 1 spargere, dissipare – aus-, verstreuen*: **a** *gener.*: CAPIT. episc. III p. 185,7 ut . . . comburantur (sc. *res vetustiores*) et cinis infra ecclesiam . . . -atur. RUD. TRUD. epist. p. 331,40 totus cinis carnis et ossuum quasi calx noviter fusa candebat per totum sarcophagum (*item* p. 332,10). **b** *spec.*: **a** *milit. i. q. expellere, fugare – vertreiben, in die Flucht schlagen*: WIDUK. gest. 1,30 Henricus rex movit castra contra Karolum eiusque saepius fudit exercitum. OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 175,31 ex quo cognovit *princeps* Gwihelmum fuis Grecis Apuliam . . . recepisse *eqs.* **β** *philos. et natur. i. q. diffundere – verbreiten, verteilen (refl. i. q. diffundi – sich verbreiten)*: CARM. *var.* II 3,3,2,4 quaecumque volubili motum continuant statu seu quaecumque localibus se -unt spaciis, idem dum non sunt, solido vacant. MEDIC. *var.* 12 (BullHistMed. 10. 1941. p. 35; s. X./XI.) omnis virtus de cerebro -itur, quia habitaculum anime in cerebro est. ALBERT. M. animal. 1,390 non pulsantia (sc. *orificia venarum*) sunt rigantia et -entia sanguinem (ex *Avic. canon. 1,1,5,2,4*). **2 extendere – ausdehnen: **a** *gener.*: ALBERT. STAD. Troil. 4,712 non se distendit, nec enim se contrahit alvus (sc. *Penthesileae*), mollicie tumida sed bene fusa sedet. **b** *milit. i. q. promovere – (vorwärts) verschieben, vorschieben*: WIDUK. gest. 3,18 crebrae ante portas pugnae, raro forinsecus stationes fusae. **C** *spectat ad demissionem: 1 strictius i. q. defluere – herunterfließen (usu intrans.)*: WALAHFR. carm. 19,28 evigilans, quicquid (*i. sordes*) supero sibi visus ab axe -ere, per lectum reppe-**

rit ire suum. **2 latius:** **a** *prosternere, caedere – zu Boden schlagen, niederstrecken*: REGINO chron. a. 890 p. 136,1 tanta strage hostes fudit (effudit *var. l.*) *Alanus*, ut vix quadringenti viri . . . ad classem repedarent. WIDUK. gest. 2,3 p. 69,16 in hostes ruit maximamque partem ex eis armis fudit, caeteros fugere compulsi *Asic*. WALTHARIUS 977 Alapharides . . . se . . . excutens Francum valida vi fudit ad arvom. **al.** **b** *medial. i. q. considerare, decumbere – sich lagern, sich hin-, niederlegen*: HROTSV. Gong. 217 accumbunt . . . Franci per moenia fusi. 10 WALTHARIUS 504 dixit virginis in gremium fusus: '*eqs.*' CARM. Bur. 138,2,1 Flore fusus gremio Phebus . . . risum dat. **c** *mediopass. i. q. corruiere – zerfallen, einstürzen*: GESTA Camer. 2,2 quo (*altari*) fuso pignera sanctorum . . . illesa reperuntur. 3,19 p. 471,18 fuso altari totum illud opus diruitur. **D** *perfundere, tinguere – übergießen, benetzen*: ARBEO Corb. 20 lacrimis fusus flebili voce deplorans *eqs.* WALAHFR. carm. 48,3 capitis ceu vertice quondam limpida fomenti -unt velamina pepli (*spectat ad Vulg. psalm. 132,2*). *fort. add.*: CHRON. Salern. 48 p. 50,4 'quis ille est, qui meum dorsum aqua perfundit?' ipse statim dorsum linquens aqua capiti eius (sc. *Rofrit*) scilicet -ere cepit. **E** *liquefacere, conflare – flüssig machen, (ein)schmelzen (medial. vel intrans. i. q. liquescere, tabescere – flüssig werden, 'schmelzen')*: **1 gener. de nive (usu intrans.)**: VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 359,5) ut glacies congelaverat et nix raro -bat. **2 techn.**: **a** *in univ.*: COMPOS. Luc. S 19 corallum lib. II, amoniacos -atum, caucumarum lib. II (cf. *comm. p. 167*). MAPPAE CLAVIC. 56 argenti, eris rubri et plumbi partes equales confla et asperges sulfur vivum et, cum -eris, patere, ut refrigerent. THEOPH. sched. 2,25 p. 54, 7 fac tibi larem, ubi plumbum -as. CHART. Argent. I 616,70 p. 472,6 si episcopus voluerit argentum de camera sua -ere (fundi *var. l.*) et inde denarios percuti *eqs.* CHART. Rhen. inf. II 383 numquam ad monetam -et emptor argentum. GEBER. summ. 16 p. 307 cum terra facti sint *spiritus*, que non -itur. **al.** **b** *conflando formare, conficere – gießend herstellen, 'gießen'*: NOTKER. BALB. gest. 1,29 -o tibi tale campanum, ut *eqs.* WIDUK. gest. 3,68 simulacro Saturni ex aere fuso . . . spectaculum populo prebuit *dux*. TIT. metr. IV. 1,2 abbas . . . -i praecepit sex . . . ex aere columnas. THEOPH. sched. 1,28^{capit.} de molendo auro in libris et de -endo molendino. **al.** RUD. TRUD. (?) mus. 1,26 p. 70 qui (*artifex*) cimbala formare et -are debet. *saepe. in periphrasi nominis*: ACTA civ. Wism. A 872 Hildebrandus humularius emit casam a Henrico, qui -it ollam (cf. 1021 Henricus gropengetere ['Kannengießer']). **F** *de arenato sim. i. q. confundere, miscere – (zusammen)gießen, mischen*: LEG. Lang. p. 178^a,23 si massa (massam, maxas *var. l.*) fundederit (fundiderit, funderit, fundiderint *var. l.*; sc. *operarius*). **II translate:** **A** *emittere, offundere – ergießen, entströmen lassen, ausbreiten (medial. i. q. offundi, elabi – sich ausbreiten, entströmen)*: **1 in univ.**: SALOM. III. carm. I 1,231 ut . . . proprium fiat mihi nomen obolium et mens fusa foras ipsum me deserat intus. WALTHARIUS 989 dux totas -ens in brachia vires *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,141 novit . . . in ventum sese -isse laborem (cf. *Ov. am. 1,6,42*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 47 ut decedente die tenebrae noctis -rentur (-retur *var. l.*). **al.** **2 de sonis, verbis sim. i. q. edere, promere – von sich geben, ausstoßen, aussprechen: WALAHFR. Wett. 908 gemitus . . . imo de pectore -ens. carm. 64,4,2 Sarra risum non fudit libentius, quam *eqs.* DIPL. Otton. II. 280 p. 326,1 si petitiones fidelium nostrorum, quas . . . in conspectu imperii nostri -unt, . . . compleverimus. WALTHARIUS 316 balbutit madido facundia fusa palato. FROUM. carm. 9,9 murmura. **al.** *de precibus sim.*: VITA Lamb. Traiect. 12 (MGMer. VI p. 366,12) fundidit (fudit, -it, -ens *var. l.*) *preces* (ARBEO Emm. 42 p. 92,15 *preces*. COD. Karol. 82 p. 616,33 valeamus . . . -i p. *persaepe*). ARBEO Emm. 13 orationem. WILLIB. Bonif. 4 p. 15,30 ut . . . supplicationes fuderent (-rent *var. l.*). **al.** **B** *perdere – verwirken, verlieren*: CONC. Merov. p. 70,31 (ed. de Clercq) fidem . . . quam Adam peccando -erat, Christus miserando refudit. WALAHFR. Wett. 468 ne quodam crimine cuncta perdat et omne probum (gloss. RO: ne omnem bonitatem) -at *homo* vastante ruina. **C** *refl. i. q. evanescere – sich verflüch-***

[Niederer]

tigen: UFFING. Ida 1,17 nec ante ab incepto cessatum est opere, quam spurcissimus praedo (i. *daemon*) ... se ... garrindo vacuas fudit in umbras. **D** *disturbare* – *durcheinanderbringen*, *verwirren*: EKEH. IV. pict. Mog. 108 turrin tollentes ... linguas sunt fusi virtute potenter abusi (*spectat ad Vulg. gen. 11,7*).

adi. fusus, -a, -um. 1 *extensus, diffusus* – *ausgedehnt, zerstreut (liegend)*: CHART. com. Mansf. VI 15 p. 340,22 (a. 1254) ex nomine describentes *castellani* ... ecclesiam ... cum adiacente curia et -is edificiis in villa Scrapelowe. 2 *fluidus, defluis* – (*hernieder*)*wallend*: EPIST. Wisig. 17 p. 686,10 ut (*add. ed. Gil*) -a pendens humeris atque vestigia caelans tellum infolis verrat (*sc. planeta, i. casula*). 3 *mundatus, purus* – *geläutert, rein*: CHART. Pruss. II 375 (a. 1279) duo milia marcarum -i et finiti argenti.

adv. fuisse. *nimis, abundanter* – *allzu sehr, übermäßig*: CARM. var. II 10,4,19 qui (*Christus*) gelidas guttas partim sub nube ligatas suspendis pariter, ne -e rura redundant.

2. fusim. *passim, ubique* – *weit und breit, überall*: CHRON. rhythm. Austr. 625 -im singuli proclamant, Deo graties dantur.

fundotenus v. *fundus et tenuis*.

***fundula**, -ae f. (1. *fundus*) *gobius* – *Grundel*: ALBERT. M. animal. 2,79 qui (*piscis*) est in colore sicut piscis, qui vocatur -a. 7,85 quos (*pisciculos parvos*) loscas vel loxas sive -as vocant (*cf. ind. p. 1653*).

***fundulus**, -i m. (1. *fundus*) *fundus (parvus)* – (*kleines Stück Land*, *Gut*: CHART. Steph. Wirz. 37^b p. 51,37 (post 1108) ut nec ipse -us nec quisquam ex eadem familia cuiusquam ditioni ... nisi ipsius ... abbatis ... concedatur. fort. *add. in nom. propr.* ('Fondulo'; *cf. A. Mazzetti, Delle antiche relazioni fra Cremona e Trento*. 1831. p. 146): ANNAL. Plac. a. 1282 p. 575,39 habito tractatu cum Rubeo de Fo-is de Sunzino (*cf. SALIMB. chron. a. 1282 p. 511,13 quidam homo de Sulcino, qui vocatur Rubeus de Infunditis [cf. notam ed.]*).

fundus, -i m. *script.*: fon-: p. 566,14.30.567,57. al. fön-: l. 46. *form.*: decl. I.: acc. pl. f.: -as: p. 567,59. -oras: EPIST. pont. Rom. 72 p. 122,20. abl. pl. -oris: p. 567,63. adde EPIST. pont. Rom. 50 p. 84,29sq. (spur.). decl. III. *nom. et acc. pl. n.* -ora: p. 562,30.566,72.567,2. adde LEG. Lang. p. 213, 25. EPIST. pont. Rom. 72 p. 122,1. al.

I solum, fundamentum, basis, pars inferior, profundum – *Grund, Boden, Fundament, Unterbau, unterer Teil, Tiefe*: **A de parte inferiore, ima**: 1 *de vasibus*: **a** *proprie (metaph.: l. 47)*: WALAHFR. Gall. 2,24 oleum per rimam in -o (-e, fō- var. l.; *sc. lampadis*) repertum ... ad terram defluxit. METELL. exp. Hieros. 4,838 -us ... et ansa rei, Boimundus, nobile vas belli, pugnat de parte rebelli. CHART. Hans. I 435 p. 151,33 de melle, quod affertur kacabis, cupis, tynis vel in quolibet vase cum uno -o II den. GEBER. summ. 43 p. 393 fiat -us ei (*vasi*), qui separari et coniungi possit. 45 p. 405 ut ... -o superiori appropinquet *res. persaepe*. *per compar. de cellulis favi*: ALBERT. M. animal. 8,150 p. 634,36 replent *apes* totum alvear ... domibus, et quaelibet domus habet duo ostia ... ita, quod domus una est sicut duo vasa exagona coniunctos -os sive bases habentia *eqs.* **b** *meton.*: **a** *sedimen* – *Bodensatz*: MAURUS urin. II p. 41,20 prima regio (*sc. urinae vasi infusae*) dicitur circulus; secunda superficies seu corpus aereum; tertia perforatio seu substantia; quarta -us. **β de tributo cerae (picis: l. 62)** *i. q. tabula, orbis* – *Platte, Scheibe (de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 395 s. v. 'Boden')*: REGISTR. abb. Werd. 8,1 p. 249,13 (s. XII^{med.}) villicus ... dabit ... picis XXX -os. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,7 villicus ... II -os cere, V oves (*sc. dabit; iterum p. 251,1*). CHART. Osn. II 3 ut vel cere -um vel duos graves nummos annuatim persolvat. CHART. Biel. 24 p. 16,4 quod ... daret ... -um cere vel duos denarios. 2 *de navibus*: AETHICUS p. 127,2 faciunt ... naves, ... adstrictam tantomodo -us lignis levigatis. BURCH. URSB. chron. p. 118,5sq. ad -um navis se demisit et eundem -um perforavit *quidam christianus*. 3 *de aedificiis (spectat ad carcerem: l. 71)*: DONIZO Mathild. 1,150 in turris -o iacuerunt (*sc. captivi*). *de tota structura*: CHART. Basil. C I 351 (a. 1259) si domus ... per ignem devas-

tabitur, abbatissa et conventus ... trabes ad -um domus necessarias dare tenebuntur. 4 *de locis naturalibus (de inferno: l. 4)*: **a** *in univ.*: WALAHFR. Wett. 219 ille ferox ... finibus insidians -o (gloss. RO: dativus) te (*sc. mentem hominum*) tinguat Averni. carm. 6,13 oceani. HROTSV. Gong. 405 quae (*con-iunx*) ... -o (*sc. fonticuli*) nudatam committit ... palmam. ALBERT. M. veget. 4,70 in ... locis sulphureis ... apparent herbae quaedam ...; cum enim ventus flaverit super auripigmentum, quod est in -o terrae illius ... , repercutitur ventus; ... et excitatur ignis ... , et ad -um auripigmenti, (*cf. Nicol. Damasc. 2,6 in profundo auripigmenti*) incensi descendit aliquid, quod est quasi faex eius *eqs.* *in descriptione terminorum*: CHART. Ticin. 110 p. 61,32 (a. 1221) a predictis terminis ... inferius et versus sero et fondum vallis. **b** *terra, humus* – *Erdboden, Erde*: ALDH. virg. II 1331 aurea sternuntur -o simulacra Minervae. HROTSV. Gong. 185 cum ... lacum peteret -umque siti reprobarer, qui quondam validis luxuriavit aquis *eqs.* CHART. Nuremb. 178 p. 113,12 (dipl. Frid. II.) cum locus ille (*sc. Nuremburch*) nec habeat vineta neque navigia, immo in durissimo situs sit -o. ALBERT. M. veget. 4,67 plantae ... compactas habentes partes supra aliquam terram nascuntur, cuius -us est compactarum partium et solidarum. 5,67 circa naturam -i (loci J). **c** *alveus, fossa (fluminis, stagni), lacus* – (*Fluss-, Bach-, Bett, (Teich-)Becken*: DIPL. Otton. I. 8 piscationem ... cum -o et alveo ipsius fluminis ... donavimus. CHART. Bund. 119 p. 99,36 cum ... aquis aquarumque decursibus, molendinis et -is *eqs.* CHART. Eberb. 29 p. 60,13 -us ... , in quo emanabat aqua, nec civium proprius erat nec monachorum. ACTA imp. Böhmer 954 ut concedatis (*sc. imperator*) ... eis (*sc. Cremomensibus*) fondum et aquam et usum aque Padi. CHART. Eichsf. 579 militem ... ecclesie ... -um piscine ... contulisse. *al.* *in descriptione terminorum*: DIPL. Ludow. Germ. 90 p. 129,37 ab illo fonte usque ad Rotinbah, inde, sicut Rotinbah decurrit usque ad medium -um Hreni. TRAD. Frising. 1007 ex ipsa columna per medium -um Treismae ipsius fluminis usque ad *eqs.* CHART. Brixin. 29 usque in medium -um Sovve fluminis. DIPL. Ludow. Germ. 179 (spur.) in medium -um Nekar. 5 *de partibus corporis*: Ps. COPHO anat. 43 sub -o s t o m a c h i i est epar positum (ALBERT. M. animal. 1,554. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 36,24. *al.*). MAURUS (?) anat. II p. 29,2 vesicae. TRACT. de chirurg. 97 si tenaculis in superficie cutis teneri non potest (*sc. telum*), item si in -o (*sc. vulneris*), ... carnem iubemus incidere. RICHARD. ANGL. anat. I 559 est matrix membrum ... folliculos habens in -o, qui tendit prope diafragma. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,2 p. 117^D extremitas furculae, quae est in -o (*infundo ed.*), sublevetur. THEOD. CERV. chirurg. 3,35 p. 169^G bursae. *al.* 6 *de bulla*: WALAHFR. hort. 171 distendit *vis Nothi* ... cavum ... pondus (*sc. bullae lomenti*) et centrum medio configit labile -o. 7 *locut. adv.*: **a** a -o *i. q. funditus* – *von Grund auf*: VITA HEINR. IV. 1 p. 10,7 quod (*monasterium*) ille a -o fundatum usque mira mole et sculptili opere complevit. **b** usque ad -um *i. q. penitus* – *gründlich, aufs Gründlichste*: NOTKER. BALB. gest. 1,14 iustum est, domine, ut, quocumque vos veneritis, omnia expurgentur usque ad -um. **c** -o *tenuis, -otenus* (-atenus, -etenus): **a** *funditus* – *von Grund auf, bis auf die Grundmauern*: ANSO Ermin. 5 (MGMer. VI p. 464,22 [add. vita II]) quod (*monasterium*) ... exstructum tempore Hludovei iunioris -otenus (*ed., -etenus cod.*) tanto ad eadem usque tempora florebat augustius, quanto *eqs.* DIPL. Heinr. III. 130 monasterium ... a parentibus suis et a se -otenus (-etenus var. l.) constructum. *v. et p. 5, 51. β penitus, omnino* – *gründlich, ganz und gar*: DIPL. Otton. II. 283 p. 330,7 pene ... annulatum atque fondotenus depopulatum (*sc. coenobium*). TRANSL. Eug. Tolet. add. 1 p. 280,22 cuius (*prolis*) ... membra ... contracta extiterant, ut officium incedendi -atenus caruisset.

B de agro sim. certis finibus conscripto: 1 *praedium, possessio (agri)* – *Grundstück, -besitz, Gut, 'Grund und Boden'* (*de re v. LexMA. IV. p. 1741. s. v. 'Grundherrschaft' et Dt. Rechtswb. IV. p. 1159sq. s. v. 'Grund' et E. Schrader, Das Befestigungsrecht in Deutschl. 1909. p. 96sq.*): **a** *de quolibet praedio*: **a** *in univ.*: LEG. Lang. p. 213,20 -ora vel terras, qui

[Niederer]

in partes Langobardorum venerint in sortem, nullo modo ipsi homines, qui habitant in ipsa -ora, possint infiduciare eqs. OTTO FRISING. gest. 1,9 p. 25,32 in monasterio ... in proprio -o constructo humatus est. CHART. Tirol. 543 p. 20,28 ut ... confratres ... omnes -os vel predia seu bona ... tenere debeant. DECRET. Bern. 3 in -o et allodio imperii. CHART. Friburg. 66 p. 54,10 -us dotalitius. CHART. Mehl. 799 abbas et conventus ius suum ... ostenderunt publicis instrumentis ... domini -i, qui ius patronatus donavit eisdem (cf. l. 24). *persaepe*. per compar.: METELL. exp. Hieros. 3,804 tamquam -um proprium subdis (sc. *sors impia*) tibi mundum. *β in descriptione terminorum*: LEX Baiuv. 12,4 signa (sc. *terminorum*) ... oportet inquirere, id est agerem terrę, quem propter fines -orum antiquitus apparuerint fuisse ingestum. CHART. Wirt. 1019 p. 70, 23 (a. 1244) emerunt (sc. *milites*) ... curiam villici ... et illum agrum, qui adiacet -o sive gibratun villici regalis. CHART. Burgenl. I 409 p. 279,3 ex parte septemtrionali iuxta -um sue (sc. *Petri*) sessionis prima meta incipit eqs. *ibid.* al. *γ in nomine loci*: ARBEO Emm. 37 p. 84,41 quae (*solitudo*) mutata vulgarica locutione Feronifaidus (Feroius -us var. l.) appellatur (cf. *notam ed.*). *fort. huc spectat*: CHART. Rhen. med. I 158 p. 221,39 (a. 915/23) dedit *vasallus* ... de sua proprietate in loco, qui vocatur -us rivus, iuxta ripam fluminis ... iugera II. *δ locut.* ius, titulus, ratio -i i. q. *ius patronatus, ius domini prae-dium possidentis* – Patronatsrecht, Recht des Grundherrn (de re v. E. E. Stengel, *Abhandlungen u. Untersuchungen zur ma. Geschichte*. 1960. p. 26): CHART. Raitenh. 9 p. 14,40 (a. 1152) adicimus ... de capellis, quas iure -i ... possidetis ... , ut eqs. (EPIST. Teg. II 82 p. 112,2 ius -i et patronatus in ecclesiis vestris confirmari vobis expetitis. *saepius*). 163 cum ecclesia de Raitenhaslach ratione -i seu donatione fundatoris nostre (sc. *Salzburgensi*) attineat ecclesie eqs. CHART. Ror. 16 p. 162,31 cum ... omni iure, quod in ea (*capella*) titulo proprietatis, temporalium et -i noscitur habuisse. 46 que (*iura*) in predicta capella ... iusto hereditatis et -i titulo dinoscitur habuisse. al. *β de massa, curia dominica*: LIBER diurn. 53^{tit.} colonis et familie massarum sive -orum in provincia ill<a> constitute. 89. al. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 15,24 ad -um, qui est ad Frimares-hem, pertinent dominales mansi hi: eqs. (cf. W. Metz, *Das karoling. Reichsgut*. 1960. p. 91). *c de manso q. d.*: CHART. Carniol. II 126 (a. 1243) abbas ... vendit unum mansum ... sorori Bernhardi ... , qui huiusmodi -um olim monasterio ... donaverat. CHART. Burgenl. I 413 in cuius concambium ... decem -i leuhyn vulgariter nuncupati ... cesserunt comiti Franconi. *d de area* (de re v. Heyne, *Hausalt*. I. p. 159 adn. 6): DIPL. Loth. III. 110 p. 177,25 confirmamus ... -um ... ecclesie cum circuitu inibi pertinente usque ad murum civitatis. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 64 nr. 10 domum unam ... cum statione vel -o ... comparavimus. al. CHART. Babenb. 458 p. 325,32 -um sive aream cum domo et curia, quod vulgo hofstat dicitur, ... resignavit *carnifex*. CHART. Burgenl. II 174 p. 122, 16 tres domos sub uno tecto ... cum -o suo cesserunt fratres comiti. CHART. Xant. 216 p. 169,1 domus, -i, arce et orti proprietates. *saepius*. *e de pago, vico* (de re v. A. A. Settia, in: *Medioevo rurale*. 1980. p. 159 et J. Durliat, in: *Aux sources de la gestion publique*. 1993. I. p. 275sq.): CHART. Sangall. B 12 (a. 744) in fondo Ghiperativilare casa, sola, orta eqs. DIPL. Karoli III. 23 quicquid ... in ipsis duobus locis et -is pertinere videtur (DIPL. Otton. I. 342 p. 469,3 in locas et -as nuncupante Montione eqs. [item DIPL. Heinr. II. 299 p. 369,43]. CHART. Bund. 201 p. 161,16 in loco et -o Trexivi. *saepius*). DIPL. Karoli M. 255 p. 369,41 (spur.) cum omnibus pertinentiis ... in quibuscumque locis positis seu casualibus aut -oris tam dominicatum, villis cum rusticis et colonis. al. *fort. huc spectat*: FORM. Andec. 4 residit *vineola* in terraturium sancti illius, in -o illa villa. al. CHART. Stab. 19 p. 54,6 ad monasterium Stabulaus in Ardenne -o situm. p. 54,9 in loco nuncupante Linarias, que est sita intra -um Ardenne. *2 arvum* – *Ackerland*): CHART. civ. Erf. 157 p. 90,24sq. (a. 1255) quod ecclesia ... retineat unum mansum ... per -um yemalem decem agros habentem, per estivalem decem, per -um quiescentem decem. CHART. episc. Halb. 1276 cum -o, qui in dictis locis agricultura

seu aratro laboratur.

II fundatio – *Gründung*: *A de actione fundandi*: DIPL. Otton. III. 2 p. 395,40 episcopus reposcens reddi ... abbatiam ... debitam funditus a primo -o et ex antiquitate ipsius constructionis suae sedi. *B de ecclesia, civitate fundata*: TIT. metr. IV 7,3 fratribus a septem ... religio -o Benedicti coepit in isto. ANNAL. Altah. a. 1050 p. 46,4 in Nuorenberg suo -o principes convocat *imperator* (cf. W. Schultheiss, *Das Bürgerrecht d. Königs- u. Reichsstadt Nürnberg*. 1972. II. p. 164). VITA Heinr. II. B 12 p. 284,3 rex ... Babenbergensem -um cum omnibus pertinentiis suis beato Petro contradidit. al.

2. fundus v. 1. funda. *Niederer funebris*, -e vel raro **funebrius*, -a, -um. acc. n. pl. -ra: l. 33. *1 adi.*: *a qui ad funus pertinet, exsequialis* – *Bestattungs-, Leichen-, Toten-*: ALDH. virg. I 13 p. 242,8 carmen -e et canticum lamentabile, quod epicedion et epitaphion vocatur. FOLCUIN. vita Folcuin. 10 cum omni honestate, ut res -ia postulat (HUBERT. Gud. 18 [MGScript. XV p. 1201,46]). CONSuet. Trev. 10 post peractum ministerium -e. CARM. var. 2,3,4 (NArch. 37. 1912. p. 802) aut ... merite nobis da (sc. *funera*) munera vite aut simul exequiis indue -iis. MIRAC. Annon. 1,86 -io ritu peracto. *cadaverosus* – *leichenbläss*: OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 132,8 videres ... oppidanos ... -i facie tamquam de bustis egredientes imitari. *6 obitum promulgans* – *das Ableben verkündend*: EPIST. var. I 2^{tit.} epistola -is. *c lamentabilis, luctuosus* – *kläglich, jammervoll*: CONR. MUR. summ. p. 162,28 sunt verba ... flebilis, -ia. *d funestus* – *unheilvoll, verderblich*: CARM. Bur. 120,2,8 sordes (sc. *puella*) ... -i crimine. *e mortuus* – *tot*: AMARC. serm. 3,79 -is equi sumpta osse medulla. *2 subst. neutr.*: *a plur. i. q. exsequiae* – *Bestattung, Leichenbegängnis*: MIRAC. Pirm. 3 plebis conventio ... parabat -ia mortis. *per enallagen*: DHUODA lib. man. 5,1,39 nihil aliud per -ra (?per errorem pro funera) carminum (sc. *insipientium et negligentium*) restat nisi 'quasi'. *b sing. i. q. mors* – *Tod*: DHUODA lib. man. 4,8,17 modicum tempus fuerunt (sc. *iniqui*), longaevo -i (?per errorem pro funeri) Tartari post mancipantur.

**funebritas*, -atis f. *exsequiae, funebria* – *Bestattung, Leichenbegängnis*: GESTA Camer. 1,28 incertum est ... , quae personae eius (*pontificis Vindiciani*) -i interfuerant (sim. 1,87).

funeratio, -onis f. (*ius sepulturae*) – *Begräbnis(recht)*: CHART. Scheftl. 14 (a. 1219) hec tria ecclesiastica insignia, videlicet baptismus, -o et decimatio, ad parrochiales ecclesias ... pertine<n>t.

funereus, -a -um. *1 qui ad funus pertinet, exsequialis* – *Bestattungs-, Leichen-, Toten-*: THANGM. Bernw. 37 -a ... Theutonum legio ... corpus piissimi domini Aquis portabant. 55 ut moris est in talis personae -o obsequio. *2 qui mortis est* – *Todes-*: BENZO ad Heinr. IV. 5,3 p. 460,15 imple legem, non videbis phalanges -as (cf. *Vulg. Ioh. 8,51* mortem non videbit). *3 de extrema voce i. qui morientis est* – *Sterbe-*: CARM. imag. 10,1,9 inter -as veluti semiviva loquelas postulat (sc. *Iuditta*) eqs. *4 lamentabilis, luctuosus* – *kläglich, jammervoll*: LIBRI Karol. I 12 p. 161,30 consolatione postposita -is vocibus lugubriter mala sua exaggerans (sc. *Iacob*). AGIUS epic. Hath. 118 hoc erit, quod nos solabitur unum in tam -o praelugubrique malo, quod eqs. *5 funestus, exitialis* – *unheilvoll, verderblich*: SISEB. Desid. 17 claustra ... inferni obserare -i (funeri var. l.). CASUS Petrish. 5,43 sedato ... incendio irruerunt tam viri quam mulieres ... et ... -as predas agebant. ALBERT. M. fat. 4 p. 76,32 ad hoc, quod obicitur de nato in capite Gorgonis, dicendum, quod illae stellae -ae sunt et monstruosam indicant vitae terminationem. *mortifer* – *todbringend, tödlich*: EUPOLEMIUS 2,155 Iebuseus ... hastam (sc. *Sotheris*) truncare parabat adacto -am ferro. METELL. Quir. 17^a,32 qui (*dux*) detrahens cenobiis fundos suos -is manibus dedit necem ducatu.

funero, -atum, -are. *sepelire, sepultura afficere* – *begraben, bestatten* (*usu absol.*: l.72): VITA Arnulfi 12 forte fuit, ut quidam ... parentem suum ... supremis -ret fletibus. BALDER. Alber. 28 non ... comuni hominum fortuna -tus est. CHART. episc. Hild. I 442 p. 432,8 hoc ... ei (*ecclesiae*) indulisimus, ut i u s -andi habeat (470 p. 446,31. CHART. Sangall. B 599).

[Antony]

funerosus, -a, -um. *exsequialis, lugubris* – *Bestattungs-, Trauer-*: RUOTG. Brun. 28 -us eiusdem loci (sc. Coloniae) occursus.

funestalis, -e. -e (ius) i. q. *ius capitale* – ‘Sterbfall’ (cf. vol. II. p. 2138, 325qq.): CHART. Ger. Col. 66 p. 64,4 (a. 1216) persolvit Riquinsteinensis ecclesia s. Gereonis ecclesie pro -i, quod curmeda appellatur, et pro alio iure omnimodo duodecim solidos.

funesto, -are. 1 *mortī committere, morte auferre* – *dem Tod überantworten, dahinraffen*: GODEFR. VIT. Frid. 830 o mala tempestas, quam Romula protulit estas, agmina -ans, que regia planxit honestas. 2 *polluere, maculare* – *entweihen, beflecken*: GUNTH. PAR. hist. 19 p. 160,2 si seculares viri fortassis cruentis manibus -rent (sc. sacras reliquias).

funestus, -a, -um. *script. functus*: l. 25. *metr. fū-*: l. 21. 22. 1 *exitialis, perniciosus* – *unheilvoll, verderblich*: POETA SAXO 2,171 lugubris hiems illi (regi) -aque genti cum ... finita foret. WERR. (?) Albert. 5 (MGScript. XXV p. 142,39) comes ... pro fratre suo ... non cessat -am fabricam fabricare. *al. usu subst.*: CARM. var. III 1,13 poenitet atque pudet me sic fecisse -a (-o cod.). *mortifer* – *todbringend, tödlich*: WILLETR. Sus. 337 hec veluti casta luctans cum sorte -a maluit ipsa mori quam ... quid obesse pudori. 2 *caedis cupidus, cruentus, dirus* – *mordgierig, blutdürstig, grausam*: RHYTHM. 41,8,1 Herodes -us (functus cod., sed cf. Sac. Leon. 1286) querebat Christum occidere. VITA Emm. 16 militum ... turba ... -as manus in ... episcopum ... iniecerunt. BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 54,24 quem (Wentizlavum regem) ... ut insontem ovem ... -us frater occidit. ALBERT. M. sent. 4,21,9 p. 874^b,29 non -us tortor (i. diabolus) debet in eos (sc. qui sunt in purgatorio) accipere potestatem. *al.* 3 *sepultus* – *begraben, bestattet*: RUD. FULD. Leob. 4 p. 123,35 ascendentes (sc. iuvenes sorores) tumulum (sc. odiosae sanctimonialis mortuae) et quasi -um cadaver conculcantes.

*adv. *funeste*. 1 *mortifere* – *tödlich*: ROB. TOR. chron. a. 1118 Balduinus ... seditione militari -e vulneratus ad sua recessit. 2 *misere* – *elend*: CYPR. CORD. carm. app. 1,11 (MG Poet. III p. 147; c. s. X.¹) inmensum malum infectus, nequiter, -e vibens <sum> lacrimans eiulanter.

fungia v. spongia.

funginus, -a, -um. *fungi proprius* – *einem Pilz eigen*, *Pilz-*: GOZECH. epist. 23 ut nodosus es, frater, ut -o capite es et totum te tegis! (cf. Plaut. Trin. 851).

1 **fungo** v. fungor.

[2. **fungo** v. 1. figo. *adde ad p. 221,66*: CHART. Traiect. 633 p. 98,5 (a. 1216/30) qui (institores) carrucas ducunt et tentoria fungunt.]

fungor, functus sum, -i. *form. act. (occurrunt fere usque ad s. IX^{med.}, inde usque ad s. X^{ex.} tantum bis)*: *praes.*: *indic.* -it: p. 570,1.10. *adde* CHART. Fuld. B 52 p. 87,20. 64 p. 112,16. 66 p. 114,29. SMAR. carm. 1,6,5. *inf.* -ere (-ire: DIPL. Merov. I 147 p. 371,21): l. 67 p. 570,5.11. *adde* MILO Amand. I 2 p. 456,10 (epist. papae). VITA Elig. 1,13. FORM. Senon. II 12. *imperf.* -bat: p. 570,9. *adde* URSIN. Leod. 21 (MGMer. V p. 343,9). *perf.* fun(c)xit: l. 70.72. p. 570,55.57. *adde* VITA Audoini 1 (MGMer. V p. 555,2) -cxit. *partic. perf. sensu pass.*: p. 570,10. *gerundivum pro partic. fut.*: p. 570,7. *struct.*: fere c. *abl.* c. *acc.*: l. 67.72. p. 570,5. *saepe usque ad s. IX^{med.}*. (postea praeter p. 570,28 tantum occurrit diem: v. p. 570,52.57). c. *gen.*: p. 570,3. c. *nom. praed.*: p. 570,14. *pendet in c. abl.*: l. 70. *confunditur c.*: *ingere*: l. 67.70. p. 570,1.22. *fugere*: p. 570,3.

1 *gerere, peragere, exsequi, administrare, adimplere* – *innehaben, durchführen, ausüben, wahrnehmen, erfüllen, verrichten*: *a in univ.*: IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 222,24 ut sibi (sc. Chlothario) ... le g a t i o n e m (legatione var. l.) -ere (-i, fingi var. l.) curet Eusthasius (OTTO FRISING. gest. 2,36 p. 145,7 Gwibaldum ... legatione ipsius ad regiae urbis principem -turum destinavit imperator. saepe). RHYTHM. 39,1, 2 cuius (reginae) nomen (i. persona) -xit (-cxit, fincxit var. l.) in (om. S1. W) imperio. VITA Audoini 4 (MGMer. V p. 556,8) sacerdos egregius -cxit officium (LEX Alam. 13 qui [dia-

conus] ante altare -o. -it [fingit var. l.], [officio -itur var. l.]. VITA Filib. 28 [MGMer. V p. 599,15] quidam ... diaconatus o. [officio, officii var. l.] -ens [fugiens var. l.], *persaepe*). VITA Lamb. Traiect. 4 (MGMer. VI p. 357,2) s a c e r d o t i u m (sacerdotio, sacerdocia var. l.) -ere (-i var. l.) et onus pontificale accipere (GESTA Magd. 16 p. 395,25 quod ... eiusdem [sc. Magdeburgensis] sedis -endus esset Giselbarius ... sacerdotio. *al. sim.* VITA Richar. 1 [MGMer. VII p. 444,31] sacerdotale decus -bat). CHART. Sangall. A 397 presbiter Lantpertus pastorem curam ... -it. VITA Pus. 7 p. 220,5 digne Deo -tis orationibus sume ... reliquias. FROUM. carm. 10,29 ordine ... -ere summo. EPIST. Teg. I 88 v i c e regis ... -imini (OTTO FRISING. gest. 2,42 mediatorum ... v. -bamur. saepe). *persaepe*. *β c. nom. praed.* (ellipt., sc. officio [cf. p. 569,72]) i. q. *servire* - *dienen*: CAND. FULD. Eigil. II 3,15 -i promeruit, (cf. I 2 ordinatur) ... presbyter. 7,32 fratres Odilhoh, Reccheo et senior, iam -tus uterque presbyter et monachus. 2 *uti, compotem esse (fieri), frui, habere, potiri, consequi* – (in Gebrauch, in Besitz) haben, teilhaftig sein (werden), benutzen, gebrauchen, verfügen (über), gewinnen: *a in univ.*: DONAT. Trud. 15 (MGMer. VI p. 287,16) candor ... luminariorum, quae (quibus var. l.) ad effugandas nocturnas tenebras -imur (fingimus var. l.). TIT. metr. III 11,7 illius (Heimrammi) auxilio ut semper -atur Irinc in aevo. PASS. Mauric. 2 quisquis nauta ... cupit ire per equor ignote meditans regionis littore -i eqs. HROTSV. Dion. 31 hunc (caecum) -tum cernens ... lumine princeps eqs. ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 123,12) agmina Francorum ... victoriae ... -untur (cf. p. 123,43 obtinent) numen. CARM. var. III A 6,6,69 p. 621 unguentum Christi cognomine -tum (i. chrisma). EGBERT. fec. rat. 1,589 paucis -or amicis. EKKEH. IV. bened. II 48 crux faciat gravidam -i dulcedine triscam. YSENGRIMUS 1,846 parte (sc. galli) mea (sc. Reinardi) primum -ere (sc. Ysegrimus), deinde tua. 4,943 tuus (sc. Sprotini) ... parens uno pede -tus ... carmen ... dabat. CHART. Austr. sup. I 442 p. 640,34 cum nullius successione -remur herede eqs. CHRON. Erf. mod. II a. 1241 p. 237,5 qui (sc. papa electus) statim tercio die ... nec pallio nec infula vel bulla -tus ... diem clausit extremum. *persaepe*. *b sequi, servare* – *sich richten (nach), bewahren*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 91,40 cum praeter ultimum pedem (sc. versus) ceteri omnes dactilica -antur scansione. EPIST. Worm. I 52 p. 90,23 hac ... proportionum habitudine et maiores -i numeros non negamus. *c in malam partem i. q. pati, tolerare* – *erleiden, erdulden*: EKKEH. IV. bened. I 44,14 subpeditante (sc. Wiboradae) ... Rachilda carcere coniuncta varia cruce corpore -ta (gloss.: afflicta). 3 *explere, consummare, finire, claudere* – *vollenden, hinter sich bringen, beschließen*: *a in univ.*: IONAS BOB. Columb. 2,6 p. 238,23 qui cum iam suppremas vitae presentis horas -retur eqs. WANDALB. martyr. 354 caesar Hludowice, cruento tempore -te, ... sceptra relinquas. AGIUS epic. Hath. 345 non ... hanc brevi vita -tam doleatis. CHART. Raitenh. 189 p. 160,21 (a. 1251) cum communem humano generi diem fuero -tus extremum. *b locut.* diem (extremum), vita -i i. q. *defungi, mori* – *sterben*: VITA Lupi Senon. 4 (MGMer. IV p. 180,1) mox ut papa Artemius ... d i e m -tus est (-xit, -cxit var. l.), (defunctus est, diem clausit ultimum var. l.) eqs. (WIDUK. gest. 3,74 p. 151,15 Bernhardus ... d. -xit [finivit var. l.] extremum). CONST. imp. I 338,3 (a. 1191) si contigerit ... imperatorem v i t a ... -i (STATUT. ord. Teut. p. 33,5 si ... post vespas v. -untur [sc. decedentes in hospitalibus] eqs.).

adi. functus, -a, -um. *mortuus, exanimis* – *tot, entseelt*: ALDH. virg. II 858 cadaveribus reddebat Benedictus lumina -is. WALAHER. Wett. 749 delitiis viduata (sc. mulier) marito sufficiens -a (gloss. R: mortua) est. *al.*

subst. 1. functus, -i m. *defunctus* – *Toter*: AUDRAD. carm. 3,4,235 qui (Deus) facit ad vitam -os de morte redire. VITA Landel. Laub. 115 fies (sc. in numero cleri) ceu -us ima tellure repostus. *al. plur. remissius i. q. generationes praeteritae* – *frühere Generationen*: v. l. 71.

2. **functa**, -orum n. *praeterita* – *Vergangenes*: MILO Amand. II 3,27 functi -a canant: vivens vitalia pange.

fungosus, -a, -um. *fungi naturae similis* – *schwammig*:

[Antony]

ALBERT. M. veget. 7,140 sata . . . radix (sc. *rapae*) . . . operienda est sine laetamine, sed si paleae misceantur terrae, -ae fiunt (sc. *radices*).

fungus, -i m. script.: fon-: l.13. fin-: l.28. fulc(us): vol. III. p. 42,6. acc. pl. -us: l.11. usu sing. pro plur.: l.8.

1 de -is in silvis et pratis nascentibus i. q. *μύκης, βολίτης* – Pilz, Schwamm: COMPOS. Luc. G 7 memoriam universarum herbarum, lignorum . . . , -i, salis. WALAHFR. hort. 40 ungula cornipedum si quando humore nocetur collecto et putres imitatur marcida -os (gloss. L: suamma). ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 abstinere . . . ad . . . -us et brassicas. ANTIDOT. Glasg. p. 113,7 facit . . . ad boletus mortales, id est contra -os venenatos. HILDEG. phys. var. l. cod. G 1,169 capit. p. 491 fungi. ALBERT. M. veget. 6,343 -i sunt multorum modorum, tam ex diversitate locorum . . . quam etiam in colore et sapore et odore. 6,345 ille (-us) mortalis est . . . et vocatur -us muscarum. animal. quaest. 8,2 p. 171,19 inter non-viventia et plantas est aliquid medium, ut tuberes et -i. *persaepe*. v. et vol. III. p. 42, 6sq. *expressius de -is venenatis*: ODO MAGD. herb. 539 -is, si manditur *porrus*, obstat. 2 de -is in lignis, arboribus nascentibus i. q. *παννός, ἀγαθικόν* – (Baum-, Holz-)Schwamm: RECEPT. Sangall. II 47 de -o, qui in prunariis nascitur. ANTIDOT. Glasg. p. 141,21 -os de vite in vino vetere quoques. p. 150,21 -us de larice. HILDEG. phys. 1,172 p. 1194^C -us, qui in nuce crescit eqs. ALPHITA A 13 abietis. ALBERT. M. animal. 23,96 mirti. *saepe*. 3 de -is in corporibus anim. nascentibus i. q. *caro excrescens, tuber* – *Auswuchs, Gewächs, Geschwulst*: AURELIUS 16 p. 717,26 -i (fi- A²) intestinei (sed cf. *Gariopont. pass.* 3,27 sive malos -os accepissent). LIBER accip. 8,1 -um vel anelium habet. 23,2 cornum fit ex -o; -us fit conceptus sub ala ex ferita, . . . ex ardore solis. CHIRURG. Sudhoff I p. 16,25 -us (i. *polypus*) de nare. BENVEN. GRAFF. ocul. B 26 de . . . humoribus melancolicis generatur . . . quedam infirmitas inter nasum et oculum; et est quasi quedam carnositas . . . ; et in multis locis vocatur -us. 4 de -is in aqua dulci vel marina nascentibus i. q. *spongia* – (Süßwasser-, Meeres-)Schwamm: FRUTOLF. chron. p. 75,1 dederunt (sc. *homines vestiti pellibus ballaenarum*) et -os rubicundos et murenas (ex *Hist. Alex.*). 5 de -is in adusto lucernae ellychnio nascentibus i. q. *concrementum fuliginis* (in ellychnio) – (Ruß-)Schnuppe, 'Lampenruß' (am *Docht*): MIRAC. Bert. cont. I 44 p. 517,18 contigit . . . magnam domum . . . ex inmortuo cerei -o succensam ardere.

***funicularius**, -i m. *restarius* – *Seiler* (pro nom. propr.): CHART. Turic. 1127 (a. 1260) testes . . . sunt isti . . . : C. Kloterius una cum suo filio, . . . F. Vesli, H. F-us.

***funiculator**, -oris m. *restarius*, *funitortor* – *Seiler*: REGISTR. Baiuv. B p. 364,19 -es XXX den. (sc. *persolverunt*).

***funiculosus**, -a, -um. e multis funiculis confectus, arte nexus – aus vielen Seilen gefertigt, engmaschig: WILH. APUL. gest. 3,173 qui (piscis) cum delabens in retia -a eqs.

funiculus, -i m. (cf. l. 59; -um, -i n.: l. 60, 69) script. -col(us): p. 572,18. 1 gener. i. q. *funis* (parvus), *resticula*, *linea* – (kleines) Seil, Stricke, Schnur: a proprie: VITA Elig. 1,12 p. 679,2 videres plerumque ire -o cinctum, vilibus vestibus tectum. TRAD. Frising. 547^f Pilgrim per -um signi ecclesiae . . . Rubonem archipresbiterum vestivit. WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1097^A qui . . . quid de vestimentis suis laverit et . . . super -um suspendit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 7,11 ligato aliquo -o, (ligatam aliquem -um *BNPV*) cum longa falconis. p. 46,13 illa duo extrema -i (-a *N*). ALBERT. M. animal. 8,135 tenduntur -i tentorii per palos. *saepe*. proverb. (cf. *Vulg. eccles.* 4,12): GODESC. SAXO theol. 1 p. 82,20sq. maior et fortior est -us triplex quam simplex, ut a Salomone verissime dicitur: 'us triplex difficile rumpitur'. al. cf. l. 69. b in imag.: IOH. NEAP. Ian. 1 (praef.) non est passus (sc. *abbas*) ultra dissimulationis -um prolongari. VITA Eberh. Salisb. II 5 p. 100,32 suae mansuetudinis -o omnium scismaticorum feritas constringitur. SALUTARIS POETA 56 luxus, avaricia, fastus mundum quasi triplex -us (-os, -um, fanuculum var. l.) capiunt et capiendo ligant (CONR. MUR. summ. p. 26,18 t. . . -us rumpitur difficulter, scilicet ingenium, studium, exercitium. al. cf. l. 63). al. c translate i. q. series – Reihe: a de hominibus i. q. agmen –

Zug: MIRAC. Ursm. 2,12 tribus diebus non cessavit -us populi euntium et redeuntium. b de argumentis i. q. *continuatio* – Kette: PETR. DAM. epist. 89 p. 552,26 quid a te portenti, quid praestigii sub hoc -o inductionis alatur, ignoro. 2 spec. de mensuratione: a proprie i. q. *funis mensuralis* – Mess-

schnur: VITA Leon. Nobil. 10 (MGMer. III p. 399,3; s. XI.) partitus est inter eos (sc. *advenas*) septem portiones suae silvae in -o distributionis (CHART. Berg. Magd. 72 p. 51,25 perspectis et consideratis terminis et limitibus in -o d. CHART. Pomm. 616 cum . . . villarum mansi et agri . . . cum -o d. mensurarentur. al. [cf. *Vulg. psalm.* 77,54]). CHART. select. Keutgen 139,36 si quis inventus fuerit habere pondera iniusta vel -os iniustos eqs. CHART. Stir. I 605 p. 573,15 agri . . . -o mensoris dimensi et certis terminis distincti. ALBERT. M. pol. 6,6^f per -os et decem petras et perticas et alias duodecim mensuras geometricas describunt (sc. *praediorum distinctores*) . . . areas. al. b translate i. q. *divisio* – *Teilung*: RAHEW. gest. 3,2 terram -olo hereditatis tenere (CHART. Gosl. II 33 p. 131,32 accedente consensu . . . hereditum nostrorum, qui iusto h. -o proprietatem predictam erunt possessuri). EPIST. Hildesh. 7 hereditatem nostram hoc modo divisimus et, sicut vere credimus, equo -o, quod ego totam terram obtineam citra flumen et frater meus ultra flumen . . . possidebit. c meton.: a portio, pars, sors – (An-)Teil, Los: REGINO chron. a. 876 p. 111,33 ut . . . foret Carolus sua sorte contentus et -o hereditatis divinitus sibi collato pacifice frueretur (CHART. Basil. C I 444 h. sue -o defraudari. al. [cf. *Vulg. deut.* 32,9 et al.]). HELM. chron. 110 p. 218,18 Pribizlavus . . . sedit quietus et contentus -o portionis sibi permissae. GESTA Bert. 2,15 Robertus . . . mansiones et -os possessionum colonis distribuit. CARM. Bur. 21,5,2 cecidit in preclaris hominum -us (cf. *Vulg. psalm.* 15,6). al. b de certa quadam mensura i. q. *funis* – 'Seil', 'Reep': CHART. Samb. 58 p. 25,9sq. (a. 1258) triginta -i in silva Wogrin . . . et in Nergia septem -i proximi septem -is pertinentibus ad Velowe eqs. p. 27,10 unus -us, cuius tres virgule proxime quinquaginta duobus -is ad Velowe pertinentibus attinent ad istam partem. *persaepe*. CHART. Pommerell. 185 p. 157,21 longitudo quorum (pratorum) . . . protenditur penes Wizlam inferius mensurando, donec octoginta duorum funium numerus impleatur, a Wizla deinde . . . viginti septem -is extenditur latitudo. *ibid.* al.

***funifex** (funix), -icis m. *restarius*, *funitortor* – *Seiler*: TRAD. Ratisb. 956 p. 483,6 (a. 1181) testes: . . . Marquart funix, Chono preco. ACTA civ. Wism. B 332 relicta Ekkeberti -is . . . dimisit solum Iohannem de Prensberge de hereditate puero- rum suorum, quam ab ipso exigebat.

funis, -is m. (f.: p. 573,10) c. gen. *inhaerentiae*: p. 573,1. confunditur c.: finis: p. 573,1. 5.31.44. adde CAPIT. episc. I p. 130,12 (var. l.). funus: p. 573,31. adde GESTA Trev. 31 p. 173, 11 (var. l.).

1 gener. i. q. *restis* (longa et crassa), *funiculus* – (langes, dickes) Seil, Stricke, Strang: a proprie: a de diversis -bus, quibus in re navali opus est: WANDALB. Goar. 2,29 p. 74,12 negotiator . . . navem per Rhenum flumen agebat et . . . quia adverso flumine navigabat, -e a suis navem circa litus trahendam curaverat. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,270 litoreum . . . solvere -em. HEINR. LETT. chron. 1,6 Semigalli . . . cum magnis -bus navium venientes putabant eqs. *saepius*. b de vinculis, laqueis: LEX Baiuv. 4,7 si quis eum (liberum) -bus ligaverit contra legem. TRANSL. Godeh. 2 p. 644,33 factum est . . . , ut uno -e colligaretur (sc. *duo viri*) et uno ramo suspenderentur. HELM. chron. 39 p. 79,5 videres . . . cardinales -bus in colla missis nudos trahi. *saepius*. g de -e campanae: TRAD. Frising. 591 p. 506,35 (a. 830) pro (i. per) -e signi de omnibus rebus suis vestivit (sc. *archipresbyter domum sanctae Mariae*). INNOC. III. registr. 1,299 p. 425,27 episcopus in sede abbatis illum (sc. *electum*) constituens per -em campae, sicut moris est, investivit. NOTKER. BALB. gest. 1,29 auctor operis . . . apprehenso -e traxit eramentum. al. per enallagen: TRAD. Scheftl. 1^a (a. 760/64) pro -is signo tradidi (sc. *presbyter*) eam (ecclesiam) in manus . . . episcopi (cf. l. 64. p. 571,55). d usu vario: CHRON. Fred. cont. 20 p. 177,21 cum machinis et resti-

[Antony]

um -bus (finibus *var. l.*) super muros . . . inruunt (*sc. obsessores*). WALTHARIUS 983 ipse (*Helmnod*) insertum triplici gestabat -e tridentem. CHRON. Pol. 2,6 accidit . . . in quoddam castrum Polonorum quosdam traditores eiusdem castri Pomoranos sursum -bus (finibus *var. l.*) recepisse. TRAD. Westph. IV p. 57,14 villicatio . . . solvet annuatim . . . CD -es. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 402,14 unum canem . . . in -e ducat *magister forestariorum*. CHART. Tirol. notar. I 470 p. 225,21 Albertinus de Archo conquestus est de domino Buchino de Archo petens ab eo pro se unam -em et unam zundam *eqs. persaepe*. in nomine loci: CHART. eccl. Erf. 387 p. 229,33 (a. 1265) de domo sita Erfordie prope Facientes Funes. **b** in *imag.*: CAPIT. episc. I p. 266,10 ne desperationis -e ligatus ad aeternum pertrahatur *paenitens* interitum. LIUTOLF. Sever. I 1 ut . . . -es peccatorum meorum . . . disrumpere procuram (HINCM. divort. 6 p. 157,23 non tenebitur *sc. paenitens*) -e p. suorum [*cf. Vulg. prov. 5,22*]. VITA Adalb. Prag. A 26 pastoralis cure -em (-es *var. l.*) et vincula de meo (*sc. episcopi*) collo ipsorum refutatio liberavit. WIGAND. Waldg. 2 ut . . . -es predicationis extenderentur in preclaris convertendis, Saxoniam adivit (*sc. Bonifacius*). ALBERT. M. meteor. 3,4,27 p. 697^b,37 apparent . . . circa solem aliquando lineae, quae vulgo -es tentorii solis dicuntur. **c** *alleg.*: AMALAR. off. 3,1,5 per -em (*sc. signi*) intellegimus mensuram nostrae vitae. 3,1,6 -is (*sc. signi*), qui habet initium a ligno, scripturam sacram significat novi testamenti. HRABAN. univ. 20,42 p. 556^{CD} -es . . . retinacula exprimere possunt voluptatum . . . -is fides trinitatis . . . -es populi fideles in trinitatis fide contexti . . . -es prolongatio peccatorum. **d** *meton.*: **a** in nomine plantae cuiusdam (*?de hedera*): ALBERT. M. veget. 6,465 quaedam . . . est species eius (*volubilis*), 'quae vocatur -is (funus vel finis V) pauperum' (*v. notam ed.*). **b** de *pampinis cucurbitae*: WALAHFR. hort. 117 quoniam duplicem producunt singula (*retinacula, sc. cucurbitae*) -em, undique futuram dextra leveaqueprehendunt. **γ** de *fibris, nervis diaphragmatis*: ALBERT. M. animal. 1,472 hic (*panniculus*) extenditur superius ad dyafragma, ac si sit contextus ex -bus dyafragmatis reflexis et dependentibus inferius ex loco, in quo *eqs.* **δ** de *certa vena brachii*: CONSTANT. AFRIC. theod. 2, 12 p. 8a^r quod remanet de spatulosa (*vena*), partim in brachii tendit exteriora brachii -is vocanda (ALBERT. M. animal. 1,411 quarum [*sc. partium venae*] una, quae vocatur -is b., supra manifestum superioris fociilis extenditur. WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28,15 vocatur [*sc. vena*] finis [-is B. J recte, *cf. comm. ed. p. 52 adn. 2*] b. IOH. IAMAT. chirurg. 8,4 p. 55,44 duas [*venas*], que brachiorum -es dicuntur. *sim.* URSO anat. 404 -es sunt venae in brachiis intricatae). **2 spec. de mensuratione**: **a** *proprie i. q. funiculus mensuralis* – *Messschnur*: CHRON. Noval. 3,1 horum (*sc. Liutprandi regis*) pedum mensura . . . inter Langobardos teneatur in metiendis arvis usque in presentem diem, ita ut pedes eius in pertica vel -e XII fiat tabulam. CHART. civ. Magd. 115 divise fuerunt . . . due aree cum -e. *ibid. iterum*. CHART. Hans. 663 p. 232,44 per -em sancti Petri debet hospes mensurare bona sua. CHART. Burgenl. II 65 p. 45,17 (*in textu lacunoso*) mensurabunt cum -e cum mensura domini regis. **b** *translate i. q. collatio, concessio* – *Zuteilung, Gewährung*: VITA Vicel. 129 quas (*incultas villas*) pariter -is amplectitur imperialis (*cf. Dipl. Loth. III. 114*). **c** *meton.*: **a** *portio, pars, sors* – (*An-*)*Teil, Los*: SIGEB. GEMBL. Theod. 15 hic . . . , cui erat in votis, ut -es interminabilis hereditatis caderent sibi in praeclaris, in nullo volebat defraudari partes dominicae hereditatis (*cf. Vulg. psalm. 15,6*). **b** de *certa quadam mensura i. q. funiculus* – 'Seil', 'Reep': CHART. Pommerell. 159 p. 133,24 (a. 1254) centum et triginta quinque -es usuales, quibus mansi in Prussia metiri dinoscuntur. *saepius*. CHART. Burgenl. I 354 cuius (*sc. Bolosey*) terre latitudo est ex parte Rabe mensurata tali -e, qui continet triginta tres amplexus, decem et octo -es et viginti amplexus . . . ; latitudo vero eius quinquaginta tres -es continet. *v. et p. 572,39*.

***funix** v. ***funifex**. **funs** v. **fons**.

funtana, funtanus v. **fontanus**.

funus, -eris n. (*?f. p. 574,5*) *metr. fū-*: p. 574,35. *usu plur.*

pro sing.: l. 8. 17. 27. *saepius*; *sing. pro plur.*: l. 22. *saepius c. gen. inhaerentiae, e. g. l. 26. 31. 39.*

1 *proprie i. q. sepultura, exsequiae* – *Begräbnis, Bestattung, Leichenbegängnis*: VITA Audoini 16 (MGMer. V p. 564,11) cum digne (*?pro digni*) -is ornamento. AGIUS vita Hath. 28 ut tempore dormitionis eius neque -i saltem necessaria ex suo adessent. VITA Epiph. 8 p. 127,6 ruunt undique de agris ad tanti -a patris. WIDUK. gest. 3,57 -s . . . eius (*Liudulfi*) a militibus debito honore curatum . . . est. FROUM. carm. 24,4 solvimus (*sc. Ribkero*) officium -is atque precum. CHART. Tirol. notar. I 138 p. 69,7 quas (*expensas*) fecerat *Trentinus* in -e . . . Hermengarde. *saepe*. **2** *meton.*: **a** *corpus mortuum, cadaver, (homo) defunctus, interfectus* – *Leiche, Leichnam, Toter, Getöteter*: LEX Baiuv. 19,2 -s (fumus, fuimus, finis *var. l.*) ad dignas obsequias reddere. PAUL. DIAC. carm. 7,12,4 vitam receperant -a. VITA Maxim. Trev. II 22 eximii patris (*sc. Agricii*) portat plebs -a tristis. EPITAPH. var. II 20,3 qui (*tumulus*) claudit flebile -s . . . Bernhardi. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,29 rogo in pulverem redacto -e. HEINR. LETT. chron. 12,6 p. 65,7 Estonas . . . tristia -a . . . colligentes et igne cremantes. *persaepe*. *expressius de strage corporum*: METELL. exp. Hieros. 6,412 flammis tantum dare -s. 6,450 hec examina, . . . -e que pridem purgantia diximus urbem. **b** *mors, letum* – *Tod* (*per prosop.*: l. 28): **a** *de obitu, decessu*: ALDH. ad Acirc. 10 p. 88, 28 epigramma, quod epitafium vocatur, ad suprema exequiarum -a composuisse. 78,5 -e leti. PAUL. DIAC. carm. 35,43 viderat unius haec (*coniux, sc. ducis Arichis*) nuper -a nati. WOLFHARD. Waldb. 2,6 p. 226,15 cuius (*conviatoris*) iam latens -s intraverat ianuas. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,10sq. dum . . . eius (*Mahthildae*) expectat *Wilhelmus* -s, proprio -e ipsius -s precedit. EKKEH. IV. bened. I 21,34 Iacob ut de -e (gloss.: gravi somno) mortis evigilat (*cf. Vulg. gen. 45,26*). *persaepe*. **b** *nex, caedes, occisio, interfectio* – *gewaltsamer Tod, Mord, Ermordung, Tötung*: HYMN. Hraban. 6 (3),8,1 hic (*Dominus*) -is quia causa fuit, praemia his (*sc. pueris innocentibus*) super astra dabit. HROTSV. Sap. 5,3 fac, ut illae (*puellulae*) necentur, quo rebellis mater -bus natarum acrius torqueatur. THIETM. chron. 3 prol. 14 quis valet effari, seivret ut iste (*hostis*) crudeli -e. GESTA Alber. 31 mandatum multis eius de -e mortis. METELL. exp. Hieros. 5,183 deferbuit ultio Christi -a cultorum miserantis clara suorum. **c** *sepulcrum, bustum* – *Grab*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,18 qui (*Dominus*) . . . Lazarum quadriduanum -e (*funire* 2) fetidum resurgere . . . fecit. **3** *translate*: **a** *maeror, luctus* – *Trauer*: ARBEO Emm. 10 egressionis illius . . . civitas in -e (*A1; luctum cett.*) conversa est (*inde* ANTIPI. de Emm. [MGMer. IV p. 526,31]). METELL. peripar. 8,15 morbida partu fudit comitissa *Adeleida* -a plancu. **b** *exitium* – *Untergang*: RUOTG. Brun. 46 quasi discessus tanti pastoris et obitus eiusdem esset ecclesiae -s. **c** *clades, deperimentum* – *Niederlage, Verlust*: METELL. exp. Hieros. 3, 476 non tulit hoc -s reliquis audacior unus atque peremptorum vindex venit. 5,308 -a, quę nostris numerosior intulit hostis.

fuo v. **sum**. **fuolo** v. 2. **fullo**.

fur, furis *vel raro furo*, -onis m. *et* (*p. 575,48.52*) *f. script. et form.*: *acc. sg.*: fure: LEX Ribv. 81 capit. cod. B 14 p. 69,43. -one: p. 575,24. *adde* LEG. Lang. p. 140,6 (*var. l.*). *acc. pl.*: furis: p. 575,31 (*dub.*, *cf. l. 60*). *adde* LEG. Burgund. const. II 19,1 (*var. l.*). *forones*: LEX Raet. Cur. 9,22. *decl. II.*: *acc. sg.* furo: p. 575,28. *abl. sg.* furo: p. 575,25. *nom. pl.* furi: p. 575,26. *abl. pl.* furis: p. 575,31 (*dub.*, *cf. l. 57*). *adde* LEG. Lang. p. 139,23 (*var. l.*). *struct. c. gen. furtum patiens*: LEX Sal. Merov. 47,2. *usu attrib.*: p. 575,48. *confunditur c. furor*: p. 575,30. *adde* LEG. Burgund. const. I 71,1 (*var. l.*). LEX Raet. Cur. 24,28,1. *de etymologia* (*cf. Isid. orig. 10,106*): WOLFHARD. Waldb. 2,11 p. 238,22 fures, qui a furvo, id est nigro, traxere ethimologiam priscam. ALBERT. M. eth. II 4,1,8 fur . . . est, qui in furvo (*furno ed.*) . . . rem contrectat alienam. Iob 24,14 p. 282,34.

qui clam aliena aufert, cleptes – *Dieb*: **I** *proprie*: **A** *gener.*: **1** *strictius*: **a** *in univ.*: ARBEO Corb. 4 p. 191,7 fur quidam . . . mulam . . . furare ausus est. WALTHARIUS 1154 evasisse fuga furis de more per umbras. HERM. AUGIENS.

[Antony]

chron. a. 1054 furibus infestus nonnulla eorum conventicula exuri iubens (sc. *imperator*). AMARC. serm. 1,95 quid memorem . . . scelestas raptorum furumque manus. CHART. civ. Magd. 139 p. 75,25 ex angulo vici procedentis ante cimiterium . . . , ubi concursus est furum. *persaepe*. **b** *de animalibus*: ALDH. ad Acirc. 76,4 furibus invis, vastant qui farris acervos, . . . dispo-
no scandala mortis (sc. *muriceps*, i. *feles*). **c** *de Iuda*: CAPIT. episc. II 2,19 crimen . . . Iudae furis, qui sacras oblationes . . . asportabat et furabatur. EKKH. IV. bened. I 47,6 non fuit electus (gloss.: Iudas) fur mercatorque reiectus. *al.* **d** *de diabolo*: VITA Burch. Wirz. 7 ne fraus antiqui furis a thesauris divino igne probatis . . . se remove valeret. DIPL. Otton. III. 304 p. 730, 33 quatinus homines primi furis persuasione illectos perpetuae haereditatis caelestibus instauraret Dominus consortiis. *al.* v. et l. 51. **2** *latius*: **a** *pro convicio*: CHART. Babenb. 86,11 (a. 1192) quodsi filium caniculæ vel furem nominaverit (sc. *quispiam aliquem*). **b** *in oxymoro in bonam partem*: VITA Adalb. Prag. A 23 serviminis auctor diu incognitus latuit, donec quidam Uolpharius . . . sanctum prodidit furem (sc. *caligarum ad purgandum furtim ablaturum*). HEINR. TEG. Quir. I 7 p. 254, 7 parent (sc. *mandatis papae*) pii fures (sc. *qui reliquias martyris furtim Roma in Bavariam transtulerunt*) in omnibus et . . . in maritima longius divertunt. **B iur.**: **a** *strictius*: LEX Ribv. 76,1 si quis ingenuus Ribvarius -onem (-one, furem *var. l.*) ligaverit. 81 capit. cod. A 10 p. 69,43 de furo in domo receptum. FORM. Senon. II add. 5,2 furi atque muronis similis (sc. *sunt falsatorum; v. notam ed.*). FORM. Marculfi 2,22 vindicti servo iuris mei . . . , non furo, non fugitivo (*inde FORM. Turon. 9 [furem var. l.]; sim. FORM. Sal. Bign. 3. 5*). LEX Raet. Cur. 27,4,3 [-ones vel raptore,] (furores vel latrones *var. l.*) in carcere . . . damnantur. LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,5 de furis (furibus, fures *var. l.*) et maleficiis et malefactoris *eqs.* CHART. Carniol. II 103 p. 78,16 si fur convictus fuerit et morti addictus *eqs. persaepe*. **b** *latius i. qui clam aliena abstulisse perhibetur* – *angeblicher, mutmaßlicher Dieb*: CONC. Karol. A 16A, 11 qui furtivam rem . . . super furem (finem *var. l.*) conprobare non quiverit, furtivo componat more.

II in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,44 insidias furum (*i. discipulorum ab aliis quaestionum solutiones furantium*) meditatus adesse latenter praestrinxit (sc. *toparcha*, i. *magister*) teneras commoto verbere costas. ELIAS SAL. mus. 20 p. 43^a notandum, quod, qui de una clave intrat in aliam sine duplicatione punctorum, falsus musicus falsus mugiens posset appellari et fur cantus. *fort. huc spectat*: MART. VALER. buc. 1,71 timeo, ne tedia sumat amoris aut michi sint fures (plures *codd.*, v. *notam ed.*), fateor: nam iam . . . surripere michi dominam, quae ludere vellet. *usu attrib.*: ALDH. virg. II 2577 haec (*Philargiria*) comites pravos, id est mendacia mille, fraudes et fures . . . et periuria inepta . . . conglobat in cuneum.

III alleg.: HRABAN. univ. 8,4 p. 237^A fures . . . daemones atque haeretici sunt. 20,15 p. 547^D fur diabolus . . . ; fures et latrones haeretici sive Iudaeorum doctores . . . ; fur mors ex improvise adveniens . . . ; fur dies iudicii *eqs.*

***furativa**, -ae f. (furari) *ars necessariorum furtive et callide comparandorum* – *Fähigkeit zur heimlichen und listigen Beschaffung des Nötigen*: ALBERT. M. eth. II 1,3,1 p. 31^a, 49 -a et praedativa . . . et caetera huiusmodi, quae, licet contemnantur a civili, tamen cum procurativa habent similitudinem. pol. 1,6^h p. 45^b,2sq. ‘-a’ (p. 125^b, 1 ληστικός, sc. βίος): et intelligit -am quamcumque industriam, quae occulte et in abscondito lucratur, non eam, quae in furto, id est in latrocinio, . . . contrectat rem alienam. p. 45^b,30.

furator, -oris m. *qui furtim sibi vindicat* – *einer der heimlich an sich bringt*: ANNAL. Plac. a. 1252 p. 505,40 qui (*Bernardus Liberarius*) optimus -r erat castrorum Papie.

furax, -acis. ?*metr.* fū-: l.68. *furto inserviens* – *diebisch*: HEIRIC. Germ. I prol. 1,15 haec ego tum notulas doctus tractare -es (fugaces *ci. P. Mitzschke*, v. *notam ed. p. 756*) stringebam digitis arte favente citis. *subst. masc. i. q. fur* – *Dieb*: MILO carm. 3,4,1,782 -x ille miser (*de Iuda*).

***furbannio** v. *forbannio. ***furbattudus** v. *forbatutus.

***furbitor**, -oris m. (*a germ. furbjan; cf. francog. vet. for-*

bëor [*Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 2055*]) *purgator, expolitor (gladiatorum)* – (*Schwert*)-*Feger, Polierer*: WALA brev. memor. (Corp. Consuet. Monast. I. 1963, p. 422, 25; a. 834/36) camararius abbatis provideat omnes fabros . . . , pergamentarios, -es.

furbus v. furvus.

1. furca, -ae f. *script. et form.*: su-: YSENGRIMUS 3,1129 (B). fulcha: l.50. v. et p. 192,32sq. *acc. pl.* -us: l.64.

1 *proprie*: **A strictius i. q. furcilla** – *Gabel*: **1 de instrumento ad fenum levandum** (*‘Heugabel’*): EINH. Marc. et Petr. I 4,8 p. 258,44 unus de habitatoribus loci . . . -am ferratam in collo ferens . . . pratum . . . intravit. EGBERT. fec. rat. 1,465 promptus ero, ut celeres sunt ad fenilia -e. REGISTR. Maxim. p. 62,23 recipit (sc. *in feno colligendo*) -am ferens quartalem panem. p. 63,3 bedellus . . . habet de cumulo feni, quantum dens -e longus est. **2 de creagra pro insigni coqui** (*‘Fleischgabel’*): CARM. Winr. 453sq. his (sc. *magnatibus*) . . . arridet nunquam censura culine, sed studiis nostris est pluris -a bicornis, -a magistrorum deponens culmen honorum (*v. notam ed.*). **3 de instrumento in tormentis adhibito**: COSMAS chron. 1,37 p. 67, 15 vidi . . . malignos spiritus teterrimos . . . , qui imperatorem *Heinricum* . . . ad iudicium trahebant; alii collum eius -is ferreis impingentes leti clamabant: ‘noster est’. PETR. CAS. chron. 4, 129 p. 606,13 innumerabilis multitudo demonum -is igneisque uncinis armata. GERHON. psalm. 31,4 p. 35,6 ‘dum configitur spina’, id est dorsum meum per -as ferreas in craticula tribulationum. **4 de tridente** (*i. symbolo potestatis diaboli, ut vid.*) *pro signo ignominiae portato* (cf. et Isid. etym. 10,108): ADREV. Bened. 35 ille (sc. *pro periurio manus obnoxiae rigore divinitus punitus*) . . . ecclesiam petit deferens altera in manu . . . voti gratia -am ferream tridentem. **B latius**: **1 fultura, pertica, sustentaculum (ad modum -ae formatum)** – *Gabel* (*stange*), *Stütze*: **a in univ.**: WALAHFR. hort. 113 fragili de stirpe cucurbita surgens diligit appositas, sua sustentacula, -as (gloss. L: furcun zvisilun). WANDALB. mens. 98 vitibus . . . vallos addunt agricolae -asque bicornes (cf. Verg. georg. 1,264). FROUM. epist. 55 aeclesia . . . undique -is fulcita . . . , cui nisi citius subvenitur, penitus cadet. CARM. de Iuda 3,13 eminus ante datur pannus -isque rotatur apensus ferri (cf. p. 577, 66). **b ames, ancon** – *Stellgabel* (*zum Aufspannen von Netzen*): GODESC. SAXO gramm. 2 p. 485,8 ‘furcifer’ est retis quasi -as ferens, in quibus appendatur. **c baculus** – *Krückstock, Krücke*: RUODLIEB VI 93 presens sta (sc. *senior*), nitere -a. **2 patibulum** – *Galgen*: LEX Sal. Merov. 75,1 si quis hominem vivum de -a tollere praesumpserit. GREG. CAT. chron. II p. 82,1 cum ad -am duceretur (sc. *filii comitis*) ligatis post tergum manibus. COD. Wang. Trident. 62 p. 663,7 -as latronum sitas apud Arcum debet *Odolricus de Arcu* destruere nec alias edificare. ANNAL. Plac. a. 1269 p. 536,24 Karolus . . . Conradinum . . . fulchis suspendit. SABA MALASP. chron. 2,6 p. 133,21 -arum patibulo suspensus interiit (sc. *Iohannes de Choclearia*). *persaepe*. **3 palus putei** – *Brunnenpfahl*: CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 341,42sq. (s. X./XII.) quando opus fuerit, deportabitur -a et desuper dependens lignum, quod vocatur sveingel, ad puteum salis in Wich . . . ; de predicta -a solvuntur suo tempore V solidi. TRAD. Weiss. app. I 310 curia Gaboldeis debet pretaxate ecclesie . . . -am ad puteum haurientem et canalem capitalem. **4 iugum** – *Joch* (*in imag.*): HEINR. AUGUST. planct. 127 freno naturae parent nascentia quaeque, legibus ipsius contrarius est homo solus; illius usque iugum -a removens viciorem (*viciorem ed.*) ultra se tendit exlex, dum vivere gestit.

II per compar. et translate: **A divisio (ad modum -ae existens)** – *Gabelung*: **1 gener.**: BOTAN. Sangall. 32,2 ad ipeforas oculorum: herba gramen, qui tres -us habet *eqs.* (cf. *comm. ed. p. 352*). DIPL. Constantiae 43 p. 136,18 usque ad -am vie publice, que dicitur Sallolae. **2 anat.**: **a** -a pectoris *de compage ab osse pectorali et claviculis avium formata* (*‘Brustgabel’*, cf. p. 579,4): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 74,2 quantitas . . . colli in omnibus avibus universaliter posterior protenditur a capite usque ad principium dorsi, anterior usque inter -am pectoris (p. 80,30. 4 p. 93,9). **b de loco compaginationis corporis trunci et amborum femurum** (*‘Schritt’*):

[Antony]

MAPPAE CLAVIC. 101 si duorum (sc. cubitorum statura fuerit), usque ad -am (sc. erit fundamentum fabricae). c rima – Spalte: ALBERT. M. animal. 1,278 versus collum . . . habet (sc. os umeri) -am, per quam venae et nervi et arteriae colli et capitis extenduntur. 5,23 femina (sc. muscarum) ad coitum levat posterius suum contra marem et extrahit bifurcatum membrum et aperit -am eius late, et tunc mas . . . immittit suum posterius in vulvam. B fauces, angustiae, iugum (montis) – Engpass, (Berg-)Joch, Sattel, Schlucht, Klamm (interdum pro nom. propr., e. g. l. 19): DIPL. Otton. II. 254^b p. 291,24 pergit (sc. finis) per ipsas cristas montium et pervenit ad terra Alba, inde venit a -a sancti Valentini (inde DIPL. Loth. I. 140 p. 314, 10 [spur.]). LEO MARS. chron. 1,5 p. 25,13sq. sicut ascendit (sc. terminus) per ipsum rivum usque in -am sancti Martini; . . . et qualiter vadit per ipsas serras ad -am, que dicitur Popplu. PETR. CAS. chron. 4,108 p. 571,7 per -as Caudinas. GREG. CAT. chron. II p. 60,34 ab uno latere fossatus inter Mianam et Carbonianum, quomodo assumptus est in -am ipsius Faldi et descendit in fossatum Cancelli. p. 100,22 in castello de F-a. al.

2. ?*furca (fulca), -ae f. (?theod. vet. furh, v. Ahd. Wh. III. p. 1377sq.) sulcus – Furche (pro agri mensura, cf. Dt. Rechtswb. III. p. 1081): CHART. Tirol. 752 (a. 1220/26) quidam Bozanus nomine Heinricus Plancko tradidit . . . predium suum . . . scilicet VII fulcas.

[furcaria v. *surtaria: CHRON. Albr. a. 754 p. 709,29.]

*furcatio (fulc-), -onis f. (*furcare) divisio (ad modum furcae existens), bifurcum – Gabelung: ALBERT. M. veget. 6,160 iuxta quamlibet -em (ful- V) radicem habet oliva duo additamenta alba ad similitudinem foliorum.

*furcatura, -ae f. (*furcare) divisio (ad modum furcae existens), bifurcum – Gabelung: RICHER. SENON. gest. 2,21 p. 281,29 dux Godefridus . . . Turcum peremit ab humero ad pectus gladio labente per ventrem medium . . . secans, . . . -am crurium cum altero humero in equo civibus Antiochenis . . . miserat.

*furcatus v. 1. *furco. *furcella sim. v. furcilla.

furcifer, -era, -erum. script. furti: l. 53. 1 adi. i. q. furca armatus, instructus – gabelbewehrt: FROUM. carm. 32,36 si larvas (i. daemones) facerem (antea: vellem fingere) -is manibus. HERM. AUGIENS. vit. 125 auceps ille ferox, -r, atrox, persuasor sceleris, pessimus hostis (de diabolo). 2 subst. masc.: a proprie de homine furca quadam instructo: a ?famulus fenum curans – ?Heuknecht: NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 320,44; s. XI.) isti iuvenes de Puron et Puhila (sc. fugerant tempore famis ex monasterio Puronensi): Dietrich . . . , Eciman . . . , Reginhart -r. β qui ignem excitat – Fenerschürer: VITA Wilh. II (DtArch. 58. 2002. p. 514,23; s. XII^{med.}) nec . . . ei rubor obstat esse clibani -r (cf. notam ed. 18). γ tortor – Peiniger: GERHOF. psalm. 31,4 p. 35,7 carnifices et -i spinam, id est dorsum meum, confixerunt. δ portator amitis – Träger der Stellgabel: v. p. 576,41. b translate i. q. homo perditus, levis, scelestus – Lump, Schurke, 'Galgenstrick': GODESC. SAXO theol. 22 p. 299,18 -tifer (i. Faustus manichaeus) . . . convictus erubuit atque mox siluit. GERB. epist. 12 ipse cēsar omnium hominum excellentissimus a -is asino coequatur. FROUM. carm. 23,3 omnes inproperant me solum -orum. GESTA Vird. cont. II § iste -r (sc. miles) . . . ire cepit episcopatum Virdunensem . . . infestare. al. fort. huc spectat: l. 46. in allocutione: TRANSL. Dion. Ratisb. 18 p. 363^b,3 non impune tantas te nexuisse strophas, -r (sc. Gisilbertus), senties. METELL. exp. Hieros. 4,795 ad vesanum ducis ira refert Aquitanum: -r atque fugax, scelerate, per omnia mendax. al.

furcilla vel plerumque *furcella, -ae f. script. et form.: -cte: p. 578,2. acc. sg. -ellum: p. 578,13. 1 gener. i. q. fultura, pertica (ad modum furcae formata) – Gabel(stange), Stütze: CARM. de Iuda 3,100 -ellas ferri, solet hec quis mapula ferri, dedi sacre . . . edi, ut fulti cacabi nequeant sub pondere labi (cf. p. 576,39). 2 anat. -a pectoris: a epigastrion – Magenrube: PRACT. puer. 50 si febricitet puer, accipe ordeum . . . et fac emplastrum et pone super -ellam pectoris (ROGER. SALERN. chirurg. 3,773 ad dolorem stomachi mittatur seton sub furuncula, [seto sub -ella, furculis var. l.] p.

WILH. CONG. chirurg. 1658 ad querelas stomachi et dolorem thoracis trahitur seto sub -ctella [-ella B] p.). b clavicula – Schlüsselbein: RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 90,20 in illis locis, in quibus solent fieri omnia cauteria; hoc est prope humeros . . . et prope sinistram -illam pectoris. 3 in descriptione regionum montanarum i. q. fauces, angustiae, iugum (montis) – Engpass, (Berg-)Joch, Sattel, Schlucht, Klamm (fere pro nom. propr.): GREG. CAT. chron. I p. 355,4 rigus Scalatus veniens in F-ellam. II p. 40,1 a primo latere (sc. fines sunt) F-ella . . . descendens in rigaginem et petre fixę. p. 45,18 in fundo F-ella ad Murella. p. 56,8 Iohannes filius Luponis dedit res suas modii I, ubi dicitur Acutus et F-illa. p. 89,2 iuxta -ellum Melleti. p. 152,10 portionem de rocca F-elle. ibid. al.

furcillo, -are. de cruciatibus infernis a daemonibus furciferis paratis i. q. vexare – peinigen: HUGO TRIMB. laur. 240 obtineat precibus martir Domini Cyriacus, ne sine fine lacus miseros -et opacus.

1. *furco, -atum, -are. (furca) script. for-: l. 21. 1 intrans. i. q. se ad modum furcae dividere – sich gabeln: Ps. HIPPOCR. phleb. 182 vena pantoson . . . vadit per medium caput, forcat in fronte, venit in superciliis. 2 trans. i. q. (in furca) suspendere – (an den Galgen) hängen: ALBERT. BEH. epist. 136 si . . . homicidium perpetravit maximus, nobilissimus vel potentissimus, vivus suffoditur vel -atur.

adi. furcatus, -a, -um. 1 ad modum furcae divisus – gegabelt: CHART. ord. Teut. 46 p. 38,11 (a. 1212) usque ad arborem morarium -am. RICHARD. ANGL. (?) anat. II p. 83,34 est . . . commissura pars cranei in parte posteriori -a velut lamda litera Greca. ALBERT. M. animal. 23,120 haec avis (sc. garrulus) ex ira aliquando tantum furit, quod seipsam perimit in -is lignis suspendendo. CHART. Pommerell. 316 p. 271,34 ad quamdam quercum -am. bifurcus – zweizackig: TRACT. de chirurg. 101 aliquando etiam trifurcatum, (ibi -um I) telum in profundo carnis adherens videmus a nescientibus minime posse extrahi. 2 radicibus praeditus, radicans – mit Wurzeln versehen: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p. 6a^r hi (sc. dentes) omnes -i sunt, sed in eis quidam sunt diversi (cf. p. 579,21).

subst. furcata, -ae f. ?bivium – ?(Weg-)Gabelung (pro nomine loci): GREG. CAT. chron. II p. 182,32 in Tribiliano . . . et Petrolano et F-a modia CLIII (sc. concessit abbas).

2. *furco (fulco), -onis m. (ital. forcone; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 158^c) furca (magna) – (große) Gabel: AN-NAL. Plac. a. 1246 p. 493,42 ante quam ad pontem accederent (sc. naves ardentes), Placentini cum ful-bus ferreis per vim illas tenuerunt a longe.

furcosus, -a, -um. cornua (ramosa) gerens – ein (verzweigtes) Geweih tragend: FROUM. carm. 14,21 -i veniant . . . undique cervi.

*furcilla v. furcilla.

furcula, -ae f. (-um, -i n.: p. 579,12. 16. 17; ?-us, -i m.: l. 63. p. 579,21. 22) script. et form.: furuncula: p. 577,72. -ura: l. 62. acc. pl. fuscules: l. 63.

1 gener.: a furca, fultura – Gabel(stange), Stütze: LEO MARS. chron. 3,10 quae (domus) . . . vilissimis lignorum -is ab inferioribus sustentata . . . videbatur (cf. Eugipp. Sev. 15,1). b dens, uncus – Zinke, Haken: TRACT. de chirurg. 105 ut telum carni adherens illis -is (cf. l. 33) non impediatur et tenaculis acceptis leniter extrahatur. c cornu (bifurcum) – (zweizackiges) Horn: YSENGRIMUS 4,612 caper oblongum variumque trifurculat amen, concinnat bifidum -a queque melos (v. notam et ind. ed.). d divisio (ad modum furcae existens), bifurcum – Gabelung: CHART. Bund. 747 (a. 1237) usque ad -ram de Sumurono. e sulcus – Furche: TROTULA B 248 fus-os (findulos, fudulos var. l.) per capillos faciat mulier et predictum pulvere aspergat. 2 anat.: a os -ae, -a (gutturis, colli, pectoris) i. q. clavicula – Schlüsselbein: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,35 p. 14a^v concava . . . vena . . . de corde ad pectus exiens ascendit usque in gutturis -as et in duas dividitur maiores -as (i. ramos), et simile faciunt arterie, que ambe furculatim descendunt et ambe dividuntur in ambas. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,2 p. 117^c contingit aliquando, ut -a pectoris frangatur. ALBERT. M. animal. 1,407 in loco, ubi sibi obviant ambae -ae colli in loco

[Antony]

profundo. WILH. SALIC. chirurg. 3,20^{capit.} de separatione -ae et ossis spatulae. 4,3 p. 30,8 sub gula in parte anteriori ordinata sunt duo ossa -ae, quae exterius sunt gibbosa, interius concava eqs. saepe. in avibus ('Brustgabel'; cf. p. 576,68): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,7 os -e . . . ab isto loco bifurcatur, et unum protenditur collateraliter a collo usque ad humerum, alterum ad alterum humerum. p. 92,3 canna . . . gruum in longum et rectum descendit inter -am pectoris. p. 92,24. **b** -a (pectoris) i. q. praecordia, epigastrion – Brust(höhle), Magengrube, Oberbauch: CIRCA INSTANS p. 9a^v contra vomitum cholericum fiat emplastrum . . . et -e pectoris superponatur. URSO anat. 381 supermemoratus ramus (sc. venae) in thorace in -o pectoris dividitur. ALBERT. M. veget. 6,305 'inflat (sc. caulis)' inflatione pertingente 'usque ad partes -ae et lateris et facit dolorosum corpus.' al. **c** meatus, ductus – Gang: MAURUS (?) anat. II p. 23,17 descendens colerica superfluitas per inferius -um cistis fellis (de ductu cystico q. d.). p. 25,5 quomodo et ubi -um praedictum (sc. superior meatus cystis fellis) . . . stomacho continuaretur. **d** ramus – Ast: v. p. 578,68. **e** radix (dentis) – (Zahn-)Wurzel: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p. 6a^r alii (sc. dentes) . . . quattuor, alii tres, alii duos habent -os, alii unum habent -um: quadrupli atque pares i. molares tres, ultiores quattuor, primi molares infra positi duas habent -as, ultimi III. **f** processus – Fortsatz: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,3 p. 6a^r quorum (ossium menti) altera extremitas duas habet -as; una est acuta . . . ; altera -a est grossa rotunda (de processu condylari et processu coronoideo q. d.). 3 ?bot. de ligneis partibus plantae i. q. surculus – Zweiglein, Reis: ANTIDOT. Augiens. p. 63,30sq. recipit . . . frondes cypressi sine -is lib. I . . . , herbe savine -is lib. I (sim. ANTIDOT. Sangall. p. 87,4 frondes compressi sine -is . . . , herba savina cum -is suis; ni corrupt. pro surculis, cf. Cels. 5,18,28 galbani sine surculis sescunciam).

*furculo, -atum, -are. (furcula) medial. (intrans.: l.37) i. q. se ad modum furculae dividere – sich gabeln: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,10 p. 7a^r horum (nervorum) primus -tus in exterioribus oculorum angulis dilatatur. p. 7a^v alii (nervi) vadunt super penem, alii -antes descenduntque ad summos pedes. 2,12 p. 7b^v hec eadem (vena) parvula -atur. ibid. al. adv. *furculatim. ad modum furculae – gegabelt: v. p. 578,69.

furcum v. furtum. furcra v. furcula.

furcus v. 1. furca. *furectus v. *furettus.

*furentia, -ae f. (furens) furor, dementia – Tollheit, Wahnsinn: EPIST. var. I 5 p. 499,14 ammiror multum cuiusdam nimiam mentis -am.

*furesco, -ere. (cf. furere) saevire – wüten: ALBERT. AQUENS. hist. 8,31 Turci . . . crudeli cede -unt in populo et toto christianorum comitatu.

*furestarius v. *forestarius. *furestum v. forestis.

*furettus (-e(c)tus), -i m. (furo; cf. ital. furetto, francog. furet) viverra – Frettschen (Mustela furo L.): FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,29 cetere venationes habent instrumenta artificialia . . . aut habent animalia quadrupedia domestica et agrestia, scilicet modos canum, . . . lutrias, -ctos (-etos P) et alia plura. ALBERT. M. animal. 22,101 furonem vel furunculum Gallici -um vocant, et est animal parvum maius mustela inter album et buxum habens colorem.

furfactus v. *forefacio. *furfarius v. furfurio.

furfur, -uris m. (e. g. p. 580,1.3.6) et rarius f. (e. g. p. 580,16.18.31) vel n. (e. g. l.72.p.580,22.35) script. et form.: pu-: p. 580,14. su-: p. 580,21. for-: p. 580,19. -for(as, -is, -um): l. 68.p.580,14.17. al. acc. sg. -um: l.68. nom. et acc. pl. -a: p. 580,34.40. nom. et acc. pl. -is: p. 580,14.18. adde RECEPT. Sangall. II 35. acc. pl. -as: p. 580,15.17.31. al. in schedulis nostris occurrit tantum sensu colectivo (usu et plur. et sing.). confunditur c. sulfur: p. 580,28.

1 proprie i. q. cantabrum, canicae, palea – Kleie: a gener.: IONAS BOB. Columb. 2,22 p. 278,14 -es (-orum A1e) frondesque, (-um frondiumque A1c.d. B1a) et herbarum agrestium mixturam edere. EGBERT. fec. rat. 1,350 lomentum, -r sunt purgamenta farinae. RUODLIEB VI 80 tuus est panis . . . -bus plenus. IOCALIS 823 nemo flat et pleno concludit -r in ore.

REGISTR. Geisenf. 41 -es, qui solventur in coquina, sibi (sc. ignifactori) cedent. ALBERT. M. veget. 6,350 melius est, quod fiat ex eo (frumento) panis cum -e suo, quia eqs. animal. 7,53 hoc . . . animal (sc. porcus) impinguatur cum ordeo, milio et palea -is sive siliquis. persaepe. v. et l. 59.p.581,16.23. in imag.: ODILO SUESS. Seb. epil. (46) hunc nostrum -em postponens . . . Ambrosii opus . . . inquirens in eo repperies ferculum ditisime refertum. EPIST. Teg. I 104 dummodo refocilatum me fateor -e Platonis et te patrem cognoscam satiatur super ferculum Salomonis. RUP. TUIT. trin. 14,8 l. 304 ut . . . , cum dicit (sc. psalmista): 'panem angelorum manducavit homo', non tam -em litterae sequendo quam similam spiritus illum intelligat panem. **b** medic. et pharm.: ANON. herm. p. 99,10 cantabrum, id est -is (p-oris m.¹) tritici. RECEPT. Lauresh. 1,4 p. 110 centauriae manipulum maioris . . . , -as de frumento emina I. 1,37 p. 122 addes -es . . . et super ipsas colabis. FRAGM. mul. III 43 -oras mollissimas tritici exaldata mittis ad stomacho. RECEPT. Sangall. II 36 -is tritici calidas superligas (sc. cervici). RECEPT. Bamb. 73 rafano cum fo-es coquis et ex ea decoctione in vino da bibere. PAUL. AEGIN. cur. 158 p. 86,15 gargarismata conveniunt ex decoctione -um (s- var. l.; 3,26,14 πύργων). GLOSS. Roger. III 639 -r frimum cum vino et melle . . . cathaplasmat. CHIRURG. Sudhoff II 79 -r triticeum in vino coctum. persaepe. **c** techn.: THEOPH. sched. 3,92 p. 166,2 quicquid superstagnare volueris in ferro, . . . in patellam stagni liquefacti . . . proice . . . eductumque . . . cum -e et lineo panno purga. HERACLIUS II 11 lica (sc. crystallum) cum lamina plumbea et farina vel -e (sulfure P). 2 translate: a spectat ad cutem (imprimis capitis) i. q. scabritia, porigo, psoriasis – 'Kleiegrind', Krätze, Schuppen: RECEPT. Lauresh. 5,31 p. 382 facit ad -as, capillos custodit (sc. oleum myrtinum). RECEPT. Sangall. II 6 ad -oras in capite. ODO MAGD. herb. 838 lichenas purgat, faciem quoque -e mundat (sc. lilium). Ps. ODO MAGD. herb. 325 optime leprosos curat et -a purgat (sc. fel). CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39a^v -r est subtile ac album sicut -r cadens a capite sine vulnere, quod eqs. WILH. SALIC. chirurg. 1,4 p. 305^B -es sunt superfluitates genite in capitis cute. persaepe. **b** spectat ad urinam fere i. q. nubeculae, enaeorema – etwa: schwebende Flocken: AESCULAPIUS 41 p. 68,14 ptiriasis . . . , hoc est -a (Gariopont. pass. 3,56 -es) in urinis. Ps. GALEN. puls. (cod. Vr) 99 urina in colerico colore cum nebulis albis et -bus supranatantibus aut longam egritudinem aut mortem dicit esse venturam.

furfuraceus, -a, -um. furfuribus admixtis confectus – mit Kleie untermischt, Kleie-: THADD. FLORENT. cons. 4,7 cibi . . . sibi (sc. aegro) convenientes sunt p a n i s -us eqs. (168,3 utatur pane -o, quem dicimus panem de tota farina. ibid. al.). huc spectare vid.: THADD. FLORENT. cons. 49,142 cibaria frufata mala sunt.

*furfuratio, -onis f. actus furfurum in cute nascendorum – Bildung von Schuppen auf der Haut: RECEPT. Lauresh. 5, 31 p. 384 facit (sc. oleum melinum) . . . ad -em vel verrucas et ad vulnera scabiosa.

furfureus, -a -um. 1 furfures continens – kleiehaltig, mit Kleie untermischt: a in univ.: TRACT. de aegr. cur. p. 204,1 gargarizentur (sc. qui squinantia laborant) ptisano cum aqua -a, in qua eqs. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 162^G utaris cataplasmate de farina hordei; . . . farina non sit nimis -a nec sit penitus sine furfure. **b** de pane: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21a^v panis secundus minus est nutritivus et cito digeritur, quod fit, quia multum est -us. CHRON. Albr. a. 1135 p. 832,4 accepto fragmine panis ordeacei vel -i (ex Herb. Clar.). in imag.: SIMON SITH. gest. praef. p. 635,43 ne lectori sit tedium post dubias deliciarum copias etiam -i panis attingere miccas. HUGO TRIMB. sols. epil. 283 doctrine . . . pane triticio carui . . . ; nunc . . . panem -um suscipe queso meum. 2 furfuribus similis – kleieartig: a in univ.: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^G quae (styrax calamita) in colore rufo eligenda est, in substantia glutinosa . . . , non -a vel sulphurea. **b** spectat ad cutem: PAUL. AEGIN. cur. 16 ptiriasis subtilium et -orum (3,3,1 πτυροειδών) corporum ex superficie capitis et reliqui corporis est generatio sine putredine. **c** spectat ad uri-

[Antony]

nam: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,15 p. 35a^r hypostasis (sc. *urinae*) -a peior est scintillata. MAURUS progn. 25 p. 39^a,23 ypostasis -a aut est alba aut rubea *eqs.* urin. I p. 9,4 si habeat (sc. *urina*) -as resolutiones. WALTH. AGIL. med. 30 p. 127,22 ethice tres sunt species: ... secunda significatur per resolutiones -as apparentes in toto (sc. *corpore urinae*). 69 p. 175,5 in vesica ... quandoque est cum harenositate fex -a.

***furfuricae**, -arum f. *scabritia*, *porrigo* - 'Kleiegrind', *Schuppen*: CIRCA INSTANS p. 13b^r ad -as capitis vel barbe farina lupinorum amarorum decoquatur *eqs.* p. 28b^v contra -as capitis et pediculos *eqs.*

furfurio, -onis vel ***furfarius** -i m. *Lanius senator* (L.) - *Dornreher*, *Rotkopfwürger*: CARM. Bur. 133,14 hic volucres celi referam sermone fideli: ... graculus haut deerit, -us (gloss.: *dorndraef* [cf. *Ahd. Wb. II. p. 608sq.*]; *fusarius var. l.*) hic residet. CARM. de nat. animal. 234o *furfure* -o nutritur sive farina (cf. *Isid. orig.* 12,7,72).

***furfurisca** (-resca), -ae f. 1 *proprie i. q. furfur* - *Kleie*: ALBERT. M. animal. 22,33 -esca cum lardo recenti trita et apposita spinam et aculeum extrahit. 2 *translate i. q. scabritia*, *porrigo* - 'Kleiegrind', *Schuppen*: ALPHITA C 189 cantabries sive -a est, cum a capite vel aliunde resolvuntur squamae similes furfuribus.

***furfuro**, -are. *furfure purgare*, *expolire* - mit *Kleie blank reiben*, *polieren*: ALBERT. STAD. Troil. 1,524 totus ad arma volat exercitus; arma vetusta -at, ut niteant.

furia, -ae f. 1 *proprie i. q. monstrum immane furens* - 'Furie': a *strictius de deabus ultricibus*, *Diris q. d.*: IOH. SCOT. carm. 2,6,3 prosiliunt F-ae, concurrunt undique Parcae. MILO carm. 3,4,1,833 F-ae Allecto, Thisiphone, Megera. al. b *latius (per compar.)*: a *in univ.*: RADBERT. Arsen. 2,9 p. 71,15 qui -a et auctor sceleris (i. *Bernhardus*). EKKEH. IV. bened. I 16, 15 gloria vana, fames, sitis auri stant -e tres. EPIST. Meginh. 28 p. 225,18 fore, ut totum episcopium vestrum ... facibus illius -e (i. *Agnētis imperatricis*) ... in flammis ... evanesceret. al. β *spiritus malus, daemon* - böser Geist, Dämon: WANDALB. martyr. 597 quem (*Cyprianum*) Iustina Dei fecit cognoscere regnum artibus insanis tandem -isque relictis. BENZO ad Heinr. IV. 2,15 p. 236,15 exeunt quinque -e de inferiori inferno. CONR. MEND. Attal. p. 153,9 quidam ... homo ... plus solito attenuatus et ... saganarum vel -arum incantatione fasciatus, ut non ... posset amplius crescere. al. 2 *meton.*: a *strictius i. q. furor, rabies, vecordia* - das Wüten, Raserei, Tollheit: a *in univ.*: PURCH. Witig. 98 talibus in -is impune furentibus illis (sc. *hominibus iniquis*). VITA Annon. I 3,24 p. 510^b,35 ipse (sc. *Volcbertus*) ... maiori praecipitatus -a ... invocare diabolum ausus est. SALUTARIS POETA 70 ira vel invidia mentes et corpora ledit, quas animi -as dira venena putes. *saepe*. β *libido, concupiscentia, cupido* - Begierde, Begehrlichkeit, Gelüste: WALAHFR. Blaihm. 100 pagana caterva Danorum ... -is armata malignis. CARM. Cantabr. A 30^a,2^b expositis amoris -is. HELM. chron. 67 p. 124,26 fuit ... vir ille (sc. *Hericus Spac*) pacificus ..., nisi quod Slavorum -is minus obstitit (sim. 70 p. 136,19). al. γ *insania, dementia* - Wahnsinn, Ver-rücktheit: METELL. peripar. 3,37 -a captus non equos senserat (sc. *Isanricus*) actus. ALBERT. M. sent. 4,34,11^{capit.} an -a impediatur matrimonium? al. δ *fervor nimius, tumultus* - Überhitzung, Aufruhr: WILH. SALIC. chirurg. 1,7 p. 306^A secundum materiei abundantiam et -am. b *latius i. q. minae furiosae* - wütende Drohungen: CARM. de Iuda 3,133 noster plectendo magister nos nimis affecit, -as in nos quoque iecit.

furalis, -e. *script. fura*: p. 582,2. 1 *strictius i. qui Furiarum est, ad Furias pertinens, Furiarum proprius* - (zu) den *Furi*en gehörig, den *Furi*en (zu) eigen: AMARC. serm. 2,541 subsidium diro -bus armis murmure ... ferre. EPIST. Reinh. 71 nisi -is Allecto per vos suscitata flagellum levaverit. CARM. de Frid. I. imp. 2685 illa (*Allecto*) ... -ia ponit membra (cf. *Verg. Aen.* 7,415). *Furiis destinatus* - den *Furi*en bestimmt, geweiht: MILO carm. 3,4,1,790 ille (sc. *Iudas Iscarioth*) ... aptavit in arbore vinclum adstringens tereti -ia guttura nodo. GUMP. Wenc. 7 p. 215,40 per nefandas aditorum atque ararum -ium aedes. 2 *latius*: a *furiosus, rabidus, vecors* - wütend,

rasend, toll(wütig): VITA Gang. I 13 (MGMer. VII p. 166,20; s. IX.^{ex}/X.ⁱⁿ) illa (*femina impudens*) -i (*furali var. l.*) amentia debachata sic ait: 'eqs.' METELL. exp. Hieros. 4,649 externis causis iuncti -bus ausis in nos arma ferunt (sc. *Franci*). al. b *insaniam, furorem efficiens* - Wahnsinn bewirkend: DYASC. p. 168^b strignus manicon, quem alii parison dixerunt ... sive, ut Latini, -em eo, quod furorem fatiat, folia habet euzomo ... similia.

adv. **furaliter**. *tamquam Furia, furore aestuante, atrociter* - wie eine Furie, in Raserei, blindwütig: GONZO Geng. 16 -r in se ipso bachabatur comes Lantbertus. LAND. MED. DIOL. hist. 3,27 quasi ex ira Dei Landulfus ... -r consurgens ... prosiliit *eqs.* al.

furibundus, -a, -um. *script. fereb*: l. 26. ?*compar.* -ius: l. 28. 1 *furiosus, rabidus, vecors* - wütend, rasend, toll(wütig), tobend: a *de anim. eorumve natura, affectibus sim.*: a *in univ.*: ALDH. virg. I 36 p. 284,8 -a ferarum rabies. BONIF. epist. 73 p. 153,5 -us et amens et cum diabolis sermocinans ... de hac luce ... migravit *Ceolredus*. CARM. Sangall. I 7,5,2 plebs -a pium certat lapidare magistrum (i. *Christum*). BALTH. Fridol. 24 -a nimium mente eum increpando sic alloquitur (sc. *uxor praedicti hominis*): 'eqs.' VITA Reginw. 9 sacram arripuit (sc. *nutrix*) furens ac -a puellam ... ac deinde toto vesaniae furore conducta mediis iniecit fluctibus. *persaepe*. β *iracundus* - zornmütig, jähzornig: ANDR. BERG. hist. 3 habebat Carolus suus germanus maior se ... , fere-us (-um 2) et pessimus. γ *indomitus, effrenus* - unbändig, wild: CONSTANT. AFRIC. coit. 10,12 genus animalium agrestium -um (-us, -ius *var. l.*) est, antequam coeat, postquam vero coierit, fit magis domesticum (sim. 11,32 invenimus animalia ante coitum -a [furencia *var. l.*], post coitum vero domestica). b *de rebus*: HRABAN. carm. 39,88,1 zelus ignis -us consumet adversarios. WALAHFR. carm. 5,40,8 effugi patulas -i gurgitis iras. al. 2 *insanus, delirus* - wahnsinnig, verrückt: CARM. Bur. 24,1 iste mundus -us falsa prestat gaudia. 3 *crudelis, dirus* - grausam, grässlich: ALDH. virg. II 381 dum -a pios nodarent vincla lacertos. 445 -a necis tormenta.

adv. **furibunde**. *furiose, rabide* - wütend, rasend: GESTA Dagob. 7 rex ... filio ... multa -e interminans. GONZO Geng. 15 repente in eius (*comitis*) sano corpore omnigena febris -e grassatur. VITA Eberh. Commed. 11 l. 21 ira et furore commotus elevata tabula proiecit (sc. *Alphandinus*) eam a se tam -e et acriter, ut unum ex quatuor cornibus eius frangeretur. al.

1. **furio**, -atum, -are. *in furorem instigare, incitare* - in Wut versetzen: CARM. Sangall. I 7,2,16 spiritibus diris hominum de corpore pulsus das pecorum -are greges, iustissime iudex (i. *Christus*). refl. i. q. *irasci* - in Wut geraten: EGBERT. fec. rat. 1,786 nemo tam ferus est, qui non mitescere possit, tam sanę mentis, qui se nequeat -are.

adi. **furiatus**, -a, -um. *ira inflammatus* - wutentbrannt: ERMOLD. Ludow. 3,239 olli (*Wicchario*) respondit -o pectore Murman.

2. **furio** v. 1. furo.

***furiositas**, -atis f. 1 *gener. i. q. furor, rabies, vecordia* - Raserei, Tollheit, Wahnsinn (de morbo: l. 59): EPIST. var. II suppl. 9 p. 632,11 repperi in eis (*capitulis*) ... Origenis amentiam Colyrianorumque aereticorum -em. ACTA imp. Winkelm. I 847 p. 653,10 (a. 1240/41) quatenus diligentem inquisitionem facias ... , si dictus Codinus tanta -e labore, quod bonis suis nequeat comode superesse. ALBERT. M. animal. 1,587 ira naturalis et audacia impraemeditata et -s cordis significant caliditatem. 2 *natur. et medic. i. q. fervor nimius, aestus, tumultus* - Überhitzung, Aufruhr: TRACT. de aegr. cur. p. 168,9 fluxus sanguinis ex -e et acumine factus cognoscitur ex colore ipsius croceo. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 367^C remissio vel -s qualitatis. MAURUS progn. 16 p. 34^a,51 non ... viriditas prorumpens ab epate proveniet ex tanta -e materie sicut lividitas prorumpens a corde. NOTULAE Wilh. Cong. 1220 istius apotematis (sc. *herpetis cinguli*) materia valde furiosa est ... ; postquam -s repressa est, non restat nisi locum mundificare et deperditum reparare. al.

furiosus, -a -um. *confunditur c. curiosus*: p. 583,12. 1 *fu-*

[Antony]

ribundus, rabidus, vecors – blindwütig, rasend, toll: ALFAN. premn. phys. 28,23 p. 139 quanto ... testiculorum caro mollior est cute, tanto plus ab acredine demorsi -am (PG 40,716^A ἐμ-μαῖν) concupiscentiam excitant proiectionis seminis. BERTH. chron. B a. 1076 p. 235,15 quidam nomine Quincius ... cum manu armatorum vesana ecclesiam irrupit -us. *al. intemperans, ardens – leidenschaftlich, hitzig:* ALFAN. premn. phys. 2,99 p. 47 dicente Platone -as (PG 40,581^B θυμικός) et irascibiles et rapaces animas luporum et leonum corpora induere. **2** *insanus, delirus, demens – wahnsinnig, verrückt:* **a** *adi.:* LEG. Burgund. Rom. 36,6 tutores ... taliter excusantur: hoc est ... si morbo perpeti et insanabili teneatur, ac si -us (curiosus *var. l.*) aut mente insanus agnoscitur. CARM. Bur. 100,4^b,10 gravis conditio, -a ratio, si mala perferam pro beneficio! *al. subst.:* **a** *masc.:* LEX Raet. Cur. 22,9 hoc est -us, qui sanam mentem non habet. ALBERT. M. sacram. 205 p. 133,35 quaeritur de -is, pueris et morionibus, an debeant inungi (sc. *extrema unctione*). *al. homo desipiens senectute – altersschwachsinniger Mensch:* LEX Raet. Cur. 24,15 hoc est -us, qui multum senex est, qui (pro quia) ille, qui in nimiam etatem est, iam nec emere nec vendere non potest. **β** *neutr.:* EPIST. Hann. 24 p. 58,26 post hec et alia longe -iora. **3** *fervidus, aestuosus, tumultuosus – überhitzt, in Aufruhr befindlich:* MAURUS phleb. p. 7^a si materia fuerit -a ..., debet fieri flebotomia ..., ne eqs. (WALTH. AGIL. med. 119/20 p. 202,28. v. et p. 582,69). *adv. furiose. furialiter, insane – blindwütig, unsinnig:* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,15 l. 17 non est ipse (Christus) templum, ipse et habitator templi, ut senex iste (*i. Felix*) exinanita -ius delerare canitiæ non ambigetur. ALBERT. M. summ. theol. II 15,92,1 p. 194^b,7 pectore et ventre repit (sc. *appetitus improbus*) ad ... persequendum contrarium -e et non secundum rationem.

***furitas**, -atis *f. furor, vesania – Raserei:* CHRON. Noval. 5,37 Guntramni -s ideo narratur, ut discant potentes, quanto magis sevierint, tanto magis cruciabantur.

furlanga, -ae *f. vel *furlangus*, -i *m. (theod. vet. furh et lang; v. Abd. Wb. III. p. 1377sq.) de mensura agri i. q. longitudo sulci – ‘Furchenlänge’ (de re v. K. Th. v. Inama-Sternegg, Dt. Wirtschaftsgesch. I. 21909. p. 153):* CHART. Rhen. inf. I 48 (a. 834) contra pascua et silvas ... dedit ... episcopus XX -as. *TRAD. Corb. I 28 tradidit Liudsuit -um i.*

furma *v. forma. furmentum* *v. frumentum.*

furmo *v. firmo. furmola, furmula* *v. formula.*

***furnagium** (for-), -i *n. (furnus; cf. francog. vet. fornage) tributum pro usu furni solvendum – Backzins:* EPIST. Wibold. 124 p. 198,6 fo-a ... in manibus ecclesiae ... contulit *coniunx*. CHART. Bern. II 602 p. 651,6 ius fo-i ita taxatum est, quod de duodecim cupis ... unus panis debetur ad mensuram quinque de cupa. *al.*

furnale, -is *n. furnus, fornax (salis) – (Salzsiede-)Ofen:* HONOR. III. registr. 279 p. 201,31 in Halle septem -ia cum viginti octo urnis salsuginis et duobus curtilibus.

***furnalis**, -e. *fuscus, adustus – schwarz, verbrannt:* GUTOLF. hist. p. 652,33 ipsius (civitatis) ... structure ac edificiorum decentia ignis violentia in -em faciem convertuntur.

furnaria (for-), -ae *f. 1 pistrix – Bäckerin:* CHART. Laus. 801 (a. 1231) si in furno ponitur fornarius vel fo-a. SALIMB. chron. p. 67,38 erat *abbatissa* ... filia cuiusdam fo-e Ianuensis. p. 84,9 ex quibus (panibus) fo-a unum furata fuit. **2 coctura – das Backen, Backgang: CHART. Bern. II 281 p. 307,3 (a. 1249) de unaquaque -a II panes ... furnarius accipere debet.**

furnarius (for-), -i *m. script. -ner(us): l. 65. qui panem furno coquit, pistor – Bäcker:* CHART. Rhen. med. I 629 p. 690,22 (a. 1161) sub testibus istis: Achardo ..., Simone fo-o. CHART. Tirol. 1271 in presentia ... Odolrici forneri. *al. v. et l. 57,61.*

furnarium, -i *n. furnus, casa furnaria – Backofen, -haus:* CHART. Col. I 35 p. 494,35 (a. 1106) tradidi (sc. *canonicus*) ... domum ... cum -o et umbraculo, quod vulgo halla dicitur.

***furnata** (for-), -ae *f. (cf. ital. fornata; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 195) quod simul in furno coctum est – Backofenfüllung, Backgang, ‘Schub’:* SALIMB. chron. p. 339,8 po-

nit *sacrista* hostias ex eadem fo-a cum prima, quam removet, quod est dicere: non fecit hostias novas.

***furnellus** (for-), -i *m. (cf. ital. fornello) furnus (parvus) – (kleiner) Ofen, Herd:* ACTA imp. Winkelm. I 740 p. 584,45 (a. 1257) in qua (camera) est fo-us. *usu techn.:* Ps. ARIST. magist. p. 644^b,65 implendo athanor, id est -um, carbonibus vivis. Ps. GERH. CREM. sept. p. 336,29 pone ollam super -um. *al.*

***furniamentum**, -i *n. coctura – das Backen, Backgang:* LAMB. ARD. hist. 128 p. 624,51 compromisit *populus* de quolibet opidi furno ad quodlibet -um ... panem unum ... se daturum.

furnio**, -itum, -ire. (*prov. et francog. vet. fornir; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XV/2. p. 182^bsqq.; cf. ital. fornire*) **1 comparare, providere – beschaffen, aufbringen: ANNAL. Ianuens. III p. 73,28 venditi fuerunt denarii XII ... , causa -endi expensas ... navium. **2 ornare – ausstatten: ANNAL. Ianuens. III p. 188,14 duo lignea ... bene -ta et fabricata.*

furnus (for-), -i *m. caminus, focus, fornax – Feuerstätte, Ofen, Herd:* **1 strictius:** **a** *in univ.:* COMPOS. Luc. M 16 mitte (sc. *gabata*) in forno calido. *CONSUEV. Virg. 28 in scola ... puerorum manebit semper -us candens.* Ps. ARIST. magist. p. 642^b,62 mitte ipsum (salem) in -o panis. p. 649^a,4 assa (sc. *tutiam*) in -o calcinationis. *GEBER. test. p. 562^a,45 combures (sc. salem) in -o vitriariorum vel figulorum. persaepe. v. et vol. I. p. 1337,64sq. II. p. 62,68. b proverb.:* RATHER. epist. 29 p. 161,34 qui fuit in -o, pares suos inibi querit (cf. *notam ed.*). **c** *in nomine loci:* DIPL. Loth. I. 127 ut cuidam vasallo ... aliam (viniolam) ad calidum -um coniacentem ... concederemus (sc. *imperator*). **2 latius i. q. casa furnaria – Backhaus, Bäckerei: CHART. Rhen. med. II 264 (a. 1210) ego Gerhardus ... -os meos bannaes ... reedificavi. CHART. Salem. 370 p. 411,12 ius vendendi sive in taberna seu -o.**

1. furo vel furio, furui, -ere. *imperf. coni. -irent: l. 52. perf. indic. -i(it): l. 46. partic. praes. usu subst.: l. 50.*

1 strictius i. q. furore corripere, insanire, dementem esse – toll(wütig), besessen, von Sinnen sein, rasen: ALCUIN. carm. 1,404 coeperat (sc. *hospes daemone vexatus*) ... morsibus ... -iens semet lacerare. ALBERT. M. animal. 7,109 omnia animalia morsa a cane rabido -iunt (p. 604^a,6 λυττώσιν). **2 latius i. q. saevire, (affectibus) nimis concitari, permoveri – wüten, toben, getrieben werden: **a** *de anim.:* POETA SAXO 3,386 se-vus ubique furebat miles. WALTHARIUS 677 dum vulnus sentit sonipes, -it atque excutens dorsum sessorem sternere temptat. 1377 nimia -it efferus ira. CARM. de bello Saxon. 1,63 aequae maiores, aequae -uere minores. CHRON. Thietm. 3 prol. 13 -iit *hostis* quam funere tristi. INNOC. IV. registr. A 199 p. 151,16 quod ... se-viori ... -iat *Fridericus* rabie contra eos (*viros ecclesiasticos*). *al. in alleg.:* FROU. carm. 11,18 ne custos pecudis mala sentiat acta furentis (*i. lupi; spectat ad Vulg. Ioh. 10,12*). *al. b* *de rebus:* **a** *in univ.:* CARM. Aldh. 1,40 cum ... flatus victoriae non furerent (-irent *var. l.*). HROTSV. gest. 358 hiemis saevum frigus -ientis. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 43,16 -it gladius sanguine nobilium. *al. β aestuare – schäumen wogen, tosen:* CARM. Aldh. 2,49 neque furentes vortices ... turgentis Tithis tellurem debellantis ... Christi militum refrenarunt propositum. WALAHFR. carm. 6,38 ne fluctus mergat (sc. *navem*), qui -it. γ *sonare, strepere – ertönen, schmettern:* ERMOLD. Ludow. 4,502 hinc hominum voces, hinc tuba crebra -it.**

adi. furens, -entis *vel raro furiens*, -entis. **1 strictius i. q. furore captus, insanus, demens – besessen, wahnsinnig, toll:** **a** *de hominibus (usu subst.):* BEDA hist. eccl. 3,11 p. 150,4 cum ... nil salutis furenti superesse videretur. **b** *de canibus i. q. rabidus – toll(wütig):* HRABAN. epist. 41 p. 479,37 quem (sc. *personam*) canis furens morsu in pede laceravit. HILDEG. phys. 6,45 caput (sc. *ludulae*) furenti cani ad comedendum da-et, furorem dimittit et mansuetus fiet. *al. 2 latius:* **a** *indignatus, saevus, iratus – aufgebracht, wütend, erzürnt:* ARBEO Emm. 16 p. 49,15 ut furentis temporalis domini animum mitigare potuissent (sc. *turma militum*). HROTSV. Agn. 128 inepit *pater* percontari rabie -ienti, quis eqs. WALTHARIUS 896

ille (*Patavrid*) furens gladium nudavit. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,16 timebat *imperator* furem plebem in Romanum pontificem . . . irruisse. CARM. de Frid. I. imp. 2483 quanta furentis Teutonici regis mala nos patiamur ob iram. *saepe*. v. et p. 582,23. **b** *acer, vividus – energisch, lebhaft*: ALBERT. M. metaph. 11,2,25 p. 515,86 illud . . . , quod est motivum totius materiae, est fervens et furens (fruens, vincens *var. l.*) calidum, quod movet sphaera Martis.

2. furo, -onis *m.* **ἔκτις, viverra – eine Wieselerart, Frettchen**: ALBERT. M. animal. 22,101 -em vel furunculum Gallici furetum vocant. MARC. GRAEC. ign. 17 assumas . . . ad medietatem fel -is. *al.*

3. furo v. 1. foro. **4. furo** v. 2. furor.

1. furor, -oris *m.* (*f.*: l.25. adde CHRON. Fred. 4,54) *script.* for-: l.23. *al.* **1 proprie**: **a** *strictius i. q. animi alienatio, insania, dementia – Wahnsinn, Besessenheit, Vernunftlosigkeit*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 279,4 maniaco -e de repente factus est *patriarcha* arpepticius. HECEL. Clem. 2,3 (MGScript. XXX p. 904,28) plures (*cives*) compassi miseria limphatici -is assunt. CARM. Bur. 110,1,1 quis -r est in amore. *al.* **b** *latius i. q. animi concitatio, ira, rabies, saevitia – Erregtheit, Wut, Zorn, Raserei (c. gen. inhaerentiae: l.23)*: CHRON. Fred. 3,11 p. 96,28 fo-em (et *add. 2a*) indignationis tuae super Eiegio ulciscor (*sc. Childericus*). URSIN. Leod. 13 (MGMer. V p. 334, 12) -e magna (magno *var. l.*) repletus *Ebroinus*. DIPL. Zwent. 16 si quis . . . hec omnia . . . destruere conatus fuerit, Dei omnipotentis -em . . . minime evadat. VITA Heinr. IV. 3 p. 17,10 utimini (*sc. episcopi*) . . . sano consilio, non -e. CARM. de Frid. I. imp. 2086 -is Teutonici ductor (*cf. l.4*). ALBERT. M. Is. 13,9 p. 194,1 -r . . . fervor irae est. *persaepe*. v. et p. 424,27. **2 meton.** *i. q. ultor, furia – Rachegeist*: WALAHFR. subvers. Hieros. 4 esto (*sc. filius*) praedonum -r. **3 translate i. q. fel, venenum – Galle, Gift**: BONIF. epist. 75 p. 158,1 ne . . . sit -r draconum vinum eorum (*Mercionum*) et -r aspidum insanabile (*cf. Vulg. deut. 32,33*).

2. furor, -atus sum, -ari vel **furo**, -avi, -atum, -are. *usu refl.*: l.56,57. *partic. praes. usu subst.*: l.44.

clam auferre, furto surripere – heimlich entwenden, sich widerrechtlich aneignen, stehlen: **1 proprie**: **a** *in univ.*: IONAS. BOB. Columb. 1,22 p. 203,7 qui (*sc. fur*) sacellum cum aureis -verat. LEX Alam. 6 si quis res ecclesiae -verit (-tus fuerat, -tum fuerat *var. l.*). FORM. Patav. 2 quod homines vestri . . . boves furto nocturno -rent. PONTIF. Rom.-Germ. 99,307 duo diaconi nudant altare sindone . . . in modum -antis *eqs.* (*item* CONSUEV. Eins. 57 p. 231,3). ALBERT. M. animal. 23,37 -atur *corvus* multum. *persaepe*. v. et p. 144,31. 586,28. *in imag.*: CARM. Bur. 169,3,3 qui (*corr. t. II. p. 211*) -bar vi . . . oris basia. **b** *obi. homines i. q. furto abducere, subducere – heimlich wegführen, entführen*: CONC. Karol. A 3^a ut virginem aut viduam . . . nullus audeat -ari in uxorem. AGOB. 11, 150 supervenit quidam homo fugiens ab Hispaniis de Cordoba, qui se dicebat -tum fuisse. TRACT. de loc. terr. sanct. (SB Münch. 1865/II. p. 160,11) -antes *Beduini* christianos vendunt Sarracenis. *al.* **2 translate**: **a** *refl. i. q. clam discedere – sich wegstehlen, sich heimlich entfernen*: YSENGRIMUS 3,502 dum se -atur *lupus* limen adusque fere. WERR. (?) Albert. 29 (MG Script. XXV p. 156,29) abbas ei (*episcopo*) sese -batur et redibat domum. **b** *sibi vindicare, sumere – sich aneignen, erschleichen*: IULIAN. TOLET. Wamb. 3 ne . . . usurpasse potius vel -asse (-tus esse *var. l.*) quam percepisse a Domino signum tantae gloriae putaretur. **c** *capere, pellicere – für sich einnehmen, betören*: CARM. Bur. 113,4,5 cum hanc (*sc. puellam*) respicio, me -atur inscium.

***furratura** v. forratura. ***furro** v. forro.

furrugineus v. ferrugineus. **furteter** v. fortis.

furtifer v. furcifer.

furtim *adv.* **1 proprie i. q. clam, occulte, latenter – heimlich, unbemerkt, im Verborgenen**: LEG. Burgund. const. I 61 quaecumque mulier . . . ad viri coitum . . . -m convenit. CONC. Karol. A 21,8 p. 192,1 ut nemini liceat -m raptimque nuptias contrahere. WALAHFR. Blaithm. 35 coenobium -m quoddam sine teste petebat. WALTHARIUS 1307 ut . . . -m sus-

tolleret *Guntharius* hastam. *al. v. et p. 587,8*. **2 translate i. q. cursim, interim – einstweilen, vorübergehend**: ANON. mus. La Fage 13,9 ubi . . . cantus asperius sonat, b rotundum in loco quadrati ad temperandum tritonum -m interponitur, sed ubi cantus ad suam naturam recurrerit, statim debet auferri. 13,11.

***furtis** v. furtum.

***furtivo**, -avi, -are. *furari, surripere – heimlich entwenden, stehlen (sed cf. ThLL. VI/1. p. 1643,25sq.)*: LEX Sal. Merov. 128 si quis res alienas -verit . . . et non poterit adprobare, cui -verit, solidos XV culpabilis iudicetur.

furtivus, -a, -um. *script. for-: l.43*. **1 adi.**: **a** *proprie*: **a** *clam ablatum, furto surreptum – entwendet, gestohlen*: CONC. Karol. A 16^a,7 ut nullus -am rem suscipere . . . presumat. DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,36 si . . . res -a apud eos (*Iudaeos*) inventa fuerit. BURCH. URSB. chron. p. 87,31 an -e sint *reliquiae*, iudicet, qui legit. *saepe*. **β** *ad furtum pertinens – Diebstahl betreffend*: LEX Baiuv. 19,4 si alter (*sc. abstulerit*) . . . , omnia -o more componat. **γ** *per fraudem, dolum inflictus – durch Hinterlist beigebracht*: HROTSV. Gong. 473 martir sanctus -o vulnere laesus. **b** *translate i. q. clandestinus, occultus – heimlich, verstohten, abgeschieden (per enallagen: l.22)*: VITA Bertuini 1 (MGMer. VII p. 178,14) quarebat horas -as, in quibus solus orasset. OTLOH. Dion. 2 p. 826,12 pro orationis -ae gratia. BERTH. chron. B a. 1077 p. 257,7 postquam Theutonici principes fugam regis . . . -am . . . compererant. CHRON. Camer. 3,16 -is litteris . . . missis. *saepe*. *in lusu verborum*: VITA Adalb. Prag. A 4 quando illi (*collegae*) . . . dulcia obsonia magistro furabantur (*furantur var. l.*), ille -as orationes Domine suę mittens angelicam sibi dapem mercabatur. **2 subst. neutr.**: **a** *furtum – Diebstahl*: LEX Baiuv. 20,9 si . . . canem . . . occiderit post occasum solis in nocte, cum III sold. componat, quia -um est. **b** *res furto ablata – Diebesgut*: LEX Baiuv. 9,13 quicquid ibi (*sc. in horto*) tulit, secundum legem -um componat (*sc. fur*). 9,15 -um . . . emere. TRANSL. Phil. Cell. 3 quatinus cum honusto vehiculo -um (congerier *add. 4*, furtum *ed. Boll.*) lignorum reportaret raptor domum. *al.*

adv. furtive. *clam, occulte, latenter – heimlich, verstohten, im Verborgenen*: **1 in univ.**: BERTH. chron. B a. 1078 p. 316,12 ipse (*episcopus*) solus ab eis (*sociis*) -e se subtrahebat. NARR. itin. nav. p. 192,9 nostri . . . -e vendebant . . . frumenta Portugalensibus. STATUT. ord. Teut. p. 82,9 si . . . clanculo vel -e comederit vel biberit *frater*. ACTA civ. Rost. C 890 p. 179 cum bonis aliorum fo-e recessit *filius. saepius*. *de etymologia*: ALBERT. M. Iob. 28,18 p. 322,41 -e fit, quod in furvo fit, hoc est in nigro sive in abscondito. **2 furandi causa – in diebischer Absicht**: LEG. Wisig. 8,4,31 si quis -e . . . aquam decursibus subtraxerit alienis. LEX Baiuv. 9,13 si quis in ortum -e alicuius intraverit. *al. v. et vol. III. p. 644,20*.

(**furto**), -atum, -are. (*cf. ThLL. VI/1. p. 1645,75sq.*) *furari, surripere – heimlich entwenden, stehlen*: LEX Alam. capit. 71 p. 49,1 (cod. 8) de alio caballo -to.

furtum, -i *n.* (*f.*: l.66. adde ORD. iud. Dei A 14 p. 617,37. *al.*; -us, -i *m.*: l.63) *vel raro* ***furtis**, -is *m.* *script. et form.*: for-: p.587,8. furc(um): p.587,13. abl. sing.: ?-i: p.587,8. -u: l.64,68. p.587,10. *al. plur.*: gen. -uorum: l.63. acc. -is: l.59. metr. -ū: l.68.

1 proprie i. q. amotio furtiva et illicita rerum alienarum – heimliche und unerlaubte Wegnahme fremden Eigentums, Diebstahl: **a** *in univ.*: FORM. Andec. 33 per talas et -is . . . comovere . . . gravis damnos; . . . omne solemnitas . . . per ipso -e . . . fuit deportata. LEG. Burgund. const. I 103,1 quicumque in vinea aliena intrare praesumpserit . . . in -is causa. LEX Raet. Cur. 22,13 -uorum genera sunt IIII, id est: . . . manifestus -us *eqs.* LEX Thuring. 36 homo in -u (-o *ed. Herold*) occisus non solvatur. ORD. iud. Dei B II 2ⁱ p. 642,16 si est innocens iste de hac -o culpabilis. OTLOH. Dion. 2 p. 826,11 quam (*noctem*) -o sacratissimo . . . oportunam esse credebatur clericis. CARM. de Iuda 2,31 sibi soli questum querebat loculos et -u gerebat (*spectat ad Vulg. Ioh. 12,6*). *persaepe*. v. et vol. II. p. 1753,43. *in imag.*: THANGM. Bernw. 1 p. 758,25 quas (*lectiones*) . . . pueris . . . felici -o . . . docebat. p. 758,27 gratanti . . . affectu amplectebatur (*sc. Thangmarus*) felici -o lectionis puerum insudare. AL-

BERT. M. Iob 4,12 p. 76,3 -um vocat subductionem puri et simplicis intellectus a strepitu sensuum et ludificatione phantasiae, quod est bonum -um. **b rapina, direptio – Raub, Plünderung:** THIETM. chron. 4,73 p. 216,1 comitis subditi quoddam -um in oppido . . . fecere. HELM. chron. 14 p. 29,31 -is . . . villarum incendia copulaverunt latrones. **2 meton. i. q. res furto ablata, praeda – Diebesgut, Beute:** CHRON. Fred. 2,57 p. 81,25 vulpes illa forto (furtum, -i var. l.) ablato (ablatum var. l.) cor eius (cervi) comedit. LEX Franc. Cham. 31 si quis latronem viderit cum -u (-o var. l.) ambulantiem. SEDUL. SCOT. carm. II 41,55 furem -umque requiritur (sc. cohors). CONST. imp. I 74 -um reddit fur. TRAD. Neocell. Brixin. 253 homines nostri . . . non tenentur . . . de aliquo respondere nisi de -co et de preda. **al. per compar.:** EPIST. Hann. 29 p. 65,34 quē (filia) quasi -um absconditum latet. **3 translate:** **a actio clandestina – geheime Handlung, Heimlichkeit:** **abl. sensu adv. vel locut. in -um i. q. clam, furtim – heimlich:** LEX Sal. Pipp. 47,1 si quis aliquid in -um hominem locaverit, ut alium interficiet. 56 si quis in curte vel in casa . . . in -um aut per malo ingenio aliquid miserit. HROTSV. Bas. 241 -o raptam . . . desere (sc. fur) praedam. **al. b res per insidias gesta, dolus – (Hand-)Streich:** WALTHARIUS 1315 expediens rex dextram -o actutum faciendo. **c amor clandestinus, adulterium – heimliche Liebschaft, Ehebruch:** WALTH. SPIR. Christoph. II 1,69 reparavit multa Silenus: . . . Martis -a, dolos Vulcani.

furtuna v. fortuna.

[furvere v. sulphur: COMPOS. Luc. P 31.]

furvesco, -ere. **furvi coloris fieri – sich verdunkeln:** GUNZO epist. 15 p. 48,23 ut . . . numquam nubium contractu -at Astrea.

[furuncula v. furcula.]

1. furunculus, -i m. **fur (parvus) – (kleiner) Dieb, Gauner:** SEDUL. SCOT. carm. II 41,67 non sum (sc. famulus) latro malus, non sum -us ille. VISIO Godesc. A 20,6 dicit *interpretis* . . . manus exustum -um extitisse. **de bestia i. q. furo – Frettchen:** v. p. 585,10.

2. furunculus (pu-, fer-, for-), -i m. (*sed cf. ThLL. V/1. p. 1650,61sq.*) **abscessus, vomica, ulcus – Eiterbeule, Geschwür:** RECEPT. Lauresh. 2,163 ad -os (p- var. l.). BOTAN. Sangall. 7,2 infra paucas oras fe-os vel apostimas discutit *herba celerata*. DYNAMID. Hippocr. 1,28 folia trita (sc. atriplicis) -os curant. THEOD. CERV. chirurg. 3,13 (ed. a. 1499) fo-us genus est apostematibus calidi. **al.**

furvus, -a, -um. **niger, ater – schwarz, dunkel:** PAUL. DIAC. carm. 9,23 frigora vel nimbos -a sub nocte timebis (sc. Ansa regina). ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,4 facie -a solos dentes candidos ostendit *phantasma*. **subst. neutr. i. q. caligo – das Dunkel (usu plur.):** PAUL. ALBAR. carm. 9,84 mundi qui (sc. libri divini) . . . tenebras vibranti radio vincunt et fulba (-a var. l.) serenant. **al. cf. fulvus. Orth-Müller**

1. fusa v. 2. fundo. **2. *fusa** v. 1. fusus.

1. fusarius, -i m. **vel f. Euonymus europaeus L. – Spindelbaum, Pfaffenhütchen (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 337sqq.):** WOLFHER. Godeh. II 26 p. 210,29 flores quosdam rubicundos de arbore, quae lingua Teutonica (Belgica var. l.) -us spinnelpoum dicitur, . . . puerulo dedit. HILDEG. caus. 269 p. 168,28 cum . . . coctura facienda est, aut isca aut medulla -i aut nodo de lineo panno facto intendatur *eqs.* phys. capit. 3,31 (cod. B) -us . . . spilbaum.

2. *fusarius, -i m. (1. fusus; *ni subest fundere, cf. fusorius*) **is qui fusos fabricat, tornator – Spindelmacher, Dreher, Drechsler (de re v. F. W. E. Keutgen, Ämter u. Zünfte. 1903. p. 32):** ADALH. brev. Corb. 3 p. 367,5 item de laicis: . . . ad secundam camaram decem et septem: . . . scutarii duo, pargaminiarius unus, saminator unus, -i tres (cf. WALA brev. memor. [Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 422,24] camararius abbas provideat . . . scutarios, . . . tornatores, pergamentarios, furbitores).

fusca v. posca.

fuscatio, -onis f. **1 caligo, obscuritas – Finsternis, Dunkelheit:** HILDEG. epist. 193,2 filie mee, . . . verba a vivente luce percipite nullam partem . . . -is habente. **2 obscuratio – Ver-**

dunkelung, -fälschung: VITA Bonif. III 15 falsorum pravitas fratrum, id est hereticorum emergebat -o, qui sub nomine christianitatis velati eos (sc. homines) . . . deviare fecerunt a vero.

5 fuscator, -oris m. **offuscator, simulator, infamator – Verdunkler, Heuchler, Verleumder:** RATHER. epist. 30 p. 171,11 quis valeat credere, ut pecunia ab illo credita, cui est tam sancte iuratum, alio debuerit expendi, quam precepisse placuit illi; 'pauperibus', inquit -r, ut ille quondam Christi censuit proditor (*spectat ad Vulg. Matth. 26,9*). ORDO Mind. p. 1307^C oratio ad albam (sc. induendam): ' . . . ut fraude omnium -um exutus, alba veste indutus te sequi merear.'

fuscedo, -inis f. **coloratio fusca, nigredo – dunkle (Ver-)Färbung, dunkler Fleck, Schwärze:** **1 gener.:** LIBER tram. 157 panum librarum ipse (sc. rectorarius) purget ab omni -e. **2 medic.:** WILH. SALIC. chirurg. 1,7 p. 306^A quando . . . est *ophthalmia* cum -e et non cum multa inflammatione . . . tunc fit ex melancholia. 1,18 p. 309^B signa . . . illarum (*pustularum*), quae fiunt ex sanguine, sunt magnitudo earum, . . . rubedo notabilis cum pauca -e super facie. GEBER. summ. 62 p. 507.

***fuscellum**, -i n. (1. fusus; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 920sq. et Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1739^a s. v. fuscello¹; cf. Stotz, Handb. 2, VI § 94) **script.:** subc.: l. 27. fas-: l. 30. **fustis (parvus), bacillum – (kleiner) Stab, Stöckchen:** COMPOS. Luc. M 23 in caliclo in fundum <eramen album>, in summum vitrum mitte et sic confla eum; et quomodo eum fondis, cum sub-um (-o MAPPAE CLAVIC. 252) aperi eum. MAPPAE CLAVIC. 201 mitte in ignem, ut caleascit (sc. mixtura), et cum -o frica, ut bene conectet. HARIULF. chron. 3,3 p. 95,8 ventaculum deauratum I, -um (fa- var. l.) deauratum I, scyphus de argento I.

***fuscetia** v. *fossetta.

[fusiculus v. fasciculus.]

***fuscidus**, -a, -um. (fuscus) **obscurus – dunkel, düster:** SEDUL. SCOT. carm. II 4,25 nostra domus . . . horret palliolo -a nigro.

fuscina, -ae f. **furca, veru – Gabel, Spieß:** ROD. GLAB. hist. 3,12 p. 114,25 visum est nocte . . . duobus senioribus loci, quod unus de Hispanis -a focaria arriperet desuper altare puerum mitteretque illum in sartagine prunis plenam. METELL. 40 peripar. 4,24 populos carpens vir tanquam -a carnes.

fuscinula (-nola), -ae f. **script.:** fulc-: l. 50. -ilina: WILH. RUBRUQU. itin. 3,2 (var. l.). **fuscina, furca (parva), furchilla, veru (parvum) – (kleine) Gabel, Gabelchen, Spieß(furche):** **1 in univ.:** AETHICUS p. 176,2 lances ferreos mirae magnitudinis in modum tridentium vel -olarum (-arum var. l.). REMIG. ALTISS. mus. p. 93^a,26 creager duobus modis intelligitur: . . . ab eo, quod est creagra, id est -a vel harpago. PETR. DAM. epist. 66 p. 270,10 quae (sc. alimenta concisa) . . . illa (sc. ducissa) quibusdam -is aureis atque bidentibus ori suo ligurris adhibebat. WILH. HIRS. const. 1,25 p. 957^A pro signo ful-ae: praemisso generali signo metalli cum indice sibi proximo curvatis simula carnes trahentem cum ea. CAES. HEIST. mirac. I 10, 29 p. 238,33 stivalia . . . quae nova erant, ita sunt dilacerata, ac si -is dissipata essent. **saepius. pro cognomine:** CHART. Col. II 309 p. 323,26 (a. 1252) contulit nobis . . . Remboldus . . . domum suam sitam in parrochia sancti Lupi . . . et vocatur domus illa ad -am. **2 de fuscina diaboli sim.:** AMARC. serm. 1, 333 quē (sc. Luxuries) blandiciis diversicoloribus omne evum hominum . . . triunca -a rapiens patulo detrudis Averno. YSENGRIMUS 5,1156 -as Satanae porto. VISIO Godesc. B 11,1 quem (*quendam vase inclusum*) . . . adunca -a apprehensum in tenebras horribitas . . . eiecerunt daemones. **3 per compar. de unguibus:** ALDH. virg. I 58 p. 318,7 ungues (sc. ecclesiasticorum) . . . adinstar cavanorum acuuntur, quos naturaliter ingenita edendi necessitas instigat obunca pedum -a et rapaci ungularum arpagine alites . . . insectando grassari.

fuscitas, -atis f. **color fuscus, nigror – dunkle Farbe, Färbung, Schwärze:** ALBERT. M. veget. 6,26 est folium eius (*alni*) in figura et quantitate sicut folium piri . . . et in colore magis est ad -em declinans. animal. 8,184 'est *tertia species vespae* . . . aliquantulum magis habens' citrinitatem declinantem ad 'em (p. 627^b,26 μελαγχρότης) quam alia duo genera vesparum.

[Leithe-Jasper]

WILH. SALIC. chirurg. 2,6 p. 331^B quum incurrit *infirmus* rubedinem oculorum cum quadam -e et concavitate circa oculos, est signum (sc. *mortis*) certius. *al.*

fusco, -avi, -atum, -are. *script.*: ?su-: l. 58. *fuss*:-: l. 33. -chetur: l. 13. *usu medial.*: l. 11. 63. 64. *partic. usu subst.*: *praes.*: l. 36. *perf.*: l. 15.

obscurare, offuscare, nigrare – *verdunkeln, schwärzen*: 1 *proprie vel in imag.*: a de luce *sim.* (*medial. i. q. tenebris circumfusum manere* – *im Dunkeln [ver]weilen*: l. 11): SEDUL. SCOT. *carm.* II 6,4 filia, quaeso, Sion, nostram ne lampada tardes; ne nos -emur, filia, quaeso, Sion. EPIST. var. II 12 p. 316,42 ne . . . ecclesia usque hactenus illuminata suo decore maledicorum insultatione -chetur. WOLFARD. Waldb. 1,17 p. 176,26 ubi . . . rutilantis munus diei noctis densa caligo -vit. VITA Erasmi 65 -ta sinit, de luce repleta reppendit. *saepius*. de *visu*: CARM. de Nyn. 342 venerat . . . mulier tetris cecata tenebris haut quicquam cernens patulis -ta cavernis. WOLFARD. Waldb. 2,9 uno . . . oculo (sc. *caeci*) manente, ut prius fuerat, ab ortu genitricis -to. b *in imag. de memoria, auctoritate sim.* (*cf. et l. 55*): CHART. Westph. IV 10 p. 7,39 (a. 1203) ne constitutio nostra (sc. *episcopi*) post diem vocationis nostre oblivionis contingat nube -ari (CHART. Brand. A XXIV 5). CHART. ord. Teut. 328 p. 296,26 (epist. papae) quatenus ea, que dicta sunt, nulla valeant obumbratione -ari (393 p. 330,12. CHART. Traiect. 734 p. 176,13. *al.*). c *colore fusco tingere, nigrificare* – *dunkel, schwarz färben, schmutzig machen*: WALAHFR. hort. 13 si modo non tua cura . . . callosas . . . aere duro detrectat -are manus. ANNAL. Xant. a. 868 sponsa . . . Guntharii . . . quasi vidua destituta viro scissa veste, -ta pelle, deiectis crinibus . . . sedit in cinere. AMARC. serm. 3,744 velat eum (*monachum*) vestis pullo -ta colore. *al.*

d *contaminare, maculare* – *verunreinigen*: CARM. de vita past. 5,9 -atur (fusscantur V) aurum in porcis, sic vates ruent in portis (*cf. notam ed.*). ALBERT. M. sent. 2,4,1 p. 104^B,19 sequuntur tres dispositiones per remotionem ab accidentaliter -antibus, scilicet contaminatio, coinquinatio et maculatio. 2 *translate*: a *velare* – *verschleiern*: OTTO FRISING. *chron.* 8, 15 p. 413,1 aspectus . . . eius (sc. *Dei iudicantis*) et fortitudo, quae in priori adventu non perdit -bantur, sed non visa abscondebantur *eqs.* b *de-, imminuere* – *trüben, schmälern*: LUP. FERR. *epist.* 21 p. 29,17 nihil . . . apparere, quod sanctitatis vestrae (sc. *episcopi*) opinionem -are praevalcat. VITA Annon. I 1,29 p. 478^A,40 quod . . . laetitia pulchritudinem magna poterat ex parte -are, vehemens febrium ignis invasit episcopum. UDALR. *epist.* 21 p. 615,10 quatinus eius (sc. *Domini*) gratia inter mundi huius turbines sic prudentiam vestram (sc. *praesulis*) dirigat, ut nec -etur prosperis nec deficiat in adversis. c *deformare, depravare* – *entstellen, verzerren, verfälschen*: GEBEH. AUGUST. Udalr. *praef.* p. 256,1 hanc (sc. *vitam Udalrici*) . . . reperi . . . non inconvenienter quidem compositam, sed ita nominum virorum ac mulierum, villarum etiam confusione -tam, ut *eqs.* MIRAC. Annon. 2,1 apologia pro Annone parum illis proderit, quorum priores . . . ad hoc omnipotenti Deo adherebant, ut aut illius miranda facta negarent aut sinistra interpretatione -rent. d *submovere, abolere* – *verdrängen, ungültig machen* (*cf. et l. 19*): CHART. Stir. IV 472 (a. 1272) ne . . . in posterum . . . factio salutaris successorum meorum valeat seu debeat oblivione -ari (s- *vix recte* CHART. Carinth. V 91). e *polluere, inquinare, oblinere* – *beschmutzen, besudeln, verunlimpfen* (*medial.*: l. 63. 64): IONAS BOB. Columb. 2,16 p. 267,12 ne vanitatis noxa . . . corda (cor *var. l.*) -ret. CAPIT. reg. Franc. 196,4 dignitatem sacerdotaletm -are. ALTFR. Liutg. 1,14 qui (*Saxones*) eo tempore paganis -bantur ritibus. ORDO Mind. p. 1313^B innumeris quotidie -or peccatis. WILLIR. *carm.* 13,4 non sabbata crimine -a. *saep.*

adi. **fuscatus**, -a, -um. *ater, malignus, depravans* – *dunkel, anschwärzend, verfälschend*: GESTA Vird. cont. II 6 p. 519,26 abbas . . . fraudis experts artisque -e nescius, simultatum et seditionum impatiens, cura pastoralis cessit.

fusculus v. *furcula*.

fuscus, -a, -um. *script.*: yu- (*in abecedario*): p. 590,19. fos-: p. 590,4. *usu subst.*: p. 590,25. 35. 36. 37.

obscurus, pullus, ater, (sub)niger – *dunkel(braun), schwarz, schwärzlich*: 1 *in univ.*: Ps. GALEN. *puls.* (cod. Vr) 206 *urina* . . . diverso colore mixta apparet, maxime pallido et -o. COMPOS. Luc. B 18 terra fosca et petra. LIBELL. de conv. Baiuv. 7 -a vasa cum vino. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 395^F unguentum -um, id est nigrum, confert omnibus vulneribus (Ps. OTHO med. 374). ALBERT. M. *veget.* 3,35 farina -a ad nigredinem declinans. CHIRURG. Sudhoff I p. 132,28 -e et basilice vene. *persaepe*. in *nomine loci*: DIPL. Frid. I. 463 p. 372,36 confirmamus . . . Montem totum cum curia, Trixianum cum tota curia et Groppum -um, ('Groppo Fosco'). 2 *de vestibus*: COD. Karol. 93 p. 631,33 Deo se voventes et veste -a monachico habitu induentes. PONTIF. Rom.-Germ. 99,304 praeparant se presbiteri . . . vestibus quadragesimalibus indutis, scilicet planetis -is. VITA Cuneg. A 5 p. 823^A,1 regalem purpuram exuens, tunicam -iorem, . . . vestem religionis induit. *saepius*. 3 *de cute, pelle sim.*: a *spectat ad homines*: a *in bonam vel neutram partem* (*interdum spectat ad Vulg. cant. 1,5, e. g. l. 19.22*): RHYTHM. 81,44,1 y-a sum . . . corvorum simillima. Ps. HIPPOCR. *phleb.* 63 qui . . . grandes habet venas et . . . media est natura et -us est corpore, securus auferis sanguinem. CARM. Cantabr. A 25,3,1 veni, karissime! quod -a sum, non despice. ANON. coit. 1,2,6 que (*corpora*) . . . sunt tenuia, -a, subrubea *eqs. al.* de Mauris: CHRON. Noval. 5,18 quo (*tempore*) -i morabantur in castro Frascenedello et undique diffuentes . . . predantur omnia. b *in malam partem*: THEOD. PALID. *annal.* a. 1046 p. 69,17 quia -us erat Hildebrandus (*i. Gregorius VII. papa*), etiam presagio quodam actum est, ut filius regis . . . cum persequeretur (*sim.* ANNALISTA SAXO a. 1074 p. 426,21 erat . . . valde -us et deformis aspectu). CARM. *satir. prol.* 9 (Festgabe W. Bulst 1981. p. 180) esse velim talis Wichardi -a probago iudice Liebgero terrarum liber ubique. *spectat ad mores pravos* (*alleg. pro cognomine*): EUPOLEMIUS 1,557 multos . . . coactos esse duces Caci socios et nominat illos: . . . Aplestem et F-um (*gloss.*: libidinum). 2,420. CARM. var. 3,6 (RomForsch. 6. 1891. p. 4) F-us predictam partem, Dicheophilus istam instituit; F-us Balaac de sanguine cretus *eqs.* b *spectat ad animalia* (*fort. in malam partem*: l. 40): EKKH. IV. bened. I 55,24 Belzebub (*gloss.*: deus muscarum) in -as regem, crux, protere muscas. FRID. II. IMP. *art. ven.* 2 p. 127,16 grisei (*girofalci*), antequam sint mutati, sunt diversi plumagii; nam alii sunt -i seu subnigri, alii sunt subrubei. 2 p. 130, 9. 4 *de floribus i. q. decoloratus, flaccus* – *verfärbt, welk*: HRABAN. *carm.* 37,10 seges alta viret, maturiet, aret, canescunt violae, lilia -a cadunt. 5 *obscuratus, opacus* – *verdunkelt, finster*: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 272,3 cum . . . per opacas umbras silentiaque -ae noctis ad inanemque perficiendo consilium aspirarent (sc. *sanctimoniales quaedam*). CARM. de temp. rat. 335 -am aciem fundit (sc. *luna nova*) ab imo. FROUM. *carm.* 11,13 miramur solem -um de pulvere factum.

fuse v. 2. *fundo*.

***fusibilis** (*fuxi*-), -e. (*fundere*) 1 *t. alch. i. qui fundi, liquidum reddi potest, aptus ad fundendum* – *schmelzbar, verflüssigbar* (*usu subst.*: l. 59): ALLEG. sapient. 28 p. 478^B,18 homines quaerunt a servis meis (sc. *filiis solis*) -bus id, quod quaeritur a me *eqs.* GEBER. *clar.* 2,61 tere eum (*crystallum*) cum sale alkaly preparato, donec videatur mollis et fux-is. summ. 29 p. 335 metallum est corpus minerale, -e (*fluxibile var. l.*), sub malleo . . . extendibile. 45 p. 405 unumquodque -ium. *persaepe*. 2 *qui effundi potest, liquidus* – *ausgießbar, flüssig*: ALBERT. M. *euch.* 6,2,3,7 p. 404^B,21 calix apponitur, eo quod -e est vinum. *cf. fluxibilis*.

1. **fusilis**, -e. *script.* *fusul*(is): l. 70. *confunditur c. fossilis*: l. 71. 1 *adi.*: a *fusus* – *gegossen, Guss* – (*interdum i. q. metallicus, aeneus* – *metallen, ebern*): VITA Pirm. I 9,36 in qua (*capella*) pendebat vas -e unum, quod nostra lingua skellam vocamus, iocundum habens sonum. ADEL. Bened. 40 (MG Script. XV p. 498,28) sonitu -is tabulae. CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 719,5 candelabra argentea XIII et unum magnum exuli o p e r e cum imaginibus leonum compositum (THEOPH. sched. 3,57 o. -i [*fosili var. l.*]). THEOD. PALID. *annal.* a. 983. *saepius*). ARNOLD. LUB. *chron.* 7,16 p. 247,1 Bernardus dux

[Leithe-Jasper]

intuitus leonem -em, qui a duce Heinricho ... sublimatus est. *saepe*. **b liquidus** – *flüssig*: MAPPAE CLAVIC. 33^{capit.} aurum durum -e facere, quod melius ab igne exeat. argentum -e i. q. *argentum vivum* – Quecksilber: ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 32,69 argentum -e (p. 406^b, 19 χρτόν) sive vivum. **c qui fundi potest** – *schmelzbar*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 196,26 trahit ... forma metalli commixtionem terre et aque ideoque partim terribile, partim -e (-es var. l.). **2 subst. neutr. i. q. campana** – *Glocke*: VITA Pirmin. II 15 p. 45^A praedictum -e (tintinnabulum add. 5; antea: campanum), postquam ... est suspensum, nullum omnino valuit edere sonum. *abund.*: MIRAC. Pirmin. 8 a iunioribus fratribus agitatibus campanorum.

2. fusilis v. fossilis. fusum v. 2. fundo.
fusio, -onis f. **1 proprie: a natur. et medic. i. q. actio effundendi, effusio** – *das Vergießen, Ausschütten*: GLOSS. med. p. 52,20 fit ... paralisis ... ex flegmarum infusione aut ... ex -e (infusione AESCULAPIUS 22 p. 34,8) sanguinis. p. 72,21 evenit ... haec passio (sc. *samsucium*) et ex multis humoribus grassis et ex -e (plenitudine AESCULAPIUS 20 p. 26,21) sanguinis. ALBERT. M. animal. 15,9 in mare ... testiculi et ea, quae consequuntur hos, quae sunt sicut canalis ad rectam -em sperma dirigens, sicut est virga. **b alch. i. q. actio fundendi** – *das Schmelzen, Gießen*: PS. ARIST. magist. p. 657^A,39 facias primo die subtus parvum ignem, et secunda die fac fortiores, et tertia die fac fortissimum, quasi esset ignis -is cupri. GEBER. summ. 1,16 p. 305 in -e corporum spiritus illa dimittunt nec eis adherent. PS. GERH. CREM. sal. I 51 pone (sc. *limaturam ferri*) in furno -is. *persaepe*. **dispositio fusoria** – *Schmelzbarkeit, Schmelzverhalten*: GEBER. summ. 1,45 p. 406 si res fuerit difficilis -is. 1,48 p. 431 fuit ... causa inventionis eius (sc. *solutio-nis*) sublatio eorum, quae non -em nec ingressione habent. *al.* **2 translate i. q. dispersio, caedes** – *das Zerstreuen, Niederwerfen*: RICHER. REM. hist. 2,19 Gislebertus dux suorum -e exercitum defecisse advertens fuga periculum evadere nitebatur (cf. FRUTOLF. chron. a. 937 p. 186,35 cum duae tertiae ... fusae iacerent).

***fusivus**, -a, -um. **1 effundens** – *vergießend*: ALBERT. M. probl. det. 23 ex puritate ... substantiae <sunt> luminis receptiva ... et ex calcatione multi luminis ... sunt luminis -a (sc. *lucem a sole recipientia, i. stellae*). **2 fundens, fusionem efficiens** – *schmelzend, zum Schmelzen bringend*: GEBER. summ. 2,75 p. 557 -a illius (sc. *Martis*) specialis (sc. *medicina*) est arsenicum ..., et -a illius similiter est plumbum et litargium solutum. test. p. 562^a,57 habebis sal animalis, quod superat alios in virtute -a.

***fuso**, -are. (1. *fusus*) *nere* – *spinnen*: CAES. HEIST. Elis. I 23 p. 371,1 quandoque ... infirma iacens in lecto -bat lanam, nam linum -are nesciebat.

fusor, -oris m. **1 qui effundit** – *Vergießer*: VITA Agric. 20 p. 197,29 extenso coram omnibus sanguinolento panno ipsoque -e huius sanguinis sacratissimo clavo. ARNOLD. LUB. chron. 2,13 p. 134,30 quod Saxones ... viri sunt absque misericordia et humani sanguinis avidissimi -es (sim. 4,16 p. 179,5). **2 -r vini i. q. pincerna** – *Mundschenke*: EKKEH. IV. bened. I 4,4 is (*Iohannes evangelista*) -r vini (gloss.: pincerna, scéncho) trino pincernat et uni. **3 qui fundit, liquefacit, faber (aeris)** – *Gießer, Schmelzer* (de re v. T. Erb, Philologus. 130. 1986. p. 275sq.): **a in univ.**: VITA Altm. 41 pictores, sculptores, -es et aliis artibus praeclari. CHART. Quedl. 18 p. 16,16 septimam dimidiam marcam dedit *vir* pro septimo dimidio centenarii eris, -i tres marcas fertone minus. GEBER. forn. 5 p. 742 furnus ... descensorius ... est apud nos inter -es cinericiurum et cementorum ... usitatus. *saepius*. **sculptor** – *Skulpteur, Bildhauer*: HILDEG. epist. 109^R,9 Deus veterem legem constituit in similitudine forme, quam -r arte sua de limo ... facit, ut per eam postea de metallo opus ... convenienter componat. **b in cognomine**: CHART. scrin. Col. A II 1 p. 15,44 (c. 1170/83) Godefridus -r c a m p a n a r u m et uxor sua domum et aream ... in proprietatem suam sic acquisiverunt, ut *eqs.* (ACTA civ. Wism. B 578. *al.*; 'Glockengießer'). CHART. Dortm. 103 p. 46, 34 testes sunt ... Albertus et Albertus -es o l l a r u m (ACTA civ. Rost. A I 1,108 p. 46. *saepius*; 'Kannengießer'). ACTA civ.

Kil. 146 Helerus -r c a n d e l a r u m (496; 'Kerzengießer'). *al.* cf. *plumbifusor.

fusorius, -a, -um. **1 ad fundendum (metallum) pertinens, aptus** – *das Schmelzen, Gießen (von Metall) betreffend, zum Schmelzen, Gießen geeignet, Schmelz-, Gieß-, Guss-*: EPIST. Teg. I 23 nullum hominem arte -a instructum habemus (GESTA Bert. 2,23. *al.*). THEOPH. sched. 3,49 quod (*vivum argentum*) ... remanserit, ponitur in vas -um et funditur. GEBER. forn. 6 p. 743 furnus. PS. GERH. CREM. sept. 36 p. 352, 29 modus ... fundendi cum -o spico. *al.* **2 ad effundendum (liquorem) aptus** – *zum Ausgießen geeignet*: CATAL. thes. Germ. 106,27 (s. XII.?) duo pelves, tria vasa -ia, tria turribula cuprea.

fusoter v. physeter. fuss- v. foss-.
***fustaneus**, -a, -um. (*fustis*, cf. *francog. vet. futaine*; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 919sq., sed cf. *LexMA. I. p. 1454sq.*) *script.*: -aynis: l.20. -ni: l.25. -nicum: l.28.

1 adi. i. q. ex barrachano q. d. confectus – *aus Barchent gefertigt, Barchent-*: ACTA imp. Winkelm. I 796 (a. 1231) ut de pannis sericis, lineis, -ynis et omnibus aliis pannis ius recipi faciant *tintores*, sicut recipitur in tintoria Neapolis. **2 subst. neutr. i. q. pannus de lino et lino xylino confectus, barrachanus q. d.** – (*Baumwoll-*) *Leinengewebe, -stoff, Barchent* (de re v. l. 16; de veste: l.28): HERBORD. Ott. 1,36 p. 39,19 quicquid ex ... pecunia -ni et purpure ... seu alterius cuiuslibet optimi generis ... pannorum coemere poteris (sc. *oeconomus*). CHART. Mog. A II 517 p. 852,27 quod ... teneretur *scholasticus* eis (*parvis*) dare vestes ... in estate -icum album cum vestibus lineis. ANNAL. Ianuens. II p. 99,8 CC ballis bonorum pannorum, scarlatarum videlicet et aliorum pannorum et -orum. CONR. EBERB. exord. 1,21 l. 43 ne retinerent *fratres* ... casulas nisi de -o vel lino. CHART. Hans. add. 600,2 p. 382^b,14 si -um vel cordewanum (sc. *attulerit mercator*), non minus quam duodenam simul vendat.

***fusteus**, -a, -um. (*fustis*) *ligneus* – *hölzern*: **1 proprie: v. p. 432,4** **2 in imag. vel translate**: EGBERT. fec. rat. 1,359 -us aut raro canis aut numquam bene ridet (cf. *notam ed.*).

***fustex**, -icis m. (*arab. fustuq*; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIX. p. 49^a) *color flavus* – *gelbe Farbe, Gelb*: TROTULA B 268 stipites caulium et radices pulverizentur ..., et sit purus -x, et ex istis pulveribus fiat *lexivia*, quae facit capillos aureos (cf. *notam ed. p. 280 s. v.*).

fustiarius vel fustuarius, -a, -um. -um supplicium i. q. *flagellatio* – *Prügelstrafe*: LEG. Burgund. Rom. 12,2 si aut colonus aut servus taliter querentem (sc. *animalia aut sua res*) prohibuerit, -uatio (-iaroi [*sic?*] var. l.) supplicio a iudicibus eius praesumptio vindicetur. 19,3 si forte servus hoc fecerit (sc. *mulierem ingenuam aut ancillam corruperit*), ... pro ancilla ... vindicante iudice -uatio supplicio subiacebit. *ibid. iterum*. const. I 70,1 si ingenuus aut servus furtum simul fecerit, ... servus ... -uatio (-iario, -uarius var. l.) supplicio deputetur.

fusticellus, -i m. *fustis parvus, fusticulus* – *kleiner Stab, Stäbchen*: **1 spectat ad investituram**: CONC. Saxon. I 19 p. 200,29 apreendens ... episcopus -um de pino et posuit in manum ... domni Pe<tri> ... et dixit ei: 'investio tibi *eqs.*' **2 in nomine plantae** (de *caryophyllo*, cf. *ital. fosticello*; de re v. E. Pifferi, Commento alle Tavole di Salerno. 1962. p. 143): BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,1 garriofili antofili folium, id est folium garriofili -i ... antibolomenice, id est unum pro altero, potest poni.

fusticulus, -i m. (?-um, -i n.: l.69) *fustis, ramulus, lignum parvum* – *kleiner Stab, Zweig, kleines Holz(stück)*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 26,8 (ed. Müller) cum ponitur *anthos* (i. *flos roris marini*) in medicinis, folia sunt ponenda et -i sunt abiecti (ed. Venet. p. 375^E folia et fustes abiectantur). v. et p. 515,72. *in loco corrupt.* (*ni spectat ad frusticulum*; cf. p. 515, 72): SALERN. comp. 71 levia sunt *suppositoria* ut frusta sanguinis intromissa, ... mel cum paucis sale et stercore muris frixum ...; idem facit -um olei licii (cf. ed. de Renzi, Collect. Salernitana. V. 1857. p. 220,5sq. fullum [?] oculi lucii).

***fustifer**, -i m. *qui fuste utitur, se fusti imponit* – *einer der einen Stock benützt, sich auf einen Stock stützt*: WOLF-

[Leithe-Jasper]

HARD. Waldb. 4,6 p. 316,22 -r claudus coepit exilire gaudens.

***fustifico**, -are. *fustigare* – (mit einem Stock) prügeln: ACTA imp. Winkelm. I 791,2 p. 618,19 (a. 1231) qui deprehensus fuerit falsa opera faciens, componet libram auri purissimi, quam si dare non poterit, -bitur.

***fustigatio** (-cio), -onis f. *supplicium fustuarium* – Prügelstrafe, Verprügelung: ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 763, 11 (s. XIII^{med.}) magistri mercati, qui ordinantur per marescalum, ... corrigant excessus, qui fiunt in mercato, usque ad -cionem.

fustigo (-ico), -avi, -atum, -are. *form. -giture*: l.16. *partic. perf. usu subst.*: l.20. 1 *proprie i. q. (fustibus) verberare, castigare, flagellare* – (mit Stöcken) schlagen, (ver)prügeln, (aus)peitschen: LEG. Burgund. const. I 4,5 qui tintinno caballi furto abstulerit ... si servus tulerit, -etur (-atur var. l.). 83,3 si servus male agnovit, pro qualitate rei agnitae -etur (-itur, fustietur var. l.). CHRON. Cas. 23 p. 483,50 Adrianus ... Mariam superistanam nudam per totam Romam -cavit. VITA Athan. Neap. 7,22 sacerdotes Dei contempti erant in tantum, ut ... ex ipsis -catis et tonsoratis nudis per plateas traherentur. CAES. HEIST. mirac. I 8,29 p. 104,1 quando camerarius ducis tam immisericorditer sine causa -vit (-cavit B) me. *persaepe*. 2 *translate i. q. vastare* – verheeren, verwüsten: ROLAND. PATAV. chron. 11,16 p. 156,10 nec Paduani ipsi nec expulsi Vicentini vel alii sibi sufficere putaverunt Vicentinum disstrictum ex illo solum latere -asse.

fustis, -is m. *form. decl. II.*: l.62. p. 594,11. 12. 53. *adde* SIEB. Desid. 18.

1 *proprie*: A *baculum, stipes* – Stock, Stab: 1 *usu vario*: a *in univ.*: ANON. geom. I 3,25 si quaeris ... scire (sc. latitudinem fluvii), pone hastam minorem te quasi ad pectus et pone in ripa fluvii et accipe aliud lignum ... et pone ipsum -em eqs. METELL. exp. Hieros. 2,381 rigens cuspis vilescit ... quasi -is. CHART. Turic. 1121 p. 218,9 -es et perticas ad faciendum sepes circa vineas ... rescicare. REGISTR. Patav. I p. 191,13 de ... areis tenetur dare M -es et X karr. fimi. *saepius*. b *postis, trabs, tignum, planca* – Pfosten, Balken, Brett: VITA Goar. 6 videbat in angulo domi quasi -em (WANDALB. Goar. 1 p. 21,16 vectem ligneum). LIBER tram. 184 p. 255,5 versos conscriptos habeat camerarius in -e lectorum ... in dormitorium fratrum. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,7 farinam, quam vermes de -bus vel parietibus proiciunt, molitam tere bene. al. c *fragmentum ligni, assula* – Splinter, Span (interdum contam. c. frustum, e. g. l.45.49): MAPPAE CLAVIC. 253 primitus tere laccam et inde elige -es et spurcedinem. CIRCA INSTANS p. 34b^r accipe -em eius (sc. rutae) et exure in igne aliquantulum et in concavitate dentis pone. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 14,37 (ed. Müller) de sarapino; ... debet eligi in colore subrufa, clara, et cui lapilli, palee vel -es non sunt admixti. THADD. FLORENT. cons. 5,121 quod de cipresso accipitur quedam -is subtilissima, et cum illa cecentur pulli hirundinis. 2 *de sustentaculo infirmorum* ('Krücke'): MEGINH. FULD. Alex. 6 p. 430,31 qui (Weringer) iam X annis curvus et claudicans -bus se sustentabat. TRANSL. Eug. Tolet. 32 p. 277,34 qui (*pauperculus*) a clunibus erat debilis ... ac trahebatur pandis -bus, quos rustice crocias vocamus. THEOD. TREV. mirac. Celsi 2 -ium fulcimine per ascellas subportatus contractus. 3 *de instrumento ad verberandum apto i. q. baculum nodosum, clava* – Knüppel, Prügel, Keule, Streitkolben: a *in univ.*: PACTUS Alam. 9 si quis alteri ... coxa ... cum spata aut cum -e frigerit. LEX Alam. A 38 vapuletur (sc. servus reus) -bus. LEX Sal. Pipp. 23,1 si quis hominem ingenuum de -e (-o rec. E) percusserit. ALCUIN. epist. 249 p. 403,20 vulgus indoctum ... ad -es cucurrerunt. WILH. CONG. chirurg. 434 ex percussione cum -e vel aliquo simili livor ex sanguine circa oculum consurgit. *persaepe*. b *spectat ad pugnam*: CARM. de bello Saxon. 1,110 ferratos -es alii mittunt super hostes, tormentis alii lapides. 3,106 -es ad praelia quernos ... plumbo ferroque gravabant agricolae. ALBERT. AQUENS. hist. 9,4 cum -bus in modum malleorum ferro et plumbo compositis. *spectat ad duellum*: CAPIT. reg. Franc. 41,4 aut cruce aut scuto et -e contra eum (sc. qui causam quaerit) decertet (sc. accusatus). DIPL. Frid. I. 222 p. 4,23 ad litem non portet (sc.

accusatus) nisi -em, quo dirimat litem. CHART. civ. Magd. 100 p. 52,46 in duello si ille, qui -em pugnantis tulerit, aliquem in ipso circulo -e ledere presumpserit. c *spectat ad ludum*:

CHART. Hans. 663 p. 231,21 (a. 1268) inter curias Theuthonicorum in platea non debet esse pugna vel percussio cum -bus, qui dicuntur velen, quia de huiusmodi ludo insolito ... posset oriri discordia (cf. notam ed.). 4 *de signo, insigni*: a *spectat ad investituram, manumissionem sim. (usu publ. et iur.)*: LEG. Lang. p. 214,35 si censiles homo ... voluerit exfundare se de ipso fundo, ponit post regiam domus suae ipsum -em ... et vadit, ubi voluerit. LEX Sal. Merov. 60,1 (rec. A²) IIII -us alpinus, (os salicinos rec. A⁴) -es alpinos rec. K) frangere super caput suo debet. DIPL. Otton. I. 398 p. 542,28 imperator ... dignatus est per -em, quem in manu sua tenebat, investire ... abbas ... ad pars ... monasterii (sim. DIPL. Heinr. II. 299 p. 371, 29. saepe). IOH. VEN. chron. p. 128,19 dux ... spatam -emque ac sellam ei (Petro Candiano) contradidit eumque sibi successorem constituens eqs. CHART. Ticin. 86 p. 13,18 per -em et pergamenum. *persaepe*. b *baculum (episcopi, abbatis), pedum* – (Bischofs-, Abts-)Stab: CATAL. thes. Germ. 135 (a. 1092/1104) II -es seu peda abbatis argento ornatos, tertium inauratum. *adde*: CARM. de anulo 2,28 (MG Lib. Lit. III p. 725) attrahit uncinus, cuspis stimulat remorantes, directus -is rectum sustentat amantes. c *baculum peregrinantium* – Pilgerstab: PONTIF. Rom.-Germ. 212^{tit} benedictio super capsellas et -es. 212,2 quando dabuntur capsellae et -es, dicat presbyter hanc orationem: 'accipite has capsellas et hos -es et pergite ad limina apostolorum.' EKKEH. URAUG. Hieros. 10,7 novo ritu gladios cum -bus et capsellis sacerdotalis benedictio dispersit. B *de arbore vel eiusve partibus*: 1 *ramus, ramulus, termes* – Ast, Zweig: HINCM. Remig. 17 p. 307,12 ut nec folia umquam de ipsa silva intra terminos suos ... evolarent, nec -is inde versus illos terminos caderet. ANTIDOT. Cantabr. p. 167, 11 -es fraxini in foco mittis. OTTO BAMB. relat. (Bibl. rer. Germ. V p. 636,3) ne -es ad sepulchra ... ponant, omnem ritum et pravitate paganam abiciant (sc. Pomerani). *sing. usu colectivo*: TRAD. Lunaelac. 102 (a. 823) quod nullus homo licentiam habuisset in illa silva aut -em cedere aut virgam tollere. 2 *brachium, gemma, nodus* – Seitenast, Verzweigung, Knospe, Knoten: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 19,37 (ed. Müller) de turbit: ... quando -es (frondes ed. Venet. p. 374^c) inveniuntur interius, abiciantur et sic in medicina ponuntur. 3 *arbor, truncus* – Baum, Stamm: MIRAC. Richar. 1,1 (MGScript. XV p. 916,37; s. IX.) super ... fagum venit, quam ... iussit incidi ...; sui servi professi sunt se minime hoc audere perpeti, eo quod paterna traditione didicissent illum esse sacrum -em.

II *meton.*: A *usu plur. i. q. verbera, plagae* – Schläge, Prügel: LEG. Burgund. const. I 73,2 si servus hoc facere (sc. caballum vulnerare) praesumpserit, CC -es (-is, -ium ictus var. l.) accipiat. EGBERT. fec. rat. 1,105 formidat passer crebris in -bus actus. B *de mensura i. q. virga, pertica* – Messrute, -latte: TRAD. Lunaelac. 57 (a. 824) trado desuper de ipsa terra virga I et -um unum.

fusto, -avi, -atum, -are. *script. fru.*: l.60. *form. -ti(o)*: l.58. p. 593,16. *fustigare, verberare* – schlagen, verprügeln: PACTUS Alam. 22,2 si porcarius legatus de via ostatus (-tus codd. B) vel battutus fuerit. LEX Alam. A 11 si quis episcopum aliquam iniuriam fecerit vel placaverit vel -verit (-iaverit var. l.; gloss. B³⁰: fustibus percussit). LEG. Lang. p. 171,1 publicus ... comprehendat ipsas mulieres et faciat eas decalvare et fr -are (infustari, -ari var. l.). al.

fustuaris v. fustarius.

***fusulus**, -i m. (1. fusus) *fusus (parvus)* – (kleine) Spindel: CARM. var. III 47,1 hanc nevit -o vestem ... quedam matrona Perachtsvind.

fusura, -ae f. 1 *proprie*: a *actio fundendi* – das Schmelzen, Gießen: ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,2 (s. XIII^{med.}) quaternus ... laboris facti per eos (officiales) in sicla continens allegaturas, -as, op<er>aturam, ... et cunderuram nove monete. 1003 p. 766,3 quodlibet centenarium eris novi dati ad fundendum in -a debet diminuere rotulum unum. *ibid.* al. b *actio effundendi* – das Vergießen: GESTA Lob. 11 p. 315,29 (chart.

[Leithe-Jasper]

a. 1101) in loetis, in sanguinis -a, in manumissuris . . . nihil debet habere advocatus nisi minister eqs. 2 *translate i. q. ruina* – das Zusammenstürzen: GESTA Camer. 2,2 suspensio paululum casu in erectione reducitur campanarium, tectumque reliquum cessante -a solidatur (cf. notam ed.). 3 *meton. i. q. res fusa* – das Gegossene, Gussstück: MIRAC. Huchberti 1,2 promunere . . . duas ferri -as secum deferri fecit (sc. faber caecus).

1. **fusus**, -i m. vel **fusum**, -i n. vel ***fusa**, -ae f. κλωστήρ, instrumentum nendi – Spindel: 1 *proprie*: WALAHFR. hort. 119 in -um (gloss.: spinnila) nentes cum pensa puellae mollia traiciunt. EINH. Karol. 19 p. 23,24 filias . . . lanificio aduescere coloque ac -o (fusio var. l.). THIETM. chron. 2,39 cuius (uxoris Conradi) -um argenteum . . . ibidem (sc. in ecclesia) est suspensum. VITA Wirnt. 11 qui (vermes) . . . aure ab utraque scarurientes profluebant et -os grossitudine, non longitudine parificare visi sunt. CHART. civ. Spir. 199 p. 157,12 zetil totaliter filari debet cum manu et -a. saepe. 2 *meton.*: a de mensura lini neti (de re v. M. Müller, Die Kleidung nach Quellen des früh. MA. 2003. p. 201sq.): DIPL. Ludow. Germ. 132 sunt ibi (sc. in villa) XXX feminae, quae dant cenum, unaquaque sex siclas vini et de lino XII -as. REGISTR. Prum. 40 solvit mansus denarios XX et de lino -a XX. 45 p. 201,17 solvunt . . . linum -a (gloss: spille) LX (in marg.: LX -i lini libram I habebant in pondere). p. 202,14 solvunt . . . linum -as LX. CHART. Stab. 49 p. 120,11 quod . . . ipse (Herefridus) et nepos eius . . . persolverent . . . III porcos et LX -as lini ad . . . monasterium. b de cognatione feminea vel feminae in rebus hereditariis (de re v. HRG IV. p. 1771sq. s. v. 'Spindelwagen'): LEX Thuring. 30 post quintam (generationem) . . . filia ex toto sive de patris sive de matris parte in hereditatem succedat, et tunc demum hereditas ad -um a lancea transeat.

2. **fusus** v. 2. fundo. **fusuter** v. physeter.

futrus v. futurus.

fut(t)ilis, -e. script. -tulis: p. 596,9. 1 *proprie vel in imag. i. nihil in se retinere potest, male continens* – nichts bei sich behaltend, undicht, leak: YSENGRIMUS 7,349 futile sit multrum, sit futilis obba, putrescant lacte sinus. EBERH. ALEM. la-bor. 923 est cerebrum fluidum, vas futile, vas sine fundo, vas, in

quo fusi nil remanere potest. v. et l. 14. 2 *translate i. q. inutilis, infidus, inanis, vacuus* – unnütz, unzuverlässig, eitel, zwecklos: a de hominibus: LIGURINUS 1,689 vulgus stolidum, pravum, rude, futile, vanum. CONR. MUR. summ. p. 160, 9 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . fluxilis, futilis, qui fraudulenta eqs. v. et l. 13. b de rebus: CARM. de Tim. 74 ignis, aqua occultos rimantur frustra reatus, quod ratio prorsus futile vera probat. CAND. FULD. Eigil. II 10,24 discors et futtilis (futtu- var. l.) amens . . . heresis refugit. LAMB. LEOD. Matth. I 1219 futilia . . . ocia. al.

futtio, -i(v)i, -ire. effluere, exspuere – ausfließen lassen, ausspucken: ERMENR. ad Grim. 11 p. 546,7 -o, -is, quod est respuo, unde et futtilis (futilis var. l.) homo, qui nil celare potest, et vasa futtilia ab effundendo dicuntur, in preterito faciunt . . . sine sibilo . . . -vi vel -ii.

***futur** (futurus) in futuro – in Zukunft, zukünftig: CHART. Port. 263 (a. 1278) nec ipsam villam alicuius officialis, qui nunc vel -r nomine nostro fuerit in Botenstete, . . . aliquo servicio mediante volumus parere mandatis.

***futurilitio**, -onis f. (futurus) existentia in tempore futuro, tempus futurum, condicio essendi in futuro – das Zukünftigsein, zukünftiges Sein, Zukünftigkeit: ALBERT. M. summ. creat. I 2,3,11 p. 387^b,10 futurum in extremitate suae -is non est futurum. sent. 1,40,16 p. 327^b,43 licet aeternitas in se nullam ponat antecessionem et -em, tamen eqs. herm. 1,5,7 p. 422^b,38 cum dicitur, futura contingentia sunt futura, haec non est per se, nisi futura contingentia formaliter accipiantur, scilicet prout sunt sub forma -is. Matth. 2,13 p. 58,88 ut . . . notet Herodes et praesentiam et -em, dicit futurum esse, ut quaerat puerum. *Leitbe-Jasper*

futurum, futurus v. sum.

[**futuus** v. sum: ANNAL. Ianuens. I p. 38,9.] **fu** v. faux.

[**fuxarium** v. frixorium.] ***fuxibilis** v. *fusibilis.

[**fuxus** v. 2. fluxus.] **fybex** v. vibix.

fylacterium v. phylacterium. **fyrmitas** v. firmitas.

fyscus v. 1. fiscus. **fysicus** v. physicus.

fysodes v. physodes

G

g littera septima alphabeti Latini. 1 gener.: CARM. Ratisb. 35,1 G pro H posita. WIBALD. epist. 167 p. 287,31 Germanici sumus, non Galli comati, qui in talibus nominibus (sc. e. g. *Wibaldus*) G pro V anteriori ponunt (i. 'gv' pro 'vv'). *ad significandum punctum:* v. p. 1,5. 2 mus. (de re v. *LexMusLat. vol. II. s. v. 'g'*): a de littera significativa neumatibus addita ('*Romanusbuchstabe*'): NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 69 G ut in gutture gradatim garruletur, genuine gratulatur. b *ad tonos significandos:* Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 254^b,33 a prima A in octavam a diapason invenitur hoc modo: A.B.C.D.E.F. G.a. *ibid. saepe.* in mensura cymbalorum: THEOPH. sched. 3,86 p. 158,19sq. faciat (sc. *quicumque vult facere cymbala*) duas partes cerae aequales cum libra, unam ad a litteram, alteram ad G; ceram a litterae dividat in octo aequales partes et addat tantum ad ceram G litterae, quantum eqs. CYMBALA I 13 accipe totum G et eius octavam partem et fac h. al. v. et p. 1,17. 3 math. numerum CD significans: CARM. de litt. 8 G: ergo quater centum Ç nunc caudata reservat. 16 P: P similem quo g numerum monstratur habere; CCCC. 4 comput. ad significandam litteram dominicalem ('*Sonntagsbuchstabe*'): de re v. H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung*. 142007. p. 4. 134sq.): LIBER ordin. Rhenaug. p. 241,21 quando dies dominica in a vel b vel g occurrunt.

***gaaneria vel *vuaneria** (wua-, vuagn-, vuain-, -nn-), -ae f. (francog. vet. gaaagnerie, gaaignerie; v. DEAF G. p. 9) proventus, fructus, redditus – Ertrag, Gewinn, Einnahme: TRAD. Altaerip. 157 (ante 1173) de quo (campo) g-am pro terragio et decima retinuit *Cheboldus*. 597 Girardus ... dederat ... capitulo v-am. CHART. Laus. 464 concessit Melioretus ... Bertolo ... vineam, cuius vuag-am habuerat Cristanus. 702 capitulum emit culturam (corr. ex vuai-am) vinee. 830 vinearum w-am. 842 vuann-am ... vinee. cf. *guadagnum, *wannagium.

gabala v. gabalus. [**gabalinus** v. *galbaninus.]

gabalinus v. caballinus.

gabalus (gabulus), -i m. vel **gabulum** (gabulum), -i n. (-a, -ae f.: l. 42) 1 crux, trabes, tabulatum tormentorum – Kreuz, Balken, (Marter-)Gerüst: ALDH. virg. I 7 p. 235,5 verticem -i (-uli var. l.) scandens *Christus*. II 1638 quando crucis -ulum sacro corpore scandit *Salvator*. CARM. imag. 1,2,7 ut crucis in -o delevit *Christus* crimina mundo. 2 ramus – Arm: ACTA imp. Stumpf 327 p. 466,18 (dipl. Heinr. V.; spur. a. 1111) a loco, ubi consurgit orientalis -a fluvioli Luteron, per descensum eius, usque quo influit Sigilbach (sc. *terminus vadit*).

gabata (gavata, gavita), -ae f. lanx, patella, vas – Schüssel, Schale, Gefäß: COMPOS. Luc. M 16 mitte (sc. *mixturam*) in -a auriscalca. COMPOS. Voss. I 1 mittes astulas de agrifolio ligno in gavitam. ADEMAR. hist. 3,56 l. 36 rex Francorum oblata conca, (oblato -a var. l.) ex auro purissimo pensante libras XXX ... Franciam reversus est. Dipl. Karoli M. 254 p. 365,27 (spur.) feci ... duodecim -as, duo aureas et decem argenteas, cum catenis de oricalco. al. *matella* – *Nachttopf*: RECEPT. Bamb. 72 in duas gavatas mittis et in singulas gavatas singillatim meient (sc. *coniuges*). cf. 1. *capita, *gevetha.

1. **gabella** v. caballa. 2. ***gabella** v. 1. *cabella.

***gabellum** v. *gavalum. **gabia** v. cavea.

gabiliaris v. caballarius. adde ad vol. II. p. 2,14sq. GREG. CAT. chron. II p. 42,7 quem (*casalem*) tenuerunt ad la-

borandum Franco Adonis et Berardus gabili-us.

***gabiloctis**, -is subst. (gall. gabalaccos, v. Meyer-Lübke REW³ nr. 3624; ital. giavellotto, v. Battaglia, *Dizionario*. VI. p. 771^c) hasta, iaculum – Speer, Wurfspieß: ALBERT. M. pol. 6,5¹ p. 599^b,44 agiliores sunt (sc. *iuvenes leviter armati*) ad iactus lancearum et iactum instrumentorum, quae '-es' vocant et fundibularios.

gabio v. gobio. **gabola** v. galbula.

[**gabula** v. 1. capulus. adde ad vol. II. p. 257,60: UNIBOS 113,1 (ed. Klein) tres -i (ci. Klein, *gebule cod. corr. in febulę, glebulae ci. Schröder, gabulae ci. Welkenhuysen*), tres mortue (sc. *mulieres*) presentantur ecclesię.]

gabulum v. gabalus. ***gabuta** v. *cambut(t)a.

gaça v. 1. gaza. ***gaçala** v. *gazela.

gacceticus v. cacheticus. ***gacetum** v. *gazetum.

gacillo v. cacillo.

***gac(i)um**, ***gacius**, ***gaç(i)um** v. *gahagium.

gaçofhilatium v. gazophylacium. ***gacz(i)a** v. *gazz(i)a.

***gadalīs**, -is f. (got. *gadailo; cf. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* XVI. p. 5) fornicatrix – (Buhl-)Dirne, Hure: CAPIT. reg. Franc. 146,3 de -bus et meretricibus volumus, ut ... portentur usque ad mercatum, ubi ipsae flagellandae sunt.

***gades**, -is f. (m.: l. 31) (Gades, cf. *Isid. orig.* 13,15,2. 14,6,7) decl. II.: l. 31. fere subst. plur.; sing.: l. 33.

1 iur. i. q. terminus, limes, meta, fines – Begrenzung, Grenze, Grenzgebiet: a strictius: CHART. Pommerell. 57 p. 50,21 (spur. s. XIII.^{ex}) termini ... sive -es ... villarum sic dominantur eqs. CHART. Sil. D II 166 p. 107,23 limites assignasse, de -bus ... Scarbisson iuxta -es Schurgast ac deinde usque ad -es villae Cruciferorum. CHART. Mehl. 713 p. 35,32 custodias de spacio -iorum castellanorum nostrorum ... volumus observare. CHART. Burgenl. II 112 p. 81,5 munitur gubernaculum necnon -es et status regiminis ampliatur. al. b *latius i. q. area mercatorum, institorum* – *Verkaufsplatz*, -stand (ni *subest theod. vet. gadum, cf. Ahd. Wb. IV. p. 3*): CHART. Sil. D III 541 p. 340,6 (a. 1266) -es mercium institorum quadraginta septem et medium cramos habentes ... vendidimus. CHRON. Worm. p. 165,12 concremate sunt omnes crame et veteres -es. 2 gener. i. q. finis, destinatum – Ende, Ziel: ALBERT. STAD. Troil. 6,704 Yliacos cineres post deseruisse Pelagos scribamus, -es sic sibi figat opus. NICOL. BIBER. carm. 114 mittitur, ut venias (sc. *Heinricus Erfordensis*), pape quod et assecla fias, invitatus ades sacreque patent tibi -es (i. *ordo sublevitatus*, cf. 122 et 126).

***gadildum**, -i n. (fort. *subest got. *wizdila*; cf. F. Kluge, A. Götz, *Etym. Wörterb. d. dt. Sprache*. 1951. p. 850 s. v. *Waid*) lutum sive vitrum – Färber-Wau (Reseda luteola L.) bzw. Färber-Waid (*Isatis tinctoria* L.): CHART. Hans. 432 p. 147,2 (a. 1252) centenum garbarum -i, quod est waude. cf. 1. *gauda, *guatum.

***gadium** v. *guadium.

gaesum (ges(s)um), -i n. hasta, iaculum – Speer, Wurfspieß: HEINR. TEG. Quir. I 5 p. 251,29 principes ... in hostem gesa festinant. ODO MAGDEB. Ern. 2,133 lunatas Morini peltas et gesa comati apportant Galli. in imag.: ALDH. virg. II 2649 bellator Christi ... mox umbone retundit gessa (gesta, gestans var. l.) tritistiae.

***gafandus**, -i vel ***gafans**, -antis m. (germ. gafand; v. F. van der Rhee, *Die germanischen Wörter in den langob. Gesetzen*. 1970. p. 62sq.) sponsor, (op)pignerator, compraes – Mitpfänder, Mitpfandnehmer, Pfandgenosse: EDICT. Roth. 247 nulli leciat alium pro alio pignerare excepto illi, qui gafan (gaf[ant], gaf[r]and, -us, cafandes, cafano var. l.) esse invenitur, id est coheres parens proximior, qui illi ad hereditatem . . . venturus est (inde LEG. Lang. p. 361,20 excepto illi, qui -s [-es, gaidand var. l.] esse invenitur). LEG. Lang. p. 361,13 si quis alium pro quo libet debito aut causa (gloss.: pro -e dixit) pignerare presumpserit.

***gafor(i)um** (gaff-, gafer-), -i n. (franc. vet. *gafōri, cf. F. van der Rhee, *Neophilologus* 51. 1967. p. 141sq.) 1 datio, donatio, tributum, functio – Abgabe, Steuer, Leistung: DIPL. Conr. II. 92 p. 126,27 si de cortis sive castellis . . . aut per forum aut per ullum superius dictum -ium ulterius dicere . . . vult dux. CHART. Tirol. 1151 p. 193,16 XV plaustra vini in Miano computatis gafforis in dicto vino. de adiutorio q. d. ad apparatus exercitus faciendo: v. vol. II. p. 1434,37. 2 regio fiscalis – Steuerbezirk: COD. Wang. Trident. 52 p. 1217,21 (a. 1282) quod (ius) . . . ipsi (tres fratres) habent . . . in scaria vel degania seu -ero (-ro var. l.) de Romeno cum omnibus fictis, redditibus, proventibus et iuribus ipsi scarie pertinentibus seu gafforo de Romeno . . . ; quam . . . refutationem ipsius gaffori (-ri var. l.) ipsi fratres . . . tenere promiserunt. 3 repositum – Vorrat(skammer): EPIST. Worm. I 4 de adiutorio . . . nostro, quo vos (sc. episcopum Wormatiensem) indigere . . . percoepimus (sc. episcopos Aretinus), . . . pensamus, quomodo . . . de nostro -io vobis dirigeremus.

gaganus v. caganus.

gagates (gala-, -thes), -is m. (γαγάτης) form. sing.: nom.: -e: l. 38. -is: l. 36. adde COMPOS. Luc. ε 34. acc. -in: l. 35.

lapis (pretiosus), species carbonis fossilis – Pechkohle, Jett, Schwarzer Bernstein, 'Gagat': COMPOS. Luc. A 21 -hin ÷ III. H 5 lapis -is invenitur in universis locis. MAPPAE CLAVIC. 266 lapidis -is solidus l; . . . -em et sal marinum tere. ALPHITA G 33 -es (-hes, -e, galates var. l.) lapis est, qui trahit paleas et cortices tritici. saepius.

***gagatizon** (gat-, gagi-) adi. (gagates; per analogiam ad partic. Graecum formatum, ut vid.) fort. i. q. gagatis speciem exhibens – viell.: wie Pechkohle aussehend (de re v. J. Svennung, *Compos. Luc.* 1941. p. 47. 132): COMPOS. Luc. G 18 metallum (sc. aurichalcum) lapis est colore ipso gagizon. MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,19 metalli lapis est aurichalcum colore ipso gatizon.

gagatromeo (-a, [-onica], -eus) subst. masc. species lapidis – eine (Edel-)Steinart: ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 72,28 -o lapis diversi coloris est, varius, similis pelli capriole. flor. add. 10 (Euphorion 76. 1982. p. 391) -o ut pelli campolli (i. capreoli). ALBERT. M. miner. 2,2,7 p. 37^b,28 -a (ci., -nica ed.) est lapis diversi coloris. MARBOD. RED. lap. 396 est (sc. lapis) diversicolor, quem dicunt -um, pelli capreole similis lapis esse refertur.

***gageria** (va-, vua-, gua-, vuaie-, gagg-), -ae f. (francog. vet. gagiare; v. DEAF G. p. 30) pignus – Pfand(schaft): CHART. Helv. arb. 9 p. 16,7 (c. 1192) ut tam -am vel elemosinam Uldrici . . . recuperetis (sc. episcopus et capitulum) quam eqs. CHART. Laus. 109 Vuillermus . . . dedit in va-a totum feodum Alberti pro XI libris. 235 p. 224,29 discordia . . . super . . . terris datis in elemosinam, in vuag-am. 888 p. 710,21 de cartis de vuai-is dixerunt, quod eqs. CHART. ord. Teut. 89 p. 71,15 de sua gagg-a. CHART. Helv. arb. 58 p. 94,39 Radulfus et Henricus . . . gu-am . . . reddant. CHART. Lux. III 487 bona omnia . . . Sogerus . . . obtinebit exceptis -is, quod vulgariter appellatur wete. persaepe. cf. *guadium.

***gagiolum** (ca-, cai-), -i n. (*gagium) parva silva saepta – kleiner eingezäunter Wald: DIPL. Ludow. II. 11 p. 86,16 conferens (sc. abbas) eis (monachis) . . . curticeilla de Cuniclo cum ipso c-o de Portiano (inde DIPL. Arnulfi 140 p. 212,36 cum ipso -o. DIPL. Otton. I. 237 p. 329,17 cum ipso caiolo).

***gagizon** v. *gagatizon.

***gahagium** (cafa-, cafug-, ga(h)aium, -adi(um) sim.) vel ***gagium** (gaium, gac(i)um, gaçum sim.), -i n. (langob. gahagi; cf. Stotz, 1, IV § 58.6. et H. Tiefenbach, *Münstersche MA-Schriften*. 15. 1973. p. 60sq.) form. abl. pl.: gayonibus: p. 4,8. gais: Greg. CAT. chron. I p. 193,12 (dipl. Ludow. Pii; inde DIPL. Loth. I. 8 p. 70,19).

5 silva saepta – eingezäunter Wald, Gehege: EDICT. Roth. 319 quicumque invenerit (sc. apes), iure naturale habeat sibi excepto in gah-o (ga[h]aio, ga[g]io var. l.) regis. LEX Baiuv. 22,6 si . . . de minutis silvis de luco vel quacumque (quo cumque var. l.) kaheio (gaio, caheio, kaheo, giheia sim. var. l.) vegetum reciderit eqs. CHART. Tirol. 826 p. 245,2 suos saltarios posuerunt Nicolaus et Enricus . . . in nostro (sc. civium de Flem) gaco. REGISTR. Trident. IV p. 274,14 a termino posito in prato 10 Frucerii versus viam gacii degress. p. 283,5 iusta (i. iuxta) gacum a Fauscha designato. COD. Wang. Trident. 9* p. 1124,4 quod gacii Flemme sunt comunes; . . . in quolibet gazo de Flem. CHART. Sil. D II 272 p. 163,40 ut . . . ligna . . . de nostris gayonibus et silvis . . . accipiant (sc. Wratislavienses). III 137 p. 97, 13 de gayo nostro. in nomine loci: DIPL. Heinr. II. 296^a add. p. 420,24 quod (praedium) vocatur cafadia Bonifacinga (inde DIPL. Conr. II. 71 p. 89,35 cafagium. al.). DIPL. Heinr. IV. 362 que (terra) vocatur Cafagium regium ('Cafaggiareggio').

***gaida**, -ae f. (orig. langob.; cf. F. van der Rhee, *Die germanischen Wörter in den langob. Gesetzen*. 1970. p. 66sq.) script. gayd(a): l. 38. 1 cuspis sagittae – Pfeileisen, (Pfeil-)Spitze (de re v. T. Rivers, *ZRGerm.* 95. 1978. p. 57sq.). EDICT. Roth. 224 si quis servum . . . aut ancillam . . . liberos dimittere voluerit . . . ; quartus ducat in quadrubium et thingit in -a et gisil et sic dicat: 'eqs.' (inde LEG. Lang. p. 352,31). LEG. Lang. p. 652^a,11 (gloss.) -a et giseleum, id est ferrum et astula sagittae. CHART. Ital. Ficker 79 p. 106,4 (a. 1078) qui (sc. liberti) a domini sui in -am . . . seu in garetinx et in quarta manu traditi vel tingati sunt. 2 de (cuneata) parte vestis i. q. lacinia, limbus – Zipfel, Saum: OTTO MOR. hist. p. 443 qui tunc videret mulieres de parvulis suis . . . unum in collum, alium in brachiis suis deferentes aliosque ad vestimentorum suorum -as (gay- var. l.) se tenentes.

***gairantia** v. *guarandia.

***gaitus** v. *caitus.

1. ***gaium** v. *gahagium. 2. ***gaium** v. *guadium.

gala (galac, galaclas, gelac) subst. (γάλα) lac – Milch: PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 45,1 nocet . . . -a (gloss. A: id est que confuit ex lacte; 3,18,5 γάλα), tiros et cetera penmata. ALPHITA G 32 -c (gelac var. l.), id est lac (-clas var. l.), inde oxigalac, id est lac acetosum.

galac v. chalazias.

galactites (ca-, galaric-, galarici-, -at-, -adi-, -trid(es), -tydes, -ides) subst. vel semel (l. 64) ***galactida** (-at-), -ae f. (γαλακτίτης, γαλακτίς) form.: galat(us): l. 58. acc. sg.: -en: l. 52. -ida: l. 53.

1 species lapidis – eine (Edel-)Steinart: MAPPAE CLAVIC. 9 cathmiam aut trachiam . . . vel c-en permisce. MARB. RED. lap. 562 nec minus et cineri similem (sc. lapidem) -ida (-rida, -atida var. l.) dicunt. DYASC. p. 120^a lapis -atides colore est cinereus. 55 ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 72,30 -ydes lapis similis cineri. flor. add. 4 (Euphorion 76. 1982. p. 390) subpalidi non translucetes (sc. lapides): . . . -des (golatia cod.). 5 subcitriini minus translucetes (sc. lapides): -ati genus, iacinti aquaticus genus. ALBERT. M. miner. 2,2,7 p. 38^a,1 -ricides, quam quidam -rictidem vocant, lapis est similis cineri. 2,3,6 p. 56^a,24 lapis quidam, qui -dides dicitur. 2 herba lactaria, tithymallus – Wolfsmilch (Euphorbia L.; cf. Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam.* II. p. 362 sq.): GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,27 nomina herbarum: . . . -atida i. tetimula.

65 **galala** v. gelela. **galalea** v. balena.

galamaucus v. calamaucus. **galamite** v. calamites.

***galandra** v. 1. *calandra.

galanga, (ca-, gall-, galen-, gal(l)in-, -al, -ar), -ae f. (-ganum, -i n.: p. 601,3) form.: galarum: p. 601,7. acc. sg. -an: PULVIS contra febr. p. 24,10.

Alpinia officinarum, zingiberacea – Galgant, Ingwergewächse (cf. ThLL. s. v. galinga): FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 166,4

(chart.) inter cinamomum et gallingar et cariofilo uncia I. SALOM. II. epist. 29 parva xeniola ... curavi destinare: ... cynamomi, c-ni ... et piperis fasciculum. BOTAN. Sangall. 5,1 ginger et -engar ... miscis. 14,9 piper et -ingar ... dabis ei (aegrotto) bibere. ANTIDOT. Augiens. p. 54,27 -inga unc. II. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,13 -al I. GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 601,9 trium piperum ... gelari, euforbii ... unc. I. ALBERT. M. veget. 1,180 aromaticarum (sc. plantarum) ... quarundam radix est aromatica, sicut -ae. ALPHITA G 11 -a (gall- var. l.), ciperus babilonicus idem. persaepe. cf. et vol. III. p. 548,57sqq.

galapago (-peius) subst. convexum, testudo – Wölbung, 'Schildkröte': Ps. HIPPOCR. phleb. 172 vena cefalica incide ... in -eius, hoc est in ventre tibiis. cf. *calapagius.

galeric(t)ides v. galactites.

***galastra**, -ae f. (γάλα vel colostrum vel compositum ex duobus) mulctrum – Melkeimer: YSENGRIMUS 6,337 villanus cribro pronascitur atque -e (v. notam ed.).

1. Galatea (-thea), -ae f. (Γαλατεία) fornicatrix, meretrix – (Buhl-)Dirne, Hure: HUGO TRIMB. iuv. 1,4 (ed. Langosch, Registr. 1942. p. 271) -heas et choreas frequentare soleo (cf. Verg. ecl. 3,64 -a ... lasciva puella).

[2. galatea v. 1. galeo.] **galatides, galatus** v. galactites.

***galaxeum**, -i n. (galaxia) orbis lacteus – Milchstraße: 1 in imag. vel translate: a in univ.: v. p. 541,16. b exelsitas (terrena) – (irdische) Erhabenheit: BENZO ad Heinr. IV. 3,27 (28) p. 346,18 haec est mors mea, si cadens in infernum reliquero (sc. Annas) -a. 7,6 p. 640,19 quisque petens -um, linque, quae sunt vallium. 2 meton. i. q. regnum caelorum, elysium – Himmel(reich), Elysium: BENZO ad Heinr. IV. 5,1 p. 440,9 postquam cesar Heinricus -um petiit. 7,2 p. 594,3 imperator Heinricus deserens nostrae peregrinationis cenum translatus est ad -um.

galaxia (-as), -ae f. (γαλαξία) metr. gāl-: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,222. orbis lacteus – Milchstraße: DUNGAL. epist. 1 p. 571,16 orbium ... primus est -s, quod latine lacteus interpretatur. EPIST. Teg. II 189 p. 222,9 valeas, usque zodiacum zonam excedat in spera et -am (galariam var. l.) Phebeia auriga. ALBERT. M. meteor. 1,2,2 p. 19,44 -a non apparet secundum ordinem signorum in zodiaco, sed potius eqs. saepe.

galba, -ae f. de re vili i. q. calva (nux) – Bartnuss: COSMAS chron. p. 129,24 i procul hinc, monstrum (sc. Welphe) ... vilior est -a, proiecta vilior alga (cf. notam ed.).

galbaneus, -a, -um. ex galbano consistens – aus Galban bestehend, Galban-: ENGELM. carm. 3,63 (MGPoet. III p. 63) -i nitido perflatum (sc. Ratbertum abbatem) nectare foris.

***galbaninus** (gabali-), -a, -um. (galbanum) ex galbano confectus – aus Galban hergestellt, Galban-: DYASC. p. 141^b oleum galbaninum confice sic: accipe oleum onfacium et ... galbanum terbentinam.

galbanum (galgb-, galfa-, galva-), -i n. vel semel (l. 59)

***galbo**, -onis m. (γαλβώνη) script.: ca-: PAUL. AEGIN. cur. 66 p. 42,2. 99. cha-: l. 62. ciballum: l. 64. form.: decl. I.: RECEPT. Lauresh. 2,146. PAUL. AEGIN. cur. 244 p. 184,9. gen. sg.: -u: RECEPT. Lauresh. 2,147. -es: RECEPT. Lauresh. 2,118 p. 182.

Ferula galbaniflua – Mutterharz, Galban (interdum de ipso frutice, e. g. l. 59,65): AETHICUS p. 165,4 rivis butanicis herbarum multarum fertilissimis (sc. Albania est): ... nitrum, -onem, crocum. ANTIDOT. Sangall. p. 86,38 recipit haec: -fano I. ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,15 -vani I. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 375,37 -um calidum in tertio gradu, siccum in secundo. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 373^b ch-um ... gummi est arboris. COMPOS. Matr. 83,1sq. -um uncias II, terbentina unciam I; ... misce ... ciballum et terebentina. ALBERT. M. veget. 6,110 -um ... est arbor, si frutex arbor vocetur, cuius gutta etiam -um vocatur. ALPHITA G 7 -um (galg- var. l.) gomma est. saepe. v. et l. 48. in imag.: SPEC. virg. 3,549 munda Christi virginum corda sancta sunt olfactoriola ... unde cinamomum iusticie, ubi gutta et -um celestis discipline (cf. A. Salzer, Die Sinnbilder und Beiworte Mariens. 1893. p. 156sq.).

***galbanus**, -i m. (arab. gulbān; cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. 1950. p. 25) pisum – Erbse: ANON. tab. p. 151,3 si

diceretur: ovis peperit homines aut grana tritici fructificant -os ... , respondetur: fabulam dixisti.

galbinus vel *ialneus (iaun-, ialleus), -a, -um. (cf. francog. vet. jalne, francog. jaune, ital. giallo; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 245sq. et Battaglia, Dizionario. VI. p. 761sq.) form. (? ad galbus spectantes): galnus: l. 16. galvus: l. 16.

galbus, luridus, pallidus – grün-, blassgelb, fahl: 1 in univ.: ANTIDOT. Glasg. p. 113,21 facit antidotum ... ictericis et qui g-i oris sunt. Ps. ARIST. lap. II 3 p. 386,11 est et alia species huius lapidis (sc. hyacinthi), cuius color est ialleus, et vocatur iacintus citrinus. p. 386,20 lapis invenitur in colore iauneo celesti et assimilatur -eo iacinto. 14 gutta nigra, -ea vel alba. Ps. CALID. verb. 8 factus erit fusibilis preciosus lapis viridis, sive aureus, sive -eus, sive rubicundus (sim. lap. p. 400). fort. add.: HARIULF. chron. 3,3 p. 88,17 casulae castaneae XL ... galnae (galvae var. l.) sericae V. 2 in nomine loci: ACTA imp. Stumpf. 400 (a. 1191) que (concessio) inter priorem ... et filios Reinerii de G-o ... facta est. INNOC. III. registr. II 177 (186) p. 341,5 filii Rainerii de G-o. cf. hyalinus.

***galbius**, -i m. vel ***galbio**, -onis m. (orig. inc.) species piscis – eine Fischart: REGIMEN san. Salern. 87 si pisces duri (sc. sunt), parvi sunt plus valituri: ... gornus, plagitia cum carpa, -o, truta.

***galbo** v. galbanum.

galbula (gabola), -ae f. nux (cypressi) – (Zypressen-)Nuss: ANTIDOT. Augiens. p. 61,38 gabole cypressi, giniperi semen.

***galda** v. *galeta. ***gale** v. agrios.

1. galea, -ae f. script.: ca-: l. 34. adde CHRON. Salern. 83 p. 83,4. 113 p. 127,2. -ll-: PIRMIN. (?) scar. 26 (var. l.). form. acc. sg. galium: l. 33. tegimentum capitis, cassis – Kopfschutz, Helm: 1 proprie: a in univ.: a usu communi: LEX Ribv. 40,11 si quis wergeldum solvere coeperit ... helmo (-ium var. l.) condericto pro sex solidos tribuat. WALTHARIUS 827 dant tinnitus -ae. CHRON. Salern. 68 p. 66,2 dum ... c-a ... suo capiti posuisset Rofrit. THIETM. chron. 6,8 p. 282,23 per -am usque in iugulum. ANNAL. Egm. a. 1166 p. 173,25 Fresones occidentales ... armati, ut solent, -is clavatis, clipeis. persaepe. v. et vol. II. p. 2026,41. per compar.: p. 605, 10. β pro cognomine: REGISTR. Patav. I p. 356,3 Herbordus

G-a I (sc. iugerum habet; cf. p. 358,7 Herbordus Helm). p. 360,2 Grifo de orto sibi per G-am obligato XII denarios (sc. dabit) ibid. al. b spectat ad reliquias sanctorum: VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,10) ubi (sc. in ecclesia) habentur reposita -a, lorica, gladius eius et brachialia. c spectat ad cruciatum: WALTH. SPIR. Christoph. I 22 candente -a in capite cauteriari.

2 in imag. vel translate: a corpor.: a gener.: CHART. Rhen. med. II 236 (dipl. Phil. regis a. 1198/1208) scutum et -am pro ipsis (sc. ecclesia) contra inimicos ipsorum opponere semper parati erimus. β natur. de crista animalium: ALBERT. M. animal. 7,34 habet (sc. species quaedam passeris) in capite -am (p. 592^b, 24 λόφων). ibid. al. v. et vol. III. p. 1287,62. γ alch. i. q. summa pars vasis destillatorii, alembicum, ὀμβίξ – oberster Teil des Destillationsgefäßes, Alembic, Destillierhelm: Ps. GERH. CREM. sal. II 83 exalta (sc. salem) in alutel, id est in -a rosarum, (add. G, cf. notam ed. p. 26). b spirit.: EUGIL Sturm. 7 caput -a salutis protegens (WALAHFR. Blaithm. 103 -a ... s. munitus). ERMENR. ad Grim. 6 p. 541,2 quia te ... ocellis crevimus ... -a ... spei firmissimae cristatum. WALTH. SPIR. Christoph. I 7 fidei -a caput indutus. II 3,60 thoracem -amque tui portende (sc. Deus) pavoris faucibus invidiae. EKKH. IV. bened. I 36,32 spes dedit his (commilitonibus Mauriti) -as. de Deo: ORD. coron. imp. p. 10,28 sis (sc. Deus) ei (imperator) contra acies inimicorum lorica, in adversis -a. ibid. al. 3 meton. i. qui galea instructus, armatus est – mit einem Helm Ausgerüsteter, Bewaffneter: ABBO

SANGERM. bell. 2,195 tribus cuneis cinctus -arum armpotens montis super Odo cacumina Martis enituit. 2,483 dispulerat -as terror (gloss.: METONIMIA).

2. *galea, -ae f. (γάλα, γαλλοία; cf. Reallexikon der Byzantinistik. A I. 1970. p. 412) script. et form.: gallea: ACTA imp. Winkelm. I 507 p. 420,24. al. galia: p. 603,13. 14. galya: GOSW. carm. 169. galida: ALBERT. AQUENS. hist. 9,9.

[Weber]

galina: l.12. -eia: CONST. imp. II 246,3. 246,9. -e(i)da: l.10. 15. al. -eyda: l.10.

navis bellica (velox et mobilis) remis (vel velis) incitata – (schnelles, wendiges) ruder- (oder segel)getriebenes Kriegsschiff, 'Galeere', 'Galeone': 1 proprie: a in univ.: OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,14 quas (sc. triremes et biremes naves) -as seu sagitteas vulgo dicere solent. HIST. de exp. Frid. imp. p. 195,30 in eo (loco, sc. civitate Barbarie) ... stationarie sunt -e regis Marrochie. ARNOLD. LUB. chron. 4,16 p. 179,20 intrans -eidam (-eydam var. l.) abiit rex Angliae Ungariam. OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 70,16 exercitu ... cum instructis navibus et munitis -inis maritima percurrente. ANNAL. Wirz. a. 1202 p. 10,25 fuerunt ... naves LX, -iae LXXII, oxirii C. a. 1203 p. 11,45sq. Veneti ... -ias et barcas armant. eqs. ALBERT. M. metaph. 4,2,5 p. 181,9 quam (navem triremem) -edam (-am, galeram var. l.) vocant. persaepe. v. et p.604,8.19.21. b speciat ad tributum vel debitum: CHART. Babenb. 88 p. 121,20 (a. 1193) rex Anglorum dabit ... imperatori quinquaginta -as cum hominibus et expensis. CHART. episc. Hild. I 527 quod vos (sc. homines Barense) cogeretis homines ecclesie ... conferre vobiscum in servitio -arum. ACTA imp. Winkelm. I 228 p. 211,9 eximimus ... homines ... monasterii ... a lignaminibus -arum. al. 2 in imag.: CARM. Bur. 41,4,4 ibi (sc. in mari, i. Romae) cursu -arum et conflictus piratarum. 41,20,1 in -a sedet una mundi lues inportuna camelos deglutens.

3. *galea v. *galea. galeatus v. 1. galeo.

1. *galeda v. 2. *galea. 2. *galeda v. *galea.

*galeia, galeida v. 2. *galea. *galellus v. *gallellus.

1. galena v. balena. 2. galena v. gelela.

galengar, galingar v. galanga.

1. galeo, -atum, -are. galea instruere – mit einem Helm ausrücken: GUTOLF. hist. p. 653,32 acies ordinantur, -antur et clipeantur milites.

adi. galeatus, -a, -um. I strictius i. q. galea instructus – mit einem Helm ausgerüstet, behelmt: A proprie: THIETM. chron. 6,15 molaris dimidio lapidis per -um caput prostratus (sc. Hemuza nobilis) ... in urbem mortuus trahitur. METELL. exp. Hieros. 4,974 antistes ... loricator fuit ... et -us. VITA Meinw. 142 p. 74,9 milites electos, loricator et -os ... collocat. ALBERT. M. princ. 7,1 p. 63,38 qui secundum caput -us est, simpliciter dicitur esse -us. al. v. et p. 541,4. per compar.: ALBERT. M. animal. 2,75 quaedam genera avium habent in capitibus suis additamenta coronalia, quasi sint -a. B in imag. vel translate: 1 gener.: ALBERT. M. bon. 229 p. 138,42 secundum quod dicit Hieronymus in prooemio -o (galento, galeatico var. l.; item Iob 21,34). 2 medic. de specie cephalaeae i. q. modo galeae premens – wie ein Helm drückend, helmartig: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,3 p. 242,18 (ed. Basil.) quae (cephalaeae) vocatur cephalaea absoluta et est tarda, ad dissolvendum et finiendum dura et vocatur -a (galatea ed. Lugd.). p. 242,23 cephalaeam ..., dolorem capitis, quae -a (galatea ed. Lugd.) solet vocari, constat ex passione esse hominis (cf. Stephanus Antiochiensis, liber totius medicine, ed. M. de Capella 1523, p. 102a^r cephalaea, quae galea vocatur).

II latius: A instructus, armatus, paratus – gerüstet, geharnischt, bewaffnet, wehrhaft: 1 proprie: ALBERT. STAD. Troil. 2,5 predonem ... -a nave secuntur Castor Polluxque. 2 in imag. vel translate: a de anim.: WANDALB. martyr. 291 Desiderius ... antistes martyrque Dei -us honore. 701 terno (die) Marcellus Christi -us amore centuriam ... sacravit. EPIST. Hann. 73 quid ... agit dominus noster (sc. episcopus); quid suus ille exercitus -orum leporum? EKKEH. IV. bened. I 35,45 cecinit christata (-a a. corr.) caterva. METELL. buc. prol. 21 oblucatus stabit rhetor -us. b de rebus: EKKEH. IV. bened. I 59, 61 spes hostem sevm -a repellat in evum. EPIST. anon. p. 14,6 intuenda est hec -a patris Augustini sententia eqs. (item p. 18, 33). acer – scharf: ALBERT. STAD. Troil. 1,262 -is pungere verbis non timuere Graeci tuos (sc. Priami regis) et terebrare minis. B coronatus – umkränzt: GUTOLF. hist. p. 649,21 creator ... cometam stellam pulcherrimam ignibus crinitam, lucifluis zonarum ductibus -am celis infudit.

subst. galeatus, -i m. qui galea instructus, armatus est –

mit einem Helm Ausgerüsteter, Bewaffneter: BENZO ad Heinr. IV. 3,26 (27) p. 342,3 venit Annas Mantuam cum trecen-tis -is.

2. *galeo, -onis m. (2. *galea) navis actuaria (velox et mobilis) – (schnelles, wendiges) Ruderboot, 'Galeere, Galeone': SALIMB. chron. p. 8,34 adiit marchio ... Tyrum in modico -e (inde ALBERT. MIL. chron. p. 647,10). p. 16,7 cum ... galeas cum salandris et -bus LXX^a et ceteras divitias reges in suis manibus habuissent eqs. (inde ALBERT. MIL. chron. p. 651,32).

galeobdolon (-opd-) et galeopsis (galiobsis) subst. Scrofularia peregrina L. – Fremde Braunwurz: DYASC. p. 100^a -iobsis aut -pdolon fructex est minor (Diosc. 4,94 γαλιόψις, γαλεόβδολον).

*galeonus (galio-), -i m. (-um, -i n.: l.22). (2. *galeo, cf. ital. galeone [v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 548]) navis actuaria (velox et mobilis) – (schnelles, wendiges) Ruderboot, 'Galeere, Galeone': ANNAL. Ianuens. II p. 55,23 viri fortes ... cum barcis canteriorum et cum galeis III et tribus -ionis et, (om. NE) vellificantes de portu Ianuae exierunt. p. 65,18 vellificando cum magnis navibus suis et galeis ac -ionis noctu exierunt Pisani ... de portu. p. 86,5 -ionus (-ionum var. l.) ... profugium fecit.

*galeota (galiota, -tta), -ae m. vel f. vel *galeotus (galio-, -ttus), -i m. (2. *galea, cf. ital. galeotta [v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 548]) script.: galiat(us): l.38. galiat(a): l.29.

1 remex, nauta – Ruderer, Seemann: NARR. itin. nav. p. 191,27 exercitus ... regis multus erat equitum, peditum et -iotorum (-ietarum var. l.). CHART. Hans. 201 p. 63,32 distringatis (sc. Reginaldus et frater) Ricardum Wimund et socios suos -iottos, quod eqs. ANNAL. Ianuens. III p. 74,5 quidam ex -is (-io- var. l.) galearum devenerunt ad rixam cum quibusdam Sarracenis. p. 177,10 omnes -iotti fugierunt. al. v. et l.44. de nauarcho: ANNAL. Mell. Cremif. a. 1195 imperator Heinrichus ... oppida circa maritima ... occupat et -iottam potentem ... comprehendit. 2 navis quae remis incitatur – Ruderschiff: ANNAL. Ianuens. I p. 71,3 multas naves Pisanorum et -as (-iatos var. l.) cum ... hominibus multis ceperunt Ianuenses.

1. *galera, -ae f. (2. *galea, cf. ital. galera [v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 549]) navis actuaria (velox et mobilis) – (schnelles, wendiges) Ruderboot, 'Galeere': WILH. APUL. gest. 5,339 quamque magis celerem cognoverat esse -am, scandit. ACTA imp. Stumpf 530 p. 747,36 nec in navali exercitu in -is et cum marinariis et galeotis. ALBERT. M. eth. II 1,3,11 p. 44^a,13 sub nautoria (sc. facultate) ... est illa, quae facit -as et alias naves ad nautoriam artem pertinentes. v. et p.603,16.

2. galera v. 1. glarea. 3. galera v. galerus.

*galeranus, -i m. (orig. inc.; cf. G. Alessio, Archivio Storico Pugliese 16. 1963. p. 120sq.) species ibidis, Geronticus eremita – Ibisart, Waldrapp: FRID. II. IMP. art. ven. I p. 66,21sq. quedam (aves) carent plumis et lanulis, ut avis, que dicitur -us niger campester, habens rostrum et crura nigra, et sicut -us varius ex albo et nigro. p. 110,1 aves ... , que sunt fortes ... , sunt velocis volatus ... , ut aquilarum genus, ... -i campestres et aquatici.

galeritus (-icus), -a, -um. crista ornatus – mit einem Kamm versehen (usu subst.): ALBERT. M. animal. 23,26 haec (alauda) -ca vocatur vel cristata.

galerus, -i m. (-a, -ae f.: p.605,10) script. gol.: l.62. 1 tegimentum capitis, pilleum – Kopfbedeckung, Mütze, Kappe: a in univ.: a proprie: CONC. Merov. p. 170,28 seculares -um (go- var. l.) de capite auferat et clerico sincere salutationis munus adhibeat. RATHER. prael. 5,11 l. 321 videas quosdam (episcopos) mastruga pro cappa, -o Ungarico pro sacerdotali pileo, scepro uti pro baculo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 204,6sq. falconarius teneat quandoque -um super caput suum et quandoque removeat, ut falco assuescat videre ipsum cum -o et sine pileo. al. proverb.: EGBERT. fec. rat. 1,127 ipse suum tetulit, cuius porrigo, -um (gloss.: -us et galamaucus pilei sunt). β in imag.: MILO carm. 3,4,2,914 baptismo ablatus natus a sorde reatus candentem capitis maculavi faece -um. b de pileo episcoporum, cardinalium sim.: EGBERT. fec. rat. 1,1185 de coc-

cineo res est manifesta -o. BENZO ad Heinr. IV. 2,12 coccinei -i videbantur sicut carbones ignis. GODEFR. VIT. Frid. 1039 quantus erat clerus, baculus, crux, mitra, -us . . . , describere nescit Omerus. 2 *cassis* – *Helm*: a *proprie*: AMARC. serm. 4,364 lorice confidit eques, scuto atque -o, at nos alma fides tegat. METELL. exp. Hieros. 1,475 thorace, -is muniti missas relegunt . . . sagittas. ALBERT. STAD. Troil. 3,319 dentea cristatum confringit clava -um. *al.* b *translate de crista animalium*: ALBERT. M. animal. 1,21 quaedam (*animalia*) habent cristatas -as pro galeis in capitibus suis, sicut gallus et gallina.

**galea* (gall-, -eda) *vel* **gelta*, -ae f. (-um, -i n.: l.30) (*orig. inc.*; cf. Wartburg, Frz. Etym. Wb. IV. p. 35. XVI. p. 39) *script. et form.*: *galida*: l.17. -ea: l.32. *galda*: l.26.

vas quoddam sive mensura quaedam capacitatis – (Maß-) – *Gefäß oder Hohlmaß, 'Gelte'*: 1 *de vase i. q. calix, amphora* – Kelch, Krug: VITA Fidoli 10 (MGMer. III p. 431,1) ut -idam vini liquore abstracto . . . tua inclita pietas repleti iubeat. CATAL. thes. Germ. 122,9 -eta argentea I^a, pixis argentea I. 2 *de mensura (usu publ. et iur.)*: a *in univ.*: CHART. Bund. 946 p. 380,6 (a. 1260) sicut moris est, -edam vini . . . biberunt omnes, ut testimonium . . . facte rei perhiberetur. b *spectat ad tributum*: CHART. Sangall. B 143 p. 141,30 (a. 1110/25) quorum (*poculorum vini*) octo galletam recta complent mensura. CHART. Ital. Ficker 165 p. 208,47 vidit *Burgognonus* nuncium abbatisse tollere de unaquaque vegete vini . . . -etam unam vini. 265 p. 309,21 ut . . . debeant filii habere . . . XXIII galdas olei de suo ficto. REGISTR. Pant. Col. 17,67 p. 120,10 cellerario . . . coquine . . . villicus . . . duas geltas mellis, quarum quilibet duo quartaria et dimidium capiet, . . . assignabit. CHRON. Ottenb. p. 620,18 unde (*sc. de praedio*) singulis annis XII gelta olei solvuntur. REGISTR. Trident. III 1 p. 220,17 Henselminus . . . dat fictum in anno unam -eam siliginis (*item* p. 220,27. p. 221,4). *persaepe*.

**galeuncula*, -ae f. (2. **galea*) *parva navis bellica (velox et mobilis)* – *kleines schnelles, wendiges Kriegsschiff, 'Galeere'*: OLIV. hist. Dam. 74 p. 271,29 captus est scalandrus legati . . . et una -a templariorum, in qua quinquaginta fuerunt baliste.

galfanum v. *galbanum*.

**galgus*, -i m. (*theod. vet. galgo, v. Althochdt. Wb. IV. p. 28*) *fons, puteus (salis)* – (*Salzschöpf*-) *Brunnen*: CHART. Salisb. II 402 p. 553,8 (a. 1171) nobilis quedam femina . . . et filius eius . . . habuerunt quandam partem aque . . . in -o, qui Staeinarn vocatur. TRAD. Bercht. 64 (QuellErörtBayerGesch. I. 1856. p. 271,18) tradidit *comes* . . . aquam apud Halle, quam Hallenses vocant quartam partem unius -i, in loco, qui dicitur Staeinaren. *ibid. al.*

**galia* v. 2. **galea*. [*galica* v. *glechon*.]

1. **galida* v. 2. **galea*. 2. **galida* v. **galea*.

**Galienum* v. **Gallienum*. **galiffus* v. **calipha*.

galiga v. 1. *caliga*.

**galiger* (gall-), -a, -um (1. *galea*) *qui galeam gerit* – *eine Haube tragend*: CARM. Bur. 58,4,9 upupa gall-a (*cf. corr. ed. I 3. p. 200; gall- cod.*).

**galilaea* (-lea), -ae f. (*Galilaea*) *atrium, vestibulum* – *Kreuzgang, Vorhof (de re v. LexMA. I. p. 1175sq. s. v. 'Atrium')*: LIBER tram. 124 p. 204,28sq. -lea longitudinis sexaginta et quinque pedes et duae turrae sunt ipsius -leae in fronte constitute. HUGO FLAV. chron. p. 376,13 Hildradus comes . . . defunctus in -lea tumulari meruit. RUP. TUIT. off. 5,8 l. 533 in . . . processionibus praelatos nostros praeceuntes quasi Dominum in Galilaeam sequimur et locus ipse, quo processionem suprema statione terminamus, recte a nobis -a nuncupatur. *al.*

1. *galina* v. *gallina*. 2. **galina* v. 2. **galea*. Weber

galinga (-al, -ar) v. *galanga*. *galiobsis* v. *galeobdolon*.

**galiot(t)a, galiot(t)us* v. **galeota*.

**galiph(el)* v. **calipha*. *galitricon* v. *callitricum*.

1. *galla*, -ae f. *script.*: ca.: p.606,15. -lica: RECEPT. Lauresh. 5,29 p. 364 (*cf. Plin. phys. Bamb. 35,20 -ae*).

1 *proprie i. q. cecis, excrescentia foliorum (quercus)* – *Gallapfel, (Eichen-)Galle (saepius sing. sensu colectivo, e. g. p. 606,6)*: a *def.*: ALBERT. M. veget. 6,206 in foliis . . . quercus

invenitur . . . nascentia quaedam rotunda . . . , quae -a vocatur. b *exempla*: ANON. herm. p. 99,14 calis, id est -a *asiana* (TRACT. de chirurg. 1081 -am asianam [gloss. II: id est maiorem]. *al. sim.* RECEPT. Lauresh. 2,38 p. 146 -as alexandrinus. *al.*

5 ALBERT. M. veget. 6,60 -a arabica). RECEPT. Lauresh. 3,51 p. 274 mittis farinam ordeï et -e (*sim.* ANTIDOT. Glasg. p. 122,34 pulver de -as. *al.*). 3,56 p. 276 cum -a contusa (*sim.* MAPPAE CLAVIC. 189 trita. *al.*). PAUL. AEGIN. cur. 139 -e (3,24,8 κηκιδος) medium (*sim.* 237 p. 174,20 interiora). 186 -e umfacine nigre. COMPOS. Matr. 52,1 -a sine caverna combusta. ALBERT. M. veget. 6,228 virtutem -ae viridis. animal. 22,100 ex -is rubeis.

saepe v. et l. 18. p. 609,50. vol. I. p. 422,20sq. II. p. 423,75sq. 2 translate i. q. tumor (aquosus) – (mit Flüssigkeit gefülltes) Geschwulst, 'Galle': IORDAN. RUFF. equ. p. 6,24 fumositas stabuli . . . solet adducere -as (c- *clm* 23646 f. 5^r) . . . cruribus

15 madefactis. p. 20,7 aliquando equus nascitur cum iardis in gartectis et -is in cruribus. p. 20,12sq. -a est quaedam tumefactio mollis ad modum vesicae velut -a vel avellana. p. 78,13sq. de -is: efficiuntur -ae . . . circa iuncturas crurum iuxta pedes *eqs. ibid.*

20 *saepius v. et p. 609,39. vol. III. p. 453,61.*

2. **galla* v. **gallia*. *gallamentis* v. 1. *calamitis*.

**gallea* v. 2. **galea*. *gallecinium* v. *gallcinium*.

**gallellus* (gale-), -i m. (*gallus*) *salvia* – *Salbei*: 1 -us de monte fort. i. q. *Salvia sclarea* L. – *viell.*: *Muskatellersalbei*: GLOSS. Roger. I B 1,10 p. 530,7 -us de monte, i. cencrum galli. 2 -us de campania fort. i. q. *Salvia pratensis* L. – *viell.*: *Wiesensalbei*: GLOSS. Roger. I B 1,10 p. 530,10 gallellus de campania, id est eupatorium.

**galleta* v. **galea*.

30 **galletus*, -i m. (*cf. ital. galletto*) *pullus* – *Hähnchen*: MOSES PANORM. infirm. 5 accipe unum -um . . . et accipe brodium dicti -i cocti et proice in ore equi.

**gallia*, -ae f. (*arab. gālīja; cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 647*) *script.*: *galia*: l.48. 50. 55. gal(l)ea: l.49. -la: l.58.

35 1 *herba (aromatica) quaedam* – *eine (aromatische) Pflanze*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 31,17sq. (ed. Müller) de -a: -a calida est et sicca . . . ; -a muscata secundum quosdam fructus est, sed est confectio de speciebus aromaticis (*cf. l. 52*). p. 374^Gsq. dicuntur (*sc. confectioes -ae muscatae*) de -a secundum aliquos a quadam provincia sic nominata; alii dicunt, quod dicuntur a quadam herba sic nominata, quae est odorifera; Seralpio facit capitulum de -a et dicit, quod est fuch. ROGER. SALERN. chirurg. 3,607 (add. M) recipe . . . galbani, masticis, terebentine, radices -e *eqs.* THADD. FLORENT. cons. 134,9 sunt *aromata* . . . hec: . . . carpobalsamum, nux muscata, menta, -a, costum *eqs.* 2 *confectio quaedam* – *ein zusammenge-setztes (Heil-)Mittel, Arznei*: a *in univ.*: ALPHITA G 37 -a (*galia*, -ea, *galea var. l.*) est quedam confectio, que, quia muscum recipit, dicitur -a (*galia var. l.*) muscata, (*galemuscata var. l.*) b

-a muscata i. q. *confectio quaedam muscum continens* – *ein moschushaltiges (Heil-)Mittel*: CIRCA INSTANS p. 214^v -a muscata calida est . . . ; quidam dicunt, quod fructus est; est autem confectio ex aromaticis et musco (*cf. l. 38*). ANON. coit. 2,6 aliud: galie (-e *var. l.*) muscate, croci . . . pulverem cum vino stiptico temperent *eqs.* MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 374^G confectio -ae mus. dicitur, eo quod recipit muscum. SALERN. comp. 105 storax ruber . . . aut -la muscata . . . super carbones ponatur. THADD. FLORENT. cons. 37,68 sufumigetur pannus cum ligno alloe et -a muscata. *saepius v. et l. 50.*

60 [*gallica* v. 1. *galla*.]
**Gallicellulus*, -i m. (*gallus* [supposito Gallus et cellula]) *in nomine ioculari (de monacho Sancti Galli?) i. q. pullus* – *Hähnchen, Küken*: ALCUIN. epist. 81 p. 123,12 dilecto filio meo G-o (*G-e var. l.*) Albinus salutem (*v. notam ed.*).
gallcinium, -i n. *script.*: *gali-*: p.607,6. -lec-: p.607,4. *cantus galli* – *das (Hahnen-)Krähen, Hahnenschrei*: 1 *proprie (in imag.: l.71. p.607,1)*: DONAT. Trud. 15 (MGMer. VI p. 287,20) cum . . . -i tempus adforet. VITA Magni Fauc. I 18 p. 152,9 iste gallus (*i. Magnus*) peior est priore (*i. Gallo*), quia cum suis -is nos (*sc. daemones*) . . . eicit. EKKH. IV. pict. Salgall. 42 febre piger Gallus patre (gloss.: Columbo) celsa volante

pupillus cantubus (gloss.: -is) os claudit. EKKEB. HERSF. Heimer. 20 quod (sc. gallo occiso) . . . iam non esset, qui sibi -a caneret. *al.* 2 *meton. de tempore noctis, quo galli cantant:* ANTIDOT. Glasg. p. 138,5 -ecinio dabis (sc. medicamentum). ANNAL. Senon. a. 861 (MGScript. I p. 103,17) VI. Idus Marcii ignee acies apparuerunt in celo circa gali-um. PETR. DAM. Rom. 2 p. 17,7 circa -um noctis beatus Apolenaris . . . exiit de sub altari. *al.* 3 *translate fere i. q. vox (ficta), commentum – etwa: (lügenrische) Rede, Verleumdung:* CONR. FAB. Gall. 38 scultetus . . . in aula regis pessima percantabat -a. *cf.* *gallotinnium.

***gallicrista** (galli crista), -ae f. (gallus et crista, sed subesse vid. καλλιτρίχων) *salvia, horminum – Scharlachkraut, Scharlei (Salvia sclarea L. – Muskatellersalbei vel Salvia viridis [horminum] L. – Scharlach-, Buntschopfsalbei):* GLOSS. med. p. 37,1 galli crista herba est, quae nascitur locis solidis circa vias. GLOSS. Roger. III 277 contra . . . ruborem ex percussione valet galli crista. ALPHITA G 65 -a centrum galli idem (v. *notam ed. p. 389sq.*). v. et p. 609,28. *cf.* callitrichum, gallinaeus, *gallitricum.

gallicula, -ae f. *genus calceamenti, gallica – eine Fußbekleidung, Galosche:* NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,19 -am regis et fasciolam ferus immanissimus dirumpens . . . aufugit. ?*tibiale – ?Strumpf:* NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,1 excepto . . . pauperculo valde rufo -a (caligula var. l.) sua, quia pileum non habuit . . . , caput induto. *cf.* caligula.

1. ***galliculus**, -i m. *pullus – Hähnchen:* YSENGRIMUS 5, 273 manseris . . . , -e infelix.

2. **galliculus** v. calyculus. *adde ad vol. II. p. 102,22sqq.:* GLOSS. Salern. p. 60,32 flos citonii, galli-orum citonie.

1. ***galliger**, -i m. (gallus) *de vulpe fere i. qui gallum (au)fert – etwa: Hahn(en)träger, -räuber:* YSENGRIMUS 1, 931 -r iratum cernens incumbere vulgus. 4,1026 'grates, -r', inquit gallus, 'habe.' *ibid. al.*

2. ***galliger** v. *galiger.

gallina, -ae f. *script.:* calina: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,6 l. 26. gelina: l. 45. galina: l. 42. 43. p. 608,6. *al.* ?*metr.* -lin-: REGIMEN san. Salern. 81.

avis (femina) generis gallinae – (weibliches) Huhn, Henne (plur. [sing. sensu colectivo: l. 63] de genere gallinae: l. 47. 49. 64. 65. 66. 67. saepe): 1 *gener.:* a *de avibus domesticis:* a *proprie:* LEX Sal. Pipp. 7,6 si quis coccum aut -a (galina D9) furaverit. DYASC. p. 94^a fimus galinarum . . . colicis medetur. CHART. Lux. II 156 p. 174,17 nos debemus habere de tredecim gelinis unam de terragio. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 57,20 aliquarum avium sola femina cubat . . . , precipue illarum . . . , quales sunt -e, bistarde, pavones et plures alie. ALBERT. M. animal. 1,48 quaedam (sc. aves) . . . sunt multi coitus . . . , sicut perdices et -ae et columbae. 2,73 galli et -ae domesticae sine caudis aliquando nascuntur (6,3). *persaepe.* *in nomine loci:* CATAL. pont. Rom. (MGScript. XXIV p. 84,18; s. XI.) Iohannes . . . de regione G-as albas. β *in imag. et per compar.:* HUGEB. Willib. 6 p. 106,7 ut -a, que sub alis solet tegendo suos enutrire fetos (cf. Vulg. Matth. 23,37). EKKEH. IV. bened. I 38,135 quadragenos Otmar -a (i. abbas monasterii s. Galli) fit annos. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,5 quorundam corda sunt quasi carnes veteris -ae incubantis eqs. SALIMB. chron. p. 537,19 Gallicana -a. p. 545,1 -a orientalis (de re v. R. M. Kloos, DtArch. 13. 1957. p. 151sqq.). *al.* b *de variis avibus (Galliformibus q. d.; fere respectu generis avium; de sola avi femina: l. 67. 68):* DIAETA Theod. 79 -e rustice et anseres humidiores sunt. ALPHITA O 31 ornix est perdix et quandoque ponitur pro -a silvestri. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,32 que (aves) dicuntur -e de India (v. *notam ed.*). ALBERT. M. animal. 6,3 quaedam sunt -ae, quae Adriani regis vocantur et apud nos dicuntur -ae magnae. 17,5 quoddam genus -arum, quae vocantur -ae Deiamos regionis. 23,119 haec avis (i. *fasianus*) -am habet minoris decoris. 23,133 -a . . . pavonis de decore pavonis non habet nisi coronam capitis eqs. *ibid. al.* 2 *alch. in nomine ficticio:* ALLEG. sapient. 11 p. 474^a,34 philosophorum ova fugientia insunt, quae omnia . . . in spiritus vertuntur, quare -ae ovum nuncupaverunt. 3 *bot. in nominibus plantarum:*

a *morsus -ae:* a *Anagallis arvensis L. – Ackergauchheil (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 253sqq.; ?interdum i. q. Stellaria media L. – ?Gewöhnliche Vogelmiere [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 495sqq.], e. g. l. 11. 12; cf. et p. 609,13. 610,44):* ROGER. SALERN. chirurg. 1,596 accipe succum rute et morsum galine (morgalline M a. corr., morgilline J), cuius flos est rubeus. GLOSS. Roger. III 787 morsus -e et aritaria . . . faciunt urinam reddere. 839. ALPHITA I 10 ipia est morsus -e, huius due sunt species, maior et minor. ALBERT. M. animal. 22,74 in . . . aqua apium vel elleborus vel myr, quod alio nomine morsus -ae vocatur, sit decoctum . . . ; emplastrum factum cum suco morsus -ae . . . apponatur (v. *notam ed. ad lineam*). v. et vol. I. p. 607,29. β *morum – Maul-, Brombeere:* GLOSS. Salern. p. 8^a,24 morsus -e, morum. b *pes -ae i. q. gallicrus – Hahnenfuß:* p. 610,44.

gallinaeus (-atius, -cius), -a, -um. *script.:* gali-: l. 21. -nc-: l. 26. 1 *adi.:* a *gener. i. qui gallinarum est, ad gallinas pertinens – von Hühnern stammend, zu Hühnern gehörig, Hühner-:* a *in univ.:* ANTIDOT. Lond. p. 21,13 de . . . sevo . . . ansarino et -io . . . quadriplum mittis. RECEPT. Sangall. II 24 ovum galinatum . . . in capite inpone. WALAHFR. Gall. 1,16 p. 297,6 putavit pontifex . . . eum (spiritum immundum) de -tio dicere g a l l o (gallum var. l. [cf. WETT. Gall. 16 de pullo]; SIGEB. GEMBL. gest. 12 p. 529,54 [chart.] gallos -os. ANNAL. Basil. a. 1271 in ventre antiqui galli -i). TRAD. Welt. 66 ut mater . . . V pullos -ios (-ncios var. l.) . . . persolveret. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 124,14 carnes . . . sint -tie. saepe. v. et l. 55. *in imag. in locut. -o pede sim. (de effusione pecuniae; loci spectant ad Fulg. myth. 2,8):* URSIO Marc. 2,2 reditus ecclesiae -iis pedibus deducuntur ad nihilum. VITA Macar. prol. (MGScript. XV p. 617,3) in ecclesiasticis siquidem rebus nequaquam -tio pede usus . . . 'euge beatum' in fine est a Domino auditurus. b *zool. i. q. gallinis similis, castratus – Hühnern ähnelnd, kastriert:* ALBERT. M. animal. 23,118 galus -ius gallus est castratus et effeminatus (ex Thom. Cantipr. 5,59 [cf. Isid. orig. 12,7,50]; v. K. Kitchell, Albertus Magnus on animals. vol. II. 1999. p. 1629 adn. 374). c *bot. crista -a i. q. verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.):* DYASC. p. 100^a secunda (sc. species hierobotanae), quam erectam diximus, vocatur . . . latine cristellinaria (leg. crista -a [cf. Diosc. gr. Vind. 4,59]). 2 *subst. masc.:* a *gallus castratus, capo – Kapaun:* CHART. Rhen. med. II 212 p. 250,19 (a. 1203) quod singulis annis . . . nobis . . . duo -tii sive cappones . . . ad coquinam nostram presententur. ALBERT. M. animal. 8,214 postquam . . . -ius per unam noctem steterit cum pullis, . . . regit eos sicut gallina. 23,118 -ium antiqui paponem, moderni autem caponem vocaverunt. *al. v. et l. 65.* b *pro nomine plantae i. q. bursa pastoris – Hirtentäschel (Capsella Bursa pastoris Med. [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 788sqq.]):* DYASC. p. 187^a thlaspium . . . sive ut Latini scandalanum, id est -ius (Diosc. gr. Vind. 2,156 πένδε<μ> γαλλινάκιου), nascitur . . . in viis.

?***gallinanus**, -a, -um. *gallinaeus, pullinus – von Hühnern stammend, Hühner-:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 25 p. 44,20 faciebamus ungentum de auxungia -a (ni leg. gallinaria sim.; gallica, gallinae var. l. [cf. G. Albertotti, I codici di Napoli e del Vaticano e il codice Boncompagni ora Albertotti riguardanti la opera oftalmojatrica di Benvenuto. 1903. p. 125]).

gallinarium, -i n. *cavea gallinarum – Hühnerstall:* v. l. 67. **gallinarium**, -i m. 1 *gallus castratus, capo – Kapaun:* HILDEG. phys. 6,14 (cod. G) sensibilitatem . . . , quam gallus habet, -us et gallina pre (cod.; pro ed.) debilitate sua non tenent. CHART. Rhen. med. II app. 14 p. 384,10 duos -os (ed.; verbum cod. etiam gallinatos legi potest; sc. persolvent possessores). 2 *pro titulo operis (sensu inc. [cf. M. Manitius, Gesch. d. lat. Lit. des MA. II. 1923. p. 319]; ni subest gallinarium ['Hühnerstall'; cf. F. Rodríguez Adrados, Hist. of the Graeco-Latin Fable. III. 2003. p. 652]):* WIPO gest. 6 p. 29,2 quidam de nostris (i. Wipo, ut vid.) in libello, quem G-um vocavit, satira quarta protulit hunc versum: 'eqs.'

***gallinator** (gali-), -oris m. *in cognomine fort. i. qui galli-*

[Staub]

nas alit, vendit, fartor, pullarius – viell.: Hühnerzüchter, -händler, -stopfer, -wärter: NECROL. V p. 380,13 (c. 1270) Rugerus Gali-r de Wienna (v. notam ed.).

gallinger v. galanga.

gallinus, -a, -um. 1 adi. i. q. *gallinaceus, pullinus – von Hühnern stammend, Hühner-*: a gener.: TRACT. de aegr. cur. p. 88,39 *dieta erit talis: panis, vinum, pulli -i et cetera similia. p. 165,36 lana oleo ... infusa ... sive adipe -o liquefacto auribus immitatur. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 18,33 (ed. Müller) accipe polipodii ... et coque cum pingui -o eqs. Ps. GERH. CREM. sal. I 47 pone totum in ovo -o vacuo. WILH. CONG. chirurg. 529 accipe anxugiam -am eqs. (cf. NOTULAE Wilh. Cong. 581 galli). b bot. morsus -us i. q. *Stellaria media L. – Gewöhnliche Vogelmiere (v. p. 608,3): TRACT. de aegr. cur. p. 309,22 qui (siropus) fit de succo sempervive et morsus -i, qui florem habet album eqs. 2 subst. masc. vel neutr. (sensu inc.): v. l. 51.**

***gallio**, -ire. *cacillare – gackern (in imag.): NOTKER. BALB. Gall. 3,3 Sidonius ... volens Gallum pellere sede sua horribili strepitu cunctas -ire coegit matres cum pullis.*

***gallitricum**, -i n. (*καλλιτρίχον, sed gallus subaudiri vid.*) *salvia, horminum – Scharlachkraut, Scharlei (Salvia sclarea L. – Muskatellersalbei [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 535qq.] vel Salvia viridis [horminum] L. – Scharlach-, Buntschopfsalbei): CIRCA INSTANS p. 21b^r de -o ... -um calidum est et siccum, alio nomine centrum galli dicitur (sim. GLOSS. Salern. p. 7^a,6 -um, c. g. ALPHITA C 47 c. g., -um, galli crista idem). TROTULA B 258 ad tincturam capillorum: coque florem mirte et -i in aceto eqs. 270 ad syrones ro dentes capillos: recipe mirte, geneste, -i eqs. GLOSS. Roger. II 142 unguentum viride cyrurgicum sic fit: allia, celidonie, scabiose, -i, levistici eqs. cf. callitricum, *gallicrista.*

gallo v. 4. calo. *adde ad vol. II. p. 89,65qq.: ABBO SAN-GERM. bell. 3,53 gallonis (gloss.: mercennarii) memor esto tui.*

***galloppo** v. galoppo.

***gallosus**, -a, -um. (1. galla) *tumoribus aquosis affectus – mit Gallen behaftet: IORDAN. RUFF. equ. p. 79,14 quod equus -us ... usque genua ... in aqua ... frigida teneatur, ... donec gallae coarctentur.*

***gallotinnium**, -i n. (*gallus et tinnire, ni. subest gallicinium*) *cantus galli, gallicinium – das Hahnenkrähen, Hah nenschrei: ANDR. BERG. hist. 14 p. 228,7 ut -o matutinis et summo diluculo ... missarum sollemnia celebrarent (sc. christiani).*

***galluc(i)a** (-utia), -ae f. (*cf. ThLL. s. v. ?gutulliocae*) *putamen (viride) nucis iuglandis – (grüne) Walnusschale: ROGER. SALERN. chirurg. 1,456 accipe staphisagrie seminis 3 I ... alumini ana 3 semis, -ce 3 I eqs. (item GLOSS. Roger. I B 2,10 p. 610,20). 2,284 accipe ... auripimenti, alumini, ... -ie (galbani f; gloss. M: id est galie parve; GLOSS. Roger. I B 2,26 p. 653,17 gallini [-tie ed. a. 1498]), floris eris ana.*

***gallucus**, -a, -um. (*galbus*) *galbinus – (grünlich)gelb: CARM. lyr. 3,2 (NArch. 50. 1935. p. 582; s. X.) dorso crogato et cauda -a in quercu canet aureolus (v. notam ed. p. 585).*

gallus, -i m. *form.: gen. sg. -is: p. 610,44. acc. sg. -u: ANTIDOT. Lond. p. 17,23.*

avis mas generis gallinaei, ἀλεκτρούων – Hahn: I gener.: A spectat ad aves domesticas: 1 proprie: a in univ.: RHYTHM. 116,3,3 horas noctis nosse potes -i sine vocibus. ANSEL. BIS. rhet. 1,13 p. 125,17 -um ... et catulum nigrum in caprina pelle involvas. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,4 que (domus) ... -is sive gallinis replete fuerant. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 117,26 bistrarde ... elevat alas deponendo caput ad modum -orum pugnantium. ALBERT. M. animal. 4,95 quaedam aves ... vociferant ... post victoriam in prelio sicut -us (p. 536^a,28 ἀλεκτρούονες). persaepe. v. et p. 608,235qq. 34. de genere gallinaceo: DIPL. Heinr. II. 357 p. 460,42 (interp. s. XIIⁱⁿ) detur ... servitium: ... centum ova, VIII^{to} pulli -orum eqs. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 74,32 invenitur lapis in capite maris -i, quando datum est comedere formicis (inde ALBERT. M. miner. 2,2,16). b de -o metallico: a turri (campanarum) imposito: ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 53 p. 116,37 duo ... ascendunt cam-

panarium, cuius cacuminis -um aureum putantes. CHRON. Albr. a. 1219 p. 909,45 fulmen veniens in turrim ... deiecit -um auratum. v. et vol. II. p. 126,58. β in repraesentatione blas phema: HONOR. AUGUST. spec. p. 1005^A in ... turrim cru cem a dextris suis pro filio suo fixerat rex Persarum, a sinistris autem -um aureum pro spiritu sancto posuerat, in medio eqs. c de urceolo ad formam -i facto (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 547): GREG. CAT. chron. app. p. 292,7 pa tenas argenti duas, -um argenteum, scutellam argenteam eqs. (sc. reliquit abbas). p. 310,23. d ?pro cognomine (si loci huc spectant): CHART. Eberb. 165 p. 282,28 (a. 1232) fideiusserunt ... Hertwicus Eselwecke et Heinrichus G-us. p. 283,4 Meingo tus et Heinrichus G-us. v. et l. 32. e -i cantus (-icantus) i. q. gal licinium – (Zeit des) Hahnenkrähen(s), -schrei(s): THIETM. chron. 1,13 in primo -i cantu (-icantu CHRON. Thietm.) magna lux ab ecclesia emicans totum replevit atrium (sim. 4,19). THANGM. Bernw. 5 p. 760,4 lectioni ... circa -i cantum inten debat. v. vol. II. p. 196,44sq. adde: BOTAN. Sangall. 54 primo -o cante ... dabis (sc. decoctum) ... bibere. 2 in imag. et per compar.: ALCUIN. epist. 181 p. 299,9 quid merula nostra ... -o demandasset monastico eqs. EUPOLEMIUS 1,322 ut si currendo celeres griphas celeresque volando cristiger atemet -us. VITA Otton. Bamb. I 40 p. 1165,24 insonabat ... vocibus sciens se spirituale esse -um. al. v. et p. 606,70. 3 meton. i. q. gallicinium – (Zeit des) Hahnenkrähen(s), -schrei(s): LI BER diurn. 74 p. 77,16 promitto me ... per singulos dies a primo -o usque mane ... vigilias in ecclesia celebrare. Ps. GALEN. puls. cod. Vr 73 in primo sompno colligis urinam ... et in primo -o similiter fac. B spectat ad varias aves: ALBERT. M. animal. 7,72 cantat -us eius (sc. pulli vibicis) de nocte sicut -us domesticus. 23,119 -us silvestris fasianus vocatur. adde: THIETM. chron. 6,100 Iohannes Phasan, id est -us, ... sedem apostolicam ... regebat.

II spec.: A bot. et pharm. in nominibus plantarum: 1 -i crista: v. *gallicrista. 2 centrum -i i. q. *salvia, horminum – Scharlachkraut, Scharlei (Salvia sclarea L. – Muskatellersal bei [v. p. 609,23] vel Salvia viridis [horminum] L. – Scharlach-, Buntschopfsalbei): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^E pulvis euphorbii cum suc. centri -i iniectus ... educit muliebria. 40 ALBERT. M. animal. 23,98 accipe centrum -i partem unam, ver benae partes duas eqs. al. v. et p. 607,18.609,265qq. vol. II. p. 467,525qq. 3 pes -i i. q. gallicrus – Hahnenfuß: ALPHITA A 220 aquileia columbaria idem, dicitur herba quedam calida, idem est quod pes galline (-i, -is var. l.). 4 morsus -i i. q. Anagallis arvensis L. – Ackergauchheil vel Stellaria media L. – Gewöhnliche Vogelmiere (v. p. 608,2. 3): WILH. CONG. chirurg. 764 non debent poni repercurssiva, qualia sunt hec: al bumen ovi, morsus -i, fabaria eqs. (sim. NOTULAE Wilh. Cong. 732). 5 caput -i i. q. onobrychis – Hahnenkopf: v. vol. II. p. 260,25qq. B natur. lapis -i de alectorio (gemma): ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31^b,10 alecterius est gemma, quae vocatur lapis -i. 2,2,13 p. 42^b,29 vidi saphirum intrare in oculum et lapidem -i ... sine laesione oculi. C alch. in nomine ficticio: ALLEG. super turb. p. 494^b,15 recipe -um crista rubea coronatum ... pone caput eius in vitreo vase et ad horam serva; post conde ... -um et trahe, donec lenificetur eqs. TRACT. Micrer. p. 90,39 fit ex ovo nostro -us volans. p. 100,16.*

galmarium, -i n. *per pravam interpr. ut vid. i. q. vitulus (vitula) – (weibliches) Kalb: v. l. 66.*

***galmida** (ca-), -ae f. (*orig. inc., ni subest κάλαμος vel κα λαιμήνη ?aristolochia – ?Osterluzei: COMPOS. Luc. P 18 mittis ... ar<isto>locias – aliis sticis, alii -am (c-am MAPPAE CLAVIC. 276), alii gaddian, alii geropha eqs.*

galmilla, -ae f. (*paucum*) *serum – (wenig) Molke: v. l. 67. galmum, -i n. serum – Molke: GLOSS. med. cod. Trev. p. 150,8 -um molken. p. 153,26sq. -um lac; galmaria boum fetus; galmilla a -o diminutivum.*

galnus v. galbinus. **galomaucus** v. calamaucus.

***galoppo** (gall-), -are. (*orig. germ.; cf. francog. vet. galo per, v. DEAF G. p. 1025qq.*) *script. -opo: p. 611,3.*

1 intrans. i. q. *quadrupedo cursu currere – galoppieren: IORDAN. RUFF. equ. p. 13,3 quum equus inclinatum defert ca-*

[Staub]

put ... troctando et gall-ando (-ando *clm* 23646 f. 9^v) ... , apertius ... respicit gressus suos. p. 17,2 quod ... equitorem non pigeat equum facere gall-are (-opare *clm* f. 12^v), salire et currere moderate. 2 *trans. i. q. quadrupedo cursu currere facere* – galoppieren lassen, im Galopp reiten: IORDAN. RUFF. equ. p. 12,16sq. consueto equo ... troctare ... gall-etur (-etur *clm* f. 9^v); cavendum est tantum, quod non diu ... gall-etur (-etur *clm*) in die, ne forte equo taedeat gall-ari (-are *clm*) ... ; unum ... utile ... videtur, quod equitator troctando vel gall-ando (-ando *clm* 9^v) aut removendo equum ad cursum intantum trahat habenas freni ... , quod *eqs.* p. 15,13 equitur (sc. *equitator*) eundem (*equum*) quotidie effrenando, moderate tamen, ut concedet, gall-ando (-ando *clm* f. 11^r).

***galoppus**, -i m. (*francog. vet. galop*) *quadrupedus cursus* – *Galopp*: IORDAN. RUFF. equ. p. 47,17 quandoque (sc. *accidit malum*) propter festinum cursum vel -um.

***galoxina**, -ae f. (?orig. gall.; cf. A. Thomas, *ALMA* 4. 1928 p. 93sq.) *quod ambabus manibus capi potest* – die mit beiden Händen zu fassende Menge, zwei Hände (voll), 'Gaufe': RECEPT. Lauresh. 1,37 p. 122 addes furfures -a plena in vase alio.

***galua**, -ae f. (cf. *ThLL*. VI/2. p. 1671,75 s. v. ?2. galbulus et p. 1671,80 s. v. 1. galbus) ?*chlorion* – ?*Pirol*, *Goldamsel* (*Oriolus oriolus* L.; cf. J. André, *Les noms d'oiseaux en latin*. 1967. p. 79sq.): ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,7 galli cantant vel cucurriunt, -ae fringillunt, graculi grinciunt.

***galvaia** (ca-), -ae f. (-um, -i n.: l. 38) (*theod. vet. galvei*; v. *Lexer*, *Mittelhochdt. Handwb.* I. p. 731 [cf. *ital. calvea*; v. *Battisti-Alessio*, *Diz. etim. ital.* I. p. 694]) *mensura quaedam capax* – ein Hohlmaß, 'Galfe(i)' (de re v. *Dt. Rechtswb.* III. p. 1141): CHART. Tirol. 672 p. 127,43 (a. 1215/18) pro aportatura (sc. *servit Conradus*) in nativitate VIII -as frumenti et siliginis. *al.* CHART. Neocell. Brixin. 77 p. 119,23 Adilmanus ... dedit ... sex -as frumenti et sex -as sigili. CHART. Neocell. Frising. 59 p. 133,15 ut ipsi (sc. *donatores*) ... VI gal. (gal<vagos> ed.) siliginis, III^{or} ordei et duo tritici ... recipiant. *fort. add.*: ANNAL. Frising. a. 1278 hoc anno venditum est calvatum (c-um ci. W. Heßler, *ALMA* 37. 1970. p. 245sq.) Frisingensis mesure pro IX denariis Monac<ensibus>.

galvanum v. galbanum.

galumna, -atis n. (κάλυμμα) *pannus, velum* – *Tuch*, *Hülle*: 1 *proprie*: THIOFR. flor. 3,4 l. 124 pretermisso ... martyris Agathe -e, quod ... ab incendiis ... discrimine liberat populum. 2 *in imag.*: THIOFR. Willibr. II 1,286 qui (sc. *Christus*) mortalis tectus -e carnis primatus cathedras ostendisti fugiendas. *adde*: WOLFFER. Godeh. I praef. p. 168,33 qui (*abbas*) mellifluae vestrae enutritionis -e insimul mecum debriatus me ... quasi collectaneum tractavit (cf. *Mart. Cap.* 1,67).

***galya** v. 2. ***galea**.

***gama**, -ae f. (*arab.* al'anân; cf. *Sigge*, *Arab.-dt. Wb. d. Stoffe*. p. 84) *nubes* – *Wolke* (pro nomine ficticio *argenti vivi*): GEBER. clar. 2,49 p. 207,14 oportet, quod multi vocassent argentum vivum vivum acrum, et vocaverunt eum -am, id est nebulam, que est supra montes iuxta celum (v. *notam* ed.).

gama(c)tis v. chamaeactae.

***gamahalus** (gahamalus, gamalus *sim.*), -i m. (cf. *theod. vet. mahal*, mahalen; v. F. van der Rhee, *Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen*. 1970. p. 70sq.) *qui quasi fraternitatis foedere se ad iuvandum in iuramento obligavit* – einer der sich gleichsam durch Anbrüderung als Eideshelfer verpflichtet hat, *Verbrüderter*, 'Eidbruder': EDICT. Roth. 362 si aliquis de ipsos sacramentalis mortuus fuerit, potestatem habeat ille, qui pulsatus, in locum mortui alium similem nominare de proximo legitimus aut de natus aut de -os (gaham-, gama-, gamelos, gaamaalos, -is, gahamalis, gamalis *var. l.*), id est confabulatus (*inde* LEG. Lang. p. 389^b, 24 de proximis legitimis aut de naturalibus aut de gamalis [gamallis, gamathalos *var. l.*; gloss.: id est conspiratis vel inter se obligatis, ut iuramento se adiuvet]. cf. p. 652^b, 9 gaamaalos, id est confabularios. p. 654^b, 41 gamalos confabulatores). cf. confabulator, *gamallus.

***gamaladiones** (-is) m. (*usu plur. indecl.*) (cf. *theod. vet. mahalen*) *progenies legitima* – *eheliche Nachkom-*

men(schaft) (cf. H. Tiefenbach, *Stud. z. Wörtern volkssprachiger Herkunft in karol. Königsurk.* 1973. p. 72 adn. 730): DIPL. Karolom. (I.) 51 p. 71,23sq. innotuit Chrodoinus nobis, ut ... Pippinus ... praedicto Chrodoino vel suis -is de ... silva manu vestita fecisset; dum ... suam vel suis -is ... cognovimus iusticiam, ei reddidimus de loco ... , <ut> infra unumquemque partem debeant habere, quantum ad nos pertinet; et actoris nostri antea eum vel suis -is iniuste contradixerunt ... ; iubemus, ut ... omnia ... debeat habere ipse Chrodoinus vel sui -is quamque et posteritas eorum evindicatum.

gamaleon v. chamaeleon.

***gamallus** vel *([r]h)amallus (acm-, adm-, amm-), -i m. (*theod. vet. mahal*) *qui eiusdem malli particeps est* – *Gerichtsgenosse* (de re v. Schröder-Künßberg, *Rechtsgesch.* p. 45): LEX Sal. Merov. 47,2 omnia in illo mallo debent fieri, ubi ille est g-us (h-, rh-, amm-, g-um *var. l.*), super quem res ... primitus fuerit agnita. LEX Sal. Pipp. 82,1 in illo mallo, ubi ipse a-us (ad-, amallatus *var. l.*) esse dinuscutur. LEX Sal. Karol. 49 omnia, ubi suus h-us (a-, ac- *var. l.*; gloss. K79: id est debitor) est, super quem res primitus agnita fuerit ... , fieri debeant. cf. *amallus (*quod potius hic afferendum erat*), *gamahalus.

***gamalus** v. *gamahalus.

gamandrea *sim.* v. chamaedry(o)s.

gamarus v. gammarus.

gamba, -ae f. *script.*: ca-: l. 31. *adde*: ЕККЕН. IV. bened. I 7,52. ia-: l. 33. *commisura pedis et tibiae, crus, femur* – *Sprunggelenk, Fessel*, (*Unter-, Ober-*)*Schenkel, Bein*: 1 *spectat ad homines*: BOTAN. Sangall. 28,4 ad geniculorum dolorum vel -as: ... calefactum (sc. *medicamen*) super -as ligabis et pedes et ienuculas (v. *notam* ed. p. 337sq.). WIPO gest. 13 p. 35,7 pes cum magna parte c-ae supra talum ... abscedebatur. LEG. Lang. p. 656^a, 17 tibia, id est -a. BALDER. Alber. 26 p. 256,54 i-am sinistram super collum equi tenebat. *al. in nom. propr.*: CHRON. Ven. Alt. p. 56,19 (s. X./XI.) Calciamiris, qui G-as Ferreas appellatur. CHART. Ticin. 98 p. 36,3 Martinus G-a curta de Vico. v. et vol. II. p. 2159,46. 2 *spectat ad animalia*: RUODLIEB V 85 pariles ursi ... nivei -is pedibusque nigelli. epigr. 10,1. MOSES PANORM. infirm. 2 p. 107,1 curare ... raboe est salaxare venas coxarum et -arum. *de membris porcinis fere i. q. petaso, perna* – (*Vorder-, Hinter-*)*Schinken*: CHART. Sangall. C 1480 p. 363,24 (a. 1252) quod ... census, videlicet due -e porcine, unam, que vulgo dicitur schulterre, et alteram, que vulgo dicitur crumpein, ... persolvantur.

***gambarivus** v. *cambarivus. **gambarus** v. gammarus.

***gamberia**, -ae f. vel ***gamberus**, -i m. (cf. *ital. gambiera*; v. *Battaglia*, *Dizionario*. VI. p. 574) *ocrea* – *Beinschiene, -harnisch*: OTTO MOR. hist. p. 94,21 donavit ... imperator Laudensibus ... loricas et ... -as ... et clipeos atque cassides. CHART. Tirol. notar. I 689 p. 339,35 duos -os et allerios.

***gambesium** (ganbays-, -bas-) vel ***wambasium** (-bos-, -ais-, -azium) vel ***wambicium** (va-, wanbitium), -i n. (?per *contam. ex franc. inf. vet. wamba* et βόμβυξ [βόμβυξ]); cf. *francog. vet. gambais* [v. DEAF G. p. 106sq.; D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 485]) *script.* bambusium: p. 613,9.

1 *gener.*: a *lanugo gossypii, linum xylinum* – *Baumwolle*: WILH. RUBRUQU. itin. 1,2 alii portant telas de cotone sive w-asio (g-asio *var. l.*) et pannos sericos. 5,5 de Cataia ... veniunt ... panni serici et aurei et tele de w-asio, quibus induuntur in estate. 5,6 pauperes forrant vestes de tela de w-asio. *per errorem, ut vid.*: WILH. RUBRUQU. itin. 29,50 vulgaris moneta Cathaie est carta de w-asio ad latitudinem et longitudinem unius palme (v. ed. et trad. C. et R. Kappler. 1985. p. 185 adn. 64). b *stragula, lodix* *sim.* (e *gossypii lanugine confecta*) – (*Baumwoll-*)*Bettaufgabe*, (*Unter-*)*Decke* (cf. DuC. s. v. *gambeso* [wanbizijs]): CHART. Brand. A III 13 p. 91,34 (a. 1219) quod ... fratres ... utantur calceamentis de aluta et pelliciis in divinis officiis et v-iciis in dormitorio. 2 *milit. i. q. tunica spissa quae infra vel supra lorica vel vice eius induitur* – *unter, über oder anstatt der Rüstung getragenes gefüttertes Kleidungsstück*, 'Gambeson': EMO chron. 76 p. 214,14 priores ... pileum suum (sc. s. Engelberti) ... sanguine respersum,

[Staub]

deinde camisiam cum w-icio quasi recenter tincto ... inferebant (*item de exuviis s. Engelberti*: CAES. HEIST. Engelb. 2,7 p. 263,11 w-asium [w-osium *var. l.*], 2,13 p. 271,4 w-asium [w-osium, w-azium *var. l.*]). CHART. Lux. II 310,7 qui equum et armaturam ferream habere non potest, habebit w-aisium, lanceam et capellum ferreum. ACTA Petr. 1 p. 44,26 accepit *miles* ... unum wanbitium. CHART. Helv. arb. 112 p. 175,29 homines cum lanceis, armaturis et de ganbaysiis. CHART. Salisb. III 94 p. 102,20 in armis levibus, hoc est b-usio, gladio, lancea et ferreo pilleo. *al.* cf. bombycium.

***gambina**, -ae f. (*orig. inc., ni subest gamba*) ?*aqua, cornu, canalis* – ?*Gewässer(arm), Kanal*: DIPL. Heinr. III. 316 ab oriente -a, quae vocatur Lacolivido, quae tenet caput in Gurgo, a meridie fluvio *eqs.*

gambitio v. cambitio.

***gambium** v. *cambium.

gambutta v. cambut(t)a.

gamendrea v. chamaedry(o)s.

***gamfora** v. *camphora.

gamilius v. camelus.

gamim(m)ilon v. chamaemelon.

gamitreus v. chamaedry(o)s.

gamma *subst.* (*fem.; neutr.: l. 36*) *indecl. vel gamma*, -ae f. (γάμμα) *script.*: gemma: *l. 27.* gama: *l. 37.38.* adde GUIDO

ARET. reg. rhythm. 61 (*var. l.*).

tertia littera alphabeti Graeci: 1 *gener.*: BEDA temp. rat. 1,41 pollicem exteriore artu instar Graecae litterae -ae curvatum ad palmam inclinabis. LIBER argum. 15 -a graece, latine G. TRACT. de chirurg. 1179 inter nates et renes unco vel predicto ferro comburimus (facientes triangulum gemma *add. II*). CHRON. reg. a. 1162 p. 109,44 (rec. II) cives ... consideraverunt ... duo -a esse F. *al.* *alleg.*: HRABAN. cruc. C 14,25 quid nobis in -a nisi fides trinitatis innuitur? 14,29 per -a, quae ... in medio crucis est posita, fides ostenditur. CARM. Scot. I 14,25 ΓΑΜΜΑ ... depingit ΠΝΕΥΜΑ beatum. 2 *math. de numeri signo*: v. vol. I. p. 500,71. 3 *mus.*: a *ad sonos significandos*: PS. ODO CLUN. dial. 12 p. 259^b deponitur *secundus tonus* ... aliquando ... alio tono usque ad -a. mus. p. 272^a per Graecum -a Γ depingimus (*sc. vocem*). GUIDO ARET. reg. rhythm. 25 -ae (game, -a *sim. var. l.*) cordam divide per quattuor. 55 -ae (game, -a, -am *sim. var. l.*) de novenis passibus ... sicut primam passus primus, sic dat quartam tertius, primam quintus *eqs.* NICOL. BIBER. carm. 1497 quidam *canonici* cantare norunt per -a ut, A re (*v. notam ed. p. 357*). *al.* b *ad sonorum gradus significandos*: COMM. microl. 47 p. 120 concordias ... notant syllabae Ut re mi fa sol la, quae in -a sunt dispositae secundum ordinem tonorum vel semitoniorum. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 486^a expliciunt -e mutationes. LAMB. mus. quadr. p. 256^b nihil aliud est -a quam compositio signorum monocordi cum vocibus. *al.*

gammarus (gama-) *vel* **gambarus**, -i m. (γάμμαρος; cf. *ital.* gambero, *hisp.* gámbaro) *script. et form.*: gra-: *l. 53.* gum-: *l. 53.* nom. pl. -es: *l. 56.*

1 *strictius i. q.* γάμμαρος, *cancer marinus* – *Hummer, See-krebs, Krabbe*: CARM. didasc. 690 adnatat adiuncta -marus (gama-, gramm-, grama-, gumm-, graminus *var. l.*) auranea. THADD. FLORENT. cons. 48,26 conveniunt ... nec -bari propter difficultatem sue digestionis. 49,53 possunt ... comedi -bares. 170,7. 2 *latius i. q.* *cancer (fluminalis)* – (*Fluss-)* *Krebs*: ALBERT. M. animal. 4,18 cancer fluvialis caudatus, qui proprie non cancer, sed gamarus (garnatus *var. l.*) latine vocatur. 21,37 in karabo et gamaris et cancris. 24,22 licet philosophia solum cancos vocet magnos et rotundos, qui sunt in mari, alios autem caudatos vocet -baros et magnos marinos vocet locustas. 24,38 karabo est idem quod locusta maris, figuram habens -bari fluvialis. 24,39 locusta maris est, quae graece karabo vocatur, et sicut alii -bari latet ... in hieme. 25,3 redit ad serpentem quaedam iuventus eius sicut ad genera -barorum. *ibid. al.* adde: ALBERT. M. Matth. 3,4 p. 70,38 non puto, quod fuerint locustae usitatae, ... sed ... quaedam aviculae eremi sic dicebantur, sicut et locusta gamarus maris vocatur.

***gammaticus**, -a, -um. (gamma) *sonis gradatus* – *Tonleiter*: LAMB. mus. quadr. p. 256^b in hoc fit compositio -a.

***gamphora** v. *camphora.

***gampsonicus** (gans-), -a, -um. (γαμψώνυχος) *unguibus*

aduncis indutus – *mit Klauen versehen*: ALBERT. M. animal. quaest. 2,30 p. 121,50 non omnes aves utuntur potu ... , ut patet in -is (*v. corr. p. 360*). 7,8 p. 175,73 idem est de animalibus rapacibus -is (gans-, gulosonicis, gulosus *var. l.*). 7,12/16 p. 177, 5 ista (*sc. sal et faeces*) sunt utilia avibus et maxime -is. 8,15/20 p. 195,51 aves -ae multum calidae sunt.

***ganbaysium** v. *gambesium.

***ganca**, -ae f. (ganea; cf. *ital.* ganza; v. Battisti-Alessio, *Diz. etim. ital. III. p. 1761*) *meretrix* – *Hure*: CONR. MUR. summ. p. 160,10 mulier deridenda ... poterit nominari ... ganea vel -a.

1. ***ganda**, -ae f. (cf. *ital.* ganda; cf. Meyer-Lübke, *REW*³ nr. 3670) *locus declivis lapidibus obrutus* – *steiniger Abhang, Geröllhalde, Moräne*: CHART. Bund. 304 (a. 1140) vicini ... investiverunt ... Iohanni ... peciam unam terre cum ... molendino et -a supra.

2. ***ganda**, -ae f. (*orig. inc., ni cohaeret c. theod. inf. vet. gān; cf. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 10*) *lintheum grossum* – *grobe Leinwand, Plane*: ALBERT. M. pol. 2,5^a p. 144^b, 15sq. -a ... opertus aliquando melior quam opertus purpura; est enim -a vilis pannus et grossus, qui extenditur super naves, in quibus merces portantur.

3. ***ganda** v. 1. *gauda.

***gandivus**, -a, -um. (1. *ganda) *lapidibus obrutus* – *steinig, mit Geröll bedeckt*: CHART. Bund. 586 p. 79,24 (a. 1215) Miranus de Cosa ... dedit et investivit ... ser Petro Bocunte de Stazona ... de petia una terre, quam modo est, buschive et -e. 904 pecia una terre çerbiva et -a.

1. **ganea**, -ae f. *taberna (famosa), lupanar* – (*verrufoene*) *Kneipe, Bordell*: REIN. LEOD. Wolb. 11 (MGScript. XX p. 567^a, 51) qui aderant, erraticum esse hominem et nullius rei dicere, quin immo incolam sordentium esse -arum. CARM. Bur. 6,34 Catonis iam rigiditas convertitur ad -as.

2. **ganea**, -ae f. *usu attrib.*: *l. 47. metr. in scedulis nostris tantum gā* (cf. *l. 38.40. adde HROTSV. Gong. 472*).

mulier dissoluta, meretrix – *liederliches Weib, Dirne, Hure (de adultera: l. 38.40.42)*: HROTSV. Gong. 449 misellus ... repetens -am feritate malignam illi nudavit omnia, quae studuit. 530 restat, ut ... repetam ... misellam illius indignam coniugio -am. SPEC. virg. 4,335 habet *superbia* ... pedissequas suas, -arum infiniti numeri coronam. VITA Eberh. Salisb. II 10 p. 103^b, 14 garrit et ioculatur *mulier* ut -a, legitimi federis adulteratur oblita. ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,1 p. 866^a, 31 Plotinum ... de societate ganeorum et -arum assumptum sibi associavit *Socrates. al. v. et l. 10. de Roma*: SABA MALASP. chron. 4,14 p. 199,1 ingressus est *Corradinus* ... pompaticae -am civitatem, que ... libertatis ... pudiciam violando actu meretrici verisimiliter prostrans adulterandam cuilibet venienti domino impudenter se exhibet.

50 **ganeu**, -onis m. *metr. gā*. *fere i. q. locus refectionis, convivii* – *etwa: Ort der Erquickung, des Mahles*: ODO MAGDEB. Ern. 4,339 ad -um redeunt (*sc. dux et socii*).

65 **ganeus** (cha-), -i m. *homo dissolutus* – *liederlicher Mensch*: CONST. Melf. 3,75 qui ... permittit cum -is (ch-, chaneis *var. l.*) suam coniugem lascivire. ALBERT. M. pol. 1,8^c p. 66^b, 1 'banausi' dicuntur, qui turpiter sua consumunt ... -os et histriones et luxuriosos et comoedos nuptialiter cibantes. v. et *l. 44*.

70 ***ganga**, -ae f. (*theod. vet. ganc; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 734sq.*) *latrina* – *Abtritt*: YSENGRIMUS 5,609 -a ... pro feno lanam constrata suavem accipiat (*cf. notam ed.*

[Staub])

p. 436).

gangraena (ca-, gancr-, -rena), -ae f. (-um, -i n.: l. 8) (γάγγραινα) *exustio, caro emoriens* – Wundbrand, Gangrän (interdum potius i. q. apostema, ulcus [cancerosum, erodens] – [Krebs-/Geschwür, fressendes Geschwür, e. g. l. 8. 15]: GLOSS. med. p. 37,5 -rena: id est quasi obmorta caro vel cutis et ariditatis nigredine squalens. TRACT. de caus. mul. 37 p. 31,34 in mamillas nascitur opostema dura et facit cancrena (Hippocr. mul. 2,133 [ed. Littré VIII. p. 282,12] καρκῖνοι) absconsa. BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 273,17 ad cancrenas labiorum (sim. 8,4 p. 308,18 gingivarum. 11,2 p. 320,24 oris). 9,4 p. 315,18 ad expellendum cancrenas, id est granulosum morbum vel herpetem. MIRAC. Otton. Bamb. I 28 praemortuas carnes, quas phisici cancrenas appellant, ... abstergebat miles eqs. THEOD. CERV. chirurg. praef. p. 135^A de ... cancro, formica, c-is, scabie et caeteris apostematibus. al. v. et vol. II. p. 151,66. 2048,10.

***gangraenosus** (cancr-, -ren-), -a, -um. *gangraena affectus, ad gangraenam pertinens* – gangränös: GLOSS. med. p. 37,6 dicuntur ... -renosae non (ci. ed.; grangrenon L. grangrenon P) permortuae carnes, sed adhuc morientes eqs. ad (cancr) ulcus pertinens, cancerosus – ein (Krebs-)Geschwür betreffend, Krebs-: THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160^D cancrenas usturas et omnes rheumaticas passiones ... curat unguentum.

***gangus**, -i m. (cf. theod. vet. gang; cf. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. IV/1. 1878. p. 1225) *ius pascendi, ager pascuus* – Weide(recht), 'Weidegang' (cf. G. L. v. Maurer, Geschichte der Fronhöfe. III. 1863. p. 30): TRAD. Corb. 7 (a. 822/26) tradidit Diso -um suum in pago Haboga. 15 tradidit Eisgot in pago Wihmoa ... de -o medietatem. 72 tradidit Enno comes ... in -um, quem habuit ... prope Ossenthorpe. 76 tradidit Goderman ... quidquid ... habuit, preter I -um.

***gannatura**, -ae f. (gannire; cf. ThLL. s. v. ingannatura) *script.*: gen-: HRABAN. inst. cler. 1,3 l. 41 (var. l.; ex ALDH. epist. 4 p. 483,6). -nit-: l. 38.39. adde ALDH. virg. I 47 p. 302,6 (var. l.). 51 p. 307,13 (var. l.).

1 *irrisio* – hämisches Kichern, Spott: ALDH. virg. I 20 p. 250, 11 puberes cum -ae (ganni- var. l.) ludibrio vati insultantes. 56 p. 316,19 ridiculosum subsannantis -ae (ganni- var. l.) opprobrium. ad Acirc. 7 p. 77,7 probroso -ae subsannantis elogio. epist. 12 p. 502,14 execrabilis cachiini ridiculo et -ae strepitu. *ibid.* al. 2 *astus, dolus* – List, Täuschung: CAND. FULD. Eigil. II 14,56 iudicium et si non zabolica fallit -a (gloss. ed. princ.: vulpinus astus).

gannio, -ivi, -ire. *script.*: gra-: l. 51. p. 616,1. gannio: l. 51. gannio: l. 51. gannio: l. 51. *struct.*: c. obi. (fere interno q. d.): l. 67. p. 616,4.5. pendet acc. c. inf.: p. 616,11.

latrare, vagire, pipare – belfern, kläffen, winseln, piepen: 1 *proprie*: EUGEN. VULG. syll. 31^B,35 arguta vulpes improbe -it (CARM. Bur. 132,3^B,2. al. sim. CARM. de philom. 59 vulpecula -it [ganit, gannit, gammit, gr-, gimmit, phavit var. l.]. LEO MARS. chron. 1,10 p. 42,16 rec. II [vs.] alopices ... -ire solebant). GESTA Apoll. 599 ceu canis a prima suescit -ire iuventa. *spectat ad homines vulpinam, caninam vocem edentes*: GERH. AUGUST. Udalr. 2,13 loquelam hominis amisit Uualtger et more canis furendo sonare coepit et -endo atque latrand o ... vitam finivit (VITA Berth. Garst. I 12 p. 239, 20 loqui ... non nisi quodammodo l. et -endo ... prevaluit mulier). PETR. DAM. epist. 117 p. 325,23 os per crebra halautia -ire non cesset (v. notam ed.). 2 *in imag. vel per compar.*: SEDUL. SCOT. carm. II 57,4 an tetros vomuit carbones ore nigello, garrula -vit vulpecula (i. falsidicus testis) subdola verba sonans? GERH. psalm. 37,4 p. 608,22 -vi ut vulpes dolosa. WERR. (?) Albert. 38 (MGScript. XXV p. 161,49) si quem forte vidisset abbas movere pennam et -ire non quidem contra eum, sed eqs. (spectat ad Vulg. Is. 10,14). c. obi.: EGBERT. fec. rat. 1,511 vera solet canis interdum -ire senilis. 3 *translate: a maledicere, irridere* – schmähen, spotten: NICOL. I. epist. 100 p. 605,19 si ... nobis (sc. papae) eis (principibus Graecorum) contentiosa fauce -entibus rationem reddendi consuetudo quaelibet exitisset. WOLFHARD. Waldb. 4,12 p. 334,11 ne ... incipiant (sc. reprobi) ... nos ... devotas ancillas falsiloquas

gr-enti (-enti var. l.) ore clamare. FRUL. Leod. prol. (MGMer. V p. 357,20) si qui ... depravati ... conferentes ... nostrum opusculum cum prioris scriptoris negotio male tussiant et aliquid de nostra parte -ant. GERH. glor. 14,7 quod ei (Folmaro) sit liberum, quaecunque voluerit, contra nos -ire seu garrire. adde: ODO MAGDEB. Ern. 4,27 quorum (amicorum) ... favor post munera -it. b (ag)garrire – (dahin)schwatzen: THIOFR. Willibr. I 20 p. 472^A ut fatue virgines ociose ac verbosae -unt. pendet acc. c. inf.: HUMB. Sim. 1,17 p. 128,40 docemur pretio gratiam episcopalem non posse accipi, sed lepram, et audet quis contra hiscere et -ire ... posse dari ab huiusmodi leprosis ... aliquam sanctorum ordinum ... gratiam?

gannitus, -us m. 1 *de animalibus (de daemone: l. 15)*: a *latratus* – das Belfern, Kläffen: EKKEH. IV. cas. 41 p. 94,8 voces ... altius -u edidit daemon et grunntu. ALBERT. M. animal. 8,29 cervi ... timent -um vulpium. b *singultus* – das Glucken: MIRAC. Annon. 3,41 mulier ... auditu recepto -um galline audivit. 2 *de hominibus i. q. ululatus* – das Heulen, Jöhlen: CARM. de Lamb. 1,301 quis ... arridendo iocosus histrio -us extollet voce decoros? CHRON. Ebersb. I p. 12,3 legio (sc. Hunorum) ... cum -u ab eo (castro) profugit.

***gannus**, -i m. (gannire; cf. ThLL. s. v. ?gannator, ?ganno) *irrisio* – hämisches Kichern, Spott: LIBER hist. Franc. 41 p. 312,26 qui (dux) respondit cum cacinno (-o B2a^{1.2}) dicens: 'eqs.'

***ganphora** v. *camphora.

ganta (ia-, genta), -ae f. *anser quidam (agrestis) – (eine) Feldgans(art)*: ADSo Waldeb. 1 (MGScript. XV p. 1172,34; s. X.²) agrum anseres agrestes, quas a candore vel sonitu vocis more rustico -as vocitant, ... vastabant. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 36,14 valde sunt plures species anserum, sicut species illarum, que dicuntur rosete, ... et species bernelaru et species -arum (i-, ge- var. l.; p. 38,18 de quolibet modo anserum quam -arum [i-, ge- var. l.] et b., que ... sustinent bene frigus; v. notam ed. A. L. Trombetti Budriesi. 2002. p. 1162).

ganua v. ianua.

Ganymedes, -is m. (Γανυμήδης) *armiger* – Knappe: CARM. Bur. 92,31,3 dum tenet Bucephalam suus (sc. militis) -es.

[gara v. *cigara. adde ad vol. II. p. 574,25: *cigara, -ae f. (theod. vet. ziger, zigere; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. III. p. 1110) *casus de sero lactis factus, seracium q. d. – Molkenkäse, 'Zieger'*: WILH. HIRS. const. 1,9 p. 942^C pro signo generali garae (ed. princ., cigarae codd. [v. W. Jarecki, Signa loquendi. 1981. p. 168]) signo casei praemisso, adde, ut tribus digitis quasi serentem simules.]

garafio v. grafio.

***garalis** (-ll-), -is m. (garum; cf. C. Th. Gossen, Vox Romanica. 18. 1959. p. 199sq.) *fere i. q. γαρύριον, acetabulum – etvva: Soßenschälchen, Döschale*: TESTAM. Eberh. p. 94^A,28 ut habeat Adalardus ... vas ad bibendum marmoreum I cum argento ... paratum, -em argenteum I, ciphum argenteum I, pallia II, -lles argenteos cum binis cocleariis II eqs. p. 94^A,38 ut habeat Rodolphus ... -es argenteos II, coclearia III eqs. LEO MARS. chron. 1,24 p. 71,14 comes testamento suo concessit ... scutellam argenteam I, scattones III, -es II eqs. 1,26 tulit Siconolfus in ... amulis, -bus et cocleariis argenti libras simul quingentas.

garamantis (-min-, -mithis, -tus) *subst.* ?avis Numidica quaedam – ?(eine) Perlhuhn(art) (cf. J. André, Les noms d'oiseaux en latin. 1967. p. 83sq.): CARM. didasc. 575 cum fringello -is (-intis, -ithis, -intus var. l.), ixiom cum quacara ... tendit cum pico pica (cf. Isid. orig. 12,7,1).

***garamtia** v. *guarandia.

***garamtor** v. *garantor.

***garancia** v. *guarandia.

***garandia** v. *guarandia.

***garandio** v. *guarento.

1. ***garantia** (uua-, wa-, -ren-, -cia), -ae f. (francog. vet. garance; cf. DEAF G. p. 136sq.) *script.*: gualen-, uualen-: l. 72. hua-: v. vol. III. p. 1385,38.

rubia, erythrodanos – Färberröte, (Färber-)Krapp (Rubia tinctorum L.): Ps. HIPPOCR. sang. 15 quam (rubiam) Galli w-am (ed.; uuare-a A, gualencia [uualencia p. corr.] B) nomi-

[Staub]

nant. CAPIT. reg. Franc. 32,43 ad genitia nostra ... opera ... dare faciant, id est ... vermiculo, ware-a eqs. 32,70 quod ... omnes herbas habeant, id est lilium ..., alia, ware-am eqs. DIPL. Merov. I 27 (spur.) veniunt (sc. missi) ... pro vina et melle vel -a emendum. TRACT. de aegr. cur. p. 193,25sq. ad plagam potio: urtica rubea et rubeum olus ..., saniculum, -a ...; -a potionem ducit ad vulnus. HERACLIUS II 33 accipies ... w-ciam eqs. 52 sandis, id est -cia. al. *huc spectare vid.*: TRACT. de aegr. cur. p. 194,5 radices miarantie. cf. *huaranciola.

2. *garantia v. *guarandia.

*garantio v. *guarento.

*garantisia v. *guarentisia.

*garantisio, -izo v. *guarandizo.

*garantor (wa-, wer-, -ren-, -amtor), -oris m. (francog. vet. garantor [v. DEAF G. p. 144], cf. *g[u]arens) auctor, sponsor, fideiussor – Gewährsmann, Bürge, Garant: CHART. Laus. 27 (a. 1228) ad ... diem debent (sc. homines) habere -es suos de petitis. 29 Aymo pro Chalort et Robillun ... pro Fromajort ... -ntores sunt et ad ... diem debent facere tamquam -ntores eqs. al. CHART. Rapp. 74 p. 78,15 si quis ipsos (fratres de Paris) in ... bonis iure hereditatis impetere ... voluerit, ipsi (sc. Hartmannus at alii) -es existent. CHART. Bern. II 230 p. 243,29 ego ... Ay. ... were-r sum super premissis omnibus ... P. Diviti et hereditibus suis. CHART. Basil. A II 94 p. 133,18 B. miles super rebus suis fide iussit ... abbati ... se ipsum vel suos heredes ... vendicionis ... esse ware-es et tutores.

*gararius, -i m. (orig. inc., ni cohaeret c. germ. *wardon vel *waron; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 510sq. et 533sq.) ?custos, portarius – ?Wächter, (Tür-)Hüter: ADALH. brev. Corb. 3 de laicis: ... ad tertiam camaram tres: ad cellarium et dispensam portarii duo, ad domum infirmorum unus; -i duo, ad lignarium in pistrino unus, ad portam medianam unus.

*garba (ia-) vel *gerba (ghe-, gerwa), -ae f. (theod. vet. garba [cf. Abd. Wb. IV. p. 112sq.]; francog. vet. jarbe; prov. vet. gerba [cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 133sq.]) manipulus (spicarum), merges – (Ähren-)Bündel, Garbe (fere usu publ. et iur.): REGISTR. abb. Werd. 2A,3 p. 18,19 (a. 855) unam garbam lini debet quisque ... colligere. ABBO SANGERM. bell. 2,87 mergitibus (gloss.: garbis) plastrum per rura movent (sc. Normanni) gravidatum. RUD. TRUD. epist. p. 326, 27 vastavit filius advocati ... CC garbas annonae. CHART. Laus. 301 p. 270,6 colungiarum debent excutere gerbas. REGISTR. Maxim. p. 91,22 gerbas hiemales et ... aestivales. CHART. Onold. 45 p. 57,18 dimidium gerwam tritici. CHART. Drubic. 20 mansum solventem V maldera et V sexagena avene in primis gherbis. saepe. spectat ad partitionem messis: CHART. Aquens. 30 l. 25 (a. 1158) villicus ... debet ... quintam i-am ... recipere. CHART. Lamb. Leod. 114 de duodecim gerbis debent solvi due. al. v. et l. 54.

*garbagia, -ae f. vel *gerbagium, -i n. (*garba; cf. francog. garbage, gerbage [v. DEAF J. p. 144]) praestatio, census manipulorum – Garbenlieferung, -abgabe: CHART. Rhen. med. I 657 (c. 1160) -am ... et decimam, id est quintam garbam ..., concessi (sc. archiepiscopus). III 908 p. 679,5 -um ..., quod recipietur ..., inter ... ecclesiam et R. communiter dividetur. cf. *gerbaria.

*garbia, -ae f. (*garba) praestatio, census manipulorum – Garbenlieferung, -abgabe: CHART. Ticin. 233 p. 13,36 (a. 1222) solvendo et faciendo omni anno ... fictum et condicia et alberagationes, honores et districta et -as.

*garbinus, -i m. (arab. garbî; cf. ital. garbino; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 587sq.) Africus, Libycus – Südwestwind: ANNAL. Ianuens. I p. 82,26 -o facto consules preceperunt, ut homines cum galeis ... irent ad portum Lene.

*garcia, -ae f. (cf. *garcio, francog. vet. garce; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 618sq.) puella (dissoluta), amica – (liederliches) Mädchen, 'Dirne': ALBERT. M. Matth. 14,6 p. 424,38 describit ... ab inducente saltatrice, -a (ed., garria codd.) histrionica motus meretricios matris detegente.

*garcifer (ca-) m. (*garcio; cf. Stotz, Handb. 2, VI §142.2) minister, puer culinarius – Diener, Küchenjunge: LAMB.

ARD. hist. 135 p. 629,39 extrahens clavam sequens -r et proditor ... dominum ... prosternit. p. 629,45 -r ... in coquinam suam, unus enim erat de coquinaris, adhuc sanguine commaculatus ... recipitur. CARM. Bur. 130,3,2 me (sc. cygnum) rogos urit fortiter, gytrat, regytrat -r (c- B); propinat me nunc dapifer.

5 *garcio (-tio), -onis m. (francog. vet. garçon [orig. germ.]; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 615sq. et DEAF G. p. 148sq.) script. et form.: ca-: CONR. MUR. summ. p. 37, 28. CHART. Babenb. 232 p. 41,24 (spur.). garsio: LAMB. 10 WAT. annal. a. 1151 p. 520,43. 46. ibid. al. garzio: l. 24. 46. garzo: CHRON. Mont. Ser. a. 1225 p. 222,11 (var. l.). gardio: l. 37. gen. pl. -orum: l. 45. usu attrib.: l. 26.

1 (vilis, juvenis) minister, servus – (niederer, junger) Dienstbursche, Knecht: a gener.: GERHOF. Antichr. 1,22 ut reliquias ciborum ... etiam -tiones ac minimi pueri non continerent. CHART. Rhen. med. II 297 p. 331,32 -bus duobus ... de camera et tribus de coquina (sc. legamus) eqs. ALBERT. M. serm. II 3,247sq. dandum est ... plus principi quam -i (cod.; garriani ed.) ...; item si tantum -o (cod.; garrio ed.) quantum rex, periret regnum. saepius. de calomibus: METELL. buc. 9,67 -tio (-o var. l.), ... fer ... iumentum. ALBERT. M. serm. II 3,279 -o (cod.; garrio ed.) purgans ... equum in stabulo. ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 759,1 ad custodiam ... pultorum et pultrorum et -zionum ... araciarum ... statuatur ... 25 custodes. CHART. Basil. A II 239 quod ... Petrus ... prepositum ... recipiat cum quatuor equitaturis, duobus servis -bus et duobus canibus. al. b milit. fere i. q. calo, armiger, miles gregarius – etwa: Trossknecht, Lands-, Kriegsknecht: GISLEB. MONT. chron. 69 p. 109,4 comes ... de armigeris suis et -bus clientes pedites ordinavit. ANNAL. Niv. a. 1188 (MG Script. XIII p. 91,36) plebecula ... eiecit -es Renaudi de Disesi propter ... oppressionem, quam faciebant in civitate. LAMB. ARD. hist. 95 p. 606,3 Arnoldus ... associans sibi ... Eustacium ... et Hugonem ... milites, Balduinum ... et Engelramnum ... armigeros ... Drogolinum ... et Willemotum Anglicum -tiones. ANNAL. Mell. a. 1256 comes ... uxorem suam ... per manus cuiusdam -dionis ... decollavit. al. 2 homo miser, nequam, vagus, praestigiator – elender Bursche, Herumtreiber, Gaukler: WALTH. TER. Karol. 39,41 si huiusmodi -tiones mihi taliter insultarent eqs. LAMB. ARD. hist. 91 Arnoldus ... mimis, nebulonibus, -tionibus, scurris et ioculatoribus ... satisfecit. ARNOLD. LUB. Greg. 4,8,20 propellitur hospicio ignobilis, ut -o et ut canis excluditur. CHART. Worm. 126 p. 98,7 incommodum ex concursu ioculatorum ..., histrionum aut -um (-orum cod.). CHART. Babenb. 237,4 si ... aliquis verberet ... inhonestam personam, scilicet -zionem (-ziones, -es var. l.) vel levem ioculatorem. ALBERT. STAD. Troil. add. p. 319,22 vappa, gluto vel -o (cod., ganeo ci. ed. sine necessitate), bibulus vel nebulo. saepius. 3 adolescentulus – junger Bursche, Bengel: CAES. HEIST. mirac. I 12,57 p. 361,23 quando tales -es monachi fuerint effecti, statim volunt esse domini. SALIMB. chron. p. 120,33 congruum ... est, ut uni -tioni dicatur 'tu', eo quod puer et juvenis sit.

*garciunculus, -i m. minister adolescens – junger Diener, Page: WOLFG. itin. comput. 1,87 p. 81 pro calciis -i in camera III den. (item 2,44 p. 86).

*garda v. *guard(a).

*gardagium, -i n. (francog. vet. gardage [v. DEAF G. p. 177sq.]; cf. *guardia, *guardare) tributum pro custodia (?animalium) solvendum – Wach-, ?Hütgeld: CHART. ord. Teut. 112 p. 92,41 (a. 1257) fratres ... dabunt ... nobis episcopo ... partem ... de omnibus ... rebus ... salvis dricturis, que sunt tales: portagium ..., scribanagium, mensuragium, -um eqs.

65 *gardalum v. cardamum. adde ad vol. II. p. 273,8: BERNH. PROV. comm. 12,2 p. 325,44 g-lum, id est nasturcium (cf. 3,8 p. 303,34 -um, id est nasturcium).

*gardamomum v. cardamomum. adde ad vol. II. p. 272,48: IOH. IAMAT. chirurg. 5,5 adde pulverem g-i. 7,4 p. 46,40 g-i.

*gardia v. *guard(a).

*gardianus v. *guardianus.

gardinalis v. cardinalis.

***gardingatus** (-nca-), -us *m.* (*gardingus) *munus, dignitas gadingi q. d. – Amt, Würde des sog. Gardingus*: IULIAN. TOLET. Wamb. 7 allectis . . . perfidiae . . . sociis, Ranosindum . . . ducem et Hildigisum sub -us (-catus *var. l.*) adhuc officio consistentem.

***gardingus**, -i *m.* (gotice gards; *v. F. Holthausen, Gotisches etym. Wb. 1934 p. 131*) *satelles, fidelis regis (Wisigothorum) – Gefolgsmann, Getreuer des (Westgoten-)Königs* (cf. Hoops, RGA 2X, p. 441sq.). IULIAN. TOLET. iudic. 5 convocatis . . . omnibus . . . id est senioribus cunctis palatii, -is omnibus omnique palatino officio. LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,13 dux aut comes, thiufadus aut vicarius, -us vel quelibet persona. 9,2,9 p. 375,6 maioris loci persona . . . id est dux, comes seu etiam -us *eqs.* 12,1,3 p. 408,24 canon de accusatis . . . optimatibus palatii atque -is. REGINO syn. caus. app. 1,57 p. 419,25 (*ex Conc. Tolet. XIII. 2*) is, qui accusatur, . . . in publica sacerdotum seniorumque atque etiam -orum discussione deductus . . . poenas excipiat. *al.*

***gardinus vel iardinus**, -i *m.* (-um, -i *n.*: l. 30.34.39) (cf. francog. jardin, theod. vet. gart, garto; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 18sq. et DEAF J. p. 173sq.*) *script.*: ca-: l. 31. ca-: l. 33. adde COD. Wang. Trident. 85 p. 705,37. gia-: l. 28.29.39. -denus: l. 32.34. adde ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,26. -donus: l. 29. -dunus: COD. Wang. Trident. 85 p. 705,37 (*var. l.*).

hortus (olitorius), pomarius – (Gemüse-, Obst-)Garten: ANNAL. Ianuens. I p. 9,21 i-os omnes . . . destruxerunt Ianuenses. p. 115,22 extra civitatem pomeria pulcra . . . inter gi-os (gi-onos *N*) erant. CHART. ord. Teut. 11 p. 11,34 concedo . . . vineas et i-a et omnem possessionem. GESTA Frid. I. imp. B p. 92,1 fuerunt (sc. christiani) castramentati in c-is Conii. ACTA imp. Winkelm. I 82 ut . . . monasterium . . . i-enum sive ortum . . . habeat. COD. Wang. Trident. 85 p. 705,32 fictum . . . de ç-o (g-*var. l.*). ACTA imp. Winkelm. I 752 p. 593,34 i-enum, quod dicitur de Palude. CHRON. Mart. Opp. cont. IV (MGScript. XXX p. 712,17) spacium . . . vinearum in g-um (gardiram *var. l.*) conversarum. *saepius. pro nomine loci*: ACTA imp. Winkelm. I 213 p. 192,44 (a. 1221) confirmamus . . . quandam pe-tiam terre, que vocatur Gi-um.

***gardio** *v.* *garcio. ***gardo** *v.* *guardo.

***gardus**, -i *m.* (orig. inc.; *de re v. J. Becker-Dillingen, Quellen und Urkunden zur Geschichte des deutschen Bauern. 1935. p. 441*) *tabula torcularis – Kelterbrett*: REGISTR. Prum. 24 p. 182,6 solvit Eurihc tonnam I, -os III (CAES. PRUM. gloss.: -i sunt instrumenta torcularis, que appellantur pullen et dile), daurastuvas V, faculas XII *eqs.*

***garectum** (garr-, -ettum, -etum), -i *n.* (ital. garetto *a gall.* *garra; *v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1764*) *artus cruris posterioris (equi) – Sprunggelenk (des Pferdes)*: IORDAN. RUFF. equ. p. 18,1 coxas . . . habeat *equus* latus et carnosas . . . -a (garreta *clm* 23646 f. 13^r) ampla. p. 69,11 licet morbus, qui dicitur iarda, . . . ad -a crurium equi eveniat *eqs.* p. 69,21 fit quaedam tumefactio in -is. p. 73,4 nervus laesus incipiens a capite -i (garretti *clm* f. 44^r) tendens inferius iuxta pedes in posteriori parte cruris. p. 73,20sq. fit . . . morbus subtus -a (garretum *clm*) circa iuncturas ossium eiusdem -i. *ibid. saepius. v. et p. 606,16.*

***garemaldrus** *v.* *gowemaldrus.

***garendia** *v.* *guarandia. ***garendio** *v.* *guarento.

***garens** *v.* *guarens.

***garentela**, -ae *f.* (*guerentire, *g[u]arens) *sponsio, fideiussio – Währschaft, Bürgerschaft, Garantie*: CHART. Lux. III 289 (a. 1259) promiserunt . . . super . . . predictis L(aurentius) et uxor eius . . . legitimam contra omnes ferre -am.

***garentia** *v.* *guarandia. ***garentio** *v.* *guarento.

***garentiso** *v.* *guarandizo.

***garentizator** (guerentisa-), -oris *m.* (francog. vet. garentisseur [*v. DEAF G. p. 144*], cf. *g[u]arandizo) *auctor, sponsor, fideiussor – Gewährsmann, Bürge, Garant*: CHART. Helv. arb. 81 p. 130,38 (a. 1260) super rebus . . . permutatis . . . nobis ad invicem promittimus . . . esse guerentis-es et legitimi defensores. 100 p. 160,9 quod . . . miles sit defensor et -r de . . .

tenemento . . . eidem capitulo.

***garentizo** *v.* *guarandizo. **gares** *v.* garum.

5 ?***garga**, -ae *f.* (orig. inc., *ni cohaeret c. gurgis; sed cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 54sq.*) ?*fossa, vadum – (Wasser-)Graben, Furt*: ANNAL. Elmar. a. 1054 quem (Henricum imperatorem) Iohannes Atrabatensis per -am telum nocte cum suo exercitu introduxit (*in loco corrupto, ut vid.; v. notam ed.*).

gargalio *v.* 1. gurgulio.

10 **gargara**, -orum *n.* (Γάργαρα) *cacumen – Gipfel*: CARM. cod. Vat. (5330) 14,29 nescit mons . . . impulsus fremitantis cel-sior euri celsa super nubem çeu -a montis Olympi.

gargareo (?-rio), -onis *m.* (γάργारेών) 1 *trachea, gurgulio – Luftröhre, Gurgel*: PAUL. AEGIN. cur. 165 si . . . propter aliarum partium fiunt tusses compassionem ut -is (3,28,4 γάργारेώνος) distillantibus aut capitis. 2 ?*per confusione* i. q. liquor in gargarizatione adhibitus – Gurgelmittel, -wasser: l. 70.p.621,1.

gargaridio *v.* gargarizio.

20 **gargarisma**, -atis *n.* (*γάργασμα) 1 *liquor in gargarizatione adhibitus – Gurgelmittel, -wasser*: AESCULAPIUS 1 p. 2,35 caput purgent (sc. patientes) ex -e, stafisagria, piretro et pipere. AURELIUS 12 p. 709,28 post scarificationem levioribus utendum erit -bus. PAUL. AEGIN. cur. 158 si . . . patiuntur paristmia et uva, -ta (3,26,14 ἀναγάργασματα) conveniunt ex decoctione furfurum *eqs.* 159 uva flegmonem patiente -bus (3,26,16 γάργασμασι [ἀναγάργασμασι *var. l.*]) utendum his, que *eqs.* GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 592,30 commendat Avicenna -ma factum de oximelle *eqs. persaepe*. 2 *actio gargari-zandi – das Gurgeln*: THADD. FLORENT. cons. 10,157sq. medicamen . . . est, ut 1° fiat -ma cum vino mororum calido . . . post immediate fiat -ma cum decoctione gallarum, draganti *eqs.* 12,118 recipe ficus citrinas numero X . . . buliant in x partibus vini et I aceti, ex quo fiant -ta bis in hebdomada circa mediam tertiam. WALTH. AGIL. med. 12 p. 111,25 recipe oxymellis squilliciti . . . et fiat -ma mane et sero. *al.*

gargarismatum, -i *n.* (*γάργασματιον) *liquor in gargarizatione adhibitus – Gurgelmittel, -wasser*: AESCULAPIUS 8 -um intra fauces gargarizent (sc. patientes). 13 p. 18,3 -um fiat, ut reuma foras provocetur (cf. Gariopont. pass. 1,18 p. 16° [ed. Basil. 1531] gargarismi fiant). 22 p. 35,32 potum accipiat (sc. patiens) oxymelle cum castoreo et -a, quae flegma incidunt (Gariopont. pass. 5,25 p. 106^r gargarismata).

gargarismus, -i *m.* (?*n.*: l. 48.54. *al.*) (γάργασμός) *script.* -ssimus (cf. Stotz, Handb. 3,VII §82.10): l. 54. 1 *liquor in gargarizatione adhibitus – Gurgelmittel, -wasser*: AESCULAPIUS 16 p. 20,23 ac si liquoris acrioris -um accaep-rint aegrotantes. RECEPT. Lauresh. 2,230 p. 230 -um ad caput purgandum: aceti cal. III, mellis . . . ; gargariza III coel. . . tepi-dato -o. PAUL. AEGIN. cur. 1 -o (3,1,1 ἀποφλεγματισμό) utendum . . . ex aceto et sinape. 67 p. 44,2 -us (3,18,5 p. 165,5 ἀνακογχυλισμός) ex acibus. 161 p. 90,1 fortioribus utendum -is (3,27,2 ἀναγάργασμασιν) ex decoctione ysopi *eqs.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 133,1 -ssimum ad flegma procienda: *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 2,364sq. -um de sapa . . . vel diamoron facimus, vel fiat talis -us: *eqs. saepe*. 2 *actio garga-rizandi – das Gurgeln*: UDALSC. Egin. 4 ne linguam masti-cando consumat miser, fit -us. GLOSS. Roger. III 570 oximel diureticum . . . valet contra squinanciam, si fiat multociens -us. NOTULAE Wilh. Cong. 854 -us: iste sepius fieri debet et quasi sine interpolatione. 889 -os frequentius repetere oportet. *al.*

gargarizatio, -onis *f.* *script.* -itiatio: l. 70. 1 *actio garga-rizandi – das Gurgeln*: RECEPT. Lauresh. 2,45 p. 148 lactis ovilli -o prodest (cf. Plin. nat. 30,32). BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,6 p. 122A prima curatio . . . est -o stypticorum. p. 122B fiat -o mellis. 2,3,9 fiat -o cum urina caprina et sale. 2 *liquor in garga-rismo adhibitus – Gurgelmittel, -wasser*: l. 70.

gargarizio (-idio, -itio), -onis *f.* *liquor in gargarizatione adhibitus – Gurgelmittel, -wasser*: AURELIUS 12 p. 709, 13sq. -dionibus (gargaritationes *cod. Augiens. CXX*, gargar-iones *cod. Vindob. Lat. 68*; cf. Cael. Aur. acut. 3,312 gargaris-mate) laxativis (sc. utendum est *sim.*) . . . ; item -em (-tionem

cod. Augiens., gargarionem cod. Vindob.) istam facis: eqs.

gargarizo, -atum, -are. (γαργαρίζειν) script.: garrizo: l. 13. -iso: l. 26. -ito: l. 27. adde FRAGM. mul. II 79. struct. c. praep.: cum: l. 9. 14. adde BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,6 p. 122^C. *ibid.* al. intra: p. 620,39.

1 *intrans.* i. q. os, fauces colluere, medicamentum liquidum in ore volvere – gurgeln (per compar.: l. 16): AESCULAPIUS 22 p. 35,35 -ent (sc. *patientes*) ieiuni, ut humor omnis per os digeratur. PAUL. AEGIN. cur. 158 -andum (3,26,14 γαργαριστέον) mellicrato aut cum . . . decoctione eqs. 161 p. 89,16 -ent (sc. *patientes*; 3,27,1 ἀναγαργαρίζεσθωσαν) . . . his, que . . . dicta sunt. GLOSS. med. cod. Trev. p. 133,4. sinapi, piper, puleium . . . , hec omnia commisce . . . et de illo garriza. TRACT. de aegr. cur. p. 178,29 si . . . dens moveatur, -a cum aceto eqs. IOH. IAMAT. chirurg. 5,4 p. 29,10 -et (sc. *patiens*) aqua decoctionis piretri eqs. ALBERT. M. animal. 8,46 movet *crocodilus* collum quasi -ando. *persaepe*. per *pravam traditionem*: TRACT. de aegr. cur. p. 202,30 in -antibus (ex Ioh. Platear. pract. [ed. Venetiis a. 1497. p. 176b^v] gargarismis) non debent apponi . . . dissolventia. 2 *trans.*: a in gargarizatione adhibere, uti – zum Gurgeln verwenden: AESCULAPIUS 1 p. 2,36 origanum Lucanum ex aequo tritum cum oxymelle -ent (sc. *patientes*). BOTAN. Sangall. 4,5 herba quinquifolium in pulverem reddacta, mel mixtum in hos -etur. RECEPT. Sangall. II 29 quinquifolia radices -et (sc. *patiens*) sucum cum aqua. ODO MAGD. herb. 2004 eius (*paratellae*) saepe tepens si coctio -etur (-setur var. l.). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 386,35 -tata . . . phlegma . . . excludit *sinapis*. TRACT. de aegr. cur. p. 165,12 -ent (sc. *patientes*) . . . oximel et sapam cum staphisagria. IOH. IAMAT. chirurg. 4,18 p. 24,37 -et (sc. *patiens*) acetum. *persaepe*. v. et p. 620, 39.49. per compar. de fumo: TRACT. de aegr. cur. p. 209,37 uno eorum (*pannorum*) cotidie super carbones posito fumum inde diligenter -a. b ?(per gargarizationem) tinguere – ?(durch Gurgeln) benetzen: ANTIDOT. Cantabr. p. 167,34 fleotoma eum (*patientem*) et frequentius rosa cum mele et aqua calida bucca et gula -a.

garica v. carica. [garidus v. laridus.]

gari(o)f v. caryoph.

***gariola** (aga-, cica-, ca-, gor-) subst. (?fem.) (orig. inc., ni subest garrio) monedula – Dohle (cf. SUMM. Heinr. A 3,701 monedula vel c-a taha [sim. B III 241. C p. 245]): PACTUS Alam. 26,3 anite, -a (ag-, cic-, c-, go- var. l.), cicunia . . . , alia similia requirantur.

garioph v. caryoph. ***garnio** v. *guarnio.

garof v. caryoph. ***garra** v. *guerra.

***garrad(i)a** v. *carrada.

***garramans**, -antis m. (garrire et amare [?per contam. c. Garamans]) homo garrulus, blatero – Schwätzer: CHRON. Albert. Beh. p. 470,13 Patavienses non inveniuntur . . . habuisse iurisperitos, sed tantummodo -es et artistas.

***garrandia** v. *guarandia. ***garresum** v. guare(n)sis.

***garrica**, -ae f. (cf. francog. vet. jarri, v. DEAF J. p. 163sq.) terra inculta ilicibus sim. consita – unbebautes, mit Stein-, Kermeseichen bewachsenes (Strauchbeide-)Land, 'Garrigue': DIPL. Merov. I 71 p. 183,5 (spur. s. IX.^{ex}?) ut . . . Blidegisilus . . . castellionem . . . cum pratis et pascuis, -is et ulmis . . . habeat concessum (ex chart. spur.; inde 90 p. 233,24). ACTA reg. Burgund. 136 in vineis et campis, cultis et incultis et -is (ex chart. Wilh. I.). DIPL. Karoli M. 305 p. 459,24 (spur.) invenit abbas ecclesias, quae . . . erant destructae: unam in honore sanctae Mariae, alteram in honore sancti Stephani . . . et in alio loco ad illam -am, ubi dicitur eqs. 275 p. 409,41 (spur.) damus . . . vallem . . . cum omnibus terris . . . , pascuis, silvis, -is, hortis eqs. 306 p. 462,8 (spur.) in silvis et -is, aquis aquarumque ductibus eqs.

garrilitas v. garrulitas.

***garrimen**, -inis n. sermo (inanis), nugae – Geplauder, Geschwätz: BERNH. GEIST. palp. 2,189 quique ioco, risu, gestu, -e, verbis temperat.

1. **garrio**, -i(v)i, -ire. script. et form.: ca-: ALDH. virg. II 2857 (var. l.). ad Acirc. 71,3 (var. l.). gario: ALDH. ad Acirc. 32,5 (var. l.). praes.: inf. garare: p. 622,39. partic. -ians: p.

622,69. struct.: c. acc. personae: l. 64. pendet acc. c. inf.: l. 52,54. al.

1 *spectat ad sonum, strepitum vocis*: a de animalibus: a de avibus i. q. canere, fritinnire, vocem (e)mittere – singen, zwitschern, rufen: SYLL. Bern. 2,25 -it bubo severa. CARM. Bur. 145,2,1 mane -it laudila. 152,1,4 canendo dulce -unt aves. ALBERT. M. animal. 4,95 aves . . . parvi corporis plus -unt aliis. *ibid.* al. cf. l. 64. fort. huc spectat: EUGEN. VULG. syll. 31^B,37 -it agrinus. β de ranis i. q. coaxare – quaken (in imag.): EPIST. Alcuin. app. 2 p. 484,17 Noricus Italicis . . . , ranicula locis umentibus -ens, . . . salutem. PETR. DAM. epist. 146 p. 542,2 ut sibi met extrinsecus velut ranae in paludibus -ant (sc. haeretici). b de hominibus, diabolo i. q. vociferari, ululare – (herum)kreischen, heulen: IONAS BOB. Columb. 2,19 p. 274,11 illae (sc. sanctimoniales daemonibus obsessae) auditio sacri corporis mentione -ire dentibus ac frendere coeperunt et stridentes dicere: 'eqs.' ALTFR. Liutg. 2,18 cum qua violentia traheretur, -endo et miserabiles voces emittendo monstravit *diabolus*; monachus . . . vocem praefati daemonis in parte occidendi -entis audivit. CHART. Sangall. A 673 cum . . . alii -endo, alii musitando contradicerent. UFFING. Ida 1,17 nec ante . . . quam spurcissimus praedo (i. diabolus) . . . se . . . -endo vacuas fudit in umbras. si. spectat ad clamorem bellicum: GODEFR. VIT. Frid. 415 si Melana potens -ire velit. c de rebus: a (per)sonare – ertönen, erklingen: VITA Galli II 750 organa concrepant aliternus et lyra -it. β obtuse resonare – dumpf erschallen, erdröhnen: CARM. Cenom. 5,63 sermo . . . incultus torvo -ire boatu exsequitur passim coeptus amore tuo (sc. praesulis). γ frendere, crepitare, 'gemere' – knirschen, knarren, 'ächzen': VITA Notkeri 29 cuius (molen-dini) rota tardeolvebatur et propter penuriam aquae -ens quosdam dabat quodammodo vocum sonos. 2 *spectat ad sermonem, verba*: a in malam partem: a (con)fabulari, blaterare, blatre – schwatzen, plappern, schwafeln: AMARC. serm. 4,302 quid tantum -is, homo mensure tripudialis? CHART. Laus. 726 p. 588,10 nec debet (sc. qui chorum intrat) murmurare nec -ire. HUGO TRIMB. registr. 215 quam (summam) . . . Priscius . . . retractavit, dum -ens, non corrigens illam dilatavit. 675 supervacue solent . . . -ire (garare var. l.) doctores . . . arcium. 779 ne de fronte capillata velit quis -ire eqs. NICOL. BIBER. carm. 1926 hic vult -ire, Romam sitit alter adire. v. et p. 614,42. medic. de vaniloquio in somnis prolato, ut vid. (cf. p. 623,45): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 393^A prodest trifera magna pueris, qui non possunt dormire et in nocte nimis -unt. β falsa, convicia proferre – Lügen, Schmähungen vorbringen: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,15 adversus regulam . . . lanuino dente -ens ac velut caenosa sues grunniens Agrestius. IDUNG. PRUF. dial. 1,645 veritatis odio inflammati quidam -unt contra nos dicentes: 'eqs.' c. obi. i. q. false, contumeliose dicere, contendere – fälschlich, schmähend vorbringen, behaupten: NICOL. I. epist. 53 p. 346,29 hi (sc. Theutgaudus et Guntharius) . . . nos astruere -bant, quae nos utpote incognita minime convenerat. THEOD. THEOL. Conr. 3 p. 216^A,7 ut cum eis, qui canino dente -unt hunc (sc. Cuonradum) non canonice electum . . . , habeamus conflictum. CHRON. Thietm. 6,37 si quid in eum (Wicpertum) varium vulgus et sepe menciens -vit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 74,5 dux . . . super obiecto se noxe reatu purgavit asserens stultos quosdam iuvenes infornita verba -isse. al. v. et p. 616,5. b in bonam vel neutram partem i. q. (poemata) pangere – dichten, (lob)singen: HEIRIC. Germ. I 1,192 qui (poetae) tibi (sc. Amatori) multiana possent -ire camena. c. acc. personae i. q. canere – besingen: FROUM. carm. 19,39 dispolo sonitu volucrum te (sc. nepotem) ligula -it. 3 clam(it)are – (laut) schreien: BRUNO QUERF. Adalb. A 5 admotis urentibus virgis . . . 'mi domine' -it discipulus.

adi. garriens, -entis. 1 qui canit, canorus – stimmbegabt, Sing-: PETR. HISP. chirurg. 75 comedat patiens . . . aves -antes. 2 loquax, verbosus – geschwätzig, schwatzhaft: CHRON. Reinh. a. 1189 p. 544,7 pro enormitate in patrem admissa -is fame favorem excipiens filius patris peccunias . . . invasit.

2. *garrio, -onis m. *nugator* – *Schwätzer*: GERHOF. aedif. 42 p. 1300^C de rebus sanctorum . . . non otiosi -es, sed pauperes pascebantur.

[3. *garrio v. *garcio.]

garriofilum v. caryophyllum. *adde ad vol. II. p. 317,63*: BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 287,43sq. garriofilii antofili folium, id est folium garriofilii fusticelli garr. antibolomenice.

*garritio (-ratio), -onis f. 1 *sermo (inanis)*, *nugae* – *Geplauder, Geschwätz*: RATHER. conl. 11,395 cum sit (*sc. sententia de Iudaeis*) -o cassa. ascens. II 3 l. 58 episcopalis vocabuli quomodo silere sinitur, etsi desit facundia, saltem -o (-atio *L. a. corr.*) pauxillum perita. 2 *altercatio* – *Wortwechsel, Zank*: HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1473,23; a. 1095/99) fiebant furta, rapine, rixe, -es et divisiones.

garritus, -us m. (-um, -i n.: l. 21,23) *script. et form.*: ca.: l. 20. -retus: l. 20. ?abl. sg. -ui: l. 50. plur. *sensu sing.*: l. 23. 24,27,42. al.

1 *spectat ad strepitum vel voces*: a *de avibus i. q. cantus, vox* – *Gesang, Gezwitzcher, Ruf*: AETHICUS p. 124,14 talem tumultuationem vel -etum (c-etum, -um *var. l.*) faciant *aves eqs.* CARM. Cantabr. A 23,2,3 passer nec tacet arripens -u (-o C) alta sub ulmis. app. 1,15,1 illa (*philomena*) . . . stringens pauca modulorum -a. ROD. GLAB. hist. 4,12 voces humane . . . -us morientium avium imitabantur. ALBERT. M. animal. 8,70 avis . . . dulcis et musici sibili sive -us. 21,27 frangunt *aves* -um suae vocis ad imitationem locutionis. metaph. 1,1,6 p. 9,37 videmus *aves* fugere vel convolare ad -us tristes vel laetos auditos. *saepius*. b *de ranis i. q. sonus coaxandi* – *das Quaken (in imag.)*: ALEX. MIN. apoc. 16 p. 353,1 hi (*sc. tres spiritus immundi in modum ranarum exeuntes*) minus attendentes, quod in suis actibus inique procedant, ad augmentum malitiae -u iactantiae declamant. c *de hominibus i. q. clamor, ululatus* – *Geschrei, Geheul (spectat ad clamorem bellicum: l. 36)*: LAND. MEDIOL. hist. 2,23 p. 60,37 Teutonici terribili -u vocibusque dissonantibus nimio vini ardore bachantes. 2,24 p. 61,19 sonitu terribili inauditoque -u proeliantes (*sc. milites*). 2 *spectat ad verba i. q. sermo (inanis)*, *nugae* – (*leeres*) *Gerede, Geschwätz*: RATHER. quadrag. II^{tit} sermo valde prolixus de Quadragesimo . . . vel inefficax . . . -us. CHRON. Mich. 10 actus . . . abbatis . . . nichil falsi de nostro intromittentes velut adulationis -u simpliciter exsequamur. VITA Annon. I 3,25 p. 513^a,13 excetra sibilos clericis blasphemiarum -us dans infidelitatis pectus aperuit dicens: *eqs.* GERHOF. novit. 45,6 tractentur negotia . . . civilia non inopportuno -u legistarum, sed censura legum divinarum terminanda. *medic. de vaniloquio in somnis prolatum, ut vid.* (cf. p. 622,42): MAURUS urin. I p. 14,23 quandoque cum -u angustiantur patientes (*sim.* p. 37,7). p. 20, 38 sinthomata haec sunt: dolor capitis, ardor oculorum, insomnietas quandoque, quandoque cum -u et falso somno (*sim.* p. 39,34 cum -ui).

garrizo v. gargarizo.

garruga v. carruca.

garrulitas, -atis f. *script.*: -ril-: p. 624,14. -uri-: p. 624,5. *usu plur.*: p. 624,14,15. al.

(*inanis*) *loquacitas, abundantia loquendi* – *Geschwätzigkeit, Weitschweifigkeit*: 1 *proprie de hominibus eorumque enuntiationibus sim.*: a *strictius*: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 251,14 Agrestius addit -is noxam. WETT. Gall. 16 cum verborum -s se elevabat. RATHER. Metr. 2 poetica -s. TRIUMPH. Remacli 2 prol. p. 449 priusquam in publicas aures diffundatur *opusculum* incorrecta -e. HILDEG. epist. 91^R per vomitum -is. ALBERT. M. animal. 1,178 cum . . . fuerint auriculae prominentes . . . significatur stoliditas et -s (p. 492^b,2 ὀδολογία). *saepius*. b *latius i. q. eloquentia, facundia* – *Beredsamkeit, Beredtheit*: EBERH. ALEM. labor. 96 per me (*sc. fortunam*) rhetoricus flos, grammaticus labor, artis -s tumulat (*vix recte; an leg. cumulat, tumidat?*), evacuatur, aret. 114 qui (*scurrae*) dominis linguae -e placent. 2 *in imag. et per compar.*: a *de animalibus*: NOTKER. BALB. Gall. 3,12 huic (*gallo*) alacri famulae -e favent. HUMB. Sim. 2,46 p. 194,31 in quibus (*paludibus*) improba et incondita -e concrepant *ranae*. al. *zool.*: ALBERT. M. animal. 1,46 quaedam *animalia* . . . sunt . . . multae -is. 1,47 sunt *animalia* multi strepitus et multae -is tempore sui

coitus. v. et p. 625,3. b *de rebus c. sensu strepitus*: PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p. 51,10 in qua (*insula*) . . . vergentium in . . . Carybdin aquarum -s auditur. HILDEG. epist. 78^R,20 rugitus meus in alta voce sonitus multarum aquarum propter nimiitatem stultorum hominum in -e (-ritate *var. l.*) morum ipsorum et in strepitu inhonestatis. *mus.*: NOTKER. BALB. gest. 2,7 quod (*organum*) . . . -em vero lyre vel cymbali dulcedine coequabat. GUIDO ARET. microl. 14,6 p. 159 uni tetrardi autenti -s magis placet, alter eiusdem plagae suavitatem probat. 3 *meton.*: a *de enuntiato i. q. verbum loquax, sermo (inanis)* – *geschwätzige Äußerung, Geschwätz*: VITA Liutb. 13 p. 18,9 noli . . . nequissimorum hominum -em attendere. EPIST. Worm. I 34 p. 64,27 stilum . . . meum brevitate . . . castigassem nec tot -ilitates permissem *eqs.* VITA Wirnt. 5 inter cetera deliramenta et -es. al. b *de ave (humanam vocem imitante)*: AMARC. serm. 4,22 si -e cibaris, psitacus et . . . monedula . . . te pascant.

garrulo, -are. *struct.*: c. *praep. contra*: l. 31. c. *obi. interno q. d.*: l. 23. *partic. praes. usu subst.*: l. 23.

20 *blaterare, blatre, alacriter loqui* – *schwätzen, schwafeln, lebhaft reden (c. notione divulgandi: l. 25)*: 1 *in univ. (per compar. de ave: l. 27)*: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 251,19 tribola -anti (*calfulanti var. l.*) Eusthasius . . . respondit: *eqs.* LAND. MEDIOL. hist. 3,9 p. 80,15 missis per . . . plateas cartulis, hominibus . . . ac -antibus feminis, quatenus omnes . . . convenientes, quae . . . animae salutis forent, . . . audirent. CARM. Bur. 132,2^b,8 cornix -at. *de phrenetico i. q. confuse loqui* – *wirr reden*: IONAS BOB. Columb. 1,25 occurrit ei homo . . . habens spiritum immundum, debaccans ac discerpens et -ans. 2 *iurgare* – *zanken, streiten*: ANON. mus. Sowa 3 p. 250,35 nos . . . contra tales nolentes amplius -are *eqs.* 3 (*alacriter*) *canere* – (*lebhaft*) *singen*: HUGB. Willib. 6 p. 106,20 celebrima Conditore gratulabundi (*sc. turba credentium*) -ant preconia. NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35,31 G., ut in gutture gradatim -etur, genuine gratulatur (*inde* ANON. mus. Wolf p. 205. RUD. TRUD. (?) mus. 1,23).

garrulus, -a, -um. *script.*: gargu-: ALDH. ad Acirc. 58,4 (*var. l.*). HUGB. Wynneb. 2 p. 107,26 (*var. l.*). -urus: ALDH. ad Acirc. 79,6 (*var. l.*).

40 I *adi. i. q. loquax, verbosus* – *geschwätzig, schwatzhaft*: A *strictius*: 1 *proprie de hominibus eorumque vocibus, enuntiationibus sim.*: VITA Germ. 3 (MGMer. VII p. 420,22) murmur (*i. murmur*) . . . -a voce perlabitur *eqs.* (PURCH. Witig. 236 vox . . . -a vulgi). FROUM. carm. 23,2 dirumpunt -a verba. AMARC. serm. 4,402 amo tacitos et -a abominor ora. HONOR. AUGUST. spec. p. 866^C uxor . . . erat . . . ita -a, ut cuncta membra eius viderentur esse lingua. al. v. et p. 625,9. *alacer ad cantandum* – *sangesfreudig*: SEDUL. SCOT. carm. II 7,41 quamvis timidus mansisti (*sc. Sedulius*) -us Orpheus (cf. 7,11 musicus Orpheus). 2 *in imag. et per compar.*: a *de animalibus*: a *de avibus*: WANDALB. mens. 58 -a . . . cum stridet hirundo. WALAHFR. (?) carm. 60,13 sicut gaudet avis laetanter -a ramis. CARM. Bur. 58,4,14 alaudula. ALBERT. M. animal. 7,75 avis parva de genere psytaci existens . . . libenter bibit vinum et tunc magis efficitur -a. al. b *de ranis*: CARM. de philom. 64 -a limosis rana coaxat aquis. HEINR. WIRZ. cur. 140 -a rana. b *de rebus*: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 246,31 alta platanus -a ventorum folia tremulas quatit ad auras. CARM. Bur. 92,6,4 defluebat rivus . . . -o murmure lascivus. *mus.*: HERM. AUGIENS. mus. p. 65,30 si generaliter pro naturali ratione . . . mixolidium -um nominavero. ANON. ton. Schneider p. 109 quartus (*sc. tonus*) describitur blandus et -us (*sim.* IOH. AEGID. mus. 15,15). B *latius de voce i. q. magnus, acutus* – *laut, scharf*: EGBERT. fec. rat. 1,1671 de noctua: . . . -a pulsatur vox, musica non aperitur. ANON. inst. patr. 33 hystronicas voces . . . -as, alpinas . . . detestemur.

II *subst. masc.*: A *gener. i. q. nugator* – *Schwätzer*: ARNULF. delic. 316 ne perimas animam, custodi, -e, buccam. AMARC. serm. 4,408 moroso risor, taciturno -us obstat. EPIST. Hildesh. 134,58 p. 229,20 non habeas hirundines domi, id est: ne habites cum -is. ALBERT. M. eth. II 3,32 p. 255^a,8 amatores . . . fabularum et narratores historiarum . . . -os (p. 1117^b,35

[Staub]

ἀδολέσχαζ) vocamus. **B** zool. *pro nomine avis i. q. Garrulus glandarius L. – Eichelhäher*: ALBERT. M. animal. 23,120 –us a garrulitate dicta avis est, quam Germani heester vocant.

adv. 1. garrule. *alacriter canendo – sangesfreudig*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,4 modulationibus –e concinnantes crepitabant (sc. *plebs*). *fort. add.*: CARM. Bur. 151,2,2 aves dulci melodia sonant –e.

2. garruliter. *loquaciter, verbose – geschwätzig, wortreich*: RATHER. coni. 12 hoc licet, ut est utique garrulus, –r ac mendacissime dicat. GODEFR. VINDOC. libell. II (MG Lib. Lit. II p. 684,20) mima . . . et mulier publica, quae vos (sc. *episcopum*) –r acclamabat.

***garsa** (gersa), –ae f. (cf. *francog. vet. jarse*; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1863^b et Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 625sq. et DEAF J. p. 1705qq.) *scarificatio, locus scarificatus – Ritzung*: PRAECEPT. diaet. II^a 46 bonum est . . . gersis (–is, –as var. l.) *ventosarum* (ventosas *sim. var. l.*) *inponere* (53 gersis [–is, genas, genera, genus, eruginis var. l.] v. [ventosas *sim. var. l.*] i. I 59 gersit [sic; genus, generis, genera, grassis *sim. var. l.*] v. [ventosas, ventosis, ventosisque var. l.] imponere; *sim.* IV^c 73 gersis ac ventosis agere. V 53 –as et ventosas tibi adibe).

***garsio** v. *garcio.

***gartenarius**, –i m. (*theod. vet. gartenære*; v. *Lexen, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 740*) *hortulanus, olitor, cultor pomarii – (Gemüse-, Obst-)Gärtner, Züchter*: CHART. Brixin. 210 p. 200,30 (a. 1275) in presentia . . . Iacobi medici, Reinoldi filii . . . Reinoldi stationarii, Petri –i *eqs.*

***gartio** v. *garcio. **gartola** v. chartula.

garulitas v. garrulitas.

garum, –i n. (–us, –i m.: l. 48) (γάρον, γάρος) *form. nom. sg. –es*: GLOSS. Salern. p. 6^b,10. *sing. indecl. –o*: l. 40. 44. *adde* DIPL. Merov. 171 p. 425,21.

liquamen (piscium), salsura – Fischsoße, -lake (de re v. M. Montanari, Alimentazione e cultura nel Medioevo. 1988. p. 1525sq.): FORM. Marculfi 1,11 ut . . . ministretur, hoc est: . . . ova tanta, oleo liberas tantas, –o liberas tantas, mel tantum *eqs.* DIPL. Merov. I 171 p. 425,12 Chlottarius . . . rex seo etiam . . . Baldechildis regina . . . de tulloneo . . . concesserunt, hoc est: oleo libras x milia, –o modios XXX, pipere libras XXX *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 32,34 quicquid . . . fecerint, id est . . . vinum coctum, –um, sinape. LIUTPR. leg. 32 me . . . ad cenam . . . oleo et –o sordidam venire praecipit *imperator. al. pharm. et medic.*: TRACT. de caus. mul. 8 –o (agro var. l.; caro ci. ed., *vix recte*) cocl. III da . . . bibere. PAUL. AEGIN. cur. 233 p. 169,7 panem mundum infundens in –um (3,59,10 γάρων) *protion* . . . fac cataplasma. DYASC. p. 135^b nux viridis . . . potest . . . ventrem cum –o sumpta molire. ALPHITA G 34 –us quid sit, supra dietas particulares docetur. *al.*

***garwa**, –ae f. (*theod. vet. garwe*; v. *Lexen, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 741*) *millefolium – Schafgarbe (Achillea millefolium L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 815sq.)*: HILDEG. phys. 1,113 (ed. Daremberg) de –a: –a (millefolium ed. *princ.*) . . . subtiles vires ad vulnera habet . . . qui autem interius . . . vulnus accepit . . . istam –am pulverizet *eqs. ibid. al.*

***garzio** v. *garcio. **gasa** v. 1. casa.

gasacio (gass-, –ccio, –c(c)hio, –atio), –onis m. *vel gasacius* (cass-, gass-, –ccius, –c(c)h(i)us, –atius), –i m. *script. et form.*: cassaho: l. 64. iaiacius: l. 72. gasoc(h)o: l. 66. –adio: l. 65. *acc. sg. –onum*: l. 66,68.

qui in ius vocatur, adversarius – Beklagter, Gegner (de re v. Brunner, Rechtsgesch. 21. p. 253. II. p. 454): LEX Sal. Merov. 50,2 rogo te, thungine, ut nestigan thigius –chio (gassachio, –o, –ium, cassatium, gassatione, cassahone var. l.; LEX Sal. Karol. 50,2 –cchionem [–chionem, –ccionem, –tionem, –dionem, –ochonem (–oconem a. corr.), gassaccionem var. l.; gloss. K24: causator –cchio]; LEX Sal. Pipp. 86,2 gass-em [–tionem, –e, –tionem, –tionum var. l.]) meo illo, qui *eqs.* LEX Sal. Pipp. 85,2 nestigante ego gassacium (LEX Sal. Karol. 50,2 –cchium [–chium, –ccium, –ium var. l.]) tuum illum in hoc mallo. 87,1 antequam gass-em (–ium, –tium var. l.; LEX Sal. Karol. 51,1 –cchium [–cchum, –chium, –ium, –tium, iaiacium var. l.]) suum . . . habeat

aliquis mallatum. 92,1.

***gaselus** v. *gazela.

***gasindiatus** (ca-), –us m. *obsequium, servitium – Gefolgschaft(sverhältnis, –sdienst)*: v. l. 7.

5 ***gasindium** (ca-), –i n. *obsequium, servitium – Gefolgschaft(sverhältnis, –sdienst)*: EDICT. Roth. 225 si alequid in –o (c-, –um, casindiatus var. l.) ducis aut privatorum hominum obsequium . . . munus conquisivit *libertus*.

10 ***gasind(i)us**, –i m. (cf. *theod. vet. gasindi*) *script. et form.*: ca-: l. 19.21.22. *adde* LEG. Lang. p. 653,39. p. 654,34. gis-: l. 25. gass-: l. 20. gasti-: LEG. Lang. p. 288,20. 21 (var. l.). –nad-: l. 19. –nnus: FORM. Marculfi 1,32 l. 15 (var. l.). 24 (var. l.). –deus: l. 21. *adde* LEG. Lang. p. 654,34. *sing. indecl. –o*: l. 21.23.

15 *satelles, fidelis – Gefolgsmann, Getreuer (cf. H.-J. Diesner, Klio 58. 1976. p. 1415sq.)*: FORM. Marculfi 1,24 l. 8 vero illo . . . cum . . . hominebus suis aut –dis . . . sub sermonem tuicionis nostre visi fuimus recipisse (*sim.* DIPL. Pipp. 14 p. 20,7). LEG. Lang. p. 132,19 de –iis (c-iiis, –adiis var. l.) . . . nostris volumus *eqs.* p. 190,18 si . . . iudex . . . adtenderit ad –ium (gass-ium, –eum, –io, c-io, –ios, gastaldium var. l.) vel ad parentem. p. 191,15 si . . . liber homo in servitio de –io (c-io, –iis var. l.) regis aut eius fidelis introierit. p. 660,6 Tuido –io domni regis, filius . . . Teoderolfi . . . dixi: ‘*eqs.*’ CAPIT. reg. Franc. 217,4 quae beneficia dominicus gi-ius habuit (sc. *inquirendum est*). MIRAC. Austrig. 10 (MGMer. IV p. 206,11) quod –dus . . . mortuus esset. *persaepe*.

gassacio v. gasacio.

30 ***gastaldaticum** (ca-), –i n. (*gastaldius) *solutio gastaldio q. d. debita – dem Gastalden geschuldete Leistung*: DIPL. Loth. I. 51 p. 152,27 ut in pascua publica . . . debeant animalia papulare . . . sine omni datico, c-o, escatico, herbatuco vel glandatico (*inde* DIPL. Ludow. II. 27 p. 120,37 c-o. DIPL. Otton. I. 337 p. 459,35 –o).

35 ***gastaldatus** (ca-), –us m. *vel* ***gastaldatum** (ca-), –i n. (*gastaldius) *script. ka-*: DIPL. Otton. II. 249 p. 282,4.

1 *districtus potestatis vel iurisdictionis gastaldii q. d. – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Gastalden (cf. E. Mayer, Italienische Verfassungsgeschichte. II. 1909. p. 289)*: LEG. Lang. p. 221,26 quae (*pars Beneventanae provinciae*) tibi (sc. *Signulfo*) . . . evenit per singula et integra –a seu ministeria, quae hic descripta sunt. p. 222,27 si in . . . –bus (c- var. l.) . . . sunt aliqua castella. CHRON. Salern. 84 p. 86,2 medius c-us Acerentinus. GREG. CAT. chron. I p. 232,26 dedit *abbas* . . . res . . . in territorio Pinnensi, in c-o Atrianensi. PETR. CAS. (?) chron. 4,22 comes donavit . . . vineam, terram, molendina et alvea in c-u (c-o C a. corr.) Teramensi. *saepe in hac regione. 2 ?officium gastaldii q. d. – ?Amt eines Gastalden*: LEO MARS. chron. 1,47 cum Atenolfus –um adeptus omnia . . . fratribus abstulisset.

50 ***gastaldia** (ca-), –ae f. (*gastaldius) *?script. -llia*: l. 72. 1 *districtus potestatis vel iurisdictionis procuratoris bonorum (ecclesiae) – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines (kirchlichen) Güterverwalters*: CHART. Carinth. 1662 (a. 1212) quandocumque patriarcha fuerit Glemone in –a Carnee. COD. Wang. Trident. 36 p. 601,29 quilibet . . . consilio gastaldionis . . . episcopi in illa –a constitutus. 165 p. 885,3 Iacobus . . . fecit . . . resignationem . . . de castro Pradale et de –a Pradale integraliter. CHART. Tirol. notar. II 490 episcopus . . . comisit do. Vgolino . . . –as episcopatu Tridenti pertinentes in plebibus Banalli, Pravori *eqs. saepius. 2 officium procuratoris bonorum (ecclesiae) – Amt eines (kirchlichen) Güterverwalters*: INNOC. III. registr. 9,177 p. 323,13 ut . . . testis medietatem c-e argentarie ab ipso decano reciperet. CHART. Ital. Ficker 264 Albertus (sc. *investivit*) . . . Aldrigetum de –a atque vicecomitatu predictorum locorum. CHART. Tirol. 1076 p. 121,6sq. investivit *episcopus* . . . Vlrucum . . . et Conradum . . . de iusticia Bozani . . . salvo iure –e Ernesti; promissit . . . episcopus . . . –am sive iusticiariam . . . defendere et warentare. *al. 3 ?per contam. c. *castellania i. q. officium castellani – Amt eines Burglehensmannes*: CHART. Basil. A II 127 (a. 1267) possessiones . . . in feodum gardie sive c-llie (*sic?*), quod vulgariter dicitur burchlehen, . . .

[Staub]

castri concedimus.

***gastaldianus**, -i m. (*gastaldius) *censualis liber gastaldio q. d. subiectus – dem Gastalden unterstehender zinspflichtiger Freier*: DIPL. Ludow. II. 54 p. 173,5 concessimus ... castellum ... una cum omnibus -is ibi commanentibus exceptis ser<vis> do<minicatis> et servis singulorum hominum (inde DIPL. Otton. I. 338 p. 461,14).

***gastald(i)us** (ca-), -i m. vel ***gastaldio** (ca-), -onis m. (langob. *gastald; cf. Hoops, RGA²X. p. 466sqq.) script. et form.: ha-: l. 23. ka-: l. 35. adde DIPL. Otton. II. 263 p. 305,20. al. gua-: LIBER diurn. 86 p. 113,3 (var. l.). ges-: l. 26. gus-: CHART. Sangall. A II app. 15 p. 393,20. -aud-: DIPL. Frid. I. 250 p. 48,5. -de(us): l. 20,23. al. -dehus: CAPIT. reg. Franc. 91,7. nom. sg. -is: CHART. Bund. 438 p. 334,14.

1 **strictius** (de regno Langobardorum sive Italiae regum Francorum) i. q. officialis (regis), actor dominicus – (königlicher) Fiskal- und Verwaltungsbeamter, 'Gastalde' (de re v. LexMA. IV. p. 1131sq.): EDICT. Roth. 15 -ius (-eus var. l.) regis aut sculdahis requirit culpa. 375 si -ius (-eus, -io var. l.) aut ... actor regis post susceptas ... ad gubernandum curtes regis et causas regias aliquid ... conquesierit. LEG. Lang. p. 131,6 si ... fraus ... per -ium (-eum, c-ium, h-ium, -ios var. l.) inventam fuerit. CAPIT. reg. Franc. 103 p. 211,34 -ii, vicarii, centenarii seu reliqui ministeriales. RATHER. prael. 1,19 l. 587 procurator, exactor, quod ge-dus usitato multis, Franciloquo vero maior dicitur eloquio eqs. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,7 c-em vel ... missum ... ad placitum faciendum eis (sc. Pisanis) superesse non sinemus. persaepe. 2 **latius** i. q. procurator bonorum (ecclesiae, domini) – (kirchlicher, herrschaftlicher) Güterverwalter, Amtmann (de re v. H. Krug, ZRGerm. 88. 1971. p. 87): TRAD. Patav. 13 (a. 785/97) voluit iurare Into c-ius (sc. viri nobilis) eqs. CHART. select. Schwind 3 p. 3,35 debent homines Flemi solvere ... episcopo vel suis -bus eqs. CHART. Ypolit. 4 p. 8,9sq. fures ... in custodia k-di ... prepositi et ecclesie debent esse. CHART. Ticin. 92 p. 25,15 -ii dominorum de Castillione. CHART. Carinth. 1481 p. 579,15 quod si aliquis ... cum extraneo litigaverit, -ium nostrum (sc. ducis) adeat eqs. DIPL. Frid. II. 185 p. 31, 29 ita quod advocatia ... ecclesiarum respiciat ad c-dum cenobii. REGISTR. Trident. I p. 92,21 res consignare -i canonicorum. persaepe. v. et p. 626,56. in imag.: SALIMB. chron. p. 572,4 demones sunt -di Domini nostri, quos ad exercitium hominum destinavit; puto enim, quod idcirco -dos suos in nos permisit irruere, quia eqs. (ex vita s. Francisci).

***gastellus** (vua-, wa-, gua-), -i m. vel raro (semel?) ***gastella**, -ae f. (?-um, -i n.: l. 56) (francog. vet. gastel, v. DEAF G. p. 362sq.; cf. ital. guastella)

panis quidam – eine Brotform, -sorte, 'Wastel': CHART. Laus. 573 (a. 1213) quilibet illorum trium (sc. hominum) debet reddere ... in carniprivio I caponem et I -um (sim. 270 II albos panes in nativitate beate Marie et vu-um et caponem in carni-privio. 47 p. 92,7 in carni-privio I caponem et unum -um. ibid. al.). REGISTR. Maxim. p. 142,19 solvit quartarium ... sex denarios et w-um. per compar. (usu medic.): THADD. FLORENT. cons. 64 fac ex ea (cera) quedam gu-a leviter pressa manibus; deinde intromittatur in vulvam et retineatur, donec sanetur: illa qua non permittit eam (matricem) descendere.

***gastina** vel ***wastin(i)a** (va-), -ae f. (francog. vet. gastine; v. DEAF G. p. 359sq.) locus vastus, terra inculta – wüstes, unkultiviertes Land: CHART. ord. Teut. 7 (a. 1174; spur?) dono ... duo casalia ... cum hiis g-is: Derhenne, Mezera eqs. 21 p. 19,9 dono ... Toronum ... cum villanis, g-is, terris quoque cultis et incultis eqs. 32 dono ... quandam g-am terre ad domos faciendas in castello Ioppen sitam. 38 vendidi ... unam g-am cum omni territorio suo, que vocatur Missop, que illa die erat g-a eqs. saepius. WILH. ANDR. chron. 19 comes ... in w-ia de Gisnes unam carrucatam terre ... contulit. GREG. IX. registr. 666 cum ... terras habeas (sc. comitissa) v-nas vulgariter appellatas, que culte a tempore ... non fuerunt.

gastrimargia (ca-), -ae f. (?-a n. pl.: p. 628,9.10) (γαστριμαργία) script.: -ram-: p. 628,12. -rchia: HRABAN. carm.

39,35,4. -ria: l. 14. 17. al. adde GERHOH. Antichr. 3,2 p. 363,22 (cod.). metr. -rim-: MILO carm. 3,4,2,158.

voracitas, ingluvies, gula – Gefräßigkeit, Völlerei, Unmäßigkeit: IONAS BOB. Ioh. 18 p. 340,17 c-ae, id est gule, cenodoxiae ... vicia maxima ... plebem ... cavere suadebat. WILLIB. Bonif. 3 p. 13,6 cuius ... nec abstinentiam c-a (-a var. l.) violavit. CONC. Karol. A 37,10 ut sobrietatem sacerdotes teneant ...; hoc et ... de ... pestibus ad -am (c- var. l.) pertinentibus observandum est (inde CAPIT. episc. III p. 53,22 -am [-a cod.]). sim. I p. 247,22 neque ... pestibus ad -am [c-, c-a var. l.] pertinentibus deserviant. AGNELL. lib. pont. 116 p. 287 l. 37 non (sc. fuit s. Reparator) -ae (castra margie cod.) amator. MIRAC. Adalb. Wirz. 4 p. 46,9 ut illuc repatriemus per parsymoniā, unde cecidimus per c-riam (c-am var. l.). saepius. v. et l. 46. per prosop.: HRABAN. inst. cler. 3,38 l. 68 duci ... -ae, id est horrendae voracitati, contraria est dux abstinentia. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 57 primum est vitium c-a (c-ria var. l.), hoc est ventris ingluvies, cum sua prole, commensatione et aebrietate. al.

20 **gastrimargus** (ca-), -i m. (γαστριμαργος) metr. -rim-: l. 23. usu attrib.: l. 23. homo vorax, gulosus – ein Gefräßiger, Unmäßiger, Schlemmer: MILO carm. 3,4 capit. 12 p. 614 Samuhel -um Agag in frustra dissecuit. 3,4,2,193 -us (sc. Herodes) et incestus perit igne gehennae. ALBERT. M. eth. I 246 p. 215,10 tales vocantur -i (c- codd.; p. 1118^b, 19 γαστριμαργοι) ... quasi insanientes ad 'replendum' ventrem. II 3,3,5 p. 262^a,39 isti dicuntur -i quasi praeter indigens ... ventrem implentes. 3,3,7 p. 265^b,31 laute ... appetens est, qui vocatur -us. summ. theol. II 18,121,1,2 p. 388^b,11 tales ... dicuntur ab Aristotele in Ethicis -i a γαστήρ, quod est 'venter', et μάργος, quod est 'edax', vel μαργέω (leg. μαργάω) ... , quod est 'insanio, is'. ibid. al. v. et l. 39,41,43.

***gastris** (ca-, gaus-, caus-), nom. pl. -ides, m. vel f. (γαστροίς) 1 homo vorax, gulosus, ganeo – ein(e) Gefräßige(r), Schlemmer(in): ALBERT. M. bon. 206 p. 126,50 tales nimis sumentes de cibo etiam communis desiderii dicuntur -es (gastiones var. l.), hoc est ultra, quam oportet, ventrem implentes. 208 p. 127,50 a vitio et non a naturali indigentia -es (gastriones var. l.) vel gastrimargi dicuntur. 215 p. 131,41 est ... physicum corrumpi corpus crapulis et repletionibus, quas sequuntur -es et gastrimargi. eth. I 247 p. 215,71 -s (gau-, cau- var. l.; sc. dicitur), qui multa et pretiosa quaerit (sim. p. 216,77). II 7,1,4 p. 473^b,34 -es dicuntur vel gastrimargi ventris insaniam habentes. 2 per confusionem c. γαστήρ i. q. venter – Bauch, Leib: ALBERT. M. eth. I 246 p. 215,10 -s (c-, castris codd.) ... in Graeco est venter. Iob 30,5 talis ... fames graece vocatur gastrimargia, a -s, quod est venter.

1. ***gastus**, -i m. (theod. vet. gast; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 742) *censualis* (?liber) – Zinspflichtiger, Zinsmann, Landsasse (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 1190 et HRG II. 1978. p. 1547sq.): CHART. episc. Misn. 203 (a. 1268) rustici ... , qui vulgariter -i dicebantur, ab huiusmodi servitute de cetero sunt exempti. Staub

2. **gastus** v. vastus. gata v. catta.

***gatzon** v. *gagatzon. gatta v. catta.

gattinus v. cattinus. gat(t)us v. cattus.

***gavalum** vel ***gavulum** (gabellum, gaulum, gavelum, -allum), -i n. (cf. anglosax. vet. gafol [v. Stotz, Handb. 1, IV § 65.13] vel gæfel [v. Ahd. Wb. IV. p. 4])

60 exactio quaedam, census – eine Abgabe, Steuer: 1 in univ.: GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,24; a. 1070/92) quod pro conrodii regis ... institutum sit -ulum [sive ius gabelli] (add. ed. princ.). p. 711,42 que (villae) -elum solvunt. DIPL. Conr. III. 141 p. 255,11 novam illam ... consuetudinem, quae vulgo gaulum dicitur, ... territorio Cameracensi ... remittimus (inde 143 p. 259,12). GESTA Camer. cont. I D 2 Robertus Flandrensis muneribus et beneficio -alli provocatus ipsum (castellanum) iure castellaniae ... privavit. al. 2 spectat ad ius census exigendi: GESTA Camer. cont. II F 359,3 qui (comes) -alum Cameraci possedit nutu cesaris. LAMB. WAT. annal. a. 1161 a quibus (comitibus) adiudicatum est -alum huius (sc. Cameracensis) territorii Aegidio de Sancto Autberto.

[Wellhausen]

gavata v. gabata.

1. *gauda, -ae f. (cf. francog. [vet.] gaude [?a theod. vet. *walda]; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. IV. p. 217) script. et form. (nom. sg.): ?ganda: l.11. gauto: v. vol. III. p. 812,20. gauzo: l.10. -de: v. vol. I. p. 632,69.

1 lutum sive vitrum – Färber-Wau (Reseda luteola L. [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 1299sq.]) bzw. Färber-Waid (Isatis tinctoria L. [cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1047sq.]): MAPPAE CLAVIC. 193 dissobo (sic) -zo, arena est. ALBERT. M. veget. 6,352 -a herba est, qua utuntur tinctores. animal. 22,92 herba ganda (ni leg. -a), qua tinctores utuntur, . . . teratur. v. et vol. III. p. 812,20sq. cf. *galdilum, *guatum, *wolda. 2 ?meum – ?Bärwurz (Meum athamanticum Jacq.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 191sq.): v. vol. I. p. 632,69.

2. gauda v. cauda. gaudēbundus v. gaudibundus. gaudēo, gavisus sum, -ere. script. et form.: god-: p. 630,65. adde ANNAL. Plac. a. 1272 p. 556,50. a. 1277 p. 568,54. -issus: l. 64. indic. praes. -is: NICET. ad Iustin. p. 119,7. imper. -ite: Ps. METHOD. revel. A 13,5 (Vulg. Matth. 5,12 -ete) coni. imperf. -rimus: NICET. ad Iustin. p. 118,22. gerund. godien-: p. 630,65. adde ANNAL. Plac. a. 1277 p. 568,54. struct. c. obi. personae: p. 630,12. metr. gāvis(us): l.43. adde Hymn. Hraban. 24,3,2. ECBASIS capt. 1042. inf. pro subst.: p. 630,15sq. partic. usu adi.: praes.: l. 32. 39. p. 630,46. al. perf.: l. 39. al. partic. praes. usu subst.: l. 37. al.

I proprie: A gaudio affici, laetari (de), delectari, exsultare – sich freuen (über), sich erfreuen, ergötzen (an), frohlocken: 1 subi. anim. vel partes corporis: a in bonam vel neutram partem (abund.: l. 33. al.): a in univ. (interdum fere sensu adv., e. g. l. 35; cf. p. 630,19sq.). WETT. Gall. prol. 21 unca manus nervos plenos protendere -et. HROTSV. gest. 583 -enti pectore. prim. 159 piis studiis -ens congaudeo (sc. papa) vestris (sc. ducis). THIETM. chron. 7,72 hic (pater) . . . ad libertatem perennis gloriae -ens transiit. ALFAN. premn. phys. 40,4 p. 128 -ere (PG 40,768^B χαίρειν), in quibus oportet, et non -ere. OTLOH. prov. G 33 -ens in Domino gustat suavissima mella. CHRON. Thietm. 5,30 ab incolis semper de nova dominatione -entibus. METELL. Quir. 21,15 -sorum cecinare chori monachorum. MART. VALER. buc. 3,105 -et apes calathis eqs. persaepe. v. et p. 631,26. β cum gaudio exspectare – sich darauf freuen, freudig erwarten (zu): ECBASIS capt. 106 lupus ad libitum sese saccare -sus. VITA Liuth. 32 infantem . . . ad baptisandum -bat mulier offerre. adde c. inf. perf.: WALAHFR. Blaithm. 129 quidam . . . gladio . . . furenti supposuisse caput -bant mente serena. γ gaudiis frui – Freuden genießen, in Freuden leben: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,42 laetus ille nunc longa per aeva sine fine -et in gloria. HRABAN. carm. 18,43 qui sequitur Christum, -bit in arce superna. IDUNG. Prof. argum. 1045 nemo . . . poterit et hic -ere cum seculo et ibi regnare cum Christo. al. δ laete se gerere, gestire – sich freudig, fröhlich gebärden, sich tummeln: HRABAN. carm. 39,57,6 saltat claudus laetificus, -et sanus et leprosus. HROTSV. Mar. 733 cunctigenae venerunt . . . ferae . . . circa praeclaram -entes . . . Mariam. FROUM. carm. 19,19 quem (Gittonem) sequitur -ens nanorum exercitus odit, ut faciant risum. b in malam partem: WALAHFR. imag. Tetr. 98 tu (sc. Ludowicus) bonitate places, alique tyrannide -ent. PASS. Quint. 451 (MGPoet. IV p. 990) quid -es (sc. praeses) laetando putans vicisse beatum? HROTSV. Theoph. 87 qui (perversus Hebraeus) super errantis lapsus -endo malignus nocte . . . iussit venisse futura. THIETM. chron. 2,32 p. 80,2 ut . . . nullus unquam de meo (sc. episcopi) -ere presumeret detrimento. saepius. adde: MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 518,50 qui (Decius) -ssus fecit eum (Laurentium) presentari sibi. 2 subi. res (fere in imag.; c. notione florendi: l. 66): POETA SAXO 5,415 nunc . . . Arnulfo . . . sub principe -es (sc. Francia). ANON. geom. I 3,18 p. 329,27 compendium, quo philosophia -et, ponatur. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,20 -bat aurum non se iam in luto calcari, dum ferreis calcaribus inopia cogeret uti. STATUT. ord. Teut. p. 30,20 cum . . . omnis religio privilegiis . . . ecclesie -at a iurisdicione secularium se esse exemptam. saepe. proverb.: ANNALISTA SAXO a. 1088 p. 479,9

similia similibus -ent. 3 inf. pro subst.: ALBERT. M. eth. I 611 p. 524,74sq. -ere et non-gaudere sunt quaedam accidentia. expressius fere i. q. gaudium – etwa: Freude: HROTSV. lib. 2 praef. 2,1 plene sciis . . . Hrotsvit nesciola . . . praesens valere et perpes -ere. VITA Menel. 1,25 (MGMer. V p. 149,13) quod (inventum) infinitum . . . apportavit -ere. EPIST. Teg. I 104 vos (sc. episcopum) valere . . . meum (sc. Thietpaldi) pro certo sciatis -ere. BERNO epist. 7 ut de futura beatae immortalitatis gloria spes conducat ad -ere. B c. obi. personae i. q. laetificare – erfreuen: MARIAN. chron. a. Chr. 461 ita omnes chatolicos de refectione (reiectione Prosp. chron. a. 439 [refectione R]) fallacis bestiae -ret (-ere fecit Prosp. chron. a. 439 [gauderet RP]) Xistus papa, quasi eqs.

II translate: A amare, solere – es lieben, pflegen (zu): 15 BEDA hist. eccl. 3,27 p. 192,15 alii . . . lectioni operam dare -bant. WALAHFR. Mamm. 21,43 multi . . . struere insidias polluto pectore -ent. AMALAR. ord. antiph. 6,21 qui coram Deo -ent gloriari de suis operibus, illi eqs. HROTSV. Mar. 391 Deus in templo -et requiescere mundo. saepius. partic. praes. sensu adv. i. q. libenter, prompte – freudig, gern, bereitwillig: 20 BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,20 confluebant ad audiendum verbum populi -entes. POETA SAXO 5,687 Carolum -ens Saxorum turma sequetur. UDALR. epist. 17 ut libens et -ens tanto oneri sua sponte se subtrahat abbas. CARM. de Frid. I. imp. 1994 sic tibi -entem facies servire Cremonam. B valere, posse – es schaffen, imstande sein (zu), können: RHYTHM. 147,101 ad Dei gratiam hoc modo redire -bis. HROTSV. Mar. 222 ne . . . generis humani callidus hostis -ret mundum laqueis retinere malignis. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,71 non hec (ineptia) indemnis itura -bit . . . hec impune suum proponere numina ludum. GEBEH. AUGUST. Udalr. 6 benedictione subtracta nullum -bant epileptici obtinuisse remedium. C frui – ‘sich erfreuen’, genießen: 1 habere, possidere – haben, aufweisen, besitzen: a gener.: a subi. homines vel partes corporis: 35 WALAHFR. Wett. 899 vivo quae (venae) sanguine -ent. Gall. 2,1 p. 313,26 participio societatis nostrae -bis (sc. mendicus). THIETM. chron. 2,44 supersunt animae immortales . . . beata aeternitate -entes. WALTH. MARCHT. hist. 1 castellis habitatores -bant. CARM. Bur. 157,6,5 siquis ovem redderet, me (sc. puella) -at uxore. al. β subi. res: WANDALB. marty. 34 quinta et dena (sc. dies) simul Prisca pro martyre -et. AUREL. REOM. mus. 19,11 sin . . . producta fuerit syllaba, tunc circumflexione -bit. GERB. geom. 5,11 qui (triangulus) et angulorum et laterum aequalitate -et. MART. VALER. buc. 1,54 domina . . . Sistide -et domus. CHART. Livon. A add. 439^b p. 73,6 Esto diocesis nomine -ens de Cokenmede. saepius. b publ. et iur.: DIPL. Otton. II. 53 p. 63,32 ut . . . ipsa (abbatia) . . . -at defensione sub perpetua emunitate. CHART. Sigeb. 98 p. 205,25 curtim debita cultura non -ere. CHART. Raitenh. 122 p. 110,21 ut ecclesia . . . -at pace super decimis. CHART. Otterb. 109 curie . . . in pascuis . . . antiquo iure suo -bunt. CHART. Stir. IV 286 ut . . . omnia predicta perpetuo -ant robore firmitatis. al. 2 uti, fructum capere, lucrum, quaestum facere (ex) – nutzen, verwenden, Nutzen, Vorteil ziehen (aus), profitieren (von): a gener.: ALFAN. premn. phys. 1,91 p. 23 omnibus principatur homo, omnia tenet, -et (PG 40,533^B ἀπολαύει) in omnibus. b publ. et iur.: DIPL. Heinr. IV. 341 p. 451,14 rex . . . redidit (sic) . . . cortem . . . ad . . . usum -endi, tenendi, possidendi eqs. CHART. Rhen. med. II 175 p. 217,32 cum . . . omnibus iuribus et appenditiis . . . possidendis, -endis, usurpandis et exercendis. 60 CHART. Bund. 673 quod debeat dominus Artuhicus -ere et ascolare . . . hinc ad ipsum terminum. CHART. Tirol. notar. I 763 si deberet Alhaida -ere (sc. bona) aut non. ANNAL. Plac. a. 1273 p. 558,13 iussit papa Gibilinos stare extra civitatem . . . godiendo sua bona. saepe. v. et p. 631,66.

adi. 1. gaudens, -entis. hilaris – heiter: HRABAN. epist. 17^a p. 420,33 ut . . . semper sitis (sc. imperatrix) felices atque -entes. EKKH. IV. cas. 101 p. 204,23 cui (Ekkehardo) cum Roodmannum . . . legationis exsortem relictum dicerent pater et filius, -ior ibat. de colore: VITA Salomae 182 ut cuique (astro) suus color sit insitus, . . . alii vibrans, alii -s.

2. gaudendus, -a, -um. gratus, laudabilis – erfreulich, löh-

[Wellhausen]

lich: ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 100,9 -a cuius (*Itali*) studia consulta non tacebit rethorica.

subst. gaudentes, -ium *m.* *milites beatae Mariae* – Ritter der seligen Jungfrau, 'Gaudenzbrüder': 1 *in univ.*: SALIMB. chron. p. 369,28 frater Albricus de ordine -ium. p. 641,39 quamvis ... -es vellent sibi eam (*ecclesiam*) in posterum usurpare. *ibid. al. usu attrib.*: SALIMB. chron. p. 369,31 frater Çambrasinus, qui de ordine fratrum -ium ... est. 2 *sensu derisorio fere i. q. (fratres) ganeones, belluones* – etwa: 'Schlemmer-, Prasser(brüder)': SALIMB. chron. p. 467,24 isti (*sc. milites b. Mariae*) a rusticis truffatorie et derisive appellantur -es; quasi dicant: *eqs.* p. 612,13. 3 *in lusu verborum fere i. q. fratres laetantes* – etwa: 'Freudensbrüder': SALIMB. chron. p. 469,10 gaudendum est cum -bus et flendum cum flentibus (*spectat ad Vulg. Rom. 12,15; cf. notam ed.*).

adv. gaudent. 1 *gener. i. q. laeto animo, libenter, prompte* – *freudig, gern, bereitwillig*: GODESC. SAXO theol. 7 p. 195,14 feras ... patienter, libenter atque -r, dum nonnulla barbarae locutionis exempla depromo. RUP. TUIT. Ioh. 13,1233 ut regem Iudaeorum non solum obtemperanter, verum etiam -r interficerent milites. IORDAN. SAXO epist. I 37 constanter ..., dilectae filiae, et -r vos habeatis in omnibus. BERTH. RATISB. serm. 4 p. 27,26 -r omnia mala mundi sustinere pro Christo. *persaepe. abund.*: MIRAC. Furs. 19 (MG Mer. IV p. 447,7; s. IX.ⁱⁿ) viri post corpus ... cum magna laetitia -r (*gaudentes var. l.*) pergunt. 2 *publ. et iur. i. q. lucrese, quaestuose* – *zum Vorteil, mit Gewinn*: CHART. Turg. 343 p. 84,25 (a. 1255) quod ... redditus ... ab ecclesia ... recipiantur et -r possideantur.

gaudescō, -ere. *laetificari, hilarescere* – (*wieder*) *froh werden*: ACTA imp. Winkelm. I 746 p. 590,5 (a. 1265) sic ecclesia ..., que diu marcuīt, revirescet; sic eius -et populus.

gaudibundus (-deb-), -a, -um. 1 *gaudio plenus, laetabundus* – *von Freude erfüllt*: EPIST. var. I 15 p. 520,21 quocirca ... aeterna beatitudine -ebundi semper potiamini (*sc. rex*) et felices. BENED. ANDR. chron. p. 183,5 -ebundus effectus *imperator Graecorum* aurum et argentum ... transmiserunt in terra Romania. 2 *sensu fere adv. i. q. gaudent, libenter* – *voll Freude, freudig*: BENED. ANDR. chron. p. 69,11 -ebundus rex Pipinus et honorifice suscepit (*sc. papam*). p. 86,6 gratulanter et -ebundus in Franciam venit rex Pipinus. p. 83,5.

gaudifico, -are. *gaudio replere, hilarare* – *mit Freude erfüllen, heiter machen*: CARM. potat. 71 (MGPoet. IV p. 353) hic (*Iohannes baptista*) quia -at proprium natale quotannis, testentur vestrum Bacheia munera festum.

**gaudifluus*, -a, -um. (*gaudium et fluere*) *metr. -di-: l. 51*. 1 *prae gaudio fluens* – *vor Freude fließend, strömend*: SEDUL. SCOT. carm. II 7,112 imbribus ... praesul rigat ora genasque, -is lacrimis pascitur ipse suis. 2 *laetificus* – *Freude ausströmend, spendend*: SEDUL. SCOT. carm. II 31,1 tu, quicumque velis -a dona salutis, ... haec splendida tecta subintra.

**gaudimentum*, -i *n.* (*gaudere, cf. ital. godimento; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 954*) 1 *usus fructus* – *Nutznießung(srecht)*: COD. Wang. Trident. 161 p. 876,18 (a. 1215) ut ... abbas in suam propriam personam ... debeat ... ecclesiam ... tenere cum officio et beneficio ... in -o. 2 *lucrum, quaestus, proventus* – *Gewinn, Ertrag, Einkunft*: a *in univ.*: CHART. Bund. 607 p. 104,9 (a. 1219) prede ... debent ... reddi ... cum dampnis et -is taxatis. 760 ita quod ... conversi ... debeant ... de eis (*terrīs et possessionibus*) fructus et -a percipere. CHART. Tirol. 1080a p. 364,33 fecerunt ... fratres ... advocato ... pignus omnia eorum bona et districta et ficta ... et redditus ... et -a et usufructa. CHART. Ticin. 196 p. 34,25 quod -um earum (*sc. terrae*) detur in oleo. *saepe. expressius de messe unius anni, annona* ('Jabresertrag'): CHART. Bund. 782 p. 240,8 (a. 1241) quod ... fratres ... gaudere debeant ... pratos hinc ad annos tres proximos, scilicet tres -a tantum et non plus. b *de bestiis i. q. incrementum, fetus* – *Zuwachs, Nachwuchs*: CHART. Bund. 925 p. 361,12 (a. 1258) facultatem attribuit concilium Clavennae ... sociis ... cum ... bestiis reddeondi ab ... alpis cum -o et sine -o ipsarum bestiarum (*sim. p. 361,17. 35*). cf. *gaudita.

gaudimonium, -i *n.* *gaudium, laetitia, exsultatio* – *Freude(ngefühl), das Frohlocken, Entzücken*: 1 *proprie (plur. sensu sing.: l. 6; c. gen. inhaerentiae: l. 11)*: HROTSV. Abr. 9,5 iocundor (*sc. Effrem*) audiendo praecordialique laetor -o. IOH. 5 VEN. chron. p. 157,11 civitatis prior cum episcopo ... suum dominum -is potiti recaeperunt. THEOD. TREV. transl. Celsi 17 imperator immenso perfusus -o. WOLFHER. Godeh. I 16 quaeque nostra -a multipliciter ... ampliavit (*sc. Godehardi adventus*). CHART. episc. Hild. I 81 p. 79,20 (epist.) hec vobis (*sc. episcopo*) facimus (*sc. abbas*) ... pro certo ineffabili exultationis -o. al. 2 *meton. de causa laetitiae*: a *de Christo*: HERM. AUGIENS. hymn. 1,6^a,4 tu (*sc. Iesus Christus*) totus desiderium, ... -um tu quam verissime hyperbolicum. b *plur. ('Freuden')*: a *de beatitudine aeterna*: BALTH. hist. Fridol. (ed. M. Pörnbacher, Vita S. Fridolini. 1997. p. 267,37) capiamus celorum dindima obtinentes celestia in ethere -a. b *de festivitatis, sollempnitatibus*: ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 567,8 perfectis ... consumatisque ... dedicationum -is imperator ... peregit consilium.

20 **gaudiola*, -orum *n.* (*gaudium*) 1 *proprie i. q. (caelestia) gaudia* – (*himmlische*) *Freuden*: VITA Landel. Laub. 419 accrescunt pariter tibi gaudia, gloria semper, expers tantorum nec sistis -orum. 2 *meton. i. q. pretiosa* – *wertvolle Dinge, Kostbarkeiten*: THOM. Tusc. gest. p. 499,39 acceptis ... -is, que potuit habere, atque pecuniis ... in Italiam fugit filia imperatoris.

**gaudiosus*, -a, -um. 1 *gaudio plenus, laetus* – *von Freude erfüllt, freudig*: a *in univ.*: VITA Bern. Parm. II 3 (MG Script. XXX p. 1324,30; paulo post 1133) abbas et conventus ... -a suavitate in ... monacum ... receperunt (*sc. Bernardum*). ALBERT. M. caus. univ. 1,2,2 p. 27,90 vita sua (*sc. primi*) -issima est, cui nihil admisceri potest, quod diminuat ... gaudium eius. b *laetabundus, exsultans* – *sich freudig gebärdend, frohlockend*: ALBERT. M. eth. I 305 p. 261,2 est *magnanimus* -us in fortunis et tristis in infortunis. II 4,2,4 p. 300^b,19 si ... bene fortunatus sit *magnanimus*, non erit multum -us (p. 1124^a,15 περιχρηής). c *prae gaudio fluens* – *vor Freude fließend, Freuden-*: MIRAC. Bert. 8 p. 514,1 compunctivo corde laetantes, lacrimis -is flentes omnes ... succlamare coeperunt. 2 *laetificus, laetabilis, iucundus* – *Freude bringend, spendend, erfreulich, angenehm*: GESTA Camer. 3,37 p. 480,24 -am festivitatem ... celebrare. ROD. CAMER. Lietb. 11 p. 847,22 quam -um, quam conveniens est, ut *eqs.* 39 p. 857,40 quam fuerit -um gaudium, quam laeta laetitia. CONR. MUR. summ. p. 156,11 rex appelletur: ... formidabilissimus, -issimus, gratulantissimus. *ibid. al. usu subst.*: ALBERT. M. serm. II 6,254 quando ... cogitatio concipit -a sive deliciosa, tunc ... extenditur desiderium.

*adv. *gaudiose. gaudent, laetanter* – *voll Freude*: VITA Bern. Parm. II 17 (MGScript. XXX p. 1327,8; paulo post 1133) clericus ... fractis compedibus et carcere -e repatriavit.

**gaudisonus*, -a, -um. (*gaudium et sonare*) *laete sonans* – *freudig schallend*: MIRAC. Bert. 3 p. 511,6 campanas solito prolixo clangore -as ... increpitantes fratres.

55 **gaudita*, -ae *f.* (*gaudere*) *quaestus, proventus, redditus* – *Ertrag, Einkunft*: ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 511,16 (a. 1233) quod Masilienses ... restituant omnes suas possessiones immobiles et -as seu fructus et obventiones, quas detinent et percipiunt. *ibid. al. cf. *gaudimentum*.

60 *gaudium*, -i *n.* (*m.*: l. 70. p. 633,47. 50) *vel raro (l. 68. p. 634,34. 35. fort. add.: p. 633,18. 41. 634,31) gaudia*, -ae *f.* *script.*: god-: p. 634,31. 34. 35. -de(um): CARM. libr. II 5,1,2. *form. acc. sg. -o: p. 633,50. struct. c. gen. obi.: p. 633,54. 56. 57. 59. 61. plur. sensu sing.: passim, e. g.: l. 71. p. 633,67p. 633,67.*

65 *laetitia, hilaritas* – *Freude(ngefühl)*: 1 *proprie spectat ad affectum animi*: A *strictius*: 1 *in univ.*: a *gener. (c. gen. inhaerentiae: p. 633,1)*: ARBEO Emm. 39 temporalis voluptuosa -a in paucis deficitur diebus. VITA Amand. 11 (MGMer. V p. 435,21) quae (*tempestas*) omnem (omne *var. l.*) eorum (*nauatarum*) -um in luctum convertit. TRAD. Frising. 913 felici cum -o. THIETM. chron. 7,59 reversus patrem -is replevit *Miseco* lemmensis. VITA Adalb. Prag. C 26 Adelbertus episcopus tanto le-

[Wellhausen]

titie -o exhuberavit, ut *eqs.* CARM. Cantabr. A 40,3,2 volucres inter ligna florentia sua decantant -a. CHRON. Thietm. 5,19 p. 243,29 publicum ... consurgit -um. *persaepe*. *proverb.*: OTLOH. prov. G 20 -a integra nusquam sunt in terra. *in nom. propr.* mons G-i ('Monte Mario'): CHRON. Thietm. 4,32 redeundo ad montem G-i (*v. notam ed.*; OTTO FRISING. gest. 2,32 p. 140,18. cf. CARM. de Frid. I. imp. 614 ad m., cui prebent -a nomen). **b** *natur. et philos.*: ALFAN. premn. phys. 18,12 p. 99 quidam ... proprie talem delectationem -um (PG 40,681^A χαράν) dicunt. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,110 p. 25a^v -um sive leticia est exitus caloris naturalis ... in exteriora. ALBERT. M. bon. 375 p. 204,92 -um ... est habitus, qui consistit in elevatione cordis *eqs.* top. 2,2,1 p. 313^A,31 gaudium est dilatatio cordis in conceptu boni, quod est voluptas. animal. 13,71 paries (*sc. diaphragmatis*) ... calefactus ... resolvit totum corpus in -um vel tristitiam. *ibid.* al. v. et p. 632,33. **2** *de deliciis saeculi* ('Freuden'): ALDH. virg. II 156 petulantis -a carnis. FORM. Marculfi 2,2 l. 5 nihil amplius valet in uisus seculi lucem de -a fugitiva (*ni subest fem. sing.*) lucrare. WALAHFR. Wett. 754 labentia -a mundi. VITA Emm. 1 caduca praesentis prosperitatis -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,54 postquam ... quies summovit -a cene. CARM. Cantabr. A 26,4 -a ... thalami conculcans *Cecilia* Valeriani. STATUT. ord. Teut. p. 130,44 consolare, Domine, ... famulos tuos pro te ... secularia -a relinquentes. *saepe*. **3** *de laetitia spirituali* (*c. gen. inhaerentiae*: l. 27,34): RADBERT. corp. Dom. 10,62 perfusi sumus laetitia aeterna et -o exultationis in Domino. HRABAN. epist. 36 p. 471,16 quatinus ... fiat ... tibi (*sc. episcopo*) ... spiritale exercitium atque caelestis -i incrementum. VITA Adalb. Prag. C 4 ille ... spirituali -o se solabatur (HERM. IUD. conv. 18 p. 118,1. al.). OTLOH. prov. D 37 Deum quaerens -um quaerit. HONOR. AUGUST. scal. I 9 (PL 172,1234^B) quidam gradus in -is animarum considerantur; primus *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 195,4 docuit ... vir Dei discipulos ... ad septem beatitudinum -a, videlicet claritatem, subtilitatem ... pervenire. *persaepe*. *speculat ad commercium*: CAND. FULD. Eigil. I 20 inter quos (*fratres*) ... me ipsum ... in suam familiaritatem et -um introire concessit. **4** *de felicitate paradisi*: CONST. Constant. 49 quem (*primum hominem*) ... diabolus ... exulem ab eisdem (*sc. paradisi*) effecit -is. **5** *de beatitudine aeterna*: VISIO Baront. 8 ubi (*sc. in die iudicii*) -a aeterna (*ni subest fem. sing.*) plenissimam (plenissima, plenissime *var. l.*) recipiant *fratres* (TRAD. Ratisb. 12 aeternum -um. IDUNG. PRUF. argum. 1044. *saepe*). LIBER diurn. 77 p. 83,19 -a celestis patrie ... sempiterna (LIUTG. Greg. 15 p. 78,40 -um ... sempiternum. TRAD. Ratisb. 27 p. 341. al.). ARBEO Emm. 31 ut perennem frueret *sancti viri anima* -um (BERTHA Adelh. 4 -o perhenni. al.). PAUL. DIAC. carm. 28,10 tu (*sc. puella mortua*) nimium felix -a longa petis. RHYTHM. 29,10,2 praedam perduxit (*sc. Christus*) ad caelestem -o₁ (caeleste -um *Dümmler, Blume*). *persaepe*. *c. gen. explicativo*: DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202,21 quatenus ... eternorum -is premiorum sine fine manencium participare valeamus. **B** *latius*: **1** *usus, lucrum* - *Genuss, Gewinn*: LEX Sal. Pipp. prol. 4 *p a c e s* (*i. pacis*) -a et felicitatem ... Iesus Christus ... concedat (CHART. Tirol. 1019 in pacis -o). WALAHFR. imag. Tetr. 5 in ... partus ... novos et -a fructus ... arbos datur et genus omne animantium. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 6 cum diversas ... formas ... naturę summa potestas ... sub -a lucis proferat. ALFAN. premn. phys. 2,93 p. 23 ne pro ... brevi ... delectatione omnium sempiternorum amittamus -um (PG 40,536^A τὴν ἀπόλαυσιν). **2** *utilitas* - *Nutzen*: PS. ARIST. lap. I p. 183,11 huius libri titulus est -um atque precium philosophię.

II meton. spectat ad causam (vel expressionem) laetitiae: **A** *gener.*: **1** *in univ.* ('[Gegenstand der] Freude'): **a** *de hominibus* (*Christo*: l. 69): ALCUIN. carm. 26,5 tu (*sc. Carolus rex*) laus spesque tuis, toto tu -a regno. RUOTG. Brun. 18 p. 17,13 qui eras (*sc. Liudolfus*) -um et corona patris tui. VITA Adalb. Prag. A 30 p. 158,2 dulcis vitę -um ... appellant (*sc. fratres*) Christum. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,26 qui (*mortuus*), dum viveret, -um meum fuit. al. *adde*: HROTSV. Mar. 261 quae ... fui (*sc. Anna*) sterilis, concepī -a prolis. 317 iam desperatae

(*sc. Annae*) donasti (*sc. Deus*) -a natae. **b** *de rebus*: THIETM. chron. 4,53 Dominicae resurrectionis festa, angelorum ac hominum -a, ... non valuerunt digna veneratione compleri. NADDA Cyriac. I 1,4 nova -a adiciata (*sic W*, annuntiata sunt *B*) sterili (*sc. feminae*): filium concepit. EPIST. Hildesh. 134,44 quicquid utriusque vitę felicius vel utriusque hominis -um. LOCALIS 415 sunt tria -a: pax, sapientia, copia rerum. *adde de parte corporis*: PS. GALEN. incis. 67 de ipso (*osse*) descendunt lacrimae, et vocantur muscoli eorum -um. **2** *accedente notione*: **a** *alacritatis, exultationis* ('Freudenäußerung', 'Jubel[ruf]'): CAND. FULD. Eigil. II 17,119 -a mentis laetitiae, lacrimae et cantus miscentur in unum. POETA SAXO 3,625 regem magna ... Romanae comitantur -a plebis. 4,380 ridere volentum ora madent lacrimis falsa inter -a veris. *de canticis, hymnis*: WALAHFR. carm. 56,8 Suevia ... comptis exilit odīs -a magna canens et super astra sonans. **b** *nuntii laeti* ('Freudenbotschaft'): HROTSV. Gong. 536 cum iam ... fama ... totos ... fines percurreret orbis divulgans tantae -a gloriolae. Mar. 179 de cardine caeli ... ferens veni (*sc. angelus*) permagni -a domi. *ibid.* al. *de novo testamento*: WETT. Gall. 25 p. 270,22 transactis ... mysteriis veteris testamenti ... ad novum -um Christi clementiae perventum est. **c** *eventus laetifici, festivitatis* ('freudiges Ereignis', 'Freudenfest'): LEX Ract. Cur. 8,4 quando aliqua publica -a nuntiantur, hoc est aut elevatio regis aut nuptias ... aut aliqua alia -a. POETA SAXO 3,191 rex ... natalis -a Christi ... celebrans. THIETM. chron. 3,26 legatus tristi nuncio tanta perturbans -a (*sc. consecrationis regis*) advenit. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 105,5 tantae festivitatis instans -um. al. **B** *publ. et iur. i. q. quaestus, proventus, reditus* - *Ertrag, Einkunft*: ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 26,6 (a. 1209) ut Ansaldus ... et Raymondus ... locum ... cum omnibus godiis, que inde percipiuntur, per rectum feudum ... teneant. ACTA imp. Böhmer 266 p. 238,40 quod ... comune ... castrum ... possideat ... fructus, godias, proventus et intratas capiat. p. 238,43 ita quod de prenotatis fructibus, godiis, provenibus et intratis ... compensatio non debeat fieri. Wellhausen

**garelum* v. **garalum*.

**gavisio*, -onis f. (gaudere) *gaudium* - *Freude*: IONAS BOB. Columb. 1,24 capit. p. 150 de adventu eius ad Chlotarium regem et -e (-is *var. l.*) regis (*item* 1,24^{capit.}).

**gavita* v. *gabata*.

**gaulis* *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c. γαλεώτης*) *lacerata* - *Eidechse*: WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 361^B -is, id est stellio; eius caro eradicat forunculos et spinas.

45 *gauma* v. *cauma*. *adde ad vol. II. p. 399,45qq.*: RAHEW. flosc. 4,42 tempestas, nix, g-ta, frigus et estas.

**gavo*, -onis *subst.* (*cf. ital. gavina*) *tumor, tumentia* - *Schwellung, Geschwulst*: THEOD. CERV. chirurg. 3,24 p. 167^C item ad scroffulas, fistulam et -em sive bocium: recipe *eqs.*

**gauringanga* v. *guarigangus*.

gausape, -is n. vel *gausapum*, -i n. (γαυσάπης vel γαύσαπος; *orig. inc.; cf. ThLL. VI. p. 1720,625qq.*) *script. ca.: l. 62. form. abl. -e: l. 58.69. p. 635,4.6.*

55 *pannus, drappus* (*pretiosus*) - (*kostbares*) *Tuch*: **1** *in univ.*: TRANSL. Mercurii I 3 (MGLang. p. 577,41) ut de purpureis -is taceam et telis Phocaico stagmine textis. CONSUEV. Vird. 17 discus omnis pretiosus -e erit adopertus. ODO MAGDEB. Ern. 4,78 donaria mittit *mater* argenti dragmas addens ... vestes ... redimitaque -a villo purpureo. CHART. Tirol. notar. I 434^a petit ... dominus Iacominus ... a domino Ropreto ... ut exhibeat ... unum c-e et unum lymteamen circa res ipsas involutum. **2** *c. colore quodam*: **a** *mantelium* - *Tischtuch*: **a** *gener.*: ABBO SANGERM. bell. 3,58 bule tegat Christi mentem tibi, -e mensam (gloss.: mantile). MILO carm. 3,4,2,185 rorantia fercula portat *lictor* purpureosque thoros et candida -a lino sanguine perfundit russo (*sc. e capite s. Iohannis profluente*). LIUTPR. leg. 11 p. 181,31 quintus decimus ab eo (*Nicephoro*) absque -e sedi (*sc. in convivio*). al. **β** *eccl. (de vestitu altaris* ['Altartuch']): PAUL. FULD. Erh. 2,11 (8) quorum (*custodum*) unus ... cum -e verteret ... altare ceteraque iuxta *eqs.* GREG. CAT. chron. app. I p. 309,16 qui (*Guido*) orna-

[Konstanciak]

menta ecclesie . . . cepit dispergere . . . ; textum evangelii et -e novum altaris maioris eqs. **b** *manutergium* – *Handtuch*: AMARC. serm. 1,373 cyaneo purganti flumine palmas astat *puer* devote villosus -e (cf. *notam* ed.). **c** *orarium* – *Schnupftuch*: ALBERT. STAD. Troil. 5,348 post longa suspiria miles ocellis purpureo tersis -e castra subit.

***gavulum** v. *gavalum. ***gayo** v. *gahagium.

***gaytus** v. *caitus.

1. **gaza**, -ae f. *vel* *semel* (l. 37) **gaza**, -orum n. *script.* gaça(s): SALIMB. chron. a. 1276 p. 492,22. *metr.* gā-: l. 15. adde EKKEH. IV. pict. Mog. 309.

I *strictius i. q. thesaurus, divitiarum, opes* – *Schatz, Reichthum, (Geld-)Mittel*: **A** *gener.*: 1 *usu communi*: **a** *de divitiis terrenis*: **a** *in univ.*: CARM. cod. Paris. (8812) 4,5,1 vacuare -as, . . . linquere rura, caros satagit, quem Benedictus ovans . . . fovet ut genitum. WALTHARIUS 31 hunc (*Haganonem*) . . . cum -a ingenti decernunt *Franci* mittere regi (*i. Attilae*). *al.* ECBASIS capt. 186 vixi monachus claustralia iura secutus omnia distractis coemans obsonia -is. *persaepe*. v. et p. 636, 11. 12. *spectat ad manubias sim.*: ADAM gest. 4,41 sumpta parte -arum, quam sublevare poterant, laeti remiges festine remeant ad naves. METELL. exp. Hieros. 4,736 orientales -as Deus ipse, sodales, vobis adduxit rapiendas. *al.* **β** *de divitiis caducis et recusandis*: COLUMB. epist. 10,20 non ego posco nunc periturę munera -ę. BONIF. epist. 9 p. 5,21 fallacem -am, cui avari . . . solliciti inserviebant, subito amittentes perdunt. LIBRI Karol. I 17 p. 187,3 per quam (*fortitudinem*) mordaces -as . . . effugie-*re sanati* (cf. *notam* ed.). CARM. Walahfr. app. 5,6,10 hortans (*sc. Benedictus*) . . . mundi damnatas linquere -as. OTLOH. prov. Q 108 quaerere quid prodest -as et perdere caelum? *al.* **b** *de divitiis caelestibus*: WALAHFR. carm. 83,9 hic topus . . . vocitatur alba civitas sacris decorata -is, quem sacrosancti cineres adornant. WANDALB. martyr. alloc. 52 qui sua Christo largiti (*sc. sunt*) . . . , perennes nunc -as retinent regnaque caeli. GERB. epist. 90 hinc (*sc. ex calice*) sitis atque fames fugiunt . . . ; dividit in populis has praesul Adalbero -as. CARM. var. III 40,8 condite -a polo. **2** *res magnifica pretiosaque* – *Kostbarkeit*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 haec est illa -a sacrosancta . . . , quae de Corsica . . . delata est. **B** *spec.*: **1** *de aulario sim. regis* ('*Kronschatz*'): ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 71,3 ditatus . . . -a regia revertitur *Karlmannus*. ANNAL. Pegav. a. 1080 p. 237,13 si . . . ille (*Wicpertus*) quatuor milia talentorum -is regis appenderet eqs. DIPL. Frid. I. 60 p. 104,6 pro mandati nostri obstinata transgressione XX libras auri -is regis accumulet (*sc. transgressor*). **2** *de divitiis ecclesiae* ('*Kirchenschatz*'): CARM. imag. 11,1,3 rex Heinricus . . . inter opum varias . . . -as obtulit hunc librum . . . pius in donaria templi. 29,23 contulit hunc librum . . . presul Bernwardus . . . ecclesiae ad -as Michaelis. EKKEH. IV. bened. I 31,41 millenis -as dispersit (*sc. Laurentius*) egenis. CATAL. thes. Germ. 52 hec est -a aecclesiae, quam dominus noster . . . invenit Merseburch.

II *latius*: **A** *spectat ad aes*: **1** *pecunia* – *Geldbetrag, -summe*: TRAD. Teg. 71 p. 56,38 (a. 1048/68) predium . . . pro decem et novem libris vendidit *Gerolt* tradendo . . . duas particulas prefati matrimonii pro duabus partibus memoratę -ę . . . in manus . . . Hainrici. **2** *locut.* -a probabilis *i. q. pecunia valens, nummus* – *gültige Währung, Münze*: TRAD. Brixin. 23 (a. 993) episcopus emit quoddam prediolum . . . cum tribus probabilis -ę solidis et I dimidio. **B** *spectat ad imperium i. q. copia, auctoritas* – *Machtfülle*: WALAHFR. imag. Tetr. 170 quamquam cura minor, tamen est tibi (*sc. Hludowico regi*) gloria consors; nec doleas: quod -a negat, concordia praestat (*sc. post divisionem regni*).

2. gaze v. 1. casa. **gazale** v. casalis.

***gazalis**, -e. (*gaza*) *per pecuniam effectus* – *durch Geld bewirkt*: VITA Serv. 30 p. 100,16 quadraginta . . . rei tenebantur in carcere, quibus . . . nulla -is redemptio impunitatem prevaluerat optinere.

***gazala** (gaçala, -lla), -ae f. *vel* *semel* (p. 636,4) ***gaselus**, -i m. (*arab.* gāzāl; cf. *Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 699*) *damma, dorcas* – *Antilope, Gazelle*: **1** *proprie*: URSO gloss. 6 p. 28,37 vertebrarum longitudine ut came-

lus, membrorum . . . levitate ut dromedarius, ut -a seu capreolus . . . iuvetur *animal magnum* ad motum. WILH. RUBRUQU. itin. 5,2 p. 180,12 cervos non vidi ibi, lepores paucos vidi, gaselos multos eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,30 dari poterunt carnes quadrupedum non domesticorum, capreolorum, gaçalarum eqs. **2** *in imag. (ni subest cognomen equi)*: ALBERT. AQUENS. hist. 7,67 qui (*equus*) lingua Sarracena -a appellatur, eo quod ceteris equis cursu sit potentior. 9,5 rex . . . in -a (-lla *var. l.*) residens . . . diffugium fecit.

10 ***gazetum**, -i n. (*gaza*) *thesaurus* – *Schatzhaus, Schatz* (cf. *Osbernus, Deriv.* G 16 -um . . . , id est gazarum repositorium, quod et pro ipsa *gaza* dicitur): ODO MAGDEB. Ern. 4,319 non ad -a (-ata *ed. princ.*) resolvunt (*sc. comites ducis*) ampla manus, sed . . . vina veterrima . . . tollunt . . . sibi.

15 ***gazetus** (gace-, gazit(us), -ect(us)), -a, -um. (*Gaza*) *abl. -e: l. 18. e Gaza urbe proveniens* – *aus Gaza stammend*: ANTIDOT. Glasg. p. 154,45 pulver facta in vaso mundo in vino gazite bulliat. *ellipt. usu subst. (de vino; 'Gazawein')*: ANTIDOT. Glasg. p. 107,26 reuponticum pulver pensum sol. I, accipis per triduo in gaceto. p. 112,27 in -cto.

gazophylacium (-of-, -il-, -atium, -ceum *sim.*), -i n. (γαζοφυλάκιον) *script.* -fihl-: p. 637,13. *thesaurus, arca* – *Schatz(haus, -truhe), 'Hort'* (*tam de ipsa gaze quam de eius repositoio*): **I** *proprie*: **A** *gener.*: ARNOLD. LUB. chron. 5,20 p. 197,34 hec (*vetula*) -ilacium (-anum *var. l.*) regis (*i. Rotgeri*) de paucissimis noverat. *iron.*: PAUL. BERNR. Herl. 7 exprobravit ei . . . adversarius, quod -um suum fecisset in foramine muri, ubi certe non nisi unum denarium reposerat. **B** *spec.*: **1** *spectat ad divitias ecclesiarum, monasteriorum (templi: l. 40; 'Kirchenschatz')*: **a** *in univ.*: EKKEH. IV. cas. 50 p. 112,26 quęcumque loca . . . rapere vellent *militēs*, patienter tulit *dux* et, nisi precis -ilatii eius (*s. Galli coenobii*) redempta, nulla reddi fecit. VITA Meinw. 161 thesaurum ecclesiasticum et ornatum . . . innovavit et . . . tribus calicibus . . . -filatium ecclesie . . . ampliavit (*sim.* ANNAL. Eins. a. 1173 [MG Script. III p. 148,19] -filatium . . . adauxit *Wernherus*, scilicet dorsalibus seri-cis> v eqs.). *al.* **b** *de receptaculo (e. g. trunco) elemosinarum sim. colligendarum ('Opferstock'; loci spectant ad Vulg. Marc. 12,41sq.)*: CHART. Carniol. I 70 p. 80,13 (c. 1120) quae (*vidua*) proiectis duobus in -um minutis a Salvatore meruit audire: 'eqs.' ARCHIPOETA 1,41,2 det *pauper* quadrante -filacio; hec vidue fuit oblatio. CHART. eccl. Erf. 144 p. 78,33 proposuit *praepositus*, quod de contentis in -ilatio (-filatio *B*) . . . disponent *canonici. ibid. iterum.* MENKO chron. 52 p. 422,17 ponebantur . . . trunci in singulis ecclesiis, quos potius -filacia dicere possumus. *in imag.*: NADDA Cyriac. I 22,32 hoc novum nummisma (*i. scripta de vita sancti*) . . . ad -um sancti Ciriaci fert fides mea. PAUL. BERNR. epist. 1 (ed. Magistretti) haec minuta laboris sui mittit in -ilatum sancti Ambrosii devotio Pauli et Gebehardi eqs. HIST. Vicon. 8 (MGScript. XXIV p. 306,44) volens (*sc. scriptor*) offerre in -ilacium cum paupere muliercula minutum eqs. TUTO opusc. 2 prol. p. 67,20 quod (*minutum*) ex paupertate mea in -um mitto eqs. **c** *de loco, conclavi sim.*: STEPH. Wilfr. 62 p. 258,1 -ilacium (gatofi- *a. corr. 1. 2a*) aperire claviculario praecepit *pontifex*. VITA Agric. 16 pro ipsis (*reliquiis*) in sui thesauri -filatio (-o, -ilatio *var. l.*) servatis . . . gloriatur *ecclesia. al.* **d** *de cista, scrinio*: THEOD. TREV. transl. Celsi 17 p. 405^C glebam b. Celsi . . . in arcella quasi in quodam divinarum opum -o collocare. *fort. huc spectat*: GESTA Dagob. 19 -filacium . . . ante cornu altaris . . . ex argento fieri iussit. **2** *spectat ad arcam publicam i. q. aerarium* – *Staatskasse, 'Schatzamt'*: BENZO ad Heinr. IV. 1,1 p. 110,1 Papię unde constitutum publicum -tium, ut habeat manus imperialis, unde letificet gubernandos (cf. *notam* ed.). CHART. Schir. 3 p. 11,43 (dipl. Heinr. V.) ut, si quispiam . . . unam vineam . . . vi abstulerit, . . . tria auri talenta ad -ilacium regis persolvat (*infra*: ad cameram regiam). *in explanatione cuiusdam loci perperam intellecti*: ALBERT. M. pol. 6,5^m p. 601^a,2 dicit (*sc. Aristoteles*): 'congruit . . . sacrificia immittentes', id est, quando sacrificia immittunt in -um, 'facere magnifica', supple sacrificia eqs.

II *translate et in imag de thesauro spirit.*: **A** *in univ.*: AL-

[Konstanciak]

CUIN. epist. 28 p. 70,8 in aliquo memoriae -filacio (-ilatio, -ilacio var. l.) reconde (sc. patriarcha) illud (sc. nomen amici tui Albini). RUOTG. Brun. 5 p. 7,10 nec sufficit ei in -ilacium cordis sui colligere, quod in promptu habebat eqs. THEOD. AMORB. Bened. I 3 -um Domini videtur esse Gallia . . . , quae tam innumera membrorum Christi inclusa reservat pignora. adde: HRABAN. univ. 22,8 p. 603^D mystice . . . -um corda sunt sanctorum sapientiae divitiis plena. B de thesauro in caelis q. d.: BERNO epist. 14 p. 46,29 per boni operis sacrificium aeternae contemplationis intrare -filacium. SIGEB. GEMBL. Theod. 8 p. 468,17 deliberavit archiepiscopus . . . thesauros suos in -ilatio coeli recondere. DIPL. Frid. II. 62 p. 126,3 ut . . . bonum sit in -filatio (-filaceo, -filacio var. l.) tam inmensi tributoris munifici nonnulla de temporalibus collocanda decerpere eqs. al. expressius de Christi -o: VITA Vincent. 15 (MGMer. V p. 121,13) vestimenta . . . in Domini -ilacium manus deportaverunt pauperum. TRAD. Patav. 483 p. 191,1 sciens canonicus . . . pauperes -ilacium esse Christi eqs. al.

[gazzia (gacz(i)a) v. cattia. adde ad vol. II. p. 383,65sq.: meton. de conflatura metallorum in cattia effecta ('Schmelze'): ACTA imp. Winkelm. I. 1003 p. 766,6 (a. 1278?) quilibet gacza de ere alligata cum argento debet minuire uncias II, que gacza est in pondere librarum decem et octo. p. 766,10 item quilibet gacza de cisaliis debet minuire uncias duas. p. 767,6 gacza sic Brundusii est ad generale marclum regni, set eqs. ibid. al.] Konstanciak

*gealogia v. genealogia. *gebel- v. *zebel-.

*gebutel (-til sim.), -is vel *gebutelus (-tulus), -i m. (theod. vet. gebütel; de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1332sq.) officialis, bedellus q. d. - Gerichtsdienner, '(Ge-)Büttel' (interdum pro cognomento): COD. Wang. Trident. 156 p. 865,26 (a. 1188) Grimoldo -i de Formeiano dabatur una pecia panni ex terra Piscadri. p. 866,9 -ulis de Tridento due pecie panni dabantur. CHART. Wirt. 1877 p. 271,18 testibus subnotatis: . . . S. G-il, W. de Brugge. app. IV p. XXII,14 Swigerus G-üttil medium vinum. p. XXIII,8 feudum -ilis medium vinum.

[gecolitus v. tecolithus.]

[gectas v. iacto: ANTIDOT. Bamb. 16.]

*geen- v. gehen-.

*gegum v. *guadium. gegunium v. ieunium.

gehenna, -ae f. (?-um, -i n. vel ?-us, -i m.: l. 47) script.: (h)ieh-: L. 48. 50. 54. 59. hien-: l. 60. inen-: l. 60. gee-: PAULIN. AQUIL. carm. 9,11,3. -hanna: l. 67. -en(a): l. 48. 49. form. decl. III.: l. 60. 62.

regio infernalis damnatorum poenis destinata, infernum – Hölle. 1 praevalente notione loci: TRAD. Frising. 106 p. 122,32 (a. 782) devitare metum -i ignis (FORM. Salisb. II 3,19 -enae i. saepius. sim. CHART. Onold. 12 ie-e incendio. CHART. march. Misn. II 185 p. 129,33 -ene incendium. al.). EGBERT. fec. rat. 2,451 accipe, . . . quid stridor in orbe hie-e esse velit. OTLOH. prov. P 60 paucissimi . . . laborant, ne in -am incidant. HILDEG. fragm. 423 -a extra mundum ad aquilonem infinita longitudine, latitudine. OLIV. hist. Dam. 32 p. 226,8 effluxit urbs in culpa, perefluxit in -a (ie-, -am var. l.; inde CHRON. Reinh. a. 1219 p. 594,30). persaepe. de parte inferni: YSENGRIMUS 5,28 quem compede forti alligat invidie nona -a, Satan. 2 praevalente notione poenae infernalis: TRAD. Weiss. 131 (a. 767) cogitans fragilitatem corporis et totam ie-am non parvum, set plurimum formidans eqs. (135 totum inenne. 124 totum hiennem. ibid. al.). CHART. Fuld. B 183 p. 278,13 ob metum -ae aeternae (TRAD. Frising. 483 a. -is. al.). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 417,7 mortem . . . corporis et mortem poenae perpetuae, id est -ae, fecit Dominus Deus. ALBERT. M. resurr. 121 poena purgatorii se habet ad -am sicut ignis pictus ad ignem verum. saepe. 3 pro cognomento: YSENGRIMUS 4,754 Sualmonis . . . nepos, Stormus Varbucus et audax privignus Stormi, Gulpa G-a (Geha- var. l.) minor.

gehennalis, -e. script.: ieh(e)n-: p. 638,1.2. geen-: p. 638,9. ad gehennam pertinens, infernalis – höllisch, Höllen-: GODESC. SAXO theol. 6 p. 155,18 -e supplicium. TRAD. Teg. 131^c -bus penis (WALTH. CAST. carm. 2,19,3 [MG Lib. Lit. III

p. 560] pene iehenalis. CHART. civ. Hild. 194 p. 95,16 pene . . . ie-i. al.). VITA Udalr. Cell. I 5 de timore -is tormenti. DIPL. Conr. III. 152 p. 279,6 ignibus -bus. CAES. HEIST. mirac. II 1,32 p. 60,8 timeo animam . . . superbe mulieris serpentibus -bus traditam fuisse eternaliter corrodendam. ALBERT. M. sent. 3,4,7 p. 87^b,12 -bus actibus. saepe.

adv. *gehennaliter. 1 modo infernali, daemonico – auf höllische, teuflische Weise: PETR. DAM. epist. 112 p. 286,14 si Kadalous, qui ad hoc gee-r aestuat, universali aecclesiae antichristi vice praesederit. 2 infernalibus poenis – mit Höllenstrafen: OLIV. hist. Dam. 42 p. 247,12 cum Iuda, . . . Domini sui proditore, punientur defraudatores elemosinarum -r.

geiunium v. ieunium.

gelaba v. gelela.

gelacia v. chalazias. *gelaidos v. hyaloides.

*gelamen, -inis n. (?gelare) nom. vel acc. pl. geliana: l. 19. de ovis fort. i. q. liquor inspissatus – viell.: verdickte, zähe Flüssigkeit, Gallert: ANTIDOT. Sangall. p. 85,22 axida faciens ad duritiam stomachi relaxandas . . . colofonea uncias II, tereventina uncias II, -iana oborum uncias V (cf. Soran. app. 13 -a ovorum; 16 ovorum -a [geli- var. l.] elixata. 26).

*gelas v. *zelas.

gelasco, -ere. frigescere – kalt werden, gefrieren: ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,25 recuso, -o, recondo. 124 p. 172,14. ABBO SANGER. bell. 2,341 tunc glaciabantur (gloss.: -bant) torpentis secla Novembris.

*gelaticia, -ae f. (gelatus) ius coagulatum, inspissatum, cibus cum iure coagulato confectus – Gelee, Asplik, Sülze: THADD. FLORENT. cons. 165,13 de carnibus magis laudo carnes vituli praeparatas cum aceto vel agresta faciendo morticam vel -am. cf. *congelaticium.

*gelatina, -ae f. (francog. vet. galatine; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 88^bsq.) script. et form.: gil-: l. 35. -adines: l. 53. ius coagulatum, inspissatum – Gallert, Sulz, Gelee: THADD. FLORENT. cons. 19,22 sunt . . . carnes meliores asse quam elisse; item sunt bone frixe, prepareate cum gi-a et cum mirtillis. ALPHITA G 57 -a (gelatura b) est piscium sive carnum quedam muscillago coagulata, que nascitur de illis, quando post elixationem servantur infrigidata in aceto. v. et l. 53.

gelatio (-cio), -onis f. 1 medic. i. q. coagulatio – Gerinnung: AESCULAPIUS 38 p. 61,2 venae nigrescunt ex -e (congelatione Gariopont. pass. 5,18) sanguinis non currentis . . . ex aliqua parte corporis. AURELIUS praef. p. 481,22 apoplexa: subita -o sanguinis. 2 alch. i. q. spissatio, concretio – Verdichtung, Verfestigung: ALFRED. ANGL. miner. p. 53,12 artifices -cionem . . . similem (sensibilem var. l., ARNOLD. SAXO flor. 5,5) artificialiter faciunt. Ps. GERH. CREM. sept. 11 p. 323,28 elevabis ipsum (sc. compositionem) cum solutione et -e.

*gelativus, -a, -um. (gelare) script. galadi-: l. 53. qui gelari, inspissari potest – gelier-, verdickbar (usu subst.): URSO gloss. 14 ex remissione frigiditatis innaturali varia mediocrem suae essentiae recipiunt congelationem, ut sebum solutum, -a (geladines, galadiva var. l.) et similia. cf. *congelativus.

*gelatura, -ae f. (gelare) ius coagulatum, inspissatum – Gallert, Sulz, Gelee: v. l. 36.

*gelba v. *gelima.

*gelda v. *gilda. *geldonia v. *gildonia.

*geldrus v. *geldus. *geldum v. chelidonius.

*gelduni, -orum m. (*gilda; cf. francog. vet. gelde; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 42sq.) mercennarii, stipendiarii – Söldner(truppe): ANNAL. Hild. a. 1106 p. 56,42 quoddam genus hominum, quod vocantur -i, quos dux Heinrichus eis (Coloniensibus) in auxilium miserat, viri bellatores et strenni et nimis docti ad prelia.

*geldus, -i m. (theod. vet. gelt) script.: gil-: p. 639,1.2. -dr(us): p. 639,11. 1 multa pecuniaria, pecunia multatitia – (Geld-)Buße, Bußgeld (fere usu plur.; de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1548): LEX Alam. 62,1 si quis alicui caballum involaverit, adpraetiat eum dominus eius . . . quantum illi . . . inpraetia-verit, in caput tantum restituat fur, octo enim -us (-os codd. B), (octogildus, octogeldos, octogildis, VIII novigeldos, octo enim wirigeldus var. l.), in quale pecunia habet. LEX Franc.

[Leithe-Jasper]

Cham. 24 quicquid involant, IX -os (gi- 2) componere faciat (*sim.* 26 in duos -os [gi- *var. l.*] componere faciat). *al.* 2 *tributum* (*pecuniarium*) – (*Geld-*)*Abgabe, Steuer, Geldleistung*: CHART. Sangall. A 408 (a. 842/50) si sospes ad propria non regrediar, filius meus ... usque ad decimum annum ... singulis annis census solvat, id est servi unius -um *eqs.* CHART. Turic. 160 p. 71,1sq. opus est, quod iste census ... ad cur<tem> Turegum iuste ... venire debet: de Ursewilare Kisalhart et Wolvene ... plenum -um ..., de Eskinpah Eckehart <H>erat II -os ...; Yso habet -um I plenum in beneficium. *al.* ROB. TOR. chron. a. 1117 p. 485,44 pro necessitate regia -ris (-is *Heinr. Hunt. hist. Angl.* 7,29) creberrimis et exactionibus variis Anglia compressa est. *cf.* *novemgeldus, *octogeldus, *weregeldum *sim.*

**geleitum* (chyl-, gelai- *sim.*), -i n. (*theod. vet. geleite*) *conductus, tributum pro comitatu praestito solvendum* – *Geleitgeld, -zoll* (*de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1585sq.*): CHART. Carinth. V 71 p. 45,7 (a. 1271) salvis theloneis et -o ipsius comitatus et domini Goricie, que ... sunt equaliter dividenda (*item* 72 p. 47,11 -aito). 481 p. 307,10 qui chylaitum domino comiti solverunt. p. 307,15sq. quod illi, qui chylaitum domino comitiolvere tenentur, per quamcumque viam ire noluerint, chylaitum consuetum et debitum nihilominusolvere te-
neantur.

gelela (ce-, ie-, ielana, gal(l)-, galala, gebela, gelaba, -ena), -ae f. 1 *colocynthis* – *Koloquinte* (*cf. André, Plantes. p. 109*): GLOSS. med. p. 37,13 -a, id est coloquintida. RECEPT. Lauresh. 1,29 p. 116 galaleucos 9 V. ALPHITA C 6 coloquintida, ielena (-na *var. l.*), cucurbita Alexandrina idem. *al.* *de cortice*: BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 303,39 coloquintida ... triplicem habet substantiam, scilicet corticem, que dicitur galena vel -aba *eqs.* 2 *per errorem* (*fort. add. falso loco*): a *cucurbita* (*domestica*) – (*Flaschen-*)*Kürbis*: ALPHITA C 120 cucurbita, -na (-a, gallena, ielana, gebela *sim. var. l.*), quando simpliciter ponitur, domestica intelligitur. b *kōvelov, conium* – *Schierling*: ALPHITA C 8 (add. D) cicuta, celena, coniza, conium idem.

**gelia*, -ae f. (*arab. dīzya*) *tributum capitis* (*quod christiani Iudaeique sub dominatione Mahumeti sectatorum praestare debent*) – *Kopfsteuer* (*die Nichtmuslime unter muslimischer Herrschaft leisten müssen; de re v. LexMA. VIII. p. 162*): HONOR. III. registr. 233 p. 162,28sq. unusquisque christianus de Egypto a quatuordecim annis in antea oportet dare -am, latine autem dicitur tributum ...; et si pauper erit, mittitur in carcerem et non poterit inde exire, nisi reddat totam -am.

**geliana v. *gelamen.*

gelicidium, -i n. *frigus, alior, gelu* – *Kälte, Frost, Eis*: 1 *proprie*: EMO chron. 63 p. 158,26 -um et pruine terram concludens, insuper pluvia immoderata sinum terre sicari non permiserunt. ALBERT. M. veget. 7,43 terram ad Iovem exclamasse ... legitur conquestam de incendio Phaetontis et non conquestam de -o Saturni. 2 *in imag. vel alleg.*: ALBERT. M. resurr. 120 p. 317,48 non patiuntur (*sc. animae purgandae*) -um; hoc enim est passio eorum, quorum refriguit caritas, quod *eqs.* Matth. 24,20 p. 568,72 est ... hiems amoris -um, quo 'refrigescet caritas multorum', qui tunc fugere non poterunt frigore caritatis membra constringente. Iob 6,16 'irruet super eos nix', hoc est magnum -um damnationis aeternae. CHART. Burgenl. II 4 p. 4,43 quasi timoris -o. *al.*

**gelidans*, -antis. *frigidus, rigens* – *kalt, erkaltet, steif*: CARM. de Nyn. 266 tempore completo -ia membra relinquit spiritus.

**geliditas*, -atis f. *frigus* – *die Kühle, Frische* (*usu alleg.*): HILDEG. vit. mer. 6,212 ardor iste (*sc. spiritus sancti*) -em, scilicet patientiam, habet et humorem in benivolentia.

1. *gelidus*, -a, -um. *frigidus, algidus, glacialis* – *kalt, frostig, eisig*: 1 *proprie*: a *de rebus*: a *de rebus naturalibus* (*spectat ad sterilitatem terrae*: l. 71): VITAE patr. Iur. 7 p. 246,6 fons inriguus -issima fluenta praestabat. HUGEB. Willib. 3 p. 92,3 hiemps. Wynneb. 2 p. 107,35 -a hiemis aura. POETA SAXO 3,3 noctibus. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,232 periit -e commissa pecunia fossae (*spectat ad Vulg. Matth. 25,24sq.*).

EUPOLEMIUS 2,655 -as sublatu Olympo sol dempsit tenebras. CARM. Bur. 153,1,1 tempus transit -um. *persaepe*. β *usu vario*: WALAHFR. carm. 75,5,2 in domo frigus patior nivale, non iuvat cerni -um cubile. EKKEH. IV. bened. II 27 hic -us panis sit pestis et hostis inanis (*antea*: calidi panes).

b *de hominibus eorumque membris sim. i. q. (frigore) rigens, contractus, ambustus* – (*von Kälte*) *starr, steif, erfroren* (*in imag. [usu subst.]*: l. 14): HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,14 paulatim -a atque seminaca eius (*sc. feminae contractae*) artos calebant *eqs.* 10 WALTH. SPIR. Christoph. II 6,144 vix ... -os recreavit anhelitus artus. WALTHARIUS 1068 -us sanguis mentem mihi (*sc. Haganoni*) ademit in armis. CARM. Teg. 38,28 in te (*sc. Heinrichum*) ... senes reclinare senectam, in te respirant, tu refoves -os. *de cadavere*: WALAHFR. Blaithm. 159 rimari in -is coepit miles per vulnera fibris. 2 *translate*: a *in univ.*: ALCUIN. carm. 1,325 tabida paralyxis -o (-a *var. l.*) languore iacebat. ECBASIS capt. 914 sepius exopto -o me tradere leto. CONR. MUR. summ. p. 160,11 mulier deridenda ... poterit nominari: ... -a ..., hispida, hirta *eqs.* b *inturbatus, aequanimus* – *ruhig, 'kühl'*: WALTHARIUS 630 hic (*rex*) ... perpavidam -o sub pectore mentem gesserat.

adv. gelide. *frigide* – *eisig*: PAUL. ALBAR. carm. 11,39 dum bruma -e cana super herba virescit.

[2. *gelidus v. caelitus. adde ad vol. II. p. 32,13sq.*: FORM. Augiens. A 12 potius quisque auserit, inrigatur dulcine gelidus (*ce-us FORM. Marculfi 2,2*), atque suavis ei flagrat odor balsimi paradisi.]

**gelima* (geluna, -ina), -ae f. (*orig. inc., cf. anglosax. gelm; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XXII/2. p. 48^b s. v. gerbe*) *script. gelba*: l. 36. *fascis spicarum sim., manipulus, merges* – *Ährenbündel, Garbe*: 1 *in univ.*: REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 669,35 sicut solent -e tempore messis in campis iacere, ita *eqs.* 2 *spectat ad mercedem*: REGISTR. Maxim. p. 93,23 carpentarius recipit de curru -am (*ed., -niam cod.*) unam. p. 94,21 mansionarii messes nostram colligunt et in horreum nostrum deducunt et gelbam de plaustro recipiunt. 3 *spectat ad census, decimam*: CHART. Aquens. 63 (a. 1208/17) de quibus (*bonuariis*) quinta -a dabatur nobis ad annum pensionem. CHART. Lamb. Leod. 195 p. 257,25 de faba, de pisa ... undecima -na vel fasciculus ... solvi debet. CHART. Laus. 47 p. 91,25 quod dictus Iacobus in dicta terra acciperet quintam -am pro terraggio. CHART. Xant. 174 tertia -a fructuum. CHART. Lux. III 130 p. 133,19 quod ... de annonae ... nonam -nam et de cultu vinearum nonum calatum ... annis singulis nobis solvent inhabitatores. *saepius*.

1. *gelina v. gallina.* 2. **gelina v. *gelima.*

[*gelinum v. selinum*: ALPHITA A 104.]

**gelisia*, -ae f. (*orig. inc.*) *Urtica dioica L. vel Helleborus niger L. vel Veratrum album L.* – *Große Brennessel oder Schwarze Nieswurz oder Weißer Germer* (*cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 797. IV. p. 914. 1021*): RECEPT. Lauresh. 1,42 p. 124 agrimonia radices et folia lanceolata ... similitur edera nigra et -a radices. RECEPT. Sangall. I 187 -a fasciculum I. HILDEG. phys. 1,153 nessewurz, id est -a, plus calida est quam frigida et sicca est. TRACT. de aegr. cur. p. 325,36 -am quantum tribus digitis capitis tere.

gello v. gelo. **gellonia v. *gildonia.*

gelo, -avi, -atum, -are. *script. gell*: l. 66. *fere usu medial. et intrans.; trans.*: p. 641,22.25. *partic. perf. usu adi.*: l. 62.63.

1 *gener.*: a *gelu* *constringi, congelari* – (*ge-, zu*)*frieren*: WIPO gest. 30 p. 49,22sq. equi ... si pedes infixissent terrae, ... per noctem ita -ti constringerentur, ut nequaquam nisi securibus ... de terra in circuitu -ta evelli potuissent *eqs.* CHRON. Cosmae cont. I a. 1134 p. 141,3 flumen ... quater -tum est. 65 ALBERT. M. veget. 4,112 a frigido aere ... reprimitur modicus humor et -atur. ALBERT. MIL. temp. 242 p. 514,6 (add.) -llavit flumen Paudi. *glacie* (*terrae*) *adhaerescere* – (*am Boden*) *festfrieren*: l. 62. b (*gelu*) *aduri* – *erfrieren*: CHRON. Basil. a. 1050 p. 291,16 omnes vinee Romanorum -verunt. c *impers. i. q. friget* – *es friert, ist gefroren*: CHRON. Cosmae cont. I a. 1134 p. 141,1 hyems instabilis, ita ut nunc -ret, nunc vernalis more temporis terra resolveretur. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p.

[*Leithe-Jasper*]

64,17 citius exhibunt *grues* ad pascendum et citius redibunt, nisi -verit *eqs.* ANNAL. Hales. a. 859 (MGScript. XVI p. 482,49) isto anno cepit -are II. Kal. Decemb. *v. et l. 60.* *d obrigescere, torpescere – erstarren (in imag.):* RHYTHM. 8,7,1 -bat ... diaboli ... timens venturo Domino. *2 natur. et medic. i. q. coagulari, conspissari – fest werden:* *a de iure ('gelieren'):* ALBERT. M. animal. 3,137 'eius ... brodium, quod habundat in zyrbo et sepo, -atur et induratur' (p. 520^a, 10 πηγυυυται) sicut caprae et ovis' *eqs.* *b de sanguine i. q. concrescere – gerinnen:* Ps. HIPPOCR. sang. 1 cum ... sanguis, cum fuerit evacuatus, mox -verit insuper et albuginem habuerit. TRACT. de caus. mul. 72 fit hec (*decursio rubia*) et in tempore parturientes, quando sanguis multos et -tus descendit. Ps. HELIOD. chirurg. 79 aliquotiens, quae sarciuntur, non glutinantur loca, ubi sanguis infigidaverit vel -verit. *al.* *3 alch. de exsiccatione i. q. densari, indurari, congelare, florere q. d. – sich verdichten, verhärten (zu), auskristallisieren, ausblühen (fere usu medial. et intrans.; trans. i. q. indurare, florere facere – zum Ausblühen bringen: l. 22, 25):* COMPOS. Luc. G 29 afronitro ... nascitur in loco nitri, priusquam -et. GEBER. clar. 1,4 terra, que dissolvitur, et ignis, qui currit, et ventus -tus (gloss.: ventus -tus est argentum vivum). IOH. sacer. 3 -a ... ipsum (sc. *almicadiri cum calce dissolutum*), et -bitur lamina candida cristallina. Ps. ARIST. pract. p. 661^a, 40 dicitur argentum vivum, quod in corpore magnesia est occultatum et in eo -andum; itaque, cum congelatur, cineri similis efficitur. *al.* *cf. congelare.*

gelogia v. genealogia. geloidos v. hyaloides.

*[gelolione v. *hierabotane: ANON. herm. p. 100,38.]*

gelosia v. chalazias.

**gelovex subst. (arab. jillauz, persice galūz) granum pini (maioris) – Pinienkern:* ALBERT. M. veget. 6,356 -x (golevex *var. l.*) non est herba, sed potius nux, quae est in pomo pini, sic nominatur (*spectat ad Avic. canon. 2,2,287 de gelouz*).

**gelta v. *galeta.*

**geltschulda, -ae f. (theod. vet. gelt, sculd) debitum, pecunia debita – Barschuld (de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1566):* CHART. Argent. I 616,10 (post 1129) causidicus iudicabit pro furto, pro frevela, pro -a in omnes cives urbis. 616,14 iudicum, quos causidicus sub se habet, potestas iudicandi non est in furta vel frevelas, sed tantummodo in -as (-a *var. l.*). 616,33.

**geltum v. *galeta.*

gelu, -us n. vel gelus, -us m. vel gelum, -i n. script. ze-: l. 45. form. gen. sg. -u: l. 48. 1 frigus, algor – Kälte, Frost: a proprie: ANNAL. Amand. a. 764 (MGScript. I p. 10) tunc fuit ille -us pessimus. ANNAL. Laub. a. 764 (MGScript. I p. 10) zelum magnum. ANNAL. Quedl. a. 994 p. 72,24 grande est factum -u. CHART. Mar. Magd. 68 p. 63,6 (epist. papae) manus ... ab estus ... et -u uredine continui operimenti consuetudo incontaminatas conservet. SALIMB. chron. p. 88,18sq. bestie silvestres mortue sunt ex -u ... arbores scindebantur ex nimio -u a summo usque deorsum. *persaepe.* *b in imag.: RUP. TUIT. vict. 9,1 p. 277,21 tentationum nivibus et grandine curarum me operit et negligentie -u constringit (sc. diabolus).* CARM. de nat. animal. 1570 sol iustitie sepiissime prevenit istos (sc. *in vitiis dormientes*), qui scelorum pellit frigora sive -u. *2 glacies – Eis:* THEOD. AMORB. Bened. I 8 quae (*navis*) ... -u stipante fixa atque immobilis in Ligeris alveo tenebatur; ... cum tantae sanctitatis onus sentiret, subito ex utroque latere coepit -u liquescere *eqs.* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 64,18 diebus illis, in quibus mane gelaverit et sole ascendente ipsum -um eliquat, ... grues tardant exire ad pascendum. *ibid. iterum.*

*[geluna v. *gelima.]*

**gema (gemma), -atis n. (fort. γεῦμα; cf. D. Goltz, Antidotarium Nicolai. 1976. p. 70) confectio, compositio (probata) – (bewährtes) Mittel, (bewährte) Mixtur:* ALPHITA G 46 -a (gemma *var. l.*) confectio quedam est et interpretatur expertum (cf. *comm. p. 435 et Matth. Silvatic. pandect. [ed. Lugd. 1541 f. 184r; s. XIII.^{in.}]* -ta, id est confectiones liquide, quas mulieres faciunt ad liniendum faciem; *de re v. op. cit. l. 63sq.*).

gemalis v. hiemalis.

gematum v. hiemo.

[gembus v. gibbus.]

gemebundus (gemib-), -a, -um. 1 gemens – seufzend, klagend: AGIUS vita Hath. 25 vix dici potest ... , quam -a et luctuosa sororum turba ad sanctam eius animam Domino commendandam convenerit. POETA SAXO 4,385 dolor imponit -a silentia multis. RUP. TUIT. trin. 4,38 l. 1750 -us Isaías loquitur: 'eqs.' *saepius. usu subst.: MIRAC. Agripp. 9 (ed. B. Capasso, Mon. Neap. I. 1881. p. 326,6; s. X.) obsecro (sc. paralytica quaedam), sancte pater, ... -e lacrimas intueri.* EKKH. IV. bened. I 59,28 fundite prostrati summe lacrimas pietati: pneuma suis undas -ibundis donat habundas. *2 lamentabilis, atrox – beklagenswert, furchtbar:* RUODLIEB VIII 120 scelus.

*adv. *gemebunde. cum gemitu – unter Seufzen, Klagen:* HILDEG. scivias 2,5 l. 1291 insurgente desiderio ea (*opera iustitiae*) -e exoptat homo sic dicens *eqs.* CHART. Pommerell. 113 p. 101,8 vobis -e cogor significare, quod *eqs.*

gemel v. gimel.

gemellaris (gim-), -is ?m. scyphus, calix – Becher, Kelch (de re v. l. 26): ORD. Rom. 23,33 'Agnus Dei' cantat scola cantorum et respondent IIII acoliti ... tenentes sciphos et gi-es, quae postea tenent ad confirmandum populum. *cf. *gemellus.*

**gemellinus, -a, -um. (gemellus) de ovo i. qui vitellum geminum habet, gemellos procreaturus – zweidottrig, Zwillinge hervorbringend:* ALBERT. M. animal. 6,39 sunt ... quaedam gallinae, quae quasi semper faciunt ova -a.

**gemellio (gemm-, gemil-), -onis m. (gemellus) scyphus, calix – Becher, Kelch (de re v. K.-H. Bieritz, Liturgik. 2004. p. 232; cf. francog. gémellion; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 91^b):* ORD. Rom. 1,21 aquamanus, patena cottidiana, calicem, sciffos et pugillares et alios aureos et -es (gemm-, gemivar. l.) argenteos. 1,115 (rec. G) post diaconos vadunt (sc. *acolythi*) cum urceis et scyphis fundendo vinum in -bus, unde confirmantur populi. *cf. gemellaris.*

gemellipara, -ae f. quae gemellos parit, procreat – eine die Zwillinge gebiert, hervorbringt: ARIBO mus. p. 36,8 cogitemus aliquam in tantum esse foetosam, ut quatuor vicibus sit -a.

gemellus, -a, -um. 1 adi.: a geminus – Zwilling-: BONIF. carm. 1,192 trucidato fratre -o. LEX Raet. Cur. 26,10,1 quod si -us (-os *var. l.*) infantes habuerit, pro uno partu reputetur. METELL. exp. Hieros. 3,934 stravit germanos Pirri furor iste -os. *al.* *b duo – zwei: a de duabus rebus similibus non exclusis pluribus:* PAUL. ALBAR. carm. 9,64 lepide Iacobus resonat, Petrusque -os (*textus, i. epistulas*), tres celsos Ioannes habet *eqs.* PASS. Petri et Pauli 327 cum Christo montem scandit Petrus sociisque -is. CONR. MUR. clip. 11 in fulva rex Swesionum vult ferre -as ex viridi pictas sub complexu domiceallas. *al.* *β de duabus rebus sibi respondentibus fere i. q. bini, ambo – etwa: paarweise zusammengehörend, beide:* RECEPT. Lauresh. 5,21 p. 366 rutae fasciculum unum, bacae lauri siccae tusae -as (gemas *m¹*) manus plenas (cf. p. 643,9). AETHICUS 101 Baleares insulae ... duae -ae, quas vulgo Maioricam et Minoricam vocant. HROTSV. Sap. 5,9 fac, Antioche, ut -ae pectoris particulae abscondantur. ANON. ton. Schneider p. 116,25 per arsim et thesim, quarum -a motione omnis nota vel neuma formatur (ex GUIDO ARET. micro. 16,10 gemino motu). *al.* *c duplex, bifarius – doppelt, zweifach:* PAUL. DIAC. carm. 15,1,12,2 modus tertiae ... formae (*i. coniugationis*) a nobis dicendus est, cuius inceptiva semper syllaba -a est, ut est 'pungo' et 'pupugi'. SYRUS Maiol. 1,2 que (*nobilitas*) dote -a splendida et locuples opibusque et germine fulsit. *d similis, par – ähnlich, vergleichbar:* ARIBO mus. p. 57,33 species ... -ae diateseron et diapente ... in quibusdam cantilenis suum ostendunt contubernium. *2 subst.: a masc. plur. i. q. gemini – Zwillinge (de animalibus: l. 65): a in univ.: CARM. pro schola Wirz. 131 expertes belli nos simus amore -i. ALBERT. M. animal. 6,39 inveniuntur ... ova, ex quibus exeunt -i, eo quod duas habeant gemmas et duo citrina eqs. animal. quae. 9,24/28 p. 213,28 -i sunt similes infigurationibus corporis. saepe. tres -i i. q. fetus triplex, trigemini – Drillinge:* ALBERT. M. animal. 9,14 quae (*femina*) ... plures enixa est infantes et aliquando enixa est tres simul -os. *β in nomine loci:* GESTA Font. p. 112,12 ad Gemmeticum ... coenobium libras V direxit abbas ... , ad Duos G-os ('Deux-Jumeaux') monasterium libras II.

[Leithe-Jasper]

INNOC. III. registr. 1,263 abbas sancti Martini de G-is ('*Saint Martin aux Jumeaux*'). **b** fem. i. q. *duae manus* (*vas formantes*) – *zwei Hände* (cf. ital. giumenta; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 182^{ob}): AGNELL. lib. pont. 167 l. 17 talis fuit *Martinus* in suo corpore ... vastus, ut ... CC aureos, quos ego ei in -a porrexi, in sola conclusit laeva. meton. i. q. *mensura duarum manuum, manipulus duplex* – *zwei Handvoll*: RECEPT. Lauresh. 5,21 p. 366 confectio cerotarii ad epar ... : cimini tusi -a una, baucae lauri viridis confractę numero L (cf. p. 642,49).

gemo v. 1. gemo. **gemesco** v. gemisco.

gemibundus v. gemebundus.

geminatio, -onis f. *duplicatio, iteratio, repetitio* – *Verdoppelung, Wiederholung*: **1** usu vario: EKKEH. IV. bened. I 56,31 equipares ... et unipares, non tergeminales (sc. *sunt personae trinitatis*), nam fidei parit errorem -o grandem. GERHON. novit. 8,3 idem ipse (*Christus*) sine persone -e vel duplicatione subsistens ex duabus ... naturis. CHART. Livon. A 372 -o est inducta gemituum et frequens effusio lacrymarum. **al.** **2** *spectat ad numerum*: DIXIT ALGORIZMI 67 nichil aliud sunt duo nisi unius dupplicitas vel -o. **3** *spectat ad sonum*: REMIG. ALTISS. mus. 500,1 ΠΛΟΚΗ, -o, quando unus pes multipliciter ponitur. HIER. MOR. mus. 14 p. 59,4 unisonus est plurimum notarum in spatio vel in linea in eodem sono -o. **al.** **4** *spectat ad ἐν διὰ δύο τῶν q. d.*: ARNO REICHERSB. apol. p. 227, 1 quid ... sibi vult illa -o seu diversitas vocum dicentis 'solum illud excelsum et elevatum (*Vulg. Is. 6,1*)'.

geminus v. iamenus.

1. gemino, -avi, -atum, -are. **1** *congeminare, duplicare* – *verdoppeln*: MUS. ENCHIR. 14,9 seu et organum -es et cantum sive etiam triplum utrumque facias. ECBASIS capt. 783 imperit *pardus* -are cibos, ut regius est mos. ALBERT. M. animal. 1,573 cum -atur officium ventris, dicitur -ari et venter. *saepe*. **2** *iterare* – *wiederholen*: SIEGB. GEMBL. chron. a. 772 in offertoriis et offertorium versibus, quod -tum est, -vit *Adrianus papa*. CONR. MUR. summ. p. 97,301 (vs.) expolit hic, qui dicit idem, quamvis videatur dicere diversa cuiusvis, dum -atur (*ed.*, generatur, genitur *codd.*), vult vel eandem rem vel eadem dicere de re. **3** *augere, amplificare* – *vermehrern, vergrößern*: POETA SAXO 4,278 ut omnipotens caros sibi sepe flagellis erudit ... , augusto vis iudicii veneranda superni omnem preteriti luctum -verat anni. CARM. de nat. animal. 5 non opus est opus hoc -are colore, tropis et scematibus. *math. i. q. multiplicare* – *vervielfältigen*: ABBO FLOR. calc. 88 adiecit *Victorius*: 'quotquot ... asses ♀ aut ♂ aut ♀ precesserint, eodem numero assium ipse ♀ aut ♂ aut ♀ -antur (p. 51,5)', quod hic significat 'multiplicantur'. **4** *iungere, consociare, congregare* – *verbinden, vereinigen, zusammenführen*: REMIG. ALTISS. mus. 511,8 quidquid ... -atur vel ex diversis locis colligitur, ploce appellatur. BRUNO QUERF. Adalb. A 21 p. 27,27 stupet mortua facies puerorum -tis dextris, (comminantes dextris S) virorum. CARM. de Iuda 1,115 ignavum miti prohibent -are periti, non in sede pari possunt de more locari (*postea*: consociari).

adi. geminatus, -a, -um. **1** *duplex, bifarius* – *doppelt, zweifach*: BEDA temp. rat. 1,91 qui (*Graeci*) non, ut Latini, paucis hisdemque -is suos numeros solent exprimere literis. HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,39 -a et triplicata spiritus sancti gratia. PURCH. Witig. 100 sors. *saepe*. **geminus** – *Zwillings* - : SIEGB. GEMBL. catal. 66 scripsit *Aldhelmus* et librum de virginitate, quem exemplo Sedulii -o opere, id est prosa et metro, composuit. **2** *secundus, iteratus* – *zweite(r), wiederholt*: RUD. FULD. Leob. 5 loca omnia ... diligenti investigatione lustravit, et quasi non semel quesisse sufficeret, rursus eadem -a (*gemina var. l.*) inquisitione repetivit. **3** *auctus, amplior* – *verstärkt, stärker, größer*: METELL. exp. Hieros. 2,220 nisi Normannus comes ... -a voce 'Deus vult' insonuisset. EPIST. Hildesh. 142 p. 239,26 -a precum instancia utilissimum vestrum (sc. *magistri*) imploramus magisterium. **4** *mutuus, reciprocus* – *wechsel-, gegenseitig*: CARM. de nat. animal. 1156 clavi (sc. *Christi crucifixi*), qui firmant, sunt -us amor.

2. *gemino v. geminus.

geminus, -a, -um. *gen. pl. -um: l. 14. 1 adi.*: **a** *gemellus* – *Zwillings* - (*in imag.: l. 4*): WILLIB. Bonif. 6 p. 26,19 cui (*loco*) -i praeerant germani. WALAHFR. carm. 47,7,1 ecce sumus -ae socia paritate sorores (*de manicis*). THIETM. chron. 4,64 cuius (*Mahthildis*) vir ... a confratribus -is Ugione ac Uficone ... occubuit. *al. in imag. de artibus liberalibus (abund.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,95 septem -as recitavit *Homerus* ... sorores. **b** *duo* – *zwei* (*usu plur.*): **a** *de duabus rebus similibus non exclusis pluribus*: WALAHFR. Mamm. 26,46 opprobrium Helisei -is deletur ab ursis. WANDALB. martyr. compr. 18 Iunius, Aprilis, September et inde November bis bina ebdomada constant -isque diebus. POETA SAXO 5,181 annis ... -is decesserat ille (*Pippinus*) peractis. TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p. 366^a,61 adstat stabularius -um denariorum pretio conductus (*spectat ad Vulg. Luc. 10,35*). **persaepe**. **β** *de duabus rebus sibi respondentibus i. q. ambo* – *beide*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,24 -is manibus. HROTSV. Gong. 42 suspensus matris uberibus -is. DIPL. Heinr. III. 237 concessimus ... potestatem legitimi banni super venatione et foresto ... intra -as fluminum ... ripas sito. *saeptus*. **c** *uterque* – *jeder von beiden, beiderlei*: VITA Pirmin. I 7 convenit uberrima turba -i sexus. *expressius i. qui utriusque sexus est* – *von beiderlei Geschlecht*: TRAD. Frising. 1463 p. 314,37 (a. 1058) tradidit ... episcopus quandam feminam Diemot dictam cum -a prole (*item* p. 315,7). **d** *duplex, bifarius, bipartitus* – *doppelt, zweifach, zweigestaltig, zweierlei*: **a** *de duabus rebus similibus non exclusis pluribus*: BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 45,7 quorum (*maiorum*) -o agmine plena domus erat. RAHEW. gest. 4,52 post cuius (*papae*) obitum cardinales in seditionem conversi -a electione scindunt unitatem. ANNAL. Elnon. a. 1179 crux -a ... duobus in locis de cruce Domini salvatoris habens. *al. in nomine loci* ('*Zweibrücken*'): CHART. Rhen. med. II 145 (a. 1195) testes sunt ... Hanricus comes G-ipontis, Arnoldus de Monclir (278 -i pontis). III 1057 p. 1089,33 Bezelinus et Heinrichus fratres de G-oponte. **β** *de duabus rebus sibi respondentibus*: HRABAN. epist. 2^b nonne ob id -o stili caractere duplex opus suum edunt *Prosper* et *Sedulius*, ut *eqs.* GODESC. SAXO conf. p. 67,5 non ... ait *Isidorus*: *duae* sunt ... , sed -a (*est praedestinatio*), id est bipartita *eqs.* theol. 22 p. 306,27 habens *homo* ... sibi propositam -am s o r t e m vitae et mortis (WALTH. SPIR. Christoph. II 6,161). POETA SAXO 5,37 usus ... -a Saxorum saxea corda arte suadebat *Karolus* subdere se domino, nunc terrens bello, nunc *eqs. persaepe*. **e** *secundus* – *zweite(r)*: CARM. de conc. mens. 12,1 quintus, sextus septimusque, bissextilis -us (*de re v. F. Rühl, Chronologie d. Mittelalters. 1897. p. 142*). **f** -a pars (*sc. trium*) i. q. *subertia pars* – *zwei Drittel*: DIPL. Karoli M. 283 p. 424,8 (spur. s. XII.) si ... vir mortuus fuerit, -a pars substantie eius in usus ecclesie veniat tertia parte uxori et filiis remanente. **2 subst.** *mascul. plur.*: **a** *gemelli* – *Zwillinge*: **a** *in univ.*: CHRIST. STAB. Matth. 10,96 Thomas 'abissus' dicitur, cognomento Didimus, quod grece '-us' dicitur. **β** *de sidere*: BEDA temp. rat. 16,46 tertium (*signum*) G-orum a parte signiferi, quam sol in medio Maii (sc. *tenet*). ANNAL. Corb. a. 975 comete apparuit multis noctibus ab oriente et aquilone iuxta signum 'G-i'. GERB. (?) astrolab. 17 p. 137,14 in G-is habentur *duae* (*stellae*) Alhaioch Algeuze, id est humerus, et Rigel, id est pes. *persaepe*. **b** *fetus multiplex* – *Mehrlinge*: ALBERT. M. animal. 9,132 divisio spermatis ... est causa tot -orum, quot sunt partes spermatis. *trigemini* – *Drillinge*: NOTAE Emm. II (MGScript. XVII p. 573,23; s. XI.²) reliquie ... sanctorum -orum Speosippi, Eleosippi et Meleosippi.

adv. gemine vel *gemino. *gemino modo, dupliciter, bis* – *doppelt, zweifach, -mal*: PAUL. ALBAR. carm. 12,52 adest in trepidus velliger annuens, tundunt quem alapis, sed rogat orridum extendens faciem verbere alteram alternans -e palma relidere. UDALSC. Conr. 17 p. 435,11 -o (-a *var. l.*) misera tum frustratae spei, tum mendicitatis torquebatur muliercula dolore.

gemisco (-esco), -ere. **1** *intrans. i. q. ingemiscere* – *seufzen, stöhnen, ächzen*: MART. VALER. buc. 4,58 fracta -escunt equora. 4,87 ammonuit ... corda dolor subiter ... -ens. **2** *trans. i.*

[Leithe-Jasper]

q. lamentare, deplorare – bejammern, beklagen: ERMENR. Sval. 10 p. 161,29 -o (ingemisco, ingemesco *var. l.*) me ... ablatum.

***gemito**, -are. (gemere) *gemere, vocem gemitui similem edere – seufzen, klagen (de turture)*: CARM. Bur. 132,2^a,5 turtur -at, palumbes plausitat (cf. CARM. de philom. 20 gemunt).

***gemituosus** (-uasus), -a, -um. (gemitus) 1 *querulosus, gemens, flebilis – seufzend, jammernd, klagend*: a in univ.: GERHOH. psalm. 78 p. 673,17 Asaph -a declamatione tribulationes refert sanctorum (ex RUP. TUIT. psalm. 78 [PL 167, 1211A]). REIN. LEOD. triumph. prol. (MGScript. XX p. 584, 13) crucifixi imaginem ... tergere capillis, defigere osculis et pro ungentis -as preces atque caritatis exhibere odores. al. b *de turture*: RUP. TUIT. Herib. 11,12 columba ... sicut et turtur, avis -a est gemitumque pro cantu edere solet. GERHOH. Antichr. 2,70 p. 328,29 cum ... mater Iesu ... nec absque hostiis -asurum (sic?) avium illud (templum) ingressa sit. 2 *lamentabilis, miserabilis – beklagenswert*: RUD. TRUD. gest. 3,8 armorum collisione et -a humani sanguinis effusione. 3,9 p. 244,20 experiri tam terrificam, tam -am sententiam. 3,11.

adv. ***gemituose**. cum gemitu – unter Seufzen, Klagen: THEOD. loc. sanct. 869 Christus ... eius (Mariae) animam suscipiens ad celestia transfert apostolis -e astantibus.

gemitus, -us m. script.: ie-: l.29. geni-: l.32. form.: decl. II.: l.31.33.44.45. nom. sg. -um: l.29.

1 *sonus lamentabilis, suspirium, anhelitus, fletus – das Seufzen, Stöhnen, Keuchen, (Web-)Klagen*: a in univ.: PASS. LEOD. 24 (MGMer. V p. 306,13) nec i-um (-us *var. l.*) processit ab ore. VITA Desid. Cad. 37 lugebant ... omnes ... et inter diversos -os haec solum verba resonabant: 'eqs.' RUD. FULD. Leob. 12 p. 127,37 cum genitu ac lacrimis. PAUL. ALBAR. carm. 12,61 adsiste (sc. *Eulogius*), -is poscimus exscitis eqs. HELM. chron. 75 p. 144,28 tantis Deum -bus et interno cordis clamore compellabat, ut eqs. *persaepe*. spectat ad infernum: HRABAN. carm. 39,90,1 ubi gehennae -us tonitruus et horridus, ubi ardor flammaticus eqs. b *de turture*: EINH. Marc. et Petr. I 1,9 cum ... consuetum columbis -um ... ederent columbae. EKKEH. IV. bened. I 11,30 in -um (gloss.: naturalis est columbis -us) nate, lacrimarum membra (gloss.: id est oculos) rigate (sc. *columbae*). ALBERT. M. animal. 23,39 columba -um habet pro cantu. al. v. et l.16. c *de infirmis*: CARM. *var. II* 13,29 nunc tussis, -us, languor mea viscera frangunt. d *labores – Wehen (usu sing.)*: TRACT. de caus. mul. 39 si matrix in -o dextra parte versatur. 40 si ex -o nascitur infirmitas. 2 *miseria, contritio – Elend, Jammer, Kummer*: THIETM. chron. 2,8 commotus ... Deus meritis iustorum -uque miserorum. al.

1. **gemma**, -ae f. script. gem(a): l.68. adde MARIAN. chron. a. Chr. 718. 1 *strictius*: a *germen, oculus (arboris) – Knospe, 'Auge'*: a *proprie*: ANTIDOT. Lond. p. 20,46 rosa, lili flos, gladiolo, pupuli -a. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 396^A tuberositates in illa arbore (sc. *populo*) quasi -ae turgentes. ALBERT. M. veget. 1,199 quaedam (*plantae*) ... producant ea (*folia*) ex suis -is. 7,174 in -a, quae oculus vocatur, vitis putanda non est. *saepe*. flos – Blüte: ALCUIN. carm. 9,18 ver floret -is, hiems ferit hocque decus (inde HRABAN. carm. 37,4). b *in imag.*: ERMENR. Sval. 2 mitissimus vir ... ceu gratissima florum -a, licet latitans, enituit. b *de parte vitelli ovorum i. q. nucleus, nucleolus (germinandi) – Keimfleck, 'Kern'* (de re v. K. Kitchell, Albertus Magnus on animals. vol. I. 1999. p. 542 adn. 56; cf. Corominas, Dicc. etim. castell. 2VI. p. 15^a s. v. yema): ALBERT. M. animal. 6,40 quaedam ... gallinae habent quasi in proprietate naturali facere ... ova duplicium -arum. v. et p. 642,66. c *lapis, lapillus pretiosus – Edelstein*: a *proprie* (fort. de electro: l.70): LEG. Burgund. Rom. 22,7 de ... -is vel quocumque metallo vel aliis, quae ... mensura constant. FORM. Bitur. 17 p. 177,28 codices ... a foris auro gemisque ornatos. CIRCA INSTANS p. 38a^r salgemma dicitur, quia -e assimilatur. CHART. Samb. 77^a p. 44,28 omne genus eris ... aut -arum, fontes vel venas salis ... transferentes (sc. *magister et fratres*). ALBERT. M. miner. 1,1,3 p. 4^a,7 qui (*lapides*) perspicui sunt ..., sicut sunt illi, qui

-ae vocantur. *persaepe*. v. et l.19.22. pro cognomento: CAES. HEIST. mirac. I 3,11 p. 123,8 in civitate Susacia civis quidam erat Henricus nomine, cognomento G-a. in nomine piscis cuiusdam (ni spectat ad l.25): ALBERT. M. animal. 7,76 inveniuntur pisces in ... inferiori Germania ... sicut ... lepus maris et porca maris et -a maris. b *in imag. vel per compar. i. q. ornamentum (praecipuum), decus – Juwel, Ornament, Schmuck, Zierde*: BEDA temp. rat. 16,28 gyrum caeli ... per lineam zodiaci circuli ... ordines -arum XII ... obsident. 10 FORM. Salisb. I 60 magno viro, -a sacerdotum, ... summo presuli (EKKEH. IV. bened. I 45,6. *saeptius*). ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,12 virtutibus membrorum -is ditavit Deus. URSO anat. 14 Matthaeum ... Platearium, lucernam et decorum, theoricae ... Salernitanorum phisicorum -am ... sequens eqs. *persaepe*. in *lusu verborum*: CARM. Ratisb. 35,1 g pro h posita que (sc. *mater quaedam*) fertur nomine -a. in titulo libri: EPIST. Hildesh. 134,1 vocatur (sc. *opus*) itaque 'aurea -a', eo quod ex fontibus doctorum quasi ex auro et -is sit compositus. HONOR. AUGUST. gemm. praef. p. 544 libellum de divinis officiis edidi, cui nomen -a animae' indidi; quia videlicet, veluti aurum -a ornatur, sic anima divino officio decoratur. g *meton. de poculo gemmeo*: HEIRIC. Germ. I 2,148 quae veniunt patriis ... terris vina, ministrabant -ae (schol.: id est pocula gemmea) pretiosa capaces. d *margarita – Perle*: WALAHFR. carm. 6,11 qui dat Erithreo summas de litore -as (cf. Tib. 3,3,17 concha). ALPHITA A 70 argiofora, -a, margarita, perla alba, albula idem. e (salis) -a, sal -ae *sim. i. q. sal fossilis – Steinsalz* (de re v. D. Goltz, Stud. z. Gesch. d. Mineralnamen. 1972. p. 72. 164; interdum struct. contam., e. g.: l.35): MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,26 alumen rotundum et sal, quod -a vocatur. GLOSS. Roger. III 321 pulvis de sale -e. TRACT. de aegr. cur. p. 366,8 salis -e ... 3 II. p. 379,19 atramentum, flos eris et -a salis ... similiter coquantur. PS. AVIC. anim. 5,13 in hoc capitulo tractabo de sale -a. BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,9 p. 120^G oculo aquam ... distillabis ..., in qua dissolvisti aliquid ex sale claro -e. *saepe*. cf. *salgemma. 2 *latius de rebus gemmarum similibus*: a *bullae, pila, globulus, gutta – Knopf, Kugel, Kügelchen, Tropfen*: RECEPT. Laresh. 2,8 p. 138 lasaris -am aqua solve. CAPIT. reg. Franc. 128,2 repperimus ... capsas reliquiarum deauratas et cum -is vitreis et cristallinis ornatas V; ... crucem maiorem auro argenteoque paratam cum -is vitreis I. ALBERT. M. animal. 6,86 substantiam eius (sc. *animalis*) esse sicut albumen ovi, in cuius medio duae -ae apparent magnae sicut oculi. b *saxum, petra – ?Block, Fels, Stein*: EKKEH. IV. pict. Mog. 139 restat -a salis Loth connuba perpetualis.

[2. **gemma** v. gamma.] 3. ***gemma** v. *gema.

[4. **gemma** v. gumma.]

***gemmalis**, -e. qui gemmae est, ad gemmam pertinens – einem Edelstein eigen, Edelstein-: ALBERT. STAD. Troil. 4, 786 clarior argento, fulvo conspectior auro fulmine -i fibula lata micat.

gemmarius, -a, -um. 1 *adi.*: a -us lapis i. q. *gemma – Edelstein, Juwel*: CHRONOGR. Corb. p. 76,11 rex ... ecclesie nostre abbaciolas duas ... concessit ac per anulum -o lapide condecorosum ad nos transmisit. b *ad gemmas, artem gemmas scalpendi pertinens – (Edel-)Stein(schneide)-, Juweliers-*: LIBER hist. Franc. 23 p. 279,23 Childebertus ... detullit: ... viginti capsas euangeliorum ex auro purissimo -o opere celatas. 2 *subst. masc. i. qui gemmas scalpit, polit, vendit – (Edel-)Steinschneider, -schleifer, Juwelier*: GESTA Dagob. 20 -i et inclusoris subtilitate. CATAL. thes. Germ. 140,8 gemma mille florenis aestimata fuerat a quodam -o. ALEX. MIN. apoc. 18 p. 386,18 omnis artifex, sicut fabri ... et -i. ALBERT. M. eth. II 9,1,2 p. 561^b,23 omnes -i gemmas vendere videntur: non enim respiciunt ad valorem gemmarum, sed eqs. *saeptius*.

gemmeus, -a, -um. 1 *gemmis ornatus, formatus – mit Edelsteinen geschmückt, aus Edelsteinen gebaut*: NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,23 -is vasis (*sim.* BERTH. RATISB. serm. exc. p. 65,31). PETR. CAS. chron. 4,126 p. 603,18 -a celi palatia (*i. Hierusalem caelestem*) cum Christo sine fine regnaturus intravit imperator. METELL. Quir. 3^a,3 carrucas ... -as Traces

[Leithe-Jasper]

regis equi abripiunt feri. 2 *gemmae similis, decorus, splendidus – einem Juwel gleich, glänzend, strahlend*: VITA Germ. 3 (MGMer. VII p. 420,14) fulgebat . . . divino lumine lampas, et meretis et actis -a propago nitebatur. 3 sal -um i. q. *sal gemmae – Steinsalz (de re v. p. 646,29)*: Ps. ARIST. magist. p. 642^b, 52 separatio salis communis et salis -i.

gemmifer, -era, -erum. 1 *frondens – knospend, grünend*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,237 velut ad puteum sterili de rupe fluentem currebat siciens . . . miles, sic ad -um festinans turma bacillum canitie posita viruit pollente iuventa. 2 *gemmis formatus, ornatus – mit Edelsteinen besetzt, geschmückt*: ALDH. virg. I 17 -is (geminifer var. l.) digitorum anulis. 52 p. 308,13 crepundia collo -is lunulis pendentia. BONIF. carm. 1, 337 varia . . . imagine ludo (sc. *vana gloria*), auri flaventis passim argenteique micantis -as species ut ament, mortalibus apto. LIGURINUS 4,54 -am laeta cervice coronam ipse (rex) ferens.

***gemmiger**, -era, -erum. *gemmis formatus, ornatus – mit Edelsteinen besetzt, geschmückt*: ODO MAGDEB. Ern. 1,258 dicite (sc. *proceres*), . . . que -e succedat iusta corone. in *imag. de caelo stellato*: SEDUL. SCOT. carm. II 63,17 Titan -i centrum conscendit Olympi.

gemmini v. iamenus.

***gemmivomus**, -a, -um. *splendifluus, flagrans – Glanz sprühend, funkelnd*: AIMOIN. carm. 4,10 (MGPoet. IV p. 140) aptis aurifluus ornatibus undique fuis, -o ad caelos usque irradiante virore.

gemmo, -avi, -atum, -are. 1 *gemmas emittere, germinare, florescere – knospen, austreiben, erblühen (in imag.: l. 29)*: PAUL. DIAC. carm. 10,17 -antem vitem decoxit saeva pruina (de *nepte mortua*). SEDUL. SCOT. carm. I 13,6 qui -are facit rura . . . floribus pinxit quique polos sideribus, pater. II 6,49 nunc et oliva micat, nunc vitis florida -at. 2 ([*velut*] *gemmis decorare, ornare – (gleichsam) mit Edelsteinen schmücken, (ver)zieren*: ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,23 sicut superius te omni virtutum decore dixi -tum. BOETH. arithm. (ed. Friedlein p. 3; add. rec. a; s. X.) Manilius Severinus . . . transtulit . . . libellum istum de Greco in Latinum -vitque floribus facundiae Romanae. CARM. de Lamb. 3,12 aethra dum cernis veluti -rier istis (*stellis*). THEOD. carm. (NArch. 39. 1914. p. 162) albicolor nigris faciem -bat (sc. *canis*) ocellis.

adi. gemmatas, -a, -um. 1 *proprie: a gemmis formatus, ornatus – edelsteinbesetzt, -geschmückt*: EINH. Karol. 23 p. 28,2 aliquoties . . . -o e n s e utebatur (WALTHARIUS 1314). p. 28,13 calciamentis -is. Marc. et Petr. I 2,9 reliquias super altare . . . -a capsula reconditas conlocavimus. *persaepe*. b *ad gemmas, artem gemmas scalpendi pertinens – (Edel-)Stein(schneide)-*: THEOPH. sched. 3,50 quod si opere -o facere volueris. 2 *in imag. i. q. (modo gemmarum) splendens, (velut gemmis) ornatus, (gemmarum) similis – (wie Edelsteine) funkelnd, strahlend, (gleichsam mit Edelsteinen) geschmückt, (Edelsteinen) gleich*: ALDH. epist. 5 p. 493,12 -o . . . dogmatum f a v o (VITA Filib. 26 [MGMer. V p. 598,2] de -o f. . . divina mella perrexerunt). CARM. lyr. 37,1,1 (ed. P. Stotz, Sonderformen d. sapph. Dichtung. 1982. p. 215) caput -o ceteris preclarus (sc. *aureolus*; cf. *notam ed. p. 216*). METELL. Quir. 1,47 -as (sc. *animas*) meritis ornat herilibus, cunctis unde micat gratia praepotens.

gemmula, -ae f. 1 *germen, oculus (arboris) – Knospe, 'Auge' (in imag.)*: CARM. var. III A 6,6,140 p. 623 congaudent, viri, talis gustamine botri inque throno regni diu cum Salomone quieti, cuius perspicuum florens dat -a botrum. 2 *lapis, lapillus pretiosus, ornamentum (praecipuum) – Edelstein, Juwel: a proprie*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 crucicula una ex auro et -is fabrefacta. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,18 cappam . . . habentem . . . aurifrigium . . . in medio habentem -am bullula circumclusam (sc. *acquisivit abbas*). al. b *in imag. vel per compar.*: NOTKER. BALB. hymn. p. 18 o Christi praecones clari floresque martyrum corusci et confessorum insignes -ae sanctorum. HROTSV. gest. prol. 2,1 Oddo, Romani praefulgens -a regni. al. *de lacrimis*: WALTH. SPIR. Christoph. I 5 o quam dulces -as lacrimarum. 3 *margarita – Perle (per compar.)*: FRUL. Leod. 2,34 (MGMer. V p. 361,12; s. XI^{med.}) est

. . . locus . . . , ubi collocavit Dominus sancti martyris capud . . . quasi in umbilico terrae illius, scilicet celestem -am includens in auream concham.

1. **gemo**, -ui, -itum, -ere. *form. coniug. II.: l. 12. 16. 30. partic. praes. usu subst.: l. 9. partic. perf. sensu act.: l. 13.*

1 *intrans.: a strictius i. q. suspirare, flere, anhelare, eiulare, clamare, consonare – seufzen, ächzen, keuchen, stöhnen, jaulen, (weh)klagen, dröhnen: a de hominibus*: ARBEO Emm. 2 -entium consolator (VITA Emm. 2 p. 28,24; loci *spec-*

tant ad Vulg. Iob 29,25). THEGAN. Ludow. 20 p. 208,1 cum maxima tristitia, -endo, flendo. PAUL. ALBAR. carm. 9,157 quis bene . . . gaudetque -etque. RHYTHM. 50,7,1 -eo semper in die iudicii. 87,12,3 Ioseph tristis et -tus, (tristi cum gemitu *Dümmeler*, tristis est gemitus *Strecker*) servus vadit in Egyptum.

15 TRANS. Dion. Ratisb. 32 p. 368^a,60 decipiens pessumdedi patriam, quae . . . aeternum -bit (*cod.*, -et ed.), quia *eqs. persaepe*. b *de animalibus*: CARM. Cantabr. A 23,2,1 hic turtur

-it, resonat hic turdus. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 91,20 ut canis reclusus semper stat ad ostium -endo. ALBERT. M. animal. 7,70 in volando multum vociferant praecipue grues et anseres, quia quasi -unt. 23,140. γ *de instrumentis musicis*: ER-

MOLD. Ludow. 3,342 cava per campos bucina pulsa -it. δ *usu vario (in imag.)*: WALTHARIUS 45 quadrupedum cursu tellus concussa -bat. OTTO SANBLAS. chron. 30 p. 43,24 regio iam per multos annos paganis subdita -it. b *latius i. q. lugere – trauern*: THIETM. chron. 7,3 p. 402,7 sepulta est . . . Christi sponsa . . . , non ubi petiit, sed ubi -ens congregatio sua rogavit.

2 *trans. i. q. lamentare, deplorare – beklagen, betrauern*: RHYTHM. 141,5 quem (*regem*) dominum Italia . . . , flebile maritum iam viduata -et. WALAHFR. carm. 38,38 nefas. HROTSV. gest. 126 cuius (*Henrici regis*) mortem -it omnis . . . populus. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,83 fata . . . sororum. *saepe*.

adi. 1. gemens, -entis. *maestus – betrübt*: THIETM. chron. 2,32 p. 78,17 legationem -i animo suscipiens talia reddit Bruno: 'eqs.' 5,33 quia . . . proditor habetur *Heinricus marchio*, maluit hoc conscientia -i celare quam *eqs.*

2. **gemendus**, -a, -um. *lamentabilis – beklagenswert*: HROTSV. Pafn. 10,2 heu, -a consuetudo!

2. **gemo** v. hiemo. *gemo* v. hiemo.

40 **gena**, -ae f. *form. abl. pl.: -ibus: l. 44. -iis: l. 66.*

1 *strictius: a mala, bucca – Wange, Backe (de animalibus: l. 47): a in univ.: AESCULAPIUS 27 p. 42,38 -ae solvuntur, lassi fiunt et subito cadunt bolimi*. RADBERT. psalm. 1,235 in -ibus (*cod.*, -is ed.) rubeat rosa Christi sanguine respersa. OT-

45 TO FRISING. gest. 2,25 p. 131,11 manus ad caelos tendentes lacrimisque obortis rigantes -as . . . se prosternunt clerici. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 65,13 habent *grues minores* -as albas plumis. *persaepe*. in *alleg.*: HRABAN. univ. 6,1 p. 151^B in -is . . . aliquando virtutes, aliquando spiritalis patres iuxta allego-

50 riam significantur *eqs.*. b *spectat ad poenam ('brandmarken') de re v. J. Grimm, Dt. Rechtsalterthümer, 21854 p. 709*: CARM. de Tim. 66 comes veniens censet pendere latrones furibus et furvas semper habere -as.

b *maxilla, mandibula – (Ober-, Unter-)Kiefer, Kinnlade (usu anat.)*: ALFAN. premn. phys. 2,26 p. 30 nullum animal superiores -as, (PG 40,548^A τὴν ἄνω γένυον) movet. Ps. GALEN. incis. 69 et -ae et mandibulae et confinia eorum coniunguntur ossi radices aurium, et vocatur scuta, et in ipsis sunt dentes. TRACT. de chirurg. 655 inferiores -e moveantur. URSO anat. 89 quos (*oculos*) defendit ab exterioribus palpebra, cilia, supercilia, os frontis et os -ae inferioris, (per errorem de *maxilla superiore, osse iugali*; cf.

ALBERT. M. animal. 1,189 os, quod vocatur os -ae dextrae, quod venit ab aure dextra sub orbita oculi dextri). al. in *titulo libri*: GLOSS. Roger. III 68 ab aure superius et a fronte superius debet fieri incisio . . . secundum . . . G<alienum> de

65 -iis. 2 *latius. i. q. vultus, facies – Gesicht, Antlitz, das Aussehen*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,58 ille gemens . . . turbatusque -is . . . profatur: 'eqs.' CHRON. Albr. a. 1229 p. 924,10 (vs.) Francia me (sc. *Hugonem de Petraponte*) genuit, cathedravit Legia, morum me decoravit apex, sensus, -a, sanguis avo-

70 rum.

genarum v. genu. **genculum** v. genculum.

genealogia (ge(al)-, gena-, genol-, genel-, -eol-, -all-, -oia, -oya, -gya), -ae f. *vel raro* (l. 8. 54. 68) **genealogium**, -i n. *script.* -oig(a): l. 13.

1 **stemma** (gentile), *enumeratio parentum et maiorum* – *Stammbaum, Ahnenreihe, Geschlechtsregister*: a in univ.: HRABAN. epist. 29 p. 447,1 -ae (-elogiae var. l.) seriem retere-
xens *Isidorus*. CHRON. Salern. 154 p. 162,6 cepit *quidam vir* ... nominare Beneventanorum -a (-am *Pertz*). EPIST. Teg. II 112 p. 141,36 *prosapiam* optime norit distinguere *vir prudens* et secundum -am (-oiam var. l.) personaliter enumerare. CHART. Const. 40 p. 48,31 quod ... heredes secundum -ologie successionem domum ... possideant. CHART. Turg. III app. 10 per directam -eloige lineam. CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 28,12) -a ducum Saxonie. *persaepe*. b *de stemmate Christi*: a *proprie*: RADBERT. Matth. 1,237 ut est hec -a in hoc loco et illa in Luca, licet in multis differantur, quia *eqs.* EKKEH. IV. bened. I 34,21 astrue preclaram per mystica furta Thamar-
ram (gloss.: que furata est lineam -e Christi; *sim.* 34,39 [gloss.] regulam -ye). b *meton. de recitatione liturgica stemmatis Christi, libri generationis q. d.*: LIBER ordin. Sedun. A 151 -a 'factum est'; ipsa finita dicitur 'te Deum laudamus'. A 163 in die octabarum totum officium matutinarum sicut in die festi-
vatis exceptis -a et antiphonis de laudibus. *de die, quo ex libro generationis q. d. recitatur*: CHART. Laus. 836 p. 679,20 (a. 1233) canonicis, qui revestientur ad maiorem missam, ... dentur duo denarii culibet; hoc idem fiat in 'cena Domini', in 'is (gea- cod.)' *eqs.* c *linea, ramus, brachium (stemmatis)* – *Linie, Zweig, Stamm (der Familie)*: DIPL. Otton. I. 158 p. 240,5 si nulla ... de eadem -eloia ... promoveatur ... femina, tunc potestatem habeant (sc. *sanctimoniales*) de alia ... stirpe elegit abbatissam. COSMAS chron. 2,31 p. 126,23 cuius (*Matthildis*) de -a (analogia var. l.) materno sanguine presul Gebe-
hardus descendens duxit affinitatem. TRAD. Ratisb. 814 de gena-a (-oia b) ... prefaſe mulieris, scilicet Zeize, exorta sunt novem mancipia. ANNAL. Spir. 82,28 successit Lutherus Saxo
grandevus ... et oppressit -oyam Karoli. d *meton. de historia familiae, gentis sim.*: PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p. 131,4 postposita generali historia pauca ... privatim de mea ... -a re-
texere. MEGINH. BLEID. Ferr. 10 non ... Ferrutius solus abs-
que gestorum rememoratione celebratur, cum in utriusque tes-
tamenti serie viri praecipui sine -is commemorantur. *de vita Christi*: PONTIF. Ratisb. 323 Iohannes evangelista ... qui gen-
el-am Christi secundum divinitatem narravit, pro nobis apud Dominum intercedat. *remissius i. q. historia, annales* – *Geschichtswerk, Annalen*: ANNAL. August. II a. 1220/57 negli-
gens est clerus huius ecclesie, qui acta imperatorum et princi-
pium in presenti -a sic vacare permittit *eqs.* 2 *origo, initium, stirps* – *Abstammung, Herkunft*: a in univ.: VITA Gertr. A praef. p. 454,5 quo ordine de terrena origine -am (genol- var. l.) adsumperat, huic sermone inserere longum est. WOLFER. Godeh. II prol. p. 197,48 non decere tam praeclari ac insignis viri quasi infamam -am diffamare. *saepe*. *de origine deorum paganorum*: EPIST. Bonif. 23 p. 39,9 neque ... contraria eis de ipsorum quamvis falsorum deorum -a (-ium var. l.) astruere debes, <sed> *eqs.* b *status* – *Geburtsstand*: LEX Baiuv. 2,4 quisquis ... homicidium fecerit, componat, sicut in lege habet, unicuique secundum suam -am (gel-, genel- var. l.). 15,9 ut fratres hereditatem patris aequaliter dividant: quamvis multas mulieres habuisset et totae libere fuissent de -a (genel- var. l.) sua, quamvis non aequaliter divites. TRAD. Ratisb. 965 (a. 1182/83) Gisla ... libertatis sue -am multorum testimonio comprobans confirmavit. al. 3 *gens, genus, familia, prosapia, domus* – *Geschlecht, Familie, Sippe, Haus*: a *proprie*: a *de hominibus*: LEX Alam. A 81 si quis contentio orta fuerit inter duas -as (-ll- var. l.) de termino terrae eorum. LEX Baiuv. 3,1 de -a, qui vocantur Hosi, Drazza, Fagana ..., isti sunt quasi primi post Agilolfingos. HUGEB. Willib. prol. p. 87,29 me indignam ... de illorum -ii (-e var. l.) stirpe aliunde propagatam ... fore noveram. FORM. imp. 51 qualiter -a eius (*feminae*) a quodam homine ... iniuste in servitium addicta ... fuisset. REGINO chron. a. 880 p. 116,28 -a regum caelitus provisa. TRAD. Ratisb. 783 p. 364,30 superstites ... sunt eiusdem -e: Penno *eqs. per-*

saepe. b *de angelis*: HEINR. AUGUST. planct. 831 sunt -ae tales caelique solique, haec series rerum, rerum patre disposita-
rum. g *de animalibus* ('*Gattung*'): RUODLIEB V 134 ex -a vol<u>crum> regal<ia> dona auxit cum psitachis binis corv<is>
que> gemellis. b in imag.: BALTH. Fridol. 2 de 'illa adoptiva' ... electorum -a, de qua in evangelio legitur: 'quicumque fece-
rit voluntatem patris mei ... ipse meus frater et soror et mater est'. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 ad ... inviolabilem sacri fon-
tis invitatus -am. c *meton. de territoriis familiae* ('*Geschlechtsgemarkung*'): de re v. Schröder-Künßberg, Rechts-
gesch. p. 223 et LexMA. IV. p. 1217: TRAD. Frising. 5 p. 31, 16 (a. 750) reliquas ... partes, quicquid ad genel-am, quae vocatur Fagana, pertinebat, tradiderunt ipsi, id sunt Ragino, Anulo
eqs. FORM. Patav. 5 datis ... eidem viro ... ad suum proprium ad habendum in vico et -a, quae dicuntur *eqs.* (cf. *notam ed.*). 4 *progenies, proles, suboles* – *Nachkommenschaft, Abkömmling, Spross*: LEX Ribv. 50 capit. p. 61 (A²) de his, qui per -is non habuit hereditatem (cf. A⁶ qui filios et filias habere non possunt). DIPL. Karoli M. 89 p. 129,13 qual<iter> sub nostram tudicionem filiorumque nostris et gel-a (cod., g<en>el- ed.) nostra adesse debuisset (sc. *monasterium*). LIBER diurn. 93 omnia sub tuae excellentiae ditione vel coniugi tuae Cynedride regine et natorum vestrorum -e (-a var. l.).

***genealogica** (-oica), -ae f. *genealogia* – *Stammbaum, Ahnenreihe*: VITA Serv. 6 p. 24,10 -e (-oice, nealogie var. l.) ... rationem aut probabiliter doceri aut prorsus taceri cupiens (sc. *imperator Heinricus II.*).

genealogus (genil-), -i m. 1 qui *genealogias componit* – *Genealoge, Verfasser eines Stammbaums, Ahnenregisters*: CARM. imag. 1,1,9 inter theologos -us iste (i. *Matthaeus*) quaternos in hominis facie signatur voce prophetae. AMARC. serm. 1,469 nonne duos libro -us indidit almus (i. *Moses*) personas, quando dixit: '*eqs.*' 2 **stemma** (gentile), *enumeratio parentum et maiorum* – *Stammbaum, Ahnenregister (in titulo libri)*: CATAL. biblioth. B IV p. 70,24 -ilogus Hieronimi; libellus Hieronimi de infantia salvatoris. HUGO TRIMB. registr. 474 liber -us hiis annumeretur, cum et is anagraphus esse comprobetur. 479^a incipit -us: '*eqs.*'

genealoia, genealoia v. genealogia.

***geneaticus**, -i m. (?-um, -i n.: l. 53) (γεναῖκ per contam. c. genethliacus; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1782^a s. v. geneatico) 1 **genethliacus, astrologus** – *Nativitätssteler, Astrologe*: ALBERT. M. eth. I 635 p. 542,44 oportebit ponere errorem -orum, qui dicunt, quod homines secundum signa nativitatis sunt tales vel tales naturaliter. phys. 2,2,17 p. 125,61 principia dant -i, quibus praedicantur et praesciuntur tales nativitates. cael. 2,3,5 p. 150,55 alio nomine vocantur *electores* -i, eo quod principaliter, quod inquirunt per stellarum figuras et effectus, sunt nativitates *eqs. ibid. saepius*. 2 **horoscopus, constellatio natalis, genethliologia** – (*Geburts- Horoskop, Nativität(stellerei)*): ALBERT. M. metaph. 11,1,13 p. 479,38 in illa parte astronomiae, quae de mundi accidentibus intitulatur, quam quidam de constellationibus generationum vel de -is vocaverunt. cf. genethliacus.

genebrosus v. gibberosus. geneec- v. gynaec.

[**geneliorepane v. iuniperus**: ANTIDOT. Berol. 4 p. 68,27.]

***genella**, -ae f. (gena) *gena parva* – *kleine Wange, Wänglein*: CARM. Paul. Diac. app. I 2,5 roscida purpureas lente lanugo -as cingebat.

genelo(g)ia, geneologia v. genealogia.

gener, -eri m. *script. ie-*: p. 651,1. adde ACTA civ. Rost. A I 1,40 p. 42. *form.:* nom. sg. -rus: CHART. Bund. 586 p. 79,15. *decl. III.:* gen. sg. -is: p. 651,6. adde WIDUK. gest. 3,2 p. 104,16. CHART. Tirol. notar. I 674. al. dat. sg. -i: p. 651,4. adde ACTA civ. Wism. A 358. abl. sg. -e: HELM. chron. 14 p. 28,18 (a. corr.). -i: p. 651,3. abl. pl. -ibus: p. 651,17. adde ERCEMB. CAS. hist. 39 (inde CHRON. Salern. 123).

1 **strictius**: a *maritus filiae* – *Schwiegersohn*: ANNAL. Xant. a. 866 p. 23,2 Everwinus, -r Ludewici regis. WIDUK. gest. 3,13 rex ... audivit, quia ei insidiae pararentur a filio -oque. CHART. Ticin. 103 p. 41,6 promisit dominus Otto ...

[Leithe-Jasper]

M<a>rtino i-o condam Lafranci de Scamenallo *eqs.* (*postea*: Martinus et quondam Lafrancus socer eius). ACTA civ. Wism. A 299 Henricus de Bruneshoueden fecit conposicionem cum -i suo . . . ; predictus H. suo predicto -i XXV marcas est daturus de filia sua. CHART. Wetzlar. I 206 p. 84,31 consensu . . . Cunradi -is mei et Agnetis uxoris eius, filie mee. *persaepe*. **b** *maritus sororis, frater uxoris* - *Schwager*: ARBEO Emm. 14 dicens (*sc. puellae frater*): 'aie, episcopo et -r noster!' COSMAS chron. 3,7 p. 167,17 advocat dux Wigbertum suum per sororem -um (3,15 p. 177,16. 3,28 p. 198,8). *persaepe*. **c** *per errorem i. q. socer - Schwiegervater*: CHRON. Thietm. 1,2 que (*Romulea gens*) Iulium Cesarem Pompeii -um est . . . secuta. CHART. civ. Erf. 220 p. 137,29 pro me . . . Ludewico . . . et uxore mea et nostris heredibus promisit Henricus de Meinwarsburg, -r meus, ut *eqs.* al. **2** *latius i. q. affinis - Verschwägerter, (durch Heirat) Anverwandter*: TRAD. Frising. 85 (a. 777) adistente clero vel plebe necnon et -bus meis atque cognatis consentientibus.

generabilis, -e. **1** *adi.*: **a** *sensu pass. i. qui generari potest, creabilis* - (*er*)*zeugbar*: ALBERT. M. phys. 4,3,10 p. 279, 72 an . . . res, quae sunt -es et corruptibiles, sint in tempore secundum substantiam ipsorum. veget. 1,86 generans . . . est (*sc. agens*); et -e, secundum quod -e est, non est, sed erit. *ibid.* al. v. et p. 685,34. **b** *sensu act. i. q. generans, (pro)creans* - (*er*)*zeugend*: ALBERT. M. incarn. 19 p. 190,7 dicitur . . . virtus generativa quandoque potentia -is deserviens generationi. **2** *subst. neutr. i. quod creari, generari potest - das (Er-)Zeugbare*: ALBERT. M. summ. creat. I 1,2,8^{capit.} utrum omnium -ium et corruptibilium sit materia una (bon. 551 p. 291,45. sent. 2,14,4 p. 262^b,265qq. GEBER. summ. 10 p. 290. al.). veget. 4,3 sicut . . . in quolibet -i (generali *var. l.*) prima fixio sui in esse est per materiam eius. al. v. et l. 23.

adv. ***generabiliter**. *per generationem - durch Zeugung*: ANSELM. HAV. dial. 2,5 p. 1172^B Pater ingenerabiliter semper fuit et est, et Filius -r semper fuit et est.

***generabilitas**, -atis *f.* (generabilis) *facultas, copia nascendi* - (*Er*)*Zeugbarkeit*: ALBERT. M. cael. 1,4,4 p. 86,32 quod (*tempus generationis*) . . . anticipatur propter facilitatem -is eius (*sc. generabilis*). caus. univ. 2,5,1 p. 169,17 potentia . . . -is respectu posterioris est.

generalis, -e. *script.* gn-: l. 65. **1** *adi. i. q. universus, universalis - allgemein, grundsätzlich, 'generell', 'General'*: A *gener.*: **1** *in univ.*: ALFAN. premn. phys. 11,3 p. 86 saporum . . . -is (PG 40,660^A γενικωτάτη) est differentia bonus odor et malus odor. ALBERT. M. veget. 1,128 hoc -e est ad minus, quod *eqs.* 1,136 loquamur . . . de -i diversitate partium plantarum et speciali sine comparatione. *persaepe*. *de proverbio, sententia*: RUOTG. Brun. 22 visus est singulari illa mentis suę agilitate pene excessisse -e illud, quod dicitur: '*eqs.*' *de iudicio universali* ('das jüngste Gericht'): WALAHR. Gall. 1,25 praedicationem perduxit usque ad resurrectionem Christi et in commemoratione -is iudicii terminavit. *abund.*: CONSUE. Marb. 173 ut mos est -is. **2** *c. colore quodam: a spectat ad res: a communis - gemeinsam*: CONSUE. Marb. 244 si servitores . . . ante -e prandium mixtum accipere debuerint *eqs. sensu adv. in iunctura manu -i i. q. coniunctim, communiter - gemeinschaftlich, gemeinsam*: TRAD. Frising. 421 p. 361,16 (a. 819) tradiderunt (*sc. presbyter et defensor*) ipsum oratorium -i m a n u in manus episcopi (442 p. 380,15. 496). **b** *frequens, usitatus - häufig, gewohnt*: WILLIB. Bonif. 3 p. 11,16 ad -em . . . cottidianae contemplationis eius formam . . . sermo . . . derivatur. **γ** *totus, integer, plenus, perfectus - ganz, gesamt, vollständig*: ERMENR. Sval. 7 dum iam prope -is interitus ipsius (*sc. diaboli*) immineat. DIPL. Ludow. Inf. 13 p. 115, 28 noverit gn-e (-e *var. l.*) collegium omnium fidelium nostrorum . . . , quia *eqs.* GESTA Halb. p. 93,34 eclipsis solis -is facta est. CAES. HEIST. mirac. I 3,23 p. 138,30 ita ut abbas putaret, quod -is esset confessio. al. *studium -e i. q. studium omnes disciplinas complectens - alle Fächer umfassendes Studium* (*de re v. LexMA. VIII. p. 255sq.*): CHART. Osn. III 217 (a. 1259) Parisius . . . seu alibi, ubi studium fuerit -e. ANNAL. Scheftl. II a. 1259 a . . . papa . . . -e studium Bononie destruc-

tum est. **b** *spectat ad homines: a in bonam partem i. q. egregius - vortrefflich (in allocutione honorifica: l. 5. 6)*: CONC. Karol. A 44^B p. 529,31 absit hoc a tanto talique -i catholicae ecclesiae magistro (*i. Gregorio*), ut *eqs.* RADOLF. epist. 1 p. 514,4 domno R<agimbolde> . . . -issimo s c o l a s t i c o *eqs.* (ANON. ad Ragimb. p. 533,5 scolasticorum -issimo). ANNAL. Basil. a. 1266 frater Achilles, . . . predicator -is, inceptit crucem ad transmarinas partes predicare (*cf. notam ed.*). **β** *in malam partem i. q. vilis - gemein*: CARM. Bur. 8,3,4 sponsa Christi (*i. ecclesia*) fit mercalis, generosa -is. **B** *publ., iur., canon.*: **1** *in univ.*: **a** *spectat ad res: a de iure, legibus (de re v. HRG I. p. 1506sqq.)*: CONST. imp. I 178 (a. 1155) hac . . . -i et in eternum valitura edicimus lege, ut *eqs.* CHART. Raitenh. 285 non ex odio vel rancore, set -i iusticia diffiniri (*sc. decernimus dux*). v. et vol. II. p. 656,62. **β** *de privilegiis (de re v. P. Herde, Beitr. z. päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen. 1961. p. 61sq.)*: TRAD. Michaelb. 119^b (a. 1217) speciale privilegium <non> derogat -i. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 216,6sqq. privilegia alia specialia sunt, alia -ia; . . . -ia sunt, que non sermonem ad personam recipientis beneficium referunt *eqs.* *de exordio diplomatis, arenga q. d.*: EPIST. Hildesh. 1 p. 55,1 post hoc (*sc. salutationem*) apponatur sententia -is. **γ** *litterae -es i. q. epistula encyclia - Rundbrief, Erläss*: CONST. imp. II 151 (a. 1231) sicut per alias literas -es comunitati vestre (*sc. Senensium*) mandatur. RYCCARD. chron. a. 1212 p. 36^b,9 papa per -es, quas ad orbis prelatos dirigit, litteras . . . synodum ad urbem (*sc. Romam*) vocat. *ibid.* al. **b** *spectat ad conventus: a de magnis conciliis*: WILLIB. Bonif. 8 p. 42,20 admonuit Bonifatius . . . synodales -ium c o n c i l i o r u m canones reciperentur (CONC. Karol. A 57^A p. 770, 11. THIEHM. chron. 3,14 p. 114,7. al.). CAPIT. episc. II p. 127, 8 capitula . . . parroechiae -i . . . s i n o d o publice recitari . . . fecimus (*sc. episcopus*; BERNOLD. CONST. libell. VI p. 102,16 -issimae s. al.). BERTH. chron. A a. 1060 p. 191,2 qui (*rex*) . . . -i . . . conventu Basileae habito *eqs.* al. **β** *de magnis coetibus*: ANNAL. Einh. a. 757 ubi (*sc. Compendio*) . . . populi sui -em c o n v e n t u m habuit rex (CONC. Karol. A app. 9 p. 847,29. al.). CONC. Karol. A 50^D p. 667,28 in hoc (*sc. otio*) p l a c i t u m vestrum -e consumere voluissetis (*sc. imperatores*; THEGAN. Ludow. 14. al.). THEGAN. Ludow. 6 p. 180,13 habuit imperator -e (*grande var. l.*) c o l l o q u i u m cum eis (*sc. exercitu, episcopis, ducibus eqs.*; WIPO gest. 35 p. 55,4). DIPL. Conr. III. 89 p. 159,4 privilegia . . . in communi -is c u r i e nostrę audientia recitari iussimus (CHRON. Gozec. 2,17 c. -issima. al.). *persaepe*. **c** *spectat ad homines: a de principibus magistratibus, legatis sim.*: CONST. imp. II 45 p. 56,26 (a. 1213) ipsum (*episcopum*) -em legatum nostrum constituimus (*sc. imperator*). ACTA imp. Winkelm. I 400 p. 348,7 ipsum (*comitem*) -em capitaneum in . . . ducatu Stirie duximus (*sc. Fridericus imperator*) statuendum. 493 Manfredus . . . in regno Sicilie baiulus -is. al. **β** *de superioribus ordinum religiosorum*: CONSUE. Trev. 6 virtualis procuratio monasterii . . . in . . . providentia pendet . . . -is prepositi. STATUT. ord. Teut. p. 90,5 cum . . . magister -is terminum vite sibi senserit imminere. CHART. ord. Teut. 250 p. 235,36 vices agens Theodericus magistri -is in hac causa. al. **2** *c. colore quodam: a omnes obligans, omnibus ratus - für alle geltend, verbindlich*: ANNAL. Mosell. a. 789 (MGScript. XVI p. 497,48; s. VIII.^{ex}) rex placitum habuit . . . absque ullo itinere -i. CAPIT. reg. Franc. 185 p. 4,9 -e i e i u n i u m per totum regnum nostrum celebrare iussimus (*sc. imperatores*; 185^A p. 5,3). 197 p. 54,21 expeditionem -em fieri iussit imperator. CHART. Brixin. 73 p. 80,12 per sententiam -em quesivit praepositus . . . , quid iuris esset *eqs.* **b** *publicus - öffentlich*: CHART. Pomm. 70 p. 92,16 (a. 1176/80) ut . . . homines . . . pontem edificent -em. **c** *validus - gültig*: CONST. Melf. 1,52,2 pecuniam omnem . . . undecumque . . . proventuram ad -e pondus regni recipiant notarii. **C** *philos.*: **1** *genus -issimum i. q. genus primum - Hauptkategorie (de re v. Hist. Wb. Philos. IV. p. 716sqq.)*: RUP. TUIT. off. 11,13 l. 646 quod Deus et homo diversae sint species . . . absque -issimi generis, quod est substantia, divisione prima. volunt. 25 (PL 170,452^D) malum afflictionis et . . . malum peccati . . . tantum

[Mandrin]

... differunt quantum duo genera -issima, facere et pati. HUGO HONAU. hom. 1,9,1 nomen substantiae ... transumptione factum est a philosophis nomen -issimi generis. 2 bonum -e i. q. *summum bonum, bonum ipsum* – der Inbegriff des Guten, das Gute an sich: GODESC. SAXO theol. 22 p. 306,15 ut ... ad Deum, qui est -e bonum, referatur *creatura*. HEINR. AUGUST. planct. 75 qua -e bonum, nichil hac regione malorum. METELL. exp. Hieros. 4,610 unde triumphalis sit origo boni -is. HERM. IUD. conv. 5 p. 87,15 ad illos debent (sc. *christiani extendere dilectionem suam*), per quos venit -e bonum.

II subst.: A masc. i. q. *superior, praepositus -is (ordinis)* – (Ordens-)General (de re v. LThK. ³IV. p. 447): BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,34 alii (sc. *ecclesiastici*) praelati et -es, alii provinciales sub istis (sc. *sunt*). CHART. Himmelpfort. 11 (epist. papae) Urbanus ... dilectis filiis, -i et provincialibus ... ordinis sancti Augustini salutem. CHART. ord. Teut. (Thur.) 241 cum frater Anno esset -is ('Hochmeister') domus Theutonice.

B neutr.: 1 commune, universum – das Allgemeine, Umfassende, Gesamte (usu plur.: l.26): a gener.: WOLFHER. Godeh. II 29 p. 212,26 cessante practicae plurali officio in solo se indesinenter theoriae afflixit exercitio tria tantum de -i specialiter eximemus, psalterium, elemosinam et ... abstinentiam. locut. in -i i. q. *communiter, fere – im Allgemeinen, in der Regel*: EMO chron. 49 p. 126,23 omnes laici tenentur in -i scire decimas esse persolvendas. b philos.: ALFAN. premn. phys. 31,10 p. 114 non ... universalium et -ium (PG 40,725^B τῶν ... γενικῶν) ... involuntaria est ignorantia, sed eorum, quae sunt in parte. superl. i. q. *genus primum – Hauptkategorie (usu philos.; de re v. p.652,68)*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 176, 18 -issimum ... est substantia una eademque omnibus secundum se, quaecumque vel existunt vel accidunt. HUGO HONAU. hom. 1,9,1 quod -issimum substantia ... est et natura communis omnium subsistentium corporalium et incorporali-um.

ALBERT. M. nat. anim. 1,2 p. 4,83 tria formarum genera: ... tertium ... est genus formarum, quod abstrahente intellectu separatur a rebus secundum modum speciei et generis et -issimi in quolibet genere rerum. *ibid.* al. 2 *ferculum principale – Hauptgericht (usu eccl.)*: WILH. HIRS. const. 1,62 p. 990^D ad prandium, quando alii habent pietantiam, ille (sc. *frater sanguine minutus*) -e per duos dies (sc. *habet*). 1,97 p. 1030^D -e appellamus, quod in singulis scutellis datur (sim. CONSUE. Marb. 96). CONSUE. Marb. 95 sufficere credimus ... duo -ia cocta. GESTA Trud. cont. I 12,9 p. 309,10 ea ... die dederat *abbas* fratribus -e de pisce. al. 3 *confunditur c. generabilis*: p. 651,31.

adv. **generaliter**. *communiter, universe, omnino – im Allgemeinen, grundsätzlich, pauschal* (opp. specialiter, singulariter): 1 *in univ.* (de modo scribendi, dicendi: l.58): AGIUS comput. 1,5 cum cuncte ... dentur divinitus artes ... , qua de re merito summe -r omnes. DIPL. Otton. I. 336 p. 451,35 omnia, que ad illud ... cenobium ... pertinent ... , corroboramus nominatim et -r. ALFAN. premn. phys. 16,9 p. 94 est ... communiter et -r (PG 40,673^A γενικῶς) animae passio, cui accidit delectatio vel afflictio. ALBERT. M. veget. 2,111 latitudo ... foliorum -r in omnibus (sc. *plantis*) causatur ex abundantia humoris aquei. *saepius*. compar. i. q. *latius – weiter (ausgreifend), im weiteren Sinne*: INNOC. III. registr. 1,290 p. 409,34 ne convincantur testes falsum dixisse, si -ius intelligatur, quod dixerant. STATUT. ord. Teut. p. 26,17 hunc ... ordinem ad utilitatem sancte ecclesie se -ius diffundentem ... summi pontifices ... plurimis privilegiis ... illustrarunt. 2 *intero (suo) numero, plene, funditus – vollzählig, ausnahmslos, gänzlich, insgesamt*: ARBEO Corb. 30 cum ... ad aliam se mutassent (sc. *dux eiusque familia*) -r villam. CAPIT. reg. Franc. 124 p. 245,7 invenimus (sc. *Karolus*) necessarium esse ... tria triduania ieiunia a b o m n i b u s nobis -r esse celebranda (185 p. 5,5 [cod. A]. CONC. Karol. A 50^D p. 667,24. al.). GODESC. SAXO fragm. p. 25,7 ter ... mergimur et tamen ... una est -r mersio. 3 *una – zugleich, zusammen*: UFFING. Ida 1,10 omnium ora in laudes summi protectoris -r prorumpunt. al. 4 *publice – allgemein*: CAPIT. reg. Franc. 2 hanc cartam -r per omnia loca decrevimus (sc. *Childebertus*) emittendam. 5 *valide – gültig*:

v. l.39.

generalitas, -atis f. 1 *communitas, indifferentia, commune – Gemeinsamkeit, Gleichheit, das Allgemeine* (opp. specialitas, species): EPIST. var. II 33 p. 356,24 quare de -e ad speciem transierit *auctor eqs.* GODESC. SAXO fragm. p. 30,1 in natura demonstratur omnium trium (i. *Dei, Filii, spiritus sancti*) substantialis -s, communitas. RATHER. phren. 6,160 quintus (sc. *liber*) querimoniam (sc. *continet*) Brunoni specialius, -em licet contineat. ALBERT. M. bon. 519 p. 271,56 non oportet, ut in sua (sc. *rationis naturalis*) -e sumatur diffinitio. animal. 1,140 omnia genera animalium habent oculos ... ; ab hac ... -e excipiuntur quaedam marinorum. al. *de modo scribendi, dicendi* ('*Undifferenziertheit*'): SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 218,35 si imperator concederet alicui dignitatem aliquam cum omni iure et tu ex ista -e velles intelligere, quod ipsam posset alienare ab ipso vel vendere, non est verum. CONST. imp. III 193,7 ut ... obscuritatem, quam frequenter -s consuevit inducere, tollat regalis expressio. ALBERT. M. summ. theol. I 14,594 p. 593^A,39 oportet ... , quod in -e istius termini 'omnia' contineantur et Pater exceptus et creatura subiecta. al. 2 *universitas, multitudo – Gesamtheit, Masse*: a *de hominibus*: LIBER diurn. 82 p. 88,10 c u n c t a -s p o p u l i ... in personam illius sanctissimi ... concurrat (CAPIT. reg. Franc. 25,4. sim. 233 praef. al.). DIPL. Ludow. Inf. 57 p. 184,10 o m n i u m sancte Dei ecclesie f i d e l i u m ... comperiat -s, quoniam eqs. (DIPL. Conr. I 19 o. f. ... -i. RATHER. prael. 5,30 l. 972 o. -s). FLOD. hist. 3,23 p. 320,15 ut ... , que ad -is salutem, pacem et utilitatem pertineant, ... exequi procurent *episcopi. saepius*. in *alocatione*: CHART. Bern. II 473 (a. 1259) -i vestre (sc. *universorum*) patefiat ... , quod eqs. ? *de synodo generali (in loco dubio; v. notam ed.)*: EPIST. Lang. 17 (epist. papae) si valet, ad -e<m> exercitum ut nullius prepediant venire (sc. *vos, i. patriarcham*), dihortati sumus. b *de rebus i. q. summa, totum – das Ganze*: CONSTANT. AFRIC. theor. prol. p. 39,2 (ed. M. T. Malato, U. de Martini. 1961) cum totius ... scientie -s tres principales habeat partes (sc. *logicam, ethicam, physicam*) eqs. 3 *vis universaliter rata – allgemeine Rechtskraft, Geltung*: LEG. Burgund. const. I 74,1 antea actis ... temporibus emissa generaliter lege fuerat constitutum, ut eqs.; sed nunc ... -em praedictae legis placuit temperari.

generaliter v. generalis.

generamen, -inis n. 1 *germen – Spross, Nachkomme*: ALDH. virg. II 143 pudicitiae superos praeconia pascunt; cui licet in terris stirpis -a surgant, attamen in caelis virtutum culmina scandit. 2 *stirps – Stamm*: ALDH. ad Acirc. 11,22 psalmista canens ... natum divino promit -e numen in caelis prius exortum, quam eqs. WALAHFR. Wett. 110 illius (sc. *prosapiae*) e medio surgit -e (gloss.: generatione) proles. hort. 423 flos tibi (sc. *Mariae virginis*) sceptrigerum venit -e Iesse.

50 **generatim** adv. 1 *separatim, plene – einzeln, vollständig, ausführlich*: HRABAN. disc. 1 (PL 112,1194^A) cuncta summam -mque complecti, ita ut eligantur quaedam mirabiliora ... , non oportet. HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 483, 27) summam ... quaedam perstringam, quia cuncta ad hec pertinentia -m complecti non valeo. 2 *universe, generaliter – im Allgemeinen, allgemein*: UFFING. Ida 1,20 p. 481,40 fundit -m preces eo quisque fructuosior, quo corde compunctionis. OTTO BAMB. epist. 22 p. 1333^A (chart.) omnes nostri ordinis successores -m et eorum quemlibet speciatim ... exoramus, quatenus eqs.

60 **generatio** (-cio), -onis f. c. gen. explicativo: p.655,26. I *actio generandi, (pro)creandi – (Er-)Zeugung, Erschaffung*: A *proprie*: 1 *strictius i. q. procreatio, propagatio – Zeugung, Fortpflanzung (partus – Geburt: l.69)*: a *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. coit. prol. 3 creator ... animalium genus ... per coitum ... ac per -cionem disposuit renovari. ALBERT. M. veget. 1,41 masculinum ... , eo quod est formans et quasi sigillans in -e, est durius et siccus. animal. 6,32 in infantibus hominum capita etiam post -em sunt aperta. al. v. et p.651,26.665, 30. *de avibus* ('*das Schlüpfen*'): FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 63,18 aves diversantur ad invicem tam secundum genus quam per speciem, quam diversitatem habent pulli a -e. b *locus -is i.*

[Mandrin]

q. pudenda – *Schamteil*: ALBERT. M. nat. bon. 328 pone . . . , quod se scalpat in loco -is (*antea*: in loco pudoris) virgo . . . , dico, quod non corrumpitur virginitas. **2** *latius*: **a** *sensu act.*: **a** *in univ.* (*fere usu natur., philos., theol.; opp. corruptio*): ALFAN. premn. phys. 2,66 p. 39 primam . . . -em (PG 40, 565^B γένεσιν) motus volens ostendere non primam, sed secundam ostendit corpus. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 86,13sq. duo sunt . . . cause primordialis omnium motuum genera: creatio et -o . . . ; creatio . . . a primordio principiorum ex nichilo, -o . . . rerum ex antedatis principiis. ALBERT. M. veget. 1,193 medicus educit humorem malum et postea nutrimento . . . studet ad -em sanguinis boni. *persaepe. v. et p. 657,66.68.666,23.* **β** *secunda* -o *i. q. regeneratio, baptisma* – *Taufe*: BEDA hist. eccl. 3,7 p. 139,29 ipsum (*regem*) . . . secunda -e Deo dedicatum sibi accepit episcopus in filium. **γ** *de summa ex multiplicatione effecta* (*‘Produkt’*): ABBO FLOR. calc. 3,22 p. 86,16 quorum (*terminorum*) disponatur singillatim ordo et origo, ut pervideatur, qualis sit eorum -o. *ibid. al.* **b** *sensu pass. i. q. origo, initium* – *Herkunft, Ursprung, Abstammung*: **a** *de hominibus*: LIUTG. Greg. praef. p. 66,10 quos (*sc. homines*) non carnalis -o extollit . . . , sed spiritalis regeneratio fructificare facit (*cf. l. 69.71*). **β** *de rebus*: ALFAN. premn. phys. 4,6 p. 59 semen -em (PG 40,609^A τὴν γένεσιν) de sanguine habere (*sc. dicit Aristoteles*). **B** *meton. de iis qui generantur, (pro)creantur*: **1** *creatura* – *Erzeugnis, Geschöpf*: TRAD. Ratisb. 32 (a. 847/63) o quam caduca et fragilis hominum -o. **2** *genus, prosapia, stirps* – *Familie, Geschlecht, Stamm, ‘Sippschaft’*: **a** *de hominibus*: **a** *in univ.*: CONC. Karol. A 3^B,2 ut presbyteri . . . subintroducitas mulieres nullo modo secum audeant habitare nisi forsitan cum matrem suam aut proximitatem -is (-e *var. l.*) sibi habentes. TRAD. Michaelb. 1^a p. 773,8 quod . . . Syrus filius Mathilde advocatus esset et defensor loci et sic ipsa defensio maneret in ipsa -e. *persaepe. v. et p. 654,48. vol. IV. p. 82,14.* *de turmis exercitus secundum genera ordinatis*: PACTUS Alam. 17,3 si letus fuerit (*sc. interfecto*) in ecclesia aut in heris -cionis dimissus fuerit, XIII solidos et tremisso componat (*v. notam ed.*). **β** *usu plur. i. q. cognati* – *die Verwandten*: CHART. Burgen. II 175 (a. 1278) vendicioni Andronicus filius Andree, Martinus filius Pauli . . . -ciones et commetanei predicti Syxti . . . , consensum prebuerunt. **γ** *progenies* – *Nachkommenschaft*: LEX Ribv. 61,9 si tabularia hoc fecerit (*i. servo nupserit*), ipsa et -o eius in servitio inclinetur. TRAD. Welt. 7^a ut . . . mancipia et omnis -o eorum in eternum sabbatum habeant cum VI feria. CHART. Sangall. B 256 ut post me fratres mei et infinita -o eorum . . . predium pro beneficio recipiant. **al.** **b** *de animalibus i. q. species* – *Art*: AETHICUS 32,30 canes fortissimos (*sc. habent Turci*) ultra omnes -es ingentesque. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,8 debet *canis* esse de -e canum . . . , qui erant succursores avibus rapacibus. **3** *gens, populus* – *Volk(stamm; in malam partem: l. 54)*: AETHICUS 31 de ea -e (*antea*: gens inquieta) nullus fidelis aliquando qui narret (*narratur var. l.*) fuisse (*?leg. fugisse*). CAPIT. reg. Franc. 95,4 de diversis -bus hominum, qui in Italia commanent, volumus, ut *eqs.* WETT. Gall. 4 p. 259,36 fac (*sc. Deus*) -em istam in inproperium, ut, quae inprobe excogitant servis tuis, sentiant in capitibus suis. CAPIT. reg. Franc. 233,7 contra -es (*gentes* DIPL. Karoli III. 17 p. 28,22 [*var. l.*] Sclavorum. **al.** **4** *homines* (*tempore eodem progeniti*) – *Generation*: BONIF. epist. 50 p. 81,29 ut presentes vel futurae -es non presumant . . . parochias corrumpere. TRAD. Teg. 252 omni -i . . . ad hereditatem celestis patrie . . . tendentium litteris . . . innotescimus, quod *eqs.* CHART. Heirn. Leon. 105 p. 160,21 presentis *tem-poris* -o prava est atque perversa est (120 p. 177,32). *al. v. et p. 660,11.* *locut. in -es -um i. q. sempiterna* – *auf immer und ewig*: DIPL. Heirn. IV. 246 p. 312,38 ut haec . . . traditio firma . . . in -es -um permaneat. **C** *translate: 1 cognatio* – *Verwandschaft*: WALAHER. exord. 27 p. 512,20 non . . . debet pater vel mater de fonte suam suscipere sobolem, ut sit discretio inter spiritalem -em atque carnalem. CAPIT. reg. Franc. 252,47 numquid non possunt coniungi (*sc. matrimonio*), quos nulla proximitas carnalis vel in id -o secernit spiritalis? *cf. l. 21.* **2** *gradus* (*cognationis*) – (*Verwandschafts*)-*Grad*:

CONC. Karol. A 3^B,15 p. 20,11 quod . . . Gregorius papa . . . licentiam illis (*Germanis*) dedisset in quartam sese copulari -em (-e, -es *var. l.*). SALOM. II. epist. 30 p. 416,6 quia . . . coniuges ita sibimet consanguinitate iuncti essent, ut de uno parente in quinta, de altero in quarta -e mutuam ducerent propagationem. VITA Meinw. 178 p. 100,17 quidam . . . -em consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror sint primi. **al.** **3** *genealogia, generis recensio* – *Stammbaum, Geschlechtsregister*: **a** *in univ.*: CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 851,6) incipit -o regum. ADAM gest. 2,54 Wolf ex sorore regis Chnud filios suscepit Bern ducem et Suein regem . . . ; quam -is seriem . . . hic inserere dignum videbatur. *v. et p. 660,12.13.* *adde*: HRABAN. epist. 8 p. 394,17 per patrum historicam -em sanctae ecclesiae mysticam edisce (*sc. Frechulfus*) fecunditatem. **b** *liber* -is *de lectione s. evangelii in festo Nativitatis* (*spectat ad Vulg. Matth. 1,1; de genealogia Christi*): ELIS. SCHON. av. 1,35 p. 18,32 cum . . . inchoaretur liber -is. **4** *compositio, formatio* – *Erstellung, das Bilden*: THEOD. mus. p. 188^a ipsa (*sc. tetrachorda*) . . . procreant tetrachordum excellentium -e vicaria. ALBERT. M. anal. pr. 1,2,1 p. 486^a,32 ad -em . . . syllogismi requiritur ordo terminorum in propositionibus syllogismi positorum. **5** *modus* – *Gattung, Sorte, ‘Art’*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^C de ista -e vulnerum (*i. de contusionibus*) est capitulum ordinatum.

II *per confusionem i. q. fatum* – *Schicksal*: ALFAN. premn. phys. 2,95 p. 46 ostendit *anima* . . . ab ipso creatore leges sibi datas, quibus oporteat hoc totum eam dispensare, quas et -em (PG 40,581^A εἰσαρμόζων) vocat Plato (*cf. vol. IV. p. 100,26*). **generativus**, -a, -um. *struct. c. gen. obi.*: l. 51.55.58.61. **I** *adi. i. q. ad generationem pertinens, generans* – *zur (Er-)Zeugung gehörig, (er)zeugend*: **A** *corpor.*: **1** *strictius*: **a** *procreationem, propagationem perficiens* – *die Zeugung, Fortpflanzung vollbringend*: ALFAN. premn. phys. 1,8 p. 7 plantis (*sc. communicat vita*) . . . per nutritibilem et -am (PG 40,505^B σπερματικὴν) *v i r t u t e m* (RICHARD. ANGL. anat. I 512. *al. v. et p. 651,25*). ARNO REICHERSB. apol. p. 131,29 ‘spiritus sanctus praevenit in ipsam (*Mariam*) et ‘potentia<m>’, deitatis Verbi receptivam simul et -am, (*ex Ioh. Damasc. [PG 94,985^B] δύναμιν . . . γεννητικὴν*) praeparans’. ALBERT. M. sent. 2,31^I p. 517^a,20 inobedientia . . . magis debuit esse in ratione quam in -is organis. DAVID compos. 2,49,2 ut putet *quis* tunc solum se peccasse, quando opus -um perfecit. *al. v. et l. 67.* **b** *procreatione effectus* – *durch Zeugung bewirkt*: CHART. Osn. I 404 p. 324,1 (a. 1189) ut, si forte in masculino sexu linea -e successionis defuerit, feminina successio . . . advocaciam obtinebit. GUNTH. PAR. orat. 5,1 p. 136^D est . . . bonum hoc aliorum omnium . . . principium, sic tamen, ut nullum ex omnibus ut in his, quae -am aut sementivam habent propagationem, eiusdem principii sortiatur naturam. **2** *latius i. q. creans, creativus* – (*er*)*schaffend*: ALFAN. premn. phys. 5,47 p. 71 dicunt *philosophi* ignem esse aliorum elementorum -um (PG 40,632^A γεννητικόν). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 90, 10 iecit *Deus* . . . semina commiscendi potentia *v i r t u t i s* que -e (ALBERT. M. veget. 1,104, 2,100). THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p. 135^F antequam medicinam carnis -am (creativam BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^B) seu sigillativam adhibeas (*sc. medicus*) *eqs. al.* **B** *incorpor. i. q. efficiens* – *bewirkend*: ALBERT. M. bon. 254 p. 147,81 hoc (*sc. perseverare*) est -um *v i r t u t i s* consuetudinalis (sent. 2,28,1 p. 485^b,20 *v. politicae. al.*). CONST. imp. III 101 p. 91,10 quam sit (*sc. promissio fidelitatis*) acceptabile quamque -um fecundi tripudii, . . . nequimus exprimere.

II *subst.*: **A** *fem. i. q. vis procreans* – *Zeugungskraft*: ALBERT. M. anim. 2,2,5^{CAPIT.} de alimento, quod est obiectum nutritivae, augmentativae et -ae (*cf. 2,2,5 p. 88,54 ‘quoniam . . . haec potentia animae’, quam vocamus nutritivam, ‘est vegetativa’ . . . ‘et -a [p. 416^a,19 γεννητικὴ]’ eqs.*). **B** *neutr. c. gen. obi. i. q. medicamentum quod efficit* – *Heilmittel zur Erzeugung (von)*: THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p. 135^G eodem modo administrentur -a puris in vulneribus.

*adv. *generative. per (pro)creationem* – *durch (Er-)Zeugung*: ALBERT. M. nat. bon. 143 p. 58,41 de incendio . . . spiri-

[Mandrin]

tus ... potestative, non -e ortus est *Christus*. sent. 1,13,9 p. 384^b,39 quod non est ab alio, nec -e est ab alio nec etiam processive est ab alio.

[2. **generativus** v. *aggravativus. adde ad vol. I. p. 379, 378^{qq}. MAURUS progn. 40 p. 49^b,32 quandoque melancolia ... est terre coloris et dolor adest generativus (ed., -us cod. Vat.; cf. 30 p. 43^b,51 aggravatus).]

generator, -oris m. 1 *genitor, auctor generis* – (*Stamm*-) Vater: EBERH. HEIST. Betel 26 populi -r Hebrei (i. *Iacob*; cf. *Vulg. gen.* 35,11). 2 *creator* – *Erzeuger, Erschaffer*: ALBERT. M. animal. 1,382 ibi (sc. in dextro cordis ventriculo) accipit (sc. *nutrimentum*) ... formam veram, qua sicut nutrimentum movetur ad corporis membra, sicut (fort. leg. sic et) ex universali -e formae nutrimenti membrorum. 16,84 operator ... sanguinis ... et -r est epar.

generatrix, -icis f. *mater* – *Mutter* (per prosop.): CHRON. Clus. 21 (MGScript. XXX p. 969,32; a. 1058/1100) quae (*discretio*) omnium virtutum -x, custos atque moderatrix ... praedicatur (cf. *Bened. reg.* 64,19).

genero, -avi, -atum, -are. *script.* ie.: l. 58. adde ANTIDOT. Glasg. p. 103,3. *depon.*: l. 41. 56. *usu absol.*: l. 38. p. 658,9. *inf. pro subst.*: l. 35.

gignere, creare – *hervorbringen, erzeugen*: 1 *corpor.*: a *strictius de propagatione animantium (de vite: l. 53)*: a *in univ.*: LEG. Wisig. 4,2,5 de successione ... illorum (sc. *heredum*), qui de diversis parentibus -antur. EIGIL Sturm. 2 p. 132, 9 qui (*Sturmi*) ... nobilibus et christianis parentibus -tus et nutritus fuit. CHART. Heinr. Leon. 77 p. 112,23 curiam ... cum ... mancipiis eam inhabitantibus et ex his ... -tis seu in posterum -andis ... contradidimus (sc. *dux*). *al.* in *imag.*: LIUTG. Greg. 11 p. 75,29 de uno patre spiritali et de matre omnium virtutum caritate -ti sunt (sc. *discipuli Gregorii*). β *de viris, maribus i. q. procreare* – *zeugen*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9, 40 p. 49^b si in substantia (sc. *membrorum generativorum*) sit *passio*, aufert desiderium libidinis et -are. OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,26 ut Fridericus dux ... Heinrici ... filiam in uxorem acciperet ex eaque Fridericum ... -ret. ALBERT. M. animal. 1,61 omne masculinum in genere animalium existens -at eiciendo suum semen in suam feminam. *al.* de *membris generativis, semine*: CONSTANT. AFRIC. coit. 7,3 membra (i. *testiculi*) dextra -ant (-antur *var. l.*) masculos et sinistra feminas. 7,15 si ... semen calidum ceciderit in os matricis et accesserit ad sinistram partem, -bit feminam. γ *de feminis i. q. parere* – *gebären* (de *avibus: l. 51*): ALDH. carm. eccl. 2,23 sobolem -bis, virgo (sc. *Maria*), perennem (item *virg.* II 1701). ALFAN. premn. phys. 40,12 p. 130 matre non bene ... nutrita consequenter, quae -at, (PG 40,772^A τὰ τικτόμενα), corporibus distemperata ... nascuntur. BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,7 puerum ... absque omnibus humanis membris solitarium ... -vit *matrona*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 56,22 maiores (sc. *aves*) ... paucos filios -ant uno partu. *al.* δ *in imag. de vite*: RHYTHM. 146,13,4 caput mihi (sc. *viti*) ferrum secat ...; plura per vincula nector, simili damnandos nece dum -o natos (i. *uvae*). b *latius*: α *in univ. (fere usu natur. et philos.)*: COMPOS. Luc. G 33 terra (sc. *sulphurea*) -at sulphur. DHUODA lib. man. 5,1,107 tellus ... -atur vermiculos. ANTIDOT. Glasg. p. 144,34 facit *oleum anethinum* ad ... dolorem corporis ex fleumatico humorem i-atur (sic pro -tum, ut *vid.*). THIETM. chron. 1,3 qui (*fons*) unam de se paludem -ans *eqs.* HERM. CARINTH. essent. 1 p. 98,3 astrologi ... ita mundi elementa sentiunt ut partes integrales totius, mundane vero prolis ut causas -antes et nutrites. *al. v. et p. 658,42. mediopass. i. q. nasci, fieri* – *entstehen*: ALFAN. premn. phys. 5,18 p. 65 vaporosum (sc. *genus aeris*) ... , ubi -atur (PG 40,620^B τικτεται), calidum (sc. *esse dicit Aristoteles*). ALBERT. M. gener. 1, 1,25^{capit.} quae -antur simpliciter et quae -antur generatione aliqua et non simpliciter. metaph. 3,2,7 p. 124,4 -ari (p. 999^b,11 γενέσθαι), hoc est generatione perfici, 'est impossibile'. *al.* β *conficere* – *herstellen*: ANTIDOT. Sangall. p. 98,38 carpobalsamo, resina, galbanum -atur (sc. *oleum metropium*). 2 *incorpor.*: α *efficere, excitare, provocare* – *bewirken, schaffen, hervorgerufen, verursachen*: LEX Baiuv. 11,3 hoc (sc. *alienam*

domum vi ingredi) scandalum -at. PAUL. DIAC. carm. 11,6 nova causa dolores multiplices -at et mea corda quatit. POETA SAXO 5,212 mens moresque viri facta palam -ant. WIPO gest. 1 p. 11,10 quos (*pontifices*) singulos nominare operis fastidium -at. CHART. ord. Teut. (Thur.) 311 quatenus ... non presumatis ... piscari ... , cum ... monasterio preiudicium -etur. *saepe. absol.*: DIPL. Heinr. II. 356 quot ... eorum, quos procurare debemus, si male procurantur, affert nobis maledictiones inopia, tot benedictiones, si bene -at, copia. b *formare* – *bilden* (*usu math.*: l. 15. *al.*): ALDH. ad Acirc. 119 p. 163,12 de ... nominibus, quae in tribracho congegimus, anapestus legitime -atur (figuratur *var. l.*) tam genetivo ... singulari quam nominativo ... plurali. Ps. BEDA arithm. 1 l. 47 (rec. β) unitas ... senarium (sc. *numerum*) procreat et binarius ... novenarium -at. *al.*

adi. 1. **generans**, -antis. *formans* – *bildend* (*usu math.*): ABBO FLOR. calc. 3,22 p. 86,22 si -ium (sc. *terminorum*) et generatorum comparatio sit.

2. **generatus**, -a, -um. *formatus* – *gebildet* (*usu math.*): v. l. 18.

subst. 1. **generans**, -antis. 1 *masc. (fem.: l. 23) i. q. creator, genitor, genetrix* – *Erzeuger(in), Stammvater*: ALBERT. M. animal. 17,65 apes ... sunt -es ... , et reges et kyrikes sunt generati. *pro nom. propr. (in lusu verborum)*: BERTH. ZWIF. chron. 42 p. 274,23 testes sunt Genitor, G-s et Genitus (cf. p. 274,95q. testes sunt Verus, Veritas et Verax). 2 *neutr. i. quod gignit, creat, efficit, principium* – *etwas das hervorbringt, erzeugt, bewirkt, Ursprung (fere corpor.; incorpor.: l. 33)*: ALBERT. M. meteor. 1,4,2 p. 35,10sq. licet sol sit -s in omnibus ... , tamen ... etiam homo et asinus sunt -ia. animal. 17,51 -s hoc semen et adducens ipsum sunt diversa in natura et specie ... ; aliud erit -s semen et aliud fovens. metaph. 1,1,7^{capit.} de formaliter in nobis -bus scientiam, quae sunt experimentum et universale. 7,2,9 p. 350,46sq. 'quia -s (p. 1033^b,30 τὸ γεννῶν) secundum formam 'tale est, quale' est 'generatum (p. 1033^b,30 τὸ γεννῶμενον)' *eqs. ibid. al. v. et l. 44 p. 651,22.*

2. **generatus**, -i m. *qui genitus, natus est* – *Er-, Gezeugter, Geborener*: v. l. 23.

3. **generatus**, -i n. *quod genitum, creatum est* – *das Erzeugte, Hervorgebrachte*: ALBERT. M. incarn. 2,3,1 p. 188, 43sq. dupliciter dicitur *generans* -um efficere: uno modo ... nihil de substantia sua ministrans -o, sicut artifex generat artificiatum. animal. quaest. 2,17/19 p. 117,7 in non-viventibus materia -i non fuit sub generante prius, immo sub opposito eius. *al. v. et l. 35.*

generositas, -atis f. *script. et form.*: -ossi-: l. 66. *abl. sg.* -e: p. 659,12. *struct. c. gen. explicativo*: p. 659,9. 1 *nobilitas, dignitas* – *Adel, (hoher) Stand, Ansehen*: a *proprie (fere de hominibus; de rebus: l. 68)*: α *strictius*: LEG. Wisig. suppl. p. 476,11 hos, qui ... titulum dignitatis amiserant, reverti iterum claro pristinae -is testimonio ... optat (sc. *congregatio episcoporum*). CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,26 habet (sc. *monachus in abbatem eligendus*) in palatio -em. THEOD. TREV. transl. Celsi 5 Egbertus ... clarus quidem parentelae -e, sed clarior totius probitatis ... dote. ANNALISTA SAXO a. 1036 p. 372,6 quam (*Luditham*) quidam ministerialis -i illius inconveniens sibi eventu infelici coniunxit. *al. v. et p. 671,50. honor* – *Ehre*: ALCUIN. epist. 54 p. 98,28 magna -s est filium esse Dei (i. *monachum*); sed haec dignitas *eqs.* β *latius i. q. origo, status, condicio* – *Herkunft, Stellung, Rang (in neutram partem)*: EDICT. Roth. 75 si mortua fuerit mulier, conponat *interfector* eam secundum -em (*antea*: nobilitatem) suam. PASS. Leod. 1 (MGMer. V p. 283,3) ut terrena -e nobiliter exortus, ita ... , in quodcumque gradu vel ordine provehebatur, extitit prae ceteris erectus. MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 519,21 dic nobis (sc. *Laurentius regi*) -ssitatem tuam. *de notis musicis*: ARIBO mus. p. 55,22 neumae ex ... mutationibus natae non sunt omnes in eadem -e, sed quaedam primae, quaedam secundae dignitatis sunt. b *meton.*: α *de hominibus nobilibus in allocutione honorifica* ('*Wohlgeboren*'): CHART. Westph. VII 905 (a. 1256) serene -i vestre (i. *comiti*) volumus esse notum, quod *eqs.* β *de hominibus cuiuscumque conditionis*:

[Mandrin]

TRANSL. Mod. 44 p. 309,27 omnis professio, omnis -s, omnis sexus et aetas in voces cantuum prorumpunt. **γ** *genus, stirps* – *Geschlecht, Stamm*: CHART. Sangall. A III app. 12 p. 692,10 (a. 1035) Willihelmus ... episcopus regia -e procreatus eqs. HONOR. AUGUST. spec. p. 817^C eo quod ipse (*Ioseph*) et virgo (*i. Maria*) descenderint de David familiae -e. **c** *translate i. q. magnificentia, excellentia, virtus* – *Großartigkeit, Vortüchtigkeit, Vorzug*: ALDH. virg. I 31 p. 270,2 quam pretiosa sit supernis municipibus pudicitiae -s. WALAHFR. Gall. 2,11 tanta novarum -e virtutum nostram gentem insigniri perdoluit comes. DIPL. Ludow. Inf. 44 p. 165,29 qui (*sc. episcopus eligendus*) -e nature, pericia librorum et vitae probitate idoneus sit. PASS. Quir. Teg. 6 -em illorum (*fratrum*) videns coepit *papa* hortari illos, ut eqs. PASS. Ursulae 3 probitatis eius pariter et formae indicibilis -s ... tyranni in notitia perlata est. **2** fort. *per confusionem c. generalitas i. q. universitas* – *Gesamtheit*: LIBRI confrat. I app. A 1 cuius (*ducis*) commemorationem ... posteris nostros deinceps ex integro acturos fore omnis -s fratrum uno sensu decrevimus.

generosus, -a, -um. (*genere*) *clarus, nobilis* – *adelig, edel, vornehm*: 1 adi.: **a** *de hominibus eorumve stirpibus* (*de urbe*: l. 28; *de sanguine*: l. 26): **a** *in univ.*: EPIST. Teg. I 22 abbas ... comiti ... stemmate -o ... felicitatem. DIPL. Conr. II. 285 p. 400,32 (*spur.*) quia ex illustribus atque curialibus viris ... mulier admodum esset *Iuditha* -a. DIPL. Conr. III. 126 p. 228,5 -i sanguinis, quo in pignus perpetuae dilectionis confederati sumus (*sc. imperatores*), propinquitas nos invitat, ut eqs. CARM. de Frid. I. imp. 2279 quotumque valet, -a Papia cohortes ducit, ut eqs. *saepe. v. et p. 652,10. per enallagen*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,27 quiescite (*sc. monachi*) ... ab hac ... -a electione (*i. abbatis nobili genere orti*), quia infirma mundi et contemptibilia elegit Deus. **β** *spectat ad indolem*: WALAHFR. Blaithm. 25 nobilis in genere egregio, -ior actu eqs. **γ** *genuinus* – *angeboren, ererbt*: LEG. Wisig. 5,7,17 quia ingenta libertas gratie dono fit nobilis, ideo -a nobilitas inferiori tactu fit turpis. **δ** *remissius de servis i. q. industrius, probus* – *arbeitsam, tüchtig*: CHRON. Bened. II 3 alia ... infinita ... cum ingenti et -a valde familia (*sc. tradidit Lantfridus*). **b** *de rebus* (*de animali*: l. 43): **a** *bonus, pulcher* – *gut, schön*: ECKEH. IV. carm. var. II 1,28 simplicitas pura, -ior ergo figura (*sc. versus*). CARM. Sangall. I 1,17 non ... prodest talem partier (*sc. inter tres heredes*) hircum, qui multum pulcher, multum -us et extat. ECBASIS cap. 1154 mirabitur unus et alter artus egregios -o in corpore sculptos. EPIST. Meginh. 2 p. 194,20 cum ... tam -i vini duas species ... mihi (*sc. Meginhardo*) allegastis (*sc. abbatissa*). TRAD. Werd. 122 p. 19,14 ut ... largissima fratribus amministretur ... vini ... lenis et -i refectio. *fructuosus* – *ertragreich* (*in imag.*): DIPL. Loth. I. 120 p. 277,1 ut ... Deo fecunda, -a filiis existeret *ecclesia Lugdunensis* (*item* 123 p. 282,30). CHART. Raitenh. 79 (epist. papae) cum ordinis vestri (*sc. Cisterciensis*) -a plantatio multe religionis ... flores et fructus protulerit. **β** *honestus* – *ehrenvoll*: PASS. Ursulae 14 omnibus (*sc. virginibus*) -ae necis somno sopitis tandem beata Ursula ... prosequitur. *al.* CARM. pro schola Wirz. 182 assis, Ambrosi, fautor belli -i (*i. certaminis hominum litteratorum*). **2** *subst. masc. i. q. vir nobili genere natus* – *Adeliger*: CHART. Westph. V 273 (c. 1218) -us quidam de illustri prosapia ortus Fridericus nomine ... in prelatum est promotus.

adv. generose. gratis – *unentgeltlich*: ACTA imp. Winkel. I 991 p. 743,45 (a. 1268) si extractio (*sc. victualium*) ... sit -e concessa, augustalem I (*sc. sibi dari faciat cancellarius*), si vero sit empta, dimidium augustalem.

genesium v. gynaeceus.

genesis, -is (-eos: l. 66.70. p. 660,5) f. (*m.*: p. 660,2) *script. et form.*: *geniseos*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,24 (*var. l.*). -esim: ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,6 (*var. l.*). *acc. sg. -in*: p. 660,1.

creatio – *Schöpfung, Erschaffung*: 1 *proprie*: **a** *pro titulo primi libri veteris testamenti* ('Genesis'): HRABAN. epist. 8 p. 394,15 e libro G-eos ... invisibilium mediteris (*sc. Frechulfus*) effectum. 39 p. 476,33 ut historicum sensum in exordio G-is vobis (*sc. imperatori*) explanarem. CATAL. thes. Germ. 47,8

expositio *super* G-im (LIBER de unit. eccl. 2,4 s. G-in). *al. expressius de codice*: CATAL. biblioth. B III 15 G-is glosatus. **b** *origo, ortus* – *Herkunft, Abstammung*: GESTA Bereng. 1,11 Berengarium -i (gloss.: natura) factisque legendum rite canam. LIUTPR. antap. 5,14 Greci in -eos nobilitate non, quae mater, sed quis fuerit pater, inquirunt eqs. *ibid. al.* **2** *meton.*: **a** *prosapia, proles* – *Familie, Nachkommenschaft*: CARM. de gener. Christi 1188 tollitur hac carta -is tua (*sc. Ioras*), terciā, quarta: sic Ozochiam, Ioas tacet aut Amasiam (*v. comm. ed. p. 170*). **b** *genealogia* – *Stammbaum*: CARM. de gener. Christi 1185 -is (gloss.: id est multitudo istius generacionis) iste globus (gloss. 314: generacionis) cum quadraginta duobus (gloss.: patribus) esset texendus eqs. 1409 sicut vult -is (gloss.: istius generacionis) ordo. **3** *translate i. q. constellatio (natalis)* – *Stellung der Gestirne (bei der Geburt), 'Konstellation'*: VITA Elig. 2,16 p. 707,9 nullus sibi proponat fatum ... aut -im, quod vulgo nascentia dicitur, ut dicat, qualem nascentia attulit, taliter erit. Ps. BEDA mund. const. 1,418 Mars positus in centro mundi, si Saturnum ex tetragono respexerit ... , qui (*sc. homines*) nascuntur [in illa diurna -i, (*cf. Albumasar, De revolutionibus nativitatum* [ed. D. Pingree. 1968] 4,1 p. 181,14 τὸν ἡμερι-
vὸν γενέσεων), efficiuntur homicide. *al.*

genesta v. genista.

genestra v. genista.

genetalis v. genitalis.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -i m. *astrologus* – *Sterndeuter*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D qui numerus (*i. aetas octoginta annorum*) iuxta -os infirmis decumbentibus minatur horam obitus. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 164,32 trium partium et alie subdivisiones ... apud -ziacos ... reperiuntur (*v. notam ed. p. 306*). ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 702^a,9 ex quibus (*principiis*) prognosticantur astronomi et secundum quod scripta est scientia -orum. *cf.* *geneaticus, *genezia.

genethliacus (-ezi-), -

hominibus (de Maria virgine: l. 10. saepe): TRAD. Frising. 47 p. 76,10 (a. 772) post obitum ... meum atque -es meae eqs. TRAD. Weiss. 23 ego ... clericus trado ... rem meam pro remedium anime mee et pro gini-em meam. FORM. Senon. II 2 p. 212,7 ut ac causa apud proximiores parentes suos, octo de parte genitore suo et quattuor de parte geni-ae suae, ... hoc (sc. iuramentum) debeat reus coniurare. HROTSV. Mar. 54 hic (Ioachim) in mandatis geni-is ab ubere legis extiterat iustus. CHART. Osn. III 161 ad honorem omnipotentis Dei et beate geni-is (ed., gent- cod.) eius. persaepe. **β** de planta: WALAHFR. hort. 144 si ... aestivi sinitur cucurbita spiramina solis cum -e (geni- var. l.) pati et matura falce recidi eqs. **b** latius i. q. creatrix – Erzeugerin, Schöpferin (usu attrib.): HERM. CARINTH. essent. 1 p. 78,13 constat ... nichil genitum sine causa geni-e. *ibid.* al. **2** in imag. vel translate: CAND. FULD. Eigil. II 10,8 infausta geni-e sata Discordia proles (item 25,36). UNIBOS 131,4 non est hanc dare facile geni-em pecuniae (i. equam nummos pro stercore reddentem). CHART. Wirt. 2940 p. 207,19 ne ... confraternitas possit ... aboleri et ne geni-x oblivionis in ordinatione prenotata deinceps valeat subintrare eqs. al.

***genetta** (-etha), -ae f. *Genetta genetta* L. – Ginsterkatze: ALBERT. M. animal. 22,104 -tha bestia est paulo minor vulpecula eqs.

genetur v. genitor. **genezeum** v. gynaeceus.

***genezia**, -ae f. (cf. γενέθλιος, γενεθλιακός) *constellatio (natalis) – Stellung der Gestirne (bei der Geburt), 'Konstellation'*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 168,29 cum maius solis spatium -a metitur (cf. *notam* ed. p. 308sq.). *pro titulo libri*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 166,1 trium partium ... subdivisiones ... reperiuntur ... in -a sive annalibus (cf. *notam* ed. p. 306). p. 196,6 quod in -a legitur de conceptu et partu hominis (cf. *notam* ed. p. 323). cf. *gentilogia

geneziacus v. genethliacus.

gengibae, gengivae v. gingivae.

genialis, -e. **1** sensu originario: **a** coniugalis, nuptialis – ehelich, Ehe-, Hochzeits-: CONC. Rem. 28 (MGScript. III p. 675,14; a. 991) quid acturi erimus (sc. episcopi), si armati duces -is lecti nocturna furta deprehenderint? DUDO hist. 3,42 p. 185, 34 (ed. Lair) connexuit se *dux* -i iure conservandae successionis cuidam nobilissimae virgini. *al.* AMARC. serm. 3,715 quis ... acria curaret doctorum attendere verba, si vellent penitus -ia culta vetare? ODO MAGDEB. Ern. 1,350 faustos Hymeneus concinit annos felicemque dicat -i numine lectum. **b** laetus, iucundus – fröhlich, heiter, angenehm, erquicklich: **a** in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 14,81 non multi fluxure dies ... dehinc fratrum -is (gloss.: pulcher) acervus cum patre, unde ierat, iterum remearat eodem. IOH. ELNON. Rictr. 2,444 quo (*studio*) vellet *Eusebia* ad ipsum ... remeare locum sibi ceu -em. VITA Theog. 1,17 p. 456,29 ad -em refectionem aliquoties invitati ... nulla ... inveniunt (sc. monachi propter paupertatem monasterii). CONR. MUR. summ. p. 158,12 quilibet de ... amicis poterit appellari ... gloriosus, -is, genialis. p. 159,2. *subst. masc. pro nom. propr.*: CHRON. Fred. 4,21 ducem super ipsos (sc. Wascones) nomen G-e instituunt (sc. reges victores), qui eos feliciter dominavit. **β** exquisitus – (aus)erlesen: AMARC. serm. 3,288 illi (iuvenes Hebraei) fulsere ante alios escis -bus altos pingues (spectat ad Vulg. Dan. 1,15). **2** per confusionem c. genialis: **a** adi.: **a** innatus, natus – angeboren, natürlich: WILH. APUL. gest. 4,204 hunc (Wiscardum) Corifi -bus urbs operumque praedita praesidiis in deditioe recepit. *patrius – heimlich*: WILH. APUL. gest. 1,6 quem (ventum) lingua soli -is (sc. Normannorum) Nort vocat. **β** de domino hereditario iure regnante fere i. q. proprius – eigen (usu publ. et iur.; cf. *Lexicon Mediae et Infimae Latinitatis Polonorum* III. 1969/74. p. 840,325sq. IV. 1975/77. p. 513,445sq.): CHART. archiep. Magd. 379 p. 495,30 (a. 1182) ut, cuiuscunque condicionis ... homo ... sepulturam suam ... ordinaverit, salva ... -is domini reverentia liberam faciendi habeat licentiam. **b** subst. masc. i. q. filius (naturalis) – (leiblicher) Sohn: CARM. de gener. Christi 212 septem benefacta (sc. Dei) ... , quae sunt: natalis de virgine, non -is (genialis var. l.; gloss.

marg.: id est naturalis). CARM. de Iuda 1,95 tali ... perfrueret (sc. regina liberis carens) -i, qui regno staret et post nos imperitaret.

genic(h)- v. gynaece-.

***geniclinatio** (-cio), -onis f. (cf. genu, inclinare) *genuum flexio – das (Nieder-)Knien*: GESTA Ern. duc. I 3,60 illi (nautae) ... tendebant supinas ad celum ... manus cum crebra -cione in manus Dei spiritum commendantes.

genicularis (ie-), -e. **1** adi. i. q. ad genu pertinens – zum Knie gehörig, Knie-: RUP. TUIT. trin. 21,18 l. 1127 corporis stupor est succisis vel combustis varicibus -es quoque nervos contrahi. **2** subst. fem. i. q. lychnis – Lichtnelke (Lychnis coronaria Desr.; cf. Hegi, Flora. III. p. 296sq.): DYASC. p. 116^b litchitus, quam Latini i-em (Diosc. 3,101 γενικουλήρις), id est bellarium, vocant, florem habet similem viole.

***geniculata**, -ae f. (geniculum) *polygonum – Vogelknöterich (Polygonum aviculare L., Polygonum geniculatum Poir.; cf. Hegi, Flora. III. p. 191sq.)*: ALPHITA G 70 -a, poligonia idem. P 23 poligonia ..., -a ..., centinodia idem (v. *notam* ed. p. 514sq.).

geniculatum adv. *genibus flexis, positus – mit gebeugten Knien, kniend*: THEOD. AMORB. Mart. 4 p. 423,19 hospites et peregrinos collegit et ... pedes eorum -m acclinis lavit. THEOD. loc. sanct. 179 planicies ... tantum optinet spaci, ut quinque homines ... locum habeant -m orandi. WIGAND. Waldg. 15 Dominus ... -m iacenti in oratione ... dignatus est locum optatum designare.

geniculatio, -onis f. *genuum flexio – das (Nieder-)Knien*: WALAHFR. exord. 26 p. 504,34 quamvis ... -is morem tota servet ecclesia eqs. CONR. MEND. Attal. p. 158,16 anus ... obsecrationibus, lacrimis, -bus ... corpus ... castigabat. al.

geniculo (genuc-, -itu-, -cl(o), -cli(o)), -avi, -atum, -are. *form. coniug. III. l. 37. partic. pass. pro act. l. 39. genua flectere, ingeniculare – die Knie beugen, (nieder)knien (in imag.: l. 36. 37)*: BONIF. epist. 50 p. 81,6 ante vestigia vestra (sc. papae) -antes intimis subnixis flagitamus precibus, ut eqs. EPIST. Bonif. 105 p. 230,30 -uclientes (-antes p. corr. Z) ... totis visceribus efflagito (sc. rex) mentis, ut eqs. SUMM. Heinr. C p. 314,20 -tus (-clatus, genu-tus var. l.): genibus provolutus. CHART. Lub. I 275 p. 257,33 -tulando ante magistrum ... flagellabitur peccator. FUND. Heinrichow. p. 8,24 dominus Nycolaus ... -vit coram ducibus resignans eis universas suas possessiones. al.

geniculosus, -a, -um. *nodosus – knotig, voller Knoten*: DYASC. p. 103^a hierobus herba est porrecta virgultis ultra cubitum -is cum foliis per intervalla distantibus (cf. ThLL. VI/2. p. 1809, 34. 76).

geniculum (ie-, iun-, gen(e)c-, genuc-, genug(u)(um), -chu-, -clum), -i n. vel raro (l. 55. 59) **geniculus** (genunc-), -i m. vel semel (l. 60) **genicula** (ienuc-), -ae f.

genu – Knie: **1** proprie: PACTUS Alam. 7,4 si subtus ienu-um fuerit (sc. vulnus), solvat percussor solidos III. LEX Alam. 57,62 si quis ... alium in genu-o (-o, -eculo, ienu-o, -uglo var. l.) placaverit eqs. LEX Baiuv. 8,4 si (sc. quis) indumenta (sc. virginis) super -ucula (-unculos, -ucla, iunuclis sim., genua var. l.) elevaverit eqs. AGNELL. lib. pont. 94 p. 259 l. 48 hic (Zeno) ... patellas -orum (-uchulorum C) non habuit. Ps. HIPPOCR. phleb. p. 66^b,13 (cod. Dresd.) hae ... venae cavendae sunt quatuor digitis super -unculos. BOTAN. Sangall. 28,4 super gambas ligabis (sc. emplastrum) et pedes et ienuculas. RECEPT. Bamb. 38^{capit.} ad genculorum dolorem. al. *de spatia inter pedem et genu pro mensura sumpto*: COMPOS. Luc. X 32 cabas humidum locum usque ad -uculum et dissaperies terram. MAPPAE CLAVIC. 101 si ... unius staturae altitudo (sc. aedificii erit), usque ad -um fundamentum (sc. oportet esse). **2** translate i. q. gradus cognationis – Verwandtschaftsgrad: LEX Sal. Merov. 44,11 si nec ipse frater fuerit, tunc qui proximior fuerit ... usque ad sextum -uculum (-um, ienu-um LEX Sal. Karol. [var. l.]), ... ipse reipus illos accipiat. LEX Ribv. 57,3 usque quinto -uculo (-uclo, -ugulo var. l.) qui proximior fuerit, in hereditate succedat. DECRET. Burch. ind. p. 540^C septimus liber continet ... , in quo -o fideles et coniungi et

[Mandrin]

separari debeant. *al.* cf. *genu*.

genilogus *v.* genealogus.

genimen, -inis *n. abl. pl. -is*: *l. 12. confunditur c.*: *gem*(us): *l. 9. 12. adde* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,21 (*var. l.*). *germen*: *l. 17.*

stirps, proles – Sprössling, Kind: 1 *proprie*: *a de prole animalium, hominum*: SYLL. Sangall. 18,1,1 imperatorum -n potentum . . . , rex, miserere. HELM. chron. 67 p. 124,20 remanserunt tria -a (*geminia a. corr.* C) regum, scilicet Suen . . . Herici filius, Waldemar Kanuti filius, Kanutus Magni filius. *al. in imag. (spectat ad Vulg. Matth. 23,33)*: THIETM. chron. 7, 39 de -is (*corr. ex geminis T*) viperarum, id est filiis Suenni persecutoris, pauca edissero. *al.* **b de plantis i. q. germen, ramus – Trieb, Zweig**: ALBERT. M. veget. 1,107 ex assimilato sibi diversa producit *planta* -a (*germina edd. priores*). *de vino (in imag.; loci spectant ad Vulg. Matth. 26,29)*: RADBERT. corp. Dom. 21,81 in regno adoptionis de -e (*germine var. l.*) vitis novae bibit *Christus*. EKKEH. bened. I 13,69 qui (*Christus*) bibit hunc (*sc. vinum*) noviter (*gloss.*: id est -n novum). IORDAN. SAXO epist. I 35 p. 42,3 cito venit nuptiae agni, cuius dextera repleta est muneribus . . . ad abstergendum aquam praesentis . . . tristitiae in vinum -is sancti. 2 *translate*: CONST. imp. II 158,7 (a. 1232) ut de finibus Alamanie, in quibus semper extitit fida fides, heretice labis -a modis omnibus deleantur (*item ACTA imp. Winkelm. I 350 p. 311,45 [dipl. Frid. II.]*). 3 *meton. i. q. seminarium – Pflanzstätte (in imag.)*: WOLFHER. Godeh. I 15 p. 179,8 verebatur . . . germen plantationis suae, quod . . . noviter ordinaverat, a verae religionis -e penitus disperitum. CHART. Naumb. I 171 p. 150,11 novam de germine et -e ipsorum (*Cisterciensium*) congregationem in nostram dyocesisim transplantare . . . deliberantes (*sc. episcopus*) *eqs.*

geniotelis (-tilis) *subst. mercurialis – Bingelkraut (Mercurialis L.)*: ANON. herm. p. 101,8 -ilis, id est partemnio sive mercurialis vel linus gustitus.

geniparus, geniperis *v. iuniperus*.

***genisia** *subst. de genere plantae fort. i. q. Potentilla anserina L. – viell.: Gänserich*: HILDEG. phys. add. I p. 386, 17 -a genescruit (*de signif. aliter ed. Rieth ad 1,150. p. 266*).

[***genispacium, *genispatum** *v. *rhinospacium*: ARS med. 6,31 cod. G (Mittellat.) 22. 1987. p. 32.]

genista (gin-, -nest(a)), -ae *f. script.*: *ze-*: *l. 50. -net(a)*: ALDH. ad Acirc. 23,3 (*var. l.*). -tra: *l. 49. 50. adde* WILH. SALLIC. chirurg. 1,23 p. 311^G. *al.* ?*masc. vel neutr.*: MOSES PANORM. infirm. 22. 24.

Genista L. – Ginster (de diversis speciebus): TRACT. de agr. cur. p. 90,9 accipe polipodium . . . et radicem mirice et -este. ALPHITA G 8 genestula, -esta (*genestella var. l.*) idem (*cf. notam ed. p. 436*). MOSES PANORM. infirm. 6 cum suco ginestre unge (*sc. caput equi*). 14 cura cum oleo, suco farine, zenestra, aceto. *al. v. l. 56. 57. meton. de campo* ('*Ginster-beide*'): CHART. Westph. VII 240 (a. 1223) in . . . Bredenbeke -esta sita, que vulgo hedhe dicitur.

***genistella** (genes-, -tilla, -tula), -ae *f. (genista)* *Genista L. – Ginster (de diversis speciebus)*: BOTAN. Sangall. 19,1sq. herba -illa colligis *eqs. (v. notam ed. p. 298sq.)*. 27,1 -estilla. CIRCA INSTANS p. 21a^v -estula . . . similis est geneste, sed minores habet stipites et angustiores et florem habet album, genesta vero croceum. MATTH. PLATEAR. (?) *gloss.* p. 371^F est . . . alius potior usus in vino decoctionis -estellae . . . contra suffocationem matricis. TRACT. de agr. cur. p. 336,41 fiat fomentum ex aqua decoctionis -estule. *v. et l. 47.*

genitalis (genet-), -e. *confunditur c. gentilis*: p. 664,5.19. *v. et p. 670,54. 1 adi.*: **a strictius i. q. ad procreationem pertinens, procreans – zur Zeugung gehörig, zeugend, Zeugungs-, Geschlechts-**: AESCULAPIUS 42 p. 71,6 quomodo -e semen dimittant *aegroti*. WALAHFR. Wett. 325 dicuntur (*sc. ecclesiasticus et femina pro stupro puniti*) caedi -bus artubus ambo. CAPIT. episc. II p. 56,10 cum legamus primos homines . . . sensisse concupiscentiam in membris -bus. WOLFHARD. Waldb. 2,8 eum (*pauperem*) genitrix sinu exposuit -i *eqs.* HILDEG. caus. 289 ad -ia loca vadit (*sc. ventus delectationis*), in viro in lumbos, in muliere in umbilicum. *al.* **b latius i. q. in-**

natus, natus – angeboren, natürlich: **a in univ.**: FORM. Wisig. 6 p. 578,6 estote (*sc. liberti*) ingenui . . . et -etale nube detera ad splendidiora pervenite misteria. EGBERT. fec. rat. 1, 353 dosinus est asinus -i pelle potitus. **β patrius – heimlich**: NOTKER. BALB. gest. 1,28 p. 38,13 in -i (*gentili a. corr. M1, gentili var. l.*) solo basilicam antiquis Romanorum operibus praestantior fabricare . . . molitus *Karolus*. REGINO chron. a. 889 p. 132,32 gens . . . a finitimis . . . populis . . . a propriis sedibus expulsa est, eo quod . . . -e . . . rus exuberante multitudine non sufficeret ad habitandum. *al.* **γ naturalis – leiblich (de liberis)**: PAUL. DIAC. Mett. p. 267,30 Chlodulfus . . . , beati patris Arnulfi -is filius . . . , ad episcopale culmen . . . ascendit. **δ parentalis, paternus – elterlich, väterlich**: CAPIT. episc. I p. 131,11 si illi (*parentes*) -i (*genitum var. l.*; *gloss. marg.*: *parentali*) affectu parcere velint iniuriis filiorum *eqs. (inde p. 251,13)*. *v. et p. 661,53. 2 subst. neutr. sing. vel plur. sensu sing. (sensu plur.: l. 29) i. q. pars corporis ad gignendum, parientium apta, pudenda, verenda – Geschlechts-, Schamteil*: LEX Alam. 56,1 si eam (*virginem*) denudaverit, usque -etalia (*gentilia var. l.*) eius appareant *eqs.* THIETM. chron. 8,3 si qua meretrix inveniebatur, in -i suo . . . circumcidebatur. GESTA Camer. 1,11 per comam arripuit (*sc. latro captivum*) verberibusque affectum . . . per -ia obligavit. BENZO ad Heinr. IV. 2,4 p. 206,18 barbata . . . -ia (*sc. monachorum*) nesciebant sarabara (*i. femoralia*). CARM. anon. 1,38 (SBMünch. 1873. p. 696) fertur (*sc. Iuppiter*) . . . truncasse virilia patris; fedo natali cum sanguine de -i candida spuma maris coit: hinc, Venus alma, crearis. *al. de interioribus organis feminarum*: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34^{tit}. p. 13b^v,21 de -bus: *matrix eqs.*

adv. genitaliter. naturaliter, secundum naturam – naturgemäß, von Natur: HEIRIC. Germ. I 1,29 inque vices animo -r (*gloss.*: *naturaliter*; *inde* SYRUS Maiol. 1,3 l. 28 *genialiter [var. l.]* exspatianti sedulitas praetendit opem studiosa magistri. *Mandrin*

genitiarius *v. gynaecearius. genitive (-us) v. genitivus.*

genitium *v. gynaeceus.*

***genito interi.** (ἐγγίνομαι) *spectat ad clausulam orationis sim. i. q. amen, γένοιτο – Amen, so sei es*: DHUODA lib. man. inc. 30 scopon, quod dicitur destinatio . . . et senito (*ed.*; -o *ci. Bischoff*), quod est finitio.

genitor (genetor-, -tur), -oris *m. script. ie-*: *l. 59. adde* LEG. Lang. p. 658,40. *form.*: *sing.*: *nom.*: -tus: *l. 52. gen.*: -uri: DIPL. Merov. I 32 p. 88,24. -e: *l. 50. ?dat.* -e: *l. 57. abl.* -i: *l. 53. 59. plur.*: *nom.*: -is: *p. 665,2. gen.*: -em: *p. 665,1.*

creator, pater – Erzeuger, Vater (usu attrib.: p. 665,14): 1 *de hominibus (animalibus: p. 665,6)*: **a strictius**: **a in univ.**: CHART. Alsat. B 62 (a. 693?) quicquid nobis -r noster . . . et avunculus noster . . . morientes dereliquerunt (*sim. 83 -ur. FORM. Marculli 2,14 l. 24 -etore [-e var. l.]*). CHART. Sangall. A I 31 -ur. CHART. Fuld. B 40 p. 70,12 -r meus et genetrix mea. *saepe*. TRAD. Weiss. 243 l. 87 -tu<r> (*ed.*; -us *cod.*; *item 257 l. 25*). TRAD. Frising. 47 p. 76,13 pro -i atque genetrici. *saepe. in imag.*: ARBEO Emm. 2 p. 29,1 pes erat clodi et oculus caeci . . . , -r orphanorum, defensor viduarum, gementium consolator. **β in sollemni appellatione patris regis, imperatoris**: DIPL. Merov. I 89 p. 231,9 domno et -eture nostro Chlodovio. CATAL. reg. (MGLang. p. 520,16) Lautharius abead regnatum cum ipso i-i suo anno XVI. (p. 520,26) cum ipso -i suo. *al.* **γ in re gramm.**: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 481,6 mutatur 'i' in 'e' . . . sicut a 'r' 'genetrix'. WALAHFR. exord. 7 p. 481,24 in quibusdam horum (*nominum*) non solum Latini, ut -r et genitrix, sed etiam Theotisci proprias habent voces, ut atto et amma. **b latius**: **α (pro)javus – Vorfahr**: TRAD. Patav. 54 (a. 802) missi . . . inquirentes invenerunt, qualiter ipsi (*hominibus*) de partibus -bus eorum servi essent . . . episcopi. WIPO gest. 2 p. 15,26 duo Chuonones, cum essent . . . ex parte -um nobilissimi, haud secus ex materno genere claruerant. CONST. imp. II 163,5 ordinetur, sicut fuit ordinatum per . . . eius (*Friederici imperatoris*) -es. *al.* **β usu plur. i. q. parentes – Eltern**: LEG. Wisig. 4,5,1 p. 197,12 ut . . . quodcumque crimen avo seu avie seu -bus suis obiciant *filius filiave*. FORM. Bitur.

[Konstanciak]

15^a p. 175,12 tam de alodae -etorem meorum quam eqs. FORM. Senon. II add. 3,7 nec -etoris tui diligebant Christum. HROTSV. gest. 122 haec (*Eadit*) illi (*Otoni*) dulcem peperit ... prolem ... tantis -bus aptum. TRAD. Frising. 549 pro remedium animę suae et -um suorum, patris et matris. *al. de animalibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,17 -es pullorum ... usi sunt carnibus avium prius quam quadrupedum eqs. 2 *de Deo*: a *praevalente respectu Patris*: CAND. FULD. Eigil. II 17,71 tu (*sc. Christus*) -is es aeternus sine tempore natus. HROTSV. Agn. 373 omniparens, verbi -r mundique creator eqs. ALBERT. M. sent. 1,27,3 p. 40^b,2 dicit *magister*, quod 'verbum' et 'ima-go' et '-r' ... easdem dicunt hypostases ...; sed quia de -e satis dictum est supra eqs. *adde*: GODESC. SAXO theol. 3 p. 98,20 caritas ...; quae nec patrem habet -em nec filium a se genitum, solus est spiritus sanctus. b *praevalente respectu creatoris mundi* ('*Schöpfer*'): ALDH. ad Acirc. 111,64 infra me (*sc. creaturam*) supprime nihil ... constat ni rerum -r. HRABAN. carn. 9,1 omnipotens -r, qui rerum es maximus auctor (*cf. Verg. Aen. 10,668; sim.* WALAHFR. carn. 55,2 cuncticreans -r, mihi met succurre misello eqs.). CAND. FULD. Eigil. II 17,55 te (*sc. Deum*) -em perpetuum terra veneratur. *al.*

genitrix v. genetrix. [**genitulo** v. geniculo.]

genitura, -ae f. I *proprie*: A *strictius*: 1 *generatio, seminatio – Zeugung*(sakt): a *natur.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50b^v qui complexionem testiculorum habent frigidam ...; ante perfectam iuventutem parum generant; postea idonei sunt -e eqs. HILDEG. caus. 288 tertia (*sc. vis medullae*) ... ardentem ventum suavissimi amoris -ae producit. div. op. 2, 1,38 l. 18 pisces et volucres mundioris -e -a ceterorum animalium sunt. ALBERT. M. animal. 15,83 sperma, ex quo fit generatio, oportet, quod sit, in quo est sustentatio naturaliter totius -ae. b *philos.*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,10 de ea (*generatione*), quae a philosophis -a, a nobis factura seu creatio dici solet, disputationem instituiamus. ALBERT. M. metaph. 11,2,20 p. 509,1 sicut ... in homine actus generationis est actus coniuncti, et ... quod in -a est similitudo animae, pertingit in esse animae eqs. c *theol.*: GERHOH. (?) tract. II 91 videtur ...; quod aut -a Filii ex Patre temporalis sit aut creatio rerum eterna. 2 *natus, partus – Geburt*: a *gener.*: CARM. Teg. 27,67 (DtArch. 18. 1962. p. 500; a. 1160/80) Christi naturam geminam docet *Nestorius* et -am. METELL. buc. 4,29 senes et anus ... et, quibus hec cure super eventu -e (*sc. vituli*), auguriabantur, quę mox ventura putantur (*v. comm. p. 80*). *alleg.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,233 in foliis virgę patuit -a Marię, in partu viridis sicca radice viroris. *in imag.*: ALBERT. M. nat. bon. 143 p. 58,9 tantum ... distat inter stellarum et terrestrium -as, ut terrestria pariendo corruptantur, caelestia vero non. b *publ. et iur.*: a *de ordine natorum eorumque iuribus*: COSMAS chron. 2,1 p. 82,20 genuit *Iuditha* quinque iuvenes ...; fuit ... primogenitus nomine Zpitigneu, secundus natu Wratzilau ... quartus -a Iaromir eqs. b *de iure primogeniti* ('*[Erst-]Geburt[srecht]*', '*Primogenitur*'): INNOC. III. registr. 1,10 p. 18,12 te (*sc. ducem*) ... ordine -e privandum et regnum ipsum ad minorem fratrem tuum ... devolvendum (*sc. esse*). c *zool. de actione elabendi ex ovo* ('*das Schlüpfen*'): ALBERT. M. animal. 3,97 quae (*aves*) ... albarum plumarum sunt a -a (*p. 519^a, 7 τῶν λευκῶν γενῶν*), non mutant colorem. d *astrol. i. q. nascentia – Geburtsstunde*: EPIST. Hann. 78^a p. 126,31 Saturnum Mercuriumque in vestra se ... salutasse -a. B *latius i. q. stirps, generositas, locus – (edle) Abkunft, Herkunft*: ABBO SANGER. bell. 3,97 hic (*buteo [i. invenis]*) ... et ingenuus similem retinent -am. COSMAS chron. 2,26 p. 119,3 qui (*capellanus*) secundum hominis -am nobili ortus erat ... prosapia. LAMB. ARD. hist. 16 qui (*Radulphus*) ... gladiataram (*i. torneamentum sim.*) pomposi nominis heres et -e ob nativitatis insigne preconium ... exerceat. *in imag.*: WILLIR. cant. 4,3 p. 111 ardet ut ex rubra splensens coccus -a.

II *translate i. q. ortus, confectio, comparatio – Entstehung, Erzeugung, Herstellung*: A *gener.*: CHART. Steph. Wirz. 27 (a. 1101) quia annis singulis non una vini provenit -a, eo anno, quo eius caritas subrepperit, in eius locum ... a posteris ... duo solidi expendantur. B *mus.*: HERM. AUGIENS. mus. p. 27,36

ut principalis quadrichordi -a omnes diatesseron species propriis comprehensas literis procreet. p. 29,7. HEINR. AUGUST. mus. 13 prima eius (*musicae*) -a in ratione numerorum et proportionum consistit. THEOG. mus. p. 188^a,31 ipsa (*tetrachorda*) ... nata procreant tetrachordum excellentium ...; et haec est tam naturalis -a, ut prima primam ...; tertia tertiam ... procreat.

III *meton.*: A *cogitamen, conclusio – gedankliche Hervorbringung, Gedanke*: 1 *in univ.*: RUP. TUIT. vict. 1,9 p. 16,18 'ego (*sc. diabolus*) feci memet ipsum, Deus ergo sum'; -a ista cordis eius contraria est -e cordis unius et solius Dei. 2 *numerus – (Ergebnis-)Zahl*: ODO CAMER. (?) rhythmimach. 67 propter vitandam numerositatem monadum, diadum, triadum et ceterarum -arum. B *de universo creato i. q. creatio, natura – Schöpfung*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 76,15sq. nec extra hec (*sc. V genera essentialium*) ...; que in substantia sua perfecta ... -am ... omnem ad esse conducunt, ut nec sine horum aliquo ulla constet -e integritas, nec eqs.; tria sunt ... omnis -e principia: prima est causa efficiens, secundum eqs. p. 78,14 ne quid sibi ipsi -e sit origo. 2 p. 152,26 est ... natura perpetua quedam universe -e sese propagandi et conservandi habitudo. p. 154,8sq. -a ... bipertita: constans et occidua, et constans quidem primarie generationis, occidua ... -am dicimus omnem secundarie generationis prolem. *ibid. saepius*. C *progenies, creatura – Nachkommenschaft, Geschöpf*: 1 *in univ.*: RUODLIEB XVI 16 quam (*parentelam*) noris talis utrimque, claudicet ut neutrum vestri -a. HILDEG. vit. mer. 5,546 Deus virum et mulierem coniunxit, ut -a ab ipsis procederet. BURCH. Iud. 187 sic nequam -a suum peremit genitorem, sic proles (*i. Iudas*) patris (*i. Ruben*) fit parricida sui. 2 *de fetura piscium* ('*Laich*'): ALBERT. M. animal. quaest. 15,1 p. 260, 31 femina (*sc. apud pisces*) emittit -am vel ova et mas spermate suo superaspergit insequens. D *? de spermate i. q. semen – Samen* (*cf. ThLL. VI/2. p. 1825, 14sq.;* *ni spectat ad p. 665, 24sq.*): ALBERT. M. animal. 15,59 est ... opinio eorum, qui -am principium esse dixerunt generationis -am sperma vocantes.

1. **genitus**, -us m. *partus – Geburt*: TRACT. de caus. mul. 67 si mulier post -um sarcina-*m* (*ci.*) levat maiorem, quam oportet ...; matrix cadit extrinsecus.

2. **genitus** v. gigno. [3. **genitus** v. gemitus.]

1. **genius**, -i m. *vel raro genium*, -i n. *script. ie-: l. 64*. 1 *proprie i. q. deus (tutelar); sc. paganorum* – (*Schutz-)* *Gotttheit*, '*Genius*': a *in univ.*: CARM. satir. 36 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 181; cod. s. XI.¹) fingunt *fratres* (*i. aequales*) secli deliramenta vetusti permutabilium nasci species -orum. EUPOLEMIUS 2,314 hilares turme superatis hostibus urbem ... repetunt ... omnesque per aras tura adolent -umque vocant Bachumque frequentant. CARM. de Rob. 107 ver solet afferre volucres et viscere terre, quas hieme tota victus ratione remota, quis -us fovit, mater Proserpina novit. *al.* b *per superstitionem i. q. imago, phantasma – Ausgebur, Gespenst, Geist*: BONIF. (?) paen. p. 433,15 fecisti sacrilegium? id est, quod ... augures faciunt ... vel de vota, quae ad arbores vel ad fontes ...; aut per ullum -um volvisti, iam sortitus fuisti aut avorsum fecisti. 2 *translate*: a *de honore sim. i. q. amplitudo, auctoritas – Würde* (*cf. ThLL. VI/2. p. 1841, 31sq.*): NICOL. I. epist. 59 p. 366,9 in largitione usus pallii ...; ut antecessores ... antiqua consuetudine pro metropolis ecclesiae Remensis -o confirmaverunt, et nos ... confirmamus eqs. (*item de honore pallii*: HINCM. epist. 198 p. 216,37 non ... usum pallii esse meae dignitatis puto, sed -i sedis metropolis esse cognosco. CHART. Rhen. med. I 473 p. 530,41 [epist. papae] ipsum [*Alberonem*] ... in ... archiepiscopum consecravimus et pallei i-o ... decoravimus. *al.*) IOH. VIII. epist. A 57 pro certo scito (*sc. dux*), quia nichil ... imminui ecclesię tuę cupimus, sed decus et -um tuum ... conservari volumus. *al.* b *de animo i. q. affectus, cor, propensio – Gemütsverfassung, Stimmung, Neigung*: WANDALB. mens. 17 curis ... solutis per brumam -o vacat *lanuarius* indulgere domique ... usus veri proferre futuro. ODO MAGDEB. Ern. 5,178 meste accumbit rex domine; mora nulla, beato indulget -o; fastidit prandia virgo ac lacrimas ... vorat

[Konstanciak]

eqs. c de favore i. q. gratia – Gnade, Gunst: DIPL. Otton. I. 241^a p. 338,42 quatinus ... nostra ... auctoritate confirmare ... omnes ... proprietates, quas pridem per quodvis -um dinoscitur possedisse ... coenobium ... , dignaremur (inde 241^b). CARM. var. Walther 1,28,2 huius (Maii) comes Iunius zonis in-stat atris, quem fecundat -us sementivo patris (sim. 1,47,4). al.

2. *genius* v. gena.

gennicus v. gymnicus. **genorboda* v. **gernobada*.

gens, gentis f. (m.: p. 668,9. 51. 669,17. al.) script. ien-: EUPOLEMIUS 2,543 (var. l.). form.: sing.: gen.: -i: p. 668,18.(dub.). -es: p. 668,7. 31. abl. -s: p. 668,13. 20.(ni indecl.). plur.: nom. -is: p. 668,35. gen.: gencum: p. 668,30. -tum: CARM. de Quint. 147. al. abl. -is: p. 668,5. 17. seq. constructio ad sensum (plur.): p. 668,15. al.

I progenies, γενεά – Geschlecht, (Stammes-)Linie: A strictius de prosapia: 1 in univ.: EINH. Karol. 1 p. 230 -s Merovingorum, de qua Franci reges sibi creare soliti erant eqs. (cf. notam ed.). POETA SAXO 5,657 -s Fabiorum. al. 2 praevalente respectu cognationis de prognatis, prolibus ('Verwandschaft', 'Nachkommen[schaft]'; fere usu plur.; sing.: l. 24. 26): CHART. Sangall. A I 85 p. 81,24 (a. 778/82) si nos ipse (Waldbertus) ... aut ullus de -bus (ed., degentibus cod.) nos-tris aut quislibet ulla opposita persona eqs. CHART. Aquens. 20 l. 6 ut, si quis eiusdem -is mercator esset nec ... censum ... sol-veret eqs. CHART. Mar. Magd. 51 quam (ripam) nuncius ... contra ... Thietmarum omni -e sui generis hoc sciente et con-cedente (leg. concedente vel consentiente) ... comparavit. CHART. Lux. II 282 p. 304,16 terras ... vendent homines here-dibus sive aliis -bus. al. 3 praevalente respectu ortus (nobilis [humilis]: l. 35; 'Abkunft'): VITA Richar. 4 (MGMer. VII p. 446,14) non ex opibus nobiles (sc. parentes habuit) nec de -e alta processit. LEX Raet. Cur. 16,1,4 si ... clericus de bona -e est eqs. (opp. inferior persona). al. ?iron.: EPIST. Teg. I 82 p. 89,2 seniori suo M. ...; si dignus fuisset, ut vestro servitio cotidie interesset, vel quicquid usquam est meo -is eqs. B la-tius: 1 de -e humana ('Menschengeschlecht'): HROTSV. Dion. 90 ego (sc. Christus) sum celi rector ... humana rursus pro -e pati ... promptus. CARM. Cantabr. A 16,10,1 doleat an-tiquus -is inimicus. 2 de aevo, generatione ('Generation'): EPIST. Hann. 6 p. 24,29 inter adhuc -es quis tam ... nefarium <non> abhorreret ... divortium?

II famulitium, cohors, familia – Gesinde, Gefolge, 'En-tourage' (plur. i. q. homines – Leute): A c. aspectu comi-tantium, famulorum, familiarium: 1 in univ.: RUODLIEB III 20 ut ... suam -em vinctam pre se gradientem cernat comes. CHART. Lux. III 71 p. 71,7 nec ... paciatur comes ... Frederi-cum et Conradum sive -es suas aut nuntios ... per terram suam ire. HIST. peregr. p. 159,31 qui (imperator) ... cum sua -e tam bellicosae et insuperabili cotidie ... incedebat. CLEM. IV. regis-tr. 685 p. 716,37 cum ... Pisani ... Conradinum et -em suam ... receperint eqs. al. 2 expressius i. q. turba (armatorum), militia – (Heer-)Haufe, Kriegsvolk: POETA SAXO 5,407 Fran-tia, quam variis cladibus opprimeris; -bus ecce pates populanti-bus. HELM. chron. 4 p. 13,7 in quo (bello) ... omnes Franco-rum -es consumptae sunt. OLIV. hist. reg. 44 p. 115,9 cum nostra -s iter ageret, infidelium aggressiones sustinuit. CHART. Carinth. 2121 p. 233,16 contra -es ... ducis Karintie et alios pi-ratas. CONST. imp. III 353,3 p. 337,31 stratas reserare milite et -i ... regis. al. locut. esse ad -em (imperatoris) i. q. militare – Kriegsdienst leisten, beim Heere weilen: CHART. Tirol. 1171 p. 216,6 (a. 1244) quandocumque homines de Brixia ... fuerint ad -em domini imperatoris per vim vel concordiam eqs. B c. aspectu in- vel cohabitantium incolarum ('Ein-, Bewohner-[schaft]'): 1 in univ.: DIPL. Arnulfi 32 p. 48,27 de -e ... in proprio suo (sc. comitis) residente. DIPL. Conr. II. 194 ut eis (mercatoribus) ius -ium (i. familiae episcopi) condonaret im-perator (sed cf. p. 668,41). CHART. Aquens. 20 l. 30 coram ... scabinis ... et tota -e curie. ACTA imp. Böhmer 897 de homini-bus vestre (sc. Amalphytanae) -is. 2 de conventu: WIBERT. GEMBL. Hildeg. 332 hic, hoc est in Bingua, ubi in -em mag-nam facta est (sc. magistra)eqs. 3 de dioecesanis sim.: CARM. Salisb. I 1,1^b,3 tempore, quo -em Hrodbertus episcopus

istam rexerat. ANNAL. Zwif. II a. 1202 (vs.) hic patrem -is Her-bipolis obruit ensis.

III *populus*, natio, φύλον – Volk, Stamm: A proprie: 1 strictius: a gener.: a in univ.: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,4 cum pluris prilia Wandalis ... ceterisque -is (-bus p. corr. m. al.) agebat Theudericus eqs. LEX Sal. Pipp. prol. 2 dictaverunt Salicam legem per proceris ipsius -es (-is var. l.) ... electi. ALCUIN. Willibr. 5 (MGMer. VII p. 121,3) qui (Pippinus) ... nolens tanto doctore se vel suum (suam var. l.) privare -em. 5 EIGIL Sturm. 5 p. 135,19 propter viciniam barbaricae -is. CA-PIT. reg. Franc. 172 p. 354,41 aut Francus aut Longobardus aut de qualibet -e homo eqs. ANDR. BERG. hist. 3 p. 223,33 Lan-gubardi a nulla -s terruerunt. al. β accedente appellatione ci-vium vel ipsius -is: CHRON. Fred. 2,53 p. 73,14 -s Chunorum ... ruunt in Galliis. LIBER hist. Franc. 2 -s Alanorum ... re-bellaverunt (rebellavit var. l.). BONIF. epist. 38 p. 63,22 pro Germanicis -is idolorum culturae deditis intercedere. TRAD. Frising. 108^a Tassilonis gloriosi ducis -i Baiuvarorum. GO-DESC. SAXO theol. 7 p. 195,16 -s Teudisca. ANDR. BERG. hist. 12 a Sarracinorum -s (sim. 13 in Vulgarorum -s). VITA Heinr. IV. 3 p. 14,31 Saxones, -s dura, bellis aspera eqs. saepe. γ de incolis i. q. populatio – Bevölkerung: OTTO FRISING. gest. 2,13 capit. p. 100 de situ Italiae et more -is. RAHEW. gest. 4,30 p. 273,25 satis ... fidelis ... -s illa (sc. insulae lacus Cumani) reperta est. CARM. de Frid. I. imp. 1971 -s nobis seva Cremen-sis. 3150 exultat ... -s clara Cremona. al. b publ. et iur.: a in univ.: LEG. Burgund. const. I 38^{tit} de hospitalitate legatis extraneorum -ium ... non neganda. CONST. Constant. 73 exhortantes (sc. imperator) ... omnem populum et diversas -ium (-cum var. l.) nationes. LEX Raet. Cur. 3,14 nullus Romanus barbara cuiuslibet -es (-is var. l.) uxorem habere presumat. HUGO HONAU. hom. 2,18 unio -is, qua Cremonenses et Pa-pienses dicuntur una -s vel populus, quoniam unius -is, scilicet Lombardicae, coeunt unionem. al. β c. respectu iuris valen-tis: CHRON. Fred. 2,15 reliqui ... -is propriis legibus uteban-tur. WIDUK. gest. 2,21 qui (Sclavus) iure -is ... successione dominus esset eorum, qui eqs. ALFAN. premn. phys. 39,15 p. 127 naturaliter 'omnis -s' (omne genus var. l.; PG 40,765^B εἶδος) legibus utitur quibusdam. CHART. Bund. 16 p. 12,30 si liber aut servus ... ablata non reddiderint, ... a lege -is suae alieni existant. γ locut. ius -ium de iure omnibus populis insito ('Völkerrecht'; de re cf. G. Köbler, Deutsche Rechtsge-schichte. 62005. p. 305q.). DIPL. Heinr. IV. 301 lex est et ius -ium inimicos regis ... regni persecutionem pati. TRAD. Patav. 177 Megilo ... predium ... dedit et pro iure -ium legavit. al. adde: DIPL. Conr. II. 54 p. 63,24 secundum legem omnium -ium. 2 latius de non-baptizatis nationibus i. q. gentiles, natio ethnica, pagana – Heiden(volk): a in univ.: IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 213,10 ob fidem in -bus serendam. PIR-MIN. (?) scar. 11 dispersi sunt discipuli Christi ... ad predi-candum omnes -es et baptizandum eos. VITA Rimb. 3 quod (praedicationis officium) ... legatio ad -es vocari solet. VITA Bonif. I 9 p. 86,8 peragravit terram ... -em erroneam ab idolo-rum cultura revocando. OTLOH. prov. G 34 -s ignara Dei poe-nae est tradenda perenni. OTTO FRISING. chron. 1,3 p. 39,29 quamvis quidam ... ab Adam usque ad Ninum tempora a scriptoribus -ium ... ignorata fuisse putent eqs. saepe. v. et p. 671,32. iuxta ponuntur Iudaei: WALAHFR. Mamm. 8,4 qui (leo) ... Iudaeos -esque voret cum stirpe maligna. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 1,192 -es cum Iudeis stabulis pascantur in unis. b lo-cut. doctor -ium (de s. Paulo ['Völkerapostel']): BEDA hist. eccl. 4,11 p. 227,17 conditus est Sebba ... in ecclesia beati doc-toris -ium. HRABAN. epist. 27 p. 442,22 iuxta doctoris -ium sententiam. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 55,1 (v. notam ed.).

B translate: 1 de copia hominum, congregatione, multi-tudine: a in univ.: ANNAL. Xant. a. 867 p. 24,17 confluebat ad eos (presbyteros) multitudinem magna -is. DIPL. Otton. III. 118 p. 530,24 in praesentia praedictorum fidelium nostrorum et aliae -is innumerae eqs. VITA Adalb. Prag. A 26 sumus (sc. ci-ves Pragenses) peccatores, populus iniquitatis, -s dire cervicis eqs. RUODLIEB I 124 in qua (metropoli) rex -i legem dedit ad-

[Konstanciak]

venienti. TRANSL. Godeh. 2 p. 645,50 puer membra . . . extendit . . . ; quod postquam -s vicina viderat *eqs. al.* **b** *expressius i. q. communitas – Gemeinschaft*: CAPIT. part. Saxon. 10 quicumque hoc idem fraude contra regem vel -em christianorum consenserit *eqs.* EPIST. Teg. I 10 H<einrico> christianae -is ductori . . . devotissima munia (*in formula salutationis*). RUP. TUIT. vict. 3,28 p. 117,5 percussi sunt Iudei, et super aliam -em, scilicet super omnem sanctam ecclesiam, Moyses princeps . . . constitutus est. HIST. peregr. p. 170,29 nec aliunde christiane -is auxilium expectabat *imperator. al.* **2 de animalibus i. q. grex – Herde**: WANDALB. mens. 126 -em . . . qui (*lectus*) servet equinam.

C meton. de regione i. q. fines, pagus – (Stammes-)Gebiet, 'Gau': **1 in univ.**: EPIST. var. II 5 p. 305,22 qui (*monachi regulares*) iussu imperiali tota coenobia -is nostrae . . . instruere debebunt *eqs.* WIDUK. gest. 3,63 per omnem Franciam Saxoni- amque et vicinos (*vicinas var. l.*) circumquaque -es. BERTH. chron. B a. 1067 p. 204,4 Burchardus . . . -em Leuticorum viriliter devastavit (*sim a. 1069 p. 207,6 Heinrichus rex -em Leuticorum devastat*). *expressius de orbe terrarum in locut.* ubinam -ium (*'wo in aller Welt'*): EINH. Karol. 9 p. 13,2 ut ne fama quidem remaneret, ubinam -ium quaeri potuisset *hostis*. **2 ponitur pro patria**: HRABAN. epist. 29 p. 446,33 Bonifatius . . . episcopos -is suae credidit consulendos, ut *eqs.*

IV per confusionem: **A c. genus**: TRACT. de aegr. cur. p. 326,17 gonorrhea est fluxus seminis involuntarius, 'gonos' enim -s dicitur, 'rois' fluxus, inde *eqs.* (cf. ALPHITA G 40 gonos, id est genus vel semen). *v. et p. 668,38*. **B in -bus c. ingentibus**: HRABAN. carm. 39,91,6 Sathan . . . religatus in Tartara, . . . Cocti . . . charybdis submergetur in -bus (*leg. ingentibus*).

gentaculum v. ientaculum.

gentiana (ie-, gin-, genci- *sim.*), -ae f. γεντιανή – *Enzian* (*fere usu bot., pharm., medic.*): **1 in univ.**: GLOSS. med. p. 12,6 basilisca: id est -a. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 367,10 -a calida est et sicca (*sim.* HILDEG. phys. 1,31 -a satis calida existit. MATTH. PLATEAR. gloss. [?] p. 369^G. CIRCA INSTANS p. 20a^v). ALBERT. M. veget. 6,353 -a est herba, quae a radicibus suis immediate emittit folia. **2 in medicamentis, antidotis *sim.***: PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 198,24 <recepte> camedrios ÷ I, -e (3,77,5 γεντιανης) ÷ IX *eqs.* ANTIDOT. Lond. p. 18,3 -a < I, amomi < I, costo < I *eqs.* RECEPT. Lauresh. 2,189 -e dñ III. *ibid. saepius*. BOTAN. Sangall. 13^{capit.} nomen herba ginc-a. 50,3 -a. PULVIS contra febr. p. 24,4 ex speciebus herbisque . . . pipere ÷ I, -a ÷ I. ANTIDOT. Glasg. p. 101,19 piperis albi dr. VIII, ienc-a dr. IV. *saepe*.

genticula v. ientaculum. gentiletas v. gentilitas.

gentilicius (-itius), -a, -um. *confunditur c. gentilicus*: l. 72. **1 adi.**: **a qui populi, gentis est, nationis proprius – volks-, stammeseigen, -typisch**: **a in bonam partem**: CARM. var. III C 4,21 quē . . . hauserunt fontibus imis ipsorum propriē -eque sophiē perspicui Greci . . . , lexeos vocitant et dianoeos. **β in malam partem**: ANNAL. regni Franc. a. 825 p. 167,25 promissam fidem . . . -a (-tia, gentilia *var. l.*) perfidia commutavit *Wihomarcus*. a. 827 p. 172,16 complures novarum rerum -a (-tia, gentilia *var. l.*) *Levitare* cupidi (ANNAL. Sith. a. 816 [MGScript. XIII p. 37,39]). WANDALB. Goar. 2,7 cum . . . omnes Romanae nationis . . . homines . . . quodam -o (-tio *var. l.*) odio execraretur (*sc. Reginarius*) *eqs.* HINCM. annal. a. 861 p. 86,9 Guntfridus et Gauzfridus . . . -a (gentilia *var. l.*) mobilitate . . . a Karolo . . . deficiunt. **γ in neutram partem i. q. vernaculus, popularis, vulgaris – einheimisch, volkstümlich, Volks-**: PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 34,13 munera -tia deferentes missi. FOLCUIN. Lob. 20 quem librum (*sc. de arte grammatica*) -o loquendi more 'sparadorsum' vocavit *Ratherius*. DIPL. Westph. 11 p. 31,1 (spur.) concessimus (*sc. Ludowicus Pius*) piscationem . . . , quae . . . -o nomine ab indigenis hocwar nuncupatur. *remissius i. q. competens – eigen(tümlich)*: EINH. Marc. et Petr. I 3,18 is (*iuvenis antea mutus*) . . . , ut sibi -um erat, barbaro sermone loquebatur. **b qui ordinis, nobilis loci proprius est – standesgemäß**: VITA Ansb. 7 (MG Mer. V p. 623,28; s. VIII/IX.) Theodericus adolescens . . . venatibus, ut sibi -cum erat, insistens *eqs.* (cf. *notam ed.; sim.*

EINH. Karol. 22 p. 27,11 exercebatur . . . equitando ac venando; quod illi -um erat). *expressius de insignibus familiae liberalis i. q. familiaris – Familien-*: CHART. Basil. A I 336 p. 505,14 (a. 1225) participes esse debeant *abbates*: . . . in iure . . . largiendi arma -tia cum scutis retortis et erectis. **2 subst. neutr.**: **a nobilitas – edle Abkunft, Adel**: TRANSL. Eug. Tolet. 17,9 matrona . . . cum suo filio . . . magis in suo fidentes -o quam in . . . antestitis solatio. *v. et p. 671,44*. **b accedente sensu eruditionis i. q. cultus – feine, edle Art, Bildung**: HUGO FLOR. hist. p. 349,24 estis (*sc. comitissa*) litteris erudita, quod est -tium sive civilitas magna.

gentilicus, -a, um. *ethnicus, paganus – heidnisch*: LIBRI Karol. 4,20 p. 538,24 istorum (*sc. imperatorum*) imagines . . . -um et obsoletum quendam errorem referentes adorandē circumferuntur. FUND. Schild. 8 p. 1049,48 terra . . . nostra . . . multos adhuc sectatur errores -os, qui licet furca divini verbi arceantur *eqs.* 11 pro -o ambarvali.

gentilis, -e. *confunditur c.*: *genitalis*: l. 54. ?*gracilis*: p. 671,26.

1 adi.: **a spectat ad nationem, gentem, familiam**: **a qui eiusdem gentis est, vernaculus, domesticus – stammeseigen, einheimisch**: EDICT. Roth. 194 si quis cum ancilla -e (-i, -em, hominis -is *var. l.*) fornicatus fuerit, conponat . . . solidos viginti, si cum Romana ancilla, . . . duodicem. CHART. Alsat. B 51 venit Praeiectionis ad locum, quem Doroangus -i lingua barbari vocitant. LIBER hist. Franc. 4 habere et leges coeperunt *Franci*, quae eorum priores -es tractaverunt. VITA Serv. 35 p. 107,20 eo, quod -bus ac provincialibus consilium ageretur de negociis, in littorea Reni deambulabat (*sc. familia Servatiana*) tristis harena. *in malam partem*: *v. p. 669,53. 55. 59. ?barbaricus – ?nicht-romanisch*: FORM. Andec. 51 rogo . . . per hunc mandatum . . . servo meo nomen illo, natione -e, quem mihi confugio fecit . . . , admallare . . . faceas. **β ad originem spectans – auf die Ab-, Herkunft bezogen (ellipt.)**: CONR. MUR. summ. p. 33,16 (vs.) cuias . . . sola patria vel sola gente requirit . . . ; sic distingue duo: 'cuius' -eque 'cuias' (*suppl.*: nomen [*ex Novo Graecismo*]). **γ nobilis, honestus, generosus – vornehm, edel, 'von Stand'**: ANSO Ermin. 7 (MGMer. VI p. 466,6) interit vir -is . . . Radbodus princeps Frisianorum. CHART. Tirol. notar. I 430 p. 203,12 toto tempore vite sue . . . sunt *Conradinus et Henrighetus liberi* et -es homines (*ibid. iterum*): COD. Wang. Trident. 67). *al. de falconibus ('Edelfalke')*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,18 ut faciunt modi accipitrum et falconum -ium. 4 p. 119,4 de -i ramagio: falco . . . -is ramagius in venando *eqs. ibid. al.* **δ hereditarius – erblich**: ACTA imp. Winkelm. I 158 p. 132,35 (dipl. Frid. II.) largimur in beneficium sive rectum feudum et -e quinquē denarios in pedagio Taurinensi. *ibid. iterum*. **b spectat ad fidem i. q. ethnicus, paganus, christianam fidem non proficiens – heidnisch, nicht-christlich**: **a in univ.**: CONC. Merov. p. 108,7 si aut -is dominus fuerit aut alterius sectae *eqs.* p. 133,17. IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 280,16 fuit *Bertulfus* . . . genere nobilis, licet -is. CHRIST. STAB. Matth. 18 l. 164 ethnicus grece, latine -is dicitur. NADDA Cyriac. I 25 quot christianorum diis -bus (genitalibus *var. l.*) immolando occidisset *Maximianus eqs.* RANGER. Anselm. 1482 de vestimento, de potu . . . cura -is sollicitetur homo; qui Christum sequitur *eqs.* HELM. chron. 5 p. 14,15 multam apud regem (*sc. Danorum*), licet -em, . . . gratiam . . . consecutus est *Anscarius. al. per enallagen*: ALDH. virg. II 1251 -bus armis ecclesiam Christi tempestas saeva cruentans (*eqs. ANNAL. Altah. a. 907 occisio Bawariorum in -i gladio (i. per Ungaros)*). **β c. respectu poetarum vel scriptorum antiquorum**: CONC. Karol. A 50^D,57 p. 653,40 in historia -i refertur moris fuisse Romanis *eqs.* HRABAN. epist. 50 p. 505,2 iuxta illud -is poetae (*i. Vergilii*), quo ait: '*eqs.*' GUNZO epist. 2 p. 22,7 unde -i homini (*i. Iuvenali*) cognitio cucullatē perversitatis (*sc. est*)? *al.* **2 subst. (fere masc. vel fem.)**: **a compatriota, popularis – Landsmann, Volkes-, Stammesgenosse**: LEX Raet. Cur. 25,4,6 -es, qui Latinum non intellegunt . . . , illi vero testamentum facere possunt. LUP. FERR. epist. 6 p. 16,9 -i nostro Bodoni, quem nobis fidum credebat *Marcwardus*, . . . litteras . . . reliquit. RAHEW. gest. 4,37 p. 280,23 in suos proprios

[Konstanciak]

-es ... amplius quam in nostros insaniebant *Ligures*. 4,71 p. 317,1 respondent *Cremenses* se non adversus principem, sed contra -es suos Cremonenses arma sumpsisse. *ibid. iterum. al.* **b** *ethniscus, paganus* – Heide (fere usu plur.; sing.: l. 8.10.22): **a** in univ.: IONAS BOB. Ved. 7 p. 316,9 qualiter ... christiani ... superstitiones -ium ... studeant pretermittere. DIPL. Pipp. 4 p. 7,5 qui (*monachi*) ... -es ad christianitatem convertunt. HROTSV. Cal. 9,17 tuo (sc. *Iohannis*) magisterio a -i in christianum ... transmutatus virum ... vivam (sc. *Calimachus*) eqs. METELL. exp. Hieros. 5,40 -em ... fuit ... Boimundus adoratus: 'eqs.' ALFAN. premn. phys. 3,33 p. 57 -ium multi, (PG 40,604^B 'Ελληνων οἱ πολλοί) risum faciunt. *al. v. et p. 672,7. adde*: PASS. Leod. 7 (MGMer. V p. 289,9) stultorum et pene -ium depravatus (sc. *rex*) consilio ..., quod per sapientium consilia confirmaverat, refragavit. **β** c. respectu poetarum vel scriptorum antiquorum: IDUNG. PRUF. dial. 1,106 libros -ium legere solemus, ut eqs. HIST. peregr. p. 130,8 illud ... -is (sc. *Ovidii*) dictum: 'eqs.' *al.* **γ** iuxta ponuntur *Iudaei*: SALOM. II. epist. 24 p. 410,11 ut ... mediocribus et maximis, *Iudaeis* et -bus vos (sc. *episcopum*) unum omnia perdiscat *puer* effectum. OTTO FRISING. chron. 4,18 p. 206,5 quamvis Deo ... Iudeum vel -em vel non baptizatum ... possibile sit salvare eqs. **c** praevalente notione originaria i. q. homo agrestis, agricola – Landmann, Bauer: MAPPAE CLAVIC. 276 p. 239,11 fructus ... eius (sc. *cucuderae* [i. *cynosbatus*; cf. vol. II. p. 2188,33]) est similis zizifae ..., pro quo vocaverunt grates (-es var. l.; COMPOS. Luc. P 24 -es) zizifa agrestis. fort. huc spectat: p. 670,69.

adv. gentilitier. modo paganorum – auf heidnische Weise, heidnisch: LIBRI Karol. I 3 p. 120,16 se 'divos' suae gesta 'divalia' -r nuncupare non formidant *Constantinus et Irena*. GERHOF. psalm. 78 p. 671,17 per gentes, id est homines -r vi-ventes, nomen Dei blasphematur. *al.* fort. huc spectat: GESTA Trev. 19 p. 154,6 qui (*Damasus papa*) ipse Mars -r appellatur, in nostro sermone sonat virginem dulcem.

gentilitas, -atis f. script. -letas: CHRON. Fred. 4,68 p. 154,25. **1 gener.**: **a** origo, genus – Abstammung, Herkunft: PAUL. FULD. Erh. 1,1 (ed. Levison) Herhardus ... Narbonensis -e, Nervus civilitate, genere Scoticus fuit. VITA Serv. 54 p. 126,9 miles quidam -e (genere var. l.) Brabandus, genere ingenuus, ingenii mali eqs. **b** generositas, nobilitas – Vornehmheit, Adel: **a** strictius: TRANSL. Eug. Tolet. 17,11 rex coeli vilipendens illorum (sc. *matronae et filii eius*) -em, qui operari suos iusserant (sc. in die festivitatis; antea: gentilitium [cf. p. 670,7]). meton. de stirpe principum ('Herrscher-schlecht'): THIOFR. Willibr. I 11 p. 467^B noluit princeps ... deprehendi leges a se infringi, quas ipse primus primum ex -e ... instituit. **β** latius de nobilitate cordis, morum: RUOTG. Brun. 28 cui (*abbati*) ordinato ... scripsit: 'ut sis, quod vocaris, cura, -i ne degeneres'. VITA Serv. 2 p. 7,5 quante ... generositatis quamque amplissime -is educaverit *urbs Tungris* cives eqs. **c** de rebus i. q. ornatus, decus – (vornehme) Pracht, Würde: BERENG. Trev. laud. 3,2 p. 966^D nobilitatem ... eius (sc. *Helena imperatricis*) apud Treviros aedificiorum suorum adhuc antiqua testatur -s. **2 spec.**: **a** grex paganus, multitudo paganorum – Heidenschaft, -volk: **a** in univ.: WETT. Gall. 6 imagines ... deauratas superstitionis -s ... colebat. VITA Liutg. I 18 a ... Fosete, quem stulta -s deum estimabat eqs. GODESC. SAXO theol. 2 p. 92,1 -s ... non pro gentili, sed pro gentilibus ponitur. CHRON. Reinh. p. 548,7 cum ... -s circa sacratissima ... loca christianis ferocissime inmineret eqs. *persaepe*. **β** iuxta ponuntur *Iudaei*: MANEG. c. Wolfh. 21 p. 91,17 hinc sinagoga perdidit cruorem animalium, illinc -s culturam idolorum (sc. post effusionem spiritus sancti). **γ** in allocatione: CARM. Bur. 46,6,2 confusionis civitas decepta te, -s. **b** cultus paganorum, fides pagana, paganitas – Heidenkult, Heidentum: LIBRI Karol. I 3 p. 120,10 priscē -is ... error Christi adventu repulsus ... cernitur eqs. EPIST. divort. Loth. 2 p. 211,24 funesta vulnera ... apostolico antidoto in caeca -e salubriter procurata eqs. PILGR. ad Bened. p. 44,18 quorum (*barbarorum*) licet adhuc -e sint quidam detenti eqs. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 beatus ... exstitit ... parentibus pro mundi gloria non infimis,

-is tamen servitute captivis. *al.* pro aetate designanda: CAPIT. reg. Franc. 248 p. 175,1 quod ... a paganis regibus tempore -is ad honorem Dei collatum est eqs.

***gentilizo**, -avi, -are. (gentilis) absol. i. q. gentilem fieri – zum Heiden werden (in lusu verborum): HIST. de exp. Frid. I. imp. p. 92,5 alii ... desperantes ... christianę fidei renuntiarunt et cum gentibus -verunt.

***gentilogia**, -ae f. (γενεθλιαλογία) spectat ad artem apotelesmaticam i. q. constellatio horoscopica – Horoskop aufgrund der Geburtsstunde, das Nativitätsstellen: ANON. astrolab. p. 372,31 ut Chaldaicas reticeam -as, qui omnem humanam vitam astrologicis attribuunt ratio<ci>nationibus. cf. *genesia.

***gentilupus**, -a, -um. (gens et lupus) in lusu verborum (per etymologiam) nominis 'Theodulfus' (gothice 'thiuda' gentem, 'wulfs' lupum significat; de re v. D. Schaller, Festschrift B. Bischoff. 1971. p. 124sqq.): THEODULF. carm. 27, 64 Scottus sottus cottus trinomen habebit, gutture -um clamat et ipse cavo.

***gentiosus**, -a, -um. (gens) nobilis, excellens – vornehm, herausragend: VITA Serv. 3 p. 8,6 Octaviam (sc. urbem; cf. 2 p. 6,14sq.) ... oceani et continentis -um ac prepotens emporium, ... Maternus ... adiit.

genu, -us n. vel semel (l. 40) m. vel semel (l. 40) f. script.: ic: l. 49. 72. p. 673,6. 9. iae: l. 40. ianua: FORM. Flav. 117^c. form.: gen. sg. -u: p. 673,23. 25. 26. 27. *al.* plur.: acc.: -us: p. 673,4. adde CHART. Tirol. notar. II 479. decl. I.: l. 40. decl. II.: l. 37. 44. 64. p. 673,17. *al.* acc. graec. (occurrit in schedulis nostris tantummodo s. VIII.): l. 36. 65. confunditur c. gena: l. 46. metr. synaeresis: LAMB. LEOD. Matth. I 360.

γόνυ, geniculum – Knie: **I** proprie: **A** spectat ad homines: **1 gener.**: **a** in univ.: LEX Baiuv. 8,4 si (sc. quis) indumenta (sc. virginis) super genicula (-a var. l.) elevaverit eqs. **TRAD.** Frising. 39 p. 67,7 adfligor (sc. *Oadalger*) doloribus resoluta -a. MIRAC. Gertr. II 4 p. 473,16 erat ... puella ... debilis -uisque contracta. p. 474,8 absoluta sunt vincula de -uis debilibus. URSIN. Leod. 29 (MGMer. V p. 352,19) aderat femina ... in tantum curva, ut etiam caput inflexum poene adhe-serat iaenuam. TRANSL. Viti 12 adfuit ... claudus utroque -u, plus autem dextero, qui paene natus haerebat. WALTHARIUS 1326 ut iam percusso sub cuspidē -a labarent. *persaepe. v. et vol. II. p. 1974,34. in imag.*: EPIST. Ratisb. 19 p. 341,16 vixi indiscrete ...; venit somnolentia animique caput -uis torporis inclinavit. **b** de variis gestibus: **a** de genuflexione deprecantium: EPIST. Bonif. 49 p. 79,11 flexis genarum poplitibus et salsis lacrimarum imbribus rogantes (sim. CHART. Westph. VI 426 [a. 1244] prostratis -bus et fuis lacrimis). GESTA Aldr. 1 p. 308,23 flectendo ienua pectusque tundendo ... deprecatus est, ut eqs. FROUM. epist. 8 inepte -u flectere compellimur. *al.* -u posito i. q. genuflexo – kniend: WALTHARIUS 1036 -u posito viridem vacuaverat Trogius aedem (i. vaginam gladii) eqs. **β** de amplexione, actu sim. geniculorum superioris cuiusdam: RIMB. Anscar. 25 p. 55,21 ille (*Anscarius*) ... ad -a eius (*Adalhardi abbatis*) accessit sperans eum se velle benedicere. DIPL. Karoli III. 119 Arvernorum praesul adiens -a serenitatis nostrae innotuit, quoniam eqs. FROUM. epist. 45 que (*folia*) rogo -a vestra amplectens, ut mihi remittatis. PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2,4) p. 18,13 (ed. Levison) quotiens ... tremendi iudicis procumbo -bus (pedibus var. l.) eqs. *al.* adde: WALTHARIUS 248 virgo viri -bus curvata profatur: 'eqs.' WIDUK. gest. 1,22 p. 32 (rec. B) laetus Adelbertus inclinatur ad -a pontificis eqs. **γ** de gestu reverentiae vel deditiois praestandae: ARBEO Corb. 21 p. 212,14 prosiliens (sc. rex) -uis (-bus p. corr. 1) provolutus episcopi. FORM. Senon. I 44 -a flexa ... ad pedes vestros (sc. regis) suggerere mihi ancilla vestra oportebat. WALAHFR. carm. 21,14,2 non dant (sc. martyres) liba diis -uve ponunt. POETA SAXO 5,84 tibi (sc. Christo) laudes modulatur cuncta creata atque -u flectant inferus, arva, poli. PONTIF. Rom.-Germ. 99,310 p. 87,38 pro Iudeis tantum non flectatur -u. CHRON. Noval. 3,32 adoravimus ... eum (*Karolum in tumulo sedentem*) statim poplitibus flexis et i-a (sc. flectentes).

[Konstanciak]

2 *eccl. et liturg.*: a in univ.: FRAGM. sacram. Arnon. add. p. 59,23 effuge liquefactus (sc. *diabolus*) de ventre, de visceribus, de femoribus, de -bus (in *exorcismo*). AGNELL. lib. pont. 1 l. 10 oravit (sc. s. *Apollinaris*) et ubi genus (genu *var. l.*) posuit, lapis mollis apparuit. EPIST. var. I 13 p. 514,5 per totam noctem . . . festivitatis . . . -a (i-a *var. l.*) non flectimus. WALAHFR. exord. 26 p. 505,1 quibus . . . horis . . . sine -um flexione orandum sit *eqs.* CONSUE. Eins. 80 p. 253,9 intrantes oratorium provolutis -bus orant. LIBER tram. 87 p. 134,19 i-a non flectant (sc. *monachi*). *saepe. de animalibus personatis more hominum orantibus*: WALAHFR. Mamm. 4,9 silvestres veneri greges, animalia iussu acta Dei fixoque -u patienter adorant. b *alleg.*: HRABAN. univ. 6,1 p. 176^C -a mystice confessionem humilitatis significare possunt. p. 176^D aliquando . . . -a significant virtutem fidei . . . ; item -a aliquando pro membris Christi posita intelliguntur. 3 *anat.*: a in univ.: RECEPT. Sangall. I 116 ad tumorem -uorum vel cruarum. CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p. 6b^v in . . . spacio supremo est rotundum os cartilagosum atque concavum, cuius concava cruris et coxe intrant ossa: hocque vocatur -u. ROGER. SALERN. chirurg. 4,48 de vulneribus -um. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,9 p. 119^D -u dislocatur secundum tres modos: *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 3,13^{capit.} p. 346^E de fractura rotulae -u. *saepe.* b in iunctura oculus vel lumen -u (de *patella* ['*Kniescheibe*']): ALBERT. M. animal. 1,488 lumen -u non habet aliquid respondens in cubito . . . , quia os, quod lumen -u vocatur *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p. 39,14 quod [*os rotundum*] vocatur oculus -u. al.

B *spectat ad animalia*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,5 aliquando manent *aves* . . . prope ripam tenendo pedes suos in terra sub aquis usque ad -a. p. 18,7. 2 p. 129,2 pendentes (sc. *plumae*) sub -bus versus caudam. C *spectat ad sidera*: WANDALB. mens. 109 inflexo . . . -u . . . Tauri frontem Maiades septenis ignibus aurant. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,214 quem (*circum*) pia . . . ornavit gratia signis . . . prolapsoque -u rabidum furit Hercules ictu. ALBERT. M. miner. 3,1,6 p. 67^a,21 quae (*stellae*) sunt in cornu Arietis cum ea, quae vocatur -u Persei. cf. *geniculum*.

II *translate in descriptione genealogiae i. q. gradus cognationis – Verwandtschaftsgrad*, 'Knie' (de re v. Dt. *Rechtswb.* VII. p. 1155 s. v. 'Knie' et *Mediaeval Latin Dictionary*. I. p. 1067^a): CAPIT. episc. I p. 217,7 ut nullus sibi accipiat (sc. *coniungem*) de propinquitatē usque in quinto -u (*v. notam ed.*). p. 217,8 non parentur coniugati in quarto -u. al. HINCM. epist. 136 p. 89,15 quod a quarto -u et in reliquum pertinentes sibi (*feminae*) copulari valent. DECRET. Frision. A p. 45,5 quando . . . vult puer ille dividere (sc. *hereditatem*), et suus patruus non vult, dicit, quod ipse uno -u proximior sit. p. 46,9 quisquis viderit cognato suo sanguinis effusionem inferri . . . , qui sibi sit ita propinquus, quod sibi sit infra tertium -u *eqs.* *Konstanciak* *genuale*, -is n. *crus, pes ligneus – Holzbein*: CARM. var. III C 14,12 (MGPoet. V p. 657; s. XI.) -e meum (sc. *hominis truncati*) proiecit latro in arboris altum. 14,16 (p. 658) saltem -e meum conquirere secta (sc. *sacerdos*).

Genuarius v. Ianuarius. *genucio v.* geniculo.

genuclum v. geniculum.

**genicularius*, -a, -um. (gena) *qui in genis est, genis adhaeret – auf der Wange befindlich, an der Wange haftend*: WOLFHARD. Waldb. 2,7 patescentibus -is thecis visus rediit ad pupillas.

genuculum v. geniculum.

genuflecto, -flexi, -flexum, -ere. *divisim scriptum*: p. 674,1. al. *usu medial.*: p. 674,4. *gerundivum pro subst.*: p. 674,6.

pedibus se inclinare, genua curvare – sich (hin)knien: 1 *strictius*: a in univ.: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 180,5 inclinatib *falconarius* se et -et ex illo latere, unde non tenet falconem. *ibid.* al. b *de gestu humilitatis*: a *gener.*: RUP. TUIT. vict. 8,9 p. 254,1 ut dicas longe esse minus vultum submittere vel pronom inclinare quam -ere, quod fiebat Aman. SALIMB. chron. p. 223,7 devotissime -endo petiit rex orationes et suffragia fratrum. p. 324,36 quod fratres sui (sc. *episcopi*) -rent coram eo, cum sibi in mensa fercula apponebant. al. b *eccl. et liturg.*: BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,4 ubi (sc. in *eccl-*

sia) intrantes genu flectere . . . deberent. ORDO Rom. 10,26 adorato altari -ens (genua flectens *var. l.*) ante episcopum accipiat *diaconus* ab eo benedictionem. PONTIF. Rom.-Germ. 98,66 tres acoliti -xi ante eum (*episcopum*) aquam manibus ministrant. THEOD. TRUD. Bav. 32 hunc (*lapidem ponderosum*) inter frequens -endum et semper orandum brachiis tenebat. *per saepe*. 2 *latius i. q. in genua concidere – in die Knie gehen, stürzen*: SALIMB. chron. p. 599,31 super sellam equi habuit *Karolus* firmum ictum ita validum, quod equus -xit.

10 *genuflexio*, -onis f. *actio pedibus se inclinandi, genua curvandi – das (Hin-)Knien, Kniefall (de gestu humilitatis, usu eccl. et liturg.)*: 1 *ante hominem facta*: VITA Rimb. 18 una sanctimonialis . . . cum -e et crebra capitis inclinatione . . . illum venerari . . . videbatur. 2 *ante Deum facta*: CAPIT. reg. Franc. 112,43 orationes . . . dicantur in ecclesia cum -e. BRUNO QUERF. frat. 27 relictus est frater in ecclesia . . . , qui -es faceret. CAES. HEIST. hom. exc. 3 cum in -e nimio impellente fervore . . . genu vel tibiam vulnerasset *sanctimonialis eqs.* CHART. Culm. 76 p. 53,32 predictos ad communionem et participationem . . . ieuniorum, -um, elemosinarum . . . recipimus. *saepe*.

**genuilis*, -is. (ingenuus; *per analogiam ad servilis formatum*) *liber – frei*: DIPL. Zwent. 5 p. 27,9 quae (*loca*) faciunt hobas XCVII et dimidiam inter ingenuiles (-es C) et serviles. DIPL. Otton. III. 261 dedimus Siggoni unum mansum -em, qui Teutonica lingua *lazeshuova* dicitur. cf. *ingenuilis*.

1. *genuinus* (-ugi-), -i m. *dens molaris, maxillaris – Backenzahn*: 1 *proprie*: ALDH. virg. I 36 p. 284,7 quatenus . . . ursorum -is (-uginis, ginguinibus, ginginis, gingivis *var. l.*) carperentur *confessores Christi*. 2 *in imag.*: ALDH. virg. I 11 p. 240,2 quae (*beluae, i. vitia*) rabidis molaribus et venenosis -is (ging[u]inis, ginvinis, gingivis *var. l.*) inermes quosque . . . discerpere nituntur. RATHER. epist. 30 p. 172,15 ut -um vestrum (sc. *cavillatoris*) nos ita rodentem pistillo huiusmodi conteramus (cf. *notam ed.*).

2. *genuinus*, -a, -um. 1 *adi.*: a *innatus, proprius – angeboren, eigen(tümlich)*: VITA Ludow. Pii 37 p. 422,8 solitam loci perfidiam habitatorumque -am experti sunt *comites* fraudem. BRUNO MAGD. bell. 32 p. 35,1 nisi Deus eos (*paganos*) . . . velut -ae crudelitatis oblitos . . . iuberet quiescere. OTTO FRISING. chron. 6,2 p. 263,20 ob antiquae fortitudinis -am virtutem. al. *spectat ad peccatum originale*: WALAHFR. carn. 76,29 quae licet emerui -i sorde veterini, non tamen ante tuli, quam *eqs.* b *naturalis – natürlich*: ALDH. virg. I 18 p. 247,2 quem (*hominem*) materna fecunditas -a nativitatis matrice in mundum edidit. al. AMALAR. ord. antiph. 27,7 in diebus festis spiritum gaudii fragilitate humana et -o usu declinavit ad . . . laetitiam ventris. c *hereditarius – ererbt*: ARDO Waldeb. 1 (MGScript. XV p. 1173,6; s. X.2.) inter quae (*praedia*) vicum . . . -um . . . eius solum, . . . tradidit. THEOD. AMORB. Mart. 2 p. 422,6 dum -a substantia opulentus videretur, iam quasi nihil habens . . . pauper cum monachis spiritu dives erat Christo. 2 *subst.*: a *masc. i. q. proles – Nachkomme (de infante lactante)*: CAPIT. episc. I p. 48,1 missa in -um quando celebretur (cf. *notam ed.*). b *neutr.*: a *principale, originale – das Ursprüngliche*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,16sq. videamus, quid -um, quid nativum appelletur; . . . -um dicitur tamquam generans et non genitum. *ibid.* al. b *ordo natus – Geburtsstand*: ARDO Bened. 30 p. 213,7 summum . . . , quem -o (iam animo *var. l.*) perceperat, pro Christo abiecit honorem. adv. *genuine*. *vere, sincere – wahrhaftig, aufrichtig*: v. p. 597,8.

**genuitas* (genietas), -atis f. (ingenuitas) *libertas – Freiheit*: LEX Ribv. 69,5 si quis pro hereditatem vel pro ingenuitatem (-e[m]), -ietate, ingenuitate *var. l.*) certare coeperit *eqs.* CHART. Sangall. A 197 ut ab hac die annis singulis censum pro vestra -e ad coenobium sancti Galli persolvatis (sc. *liberti*). cf. *genuus*.

genuunculus v. geniculum.

70 *genus*, -eris n. (*m.*: p. 675,24,36; *f.*: p. 675,35) *script. et form. sing.*: *dat.* -o: WALDR. carn. 1,1,20 (*var. l.*). *acc.* -em: p. 675,36. *abl.* -i: CAPIT. reg. Franc. 26,19.

I origo – Abstammung: **A in univ.:** CONC. Karol. A 5 p. 39,10 alter (*haereticus*) ... -e Scottus est. WALAHFR. carm. 87, 5 Saxo ... -e et gremio nutritus (sc. *Bernaldus praesul*) in Au-uae aulica. WIDUK. gest. 1,22 p. 31,3 obscuro -e natus (sc. *Ha-tho*). 3,16 hi (*vir*) erant Thuringi -e. THIETM. chron. 1,10 mili-tes optima et -e clarissimi. TRAD. Ratisb. 576 senatores ... sub-limes -e dederunt tres mansos. *persaepe*. **c. sensu consanguini-tatis:** FORM. Sangall. I 10 p. 384,20 omni simulatione vel -is propinquitate ... postposita. EPIST. Worm. I 2 p. 17,22 haud aliter aquile congregantur ad cadaver ac ipsi ad me, letior si quisque possit ... vel uno filo -is mihi adherere. **B ordo (nati-vus) – Rang, (Geburts-)Stand:** LEG. Wisig. 5,7,17 liberti sive ... progeniti ex -e manumissorum. TRAD. Lunaclac. 131 hoc sciunt multi de -e nobilium in ipsa provincia (sim. CHRON. Pol. 1,20 p. 46,7). TRAD. Frising. 1033 p. 778,15 filii sui (*Alamanni Hiltini*) ex parte matris suae de servili -e erant pro-creati. CONST. imp. II 427,86 si quis ... de hoc (sc. *crimine*) convictus fieret cum VII testibus militaribus, si est de -e militari, vel cum rusticanis, si est de -e rusticano. *al. v. et p. 679,45. fort. add.:* WIDUK. gest. tit. 1,14 triformi -e ac lege vivunt Sa-xones (sim. 1,14 gens Saxonica triformi -e ac lege preter condi-tionem servilem dividitur). **C stirps – Stamm:** 1 gens, po-pulus – Volk(sstamm): **a proprie:** AETHICUS 53 Saxonom -s. RHYTHM. 88,9,3 omnis -s, tribus, lingua venit ad iudicium (cf. *Vulg. apoc. 5,9*). HRABAN. carm. 95,2 quam (*feminam Wig-frid*) Saxo atque Thuring gaudet habere -s. HIST. duc. Ven. 4 (MGScript. XIV p. 75,39) licet maximum Venetorum -s ... ce-cidisset. *persaepe*. **b meton. de legatis, vicariis gentis:** DIPL. Otton. I. 340 p. 465,4 resistentibus (sc. *in iudicio*) cum eis (sc. *papa et imperatore*) Romanorum, Francorum ..., Allamanorum -s. **2 domus, familia – Sippe, Familie (interdum i. q. ramus – Familienzweig, e. g. l. 33, al.):** LEX Sal. Merov. 44,8 qui (*consobrinae filius*) ex materno -e venit. LEX Baiuv. 3,1 dux ... semper de -e Agilolfingarum fuit. RHYTHM. 40,21,2 erat Herodis de alia -e. ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,2 Virgili-us in IIII 'cum -em extinxem' (cf. *Verg. Aen. 4,606 cum -e*). RUP. TUIT. vict. 4,7 p. 126,33 ut servato -e Abrahe comple-retur promissionis verbum. TRAD. Diess. 16^a -s Richperti de Brunnen: Richpertus, Imma, Gerdrudis eqs.; -s Ratoldi eqs. *persaepe*. *fort. add.:* DIPL. Loth. I. 20 pro nobis, coniuge, prole, -e ac totius imperii nostri stabilitate. **3 progenies – Nachkomme(n)schaft, Generation:** **a gener.:** FROUM. carm. 14,1 dulce -s, proles priscorum sceptrigerorum, salve ..., incli-te princeps. **b iur. in formula tertii -is charta ('Leihe auf drei Leiber'; de re v. H. Brunner, Rechtsgesch. 31. 1961. p. 304 adn. 46):** **a proprie:** DIPL. Otton. III. 278 p. 701,40 carta ter-tii -is facta est ... in tribus personis ad pensionem reddendam (*inde GREG. CAT. chron. II p. 22,28*). GREG. CAT. chron. II p. 24,33 per scriptum tertii -is. *al. DIPL. Frid. I. 533 libellos tertii et quarti -is conservabit senatus.* **b meton. tertium -s de charta pacti:** HUGO FARF. opusc. hist. p. 64,24 rogavi illi (*comiti*) tertium -s de alia medietate cum castello Tribuco. p. 65,4 firmavimus tertium -s. *al. GREG. CAT. chron. II p. 80,6 fecit abbas illis (Martino Riconis et eius filiis) scriptum, quod Romani dicunt tertium -s, de predicto castello (sc. Tribuco).*

II universitas, species, ordo, forma – Gattung, Rasse, Klas-se, Art, Sorte, Gruppe, Form: **A gener.:** 1 in univ.: **a spectat ad res:** **a corpor.:** LEX Baiuv. 4,19 si alicui scalam ... eiecerit vel quodcumque -s ascensionis eqs. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,30 diversorum ... tormentorum -a fabricantur. CHART. episc. Hild. II 354 p. 165,8 dedit rector ecclesiae nobis librum missalem in suo -e valde bonum. TRAD. Weiss. app. II 7 p. 329,25 quod grossum sal minuto sali vel calce non misceatur, sed quodlibet in suo -e vendatur. *persaepe*. **b incorpor.:** EDICT. Roth. 224,4 haec sunt quattuor -a manumissionum. CONC. Karol. A 16 ea -a trium homicidiorum. WETT. Gall. 14 inter cetera laetitiae -a levites ait: 'eqs.' RUOTG. Brun. 44 p. 47,4 tria ... -a esse confessionis. ALFAN. premn. phys. 34,2 p. 120 est ... inquisitio -s consilii. GESTA Trud. cont. II 3,6 p. 346,51 in meliorem, quam ante combustionem fuerat *manica*, ... reformavit abbas novoque cooperiendi -e ... eam cooperu-it. OTLOH. proverb. P 62 peccandi duo -a sunt: eqs. TRAD.

Garz. 71 p. 65,24 archiepiscopus ... ex gratia et pietate sua om-ne -s dubii abstulit. *persaepe. v. et p. 677,43.* **b spectat ad animalia:** LEX Baiuv. 15,1 si quis caballum aut quodlibet ani-malium -s ad custodiendum ... commendaverit. ARBEO Emm. 6 fructa ... omnium bestiarum atque ferarum -bus ornata. POETA SAXO 4,239 nefanda lues pecudum -s omne peremit. DIPL. Conr. II. 156 ne quis ... alicuius silvatici -is bestias agi-tare presumat. *persaepe.* **c spectat ad homines (angelum: l. 26; daemonem: l. 11):** **a in univ.:** LEG. Lang. p. 208,6 aut inerme -s (sc. *religiosorum*) aut in omnibus venerandum. WETT. Gall. 15 quod -s demonis erat mutum usque ad diem tricesimum. CONC. Karol. A 46^B,28 quamquam plura sint -a monachorum eqs. AGIUS epic. Hath. 354 surrecturum omne -s ho-minum (WIDUK. gest. 1,9 indomitum -s h. fore. 1,10 illud -s h. indomabile. *persaepe*). WALTHARIUS 1067 me (sc. *Haganona*) -s infandum prohibet bellare parentum. *al. ex-pressius de homine:* Ps. PLATO quart. 2 p. 116,7 significat phi-losophus per 's -um' hominem. **b -s humanum sim. i. q. homines, omnes gentes – Menschen(geschlecht), Menschheit:** CHART. Bund. 17 p. 22,7 (a. 765) in resurrectione h u m a n i -is (HUGEB. Willib. praef. p. 87,8 pro h. -is salute. *persaepe*). FROUM. carm. 14,17 cursitet omne -s, cui lingue sufficit usus. CARM. de Frid. I. imp. 2034 mortale -s. *al.* **γ spectat ad offi-cium vel negotium:** WALAHFR. Mamm. 10,23 odit ... Deus vitamque -sque magorum. EKKH. IV. pict. Mog. 2 principio rerum lux primo facta dierum, arida cum celis magnum -s et Michaelis. 332 -s omne sacrans Aaronis (gloss.: sacerdotii). DIPL. Frid. I. 827 p. 35,2 nullus prefectus ... a panificibus vel a macellariis seu ab aliquo -e hominum in civitate rem aliquam mobilem ... presumat ... auferre. *al.* **δ -s christianum, pium sim. i. q. christiani – Christen:** LEG. Wisig. app. p. 44,34 ut ... contra -s christianum agerent *Iudaei*. WALAHFR. Mamm. 2,5 cum ... lictores ... pium sequerentur ... -s. HROTSV. Sap. 2,2 omne -s ... diligo (sc. *Maria virgo*) chisticolarum. DIPL. Constantiae 52 p. 167,2 quando christianum -s illucebat ... in eadem (Sicilia) insula. *al.* **ε -s gignentium i. q. mulier(es) – Frau(en):** SYLL. Sangall. 12,5,2 qui (*Deus*) plasmasti protoplas-tum et -s gignentium. **2 locut.:** **a (in) id -s i. q. talis, istius modi – derartig, solcher Art:** NOTKER. BALB. gest. 1,28 p. 38,17 magistros et opifices omnium id -s artium advocavit im-perator. RADOLF. epist. 7 p. 49,16 eadem (sc. *de pedibus geo-metricis*) ... Albino ... auctore didici et alia perutilia id -s. ADAM gest. 3,36 p. 179,9 pecuniam ... dispersit archiepiscopus infamibus personis ... et histrionibus et id -s aliis. GESTA Ern. duc. I praef. l. 42 dixit *satyrus*: '...' et multa in id -s. *persaepe.* **b in, de -e i. q. generaliter, omnino – im Allgemeinen, allge-mein, völlig, ganz und gar:** UFFING. Ida proem. l. 27 cae-terum de -e stilus lineam hystoricae prosequitur veritatis. CHART. archiep. Magd. 389 ecclesiam ... sub iustitia parrochi-ali ... in -e esse. HONOR. III. registr. 318 p. 239,38 concessit civibus in -e ius Gottorum. ALBERT. M. veget. 2,135^{capit.} de figura florum in -e. *al.* **3 res – Sache:** LEG. Wisig. 6,2,5 qui in hominibus vel brutis animalibus omnino -e, quod mobile esse potest, ... maleficium ... expleverint. **4 exemplar – ?Stück:** CARM. Cantabr. A 35,4,1 hi (*lupi*) minuentes numerum (sc. *pecudis*) per eius summam -um, (peccus devorant tenerum var. l.) dant impares ex paribus et pares ex imparibus (cf. *Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum IV. 1975/77. p. 522*). **B gramm. et rhet.:** RADBERT. corp. Dom. app. l. 833 hoc -s locutionis (sc. '*desiderio desideravi*') in scripturis divinis nun-quam nisi pro magno intellectu ... ponitur. ANSELM. Bis. rhet. 1,3 p. 110,13 hoc (sc. *ambiguitatis*) ... dicendi -s ... no-bis oratoribus in nostris orationibus est fugiendum. EPIST. Worm. I 3 p. 19,6 si cuncta sermonum -a meis nitibus servi-rent. ALBERT. STAD. quadr. 51 passivi -is R dempta. *al. v. et vol. III. p. 256,40. 289,71.* **C metr., mus., math.:** HRABAN. epist. 2^a p. 383,34 qui (*me-trici*) ... metri -s et pedum regulam servant. Ps. BOETH. geom. 383 rationabilium ... angulorum -a sunt tria, hoc est rec-tum, hebes, acutum. MATHEM. var. Bubnov p. 285,29 quibus duobus -bus, magnitudini dico et multitudini, haec inest passio

contrarietatis, ut *eqs.* ANON. IV mus. 4,1 p. 65,12 distinguitur *inaequalitas* per quinque -a inaequalitatis, quae dicuntur multiplex, superparticulare *eqs. al.*

D natur. et philos. i. q. universalitas – Gattung(sbegriff): WALAHFR. hort. 285 vulgaris copia mentae multa et per -a et *s p e c i e s* diversa coloresque et vires (GODESC. SAXO theol. 22 p. 302,13 filius est de patre, non pater de filio, species de -e, non -s de specie. *persaepe*). ALBERT. M. incarn. 47 p. 222,13 -s dicitur multipliciter, scilicet subiectum et praedicabile. animal. quaest. 1,5 animal agreste et aquaticum differunt -e. *persaepe*.

III sexus – Geschlecht: A gener.: CHART. Bund. 17 p. 21,9 (a. 765) ullus de heredibus . . . meis tam virilis sexus quam foeminei -e ortus. ANNAL. Xant. a. 795 accepit rex . . . eorum (*Saxorum*) terciam partem in obsidionem -is masculini. c. gen. *inhaerentiae*: DIPL. Merov. I 131 p. 333,21 villa . . . cum terris, . . . peculis utriusque -e sexus (*item* FORM. Senon. I 42 p. 204, 16. *sim.* DIPL. Pipp. 1 p. 4,3 cum . . . gregibus . . . utriusque -is et sexus). B gramm.: AGOB. 18,8 l. 21 peccatum . . . in Hebreo -is masculini est, in Greco feminini, in Latino neutri. ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,16 quando diversa -a simul ponuntur, per neutrum -s resolvuntur. OTFR. ad Liutb. 100 huius (*vernaculae*) . . . linguae proprietas nec numerum nec -a (sc. linguae Latinae) me conservare sinebat. *persaepe*.

genutenus v. genu et tenuis.

***genuus**, -a, -um. (ingenuus) *ingenuus, liber – frei*: CHART. Sangall. A 101 (a. 783/87) ut ab hac die presenti sint -i (sc. *Liupnia eiusque filiae*), tamquam si de ab ingenuis parentibus fuissent nati. cf. *genuitas*.

***geo**, gere. (fort. subest χέω; cf. E. Gottschaller, *Hugeburc von Heidenheim*. 1973, p. 14. et B. Löfstedt, *Der hibernolat. Grammatiker Malsachanus*. 1965, p. 137sq.)) grat(i)-as gere i. q. *gratias agere – danken, Dank sagen*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,44 Deo *gratas geo* (1, gero ed.), (*gratias ago var. l.*).

geographus (giro-, gioro-, -afus), -i m. (γεωγράφος) *qui terram describit – Erdbeschreiber, Geograph*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 200,3 species (sc. *animalium*) . . . reperiuntur . . . , quales gir-fi (gior- *var. l.*) tradunt. p. 214,24 VI insulas Fortunatas gir-i tradunt. *ibid. al.*

geomantia, -ae f. (γη et μαντεία) *divinatio ex terra facta – Weissagung aus der Erde, 'Geomantie'*: DECRET. Burch. 10,43 p. 840^C Varro . . . dicit divinationis quatuor esse genera: terram, aquam, . . . hinc -am, hydromantiam . . . dictam autumant. ALBERT. M. mem. 1,2 p. 100³,24 sunt . . . tales (sc. *sperativae*) scientiae necromantia et -a et alia huiusmodi. *ibid. al.*

***geomanticus**, -a, -um. (geomantia) 1 *adi. i. q. ad geomantiam pertinsens – die Geomantie betreffend (usu subst.)*: ROLAND. PATAV. chron. 12,2 p. 160,25 Mercurius deus sapientie ponitur et septima domus sive in astrologicis sive in -is semper adversantibus assignatur. 2 *subst. masc. i. qui ex terra divinat – einer der aus der Erde weissagt, 'Geomant'*: RYCCARD. chron. a. 1230 p. 170,31 (epist.) nobiscum (sc. *magistro Iohanne Toletano*) concordēs sunt omnes astrologi et -i Toleti Hispanie.

geomantis, -is m. (γη et μάντις) *qui ex terra divinat – einer der aus der Erde weissagt, 'Geomant'*: THEOD. TREV. phys. 309 -is ex Ciclope (gloss.: id est terra), aeromantis ab orbe, aqua pollet ydromante, aether sed pyromante.

geometer (gio-), -tri vel **geometra** vel raro (*l. 71*) **geometres**, -ae m. (γεωμέτρης) *form. gen. pl. -rum: l. 65. metr.: geo-: l. 70,71. -mēt-: l. 69,70,71.*

agrimensor, artis geometricae peritus – Feld-, Land(ver)-messer, 'Geometer': Ps. BOETH. geom. 1,1 quia . . . , mi Patri-ci, -um exercitissime, Euclidis de artis geometricae figuris . . . prolata . . . exponenda . . . suscepi. ANON. geom. I 4,60 p. 362,5 Eratosthenes philosophus idemque -a subtilissimus magnitudinem terreni orbis noscere volens. YSENGRIMUS 2,292 non est aptus gi-r in illis (sc. *agricolis*), qui mediam iusto limite signet humum. 2,309 non sum gi-r. EGBERT. fec. rat. 1,1231 grammaticus, rhetor, -es. EBERH. ALEM. labor. 48 Euclidis libri . . . figuris pleni non assunt, quos -r habet. ALBERT. M. probl. det.

2 p. 50,47 non est sermo -ae cum non-geometra. *saepe. v. et l. 48, p. 679,17,26.*

geometria, -ae f. (γεωμετρία) *doctrina geometrica, ars (agri) mensurandi – (Feld-)Messkunst, 'Geometrie'*: 1 *proprie*: ALCUIN. epist. 308 p. 471,28 fertur Pythagoram ordinatis interrogationibus puerum quendam de -a (geometrica *var. l.*) magis docuisse quam discere, quid ab eo velle. GREG. CAT. chron. II p. 201,1 (chart.) concessimus (sc. *episcopus*) . . . terre iuxta -e rationem modia mille. TRACT. de divis. phil. p. 37,4 mathematica . . . dividitur in astronomiam, -am, musicam, arithmetica. ALBERT. M. bon. 421 p. 225,1 astrologia et -a et aliae scientiae proficiunt ad prudentiam. *saepe. v. et p. 679,49.* 2 *alleg. et per prosop.*: CARM. Cantabr. A app. 2,23,3 quarum (*artium quadrvii*) prima ceterarum mater arithmetica . . . , terci-a -a. HONOR. AUGUST. anim. 7 sexta civitas est -a, per quam inquiritur patria. *v. et p. 679,8.* 3 *meton.*: a de libro -am tractante: GERB. geom.^{lit.} incipit -a Gerberti. ANON. IV mus. 4,1 p. 65,3 prout in -a Euclidis . . . habetur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 85,26 sicut in -a legitur. *eqs.* b *forma – Grundriss*: REIN. LEOD. Regin. 10 illa Laurentianae (i. *ecclesiae S. Laurentii*) terminalis arbuscula -e muro inclusa est.

geometrica v. geometricus.

***geometricalis**, -is. *script. gem-: l. 35. qui ad artem (agri) mensurandi spectat, geometricus – die (Land-)Vermessung betreffend, zur Geometrie gehörig*: 1 *in univ.*: SYLL. Bern. 5,110 -i iure hęc collatio fit, ut *eqs.* GERB. geom. 2,5 quaecunque rationabiliter metienda proponuntur, -i theoremate ducatu rationis mensurantur. PETR. DAM. epist. 28 p. 251,17 Eucliden perplexis -ium figurarum studiis incurvum . . . declino. RUP. TUIT. trin. 4,18 l. 892 Moyses . . . cubitos -es computasse credendus est. *saepe. v. et l. 45, p. 679,21.* *usu subst.*: ALBERT. M. cael. hier. 4 p. 69,32 nihil intelligitur sine proprio lumine, sicut -ia per principia geometriae. 2 *mensa, tabula -is i. q. tabula calculatoria, abacus – Rechenbrett, Abakus*: Ps. BOETH. geom. 379 tempus est ad -is (gem- *var. l.*) mensae traditionem . . . venire. MATHEM. var. Bubnov p. 250,7 vocatur . . . abacus mensa -is. p. 285,10 cur differentia in -i tabula, id est in abaco, ponatur.

adv. ***geometricaliter**. *secundum geometriae rationes – den Regeln der Geometrie entsprechend*: ANON. geom. I 3,10 quin . . . perpendicularo aequipendium appendatur, quod -r institutum ad mensuram paratur.

***geometrico** (-izo), -are. *secundum geometriae rationes agere, dimetiri – nach den Regeln der Geometrie verfahren, vermessen*: LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,34 quem . . . geometricalis operis magistrum . . . non tam in virga quam in oculorum pertica -antem . . . non delectaret aspicere? ALBERT. M. cael. 4,1,1 p. 246,36 geometer . . . -ans secundum actum non indiget extrinseco doctore movente ipsum. eth. II 10,1,9 p. 616^b, 10 delectati in eo, quod est -zare, magis inquirunt singula et intelligunt, quae ad geometricam pertinent. *ibid. al.*

geometricus, -a, -um. (γεωμετρικός) *script.*: dyo-: l. 61. gyo-: ALBERT. M. animal. 2,43. 16,20. 139. *geum-: p. 679,15.*

1 *adi.*: a *ad artem (agri) mensurandi referens, ad geometriam pertinsens – der (Feld-)Messkunst zugehörig, die Geometrie betreffend, geometrisch*: GERB. geom. 6,7 p. 94,2 unam inter eos (*tetragonos*) -am medietatem . . . invenire (ANON. IV mus. 4,1 p. 64,13. *al.*). RUP. TUIT. trin. 40,1098 -ae disciplinae multa sunt in scripturis sacris vocabula. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 96,2 -a demonstratio. ARNOLD. SAXO flor. 1,2,18 invenimus ratione dy-a, rotunditas terre est viginti quatuor milia miliaria (*sim.* ALBERT. M. caus. element. 1,2,3 p. 66,26 ratione -a). WILH. ANDR. chron. 55 p. 708,9 cum . . . virgula -a lapides metiens . . . ipse laborabat *Wilhelmus abbas persaepe. v. et p. 677,65. 679,56.* b *artis (agri) mensurandi peritus – der Geometrie kundig*: ALBERT. M. cael. 1,4,6 p. 90,97 laborat vir -us ad producendum isoscelem (sc. *triangulum*) sub ratione trianguli (*sim.* metaph. 1,2,10 p. 27,64 'vir -us' [p. 983^a, 20 γεωμετρικός] sciens causam 'non mirabitur, si diametrum non fiat commensurabile' lateri quadrati). 2 *subst.*: a *fem. i. q. ars (agri) mensurandi, ars -a – (Feld-)Messkunst, Geometrie*: a *proprie*: IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 156,8

[Weber]

quem (*laborem*) . . . desudaverat in grammaticam, rhetoricam, -am vel divinarum scripturarum seriem. DUNGAL. (?) carm. 20, 5,1 qui cupiat formas, quas dat -a, nosse. ERMENR. ad Grim. 7 physica dividitur in arithmetica, . . . , medicinam, -am, musicam. HROTSV. Pafn. 1,7 quid est hoc, quod dicis quadrivium? :: arithmetica, -a, musica, astronomica. *al. v. et p. 678, 6. 51. per prosop.*: SYLL. Sangall. app. 5,51 adveniens G-a virgo (*in marg.*: geometria) perita connumerat loca aetheris atque soli. **β meton.** *de libro geometriam tractante*: COD. Karol. 24 p. 529,21 direximus (*sc. papa*) . . . praecellentiae vestrae (*sc. regis*) . . . libros . . . , id est . . . Dionisii Ariopagitis -am, orthografiā, grammaticam. **β masc. i. q. artis (agri) mensurandi peritus, agrimensor** – *der Geometrie Kundiger, Geometer, Feld-, Land(ver)messer*: GLOSS. med. p. 41,23 maxime fit haec passio (*sc. mania*) . . . multum legentibus . . . , grammaticis, geu-is, calculatoribus. GERB. geom. 2,5 quae (*crassitudo*) . . . altitudo a -is (geometris *var. l.*) vocitur. COSMAS chron. 1,2 p. 5,12 secundum -os Asia nomine sub suo dimidium mundi obtinuit et dimidium Europa et Affrica. LAMB. ARD. hist. 57 misit . . . Henricus castellanus . . . -os et carpentarios . . . , ut locum cum geometricalibus partibus (*leg. peticis*) ambirent. *persaepe*.

adv. geometrice. *secundum geometriae rationes* – *den Regeln der Geometrie entsprechend*: ALBERT. M. summ. creat. II 2,81,1 p. 658^b,29 si volumus sequi probationem Almagesti -e inventam . . . , diameter mensurae terrae erit sex millium *eqs.* top. 8,2,6 p. 513^a,25 oportet geometram disputare -e. *al. Ps. AVIC. anim. 6 capit. p. 168 in decimoquinto capitulo . . . agit de vasis -e.*

***geometrizo v.** *geometrico.

***geometro, -are.** *dimetiri* – *vermessen*: THEOD. TREV. phys. 296 natura subministrat hoc, vel res -et.

georgica (gio-, gehō-, -rica, -ia) *subst. neutr. plur.* (γεωργικά) *gen.* -on: l. 37,39. *adde* ERCHANB. gramm. p. 89,12.

carmina de agricultura composita – *Dichtungen über den Ackerbau*, 'Georgik': ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,2 qui (*versus*) . . . sex pedibus dactylicis constant . . . , sunt bucolica et -a (*gi-var. l.*). ERCHANB. gramm. p. 21,14 Virgilius scripsit -on (*gehoricon, georgion var. l.; sc. libros*). CATAL. biblioth. Lauresh. p. 165,23 eiusdem (*Severi episcopi*) -on libri III. COLLECT. Teg. 15 tres . . . aiunt stilos orationis . . . : humilem, ut in bucolicis, mediocrem, ut in -ricis, grandiloquum, ut in Eneides. CATAL. biblioth. A IV 6,117 bucolica et -rica Virgilii. *saepe*.

***georgius, -i m.** (*cf. γεωργός*) *agricola* – *Bauer*: PRIMORD. Windb. 3 p. 561,44 repperimus eum (*Engilmarum*) natione fuisse Baioarium, genere et opere -um, hoc est terrae colonum.

***geosophia, -ae f.** (γη et σοφία) *ars agri mensurandi* – *Feldmesskunst*: ALBERT. M. metaph. 3,2,3 p. 117,70sq. 'in hoc solo differt geometria', mathematica, 'ab' ea, quam vocant -am (*p. 99^b, 26 γεωδαιστική*), hoc est scientiam mensurae agrorum: 'quia haec . . .', quam vocant -am sive scientiam sapienter areas mensurandi *eqs. ibid. al.*

***geosophicus, -a, -um.** (geosophia) *ad artem (agri) mensurandi referens, ad geometriam pertinens* – *der (Feld-)Messkunst zugehörig, die Geometrie betreffend (usu subst.)*: ALBERT. M. metaph. 3,2,3 p. 118,10 sicut ibi ratio geometrica ponitur circa -a.

1. ***gera, -ae f.** (*theod. vet. gēr; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 869*) *ager cuneatus* – *spitz zulaufendes Stück Land (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 253sq.)*: CHART. Westph. II 276 p. 60,10 (a. 1150) una -a inter duas vias.

2. **gera v.** 1. glareā. 3. **gera v.** hieros.

gerachidem, gerac(h)ites v. hieracitis.

[gerachyo v. chrysophrys.] ***geracis v.** hierax.

***geranius, -a, -um.** (γέρανος) *funeris, funeralis* – *?zum Leichenbegängnis gehörig, Leichen-*: AETHICUS 80^a multa proelia et bella civilia vel -a ludicra in ea suburbana perpetrata sunt (*cf. notam ed. p. 273sq., sed cf. ed. Prinz p. 196,10 c. nota*).

gerarcha v. hierarcha. **gerarc(h)ia v.** hierarchia.

geraticum v. hieraticus.

***geraus subst.** (γερραὺ πόγων) *Tragopogon porrifolius*

(*L.*) – *Haferwurzel, Bocksbart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 734)*: RECEPT. Sangall. I 107 ad lumbricos: -s et absenti ius ieiunus bibat.

***gerba v.** *garba. ***gerbagium v.** *garbagium.

5 ***gerbaria** (gereb-, -beria), -ae f. (1. garba; *cf. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 495*) *vectigal messis (manipulis colligatae)* – (*in Garben gebündelte*) *Ernteabgabe*: CHART. Laus. 76 p. 113,2 (a. 1180) Richardus . . . et filii eius . . . dederunt . . . Sancte Marie Lausannensi universam -eriam (*corr. ex -eberiam*) in villa. 501 p. 434,25 in nullo hominum nostrorum habet -am familia sua (*sc. praepositi*). CHART. Bern. III 73 p. 75,10 quod (*ius servitii*) in . . . caponia, -eria, iuridictione . . . habebat comes. *cf. *garbagium.*

***gerbea v.** *gerbum.

15 ***gerbercista** (gir-), -ae m. (Gerbertus) *discipulus arithmeticae* – *Rechen-, Mathematikschüler*: MATHEM. var. Bubnov p. 291,10 dic tu, gi-a, quot porci impares . . . occidendi sunt. *cf. abacista.*

20 ***gerbidus** (servi-), -a, -um. (*cf. ital. gerbido; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 697*) *incultus, dumosus* – *unbebaute, mit Gestrüpp bewachsen*: DIPL. Otton. III. 54 p. 459,27 (*spur.*) aliquantula terra -a cum frascario in Matricule . . . iacente. *subst. neutr. i. q. ager incultus, dumosus* – *unbebautes, mit Gestrüpp bewachsenes Land*: DIPL. Conr. II. 69 p. 87,5 cum pratis, vineis, terris cultis et incultis, -is (*servidis var. l.*), silvis.

25 ***gerbum** (hie-, ie-, ze-), -i n. (-ea, -ae f.: l. 38.) (*cf. ital. gerbo; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 125 s. v. gerwo-*) *acc. pl. -os: l. 34. ager incultus, dumosus* – *unbebautes, mit Gestrüpp bewachsenes Land*: DIPL. Otton. I. 374 p. 514,11 omnia . . . concedimus . . . una cum . . . pratis, pascuis, z-is, montibus (*inde* DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,27 -is [*z-var. l.*]). ACTA imp. Stumpf 326 p. 464,13 ipsum hi-um seu paludem transiens tendit (*sc. terra*) ad secundum terminum. 399 p. 560, 20 civitas (*sc. Laudensis*) habeat z-os et pascua (*inde* ACTA imp. Winkelm. I 200 p. 179,34). DIPL. Conr. II. 289 p. 409,1 (*spur.*) cum . . . pratis, -is, pascuis, silvis. *saepe. remissius i. q. ager* – *Land(stück)*: ACTA imp. Stumpf 193 p. 269,15 (*dipl. Heinr. VI.*) concedimus . . . -eas cultas et incultas (DIPL. Conr. II. 283 p. 394,27 [*spur.*] donamus . . . curtem . . . cum i-is cultis et incultis [*item p. 395,24. al.*]).

40 ***gerda, -ae f.** (*theod. inf. vet. garde; cf. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 16*) *mensura quaedam terrae* – *ein Flächenmaß, Rute, 'Gerte' (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 399sq. s. v. 'Gerte')*: CHART. Traiect. 1783 (a. 1270) mansum unum integrum de XXV -is . . . ecclesie de Steenwijk contuli (*sc. mil-* les).

***gerobotanum v.** hierobotane. **gerelus v.** gerulus.

1. **gerens v.** gero. 2. ***gerens v.** *guarens.

***gerfalc(h)us v.** *girofalcus.

50 ***gergancus, *gergozus v.** *gircuncus.

gericinus v. ricinus.

1. ***gerla, -ae f.** (*cf. theod. vet. gerhilla*) *pastinaca sativa L.* – *Pastinak (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 592)*: HILDEG. phys. 1,196 capit. p. 59 -a. 1,196 -a . . . sicca est; . . . qui infirmam cutem in facie habet . . . , -am accipiat (*v. notam ad locum ed. Riethe p. 340*).

2. ***gerla** (ie-) *vel* ***gerlata, -ae f.** (*francog. vet. jarle, gerle; cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. IV. p. 1587 et DEAF J p. 152sq.*) *dolium, lacus* – *Fass, Bottich, Zuber*: CHART. Laus. 451 (a. 1220) concesserunt (*sc. capitulum*) Vuulelmo . . . duas vineas . . . ad terciam -tam vel ad medietatem vini clari (*sim. 452. 481*). 466 p. 403,12 Buemus . . . et nepos eius habent quartam partem et debent inde terciam i-am et decimam. *ibid. al.*

65 **germana v.** germanus. **germandrea, -ia v.** chamaedry(o)s.

germane v. germanus. **germanetas v.** germanitas.

germanicus, -a, -um. *fraternus* – *brüderlich (in imag.)*: EUGEN. VULG. syll. 21,3 hinc bifidus torrisque manat -us amnis.

70 **germanitas, -atis f.** *script. -net-*: p. 681,12. *fraternitas, necessitudo, caritas fratrum* – *brüderliches (geschwisterliches) Verhältnis, Brüderlichkeit*: 1 *proprie de hominibus*

[Weber]

consanguinitate coniunctis, propinquis: CAPIT. reg. Franc. 3,16 p. 7,27 inter nos (sc. *Childebertum et Chlotharium reges*) -is (germanos fratres var. l.) caritas ... custoditur. ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,2 a nefando Abimelech tyrannide ... consanguineae -is i u r a ... rumpente (LAMB. HERSE. annal. a. 1071 p. 123,6. al.; sim. REGINO chron. a. 866 p. 90,8 -is ac consanguinitatis foedera). al. 2 *translate de hominibus consanguinitate non coniunctis*, e. g. *monachis sim. i. q. confraternitas, (fraterna) caritas – brüderliche (geschwisterliche) Verbundenheit, (Bruder-)Liebe*: CONC. Merov. p. 68,12 carnale consortium ... permulent presbyteri et diaconi germanitatis affectu (p. 158,3 -etatis a.). BONIF. epist. 31 reverentissimo fratri et spiritalis -is propinquitate conexo Bonifatius ... salutem. ALCUIN. epist. 16 p. 42,29 duplici ... -e concives sumus (sc. *Alcuinus ac rex eiusque optimates*), unius civitatis in Christo ... et unius patriae indigene. ELIS. SCHON. vis. 1,1 p. 2,16 -is et dilectionis gratia. ALBERT. M. summ. theol. I 9, 41,2,2 p. 320,3 inter quos non est summa -s, non potest esse summa dilectio. al. *de rebus (usu philos.)*: ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 128,33 amantia se et habentia symbolum et -em conveniunt et diversa ab his separantur. 3,3,3 p. 142,25 -em vocat Empedocles habitudinem proximam primorum ad invicem. 3 in imag. vel per compar.: SIGEB. GEMBL. Theod. 9 ut ... hae duae ... sorores (sc. *ecclesiae Mettensis et Halberstaden-sis*) uno patre, una matre, una -e, uno gaudentes protectore oculis sponsi se aptarent. adv. Pasch. 4 (MG Lib. Lit. II p. 454, 15) ego (sc. *ecclesia Leodiensis*) ... filia Romanae ecclesiae, condolebam Cameracensibus pro affectu -is. HUGO FLOR. tract. 2,1 (MG Lib. Lit. II p. 483,12) quas duas potestates (sc. *regiam ac sacerdotalem*) ... Dei sapientia ... quadam -e sibi mutuo sociavit. INNOC. III. registr. 1,502 p. 731,15 cum ecclesia Romana sit Antiochene plus ceteris quasi quadam -e coniuncta. 4 meton. i. q. *fratres, grex fratrum – (Ge-)Brüder, Bruderschar: a de hominibus consanguinitate coniunctis: a strictius*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,10 Machabeorum generosa -is (-s var. l.) pignora (spectat ad Vet. Lat. Macc. II 7,15qq.). abund.: ALCUIN. epist. 113 p. 163,19 dum in procellosis fluctibus binas duorum fratrum -es (i. *Simonem Petrum et Andre-am ac Iacobum et Iohannem*) laborare aspexit Christus (spectat ad Vulg. Matth. 4,18. 21). b latius i. q. *stirps, domus, familia – Sippe, Hausstand, Familie*: CHRON. Reinh. a. 1034 p. 520,14 Bertoldus comes ... cum sua -e in hodiernum diem perseverat. de apibus: ALDH. epist. 5 p. 490,12 velut quadam contribula apium -s nectar fabre conficientium. b de hominibus consanguinitate non coniunctis, e. g. *monachis i. q. societas (religiosa), familiaritas – (geistliche) Gemeinschaft, Verbund*: a in univ.: ALCUIN. epist. 237 p. 382,27 si amico prodesse timuisti, quare non fratri et consocio -is tuae? EPIST. Teg. I 40 Gozpertus ... fratribus Eihstatensis ecclesie amandis quam uterinis christianis -is. WOLFFER. Godeh. I 19 p. 180,52 in qua (ecclesia) usque hodie -s monacharum Christo servit. 22 p. 183,47 ad quam (synodum) omnium Cisalpinorum praesulum -s ... invitatur (sim. ANNAL. Hild. a. 1036 p. 40,22 -s episcoporum). b in allocutione honorifica: ALCUIN. epist. 36 p. 78,3 placet mihi ... officia salutationis tuae (sc. *Eugeniae*) dirigere -i. de persona ipsa: EPIST. Wibald. 410 p. 540,7 gavisi sumus (sc. rex) tam de sospitate celsitudinis tuae (sc. *imperatoris Graecorum*) ... quam de tua erga -is nostrae coniunctionem affectione.

**germaniter* v. *germanus*.

germanitus adv. *fraterne, familiariter – brüderlich, freundlich*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 cum ... ab ... monasterii patre ... -s satis essem susceptus. THEOD. AMORB. Bened. II 2 (ed. E. Dümmler, AbhBerl. 1894. p. 27,18) ut ... se diligentius caveant (sc. *fratres*), -s admone. ORTL. chron. 2,2 p. 110,19 cunctos ... -s moneo, ne eqs.

germanus, -a, -um. script.: -ni(us): p. 682,12. 66. 683,14. form.: sing.: gen. -is: p. 682,67. dat. -i: p. 683,16. ?abl. -i: p. 682,68. plur.: gen. -(u)m: p. 682,65. abl. -ibus: TRAD. Frising. 438. acc. -us: p. 682,62 (pro abl.). p. 682,64 (pro gen.). usu subst.: p. 682,43. 57.

I adi.: A consanguineus, fraternus, sororius, inter fratres

usitatus – geschwisterlich, Geschwister-, brüderlich, Bruder-, schwesterlich, Schwester-, unter Geschwistern üblich: 1 *proprie de hominibus consanguinitate coniunctis*: a strictius: a in univ.: ALDH. virg. II 1056 tres infantes -o foedere vinctos eqs. AGOB. 20,1 l. 7 ut inter eos (*filios imperatoris Ludovici*) -a fides et fraterna sinceritas ... perseveret. VITA Liutb. 7 ut eas (*sorores*) ... -a tuearis (sc. *Bernhardus*) dilectione. HELM. chron. 80 p. 149,26 ad quem (*abbatem Conradum*) sibi (sc. *Geroldo sacerdoti*) fuerat -us sanguis et amor. 10 al. remissius i. q. *inter fratres existens – unter Geschwistern bestehend*: HELM. chron. 5 p. 13,14 qua (*tempestate*) -a (-ia var. l.) discordia maximis bellorum motus ... parturivit. b *ab eisdem parentibus genitus – leiblich*: BONIF. epist. 10 p. 13,31 ut fratri illius (*monachi defuncti*) -o verbis illius testificans mandarem (sc. *monachus redivivus*), ut eqs. (RUD. FULD. mirac. 3 p. 332,35. saepe. v. et p. 462,40). LEX Baiuv. 1, 12 ut matres filias atque sorores -as inter domorum suarum septa contineant (AGIUS vita Hath. 15. al.). adde: HUGEB. Willib. 3 p. 91,19 -i filii eius corpus patris eorum exanimem ... percipientes. b latius de consobrinis: SALIMB. chron. p. 351,25 habui in ordine fratrum Minorum -um c o n - s a n g u i n e u m fratrem Iacobinum de Cassio (cf. notam ed.; p. 529,26 Hugo Rubeus, eius [*episcopi*] -us consanguineus, quia filii duarum sororum erant. *ibid.* al.). 2 *translate de hominibus consanguinitate non coniunctis*: VITA Amand. 13 (MG Mer. V p. 437,18) comites ... illius, qui eum -a fuerant caritate secuti ... eum ... solum reliquerunt. GODESC. SAXO conf. p. 75,21 fraterna compassione ac -a simul dilectione. RATHER. epist. 7 p. 34,20 excipiantur -i ... episcopi. CONSuet. Rod. 103 hec (sc. *est*) commilitonum -a societas, ut aliis militantibus alii instruantur ad pugnam. al. iron.: LUP. FERR. epist. 52 etiam paenitens suspectus mihi est (sc. *furiosus quidam*) et -a sanctitate usque ad fastidium satiamur. B (*arte*) cognatus, similis, coniunctus – verwandt, ähnlich, verbunden: 1 gener.: RADBERT. Arsen. 1,12 p. 40,37 quamvis ... carne essent (sc. *Wala ac Adalhardus*) fratres et -issimi fide et voluntate, moribus tamen ... dispares videbantur. OTTO FRISING. chron. 2 prol. p. 68,1 has (sc. *Babyloniam ac Romam*) ... -as esse civitates non solum ex hystoriorum dictis ... conici potest. ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p. 41,60 dicunt (sc. *philosophi quidam*) amorem esse unitivam quandam virtutem superiora moventem ad inferiorum providentiam, inferiora ... ad reverentiam superiorum et ad commanendum -a. 2 math. (*de figuris geometricis eadem proportionem derivatis*): GERB. geom. 7,1 qui (sc. *duo tetragona*) ... coniunctione sui tertium tetragonum component, cuius ... tetragonale latus ... podismi quantitatem ostendat ... una sibi invicem laterum proportionem -i. C *familiaris, carus – vertraut, lieb, teuer*: GODESC. SAXO theol. 6 p. 150,3 quia scis (sc. *Deus*) eum (*peccatorem*) -issimum mihi, liberes eum. EUGEN. VULG. syll. 25,14 'gnosius' Græcus sermo est ... significat ... plus quam dilectum et -issimum. v. et vol. I. p. 169,38. D *sincerus, nobilis – echt, edel*: HIST. Mosom. 1,7 p. 125,24 Ottho ... comes, Otthonom ... Romanorum imperatorum ... clarissima et -issima progenies. E *conveniens, aptus – (zu)treffend, passend*: EKKH. IV. bened. I 1,166 -a (gloss.: communia) vacant tibi (sc. *Iohanni*) verba. carm. var. II 1,21 his (sc. *verbis superbis*) ... -a ... haud poterunt fore vana.

II subst.: A masc. i. q. *frater – Bruder*: 1 *proprie de hominibus consanguinitate coniunctis*: WILLIB. Bonif. 6 p. 26,10 gemini ... -i, Dettic ... et Deorulf. TRAD. Frising. 464 p. 75,16 pro genitore et genetrice et -us atque -as. FORM. Senon. I 23 p. 195,15 ut aliquid de rebus propriis meis extra consortium -us tuos (i. *-orum tuorum*) tibi (sc. *filio*) concedere deberem. HUGEB. Willib. praef. p. 86,12 incipit vita -uum (-num p. corr. 2) Willibaldi et Winnebaldi. 3 p. 92,2 illi duo -ii (-i var. l.; iterum p. 92,5). TRAD. Frising. 469 cum consensu -is sui. DIPL. Loth. I 111 p. 260,26 pro nobis ac -i nostri, (-o nostro var. l.). VITA Adalb. Prag. A 16 p. 143,21 qui (*Gaudentius*) ... sibi carne et spiritu duplex -us (sim. BRUNO QUERF. Adalb. A 30 p. 35,16). persaepe. v. et p. 683,8. 43. plur. i. q. *consanguinei – Geschwister*: CHART. Bund. 347 p. 258,21 (a. 1161) Heinri-

cus una cum -is suis, videlicet Hermanno et Burchardo et Machthilda. **2** *translate de hominibus consanguinitate non coniunctis*: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 77,7 eandem . . . ob gratiam, faustissime, noveris, -e, tibi hancce dirigi pagellam. p. 78,20 quod haud apud magistrum, saltem mereantur *versiculi* nancisci penes -um. CARM. Cent. 22 -e, mei . . . memorare ne cesses. CHART. Stir. I 552 p. 522,26 hii (*comites*) . . . nobilissime prosapie, carne pariter et affectu -i nobisque (*sc. marchioni*) sanguine proximi . . . predium . . . abdicarunt. v. et p. 682,70. **B fem. i. q. soror – Schwester**: **1** *proprie*: LEG. Burgund. const. I 50,5 si defuncta non habuerit puella -am . . . , fratres sui heredes accedant. CONC. Merov. p. 26,7 si quis frater -am uxoris suae accipiat. TRAD. Frising. 44 p. 71,39 (a. 772) ego Alpun rem propriam . . . , quae in sorte contra -iam mihi contigerat . . . , trado (*cf.* 42 p. 70,2 contra -um meum). 65 p. 92,21 intercessor genitori matrique et -i adistat (*ni spectat ad p. 682, 593qq.*). CONC. Karol. A 34,11 de incestis coniunctionibus . . . , si quis fratris -am uxorem acceperit. THIETM. chron. 443 cesar . . . abbaciam dilectae suimet -ae . . . commisit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 32,2 -a regis Alexii Maria cum suo marito . . . veneno extinctis. *persaepe*. v. et p. 682,62. vol. II. p. 1972,67. *de Maria virgine (usu theol.)*: ALDH. virg. I 40 p. 292,6 beata Maria . . . , nurus Patris, genetrix et -a Filii. **2** *translate de rebus*: **a** *in univ. (per prosop.)*: ALDH. virg. I 7 p. 234,9 si sanctae virginitatis gloria angelicae beatitudinis -a creditur. CARM. var. III C 3,109 (MGPoet. V p. 646) rethorica soror et sua grammatica adstat, . . . et arithmetica -a geometrica atque. **b** *exemplum – Abschrift, Kopie*: CHART. Diess. 14 p. 124,18 (a. 1228) capituli sigillo . . . munitam isti (*sic*) carte obtinuit . . . abbas -am.

adv. 1. germane. fraterne, amice, cordialiter – brüderlich, freundschaftlich, herzlich: **1** *strictius de hominibus consanguinitate coniunctis*: PRUD. TREC. annal. a. 852 p. 41,27 Karolus fratrem Hlotharium . . . fraterne suscipit, honorifice afficit, -e tractat. **2** *latius de amicis*: ADALB. BREM. ad Annon. (ed. W. Giesebrecht, Gesch. d. dt. Kaiserzeit. III. 1868. p. 1193, 37; a. 1067) neminem fore, qui vos -ius nobis et inter praecipua membra Christi familiariis amplectatur.

2. *germaniter. fraterne, sicut frater (vel fratres) – brüderlich, wie ein Bruder (oder Brüder): GODESC. SAXO theol. 19 p. 266,1 -r precor . . . , ut *eqs.* EKKEH. IV. bened. I 43,52 cespitem iunguntur (*sc. Gallus et Otmarus*), -r (gloss.: quasi duo germani) inde coluntur. Weber

germen, -inis n. struct. c. gen.: epexegetico: p. 684,24. *inhaerentiae*: p. 684,11.19. adde HROTSV. gest. 29. *confunditur c.*: *geminus*: ALDH. virg. II 167 (*a. corr.*). 1676 (*a. corr.*). ?gramen: p. 684,5. semen: ALBERT. M. veget. 2,38 (*var. l.*). ?termen: p. 684,61.

id quod progignitur – Keim, Spross, Trieb: **1** *proprie et in imag. (interdum alleg., e. g. l. 58, p. 684,24)*: **A** *de rebus*: **1** *strictius*: **a** *in univ.*: **a** *gener. et natur.*: IONAS BOB. Columb. 1,13 p. 173,16 ne maturae messis spica in stipulam -e emissio periret. RADBERT. corp. Dom. 21,170 in hoc nostri (*sc. terreni*) -is vino castitas corrumpitur, ab isto (*Dominico*) . . . virgines procreantur. WALAHFR. carm. 47,41 postquam nulla meis (*sc. flagelli*) creverunt -a ramis, ferre minas Cereri fructumque refundere coepi. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,222 benignarum concreto -e frugum. ALBERT. M. div. nom. 4,120 p. 215,16 potest congrue dici -n creatura sui creatoris. veget. 6,295 in ipsa (*radice*) est maior virtus -is eius (*cepa*) post semen eius. *persaepe. fort. huc spectat*: WANDALB. creat. mund. 234 torpentibus arvis tellus visa repente faeta et -e prompsit. **β** *alch.*: v. p. 686,4. **b** *surculus, propago – Setzling, Zweig, (Pfropf-)Reis*: MAPPAE CLAVIC. 86 nitrum russum, alumen non satis purum, -a porrorum, marinos (?marmos) succo teris (*sc. ad vasa argentea terenda*). WALAHFR. hort. 291 est aliud praepingue genus huiusce (*mentae*) fructecti, quod iam non parvi diffundat -is umbras. WANDALB. mens. 71 plantas . . . fecunda ex arbore lectas arboris alterius natus de -e cortex accipit. **2** *latius*: **a** *stipes – (Baum-)Stamm*: WETT. Gall. 27 quod crementum naturale negaverat, fides in absciso iam -e donaverat. HROTSV. Mar. 763 cum videas ramos magno

de -e ductos astris contiguos celum pulsare. **b** *spectat ad os*: CARM. Augiens. 3,3 ossea . . . patulum producant -a ramum. **c** *de summo monte i. q. vertex – Gipfel*: CARM. de Nyn. 37 conscendit . . . Alpes, . . . qua . . . aggeribus niveis cumulantur

-a montis (*sed cf. notam ed., qui gramina ci. suspicatur*). **B** *de anim. (de Christo: l. 17.24.28)*: **1** *in univ.*: ERMENR. ad Grim. 36 p. 577,20 Rhenus . . . fertilitate sui nullis manet acquirandus fluminibus, prestans piscosi -is agmen. HROTSV. Mar. 111 semper sterilis mansi (*sc. coniux*) sine -e ventris. 144. Agn. 279 qui (*natus*) decus omne suis et spes fuerat genitoris quondam felicitis talis de -e prolis. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 46,38 ova recencia, que nascuntur de gallinis albis, extrahantur inde -a pullorum *eqs. v. et p. 686,12. 2 progenies, suboles, proles – Sprössling, Abkömmling, Nachkomme(n)schaft*: ARBEO Emm. 40 p. 89,25 ut detur -n iustum in coniunctione, quia mulier non propter libidinem accipienda est. WALAHFR. hort. 419 o mater virgo, fecundo -e mater. WANDALB. martyr. alloc. 7 illi (*magni parentes, i. patriarchae et prophetae*) . . . corpore fortes condignae ac subolis -e fulti illustant meritis saecula sanctis. martyr. 418 Simphorosa pio pariter cum -e caesa (*antea*: septena prole). GISLEB. ELNON. inc. 4,35 sic Deus antiquos antiquae legis amicos eligit: . . . Sara subest, saxum senio non -e laxum (*spectat ad Vulg. gen. 21,2*). METELL. Quir. 1,3 stirpis cesaree -n amabile. *alleg.*: FROUM. carm. 6,1 -is eterni ramos hos (*sc. crucis*) vitis adornat, de qua *eqs.* **3 origo, genus, stirps, gens – Abstammung, Geschlecht, Stamm: WALAHFR. carm. 8,23 Florus (*sc. diaconus Lugdunensis*) florem sequitur de -e lesse (*cf. Vulg. Is. 11,1*). POETA SAXO 5,279 Constantinopolis de -e nostri optabat Caroli nobilior fieri. *al.* WALTHARIUS 28 nobilis . . . Hagano . . . veniens de -e Troiae. DIPL. Otton. I. 158 p. 240,14 de illius (*Hobolt advocati*) -e fore disposuimus advocatum. CHRON. Thietm. 4,31 alto progenitorum -e puerulus. ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 567,19 paciferum . . . heroum -n inclitum (*i. Saxones*). *persaepe.***

II meton.: **A** *planta – Pflanze, Gewächs*: WALAHFR. hort. 231 hoc -n (*i. ligusticum*) suco quamvis et odore gemellis orbibus officere et tenebras inferre putetur *eqs.* 332 ipsum (*apium*) . . . tenero cum -e (gloss.: stipite et frondibus) mansum concoquit errantes stomachi penetrabilibus escas. WILLIR. cant. 2,3 p. 65,16 -a silvarum praecellit nobile malum. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 174,4 -n est corpus animatum insensibile. VITA Meinw. 148 donec -n noxium, quod in altum excreverat, terre coequaretur, per totum hortum eam (*uxorem villici*) trahi mandavit. *persaepe. de foliis floris*: WALAHFR. hort. 407 si quis nivei candentia -a fructus (*sc. lilii*) triverit. **B** *frux – Frucht*: ALDH. ad Acirc. 105,9 olidas hominum restaurans (*sc. ebulus*) -e fibras. CHRON. Siegb. cont. a. 1147 (MGScript. VI p. 453,33) consumptis terrae -bus et deficientibus victualibus suis fame afflictis redit Conradus rex. **C** *seminarium – Pflanzstätte (in imag.)*: v. p. 663,29.

III translate: **A** *in univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 47,6 infecunda . . . divino -e litora . . . circuit. ARBEO Corb. 4 p. 193,18 ut . . . veram susciperent imbrem doctrinae et -n fidei protulissent (*sc. Israelitae*) Deo. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,15 -n in eo . . . frugiferum florere cepit *v i r t u t u m* (WALAHFR. Wett. 701. carm. 56,3). GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 28 ne virgulta malorum -um segetem Christi sibi commissam suffocare licentiam habuissent (*sim.* VITA Mahum. 261 malorum omnium -a invidia . . . et superbia. DIPL. Constantiae 3 p. 10,13 malorum). *al.* **B** *fructus – Ertrag*: CHART. Epternac. 103 (a. 789/90) quicquid . . . de heredibus meis michi ovenerit, cum omni -e (*termine a. corr. B*) suo, id est terris, domibus, edificiis, mancipiis *eqs. (sim.* 106 p. 174,4). FROUM. carm. 32,20 quos . . . docui, super hos decuit gratulari, et volui refici -e de studiis. **C** *germinatio – das Hervorsprossen*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 154,11 que (*genitura*) . . . nichil aliud est quam universum hoc mundi -n. **D** *fons – Quelle, Ursprung*: PS. PLATO quart. 2 p. 113,12 sedes animae rationalis est cerebrum, et est sicut -n lucernae in illo loco, cuius lumen penetrat in corpus.

[germenia v. hermenia.]
germinabilis, -e. qui germinare potest – einer der keimen lassen kann, zeugungsfähig, fruchtbar (usu subst.): [ALBERT]

M. div. nom. 5,34 p. 323,42 'sol noster' ... 'facit esse -a, (PG 3,824^C γόνιμα εἶναι ποιεῖ) per productionem ramorum et fructuum'.

***germanter** v. germino.

***germinativus**, -a, -um. (germinare) *qui germinare potest – einer der keimen lassen kann, zeugungsfähig, fruchtbar* (usu subst.: l. 16): HILDEG. div. op. 2,5,33^{capit.} quod uterus ecclesie instar cuiusdam terre ... ligna pomifera in robusta operatione perfectorum ... germinet et iuxta semen laus fidei in successione credentium usque in finem -a sit. CONR. SAXO spec. 14 p. 455,16 quae (*anima humana*) ad modum terrae semper est -a sive utilium sive inutilium herbarum, id est cogitationum et desideriorum. ALBERT. M. veget. 4,100 horum (sc. *quaecumque valde subtilis substantiae sunt*) virtus -a est inferior et substantia cibalis superius. Iob 37,11 beneficio illarum (*stellarum*) virtutum fiunt (sc. *nubes*) -a. usu subst.: ALBERT. M. animal. 15,87 quod (*semen*) ut -um similis sibi producit planta.

germineus, -a, -um. *qui germinat, floret – aufkeimend, blühend*: CARM. de Lamb. 3,26 cuius (*matris Ecclesiae*) -am protraxit serpere prolem stercore componens (*spectat ad Vulg. Luc. 13,8*).

germino, -avi, -atum, -are. form. adv. compar.: p. 686,19. partic. perf. sensu act.: l. 37. partic. praes. usu adi.: l. 29,59. al. confunditur c. terminare: TURBA phil. 12 p. 121,3.

Intrans. i. q. *germen emittere, florere – (hervor-, auf)keimen, sprossen, blühen*: A proprie: 1 in univ.: a gener.: HRABAN. carm. 39,23,6 cuncta tibi (sc. *homini*) tradidi (sc. *Deus creator*) ... quae sunt ... viventia ac terra -antia. RICHER. REM. hist. 1,2 quae (*Germania*) multarum gentium ferax a -ando nomen accepit. CHART. Hagenow. 71 p. 47,17 quicquid ... ad se (sc. *matronam*) predii dono pertinuit cum agris et pratis, saltibus fructibusque ex his -antibus. HILDEG. scivias 2,1 l. 285 Deus in loco -andi (generabilium rerum ed. princ.) magnum splendorem rutilantis luminis plantavit. al. b natur. et medic.: PS. GALEN. puls. (cod. Vr) 346 urina in febribus quasi fel -ta, alba et spumosa satis sanguinis detractos mortem significat. RECEPT. Bamb. 72 in singulas gavatas ... meient maritus et uxor; tertia die, que -verint, ipse semen habet. ALBERT. M. phys. 2,1,3 p. 80,31 calidi motus est calefacere, et seminis motus est pullulare et -are. veget. 1,163 quaedam (*planta*) est silvestris ... sine cultu et protectione -ans. al. c alch.: TURBA phil. 12 p. 121,3 aas assate, donec se ipsum -are (gr. p. 192,4 εὖς συγγαμῆσθαι) faciat. 63 medicinis ... naturam significant invidi, eo quod -at et florescit. 2 generando propagare (sc. *prolem sim.*), pullulare – sich fortpflanzen, häufig vorkommen: DIPL. Merov. I 81 in locis 'vastae solitudinis' ... in quibus caterva bestiarum -at. ALBERT. M. animal. 24,20 hic piscis (i. *carperen*) in aliquibus aquis -at et in aliquibus grassatur et crescit. 3 abundare – (über)reich sein (an): AETHICUS 61 terra exesis frugibus -antem, aquas amarissimas producentem. NOTKER. BALB. carm. p. 151 haec ipsa gaudent tempora floreque verno -ant, adventus (sc. *regis*) omni gaudio quando venit optatior. B translate et in imag.: 1 gener.: BONIF. epist. 75 p. 157,30 si radicem aliquam flagitiorum ... in gente tua -are velle videas (sc. *archiepiscopus*). HUGEB. Willib. 2 p. 89,3 in eo ... spiritalis -bat sapientie virgultus. CARM. var. III A 6,6,107 -at ecclesia immensis virtutibus aucta. OTTO FRISING. chron. 3,12 p. 149,16 haut dubium, quin propter -antia christianorum tempora (cf. Oros. hist. 7,5,3 germina [*Germania var. l.*] temporis christiani) tam immanem tyrannum (i. *imperatorem Caligulam*) ab hac luce Dominus subtraxerit. gest. 1,4 p. 15,29 dictum (sc. *principis*) ... tam efficaciter in mentibus plurium radicem figens -vit, ut eqs. (sim. 1,38). al. 2 math. usu medial. i. q. (*computando*) effici – sich ergeben: RHYTHMIMACH. 14,17 quodsi experiri libeat, quomodo <superparciens> -etur a superparticularibus, nil refert, quin idem tibi adcreseat numerus.

II trans. i. q. *proferre – hervorbringen*: A proprie: 1 gener.: COMPOS. Luc. H 30 omnia plantationum agralia et omnia, que -antur et domesticis et marinis. PAUL. DIAC. Lang. 1,1 tantos mortalium -at *Germania*, quantos alere vix sufficit

(sim. HONOR. AUGUST. imag. 1,23). 2 alch. i. q. *vi generandi et crescendi instituere, fecundum reddere – keimen lassen, fruchtbar machen*: PS. ARIST. interpr. p. 385 quinta essentia spiritus est, qui omnia vivificat et alterat et omne germen -at eqs. B translate et in imag.: RADBERT. corp. Dom. 21,170 felix fructus ubertatis, ex quo virginitas -atur (-antur, generatur var. l.). SEDUL. SCOT. carm. II 24,8 floridus ut palmes ... uvas iustitiae -et rex atque novas. VITA Wern. Merseb. 1 p. 245,31 quasi flos quidam de stirpe nobilis parentelae prorum-pens fructum salutis ... et proventum multorum -bit filia. CONST. imp. III 225 p. 213,16 ut ... ecclesie auctoritate suffulti principes velut germen electum per ipsorum electionem illum, qui frena ... teneret imperii, -rent (inde 226 p. 215,18. ibid. al.) al.

15 adv. **germinanter**. florenter, abundanter – fruchtbar, blühend, üppig, reichlich: PETR. DAM. epist. 112 p. 277,4 ut eum (*adulterum*) ... quia presbyter fuerat, penes aecclesiam sepelirent, sed nullum ... ymnorum ... officium redderent, quatinus et incestis terror accresceret et castitatis gloria -ius pullularet.

***gernellus** v. *gornellus.

***gernobada** (genorb-, -boda) subst. (cf. gall. *grēnnos, francog. vet. gernon [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 267sq.] et germ. *barda) barba (*labri superioris*) – (Ober-)lippen-, Schnurr-)Bart: IOCALIS 512 scit bene murilegus, cuius genor-a (genorboda, granobota, granolata var. l.) lingit; sic et amiciae palpo cum divite fingit.

***gernobodatus**, -i m. (*gernobada) pro cognomine i. cui barba (*labri superioris*) est, barbatus – der (Schnurr-)Bärtige: LAMB. ARD. hist. 122 p. 620,30 genuit ... Balduinus Grossus ... Balduinum Lusum propter barbe prolixitatem dictum G-um. ibid. al. Fiedler

1. gero, gessi, gestum, -ere. script. et form.: ce-: p. 687,66. ie-: p. 687,30. 34. 688,41. 689,15. 26. al. perf.: indic.: iesi: p. 687,34. gessui (cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 117.3): p. 688,1. gesti (i. gessisti): VITA Landel. Laub. 194. 197. coni. gesis: p. 687,28. partic.: gessarum: p. 688,32. abl. pl. -ibus: p. 689,23. fort. confunditur c. festa: p. 688,56. v. et vol. II. p. 939,44. pendent praep.: contra: p. 687,18. supra: p. 688,44. 40 partic. praes. usu subst.: p. 688,17. 18. gerundivum usu subst.: p. 687,23. coniunctum scribitur vicesgerens: p. 688,17. 18.

I ferre, portare, habere – tragen, (mit sich) führen, haben: A proprie: 1 in univ.: WALAHFR. Wett. 211 in manibus tormenta -ens spiritus. epil. 2,10 ut collecta seges -retur ad horrea Christi. WALTHARIUS 341 femina duxit equum nonnulla talenta -entem. 453 -erat et scutum ... hastamque coruscant. STATUT. ord. teut. p. 46,31 ut sellas, frena et scuta auro vel argento ... depicta absque necessitate non -ant fratres. al. 2 de ornamentis (in imag.: l. 51): WALAHFR. Blaithm. 85 preciosa monilia secum virtutum ... -ens. POETA SAXO 5,353 distinctum viridi gessit diadema smaragdo. WIDUK. gest. 1,5 ad nihil aliud istud aurum (sc. *torquem aureum*) -o (sc. *adolescens*). al. 3 de partibus corporis: HUGEB. Willib. 1 p. 88,17 tenera corporis ... -bat artus. v. et vol. II. p. 870,68. B translate: 1 in univ.: WALAHFR. carm. 30,10 quem (*igniculum*) tua (sc. *Heribaldi*) scripta -unt. AGIUS comput. 3,15 dextra (sc. *pars kalendarum*) -it numerum, quo debet luna requiri. 6,6 pars (sc. *paginae*) adversa -it titulos eqs. POETA SAXO 4,243 dirē signa -ens pars pecudum pestis. OTTO FRISING. gest. 1,9 vacuum ... nomen ducis -ens Berhtolfus. URSO element. 4 p. 125,11 nec patris nec matris fetus -it effigiem. al. 2 de affectibus sim. i. q. *fovere – hegen*: HUGEB. Wynneb. 6 p. 111,4 zelum rectitudinis -bat in corde (sim. EIGIL Sturm. 4 -bat in pectore). WALTHARIUS 631 perpavidam gelido sub pectore mentem -erat genitor. OTTO FRISING. gest. 1,41 contra ... Conradum regem indignationem -ens dux. al. locut. in animo, mente -ere i. q. *deliberare – überlegen, erwägen*: WILLIB. Bonif. 1 p. 5,14 patri ... haec, quae in animo -bat, revelavit. DIPL. Heintr. III. 134 p. 169,41 archiepiscopus -bat in mente ecclesiam a fundo edificare. 3 pati, tolerare – ertragen, leiden (an): TRANS. Viti 6 quae (*mulier*) oculorum caecitatem -bat. IORDAN. SAXO

epist. II p. 183,28 hii, qui comoda sibi querunt, paupertatem -entes professione, non opere. *locut.* graviter -ere i. q. *moles- te ferre* - *verärgeret sein (über)*: DIPL. OTTON. III. 352 p. 782,1 matrona graviter -ens huius rei pactum iniquo iure composi- tum. 4 *procreare* - *hervorbringen*: WALAHFR. carm. 8,20 flora venit ... iugis prata tymumque -ens. WANDALB. mens. 221 laetum -it ille (*campus*) legumen. CARM. Salisb. I 11,7 Aprilis -it herbarum ... maniplos. WALTHARIUS 497 angulus ... virides ac vascas -erat herbas. 5 *offerre* - *darbringen*: WALAHFR. carm. 11,8 quae (*xenia*) tibi (*sc. abbati*), quando fero, centuplicata -o. 6 *tenere* - *innehaben*: DIPL. Frid. I. 218 p. 364,16 qui (*Otto*) ... Frisingensis episcopatus -is digni- tatem. 7 *ducere* - *halten (für)*: CHART. Port. 126 (a. 1250) alienationem ville ... ratam, gratam -imus (*sc. capitulum*) et acceptam. *ibid.* al.

II *agere, facere, exsequi* - *handeln, tun, vollbringen, ver- richten, ausführen* (*pass. i. q. fieri* - *geschehen*): A *absol.* (*proverb.*: l. 23): LEX Baiuv. 7,2^{capit.} si contra hoc quis -erit, (incesserit, se ingresserit *var. l.*) TRAD. Frising. 8 p. 35,2 finem meum considero recepturum (*sc. Starcholf*), prout -o secun- dum promissionem Dei. WALAHFR. Wett. 592 dicat ... sese ... -isse male. OTLOH. prov. O 45 oratorem te puta, si tibimet ipsi persuaserit -enda. al. B *c. acc. (nom. in struct. pass.)*: 1 *simplici*: a *in univ.*: THEGAN. Ludow. 54 p. 250,4 legati ve- nerunt ad principem nuntiantes ei, quae -ta, (quicquid -tum *var. l.*) erant. HRABAN. epist. 41 p. 479,35 qui fervide peniten- tiam de peccatis suis -it. FORM. Turon. 20 quicquid exinde ege- ris (*sc. maritus*) -erisve (*gese- var. l.*). WIDUK. gest. 1,8 p. 8,1 dum ea -untur (-unturque *var. l.*) apud Saxoniam. CHRON. Sa- lern. 15 nisi ... , quod clam i-isti (*sc. vir*), nobis (*sc. principi*) enodaveris. OTTO FRISING. gest. 1,3 p. 15,8 gloriosa gessit Boimundus opera. *saepe*. in *malam partem i. q. committere* - *begehen*: CHART. Sangall. A 40 (a. 764?) donationem feci (*sc. Appo*) pro peccata, quae iesi. PASS. Afrae I 2 sufficiunt mihi peccata mea, quae ... gessi. al. b *spectat ad munus, officium*: EIGIL Sturm. 4 p. 133,21 presbyteratus sui ... officium -bat in plebe. WALTHARIUS 35 cuius (*Burgundiae*) primatum Heriri- cus forte -bat (*cf. Vulg. III Ioh. 9*). WIDUK. gest. 3,46 p. 128,2 optimi imperatoris officium -ens rex. WALTH. SPIR. Chris- toph. II 3,64 aderant missi regis mandata -entes. al. c *tracta- re, edicere* - *ver-, aushandeln, erlassen*: CONC. Karol. A 22^A quae (*capitula*) in illa synodo in Francia -ta fuerunt. THEGAN. Ludow. 10 quae (*praecepta*) ... -ta erant, (fuerant statuta L2. B4, om. et praecepta) ecclesiis Dei. COD. Frid. 15 hoc ... con- cambium pater ... cum ... archiepiscopo gessit. al. d *cele- brare* - *feierlich begehen, feiern*: EINH. Karol. 26 ut omnia, quae in ea (*ecclesia*) -bantur, cum qua (*quam var. l.*) maxima fierent honestate. POETA SAXO 2,500 sacrata festa -ens. e *in- duere, repraesentare, esse* - *sich geben, darstellen, 'agieren'* (*als*): DIPL. Merov. I 38 p. 103,4 cognovimus (*sc. rex*) ... Desiderium ... sub habitu saeculari Christi militem -ere. GO- DESC. SAXO theol. 11 p. 222,2 quae (*gratia baptismi*) signifi- cata est per manum Moysi -entis utique typum Christi. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,7 sub ovina pelle lupum -ens Arnal- dus (*spectat ad Vulg. Matth. 7,15*). BALDW. VICT. dict. 4,34 cum excellentissimam -at papa personam. al. f *proficere* - *bewirken*: TIT. metr. III 7,17 mors Dominum pressit, sed nil ... claudere gessit (*v. notam ed.*). 2 *accedente dat. i. q. in- ferre* - *antun, beibringen*: v. vol. II. p. 685,31. 3 *accedente abl. i. q. afficere* - *versehen (mit)*: TIT. metr. III 7,11 qui (*Pi- latus*) ... quin gessit, (congressit *ci. ed.*) verbere Christum. C *iuncturae*: 1 bellum -ere (*'Krieg führen'*; in *imag.*: l. 65): EINH. Karol. 3 p. 5,20 quod (*bellum*) ... per continuos novem annos -batur. WALAHFR. carm. 20,54 cum vitii mens pia bella -at. ANNAL. Xant. a. 867 ingens bellum inter Gallos et paganos -itur. CHRON. Salern. 134 p. 144,37 bellum ... mirifice cessit Athanasius (ex ERCEMB. CAS. hist. 57 gessit). WIDUK. gest. 3,54 p. 133,17 si bellum -res (*sc. barbarus*) contra unum nos- trorum. *saepe*. de *proeliis, certaminibus i. q. conferre* - *austragen*: EINH. Karol. 13 p. 16,3 quot proelia in eo (*bello*) -ta. POETA SAXO 3,301 cum quibus (*legionibus*) ... certamina prospera ... gessit Pippinus. CHRON. Salern. 6 p. 9,9 ut ...

pro sancto Petro certamen gessui (*sc. rex Francorum; ex Lib. pontif.*) al. 2 vitam -ere i. q. *degere, vivere* - *leben, Leben führen*: WILLIB. Bonif. 8 p. 53,4 quorum (*fratrum*) unus ... continentiae ... -bat vitam. ARBEO Corb. 36 perfectam -ens vitam. WALAHFR. Wett. 452 dum vitam in corpore gessit (*te- nuit var. l.*) Carolus. 3 morem -ere i. q. *obtemperare, obse- qui* - *willfahren, (be)folgen*: WANDALB. ad Otric. p. 569,5 ut parere maioribus, morem -ere aequalibus ... studeamus. NARR. itin. nav. p. 179,4 antiquorum provide consuetudini morem -ens (*sc. auctor*), qui gesta sua scripture laqueis innoda- re satagerunt. al. 4 vicem, vices -ere i. q. *vicarium esse* - *Stellvertreter sein, vertreten*: LIBER diurn. 69 cuius (*beati Petri*) ... vices -imus (*sc. papa*). CHART. Heinr. Leon. 121 ut idem sacerdos vicem -at canonici. STATUT. ord. Teut. p. 104,25 absente magistro nulloque -ente vicem suam. al. *partic. praes. usu subst.*: ORD. canc. pap. 2,2 ego ... familiaris domini vicecancellarii aut ipsius vices-entis iuro, quod *eqs.*; secreta ... vices-entis ... nemini relevabo. al. 5 curam *sim.* -ere i. q. *diligentiam adhibere, consulere* - *Sorge tragen (für), Sorg- falt verwenden (auf)*: WILLIB. Bonif. 7 p. 39,4 populi ... sibi commisi (*sic*) curam -ens. RUD. FULD. mirac. 11 p. 336,54 ab- bas ... circa honorem sanctorum magnam -ens sollicitudinem. HELM. chron. 53 p. 103,28 cum ... cesar Lotharius et ... con- iunx eius ... plenam erga divinum cultum devocionis (*om. S*) curam -erent. *saepe*. 6 res -ta i. q. *factum, eventum* - *Tat, Ereignis* (*plur. saepe i. q. historia* - *Geschichte*): EINH. Ka- rol. 24 p. 29,8 legebantur ei historiae et antiquorum res -tae, (regum [reges a. corr.] -tae [-te], regum -ta, rei -ta *var. l.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 17 qui (*unus circumstantium*) rem -tam apud regem diffamaret. OTTO FRISING. gest. prol. p. 9,19 qui (*sc. auctores*) ... res -tas scripserunt. CHART. Salisb. II 1043 ut rerum gessarum eventus hominum memorie com- mendentur. al.

III *refl.*: A *se habere* - *sich verhalten, sich benehmen*: OTTO FRISING. gest. 4 p. 16,2 quanto maiores sunt principes, tanto se -ant summissius (*cf. Cic. off. 1,90*). BURCH. URSB. chron. p. 84,32 qui (*archiepiscopus*) callide propter timorem domni pape se gessit. ACTA civ. Wism. A 940 si se bene -erit (*sc. nepos*). al. B *locut.* se -ere (*pro*) i. q. *fungi* - *aufreten* (*als*): LIBER pont. Eichst. (MGScript. VII p. 252,21; s. XIII.) qui (*Cunradus IV.*) pro rege se iessit. CHART. Walkenr. 391 quae (*domina*) se gessit quasi pro uxore Conradi militis. al. C *se ponere* - *sich stellen*: CARM. var. III B 15,4 se supra vultum pes ge<rit> altum (*v. notam ed.*).

45 *adi. gerens*, -entis. *gerulus* - *tragend, Träger* - (*in lusu verborum spectat et ad theod. vet. gerên*): THIOFR. Liutw. 1 p. 6,12 patris et filii nominum congruentia, quia Gerwin -s vel optans vinum, Liutwin ... interpretatur populi laetitia, et quid congruentius, quam ut ... a -e vel optante vinum populi nasce- retur laetitia. *subst. gesta*, -ae f. vel *gestum*, -i n. vel *saepe plur. gesta*, -orum n. I *gener.*: A *proprie*: 1 *factum, facinus, actio* - *Handlung, (Un-)Tat, das Wirken*: a *in univ. (in malam partem*: l. 56): WILLIB. Bonif. 9 p. 56,6 enumeratis ... beati viri -is. POETA SAXO 5,209 praemia -is pro laudabilibus quis- quis habere cupit. PASS. Petri et Pauli 271 -a (*festa var. l.*) ty- rannorum. WIDUK. gest. 3,55 merces tam famosi -i (*facti var. l.*) donativum imperiale. THIETM. chron. 1,10 non autumo opus esse omnia patris sui (*sc. Ottonis*) -a singulatim discutere. *persaepe*. b *spectat ad dona spiritus sancti*: WARN. paracl. 751 in septem -is fugat ... mala pestis (*v. schol. p. 359*). c *spectat ad miracula Christi*: LIBRI Karol. 3,21 p. 432,55q. quod -um imaginis Polemonis ... -o Dominice fimbriae coae- quari nec debet nec valet (*spectat ad Vulg. Matth. 9,20sqq.; cf. et p. 429 adn. 1*). HRABAN. carm. 3,16 hic (*sc. in libris regum*) mysticus ordo -a redemptoris indicat. v. et vol. II. p. 1910,38. 2 *eventus* - *das Geschehen, Ereignis, Ablauf*: CHRON. Fred. 4 prol. p. 123,14 quod (*sc. chronica*) latini interpretatur 'a tem- porum' (*cf. Isid. orig. 5,28 temporum series*). VITA Goar. 8 hanc ... famam vel -am novam, (-a nova *var. l.*) audiens Sig- bertus. ARBEO Corb. 42 cui (*principi*) ... rei et summe cure -am (-a *var. l.*) divulgavi (*sc. Arbeo*). al. B *meton. i. q. his-*

toria, vita – Geschichte, Lebensbeschreibung (c. gen. *inbaerentiae*: l. 3): 1 *in univ.*: CHRON. Fred. 3,1 Aecium patricium huius (sc. *Gregorii Tur.*; v. *notam ed.*) chronici -a laudatur (laudant *ci. ed. p. 563*). WETT. Gall. 3 p. 259,9 sicut in -is eius (*sancti Columbani*) legitur. GERW. carm. 5 (MGPoet. II p. 126) hanc -am noris tu scribere, lector, Einhardum Magni magnificum Karoli. RAHEW. gest. 4,86 p. 344,10 scripturas et antiquorum regum -a sedule perquirat *Fridericus. saepe*. 2 *in titulo libri*: AMALAR. off. 3,42,1 legitur in -is episcopalis, (*i. 'Libro Pontificali'*) dixisse memoratum papam, ut *eqs.* NOTKER. BALB. gest.^{tit.} liber primus -orum Karoli. DIPL. Karoli M. 282 p. 421,16 sicut in -is Francorum habetur. *al.*

II *publ., iur., canon.*: A *acta, tabulae – Protokoll, Register, 'Akten'*: 1 *usu communi*: FORM. Andec. 1 p. 4,2 hic est i-a: ... cum ... curia publica resedere in foro *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 249 p. 185,14 synodalium decreta -orum. INNOC. III. registr. 1,317 p. 456,27 -a omnia sigillorum suorum munimine roborata ad sedem apostolicam destinarunt *iudices. saepe*. 2 *in formula gestis* (municipalibus) adligare *sim.* (*de re v. O. Redlich, Privaturkunden. 1911. p. 85qq.*): CHART. Alsat. B 127 p. 69,31 (*a. 735/37*) presentem ... donationem ... -is municipalibus alligare curavimus (sc. *Eberhardus*). FORM. Senon. I 13 quasi ... -ibus fuisse oblegatum *mandatum. LEX Raet. Cur. 2,22,1 quod ... testamentum non sit legitime firmatus nec -a ligatus. saepe*. B *charta, diploma – Urkunde*: LEX Raet. Cur. 12,1,7 -a (*i-a var. l.*), hoc est omnis carta (*v. notam ed.*). DIPL. Otton. III. 339 p. 767,19 quicquid in publicum -a imperialia transtulerunt, nulla ratione divelli potest. *ibid. al.* C *negotium – Rechtsakt, -geschäft*: DIPL. Heinr. II. 66 p. 82,26 pro suo compendio sibi (*episcopo*) ... et vice concambii propter perpetuam -orum stabilitatem tradentes tres nostri iuris villas.

2. *gero (giro, gyro), -onis m. (*theod. vet. gëro; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 325q.*) 1 *pannus cuneatus (vestimento insutus) – keilförmiges Stoffstück, Einsatz, 'Gebre'*: LIBER tram. 145 p. 210,21 sagittas ... vel -es tantum habeat *tunica*, ut iter gradientis vel superfluitate vel paritate non inpediat. HILDEG. in reg. Bened. 342 (CC Cont. Med. CCXXVI. 2007. p. 87) per ... cucullam ... amplam et ad talum descendentem ... duobus ... gy-bus in utroque latere sub ascellam deorsum profluentibus (*item 349 [p. 88] gy-e ... descendente*). MORIEN. ROM. alch. p. 514^a,28 thorale et manicae et gi-es licet quantum ad vestis partes diversa habeant nomina, tamen *eqs. al.* 2 *lacinia – Zipfel, Schurz*: RICHER. SENON. gest. 5,16 p. 295,30 gi-e lorice levato coxam ipsius (*comitis*) ... perforavit *clienis*.

gerobothne v. hierobotane.

*gerocomium (iericho-, lericho-), -i n. (γηροκομειον) *noso-*comium senibus reservatum – Hospital für Alte: RUOTG. Brun. 49 p. 53,4 (testam.) ierich-um (lerich-um *var. l.*) loco competenti ... constituitur.

gerolus v. gerulus.

geromandrea v. chamaedry(o)s. adde ad vol. II. p. 513,675qq.: THEOD. CERV. chirurg. 3,53 p. 177^B apponatur (*sc. ad materiam*) thymus ... , geromandrea et -medrys.]

geromeas (egr-, -mia) *subst. gen. sg. -ae: l. 58.59. tithymallus – Wolfsmilch* (cf. André, *Lex. bot. p. 148*): ANTIDOT. Berolin. 38 capit. p. 66 antidotum eg-iae sive pipereus. 38^{capit.} antidotum -iae sive pipereos.

*geron, -ontis vel *geronta, -ae m. (γέρων) *senex – Greis*: SALOM. III. carm. I 1,221 essent *Samuel Danielque prophetae* etatis pueri cum forte minoris, iudicium senibus decernunt iusque -is. BEBO ad Heinr. II. 1 p. 486,6 Greci valde seniores non -as, sed prespiteros appellant. EKKH. IV. carm. var. II 12,9 expers sis atri, Ruodperre -a, baratri. *de presbytero (pro titulo abbatis)*: OTLOH. vis. 8 p. 70,17 vobis (*sc. ab-bati*) -is nihil gratius ... videtur esse quam *eqs. al.*

*geronticus, -a, -um. ad seniore, abbatem pertinens – zu einem Älteren, Abt gehörig, Abts- (*v. notam ed.*): PASS. Praeieci I 10 susceptam dignitatem -am Candidensis monasterii.

*gerontium, -i n. (*an -us, -i m.?*) (gerontea) *senecio –*

Kreuzwurz, Greiskraut: RECEPT. Lauresh. 5,1,23 p. 334 antidotus epallas: -o, pyretri drachma I *eqs.*

gerontocomium (-cho-), -i n. (γεροντοκομειον) *noso-*comium senibus reservatum – Hospital für Alte: CAPIT. reg. Franc. 153 p. 310,37 -homium. p. 311,21 -homium, id est locus venerabilis, in quo pauperes et propter senectutem solam infirmi homines curantur (*inde* EPIST. Worm. I 65 p. 110,25).

*gerontus, -a, -um. *senilis – alt*: VITA Bard. 1 ipse ... post factus episcopus iam -ae nutricis factus est nutricius.

geropha v. caryophyllum. *gerra v. *guerra.

*gerregio v. *guerregio.

1. *gersa, -ae f. (*cf. ital. gersa [v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 706^a] script. gerg(a): l. 22. 1 sensu originario: a proprie i. q. draconitium, radix draconitii – (Wurzel der) Drachenwurz*: ROGER. SALERN. chirurg. 4,175 fiat hoc unguentum: ... plumbi usti ana <unciam unam>, masticis ... , -e (*cevi-se var. l.*) uncias III. TRACT. de aegr. cur. p. 187,16 recipe radicem lilii, ... olibanum, -e. b *meton. i. q. medicamen ad albandum (ex radice draconitii sim. effectum) – (aus Drachenwurz o. ä. hergestelltes) Bleichmittel*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 395^E mulieres Salernitanae faciunt -am mistam de solo succo serpentariae ... cum aqua. ALPHITA G 25 -a (-ga *var. l.*) est quoddam album, quod fit de radice brionie, cucumeris agrestis et similium. G 27 -a sic fit: radix iari et radix draguntae conteruntur et succus exprimitur ... , et dicitur -a, eius usus est ad facies dealbandas (*v. comm. ed. p. 436sq.*). *al. distinguitur a cerussa*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 395^E -ae serpentariae et cerussa<e> nota: cerussa, alia frigida et sicca, ut ea, quae fit ex plumbo et aceto ... , alia, quae est calida et sicca, ut ea, quae fit de serpentaria *eqs.* 2 *per confusionem c. cerussa i. q. psimithium – Bleiweiß*: CIRCA INSTANS p. 11b^r cerusa flos plumbi sive -a alio nomine appellatur. *ibid. al.*

2. *gersa v. *garsa. [gersit v. *garsa.]

gerulus (gerolus), -a, -um. *script.*: genol(us): l. 47. gerel(us): l. 62.

I *adi. i. qui portat – tragend*: A *in univ. (sensu detrectante: l. 41)*: HEIRIC. Germ. I 1,242 ridiculi (*sc. spectacula*) -am ... arborem adit *Amator*. WALTH. SPIR. Christoph. II 4, 72 spei macre -as in carceris addidit umbras *Libido*. CONR. MUR. summ. p. 160,10 mulier deridenda ... sic poterit nominari: ... -a *eqs.* B *ad portandum idoneus, gestatorius – zum Tragen geeignet, Trage-*: ERMOLD. Ludow. 4,455 aquae -us ... urceus. PASS. Mauric. 231 haud pedibus potuit mulier *paralytica*, -o sed vecta grabatto intrat in ecclesiam.

II *subst.*: A *de hominibus i. q. portator, portatrix – Träger(in), Bringer(in)*: 1 *masc.*: a *in univ.*: a *proprie*: VITA Arnulfi 25 ut potius -oli (genoli *var. l.*) semet ipsos portare, quam portare (portatores *var. l.*) sentirent (*spectat ad Greg. M. in evang. 39,10 l. 289sq.*). PONTIF. Rom.-Germ. 252,18 precedente evangelio ... et turibulo cum -o. ANSELM. LEOD. gest. 30 minimus ... librorum abbacique -us. VITA Ermin. 28 pueri -us. *al.* β *in imag.*: MILO Amand. II 3,376 -um contemnere vitae qui (*viri*) voluere. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 cuius (*Christi*) iste spiritalium ... -us extitit sagittarum. HYMN. Sangall. p. 96 cuius (*regis, i. Christi*) vexilli -us poteras (*sc. s. Stephanus*) hostium iacturam ... sufferre. DUDO hist. 3 p. 95, 36 (vs.) ut -um pacis ... te (*sc. Willelmum*) sibi poscunt *clerus vulgusque* auxiliari. *v. et vol. I. p. 1315,71. b portitor, nuntius, missus – Überbringer, Bote, Gesandter*: IONAS BOB. Ioh. 10 cum ... Clarus oblatam a -olo epistolam suscepisset, ... exquiret ... , quid se ... -olus (gerusol *A1*) vellit. FORM. Marculfi 2,46 hos apicis ... per fratres nostros ... , -olus (-elos, -olos *var. l.*) presentis, distinare presumsi (*sc. papa*). BONIF. epist. 38 p. 63,30 -us harum litterarum. BERNOW. carm. 23,3 (MGPoet. I p. 421) angelus ... Gabriel -olus. CHART. Westph. IV 264 (a. 1237) capellanus et -us (geruus *ed., vix recte; cf. notam ed.*) nostri prepositi de Scacen. *saepe*. c *custos – Verwahrer*: VITA Ansb. 2 (MGMer. V p. 620,14) -us fuerat *Hrobertus* anuli regis Chlotharii. 4 (p. 621,24) -us anuli regalis. 2 *fem. i. q. mater – Mutter*: RHYTHM. 7,9,1 Conditior est infra ulnas -e (*i. virginis Mariae; v. notam ed.*). B *de animalibus*: 1 *masc. i. q. iumentum – Reit-, Lasttier*: ER-

[Orth-Müller]

MENR. Sval. 9 p. 160,30 levatus in -um suum propria repedavit ad loca. ARNULF. delic. 297 calcar equi, camus -i, moderamen aselli (*spectat ad Vulg. prov. 26,3*). 2 *fem. i. q. apis* – Biene: ALBERT. M. animal. 23,94 contra vitium ... lapidis asturis accipe cinamonum, ... -am, sacadam. C *de rebus (fem. vel neutr.)*: 1 *instrumentum portatorium* – Tragegestell: CHART. Hans. 334 p. 109,32 (a. 1244) quantum ponderis de bonis suis ... duo homines humeris, manibus vel -a inter se pariter portare poterint. 2 *vas, vasculum, theca* – Behältnis, Behälter, Gefäß: a *corpor.*: a. *de capsula reliquiarum*: VITA Elig. 1,8 p. 675,12 sensit ... ex -o reliquiarum guttas suavissimas supra suum lenissimae defluere caput. VITA Adalb. Wirz. 8 p. 36,7 cum ... -a sacra gerens ossicula loco confessionis imponenda esset. meton. *de ipsis lipsanis*: METELL. peripar. 11,26 ad -as dandum perrexit archiepiscopus poscere plumbum. β *de acerra turis* ('Weibrauchschiffchen'; de re v. J. Braun, *Das christliche Altargerät. 1932. p. 633sq.*): CATAL. thes. Germ. 47,20 (s. XI^m) turibulos IIII ... -e II eqs. (*ni spectat ad l. 11sq.*; cf. et notam ind. p. 179). γ *de situla vini* ('Weinkrug, -butte'; cf. DuC. s. v.): REGISTR. abb. Werd. 7,3 p. 194,7 (c. 1150) familia dabit annuatim septem -as. *ibid. al. b spirit. de corpore Christi*: FROWIN. explan. 4,3 l. 583 corpus quippe Christi est vas deitatis et -um verbi Dei.

gerundius, -a, -um. 1 *proprie i. qui formam gerundii praebebat* – im Gerundium auftretend (t. t. gramm.): HEINR. WIRZ. cur. 777 cur ... transpositos tres verba -a casus declinare solent. 2 *translate i. q. vanus, fallax* – leer, trügerisch: BENZO ad Heintr. IV. 4,33 p. 386,14 (vs.) satis sit, quod seduxerunt nos verba -a (v. notam ed.).

gerundivus, -a, -um. 1 *adi. i. q. vanus, fallax* – leer, trügerisch (cf. l. 29): ALBERT. STAD. Troil. 3,283 verba -a pacis pretenditis (sc. Ulixes). 2 *subst. neutr. i. q. gerundium* – Gerundium: ALBERT. M. sent. 1,18,7 p. 504^b,26 cum ... dicitur: 'Filius nascendo est Deus', ... dicunt, quod -um potest dicere causam respectu praedicati. summ. theol. I 7,30,3,1 p. 234,90 -um 'generandi' potest sumi a verbo personali activo. NICOL. BIBER. carm. 48 de ... -is cum sit dubitatio cuius, triptota sunt quare. *ibid. al.*

**gerundula* v. *grundula.

**gerutum*, -i n. (theod. vet. gereut) *ager arboribus atque virgultis exstirpatus, novale* – gerodetes Flurstück, Neubruch: CHART. Tirol. 894 p. 304,18 (a. 1227) investivit praepositus Iacobum ... de manso uno ... et unum -um sive roncadium. p. 304,21 quod ... predictum -um sive roncaditium ... tenere debeant fratres. Orth-Müller

[geruus v. gerulus.] *gerwa v. *garba.

gersum v. gaesum.

gestabilis, -e. *struct. c. gen.: l. 54*. 1 *qui portari potest* – tragbar: FOLCUIN. Lob. 40 frater Robertus ... ecclesiae sancti Urmari edituus, baculum recurvum ... quasi sancti Urmari -em et proprium argento fabricavit. 2 *qui portare potest* – einer der zu tragen imstande ist: GESTA Altiss. (MGScript. X p. 522,41; s. XIII^{med.}) exierunt civitatem armati ... omnes a iuvene usque ad senem armorum -es.

gestamen, -inis n. *metr. gēs-: l. 72*. 1 *act. i. quod portat* – etwas das trägt, Tragevorrichtung: A *proprie*: 1 *in univ.*: LIBRI Karol. II 26 p. 289,7 quam (sc. arcam foederis) indomitę ... vaccae vitulis post terga relictis ad Israeliticam terram plaustris novi -e trahant (cf. Vulg. I reg. 6,7). 2 *sella portatoria* – Tragsessel: VITA Ludow. Pii 4 p. 294,8 qui usque Aurelianam urbem cunali est vectus -e (cf. p. 693,29). 3 *feretrum (reliquiarum)* – Traggestell (für Reliquien), Reliquiar (de inventa cruce Christi: l. 66): FLOD. hist. 2,8 p. 151,24 ut horum -n pignerum (sc. b. Helenae) attigit muliercula genibus contracta eqs. (sim. 4,42 p. 444,20 sacri pigneris ... -n). EKKEH. IV. bened. I 22,4 -n (gloss.: crucis) tantum precedat vota precantum. 4 *capsa* – (kleiner) Behälter, Kapsel: EKKEH. IV. pict. Sangall. 129 panditur hic capsula, -n martiris (gloss.: Galli) ipsa; horret in hac vestis spinosa catenaeque testis (sc. cruciatus; cf. WALAHFR. Gall. 1,32 [MGMer. IV p. 309]). 5 *spectat ad naves*: ALDH. ad Acirc. 40,3 virtute fero (sc. aqua) silvarum robora mille, ast acus exilis ... tanta -a

rumpit. 6 *corium* – Schale: RHYTHM. 146,48,4 humida sum (sc. castanea) sicca, subtili corpore crassa, ... duro -e mollis. B *in imag. vel translate i. q. subsidium* – Stütze: THEODULF. carm. 28,493 sarcina tu (sc. pestis improba) gravis es dignis, -n iniquis, esque auriga malis, pondus inorme bonis. EKKEH. IV. bened. I 18,60 semper sit viva pacis -n oliva.

II *pass. i. quod portatur* – etwas das getragen wird: A *proprie*: 1 *ornatus, insigne* – Tracht, Schmuck, Abzeichen, Insignie: a *in univ.*: THEODULF. carm. 47,14 panditur aestate, in bruma quia clauditur annus, -n clavis haec (pulchra virago, i. Terra) vehit inde manu (cf. Isid. orig. 8,11,62). MILO carm. 3,4,1,963 victor postquam summae -e virgae mella flavi fluidi libavit et attigit ore eqs. (*spectat ad Vulg. I reg. 14,27*). HEIRIC. Germ. I 3,359 hoc (sc. aereum nummum) ... dotis nostrae (sc. sacerdotis) -n habeto (sc. alumna adoptiva). GESTA Bereng. 4,193 baltea lata ducum, -a cara parentum. THIOFR. Willibr. II 3,133 subripuit fur ... tanti -n patris, ornatum specialem. LIGURINUS 1,445 imposuit capiti -a regia sacro Arnol. d. al. *spectat ad caudam ursi*: EGBERT. fec. rat. 1,1396 postquam libavit ursus ofellam (sc. mellis), perdidit innitens imi -n honoris (cf. tit. quomodo ursus perdidit ... caudam). b *de armis*: ODO MAGDEB. Ern. 1,404 dum -e leve, (cf. Ov. met. 15,163) obruta succubuit portis Tarpeia reclusis (cf. Ov. met. 14,776sq.). 2 *onus* – Bürde, Last: HEIRIC. Germ. I 5,235 antistes solito miserans claudumque senemque attollit proprias miseri -n in ulnas transque tulit pelagus. v. et vol. II. p. 1986,41. B *translate i. q. forma (exterior), species* – (äußere) Gestalt, Erscheinung(sbild): EUGEN. VULG. calend. 39 octavis ... Iani ... kalandis ... Christus ... ingreditur mundum servi -e tectus (cf. Vulg. Phil. 2,7).

III *actio portandi, gerendi, gestatio* – das Tragen, Getragenwerden, Führen: A *in univ.*: HEIRIC. Germ. I 6,121 proruit exemptis miserorum (sc. captivorum) contio vinculis squalida ... praeque ferens vacuos facili -e nexus, quis prius implicitis feritas obduxerat artus. CARM. Scot. I 1 probl. 2,13 cornipedum sulcant fulti (sc. viri) -e flabra, passibus aligeris lustra ferina legunt. IOH. ELNON. Rictr. 2,240 non faleratum scandere procurabat equum, sed vilis aselli contentus -e discurrebat (cf. Vulg. Zach. 9,9 et Ioh. 12,15). B *de insignibus sim.*: ECBASIS capt. 560 -n sceptri vulpi concesserat leo. VITA Steph. reg. I 10 (MGScript. XI p. 234,9) Gislam ... -e coronae regni sociam esse notificavit Heinricus (sim. HONOR. AUGUST. praed. [ed. J. A. Endres. 1906. p. 148,3] corone vel sceptri -n. al.). GISLEB. MONT. chron. 92 qui (Philippus comes) in -e gladii regalis ius reclamabat.

**gestamentum*, -i n. (gestamen) *actio gerendi, gestatio* – das Tragen, Führen: GISLEB. MONT. chron. 109 p. 156,8 cum ... in coronamento ... principes potentissimi -um gladii imperialis de iure reclamarent.

**gestaticum*, -i n. (gestare) *tributum oneris* – 'Lastgeld' (de re cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 298sq.): DIPL. Heintr. V. (Gallia christ. XV. 1860. Instrum. p. 24^E) nullus iudex publicus vel exactor nullum theloneum – portaticum, pontaticum, -um – de ipsis (Deo servientibus) aut eorum hominibus, undecumque fiscus accipere consuevit, exigere ullatenus praesumat (inde DIPL. Karoli M. 300 p. 452,8; spur.).

gestatio (-cio), -onis f. 1 *actio portandi* – das Tragen: GERHOH. Antichr. 1,5 p. 315,29 per spinee coronae sceptrique simulati vel purpure -em ... dici ... rex regum ... commeruit (sc. Christus). 2 *actio circumferendi* – das (Her-)Umtragen: GESTA Trev. 29 p. 170,4 (recc. B, C) rogationes cruciumque et sanctorum reliquiarum -ciones ... fieri.

gestator, -oris m. *script. -otor: l. 64*. *qui gerit* – Träger: 1 *proprie*: ALDH. virg. II 2587 loculi -r (-otor [a. corr. A]), gestatus var. l.) avarus. TRANSL. Callisti 6 (MGScript. XV p. 420, 41) loca ... preclarissima sancti martiris visitata, calcata atque hospitata -bus. CHART. Rhen. med. I 327 p. 382,3 (epist. papae) videre ... convenit ornamenti illius (sc. pallii) -i, ne in se maculam criminis deprehendat. GESTA Trev. 31 p. 173,13 LX viros ... plebeia veste amictos ... -es constituit Sickle vir potens. YSENGRIMUS 5,1081 -r mediani ... eris. CONSUE. Mell. 12 p. 399,9 obviantibus -bus reliquiarum. al. 2 *translate*:

[Fiedler]

HILDEG. div. op. 3,5,15 l. 28 *que (radix iniquitatis et oblivio iustitiae)* ... processerunt usque ad ... rectorem spiritalis nominis -em, qui eqs.

gestatorius, -a, -um. *script.*: eg-: l. 10. *gestari(us)*: l. 19. 29. *gestori(us)*: l. 27.

1 *adi. i. q. ad portandum aptus* – zum Tragen geeignet (*sensu act. et pass.*): **a** in *univ.*: Ps. VEN. FORT. Leob. 84 dum *virga* -a, (*virgam* -ā Q) frequentiam populi irrumpentis prohiberet (*sc. quidam circumstantium*). FLOD. hist. 4,41 p. 442,18 *sella* se -a, (*stellas* eg- M) usque ad Renum ... perferri fecit *abbas* (*sim.* BERTH. chron. B praef. p. 164,18. *al.*). RICHER. REM. hist. 3,23 *altare* -um (HUGO FLAV. chron. 2 p. 374,36. CHRON. Andag. 23 p. 59,8). VITA Theod. 29 p. 54,33 in grabato -o locatus est domo elatus (*sim.* ROD. CAMER. Lieth. 69^{capit.} egrotans in lecto -o ... se deferri iussit). LIBER ordin. Rhenaug. p. 154,18 reliquiae ... in crucibus -is suspenduntur. *al.* **b** *spectat ad arcam reliquiarum, sepulcrum*:

ADREV. Bened. 28 p. 492,28 quod (*corpus beati Sebastiani*) ... in loculo -o (-ario *var. l.*) ... collocavit *abbas*. THEOD. TREV. transl. Celsi 20 p. 399^F ossa ... sunt ... in arca -a collocata. 2 *subst. neutr. i. q. gestamen, feretrum, lectica* – Traggestell, Trage, Bahre, Beförderungsmittel (*sensu act. et pass.*): **a** *de rebus*: **a** in *univ.*: UFFING. Ida 1,14 p. 478,21 quocunque necessitas viarum medendi causa appulit, aut sago vel alio -o portari consueverat *sanctimonialis*. THEOD. AMORB. Mart. 16 p. 432,23 venit ... scriba ... cum multis excubitoribus et auferentes beatum virum de lembo posuerunt in *gestorio*. *al. de sella*: VITA Ludow. Pii 4 p. 292,16 filius cunaru adhuc utens -o (-ario *var. l.*) ... regali insignitus est diademate. *de baculo* ('*Krücke*'): ERMENR. Sval. 7 claudum ... in -is reptantem ... ad cursu sui statum ... erexit; cuius ... -a in loco datae salutis pendencia ad signum sunt. **β** *spectat ad reliquias*: TRANSL. Chrys. et Dar. 5 omnis ita fugatus est dolor, ut ... libero ante -um gressu curreret (*sc. femina infirma*). CHRON. Median. 12 p. 92^a,13 omne ornamentum ... a ... -o sanctarum reliquiarum diripere. INVENT. Udalr. August. 3 (MGScript. IV p. 428^a,64sq.) corpus ... beati Udalrici ... in -o ligneo reclusum est, donec aliud -um cupreum ... factum est. *al.* **γ** *spectat ad umbraculum sim.* ('*Sonnen-, Regen-/Schirm*'): CARM. Cent. 134^{tit.} in quodam -o (*postea*: decuit ardorem solis pluviameque ferenti hoc tegmen capitis). **b** *de asino*: HUCBALD. Rictr. 22 reputans secum Dominum ... vectum asello, ipse ... simili exemplo eodem usus est -o.

***gestatura**, -ae f. (*gestare*) *actio gestandi* – das Tragen: PETR. CAS. (?) chron. 3,43 Angeli monachi animam ob exigui -am cuculli, (*cf.* DESID. CAS. dial. 2,5 ob parvum cucullum, quod gestavit in capite) de potestate mea (*sc. daemonis*) auferens tuo in celestibus gregi sociasti (*sc. s. Benedictus*).

***gestibilis**, -e. (*gerere; per confusionem vel haplographiam pro digestibilis*) *?utilis, salubris, digestibilis* – *ezuträglich, verträglich, (leicht) verdaulich*: RECEPT. Bamb. 22 ut attendas ad dietas omnium maxime horum sciens omnia dulcia, omnia frigida his esse contraria, et conveniret subtilis et -is dieta.

gesticularia, -ae f. *quae gesticulatur* – *Possenreißerin, Grimassenschneiderin*: CONR. MUR. summ. p. 160,11 mulier deridenda ... poterit nominari: ... gelida, gesticulatrix, -a, hispida eqs.

gesticulatio, -onis f. *actio gesticulandi, gestus* – (*ausdrucksvolle*) *Bewegung, Gebärde, Geste*: 1 *latius*: **a** in *univ.*: ABBO FLOR. calc. 3,69 dum propter XC milia sinistrum femur sinistra manu ita comprehendimus, ut pollicem ad inguina vertamus, ... saltatricum -em ... imitatur (*cf.* Mart. Cap. 7,746). HONOR. AUGUST. gemm. 1,139 per choreas ... circuitionem voluerunt (*sc. homines temporum antiquorum*) intelligi firmamenti revolutionem; ... per corporis -em signorum motionem eqs. DAVID compos. 3,29,2 exteriores caerimoniales observantiae ut inclinationes ... et ... -es, quibus claustrales utuntur in divino officio. in *malam partem*: VITA Berth. Garst. II 19 mulier quedam infelix et stulta ... secus sepulchrum viri Dei -em lascivi corporis inverecunde ostentabat. ALBERT. M. sent. 4,16,43 p. 632^a,21 ludus est -o libidinosa in

choreis. *ibid. al.* **b** *de motu animi*: EPIST. Hann. 36 p. 77,4 si quandoque corporali presentia tui me beaveris, ... quam omnino intrinseca corporis -e tripudiaverim! 2 *strictius i. q. pantomimus* – *pantomimische Aufführung*: CHART. Sil. D I 109 p. 77,10 (*epist. papae a. 1207*) presbyteri ... insanie sue ludibria exercentes per -um suarum debachationes obscenas ... decus faciunt clericale vilesce. CONR. MUR. summ. p. 34,19 dicitur persona homo, qui larvatus ... in -bus, recitationibus et in scenis loquendo seu gesticulando ... aliquid representat. *de imitatione ritus baptismatis*: ALDH. virg. I 32 p. 273,2 quid mirum, si Athanasius ... divina ... gratia pollesceret, cum ... puerilis ludorum -o pontificalem futuri praesulis auctoritatem portenderit?

gesticulator, -oris m. 1 *histrio, pantomimus* – *Schauspieler, Pantomime*: ALBERT. M. pol. 7,15^m p. 744^a,7 Theodorus tragoediae -r ([p. 133^b,28 ὑποκριτής]; *sim.* p. 749^b,42. 750^a,33). 2 *mimus* – *Possenreißer*: CONR. MUR. summ. p. 37,27 ad curias principum confluunt ... hystiones, -es, nebulones, parasiti eqs.

***gesticulatrix**, -icis f. (*gesticulator*) *quae gesticulatur* – *Possenreißerin, Grimassenschneiderin*: v. p. 693,57.

gesticulo, -are. 1 *intrans.*: **a** *proprie i. q. gestus facere* – *gestikulieren*: FROM. carm. 32,34 si facerem mihi pendentes per cingula caudas -ans manibus, lubrice stans pedibus, si ... vellem fingere vulpem eqs. v. et l. 9. **b** in *imag. vel translate*: **a** *exsultare* – *frohlocken, jubeln*: VITA Annon. III 5,5,1 miri ... candoris per illam (*scalam*) agniculos penetrare sursum modis videbant *Graeci attoniti* -antibus. **β** *fort. i. q. indignari* – *viell. sich empören*: EUGEN. VULG. syll. 30,7 gallum milvum rapuisse ferebant cornice sub quercu -ante diu. 2 *trans. i. q. gerere* – *darstellen*: LUSTIN. Lippifl. 132 catulo vel equo populo spectacula praebebat (*sc. scurra*), quos iubet humanos -are modos.

gesticulose adv. *cum crebris gestibus* – *gebärdenreich, mit lebhaften Gebärden*: CARM. Bur. 227 p. 87 tertio loco Sibylla -e procedat, que inspiciendo stellam cum gestu mobili cantet: 'eqs.'

1 *gestio*, -onis f. 1 *actio gerendi* – *das Handeln, Durchführung*: **a** *gener.*: MANEG. c. Wolfh. 23 p. 100,18 tocius ... -em negotii, in quo decennio ... laboratum est. CHART. episc. Misn. 108 p. 99,3 promittente (*sc. capitulo*) ... sinceram negotii (*sc. cessionis episcopi*) -em. CHART. ord. Teut. (Hass.) 335 ea, que aguntur in tempore, tanta certitudine sunt gerenda, ne super eorum -e possit ... dubitari. **b** *rhet. et philos.*: ALBERT. M. bon. 69 p. 42,73 attributa ... negotio dividit Tullius in contenta cum ipso negotio et in expleta in -e negotii ([*cf.* Cic. inv. 1,37]; 84 p. 54,50. *ibid. al.*). 2 *actio se gerendi* – *Verhalten(sweise)*: NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 27,11 ille (*episcopus*) inani -e perflatus dixit coram omnibus: 'eqs.' WOLBERO cant. 2 p. 1105^D 'per capreas et cervos' (*Vulg. cant. 2,7*) intelligere possumus patres veteris et novi testamenti, quorum ingenia, virtutes et studia naturali -e denotantur.

2. *gestio*, -i(v)i, -ire. *script.*: ie-: p. 695,23. -tebat: l. 59. -ig(o): p. 695,7. *adde* ALDH. virg. II 2736 (*var. l.*). *struct.*: c. acc. c. inf.: p. 695,4. *adde* HROTSV. Theoph. 124. Pafn. 6,1. c. ad et gerund.: p. 695,16. *confunditur* c. *gestare*: *passim*, e. g. l. 59.p. 695,18.

1 *gaudere* – *sich freuen*: ALCUIN. Willibr. 1,15 (MGMer. VII p. 129,5) qui (*Dei famulus*) in salute -bat omnium (-tebat m.¹ cod. 4^a, gestabat 1^b, 3^b). WALAHFR. carm. 75,12,3 cuncta quae nobis bona ferre -is, insula felix. GODESC. SAXO theol. 6 p. 169,22 contigit, ut equi -entis gestus elicit atque ... patefecit (*antea*: equi ... laeti). CARM. Bur. 150,2,3 puellaris turba -it florem contemplari nemorum. *al.* c. acc. i. q. *gaudentem expectare, desiderare* – *freudig erwarten, ersehnen, sich freuen (auf)*: AGIUS epic. Hath. 76 vos (*sc. sorores*) nostis, quanta iam languida sedulitate ... meam (*sc. Agii*) -erit faciem. 2 (*vehementer*) *cupere, velle, studere* – (*unbedingt*) *wollen, wünschen, mögen, trachten (nach)*: **a** in *univ.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,19 pueri e castris prosilientes ... populi exercitum defendere -unt. AGIUS comput. 3,16 si ... ferias cognoscere -is. DIPL. Ludow. Inf. 69 p. 205,17 archiepiscopi et abbatis ... vo-

luntati satisfacere cupientes . . . et tranquillitati eorum consulti-
us agere -entes *eqs.* HROTSV. Gall. I 1,7 ipsam (*filiam*) . . . de-
sponsare -o (cupio C; *sim.* Abr. 1,4). Pafn. 7,3 quam (*capel-*
lam) . . . tui sollicitudine -o mederi. THIETM. chron. 5,44 rex
. . . iusticiae cibo -ens . . . saciari. *saepe.* **b** *agitare, conari –*
vorhaben, planen, versuchen, sich (be)mühen: REGINO
chron. a. 866 p. 90,5 Ludowicus . . . -ens (-gens *var. l.*) occi-
dentalia regna suo subiugare dominatui. PETR. DAM. epist. 1 p.
69,28 non ut lubricus anguis . . . manus evadere -as (*sc. Iudae-*
us). OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,27 convolamus unusquis-
que, prout poterat, amnem transire -ens. HELM. chron. 34 p.
66,22 virum . . . iuvenem (*sc. Heinricum*), fortem et bellico-
sum, quem vi nequibat, fraude opprimere -bat *Cruto princeps.*
saepe. *locut.* -ire ad i. q. *tendere ad – streben nach:* RUP.
MEDIOL. Adalb. 24 qui (*puer*) . . . naturali vigoratus robore ad
sugendum cepit avidius -ire. **3** *per confusionem c. gestare i.*
q. portare – tragen: *a* *proprie et in imag.:* VITA Athan.
Neap. 4,18 plumbum . . . collo proprio suspensum -iit (gestabat
p. corr. C, M; -it N²). EPIST. Teg. II app. 10 p. 361,36 si minus
lepidē . . . aliquid profero, nolo irrideas, dum . . . quod animo
-o, mecum dulciter persentiscas. *v. et p. 696,26.* *huc spectare*
vid.: FRAGM. mul. III 1 prius ieiuna deambulet (*sc. mulier*
conceptura) vel i-itur cotidie (*cf. II 1 gestet<ur>*). **b** *translate*
i. q. (secum) ferre – (mit sich) bringen: IONAS BOB. Columb.
1,8 p. 167,5 hoc (*sc. temptationem*) utrum diaboli fallacia fin-
xerit an rei veritas -iuit (-iit, gesserit *var. l.*), patule non agnovit.
2,23 p. 282,11 cum . . . haec agerentur, unus ex aulicis clam . . .
Bertulfo, quid rei fomenta -irent (gestarent *var. l.*), mandavit.
p. 284,19 cum . . . cognovissem, quid rei causa -ret (gestaret
var. l.), vix tandem precibus obtinere merui, ut *eqs.*

***gestivus**, -a, -um. (gerere) *practicus – praktisch:* AL-
BERT. M. bon. 358 p. 197,43 Gregorius Nixenus animales pas-
siones distinguit in duas, . . . quod unum est -um (PG 40,685^B
πρακτικόν), aliud contemplativum (*sim.* 360 p. 198,30). 360 p.
198,30 -ae (*sc. passionēs*) . . . sunt practicae; practicum autem
indiget corpore; . . . ergo -ae sunt corporales. *ibid. al.*

gesto, -avi, -atum, -are. *script.* gestia pro gestantia: ALDH.
virg. II 2348 (*var. l.*). *form.:* coniug. II.: ?-ens: p. 696,26.
adde ALDH. ad Acirc. 26,5 (*var. l.*). *depon.:* p. 696,2. *usu*
absol.: l. 46; *refl.:* l. 49. *metr.* gēst(o); l. 57. adde ALDH. virg.
II 2631.

I portare, gerere – tragen, bringen, führen: **A strictius:** **1**
in univ.: ARBEO Emm. 41 p. 90,26 qui (*vir*) baculo, quem
manibus -bat (portavit *var. l.*), latus dormientis percussit. HU-
GEB. Willib. 6 p. 105,29 cruribus et toto corpore referta ad
alveariis -ando properat *apis*. DIPL. Loth. I. 14 p. 81,30 qui
(*missi*) in manibus -bant praeceptum . . . genitoris nostri (*sim.*
18 p. 87,9). ANSCAR. mirac. Willeh. 5 (6) quae (*sc. femina in-*
curvata) . . . cum fide aliorum subvecta advenisset, . . . semet-
ipsam -ans ac sursum erecta propriis gressibus notas repedavit
ad sedes. HIST. peregr. p. 135,21 crucis -bat *imperator* signacu-
lum. *persaepe. v. et l. 18,28,29 p. 694,60.* *huc spectare vid.:* l.
23. **2** *spectat ad fetum:* ALDH. virg. II 398 sensit *Iohannes*
genetricis ab alvo pignus caelorum terris -ante Maria. HARI-
ULF. Arnulf. 1,1 in utero -as (*sc. matrona*) puerum, quem *eqs.*
3 *spectat ad arma, ornamenta, insignia sim.:* ALDH. virg. II
611 regina -at . . . crepundia collo. CHART. Rhen. inf. I 11 qui
(*abbas*) . . . reliquias . . . secum -are solet. MIRAC. Genes. Hi-
eros. prol. p. 8,31 cum . . . Karolus imperiale diadema . . . -ret.
POETA SAXO 5,347 regalis habitus tantum -bat honorem, cum
celebraretur . . . sacra dies. WALTHARIUS 730 hic (*Werinbar-*
du) spernens hastam pharetram -vit et arcum. GUNZO epist. 1
p. 19,11 -antibus gladios permittitur, ut *eqs.* WIDUK. gest. 2,1
p. 65,3 dextera lituum -ans *pontifex (sim.)*. DIPL. Heinr. II. 255
p. 295,24. THANGM. Bernw. 43 p. 777,43). *persaepe.* **4** *tra-*
dere – überbringen: ALDH. virg. I 38 p. 289,21 deliciarum af-
fluentias gerulis . . . -antibus. STATUT. ord. Teut. p. 99,10 habe-
bit *magister* . . . duos . . . servos . . . litteras -uros. **5** *c. notione*
continendi fere i. q. habere – haben, aufweisen: ALDH. ad
Acirc. 51,2 interius candentem -o (*sc. piper*) medullam. BEDA
hist. eccl. 5,21 p. 342,27 quam (*tonsuram*) in capite suo -bat
Petrus (sim.) p. 343,6). RHYTHM. 39,6,2 gentes plurimas que -at

India atque magna oppida. ARBEO Corb. 38 tante pulchritudi-
nis forma . . . , quantam prius -batur (-bat *p. corr. 1*) vivus. PO-
ETA SAXO 3,135 seſum -ans animi Fastrada tumorem. CARM.
var. I 22,10 pacem . . . animi -are quietam. VITA Theog. 2,4 p.
467,33 haud grandem -bat *locus ecclesiam*. CONSUE. Marb.
237 humilitatem, quam corde -at *canonicus. persaepe.* *per*
compar.: AUREL. REOM. mus. 18,23 hi . . . octo toni . . . quasi
florigera -antes virgulta campum illustrant totius antiphonarii.
6 *de motu caelesti:* *a* *ferre – heraufführen, -bringen:* WAN-
DALB. martyr. 830 Phoebum duplici Capricornus sidere -at.
b *medial. i. q. ferri – laufen:* ALBERT. M. metaph. 1,5,4 p. 74,
19 non dicunt *philosophi*, quomodo possibile sit esse 'operationes'
eorum, quae '-antur (*p. 99^a, 11 τῶν θεωρουμένων*)' sive fe-
runtur et moventur 'circa caelum'. **B** *latius i. q. fulcire –*
stützen: TRANSL. Chrys. et Dar. 25 p. 493^C germanus . . . coe-
pit cum eo (*fratre caeco*) . . . ad locum properare ac facturae sa-
lutis indicio, ut alterius -tus officio, mira tendere agilitate.

II facere, exsequi – tun, ausführen: **A tractare – behan-**
deln: VITA Arnulfi 2 puer iste . . . sublimis adque summis ono-
ribus -andus magnus erit apud Deum. **B inferre – antun, zu-**
fügen: CARM. ad Ludow. 19,2 (MGPoet. IV p. 926) hanc
(*fraudem*) quicumque facit, damnum sibi -at inorme. **C sub-**
ire – auf sich nehmen, schultern: HROTSV. gest. 55 gratia
pontificis quem (*pastorem Brun*) duxit . . . perennis . . . dig-
num catholici curam -are popelli (*sim.* BALTH. Fridol. 14 p.
240,17 repedavit . . . illam . . . curam -ens [gestiens, gerens *var.*
l.], ut *eqs.*). CONST. imp. II 6,4 gerit *episcopus* . . . vel perso-
nam electoris vel . . . cognitoris . . . ; si cognitoris, hanc -are non
potuit.

III per confusionem c. gesticulari i. q. gestus facere – po-
sieren (usu absol.): RHYTHM. 76,7,4 -ans in plumis gavisus
canit pavo (*sed cf. notam ed., qui 'gloriam' supplendam pu-*
tat).

subst. 1. gestans, -antis. *qui gestat, gestator – Träger:* **1**
in univ.: ALDH. ad Acirc. 98,3 semper ego (*sc. clipeus*) proprio
-is corpore corpus conservabo. **2** *locut. a -bus (i. a tempore,*
quo quis a patrinis a fonte baptismali elevatus est) fort. i. q.
a pueris – viell.: von Kindesbeinen an: VITA Desid. Vienn. 10
universa loca membrorum suorum sua nervorum fuerant nim-
ietate adtracta, ut solo tanto capud et lingua a -bus agitare
homo pauperculus (*v. notam ed.*).

2. gestatum, -i n. *actum, negotium – (Rechts-)Handlung:*
CHART. Neocell. Brixin. 59 (a. 1253) ad revelationem oblivio-
nis periculi -orum inventum est memorialie (*sic*) perpetuum
scripturarum.

gestor, -oris m. *qui gerit (negotium), actor, dispensator*
(*negotii – einer der (ein Geschäft) erledigt, 'Besorger' (eines*
Geschäftes), Sachwalter: CHART. episc. Halb. 795 (a. 1248) si
. . . recordationi tollat oblivio, que sunt gesta, vel ipsos -es mors
auferat suis gestis. URBAN. IV. registr. 560,1 p. 547,19 regis
procuratores, actores et negotiorum -es generales et speciales
(*sim.* CONST. imp. II 396. *inde* 405,11 p. 528,6. *item* CHART.
Burgenl. II 166). CONR. MUR. summ. p. 116,23 honesti domo-
rum dispensatores, honestarum rerum -es, honesti negotiatores.

1. *gestorius, -a, -um. (*gestum*) *ad gesta pertinens – zur*
Geschichte gehörig, Historien-: LAMB. ARD. hist. 81 p. 598,
40 tot et tantorum ditatus est *comes* copia librorum, ut . . . in
cantilenis -is . . . ioculatores quosque nominatissimos equipara-
re putaretur.

2. gestorius v. gestatorius.

1. ?*gestum (?ie-, ?ics-), -i n. (*orig. inc., ni simplex pro*
compos. egestum; cf. vol. III. p. 1143,275qq. et Tobler-Lom-
matzsch, Altfrz. Wb. IV. p. 1638 s. v. jet ['Exkrement des Jagd-
falken']) ?*excrementum, stercus – ?Exkrement, Mist (an i.*
q. vas – Gefäß? cf. Nicetae Choniatae Annal. II 12. ed. Ven.
1729. p. 184^D κεράμιον θερμοῦ ὕδατος πλῆρες): CHRON.
Ven. Alt. p. 115,23 per totam circumduxit *Isakius princeps* ci-
vitatem omni populo lutum, lapides et icstum (*ed.; sed cf. ed.*
Simonsfeld p. 68^a, 17 iestum) in eum (*Andronicum tyrannum*)
iaciente.

2. gestum v. gero.

gestuosus, -a, -um. *qui pulchre gesticulatur – gestenreich:*

[Fiedler]

HUGO FLAV. chron. 2 p. 467,23 (epist.) abbas . . . mollibus et -is repulsionibus fautores suos episcopos . . . ad compellendum se provocare coepit.

gestus, -us *m.* *script.* gas-: ALDH. virg. II 1964 (a. corr.). *form.* -ium: l. 21. *confunditur:* c. gustus: l. 33. -bus c. gentibus: l. 10,34.

I motus, gesticulatio, signum – Bewegung, Gebärde, Geste, Zeichen: **A strictius:** 1 gener.: ALDH. virg. I 26 p. 260,17 Christi caelibes . . . corporeos . . . titillationum -us . . . refrenantes (*sim.* virg. II 133 -bus [gentibus *var.* l.]). HRABAN. carm. 12,4 cordis tu (*sc. Deus*) lumen honestum, membrorum -um, tu oculorum reddis . . . usum. GODESC. SAXO theol. 6 p. 169,18 quemnam -um equus . . . ageret atque gereret. NOTKER. BALB. gest. 1,22 p. 30,6 cum . . . venustissime femine . . . meretricios -us . . . in se pertraxisset *pontifex*. HARIULF. chron. 1,11 p. 22, 21 -u ventorum. LEO MARS. chron. 3,1 se . . . potius heremum quam nuptias appetere secretis . . . -bus indicabat *Desiderius*. *saepe. v. et p. 694,36.62.* 2 *publ. et iur.:* CHART. Turg. III 506 p. 312,20 (a. 1266) proprietate . . . possessionum . . . cum omni solemnitate verborum et -uum . . . resignata (*sim.* CHART. Wirt. 2093 p. 46,9. app. 153 p. 451,33 -ium. *al.*). **B latius:** 1 *corpor. i. q. habitus – Haltung:* WALAHFR. Mamm. 9,18 vidimus . . . asstare greges . . . orantem . . . humili circumdare -u. OTLOH. prov. G 14 -u corporis habitus demonstratur mentis (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 227,9. *al.*). CONSUET. Marb. 20^{tit.} quali -u se habeant inter . . . psalmos. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,32 tam -u quam voce pondus servans *episcopus*. *al. fort. huc spectat:* WALAHFR. carm. 5,76 haec sunt . . . quibus insignita refulget virtutis persona tuae (*sc. episcopi*), sapientia radix, . . . religio, officium, censura, modestia, -us. 2 *incorpor.:* a *vita, mores – Verbalten, Benehmen:* ALDH. virg. II 136 nec vincat dominam stolido bernacula -u (gustu *var.* l.). 2117 soboles regina monebat, virgineum castis ut servant -bus (gentibus *var.* l.) aevum. RUOTG. Brun. 9 his, quibus convixerat, habitu et -u . . . mente aliud actitans satisfacit. CONSUET. Marb. 64 si . . . in aliquo -u reprehensibilis fuerit. *ibid. al.* MENKO chron. 10 p. 300,14 per seculares -us et mores . . . attraxit *episcopus* sibi . . . nobiles terre quam plurimos. *al. expressus de bonis moribus:* REIN. ALEM. phagifac. 397 si sine -bus audet convescens aliquid aut sumat, gratia mense accipit occasum. **b animus – Gesinnung, Einstellung:** ALDH. virg. I 3 p. 230,26 universa . . . quae per gymnosofistas exerceri deprompsimus inter scholares saecularium disciplinas, apud vestri discipulatus industriam non exterioris hominis motibus aguntur, sed interioris -bus geruntur. NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 92,23 quod (*sc. dictum*) dulcissimi -us imperator blando vultu pro ludo et ineptiis percipiens. VITA Rimb. 19 ut . . . delectabili continentiae -u . . . sit executus, quicquid intendebat.

II actus, actio – das Handeln, Handlung, Tat, Durch-, Aufführung: **A in univ.:** COLUMB. epist. 7 p. 181,28 per prospera et adversa idem eris (*sc. puer amandus*) . . . temperans -us (-um *M*), nutriendi crescenda *eqs.* EUGEN. VULG. calend. 74 Gabriel regis pronunciat ortum, divino -u sacram gravidari Mariam. CHART. select. Keutgen 162,19 iurati debent . . . iudicio, quod purchtaidinch dicitur, presidere et hoc ad . . . civitatis -us erroneos dissipandum. *al. de spectaculis:* ABSAL. serm. 47 p. 265^D qui ludos et -us theatrales aspiciunt. **B actio portandi, usus – das Tragen, Handhabung, Nutzung:** HARIULF. Arnulf. 1,1 armorum -ui aptissimus ex presenti luce est ablatu *Folbertus*.

III usu novato fort. i. q. locus navibus aut appellendis aut onerandis aut restituendis destinatus – viell.: Anlege-, Beladestelle, Werft: CHART. archiep. Magd. 379 p. 496,15 (a. 1182) superaddidimus . . . molendinum . . . cum -u navium tempore inundationis hinc inde transeuntium (*ni spectat al. l. 59*).

***geta** (iaita), -ae *f.* (?iactare, *francog. vet. gete sim., prov. giette;* cf. D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 497 sqq.). 1 *mensura quaedam – ein Maß:* CHART. Traiect. 633 p. 97,38sq. (a. 1216/30) in assumptione II (*sc. vaccas*), XIII -as allecium, IX -as angwillarum *eqs.* 2 *?tributum, vectigal – ?Abgabe, Steuer (an ?custodia, excubiae – ?Wachdienst,*

Nachtwache; cf. Vitali, *op. cit.* p. 499): CHART. Helv. arb. 135 p. 209,29 (a. 1273) domini Sarretae . . . percipiunt viginti solidos nomine <iaitae> in ecclesia de Quarnens (*sim.* p. 213,6 dominae in ecclesia de Quarnens ratione iaite non percipiant nisi quindecim solidos annuatim).

***gevetha**, -ae *f.* (cf. *theod. vet. gefæze;* v. *Lexen, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 958 et G. Köbler, Altsächsisches Wörterbuch s. v. gevetha;* de *re v. Dt. Rechtswb. III. p. 1418 s. v. 'Gefäß'*) *vas quoddam – ein Gefäß:* REGISTR. abb. Werd. 7,3 p. 193,19 (s. XII. med.) villicus de Barkhove . . . reddet cellarario fratrum . . . XV novas scutellas et I -am. cf. *gabata*.

***gewera**, -ae *f.* (cf. *theod. vet. warah sim.; v. Graff, Sprachsch. I. p. 961;* cf. *gewerre;* v. J. u. W. Grimm, *Dt. Wörterb. XIV/I. 2. 1878. p. 442sq. et IV/3. 1911. p. 5677*) *script. et form.:* ?gebris (?pro geuer(r)is), geuris: l. 22. ?gefrito, ?geurito: l. 24. *acc. pl. -es:* l. 21.

?sanies, *bullā (saniei) – ?Eiter, (Jauchen-)Blase:* Ps. HIPPOCR. sang. 2 si fuerit sanguis vaesanosius (*saniosius p. corr. A*) et putrilaginem habuerit . . . et habuerit paucas -as (*ed.*, geueras *codd.*) nec satis rubeas nec satis nigras. 15 si videris sanguinem quasi adipem porcinum vetus, et habuerit . . . cupreosas -es (*ed.*, gebris *A*, geuris *B*). *fort. huc spectat:* Ps. HIPPOCR. sang. 4 si videris sanguinem purpuriosum, et habuerit paucam ruborem cum nigro gefrito (*A*, geurito *B*; 7 si videris sanguinem, sicut est appositus, . . . vel papulas nigras. *sim.* 10) ad similitudinem panni polymitaris.

***gewerandia v. *guarandia.** ***gewerra v. *guerra.**

***gextum v. *gist(i)a.**

***geyonus**, -i *m.* (*orig. inc., ni subest ἀλκυών*) *genus anatis, avis aquaticae – eine Enten-, Wasservogelart (an ?alcedo – ?Eisvogel):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 15,32 anates . . . et circelle et altye et -i non attendunt istis horis (*i. noctu*), sed pascuntur tota die in aquis vel extra aquas (*cf. comm. p. 103*).

***geysapum**, -i *n.* (γεύεσθαι) *gustus, sapor, cuppedium – Kostprobe, Leckerei, Köstlichkeit:* CARM. var. III A 7,20 muliebres mulserat (*sc. diabolus*) aures, -a tum vetiti sumpserat (*sc. Eva*) . . . cladi.

***ghelda v. *gilda.**

***gherba v. *garba.**

***ghilda v. *gilda.**

***ghilleola v. *gildhall(i)a.**

***ghirus**, -i *m.* (glis; cf. *ital. ghiro;* v. *Meyer-Lübke, REW³ nr. 3787*) *glis – Siebenschläfer:* SALIMB. chron. p. 559,17 puer . . . fuit . . . liberatus (*sc. ab incommodo stertendi*) et dormiebat postea quiete . . . sicut -us.

***ghrisographia v. *chrysographia.**

***giardinus v. *gardinus.**

gibbatus (giba-), -a, -um. *gibbosus – buckelig:* 1 gener.: ROD. GLAB. hist. 5,2 p. 218,16 erat (*sc. homunculus*) . . . pectore tumido, dorso gibato. 2 *medic. et anat. i. q. incurvus – gebogen, gekrümmt, gebückt:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^B ut infirmus in balneo per extremitates per manus et pedes suspendatur; ut -o dorso venter concavetur (*cf. postea: p. 699, 66*).

gibberosus (gyppe-, gilb-, gippe-), -a, -um. *script.:* *ge-nebr-:* l. 65. -bor-: l. 70. -on(us): l. 62.

1 *gibbosus – buckelig:* **a in univ.:** EINH. Marc. et Petr. I 4, 10 p. 259,14 occurrit ei (*diacono*) homo -us. MEGINH. FULD. Alex. 12 homo quidam . . . in tantum gyp-pus fuit, ut . . . oculis caelum aspicere non potuit. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,25 nanus et gipp-us (gy-us, gil-us, -us, gibbosus *var.* l.) Pippinus. PETR. DAM. epist. 40 p. 473,13 certum . . . est, quod videntes filii ex caecis . . . genitoribus prodeant et -is (-nis, gyp-p-is, gib-bosis *var.* l.) . . . integra membris soboles . . . succedat. **b pro maledicto (ni subest cerebrosus):** LEG. Wisig. add. 2 p. 462,26 si quis geneb-um vel cotrosuom dixerit et ille non habuerit, cui dixerit, dictator criminis . . . CL flagella suscipiat. 2 *convexus – gekrümmt:* AURELIUS 13 p. 711,14 ubi coeperit urgere passio . . . , livescunt eis summae manus plantaeque, -ae fiunt et ungu-es. *fort. huc spectat:* BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 303,19 lithodemon . . . invenitur in puteis et balneo gilbo-o (*ni subest *gilvorosus [a gilvus]; cf. E. Pifféri, Commento alle Tavole di Salerno. 1962. p. 86*).

***gibbitudo** (gyppi-, gippi-), -inis *f.* (gibbus) *deformitas gibbi* – *Buckeligkeit*: ADLH. ad Acirc. 128 p. 176,10 da formulas exemplorum, quibus ditrochei regula clarescat: ... altitudo, gipp-o (gypp-o *var. l.*), lippitudo *eqs.*

***gibbositas** (gyb(b)o-, gilb-), -atis *f.* (gibbosus) *figura incurva, flexio, tuber* – *Wölbung, Krümmung, Schwellung, Beule*: 1 *spectat ad partes corporis*: a *hominum*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5b^r intestini -s, quod ieiunum medici vocant. 9,33 p. 48b^r si apostema in -e sit epatis (*sim.* WALTH. AGIL. med. 135 p. 213,10. ALBERT. M. animal. 1,598 gil-s. 3,31). ALBERT. M. animal. 1,138 arcuositas (*sc. supercili-orum*) declinat ad ... gybo-es genarum (*sim.* 1,222. 225). 1,400 altera ... pars (*sc. venae*) egreditur usque ad stomachi gybo-em sive convexitatem. *al.* b *animalium*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 94,15 plume habent ... costam procedentem per medium -is (*sim.* p. 94,18). ALBERT. M. animal. quaest. 4,4 p. 140,44 in loco (*sc. testae*) ... in quo pellitur calor ... et humor, apparet -s (*opp. concavitas*). *spectat ad gibbum camelorum*: ALBERT. M. animal. 2,24 'cameli ... habent membrum proprium', quod non habent alia animalia, 'et hoc est gybo-s (*p. 499^a, 14 τὸν ... ὕβρον*) dorsi sui'. c *rerum*: ALBERT. M. meteor. 3,4,9 p. 184,20 arcus (*sc. iridis*) -s versus oppositum situm solis debet recedere a sole. 2 *spectat ad morbum*: a *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 379,38 ventositatem ac-em curat *satyrion*. ARNOLD. SAXO flor. 1,2 p. 52,20 gy-s unguis (*sc. significat*) ulcus pulmonis et diafracmate (*sim.* ALBERT. M. animal. 22,10). BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 115^E -s ex una parte (*sc. membri fracti*) et concavitas ex alia manifestatur. b *de ipso gibbo*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,14 p. 43a^r -s aut est anterior, quod fit, cum dorsi spondiles exeant antierius, aut *eqs.* *al.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,7 p. 119^B quae (*dislocatio*) fit versus posteriora, dicitur -s (*sim.* THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155^G).

gibbosus, -a, -um. *script.*: zi-: l. 64. gnibo-: l. 65. gybo-: l. 53. 68. *al.* gyldo-: l. 61. gyppo-: p. 700,8. gilbo-: l. 70. gimbo-: p. 700,4. gippo-: l. 43. *al.* gitto-: l. 44. 49. gibo-: l. 45. 72. gypess(us): l. 49.

gibberosus – *buckelig*: I adi.: A *strictius*: 1 *de hominibus*: a *spectat ad tergum*: α *in univ.*: LAMB. HERSE. anal. 1070 p. 112,22 Gozelo ... prestantis quidem animi adolescens, sed -us. TRANSL. Godeh. 2 p. 644,15 puella quaedam -a, in dorso valde curvata (*sim.* CHART. march. Misn. III 468 p. 323,11. p. 323,24 gipposa). NICOL. BIBER. carm. 1539 locupletati gipposi (gittosi *var. l.*) sunt reputati. SALIMB. chron. p. 141,14 homo gibbosus et deformiter inclinatus. *al. v. et p. 698,60. 62. in imag.*: ABSAL. serm. 39 p. 228^D non ... debet sacerdos ministrare ad mensam Domini, si fuerit ... -us, id est oneratus vitio curiositatis. β *qui gibbi est* – *Buckel* -: NICOL. BIBER. carm. 1532 ex virtute Dei gippose (gittose, gypesse *var. l.*) congeriei massa coartatur. b *spectat ad nasum*: VITA Karoli M. 2,22 p. 63,23 unicus ... filius ... in naribus ... -us erat. 2 *de animalibus*: ALBERT. M. animal. 4,19 'quoddam genus (*sc. cancrorum*) ... vocatur gybosus (*p. 525^b, 1 κυβαί*)' propter eminentiam, quam habet in dorso suo (*sim.* 4,22). 23,60^{uit.} de gyboso genere falconum ('*Wanderfalke*'; *de re cf. K. F. Kitchell, I. M. Resnick, Albertus Magnus. On Animals. 1999. vol. II. p. 1583*). p. 1463,7 est ... quintae nobilitatis in genere falconum falco nobilissimus, quem gybosum vocavit heremita. *ibid.* *al.* 3 *de rebus*: CHART. Sil. D II 104,44 (a. 1235) omne, quod vedirgewant dicitur, spectat ad rade: ... candelabra, pelves, ciste superius -e (gyldose *var. l.*). B *latius i. q. incurvus, convexus* – *gebogen, gekrümmt, gewölbt*: 1 *de partibus corporis*: IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 p. 36,13 spatularum sunt duo ossa interius concava, exterius z-a. p. 36,21 horum (*ossium*) quedam sunt concava, quedam gnibosa. BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^C patiens ... taliter collocetur, ut dorsum sit -um et venter existat concavus. ALBERT. M. animal. 1,436 guttur ... gracile, gybosum, longum *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 37,8 cum isto (*monoculo intestino*) continuatur colon sive -um intestinum; cum gil-o continuatur longaon. *al.* 2 *de rebus*: ALBERT. M. animal. 8,156 'coopertoria domorum suarum (*sc. apium*) quasi gibosa (*p. 625^a, 2 ἀνωθηκός*)' et arcualia.

THEOD. CERV. chirurg. 2,30 p. 153^G pone sub humero eius (*infirmi*) pulvinar -um.

II *subst.*: A *masc. pro cognomine* ('*der Bucklige*'): SIGEB. GEMBL. chron. a. 1089 Godefrido, Godefridi Gim-i ex sorore nepoti, ... datur ducatus Lotharingiae. CHART. Neocell. Brinx. 26 A, p. 67,2 testes: ... Albertus de Voitsperch, Gotscales G-us, Heinricus venator *eqs.* NECROL. I Apr. 6 p. 515 Eglolfus Gyposus de Altorf ob*iit*. *al.* B *neutr. i. q. convexum, tuber, gibbus* – *Wölbung, Höcker, Buckel*: ALBERT. M. animal. 1,214 pars ... quae interiacet inter oculum et aurem, vocatur gybosus sive convexitas genarum. eth. II 5,4,1 p. 386^b,19 lapides ... franguntur aliquando in concavum, aliquando in -um.

1. **gibbus**, -a, -um. *script.*: zirbus: l. 69. cib(us): l. 66. zemb(us): l. 31. gemb(us): l. 30. gybb(us): l. 27. 52. *al.* gypb(us): l. 33. gyp(us): l. 27. gyp(us): l. 27. 34. 42. p. 701,20. *al.* gypt(us): l. 36. gybp(us): p. 701,17. gyb(us): l. 50. 71. *al.* gilb(us): l. 71. gimp(us): l. 44. gipp(us): l. 26. 38. *al.* gip(us): l. 70. gib(us): l. 66. p. 701,1. *al.* *form.*: acc. pl. -us: l. 31. ? *subst. neutr.*: l. 71.

I adi.: A **gibberosus** – *buckelig*: TRANSL. Viti 16 quaedam mulier ... -a atque curva ab annis XII; ... erecta et sana inventa est, quae curva venerat et -a. B *de camelis i. q. tubere instructus* – *mit einem Höcker versehen*: ALDH. virg. I 37 p. 286,6 alter (*sc. dolium viro Dei delaturus*), cum pollicita fefellisset, obeuntem -um amisit camellum (*sim.* II 1497 gippum [gyp(p)um, gybbum, -um *var. l.*]).

II *subst. masc.* (? *neutr.*: l. 71): A **gibber, tuber** – *Buckel, Höcker, Beule*: 1 *spectat ad homines*: a *in univ.*: Ps. HIPPOCR. sang. 8 ipse (*sc. sanguinem*) ... glandulas et gem-bos (zembus A) atque strumas generare credimus. EINH. Karol. 20 p. 25,15 erat ei filius nomine Pippinus ... facie ... pulcher, sed -o (gy-, gypbo, gyppo *var. l.*) deformis (*sim.* BENED. ANDR. chron. p. 120,8 gyppo. *al.*). CHART. episc. Wirz. I 162 p. 159,27 quedam de Ahusen a gippo maximo ... curata est. NICOL. BIBER. carm. 1530 -i (gypti *var. l.*) pondere pressum ... facta cruce dant (*sc. sacerdotes*) relevatum. *saepe. in imag.*: EPIST. Ratisb. 20 p. 343,27 gippo incorrectionis sarcinatus. HILDEG. div. op. 1,2,14 l. 8 homo ... omnia opera sua sine murmurationibus, id est sine -is peccatorum ... , portet. b *in formula execrationis*: CARM. Sangall. II 63,34 si quis ... hos (*libros*) aufert, gyppo scabieque redundet. 2 *spectat ad animalia*: a *de camelis*: α *proprie*: VITA Desid. Vienn. 14 ut sarcina consueta -o (gimpo *var. l.*), suspensa camelo atque exitio debito cauda ligaretur equorum. ALDH. ad Acirc. 110,3 onus horrendum convectant corpora gippi (-i, gyppi, gybbi *var. l.*). HILDEG. phys. 7,2 p. 330,8 camelus ... in -is suis fortitudinem leonis et pardi ac equi habet; ... -us, qui iuxta collum eius est *eqs.* ALBERT. M. animal. 2,24 quidam cameli habent gybum unum et quidam duos. *al.* β *per compar.*: AE-THICUS 55 camerica navis ... camelorum more in medio curvo colcherio quasi -um (gy- *var. l.*) cameli fenestras obliquas ... ad ventorum receptacula fore. FLOR. LUGD. ad Drogon. 2 p. 268,26 est *liber* ... multiplicium errorum eius velut cameli -us procreans ac redundans augmentum. γ *in imag.*: TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p. 366^a,50 deposita -i sarcina aptus tuo (*sc. Dei*) regno per foramen acus transire cupio (*spectat ad Vulg. Matth. 19,24 et al.*; *sim.* VITA Gunth. erem. 7 p. 278,10). ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,24 Robertus de Novo Burgo ... adversa valetudine tactus -um cameli deposuit, videliber innumeras divitias ecclesiis ... dividens. b *de falconibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 160,32 cauda descendit inferius in directo dorsi, nec ipsa cauda facit -um. 3 p. 27,20 faciunt (*sc. falcones infirmi*) -um in fine dorsi prope caudam. B *convexum* – *Wölbung*: 1 *de corporis partibus*: a *in univ.*: PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 142,15 gibo (cibo B; 3,46,4 τὸν ... κυρ-τὸν) ... eius (*sc. iecoris*) flegmonem patiente. *iterum.* ALFAN. premn. phys. 23,11 p. 144 a cyrtis (PG 40,696^A ἐκ τῶν κυρ-τῶν), hoc est a -is hepatis (*sim.* MAURUS anat. I 80 [zirbus *var. l.*]). ANON. anat. 134 vena ... a simis epatis transit ad gipos. ALBERT. M. animal. 1,402 gybo. 1,611 epatis gilbum non habet colliganciam cum partibus orthy. *persaepe*). ALBERT. M. ani-

mal. 1,112 circumdans *sutura* gibum sive superiorem semicirculum capitis. 1,139 unus est *angulus ciliorum* ... apud gibum genae (p. 491^b, 24 κροτάφοις). 1,184 p. 66,22 undecima est divisio frontis ... per gibum superciliorum. *saepe*. **b** *de morbo*: **a** *ulcus* – *Geschwür*: WOLFHER. Godeh. II 25 p. 210,10 in cruribus et in manibus ipsas membrorum torturas et ... -os quosdam cunctis se videntibus ostendit *Werinus*. **β** *massa* – *Klumpen*: ALBERT. M. animal. 22,62 si gibus fici in collo ... latus apparuerit (*sim.* 22,63 *gybus fici*). **2** *usu vario*: ALBERT. M. meteor. 2,2,6 p. 70,33 propter Amphitritem, qui (*sic*) vi motus lunae -um terrae ascendit et per devexum fluit ad terrae concavitates. caus. element. 1,2,7 p. 72,56 impetus maris accedentis confringitur ad -um litoris. **C** *homo gibbosus* – *Buckliger*: **1** *in univ.*: CAPIT. episc. II p. 215,17 ex his (*consanguineis*) ... procreari solent ceci, claudi, -i (*gippi var. l.*) *eqs.* THIOFR. Willibr. II 1,338 lex non optat eum (*pontificem*), qui fert in corpore nevum, ... non clodum neque gybpum (*spectat ad Vulg. lev. 21,20*). CATAL. reg. (MGScript. III p. 215,9) Pipinus monachus et gippus. **2** *pro cognomine*: ANNAL. Basil. a. 1276 p. 200,10 abbates Morbacenses: Hugo, Albertus Gypus de Fronburg *eqs.*

2 **gibbus* v. **zirbus*.

**gibbiserium*, -i n. (*cf. francog. gibecière; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 15q.*) *marzupium* – *Geldbeutel*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 410,42 non diu ... ecclesiae pastoris officium praestabit (*sc. episcopus electus*), quoniam excellentiori -o donabitur.

1 **gibra* (*gybra*) *subst.* (*hebr. geber; cf. M. Thiel, Grundlagen u. Gestalt der Hebräischkenntnis des frühen Mittelalters. 1973. p. 192sq.*) *vir (fortis), heros, homo* – (*starker*) *Mann, Held, Mensch*: BENZO ad Heinr. IV. 7,6^a p. 642,13 (*vs.*) ergo labore in orbe *gybra*, dum vehitur quaciente fibra (*cf. notam ed. et 7,3 p. 610,29 protogibra*).

2 **gibra* *subst.* (*per contam. ex gibber et gibba*) ?*tuber* – ?*Beule, Geschwulst*: RECEPT. Sangall. II 48 item (*sc. potio*) cui sanguis per trabattura aut per alico casu intus *gibra* remaneret.

gibus v. *gibbus*.

gieziticus* (*gye-*), -a, -um. (*nomen hebr. Giezi*) *qui ad (servum) Giezi spectat, venalis* – (*den Diener*) *Giezi betreffend* (*cf. Vulg. IV reg. 5,20sq.*), *käuflich, bestechlich*: **1 *in univ.*: ARNO REICHERSB. apol. p. 3,13 principes occulte scriptis infamat *Follis-amarus*; quibus tamen in facie adulans, munuscula eorum libenter -o more acceptat. **2** *simoniacus* – *simonistisch*: CHART. Heist. 58 p. 159,19 (epist. papae a. 1225) eliminande sunt (*sc. maculae*) ... ab eadem (*ecclesia*), ut ... ipsa ministeria (*sc. ordines sacri*) gratis accepta -a pravitae prorsus abolita caritate gratuita conferantur. GESTA Hort. Mar. 35 p. 591,49 attendant *praelati* ... episcopum ... *gy-am* ac *simoniacam* pravitatem ita ... ab animo suo ... extirpantem, ut *eqs.*

**giga*, -ae f. (*cf. theod. Geige*) *metr. gī-*: l. 56. 57. *genus instrumenti musici fidibus instructi, viella q. d. – ein Saiteninstrument, Geige*: YSENGRIMUS 4,616 scansilis exiles bis crispata tertia (*sc. furcula capri*) tongos ut vox alta tube summaque corda -e. 5,1099 hanc tibi dono (*sc. equini vector capitis*) -am. 5,1103 hec -a donatur gratis tibi. WOLFGER. itin. comput. 4,60 illi Francigene cum -a et socio suo dim. tal. *ibid. iterum*.

gigans v. *gigas*.

giganteus (*gyg-*), -a, -um. *script. gigna-*: l. 71. *qui spectat ad giganta, ingens, immanis* – *einen Giganten, Riesen betreffend, Giganten-, riesig, riesenhaft*: **1** *proprie*: **a** *in univ.*: **a** *strictius*: ADAM gest. 2,25 p. 84,3 Haccan ... crudelissimus ex genere Inguar et -o sanguine descendens. GERHOH. Antichr. 3,3 p. 364,29 illud (*sc. iudicium*) praecedens per diluvium contra -am crudelitatem (*cf. Vulg. gen. 6,4 gigantes* ... erant super terram). **β** *latius*: FLOR. LUGD. carm. 4,177 iste (*sc. David*) -as pulsantes sidera moles ... sub Tartara misit (*sim. EKKH. IV. cas. 50 p. 112,20. METELL. exp. Hieros. 3,480*). VITA Serv. 47 p. 119,3 comes Gerharde, Flamingorum illustrissime superbiensque proceritatis -e (*gign-e var. l.*). GERHOH. aedif. 53 (177) p. 200,48 licet in adversario ... -a

statura cernatur, tamen *eqs.* CHRON. Gozec. 1,18 Sefredus ... pro honore domini palatini ... paganum *gy-e* (-) magnitudinis duello triumphavit. METELL. exp. Hieros. 6,320 clara *gy-i* ... ornamenta trophei. **b** *de libro gigantomachiae*: ACCESS. ad auct. p. 36 dicitur *Ovidius* ... rogatu Octaviani -um bellum incepisse (*cf. p. 37 bellum, quod fuit inter deos et gigantes*). **c** *de nomine viae*: TRAD. Formb. 32 (c. 1130) ab illa arbore usque ad -am viam ('antiskenwek'). **2** *in imag. et translate*: RUOTG. Brun. 10 p. 10,18 cum 'de virtute in virtutem' (*Vulg. psalm. 83,8*) -is ... passibus iret. STEPH. COL. Maurin. 4 p. 277^C in ipsum ... gigantem coelis bella minitantem -o robore arma commovit. EKKH. IV. pict. Mog. 569 bella -us (gloss.: *Iudas giganti similis in operibus*) post mille cadens Machabeus. GERHOH. (?) tract. I 12 -e fortitudinis animositate contradicis (*sc. haereticus. sim. CHRON. Albr. a. 872 p. 740,39 primogenitum* ... Karolum viro ... fortitudinis *gy-e* congressum ... amisit *Karolus Calvus*). STATUT. ord. Teut. p. 24,21 terre sancte inhabitatores *gy-e* malicie coheredes ... exterminarunt *iudices Dei*. RUP. TUIT. vict. 3,15 p. 101,28 eiusdem (*sc. Christi*) ... velocitatem ... et magnitudinem -am magnifice predicant (*sc. scripturae sacrae*). *al.*

gigantomachia (*gyg-*), -ae f. (γίγαντομαχία) *pugna gigantum* – *Schlacht der Giganten, Riesen, 'Gigantomachie'* (*in imag. vel per compar.*): RATHER. prael. 4,10 l. 260sq. quod *gy-am* et *theomachiam* ... illam tuam ... in re mihi opposuisti, ... *gy-am* sepius quam *psychomachiam* ... recolens, magis te idolorum cultorem quam Christi demonstras pontificem. VITA Serv. 2 p. 6,3 acsi Sennaarice -e surrexisset (*cf. Vulg. gen. 11,2sq. et Greg. Tur. Franc. 1,6*) apparitibus (*sc. urbs*).

gigarius*, -i m. (giga*) *qui giga canit* – *Geiger*: WOLFGER. itin. comput. 4,139 cuidam -o II sol.; cuidam alii istrioni sol.

gigartum (*gyg-*, -rcum), -i n. (γίγαρτον) *form. gen. pl.*: -on: l. 37. 37. -um: l. 36. *granum uvae* – *Weintraubenkern*: PAUL. AEGIN. cur. 160 utile ualde est (*sc. ad oris haemorrhagias*) ... decoctio frigida ... foliorum vitis ... aut -um (-cum B; 3,26,17 γίγαρτον). 196 p. 120,17 dia -on (*gy-on A, -con B*). 244 ad ventositates uve passe albe sine -is (-cis B). *al. ANTI-DOT. Augiens. p. 59,33 recipit hec: ... uve -i, appii semen (sim. Fiedler*

gigas (*gygas*), -antis m. (Γίγας) *script.*: *gigna-*: AETHICUS p. 166,12 (V¹ a. corr. ed. Prinze). -ans: p. 703,5. 6. 16. 24. *form. gen. pl.* -tum: RHYTHM. 90,6,4. AETHICUS 61. 64. *usu attrib.*: l. 57.

qui praegrandis, immanis est, Γίγας – *Riese, Hüne, Gigant*: **1** *de filiis Gaiae (sensu originario)*: HUMB. Sim. 2,44 p. 193,3 Titanes, qui intelliguntur -es, quondam fabulose aggressi expugnare caelites. EKKH. URAUG. chron. a. 1104 p. 226,16 ut is (*Boto*) vere de -bus antiquis unus ... credatur fuisse. ALBERT. M. Is. 14,9 p. 205,32 licet ... -s dicatur a geo ... , quia secundum fabulas poetarum de terra nascuntur -es. **2** *de hominibus, monstris sim.*: **a** *praevalente respectu magnitudinis, staturae*: **a** *in univ.*: EKKH. IV. bened. I 55,30 insidiis vehemens Vehemoth (gloss.: -s demonum) cruce corrumpat ingens. ADAM gest. 4,41 reliqui (*sc. remiges*) ... evaserunt periculum *gy-bus* ... vociferando sequentibus. GESTA Ern. duc. I 3,421 mille -es proceros et validos elegit rex. *al. OTTO FRISING. chron. 8,12 p. 408,20 non ... gy-es in tam magna staturae quantitate ... ad vitam ... credendum est revocari (sc. in resurrectione mortuorum). saepe. in imag. de viris illustribus*: WALAHFR. carm. 3,5 suscipe parva tui, praesul ... , munera Strabonis; ... carmina pigmei mittam simul atque -is (*sc. Tattonis praeceptoris*). *ibid. iterum*. **β** *de -bus in sacra scriptura nominatis*: THEODULF. carm. 27,95 Nembroth -s venabula quassat (*cf. Vulg. gen. 10,9*). NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 70,20 -es, quales ... de filiabus Cain narrat scriptura procreatos (*sim. CARUS Clem. 292. OTTO FRISING. chron. 1,2 capit. p. 11 quod tempore ... gy-es generari ceperint; cf. Vulg. gen. 6,4*). EKKH. IV. pict. Mog. 107 turrim tollentes, ut eant super astra -es, linguis sunt fusi *eqs. (sim. EUPOLEMIUS 1,666 voluere -es una mente poli pulsare cacumina quondam sidera turri [v. notam ed.]). v. et l. 13. de Goliath*: ALBERT.

M. Iob 41,6 p. 494,20 quod est hic (sc. hoc loco) sub figura Leviathan, ibi (sc. Vulg. I reg. 17,45sq.) sub figura -is describitur. *al.* **b** *praevalente respectu roboris atque fortitudinis* ('starker Held'; per compar.: l. 5): **a** *in univ.*: HIST. Daret. p. 197,17 induit Troilus lorica... sicut -ns (sim. EKKEH. IV. cas. 51 p. 114,11 ipse [Engilbertus] velud Domini -ns lorica indutus; loci spectant ad Vulg. I Macc. 3,3). GODESC. AQUENS. sequ. 20,3^b,3 hoc verbum (i. Deus) vocem sumens in casto theologo (i. Iohanne) -s currens prodiit (spectat ad Vulg. psalm. 18,6). ALEX. MIN. apoc. 13,18 p. 287,16 iste (filius Cosdrae) erat quasi solis gygas, quia pro eo pugnabat. *adde de diabolo*: WALAHFR. hom. in Matth. 5 p. 854^c fortes simul etiam bellatores, id est perfectio opere spiritali -em diabolus proprio occidamus gladio. *huc spectare vid.*: p. 702, 11. **β** *de figura in apocalypsi* (sc. de Christo): CARM. imag. 13,5,1 maximus ecce -ns scandit super astra triumphans (quae imago codicis Latini Monacensis 4454 [fol. 194^v] spectat ad Vulg. apoc. 1,17). **c** *praevalente respectu geminae naturae, divinae scilicet atque humanae*: **a** *in univ.*: BENZO ad Heintr. IV. 1,18 rex, audi verba gy-is: 'me tulit in celum labor atque vibrabile telum' (de Heracle; v. notam ed.). ALBERT. M. animal. 20,9 Athlantem... gy-em esse poetyzant poetae Pythagorici. **β** *de Christo*: EKKEH. IV. bened. I 1,62 summe -ns summo properans egredere celo (spectat ad Vulg. psalm. 18,6sq.). ANNAL. Altah. a. 1042 p. 30,35 tandem spe conversa ad -em ecclesiae... inierunt nostrates praelium invocantes... Dei filium. RANGER. carm. 25 -s geminae naturae dicitur (sc. Christus). GERHOF. Antichr. 2,35 p. 267,27 dum g e m i n a e s u b s t a n t i a e -s, Deus et homo, mediator Dei et hominum est eqs. (AMADEUS LAUS. hom. 4,11. ALBERT. M. serm. I 1 p. 22,2. *al.*). *al.* *adde*: EKKEH. IV. bened. I 2,7 in natale Domini...; laus, honor infanti: gemino duo scepra -i. **3** *usu vario*: **a** *de animali personato*: EKKEH. IV. cas. 22 p. 58,6 quasi sic (sc. eburneis dentibus permagnis) dentatus elephas aliorum fuerit -s. **b** *de tumulo -is* ('Hünengrab'): CHART. Pomm. 302 p. 367,25 (a. 1234) que (via) ducit in Recow, in tumultum -is et sic per monticulos. **c** *in nom. propr.* (cf. theod. 'Riese'): ACTA civ. Rost. C 1,23 p. 103 pro warandia promisit monetarius Albertus, Everardus molendinarius... et H(einricus) Gygas. CHART. civ. Erf. 275 p. 173,28 cives Erfordenses Sifridum Gy-em dimiserunt vulnerari et captivari.

gignarus v. gnarus. **gignasium** v. gymnasium.
1. ***gignentia**, -ae f. (gignere; per analogiam ad nascentia formatum, ut vid.) ortus, stirps – Ursprung, Abkunft: EPIST. var. II 22 ubi (sc. in libro) inveniri potest... de aeterna -a Dei patris, de aeterna nativitate filii Dei eqs. CHRON. Ven. Alt. p. 91,23 iste (Pippinus) de Armenorum et Grecorum -a (gignent, gignent var. l.) oriundus est.

2. ***gignentia** v. gigno p. 705,44.
***gignitio** (ging-), -onis f. (gignere; de formatione cf. M. Rzepiela, ALMA 63. 2005. p. 36) generatio, ortus – Er-schaffung, Entstehung: HILDEG. caus. 94 capit. p. 5 de lapidum gin-e. de procreatione i. q. genitura – Zeugung: HILDEG. caus. 153 capit. p. 7 de tempore gin-is.

gigno, genui, genitum, -ere. *script. et form.*: **ging-**: p. 705, 10. **ginn-**: l. 70. p. 705,3. *partic. perf. pass.* gignitus: p. 705,64. *?coniug.* I.: p. 705,11. *struct.*: **c** *dat.*: p. 704,1. 16. **c** *praep.*: de: l. 66. p. 704,37. 39. 66. *al.* **ex**: l. 67. p. 704,36. *usu intrans.*: p. 704,64. 72; *medial.*: p. 704,55; *refl.*: p. 705,17. *partic. praes. usu adi.*: p. 705,25. *generare, creare, efficere – (er)zeugen, hervorbringen*: **I** *proprie*: **A** *strictius de procreatione, generatione hominum* (de Christo: p. 704,4. 15): **1** *praevalente respectu patris* (generantis): **a** *in univ.*: LEX Alam. 50,2 si... vivi sunt filii, non sint illi (marito), qui eos -uit eqs. EINH. Karol. 18 p. 22,11 de qua (Hildigarda) tres filios... totidemque filias... -uit. WIDUK. gest. 1,9 p. 10,17 quem (filium) ex concubina -uit rex. CONSTANT. AFRIC. coit. 1,9 quibuscumque vene... excise fuerint..., -ere non prevalent (item usu anat.: 5,9 si... natura testium fuerit calida..., plures -untur [ginn-, -entur var. l.] masculi). CHART. Brixin. 161 si quos (heredes) -uerit Laurentius eqs. *al.* *in imag.*: RADBERT. corp. Dom. 6,58 quos (filios) verbi semine

iuxta apostolum Deo -uerat episcopus. **b** *de Deo (patre)*: HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,14 qui (Deus) omnes homines natura equales -uit. RADBERT. corp. Dom. 9,101 quod Deus ex Deo substantialiter -tus... Pater et Filius unum esse probantur. CONSUE. Marb. 12 qui (Deus) consubstantialem... tibi... filium -isti (de fonte v. notam ed.). ALBERT. M. sent. 3,8,3^{tit} an Christus possit dici bis -tus et quomodo debeat. *al.* *adde*: GODESC. SAXO theol. 17 p. 247,14 eius (Christi) ex patre -ta et semper nata divinitas. fragm. p. 22,23 Deus pater deitas est ingenua... et Deus filius deitas est -ta, nascibilis et nata. **2** *praevalente respectu matris* (parturientis) i. q. parere – gebären: **a** *in univ.*: LEX Alam. 53,2 si filios aut filias -uit femina ante mundum eqs. LEX Saxo. 45 si vidua... nupserit filiumque -uerit eqs. HRABAN. carm. 16,99 virgo Deum -uit verum hominemque Maria. WIDUK. gest. 2,39 soror... regis Hluthowico regi -uit tres filios. OTTO FRISING. gest. 1,11 p. 27,8 illa in nocte comitissa filium -uit. CHRON. reg. cont. a. 1196 (rec. I) mulier... IV infantes infra III menses -uisse dicta est. *in imag.*: RUD. FULD. Leob. 1 p. 122,38 de... spiritali matre, quae eam in Christo -uerat. HINCM. divort. praef. p. 107,9 in quibus (regionibus) divina gratia... omnes (sc. inhabitatores) in fide -uit et catholico lacte nutrit. **b** *in nomine diei festi* (sc. dominica in albis): CHART. Luneb. VII 88 (a. 1264) in septimana, qua cantatur 'quasi modo -ti (sc. infantes; spectat ad Vulg. I Petr. 2,2)'. XV 65 p. 60,40 feria... post 'quasimodo-ti'. **3** *praevalente respectu parentum* (proavorum: l. 30): **a** *edere – in die Welt setzen*: TRAD. Frising. 1056 p. 7,29 (a. 926/37) cum mancipiis XII... et quicquid deinceps -erint. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,5 quod indigenis per conubia iuncti filios... -erint Longobardi. *in imag.*: ALDH. ad Acirc. 55,1 me (sc. ignem) pater et mater gelido -uere rigore fomitus siccis eqs. CARM. cod. Vat. (5330) 14,23 ignescunt vento nubes pugnante subacte, concipiunt coitu zephirini seminis ignem, -unt sulphureum gladium fumante fragore. **b** *pass. i. q. natum esse, oriri – abstammen*: LEG. Wisig. 4,2,5 qui (filii) ex diversis patribus et una matre sunt -ti eqs. POETA SAXO 5,115 de claris -tus (sc. rex)... patribus invictis fortior enituit. ALFAN. premn. phys. 2,87 p. 44 accipimus... Salomonem de uxore Uriae et David -tum (PG 40,576^B γεννηθέντα). *al.*

B *latius*: **1** *de terris, regionibus sim. personatis homines generantibus* (de ipsa terra: l. 43): BENED. Frising. 26 p. 240 qui (Deus) tibi amicos, quos terra -uit, elegisti ad sedem paradisi eqs. WALAHFR. Wett. 26 haec (Augia insula) solet... monachorum -ere turmas. HRABAN. carm. 10,6 Corduba quem (Lucanum) -uit. DIPL. Otton. II. 208 villam... tradidimus cum... agris, pratis..., utriusque sexus mancipiis inde -tis aut ab alia nostra proprietate illuc positus. *al.* *in imag.*: TRANSL. Marci in Aug. carm. 14 ipsa (Augia mater) sacros cum -as sedulo natos. **2** *de animalibus, plantis*: **a** *de procreatione animalium*: **a** *de canibus* ('werfen'): ALFAN. premn. phys. 2,57 p. 37 ut... mox -tus (PG 40,561^B τεχθεῖς) catulus nec unum habet explementum eqs. **β** *medial. de avibus* ('schlüpfen'): FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 141,27 pulli rapacium (sc. avium), quamdiu sunt in etate noviter -ti (-ta var. l.) eqs. *al.* **b** *de plantis i. q. proferre, crescere facere – sprossen lassen, wachsen lassen*: **a** *in univ.*: WANDALB. mens. 196 certos postquam vineta racemos -unt. DIPL. Conr. II. 112 p. 156,37 (spur.) concedimus novos omnes runcos, qui... accepto episcopo a domno Attone ad -endi fructum ceperunt crescere. EUPOLEMIUS 1,160 ortus erat... consitus arboribus -entibus... diversi generis fructus. *intrans. i. q. germinare – sprossen, hervorsprossen*: CHRON. Salern. 123 ubi... cruor tabefactus est, ... erba -ere coepit. v. et p. 705,10. **β** *in imag.*: RADBERT. corp. Dom. 10,17 'gratum'... Christus 'in terram cecidit', sed multa grana de se -uit, quae eqs. WANDALB. creat. mund. 245 tu (sc. homo) magnas modicasve cum proferre patrando virtutes meditaris, fructus herba vel arbor mixto semine -ens cultu frondet amoenus. **3** *intrans. de fonte (rivi) i. q. nasci, oriri – entspringen (abund.)*: DIPL. Otton. II. 278 p. 324,7 initium secundi (sc. finis) incipit procedens per Nigrum rivum et subsistit, unde origo ipsius -it.

II translate (fere de rebus): **A corpor. i. q. formare, oriri facere – bilden, entstehen lassen:** MAPPAE CLAVIC. 215 florem album, rotundum . . . ginnit terra; post hoc stringit eum et fiet lapis. **EPIST.** Teg. I 10 ubi (sc. in eremo) tellus nescit stagnorum -ere sinus. **RHYTHM.** 90,5,4 de paradysi gaudiis eiectioni foras tribulant, espinis -ent arida. **HONOR.** AUGUST. imag. 1,72 ignis, qui quartum elementum scribitur, quasi non -ens dicitur (cf. *Isid. orig.* 19,6,5). **pass. i. q. fieri – entstehen:** HRABAN. epist. 37 p. 473,26 de lapidibus, lignis et herbis, quae in terra -untur (ging- *A*) eqs. **B incorpor.:** 1 gener.: ARBEO Emm. 31 p. 73,8 ne fastidium legentibus -em (-am var. *L*) eqs. **CONST.** Constant. 42 Deus edidit ex se, per quod semper erant -enda saecula, verbum. **WANDALB.** horol. 23 minimas . . . -ere possunt metae umbras. **CHART.** Heinr. Leon. 51 quia . . . statuta maiorum . . . elabuntur et controversie occasione -unt eqs. **OTTO FRISING.** gest. 1,5 p. 17,6 nulla . . . res, sicut se non -it, ita nec se componit. *al. pass. i. q. exoriri – herrühren:* **CONSTANT.** AFRIC. eleph. 3,14 qui (morbus) de colera rubea -itur (nascitur var. *L*). 2 *math., mus., philos.:* ABBO FLOR. calc. 3,61 p. 111,12 binarius . . . viginti, qui (sc. numeri) dicti sunt quasi biginti, id est denario bis -ti. 3,64 p. 113,25. **WALTH. SPIR.** Christoph. II 1,192 euphona pentaticum -uit Diapente melodum (ni in imag. de filia musicae; v. *notam ed.*). **HERM. CARINTH.** essent. 1 p. 78,26 causa -ens et efficiens . . . bimembri differentia dividitur. **OTTO FRISING.** gest. 1,58 p. 83,29 ut eadem res diceretur et generans et -ta. 3 *gramm.:* ALDH. ad Acirc. 9 p. 79,2 quae (et conglutinatio et explosa collisionis additamenta) maxime ex vocalibus litteris . . . 'm' semivocali terminatis -untur. 138 p. 192,4 quae (verba) prima persona dactylum -unt (-ant var. *L*).

adi. genitus, -a, -um. 1 *natus, destinatus – geboren, bestimmt (zu):* **TRAD.** Werd. 129 (ante 1138/41) quomodo quidam vir . . . ad altaris census -us quoddam allodium . . . ad altare . . . tradidit. 2 *generatus – gezeugt, hervorgebracht:* **OTTO FRISING.** gest. 1,5 p. 16,18 genuinum dicitur . . . generans et non -um, id est carens generatione; nativum velut natum aut -um descendens a genuino.

subst. 1. gignens, -entis m. et (l.44) n. 1 *de persona trinitatis i. q. Pater – (Gott-)Vater:* **CAND. FULD.** Eigel. II 17,123 cecinit . . . carmen . . . dulcedine plenum -is genitque simul ac spiritus almi. 2 *neutr. plur. sensu pass. i. quae nascuntur – Hervorgegangenes (hoc loco 'Gekreuch und Gefleuch'):* **COD. KAROL.** 95 p. 641,10 (epist. papae) creator . . . aequoris atque telluris -ia ac elementorum materiam . . . patravit.

2. genitus, -i m. 1 *strictius i. qui natus est – Geborener (usu plur.):* **LEG.** Wisig. 4,2,19 quum necdum -is misericordie porrigimus opem. **AGIUS** epic. Hath. 504 dirimi minime . . . convenit . . . uno patre satos, uno utero -os. **MAURUS** progn. 33 p. 463,38 in noviter -is non potest fieri apostema. 2 *latius: a progenies, suboles – Abkömmling, Nachkomme:* **a in univ.:** **WIPO** gest. 40 p. 61,23 (vs.) regum sanguine -us (i. imperator) omnes praecellit penitus. *usu alch.:* **ANON.** tab. p. 152,33 regem, quem nominavimus, exponam tibi per illum -um, quem eqs. p. 163,25 virtus, quam vocant embrionem et -um, non generatur, nisi eqs. *ibid. al.* **b filius – Sohn:** **TRAD.** Frising. 352 p. 301,32 (a. 815) si hoc aliquando contigisset, quod -us eius (Kernandi) ad patriam pergeret eqs. **WILLETR.** Sus. 249 Daniel ait ore pudico: Israel o -i eqs. (spectat ad Vulg. Dan. 13,48). *de Christo:* **WALAHFR.** carm. 83,13,1 doxa sit Patri -oque Iesu, pneumati sancto simul eqs. **WALTH. SPIR.** Christoph. II 2,67 patris ingenti -us sine tempore natus. *al. v. et l.40.*

3. genitum, -i n. quod generatum, creatum est – *Erzeugtes, Geschaffenes:* **URSO** aphor. 99 terrarum natura varia et positio in ipsis -orum (gig- var. *L*) qualitates et quantitates variat et naturae motus permutat. **ANON.** tab. p. 174,15 omne -um habet principium ab aqua. p. 179,23 hoc -um est pinguedo, quam vocant animam et ovum.

gignosophysta v. gymnosophista.

***gigo, -are.** (cf. *theod. vet. giga; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 35^b*) *viellam q. d. modulari, personare – Geige spielen, 'geigen':* **YSENGRIMUS** 5,113 'ars . . . tibi (sc. prae-suli [i. Isengrimo])', adiecit vector capitis equini (i. coquus)

'nondum est bene nota -andi, cum cordas plectro sumpseris absque suo.' cf. *giga. **Konstanciai**

[**gigus v. zygis:** **DYNAM.** Hippocr. 2,62.]

***gilatina v. gelatina.** **gilborosus v. gibberosus.**

5 ***gilbositas v. gibbositas.** 1. **gilbus v. gibbus.**

2. **gilbus v. gilvus.**

***gilda** (ghi-, g(h)elda, gulda), -ae f. (*theod. inf. vet. gilde*)

1 *societas (coniurata), consociatio, collegium – (Schwur-)Gemeinschaft, Vereinigung, 'Gilde' (de re v. HRG V. p. 1792 sqq. s. v. 'Zunft' et Hoops, RGA ²XII. p. 1025sq. s. v. 'Gilde')):* a de unione mercatorum: **CHART.** Hans. 88 (a. 1211)

10 nulla -a communis sine episcopi au<c>toritate statuatur . . . quia super -as est principale iudicium. add. p. 408,3 si quis burgensis, non confrater dicte gulde, tamquam mercator ultra Mosam perrexerit. *v. et vol. II. p. 2130,5.* b de unione fabrorum, artificum *sim. i. q. consortium, fraternitas – Zunft:* **CHART.** civ. Magd. 94 p. 48,11 (a. 1231) iura fratrur gulde et illorum, qui incisores panni . . . nuncupantur, . . . in melius immutavimus (sc. marchiones). **CHART.** Westph. VII 1049 quod

15 consules . . . cum fraternitatibus et gh-is sex . . . in eo consenserunt, quod eqs. IV 1599 quicumque faber extraneus . . . iamdictam geldam intrare voluerit. *ibid.* sin autem . . . predictam gheldam acquirere voluerit faber. *ibid. al. v. et p. 468,17.* c foedus defensionis – *Schutzbund:* *v. vol. II. p. 836,34.* 2 *munus, stips – Verpflichtung, Beitrag:* **CHART.** Westph. IV 1599

25 (a. 1280) si quis . . . nimia paupertate geldam ipsorum (fratrum) eis servire non sufficeret, hic dabit II solidos graves . . . ut . . . alium hospitem possint acquirere, qui eis serviat suam geldam.

***gildhall(i)a** (ghilleola), -ae f. (*theod. inf. vet. gilde et halle; anglosax. gildheall*) domus fraternitatis – *Gildehalle:* **CHART.** Hans. 40 (a. 1194) quos (solidos) solebant cives dare de -la sua Londonensi. **LAMB. ARD.** hist. 81 p. 598,47 dum . . . mercatorum ghilleolam . . . edificasset comes. **CHART.** Hans. 540 in latere orientali -ie. *ibid. al.*

35 ***gildonia** (ghi-, il-, gello-, -dunia, -nea *sim.*), -ae f. *societas coniurata, consociatio, collegium – Schwurgemeinschaft, Gilde:* 1 in univ.: **CAPIT.** reg. Franc. 20,16 de sacramentis per -a (i-ea, ge-a, gh-unie, -uniae var. *L*) invicem coniurantibus, ut nemo facere praesumat (*inde LEG.* Lang. p. 486^b,35 per -ea [gloss.: adunacione, rixa, conspiratione]). 24,16 de gellonia. 2 confratria – *Bruderschaft, brüderliche Gemeinschaft:* *v. vol. II. p. 1374,26 (inde CAPIT. episc. III p. 139,6).*

gilganus v. glechon.

***gilio, -onis m.** (*gillo; *v. DuC. s. v.*) *pincerna – Mund-schenk:* **CHRON.** Laet. 12 p. 500,4 pater eius (Balduini) tres -es pueros nobiles, quorum patres oberiant, in patrocinio suo nutriebat iure consanguinitatis (*v. notam ed.*).

***gillica subst.** (*orig. inc., ni subest γλυκυσίδη; cf. ALPHITA G 12 glicida, pionia idem*) ?*paeonia – Paeonie, Pfingstrose:* **Ps. HIPPOCR.** phleb. 175 accipiat potionem de pigmentis, . . . -a uncias II eqs.

gilium v. lilium.

***gillonarius** (gel-), -i m. (*gillo) *pincerna – Mund-schenk:* **LEG.** Wisig. 2,4,4 ut . . . palatinis officiis . . . honorentur servi nostri, id est stabulariorum, -orum (ge- var. *L*) . . . prepositi.

gillum v. lilium.

***gilstrio** (ki-), -onis m. (*theod. vet. gilstiro; v. Abd. Wb. IV. p. 260*) qui ad tributum quoddam obligatus est – *Zinsmann, Abgabepflichtiger (de re v. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer 4I. 1899. p. 495. 528sq.):* **DIPL.** Ludow. Germ. 77 quam (curtem) a quibusdam -bus nostris . . . emerat presbyter eqs. 81 accepimus . . . quattuor k-es cum tributis suis.

gilvus (bilbus, gilbus), -a, -um. *helvus, flavus – (honig-, hell-)gelb:* **PAUL. ALBAR.** carm. 6,7 dum pingunt bilbam (sc. puellam) fulgentes (fulgentem *cod.*) [s]jelenci. **SCHOL. EN-CHIR.** 1,156 si sint colores . . . rubeus, viridis, -bus eqs. **CONR. MUR.** clip. 18 Lothoringus habet -um clipeum. *ibid. al. subst. neutr. i. quod flavum est, color helvus – gelbe Farbe, (das) Gelb(e) (de insignibus):* **CONR. MUR.** clip. 52^b quem (cli-peum) de -o dicam fore pictum. 70 in -o cervus niger est. *ibid. al.*

gimbosus *v.* gibbosus.
gimel (gemel, gymel). *littera tertia alphabeti Hebraici*: 1 *proprie vel alleg.*: CARM. Scot. I 14,1,3 gemel sermonum retinet ΠΛΗΡΟΜΑ (gloss.: plenitudo) datorum (cf. *Hier. epist.* 30,5). *v. et vol. III. p. 8,38. 2 translate i. q. lamentatio – Klage*: NICOL. BIBER. carm. 915 hic iacet Henricus ... Erfordia nunc cane gymel (gloss. H: idem est quod lamentum, quod invenitur in trenis Ieremie).
gimellaris *v.* gemellaris.
gimnasium, gimnazium *v.* gymnasium.
gimnicus *v.* gymnicus. **gimnosophista** *v.* gymnosophista.
gimnus *v.* gymnus. ***gimpna** *v.* *gymna.
gimnasium, gimnazium *v.* gymnasium.
ginciana *v.* gentiana. **gindium** *v.* cnidium. *adde ad loc. cit. vol. II. p. 736,20*: ALPHITA C 40 coconidium, gindium (-um, cindium *sim. var. l.*), semen laureole idem.
ginec(a)eum, ginentium *v.* gynaeceus.
ginestra *v.* genista.
***gingaralis**, -is *f.* (ginga; cf. André, *Plantes* p. 110) *altercum, hyoscyamus – Bilsenkrout*: DYNAMID. Hippocr. 2,10 iusquiamum, hoc est -is sive symphonica.
gingiber *v.* zingiber: ANTIDOT. London. p. 21,10. *al.*
gingid(i)um, -i *n.* (γγίδιον) *pastinaca – Pastinake, Möhre*: PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 150,23 comedant mulieres *hydropicae* ... -da (3,48,4 γγγίδια), porra, sinipa *eqs.*
gingiva (gen-), -ae *f. vel saepe plur. gingivae* (gen-, -ibae *sim.*), -arum *f. script.* -guiv(a): l. 33. *adde* HILDEG. (?) *caus.* 370. *ibid. al. form. decl. II. l. 41. ?neutr.: l. 31.*
 1 *proprie i. q. caro dentes in ore continens, οὐλον – Zahnfleisch*: TRACT. de caus. mul. 70 si ... ge-be (-e *var. l.*) nigre fiunt *eqs.* ANTIDOT. Sangall. p. 89,23 thus ad -a tumida. RE-
 CEPT. Bamb. 9 cornum cervinum comburis et teris et -bas infri-
 cas. HILDEG. caus. 192 se ad -uivas dentium et ad ipsos dentes
 extendunt *venulae eqs.* ALBERT. M. animal. 1,231 circa dentes
 ... utriusque mandibulae sunt -ae. *saepe. in imag.*: BENZO
 ad Heinr. IV. prol. p. 98,8 (vs.) dentes (*sc. Benzonis*) sunt infir-
 mi et -e lacere (*v. notam ed.*). 2 *meton. i. q. maxilla cum*
dentibus – Gebiss: MIRAC. Wigb. 6 (MGScript. VIII p. 522,9;
 c. 1112) ad indicium consecutae medicinae fecit *mulier* ceream
 ge-ae ad similitudinem humanae ge-ae. *in imag.*: CHART.
 Worm. 91 p. 75,41 (c. 1190) -us emulorum venenum lesionis in-
 stillare frequenter nititur.
***gingnitio** *v.* *gignitio. **gingno** *v.* gigno.
ginicum *v.* cnicus. ***ginifo** *v.* *gnipho.
giniparus, giniperum, -us *v.* iuniperus.
ginitrix *v.* genetrix. **ginnasium** *v.* gymnasium.
ginnasticus *v.* gymnasticus.
***ginneus**, -i *m.* (γίνυος) *hinus – Maultier*: RHYTHM. 63,6,2 spanus et -us inierunt consilium (*v. P. Stotz, Festschr.* W. Bersch. 2002. p. 144sq.).
ginnio *v.* hinnio. **ginno** *v.* gigno.
***ginovagium** *v.* *guidagium. **gintaculum** *v.* ientaculum.
giometer *v.* geometer. **gipp-** *v.* gibb-. **gipsas** *v.* dipsas.
gipsarius *v.* gypsarius. 1. **gypsum** *v.* gypsum.
 2. **gypsum** *v.* dipsas. **gipsus** *v.* gypsum. **gipt(us)** *v.* git.
gipus *v.* gibbus. **gira** *v.* hieros.
***giracineus** *v.* *hieracineus. ***gira solis** *v.* *gyrasolis.
***giramentum** *v.* *gyrumentum.
***girata**, -ae *f.* (orig. *inc.*, *ni subest* gyrare) *campus, territorium – Landstück, Flur, Gewinn*: INNOC. III. epist. (NArch. 45. 1924. p. 109,11) in quibus (*possessionibus*) haec propriis duximus exprimenda vocabulis: ... fundum in regione Furfi et quinque -as *eqs.* registr. 6,88 p. 142,5 in quibus (*possessionibus*) haec propriis duximus exprimenda vocabulis: ... sanctam Mariam in Casis cum -a, id est piscaria in Fucino.
giratio *v.* gyratio. ***girativus** *v.* *gyrativus.
***girator** *v.* *gyrator. ***girbus** *v.* *zirbus.
gircovagus *v.* gyrovagus.
girgillus, -i *m.* *colus – Spinnrocken*: ALBERT. STAD. Troil. 5,208 huic (*Penthesileae*) clypeus speculum fuerat ... , scutum -um, lancea supplet acum.
***girguncus** (ger-, -gon-, -gozus, -ngus, -nzus), -i *m.* (orig.

inc., fort. arab. zirnih; de re v. F. Käs, Die Mineralien in der arabischen Pharmakognosie. 2010. p. 654sqq.) *?arsenicum (flavum) – ?(gelbes) Arsenik (usu alch.)*: PS. AVIC. anim. 6 praef. p. 164,18 in tertio capitulo ... agit de -is. p. 174,7 per -zos et auripigmentum rubeum intelligas ignem in libris meis. 6,3 p. 212,11 ubi inveneris gergozos, scias esse ignem. 6,11 p. 265,12 accipe de -ongis pondus unum *eqs.* 6,14 p. 278,4 accipe de gergoncis, intellige de igne.
***giris** *v.* *gyris. 1. ***girus** *v.* *gyris. 2. **girus** *v.* kyrius.
 10 1. **giro** *v.* 1. gyro. 2. **giro** *v.* praegyro.
 3. ***giro** *v.* 2. *gero. **giroacus** *v.* gyrovagus.
***giroballo** *v.* *gyroballo.
***girofalcus** (gerf-, -chus *sim.*), -i *m. vel raro* ***girofalco** (gyr-), -onis *m.* (cf. *theod. vet. gir et falco [scand. vet. geir(i)falko]*; cf. *francog. vet., prov. vet. girfaut sim. [cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 43 et Stotz, Handb. 1,III §20. 6], inde ital. girifalco [cf. Battaglia, Dizionario. VI. p. 847^c sq.] falco rusticulus (L.) – Jagdfalke, 'Gerfalke'*: ACTA imp. Winkelm. I 712 (a. 1242/44) pro liberatione ... falconerii ... , asturis et gerf-hi. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,12 genera aquilarum et -orum. 2 p. 126,7 melior proportio in -is est hec *eqs.* ALBERT. M. animal. 23,53 genus ... secundum nobilium falconum est gy-num genus. SALIMB. chron. p. 93,10 imperator Fridericus misit elefantem ... cum multis gerf-is et asturibus
 25 (*inde* ALBERT. MIL. temp. 237 add.). *saepe.*
girografus, -aphus *v.* geographus.
giros *v.* hieros. **girovagus** *v.* gyrovagus.
gir(r)us *v.* gyrus. ***giryllus** *v.* *gyrillus.
***gisindius** *v.* *gasind(i)us. **gissum** *v.* gypsum.
 30 ***gistellum**, -i *n.* (*theod. vet. gestelle*) *locus piscaturae, feturae (piscium) – Fang, Laichplatz*: DIPL. Conr. II. 136 p. 184,7 cum ... piscationibus, stationibus, id est -is piscium *eqs.* (*inde* DIPL. Heinr. III. 11 p. 13,44. DIPL. Heinr. IV. 6 p. 10,33).
 35 ***gist(a)**, -ae *f.* (*francog. vet. giste*; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. V. p. 25q.; *de re v. C. Brühl, Fodrum, gistum, servitium regis. 1968*) *script. gextis: l. 39. 1 proprie i. q. servitium hospitii – Herbergsleistung, Gastung*: CHART. Basil. A I 296 p. 453,1 (a. 1210) ab omnibus exactionibus, talliis, gextis sive hospitationibus ... debent esse liberi *mansionarii*. 2 *meton. i. q. hospitium – Herberge, Logis, Quartier*: GISLEB. MONT. chron. 231 qui (*venatores*) multa per loca in Hanonia -as suas et porsonia de iure habebant *eqs.* CHART. Lamb. Leod. 256 p. 329,6 in -iis, quas ... habemus (*sc. comes*) super omnes homines commorantes ibidem. *ibid. al.*
 45 **gistum** *v.* 1. gero.
git (grith, gich, giht, gipt, gite, gith, gitte, gitto) *subst. indecl. n. vel git(h), git(h)is vel gitteris n. (m.: l. 55) vel gittus* (giptus), -i *m. vel semel (l. 63) githia*, -ae *f. gen. sg. gitdis: l. 54. μελάνδιον, nigella, cuminum – (Schwarz-)Kümmel*: 1 *def.*: ALPHITA G 15sq. git (gich, giht, gith *var. l.*), melancium, utrumque nomen equivocum est ad cimum ethiopicum et ad nigellam, et est git (giht, gith, grith *var. l.*) nomen indeclinabile, tamen quandoque declinatur git, gitteris (git[h], git[h]is [gitdis]; hic git, huius gitteris [gitti F]; git, gitis; hoc gith, teris *var. l.*). 2 *exempla*: ANON. herm. p. 102,12 melantio, id est giptus. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: id est lilium, rosas ... , git *eqs.* (*inde* FORMA mon. Sangall. 43,20 hortus *sc. habet* ... caulas, betas, gitto). RE-
 60 CEPT. Sangall. I 183 gitti, aneti semen I (*sc. uncia*). ANTIDOT. Glasg. p. 117,19 purgat ... per nares: ... gite cum mel *eqs.* ANTIDOT. Cantabr. p. 162,3 recipe piper, gitte *eqs.* DYASC. p. 102^b githia est, que in segetibus crescit, habens semen nigrum et minutum. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 380^H gipt et nigellae ... semina sunt. BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 306,31 nigella et gith sunt sibi vicaria. *al.*
***githago** (gitago), -inis. *gen. sg. -enis: l. 70. Agrostemma Githago L. – Kornrade* (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 153sqq.): TRACT. de aegr. cur. p. 186,18 farinam fabarum et gitagenis amenti ... admisce.
 70 ***gittum**, -i *n.* (*theod. inf. vet. gicht*; cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 868sq.) *confessio (expressa) – (erzwungenes) Ge-*
 [Orth-Müller]

ständnis: CONST. imp. II 425,12 (a. 1200) in iuramentis istis nulle ocasiones sunt ammiscende, que -a dicuntur.

***gituticus**, -a, -um. (orig. inc., ni subest gutta) *guttae similis* – *tropfenähnlich*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 7 p. 25,14 vocantur isti panniculi (sc. *oculorum*) -i (ietatrices A p. 25,30, gutatici ed. princ.).

***giudaticum** v. *guidagium.

***givelum**, -i n. (an -us, -i m.?) (theod. inf. vet. gevel) *fastigium* – *Giebel(wand)*: CHART. scrin. Col. B 666 (a. 1237) quod nullus ... obstruet lumen fenestrarum domus sue (sc. *viduae*) ... respicientium in -o versus novum forum.

***giwarandia** v. *guarandia.

***giwerida**, -ae f. (theod. vet. giwerida) *affirmatio, attestatio* – *Bestätigung, Beglaubigung* (de re v. Dt. *Rechtswb.* IV. s. v. 'Gewähr' p. 647sq.): CHART. Fuld. A 448 (a. 824) qui (*testes*) hoc audierunt et viderunt -am.

***glaba** v. *glavis.

glabellus, -a, -um. *calvus, glaber* – *kahl, unbehaart, glatt*: EGBERT. fec. rat. 1,311 commendo calvum, non tota fronte -um. GUTOLF. Agn. 44 -e aures equales (sc. *iuuabant*). v. et l. 35.

glaber, -bra, -brum. 1 adi. i. q. *capillis vacuus, glabellus* – *kahl*: MIRAC. Remacli 1,8 p. 436,2 sine capillis et barba -r remansit *homo iniquus*. 2 subst.: a masc. i. qui *calvus est* – *Glatzkopf* (de monacho tonso): COLUMB. epist. 5 p. 170,17 quis poterit -r (-um ci. ed.) audire? RADBERT. Arsen. 1,8 p. 33,7 -r iste ... factus est querimoniarum philosophus. b fem. i. q. *frons (calva)* – (*kahle*) *Stirn*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,29 si haec ... tuam (sc. *auctoris*) cingent diademata -am (cf. P. Vossen, *Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer*. 1962. p. 70).

***glabries**, -ei f. *alopecia, scabies* – *Fuchsgrind, Räude*: ALPHITA G 45 -es (ga-, -bies var. l.), id est *tinea*.

glabrio, -onis m. qui *calvus est* – *Glatzkopf*: EGBERT. fec. rat. 1,1484 ridebam frontes levi quoque pelle glabellas (gloss.: *calvas, sine pilis; -o est toto capite nudatus*).

glabrosus (gra-), -a, -um. *alopecia affectus* – *vom Fuchsgrind befallen* (usu subst.): v. vol. I. p. 499,57.

glacialis, -e. script. glati-: l. 43, 47. adde: CHART. march. Misn. II 445.

1 adi.: A proprie: 1 strictius i. qui *glaciem affert, frigidus, gelidus* – *eiskalt, frostig, eisig, Eis(es)*:- a in univ.: POETA SAXO 5,319 glati-is hiemps. HERIG. gest. 40 -em frequentantes (sc. *praedicatores*) oceanum. ADAM gest. 4,40 p. 277,5 longo traiectu -em (om. B1b) Island collegerunt *sodales*. ANNAL. Mosom. a. 1077 (MGScript. III p. 161,53) annus glati-is. ALBERT. M. veget. 4,54 nivem a temperamento generationis esse remotissimam propter frigus -e. CARM. Bur. 68,48 -es spiritus diffugiunt. al. in imag.: NADDA Cyriac. II 53 corrige Pyerium modo, quod rutilat, (*intellege ut rutilet, v. notam ed.*), -e. HEINR. WIRZ. cur. 818 nulla quibus (*connubiis*) flamma est, sed -is (gloss. W: a glacie, id est odium) amor. b in nomine insulae: HERM. CARINTH. essent. 77 p. 214,20 Scithie fines ... Scithica lingua 'Island' nominat, quod latine sonat terra -is. 2 latius: a e glacie constans – *aus Eis bestehend*: ALDH. virg. I 39 p. 267,9 quomodo turgescens pontus in cumulum creverit et ... ut murus -is ante eum (*Hilarionem*) steterit. ANNAL. Quedl. a. 1011 p. 531,5 cecidit -is grando ingens. BERTH. chron. B a. 1076 p. 252,8 ut ... viam in se -em exhiberent *fluvii consolidati*. b aptus ad *glaciem, nivem* – *geeignet für Eis, Schnee*: CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 30,42; a. 1281/82) cadens de vehiculo -i (*'Schlitten'*) mortuus est Otto. c a glacie ortus – *vom Eis herrührend*: WOLFHARD. Waldb. 1,11 p. 168,4 quo (*Leibolfo*) respondente ... -es iniurias formidare. B meton. i. q. *hiemalis* – *Winter*:- POETA SAXO 3,629 solstitii -is tempore crescens asperitas brumę. C translate i. q. *glaciei similis* – *eisähnlich*: 1 anat. in iunctura umor vel grando -is i. q. *lens q. d.* – *Linse*: ALBERT. M. anim. 2,3,13 p. 118,39 lux solis ... super oculum sphaericum et politum multas facit radiorum reflexiones ad medium oculi, ubi est umor -is, in quo sigillantur formae visibilium. animal. 1,170 hic ... nervus se habet ad auditum, sicut se habet humor -is ad

visum *eqs.* 1,197 'quorum (*umorum in pupilla*) est humor, qui vocatur -is' (ex Avic. canon. 3,3,1 p. 203a^v). al. v. et p. 777,10. 780,15. 2 alch. i. q. *induratus, crystallinus* – *verfestigt, kristallin*: GEBER. invent. 4 p. 715,28 alumen -e ('*Eisalaun*') vel Rochae duplicem habet praeparationis modum (de re v. C. Priesner, K. Figala, *Alchemie*. 1998. p. 19). Ps. ARIST. tract. p. 790,13 sulphur -e.

II subst. masc. i. q. *lens q. d.* – *Linse* (usu anat.): Ps. GALEN. anat. 1 p. 168^D creata est *albuginea* ... in facie -is; clara ... posita est propterea, quod gravetur delatio luminis super -em. ALBERT. M. animal. 1,198 cum ad oculum devenerit umor, elevatur ad medietatem posterioris partis -is usque ad maiorem circulum ... qui in duo aequa secatur -em. *ibid.* al.

adv. ***glacialiter**. *glaciei modo* – *wie Eis*: Ps. BEDA mund. const. 1,301 quod ... indurate -r celo cohereant *aquae supercaelestes*.

[**glaciativum** v. *gelaticia. form. corrupt. fort. add. ad p. 638,27: THADD. FLORENT. cons. 164,15 sint ... preparate *carnes* cum aceto vel agresta faciendo morticum vel -um.]

glacies, -ei f. vel raro (l. 26,28,31) **glacia**, -ae f. script. et form.: glati-: l. 26,31,55,56. -ens: l. 61. abl. sg. -e: l. 56. ?per synizesin (bisyllabum): l. 25.

1 proprie de liquoribus frigore concretis i. q. *κρύσταλλος* – *Eis*: a in univ. (usu plur.: l. 31): RHYTHM. 146,59,5 imber, nix, pruina, -es nec fulgora nocent. ANDR. BERG. hist. 10 donec rumperetur ipsa -tia cum fuste. ADAM gest. 4,36 p. 272,6 Thyle nunc Island appellatur a -e, quae oceanum astringit. ALBERT. MIL. temp. 215 milites equitabantur super -am dicti Paudi. saepe. v. et vol. III. p. 1425,3. in imag. et per compar.: AETHICUS 37^a,27 quasi ... scintilla ignis super dorsa -arum (glat- var. l. ed. Prinz) continere non valet. CHRON. Erf. mod. II a. 1238 p. 234,17 relique (sc. *carnium frusta*) ... solis ardore veluti -es liquefacte sunt. CARM. Bur. 118,2,3 pectus habet -es. al. b in nomine avis ('*Eisvogel*') : ALBERT. M. animal. 7,170 quae (*avis*) residet apud aquas ... et apud Germanos vocatur avis -ei. c c. colore quodam: a pruina – *Reif*: ALBERT. M. animal. 7,59 'pastores ... cognoscunt oves, quae possunt pati hyemem, quoniam super quasdam invenitur -es (p. 596^b,1 *πάχυνη*), ... et quae inter oves est debilis, non potest a se excutere -em'. b gleba glacialis – *Eisstück, -scholle*: VITA Wandr. 8 (MGMer. V p. 17,14) in medio -arum soleditate psalmodia decantabat. CHRON. Font. a. 849 (MG Script. II p. 302,31) gelu magno fluvius Sequana -erumque densitate superveniente tegebatur. VISIO Tnugdali p. 28,22 stridor -erum inundantium. HONOR. AUGUST. summ. a. 1125 (MG Script. X p. 131,35) inter quam (*grandinem magnam*) et -es praegrandis cecidit. γ mons perpetuis obsitus *nivibus* – *Gletscher* (cf. francog. glacier): DIPL. Conr. III. 155 p. 283,23 fundum in Grindelwalt a Sconeicca usque ad Alpigium et ad -em inferiorem ... consignamus *eqs.* CHART. Bern. II 259 p. 278,7 recognoscentes (sc. *nobiles*) quasdam possessiones in Grindelwalt, videlicet ab inferiori -ie usque ad superiorem, ... possedis. *ibid.* al. 2 meton. i. q. *frigus, gelu* – *Frost*, (*Winter-, Eises-)* *Kälte*: WANDALB. mens. 24 -es riget horrida campis (cf. Verg. Aen. 4,251). HRABAN. carm. 28,4 nec boreas -tie (glatię var. l.) stringere nempe valet (sc. *amicum*). CHART. Pruss. II 317 (a. 1273) tenentur *viri* ... piscari usque ad -em singulis annis. v. et p. 13,69. 3 translate i. q. *crystallus* – *Kristall* (usu alch.): a fort. i. q. *anthrax* – *viell.*: Zinnober(erz): HERACLIUS II 51 -es (glades ed., vix recte) ... vel -ens, cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt (sed v. notam ed. p. 143sq.). b sal -ei ('*Kristallsalz*') : ANON. secret. p. 73,25 sal inderami, id est sal -ei ('*Kristallsalz*'), sive gemma naturalis est. c alumen -ei ('*Eisalaun*') : de re v. l. 6): Ps. ARIST. magist. p. 645^a,40 recipe ... aluminis de -e lib(ram) I. GEBER. investig. 4 p. 481 alumen -ei vel Rocae duplicem habet praeparationis modum, unum pro corporibus calcinatis abluendis, alium pro spiritibus sublimandis.

glacio (glazio), -avi, -atum, -are. partic. praes. -ens: p. 711,1. usu mediopass.: p. 711,5.

1 trans. i. q. *gelare* – *gefrieren, erstarren lassen*: VITA Annon. III 4,7,4 qui (*Henricus*) prius oppida demoliebatur vel ip-

[Orth-Müller]

sum pene metu -ente Rhenum. 2 *intrans. i. q. gescere – gefrieren*: CARM. cod. Paris. (8812) 4,6,3 qui (*Pater*) gelidas latices fluere et fluidas -ziare iubet. ANDR. BERG. hist. 10 vinum intra vascula -vit. ABBO SANGERM. bell. 2,341 tunc (sc. *mense Martio*) -bantur (gloss.: gelascebant) torpentis secla Novembris.

adi. **glaciatus**, -a, -um. *glacialis – eisig, vereist, Eis-: v. vol. II. p. 80,19.*

***glaciosus**, -a, -um. 1 *glacialis – eiskalt, eisig*: CARM. cod. Vat. (5330) 18,1 flatibus eorum -is (cf. *Ambr. hex. 2,4,16 p. 56,2 glacialibus*) nimpha rigescens vertitur in niveum specimen. 2 *glacie opertus – eisbedeckt, vereist*: DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,19 qui (*episcopus*) ... -as rupes ... nudis pedibus persequentibus inimicis fugiendo superavit. Orth-Müller

1. *glades v. clades.* [2. *glades v. glacies.*]

gladiarius, -a, -um. *gladios fabricans – Schwerter verfertigend, Schwertmacher- (usu ellipt.)*: ALBERT. M. metaph. 11,2,21 p. 509,63 quae (*artificia*) accipiuntur sub uno, sicut est frenifactiva (sc. *intellegentia*) et -a et scutaria ... sub militari.

gladiator, -oris m. *script. -tur*: URSIN. Leod. 20 (MGMer. V p. 342,17). 1 *qui (gladio) armatus est, pugator (gladium gerens) – (mit einem Schwert) Bewaffneter, (Schwert-)Kämpfer*: A *strictius*: 1 *gener.*: a *in univ.*: PASS. Sigism. 1 (MGMer. II p. 333,13) Romanos Galliarum ... -um (*gladiorum var. l.*) manus interfecit, (*gladiatoria manu interfecerunt var. l.*). GALB. Karol. 29,13 miles ... praecepit cuidam iuveni -i ferocissimo, ut occideret (sc. *Georgium*) eqs. HERBORD. Ott. 3,5 p. 158,16 -es et turba populi cum telis et fustibus tecta matronae irrumpunt. RAHEW. gest. 3,40 p. 214,2 Mediolanenses ... per paucos sive sagittarios sive fundibularios, interdum etiam per -es, adversum se militiam commoverunt. al. *de praedone*: EBERW. Symeon. 11 ut caput amputet, ferus -r (sc. *praedo*) adest. b *c. notione carnificis* (*‘Scharfrichter’, ‘Henker’*): PASS. Leod. 35 (MGMer. V p. 317,4) exsurgens cervicem tetendit, -em (-es *var. l.*) commonuit, ut, quod sibi iussu fuerat, adimpleret. 36 p. 317,12 ultio divina -em perculit suum. VITA Vulfr. 8 (MGMer. V p. 667,5) quosdam (sc. *damnatos*) ... -um animadversionibus interimens *incredulorum dux*, alios patibulis appendens. RICHER. REM. hist. 2,8 qui (*latronum princeps*), cum iussu regio -i decollandus traderetur, ... veniam ab rege obtinuit. al. c *spectat ad ludos Romanorum antiquorum* (*‘Gladiator’*): ANNAL. chronogr. a. 399 -um ludi tulti sunt Malleo et Teodoro consulibus. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,38 madidas servat -r arenas (cf. *Ov. trist. 2,17*). 2 *iur. i. q. pugator forensis, campio – (Zwei-)Kämpfer (bei Gericht), Kämpfe (de re cf. vol. II. p. 132,28sq.)*: WIDUK. gest. 2,10 factum ... est, ut causa inter arbitros iudicaretur debere examinari; rex autem ... rem inter -es discerni iussit. THIETM. chron. 7,51 multi latrones a -bus singulari certamine devicti suspensio perierunt. INVENT. Matth. 17 nudo latere palpitans -r inexercitatus. B *latius*: 1 *percussor, sicarius – (Meuchel-)Mörder, Attentäter*: LIBER hist. Franc. 35 p. 303^a,26 -es percusserunt regem in ventrem suum duobus scramsaxis. GALB. Karol. 15,24 in ... mortis accessu ... regales ad coelum manus inter tot verbera et ictus -um ... converterat comes. MIRAC. Matth. 1 (MGScript. VIII p. 233^a,59) venit et ille -r ... pallens et tremens et facti sui penitens. al. v. et p. 712,55. *adde*: GISLEB. ELNON. inc. 4,85 hunc (sc. *Christum*) odios aliosque fodis, -r Herodis. 2 *portator gladii – Schwerträger*: GENEAL. Brab. app. 14 (MGScript. XXV p. 397,14; a. 1270/71) Iohannes effectus est ... princeps Brabantie, marchio et -r imperii (sim. GENEAL. Brab. [p. 400,40] Brabantinus princeps ... erat ... regni -r).

II *qui gladios fabricat vel acuit – Schwertmacher, -feger, Waffenschmied*: A *in univ.*: CHART. civ. Magd. 107 p. 56,38 (a. 1244) nostris conburgensibus ..., videlicet qui -es vocantur, ... fraternitatis unionem ... donavimus. ALBERT. M. summ. theol. I 13,55,3 p. 570^a,33 -r facit gladium. ACTA civ. Wism. B 390 in qua (*domo*) -es morantur. REGISTR. Baiuv. B p. 363,28 pellifiles persolvunt dimid. libr. ...; item -es gladium valentem XXXII den. al. *in descriptione loci*: TRAD. Ror. 49 (s. XII.med.) Ulricus Rufus tradidit aream quandam in t e r -es

sitam in manum Haitolfi (REGISTR. Ringrav. 10,3 p. 31,6. CHART. Worm. 373 p. 239,23). B *pro cognomine*: LIBRI confrat. II p. 352,6 Heinrich G-r eqs. CHART. scrib. Col. A II 1 p. 140,10 Tiececha emit aream quandam a Herimanno G-e. CHART. Turic. 648 p. 153,13 testes ... sunt hii: ... Wal. G-r (*‘Schwerter’*, cf. *notam ed.*), civis Thuricensis. CHART. Basil. C I 338 testes huius rei sunt: ... Wernherus G-r cim Swerte. CHART. ord. Teut. (Thur.) 245 nos ... Thedericus G-r, Thedericus filius eiusdem G-is ... consules a burgensibus ... constituti. saepe.

gladiatorius, -a, -um. I *spectat ad pugnam*: A *strictius*: 1 *qui gladio geritur – Schwert(kampf)-, mit dem Schwert ausgetragen*: a *gener.*: CONR. EBERB. exord. 3,22 l. 67 apparuit ei (*seni Acardo*) diabolus -o cum eo conflictu in modum palaestrae decertans. ludi -i i. q. *certamina gladiatorum – Gladiatorenkämpfe, -spiele*: LUP. FERR. epist. add. 6 p. 115, 29 ludi, qui diebus festis ... a iuvenibus agebantur ..., aut gymnici aut -i aut circenses aut scenici nominabantur (cf. *Isid. orig. 18,16,3*). b *iur. i. q. per duellum forense decertatum – durch Zweikampf vor Gericht erfochten*: SIGEB. GEMBL. chron. a. 942 ex regis ... omniumque principum sententia cognitio veritatis commissa est -o iudicio. 2 (*gladio*) *armatus – (mit dem Schwert) bewaffnet*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 312,7 cadaver ... per triduum ne sepulture traderetur, -a manu inhumanissimi (sc. *Mediolanenses*) prohibuerunt. in *imag.*: EPIST. Ratisb. 8 p. 310,7 quicumque alterius decretum universaliter probatum irritum fecerit, suo (*sic*) -am manum ... ratione inducit. B *latius i. q. bellicosus, violentus – kämpferisch, gewalttätig (in imag.)*: EPIST. Ratisb. 21 p. 347,31 ut nullum enormitas suorum delictorum, licet -a, de ponte spei in precipitium diffidentie precipitet (cf. *Aug. in psalm. 70,1,1*).

II *spectat ad artem fabricandi i. q. conficiens gladios – Schwerter verfertigend, Schwertmacher-: ALBERT. M. metaph. 1,2,5 p. 22,27 ad idem ... bonum respicit factrix armorum et -a et sagittaria et frenifatrix artes.*

gladiatrix, -icis f. *quae gladios fabricat – eine die Schwerter verfertigt, Schwertmacher- (usu attrib. et ellipt.)*: ALBERT. M. metaph. 11,2,21 p. 509,84 in materia determinatur frenifatrix et -x (sc. *potestas*).

gladiatura, -ae f. 1 *pugna (gladiatoria), munus militare – (Schwert-)Kampf, Waffenhandwerk*: TRAD. Ratisb. 929 p. 461,22 (a. 1179) qui (*Fridericus*) ... -a se exuerat et meliori vite se manciperat. 2 *hastiludium q. d., torneamentum q. d. – (Lanzen-)Turnier*: LAMB. ARD. hist. 16 -am ... ardentem exercuit comes. 18 p. 571,18 cum ... ventum est ad locum -e vel tornamenti.

***gladiatrix**, -icis f. (*gladius et factrix*) *quae gladios fabricat – eine die Schwerter verfertigt, Schwertmacher- (usu attrib. et ellipt.)*: ALBERT. M. metaph. 1,2,5 p. 22,20 in quibusdam (sc. *scientiis est hoc videre*) ... sicut in equestri et -e (frenifatrice β) et militari.

gladio, -atum, -are. *absol.*: l. 58. *gladio perimere, supplicium sumere (de) – mit dem Schwert töten, hinrichten*: BENED. ANDR. chron. p. 172,4 apprehensis ... episcopis et alii ceteris gladiatores alii berberati, alii (*sic*) -ti, alii in carcerem reclusi. p. 186,3 ve Roma, qui a tantis gentis oppressa ... fuistis, et -ti populi tui, et robor tua ad nichilum redacta est. ALBERT. MIL. chron. 133 in monte Graviano sic dicto quasi a -ando, quia ibi rei -bantur, id est dampnandi iudicabantur.

adi. **gladiatus**, -a, -um. *gladio armatus – mit einem Schwert bewaffnet*: ALBERT. M. princ. 7,2 p. 64,12 cum dicitur aliquis -us (*galeatus var. l.*) vel lanceatus vel aliquo alio instrumento bellico denominatus. *de ordine militum Christi* (*‘Schwertbrüder’*; cf. M. Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. I.* 31933. p. 422sq.): CHRON. rhythm. Austr. 392 Christi milites surgunt -i.

gladiolus, -i m. *vel rarius gladiola*, -ae f. *vel semel (p. 713,3)* **gladiolum**, -i n. *script.*: glagi-: ANTIDOT. Sangall. p. 88,47. RECEPT. Sangall. I 36. *form. indecl. -ol: p. 713,16,17.*

1 *iris – Schwertlilie, Iris (Iris germanica L. [Deutsche Schwertlilie], Iris pseudacorus L. [Wasser-Schwertlilie] sim.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1018sq.)*: WA- [Wellhausen]

LAHFR. hort. 217 te (gloss.: o gladiola, suertella) neque transierim, Latiae cui . . . linguae nomine de gladii nomen facundia finxit. DYNAMID. Hippocr. 2,22 irius, hoc est -um vel erysimon, quod est lilium agri . . . calefacit. HILDEG. phys. 1,118 p. 121,4 swertula (id est -a add. F) calida et sicca est, et omnis vis eius in radice est. ALPHITA X 19 xiridia, id est -us (cf. comm. ed. p. 572). ALBERT. M. veget. 6,355 -us est herba ad modum gladii disposita eqs. saepe. v. et vol. I. p. 121,23,33. II. p. 280,54. de radice: ANON. herm. p. 101,7 -us, id est radix hirios. de certis speciebus: TRACT. de aegr. cur. p. 170,11 tolle -i ortensis radicem et contritam da patienti. p. 195,40 radix -i paludensis valet (sc. contra plagam). al. v. et vol. II. p. 280,56sq. 2 xiphion – Siegwurf, Gladiole (Gladiolus communis L. [Gemeine Siegwurz], Gladiolus segetum Ker-Gawler [Saat-Siegwurf]; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 690sq.). BOTAN. Sangall. 27^{capit.} nomen herba -l (v. comm. ed. p. 330sq.; cf. Ps. Apul. herb. 46 herba xifion). 31,4 -l radices. DY-ASC. p. 198^b xifion sive ut alii fagasmon (i. phasganion) sive ut Latini -us segetalis folia habet yridis similia. al.

gladius, -i m. (?f.: l. 42) vel raro **gladium**, -i n. script. et form.: cl.: l. 29,59 p. 715,19. acc. sg. -dum; p. 716,6. confunditur c. gaudium: l. 32,67 p. 714,2.

ensis, **spatha** – **Schwert**: **Istrictius**: **A proprie**: 1 gener.: a in univ. (plur. pro sing.: l. 26): WILLIB. Bonif. 8 p. 50,18 cum -is cunctaque militiae armatura. WALAHFR. Blaithm. 155 barbare, duc -os, capulum cape. REGINO chron. a. 860 p. 79,9 qui (Franci) comminus strictis -is pugnare consueverant. WALTH. SPIR. Christoph. I 27 presul . . . lictoris -um prona cervice suscepit. GERH. AUGUST. Udalr. 2,11 neque -us (c-var. l.) corpus meum (sc. Liutnoti) vulnerare (sc. poterit). VITA Heinr. IV. 4 p. 18,5 vindex -us. CHRON. Pol. 2,16 p. 81,22 necessarium est nos . . . -is (gaudiis var. l.) ambitiosorum . . . interire. **persaepe**. pro cognomine: CHART. Turic. 945 p. 30,10 (a. 1255) acta sunt hec . . . presentibus, quorum nomina subscribuntur: Ulricus villicus . . . , Henricus G-us. in visione: CHRON. reg. a. 1172 p. 123,33 cuidam militi -us ex aere pendere visus est. VITA Herm. Ios. 33 p. 695^b,715sq. vidit (sc. in firmamento) figuram -i brevis quidem, sed lati . . . ; luna vero . . . , cum -um contigisset eqs. b c. sensu pugnae, violentiae: WIDUK. gest. 3,46 p. 127,23 melius -is quam linguis colloquium incipiamus (sc. rex cum sociis). THIETM. chron. 3 prol. 8 (vs.) ultrici -o perierunt plurima regno. 4,62 regio gentili -o desolanda . . . relinquitur. WIPO gest. 12 populus . . . igne et -o periit (HIST. peregr. app. p. 173,23. al. sim. p. 301,8). DIPL. Frid. I. 502 p. 432,38 quos (Hispanos) ad fidem catholicam verbo convertit Karolus et -o. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 133,27 quam (hereditatem) -o et arcu nostro conquisivimus. saepe. c c. sensu muneris militaris ('Kriegshandwerk'): RAPULARIUS 104sq. deposui -um milicieque iocum; et modo pro -o manus utitur . . . ligone (cf. p. 714,6). 2 publ., eccl., iur.: a in univ.: a spectat ad tributum, servitium sim.: DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,14 (spur. s. XII^m) venditores -orum debent dare X^{mum} -um. CHART. Argent. I 616,111 qui -os poliunt, debent purgare -os et galeas vicedomini. TRAD. Patav. 1322 Henricus fabricator -orum . . . cum uxore sua . . . sunt censuales . . . ad V denarios. al. ?in titulo: CHART. Wernig. 10 p. 8,23 (a. 1265) senior dominus ad -um de dominio in Wernigerode. b spectat ad usum legibus interdictum: LEX Ribv. 71,5 si quis . . . alio brachium . . . mancaverit, sic eum componat, ac si cum c-o (-o var. l.) ipsum debilitasset. LEX Saxon. 6 si -o vestem . . . alterius inciderit, XXXVI solidos componat. OTTO FRISING. gest. 2,19 legem dedit rex, ne quis infra castrorum ambitum -um ad . . . commilitonis nocumentum portare auderet. CHART. Brixin. 74 p. 82,3 quicumque infra muros civitatis . . . venerit . . . -os, cultellos et alia arma in hospicio relinquat. al. g spectat ad duelum forense: LEX Ribv. 60,2 si quis . . . contrarius steterit . . . , ipse cum -o (gaudio var. l.) suo hoc studeat defensare. b usu symbolico: a spectat ad praestationem cinguli militaris ('Schwertleite'): BERTH. chron. A. a. 1065 p. 198^a,6 accinctus est Henricus rex -o anno regni sui IX., aetatis autem suae XIII. RAHEW. gest. 3,6 p. 171,15 Fridericum ducem . . . adhuc adolescentulum . . . -o accingi et militem profiteri postulant (sc. le-

gati Constantinopolitani). DIPL. Karoli M. 802 p. 396,30 ut dictus potestas ipsi (sc. Frisoni) -um (gaudium var. l.) suum circumcingat et . . . militem faciat. al. b spectat ad renuntiationem saeculi: CARM. var. III 27,1,14 ex -o baculum dux fert Rotharius. CHART. Aquens. 30 l. 13 sicut mos est militibus, deposito -o seipsum ad altare reddidit miles (cf. p. 713,49). AN-NAL. Pegav. a. 1124 p. 255,16 in praesentia . . . episcoporum cum deditione -i tam militaria quam omnia secularia perosos abdicavit marchio. g spectat ad deditionem, subiunctionem: 10 NOTKER. BALB. gest. 2,18 cum reges Nordmannorum . . . pro sempiterna subiunctione vel deditione -os suos ipsi (regi) dirigerent. WIPO gest. 13 p. 35,3 Ravennates . . . nudis pedibus atque exertis -is, ut lex eorum praecipit victis civibus, ante regem venientes. DIPL. Frid. I. 351 p. 191,31 Mediolanenses . . . nudos -os in cervicibus suis deferentes . . . res . . . in nostram potestatem cum plena deditione reddidere. ANNAL. Magd. a. 1175 castrorum acies . . . arma ponunt, -os iugulis inponunt et . . . vestigiis imperatoris se prosternunt. saepe. d spectat ad traditionem, abdicationem: VITA Bonif. II 8 p. 99,15 productio -o dedit papa ei (principi Pippino) et in eo . . . dedit patrocinandi potestatem. OTTO FRISING. gest. 2,5 ut Gnuto . . . regium nomen per porrectum -um abdicaret eqs. GERHOF. Antichr. 1,37 p. 345,3 prefectus urbis . . . vindictarum . . . faciendarum potestatem ab imperatore per -um evaginatum accipit. CHART. Ba-benb. 207 p. 10,12 omnes iusticias . . . Agapito . . . per oblationem -i delegando contulimus. al. e spectat ad (con)iurationem: HROTSV. prim. 349 dextra . . . levata iurat Bernradus per -um eqs. HEINR. LETT. chron. 16,3 p. 105,10 -orum calcatione coniurationem suam pagano more confirmaverunt Lyvones et Letti. c de insigni (in veste depicto: l. 46,47,51): a regis, imperatoris: WIDUK. gest. 1,25 sumptis . . . insigniis, lancea sacra, armillis aureis cum clamide et veterum -o regum ac diademate. ORD. coron. imp. 15,12 accipe (sc. rex) -um imperialem. OTTO SANBLAS. chron. 8 p. 9,21 qui (Otto palatinus) -um maiestatis imperatori astans tenebat. CHRON. reg. a. 1174 p. 125,24 ad caput . . . eius (sc. corporis Valentiniani imperatoris) corona . . . ad latus autem -us rubigine peresus . . . habens . . . lapidem victoriae est inventus. persaepe. b iudicis: CHART. Tirol. notar. II 479 (a. 1242) in . . . sigillo . . . iusticiarius . . . se-debat in cathedra et in una manu tenebat -um extentum. g viri nobilis, magistratus: TRAD. Frising. 634 p. 539,15 (a. 839) Ratolt viriliter circumcinctus -o suo . . . tradidit eqs. adde: CASUS Gall. cont. 37 contra consuetudinem quidam ex ipsis (cellerariis) more nobilium -um cingebant. d ordinis mili-taris: NARR. itin. nav. p. 191,29 qui (Hierosolymitani milites) ferunt -os in vestibus. ARNOLD. LUB. chron. 5,30 p. 212,26 professionis sue signum in forma -i, quo pro Deo certabant, in suis vestibus referebant (sc. templarii; cf. notam ed.). HEINR. LETT. chron. 6,5 quibus (fratribus militiae Christi) . . . papa . . . regulam Templariorum commisit et signum in veste feren-dum dedit, scilicet -um et crucem. d in nomine ordinis mili-taris: CHRON. reg. cont. II a. 1217 p. 195,27 auxilio . . . eorum militum, qui dicuntur de -o, . . . eam (sc. Alkhar civitatem) ce-perunt signati. III a. 1217 p. 241,6 advenerunt fratres milicie sancti Iacobi, qui et de -o appellantur. GOSW. carm. 202 militi-bus -i terra . . . datur. GESTA crucig. Rhen. 2 p. 34,8 cum reddi-dissent (sc. exercitus christianorum) castrum fratribus de -o. al.

B in imag.: 1 in univ.: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,14 qui contra . . . Satane insidias . . . lanceo lectionis, -o ieiunii, clippeo continentiae . . . dimicabat. VITA Adalb. Prag. A 27 adversus . . . profanos . . . idolatras -um predicationis acuens. BRUNO QUERE. Adalb. 32 p. 39,9 stantes inter mille -os (globos var. l.) . . . diaboli . . . nutrimus adhuc avaricie . . . pestem. VITA Meinw. 194 transfixus episcopum . . . doloris nimii -o. saepe. 2 spectat ad potentiam saecularem: DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 212,27 eum (sc. nostrae constitutioni contraeuntem) . . . ut . . . hostem regni . . . iudicialis -i nostri animadversione perse-quendum . . . proscribimus. RANGER. carm. 874 nec iam sub -o serviat . . . baculus. DIPL. Frid. I. 289 p. 102,28 -um iusticie, -um ulcionis . . . in cervicem impiorum . . . deservire oportebat. al. 3 spectat ad poenam canonicam ('Kirchenbann'): CONC.

Karol. B II 12 p. 131,33 ecclesia ... -um non habet nisi spirituale et divinum (ANNAL. Altah. a. 974 p. 12,18. *saepe. sim.* GERB. epist. 31 p. 57,1 spiritus sancti -o. al.). REGINO chron. a. 866 p. 84,19 ut ... anathematis -o feriretur ipse (rex; ALEX. MIN. apoc. 20,2 p. 410,17. *saepe. sim.* THIETM. chron. 6,86 excommunicationis -o. al.). BERTH. chron. B a. 1075 p. 232,26 nec metuens rex ... severitatis illius (papae) comminatorium -um. EPIST. Hann. 30 ut Rome ecclesia ... utatur in illum (episcopum) -o absconsionis. *persaepe.* 4 spectat ad potestatem duplicem, sc. imperii et ecclesiae ('Zweigewaltenlehre', 'Zwei-Schwerter-Lehre' [loci spectant ad Vulg. Luc. 22,38]; de re v. LexMA. IX. p. 720 et 725sq. et W. Levison, DtArch. 9. 1952. p. 145sq.). CAES. HEIST. Engelb. 1,5 p. 242,32 acceperat ... cum episcopatu -um spirituale et cum ducatu -um materiale (CHART. civ. Erf. 113 p. 62,15. *saepe.*) CAES. HEIST. hom. exc. 160 p. 127,31 duplicem habent -um pene omnes episcopi Alemannie. VITA Karoli M. 1,13 p. 34,13 inclitus ventilator utriusque -i (CHART. Turg. III 538 p. 356,10 u. c-i. al.).

C per compar.: 1 gener.: RUP. TUIT. vict. 12,17 p. 391,3 ut quid, ... tam fortis divinitas verbi, me carnem tuam dereliquisti intus te continens tamquam -us, qui de vagina sua nolit egredi? de xiphia ('Komet'): LUP. FERR. epist. 20 p. 28,13 Iosephus ... prodit ... fuisse stellam in morem -i ... super ... urbem (sc. Ierusalem). 2 natur. et anat.: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,7 p. 10a^r que (teneritudo) est super cartilaginem, que assimilatur -o. ALBERT. M. animal. 12,152 in animali ..., quod tobyz vocatur, membrum ... est, quod -us vocatur propter conformitatem, quam habet ad figuram -i. Iob 39,9 quibus (quibusdam piscibus marinis) de nare egreditur cornu ad figuram -i. v. et p. 713,2,716,1.

D alleg.: HRABAN. univ. 20,6 p. 537^{AB} -us peccatoris est quilibet dolus. p. 538^A -us ... plures significationes habet ...; nam -us ... severitatem legis ... significat eqs. VISTO Karoli M. p. 294,6 -us (-um var. l.), qui nobis a Deo transmissus est, potestas ab illo nobis collata non inconvenienter accipi potest. ALBERT. M. Iob 27,14 -us ... dicitur vindicta ulciscens iniquitatem. *saepe.*

E meton.: 1 vir (-o) armatus - (mit dem Schwert) Bewaffneter, Schwerträger: CONST. imp. I 277,11 violator pacis a iudice citatus ad iudicium veniat cum triginta -is tantum. 2 pugna, bellum - Kampf, Krieg: AGNELL. lib. pont. 68 l. 70 irae, rixae, dissensiones et -a erunt. CHRON. Salern. 53 in t e s t i n u m -um inter Beneventanos exortum est (154 p. 161, 3). ANNAL. Quedl. a. 1017 plurimis civili -o peremptis. ANNAL. Altah. a. 907 occisio Bawariorum in gentili -o. al. 3 accinctio -i (regalis) - Schwertumgürtung (des Königs): ORD. coron. imp. 14,36 oratio post -um: eqs. 4 -i potestas sim. i. q. iudicium sanguinis - Hochgerichtsbarkeit, Blutbann (de re v. HRG II. p. 172sq.). CHART. Argent. I 616,11 (p. 1129) imperator ei (advocato) bannum, id est -i vindictam in ... dampnandos ..., tribuit. CHART. Sil. C 13 p. 290,10 hec est forma compositionis inter ... ducem ... et ... episcopum ... de controversia iurisdictionis -i in Nyza. CONST. imp. II 216 p. 301,6 tibi (sc. Henrico filio) ... adicimus (sc. Fridericus) officium presidatus concedentes tibi merum imperium et -i potestatem (item 223 p. 307,19. *sim.* ACTA imp. Winkelm. I 400 p. 348,9 merum et mistum imperium et -i potestatem. al.). CHART. Merseb. 382 p. 317,12 sive consistant (sc. iura) in -i execucione vel in quacumque alia animadversione sive eqs. al. 5 in genealogia pars -i i. q. agnatio - männliche Linie: CHART. Sil. D II 104,21 (a. 1235) si pueros ... non habuerit (sc. moriens), proximus ex parte -i bona ipsius possidebit.

F translate: 1 gener.: a de fulmine: CARM. cod. Vat. (5330) 14,23 gignunt nubes sulphureum -um fumante fragore. b de lingua: RHYTHM. 50,6,2 feci maiorem (sc. peccatum), quem habui per -um (gaudium Duemmler; cf. notam ed.). c de radio ('Weberschiffchen'): CONFL. ovis et lini 46 de ligno factis te (sc. linum) ferient (sc. feminae) -is. 2 natur. de naso xiphiae: v. p. 716,1. xiphias - Schwertfisch (usu meton.): ALBERT. M. animal. 24,35 -us est piscis, quem nostrates militem vocant; ... dicitur autem -us, quia nasus eius ... directe

habet acumen et figuram -i ...; cum -o autem occidit pisces (cf. Isid. orig. 12,6,15). 3 techn. -um viride i. q. viridis color foliorum iridis - grünliche Farbe der Schwertlilienblätter (de re v. H. Roosen-Runge, Farbgebung und Technik frühmittelalterlicher Buchmalerei. 1967. I. p. 25sq. et II. p. 37sq.). MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,1 si vis facere -dum viride, misces auripigmentum cum nigro. HERACLIUS II 58 p. 95,31 si vis facere -um viridum eqs. p. 97,12 si vis facere colorem similem -o viridi, misce eqs.

II latius: A culter, mucro - Messer, Dolch: PAUL. DIAC. Lang. 2,30 ille (Peredeo) ... ambos (sc. familiares augusti) utraque manu -is (antea: duos cultellos), quos absconsos habebat, ... vulneravit. RHYTHM. 146,19,3 dum nascor (sc. pix) sponte, -o (vale, valde var. l.) divellor a ventre, caesa vivit mater. in imag. de scalpello: CHART. Sangall. B 459 p. 333,7 (epist. papae s. XIII. med.) qui (sc. zelus papae) morbum ... post fomenta lenia contumacem -o sectoris inpetiit et pie prosequitur ad salutem. B securis, ascia - Beil, Axt: WALAHER. Gall. 2,20 cum ... succideret pauper arbusta, -us, quem tenebat, tam valide manui eius adhaesit, ut eqs. (cf. EKKH. IV. prol. Gall. p. 93,5 miror ... hominem [sc. Walafridum] ... -us' pro 'securi' posuisse, cum id quidem nec Teutonicum sit nec Latinum). VITA Magni Faur. I 24 p. 174,22 -um (securum var. l.) non habemus neque fossorium, ut possimus radices eius (abietis) incidere neque effodere. Wellhausen

glagiolus v. gladiolus. glanda v. glans.

*glandagium vel saepe *glandaticum (cl-), -i n. (glans, cf. francog. glandage; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 148^a; de formatione cf. Stotz, Handb. 2, VI § 70) 1 tributum pro iure porcos glandibus pascendi solvendum - Eichelmastgebühr: CHART. Sangall. A II app. 15 p. 393,12 (a. 811/39) c-ticum tollere. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,15 (dipl. Frid. II.) concedimus ... pro ... animalibus eius (monasterii) libera pascua ... absque herbatico et -tico. 307 p. 276,11 (dipl. Frid. II.) cum toto tenimento ipsius feudi, ... herbagiis, pedagiis, -giis eqs. al. v. et vol. I. p. 841,35. III. p. 1386,69. 2 proventus glandium, quibus porci vescuntur - Eichelmast: WILBALD. epist. 303 p. 432,23 quem (fructum) de -tico suo ... habere debuerat Everhardus.

*glandaricius, -i m. in lusu verborum c. sensu detrectante i. qui glandibus vescitur - Eichelfresser (ni subest claudarius, v. notam ed.): BENZO ad Heinr. IV. 2,1 p. 194,9 Asinandrellus ... atque Prandellus, inter -os -i, non audebant apparere. ibid. al.

glandestinus v. clandestinus. glandifer, -era, -erum. script. -ffer(a): p. 43,26. 1 qui glandes profert - Eicheln tragend: WANDALB. mens. 163 -a ... arbos. CHART. march. Misn. III 266 p. 195,25 arbores -e. al. v. et p. 43,26. 2 qui (multum) fructum glandium fert - (großen) Ertrag an Eicheln bringend: CHART. Rhen. inf. I 242 p. 156,7 (a. 1079/89) si forte -r annus fuerit.

*glandigo, -inis n. ususfructus glandium - Eichelnutzung: CHART. Rhen. inf. II 492 (a. 1260) quingentas marcas ... contulimus (sc. comes) singulis annis in -e nemorum nostrorum et pastura porcorum C marcas recipiendas.

*glandino, -are. glandibus pascere - mit Eicheln mästen: CHART. Westph. III 1697 (a. 1213/1215) -are porcos.

*glandinosus, -a, -um. qui glandulas profert, ulcerosus - Geschwüre hervorbringend, schwärend: CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,28 siccitas -a (glandulosa ed. princ.) emergit.

glandinus, -a, -um. balaninus - Behennuss-: v. vol. I. p. 1317,38.

glando, -inis f. 1 glans - Eichel (usu sing. sensu colectivo): CHRON. Thietm. 1,3 tritico et avena ac -e refertus (sc. pagus). 2 maturitas, messis glandium - Eichelreife, -ernte: DIPL. Loth. III. 37 porcos tempore -is, quod sigil vocant, pascentes introducunt (sc. in silvam) monachi (inde DIPL. Conr. III. 64 p. 113,16).

glandola v. glandula. *glandolarius v. *glandularius.

*glandosus, -a, -um. 1 qui ex glandulis constat, glandulosus - aus Drüsen bestehend, voll von Drüsen, Drüsen-: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a^v,7 alia (caro) est -a eqs.

3,12 p. 10b^v huius ventriculi principium est quoddam corpus -um. *ibid.* al. v. et l. 52. 2 *subst. neutr. plur. i. q. caro glandularum* – *Drüsengewebe, Lymphgefäße*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a^v,25 sunt quaedam ... -a expulsum a membris humorem recipientia. p. 8a^v,45 inguinis -a ab epate recipiunt expulsa. *ibid.* al.

glandula (-dola), -ae f. 1 *gener.*: a (*parva*) *glans* – (*kleine*) *Eichel* (*per compar.*): ALBERT. M. animal. 1,246 sunt ... duae carnes natae in radice linguae ... habentes formam duorum amigdalorum vel duarum -arum (*ex Avic.*). v. et vol. II. p. 1282,5. b *globulus* – *kleine Kugel, Kügelchen*: EKKEH. IV. bened. I 31,64 cesus plumbatis (gloss.: -is plumbeis) Laurens. v. et l. 61. 2 *anat. i. q. ὀδὴν* – *Drüse*: a *in univ.*: ALBERT. M. animal. 1,476 alligatio ... sunt -ae quaedam, quae sunt inter venas miseraicas et intestinum. 1,530 caput ... -ae est figurae pinealis. al. v. et vol. I. p. 1563,46sq. b *nodus lymphaticus q. d.* – *Lymphdrüse*: ARS med. 7 p. 427,4 -ae sunt, quae circa collum et alas et inguinem apparent. c *tonsillae (tumefactae)* – (*geschwollene*) *Mandeln, Halsdrüsen*: PS. COPHO anat. 15 magnae -ae (grandules R), in quibus colligitur humor, qui facit brancos. MAURUS (?) anat. II p. 15,21 in faucibus apparent -ae quaedam maiores eqs. al. v. et vol. I. p. 1563,68. 3 *medic. i. q. ὀδένος* tumor, tuber, ulcus – (*Drüsen-/Schwellung, Geschwulst, Geschwür*): a *in univ.*: BOTAN. Sangall. 47,2 ad -olas, qui in ingonis nascuntur, herba tora teris manipulos III eqs. IOH. IAMAT. chirurg. 5,7 -a et testudo ubique corporis nascuntur et flegmaticam videntur habere naturam. IORDAN. RUFF. equ. 6,64 p. 111,18 quae (*superfluitates carni*) dicuntur vulgariter -ae, sive testudines aut scrofulae nuncupantur. ALBERT. M. animal. 3,40 verruca et -a nascuntur a carne. THEOD. CERV. chirurg. 3,24 p. 166^F scroffulae et -ae sunt dura apostemata. al. de *nodis lymphaticis q. d.* (*'Lymphdrüse'*): PAUL. DIAC. Lang. 2,4 pestilentia exorta est; ... coeperunt nasci in inguinibus hominum ... -ae in modum nucis seu dactuli. b *nodus, ficus* – *Knoten, Feigwarze*: AESCULAPIUS 43 p. 73,5 in ano multae fiunt caussae: ... condilomata, hoc est -ae. al.

***glandularius** (-dol-), -a, -um. *qui glandulas profert* – *Beulen, Geschwüre bewirkend, Beulen-*: CHRON. Fred. 4,18 cladis -olaria ... civitates graviter vastavit (*inde* CHRON. Ved. p. 690,35 clades -olaria ... Burgundiae populum nimium gravabat).

***glandulositas**, -atis f. (*fort. subest grando*) *natura vel materia granosa* – *körnige Beschaffenheit, Substanz*: ALBERT. M. veget. 1,89 in cuius (*masculini*) semine -s maior existit. animal. 6,32 si frangatur tunica oculi (*sc. pulli in ovo*) ... nichil duriciae vel -is invenitur in illa (*humiditate*).

glandulosus, -a, -um. 1 *ulcerosus* – *voll von Beulen, Geschwüren*: CONR. MUR. summ. p. 160,10 mulier deridenda ... poterit nominari: ... -a eqs. 2 *qui ex glandulis constat* – *aus Drüsen bestehend, Drüsen-, drüsig*: PS. COPHO anat. 14 iuxta (*sc. linguam*) sunt quaedam carnes -ae (glandose B, om. R), quae dicuntur faringes, et earum inflatio similiter dicitur. ALBERT. M. animal. 1,439 quarum (*mamillarum*) creatio est ex nervis et venis et arteriis, inter quas continuat caro laxa -a alba. 1,460 testiculi ... creati sunt ex carne alba -a dura. al. v. et p. 718,40. 3 *qui ex globulis constat, granosus* – *aus Kügelchen bestehend, körnig*: ALBERT. M. animal. 3,152 p. 344,15 ipsum (*sperma*) est globosum et -um, quando eqs. 9,20 quod sperma sit -um et grandinosum ... quod sit quasi compositum ex glandulis et partibus grandinis mollibus. *ibid.* al. *usu subst.*: ALBERT. M. animal. 10,10 quod -um et viscosum sugatur a matrice.

***glaneus**, -i m. (?-um, -i n.) (*orig. inc., ni subest granum*) ?*globulus* – ?*Körnchen*: TRACT. de aegr. cur. p. 341,10 post actionem factam in modum -i considentis interius vel pre nimia lubricitate statim in actione extra funditur *sperma a viro iniectum*.

glans, glandis f. *script. et form.*: glaud(is): p. 718,42. -nn(es): p. 718,8. -nt(es): p. 718,54. *nom. sg.*: -e (*cf. J. Svennung, Compositiones. 1941. p. 120sq.*): p. 718,4. -is: p. 718,23. *acc. pl.*: -is: p. 718,42. *decl. I.*: p. 718,32. *decl. II.*

(*cf. Stotz, Handb. 4, VIII §10.5*): l.6sq. *usu sing. sensu colectivo*: l.5.10.13. al.

1 *proprie i. q. βάλανος, fructus quercus vel fagi* – *Eichel, Ecker*: a *in univ.*: COMPOS. Luc. H 17 galla -e est. H 33 -e et ficus. WANDALB. mens. 316 nemus -is vestitur honore. REGISTR. Prum. 10 facit *Reingerus* ... de -os modios V. 23 p. 180,16sq. colligunt -os mod(ios) V, si -i non fuerint, de avena modia V. ANTIDOT. Glasg. p. 160,2 fage arboris -nes tritas ... super caput inpone. COSMAS chron. 1,3 p. 8,9 sera prandia solvebant *Boemi* -e (*cf. Boeth. cons. 2 carm. 5,4sq.*) vel ferina carne. CHART. Rhen. inf. II 1 p. 2,7 si ... habundaverit *silva* fructu -ium, qui dicuntur ekeren. CHART. Lux. II 136 p. 153,25 si -em vel pastum alium ... crescere contigerit. CHART. Xant. 119 p. 90,14 -es quercuum vel fagorum. *persaepe. in imag. et per compar.*: RUODLIEB V 196 qui (*fideles*) velut -es ... flant regis ad aures (*cf. ed. Gamberini adn. 126*). YSENGRIMUS 3, 829 surdior ille (*lupus*) piro -es producere iussa. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 80,11 perunctum est quoddam membrum, quod superest caude, constitutum ex geminis quasi -bus. ALBERT. M. animal. 1,530 quod (*corpus*) habet -is figuram. al. b *expressius de nuce inglande*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 389,12 ursus pro orsus ... iuglandis pro ioglandis, id est Iovis -is (*'Walnuss'*). c *spectat ad maturitatem*: DIPL. Conr. III. 7 ius pascue in ... silva quorumlibet animalium exceptis porcis in tempore -ium. TRAD. Westph. IV p. 33,30 porcum in -bus (*sc. vilicus solvit*). *ibid.* al. d *spectat ad usum fructum -ium*: REGISTR. Dal. p. 418,6 contulit *Everhardus* ... -es XII porcorum. CHART. Westph. VII 1750 *Everhardus* ... contulit ... mansum ... cum omnibus attinenciis suis, videlicet -bus et annuali pensione, ... possidendum. *ibid.* al. 2 *meton. i. q. quercus* – *Eiche*: DIPL. Constantiae 38 p. 119,41 cum ... nemoribus -arum. ALBERT. M. animal. 8,148 de flore -is et salicis. veget. 6,208 folia ... -is sunt vehementis stypticitatis. 3 *translate*: a *techn. i. q. globulus missilis* – *Geschosskugel*: LIGURINUS 10,355 funda ... contorto transverberat aera plumbo et mediis liquide -es in nubibus ardent. b *anat. i. q. glandula* – *Drüse*: a *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a^v,7 -es intestinum circumeuntes vene exeunt ab epate fuere necessariae. PS. GALEN. anat. 41 p. 213^A quaedam (*caro*) alba, ut caro -is (glandulosa *var. l. p. 29,31*). *ibid.* al. b *de tonsillis*: PS. HIPPOCR. phleb. 145 de labiis spanescit *vena edalica* in -is (glau- *ed.*, *vix recte*; ?*pro* -bus, glandulis *ed.*), postea in aures. HILDEG. phys. 1,140 p. 133,7 si aliquis homo de drüsen (-es *ed. princ.*) in collo dolet. γ *de glandula oris q. d.* (*'Speicheldrüse'*): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a^v,20 quod (*sc. humectationem*) ... faciunt ... -es, que subtus linguam sunt. δ *de corpore pineali q. d.* (*'Zirbeldrüse'*): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,14 p. 8a^v,40 -s illa, que pinui est assimilata, in medio ventriculi cerebri. 3,12 p. 11a^v,54 -s ... extra duram matrem locatur. *ibid.* al. c *medic. i. q. tumor, tuber, ulcus* – *Schwellung, Geschwulst, Geschwür*: CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,19 -es et apostemata fiunt in toto corpore. theor. 9,15 p. 43b^v,60 -s nascitur in oculis sicut in aliis membris. HILDEG. phys. 1,2 qui ... -es (-tes B) in corpore suo habet. al. de *nodis lymphaticis q. d.* (*'Lymphdrüse'*): HILDEG. phys. 1, 104 si in aliquo homine venose -es, id est orfune, crescere incipiunt. METELL. Quir. 44,6 -bus inguine turgens *Gwernerius* nimis.

Orth-Müller

***glanum**, -i n. (*an -us, -i m.?*) (*cf. anglosax. gleam [de re v. A. Walker, The Encyclopedia of Falconry. 1999. p. 50]; aliter K. F. Kittell, Albertus Magnus on Animals. 1999. II. p. 1612 adn. 285*) ?*excrementum glutinosum, muculentum* – ?*klebriger, schleimiger Auswurf*: ALBERT. M. animal. 23,95 si accipiter proicit -um sive crudam carnem indigestam.

1 *glara v. 1. glarea. 2. glara v. glarus.*
1. **glarea** (-ria, -ra), -ae f. (-rum, -i n.): p. 719,20 *script. et form.*: cl-: p. 719,20. chl-: p. 719,23. ga-: p. 719,21. galera: MAPPAE CLAVIC. 254 (*ex Pallad. 1,10*). gera: CHART. Bund. 1066 p. 516,13. glera: p. 719,28. adde GODEFR. VIT. Frid. 675. al. abl.: sg. -ie (-iae): p. 719,12. pl. -ies: p. 719,34.

1 *sabulo (motu fluminis tractus), rudus* – *Kies, Schotter*

[Niederer]

Geschiebe, Geröll: **a** *proprie*: WALAHFR. hort. 5 seu sit *possessio ruris* putris, harenoso qua torpet -a tractu, seu *eqs.* (inde LAMB. LEOD. Matth. I 484). AMARC. serm. 3,330 quod eis (*parvis*) pepon est cuppa et quod -a sal est (*cf. notam ed.*). OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 7,29 veluti levis -a hac illacque aquis circumiecta sordes ... contraxit (*sc. regnum Romanorum*). ALBERT. M. veget. 7,41 ieiumum (*sc. genus terrae deterrimum*) -a aut arenosum pulvere (*cf. l. 17*). SALIMB. chron. p. 496,14 -am super stratam positam asportaverunt ... inundationes. **al.** **b** *meton.*: **a** terra glareosa, lapillosa – Kiesboden, steiniger Boden (*in imag.*): ALCUIN. epist. 99 p. 143,16 agricola uniones eruit de -ie (-iae *corr.* in -ia K1 [-a A1]), sed aurum in opus coronae deficit (*cf. Paneg. 12,28,2*). EKKEH. URAUG. Hieros. 5,1 cum ... victores idem nunc armis ... insudarent, nunc lusibus ac deliciis, utpote a -a ieiuma in terram maxime fructiferam transplantati sibiim indulgerent (*cf. Verg. Georg. 2,212*).

β *alveus glareosus, ripa, area glareosa, lapillosa* – Kiesbett, -bank, Schotter-, Geröllfeld: ANNAL. Crem. a. 1120 (MGScript. XXXI p. 4,1) prelium factum fuit in -o (*sim.* SICARD. chron. a. 1120 in Parmensi -a [c-ia, -ia *var. l.*]). IOH. CODAGN. annal. a. 1120 in -a [garea *cod.*]). CHART. Tirol. 435 p. 233,23 actum est hoc apud Sanctum Florianum in chlara (*cf. V. Malfer, Der Schlern. 49. 1975. p. 194*). CHART. Ital. Ficker 192,1 p. 233,42 de ... omnibus -is (*ci., -rcis ed.*) ... quae sunt ab utraque parte Padi. CHART. Tirol. 1065 p. 109,35 investivit *Ulricus* ... Fridericum ... de una pecia terre cum -ra. CHART. Bund. 871 p. 322,21 cui (*silvae*) coheret ... a sero glera *eqs. al.* **γ** *terra* – Erdboden, Erde: HRABAN. carm. 39,35,6 tota nefanda crimina iam possidebat -a. **δ** *amphitheatrum* – Amphitheater, Arena: PARIS. annal. a. 1233 (MGScript. XIX p. 8,54) frater Iohannes ... fecit ... cremari in foro et -ra de Verona LX ex melioribus ... de Verona. **2 calculus, lapillus – Kiesel(stein), Steinchen: **a gener.**: ALDH. ad Acirc. 140 p. 195,15 collectis in cumulum -is (-ies *var. l.*). virg. I 23 p. 354,13 teretes ... scopulorum -as ... in rubicundas gemmarum congeries ... convertit Iohannes. epist. 4 p. 484,12. *in imag. et alleg.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,8,17 super labentium -arum glumas, non super firmam petram fundamentum posuisse (*spectat ad Vulg. Matth. 7,26*). PETR. DAM. epist. 77 p. 385,12 aromatica virgula inter litorei sabuli -as nuper exorta in eodem subsicivio cernitur altius radicata. **al. b medic. de calculo vesicae sim.**: PS. ARIST. lap. I p. 203,3 expositio lapidis liberantis a -a. p. 203,5 -a ... disrumpetur.**

2. *glarea vel *clarea, -ae f. (clarus, *cf. francog. vet. glaïre; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. II. p. 738*) *techn., medic., pharm. i. q. album (ovi percussum)* – (Ei-)Weiß, (Ei-)Schaum, '(Ei-)Kläre' (de re v. D. V. Thompson, *The Materials and Techniques of Medieval Painting. 1956. p. 505qq. et H. Roosen-Runge, Farbgebung u. Technik frühma. Buchmalerei. 1967. II. p. 65q.*): ANON. clar. 1 (ed. A. Caffaro, De clarea. 2004. p. 16; s. XI.) sciendum est ... duo esse genera c-arum (*cod., clararum ed.*), unum, quod verberando, aliud quassando fit *eqs.* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,24 hii (*sc. spissi et clari*) ... colores destemperantur a g-a. TRACT. de aegr. cur. p. 192,29 ad restringendum sanguinem de plaga manantem de ovi albugine g-am facias *eqs.* SALERN. comp. 21 ut ... siropus clarus fiat, g-am ovi in siropo bulliente pone *eqs.* HERACLIIUS II 43 accipe g-am ovi optime fractam. *ibid. al.* *cf. clara, clarum.*

glareosus (ga-, -rio-), -a, -um. *glarea abundans, calculosus* – kiesig: ALBERT. M. veget. 7,157 loco lapidoso et -o (ga-, -ioso, arenoso *var. l.*) iuvantur *pruna*.

***glariger**, -era, -erum. *glareosus* – kiesig: ALDH. virg. I 29 p. 267,8 in -is ... sablonum litoribus.

glarum v. 1. glarea.

***glassa** (cl-, -sia), -ae f. (*theod. vet. glas, cf. glaesum*) **1** *sucinum* – Bernstein: MARC. GRAEC. ign. 10 sulfur vivum, colofonium, aspalum, c-am, tartarum *eqs.* (*cf. Lippmann, Alchem. I. p. 481*). 36 p. 124. HERACLIIUS II 44 si ... vernix non habueris, accipies -am et pones cum aloë et mirra pro vernix (*cf. op. cit. [l. 67] p. 473*). *usu medic. fort. huc spectat (ni spectat ad p. 720,25qq.)*: THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 179^D recip<e> ... rasuram eboris, sarcocollam, c-am *eqs.* PS. OTHO med. 48

spes tibi sit cassa, iubaris si nescia c-a vergit in obscuram caligine plena figuram. **2 resina iuniperi, cupressi sim.** – Wacholder-, Zypressenharz, Sandarak o. ä.: THEOPH. sched. 1,21 p. 19,19 in ea (*sc. olla*) mitte ... gummi fornix, quod romane -a dicitur (*cf. D. V. Thompson, Speculum 42. 1967. p. 316*). ALPHITA B 6 bernix, c-a (olusia *var. l.*), gumma iuniperi idem *eqs.* (*sim.* C 35 c-a [c-ia *var. l.*]). 228. S 116; *cf. comm. p. 370. 545*).

glatia v. glacies. **glatialis** v. glacialis.

glatilo (glatilo, -tulo, glaucito, glutino *sim.*), -are. *vagire, gannire* – winseln, kläffen: ALDH. ad. Acirc. 131 p. 180,4 catuli -ant (glati-, glattu- *var. l.*; *sim.* CARM. de philom. 60 glaucitat [glutitit, glutinat *et sim. var. l.*]). CARM. Bur. 132,3^b, 6 glutinat; *ex Suet. frg. 161 p. 250,1; cf. W. Wackernagel, Voces variae animantium. 1869. p. 62*).

glat(t)io, -ire. *partic. praes.* -tens: l. 17. *vagire, gannire* – winseln, kläffen: PAUL. ALBAR. carm. 4,3 catulus -tens. ADEMAR. hist. 3,52 l. 28 more catulorum loquentes glatire videbantur *captivi*.

***glaucedo**, -inis f. *color glaucus, caeruleus (subalbidus), (in)canus, albedo* – (grau-, weißlich)blau(e, (blau-, silbrig)-grau(e, weißliche Farbe: **1 de oculis**: ALBERT. M. animal. 19,9 'oculi ... omnium puerorum in' prima 'generatione sunt 'virides' ad -em declinantes, (p. 779^a, 26 γλαυκώτεροι). 23,130 noctua ... est avis ... propter -em oculorum solem non sustinens (*cf. K. F. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. 1999. II. p. 1639 adn. 436*). **c. notione caliginis oculorum**: TRACT. de aegr. cur. p. 215,6 signa peripleumonie hec sunt: ... rubor genarum cum -e oculorum, urina rufa *eqs.* (*per pravam interpr., cf. AURELIUS 11 p. 705,19 albugo in oculis [ex Cael. Aur. acut. 2,27,143 splendor ... in partibus (sc. oculorum) albidis]*). ALBERT. M. animal. 9,38 efficitur super oculos earum (*mulierum impregnatarum*) quasi quedam obscuritas et -o. **al.** ALPHITA G 50 glaucosis, id est -o, sive in oculis sive alibi in corpore; inde glaucobaltia (glaucoptalmia *var. l.*), id est alba obtalmia (*cf. comm. p. 438sq.*). **2 de cortice arboris**: ALBERT. M. veget. 2,80 qui (*color viridis*) ... griseitatem et -em accipit ... et hoc praecipue in arborum corticibus, qui multis annis manent cooperientes arbores.

***glauesco**, -ere. *glaucum, albidum fieri* – (blau)grau, weißlich werden: ALBERT. M. animal. 19,15 -it ... uvea ... ex eo, quod non est in ipsa digestio bona; ... eadem de causa infirmorum oculi et senum -unt (*ex Avic. animal. 19*).

glauica v. glaucium.

glaucicomans, -antis. *fronde glauca praeditus* – graues Laub tragend: ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,8 uti ... pampinosae vitis palmites cum -e (*ed., glaucim-, glaucina-, glacim- codd.*) oliveto spreti scepra imperii suscipere rennuerunt (*cf. Iuvenc. 3,623*).

***glaucicomus**, -a, -um. (*glaucus et coma*) *glaucus* – grünblau, blaugrau: SEDUL. SCOT. carm. II 6,12 -is undis irrigat ipse (*Rhenus*) genas (*sim. 21^a,9*). 32,12 -um pelagi gaudet color habere modum. *ibid. al.*

glaucinus vel gleucinus (le-, gliu-), -a, -um. (γλεῦκινος) **1 adi. i. q. musteus** – Most- (*usu subst. de oleo: l. 57*): PAUL. AEGIN. cur. 193 stomachum confortat embroca ex ... oleo milino et gla-o (*add. in marg. A*). 244 irini, gle-i (3,68,2 γλεῦκίνου), ciprini ana ÷ II. AESCULAPIUS 19 p. 24,15 imponere debent *empyici* coopertorium factum ex lana cum infusionibus gla-i aut sicionii aut veteris olei. ANTIDOT. Sangall. p. 87,16 recipit hec: ... oleo le-o — I, oleo umfacino — VI. ANTIDOT. Glasg. p. 141,34 recipit ... oleo nardum lib. II, oleo gla-i, edonium unc. VI. **al.** **2 subst. masc. vel neutr. i. q. mustum** – Most: ANTIDOT. Berolin. 28 p. 73,12 trituras confice apud sapia aut gli-o, hoc (*sc. est*) musto.

***glaucitas**, -atis f. *color glaucus, caeruleus* – (grau-, grün)blau(e Farbe: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,12 p. 27a^v si antea (*sc. moveatur crystalloides*), -em humorum generat; si retro, gignitur oculorum nigredo. ALBERT. M. animal. 1,163 forte erit *nigredo oculi* glauci coloris, et hoc secundum maius et minus: forte enim erit magnae -is *eqs.* 19,9sq. causa ... -is oculorum in pueris est, quia oculi eorum sunt debiliores ...

[Niederer]

quam iuvenum; -s (p. 779^b, 12 γλαυκότης) enim oculorum non est nisi quidam modus debilitatis oculorum. *al.* animal. quae. 19,6 p. 304,64.

[*glaucito* v. glattilo.]

**glaucivodus*, -a, -um. (glaucus et videre; per analogiam ad γλαυκῶπις formatum, ut vid.) de oculis acutis i. q. fulgens, clarus – funkelnd, hell (per contam. c. glaucoma sim. i. q. obscurus – dunkel: l. 11): IOH. SCOT. carm. 2,8,3 OMMATE -o (ΓΛΑΥΚΙΟΥΑΙΟ var. l.)₁ (gloss.: oculo noctivido) lustrabis (sc. Karolus) templa sophiae (cf. Mart. Cap. 6,571; inde HEIRIC. Germ. I invoc. 69 lumen -as [gloss.: caliginosas] agens [sc. Deus] in umbras).

glaucium (-tium), -i n. vel *glaucia*, -ae f. (γλαύκιον) script. glauc-: l. 18. form. glaucius, -i m.: l. 23, 24. de variis herbis foliis subcaeruleis praeditis (cf. André, Plantes. p. 111sq.): 1 ceratitidis – (Gelber, Roter) Hornmohn (meton. de succo: l. 20): PAUL. AEGIN. cur. 84 convenienter ... facit et -um (corr. ex glauc- A; 3,22,11 γλαύκιον) et crocos ... superposita. 119 recentia ... ulcerum -um curat. *al.* DYASC. p. 99^a -tium succus herbe eiusdem nominis. 2 chelidonia (maior, minor) – Schöllkraut, Scharbockskraut: GLOSS. Salern. p. 7^a, 16 -a, celidonia. BERNH. PROV. comm. 8,4 p. 308,11 celidonia, id est -a. ALPHITA C 56 celidonia agrestis, memite, -um (-us, -um vel -us var. l.) agreste idem, et est alia celidonia, que dicitur domestica; cum simpliciter invenitur -um vel celidonia, in medicinis infrigidantibus sume memithe, sed in calefacientibus sume domesticam (sim. G 64 -um [-o var. l.] agreste; cf. comm. p. 388, 438). 3 ?per confusionem fort. i. q. ion, leucoion – viell.: Veilchen, Nachtviole, Goldlack: ANON. herm. p. 100,39 -a, id est viola vel bacila (cf. Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. II. 1993. p. 855).

glaucoma (cl-, l-), -atis n. vel -ae f. (γλαύκωμα) metr. -cōma: ALDH. virg. II 939. 1 de morbo oculorum colorem in glaucum mutante i. q. suffusio, caligo (oculorum) – (Grüner, Grauer) Star, (Augen-)Trübung (def.: PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 67,27sq. -ma ... et ypochima veteres quidem unum aliquid arbitrantur esse; posteriores vero -ta quidem ex crystalloide humore passionem putabant eqs. [ex Oribas. syn. 8,49,1 La]; de re v. J. Hirschberg, Geschichte d. Augenheilkunde. 1899. I. p. 88sq. et K. H. Leven, Antike Medizin. Ein Lexikon. 2005. p. 363): a proprie: HEIRIC. Germ. II 3 p. 401,26 accedente tempore crassi superductu -tis pupilla deficiens eqs. ADREV. Bened. 28 p. 493,6 capti oculis, quolibet ... pessimo lippitudinis humore seu -te (id est caligine add. supra lineam 3) adoperiti, clarissimum recipiebant videndi usum. FLOD. hist. 1,24 p. 124,19 quod ... nullius caliginis vel -me residerat in oculo saluti reddito macula. ARS med. 7 p. 428,12 -ma (sarcoma H) ... et cimosus apostima est. *al.* b in imag.: ALDH. virg. I 22 p. 253,15 quas (pupillas virginis) nec carnalis caligo illecebrae obtrahit, nec spurcae obscenitatis -ma suffundit. LUP. FERR. epist. 30 p. 39,23 quamdiu in ... excellentiae mundanae illecebra ... spem ... ponimus, crassum -ma nostris obductum oculis patimur. *al.* c translate i. q. tenebrae – Dunkel(heit): WALDO Anscar. 101,8 tabuerat corpus, labor attenuaverat artus, senserat urgeri sese -te lethi. 2 ?εἰκῶμα, macula tunicae corneae – ?Weißer Star, Fleck auf der Hornhaut: PS. HIPPOCR. sang. 7 humor (i. sanguis rheumaticus) usturas generat et -as (ed., c-, l- codd.) prorumpit (cf. notam ed.).

**glaucomen*, -inis n. oculus glaucomate affectus – vom (Grauen, Grünen) Star befallenes Auge: ODILO SUESS. Seb. 89 (43) contuebatur ... istorum (sc. sanandorum) -a fugatis tenebris iubare rutilantis luminis splendentia.

**glaucoptalmia* (-obta-, -pta-), -ae f. (γλαυκόπθαλμος) morbus glaucomatis – das Leiden am (Grünen, Grauen) Star: v. p. 720,35.

glaucoptis, -is. (γλαυκῶπις) oculis viridibus praedita – grünäugig: LIUTPR. antap. 3,35 l. 566 (ed. Chiesa) imperatoris fidelitati -is Helenae, (της Ελληνης γλαυκοπης β; gloss.: id est virides oculos habentis), conjunctione sociatus (sc. Romanos).

**glaucosis*, -is f. (γλαύκωσις) mutatio coloris in glaucum, color glaucus – graublaue Verfärbung, Farbe: v. p. 720, 34.

**glaucosus* (cl-), -a, -um. 1 subcaeruleus, albidus – bläulich, weißlich: BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,8 concavitas illa (sc. oculi) est plena aqua glauca vel -a. 2 glaucomaticus, caligans – starblind, getrübt: CHRON. Salern. 96 p. 96,12 unum oculum habet filia c-um. 176 p. 179,12 Landenulfus habuit unum c-um oculum.

1. *glaucus*, -a, -um. script. et form.: cla(u)c(us): l. 70. 70. acc. sg. -on: p. 723,4. abl. pl. -es: l. 14.

1 adi.: a caesius, (sub)caeruleus (viridi mixtus), canus (caeruleo, viridi, candido mixtus), albidus – (grün-, grau-)blau, bläulich, grünlich, (blau-, grün-, silber)grau, gräulich, weißlich: a de floribus, foliis: ALDH. ad Acirc. 85,1 -a seges lini. WANDALB. mens. 41 incipiunt salices nodis canescere -is (-es var. l.). ALBERT. M. veget. 4,139 quia vaporosa substantia illa (sc. terrestres) aliquid habet aeritatis perspicuae, fit color (sc. plantarum) -us. *al.* β de aqua: AEDILV. carm. 5,3 Eadfridus enituit, ... undae quo -is cupiunt crispare fluentis litora. SEDUL. SCOT. carm. II 83,3 qui (Deus) -as pluat ... lymphas. THEOD. TREV. transl. Celsi 3 praef. p. 403^A pelagus. saepius. fort. huc spectat de vino subviridis coloris (cf. Battaglia, Dictionario. VI. p. 921 s. v. 'glaucus'): IOH. S. PAUL. diaet. 547 inter rubeum et album est vinum -um et roseum. SALIMB. chron. a. 1247 p. 219,19 (vs.) vinum ... quod est -um, potatorem facit raucum et frequenter mingere. γ de oculis: AGNELL. lib. pont. 99 -i in eo (sc. Mariniano XXX.), (ed., glavano cod.) fulgebant oculi. BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 9,15 colores oculorum sunt III^{or}: niger, subalbus, varius et -us. ALBERT. M. animal. 1,145 oculi ... -i ... dolosum et audacem designant. *al.* δ de capillis: SEDUL. SCOT. carm. II 1,5 Syrmate purpureo -isque venusta femina (sc. nympha) capillis (sim. 5,13 hiemps -is hirsuta capillis). ε usu vario: CONFL. ovis et lini 192 qui (pannus) viret aut -us aut quasi caeruleus. SPEC. virg. add. 74^a,2 smaragdus. ALBERT. STAD. Troil. 4,779 adamas. ANNAL. Ianuens. III p. 127,15 parate fuerunt ... naves ... dipincte colore albo ... dimisso ... -o colore, quo depingi solebant (cf. notam ed.). *al.* b luteolus, infuscus – gelb(lich), bräunlich: CHART. Luneb. VII 51^a p. 42,8 (a. 1239) sigillum ... de cera -a erat. c fuscus, subniger – dunkel, schwärzlich: SALERN. comp. 8 albus et mollis flegma, ... niger et -us et durus melancoliam ... indicat tumor. 9 egestio ... alba flegma, rubea sanguinem, -a vel nigra melancoliam indicat. 10 si macilentus quis, piger ad actiones, hebes ingenio, niger vel -us invenitur, melancoliam corpus disponere coniectamus. per errorem huc spectare vid. (cf. l. 49sq.): SALERN. comp. 9 urina alba et spissa flegma, ... alba et tenuis melancoliam denotat vel -a vel nigra. d (per)lucidus, clarus – durchscheinend, hell, klar (alleg.: l. 47): SEDUL. SCOT. carm. II 4,42 -ae vitreae sintque fenestrae, quo Phoebus radios dirigat. MAURUS urin. I p. 10,21 urina alba vel -a ... sanum melancolicum significat. II p. 6,11 -us est color urinae sicut cornu lucidum album. WALTH. AGIL. med. 55 urina -a in colore vergens in speciem coloris albi valde tenuis in substantia excessum melancolie naturalis significat indigeste. *al.* fort. add. i. q. fulgens – viell.: funkelnd: ALDH. virg. II 1163 aurea cum -is quam (virginem) comit lunula gemmis. 2 subst.: a masc.: a homo glaucomaticus, caecus – (Star-)Blinder (translate): AMARC. serm. 1,227 nos -os latet hoc, occulto fallimur actu (cf. notam ed.). 3,532 illa (urbs phosphorea) velut -is inimico sole coruscat eqs. (ni spectat ad 2. glaucus). β ?equus pilis fuscis (albidis mixtis) praeditus – ?'Blauschimmel' (cf. Verg. georg. 3,82; ni spectat ad colorem oculorum [de dubia interpr. v. R. Verdère, Gratti cynegeticon libri I quae supersunt. II. 1964. p. 419sq.]): AMARC. serm. 4,254 pigebit spadices loris operamque citis dare -is (cf. notam ed.). EUPOLEMIUS 1,130 tantum stimulavit (sc. Aphilus Cacum) in iram, quantum nota movent Eleum sibila -um (cf. notam ed.). γ piscis quidam (sub)caeruleus, canus – ein (blau)grauer Fisch (de re v. H. Leitner, Zool. Terminologie beim älteren Plinius. 1972. p. 127sq.): DIAETA Theod. 86 piscium natura aliqua sicciora sunt, ut est corbus, conchilia, dracon, c-us (-us var. l.). IOH. DIAC. cen. 2,153 -um (c-, clacum var. l.) fert Ionas (ex Ps. Cypr. cena 132). ALBERT. M. animal. 7,86 quidam pisces ... manent in cavernis in aestate si-

[Niederer]

cut is, qui -us latine vocatur. **b neutr.:** **a color glaucus** – (*grau*) *blaue Farbe (de pigmento: l.6)*: PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 68,2 posteriores ... glaucumata ... ex cristalloide humore passionem putabant ab humiditate transmutato in -on (-um *var. l.*; 3,30 τὸ γλαυκόν). GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 693,31 qui (*pulvis*) fit de ... aceto et panno tincto in blavo vel -o. **β pannus (sub)caeruleus** – *blauer, bläulicher Stoff*: NOTAE Mediol. (MGScript. XVIII p. 385,35; a. 1186) duo pluvialia, unum rubeum et aliud fodoratum de -o.

2. *glaucus, -i m. (γλαύς) *noctua* – *Eule*: ALBERT. M. animal. 7,88 'quaedam (*aves*) ... rapacis unguis transferuntur paucis diebus, sicut milvus et -us (p. 600^a, 27 γλαύς)'. ***glavis, -is vel *glaba, -ae f.** (*orig. inc., ni subest francog.* *vet. glaive; cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 508 adn. 1*)

1 de mensura ligni i. q. aceruus lignorum, sarmentorum – Holzstoß, Reisighaufen (*de re v. F. Staab, Untersuchungen zur Gesellschaft am Mittelrhein in d. Karolingerzeit. 1975. p. 59*): REGISTR. Prum. 1 p. 166,8 ducit mansus ... ligna -em I in latitudine pedes VI et in longitudine pedes XII ad carrados duodecim (CAES. PRUM. gloss.: id est lignarium sive acervus lignorum). 6 p. 171,10 facit iugera III, corvadas VI, -em I ad monasterium (*sim. 22*). **2 pars saepis** – *Zaunabschnitt*: REGISTR. Prum. 10 p. 175,12 claudit mansus -es III (CAES. PRUM. gloss.: id est sepe facit). 113 si quid furatum fuerit in curte ... et per sepe exierit, componet ille, per cuius -em exierit. 117 p. 256,4 facit ... -as III circa curtem. *ibid. al.*

glausula v. clausula. **glautium v. glaucium.**
glazio v. glacio.

gleba, -ae f. *script. et form.:* gloeb(a): p. 724,32. gliba: IONAS BOB. Ved. 9. glima: p. 724,34. *nom. pl. glades (in loco corrupt.)*: l. 53. *compos.* -otenus (globo-): p. 724,22.

1 proprie i. q. massa compacta, globus, frustum, frustum – *Scholle, Klumpen, Brocken, Klümpchen, Bröckchen*: **a strictius de terra:** **a gener.:** WALAHFR. hort. 42 Saturni dentem iacentes aggredior -as (gloss. L: scorsun). ANNAL. Pegav. a. 1181 p. 264,29 concludens meatum vel alveum fluminis ... et undequaque -as et moles comportari faciens (*sc. episcopus*) *eqs.* ALBERT. M. Iob 28,6 quod (*aurum*) ... in talis (*sc. humidae*) terrae -is apparet. *al. locut.* -arum fovea i. q. fodina figlina, argillosa – *Lehm-, Mergelgrube*: CHART. Brand. A XX 17,1 p. 340,24 (a. 1272) que (*via*) transit de Cowolsdorf usque ad -arum foveam, que leimgruben vulgariter nuncupatur. **β publ. et iur. de signo traditionis (de re v. HRG. V. p. 296sq.)**: CHART. Lamb. Leod. 39 p. 65,21 (a. 1140) recognovit ... traditionem ... Manasses ... -as et ramos de singulis allodiis super altare ... ponens. CHART. Rhen. med. III 1469 per traditionem clavium et -am terre trado dominium. **b latius (de glebula urinae, sanguinis: l. 51.53)**: MAPPAE CLAVIC. 49 accipies -am auri. FRUTOLF. chron. p. 74,50 magna -a de libano. MAURUS urin. I p. 15,45 unde (*sc. ex phlegmate grosso*) et ipsa (*urina*) grossa et globosa, ut scilicet in ea appareat quasi quedam -a humoris (*sim. p. 31,39. II p. 16,39. p. 28,7 urina ... cum quadam -a sanguinis*). HERACLIUS II 51 glades ... vel glaciens, cum ex metallis primum exiduntur, argenti vivi guttas exprimunt (*ex Vit. 7,8,1; cf. comm. p. 143*). 54 -ae vel silices, id est lapides ignem emittentes. **2 meton.:** **a metallum** – *Mineral, Erz*: COMPOS. Luc. F 32 calcetis -a est naturalis, que in Cipro insulam invenitur (*sim. MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,35 auripigmentum metallum est terre; -a est naturalis eqs.*). **b humus, solum** – *Erde, Erdreich, -boden*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,26 iam quasi ... extinctum -aque coopertum (*sc. filium*) dolere timebant (*sc. parentes; sim. VITA Willib. p. 16,22 quod ... iam extinctum avara tegerent -a*). VITA Pirmin. I 9,66 sanctum corpus -a levaverunt *fideles*. ALBERT. STAD. chron. a. 1152 p. 341,39 in Ebron est ager, cui -a rubea est. *v. et p. 728,15. fort. huc spectat (de re v. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen d. Mittelalters. 1960. II. p. 461)*: METELL. Quir. 43^{tit.} qui (*puer languens*) -a pensatus apud fontem beati Quirini ... defunctus est (*cf. 43,15 corpora morbida ... pensa solo*). **c ager, arum, terra** – *Acker(boden), Land (expressius de terra fecundiore: p. 724,4; in imag.: p. 724,1.5)*: WANDALB. mens. 344 vomere -a iacens sulcanda est (*cf. Verg. georg. 1,65*). RADBERT. psalm.

1,198 rore scripturarum compluenda est -a mentis (*spectat ad Vulg. deut. 32,2*). PASS. Kil. II 2 foecunda (*sc. Scotia est*) ... -is, sed sanctissimis clarior viris. GESTA Bereng. 1,13 frenare ... Italię populos bello -aque (gloss.: divitiis) superbos. CARM. var. III A 6,7,15 incipe corpoream studio proscindere -am, mentis ut internum possis habere cibum. HIST. peregr. p. 140,10 urbs ... ubertate -e et pingui territorio adiacentis provincie circumquaque referta. *al. d fundus, praedium* – *Grund(stück)*: LEG. Wisig. 5,4,19 p. 225,15 plebeis -am suam alienandi nullam umquam potestas manebit. CHART. Mog. A I 422 p. 328,4 (*spur.*) in monasterio ... in suę (*sc. comitis*) proprietatis -a ... edificato. *t. t. iur.* -ae ascriptus, annexus i. q. ascripticius, (*ad solum*) *pertinens* – *schollenpflichtig, grundhörig (de re v. HRG. I. p. 1695; usu subst.: l. 15.19)*: CHART. episc. Hild. I 413 p. 401,1 (a. 1182) ut ... ascripti -e dictarum villicationum ab ... advocatorum exactione liberarentur. CHART. Merseb. 300 p. 238,21 villam Boriz cum omni utilitate ... et servis -e annexis (*sc. vendidimus*). CHART. Turg. III app. 9 p. 976,26 Wernherus ... mansum suum ... cum H. ascripto -e mansus predicti ... vendidit. **e regio, plaga** – *Landstrich, Gegend*: VITA Boniti 14 (MGMer. VI p. 126,22) relicto proprio solo ... ad beatum virum Arvernorum -otenus (globo-, -atenus *var. l.*) pervenit *mulier*. METELL. exp. Hieros. 1,82 grandis in angusta -a se gens premit ista (*sc. Francorum*). **3 translate de corpore (mortui) fere i. q. pulvis, cinis (mortalis)** – *etwa: (vergänglichlicher) Staub, Asche (spectat ad Vulg. gen. 3,19)*: WETT. Gall. 36 sancti corporis -a in sarcophago digno ... sepulturae tradebatur. CARM. Cantabr. A 7,5^a,11 in quo (*temple*) defunctam carnis sue sanctam iussit Heribert condere -am. REGINH. Annon. p. 14,23 preciosi -a thesauri. *al. expressius i. q. cadaver, reliquiae (hominis sancti)* – *Leichnam, Reliquie*: ERMENR. Sval. 10 p. 162,12 perspeximus ... ipsius beatae -ae (gloebe *var. l.*) pulverem. CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,15 cuius (*Maximini*) glima oratorium ... decorat miraculis. VITA Hildulfi 12 ut -am sancti ad monasterii tumulum revehat. GALB. Karol. 16,7 relicta comitis (*sc. occisi*) -a ... excursus fecerunt *gladiatores* in hostes. *saepius*.

1. glebarius, -i m. *ascripticius, servus glebae* – *Schollenpflichtiger, Grundhöriger (de re v. op. cit. [l. 14])*: CHART. Turic. 1101 p. 199,22 (a. 1260) qui (*servi ecclesiae*) non sunt -i vel ascripticii, qui dicuntur ussidelinge. CONR. MUR. summ. p. 117,9 minime persone (*sc. sunt*) ... omnes servilis conditionis rustici, ruricole, agricole, -i seu servi glebe.

[2. *glebarius immo *chlebarius, -i m. (*theod. vet. kleiber; cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. 1872. p. 1612*) *faber luti* – *Lehmarbeiter, Maurer*: CHART. Babenb. 161 p. 210,1 (a. 1208) Albrecht ch-us. 441 in presentia ... Sivridi ch-i. CHART. Patav. 110 (Mon. Boica XXIX/2 p. 502,17) Pitolfus ... ch-us.]

***glebeus, -a, -um.** *luteus, luto constructus* – *aus Lehm gebaut, Lehm-*: ACTA civ. Rost. C 859 (a. 1261/72) qui (*angulus*) est inter domum -am domini Iohannis ... et ex altera parte usque ad hereditatem *eqs.*

glebo, -onis m. *rusticus* – *Bauer, Landmann*: CAND. FULD. Eigil. II prol. 5 rogat hic ... -o (gloss.: arator) ... legentes, ... ut *eqs.* VISTO Godesc. A 40,4 testis est Deus verba ... tam mistica ex ore tam ydiote -is (gloss.: aratoris) egressa esse.

glebosus, -a, -um. *luteus, luto constructus* – *aus Lehm gebaut, Lehm-*: ACTA civ. Kil. 565 (a. 1278/9) quod (*spatium*) interiacet inter domum -am Marquardi ... et domum Herdgeri.

gleboten v. gleba et tenus.

glebula (-bola), -ae f. *gleba (terrae) parva* – *kleine Erd-scholle, Erdklümpchen*: ALDH. virg. I 31 p. 270,15 ruptis sulcorum -is. II 165 pulverulenta tegit quas (*gemmas*) spurci -a (-ola *var. l.*) ruris. ALBERT. M. animal. 23,134 pulli (*sc. perdis*) ... -is in pedibus apprehensis sub ipsis asconduntur.

glechon (gliffon, gligon, glicon), -onis subst. vel *glicon(i)us, -i m. vel *glicon(i)um (lucan-, galican-, gilgan-, gluton-, glyc-, gliffo-, gligo-, gligan-), -i n. (γλήχων) **1 puleium** – *Poleiminze* (*cf. André, Noms des plantes. p. 112*): **a def.:** ANON. herm. p. 100,34 -nus, id est puleius ortensis. ALPHITA G 69

-ium (-num *var. l.*), pulegium regale idem (*cf. comm. p. 439 sq.*). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 379^D (add. post 1230/40) -ium secundum compositorem est pulegium; Gilbertus etiam ... posuit -ium, quod secundum quosdam est mentastrum; alii dicunt, quod est calamentum, sed prima opinio est melior. **b** *exempla*: PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 192,2 ex calamentis et glicone (gliconi *B*; 3,74,9 γλῆχων). *al.* AESCULAPIUS 1 p. 2,36 origanum, lucanum (*Gariopont. pass. 1,2 -no*) ex aequo tritum ... gargarizent (*sc. qui dolore capitis laborant*). ANTIDOT. Lond. p. 20,41 acorum, centauria, -gonus. TRACT. de caus. mul. 1 diptimo, -gano, appio semen. 8 castoreo, galica<. ...no (*ed.*, -gano *var. l.*) ana pulvis facis. DYNAMID. Hippocr. 2,11 gly-ii, hoc est pulegii, masculi rubeus, feminae flos albus. ANTIDOT. Berolin. 36 p. 74,23 gligon. CALEND. Karol. C p. 842, 10 bibant ... gilganum. MOSES PANORM. infirm. 18 p. 118,14 accipe radices glutoni (*cf. notam ed.*) *al. fort. add.*: RECEPT. Lauresh. 4,90 potio: ... agrimonia, panecucule, gliffone, cardone agresti *eqs. (sed aliter ind. p. 432)*. 2 polium, herba tinia-ria – Poleigamander (*cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 672*): GLOSS. Salern. p. 7^a,14 -ium, polium montanum.

*glecimier *v.* *glecumer.

glen(n)o, -avi, -are. *spicilegium facere – nachlesen, -ern-*ten: LEX Sal. Merov. 126 si quis in messe aliena ... glenaverit (*sim. LEX Sal. Karol. 87 capit. p. 17 si quis ... -nnare presum-*serit).

glera *v.* 1. glarea.

*glerivus, -a, -um. (*glera, cf. 1. glarea*) *glareosus – kiesig*: CHART. Bund. 937 p. 389,16 (a. 1253) de pecia una terre buschive et gandise seu -e.

glesco *v.* glisco. *gleucinus v.* glaucinus.

*gleucumer (*glecimier*), -eris *subst. (form. corrupt., fort. subst. 3. glis)* *lappa – Klette*: TRACT. de aegr. cur. p. 369,40 ad malum mortuum, qui lupus vocatur, valet folium bardane, id est -is (*item p. 371,27 glecimier*).

gliba *v.* gleba. *glicea v.* glycia. *gliceria v.* glycyrrhiza.

glicerium *v.* glycerium.

glicida *v.* glycysside.

glicir- *sim. v.* glycyrr-

glicis(s)ide *v.* glycysside.

glicon *v.* glechon.

*gliconicus *v.* *glyconicus.

gliconius *v.* glyconius.

*glicon(i)um, *glicon(i)us *v.* glechon.

glicoridia *v.* glycyrrhiza.

[glidisside *v.* glycysside.]

[gliffon *v.* glechon.] *gliganum, -us, gligon(us) v.* glechon.

glima *v.* gleba. *glio v.* glis.

gliquiridia, -itia *v.* glycyrrhiza.

*glirio, -onis *m.* (1. glis; *de formatione cf. Stotz, Handb. 2, VI § 35*) *glis – Siebenschläfer, Bilch*: LOCALIS 488 vulpi stertenti non currit -o denti (*cf. H. Walther, Proverbia nr. 34226sq.*).

1. glis, gliris *m.* *script. glis*: p.726,1. 1 μνοζός, *Glis glis L. – Siebenschläfer, Bilch*: NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,21 alii de lodicibus, quidam de -bus circum amicti procedebant. ANTIDOT. Sangall. p. 89,38 adipe -is fronte et tempora ungue, statim dormit. ALBERT. M. animal. 7,82 aput nos ... animalia ... habentia caveas sunt sicut mus montanus, vulpes et -s varius et taxus. 22,103 -s animal est notum et est colore varium *eqs. al. v. et p. 726,1. 51. per compar.*: METELL. exp. Hieros. 6,249 stantis (*sc. Wicheri*) agunt (*sc. hostes*) vires, ut eum paveant quasi -es, dum *eqs. (cf. comm. p. 170)*. 2 *per confusionem i. q. cicindela – Glühwurm*: l.70.

2. glis, glitis (*glidis*) *subst. (?glittus; an cf. glisomarga et francog. glaise [cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 608]) lutum, argilla – Lehm, Tonerde*: ALBERT. M. miner. 1,2,1 p. 15^a,12 qui (*figuli*) non quamcumque terram, sed tenacem, quae -s vocatur, in materiam sumunt. animal. 7,45 terram tenacem, quae -s vocatur, non comedit *lupus*, ut quaerat nutrimentum ex ipsa, sed *eqs. (sim. 22,114)*. *v. et l. 72, p. 726,2.*

3. glis, glittis (*gliris, glitis*) *subst. (?glittus; cf. theod. vet. kletto) lappa – Klette*: ALDH. virg. II 2725 prava seges glitibus (*ed.*, -ribus *codd.*; tribulis *suprascr. G*) densescet acerbis *eqs. COLLECT. Teg. p. 467 (add. B1; vs.) 15 gliris, glis animal (gloss.: glaim); glis, glittis lappa sed herba (gloss.: chlette); terra tenax glidis (gloss.: lette); tumulus fit denique glissis (gloss.:*

huffe; *cf. notam ed.*; *item ALPHITA G 44 glis [glix var. l.] animal, glis terra tenax, -s lappa vocatur; cf. ThLL. VI/2. p. 2046, 615qq.)*.

4. glis, glissis *subst. (gliscere, cf. ThLL. VI/2. p. 2046,64) acervus (terrae) – (Erd-)Haufen*: *v. p. 725,72.*

1. glisco, -ere. *script.*: gel-: l. 27. glesc(o): l. 12. 17. glet(o): l. 12. glisc(o): l. 47. gli(s)s(o): l. 37. 38. *partic. praes. usu adi.*: l.12.

1 *sensu originario*: **A** *intrans.*: 1 *de rebus*: **a** *crescere, luxuriari – (üppig) wachsen, wuchern (in imag. et per compar.: l. 14.17)*: ALDH. epist. 5 p. 490,14 quemadmodum ... exam- per florulenta ... flava ... gestamina asportat. CONC. Karol. A 21 p. 179,34 talia ... pestifero de virgulto fruteta -entia ... fra- trum, qui agrum iuris caelestis patroni ... excolere sunt deputa- ti *eqs. VITA Leod. prol. 17 (MGPoet. III p. 5) tantum, quan- tum ... fago ... humiles glescunt superante genestae, ... sic*

eqs. al. **b** *augeri, convalescere, ingravescere – zunehmen, erstarken, überhandnehmen*: IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 156,15 quae (*femina*) videns -entem in adulescente vigorem ... ait *eqs. ALDH. virg. II 2698 heresis. EGBERT. fec. rat. 1,549* profitiente David -unt (*gloss.: crescunt*) tormenta Sauli. RUP. TUIT. trin. 10,5 l. 180 quibus rebus (*sc. labore*) voluptas non emori, sed refota -ere solet. 2 *de hominibus*: **a** *vigere, pro- ficere – stark sein, gedeihen, 'blühen'*: PAUL. DIAC. carm. 7,16,3 -at grex bonis. RADBERT. corp. Dom. prol. ad Warinum 36 ut -as (*gel., discas var. l.*) felicius. METELL. exp. Hieros. 4,407 sive valens -at gens queque vel egra fatiscat. *al.* **b** (*gau- dio*) efferri, triumphare – (*vor Freude*) außer sich sein, ju- beln, triumphieren: PETR. DAM. epist. 89 p. 540,22 -unt et exultant omnes reprobi. 97 p. 73,6 vidi ... quendam de fratri- bus nostris ... qui sic susultabat atque -bat ... ac si *eqs.* **c**

ardescere, ardere, desiderio fervere – (ent)brennen (für), sich (glühend) sehnen (nach): HROTSV. Sap. 4,1 licet corpuscula pavescant ad tormenta, mens tamen -it ad praemia. PETR. DAM. epist. 44 p. 11,7 quae (*sc. verba sermocinationis*) non modo nullum fructum aedificationis, ad quod -bamur (-sseba- mus, -sebamus *var. l.*), afferrent, sed *eqs. THEOD. TREV. phys. 16* expergefactus egre, -ens seu studiose, patram hunc libel- lum. 238 phisiologia discit, cum theologia -it. **B** *trans. i. q. (ardenter) cupere, optare, desiderare – (brennend, heftig) begehren, ersehnen*: HYMN. Hraban. 22,1,3 -it animus pro- mere cantibus victorum genus optimum. TIT. metr. III 12,30 augeat, alme, Deus temet, quod -o poeta *eqs. VITA Deic. 9* theoricam vitam -ens *Columbanus*. EPIST. Teg. I 126 p. 143,28 scitote (*sc. imperator*) in regno neminem vestro commorari, qui plus nobis -sscat ... Christum deprecari. HIST. peregr. p. 164,30 pugnam desiderio ferventi -bant (*sc. nostri*). *al.*

II *per errorem i. q. (e)vigilare, expergisci – (auf)wachen*: EUGEN. VULG. syll. 35,1sq. -o, -is, id est vigilo; dicitur autem a bestiola quadam, quae est glis; ... dicunt enim, quod glis dor- miat quodam tempore et postea vigilet duplum, unde -o vigilo sonat (*spectat ad Serv. Aen. 12,9; cf. notam ed.*).

[2. glisco *v.* elicio. *adde ad vol. III. p. 1184, 55qq. (partic. praes. usu subst.)*: MIRAC. Sebast. (MGScript. XV p. 773,11; s. XI^{med.}) Sebastianus eum (*sc. ducem*) asta ... percussit (*sc. in somnio*); quo ictu expergefactus sanguinem per nares et os -entem (*cod., gliscentem ed., vix recte; an leg. efluentem?*) a corpore suo sensit *eqs.*]

*glissis *subst. m. (orig. inc.) ?culinari, focarius – ?Küchendiener*: VITA Wilh. (DtArch. 58. 2002. p. 514; s. XII^{med.}) nec ... ei rubor obstabat esse cibani furcifer atque -s (*gloss.: ouenkere*).

[glitten *v.* gluten.] [glittinicus *v.* glycyrrhiza.] [gliucinus *v.* glaucinus.] *glius* (*glio*) *subst. m. (γλοιός) oleum sordidum (in bal- neo, palaestra collectum) – schmutziges Öl (aus dem Bade- haus, vom Ringplatz)*: PAUL. AEGIN. cur. 262 superpone cal- cem cum oleo aut -o (3,79,4 γλοιού). DYASC. p. 168^a sordities, que in balneo colliguntur, que nominantur -o, virtutem calidam gerunt.

*gliza (-zza), -ae *f. (?theod. vet. glizan; cf. Stotz, Handb. [Niederer]*

1, III § 12.2) *de tela pretiosa fort. i. q. linteum, vestimentum subtile (candidum) – viell.: feine (weiße) Leinwand, feines (weißes) Gewand (de re v. Heyne, Hausalt. III. p. 277): CATAL. thes. Germ. 117,16 (c. 888) censum ... provideatur, id est -zze due, camisilia duo eqs. 118,20 quibusdam (fratribus) ... palliola viridia cum camisilibus seu -is donavit episcopus.*

***glizinus** (cl-, -zanus), -a, -um. (*gliza) *ex linteo subtile (candido) factus – aus feinem (weißem) Leinen gemacht: NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,23 camisla c-ana (c-a, cilicina var. l.). CATAL. thes. Germ. 118,29 mensas ... omnes operimentis mandavit episcopus -is vestiri.*

globae v. globus.

globatim adv. *per globos, gregatim – haufenweise, in Scharen: MIRAC. Bert. 2 illis ... cuneatim -mque exire ... certantibus restiterunt ... quidam (sim. 9 p. 514,36). FOLCUIN. Lob. 38 dum celebrantur missae et ad eas Transsambrini -m maturarent accelerare eqs. ALBERT. M. Iob 30,14 'ad meas miseriae', supple augendas et multiplicandas, 'devoluti sunt' filii stultorum -m, scilicet venientes.*

globellus (glove-), -i m. 1 **globulus, sphaerula** – Klümpchen, Kügelchen (de phaenomeno): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,25 l. 17 aliquando ... distillantibus astrorum decussis igniculis explosi flammantes conspiciuntur -velli (-i var. l.). 2 **glomus** – Knäuel (in imag.): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,13 l. 14 legisse me recole viros egregios in explicando non incommode rationis -vello (-o var. l.) operosius desudasse.

***globito**, -are. *in globum redigi, formam globi exhibere – sich zu einer Kugel formen, Kugelgestalt haben (partic. praes. usu adi.): AETHERICUS 18 dum a densitate caeli rogam -antem ... fecerit sol super faciem terrae eqs.*

globo, -are. *contrahere, comprimere – zusammenziehen, -drücken, -stauchen: MIRAC. Heinr. II. 12 adolescens quidam ... membrorum contractu -tus a parentibus portabatur.*

***globocans**, -antis. *glebae similis, informis – klumpenförmig, unförmig: PAUL. AEGIN. cur. 245 quidam ... mylin carnem dicunt -em (3,69 ἀδιπλαστον) in ipsis tunicis matricis consistentem.*

globositas, -atis f. 1 *forma sphaerica, curva, globus, convexitas – runde, gekrümmte Form, Kugel(form), Wölbung: a proprie (usu geom.: l.45,48): DUNGAL. epist. 1 p. 575,2 propter nubila et propter -em et convexitatem terrae neque ubique neque eisdem horis ab omnibus cerni possunt (sc. eclipses). ABBO FLOR. calc. 3,19 cuius ... lunae speralis -s crescit paulatim lumine ac minuitur. ADALBOLD. sphaer. 4 cubus -em sphaerae ex toto concludit. 6 facile est videre, cum quadratus nec tertia sui circulum devincat, quare cubus fere sui medietate -em supervadat. AL. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,27 p. 13b^r eorum (intestinarum) ... -s et rotunditas ideo fuere necessaria, ut eqs. al. b meton. i. q. tumor (globosus, convexus) – (kugelige, gewölbte) Geschwulst: WILH. SALIC. chirurg. 1,26 p. 312^E signa scroffularum sunt ... -es quamplurimae multiplicatae in loco uno in modum fabarum. 2 **conglobatio, turba densa** – Zusammenballung, dicke Schar: HUCBALD. Cass. 5,15 horum (Petri et Pauli) sequaces extiterunt plurimi ... tante -is coacervatione numerosi, ut eqs.*

globosus, -a, -um. 1 **sphaericus, formam globi exhibens, rotundus** – kugelförmig, rund: GERHOH. Antichr. 2,61 p. 312,25 infimum ... in sphaericis vel -is rebus, qualis est mundus, deputatur id, quod est medium eqs. ALBERT. M. veget. 6, 90 haec (sc. cydoniae) ... habent ... pomum non ita pyramidale sicut pirum, sed potius -um sphaericum. animal. 1,135 caput ... -um breve sine sensu et sapientia ... est. 13,56 quando plana superficies tangit spericum -um. al. per compar.: GERHOH. psalm. 64 p. 232,28 congregationem ... illam (sc. in Hermagedon; spectat ad Vulg. apoc. 16,16) ... significat, ubi et sancti reges, qui venerunt ab ortu solis, ... ad iudicandum sedebunt, et mali reges tamquam 'mons -us' (i. Hermagedon; cf. Hier. nom. hebr. p. 114,13) tollentur cum diabolo eqs. 2 **glebulis plenus, spissus** – voll von Klümpchen, dick: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,26 si ... niger sit sanguis et -us (3,31,1 p. 231,13 θρομβώδες). CONSTANT. AFRIC. theor. 7,14 p. 34a^v si

... urina cum grossitudine sua -a est. TRACT. de aegr. cur. p. 212,15 fit *asthma* ex reumate cum emissionem sputi -i. al. MAURUS urin. I p. 15,39sq. urina alba vel lactea, crassa, -a eqs. ALBERT. M. animal. 3,152 ipsum (*sperma*) est -um et glandulosum (sim. 18,26 semen). v. et p.723,51.

***globulosus**, -a, -um. **glebulis, bacillis praeditus** – Klümpchen, Stäbchen tragend: ALBERT. M. veget. 6,246 vix invenitur flos cum lineis (i. staminibus) -is sine exterioribus foliis nisi in vite (spectat ad antheram q. d., cf. l.30).

10 **globulus**, -i m. (-um, -i n.: l.37) 1 **globus (parvus), gleba (parva), glebula** – Kugel, Kügelchen, Klumpen, Klümpchen: a gener.: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 216,21 adaptent (sc. qui perspicere velint) sibi -um (globum var. l.) spericum loco globi terreni eqs. VITA Mariae rhythm. 2930 Iesus puer -os de gleba trociscavit. ALBERT. M. somn. 2,1,7 p. 167^b,21 si -us ex cera ... formetur eqs. veget. 6,428 semen eius (*rutae*) ex quibusdam -is habentibus quatuor partitiones (sc. est). animal. 4,12 caro sui (sc. animalis thyz) corporis rotunda dividitur divisione, ac si ex -is esset composita. de gutta: ALBERT. M. miner. 3,1,2 p. 62^a,16 quod (sc. humidum subtile unctuosum terrestri mixtum) non sinit ipsum (metallum liquefactum) adhaerere tangenti neque in toto defluere, sed quasi per -os constare. b anat. de testiculis, ovarii q. d.: ALBERT. M. veget. 3,22 in animalibus haec (sc. quae format) divina virtus in -is est testiculorum sita. animal. 1,449 in mulieribus ... canales illi (sc. testiculorum, i. ovariorum q. d.) declinant a suis -is versus duo ylia. c pharm. i. q. pilula, pastillus – Pille, Pastille: ANTIDOT. Augiens. p. 49,38 cum aqua facis -os. ALBERT. M. veget. 6,430 adhibetur *sandyx* ad tincturam per -os confecta et arefacta. d bot. de parte staminis i. q. bacillum – Stäbchen: ALBERT. M. veget. 6,246 emissiones linearum (i. staminum floris vitis) -os (antea: nodulos) habentium in aliis floribus continentur intra folia floris eqs. (cf. 2,132sq. [spectat ad antheram q. d. ['Staubbeutel'], cf. p. 155 adn. α]). 2 **glomus (parvum)** – (kleiner) Knäuel: WALAHER. Gall. 2,39 cum ... manui torpenti -um lini superponens ad altare sancti confessoris accederet *puella* (sim. Iso Otm. 1,12 quoddam lini -um ... eius arcae superposuit [sc. homo mutus]). 3 **bombylis, netus (nymphae)** – Puppe, Kokon: ALDH. ad Acirc. 23,4 mox ... genestarum ... cacumina scando (sc. bombyx), ut -os fabricans ... quiescam.

globus, -i m. (f.: p.730,13). script. et form.: cl-: p.729,64. 65. *glov(us): p.729,6. adde BEDA hist. eccl. 3,16 p. 159,33 (var. l.). -bb(us): l.50.p.729,44. nom.: sg. -os: p.729,31. pl. -ae: p.729,15. acc. pl. -us: p.729,64. metr. glō-: p.730,4.*

I proprie: A **sphaera, globulus, pila** – Kugel, Kügelchen, Ball: 1 gener.: a in univ. (fere in imag., alleg., per compar.): HILDEG. fragm. 661 massa totius mundi velut obscurus -us apparuit. ROGER. SALERN. chirurg. 3,645 si aliquid velud -bbum durum et grave inveneris. ABSAL. serm. 30 p. 181^C obstacula ..., quibus impediuntur sphaerulae (sc. candelabri), id est -i, teutonice kloitzer, ne currant, scandala sunt falsorum fratrum (spectat ad Vulg. exod. 25,31). CONR. MUR. clip. 65 Lichtenberg niveum prefert clipeum, sed eidem dic tres esse -os rubeos. al. b de lapillis lusoriis: CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 210,15 mansio (i. curia praepositi) ... quasi gymnasium fuit alea, scazis, tessaribus -isque ludencium. CHART. Eichsf. 401 p. 239,35 ludos alearum, -orum, thesserarum et aliorum genera ludorum ... inhybemus. ACTA civ. Rost. C 1,889 p. 179 quod in anno integro non debeat *Wolder* ludere cum -is et tessaribus. meton. de ludo ipso: EBERH. ALEM. labor. 876 non placet his (sc. iuvenibus corruptae indolis) ... stylus, immo talorum iactus, non trocus, immo -us (cf. notam ed.). c de telo: FUND. Consecr. Petri p. 175,7 iaculis opponebant principes se ... civitati ... urgentes eos ictibus vehementibus -orum machinarum. d de insigni regni: EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 231,7 ipse (*Heinricus*) ... regalia ... insignia, crucem scilicet et lanceam, ... -um atque coronam, filii potestati tradidit (inde ANNAL. Aeg. a. 1106 [MGScript. XXX p. 11,4]). e de terra, mundo: ANNAL. Sangall. IV a. 1021 hic quatitur totus terrae -us undique motus. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 122,12 in spera mundi terre -um esse ita constabit: eqs. CARM. Cantabr.

[Niederer]

A 12,1^a,3 Deus . . . mundi -um sub potenti claudens volubilem palmo (*spectat ad Vulg. Is. 40,12*). HILDEG. vit. mer. 1,34 l. 543 -us mundi igne et vento ac aere agitur *eqs. al. v. et p. 728, 14*. *expressius i. q. mundus – Welt*: CARM. ad Agob. 1,2 (CC Cont. Med. LII. 1981. p. 371; s. IX.¹) qui (*sc. Deus*) tuum -vum demensus es palmo (*spectat ad l. 2*). *f de luna, sole, sideribus*: BEDA temp. rat. 61,24 constat eam, quae prima transit aquinoctio plenum suum -um ostenderit, primi mensis existere lunam. RUP. TUIT. volunt. 15 (PL 170,447^A) a sapientibus . . . permensus -us eius (*solis*) multipliciter maior esse quam orbis terrae deprehenditur. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 1349 tunc tantum plena terris apparere potest *luna*, cum e medio -i solaris linea recta per confinium orbis terreni transiens in medium lune corpus pervenit *eqs. al. g de stella volanti sim.*: CHRON. Fred. 4,19 -ae igneae per caelum currentes ad occidentem apparuerunt. CHRON. reg. cont. a. 1187 p. 138,16 -i scintillarum magno agmine et longo tractu se sequentes . . . visi sunt. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 355,26 (add. C) -i micuerunt ignei rursumque se in caeli parte alia condiderunt. *2 anat. de testiculis, ovariis q. d., scroto*: ALBERT. M. animal. 1,447 duo -i, qui sunt testiculi, sunt in muliere sicut in viro; sed *eqs. 1,448* qui (*canales spermatis*) positi sunt inter -um et inter viam virgae. 1,460sq. 2,113. *3 ?pharm. fort. i. q. pilula – viell. Pille (in imag.)*: WALAHFR. carm. 38,90 quantum sibi conscius ille perfidiae confusa -is per pectora tabet, tantum *eqs. (cf. A. Önnersfors, Mediaevalia. 1977. p. 393 adn. 16)*. *B gleba, glebula, massa – Klumpen, Klümpchen, Brocken, Masse*: *1 in univ.*: PAUL. BERNR. epist. p. 477,21 cui (*Ambrosio*) . . . cereum -um mittimus. REGISTR. Patav. I p. 69,15 dantur XCVI -i picis. *2 de thrombo*: GLOSS. med. p. 88,10 thrombos sanguis, id est -us (-os var. l.). *3 de prima rerum materia*: CARM. Bur. 67,1^a,1 a -o veteri cum rerum faciem traxissent superi (*cf. Bernh. Silv. cosm. 1,1,2*). *4 de homine (contracto: l. 36,37; nondum formato: l. 39)*: SIGEH. Maxim. 10 (8) p. 231^a, 31 infra semet ipsum totus contrahitur et . . . in spaeram quandam vel -um pene informem convolvitur. MIRAC. Mod. 6 p. 312^b,21 quae (*puella*) . . . in -um est contracta. RUP. TUIT. volunt. 6 (PL 170,441^C) lutum fuimus (*sc. homines*), limus carnis, id est -us liquidus. *C glomus – Knäuel*: RUD. FULD. Leob. 8 cum . . . filum . . . ex ore dependeret, -um ex eo rotundo scemate volvendo formavit. THEOPH. sched. 3,75 p. 138,12 tenens . . . filum stagnum quasi -um involutum. ROGER. SALERN. chirurg. 3,286 filis superpositis sit *lignum* quasi -us filorum et illud rotundum sub ascellis ponatur (*sim. 3,289* antequam -bbus auferatur. *al. TRACT. de chirurg. 849*. NOTULAE Wilh. Cong. 1139. *al.*). FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 16,21 ille . . . qui tenet falconem, debet retinere -um credentie et sinere explicari debet (*cf. ed. A. L. Trombetti Budriesi. 2002. ind. p. 1202sq.*). *meton. de opere nendi*: MIRAC. Quint. 32 (MGScript. XV p. 270, 7; c. 827) Ermengardis femina . . . in lanificiis servile quoddam, -orum videlicet, exercuit opus (*sim. p. 270,10*). *D gibber, tuber – Höcker, Buckel*: MIRAC. Mod. 6 p. 312^b,23 -o inter scapulas crescente. *E involucrium – Hülle, Umbüllung*: VITA Odil. 7 (MGMer. VI p. 41,20; s. X.) scripsit epistolam eamque -o coccineo involutam . . . germano . . . transmisit. VITA Gebh. Const. 1,1 ut . . . ventrem sibi (*sc. matri mortuae*) incidant, infantulum tollant, calido arviniae -o involvant *homines (sim. 1,26)*.

II translate: *A conglobatio – Zusammenballung*: *1 de rebus i. q. cumulus, volumen, nubes – Haufen, Walze, Wolke*: *a de igne sim. (in imag.: l. 64)*: BONIF. epist. 10 p. 9,6 videbam . . . flammam . . . sub uno -o totius mundi machinam complectentem. VITA Eptad. 17 (MGMer. III p. 192,3) ut tantus igneum (*sc. februm*) -us (*c- var. l.*) virtutum suarum fonte restingeret. HRABAN. martyr. Sept. l. 46 ignium -us (*c- var. l.*). VITA Liutg. II 2,27 cernit . . . quasi igneum altaris altitudine -um. CHRON. Clus. 6 (MGScript. XXX p. 962,19) viderat . . . a . . . monte -um igneum . . . usque ad coelum . . . porrigi (*sim. 7 p. 962,31*). *saepius. fort. add.*: CARM. de conv. Saxon. 67 (NachrGött. 1985/I. p. 64; a. 777) cum . . . pulvereo . . . -o (*sc. inferni*) versutum coxerit *iudex* anguem. *b de nimbo*: VITA Liutg. I 19 p. 64,14 viderat in somnis quasi nubeculas nigras . . .

ascendere, post modicum vero -os crebriores sequi. *2 de anim. i. q. manus, caterva, turba (densa) – (dichte) Schar, Truppe, Rotte, Menge*: CARM. de Nyn. 273 inter sanctorum -os cuneosque perennes transit. DEFENS. med. I p. 52,22 ut testa saniem fluentem et vermium scatentem -um raderet *Iob*. CHART. Rhen. med. I 190 p. 251,36 ut ea, quae firma . . . decernuntur, testium -o . . . affirmantur. OTTO FRISING. chron. 8, 32 p. 449,2 cum reprobae . . . partis -us a Deo exorbitans . . . superbiendo corrui. *al. de exercitu, armatorum agmine*: LAMB. HERSF. Lull. 11 p. 320,22 populus Traiectensis oppidi . . . -o facto irruperat in Fresiam. EUPOLEMIUS 2,175 sternunt (*sc. Politeon aliique*) Iudaicas . . . phalanges disiunguntque -os legionum. METELL. exp. Hieros. 6,839 urbi sancte victrix -o propiante. *B circulus, orbita – (Kreis-)Bahn, (Kreis-)Lauf, 'Sphäre'*: AGIUS comput. 1,14 per numerum solis varios lunęque meatus, per hunc stellarum colligimus<que> -um. CARM. libr. III 7,6 stelligeros . . . -os circuit illa (*orbita solis*) micans. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,4 p. 2a^r cum . . . omnia corpora sub luna -i -o posita videantur . . . esse . . . dissimilia (OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,7. CHART. episc. Spir. 170 p. 180,34. 209; *cf. Boeth. in Porph. comm. pr. 1,3 p. 8,22*). ALBERT. M. sent. 2,17,4^{capit.} utrum paradisus pertingat ad lunarem -um.

glocca, gloccum v. clocca. gloces v. 3. glos.
glocka, glogga v. clocca.
glomeratio (-cio), -onis *f. script.*: gno-: l. 37. -mir-: l. 37. *1 conglobatio, globus, cumulus – Zusammenballung, (An-, Auf-)Häufung, Haufen*: *a de rebus*: BEDA temp. rat. 28,51 quae (*lunae novitas*) . . . nubium -es et perturbaciones exsuscitat. GESTA Ern. duc. II p. 328,10 dux prospexit subito ingentes flammaram -ciones. *b de anim. i. q. manus, turba – Schar, Menge*: ECBASIS capt. 1043 accessit lete turbe -o tante *eqs. EGBERT. fec. rat. 1,355* inculte quam plura foveant aviaria (*gloss.*: -o avium) silve (*cf. notam ed.*). *2 glebula, nubecula – Klümpchen, Trübung*: PS. GALEN. puls. 356 quae (*urina*) si cum nebula fuerit quasi cum -e, (cum -es, cum -cione, cum -irationis, cognomeratione *var. l.*).
glomero, -avi, -atum, -are. *script. glum-: l. 67. partic. perf. usu adi.: p. 731,27. 1 (in globum) colligere – zusammenballen*: *a in glomus convolvere, nere – zu einem Knäuel aufwickeln, spinnen (in imag.)*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,12 gradicem opusculi huius coniecturam -ando ordine decrevero ordinandoque texere (*sim. Wynneb. 1 qui nuper aliqua per ordinem -ando de gestis . . . Willibaldi . . . composuimus; cf. WILLIB. Bonif. 1 p. 4,17sq.*). *b in formam globi redigere – zu einer Kugel formen*: ANSELM. MOG. Adalb. 478 arma ministrabat nix, dextera quam -bat. *v. p. 731,59. c coacervare, cumulare – an-, aufhäufen, aufstürmen (mediopass.: l. 50. 53. al.)*: HUGEB. Willib. 4 p. 101,34 faville de tetro tartaro usque ad marginem (*sc. inferni, i. vulcani*) ascendentes -ti illic iacebant. VITA Liutg. I 18 viderunt (*sc. qui in navigio erant*) . . . nubem et caliginem ad fumi instar de insula exurgere et desuper -ari *eqs. WALTHARIUS 188* veluti boreae sub tempore nix -ta spargitur *eqs. v. et p. 731,27. c. notione aedificandi*: PURCH. Witig. 504 aequans pulvereae -tum pondus (*sc. templi veteris*) harenae fecit honorificum . . . templum. *d de equo pedes altius elevante fere i. q. (arcuatim) movere, ferre – etwa: (bogenförmig) bewegen, 'setzen' (cf. Verg. georg. 3,117 et Plin. nat. 8,166)*: WALTHARIUS 461 superba cupit sonipes -are volumina crurum (*cf. Verg. georg. 3,192*). PETR. DAM. epist. 97 p. 77,17 qui (*equi*) dum pernices gressus . . . -ant. 133 p. 453,9 stimulat *equos* equum tardius incedentem, re frenat . . . vestigia -antem. *e conglobare, congregare, convocare – zusammen-drängen, versammeln, zusammenrufen (medial. [intrans.: l. 68. ibid. al.] i. q. congregari, convenire – sich [ver]sammeln, zusammenlaufen, -kommen)*: *a in univ.*: ALDH. virg. II 923 concilium -ant (-at, glu- *var. l.*; *sc. pagani*). epist. 9 p. 501,15 cohortes (*sc. apum*) . . . ad aethera -ant. CAND. FULD. Eigil. II 244 quem circum -ti omnes . . . adstant. PURCH. Witig. 368 sub quo (*spatio*) -etur *ordo popularis* in unum. RUODLIEB II 14,18 quia vos Deus huc -vit *eqs. WILLETR. Sus. 157* in . . . domo Ioachim -atur (*gloss.*: id est congregatur) turba viritim.

[Niederer]

al. *translate (de partibus corporis: l.2; lapillis lusoriis: l.4):* HRABAN. *carm. euang.* 31 sic (?leg. si) caput et menbra -antur in uno sacro formarum genere. *CARM. Scot.* II 1 sol. 3,13 albi ter quini -antur terque nigelli. **β** *de exercitu sim. (navibus: l.5):* THIETM. *chron.* 6,10 p. 286,9 naves Boruz et Nisani -antur. 6,97 miles armatus ... -atur. 7,16 exercitu -to. 7,21 hostes -antur. *CHRON. Pol.* 2,25 p. 92,19 militaris acies totis viribus -ta (conglomerata *var. l.*). **f** *aggregare, adunare, adducere -einreihen (in), vereinigen (mit), zusammenführen (mit) (intrans. [l.13] i. q. aggregari, adunari - sich einreihen [in], sich vereinigen [mit]):* ALDH. *epist.* 4 p. 486,4 in catholicorum coetu -tus ... connumerabor. *FORM. Flav.* 117^e quandoque terrena linquit, celestibus mereatis agminibus -are (*sim.* 117^b). *CYPR. CORD. carm.* 1,20 (MGPoet. III p. 144) ut ... animam ... celicolis -et *Christus* felici in sede beata. **al.** **2** (*dense*) *circumdare, circumcludere - (dicht) umgeben, umschließen, umzingeln:* **a** *in univ.:* ALDH. *virg.* I 11 p. 239,10 Lucifer ... apostatarum satellitibus -tus. *ANNAL. Pegav. a.* 1101 p. 247,4 municipium ... vallis ac vallibus inexpugnabili terrarum exaggeratione -tum ita complanavit *Wichertus*, ut *eqs. fort. add.:* ALDH. *virg.* II 1116 quamvis congerie -etur (-ret *var. l.*) *salamandra* ... rogorum. **b** *circumplicare - umschlingen:* ALDH. *virg.* II 2438 qui (*chelydrus*) ... in spira marsum -vit inertem.

adv. 1. glomerate. *in acervum, cumulate - zu einem Haufen, reichlich:* VITA Lupi Senon. 4 (MGMer. IV p. 180,1) cum ... amor in bonorum praecordiis -e (glomeratus, glomerata *var. l.*) succresceret.

2. glomeratim. *catervatim - haufen-, scharenweise:* HIST. Torn. 3,8 ceperunt vermes ... de corpore eius (*Fulcheri*) -m ebullire. *CONR. EBERB. exord.* 4,4 l. 18 turba daemonum -m per ostium irruens et quasi se invicem a multitudine introeuntium comprimens totam domum implevit.

glomerosus, -a, -um. *glebosus, spissus - voll von Klümpchen, dick:* PS. HIPPOCR. *sang.* 8 ut inter sapientes vocetur *sanguis* suraticus vel -us.

***glomex** (cl-), -icis *m.* *glomus - Knäuel:* WOLFHARD. *Waldb.* 1,17 p. 176,21 dum duabus vicibus ex -e (-ae, c- *var. l.* *ed. Holder-Egger*) sive tramea, quam manu tenebat *mulier*, in tela fila transponeret, hesit misere insertus manui -x (*sim.* p. 178,1 p. 178,8).

glomulus, -i *m.* *glomus, globus - Knäuel, Kugel:* ODILO SUSS. *Seb.* 55 qui (*miser*) erat ... in modum -i (*antea:* sphaerae) contractus et quasi contusus.

glomus, -eris *n. vel m. vel glomus, -i *m.* *script. et form.:* *gen. sg.:* -eri: l.65. -er(a)e (?fem.): l.49. *abl. sg. -re:* l.63.*

1 proprie: **a** *glomulus, globus (filorum) - Knäuel:* LAUDES Veron. 3,3 (MGPoet. I p. 119) in quo (*labyrintho*) nescius ingressus non valet egredere nisi igne cum lucerne vel a filo -e. *TRANSL. Heliani (MemIstorBenev. I. 1763. p. 205,33)* tela vix sperabatur extendi ad latitudinis propositum exiguitate nimium quantitati paucorum -rum. *HARIULF. chron.* 3,21 p. 148, 17 -us fulgidum ... coadunatum est totum in manum illius (*Ludowici*). *CHART. Mog. A II* 148 p. 272,23 censuales mansi ... solvunt ... CXIII -os lini (*item* p. 272,31). **al.** *in imag.:* SIGEB. *GEMBL. decenn.* 2,10 memor illius Thesei ... nebam et ego et convolvebam -um (*cod., -us ed.*) multe cogitationis in animo meo *eqs. cf. p. 730,41.* **b** *globus, sphaera - Kugel:* **a** *in univ.:* SABA MALASP. *chron.* 6,13 p. 266,2 glomerant *scarabones* ... stercora ... et -os cum labore compositos ducunt et reducant ... per terram. **β** *de terra, mundo:* THEOD. *TREV. phys.* 1694 est amplior caelestis summis forma vel imis terre marisque cunctas lustrans -re formas. 1838 alta poli sub arce vel sub -e terre. **γ** *de homine contracto:* VITA Desid. *Cad.* 40 p. 594,16 ut sicut iricius complicata in modum -ri volutaretur *mulier*. **2 translate i. q. conglomeratio, conglobatio, cumulus - Zusammenballung, (dichter) Haufen: CONR. EBERB. *exord.* 4,4 l. 4 quando ... discursu gyrovago huc illucque vagantur *daemones*, tunc nihil ex eis nisi tantum larvales umbrae et turbinum -es deprehenduntur.**

glora *v. chlora.* **gloreo** *v. chlorion.*

gloria, -ae *f. script.:* gro-: p.732,65. glur-: p.733,27.

I κλέος, (bona) opinio, fama, auctoritas, honor, claritas - Ruhm, (guter) Ruf, Ansehen, Ehre, Anerkennung, Herrlichkeit, Pracht: **A proprie:** **1 usu saeculari:** **a** *in univ.:* **a** *de hominibus:* WALAHFR. *imag. Tetr.* 169 quamquam cura minor, tamen est tibi (*sc. Hludovico regi*) -a consors. *WIDUK. gest.* 1,9 p. 17,1 istis (*Thuringis*) ... pro ipsa vita pugnantibus, Saxonibus vero pro -a et pro terra acquirenda certantibus. *CARM. de Frid. I. imp.* 1953 laus et honor tibi sint, maneat tua -a semper. *HELM. chron.* 38 p. 75,5 licet numero pauci simus (*sc. Saxones*), honoris tamen atque virtutis cupidi -am pro questu maximo duximus. *persaepe.* *in interpr. nominis:* BRUNO QUERF. *fratr.* 6 invento seniore, cui nomen Bolizlao erat, quod interpretatum 'maior -e' sonat. *PAUL. FULD. Erh.* 1, 4 Erhardus, qui a 'a fortis' interpretari potest. **β** *de regnis sim.:* EINH. *Karol.* 16 p. 19,1 auxit ... -am regni sui. *OTTO FRISING. gest.* 2,30 p. 137,14 vis (*sc. legatio Romana*) cognoscere antiquam ... Romae -am? *CARM. de Frid. I. imp.* 2649 per quos (*patres*) ... -a Mediolani crevit. **al.** *de genere:* CONST. *imp. II* 54 p. 66,6 dignum duximus ... illos promovere, quos firma fides et -a alti sanguinis insignire videtur. **b** *notitia, celebritas - Bekanntheit, Berühmtheit:* BRUNO QUERF. *fratr.* 3 p. 39,8 talem -am habens *Iohannes* de uno oculo ceco, quem olim amiserat cecantibus variolis, quasi qui tres haberet pro uno. *OTTO FRISING. chron. praef.* p. 1,18 -am hanc, ne videlicet innocens tamquam reus puniretur nocensque ut innoxius penam effugeret, adeptus est *Assuerus*. **c** *locut. -a est (c. inf.) i. q. gloriosum, laudabile est - es ist ruhmvoll, rühmlich:* ADAM *gest.* 4,6 p. 234,6 tunc, cum dampnatus fuerit (*sc. Danus*), laetum esse -a est. **2 usu christiano:** **a** *in univ.:* **a** *de hominibus eorumque gestis:* WANDALB. *martyr. alloc.* 26 illos ... celsa venustat doctrinae et meriti -a magni, qui verbo ecclesiam ... instituere. *HRABAN. carm.* 81,1 inclyta sanctorum ... -a crescit ubique et meritum splendor fulget *eqs.* AGIUS *vita Hath.* 2 qui non maiori -a Christi servitio mancipati sunt, ... honestissimas nuptias sortiti sunt. ADAM *gest. praef.* p. 2,18 qui (*archiepiscopus Hammaburgensis*) decurso mundanae prudentiae stadio ad studium divinae philosophiae maiore -a nunc ascendisti. *DIPL. Frid. I.* 502 p. 432,30 ad dilatandam -am christiani nominis. *saepe. v. et p. 734,37.* **β** *de rebus incorpor. (c. gen. explicativo):* WALAHFR. *hort.* 413 si -a pessum integritatis eat. *EPIST. Col.* 8 Hludowicus ... rex gloriosissimae filiae et inperatrici Engilbergae ... optat prosperitatis -am in Christo. *CHART. Aschaff.* 92 p. 249,31 quod in augmentum divini cultus ... disponitur, tanto decet maiori sollicitudine stabiliri, quanto ad -am perpetue stabilitatis perducit *eqs.* **b** *accedente notione laudis honorationisque:* **a** *de Deo:* WALAHFR. *Mamm. hymn.* 1,2 laudem beati martyris ad trinitatis -am sanctae canamus supplices. ALBERT. *M. bon.* 60 p. 35,41 ut nihil faciamus contra -am Dei. *persaepe.* *in formula liturg.:* WALTH. *SPR. Christoph.* I 7 plurima ... in Domini laude componens hec tandem verba subiecit: 'a tibi, Domine, qui *eqs.*' **β** *de regibus (exemplum Christi sequentibus):* POETA SAXO 4,19 augusto Carolo magno ... -a, prosperitas, regnum, pax, vita triumphus! **γ** *de sanctis:* ARBEO Emm. 30 ubi ... mutorum ... linguae vincula in -am et laudem Dei martyris disrumpit solutionem declarant. 31. *DIPL. Arnulfi* 64 p. 95,29 dedimus ipsam abbatiam ... ad ... sacratissima loca pro -a cunctorum ... sanctorum. **al.** **c** *accedente notione (caelestis) remunerationis, beatitudinis aeternae sim.:* **a** *in univ.:* HUGEB. *Wynneb.* 13 p. 117,42 laetus ille ... longa per aeva sine fine gaudet in -a. *HRABAN. epist.* 11 p. 398,35 Deus omnipotens ... te (*sc. Frechulfum episcopum*) ... in fine sanctorum coetui insertum aeternae -ae faciat esse consortem. *HINCM. coll.* 1 p. 81,29 resurrectionis apparente -a. *FORM. Salisb.* I 10 summo pontifici ... inmeritis presul incontinentatam perennis gr-am (*cod., -am ed.*) ac salutem (*sim.* 9 aeternae coram Deo -ae ... salutem). *MANEG. c. Wolfh.* 10 p. 64,5 amatores humilitatis ... -am regni eterni annuntiantes. *persaepe.* **β** *spectat ad statum claritatis:* HRABAN. *carm.* 39,84,4 fideles ... introibunt ad -am, ubi fulget vera pacis lux, *Christus*. *RADBERT. corp. Dom.* 21,167 bonum quippe, ut ad vitam aeternam proficiamus, pulchrum vero, dum immortalitatis -a vestimur, ut *eqs.* **γ** *spectat*

[Leithe-Jasper]

ad martyrium: WALTH. SPIR. Christoph. I 15 o speciale beati Christofori -am. **δ spectat ad clarificationem corporis**: CAES. HEIST. mirac. I 12,56 p. 359,8 in novissimo die . . . soli electi immutabuntur per glorificationem utriusque hominis; -a corporis consistit in quatuor dotibus, id est eqs.

B meton.: 1 *de hominibus (de Christo: l.16)*: a in univ.: PAUL. DIAC. carm. 4,1,17 quem (*principem Arichis*) sic sapientia compsit, redderet ut variis satis artibus esse potentem, quo merito Latiae dicatur -a gentis. 32,2,5 Carole princeps, . . . Dardanidae . . . -a gentis. HRABAN. carm. 13,9 tu (*sc. episcopus*) decus ecclesiae, plebis laus, -a cleri. al. **b accedente notione fautoris, salvatoris sim.**: a in univ.: CONC. KAROL. A app. 10 p. 855,14 pacis et veritatis amator, recti executor, -a ecclesiarum, . . . laus bonorum, pernicies malorum (*de rege Ludovico*). CAND. FULD. Eigil. II 25,44 hic decus, hic nostrae fautor et -a vitae exstitit. **β de Christo**: WALTH. SPIR. Christoph. II 2, 211 o patris ingenui proles, o -a mundi, aspice eqs. ORD. coron. imp. 14,46 p. 46,7 honor noster :: Christus vincit, -a nostra :: Christus vincit (*sim.* 11,9 p. 28,38). al. **c accedente notione nobilitatis**: EINH. KAROL. 13 p. 16,7 tota in . . . bello Hunorum nobilitas periit, tota -a decedit. PASS. Petri et Pauli 155 convenere viri Romani et -a regni. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 151,39 venit . . . omnis dignitas potestatis et principatus, sublimitas archiepiscoporum, episcoporum, -a regum eqs. **d in allocutione, titulo fere i. q. celsitudo, magnitudo - etwa: Hoheit (abund.: l.34)**: CHRON. Fred. 4,78 p. 160,13 Wascones . . . pacem . . . petentes promittent se glorie et conspectum Dagoberti regi presentaturus. LEG. Wisig. 2,1,6 p. 49,14 sincera mansuetudinis deliberatione tam nobis quam cunctis nostre (*sc. regis*) -e successoribus adfuturis . . . legem ponimus eqs. FORM. Marculfi 1,9 vestram -am erga nos fraternitatis individuum arbitramur. CHRON. Salern. 55 p. 56,7 imploro vestra arcus -a, quatenus munus nostro exiguo faciatis recipere. DESID. CAD. epist. 1,3 praesumimus commonere celsitudinem -ae vestrae, ut eqs. saepe. 2 *de maiestate Dei*: RADBERT. corp. Dom. 22, 167 satiabimur, inquit propheta, dum manifestabitur -a tua (*sc. Domini*). HRABAN. epist. 18 p. 423,13 lex . . . Dei spiritalis est et revelatione opus est, ut intellegatur ac revelata facie -am Dei contemplerur. THIETM. chron. 4,26 cum idem (*antistes Hilliwardus*) iam in agone exitus sui iaceret, vidit -am Dei. OTTO FRISING. chron. 8,15 p. 413,19 cum quanta . . . superinestimabili -a . . . gloriosus et admirabilis appareat Dominus (*sc. in iudicio extremo*). saepe. 3 *de eventu, successu militari*: WIDUK. gest. 3,42 eo anno Sclavi . . . a Gerone cum magna -a devicti. THIETM. chron. 7,2 p. 400,9 cum maxima prosperitate et -a Alpinas superat imperator difficultates. WIPO gest. 1 p. 12, 12 quod . . . subiecta est *Burgundia*, trium regum -ae ascribitur. saepius. 4 *apparatus, splendor - Prunk, Gepränge, Feierlichkeit, Glanz*: a in univ.: VITA Paulin. Trev. 16 adest . . . obviam salutifero corpori . . . innumerabilis populus cum -a illud excipiens. THIETM. chron. 4,44 nullus imperator maiori umquam -a a Roma egreditur neque revertitur. THANGM. Bernw. 43 p. 777,13 rex venerandus Heinricus . . . Palithi natale Domini cum maxima -a celebravit (ADAM gest. 2,68 p. 215,7 c. magna -a c.). OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 12,22 cuncto exercitu . . . tocus . . . militaris -e apparatu . . . instructo. al. **spectat ad angelos**: WIDUK. gest. 3,74 p. 151,19 animam reginae et episcopi infinita multitudo angelorum cum -a ineffabili caelos deferre, (ANNALISTA SAXO p. 211,22 in caelos deferri). **b de sumptu**: UFFING. Ida 1,5 omnem . . . suam pompaticam -am, qua delicatissime fuerat educata, ad nanciscenda laborum suorum emolumenta . . . inmutavit. **c de vita (temporali), mundo (plerumque in sensu negat.)**: ARBEO Emm. 1 a puerili aetate coepit mundum despiciere et quasi quicquid huius mundi -am calcare. WALAHFR. carm. 88,14 est fumo similis florens -a terrae. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 mundi -am omnimodo respuit. CHART. Aquens. 40 l. 3 dies hominis breves sunt super terram et sicut flos agri -a vite presentis pertransit eqs. (*spectat ad Vulg. psalm. 102,15sq.*). saepe. 5 *decus, ornamentum, pulchritudo - Zierde, Schmuck, Schönheit*: a in univ.: a de rebus: ALDH. virg. I 15 p. 244,22 rubicunda gemmarum -a. MILO carm. 3,4,2,805 fulgens hume-

ralis amictus, tenia lumbaris, stolaris -a colli . . . designant, . . . ut eqs. ARNOLD. LUB. chron. 1,12 p. 124,42 addidit rex . . . multam lapidum preciosorum -am. al. **β de animalibus**: ALDH. virg. I 9 p. 237,12 versicolor pavonis -a. RHYTHM. 76,7,6 girans in circo, gestans in plumis, gavisus canit pavo, -a pompis. **b forma splendida - Statlichkeit**: WALAHFR. carm. 2,18 nos (*sc. Tattonem*) parvos humiles murem sibi forma subegit, vosque (*sc. chorepiscopum*) gigantem esse -a molis habet. **c suavitas - Süße, süßer Duft**: STEPH. COL. Maurin. 9 cum locus ipse tum proxima . . . tantae suavitatis completa sunt fragrantia, ut evidens esset caelos eam distillasse -am. 6 *dignitas, locus (honoratus), potestas - Würde, (Ehren-)Stellung, Rang, Macht(position)*: a in univ.: FORM. Sangall. II 27 ut nec nostri de nostra (*sc. regum*) dissensione et minoratione -as et dignitates aucupentur nec adversarii . . . de regni nostri defectu gloriantur. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 57,18 cum exosum quondam . . . Heitonem in tali -a vidissent *missi Graecorum*. THIETM. chron. 1,15 rex . . . urbanos maiori -a, quam hactenus haberent . . . honorat. THANGM. Bernw. 51 p. 780,6 (chart.) Dei electio senatumque declamatio me pontificalis -ae solio inthronizandum praeeligunt. saepius. **b spectat ad potestatem regalem**: CONST. Constant. 159 una cum . . . populo Romano -ae imperii nostri subiacenti. DIPL. Ludow. II. 18 p. 101,31 oportet imperiali -a sublimatos studio et devocione subditorum obaudire preces. DIPL. Loth. II. 23 p. 420,36 quo (*tempore*) . . . Hludovicus huius regni -am (*cod.*, -a *ed.*) potiebatur. ORD. coron. imp. 16^A,12 accipe coronam -e, honorem iucunditatis. al.

II laudis decorisque spes, amor, cupiditas - Ruhmstreben, -begierde, -sucht: A *de hominibus in locut.* vana -a *sim.* i. q. elatio, superbia, vanitas - falsche Ehrsucht, Aufgeblasenheit, Überheblichkeit, Eitelkeit: CONC. KAROL. A 50^D,10 pompa diaboli haec est quae et pompa mundi, id est ambitio, arrogantia, vana -a eqs. (EKKEH. IV. bened. I 16,15 -a v. [gloss.: superbia], fames, sitis auri stant furie tres. saepe). CHRON. Pol. 1,23 o pompa -e temporalis. ALBERT. M. summ. theol. II 18, 116,2,1 p. 351^A,25 inanis -a peccatum est: -a autem vera et -am veram appetere non est peccatum. saepe. **B de animalibus fere i. q. ambitio, spiritus - etwa: Ehrgeiz, Kampfgeist**: ALBERT. M. animal. 23,18 quando bene nobiles sunt (*sc. accipitres*), praedam non propter escam, sed ex -a accipiunt et in tirannide delectantur.

III observantia, dignatio, reverentia - Ehrerbietung, Hochachtung, Respekt: VITA Emm. 24 eum in amoeno gramine condigno honore simul et -a statuerunt (*sc. comitantes*). RUOTG. Brun. 42 pentecosten simul Colonie celebrantes, quia maior mortalibus -a concessa non est, sese invicem . . . affecerunt (*sc. tota familia regalis*). DIPL. Conr. III. 69 p. 122,26 quod, quae matri debetur, filiam velle cernimus, scilicet ut auctoritas materna precinat consilio, auxilio respondeat autem -a et honore filiastina dilectio. *abund.*: ARBEO Emm. 23 p. 59,3 membra . . . sub -ae (-a *var. l.*) honoris condidisse (*condidisse var. l.*).

IV laudatio, benedictio - Lob(preis), das Lobpreisen: A *spectat ad glorificationem laudemque Dei*: 1 in univ.: WILH. LIB. Bonif. 6 p. 35,17 usque hodie -a et benedictio et gratiarum actio Domino Deo devote confertur. WALAHFR. carm. 64,10,1 -am dignam triforimi pangimus potentiae. HRABAN. carm. 17, 18 fiat opus vestrum (*sc. episcopi*) -a magna Deo. METELL. Quir. 17^A,2 peracta dedicatio refulserat leticia celebri perplurima cum -a. saepe. *abund.*: CHRON. Thietm. prol. 21 (vs.) ut tibi (*sc. Christo*), non nobis, solvatur -a laudis. 2 *de liturgiae parte*: AMALAR. ord. antiph. 1,13 priscis temporibus non cantabatur 'G-a' post versum, sed repetebatur responsorii. PONTIF. Rom.-Germ. 94,10 episcopus solus 'G-a in excelsis Deo' inchoat, quia solus angelus pastoribus annuntiavit Domini natiuitatem. VITA Paulin. Trev. 6 Paulinus cum 'G-a' et psalmodum melodia . . . sancti patris corpus in . . . basilica sepelivit. CONSuet. Trev. 2 reliquis post 'G-am' responsorii sex psalmis cum . . . oratione satis nota finitis. ALBERT. M. miss. 1,1,16 p. 14^B,9 versus . . . psalmi aliquis consonans cum 'G-a Patri' interponitur. *persaepe*. **B laetitia, laetatio, exultatio - Freude, das Frohlocken, Jubel**: ARBEO Corb. 19 castra metati sunt cum

[Leithe-Jasper]

tanta habundantiae (sc. *cenae*) -a, ut nequaquam cunctus comitatus consumere valuisset; residua *eqs.* GERB. epist. 13 vestram (sc. *archiepiscopi*) felicitatem -am existimamus nostram (sim. 33).

V opinio – Meinung, Einschätzung (cf. p. 737,33): ALFAN. premn. phys. 18,11 p. 99 secundum Platonem ... delectationum aliae quidem sunt fallaces, aliae autem veraces; fallaces sunt, quae cum sensibilitate fiunt et -a non vera (PG 40,681^A μετ' αἰσθησεως γίνονται καὶ δόξης οὐκ ἀληθοῦς) et afflictione complexae.

gloriabilis, -e. *qui exsultare potest – fähig zu jubeln, frohlocken*: ALBERT. M. animal. 22,12 esse (sc. *hominem*) animal risibile et -e propter perfectas gaudendi rationes, quae soli contingunt homini.

gloriabundus, -a, -um. 1 *iacans, elatus – sich rühmend, prahlend*: RUP. TUIT. dial. 3,477 in carne Abrahae -us ante omnes homines veritatem quaerentes, quibus odiosum te fecisti, quotidie corruis (*spectat ad Vulg. deut. 28,25*). VITA Godefr. Cap. I 23 unus ex ministris ... animalia ..., que diripuerat, ... tanquam -us adduxit. 2 *exsultans – überschwänglich frohlockend, jubelnd*: RUP. TUIT. trin. 3,24 l. 1118 qui (*Vergilius*) ... alio loco -us et cuiusdam infantuli adulatoris vacans blanditiis pro magna felicitate spontaneas divitias sic inter cetera promittit: '*eqs.* (*Verg. ecl. 4,28sqq.*)'.

***glorianter** v. 1. gloriior.

gloriatio, -onis f. 1 *actio gloriandi – das Sich-Rühmen: a in bonam partem*: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 397,6 istud gloriari, id est ista -o sive gloria cunctos penitus 'oportet' nos et universis 'expedit' nobis *eqs.* b *in malam partem i. q. iactantia – Prahlerei*: BURCH. ÜRSB. chron. p. 108,7 nonnumquam nimie humilitatis nomen -em importet. 2 *laudatio, exsultatio – Lobpreis, Jubel*: GODESC. SAXO conf. p. 75,32 sit ... nobis ... in te (sc. *Domino*) solo gaudium verum atque sincerum tripudiumque summum ... et -o communis, quod *eqs.* 3 *venratio, reverentia – Verehrung*: EPIST. var. I 33,19 ut crucis -o (glorificatio in marg. ed. princ. [?]) in singulis diebus dominicis fiat ante missam. 4 *gloria, claritas – Ruhm, Herrlichkeit: a proprie*: VITA Burch. Worm. 22 p. 845,13 hesterno ... unus fui ex ditissimis, sed iam expecto, quod mox futurus sim quasi stercus et cinis; talis enim est -o nostra, talis et dominatio mundana. *spectat ad eventum, successum militarem*: VITA Sym. Ach. 44 (Die Abtei Reichenau. 1974. p. 119; s. X.^{med.}) pugna ... prospere peracta iuxta desiderium augusti tantae -is vir ... muneribus a primate honorificatus. b *meton. in titulo*: AGOB. 5 praef. 11 pie ... rector et domne, ... catholicorum omnium insignis -o.

***glorifer**, -era, -erum. *qui gloriam fert, gloriosus – rühmbringend, glorreich (abund.)*: SEDUL. SCOT. carm. app. 2,25 -ae famae Guntari fertur honestas Europae turmis laudibus alimonis.

***glorificabilis**, -e. *qui glorificari potest – fähig, verklärt zu werden, erklärbar*: ALBERT. M. sacram. 87 p. 62,48 locus formarum -is (glorificatus V) est et sic in potentia est amplioris capacitatis, quam sit in actu *eqs.*

***glorificanter** v. glorifico.

glorificatio (-cio), -onis f. 1 *actio glorificandi, gloriam amplificandi – Verherrlichung, Mehrung des Ruhmes*: DIPL. Conr. III. 17 p. 30,28 pro sancte ecclesie gubernacione et -cione. 2 *clarificatio – Erklärung (usu theol.)*: CAES. HEIST. hom. exc. 300 p. 182,27 magister quidam Parisiensis infirmatus, cum de -cione corporum cogitaret *eqs.* ALBERT. M. incarn. 17 p. 188,39 recreatio et -o habent se sicut causa et causatum. summ. theol. I 1 praef. p. 1,30 in actibus ... beatificationis sive -is per consummationem gloriae (sc. *innotescit Deus*). al. 3 *laudatio – Lobpreis: a gener.*: a *in univ.*: WETT. Gall. 40 p. 279,34 accepta benedictione reversi sunt cum Dei -e. b *acclamatio – Beifall, Applaus*: ADALBOLD. Heinr. 12 rex Aquasgrani perveniens ... eligitur ... glorificatur; sed sub ea -e quidam palmas, quidam lachrymas fundebant. b *liturg.*: AMALAR. off. 1,14,1 ex multis -bus, quibus glorificata est *crux*, pauca pingam in praesenti opere. 4,9,2 sequuntur duodecim psalmi sine antiphona cum tribus -bus sanctae trinitatis *eqs.*

BERNOLD. CONST. microl. 30 p. 1003^B in nativitate ... apostolorum sive dedicatione ecclesiae praedictas -es (sc. *alleluia*) non omittimus. al. 4 *cursus gloriosus – rühmvolle Laufbahn*: NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,18 mandatum meum (sc. *Karoli*) et -em vestram (sc. *discipulorum*) postponentes litterarum studiis neglectis ... ludo et inercie ... indulgistis.

***glorificativum**, -i n. *quod clarificat – das Verklärende*: ALBERT. M. sent. 4,49,4 p. 669^b,32 anima de se obscura est dupliciter ... ergo duplici indiget -o, si debeat fieri beata.

10 **glorificator**, -oris m. 1 *qui glorificat – Verherrlicher*: TRANSL. Libor. I 1 qui (*Spiritus paracletus*) ... ipsius sanctitatis per miracula index et -r existit. 2 *qui clarificat – Verklärer*: EBERH. BAMB. epist. 16 p. 563^B qua (*reverentia*) Deum tanquam creatorem et -em suum recognoscit et diligit *Christus*. 15 ALBERT. M. mul. fort. (ed. Borgnet XVIII. 1893. p. 171^b,46) *Christus -r animae*. CONR. SAXO spec. 6 p. 257,2 si omnium sanctorum corpora ... Deus glorificabit, quanto magis corpus illud, quod ipsum -em omnium corporum genuit. al. 3 *de confessore Dei i. qui laudat – einer der lobpreis*: CARM. de gen. Christi 910 factus *Iudas (i. Christus)* confessor (gloss.: vel laudator) Patris, hoc est -r (gloss. in marg.: hęc est confessio laudis).

***glorifice** v. glorificus.

glorifico, -avi, -atum, -are. *usu refl.: l. 50. p. 737,27. partic. perf. usu adi.: p. 737,36; subst.: p. 737,26.*

1 *sensu originario: a honorificare, extollere, magnificare – ehren, auszeichnen, hochhalten: a in univ.*: BEDA hist. eccl. 1,32 p. 67,21 temporalibus ... honoribus regem -are. RUODLIEB IV 111 sibimet servit comes gladium ... ut nullus noceat, quem rex sic -bat. DONIZO Mathild. 2,1273 -at cesar donis et eam vice versa. al. b *colere, adorare – verehren*: HROTSV. Agn. 291 -are Deum stultus quia spreverat *juvenis* illum, gloria tristifico cuius prae fulget in antro. DIPL. Constantiae 52 p. 167,3 hoc ... putavi iustum et acceptabile, quatinus Deus colatur et -etur sicuti prius. γ *fovere, exaltare – fördern, erhöhen*: DIPL. Otton. I. 195 aeclesiam Dei ... cupimus ... rebus ... proprietatis nostrae augmentare, ditare et -are. WIDUK. gest. 1,17 maximum ei (*Heinrico*) ... studium erat in -ando gentem suam. METELL. exp. Hieros. 5,726 pontificem legere sacroque loco statuere, cui sustentando seu templo -ando rerum cunctarum decimas tribuere suarum. al. d *exornare – schmücken, verschönern*: FORM. Salisb. II 2,17 per vestros (sc. *alterius coenobii*) magistros -ta est et decorata domus nostra. SEDUL. SCOT. carm. app. 2,46 carmina musidica ... ludifero sensu aedificata colit *Gunther*, concinit et miras modulatis cantibus odas dulcisona voce -ta (*glorifera var. l.; sc. carmina?*)

Deo. e *refl. i. q. sibi gloriam, famam acquirere – sich Ruhm erwerben*: NADDA Cyriac. I 14,8 qui (*principes Romanorum*) se palma victoriae et sapientie illustratione super orbem terrarum -bant. b *laudare, laudibus efferre, praedicare – loben, preisen, rühmen: a de Deo, sanctis sim.*: ALDH. virg. I p. 228,27 Christi virginibus ... non solum corporalis pudicitiae praeconio celebrandis, ... verum etiam spiritalis castimoniae gratia -andis. WILLIB. Bonif. 8 p. 55,5 alii ... pristina dediti salute laudantes -ant Deum. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,5 quasi uno ore psallentes -bant comitantes Deum. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,15 gratias agens Deo et merita sancti Alexandri -ans *puella*. CONSUE. Marb. 282 ubi fratres in unum -ant Deum, ibi dabit Dominus benedictionem (*spectat ad Vulg. psalm. 5,12sq.*). saepe. b *de actibus caritatis*: LIUTG. Greg. 13 p. 77,37 opus elemosinarum ab ipso Domino ... ordinatum est ... et omnes scripturae sanctae ... hoc opus salutiferum laudant et -ant. γ *de hominibus*: CHRON. Cosmae cont. II a. 1158 p. 161,14 gloriosus rex et vere -andus Wladizlaus. d *de rebus saecularibus (in malam partem)*: WALAHFR. Wett. 332 magna sacerdotum ... pars ... pomposis fercula mensis -are parant, animarum lucra relinquunt. e *celebrare – feiern*: WALAHFR. carm. 62,2 iustum erat adventum dominorum munere cunctos -are novo laudibus et variis. *applaudere – bejubeln*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 288,21 quem (*regem*) totis regie honorificentie insignibus et laudamentis gloriosissimis satis salutatum et -tum (gratificatum var. l.) ... magnificabant et ve-

[Leithe-Jasper]

nerati sunt (sc. Saxones). v. et p. 735,70. c *gloriosum facere, in gloria (aeterna) ponere – verherrlichen, zur (ewigen) Herrlichkeit führen*: a de hominibus: WILLIB. Bonif. 8 p. 55,9 qui (Deus) suum dignatus est servum . . . quadragesimo peregrinationis eius anno revoluto -are. DIPL. Heinr. II. 504 p. 645, 27 ex acceptis (sc. a Deo) . . . aut condempnabimur aut -bimur. WIPO gest. 3 p. 22,12 Deus Abraam servum suum temptavit et temptatum -vit. saepius. β de Deo, Maria: ARBEQ Corb. prol. p. 189,8 quod in suis -tus Deus sit sanctis. HRABAN. epist. 21 p. 427,38 ut . . . -etur . . . Deus per omnia in omnibus. WALAHFR. carm. 20,12 mater . . . virgo perennis permanet a nato -ta suo. al. γ de rebus, locis sim.: ALDH. virg. I 30 p. 269,15 quatenus supernorum convivia . . . muneribus de terreno nundinarum mercatu allatis gratulabunda -rentur. LIUTG. Greg. 5 p. 72,16 -are . . . locum (sc. sepulturae sancti Dei). HROTSV. Dion. 264 ut . . . in tumulo laetentur mortua membra signorum titulis crebro -ta (-te var. l.) coruscis. al. v. et p. 738,6. alch. de substantiis (in imag.): PS. AVIC. lap. p. 634^b,44 mortui . . . cum resurgunt, . . . amplius non moriuntur, sed ad vitam -entur immortaliter unum est eqs. al. v. et p. 735,53. 736,17. partic. perf. usu subst. pro titulo homiliae: LIBER tram. 72 p. 107,19 ex homeliis beati Augustini -tum (-tus var. l.) a patre prima et secunda nocturna <legatur>. e refl. i. q. gloriari, se iactare - sich rühmen, prahlen: PETR. CRASS. def. 4 p. 438,33 ne, qui se Paterinos appellant, de legum sacrario aliqua de improvise expediant capitula, quibus se -ando meam obduntant temeritatem. ANON. miseric. 28 -ant homines mendaces se solvere ventrem illius, qui non potest ire ad latrinas . . . cum glandibus eqs. 2 censere, probare - beschließen, billigen (cf. p. 735,55): ALBERT. M. pol. 5,6,11 p. 499^b,10 quod omnium filii . . . assuescant ad ordinem politiae vivere, quia sine hoc nullus profectus est utilissimarum legum ab omni -tarum (p. 1310^a,15 συνδεδοξαμένων).

adi. 1. *glorificandus*, -a, -um. *almificus, beatificus – segensreich, beglückend*: HRABAN. carm. 81,22 sacerdotis Domini laetissima crescit paucis ex granis -a seges. SOLIMARIUS 147 devoto pectore miles -a sui coluit natalia regis.

2. *glorificatus*, -a, -um. *in gloria (aeterna) constitutus, clarificatus – verherrlicht, verklärt*: CATAL. biblioth. Lauresh. p. 103,18 de vultu Moysi -o et de velamine, quod ponebat in facie. TRIUMPH. Remacii p. 457,48 coram -o patroni nostri corpore. ALBERT. M. resurr. 51 p. 267,22sq. vis oculi non-glorificati . . . non proportionatur . . . lumini, quod resplendet a corpore -o (glorioso, gloria var. l.). HUGO RIPELIN compend. 2,29 p. 61^a,41 in corpore -o ipsius (animae) beatitudo ampliatur. saepius.

subst. 1. *glorificans*, -antis n. *quod ad clarificationem pertinet – die Verklärung Betreffendes*: ALBERT. M. sent. 1,3,21 p. 122^a,2 ipse (Bernardus) enumerat -ia potius quam creantia.

2. *glorificatus*, -i m. *qui clarificatus, in gloria (aeterna) constitutus est – einer der verherrlicht ist, die (ewige) Herrlichkeit erlangt hat*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 492,19 sempiternaliter praescitos et praedestinos, iustificatos et -os custodit et servat piissimus pater. CHART. Port. 191 (a. 1266) super omnium -orum suffragiis meritum gloriose virginis preminenter eminet.

adv. **glorificanter*. *cum gloria – glorreich*: WIDR. (?) Gerh. I 18 p. 500,53 temptatus est . . . corporis egritudine, per quam Deus omnipotens -r declaratus est in suae virtutis maiestate. cf. conglorifico.

glorificus, -a, -um. *qui gloriam affert, gloria plenus, gloriosus – ruhmvoll, -reich, herrlich, glorreich*: 1 in univ.: SEDUL. SCOT. carm. II 26,14 gratia celsithroni nobis concessit ab astris . . . -um . . . ducem. POETA SAXO 3,487 rex iussit, ut ad se -o presul deductus honore veniret. RANGER. carm. 672 fiant portae pro portis spirituales, ut rex -us ingreditur eas (spectat ad Vulg. psalm. 23,7 rex gloriae). METELL. Quir. 37,2 querebat urbem -am crucis (i. Hierosolymam) preclara gentis

copia Norice. 2 in titulo sim.: EPIST. Wisig. 10 p. 677,6 -e princeps. STEPH. Wilfr. 50 p. 244,15 -ae sedis responsa expectantes (sc. episcopus cum presbyteris). 3 *glorificatus – verherrlicht*: HRABAN. hom. I 70 p. 132^A ubi (sc. Hierosolymis) fuerat crux membris Dominicis aptata supplicio, ibidem -a veneraretur a populo (cf. HUGO FLAV. chron. 1 p. 298,35 glorificata veneraretur a populis). EPITAPH. var. II 60,2 sponsa redemptoris iacet hic tumulata Ruothildis, sursum -a tripudians anima. 4 *venerabilis, honorabilis – verehrungs-, ehrwürdig*: CHRON. reg. cont. IV a. 1236 p. 268,24 ad memoriam sancte vidue Elisabeth, cuius -um (var. l. honorificium (sic)) corpus ad capsam auream est translatum. 5 *beatificus, beatificans – segensreich, seligmachend*: BENZO ad Heinr. IV. 7,7 p. 648,9 o Eusebi, huic (Theodosio) precare patriam -am. METELL. Quir. 46,39 hausit peregrinus -e munera gratie almi laude Quirini.

adv. **glorifice*. 1 *gloriose – ruhmvoll, -reich*: CHART. Traiect. 506 p. 452,13 (a. 1181) ut singulorum . . . memoria . . . -e in evum permaneat. 2 *sollemniter, magno apparatu – feierlich, prunkvoll*: POETA SAXO 4,153 -e . . . celebrato tempore sancto. DIPL. Heinr. II. 93 p. 117,12 Henricus . . . rex a Deo coronatus et ab omni plebe in regnum -e exaltatus.

1. **glorio*, -onis m. (gloriar) *glorior – Praher*: ARNULF. delic. 169 nosse quod ignorat, stolidus se -o iactat.

2. *glorio* v. 1. *glorior*.

gloriola, -ae f. *confunditur c. gloriosa: l. 46. 49. 52*. 1 *gloria, fama, honor, claritas – Ruhm, Ansehen, Ehre, Herrlichkeit: a proprie: a de hominibus eorumque gestis saecularibus (in malam partem)*: ARNULF. delic. 431 -am (gloria iam cod. Turic.) cultus philopompo prestat honoris: intumet ornatu fetus precordia fastu. β *de hominibus eorumque gestis christiana fide instructis*: AGIUS epic. Hath. 718 vestram . . . matrem omnibus . . . excolite (sc. sorores) obsequiis: hoc Domini iussu, . . . hoc nostis vestram affore -am. HROTSV. Gong. 272 sortitus tantam es . . . -am. ibid. al. γ *de plantis*: HROTSV. Mar. 797 tibi (sc. palmae) -am . . . confero tantam, ut . . . summi dicaris palma triumphi. δ *de maiestate Dei*: HROTSV. Gong. 294 nostris voluisti (sc. Deus) credere terris indicium magnae nobile -ae. b *meton.: a actio laude, gloria digna – ruhmvolle, glorreiche Handlung*: HROTSV. asc. 13 pro nobis animam deponens Christus in cruce . . . necnon -a surgentis rite peracta eqs. β *dignitas, locus (honoratus) – Würde, Ehrenstellung, -amt*: THIOFR. flor. 2,7 l. 16 in Dominico bello . . . non queruntur dignitates et -e, sed eqs. γ *apparatus, splendor – Prunk, Glanz*: RADBOD. Bonif. 3 que nimirum ornata quanda -am (gloriosam 1 a. corr.) hominibus foris ostenderent, nisi eqs. δ *decus, ornamentum – Zierde, Schmuck(stück)*: HERBOD. Ott. 1,36 p. 40,2 alias . . . species, -as (gloriosas var. l.) et res pulchras emens. in *malam partem fere i. q. nugae, inania – etwa: Tand, Blendwerk, Wichtigkeit*: RADBOD. Mart. praef. p. 1240,37 si Tullium Platonemve ratiocinantes audires, ex istis verborum -as (gloriosas var. l.) quasi quosdam ex prato flores carperes. abund. in iunctura vana -a: GESTA Trud. cont. I 8,19 quoscumque . . . fratrum laicorum videbat amicitias et confabulationes et has illasque vanas -as proclivius appetere. 2 *laudis spes, amor, cupiditas – Ruhmstreben: a in univ.*: ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 546,34 absterritus subdixi me, quibus eatenus ob -am seculi adhesi, libris paganis, et saniore consilio implicabar divinis (sim. 2,21). b *superbia, vanitas – Aufgeblasenheit, Überheblichkeit, Eitelkeit*: CAES. HEIST. mirac. I 1,36 quosdam . . . ad conversionem venire videmus cum quadam -a et ostensione saeculari. hom. exc. 37 mox ex ipsa gracia (sc. lacrimis devotionis) menti eius (monachi) suborta est quedam -a, ita ut diceret: 'eqs.'

1. *glorior*, -atus sum, -ari vel rarius *glorio*, -avi, -atum, -are. *indic. imperf. -ieba(r): p. 739,7. adde CASUS Geng. p. 102,11*. 1 *depon. vel intrans. i. q. gloriam sibi vindicare, de se praedicare – sich rühmen, sich preisen: a in univ.*: PIRMIN. (?) scar. 27 p. 106,7 absit mihi -are (-ari var. l.; Vulg. Gal. 6, 14). HROTSV. Gall. II 5,2 imperatores Constantinus, Constans et Constantius . . . -bantur se servos esse Christi. CARM. Bur.

174, 3,4 semper in te (sc. amica) -or. *saepius*. **b** in *malam partem* i. q. se iactare, se effere – *sich brüsten, prahlen, an-geben*: ARBEO Emm. 28 p. 68,5 ubi tam eminentia eius (*domini Lantperthi*) edificia caeteris praeminebant, in quibus suae confusionis -bat (-batur var. l.). FORM. Senon. II add. 4,3 sic respondere iussi stulto, ut confundatur <et> stultum grado numquam presumat -are. EKKEH. IV. cas. 10 p. 34,4 -ebatur Salomon inter cetera de muneribus regis Arnoldi ..., nam ... laudis avidissimus ... erat. ADAM gest. 1,19 hunc (*Leudericum*) ... tradunt superbum fuisse ..., quia se aliquando custodem, aliquando pastorem Bremensis ecclesiae -batur. *saepe*. de *animalibus*: ALBERT. M. animal. 22,46 dicitur *chymera* in vestitu -ari, quando pretiosis induitur. 23,115 qui (sc. *gallorum*) superat, ... erigit caput et caudam -ndo de victoria. **c** *gaudere, gratulari* – *sich freuen, jubeln (über)*: PASS. Kil. I 13 omnes pariter -antes et gaudentes. CHART. march. Misn. II 547 ne ... fratres ... graventur, sed ... ab omni infestatione et perturbatione ... securos se esse -entur. *spectat ad malevolentiam*: FORM. Sangall. II 27 ut ... de nostra dissensione ... nec adversarii vel extranei de regni nostri defectu vel casu -entur. RUOTG. Brun. 20 p. 20,6 quantum perversi de bonorum perniciē -entur. **d** *florere, delectari* – *blühen (in), sich erfreuen (an)*: DIPL. Otton. III. 385 p. 814,35 quatenus ... temporalis imperii -etur honore atque ... bravium eterne mereatur adipisci coronę. EPIST. Meginh. 31 te (sc. *fratrem*) ... integra valitudine, quę Spire rara avis est, -ari. DIPL. Constantiae 34 p. 108, 33 ut imperialis <poten>tie communitate presidio tam in se quam in rebus et tenimentis earum et quiete ... et securitate ... -entur ecclesiae etc. **2** (*medio*) *pass. i. q. magnificari, honorificari* – *gerühmt, geehrt werden*: **a** in *univ.*: ANNAL. Xant. a. 865 temerarias ... episcopi conscriptiones Nicolao papae ... remiserunt ... promittentes se ... velle aequaliter -ari in locis suis ceu ipse in Roma eqs. **b** *glorificari* – *verherrlicht werden*: HROTSV. Cal. 8,2 nomen meum (sc. *Dei*) in his (sc. *sanc-tis*) debet -ari. Gall. I 13,7 qui regnat et -atur in unitate trinitatis. ORD. coron. imp. 11,7 cum rege regum -eris (sc. *coronatus*) per evum. 14,42 ut cum iocunditate et leticia eterno -etur (sc. *coronatus*) in regno. **al.** **c** *notione triumphandi*: CARM. Bur. 43,4,3 princeps tenebrarum se sentit -ari orbis fluxa eqs. **adv.** ***glorianter**. **1** *glorioso* – *ruhmvoll, glorreich*: **a** in *univ.*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 488,3 tot anxietatibus ... divino adiutorio -r ereptus, cave (sc. *caesar*) tamen sapienter in posterum. BERTH. chron. B a. 1079 p. 346,16 ipse (*rex Rudolfus*) in Saxoniam suam cum suis -r remeavit. a. 1080 p. 378,16 patriam suam unusquisque non -r multum repetiverunt. CHRON. Camer. 3,1 qui (*dominus Gerardus*) acceptis ... episcopalis insigniis -r rediit. *saepius*. **b** *honorabiliter, honorate* – *ehren-voll, in Ehren*: PASS. Adalb. Prag. 1 (MGScript. XV p. 706,11; s. XIⁱⁿ) intra semet ipsum tam -r sese in populo haberi detestando ac de hac gloria exui ambiens eqs. **c** *sollemniter* – *feierlich*: CHRON. Pol. 1,6 p. 19,13 non est dignum tantum ac virum talem ... comitem nominari, sed in regale solium -r redimitum diademate sublimari. **2** *iactanter* – *prahlerisch, groß-sprecherisch*: ANNAL. Hamb. a. 1177 Iordanus dapifer -r dixit duci: 'domine, corona imperii ad pedes vestros venit, adhuc in capud vestrum ascendet' (cf. BURCH. URSB. chron. p. 54,4 superbe dixisse).

2. gloriator v. *chlores*. **glorioso** v. *gloriosus*.

***gloriositas**, -atis f. *claritas* – *Herrlichkeit*: ALBERT. M. miss. prol. 7 p. 5,3 de admiratione et -e dicit psalmista: 'mirabilis Deus in sanctis suis (Vulg. psalm. 67,36).'

gloriosus, -a, -um. *script. et form.*: cl-o(us): p. 740,4 sing. masc.: gen. -e: p. 740,1. dat. -e: p. 740,2.

gloria plenus, glorificus, venerabilis, praeclarus – *ruhm-voll, glorreich, verehrendwürdig, herrlich*: **I** in *univ.*: **A** *usu saeculari*: **1** *de personis*: **a** in *univ.*: RIMB. Anscar. 3 p. 21,19 quem (*imperatorem*) ipse antea in magna potentia -um viderat. WIDUK. gest. 1 praef. p. 1,13 ex optima et -issima melior -iorque efficiaris (sc. *Matilda imperatoris filia*). **al.** **b** in *allocutione vel titulo honorifico*: **a** *de regibus, imperatoribus sim.*: LEG. Burgund. const. I praef. p. 29,8 vir -issimus Gundobadus rex Burgundionum. **TRAD.** Patav. 6 temporibus

-issime (-issimi var. l.) ducis Tassiloni. FORM. Senon. I 44 pre-cellentissimo domno illo -e rege ego ancilla vestra ultimissima. DIPL. Heinr. I. 9 a -o ... Karolo imperatore (25 -issimo). ACTA reg. Burgund. 68 per consenciente dumni et cl-oissimi Chunradi regis. DIPL. Conr. III. 6 p. 12,27 regina. CHART. Babenb. 448 cum ... marchione de Baden -o. *persaepe*. v. et p. 732,41. *per enallagen*: FORM. Sal. Merk. 61 p. 262,2 quasi omnes nos ad -issimas pedes vestros prostrati iacerimus. **β** *de episcopis, papa sim.* (*de abbatissa*: l. 11): GODESC. SAXO theol. 1 p. 85,23 -us Gregorius papa sanctissimus. AGIUS vita Hath. 27 mater -issima. **TRAD.** Frising. 1062 episcopus. RUOTG. Brun. 17 presul. *saepe*. **γ** *usu vario*: AMALAR. cod. expos. I 3,2 iam ... -e sacerdos, angelicus vocibus interfuiti eqs. (*spectat ad Vulg. Luc. 2,13sq.*). DIPL. Otton. I. 340 p. 465,23 domnus Ursus -us iudex civitatis Ferariensis. *de loco personato*: WALAHFR. carm. 75,14,3 vale, -a mater (*i. Angia*), in aevum. **2** *de rebus*: **a** in *univ.*: LEG. Wisig. 2,1,1 confirmationem -a serenitatis nostre renotatione impressimus. WIDUK. gest. 2 praef. p. 61,12 -a tuae (sc. *Matildae*) clementiae lenitate. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,18 munificentia. **b** *de factis (de temporibus*: l. 23): RUOTG. Brun. 35 p. 36,28 expedire ... -issimum imperatoris triumphum. ORD. coron. imp. 8,12 post -a huius imperii tempora. BRUNO MAGD. bell. 94 maluit rex ... -am ... habere contumeliam quam periculosam ... acquirere gloriam. OTTO FRISING. gest. 1,3 -a ... opera. 2,32 p. 140,32 rex ... imperii coronam accepit ... cunctis ... Deum ... super tam -o facto glorificantibus. *saepe*. **c** *de memoria mortuorum*: LEG. Burgund. const. I 89,1 unde ... -ae memoriae patris nostri edictum processerat. VITA Lupi Trec. 1 (MGMer. VII p. 295,21) cui (*patruo*) -ae memoriae Pimeniolam ... matrimonium fuit. RIMB. Anscar. 12 p. 33,22. **B** *usu christiano*: **1** *de personis*: **a** *de Deo*: HRABAN. carm. 39,8,4 unum Deum praedico, salva fide in personis tribus -issimum eqs. ALBERT. M. metaph. 5,4,2 p. 274,16 omnis res est tres et per numerum ternarium Deus magnificatur -us. v. et l. 52. **b** *de angelis*: HRABAN. carm. 39,14,6 bonos creavit angelos ... , potestates et cherubin, -a et seraphin. RUP. TUIT. vict. 1,26 p. 39,32 archangelus. 1,28 p. 42,8 unde sint facti angeli, qui tam -i sunt et splendidi. **c** *de Maria*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 151 -issima virgo Dei genitrix Maria. CHART. Raitenh. 152 p. 133,7 pro reverencia Iesu Christi et -e matris sue sancte Marie. *saepe*. **d** *de sanctis*: ARBEO Emm. 19 -us martyr. HROTSV. Gall. II 9,1 -i testes Christi, Iohannes et Paule. CONSUEV. Marb. 251 de festivitate ... -issimi Augustini. *saepius*. **2** *de rebus*: **a** *usu vario*: WILLIB. Bonif. 4 p. 17,8 -a martyrii testificatio. **TRAD.** Frising. 496 de eterna -a mercede. HRABAN. carm. 39,81,1 altithronus -o rex sedebat in solio. CONST. Constant. 154 mirum est hoc valde et -um, in terra ligare et solvere et in caelo ligatum et solum esse. RUOTG. Brun. 31 quorum (*martyrum*) gesta sunt permagnifica, merita -a. *saepe*. **usu subst.**: RATHER. (?) Donat. 1,2 qui (*Deus*) ... eo -ior predicatur, quo in fragilioribus -iora sepiissime operatur. STEPH. COL. Maurin. 9 (5) magnis maiora, -is succedunt -iora. **b** in *salutatione epistulae*: LULL. epist. 37 reverentissimo fratri ... -am divinae sospitatis salutem. **c** in *nomine campanae (de re v. Die Musik in Gesch. u. Gegenw. 5. 1889. p. 290; cf. l. 39)*: CHART. episc. Wirz. III 17 p. 29,28 (a. 1250) in omnibus festis, quando campana maior, que -a (sc. *Maria*) dicitur, est pulsanda.

II *c. colore quodam*: **A** *magnificus* – *großartig*: **1** *clarus, famosus* – *berühmt, angesehen*: **a** *de hominibus*: ALFAN. premn. phys. 3,38 p. 58 ut quibusdam -is (PG 40,608^A τῶν ἐνδόξων) videtur viris. RUP. TUIT. vict. 4,24 p. 147,29 ille (*Salomon*) temporalis gloria delectatus et apud homines volens haberi -us leve seu mediocre bonum petivit. **al.** **b** *de fluvio*: GESTA Font. p. 7,9 maximus fluviorum Geon ... commertiis navium -us, habundantia piscium praestantissimus. **2** *gravis* – *bedeutend, würdevoll*: NOTKER. BALB. gest. 1,32 ut per hoc -ior appareret, sponte ... in conspectu ... regis et procerum eius evangelium ... legere praesumpsit *diaconus*. **3** *grandis* – *stattlich*: VITA Goar. 1 hic erat vir -us aspectuque decorus. WIPO gest. 40 p. 61,25 (vs.) -us (sc. *imperator Conradus*) in

persona, pulcher sua sub corona. 4 *pretiosus, splendidus – prächtig, prunkvoll*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,9 -am intraverunt basilicam sancti Petri. Willib. 4 p. 98,31 domus. TRANSL. Marci in Aug. 14 vidi ... sanctum Marcum ... in nuda petra, veste tamen -a. CONSUET. Vird. 19 post vespas stagnabitur ad missam, namque custodes tot annis coenobium reddent -um. al. 5 *sollemnis, sublimis – feierlich, erhaben*: AMALAR. ord. antiph. 16,1 vidi cantores ... vespertinalem synaxim ante diem alicuius solemnitate celebriori cantu et -iore celebrare quam eqs. 30,15 cum -a frequentatione alleluia. 52^{capit.} de -o officio. B *glorians, laudans – rühmend, preisend*: HUGEB. Wynneb. 1 ad aliis ... -is (-e var. l.) vitae conloquiis properando. C *exultans, iubilans – frohlockend, jubelierend*: CARM. Cantabr. A 10,7,2 volitando scandit philomela alta arborum cacumina, -a valde facta veris pro letitia ac festiva natis gliscit sibilare carmina. D *ambitiosus, superbus – stolz, hochmütig*: 1 in univ.: WIDUK. gest. 2,6 Saxones imperio regis facti -i. usu subst.: WIPO gest. 2 p. 20,17 merito praecessit Chuono huius mundi -os, cui regina virtutum (i. humilitas) adhaerebat (spectat ad Vulg. prov. 15,33). 2 *vanus, inanis – nichtig, eitel*: EPIST. Col. 7 p. 250,6 observemus, quos ... rabies insani furoris exagitat, desiderium -um opinionis inflammat. E *almificus – segensreich*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 296,18 Dominus Deus noster secundum suam humanitatem pro nobis hodie -issimas manus suas dignanter extendendo ... dignetur eqs. DIPL. Loth. II. 35 quatinus ... nobis ... beati ... Willibrordi -is interventionibus divina propiciatio gloriosius cumuletur. EPIST. Col. 4 p. 246,3 sancti Petri ... interventione -a. F *glorificatus – verherrlicht*: 1 in univ.: ERMENR. Sval. 8 est Dominus ... -us in electis suis. 2 *clarificatus – verkört*: RADBERT. corp. Dom. 9,208 ad participationem -i corporis et sanguinis Domini. ALBERT. M. sent. 4,44,17 p. 568,9 corpora -a erunt incorruptibilia. ibid. al. 3 *sacer – heilig*: CONSUET. Trev. 9 accipit infirmus -am corporis et sanguinis communionem.

adv. *gloriose*. 1 cum gloria, honorifice, cum claritate – mit Ruhm, glorreich, ruhm-, ehrenvoll, herrlich: a usu saeculari (in imag.: l. 39): ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,1 in quibus (sc. quadrigis virtutum) te -e equitatem miramur. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,19 melius bello ... , milites mei, -e moriamur quam eqs. BURCH. URSB. chron. p. 91,3 a Hainrico ... marscalco ob vindictam domini sui -e fuit interfectus Otto palatinus. al. b usu christiano (spectat ad remunerationem, beatitudinem caelestem): RIMB. Anscar. 34 p. 66,17 in die resurrectionis omnium -e et feliciter regna penetrabit caelorum. HINCM. Remig. 23 p. 319,17 ad ... martyrum consortium confessor Domini pretiosus post mortem corporis -e pervenit. RATHER. prael. 6 l. 843 perenni remunerationis bravio -e diteris. saepius. 2 *praeclare, magnifice – vortrefflich, großartig*: CONST. Constant. 168 amplius quam nostrum imperium et terrenum thronum sedem sacratissimam beati Petri -e exaltari. DIPL. Frid. I. 356 p. 199,20 cum ... honorem et gloriam imperii atque statum rei publice ipsi (Pisani) pre ceteris -e semper adauxerint. al. v. et l. 28. 3 *splendide, pompose, sumptuose – prunkvoll, prächtig, aufwendig*: DIPL. Heinr. IV. 489 p. 666, 32 ecclesiam Spirensis a nostris parentibus ... et a nobis -e constructam veneramur. CHART. Merseb. 262 cum ... hospitale pauperum infirmorum ... de novo -e construat. 4 *sollemniter, festive – feierlich, festlich*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,27 l. 15 publicam missam inii et ... -e peregit. BERTH. chron. B a. 1078 p. 313,14 Ruodolfus rex ... nativitatem Domini ... -issime celebravit. p. 324,16 -e pascha egit. CHART. Carinth. V 292 cum transierit de hac vita, a fratribus tolli debet ... et in cimiterio fratrum -ius sepeliri. saepe.

1. *glorius*, -a, -um. *gloriosus, iactans – stolz, prahlend*: AGNELL. lib. pont. prol. p. 142,101 eloquitur laxis qui -us oris habenis.

2. **glorius*, -i m. (gloria) *qui gloriam affert – Bringer von Ruhm und Herrlichkeit*: EKKH. IV. bened. I 12,19 gentibus est Christus lumen, Israheli -us (spectat ad Vulg. Luc. 2,32). Leithe-Jasper

1. *glos, gloris f.* acc. sg. -ssem: p. 742,10. soror mariti vel

uxor fratris, affinis – Schwester des Mannes oder Frau des Bruders, Schwägerin: EGBERT. fec. rat. 1,319 non potes uxorem, quam dicunt, ducere, -em (schol.: glos, gloris est soror uxoris [falso, cf. notam ed.]). CHART. Burgenl. I 116 p. 81,27 cum illustri domina regina Constantia -e nostra (sc. Andreae regis). CHART. Rhen. med. III 938 vineam ... accedente consensu Gude relicte ... fratris mei monasterio ... contuli, ita ... , quod ego et predicta -s mea ... vinee percipiemus fructus. ALBERT. STAD. Troil. 3,545 infelix, quanta -em (ci. Sedgwick, -ssem cod.) virtute parasti (sc. Hector). al.

2. *glos, gloris f.* (glorius) *gloria, beatitudo – Erhabenheit, Seligkeit*: CARM. de Bened. 121 omnipotens genitor ... vobis benedicat ... et faciet (sc. vos) dites caelorum -e cubantes (cf. notam ed.).

3. **glos, glossis subst.* (orig. inc.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. II/1. p. 793 s. v. clodiu) acc. pl. gloces (glotes): l. 20. fascis stipularum – Strohbündel: GERH. AUGUST. Udalt. 1, 13 l. 32 tugurium -bus tectum altaria ab imbribus et intemperiebus defendebat. AMARC. serm. 4,5 dives, multas cui reddit tribula -ces (-tes var. l.; ni subest γλωχες cf. notam ed.).

*glosa(-) v. glossa(-). *glosatus v. *glosso.*

**glosenarius v. clusenarius.* adde ad vol. II. p. 734,27: TRAD. Patav. 935 (a. 1200/20) testes ... Fridericus Glo-us (cf. 1033 concessimus domino Ottoni Chlosn-o ... ortum).

**glosso v. *glosso. *glossochomum v. glossocomum.*

glossa (glosa), -ae f. (γλῶσσα) script.: cl.: l. 68,70. adde CATAL. biblioth. B III p. 82,19. gloza: l. 53, p. 743,10. al.

1 *lingua – Zunge*: a *proprie*: a in univ.: GLOSS. med. cod. Petropol. p. 272,1 dic, ... quid -a (gloss.: lingua nervosa atque carnosae), geosis (sc. significet). DYASC. p. 36^b arnoglossos ... nomen sumpsit ad similitudinem agnine linguae, nam Greci arion agnum appellant, glosam linguam. β *compos. in nominibus herbarum*: cf. agnaglossa, arnoglossa, buglossa, cynoglossa. b *meton.*: α *sermo – Sprache*: AMALAR. ad Hild. p. 344,24 humiliore glosa Latina aperte ieiunium demonstratur in absentia alleluia. β *dictum, verbum, sententia – (Merk-) Spruch, Wort*: EGBERT. fec. rat. 1,341 schol.: iste versiculus glosa est. ALBERT. STAD. chron. a. 1246 p. 370,42 (epist. sultani) dicit glosa: 'laus Deo soli eqs.' ANON. mus. Sowa 1,1 p. 116, 18 cernere quas (differentias) poteris, si glose dogmata queris.

2 p. 188,40 sex sunt species adinvenit, sicut glosarum sententia superius declaravit. ibid. al. γ *contradictio – Widerspruch*: CONFL. rosae et violae (ArchStudNeusprach. 90. 1893. p. 155, 63) quidquid de te (sc. rosa) dicitur, tene sine glosa. 2 *interpretatio verbi, conversio verbi – Worterklärung, -übersetzung, 'Glosse'*: a in univ.: GODESC. SAXO gramm. I p. 378, 3 'vador' ... , id est 'fidedico', quia subobscura glosa est, planius aperiendum censeo. CARM. Cent. 171,2,1 incipiunt parvae glosae de diversis libris excerptae. PONTIF. Rom.-Germ. 111^{tit.}

de verbis Grecis baptisterii, quomodo vertantur in Latinum, (glosae baptisterii D). FORTOLF. rhythmimach. 871 qui grece parallelepipedus vocatur, sed Latina -a non uniformiter exprimi potest, nisi quod eqs. CATAL. biblioth. A I 75 p. 411,35 glosas dictionum veteris et novi testamenti. al. huc spectare possunt etiam exempla infra (e. g. l. 66. 68. 72. p. 743,2) allata. b in titulo libri ('Glossar'): α *locut. liber -arum*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,31 (s. IX. med.) liber glosarum in volumine I. 94 I liber -arum. ibid. al. β *sing. sensu colectivo*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,22 (s. IX. med.) glosa Graecorum verborum in volumine I. 91 glosa I. CARM. libr. III A 5,1 (MGPoet. V p. 669) Adallioz glosam tibi, Heripato, dat istam. 3 *interpretatio (textus), adnotatio, explanatio – (Text-)Erklärung, Anmerkung, Kommentar* (spectare possunt interdum [e. g. l. 66. 68. 72. p. 743,2] exempla ad l. 445sq.): a in univ.: CARM. var. I 9,1,14 glosam veteris et novi testamenti posuit archidiaconus.

CARM. cent. 66,1 incipiunt parvae super euangelia glosae. CATAL. biblioth. A III 3 p. 19,28 abbatisa de Nivwenburc habet psalterium cum closis. PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 412,21 pantegnum, ... in quo exposuit Constantinus Africanus, quid medicum scire oporteat ... , clusas herbarum et specierum.

CHRON. Sigeb. cont. a. 1117 (MGScript. VI p. 448,17) in psalterio glosas m a r g i n a l e s atque interlineales ... ordinavit

[Weber]

Anselmus magister (CHRON. Lippold. p. 556,12 Lucas et Marcus marginalibus et interlinearibus glosis expositi. *al.*). GLOSS. Roger. I A 2,8 p. 607,1 si . . . abscindatur *mamilla*, forte patiens a vita privatur: ita dicunt glose. *persaepe. v. et vol. II. p. 1739, 498qq.* **b** in titulo libri: CATAL. biblioth. A I 16 p. 80,1 (s. IX.^{med.}) Vualafredi glosa in leviticum . . . in volumine I, . . . eiusdem glosa in septem epistolas canonicas I. CHART. episc. Hild. I 324 p. 312,10 glosas duplices in ysagogas Iohannicii et glosas in aphorismos *eqs.* CATAL. biblioth. A I 75 p. 412,4 continuas glozas super apocalipsim Iohannis. *saepe.*

glossarium (glosa-), -i *n. vel* ***glossarius** (glosa-), -i *m.* 1 *usu novato i. q. corpus glossarum – Glossensammlung, 'Glossar'* (cf. *ThLL. VI/2. p. 2108,64sqq.*): CATAL. biblioth. A III 82 p. 340,17 (c. 1000) duos -os. A I 4 p. 19,25 -us alphabetarius. EPIST. Reinh. 3 glossarium vestrum (*sc. prioris*) fratres Salvendenses transcribendum exceperunt. *al. usu attrib.*: CATAL. biblioth. A I 6 p. 20,26sq. -um librum de omni, quod vivit, sentit atque discernit, atque alium -um. 2 *commentarius – Kommentar*: CATAL. biblioth. B IV p. 18,34sq. (s. XIII.²) glossarius I, . . . glossarium super Sedulium egloga. B III p. 92,28 glossarius super novum et vetus testamentum.

***glossator** (glosa-), -oris *m.* *adnotator, explanator, interpretator – Ausleger, Erklärer, Kommentator*: ARNO REICHERSB. apol. p. 27,10 catholicus ille (*Hilarius*) -r. GERHOH. glor. 7,2 p. 1097^A quod sub nomine Augustini Petrus (*sc. Lombardus*), modernus -r, intexuit suis glossis. CONR. MUR. summ. p. 167,24 glosa-es iuris canonici et civilis. *al.*

***glossatura** (glosa-), -ae *f.* *explanatio, commentarius – Erklärungswerk, Kommentar*: CATAL. biblioth. A IV 63,88 (s. XII.²) subscriptos . . . libros comparavit scriptos idem pater, hoc est continuum glosa-am psalterii dimidii talento. CATAL. biblioth. Beinw. (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. MAs. II. p. 158,33) glosa-a in novum et vetus testamentum. (p. 159,9) tria paria glosa-e in cantica. CHRON. Albr. a. 1115 p. 820,41 qui (*Anselmus magister*) -am interlinearem seu marginalem interruptam primus exhibuit. a. 1156 p. 843,41 qui (*Petrus Lombardus*) . . . fecit . . . -am continuum super beati Pauli epistolas . . . ; et hec est in scolis illa, que dicitur maior -a. a. 1197 p. 874,30 quedam glosa-a super psalterium.

***glossatus** *v. glosso.*

glossema, -ae *f.* *adnotatio – Zusatz, 'Glosse'*: FROUM. epist. 3 p. 5,21 -a novissime adiuncta profitebatur *eqs.*

***glossicus**, -a, -um. *adnotans, explanans – erläuternd, erklärend*: FROUM. epist. 17 cuius (*Boethii*) libros . . . duos conscripsi pleniterque . . . -a conscriptione depinxi.

glossis *subst. inflammatio linguae – Entzündung der Zunge, 'Glossitis'*: AURELIUS praef. p. 482,26 encausis, -is, lurtargus (cf. *ThLL. VI/2. p. 2109,28sqq.*).

***glosso** (glosa-), -avi, -atum, -are. *script. cl.: l. 67. interpretari, explanare, commentari – auslegen, erklären, kommentieren*: CARM. var. III C 5,3,3 (MGPoet. V p. 648; s. X.) ICPA<EA> hunc scripsi -ans . . . libellum. IDUNG. PRUF. dial. 1, 379 Iacobus hoc, quod dixerat . . . , diligenter . . . glosat dicens: 'eqs.' CAES. HEIST. mirac. I 4,25 p. 309,6 quem locum (*sc. Vulg. Ioh. 12,31*) ita -vit (*sc. haeresiarcha*): *eqs.* ALBERT. M. sent. 2,3,13 p. 85^b,9 lucem in verbis Augustini -bimus pro splendore naturalium. cael. hier. 7 p. 107,7 amans movetur in amatum per amorem, qui est in ipso, ut principium talis motus, unde -andum est 'per se motu', id est ex se. *persaepe.*

adi. glossatus, -a, -um. *glossis instructus, explanatus – mit Glossen versehen, kommentiert (de libris)*: CATAL. biblioth. A I 20 p. 88,38 psalterium optimum -um, quod . . . Grimaldus Notingo . . . episcopo . . . dedit. A IV 5 l. 58 opus Boecii de consolatione philosophiae bene glosatum. A I 4 p. 19,15 duo apostoli -i. CHART. episc. Hild. I 324 p. 312,26 omnia hec (*volumina*) glosata sunt, . . . unum psalterium non glosatum. B III p. 82,19 psalterium c-um. *persaepe. v. et vol. I. p. 766,68. III. p. 1418,3.*

***glossocomum** (gloscho-), -i *n.* (γλωσσόκομον) *arca, sarcophagus – Sarg, Sarkophag*: AGNELL. lib. pont. 26 l. 89 sciscitare eum (*presbyterum*) coepi, forsitan . . . aliquid de beati huius (*Petri*) pontificis gloschochomo scisset. 163 l. 68 qui (*rami*

salicum) operiebant gloschochomum.

glossula (glosula), -ae *f.* *script. gro.: l. 18. adde* CHART. Bund. 593 p. 109,17. 1016. CHART. Ticin. 129^b. 1 *interpretatio verbi – Worterklärung, Glosse*: CARM. Cent. 171,2 finiunt glosulae Miconis. 2 *interpretatio (textus), explanatio – (Text-)Erklärung, Auslegung*: CATAL. biblioth. A I 16 p. 77,7 (s. IX.^{med.}) glosulae Gregorii in apocalipsim spiritualis intelligentiae. NOTKER. BALB. notat. 113 si -as volueris in totam divinam scripturam, sufficit tibi Hrabanus Magontiacensis archiepiscopus. MIRAC. Berch. 11 (MGScript. IV p. 488,19) Ambrosianos hymnos elucidans *Ado* -is. ALBERT. STAD. chron. a. 1248 p. 372,12 quia non haberet (*sc. papa*) vitam apostolicam et hoc probare vellet *praedicator perfidus* per quandam glosulam.

3 *additamentum, adiectio – Ergänzung, Zusatz*: CHART. Bund. 305 p. 226,38 (a. 1140) ego Guido notarius . . . hoc exemplum ex quodam scripto cum omnibus glosulis . . . exemplavi. 1127 p. 559,10 ego Guifredus notarius . . . hanc cartam tradidi et scripsi cum iascripta glosula 'ascullis et pascullis'. *ibid. al.* 4 *sententia, proverbium – (Merk-)Spruch*: ANON. mus. Sowa praef. p. 76,17 ut textus conveniat glosule supradicte. 1 p. 136,39 quarum (*figurarum*) regula in glosulis fit expressa: *eqs. ibid. al.*

***glossulo** (glosulo), -atum, -are. (glossula) *adnotare – mit Zusätzen versehen (partic. perf. usu adi.)*: CHART. Bund. 439 p. 337,3 (a. 1186) quod . . . visus est *Ubertus Crassus* probare . . . per quandam cartam ex diversis litteris scriptam et -tam (*sim. p. 337,39 glosulatam*).

***glotinositas** *v. glutinositas*. **glottis** (glutis) *subst.* (γλωττίς) *inyx – Wendehals*: ALBERT. M. animal. 23,115 glutis avis est tarda a longitudine linguae sic dicta (cf. *Plin. nat. 10,67*).

glottoro (clocturo, glotoro), -are. *crepitare – klappern*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,3 ciconiae gratulant vel -ant (glottovar. l.) vel critilant. CARM. de philom. 29 -at immenso merens ciconia rostro. CARM. Bur. 132,2^a,12 ciconia clocturat.

glova *v. clova.* **glovellus** *v. globellus.* **gloza** *v. glossa.* ***glucies** *v. *glutties.* **glucio** *v. gluttio.* **gluten** *v. gluten.* **glutin-** *v. glutin-.* **gludeno, gludino** *v. glutino.* **gluma**, -ae *f.* *granum – Korn*: ALDH. virg. II 9 qui (*omnipotens Genitor*) . . . segetum -as nimboris imbribus auge (*sim. 225*). PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,8 l. 17 super labentium glarearum -as (*sed cf. D. Norberg, L'œuvre poétique de Paulin d'Aquilée. 1979. p. 23*). 3,10 l. 14 dissipa . . . , Iesu Christe, . . . Babyloniae parietem civitatis super refluentium positum -as harenarum.

***glumula**, -ae *f.* (gluma) 1 (*parvus*) *folliculus (grani) – (kleine Getreide-)Hülse, Schale*: ALDH. virg. I 19 p. 249,9 centesimi fructus . . . granigera spicarum -a germinantes. *v. et vol. II. p. 1949,8.* 2 (*parvum*) *granum, granulum – (kleines) Korn, Körnchen*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 71,9 septenas spicarum -as (-a var. l.) fertilis culmi summitate maturescentes *eqs.*

glunis *v. clunis.* **gluppus** *v. gluttus.* 1. **gluria** *v. gloria.* 2. **gluria** *v. 1. clura.*

glus (clus), glutis *n.* (*m.: l. 67sqq.*) *form. sing.: acc. -em: l. 67sqq. abl. -ae: l. 59. abl. pro acc.: l. 62,63. materia glutinosa, viscosa – klebrige Substanz, zäh(flüssig)e Masse, Leim, Bindemittel*: 1 *natur.*: ALDH. virg. I 22 p. 252,22 velut apes . . . favorum machinas tenaci -e (-ae var. l.) sarcientes morarum vincula nectimus. 2 *techn. et pharm.*: a *in univ.*: ALDH. virg. II 1387 nec -s lentescens murorum moenia pangit. RECEPT. Sangall. II 75 dracanto . . . , mirra, gumen, -e taurino . . . teris; . . . draganto, amoniaco, -e taurino . . . teris. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,22sq. accipe pulverem auri et distempera cum -e ipsius pargameni, in quo debes scribere, et . . . de ipso auro cum -e scribe. **b ferrumen** – *Lot*: COMPOS. Luc. X 3 aeramenti -em (gluten var. l.). X 13 -em (gluten var. l.) aurum . . . et argentum. Y 35 de c-e auri; c-em auri ad fistulas (cf. MAPPAE CLAVIC. 218 gluten). **b** 17 hutile est (*sc. aphronitrum*) ad -em (gluten var. l.) auri.

gluten (gluct-, -tt-), -inis *vel glutinum* (gluct-, -tt-), -i *n. vel raro (p. 745,3,2,38) *gluta* (-tt-), -ae *f. script.: cl-:*

[Weber]

l.32.38. adde COMPOS. Luc. U 34 (var. l.). *ibid.* al. lu-: l.35. glitten: HILDEG. phys. 4 praef. p. 228,22 (var. l.). ?-then: l. 15. form. sing. nom. -ae: l.20. acc. -ttens: COMPOS. Luc. X 9 (var. l.).

materia glutinosa, viscosa – klebrige Substanz, zäh(flüssig)e Masse, Leim, Kitt, Bindemittel: 1 proprie: a gener. et natur.: IONAS BOB. Columb. 23 p. 235,17 suscipiens frustra (sic) pollicis suis salivis inlitum manui iunxit coniunctusque pollex carnis -o ... adhaesit. ODO MAGD. herb. 744 mane solent ... palpebrae -e quodam flegmatis astringi, valeant ut vix aperiri. URSO qual. 60 quae (umiditas) est -um et quasi rerum materia. al. ALBERT. M. animal. quaest. 3,2 p. 124,33 quarta (sc. humiditas) dicitur -um. fort. add. (ni subest germ. gluot, gluotphanna): HILDEG. caus. (?) 383 accipe linsamun ... et in sartagine ut -hen coque (cf. phys. 1,194 in sartagine gemeiner glut). b pharm., alch., medic., techn.: a in univ.: WALAHFR. hort. 150 quae (amphora) piceo linitur dum -e (-ttine var. l.), servat ... dona Lyaei. CHRON. Mich. 17 p. 19,24 nulla racione marmoream tabulam ... indissolubili -o caementi compactam ... disiungere. COMPOS. Matr. 33,4 cum effluerit -ttae (sim. MAPPAE CLAVIC. 204 -n). 46,4 adicis gumme et -tte (leg. -n) siccum. INNOC. III. registr. 2,37 p. 63,9 per -um nove cere ... viciose fuit sigillum ipsi carte coniunctum. THIETM. per egr. 3,12 que (turres) omnes sine cemento vel alio -e ... sunt ... coadunate. THADD. FLORENT. cons. 37,95 recipe ... -ctinum. 40,67 prima substantia est pulvis, secunda -cten. NOTULAE Wilh. Cong. 923 sarcocolla -um carnis interpretatur a sarcos, quod est caro, et collis, quod est -n. persaepe. v. et vol. II. p. 526,27. p. 1891,63. -n casei: THEOPH. sched. 1,17 p. 16,15 componantur (sc. tabulae altarium sive ostiorum) -e (-o var. l.) casei. *ibid.* al. -n piscis: COMPOS. Luc. a 2 tolle partem de cl-a piscis. PAUL. AEGIN. cur. 140 solvens omnia piscis -is incisi infusione. THADD. FLORENT. cons. 40,93 liquefiat ... -cten piscium. al. v. et p. 747,5. -n taurinum: MAPPAE CLAVIC. 18 adice l-is taurini quartam partem. 63 cum -e taurino. ANTIDOT. Glasg. p. 140,21 -tten taurinum ex aqua resoluta. al. b ferrumen – Lot: COMPOS. Luc. U 32 de argenti c-n; argenti -n. Y 32 ad -ttam (cluttan var. l.) auream. Z 3 ut tepidigat g-a de griso clabi. al. MAPPAE CLAVIC. 259 -n argenti et auri. 261 -n stanni. IOH. sacer. 49 -n auri ... optimum. ANON. tab. p. 162,27 quae (anima corporis) est sulphur ipsius et tinctura eius, quam vocant gemmam et -n auri. v. et p. 744,67.70. 2 per compar.: WOLFARD. Waldb. 3,6^c curva, cui linum alienum quasi -um haeserat, manus ... reparata est (antea: quasi ... bitumen). Ps. ALCUIN. mus. p. 26^a,17 per quos (octo tonos) omnis modulatio quasi quodam -o sibi adhaerere videtur. EPIST. Hildeg. 230 hec (caritas) velut unificum -n mentes fidelium connectit. al. 3 in imag.: RADOLF. epist. 5 p. 528,27 illud mihi firmissimum visum est constare, quod studio litterarum et philosophiae -o solidatur. WALTHARIUS 815 ebori digitos circumfer (sc. sinistra manus) -e fixos. al. 4 translate i. q. coniunctio, vinculum – Verbindung, Band: LIUTG. Greg. 11 p. 75,21 ut pater ... singulis (filiis) ... tanto caritatis -o (-tti-no var. l.) iungeretur, ut eqs. (HINCM. divort. 11 p. 175,17. saepius). DUNGAL. carm. 24,5 (MGPoet. I p. 412) nec solvo stabilis -tten amoris. IOH. NEAP. Ian. 28 erant ... quatuor sepulcra inania super invicem posita et duo hinc inde subiecta, sed sibimet uno mechanicae artis -o copulata. al. de spiritu sancto: EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 303,24 spiritus ex te (sc. Iesu), spiritus ex patre ... uniens ambos, utpote amborum individua connexio, unificum -n.

?*gluticus, -a, -um. (cf. glus, gluten) ?glutinosus, viscosus – ?klebrig, zäh: DYASC. p. 168^a mixta resine terbenitine et -a malaginatibus dyaforeticis ... miscetur storax.

glutinatio, -onis f. script. gluct-: l.68. ?indecl.: l.72. 1 proprie i. q. actio (con)glutinandi – das (Zusammen-)Leimen, Zusammenkleben: a gener.: THADD. FLORENT. cons. 127, 100 fiat massa cum cera et pice sufficientibus ad gluc-em. b medic. i. q. consolidatio, sanatio – (Ver-)Heilung: ALBERT. M. veget. 6,100 est ... ficus nutritibilior ceteris fructibus et operatur -em et incisionem et subtiliationem. 2 meton.: a gluten – Leim, Klebemittel: COMPOS. Luc. X 14 de -o; -o lingni

in aqua (sc. composita). a 6 dum siccaberit -o (inde MAPPAE CLAVIC. 123). b ferrumen – Lot: BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^H ex medicinis, cum quibus curantur ulcera ... , sunt sicut limatura ferri ... et -o auri.

5 glutinativus, -a, -um. (con)glutinans, coniungens – (zusammen)klebend, zusammenfügend: ALBERT. M. veget. 6, 112 omnes species guttarum (sc. arboris) ... operationes habent stypticas et -as et exsiccativas. *ibid.* al.

10 glutinatorius, -a, -um. qui (consolidando) coniungit, sanat – durch Zusammenfügung heilend: DYASC. p. 25^b -a est radix agrostis recentium vulnerum. p. 174^b in magnis vulneribus et cruentis -a est (sc. stibeos). DIAETA Theod. 221 sambucus et ... ebulus ... desiccative virtutis sunt et -e (-a var. l.).

15 1. glutino, -avi, -atum, -are. script.: gludi-: l. 42. 43. gluden(o): l.41.42. -tt-: l.68. partic. perf. usu adi.: l.25.40.

I trans. (refl.: l.21) i. q. conglutinare, coniungere – (ver)kleben, (klebend) verbinden, zusammenfügen: A proprie:

1 natur. et techn.: a in univ.: a usu communi: AMALAR. off. 4,3,7 ut ... calx et terra valeat ad aedificium muri, aquae commixtione -antur. CARM. cod. Paris. (8812) 2,16 humidus aer et calido se -at igni. MAPPAE CLAVIC. 123 calefacis ... os-

20 sa et sic -as (COMPOS. Luc. X 19 inclutinas). ANTIDOT. Glasg. p. 142,28 -at (sc. medicamentum) humores. FUND. Consecr. Petri p. 130,4 in navibus de corio factis bytumine tenacissimo -tis. absol.: ALBERT. M. veget. 5,78 operationes ... illae (sc. plantis calidis attributae) sunt ... oppillare, -are, consolidare. *ibid.* al. b per compar.: ALDH. virg. I 35 p. 277,1 ut, quicquid ... rimaretur Chrysanthus, velut visco -tum ... in praecordiis puerilibus lentesceret. HUGEB. Willib. 4 p. 98,3 homines ... re-

25 tentis brachiis quasi -ti inherebant in feretro et non poterant movere, antequam eqs. HERRAND. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 290,20) sicut qui fractam testam -at, lusimum operam (cf. Vet. Lat. Sirach 22,7).

b agglutinare, in unum conflare – zusammen-, verschmelzen: MAPPAE CLAVIC. 288 p. 242,14 duae partes cineris quercini cum tertie calcis querci cum -entur bene, agitate cum aqua frigida. HERACLIUS II 2 cum ... -tum fuerit (sc. sulphur calidum cum vitro albo), extrahe ab igne. c ferruminare – (ver)löten: ALBERT. M. miner. 3,2,1 p. 76^a,14

30 volant ab ipso (metallo) partes humidae et remanent siccae non bene -tae. 2 medic. i. q. (consolidando) sanare – heilen: BOTAN. Sangall. 1,1 herba vitonica ... plaga -denat (sim. 20,1 -inat. 27,2 -dinat). 18,7 herba centauria ... in plaga ... -denat. 19,1 herba genistilla ... fistula purgat, de carnes -dinat. ODO MAGD. herb. 1870 -at herba (sc. verbena) recens vulnus super-

45 addita trita. B in imag.: RHYTHM. 137,16 errore veteri diu Aquilegia caeca ... rectam dum rennueret fidem, ... indefessus -asti (sc. minister Christi) prudentia scissos. C translate: 1 unire – verbinden, vereinen: HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,9 ut adminiculum ... illo (Bonifatio) foret, qui carnale propinquita-

50 tis ... copulatione illo fuerat sociatus atque -tus. FORM. Flav. 117^d p. 487,21 si unus in oriente et alius in occidente consistat, ambo pariter orando Domino in caritate -antur (VITA Filib. 28 [MGMer. V p. 599,12] ita -ti sunt Audoinus et Filibertus in vinculo caritatis, ut eqs.). LIUTPR. antap. 1,14 p. 16, 26 hi (Wido et Berengarius) ... tanto sunt amicitiarum foedere -ti (conglutinati var. l.), ut eqs. 2 stabilire – befestigen, er-

55 richten: WIBALD. epist. 211 in ea caritatis gratia, quam Deus inter nos ... -vit, permanere disponimus (sc. Wibaldus et Anselmus episcopus). 3 restringere, corroborare – erstarken lassen, kräftigen, festigen: HYMN. Sangall. 11,3 p. 126 paralytica membra -at s. Martinus. VITA Virg. Salisb. II 15 p. 93^a,52 qui in grabatis paralytici iacetis, ipso confortante -amini. 4 componere, disponere – zusammenstellen, anordnen: EUGEN. VULG. syll. 37,2,34 totius huius formae (sc. carminis figurati) corporis moles trecentis quindecim constat litteris, que in centum triginta quinque -antur sillabis. 5 attingere – heranrei-

60 chen (an): AETHICUS 32,21 aedificantes Turci ... cloacas subtus marmore constructas phyrnam fontem -antem (-ttinantem ed. Prinz; leg. -antes).

II intrans.: A coalescere – zusammenwachsen: THEOD. CERV. chirurg. 2,42 p. 155^D franguntur capita frustorum ossis, quod -at os cum osse iuncturae. B consanescere – verheilen:

ANTIDOT. Sangall. p. 84,37 emplastrum epaganu ad cicatrices -antes (*ni leg.* -andas).

subst. glutinans, -antis *n.* *materia viscosa, gluten* – *klebrige Substanz, Klebemittel*: THEOD. CERV. chirurg. 2,29 p. 153^E line unam extremitatem eius (*panni*) cum glutino piscium et glutino corii vaccini aut gumma aut alio -e.

[2. *glutino v. glattilo.*]

**glutinositas* (glot-), -atis *f.* (glutinosus) 1 *substantia glutinosa* – *leimartige Konsistenz*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^A quare confortat constrictivam ex viscositate et -e, diu servatur *mastix*. p. 380^D glo-e sua fluxum rheumaticum cohibendum constringit *styrax*. URSO gloss. 62 p. 106,19 frigiditas et humiditas contrario faciunt, dum humiditas sua -e partes cohaerentius coniungit. 2 *materia glutinosa, viscosa* – *klebrige Substanz, zäh(flüssige) Masse*: TRACT. de aegr. cur. p. 171,43 dragagantum temperetur cum aqua rosata, quousque fiat glutinosa; huius -e loca ulcerata liniantur vel cum hac -e misceatur pulvis amidi. IOH. IAMAT. chirurg. 9,2 cum spatula agitata tandem modicum farine apponens -is parum infunde . . . , nunc farinam, nunc -em. ALBERT. M. animal. 8,148 adducunt *apes* . . . de plantis inductis ea, in quibus est aliqua -s, et illiniunt . . . interiorem superficiem alvearis.

glutinosus (gluct-, -tt-), -a, -um. 1 *adi. i. q. viscosus, tenax* – *klebrig, zäh(flüssig), leimartig*: AURELIUS 13 p. 711,4 per totum corpus se diffundit (*sc. sudor cardiacorum*), multus est hinc et pinguis, -us, lentus. ANTIDOT. Augiens. p. 53,5 electarium . . . glut-a flegma dissolvit. CONSTANT. AFRIC. eleph. 2,10 si de flematis est vicio, corpus -um efficitur. ALBERT. M. veget. 7,31 fortis . . . et -us *ager* et adulterinis herbis repletus non excolitur ad emundationem . . . nisi quatuor arationibus. THADD. FLORENT. cons. 40,75 secunda substantia, scilicet gluc-a, hoc modo componitur *eqs. persaepe. v. et l. 17. vol. I. p. 1508,7*. 2 *subst. neutr. i. q. materia viscosa* – *klebrige, zäh(flüssig)e Substanz*: PAUL. AEGIN. cur. 126 tingens illam (*lanam*) terebentina aut gummi aut aliquo -orum (3,23,9 τὸν ἐρεκεκόλλων). ROGER. SALERN. chirurg. 1,976 quidam . . . lignum . . . in terbentina vel alio -o intingunt. ALBERT. M. meteor. 3,3,21 p. 172,59 locus . . . , unde extrahitur materia (*sc. corrosationis*), est humidus grosso humore aquae et habens terreste -um non de facile separabile.

*adv. *glutinose. tenaciter* – *zäh*: ALDH. ad Acirc. 5 concatenatae dilectionis viscus sacro et septiformi misteriorum numero -ius lentescit.

glutinum v. gluten.

**glutinus* (-tt-), -a, -um. *consanescens* – *ver-, abheilend*: ANTIDOT. Bamb. 53 p. 38,30 sine inflatione -ttinas plagas . . . sanat, . . . facit et adipi foras et sinus -ttinas. ANTIDOT. Glasg. p. 127,16 medicamen ad vulnera recentia et -ttina sine cicatrice.

1. *glutio v. gluttio*. 2. *glutio v. glutto*.

glutis v. glottis. glutitio v. glutitio.

1. *gluto*, -onis *f.* *Agrostemma Githago L. – Kornrade*: FRAGM. med. falc. 11 accipe -em. 40 tolle -em, quae inter grana nascitur. 43 testum de . . . capite calimare fac cum lima et -em pistare facias.

2. *gluto v. glutto. glutonum v. glechon*.

**glutrix* (cl-), -icis *f.* (glut[t]o) *femina gulosa* – *Schlemmerin (usu attrib.)*: IOH. DIAC. cen. 144 Eva -x (c- var. l.) fert murenam.

glutt(en) v. gluten.

**glutties* (glucies) *subst.* (gluttire, cf. *ThLL*. VI/2. p. 2119, 415qq. s. v. 2. gluttio) *singultus* – *das Schlucken, Schluckauf*: PS. HIPPOCR. phleb. 171 vena cefalica . . . fastidiat cor, levat in -cie quasi cervisia, iactat flegma, et si gluttit, paladescit corpus.

**gluttifer*, -era, -erum. *qui ganeonis est* – *des Schlemmers, Schlemmer-*: RHYTHM. 36,3,3 portam polorum dulcedo -a clauserat.

glutinosus v. glutinosus.

gluttio (glutio, glucio), -ivi vel -ii, -itum, -ire. *degluttire, haurire, devorare* – (*hinunter*)*schlucken, verschlingen*: 1 *proprie*: a *strictius*: a *gener.*: ALDH. virg. II 357 dum -it piceam crudelis bestia massam. WOLFHARD. Waldb. 1,19 p.

184,14 ut vini liquorem anhelantia eius guttura glutierunt, comes ei panis affuit fames. ALBERT. M. animal. 2,92 cum . . . festinant *pisces magni* ad apprehendendam praedam et -cien-dam. Matth. 12,40 p. 388,21 circa id, quod -tum est, tria . . . facit *venter* opera. *al. absol.*: LAMB. ARD. hist. 124 hauriendo, -ciendo et bibendo . . . dolium evacuavit *scurra. al. β medic.*: AESCULAPIUS 8 p. 12,13 glutire aut libanum aut liquiriciae succum. BOTAN. Sangall. 1,21 -cias eos (*pastillos*) cum aqua calida. RECEPT. Sangall. II 44 betonicas drag. II cum mel ieiunus glutiat. *al. absol.*: ANTIDOT. Cantabr. p. 167,31 sinanticus est, cui gula inflata glutire non potest. *v. et p. 747,63. b latius*: a (*in se*) *recipere* – (*in sich*) *aufnehmen*: BENZO ad Heinr. IV. 6 (2) p. 526,15 Dathan -ciit cum fratre terra se aperiens (*spectat ad Vulg. psalm. 105,17*). ALBERT. M. animal. 9,132 sugit *matrix* ipsum *sperma* simul et manet aperta, donec totum -tum sit. *ibid. al. v. et l. 35. β velare, amicare* – *um-, einhüllen*: ALBERT. M. animal. 1,326 alius (*musculus*) . . . , qui desub furcula venit et a collo et -it nodum adiutorii. 2 *in imag.*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 490,16 dum alios reconditi verbi dulcissima ruminatione fructificant, nolentes preferendi -ire, velut mos est miserande stulticiae; unde scribitur: thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis, stultus autem -it illud (*cf. Vulg. prov. 21,20* dissipabit). ALBERT. M. sent. 4,12,2 p. 294^B,46 quidam . . . sumunt cum difficultate poenitentiae quasi panem doloris et panem lacrymarum pro peccatis praeteritis, et illi quasi masticant diu et -unt tandem. *de morte*: HRABAN. cruc. B 21,9 quod . . . atrox (*sc. mors*) madido -verat alvo.

gluttitio (gluti-), -onis *f.* *actio hauriendi, devorandi* – *das (Hinunter-)Schlucken*: 1 *strictius*: ALBERT. M. animal. 1,241 per quod (*foramen*) fit glutitio cibi et potus. 1,550 ut perficiatur glutitio et vomitus. summ. theol. I 18,75 p. 789^B,13 ad veram comestionem exigitur masticatio et linguae revolutio et in corpus cibi -o. *ibid. al. 2 latius i. q. actio (in se) recipiendi* – *das (In-Sich-)Aufnehmen*: ALBERT. M. animal. 9,132 glutitio matricis, quando glutit sperma viri (*sim. 18,64 spermatis glutitio a matrice*).

**gluttius*, -i *m.* (gluttire) *haustus* – *Schluck (de mensura)*: DYNAMID. Hippocr. 94 post acceptam potionem oportet mulsae sorbere -os (*ni leg. gluttus*) III et gargarizare.

40 *glutto* (gluto), -onis *m.* *script. glutio: l. 53. adde* ALBERT. M. euch. 3,2,1,6 p. 285^A,31. *struct. c. gen. obi.: l. 53.*

ganeo, devorator – *Schlemmer, Vielfraß, Verschlinger*: 1 *proprie*: a *in univ.*: ERCHANB. gramm. p. 71,8 comedo, qui multum potest comedere, i. e. -o vel vorax. EGBERT. fec. rat. 1,394 (schol.) raro latent vultures cadavera regionum et -es prandia seniorum. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 19,9 vivere ut gluttones. *al. b pro (cog)nomine*: a *hominis*: SALIMB. chron. p. 260,12 qui (*frater quidam*) dicebatur frater G-o. β *avis fabulosae*: EGBERT. fec. rat. 1,586 -o parem sotium non optat in arbore secum (*cf. notam ed.*). 1,1281 surrexit avis de nomine -o absorbere volens, quae secula cuncta tulissent. 2 *in imag. (de diabolo)*: VITA Reginw. 7 anguis ille virulentus humani generis glutio (*in marg.*: id est helluo) infertibilis.

gluttus, -us *m.* *script. glu(p)p(us): l. 58. decl. II.: l. 58. haustus* – *Schluck*: 1 *in univ.*: ARBEO Emm. 44 propinatio-nis -um (gustum *var. l.*) dum sorberet invita *puella*. 2 *de mensura*: PRAECEPT. diaet. II^a 57 mense Ianuario ieiunus bibat tres -ppos (glupos, -us, -os, globos, ciatos, cyatos *var. l.*) vini cottidie. II^c 2 ieiunus accipias vinum -us (ciatos, cyatos *var. l.*) III. *cf. gluttius, gulpus*.

glutum, -i *n.* *asphaltus* – *Erdpech*: BURCH. STON. descr. 7,46 bitumen . . . , quod . . . appulsum littoribus tollitur . . . , est medicinale et forte . . . et appellatur -um Iudaicum.

**gluvies*, -ei *f.* (ingluvies) *ingluviēs* – *Völlerei*: CARM. var. III C 6,28 (MGPoet. V p. 651; s. XI.ⁱⁿ) de -e in gula et hebrietate.

**glycerium* (glic-), -i *n.* (Glycerium, Γλυκερίον) *amica cara* – *liebe Freundin*: HERM. AUGIENS. vit. 32 noster misit amiculum communis Herimannulus me (*sc. Musam*) . . . vobis (*sc. sanctimonialibus*) gli-iis suis selectisque sororculis quedam carmina pangere.

glycia (glic-, -cea), -ae *f.* (γλυκαῖα) *medicamen dulce* –

[Weber]

süßes Mittel: ANTIDOT. Augiens. p. 52,36 qui (sc. *antidotum*) ... ad hictericos ... prodest et vocatur glicea. v. et l. 51.

***Glyconicus** (Glic-), -a, -um. (Glyconius) *de versu octosyllabo tribus pedibus trochaicis constante i. q. a Glycone adhibitus* – glykoneisch: WANDALB. ad Otric. p. 571,5 conclusio ad complendum martyrologium pertinens, quae mixto coriambico, hoc est Gli-o, Asclepiadeo Alchaioque contextitur. METELL. Quir. 7^{tit}. tres versus Asclepiadei sunt, quartus Gli-us. 31^{tit}. metrum Gli-um constans spondeo, choriambico, pirrichio. *ibid.* al. v. et vol. I. p. 1024,37. usu subst.: METELL. Quir. 50^{tit}. metrum Saphicum adiuncto Gli-o.

glyconium v. glechon.

1. **Glyconius** (Glic-), -a, -um. *de versu octosyllabo tribus pedibus trochaicis constante i. q. a Glycone adhibitus* – glykoneisch: WANDALB. ad Otric. p. 571,5 conclusio ad complendum martyrologium pertinens, quae mixto coriambico, hoc est Gli-o, Asclepiadeo Alchaioque contextitur. METELL. Quir. 7^{tit}. tres versus Asclepiadei sunt, quartus Gli-us. 31^{tit}. metrum Gli-um constans spondeo, choriambico, pirrichio. *ibid.* al. v. et vol. I. p. 1024,37. usu subst.: METELL. Quir. 50^{tit}. metrum Saphicum adiuncto Gli-o.

2. **glyconius** v. glechon.

glycyrrhiza (glic-, gliquiriza, -cer-, -cir-, -cor-, -riza, -icia, -itia) vel ***liquiritia** (clikir-, gli-, si-, licir-, -uar-, -uer-, -ricia, -ri(cia)dia, -riz(i)a sim.), -ae f. vel ***liquiritium** (laq-, leq-, -uar-, -uer-, -idium, -cium), -i n. (γλυκύριζα, γλυκύριζον) form. et script. ?glittin(ex): l. 41. radix dulcis – Süßholz (Glycyrrhiza glabra L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 724sqq.): 1 de frutice: DYASC. p. 99^a gliq-tia aut squitia nascitur in Capadocia. OLIV. hist. Dam. 60 p. 263,7 folium modicum et preacutum ad similitudinem folii l-cie. ALBERT. M. veget. 6,126 l-cia (-ericia, liquicia var. l.) est frutex et radix eius est dulcis. v. et l. 48. al. 2 de radice: AURELIUS 12 p. 709,19 tritam liqua-am. RECEPT. Lauresh. 4,73 gliciriza -If. 5,1,10 glicerize dg III. MAPPAE CLAVIC. 73 aluminis scissi et liquaridie tantumdem. ANTIDOT. Glasg. p. 101,2 gliciridie modicum. p. 101,25 l-ricidie dr. XII. p. 105,3 s-die sucus. p. 109,40 gliciridia I. p. 110,23 liciridia dr. III. p. 122,8 glicoridia VI. p. 142,44 clicirice sucum I. ANTIDOT. Bamb. 47 liqueriza III. PAUL. AEGIN. cur. 179 p. 105,17 cum suco gliciricie. 211 p. 149,5 gliquiritie. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 347,27 l-a temperati coloris est. IDUNG. PRUF. dial. 1,551 quas (voces) ... suco l-ericii ... acueri soletis. HILDEG. (?) caus. 374 le-cium tollat (sc. patiens). phys. 1,13 p. 512,5 ad pondus la-cii. persaepe. v. et p. 748,7. fort. huc spectat: ANTIDOT. Glasg. p. 146,10 mitte radice de lini, radicem sinapis et glittinici radices.

glycyside (glici(s)s-), -is vel **glicida** (glac-, glinc-, glitida), -ae f. (γλυκυσιδή) script. glidis-: l. 45. 1 paeonia – Pfingstrose: ANON. herm. p. 101,3 glicissidis, id est pinia. TRACT. de caus. mul. 26 glicissidis fructus ... teris. 27 radicis glidissidis ... terendo commiscis. PAUL. AEGIN. cur. 55 de radice glicissidis (3,13,3 γλυκυσιδή). ALPHITA G 12 glicida (glitida, glacida var. l.), pionia idem. L 11 liquiritia, gliceria, glicoricia idem, sed glicida est pionia. 2 per confusionem c. glycia in nomine confectionis: ALPHITA G 12 glicida proprium nomen est cuiusdam confectionis et ... interpretatur glicida (glicida, glycia var. l.) dulce per antiphrasim.

gnanus v. nanus.

gnarus, -a, -um. script. et form.: gig-: l. 58,60. adde VITA Gertr. A 2 p. 457,7. gen. pl. -um: l. 69,71. struct. c. inf.: l. 62. al.

1 adi. i. q. prudens, peritus, sollers – klug, erfahren, kundig: AETHICUS p. 109,2 (ed. Prinz) in astrologiam gig-us (corr. ex ignarus V¹; gnarus var. l.). al. HIST. Daret. p. 196,23 Hector ... ad pugnandum gig-us (corr. ex ignarus). HUGEB. Willib. 6 p. 105,19 iam -us et grandevus sacri episcopatus gradum accepit. HROTSV. Sap. 5,34 -a sum (sc. Karitas) te (sc. Adrianum) argumentose confundere. CHART. Wirt. 284 p. 362,30 tam ingenui homines quam -i milites. OTTO FRISING. gest. 1, 34 p. 53,17 prefectis ... ducibus ... in navali prelio -is. HELM. chron. 25 p. 50,17 premierunt virum -um Slavicae linguae, qui exploraret, quid Slavi agerent. persaepe. 2 subst. masc.: a homo prudens, peritus, sollers – Kluger, Erfahrener, Kundiger: TRAD. Frising. 434^c (a. 820) conperiat c a t e r v a -um, quemadmodum eqs. (499^a p. 427,3). 518 coram magna multitudine -um. b per confusionem c. gnomon i. q. index (solaris), umbilicus – Zeiger, Schattenwerfer (der Sonnenuhr): CARM.

de temp. rat. 469 -us idem servat.

adv. **gnare**. scienter – kundig: CARM. de temp. rat. 133 gens praefata (sc. Hebraeorum) -e edocta. ODO MAGDEB. Ern. 1,47 sciens (sc. rhetor) -e causam ... tueri ... iniustam, iustam corrumpere docte.

gnata v. nascor.

Gnatho (-to), -onis m. adulator, parasitus – Speichel-lecker, Schmarotzer: ADAM gest. 3,39 p. 181,25 accesserunt cottidie alii -es (-tones var. l.), parasi, somnatores et rumigeruli.

Gnathonicus (-to-, -itus), -a, -um. (modo Gnathonis) adulatorius, parasiticus – (nach Art des Gnatho) schmeichlerisch, schmarotzend, schmarotzerhaft: RATHER. phren. 11, 315 cuius (amici) predicata ... sapientia -tonico cernitur quodam assentatu quam veritatis relatu vero. HUMB. Sim. 3,20 p. 224,45 nonnulli inveniuntur, qui ecclesiasticos honores non tantum clericali officio quantum medicinali aut scurrili seu -tonico acupantur. GESTA Ern. duc. II p. 247,2 civitatis Spirie capitanei et amici mensarum -tonici (-toniti var. l.) eorum adcurrunt.

gnatus v. nascor.

gnaviter, **gnavus** v. navus.

[**gneralis** v. generalis.]

***gnesium** (gnos-), -a, -um. (γνήσιος) carus, sincerus – wahr, echt (usu subst. i. q. amicus verus – echter Freund): EUGEN. VULG. syll. 25,8 salve (sc. Iohannes levita) quocirca felix, mi gnose, perpes.

***gnibba** v. *gnippa. **gnibosus** v. gibbosus.

gnicus, **gnicon** v. cnicus. **gnidium** v. cnidium.

***gnipho** (ginifo), -onis m. (γνίφων) homo avarus, tenax – knickeriger Mensch, Geizhals: ALBERT. M. eth. II 4,1,8 p. 285^a,41sq. tales sunt et ginifones et symphi graece vocati; 'ginifones' ... parva expendunt, 'symphi' ... parva donant.

***gnippa** (gnibba), -ae f. (theod. vet. gnippe; cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. 1872. p. 1042) pugio, culter – Dolch, Stechmesser: CONST. imp. II 439,1 (a. 1256) gladios et -as inhibuimus ferri infra civitatem; ... qui autem tulerint -bbas an cultellos nocivos, sententiae latronis subiacebunt (cf. 438,69 genippen; inde CHART. Landeshut. 65 p. 38,12sq.).

gnomen v. gnomon.

gnomicus, -a, -um. rationalis – vernünftig: 1 de hominibus: ALBERT. M. eth. I 569 p. 490,61 potest ... aliquis esse prudens et synetus et non erit -us, sicut aliquis est iustus, qui non est epieikes. II 6,3,6 p. 453^b,6 iuvenis expertus non est et consequenter nec boni intellectus practici nec prudens nec synetus nec -us esse creditur. 2 de rebus: ALBERT. M. eth. I 566 p. 489,53 -um i u d i c i u m in personalibus actionibus relatus ad communicationem pertinet ad omnes, sicut non reddere gladium debitori furenti, quem impignoravit (567 p. 489,88).

1. ***gnomo** subst. (orig. et signif. inc.) neuma quaedam – eine Neume (cf. LexMusLat. vol. II. s. v. gnomo): TABULA neum. p. 52 strophicus, -o, porrectus, oriscus.

2. **gnomo** v. gnomon.

gnomon (-m(i)o), -onis m. vel raro ***gnomen**, -inis n. (γνόμεον) form.: -mus: p. 751,12.13. nom. pl. f. -ines (-ides): l. 67. 1 umbilicus – Schattenwerfer: a proprie: a in univ.: ANON. geom. I 4,60 p. 362,15 una die omnes umbram meridiani temporis observare fecit Eratosthenes notareque unumquemque sui -onis umbram, quantae fuisset longitudinis. al. MEINZO epist. p. 202,7 Eratosthenes ... terrae circuitum per immutationem -onis umbrarum ... deprehensum CCLII stadia ... continere diffinivit. v. et p. 751,21. β de parte solarii ('Zeiger'): FRANCO LEOD. circ. 5,152 ad ... medietatem ab eo puncto, ubi -o affixus est, ducatur linea. GERB. (?) astrolab. 2,1 quam (lineam) radius solis vel umbra -onis solstitialis in tropico aestivo designat. HONOR. AUGUST. imag. 2,15 aequinoctii die medio -en, id est radius horologii, VII pedum umbram ... reddit. 2,17 -ines (gnomides var. l.) cuncte umbram XXXVIII unciarum faciunt. saepe. b meton.: a solarium – Sonnenuhr: ABBO SANGER. bell. 2,400 ferclis inerant (sc. episcopus et abbas) Titane secante lucifluam cernente poli -one (gloss.: horologio; cf. notam ed.) figuram. β de arte gnomona adhibendi: WIBALD. epist. 167 p. 282,30 abacho et -one et astrola-

bio precellere . . . parum vel nichil valere scias (sc. *Manegoldus canonicus*). **γ** de linea in analemme adhibita: SYLL. Sangall. app. 5,61sq. pisces fines erunt, principium aries habet, -ina diversi figit *Geometria* pro climate mundi; non poterit simile -en ubique fore. 2 t. t. geom. i. q. *supplementum parallelogrammi speciem normae habens* – Winkelhaken, 'Gnomon': Ps. BOETH. geom. 83 omnis . . . parallelogrammi spatium unumquodque -o (gnomio var. l.) eorum, quae circa eandem diametrum sunt, parallelogrammorum nuncupatur. ALBERT. M. praedicam. 7,14 p. 301^b,8 est . . . '-on' . . . supplementum quadranguli . . . ad inveniendum quantitatem quadranguli. eth. II 1,4,5 p. 55^a,1sq. -us ut aequiparet quadrangulum, apponitur supplementum, quod conveniens est; . . . '-us' . . . vocatur quadrangulum circa diametrum consistens cum duobus supplementis. *ibid.* al. 3 ?stilus – ?Griffel: HUCBALD. Leb. praef. p. 876^C praeclara vestri (sc. *Hucbaldi*) -onis digestio cordati . . . viri depinxit aethereos mores.

gnomonicus, -a, -um. script. gnomoni-: l. 25. 1 ad *gnomona pertinens* – den Schattenwerfer betreffend: ANON. geom. I 4,60 p. 362,12 dispositis . . . horoscopicis vasis simili dimensione et gnomonum aequa longitudine formati totidem doctos -ae supputationis homines, quot vasa fuerant, singulis quibusque locis imposuit *Eratosthenes*. 2 per *confusionem i. q. geometricus* – geometrisch: EPIST. Worm. I 30 p. 56,15 gnomonica ratione sibi ferreum inpingam (sc. *Ebo magister*) batellum (cf. p. 56,20 geometrica ratione).

1. *gnosius v. *gnesius. 2. *gnosius v. *gnostus. **gnosticus**, -a, -um. (γνωστικός) 1 ad *cognitionem pertinens, cognoscens, apprehendens* – die Erkenntnis betreffend, erkennend, erfassend: a de rebus: HEIRIC. Germ. I alloc. 33 virtus -a nec sinit volentem importunis parcere verbis (ALBERT. M. eth. II 6,3,4 p. 451^b,16. al.). ALBERT. M. cael. hier. 15 p. 237,35 'virtutes aurium', scilicet auditivas, significare 'illud susceptivum', id est virtutem angelorum suscipientem, hoc . . . 'particeps et -um (PG 3,332^A γνωστικῶς)', id est cognoscitivum, 'divinae inspirationis', id est eqs. *ibid.* al. v. et vol. I. p. 1418,27. b de hominibus i. q. intellegens – verständig: ALBERT. M. eth. II 6,3,5 p. 452^a,4 quos . . . dicimus habere γνώμην sive -os, eos etiam dicimus habere intellectum practicum et esse prudentes et synetos (sim. 6,3,4 p. 451^a,25sq.). 2 notus, cognitus – be-, erkannt: ALBERT. M. cael. hier. 14 p. 218,19 multa sunt '-a (PG 3,321^A γνωστικῶς)', id est nota, 'diffinita', id est determinate, 'a sola intelligentia' (sim. summ. theol. II 2,7 p. 131^a,16).

*gnostus, -a, -um. (γνωστός) script. -sius: l. 47. notus – bekannt: GLOSS. med. p. 86,5 quae sunt generales febres et quae speciales, quae graece gnosie (i. gnoste) et ignote, id est vere (falso per confusionem c. gnesius) et non vere, dicuntur.

goaculum v. coagulum. goanorea v. gonorrhoea.

goberno v. gubernare.

gobio (gab-, gub-), -onis m. κωβίος, *Gobio fluviatilis* L. – Grundel, Gründling: AESCULAPIUS 5 p. 10,8 pisces maritimos . . . parcas, gab-es (sc. accipiant melancholici). 37 p. 60,15 pisces teneros, . . . parcas, -es (sc. accipiant hydropici). EC-BASIS capt. 288 sunt vituli carnes pociores quam -es. CHART. Lub. I 350 p. 327,20 quando gub-es . . . semina sua spargunt. ALBERT. M. animal. 24,34 -o parvus est pisciculus. al.

godeo v. gaudeo. godia, godium v. gaudium.

*gograviatus, -us m. (*gogravius) officium gogravii q. d. – Amt des sog. Gografen: CHART. Hall. 353 p. 326,14 (a. 1276) de -u et de iudicio in Glouk idem decrevimus esse dandum.

*gogravius, -i vel semel *gograva (gög-), -ae m. (theod. vet. gogreve) iudex regionalis, districtus rustici – Richter im Gogerichtsbezirk, 'Gograf' (de re v. HRG I. p. 1722sq. s. v. 'Go'): TRAD. Patav. 121 p. 98,16 (a. 1121/38) Dietmar cognomine gö-a. CHART. select. Keutgen 139,25 nisi prius fuerit proclamatum (sc. causa) ad iudicium rurensis -i. CHART. episc. Halb. 1221 l. 16 homines in comitia duos eligent -os . . . ; et hii duo -i iudicabunt equaliter eqs. CHART. Gosl. II 186 p. 231,5 coram -is . . . et omni populo. saepe.

*goicenarius v. *golcenarius.

1. *gola, -ae f. (fort. subest polon. golo) ?ager incultus – ?unbebautes Land: CHART. Sil. D III 433 (a. 1263) damus . . . libertatem de silva et de -a decem annis, de cultis vero agris per biennium.

2. gola v. gula. *golabius v. *gorab(i)us.

*golacitas v. *gulacitas.

*golcenarius (goic-), -i m. (theod. vet. kolze, golze; cf. *Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. 1872. p. 1667*) caligarius, fabricator cruralium – Stiefelmacher, Hersteller von Beinbekleidung (de re cf. T. Erb. Philologus. 130. 1986. p. 277): TRAD. Ratisb. 725 (c. 1105/6) huius rei testes sunt . . . Hereger goi-us eqs.

golena (gal-), golona v. cunila. adde ad vol. II. p. 212, 60sq. CIRCA INSTANS p. 29b^v origanum . . . alio nomine golona dicitur. BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 289,1 maiorana, satureia, golena. 6,4 p. 292,33 golena vel eius flos. ALPHITA O 15 origanum, golena (ga- var. l.) est herba saurengaria vulgariter.

gomor subst. indecl. mensura quaedam capacitatis – ein Hohlmaß: 1 proprie: DICUIL epist. cens. 159 (cod. Paris. N. A. 1645 f. 10^v) -r modios totos ter quinque tenebit. al. MILO carm. 3,4,1,904 manna datum nimbis mirabile quisque cupiscat, colligat inde -r, cui vivere constitit ardor (spectat ad Vulg. exod. 16,16). ABBO flor. calc. 3,95 quincuplicatus (sc. sextarius) -r appellatur. ALBERT. M. euch. 1,1,1 p. 193^a,1 significatur (sc. sacramentum eucharistiae) per -r, quod est mensura mannae, quae unicuique sufficebat. 2 meton. de vase: ALBERT. M. miss. 3,4,8 p. 86^a,44 -r . . . vas mensurale est, quod signat sacramentum corporis Domini, in quo manna ponitur.

*gomphius (gunfius, gonfius), -i m. (γομφίος) dens molaris – Backenzahn: PAUL. AEGIN. cur. 150 epulis . . . est a flegmone caro supercrescens secundum anteriorem gonfium (gunfium, gentifium var. l.; 3,26,6 γομφίον).

*gomphosis (gonfo-), acc. -im f. (γόμφωσις) insertio (ossium) – Einfügung (der Knochen): ARS med. 5 p. 422,9 periacent aliqua (sc. ossa) per articulos, aliqua per commissuram, aliqua per sarturam, aliqua per gonfosim (confodde, confossum var. l.).

gomphus (gum-, gumfus, gunfus, gunsus), -i m. (γόμφος) 1 clavus, paxillus – Nagel, Pflock, Zapfen: a proprie: ALBERT. M. metaph. 8,1,4 p. 393,61 'alia' . . . accipiunt eam (differentiam) 'gu-o' sive encastratura unius in alterum. 10,1,1 p. 432,57 violentia componuntur, 'quaecumque visco aut gu-o (p. 1052^a,24 γόμφοι)' sive clavo conclavantur 'aliqua per commissuram' alia violenta. *ibid.* al. b in imag.: VINC. PRAG. annal. a. 1142 p. 660,18 princeps Chonradus invisibiles gunsos (gūsos cod.), videlicet ducatum Boemie, mente concipit et tantos aspirat obtinere honores. 2 sinus maris, angulus – Meerbusen, Golf: ALBERT. M. caus. element. 1,2,4 p. 68,2 in aquilone gu-us (gumfus var. l.) oceanii, qui est inter Angliam et Flandriam et Germaniam. Is. 11,15 p. 183,83 lingua . . . maris est gunfus a mari diffusus. *ibid.* al.

*gondula (gun-, -dola), -ae f. (ital. vet. gondula) vectura publica – öffentlicher Fuhrdienst, Fronfuhr: CHRON. Ven. Alt. p. 166,8 parati sive recepta sive gun-is et angariidii, sicut domno duci faciunt toti Capurlenses . . . , ita eqs. (p. 170, 15 gundolis. *ibid.* al. v. et vol. I. p. 636,59).

*gonella (gun-), -ae f. (ital. gonnella) vestis (superior), tunica – (Ober-)Kleid, Gewand: 1 gener.: CHART. Tirol. notar. I 434^a (a. 1236) ut exhibeat Ropretus . . . unam -am (tunica a. corr.) de scarlata violata. 2 eccl. de cuculla monachorum sim.: WILH. HIRS. const. 1,16 p. 947^A pro signo gu-ae eqs. 1, 44 p. 976^A nullus mutat (sc. femoralia) in sola cuculla, nisi et pellicium et froccum aut gu-am habeat indutam. ORD. canc. pap. 3,8,6 debet vicecancellarius recipere . . . XII libras . . . , VI libras pro duabus -is pro dimidio anno eqs. cf. gunna.

*gonfius v. *gomphius. *gonfosus v. *gomphosis.

gonger, gongrus, gongum v. conger.

gongylis (conchilus, congilis, congal(l)is, iungilis, gungula) subst. fem. (γογγυλίς) rapum rotundum, napocaulis – runde Rübe, Kohlrabi: ANON. herm. p. 100,40 gungulas, id est rapas vel napus. PAUL. AEGIN. cur. 260 <i>ungilis (3,79,2 γογγυλίς) radicem sculpens eqs. ALPHITA C 84 congilis (con-

chilus, congal[l]is *var. l.*), rapa strongilis idem.

Weber

[**gonion** v. codia. *adde ad vol. II. p. 768,16: ANTIDOT. Glasg. p. 142,34 papavera, <id est> gonion.*]

***gonitva** (gonyt-, -t(h)wa), -ae f. (polon. gonitwa) *tantummodo in locut. in -am i. q. communi modo – gemeinschaftlich (de ratione decimationem ecclesiae solvendi; cf. Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum. II. 1959/67. p. 1533sq. [‘in communem cursum’] et IV. 1975/77. p. 570 s. v.; de re v. E. O. Kossmann, ZRGK. 55. 1969. p. 235 et W. Uruszczak, Power and Persuasion. 2010. p. 321 [sed cf. H. Wurms, Zeitschrift für slavische Philologie. 47. 1987. p. 159sq.]); CHART. Sil. D II 34 p. 21,33 (a. 1233) quod omnes ... de c i m a m ... persolvant in -ythwam (III 416 p. 276,23 terre d. in -ythwam [-am, -twam *var. l.*] solventes). 60 districtus harum villarum solubilis fuit et pertinens in -am. *ibid. al.**

gonnatus v. cognatus.

gonorroea (-r(r)ea, -r(h)ia *sim.*), -ae f. (γονόρροια) *script.:* gamo-: ALPHITA G 40 (*var. l.*). gen-: ALPHITA G 40 (*var. l.*). goan-: THADD. FLORENT. cons. 123^{capit.} gomo-: l. 30. *adde* ALPHITA G 40 (*var. l.*). -orgia: AURELIUS praef. p. 483,17. -orsia: GLOSS. med. p. 37,21 (*var. l.*). *lapsus seminis – Samenfluss:* AESCULAPIUS 22 p. 37,2 -hiam (Gariopont. *pass.* 5,29 -heam) patiuntur paralytici ac semen frequenter proiciunt et nesciunt. 42 p. 71,3 -orhia (Gariopont. *pass.* 3,67 -orhea) est passio vesicae, cum eqs. (*item* GLOSS. med. p. 37,18 -ia). PAUL. AEGIN. cur. 220 -ia (-rrea B; 3,55 γονόρροια) seminis est non-voluntarius fluxus, qui continue fit. TRACT. de aegr. cur. p. 325,38 -rrea est involuntaria spermatis emissio (*inde* GLOSS. Salern. p. 16,9). NOTULAE Wilh. Cong. 1355 lactuce ... usus valet ... laborantibus -orea (gom-L). *al. v. et p. 669,26.*

gonorroicus (-oro-), -i m. (γονορροϊκός) *form. acc. sg. -on. qui lapsum seminis patitur – ein an Samenfluss Leidender:* PAUL. AEGIN. cur. 221 piganum ... adiuvat et -oroicon (-oroicum B; 3,56 τῷ γονορροϊκῷ) et satiriacum.

gonos (co-) n. (γόνοσ) 1 *usu originario i. q. progenies, genus – Sprössling, Brut:* BENZO ad Heinr. IV. 5,1 p. 448,12 (vs.) ante te vadens cavebit sapientia -os fraudulentie (*item* 6,6 p. 568,21). *bot. -os Horu i. q. marrubium – Andorn:* GLOSS. med. p. 64,11 prasios: herba a Graecis dicitur ... alii, conos Uru. (ci., coriosuru ed.), Itali marrubium (*cf. Ps. Apul. herb. 45,29 [v. ThLL. VI/2. p. 2127,30].*) 2 *confunditur c. gens:* v. p. 669,26.

***gonus**, -i m. (γωνία; *per analogiam ad trigonus sim. formatum*) *angulus, lapis angularis – Winkel, Eckstein:* HEINR. ABRINC. proph. Hildeg. 146 (Mittellat]b. 23. 1988. p. 237; a. 1222) robustos vos (sc. pastores) ecclesie ... deceret esse -os, sicut sunt illi robore, quorum sed tentata manet totius machina terre (*cf. HILDEG. epist. 15^R,100sq. anguli fortitudinis ecclesie).*

***gonythwa** v. *gonitva.

***gorab(i)us** (gula-, gola-), -i m. (*arab. ġurāb, cf. ital. gorabo; v. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1846 et J. H. Pryor, Logistics of Warfare in the Age of the Crusades. 2006. p. 294*) *de specie navigii bellici (velis vel remis incitati) i. q. navis (lata, ampla) – (breites Kriegs-)Schiff:* ANNAL. Ianuens. I p. 16,22 Ianuenses ... ad portum Pisanum tenderunt ... cum galeis ..., cum gatis XXXV et cum gulabis XXVIII et cum navibus magnis IV^{or}. p. 33,13 consules miserunt ... golabios VI. p. 118,15 cum -iis VIII. p. 118,20 cum VIII galeis et -bis. p. 123,3 cum militibus in -iis.

***gorceus** v. *gorza.

***gordarecia**, ***gordaricia** v. *cordaritia.

***gordianus** v. *guardianus.

***gordus**, -i m. (*cf. francog. gord; v. Stotz, Handb. I, III § 19,2; sed cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 331 et adn. 4*) *de loco in fluvio piscium capiendorum gratia coartato i. q. gurgus (piscandi gratia arte factus), piscina – (künstliches) Bassin (zum Fischfang in einem Fluss), Fischwasser (de re v. Nouveau Glossaire Nautique. G. 1989. p. 784 s. v. gord et *gordum):* DIPL. Merov. 154 p. 386,5 (spur. post 1032/47) dono ... tres -os ... cum duabus sedibus molendinorum.

***goretus**, -a, -um. (*cf. ital. goro; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 989*) *rubens, subrutilus – rötlich, hellrot (in iunctura vinum -um [‘heller, leichter (Rot-)Wein’]; fort. de vino acerbato, cf. L. D. Rosenman, A Medieval Surgical Pharmacopoeia and Formulary. 1999. p. 65):* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^D uti ... vino nigro debili aut -o. 2,9 p. 333^D vinum parvum -um, rubeum aut album.

***gorgia**, -ae f. (*cf. francog. gorge, ital. gorga, gorgia; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 337sq. et Battaglia, Dizionario. VI. s. v. gorga et gorgia*) *ingluvies, gula – Vormagen, Gurgel, ‘Kropf’:* FRAGM. med. falc. 1 mitte (sc. medicamentum) illi (falconi) in gurgam (72 -gam. 98). 65 da illi (falconi) ad manducandum ... , ut plenam -gam inde habeat. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,8 portant aves ... escam ... in gutture seu in gula, que -ia dicitur. p. 92,25 ysophagus ... in quibusdam avibus habet ... quoddam amplum ad modum sacci, quod -ia dicitur. 2 p. 126,27 locus -ie (sc. girofalconum) est ... profundus, -ia post multum cibum parum turget eqs. *ibid. al. cf. gurgus.*

***gorga** (gurga [*cf. ThLL. VI/2. p. 2359,64.69*]), -ae f. *vel* ***gorgia**, -ae f. (*cf. francog. gorge, ital. gorga, gorgia; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 337sq. et Battaglia, Dizionario. VI. s. v. gorga et gorgia*) *ingluvies, gula – Vormagen, Gurgel, ‘Kropf’:* FRAGM. med. falc. 1 mitte (sc. medicamentum) illi (falconi) in gurgam (72 -gam. 98). 65 da illi (falconi) ad manducandum ... , ut plenam -gam inde habeat. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,8 portant aves ... escam ... in gutture seu in gula, que -ia dicitur. p. 92,25 ysophagus ... in quibusdam avibus habet ... quoddam amplum ad modum sacci, quod -ia dicitur. 2 p. 126,27 locus -ie (sc. girofalconum) est ... profundus, -ia post multum cibum parum turget eqs. *ibid. al. cf. gurgus.*

***gorgon**, -onis f. *indecl.:* l. 23. 1 *vis lapidescere faciens – Versteinerungskraft:* ALBERT. M. miner. 1,2,8 p. 21^b,32 quae (Gorgo) ad se respicientes dicitur convertisse in lapides; ‘-on’ virtutem fortem mineralium vocaverunt eqs. 2 *serpens – Schlange (de diabolo):* ABBO SANGERM. bell. 3,49 eminus ut -on (gloss.: serpentis [serpens P1] proprium) fugiat, pota (sc. clericus) diamoron (*v. notam ed.*).

***gornellus** (ger-), -i m. (*cf. *gornus*) *Trigla gurnardus L. – Knurr-, Seebahn:* ALBERT. M. animal. 24,39 est ... alius lepus (sc. marinus) ... , et hunc ge-um consuevimus appellare (*cf. 14,79 quos [piscis] nos lepores maris, Gallici ... ‘gornays’ vocant).*

***gornus**, -i m. (*cf. francog. vet. gournau sim.; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 291sq. et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. IV. p. 454 s. v. ‘gornal’*) *Trigla gurnardus L. – Knurr-, Seebahn:* REGIMEN san. Salern. 87 -us, plagitia cum carpa.

***gorveia** v. *corrogata.

***gorza**, -ae m. *vel* ***gorceus**, -i m. (*cf. slav. korec, theod. vet. gorc, gorza sim.; v. e. g. TRAD. Frising. 1772 p. 548,5sq. CHART. Stir. I 429. CHART. Salisb. I 365 p. 513,20. CHART. Austr. sup. II 102 p. 107,23*) *mensura quaedam capax – ein Hohlmaß, Malter, ein ‘Görz’ (cf. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. IV/1.5. 1958. p. 970 et Dt. Rechtswb. IV. p. 1005 s. v.):* TRAD. Frising. 1772 p. 547,38sq. (c. 1160) due ... hobe (sc. reddunt) ... I modium tritici, III -as siliginis et III -as hopen ... , uterque dimidium -am fabe, utraque I -am salis. REGISTR. Seccov. p. 55,22 curia solvit ... I modium pisae et fabae, II -os papaveris. *ibid. saepius (v. et comm. ed. p. 44sq.).*

***gossonus**, -i m. (*cf. ital. gozzo; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 1000^a s. v. gozzo 3. ‘pustola tumorale’*) *pusula, abscessus – Pustel, Blatter:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^B vocantur istae (sc. quae fiunt ex melancholia) species pustularum -i.

***gossus**, -i n. (*cf. ital. gozzo; v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 3924*) *guttur tumidum – Kropf:* WILH. SALIC. chirurg. 1 capit. 24 p. 303^G de hernia gutturis vel -o (grosso ed. a. 1490; bocio 1,24^{capit.} p. 311^E [om. ed. a. 1490]).

***gosturdus**, -i m. (*orig. inc.; cohaeret c. turdus, ut vid.*) *?alauda, galerita avis – ?(Hauben-)Lerche (cf. K. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. vol. II. 1999. p. 1625 et K. Springer, R. Kinzelbach, Das Vogelbuch von Conrad Gessner. 2009. p. 307sq.):* ALBERT. M. animal. 23,112 -i aves sunt, turdis ... similes, gregatim volantes (*v. notam ed.*). *cf. *cozardus.*

***governo** v. gubernio.

***gowemaldrus** (gare-, gove-, -dus), -i m. *vel* ***gowemaldrum** (gouue maldrum), -i n. (*theod. vet. göu(we) et malter tributum quoddam – eine Abgabe, ‘Gauhalter’ (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 1212):* CHART. Mog. A I 551 p. 459,31sq. (a. 1128) in Steinbrucche sclavorum decimatio ... tres gar-os (gov-dos CHART. Mog. B 13 p. 15,42) persolvit; ... in Abbe-

[Staub]

theswinethen de singulis mansis singulos gouue maldra (gov-os CHART. Mog. B).

goxa v. coxa. ***gozambrium** v. *cozumbrum.

grabatarius (grava-, -tt-), -i m. *clanicus moribundus* – ein todkrank Bettlägeriger: CONC. Merov. p. 181,9 non licet ... ullo tempore baptizare nisi illos, quibus mors vicina est, quos -vattarios (-os, -vat(t)arius var. l.) dicunt. CONC. Karol. 50^D,8 quos vulgaris sermo grav-os vocat.

grabatulus (-tt-), -i m. *lectus (humilis, portatorius), fere-trum* – (einfaches, tragbares) Bett, Lager, Bahre: GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 82 qui (debiles) in -ttulis (-is P) et in lecticis ... victum ... acceperunt. PETR. DAM. epist. 87 p. 508,8 ut de militariibus ... viris plures gladius videatur absumere quam in -ttulis quiescentes ... aegritudo finire. HARIULF. chron. 4,26 p. 246,24 -o sese excutiens abbas. 4,31 p. 261,6 dum de contra iacentis (sc. mulieris) venisset corpus sancti Richarii -um. CONR. EBERB. exord. 5,2 l. 12 in -o suo (sc. monachi).

grabatus (cr-, grava-, -bb-, -ttus), -i m. (-um, -i n.: l. 48) (κράβ[β]ατος) metr. grā.: l. 27.

lectus (humilis, vilis), cubile, stratum – (niedriges, einfaches Ruhe-)Bett, Liege, Lager(statt): 1 in univ.: VITA Audoini 6 (MGMer. V p. 557,16) requies -tti (abbati, sabbati var. l.) non de plumarum mollitiae, sed de lignorum congeriem construebat. 8 (p. 558,24) circa eius -ttum. VITA Hugberti 9 sanctus Dei -bbato (-tto var. l.) iacens. WIPO gest. 13 p. 35,10 super -um sauciati militis. DONIZO Mathild. epil. 1,65 languida -o redit officio celebrato. MIRAC. Annon. 1,66 p. 58,9 depositus de -tto straminibus in terram iactis superponitur. NICOL. BIBER. carm. 1665 pro peccato iacet eger ... -o. al. meton. de cubiculo: DUNGAL. (?) carm. 6,3,1 ne David (i. e. Caroli Magni) -um temptator callidum intret. 2 lectus portatorius, gestatorium, lectica, feretrum – Tragbett, -stuhl, Bahre: a spectat ad aegros: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 328,23 ea (infirmitate) crescente adeo pressus antistes, ut ... portaretur in -o (grav- var. l.). ANSCAR. mirac. Willeh. 25 (26) in medio posita (sc. paralytica) c-tto (-o, -tto var. l.). LAMB. TUIT. Herib. 1,12 p. 195,2 iubet, ut domui Sancti Petri cum -tto ante crucifixum inferatur. 2,13 relictis -ttis (antea: gestatorii) ... redierunt feminae. TAGENO descr. (MGScript. XVII p. 516,1) in -is equorum deferri. CHART. Carinth. 512 p. 396,15 in -o adducta mulier contracta. CARM. Bur. 131,2,12 ploro (sc. Caritas) cum sauciato, quem duplex Levi transiens non astitit -o (-tto var. l.). al. v. p. 693,14. b spectat ad (sanctos) mortuos: VITA Arnulfi 23 sancta membra ... -o inponent (A1, inponunt rell.; sc. clerici. inde VITA Hugberti 2 [MGMer. VI p. 484,12] -bbato. al.). EIGIL Sturm. 15 p. 148,14 corpus sancti episcopi Bonifatii in ... ecclesia cum -o ... statuerunt. 16 p. 149,9. VITA Ansb. 32 (MGMer. V p. 639,1) eius ... -ttum in ... ecclesia ... mansit. al.

grabido v. gravedo. **grabiosus** v. glabrosus.

graccito (e(g)r-, cr-, grat(t)ito, -ido sim.), -are. *gingrire, strepere* – schnatzen: CARM. de philom. 19 -at (e(g)raticat, graci-, grati-, gratt-, gratucat, gritat, -dat, cracitat, crocitat, circitat var. l.) improbus anser. CARM. Bur. 132,2,8 anser c-at.

gracculus v. graculus. **gracia** v. gratia.

gracilentus (-cc-), -a, -um. *gracilis* – zart: ALDH. ad Acirc. 135 p. 187,29 exempla peonis tertii depromantur: ... macilentus, truculentus, -us (-cc- F3) eqs.

gracilesco, -ere. *gracilem, tenuem fieri* – dünn werden, abnehmen: PS. GALEN. anat. 19 p. 197^A si -at (gracilietur var. l. p. 22,20) dextra mammilla. 23 p. 204^C in formatione ... vocis quanto magis elevatur peltalis et cimbalaris, tanto magis -it (agraciliatur var. l. p. 27,22) vox.

***gracilio** (-lo), -are. 1 act. i. q. *attenuare, minuere* – schlank, dünn machen, verkleinern: CIRCA INSTANS p. 30a^V ad mamillas -landas. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 206,12 signa, per que cognoscitur, quod falco timeat: ... extendit collum suum et -at. 2 medial. i. q. *attenuari, minui, gracilesce* – schlank, dünn, wenig werden: AESCULAPIUS 33 p. 51,2 -antur hepatici corpore. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 89,25sq. ubi ... finiunt ossa ani, -antur spondilia caude et paulo post incrossantur ... , circa finem ... iterum -antur. GLOSS. Roger. I A 2,2 p.

586,43 totum membrum -atur. ALBERT. M. animal. 3,10 'venae primae' ... 'in primis ortibus suis sunt amplae, deinde -antur (p. 512^b,6 λεπτότεροι γίνονται)' per divisionem. 12, 78 per illas (venas) procedit ... illa (sc. aquosa) humiditas -ando ... , donec eqs. (ex Avic.). al. v. et p. 755,60. cf. *aggracilio.

gracilis, -e. script.: cr-: l. 13. grati-: l. 53,56. form. abl. sing. -e: ALDH. virg. II 2791 (var. l.). ?plur. -is: l. 16. superl. -issimus: l. 17. acc. sg. neutr. pro adv.: l. 28.

10 *subtilis, angustus, procerus, tenuis* – dünn, schlank, gestreckt, schmal, fein, 'grazil': I proprie: A strictius: 1 gener.: a in univ.: COMPOS. Luc. L 14 batte lamina<m> longa<m> et -e<m> (sim. L 17). M 1 ad aurum textum c-e. WALAHFR. hort. 57 siti metuens -es (gloss. L: de chleininu) torpescere fibras. THEGAN. Ludow. 19 p. 200,12 erat ... statura mediocri, ... tibiis longis et ad mensuram -is (-es, -bus var. l.). HILDEG. phys. 4,7 p. 239,16 -issimum (-illimum var. l.) 'werce' exterius super pannolum ... ponat homo (sim. 4,10 p. 243,25). ALBERT. M. animal. 19,28 p. 1260,13 'quaecumque animalia grossae cutis sunt -is pili (p. 783^a,2 λεπτότριχα), accidit eis ... , quia in talibus ex gracilitate (cf. p. 783^a,3 λεπτότεροι) pororum erit gracilitas pilorum'. persaepe. v. et p. 295,41. 699, 68. b per compar.: VISIO Godesc. B 7,2 ut instar crinium -es viderentur peccatores. RICHARD. ANGL. anat. I 403 quae (venulae subtilissimae) dicuntur capillares quasi -es ad modum pilorum. c in alleg.: CAES. HEIST. comm. 89 que (Maria) ... prefigurata est per virgam, que -is ... et sublimis esse solet. d acc. sg. neutr. pro adv.: THEOPH. sched. 3,53 p. 106,5 accipiens ... pennam anseris incisam -e sicut ad scribendum. 2 anat.: a de venis sim.: PS. HIPPOCR. sang. 6 venas -es facit sanguinis caliginosus. ANON. coit. 1,1,9 quibus ... vene -es et sanguinis est pauperes. ALBERT. M. animal. 3,70 natura venarum et nervorum omnium tam grossorum quam -ium. al. b intestinum -e vel intestina -ia (de parte intestini tenuis ['Dünndarm']): PS. COPHO anat. 42 quaedam intestina latentia, quae vocantur -ia. MAURUS anat. I 92 -ia intestina sive ylia (sim. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 37,6 yleon seu -e intestinum). ALBERT. M. animal. 1,564 'quae (intestina superiora) -ia (ex Avic. canon. 3,16,1,1 p. 312vb)' sive subtilia vocantur. 40 13,93 continuatur intestinum longum, involutum, -e, propter quod ... -ia intestina vocantur. al. B latius: 1 parvus – klein: CHART. Brem. 87 p. 100,24 (c. 1200) cuilibet fratrum datur panis siligineus -is. CAES. HEIST. hom. exc. epist. p. 3,10 cuius (exemplaris mei) littera -is et stricta erat. 2 fragilis – zerbrechlich (per pravam interpr., ut vid.): ALBERT. M. animal. 3,79 'ova eorum (piscium) sunt -ia (cf. p. 517^b,6 ψαδύ-γόν)', debilis corticis. al. 3 levis – leicht: COMPOS. Matr. 46,3 cum permixta fuerint utraque (sc. stagnum et aurum), peribunt, et fit -is materia; hanc teris in mortario. ALBERT. M. animal. 3,103 est sanguis spumosos -is spumae. ibid. al. per compar. (spectat ad Vet. Lat. sap. 5,15): EPIST. Hann. 108 p. 183,14 verborum ... procellas velut ... spumam ... -em (gratitem ex -tilem corr. H, gurgitis M 1.2) contempnebam.

II translate: A gener.: 1 tener, debilis – zart, schwach: 55 ALDH. virg. I 53 p. 312,2 ab ipsa -illima cunabulorum aetatura. EPIST. Bonif. 29 p. 53,17 -is (ex grat- corr. m. al. 2) ingenioli rudimenta (cf. ALDH. ad Acirc. 4 p. 74,12 -is ingenii fructes). UFFING. Ida 2,6 p. 486,16 scientiae nostrae -illima scintillula. 2 gratiosus – hübsch: v. vol. III. p. 738,20. 3 gratus – wohl-tuend: CARM. Bur. 77,11,4 ut te sanem ... -i medela. B spec.: 1 rhet. i. q. simplex, modicus – einfach, schmucklos: HUGEB. Willib. 1 p. 88,11 -em opusculi huius coniecturam glomerando ordire. MILO Amand. II 1,99 -i sermone referre. 2 mus. i. q. altus, acutus, canorus – hell(klingend), hoch: REMIG. ALTISS. mus. 514,20 'cum a virili cantilena', id est robusta ... , 'transitus in femineos', id est -es, 'modos fit'. REGINO harm. inst. 14,30 hae tres ultimae ... cordae acutissimum et -iorem (grati- var. l.; gloss. Mc: i. supliorem) ceteris cordis reddunt sonum, unde et excellentes appellantur. WARN. paracel. 562 ad dextram partem (sc. monochordi) revehit cum musicus artem, corda manet stabilis fitque sonus -is (agilis var. l.; ARIBO mus. p. 7 altissime fidis s. -illimus). CASUS Petrish. 3,50 -em

[Pömbacher]

vocem viros cantare . . . prohibebat *abbas*. *al.* 3 *techn.* opus -e *i. q.* opus ferreum maioris subtilitatis – *Kunstschlosserei*, 'Kleinschmiedearbeit': CHART. Westph. IV 1599 (a. 1280) aliquis de -i opere, ut quod dicitur theutonice 'kleynsmede'.

adv. graciliter. modo subtili, tenuiter – *dünn, fein*: ALDH. *carm.* 1,45 neque guttae -r manabant, sed minaciter *eqs.* THEOPH. sched. 2,31 p. 59,23 cui (ferro) lignum ita inseratur, ut in iunctura aequale sit ligno et ab ipso loco -ius sit deductum usque in finem, ubi omnino sit acutum (*ni spectat ad p. 756, 29*).

gracilitas (-ll-), -atis *f.* parvitas, tenuitas – *Kleinheit, Feinheit, Dünne*: 1 *proprie*: a *in univ.*: THANGM. Bernw. 9 cum ex tribus particulis sancti ligni quartam . . . excidere temptaret . . . nec -s vel parvitas . . . sectionem admitteret. ALBERT. M. animal. 3,8 'quae (*venae*) sunt . . . subtiles' quasi in -e capillorum. 4,41 'differentias . . . habent testae in spissitudine et -e (*p. 528^a, 27* λεπτότητα)' sive tenuitate. *al. v. et p. 756,21sq.* b *macies, tenuatio, debilitatio* – *Magerkeit, Abmagerung, Verkümmern* (*fere usu medic.*): AESCULAPIUS 42 p. 71,13 corporis sequitur lassitudo, . . . malfactio, -s. DECRET. Frision. A 8 p. 55,16 pro . . . membri -e (*cf. LEX Frision. add. 3 p. 86,25 'smelido'*) . . . XXXVI solidi. TRACT. de aegr. cur. p. 298,35 colli et extremitatum. GLOSS. Roger. I A 2,8 p. 607,16 -llitas mamillarum in pregnante. *al.* 2 *translate*: a *subtilitas, simplicitas* – *Einfachheit, Schlichtheit*: AGOB. 4,13 l. 23 iuxta -em sermonis nostri. b *exilitas (vocis), vox acuta* – *Zartheit (des Tons), hohe Stimme, heller Klang*: WALAHFR. exord. 12 p. 486,27 quidam in oratione . . . voces muliebri -e summittunt. NOTKER. BALB. gest. 1,33 p. 45,16 cum . . . de -e vocis . . . causetur Moses. IOH. AFFLIG. mus. 5,18 ab . . . usque ad . . . (*i. ab notis duplicatis*) excellentes nominantur *monochordi litterae*, eo quod . . . superacutas (*sc. voces*) soni -e excellant.

**gracilo v.* **gracilio.* *gracios-* *sim. v.* *gracios-*.

**gracocenderon, -drum v.* **coracoides.* *gract-* *v.* *gratt-*.

graculus (*cr-, gragu-, gratu-, -cc(h)u-, -celus, -cmus*), -i *m. vel raro (l.45)* *gracula* (*grauola, -cella*), -ae *f.* *metr. grā-*: l.43.

de avi e genere corvorum i. q. monedula, cornicula – *Dohle, Krähe* (*cf. H. Leitner, Zool. Terminologie beim älteren Plinius. 1971. p. 131*): 1 *in univ.*: ALDH. *virg.* II 224 -us (*grag- var. l.*) ater, qui segetum glumas . . . depopulare studet. EPIST. Bonif. 87 p. 196,24 (*epist. papae*) de volatilibus, id est -is (-cc- 4) et corniculis atque ciconiis, quae . . . cavendae sunt ab esu. CARM. de philom. 28 crocitat corvus, fringulit et -us (c-, grace-, -cch- *var. l.*). CARM. Cantabr. A 23,5,2 clangit coturnix, -a (*ed.*, *grauola V, -ella C*) resultat. *al. v. et vol. II. p. 762,36.* 2 *proverb.*: YSENGRIMUS 4,528 -cculus et cuculo, quem fovet, hoste perit. CARM. *var.* (NArch. 2. 1877. p. 399) infantum custos c-us alterius. 3 *per compar.*: EPIST. Worm. I 36 p. 68,13 me -i more pennis gloriantis alienis literarum virgulta alibi compilasse. p. 68,22 (*vs.; v. notam ed.*).

**grada v.* **grata.*

gradalis, -e *vel* **gradualis*, -e. *script.*: *cr-*: p. 758,28. *granda-*: AUREL. REOM. mus. 18,24 (*var. l.*). *grata-*: p. 758,53. -del(is): p. 758,56. -dalea: NOTAE Aschaff. add. (MG Script. XXX p. 758^a,50 [*a. corr.*]). *form. subst. abl. sg. -e*: l. 69.

1 *adi.*: A *gener.*: 1 *gradibus instructus, scalaris* – *mit Stufen versehen, Treppen-*: LAMB. ARD. hist. 77 -dalia superedificans meicula cameram camere superposuit *comes*. 2 *gradatim procedens* – *stufenweise voranschreitend (in imag.)*: VISIO Godesc. A 30,4 -ualis . . . de claritate in claritatem promotio. B *liturg.*: 1 *qui in gradibus cantatur – an den (Chor-, Altar-)Stufen gesungen, 'Gradual-'* (*cf. p. 758,46sq.*): a *responsorium -dale sim.* (*de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 345sq.*): AUREL. REOM. mus. 10,11 ut alleluia et responsoria -dalia (-dalis, -ualis *var. l.*) officii . . . insererentur. PONTIF. Rom.-Germ. 99,400 pro versu et responsorio cantatur *responsorius -dalis* 'haec est'. 99,411 primus scolae . . . incipit *responsorium -dalem* (*cum -dale var. l.*) 'haec dies'. 99,417 de versibus -dalibus infra albas. 101,17. *saepe*. b *liber -dalis* ('*Gradualbuch*', '*Graduale*'): PONTIF. Rom.-Germ. 99,420 in libro -dali vel antiphonario. LIBER ordin. Pa-

tav. 2,12 p. 963,34 (*epist. papae*) in -uali libro sive antiphonario. *saepe*. 2 *qui spectat ad VII horas canonicas officii diurni – das Tagzeitengebet betreffend*: a *officium -dale* (*de officio diurno; cf. DuC. IV. p. 91^b, E. Kohlhaas, Musik und Sprache im gregorianischen Gesang. 2001. p. 17 adn. 25 et J. Vi-*ret, *Le chant grégorien et la tradition grégorienne. 2001. p. 216 adn. 29; v. et l. 35*): CAPIT. reg. Franc. 22,80 omni clero: ut cantum Romanum . . . discant, et ordinabiliter per nocturnale vel -dale officium peragatur. b *cantus -dalis* (*de cantu officii diurni; v. et l. 66*): EPIST. *var.* II 6 p. 308,1 quamquam in -dali cantu, qui . . . auctoritate sanctorum scripturarum nitet, minime discordare possent *antiphonarii*, in nocturnali . . . , qui . . . ex sanctorum patrum dictis compositus extat, paucissimi in unum concordare reperti sunt.

II *subst. masc. vel neutr.*: A *gener. i. q. gradus, scalae – Stufe, Treppe*: LAMB. ARD. hist. 127 p. 624,30 -dalia et meicula de area in aream, de domo in coquinam *eqs.* B *liturg.*: 1 *de libro*: a *liber responsoria propria missae continens – Messgesangbuch, liturgisches Buch mit Gesängen für das Proprium missae, Gradualbuch, 'Graduale'* (*cf. J. A. Jungmann, Missarum Sollemnia. I. 1952. p. 84 et LThK. 3IV. p. 973*): a *def.*: AMALAR. antiph. prol. 18 notandum est volumen, quod nos vocamus antiphonarium, tria habere nomina apud Romanos; quod dicimus -dale, illi vocant cantatorium. b *exempla*: TRAD. Frising. 646 (a. 842) tradidi (*sc. presbyter*) . . . -dalem I, antephanarium I. EPIST. *var.* III 2 p. 132,7 dedi (*sc. monachus*) . . . -dale Alexandrinum optimum I. CATAL. biblioth. A I 92 IIII cradalia, II antiphonarii, I cum cradale. CATAL. thes. Germ. 78 missalia II, in quibus evangelia, epistolae et -dale (*grad cod.*) continentur. TRAD. Frising. 1322 in quo (*libro*) . . . martyrologium, -uale, missale liberque comitis continentur. GESTA Trud. cont. I 8,5 p. 274,6 -uale (-dale *var. l.*) unum . . . scripsit . . . musiceque notavit *abbas*. ANON. IV mus. 2 p. 46,7 qui (*magister*) fecit . . . librum organi de -dali et antiphonario pro servitio divino multiplicando. *persaepe*. b *liber responsoria officii continens – Antiphonar* (*cf. R.-J. Hesbert, Corpus antiphonalium officii. II/ IV. 1963/70; v. et l. 3*): TRAD. Ratisb. 48 p. 92,28 (c. 863/85) -dalia II, nocturnalia II (*sim.*) CATAL. biblioth. A IV 5 p. 25,43 -dale et nocturnale bene notati. 2 *de antiphona, responsorio sim.*: a *de cantu proprii missae inter epistolam et evangelium insertus i. q. responsum, responsorium – 'Graduale' (im Proprium missae; cf. Jungmann, op. cit. [l. 20], p. 546. 553 et R.-J. Hesbert, Antiphonale missarum sextuplex. 1935)*: a *def.*: HRABAN. inst. cler. 1,33 l. 28 *responsorium* . . . istum quidam -dale (*generale var. l.*) vocant, eo quod iuxta gradus pulpiti cantatur. AUREL. REOM. mus. 20,13 quod (*responsorium*) -dale dicitur a gradibus ei nomine imposito. RUP. TUIT. off. 1,34 dicitur . . . -duale a gradibus humilitatis. HONOR. AUGUST. gemm. 1,96 -uale a gradibus dicitur, quia in gradibus canitur, hoc etiam responsum vocatur. *al.* b *exempla*: LEX Alam. 15,2 qui (*clericus*) in gradu (*grado, gradum var. l.*) in ecclesia publica lectionem recitat vel -talem (-dalem, -dale *var. l.*) . . . cantaverit. ORD. Cas. II 10 (*cod. A*) ad ipsam (*missam maiorem*) legunt lectionem de Apostolo, -dalem et tractum. ORD. Rom. 9,14 qui (*cantores*) -dalem (-delem *var. l.*) vel alleluia cantaverint, si in gradu quolibet fuerint ordinati. CONSUE. Marb. 162 in festivis . . . diebus duo -uale . . . in pulpito cantabunt. ALBERT. M. miss. 2,4^{capit.} de -uali, quod epistolae adiungitur. *persaepe. v. et p. 757,69.* *alleg.*: RUP. TUIT. off. 1,34 -uale (-dale *var. l.*) ad paenitentiae respicit lamentum. HONOR. AUGUST. gemm. 1,14 per -uale conversio ecclesiae de Iudaeis intelligitur. 1,18 -uale significat vocationem apostolorum. *al.* BERTH. Ratisb. serm. (ZKirchGesch. 39. 1921. p. 79,34) sequitur -uale, quod significat ascensum, quia *eqs.* 7,197. 7,213. b *de cantu officii i. q. responsum breve q. d. – Kebrvers, Versikel*: a *in laudibus matutinis*: CONSUE. Trev. 48 in matutinis laudibus unicuique (*sc. psalmo*) sua antiphona imponenda est et ultimam sequitur -uali (*leg. -uale*) 'haec dies' (*v. notas ed.*). b *in vespis*: CONSUE. Trev. 49 p. 306,20 tribus psalmis sub alleluia canendis sequitur -uale cum alleluia, ipsius diei sequentia, 'magnifi-

cat'. 3 de cursu i. q. officium diurnum – Tagzeitengebet: CAPIT. episc. II p. 93,15 ut dominicas et festivitates precipuas excolere per -dale suum et nocturnalem canticum non ignoret (sc. clericus). 4 plur. i. q. psalmi graduum – Gradualpsalmen: CONSUE. Eins. 75 p. 250,13 de officiis ... post nocturnos: ... resident cuncti ... cantantes psalmos eqs., quindecim -uales.

*gradalarius (gratha-), -i m. (gradalis; per analogiam ad *antiphonarius sim. formatum, ut vid.) liber gradalis – 'Graduale' (usu liturg.): CATAL. thes. Germ. 26,24 (s. XII.ⁱⁿ) sunt ... in hac ecclesia ... I antiphonarius ..., III grath-i.

gradando v. 1. gradior. 1. gradans v. 1. gradior.

2. gradans v. grator.

gradarium, -i n. c. gen. inhaerentiae: l. 20. series graduum, scalae, ascensus – Treppe, Stufenleiter, Aufstieg (in imag.): ACTA imp. Winkelm. I 492 (s. XIII.^{med.}) constat ... litteralem scientiam esse singulare -um ad virtutes. 496 p. 414,17 que (scientia) ... -a construit ad fastigia dignitatum. ACTA imp. Böhmer 923 p. 634,16 (spur.) auctoritas ... eligendi ... reges ... ad adversum imperii solum per huius scale -um ascensuros.

gradarius, -i m. equus (militaris, ambulans) – Reit-, Passpferd, Zelter: HUGO TRIMB. sols. 1,20 quam (missam) miles ... apud ipsum (iuvenem) pro suo -o comparavit, qui ... iuvenis accepto equo et missa vendita eqs.

gradata v. 1. gradatus.

gradatim adv. 1 per gradus – schritt-, stufenweise, Schritt für Schritt, von Stufe zu Stufe: a proprie: HUGEB. Willib. 3 p. 91,14 -m ... peragrantes. DIPL. Otton. II. 183 per quam (porticum) -m ascensus et descensus est in palatium. v. et p. 762,26. b in imag.: Ps. ODO CLUN. abac. p. 301^b,7 per continuos arcus -m descendas. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31b^r aut ... continuatim ... aut -m minoratur pulsus. HONOR. AUGUST. gemm. 1,96 graduale ideo cantamus, quia 'de virtute in virtutem' -m 'ire' debemus (spectat ad Vulg. psalm. 83,8). CHART. Mar. Magd. 135 p. 122,42 ut, quemadmodum eadem decima de manu in manum descenderat in pheodata, ita -m ascendendo nobis extitit libere resignata. c translate (per compar.: l. 64): a spectat ad ordinem: continenter – der Reihe nach, nacheinander: RADBERT. corp. Dom. 4,59 sicut ... infantia nostra prius pertingit -m ad lectionem, deinde ad spiritalis scripturarum sensus ..., sic eqs. ALBERT. STAD. chron. a. 1125 super quatuor eorum (imperatorum) tumbas -m invenies scriptum: 'eqs.' CHART. Westph. III 897 quam (decimam) ... ab ipso (Conrado) deinceps Albertus ... et ab Alberto deinde Themo ... in feodo -m tenerant. HUGO TRIMB. registr. 518 ponantur gesta sanctorum ... breviter in ordine -m. al. pe-detemptim, successive – allmählich, nach und nach: GODESC. SAXO theol. 1 p. 85,13 ut ... aliqua sensim, paulatim et -m ... dicamus (sim. VITA Godefr. Cap. I 5 p. 111,23 sensim atque -m). VITA Liutb. 4 cottidie -m suae perfectionis cumulum augens. THIETM. chron. 1,3 ut bonae indolis -m enituit Heinricus tiro. ALFAN. premn. phys. 1,11 p. 7 Creator ... -m (PG 40,508^A ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον) et per modicum coniunxit adinvicem diversas naturas (sim. 1,13 p. 8). CONSUE. Vird. 19 dum sacerdos dixerit 'gloria in excelsis Deo', statim -m pulsabunt omnes campanae (spectat ad officium sabbati sancti q. d.). al. v. et p. 762,54 56. b spectat ad seriem sonorum ('Ton um Ton', usu mus.; cf. LexMusLat. vol. II. s. v.): Ps. HUCBALD. ton. 329 (p. 177) a primo ad extremum melodia -m debet et moderate in altum exrescere. ODO inton. p. 120^a omnis antiphona incipiens in gravi, ascendens ad a acutum -m, debet habere tale 'seculorum' eqs. saepe. v. et p. 624,35. per compar.: FRUTOLF. ton. p. 173 quasi -m superius feruntur differentiae. γ spectat ad cognationem, generationem: ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,21 post nepotem et pronepotem progeniem -m produxit avorum et proavorum genimina dinumerans Lucas. δ spectat ad dignitatem, officium: CAPIT. episc. II p. 128,5 ut clerici ... ad ordinationem -m veniant et non confuse. HROTSV. Theoph. 15 provectus honore -m perveniebat ad officium. HERM. IUD. conv. 20 p. 122,13 -m ad ordines canonicos ascendi. SUMMA dict. Saxon. 7,9 p. 237,5 omnis appel-

lacio -m fieri debet, videlicet a plebano ... ad archidiaconum eqs. al. 2 forma, instar graduum – in Absätzen, stufenförmig: OLIV. hist. Dam. 38 p. 237,1 civitas ... -m murata primum murum habet humilem ..., secundum altiolem eqs. usu anat.: ALBERT. M. animal. 1,522 velamen ..., quod est in ipso (cerebro), -m positum est eqs. (cf. Avic. canon. 3,1,1 p. 165^r,49).

gradatio (-cio), -onis f. 1 rhet. i. q. ascensus, climax – Ausdruckssteigerung, 'Klimax': ONULF. rhet. 16 ut ... per -em loquar oratoriam. RUP. TUIT. medit. 1,19 p. 377^A si rite considerasti -em hanc, primum reatum, quo reus quis est iudicio, deinde eqs., tertio eqs. (cf. Vulg. Matth. 5,22). CONR. MUR. summ. p. 89,137 (vs.) in vocem graditur de voce -o. al. v. et vol. II. p. 725,9. 2 natur. vel medic. i. q. progressio gradata – schrittweises Vorrücken: Ps. GALEN. anat. 14 p. 192^B ut fiat -o faecis contentae in cibo (ci., orbo ed.) ad ipsum (colon), ne simul tota faex ad unum descendat (cf. Avic. canon. [cit. l. 28]).

1. gradatus, -a, -um. ellipt. vel subst. fem.: l. 33. in similitudine graduum factus vel dispositus – stufenähnlich, abgestuft: 1 proprie de solarario (cf. p. 763,36): WILLIR. carm. 8,17 hoc horologium sub Achaz fuerat fabrefactum atque per horarum discrimina nota -um. 2 in imag. vel translate: a natur. i. qui per gradus fit – schrittweise voranschreitend: ALBERT. M. animal. 1,568 fecis aggregatio et -a ordinatio ad expellendum, postquam subtiliter perscrutatae fuerint miserae, si sit in eo aliquod de cibo (cf. Avic. canon. 3,16,1,1, p. 313^r) aggregatio fecis et expressio eius et gradatio eius ad expellendum post subtilem perseverationem [leg. perscrutationem, cf. l. 26] fecis ex cibo, si fuerit in eo). b mus.: BERNO ton. p. 79^b,3 per quilibet, quae nos -as neumas dicimus, ... modulantur antiphonae. ellipt. vel subst. fem. de neuma quadam: ARIBO mus. p. 66,17 tremula est neuma, quam -am vel quilibet dicimus, quae longitudinem ... duplo longiorem cum subiecta plana virgula denotat (item COMM. microl. 62 p. 153). c geom. i. q. latera inaequalia habens – ungleichseitig: ALBERT. M. anal. post. 1,2,13 p. 53^b,9 scalenon (p. 74^a,27 τὸ σκαληνέζ) sive -us (sc. triangulus) habet tres (sc. angulos) duobus rectis aequales. per compar.: GERB. geom. 5,3 scalenos est trigonus, qui omnia latera sibi inaequalia invicem continet, dictusque scalenos quasi -us, eo quod velut gradibus de uno in aliud transfertur latus (spectat ad Boeth. arithm. 2,25 p. 114,79q.).

2. *gradatus (ag-) subst. neuma quaedam – eine Neume: v. l. 63.

graderter v. grator.

gradibilis, -e. 1 adi. i. q. pervius, commeabilis – begehbar: CHRON. Albr. a. 1218 p. 907,43 Sequana et Ligeris congelati ... -es viantibus se prebuerunt (ex Willb. Brett.). 2 subst. neutr. i. q. animal ambulabile – zum Laufen befähigtes Lebewesen: ALBERT. M. praedicab. 9,2 p. 145,23 'sensibile, quod est differentia' generis -ium, miscetur cum rationali.

*gradiculum (crati-), -i n. (-a, -ae f.: l. 55) (parvus) gradus – (kleine) Stufe: VITA Pard. 10 (MGMer. VII p. 31,18) ad crat-as (grados 1), ubi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt, (stare consueverunt 1). accedente notione mensurae: COMMEN. de casis Dei (ed. T. Tobler. Itin. Hieros. I. 1879. p. 304,24; s. IX.ⁱⁿ) -a ad subeundum vel descendendum VII millia DCC. (op. cit. p. 304,27) quando descendis de Ierusalem in vallem Iosaphat, ... habes -a CXCV eqs.

*gradicus subst. neuma quaedam trium vocum – dreitönige Neume (cf. LexMusLat. II. p. 138): TABULA neum. p. 52 bisticus et -us ..., gradatus (agradatus G), atticus, astus et pressus minor et maior, non pluribus utor.

gradiens v. 1. gradior.

*gradina, -ae f. (orig. inc., ni subest cratis) mensura quaedam (auri) – ein (Gold-)Maß: INSTIT. regal. 10 (MG Script. XXX p. 1455,1; s. XI.ⁱⁿ) debent auri levatores ... aurum comparare, -am solidos duos, idest octava pars unzie eqs. (v. notam ed.).

1. gradior, -i vel rarius gradio, -ere. script.: gre- (retrograde; cf. ThLL. VI/2. p. 2137,36sqq.): p. 761,42. grand-:

[Pömbacher]

l.23. form.: perf. -ierunt: l.22. adde CHRON. Salern. 12 p. 18,28. al. inf.: -ire: l.16.41. ?-iare: l.35. partic. fut. -urus: ALDH. virg. I 7 p. 235,19. 22 p. 253,21. praevalet intrans.; trans.: l.12.13.41. al. pendent praep.: cum: l.22. inter: CHRON. Salern. 158 p. 164,29. per: l.46.51. post: l.30. sub: l.38. partic. praes. usu subst.: l.15.40. inf. praes. usu subst.: l.35.

vadere, incedere, ire, ambulare – (zu Fuß) gehen, (herum-)gehen, (be)schreiten, laufen: 1 proprie: a strictius: ARBE0 Emm. 21 aliquotiens eum (dementem) per altitudine turrium -ere (currere var. l.) contigit. HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,28 arida terrarum -bant (sc. fratres cum patre) gramina. p. 107,32 iterum -bant (inchoabant 3) viam. WALAHER. Wett. 926 surgit -iturque valenter. WALTHARIUS 1201 si vel mussantes sentiret vel -entes. VITA Gebeh. Const. 1,21 Domini dilectus claudum ... propriis -ere (-ire 2) fecit plantis. persaepe. v. et p.762,46. 48. de animalis: ALDH. ad Acirc. 49,6 pedibus -or (sc. tippula) super aequora siccis. b latius: a progredi, iter facere, (com)migrare – (einher)ziehen, marschieren, vorrücken: ARBE0 Corb. 8 sicut manna Ebreorum populo per desertum -enti ... diversum reddebat saporem. CHRON. Salern. 58 princeps ... cum suis ... c u n e a t i m Capuam -ierunt (147 p. 153,24). al. de sideribus: ALDH. ad Acirc. 19,3 arce poli -imur (gran. corr. A; sc. Pleiades). 92,3 per caelum. POETA SAXO 3,571 Phebus ... Arietis ... -ens in signa. al. β aggredi, adire – sich nähern, hinzutreten: RHYTHM. 90,10,5 Moyses vocatus ... ut nuda planta -ret terraque sancta tangeret (spectat ad Vulg. exod. 3,5). VITA Boniti 40 (MGMer. VI p. 138,19) cum ... reliquiae urbi minus -rentur. γ sequi – nachgehen, folgen: BENZO ad Heinr. IV. 2,4 p. 204,14 -emur (sc. senatores) post sua (sc. regis) vestigia. δ ?saltare – ?tanzen (ni spectat ad p.762,50): FROUM. carm. 19,23 nunc varios sum fac-turus cum carmine ludos, ... hic habitu vario sit primus in ordine Gitto; ... in pedibus propriis ... suos superaddite (sc. nani) soccos, hic pariter -are suis Sigihardus (sc. monachus) amicis porrigat eqs. ε de navi i. q. vehi – fahren: TRANSL. Conr. Const. 8 p. 444^{ab},61 sub undis ... navis hominibus onusta ... -itur ... nec mergi potuit. 2 in imag.: a gener.: α in univ.: VITAE patr. Iur. 50 hortatus est Romanus ... in religione -entes. PASS. Leod. 8 (MGMer. V p. 291,3) per iustitiae callem inflexibile iter -ire (-ere, -i, ingredi sim. var. l.). EPIST. Bonif. 13 p. 20,12 illa (soror) arduam ... greditur (gra-corr. m. al. 2) c a l l e m (HROTSV. prim. 88 c. -iens pietatis). ALCUIN. epist. 120 duos digessi libellos, unum prosaico sermone -entem ... alterum Pierio pede currentem. PETR. DAM. Rom. 3 p. 19,4 nonnullos per lata -entes remissius vivere. CHART. archiep. Magd. 394 p. 517,3 predecessorum ... regia via -entium iter sequi. saepe. v. et p.760,13. β c. notione persequendi i. q. studere – verfolgen, streben (nach; usu impers.): ALFAN. premn. phys. 18,8 p. 98 secundum Deum ... viventi per solas -endum (PG 40,680^b μεταδιωκτέον) est necessarias ... delectationes. b mus.: Ps. ODO CLUN. dial. 13 p. 260^a in descensione vel ascensione potius saliendo quam -endo vadit modus. ODO ARET. ton. B p. 81,15 (vs.) hi resonant celsa tantum spiramina quinto (sc. modo), hic -itur sexto, nec horum lege teneatur. per compar.: IOH. AFFLIG. mus. 9,4 sicut ... omne tempus per septem dies currit, ... sic musica per septem ... vocum varietates -itur. 3 translate: a protendi – sich erstrecken: DIPL. Heinr. II. 430 p. 551,33 simul -itur forestis in Othilhanham ... mox pergit ad Rikillahusum ... sicque protenditur in viam, quod eqs. b transire – übergehen (in): ALBERT. M. animal. 7,4 secundum quod participant animalia unum praedicatum, oportet, quod ... participant naturam illius praedicati, eo quod illa 'natura' secundum participationem ... paulatim -itur' (p.588^b, 4 μεταβαίνει) in eis in comparatione ad aliquod unum animal, quod perfectissime participat naturam et praedicatum illud eqs. c valere – gängig, im Umlauf sein: CHRON. Salern. 57 dux ... affirmavit, ... suos numismatibus in ipsa civitate pre mercimonia -rentur. d versari – weilen: CHRON. Salern. 60 p. 60,4 que (leg. qui) dudum in mercimonio per Calabrie fines -bant, postmodum eqs. subst. 1. gradiens, -entis n. animal ambulabile, quadru-

pes – zum Laufen befähigtes Lebewesen, Vierfüßler: HONOR. AUGUST. hex. 3 (PL 172,258^B) de terra ... tria (sc. genera) formantur, ... -ia, reptantia, serpentia.

2. gradiens. neuma quaedam – eine Neume (cf. LexMusLat. vol. II. s. v.): TABULA neum. p. 54 nomina neumarum ... percuciens, torquens, saliens, ... descendens, punctus, -ens. cf. *grador.

2. *gradior, -iri vel *gradio, -ire. (gratus, cf. ital. gradire) laetari, gratulari, grato animo percipere – fröhlich sein, mit Freuden aufnehmen: CHRON. Salern. 41 in prediis -bant Beneventani ... et exultabant. 79 p. 76,16 valde gavisus est populus atque, ut id fieret, omnimodis -batur.

gradipes (ga-, -irupes, -pe), -edis f. (cf. βραδύπους) avis tarda – Trappe: CARM. didasc. 577 cum merula -s (ga-, -irupes var. l.), cum turture rauca palumbes, tendit cum piceo pica loquax vario. CARM. de nat. animal. 1679 est volucris tarda -s (-pe B) et tarda vocata. per confusionem de vulture: ALBERT. M. animal. 23,144 vultur ... propter eandem (sc. cibi) gravitatem libentius in terra sedet ... propter quod ab antiquis -s vocabatur.

*graditer adv. per ordinem, successive – der Reihe nach, in Folge: ODO ARET. ton. B p. 89,10 (vs.) consuit in senis -r inclita tribus adeptis.

*graditivus, -a, -um. scansilis – Steig-, Stufen-: GALB. Karol. 62,7 artifices arietis ascensoria -a exerant in altum ... quatenus usque ad murum ... gradatim possint ... progredi.

gradivus, -a, -um. per largam interpr. Martis epitheti, ut vid. (cf. e. g. Serv. Aen. 3,35 et Isid. orig. 8,11,52): 1 proprie pro nomine vel epitheto cuiusdam deitatis Samiae: AETHICUS 98,26 convenite, date oscula; sacra G-a, agea (i. hagia) eqs. (v. notas ed. et comm. p. XXXI). 2 translate: a passu militari gradiens – in Marschordnung vorrückend, Marsch- (cf. H. Hoffmann, DtArch. 54. 1998. p. 487): RICHER. REM. hist. 1,8 qui (barbari) cum -o incessu propinquarent, armorum luce ... cogniti sunt. b de cursu siderum i. q. ascendens – aufsteigend: CARM. de elev. Frodob. (AnalBoll. 5. 1886. p. 63, 25; paulo post 872) dum sol squamigerorum, quos Februi medio conscendit calle -o, intrasset partem quartam (cf. ADISO Frodob. 30 [MGMer. V p. 84,14sq.]) primam diem quadragesimalis abstinentiae delegerunt. v. et ibid. adn. 2).

adv. *gradive. passu, ordine militari – im Marschschritt, in Marschordnung: RICHER. REM. hist. 1,45 procedit exercitus et magnanimus -e (in marg.) in hostem accelerat.

*grador, -ari. ?inf. -iare: p.761,35. 1 ire, ambulare – gehen, wandeln, schreiten: VITA Boniti 14 (MGMer. VI p. 126,23) cum ... propter urbem ... peregrina -retur (1, gradere-tur rell.) mulier. 40 (p. 138,23) cumque ... episcopus ex urbe pignora humeris deferens -retur (1, graderetur rell.). DHUODA lib. man. 10,2,56 (vs.) senioribus teneris membris -ans cursu peragrans iuvenis. ?saltare – ?tanzen: fort. huc spectat p. 761,35. 2 abl. gerund. pro adv. (cf. Leumann-Hofmann, Gramm. II. p. 380²) i. q. gradatim, paulatim – nach und nach, allmählich: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 143,24 quod -ando (gradatim R) subtrahatur cotidie de quantitate malarum (sc. carnum), et postquam habebuntur carnes meliores, addatur paulatim et gradatim aliquid quantitat. cf. 1. gradior.

*graduale, *gradualis v. gradalis. gradulor v. gratulor. 1. gradus, -us m. (-um, -i n.: p.766,68. fort. add. l.63) script.: cr-: ALCUIN. epist. 42 p. 86,32 (var. l.). gred(us): IULIAN. TOLET. Wamb. 20 (1d). grand(us): LEX Ribv. 91,1 (var. l.). grat(us): p.766,66. adde FORM. Bitur. app. 9 p. 180, 20. al. gradu(us): WILLIB. Bonif. 7 p. 38,9 (1). form.: sing.: nom. -um: RADBERT. corp. Dom. 12,92 (var. l.). gen. -u: WILLIB. Bonif. 5 p. 25,2 (1). dat. -u: ALCUIN. epist. 258 p. 416,16 (var. l.). acc. -u: p.764,54. abl. pl. -ubus: p.765,70. decl. II.: p.758,52.763,45.764,35.766,37. adde FORM. Senon. II add. 4,3 (ed. Walstra). saepe. metr. grādū: HROTSV. Pelag. 216.

I passus, gressus, incessus – Schritt, Gang, Marsch: A proprie: 1 in univ.: a gener.: TRANSL. Chrys. et Dar. 30 custos ... ad secretarium -um retorsit. AGIUS vita Hath. 21 -um ... revocavit mater. TRANSL. Libor. I 38 (30) -um movere

(sim. HARTW. Emm. 85). METELL. exp. Hieros. 6,294 -u ... properante. CAES. HEIST. Engelb. 1,8 p. 247,3 qui statim in -bus -um figens eqs. ALBERT. M. animal. 1,51 composito -u incedit pavo, ne maculetur. *persaepe*. **b milit.**: POETA SAXO 1,210 -u celeri Wisuram pervenit ad amnem. LIGURINUS 2,365 rapido ... -u petit oppida princeps. HIST. peregr. p. 164,35 imperator ... prime aciei -um sistere precepit. p. 165,27. **al.** **c techn.** de mensura: GERB. geom. 3,9 -us recipit cubitos II eqs. 3,10 passus continet -um unum et bissem. 3,23. **al.** Ps. BOETH. geom. 533 duodecim mensurarum genera ..., quorum haec sunt nomina: miliarium, stadium, ... passus, -us, cubitus. **al.** 2 in ludo scaccorum ('Zug'): CARM. var. III C 8 sunt quibus (equitibus) obliqui multiplicesque -us. **B in imag. vel alleg.**: GODESC. SAXO theol. 7,2 p. 180,17 quisnam ... sit -us ille, de quo ... David dixit Ionathae: 'eqs.' (Vulg. I reg. 20,3). WIL-
LIB. Bonif. 5 p. 25,5 eum ... ad huius (sc. ordinationis episco-
palis) propositi -um instigavit Willibrordus. EPIST. Hann. 52
p. 99,8 te de -u, quem certo pede nunc tenes, non retrahere.
METELL. exp. Hieros. 6,626 siste (sc. rex Babylonius) -um
lingue. *saepe*.

II βαθμός, pars scalarum – Stufe, Staffel: A proprie (in
descriptione terminorum: p. 764,28. **al.**; usu plur. interdum i.
q. scalae – Stiegen, Treppe, Leiter, e. g. l. 29,70; usu sing.: l.
31): 1 in univ.: CONC. Karol. 19^D p. 131,7 surgens ... prin-
ceps de sella regia stetit supra -um suum. WALAHFR. Mamm.
22,19 per omnes ... -us (sc. amphitheatri). NOTKER. BALB.
gest. 1,6 p. 9,12 cum ... ministri ... caballum eius (episcopi) ad
-us ascensionum, (ascensionis -us, ascensionem -us var. l.)
adducerent. VITA Rigob. 11 (MGMer. VII p. 68,15) -bus adiec-
tis. 22 (p. 75,6) subpositis. HROTSV. Mar. 289 ascensum -uum
... ter quinque supinum ... currit. Dulc. 6,1 de -u praecipite-
mus (sc. ostiarii Dulcimum). THANGM. Bernw. 25 quos (duos)
... pedibus per -us tractos semivivos ... ante imperatorem pro-
iciunt. *persaepe*. v. et l. 3. 2 de solario (cf. ThLL. VI/2. p.
2162,12sq. spec. 15): EKKH. IV. bened. I 26,118 artis Achaz
(gloss.: horologium eius) ternas quartus -us indicat horas
(gloss.: quarta linea tertiam horam signat; cf. Vulg. IV. reg.
20,9/11). 3 de loco publico: CHART. Rhen. med. I 252 p.
309,21 (a. 979) data Trevis ... in -bus iuxta aulam publicam.
THIETM. chron. 6,98 sedens episcopus ... in solio summi -us.
HERBORD. Ott. 3,17 p. 179,6 erant ... ibi (sc. in foro) -us
lignei, de quibus precones et magistratus ad populum concio-
nari soliti erant. 4 de -bus chori, altaris ecclesiae sim.
(‘Chor-, Altarstufen’; pulpiti: p. 758,46): ORD. Rom. 15,20 (c.
775/80) accipiens lector codicem ascendit ad legendum in -o (-u
var. l.). 5,18 pontifex ... in superiorem ducendus est -um, non
omnino ad altare. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 22,24 post ev-
angelii lectionem ascendit episcopus ad -us quasi ad alloquen-
dum populum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,13 l. 34 sepulchrum
Sinperti episcopi in choro iuxta -us situm. CONSUET. Bamb. p.
306,1 novicius ... ad -us summi altaris veniat tenens cedulam.
persaepe. v. et p. 758,47, 52, 760, 55. 5 canticum -uum i. q.
psalmi gradales – Gradualpsalmen (usu liturg.; cf. ThLL.
VI/2. p. 2157,17sq. et p. 764,56sq.): CONSUET. Vird. 8 p.
387,6 fratres ex septem specialibus psalmis unum cum totidem
ex cantico -uum cantabunt. PETR. CAS. (?) chron. 4,4 p. 470,17
psalmi de canticis -uum (ex canticum gradum corr. cod.).
CONSUET. Marb. 19 facta trina oratione (sc. ad nocturnos) ...
canticum -uum cantetur hoc modo: primi quinque psalmi pro
defunctis eqs. *saepe*. in titulo libri (spectat ad Aug. in
psalm. 119/133): CATAL. biblioth. A 54 p. 263,33 (s. IX.²) Au-
gustinus ... super cantica -uum. **al.** 6 de -bus basilicae Vati-
canae: POETA SAXO 3,616 ad limina magne basilice Petri ...
venit et in -bus templi ... constitit ipse. ANNAL. Fuld. Ratisb.
a. 896 p. 128,18 ante paradisum loco, qui dicitur -bus S a n c t i
P e t r i (PETR. CAS. [?] chron. 4,37 p. 503,21 usque ad S. P.
-us. OTTO FRISING. gest. p. 334 [epist. Frid. I. imp.] domnus
papa ... ad basilicam S. P. nos precessit et ad -us ... nos suscep-
it. *saepe*. 7 in nominibus: a ecclesiarum vel coenobio-
rum S. Maria ad G-us, in G-bus ('St. Maria zu den Stufen',
'zu den Staffeln', 'Maria Stiegen' sim.): **a Coloniae** ('St.
Mariengraden' sim.; cf. Atlas zur Kirchengeschichte. 2004. p.

41A B4): LAMB. HERSE. annal. a. 1075 p. 244,9 in loco, qui
dicitur ad G-us titulo Sanctae Mariae. CHART. Stab. 172 p.
357,2sq. decanus de Sancta Maria ad G-us eqs. CHART. Sige-
81 p. 174,10 acta sunt hec ... Coloniae apud Sanctam Mariam ad
G-us. **al.** *adde*: VITA Annon. I 2,8 p. 486^b,55 in G-bus, qui
Coloniae insignis habentur. **b Moguntii** ('Mariagreden'):
CHART. Otterb. 23 (a. 1217) quod ... impetrassem ... de-
canum Sancte Marie ad G-us Moguntii. CHART. ord. Teut.
(Thur.) 20 p. 24,1 (dipl. Frid. II.) a fratribus ecclesie Sancte Ma-
rie ad G-us Maguntine. *adde*: CHART. Eberb. 398 p. 162,15
(a. 1266) ex opposito G-uum iuxta portam Piscium. **γ Aretii**
(‘S. Maria in Gradi’): ACTA imp. Stumpf 471 p. 663,12 (dipl.
Heinr. V.) confirmavimus ... plebem Sancte Marie in G-bus.
b domus: TRAD. Ratisb. 1057 p. 539,33 (c. 1267/77) que (do-
mus) vocatur in G-bus. **c hominum**: TRAD. Patav. 1009 (a.
1222/23) Heinrichus in G-u, Heinrichus Pledingaer. ACTA civ.
Wism. A 677 que (discordia) fuit inter ... Margaretam de Gne-
wesmolen et Bernardum de G-u (cf. 1123 cum ... Bernardo
Grade). **8 axiculus (scalarum) – (Leiter-)Sprosse**: GALB. Ka-
rol. 81,40 avulsit miles praecipitatus -um ascensorii. LIGURI-
NUS 4,555 iungentes iuvenes nexibus hastas scalarum simulare
-us. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,3 p. 118^G ut ponas adiutorium
super -um scalae, qui iam involutus est pannis eqs. WILH.
SALIC. chirurg. 3,21 p. 349^B patientis suspensio ad -um scalae
manualis. **al.** **9 basis, crepido, limen – Grundmauer, Schwel-
le**: LIBER ordin. Rhenaug. p. 138,14 super -um sanctuarii con-
sistentes (sc. clerici). CHART. ord. Teut. 44 terra sic terminatur,
videlicet a -u ... turris magistri ... burgi ... usque ad territori-
um episcopi. CHART. civ. August. 21 p. 19,22sq. nichil ampli-
us quam unum -um, per quem fiat introitus ipsorum domui,
debent cives in eadem area ... edificare, sub quo -u et in fossa
... confratres ... debent ... edificare. **al.** **B per compar.**: Ps.
BOETH. geom. 366 ut animus lectoris ad ... intelligentiae ac-
cessum quasi quibusdam -bus perducatur. THEOPH. sched.
3,61 p. 113,21 ad similitudinem -us (-i H). **al.** v. et p. 760,41.
C in imag.: WILLIB. Bonif. 6 p. 27,28 summum oboedientiae
-um implere. 7 p. 36,12 aetatis. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,15
qui ... -um (cf. WETT. Gall. 25 p. 270,14 eminentiorem locum)
ascendit, ... ut eqs. ALFAN. premn. phys. 3,39 p. 58 -us (PG
40,608^A τοὺς ... βαθμούς) ... animarum et ascensiones et de-
scensiones. EPIST. Hann. 37 p. 79,23 ubi assiduus amplexus et
ille imus dulcis in amore -us. *saepe*. **D in alleg.**: ALLEG.
dom. 21 considera eius (domus Christi) -us, invenis septem,
hoc est interrogare humiliter eqs. HONOR. AUGUST. gemm. 3,
112 septem -us sunt in baptismo, tres in descensu ob tres re-
nuntiationes eqs. *saepe*. v. et p. 758,49. de XV -bus virtutum:
DHUODA lib. man. 6,4,3 septem ... dona sancti spiritus et octo
evangelistarum beatitudines ter quinos -us computantur ad
summum. 6,4,44 per quindeces -uum militando. *saepe*. **E**
proverb. (cf. H. Walther, Proverbia nr. 23589): THIETM.
chron. 3,14 quanto alcius -us, tanto gravior fit casus. OTLOH.
prov. Q 63 quanto altior -us, tanto profundior casus. **al.** **F**
meton.: 1 *pulpitum – Kanzel, Lesepult*: LEO MARS. chron.
3,18 p. 384,30 -um (-u S) ... ligneum ... extra chorum in am-
bonis modum ... constituit Desiderius. 2 in iunctura XV -us
i. q. psalmus gradalis – Stufenpsalm: ORD. Rom. 10,48 canta-
turi sunt subdiaconi XV -us. HONOR. AUGUST. sacram. 55
quindecim -us in vespertinali officio includuntur. ANNAL. Rod.
a. 1141 p. 715,29 dicebantur aput nos ante nocturnos quindecim
-us tripertiti cum collectis tribus (de re v. A. Schmidt, *Zusätze
als Problem des monastischen Stundengebetes im Mittelalter*.
1986. p. 99. et passim). STATUT. ord. Teut. p. 120,10 ante ma-
tutinas, quando incipiuntur quindecim -us. *saepe*. in titulo
libri (cf. p. 763,60): CATAL. biblioth. A 6 p. 21,3 (a. 1085/1101)
super XV -us psalmorum. A 46 Augustinus super quindecim -us
(item B III p. 82,5). *saepe*. **G translate.** 1 gener.: **a**
gradatio – Abstufung, Grad: LAMB. LEOD. Matth. I 2363 his
tribus exscindi -bus natura probatur, namque perit gressu, mox
corpore, postea sensu eqs. EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p.
19,18) religionem relinquentium vocabulum est ‘apostata’, quia,
licet V inter se -uum differentis distent, tamen eqs. ALBERT.
M. animal. 1,198 quod ‘inter ipsum (umorem) et sanguinem

purum essent -us, (cf. *Avic. canon.* 3,3,1,1 est gradatio), per quos mutatur sanguis ad simile humoris. *v. et l. 55.* **b aetas** – *Alter(ss)ufe*: *Epist.* Hann. 78^a p. 126,24 quod tres -us vegetus ... duraverit *Nestor.* *de anno*: *HERM. SANGALL.* Wibor. 2,4 p. 214,12 soror erat huic beate martyri ... tricesimum possidens -um. p. 214,20 mater ... in -u sexagesimo a morte inventa est. **c in enumeratione i. q. locus** – *Stelle*: *AMALAR.* off. 1,3,1 de septuagesima ...; de sexagesima ...; quinquagesima in tertio -u consistit. *MATHEM.* var. Bubnov p. 248,33 tertio ... loco *eqs.*; ... quintam ... sedem obtinentes *eqs.*; ... sexto ordine consequentes *eqs.*; septimum ... -um tenere monstrantur mille millies *eqs.* *ANON.* mus. Wagner p. 356 componuntur *neumae* ... aliquando ex quinque vel sex (*sc. notis*) usque ad septimum vel octavum -um. **d habitus, positio** – *Stellung (corpor.)*: *WOLFHARD.* Waldb. 4,2 (1) reflexo in -u directo curvissimo pede gratiam ... ambulandi promeruit *claudus.* **e condicio** – *Zustand*: **a de statu animae**: *FORM.* Wisig. 4 abtersa ... originali macula ... perfectu -u fervendo (*leg. fruendo sim.*; *v. notam ed.*). *ALBERT.* M. nat. bon. 130 p. 51,58 in -u gratitudinis. *al.* **β in formulis chartarum**: *COD.* Lauresh. 53 l. 6 (a. 897) ut ... congregationem in prisco -u ... redintegrarem (*sc. episcopus; spectat ad Vulg. gen. 40,13; sim. DIPL.* Otton. II. 273 p. 317,13 in pristinum -um erigere [*sc. loca*]. *al.*) *DIPL.* Heint. IV. 102 p. 135,12 haec omnia confirmamus *stabilique* -u corroboramus (*inde ACTA imp. Winkelm.* I 186 p. 163,1 [*DIPL.* Frid. II.]). **flocut.**: **a nullius** -us *i. q. nullius modi, generis* – *keinerlei*: *PAUL.* FULD. Erh. 1,10 (6) nullius -us detrimentum passus est se ipsum negligens, aliis previdens. **β centesimus** -us *i. q. centuplum* – *das Hundertfache*: *STATUT.* ord. Teut. p. 131,2 quo possint *fratres* pro laboribus tantis centesimo -u percipere munus ... sanctitatis (*spectat ad Vulg. Matth. 19,29*). **2 anat. de partibus auris internae scala vestibuli, scala media, scala tympani q. d.**: *ALBERT.* M. animal. 1,169 'foramen ... auris pervenit ad concavitatem' interiore per -us anfractuoso, 'in qua est stans et immotus ... aer'. **3 natur. et alch. de simplicibus, elementis sim. i. q. virtus, mensura** – *Stärke, Intensität, 'Stufe', 'Grad'* (cf. *ThLL.* VI/2. p. 2155,175sq.). *ODO MAGD.* herb. 31 tertius abrotano legitur -us esse calor. *CONSTANT.* *AFRIC.* grad. p. 342,31 antiqui complexionem medicinae in quatuor divisere partes, quae vocantur -us *eqs.* *ALBERT.* M. animal. 18,94 p. 1242,5 quattuor -bus omnis virtus mensuratur, sicut per operationem medicinarum simplicium probatur. *GEBER.* summ. 40 p. 362 necesse est artificem triplicem ignis -um sublimationi applicare. *al.* *in titulo libri*: *CONSTANT.* *AFRIC.* grad. tit. p. 342 de -bus, quos vocant simplicium, liber. *PETR.* CAS. (?) *chron.* 3,35 p. 412,14 transtulit *Constantinus Africanus* ... libros quamplurimos, ... Pantegnum, ... librum -uum. **4 gramm. de -bus comparationis ('Steigerungsgrad')**: *ALDH.* ad *Acirc.* 134 p. 186,19 solet ... peon secundus a superlativis -bus dirivari. *ERMENR.* ad *Grim.* 12 p. 547,17 ornatus ... causa ... ponimus genus pro genere, speciem pro specie, -um pro -u. *GODESC.* *SAXO* gramm. 1 p. 353,8 comparativus -us. *CARM.* Bur. 35,13sq. parvus, minor, minimus: -us istos repperi, per quos -us comperi augeri et conteri -us status hominis. *al. v. et vol. II.* p. 1031,36sq. **5 mus.**: **a de -bus sonorum** ('Tonleiter'; sed cf. *LexMusLat.* II. p. 141,32): *HUCBALD.* mus. 14 disponantur ... eadem (*septem*) voces -bus suis. **b tonus, vox** – *Ton(stufe)*: *IOH.* *GARL.* introd. mus. 98 'ut', 'fa' descendendo de natura in b quadrum de primo saltu (-u S) in b-mi et de ultimo in g. **c modus** – *Weise, Melodie*: *HIER.* *MOR.* mus. 24 p. 176,15 omnes syllabae ... additiones notarum recipiunt ... secundum quod exigit harmonica pulchritudo; ad haec ... tonorum -us ... valent. *ibid. al.* **6 geom., comput., astron. de certa distantia epipedi (plani) aut orbis lineis inclusa, de spatio lineis designato, de parte lineae eclipticae** (cf. *ThLL.* VI/2. p. 2162,1) *i. q. distantia, mensura ex LX aequis partibus (minutis q. d.) consistens* – *Teilabstand, 'Grad'*: **a spectat ad sphaeras caeli**: *FRID.* II. *IMP.* art. ven. 1 p. 33,28 cum ... sol non elongetur ... nisi ex viginti tribus -bus (-ubus B) et minutis. *BERTH.* *RATISB.* serm. 2 p. 18,16 coelum per CCCLX -us distinguitur *eqs.* *ALBERT.* M. probl. det. 1 p. 47,46

qui (*motus stellarum fixarum*) in centum annis est -us unius. *al.* **b spectat ad latitudinem situs**: *GERB.* (?) *astrolab.* 18,3 climatis primi latitudo XV -us et XX minuta. *ALBERT.* M. animal. 7,30 cuius (*regionis*) latitudo est plus quam quinquaginta -uum ab aequinoctiali. *al.* **c spectat ad zodiacum**: *GERB.* (?) *astrolab.* 3,1 totius circuli zodiaci signa cum -bus partium. *REINHER.* *PADERB.* comput. 2,7 si omnia simul creata sunt ... , necesse erit solem et lunam in uno signo, immo in uno -u creatos fuisse. *ALBERT.* M. summ. theol. I 17,68,4 p. 707^b, 47sq. dicitur 'signum' latitudo duodecim -uum in zodiaco et longitudo triginta -uum *eqs. al.* *in lusu verborum*: *ALBERT.* *STAD.* quadr. 89 in Cancrī -bus sine cancri gressibus ivit *Sol* (*i. Christus; v. et comm. ed. p. 129sq.*). *de decano: v. vol. III.* p. 70,56. **d spectat ad astrolabium**: *ANON.* geom. I 3,1 ut ... sit mediclinium alterius partis astrolabii in numero -uum dierum XLV. *GERB.* (?) *astrolab.* 1,2 inveniet (*sc. studiosus astronomiae*) ... per eam (*sphaeram*) ... certos ortus et occasus omnium siderum ... et -us solis. 2,4 in quorum (*progressionariorum solis*) intervallis -us, ascensus et descensus solis diurni et mensuri ... permetiuntur. **e spectat ad partes laterum quadrati (in postica astrolabii)**: *ANON.* geom. I 3,2 considera numerum -uum in mensura quadrati (*v. notam ed.*). 3,3 quo (*cacumine*) inspecto -us quadrati numerentur. *ibid. saepe.* **7 math.**: **a spectat ad fractiones sexagesimales q. d.** ('Sexagesimalbrüche') *i. q. integer numerus* – *ganze Zahl, 'Grad'*: *DIXIT* *ALGORIZMI* 890 Indi posuerunt exitum partium suarum de LX; prima ... differentia est differentia -uum, in qua est integer numerus, et in secunda fiunt minuta (*v. comm. ed. p. 132sq.*). 900 erit *numerus* de genere eiusdem fractionis, ut duo -us in duobus minutis multiplicati: quatuor minuta, et tres -us in sex terciis: XVIII *tercia*. **b spectat ad locum definitum in abaco**: *HERIG.* reg. 1 p. 209,21 articulos ... uno semper -u ante digitos mittant *multiplicatores* (*sim.* *MATHEM.* var. Bubnov p. 253,5). **8 publ., iur., canon. de statu cognitionis i. q. generatio, proximitas** – (*Verwandtschafts*)-*Grad*: *FORM.* Wisig. 23 post transitum ... meum successorio -u ipsi (*filii*) nobis sint haeredes. *EDICT.* Roth. 153 de -bus (-os 3) *c u g n a t i o n u m* (*TRANSL.* Pus. 3 cognitionis -u. *al. sim.* *GISLEB.* *MONT.* *chron.* 122 consanguinitatis. *saepe*). *LEX* Baiuv. 15,10 usque ad septimum -um de propinquis. *ALBERT.* M. sent. 4,40, 5 p. 446^b,22 -us est habitudo distantum personarum. 4,40,6 p. 449^b,1 omne, quod per generationem distat ab aliquo uno, magis habet similitudinem ramunculi et -us quam trunci. *saepe*. **9 publ., iur., canon. de ordine i. q. honor, dignitas** – *Rangstufe, Ehre, Würde, 'Stellung'* (*abund.*: l. 65,68): **a usu communi**: *a in univ.*: *WALAHFR.* *car.* 5,74. 20,40 quos (*apostolos*) ... divina electio ... praetulit ... -u. *HABAN.* hom. II 137 p. 410^c primi -us aemuli. *NOTKER.* *BALB.* gest. 2,10 p. 66, 7 equato -u stetit *Hludowicus* iuxta patrem suum (*v. et notam ed. ad l. 14*). *FROMUM.* *epist.* 8 L (*iutoldo*) ... F (*roumundus*) superbiae sponsonis perdignos iudicantium -us. *CHRON.* *rhythm.* Col. 5,29 antea quam (*urbem*) ville -us inferior retinebat, nunc *eqs.* *CONST.* imp. III 235,1 quem (*populum*) redemit (*sc. Deus*) limitatis -bus dignitatum. *persaepe*. **β status** – *Stand*: *HARTW.* *Emm.* 82 tunc pie -um protege (*sc. Wolflaicus; cf. ARBEO* *Emm.* 11 ne eorum [*sc. clericorum*] quis ... ex suo labetur statu). *CHART.* *march.* *Misn.* II 82 fideles utriusque -us: laici et officio altaris mancipati. *al.* **b de trinitatis personis** (cf. *ThLL.* VI/2. p. 2157,84sq.). *NICET.* ad *Chlodos.* p. 120, 39 si pernominavero, -i (-us p. *corr.*) esse videntur; cum Patrem audis, nomine ... maior esse videtur *eqs.* *ERMENR.* ad *Grim.* 32 p. 572,33 (vs.) in Deitate -us, mensura et tempora non sunt. **c de officiis saec.**: *LEX* Ribv. 54,2 quod si regius puer vel ex tabulario ad eum (*sc. iudicis fiscalis*) -um ascenderit. *CHRON.* *Fred.* 4,26 dum senserat *Bertoaldus* se de sui -us honore ... degradandum. 4,27 ut nullus repperiretur, qui -tum, quem adriperat maior domus, potuisset adsumere. 4,42 p. 142,8 hoc (*sc. maioris domus*) -um honoris. *LIBER* diurn. 61 p. 56,7 de exercituali -u. *METELL.* *exp.* *Hieros.* 1,26 quos (*plures*) diversorum -us extulit officiorum. *HIST.* peregr. p. 150,12 de sanguine regio ... -uque (*gratiaque var. l.*) ducatus. *persaepe.* *de ipsis personis ad -um aliquem pertinentibus* (*usu meton.*): *WIL-*

LIB. Bonif. 8 p. 43,29 cumque quoddam canonicae rectitudinis speculum omnibus ad exemplum -bus bene vivendi opponeret. CHART. Gosl. I 598 p. 556,29 (a. 1243) nos . . . bona ab utroque -u et ordine vasallorum . . . expedita . . . sororibus contulimus (*sim.* CHART. episc. Hild. II 752 p. 380,32). *saepe. v. et l. 21. d de officiis eccl.* ('Weihstufe', '-grad'; *de officio abbatissae sim.: l. 10*): *a in univ.*: ARBEO Corb. 8 ad summum per singulos deducens -us pontificalem deduxit (*sc. papa virum Dei*). HUGEB. Willib. 5 p. 104,41 in presbiteratum dignitatis -um. WALAHFR. Wett. 766 accipit illa (*sc. vidua*) -um, raro est lex ista virorum, ut nupto . . . dentur loca sancta regenda. Gall. 1,1 ut . . . per singulos sacrae promotionis -us ascendens . . . sacerdotii susciperet dignitatem (*sim.* STEPH. V. epist. A 26. PAUL. FULD. Erh. 1,8 [4]. *al.*). VITA Liutw. I 15 sacrorum ordinem -uum . . . celebrare. DIPL. Conr. II. 261 p. 362,3 secundum ecclesiasticum -um . . . vivere. COSMAS chron. 2,30 p. 126, 3 nisi pastori suo (*sc. ecclesiae*) restituatur pristinus honor et -us *eqs.* (*spectat ad Vulg. gen. 40,13*). *persaepe. v. et p. 536, 48. p. 758,57. de ipsi personis ad -um aliquem pertinentibus (usu meton.)*: BONIF. epist. 78 p. 162,16 in defendendo canonicos -us vel plebeos. WALAHFR. Wett. 521 vidit . . . phalanges de monachis -busque aliis (gloss. O: episcoporum et presbiterorum). LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 98,1 consecratis . . . ecclesiis ordinatis inferioribus et superioribus -bus. IOH. VIII. epist. A 207 p. 173^a,10 qui (*sc. papa*) supra omnes -us (p. 173^b, 11 ἐπάνω πάντων τῶν βαθμῶν) constituitur. DIPL. Otton. III. 27 p. 427,22 pro omni -u et statu sanctae ecclesiae . . . exorare. *persaepe.* *β expressius de ipsa benedictione i. q. ordo, ordinatio – Weihe*: FORM. Marculfi 1,1 l. 30 ut . . . , qui in vestro manastirio sancta debeat baiolarae officia . . . , a nobis (*sc. episcopo*) sagros percipiat -os (-us *var. l.*). TRAD. Frising. 51 p. 80,7 si queam (*sc. clericus*) ad -um pervenire. ANNAL. Xant. a. 868 p. 26,11 distributione -uum et inpositione crismali. DIPL. Otton. II. 86 p. 102,1 ad . . . clericos ad -us promovendo. GERB. epist. 57 p. 87,17 quod . . . -us ecclesiasticos ei (*nepoti*) . . . contulerim. *saepe. spectat ad res (c. gen. inhaerentiae)*: FORM. Dion. 9 p. 502,14 -um (*ni leg. gratiam, cf. antea honores*) benedictionis subsequens: altaris, chrismatis et olei sancti, et hoc ipsum, absque ullo premio . . . accipiant fratres.

2. ***gradus**, -us *m.* (retrograde a francog. *vet.*, prov. *vet.* grau [cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 205^b adn. 8 et XXI. p. 18^a], *ni subest* *grava [cf. op. cit. IV. p. 254^b et DE-AF G p. 1265 s. v. grave et p. 1341 s. v. greve; v. et Nouveau Glossaire Nautique. G. 1989. p. 803 s. v. *gradus et p. 810sq. s. v. grau] *canalis, meatus, traiectionis fluminis – Kanal, 'Graben' (de re v. A. Schaub, Handelsgesch. der romanischen Völker. 1906. p. 556sq.; cf. et DuC. IV. p. 93)*: ANNAL. Ianuens. I p. 179,23 cum fuerit praefectus galearum ad -us, audivit *eqs.*; intravit flumen *eqs.* p. 180,3 illas (*galeas*) in -u . . . non esse neque in flumine. p. 180,7sq. redierunt ad -um Montispezzulani et . . . intraverunt -um Capre. p. 185,6 exiverunt de -u fluminis. *ibid. al.*

3. ***gradus subst.** *neuma quaedam – eine Neume (cf. Lex-MusLat. II. p. 142; v. et p. 760,33.63.762,6)*: TABULA neum. p. 55 -us vel gurgulus (-us, gurgulium *var. l.*). Pörnbacher

***graecingarium** *v.* *grucingarium.

***graeciscus** (gre-), -a, -um. (Graecus) 1 *Graeci operis, more Graecorum fabricatus – (nach) griechisch(er) Art hergestellt, 'gräzisiert'*: CATAL. thes. Germ. 80,18 (s. IX.) pallea linea gre-a, . . . pallas lineas gre-as II cum auro porto paratas. 2 *Graecorum proprius – den Griechen eigen, griechisch*: HINCM. annal. a. 876 p. 205,3 venit imperator gre-o more paratus et coronatus. DIPL. Otton. III. 241 nolumus vos (*sc. Gerbertum*) Saxoniam rusticitatem abhorrere, sed gre-am nostram subtilitatem ad id studii magis vos provocare.

***graecismus** (gre-), -i *m.* *lingua Graeca – griechische Sprache*: 1 *proprie*: EKKEH. IV. cas. 94 p. 194,1 propter gre-um . . . , ut ab ore vestro (*sc. Hadwigae*) aliquid raperet, alias sciolum vobis illum (*puerum*) attuli (*sc. abbas*). *v. et p. 768,5.* 2 *translate*: a *imitatio linguae Graecae – Nachahmung der griechischen Sprache, 'Gräzismus'*: ALBERT. M. top. 8,2,8 p. 517^a,49 -us, hoc est genitivum pro ablativo ponens.

b in titulo libri i. q. ars grammatica – Sprachlehre: CONR. MUR. summ. p. 32,19 versus in Novo Gre-o (*item p. 33,1*).

***graecissim** (gre-) *adv.* *in lingua Graeca – im griechischen*: NOTKER. BALB. gest. 2,7 p. 58,21 (*add. Z, W*) precepit imperator capellano cuidam suo gre-m (*grecoismo W*) perito, ut ipsam materiam in eadem modulatione Latinis redderet.

***graecisso** (gre-) *vel graecizo* (gre-), -are. *script. grezi-: l. 12. partic. praes. usu subst.: l. 28.* 1 *graecari – die Griechen nachahmen*: ERCHANB. gramm. p. 94,2 grecciso, Grecos imitor. 2 *graece loqui – griechisch sprechen*: a *strictius*: EPIST. var. III 33 p. 202,7 plurimi fuerunt, qui etiam in Graiis rimatibus -zando (*grez- var. l.*) discordes esse videntur. RATHER. con. 2,47 chronographiam gre-sando vanus, cum nec sit saltem Latinus, huiusmodi sui temporis vocat scripturam. HERIG. Ursm. 1,132 eo donatur honore, quem valeat quis grecizans a 'sorte' vocare (gloss.: κληρος, clericus; *item 1,634*). EKKEH. IV. cas. 94 p. 194,18 illum (*puerum*) . . . gre-sare docuit Hadwiga. *accedente notione celandi*: STEPH. Wilfr. 53 p. 247,24 inter se -zantes et subridentes, nos autem celantes, multa loqui ceperunt (*sc. synodus*). b *latius*: a *graece canere – 'auf Griechisch' singen*: SEDUL. SCOT. carm. II 7,16 aedibus in nostris melliflua carmina prompsit Graecula (*sc. Calliope*) -zans ore sonora modos. ECBASIS capt. 978 hoc post oedocolon greccissant *volucres* 'kirrie eleison'. EKKEH. IV. bened. I prol. 2,107 gre-sando (gloss.: grece canendo) novę triplicant (gloss.: fideles) agyosque camene. β *Graeco nomine appellare – griechisch benennen*: RICHARD. ANGL. anat. I 142 in cuius (*sc. cellulae memorialis*) appellacione defecerunt gre-santes (*gressicissante, gressissuntes, gress'ires var. l.*).

***graecitas** (gre-), -atis *f.* *lingua Graeca – griechische Sprache*: WALAHFR. exord. 7 p. 481,31 si . . . quaeritur, qua occasione ad nos vestigia haec gre-is advenierint, dicendum *eqs.* RATHER. quadrag. II 29 quam (*haeresim*) mutuato a gre-e vocabulo anthropomorphitarum etiam latinitas appellare consu-
50
55

evit. **graex** *v.* grex. **grafagia** *v.* grapharium.

***grafferius**, -i *m.* (*cf. ital. graffiare; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 1022*) *scriba – Schreiber*: ACTA imp. Winkelm. I 991 p. 743,5 (a. 1268) hoc idem servetur in faciendis litteris per logothetam ad eum spectantibus et per -os de pertinentibus ad eorum officium.

1. ***grafia**, -ae *f.* (*grafio*) *territorium ducis dicioni subiectum – Grafschaft, (Gerichts-)Bezirk eines Grafen (de re v. D. Claude, ZRGerm. 81. 1964. p. 17. 37)*: FORM. Senon. I 31 p. 199,7 in pago illo, in -a illa, super fluvium illum. II 7 in pago illo, in -a illa.

2. **grafia** *v.* graphium.

grafio (gar-, graphio, gravio, -ffio), -onis *m.* (*cf. theod. vet. grāvo; v. Ahd. Wb. IV. p. 399sq.*) *acc. sg. -num: l. 54. officialis (iudiciarius), comes – (Gerichts-)Beamter, Graf (de re v. HRG I. p. 177sq.)*: 1 *spectat ad magistratus inferiores, iudices, exsecutores (de re v. D. Claude, op. cit. p. 325sq.)*: LEX Sal. Merov. 45,2 p. 175,5 ipse, qui eum testavit, . . . roget -em (gar-, graph-, grav- -um, -ffione *var. l.*, gloss. K79: id est comitem) <loci illius>, ut *eqs.* (*inde LEX Sal. Karol. 45,2 p. 175, 39 -em [gar-, graph-, grav-, comitem var. l.]*). CAPIT. reg. Franc. 4,8 p. 9,25 si -phio super pretium . . . aliquid tollere pre-
50
55
60
65
70
sumpsit. LEX Ribv. 54^{tit.} de eo, qui -em interficerit. 54,1 si quis iudicem (-ffionem *var. l.*) fiscalem, quem comitem vocant, interfecerit. FORM. Sal. Bign. 9 apud ipso gra-e. *persaepe.* 2 *spectat ad magistratus superiores regis*: CHRON. Fred. 4,42 p. 141,26 Ingobode -ffione (-phone, -i *var. l.*). DIPL. Merov. I 136 p. 345,22 una cum . . . inlustris viris . . . optimatis . . . , grav-ebus (*inde 141 p. 356,11 -bus. 179 p. 445,1 grav-bus*). VITA Elig. 2,55 vir inlustris Garefredus -ffio. PAUL. DIAC. Lang. 5, 36 cum comite Baioariorum, quem illi -vionem dicunt. BERTH. chron. B a. 1077 p. 284,9 sicut lex a legendo . . . , grav-es a morum gravitate. LEO MARS. chron. 1,12 p. 46,24 eam (*donationis promissionem*) . . . episcopos, duces etiam et -phones ac plures . . . honoratos . . . subscribere faciens super altare posuit Karolomannus. *al.*

grafium *v.* graphium. ***grainto** *v.* *creanto.

1. ***grama** v. 2. ***crama**. 2. **grama** v. 1. **gramma**.
***gramaculum**, ***gramalium** (-us) v. ***cramacula**.
gramat- v. **grammat-**.
gramen, -inis n. *form.*: dat. sg. -inae: REGISTR. abb. Werd. p. 273,17. *gen. pl.* -inorum: l. 38. *confunditur c.* germen: l. 9,49.
πόα – *Gras*: I *proprie*: A *strictius*: 1 *gener.*: a *in univ.*: a *usu communi*: ALDH. virg. II 1584 cum glescit -e (germine *var. l.*) tellus. POETA SAXO 2,13 exoriens aestas, ubi primum -e pulcro vestierat terras. HERBORD. Ott. 2,28 p. 115, 17 episcopus . . . in -is caespitibus sub divo consedit. HIST. de exp. Frid. I. imp. p. 77,17 sex (sc. *Bohemi*) servili super loricas assumpto schemate exierunt quasi -n secaturi. ALBERT. M. veget. 7,111 videtur -n esse eis (*animalibus*) commune edulium, sicut est panis hominis. *saepius*. β *in proverbio*: CAES. HEIST. Engelb. 2,15 non tantum -is est super terram, quot ibi congregati fuimus. γ *locut.* tempus -is i. q. *ver* – *Frühling*: GESTA Camer. cont. I D 9 nisi imperator tempore -is superveniret *eqs.* b *de calamo*: HILDEG. (?) caus. 362 sumat (sc. *aegrotus*) . . . rorem, quem super recto -e invenerit. *per compar.*: METELL. exp. Hieros. 3,417 duos comites de portu . . . redeunt . . . invadit *gens inimica*, pedites quasi -a radit. c *spectat ad pabulum*: CHART. archiep. Magd. 310 (a. 1164) qui (*habitatores*) terram adiacentem paludosam et gramineam preter -n et fenum nullis usibus aptam exsiccarent. REGISTR. abb. Werd. p. 244,16 habebit *marescalcus* unum pratum -is. *al. v. et p.* 47,43. d *fenum* – *Hew*: REGISTR. abb. Werd. p. 135,22 III^a plaustra de -e (sc. *presbyter dabit abbati*). WOLFGER. itin. comput. 6,49 p. 103 pro -e super caminatum . . . VIII den. sen. *persaepe*. GE- BER. summ. 46 p. 414sq. super fundum . . . olle stratum de -bus (straminibus *var. l.*) . . . construitur; . . . et eisdem -bus (straminibus *var. l.*) . . . cooperiatur in circuitu cucurbita. *saep. v. et p.* 783,71. 2 *iur.* (in actu symbolico): THIETM. chron. 6,25 pacem abraso crine supremo et cum -e datisque affirmant *Liuzici* dextris. B *latius i. q. herba, planta* – *Kraut, Pflanze, Gewächs* (fere usu plur.): 1 *in univ.*: a *proprie*: ALDH. virg. I 23 p. 255,4 dirorum virulentus -um suscus. ARBEO Emm. 4 omnium -um viriscunt genera. VITA Willib. p. 18,42 apis -orum diversorum flosculos legens *eqs.* FROUM. carm. 9,3 tempora nunc poscunt, ut agrestia -a inunguant. ALBERT. M. veget. 2,27 ordeum saepe degenerat in quandam speciem -is, quod hirsutas et hispidas habet aristas. 4,55 sub nive . . . nascuntur -a parvula acuta. *saepius*. b *per compar.*: ALBERT. M. veget. 1,105 in quibus (*arboribus*) primae plantulae sunt ad modum parvorum -um. c *in imag.*: ALDH. virg. I 16 p. 245,16 ut prius nequitiae -a et elationis fructa funditus evellantur. EKKEH. IV. bened. I prol. 2,1 -a ne speres violis distincta, Iohannes, aut oculis grata me pingere florida prata. CONST. imp. II 329 p. 440,7 heresum -a (germina *var. l.*), que materialis imperii serra non resecat, . . . succrescunt. 2 *de herbis singulis fort. i. q. asifolium* – *viell.*: *Hundszahn* (ni i. q. *agrostis* – *gemeine Quecke*): BOTAN. Sangall. 32,1 herba -n dragmas III dequoquis. GLOSS. Salern. p. 7^a,17 -n, id est tantea. TRACT. de aegr. cur. p. 310,16 accipe . . . radicem -is, id est sternute. ALBERT. M. veget. 6,358 -n est herba minuta et longa habens folia. ALPHITA G 54 p. 293,36 -n nomen est cuiuslibet herbe, tamen specialiter accipitur in medicina pro qualibet herba, cuius radix *eqs. al. v. et. vol. I. p.* 413,66. 1029,45.
II *meton.*: A *terra graminea, pratum* – *mit Gras bewachsenes Gelände, Wiese* (interdum i. q. *pascua* – *Weide, e. g. l.* 62): 1 *gener.*: ARBEO Emm. 24 in amoeno -e submiserunt. WALTHARIUS 780 equum juvenis . . . in -n abegit. EPIST. Teg. I 32 proxima . . . estate, quando -a sufficere possunt iterantibus. CARM. Cantabr. A 10,3 flagrat odor quam suavis florida per -a. METELL. exp. Hieros. 4,916 suos (sc. *equos*) laxant in -a missos. HILDEG. (?) caus. 361 vadat (sc. *oculis infirmus*) ad viride -n et illud tam diu inspiciat, dum *eqs. saepe*. 2 *iur.*: a *usu communi*: CHART. episc. Halb. 370 p. 332,15 (a. 1196) quoddam novale ac angulus -um iuxta preurbium situatum. CHART. Livon. B 7 p. 34 reservamus ad communes usus . . . civium . . . omnia -a littorum . . . fluminis . . . ; item omnia -a, que sunt vel possunt esse in stagno . . . et omnia -a culta et inculta vallis ip-

sius rivuli. CHART. Walkenr. 331 p. 332,38 exceptis -bus secati-
oni deputatis, quae vulgo 'hege' dicuntur. *saep. b spectat ad mensuram agri* (cf. *theod. inf. vet. graes, v. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 149; de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1069 sq.*): REGISTR. abb. Werd. p. 240,25sq. (s. XIII^{med.}) reditus curtis in Gruninch: in Abdinclande sexaginta -a solvencia XXX talenta; in Abdinclande IIII -a solvencia II talenta; Liuderwalde XXI -a, quod dicitur 'hurlant', et quodlibet -n solvens XVI uncias *eqs.* B *regio, territorium, ager* – *Gefilde, Gebiet, Landstrich*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,28 arida terrarum gradiebant (sc. *fratres*) -a. HIST. de exp. Frid. I. imp. p. 26,3 exercitum per omnem terram suam in fertilissimo -e collocavit (sc. *rex Hungariae*).

5 ***graminarius**, -i m. *qui pascua civitatis conducit* – *Pächter städtischen Weidelandes, 'Gräser'* (cf. R. Wossidlo – H. Teuchert, *Mecklenburgisches Wörterbuch. III. 1961. p. 265 sq. s. v. gresere*): CHART. Mehl. add. 7199 p. 490,33 (a. 1278/84) -i dederunt VII marcas et IIII sol<idos> (*sim. p. 491,1. 19*).

10 ***graminator**, -oris m. *qui pascua civitatis conducit* – *Pächter städtischen Weidelandes, 'Gräser'*: CHART. Lub. II 31 p. 25,1sq. (a. 1259) Philippus -r dabit VI sol<idos> ad civilitatem, Rodolfus et Heinrichus -es fid<ei>usserunt.

20 **gramineus**, -a, -um. 1 *qui in graminibus, herbis consistit* – *aus Gras (Gräsern), Kräutern bestehend*: VITA Adalb. Prag. A 30 surgit de -o cespitibus (RUD. TRUD. epist. p. 330,42 cespis . . . -us. *al.*) EKKEH. IV. bened. I 1,167 sit mel (*i. locustia*; cf. 1,105sq. c. *nota ed*; cf. et 1,169 mellita locusta) -um. CHART. Mog. A I 327 p. 218,6 dabunt (sc. *homines*) advocato . . . ad tercium (sc. *placitum*) -um pabulum (CARM. Cantabr. A 42,6 septem dies -o vix ibi durat Iohannes abbas pabulo). CHART. Walkenr. 283 p. 295,11 pratum -um . . . conferimus (sc. *comes eiusque filius*) conventui. 2 *gramine vestitus* – *mit Gras bewachsen, grasig*: FLOR. LUGD. carm. 6,3 -i colles et pascua laeta. ORTL. chron. 1,6 p. 32,30 omnia . . . , quae . . . donavit comes cum . . . omni . . . -a seu saluosa superficie. BERTH. ZWIF. chron. 37 p. 258,3 obtulit Manegoldus . . . , quicquid . . . habuit in . . . -a et silvestri terra. *al. v. et p.* 769,24. *per compar.*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1027^a qui . . . omnis voluptatis impleverit desiderium, quasi per -am viam ducitur ad eculeum. 3 *pratensis* – *auf den Wiesen wachsend, Wiesen-*: TRANSL. Mod. 35 p. 305,53 qui (*colliculus*) . . . erat floribus -is refertus, transitio. CARM. Bur. 135,32 -e redolent species. 4 *graminis proprius* – *dem Gras eigen, Gras-*: SEDUL. SCOT. carm. II 32,8 aureus in primo color enitet ordine flagrans, -us sequitur veris honore virens. VITA Rimb. 7 p. 86,11 sicut bissus de terra eruta . . . -um solet perdere et candidum in se recipere colorem. AMARC. serm. 4,87 iaspis -o pollet viridique colore.

40 ***gramino**, (cr-) -are. (*gramen*) *luxuriare* – *üppig sein*: RHYTHM. 39,3,2 omni genere pomorum consitus qui (*paradissus*) -at (c-at, granat *var. l.*).

50 **graminosus**, -a, -um. *gramineus* – *mit Gras bewachsen, grasig, Gras-*: ALBERT. M. animal. 7,81 venantur ipsum (*piscem*) piscatores circa loca hortilia -a. CHART. Burgenl. I 386 declinat *meta* in vallem unam, ubi sunt due mete, in una pirus, alia -a. 480 p. 321,44 vadit *meta* ad viam -am, que est in medio memoris. GESTA Hort. Mar. 37 p. 592,34 allodium quoddam . . . in locis -is situm pascendis pecoribus aptatum. CHART. Traiect. 1984 cum . . . super quadam decima cuiusdam terre -e noviter in culturam redacte . . . questio verteretur.

60 ***gramister** v. ***grammister**.

1. **gramma**, -atis n. *vel raro* (p. 771,17. 26. 28. 30. 35) **gramma**, -ae f. (*m.*: l. 66) (γράμμα) *script. grama*: p. 771,35. 36. 38. *al. form. gen.*: sing. -tos: p. 771,5. plur. -ton: l. 68.

I *littera, nota, character* – *Buchstabe, (Schrift-)Zeichen*: A *strictius*: CARM. libr. I 7,1 aurea purpureis pinguntur -ta scedis. RHYTHM. 81,46 zeta est -a novissimis omnibus. HRABAN. carm. 21,11 -ta . . . Dei digitus sulcabat in apta rupe, suo legem cum dederat populo. ABBO SANGER. bell. 3,12 -on (gloss.: *litterarum*) sinteca frequens sistat tibi (sc. *clerico*). WALTH. 70 TER. Ioh. 2,28 postquam ad -is (grammaticis *var. l.*) illius (sc. Y) Pythagorici bivium pervenit. *saep. v. et p.* 772,30. B *latius*: 1 *scriptura, modus scribendi* – *Schrift(art)*: ALDH. virg. II

1296 bibli seriem in thalamo cernunt aurato – scriptam. *al.* BONIF. *car.* 8,12,7 nec non horrifera soleo (*sc. atramentum*) tunc tartarea t<aetra> (*ci. Traube*) – e terribili narrare vitanda relatu. *EPIST.* *var.* III 20 p. 169,21 operam dedisti (*sc. monachus*), ut in nullo expers – os etiam vel hoc proficeres, ut nullatenus esses imperitus graphidos. HRABAN. *car.* 34,27 haec tibi, sancte pater, optando – e pinxi. 2 *scriptum, textus*, – *Geschriebenes, Text*: a in *univ.*: HRABAN. *car.* 38,4 plus quia – a valet quam vana in imagine forma. 38,24 petram Dominus legis cum – e sculpsit *eqs.* CARM. *imag.* 11,4,1 – ta qui sophie querit cognoscere vere. CARM. *Ratisb.* 41,34 – e . . . sacro te nobilitavit Apollo. *al. nuntius – Botschaft, Aussage*: HRABAN. *car.* 2,2,5 qui habet . . . aures, . . . audiat . . . , apertas, quid dicat sanctus spiritus aeclesiis; cui psalmista pari concordat – e. **b verbum** – *Wort*: WALDR. *car.* 3,68 quod minus aut maius scriptor depinxit anhelus, rado vel adiungo, placeant ut – ta domno. CARM. *imag.* 21,3^h rithmus – arum servit organa symphoniarum. PAUL. *DIAC.* *car.* 22,46 sic fantur – ta vestra ‘cave’. WILLIR. *cant.* p. 125,28 crimina per veteris damnantur – ta legis. *c nomen – Name*: VITA Landel. *Laub.* 422 a loculo iam – e pretitulato miles discessit. *fort. add.*: EPITAPH. *var.* II 101 illius in byblo celesti nominis Hesso . . . – a Deus . . . legit. **d titulus, epitaphium** – (*Grab*)–*Inscript*: EPITAPH. *var.* II 124, 14 (ed. Westerbergh p. 30) hiis pete, qui nostrum, advena, – a vides. **e plur. i. q. epistula – Brief: EPIST. *Worm.* I 15 p. 32,22 (vs.), miserat has – as vocitatus ‘nobile clamans’. 3 *ars grammatica – Grammatik*: BONIF. *car.* 2,36 – e doctor. SMAR. *car.* I 1,1,49 ignotos calles dinoscere – ae (*sim.* 1,1,58). EKKEH. IV. *car.* *var.* II 5,11 eloqui partes quieant et – is (gloss.: grammaticae) artes. CARM. *Cantabr.* A 37,4 hinc fluit – a prima, hinc poetica ydra. *al. plur. sensu sing.*: CARM. *Scot.* I 9,2,7 – ta discipulis dictabam (*sc. Donatus*) scripta libellis. CARM. *de Cass.* 551 – bus . . . cati vitam scripsere magistri.**

II *de pondere i. q. scripulum – Skrupel*: ANTIDOT. *Glasg.* p. 129,35 salis capodicos gramam I. PAUL. AEGIN. *cur.* 65 p. 41,7 addentes et piperis gramatos (3,18,3 p. 163,1 γράμματος) medium. 176 p. 101,23 quantitas . . . lapidis quantum – a. 255 p. 203,30 datio moderata gramata II, perfecta gramata III. *ibid.* *al.*

2. **gramma**, – ae f. (γραμμή) *gen. sg. -atis*: l.43. *linea – Linie*: RADBERT. *Matth.* 3 praef. 21 usque ad vitalis – am circuli. GERB. *geom.* 2,2 superficiei . . . extremitas sive terminus linea seu graece – a (gramina *var. l.*) est. CARM. *imag.* 21,9,2,4 secundus honor apicis, ut telon paret – tis.

***grammata**, – ae f. (γράμματα; cf. *DuC.* s. v. gramata) *limbus pretiosus, acupictura – Zierbesatz, Stickeret*: SABA MALASP. *chron.* 4,13 p. 198,10 suspensis ad cordas stropheis, flec-tis, destrocheriis, perichelidibus, arbitris, – is (gemmatis *var. l.*), armillis, frisiis.

grammatica, grammaticae v. grammaticus.

grammaticalis (grama-), – e. *ad grammaticam pertinens – grammaticalisch, Grammatik*: ALBERT. *M. summ. theol.* II 4,15,1 p. 204^b,14 si – is distinctio sufficeret ad constitutionem personae, ligna essent personae. SALIMB. *chron.* p. 186,9 divina scriptura regulis grama-bus nec supponitur nec constringitur. p. 264,27 eo modo, quo pueri, qui instruuntur in scolis a magistris grama-bus, solent facere, cum *eqs.* *usu subst.*: ALBERT. *M. eth.* I 117 p. 104,40 qui operatur grammatica, id est – ia . . . , est grammaticus.

***grammaticellus** (-tellus), – i m. (grammaticus) (*parvus*) *homo grammaticus – (kleiner) Grammatiker*: GUNZO *epist.* 17 p. 53,16 maluit indoctus monachus fraude – us (-tellus *var. l.*) videri quam scientiam artium saltem extrinsecus adipisci.

***grammatico** (grama-), – avi, – are. (grammaticus) *regulas grammaticas adhibere – die Regeln der Grammatik anwenden*: CHRON. *Basil.* a. 1160 p. 293,36 (vs.) nunquid peccavi, nunquid male grama-vi, si *eqs.* ALBERT. *M. sacram.* 18 p. 13,75 ad – andum non oportet inesse duos habitus grammaticae. *sent.* 4,23,19 p. 26^b,35 falsa est illa: ‘cui convenit actus, illi convenit habitus’ et Aristoteles dat instantiam, quod non grammaticus – at et non medicus medicat.

grammaticus (grama-), – a, – um. (γραμματικός) *script. cr.:* p.772,8. *gen. sg.:* masc. – is: p.770,70. *f. -es*: p.772,56.

adde EKKEH. IV. *bened.* I 42,12. *compar.:* l.25. *in tmesi:* l. 33.

I adi.: A *de rebus i. q. ad scientiam litterarum pertinens – die Sprachlehre betreffend, grammatisch, philologisch*: 1 in *univ.*: a *proprie*: DIPL. Karoli M. 112 qualiter cedimus . . . viro . . . Paulino, a r t i s – e magistro (ALCUIN. *epist.* 145 p. 233,2 novas – ae artis regulas excogitare. *persaepe. v. et l. 40. vol. I. p. 982,54*). ALCUIN. *epist.* 121 p. 176,34 alios – ae (c-*var. l.*) subtilitatis enutrire pomis incipiam. AGOB. 18,7 omnia secundum disciplinam – am proferre. EINH. *epist.* 57 p. 138,11 grama-a et rethorica ceteraque liberalium artium studia vana sunt. WALTH. *Spir.* *Christoph.* II 1,19 – is opibus me tercius applicat annus. WOLFHER. *Godeh.* I praef. p. 168,24 me . . . – ae litterationis informatione . . . imbutum. *al. b in imag.*: ALDH. *epist.* 5 p. 493,6 Theodorus . . . ceu aper truculentus . . . perniciter – o dente . . . rebelles falanges discit. UFFING. *Ida proem.* si quid in hoc opusculo incompositius indoctiusve – o incedit tramite. 2 *Latinus – lateinisch*: YSENGRIMUS 5,550 ‘cum’ teutonice accentu succlamat acuto nolens – a dicere voce ‘veni’. 5,556 iactans in vincula, donec – am (*sc. vocem*) scissent (*sc. bidentes*), pertulit ire reas. **B de hominibus i. q. scientiae litterarum peritus, litteratus – in der Sprachlehre bewandert**: CARM. *var.* III C 4,14 (MGPoet. V p. 647; s. X.) Tullius et multi rhetores nectare culti et cum – is studio Donatus amicis. ALBERT. *M. praedicam.* 5,12 p. 267^a,1 unus alio dicitur – ior, qui magis habet – am.

II *subst.*: A *masc. i. q. litterator, litterarum doctus, philologus – Grammatiker, (Sprach-)Gelehrter (def.: l. 30)*: 1 *gener.*: a *proprie*: a *usu communi*: ERCHANB. *gramm.* p. 3,2 gramma . . . grece, quod latine littera sonat, inde – us litterator vel litteralis sive litteratus dici potest. OTFR. *ad Liuth.* 70 quae (*k et z litterae*) – i inter litteras dicunt esse superfluas. CARM. *libr.* III 32^a,1 gramma- legendo – ticum Christi- lector sapis – anum. RUP. *Tuit.* *vict.* 11,2 p. 342,24 qui modus locutionis apud – os dicitur tapynosis. OTTO FRISING. *chron.* 4,8 hisdem diebus Victorinus rethor et Donatus – us Romae clari habentur. ALBERT. *M. Iob* p. 11,34 inter – os, qui recte, et rethores, qui ornate, . . . et philosophos, qui sapienter . . . loquuntur. *persaepe. v. et p. 771,58. 69. 773,14.* **β pro cognomine**: BENED. *ANDR.* *chron.* p. 181,2 erat . . . vir prudentissimus grama-e artis inbutus, unde ad Romanum populo Benedictus Grama-us est appellatus. GREG. *CAT.* *chron.* I p. 314,20 a tertio latere terra Demetrii G-i. CHART. *Ital.* *Ficker* 122 p. 165,18 quam (*litem*) . . . faciebat Mantuanus, filius Iohannis Grama-i. γ *de Prisciano*: ALBERT. *M. metaph.* 4,1,4 p. 165,68 omne nomen substantiam cum qualitate dicit significare’ – us (*i. Priscianus*); . . . modos potius quam res attendit – us. **b in imag.** *de Christo*: ALBERT. *STAD.* *quadr. prol.* p. 124 iste . . . liber constat octo partibus, quas iterum ad plenum intellectum noster grama-us ad suos discipulos est executus; qui grama-am nostri grama-i legerit, . . . videbit, quod *eqs.* (*sim.* 2sq.). 2 *iur. de cancellario*: ACTA *reg. Burgund.* 119 (a. 1026[?]/28) ego . . . Gualterius – us recognovi. **B fem. i. q. ars – a, litteratura – Grammatik, Sprachlehre**: 1 *proprie*: a in *univ.*: SISEB. *Desid.* 2 plenissime – a edocatus. AGOB. 18,8 contra – am loqui. EKKEH. IV. *bened.* I 42,5 – es normas probat ille (*Petrus piscator*) minus fore firmas. EPIST. *Meginh.* 12 quod regulas grama-e ita studio flagitatis (*sc. frater*). ADALB. *SAMAR.* *praec. dict.* p. 31,14 – a . . . , cum sit recte loquendi scientia *eqs.* SALIMB. *chron.* p. 236,32 qui (*frater Ghirardinus*) in Sicilia creverat et in grama-a rexerat. ACTA *imp.* Winkelm. I 990 p. 741, 26 magistri rationales . . . habeant coercionem super notariis . . . in inponendis . . . penis levibus ex falsa – a, falsa scriptura *eqs.* *persaepe. v. et p. 771,67. vol. III. p. 565,33. 593,45.* **b specat ad scientiam, peritiam**: ALBERT. *M. praedicam.* 5,12 p. 266^b,38 et – am et alias qualitates . . . secundum magis et minus inesse. *v. et l. 26.* 2 *alleg. et per prosop.*: GUNZO *epist.* 10 p. 39,18 putat fortasse tumidus monachus – am ceu vile quiddam cucullo suo contineri. FROUM. *car.* p. XII,37 primus G-ae titulus reseratur idalmae. PETR. *DAM.* *epist.* 21 p. 203,11 mea . . . – a Christus est. HONOR. *AUGUST.* *anim.* 2 prima . . . civitas est – a, per quam petenda est patria. *al.* 3 *in imag.*: HONOR.

AUGUST. sigill. 5 (PL 172 p. 509^B) in hac significantia est mea intransitiva -a. v. et p. 772,50. 4 meton. i. q. liber de arte -a scriptus – *Lehrbuch der Grammatik*: EINH. Karol. 29 p. 33, 14 inchoavit et -am patrii sermonis. ERCHANB. gramm. p. 8,7 dicimus arithmetica Nicomachi, -a Aristarchi. CATAL. biblioth. Becker 22,412 -a Albini. 22,413 -a Adalodi. 22,417 -a sine auctore. al. C neutr. i. quod ad scientiam litterarum pertinet – *Grammatisches, Sprachliches*: IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 155,12 liberalium artium doctrinis et -orum studiis ingenio capaci dare coepit laborem. VITA Boniti 2 (MGMer. VI p. 120,13) cum ... esset ... -orum inbutus iniciis eqs. ADALB. Samar. praec. dict. p. 58,28 ex paucorum -orum seminibus grandia complere horrea. ALBERT. M. eth. I 117 p. 104,47 'contingit' ... aliquem non-grammaticum, ut 'faciat' ... aliquid '-um', sic ut recte scribere litteras. metaph. 6,2,2 p. 307,72 'utrum idem' sit vel 'diversum musicum et -um (p. 1026^b, 17 γραμματικόν) et musicus' et 'Coriscus'. v. et p. 771,57.

adv. grammaticae. 1 secundum artem -am – gemäß der Grammatik, grammatisch korrekt: FOLCUIN. vita Folcuin. 12 monachus sanatus, quoniam -e (ni leg. -a) erat instructus, haec elegiaco metro comprehendit eqs. ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 42, 46 missas -e (gloss.: doceat [sc. Priscianus] legi). ABSAL. serm. 30 p. 179^A quae (sapientia divina) docet hominem non docte perorare, non -e loqui ..., sed potius detestari vitia. ALBERT. M. summ. theol. I 6,26,1 p. 188,55sq. quamvis ... -e dicatur 'albus, albior, albiissimus', tamen -e non dicitur 'qualis, qualior, qualissimus'. 2 latine – auf Latein, lateinisch: YSENGRIMUS 3,382 trisono ... explicat Reinardus ore ungarice, turce -eque loquens.

*grammister (grami-), -i m. (orig. inc.) ?scalpellum – ?Skalpell (cf. Galen. ed. Kühn II. p. 673 γραμμῆς) vel stilus (ad circumlinendum) – (Markier-)Stift (cf. L. J. Bliquez, Two lists of Greek surgical instruments. Symposium on Byzantine Medicine. 1985. p. 195): ARS med. 6,13 p. 31 (ed. Fischer) -r (codd. G, K p. 32 grami-, cod. B p. 31 γραμμοστήρ; v. notam ed. p. 35). Weber

gramnum v. granum. 1. grana v. granum.

2. *grana v. 2. *crama.

granarium (cr-), -i n. script.: grava-: l. 54. horreum – Kornspeicher, '(Getreide-)Kasten' (in imag.: l. 45): 1 in univ.: LEX Baiuv. 10,2 de illo -o, quod parc appellant eqs. TRAD. Frising. 1656 ut per singulos annos de suburbano fratum -o ... sibi (Paldrad) solvatur statutum sigalis modii III. CONR. EBERB. exord. 1,22 l. 75 de semine Domini benedicto ... multiplices sanctorum animarum manipulos ... caelestibus -is inferant (sc. viri Dei). CHART. Lux. VIII 14 p. 14,7 quinque maldros siliginis de c-o ... conventus singulis annis ... persolvendos ... deputantes (sc. archiepiscopus). persaepe. v. et p. 781,24. 2 spectat ad administrationem, dispensationem: REGISTR. abb. Werd. 8,15 p. 285,20 (s. XII.^{med.}) quorum (sc. minorum modiolorum) tres duos semper maiores modiolos -i faciunt. CHART. Gosl. II 118 p. 182,1 maldram salis mensure -i nostri ... persolvit Helenbertus. 119 p. 183,16 maldram salis mensure -varii Goslariensis eqs. REGISTR. Patav. I p. 350,2 curia ... solvens ... avene II mod. -i; item ordeii XX metr. -i, scilicet kastmetzen. al.

granarius, -ii m. administrator, magister horrei – Speicherverwalter, -vorsteher: WILH. HIRS. const. 1,22 p. 953^C pro signo -i, qui annonam recipit et servat eqs. CHART. Mog. A II 605 p. 999,6 ut officialis prebenda ad officium -i spectet. CHART. Turic. 498 super quo (curtili) domus -i est edificata. CHART. Stir. III 230 testes sunt Chunradus prior noster, ... Hainricus -us. al.

granata v. 1. granatus.

*granataria (-net-, -teria, -netteria), -ae f. (fort. per contam. ex granatus et granarium) horreum – Kornspeicher, Scheune: DIPL. Constantiae 59 p. 187,12 habet monasterium ... decimas debitas ... tinctorie, ... demanii, -etterie Grece et saline Rossani (v. notam ed.). CONST. Melf. 1,86 p. 261,3 mortitia et excadentias, grane-as (-erias, gramenteas var. l.), piscarias ... ad procurationis suae sollicitudinem revocabit procurator. pro nomine loci: INNOC. III. registr. 7,227 p. 400,18

dilectorum ... filiorum de G-eria ('La Grenetière') et de Bellofonte eqs.

*granatarius (-ne(c)t-, -ter-), -i m. (fort. per contam. ex granatus et granarium) ?script. -tor-: l. 9. administrator, magister horrei – Speicherverwalter, -vorsteher: WILH. HIRS. const. 2,44 p. 1104^A secundus (sc. suffraganeus cellerarii) est, qui annonam recipit, quem et -um vocamus. LIBER tram. 185,2 nullatenus ... lavabuntur (sc. vestimenta), ... nisi prius suggerat (sc. monachus) -o (-orio corr. ex geneatorio V). INNOC. III. registr. 6,3 p. 9,14 libertatem ... duorum matriculariorum, -etarii et cellerarii, quos habetis (sc. ecclesia sancti Lupi) in civitate Trecensi. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,9 quinque -ecteris et sexaginta servis curie nostre ... deputatis eqs. al.

*granateria v. *granataria.

granatim adv. (unumquidque granum) singulatim – Korn für Korn: WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1086^C frumentum, de quo futurae sunt hostiae, quantumlibet bonum sit naturaliter et purum, tamen -m eligitur (inde CONSUE. Marb. 212). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16,17 ipsum (cibum) inventum -m deglutunt aves.

*granatio, -onis f. (granum, cf. Stotz, Handb. 2, VI §55,2) medulla (nucis) – (Nuss-)Kern: ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 1,51 unus (sc. est Christus) in hac (sc. amygdala) trinus: nucleus (gloss.: scala), -o (gloss.: cherno), crinus (gloss.: hulsa).

granatios v. 1. granatus.

*granator, -oris m. (?retrograde a *granatorium, *granatarius formatum) administrator, magister horrei – Speicherverwalter, -vorsteher (pro nom. propr.: l. 33): TRAD. Frising. 1796^a (c. 1227/30) testes sunt: ... Chunradus mactator, Hermannus -r. REGISTR. Baiuv. A p. 182,27 huba -is ... avene XI modios (sc. solvit). p. 184,27 Geier II metretas, Tantzer IV, G-r IV (sc. solvit). REGISTR. Geisensf. 28 illis (ductoribus curruum) ... non datur (sc. panis), nisi reliquias ... dimiserint -i (chastnaer versio theod. eiusdem temporis). al.

*granatorium, -i n. (fort. per contam. ex granatus et granarium) horreum – Kornspeicher, '(Getreide-)Kasten': CHART. Wirt. II app. 1 p. 398,33 (a. 1138/52) frumentum ... illud, de quo XXX panes pauperibus parantur, de fratrum -o dabitur.

1. granatus, -a, -um. script.: gravet(us): p. 775, 8. -net(us): p. 775,9. ?form. gen. sg. -ios: l. 68.

I adi.: A multis granis, seminibus repletus – voll von Körnern, Samen: 1 in univ.: DYASC. p. 70^a semen eius (cy-nosbati) interius -um est. EGBERT. fec. rat. 1,1244 hac iam defunctos reparare putaberis arte, si filicem incolumis -am hoc videris anno. 2 malum -um i. q. malum Punicum – Granatapfel: a proprie de fructu: ANTIDOT. Lond. p. 19,26 caduco, mali -i quod est flore eqs. DIAETA Theod. 496 mala -a (malogranata var. l.) ventrem stringunt. CIRCA INSTANS p. 264^v malorum -orum alia sunt dulcia ..., alia acetosa. saepe. v. et p. 775,12,20. b translate de ornamentis ad similitudinem mali -i formati: CATAL. thes. Germ. 82,17 (a. 870) mala -a argentea II (sc. repperimus in thesauro). B rubeus – rot (de lapidibus, cf. p. 775,14): MARB. RED. lap. 215sq. sunt (sc. hyacinthi lapides) -i (rubei CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,7), sunt citrini venetique; ... -os (-a CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,7) praefert gemmarum quisque peritus. ARNOLD. SAXO flor. 3,44 (ed. Rose) sunt tres species (sc. hyacinthi aquatici), scilicet -i et citrini et veneti (v. notam ed.). CATAL. thes. Germ. 31,25 unus (sc. anulus) cum iacincto -o magno. PS. ARIST. lap. I p. 203,8 est ... quidam lapis -us circumquaque, qui proficit glarea. C ad similitudinem granorum, pastillorum formatus – zu Pastillen geformt: v. p. 782,49.

II subst.: A neutr. (fem.: l. 69. p. 775,8): 1 malum Punicum – Granatapfel: AESCULAPIUS 11 p. 15,38 vinum -i cocum et spissum eqs. ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,23 rose flos, galla, cortice -ios tre exilobalsamo, squinantus. ARS med. 1 p. 418,19 habet (sc. Hygiaea in simulacris) ... phialam et -am, (cum -i var. l.). BERNH. PROV. comm. 5,1 p. 286,21 turiones, -i acetosi, fraxinus ... in fomentis rubet in crispellis vel alio modo detur (in loco dub.). BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p.

[Mandrin]

107^C ut sumatur -um dulce et coquatur in vino Pontico. *al. v. et l. 6. in nomine ficticio (usu alch.):* TURBA phil. 24 regite ipsum (sc. *plumbum*, i. *argentum vivum*) auri colla et -orum syrupo, donec confringatur (cf. 22 p. 133,6 residua imbuite /sc. *confectionem*) aqua, donec decoctione ... conteratur et fiat similis syrupo -orum). 2 *color rubeus* – rote Farbe, Rot: MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores ... clari hii sunt: ... viride Grecum, -vetum Indicum, brunum. p. 189,8 -vetam (-etum HERACLIUS II 58 p. 97,4) incides de viride, matizabis de albo plumbo. cf. l. 20. 3 *granum* – Korn: BERENG. TREV. serm. 2 (PL 160,1021^D) malum ... Punicum ... idcirco malum -um dicitur, quia multa -orum numerositate redundat. B masc. (l. 17,22) vel neutr. i. q. *lapis pretiosus rubeus* – roter Edelstein, 'Granat' (de re v. H. Lüschen, Die Namen der Steine. 1968. p. 231sq. et p. 247sq. s. v. 'Karfunkel'): VISIO Tnugdali p. 52,2 lapides ... erant cristallus ..., ametistus, turcatus atque -us. CATAL. thes. Germ. 111,41 capsula -is de auricalco. ALBERT. M. miner. 1,2,2 p. 16^b,7 si ... fumus supernatans fuerit obscurior aliquantulum, erit color eius (sc. *lapis*), quem vocant -um, eo quod ad modum grani mali coloratur; et hos omnes tres vocat Aristoteles carbunculos, et nobiliorum ... inter hos dicit esse -um. Ps. ARIST. lap. II 4^{tit}. de -o: hic lapis est rubeus, sed non est sicut rubinus, quia eqs. *al. v. et p. 774,57. cf. malogranatum.*

2. *granatus v. 2. *crama.

[3. *granatus* v. melicratum: ANTIDOT. Sangall. p. 80,15. p. 88,45.]

*grancia v. *granica.

grandaevitas (-dev-), -atis f. c. gen. *inhaerentiae*: l. 31. (*summa*) *senectus* – (hohes) Alter: THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 p. 410^A pro annositate mea -e scilicet me esse autumans ... mihi persuasit (sc. *abbas*), quatenus eqs. CHRON. mont. Ser. p. 138,41 quorum (*seniorum*) dictis -evitas fidem faciebat. meton. in allocutione honorifica: EPIST. Teg. I 115 vestram vereor -evitatem inquietare, si eqs.

grandaevus (-devus, -divus), -a, -um (-is, -e: l. 59.60). 1 *adi.*: a *longaeus*, *diuturnus*, *pergrandis natu* – langwährend, -dauernd, hochbetagt: a *proprie*: HRABAN. epist. 50 p. 505,2 qui licet numquam aliquid fuerim, longe tamen propter -devam aetatem modo aliud sum quam eram. HROTSV. Pel. 171 (ed. Berschin) patriam prestat me (sc. *patrem*) linquere caram ... quam te (sc. *filium*) -deve vinclis spem tradere vite. DUDO hist. 3 p. 181,8 (ed. Lair) -i situs diuturnitate consumptus non valet Rollo regno ... auxiliari. BERTH. chron. B a. 1060 p. 189,8 quidam Belo fratrem suum Andream regem iam -devum regno expulit. MAURUS progn. 32 p. 45^b,47 'plures ex hiis, qui -ivi sunt', id est grandis evi ut senes 'eqs.' *al. per ex-allagen*: IOH. NEAP. Sever. 16 cui (sc. *regi*) ... in ipso strato (i. *lecto*) sine mora furenti quidam -a imagine senex apparuit. 17. *β translate i. q. persapiens, prudens, temperans* – erfahren, reif: HUGEB. Willib. 6 p. 105,19 XL et unius annorum aetate, iam gnarus et -devus, sacri episcopatus gradum accepit. Wynneb. 2 p. 107,13 inluster ille ... christicolus nondecim annorum aetate iam -devus eqs. WALAHFR. Otm. 5 vir venerabilis castitate, integer vitae ac morum maturitate -devus eqs. *al. b praevalente parte verbi 'grand-' i. q. magnus, nimius* – (sehr, zu) groß (de usu, forma v. Stotz, Handb. 4, VIII § 5. 7): RHYTHM. 39,18,2 ubi (sc. in Germania) sunt gentes ... -devi (-deve, -devo var. l.) corpore. MIRAC. Eparch. 14 (MG Mer. III p. 563,13) cum -devi metu, quod fraudare ceperat, presentavit (sc. *fur*). SIGEW. Mein. 41 post -am contritionem funditus exedit (sc. *morbis mamillam*). 2 *subst. masc. i. q. homo aetate proventus, adultus* – älterer Mensch, Erwachsener: DUNGAL. (?) carm. 9,2,3 aut puer aut iuvenis nullus inultus erit: -devi torquendi dulci carendo lyeo, at pigri infantes se-va flagella ferent. DUNGAL. carm. 17,26 ceu pia mater alit natos cum mente benigna, aescam -devis, lac rudibus tribuens. RIMB. Anscar. 35 p. 66,26 ipse adolescens ... senibus et -devis mirandus videbatur. CARM. de Frid. I. imp. 2657 ad -devos fallax se vertit erinis: 'eqs.'

grandesco, -ere. crescere, maiorem fieri, augmentari – wachsen, größer werden, zunehmen (fere corpor.; incorpor:

p. 776,3.7): FLOD. hist. 4,52 p. 455,13 inter manus eorum (*sacerdotum*) mollis coepit crescere cera et in magnam -ere quantitatem. EPIST. Ratisb. 6 p. 285,27 minarum -unt acerbitates. ALBERT. M. nat. bon. 248 p. 95,31 scyphus ... in nucis modum nihil aliud fuit in candelabro, nisi quia calamus in tribus locis -bat (habuit grandes celaturas A) in modum nucis (*spectat ad Vulg. exod. 37,20*). 251 obsequium ... -it in tribus, scilicet gratuito, voluntario et frequentia. animal. 13,84 vaccae in palustribus continue pascentes enormiter -unt. *al.*

10 *adi. grandescens*, -entis. magnus – groß: SEDUL. SCOT. carm. II 36,13 terribilis bello, -s corpore toto (sc. *Rotbertus*).

grandeus v. *grandaevus*.

grandiloquus, -a, -um. 1 *adi. i. q. sublimis, excellens* – erhaben, groß(artig), feierlich: a gener. (*accedente notione iactandi*): ALDH. epist. 4 p. 482,24 quos (*praecessores*) divina illustratos gratia fuisse -is assertionibus contestantur *sacerdotes*. MILO Amand. II 3,332 iam -os superat ratione sophistas. PETR. DAM. epist. 40 p. 507,2 illi ... -is et trutinatis verbis inserviant, qui favorabiles plausus hominum aucupari ... desudant. *al. de voce virili*: RUODLIEB I 76 exul (i. *Ruodlieb*) erat fortis membris facieque virilis voceque -us, in responso seriosus. b *rhet. de stilo -o in poesi* (de re v. F. Quadlbauer, Die antike Theorie der genera dicendi im lat. Mittelalter. 1962. p. 595qq.): CONR. HIRS. dial. 1202 Lucanus poeta ... curialem et -um modum in stilo tenuit. MIRAC. Otton. Bamb. I 17 summi ... regis opus non -am, sed veridicam exigit narrationem. meton.: HUGO TRIMB. registr. 163 hunc (*Persium*) sequitur in ordine belligraphus Romanus describens bella Punica, -us (*grandiloquens* G) Lucanus. 2 *subst. masc. i. q. sophistes* – Wortspieler, 'Sophist': IOH. SCOT. carm. 8,2,2 quisquis rhetorico verborum symarte gaudet, quaerat -os Tullia castra petens. EPIST. Ratisb. 6 p. 293,4 cessent -i, qui nolunt cum Hieronimo leguminibus et oleribus pasci. GERHON. psalm. 64,142 p. 222,23 ubi nunc illi sunt -i, qui se extulerunt adversus veram magnitudinem scientie Dei?

**grandinatio*, -onis f. (*grandinare*) *grando* – Hagel: EPIST. Ratisb. 24 p. 354,15 imitemur beatum Nabaioth, quem nec lapidum -o nec regalis pecunia coegit, ut paternel vinee hereditatem commutaret (*spectat ad Ambr. off. 2,5,17*).

40 *grandineus*, -a, -um. 1 *ad grandinem pertinenens, grandini similis* – zum Hagel gehörig, dem Hagel ähnlich, Hagel-: a *proprie*: CARM. cod. Vat. (5330) 19,8 frigore perfidie mens obdurata maligne nomine -o figuratur rectius. ARNULF. MEDIO. gest. 2,13 p. 159,9 crebris fulminum ictibus et -a tempestate correptus a cepto desistens recessit *Chunradus* merens. THADD. FLORENT. cons. 13,18 cognoscitur ... sperma aptum ad generationem, si sit album, spissum, -um, non aquosum. b *translate de parte oculi iunctura humor* -us i. q. *lens* – Linse: ALBERT. M. animal. quaest. 1,29/31 p. 98,52 oculus componitur ex tribus humoribus et septem tunicis ...; humor glacialis vel crystallinus vel -us ... situatur inter vitreum a parte interiori et albugineum a parte exteriori. 2 *in lusu verborum i. q. grandis* – groß: METELL. exp. Hieros. 6,288 equus ... cerata faleras deluserat aure sonoras, per quas -us crepitabat ubique Typhoeus. cf. *grandinosus*.

grandino, -avi, -atum, -are. usu refl.: l. 69. *grandinem emittere* – hageln (lassen); trans. i. q. *grandinibus laedere* – durch Hagel schädigen, 'verhageln': l. 63,64). 1 *proprie*: a *strictius*: BENZO ad Heinr. IV. 1,24 p. 166,19 Deus aliquando tonat et non -at; si vero, qui tonitrua audierint, in iniquitate sua permanserint, iusto iudicio super eos tonat, -at et fulgurat. CAES. HEIST. hom. exc. 217 cum ... segetes ... eius (*militis*) -rentur eqs. ALBERT. M. veget. 7,19 hoc (sc. *aquam ex grandinibus nocivam esse plantis*) ... videmus in terris -tis eqs. b *latius i. q. telis ad grandinem instar emissis obruere* – mit einem Geschosshagel zudecken: ROLAND. PATAV. chron. 10,7 fideles nostri ... cum prederiis et balistis die ac nocte -ant proditores. 2 *translate i. q. evertere* – vernichten: EKKEH. IV. bened. I 42,57 tempore quo ecclesia se -at inter oborta (gloss.: vera cum semivera rixando), pernociuit fidei hereses trina arte potiri. EPIST. Meginh. 27 p. 224,31 dux Saxonie marchionem de Stada graviter multavit ipsumque Stada tetra vastatione -vit.

[Mandrin]

grandinosus (-dosus), -a, -um. *ad grandinem pertinens, grandini similis – zum Hagel gehörig, dem Hagel(korn) ähnlich, Hagel-:* 1 *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 220,13 tempus pluviosum, -um, nivolum . . . malum est. *al.* ALBERT. M. animal. 9,20 quod sperma sit glandulosum et -um . . . , quod sit quasi compositum ex glandulis et partibus grandinis mollibus. 2 *translate:* a *de parte oculi iunctura* humor -us *i. q. lens – Linse:* ALBERT. M. summ. creat. II 2,20 p. 171^a, 39 est . . . in oculo duplex humor, quorum unus est in acie, dicitur crystallinus propter puritatem, et glacialis sive -us propter frigidum complexionale dominans in ipso. b *de osse pedis* ('Würfelbein'): IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 p. 36,29 quorum (sc. ossium pedis) unum -dosum dicitur. ALBERT. M. animal. 1, 298 ex parte . . . silvestri pedis continuatur os quoddam, quod vocatur -um, et est exagonum in exteriori pedis. *cf.* grandineus.

*adv. *grandinose. modo grandinis – wie Hagel:* ALBERT. M. miner. 5,1,2 p. 99^a,24 ubi stat calor solis in fundo, convertitur (sc. aqua maris) in salem, qui est magnorum granorum sicut nix quaedam -e convoluta.

***grandio** v. *guarento.

grandis, -e. *script.:* cr-: RHYTHM. de Pipp. 15,1 (MG Poet. I p. 117). grad(is): l.68. *form. sing. fem.: nom. -e: l. 49. abl. -a: l.57. adde REGISTR. Trident. IV p. 282,34.*

magnus, multus – groß, viel. I *adi.:* A *de quantitate, multitudine:* 1 *de anim.:* a *de magnitudine corporis vel partium eius:* AGNELL. lib. pont. 62 p. 232 l. 3 rubicundam habens (sc. Ursicinus episcopus) faciem oculosque -es. PS. HIPPOCR. phleb. 62 qui (sc. homo) . . . -es habet venas . . . , securus auferis sanguinem (sc. eius). GERHOF. novit. 4,41 que (natura humana) tanta est in minimo infante quanta in -issimo gigante. *al. pro cognomine:* TRAD. Ratisb. 850 (c. 1149/60) testes: . . . Chünradus filius Adalberti -is. b *de multitudine hominum:* EIGIL Sturm. 15 p. 148,16 omnes loci illius habitatores c o n c i l i u m -e inierunt, quatenus eqs. (HELM. chron. 30 p. 57, 19). 23 p. 158,15 (cod. W) congregato . . . -i exercitu . . . Saxoniam profectus est Karolus (THIETM. chron. 6,26. *al.*) POETA SAXO 1,441 terga dedit (sc. gens Saxonum) numero Francorum territa -i. BRUNO QUERF. Adalb. A p. 30,4 baptizat populum (sc. Polonorum) -em nimis. THIETM. chron. 4,73 p. 216,8 Rambaldus . . . collecta multitudine -i . . . circumdedit villam. *al.* 2 *de rebus:* a *corpor. (in imag.: l. 46):* a *gener.:* EIGIL Sturm. 21 domos omnes monasterii recentibus columnis et -bus trabibus . . . corroboravit. WALAHFR. Wett. 844 ne lingua torpente palam depromere visa non possim, quae tam -i (-is var. l.) sub mole minarum sunt iniuncta mihi . . . ca-nenda. ANNAL. Xant. a. 864 p. 21,4 villam regiam -em incenderunt (sc. praedones). saepe. *in nomine loci:* DIPL. Otton. III. 304 p. 731,35 quae (corticella) appellatur Vallis -e. CHART. Lux. II 10 ego Henricus comes G-isprati ('Grand-Pré') eqs. *al.* b *medic. de pulsu (de re v. LexMA. VII. p. 325sq. s. v. 'Puls'; sed cf. l.68):* PS. GALEN. puls. 259sq. lithargicis pulsus est -is et rarus cum levi ictu . . . ; -is (ingens var. l.) pulsus est, qui per longitudinem et altitudinem motus arteriarum tetenderit (item cod. Vr 240sq.). b *incorpor.:* a *in univ.:* VITA Arnulfi 26 sacrum corpus illius (Arnulfi) . . . cum reverencia et -a (A1, -e B2a, -i rell.) exultatione sepulturae recondunt. VITA Adalb. Prag. A 25 gens . . . sceleratissima . . . in odium sui nominis -e nefas peregerunt. LAMB. LEOD. Matth. I 1911 feria paschalis tricesima septima Gallis est celebris -ique satis replicata honore. persaepe. v. et p. 778,55. b *longus – lang:* WALAHFR. Wett. 287 -is (magna R) . . . perfecta est lectio fratri. THIETM. chron. 6,94 ob lucrum animae laborem subiit Brun diversae ac -is viae castigans corpus inedia. THEOD. loc. sanct. 424 due -es porriguntur linee literis Grecis per totum descripte. *de aetate:* p. 775,47. γ *fortis – stark:* PS. GALEN. puls. 85 quibus . . . inguinum dolor moverit febrem, pulsus eorum maximus et -is (gradi, gracilis var. l.) ictu et velox atque spissus (per pravam interpr.; cf. Galen. XI. p. 135q. ed. Kühn). TRACT. de caus. mul. 49 ad mulierem, cui . . . febris -es accedent, purgare oportet eqs. 76 si . . . cauma -is cancrum esse ostendit eqs. THIETM. chron. 7,28 canes . . . ut -i turbine retroacti

reversi sunt. *de voce, strepitu ('laut'):* ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 77,28 nunc exili, nunc -i voce clamitans (sc. filius a diabolo possessus). CHRON. Salern. 93 cum -i strepitu eorum (sc. Beneventanis) obviam exierunt Agareni. CARM. Cantabr. A 20,4,2 protulit asina -em (magnam cod.) plangendo vocem. *al.* d *vehemens, acer – heftig, hitzig:* CHART. Turic. add. 372^a p. 37,5 (a. 1212) de gestis hominum -is et dura in posterum emergeret calumpnia, nisi eqs. (sim. CHART. Carinth. II 561 p. 26, 25. CHART. Pomm. 426). *al.* CHART. Lac. 4-is questio . . . emergeret, nisi eqs. (sim. CHART. march. Misn. III 316 p. 226, 14. *al.*). ε *acerbus, molestus, durus – bitter, beschwerlich, hart:* ANNAL. Lauresh. a. 764 hibernus -is et durus (CHRON. Alam. a. 4713 [MGScript. XIII p. 260,33]. hiems -is ANNAL. Sangall. I a. 764. ANNAL. Quedl. a. 764). EINH. (?) 15 Marc. et Petr. II 68,3 tu (sc. iudex) . . . -es poenas comminaris christiano populo. THIETM. chron. 7,37 iste (Sven) cum -i labore sui et contemporarium . . . diu conversatus . . . morte tarda depremitur. *al. ellipt. de verberibus:* EKKEH. IV. cas. 88 p. 182,5 titonem semiardentem ab igne . . . citius rapiens (sc. minister) -es sine numero nudo (i. fraudatori) infregit. B *de qualitate:* 1 *de hominibus i. q. nobilis, potens – edel, hochstehend, mächtig:* DIPL. Otton. III. 155 p. 567,6 ut nullus dux . . . aut alia aliqua iudiciaria persona modica sive -is . . . de hoc se intromittere presumat. TIT. metr. IV 15 gens subiecta parem te (sc. principem) sentiat, effera -em. DIPL. Heinr. IV. 71 ut hanc . . . donationem nulla persona -is aut parva . . . audeat infringere (75. *al.*). DONIZO Mathild. 2,553 fugerat praesul ad -em comitissam catholicamque. 2 *de rebus i. q. gravis, insignis – wichtig, bemerkenswert, bedeutend:* a *in univ.:* WALAHFR. carm. 38,12 in manibus posuisti (sc. Ruad-bernus) animam nec -e putabas exitum . . . , si eqs. ANNAL. Sangall. IV a. 913 in purificatione sanctae Mariae . . . -e miraculum contigit, ut eqs. BERTH. chron. B a. 1076 p. 249,1 quid agendum super tam -i negotio foret. METELL. exp. Hieros. 3, 800 nec caderet Walo gratis et non sine -bus actis. *al.* b *pretiosus – wertvoll:* EIGIL Sturm. 22 p. 157,9 (cod. W) cum . . . rex iuvenis cunctos, qui patris sui prius honoribus praediti erant, -bus (magnis var. l.) muneribus in gratiam suam provocaret. LEX Frision. 3,6 si res (sc. furtiva) -is erat, in reliquiis iuret (sc. dominus servi furis).

II *subst.:* A *neutr. i. quod magnum, magni momenti est – Großes, (Ge-)Wichtiges, Bedeutendes (fere usu plur.; sing.: l. 48):* WALAHFR. Wett. 155 -ia, nate, petis (sc. Heliseus), fiat tamen ipsa voluntas. HERM. IUD. conv. 8 p. 96,5 Deus -ia (gaudia var. l.) . . . hominibus dare disponens prius eorum in prece perseverantiam probare . . . solet. STATUT. ord. Teut. p. 78,6 cavendum . . . est, cum vitam -ia, ne obruamur arena. CHART. Port. 261 si quis . . . pro -i vel pro parvo . . . conventum impetat. *al.* B *mascul. i. qui magnus, potens, fortis est – der Große, Mächtige, Starke:* ALDH. ad Acirc. 71,7 dum truido (sc. monocerus) -es (i. elephantas) et virgine vincor inermi. 93,4 gracilis -es soleo (sc. scintilla) prosternere leto.

adv. granditer. 1 multum, valde – sehr, in hohem Maße: IULIAN. TOLET. Wamb. 11 p. 512,5 quae res (i. nuntius claudis) -r (magnopere, grandi timore var. l.) tyrannum pavidum reddidit. EPIST. Lup. Ferr. 84 p. 84,25sq. quia -r deliquisti (sc. Nomenoius), -r bona exerce. GODESC. SAXO theol. 21 p. 286,6 tam -r tamque nimirum graviter ab illis primis parentibus nostris . . . offensa est vera lux, ut eqs. *al.* 2 *grandiloquo, grandi genere dicendi (utendo) – in feierlichem Stil (de re v. F. Quadlbauer, Die antike Theorie der genera dicendi im lat. Mittelalter. 1962. p. 195sq.):* HINC. epist. 184^a p. 176,21 a nobis non est parvipendenda -r Leonis papae ad Leonem augustum de se scripta sententia. EPIST. Hann. 105 p. 175,19 -ius . . . et longe ambitiosius nonnulla dici possunt. 3 *vehementer, magna voce – mit Nachdruck, laut:* HRABAN. inst. cler. 3,33 non semper eas (sc. res magnas) debet orator christianus -r dicere, sed submisce, cum aliquid docetur, temperate, cum aliquid vituperatur (cf. Aug. doctr. christ. 4,96). HUMB. Sim. 2,19 p. 162,20 utinam hi milvi (i. simoniaci) . . . hanc nefandam vocem (sc. se sanctum spiritum vendere) sibi invicem lente et tenuiter insusurrarent et non proterve et -r inclamarent.

[Mandrin]

CHART. Argent. 11 (MIÖG 29 p. 591,5) ceperunt *litigantes* inter se -r altercari. *al.* 4 *superbe* – *übermütig*: METELL. peripar. 9,18 pro studio causas dant ambo (*sc. partes adversae*) -ius ausas; quid poterint, tractant, non quid dent acta, retractant.

grandisonus (-isso-), -a, -um. *script. grad-: l. 20.* 1 *sublimis* – *erhaben* (*spectat ad genus dicendi; in malam partem: l. 7.12*): CARM. var. I 34,27 non hic -i reboant figmenta coturni, sed pia veridici fulgent documenta magistri (*cf. Sedul. carm. pasch. 1,2*). RATHER. Metr. 5 l. 175 -is sanctum tuum quare non extuleras (*sc. Verona urbs*) modis? RUP. TUIT. trin. 37,4 l. 458 dicuntur ... in illo psalmo 'scripturae populorum', quia non ut Platonis litterae verbis -ae, sensibus pauperculae ..., sed cunctis populis propositae sunt. 2 *sonorus* – *klangvoll, laut* (*strepens* – *tosend: l. 17*): WALAHFR. (?) *carm. 50,1,11 te* (*sc. magistrum*) per -as laudet moderator hydraulas. VITA Meginr. 11 vocibus ... -is (-ssonis *var. l.*) replebant *corvi* silvas. HROTSV. Pel. 325 piscatores ... viderunt corpus ... inter -as agitari martiris undas. OLBERT. Veron. 8 p. 844^D nec sonum, licet -um, hauriebat *surdus* per conceptacula aurium. *al.* *per enallagam de ore*: YSENGRIMUS 4,500 currere -o (*grad- D*) ter iubet *tanitor* ore senem. 3 *de homine i. q. disertus* – *beredt* (*spectat ad Verg. ecl. 2,6sq.*): MART. VALER. buc. 3,7 nunc etiam non -o summissus Iolle sciris (*sc. Moeris*) ab infami meruisse peculia dono?

granditas, -atis *f.* *magnitudo* – *Größe, Ausmaß*: WALAHFR. exord. 27 p. 511,23 hoc (*sc. baptisma per solam asperisionem*) ... solet evenire, cum provectionum -s corporum in minoribus vasis hominem tingui non patitur. RATHER. prael. 5,1 tam enormis in isto (*sc. aestu*), quem ... transnavimus, -is subierimus chimbam, impares vel de ceteris finibus concedentes carinas. *al.* *epist. 19 p. 109,14 ex quo* (*pallio*) paraturam cuiusmodi -is ... valetis (*sc. episcopus*) excidere. GESTA Ern. duc. II p. 335,8 ad considerandum -em corporum giganteorum cunctus exercitus ... advolavit.

***granditia**, -ae *f.* (*ital. grandezza; cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1859^a*) *res magnifica, pretiosa* – *Kostbarkeit*: LANZIL. lament. (MGScript. XXII p. 374,26; s. XIII.^{med.}) amisit Viterbium multas -as et divitias.

grandiusculus (*grad-*), -a, -um. (*satis*) *magnus* – (*ziemlich*) *größer* (*de aetate: l. 41.44*): CONC. Karol. A 39^B,22 p. 453,11 postquam -a (*grad- var. l.*; *grandicula* [*grandiuscula*, -a *var. l.*] *Hier. epist. 107,7*) fuerit (*sc. monialis*) et in exemplum sponsi sui sapientia, aetate et gratia ... crescere coeperit *eqs.* HARTW. Emm. 8 iam natu -us sic libros <h>ausit avidus, ut *eqs.* CHART. Steph. Wirz. 199 p. 204,26 (*spur.?*) ex ... duobus (*sc. iugeribus*), que -ę steriliter sunt, terciam partem fructuum ... exsolvat *Rudegerus*. ALBERT. M. animal. 23,71 p. 1469,32 secundo anno parvae aves in magis -as commutentur et tertio iterum in maiores. *al.*

grandivus *v.* *grandaevus*.

grando, -inis *f.* *gen. pl. -dium*: HILDEG. phys. 6,17 (*var. l.*). *χάλαζα* – *Hagel* (*schlag*): 1 *proprie: a strictius* (*de imbribus* [*Hagelschauer*]: *l. 59*): WALAHFR. Mamm. 22,28 veluti summis cum montibus ingens -o cadit. HONOR. AUGUST. imag. 1,65 stille pluvie ventis et frigore congelatę in aere coagulantur et in lapillos -is, (lapides -es C) mutantur. CHART. Carinth. V 332 p. 202,6 quicquid ... per pestilenciam vel -em seu per guerram ... singulis annis defecerit *eqs.* ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,34 -es IV ... ceciderunt; ex quibus una lapides habuit ut ova gallinarum. *persaepe. v. et p. 777,6. 780,10.* *in nomine avis*: ALBERT. M. animal. 7,41 qui (*anser*) *albi* anseres -is sive nivis vocantur. *de granis glaciatis singulis* (*Hagelkorn*): SERMO de Const. 1,11 (MGScript. XXX p. 1018,25; a. 991) venerunt pluviae et -es velut lapides (2,9 p. 1022,3). *b latius de casu lapidum, telorum sim.*: WALAHFR. Mamm. 24,6 fit -o sine imbre, saxa volant sanctumque ruunt. EKKEH. IV. bened. I 3,6 assit (*sc. s. Stephanus*) in his festis (*i. die natali*) lapidum sub -e testis. METELL. exp. Hieros. 3,996 -o sagittarum super irruit omnigenarum. 4,122 -e ferata (*i. spiculorum*) resonabant omnia tecta. *al.* 2 *in imag. et alleg.*: STEPH. COL. Maurin. 2 videres ossa (*sc. martyris*) passionis -e quassa. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,229 ut, quę-

cumque meum sepeliverit arida (*i. terra*) corpus, -is atque tue (*sc. Dei*) fluctus non senciat irę. GERH. AUGUST. Udalt. 1,9 l. 93 ne subito iactantiae -e in eis necaretur (*sc. seges virtutum*). ALEX. MIN. apoc. 8 p. 128,27 per -em intelligitur ira eius (*Dei*; *spectat ad Vulg. apoc. 8,7*). *al.* ?*adde de ira hominis*: EKKEH. IV. bened. I 7,11 regem pande (gloss.: o diacon) datum, sub Herodis -e natum. 3 *translate: a de passione quadam oculi* (*Lidspaltenfleck, 'Pinguicula'*): CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^v -o est humiditas congelata in interiori palpebra sicut -o alba. GLOSS. Roger. I B 3,4 capit. p. 666 de -e nata in supercilio. BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,11 multoties ex grossa superfluitate in palpebra quędam oritur infirmitas, quę vocatur -o. *b iunctura* -o glacialis *i. q. lens* – *Linse*: PS. GALLEN. anat. 6 p. 183^D est ... crystallinus humor (*sc. in oculo*), qui -o glacialis ab Aristotele appellatur, quia in forma et colore est similis glaciei. *c de substantia a tussientibus exspuita*: PAUL. AEGIN. cur. 162 p. 91,9 Galienus ... in diuturnis tussibus narrat -um (3,28,1 p. 205,28 *χαλαζ(ων)*) quarundam reiecti-onem a thorace fieri.

20 **grandosus** *v.* *grandinosus*. ***grane(c)a** *v.* **granica*.

***granectarius** *v.* **granatarius*.

***granellosus**, -a, -um. (*granum*) *grano similis* – *korn-ähnlich*: IORDAN. RUFF. equ. p. 19,15 quando nascitur *equus* cum quadam superfluitate carnis -ae in cruribus. *ibid. iterum. cf. granulosis.*

25 ***granesco**, -ere. (*granum*) *granos, semina gignere* – *Körner, Samen hervorbringen*: SALIMB. chron. p. 511,20 ut dicitur in libro Iob ... : 'frumentum desiderat nubes' ... maxime quando florescit et -it (*inde* ALBERT. MIL. temp. 300 p. 560,21).

30 **granetar-** *v.* *granatar-*. **granetum** *v.* 1. *granatus*.

graneum *v.* *craneum*.

1. **graneus**, -a, -um. *granis cocci infectus, rubeus* – *mit Kermes gefärbt, (scharlach)rot*: SABA MALASP. chron. 9,2 p. 307,16 conscendit rex puppem -o aut coccineo colore rubentem, quam velabat superba tela scarletica rubicunda.

[2. **graneus** *v.* *aqua. adde ad vol. I. p. 836,715sq.* (*in nomine loci*): ANNAL. Altah. a. 1049 cum quo (*imperatore*) etiam papa ad Aquas Graneas ('Aachen') ad palatium pergat.]

40 ?***granfum** (-nsum) *subst.* (*theod. vet. krampf, kramph*) *rigiditas, spasmus* – *Unbeweglichkeit, 'Krampf'*: LIBER accip. 26,1 acceptor si -sum habuerit, hoc facies: *eqs.* (*v. notam ed. p. 1145q.*).

grangar- *v.* *grangiar-*. ***grangegium** *v.* **grangiaticum*.

45 ***grangeta**, -ae *f.* (**granica*, **grangia*) *granarium parvum* – *kleine Scheune* (*in cognomine*): CHART. Altaerip. 253 (a. 1196) testes: ... Wido de la G- ('Grangette', *v. notam ed.*).

***grangia** *v.* **granica*.

***grangiar** (-niaria, -garia), -ae *f.* (**granica*, **grangia*) 1 *magisterium horrei* – *Speicherverwaltung*: CAES. HEIST. mirac. I 11,2 p. 268,14 cum ... ad diversa electus fuisset *Meynerus* officia, prioratus scilicet, cellerariae, -ae *eqs.* 2 *horreum* – *Scheune, Speicher*: TRAD. Weiss. 258 p. 499,21 (a. 787) ego In-gobertus condonavi res meas ... hoc est casa stabilita et -niaria et de terra araturia iurnales viginti. 3 *fundus, villa* – (*Bauern-)*Hof, 'Grangie' (*fere de villis Cisterciensium* [*'Mönchshof'*]; *de re v. p. 781,30*): p. 781,35.

***grangiar** (-ga-, -gya-), -i *m.* (**granica*, **grangia*) *magister grangiae q. d., fundi* – *Hofverwalter, -vorsteher*: CHART. Rhen. med. II 205 p. 242,20 (a. 1202) testes: ... abbas Iustacius ... Sifridus -us. CHART. episc. Spir. 156 p. 172,15 testes: ... Heinricus -garius, Rudolffus monachus. CAES. HEIST. mirac. I 9,31 p. 188,15 erat *Ulricus* ... -us. CHART. Francof. 90 testes: ... Cunradus cellarius, Ortwinus -yarius. *al.*

65 ***grangiaticum** (*grannigna-*, -gegium, -ieium, -igium), -i *n.* (*cf. francog. med. grangeage; cf. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 499sq.*) *tributum* (*pro horreo collocando sim.*) – *Abgabe* (*für die Bereitstellung der Scheune o. ä.*): DIPL. Frid. I. 316^a p. 494,7 quatenus allodium ... in nullo regni nostri loco fotrum ... persolvat neque ullam angariam ... aut grannign-um ... debeat. CHART. Laus. 89 p. 122,30 villicus ... debet ... accipere pro

[Mandrin]

-eio octo cuppas frumenti. p. 123,3 potest *vilicus* ponere bladum capituli in domo sua ... et debet habere dictum -egium. p. 123,10 si grangiam non fecerit villicus ..., capitulum potest ponere bladum suum, ubi voluerit, nec ibi villicus accipiet dictum -igium.

***grangina** v. *granica.

***grangiola**, -ae f. (*granica, *grangia) *fundus parvus – kleiner Hof*: NARR. Ebr. (NArch. 6. 1881. p. 527,34; c. 1200) diffamatus est eis (*castellanis*) quidam servulus in quadam -a Eberacensium, quasi multas haberet pecunias. CHART. Helv. arb. 55 p. 89,7 inter -am, quae Vilarsel dicitur eqs.

***graniaria** v. *grangiaria.

***granica** (cr-, -neca) vel ***granea** (-nia) vel ***grangia** (-ncia, -ntia), -ae f. (cf. *ital.* grangia, *francog. vet.* granche) *script.*: gragi(a): BURCH. URSB. chron. p. 94,2 (*codd.*). -nigi(a): CAES. HEIST. Engelst. 3,16 p. 293,27 (*var. l.*). -nde(a): CHART. Walkenr. 136 (*var. l.*). -ndi(a): CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 273,6 (*var. l.*). -nz(a): IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 49,29. -gri(a): CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 273,6 (*var. l.*). -ici(a): l. 24. -gya: CHART. episc. Hild. I 540 p. 518,9. -gina: CHRON. Albr. a. 1113 p. 820,6.

1 *borreum – Scheune, Speicher*: LEX Alam. 76,2 si ... domus infra curte incenderit (*sc. aliquis*) aut scuria aut -ca (*c-var. l.*). 81,5 (rec. B) scuriam vel -eam (-iciam, granarium *var. l.*) servi si incenderit (*sc. aliquis*) eqs. CAPIT. reg. Franc. 128,30 repperimus in illo fisco ... spicaria quinque, -ecas III. CHART. Aquens. 30 l. 26 decimam ... recipere et in -giam canonicorum ... reponere (*sc. debet vilicus*). *al. v. et l. 3.* 2 *fundus, villa – (Bauern-)Hof, 'Grangie' (fere de villis Cisterciensium ['Mönchshof']; de re v. LexMA. IV. p. 1653sq.)*: CHART. Naumb. I 148 p. 129,12 (a. 1140) possessiones ... monasterii Portensis hec sunt: -gia Lochwitz eqs. CHART. Raitenh. 27 p. 29,23 (epist. papae) infra clausuras locorum seu -niarum (CHART. Sil. D I 60 p. 38,6 [epist. papae] -giarum. *al.* CHART. episc. Lub. 19 p. 24,24 [epist. papae] grangiarum). ACTA imp. Winkelm. II 3 p. 3,9 monasterium ... cum -gia Gacii et -cia de Septimo Rovedarii ... in ... tutelam recipimus (*sc. Otto imperator*). SALIMB. chron. p. 622,9 Bonifacius -tias monasterii ... occupavit. *persaepe. in nomine loci*: GREG. CAT. chron. II p. 66,23 pro solidis XV concessit abbas in G-ca ... vini mundi partem tertiam. CHART. Mog. A II 416 p. 675,26 que (*curia*) vocatur Nova G-gia (*'Neuhof'*; item CHART. Eberb. 31 p. 66, 17). 3 *alveus, domus apium – Bienenstock*: ALBERT. M. animal. 8,173 aldeam ... dico -giam vel curiam, in qua apes custodiuntur in multis alvearibus.

***granica** (gren-, -iz(i)a), -ae f. (*polonice* granica; v. Stotz, *Handb. 1, I § 41.6 et 2, VI § 48.3*) *form. decl. V.: l. 56. adde* CHART. Pruss. II 380 p. 258,5. *finis, limes, terminus – Grenze, Grenzlinie, -stein, -mark*: CHART. Pruss. I 129 p. 97,29 (a. 1238) si inter ipsos (*fratres*) et nos (*sc. ducem*) deceptatio fuerit super metis terrarum eorum ac nostre, que vulgari -za dicuntur eqs. CHART. Sil. D III 204 habet terra terminos cum -is sive signis eqs. CHART. Pruss. II 348 p. 233,8 mansos ... certis -ziis signatos ... conferimus (*sc. Cunradus*). CHART. Sil. D IV 392 p. 261,15 ad omnes ipsorum (*bonorum*) circumstantias, gades seu gre-es, prout antiquitus sunt locata eqs. *al.*

***graniger** (-ier), -a, -um. (*granum et gerere*) *grana ferens, uber – Körner tragend, fruchtbar (in imag.: l. 62)*: ALDH. virg. I 19 p. 249,9 licet quidam ... -a (-iera *var. l.*) spicarium glumula germinantes martiribus ... deputare soleant (*cf. notam ed.*). 28 a quo (*Antonio*) ... fecunda conversationis, occa -is, (occogeris, occograni geris *var. l.*) germinavit spicis.

***graniolum** (-ialum), -i n. (*granum*) *granulum – Körnchen, Kern*: IORDAN. RUFF. equ. p. 29,23 ad idem valet gisum cum calce tritum et -is uvarum bene tritis. *pro nomine loci*: CONC. Karol. B II 19 p. 171,26 quam (*sc. mansum*) ... pro Festiniaco, Lestralio et G-o (-alo *var. l.*) ... commutaverunt monachi.

***graniz(i)a** v. *granica.

***grannignaticum** v. *grangiaticum. **grannio** v. gannio.

***grano** (greno), -onis *subst. (fem.: p. 782,3) vel (p. 782,8)*

***granus**, -i m. (*theod. vet.* grana, gran, grano) *barba labri superioris – Oberlippen-, Schnurrbart (fere plur. sensu sing.; sing.: l. 3. 10): 1 in univ.: LEX Frision. 22,17 si -em ictu percussam praeciderit, duobus solidis componat (sc. percussor).*

5 WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942^A pro signo piscis, qui barbo vocatur, ... hoc adde, ut cum duobus digitis similes componentem gre-es. THEOPH. sched. 1,7 imple (*sc. colore*) medium spatium ... inter os et mentum et granos (-es *var. l.*) seu barbula adolescentum. GODEFR. VIT. panth. 23 p. 235,32 barbam trahit (*sc. miles Ottonis*) atque -em. STATUT. ord. Teut. p. 40,5 in barba ac -bus eadem regula (*sc. tonsurae*) observetur. *al.* 2 *de pilis musionis ad perceptionem aptis ('Schnurrhaare'; de re v. Grzimeks Tierleben. XII. 1979. p. 289)*: ALBERT. M. animal. 22,121 -es habet musio circa os, quibus abscessis perdit audaciam.

15 **granomastix**, -icis f. *script.*: gram-: l. 21. grano masti(x): l. 21,22. *al. form. sing.: ?gen.: -e: l. 19. -i: l. 20. acc. -um: l. 25.*

mastix granosa – körniger Mastix: FORM. Marculfi 1,11 -e (-i *var. l.*) tantum (*sc. ministretur*). RECEPT. Laresh. 2,193 piretrum et grano mastice, (gram- *corr. vel add. cod.*), ... pulverabis. MAPPAE CLAVIC. 98 si ... sit colla Graeca de grano masticae, liquescit tardius. FRAGM. martyr. 2 (MG Stud. XVIII. 1997. p. 104,9) mense Decembri bonum est ... spicum et -um bibere. *al.*

***granositas**, -atis f. (*granosus*) *qualitas granosa – körnähnliche Beschaffenheit: 1 proprie*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 26 quando homo vult apprehendere ipsum (*sc. tumorem*) cum uncino et rasorio, non tenetur ... propter suam -em et granulosis est, (*gloss., ut vid.*). 2 *meton. i. q. materia granosa – körnähnliche Substanz*: BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 31^a,27 illam pinguedinem ... ellevetis, quae manet subtus palpebram et apparet granosa, et elevata -e eqs. *ibid. al.*

35 **granosus**, -a, -um. *granis, pulti (milii) similis – (Hirse-) Körnern ähnlich, körnig, brei(art)ig: 1 in univ.: GLOSS. med. p. 18,12 cencrias: id est -us (v. notam ed.)*. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 31^a,4 illa pinguedo apparet ... -a sicut grana (*sim. B 16 p. 37,3*). IOH. IAMAT. chirurg. 7,12 quae (*fistula*) si ... saniem albam conglobatam et -am dederit eqs. WALTH. 40 AGIL. med. 95 p. 190,28 dolor ... pectoris generatus a reumate calido significatur per grana, que sunt in linea circulari (*sc. urinae*), aut per nubeculam -am, que est sub linea circulari. *al. v. et l. 33.* 2 *iunctura herpes -us de morbo exanthemata granis milii similia efficiente (cf. B. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 389 s. v. 'herpes')*: CIRCA INSTANS p. 7b^r hoc ... modo (*sc. unguento*) curatur herpes -us. 3 *ad similitudinem granorum formatum – zu Pastillen geformt (de re v. RE XVIII,4. 1949. p. 2101,375qq.)*: ALPHITA M 58 mel pastillatum, mel -um (*granatum var. l.*).

50 ***granulosus**, -i m. (*theod. vet. kranz*) *species panis (fort. similis coronae) – Brotart (vielleicht in Kranzform)*: CHART. Tirol. 1145 p. 186,40 (a. 1242) faciunt pistoris panes coqui, et eorum ius est semulas et -os et pacheltas de ipso grano (*sc. edere*).

55 [gransum v. *granfum.] ***grantia** v. *granica.

***granto** v. *creanto.

***granulatum** adv. (*granulum*) (*unumquodque granum*) *singulatum – Korn für Korn*: BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 299,12 quod (*sc. medicina*) sumptum per os -m constringit reuma capitis.

60 ***granulatura**, -ae f. (*granulum, cf. *granulari*) *substantia in granula redacta – feinkörnige Materie, Substanz*: GEBER. forn. 18 p. 751 hanc -am (*i. metalli*) dissolve in aqua dissolutiva.

65 ***granulor**, -ari. (*granulum*) *granosum fieri – körnig werden*: ALBERT. M. veget. 2,122 antiquatum ... mel -atur ad modum cerae ..., cum ex ipso evaporaverit subtile humidum aqueum dulce.

***granulositas**, -atis f. (*granulosus) *substantia granulis similis – feinkörnige Materie, Substanz (de congerie staminum, antheris q. d. ['Staubbeutel']*: l. 72): ALBERT. M. veget. 2,133 nihil separatur in florem distinctum (*sc. in vite*), sed -s

[Mandrin]

quasi incensi cholericī humoris invenitur, quae fere omni flori est communis. animal. 17,84 haec, quae videntur ova, potius sunt -es quaedam carnis eorum (*ostreorum*).

***granulosus**, -a, -um. (granulum) *granis similis, granosus* – *Körnern ähnlich, körnig*: 1 in univ.: MAURUS urin. II p. 41,23 -us (sc. *circulus urinae*) significat reuma capitis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144,18 in egestionē, quam facient *pulli*, illud nigrum durum ... erit modicum -um. ALBERT. M. veget. 2,133 habet *vitis* ... -am illam congeriem, quae fere in omni flore invenitur. WALTH. AGIL. med. 95 p. 190,12 *urina* ... habens nebulam -am in superficie ... dolorem pectoris significat. *al. v. et p.782,30*. 2 *iunctura herpes -us de morbo exanthemata granis milii similia efficiente* (cf. p.782,44): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^F si illinis hoc (sc. *aqua tragacanthina*) herpetem -um, valet multum. BERNH. PROV. comm. 9,4 p. 315,18 istius (sc. *melonis farinati*) succus multum valet ad expellendum cancrenas, id est -um morbum vel herpetem: quaedam enim granula sunt, quae nascuntur in corpore.

granulum, -i n. (?-a, -ae f.: l.41) *semen, granum parvum* – *Samen, Körnchen*: 1 *strictius de plantis: a de seminibus fructuum vel nucibus (de bacca visci: l.28)*: MAPPAE CLAVIC. 288 p. 241,21 ultimus est calcus, ciceris duo -a pensans (sc. *mensura ponderis*). RECEPT. Bamb. 67 p. 76,10 uteris caricas cum -is suis. PETR. DAM. serm. 46,362 dulcis in eius (*mali Punici*) -is suavitas occultatur. BENVEN. GRAFF. ocul. B 21 -orum repertorum in pomis cytoniis unciam I (sc. *recipit electarium*). ALBERT. M. veget. 4,84 fiunt in eis (sc. *foliis visci*) in hieme -a alba. *al. v. et l.45*. in *imag.*: ALCUIN. epist. 181 p. 300,4 qui (sc. *passer*) ... mense Septembrio nidum revisere volat ... , ut pullos ... pietatis pascat -is. *b de parte staminum, antheris q. d. ('Staubbeutel')*: ALBERT. M. veget. 2,132 invenit (sc. *qui inspicit vitem florentem*) adhaerere -is pulverem illum per cotyledones parvulos et granum botri, quod uva vocatur, ex medio ipsius formari (*v. notam ed.*). 2,133 omnis fere flos ... in medio sui huiusmodi habet -orum congeriem per parvulos cotyledones fundo floris infixam. 2 *latius: a frustum – Teilchen, Stückerchen*: ALBERT. M. meteor. 3,4,12 p. 188,9sq. cuius (sc. *speculi*) superficies quasi ex -is rotundis est composita; in -is enim illis nihil distinctum et clarum apparet. GEBER. forn. 18 p. 751 vel limari oportet (sc. *metallum*) vel in -as dividi. *b pusula – Pustel*: ROGER. SALERN. chirurg. 1, 817 (add. cod. M) signa noli me tangere hec sunt: puncciones circa labia vulneris ... , et -a verrucosa. IOH. IAMAT. chirurg. 5,12 formam habet (sc. *morbus celsus q. d.*) fructuum celsi simillimam, eius tamen -a modico minora solent esse -is illius fructus. GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 694,3 ficus est quaedam caro crescens iuxta fundamentum intra nates habens quaedam -a sicut ficus, de quibus exit sanies. *v. et l.18*. *c pillula – Pille*: PAUL. AEGIN. cur. 166 storacis, mirre, opii ... resolvens ... fac orobina -a (3,28,5 *Kökkia*) et da ante somnum III. *d bullula – Bläschen*: BERNH. PROV. comm. 8,4 p. 307,27 dicitur *argentum vivum* ... extinctum, quando -a illa non apparent.

granum, -i n. script.: cr-: p.784,53. *adde* COMPOS. Luc. P 25. CHART. Sangall. A 42. gremi(um): p.784,38. ?gramn(um): p.784,23. *form.:* *fem.:* *sing.:* *gen.:* -ae: RHYTHM. 2,5,1. ?abl.: p.784,57.58. *acc. pl.:* -as: p.784,68. *adde* RECEPT. Lauresh. 2,99. *ibid. al. ?masc. acc. pl.:* -os: p.785,8. *adde* RECEPT. Lauresh. 4,77 (*var. l.*). *confunditur c.:* *genus:* p.785,31sq. *gramen:* l.70. *gravis:* ALBERT. M. metaph. 5,1,9 p. 229,51 (*var. l.*).

I *semen, nux, fructus* – *Samen, Korn, Kern, Nuss, Frucht*: A *strictius: 1 de frumento: a in univ.:* *a proprie:* ARBEO Emm. 16 p. 49,20 in ... scuriam, ubi -a condere videbatur (*videbantur rec. B*), deductus est *Emmerammus*. CATAL. mensur. 17 siliqua pensat hordei -a V. HILDEG. scivias 2,6 l. 1021 -um frumenti ... optimus fructus aliorum fructuum est. *persaepe. in cognomine:* CHART. Turic. 1381 testes ... : Heinricus de Schennis, Petrus de -is. *sing. sensu colectivo i. q. fruges, annona* – *Ernte, Getreidevorrat (usu plur.:* p.784,4; *de pabulo boum:* p.784,3); LEX Baiuv. 2,4 ubi fenum vel -um, (aut -um, vel gramen *var. l.*) inveniunt *aliqui*. 2,5. CHART. Sangall. A 58 p. 58,30 census ... : II carradas de -o bono. TRAD. Frising.

177 p. 170,36 dimidium solidum in argento aut in -o (sc. *solvere*). REGISTR. Trident. I p. 35,33 *solvere* ... unum starium scandle ... pro -o boum (p. 38,20. *al.;* *v. praef. ed. p. 13*). CONST. imp. II 427,34 ecclesie dicat a -is et scrineis eva-
5 cumentur. *persaepe. v. et p.782,53*. *β in imag.:* BONIF. epist. 76 ut nos ... -a evangelica plantantes vestris (sc. *abbatis*) ... orationibus adiuvemur. RADBERT. corp. Dom. 10,17 multa -a de se genuit *Christus (spectat ad Vulg. Matth. 3,12)*. THEOD. TREV. transl. Celsi 13 in quo (*sarcophago*) resurrectionis nu-
10 dum -um maturandi gratia ... latuit. *al. adde:* OTTO FRISING. chron. 1,9 p. 48,13 pro malis eorum (*peccatorum*) ope-
ribus, tanquam -um inter paleas, tribulabatur *Loth*. *b species frumenti* – *Getreidesorte:* DIPL. Heintr. II. 461 p. 584,33 ubi (*in terra arabili*) potest seminari de omni -o modia sexaginta.
15 ALPHITA F 53 far per genus molicionis fit de quolibet -o panifico, (pane granifico *H*). WILH. SALIC. chirurg. p. 399 l. 6 ponas supra os vulneris ... mundificativum de melle rosaceo facto et farina ordeī vel avene vel alteri -i eiusdem generis. 2
de variis herbis, arboribus (?sing. sensu colectivo: l.23): a in univ.: WALAHFR. hort. 134 intus (sc. *cucurbitae*) aluntur
20 multa cavernoso seiunctim carcere -a. VITA Rimb. 7 p. 86,1 in quibus (*malis Punici*) multa interius -a uno foris cortice te-
guntur. ANTIDOT. Glasg. p. 129,34 satia, -mni ammi, salis, capodicos gramam I (sc. *recipit medicamentum; in loco du-*
25 *bio*). WILH. HIRS. const. 1,64 p. 994^C nec unum -um piperis gustat *monachus*. TRACT. de aegr. cur. p. 340,37 arillos, id est -a uve, pulveriza. *al. v. et l.39,46*. in *cognomine:* ΕΚΚΗ.
IV. cas. 74 p. 154,14 quem (*Notkerum*) pro severitate discipli-
narum Piperis G-um cognominabant *monachi*. *b bacca, aci-*
30 *nus* – (*Wein-Beere:* BOTAN. Sangall. 18,9 herba centauria ... miscis ... -a de edera. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 198,38 vinee in
lanuario putate proferunt -a solum nucleum habentia. *al. v. et p.783,33*. *c iuncturae notabiliores:* *a* -um solis, *a solis i. q.*
Lithospermum officinale L. – Echter Steinsame (fere meton.
35 *de herba ipsa):* CIRCA INSTANS p. 21b^F -um solis ... herba est, cuius semen proprie dicitur -a solis. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 374^A -a solis frigida sunt ... ; semen est cuiusdam her-
bae. TRACT. de aegr. cur. p. 325,22 sime logultie, gremium solis et -a apii et petroselini. GLOSS. Salern. p. 7^A,4 -um solis,
40 *miliū m solis*, cauda pecorina (ALPHITA G 4). ALPHITA L 106 lithosmon, id est -a solis (*v. comm. ed. p. 441*). WILH. CONG. chirurg. 1428 cinamomi, saxifrage, -orum solis, seminis
urtice (sc. *recipit medicamentum*). *β* -um sponsi *i. q. -um*
45 *Nupharis luteae* – *Samen der Gelben Teichrose* (cf. J. Stan-
nard, *Pristina Medicamenta*. 1999. p. 304 s. v. *'nenufar cro-*
ceus'): ALBERT. M. veget. 6,395 -um eius (sc. *nenufaris*) vocatur -um sponsi. *d de nucleo alii ('[Knoblauch-]Zebe')*: RE-
CEPT. Lauresh. 2,52 alii -a duo cum axungio vetere imposito.
e de -is cocci (pro bacis quercus reputatis; 'Kermes[schild-'
50 *laus']*; *de re v. H. Roosen-Runge, Farbgebung und Technik frühmittelalterlicher Buchmalerei. vol. II. 1967. p. 40sq.:*)
COMPOS. Luc. S 2 decoques (sc. *praeparatum*), donec ad di-
midium veniat partem ... hurina, et atteres ipsa c-a cum cina-
barin. MAPPAE CLAVIC. 175 mitte vermiculum libram I, coc-
55 carin libram I ... ; postea pisa -a cum cinnaberin trita. WILH. CONG. chirurg. 604 siccantur dentes cum panno, qui unctus sit in -a sicut scarleta. NOTULAE Wilh. Cong. 634 qui non potest
habere pannum de scarleta vel pannum intinctum in -a *eqs.* *B*
latius: 1 de animalibus i. q. ovum – *Ei:* HILDEG. scivias 2,6
60 l. 668 volatilis vermiculus de exiguo -o oritur. phys. 5,1,13 p. 264,24 femina (sc. *piscis*) ... -a emittit, id est leicher. *?adde:*
EGBERT. fec. rat. 1,1240 sunt ... quaedam mustele -a penes te,
de quibus illa solet ... revocare parentes exanimes (*v. notam*
ed.). 2 *de rebus: a frustum, globulus* – *Stückerchen, Kugelchen, Klümpchen:* *a in univ.:* ORD. iud. Dei XVI B 1^w p.
65 684,27 ponat ... sacerdos super ferrum (sc. *calidum*) -um veri
incensi et dicat ter: *'eqs.'* RECEPT. Sangall. II 18 femus caprino
-as IX, bacas lauri IX. WALTH. AGIL. med. 39 p. 141,39 *urina*
... cum spuma seiuncta -is ... reumatismum significat. *al. v. et*
70 *p.782,37,41*. *β de -o salis ('Salzkorn'):* COMPOS. Luc. M 27
mittis aut salis -um aut ceraten (*ed., certe codd.*) nitrum, et sic
solbitur (sc. *aurum; inde* MAPPAE CLAVIC. 33. COMPOS.
[Mandrin])

Matr. 20,3). *v. et p. 777,19*. **γ** *de -o arenae* ('Kornart', *sed cf. l. 315sq.*): MAPPAE CLAVIC. 254 arenae ... fossicae sunt tria -a (genera *Pallad. 1,10*): nigra, rufa, cana. **δ** *de granomastice*: ALBERT. M. veget. 6,130 hoc gummi (sc. *masticis*) vocatur -a (granomastix *Isid. orig. 17,8,7*) a quibusdam. **ε** *de sphaerulis aureis, argenteis ad ornandos calices sim. aptis* ('Perle'): TRACT. de cruc. effig. 9 habet *crux* in tribus ramis diadematis hinc et inde -os et in medio -orum virgulam. *al. THEOPH. sched. 3,7 forcipes parvuli ...*, quibus -a et alia quaeque minuta componantur. 3,9 feriat superior pars ferri ... cum malleo corneo, et altera manu rotetur aurum vel argentum, et fiant -a rotunda sicut fabae. 3,52 p. 101,3 lima ea (*fila*) ... ita ut in eis -a formentur. *ibid. al.* **β** *pondus pro mensura (auri, argenti) adhibitum* – Maß-, Gewichtseinheit (für Gold, Silber), 'Gran' (de re v. F. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 234^a): REGISTR. Frising. 8 p. 16,1 (a. 1160) apud Alaren una villicatio dimidium -um et unum porcum et decem friskingos (sc. *solvit*). ACTA imp. Winkelm. I 797 p. 621,36 de singulis bobus, vaccis et bubalis -a decem (sc. *solvantur*). *al. CONST. Melf. 1,93,1 apparitori ...* -um unum auri ab actore praebeatur. 2,10 add. p. 312,6 cuilibet custodi per diem tredecim -a ... tribuantur. CHART. select. Jesse 196 quilibet ipso- rum Carolensium (sc. *nummorum*) vel due medalee ponderent tres tarenos et -a XV. **ζ** *adde de pondere medicamentarium*: ANTIDOT. Lond. p. 17,18 dentes ... dolentibus et cavis ut -o antidoti positus prodest. **η** *locus, punctum* – ?*Stelle*, *Punkt*: PS. GALEN. incis. 34 principium processionis earum (*arteriarum*) est a nigro -o, quod est intus in corde, in quo spiritus habitat.

II confunditur c. genus (*sed cf. l. 3*): HILDEG. phys. 8 praef. p. 365,10 unde ... genera (-a *var. l.*) crudelium et venenosorum vermium ad ultionem hanc insurrexerunt ... ut *eqs.* ALBERT. M. metaph. 13,1,2 p. 582,29 'generum (*ed.*, -um *P.* gravium *ceit.*; p. 1088^a, 13 γενών) erit numerus aut alicuius alterius appellationis talis', quae ab unica fit natura.

1. ***granus**, -i m. (*orig. inc., ni corrupt. pro uran(oscopus) Uranoscopus* (scaber *L.*) – (Gemeiner) Himmelsgucker (de re v. Grzimeks Tierleben. V. 1980. p. 158): ALBERT. M. animal. 24,35 p. 1534,16 -um (granem *p. corr. m2*) piscem quidam dicunt marinum, qui ... oculum unum habet in supremo capit. *cf. uranoscopus*.

2. **granus** v. granum. 3. ***granus** v. *grano.

***grapaldus** v. *crapaldus.

grapharium (grafagium *sim.*), -i n. *scriptum* – *schriftliche Anweisung*, 'Rezept': ALPHITA G 52 -fagia (grafaria, -gia, grafagia, grifagia, graphia, grafia *var. l.*; -a *Alex. Trall. 1,49* [-gia *codd.*]), scriptura idem (*cf. Isid. orig. 6,9,2*).

graphia (grafia [*v. l. 46*], gripphia), -ae f. 1 *scriptum, inscriptio* – *Schrift(stück)*, *schriftliche Aufzeichnung*, *Inscript*: AGNELL. lib. pont. 66 p. 236 l. 32 subtr figuratos pedes Salvatoris -a contexta est purpurata: 'eqs.' CARM. Cent. 3,6 hunc ... codiculum ... peraravi (sc. *poeta*), denegat ut quod mens, scire -a iuvet. *de sacra scriptura*: ABBO SANGERM. bell. 3,11 gripphia (gloss.: scriptura) te (sc. *clericum*) tangat carchesia togaque crebro. CARM. Cent. 19,9 talia de sancta -a fatur Iesus: 'eqs.' (*cf. Vulg. Matth. 4,15sq.*) *ibid. al. v. et l. 46*. 2 *libellus* (accusatorius) – *Anklageschrift*: CAPIT. Bened. add. III 109 de -ae prolatore, ut eam adfirmet: statutum est, ut scripturam prolator adfirmet.

graphio v. grafio.

graphis, -idos f. (*m.: l. 62*) *ars scribendi* – *Schreibkunst*: CARM. biblioth. 6,2,59 scriba ... -idas Ausonios aequans superansve tenore. EPIST. var. III 20 p. 169,21 ut nullatenus esses (sc. *Almannus*) imperitus -idos.

graphium (grafium, gravium, -phum), -i n. *script.* cr.: p. 786,6. *form.:* *masc.* -us: THEODULF. carm. 17,28. *?fem.* -a: p. 786,6.8. 1 *stilus* – *Schreibstift*, *Griffel*: a *proprie*: LULL. epist. 70 munuscula ... transmissi (sc. *Lullus abbatissae*), id est unum -um (-fium *var. l.*) argenteum *eqs.* GODESC. SAXO theol. 21 p. 290,4 ut ... multipedem ... stilo, id est -o, per medium dividerent (sc. *Augustinus et Alypius*). FUND. Werd. app. p. 168,3 spoliaverunt eum (sc. *carnifices Brunri-*

cum) vestimentis suis, id est tunica, cingulo, ... -vio, tabulis. EKKEH. IV. cas. 58 p. 126,30 cum ei (*Uodalrico*) -fium coeuvulorum quidam furatus sit *eqs.* VITA Auct. 4 dum -o terram tetigit *Auctor*, fons aquae salientis ... emanavit. *al. ?bacillum*,

5 *spatula* – *Stäbchen*, *Spatel*: BOTAN. Sangall. 4,8 herba quinquefolium ... teris cum oleo, vis et crafia, lactum mulieris ... in aurem mittis (*in loco corrupt.*; *v. comm. p. 211*). 62,2 cum -fia in oculis mittis (sc. *pulverem*; *v. comm. p. 446sq.*). **b** *meton.:* a *genus scribendi* – *Schreibstil*: LAMB. TUIT. Herrib. 2,28 p. 255,10 est mihi ... arduum ... totiens ex una materia variare -um. AMARC. serm. 4,28 que (sc. *gaudia caelestia*) nullus gustu, -fio, ratione, quanta et qualia sunt, exponere sufficit. **β** (*opus*) *scriptum* – *Schrift(stück, -werk)*: CARM. var. I 9,1,16 glosam veteris et novi testamenti posuit *Pacificus* ...; plura alia -fiaque prudens inveniet. 2 *harpago* – *Enterhaken*, -stange: ANNAL. Plac. a. 1239 p. 481,46 ante quam ad pontem accederet illud castellum (*i. constructio lignea ad pontem comburendum incensa*), cum -is ferreis ceperunt *Placentini* ipsum in bucam Lambri conducentes.

Mandrin

20 ***grappa**, -ae f. (*cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital. III. p. 1766^b s. v. garpa*; *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 366 s. v. *krappa*) *genus quoddam tumoris* – *eine Art Geschwür*: IORDAN. RUFF. equ. 40^{tit}. de -is. p. 80,10 accidit ex superfluitate malorum humorum descendendum ad crura de more ... et hae -ae nuncupantur. p. 80,20. p. 80,26 cum aqua calida sufficienter -ae ... abluantur, ut *eqs.* (*sim. p. 81,2*). p. 81,16 consolidatis -arum ulceribus. *ibid. al. MOSES PANORM. infirm. 30^{tit}*.

25 capitulum curationis ad crepatias (gloss.: id est -as). [*grariamen v. gravamen.*] ***grascia** v. *crass(i)a.

grasitudo v. crassitudo.

***graspatus**, -a, -um. (*cf. ital. graspa, graspo, raspo*; *v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 1065^c. XV. p. 517^a*) *de vino i. q. ex uvvis confectus, merus* – *aus Trauben bereitet, rein, unverfälscht*: REGISTR. Trident. III 15 p. 239,25 (a. 1259) Auancius ... rendit ... I modium vini -i *eqs.*

35 ***grassa** v. *crass(i)a.

***grassamen**, -inis n. (grassari) *?furor* – *?das Wüten*: ARNULF. delic. 689 suffugii turris mihi sis (sc. *Deus*) -n ab (*ad var. l.*) hostis (*spectat ad Vulg. psalm. 60,4. 16,9*).

40 ***grassanter** v. grassor.

grassatio, -onis f. 1 *actio grassandi* – *das Herumschwärmen*: a *iter* – *Reise*: CHRON. reg. cont. IV a. 1225 p. 256,5 archiepiscopum ... comitatur comes infelici -e habens secum XXV scutarios. **b** *actio expandendi* – *Ausbreitung*: BERNOLD. WAT. chron. 16 p. 169,49 tam imminente -e (grassione 1) sunt aggressi serpentes, ut *eqs.* 2 *furor* – *das Wüten* (*interdum de persecutione, e. g. l. 50*): a *in univ.*: VITA Sev. Col. 1 quorum (*patrum sanctorum*) sollicitudine custodiantur electi et ab aperta -e coerceantur perversi. VITA Aldeg. II 26 (ASBoll.³ Ian. III. p. 655) si ipsam invenisset Neroniana -o furibunda ac Diocletiana persecutio ... omnibus infestationibus resisteret ... Aldegundis. WOLFHER. Godeh. I 21 p. 183,6 ecclesiam ... barbarica -e vastatam adire. CHART. Mog. A II 676 p. 1107,23 cuius (*directoris, i. diaboli*) -em et insidias ... cavendas primus ecclesie pastor (sc. s. *Petrus*) admonet. **b** *impetus* – *Angriff*: DIPL. Loth. III. 79 p. 123,22 crebra tyrannorum -e quassata (sc. *ecclesia*).

grassator, -oris m. *script.* grasa-: l. 71. 1 *de hominibus*: a *latro, praedator* – *Räuber, Wegelagerer*: ALDH. virg. I 31 p. 270,10 a Saracenis praedonibus et Ismaelitis -bus ... captus *Malchus*. BEDA hist. eccl. 1,14 p. 29,24 revertuntur ... inpudentes -es Hiberni domus post non longum tempus reversuri. FLOD. annal. a. 947 p. 106,7 -es (grassares a. *corr. C*) in fugam agunt comes et frater praesulis. CONST. imp. I 424,12 predatores et -es ab hac divina et ab omni prorsus pace excipiuntur (*item 425,12*). **b** *persecutor* – *Verfolger*: ALDH. virg. I 50 p. 305,10 urgente nefandi -is (*i. Diocletiani*) imperio. GESTA Alber. 284 exulat hic (sc. *in castris salvus*) tutus, qui -r populo-

70 *faustam* -r (grasa- *P*) crescere famam, qui genus humanum strofis elidere certat. VITA Landel. Ettenh. 3,11 in hoc ... mira-

culo libet intueri . . . , quam potenter -is violentia confutatur.

***grassatrix**, -icis *f.* *quae persequitur – eine die verfolgt* (*usu attrib.*): ALDH. virg. I 26 p. 261,5 cadaver, quem dira . . . fortunae ferocitas et Parcarum -x nulli parcentum atrocitas . . . oppresserat.

***grassia** *v.* *crass(i)a. **grassitudo** *v.* crassitudo.

***grassola** *v.* *crassula.

grassor (cr-), -atus sum, -ari *vel* **grasso**, -avi, -atum, -are. *script.* crasa-: l. 44. *form.* act. -bat: l. 48. *partic.*: praes. acc. sg. n. -antem: l. 58. *fut.* -urus: l. 28. *sensu pass.*: l. 62. 66. 67. 70. *partic. perf. sensu act.*: l. 51. *partic. praes. usu subst.*: l. 46. *confunditur* c. crassare: *passim*, e. g. l. 21. 44. 57.

I intrans.: **A** *gradi, circuire – 'wandeln', umgehen*: 1 *strictius*: **a** *vagari – sich herumtreiben, umherschweifen*: VITA Heinr. IV. 11 p. 35,25 cum in villa Ruvach . . . satellites . . . superbe -rentur (*sim.* 13 p. 42,21). **b** *progredi – vorwärts-, weiterkommen*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 133,2 hi (*pseudomonachi*) . . . ad honores ecclesiasticos non via virtutum, . . . sed per . . . male partarum pecuniarum profusionem -bantur. **c** *diffundi – sich verbreiten, um sich greifen*: ALDH. virg. II 2080 saevo -ante (c- *p. corr.* P¹) tumultu (*sim.* 2643 -antia [c- *var.* l.] bella). THANGM. Bernw. 19 p. 767,18 Bernwardus . . . sollicitus ferens . . . scisma in aecclesia -ari (*sim.* 33 p. 773,3). DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,1 odium inter . . . precipuos episcopos -ari. ROD. GLAB. Wilh. 25 p. 482,25 universa recentia et nuper -ta (c- *var.* l.) non ex religiositate christianitatis processere. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 500,4 ignes multa incendia . . . per . . . terram late c-tura significare non dubitabantur. *al. fort. huc spectat*: EKKEH. IV. pict. Mog. 286 tincta notis terga sinuansque volumine virga rictu non salubri -surrexit in ora, (-atur in ore *a. corr.*) colubri. 2 *latius*: **a** *praevalere – die Oberhand gewinnen*: THANGM. Bernw. 48 quod . . . subdole promisit (*sc. episcopus consecrandus*), -ante stulticia post fefellit. **b** *augeri – an Einfluss gewinnen*: VITA Heinr. IV. 7 p. 26,12 qui (*Conradus*) se -anti Mahthildae et pene totam Italiam sibi vendicanti opponeret. **c** *germinare, pullulare – keimen, sprießen*: CARM. de Nyn. 193 nobis (*fratribus*) de terris -antia gramina defer. **B** *furere, saevire – toben, wüten*: 1 *de anim.* (*per prosop.*: l. 44): CONC. Merov. p. 143,17 si in eorum (*episcoporum*) facultatibus . . . fuerit crudelitate c-tum (-tum *var.* l.), pervasores rerum memoratarum . . . feriat vindicta (*sim.* CHART. Patav. 16 [Mon. Boica XXIX/2 p. 340,8; epist. papae]). IULIAN. TOLET. insult. 6 quomodo tantae crudelitatis nube c-aris (*[sc. Gallia]*; crasaris *var.* l.), ut *eqs.* GODESC. SAXO conf. p. 78,15 qui (*Deus*) nos . . . contra rabiem -antium munit. BERTH. chron. B a. 1076 p. 236,17 ipse (*Quincius*) . . . regi per omnia morigerus . . . per biennium -batur (-bat A) Dei contemptor. CONST. imp. I 279 p. 385,25 quoniam in ecclesias Dei . . . -ari non destiterit *Henricus dux. al. de peccato originali*: HRABAN. carm. 39,341 -tis . . . duobus protoplastis parentibus post tota ruit propago. 2 *de rebus (in imag.*: l. 58,59): VITA Arnulfi 20 impium, quod c-atur, incendium. ANNAL. regni Franc. a. 810 p. 132,12 mortalitas . . . -ta est (*sim.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 512, 17. *al.*). WALAHFR. Wett. 788 damnat . . . reos sententia -ans (c- *var.* l.). EPIST. *var. suppl.* 10 p. 635,12 famis . . . penuria per omnem . . . c-atur regionem. VITA Liutb. 29 p. 34,11 frustra . . . nisi c-antem . . . improperii tui (*sc. diaboli*) perditionis augmentum exhibere conaris. CARM. *var.* III A 6,4,29 c-antes pugne vincuntur ab arbore vite. *persaepe*.

II trans.: **A** *perdere – verderben, vernichten*: ALDH. ad Acirc. 78,5 qua (*farina*) sine mortales -ntur funere leti. **B** *ve-xare – heimsuchen, quälen*: ALDH. virg. I 36 p. 282,8 cum . . . persecutorum rabies sacrosanctos ecclesiae tirones . . . -retur. 38 p. 290,11 cum calamitosa famis atrocitate . . . Aegipti vulgus crudeliter -retur (*vastaretur var. l.*; *cf. notam ed.*). CARM. Aldh. 1,52 turbo terram teretibus -batur grandinibus. RHYTHM. 148, 76,1 -ari (-aris, punire *var. l.*) si . . . plagis me diiudicas (*sc. Christus*), feri me. **C** *despoliare – ausrauben, plündern*: ABBO SANGERM. bell. 2,140 faucibus haud sceleratorum -bitur (*gloss.*: predabitur) . . . urbs. **D** *captare, venari – ?jagen, erlegen*: ALDH. virg. I 58 p. 318,8 quos (*falcones*) . . . ingenta

edendi necessitas instigat . . . sorices crudeliter insectando -ari.

adv. ***grassanter**. *furenter – wütend, rasend*: FUND. Schild. 16 capescende hereditatis estuans avaritia . . . -r de pleno pectore sorori ructabat dominus Hogerus minas.

5 ***grassula** *v.* *crassula. **grassus** *v.* crassus.

[**grastpon** *v.* cassiterum.]

1. ***grata** (grada), -ae *f.* (cratis; *cf. Battisti-Alessio, Diz. etim. ital.* III. p. 1863^a s. *v.* grata) *cratis, transenna – Gitter(werk)*: 1 *in univ.*: CHRON. Ven. Alt. p. 143,19 in -is ferreis pavimentum fecit (*sc. Cavarnariti*). 2 *de munitionibus*: OTTO MOR. hist. p. 87,32 (add. M) multi principes . . . multos gattos *[ex -dis]* (et cratis *var. l.*) fecerunt, ex quibus fossatum . . . implebant. p. 88,42 cum . . . Marchisius . . . pontem . . . -dis cohoperuisset. ANNAL. Ianuens. III p. 126,3 paratis -is et aliis multis hedificis ad prelium. IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 26,7 pontes de -dis . . . fieri fecerunt (*sc. Mediolanenses sociique*). ROLAND. PATAV. chron. 8,9 p. 117,24 ponderata sunt plaustra armis, victualibus, -is (garis, cratibus *var. l.*) et aliis paramentis ad pugnam.

20 2. **grata** *v.* 1. grates.

***gratabundus**, -a, -um. (gratari; *cf. gratulabundus*) *laetus, plenus gaudii – froh, voll Freude*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 p. 164,2 illa (*cultrix Dei*) . . . -a nimis effecta . . . creberrima in oleo . . . adminicula sese . . . oblaturam devovit (*cf.* 35 gratulabunda discessit).

***gratalis** *v.* gradalis. **gratanter** *v.* grator.

***gratarius**, -i *m.* (*theod. vet. grêde*; *cf. A. Heintze, P. Cascorbi, Die dt. Familiennamen.* 71933. p. 224 s. *v.* Grether) *de villico decimae cuiusdam, quae in hordeo conditur i. q. 'grede' q. d. – 'Gräter' (pro cognomine)*: CHART. Salem. 354 p. 392,4 (a. 1260) acta sunt hec . . . presentibus subnotatis, videlicet . . . Siurido et Cûnrado cellariis, Vlrico -o.

***gratatio** *v.* *grattatio.

***gratensis**, -is *m.* (gratis; *cf. panensis, sportensis*) *discipulus pauper qui gratis panem accipit (sc. a clericis), 'panensis' – '(Brot-)Schüler' (de re v. E. Jacobs, Zeitschr. d. Harz-Vereins f. Gesch. u. Altertumskunde. 1886. p. 300sq.)*: CHART. eccl. Halb. I app. X (a. 1259/77) de dimidio choro, quem tollet rector altaris s. Mariae, dabit . . . scolariibus portionem habentibus I sol., aliis -bus VI den.

***gratenter** *v.* grator. **grater** *v.* crater.

1. **grates** *f. plur.* *form. acc. pl. -as*: p. 677,33. *struct.*: c. *gen.*: obi.: l. 49. *explicativo*: l. 51. c. *praep.*: de: l. 66. *pro*: l. 46. 52. 57. 59. *al. super*: l. 54. c. *enunt.*: l. 56.

45 *gratae – Dank*: 1 *in univ.*: **a** *spectat ad homines*: WALAHFR. Wett. 929 pro . . . labore tuo -es digneris (*sc. puer*) habere (*sim.* VITA Heinr. IV. 11 p. 38,6. *al.*). GODESC. SAXO epist. p. 50,3 vobis (*sc. Lupo episcopo*) . . . -es retuli multiplices (*sim.* THIETM. chron. 4,7 -es auxilii . . . ac bonae voluntatis condignas. BERTH. chron. B a. 1077 p. 263,22 non modicas munerum -es . . . pro . . . domni apostolici captione. *al.*). HROTSV. Sap. 9,2 -es vestre (*sc. matronarum*) humanitati pro solamine. CHRON. Thietm. 5,17 (vs.) vox . . . levatur . . . plebis, regi iubilantibus laudes et -es super . . . tantas pietates. *persaepe*. **b** *spectat ad Deum*: ALDH. epist. 5 p. 489,11 ineffabiles Altithrono -es . . . obtulimus, . . . quod *eqs.* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,3 immensas . . . Christo pro sospitate . . . -es persolvunt *contributivales* (*sim.* THIETM. chron. 6 prol. 10 [vs.]. *saepe*). WALAHFR. carm. 71,3 -es pro vestra (*sc. regis*) summas pietate rependam (*sim.* POETA SAXO 3,619). HROTSV. Theoph. 428 Altithrono -es coepit resonare tonantes (*sim.* Agn. 230). RUODLIEB XIII (XI) 56 <cum madidi> oculis -es Christo dat in altis. *persaepe*. *fort. huc spectat*: v. p. 677,33. **c** *spectat ad diabolum*: HROTSV. Theoph. 146 sevo multiplices satane persolvere -es. 2 *merces, praemium – Lohn, Vergeltung*: THIETM. chron. 6,61 p. 350,7 -es tibi (*sc. regi*) condignas . . . referat . . . Deus de cunctis miseracionibus tuis. 3 *locut.* malis gratibus (*c. gen.*) i. q. *mala gratia, invito animo – ungeren, widerwillig, gegen den Willen (von)*: ANNAL. Mell. Praed. a. 1280 super Hainricum Bawariae expeditionem indicens *Rudolfus rex*, quoniam . . . terram ultra Anasum violenter tenuit, et dum rex Romanorum . . . ipsum vellet invadere . . . , quam malis -bus dereli-

[Fiedler]

quit et regis gratie reconciliatur. CHRON. Magni cont. a. 1244 castrum Obernperge deseritur a Waldacensibus malis -bus eorum, quia eqs. al.

2. grates v. gratis.

*gratesco, -ere. (gratus) *gratum, iucundum fieri – angenehm werden*: HONOR. AUGUST. spec. p. 977^A lilium exterius albescit, interius aureo colore fulgescit, suavi odore -it (cf. *postea*: omni virtute spirans odorem suavitatis).

*grathalarius v. *gradalarius.

gratia (gracia), -ae f. form.: acc. sg. -a: p. 792,17. VITA Adalb. Prag. A 25. al. abl. sg. -ae: p. 793,53. acc. pl. -ae: FORM. Senon. I 43. struct.: pendet: enunt.: l. 55. p. 793, 25. al. praep. super: l. 22. p. 791,63.

I favor, benevolentia, inclinatio (animi) – Gnade, Huld, Wohlwollen, Zuneigung: A spectat ad homines: 1 strictius: a usu communi: a gener.: ARBE0 Emm. 37 p. 86,2 invenit senex -am in conspectu patris familiae. WALAHFR. carm. 63,5,4 quod minus digne valemus servitute debita, hoc tui (sc. regis Lotharii) donet favoris laeta nobis -a. WIDUK. gest. 1,9 p. 15,17 neque ... -am maiorem amicis exhibere possumus (sc. Saxones) quam eqs. SALOM. II. epist. 30 p. 416,12 de -a vestra (sc. archiepiscopi) super me subiectionem meam certiorare dignamini. ANNAL. Magd. a. 1134 p. 185,10 nudis pedibus ... humiliter flagitans dux -am ipsius (imperatricis). persaepe. v. et p. 796,25. per prosop.: WIPO tetral. 222 G-a te (regem) laudat, tibi grates G-a cantat. ibid. persaepe. ?clementia – Milde: ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,15 naturali (sc. iustitiae) accidit religio, pietas, -a ..., consuetudinariae eqs. β publ. et iur. (de re v. HRG II. p. 255sq. s. v. 'Hulde', 'Hulde-verlust'): LEX Baiuv. 2,18 si ... nec per -am nec per cupiditatem, sed per errorem iniuste iudicavit iudex. CHART. Fuld. B 166^b p. 254,5 si -am nostram (sc. Karoli regis) habere vis (sc. abbas). THIETM. chron. 5,36 sciens Guncilinus ... a -a regis ... se ... exclusum fuisse (sim. CHART. Aquens. 92 l. 64 [dipl. Frid. II.] a -a imperiali. al.). DIPL. Loth. III. 37 ne quis eis (monachis) aliqua obesse presumat infestatione, sub obtentu -e nostrae interdicimus (sim. 38. CHART. Tirol. notar. I 315 p. 147, 36. persaepe). CHART. Turg. III 330 p. 66,26 quod iurent cives sibi (episcopo) fidem et -am, que vulgariter dicitur 'hulde'. persaepe. γ canon.: CONC. Karol. B II 31^A,9 p. 357,28 qui prae-mio vel -a ... 'ad sacros ordines' accedit ..., hereticus a Domino deputatur. INNOC. III. registr. 1,171 p. 245,21 ut ... reginam ... retineas (sc. Philippus rex) in -a (corr. ex -am) coniugali. CHART. Ror. 34 p. 186,27 ordinationes clericorum ... a dyocesano suscipietis episcopo, siquidem ... -ciam ... sacrosanctae Romane sedis habuerit. al. b in formula salutis: DIPL. Ludow. Inf. 79 p. 217,26 (spur. a. 900) Ludowicus ... rex ... Christi fidelibus -am et salutem (sim. DIPL. Heinr. II. 533 p. 690,11. al.). CHART. Scheftl. 32 p. 36,36 -cia, pax et caritas ... Dei sit cum omnibus Christi fidelibus. OTTO FRISING. gest. p. 1,6 (epist. Frid. I. imp.) Fridericus ... imperator ... Ottoni ... episcopo -am suam et omne bonum (sim. CHART. Tirol. notar. I 622. persaepe). al. 2 latius: a condicio - Bedingung: TRAD. Frising. 1389^b (a. 1022/3) iugera XLII ... redonavit episcopus ... ea -a, ut eqs. TRAD. Ratisb. 370 quidam homo ... et uxor ... tradiderunt mancipia ... ea ... -a, ut eqs. DIPL. Heinr. III. 317 p. 435,14. b liberum arbitrium, iudicium – (freies) Ermessen, Gutdünken, Urteil: α in univ.: CHART. Welt. 6^a p. 113,36 (a. 1220) decanus ... pensionis dimidii ... talenti per tempus vite sue de -cia ecclesie Weltenburg habebit sexaginta denarios (sim. REGISTR. abb. Werd. app. 10^a p. 371, 22). CHART. Tirol. notar. I 733 p. 369,10 Swi-kerius interrogavit ... Hainricum ... per -ciam et fidelitatem, ut eqs. (sim. 905 p. 466,19). CHART. Carniol. II 96 p. 70,26 quicunque contra -ciam domini sui fecerit, non maioris pene emendacionem teneatur quam eqs. ACTA civ. Wism. A 1108 habebit dominus Albertus plenam licenciam (sc. piscium capiendorum) a civitate ...; hoc stabit in -cia civitatis. al. β locut. annus -ae i. q. reditus in unum annum libero arbitrio possessoris permittis – für ein Jahr der freien Verfügung des Inhabers überlassenes Jahreseinkommen, 'Gnadenjahr' (cf. vol. I. p. 681,52 sqq.): CHART. Rhen. med. III 578 p. 444,28 (a. 1236) annum

... -e prebende mee domino Richardo ... colligendum committo. CHART. episc. Hild. II 745 quod in morte ... canonici ... fructus alterius anni, qui ... vocatur annus -e, cedant defuncto eqs. CHART. eccl. Halb. I 65 fructus prebende vacantis primo anno ecclesia percipiat, nisi intrans religionem annum -e obtinuerit eqs. (sim. 66 p. 49,28, 67). al. c assensio – Zustimmung: LEX Raet. Cur. 22,1,4 Latinus ... libertus cum -cia domini sui potest ad hoc pervenire, ut cives Romanus liberatus fiat. ANNAL. Xant. a. 865 se (episcopus) absque illius (pae) -a velle ... gloriari (sim. a. 871 p. 29,8). THIETM. chron. 5,41 consotiorum in eleccione Taginonis -am acquisivit praesul. WIPO gest. 36 cives Mediolanenses ... archiepiscopum ... retinuerunt, sed cum -a Heinrici regis. al. d emolumentum, usus (fructus) – Vorteil, Nutzen, Gunst: ADAM gest. 2,53 frater Adelradi Emund ... in -am victoris veneno sublatus est (sim. 2,61 p. 121,13. HELM. chron. 51 p. 101,30). CONSUE. Marb. 91 non quoquam mittat (sc. scutellam) longius ad quemquam alium fratrem pro ulla privata -a. CHART. eccl. Werd. 25 p. 39,21 accusatus ... vadium faciet sculteto de viginti denariis, quos solvet ad -ciam sculteti (p. 39,25 super -ciam). e ius, privilegium – Recht, Privileg: α publ. et iur.: CHART. Scheftl. 6 (a. 1183) cenobio sancti Dyonisii ... hanc fecimus (sc. Otto dux) -am specialem volentes, ut eqs. (sim. CHART. Aquens. 15 l. 7 [epist. papae]. al.). CHART. Brunsv. I 4 -am vendendi, que vulgariter dicitur inlinge, ... burgensibus ... habere porrexerit (sc. Hermannus advocatus; sim. CHART. select. Keutgen 262^b). ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 435,26 ut nullus sit, qui ... contra has -cias nostras (sc. regis), donationes ... seu concessionones ... venire audeat. CHART. Austr. sup. II 493 concessis ... -ciis personalibus seu predialibus pociatur ecclesia. persaepe. fort. huc spectat (ni subest notio stipendii): CHART. episc. Hild. I 524 p. 503,25 (a. 1196) in spiritualibus ad archidiaconum habebit sacerdos respectum eam percepturus -am, que ex infirmorum visitacione ... provenierit. CHART. Slag. 26 si ... predictum censum ... persolvere neglexerint Wernhardus eiusque filii, ... sub forma -e revolvatur feodum. β canon.: CHART. Brixin. 215 (a. 1277) fideli nostro Heinrico ... hanc -ciam fecimus spiritualem, ut eqs. spectat ad indulgentiam q. d. ('Ablass'): CHART. Tirol. 834 p. 251,8 (a. 1224) quam (sc. remissionis venialium) -am superaddidit ... episcopus Fridericus, ... confirmamus (sc. Girardus episcopus). CHART. Bund. 1019 ex auctoritate nobis (sc. episcopo) a Deo prestata hanc -ciam facimus specialem, quod ... unum annum venialium peccatorum ... indulgemus. ibid. al. f remissio – Nachlass: CHART. scrib. Col. B 487 (s. XIII.¹) si ... censum vel penam solvere distulerint (sc. Lambertus aliique), tota hereditas ... ad dictam ecclesiam ... revolvatur, nisi eis -am decreverint conferre. TRAD. Scheftl. 444 p. 433,2 ut singulis annis ... dimidium talenti ... fratribus ... persolvamus exceptis legitimis causis tempestatis ... in quibus nobis -cia debet impendi. g venia – Nachsicht: METELL. Quir. 22,30 fletu petendo -am reatibus placant Aran et Megilo Deum. CHART. Nuremb. 385 conventum est ... inter partes, quod, si ... incurrant dampnum, ... in hoc -am prepositi ... reportabunt in nullo alio casu defectum ... computantes. TRAD. Brixin. 614^b p. 222,18 accessit dominus Albertus ad canonicos -ciam petendo et absolucionem. al. h sensu adverso de suffusione oculi ('grauer Star') fere i. q. malum, calamitas – Übel, Unheil (cf. ital. disgrazia): BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p. 16,15 dicemus differenciam, que est inter unam (cataractam) et aliam de restauratione luminis ...; videlicet -cia (cf. A 4 p. 20^b,9 virga), quae est alba sicut calx.

B spectat ad Deum (deos paganos: p. 791,25sq.): 1 def. et iuncturae selectae: HONOR. AUGUST. lib. arb. 6 (PL 172, 1225^D) voluntas beatitudinis (sc. in homine) dicitur natura, et voluntas iustitiae dicitur -a. ALBERT. M. incarn. 14 p. 185,9sq. -ae sacramentali attribuitur debilitare tantum (sc. peccatum), -ae vero sanctificationis in utero extinguere (sim. sent. 4,1,4 p. 12,23). sent. 2,26^A p. 441,5sq. operans ... -a praeparat hominis voluntatem, ut velit bonum; -a cooperans adiuvat, ne frustra velit. summ. theol. II 16,98,1 p. 225^a,46 -a est habitus infusus nobis, qui nos gratos facit Deo. 16,98,3 p. 230^a,5 effectus ... -ae

proprius est vitam totam universaliter ordinare ad Deum. *ibid.* *persaepe*. 2 exempla: a proprie i. q. χάρις – göttliche Gnade: α gener.: HRABAN. epist. 11 p. 398,27 sanguinem . . . suum . . . effundere dignatus est (sc. *Christus*), ut . . . per ipsius -am salvaremur. THIETM. chron. 2,3 urbem . . . ob eterna remunerationis -am . . . construxit rex. ALFAN. premn. phys. 1, 40 p. 12 quam (*immortalitatem*) . . . accepit homo -a (PG 40, 516^B χάριτι) creantis eum. HERM. IUD. conv. epist. p. 69,7 qualiter de Iudaismo ad Christi -am conversus sim. METELL. Quir. 4,7 triplex vena -arum (sc. s. *trinitatis*). ALBERT. M. Is. 35,2 p. 372,30 a Deo . . . exeunt -arum flumina, revertuntur autem per -arum actionem, ut eqs. *persaepe*. v. et p. 795,27.45.66. 796,30. *spectat ad vitam aeternam*: RIMB. Anscar. 41 p. 75,37 optare coepit, quatinus . . . sibi ad Domini -am transire liceret. *spectat ad aetatem*: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,8 me . . . septennis -ae puerum ludus imbuit literarum. *in titulo libri ficticio*: ALBERT. STAD. quadr. 1 librum scripturus erat, cui 'G-a' nomen, noster gramaticus (i. *Christus*), *per enallagen*: LIBER diurn. 74 p. 76,9 quartas . . . clericis vel fabricis portionem me . . . spondeo prestaturum nec pro -arum, cuiuslibet meriti sit, persona, -a . . . persona H, -a ullam . . . personam GB, -a . . . personarum R) ecclesiasticis officiis aggregare. *apud Iudaeos*: RADBERT. corp. Dom. 22,35 si . . . in primo mense quasi in prima -a sine mortis reatu agnum edere non potuerit (*spectat ad Vulg. num. 9,10sq.*). *apud paganos*: HROTSV. Sap. 5,4 fer sacrae deae (i. *Dianae*) libamina, quo possit uti eius -a. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 si . . . sibi Iovis -am . . . devotione cervicis imploret *mulier*. TURBA phil. praef. p. 109 Arisleus . . . discipulus ex discipulis Hermetis -a triplicis . . . omnibus posteris . . . salutem. β *theol.*: RADBERT. corp. Dom. 12,156 sacramentum praestatur ex officio et -a (-am *var. l.*). ALBERT. M. sacram. 18 p. 13,49 quaeritur, quae -a sit in sacramentis, utrum gratis data vel gratum faciens. 44 p. 32,57sq. -a est effectus baptismi, et per illam delet et poenam et culpam. ALEX. MIN. apoc. 8 p. 133,22 sine cooperante -a. 10 p. 212,15 dat . . . -a praeveniens boni operis initium, subsequens perfectionem (*sim. 10 p. 212,12. al.*). *persaepe*. γ *publ., iur., canon. (in formula devotionis)*: DIPL. Karoli M. 55 p. 81,26 Carolus -a Dei rex Francorum. CHART. Fuld. B 172 p. 258,26 <Uu>-il-libald concedente -a divine maiestatis episcopus (*sim. LIBER diurn. 83 p. 93,14 diaconus. AGIUS vita Hath. 1 sacerdos. CHART. Carniol. II 41 patriarcha. al.*). CHART. Raitenh. 25 Sophia Dei -a comitissa (*sim. 29*). CHART. Otterb. 40 Wernherus . . . Dei -a aule imperialis dapifer. CHART. Carniol. II 378 dux Karinthie (*sim. TRAD. Scheftl. 249. al.*). *persaepe*. b *locut.* -a Dei: α *pro cognomine hominum*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 391,30 quem tanta Deus donaverat omnium -a, ut . . . hoc vocaretur agnomine, videlicet Richardus G-a Dei (*sim. p. 393,1. 34*). *in interpr. nominis Hebraei*: ABSAL. serm. 33 p. 196^C Ioannes 'Dei -a' interpretatur (*ex Hier. nom. Hebr. p. 69,16; sim. p. 197^A*). β *pro nomine plantae* (cf. Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 737sq. s. v. Gratiola officinalis L.; '[Gottes-]Gnadenkraut', 'Grazede'*): MAURUS urin. II p. 49,4 fiat . . . scirpus, in quo apponantur radices lauri, eupatorie et -e Dei. γ *in nomine loci*: FUND. Grat. Dei 1 p. 685,40 vir illustrissimus Otto de Reveninge . . . ecclesiam in Gracia Dei attulavit. *ibid. al.* c *in imag. vel per prosop. spectat ad ipsum Deum agentem*: HRABAN. cruc. A 7,38 iura, quantum superna -a concedit, servare contendo. WALAHFR. carm. 61,33 -a summa Dei temet (sc. *Prudentium magistrum*) comitetur in aevum (*sim. RIMB. Anscar. 27 p. 57,34. al.*). RIMB. Anscar. 37 p. 72,8 exterius -a Dei in eo largius coruscante (*sim. BOVO SITH. Bert. 14 p. 533,33 Dei nostri super nos gratius coruscante -a*). VITA Heinr. IV. 9 p. 32,4 quam mirabiliter -a Dei operatur. *persaepe*. huc *spectare vid.*: WALAHFR. imag. Tetr. 185 -a, quae teneram vestit miranda iuventam, maturos iam format honesto in pectore sensus. d *meton. i. q. donum Dei – Gnaden-gabe, Begnadung* (*abund.*: p. 792,2): α *in univ.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 26 si in Christi nomine fronti imposueris (sc. *rex lutum de sanguine*), recipies -am luminis. FROUM. carm. 16,6 -a grata Dei super omnes ecce Iohannes. RUP. TUIT. vict. 13,4 p. 408,27 apostoli . . . et quotquot erant

apostolicę participes -ę. METELL. exp. Hieros. 5,144 occidit . . . doctor honestatis, . . . unica forma boni, celestis -a doni: . . . presul Podiensis in Domino requievit. ALBERT. M. summ. creat. I 4,60,2 p. 638^a,3 licet . . . puer ille (sc. *raptus in caelum*) scientiam linguarum acceperit in coelo, . . . accepit donum spiritus sancti, quod dicitur '-a linguarum'. *al. de incarnatione Christi*: CHART. Helv. arb. 31 p. 54,36 (a. 1228) actum anno gr<ati>e MCCXXXVIII (*sim. CHART. Welt. 10. CHART. Friburg. 65. CHART. Sangall. A III app. 21. 22. CHART. Carniol. II 149 p. 117,15. TRAD. Scheftl. 344^a. persaepe*). CHART. Raitenh. 138 actum . . . anno temporis -e MCCXLII. CONR. MUR. lib. ord. 2 in quocumque octonario . . . aliquis . . . decesserit, superstites eiusdem octonarii eundem annum -cie capituli inter se equaliter officiant. *saepe*. β *de sacramentis sim. (in significato duplici: l. 24)*: WILLIB. Bonif. 6 p. 30,20 Hessorum . . . multi . . . septiformis spiritus -a confirmati. LEG. Wisig. 12,2,13 p. 419,20 mancipia . . . Iudeorum, quae ad baptismi -a fecerint confugium (*sim. METELL. exp. Hieros. 4,723 lavacri quos -a tinxit, induimus Christum. ALBERT. M. sacram. 19 p. 15,6 -a . . . baptismalis configurat nos Christo morienti. persaepe*). RADBERT. corp. Dom. 20,23 ut . . . post acceptam -am nullus indignum se reddat (*item de eucharistia*: ALBERT. M. euch. 1,1,1 p. 192^a, 20sq. quod . . . non est nisi -a, probatur per nomen ipsius: quia eucharistia est et nominatur, quod sonat 'bona -a'. *ibid. al.*). *persaepe. de excommunicatione absolvenda*: VITA Heinr. IV. 10 p. 35,12 oportere ab ipso apostolico absolutionis -am eum expectare (*sim. BERTH. chron. B a. 1077 p. 259,14 apostolice reconciliationis -am . . . prestolabatur rex*). γ *de ordine clericorum*: WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 78 ego, quem sacre vix sublevitica mense non meritis concessa meis pro munere Christi -a contigerat. RANGER. carm. 173 acolitum non pretear, quae -a quarta fertur. ALEX. MIN. apoc. 2 p. 24,26 dicit glosa: -am episcopalem timore quasi sopitam a Deo . . . collatam (*spectat ad Vulg. II Tim. 1,6*). δ *de tonsura conversarum*: STATUT. ord. Teut. p. 131,24 respice (*sc. Deus*) super hanc famulam tuam, quam ad novam tendendi -ciam vocare dignatus es. ε *de coronatione regis*: THANGM. Bernw. 38 rite omnibus peractis (*i. insignibus traditis*) . . . sollempniter illum (*ducem*) Dei -a unxerunt (*sc. episcopi*). ε *in allocutione vel titulo honorifico i. q. sanctitas, almitas q. d. – Heiligkeit, 'Gnaden'*: α gener.: WALTHARIUS 306 in hoc . . . clarescat -a vestra (*sc. domini*), ut vos inprimis, reliquos tunc laetificetis. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz. p. 64,20 quod (*sc. opus*) tui magistri -a extremi pollicis ungue limabat. β *eccl.*: DESID. CAD. epist. 1,1,7 qui (*Deus*) nobis . . . locum tribuat vestrae (*sc. praesulis*) -ae serviendi. EPIST. Desid. Cad. 2,13,3 litteras -ciae vestrae . . . accepi. 2,16 nos (*sc. episcopus*) hoc (*sc. synodum procrastinatam esse*) -ciae vestrae . . . inotueramus per servo vestro Becoleno. FROUM. epist. 78 p. 84,12 quicquid vestra (*sc. Peringeri senioris*) dignatur -a, non abnuo. *al.* γ *publ.*: DESID. CAD. epist. 1,6 nos . . . in sinu -ae vestrae (*sc. maioris domus*) . . . paterno confovite affectu. CHRON. Salern. 43 p. 44,2 melius est mihi, domine, . . . et uxori apud vestram -am maneret cum exiguo pane . . . quam eqs. C *spectat ad sanctos*: 1 *in univ.*: METELL. Quir. 1,56 ut . . . canat plebs tibi cantica . . . concilians sibi . . . nota tue muneris -e (*sim. 46,39*). 41,5 sacram petit *plebs* tumbam ianuamque -arum. 58,15 cessarunt . . . signa -arum martyris. 70,38 luce -ę sue cor miserum radians pius pater refecit egrum suaviter. buc. 8,107 referam . . . vi se quam mira sua (*sc. Quirini*) -a pandit. *ibid. persaepe. iron.*: CARM. Bur. 41,11,6 ubi (*sc. in cancellaria*) . . . neque datur absque datis Gratiani -a (*v. comm. ed. p. 74*). 2 *de beata Maria Virgine*: WALAHFR. carm. 52,1 sit Dominus tecum (*sc. Maria*), semper tua -a mecum pacis et indicium. VITA Adalb. Prag. A 24 matrem -arum . . . prona cervice . . . adorat. ALBERT. M. incarn. 8 p. 179,29 quae (*s. Maria*) perfecta fuit in -a. *ibid. iterum. in titulo ecclesiae sive monasterii*: CHART. Neocell. Brixin. 1 p. 29,25 (epist. papae) ecclesię, quę dicitur ad sanctę Marię -as (*sim. 2 p. 31,18 [dipl. Frid. I.] Novam Cellam, quę -a sanctę Marię . . . nuncupatur*). 3 *de angelo*: HROTSV. Mar. 193 si tua (*sc. angeli*) certa tuo maneat mihi (*sc. Ioachim*) -a servo. 4 *de apostolis*: METELL.

Quir. 17,29 quorum (*principum apostolorum*) beata -is ... prenitit *aula*.

II grates, gratulatio, remuneratio – Dank(sagung), Erkenntlichkeit: *A in univ.:* DESID. CAD. epist. 1,1,5 multiples ... vestrae (*sc. praesulis*) beatitudini pro inquisitionis studia ... -arum iura persolvimus (*sim. LIBER diurn. 85 p. 110, 20*). ARBEO Emm. 16 p. 50,4 tibi (*sc. Christo*) maximas refero -as (*sim. DIPL. Conr. I. 23 p. 22,17. persaepe*). HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,9 -as agebant Deo sanctoque Wynnebaldo (*sim. LEX Sal. Pipp. 81,2. VITA Adalb. Prag. A 28 p. 156,4 -am. persaepe*). GODESC. SAXO theol. 22 p. 323,24 scio tibi Deo -as certissime, quia *eqs. NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,9 multas -as habet, filii, quia eqs. THIETM. chron. 2,10 gloriam et -am spallens (sic) christianitas ... Deo. persaepe. vix huc spectat: p. 677,33. B locut. Deo -as sim.: 1 usu communi (persaepe in parenthesi): LULL. epist. 92 p. 211,25 propter ... tribulationem, quam iugiter, Deo -as, sustinemus. TRAD. Frising. 465 p. 397,37 ita ... actum, -as Deo, in omnibus apparet. ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,15 ut ... amen ... ac 'Deo -as' ubique dicatur. THIETM. chron. 7,61 milites Bolizlavi urbem Belegori ... aggressi et bello eam impugnantes diutino, Deo -a, nil proficiebant. EPIST. Hann. 105 p. 175,12 vix ... per multas et lacrimosas 'Deo -as' ... animę anhelantis singultum ... sedare potui (*sc. Meinhardus*). HERM. IUD. conv. 19 p. 119,25 Deo -as, quia *eqs. persaepe. 2 in fine librorum sim.: LEX Ribv. 91,2 (cod. A1) explicit lex Ribuariorum; Deo -as; amen. TRAD. Frising. 103 pax nobiscum; Deo -as; amen. RADBERT. corp. Dom. 22,179. c pro nomine plantae: GLOSS. Roger. I B 1,10 p. 529,39 recipe ... trescolanam, ... id est herbam 'Deo -as'. C locut. -arum actio: 1 usu communi: WETT. Gall. 11 p. 263,10 cibis ... cum -arum actione percipitur (*sim. CAND. FULD. Eigil. I 12*). THEGAN. Ludow. 9 dona eorum (*legatorum*) cum -arum actione suscepit. HIST. peregr. p. 135,27 premissis -arum actionibus de ... commoditate percepta. *persaepe. v. et p. 791, 12. 2 spectat ad officium divinum vel orationes: WILLIB. Bonif. 6 p. 35,17 duo ... monasteriola duobus iniunxit ecclēsiis ... ita, ut usque hodie gloria et benedictio et -arum actio Domino Deo devote confertur (spectat ad Vulg. apoc. 7,12). RADBERT. corp. Dom. app. l. 457 sanguis in ... -arum actione, qua Deo Patri -as egit (sc. Christus in cena novissima), creatur, ut eqs. STATUT. ord. Teut. p. 42,7 finita mensa fratres clericis dicant consueta -ciarum acciones. saepe.***

III respectus, finis – Rücksicht, Zweck: *A in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 44,19 de heribanno volumus, ut missi nostri ... exactare debeant absque ullius personae -a. THANGM. Bernw. 34 gemina -a Italiam ardebat adire, praeepto videlicet apostolici satisfacere et *eqs. THIETM. chron. 6,74 nos confratres ... nepotem meum ... eligimus ... non hoc ob iuventutem eius impleri sperantes, sed pro conservandae electionis -a ... facientes. persaepe. B abl. pro praep.: 1 causa, studio – zugunsten, aus Rücksicht (auf), wegen, um ... willen, um ... zu: TRAD. Frising. 220 (a. 805/08) ad me (sc. presbyterum) venientibus visitationis -ae ... consolatores. WETT. Gall. 8 cuius (vaccae furto ablatae) requirendi -a pergentes duo fratres. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,8 rogabat se orationis -a ducere in cimiterium (*sim. VITA Adalb. Prag. A 14. saepe*). DIPL. Ludow. Germ. 80 p. 117,18 emunitatis nostrae praeceptum erga ... monasterium -a tuitionis et defensionis ... conscribi decrevimus. MEGINH. FULD. Alex. praef. p. 436,17 quomodo Saxones ex gente Anglorum exierint -a quaerendarum sedium. VITA Heinr. IV. 11 p. 38,1 qui me humanitatis -a recepit (*sim. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 127,26. persaepe. fort. huc spectat: UDALSC. Conr. 9 super ... sedile ... dum ... Gebehardus ... non seri – a consedisset. 2 locut. exempli, verbi -a i. q. velut – zum Beispiel: ALDH. ad Acirc. 4 p. 74,10 quam (epistolam) tantopere exempli -a protelaveram. 10 p. 84,2 quos (versus) supra exempli -a posueras (sim. p. 85,24). GODESC. SAXO fragm. 4 p. 30,13. theol. 1 p. 82,19. gramm. 1 p. 386,11. HERM. IUD. conv. 6 p. 89,22. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,22. persaepe. fere i. q. sis, quaeso – etwa: doch, bitte schön: BURCH. WORM. ieun. p. 119,32 igitur, filiole, verbi -a mea dicta intellege. 3 pro, vice – (an)statt, 'als': TRAD. Welt. 27 (s. XI.²)**

ipse (*Wicpoto*) ab abbate ... beneficii -a tali pactione recepit (*sc. praedium*), ut *eqs.*

IV res, natura grata – Angenehmes, angenehme Eigenschaft: *A venustas, pulchritudo, virtus – Liebreiz, Anmut, Schönheit, Vorzug: 1 in univ.:* PAUL. DIAC. carm. 26,7 huic (*Hildegardae*) tam clara fuit florentis -a formae, qua *eqs. LIUTG. Greg. 7 p. 72,33 ei nomen ... ob facundiam linguae et -am laborum ... inditum est ... Bonifatius. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,86 ut ... genas siccavit -a cantus. THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p. 249,55 ut geminam praestaret columna -am, decorem scilicet et munimen. persaepe. huc spectare vid.: THEOD. TREV. phys. 1416 hoc pondus est diei, hec est -a numeri, non hoc movetur usquam, tam firmum medium quam (in imag. de orbe terrarum?). 2 plur. per prosop. i. q. χάριτες – Grazien: COSMAS chron. 1,3 p. 8,14 more pecudum ... probant (*sc. homines aetatis felices*) himineos et surgente aurora trium -arum copulam et ferrea amoris rumpunt vincula. B ingenium – Begabung: RUOTG. Brun. 7 Greci, quibus eque magistris usus est, ad tantam -am stupebant. EPIST. Reinh. 1 p. 1,23sq. secundum divisiones -ciarum aliquis habet -ciam legendi, qui -ciam cantandi non percepit. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,5 magna ... cum fiducia et oris -a prophetica ... disputationem ingressus. al. C ars – Kunst: WIDUK. gest. 2,36 p. 97,1 in venationibus creber tabularum ludos amat rex, equitatus -am regia gravitate interdum exercens. D honor, dignitas – Ansehen, Würde: THANGM. Bernw. 34 hic (*Thangmarus*) ... plurimorum benivolentia per viam -a domini sui usus imperatorem in Spolitanis partibus reperit. THIETM. chron. 8,32 p. 530,12 cuius (*Zentepulci senioris*) -a et nostrorum timore omnis hec (*sc. civitatis Kitavae*) regio conversa est. adv. gratis. script. -es: l. 58. metr. -is: l. 41. 58. adde AGNELL. lib. pont. prol. p. 276,16 (vs.). HROTSV. Bas. 203. CARM. imag. 1,4,7. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 6. RUODLIEB V 216. ASINARIUS 8. al. 35 1 strictius: a sine mercede, pretio – umsonst, unentgeltlich: LIBER diurn. 74 p. 75,2sq. quod -s accepi (*sc. episcopus*), -s debeam ... conferre (*sim. CHART. Raitenh. 75 p. 77,3 hec [sacramenta] ... -s vobis [sc. fratribus] episcopus ... impendat. al.*). EGBERT. fec. rat. 1,128 -s equo oblato non debes pandere buccas. MANEG. ad Gebeh. 15 p. 338,15 cunctas orthodoxe sollicitudinis impensas -es omnibus offerendas sacrilegio mercimonio distrahere. CHART. Raitenh. 15 quod bona sua (*sc. monachorum*) navibus imposita ... -s sine ... theloneo ... quiete transeant. INNOC. III. registr. 1,376 p. 570,11 vigorem iudicarium -s ... impertiri. *persaepe. v. et p. 791,33. spectat ad simoniam q. d. interdictam: GREG. regist. 1,35 p. 57,4 episcopus patu dono -s ... concessio. 2,61 p. 215,31sq. cum tantum honorem -s susceperis (sc. episcopus), ... honores ecclesiasticos -s non erogaveris. 6,5^b p. 403,23sq. BERNOLD. CONST. chron. a. 1058 constituit papa, ut, qui ... a symoniacis essent -s promoti, ministerio suo permetterent uti. b gratuito – uneigennützig, selbstlos: BERNO epist. 9 p. 36,8 -s amare ... in Christi caritate (sim. 17 p. 51,9 eo karitatis affectu, quo me ... -s fovisti [sc. archipraesul]). c impune – ungestraft, straflos, ungeschoren: WALAHFR. Wett. 583 si, quos prava docens ... fefellit, ... hos iterum revocat, solventur debita -s (sine pena RO). YSENGRIMUS 6,512 capitur, qui peierat istic, nec sinit ... sanctus -s abire reos. ?sane – ?heil, unversehrt: ECBASIS capt. 121 si redeam (*sc. vitulus*) -s, grates exolvero divis. d ultro, libenter – von sich aus, freiwillig, aus freien Stücken, gern: DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,2 nisi forte abbates ... -s obtulerint (*sc. dona regibus*). HROTSV. asc. 11. 53 crucis in ligno mortem -s paciando. DECRET. Burch. 19,5 p. 968^D si ... talis est servus, ut -s verbera pati non velit, ... ita poeniteat ut *eqs. DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,25 si quis -s aut aliqua compulsus necessitudine liber homo se ... monasterio aldiasset. ANNAL. Eins. a. 1090 (MGScript. rer. Germ. LXXVIII. 2007. p. 285,11) <Seli>gerus languore pressus <abba>-tis nomen -s deposu-it>. persaepe. e bona gratia – gütlich, in, aus Güte: OTTO FRISING. chron. 4,21 p. 211,20 terram habitationis superbe deposcunt Gothi addentes, quod, si -s accipere non possent, ultro eam arriperent. CHART. Mog. A II 185 p. 344,33***

[Fiedler]

partem . . . duabus fratris mariti sui filiabus plus -s quam iure concessit *femina. ibid. iterum*. 2 *latius*: a *temere* – *grundlos*, 'einfach so': LIUTPR. antap. 3,1 p. 74,3 tanta . . . mendatorum iacula . . . in me . . . -s exercere *Berengarius atque uxor*, quanta *eqs.* HROTSV. Pafn. 4,4 tu iniquo odio nos (*sc. amatores*) -s insectaris (*sc. Thais*). BERTH. chron. B a. 1080 p. 376,16 hostes se -s impetentes prestolatus est *Ruodolfus rex*. ANNAL. Magd. a. 1171 -s inter imperatorem et fratres . . . comitis dissensio orta. DAVID (?) inquis. 43 p. 232,16 quod simplices homines -s infestet *inquisitor. al.* b *consulto*, *de industria* – *mit Absicht*: RUODLIEB V 216 -s an oblitus reticeret (*is*) officiales *eqs.* TRAD. Salisb. II 87 p. 627,10 transforato monte et aque ductu per terram perfectio homines abbatis, quod . . . feceramus (*sc. canonici*), una nocte -s destruxerunt. c *frustra* – *vergeblich*: LIUTPR. antap. 2,6 p. 40,5 si . . . non aliam vitam praeter instantem putares (*sc. Adelbertus*), tamen iniuste faceres, . . . praesertim cum . . . , quod agis, facias -s. ASINARIUS 8 hiis (*regi sodalique*) . . . adversa partum Lucina negarat; -s enim, (et -s, -s etiam *var. l.*) Veneris excoluere iocos. *al.* 3 *confunditur* c. *gratus i. q. dulcis, suavis* – *angenehm, willkommen, recht*: VITA Magni Fauc. I 8 p. 122,16 si fieri potest, ut . . . venire potueris (*sc. Magnoaldus*), -s (*gratum, gratissimum var. l.*) mihi (*sc. Columbano*) est.

**gratialis*, -e. ad *gratiam* pertinens, *gratia* donatus – *gnadenhaft, aus Gnade gewährt*: GERHOF. tract. p. 281,2 quae (*data optima*) licet habeat quaeque natura, non tamen habet ea nisi ex gratia, et ideo haec dici possunt naturalia simul et . . . -a. p. 281,16 corrumpens *homo* ipsa naturalia simulque -a dona. *ibid. al.*

**gratarius*, -i m. *gratiosus* – *Günstling* (*an*: ?*elemosinarius* – ?*Almosenverteiler*): ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 198,30 iniungens *Otto marchio* eis (*militibus*) . . . , quatenus requirant . . . , ubi deposita sit pecunia Prosinconis, vulerii et -i regis Otakari.

graticula v. *craticula*. [graticus v. *catharticus*.]
gratificatio, -onis f. 1 *beneficium favore, gratia datum, benevolentia, favor* – *Gefälligkeit, Gnade(nerweis)*: a *gener.*: PRIMORD. Windb. 2 huic . . . loco tantis sanctorum pigneribus gratificato non minimum -is addidit emeritus . . . Christi miles Willihelmus. URBAN. IV. registr. 561 p. 550,41 nec debuimus . . . alterutri partium . . . precipitanter exhibere -is affectum. b *theol. i. q. actio gratificandi* – *Begnadung*: ALBERT. M. sacram. 125 p. 86,13 quaeritur, quare potius dicitur iustificatio quam -o, cum emundatio peccatorum magis competat gratiae quam iustitiae. sent. 2,26,1 p. 444^b,34 opus . . . -is est ad hoc, ut nos operari possimus meritorie. p. 445^a,6 -o est ad hoc, ut id, quod de nostro est, *gratum* fiat. summ. theol. II 16,98,1 p. 225^b,7 opus . . . recreationis sive -is fundatur super hoc, quod . . . perfectum est in natura. c *publ. et iur. i. q. assignatio, attributio* – *Zuweisung, Zusprechung*: CHART. Rhen. med. III 1222 p. 899,10 (a. 1253) ut . . . adiudicaremus ecclesiam illi, quem inveniremus in iure suo potioem, et, si equalia forent iura partium, -i locus esset. 2 *gratiarius actio* – *Dank*: a *in univ.*: PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 30,24 legatio super confirmatione pacti et pacis . . . agebat, necnon de victoriis, quas . . . fuerat assecutus *imperator*, -o et in Domino exultatio ferebatur. b *remuneratio* – *Entschädigung*: CHART. Sangall. A 997 (a. 1244/72) receptis ab . . . abbate in -em . . . donationis mee sexaginta marciis argenti.

gratifico, -avi, -atum, -are vel *gratificor*, -ari. *partic. praes. usu adi.*: p. 796,3; *subst.*: p. 796,27. *partic. perf. usu subst.*: l. 1.

1 *trans.*: a *gratum habere, magni aestimare* – *gern annehmen, hochschätzen*: IONAS BOB. Columb. 1,24 p. 207,14 inventum . . . optatum munus (*i. Columbani adventum*) -bat *Chlotharius*. RIMB. Anscar. 1 p. 19,35 pietatis eius (*Dei*) gratiam toto cordis ac mentis affectu collaudamus et -amur (*glorificamus var. l.*). b *gratiosum reddere* – *begnaden, gnadenfähig machen*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,15 ut tantam mihi suae pietatis opem tribuat *Deus*, quae me . . . sic visitet, ut vivificet, resuscitet, -et *eqs. (sim. p. 322,22)*. ROD. CAMER. Lietb. 59 p. 863,35 qui venerant armati furore bellico, recede-

bant -ti timore divino. ALBERT. M. bon. 77 p. 49,53 quaedam dona confert *Deus* mediantibus nostris operibus, . . . quaedam . . . sine nostro opere ut gratuita vel -antia. *al. fort. huc spectat*: METELL. Quir. 3,40 mundi dominam (*i. Romam*) -ans sibi sponsalis fidei dedit *Deus* . . . pignora splendida. c *gratia afficere, (grate) honorare* – *mit Dank versehen, dankbar ehren*: THANGM. (?) transl. Epiph. 10 p. 251^a,35 nec signum doloris sentiens ullum . . . Deum praesentemque -at *Vulfarius* patronum. RUODLIEB IV 75 quem (*provisorem*) bene donatum vel verbis -tum poscunt *eqs.* VII 23 iacens tractat miles, hominem qui -r<et>. ?*blandiri* – ?*umschmeicheln*: RUODLIEB X 97 surgens canis exhilarescit, nunc hunc, nunc dominos, nunc -at residentes. d *donare* – *beschenken*: EPIST. Hann. 65 p. 113,12 popularis . . . et regia via, qua beneficia non dari et reddi, sed credi et solvi assolent, si . . . hoc -ari et non . . . negotiari dixeris *eqs. v. et p. 795,39*. e *gratum reddere* – *willkommen, angenehm, erwünscht machen*: a *in univ.*: LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 135,28 Egenen . . . catenis oneratum . . . ad spectaculum . . . deduci iussit rex, ad -andam . . . popularium animis regiam severitatem. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 320 instar salis, quod . . . quoslibet ex mordacitate sua condiendo -at cibos *eqs.* ALBERT. M. sent. 1,37,5 p. 235^a,45 sapientia et potentia et bonitas facient essentiam creare creaturas et -are rationales. b *favere* – *begünstigen*: ALBERT. M. sent. 2,26,1 p. 443^b,27sq. cum dicimus 'iste habet gratiam' regis, sensus est, quod rex vult sibi bonum; . . . sed per nullum illorum aliquid ponitur in -to, sed in -ante tantum. *ibid. iterum*. 2 *intrans.*: a *gratum facere* – *einen Gefallen erweisen, gefällig sein*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 88 stantibus (*sc. clericis*) in rectitudine dulcissime consolationis gratia -vit. ANNAL. Quedl. a. 1023 p. 570,12 (add. DAMa) Heinricus imperator . . . terna unius eiusdem templi dedicatione -atur. b *gratum esse, gratias agere* – *dankbar sein, Dank sagen*: TRANSL. Athan. Neap. prol. 2 ut de tanto patre -emur. BOVO CORB. Boeth. 24 in qua (*explanatione*) si quisquam aliquid utilitatis invenerit, merito -bitur iussioni tuae (*sc. Bovonis antistitis*). RUODLIEB IV 2 nunc est consilio nobis opus inveniundo, qualiter illius (*regis*) pietati -emus. CHART. archiep. Magd. 358 p. 471,41 nos . . . -antes . . . Conrado, quod . . . diutine liti finem imposuisset, . . . mansos in tuicionem nostram suscepimus. *al. respondere* – *entsprechen*: NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,16 liberalitati eius -ari (-are *var. l.*) temptabo (*sc. rex Persarum*): dabo . . . illam (*provinciam*) in eius potestatem *eqs.* c ?*laudare* – ?*preisen*: EKKH. IV. bened. I 2,45 -ent proli patriarche laude fidei.

gratificus, -a, -um. 1 *gratus, iucundus* – (*wohl*) *gefällig, angenehm, willkommen*: SISEB. Desid. 3 edocuit in elemosinis esse largiores -is (*ci. Krusch, -os cod.*). ERMOLD. Ludow. 4,386 munera . . . matronae regia Iudith congrua . . . dedit -umque decus, scilicet ex auro tunicam gemmisque rigentem. DIPL. Zwent. 2 p. 19,28 rex Arnolfus . . . presbytero Siginando monasterium . . . eiusdem . . . presbyteri . . . -is servitiis ad hoc eum incitantibus . . . donavit (*sim.* CHART. Rhen. med. I 159 p. 222,26). VITA Serv. 22 -um miseris incolis . . . spectaculum. ACTA imp. Winkelm. I 399 de processibus tuis (*sc. notarii*) relatio crebra . . . nova semper -a predicat. *al.* 2 *qui gratiam conciliat, confert* – *die Gnade sichernd, bringend*: CARM. Paul. Diac. 33,14 gaudia dicque . . . nostrae (*sc. Karoli*) sibi magna salutis -am Christi per miserantis opem. THEODULF. carm. 15,20 ecce . . . patet acceptabile tempus -aeque dies, ecce, salutis adest (*cf. Vulg. II Cor. 6,2*). ANNAL. Disib. a. 1075 p. 6,43 dum spiritualia ecclesiae officia, -a . . . sancti spiritus munera, . . . more Simonis efficeret *Otto dux* venalia (*ni in lusu verborum vergit in notionem gratuiti*). 3 *qui gratiam habet* – *dankbar*: CARM. Paul. Diac. 34,12 -as laudes dic (*sc. epistola*) . . . pro carmine laeto (*sim.* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,12 p. 553^a,35). CARM. Teg. 27,20 (DtArch. 18. 1962. p. 498) digne promeritis, pater alme . . . ingenio modicus non te celebros, sed amicus; -a mente feror affectu famulante *eqs.* 4 *secundus, propitius* – *geneigt, gnädig*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,153 -as inclinet Iuppiter aures.

adv. *gratifice*. 1 *modo gratifico, honorifice* – *huldreich, ehrenvoll*: PASS. Praeciecti II 16 -e a rege susceptus . . . , quid-

quid a principe petiit, ... impetravit (*sim.* VITA Audom. 9 [MGMer. V p. 759,4] -e [grati ficere 1] recepit. *al.*). ?*libenter* - ?*gern*: NOTAE Emm. (MGScript. XVII p. 574,4; s. XI.²) ibi (*sc. in Alemannia*) ... -e ab omnibus principibus electus *Friedericus rex*. EPIST. Teg. II 184 p. 216,29 nuntium ... vestreque (*sc. dominorum et amicorum*) pietatis litteras -e suscepi. 2 *grate* - *dankbar*: CASUS Petrish. 4,36 quam (*pecuniam*) ille (*presbyter*) -e suscipiens ... super cyrografum conscribi fecit.

**gratifiuus*, -a, -um. (*gratia et fluere, -fluus*) *qui gratiam edit* - *Liebreiz verströmend*: CARM. libr. I 9,14 balsama -a flagrantis pistica nardi.

**gratihabitio*, -onis *f.* (*gratus et habitio*) *actio gratum habendi, confirmatio* - *Anerkennung, 'Verbriefung'*: CHART. Monast. 29 (a. 1264) quod ... ius ... gratum habemus; in cuius nostre -is evidens testimonium *eqs.*

[*gratilis v. gentilis.*]

**gratio*, -are *vel* **gratior* (*gracior*), -ari. (*gratia*) 1 *gratias agere* - *danken*: CHART. Lub. I 359 (a. 1272/74) ipsis (*nuntius*) pro labore ... non potestis (*sc. viri consules*) plenarie -ciari. 2 *gratum habere* - *willkommen heißen*: GESTA Cammer. cont. II A 302,3 episcopum magnificant, benedicunt et -ant et diligunt hi etiam, qui odiunt. 3 *magni aestimare, praeferre* - *hochschätzen, vorziehen*: ALBERT. M. Matth. 11,8 p. 349, 84 reges ... gentium tales ... -antur ... , qui in peccato eisdem adulentur. 14,1 p. 422,23 malitiosi reges ... non asciscentes sibi ... nisi eos, qui -antur honores huius mundi.

gratiola, -ae *f.* 1 *gratia* - *Gnade, Huld*: a *Dei*: HROTSV. Mar. 38 potis est (*sc. Christus*) ... cor rore suae tangere -ae. 342 nectare -ae fuerat condita s u p e r n a e (*gest.* 239). asc. 71 sacri -am ... flaminis aliam emittam cicius. *gest.* 132 cui (*Od-doni*) rex -ae caeli munuscula tantae contulit. 337 Henricus ... Christi -a tactus sub corde secreto. *al.* RUP. TUIT. dial. prol. 16 numquid dignum erat ... -am desuper datam intus consopitam silentio detinere? b *hominum*: HROTSV. Pel. 108 quae Gallicos retinet fiducia captos, nescio (*sc. rex*), -ae respuant ut foedera nostrae *eqs.* *gest.* 208 Evurhardus ... ab exilio patriam remeabat ... hoc sibi -a regis prestante benigna *eqs.* 370 suam pie -am concessit habendam illi (*fratri*). 446 Liudgardam ... -a parili coluit, provexit, amavit. 465 quo ... dilectus sentiret filius ... dulcia -ae ... munuscula magne. 2 *plur. i. q. grates* - *Dank*: ARNULF. delic. 710 quasnam -as ob tantum pigneris optas (*sc. poeta*)? Fiedler

gratioso v. graciosus.

gratiositas (*graci-*), -atis *f.* 1 *amoenum ingenium, comitas* - *gefälliger, einnehmendes Wesen*: FORM. Sangall. II 44 p. 428,11 qui (*puerulus*) forma ... et vigore mentis atque omni -e veterem ... nobis refert episcopus. 2 *benignitas, venia, dignatio* - *Gefälligkeit, Güte, Gunst*: BERTH. RATISB. serm. 3 p. 23,38 dulcedo et -s sibi attrahit gratiam. ANNAL. Plac. a. 1269 p. 531,42 (epist. Richardi regis) de nostre benivolentiae grac-e confidite (*sc. dilecti devoti regis*). de plenitudine gratiarum (*'Gnadenfülle'*): EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 251, 45 non solum bonos, sed malos quoque afflat -s tua (*sc. Mariae*).

gratiosus (*graci-*), -a, -um. *usu praed.*: l. 69. 1 *gratus, bonus, favorabilis* - *willkommen, angenehm*: a *de hominibus*: a *in univ.*: VITA Norb. I 6 p. 676,3 gratus in verbis, -us in visu, benignus in simplicibus *eqs.* OTTO FRISING. chron. 6,5 p. 267,25 est ... levissima et instabilis (*sc. gens Nortmannorum*) ... , -a tamen quocumque venerit. b *blandus, venustus, suavis* - *reizend, anziehend*: ALBERT. M. div. nom. 4,72 p. 183,36 dicitur homo -us, qui rapit ad se amorem hominum. CONR. MUR. summ. p. 158,11 quilibet de ... amicis poterit appellari: ... gratus, -us, gaudiosus *eqs.* *almus, carus* - *gütig, lieb, geschätzt*: CONR. MUR. summ. p. 159,1 quilibet parens et magister ... appelletur: ... fructuosus, gratus, -us, gnavus *eqs.* 7 *Deo placens, pius* - *gottgefällig*: VITA Pus. 11 p. 223,8 missa <est> illi (*morienti*) obvia beatissima virgo Maria ... , ut ad illum (*sc. Christum*) perveniret, -a cui servierat in vita. b *de rebus*: a *incorpor.*: PASS. Ursulae 7 quia perdidit tyrannus tam decorae puellae -issima liberum suum potiturum luculentia. RAHEW. *gest.* 3,19 p. 190,11 inerat ... his

preclaris viris personarum spectabilitas -a, generis nobilitas *eqs.* ALBERT. M. euch. 3,1,2,5 saporem ... -um valde habet (*sc. spiratio in nos penetrans*) ex deitate. b *corpor. i. q. bellus, congruus* - *hübsch, gefällig*: THEOPH. sched. 3,80 p. 144,3 donec omnino oculis -a appareat *fistula*, quasi tornata sit. *facile dolandus* - *leicht zu bearbeiten(d)*: PS. AVIC. anim. 6,4 p. 223,20 magis induramus (*sc. rem*), ut possit malleari, et ut magis sit -a natura eius. 2 *benignus, propitius, indulgentiae plenus* - *gnädig, geneigt, huldvoll*: a *in univ.*: EINH. epist. 47 inlustri viro Popponi -o comiti E<inhardus> ... salutem. EPIST. Teg. I 72 cum -a licentia vestra (*sc. CHART. Westph. V 472* (epist. papae) ut apostolicam sedem ... tibi (*sc. episcopo*) sentias -am *eqs.* CHART. Turic. 1169 p. 262,2 abbatissa et conventus beneficium ... gratum et -ciosum habentes *eqs.* CHART. Sil. D IV 394 p. 263,34 ut ... peracti fori celebratio -ciosa robur habeat perpetue firmitatis *eqs.* *gratias largiens* - *gnadenspendend*: METELL. Quir. 23,31 intrat edem femina -am ... , ponit are sanguinolenta dona *eqs.* b *sensu pass. i. q. donis gratiae indutus* - *mit Gnadengaben gesegnet*: CAES. HEIST. hom. exc. 275 p. 175,1 quidam ... ita -ciosi sunt, ut ad exteriora administranda non cogantur, cum tamen ad illa valde sint ydonei. *v. et vol. II. p. 521,48.*

adv. gratiose. 1 *incunde, favorabiliter* - *willkommen, angenehm*: EPIST. Meginh. 1 p. 193,25 quē (*humanitas*) in eo (*viro*) ... ex ipsa oculorum hilaritate -issime renidet (*leg. renitet*). *comiter, benevole* - *freundlich, gütig*: WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,123 domnus Sigerus ... -e et leniter subridens *eqs.* CHART. eccl. Werd. 20 p. 32,1 vos ... fratres universam decimam ... contulistis liberaliter et -e. 2 *grate* - *dankbar*: ANSCAR. pigm. pag. 63 ut, quicquid hic oravi ... indigne, te (*sc. Deo*) largiente merear -ciose adipisci. COD. Udalt. 267 vestra ... , domine, beneficia, ... in animo meo -ciose semper commemorans malui *eqs.* 3 *benigne, indulgenter* - *gnädig, huldvoll*: a *gener.*: CHRON. Merseb. praef. p. 164,29 adventantes rex -e suscipit. CONST. imp. II 229 quatinus ipsum (*fratrem*) -e super generali principum ... petitione audiat (*sc. papa*). CHART. Stir. IV 514 strenuitatis tue (*sc. Io-achimi*) litteras nuper more solito -ciose recepimus (*sc. rex*). *al. spectat ad gratiam Dei*: TRANSL. Bernw. 27 (ASBoll. Oct. XI p. 1032^C) pauper quidam ... sanguinis fluxu ... tactus ... meritis ... Bernwardi ... -e sanatus est. b *publ. et canon.*: DIPL. Constantiae 49 p. 158,11 (*spur.*) pro ... libertate dicte ecclesie ... -e concedimus *eqs.* CHART. Ypolit. 31 ut ... infoedatio a nobis (*sc. maritis*) ... spontanee et -e facta robur ... obtineat (*sim.* CHART. Zoll. II 165 cum ... episcopus nos ... infoedare -ius dignaretur). CHART. Turic. 1255 p. 335,3 nos (*sc. praepositus totumque capitulum*) super talibus beneficiis exhibitis liberaliter et -e ingrati nolentes haberi *eqs.* CONST. imp. III 262 devota ... obsequia -ciosius intuentes *eqs. saepius.* 4 *beate, copiose* - *gesegnet, begabt*: FUND. Grat. Dei 4 p. 687, 14 qui (*nobilis quidam*) ... honestate et industria quoad secundum seculum -ciose vigeat.

1. *gratis v. cratis.* 2. *gratis v. gratia.*

**gratisonus* (-sso-), -a, -um. *canorus, harmonicus, euphonus* - *wohltönend, angenehm (klingend)*: 1 *proprie*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,3,29 sumat ... Maria prophetissa tympanum ... ; erumpat in voce laudis ... , concinantibus aliis mulieribus incipiat ore -sso: 'eqs.' AUDRAD. carm. 1,45 o quam -is celebrabat (*sc. vox per auras allata*) talia (*sc. dicta*) verbis. 2 *translate*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,38,47 sumpto ... Marci evangelistae finalis sententiae -sso: testimonio *eqs.*

gratitudo, -inis *f.* 1 *gratus animus, pietas* - *Dankbarkeit*: DIPL. Frid. II. 299 p. 260,14 cum ... nichil glorie regnantis plus tribuat incrementi, quam ut devotorum obsequia digna -e recognoscat *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 350,7 benemeritis cesarem providere fidelibus etsi gratie plenitudo suadet, servitiorum ... -o compellit, ut *eqs.* 2 *favor, gratia, benignitas, benevolentia* - *Gunst, Gnade, Gewogenheit, Wohlwollen*: a *gener.*: HERM. IUD. conv. 10 p. 100,29 sponsioni mee tanta illorum (*monachorum*) exultatio, tanta erga me cunctorum successit -o (exultatio *var. l.*), ut *eqs.* b *publ. et iur.*: CHART. Mog. A II 544 (a. 1183/90) cum omni -e recognoscen-

[Konstanciak]

tes (sc. *archiepiscopus*) vestre (sc. *episcopi*) fidelitatis ac devotionis ... indicia eqs. CHART. Berg. Magd. 85 (dipl. Heinr. VII.) ne huic nostre -is facto possit quisquam ... obviare eqs. CONST. imp. II 193,2 ut ipse (*filius regis*) ... nostram ad vos (sc. *archiepiscopus*) -em filiali devotione suppleret. CHART. episc. Lub. 166 p. 177,22 suffulti -e et favore, quo circa Conradum ... decanum movemur, promissimus (sc. *comes*) eqs. al. c *theol. de gratia Dei*: ALBERT. M. nat. bon. 130 p. 51,59 paenitentes suffragiis meritorum restituit *beata Virgo* in gradu -is, quem amiserunt. sacram. 180 p. 117,27 acceptatio ... Dei sive -o causa est vitae et meriti.

***grativena**, -ae m. (gratus et venire; secundum advena formatum, ut vid.) qui grate advenit – willkommener Ankömmling: THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 p. 403^F me ... nec quasi hospitem iam, sed sicut familiarissimum affatus est pater monasterii -am. THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,15 non quasi hospes et advena, sed uti familiarissimus susceptus est Theodorici -a (v. notam ed.).

1. ***grato**, -are. (gratis) dispensare, (gratis) donare – verteilen, verschenken: HERIG. Urm. 1,667 os per floridulum manans dulcedo favorum verborum dulces fructus -bat in omnes.

2. ***grato** v. *crato. 3. ***grato** v. *gratto. ?***gratonus**, -a, -um. (orig. et signif. inc.) RECEPT. Sangall. I 41 lupino montano tere cum aceto -o, da ei bibere. **grator**, -atus sum, -ari. script. et form.: gn-: p. 800,9. partic. praes. grada(ns): l.71. al. abl. -e: l.43.45.46. confunditur c.: gratus: p.800,27. gratulari: l.31. gradi: l.46.

1 (laetanter) gratulari, gratum esse – (freudig) danken, dankbar sein: LULL. epist. 140 vs. 10 de pectore multas effundens (sc. *chorus martyrum*) laudes -ans (gratulus var. l.) hominique Deoque. GESTA Bereng. 2,55 Wido ... -atur amicis (gloss.: gratulatur vel gratias agit) exultatque animis. THANGM. Bernw. 23 p. 769,40 ad haec (sc. *verba*) imperator laetus dilecto -atur magistro. p. 769,52 imperator ... papam et ... episcopum magnifice -ando extollit. YSENGRIMUS 2,386 tibi (sc. *vulpi*) -or ego (sc. *lupus*). al. 2 gaudere, laetari – sich freuen: EPI-TAPH. var. II 42,26 sibi (sc. *abbatissae in tumultu iacenti*) iam gratum -atur compote voto. YSENGRIMUS 2,505 -atur senex fratresque vocat. al. iron.: YSENGRIMUS 1,39 nunc -or (sc. *lupus*) patiens pulsus et verba tulisse.

adi. **gratans**, -antis. 1 gaudens, laetus – freudig, froh: FORM. Marculli 1,16 p. 78,20 quod nus ... pontifice -e (-es, -i var. l.) a n i m o ... confirmasse cognoscite (FORM. Senon. I 28 -dante a. BONIF. epist. 91 p. 207,5 libellos ... -i a. gaudentes suscepimus. DIPL. Karoli M. 61 p. 90,6 -dante [gradiente B] a. al.). SERMO de transl. Eug. Tolet. 72 (RevBén. 74. 1964. p. 100) -i corde. THANGM. Bernw. 1 p. 758,26 -i ... affectu. al. 2 gratus, iucundus – willkommen, angenehm: SPEC. virg. 1,275 mentes celestium contemplatione sublimes, ... fructibus sancte fidei quasi odore -i prestantes.

adv. **gratanter** (graden-, -ten-). 1 grate, dicte – dankbar, ergeben: a in univ.: EIGIL Sturm. 22 p. 157,25 (rec. W) quam traditionem fratres -r suscipientes ... preces usque hodie fundunt. ANSCAR. mirac. Willeh. 9 p. 849^A cuius (*vicinae*) illa (*femina caeca*) promissum (sc. *ducendi illam caecam*) ... -issime (-r var. l.) accepit. RATHER. epist. 23 caballum ... meam sciatis paupertatulam -issime recepturum. EUPOLEMIUS 1,59 'felices', inquit (sc. *Iudas*), 'quos capcio non tenet et qui -r dominis possunt servire soluti!' EPIST. Hildesh. 65 (epist. Frid. I. imp.) Coloniensis ... archiepiscopus inperii beneficia ... non -r recognoscens nominis ... nostri ... detrimentum machinatur. al. iron.: METELL. exp. Hieros. 4,144 pastus erant frondes, tenuis radícula, glandes; talia ... igne resolvebant ... et -r edebant (sc. *milites*). 4,800. b *erga Deum*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 296,20 Dominus Deus (*i. Iesus*) ... manus suas dignanter extendendo atque speciosissimas palmas suas patri suo -r ostendendo dignetur eqs. 2 libenter, laete, volenter – gern, freudig, bereitwillig: a spectat ad actiones hominum: a in univ.: LEX Sal. Pipp. decr. Child. p. 190,4 hus titulus Chlotharius a germano suo ... -denter (-danter var. l.; inde LEX Sal. Merov. 93 p. 253,7 -denter) excipit (de titulis legis Salicae).

HRABAN. epist. 1 p. 381,11 ut, qui (sc. *Hatto*) studiorum meorum solacium eras, ... gaudii quoque sis particeps -r officium accipiendo, quod sola caritas administrat. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 p. 90,2 talem formositatem corporis accepit, ut ipsi sui parentes -r eum intuerentur. cum gaudio – mit Freuden: RADBERT. corp. Dom. 10,140 David ... -r in persona nostra canit: 'eqs.' ERMENR. Har. 7 dialogum ... cum ... Mahtolfo -r edidi eqs. al. ß in chartis: DIPL. Loth. II. 21 convenit regali excellentiae tanto -ius (gn- D) procerum ... precibus annuere, quanto eqs. DIPL. Ludow. Inf. 9 p. 110,16 consultui cunc-torum procerum nostrorum -r satisfaciens eqs. DIPL. Otton. I. 111 p. 195,4 nos -issime assensum prebentes eqs. CHART. Carinth. III 205 p. 87,5 quod (*coenobium*) ... in mundiburdi-um ... archiepiscopi ... -r tradidit Wichpurch. al. b spectat ad actiones angelorum: ALBERT. M. summ. theol. II 9,36,3 p. 392^b,39 Bernardus ... infra: 'non ambigo, quin -r in palatio colligant (sc. *angeli*), quem dignanter in sterquilinio visitant'. c spectat ad actiones animalium: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,28 -r et hilariter balneat se falco sanus. 3 benigne, bene-vole, indulgenter – gnädig, wohlwollend, huldvoll: a in univ.: BONIF. epist. 41 p. 66,11 -r nos cum gaudio apostolicus pontifex suscepit. HRABAN. carm. 30,1 ad ... presbiterum: has tabulas, senior, -r percipe, quaeso eqs. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 888 p. 116,28 veniens (sc. *Odo*) ... humiliter ad regem et -r ibi recipitur. DIPL. Ludow. Inf. 63 p. 193,11 cuius (*archiepiscopi*) supplicationem -r accepimus eqs. CHRON. reg. cont. I a. 1176 p. 128,24 (rec. II) episcopum ... gratissime (-issime C1) suscepit imperator. al. b amice, amicaliter – freundlich: LIUTG. Greg. 9 p. 74,30 spiritualiter eos (*latrones et homicidas*) et -r suscepit Marchelmus. TRAD. Frising. 434^b -r eum (*pres-byterum*) ammonuit episcopum praecavere de sua traditione, quam eqs. EKKEH. IV. cas. 133 p. 260,2 quem (*missum*), quo -issime possent monachi, edixit (sc. *imperator*), ut receptum tractarent. al. c large, liberaliter – großzügig: WIPO gest. 2 p. 19,17 imperatrix Chunegunda regalia insignia, quae sibi im-perator Henricus reliquerat, -r obtulit (sc. *Chunononi*). AN-SELM. LEOD. gest. 31 p. 206,47 monasterio, ne quit Deo ibi-dem servientibus minus suppeteret, ... episcopus duas ex sese -issime addidit aecclesias. d accedente notione patiendi i. q. mansuete, quiete – gelassen: ANSELM. LEOD. gest. 4 hac ille (*Lambertus*) -issime contumelia (i. deiectione a sede pontifi-cali) accepta eqs. Konstanz

***grattatio** (gracta-, grata-), -onis f. (*grattare) scabies – Räude, 'Krätze' (usu plur.: l.45): MOSES PANORM. marisc. 21^{capit.} capitulum curandi ... grata-es veteres. 21 p. 190,4 alia medicina ad curandam scabiem vel grac-em equorum. p. 191,1 quando grac-o est in cauda equi. 22 p. 192,10 ista medicina levat grac-em et facit crescere pilos.

***gratto** (gracto, grato), -atum, -are. (cf. ital. grattare) 1 trans. i. q. (ab)radere – (ab)kratzen, abschaben: IORDAN. RUFF. equ. 6,26 p. 62,11 loco pruriti vel scabiei scalpto et grato in tantum ... , quod quasi sanguinet. 2 intrans. inf. pro subst. i. q. scabies – Räude, 'Krätze': MOSES PANORM. marisc. 21 p. 191,6 medicina ad -ctare: equum lava bene eqs. 22^{capit.} capitulum ad curandi -ctare equorum. cf. *crato.

***gratuitas**, -atis f. (cf. francog. vet. gratuité) 1 benevo-lentia, dilectio – Wohlwollen, Huld: CHART. Stir. IV 598 (a. 1276) anima mea (sc. *episcopi*) turbata est valde, quod in me visa est vestra (sc. *regis*) -s (gravitas B) perturbata et exasperata lenitas. 2 gratus animus, gratitudo – Dankbarkeit: AL-BERT. M. Matth. 20,32 p. 506,83 -s sanati. CHART. Rhen. inf. II 685 gratiam ... devota -e ... acceptantes moniales.

1. ***gratuito**, -are. (gratuitus) in lusu verborum i. q. (radendo) emollire, gratum acceptabilemque facere – (durch Schaben) weich, angenehm machen: CARM. de nat. animal. 424 accedit culter ... , subtilem reddit -atque cutem; libris apta-tur (cf. 460 est culter ratio ... ; hanc pellem cordis tu per ieiunia crebra subtilem reddas gratuitamque Deo).

2. **gratuito** v. gratuitus. **gratuitus**, -a, -um. script.: gratuita: ALDH. virg. I 21 p. 251,5 (a. corr. C1). 58 p. 319,4 (G [gratta A]). form. abl. sg. -u: passim, e. g. p. 801,14.41.53. usu subst.: p. 801,50.

I adi.: **A de rebus:** 1 qui sine mercede, pretio, iure praestatur, indebite, gratis datus – kostenlos, unentgeltlich, ohne Gegenleistung, ohne Anspruch, umsonst, aus Gnade verliehen: **a gener.:** EINH. Karol. 27 p. 31,18 circa ... -am liberalitatem ... devotissimus (*inde* POETA SAXO 5,492 exercere ... -e largitionis opus. VITA Karoli M. 1,18 munificentiam). FOLCUIN. vita Folcuin. prol. p. 424,30 hanc in vobis (*sc. fratribus*) non dico vicissitudinem, sed -am fraternitatem ut explorarem. THIETM. chron. 1,7 -o regis ... ex munere (6,83. RANGER. carm. 905. *saepe*). 8,14 -a augmentacione. LIGURINUS 3,504 ut dans plus gaudeat accipiente, hoc est, -um quod possim dicere solum, quo plus ille dato, quam gaudeat iste recepto. *saepe*. v. et p. 701,48. **b theol. de gratia Dei:** PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,18 -u (-o P) munere (THIETM. chron. 5,1. *saepe*. *sim*. HROTSV. Pafn. 12,5 Dei donum. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. I 14 ipse (*Deus*) misericordiam ... -a ... benedictione prestat. HERM. AUGIENS. hymn. 1,2b,3 pietate ... gratuita (*sim*. RUODLIEB XVII 106). FROWIN. auct. 615 (CC Cont. Med. CXXXIV. 1998. p. 480) -a tua bonitas, o Deus pater, impleat *eqs. persaepe*. v. et p. 796,3. **adde in imag.:** HERBORD. Ott. 2,36 p. 132,8 agro dominico suis cultoribus grata et -a fecunditate victum prebente. **c publ., iur., canon.:** **a spectat ad officia sim.:** CONSUE. Marb. 197 (rec. L) omnium consensu ... -a electione promoveatur *praepositus*. CONST. Melf. 1,44 ipsorum (*iustitiariorum*) officium debet esse -um. 1,73,3 p. 244,9 qui (*iudices*) ... -as sententias proferant. **al.** **β spectat ad vindicias:** CHART. Rhen. med. III 1 p. 2,12 (a. 1212) hoc posterius statutum nostrum -um est et personale. **2 iucundus, pulcher – erfreulich, schön:** PETR. DAM. epist. 40 p. 389,1 (vs.) pervia -o pastor petit ostia gressu (*spectat ad Vulg. Iob. 10,2; cf. et Is. 52,7*). VITA Poppon. 13 p. 301,24 quae (*casubula*) quasi -ae viriditatis elegantiam cernebatur imitari. VITA Meinw. 219 p. 132,11 qui (*spiritus sanctus*) ... in eius mente -am mansionem habuerat. *saepe*. v. et p. 800,68. **3 gratificus, pro actione gratiarum (Deo vel sancto) oblatus – zum Dank dargebracht, Dankes-:** VITA Desid. Cad. 51 filium ... prope exanimem proferunt proiectumque ante sepulcrum vota -a spondunt parentes afflicti. **B de hominibus (Deo: l. 47) eorumve animis sim.:** 1 *benevolus, benignus, liberalis – wohlwollend, geneigt, gnädig:* FORM. Bitur. app. 12 p. 181,18 fidelem ... benigniter et -u *a n i m u m* ... recipere (VITA Goar. 9 -u [-o *var. l.*] animo. *saepe*. *sim*. DIPL. Ludow. Inf. 4 p. 101,3 -a mente. TRAD. Ratisb. 649. *saepe*). DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,10 -a benignitate. DIPL. Conr. II 4 p. 5,25 -o velle. DIPL. Frid. I. 634 p. 131,30 donationis -a collatio. *saepe*. *de Deo:* GODESC. SAXO fragm. p. 35,27 preces ad Deum ... sicut -um donatorem cuncta scientem. **al.** 2 *gratus, acceptus – angenehm, willkommen:* FORM. Salisb. II 3,3 domino Tassiloni praesidi ... Christi ancilla (*servus var. l.*) et vestra per omnia -a (-us *var. l.*). MIRAC. Remaci 2,11 (MGScript. XV p. 442,15; s. IX/XI.) manebat nobiscum quidam clericus ... -us atque ... monasterio accomodus. 3 *beneficii memor, gratio-sus – dankbar:* FORM. Dion. 23 p. 508,19 devoto -uque animo commendando ... domno ... fratres (*sed cf. l. 41*).

II subst. neutr. i. q. donum gratiae – Gnadengabe (usu theol.): CHART. Turic. 450 (a. 1229) per inoboedientiam primi parentis ... memoria cum ceteris -is est sauciata. ALBERT. M. bon. 567 p. 301,67 operatio -orum est propter Deum. sacram. 184 p. 119,71 bonum ... in -is est duplex, scilicet gratiae et gloriae. *saepe*.

adv. gratuite (-tae: p. 802,14) *vel gratuito vel bis* (l. 71. p. 802, 6) ***gratuiter.** 1 *nullo commodo accepto, nulla mercede soluta, gratis – uneigennützig, ohne Gewinn, umsonst:* DIPL. Heinr. III. 143 p. 181,17 ut -o nostra invigilent *fratres* oratione. CHRON. Merseb. 2 p. 171,20 hortans rex eos (*episcopos*), quicquid in destructione Merseburgensis episcopatus ecclesiae eorum participassent, -e pro Dei amore restituerent. CHART. Eichsf. 309 quam (*filiam*) priorissa et conventus ... -e et pure propter Deum in suum receperunt consortium. ACTA imp. Winkelm. I 384 (dipl. Frid. II.) que (*servitia*) nobis et imperio -r exhibuit *comes*. *in iunctura* -o dare: VITA Meinw. 74 -o sibi (*viro*) ab episcopo datis uno caballo *eqs*. LIGURINUS 3,509

nil nisi -o manus hec dare novit et ultro. 2 (*Dei*) *gratia, sine merito – aus Gnade, unverdient:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 138,22 ipsa nos ... trina integritas ... liberet sponte, -o. *al.* OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 132,14 eam (*gratiam*) -e (*gratuitam var. l.*), quibus vult, impertit *Deus*. Ps. CALID. (?) alleg. p. 192^b qui (*Creator*) fidelibus suis -r inspiravit accidentia ... in substantiis transmutare. *saepe*. 3 *benigne, gratiose, pie, liberaliter, clementer – gütig, freundlich, wohlwollend:* ANNAL. Fuld. Altah. a. 897 duces rex imperator -o suscipiens. 10 DIPL. Heinr. II. 318 ut -o iam petita concederemus. CHART. Westph. I 153 cuius (*abbatis*) iustis precibus -o annuentes (*sc. episcopos*). CHART. episc. Hild. II 712 -e ... obviare. CHART. Lux. IV 395 p. 495,32 liberaliter et -e. *saepe*. 4 *laete, grate – froh, dankbar:* IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 238,2 -ae (-e, gravitate *var. l.*) a genetrice post tantorum intervallo annorum susceptus. 5 *commode, comiter – gefällig (in iunctura -e facere):* VITA Greg. Porc. I 13 decrevit *Graecus*, ut eum ... suis imperatoribus -e faciendo representaret.

gratulabundus, -a, -um. *per enallagen: l. 38.* 1 *act. i. q. laetus, plenus gaudii – fröhlich, jubelnd, voll Freude:* **a de hominibus eorumve animis sim.** (*de daemone: l. 27; de animalis [per compar.]: l. 32*): **α in univ.:** WILLIB. Bonif. 6 p. 35,8 nuntiis ... viri apostolici referentibus responsa iam -us ... aecclesias Domino fabricavit. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,9 illi (*viatores*) ... -i ... intraverunt basilicam Sancti Petri. LULL. (?) epist. 37 -us laetusque dicas (*sc. Siegebaldus*) ... 'eqs.' HEITO Wett. 2 venit malignus spiritus ... -us adstans capiti eius. VITA Liutb. 14 p. 19,32 corde -o (*sim*. 31 -a mente. TRANSL. Hermet. p. 410,35 animo. *al.*). ROD. CAMER. Lietb. 59 tyrannus ille ... de pastoris absentia -us rursus infrendit. *al. v. et p. 788,25.* **β congaudens – sich mitfreuend:** THIETM. chron. 3, 5 p. 102,15 simili procreacione ... iumentum ... quasi -um (*corr. ex gratula mundum A; congratulando CHRON. Thietm.*) dominae respondit. 7,50 p. 460,23 nuntii de Italia huc venientes -i ad sua redeunt. **γ remissius i. q. benevolus, gratio-sus – wohlwollend, gütig (per enallagen; in imag.):** DIPL. Loth. III. 126 p. 215,10 (spur. s. XIII.¹) monastice professionis sectatores -is misericordie ulnis teneri debent. **b de voce humana:** RUD. FULD. mirac. 10 multitudo ... virorum et mulierum ... divinas laudes -a voce canentium. **c de gaudiis spiritualibus:** GODESC. SAXO theol. 24 p. 345,19 -a in spe. THIETM. chron. 4,53 Dominicae resurrectionis festa, angelorum ac hominum gaudia ... -a (*gratulanda CHRON. Thietm.*). 2 *pass. i. q. large ditatus, perdives – reich (bedacht [mit]):* ALDH. virg. I 30 quatenus supernorum convivia ... muneribus de terreno nundinarum mercatu allatis -a glorificarentur.

adv. *gratulabunde. 1 *laete, ovanter, gaudenter – freudig, frohlockend, voll Freude:* ERMOLD. Ludow. 3,290 tempus adest, Fridugise magister, ... Caesaris adventum -e vides. VITA Ludow. Pii 12 filius ... -e ab eo (*patre*) nimis (*om. V1*) susceptus. EGILM. epist. p. 361,1 episcopus ... suscepit -e eundem episcopatum decimis ... vacuatum. BERNH. CONST. can. 47 sunt ... imitandi pastores ut infirmam ... oviculum ... in humeris -e reportantes (*spectat ad Vulg. Matth. 18,13*). LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 544,4 ecclesiae personae in unum adgregate sunt quasi ... ius et praeceptum imperiale -e suscepturae. CONST. imp. III 14,3 populi comitiva letante ac in ... canticum -ius assurgente. *saepe*. *in imag.:* VITA Emm. 4 cuius (*imbris*) ... infusione segetum radices -e reviviscunt. 2 *libenter – bereitwillig, gern:* DONAT. Ermenl. 2 (MGMer. V p. 687,20) eorum (*sc. populi*) -e annuens precibus. FORM. epist. III 6 quia divino iudicio humana consilia contraire minime queunt, -e adquiescimus (*sc. sanctimonialis*). *al.*

***gratulamen**, -inis *n. metr. grā-.* *gratulatio – (dankbare) Freude:* CARM. imag. 10,1,12 cordis -e gaudens *Henricus dux* (*cf. RADBERT. psalm. 3,228 cum omni 'gratulatione' [Cassiod. in psalm. 44,11 l. 333] cordis*).

gratulanter *v. gratulor.*

gratulatio (-cio), -onis *f. struct.:* *c. gen.:* explicativo: p. 803,42.62.67. *inhaerentiae:* p. 803,10. *c. dat.:* p. 803,25. *c. praep.:* ad: p. 803,17. ex: p. 803,43. pro: HONOR. AUGUST. gemm. 2,14 p. 620^A. *usu plur.:* p. 803,11.16.35. *adde*

[Pömbacher]

IOH. METT. Ioh. 129 p. 156, al.

gaudium, actio collaetandi – Freude(nbekundung), Jubel:
1 proprie: **a** in univ.: EPIST. Bonif. 28 p. 49,19 (epist. papae) magna nos habuit -o lectis ... fraternitatis tuae litteris. AGNELL. lib. pont. 124 p. 299 l. 342 cum multa alacritate sacerdotum et omnium -e humo submersus est iste ferocissimus. FOLCUIN. Lob. 35 p. 72,36 qui (sc. sanatus) prae nimia -e ... visus est fuisse ingratus. ARNO REICHERSB. apol. p. 186,20 hoc ipsum glorificandi Filii apud semet ipsum Dei patris sacramentum pulcherrima illa spei suae -e testatus est tunc, cum eqs. MEGINH. BLEID. Ferr. 2 in varios -um gestus. EPIST. Meginh. 9 p. 201,29 id (sc. dignatio archipraesulis) ... debita me (sc. episcopum) afficit -e saepe. **b** c. notione laudis, plausus, iubili: WALAHFR. Gall. 1,29 p. 307,17 ut summa omnium -e auditus ... sit. VITA Magni Fauc. I 23 p. 172,26 summa cum -cione. LEO MARS. chron. 1,27 p. 80,5 ut ... plausus et -es ... efficerent Saraceni. CONR. SAXO spec. 6 p. 246,1 verbum -is ad Deum Maria in labiis habuit, quando ... dixit: 'magnificat eqs.' (cf. l.70). al. **c** c. notione salutationis ('Willkommen'): WALAHFR. Gall. 1,20 p. 299,19 cum summa -e suscepit nos princeps. RUD. FULD. Leob. 20 cum ea, qua solita est, a regina -e suscepta. THIETM. chron. 5,14 Willelhelmus ... obviam pergens dominumque venientem cum magna -e (-cione CHRON. Thietm.) suscipiens eqs. saepe. **d** c. notione congratulationis: DUNGAL. epist. 7 p. 582,14 -em ... vestrae (sc. Theodradae) optima electioni, quia ... sacrum Christi velamen induere voluistis. RUOTG. Brun. 41 p. 43,17 unxerunt ... Ottonem ... Bruno archiepiscopus ... ceterique sacerdotes Domini regem ... et exultavit maxima -e populus dicens: 'vivat rex'. EPIST. Hann. 106 p. 178,5 (cod. H) quam rem si favor divinus acceleraverit, tum ... dignitas tua (sc. praepositi) secuta et -o nostra (sc. Meginhardi) erit libera. in exordio epistulae: DESID. CAD. epist. 1,8 l. 10 -e maxima praesentem paginam ad dominationem vestram destinavi (sim. 1,11). FROM. epist. 79 R(einbaldo) ... F(roumundus) suos tot -es, quot eqs. **e** gratia - Dank: **a** erga Deum, sanctos: VITA Desid. Cad. 40 p. 594,25 cum ... hylaritate maximeque suorum -e (congratulatione 2. 3) rediit (sc. mulier sanata). LIBER tram. 191,2 p. 266,6 procurator ... 'benedicite' semper dicat aliis respondentibus 'Dominus' cum omni -e adque dilectione. THEOD. AMORB. Bened. II 1 p. 260,27 omni -e divino percelebrato mysterio. GONZO Geng. 2 eius (Dei) ... nomen ... exaltemus cum -e laudum. ALBERT. M. Matth. 15,29 p. 447,9 ex perfecta sanitate turbae -o (cf. 15, 31 congratulatio). al. v. et p. 802,66. in locut. (cum) voto -is: VITA Elig. 2,43 p. 726,15 vir exultans ... de suorum sospitate subiectorum decimam ... ecclesiae Sancti Eligii cum voto, ut spoonderat, -is contulit. ALFR. Liutg. 2,12 cum voto -is designaverunt parentes eum (sc. puerum antea caecum) nulla vestigia laesionis habentem in oculis. BERNO epist. 9 p. 35,27. al. **b** erga homines: GREG. VII. registr. 2,12 p. 144,12 tuę (sc. episcopi) ... unanimitem fraternitatis debita cum -e suscipientes. HELM. chron. 38 p. 74,20 magna vobis, o viri, debetur -cio, qui eqs. NARR. de Gron. 30 l. 2 episcopus dictos sex gloriosos exercitus in multa -cione dissolvit. al. **2** meton.: **a** carmen laudes gratesque exprimens - Lob-, Dankgesang: TRANSL. Libor. I 13 miraculo quolibet populum in tantae -is clamorem excitatum intelligentes et ipsi (qui cum episcopo erant) ... flere cooperunt (antea: ut omnes ... in laudem Dei ... prorumperent). RUP. TUIT. vict. 7,26 p. 238,30 illa -o confitentis Deo. al. **b** sollempnitas, festum - freudiger Anlass, Fest: DUDO hist. 4,66 p. 219,17 (ed. Lair) clero ... populoque ... prænati pusionis baptismatis -e ... adveniente. **c** benevolentia - Gunst: EPIST. Hann. 71 p. 118,27 perpetuam hanc (sc. impetratricis) -em favor divinus indulgeat. **d** usura - Nutzung, Genuss: VITA Sev. Col. 5 quando ... inundatio gentis incredulae ... Galliam ... devastabat, ... sancti viri ... miracula ... -i nostrae cognitionis ablata sunt.

***gratulativus**, -a, -um. *plenus gaudii, laudis – freudenvoll, Lobes-*: CONR. SAXO spec. 6 p. 245,18sq. habuit ... Maria ad Deum verbum -um ...; -um, pro sui respectione (cf. l. 17). CONR. MUR. summ. p. 162,29 sunt verba ... gratiosa, gratulatoria, -a.

adv. gratulative. *grato animo – dankbar*: SACRAM. Col. (cod. Paris. 817 f. 58^v; s. X.^{ex}) crucis sanctitas ... tui cordis imum ... compellat -e trahere gemitum (cf. Verg. Aen. 1,371).

gratulatorius, -a, -um. **1** *ad congaudendum pertinens – Gratulations-*: VITA Hildeg. Bing. I 1,4 l. 34 (CC Cont. Med. CXXVI. 1993. p. 10; a. 1182/87) locum, quo illa fovebatur, honoravit (sc. papa) datis ad abbatem et fratres coenobii -is ex suo nomine litterarum apicibus. v. et p. 803,72. **2** *ad gratiarum actionem pertinens – Dankes-*: RAHEW. gest. 4,72 p. 318,7 Deo ... pro adepto triumpho vota solvit et 'a sacra celebravit' (Ps. Ruffin. Ios. bell. Iud. 7,72 p. 833) imperator.

adv. gratulatorie. *gratulanter, cum gaudio – freudig, jubelnd*: BERNH. CONST. damn. 38 p. 44,11 Romani sive timore correpti sive respectu iuris allecti dominum suum (i. imperatorem) -e recipiunt. VITA Godefr. Cap. I 20 'gratia diffusa' erat 'in labiis' eius, ut pater Norbertus de ipso -e dixisse perhibetur: 'eqs.'

1. *gratulo (-tt-), -are. (*vox onomatopoeica*; cf. gratilo) **1** *rostro crepitare, crotolare – klappern*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,3 ciconiae -ant (-tt-F3). **2** *cacillare – gackern (in lusu verborum)*: BERTH. RATISB. serm. 7 p. 41,28 fit vobis ut gallinae, quae pro uno ovo tantum -at, quod omnes taedio afficiuntur ...; sic quidam de parva gratia sua gratulant eqs.

2. gratulo v. gratulor.

gratulor, -atus sum, -ari vel rarius **gratulo**, -avi, -are. *script.*: gradu-: l.46. *adv.* -lenter: p.805,49,51. *pendet* ut: l.41,46. al. *usu* refl.: l.36. *metr.* grā-: passim, e. g. l.53,54 p. 805,21,33. *partic. praes. pro adi. vel subst.*: l.44 p.805,21. al.

(col)laetari, (con)gaudere, congratulari, gratari, exsultare – sich (mit)freuen, (freudige, dankbare) Anteilnahme bekunden, jubeln (saepe de gaudio spirit., e. g. l.34,36). **1** *strictius*: **a** in univ.: HUGEB. Willib. 5 p. 105,4 conventionem -bantur ambos (sc. fratres). LULL. epist. 126 ut tecum (sc. cum abate) in D o m i n o -rer (VITA Desid. Cad. 24 p. 582,5 -at [-atur, -tus var. l.]). VITA Desid. Cad. 43 p. 596,13 ut ... se ... de Domini gratiam ... -ret (-retur 2. 3; -ari ex -are corr. 1) episcopos. WETT. Gall. 32 immenso tripudio -ante plebe (DIPL. Heinr. III. 212 p. 283,2. al.). WALAHFR. (?) carm. 60,14 corpore ... vestro -bor sospite viso (FROM. carm. 7,11; fort. spectat ad Iuvenc. 2,337 sospite vita). CHRON. Salern. 55 p. 56,14 ut talia ipse (Radechis) perficere, -bat princeps (in struct. contam.; sim. 59 p. 59,3). saepe. *partic. praes. usu* subst.: VITA Heinr. IV. 13 p. 43,12 tanta laetitia oborta est, ut voces -antium vix sedari possent. p. 44,4. in imag. (subi. res):

FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 103 g, ut in gravitate garruletur ... -dulatur (-atur NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35,32; v. p. 597, 8. 624,35). **b** gerund. vel partic. praes. sensu adv. i. q. libenter, prompte – freudig, gern: BONIF. epist. 78 p. 163,17 quod (sc. subiectionem Romanae ecclesiae) -ando clerus Romanus ... suscepit. WETT. Gall. 35 p. 277,11 quam (pecuniam) -ando inter se partiti sunt (sc. hostes). HYMN. Hraban. 21,12,1 -antes celsa scandunt martyres sidera. AEDILV. carm. 15,34 clerus ... domum -ans (quatitans O, ed. Campbell) clamoso carmine complet. HROTSV. Agn. 448 gaudete mecum -ando per aevum. BERTH. chron. B a. 1079 p. 348,9 domum ab invicem -antes discedunt Saxones et optimates regis Heinrici. al. **c** oblectari – sich vergnügen: FROM. carm. 19,25 porrigat et stultus sua ... carmina servus ...; dum gens omne magis -etur. CHRON. Pol. 2,9 quamvis sit puerorum nobilium ... in volucris delectari, plus ... solebat Bolezlavus adhuc puerulus in milicia -ari. **d** gloriari – sich brüsten, stolz sein (auf): AURELIIUS 8 p. 696,16 quod (electuarium) ... in usu habemus et de eius effectu -amus (-amur cod. Augiens. CXX). DIPL. Otton. I. 86 p. 169,15 -etur ecclesia Trevirensis se specialiter accepisse privilegium. v. et l.23. **e** assentiri – zustimmen: RUOTG. Brun. 20 p. 21,20 gaudeam (sc. imperator) tibi, -er providentiae ... tuę. **f** gratulationem facere – gratulieren: EPIST. Bitur. 2 p. 168,21 merear ... de prosperitate vestra (sc. abbatis) perhenniter -are. HRABAN. carm. 28,15 te (sc. presbyterum) -or retinere iura magistri. EPIST. Hildesh. 135 p. 230,16 (epist. papae) tuę (sc. imperatoris) nobilitatis personam ... solum conscendisse ... -amur. al. **g** optare – wünschen: FROM.

carm. 32,73 'abbas sis sospes . . .', et cuncti secum -emur . . . , quod prestat Dominus. **h** *gratum esse, gratias agere* – *dankebar sein, danken*: WETT. Gall. 36 -ando ob talis patroni meritum. HROTSV. Pafn. 1,20 -amur (sc. *discipuli*) tuae benignitati. DIPL. Heinr. II. 210 p. 247,6 <recto>ri regum -antes. SIDO ad Gozw. p. 241,19 pacem . . . redditam omnes -ti sunt. CONST. imp. III 61 quod grato domino -beris te . . . gratuitum et acceptum obsequium sic gratanter . . . impendisse. *al.* **i** *exordiri – freudig anstimmen*: HYMN. Hraban. 1,52 laudes et in ordine cantem sanctorum -ans cantica grata tibi (sc. *Christo*). **k** *laudare, praedicare – loben, rühmen*: ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 567,20 quos (*Saxones*) . . . regni columnam profutendo . . . pacifermque heroum germen inclitum . . . -ando *imperatores*. **2** *latius i. q. frui, uti, delectari – genießen, verfügen (über), sich erfreuen (an), haben*: **a** gener. (*subi. res*: l. 16, 20): ALDH. ad Acirc. 10 p. 91,38 unius tantum scematis sorte -atur *versus*. LIBER diurn. 19 basilicam . . . consecrandi tibi (sc. *fratri*) . . . facultatem noveris adtributam, quatenus . . . celebritatis perfectione -eris. AUREL. REOM. mus. 19,15 quintadecima *syllaba* . . . terna -bitur vocis percussione. **c** *sensu praecellendi*: HYMN. Hraban. 3,25 doctrina -ans rutilans et sanguine rubro, victorum alme chorus, nos rege tu monitis. **b** *publ. et iur. i. q. usu frui – nutzen*: DIPL. Merov. I 128 p. 326, 23 ut de obtento beneficio valeant *sacerdotes* -ari. FORM. Marculfi 1,30 unaquis pars, quod in concamio . . . placuit accipisse, exinde per tempora dibeat . . . -are (-ari *B2*). 2,12 de res meas (sc. *patris*) . . . equaliter -etis (sc. *soror cum fratribus*). DIPL. Loth. I. 4 p. 62,5 (*spur.*) ut hoc . . . monasterium . . . -retur dignē recompensationis munere. DIPL. Frid. I. 380 quod ipsi fideles . . . de munere . . . in perpetuum -entur. CHART. Mekl. 482 p. 478,13 ut in omnibus suis iuribus . . . capitulum -etur. *al.*

adi. gratulans, -antis. **1** *laetus, hilaris – freudig, froh*: HRABAN. carm. 89,24 ex obitu maestus, ex requie et -s. DIPL. Merov. I 20 p. 58,10 (*spur.*) -i animo (CHART. Grimm. 257 p. 181,30 [a. 1255]). *al.* **2** *benignus – wohlwollend, geneigt*: CONR. MUR. summ. p. 156,11 rex appelletur . . . -issimus, gratissimus, gratiosissimus.

adv. gratulanter. *laete, gaudenter, cum gaudio – froh, freudig, mit Freudenbekundungen, jubelnd*: **1** *in univ.*: LIBER hist. Franc. 31 p. 293,4 quomodo potest rex filiam suam non baptizatum -r (gratulantur *var. l.*) recipere? (*sim.* WETT. Gall. 21 -r [gratanter WALAHFR. Gall. 1,21] suscepta puella). BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,10 episcopus . . . ipsi (*Heinricus*) -r occurrens . . . adulatus est. ELIS. SCHON. epist. 13 p. 146,18 tu, filia Ierusalem, -r ambula in via contemplationis Domini. CONR. MUR. summ. p. 47,27 scribitur . . . gaudenter, gratanter, -r. *al.* **libenter – gern (spectat ad animalia: l. 51)**: DIPL. Loth. I. 10 p. 73,28 quatinus in se hoc (sc. *devotionem*) fecisse -enter (gratulerunt *dipl. Ludow. Pii*) et alios ad hoc exequendum . . . exortari valeamus. LIBER accip. 2,1 eger saucio -enter incedens. HUGO HONAUG. epist. 1,4 (*MediaevStud.* 24. 1962. p. 17) legationis onus -r subii. IOH. CODAGN. gest. 2 p. 467,28 ut . . . ad Christianorum inimicos debellandos . . . -r proficisci festinarent *militēs*. *al.* **2** *feliciter – glücklich*: BERTH. chron. B a. 1079 p. 349,9 ad quam (*synodum*) . . . episcopi . . . -r pervenere (*sim.* p. 352,4). EPIST. pont. Rom. 165 p. 316,2 -r (gratulantur *E, om. B*) peragentes sanctam synodum. *al.* **3** *spectat ad mortem christianam peragendam, vitam aeternam adipiscendam i. q. beate – (glückselig)*: BERTH. chron. B a. 1069 p. 209,3 -r exspiravit *dux*. a. 1079 p. 372,2 ex 'hac lacrimarum valle' (*Salve regina [Vulg. psalm. 83,7]*) – o utinam -r – emigravit *episcopus*. *al.* **3** *benevole – mit Wohlwollen*: CHART. episc. Hild. I 293 p. 278,13 (a. 1155) quacun- que eidem ecclesie . . . contulerunt *antecessores*, . . . nos . . . -r amplectendo corroboramus. 294 p. 279,16. **4** *quiete, tuto – ruhig, unangefochten (usu iur.)*: ACTA civ. Rost. A I 1,300 p. 53 (s. XIII^{med.}) Theodericus . . . recognovit . . . matrem suam habere quinque tremod<ia> annone . . . , quod (?leg. quoad) vixerit, -r.

***gratulosus, -a, -um**. *benignus, favorabilis – wohlwollend, gütig*: GREG. CAT. chron. II p. 223,11 affectuosus, hilari- -us, vivax *abbas*.

1. gratus, -a, -um. *script. adv. compar. gracijs: p. 807,60. struct. c. gen. obi.: l. 8,10,21. p. 807,45. adde* IONAS BOB. Columb. 1,6 p. 162,21. *al. usu subst.: l. 18.*

- I adi.**: **A** *sensu pass. i. q. carus, dilectus, iucundus, optatus – lieb, wert, wohlgefällig, willkommen*: **1** *de hominibus eorumve coetibus (per prosop.: l. 12; de animalibus: l. 17. al.)*: **a** -us *hominibus*: IONAS BOB. Columb. 1,3 p. 155,18 cum eum formae elegantia . . . omnium (omnibus *var. l.*) -um redderet. 1,26 p. 210,1 Chlotharii regis (Chlothario regi *var. l.*) . . . ac deinceps Dagoberti (Dagoberto *var. l.*) -issimi habiti *infantuli*. EIGIL Sturm. 14 p. 146,17 -us . . . suis ad videndum fratribus. HRABAN. carm. 5,7 virtutum . . . -issimus ordo (*per enallagen*). DIPL. Otton. I. 53 ubicumque regulari vite illorum (*monachorum*) dignissimus et -us eis inventus fuerit. HROTSV. Mar. 340 -issima cunctis. WIPO gest. 2 p. 18,22 quanto me sperabo tibi -iorem illis. ALBERT. AQUENS. hist. 8,4 qui (*leo domitus*) erat -us in palatio. 8,47. *persaepe. usu subst.*: RUODLIEB III 51 <g>ratorum perit quia nemo tuorum (sc. *regis*). **b** -us *Deo*: WETT. Gall. 29 p. 273,25 Deo nostro -a societas. HRABAN. carm. 18,59 vive (sc. *praesul*), Deo -e. *saepe. in alleg. vel in imag.*: HRABAN. carm. 16,25 *h o s t i a* -a Patris fuerat senis unicus heres (*spectat ad Vulg. gen. 22,25qq.* WALAHFR. Blaithm. 136 h. -a Deo [*spectat ad Vulg. Phil. 4,18*]. *sim.* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,230 -a fuit Pastoris [*i. Christi*] victima templum [*i. corpus; v. notam ed.*]. *al.* **locut.** gratia *sim.* -um faciens: ALBERT. M. incarn. 3 p. 174,12 in collatione donorum spiritualium -um facientium. sent. 1,15,16 p. 431^a,20 per gratiam -um facientem. *ibid. al. v. et p. 791,33.* **2** *de rebus*: **a** *in univ.*: **a** -us *hominibus*: HRABAN. carm. 18,4 dilecto ut patri carmina -a canam. WALAHFR. carm. 18 prol. 8 extera . . . -is exiliis adire rura. POETA SAXO 2,431 sibimet -issima festa natalis Domini. GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 1 -um et necessarium iter populis. 1,21 l. 12 -issimorum emolumentorum et indulgentiarum donis acceptis. FROUM. carm. 18,2 semper te (sc. *ducem*) canerem, . . . nec tam -a meis mella forent labijs. BERTH. chron. B a. 1075 p. 231,3 monita . . . quasi -issima. *persaepe. in titulo libri*: PETR. DAM. epist. 146 p. 533,26 cui (*libello*) G-issimus nomen indidimus (*v. notam ed. et P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. V. 1962. p. 51*). **β** -us *Deo (in imag.: l. 45)*: HUGE. Willib. 8 p. 91,28 inmensas . . . Deo ac -as referebant *fratres* gratias, quod *eqs.* RIMB. Anscar. 30 p. 62,37 hoc (sc. *elemosinas*) Christo -um didicare. THANGM. Bernw. 1 p. 758,47 huiusmodi Deo -ae et hominibus acceptae indolis gratia. 15 oboedientiam, qua nulla victima Deo -ior est, . . . in ara cordis immolari. CHART. Eberac. 6 p. 20,15 (epist. papae) Deo -us (-ior *var. l.*) . . . famulatus. *saepe. v. et 795,47. p. 805,10.* **b** *iustus – geziemend, recht*: RIMB. Anscar. 7 p. 27,22 si ipse (*monachus*) hoc sua sponte eligeret, sibi (sc. *abbati*) -um esse. WIDUK. gest. 1,5 quicquid dabis (sc. *Saxo*), -um teneo (sc. *adolescens*). DIPL. Karoli III. 154 p. 249,35 -a nobis extitit *petitio*. *al.* **c** *saluber, utilis – zuträglich, nützlich*: AGIUS epic. Hath. 399 sicut . . . carnalis amor -us moderatus, sic fiet nocuus, si fuerit nimius. POETA SAXO 3,6 -um Carolo tempus, quo viribus uti posset. EKKEH. IV. bened. II 64 pisces sint -i -o studio piperati. CONSUE. Marb. 190 ut, quicquid ei . . . correptionis fuerit irrogatum, totum habeat *frater excommunicatus* -um. *saepe.* **d** *largus – reichlich*: DIPL. Heinr. II. 401 eas (*ecclesias*) . . . devotionis nostrae donis -issimis exaltare. DIPL. Constantiae 10 beneficiis. CHART. Aquens. 102 -a caritatis subsidia (*item* 227. 260 [epist. papae]). *v. et p. 801,21.* **e** *pretiosus – kostbar (de spiritu sancto: l. 63; de reliquiis: l. 64)*: HRABAN. carm. 39,11,5 praedico . . . sanctum . . . paraclitum, . . . pignus, donum -issimum. RUOTG. Brun. 27 deposita sunt -a onera. **f** *probat, bonus – bewährt, gut*: DIPL. Ludow. Iun. 20 pro merito -e servitutis (DIPL. Arnulfi 5 pro -ae s. . . merito [cf. 14 p. 23,17 bone . . . s.]. 21). DIPL. Constantiae 32 p. 101,1 servitia. ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 350,8 (dipl. Frid. II.) obsequia. *al.* **g** *pulcher, amoenus – schön, lieblich, freundlich*: HRABAN. carm. 37,11 ipsa suos citius -os rosa ponit amictus. RADBERT. carm. ad Karol. 5 (CC Cont. Med. XVI. 1969. p. 2) faties. RUOTG. Brun. 31 preciosas reliquias . . . utputa gemmas -issimas et dulcissima pignora . . .

adtraxit. CARM. de Frid. I. imp. 1879 ego (sc. Mediolanum) sum ... regum -issima sedes. ALBERT. M. metaph. 1,1,5 p. 8,24 quorum ... intellectus erit reflexus ad sensum, hi -as habent speculationes naturales. *saepe*. h desideratus – ersehnt: RUOTG. Brun. 3 quomodo ... rex ... ad illam tam -e pacis serenitatem pervenerit. WALTH. SPIR. Christoph. I 27 cum iam -e sibi (praesuli) mortis tempus instaret. II 5,81 martirii -am portabo coronam (sim. 6,217). al. i commodus – bequem (acc. sg. neutr. pro adv.): ABBO SANGERM. bell. 2,397 concipiunt Normanni ... -um pontes transcendere. k publ. et iur. de approbatione in locut. -um (et ratum sim.) habere i. q. acceptus, validus – rechtskräftig, gültig (absol.: l. 16): DIPL. Otton. I. 381 p. 523,10 ut ... hec ... auctoritas firmior -iorque ... habeatur. LEX fam. Worm. 31 ut ... ita collaudent testes, quasi -um habeant. RAHEW. gest. 3,47 p. 221,20 princeps ... -um habebat. VITA Meinw. 139 facta -a habens episcopus. CHART. Sangall. A III 843 r a t u m et -um, quod inde fecerit miles, habituri (sc. episcopus; CHART. Ror. 30 p. 181,34 [epist. papae] [item 31 p. 182,35]. al. CHART. Monast. 31 p. 131,39. *saepe*. sim. CHART. Helv. arb. 29 p. 51,11 compositionem ... ratam et -am habentes. CHART. episc. Hild. III 235 p. 117,19 collationem ... -am et r. habentes. CHART. Turic. 1169 -um et graciosum. CHART. Solod. II 247 -um et acceptum). al. v. et p. 797,14.

B sensu act.: 1 clemens, propitius – gnädig, wohlwollend (fere de hominibus eorumve affectibus; de Deo: l. 28,36,38): DIPL. Merov. I 85 p. 219,7 -issimo anemo ... vise fuemus pre<st-etisse. HUGEB. Willib. 1 p. 88,42 -as (gratiam et preterea var. l.) ... a Domino petitionum consequerantur parentes effectum (in struct. contam.). ERMENR. ad Grim. 2,12,15 (vs.) -is ... aurius. RUOTG. Brun. 37 p. 38,24 precluis et -issime excellentie archimandritam ... veneratione colebat. THANGM. Bernw. 3 p. 759,35 -issimo affectu. DIPL. Heinr. III. 147 -a perm<issio. DIPL. Frid. I. 767 p. 319,33 -um ... assensum prebere (sim. CHART. Raitenh. 68 [epist. papae] -o ... assensu). ALBERT. M. euch. 1,2,1 p. 194^a,33 a -issimo Domino. *saepe*. v. et p. 805,7,36. in interpr. nominis hebr. (cf. p. 791,50): FROUM. carm. 16,6 'gratia' -a 'Dei' (Hier. nom. Hebr. p. 69, 165q. Iohannes: ... Domini gratia) super omnes, ecce Iohannes. 2 (gratiae) memor – dankbar: FORM. Senon. II add. 1,9 semper habeas -um, qui tam larga manu voluisti donatum. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,25 et me (sc. Balderichum) -um et eum, in cuius hac honore conscripseris, tibi reddes ... propitium. OTTO FRISING. gest. 1,23 p. 37,2 qui (Albertus iunior) ... non bene -us beneficiorum extitit. LIGURINUS 7, 334 nec bene -us erat, qui -us desiit esse. ALBERT. M. eth. I 257 p. 224,78 si non-petenti (sc. dat liberalis), hic ... non est -us dationi, ergo daret non-grato. al. v. et p. 790,72.

II subst. neutr.: A quod placet – Wohlgefalliges: HROTSV. Mar. 40 -a sibi (sc. Deo) pangam. B beneficium – Wohltat: HROTSV. Gong. 330 qui (Christus) sancti meritis -a dedit miseris (de sanitate). al. C donum (gratiae) – (Gnaden-)Gabe: HRABAN. carm. 37,28 hic (sc. Deus) tibi -a dabit. D voluntas, comprobatio – Wille, Zustimmung (in iunctura cum, sine -o): FORM. extrav. I add. 27 ut ... ipso campo et vinea cum -o ipsius monasterii habeas. RUODLIEB II 22 dominamur piscibus, e fundo veniant ad nos sine -o (cf. p. 808,9).

adv. grate. 1 iucunde, pulchre – angenehm, schön: VITA Godefr. Cap. II 255 afficior -e super ordinis integritate. DIPL. Constantiae 2 p. 6,43 illud credimus ei (sc. Deo) -cius residere, quod eqs. v. et vol. II. p. 995,54. 2 gratanter – mit Freuden, freudig: PAUL. DIAC. Lang. 4,39 ab eo (paedagogo) -issime suscepti Radoald et Grimoald (CHRON. reg. cont. I a. 1176 [rec. II] imperator ... episcopum ... -issime [gratantis-sime C1] suscepit. sim. HRABAN. epist. 14 p. 403,22 haec parva ... -e suscepta). al. 3 clementer – gnädig, huldvoll: GLOSS. psalt. Lunalael. 19,4 libenter et -e accipiat holocaustum, ut acceptabile fiat. DIPL. Conr. II. 103 coniugis ... interventio-nem -issime amplectentes ... tradidimus ... comitatum. 4 per gratiam – aus Gnade: HRABAN. hom. I 23 p. 45^D haec ... oblatio ... consummationem totius perfectionis spiritus paracliti -e tribuit. METELL. Quir. 4,15 profana ... iure deserenda et

sanctae fidei -e documenta consequenda. ALBERT. M. euch. 1, 1,1 p. 193^b,43 nihil adeo -e a Deo accipitur eqs. v. et p. 791,63.

2. *gratus, -us m. (gratum, cf. ital. grato, francog. gré; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 249sq. et DEAF G. s. v. gré) 1 favor, dicio – Gunst, Botmäßigkeit: RATHER. con. 9,282 cum ... ille (Sikerus) remandasset ei (Ratherio), quod sic vellet eum tenere pro suo -u sicut pro uno fellone. 2 voluntas, comprobatio – Wille, Zustimmung: RATHER. con. 13,473 quam (terram) parrochiani mei ... sine -u meo tenent (cf. p. 807,55). Pörnbacher

3. gratus v. 1. gradus.

gravabilis (graba-), -is. spectat ad virtutem fumi (murrae combustae) i. q. gravitudinem efficiens – Beschwerde(n) bereitend (cf. Isid. orig. 17,8,4): GLOSS. med. p. 47,14 est (sc. murra) ... -is (ed., grab- codd.; spectat ad Diosc. 1,64,3) virtutis et siccitativae.

*gravalis, -is. (gravis) mus. i. q. gravis – tief (cf. Lex-MusLat. II. p. 144 s. v.): CARM. de mus. 175 octo modis quique sua pulchra fingunt cantica; dum -es et acutas sequestrant particulas, que noscuntur gravitate necnon et acumine.

gravamen, -inis n. script. -vim(en): p. 810,49. 1 vexatio, molestia, aggravatio, sarcina – Bedrückung, Bedrängnis, Bürde: a gener.: a in univ.: CONC. Karol. A 50^D,52 p. 645,21 dum ... -bus pauperes adteruntur eqs. MIRAC. Godeh. 8 o mi Deus meus, quot sunt in terra convitia et -a tui plasmatis! OTTO FRISING. gest. p. 3,20 (epist. Frid. I. imp.) -a, quae a Romano populo passus erat papa, nobis conquestus est. CHART. Tirol. 563 p. 43,37 (epist. papae) multa dampna et -a. al. suppressio – Unterdrückung: CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p. 181,6 nonnulli ... scientes eum (Tidericum) prepositum factum ... ab eorum (fratrum) -e nullatenus abstinere (sim. a. 1212 p. 182,35). β de poena i. q. gravitas – Schwere: EPIST. Wibald. 473 (epist. Frid. I. imp.) -n nostre severitatis senties (sc. Adulfus de Dasle). γ de gravitate i. q. pondus – Beschwe-

rung: v. p. 811,7. b publ., iur., canon.: a in univ.: RAHEW. gest. 4,18 p. 257,18 Adrianus ... castellanorum suorum -n incusans eqs. ANNAL. Worm. a. 1241 p. 148,9 offensi sunt quidam cives ... et ... exiverunt ... , ut ... sua -a vindicarent. al. β de servitiis, tributis sim. i. q. onus, munus – Belastung, Last:

DIPL. Karoli III. 77 p. 126,28 ut nullum -n sentiat populus ... , nisi ... telonaria et ripatica solvat. IOH. VEN. chron. p. 153,15 quo (edicto) ... inlesi et sine aliquo inposito -e degere debuissent Venetici. CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,31 immunes sint tres episcopatus ab omni exactione et g<r>a-e et censu ducis. CHART. Mog. B 142 p. 143,17 noverint ... universi quedam bona ... ecclesiam sine -is impulsione libere possedissee. CHART. Osn. II 219 liber est villicus ab omni -e, quod dicitur ansprake. CHART. Luneb. XV 24 ut, si qua dicte ecclesie intulimus (sc. dux) -a (-riamina ed.), facilius emendemus eqs. persaepe. adde: ANNAL. Mell. Mariaecell. a. 1136 (MGSS. IX p. 647,22) sine omni rerum exactione et personarum -e. c medic. et natur.: α gravitudo, impeditio – (körperliche) Beschwerde, Behinderung: ADREV. Bened. 28 p. 493,6 debiles ... -e gressuum, qui nunquam pedibus incesserant, facilitatem gradiendi ... recuperabant. URSO gloss. 22 p. 46,36 sic cerebri levis fumi infectione levigantis levigationem ... considerans naturale -n cerebri non sentit patiens. β labor – Strapaze:

FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 137,20 falco inter multos airones nunc istum, nunc illum percutiet ... , et talis sua transmutatio est alleviamen aironibus, falconi vero fatigatio et -n. 2 damnum, detrimentum – Schaden, Nachtteil: a in univ.: SERMO de sacril. 12 qui dies aspicet ... et credet sibi per hos dies ... aut iovamen aut -n fieri posse eqs. TRAD. Ratisb. 994 p. 506,16 abbas ... providens inde (sc. occisione servi) maioris gesseret -n oriri posse eqs. DIPL. Frid. II. 316 p. 291,34 consuetudinem, quam iudices ... solebant accipere a venditoribus ... in -n tocus civitatis, ... amovemus. CHRON. reg. cont. IV a. 1228 p. 261,1 cuius (sc. legati apostolici) intentio erat imperatoris -n procurare. ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,2 p. 576^a,21 non ligatur arbiter, quin possit arbitrari secundum utramque partem aequaliter, pro altera in -n reliquae. v. et p. 809,10. adde: CHART. Solod. I 378 (a. 1235/37) ipsum (fratrem) in ecclesia

[Konstanciak]

Zovingseni sepeliri permisimus (sc. comes) et in hoc -n et iniuriam ... intulisse recognovimus. **b calamitas** – *Unglück*: ARNOLD. LUB. chron. 7,12 p. 244,35 (vs.) morte viri pressa (sc. regina) nimioque -e torta prolis, sicque duo vita privantur in uno. **c laesio** – *Beeinträchtigung (usu alch.)*: PS. ARIST. tract. p. 788,21 qui (serpens) tollens alas suas expandit albas et petit, ut perfecte sine -e abscondantur.

gravamentum, -i n. **laesio**, **gravamen** – *Beeinträchtigung, Schädigung*: ACTA imp. Winkelm. I 649 (a. 1237?) quod in detrimentum et gravamen ... civitatis ... quedam nitimini (sc. receptores huius scripti) facere -a, miramur (sc. Bononia civitas) eqs.

***gravana** v. *caravanna.

[**gravarium** v. granarium.]

gravatarius v. grabatarius. **gravate** v. gravo.

gravatio, -onis f. 1 gener. i. q. *vexatio, gravamen, onus* – *Bedrückung, Bedrängnis, Last*: EPIST. Hildesh. 47 archiepiscopus ... defensionis debitum in iniuriam commutans -is iniustus de causis nobis (sc. civibus) molestus existit. 85 magna -is mei (sc. litterarum scriptoris) molestia detestabilis ad lacrimabilem me cogit querimoniam. 2 medic. i. q. *aggravatio, gravitudo, laesio* – *Beschwerde, Schwere, Beschwerde, Beeinträchtigung*: **a** in univ.: TRACT. de caus. mul. 73 si matrix forte frigida est, ... -o incadit, vultus stupit, ignem desiderat (sc. infirma). MAURUS urin. I p. 28,21 fumositas facit dolorem in capite ... et maxime post cibum, quia tunc ... grossae ventositatis maior fit -o et indigestio. THEOD. CERV. chirurg. 4,1 p. 180^A quando ... est dolor capitis humoris vitio, et tunc adest -o. al. **b** de angustia ('Beengung'): AESCULAPIUS 20 p. 25,36 quam passionem (sc. anhelitum) sic deprehendis: ex difficili respiratione ... atque thoracis -e. 3 mus.: **a** descensio (tonorum) – (melodischer) Abstieg (per compar.; cf. LexMusLat. II. p. 144,195qq.): AUREL. REOM. mus. 1,15 habet homo ... quandam cytharam in pectore ..., elevationes atque -es in venarum pulsuumque refluas mutationes. **b** gravitas (tonorum) – *Tiefe (der Tonlage)*: SCHOL. enchir. 1,69 in sursum cantilena et in iusum vadit ..., donec ... -e conticescat. GUIDO AUGENS. mus. 81 voces eodem sunt, licet quibusdam spaciis inter se distantes -e et acutione a se invicem inveniantur diversitate.

***gravativus**, -a, -um. (gravare) struct. c. gen.: l. 44,45. molestans, gravedinem provocans – *zu Beschwerde führend, Schwere bewirkend (usu medic.)*: TRACT. de aegr. cur. p. 130,32 si ... ex sola frigiditate fuerit dolor capitis, hec sunt signa: dolor capitis -us, facies pallida eqs. (p. 215,4). ALBERT. M. veget. 6,32 est amomum ... -um capitis et somniferum et inebriativum. THEOD. CERV. chirurg. 4,6 p. 182^C ex contrarietate morbi ad naturam sequitur morbus -us, et fit tremor.

***gravator**, -oris m. *vexator* – *Bedrucker, Schädiger*: HARIULF. Arnulf. 2,31 p. 896,17 (vs.) monachus et miles tractavi res iuveniles ...; multum peccator mihimet peccando -r eqs. CHART. Gosl. II 209 p. 247,16 si que sentencie contra nos fuerint ... promulgate, petemus ... relaxari, quia in conservatore nostro magis debemus confidere quam ipsi debeant, qui nos inpetunt, in suo -e.

1. **gravatus** v. gravo. 2. **gravatus** v. grabatus. adde ad p. 755,205qq.: GLOSS. psalt. Lunaclac. 62,8 et -vato oportet benedicere et psallere Deo (v. notam ed.).

gravattarius v. grabatarius. **grave** v. gravis.

gravedo (-vido), -inis f. script. et form.: grabid(o): p. 810, 17. ?nom. sg.: grabede: p. 810,40. -de: p. 810,40.

1 gener. i. q. *pondus, onus, moles* – *Schwere, Gewicht, Last, Bürde*: **a** corpor.: **a** in univ.: OTTO FRISING. chron. 8,18 p. 417,26 cum possint sancti ... ad terram ... sine molestia -is (sc. corporum) redire. VITA Landel. Ettenh. 3,4 p. 110,6 tantam -em perpassi sunt, qui beatas reliquias portaverunt, ut eqs. CHART. Ioh. Ratib. 15 p. 29,28 novi tegminis ... sustinere ... -em. al. in imag.: HEITO Wett. 9 ne his (sc. monachis) ... opus peculiare ... vertatur in plumbi -idinem. **b** spectat ad gravi(di)tatem ('Leibesbürde'): PAUL. BERNR. Herl. 14 postquam filii sui ... -em in utero deprehendit, ad torum coniugis ulterius ... non repedavit Duoda. **b** incorpor.: **a** in univ.:

HEITO Wett. 4 ut totius corporalis molestiae -em oblitus ... aestu timoris vexaretur frater. RATPERT. cas. 33 p. 234,16 aetatis suae sepius causando -em tandem ... petitionis ab imperatore suscepit abbas promissionem. FROUM. epist. 77 perstrinctus -e mei peccati. **b auctoritas, severitas** – *Würde, Ernst*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,124 procedunt ... senex ... sorores (i. disciplinae) ingenui vultus, non absque -e gestus. **γ momentum, magnitudo** – *Wichtigkeit, Bedeutung*: HROTSV. gest. 1502 (1508) tantarum prohibente -e rerum ultra non tendo, finem sed provide pono. 2 medic.: **a** *aggravatio, gravitudo, torpor, hebetatio, languor* – *Beschwerung, Druck, Beschwerde, Trägheit, Mattigkeit*: **a** spectat ad -em totius corporis (hinc inde de membris ['Gliedereschwere']): AESCULAPIUS 21 p. 32,24 fit vomitus ..., ut nihil intra stomachum teneant (sc. infirmi), cum -e corporis vel macie. 34 p. 52,38 ad currendum cum anhelitu gravantur splenetici et ... cum -e corporis. ANTIDOT. Glasg. p. 109,24 qui -bidinem totius corporis paciuntur eqs. RUOTG. Brun. 43 p. 46,4 interrogatus ..., cuius morbi -e urgeretur, non morbum ... esse respondit (WALTH. SPIR. Christoph. II 6,231). al. **β** spectat ad -em pectoris: GLOSS. med. p. 66,13 pthiriasin patiuntur hii, qui capillos producant per urinam et sentiunt -em, id est pondus pectinis (sic). ANTIDOT. Sangall. p. 87,21 unguentum ad pectoris -idinem et flema solvenda. al. in re veterinaria: IORDAN. RUFF. equ. 6,31 p. 68,18 accidit ..., quod pectus equi aggravatur ..., quod dicitur vulgariter -o pectoris. **γ** spectat ad -em capitis: AESCULAPIUS 2 p. 3,11 cum torsione oculorum -em capitis patiuntur scotomatici. PAUL. AEGIN. cur. 33 cum -e (3,5,1 βούου) dolores. 51. ODO MAGD. herb. 1350 discutitur ... capitis ... -o olfactu (sc. violae). ANON. coit. 1,1,19 ne ... aut -o capitis aut fastidia ... metuentur futura. al. **b** coryza – ?*Schnupfen*: RECEPT. Laureh. 1,30 p. 116 antidotum egia ... -idinem relevat, faucium dolorem mitigat. ANTIDOT. Bamb. 25 antidotum ... facit ... ad fauces, ad -vidinem ..., ad suspirium eqs. al. **c fragilitas, defectio** – *Hinfälligkeit, Schwäche*: CONSTANT. METT. Adalb. 11 qui (sc. lector) nosti, quantae teneritudinis et -is fuerit Adalbero, qui scis eum ... debilem ac invalidum fuisse eqs. 3 publ. et iur. i. q. *vexatio, pressura, molestia* – *Bedrückung, Belastung*: LEG. Wisig. 2,1,29 nonnumquam -o (gravando, -de, -bede, grave var. l.) potestatis depravare solet iustitiam actionis. FORM. Dion. 2 p. 497,22 ut ... nullas -vidines a quolibet episcoporum ... abbas vel monachi ... sustineant (item 9 p. 502,19). CAPIT. episc. II p. 44,1 -es et indebite exactiones ... accidere solent. CHART. Rhen. med. I 490 p. 546,35 quiete eant et redeant (sc. fratres) et a nemine quicquam -is sentiant. HELM. chron. 18 p. 37,11 illi (principes) pretendere ceperunt varias exactionum -es. al. adde: CAPIT. reg. Franc. 164,2 ut presbyteri ... honorem exhibeant episcopis suis absque -e (gravimine, gravamine var. l.). 50 **a** mus. i. q. *gravitas* – *Tiefe*: ALFAN. premn. phys. 10,1 p. 86 discernit auditus ... eorum (vocum et sonorum) acumen et -em (PG 40,65^A βαρύτητα), lenitatem et asperitatem eqs.

gravedus v. gravidus.

graveolentia (-vio-), -ae f. *odor acer, foetor* – *strenger Geruch, Gestank*: AESCULAPIUS 24 p. 40,11 aliquoties egerunt cholici modicum cum -iolentia (cf. Gariopont. pass. 3,25 p. 62^r [ed. Basil. 1531] grave olens).

***graveria**, -ae f. (francog. vet. graviere; v. DEAF G. p. 1343sq.) *area, ripa glareosa, sabulosa* – *Kies-, Sandstreifen (am Ufer)*: ACTA imp. Winkelm. I 14 p. 11,11 (a. 1208) ex quibus (bonis) hec propriis duximus exprimenda vocabulis: ... ortum ecclesie contiguum cum -a super litus Mose eqs.

gravesco (-vasco), -ere. 1 gener.: **a** *graviorem fieri, augescere* – *sich verschlimmern, verstärken*: RIMB. Anscar. 8 capit. p. 14 qualiter ... frater vertebatur infirmitate -ente ... defunctus sit. **b deficere, collabi** – *ermatten, zusammenbrechen*: ECBASIS capt. 589 mixtum (sc. cibum) capiat unicornis, languens ne forte -at (v. notam ed.). 2 mus. i. q. (tono) *cadere, sonorum gradibus descendere* – (in der Tonhöhe) *sinken, tiefer werden*: SCHOL. enchir. 1,22 quod (sc. vitium) fit, ubi, quod canitur, aut segni remissione -it (-ascit var. l.) aut non rite in sursum cogitur.

[graveta, gravetum v. granatus.] **gravetudo** v. gravitudo.
 ***gravitatio**, -onis. f. (gravidare) *gravi(di)tas, praegnatio* – *Schwangerschaft*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,43 aliquando patiuntur mamille, ut una vel ambe contrahantur in -e ...; aliquando patiuntur vulnera in -e: duriciem, dolorem eqs. ALBERT. M. summ. creat. II 1,77 p. 634^b,24 quod ... ante peccatum ... sine concupiscentia fuisset conceptus et -o sine gravamine et puerperium sine dolore. miss. 2,9,3 p. 62^b,1 'de Maria virgine', quod ... fuit ... in -e sine pondere et in partu sine dolore.

1. **gravido**, -avi, -atum, -are. *grav(ior)em reddere, aggravare* – *schwer(er) machen, beschweren*: 1 in univ.: VITA Bard. 4 p. 324,40 illum (*spiritum sanctum*) amavit ...; et quia carne -tus, quo spiritu eum secutus est, corpusculo non potuit ascendere eqs. 10 p. 327,15 hic carne in terra -tus. BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 300,2 humores, qui ab amore illicito ... levigantur, aqua ferruginea bibita -antur inferius, et sic amor inervatur (*leg. enervatur*). URSO gloss. 78 p. 115,4 effectum levigandi quam terra -andi prosequitur aer debilius. 2 *onerare* – *beladen*: ABBO SANGERM. bell. 1,376 corripuit *hostes* ... kimbas satis altas frondivagis ... silvis -are flagrantibus. 3 *gravidam reddere, (im)praegnare* – *schwanger machen, schwängern*: a gener.: WALAHFR. carm. 25^a,3,1 virgo conconceptu -atur almo (*item de Maria*: EUGEN. VULG. calend. 74 Gabriel regis pronunciat ortum, divino gestu sacram -ari [-are M] Mariam. EKKEH. IV. bened. I 1,120 numine de celis -bere, virgo fidelis. al.). MIRAC. Conr. Const. 13 mulier ... per quandam clericum -ta ... dolore ... est praecoccupata. BURCH. Iud. 50 spiritus aut verus divini numinis, inquit *Cyborea*, aut alvus false me -ta docet. al. b *medic.*: MAURUS (?) anat. II p. 34,3 pundo ... magis -antur *feminae*, tanto pro extensione earum pudenta maiorantur.

2. **gravido** v. *gravedo*.

gravidus (-vedus, -itus), -a, -um. *struct. c. praep. de: l. 67. 1 spectat ad gravitatem*: a *oneratus, gravatus* – *belastet, beschwert*: a gener.: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,12 vir quidam ... non pera -us baculo regit exule gressus. FUND. Consecr. Petri p. 168,20 valde perterriti et mente -a (*gravi var. l.*) obstupuerunt *principes*. in *imag.*: YSENGRIMUS 4,285 huic (*capiti pingui*) -i paribus capitones Sithiu nutant. b *medic. i. q. aggravatus* – *mit Beschwerden behaftet (usu subst.)*: AMARC. serm. 2,656 cunctos datur (*i. dicitur*) hinc (*sc. ab ampulla sanguinis Christi*) sensisse supernam virtutem: -us membris, paraliticus, eger eqs. b *gravis* – *schwer, belastend*: a in univ.: WALAHFR. Wett. 907 diem frater consumpserat illam ... exponendo metum -a de carne recessus. HROTSV. gest. 467 rex ... o Hlotharius infectus morbo mundo discessit ab isto. in *imag.*: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 376,6 egritudinis ... -a (*grave var. l.*) ... moles. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 79 dum -um tanti ... adirem ponderis obsequium eqs. b *de somno* ('*tief*'): HROTSV. Gong. 232 dux ... velut e somno evigilans -o eqs. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,202 Phytagorę ... -um re-tegebat Agrimnia somnum (*v. notam ed.*). c *impensus, grandis* – *schwerwiegend, bedeutend*: RADBERT. Arsen. 2,14 p. 81,14 qui (*missi apostolici*) detulerunt epistolas ex omni auctoritate divina valde -as. d *serius, decorus* – *ernst, würdevoll*: RADBERT. carm. ad Karol. 9 (CC Cont. Med. XVI. 1969. p. 2) ad solium pro maiestate verendum incesso properes (*sc. Sophia virgo*) -o vultuque modesto. HROTSV. Gong. 390 quam (*con-ingem*) ... affatur ... talia dictando ore satis -o: 'eqs.' 2 *spectat ad fecunditatem*: a *strictius i. q. praegnans* – *schwanger (usu subst.: l. 68)*: LEX Alam. 70 si qua mulier -a (-ta, gravata, grinita, prignata *var. l.*) fuerit et ... infans natus mortuus fuerit eqs. HIST. Daret. p. 200,14 quae (*virgo*) ... apparuit ... -a. MEMOR. Mediol. a. 1195 (MGScript. XVIII p. 400,34) Constantia ... hospitata fuit in monasterio de Meda et tunc erat -eda de Fedricho. CARM. Bur. 126,2,3 res mea tandem patuit, nam venter intumuit, partus instat -e. al. *per compar.*: WOLFARD. Waldb. 2,6^a p. 222,16 Liubilam ... o quasi parturienti pectore accersivit *peregrinus*. ALBERT. M. animal. 1, 507 quando ... pars cruris, quae ... vocatur sura, est plena et quasi -a, sordidum significat hominem. b *latius*: a *uber*,

abundans – *fruchtbar, üppig*: HROTSV. Gong. 44 hinc (*sc. ab uberibus matris*) pulsus -o ferbuit ingenio. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 18 quę (*farrago libelli*) vix ter duplicem retulit -issima frugem. b (*in se*) *condens, ferens* – (*in sich*) *bergend, tragend*: BENZO ad Heinr. IV. 1,9 p. 124,20 portatur ante eum (*imperatorem*) sancta crux -a ligni Dominici. 3 *spectat ad copiam i. q. plenus* – *voll (von), reich (an)*: a *corpor.*: SEDUL. SCOT. carm. II 33,5 September vobis -os parat ... corimbos. YSENGRIMUS 1,1008 -um cetis ... rete novem. *ibid.* al. b *incorpor.*: OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 392,20 dum mystico sensu et deifica sapientia sint -i (*sc. libri Machabaeorum*) eqs. al.

gravidus v. grafio. **graviolentia** v. graveolentia.
gravis, -e. *script.*: ga-: l. 51. gla-: p. 816,30. grev(is): p. 816,49. grab(is): l. 715q. LEG. Wisig. 6,5,1 p. 195,16 (*var. l.*) *form.*: acc. fem. -va: l. 35. abl. -e: p. 815,25. pendet inf.: p. 813,46. metr. grā-: l. 22. p. 813,66. in *figura etym.*: l. 28.

I adi.: A *ponderosus* – *schwer*: 1 *proprie* (*fere de mole ponderabili; de sanguine: l. 67*): a *gener.*: a in univ.: WANDALB. creat. mund. 266 corporis ... terreni -is atque vergens p o n d e r e moles (CARUS Clem. 210 quisnam tellurem sustentat p. -em?). FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 193,6 quoniam mutant *falcones* pennas et sentiunt se ex hoc -es, non possunt multum recedere a falconario (*cf. p. 813,48*). al. in *imag.*: WIDUK. gest. 2,37 ut plures ... deposito habitu ... -e onus sacerdotum devitarent. THIETM. chron. 6,18 p. 294,27 statuit rex ... -em peccatorum ... sarcinam relevare. CARM. de Frid. I. imp. 1392 -iore iugo miserorum colla gravavit. b *spectat ad soliditatem materiei*: WALTHARIUS 539 -em rursus parmam collegit *Waltharius* et hastam. GESTA Bereng. 1,68 rura colunt alii (*sc. iuvenes*), sulcant -ia (*gloss.*: diu inarata) arva iuveni. γ *spectat ad gravitatem i. q. gravidus, fetus* – *schwanger*: LEX Sal. Merov. 41,19 si quis feminam -em occiderit, solidos DC culpabilis iudicetur. LEX Sal. Pipp. 31,2 (rec. D) si quis *femina* -e, (*femina grava D9*; 30,2 [rec. E] feminam gravidam; *cf. LEX Sal. Merov. 24,5 femina gravida*) debatterit et ipsa exinde mortua fuerit eqs. δ *spectat ad aequilibrium amissum fort. i. q. propensus, cernuus* – *viell.*: das Übergewicht habend: BRUNO MAGD. bell. 81 parumper se inclinans ab equo -is cecidit *Liupoldus*. b *publ. de pondere monetarum* (*de re v. Hoops, RGA 2XX. p. 343sq. s. v. 'Münzfuß'*): a in univ.: TRAD. Werd. 108 p. 10,28 (a. 1066/81) tria talenta denariorum ... concessi (*sc. abbas*), unum ... -ioris monetae ... persolvendum, duo ... l e v i o r i s ... monetae (CHRON. Lippold. p. 557,45 [chart.] decem talenta redituum, media ... pars l. monete alteraque -ioris). DIPL. Conr. III. 44 p. 74,24 quę (*aestimatio*) est XII nummorum -is monete. CHART. Eichsf. 296 quinquaginta marcas -ium denariorum. CONST. imp. II 339 donamus (*sc. Conradus in regem electus*) ... libertatem ... -em monentam cudendi. REGISTR. abb. Werd. 9,7 p. 302,1 summa denariorum duo talenta duobus solidis minus et I mr. g r a v e m (*gavem cod.*). saepe. alleg.: HERM. IUD. conv. 21 p. 123,12 in septem -is monete denarius recte septiformis spiritus dona intelliguntur. b *ellipt. (usu subst.)*: REGISTR. Mog. p. 46,1 exposita in Gandera: officium totum pro CC et LX marcis argenti; ... in Houegesmar omnia pro DCCC marcis -ium domino Padeburnensi; item XXV marcarum redditus domino E. ... pro centum et LXX marcis -ium. c *natur.*: a in univ.: ALFAN. premn. phys. 2,67 p. 39 dicere ... a se ipsis moveri elementa, haec quidem levia natura, haec vero -ia (PG 40,565^c βαρέα), falsum est. ALBERT. M. animal. 7,40 quae ... inter istas aves -ior est, est illa, quae moratur iuxta flumina et lacus: -em ... carnem habet omnis avis aquatica. al. veget. 4,22 'materia lapidis terrea ... descendit sub aqua', quia terra simpliciter est -is. al. v. et p. 816,1. b *densus, spissus* – *dicht, zäh(flüssig)*: ALBERT. M. animal. 1,579 dexter ventriculus respicit epar, unde mittitur ei sanguis grossus et -is. d *philos. de contaminatione c. materia*: ALFAN. premn. phys. 2,89 p. 45 dicunt *Manichaei* puras animas tendere ad lucem, ... -es ... a materia (PG 40,577^b μεμολυσμένας ὑπὸ τῆς ὕλης) tendere in elementa. e *techn.*: COMPOS. Luc. B 33sq. metallus -bior masculinum ... , plus quam (*sc. femininus metallus*) -bior invenitur (*v. notam*

ed. p. 94). MAPPAE CLAVIC. 21^{capit.} aurum -ius facere. COMPOS. Matr. 11^{capit.} auri pondus -is (leg. -ius) facere. 2 *translate*: a in univ.: a gener.: WALAHFR. hort. 87 attactu ... -es leni dispergit *ruta* odores. 257 pistillo lilia praestat commacerare ... suscosque haurire Falerno. RUD. FULD. mirac. 5 p. 334, 2 erat ... caelum -e nubibus obscurissimis. THANGM. Bernw. prol. p. 758,7 cum ... ingererem -e peccatum esse bona opera celare eqs. VITA Heinr. IV. 3 p. 15,7 iniuria -issima rex commotus exercitum contra gentem illam duxit. FUND. Consecr. Petri p. 232,17 maxillarum regiones irrigabant (sc. qui aderant) rivulis lacrimarum capita -ia manibus tenentes. al. (nonnulla exempla infra allata etiam huc spectare possunt, e. g. l. 8. p. 814,26,815,23sq. et al.). β publ. et canon.: LEX Baiuv. 1,7 nulla sit culpa tam -is, ut vita non concedatur eqs. CONC. Karol. A 37,47 quibus (fidelibus) pro -bus criminibus inhibuit est (sc. eucharistiam percipere). al. THIETM. chron. 4,72 lector, audisti de contemptu sanctorum -em poenam (VITA Heinr. IV. 8 p. 28,8. al.). al. b onerosus, molestus, importunus, durus - schwer zu ertragen(d), (be)drückend, lästig, belästigend, beschwerlich: α spectat ad homines: POETA SAXO 3,408 cum foret Constantinus immensa morum -is improbitate a Grecis regni deiectione culmine. CHART. Wirt. I 279 p. 355,5 (dipl. Heinr. V.) qui (advocatus), si postmodum -is et inutilis fratribus fuerit eqs. HELM. chron. 17 p. 36,15 quo (tempore) dux Bernardus ... Saxoniae ecclesiis esset -is et infestus eqs. CHART. Turic. 1321 frater ... Otto ... in suis sermonibus ... adeo -is est et iniurius ... , quod eqs. inimicus, infensus - feindselig, bedrohlich: CONST. imp. II 204 p. 275,8 (a. 1236) adversus ... Iudeos ... oborta generaliter -is opinio vicini populi minabatur. β spectat ad res: WALAHFR. carm. 21,26,4 finire ... -em senectam. THEGAN. Ludow. 49 indulgentiam praestitit ... ; et hoc non sit ei et honorosum vel -e eqs. ERINH. Heimer. 507 est michi (sc. famulo) vestitus -is atque penuria victus. CARM. de Frid. I. imp. 1011 fortunam ... -em populus toleravit uterque. OLIV. hist. Dam. 10 p. 177,3 archiepiscopus Remensis et episcopus Lemovicensis propter -es annos remanserunt in Acon. RUOTG. Brun. 20 p. 21,13 -e hoc (sc. quosdam infidos fuisse) perpersu fuit. DIPL. Otton. I. 438 p. 592,2 (spur.) quia fratribus ... -e nimis esset ... presentiam regis semper adire. al. v. et p. 817,66. repudiosus, falsus - anstößig, falsch: EPIST. pont. Rom. sel. I 7 p. 66,12 in Graeco non dicunt sicut nos, sed dicunt: 'qui ex Patre procedit' et vident istum sermonem -em, quem nos dicimus in Latino. c brutus, segnis - schwerfällig, träge, müde (usu subst.: l. 47): WALAHFR. carm. 76,79 maeror, luctus, angustia, terror me fecere -em versu deprimere Musam. EKKEH. IV. bened. I 31,30 detinet in stadio celerem piger (-is a. corr.) impediendo. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 112,26 que (aves) sunt -is et mali volatus. maestus - schwermütig: ALBERT. M. animal. 1,129 melancolicos tristes et -es dicimus et terribiles ymagines patientes eqs. d de aetate i. q. senex, grandaevus - alt, bejahrt, (hoch)betagt (usu subst. in lusu verborum: l. 57): WALAHFR. carm. 25^a,6,1 Anna (sc. prophetissa) iam natu -ior (spectat ad Vulg. Luc. 2,36sq. ; v. notam ed.). POETA SAXO 5,552 talibus a studiis non regni maxima cura, non aetas -ior tum revocavit eum. WIDUK. gest. 1,16 ipse (Oddo) ... quasi iam -ior (gratu C2) recusabat imperii onus. OTLOH. prov. G 28 -is aetate -ia etiam debet proferre. al. senio -is i. q. decrepitu - alterschwach: OTTO FRISING. gest. 2,9 cardinales ... Burchardum (sc. episcopum) ... senio -em ... submoverunt. e difficilis - schwierig (de genere enarmonio: l. 63): ANON. mus. Bernhard II 79 enarmonium (sc. genus) magis coaptatum (sc. est) reliquorumque -issimum. EUPOLEMIUS 2,206 cui (Gothoni) prolato -e nomen barbara lingua dedit. f lamentabilis, lugubris - beklagenswert, traurig: CARM. de Nyn. 25 hominum cuneos -i de morte vocatos duxit ad astriferi rutilantia sidera celi. AGIUS epic. Hath. 282 Danielelem, cui tanta arcana Deus patefecit ... , nunc -is urna tegit.

B magnus, fortis, vehemens, acer - groß, stark, heftig, streng: 1 gener.: a in univ.: WILLIB. Bonif. 4 p. 16,12 -i ingruente paganorum impetu eqs. (sim. VITA Sev. Col. 5 p. 57^F -issima inundatio gentis incredulae). WALAHFR. Wett. 665 -bus

plangoribus. carm. 76,4 post hiemes iam saepe -es. RIMB. Anscar. 7 p. 29,18 cum -i ... difficultate hanc suscipientes peregrinationem pervenerunt servi Dei Coloniam. 18 p. 39,29 quod ... -issimam Domini nostri ... senserint ultionem (sc. qui pontificem spoliare praesumpserant). WIDUK. gest. 2,37 -is ... persecutio monachis oritur. THIETM. chron. 4,71 in tormentis -bus. al. de pretio ('hoch'): DIPL. Ludow. Inf. 8 p. 106,37 nonnulli ex ... censariis ... census ... -iorem ad partes episcopii persolvere compellebantur (item 28 p. 141,11). 10 THIETM. chron. 4,73 p. 216,10 quem (virum) precium -e ... redimerat. b de bello i. q. atrox - grausam, schrecklich: POETA SAXO 2,95 qui (viri) tam -e bellum ... contra Francos gessere (WIDUK. gest. 1,9 p. 16,15. OTTO FRISING. gest. 1,6 capit. p. 5 bello -i. 1,30 p. 47,29 -issimum b. al.). al. c de vi, virtute i. q. efficax, validus - wirksam: WALAHFR. hort. 77 praeulget *salvia* ... dulcis odore, -is virtute atque utilis haustu. carm. 6,21 -is cape pocula myrrae, quae sit saeva licet, pluribus auxilio est. 2 milit. de copiis, viribus sim.: WIDUK. gest. 1,9 p. 12,23 cum -i exercitu appropians ... invenit Thiadricum cum valida quoque manu generum suum se expectantem (HELM. chron. 50 p. 99,27. al.). 1,38 p. 56,3 cum -i hostilem manu (ANNAL. Sangall. IV a. 1022 imperator in -i m. Apuliam ingressus eqs. al.). VITA Wern. Merseb. 2 p. 247,17 Saxones -i multitudine collecta ... hostilem manum perturbant (CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 137,8. al.). al. 3 medic. de dolore, infirmitate, morbo sim.: AESCULAPIUS 1 p. 2,10 cum ... vertigine capitis et dolore -i. WALAHFR. carm. 30,21 tussim ... -em ... perpetuens (sc. Heribaldus) eqs. HIRABAN. epist. 28 p. 444,4 -i egritudine pressus ... in lectulo acumbulo. RIMB. Anscar. 40 p. 74,24 -i coepit (sc. episcopus) corporis morbo laborare (WIDUK. gest. 1,25 p. 37,18. al.). p. 75,7 infirmitas novissima, -is nimium eqs. (DIPL. Karoli III. 89 p. 146,15 -i infirmitate). RUOTG. Brun. 37 p. 38,21 in -i pestilentia. 43 p. 45,25 -i corporis molestia detentus (THANGM. Bernw. 19. al.). saepe. in imag.: WIDUK. gest. 1,11 p. 19,10 de promissa pace ac nostro -i vulnere nichil suscipiantur adversi.

C serius, severus, constans - ernst, würdevoll, gesetzt: 1 de hominibus (interdum fere i. q. magni momenti, auctoritate pollens - etwa: bedeutend, gewichtig, e. g. l. 44.45.48; usu subst.: l. 50.54): CAPIT. reg. Franc. 22,40 ut virgines Deo sacrae a -bus personis diligenti custodia serventur (sim. 28,40). AGNELL. lib. pont. 138 p. 315 l. 105 omnes ... senatores -iores (-iorum cod.) interempti ... sunt. RUOTG. Brun. 41 p. 44,16 hic eidem (imperator) -issimus auctor ad constituendam ... rem publicam ... fuit. CHART. archiep. Magd. 247 p. 311,8 favore et consilio -ium et religiosorum virorum. CONST. imp. III 139,15 si ... occisione persone solennis et -is ... pacis ordinatio fuerit violata eqs. al. usu subst.: AGNELL. lib. pont. 137 p. 313 l. 33 fit ingens clamor -iorum (-vorum cod.) deleta iuventa, et multi ad limina plectebant capita sua. HONOR. III. registr. 297 p. 222,32 quod si reperirent (sc. archiepiscopus et coniudices eius) abbatissam infamatam esse apud bonos et -es de dilapidatione eqs. (CHART. Aquens. 146 l. 18 [epist. papae]). 2 de rebus (de motu: l. 60; de oppido personato: l. 61): a in bonam partem: a in univ.: WALAHFR. hort. 319 canimus, quae certa -i ratione tenemus. CAND. FULD. Eigil. II prol. 5 litterulis mandare ... mores ... -es animumque virilem ... non piguit. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,8 venter (sc. regis) commodus; incessus quondam citus, modo -ior. WALTH. SPIR. Christoph II prol. 30 tu ... , -is censu tali, Sekkinga ... , dic eqs. al. usu mus. (cf. LexMusLat. II. p. 153sq.). SCHOL. enchir. 1,422 utrum sit levibus -busve neumis composita (sc. melos). HERM. AUGIENS. mus. p. 65,28 si ... hypodorium (sc. modum) suavem, ... dorum -em vel nobilem ... nominavero eqs. fort. huc spectat: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,185 edidit ... -es durasque Diatona voces; quae sequitur, suavem generavit Enarmia cantum. β impensus, multus - schwerwiegend, wichtig: DIPL. Loth. I. 81 p. 203,2 querimoniae ... , quae absque -i iniquoque dispendio nequeant diffiniri eqs. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 262,25 rex ... -i nuncio accepto, comperto etiam, quod ... principes ... defectionem

meditarentur eqs. DIPL. Conr. III. 229 p. 405,38 non absque -is consilii ratione. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,10 qui ... de militum ordine sunt, nulla occasione nisi -issima domi remanere audebunt. *al.* **b** in malam partem: **a** asper, destrictus – harsch, streng: BERTH. chron. B a. 1077 p. 285,24 omnem populum dictu -issimo corripuit Octavianus (ex Isid. orig. 9,3,17). CHART. archiep. Magd. 247 p. 311,25 a decessore meo (sc. archiepiscopi) decreta ... confirmavi sub -i anathematis sententia. **β** malus, pravus, improbus – schlimm, arg: GODESC. SAXO theol. 21 p. 289,19 facinus -e. RUOTG. Brun. 38 p. 41,1 conspiratio ... -issima facta est. FROUM. carm. 36,2 nos -bus vitiis per Christi solvite (sc. sancti) nomen. *al.*

D βαρύς, profundus – tief: 1 gener.: **a** in univ.: THIETM. chron. 7,31 p. 436,21 singultu -i. OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 104,3 -is et diutina inter maximos imperii viros ... simultas. *al.* adde de iustitia ('tiefempfunden'): CHART. Rhen. med. III 83 p. 83,30 (epist. papae a. 1218) ut conscientie ... sue consulens (sc. archiepiscopus) ... castrum restituat ... ita quod ex iusticia -i sibi facere videatur. in imag. (proverb.: l. 20): THIETM. chron. 3,14 quanto alior gradus, tanto -ior fit c a s u s (CONSUE. Bamb. p. 295,8). OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 392,1 molestissimus penarum turbo aeternae nox -ior apparebit, quatenus eqs. **b** de somno sim. (per compar.: l. 25): ARBEO Corb. 4 p. 192,17 coepit ... vir Dei ... monitione a sua nequitia eum (furem) quasi a somno -e (-i p. corr. m. al. 1.2) suscitare. WALAHFR. Wett. 796 ut nemo -i torpore subactus neglegat ... Domino persolvere laudes. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,17 prima vigilia noctis ... qua solet sopor -ior occupare mortales eqs. **c** de affectibus, sensibus, animo sim.: WILLIB. Bonif. 5 p. 18,16 -i ... mentis arreptus est merore et ... oppressus animi mestitia (THIETM. chron. 7,44. CARM. Bur. 105,5,2. al.). THIETM. chron. 5,35 audita senioris sui fuga Bucco comes -i dolore concutitur. *al.* in imag.: GODESC. SAXO theol. 22 p. 321,23 per quod (sc. iustum iudicium Dei) talem iure stimulum patior et insuper ... -iorem pati mereor. 2 mus. (de altitudine toni vel soni eorumque notis; de variis usibus cf. LexMusLat. II. p. 1445qq.): **a** in univ.: REMIG. ALTISS. mus. 494,15 'qui ... tonus ex duobus sonis' ... 'continetur', id est, ut -ior unus, acutior alter sit. AUREL. REOM. mus. 6,4 ne ... acutus (sc. sonus) plus, quam decet, elevatus minus -i conveniat. SCHOL. enchir. 1,337 primum (sc. tetrachordum), quod est humilior, -e tetrachordum nuncupantes eqs. ALFAN. premn. phys. 2,36 p. 32 si ... acutus sonus et -is (PG 40,553^A βαρύς) deinceps permutentur eqs. ANON. IV mus. 4,2 p. 71,10 organum ... potest terminari ... per diapason ... dicendo cc acuta (sc. signa) contra CC -ia vel potest terminari in G -i per diapente dicendo cG. *al.* **b** per enallagen de chorda, fistula sim.: REMIG. ALTISS. mus. 495,8 'proslambanomenos': haec chorda -issima est omnium extra alias posita. THEOPH. sched. 3,80 p. 142,16 qualiter metiri debeant fistulae -es et acutae et superacutae. 3,86 p. 158,16. *al.* **c** de modo: GUIDO ARET. microl. 12 ut quisque modus partiretur in duos, id est acutum et -em ..., et ... -is ... plaga vocaretur. **d** usu comuni de rumore, voce sim.: ALBERT. M. animal. 1,254 qui (sc. homines) ... a -i voce incipientes in acutam desinunt, mollis sunt affectus. 19,43 quaedam (animalia) sunt -is vocis, (p. 786^b, 7 βαρύφωνο), quaedam autem acutae et quaedam mediae. *ibid.* *al.* fuscus, raucus – dumpf: POETA SAXO 4,41 tellus exterrita motu contremuit sonitusque -es nimis ... ediderat.

II subst.: **A** masc. de accentu i. q. βαρεῖα – 'Gravis': 1 spectat ad syllabas: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 475,10sq. cum dicitur 'Deus dominus optimus', id est inclitus, primas syllabas tenet acutus, ceteras -is; ... cum dicitur 'carus, clarus, peritus', penultimas tenet circumflexus, ceteras -is. 2 spectat ad partes sententiae: EPIST. var. II 15 p. 321,23sq. tres aptantur accentus: ... usque ad medium totius sententiae sensum -is; in medio ... sensu acutus ...; ita ut nec ante acutum sit circumflexus, nec post acutum sit ullo modo -is. **B** neutr.: 1 ponderosum, onerosum – Schwere, das Schwere: **a** proprie: **a** in univ.: ALFAN. premn. phys. 8,11 p. 83 sensibile ... proprium est tactus: calidum et frigidum, molle et durum, viscosum et liquidum, -e (PG 40,652^B βαρύ) et leve. FRID. II. IMP. art.

ven. 2 p. 198,1 cum -is sit (sc. falco) et -ia naturaliter tendant deorsum. ALBERT. M. cael. 4^{tit.} in quo (libro) agitur de -i et levi. 4,2^{capit.} de distinctione simpliciter levis et -is a levi et -i secundum eqs. animal. 20,47 p. 1297,8 quod in o m n i m i x - t o grossiora et -iora inferius sunt (animal. quaest. 16,7 p. 278, 47 in o. m. dominantur -ia. *al.*). *al.* v. et p. 817,43. **β** de (navis) vectura ('Schwergut'; de re v. W. Vogel, Gesch. d. dt. Seeschiffahrt. I. 1915. p. 197): CHART. Livon. A 413,5 (a. 1269) navis honerata -bus, utpote carnibus, farina, siligine vel brasio, theloneabit dimidiam marcam kunen. **b** translate: LULL. epist. 125 p. 263,12 -ia (sc. transmissionem librorum) forte postulo, sed nihil -e verae caritati iniungo. 2 quod serium, magni momenti est – Ernsthaftes, Wichtiges: WIDUK. gest. 3,35 diutius ibi (sc. in loco pugnae) non morari visum ad -iora tendentibus. v. p. 813,57. 3 gravitas – tiefer Klang: ALBERT. M. summ. creat. II 1,25,3^{capit.} utrum acutum et -e sint differentiae vocis.

adv. graviter vel *grave. 1 βαρέως, fortiter, vehementer, valde – schwer, stark, heftig, sehr: **a** in univ.: LEX Alam. 40 cognoscat (sc. parricida) se ... in Deum -r deliquisse. HRABAN. carm. 9,6 qui -r peccans ... in orbe dego. CAND. FULD. Eigel. II 10,32 erupit in vocem -r pars ardua fratrum. THIETM. chron. 7,33 p. 438,20 memet ... -r accuso. ALFAN. premn. phys. 1,70 p. 18 principis officium est ..., quibus principatur uti et non ad fatigationem vel laesionem ea ... cogere nec -r (PG 40,525^C φορτικῶς) et intolerabiliter onerare (sim. DIPL. Conr. II. 286 [spur.] -ius iusto serviorum exactionibus gravari). RAHEW. Theoph. 335 offendisse -e scio me matrem. *al.* in re milit.: ERCHEMB. CAS. hist. 60 Capuam ex utraque parte -r (gl-r cod.) affligebant (sc. milites; sim. REGINO chron. a. 517 p. 25,18 Francorum acies -r attritae sunt). VITA Heinr. IV. 3 p. 15,16 viribus ... in priori bello -issime contusus eqs. **b** de infirmitate sim.: HUGEB. Willib. 1 p. 88,18 illum triennium (i. triennem) -e corporis opprimebat egritudo. VITA Rimb. 23 p. 98,31 cum ... per omnes horas infirmitas -r cresceret eqs. THIETM. chron. 3,25 inperator ... -r infirmatus, ut extrema persensit adesse eqs. EPIST. Hildesh. 132 superveniens V. de P. armata manu quibusdam suorum occisis, quibusdam -r vulneratis eqs. *al.* v. et vol. III. p. 205,40. **c** de poena: ALDH. virg. II 1873 nolentes ... sectari scita tyranni ... dura necis -r tormenta luebant sancti. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,96 rex ... ymnologum Domini ... -r cesum per verbera ferri ... inuri precipit. THIETM. chron. 8,2 quicumque ... carnem manducasse invenitur, ... -r punitur. **d** de motu: WALTHARIUS 771 mox ferratam cornum (sic; cf. app. crit.) -r iacit. aspere - hart: EINH. Karol. 32 p. 36,23 eum ... tam -r ad terram e l i - s i t equus, ut eqs. (POETA SAXO 5,624). hebeti modo – schwerfällig: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 28,18 quia fatigati sunt falcones ..., -r insident super loyrum. **e** iunctura greve aut leve i. q. accurate aut summam – genau oder oberflächlich (de forma v. Stotz, Handb. 3, VII § 4.6): SERMO de sacril. 6 qui sortiligia <observat> et qui manum hominis greve aut leve ... aspiciet, iste sacrilicus est. 2 profunde, funditus, penitus – tief, tiefgreifend, -reichend (in imag.: l. 62): **a** gener.: RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,39 cum eam -r soporari conspicerent puellae eqs. THIETM. chron. 4,41 -r commota (sc. abbatisa) ... lacrimis queritur obortis eqs. 4,73 p. 216,14 -r ingemui. 8,6 cesar -r suspirat. OTTO FRISING. chron. 1,2 p. 38,23 quidam minus -r intelligentes ... malignos spiritus ... mulieribus mixtos putant. gest. 1 p. 13,1 cum ... imperium -issime scissum fuisset. in imag.: ANNAL. Xant. a. 866 cuius rei (sc. matrimonii illiciti) consensu ... duo archiepiscopi -r ceciderunt. **b** mus. ('tiefstönend'): AUREL. REOM. mus. 19,14 nona (sc. syllaba) acuetur ...; decima et undecima ... -r pronunciantur. 3 moleste, aegre, pigre – verdrossen, verärgert, mühsam: **a** in univ.: CHRON. Thietm. 5,28 quamvis -r, tamen sapienter audita sustulit rex incommoda. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 85,23 quod ... factum tam -r ... cardinalium senatus accepit, ut eqs. EPIST. Hildesh. 140 quod frater sollicitudini vestre (sc. episcopi) falsa suggestit ..., -r et in merito animadverto (sc. abbas). *al.* **b** inique, indigne – ungnädig, unwillig: THEGAN. Ludow. 54 p. 246,21 legationem eorum (misso-

rum) -e ac dure suscepit *Hlutharius* et minas eis promisit. c locut. -r vel -e ferre *sim. i. q. aegre ferre – schwer tragen (an), kaum ertragen*: EIGIL Sturm. 17 p. 152,8 omnes pariter -r hoc (sc. *Sturmi ablatum esse a Lullo*) ferebant. THIETM. chron. 6,55 Bolizlavus ... delusum se (sc. *esse*) -r portat. 6,90. al. DIPL. Otton. III. 352 p. 782,1 predicta ... matrona -r gereus huius rei pactum iniquo iure compositum eqs. DIPL. Constantiae 40 p. 126,23 quod, si verum est, admodum nobis displicet, et -e ferimus. al. adde: HROTSV. gest. 440 dilectae matris mortem -r patientem (sc. *filium*) eqs. 4 *seriose, severe, austere – ernst(haft), gesetzt, streng*: a in neutram partem: HUGEB. Wynneb. 5 qui ... veritatem loqui pavescit, -e multat culpae sententiae. RIMB. Anscar. 2 p. 21,10 post hanc ... visionem statim se coepit -ius agere et puerilia consortia vitare. b in malam partem: a acerbe – auf kränkende Weise: ALDH. virg. II 720 ne -r, iuvenis, devotas sperne puellas. b amare – bitter(lich): EPIST. Hildesh. 139 frater ... tui (sc. *abbatis*) monasterii ... cum lacrimis ad nos (sc. *episcopum*) veniens -r de tua conquestus est disciplina. 5 fataliter, ineluctabiliter – unausweichlich, unvermeidlich: HROTSV. gest. 262 cum solus praepaupo milite saeptus esset Otto ... ratus ... se mox -r moriturum.

gravitas, -atis f. script. grabi-: l.60. c. gen. *inhaerentiae*: l.30. confunditur c. *gratuitas*: p.818,67.

I **gravitudo**, *pensio, pondus, onus* – *Schwere, Gewicht, Last*: A *proprie*: 1 gener.: ARBEO Emm. 35 p. 80,7 lapidem removerunt (sc. *presbyteri*), acsi minime in se -is pondus habuisset. EINH. Karol. 9 p. 12,21 Francos et armorum -s et loci iniquitas ... reddidit impares. 33 p. 40,24 (testam.) quae (sc. *mensa argentea*) ... ponderis -e multum excellit. MAPPAE CLAVIC. 194 considerare debes tam in -e auri quam in levitate argenti denarios XI signi-*fi*>care libram. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,24 esset *canis* periculum falconi ... , si poneret pedem super ipsum, propter -em. 2 *publ. de pondere nummi*: DIPL. Frid. I. 503 p. 435,3 monetam ... cudi fecimus in eadem puritate, -e, forma ... duraturam. 3 *medic.*: a in univ.: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,7 p. 32b^v mutatur pulsus -e et constrictione virtutis gravate ex humoribus nimis. b *pressura* – *Druck*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115^E causa, quare ... apostema accidit: ... aut constrictione ligationis et liciniorum -s aut eqs. 4 *natur.*: a in univ.: ALFAN. premn. phys. 2,67 p. 39 si ... levitas et -s (PG 40,565^C βαρύτης) motus essent, nunquam starent levia et gravia. ALBERT. M. cael. 1,3,6 p. 69, 29 quae (*qualitas elementorum corporeorum*) est rectitudo et circularitas et -s et levitas. veget. 3,30 nutrimentum decurrens per cotyledonem aequaliter manet ... , cum sit unius -is et unius levitatis eqs. eth. II 2,1,2 p. 152^A,23 lapis nunquam potest operari nisi secundum -em nec ignis nisi secundum levitatem. adde: THEOD. TREV. phys. 1424 quod terra constat esse sub sola -e, aer movetur erga, tellus cum manet intra (v. *adn. 165*). b *spissitudo* – *Zähflüssigkeit*: ALBERT. M. animal. 1,129 propter sanguinis melancolici -em et frigiditatem. B *translate*: 1 gener.: a in univ.: a *usu communi*: HUGEB. Willib. 3 p. 91,18 invalescente in eo (*patre Willibaldi*) egritudinis -e ... ultimum vitae suae exalabat spiritum. CARM. de Frid. I. imp. 1397 Ligures tanta pressi -e malorum ... ad invictum non cessant mittere regem. CHART. Brixin. 169 p. 180,37 -s laborum et expensarum. CHART. Raitenh. 337 p. 271,40 peccati -s expiatur. al. adde de vexatione: LEG. Wisig. 2,5,19 p. 119,13 quod nec principalis honor qualibet possit -e (grab- [ed. García López p. 359]) devolvi eqs. b *de odore*: URSO element. 6 p. 191,5 res odore aromatica cum -e sentitur. γ *de mensura*: CHART. Babenb. 232 p. 46,14 (a. 1221/30) -s emendarum non est instituta a legis latoribus (*infra*: penarum -s). δ *de amaritudine cordis*: ARCHIPOETA 10,4,1 mihi cordis -s res videtur gravis. b -s *senilis i. q. grandaevitas* – *Altersschwäche, Betagtheit*: EKKH. IV. pict. Mog. 417 de cathedra prolapsus Heli -e senili solvit, patrinam quia sprevit disciplinam (*spectat ad Vulg. I reg. 4,18*). 2 *medic. i. q. gravatio, infirmitas, aegritudo, dolor* – *Beschwerde, Erkrankung, Krankheit, Leiden*: a *spectat ad homines*: WALAHFR. Wett. 192 ipse nova ingentes patitur -e (infirmitate *var. l.*) dolores. RECEPT. San-

gall. I 2 ad -em oculorum. PAUL. AEGIN. cur. 81 emfysima ... -s est tumida, (3,22,8 ὄγκος) palpebre. CARM. Bur. 34,2,3 singulos ... -s artus apprehendit. ALBERT. M. animal. 15,96 accidit corpori repleto -s ex multo ... nutrimento. al. *de auditu* ('*Schwerhörigkeit*', '*Taubheit*'): ANTIDOT. Glasg. p. 140,33 acetum agru gargarizato -em aurium deponit. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,13 p. 27b^v auditus accidentia sunt tria: vel ... totus aufertur, et surditas vocatur, vel minoratur, et -s auditus nominatur eqs. b *spectat ad animalia*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,29 ex cibo non digesto sequetur ... debilitas virium et -s membrorum. ALBERT. M. animal. 4,86 piscatores venantur ipsum (*delphinum*) per strepitum, et quia accidit ei -s capitis ex vocibus eqs. *ibid.* al.

II *severitas, auctoritas, austeritas* – *Ernst, Würde, Strenge*: A *praevalente respectu amplitudinis, dignitatis, honoris*: 1 in univ.: WIDUK. gest. 2,36 p. 97,1 equitatus gratiam regia -e interdum exercens (sc. *rex*) eqs. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 illa (*mulier*), quia tantam oculorum eius -em quasi incredula sustinere non poterat eqs. EKKH. IV. bened. prol. 2,58 Frontonis -s (gloss.: in facundia sua), Varronis acuta venustas eqs. WIPO gest. 2 p. 16,21 rebus prosperis condignum gaudium nec -is modum excedit nec eqs. EPIST. Hildesh. 134,23 erat ... ille (sc. *persona quaedam*) castitate niveolus, caritate flammeolus, ... -e senex eqs. *spectat ad episcopos*: NOTKER. BALB. gest. 1,6 cum ... ministri eius (sc. *novi episcopi*) iuxta -em episcopalem caballum eius ... adducerent eqs. GERB. epist. 191 quod si hoc ... agitur, episcoporum potestas, -s et dignitas adnullatur. 2 *sublimitas, sollemnitas, serietas* – *Feierlichkeit, Erhabenheit, Ernsthaftigkeit*: a in univ.: VITA Heinr. IV. 7 p. 27,5 imperator ... in -e ... sua eqs. CONSUE. Marb. 47 festinante, tamen cum -e de sedibus suis surgant *fratres* (*sim. 123. al.*). CONR. MUR. summ. p. 96,291 (vs.) est descriptio, quando res quasi continue perspicue recitantur et in quadam -e. b *accedente notione venustatis*: IDUNG. PRUF. argum. 516 quae (*indicia virginitatis*) sunt ... in loquendo verecundia ... , in cibo parcitas, in potu sobrietas, in incessu -s eqs. *de more delicato* ('*Eleganz*'): RUOTG. Brun. 8 p. 8,27 hoc egit ... cum domestico lepore tum urbana -e (v. *notam ed.*). 3 *probitas, fides* – *Redlichkeit, Zuverlässigkeit*: CHART. Babenb. 212 p. 16,39 (a. 1218) quorum (*testium*) -s et honestas omnem calumpniam excludat. B *praevalente respectu acrimoniae, acerbitatis*: ALDH. virg. I 31 p. 270,5 cum paternae severitatis violentia simulque materna -e ... ad carnale consortium cogeretur *Malchus*. RIMB. Anscar. 2 p. 21,6 omnem debes (sc. *filium*) vanitatem fugere et ... temet ipsum in -e vitae custodire. AGIUS vita Hath. 2 puerilem lasciviam christiana -e mutavit. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,11 Heinricus ... m o r u m -e pollebat (EBO BAMB. Ott. 1,1 p. 9,11. *al.*). *de exasperatione mentis i. q. indignatio* – *Verärgerung*: THIETM. chron. 6,35 p. 318,7 postquam de hiis (*gestis*) rei certitudinem rex inquisivit, -e mentis id ferens ... ultus est.

III *profunditas* – *Tiefe*: A in univ.: WILLIB. Bonif. 2 p. 7,27 magna ... mentis et ineffabili -e ... ditatus est. B *de tono vel eius nota i. q. βαρύτης, sonus gravis* – *tiefer Klang, tiefe Tonlage*: 1 gener.: ALBERT. M. animal. 4,97 'vox (sc. *hominum*) ... et sermo' ydyomatum 'diversantur secundum regiones et loca in -e (p. 536^B, 10 βαρύτητι) et acumine'. 19,44 p. 1269,25sq. 2 *mus.*: MUS. ENCHIR. 1,13sq. ut non solum acumine differant *phthongi* et -e, sed in ipso acumine et -e propriam naturalitatis suae habeant qualitatem. GUNZO epist. 16 p. 53,5 utrum acumen et -s, ex quibus voces consistunt, in qualitate melius constare ... dicantur. BERNO ton. prol. 11,17 sit nostrae musicae cantilena rata sonorum quantitate distincta, neumarum -e ponderata eqs. ARIBO mus. 61 qui (*simpliciores*) ... ad organalem ignorant reverti -em. al. v. et vol. I. p. 140,69.

IV *per confusionem c. gratuitas*: CHART. Stir. IV 598 (a. 1276) in me (sc. *episcopo*) visa est vestra (sc. *regis*) gratuitas (-as B).

70 **graviter** v. *gravis*.

gravitudo, -inis f. acc. sg. -e: p.819,26. c. gen. *inhaerentiae*: p.819,9. *gravitas, pondus, onus* – *Schwere, Gewicht*, [Konstanciak]

Last: 1 proprie: a in univ.: DONAT. Ermenl. 18 (MGMer. V p. 704,8) cum ... manibus ... adtractare sarcophagum coepissent portitores, omni -e deposita ... in basilicam ... deferunt eqs. (sim. VITA Gebh. Const. 1,23 p. 589,41 omnis illa pristina -o ita ex toto immutata est, ut eqs.). LIUTPR. leg. 11 p. 182,5 scutorum magnitudo, loricarum -o, ensium longitudo ... neutra parte eos (milites) pugnare sinit. al. in imag.: HRABAN. epist. 25 p. 435,5 hoc ... onus (sc. iugum suave) non opprimit se portantem per ponderis -em, sed magis sublevat eqs. b accedente notione gravitatis terrestris: AMALAR. off. 3,9,6 propter -em carnalis habitationis, quae vix permittit animam ad purum veritatis lumen advolare. 2 translate: a gener.: a in univ.: IOH. NEAP. Ian. 28 abolita est omnis -o laboris. b fervor - Heftigkeit: IOH. CODAGN. annal. a. 1198 ire non potuerunt milites propter -em temporis et aque. ibid. al. c magnitudo, maiestas - Bedeutung, Pracht: HRABAN. cruc. B 13,5 par cui (horto) nullus in orbe est floribus et foliis ..., omnes excedens altis -e silvas. d gravamen, dolor - Bedrückung, Beschwerne: EPIST. Teg. I 2 p. 4,8 multimodorum -um iugiter onerose incumbendum nullius fratris solatio habemus elevamentum. b medic. i. q. gravatio, labor, molestia, lassitudo - Beschwerde, Leiden, Unwohlsein, Abgeschlagenheit: ANTIDOT. Berolin. 14 antidotum ... facit ad ... eos, qui -em corporis patiuntur et qui sudore gravantur (ANAL. Fuld. Ratisb. a. 897 propter -em c. al.). app. p. 77,4 duritiam solvit ... et -e relevat. ANTIDOT. Augiens. p. 51,46 pulmonis -em sanat (sc. antidotum). CONSTR. Farf. 4 p. 5,17 peractis ... missarum sollemnis eum (Thomam) -o arripuit. CHIRURG. Sudhoff I p. 169,12 de naribus duas (sc. venas incidimus) ob capitis -em. al. de pressura ('Druck'): PS. GALEN. puls. 335 (cod. Vr) si ... -em erga renes patitur infirmus, id est pondus, significat lapidem in renibus. c mus. i. q. sonus gravis - tiefer Klang, tiefe Tonlage: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 69,32 quid singulae litterae in superscriptione significant cantilenae ...; i iusum vel inferius insinuat, -emque pro g interdum indicat. d alch. (in loco corrupt.): ANON. secret. p. 54,12 in-di>visibilia (sc. corpora) ... sunt aluminum -o, duo plumba et his similia, sicut sunt quaedam corpora, quae habent sulfuream pinguedinem (v. ed. p. 27 adn. 2).

***gravitum** (grev-), -i n. (an -us, -us m.?) gravatio - Beschwerde: BOTAN. Sangall. 39 praef. p. 126 herba poledium si quis tecum portaverit, gre-um (cf. Ps. Apul. herb. 93 l. 4 gravedinem) in iterum non sentiat (de forma et interpr. v. Stotz, Handb. 3, VII § 4.6 adn. 25).

gravium v. graphium.

graviusculus, -a, -um. paulo gravior - etwas schwerer: SIEGB. GEMBL. Lamb. 12 (MGMer. VI p. 397,1) si quando -is (gravius var. l.) delinquerent excessibus, ad hanc (crucem) addicti regulariter paeniterent. (p. 397,28) culpis -is (gravissimis var. l.).

adv. *graviuscule. paulo gravius - ziemlich heftig: TRANSL. Mod. 3 praesul ... nocturna visione -e commonitus ab intentione sua (sc. aedificatione coenobii in loco sui iuris) destitit quantocius.

gravo, -avi, -atum, -are. script.: -ver-: p.820,53. -aberit: CHART. Rhen. med. III 261 p. 215,25. struct.: c. acc. graec.: p.820,21.58.821,12. pendet inf.: p.820,40. partic. perf. usu adi.: p.820,1. in figura etym.: p.812,28.

I spectat ad gravitatem i. q. aggravare, onerare, gravem efficere - beschweren, belasten, beladen, schwer machen: A proprie: 1 strictius: ALDH. ad Acirc. 52,5 p. 115 capitis si pressus mole -bor (sc. pulvillus), ... minorari parte videbor. WALTHARIUS 345 femina duxit equum ..., nam ... -tus erat vir ... undique telis. CARM. de bello Saxon. 3,107 fustes ad praelia quernus milia multa parant, plumbo ferroque -bant. ALBERT. M. animal. 1,567 pondere faecis frequentius -tum descendit intestinum. al. mediopass. i. q. gravem fieri - schwer werden: DONAT. Ermenl. 18 (MG Mer. V p. 703,31) ferculum, acsi immensis oneraretur saxorum molibus ..., inter manus portitorum coepit -ari, ut eqs. 2 latius i. q. gravidare - schwängern (partic. perf. usu adi. i. q. gravida - schwanger: p.820,1): REGINO syn. caus. 1,338 nec illis diebus copulari

(sc. debent coniugales), quamdiu -ta (gravida var. l.) fuerit uxor. HILDEG. phys. 3,11 qui (hircus) iam maturus est ad generandum (-andum var. l.). **B in imag.: ALDH. virg. I 59 p. 320,4 pastoralis curae s a r c i n a -tus (sc. Aldhelmus; TRAD. Lunaclac. 42 -or [sc. Meginhart] s. peccatorum. TRAD. Patav. 18 p. 24. al.). EINH. Karol. 21 ipse ... huiusmodi p o n d e r e (i. multitudine peregrinorum) minime -batur (BERTH. chron. B a. 1077 p. 284,10 laborum p. al.). MANEG. c. Wolfh. 19 p. 86,10 quos prius sub pedagogo positos servile iugum legis -verat eqs. al. C translate i. q. ingravare, molestare, offendere, premere - belästigen, behelligen, (be-, nieder)drücken: 1 gener.: a in univ.: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,13 cum ... plurimis -batur (-retur var. l.) pontifex annis (item de aetate: PAUL. DIAC. carm. 13,12 -ante senio). WALAHFR. Wett. 259 ab hac fragili ... carne -amur. Mamm. orat. 5 audi me miserum malis -tum. CAPIT. reg. Franc. 211,3 navigia in consuetis locis preparata consistant, et ne transeuntis -ent, commonendi sunt (sc. navigatores). HROTSV. gest. 577 in quo (loco) non parvo iacuit regina terrore -ta. DIPL. Heinr. II. 486 p. 621,2 qui (sc. imperator) curis et negotiis secularibus -amur eqs. (sim. WIDUK. gest. 3,50 cum alia plura -retur imperator [cf. app. crit.]). MANEG. c. Wolfh. 19 p. 85,10 si ... multitudine criminum -atur christianus. al. refutare - abweisen, verschmähen: CHRON. Andag. 25 p. 72,4 respondit ille (abbas) non debere -ari dignationem magne petitionis (sc. marchissae). b impedire, astringere - (be)hindern, einschränken: OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,22 curvatur alius (sc. miles), ut socium dorso levat ...; -batur admodum hac naturali ... scala armatus eques. CHART. Turg. 628,6 executores nullatenus -bimus (sc. episcopus), quin recipere valeant ... neglectos census eqs. impers.: ALBERT. M. animal. 7,112 'equis etiam accidit confractio nervorum' ..., 'et tunc -at (cf. p. 604^b,5 [per pravam interpr., ut vid.]) eos ambulare' et expedit eis quies. c fastidio afficere - stören: REGINO chron. a. 459 p. 20,32 leges ... Romanas, quarum prolixitas -bat, minoravit Iustinianus. a. 877 p. 113,27 foetor intollerabilis ex putredine cadaveris baiulantes -bat. mediopass. i. q. offendi - Anstoß nehmen, sich belästigt fühlen: EIGIL Sturm. 6 p. 137,6 episcopus multum te videre desiderans rogavit, ut ad eum, si non -eris, venias (ut ad eum non -eris venire EPB). d damnificare - schädigen (pass. i. q. damno affici - Schaden nehmen): GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 43 ne aliqua pars ovium sibi commissarum detrimento privationis caelestis doni -retur. IDUNG. PRUF. dial. 3,1000 quod aliqua monasteria nostra de hospitalitate vestra -antur. STATUT. ord. Teut. p. 127,19 querimus, ... si in ... rationibus faciendis teneamini, de quibus domus posset -ari. de homine i. q. sauciare, vulnerare - verletzen, verwunden: LEX Sal. Karol. 104,4 (add. III p. 260) si quis mulierem ... pregnantem in ventre aut in renis percusserit ... et ei pecus non excutiat et illa propter hoc -ta fuerit quasi usque ad mortem eqs. e mediopass. i. q. exasperari, gravescere - schlimmer werden, sich verstärken: WIDUK. gest. 1,36 p. 53,15 cum ... bellum -retur (-eretur var. l.) et multi ... caderent eqs. 2 publ., iur., canon. i. q. vexare, inquietare, incommode - plagen, heimsuchen, zusetzen: a in univ.: CONC. Karol. A 37,21 ne ... eorum (ministorum) avaricia aut rapacitate populus -etur. CAPIT. reg. Franc. 178,7 diversitatem mensurarum in multis pauperes valde -antur. HELM. chron. 97 p. 190,23 quos (sacerdotes) -are voluisset (sc. episcopus), aut suspendit ab officio aut eqs. CHART. Wirt. 1560 p. 320,24 iuravi (sc. Wernherus), quod ipsos (sc. abbatissam et conventum) exnunc ... in predictis pratis non -em. CHART. Basil. C II 117 p. 61,30 qui (Nicolaus) -tus ēre alieno eqs. al. b spectat ad servitia, vectigalia, telonea exigenda: DIPL. Loth. III. 4 p. 6,8 interdicimus, ne quis ... presumat ... servitio ... monasterium -are. 92 p. 144,3 in quibus (locis) ultra modum -bantur mercatores. CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,9 (spur.) ut ... canonici ... nullis umquam debeant exactionibus -ari. CHART. Aquens. 173 ut, qui onere collectae et servitii -antur eqs. TRAD. Patav. 1003 nolumus ..., quod aliquis advocatus aliquam habeat in eas personas -andi potestatem. al. v. et p.816,27. 3 milit. i. q. opprimere, fatigare - bedrängen, erschöpfen: THIETM. chron. 6,8**

[Konstanciak]

hii (sc. *hostes*) nostros iaculis -antes inmissis incendio perierunt illato. 6,22 hic (*exercitus*) ... per solitudines paludesque circumductus admodum -atur eqs. 4 *medic. et natur.*: a in univ. (*mediopass. i. q. laborare, dolere* – *Beschwerden haben, leiden*): Ps. GALEN. fragm. 6,16 si quid acciperent (sc. *infirmi*), non digererent et esca recepta stomacho -antur. AESCULAPIUS 3 p. 4,41 fit (sc. *epilepsia*) ... ex nimio sanguine vel cholerum fervore concluso in stomacho, unde non habentes exitus naturales caput -ant. AURELIUS 23 p. 727,23 cum omne, quod bibitur, in vesica confluat, -bit<ur> (-bit *cod. Augiens. CXX*) id membrum. EPIST. HANN. 66 p. 114,8 iniquam ... et enormem illam corporis propensitatem tantopere -amini (sc. *episcopus*) eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 179,12sq. quamvis laynerius et sacer (sc. *falcones*) -entur a malo tempore, tamen laynerius longe plus -atur quam sacer. *al. v. et p. 817,38.819,24. b afficere* – *befallen*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,19 magna febri fatigatio ... advenas ... visitare seu -are solet. WIPO gest. 37 p. 58,1 Herimannus dux ... eadem peste -tus ... obiit. CHRON. Thietm. 5,28 colica passione ... -atur rex. *al. in imag.*: HRABAN. epist. 13 p. 400,35 qui (*salvator*) ... nos ... de infirmitate, qua peccatis nostris exigentibus -bamur, salvavit.

II *spectat ad altitudinem tonorum, sonorum, vocum sim.*: A *deprimere, grav(ior)em facere* – *nach unten führen, absenken (medial. i. q. [tono] cadere, grav[ior]em fieri* – [*in der Tonlage*] *sinken, tiefer*] werden; cf. *LexMusLat. II. p. 157sq.*: ABBO FLOR. calc. 3,42 vox ... aut -atur aut acuitur, ut delectabiliter audiat. GUIDO AUGENS. mus. 195 quin humana vox plus quam octo vocibus possit intendi vel -ari. ALBERT. M. miss. 1,1,12 p. 13^b,17 qui (*sonus*) exaltando neumata, deprimendo et acuendo et -ando ... quasi dat saltus vitterorum. *al. adde*: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 35 B (sc. *littera*) ... , ut bene, id est multum, extollatur (sc. *vox in cantilena*) vel -etur sive teneatur, belgicatur (*i. significat*). B *de tonore i. q. accentu gravi pronuntiare, sonare* – *unbetont vortragen, leise ertönen lassen*: ALDH. ad Acirc. 127 p. 176,7 diiambus ... in antepaenultima (sc. *syllaba*) acutum habebit accentum, cetera -buntur. 131 p. 181,3 paenultima acuitur et antepaenultima -atur (-bitur *var. l.*), ut populates, maculantes eqs. EPIST. var. II 15 p. 321,27 a lectore observandum est, ut ... ante elevationem (sc. *vocis*) per singula subdistinctionis puncta -etur vox. p. 322,8 vox propter intervallum distinctionis deponendo vel -atur vel erigitur vel circumflectitur. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,18 attendendum est, quod praepositiones, quando nominibus apponuntur, -antur; ergo 'tenus', ut -retur praeposita, regulariter nihilominus -atur et supposita. CHRON. Salern. 175 p. 178,32 quando ... prepositio est (sc. *vox 'secundum'*), omnibus sillabis -atur.

adi. gravatus, -a, -um. 1 *proprie i. q. (per)gravis* – (*außerordentlich*) *schwer*: ARBEO Emm. 35 p. 79,15 lapis tante ponderis immensitate -us ... tamdiu sustentatus est ab uno ... , quousque eqs. 2 *translate*: a *lassus* – *müde*: HROTSV. prim. 205 non claudens pater oculos somno suadente -os. b *vexatus* – *geplagt*: RATHER. epist. 30 p. 170,12 ut, dum colloquimur, -issimus, dum apiculos ... mihi mittitis ... , confectissimus adeo reddat eqs. c *de diabolo fort. i. q. demens, obsessus* – *viell. betört, besessen*: AMARC. serm. 2,65sq. elusit eos (sc. *primos homines*) serpens nequissimus, hoc est demon verba vomens serpentis ab ore -i; quippe -us erat serpens nec, quid loqueretur, possessus norat veluti fanaticus omnis (cf. *Vulg. gen. 3,1*).

adv. gravate. *indigne, moleste, aegre* – *unwillig, verdrossen, ungern*: LUP. FERR. epist. 8,2 obsecutus voluntati tuae (sc. *Adalgaudi*), quamquam -e, litteras has ipse formavi. EPIST. Meginh. 32 p. 230,16 quod -e nos difficulterque hoc muneri lasserque suscepturos veritus estis (sc. *archiepiscopus*). c *negat. i. q. facile, libenter* – *gern*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 215,20 vacationem impetraverat episcopus haut -e hoc concedente rege. p. 240,1 nunquam ... rex ... calumniatoribus ... obstitit, quin immo haut -e ... accusationem recipere videbatur. *ibid. al.*

gravosus, -a, -um. *incommodus, molestus* – *beschwerlich, lästig*: LEG. Wisig. 9,1,9 p. 357,16 (rec. *Erv.*) si eidem, qui fugi-

tivum suscepit, -um fortasse exstiterit ... fugitivum suo domino presentare, saltim eqs. *Konstanciac*

**grawus*, -a, -um. (*theod. vet. grao; cf. Abd. Wb. IV. p. 404sq.*) *cinereus, pellibus (dorsalibus) sciuri cinerei confectus* – *grau, aus Fehfellen, Grauwerk gefertigt*: CHART. HERSF. 109 (a. 1059/72) ut ... unam crusinam, quam vulgariter dicunt -am, dare debeam (sc. *abbas fratri suo*).

**grecis* -v. **graecis* -v. **grecitas* v. **graecitas*.

**grecivus*, **greçivus* v. **grezivus*.

10 **grecizo* v. **graecisso*. **greçuvus* v. **grezivus*.

**gredior* v. *gredior*. *gredo* v. 1. *credo*.

**greento* v. **creanto*.

gregalis, -e. 1 *gregatim vivens, socialis* – *in Herden lebend, gesellig*: ALBERT. M. animal. 1,37 quoddam ... genus *avium* est, quod est *civile* et -e semper cum multis sociorum sicut sturnus (1,38 licet sit *homo* naturaliter animal -e et c.). 1,39 quaedam ... -ium (sc. *animalium*) non habent regem. pol. 1,1^u p. 14^a,6 'quod ... civile animal homo' ... sit et plus ... omni animali -i' (p. 125^a,8 ἀγελαιού). euch. 3,1,1,6 p. 234^b,18 agnus ... -e animal est. *al. SABA MALASP. chron. 3,10 p. 171, 24 facti sunt Sarraceni* ... sicut aves -es. 2 *gregi (eiusque custodiae) pertinens, destinatus* – *der Herde gehörig, für die Herde (Hut) bestimmt (in imag.: l.25)*: MILO carm. 3,4,2,898 pastorum pastor ... cum praemia reddet his, qui sollicitate baculum tenere -em. CHART. Stir. I 605 p. 573,22 relictis ... sunt ... duo agelli ... in testimonium communionis -ium pascuarum. 3 *congrex* – *zusammengeschart (in imag.)*: URSIO Marc. 1,4 fides ... martyrum -em chorum ad coelia regna transmittit.

30 **gregamen* (grae-), -inis n. *grex* – *Herde, Schar (in imag.)*: EPIST. Teg. I 4 Liutoldo ... Wigo congregandi gre-is (grag-a. *corr.*) inermis opilio gaudium ... felicitatis.

gregarius, -a, -um. 1 *adi.*: a *gregi pertinens, destinatus* – *der Herde gehörig, für die Herde bestimmt (in imag.)*: BENZO ad Heinr. IV. 5,12 p. 488,8 esto (sc. *Adelegida*) gregis Christi custos -a. b *ignobilis, popularis, humilis* – *gewöhnlich, gemein, gering*: a *in univ.*: RUP. TUIT. loh. 4,426 non ... hic homo (sc. *Christus*) -us aut plebeius est. β *spectat ad milites sim. (saepius de ministerialibus, ut vid., e. g. l.52; interdum de militibus conducticiis, ut vid., e. g. l.46; cf. Waitz, Verf.-Gesch. 2V. 1893, p. 502. 2VI. 1896, p. 489. VIII. 1878, p. 165)*: ALCUIN. epist. 233 illi (*milites*) -os, id est ignobiles milites, plures habent quam deceat sub se. WIPO gest. 4 p. 24,10 quod ... milites primi, milites -i, quin ingenui omnes ... regibus fidem faciant. DEUSD. c. invas. 2,11 (MG Lib. Lit. II p. 329,20) assumpto partim suo, partim conducticio sive -o exercitu. CHRON. Andag. 72 p. 174,17 quidam Bullonenses -is satellitibus collectis ... vias obsederunt. CHRON. Pol. 1,20 quidam non de nobilium genere, sed de -is militibus nobiliter opem tulit morituro. ORTL. chron. 1,7 p. 38,13 se ... numquam ... hoc irritum facturum fore ... per manum ... sui clientis, -i scilicet militis, confirmavit comes. *al. in imag.*: IDUNG. PRUF. argum. 254 qui (*clericus*) miles Christi non -us, sed hereditarius esse debet. *al. 2 subst. fem. pro nomine loci*: GESTA Font. p. 119,1 de Illa G-a (sc. *censuit abbas porrigendum esse*) eqs. p. 119,12 de praedicta G-a caseopensas XXX eqs.

gregatim adv. script. -antim: ALDH. virg. I 3 p. 231,15 (*var. l.*). 1 *de bestiis i. q. per greges, examine* – *herdenweise, im Schwarm*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,14 de mundis (*animalibus*) septena septena ... leguntur arcam -m ingressa. EC-BASIS capt. 75 subulci cum grege fetoso satagunt exire -m. ALBERT. M. animal. 4,83 parvus piscis est -m vadens. 8,60 licet in hyeme -m volet avis. *al. 2 de hominibus i. q. catervatim, frequenter, coniunctim* – *scharenweise, in großer Zahl, gemeinsam*: a *gener.*: EPIST. var. I 33,17 quod ... ipsi (sc. *improbi*) ... in vicina monasterii loca -m non collocentur. AGIUS vita Hath. 25 -m turbae ... confluebant (*sim.* METELL. exp. Hieros. 5,376 in quibus [*foveis*] est congesta -m turba perempta). WOLFFER. Godeh. I 5 parentes ... -m silvas montesque petierunt eqs. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 37,13 populus ... nunc -m, nunc singillatim venit. METELL. exp. Hieros. 1,57 decorant maligni alios, captos mactando -m. *al. b milit. i. q.*

[Staub]

turmatim, per manus – in Heerhaufen, zug-, truppweise: THIETM. chron. 6,7 nostri -m ad regem properant hostesque ... insaniens paululum expellunt. 6,58 cum urbem ... -m et lorici transirent seniores. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,22 dux ... in hostem ruit suis -m adventantibus et dirupto legionum ordine confuse venientibus. METELL. exp. Hieros. 2,371 tota -m turma dat horisonum fremitum de more leonum. *in imag. et per compar.:* ALDH. virg. I 13 p. 242,4 -m ingruere moliuntur vitiorum agmina. 22 p. 253,21 immunes fore creduntur, qui ... cum caterva castae vexillationis ... per portas caelestis Hierusolimae -m gradituri ... labara laeti gestabant. epist. 9 p. 501,17 rex earum (*apium*) spissis sodalium agminibus vallatus cum hiberna castra -m egreditur.

***gregatio**, -onis *f.* congregatio (*coenobialis*) – (*Kloster*)-*Gemeinschaft, Konvent:* VITA Sigr. 19 (MGMer. IV p. 617, 15) ut ... quod eorum (*fratrum*) numerus in -e consisteret monachorum, tot ... sua captura perciperet piscium. FORM. Salisb. II 3,6 ego et -o antestite nostro ... non cessamus pro vobis preces fundere.

grego, -avi, -atum, -are. *partic. perf. usu subst.:* l. 26. *medial. i. q. congregari, (frequenter) convenire – sich versammeln, (zahlreich) zusammenkommen:* POETA SAXO 2, 108 -tis pluribus in ripa fluvii ... , qui ... confluere rursus audebant. EKKEH. IV. pict. Mog. 742 occurrunt turbe, puerique -antur, (glomerantur *a. corr.*) ab urbe. bened. I 35,9 salva ... , crux, hodie ... -tos. UDALSC. Egin. app. 2 p. 448,34 (vs.) sexus uterque -atur. METELL. Quir. 66,3 pluribus de partibus -ta plebs advenerat. *spectat ad contiones:* POETA SAXO 1,343 duces ... cum plebe -ti ... pacem ... petentes. RUODLIEB V 236 quandocumque -amur ad placitum. CHRON. rhythm. Austr. 139 concilium Turonis -atur.

Gregorianus, -a, -um. *cantus G-us i. q. cantus liturgicus univocus (iuxta traditionem a Gregorio Magno institutus) – (traditionell auf Gregor den Großen zurückgeführter) einstimmiger liturgischer Gesang:* WILH. HIRS. mus. 16,8 -i cantus exemplis probamus *eqs.* 21,2 interdum ... diapason in -o cantu reperimus. FRUTOLF. brev. 8 p. 61 in -is quibusdam cantibus ... inveniuntur exempla. THEOG. mus. p. 187^a in nostro cantu, quem -um nos vocamus, vitari nullo modo potest (*sc. trachordum quod in gravibus est*). *al.*

***greinto** *v.* *creanto. **gremialis** *v.* cremialis.

***gremiolum**, -i *n.* (*parvum*) gremium – (*kleiner*) Schoß (*in imag.*): EPIST. Teg. I 60 quem (*Eginonem*) -o vilitatis nostrę ... nutriebamus.

1. gremium, -i *n.* *script et form.:* gram-: l. 66. *acc. sg.* -am: ALDH. ad Acirc. 71,8 (*var. l.*). *abl. pl. -es:* LEG. Burgund. const. I 63 capit. p. 38 (*var. l.*). 63 (*var. l.*).

κόλπος, sinus – Schoß, Busen: 1 *proprie:* a *in univ.:* HRABAN. carm. 37,19 nutritis -o subito puer altius exit. WALTHARIUS 504 dixit virginis in -um fusus: '*eqs.*' HROTSV. Mar. 771 puer in -o ... genitricis ... accumbens. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 31,8 codex psalmorum ante se in -o iacuit. CONSUE. Marb. 38 unusquisque ... anteriora vestimenti sui semper in -um attrahat. ALBERT. M. Is. 40,11 p. 412,68 sinus occultum et calidum est in -o et significat caritatis fomentum. *saepius. expressius de sinuosa parte vestis:* ARBEO Emm. 41 p. 91,28 quem (*panem*) repertum -o commendavit. 43 p. 94,5. TRACT. de agr. cur. p. 382,13 verte dextrum -um camisie et infunde coclear i aque. **b uterus – Mutterschoß, (Mutter-, Unter-)Leib, Bauch:** ALDH. virg. I 38 p. 287,8 Mariae virginis -um humanae corruptionis spurcicia et virili complexu carens. TROTULA A prol. p. 46,25 ut ... mulier ... semen effusum in -um natura, (B 1 -o nature) susciperet. 2 *in imag. et per compar.:* a *spectat ad inflexionem corporis:* a *praevalente notione vel sensu (loci) praesidii, consolationis, veniae sim.:* CONC. Merov. p. 168,11 quicumque ... suae -um (-a, gramia *var. l.*) matris ecclesiae petierit (Dipl. Conr. III. 225 p. 398,42. *al.*). WALAHFR. carm. 76,50 Spira ... -o profugum collegit aperto. CONC. Karol. B I 20 p. 205,8 eum (*Lanibertum*) rebellare conantem velut in -um recepisti (*sc. Nomenoius*). VITA Liutb. 4 indigentibus miserationis -um pandens omnes diligebat (*sim.*). WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,4 conso-

lationis. DIPL. Heinr. IV. 345 p. 457,6 tuitionis. CHART. Turic. 1217 misericordie). EPIST. Teg. I 83 nos ... minime requiescimus in vestro (*sc. regis*) -o. *saepius.* **β praevalente notione vel sensu (ap)pertinendi sim. (fere de possessione; de loco: l. 8.11): TRAD. Frising. 1268 p. 163,37 (a. 977/81) supra sanctę Marię ... -um Frigisingę denuo redintegretur ecclesia. DIPL. Otton. III. 232 res ... super -um Frisingensis aeccliesiae ... concessimus. CHART. Carniol. II 59 p. 42,18 populum ... -o ecclesie nostre utpote in conterminiis nostre diocesis constitutum ... reduximus. p. 42,23 adiungentes (*sc. patriacha*) ... ecclesias in -o eiusdem (*sc. ecclesiae matris*) sitas. CHART. Hall. 224,18 bona ... pueri ... spectabant ad -um matris. CHART. episc. Halb. 876 Egbertus et Burchardus ... ad advocatie -um ... mansos trahendos ... nullatenus adsumpserunt. *al. adde:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 114 quicquid ... notavi, in -um transfundo tuum, mitissime lector. **γ praevalente notione vel sensu (loci) originis, institutionis sim.:** WALAHFR. carm. 87,5 Saxo ... genere et -o nutritus in Auuae aulica ... gesta ... adiit Bernaldus. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 61 ad patrię -um pugne transmittitur auctor. EPIST. Teg. I 32 -o Augustensis ecclesie nutriti sumus a puero. *al.* **b spectat ad uterum:** WALAHFR. hort. 29 cum ... herbae ... porrigerent radicis acumina caeco tecta diu -o (gloss. L: terrae). POETA SAXO 4,47 cum ... penetrasset turbo ... venarum loca tecta sub alto terrarum -o. CARM. cod. Vat. (5330) 13,3 nubigenum zephyris -um. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 p. 31,22 non sic margarita splendet in sterquilinio ... nec facies rose in terre -o. ALBERT. M. phys. 4,2,2 p. 235,18 dicit Plato, quod materia est formarum -um. *al. de sepulcro (cf. ThLL. VI. p. 2323,3sq. et P. Kruschwitz, Carmina Saturnia epigraphica. 2002. p. 84sq.:* HROTSV. Gong. 526 quae (*Tul terra*) molli -o confovet ossa sacra. Theoph. 31 quo ... defuncto -o t e r r a e que locato consensus plebis clamabat *eqs.* (Agn. 432. *ibid. al.*). VITA Adalb. Prag. A 25 p. 153,2 nec preterit Floriacum, qui ... corpus ... Benedicti suo -o collocare meruit. HONOR. AUGUST. gemm. 1,147 coemeterium ... est ecclesiae -um *eqs. al.* 3 *translate:* a *cavitas, lacuna – Vertiefung, Mulde:* VITA Liutb. 26 p. 29,19 in -o liminaris fenestrae. LIGURINUS 2,78 cernuntur ... montes ... amplecti -o populos ac menia lato. **b medium, pars intima, profundum – Mitte, Innerstes, Tiefe:** a *corpor.:* MODOIN. carm. 62 (MGPoet. I p. 571) erat Paulus carceris in -o (WALAHFR. Mamm. 14,16). WALAHFR. carm. 5,33 qui ... alto fornacis -o rorem ... sparsit (*i. Deus;* HROTSV. Pel. 386). 24,6 per -um regni nutantis ineptos perfidia exeruit ... ausus. HRABAN. carm. 72,8 picta consistit imago in capsae -o. marty. Ian. l. 156 martyres ... cuparum -is includuntur. PONTIF. Rom.-Germ. 99,224 egreditur penitens ... , ut -o presentetur ecclesiae (99,229. DIPL. Otton. I. 336 p. 451,20 basilice). *al.* **β spirit.:** ALDH. virg. II 2757 si mentis -um ventosa superbia facit. CHART. Berg. Magd. 98 (a. 1238) necesse est, ut subtili memorie -o ... recludantur actiones. *expressius i. q. mens – Sinn:* EPIST. Hann. 105 p. 175,4 excussa ... e -o omni alia lectione totum me ad istam contuli. c *societas, collegium – Gemeinschaft, 'Gremium':* ERMENR. Sval. 10 p. 161,27 abba ... me ... cum sanctissimo fratrum -o educare coeperat. RANGER. Anselm. 6608 pudor est ... sese -o reddere catholico. CHART. Aschaff. 54 p. 184,31 adieciurus proprietates ... alicui persone, que extra -um ecclesie fuerit, cum altari beate Katherine ... conferendas.**

2. gremium *v.* 1. cremium. **[3. gremium** *v.* granum.]

gremo *v.* 1. cremo. ***grenicia** *v.* *granicia.

***greno** *v.* *grano.

***grentatio**, -onis *f.* (*francog. vet. greantaison; cf. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 502*) *comprobatio, assensus – Billigung, Einverständnis:* TRAD. Altaerip. 289 (a. 1221) grentavit ... omnia ... uxor eius (*Amedei*) promittens filios suos hoc idem grentaturos ... ; de -e uxoris ... testes sunt Balistarius de Mogtanie, Otto de Pratelis *eqs.* *cf. *creanto.*

***grento** *v.* *creanto. **gresco** *v.* cresco.

***greseus** *v.* *griseus. ***gresion** *v.* *crision.

***gresivus** *v.* *grezivus.

***gressa**, -ae *f.* (*cf. francog. graisse*) *substantia crassa, un-*

[Staub]

guentum – *Crema, Paste*: GLOSS. Roger. III 545 accipe radicem vitiscelle . . . et succum extrahe et permittit desiccare . . . et cum volueris, fac inde -am, qua potest colorare faciem. cf. *crass(i)a.

gressibilis, -e. *script.* gresi-: FRID. II. IMP. art. ven. 1,2 (ed. A. L. Trombetti Budriesi. 2002). *pendet abl.*: l. 14. 1 *adi.*: a qui pedibus ire potest, facultate ambulandi instructus, currens – *geh-*, *lauffähig*: GUMP. Wenc. 30 vir . . . viciata natura non -is, sed reptilis per terram se contrahendo incedens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 63,26 membra . . . animalium -ium et natatili. THADD. FLORENT. cons. 49,28sq. animalium quedam sunt volatilia et quedam -ia et quedam serponea . . . -ium . . . animalium silvestrium convenientia sunt lepores. ALBERT. M. mort. 2,5 p. 358^b,48 in eis (*animalibus*), quae pede -ia sunt, inveniuntur quaedam longioris vitae. animal. 1,99 sunt . . . genera communiora animalium volatile, natatile, -e et reptile. 7,13 'est animal quadrupes et -e' (p. 589^b,28 πεζέυειν πεφυκός) sive ambulans. *saepius*. b *ad itionem pertinens* – *Geh-*, *Lauf-*: ALBERT. M. sent. 2,34,3 p. 550^a,27sq. quod consideretur virtus -is perfecta et integra, sita in membro, in quo voluitur crus . . . ; actus . . . ambulandi reducitur ad virtutem -em sicut moventem *eqs.* animal. 16,67 vis -is non potest esse nisi in pedibus et cruribus. 2 *subst. neutr.*: a animal quod pedibus ire potest, animal terrestre – *zum Laufen befähigtes Lebewesen*, *Landtier*: EKKEB. SCHON. cath. 6,7 peccatum est coitus -ium. BERTH. ENGELB. assert. 13 (Angelomontana. 1914. p. 160; a. 1180/96) aer esse non desinit solum volatili. . . . quemadmodum terra -ium solum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 14,12 alie (sc. *aves aquaticae*) vivunt . . . de piscibus et quibuscumque reptilibus et aliis -bus (*gressilibus var. l.*). ALBERT. M. nat. loc. 1,5 p. 8,40 -ia . . . gravia sunt et terrestria, propter quod in terra morantur. *saepius*. b *actio, facultas ambulandi* – *das Gehen, Gehfähigkeit*: ALBERT. M. sens. 3,1 p. 78^a,37 -e, quod per diffinitionem homini convenit, aliquando virtute inest bipedi et non actione.

***gressibilitas**, -atis f. *actio, facultas ambulandi* – *das Gehen, Gehfähigkeit*: VITA Virg. Salisb. II 12 p. 92^a,59 usu -is restituito . . . ambulavit (sc. *puer contractus*).

gressio, -onis f. *aditus, via* – *Zugang, Weg* (*locus pendet ex Prisc. gramm. II 196,8 [i. Pacuv. praetext. 5]*): NOTKER. BALB. Gall. 1^a p. 97,1 ut ipse (*Walafridus*) . . . Gallum . . . per Alpium scopulos et praecipitia in heremum Senniensem, qua solum caprigeno generi gradibilis est -o, sese proripientem . . . laxis prosequatur habenis.

***gression** v. *crision.

***gressivus**, -a, -um. *ad itionem pertinens* – *Geh-*, *Lauf-*: ALBERT. M. div. nom. 4,29 p. 136,14 ambulatio non est sine corpore, et ideo *vir t u s* -a non est sine corpore (eth. II 1,2,7 p. 28^b,1. summ. theol. II 22,134,1 p. 452^b,2. *sim.* caus. univ. 2,1, 9 p. 72,17 vis -a).

***gressor**, -oris m. *equus tolutarius, gradarius, asturco* – *Zelter, Gangpferd*: EKKEB. IV. bened. I 18,11 sternatur pullus asina cum matre tenellus; nusquam -es (gloss.: ambulatores) memorantur commodiores. 38,126sq. indociles Galli duo gestant ossa caballi, cellam -es (gloss.: ambulatores) per se petiere . . . ; numquam -es memorantur commodiores.

1. **gressus**, -us m. *script.* gres(us): VITA Galli I 1. v. et l. 60. *form.*: *sing.*: *dat.* -u: p. 826,36. *abl.* -o: l. 64. *plur.*: *nom.* -i: p. 826,9. *gen.* -sum: l. 68. *abl.* -is: p. 826,55. *metr.* grēsus: SEDUL. SCOT. carm. app. 2,48 (cf. *corr.* p. 751).

gradus, passus – *Schritt, Gang*: I *proprie* (*in imag.*: p. 826, 159q. 15). A *strictus*: 1 *spectat ad homines* (*in visione*: l. 66): a *gener.*: a *in univ.*: VITA Arnulfi 24 prioris evidentes nullo retardantes -o (-u *var. l.*) . . . gradiuntur libere. EIGIL Sturm. 2 erat . . . -u composito, honestis moribus. RIMB. Anscar. 3 p. 22,26 viri . . . -u (-um *var. l.*) immobili sine via corporea ambulantes. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 33 ut . . . totis -um usibus funditus careret *filius*. VITA Gamalb. 12 -bus praefiniti termini modum posuit. CONSUEV. Trev. 16 p. 279,14 iuxta caput . . . solent *monachi* preterire, nullatenus . . . super eum (sc. *monachum culpabilem*) -us ponere. SOLIMARIUS 37 nec, qui precedit, ad illum, qui sequitur, pressos poterat convertere

-us. *saepius*. *in imag.*: FORM. Marculfi 1,25 ut . . . , ubi prelicit iusticia, illuc -us (-um *var. l.*) deliberacionis inponat. LIBRI Karol. 3,12 p. 382,22 nisi . . . legislator . . . nostros moderaminis retinaculis -us suae mentis conexos habuisset. DIPL. Heinr. III. 335 in semita iusticie . . . -us nostros confirmantes *eqs.* ALFAN. premn. phys. prol. 10 p. 2 a minutae ventilationis particularium infinitorumque ramusculorum -us profundis detinebo limitibus. *saepius*. b *per enallagen de pede*: VITA Lamb. Traiect. 28 (MGMer. VI p. 383,9) claudorum -i (-us *var. l.*) solidati ad propria sui revertuntur. b *milit.*: CHRON. Pol. 2,15 -u concito quoddam . . . forte castrum obsessurus invasit *Bolezlavus*. LIGURINUS 7,518 acies . . . Ligurina . . . menia securo petit impeterrita -u. *in imag.*: VITA Adalb. Prag. A 19 p. 146,21 flagrans ardore martyrii . . . sponte venit in hostem ac medium agmen intrepido -u (cursu C p. 79,47) incedens *eqs.* 2 *spectat ad animalia*: Ps. GALEN. puls. 295 quarum (*formicarum*) -us continuus ac sine pondere sentitur. ALFAN. premn. phys. 28,30 p. 140 multis (sc. *animalium dati sunt ungues*) . . . ad defensionem simul et sustentaculum -us (PG 40,717^a βάσεως). LIGURINUS 4,63 ipse ferox incerta vago vestigia -u multiplicat . . . et tanto sonipes vectore superbit. ALBERT. STAD. quadr. 89 nostri per zodiaci dum signa cucurrit, in cancri gradibus sine cancri -bus ivit (sc. *sol.*, i. *Christus*). B *latius*: 1 *iter, incensus* – *Marsch, Lauf*: TRANSL. Marci in Aug. 9,8 a cepti itineris -u retraxit pedem. BALTH. Fridol. 18 ut arriperet -um inde (sc. *a Pictavensium urbe*) pergendi. CHART. Lux. II 413 p. 451,24 in numero nostro sunt priores in -u, (*an leg. ingressu?*) et alias scientia et moribus prevalentes. *spectat ad motum figurarum in tabula lusoria*: RHYTHMIMACH. 10,15 accipit . . . omnis numerus par parem in -u, (*ingressu cod.*) suo. 10,19 accipit . . . omnis numerus compar comparem in -u, (*ingressu cod.*) suo. 2 (*de*)*cursus* – *Verlauf*: CHART. Friburg. 129 p. 110,10 (a. 1252) per . . . planitiem protelatur directo -u meta usque ad parvulam vallem. 3 *facultas ambulandi* – *Gehfähigkeit, Gehvermögen*: VITA Pard. 10 (MGMer. VII p. 31,7) proprio restitutus est *claudus* -u (-ui p. *corr.* 1). HROTSV. Gong. 516 -us plantis redditur invalidis. CHART. episc. Wirz. I 162 p. 159,16 virgo . . . contracta recepit -um. al. *de avibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,14 rapaces . . . bonum volatum . . . habent et malum -um *eqs. ibid. al.* 4 *egressus* – *das Ausströmen*: Ps. HIPPOCR. sang. 16 urina . . . in -u (*ed.*, *ingressum codd.*) rubea.

II *meton.*: A *de mensura*: AETHICUS 90 habens *Cyprus* in longitudinem milia passuum CLXXV -us XV, in latitudinem milia passuum CXXV et -us X (*v. notam ed. p. 294*). 91. *ibid. al.* -us pedis i. q. *terra gradum lata* – *Fußbreit Landes*: FRAGM. de Arnulfo (MGScript. XVII p. 570,13; c. 937) Saxo Heimricus . . . hostiliter regnum Baioarie intravit, ubi nullus parentum suorum nec tantum -um pedis habere visus est. B *pes* – *Fuß*: VITA Sollemin. 12 (MGMer. VII p. 321,3) catenae disruptae e -us, (*i. e.* -bus; *egressus, egressi codd.*) . . . exilierunt (*v. notam ed.*). ?*crocia* – ?*Krücke*: UDALSC. Conr. 14 cum . . . ligneis innitens -bus solitae orationi instaret (sc. *claudus*). C *aditus, via* – *Zugang, Weg*: DIPL. Karoli M. 90 caedimus . . . , id est tam terris, mansis . . . , -is et ingressis, communiis, perviis *eqs.* CHART. Mathild. 118 p. 312,21 dimiserunt *comitissa et marchiones* . . . Casale Orie et octo mansos . . . c u m . . . rupis, rupinis, -bus et i n g r e s s i b u s (DIPL. Karoli. III. 177 p. 290,16 [spur.] c. gres<si>-bus et i. [ingressibus et egressibus B]. al. *sim.* ACTA imp. Stumpf 326 p. 462,7 [spur.] c. -bus et egressibus). CHART. episc. Wirz. I 362 p. 418,27 nulla patebit eis (*scholaribus*) via nisi -us ad chorum eundi et redeundi.

2. **gressus** v. 2. grossus. [3. **gressus** v. gypsum.]

gresta v. crista. **gresto** v. cestros. **grev** v. grav-.

65 **grex**, gregis m. *vel varius f. script. et form.*: grae-: p. 827, 14. graeiem: LEX Alam. 67 capit. p. 49 (cod. 8). gregis: SALOM. II. epist. 24 p. 410,25 (*var. l.*). *sing.*: ?*nom.* -es: p. 827,17. *dat.* -e: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,31. *abl.* -i: DIPL. Karoli III. 100 p. 163,23. *plur.*: *gen.*: -ium: WIL-LIB. Bonif. 7 p. 39,4. -uum: HYMN. abeced. X 2. *acc.* -is: p. 827,10. *adde* TIT. Rom. 13,12,6 (MGPoet. IV p. 1025 [*var. l.*]). *abl.* -is: p. 827,13,14. al.

multitudo congregata – versammelte Menge: I de animalibus (usu christiano de populo fidelium: l. 475qq.) i. q. ἀγέλη, ποίμνιον, armentum, examen – Herde, Rudel, Schwarm (per compar.: l. 345qq. 395qq. 435qq.): A in univ.: I de animalibus domesticis: IULIAN. TOLET. Wamb. 19 subcisae patebant animalium -es. HROTSV. Mar. 203 anniculum -bus subtraxerat agnum Ioachim. ARNOLD. SAXO flor. 2,63 p. 55,20 Aristoteles: ... est quoddam flumen, a quo si potaverit -x ovium, post potum facit colores agnorum nigros et aliud albos. saepe. publ. et iur.: EDICT. Roth. 249 si quis -es (-is, -em var. l.) aequarum seu porcorum ... pigneris nomine abstulerit. DIPL. Merov. I 153 p. 383,46 monasteriolo ... una cum ... farina, -is cum pastorebus eqs. (DIPL. Karoli M. app. 319 p. 484,22 graegis c. pastoribus. al). PACTUS Alam. 40,2 si quis de -e aliena iumentum tollit. LEX Alam. 67,1 si aliquid de ipsa (ipso var. l.) -e ... perderit (sc. pignerator). 67,2 ipsa -x iumentorum. CAPIT. reg. Franc. 233,28 -es (-e var. l.) pascere debeat cum securitate. BERTH. ZWIF. chron. 37 p. 258,5 quidquid ibi habuit Manegoldus in ... mulctrura minoris -is (i. peccoris) et armenti. saepius. 2 de feris: a de quadrupedibus: WETT. Gall. 10 heremus ... habens ... ursos plurimos et luporum -es atque porcorum. WANDALB. creat. mund. 145 cunctis, quae -e quaeve sola incedere gaudent, ... venere figurae. ALBERT. M. animal. 22,22 periculosum est incidere in -em eorum (aprorum). 22,46 -x (sc. cuniculorum) totus de loco transit. 22,126 singuli masculi (sc. onagrorum) praesunt singulis -bus feminarum. 24,36 haec bestia (sc. hippopotamus) cum multo vadit -e. ibid. al. b de piscibus (de delphinis: l. 33; de carabis: l. 35): WETT. Gall. 6 Gallus s qu a m i g e r o -i insidias componens fratres ... laetificabat (11. 12 p. 263,40). ECBASIS capt. 170 nec aberat ... piscosi -x Rabadonis. ALBERT. M. animal. 4,79 piscis ... , qui ... 'vint' vocatur, ... cum -e venit ad sonitum nolarum. 24,27 delfinorum -x congregatus. ibid. al. per compar.: ALBERT. M. animal. 7,20 in ... pugna visi sunt multi karabo sicut -x in aciebus ordinatis ad pugnam. 8,32 quaedam feminae piscium ... congregantur sicut -es. ibid. al. c de volucris: ALBERT. M. animal. 5,41 insident (sc. columbae cavernarum) arboribus et volant cum -e. 7,41 in -e volant anseres. 8,61 -x perdicum. ibid. al. per compar.: ALBERT. M. animal. 6,79 halliz ... trahit pullos suos post se sicut -em; cylon ... discurrit cum generatione sua more -is. ibid. al. d de apibus sim.: ALBERT. M. animal. 8,143 si congregatum fuerit (sc. genus apis) in -e, interficit equum. per compar.: ALBERT. M. animal. 8,141 animal ... , quod in commune habitat sicut -x et ceram et mel operatur, sicut faciunt apes et sibi similia animalia ... ; sex autem genera, quae ad modum -is simul morantur, sunt ista: eqs. Busu christiano de populo fidelium (cf. Vet. Lat. Ioh. 10,16. Vulg. Ioh. 21,155qq. I Petr. 5,25q. sim.): EPIST. Lang. 19 p. 712,22 Dei filius ... cuncta ... catholica ... membra per totum orbem diffusa ... una -x unoque pastore perseverare disposuit. ALCUIN. epist. 114 p. 167,18 non cesset lingua tua in praedicando, non pes tuus in circuiendo -em tibi (sc. archiepiscopo) commissum (commissam var. l.). CONC. Karol. B I 44 p. 433,29 pro rectoribus totius ecclesiae et universo -e. RIMB. epist. p. 92,42 Rimburtus, -is Dei vilis servulus. ADAM gest. praef. p. 1,4 cum in numerum -is vestri, pastor evangelice, ... colligeret. persaepe. de conventualibus: VITA Gertr. A 6 p. 460,30 creditum (creditum var. l.) sibi suscepit regere -em. ALCUIN. epist. 74 p. 116,105qq. pernecessarium esse constat mandatum, et maxime his, qui -em Christi regendum (regendam var. l.) accipiunt; ... -em, quem (quam var. l.) accepisti regendum, ... erudire studeto (sc. abbas). CHART. Rhen. med. I 97 Prumiensis cenobii abba una cum -e ... sibi commissio. CHART. civ. Misn. 149 p. 105,25 ut -i religiose viventi ... provideamus (sc. episcopus). al.

II de hominibus i. q. coetus, caterva, turba, societas – Schar, Gruppe, Gemeinschaft: A in bonam vel neutram partem: 1 gener. (interdum de subiectis, e. g. p. 828,1.2): ERMENR. Sval. 8 in his misellis -bus, qui ... ad ... cellam confluxerant. POETA SAXO 5,686 Indorum Thomas ducet ad astra -es. HROTSV. Pafn. 1,25 -es amatorum ad illam (Thaim) conflunt. THIETM. chron. 3,26 sedit hic (Otto) ... regni tutor ...

commissisque -bus inexpugnabilis murus. RUODLIEB IV 90 cum rex audisset, summatum -x et adesset, que demandasti. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 151,23 ut abdicato -e concubinarum ... reginam ... diligeret rex. LIGURINUS 8,658 cum plebeio ... -e nobilis ordo. al. 2 milit. i. q. agmen, turma – Heer, Trupp: MIRAC. Pirmin. 8 turba ... hostes ... f a c t o -e eiecit extra civitatem (LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 82,19. al. adde [c. sensu consociationis]: CARM. de Frid. I. imp. 1477). cf. et p. 827,35. B in malam partem (interdum i. q. globus, conglobatio – Horde, Rotte, Bande): ADAM gest. 4,25 p. 256,15 monstrosi hominum -es ... prohibent accessum. RANGER. Anselm. prol. 40 arma capessunt (sc. populus) et faciunt hereses scismaticosve -es. DIPL. Conr. III. 252 p. 440,8 latronum -x. METELL. peripar. 1,47 vernula, -x ciniflonum, plebs, hominum fex. al.

*grezius (crecius), -a, -um. (?ital. grezzo, greggio [v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 30. 38], ni cohaeret c. ital. greto [v. Battaglia, op. cit. p. 36]) ?rudis, incultus – ?unberührt, ungebaut: CHART. Tirol. 421 p. 217,34 (a. 1185) pars ... terre ... erat crecia, et abatissa ... non poterat eam roncicare. cf. *grezivus.

*grezivus (greci-, greçi-), -a, -um. (*grezius; de formatione cf. Stotz, Handb. 2, VI § 86.2) script.: gresi-: l. 29. greçuvus: l. 28. ?rudis, incultus – ?unberührt, ungebaut: CHART. Tirol. 837 p. 254,3 (a. 1224) Lodoygus ... reffutavit ... yd, quod ... tenebat ... , scilicet cum ... t e r r a aratoria et prati-va seu buschiva aut -a (CHART. Tirol. notar. I 501 t. -çiva et boschiva. 777 p. 397,15 peciam terre cum vineis et -çuve. al. CHART. Tirol. 1146 p. 187,31 pecia terre -sive. al. CHART. select. Wopfner 166 p. 208,25 pecia terre -e). CHART. Tirol. 1104 una quarum (peciarum terrae) est vineata ... , altere due sunt -cive. usu subst. neutr.: CHART. Tirol. 1154 p. 198,29 (a. 1242) Odelricus ... confirmavit ... cartas ... tam de terris aratoris quam de vineis, pratis et memoribus et -civis. cf. *grezius.

*gribello v. cribello. adde ad vol. II. p. 2012,26: COMPOS. Luc. M 15 que pisande sunt, pisa et g-a (cf. MAPPAE CLAVIC. 247 omnia pisanda sunt et crib<r>anda [-anda S]).

*gribellura, -ae f. (orig. inc., cf. DEAF add. G-H. p. 788sq.) tentorium parvum – kleines Zelt: STATUT. ord. Teut. p. 103,18 qui (marescalcus) dare debet ipsis (fratribus) omnem milicie apparatus, equos, mulos ... , parvas tentas, que vocantur -e eqs.

*grido v. *crido.

*griemannus (-anus), -i m. (fris. vet. grëtmann; v. G. Köbler, Altfriesisches Wb. 2003. p. 189) index, casidicus – Richter, Schultheiß: CHART. Traiect. 1778 p. 50,13 (a. 1270) nos -anus, iurati ac universitas ad cetum in Wyldinghen pertinentes notum facimus eqs.

grifus v. gryps. griff(i)us v. gryps.

1. *grifo (gripho, griffo), -onis m. (francog. vet. grifon [v. DEAF G. p. 1384sq.] vel theod. vet. grifo [v. Ahd. Wb. IV. p. 424]) animal quoddam fabulosum, gryps – ein Fabeltier, Greif: 1 proprie: a in univ.: HILDEG. phys. 6,31 psitacus ... aliquid de volatu -is ... habet. 7,38 wisela ... in velocitate sua aliquid de virtute -is habet, cum pennas suas erigit. CATAL. thes. Germ. 87,20 urceolus in modum -phonis. 45,67 erant ... urcei diversarum formarum, quos manilia vocant, ... , quedam habentes formam ... -um. ALBERT. M. miner. 2,2,17 p. 46^a,3 illi (smaragdi) de nidis -phonum auferuntur. animal. 23,112 quidam longi, quidam autem breves -is ungues dicunt inveniri. CARM. de nat. animal. 1229 -es sunt quadrupes et habent aquilinas alas et facies, ut leo corpus habent. 1241 grifones (-ffones var. l.) vexant homines et equos. al. b spectat ad effigiem: CATAL. thes. Germ. 6,45 II -es ex ebore. c pro nomine personae: AETHICUS 49 rostratas naves ... magno opere fabricatas a Griphone quodam gentilem artificem, magum veteranis temporibus. 2 in imag. (in praesagiis): SALIMB. chron. p. 362,20 (vs.) erunt sedata immensa turbina mundi; morietur -pho. p. 546,14 leopardus ... sternet ... -em (i. comitem) et eum fugabit. ibid. al. cf. gryps.

2. *grifo, -are. (cf. francog. vet. grifer, v. DEAF G. p.

1390sq.) *radere* – *kratzen, scharren*: BERTH. RATISB. serm. 17 p. 91,20 ut canis reclusus semper stat ad ostium gemendo, unguibus -ando, laborans, ut exeat. cf. *agrifo.

grilla v. grillus. **grillio** v. grillo.

grillius v. grillus.

grillo, -are. *form. coniug. IV.*: -ire: l. 9. -it: CARM. de philom. 62 (var. l.). *stridere, fritinnire* – *zirpen*: OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,28 quae (cicadae) famelicae plus -ire (-are A) solent. CARM. Bur. 132,3^b,9 grillus -at.

grillus (gryl-), -i m. (-a, -ae f.: l. 21) *form.* -ius: l. 19,20. adde ALBERT. M. animal. 26,14. *Acheta domesticus* L., *Gryllus campestris* L. *sim.*, *cicada* – *Heimchen*, (Feld-)Grille, *Zikade*: WARN. paracl. 741 muribus aut -is ... mors leviter struitur. CARM. Bur. 74,4,7 miti cum susurrio suo domicilio gryllus (-us B) delectatur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 41,22 que (aves) vivunt de scarabeis, -is, cicadis eqs. ALBERT. M. animal. 4,71 'us' (p. 532^b,10 τέττις) ... qui cantat de nocte, ... non videtur habere os. 4,91 animal parvum, quod locustae assimilatur ... et sibilat nocte et vocatur -ius. 4,95 mas coturnicis habet vocem exilem fere sicut -ius. SALIMB. chron. p. 75,12 qui (frater) divinavit de turre cadenda et de filio -e. al. v. et l. 9. vol. II. p. 568,26sq.

*grimo v. *grino.

grincio (grun-, -ngio, -ntio), -ire. *de graculis i. q. garrere* – *rufen, schwätzen*: ALDH. ad Acirc. 114 p. 156,17 in quarta ... coniugatione secunda tantum persona (sc. concordat) ut ... grunnio grunnis, trinnio trinnis, -o -is, (-gio -gis, gru-o <grun->cis var. l.). 131 p. 180,7 graculi -unt (-tiunt, gru- var. l.). cf. *crincio et fringulio.

*grinosus, -a, -um. (cf. ital. merid. dial. grignusu; v. G. Rohlf, *Dizionario dialettale delle Tre Calabrie*. I. 1932. p. 353) *rixosus* – *zänkisch*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 135,11 cum manus custodis eis porrigitur, pastum defendunt *falcones nidasii*; qui dicuntur apud nos vulgari vocabulo -i.

grinnitus v. grunnitus.

*grino (grimo), -onis m. (francog. vet. grenon, cf. DEAF G. p. 1321sq.) *barba labri superioris* – *Oberlippen-, Schnurrbart*: CHIRURG. Sudhoff II p. 487 inungantur cum eo (sc. oleo) nares et -mones (cod. Berol.; -es cod. Vindob.); ipsum enim facit dormire ... inungantur cum eo nares et frons et dissolvatur ex eo in -monibus (cod. Berol.; -bus cod. Vindob.); faciet dormire. cf. *grano.

[**grios** v. agrios. adde ad vol. I. p. 413,12: ANTIDOT. Glasg. p. 153,44 ad renium dolorem: ... seminis apii ... seminis peganos grios eqs. (v. ind. p. 215 s. v. piganon; cf. Gloss. III 542,19 peganu agrion, idest ruta silbatica).]

*griparius, -i m. (*gripus) *piscator* – *Fischer*: DIPL. Constantiae 44 p. 142,18 auctoritatem liberam indulgemus constituendi nuntios cum -is, qui ... decimas ... recipiant (ex dipl. Heinr. VI.; cf. notam ed.).

grip(h)es, gripes v. gryps.

*gripphia v. *graphia.

grips v. gryps. **gripta** v. crypta.

*gripus (-ppus), -i n. (ital. grippo [v. Battaglia, *Dizionario*. VII. 1972. p. 54]; cf. γρίπος [v. Lex. z. byzant. Gräzität s. v.]; de orig. cf. DEAF G. p. 1414 s. v. griparie) *navigium piscatorium* – *Fischerboot*: CHART. ord. Teut. 9 (a. 1178) dono (sc. Beamundus) ... unum -um liberum in lacu. DIPL. Constantiae 59 p. 187,17 (interp.?) concedebatur in mari -ppum unum et aliud de novo facere (v. notam ed.). ACTA imp. Stumpf 419 p. 587,25 (spur.) ecclesiam ... cum omnibus pertinentiis suis et -o uno ad piscandum in maritima.

girovagus v. gyrovagus.

gris v. grus.

*griseitas vel *grisitas, -atis f. (*gris(e)us) *color canus, cinereus* – *das Grau*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,24 quidam eorum (girofalcorum) tendunt plus ad albedinem ... et quidam tendunt plus ad -sitate. ALBERT. M. veget. 2,80 qui (color viridis) ... -eitate et glaucedinem accipit.

*grisengus, -a, -um. (anglo-normannice grisain, grisenc; cf. Anglo-Norman Dictionary. III. 1983. p. 343) *canus, cinereus, non candens* – *grau, ungebleicht*: CHART. Hans. add. 599 p. 381,5 (s. XI²?) dare <debabant> *homines imperatoris* ... duos -os pannos et unum brunum.

*grisenis, -is. (per contam. ex *griseus et Cisterciensis, ut vid.) *de ordine Cisterciensium i. q. canus, cinereus* – *grau*: ANNAL. Blas. a. 1099 (MGScript. XXIV p. 824,21; s. XIII.²) surrexit ordo grisenis (cf. l. 41).

5 *griseus vel *grisus, -a, -um. (franc. vet. inf. *gris [v. DEAF G. p. 1415sq.]; cf. francog. vet. gris, ital. grigio) *script.*: cr-: l. 12. 22. 60. al. gres-: l. 41. grix(us): l. 49. -sae(us): CHART. Lac. 54. -sius: l. 19. 21. 22. 42. p. 831,10. al. -ei(us): l. 24.

10 *canus, cinereus* – *grau*: I proprie: A strictius: 1 spectat ad anim. eorumque partes corporis: RUODLIEB V 141 ducibus ... munerat rex ... crisis ... poledris. HILDEG. (?) caus. 362 -ei oculi de aere sunt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 95,15 avium ... quedam sunt albe ... , quedam -ee seu cinericie. ALBERT. M. animal. 22,41 habet cattus ... colorem -eum glaciei fortiter congelatae similem. 22,149 varius ... in ventre alba est bestiola et in dorso -ei sive cinerei et delectabilis coloris. saepius.

15 2 spectat ad res naturales: THEOPH. sched. 3,65 cuius (terrae) genera sunt duo, unum album, aliud -ium. CHART. Laus. 288 terminus est a grossa petra de Venes ... , deinde per -iam petram in prato locel eqs. CHART. Bern. I 112 p. 500,11 cum adiacente terra ... usque ad lapidem c-ium. al. 3 spectat ad pannos (non candentes, laneos) vestimenta: a in univ.: BALDER. Alber. 4 cappa de -eio panno se super induit

25 (CONST. imp. II 439,2 -eum pannum. al.). THEOD. PALID. annal. a. 1097 Heinrico -ea tunica et desuper nigra cappa induto ... psalterium dicere ... iniungit papa. CHART. Basil. A I 345 p. 517,1 -eum pallium ... addiderunt fratres. al. expressius de panno laneo: CHART. Tirol. notar. I 699 (a. 1237) solvere ... XXXIV libras pro panno -eo et panno lino. b de habitu monachali (fere Cisterciensium): OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,17 alii (sc. monachi) ... vestem nigram tantum gerunt, alii vero ... albam vel -eam ... ferre consueverunt. ANNAL. Mell. Cremif. a. 1195 dux Austriae ... monachus -ei habitus efficitur. CAES. HEIST. Elis. I 3 p. 351,7 induens -eam tunicam de manu magistri Conradi. al. expressius de ipso ordine Cisterciensium eiusque monachis: CHART. Carinth. 754^a p. 298, 41 (a. 1143) ordo monasticus illius ... institutionis, que vulgariter -eorum monachorum appellatur (ANNAL. Mell.

40 Claustr. a. 1114 p. 610,5. al.). ANNAL. Rod. a. 1144 p. 717,5 Eugenius ... fuit ... gresei ordinis prophessus (CHRON. reg. cont. III a. 1205 p. 223,7 abbates de -io ordine. al.). REIN. LEOD. annal. a. 1209 p. 662,28 in duos -ios abbates compromissimus. CHRON. Worm. p. 175,29 duxit ... episcopus -eas moniales. al. B latius: 1 qui de pellibus sciuri cinerei fit – aus Fehfellen, Grauwerk bestehend: EPIST. Worm. I 49 pellicium -sum ... et aliud vulpinum -sis manicis paratum. LAND. MED. DIOL. hist. cont. 6 civitas ista suo more utitur pellibus variis -xis, murturinis eqs. ANNAL. Erf. Loth. a. 1135 p. 42,24 pelles -sas (-eas var. l.) atque mardelinas ... afferbant duces. saepius.

35 2 pellibus sciuri cinerei deditus – sich Fehfellen, Grauwerk widmend: CHART. scrin. Col. B 546 (s. XIII.¹) in fine transitus versus pellifices -eos (905 filius Gisilberti -ei pellificis). CHART. Hans. 333 tenemur (sc. rex) reddere ... ad scaccarium quater XX et X libras, X solidos et XIII denarios pro -io opere eqs. (395). CHART. scrin. Col. B 909 Philipus, filius Gisilberti -ei operis (1003. 1386).

II symbolice, alleg., in imag.: HONOR. AUGUST. in ev. A (SBWien. 150/III. 1905. p. 28,15) prophete pro viridi colore ... , continentes pro c-eo ... in pictura Dei accipiuntur. sacram. 29 niger color humilitas, albus castitas, -eus discretio. HILDEG. scivias 3,11,6 l. 185 cum ... nec nigros nec albos, sed velut -eos in versutiis suis se ostendentes capita regnorum ... deiciunt homines.

50 subst. 1. griseus, -i m. 1 monachus ordinis Cisterciensis – Zisterzienser, 'Grauer Bruder': ANNAL. August. II a. 1146 quidam in specie bona, -eorum scilicet habitu, Augustam intrans eqs. FUND. Heinrichow. 1 p. 5,12 ordo Cysterciensis, qui et vulgo -eorum dicitur. al. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1275 p. 706,36 cenobia -eorum ordinis sancti Bernhardi. 2 sciurus cinereus – graues Eichhörnchen: THEOPH. sched. 2,17 p. 48,12 fac tibi pincellos ... ex pilo, videlicet de cauda mardis sive -ii vel

55

60

65

70

spirioli.

2. griseum, -i n. 1 *color canus, cinereus – graue Färbung, das Grau*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,10 alii (*girofalci*) sunt medii inter album et -eum. ALBERT. M. animal. 22,134 in Polonia ruborem miscet *spiriolus* cum -eo. **2 pellis** (*dorsalis*) *sciuri cinerei – (Rücken-)Fell des grauen Eichhörnchens, Grauwerk*: EPIST. Adm. 51 p. 102,14 principes ... omnem ... ornatum -eorum et *variorum* ... postposuerunt (IOH. CODAGN. annal. a. 1184 p. 13,14 equos honeratos ... paliorum et -iorum et v. al.).

***grisitas** v. *griseitas. ***grisobolion** v. *chrysobolion. ***grisoclabus** v. *chrysoclabus. **grisocola** v. chrysocola. ***grisolinum**, -i n. (cf. *grissellum) *fructus fruticis cuiusdam (Ribetis rubri L., Ribetis uva-crispa L. vel Rhamni [catharticae] L.) – eine Strauchfrucht (Rote Johannisbeere, Stachelbeere oder [Purgier-]Kreuzdorn)*: THADD. FLORENT. cons. 62,98 assumatur aque pirorum ... et aque -orum immaturorum acetosorum et suci agreste et suci ribes. cf. *grissellum, *grosellarius.

***grisopetalum** v. *chrysopetalum. ***grissellum**, -i n. (**acricella; de orig. et signif. v. DEAF G. p. 1452*) *fructus fruticis cuiusdam (Ribetis rubri L., Ribetis uva-crispa L. vel Rhamni [catharticae] L.) – eine Strauchfrucht (Rote Johannisbeere, Stachelbeere oder [Purgier-]Kreuzdorn)*: RECEPT. Sangall. I 5 spinis qui -a carcant (leg. careant?) teneris, ipsa cum mel miscis. cf. *grisolinum, *grosellarius.

***grivolatus**, -a, -um. (*ital. crivellare, crivellato; cf. Battaglia, Dizionario. III. p. 989*) *perforatus – durchlöchert, löchrig*: TRACT. de aegr. cur. p. 268,21 ad vermem, qui cor comedit et est longus et habet caput -um eqs.

***grixus** v. *griseus. **grocito** v. crocito. **grocomagma** v. crocomagma. **grocus** v. crocus. ***grogirus** v. *crocerus. **grogus** v. crocus. **gronna** (gromna), -ae f. *script. grun(n)a, grona*: CARM. de philom. 23 (*var. l.*) *terra uliginosa, palus – Moor(land), Sumpf*: MIRAC. Bert. 9 p. 514,34 veluti ... pro firmitate loci gromnarumque oportunitate longo tempore inibi velint equites consistere.

***groppus**, -i m. (*an -um, -i n.?*) (?*cf. ital. groppa, groppo [v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 595qq.]*) *?collis, culmen – ?Hügel, Kuppe*: DIPL. Karoli III. 34 p. 58,13 ascendente (*sc. fine*) per canale Pesii usque ad -um de Accola.

grosa, -ae f. *instrumentum ferreum ad elaborandam, levandum marginem vitri destinatum – Füge-, Kröseleisen*: l. 64.

***grosarius** (gross-), -a, -um. (*grosa*) *ad elaborandam, levandum marginem vitri destinatus – zum Bearbeiten, Glätten der Glaskante bestimmt, Füge-, Krösel-*: THEOPH. sched. 2,18 accipe -ssarium ferrum, ... cum quo aequabis et coniunges omnes partes (*sc. vitri*).

***grosel(l)arius**, -i m. (-um, -i n.) (*cf. francog. vet. groiseliar [v. DEAF G. p. 1456sq.]*) *Ribes rubrum L., Ribes uva-crispa L. vel Rhamnus (cathartica) L. – Rote Johannisbeere, Stachelbeere oder (Purgier-)Kreuzdorn*: ANTIDOT. Cantabr. p. 161,38 prunellas de -o virid<es> ovo pleno, cimione de rumica ovo ... conmisce. GLOSS. III 605,18 St.-S. cortex radicis sacre spine, que vulgo -elarium vocatur. cf. *grisolinum, *grissellum.

***?grosso** (-sso), -are. (*grosa; cf. theod. vet. inf. krösen, krossen; v. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 684*) *grosa levare – mit dem Füge-, Kröseleisen (be)arbeiten, glätten, '(ab)kröseln'*: THEOPH. sched. 2,29 finde vitrum, -ssa et₁ (et *grosa var. l.*) coniunge.

1. *grossarius (grosa-), -a, -um. (2. grossus) *ad grossum pertinens – das Große, Grobe betreffend*: 1 *adi. faber – us i. q. faber ferrarius – Grobschmied*: ADALH. brev. Corb. 3 de laicis: ... ad secundam camaram decem et septem: ... fabri -i (*grosa -a. corr. A*) sex, aurifices duo, sutores duo eqs. **2 subst. masc. i. qui chartas de-, conscribit, conficit – Urkunden-schreiber, -ausfertiger, '(In-)Grossator' (*cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 5*): HEINR. WIRZ. cur. 219 scriptorum nu-**

meri (gloss. O: scriptores, qui et -i; R: de -is). CONR. MUR. summ. p. 37,4 quedam ... officia ... habentur in foro et curia ... , ut sunt hii: ... abbreviator, -us, scriptor, tabellio.

2. *grossarius v. *grosarius.

5 ***grossesco** (cr-, grosce-, -sso), -ere. 1 *strictius i. q. crassior rem fieri, turgescere – dicker werden, anschwellen*: HILDEG. caus. 343 nares ... -unt et scindendo intumescunt. URSO gloss. 48 corpora subtilia et gracilia augmentata -unt. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 206,11 c-unt oculi *falconis* et prominent. ALBERT. M. animal. 22,59 collum ... eius (*equi*) -it et crines ... melius crescunt. *spectat ad maturitatem*: HILDEG. phys. 3,1,21 postquam fructus eiusdem arboris (*sc. mali*) iam creverint, ita quod -ere (-ssere, -cessere, grossere *var. l.*) incipiunt. **2 latius i. q. condensari – sich verdichten: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,93 p. 23a^v non -it lac ... , quoad pertingat estatem. *trans. i. q. inspissare, condensare – verdichten*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,14 p. 34b^v que (*digestio perfecta*) humores alios et urinam, necesse est, -at (crassescat *ed. Basil.*).**

***grossinum**, -i n. (grossus) *?pulvis crassus – ?grobkörniger Staub*: HERACLIUS II 8 (add. R) de isto vitro plumbeo poteris ... cum -o (*ci. ed.*, pulvere P, gallino R) saphireo miscere ad pingendum in vitro, apposita tertia parte de scoria ferri. 49 accipe -um de saphiro et palleam, quae excutitur de calido ferro super incudem fabri, cum -o tertiam partem pones et plubeum vitrum ... misces eqs.

***grossitas** (cr-), -atis f. (grossus) 1 *de quantitate*: a *proprie i. q. crassitudo – Dicke, Stärke*: ALBERT. AQUEUS. hist. 6,9 navium funes magnae -is (grossitudinis *var. l.*) ... menibus affigentes Sarraceni eqs. *?extensio – ?Ausdehnung*: ALFAN. premn. phys. 5,28 p. 68 quae (*terra*) resoluta mutatur in ipsum (*ignem*) aut in -em (c- P, crassitatem p. corr. A², ut *vid.*; PG 40,624^B ὄγκω) aeris. b *translate i. q. gravitas – Schwerfälligkeit*: VITA Notkeri 12 bibuli gutturis barbara -s ... rigidas voces iactat. 2 *de qualitate i. q. ruditas – grobe Beschaffenheit*: a *gener. (spectat ad vestimenta)*: v. p. 833, 70. b *alch.*: ANON. miseric. 119 non rediet spiritus ad fugam ... nec corpus ad -em post subtilitatem illius cum spiritu. 301 quam (*coniunctionem*) iunxerunt philosophi de spiritibus et corporibus, in -e corporis auri et argenti. 510 postquam mutatum fuit corpus a suo statu et -e et debilitatum fuit et subtiliatum. 519 natum fuit ... yoharum subtile non in -e corporis nec in tenuitate spiritus.

grossities (cr-, grosi-, -cies), -ei f. 1 *de quantitate i. q. crassitudo – Dicke, Stärke*: a *in univ.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 158,31 sacculus ... capax longitudinis et c-ei falconis corporis. p. 237,5 foramen ... debet esse largum et foratum pro c-e, (iuxta -em *var. l.*) rostri. VITA Mariae rhythm. 3233 collum eius (*Iesu*) canduit ... debita -e miro cum decore. ALBERT. M. veget. 1,138 lacteus humor ... -em causat partium (*sc. plantarum*). animal. 1,133 multa ... capillorum densitas et -cies in iuventute maniam ... futuram prae loquitur. al. *meton. i. q. pars dilatata – verbreiterte Partie*: ALBERT. M. animal. 12,218 super quemlibet dentem nascitur -es quaedam immediate super foramen mandibulae. b *obesitas – Beileibtheit*: ANON. coit. 1,3 horum (*pinguium corporum*) quedam sunt alba et c-e (-e, crassicie *var. l.*) distenta. SALIMB. chron. p. 398, 18 propter grositiem legatus exire non poterat. c *tumor – Schwellung*: NOTULAE Wilh. Cong. 426 valet (*sc. remedium*) contra pruritus et -ciem palpebrarum et ruborem. d *extensio – Ausdehnung*: HUGO RIPELIN compend. 7,28 p. 258⁴,10 sicut in corporibus non gloriosus ipsa -es impedit, ne duo corpora possint esse in eodem loco ... , ita -es ista per gloriae subtilitatem tollitur. ALBERT. M. metaph. 5,2,2 p. 237,95 omne corpus replet, etiam mathematicum; si autem dicunt -em esse replentem, hoc est idiotarum. 2 *de qualitate i. q. ruditas – grobe Beschaffenheit*: a *proprie*: URSO element. 2 p. 43,10 cum ... subtili corpulentia -ei (grosseisiei O) agenti ad immutandam sue essentie subtilitatem repugnet corpus. 4,1 p. 84,15 videmus ... ignem mutationi ineptum ex violentia qualitatum, terram vero ex -e et soliditate sue substantie. ALBERT. M. cael. 4,1,5 p. 255,12 'quattuor' corpora vocata 'elementa' differunt in gravitate et levitate 'secundum modum' differentiae 'eorum' in -e et

[Staub]

subtilitate' sive densitate et raritate (animal. 1,114 [ex Avic.]. al.). animal. 5,43 non ovant anseres ... nisi semel in anno ... propter suae complexionis frigiditatem et -em. *al. spectat ad liquida fere i. q. densitas, spissitudo – etwa: Dichte, Zähheit*: MAURUS phleb. p. 11^a si sanguis exierit niger, tollatur usque ad rubicundum, ... si aquosus, usque ad -ciem (cf. Ps. HIPPOCR. phleb. 48 crassitudinem). WALTH. AGIL. med. 19 p. 119,35 -es sanguinis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,1, 10 p. 121^A sanies non tendit ad superiora ... propter -em eius. ALBERT. M. animal. 1,212 -cies humorum oculi. *al. b meton. i. q. portio, materia grossa – grober Bestandteil, grobe Substanz*: ALBERT. M. animal. 1,543 ut expellatur superfluitas et fumositas eius (aeris) et -cies. *v. et vol. II. p. 120,13. c translate i. q. hebetudo – Stumpfheit*: URSO element. 6,7 p. 191,8 qui (odores mixti) pro sui confusione et sensus -e, cum specie odorabilis sui -e actioni sit magis idoneus quam passioni, discerni nequeunt.

grossitudo (cr-), -inis *f. script. grosi-: l.21. 1 de quantitate i. q. crassitudo – Dicke, Stärke: a strictius: α in univ.: LEX Sal. Karol. 42,8 quae (virgae) in similitudinem minimi digiti -em (grosi-, -is var. l.; LEX Sal. Merov. 42,6 magnitudinem) habeant (THEOPH. sched. 3,3. al.). LEX Frision. add. 3,35 si brachium ... decrescerit a sua -e. ANNAL. Xant. a. 868 p. 76,13 ignis ... visus est -e ligni fenarii. ALBERT. M. animal. 1,365 nervus obticus ... multam debuit habere -em. 3,80 pili ... diversificantur in -e et gracilitate et magnitudine et parvitate. 12,187 plumositas ... in talibus (avibus non volantibus) transit in corii -em. *al. v. et p. 832,28. vol. II. p. 1980,55. meton. i. q. nodus – Verdickung, Knoten*: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 153,8sq. in ungulis pedum anteriorum equi sepe videtur -o ...; merescali limant -em pedum, ut non videatur istud malum. *β spectat ad staturam hominis*: RUD. TRUD. gest. 1,5 p. 231,41 erat ille (Guntramnus) ... statura ... proce- -e proceritatis congrua. 1,9 forma erat Guntramnus elegantissimus, corporis proceritate convenientique -e delectabilis. *obesitas – Beileibtheit*: ALBERT. BEH. epist. 73 p. 300,23 dis-temperat vinum complexionem, generat corporis -em et ... le- -pram inducit. *γ spectat ad tumorem*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,8 p. 38^a apostema est -o et inflatio, quas de superfluis humoribus membrum aliquod patitur. GLOSS. Roger. II 505 est ... apostematis ... status ... , cum -o cessat augmentari. *δ spectat ad diametrum (usu geom. et techn.)*: SCHOL. Enchir. 3,314 fiduculae sive fistulae, si aequalis -is fuerint eqs. (GERB. epist. math. I 3,2 [crassitudinis var. l.]. TRACT. de fist. org. p. 13. *sim. THEOPH. sched. 3,81 p. 144,27 eiusdem -is*). ANON. geom. II p. 224,9 usque dum mensori medietatem -is sperae se comprehendisse videatur (*sc. circino*). ARIBO mus. p. 38,28 in reperiendo tono non solum prioris fistulae longitudi- -nis, sed <etiam> -is, id est diametri, octavam partem assumimus. *b latius i. q. magnitudo – Größe: α in univ.: MIRAC. Bert. 11 pyra nimiae -is dulcissimique saporis erant. THEOPH. sched. 3,53 p. 104,13 pars tantae latitudinis sit, quanta est -o lapidum, quos imponere volueris. ANNAL. Elnon. a. 1157 -o ... lapidum ipsius grandinis magnitudinem excedebat ovi anseris. *al. remissius de augmentatione completa*: HILDEG. phys. 3,3 p. 188,21 post -em ... et maturitatem fructuum ... folia ... ad medicinam amplius non valent. *β magnitudo (vocis) – Lautstärke*: HERBORD. Ott. 3,18 p. 180,1 silencium mandat sacer- -dos loquenti sueque vocis -e magnum tonans sermonem ... op- -pressit. IOH. GARL. mus. mens. add. 15,22 nobilitatio soni est augmentatio eiusdem vel diminutio per modum superbiae, in augmentatione, ut melius videatur, in -e, ut bene audiat. 2 *de qualitate i. q. ruditas, asperitas – grobe Beschaffenheit, Rauheit: α proprie: α gener. (spectat ad vestimenta)*: OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,16 alii (monachi) ... de co- -lore vel -e (c-A2) nichil causantes eqs. (*sim. CAES. HEIST. mir- -rac. I 1,1 p. 7,17*). TUTO opusc. 2,15 p. 90,17 quod (lin-teum sindonis) subtile et lene est nec asperitate aliqua vel -e etiam delicati cuiuslibet corpusculum offendit. VITA Norb. I 12 p. 683,36 quod si de colore vel grossitate vel subtilitate vestium fiat aliqua ... contentio, ... dicant de evangelii ... institutione, ubi ... -o describatur. *β natur.:* WALTH. AGIL. med. 49 p.**

157,34 raro ... fit pleuresis ex flegmate et melancolia propter spissitudinem et -em materie. ALBERT. M. animal. 25,6 aut (*sc. est venenum*) opilans vias hanhelitus in corpore ex -e frigidae sub-stantia-e suae (*v. l.20*). *spectat ad liquida fere i. q. densitas, spissitudo – etwa: Dichte, Zähheit*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 368,1 humiditatis -o caliditatem penetrare pro- -hibet. theor. 7,14 p. 34^a si urina ... -e (crassitudine *ed. Bas- -il.*) sua inceperit subtiliari. ANON. coit. 2,2 corpus ... seminis frigiditate aut c-e et tenacitate impeditur. IOH. S. PAUL. diaet. 585 vinum rubeum vicinum est nigro in -e et duritie. THADD. FLORENT. cons. 46,231 debet ... sanguis ... non esse multe caliditatis nec subtilitatis nec multe -is. ALBERT. M. animal. 12,190 'propter -em (*p. 658^a,9 παχύτητα*) aquae fiunt oculi piscium' duri. *al. b meton. i. q. portio, materia grossa – grober Bestandteil, grobe Substanz*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,14 p. 34^a si ... vie constrictae fuerint, dum humores colentur, subtilitas eliquatur, eorum vero -o (crassitudo *ed. Basil.*) rema- -net intus. TUTO opusc. 1,3 p. 8,24 quae (*simila*) est tritici me- -dulla ab omni -e extenuata. ALBERT. M. veget. 3,90 abstergit *dulce* -em linguae, quod aptat eam ad gustandum, et lenit -em substantiae suae. *c translate i. q. rusticitas – Ungeschliffen- -heit, Plumpheit*: VITA Cadr. praef. (MGScript. XV p. 689,22; c. 1000) huc accedit, quod me rusticum inter rhetores verba co- -gis facere: materia aliquibus profutura stili -e multos offendit.

***grosso**, -atum, -are. *crassiorem reddere – dicker machen, verstärken (medial. i. q. crassiorem fieri – dicker werden)*: 1 *proprie: a strictius*: ALBERT. M. veget. 4,113 quo ... pro- -pinquior fuerit materia corpori plantae, -atur et dilatatur. 4,127 plantae ... nutrimentum ... -at stipitem. 6,220 quando -atur truncus eius (*sambuci*), minoratur medulla. animal. 2,44 cum in aetate processerit homo ... , in illis (*membris*) -atur. *b latius (usu medial.): α abundare, (ac)crescere – anschwellen, an- -wachsen*: HILDEG. (?) caus. 440 calor ... acerbi succi ruthe ... humores constringit, ne supra modum -entur. *β condensari, inspissari – sich verdichten, eindicken*: RUP. TUIT. trin. 2,10 l. 436 ut ... adultum atque -tum sucum ... in ora ... traducant *germina* cunctorum animantium. ALBERT. M. sent. 2,84 p. 173^b,29 aer naturaliter frigido contrahente -atur in aquam et aqua in terram, et calido subliante terra et aqua in aerem. p. 173^b,41 terminata sunt corpora angelorum causis seminalibus miscentibus et -antibus. caus. element. 1,2,10 p. 80,7 de facili -atur aer et subtiliatur. animal. 3,131 frigus et somnus ... se- -dant humores, et ideo inspissantur et -antur. *γ altiore fieri – lauter (tönend) werden*: ALBERT. M. animal. 5,49 voces ... taurorum mutantur et -antur, quando eqs. 2 *translate i. q. de-, conscribere, conficere – (ins Reine) schreiben, ausfertigen, 'ingrossieren' (usu publ. et iur.; cf. p. 831,71)*: HEINR. WIRZ. cur. 241 prima dies ... scribet, quodcunque petendum est, et tua portabit vota secunda Patri; tertia -bit. ACTA imp. 50 Winkelm. I 990 p. 741,28 prothonotarius habebit duos conti- -nuos scriptores pro notandis et -andis litteris. CONR. MUR. summ. p. 62,13 scriptura littere ... equali forma, ductu scriba- -tur lineali, -etur legibiliter. ORD. canc. pap. 7,9 consuevit vice- -cancellarius ... unum de scriptoribus facere distributorem no- -tarum -andarum generalem; ... qui habet taxare -tas (-tos *var. l.*). *v. et p. 838,7.*

subst. grossatus, -i m. charta conscripta, confecta – ge- -schriebene, ausgefertigte Urkunde: l.55.

***grossumum**, -i n. (*ital. grossume*) *frumentum grossum – großes Getreide, große Getreidesorten (de re v. p. 836,35)*: CHART. Tirol. notar. I 105 (a. 1236) ut ... terram ... habeat *Albertinus* ... solvendo ... medietatem tocium -i, quod habu- -erit in dicta terra, et terciam partem de minutis.

1. **grossus**, -i m. (-a, -ae *f.*: p. 835,2) *script.*: grossus: ALDH. ad Acirc. 114 p. 155,20 (*var. l.*). *form. acc. pl. -us*: p. 835,15. adde ALDH. ad Acirc. 114 p. 155,20 (*var. l.*).

1 *strictius i. q. ficus (praecox, immatura) – (unreife, Früh-)Feige*: HRABAN. carm. 39,75,4 cadent in terram sidera ut -us de ficulnea. EKKEH. IV. bened. II 181 ficorum -is bene- -dictio. HONOR. AUGUST. cant. 2,12/14 p. 392^C -i ... sunt im- -maturi fructus ficus, qui levi tactu concussi cadunt. ACTA imp. Winkelm. II 1037 p. 710,18 multi ... abierunt in predam ... ,

velud cum ficus ab aura concussa prohit -os suos. ORD. canc. pap. 6,8 papa consuevit dare speciales -as aromaticas propriis manibus habundanter. *in imag. vel alleg.*: BENZO ad Heinr. IV. 7,6 p. 640,15 (vs.) -os semper habeamus in nostro ficario. PAUL. BERNR. Greg. 64 p. 509,19 praedicationis suae cophinos misit expectans . . . , ut -os ex ficu colligere posset. HONOR. AUGUST. cant. 2,12/14 p. 392^C ficus, synagoga concussa, -os, id est acerbos sensus legis, abiecit. *ibid.* al. 2 *latius i. q. gemma, germen* - Knospe: HILDEG. fragm. 3,16 arbores in prima creatione mundi -os habebant, de quibus flores processerunt. phys. 3,11 -os coruli . . . sumat masculus. 3,45 frigidus sucus in . . . -is in pulverem attenuatus pravos humores . . . aufert. epist. 147^R in estate florent *arbores* et -os suos producant (*sim.* 153^R). 297^R, 55. div. op. 1,4,98 l. 48 homo . . . similis est arbori, quae prius -us (-os *var. l.*) et postea fructus suos emittit (*sim.* epist. 384,44 ramos et -os). 3,2,14 l. 20 sicut arbor de viriditate radicis -os suos profert. *in imag. et per compar.*: HILDEG. epist. 153^R cum fiduciam in aliqua prosperitate habes (*sc. praepositus*) velut -os producent. div. op. 2,1,8 l. 39 victoria martirum pinguis radix omnium virtutum erat, quae -os suos in illis emisierunt, quibus *eqs.*

2. **grossus** (cr-), -a, -um. *script.*: gres-: l. 27. 65. p. 836,62. grossus, crosus: COMPOS. Luc. A 32. IOH. GARL. introd. mus. 27 (*var. l.*). *struct. c. abl. vel acc. mensurae*: l. 31. 32.

I adi.: A de quantitate i. q. crassus, latus - dick, breit: 1 *strictius*: a *in univ.*: a *gener.*: MAPPAE CLAVIC. 270 rotae (*sc. arietis*) . . . altae unius semis palmae; gressae (-ae S) IV. Z. ALFAN. premn. phys. 1,49 p. 14 non circumposuit (*sc. creator*) nobis corium -um (PG 40,520^A παχύ) ut bubus. ANNAL. Quedl. p. 400,9 corpora circumfundens *Constantinus* aere cypro quinque pedes -o (*ex BEDA*). LEO MARS. chron. 3,33 p. 406,5 quinque c-am cubitis maceriam in fundamento . . . iaciens *abbas*. THEOPH. sched. 3,27 fode (*sc. folia Graeca*) -o tractu. ACTA imp. Winkelm. I 660 ligna -a et fortissima. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 453,31 funiculus c-us quantum canna de penna anseris. *saepius*. β *natur. et medic.*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 70,29 sunt rostra . . . aliis (*avibus*) c-a, aliis gracilia. WILH. CONG. chirurg. 622 -a inpetigo. ALBERT. M. animal. 1, 211 an sint *venae* amplae et -ae. 3,138 zyrbum et sepum -a sunt in corporibus -is. MOSES PANORM. infirm. 22 si malum . . . fuerit vetus, durum et c-um. *saep.* *spectat ad crassius intestinum* [*'Dickdarm'*]: AESCULAPIUS 33 p. 52,11 non possunt nisi vicina loca tumescere . . . *intestinum* -orum vel graciliorum (BRUNUS LONG. chirurg. 1,4 p. 107^D. al.; *sim.* ALBERT. M. animal. 1,564 in inferioribus [*intestinis*], quae -a vocantur). b *spectat ad homines eorumque staturam* (*in bonam partem i. q. gravis, validus* - *stattlich, kräftig*, e. g. l. 49): ACERB. MOR. hist. p. 169,10 Fredericus . . . erat magnus, pro etate fortis . . . , bene compositus, -us, spissus *eqs.* p. 170,13 Guido . . . erat parve stature, -us (c-*var. l.*) in pectore et membris. BURCH. URSB. chron. p. 91,23 erat . . . Philippus . . . statura mediocri, magis tenui quam -a. SALIMB. chron. p. 454,13 -us, id est corpulentus, et crassus fuit *papa*. *in cognomine*: ALBERT. AQUENS. hist. 7,16 p. 506,30 princeps appellatus est . . . G-us Rusticus pre nimia et pingui corpulentia et vili persona. CHART. Ital. Ficker 164 p. 206,35 ego . . . magister Metellus una cum iudicibus curie, videlicet Alberto . . . et G-o Briseni. CATAL. cod. Conr. Schir. p. 629,16 fuit filius eius (*Ansegisi*) Pippinus maior domus, qui cognominabatur G-us. HIST. Foss. (MGScript. IX p. 373,47) Ludovicus G-us . . . genuit Philippum. al. c *spectat ad vestimenta spissa*: EPIST. var. I 13 p. 513,13sq. seniores . . . instituerunt . . . tres tunicas habere, duas -iores in hieme, unam subtiliorem in aestate; similiter et in loco occullarum duos, quos nos dicimus mantos, qui ex -iori (-iore, *gre- var. l.*) sago fiunt *eqs.*. d *spectat ad monetam*: IOH. CODAGN. annal. a. 1218 p. 67,29 Placentini minuti, qui dicuntur quarteroli, et Placentini -i, quorum quilibet valet sex denarios, . . . facti fuere. CHART. Salisb. II 878 p. 420,13 confiteor me . . . recepisse . . . ducentas marchas . . . argenti Venetianorum -orum, ad pondus Colonie silicet VIII solidis et uno denario et dimidio Venetianorum bonorum et legalium pro marcha quolibet computatis. *ibid.* al. denarius -us i. q. *denarius cras-*

sus - *Dickpfennig, Groschen* (*de re v. A. Suhle, Deutsche Münz- und Geldgeschichte*. 21964. p. 155; cf. p. 837,69sq.). CHRON. Tiburt. a. 1130 (MGScript. XXXI p. 260,13; c. 1242) per unum modium frumenti dabatur plus den. X, scilicet -orum denariorum. SALIMB. chron. p. 538,25 cui (*astrologo*) dabant *Mutinenses* . . . decem denarios -os argenteos. al. e *spectat ad neumas*: COMM. microl. 12 p. 100 auctor . . . vocum gravium figuras -iores, acutarum vero fecit subtiliores . . . innuens -iori et ponderosiori voce graves sonos esse proferendos. 33 p. 102. 10 ELIAS SAL. mus. 5 p. 20^b si fuerit *punctus* in re, -um et rigidum sine planctu ponas. ANON. pos. disc. p. 190,14 quandocumque duae notae ligantur in discantu, prima est brevis, secunda longa, nisi prima -ior sit secunda. f silva -a i. q. *silva alta* (*e semini-bus procreata*) - *Hochwald*: DIPL. Otton. I. 1 p. 89,43 Quernbetsi cum silva -iori . . . donavimus. REGISTR. Bert. 16 unusquisque solvit . . . de silva -a bunaria XXX, de silva minuta bunaria XV. 27 p. 18,28 de silva -a faginina et minuta mixta bunaria CCCC. *ibid.* al. 2 *latius i. q. magnus, grandis* - *groß, Groß*:- a *proprie*: a *in univ.*: AETHICUS 64 quae (*insulae*) auro . . . gignunt et margaritis velut Tabrobana, sed raris et -ioribus. ANNAL. Crem. a. 1190 (MGScript. XXXI p. 8, 5) qui (*consules*) . . . campanam -am (-a *cod.*) . . . fieri fecerunt. CAES. HEIST. mirac. I 4,79 p. 247,22 si inveneritis . . . pisces -os. CHART. Tirol. notar. I 304 p. 141,23 prepositus (*sc. debet*) . . . III butas c-as ad ponendum vinum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 140,10 ascendendo a minoribus (*quadrupedibus*) usque ad c-iores. SALIMB. chron. p. 321,13 inveni fructus (*sc. amygdali*) . . . -os; inveni etiam fabas -as recentes in tecis. al. β *in nomine locorum sim.* (*in descriptione terminorum*): DIPL. Karoli III. 34 p. 58,12 descendente (*sc. fine*) . . . usque ad collem Montis g-i. CHART. Laus. 288 terminus est a g-a petra de Venes per locum, qui dicitur Sissi *eqs.* (*sim.* 601 recognovit *Nicolaus* de feodo esse . . . campum de Marterei -a petra superius). γ *spectat ad annonam decimamque inde solvendam* (*de re v. M. Montanari, L'alimentazione contadina nell'alto Medio-evo*. 1979. p. 148 et 153sq.): CHART. Basil. A I 176 p. 266,4 (a. 1136) fratres . . . decimam . . . -ioris annonae . . . tradiderunt. DIPL. Frid. I. 377 p. 243,14 in redditu dando de omni grano, de -o et de minuto *eqs.* CHART. Lux. II 435 p. 478,26 Hugo . . . cum . . . uxore . . . partem -e d e c i m e . . . emerunt (CHART. Stab. 344 quartam partem d. . . -e et minute. al.). δ *spectat ad pluviam eiusve guttas*: HILDEG. phys. 2,11 -am humiditatem et guttas -as pluvie habet terra alba et ex humiditate hac -a vinum . . . gignit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 220,7 tempus nubilum, pluviosum, non c-a pluvia, sed minuta . . . bonum est. ε *spectat ad libram Venetianorum* (cf. G. Rösch, *Venedig u. Reich*. 1982. p. 203): ALBERT. MIL. temp. 281 p. 540,8sq. vendebatur . . . libra -a de carnibus . . . XVIII imper. et libra -a olei olivi duos sol. imper. ζ *spectat ad vocem i. q. canorus, altus* - *volltönend, lautstark* (*interdum i. q. gravis* - *tief* [*tönend*], e. g. l. 55. 57): NOTKER. BALB. gest. 1,4 p. 6,15 -a voce in exillem conversa. COMM. microl. 77 p. 114 -ior et amplior et ideo maior formatur in . . . arteriis vox, quae inferior est. CONSTANT. AFRIC. coit. 7,12 puer pubescendo firmatur, et vox mutatur et -a (c-, -ior *var. l.*) fit. LIBER argum. 14 -iores voces dant (*sc. litterae monochordi graves*). THEOPH. sched. 3,81 p. 144,23 ut, si eam (*vocem*) vult (*sc. opifex*) esse -am, foramen fiat latius. ALBERT. M. animal. 4,95 mas coturnicis habet vocem exilem . . . , et femina habet vocem -am. SALIMB. chron. p. 182,2 habebat *cantor* vocem -am et sonoram, ita ut totum repleret chorum. al. v. et l. 8. acc. sg. *neutr. pro adv.*: METELL. buc. 3,32 -um (gre- C) latrante Liciſca (cf. Verg. ecl. 3,18 multum). YSENGRIMUS 5,1062 bombilat . . . -um ventre lagena cavo. η littera(e) -a(e) fere i. q. *scriptura nitida* - *etwa: Schön-, Prachtschrift*: CATAL. biblioth. A I 76 p. 416,35 (a. 1232/73) summam de virtutibus . . . -iori littera scriptis *notarius*. CHRON. Erf. min. p. 626,14 -is litteris scribi iussit *archiepiscopus eqs.* SALIMB. chron. p. 236,11 omnes libros abbatſis Ioachim de -a littera habebat *frater Hugo*. b *translate i. q. gravis, magni momenti* - *schwer(wiegend)*: CONR. EBERB. exord. 5,9 p. 288,29 sunt . . . nonnulli, qui, licet ab . . . -a . . . inobedientia . . . declinent *eqs.* CHART. Bern. II 602 p. 650,26 si

numerus (*gerbarum*) excedat decem, incidit *dominus domus* in -a emenda. **B** de *qualitate i. q. ex crassis, magnis partibus constans, rudis, asper* – aus großen Elementen bestehend, grob, rau: **1** *proprie: a gener.: a spectat ad vestimenta: CONSUE.* Marb. 236 ne . . . vestes . . . aut subtiliores concupiscant aut -iores contempnant *canonici*. HILDEG. in reg. Bened. 369 (CC Cont. Med. CCXXVI. 2007. p. 89) 'sagum' . . . aut de -o lino aut de canabio factum. CHART. civ. Halb. 65^a p. 591,31 e quibus (*ovibus*) dabuntur . . . X pelles agnine, que nec nimis tenere nec nimis -e. *al. alleg. vel per compar.: TUTO* opusc. 2, 4 p. 75,9sq. in . . . homine . . . quaedam interiora, quaedam sunt exteriora, alia subtiliora ut vestis linea, alia -iora ut lanea . . . ; activa ergo vita quasi exterior et -ior tunica per lanam, contemplativa interior ac subtilior per linum significatur. **β** *spec-tat ad victualia: FOLCUIN.* Bert. 2,90 p. 166,1 (chart. a. 867) de farina -a . . . pauperibus modia II (p. 166,9. 12. *sim.* CHART. Turic. 294 -ioris farine panes). RUD. TRUD. gest. 3,3 ut . . . aleretur *abbas* -o et arido pane. HILDEG. fragm. 3,41 -us et fortis cibus ut fortes carnes et ut faba iecor confortant. TRAD. Westph. IV p. 63,6 X panes albos avenaticos, X siligineos -os (p. 63,16 XX p. a., X -os. *ibid. saepius*). *al. γ* *spectat ad fabricam ferream: CHART.* Westph. IV 1599 (a. 1280) ut, quicunque faber extraneus -us, idem (?), qui -um opus operari (*sic*), . . . geldam intrare decreverit *eqs.* faber -us *i. q. faber ferrarius – Eisen-, Grobschmied: ACTA* civ. Wism. A 228 (a. 1250/60) Hinricus . . . emit hereditatem contra Martinum -um fabrum. B 2796 Martinus faber -us. *v. et l. 23. δ* *spectat ad cribrum: RECEPT.* Lauresh. 5,31 p. 374 omnia contusa -iori cribello, infusa in aqua *eqs. al. ANTIDOT.* Augiens. p. 65,18 olei sext. XXV, cyperu lib. I, ennule lib. I . . . tundis et -o cribello cribras *eqs. adde (in loco corrupto, ut vid.): ANTI-DOT.* Sangall. p. 96,1 haec sunt, que primo infundi debes et tere -o in aqua *eqs. b* *natur.: a in univ.: TRACT.* de aegr. cur. p. 369,1 accipe calcem vivam et lava eam in aqua . . . , calcem . . . c-um remove. URSO element. 2 p. 44,9 terra . . . resistens sua -a corpulentia. ALBERT. M. veget. 2,40 quarum (*digestionum*) prima separat terrestre -um. *saepius. v. et p. 838,33. β* *spectat ad liquida, vapores sim. fere i. q. densus, spissus – etwa: dicht, dick(flüssig), zäh: ALFAN.* premn. phys. 4,7 p. 60 ut ex his (*sc. humoribus*), quae magis sunt terrestria et -iora (PG 40, 609^A παχυμερεστέρων), firmiora fierent membra. CONSTANT. AFRIC. coit. 4,16 frigidum . . . reddit semen spissum et -um. IOH. S. PAUL. diaet. 550 vinum . . . terrestre et -um. TRACT. de aegr. cur. p. 143,13 fit *scotomia* ex c-o sanguine. MAURUS urin. I p. 15,43 flegma vitreum . . . -um et globosum, unde et ipsa (*urina*) -a et globosa. URSO element. 6,6 p. 185,21 res dulcis utpote in -am fumositatem resoluta . . . inflativa existit. ALBERT. M. veget. 6,67 cinamomum liquefacit h u m i d i t a t e m -am oculi (*l. 52 p. 836,42.43*). animal. 1,463 quando repletur *virga viri* ventositate -a forti. *saepius. adde de calore: ALBERT.* M. veget. 4,152 calorem . . . -um voco, qui est in humiditate -a et pingui viscosa, quae fortiter retinet calorem. **2** *translate: a perspicuus, simplex – klar, einfach, simpel: AMALAR.* off. 1 praef. 3 qui claro lumine pollent . . . , his proponitur subtilissima res et dignissima; qui aliquo nevo peccatorum fuscantur, his -ior et manifestior a . . . aequissimo Deo . . . ; mihi peccatori -a res data est . . . ad indagandum . . . , quae pene omnibus rusticis nota est. 2,16,2 locutio . . . ad populum . . . debet esse tamque -a, ut intellegi valeat a populo. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 44,27 scholaris duorum annorum hoc scit, ita est puerile . . . et ita -um, rude et inferius. **b** *agrestis, incultus – roh, ungehobelt, plump: FUND.* Heinrichow. 1 p. 60,11 duxit *Bogvalus* uxorem . . . rusticam, -am et per omnia ineptam. SALIMB. chron. p. 29,10 incurrimus verba inculta et rudia et -a et superflua. p. 186,30 habuit *Marcus evangelista* . . . stilum rudem et gramaticam -am atque silvestrem. p. 518,12 -us homo, id est hebes et rudis, fuit *Guilielmus episcopus. c* *vagus – unbestimmt, allgemein: v. p. 838,60.*

II subst.: A *masc. i. q. denarius crassus – Dickpfennig, Groschen (de re v. p. 836,1): CHART.* Sil. D II 433 (a. 1240) assignavit *scultetus* censum perpetuum undecim marcarum et sedecim -orum. ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,36sq. debet

recipere marescallus de qualibet logia mercati -um I; item a qualibet meretrice . . . -um I. RICHER. SENON. gest. 2,16 add. reditus . . . simul cum uno -o . . . persolvendo monete cursibilis . . . levabit *conservator*. ALBERT. MIL. temp. 282 p. 542,1sq. *al. B* *fem. i. q. charta conscripta, confecta – (ins Reine) geschriebene, ausgefertigte Urkunde (de re v. p. 831,71): HEINR.* WIRZ. cur. 224 istorum (*scriptorum*) labor est cartas grossare notatas et -as (c- *var. l.*) cameris restituissis suis. ORD. canc. pap. 4,4 nullus abbreviator, qui sit scriptor, notam in -am redigat, nisi *eqs.* 7,3 notarii . . . vel eorum abbreviatores . . . signare consueverunt omnes notas et -as provisionum. 9,7 privilegia communia . . . scripta in -a . . . portabantur ad papam. CHART. Mulh. Thur. 272 p. 110,17 cartam, quousque ponatur in -a, commitimus domino plebano. **C** *neutr.: 1* *crassum – das Dicke: ALFAN.* premn. phys. 8,12 p. 83 communia . . . sunt tactus et visus haec: . . . siccum et humidum, -um (PG 40,652^C παχύ) et tenue *eqs.* ALBERT. M. veget. 4,113 materia (*sc. spinarum*) . . . incipit superius a gracili . . . et inferius semper procedit ad -ius. **2** *res magna – das Große: FRID.* II. IMP. art. ven. 1 p. 15,19 comedunt *anser* herbas et cetera c-a, que videre possunt in nocte cum lumine lune. *in imag.: AMALAR.* off. 4,30,9 ipsi (*electi*) pluunt -iora, quando narrant *eqs.* **3** *praecipua pars – Hauptteil: CHART.* Lamb. Leod. 524 p. 52,2 (a. 1252) quod . . . canonici -um prebendarum suarum percipiant. **4** *annona q. d. -a – großes Getreide, große Getreidesorten (de re v. p. 836,35): CHART.* Ticin. 133 p. 121,16 (a. 1268) debent (*sc. Iohannes et ceteri*) dare . . . somas tres blave . . . , videlicet -um ad medium agus-tu-m, <et> millium et <an>-icum ad sanctum Michaellem. **5** *materia rudis, spissa – grobe, dicke Substanz: URSO* element. 3,4 p. 72,6 cum . . . inimica, -a et nociva debilis appetat stomachus infectus. qual. 314 dum per condemnationem igneae partes et subtiles aerae atque aquosae transeunt in -a et terrestria, substantia -a efficitur. **6** *?magnitudo – ?Größe: RUODLIEB* V 123 in . . . modum pise per cuprea vascula funde (*sc. urinam lyncis*) maiorisve nucis ad -um fundito vasis. **7** *locut. ad -um, in -o sensu adv.: a in massa – 'en gros': ACTA* imp. Winkelm. I 786 p. 614,33 (a. 1231) si ad -um vendatur *sal.* RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183, 10 (chart.) venditibus vinum, sive ad minutum sive ad c-um, nichil requiritur. CHART. Rhen. med. III 932 p. 700,26 veniens in curru, si vendiderit per minutas mensuras salem, solvet de maldro II denarios, in -o nichil. TRAD. Weiss. app. 8 p. 330,36 (dipl.) quod abbas et conventus . . . vina . . . summam pariter et in -o per dolea vendere debeant. *al. b* *in universum – im ganzen, insgesamt: CHART.* Lamb. Leod. 360 (a. 1243) recognoverunt *scabini* . . . villam . . . ad ipsam (*ecclesiam*) pertinere in fundo et cumblio, in alto et basso, in minuto et -o. **c** *generaliter – im allgemeinen: ALBERT.* M. eth. II 2,2,2 p. 172^a,37 qualiter . . . hoc erit, quod virtus sit talis habitus, iam quidem diximus in -o. miss. 2,9,12 p. 66^b,22 sic . . . in -o expositum est symbolum apostolorum. *ibid. al.*

*adv. grosse vel *grossiter. -um in modum – grob: 1* *proprie: RECEPT.* Lauresh. 5,34 olei . . . , scoinuanti . . . , trifolii seminis . . . : haec tundes -r *eqs.* CYMBALA VIII 10 -issime tornans spissitudinem ad libitum *eqs.* **2** *translate: ALBERT.* M. nat. bon. 71 moraliter . . . procedentes et -e . . . quattuor annotabimus paragraphos. eth. II 1,4,3 p. 53^a,10 oportet -e (*p. 109^a,20 παχυλώς*) et figuraliter veritatem ostendere. p. 53^a,13 -e . . . dicimus per similitudines, quod intendimus, sicut fere omnes scripserunt, qui de moribus egerunt . . . ; talis enim -a est et non pura ostensio veritatis. metaph. 11,2,37 p. 529,7 illi, qui -ius' (*sed cf. p. 1075^a,26 παυλώς*) circa hanc materiam loquuntur.

grosula sim. v. glossula.

***grotta** (grutta, grotta), -ae f. (*ital. grotta a crypta; cf. Stotz, Handb. 1, IV § 21.5*) **1** *strictius i. q. specus, hypogaeum – Grotte, Kellergewölbe: DIPL.* Heindr. II. 425 p. 539, 30 confirmamus . . . casam unam cum -a infra burgum sancti Fridiani. DIPL. Constantiae 11 p. 39,21sq. ceperunt *senes homines* designare . . . divisas . . . incipientes ab itinere, quod venit a grutta de Musca, . . . et relicta via ipsa ascenderunt per semitam unam subts gruttam Sancti Canonis *eqs. pro nom.*

[Staub]

propr.: PETR. CAS. (?) *chron.* 4,16 p. 484,26 *ecclesia sancti angeli, que dicitur ad Gruttam.* 2 *latius fort. i. q. refugium, munitio – viell.: geschützter, befestigter (Zufluchts-)Ort*: ANNAL. Ianuens. II p. 24,13 Pisani ... mercatores Ianue omnes ... bonis suis expoliari et de grotis et toto iudicatu Kalaris eiecerunt. *cf. crypta.*

grova v. *grus*.

***gruarius** (grava-, gruer-), -a, -um. (*grus*) 1 *adi. i. q. ad grues capiendas edoctus – zur Kranichjagd abgerichtet*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 24,20 quod falcones -erii ... iactentur et emittantur ad sedium gruum (4 p. 89,6. *ibid. al.*). 2 *subst. masc. i. q. falco ad grues capiendas edoctus – Kranichfalke*: LEX Ribv. 40,11 si quis werigeldum solvere coeperit, ... conmorsum -um (grav- *var. l.*) pro sex solid. tribuat. *fort. add. (ni ellipt.)*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 76,29 ad quot grues melius est iactare girofalcum novicium, qui incipit esse -erius. p. 101,32 si ... habeantur duo (*sc. falcones*) vel plures consentientes, qui debent volare et non sint -erii. p. 102,6 sicut fiebat de -erio prius et post ipsum de novicio. 6 p. 189,11 quod multi -erii et multi aironerii nimio amore loyri fiant ficticii.

***grucingarium** (grec-), -i n. (*an -us, -i m.?*) (*theod. vet. grūzing; v. Abd. Wb. IV. p. 470*) *cervisia e gruta confecta – Grützbier, 'Gruensing'*: NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 61,20 cum iam laetiores essent et gre-o (*gcingario, mero var. l.*) fortiori incaluisse Persae. *cf. *gruta.*

***gruellus**, -i m. (*grus*) *grus novella – Jungkranich*: FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 75,25 si de duabus (*sc. gruibus*) una est -us. p. 76,10 non debet falco discernere inter -um et grues. p. 112,11 poterit falco iactari ad grues ... et cum -o et sine -o. *ibid. al.*

***gruerius** v. **gruarius*.

gruinus, -a, -um. 1 *qui gruis est – vom Kranich stammend, Kranich-*: RECEPT. Laresh. 3,17 p. 250 ad gulę et cervicis dolorem: adipe anserino sive -o perunctus rem tollit. 2 *grui similis – kranichartig, -gleich*: GESTA ERN. duc. I 2,239 nec proderunt eis (*hostibus*) colla -a tam longa (2,241 iuvenes collis -is, nitidis et longis). 2,448 ipsi (*sc. milites*) ... -as facies et colla habebant sicut Gripienses. II p. 293,1 balatrones et hoc genus omne omnigenum ludi cantus genus ore -o grocitat. p. 298,1 hostes ... tela ... -e vocis strepitu super hospites imitebant. 3 *milium gruinum (milius gruinus) i. q. Lithospermum (officinale) L. – (Echter) Steinsamen, Steinhirse (cf. francog. vet. gromil [v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VI/2. p. 87]; cf. ThLL. VIII. p. 971,40)*: PS. HIPPOCR. sang. 14 apparuerit ipsa (*sc. urina*) sicut milius -us.

gruio v. *gruo*.

gruma, -ae f. (*grumus; cf. ital. grom(m)a; v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 56sq.*) *faex vini indurata – Weinstein*: FRAGM. med. falc. 113 si ... ad falconem carnes ... foris corpus adcreverit ... tolle -am de butte eqs. Staub

***grumula** (-mm-), -ae f. (*grumulus; v. ThLL. VI/2. p. 2338,115sq.*) *de congregatione liquoris i. q. congeries – Ansammlung*: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,208 cuius (*sc. angeli*) roriferæ subsidens -mmula dextrę *depositum fidei* (*i. Nicaeam*) nocuo subtraxerat igni. Mandrin

***gruncus** v. 2. **bruncus*.

grunda, -ae f. *abl. pl. -ibus: l.65. suggrunda, protectum – Dachvorsprung, Vordach, Wetterdach*: ACTA imp. Stumpf 205 p. 286,35 (a. 1197) ut in domo eorum ... construant (*sc. Bonacursus et fratres eius*) ... balatoria, -as et canalía ab omni parte, unde via esse videtur. *fort. huc spectat*: ACTA imp. Winkelm. I 36 p. 31,44 (a. 1210) monasterium ... in tutelam nostram ... recipimus et etiam ... lacum cum omnibus pagliaretibus, foveis, portibus, -ibus et aquarum de ... paludem. p. 32,14 ab occidente incipit ab Rium ... usque ad Tilium cum pagliaretibus, portibus, foveis et -arum, quantum aque dicti paludi se extendit.

***grundula** (cr-), -ae f. (*theod. vet. gruntila, grundila; cf. Abd. Wb. IV. p. 451*) *gobius – Gründling*: EKKH. IV. bened. II 68 sub cruce febre sine sit c-a cum capitone.

grunnio, -ivi, -ire. *script.*: gruni(o): CARM. de philom. 57

(*var. l.*). gruni(o): l.17. adde CARM. de philom. 57 (*var. l.*). *pendet: praep. adversus: l.22. acc. c. inf.: l.24. partic. praes. usu subst.: l.5.13.22.*

1 *strictius i. q. sonum porci edere – grunzen*: UNIBOS 179,2 it cum porcinis gregibus sonoris -entium subulcus. 212,2 motus marini personant, -ire porcos estimant. EKKH. IV. cas. 41 p. 92,25 cum ... interea suis vocem -entis mixtam sentiret Notkerus, intellexit temptatorem. CARM. Bur. 132,3^b,13 sus ... -it. *al. in imag. et per compar.*: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,15 adversus regulam ... garriens ac velut caenosa sues -ens Agrestius. FORM. Senon. II add. 4,20 -it (*sc. canis, i. falsator*) post talone (*v. comm. ed. p. 200*). THIETM. chron. 1,13 in primo galli cantu ... sonitus ... -encium more auditur immensus. VITA Bard. 22 p. 338,37 immunis fuit eorum, qui ad hominum intuitum runcantes sive -entes sibi tantum vacant solitarii. BENZO ad Heinr. IV. 1,37 ille (*athleta mutus*) transfixus nimio dolore muciendo, gruniendo prorupit in verba: 'eqs.' GERHON. psalm. 37 p. 608,19 prae luxuria et stultitia -vi ut porcus immundus. 2 *latius i. q. quasi porcina voce loqui, dicere, fremere – sich (grunzend) äußern, knurren, brummen, nörgeln*: IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,24 adversus sanctam doctrinam -entes suis studet rex redarguere responsis. CONC. Karol. A 19^D p. 137,14 qui (*sc. haeretici*) eum (*sc. Christum*) adoptivum impio -unt ore. HERBORD. Ott. 3,22 p. 185,11 hic aliquis -et malivolis auditor.

grunnitus (gruni-), -us m. *script. grin-: l.44.* 1 *sonus porci – das Grunzen: a strictius de animalibus*: HRABAN. hom. I 42 p. 79^B sues vestrae potentiores angelis ... sunt, ut grunitu suo ipsi indigeant? ABBO SANGERM. bell. 1,631 -us ... silvas scindebat aprorum. PETR. CRASS. def. 4 p. 438,36 porcorum -um elephantum timere leguntur. *al. 2 latius de hominibus, daemone sim. (pro voce terroris: l.39)*: UFFING. Ida 1,17 demon atrocissimus ... ephebum ... horrendis agitationibus et grunitibus vexavit. THEOD. TREV. mirac. Celsi 5 coepit puer ... ex tremulo pectusculo quemdam -um emittere. EKKH. IV. cas. 41 p. 94,9 voces suas anteriores altius gannitu edidit daemon et -u. 54 p. 120,18 sibilis et quasi -u horrido satellitibus, quid velint, insinuant principes. DONIZO Mathild. 2,358 talem -um portat nunc hic inimicus. *al. in imag.*: EPIST. Ratisb. 6 p. 292,33 si ... latratus in compositorum verborum, -us contumeliae, gymnasium inhonestatis destrueretur. 2 *vagitus, gannitus, pipulum – das Winseln, Piepen*: BERTH. Ratisb. serm. exc. p. 68,1 habet vespertilio corpus ut mus, pilosum caput, dentes et gri-um ut catulus. ALBERT. M. animal. 23,142 imitatur vespertilio voce exili grunitum et latratum canum.

grunnum, -i n. *rostrum porci – Schweineschnauze, -rüssel*: IONAS BOB. Columb. 2,22 p. 278,20 vidit speciem apri magni ... more cenosae suis cibos -o ventilare.

***grunthura**, -ae f. (*theod. vet. inf. grunthûre; cf. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 180*) *census, conductio – (Grund-)Pacht, Steuer, 'Grundheuer'*: CHART. Hamb. 777 (a. 1279) Ludolfus ... comparavit -am in Elsencope ... iure hereditario libere possidendam.

***gruntvura** (-vûra), -ae f. (*theod. vet. grunt et wuorî; v. et Schweizerisches Idiotikon. XVI/211. 2004. p. 1076sq. s. v. wuer*) *moles – Grundbau (im Wasser), Wehr, Damm, 'Grundwuh'*: CHART. Bern. III 9 p. 8,23 (a. 1271) per descensum fundi ... in lacum usque ad -uram laci inferioris. p. 8,38 infra contigua loca, scilicet piscipulam et -am laci, nil debet ... edificari.

1. **gruo**, -ere. *form.*: grur(o): l.65. *coniug. IV.*: l.65.67. *de voce gruis i. q. vociferari, clamare – rufen, schreien*: ODO MAGDEB. Ern. 5,70 tumultum auribus accipiunt Ernestus et comes horrende vocis habentis cum gruibus genus in latis -ientibus arvis. CARM. Bur. 132,2^b,15 grus ... -rit. *per compar.*: GESTA ERN. duc. I 2,277 cuncti ... elingues fuere, quia non humanum loqui, sed more avium -ire tantum noverant.

[2. **gruo** v. genero. *adde ad p. 658,5*: CHART. Westph. IV 1423 nomina, ne prolixitatem -rent (*ci., gruerent ed.*), subticentur (*cf. CHART. Turic. 1268 p. 348,28 nomina, ne fastidium -rent, sunt ommissa*).]

grus (crus), *gen. gruis (grugis [crugis]) f. vel (p. 841,16.18)*

[Staub]

grua (crova, gro(v)a, gruva), -ae f. *vel* (l. 15. 18. 19. 20) **gruus** (cruvus, ?garius, grivus, gruius, gruvus), -i m. *form.*: *sing.*: *nom.* gruis: l. 19. ?*gen.* gris: l. 10. *indecl.*: -e: l. 15. 21. -i: l. 15. 21. -o: l. 15. -a: l. 18. *plur. gen.* -ium: l. 11.

animal gruini generis, γέγραυος – (gemeiner) *Kranich* (*Grus grus*): 1 *in univ.*: CARM. Paul. diac. app. I 7,7 si tibi non oculus nox atra pro -e (c- a. corr. f) claudat, fercula carpe ... , dulcis amice, -is. WANDALB. mens. 59 aerias ... -es campis residere ... cernimus. PETR. Cas. (?) chron. 4,41 oculi eius (*re-gis*) ut faces ardentes et unguis eius sicut gris. ODO MAGDEB. Ern. 7,172 his (*Pygmaeis*) -ium sunt ova cibus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 114,16 genera ... -um ... mordent. ALBERT. M. animal. 8,74 -es (p. 615^b, 16 γέγραυοι) ... acri pugna aliquando pugnant ad invicem. *persaepe*. *iur.*: LEX Sal. Merov. 7,7 (rec. C) si quis -gem (-em, -ge var. l.; LEX Sal. Pipp. 7,7 -i [grivo, -em, -gem var. l.]. LEX Sal. Karol. 7,6 -am [-em K65]) aut cice-num domesticum furaverit. EDICT. Roth. 317 si quis acceptore, grova (groa, crova, -vam, -a, -em, garios var. l.) aut cicino do-mestico alieno intrigaverit *eqs.* PACTUS Alam. 26,1 si -is (-ius, -us, cruvus var. l.) fuerit involata (involatus var. l.) aut occisa. 26,5 si -gem (-em, -am, -e, -ge, cruge, -i var. l.) mordit *accipi-ter*. al. 2 *spectat ad effigiem*: CATAL. thes. Germ. 45,59 (a. 1249/51) erant due -es argenteae concave, que solebant poni iuxta altare *eqs.* 45,61 erant ... -es tante magnitudinis cuius vive. 3 *spectat ad animalia fabulosa*: GESTA Ern. duc. I 2,195 quod ... ab humeris supra erat in collis et capitibus, -es prorsus exhibebat. II p. 290,8 binas habuit *rex* formas, unam ... hominis, alteram ... -is. 4 *in cognomine*: CHART. Hamb. 707 p. 581,26 (a. 1266) testibus presentibus ... consulibus et burgensibus de Hammenburg Leone, Willekino dicto *Grus eqs.* 779 testes ... sunt ... Hermannus dictus Vorrat, Hermannus dictus *Grus eqs.* 5 -s minor i. q. *Anthropoides virgo* – *Jung-fernkranich*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 9,20 sunt quedam (*sc. aves*), que diligunt manere quasi equaliter in aquis et terris, ut genera -um, maiorum scilicet et minorum. p. 38,10 species ... -um maiorum et species -um minorum potentiores sunt sustinere ventos (cf. 4 p. 65,105sq.).

***gruta** (gruzza), -ae f. (-um, -i n.: l. 58) (*theod. vet. inf.* grūt, grūte [v. *Mittelniederdt. Handwb.* III/1. p. 182; *theod. vet.* grūz [v. *Abd. Wb.* IV. p. 470 et G. F. Benecke, W. Mül-ler, *Mittelhochdt. Wb.* I. 1854. p. 578; de re v. *LexMA.* II. p. 136 et *Dt. Rechtswb.* IV. p. 1226sq.). *script. et form.*: -tta: l. 48. *acc. sg.*: -em: l. 64. *scrutum*: l. 58.

1 *condimentum cervisiae* – *Bierwürze* (interdum fort. i. q. *cervisia* [e *gruta confecta*] – *Grutbier*, e. g. l. 50. 52): CHART. Trud. (MGScript. X p. 445,36; a. 1055/82) adiecimus ... dimi-dium modium cervisiae de -a. REGISTR. abb. Werd. 3,17 Buno ... I mo. -tt., C ova, IV scutelas. GESTA Trud. cont. II 1,2 (add. in marg.) abbas confirmavit Reinero grutariorum ius, quod habet in mala -a, vulgariter appellata kaedgruyt. REGISTR. Teg. p. 246,24 VI metretas primiciarum, VI metr. leguminum, III metr. -zze. p. 247,2. al. CHART. Traiect. 1443 ut -am ... ad opus ... domus Theutonice ... necessarium gratis recipiant *fratres*. 1610 p. 359,14 de fermento ... , quod -a dicitur, pronuntiamus *eqs.* al. 2 *ius (-am) componendi* – *Braurecht* (interdum i. q. *tributum, vectigal, quod de cervisia* [e *gruta confecta*] *solvi-tur* – [*Grutbier*]-*Braustener*, e. g. l. 66): CHART. Mett. (MG Script. X p. 325,46; a. 1060) donavit *episcopus* ... scrutum eius-dem oppidi, hoc est potestatem ponere et deponere illum, qui materiam faceret, unde levarentur cervisiae, et de singulis cervi-siis, quae brasciarentur ... , sex picarios ad opus fratrum susci-pere. CHART. Traiect. 426 p. 382,34 haec propriis duximus ex-primenda vocabulis: ... novam decimam in Hollandia, curtem Valkenburge, -em in Traiecto *eqs.* CHART. Osn. III 590 p. 411,15 assignavit *comes* ... ius patronatus ecclesie de Renen cum eius attinentiis nec non -am ibidem et decimam in Node. CHART. Westph. III 1035 -a erit civium, et persolvent de ipsa ... quadraginta marcas. al. v. et p. 842,1.

***grutarius**, -i m. *qui fermentum cervisiae sive cervisiam componit* – (*Grut-*)*Bierhefner*, -*brauer*: RUD. TRUD. (?) gest. 9,22 -us villae nostrae Reynerus cum defuncta matre in illo offi-cio vellet heres fore. GESTA Trud. cont. I 12,15 p. 312,19 pre-

sente ... Reynero -o. II 1,3 require de ... gruta et de iure -i co-pias supra. al. GLOSS. III 378,41 St.-S. -us gruzere; sunt, qui pigmentarium eum appellant ... , alii ... eum magariarium vocant. v. et p. 841,49.

5 ***gruttillo** (gutt-), -are. (crocolare) *rostro crepitare* – *klap-pern*: CAES. HEIST. mirac. I 10,58 eum (*conventum*) ... cre-brius -ando (gutt- var. l.) circumvolantes omnes in admiratio-nem verterunt *ciconiae*.

1. ***grutta** v. *grota. 2. ***grutta** v. *gruta.

10 ***gruzza** v. *gruta. **gryllus** v. grillus.

gryps (grips), *gen.* -p(h)is (grippis, grif(f)is) m. (f.: l. 20. 41) *vel gryphus* (grif(f)us), -i m. (-a, -ae f.: l. 21. 22. 27. 35). (γρῦψ, γρῦφος) *script. et form.*: cr-: l. 22. griss(is): l. 25. grif-fi(us): l. 43. *nom. sg.* gryps (grips) *in schedulis nostris deest*; -p(h)es: l. 28. 45. *plur.*: *nom.* (?indecl.) -as (cf. AETHICUS *comm. ed. p. LXXXI*): l. 21. 35 (*dub.*). *gen.* -ium: l. 29. adde GESTA Ern. duc. II p. 314,15. *ibid.* al. *usu attrib.*: l. 35.

animal fabulosum quadrupes alatum – *Fabeltier, Greif* (cf. *LexMA.* IV. p. 1693sq.). 1 *gener.*: a *in univ.*: AETHICUS

20 67^b concremantur griphes, quae corruentes in ... lances ... in-ruunt. 105 grifas et serpentes ... invigilant. RHYTHM. 39,8,2 pullulat *India* ... griffas (crifas, grifas, griffes var. l.). LIUTPR. antap. 1,13 p. 16,6 basilisci, reguli vel rinocerotes seu gripes (grippes, griphes var. l.). MARB. RED. lap. 141 griphibus (gri-fibus, gripibus, griffibus, grissibus var. l.) eripiunt servantibus hos (*smaragdus*) Arimaspi. EUPOLEMIUS 1,321 ut si ... cele-res griphas ... atemetet gallus. GESTA Ern. duc. I 3,98 est ...

gripes ... animal pennatum et quadrupes. II p. 315,6 illi ... , qui in nidum grifium a grifibus transportati ... fuerant. *saepe*. *spectat ad effigiem*: AETHICUS 49 in similitudinem gripho-rum ... fusile simulacrum fabricavit *artifex*. THEOPH. sched.

30 3,78 p. 141,105sq. fiunt ... in cyphis ... vel scutellis in medio equites contra dracones ... vel grifes pugnantes ... , leones quoque simplices et grifes *eqs.*

b *pro nomine gentis* (*usu attri-b.*: l. 35): AETHICUS 31 griphas gentes (*sc. incolunt*) proxi-mam oceani partem. 53 Scithae et Griphes, Taracontas et Saxo-num genus inopinatissimum. c ungula -phis de cornu cuius-

35 dam animalis: RUODLIEB I 27 <pen>det ... a niveo sibimet gripis ungula collo. d de avi quadam rapaci, *vulture*:

40 CARM. var. II 10,2,17 cum ... tuum fuerit ... cadaber dirrup-tum ... , carnibus atque tuis satiatas ... gripes. Ps. AVIC. anim. 5,22 ova sunt ... de aquilis, de corvis, de anatis, de

griffio; nulla istorum intrant in magisterio. in alleg.: BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,5 immunda erat aquila, quae signat su-perbos in religione, immundus -phes, qui iracundos, accipiter,

45 qui *eqs.* 2 *alch. in nominibus ficticiis*: Ps. AVIC. anim. 1,8 capit. p. 26 quid sint ova nigrae galline, quid aquila, quid grif-fus. 1,8 p. 76 aquila et grifus sunt lapides nostri. ANON. epist. p. 391 coopertorium equi pallium nostrum album, et aequus

50 noster leo fortis, sub pallio coopertus, et super illud et illud griffus noster naturam gemmatam retinens. cf. *grifo. *Staub*

***guadagnum**, -i n. (cf. *ital.* guadagno [v. *Battaglia, Dizi-onario.* VII. p. 90sq.] ex orig. germ. [fort. *langob.* *waidan-jan]; cf. *Wartburg, Frz. etym. Wb.* XVII. p. 467^a) *lucrum*,

55 *fructus* – *Gewinn, Nutzen*: CHART. Carniol. I 7 p. 9,4 (a. 960) ut ... nullus Veneticus audeat ultra Pollam mancipia transpor-tare ... excepto ... pro tali causa, unde -um accrescat in patria. cf. *gaaneria, *wannagium.

***guadia** v. *guadium.

60 **guadimonium** v. vadimonium.

***guadio vel wadio** (uua-, vva-, vua-, ua-, va-), -avi, -atum, -are. (*guadium, *wadium) *script. et form.*: vagi(o): p. 843,

36. wado, vado(r): p. 843, 21. 22. 54. 55. 56. 844, 11. adde GO-DESC. SAXO gramm. 1 p. 378,3. al. *usu absol.*: p. 843, 12. 42.

65 48. 60; *medial.*: p. 843, 46. *depon.*: p. 843, 42. 54. 55. 56. 844, 11.

Iproprie: A *spectat ad wadium q. d. tradendum* (de re v. p. 844, 31): 1 *wadio tradito confirmare* – *durch die Über-gabe einer 'Wette' bekräftigen*: CAPIT. reg. Franc. 40,13 ut

omnia, quae w-are (w-ari var. l.) debent, iuxta quod in lege continet, ... rewadiata fiant (*item* LEG. Lang. p. 510^a, 39).

141,15 quod (*debitum*) ad opus nostrum fuerit rewadiatum (uu-tum var. l.; *item* LEG. Lang. p. 538^a, 35). DIPL. Karoli III.

[Niederer]

25 p. 42,12 omnia . . . inter nos hactum et w-tum est. 2 *wadio tradito fidem praestare, munire (contra) – durch die Übergabe einer 'Wette' Gewähr leisten (gegen):* CHART. Turic. 212 p. 103,24 (a. 968) reddidit comes . . . clericis . . . proprietatem et w-vit iniquitatem. 3 *wadio tradito se obligare, spondere – (sich) durch die Übergabe einer 'Wette' verpflichten (zu), geloben:* CHART. Ital. Ficker 8 p. 11,41 (a. 814) g-verunt (sc. partes litigantes) inter se ipsi, . . . ut eqs. (sim. CAPIT. reg. Franc. 214,2). TRAD. Frising. 351 Huuezzi censum de ipsa ecclesia redditurum w-vit in manus . . . episcopi. CONC. Saxon. I 8^B,3 nullus ab initio quadragesimę usque ad octavam pasche w-are nec ad mallum cogatur ire, nisi eqs. LEG. Lang. p. 315^a, 45 Petre, te appellat Martinus, quod . . . de torto :: vis ei adardire? :: volo :: w-ate pugnam! (sim. p. 433^a,36 v-ate pugnam). COD. Wang. Trident. 48 p. 631,22 episcopus w-vit (v- var. l.) dare . . . comiti XLIII marcas argenti. *saepe*. B *spectat ad pignus ponendum vel capiendum*: 1 *pignori dare, oppignorare – als Pfand, Sicherheit, Bürgschaft geben, hinterlegen, verpflichten:* CHART. Bund. 96 p. 79,31 (a. 920) Cozoldus . . . cum advocato suo concedidit se, et . . . dublam terram et simblem . . . advocatus wadasset. CHART. Epternac. 201 p. 331,7 quicquid ibi (sc. in placitis) fuerat vadatum et depositum, . . . iuxta suę avaricię constituerunt *advocati* commodum. CHART. Brand. A XIV 18 p. 14,21 manum suam v-bit reus, quam si redimere voluerit, pro ea dabit viginti talenta. 2 *pignori accipere – zum Pfand, als Sicherheit nehmen:* CHART. Salem. 563 (epist. papae a. 1277) bona monasterii . . . temeritate propria v-are . . . presumunt nonnulli clerici et laici (item CHART. Sangall. A 1005. sim. ORD. canc. pap. 3,9,16 ne aliqui . . . bona ipsorum [religiosorum] pignorare presumant nec etiam v-are). 3 *pignore cogere, obsidem retinere – pfänden, als Geisel nehmen:* CHART. march. Misn. II 372 p. 259,27 (a. 1156/70) eum (sc. emptorem pretium non solventem) v-bunt (ed., v-bant cod.; sc. venditores) et ad solvendi inducias nichil ultra XIV noctes administrabunt. CHART. Laus. 610 p. 503,31 non debebant (sc. qui arbores absciderent) vagiari nisi pallio vel securi vel viogio, uno scilicet vagio. CHART. Bern. II 281 p. 305,11 si quis pro iure suo aliquem v-are voluerit eqs. al. CHART. select. Keutgen 412 nullus de parte nostra vel eorum debet alterum v-are, nisi qui suus fuerit debitor et fideiussor. ?*depon. usu absol.*: CHART. Culm. 37^a p. 25,4 (a. 1255) non solventes . . . penam incurrent, et pro . . . pena ista scultetus . . . poterit v-ari. 4 *satisfadere, vadimonium promittere – Sicherheit geben, sich durch eine Bürgschaft verpflichten (usu absol. vel medial.):* CHART. Stir. I 554 p. 525,32 (a. 1174) pro subiectis . . . marchis abbatu u-ari fecimus, pro quibus . . . prepositus fideiussor est constitutus, ita ut eqs. CHART. select. Keutgen 148,2 si aliquis in pretorio . . . archiepiscopi v-verit manifeste, iudex . . . suum vadium poterit in iudicio . . . comprobare. C *spectat ad multam*: 1 (pro poena) luere, solvere – (als Strafe) zahlen, entrichten: FORM. Pith. B 77 pro ipsa causa vu-vit solidos tantos. LEX fam. Worm. 13 ut, si quis figilinus homo . . . rem . . . ad iniustitiam patrauerit, ad bannum episcopi quinque solidos . . . v-etur (vadetur var. l.) eqs. (sim. 20). CHRON. Bened. II 7 p. 231,21 pro banno vadatus est (sc. filius ducis) solidos XL . . . iudici. p. 231,25 Ario vadatus est abbati solidos XII. CHART. civ. Hild. 209,1 cum advocatus aliquem citat et ille venire contempnit, ipse v-bit prima vice VI denarios eqs. al. absol. i. q. poenam luere – Strafgehalt zahlen: ACTA civ. Rost. A 1,204 p. 49 Heinricus . . . et Everardus vad*claverunt* pro incendio. 2 *multare – zu einer Geldstrafe verpflichten:* FLOD. hist. 4,19 pro quo facinore (sc. pervasione castelli) vadatus in hac sinodo centum libris argenti pacatur comes cum . . . episcopo (sim. anal. a. 924 p. 25,6). 3 ?*depon. i. q. satisfacere – Schadenersatz geben, Wiedergutmachung leisten:* LEX fam. Worm. 32 quod aut in macello publico aut in conventu concivium debitori v-tus sit supra dictum furtum. D *pro civitate impetranda solvere – als Bürgergeld zahlen:* p. 846,64. E *matrimonio iungere, uxorem ducere – (ver)heiraten, ehelichen:* ACTA imp. Winkelm. I 207 p. 185,3 (dipl. Frid. II.) potestatem . . . concedimus . . . mulieres viduas suis (sc. viris) g-andi (ed., g-ante cod.) vel dispensandi. CHART. Ital. Ficker 401 p. 416,3

si aliquis g-verit aliquam mulierem sine consensu . . . parentum. 458 p. 466,18 Pretus eam Bellinam v-vit et desponsavit. ROLAND. PATAV. chron. 6,5 p. 90,21 w-vit *Ecelinus* dompnam Beatricem. F *pignore certare – Wetten abschließen:* MIRAC. 5 Otton. Bamb. I 11 p. 913^b,29 omnibus desperantibus et . . . v-antibus, si umquam Romae quicquam proficeret eqs.

II *translate*: A ?*flagitare – ?fordern, heischen, 'wetten'* (cf. J. und W. Grimm, Dt. Wörterbuch. XIV/I.2. 1960. p. 961; usu depon.): GESTA Camer. 2,1 dissolutio . . . pavimenti . . . testabatur difficultatem periculi mortemque (sc. operarii a campanario lapsi) vicinam . . . vadabatur. B ?*offerre – ?als Opfer(gabe) niederlegen, darbringen:* HIST. mart. Trev. 31 eum (sc. caecum) fecit *presbyter* unum denarium censu annuali sanctis . . . persolvendum . . . super unum v-are sarcophagum. 15 cf. *rewadio, *wadiatio, *wadiatura, *wadimentum.

**guadium vel *wadium* (uua-, vva-, vua-, ua-, va-), -i n. (-us, -i m.: l. 60. p. 845,22. 846,68. 69. al.) vel **guadia vel *wadia* (uua-, va-), -ae f. (germ. *wadja; v. Wartburg. Frz. etym. Wb. XVII. p. 446^b et A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 175 sq.) script. et form.: evadi(a): l. 45. fa-: p. 846,48. adde CHART. Stir. III 207 p. 293,20. ga-: l. 71. p. 846,44. 46. abl. pl. gegis: p. 846,42. 43. uuaid-: p. 845,44. uuandi(um): p. 845, 21. (w)addi(um): l. 39. p. 846,39. (w)agi(um): p. 843,37. 846,1. 45. gaium: p. 846,46. form. indecl. -a: l. 37. 42. in schedulis nostris tantum in legibus Langobardorum (cf. F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 129sq.).

I *pignus – Pfand (fere usu publ., iur., canon.; usu communi: p. 846,22):* A *de re parvi pretii quae pro signo debiti solvendi, obligationis susceptae traditur ('Wette'), 'Haftungssymbol zur Begründung einer Personal- oder Sachhaftung für den Fall der Nichterfüllung einer Schuld';* cf. M. Spann, Der Haftungszugriff auf den Schuldner zwischen Personal- u. Vermögensvollstreckung. 2004. p. 86sq. et H. R. Hagemann, ZRGerm. 83. 1966. p. 15sq.). 1 in univ.: EDICT. Roth. 360 si quis alii w-a (uu-am, g-am, uu-um var. l.) et fideiussorem de sacramentum dederit. al. DIPL. Merov. I 137 p. 347,42 quod . . . Ermenoaldo abbati . . . vvadio pro olio milli quingentas (sic) liberas . . . pro Ansebertho episcopo ipsi Chaino abba ei commendassit eqs. LEG. Lang. p. 125,3 si quis dederit w-am (uu-, uu-a, u-um, g- var. l.) et eam recepere neglexerit eqs. CHART. Ticin. 93 p. 26,29 g-am dedit et omnia sua bona per pignus obligavit Sclavus (sim. 109. CHART. Bund. 861 p. 318,2 promiserunt Anricus et Everardus et ev-am dederunt eqs. [cf. F. Beyerle, ZRGerm. 74. 1957. p. 303sq.]). CHART. Tirol. notar. I 962 p. 492,30 unde . . . Leonhardus dedit w-am et promisit dare . . . Hainrico dictum argentum eqs. al. per compar.: VITA Landel. 6 (MGMer. VI p. 442,18; s. X.¹) ut superveniens dominus loci . . . silvamque suam eos (fratres) extirpantes inveniens, cappas eorum quasi pro v-o auferens abire inciperet. 2 *spectat ad multam solvendam:* LEX Baiuv. 2,14 qui contra legem fecit, componat, sicut lex habet, et donet uu-um comiti illo de fredo. LEX Franc. Cham. 16 qui suo w-o adhramivit, de suo omnia componat super noctes VII. GREG. CAT. chron. I p. 164,26 ut . . . Pando g-am cum suis daret ad partem palatii et componeret iuxta edicti paginam. *sae-pius*. fort. add. (ni spectat ad p. 846,33): CONC. Karol. A 37, 18 quod in quibusdam locis episcopi et comites ab incestuosis . . . w-os accipiant . . . et inter se pecuniam dividant (sim. app. B 18. app. C 91. al.). 3 *spectat ad causam in iudicio comprobendam:* CHART. Ital. Ficker 1 p. 1,30 (a. 776) g-am dedit Agio, ut, si non esset in constituto parati aut cum testibus suis . . . amitteret nobis (sc. duci) ipsas causas. CHART. Sangall. A II app. 15 p. 393,28 dedit Odalhardus w-um Folcroho misso, ut esset paratus . . . iustitiam faciendi. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,6 dedit Maurinus nobis (sc. abbati) w-a ad probandum per iudices aut per notitiam, qualiter eqs. p. 42,8 et nos dedimus eorum w-am de placito et de ipsa notitia eqs. al. fort. huc spectat: 70 CONST. Melf. 2,18 p. 321,27 deliberatoriis . . . indutiis . . . sublati . . . sed in continenti g-is (gaudiis, gadiis, guardiis var. l.) datis in civilibus iudiciis. 4 *spectat ad testimonium confir-*

[Niederer]

mandum: LEX Baiuv. 16,17 cum dextera manu tradat (sc. *ven-ditor*), cum sinistra porrigat w-um huic, qui de terra ipsa eum mallet per haec verba: 'ecce w-um tibi do eqs.' TRAD. Frising. 299 Helicho cum w-o respondit, quod non fuisset tradita (sc. *basilica*); accepto w-o Arn respondit eqs. 5 *spectat ad renun-tiandum rei postulatae*: TRAD. Frising. 227 p. 211,3 (a. 806) quod ... hereditatem amplius querere non debuissent *Engil-hardus et Hrocholfus* ... et dederunt w-um confirmationis (sim. 288). CHRON. Andag. 22 p. 57,14 ecclesie ... , quod su-um erat ... , publice recognovit *Godiscaldus* assurgensque The-oderico abbati iustitie v-um ei per manicam tunice sue porrexit eqs. 27 p. 85,8 v-um ... satisfactionis genu flexo porrexit. DIPL. Karoli M. 63^b p. 93,5 (interp. s. XII.) promisit *Dagaleih* se ulterius non intromissurum; pro inde ... iudicavimus suffi-cere v-um et obsidem ab ipso *Dagalego* suscipere ... , ne eqs. al. 6 *spectat ad promissionem aliquem non in ius vocandi*: LEX Alam. 3,1 roget (sc. *dominus*) sibi eum (sc. *servum fugi-tivum*) reddere et donet legitimo w-o, ut illa culpa ille servus cessa habeat. 7 *spectat ad traditionem vel redditionem bo-norum vel privilegiorum*: TRAD. Weiss. 143 (a. 745) quicquid mihi per uandio suo tradidit. FORM. Senon. I 50 res meas ... per meos w-os et andelantos ... tibi trado. TRAD. Frising. 328 tulit *Sigipaldus* w-um in manu sua et tradidit omnia iura. GREG. CAT. chron. I p. 169,10 ut ... *Ageris* partem ... mo-nasterii de ipsis rebus revestiret et g-am ... advocato daret. CHART. Tirol. 823 w-am in manus ... *Iohannis* ... dederunt (sc. *venditores*) ... ; cuius w-e Henço frater ... se fideiussorem constituit. saepe. *spectat ad traditionem post mortem tradi-toris exsequendam*: TRAD. Frising. 435^a (a. 820) quidam laicus ... suam ... propriam alodem ... in manus ... nepoti sui per w-a constituit, quatenus *Hittonem* episcopum de suis omnibus rebus potestative vestiret per ipsum w-um, sicut ei commenda-vit eqs. 8 *spectat ad censum solvendum*: TRAD. Frising. 338 p. 289,19 (a. 815) per w-um suum in manus ... episcopi pro censum ... decem argenti solidos franciscos dare constituit *ab-bas*. 9 *spectat ad pugnam iudicalem suscipiendam*: GIS-LEB. MONT. chron. 140 p. 211,6 datis ... in manu domini co-mitis v-is duelli ... duellum eis (*Roberto et Gerardo*) adiudi-catum est. *translate de certamine hiemis et aestatis*: CARM. var. Walther 1,24,4 quod occulte provocas (sc. *aestas*) ad stadi-um, spondeo (sc. *hiems*) nec inconsulte: meum ecce u-um! 10 *spectat ad fidem a vasallo iurandam*: ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 46,26 reddiderunt *Saxones* patriam per w-um (u-, VVaid-, uadimonium var. l.) omnes manibus eorum et spo-ponderunt se esse christianos. ANNAL. Mett. a. 754 p. 47,18 Heistulfus ... Pentapolim ... missis ... *Pippini* regis per v-um reddidit (cf. *Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 245 adn. 3*). B *de homine qui se ipsum loco pignoris in servitutem dat* (cf. *Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 319sq.*): CAPIT. reg. Franc. 20,19 si non habet (sc. *qui mancipia foris marca vendi-derit*) pretium, in w-o pro servo semetipsum comiti donet, us-que dum ipsum bannum solvat. 39,8 qui (*liber*) se loco w-i in alterius potestatem commiserit eqs. (sim. 41,3. 70,3. al.). C *de re certi pretii quae pignori ponitur* (cf. *Hoops, RGA 2XXIII. p. 6sqq.*): 1 *proprie*: a *spectat ad pignora creditori a debi-tore ponenda*: a *de rebus mobilibus* ('*Fabrnispfand*'): RE-GINO syn. caus. 1,37 notit. p. 22 si calicem aut patenam ... praesumat *presbyter* tabernario vel negotiatori in w-um dare (sim. 1,82 capit. p. 4. PONTIF. Rom.-Germ. 80,51 p. 288,7 in v-um dare). WOLFGER. itin. comput. 2,175 p. 90 pro potu et u-o VI sol. longos. 2,196 p. 91 pro u-is XI sol. breves. *ibid. saepe*. B *de rebus immobilibus, praediis, redditibus* sim. ('*Grundpfand*': de pignore elapso redemptionis tempore ad creditorem perveniente ['*Verfallspfand*']; cf. *H. Planitz, Das dt. Grundpfandrecht. 1936. p. 178sqq.*: l. 70. p. 846,1. al.; de pignore creditori fenus afferente ['*Nutzungspfand*']; cf. *op. cit. p. 185sqq.*: p. 846,3. al.): RUD. TRUD. gest. 1,12 p. 235,16 molendina in v-o posita morte preventus redimere non potuit *abbas*. CHART. scrin. Col. A I p. 209,2 posuerunt (sc. *debito-res*) in v-o domum et aream ... pro X marc-*is* ... per annum; si non solverint, isti (*creditores*) admittantur in proprietatem. CHART. Laus. 188 quam (sc. *redemptam*) terram et homines

dictus *Vuulelmus* ... habebat in vuagio pro XII libris. LUDOLF. summ. 5,1^c p. 381,7 que (*molendinum et praedium*) habet *cre-ditor* in v-o tali pacto, quod ad unum quinquennium totum il-lius molendini et predii emolumentum veniet ad manus eius. 5 *persaepe*. de *cistae w-o q. d.* ('*Kistenpfand*': cf. *op. cit.* [p. 845,64] p. 161): CHART. Mekl. add. 2699 (a. 1240/60) impig-noraverunt *Iohannes H. et Iohannes K.* Hencen Rufo hor-reum, fenum et aream ... ; arbitrati sunt illud (sc. *horreum etc.*) esse ciste v-um. de *pignore pro pignore dato* ('*Unterpfand*': cf. *op. cit.* [p. 845,49] p. 797): CHART. Eberb. 331 (a. 1258) cu-ria iuxta Merbodonem duos solidos (sc. *tenetur solvere*) ... ; dimidium ... iugerum vinee in Silberbach respondebit pro cu-ria iuxta Merbodonem nomine v-i, quod vulgariter dicitur un-derpant. b *spectat ad pignora a mercatoribus peregrinis collectoribus regis Angliae pro tributo posita* (cf. *H. Asaku-ra, World History of the Customs and Tariffs. 2003. p. 155*): CHART. Lub. I 329 p. 310,14 (a. 1271) omnia v-a mercatorum vestrorum de Lubeke sub collectoribus novi auxilii domini Ed-wardi posita eisdem mercatoribus deliberavi (sc. *Simon alder-mannus*) eqs. c *spectat ad pignus pro demonstratione opini-onis positum*: ALBERT. M. animal. 3,30 adeo certus erat *Gale-nus* venas oriri ab epate, ... quod ... de hoc v-um posuit pon-tifici cuidam ... , quod ... hoc demonstraret eqs. (cf. 3,41 po-suit pignus contra custodem altaris, quod daret ei multum au-rum, si probaret eqs.; ex *Avic. animal. 3 p. 5^v*). d *satisfatio* – ? *Bürgschaft*: p. 843,49. 2 *meton. de iure aliquid loco pig-noris retinendi*: CHART. Brixin. 152 p. 165,38 (a. 1267) Niger ... possessiones (sc. *canonicis pro praebenda recipienda tra-ditas*) ab omni impetitione ... defendere tenetur, alioquin ca-nonici super stipendio prebende v-um habebunt. 3 *translate*: YSENGRIMUS 6,532 non poteris (sc. *lupus*) redimi, plus num-mo pignus amatur, pes v-um nummi ... erit eqs.

II *multa, emendatio, poena – Straf-, Bußgeld, 'Gewette'* (cf. *H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Her-kunft in karoling. Königskunden. 1973. p. 103sqq. et HRG I. p. 1674 s. v. 'Gewette'*): A in univ.: DIPL. Ludow. Germ. 61 p. 84,20 ut nullus iudex publicus in homines ... potestatem ... habeat ... neque fideiussores illorum tollendo nec in uu-is (uuaddiis, waddis var. l.) aut publicis placitis aliquam districti-onem ... faciendo (sim. DIPL. Heinr. II. 64 p. 80,2 in uu-is aut freda. al.). DIPL. Karoli M. 202 p. 271,25 [interp.] quia ... tho-loneum de mercato et gegis ... confirmare deberemus (item DIPL. Loth. I. 3 p. 59,5 [interp.] de ... gegis. sim. DIPL. Karo-li M. 251 p. 357,6 [spur.] gadium). CHART. Heist. 7 pro exces-sibus wagiorum. ACTA imp. Böhmer 175 p. 162,6 ut ... nullum ... pedagium vel gaium ... occasione nundinarum requiratis (sc. *fideles imperatoris*). CHART. Sangall. A III app. 59 p. 750, 14 f-a fori ter in anno abbatis sunt (sim. CHART. Wirt. app. 18^B p. 394,34 v-a). saepius. B *indicator summa pecuniae solven-dae*: CHART. civ. Hild. 122 p. 63,11sq. (a. 1232) pro omni violentia manuum iniectione maius v-um erit quatuor solidi, ... minus v-um erit sex denarii. CHART. Hall. 224,3 suum (sc. *praefecti*) v-um, scilicet wettunge, sunt octo solidi. 224,23 sum-mum v-um, quod dicitur wette, sunt triginta solidi. al.

III *stipendium – Sold (usu plur.)*: CHART. march. Misn. II 568 (dipl. Philippi regis Franciae; a. 1191) volumus ... milites ... ad v-a nostra durante ipsorum cismarino servicio retinendos esse. GISLEB. MONT. chron. app. p. 342,28 si ... milites in ar-mis fuerint, habent procuracionem suam, id est v-a, ad modum aliorum militum commilitonum comitis.

IV *tributum pro civitate impetranda solvendum – An-zug(s)geld, Bürgergeld* (cf. *E. Haberkern, J. F. Wallach, Hilfswb. für Historiker. 21964. p. 43*): CHART. Biel. 4,3 (ante 1214) si recipitur (sc. *civis novus*), vadiabit quatuor solidos ... ; v-um in hunc modum relaxatur, si eqs. (cf. *B.-U. Hergemöl-ler, Quellen zur Verfassungsgesch. 2000. p. 247*).

V *obes – Geisel*: CAPIT. reg. Franc. 270,6 si de ipsa (sc. *in-iustitiarum*) pacificatione w-i ad nostram partem venerint eqs. 270,7 si w-i ad nostram partem exierint (cf. *op. cit.* [p. 844,19] p. 181). cf. *gageria, *wadicensus, *wadico.

guadium v. vadum. *guageria v. *gageria.

*guaita (wa-) vel *wacta (uua-, vua-), -ae f. (theod. vet.

[Niederer]

wahta; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 456^{bsq.} et A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 258^{sq.} script.: uuaita: DIPL. Heinr. IV. 287 p. 376,1. guet(a): l. 29. wagt(a): l. 14. adde REGISTR. Elnon. 3. *ibid.* al. wayt(a): l. 24. wat(a): l. 18. adde LEG. Lang. p. 586,18.

1 *proprie i. q. excubiae, vigilia* – (Nacht-)Wache, Wach-, Patrouillendienst (de re v. op. cit. [l. 2] p. 260): DIPL. Karoli M. 91 p. 132,19 de hoste publico ... et w-a vel pontos componendum ... homines ... si ... negligentes apparuerint eqs. LEX Franc. Cham. 36 si quis w-am (uu-a var. l.) aut wardam (uuar-da var. l.) dimiserit. CAPIT. reg. Franc. 132,1 quod (sc. excubias) usitato vocabulo w-as dicunt. REGISTR. Elnon. 2 faciunt mansi wagtas. CAES. PRUM. gloss. p. 164⁸ vu-as facere est, postquam eqs. GREG. CAT. chron. II p. 43,15 perficiant homines abbatis ... omnia ... de g-a et labore ad ipsum castellum. COD. Wang. Trident. 31 p. 591,11 hominibus ... in ... castro ... waitas (B1 p. corr., watas A) facientibus. saepius. v. et p. 851,55. 2 *meton.*: a custos, vigil – (Nacht-)Wächter: CAPIT. reg. Franc. 32,27 casae nostrae indesinenter foca et w-as habeant. COD. Wang. Trident. 156 p. 865,13 (a. 1188) waitis Formeiani dabantur due pecie eqs. cf. p. 852,41. in cognomento: COD. Wang. Trident. 246 p. 1077,16 (a. 1266) presentibus ... Bonaventura, ... Belebono, cui dicitur a Waytis eqs. b tributum pro vigilia solvendum – anstelle eines Wachdienstes zu leistende Geldzahlung (cf. DuC. IV. p. 122^B): CHART. Lamb. Leod. 48 p. 82,21 (a. 1158) reditus debitos ..., quod etiam ad g-am de Tuin pertinet, plenarie solvent fratres. p. 83,8 piscatorias et terras ad eas pertinentes et guetam castelli de Tuin ... in manu mea retinui (sc. episcopus). al. c vicus – Viertel, Straße: CHART. Ital. Ficker 119 (a. 1151) actum in g-a marchionis (cf. comm. p. 602). cf. *wacto, *scarawaita.

*gualdemanía vel *waldemannia (uua-), -ae f. (theod. vet. waltman) ?ambitus custodis silvae, forestis q. d. – ?Amtsbereich eines Försters, Forst (de re v. L. Söll, op. cit. [l. 51] p. 245 adn. 4): DIPL. Otton. I. 253 p. 362,16 donamus ... corticellam ... una cum ipsa silva ... et cum ipsa g-a, qui coniacet in Vico et in Policiano eqs. (inde DIPL. Otton. III. 217 p. 629,1 w-a. DIPL. Heinr. II. 436 p. 558,35 uu-a). cf. *waldemania.

*gualdus vel *waldus (uua-, vua-, va-), -i m. (-um, -i n., -a, -ae f.) (langob. *wald, theod. vet. wald, walt; cf. H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karoling. Königsurkunden. 1973. p. 625^{sq.}) script. et form.: -dius: p. 848,6. valdr(us): l. 60. acc. sg.: -a: l. 63,70,71. -u: l. 68. acc. pl. -dora (cf. Stotz, Handb. 4, VIII § 47.4): l. 55.

1 saltus (regalis, privatus), terra (regalis, privata culta vel inculta), forestis q. d. – (königlicher, privater) (Bann-)Wald, (königliches, privates Nutz-, Od-)Land, Forst (de re v. L. Söll, Die Bezeichnungen für den Wald in den roman. Sprachen. 1967. p. 224 adn. 6 et p. 245^{sq.}): a in univ.: DIPL. Karoli M. 111 p. 157,12 qualiter ... Hildebrandus dux g-um ad ... monasterium tradidisset. 131 p. 181,33^{sq.} ut ecclesias duas ... una cum ... w-ora, terris, silvis, pratis, pascois, saltora ... confirmare deberemus. CHART. Rhen. med. I 51 p. 57,14 qualiter ... quendam uu-um ibidem confirmasset Pippinus. DIPL. Karolom. (II.) 4 p. 290,23 cum aquis, pascuis, pratis ad id g-um (sc. Cornie) pertinentibus. DIPL. Karoli III. 184 p. 308,35 (spur.) cum v-ris, terris cultis et incultis eqs. pro nomine loci (cf. A. A. Settia, Nelle foreste del Re [in: Vercelli nel secolo XII]. 2005. p. 357 adn. 15): DIPL. Otton. III. 323 p. 749,38 derunt ... Orco, vallem Cledi, W-a (Vu-am var. l.; inde DIPL. Conr. II. 147 p. 199,17 curtem regiam, quam Orcum nominant, cum tota silva W-a. DIPL. Heinr. III. 328 p. 450,8). b in descriptione terminorum: DIPL. Karolom. (II.) 21 p. 315,32 habens (sc. terra) fines ab ortu solis ipsum g-um Susinate eqs. DIPL. Otton. I. 245^a p. 352,1 decurrit via ipsas terras et w-u ... monasterii eqs. DIPL. Heinr. II. 305 p. 380,27^{sq.} fossa Bolbotesco ... per transversum Amalonem et per transversum w-a (v-a var. l.) usque Vuarina superiorem eqs. al. spectat ad ius: PETR. CAS. chron. 4,97 p. 557,18 de relaxatione quinquaginta

tarenorum de g-o et de portu molendini. 2 ?silva (communis, publica) – ?(Gemeinde-)Wald (de re v. op. cit. [p. 847,51] p. 224): GREG. CAT. chron. I p. 154,2 dedit dux licentiam, ut ... decem turme iumentorum ... monasterii ... pabulent cum publicis iumentis ... in g-o Ascle et in Rivo Curvo et in Monte Calvo, sicuti fines eorum <ad ipsum> g-ium pertinent (cf. Codice diplomatico longobardo 18 [ed. C. Brühl. 1981. p. 53, 27] ad ipsum g-um [g-ium cod.]). p. 155,2 ut decem turme iumentorum pabulent ... cum iumentis publicis ... ubiubi per g-os publicos. CHART. Bund. 498 p. 13,305^{sq.} qui (lapis) est ... ad intratam g-i eqs. cf. *waltmarc(h)a.

*Gualidicus, -a, -um. (Gualo et dicus) a Gualone prolatus, qui Gualonis est – von Gualo vorgeführt, Gualonisch: WIBALD. epist. 167 p. 283,11 argutias et sophisticas conclusiunculas, quas -as a Gualone quodam vocant, nec exercebis (sc. Manegoldus) superbe nec contemnes (cf. J. Ziolkowski, Journal of Medieval Latin. 3. 1993. p. 10 et T. Ricklin, Der Traum der Philosophie im 12. Jh. 1998. p. 139^{sq.}).

*gualker(i)a vel *walcheria, -ae f. (ital. gualchiera ex gualcare [v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 99]; cf. *walcare ex theod. vet. walken [v. Stotz, Handb. 1, III § 22.3]) fullonium – Walkmühle: DIPL. Frid. I. 406 p. 285,34 (interp.) quicquid iuris habet abbas in g-iis ... et in molendinis. ACTA imp. Winkelm. I 35 p. 30,34 ut aquam de flumine ... ad molendina et w-as suas possit abbas ... derivare. 47 p. 43,26 molendina ... et g-ras ... ab omnibus exactionibus libera reddimus (sc. Otto IV.). cf. *walcarius, 1. *walco.

*quanto vel *wanto (uua-), -onis vel *quantus vel *wantus (uua-, vua-, ua-), -i m. (wanta, -ae f.: l. 53. p. 849,7; wantum, -i n.: l. 44) (franc. inf. vet. *want; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 507 et Stotz, Handb. 1, III § 12.13) script.: ma-: l. 56. ga-: l. 39. p. 849,10. gwa-: DIPL. Conr. III. 96 p. 172,25. gra(u)vat(o): l. 72. form. acc. pl. wantes: l. 39. adde FORM. Sangall. II 15 p. 405,32.

tegmentum manuum, manica, digitale – (Faust-, Finger-)Handschuh (cf. B. Schweineköper, Der Handschuh im Recht. 1981. p. 115^{sq.}): 1 gener.: a in univ.: IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,14 quos (sc. tegumenta manuum) Galli w-os (wantes, w-ones, gantos var. l.) vocant. CONC. Aquisgr. I 19 (Corp. Consuet. Monast. I p. 436,8) uu-os in aestate et multifas birbicina in hiaemae ... dentur (sim. CAPIT. reg. Franc. 170,22 w-os. ADALH. brev. Corb. 9 p. 371,11 u-os [uu-os var. l.]). FROUM. epist. 37 ut mittatis (sc. Pabo) mihi duos vu-os hispidos. CONSUE. Vird. 40 dabit custos vestiarii ex lino w-a et pedules. al. de reliquiis: DEDIC. Mett. (MGScript. XXIV p. 549,8; s. XI/XIII.) de dalmatica sancti Eucherii, ... de w-o sancti Andree apostoli eqs. b de vestimento militari: WALTHARIUS 1426 quorum (cervorum) de corio w-is ... fruarius eqs. 2 liturg. (cf. op. cit. p. 265^{sq.}): HARIULF. chron. 3,3 p. 88,27 (chart.) w-i castanei auro parati II, linee II. VITA Ioh. Gualb. 2 (MGScript. XXX p. 1105,43) ut in sollempnitatibus missarum ... abbas cum pastoralis virga sandaliis et mitra utatur et g-is. CATAL. thes. Germ. 59,4 VI w-e ad missam. 3 publ. et iur.: a de insigni regali (cf. op. cit. p. 405^{q.}): CHRON. Noval. 3,32 coronam auream erat Karolus Magnus coronatus sceptrum cum m-onibus (sic) indutis tenens in manibus. VITA Karoli M. 2,16 sanctarum suscipiens emissionem spinarum in chirothecam suam dexteram, que vulgari sermone dicitur g-us, inclusit (sim. 2,17 p. 58,32. al. RICHER. SENON. gest. 2,6 p. 272,50 quos [sc. coronae spineae] flores imperator in w-o suo colligans secum apportavit). b de signo muneris, officii: a spectat ad bannum (cf. op. cit. p. 545^{q.}): LEG. Lang. p. 532^a, 57 per istum fustem et istum g-onem mitto omnes res de Martino in banno. CHART. Ital. Ficker 57 p. 83,3 per fustem et w-onem, quem sua manu tenebat, misit episcopus in bannum omnes res ipsius Alberti proprietatis. OTTO MOR. hist. p. 210,11 posuit ... imperator ... omnes civitates Longobarde ... in banno proiecto ibi coram omnibus g-o (sim. CONST. imp. II 452 p. 623,9). al. b spectat ad ius mercati tribuendum: DIPL. Frid. I. 478 p. 392,40 quod (mercaturum) eis (fratribus Babenbergensibus) ... Lotharius imperator tradiderat per gravatonem (corr. ex grauv-) publica donatione et privilegii sui

confirmatione (cf. op. cit. p. 56sq.). *γ spectat ad demonstrationem terminorum* (cf. op. cit. p. 63): SIGEH. Maxim. 15 (13) chirotheca, quam rustici w-um vocant, manu superducta, sicut voluit, demonstravit (sc. *circumductor terminos*). *c de signo vestiturae a venditore, donatore sim. factae* (cf. op. cit. p. 75sq.): CHART. Sangall. A 638 (a. 884) duas hobas ... cum sua w-a potestative tradidit *homo nobilis*. CHART. Ital. Ficker 34 p. 50,31 legitimam facio traditionem et vestituram per cultellum, fistucum notatum, w-onem et wasonem terre seu raram arboris eqs. (sim. CONST. imp. I 444 p. 655,13 g-onem [gavar. l.] et guuasionem terrae. *al. v. et p. 857,21sq.*). CHART. select. Keutgen 64^b p. 37,15 quod (*mercatum*) ... imperator tradiderat more solito per g-onem publica donatione. CHART. Tirol. 329 p. 163,25 per w-um, quem in manum suam accepit, investivit *Heinricus* ... episcopus ... de casale eqs. *d de signo sponsalium* (cf. op. cit. p. 90sq.): LEG. Lang. p. 333^a,54 per istam spatam et istum w-onem sponso tibi Mariam meam filiam (sim. p. 341^b,25). *e de manica ante pugnam iudicalem porrigenda vel proicienda (perverso more adhibita, ut vid.; cf. op. cit. p. 99)*: CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,49 (a. 1098) campio ... hominum de Vallibus iactavit pro maleficio, antequam inciperent pugnam, w-onem femineum variis coloribus distinctum super caput campionis ecclesiae; quod omnino leges vetant.

[guara v. 1. *wara: CHART. Hagenow. 189 p. 146,6.]
***guarandia** (ga-, guer-, -ren-, -ntia, -ncia) vel ***warandia** (wer-, -ren-, -ntia, -ncia, -dya), -ae f. (*francog. garantie* [cf. p. 853,29] et *theod. vet. (ge)were, theod. vet. inf. ware* [cf. p. 850,22,23; W. Foreste, *Niederdt. Wort. 9. 1969. p. 25*]) script. et form.: cua-: CHART. episc. Spir. 397 p. 361,26. cva-: CHART. Beron. 25. va-: CHART. Turic. 947 p. 32,21. vua-: CHART. Beron. 125 p. 170,32. giwa-: CHART. Salem. 578 p. 195,26. gewer-: CHART. Friburg. 117 p. 99,34. guwer-: CHART. Bern. III 57. gwa-, gwer-: l. 53,62. p. 850,38. adde CHART. episc. Spir. 378 p. 342,30. *al. gair-: p. 850,8. waer-: CHART. Salem. 322 p. 361,5. 330 p. 369,14. wanr-: CHART. Turic. 1613. wandari(a): CHART. Turic. 1724. garr-: p. 850,5. adde CHART. Lux. II 453. warr-: CHART. civ. Hild. 209,43sq. guerren-: CHART. Bern. III 214. garmti(a): CHART. Laus. 29. warenth(a): CHART. Basil. A I 345 p. 517,22. -ngi(a): l. 58. adde CHART. Port. 112. -d(a): l. 62. adde CHART. Argent. I 218. *al.**

1 fides, auctoritas, cautio, sponsio, securitas – Gewähr(leistung), Sicherheit, Sicherstellung, Bürgschaft, Garantie, 'Währschaft' (de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 635sq. s. v. 'Gewähr' et HRG I. p. 1658sq. s. v. 'Gewere'): *a spectat ad possessionem quietam: α in univ. de fide a venditore, donatore sim. praestanda*: CHART. Basil. A I 249 p. 384,11 (a. 1180) nos ... episcopi ecclesie Lucelensi warentiam ... prestare ... debemus. CHART. Lux. II 178 ga-am feret *Gerardus* et defensionem (CHART. Bern. II 59 garentiam et d.). CHART. Rhen. med. III 386 p. 307,32 super ... bonis ecclesie plenam ... prestare debebit *Heinricus*, ut utamur vulgi vocabulo, g-am. CHART. Port. 127 p. 150,23 super evictionis et gwa-e caucionibus omnium predictorum venditorum ... nos ... obligamus. CHART. Zoll. II 73 p. 37,38 ga-tiam portare. CHART. Nuremb. 384 p. 235,12 pro habundanti w-a, quod ... dicitur werscaft, curiam ... fratribus obligavit *Heinricus*. CHART. Wirt. 2543 predictus ... obligans ... bona sua in we-giam ... hospitali. CHART. Bern. III 216 p. 207,20 legitimam contra omnes prestabo werenciam seu w-am. *persaepe. v. et p. 850,58. usu plur.*: CHART. Wirt. 1909 p. 300,22 (a. 1267) montem ... vendidimus ... gwa-das nos premissorum constituentes. *β de fide a clientibus pro domino praestanda*: TRAD. Altaerip. 254,3 (a. 1192/96) adiuravit ... dominus Radulfus ipsos testes per fidelitatem, quam ei fecerant, ut legitimam g-tiam de hoc ubique ferrent ad admonitionem abbat. *γ de fide a postulatore hereditatis praestanda*: CHART. select. Keutgen 139,52 (post 1120) quicumque aliquem in iudicio convenit de hereditate ... plenam ei w-am et fideiussionem ... prestabit, antequam alter respondere teneatur. *b spectat ad immunitatem*: CHART. episc. Hild. III 25 (a. 1261) ab omni impetitore liberatis huius ipsis (*habitoribus grangiae*) perpetuam w-am

promittentes (sc. *praepositus*). CHART. Sangall. B 567 omnium predictorum protestationem et w-am presentibus exhibemus (sc. *scultetus et consules et cives*). *c spectat ad solutionem debiti, tributi*: CHART. march. Misn. II 568 (dipl. Philippi regis Franciae; a. 1191) volumus ... garr-e nostre beneficio esse fructuosos (sc. *militēs*) pro quibuscumque mutuis per eosdem contrahendos. TRAD. Altaerip. 282 rogatu quorum (*filiorum*) promisit Rodulfus ... eorum dominus, gai-tiam se laturum de omnibus his domui Alteripe. CHART. Lux. III 33 recognovimus (sc. *fratres*) ... plenam recepisse solutionem de omni debito promittentes ... duci ... de solutione facta similiter g-am portare. *d spectat ad vadimonium pro reo praestandum*: CHART. Bern. I 5,131 p. 519,15 (s. XII^{med.}) si aliquis extraneus burgensem ... vapulaverit ... non tenetur ad ... emendam nec aliquis potest ipsi prestare guarentiam contra illum, qui iniuriam passus est, ut villam debeat introire. *e spectat ad indemnitatem vadis*: CHART. Helv. arb. 127 p. 197,31 (a. 1271) Beatrix ... promittit w-am Odoni ... se illum indemnem servaturum de fideiussione eius in favorem ipsius Beatricis. *2 de iuribus: a usus fructus – Nießbrauch, Nutzungsrecht: a strictius i. q. portio possessionis communis – Allmendeanteil, 'Echtwort' (cf. H. Verhey, *Waldmark und Holtzingsleute. 1935. p. 545sq. et L. Schütte, Wörter und Sachen aus Westfalen. 2007. p. 673sq. s. v. 'ware'*): CHART. select. Keutgen 136,4 (a. 1194/98) omnes illic (sc. *in civitate*) habitantes w-am habent in marcha communi. CHART. Westph. VII 78 abbas et conventus ... emerunt unam w-am integram, que vulgo dicitur ehtwort. III 389 damus ... mansum ... cum una w-a dicta florum. VII 1299 proponens ... Antonius ... w-am duorum curruum in nemore ... sibi ... retinuisse. CHART. Osn. III 589 p. 409,16sq. w-yam in scutellis, que scotelware dicitur, w-yam cementariorum, qui kalcberner vocantur eqs. *saepius. β latius*: CONST. imp. II 74 (a. 1220) quod nullam auctoritatem seu w-am theloni vel monete in dampnum ... alicuius prestare possimus eqs. *b possessio – Besitz(recht)*: CHART. Merseb. 161 p. 135,3 (a. 1216) de bonis ipsorum (sc. *Lipzensem*), que in sua marchio habet w-a, ... faciet iusticiam eqs. CHART. Austr. sup. I 457 p. 661,5 turrin ... proprietatibus et gwe-e ... episcopo ... tradidi. CHART. Basil. C II 45 de qua (sc. *dimidia*) domo se plenam dicebat *Chūno* habere w-am eqs. *c tributum advocatiae solvendum – ?Schutzgeld, Vogtrecht (de re v. E. Haberkern, J. F. Wallach, Hilfswb. für Historiker. 21964. p. 561 s. v. 'Schutzzins'. p. 649 s. v. 'Vogtei 2.' et T. Simon, *Grundherrschaft u. Vogtei. 1995. p. 48*): CHART. Rhen. med. I 653 p. 710,2 (a. 1168) sunt ... he possessiones ad ecclesias pertinentes: ... decima de salica terra et tres denarii de unoquoque mansu pro w-a (cf. K. Lamprecht, *Dt. Wirtschaftsleben im Mittelalter. 1886. I. p. 1081 adn. 3*). *cf. *wara, *warandarius.***

***guaranditor vel *warantitor vel *warentator** (varanda-), -oris m. (*warantire sim., cf. *guarentare) sponsor, praes – Gewährsmann, Bürge: CHART. Bund. 615^a (a. 1222) eorum (sc. *monasterii*) ... super ... prediis w-ator exstiti (sc. *Waltherus*). CHART. Salem. 233 p. 262,19 super ... decima ... claustrum contra omnem querelam ... w-atores erimus (sc. *Hermannus et Wernherus*). CHART. Gosl. II 57 curie ... iusti volumus (sc. *fratres*) esse locis in omnibus varand-es. CHART. Basil. A II 132 p. 176,15 nos (sc. *miles*) ... abbati ... warandiam prestare debemus ceu veri et ydonei w-itores. CHART. Sil. D IV 270,30 si quis prosequitur equum sibi sublatum ... ipsum equum usque ad septimum gu-em prosequetur.

***guarantio** v. *guarnio.
***guarantizatio** (-cio), -onis f. (*guarantizare) auctoritas, sponsio – Gewähr(leistung), Bürgschaft: CHART. Aschaff. 95 (a. 1275) quousque super dicta (sc. *honorum venditorum*) -cione et quitacione contradictio quelibet conquiescat.
***guarantizo** (ga-, -ren-, -ndizo, -iso) vel ***warandizo** (-ntizo), -avi, -atum, -are. (*guarantia, *warandia, cf. *guarandia; per contam. c. francog. vet. garantise; cf. Stotz, *Handb. 2, VI § 104.13*) usu absol.: p. 851,6. sponsionem facere (pro), (a vindicatione) tueri, (ab impugnatione tutum) praestare, defendere – Währschaft leisten (für), (unangefochten) garan-

tieren, bürgen (für), (in seinem Besitz) versichern, bestätigen: 1 *spectat ad res*: CHART. ord. Teut. 36 (a. 1200) domum ... ab omni calumpnia ... debemus (sc. rex) ga-are ... fratribus. 73 p. 58,16 casalem ... defendere, gare-are eqs. CHART. Lamb. Leod. 467 p. 564,8 bonuaria g-dizabimus. CHART. Lux. III 135 p. 139,4 ga-sare tenemur nos (sc. comes et comitissa) ... contra omnes ac legitimam de predictis ferre tutelam. CHART. Aschaff. 94 p. 253,12 vendicionem ... conventui ... gu-bimus, liberabimus eqs. CHART. episc. Spir. 400 p. 364,42 promittentes ... conventui ... donacionem ... w-are et disbrigare a quolibet impetente. CHART. Lux. IV 536 p. 632,20 promittens (sc. Iohannes) ... ipsas (decimas) garentisare. al. 2 *spectat ad homines*: CHART. Westph. III 907 (a. 1271) frater Bernardus ... bona ... emit ... et postmodum bonis eisdem w-tizatus legitime a quodam Iohanne ... milite ... quiete possedit.

*guarda v. *guard(i)a.

*guardaspensa, -ae f. (ital. guardaspensa; v. Battaglia, *Dizionario*. VII. p. 116) cella penaria, cellarium, promptuarium – Vorrats-, Speisekammer: ACTA imp. Winkelm. I 993 p. 746,38 (a. 1258/66) quod ... terminetis (sc. magistri rationales) rationes omnes ... thesauriariorum, emptorum et propositorum marestalle, -e, coquine, buccillarie ... curie nostre (sc. Manfredi regis; sim. p. 747,7; cf. C. Brühl, *Fodrum, gistum, servitium regis*. 1968. p. 329 adn. 456). 1000 p. 760,32 quod recipiunt emptores, facient assignari in -a, quae assignanda sunt in -a eqs. p. 760,36sq. sit ... religiosus aliquis -e custos, per quem omnia, quae assignabunt emptores in -a, custodienda sunt in -a fideliter. *ibid.* al.

*guardator (va-), -oris m. (*guardare, cf. ital. guardatore) 1 *custos, vigil* – Wache, Wächter: ANNAL. Ianuens. III p. 53, 29sq. cum milites ... et ... -es vellent ipsos malefactores ... ad supplicium ducere, mulieres ceperunt ... impellere -es. p. 76,14 per malam custodiam -orum dicte navis accensa fuit *navis* igne et combusta. IV p. 27,9 fuit ... decretum, quod haberet *capitaneus* secum unum iudicem ... et -es sive executores XII. 2 *curator, magister* – Hüter, Wärter, Aufseher: CHRON. Ven. Alt. p. 171,20 Hetolus cum ... uxore sua ... iumentorum et equorum erant v-es; ... Pinctoli bracorum maiorum erant v-es.

*guardatura, -ae f. (ital. guardatura; v. Battaglia, *Dizionario*. VII. p. 117sq.) visus – Blick: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 158,10 habet *equus melior* oculos amplos et fortem -am.

*guard(i)a (ga-) vel *ward(i)a (uua-, va-), -ae f. (franc. inf. vet. *warda, theod. vet. warta, got. wardja; cf. A. de Sousa Costa, *Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien*. 1993. p. 260sq. q. D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 491sq.) script.: vart(a): p. 852,43. gardya: p. 852,14. struct. c. gen. inhaerentiae: p. 852,16.

I proprie: A *excubiae, vigilia, exploratio* – das Wachhalten, Wach-, Spähdienst: LEG. Wisig. 9,2,9 p. 378,9 si quisque exercitulum in ... bellica expeditione proficiscens ... per patrocinia diversorum se dilataverit, ita ut nec in w-ia (uu-, g-var. l.) cum seniore suo persistat nec eqs. CAPIT. reg. Franc. 74,2 ut non per aliquam occasionem, nec de wacta nec de scara nec de warda nec pro heribergare ... , heribannum comis exactare praesumat, nisi eqs. (inde ANSEG. coll. capit. 3,68. LEG. Lang. p. 586,18). CHART. Ital. Ficker 317 p. 349,33 (a. 1226) ut ... homines ... monasterii neque in comendacionem neque in g-iam neque ad alia qualibet servicia recipiant (sc. comites etc.). v. et p. 847,11. B *custodia, praesidium, patrocinium, tutela, procuratio* – Bewachung, Schutz(herrschaft), (Ob-)Hut, Aufsicht: 1 *milit.*: ANNAL. Ianuens. I p. 5,13 predictas partes (sc. Hierosolymam et Antiochiam) tamdiu in tutela et g-ia tenuerunt *naves Ianuenses*, donec eqs. p. 69,20 que (galea) veniebat de Sardinea pro legatione et pro gardia (g-ia var. l.) navium suarum (sc. Pisanorum). ACTA imp. Winkelm. I 650 p. 522,1 cum pro ipsius (sc. Faventiae) munitione et g-ia illic CCC milites ... habeamus (sc. commune Bononiae). IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 54,33 habuerunt *Placentini et Mediolanenses* ... turrem de g-da fortissimam. al. 2 *publ. et iur. de muneribus, privilegis sim.*: a in univ.: CHART. Helv. arb. 9 p. 16,

14 (a. 1192) quod gardam prius factam per Engicium ... teneri faciatis (sc. *epicopus et capitulum*) capitulo (cf. p. 851,47). 129 compromittimus nos ... episcopus ... et ... nos comes ... pro ... hominibus nostris et aliis in garda nostra existentibus eqs. 5 ... in sua protectione et cura et warda et warentacione. ?fort. meton. in nomine loci ('Warde de Steppes'; cf. L. D. J. Dewez, *Dictionnaire géographique de la Belgique et de la Hollande*. 1829. p. 371): CHRON. Albr. a. 1213 p. 899,7 Leodiensis episcopus de duce Lovanii et de Brabantinis ... mirabiliter triumphavit loco, qui vocatur custodia sive gardia de Stepes. b *de tutela regali ecclesiae praestata*: CHART. Mog. B 140 (a. 1200) quod advocaciam ecclesie ... sive custodiam vel gardiam secundum iuris nuncupationem ... Rudolfo ... concessimus (sc. comes). CHART. Wirt. 508 p. 327,20 (dipl. Philip-pi; spur.) ut regalem custodiam aut gardiam advocacionis in feodum conferre alicui ... nobis ... omnis preclusa sit auctoritas. c *de tutela castri vel oppidi* ('Burghut'; de re v. Dt. *Rechtswb.* II. p. 627sq.): COD. Wang. Trident. 178 (a. 1160) episcopus investivit ad feodum Gandolfinum ... de warda castri (97 p. 728,6 i. de v-ia. CHART. Tirol. 448 i. ... de w-ia et custodia castri. al.). CONST. imp. I 276,3 quod non debeat imperator dare ... castrum dono vel in feudo vel in g-ia alicui persone nisi Astensibus. CHART. Basil. A II 127 quod nos (sc. episcopus) possessiones ... , quas ... predecessor noster ... Rudolfus ... in feodum gardie, quod vulgariter dicitur Burchlehen, castri de Richenstein concessit, eidem Rudolfus ... in feodum gardie sive castalie ... concedimus eqs. (cf. op. cit. [l. 18] p. 628sq. s. v. 'Burglehen'). al. d *de tutela pupillorum*: CHRON. Albr. a. 1213 p. 896,44 mediante pace hoc modo fuit (sc. comes Namurcensis captus) relaxatus, quod filias fratris sui ... tradidit in gardiam regis Francie. e *de cura animalium*: DIPL. Frid. I. 939 quod filios Cremoxani ... per rectum feodum ita investivimus de g-da et conductu omnium <pecudum Pergami et> episcopatus, que veniunt et transeunt in pascuis Cremone, et omne tributum ... inde accipiant (inde ACTA imp. Winkelm. I 343).

II meton.: A *custos, custodes* – Wächter, Wache: ANNAL. Crem. suppl. a. 1211 (MGScript. XXXI p. 188,20) milites ... civitatis veteris ceperunt burgum ... et vicinos et g-dam civitatis nove, que erat ibi. fort. per contam. c. guaita: COD. Wang. Trident. 99 p. 732,24 (a. 1235) quod ... teneant fratres de Garduno ... dictam v-iam ... cum ... vartis et portenariis, publegis et castellantia pertinentibus ad dictum castrum (cf. 122 p. 791,14sq.). B *tributum pro tutela solvendum* – Schutzgebühr, -abgabe: DIPL. Conr. 4 (MGDipl. reg. et imp. Germ. VI 2. 1959. p. 675,10; a. 1097) liceat eis suos agros et vineas ... custodire, prout placet illis, et nulli alii cogatur *monasterium* g-iam dare. DIPL. Frid. I. 472 p. 371,22 commenditia et w-ia abiam Campileonis et omnes albergarie, quas habet comes in Romania et in Tuscia: haec omnia ... concedimus eqs. CHART. Helv. arb. 93 p. 150,23 gardas ... , guidagia et conducta, quas et que ... Girardus recepit ... , iuret dimittere. 99 p. 158,4 quam gardam ad nos dicebamus (sc. prior) pertinere. C *de parte Londinii civitatis i. q. vicus* – Stadtteil, Viertel (cf. anglosax. ward): CHART. Hans. 540 (a. 1260) testibus ... Wilhelmo ... maiore Londoniensi, ... Michale Tany aldremanno illius warda (cf. J. Lappenberg, *Urkundliche Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London*. 1851. p. 13 adn. 4). cf. *rewardum.

*guardianus (ca-, ga-) vel *wardianus, -i m. (*guardia, *wardia; cf. ital. guardiano, francog. vet. gardien) script.: qu-: CHART. Carinth. V 392 p. 247,21. chor-: p. 853, 1. gwa-: CHART. Stir. IV 196. gor-: p. 853,5.

1 *qui guardiam q. d. castri tenet, custos, praeses (castri)* – 'Burghüter', Bewacher, Beschützer (einer Burg; de re v. l. 18): COD. WANG. Trident. 156 p. 866,29 (a. 1188) que (prata) erant pastorie w-i de castro Form-ianis. p. 866,32 feodum pro officio w-i. p. 867,6 pro quo (campo) dabatur brenna cani w-i de Form-iano. 2 *praefectus (domus ordinis fratrum minorum)* – Vorsteher (eines Franziskanerklosters), 'Guardian' (de re v. LThK. IV. 1932. p. 728): CHART. Stir. II 411 p. 525, 9 (a. 1242) super causa ... taliter in arbitros, videlicet ...

[Niederer]

cho-um Leibacensem, . . . subpriorem Betoviensem compromissimus (sc. *electus*), ut *eqs.* CHART. Gelr. 686 scriptum prioris fratrum Praedicatorum, g-i fratrum Minorum . . . sigillis feci (sc. *canonicus*) communiri. CHART. Mekl. 591 frater Eylardus, go-us in Rozstoch. CHART. Friburg. 134 apostolice sedis legatus dilectis in Christo ga-o et fratribus Minoribus de Vriburc . . . salutem. CHART. Bern. II 448 c-us. CONR. MUR. summ. p. 39,6 in quibus (*ordinibus*) inveniuntur . . . cellerarius, ga-us, custos *eqs. persaepe*.

***guardo** (ga-, -are. (*ital.* guardare, *francog. vet.* garder ex germ. *wardōn; cf. Battaglia, *Dizionario*. VII. p. 114 et Wartburg, *Frz. etym. Wb.* XVII. p. 514. 522sq.) 1 *custodire, defendere, vindicare* – *bewachen, beschützen, in Schutz nehmen*: CHART. Ital. Ficker 201 p. 255,7 (a. 1198) quot (*sic*) teneantur *civitates* inter se salvare et -are personas et bona *eqs.* (*sim.* 215 p. 266,38 -are et salvare atque defendere et manutene-re. ACTA imp. Winkelm. I 429 p. 366,38 [dipl. Frid. II.]. CHART. Helv. arb. 93 p. 150,15 deffendere et gardare. ALBERT. MIL. temp. 192. *al.*) ANNAL. Ianuens. II p. 119,13 galie III armate fuerunt . . . causa in maritima mitende pro -andis (*custodiendis var. l.*) multis . . . lignis, qui *eqs.* 2 *asservare* – *in Obhut nehmen, sicher aufbewahren*: ACTA imp. Böhmer 927 (a. 1214) massarii . . . preceperunt eis (sc. *archipresbytero et archidiacono Cremonensibus*) . . . ut custodirent et salverent et -rent bene ipsam crucem (sc. *e carrocio Mediolanensium raptam*).

***guarens** (ga-, ger-, guer-) *vel* ***warens** (wer-, werans, warans), -entis *vel* ***warandus** (gw-, wir-), -i m. (*francog. vet.* g(u)arant [cf. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* XVII. p. 563sq. et D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 489sq.] et *theod. vet.* gewere, wer(e)) *script. et form.*: warandus: CHART. Basil. B 136 p. 95,26. waerandus: CHART. Salem. 329 p. 366,35. werandus: CHART. ord. Teut. (Hass.) 235. ?*nom. sg.* weros: l. 57. ?*usu adi.*: l. 49.

1 *sponsor, auctor, praes, vas* – *Gewährsmann, Bürge*, 'Garant' (*de re v. Dt. Rechtswb.* IV. p. 656sq. s. v. 'Gewähre'): a *spectat ad possessionem quietam*: a *de venditore, donatore sim.*: CHART. Lux. I 483 p. 664,1 (a. 1169) si quis . . . super hoc (sc. *donationem*) adversus . . . fratres aliquam voluerit movere calumpniam, ego ero eorum w-us. CHART. Stir. II 152 legalis ga-s et defensor. CHART. ord. Teut. (Hass.) 57 p. 57,2 se . . . veros gw-os . . . vendicionis . . . constituentes (sc. *abbas et capitulum*). CHART. Helv. arb. 43 p. 72,15 quod . . . de . . . alodio gue-es essemus . . . capitulo. p. 72,40 ge-es. CHART. Bern. II 437 promittentes . . . legitimos nos fore werantes bonorum predictorum. *saepius*. ?*usu adi. sensu pass. i. q. ab impugnatione tutus, defensio* – *unanfechtbar, als unangefochten verbürgt*: CHART. Bern. II 641 (a. 1268) terram . . . vendidi . . . cum omni iure . . . nomine liberi et warantis allodii ecclesie Interlacensi. β *de tertio (fere domino feudali) vice venditoris sim. fidem praestante*: CHART. Rhen. med. I 618 p. 680,10 (a. 1160) nos (sc. *conventus*) . . . fideles defensores et wi-di apud . . . archiepiscopum . . . gravamina eorum (sc. *fratrum*) sicut nostra mitigare laborabimus. CHART. Laus. 231 sumus (sc. *comes eiusque filius*) inde (sc. *de donatione*) capitulo . . . gue-es et fideiussores pacis. CHART. Bern. II 409 p. 429,8 comes . . . legitimus weros esse promisit domui de Buchse omnium predictorum. 702 p. 758,11 ut . . . advocatus sit tutor et defensor atque gue-s domui . . . super . . . bonis a me (sc. *Rüdolfo*) collatis. γ *de possessore pro se ipso fidem praestante*: CHART. select. Keutgen 139,34 (post 1120) quicumque de manu schultheti . . . domum . . . receperit . . . si quis in eum agere voluerit, . . . sui w-us erit (cf. J. W. Planck, *Das dt. Gerichtsverfahren im MA. I.* 1897. p. 665). b *spectat ad hereditatem (fort. de fideicommissario)*: CHART. Bern. II 281 p. 301,20 (a. 1249) si qua feoda in portione secundorum filiorum fuerint, primi liberi debent esse secundis liberis de ipsis feodis legitimi we-es. ACTA civ. Rost. C 1,198 p. 121 Hermannus Stal est fideiussor pro quarta parte hereditatis Heinrici de Warnemunde et w-us Heinrici de Stobelow *eqs.* c *spectat ad praesidium mutuum promittendum*: CHART. Bern. II 245^B p. 260,14 (a. 1245) quod . . . we-es alter alterius defensemus (sc. *civitates Friburg et Murat*)

et, quascumque res . . . protectionis custodia teneamus, contra quemlibet . . . nos invicem coadiuvantes *eqs.* d *spectat ad solutionem tributi*: CHART. Friburg. 118 (a. 1250) Hugo . . . firmiter sponndit se in hiis omnibus (sc. *solutione debiti*) vice domini prepositi se esse w-dum. e *spectat ad fidem in iudicio dandam*: α *in vindicatione possessionis*: DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,40 illum, super quem reclamatio venerit de terra, si g-em habere poterit vel possessionem per legem iurare voluerit *eqs.* CHART. episc. Misn. 74 p. 71,24 burcgravius . . . asse-rebat, quod praefatum castellum in bonis marchiae et non ecclesiae fundaverat . . . nominando nos (sc. *marchionem*) auctorem et w-um suum. CHART. Hagenow. 129 p. 102,25sq. nec ad tertium . . . terminum venit nec w-um suum super decimis predictis produxit *Regenhardus eqs.* CHART. Basil. C I 484,1 quod adducat *militis* ad diem w-um suum . . . , a quo se dicunt istas possessiones iure feudali tenere. *al.* β *in actione furti (dere v. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 408sq.)*: CONST. imp. I 13,7 (a. 967) si quis equum suum . . . super aliquem repererit et ipse w-em (g-em *var. l.*) dare se dixerit, statim iuret, ut ad certum w-em eum conducatur et super tertium w-em . . . non procedat (*inde* LEG. Lang. p. 358^B,19 non vadat super tertium w-em. p. 426^A,2. 578^A,53). γ *?de vicario rei ('Salmann')*: CHART. Sangall. A 882,11 (a. 1240) aut ipse super falsitate (sc. *denariorum*) respondebit aut pro se w-um suum iudicio presentabit (sc. *in cuius potestate falsi denarii inventi fuerint*). 2 *de eo qui ius presbyteri praesentandi habet i. q. patronus* – *Schutzherr, Patron*: INNOC. IV. registr. A 100. p. 70,37 quidam laici . . . qui w-di vulgariter nuncupantur, in singulis ecclesiis, in quibus ius obtinent patronatus, plures presbyteros . . . tibi (sc. *episcopo*) . . . representant *eqs.* *Niederer*

***guare(n)sis** (carr-, garr-, gerr-, guerr-), -is m. (*ital. [vet.] gar[r]ese a gall. *garra; v. Battaglia, Dizionario. VI. p. 597* acc. sg. -(i)um: l. 36. *pars (alta) dorsi equorum collo et scapulis confinis* – *Widerrist*: IORDAN. RUFF. equ. p. 12,24 quod equitator . . . trahat habenas freni manibus circa dorsum inferius circa carresum (*guerrese clm 23646 f. 9^v, garresium Wellcome 7756 f. 4^r*). p. 17,21 -nsem (*gerresem clm f. 13^r, garrese Wellcome f. 5^v*) obtulit *equus* non acutum. p. 61,17 in collo equi iuxta garese (*guerresem clm f. 38^v, garresse Wellcome f. 15^r*) et in trunco caudae efficitur quaedam scabies. cf. **guescuscus*. *Staub*

***guarentatio** (gwa-, -cio) *vel* ***warentatio** (va-, -cio), -onis f. (**guarentare sim.*) *script. warenti(o)*: CHART. Salem. 244 p. 275,18. 1 *fides, auctoritas, sponsio* – *Gewähr(leistung), Bürgschaft, Garantie, 'Währschaft'* (*de re v. p. 849,44*): a *spectat ad possessionem quietam*: DIPL. Frid. I. 157 p. 271,11 ut . . . rectores Clavenne . . . comitatum . . . liberum . . . obtinere valeant, bonam defensionem et g-em eis promittimus. CHART. Tirol. 587 p. 64,38 episcopus investivit Petarinum . . . de tribus mansis . . . cum w-cione ab omni parte. CHART. Wirt. 725 p. 210,5 Wernherus et filii eius omnem w-em ac securitatem sponnderunt sororibus. COD. Wang. Trident. 3 p. 528,13 dedit *abbas* terram . . . ad episcopum . . . et episcopus dedit terram . . . ad ecclesiam . . . cum g-cione (*v-cione var. l.*) et defensione. *saep. v. et p. 852,6*. b *spectat ad solutionem debiti, census*: CHART. Tirol. 1169 p. 212,30 (a. 1243) Irmengarda . . . denarios omnes in aliqua possessione sive podere investire et dare debet, supra quam possessionem ipse dominus Eiranus se tenere debet, et pro gw-e ficti . . . dictum podere quod (?*fort. omittendum*) domino Eirano pignus obligari debetur *eqs.* CHART. Bund. 1284 p. 71,24 que carta librarum . . . remanere debet sanam et integram . . . ad defensionem et g-cionem predictarum librarum. 2 *potestas, ius* – *Berechtigung, Recht*: CHART. Brixin. 127 (a. 1252) plenam potestatem habeat *Conradus* et teneat . . . mansum cum w-cione instituendi et destituenti. cf. **grentatio*.

***guarentisia** (garan-) *vel* ***warandisia**, -ae f. (*francog. vet.* garantise; v. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* XVII. p. 564 et P. Stotz, *Handb.* 2, VI § 48.2) *fides, auctoritas, sponsio* – *Gewähr(leistung), Bürgschaft, Garantie, 'Währschaft'* (*de re v. p. 849,44*): 1 *spectat ad possessionem quietam*: CHART. Lamb. Leod. 48 p. 83,26 (a. 1158) ut . . . hec omnia (sc. *tradi-*

[*Niederer*]

tio) firma ... permaneat, ... omnem g-am et protectionem promittimus (sc. *episcopus*). CHART. Lux. II 409 vendicionem ... ei (*comitissae*) teneor (sc. *Fridericus*) warendire et portare w-am. IV 238 p. 330,27 si ipsis (*dominabus*) gara-am debitam et consuetam non fecerimus (sc. *Albertinus et uxor*). 274. 2 *spectat ad pactum servandum*: CHART. Ital. Ficker 442 p. 451,21 (a. 1264) ego ... notarius ... precepi per g-am nomine iuramenti ..., ut cuncta supradicta faciant *vicarius et comestabilis*.

***guarento** (vua-, wa-, va-, gwa-, -eto) vel ***warando** (wer-, -avi, -atum, -are vel ***guarentio** (garan-, garendio, vue-, weran-, waran-) vel ***warandio** (waren-), -ivi, -itum, -ire. (*francog. vet. g(u)arantir, garenter et theod. vet. (gi)weren*; cf. *P. Stotz, Handb. 1, IV § 75.10 et p. 853,29*) script. et form.: vuarenti(o): CHART. Laus. 495 p. 428,13. gwurent(o): CHART. Bund. 1286. garandi(o): ACTA imp. Böhmer 386 p. 313,25. garenti(o): CHART. Bern. II 355. al. garent(o): CHART. Bund. 440 p. 339,40. grandi(o): CHART. Heist. 165 p. 243,39. wanrand(o): CHART. Bern. III 44 p. 37,20. ware-t(o): TRAD. Brixin. 572 p. 208,21. warrant(o): CHART. Argent. III 1 p. 1,4sq. al.

sponsionem facere (pro), (a vindicatione) tueri, (ab impugnatione tutum) praestare, defendere – Währschaft leisten (für), (unangefochten) garantieren, bürgen, einstehen (für), (in seinem Besitz) versichern, bestätigen: 1 *spectat ad possessionem quietam*: a *obi. res*: CHART. Bund. 503 p. 21,22 (a. 1204) promisit *Iohannes* ... defendere et vuarentare ... pecias silve (CHART. Tirol. 621 defendere et gwarentare. COD. Wang. Trident. 151 p. 854,23 d. et varentare. *saepius*). WILH. ANDR. chron. 234 qui (*dominus*) ... decimam w-tire debuerat. CHART. Lux. II 291 feoda ... dux ... contra omnes homines tenetur ga-dire. CHART. Bern. II 417 quod ... Ulrico ... decimam ... gue-iverit *Rudolfus*. CHART. Carniol. II 290 p. 225,31 donationem ... gua-are, manutene egs. CHART. Turic. 1557 promittimus (sc. *Waltherus*) ... censum totaliter w-ire. *saepe. v. et l. 3. de fide a tertia persona praestanda (usu absol.)*: CHART. ord. Teut. (Hass.) 207 p. 162,36 (a. 1264) fideiussores ad w-andum et firmandum super proprietate ... pro me statui (sc. *venditor*). b *obi. homines*: a *in univ.*: CONST. imp. II 26,1 (a. 1208) secundum iusticiam warentabimus eam (*ecclesiam*) de ipsis bonis. CHART. Rhen. med. III 488 p. 381,12 cum idem I. (*i. archiepiscopus*) ecclesiam deberet ... de proprietate werandare. CHART. march. Misn. III 515 p. 360,20 fratres de omnibus bonis ... w-are, firmare et stabilire. CHART. Bern. II 293 nos (sc. *abbatem et conventum*) libere werantire de ... decimis valebat *vir nobilis*. CHART. Eichsf. 421 conventum ... warentamus (sc. *Ludewicus et Hermanus*) in tribus mansis. CHART. civ. Erf. 205 super ... mansis tenebimur (sc. *miles*) ... emptores ... w-are. *saepius. de fide a tertia persona praestanda*: CHART. episc. Hild. I 481 (a. 1191) venditionem ipsos (*filios Conradi*) ... ratam habere facient ac de eodem pretio ... ecclesiam ... warentabunt *fideiussores*. b *usu refl.*: CHART. Laus. 655 (a. 1220) Petrus promisit, quod, si quis impeteret eum, faceret ei iusticiam, et si non posset se vuerentire pro libero homine, terram capituli dimiteret capitulo vestitam. 2 *spectat ad solutionem debiti*: CHART. Carniol. II 134 p. 101,29 (a. 1245) promisit ... comes Hermannus ... sub quolibet iudice ... dicere ac warentare ... comitem Wlricum egs. 3 *spectat ad praesidium fugitivo dandum*: CONST. imp. II 425,9 (a. 1200) si homo fugitivus ... vel bannitus in patriam redierit, ... nullus ... dominus ... illum tueri vel garantire potest. 4 *spectat ad praesidium captivo dandum*: CHART. Brand. B I 180 p. 136,5 (a. 1278) continuabimus (sc. *dux*) servitium promissum (sc. *marchioni*) ..., et si ad conflictum venire nos contigerit, w-bimur de captivitate exemptione et rerum perditione. cf. *creanto.

guariganga** (gaur-, -ing-, -ae f. (guarigangus**; cf. *F. van der Rhee, Die germ. Wörter in den langob. Gesetzen. 1970. p. 135 et Th. Mayer, DtArch. 6. 1943. p. 337*) acc. pl. -os (*per confusionem c. guarigangus, waregangus*): p. 856, 7. 8. *fundus advenae (regali tutela protecti) – Land eines (unter königlichem Schutz stehenden) Fremden (de re v. G. Dil-*

cher, Normen zwischen Oralität und Schriftkultur. 2008. p. 337): DIPL. Heinr. IV. 359 (interp. s. XII.¹) firmamus ... canonicis ... omnia, que eorum iuris sunt, decimas, predia (et -as in capitibus eorum prediorum *add. B²*), domos et familias ... et ... largimur -as (*ed., -ngangas cod.*) omnes, que eorum prediis adherent, (*B¹; inde* DIPL. Conr. III. 191 p. 348,18 *gaurin-as*. DIPL. Frid. I. 728 p. 267,21 -os. ACTA imp. Stumpf 187 p. 261,4 [dipl. Heinr. VI.] -os). cf. *waregangus.

***guarnacia** (-ça) vel ***warnacia**, -ae f. (cf. *ital. guarnacca, guarnacc(h)ia* [*v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 129*] *ex francog. vet. ga(r)nache* [fort. *ex gaunaca per contam. c. francog. vet. g(u)arnir; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XXI. p. 507sq.*]) *amictus, amiculum – Obergewand, Überkleid*: CHART. Tirol. notar. I 434^a (a. 1236) ut exhibeat *Ropretus* coram eo (sc. *Iacomino*) w-am unam de baldachino et unam w-am de scarlata (*sim. 435*). II 47 quomodo ipse (*Engilmarus*) debeat observare ... I w-am blavetini panni. ROLAND. PATAV. chron. 5,20 p. 84,24 quem (*cultellum*) portaverat *Iohannes* in sarcoto sive w-a inter pannum et pellicium suum. SALIMB. chron. p. 636,37 exiit se dominus Rolandinus opitogium sive g-çam suam.

guarnimentum** (ga-, guer-) vel ***warnimentum**, -i n. (guarnire**, ***warnire**, cf. *ital. guarnimento; v. Stotz, Handb. 2, VI § 64.8*) 1 *de rebus*: a *apparatus, ornamentum – Zusrüstung, Beschlag*: CONST. Melf. 3,49 p. 417,28 scutariis et sellariis iniungimus ..., quod sellas et scuta munire debeant necessariis et fortibus g-is (*gue-, ga- var. l.; inde* RYCCARD. chron. a. 1232 p. 178,5). b *instrumentum (bellicum), apparatus militaris – militärische Ausrüstung, Gerätschaft (plur. i. q. arma – Kriegsgesetz, -zeug)*: ANNAL. Ianuens. II p. 91,6 navis Carrocia ... navem Pisanorum ... devicit et eam cepit, in qua ultra CCLXXX g-a ferri ... et alia arma multa ceperunt. III p. 84,11 proditores Vintimilii ... se opposuerant armati de balistis et arcubus et de ceteris armaturis et g-is. p. 186,14 habuit ... rex civitatem Damiate plenam victualibus et g-is multis. IV p. 41,13. c *munio, tutela – Befestigung(swerk), Schutz- (wehr)*: CHART. Ital. Ficker 427 p. 438,22 (a. 1257) castrum ... sine ponte et aliis edificiis, domibus et g-is ibi factis. ANNAL. Ianuens. IV p. 41,6 paratis multis rebus ... et aliis pertinentibus ad munitionem et gue-um castris. 2 *de hominibus i. q. manus, exercitus – Truppe, Heer*: ACTA imp. Winkelm. I 656 (a. 1238) facto militum et peditum potentissimo g-o. 429 p. 367,17 (dipl. Frid. II.) nec g-um aliquod in civitatem ... immitti nec milites aliquos ituros ad nostra servitia ... eligi faciemus. ROLAND. PATAV. chron. 1,4 de w-o primo facto occasione Campreti: ... duabus domibus amicos suos undique congregantibus facta sunt maxima w-a hinc inde. 1,5. THOM. TUSC. gest. p. 514,37 crediderunt ..., qui in Victoria erant, quod g-um illuc maximum advenisset.

***guarnio** (qu-, ga-, -ranio) vel ***warnio**, -ivi, -itum, -ire. (*franc. inf. vet. *warnjan, cf. francog. vet. g(u)arnir, ital. gaarnire; v. Stotz, Handb. 2, VI § 109.5 et Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 533sq. et A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 300 sqq.*) *partic. perf. usu adi.: l. 60.*

1 *de hominibus i. q. armare, armis instruere, praeparare – ausrüsten, vorbereiten*: CAPIT. reg. Franc. 242,6 unusquisque ... in hostem vel ad placitum sive ad curtem veniens de suo sic w-tus et de domo sua moveat, ut egs. (*inde* 270^D, 6). 281,25 nobis in adiutorium ... veniant (sc. *fideles*), et ad hoc omnes semper w-ti sint. ANNAL. Plac. a. 1274 p. 560,24 DCCC milites Spagnoli optime guaraniti de bonis equis et armis applicuerunt Ianuam. v. et l. 67. 2 *de castellis, navibus, terris sim.*: a (*militibus, praesidiis*) instruere, (*armatis*) ornare, *praesidio firmare, tueri – bemannen, (mit einer Mannschaft, Schutztruppe, "Garnison") ausstatten, bewachen, sichern, beschützen*: ACTA imp. Böhmer 1271 p. 769,26 (a. 1210) dabit potestas quadraginta galeas ... bene g-tas cum hominibus bene g-tis et armatis egs. ANNAL. Ianuens. II p. 141,12 qui (*Malaspina*) ipsum (*castrum*) de nobilibus et probis viris ga-vit (*munit vit. l.*). CHART. Ital. Ficker 417 p. 429,38 promittimus (sc. *potes-tas*) ... concedere ... terram Grosseti comuni Senensi g-tam et sguarnitam. ANNAL. Plac. a. 1250 p. 502,2 cum vellet potestas

[Niederer]

tiam separatur ab ipso, quod sic gubernat. p. 27,30 quamvis actus -is corporis non expleatur sine corpore *eqs. ibid. saepius*. **2 translate:** **a** *regimen, moderatio, administratio – Lenkung, Leitung, Führung, Verwaltung:* **a** *spectat ad rem publicam* ('Regierung'): TRAD. Frising. 398^b (a. 818) sub -e Hlo-
duuici siquidem anno imperii sui V. CHART. Argent. I 616,7 p. 467,14 quatuor ... officiatos, in quibus urbis -o consistit, episcopus ... investit, scilicet scultetum *eqs. HELM. chron.* 15 p. 31,30 ad regni -cionem pertinere. ALBERT. M. pol. 1,5^{capit.} de potentia gubernandi, dominationis et -is differentia. CHART. Babenb. 124 p. 160,19 (spur.) -cionem Stiriensis principatus assecuti sumus (*sc. dux Leupoldus*). *al.* **β** *spectat ad res eccl.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 36,5 ad fratres sub suae dioceseon -is constitutos ... migravit. HINCM. coll. 1 p. 87,18 semper ... in -e ac dispositione ... episcoporum et regimine ac dispensatione presbiterorum fuisse ecclesias. DIPL. Loth. I. 49 p. 143,2 sub unius ... abbatise ordinatione atque -e. DIPL. Heintr. II. 171 p. 202,17 iniunximus ... predictae sedis pontifici -es et modamina quorundam monasteriorum. DIPL. Frid. I. 404 predicti loci (*i. Monasteriensis coenobii*) advocaciam et -cionem nobis solis asscribimus. DAVID expos. reg. 4,60 p. 215 (tract.) dominus noster cardinalis, cui a sede apostolica -o ordinis est commissa. *persaepe.* **γ** *spectat ad creaturam a Deo gubernatam:* WILLIB. Bonif. 4 p. 14,10 Beorwald, qui divina coenobium -e ... regebat. HRABAN. epist. 24 p. 431,14 sub eius (*omnipotentis medici*) -e vivere. ALBERT. M. ls. 40,22 p. 417,42 tangit hic, quid intelligat de -e (*sc. mundi*). Iob 3,1 p. 51,42 cognovi -em tuam (*sc. Dei*) dissimilem esse humanae. *al.* **δ** *usu vario:* WILLIB. Bonif. 5 p. 25,21 sponte tuae (*sc. pontificis Willibrordi*) me -is dominio iniunxi. LEX Raet. Cur. 23,5,4 qui res orphanorum se promittit gubernare (*gubernare var. l.*), si post finita tutillam legitimum annorum completus et ipse homo in ipsam -em ipse tutor stare voluerit *eqs. ALBERT. M. Iob* 4,7 p. 86,27 -o (*sc. rerum*) hominis ad bonum vel ad malum. *al. v. et p. 860, 71.* **b** *providentia – Fürsorge:* CONC. Karol. A 37,51 disciplina ... eis (*sc. hominibus in ecclesia existentibus*) misericordissima et -o oportuna adhibenda est ... -o, ne in cotidianis vitae comeatibus praelatorum adminiculo destituti fatescant. DIPL. Conr. III. 28 ut ... viduis et orphanis, ecclesiarum pauperumque Dei honori, -i et augmentationi nostra invigilet diligentia. *meton. de persona in allocutione:* AGOB. 11,20 necessarium puto admonendam ... sollicitudinem vestram (*sc. imperatoris*) de re tam necessaria (*sc. insolentia Iudaeorum*) ... cui pre ceteris succurrere debeat -o vestra. **c** *procuratio (victus), sustentatio – Versorgung, (Lebens-)Unterhalt:* CHART. Bund. 257 p. 194,7 (epist. papae a. 1116) ut ... omnia integra conserventur eorum, pro quorum sustentatione et -e concessa sunt, usibus omnimodis profutura (*item in epist. paparum:* DIPL. Conr. III. 130 p. 237,1. CHART. Raitenh. 27 p. 29,29. CHART. Tirol. 1243 p. 284,14. *persaepe; de formula cf. Greg. M. epist. 13,11 l. 23*). **d** *dispositio – Regelung:* VITA Corb. 15 cum omni necessitatis ordinatione et -e ad Tredentinos pervenit fines. **e** *tractandi, procedendi ratio, methodus – Behandlung, Verfahren, Vorgehensweise (usu alch.):* TURBA phil. 13 p. 122,1 aliam -em (*cf. 14 p. 124,4 regimen*) ponamus, quae non est alia radice, verum nomine. **3 meton. (cf. l. 41):** **a** *districtus, dioecesis – Amtsreich, Diözese:* WALAHFR. exord. 32 p. 515,24 ferunt ... in orientis partibus per singulas urbes et praefecturas singulas esse episcoporum -es. **b** *actus (gubernatorius) – (Regierungs-)Akt:* DIPL. Arnulfi 10 p. 18, 30 ut cenobium ... aliqua concessionis nostrae gubue (*sic A*) ditando augetur. DIPL. Ludow. Inf. 12 p. 114,25 quia ... episcopium nulla parentum nostrorum auctum constat -e. **gubernativus**, -a, -um. **1 adi. i. q. gubernans, gubernatorius – steuernd, lenkend: ALBERT. M. eth. II 1,9,6 p. 146^b,13 rationale paternum, quod est provisum et -um (*antea:* procurativum) secundum rationem propriam. **2 subst.: a fem. i. q. ars gubernandi, gubernatoris – Kunst des Steuerns, Lenkens, Steuernanskunst: ALBERT. M. eth. I 106 p. 95,47 'in' ... -a' (p. 1104^a,10 τῆς κυβερνητικῆς), quae docet gubernare civitates. phys. 2,1,11 p. 95,46 -a usualis est. eth. II 2,1,5 p. 157^b, 9 in medicinali et -a. 3,1,18 p. 223³,29 circa -am navium vel civi-****

tatum magis quaerimus consilium quam circa gymnasticam, eo quod *eqs.* **b** *neutr. plur. i. quae ad navem gubernandam pertinent – das zur Steuerung Gehörige:* ALBERT. M. pol. 3,7^t dat exemplum ibi: 'Veluti geometram geometricorum', supple esse electorem, 'et gubernatorem -orum' (p. 1282^a,10 κυβερνήτην τῶν κυβερνητικῶν), id est instrumentorum ad naves pertinentium.

gubernator, -oris *m. script.:* guve-: l. 33. -tur: l. 51. *dat. -e:* HUGEB. Willib. 5 p. 104,1. **1 proprie i. qui dirigit, rector (navis) – Steuermann:** **a** *in univ.:* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 156,34 (a. 893) detur ... -i navis, si ad Metis navigat, panes V, portiones III. HEINR. LETT. chron. 4,7 duobus viris, -e videlicet et ductore navis, ... crudeli morte peremptis. CONR. MUR. summ. p. 37,18 nauta, remex, -r, naucleus. *al. v. et l. 5. p. 858,68.* **b** *in imag.:* RUOTG. Brun. 38 p. 41, 6 navis ecclesie laborante remige fluctuavit, -r ipse ... tempestatis impetum ferre non potuit. WIPO gest. 1 p. 9,13 divina providentia anchoras ecclesiae commisit viris pontificalibus et his -bus, quales ad ducendam patriam sine iactura in portum quietis eo tempore superesse oportebat. **2 translate:** **a** *rector, moderator, administrator – Lenker, Leiter, Führer, Verwalter:* **a** *spectat ad rem publicam (de imperio i. q. princeps – Herrscher, e. g. l. 25. 26):* CHART. Sangall. A 201 p. 192,5 (a. 809) regnante domno nostro Carolo ... anno IX imperator et -r. ANNAL. Prum. a. 938 (MGScript. XV p. 1292,19) Otto rex ... constitutus est -r Francorum atque Saxonum (*sic*). CHART. Bund. 436 p. 331,28 semel fuit Iacob Palpinia consul ... et semel -r et minister. CHART. Carniol. I 161 p. 143,18 sententiam ... rectoribus et -bus (*antea:* procuratores) communis Parentii ... praecipimus (*sc. Bertoldus marchio Istriae et dux Meiraniae*) observari. ALBERT. M. pol. 1,1^{capit.} de civitate, eius -e. *al.* **β** *spectat ad res eccl.:* SISEB. Desid. 11 ecclesia suum Bienensis exultans -em (*gub- var. l.*) suscepit. VITA Bonif. I 7 Wigbertum ... in monasterio, quod nuncupatur Herovesfeld, fratrum constituit -em (*i. abbatem*). WIPO gest. 1 p. 11,7 Eigilbertus episcopus, providus -r cleri et populi sui. EPIST. Meginh. 40^{tit.} reverentissimo sacrosanctae apostolice sedis -i N. CHART. Solod. I 428 Alberchtus, -r (*i. advocatus ecclesiae*) Murbacensis. CHART. Argent. I 594 p. 449,23 yconomus sive -r bonorum omnium monasterii. CHART. Turg. III 598 p. 450,12 procuratores seu -es (*i. xenodochi, 'Pfleger'*) hospitalis Sancti spiritus in Constantia. SALIMB. chron. p. 162, 13 cardinalis, qui est ordinis (*sc. beati Francisci*) -r (*i. moderator supremus, 'Generaloberer'*). *persaepe.* **γ** *spectat ad creaturam a Deo gubernatam:* DIPL. Loth. I. 122 p. 280,40 obtulisse nos -i nostro Deo ... opus, quod divino cultu dicandum ... iussimus. ORD. coron. imp. 4^a,2 Deus ... conditor generis humani, -r imperii, confirmator regni. *item saepius.* ALBERT. M. Iob 9,24 p. 139,36 'quod si ille non est', supple Deus -r vitae *eqs. saepe. v. et p. 857,65.* **δ** *usu vario:* CHRON. Fred. 4,55 Ermarius, qui -ur palatii (*i. maior domus, 'Hausmeier'*) Gairiberto ... erat. CHART. Wirt. 1162 p. 231,1 (a. 1251) quod a nona hora sexte ferie usque ad horam nonam sequentis sabbati iudex et -r fori esse debeat, hoc modo ... , ut predictis horis sedem suam iudicalem ... in platea fori ... locet. ALBERT. M. metaph. 1,1,1 p. 2,10 homo ... mundi -r congrue vocatur. **b** *defensor, custos – Beschützer, Behüter:* DIPL. Otton. III. 46 p. 447,10 corroboramus beato Zenoni, civitatis Verone patrono et -i, omnes proprietates et res ... , quas *eqs.* EPIST. Teg. I 124^{tit.} cesari Henrico Romanorum ... imperatori, ecclesie strenuissimo -i ac tutatori Sigefridus *eqs.* ANNAL. Hild. a. 1104 p. 52,9 si vellet iustus rex -r esse ecclesiae. *tutor, curator – Vormund:* CHART. Turic. 1350 p. 62,14 (a. 1267) auctoritate nostra ... , qui tutores legitimi et -es Rüodolfi filii quondam R. comitis prelibati sumus *eqs.* **gubernatorius**, -a, -um. *qui ad gubernationem pertinet, gubernativus – die Steuerung, Führung betreffend:* ALFAN. premm. phys. 34,10 p. 122 stochasticae (*sc. artes*), id est arbitriosae, ut medicina ars et gymnasiarum et ars -a (*-aria var. l.; PG 40,740^a κυβερνητικῆς; de regimine navis*). ALBERT. M. bon. 489 p. 255,50 quaeritur ... de gubernatione sive de virtute -a (*de regimine vitae*).

gubernatrix, -icis *f.* 1 *rectrix, moderatrix, dux* – *Lenkerin, Leiterin, Führerin*: *a in univ.*: CHART. Basil. A I 32 p. 61,16 (c. 708) cum . . . me (*sc. Odiliam*) . . . haeredem omnium suarum (*sc. patris*) possessionum, mancipiorum, ministerialium quoque esse contigisset atque –em. LIBELL. prec. Col. 5,2 crux . . . sit mihi –x. RATHER. prael. 3,31 l. 1046 confiteor me credere . . . Trinitatis unitatem creatricem et –em universorum, quae sunt. CHART. eccl. Halb. I 14 p. 11,36 ipsius (*sc. Maguntinae*) sedis nomine, quae . . . –x est XV patrum (*i. episcoporum*). *al. usu attrib.*: v. vol. III. p. 47,49. **b de abbatisa**: DIPL. Loth. I. 35 p. 114,23 ut . . . ex eadem congregatione ministram et reatricem atque –em . . . habere valeant (*sc. ancillae Dei*). DIPL. Otton. III. 326 abbatisa Haduui dicta, quae in . . . coenobii congregatione preesse cernitur et –x habetur. EPIST. Hildeg. 140,2 N., famularum Christi in Elostas –x indigna. *al. c de regina*: CARM. Cantabr. A 41,7 incolomis –x (*antea*: regina) . . . tu morbo soluta . . . restauraris in aula. 2 *defenstrix, conservatrix* – *Beschützerin, Bewahrerin*: EPIST. Wisig. 16 p. 68,5,6 tanti muneris (*sc. Hildoarae reginae*) praepediebar amissione merens tantae sapientiae gratiam, . . . pauperum –em et catholicae fidei . . . culticrem. *confirmatrix* – *Gewährleisterin*: CHART. Argent. I 237 p. 186,12 (a. 1233) elucescit et vivit actio, cui littera –x est.

guberno, -avi, -atum, -are. *script.*: cu- p. 862,48. cob-: p. 862,46. adde LEX Raet. Cur. 8,5,1 p. 239,7. gob-: l. 45. p. 862,49. adde LEX Raet. Cur. 2,15. *ibid.* saepe. gove-: l. 48. guve-: p. 862,8. gurb-: p. 862,2. con. praes. -it: p. 862,8.18. depon-: p. 862,18. usu refl.: p. 862,52. struct. c. dat.: p. 862,53. *partic.*: praes. pro subst. masc.: l. 65. p. 857,64. 862,11. perf. pro subst. neutr.: p. 857,63.

1 *proprie de motu locali*: **a dirigere** – *steuern, (in eine bestimmte Richtung) lenken*: **a de nave**: HERBORD. Ott. 3,17 p. 178,15 quod in pacatissimo amne vix conto –ta unam personam portare sufficeret (*sc. alnus*). v. et p. 857,68. **β in imag. et per compar.**: VITA Lupi Trec. 3 (MGMer. VII p. 296,16) clerum . . . suum . . . habenis iusticiae . . . –bat. UFFING. Ida 1,1 imperator Karolus . . . multarum . . . gentium frena . . . –bat. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,266 te . . . –ante (*sc. cymbam*) ripam reparamus utramque *eqs.* 4,243 cuius (*summi regis*) sancta fides . . . corporis et mentis clavum ratione –ans *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. I 17,68,2 p. 701³,45 dispositioni . . . fatali . . . subiacent sidera, quia per illam –antur et in esse et in motu et in effectu. v. et p. 859,1. **b ducere** – (*an*)*führen*: **a de militibus**: CHRON. Fred. 2,40 Aurilianus Tetrico apud Catalaunis exercito go-antem Gallias recepit. HIST. de exp. Frid. imp. p. 84,21 secundam (*aciem*) ipse (*imperator*) –vit. *al. β de animalibus*: LEG. Lang. p. 152,8 (s. VIII./IX.) eas (*sc. boves et caballos*) menare sicut et suas proprias et gov-are (–are *var. l.*). **c advehere, deferre** – *hinschaffen, (ab)liefern*: CHART. Ticin. 116 p. 81,16 (a. 1227) Albertus . . . debet dare et consignare et –are omni anno fictum in monasterio sancti Abundi (p. 81,23. 26. cf. p. 82,1 dare et conducere). **d pari momento libratum tenere** – *im Gleichgewicht halten, ausbalancieren*: LIUTPR. antap. 6,9 pondere non dispari lignum, per quod ascenderant, –bant (*sc. duo pueri*). 2 *translate*: **a regere, moderari, administrare** – *lenken, leiten, führen, regieren, verwalten*: **a spectat ad rem publicam**: LIBER hist. Franc. 51 Plectrudis . . . cuncta –bat sub discreto regimine. WALAHFR. carm. 88,20 ut in sacro moderamine sceptrum –es (*sc. rex*). TRAD. Patav. 112 Heinricho . . . regnum Bavuoriorum –ante in Christo. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,23 quae (*Agnes*) una cum filio rem publicam pari iure –vit. DIPL. Pipp. 33 p. 46,28 (*spur.*) regem . . . recte decet –are subditos. HELM. chron. 22 p. 45,27 Ordulfus ducatum (*sc. Saxoniae*) suscepit –andum. CHART. Gosl. II 30 (*epist. papae*) sine consensu Romanum imperium pro tempore –antis. *persaepe*. v. et p. 857,68. 859,10.70. **β spectat ad res eccl.**: WETT. Gall. 24 p. 269,24 Deus . . . det nobis pontificem ad regendam plebem et –andam ecclesiam suam (VITA Mathild. II praef. p. 146,17. CHART. Eichsf. 206 p. 123,5. *persaepe*). CAPIT. reg. Franc. 196,13 in –andis congregationibus sibi (*sc. episcopis*) subiectis, canonicis videlicet, monachis et sanctimonialibus. FORM. Patav. 6 illud (*monasterium*) possidere atque

–are. DIPL. Ludow. II. 34 p. 136,29 ut . . . universa . . . ad prefatum monasterium pertinentia Gisla filia nostra . . . gur-et. RIMB. Anscar. 22 p. 48,4 Bremensem suscepit diocesim –andam. DIPL. Karoli III. 149 p. 241,23 ut . . . monachi . . . elegant (*sc. abbatem*), qui eos regulariter –are possit. *persaepe*. **γ spectat ad creaturam a Deo** –tam: CARM. Paul. Diac. app. I 10,11 (ed. Dümmler p. 98) ipse (*sc. Christus*) . . . , princeps mitis . . . , te (*sc. Karolum Magnum, ut vid.*) . . . sine fine guv-it. HRABAN. carm. 11,57 qui (*sc. Deus*) triplex simplex caelorum sceptrum –as. WALAHFR. carm. 67^{II},1 pervigil aeterna mundum pietate –ans, trine Deus. CARM. Cantabr. A 10,16,2 trinus Deus . . . nos conservet et –et. DIPL. Loth. III. 22 p. 33,20 regni mei administrationem Deo –ante dispensari cupio. CHART. Heinr. Leon. 88 p. 131,19 qui (*Deus*) cuncta iuste –at. *persaepe*. **δ usu vario**: CONC. Karol. A 1,7 iuxta regulam sancti Benedicti . . . vitam propriam –are. RADBERT. corp. Dom. 20,65 quatinus . . . , quod praeminet in nobis vegetatum celesti dulcedine, illud regat et –et (–etur, –it *var. l.*), quod inferius est. ALFAN. premn. phys. 2,95 p. 46 hanc . . . esse animam (*sc. totius*), quae –at (PG 40,580^C διακυβεσθῶσαν) totum. DIPL. Conr. III. 194 quatinus pueritiam eius (*filii nostri*) –are et regere tua (*sc. Wibaldi abbatis*) non desinat prudentia. HINCM. ord. pal. 232 tam in spiritalibus quamque et in saecularibus atque corporalibus rebus per hos ministros . . . –atur palatium, videlicet *eqs. al.* **b de munere, officio i. q. gerere, exercere** – *innehaben, ausüben*: NOTKER. BALB. gest. 1,8 p. 11,18 duo molinariorum filii . . . praeposituram Bobiensis monasterii unus post unum . . . –verunt (rexerunt *var. l.*). WIPO gest. 1 p. 10,9 Treverensem . . . archiepiscopatum –vit Poppo. CHART. Mog. B 93 p. 98,24 imperium –ante imperatore Friderico. CHART. Carniol. II 393 p. 300,21 ab eo tempore, quo pater eorum (*heredum*) in Lok officium (*sc. officialis*) –vit. *al.* **c (pro)curare, curam gerere** – *walten (über), Sorge tragen (für), sich kümmern (um)*: DIPL. Karoli III. 60 si peregrinorum et sustentacula pauperum solita provisione (*sic A*) –amus, plurimum nobis . . . prodesse confidimus. WIPO gest. prol. p. 7,8 nostri catholici reges . . . legem ac pacem Christi . . . sine periculo erroris –ant. OTLOH. Magn. 25,4 episcopus Tozzo . . . eius (*sc. beati Magni*) cenobium semper cum omnibus necessariis rebus adiuvit disponens ea, quae ad ipsum monasterium iure pertinebant, sed et divina officia cum clericis et luminaribus –ans. *al.* *de re familiarum, facultatibus i. q. servare, tueri, custodire* – (*be*)*wahren, aufrechterhalten, wachen (über)*: LEG. Wisig. 6,5,13 omnem . . . facultatem ipsius (*sc. patris exsiliati*) . . . tueantur adque –ent (*sc. filii*) *eqs.* LEX Raet. Cur. 3,17,2 ad . . . infantes tutores mittere, qui ipsorum res co-ent (–ent *var. l.*). 3,17,3 mulier, si post mortem mariti sui tutilla de res filiorum suorum voluerit recipere ad go-andum (–andum *var. l.*). 3,18 res de ipsos nepotes suos recipere ad go-andum (–andum *var. l.*). *ibid.* *saep.* **d sustentare, nutrire, alere** – *er-, unterhalten, versorgen*: LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,4 quantum illis (*mancipiis*) sufficere ad excolendum vel –andum se invenerit comparantis electio. DIPL. Pipp. 16 p. 22,24 inopibus et pauperibus . . . –are atque educare. AGNELL. lib. pont. 104,24 sunt nonnulli (*episcopi*), qui . . . dono . . . ecclesiae concessio canes nutriunt, pauperes proiciunt, aucupes –ant. ALFAN. premn. phys. 24,2 p. 145 tria haec, hoc est vena, arteria, nervus, existentia a tribus principiis animal –antibus (PG 40,697^B δλοικουσῶν) *eqs.* BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 48,11 quod . . . medicetis eum (*sc. oculum percussum*) cum clara ovi, quia simile nutrit et –at suum simile *eqs. al.* **e disponere** – *regeln*: DIPL. Conr. II. 24 liceat . . . abbati . . . res monasterii ordinare, intus seu foris omnia iuxta consilii sui provisionem decenter, congrue et utiliter –are. *f perpetrare* – *vollbringen, –führen*: CARM. de nat. animal. 1237 ut leo sunt *grifones* fortes, quia fortia facta –ant.

adi. gubernatus, –a, –um. *t. i. alch. i. q. sulphure praeparatus, sulphuratus* – *mit Schwefel vorbehandelt, geschwefelt*: TURBA phil. 12 p. 120,19 ut argentum vivum, quod est ex masculo, capiatis et super aes vel ferrum –um (cf. p. 191 adn. 6 θει-
ωθέντι) ponatis, et dealbabitur. p. 120,25 argento vivo –o omne corpus dealbatur.

gubernum, –i *n.* *custodia* – *Obhut*: CHART. Ticin. 124 p.

[Antony]

99,27 (a. 1233) quas (*libras centum octo*) . . . magister Nicolaus . . . domino abbati dederat in depositum seu -um.

gubio v. gobio. **gubitus** v. 1. cubitus.

gubrunes v. crabro. **gubernatio** v. gubernatio.

guctatim v. guttatim. **guculo** v. cuculo.

guculus v. cuculus. ***guduniarius** v. *cydon(i)arius.

***guelfus**, -i m. (*theod. vet. welf*) *catulus, pullus* – *Welfe, das Junges*: HIST. Welf. 2 imperator . . . eum (*virum*) taliter affatur: 'pro -o, qui vobis natus est, repatriare festinatis?' (cf. *ibid. pro nom. propr.*: placuit omnibus, ut . . . Romano nomine refutato G-um eum [*Katilinam*] deutonice nominarent).

***guera** v. *guerra. ***guerantia** v. *guarandia.

***guercius**, -a, -um. (*ital. guercio a langob. dverh; v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 150 et Meyer-Lübke, REW³ nr. 2812*) *strabus, limus* – *schielend*: MOSES PANORM. marisc. 2 p. 147,15 quando equus est -us de uno oculo vel de duobus; . . . quando est -us de duobus oculis eqs. *pro cognomine*: ANNAL. Ianuens. III p. 4,1 Willielmus G-us. Weber

***guerens** v. *guarens. ***guerentia** v. *guarandia.

***guerentio** v. *guarento. ***guerentisator** v. *garentizator.

***guerescus**, -i m. (*ital. vet. guidareso, guideresco a langob. widarrist; v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 164 s. v. guidalesco et Meyer-Lübke, REW³ nr. 9530*) *pars (alta) dorsi equorum collo et scapulis confinis* – *Widerrist*: MOSES PANORM. infirm. 20 p. 121,2 si apostema fuerit in dorso equi vel in spatula vel in -o vel occaxione selle. cf. *guare(n)sis. *Staub*

***guerio** v. *guerio. ***guerio** v. *guerio.

***guernimentum** v. *guarnimentum.

***guerpina**, -ae f. (**guerpire*) *condonatio, cessio, traditio* – *Abtretung, Überlassung, Übereignung*: CHART. Laus. 130 p. 148,30 (a. 1213) quod dictam -am et donum et feodum faceret Raymundus. 231 p. 222,13 huic . . . -e et donationi ego . . . comes . . . et filius meus prebui assensum. 489 p. 422,9 pro -a et quitacione. 735 p. 594,31 de dono et -a.

***guerpio** (cur-, gur-, guar-, -ripio) vel ***werpio** (vue-, ue-, ve-, vor-, vur-, war-, wir-, -puo sim.), -ivi vel -ii, -ire. (*got. wairpan, prov. vet. guerpis; cf. Stotz, Handb. 1, III §32.4 et A. Sousa Costa, Studien zum Althochdt. 21. 1993. p. 239qq.*) *form.*: perf.: -iv(i): l.44. -pi: l.66. -pui: GESTA Mett. cont. I 4 (*var. l.*). *coniug. I.*: l.54 p. 864,1.11.

I proprie i. q. iactare – *werfen* (*de re v. HRG V. p. 1266 sqq. s. v. 'Werfen'*): CHART. Carinth. III 541 p. 220,10 (a. 1107) cultellum et festucam . . . atque ramum arboris wa-vivi et expulvi me exinde foras.

II translate i. q. dimittere, renuntiare, resignare – *aufgeben, verzichten (auf), Verzicht leisten*: A t. t. iur.: 1 c. acc. vel enunt.: *a in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 28,3 omnem iustitiam et res proprietatis . . . gurgipit atque proiecit *Tassilo dux*. FORM. Flav. add. 6 omnia wi-vit. ADEMAR. hist. 3,66 l. 84 (*add. AL*) curpivit *Willelmus Vasnacum* boscum. DIPL. Conr. III. 75 p. 133,35 quicquid . . . exigebat, . . . dux ipse wi-vit. CHART. Lamb. Leod. 281 p. 358,5 allodium . . . resignavit *Uda* . . . et illud w-avit *saepius*. *b accedente dat. vel ad, in c. acc. (vel abl.) i. q. cedere, tradere* – *abtreten, übergeben, übereignen*: FOLCUIN. Bert. 1,29 p. 49,29 (*chart. a. 723*) totum atque integrum (*sc. quae possideo Rigobertus*) de iure meo in iure et dominatione (*sc. monasterii*) . . . per festucam tradidi atque vv-vi. CHART. Basil. A I 203 quicquid iuris habebam (*sc. comes*) . . . in manu . . . archiepiscopi . . . -ipivi. HONOR. III. registr. 21 p. 18,16 debet dominus W. . . reddere feodum suum et g-ire ad opus domini comitis. CHART. Laus. 913 ve-vit *P. Escarinas* medietatem . . . casalis capitulo. CHART. Basil. A II 253 p. 330,20 g-vit *Iohannes* in . . . elemosinam . . . quicquid habebat *persaepe. v. et vol. II. p. 94,11. add: TRAD. Altaerip. 40* (a. 1174) domui Alteripe . . . g-pirunt *Humbertus et Osilius* in campis, in pratis; . . . habuerunt . . . pro hac -cione sex solidos eqs. 2 refl. i. q. *decedere de (bonis suis)* – *sich (seines Besitzes) entäußern*: ACTA reg. Burgund. 10 p. 109,12 (a. 908) quod . . . se in omnibus recediderunt et vue-erunt *venatores et supersilvatores*. DIPL. Otton. III. 411 p. 845,33 se ipsi, Rolend et Ubertus . . . mater et filio, exinde wa-verunt.

LEG. Lang. p. 595^b,15 adde: 'warpi te' (warpire, warpuate *var. l.*). CONST. imp. I 444 p. 655,14 me exinde foras expuli, gua-vi et absentem me feci (*sc. Matilda comitissa*). CHART. Carniol. I 67 p. 74,34 nos exinde foris expellimus, wa-vimus (unarpivimus *ed.*) et absasno fecimus. *al. 3 absol.*: CHART. Lamb. Leod. 72 (a. 1190) vo-verunt omnes (*sc. Albricus eiusque propinqui*). CHART. Argent. 10 (MIÖG 29. 1908. p. 589,27) vendidisse Borchardum militem . . . alodium suum . . . wi-entibus omnibus heredibus et coheredibus suis. 4 c. *abl. i. q. desistere* – *Abstand nehmen (von)*: FORM. Marculfi 2,18 nos ipsa causa per fistuco contra te visus sum w-isse (verpasse, vurpasse, vi-, uui-*var. l.*). *B gener. i. q. deserere, relinquere* – *verlassen, aufgeben*: CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1200 Iohannes rex Anglorum g-vit castella Wilcassini pagi, Gisortium . . . et alia. cf. *awarpio.

***guerpitio** (-cio), -onis f. (**guerpire*) *cessio, traditio* – *Abtretung, Übereignung*: TRAD. Altaerip. 69 (ante 1173) ut predicta -cio imperpetuum firma esset. CHART. Lamb. Leod. 287 quicquid facere poterat *Baldvinus miles* de -e ipsius feodi. 576 p. 127,22 facta . . . -e et effestucatione bonorum. *v. et p. 863, 67.*

***guerra** (gewe-, ge-, gve-, gwe-, guera) vel ***werra** (vue-, vve-, ve-, wera), -ae f. (*germ. vet. werra; cf. A. Sousa Costa, Studien zum Althochdt. 21. 1993. p. 293sqq.*) *script.*: qu-: l.42. garr(a): l.44. werrh(a): p. 865,17.

bellum, arma – *Krieg, kriegerische Auseinandersetzung, Fehde*: 1 *strictius*: *a in univ.*: *a usu communis*: RUODLIEB II 63 fit grandis vv-a. BENZO ad Heintr. IV. 6,6 p. 572,25 (vs.) amplius non erit vu-a, sed pacis perhennitas. CHRON. Gozec. 2,16 gw-a (w-a, g-a *var. l.*) nimia omne regnum tenuit.

DIPL. Constantiae 63 p. 199,9 que (*casalia*) occasione g-e . . . fuerunt obstructa. CHART. Rhen. med. III 1508 g-a communis, que dicitur lanthere. ANNAL. Plac. a. 1251 p. 505,4 incepta est guera inter milites et populum. *persaepe. v. et p. 865,66. β inter*

imperatores, reges, civitates sim.: VITA Ger. Bron. 21 p. 671,54 orta est non parvae perturbatio w-ae inter summates Austriae ac Neustriae. VITA Karoli M. 2,9 existimabat *Constantinus* . . . eum cum aliquibus g-am habere. ANNAL. Ven. a. 1107 (MGScript. XIV p. 70,40) wera fuit inter solam Veneciam et Ravennam et Paduam et Tervisum. REGISTR. Pant. Col. 27 p. 149,28 cum monasterium . . . iacturam quorundam bonorum suorum propter communem sanctae ecclesiae q-am et propter

alios casus . . . sustinisset. RICHER. SENON. gest. 3,14 p. 293, 37 rex Anglie habebat garram cum rege Francorum. *persaepe. γ inter homines privatos*: CHRONOGR. Corb. p. 60,7 w-a inter ipsum (*Wolcuinum*) et domnum Heinricum . . . oborta. CHART. select. Keutgen 90,9 si bellum vel verra fuerit inter aliquos eqs. GESTA Trev. cont. II 9 p. 379,30 hii (*comites*) pro Bunnensi comitatu diu g-am ad invicem habuerant. CHART.

Stir. II 173 p. 257,26 quod (*damnum*) hospitali . . . in gv-a contra dominum Hertnidum . . . habita fecerat *dominus Herrandus*. CHART. Turg. II 107 p. 369,7 comes nolens habere gew-am adversus filium suum. *persaepe. δ pro cognomine*: CHART. Ital. Ficker 124 p. 166,32 (a. 1156) comes Guidog-a.

OTTO FRISING. chron. 7,209 p. 356,7 pro comite Guidone G-a (vv-, gw- *var. l.*) gest. 2,35 p. 143,25 quod Gwidonem comitem . . . cognomento G-am (Gwerr. B) . . . comprehendere . . . ausi sint *Spoletani*. LIGURINUS 4,238 G-a viro cognomen erat. CHART. Mog. A II 652 p. 1063,3 Hermannus W-a. *b pugna, proelium* – *Kampf, Gefecht*: CHART. Neocell. Brixin.

97 p. 141,33 (a. 1271) si quando aliqua prelia vel g-e deinceps orte fuerint. *in imag.*: CAES. HEIST. mirac. I 4,94 p. 260,36 diabolus . . . per quandam sanctimoniam . . . tantam g-am in eius (*iuvensis*) corde movit . . . ut eqs. 2 *latius*: *a inimicitia* – *Anfeindung*: DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1272,25; s. XI.) propter gw-arum longa disturbia, que . . . per Adelberonem . . . tam in clerum quam in populum . . . grassabantur.

TRANS. Annon. 2 p. 8,11 ob plurimas g-as, quas ecclesia Sygebogensis . . . sustinuit. GISLEB. MONT. chron. 33 p. 60,14 qui (*comes*) multos labores et g-arum insultus . . . passus est. *al. b tempora belli* – *Kriegszeiten*: EPIST. Wibald. 420 quae possideo (*sc. comes de Salmes*), in pace et in g-a vobis sicut mihi pa-

[Weber]

rata semper suberunt. CHART. Tirol. 329 p. 163,35 tam in w-a quam in pace aperiantur castra. 1054 p. 100,33 tam in pace quam in wera (*item* ROLAND. PATAV. chron. praef. p. 5,6). v. et l. 65. c locut. -a recreduta i. q. indutiae – *Waffenstillstand*, -ruhe: DIPL. Frid. I. 356 p. 200,32 nec imperator nec ipsi (*principes*) facient ... vel treugam vel g-am recredutam sine parabola omnium consulum Pisanorum (*inde* CONST. imp. I 333,7. II. 37,6. *ibid.* al.) d lis, iurgium – (*juristischer*) Streit, Meinungsverschiedenheit, (*juristische*) Auseinandersetzung: BERNOLD. CONST. chron. a. 1097 p. 465,13 marchio ... magnam ... w-am suis filiis de rebus suis dereliquit. CHART. Mog. A I 562 p. 474,41 ut deinceps omnem w-am ad unguem excluderem (*sc. archiepiscopus*). TRAD. Weihest. 114^b pro his prediis fecit nobis (*sc. monachis*) w-am ... Rudigeri soror. TRAD. Wessof. 72^a Ita multas gw-as ... cenobio intulerat. ACTA imp. Winkelm. I 658 p. 525,42 neutra pars alteri gerram movebit. CHART. civ. Erf. 158 super omni w-ha et rancore, quem habebamus (*sc. comes eiusque pater*) ad ipsam (*civitatem*). saepius. fort. huc spectat: CHART. Carinth. IV 2287 p. 316,42 (a. 1244) quod, si domum vel agros in guu-am domui Victoriensi fecerit Cunradus, alterum, quod vacat gw-a, ... ad domum redeat Victoriensem.

***guerrarius vel *guerreri**, -i m. (*cf. ital. vet. guer(r)ero; v. Battaglia, Dizionario. VII. p. 158^{bsq.} s. v. 'guerriero'*) miles, stipendiarius – Soldat, Söldner: ANNAL. Ianuens. III p. 19,11 cum ... omnes dicti -erii armati irent. CHART. Hans. 356 p. 117,12 mercatores nostros ... a vestris (*sc. civitatis Lubicensis*) hominibus et vestris -ariis conducticiis sustinetis spoliari.

***guerregio** (ge-), -are. (*francog. vet. guerrei, ital. vet. guerregiare*) *belligerare* – Krieg führen: ACTA imp. Winkelm. I 630 p. 507,30 (a. 1233) Guillelmus ... possit valere de ... castro domino comiti provincie ge-ando et placitando.

***guerrentia** v. *guarandia. ***guerreri** v. *guerrarius. ***guerrifer**, -era, -erum. *qui bellum infert, bellicosus* – kriegbringend, kriegstreibend: CONST. imp. II 263,1 (a. 1245) nec amicabiliter ductore procurante -o, (doctore p. gratifico var. l.) voces pacificas exaudivit pontifex Romanus.

***guerr(i)o** (gwe-, ge-, guer(i)o) vel ***werr(i)o**, -avi, -are vel -ivi, -ire. (*guerra, *werra, germ. vet. werran; cf. A. Sousa Costa, Studien zum Althochdt. 21. 1993, p. 296sq.)

1 trans. i. q. bello persequi, aggredi – bekriegen, befekhen, angreifen: CAPIT. reg. Franc. 270,9 Karoli ... regnum illi non forconsiliabo neque w-ibo. LAMB. ARD. hist. 150 p. 639,17 ad g-iamdum regem Francie. CHRON. Basil. a. 1050 p. 292,8 ex hiis ... sacris gw-iebat Anacletus Frangentium-panes et adiutores Innocentii; et Frangentes-panes gw-iebant eum ex pecunia ... , quam eqs. CHART. Rhen. inf. II 404 p. 218,2 si ... forte ipse nos (*sc. comites*) guerraverit archiepiscopus. ANNAL. Plac. a. 1235 p. 472,3 maior pars militie ... populum et civitatem guerriabant. al. 2 intrans. i. q. belligerare – Krieg, Fehde führen: HUGO METELL. carm. 140 (MG Lib. Lit. III p. 719) rex Constantius sua regia non feodavit sed neque Silvestrum secum guerrare (*guerare var. l.*) rogavit. RAHEW. (?) gest. app. a. 1169 p. 350,23 Lodewicus rex Franciae et Heinricus rex Angliae invicem gwerrant. CHART. Lux. I 550 p. 775,21 si comes Flandrie et ... episcopus de Verduno et comes Campanie inter se in propriis personis gu-iaverint. CHART. Rhen. inf. II 185 si ipse (*Otto dux*) gerrare voluerit. CHRON. Saxon. (MGScript. XXX p. 29,16) qui (*Adulfus*) veniens in auxilium ducum Saxonie ... contra ecclesiam Magdeburgensem werrancium. al.

***guerrizo** (ve-), -are. *tempus belli transigere* – die Kriegszeit verbringen: CHART. Tirol. 1055 p. 101,32 (a. 1237) licitum sit ... comiti Egoni et suis heredibus ... castrum in omnibus negotiis eorum apertum, videlicet in werra vel aliis modis ... et ibi, dum werra durabit, per mare habeant, unde inde v-are debeant.

***guesselis**, -is subst. (?theod. vet. wisel(e)) *mustela* – Wiesel: ALBERT. M. animal. 22,104 -es vel roserulae vulgariter vocantur mures quidam.

***gueta** v. *guaita. **gufa** v. cufa. **gugeres** v. iugerum. ?**gugia**. (?arab. kīya; v. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe.

p. 64) ?species mastices – ?Mastix(harz)art: ANTIDOT. Glasg. p. 145,11 addis ... mastice VI, -a VII, opobalsamo IV.

gugma v. gummi.

?***gugo**, -are. orig. inc. (*ni subest theod. gucken*) fort. i.

5 q. inspicere, probare – viell.: schauen, prüfen: RECEPT. Sangall. I 141 herba maleficia proice et ter -a, si ossa non haberint.

gugulus v. cuculus. **guiarabica** v. gummi.

***guida vel *wida** (vida), -ae f. (*guidare, cf. ital. guida; v.

10 Battaglia, Dizionario. VII. p. 161^{csq.}) 1 ductus, dux

(belli) – Führung, (militärischer) Anführer: ANNAL. Ianuens. I p. 33,17 de quibus galeis Caffarus consul fuit -a. p. 65,11 quibus (galeis) Ansaldus Guaraccus ... -a fuit et capitaneus constitutus. II p. 39,16 quibus (galeis) fuerunt Bellusbrunus et

15 Rolandus ... consules, maiores et -a constituti. 2 tributum pro (seculo) conductu (vel transitu) solvendum – Geleitgebühr, Wegzoll: DIPL. Frid. I. 441 p. 339,15 ut ... habeant consules Ferrariae ... g-as et tansas omnes a flumine Tartari usque ad mare. 455 p. 358,39 nec cogantur mercatores Papienses dare maiorem vidam vel tensam vel pedagium. CHART. Ital. Ficker 153 p. 194,10 nullus Perusinus dabit g-am aut silquaticum vel passagium. al.

***guidagium** (ginova-, guina-) vel ***widagium** (viena-, vinoa-, wiona-, win(o)a-, winog-, ?winagisum) vel rarius

25 ***guidaticum**, -i n. (*guidare) tributum pro seculo conductu (vel transitu vel tuitione) solvendum – Geleitgebühr, Wege-, Schutzzoll: 1 proprie: HIST. Torn. 3,6 (MGScript. XIV p. 335,1; s. XII^{med.}) episcopo delegavit Chlodovicus ... wion-a plaustrorum ... , que venalia in civitatem afferunt.

30 CHART. Traiect. 574,5 quadringentas libras winagii dominus Willelmus tenebit (*inde* HONOR. III. registr. 21 p. 17,42 guin-i). CHART. Rhen. med. III 93 ab omni thelonio seu vien-o (*sim.* 562 winagio). CHART. Helv. arb. 38 p. 64,34 nec ab illis (*transeuntibus*) permittat episcopo exigi nomine pedagii, g-gii vel usagii. HIST. Walc. cont. 21 pro quo (*anniversario*) habemus ad ginov-um suum (*sc. advocati*) quadraginta solidos alborum. CHART. Basil. A I 396 (epist. papae) winogia ... solve.

35 CHART. Ulm. 65 (dipl. Rud. Habsb.) winoagia ... solve. CHART. Dortmund. 147 ut ab omnibus ... w-orum prestationibus immunes esse debeant cives Tremonienses. 2 meton. i. q. ius exigendi tributi pro seculo conductu (vel transitu vel tuitione) praestiti – Recht zur Erhebung einer Geleitgebühr, eines Wege-, Schutzzolls: DIPL. Frid. I. 911 p. 172,27 cum ... banno et pedagio, iustitia atque g-tico (*ci., giu- ed.*). CHART. Helv.

40 arb. 93 p. 150,23 gardas ... , g-gia et conducta ... dimittere. al. fort. huc spectat: CHART. Traiect. 566 p. 31,13 (a. 1204) winagisa ad homines comitis pertinentia quita clamavi et libera.

***guidator**, -oris m. (*guidare) dux – Anführer: CHART. Ticin. 111 p. 66,19 (a. 1222) de ... dicta decima dico et statuo, ut Albricus ... sit administrator et -r.

50 ***guiderdonum** (-dar-) vel ***widerdonum** (wirar-, widhar-), -i n. (germ. widar, wider et donum; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 577sq. s. v. *widarlôn; v. Stotz, Handb. 1, IV § 75.13) acc. sg. -onem: l. 58. adde LEG. Lang. p. 353^b,13. p. 439^a,2. abl. sg. -one: CHART. Sangall. B 438.

t. t. iur. i. q. remuneratio, retributio – Gegengabe, Vergeltung(sgabe): LEG. Lang. p. 335^b,52 ut facias (*sc. Martinus*) sibi (*sc. Donato*) w-em. p. 649^b,21 launigild i. wira-um. CHART. Ticin. 10 p. 30,14 solve omne d i s p e n d i u m et g-um (114 p. 76,15 de ... dispendio et g-ardono. al.). COD. Wang. Trident. 2 p. 678,10 pro widha-o servicii. CHART. Bund. 903 pro dono seu g-o. al.

***guido**, -are. (got. widan, prov. vet. guidar; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 600sq. s. v. *witan; v. Stotz, Handw. 1, IV § 75.9) *ducere, gubernare, administrare* – anführen, lenken, leiten, verwalten: CONST. imp. I 212,6 (a. 1162) iurabit consul, ut -bit et reget populum Cremonensem. 214,5 -bunt consules et regent populum et civitatem Lucanam. CHART. Bund. 741 p. 207,23 quod ... rector ... ecclesie Sancti Remigii teneatur ... eam regere et -are.

***Guidonicus**, -a, -um. (Guido) *praeceptis Guidonis* (*Aretini*) *conveniens* – den Regeln des Guido (von Arezzo)

[Weber]

entsprechend: RUD. TRUD. (?) mus. 1,11 p. 21 quare -um illud tetracordum superacutarum sit additum. p. 22 nisi supradictas voces -as constaret eis (*melodiis*) subvenire.

adv. ***Guidonice**. *secundum praecepta Guidonis (Aretini) – gemäß den Regeln des Guido (von Arezzo)*: OTKER. mens. (VeröffMusHistKommBAdW. VII. 1989. p. 199sq.; s. X./XI.) uno latere quadrifariam diviso mensura idem latus -e; ... mensura -e facta. WILH. HIRS. mus. 41,9 inter magadas mensus -e ponas puncta. ARIBO mus. p. 11,6 tetracordum finalium est -e D.E.F.G.

***guillator**, -oris *m.* (cf. *francog. vet.* guile; *v. DEAF G. p. 1627sq.* s. *v.* guile) *deceptor, seductor – Blender, Verführer*: CHRON. Albr. a. 1239 p. 944,17 (epist. papae) tres ... baratores sive -es fuerunt in mundo, Moyses, Christus et Machometus (*sc. dicit imperator*).

***guinagium** *v.* *guidagium. **guineceum** *v.* gynaeceum.

***guitarra**, -ae *f.* (*cithara, cf. *hisp.* guitarra; *v. LexMusLat. II. s. v.* guitarra) *instrumentum musicum chordis instructum (lyrae simile) – (lautenähnliches) Musik-, Saiteninstrument*: IOH. AEGID. mus. 17,3 canon et medius canon et -a et rabe fuerunt postremo inventa.

guito *v.* quieto.

gula, -ae *f.* *script.*: gola: l.69. -ll-: p.868,17. φάγυξ, *fauces, guttur – Schlund, Rachen, Gurgel*: I *strictius*: A *proprie*: 1 *gener.*: NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,17 pistores ... -e irritamenta exquisitis artibus praeparabant (IDUNG. PRUF. dial. II 1092). ITIN. Petr. Dam. 8 nobis huiusmodi vinum (*sc. pice contaminatum*) pruritus -ae ... commendavit. OTLOH. prov. B 23 bibere et manducare nulli concessum est ad -am explendam, sed ad famem sitimque restringendam. *al. spectat ad voracitatem*: CONSUE. Marb. 4 admoneatur ... novicius, ut non sit elatus aut invidus ..., non servus -e. CARM. de nat. animal. 956 cui deus est venter, quem -a sola trahit. *al. 2 anat. et medic.*: a *in univ.*: RECEPT. Lauresh. 2,53 ad -e et cervicis dolorem. BOTAN. Sangall. 23,7 ad hoccinilium in -a sanacis. RICHER. REM. hist. 4,5 cui (*regi*) sanguis copiosus per nares et -am difflebat. TRACT. de chirurg. 744 si in -a spina piscis ... adhererit. ALBERT. M. animal. 1,366 una (*pars nervi sexti*) ... ad -ae musculos suo praeenditur itinere. *saepius. v. et vol. II. p. 169,8.18.* b οἰσοφάγος – *Speiseröhre*: RICHARD. ANGL. anat. I 323 dicitur (*sc. canna stomachi*) arabice meris, grece isophagus, latine -a. PS.GALEN. anat. 12 p. 188^D -a est quoddam membrum compositum ex duobus panniculis, recipiens cibum et potum intra se. p. 189^B utrum ipsa -a cum ore stomachi continetur ...; continuatur ... -a superius cum palato. *ibid.* *al. canna – Röhre*: FRAGM. sacram. Arnon. p. 605,15 exite (*sc. daemones*) ... de gutture, de -a, de altera -a. c *ingluvies – Kropf*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,8 portant aves ad ipsos (*pullos*) escam ..., alie ... in gutture seu in -a, que gorgia dicitur. B *in imag.*: WALAHFR. imag. Tetr. 195 illa (*Iudith*) -am mortis fidei mucrone trucidans. ANGILB. carm. 3,3 (MGPoet. II p. 138) gaudet -a Cerberi. C *meton. i. q. edacitas, voracitas, gulositas – Gefräßigkeit, Fressgier, Völlerei (theol. de peccato mortali)*: 1 *in univ.*: HRABAN. epist. 6 p. 391,18 de malo superbiae ..., avaritiae, -ae et fornicationis. OTLOH. prov. G 23 -ae et luxuriae deditus comparatur iumentis insipientibus. CAES. HEIST. mirac. I 4,73 p. 305,17 -a est peccatum carnale. LOCALIS 245 raro senes ulli, qua prelia vel -a pulli. *persaepe. v. et p. 869,56.* *per prosop.*: ALDH. virg. II 2490 -a ... ieiunii validis pallax prosternitur armis. 2 *remissius de actione edendi*: HRABAN. univ. 6,1 p. 157^A -a, quae a deglutitione nuncupata est, aliquando pro acceptione cibi vel potus ponitur, aliquando pro voracitate.

II *latius*: A *ingulum – Kehle*: 1 *in univ.*: RECEPT. Lauresh. 2,257 inunge ... -am et collum et que circa -am proxima sunt. PS. HIPPOCR. phleb. 67 incide in collo vel gola. 144 vena edalica iudicat cornilias ... et anga et gola. GLOSS. Roger. III 573 succus feniculi butiro commisceatur et in -a ponatur. WILH. SALIC. chirurg. 2,7 p. 331^D vulnera in -a cum ense ... valde timorosa sunt. 4,1 p. 24,18sq. omnes incisiones, quae fi-

unt in -a, ... oportet evitare omnes venas -ae ..., nam vena -ae habet sub se arteriam occultam. *saepius. spectat ad animalia*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,28 que (*maculae*) ... sunt a -a per totum pectus usque ad ovariam. 2 λάγυγξ – *Kehlkopf*:

5 WILH. SALIC. chirurg. 4,3 p. 30,8 sub -a ... ordinata sunt duo ossa furculae ...; aliud ... caput (*sc. ossis furculae*) continuatur summitati pectoris, ubi est pixis -ae. *ibid. al.* os -ae: TRACT. de cruc. effig. 63 de nodo ad genua quantum de osso -ae ad umbilicum. B *collum – Hals*: 1 *proprie*: LEO MARS. chron. 59 rec. II p. 282,15 Pandulfum ... principem ... ferreis nexum vinculis atque in ... ceno laci ad -am usque demersum ei (*magistro militum*) ... ostendunt duo *monachi*. LAUR. LEOD. gest. 26 p. 506,5 illos (*hostes*) ... ut latrones per -am captos abducit *Heinricus*. CARM. Bur. 77,15,2 tamquam massa nivea -a candescebat. ANNAL. Plac. a. 1244 p. 489,33 ipsum (*Philippum Codeporcum*) suspendi fecit *filius Guillelmi* per gullam ita, quod obiit (*sim. a. 1270 p. 547,12*). *al.* catena -ae de osse sub -a posito (*‘Schlüsselbein’*): GLOSS. Roger. III 578 (nota in marg.) cathena -e est os, qui organicus in provinciali lingua colli dicitur. I B 4,2 p. 708,42 si os, quod est cathena -e, fractum fuerit (*sim. I A 4,2 p. 709,10*). 2 *meton.*: a *pellidium (ostro tinctum) – (purpurrot gefärbter) Pelz(kragen)*: AMARC. serm. 4,200 -is vestitus dives et ostro. BRUNO MAG. bell. 92 p. 86,21 unus ex ipsis (*iuvenibus*) ... crusinam -is ornata quasi furtim praecidit. ANNALISTA SAXO a. 1044 p. 387,4 delicatioris ... vestitus ... nulla illis (*clericis*) erat cura, ut -as, quibus nunc ardet clerus, nescirent (*ex FUND. Hild. 4*). VITA Meinw. 181 p. 103,14 quibus (*pellibus*) ... et -is martherinis in circuitu ornatis imperatorem post balneum vigilię vestivit *episcopus*. CHART. scriu. Col. A I p. 112 nr. 1 locus ... inter venditores -arum. *al. b de hominibus*: ALBERT. STAD. Troil. 6,702 dicamus ..., parte ... quot strate sint ab utraque -e. C *de neuma quadam (ignota; de re v. LexMusLat. II. s. v. ‘gula’)*: TABULA neum. p. 55 -a (*gura var. l.*), gradus vel gurgulus.

***gulab(i)us** *v.* *gorab(i)us.

***gulacitas** (gol-), -atis *f.* *edacitas, voracitas, gulositas – Gefräßigkeit, Fressgier, Völlerei*: MIRAC. Eparch. 11 (MG Mer. III p. 563,3) ut non lucrum sue -is gulositatis, voracitatis *var. l.* adipisceret (*sc. dives*). LIBELL. prec. Turon. add. 2 p. 64,10 peccavi ..., de ieiuniis ..., quod sine aliqua necessitate per meam go-em fregi. cf. *gulositas*.

***gulus**, -a, -um. (*gula*) *pelliculis (ostro tinctis) distinctus, ornatus – mit (mit purpurrot gefärbten) Pelzstücken besetzt, verziert*: RUODLIEB X 124 *pellidium* ... induerat varicosum ... circumquaque -um (XIV 90). EUPOLEMIUS 2,668 Iperfanis ... pelles ... -as et manicas amplas ostentans. GERHÖH. ad Innoc. p. 238,38 vestis -a et splendida. CHART. select. Altmann 83,11 dabit *archiepiscopus* ... cuilibet eorum (*militum*) pennam griseam -am cum merdrino limbo.

***gulfium**, -i *n.* (*gu(l)bia, v. ThLL. VI/2. p. 2354,16sq.*) *instrumentum ad radendum, purgandum, decorticandum aptum – Kratzer, Schaber, Schäl-, Rindenmesser (cf. W. Horn, E. Born, The Plan of St. Gall. III. 1979. p. 108 adn. 78)*: ADALH. brev. Corb. 13 p. 381,15 unusquisque habeat ad ortum excolendum ... scalprum unum, -um unum, falcilia duo.

***gulda** *v.* gilda. **guldernosus** *v.* gutturosus.

***gulfus** *v.* 1. colpus. **gulgustrum** *v.* gurgustrum.

***gultia**, -ae *f.* *edacitas, voracitas – Gefräßigkeit, Fressgier*: ALBERT. M. Matth. 11,19 p. 355,34 quod perversi signum dicunt esse -ae, filii sapientiae ... dicunt summae sapientiae esse rationem.

gulla *v.* gula. **gulose** *v.* gulosus.

gulositas, -atis *f.* *usu plur.*: p.869,19. *edacitas, voracitas, ingluvies – Gefräßigkeit, Fressgier, Völlerei*: 1 *in univ.*: a *de hominibus*: a *gener. et medic.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,37 p. 49a^r humores grossi ... nascuntur in eis (*pueris*) propter -em plurimam. LAND. MEDIOL. hist. 2,22 p. 59,43 Heribertus Teutonicorum -em et animos vino deditos videns atque cognoscens. ALBERT. M. aet. 1,4 p. 311^b,33 -s ... canina non provenit nisi ex frigiditate superflua (*cf. vol. II. p. 162,30*). DAVID. novic. p. 342,13 discipline comedat *novicius* et non

cum -e, quasi saturari non possit. *al. v. et p. 868,39. β theol. de peccato mortali*: ABBO SANGERM. serm. 10,7 propter ingluviem et -em fuit eiectus Adam de paradiso. CAES. HEIST. mirac. I 5,6 p. 286,33 prima (*sc. visio erat*) contra vitium -is. *al. b de animalibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 33,18 per maiorem famem et per magis avidam -em. BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,1 p. 124^E non dicuntur scroffulae . . . , nisi quia multum accidit porcis propter -em eorum (*inde* THEOD. CERV. chirurg. 3,24 p. 166^F). ALBERT. M. animal. 23,136 si aliquando -e victus paleam cum grano sumpserit *passer*, strangulatur. 2 *cuppedia, luxuria – Naschhaftigkeit, Feinschmeckerei*: HERBORD. Ott. 2,41 p. 141,9 de cuius (*allegis*) sapore vel crassitudine, -is arguerer, si dicerem, quod sentio. CHART. espisc. Hild. II app. 29 p. 587,29 (epist.) non me illa refectorii (*sc. Hildesheimensis*) trahit -s. SALIMB. chron. p. 547,23 quantum subtiliata est humana -s circa comestibilium rerum appetitum respectu primitivorum hominum, qui *eqs.* 3 *voluptas – Genuss*: ALFAN. premn. phys. 1,41 p. 12 deleta perfectione per ruinam necesse fuit subintrare -es (PG 140,516^C τῆς ἀπολαύσεως). 4 *aviditas – Gier*: MENKO chron. 22 p. 336,3 forma conventionis . . . propter suam et filiorum intolerabilem -em mutata est, ut reciperet *magister Everardus* ad annum XXIV libras.

gulosus, -a, -um. *script.*: *gyl*:- l.47. *gulus(us)*: l.28. *al. metr. gyl*:- l.29.

I *adi. i. q. cibi vel potionis avidus, edax, vorax, palatum delicatum habens – geßäßig, (ess)gierig, verfressen, naschhaft*: A *proprie*: 1 *de hominibus*: a *in univ.*: PIRMIN. (?) scar. 27 p. 61,14 qui fuit ebrius et -usus (-us *var. l.*), sit subrius. MODON. ecl. 2,110 famem demum -us spernit avarus. CAPIT. episc. III p. 225,5 sacerdotes debent esse . . . non -i, non iracundi. ALBERT. M. aet. 1,4 p. 311^b,33 est aetas (*sc. iuventutis*) -a ultra modum. CONR. MUR. summ. p. 160,11 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . girovaga, -a. EPIST. Worm. II 2 quid prodest exquisitis epularum deliciis -um corpus esuriente anima delectare. *al. b de deo pagano*: BERTH. RATISB. serm. exc. p. 30,20 qui (*Bachus*) totus fuit ebrius et furiosus et -us. c *per compar.*: GREG. CAT. chron. II p. 215,13 multa . . . ut vorator -us . . . distrahebat *abbas*. 2 *de animalibus*: CONSTANT. AFRIC. theor. 4,3 p. 15b^v maxime in -is animalibus. CARM. de nat. animal. 1949 illas (*escas*) . . . hic (*onocrotalus avis*) ruminat ore -o. ALBERT. M. animal. 7,24 magis -us est (*sc. mugil*) quam alii pisces. *al. B translate de rebus*: 1 *corporeis*: ALBERT. M. nutrim. 1,2 p. 327^a,23 ligna -a vel aliae plantae multam trahentia humiditatem nutrimentalem. 2 *incorporeis*: ALDH. virg. I 29 p. 266,15 ut boves . . . -a ventris in *gluvie* voraciter glutit *draco* (36 p. 284,9. WILH. Bonif. 8 p. 50,30 *gy-am* [-am *var. l.*] ventris satiare ingluviem). II 2497 protoplaustus . . . cecidit prostratus fraude -a, dum *eqs.* LIBRI Karol. 3,23 p. 444,11 Tantalum fingunt *pictores* . . . in quodam lacu depositum eique fallacem aquam -is labia titilamentis adtingere (*ex Fulg. myth. 2,15*). ANDR. STRUM. Atriald. 17 p. 1061,4 illum . . . usum -um, qui carnales tam clericos quam laicos in sabbato sancto ad nonam cogit misarum sollempnia . . . anticipare, . . . damnabat. HILDEG. epist. 192 l. 6 iustitia montis facta est in via velut umbra per -am gulam errantium. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 33,17 per -am aviditatem.

II *subst. masc. i. q. (de)vorator, lurco – Schlinger, Vielfraß*: HEINR. AUGUST. planct. 1812 extat clamosus quasi corvus quisque -us. AMARC. serm. 1,370 cibus immodicus facit egrotare -um. CONR. MUR. summ. p. 123,23 si . . . -us . . . de abstinentia (*sc. laudatur*) . . . , absolum est. *al.*

adv. gulose. voraciter, avide – schlingenderweise, gierig: 1 *de hominibus*: CARM. cent. 161,11 ut . . . valeas (*sc. lurco*) sorbere -e innumeros ciatos. ALBERT. M. animal. quaest. 2,20/26 p. 118,50 homines . . . -e deglutientes sunt brevioris vitae. WILH. RUBRUQU. itin. 2 p. 176,8 bibunt *Tartari* certatim valde turpiter et -e. 2 *de animalibus*: TRACT. de aegr. cur. p. 267,17 ut lumbrici . . . amara -e recipiant. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 165,2 ut aves . . . edant -e. p. 171,13 si . . . carnes non tenerentur firmiter, falco nimis avide nimisque -e posset carnes comedere

**gulpa*, -ae *m.* (*cf. nederl. gulpen*) (*de*)vorator, lurco – *Schlinger, Vielfraß (pro cognomine)*: YSENGRIMUS 4,754 sequitur . . . G-a Gehenna Minor, hinc patruus G-ę (*gribbe var. l.*; *v. notam ed. p. LXXVII*).

5 **gulphus v.* 1. colpus.

**gulpus*, -i *m.* (*cf. anglosax. gulp*) *haustus – Schluck*: PRAECEPT. diaet. V 2 hoc mense bibe III -os vini. *cf. gluttus*.

**guls* (*gulsus*) *subst.* (*roman. goulus a gulosus*) (*de*)vorator, lurco – *Schlinger, Vielfraß (pro cognomine)*: YSENGRIMUS 4,749 Griponis subeunt pignora . . . duo: Guls (G-us, Glus *var. l.*) Spispisa prior, post natus Gvulfero Worgram (*v. notam ed. p. LXXVII*).

**gultra v.* 1. *cultra. *gumba v.* gummi.

**gumbaria*, -ae *f.* (κο(υ)μβάριον) *genus navis (magnae)* – (*großes*) Schiff, 'Kumbarie' (*de re v. Reallexikon der Byzantinistik I. p. 414*): IOH. VEN. chron. p. 136,17 quas (*naves*) Venetici -as nominant.

gumen (cu-, gummen) *indecl. n. abl. sg.*: -ini: l.25. -ino: l.24. *sucus plantarum, resina, κόμμι – Pflanzensaft*.

20 *Gummi(harz)*: 1 *natur.*: COMPOS. Luc. N 1 teris . . . aurum . . . et purgas eum . . . cum cumen liquidum. N 15 -n auri colores (*inde* COMPOS. Matr. 22 gumme). ANTIDOT. Lond. p. 18, 42sq. gummen de cereo < II . . . ; mittis dracantum et -n simul in uno in aqua. MAPPAE CLAVIC. 14 adiecto gummino trito. 25 52 contunde (*sc. colorem aureum*) et macera gummini liquido. *al. v. et l.43*. 2 *alch. in nomine ficticio*: ANON. epist. p. 389 -n nostrum coagulat lac nostrum et lac nostrum dissolvit -n nostrum.

**gumfano v.* *guntfano. **gumfita v.* *confita.

30 *gummatus v.* *gummo.

gummi (*gumi*) *indecl. n. (sf: l.63) vel gumma* (*guma*), -ae *f. (interdum indecl., e. g. l.48)* (κόμμι, *cf. ThLL. IV. p. 1379,40sq. s. v. cummi*) *script.*: cu-: l.68. *gomma*: l.53. *gugma*: l.67. *adde* COMPOS. Luc. M 14. P 15. *gumba*: l.49. *gu(i)*: l.63. -me: l.22.44. *adde* COMPOS. Matr. 20,5. 21,6. 74,5. *form.*: ?*gen. sg.*: com(m)eo(s): l.45.46.63. *adde* ANTIDOT. Augiens. p. 59,46. PAUL. AEGIN. cur. 7. 26. *ibid. al. comeus*: l.44. *gum(m)eus*: l.47. *abl. sg.*: -o: l.69. *adde* HERACLIUS I 18,4. *coniunctim scribitur* *guarabica*: l.63. *confunditur c. gemma*: p.871,11.

sucus plantarum, κόμμι, resina – Pflanzensaft, Gummi, Harz: 1 *natur. et pharm.*: a *in univ.*: ANON. herm. p. 101,1 -eus, id est gumen Spano. RECEPT. Lauresh. 4,78 p. 308 -e, id est rasina de edera, ~ II. ANTIDOT. Sangall. p. 94,23 comeus – I. ANTIDOT. Augiens. p. 59,38 commeos ana lib. I. p. 63,15 addis . . . commeo scissi – III. ANTIDOT. Berol. 30 p. 73,24 gumeus – V. ANTIDOT. Cantabr. p. 166,22 gumam edere sume. BENVEN. GRAFF. ocul. B 19 p. 39,39 recipe -a feniculi 3 IV (A p. 33,37 -bam). CHART. Hans. 432 p. 145,9 pisa -i, quod dicitur harpois vel speghelars, I den. (*sc. pro teloneo*). ALBERT. M. veget. 1,192 ut distillet superfluum humidum (*sc. amygdali*) cum -i. MOSES PANORM. infirm. 21 p. 122,8 accipe . . . picem seu gommam. *persaepe. v. et l.22.61. vol. II. p. 131, 40sqq. per compar.*: TRACT. de chirurg. 812 quedam materia ex ossis nutrimento superveniente quasi -a efficitur. BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,11 III^a habet (*sc. species aquae glaucae oculi*) tactum sicut -a recens (A p. 17,22 *guma*). ALBERT. M. animal. 25,6 est *venenum serpentis* sicut -i napelli. *v. et p.871, 2*. b -i arabicum: TRACT. de chirurg. 376 pulverem -i arabici . . . cum pulvere fuliginis . . . commisce. ALBERT. M. veget. 1,111 quaedam plantae, quae arbores vocantur, habent -as sicut est pix de abiete . . . et thus et -i arabicum. MOSES PANORM. marisc. 14 p. 179,15 accipe . . . *guarabicam*. ALPHITA C 1 comeos, -i arabicum idem, -i quando simpliciter ponitur, arabicum intelligitur (*sim. G 35*). *al. v. et l.70. c de sucino*: ALBERT. M. Is. 638,36 electrum -i quoddam dicitur (*item vol. III. p. 1166,44*). 2 *techn.*: COMPOS. Luc. M 13 *gugma* (-a *var. l.*) cerasi ~ II. T 34 teres . . . c-am cum aqua. HERACLIUS I 20,2 cum -o. THADD. FLORENT. cons. 185,16 -e . . . , a quibus trahit *aqua vitae* virtutem, sunt diverse . . . , sicut . . . *gumi arabici. saepe. v. et p.871,23,24*. 3 *alch. in nominibus ficticiis: a in univ.*: ANON. aqu. 8^{ut}. de aqua aurea (de -i rubeo N). 8 ab

[Weber]

oleo ipsius -i distilletur, quoad candida sublimatur, (et faece aquam liquatam in cucurbita alembi adiecto N) -i similitudinem retinens. 5 p. 77 (N) marini -i speciem transformat *lapis*. **b de argento vivo:** TURBA phil. 13 p. 122,26 accipite ... -am, quae ab ascocie est (cf. *notam ed.* 7 p. 194). 18 p. 127,26sq. philosophi in libris suis -am multipliciter narraverunt, quae nihil aliud est quam aqua permanens *eqs.* ROSIN. ad Euth. 2 p. 292 illa -a nostra esto aqua viva. *al.* **c de bitumine:** IOH. sacerd. 158 alkitran, id est -a, quae exit de terra. **d de ferrumine:** ANON. tab. p. 162,28 extrahe animam eius, quae est sulphur ipsius et tinctura eius, quam vocant -am (gemmam *cod.*) et gluten auri. **e de chalcantio:** GEBER. summ. 76 p. 561 quod (*cupi-rosum*) et -a cupri aut eiusdem stillicidium nuncupatur.

***gummo**, -are. (gumma, gummi) *suco resinoso permiscere* – mit Gummi(harz) vermischen, anreichern (*usu absol. in imag.*): ALLEG. sapient. 27 p. 477^b,20 o prophetissa (sc. Maria, soror Moysis), audivi ..., quod cibificas, ciniveras vel -as de die tuo.

adi. gummatus, -a, -um. *suco resinoso permixtus* – mit Gummi(harz) vermischt, angereichert: HERACLIIUS II 28 aqua -a. THADD. FLORENT. cons. 42,108 balneet membra sua exterius cum aquavite -a. 185,12sq. -a (sc. aqua vitae), aromatica et amara; -a fit ex gummis ...; et ... habet virtutem -am; ... aromatica ... fit cum aromatibus sicut -a cum gummis. *ibid. al.*

***gummositas** (gumo-), -atis f. 1 *natura materiae gummi continentis* – gummiartige Beschaffenheit, Gummiartigkeit: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 345,29 ignis ... tollit -em (sc. myrobalanorum). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 373^c ut ... -e sua membra restringat *bdellium*. GEBER. clar. 2,68 habet *vernix* ... virtutem congelandi ex -e sua. PS. GERH. CREM. sept. 4 p. 322,27 non videas in ipso (*igne*) -em neque molliciem. 2 *substantia gummi similis, gummi continens* – gummiartige, gummihaltige Substanz: a *natur. et pharm.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 373^A emplastrum de blanca et -e, quae invenitur intra anacardos. p. 380^D arbor illa (*styrax*) incisa ... -s quaedam emanat. CIRCA INSTANS p. 6a^r adde -em anacardi. *al.* **b alch.**: GEBER. summ. 87 p. 617 Iupiter ... tardissime inter diminuta a perfectionis complemento corpora -em illius floret. **c anat.**: BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 12,22 humor vitreus et cristallinus (sc. oculi) nutriuntur a gummo-e nervorum, (A p. 18,11 gummo-e cerebri).

***gummosus**, -a, -um. *gummi similis, gummi continens* – gummiartig, gummihaltig: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 345,25 mirobalani sunt -i ideoque videntur esse laxativi. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^F thus ... -am habet substantiam, virtutem constrictivam ex viscositate. TRACT. de aegr. cur. p. 270,31 pinea -a bulliat in aqua et extracta involvatur picula. GEBER. invent. 6 p. 718 sulphur vivum clarum et -um tere.

gomphus v. gomphus. ***guna** v. *gyna. Weber ***gundereva**, -ae f. (*theod. vet. gunderebe*) *Nepeta Glechoma Benth.* – *Gundelrebe*: CHIRURG. Sudhoff II p. 434,12 (c. 1199) de acere, id est de -a *eqs.*

***gundola**, ***gundula** v. *gondola. ***gunella** v. *gonella. **gunfus** v. gomphus. **gungulas** v. gongylis. **gunna**, -ae f. *vestis (pellicia)* – *Kleidungsstück (aus Fell, Pelz)*: EPIST. Bonif. 114 p. 247,21 parva exseniola direximus (sc. *episcopus*) tuo (sc. *Lulli*) cultui ..., hoc est ... coculam et -am brevem nostro (sc. *monachorum Anglorum*) more consumtam. 116 p. 251,14 cultellos ... XX et -am de pellibus lutrarum factam tuae (sc. *Lulli*) fraternitati misi (sc. *episcopus*). EPIST. var. I 13 p. 513,26 senibus nostris -as pellicias tribuimus (sc. *monachi Cassinenses*).

***gunnatus**, -a, -um. (*gunna*) *pellibus indutus* – mit Fellen bekleidet: LIUTPR. leg. 53 si cooperit (sc. *Otto imperator vindictam*) ..., nec ipsa capiet eum, in qua ortus est, pauper et -a, id est pellicea, Saxonia (*v. notam ed.*).

[**gunsus** v. gomphus.]

***guntfano** (conf-, gumf-, -alo), -onis m. (*theod. vet. gundfano*; cf. G. Köbler, *Wb. des ahd. Sprachschatzes*. 1993. p. 498^b) ?acc. sg. -on: p. 872,17. form. decl. II.: p. 872,10. adde ANNAL. Plac. a. 1270 p. 544,1.

1 *strictius i. q. signum, vexillum* – *Fabne, Banner*: a *eccl.*: CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,37 (a. 882) sunt ... in ea (*ecclesia*) capse II, ... -es II (*item CATAL. thes. Germ.* 97,5). HARRULF. chron. 3,3 p. 87,15 poma -um VII ex argento auroque parata (sc. *habentur in ecclesiis*). CATAL. thes. Germ. 57,43 sunt ... hic duo offertoriola ... et V conf-es. ALBERT. MIL. temp. 258 duxerunt *proceres* ... episcopum ... cum crucibus et conf-bus et sacerdotibus. *ibid. al.* **b milit.**: ACTA imp. Winkelm. I 612,2 (a. 1228) vidi signa Mediolanensium, videlicet vexilla et conf-os. ANNAL. Mediol. a. 1213 (MGScript. XVIII p. 392,10) tulerunt *Cremonenses ei<s> (Mediolanensibus)* carozolum et biuram et XXXVI conf-es. ALBERT. MIL. temp. 239 p. 512,32 desuper dorsum ... elephantis erat unum carocium bene armatum et cum uno confalone in medio edificii dicti carocii. 2 *latius i. q. stragulum (pictum)* – (*bestickte*) Decke: ABBO SANGERM. bell. 3,17 effipiam diamant, stragulam (gloss.: vestem pictam vel gumfanon) pariterque propomam.

***guntfanonarius** (cunf-, conf-, -alo-, -nun-, -nerius), -i m. (*guntfano) *script. confanorii*: ANNAL. Brix. a. 1207 (MGScript. XVIII p. 816,25). *vexillifer* – *Bannerherr, -träger* (*de re v. LexMA. I. p. 1420 s. v. 'Bannerherr' et IV. p. 1555sq. s. v. 'Gonfalonieri'*): CAPIT. reg. Franc. 274,13 qualiter unusquisque episcopus ... suos homines illic transmisserit cum -o, qui *eqs.* (*v. notam ed.*). DIPL. Frid. I. 458 testes ...: Gebehardus de Lukenberg, Allo conf-erius. ANNAL. Plac. a. 1258 p. 509,36 elegerant *Brixienenses* in potestatem Iacobum ... cunf-erium civem Placentie. ROLAND. PATAV. chron. 8,9 p. 117,26 stant legatus ... et confalonarius et totus exercitus leti, fortes. ACTA imp. Böhmer 984 p. 689,25 (epist. papae) capitanei, confanu-i et sapientes ... coram toto consortio sic iurabant: '*eqs.*' *al.* ?*pro cognomine*: IOH. CODAGN. annal. a. 1205 in consulatu Alnaldi Stricti ... , Alberti Conf-erii ... castra ... levata fuerunt.

?***guora**, -ae f. (cf. coratum, francog. vet. co(u)rée; cf. M. Jeanneret, *La langue des tablettes d'exécution latines*. 1918. p. 101sq. et Wartburg, *Frz. etym. Wb. II. p. 1178sq.*) *viscera (prope cor)* – *Eingeweide (nahe dem Herzen)*, *Innereien* (*de re v. C. A. Wood, F. M. Fyfe, The Art of Falconry*. 1955. p. 625^a s. v. '*quarry*'). FRAGM. med. falc. 82 -as et surices illi (*falconi*) multum bona carnis est (*v. notam ed. p. 181*).

gurdus, -a, -um. *imperitus, inhabilis* – *unerfahren, ungeschickt, untauglich*: RHYTHM. 149,24 temptabo (sc. *poeta*) ... stupidis tangere corda digitulis, cum mihi non suppetat -us, (solito currat *Ven. Fort. carm.* 2,9,6) in arte huiusmodi manus. ABBO SANGERM. bell. 1,424 nox ... falam -is (gloss.: ineptis, stultis) mandat custodibus ipsam. *ibid. al.*

***gurga** v. *gorga.

gurgus, -itis m. *vel raro* (p. 873,5.8) **gurgus**, -i m. *script. cu-*: p. 873,18. form. nom. sg. -is: p. 873,15.

I *de copia aquarum commotarum*: A *profundum, altitudo (maris, fluminis)* – (*Meeres-, Fluss-, See-*)Tiefe: 1 *in univ.*: ERMENR. ad Grim. 2,7,42 (vs.) qui (*pontus*) modo Potamicus vocatur -e multo. POETA SAXO 2,411 cum ... novos hostes ... fama referret adventasse maris traiecto -e vasto *eqs.* CHRON. Pol. 1,25 non ponti requisito ... milites ..., sed profundo -i se credebant. *al. v. et p. 875,1*. 2 *aqua(e)* – *Wasser(-massen)*: a *proprie*: ALDH. virg. II 984 quod sic Athanasius illo tingeret infantes baptismi -e (*i. mari*) mersos, ceu *eqs.* CARM. Paul. Diac. app. I 8,26 salsifluo faciem lacrimando -e. NOTIT. de conv. Hatt. (MGScript. XXX. p. 755,30 [vs.]) Francorum gentem lavit qui (sc. *Remigius*) -e sacro. HROTSV. Mar. 786 radice tua deduc (sc. *palma*) ... undas fonticuli fluitantes -e dulci. *liquor* – *Flüssigkeit*: HROTSV. Mar. Gong. 43 lac quoties suxit *Gongolfus*, toties fidei sacra sumpsit ...; talibus incubuit, lactis dum -e vixit. **b in imag. vel per compar. i. q. fons** – *Quell*: PETR. Pis. carm. 40,11 (MGPoet. I p. 73) qui cupit, ... bibat nostro (sc. *poetae*) de -e limphas. ALCUIN. carm. 17,1 lingue tuos calamos, caritas, in -e Christi. epist. 139 p. 220,25 ubi (sc. *in Paulini libello*) ... aurivomos spiritalium sensuum -es gemmis scolasticae urbanitatis abundare intellexi. 193 p. 319,34 quod possum, instantius efficiam, pennam carita-

[*Mandrin*]

tis lacrimoso intingens -e, ut suavissima . . . verba scribantur in cartula. **3** *alveus* (*fluminis*), *stagnum aquarum excavatione in saxis formatum* – *Fluss(bett)*, *Schlucht*, ‘*Gumpe*’: **a** *proprie*: LEX RAET. Cur. 9,12 si mare prope non est, in laco aut in profundo -o dimergantur (*sc. parricida in culleo*). WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,31 de qua (*rupe*) idem (*sc. fluviolus*) cum impetu descendens -em facit speciosum. GREG. CAT. chron. I p. 331,36 ubi (*sc. in Farfa*) distat -us Valentini. CHART. Burgenl. I 143 p. 104,47 tendit *meta* in Rebece supra molendino Iwan ibique non diu tardans -em transire festinat. *al.* **b** *in imag.*: SMAR. carm. 1,5,9 ex uno numeri procedunt -e multi, et plures pariles inpar et ipse (*sc. numerus*) parit. **c** *alleg.* de *Iohanne evangelista*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,16 sacer Dominici pectoris accubitor et quartus caelestis paradisi -s. *ibid.* *al.* **4** *vorago* – *Abgrund*: **a** *proprie*: RHYTHM. 42,7,1 -is demersus et inferni tartarus *eqs.* **b** *translate i. q. secretum* – *Geheimnis*: RHYTHM. 32,6,2 quibus (*viris*) coepit *Christus* scripturarum aperire -es (*c. var. l.*). **B** *vertigo*, *vertex* – *Wirbel*, (*reißen-de*) *Strömung*: **1** *proprie*: WALAHFR. Blaithm. 49 ille procellarum se vix de -e dempsit. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,4 videres . . . plurimos (*sc. homines*). . . vi . . . -um (*-is var. l.*) absorptos animam reddere in flumine. HIST. de exp. Frid. imp. p. 72,15 ubi (*in flumine*) militem unum . . . cum equis et asinis nonnullis -e fluminis perdidimus (*sc. peregrini*). **2** *in imag. vel per compar.* (*fere de periculis; de vitiis: l. 26*): HRABAN. hom. I 18 p. 37^A -es ebrietatum repellantur a vobis. carm. 37, 30 non te conturbet, sancte, inconstantia, frater, haec mundana quidem -bus variis. WALAHFR. carm. 40,8 vereor, ne forte freti me subruat aestus, cuius ab incursu vix in tellure receptus effugi patulas furibundi -is iras. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,102 si forte sitis vivē patrimonii sortis, placabis verum superato -e Iesum. *al.* **3** *meton.* de *homine*: WALTHARIUS 858 o vortex mundi, fames insatiatus habendi, -s avaritiae *eqs.*

II de *parte corporis i. q. guttur* – *Schlund*, *Kehle*: p. 880,18. *cf.* *gorga.

***gurgitatio**, -onis *f.* (*gurgitare*) *comissatio, compotatio* – *Schlemmerei, Besäufnis*: CHART. episc. Halb. 1258 p. 373, 13 (a. 1272) census . . . prediorum *in -bus* (*ni leg. ingurgitationibus*), conviviis ac aliis usibus illicitis . . . expenderunt *cives*. *cf.* ingurgitatio.

gurgito, -atum, -are. *medial. i. q. immoderate se implere* – *sich unmäßig vollstopfen, vollfressen*: GALB. Karol. 2,21 tantum panis insumpsit epulator semel in prandio, quantum ante hoc tempus famis in diversis diebus sumere consueverat, atque sic per insolentiam est -tus. *cf.* ingurgitare.

***gurgitosus**, -a, -um. (*gurgis*) **1** de *aquis i. q. excitatus, concussus* – *aufgewühlt, aufgepeitscht*: VITA SERV. 53 p. 125,5 tante sunt elationes maris (*sc. tempestate coortae*), . . . tantorum voluminum sonitus tamque mirabilis in altis Dominus. **2** *aquosus, humidus, lacunis contactus* – *wasserreich, feucht, von Wasserlachen bedeckt*: LAMB. ARD. hist. 15 p. 570,6 terram . . . monticulosam . . . agros etiam pascuos et -am marisci planiciem . . . cum se daturum disposuisset (*sc. Willermus filio*) *eqs.* 109 in media limosi marisculi et -i profunditate . . . dunionem eminentem in munitionis signum firmavit *Arnoldus*. 143 p. 634,19 viam . . . viatoribus ad transeundum admodum -am . . . transitivam . . . facere et in calcatam construere percepit *pseudoperegrinus*.

***gurgitululus**, -i *m.* (*gurgis*) *gurgis parvus* – *Gewässerchen* (*iron. de mari Hadriatico*): NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 37,10 o utinam non esset ille -us inter nos (*sc. Francos et Byzantinos*).

gurgo, -onis *m.* *orator* – *Redner*: ALDH. epist. 5 p. 494,1 (vs.) digna (*dignus Lejay*) fiat fante Glingio -o fugax famulo (*i. famulo*; *cf.* p. 493 adn. 31 et S. Gwara, ALMA 53. 1995. p. 1415qq.; pendet ex Virg. gramm. epist. p. 121,11 [*cf.* ThLL. VI/2. p. 2364,535qq.]).

***gurgulatio**, -onis *f.* (*vox onomatopoeica*; *cf.* gurgulo [*v. ThLL. VI/2. p. 2365,46*]) *sonus ad modum gargarizationis in ventre ortus* – *gurgelndes Geräusch aus dem Bauch, Bauchgluckern*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,27 p. 47b^r inflatio et -es aut de interioribus sunt . . . aut *eqs.* TRACT. de aegr.

cur. p. 237,44 ventositas (*sc. stomachi*) cognoscitur ex rugitu et -e. MAURUS urin. II p. 9,9 his debet (*sc. phlegmaticus*) infestari sinthomatibus: . . . dolore stomachi cum gravedine et -e. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126^C quandoque . . . auditur -o intestini. WALTH. AGIL. med. 66 p. 167,31 colyca ex ventositate significatur ex dolore deambulatorio et -e sive gravitate.

1. gurgulio (*gargalis*, *gor-*, *-golio*, *-leo*), -onis *m.* *fauces, guttur, gula* – *Rachen, Kehle, Schlund*: **1** *in univ.*: GLOSS. med. p. 13,20 quod (*bronchum*) latine -em (*gurgo- var. l.*) dicimus (AURELIUS 12 p. 707,3). RECEPT. Bamb. 19 cervi pulmones cum suis garga-bus . . . cum melle sumat *aegrotus*. PS. GALEN. incis. 20 collega rivus (*i. vena*) per collum funditur in mentum et venit in gargaleon (*gorguleonem var. l.*) et in caput. GLOSS. Salern. p. 12^a,20 epiglottum, bruncus, -o idem est. *al.* **meton.** de *hominibus*: LIUTPR. antap. 3,784 Burgundiones eos quasi -es apello (*sc. Albericus*). **2** *oesophagus q. d.* – *Speiseröhre*: ALBERT. M. pol. 4,3^a p. 335^b,9 ‘ventris’, supple, essent plura genera . . . os . . . stomachi recipit, stomachi concavitas tenet, et -o ad concavum continuo dirigit.

2. gurgulio (*lio*) *v. curculio*.

***gurgulus** (*gurtu-*) *subst.* (*fort. per contam. ex gutturalis et gurgis*) *neuma quaedam* – *eine Neume* (*cf. LexMusLat. II. p. 159*): TABULA neum. p. 53,5 (vs.) -tulus, eptaphonus, clivis . . . non plures (*sc. neumas*) invenies. *v. et p.* 767,55.

gurgus *v. gurgis*.

***gurgustio**, -onis *fm.* (*cf. gurgulio et gurgustium per confusionem interpretationis, v. ThLL. VI/2. p. 2365,7. 51. 59. 67; cf. et D. Norberg, L'Œuvre poétique de Paulin d'Aquilée. 1979. p. 23*) *gurgulio, guttur* – *Kehle* (*in imag.; c. gen. inhaerentiae*): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,16 l. 3 bumbosae faucis eius syllogistica manu -em exprimam (*c. sensu suffocandi*).

gurgustium (*gul-*, *-git-*, *-ut-*, *-us(s)ium*, *-tr(i)um*, *-tum*), -i *n. gen. pl. -trarum*: HONOR. III. registr. 326 p. 246,6.

1 sensu originario: **a** *habitatulum pusillum, casula* – (*schlechte*) *Hütte*, (*kleine, elende*) *Behausung, Wohnung*: **a** *in univ.*: ALDH. epist. 3 ut . . . aulae fastigio spreto . . . -i (*-itii var. l.*) humilis receptaculo contenta tua fausta fraternitas (*i. Wihtridus*) . . . fruatur. *ibid.* *al.* *de caverna* (*‘elendes Loch’*): ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1087^B quare . . . deputatus es (*sc. olim dives*) in pistrinum et -um huiusce loci? **β** *alveus (apum)* – (*Bienen-*) *Wabe*: ALDH. virg. I 6 ut . . . prae ceteris creaturis . . . mulsae dulcedinis alimoniam flavescenti cerarum -o (*-sio, -ssio var. l.*) recondat (*sc. gens apum*). **γ** *diaeta (navis)* – *Kajüte*: CAES. HEIST. mirac. I 7,38 p. 54,5 vir beatus de -o navis egrediens *eqs.* **b** *nassa* – *Fischrense*: **a** *in univ.*: CARM. didasc. 679 non -a (*-ria var. l.*) . . . non retia terrent, quin caput emersi dulce melos capiant *pisces*. HIST. Torn. 9 ut quidam monachus . . . ingrederetur fluvium sua levaturus -utia. ALBERT. M. animal. 7,103 vasa magna complexa de virgis, quae nos . . . sportas vel -a vocamus. CHART. Sil. D IV 254 piscari cum hamis sive cum gul-ris. *al.* *in imag.*: BENZO ad Heinr. 4,4 p. 388,6 (vs.) frange (*sc. episcopus*) nostrae captionis perplexum -um (*v. notam ed.*). **β** *saepum ad pisces capiendos* – *Fischwehr* (*de re v. A. Lampen, Fischerei und Fischhandel im MA. 2000. p. 1055qq.*): DIPL. OTTON. II. 209 p. 237,28 quod . . . abbas . . . in fluvio . . . a ripa ad ripam sine spatii intermissione -um percutiendo . . . navalis cursus transmeatum vetaret. CHART. Brand. A VIII 38 p. 125,11 -ta seu piscium capturas, quae dicuntur carpvere (*sc. trado marchio*). CHART. Hamb. 614 p. 507,30 flumen cum piscatione et -o, quod were dicitur, capitulo assignavit *Bertoldus*. CHART. Lub. I 350 p. 326,25 -rum nostrum sive septa, quae were dicuntur, in stagno nostro Raceburgh . . . vendidimus (*sc. dux*). *al.* **2** *per confusionem c. gurgulio sim.* (*cf. ThLL. VI/2. p. 2365,67 et 2366,11*): **a** *vivarium, piscina* – *Wasser, Fischteich* (*in alleg.*): PETR. DAM. epist. 86 p. 462,9 claustrum . . . monasterii utrum -um sive vivarium piscium solummodo, . . . an etiam captabulum caelestium pecorum . . . possumus appellare? p. 462,21 nisi . . . esset spiritale -um, ubi non terreni, sed caelestes pisces spiritualiter viverent. **b** *profundum* – *Tiefe* (*c. gen. inhaerentiae*): HUGO FLAV. chron. 2 p. 402,13 quod . . . ab imis

[Mandrin]

gurgitis -is (*i. vivarii*) illa naufragosa turba (*i. pueri*) eruere-
tur. **c vorago** – *Schlund, Abgrund*: RATHER. epist. 3 p.
25,20 in quanto diabolici lapsus -o volutentur, non intellegunt
(*sc. qui alios contemnunt*). ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14 p.
1011^C ut prae famis ac frigoris angustia incidere cogantur
homines parci amare mortis -a.

?***guropila** *subst.* (*orig. et signif. inc., ni subest* glabro
pilos *sim.*; *fort. in loco manco*) ANTIDOT. Glasg. p. 153,6 ad
ossa fracta barbara sola sufficit ad curanda, quamquam quidam
afra vocant, quod -as ad vita revocet.

***gurio** *v.* *guerio. ***gurtis** *v.* 1. *cortis.

***gursa**, -ae *f.* (*theod. inf. vet. gurse*; cf. *Mittelniederdt.*
Handwb. II. p. 52 s. v. *gelgorse*) *Emberiza citrinella* L. –
Goldammer (cf. W. Sanders, *Rheinische Vierteljahresblätter.*
42. 1978. p. 428sq.): ALBERT. M. animal. 8,91 quam (*avem*)
-am quidam, alii autem amerlingam vocant.

***gurtulus** *v.* *gurgulus. ***gusa** *v.* *gussa.

***gusanis** (gusonis), -is *m.* (cf. *francog. [vet.] co[u]sson*,
hisp. gusano; v. *Wartburg, Frz. etym. Wb.* II. p. 1244sq. et
Corominas, Dicc. etim. castell. 2II. p. 853sq.) *nom. sing.*
-es: l. 26. *vermi(culu)s, eruca* – *Made, Larve, Raupe*: AL-
BERT. M. veget. 1,23 sunt *animalia*, quae non generant sibi
similia, sicut ... apis -es (-ones *var. l.*). animal. 5,73 assimilatur
karabo -i. 7,100 vermis sicut -is formatus. 8,139 sicut -es vel
pediculi adhaerent hiis, quae sugunt. 15,4 generato ... -e in dis-
simili figura -es est imperfectum animal sicut et ovum. 15,43
qui (*sc. partus apum*) in parte erant vermes et in parte apes ex-
-bus incipientes formari. *ibid. al.*

***gussus** (gusus), -i *m. vel* ***gussa**, -ae *f.* (cf. *ital. guscio*)
cortex, putamen – *Schale, Hülse*: MOSES PANORM. infirm.
19 p. 119,17 bulle ceram, grassam et oleum, et mollea unam
-am nucis. marisc. 17 p. 182,9 pone (*sc. ingredientia*) in quo-
dam -o nucis et liga eum super locum mali. ALBERT. MIL.
temp. 281 p. 540,10 fuit magna carastia (*sic*), ita quod vende-
bantur ... XX castaneae cum gusis l. rex<anum>.

gustabilis, -e. 1 *adi.*: **a** qui (*saporem*) dinosci potest – (*am*
Geschmack) *erkeennbar, schmeckbar*: HILDEG. epist. 3,1^R,74
omnes ... res visibiles et palpabiles atque -es per ipsum
(*Deum*) facit sunt. ALBERT. M. anim. 2,3,27 p. 137,86 'non'
fit gustus -is 'per medium corpus extrinsecum', sed *eqs.* **b** ad
gustum pertinens – *zum Geschmackssinn gehörig, Ge-*
schmacks-: ALFAN. premn. phys. 9,3 p. 85 humorum ... -es
(PG 40,65^{6C} γευστικαί) nominatae qualitates sunt hae: dulce-
do, acetositas *eqs.* 9,5 p. 85. ALBERT. M. bon. 194 p. 120,48
nervus ... -is in palato et lingua vix diffunditur ad duos digi-
tos (NICOL. anat. 259). *v. et p. 876,2.* 2 *subst. neutr.*: **a**
sapor – *Geschmack*: ALFAN. premn. phys. 9,6 p. 85 in quibus
superabundaverit unaquaelibet simplicium qualitatum, in his
etiam dinoscibilibus erit differentia -ium (PG 40,65^{7A} γευστών).
ALBERT. M. sent. 2,24,8 p. 406^b,18 sensus communis compo-
nens visibile cum -i. veget. 1,69 in tangibilibus et -bus. 3,68 -e
per sui substantiam venit ad gustum. animal. 4,88 habentia (*sc.*
animalia) ... ora diligunt et odium diversa -ia. **b** *cibus*
(*suavis*) – (*wohlschmeckende*) *Speise*: ALBERT. M. sent. 3,9,2
p. 172^a,17 continere a delectabilibus innatis et venereis et -bus
est temperantiae. -e proprium *i. q. cibus dilectissimus* –
Lieblingsspeise: ALBERT. M. animal. 1,41 habent *animalia*
quaedam -e proprium, sicut apis, quae gustat mel et aliquid
dulce simile melli. 26,6 -e ... proprium eorum (*apum*) est mel.

***gustaldius** *v.* *gastaldius.

***gustamen**, -inis *n.* (*gustare*) 1 *actio gustandi, edendi* –
das Kosten, Essen (*in imag.*: l. 66): HROTSV. Sap. 4,4 delector
ex vestra (*sc. filiarum*) ratione magis quam nectareae dulcedinis
-e. CARM. var. III A 6,6,138 congaudent, viri, talis -e botri.
ARNOLD. RATISB. hom. (PL 141,1093^C) harum ... beatitudi-
num ... -a ... Emmeramus ... sitiebat. 2 *frustum* – *Stück-*
chen, Brocken: EKKEH. IV. bened. II 268 firmat cor hominis
aqua cum -e p a n i s (ERINH. Heimer. 499).

gustatio, -onis *f.* 1 *actio gustandi, edendi* – *das Kosten,*
Essen: ALFAN. premn. phys. 1,37 p. 12 erat ... -o (PG 40,
516^A ἀπόγευσις) cuiusdam fructus notitiam faciens propriam
naturae. ALBERT. M. anim. 2,4,9 p. 161,6 in potentia 'gustan-

te' actio 'gustus' vel '-o' vocatur. *al. sens.* 3,2 p. 82^a,44 si ...
subito fieret omnis alteratio, tunc etiam -o sive gustabilis diffu-
sio in humido et linguae essent simul. 2 *refectio* – *Speisung,*
Mahlzeit: IOH. METT. Ioh. 113 concite parata -e.

5 ***gustativus**, -a, -um. (*gustare*) 1 *adi. i. q. ad gustum*
pertinens – *zum Geschmackssinn gehörig, Geschmacks-*: AL-
BERT. M. sent. 4,50,9 p. 696^b,14 quae (*anima*) perficit linguam
ad vim -am et motum locutionis. cael. hier. 15 p. 237,39 dici-
mus '-as' (PG 3,332^B γευστικός) virtutes in angelis significare
10 'plenitudinem' ... 'escarum'. veget. 3,87 in qua (*sc. pelle supe-*
riori linguae) dispersus est nervus -us (animal. 1,235). animal.
quaest. 5,5 p. 156,39 cui (*rationi*) repugnat operatio gene-
rativa et -a. *ibid. al.* 2 *subst. neutr. plur. i. q. gustabile,*
cibus – *Speise*: ALBERT. M. phys. 7,1,5 p. 527,58 similiter ...
15 est alteratio in -is, eo quod sapor sequuntur qualitates com-
plexionantes.

gustia *v.* 1. costum.

gusto, -avi, -atum, -are. *form. praes. -is: l. 46. partic.*
praes. usu adi.: l. 52; subst.: l. 34. partic. perf. usu subst.: l.
23. 1 (*saporem*) experiri, degustare – (*den Geschmack*) *er-*
20 *kunden, kosten, schmecken*: **a** *proprie*: EKKEH. IV. bened.
II 235 quam (*dulcedinem*) sapiant, -a, signata Dei cruce musta.
al. URSO anat. 47 duo nervi palato infixi sapor -torum perci-
piunt. CHART. Tirol. notar. I 18 renunciants *Maximianus* ex-
ceptioni non habiti et non -ti vini. ALBERT. M. animal. 1,13
25 habet *caput* ... linguam ad -andum et vocandum. CHART.
Hall. 353 p. 325,20 de vino ad vendendum vel ad -andum exhi-
bito *eqs.* **b** *in imag.*: ARBEO Corb. 15 p. 204,2 cum ... dul-
cidinem -asset *Crimoldus* doctrinae illius *eqs.* **c** *translate*:
EKKEH. I. (?) Wibor. 11 p. 50,7 paululum -to somno ... illa
30 (*Wiborada*) clanculo surgens ecclesiam petivit. WALTHARIUS
156 voluptatem quisquis -verit, exin intolerabilis consuevit
ferre labores. CAES. HEIST. hom. exc. 238 dulcedo spiritualium
nupciarum multa est ... , sed propter raritatem -ancium abs-
condita. ALBERT. M. sacram. 73 p. 52,19 per sapientiam
35 -amus aeterna et efficimur immortales. *al. expressius i. q. in-*
currere, pati – *erfahren, erleiden*: WALTHARIUS 870 mortem
propter *Patavrid* -are nefandam (*sim.* HROTSV. Sap. 9,6.
THIETM. chron. 7,32. *al.*; *loci spectant ad Vulg. Matth.*
40 16,28. *al.*) LUDUS de Antichr. 396 qui blasphemant in me (*sc.*
Antichristum) divinam pietatem, divini numinis -ent severita-
tem. 2 (*cibum*) *sumere, edere, bibere* – (*Speise*) *zu sich neh-*
men, essen, trinken: ARBEO Corb. 17 quod ora tardius -andi
protraheretur. WALAHFR. Mamm. 6,20 -emus ... prius, tum
iussa facessere tempus. ANTIDOT. Bamb. 34 si per singulos an-
45 nus cum melle -is (*sc. antidotum*). TRANS. sang. Dom. in
Aug. 26 salubri fonte (*i. aqua benedicta*) -to ... incolumita-
tem consecutus est *aegrotus*. ALFAN. premn. phys. 1,37 p. 12
prohibuit (*sc. Deus hominem*) -are (PG 40,516^A γεύσασθαι)
50 lignum scientiae. ALBERT. M. animal. 3,120 p. 329,37 cuius
(*melancholiae innaturalis*) gustum fugiunt muscae et alia ani-
malia humidum stercoris -antia. *saepe. v. et p. 875,58.879,27.*

adi. gustans, antis. ad gustum pertinens – *zum Ge-*
schmackssinn gehörig, Schmacks-: p. 875,72.

55 1. **gustus**, -us *m. script. cu-*: p. 877,30. 1 *facultas vel actio*
gustandi, gustatus – *Fähigkeit zu schmecken, Geschmackss-*
sinn: **a** *proprie*: **a** *strictius*: RADBERT. corp. Dom. 2,13
quanta polleat mysticum Christi corpus dignitate ... et discer-
natur a corporeo -u. ALFAN. premn. phys. 6,5 p. 73 spongioso
60 ... et aquoso (*sc. sensu*), hoc est -u (PG 40,636^A γεῦσθαι), hu-
mida suscipit (*sc. sensibilitas, i. conscientia*). FRID. II. IMP.
art. ven. 2 p. 166,24 restat solum per -um assuefacere ipas
(*aves*) ad videndum, tangendum ... hominem. ALBERT. M.
animal. quaest. 1,12 p. 89,12 quod omne (*sc. animal*), quod
65 habet -um, habeat loquelam. *saepe. v. et p. 875,52.* **β** *latius i.*
q. facultas sentiendi – *Fähigkeit zu (ver)spüren*: HILDEG.
caus. 286 p. 178,12 masculus ... a quarto decimo anno etatis
sue -um delectationis in se habet. **b** *in imag. vel per compar.*
70 *de sapientia, perspicentia divinarum mysteriorum*: RAD-
BERT. corp. Dom. 2,39 spiritualia sacramenta palato mentis et -u
fidei digne percipere *eqs.* 14,172 si quis ... non credit illud,
quod in evangelio praedicatur, prioribus ... illis deterior vide-

[Mandrin]

tur, qui sub unius speciei -u omnem saporē et omne delectamentum fide perceperant. 2 *sapor* – *Geschmack*: a *proprie*: WILLIB. Bonif. 9 p. 57,22 fons mirae suavitatis -u indulcatus prorumpēbat. WALAHFR. hort. 199 licet . . . longe -um (gestum *var. l.*) disiungat *marrubium* odore (*i. saporem odori contrarium habeat*). WILLIR. cant. 4,13 p. 131,10 cum variis pomis specie -uque (vultuque *var. l.*) decoris. *al. v. et p. 875,40. 876, 51.* b *in imag. vel per compar.*: EPIST. *var. I* 17 p. 523,22 aliis . . . est -us (odor *Vulg. II Cor. 2,16*) vitae ad vitam aliisque -us mortis ad mortem. TUTO opusc. 1 p. 42,28 post odorem famae -um quaerunt *Samaritani* ipsius (*sc. Christi*) praesentiae. HERM. IUD. conv. 10 p. 98,10 qui (*diabolus*) . . . primo parenti . . . -um necis per feminam . . . reservavit *eqs.* GESTA Ern. duc. I 2,407 ob necem virginis sevientes et exinde -u maioris audacie hausto precipites ruunt *dux et socius eius. al. 3 esus, haustus (modicus) – (mäßiges) Essen, Trinken (fere meton. de ipso cibo sumpto vel liquore hausto [‘Bissen’, ‘Schluck’], e. g. l.20)*: CONST. Constant. 49 quem (*hominem*) . . . diabolus per amarissimum ligni vetiti -um exulem ab eisdem effectit gaudiis. RADBERT. corp. Dom. 3,70 quo . . . vegetati -u (*sc. sacramento; deest T*) ad immortalia et aeterna praeparemur *eqs.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 26 cuius (*aquae benedictae*) -u quilibet infirmi libato sanabantur. HROTSV. Theoph. 451 virginis ut -um primae deleteret *Christus* amarum. ALBERT. M. bon. 240 p. 143,61 ante prandium omnis potus et -us solvit ieiunium. *al. v. et p. 876,1.* adde: DIPL. Heinr. II 382 si quis . . . hanc . . . paginam violare . . . presumat, cum Iuda traditore indigestibilis buccellē -um sumat (*spectat ad Vulg. Ioh. 13,25sq.*). 4 *specimen* – *Probe*: a *de rebus corporeis*: COMPOS. Luc. Q 16 c -um . . . coctionis tollis lignum concubum (*v. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 107*). MAPPAE CLAVIC. 108 p. 210,29 -um . . . coctionis in ligno, unde movetur, considera. b *de rebus incorporeis*: ERMENR. ad Grim. 1,8,3 si non omnia, tamen -um ex aliquantis necessariis porrigo illis, qui *eqs.* II 12,45 (*vs.*). EPIST. Meginh. 38 p. 237,19 etsi nullo experientie -u gratie vestre (*sc. episcopi*) suavitatem libassemus (*sc. decanus*) *eqs.* HELM. chron. 38 p. 74,22 sepius . . . accepi (*sc. Heinrichus*) -um a u d a c i a e vestrae (*sc. Augustensium*; 64 p. 121,26). 5 *gula* – *Kehle*: ANNAL. Rod. a. 1106 p. 692,42 rogavit Ailbertus sibi . . . haustum, quo perfunderet -um, afferri de fonte.

2. *gustus v. custos. *gutteria v. *gutteria.*

gutta (guta), -ae f. *script.*: cut(a): p. 879,36. *guct(a)*: THADD. FLORENT. cons. 179,8sq. (*cod.*). *guita*: l. 55. *gust(a)*: WALAHFR. hort. 97 (*var. l.*). *stilla* – *Tropfen*: 1 *proprie de liquidis (in imag. de scientia: l.49)*: PS. GALEN. puls. 38 (*cod. Vr*) quibus (*patientibus*) urina . . . stillando per -am si fuerit egesta *eqs.* WALAHFR. carm. 62,19 -a mihi tali suscepta fluento insidens fructum seminis eliciat. EPIST. Meginh. 27 p. 224,21 ut dives . . . a Lazaro gutam aque peciit (*spectat ad Vulg. Luc. 16,24*). HERACLIUS II 51 glades . . . cum ex metallis primum exiduntur, argenti vivi -as exprimunt. *saepe. v. et p. 879,59.* in nomine loci: ACTA reg. Burgund. 142 p. 322,30 (a. 1057) qui (*locus*) dicitur G-a (*Guita var. l.*) grandis. 2 *meton.*: a *vinum* – *Wein*: FUND. Consecr. Petri p. 268,22 fer (*sc. pincerna*) nobis de -a nobiliori tocius cellarii mei. b *sucus, lacrima (concreta) – Saft, (getrocknetes) Harz*: a *in univ.*: ANON. herm. p. 100,11 extactin: -a prima saponariae. BOTAN. Sangall. 13,6 mittis -a m a n a c e, visco (55; *v. comm. ed. p. 270sq.*). HONOR. AUGUST. cant. 1,11 p. 377^C -a eius (*myrrhae*) sponte manans est pretiosior. ALBERT. M. veget. 6,112 -a, quae etiam guma vel lacrima arboris vocatur *eqs. al.* b *laserpicium* – *Silphium*: LAUDES Veron. 78 (ed. G. B. Pighi. 1960. p. 154; a. 781/810) quorum (*sanctorum*) corpora . . . condidit episcopus . . . myrra et -a et cassia. PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 44,1 que (*sc. sunt medicamenta*) de castoreo et sagapino et -a (3,18,5 p. 165,5 ὀποῦ) Parthica. γ -a amoniaca *i. q. sucus plantae metopon q. d. – Harz der sog. Ammoniakpflanze (v. André, Lex. bot. p. 208)*: RECEPT. Lauresh. 2,20 p. 138 -a amoniaca cum albo ovi mixta pilos inlitos statuit. *ibid. al. v. et vol. I. p. 573,32sq.* δ *in alleg. de ipsa arbore aromatica*: HRABAN. univ. 19,7 p.

524^D -a . . . arbor charitatis intelligitur. c *de liquore, ‘spermate’ feminae in fetum commutando (usu natur.; de re v. U. Weisser, Orientalische Kultur und europäisches Mittelalter. 1985. p. 317sq.)*: ALBERT. M. animal. 16,71 p. 1099,10 quae 5 (*materia concepti, i. fetus*) est ex -a feminae et sanguine menstruo. 16,72 p. 1099,28 sperma quando incidit in matricem feminae . . . statim comprehendit . . . -am, quae *eqs.* 16,99 in -a illa sunt omnia membra in potentia, in actu . . . nullum. 22,1 generatio . . . hominis . . . est . . . ex spermate viri, quod est sicut 10 operator et factor, et ex spermate sive -a muliebri et sanguine menstruo, quae sunt sicut materia. *al. metaph. 7,2,9 p. 350,55* -a feminae in animalibus non est nisi materia. d *morbus humoribus vagantibus, stillantibus provocatus – Krankheit auf Grund unestet fließender, ‘tropfender’ Säfte (‘Rheumatismus’, ‘Gicht’; de re v. LexMA. IV. p. 1442 s. v. ‘Gicht’)*: a *in univ.*: RECEPT. Lauresh. 4,75 p. 302 contra -am . . . proficit confectio. RECEPT. Sangall. II 12 ad -a expargenda (*sim. BOTAN. Sangall. 5,1. al.*). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 381^E -a dicitur percussio alicuius membri ex fluxu humoris facta. ALBERT. M. animal. 23,80 p. 1475,20 signum . . . mali in renibus est et -ae, quae infundit renes, quando non potest falco saltare. *saepe. v. et l.40.* β *de dolore iuncturarum (‘Arthritis’)*: TRACT. de chirurg. 1045 iuncturarum dolor (*sc. fit*), ut in manibus . . . qui dolor -a dicitur. THEOD. CERV. chirurg. 4,5 25 p. 181^C -a dividitur in sciaticam et podagram et chiragram et arthriticam. *passio ischiadica – Ischialgie*: BOTAN. Sangall. 42,2 ad -a nessia (*v. comm. ed. p. 395sq.*). γ *de paralysis (‘Lähmung’)*: VITA Anselmi Luc. 51 -a, quam paralysis medici vocant *eqs. al. HILDEG. caus. 248* qui (*homo*) de -a paralysis fatigatur. 348 hii (*homines*) paralysis, id est -a, ab humoribus istis (*sc. mobilibus*) fatigantur. MIRAC. Gunth. erem. 17 p. 1079^B,28 cum -ae vitio manum aridam . . . habuisset puella. δ -a cadiva *sim. i. q. morbus comitialis – Epilepsie*: BOTAN. Sangall. 10,1 nullius demonius ei (*sc. qui medicamento utitur*) temptare non potest nec -a c a d i v a (21,1sq. 48,3). RATHER. prael. 1,781 cuiusdam divitis filius -a, quam cadivam dicunt, laborabat. ε -a coralis *i. q. syncope q. d., paralysis cordis, apoplexia – Kollaps, Ohnmacht, Herzlähmung, ‘Herzinfarkt’*: TRACT. de aegr. cur. p. 235,6 ad -am (gutam p. 355,8) coralem et ad omnes -as (gutas p. 355,9) quere diligenter muscum corili. ζ -a ros(ac)ea, rubea *i. q. rubedo vel inflatio quaedam – eine Rötung, Schwellung (cf. Castelli, Lexicon medicum Graeco-Latinum. 1713. p. 375)*: GLOSS. Roger. III 818 c o n t r a -am r o s a c e a m (WILH. CONG. 660. GLOSS. Roger. II 477 ro-seam). WILH. RUBRUQU. itin. 19,6 erat . . . vultus eius 45 (*Baatu*) . . . perfusus -a rosea. THEOD. CERV. chirurg. 3,51 p. 176^D rubor similis principio leprae apparet . . . et dicitur vulgo -a rosea. WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^F quē (*inflatio faciei*) dicitur . . . -a rubea. η -a serena *i. q. caecitas – Erblindung (cf. O. Dornblieth, Klinisches Wörterbuch. 1914. p. 13^a s. v. ‘Amaurosis’)*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 18,26 quem (*sc. speciem cataractae*) medici Solernitani vocant -am serenam. p. 19,16 que (*infirmetas oculi*) dicitur -a serena. 3 55 *translate*: a *macula – Fleck, Tupfen*: MAPPAE CLAVIC. 163 est lapis duorum colorum, niger habens -as albas. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 57,1 guttate sunt testae ovorum de -is diversorum colorum. 2 p. 129,33. ALBERT. M. animal. 1,147 aliquando . . . in glaucis oculis -ae quaedam rubae . . . videntur. 23,63 in facie . . . -as falconarias habet falco niger valde nigras. 60 *ibid. al. v. et p. 879,32.36.* b *ornamentum (in modum sphaerularum formatum) – Schmuck, Ornament (in Form von Kügelchen)*: a *sphaerula – Kügelchen*: AETHICUS 79,4 moenia (*sc. Athenarum urbis decorata sunt*) aureis -is. β ?*ornamentum intextum vel acu pictum – ?gewirkte oder aufgestickte Verzierung*: DADO hist. (MGScript. IV p. 37,41; a. 893) dedit Berhardus . . . platenam (*leg. planetam, i. casulam*) . . . id est ex dirotano cum -is.

guttatim (guct-, gust-) *adv.* *singulis guttis – tropfenweise*: 1 *in univ.*: STEPH. Wilfr. 37 os eius (*mulieris*) -m aqua benedicta madefactum inrigavit pontifex. WALAHFR. hort. 60 flumina pura . . . curavi . . . infundere (*sc. plantis*) . . . -m (*gust- var. l.; gloss.: trophliho*). ARS med. 7 p. 427,1 stranguiria est,

[Mandrin]

quae -m urinam per momenta refundunt. GEBER. clar. 2,27 p. 194,14 salem alkaly ... tere ... ponendo guc-m de ista aqua. *al.* 2 *specie sphaerularum – in Form von Kügelchen*: EKKEH. IV. cas. 68 p. 144,17 cineres ... in profluente (sc. aqua) purgantur, Hartmuotique aurea talenta -m micantia eruuntur.

***guttatio**, -onis f. (gutturare) *actus stillandi – das Tröpfeln*: ALBERT. M. animal. 22,98 assiduitas ... comestionis eius (ericii) generat -em urinae.

***gutteria** (gru-, gut(t)re-, -toria), -ae f. (guttur, cf. *francog. vet. goitron*; cf. Wartburg, *Frz. etym. Wb.* IV. p. 354 et DEAF G. p. 953) *guttur tumidum, struma q. d. – Kropf, 'Struma'*: ANSO Ursmar. 6 (MGMer. VI p. 459,18) quae (infirmas in collo) vulgo dicitur guttr-a ([a, guttr- var. l.]; inde HERIG. Ursm. 2,118 guttr-a [-a corr. ex -oria G.], hymn. Ursm. 15,1 guttr-a [guttr-a p. corr. V]). GESTA Camer. 1,16 quod (vitium) vulgo dicimus -am ('goitre' ed.).

***guttifluus**, -a, -um. (gutta et fluere) *guttas effundens – Tropfen absondernd*: HRABAN. cruc. D 2,37 cedrus ... , myrra -a ... ad odorem tuum (sc. crucis) stupent.

***guttizo**, -are. (gutta) *guttis aquae conspergere – mit Wassertropfen besprengen*: AESCULAPIUS 7 p. 11,31 si habuerint ephialtici prefocationem, ... -entur (deest Gariopont. pass. 5,17 p. 102,11) aut facies eorum de aqua leviter aspergatur.

gutto, -are. *guttas emittere, rorare – Tropfen fallen lassen, triefen (spectat ad mucum narium)*: FROUM. carm. 19,12 si capud inclinas (sc. piger), vetulo de flegmate -as (gustas var. l.; cf. *notam ed. et vol. III. p. 220,45*).

adi. guttatus, -a, -um. 1 *diversis coloribus insignitus, maculatus – mehrfarbig, mit verschiedenfarbigen Flecken, Tupfen gezeichnet, getupft, gefleckt*: ALBERT. M. serm. I 2 p. 30,6 tunica ... fuit polymita, idest -a, diversis guttis tincta. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,18 quidam (sc. girofalci) ... sunt non -i super dorsum et caudam. ALBERT. M. veget. 6,146 habens *nux muscata* carnem -am ex albis et subnigris ad roborem declinantibus guttis (cutis var. l.). *al. v. et p. 878,56*. 2 *lacrima conditus – mit Harz versetzt, gebarzt*: THADD. FLORENT. cons. 21,36 exsiccatur ... locus patiens coluendo os cum aquavite -a semel ante prandium. cf. *gummatos*.

***guttosus**, -a, -um. (gutta) *morbo humoribus vagantibus provocato infectus, laborans – an Rheumatismus leidend, gichtig*: 1 *adi.*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 381^E membrum -um inungatur butyro. ALBERT. M. animal. 23,99 de ... unguento ungatur locus -us, et valet *unguentum* omnibus -is animalibus. 23,105 si alas -as habuerit *avis rapax eqs.* 23,125 haec *avis (sc. milvus)* -a est et podagram patitur. 2 *subst. masc. i. q. homo morbo gutta q. d. laborans – Rheumatiker, Gichtkranker*: ALBERT. M. animal. 23,29 sanguis eius (*avis butorii*) multum confert -is.

***guttregildum** v. **weregeldum*. ***gutterria** v. **gutteria*. **guttula** (gutula), -ae f. *script. cu.*: GERHOH. Antichr. 1 praef. p. 306,30 (*var. l.*). *stillula (parva) – (kleiner) Tropfen, Tröpfchen*: 1 *proprie de liquidis (spectat ad quantitatem, mensuram*: l. 54,59): MAPPAE CLAVIC. 98 -am (sc. *confectionis*) pone super unguem. VITA Sabini Canus. 21 (MGLang. p. 588,33) quemadmodum balsami stillare solent -ae. MIRAC. Adalb. Wirz. 15 p. 74,26 unguis ... pellem et carnem perterebrantes ... sanguinis eliciebant -as. CAES. HEIST. mirac. II 2,18 certum est unam aque -am (guttam var. l.) ... sufficere ad salutem credenti. ALBERT. M. meteor. 3,4,12 p. 188,64 'causa' repraesentationis colorum (sc. *in arcu caelesti*) 'est tersio aeris' humidit et -arum rorando descendendum a nube. *al.* 2 *in imag. vel per compar. de scientia*: COLUMB. epist. 4 p. 167,15 scis (sc. *Attala*) ... -ae seu meae scientiae parvitatem. FROUM. epist. 8 alicuius rivuli -am me sperans *Gozpertus* sapida mente degustasse. EPIST. Reinh. 93 -is ... de pectoris vestri ... fonte mihi sitibundo ... offert (sc. *magister*). 3 *meton.*: a *sucus, lacrima – Saft, Harz*: DYASC. p. 182^a hic (sc. *species sinapis*) cum aruerit, lacteam facit -am utilem dentibus. b *rivulus – Rinnsal (de poemate)*: MILO Amand. II 1,6,3,298 vos (sc. *sanctos*) ... petimus, relevare labores, et coeptum repetat iam linguae -a cursum. 4 *translate i. q. macula – Fleck,*

Tupfen (de granulis lapidibus inclusis ['Einschlüsse']: l. 3,5,6): ADISO Waldeb. 1 (MGScript. XV p. 1173,11; s. X.²) poculum ex unico topazio ... -is (gutu- var. l.) aureis ... interlitum. PS. MARB. RED. lap. 64 est *chrysoprassus* inte<r>tinctus aureis ... -is. ALBERT. M. miner. 1,2,3 p. 18^a,42 habet *marmor porphyriticum* colorem obscurae carnis cum albis -is. animal. 23,136 mares passeris -is nigris et albis distinguuntur. *ibid. al.*

guttur, -uris n. (m.: l. 46; v. et l. 125sq.) *script.*: guttur: l. 56. guttur: l. 56. adde MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,10. -tere: RECEPT. Bamb. 8 (cod.). ANTIDOT. Glasg. p. 151,24. -tore: l. 18. guttoris: ORD. iud. Dei B II 3^a p. 642,25. *form. acc. sg. masc.*: -em: VISIO Baront. 4. RECEPT. Lauresh. capit. 3,236 p. 91. guttum: ALBERT. M. animal. 23,80.

15 *pars colli arteriam asperam supremam, gulam pharyngemque concludens – oberer Halsabschnitt, Kehle, Gurgel*: 1 *proprie*: a *in univ. (plur. sensu sing.: l. 20)*: ALDH. virg. II 2778 sus ... alternare nequit crasso sub -e (-ore, gurgite var. l.) rumen. WOLFHARD. Waldb. 1,19 p. 181,14 vini liquorem anhelantia eius (*Erchanbaldi*) -a glutierunt. PONTIF. Rom.-Germ. 143,12 sic perungunt ... sacerdotes infirmum de oleo sanctificato cruces faciendo in collo et -e et pectore. HILDEG. caus. 263 p. 162,11 si quis in collo et in -e quasi conclusionem spiraminis sentit *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,118 quae

20 (*membra*) indigent suspensione, sicut os epyglotale in -e. *persaepe*. v. et l. 63. p. 624,34.881,3. *de voce*: BERNO ton. p. 79^b, 4 hae antiphonae ... magis -is quam cordarum vel alicuius instrumenti officio modulantur. CARM. Cantabr. A,6,2^a,1 multimodis -e canoro idem (sc. *cantilenae*) sonus redditur plurimarum faucium. *al.* METELL. Quir. 3^a,16 horridulo -e barriunt *aves*. WILBR. peregr. 1,22,22 quidam ... zuccharato -e proclamabat: 'eqs.' b *larynx – Kehlkopf*: ALFAN. premn. phys. 28, 16 p. 137 coniungitur ... tracheae arteriae continuatim -r (PG 40,712^c βρόγχος), quod constat ex tribus magnis cartilaginibus.

35 *nodus -is i. q. cartilago thyroidea – Schildknorpel, 'Adamsapfel'*: ALBERT. M. animal. 1,436 si ... nodus -is eminet *eqs.* c *spectat ad aves i. q. ingluviis – Vormagen, 'Kropf'*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 60,8 portant *columbi* ad ipsos (*pullos*) escam ... in -e seu in gula, que gorgia dicitur. 2 *per compar.*: ALBERT. M. animal. 1,570 horum ... intestinorum nullum movetur omnino nisi duo, primum scilicet quod est mery, quod est quasi os et -r aliorum. 3 *in imag.*: a *gula – Schlund*: CARM. de nat. animal. 1793 hic (*cycnus*) -r mentis vitiorum tendit ad escas. b *fumarium – Rauchfang*: ALCUIN. carm. 64,2,5 os in ventre mihi (sc. *fornci*) est, quadrato in -e nares, qui spirat fumum, dum calet ille foco. 4 *meton. de morbo i. q. -r tumidum, struma q. d. – Kropf, 'Struma'*: TRACT. de aegr. cur. p. 110,21 branchos est prefocatio faucium a frigido humore; Greci nimirum -r branchos dicunt, circa fauces fit. 5 *translate: a sensu obscuro de ore vel culo i. q. foramen – 'Loch'*: CARM. Bur. 193,7,3 quando venter est inflatus, tunc diversos reddit flatu ex utroque -e. b *flumen, alveus – Fluss(bett), Schlucht*: CHART. Salisb. I 130^b p. 200, 22 (a. 1124/25) usque ad ortum rivi ... et inde per -r ad lacum.

55 c *vorago – Tiefe, 'Schlund'*: CARM. Bur. 41,3,3 vidi caput mundi instar maris et profundi vorax -r (guttur, guc-, gur-, gurgur var. l.) Siculi.

***gutturalis** (guttr-), -e. 1 *adi. i. q. ad guttur pertinens, ex gutture prolatus, qui gutturis est – zur Kehle gehörig, in der Kehle erzeugt, Kehl-*: CONSTANT. AFRIC. theor. 2,10 p. 7a^r sexti paris (sc. *nervorum a cerebro exeuntium*) pars tendit ad viscera ... , pars ad lacertos -es. HIER. MOR. mus. 25 p. 188, 20 vox pectoris pectorali (sc. *voci iungatur*), gutturis -i. 2 *subst. (fem.) i. q. neuma vocem ex gutture prolata designans – einen in der Kehle erzeugenden Ton bezeichnende Neume (usu mus.; cf. LexMusLat. II. p. 160)*: FRUTOLF. ton. p. 113 ultima ... 'saeculorum amen' syllaba per -em semivocalem ad parhypaten meson ... reclinatur. p. 121 prior 'saeculorum amen' per virgulam puram, ista per -em designat. *ibid. al.* 70 TABULA neum. p. 52 pandula, pinnosa, -tralis (G, -is ed., sed nota metrum). p. 54 his ego -em (ed., sed nota metrum) cum trigone consociarem.

***gutturositas** (-rno-), -atis f. *guttur tumidum, struma q. d. – Kropf, 'Struma':* GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 602,15 botium ... est apostema, quod fit in gutture, sive tumor, qui alio nomine dicitur -nositas.

guttur (-rno-), -a, -um. *script.* guldernos(us): l. 12. 1 *adi.:* a *ad guttur pertinens, qui gutturi est – zur Kehle gehörig, Kehl-:* ALBERT. M. animal. 1,319 duo ... sunt musculi, qui -i dicuntur, ... in transglutitione adiuvantes. **b morbo struma q. d. laborans – am Kropf, an der 'Struma' leidend: HINCM. Remig. 22 p. 315,36 qui hoc egerunt (sc. *annonam incenderunt*) ... viri ponderosi fiant et feminae -nosae sient. LIBER ordin. Patav. 7,14 p. 1028,49 habebat *dux* filiam gulder-nosam. *pro cognomine:* DIPL. Heinr. III. 357 p. 486,22 Zeno filius Reginonis et Psallio G-us. CHART. Laus. 893 Andreas de Pullie G-us. 2 *subst. masc. i. q. homo morbo struma q. d. laborans – am Kropf, an der 'Struma' Leidender:* VITA Karoli M. 2,23 caduci sexaginta quinque, -nosi plures (sc. *sanati sunt*).**

***guasio** v. *guaso. ***guerra** v. *guerra.
***guwerancia** v. *guarandia.
[**guza** v. 1. *buza: *adde ad vol. I. p. 1635,40sqq.:* GODEFR. VIT. (?) Heinr. 114 Cesar iubet milites arma preparare, galeas, guzas, suestas tunc per mare.]
***gwanto** v. *quanto. ***gwarand(i)a** v. *guarandia.
***gwarandus** v. *guarens. ***gwardianus** v. *guardianus.
***gwarent-** v. *guarent-. ***gwerandia** v. *guarandia.
***gwerra** v. *guerra. ***gwerrio** v. *guerrio.
***gwindaium**, -i n. (*orig. inc.*) *tributum (urbanum) – (Stadt-)Steuer, 'Ungeld' (de re v. HRG I. p. 87sq. s. v. 'Akzise'):* CHART. civ. Spir. 104 (a. 1264) quod consules et cives Spirenses exactiones aliquas sive -a, que vulgo appellantur ungelt, ... percipere debeant. *ibid. iterum.*

***gwurento** v. *guarento. ***gybbositas** v. *gibbositas.
gybbus v. 1. gibbus. ***gybositas** v. *gibbositas.
gybosus v. gibbosus. ***gybus** v. 1. gibbus.
***gybra** v. 1. *gibra. ***gyeziticus** v. *gieziticus.
gyganteus v. giganteus. ***gygas** v. *gigas.
gylon v. chelon. **gylosus** v. gulosus. **gymel** v. gimel.
***gymna** (gina, gimpna), -ae f. (*gymnus) *pugna – Kampf:* HUGO TRIMB. laur. 384 ut nobis dia lux luceat, alma Lucia postulet et gignam (gloss.: pugnam; gimpnam add. p. 309) doceat superare malignam.

gymnasium (gim-), -i n. *vel semel (p. 882,26) gymnasia*, -ae f. (γυμνάσιον) *script.:* im-: l. 67. gign-: l. 63. *adde* PAUL. AEGIN. cur. 73 p. 51,5 (var. l.). al. ginn-: l. 62. p. 882,18. gignra-: p. 882,18. gimpn-: l. 51. p. 882,13. -azi(um): p. 882,13.

locus exercitiis aptus – Übungsplatz: 1 *proprie:* a *strictius de exercitiis gymnasticis:* GERHON. Antichr. 1,74 p. 395,5 -i sub ipsa arce Ierosolimis constructio eqs. GREG. IX. registr. 676 p. 574,46 de acervo lapidum Syon Agarenorum gim-pa construuntur. ALBERT. M. animal. 3,131 contra quod (sc. *inspissationem humorum*) antiqui Stoyci exercitium invenerunt, ludos in theatris et -is et in palestra. **b latius de quibuslibet ludis, studiis, disputationibus:** a *schola – (Elementar-)Schule:* VITA Radbodi I p. 162,24 huius gi-i (i. *scholae in palatio Ludovici sitae*) curam Monno philosophus freno sapientie gubernabat. GUIDO ARET. microl. prol. 2 (vs.) -o (gloss.: studio O2, exercitio F5, exercitatio F3, edificia balnearum E1. M9) Musas placuit revocare solutas (*inde* COMM. microl. 20 p. 156 ad -um, id est commune studium multorum). SIGEB. GEMBL. Theod. 2 in sanctae Coloniensis ecclesiae gi-o (ginn-o corr. ex gig-o cod.) ... liberali tyrocinio est exercitatus. al. **β domus (publica) a magistratibus vel a collegio quodam possessa, curia – 'Rathaus', 'Gildehaus':** CHART. Westph. III 352 (a. 1238) actum in -o apud claustrum Varlare. 514 acta sunt hec ... in i-o Rokeslere. IV 1542 in qua (*area*) situm est gi-um, quod dicitur gelderhus. **γ usu vario:** CARM. var. 159 (NArch. 2. 1877. p. 424; c. s. XII/XIII.) dum currunt *monachi mendici* per villam ... virum et matronam angariant pro brasio ... suoque -o (gimphasio cod.) cumulant annonam. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 210,14 mansio ... que curia

prepositi appellabatur ... eo tempore quasi -um fuit alea, scazis ... ludencium. ALBERT. M. pol. 7,10^d vocat *Aristoteles* '-a' (p. 1331^a,36 γυμνάσια) gradus et receptacula in templis, quibus stabant *homines* secundum ordinem laborantes ad placationem deorum. CARM. Bur. 56,2,5 dulcia gaudia sollempnizent Veneris -a (gi- var. l.). 2 *in imag. vel per compar.:* BENZO ad Heinr. IV. 7,3 p. 606,22 de virtutum -o non demat nos occasio (v. *notam ed.*). EPIST. Ratisb. 6 p. 292,33 si ... grunnitus contumelię, -um inhonestatis destrueretur. HERM. 10 CARINTH. essent. praef. p. 70,10 dum ego (sc. *Rotbertus*) publicis gi-is expositus insidiosos collectantium impetus sustineam. EPIST. Praed. 49 quod (sc. *problema*) in pectoris mei gimpnazio spes et metus dubia sub sententia disputant. al. v. et p. 883,8. 3 *meton. de actione exercendi:* a *exercitium gymnasticum – gymnastische Übung, Anstrengung, Sport (spectat ad rem militare):* l. 22: PAUL. AEGIN. cur. 67 p. 44,4 lingua ... paralisin patiente ... apoflegmatismis uti (sc. *oportet*) de sinapi et ginn-is (gingrasis var. l.; 3,18,5 p. 165,8 γυμνασίοις) lingue. ALFAN. premn. phys. 34,10 p. 122 quae (*artes*) vocantur ... arbitrosae, ut medicina ars et -um (PG 40, 740^A γυμναστικῆς) et ars gubernatoria. ALBERT. M. pol. 2,2¹ p. 114^a,11 'negant (sc. *Cretenses servis suis*) -a (p. 1264^a,22 γυμνάσια)', id est exercitia belli. al. **b exercitium ad scientiam sim. adipiscendam executum, studium, litterae – Studium der Wissenschaft, Literatur:** EPIST. var. III 14 p. 159,3 (epist. Ioh. Scot.) rudes ... tyrones adhuc Elladicarum -arum (studiorum var. l.) fatemur. IOH. SCOT. carm. 7,1,6 vos (sc. *Karolus*), qui Romuleas nescitis temnere TEXNAC, Attica ne pigeat sumere -a. MEGINFR. (?) carm. p. 646^A magisterium quorum (*Aegyptorum*) didicerat Latini -umque artes admirantes imitantur. ANSELM. LEOD. gest. 73 multos studii amatores ad opinatum disciplinae invitas (sc. *Lethgia*) -um. **c exercitium ad virtutem adipiscendam executum – Übung zur sittlichen Vervollkommenung:** PASS. Ursulae (ed. J. H. Kessel, St. Ursula. 1863. p. 210,36; s. XII^{med.}) in quibus (sc. *navibus*) per triennium virginitatem nostram virgineis -is dedicemus. 4 *translate i. q. congregatio (monachorum), monasterium – (Mönchs-)Gemeinschaft, Kloster:* EPIGRAPH. var. II 121,10 hoc sacrum regere gi-um promeruit *Aligern*. VITA Deic. prol. p. 675,49 ibi (sc. *loco Floriaco*) ... -um invenitur spiritale monachorum. HARIULF. chron. 4,17 p. 220,2 tertium (sc. *nomen abbatis*) ... in membranis nostri -i reperta sunt. PASS. Thiem. III p. 896^B adiit *Thiemo* spiritualia -a monachorum Schafhusensium. al. 45 **gymnasticus** (gim-, ginn-, gina-, -at-, -sius), -a, -um. (γυμναστικός) 1 *adi. i. q. ad exercitationem corporis, artem gymnasticam pertinens, gymnicus – zum Sport gehörig, Sport-:* a *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 220 ducere (sc. *oportet patientem*) ad ginn-am (gina-am var. l.; 3,55 γυμναστικὴν) deductionem. ALBERT. M. bon. 205 p. 126,7 sicut sunt delectiones exercitiorum in confirmatione -a. eth. II 1,3,8 p. 40^b,3 sicut est in omnibus musicis et -siis et agonisticis ludis. pol. 6,6^{aa} p. 615^a,8 -i agones a Graeco, γυμνός enim idem est quod labor, et sunt labores, in quibus aliquis laborat aptitudine naturae. 8,2^a p. 764^a,40 est ... multiplex lucta, athletica scilicet, -a et agonistica, palaestrica. **b per compar. de contentione theologica:** PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,5 in hoc quippe -siae disputationis conflictu (*i. synodo*) contigit ... humillimae nostrae parvitatibus personaliter praesentiam adfuisse. 2 *subst.:* a *masc. i. q. praeceptor arte gymnica peritus – Turnlehrer:* ALBERT. M. pol. 4,1^a p. 318^b,44 'nihil minus ... -i (p. 1288^b,18 γυμναστικοῦ) est praeparare', scilicet ut cuique appetur illa exercitatio, ad quam naturali potentia dispositus est. **b fem. i. q. exercitatio, ars gymnica, ars pugnandi – Sport(kunst), Kampfkunst:** ALBERT. M. eth. II 3,1,18 p. 223^a,31 circa gubernativam navium vel civitatum magis quaerimus consilium quam circa -am. p. 223^b,6 magis discredimus nobis in gubernativa quam in -a. pol. 2,6^h p. 153^b,44 '-a', quae est pugillatoria ars, in qua posteriores multas bonas plagas invenerunt, quas ignoraverunt antiqui. **c ?neutr. i. q. exercitium gymnicum – Sportübung:** GLOSS. med. p. 37,16 -aticis (gimnaticis var. l.): id est exercitationibus vel unctionibus.

gymnicus (gim-, genn-, gym(m)i-, -a, -um. (γυμνικός) 1 adi. i. q. ad exercitationem, eruditionem pertinens – zur Er-tüchtigung, Bildung gehörig, Erziehungs-, Schul- (in imag.): ALDH. virg. I 2 p. 230,6 cum ... adoptivas regenerantis gratiae filias ... per maternam viderit regnator Olympi sollicitudinem divinis dogmatibus erudiri ac velut sagaces gymnosofistas sub peritissimo quodam agonitheta palestricis disciplinis et gi-is artibus in gymnasio exerceri. 27 p. 262,14 cui (Gregorio) propter virginalis pudoris propositum et gi-um (gymicum [gym- su-prascr.] B) philosophiae studium in gemino feminini sexus simula-cro Castitas et Sapientia per soporem apparuisse describuntur. ibid. al. 2 subst. masc. i. q. athleta – Kämpfer, Athlet (in imag. vel per compar. de sanctis): ALDH. virg. I 3 p. 231,7 celeberrimus ille nominis Christi gerulus (i. Paulus) ad exem-plum militiae christianorum agonem protulit gi-orum dicens: 'eqs.' al. ARBEO Emm. 8 p. 38,7 ut robustus gennicus (adleta, athleta var. l.) in certaminis campo clippeo calippe invisibile munitus.

adv. *gymnice. commode, ex arte – gekonnt, geschickt: EKKH. IV. bened. I 33,12 huic (Salome) iurat Herodes dare, queque petat, quia -e (gloss.: exercitate) saltat.

gymnosophista (gim-, gign-, -ofi-, -hysta), -ae m. (γυμνο-σοφιστής) 1 philosophus Indicus vitam parcam agens – indischer Asket, 'Gymnosophist' (interdum plur. pro nomine gentis cuiusdam, e. g. l. 27. 32; de re v. Der Neue Pauly V. 1998. p. 28sq.): CHRON. Fred. 1,6 gentes: ... Scitae ..., sapi-entes, qui dicuntur G-fistae, nudi sapientes. FRUTOLF. chron. p. 69,69 nudi ... ambulant Oxidraces et dicuntur -ystae. p. 69, 71. MAPPA Ebstorf. p. 49^a gig-yste a mane usque ad vesperam continua visione corpus solis ardentis intuentur. DAVID com-pos. 2,44,2 aliquae gentes adhuc putantur ab eo (vitio, i. avaritia) immunes esse ..., sicut G-ae. 2 vir sapiens, eruditus, gymnasiarcha – Weiser, Gelehrter, Schulmeister: ALDH. virg. I 3 p. 230,24 quae per gi-fistas exerceri deprompsimus inter scolares saecularium disciplinas. 35 p. 276,24 quem (Chry-santhum) pater ... Romae gi-fistis et rhetoribus traditum ... erudiri fecit. THIOFR. Willibr. I 4 p. 463^C ut legitur de Platone, ardentissimi ingenii -a et magistro Athenarum eqs. II 1,148 floruit Hibernia in studiis, ut Athenę -ystis (v. notam ed.). v. et l. 6. 3 sophista – 'Sophist': GOZECH. Alban. prol. p. 988,4 malens (sc. Gozechinus) apud senatores regularis curiae carita-tis lima poliri quam apud gi-as mimicae palestrae subdola ... adulatione ... mulceri.

*gymnus (gim-), -a, -um. (γυμνός) nudus, vacans – nackt, frei (von): ABBO SANGERM. bell. 3,28 gymnus (gloss.: nudus) ab illicitis ne sisque (sc. monachus) bioticus actor. LIOS MON. 193 hic utero siquidem matris gimni sumus orti; hinc etiam rursus gimni rediemus euntes. Mandrin

*gyna (guna), -ae f. (γυνή) femina – Frau: FORM. Salisb. II 3,20 opinatissima guna seu famosissima puba ..., praecellen-tissimi principis filia, ... per istas apices mando in Domino sal-utem.

gynaeeus (gen-, gin-, -nec-, -nic-, -etius, -nitius, -ezeus, -caeus, -cuius), -a, -um. (γυναικεῖος) script.: genesc.: p. 884,16. ginenti(um): p. 884,4. gn-: p. 884,22. (g)uine-: p. 884,22.

I adi.: A ad officinam mulierum pertinens – zum Arbeits-haus der Frauen gehörig: DIPL. Ludow. Germ. 30 p. 37,30 res proprietatis nostrae, ... id sunt ... mancipia infra curtem inter pueros et feminas genecias numero viginti duo. B in officina mulierum, textrina operatus – im Arbeitshaus der Frauen, in der Webstube verrichtet, getätigt: CAPIT. reg. Franc. 293,80 dies ... octo sacrosanctae paschalis festivitatis omnibus christi-anis feriatos esse decernimus ab omni opere rurali, fabрили, car-pentario, -o, caementario eqs.

II subst.: A fem. i. q. medicina ad passiones mulierum pertinens – Frauenheilkunde, 'Gynäkologie': PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 412,21 pantegnum ..., in quo exposuit Constan-tinus, quid medicum scire oporteat ...; de simplici medicami-ne, de genecia, de pulsibus eqs. B neutr.: 1 domus, officina mulierum – Frauenhaus, Arbeitshaus (der Frauen): a stric-tius: a in univ.: LEX Sal. Merov. 104,11 si ... ancilla ipsa cel-

larium aut genitium (genicium, geniceum var. l.) domini sui te-nuerit. NOTKER. BALB. gest. 2,4 erant ... duo nothi de genicio (negocio, negicio var. l.) Columbrensi procreati. VITA Macar. 5 (MGScript. XV p. 616,18) ex ginentio comitis ... erat puella ... caeca. PETR. DAM. epist. 39 p. 375,19 magis ... delectat eos (clericos) tetricum ginecaea conspiciere quam caelestis elo-quii paginis incubare. B spectat ad traditionem: CHART. Al-sat. B 127 p. 69,15 (a. 735/37) quas (pulicolas) in genicio nostro habuimus plus minus numero quadraginta. TRAD. Frising. 1045 p. 788,41 accepit chorepiscopus ... piscatorem ... atque de genetio ancillas XII. CHART. Austr. sup. I 76 p. 100,6 (epist. papae) confirmamus ... unam curtem ... cum genezeo et omni utilitate. saepius. b latius: a textrina – Webstube, -werkstatt (c. notione humilis officii): TRAD. Salisb. II 237 (ante 1183) arciepiscopus ... delegavit eam (puellam) ... in fa-mulatum ... non operi lanificii vel genescii, sed honestissimis ... eccliesie negotiis parendam. B spectat ad lupanar (in imag.): PETR. DAM. epist. 112 p. 278,4 vos ... alloquor, gine-caa hostis antiqui, upupae, ululae, noctuae, lupae, sanguisugae, 'affer, affer' sine cessatione dicentes. 2 cunnus, vagina – Scham, Scheide: PAUL. AEGIN. cur. 237 p. 174,7 apposita ... per guineceum (uineceum, gneceum var. l.; 3,62,1 γυναικεῖου) stringunt emorrogiam ypoquistidos succus aut acacia eqs.

1. gynaecialis (geniti-), -e. ad gynaeeum pertinens – zum (Frauen-)Arbeitshaus gehörig: TRAD. Frising. 450 p. 385,25 (a. 821) adhebebat Tenil genitalis feminae, sanctae Mariae fa-mulae.

[2. gynaecialis immo *genicialis (-chi-), -e. (genius, per analogiam ad gynaecialis [genicialis] formatum, ut vid.) -is femina i. q. genius (femineus), daemon, maga – (weiblicher) Geist, Dämon, Zauberin: HINC. divort. 15 p. 206,19 a lamiis sive genicialibus feminis debilitati (aliter nota ed.; sed cf. VITA Elig. 2,16 p. 706,3 nullus nomina daemonum ... aut Dianam aut Minervam aut Geniscum ... invocare praesumat; cf. et W. Levison, England and the Continent in the Eighth Century. 1946. p. 310).]

gynaeciaria (gen-, -nec-, -nic-, -nit(i)-), -ae f. ancilla (gy-naeei, textrinae) – Magd (des Arbeitshauses, der Webstu-be): 1 strictius (usu attrib.: l. 40,41.42): LEX Alam. capit. 75 p. 48 (cod. A 4) de eo, qui cum ancillam vestiariam et genit-am conbuerit (sim. cod. A 11 qui ancillam vestiariam et gene-a concupuerit; cod. B p. 59,24 cum ancilla vestiaria et genic-a [geniticia, genitaria var. l.] concubuerit). DECRET. Burch. 1,94,37 est aliquis, qui in sua domo consentit cum propriis ancillis vel genit-is suis adulteria perpetrari. 2 latius: a fort. i. q. prae-ceptorix – viell.: Lehrerin, Unterweiserin: ANGLB. inst. 9 p. 298,13 pueri forinseci et puellae sine litteris auxilium habeant de scolariis et genic-is, ut eqs. b scortum, meretrix – Geliebe-te, Hure: CONC. Karol. B I 11,78 si ... laici capellas habuer-int, a ratione et auctoritate alienum habetur, ut ipsi decimas ac-cipiant et inde canes aut genic-as suas pascant (cf. notam ed.).

gyometr- v. geometr-. **gypp-** v. gibb-.

1. gypsa v. gypsum. 2. gypsa v. dipsas.

gypsarius (gip-), -i m. qui gypso fabricat, aedificat, struc-tor – Gipser, Stuckateur, Maurer: CHART. Basil. C I 199 p. 142,24 (a. 1247/48) ad petitionem cementariorum, gi-orum, carpentariariorum ... conductum super operibus ipsorum ... no-viter factum. p. 142,35 alii ... sive murarii sive gi-i ... ad lumen in introitu tres solidos ... persolvent. 359 p. 265,4 Wecelo cele-rarius quartam partem ... aree ... a Petro cementario et Cho-none gi-o, civibus Basiliensibus, ... comparavit.

gypsatus (gip-), -a, -um. 1 gypso agglutinat – mit Gips befestigt: TRACT. de caus. mul. 37 ipse cacabus copercolum habeat gi-um. 2 gypso admixtus – mit Gips vermengt: DY-ASC. p. 197^a vina gi-a accepta nervis contraria sunt. DIAETA Theod. 319 [-um acceptum] (gypso accepto var. l.) vinum ner-vis contrarium est.

gypseus (gip-), -a, -um. 1 adi.: a ex gypso factus, gypsa-tus – aus Gips erzeugt, gipshaltig, gipsern, Gips-: a in univ.: ALBERT. M. animal. 3,109 aliquando ... per calorem decoquentem efficitur fleuma sicut lapis gi-us. HERACLIVS II 21 si aliquid -i coloris apparuerit, hoc colore operiri poterit. B

[Leithe-Jasper]

spectat ad lapidem specularem ('Spiegelstein', 'Marienglas'; de re v. *LexMA*. IV. p. 1458sq. s. v. 'Gips'): LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,16 fenestras . . . , que in lateribus utriusque porticus site sunt, gi-as . . . extruxit *abbas*. *ibid.* al. γ spectat ad opus albarium ('Stuck'): AGNELL. lib. pont. 23,24 Satius et Stephanus . . . gi-is metallis diversa hominum animaliumque . . . enigmata inciderunt (cf. *comm. D. Mauskopf Deliyannis, The Book of Pontiffs of the Church of Ravenna*. 2004. p. 325). CATAL. Floriac. (MGScrip. XV p. 501,6) floribus gi-is. LEO MARS. chron. 3,10 illud (*capitulum*) . . . -a (gi- var. l.) urna in giro . . . decorans *abbas*. VITA Otton. Bamb. I 24 columnas -o opere ornauit (HERBOTA. Ott. 1,21 gi-o o.). *saepius*. *gypso ornatus* – mit *Stuck versehen, geschmückt*: PETR. DAM. epist. 66 p. 269,6 tumulus cum esset -us artificiosisque cementariorum studiis undique communitus. **b** *gypsi similis, qui gypsi coloris est* – *gipsartig, -ähnlich, -farbig*: ALBERT. M. animal. 3,109 si ipsum (*fleuma*) sit gipsus aqua mollificatus, et hoc vocatur gi-um. al. WILH. SALIC. chirurg. 1,6 p. 305^E apostema . . . fit ex phlegmate -o solo. **2** *subst. neutr. i. q. gypsum* – *Gips*: COMPOS. Matr. 78,4 si deauratione ligni fuerit gi-o (cf. COMPOS. Luc. K 9 cum gipso). WILH. SALIC. chirurg. 1,32 p. 314^C ut albumine ovi cum vitello bovino armeno, -o et modico croco conquassatis.

gypsum (gip-, gybs-, -pss-), -i n. (*rarius* -us, -i m. vel -a, -ae f.) vel raro ***gessus** (gis-), -i m. (-um, -i n.: l.36; cf. *ital. gesso, gissu* [v. G. Rohlf, *Dizionario dialettale delle Tre Calabrie*. I. 1932. p. 342]) (γύψος) γύψος, *calx, alabastrum, lapis specularis* – *Gips, Kalk, Alabaster, Marienglas*: **1** *proprie: a in univ.*: AESCULAPIUS 20 p. 26,20 haec passio (sc. *anhelitus*) his, qui metallica operantur, aut ex purulentia aut odorem foetore aut gipsi (*Gariopot. pass.* 2,13 ex -o) . . . evenit. COMPOS. Luc. γ 18 -um coctum. LIUTPR. leg. 1 p. 176,8 Grecorum vinum ob . . . -i commixtionem nobis impotabile fuit. DYASC. p. 100^b gypsum genus est lapidis similis vitro. TRACT. de chirurg. 166 recipe gipse, grana uvarum. IORDAN. RUFF. equ. p. 29,22 gissum (gypsum *CIm* 23646 f. 21^v) cum calce tritum. ANON. secret. p. 15,26 de talk et duobus -is, quae non sublimantur (cf. *notam ed.*) p. 34,16 gipsa (gipsus var. l.) et vitrum. ALPHITA G 17 gipsus, plastrum, terra glutinosa idem, cuius quedam species est lucida et hec dicitur specularis. *persaepe*. **b** *de obturaculo vasorum sim.*: AETHICUS 57 turriculas sursum caelatas conclusas gipsis bituminatis. MAPPAE CLAVIC. 11 obturabis diligenter os ampulle et gipso oblinies (*sim.* 12. COMPOS. Matr. 7,4). **c** *de sublito colorum per de-albationem vel politionem facto*: THEOPH. sched. 1,19^{capit.} de albatura -i super corium et lignum. HERACLIIUS II 21 si aurum super -um positum verniciare volueris. *saepius*. v. et l. 21. **d** *de albatura ('Stuck')*: ARBEO Emm. 35 p. 78,1 adductis cimentariis, qui sua arte compositione -i sepulchrum cum marmore construerent. LEG. Lang. p. 179^b,8 si carolas fecerit *abietarius* cum gipso (gipso, gisso, -o var. l.). PURCH. Witig. 391 paravit . . . arcus camyros et subdidit undique sculptos gipso sub variis . . . figuris. LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,27 fecit *abbas* . . . totam basilice faciem gipso vestiri. CASUS Petrish. 1,55 in circuitu sepulchri . . . quinque columnae erant de -o factae. al. **2** *meton.*: **a** *de locis -o abundantibus i. q. fodina gypsaria* – *Gipsgrube, Kalkbruch (usu plur.)*; de re v. L. Grottanelli, *La Maremma toscana*. II. 1876. p. 165): CHART. Ital. Ficker 417 p. 429,14 (a. 1251) maretima . . . intelligatur, quantum adhest a Massa usque ad Pontillionem et a gessis (*ed. P. Angelucci, L'Ardenghesca tra potere signorile e dominio senese*. 2000. p. 13; gressis *ed. Ficker*) de Sassoforte usque ad Fornalim. **b** *statua, figura (ex -o facta)* – (*Gips*)-*Statue, Figur*: AUDRAD. carm. 3,4,71 quod (*templum*) servans gremio simulacra deorum multa per innumeras quas auri pondere -as fuderat . . . fabri . . . voluntas. AMARC. serm. 2,356 gybsum . . . Iovis et Cithereae. EUPOLEMIUS 1,460 quique Iovis gipsum (-um D) ceu verum numen adorat. **3** *translate de aegritudine quadam falconis ('Gipskrankheit'; de re v. M.-D. Glessgen, Die Falkenheilkunde des 'Moamin'. II. 1996. p. 596sq.)*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,15 morbus in capite, qui dicitur gipsus, id est putrefactio flegmatis in capite.

***gyralis**, -e. (gyrus) *circularis* – *kreisförmig*: ALBERT. M. cael. 2,3,11 p. 167,74 stellae habent motum, qui vocatur arabice leulech, hoc est -is vel spiralis (cf. 2,2,5 p. 137,28 per gyros).

***gyrumentum** (gir-), -i n. (cf. *ital. giramento*) **1** *gyrus, actio in gyrum volandi* – *Kreis(flug)*: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 177,13 girofalcus facit gi-a sua breviora quam falco sacer. 6 p. 203,30 ille (*falco*), qui fortis est et non habet sanos renes, facit gi-a sua non brevis circumferentie, sed ample. **2** *versatio* – *Drehung, Wendung*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 200,1 falconarius vertat se et manum suam retrahat taliter, quod per gi-um suum falconem oporteat esse versus aliud latus. p. 205,11 eo modo faciat *falconarius* gi-um suum, quod *eqs.* **3** *circuitus, actio circumeundi* – *Umgang, das Umkreisen*: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,1 deambulando in girum circumcirca falconem ita a remotis, quod falco non possit perterri ex tali gi-o. p. 12,3 commencet *falconarius* gi-um suum, ut circuitus fiat in minori ambitu, et propinquet falconi. *ibid. iterum.*

***gyrasolis** (gira solis) *subst.* (gyrare et sol; cf. *ital. girasole*) *cici, ricinus* – *Wunderbaum, Rizinus (Ricinus communis L.; cf. W. F. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 247)*: BERNH. PROV. comm. 3,2 p. 281,41 pentadactilus, custos orti, gira solis idem est. ALPHITA G 68 gira solis, pentadactilus idem. P 10 pentadactilus, custos ortorum, palma Christi, gira solis, (miraculum solis R), priapus idem.

gyratio (gir-), -onis f. **1** *de motu*: **a** *motus circularis, versatio* – *Kreisbewegung, Drehung*: VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,14 cantorem . . . mirabiles in circuitu canentium -es et saltus facere vidimus. ALBERT. M. animal. 1,329 cum isti duo (*musculi*) simul moventur, dilatant racetam cum parva -e. 2,18 pedes anteriores (sc. *phocae*) sunt conculcati super humeros suos . . . ; habent m o t u m -is humerorum suorum (3,45. mot. animal. 2,1,4 p. 290^b,39). al. *de facultate versandi*: WILH. SALIC. chirurg. 2,9 p. 332^C inciduntur musculus et chorda moventes brachium totum, et brachium amittit motum et gi-em eius consuetam. **b** *circuitus, actio circumeundi* – *Umlauf, das Umkreisen, (Kreis-)Bahn*: HECEL. Clem. prol. (MG Script. XXX p. 898,38; s. XI^{ex}) qua (*die*) sol primum gradum tauri annuali gi-e attingens mundum illustraret. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 22,26 sicut pedes girabat *falconarius* circa ipsum (*falconem*) dstringendo sua gira, sic eques girabit ipsum dstringendo gi-es. ALBERT. M. summ. theol. II 11,45 p. 515^b,29 dies perficitur -e lucis vel solis orientis et occidentis. **2** *de rebus (circularibus vel motum circularem efficientibus)*: **a** *circulus* – *Ring*: GERB. (?) astrolab. 2,5 in extremis labris coronata -e prominens umbo tenaci soliditate affigitur. **b** *figura, forma gyrata* – *gedrehte Form, Gestalt*: ALBERT. M. animal. 2,4,21 cocleae . . . dictae sunt limaces et testudines a gi-e testae, quam inhabitant. **c** *articulus, locus articuli* – *Gelenk, Drehpunkt*: ALBERT. M. animal. 3,9 procedunt *venae* ad membra, quae vocantur gi-es spatularum, hoc est, ubi adiutoria brachiorum recipiuntur in pixides spatularum.

***gyrativus** (gir-), -a, -um. **1** *circularis* – *kreisförmig*: **a** *in univ.*: ALBERT. M. mot. proc. 2,13 p. 75,79 motus animalis -us est et circularem imitatur. animal. 20,9 non . . . motus esset gi-us in pixidibus et vertebrae membrorum, nisi *eqs.* **b** *tortuosus* – *spiralig, schraubenförmig (de re v. T. Dewender, Bochner Stud. z. Philosophie. 2002. p. 82sq.)*: ALBERT. M. phys. 8,3,3 p. 625,3 ille (*motus*) vocatur a quibusdam philosophis -us (gi-us var. l.) et habet in se in actu utrumque et rectum et circularem. p. 625,13. **2** *versatilis* – *drehbar*: ALBERT. M. mot. proc. 1,2 p. 49,38 membra motiva in animalibus sunt inflexa et -a, eo quod *eqs.*

adv. *gyrative. *circularim, in circuitu* – *kreisförmig, im Kreis*: ALBERT. M. mot. animal. 2,1,5 p. 292^a,25 oportet, quod totus motus -e perficiatur circa centrum cordis revolutus. mot. proc. 1,2 p. 50,37 in illo (sc. *principio stabili*) stante est id, quod est firmans motum et reducens -e circa idem per ligamenta *eqs.*

***gyrator** (gir-), -oris m. *per pravam interpr. nominis i. q. vagus* – *Vagabund, Herumtreiber*: OTTO FRISING. gest. 1,3 ab oberrandi circuitu patria lingua Giscardus tamquam oberra-

tor vel gi-or appellatus est (cf. LIGURINUS 1,655sq. cui propter sensus agiles animique vigorem cognomen Guiscardus erat). *ibid.* iterum.

***gyrillus** (giryllus), -i m. (cf. ital. girellone; v. Battaglia, *Dizionario*. VI. p. 847) (gyro)vagus – Herumtreiber, Vagabund (usu attrib.): COD. Karol. 88 p. 625,28 ammonuimus monachum atque in proprium suum locum inlesum absolvi-mus; nam, si . . . non profuisset . . . ecclesiasticam illi discipli-nam canonicè inferentes sicuti monacho giryllō, . . . monachi-cam regulam illi demonstrare inreprehensibiliter habuissemus (cf. *notam* ed.).

***gyris** (cy-, ciris, giris), -is f. (γῦρις) nom. sg. girius: l. 13. pollen – feines (Weizen-)Mehl: ANON. herm. p. 101,12 girius id est farina de paratis molino. PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,8 -is (c-, giris) var. l.; 3,22,5 p. 173,14 γῦρις sitini et mirra aut libanum cum albo inungatur. 179 incipiente . . . egeri putredine rursus dare apozimam yospi . . . et cataplasma -i in mellicrato et oleo elixate. 185 cataplasmandum . . . eos (sc. phlegmones mamillarum) -i (giri) var. l.) cum linospermo eqs. (239 p. 177,24 c. giri [ciri] var. l.). *ibid.* al.

1. **gyro** (giro), -avi, -atum, -are. script. et form.: cir(o): p. 888,71. gur(o): p. 889,50. ig(o): p. 889,22. gerund. -ando: p. 889,5. partic. praes. usu subst.: l. 68. p. 888,13. gerundium usu subst.: p. 888,27.

I trans.: A cingere, amplecti, circumdare – umgeben, -fassen, -schließen: 1 in univ.: WETT. Gall. 34 in modum cinguli corpus -ante vulnere. 2 circumfluere – umfließen: AETHICUS 90 Cyprus omni a mare -ta (grata) var. l.). WETT. Gall. prol. 2 oceanus ut -at haec terrestria regna. al. 3 circum-stare, -stipare – umdrängen, umstehen: ARBEO Emm. 24 mulieres ex vicinis locis . . . girantes plaustrum (sc. martyris Christi). VITA Leb. 6 reversi giraverunt eum. 4 circumclude-re, circumcidere – umzingeln: OTTO FRISING. chron. 7,4 p. 314,28 a christiano populo . . . Hierusalem -ta expugnatur. RAHEW. gest. 3 capit. 42 p. 166 quomodo imperator civitatem gi-raverit. v. et p. 888,2. 5 (in circuitu) instruere, ornare, circumstruere – (rundherum) ausstatten, versehen (mit): AUDRAD. carm. 1,56 cortinis atria girat iuvenis. GREG. CAT. chron. II p. 260,8 monasterium . . . exustum recuperavit dom-nus Beraldus et magnis munitionibus giravit. B circumire, ambire – (im Bogen) gehen (um), umgehen, umrunden: 1 strictius: a in univ.: a de hominibus: HERM. IUD. conv. 17 p. 115,8 quam (sc. portam civitatis) totiens girans et regi-rans primo invenire nullatenus potui. GODEFR. VIT. Frid. 742 plebs mala conspirat montisque cacumina girat. OTTO SAN-BLAS. chron. 7 p. 8,27 Otto . . . valle girata . . . montana ascendit. al. β de terminis confinii: CHART. Babenb. 5 p. 6,23 (spur. s. XIII.¹) per eandem viam, quē girat Priventan, us-que ad locum, qui dicitur Husruch (sc. terminus vadit). b circare, circando coartare, circumscribere – umschreiben, um-, einkreisen, mit einem Kreis umschreiben: GONZO Geng. 12 quibus (reliquiis) allatis cum -retur locus pertinaci-simae pestis. *ibid.* sacrae reliquiae cursim referuntur eisque venter morbidus (sc. aegri) -atur. OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 138,16 qui (legatus Romanorum) . . . frustratus baculo . . . terram in circuitu eius (Antiochi) girabat (cf. Hier. in Dan. 11,29sq. conscripsisse regem). CONR. HILD. ad Hartb. p. 196,12 quemcunque locum solo ambitu giraverint (giraverunt var. l.) Paulus filiiue sui, animal de cetero non introit vene-nosum. c (in circuitu) percurrere, terminare – (rundum) abgehen, durch Abgehen festlegen: LEX Alam. 81 girent (gerant, gerent, egerunt, egerint var. l.) ipsam contentionem (i. terminum, de quo orta est contentio); postquam girata fuerit eqs. in figura etymologica: DIPL. Merov. I 81 p. 207,7 ut girum girando in utrorumque partibus monasteriorum mensu-rentur eqs. d (oculis) percurrere, circumspicere – (mit den Augen) absuchen, ringsum betrachten: HEIRIC. Germ. I 3 praef. 1 giranti cuneos christicolum, quos humus extulit, oc-currit ratio eqs. RAPULARIUS I 337 surgens stupidus loca proxima girat ocellis. e (orbem conficiendo) percurrere – (auf einer Kreisbahn) durchziehen, -laufen, ziehen (über): CARM. cod. Vat. (5330) 4,5 mergitur Arcturus haud umquam

proprium girando cubile. ABBO SANGERM. bell. 1,355 Aurora girante polos girantur inimici et arces. CHRON. reg. cont. II a. 1208 p. 183,6 vise sunt tres lune . . . a vespera usque mane girare firmamentum. 2 latius i. q. circumlustrare, metiri, peregrinari – durchwandern, -streifen, -fabren, bereisen: a in univ.: REGINO chron. a. 853 p. 76,3 Nortmanni Brittanicum mare navigio girantes. LAMB. ARD. hist. 114 p. 616,16 Teruan-nicorum girans Arnoldus patriam. in imag.: VITA Godefr. Cap. II 1 spiritus aspira, mea tu pius intima -a. b (circumeun-do, per ordinem) adire, visitare – (auf Rundgang) besuchen, besichtigen: WETT. Gall. 39 cum priores sedes -rentur (sc. pauperculi) eqs. AUDRAD. carm. 3,4,67 nil . . . aliud cerni pot-erat girantibus illud interius (sc. templi), praeter quod eqs. CA-PIT. episc. II p. 144,7 ut omni anno parroechias episcopi girent. al. C in circuitu movere, rotare, vertere – im Kreis bewege-n, drehen, wenden: 1 in univ.: ALDH. ad Acirc. 84,2 per cava . . . serpo celerrimus (sc. fons) antra flexos . . . girans (gloss. K: ducens) . . . orbis. WALTHARIUS 715 non cornipe-dem potuit girare Scaramundus superbum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,4 si manus falconarii commoveatur hinc inde aut giretur. ALBERT. M. animal. 1,306 duo (sc. musculi) . . . girant oculum in circuitu. 1,328. CARM. Bur. 130,3,2 me (sc. cyg-num) rogos urit fortiter, -at (girat) var. l.), regyrat garcifer. sae-pius. 2 volvere – hin und her drehen, wälzen: WALDR. carm. 2,13 hęc (sc. verba) girata manu necnon percensita censu fors merore tuum, domne, levant animum. THEOPH. sched. 3,36 p. 88,3 cum . . . girando et regirando (sc. ligni) ipsum sa-bulum coeperit ebullire. agitare – umrühren: TRACT. de aegr. cur. p. 135,18 que (canna) crebro giretur, donec cocta sit. 3 convertere, torquere – umkehren, umdrehen: CHRON. Fred. 4,64 patricius . . . girans capud conspexerit, qui eqs. ORI-GO Lang. 1 giravit Frea . . . lectum, ubi recumbebat vir eius, et fecit faciem eius contra orientem. SCHOL. enchir. 1,342 superio-res (sc. voculas designamus) -tis (gratis) var. l.) in iusum fina-libus, ita eqs. GODESC. AQUENS. serm. 16,8^a,4 humilis . . . cru-cem -at Petrus. saepius. 4 circumagere – herumführen: IO-NAS BOB. Columb. 1,29 p. 220,1 Brunichildem . . . ignobiliter camelo inpositam hostibus girando monstravit Chlotarius (sim. LIBER hist. Franc. 40). AMARC. serm. 4,253 Francigenas . . . mares lentis girare pigebit spadices loris. 5 (in rotam) dispan-dere, explicare – (zu einem Rad) auffächern, aufdrehen: MI-LO carm. 3,4,2,816 ora pavus girat . . . suae ostentamine caudae. 6 detorquere, vertiginosum facere – verdrehen, schwindlig machen: CARM. Bur. 60^a,1,1 Cupido mentem -at (girat) var. l.) telumque minans vibrat. 165,1,2 voluntates mentis -ans celeris amantum afflictio.

II intrans., refl., medial.: A circulatim decurrere, curvari, inflecti – kreisförmig, in einem Bogen verlaufen, sich biegen, krümmen: 1 in univ.: a de terminis, fluminibus sim.: 50 DIPL. Heintr. II. 430 girando circuit (sc. terminus forestis) quandam viam, que pervenit eqs. CHART. Babenb. 287 p. 122,39 girat terminus (i. fluviū) usque ad stagnum, quod vo-catur Erlaffe. CHART. Salem. 280 p. 315,37 secundus terminus transit usque ad tertium . . . girans per quartum. ALBERT. M. animal. 3,50 venae . . . extenduntur recte et reflexe et girant in circuitu. al. b de anulis sim.: RUODLIEB V 337 bis gemine relique (sc. armillae) -ando fuere recurv<e>. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,20. 2 circulum formare, circulo inseri – ei-nen Kreis bilden, sich kreisförmig anordnen: HIST. Daret. p. 194,26 Grecorum regna, que instar (iuxta [inter] var. l.) ed. G. Paris) mare magnum girata vel sita sunt. VITA Deic. 15 invenit porcarius . . . gregem suum circa fustem -tum saturumque ac-cubasse. ALBERT. M. veget. 6,52 disponuntur grana pomi cedrini interius in carne, a qua sugunt secundum cellulas -antes circa medium carnis. B circumcursare, (circum)vagari, errare – herumgehen, -streifen, -wandern, -irren: 1 in univ.: ERGIL Sturm. 9 cum . . . loci pulchritudine delectatus non mo-dicum diei spatium -ando et explorando exegisset. ANNAL. Xant. a. 869 p. 80,8 pauper . . . vagus girabat per terras. AL-BERT. MIL. chron. 13 p. 595,45 dominus meus cum predicando ciraret (Iacob. de Var. c. 53 circuiret). al. 2 circuitionem facere, per ordinem ire – einen Rundgang machen, eine

[Leithe-Jasper]

Runde drehen, reihum geben: CONSUEV. Trev. 2 si nullum girando invenerit *circuitor* dormientem. THEOD. AMORB. Mart. 11 p. 429,5 quam mitteret illos (*nuntios*) -turos per totum episcopium. GESTA Camer. 1,89 p. 437,3 tali utique disceptatione vicissim alternando -amdoque iocantes 'virtutes' omnes sortibus partiantur (*de ludo aleario*). al. 3 *titubare* – *schwanken*, *taumeln*: CHART. Carinth. I 512 p. 396,39 (a. 1227/28) qui (*servus*) ... impotens tam manibus quam pedibus girabat modo illac modo istac ab utroque latere. 4 *equitare* – *reiten*: RUODLIEB I 100 qui (*caballus*) celer et facilis est nec -ando rebellis. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,12 p. 20a^v exercitium, quod infirmis a medicis iniungitur, ... totum movet corpus ... sicut luctari, multum -ari. 5 *de avibus i. q. (circum)volitare* – *herumfliegen*, *kreisen*: VITA Cunib. B 3 apparuit columba ... circumquaque girando et super caput ... antistitis insedit. ALBERT. M. animal. 23,53 dicitur gyrofalco a girando, quia diu -ando acriter praedam insequitur. C *verti*, *se in circuitu movere* – *sich drehen*, *wenden*, *im Kreis bewegen*: 1 *in univ.*: RHYTHM. 76,7,3 girans (*pavo*) in circo. VITA Maxim. Trev. I 9 quae (*lampades*) ... se divino iussu illuminant girantque miro modo. ORD. iud. Dei A 28 p. 632,14sq. si culpabilis est *homo*, iget panis iste, si culpabilis non est, non iget (*v. notam ed.*; cf. et p. 890,68). DYNAMID. Hippocr. 2,90 malva agrestis minor, quae cum sole -at. BERTH. ZWIF. chron. 27 p. 228,1 fortuna in orbem girante. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 211,26 falconarius sic giret se, quod *eqs. saepius*. -are et regyrare *i. q. volvi* – *sich hin und her drehen*, *sich wälzen*: WICHM. ARNST. coll. (AnalPraem. 6. 1930. p. 51,21; a. 1252/70) nec sit, qui vos exaudiat, ut giretis et regiretis, versetis et reversetis a latere in latus. 2 *spectat ad choream*: RUODLIEB V 92 cum plebs altisonam fecit girando choream. XI 51 ille (*iuvenis*) velut falco se girat et hec (*nata*) ut hirundo. XV 45 <virgin>eas cernit girare choreas. 3 *spectat ad reverentiam monachorum*: CONSUEV. Trev. 28 pueri ... girant se inclinatio ante abbatem capite, in sinistro choro ante sinistri chori priorem. HONOR. AUGUST. gemm. 2,30 qui (*monachi*) se toto corpore ab oriente in occidentem -ant. 4 *se circumire*, *circari* – *sich umkreisen*: CHRON. Fred. 2,57 p. 80,29 diutissime in invicem cum aequis girantis a Theuderico Avar superatus est. D (*ad circuitum alicuius rei pertinere* – (*zum Umkreis, zur Umgebung einer Sache, dazu*)gehören: CHART. Rhen. 76 p. 89,6 (a. 885) terra salaricia cum vineis, pratis ... , seu quicquid ad eundem curtim girat.

adi. gyratus, -a, -um. 1 *curvatus* – *gebogen*, *gekrümmt*: HIER. MOR. mus. 28 p. 289,22sq. cum applicatione medii (*sc. digiti*) non naturaliter cadentis, sed gi-i, id est supra ad caput rubebat tracti, facit sonum clavis b fa; cum applicatione vero eiusdem medii non-girati, sed naturaliter cadentis *eqs.* 2 *rotundus* – *rund*: URSO gloss. 57 p. 92,27 arbores, quae in montanis locis frigidis crescunt, gu-am (rotundam *var. l.*) formam praetendunt.

2. *gyro v. 2. *gero.

*gyroballo (gir-), -are. (gyrus et ballare) *in circuitu ballare*, saltare – *im Kreis, ringsum tanzen*: BENED. ANDR. chron. p. 149,6 veniente iuxta altare barbari gi-antes (giro balantes *ed. Pertz p. 712,45*) manibus. cf. ballo.

*gyrofalco v. *girofalco.

*gyrographum v. chirographum.

*gyrovagor, -ari. (gyrovagus) *circitare*, *vagari* – (*umher*)ziehen, *reisen*, 'fahren' (*de re v. p. 891,34*): GISLEB. MONT. chron. 32 p. 59,8 inter universos milites tam in regno Francorum quam in imperio Theutonicorum -antes. c. *notione militum ludos participantium*: v. p. 891,36.

gyrovagus (gir-), -a, -um. *script.*: gir-: p. 890,37. girco-: l.71. -oac(us): p. 890,48. -oba-: p. 890,51. -ogu(us): p. 890,37.

1 *adi.*: a *de hominibus*: a *peregrinans*, *vagans* – *umherreisend*, *-pilgernd*, *-wandernd*, *vagabundierend*: WOLFGER. itin. comput. 2,203 p. 91 cuidam wallero gi-o XXX denarios. FRAGM. chron. Fuld. 20a,5 (ArchDipl. Beih. 1. 1976. p. 119) multi girc-e gentis, qui dicuntur buvones ... , interierunt. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,15 non sit *falconarius* gi-us,

ne per suos motus erraticos avem non requirat frequenter, ut convenit. *de monachis, clericis vagantibus (loci spectant ad Bened. reg. 1,10; de re v. et l.46)*: CAPIT. reg. Franc. 23 p. 63,1 de monachis -is vel sarabaitis. CAPIT. episc. III p. 72,4 de -is sacerdotibus, qui contra canonicam institutionem ... proprias neglegentes ecclesias extra parrochiam sicut prevendarii discurrunt. al. β *circumerrans* – *herumirrend*: VITA Godefr. Cap. I 11 p. 118,21 per plateas girando ... coepit errare ... ; cumque nimis in ambulando -us vexaretur *conversus eqs.* γ *instabilis* – *unstet*: MIRAC. Mod. 9 p. 313^b,13 vir quidam officio -us, alieni indigens stipendii, populorum frequentiae coniunctus ... petebat coenobium. b *de avibus i. q. gyros ducens* – *kreisend*: CARM. Bur. 58,4,13 contio pennata: ... milvus -us, alaudula garrula *eqs.* c *de rebus i. q. huc illuc versus, errans, circumiens* – *sich hin und her bewegend, umher-schweifend, wandernd*: α *in univ.*: CARM. Cent. 1,171 gi-us: 'nec vagus in laxa pes tibi pelle natet (Ov. ars 1,516)'. CONR. EBERB. exord. 2,22 p. 121,7 ibat ... phantastica meretrix (*i. diabolus*) obtutu -o cuncta perlustrans. CONST. imp. II 329 p. 440,19 postquam ... remotissimos terminos quadam gi-a peregrinatione lustravit *summa regni potestas*, tandem apud Germanie principes ... permansit. β *circularis* – *kreisförmig*: CONR. EBERB. exord. 4,4 p. 229,28 *discursu* -o huc illucque vagantur *daemonia* (4,34 p. 268,30). γ *in orbem perambulans* – (*auf*) *einer (Kreis-)Bahn wandernd, folgend*: ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 34,38 omnes ... septem -i (*sc. planetae*) quasi sunt motus aliquando recti, aliquando non recti. δ *fort. i. q. indeterminatus, indeterminate mobilis* – *viell. unbegrenzt, frei beweglich*: ANON. miseric. 434 creatura maior commista individua ex toto et dicitur, quod est -a non soluta, et creatura minor -a soluta. ε *evagans, diffusus* – *sich verbreitend, ausbreitend (in loco corrupt., ni subest *gyris, i. q. pollen diffundens – feinsten Staub verbreitend, staubend)*: MAPPAE CLAVIC. 277 oia (*ed.*, oia, onia *codd.*), alii laucia ... fungus est rotundus, pagani vocant amanita, desiccatum ubique percusseris pulverem levat mulmum (multum S), ideo vocaverunt eam gri-am (giroga S) *eqs.* 2 *subst. masc. (fem. l.44) i. qui vagatur, erro, planus – einer der umherstreift, sich herumtreibt, Landstreicher, Vagabund*: α *in univ.*: 40 BERNH. GEIST. palp. 1,134 si tu, cum legeres artes logicaeque studeres, esses -us, flueres auro quasi Tagus, scires scurrari *eqs. (inde BERNH. GEIST. (?) dial. 78 es<se>t gi-us [est erro vagus ed. Flacius])*. CONR. MUR. summ. p. 160,11 mulier deridenda ... poterit nominari: ... glandulosa, gi-a, gulosa. b *monachus, clericus vagans* – *herumziehender, fahrender Mönch, Kleriker (loci spectant ad Bened. reg. 1,10; cf. et Th. Füser, Mönche im Konflikt. 2000. p. 313sq.)*: DESID. CAD. epist. 2,8 non, ut multi giroaci, circumvenciones pretendit *Antedius presbyter*, sed pro ... peregrinatione Hispaniarum provinciam petit. EPIST. Bonif. 80 p. 175,18 (epist. papae) erroneos simulators ... aut falsos -bagos (-os p. corr.) ... devita. CONC. Karol. A 22^C p. 200,36 ut istis gi-is, qui circumeunt mundum et seducunt multos, dicunt se esse episcopos, quod non sunt ... , quod nullatenus oportet hoc fieri. *saepius*. *expressius de clericis sede vacantibus*: RATHER. epist. 7 p. 35,1 ego sum ... , quem iam ubique videri atque ab omnibus -um pudet vocari (*antea*: exul). ADAM gest. 3,15 p. 156,10 invenerunt *legati* ... eundem gi-um Osmund archiepiscopali more crucem pre se ferentem *eqs.* GERHOF. novit. 37,2 ut non possint inveniri clerici, qui talibus portiunculis vellent esse contenti, nisi ... gi-i absolute ordinati.

gyrus (girus), -i m. (-um, -i n.: p. 886,41. 891,32. 37. 892,18) (γῦρος) *script.* girr(us): p. 892,59.

65 orbis – *Kreis*: I *de motu (circulari)*: A *strictius*: 1 *in univ.*: EINH. Marc. et Petr. I 4,10 p. 259,24 ut manus eius (*iuvenis spastici*) ... agitatione continua ... moveretur in -um. ORD. iud. Dei A 27^c si veritas est, quod culpabilis sit *homo* de hac re ... , tornet se panis iste in giro. ALMANN. Niv. 7 (MG Mer. V p. 166,1) post girum sui volatus ... super ... fagum ... visa est columba (*i. angelus*) consedissee. WARN. paracl. 385 de lune giris et solis sepe requiris *eqs.* IUSTIN. Lippifl. 133 forti -o proiectat in aera discum. *saepius*. 2 *de equis in orbem ductis*:

[Leithe-Jasper]

ERMOLD. Ludow. 3,378 scandit *Murman* equum velox, stimulus praefigit acutis frena tenens, giros dat quadrupes varios. RAHEW. gest. 3,41 p. 215,13 coepit *vir sibi placitus* . . . vertibilem equum modo impetu vehementi dimittere, modo strictis habenis in -um . . . revocare. 3 *versatio, circumversio* – (Um-)Drehung: VITA Maxim. Trev. I 9 crux . . . , quando aliqua in ipso regno exoritur nova causa, ipsa antea -um facit et iussu movetur Dei. 4 *circuitus* – das Umkreisen, Umkreisung: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,15sq. girabit *falconarius* totiens de giro maiori distringendo in minus, donec falco assecuret se bene de ipso; videat, quod in ultimo giro sit adeo propinquus avi, quod *eqs. ibid. al.* B *latius*: 1 *declinatio* – Wendung, Haken: SEDUL. SCOT. carm. II 57,9 an tortis pedibus giros contexuit illa (*vulpecula*) obliquos peragens cursibus illa cyclos? CARM. var. III C 8,77 cursus aequites gيروسque facessunt (*de ludo scaccorum*). YSENGRIMUS 1,282 nunc illuc obliquat et huc proditque reditque, nunc aliquo giros ordinat orbe breves. 2 *flexura, flexus, inversura* – Biegung, Windung: ERMENR. ad Grim. 2,7,65 (vs.) cunctis et -us in arvis cumque unus de fonte fluas (*sc. Rhenus*), dicere bicornis. MILO Amand. II 3,364 giris curvo sinuamine flexis praebet secesum nautis gratissimus amnis. 3 *circumlatio, circuitio* – Kreislauf, (kreisförmiger, zyklischer) Ablauf: BEDA temp. rat. 36,25 quartus solaris -i annus bissextilis est. CARM. Cenom. 6,23 regnantem Hludowicum tempora faustum per triplicem septem girum revoluta videbant. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 78,12 decet, ut, quod de essentiis instituitur, ab ea, si qua est, que cunctis aliis origo, procedat et in ea rursus tamquam in girum expleto cursu tandem terminetur. 4 *ambulatio, vagatio* – das Umherstreifen: CAPIT. reg. Franc. 121 p. 240,11 clerici, canonici episcoporum suorum diligenter obediunt mandata sua; gira non sint de loco ad locum. 5 *ludus equester* – Reiterspiel, das Schaulaufen, 'Buhurt' (de re v. J. Fleckenstein, Das ritterliche Turnier im MA. 1985. p. 236sq. et 316sqq.): GISLEB. MONT. chron. 109 p. 157,4 feria tertia post prandia ipsi imperatoris filii gyrovagari ceperunt, in quo -o . . . fuerunt milites XX milia et amplius; -um autem sine armis fuit *eqs. fort. huc spectat*: CARM. var. Walther 1,79,1 pompa tua (*sc. aestatis*) . . . iura frangit, ornat scorta, nutrit adulteria, militares ducit giros *eqs.* 6 *vertigo* – Schwindel (*usu plur.*; *usu med.*): GLOSS. med. p. 76,7 'scothomatici' sunt hii, qui aut circium, id est giros, patiuntur aut *eqs.*

II *de rebus (circularibus sim.)*: A *strictius*: 1 *circulus, arcus* – Kreis(ring, -bogen), Bogen: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 112,20 quoniam . . . circulariter degere futurum habebant *semina*, in girum disposuit *artifex (i. Deus)*. RAHEW. gest. 4,2 p. 234,24 dimensio (*sc. castris*) . . . vel in orbem vel in quatuor angulos designatur . . . ; si in -o *eqs.* YSENGRIMUS 7,208 Baltero . . . semotus giro clamat. GUTOLF. hist. p. 654, 22 per -um dentium. *saepe. v. et p. 887,65*. 2 *circumscriptio* – Umfang (*usu geom.*): ANON. geom. I 4,34 in campo rotundo, qui habeat in -o perticas CCCCXVIII, sic numerum agripennorum comprehendere: *eqs.* MAPPA Ebstorf. 9,10 Samarcha civitas est Gazare . . . maior Babylone habens in -o C milia. *al.* 3 *anulus, hamus* – Ring, Reif: WALTHARIUS 792 veluti coluber girum collectus in unum. 965 nisi duratis Wielandia fabrica giris obstaret, spisso penetraverit ilia ligno. ALBERT. M. animal. 23, 107 -os liga in cruribus eius (*avis rapacis*) prope pedes. 4 *trochlea* – (Seil-)Winde (*usu plur.*): GREG. CAT. chron. II p. 272,20 cippus in pedibus eius (*ancillae*) miserunt et funibus

suspensam per giros eam revolverunt variisque penis affecerunt. 5 *de castris i. q. via defensoria, ambulatorium defensorium* – Wehrgang: ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,27 (a. 1241/46) homines Castellucii et homines Motule debent reparare girum (grongum [girum, grongon, grongnum *var. l.*] ed. E. Sthamer, Die Verwaltung d. Kastelle im Königr. Sizilien. 1914. p. 107) in facie et cohoperire cannas septem. B *latius*: 1 *sinus* – Falte, Bausch (*fort. per contam. c. 2. gero formatum*): RICHCHER. REM. hist. 3,37 tunicas magni emptas plurimum cupiunt (*sc. monachi*), quas sic ab utroque latere stringunt manicisque et giris diffluentibus diffundunt, ut *eqs.* 3,88 alii . . . nudatos pedes . . . giris vestium emundabant. 2 *ambitus, regio* – Bereich, Gegend: a *de parte corporis*: TRACT. de caus. mul. 68 oportet fovere multociens ex aqua calida girum matricis. b *de caelo sim. i. q. complexus, sphaera* – Zone, Rund: BEDA temp. rat. 16,26 -um caeli rotundissimum per lineam zodiaci circuli . . . ordines gemmarum XII . . . obsident. RHYTHM. 148, 52,1 ab immensitate tua (*sc. Christi*) mundi girum clauditur. GUNZO epist. 14 p. 48,11 hec (*Geometria*) planetarum circuitos, zonarum -os, zodiaci atque lactei connexionem circuli propriis lineis complectitur (*cf. p. 47 adn. 6*). TRANSL. Eug. Tolet. 28 p. 275,15 per orbis girum. *al. vertex caeli* – Himmelscheitel: CARM. de Lamb. 1,448 ab excelso qui (*sc. Deus*) conspiciat omnia -o. c *de locis i. q. (loca) circumiacentia, proxima, pertinentia, vicinia* – Umgebung, Umkreis, (dazugehörendes, angrenzendes) Gebiet: DIPL. Merov. I 150 p. 377,48 quicquid ibidem (*sc. in pago Parisiaco*) . . . fiscus fuit aut in giro tuiuit. VITA Pirmin. I 9,20 Pirminius . . . in -um investigare coepit aptum locum in saeculum ad manendum. DIPL. Ludow. Germ. 115 de silva undique in gyrum *eqs.* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,34 mansella in giro monasterii sita. DIPL. Otton. I. 82 p. 163,24 nec per -um . . . abbatie quislibet comes . . . ulla utatur potestate. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 207,32 cooperatoribus . . . per castrorum -um reciproca vice sese alternantibus. *saepe*.

III *canalis, fossa* – Kanal, Rinne, Graben (*per contam. c. *gaura [cf. ital. gora sim.] formatum, ut vid.; cf. Battaglia, Dizionario. VI. p. 982sq.*): DIPL. Heinr. III. 315 p. 431,20 aquam usque ad canale, quod dicitur Caucomanco, et exinde usque in Satissa et ex tribus giris Nafare vel Corbulla, Aurelica sicca et Campo Coronato vel Tumba Boniola peruenientem *eqs.*

IV *struct. adv. in -o, per -um sim.*: A *circum, in circuitu, per ambitum* – rings(um), rundherum, im (Um-)Kreis (von): CHRON. Fred. cont. 42 p. 187,15 cum . . . in giro castra posuisset *Waiofarius*. EIGIL Sturm. 7 sepe caedendo ligno in -o composuit. AGNELL. lib. pont. 27 lucernam . . . fecit *Petrus antistes* . . . una cum sua effigie . . . factam infra orbita et p e r i n giro legentem: '*eqs.*' (72,93. *ibid. al.*). THANGM. Bernw. 8 p. 762,1 dispositis per -um turribus. METELL. exp. Hieros. 6, 282 multis in -o faleris resonantibus auro. VITA Meinw. 131 p. 64,22 quicquid in giro per circuitum monasterii . . . adiacet. *persaepe. seq. gen.*: RAHEW. (?) gest. app. a. 1161 Mediolanum . . . novo genere obsidionis clausum est castris in giro eius constructis. SABA MALASP. chron. 10,7 p. 348,10 fiunt castra fortissima, per quorum girum alta effodiuntur aggera. *al.* B *undique* – von allen Seiten MIRAC. Gorg. 22 p. 136,6 qua (*urbe*) per -um obsessa. IOH. CODAGN. trist. p. 44,36 per girum (ANNAL. Plac. a. 1160 p. 460,27 girum) . . . eos (*inimicos*) . . . impugnabat *imperator. al.* Leithe-Jaspe

H

h littera octava alphabeti Latini. 1 gener. (ad significandum punctum: l. 78): HRABAN. epist. 2^a p. 383,32 h aspiratio-nem . . . a grammaticis nihil esse iudicatur et h non littera, sed nota aspirationis esse convincitur (item cruc. A 7,76). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 406,19 ab h et y litteris . . . auferetur accen-tus in omnibus Graecis. ANON. geom. I 3,12 linea orthogonaliter ducta . . . usque ad altitudinem metiendam gh; his peractis dg ad gf comparatur et eadem comparatio dh ad ha pronuntietur eqs. *ibid.* saepius. v. et p. 597,2. 2 mus. (de re v. *Lex-MusLat.* II. s. v. 'h'): a de littera significativa neumatibus addita ('Romanusbuchstabe'): NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 69,31 h ut tantum in scriptura aspirat, ita et in nota id ipsum ha-bitat. b ad tonos significandos: SCHOL. enchir. 2,16 tam-quam si ab H deponatur in A vel ab H levatur in P. ALIA MU-SICA p. 180 (gloss.) H hypate meson. 140 p. 200 phrygius ab x aut descendat in h aut ascendat in dd. al. 3 math.: a nume-rum CC significans: CARM. de litt. 9 littera H quondam du-centum notaque quondam CC. b mensuram semioboli signi-ficans: Ps. BOETH. geom. 943 ut A unciae respondeat, B digi-to, C stateri, D quadrant, E dragmae, F scripulo, G obolo, H semiobolo . . . ascribatur. cf. eta.

1. ha interi. 1 c. notione obstupescendi, mirandi i. q. hui – (a)ha: YSENGRIMUS 1,73 ha, rudis infaustusque, viē qui parcit et hosti. 3,291 ha, dicor ob hoc miser? 5,655 ha miseros homi-nes, quos talis regula terret. *ibid.* saepius. 2 c. notione indig-nationis i. q. o – ach: ACTA imp. Winkelm. I 689 p. 544,22 (a. 1243) ha Deus, quis ex mundo speravit in vobis (sc. communi Mantuae) necessarium reperire refugium, si eqs. cf. hahae.

2. ha v. 2. a. 3. ha v. ac. ha- v. et a-.

*haba v. *huba. habaeho v. habeo.

habas v. abbas. adde ad vol. I. p. 8,26sq. CHART. Bund. 1281 p. 68,37 (a. 1280) cum domino habati.

habe v. ave. adde ad vol. I. p. 1201,56sq. ALBOIN. in-cont. 4 p. 19,20 habe.

habellana v. avellana.

habena (a-), -ae f. nom. pl. -as: l. 56 (cf. Stotz, *Handb.* 4, VIII § 20). 1 funis, ligamentum, vinculum – Strick, Band, Fessel (in imag. vel translate): a mus.: ODO ARET. ton. B 11 protus adest denis formarum nexus -is. b anat.: URSO gloss. 2 p. 22,15 semen per os suscipitur ad conceptio-nem et in matrice conceptum eius naturaliter solutis -is per os in partum emittitur. 2 frenum, lorum – Zügel (fere usu plur.; sing.: l. 44. al.): a proprie: WALAHFR. Wēt. 79 hunc (equum) ornat species fulgentis -ae (gloss. R: brittle). CHRON. Pol. 3,23 p. 153,9 Poloni . . . laxant suorum -as equorum. STA-TUT. ord. Teut. p. 110,12 frater de domo sellarum dabit fratri-bus corrigias ad strepas, -as, capistra. al. v. et vol. III. p. 195,4. b in imag.: a in univ.: ALDH. ad Acirc. 80,3 laxis ar-dor fornacis regnat -is. POETA SAXO 3,384 in desertores ire la-xavit rex -as. STEPEL. TRUD. 27 solutis linguae -is. VITA Auct. 6 Attilas rex Hunorum . . . suae crudelitatis relaxarat -as. per-saepe. β de regimine: ALCUIN. carm. 1,566 nobiliter patrias . . . rexit Osui -as. PAUL. DIAC. carm. 3,5,17 ter binis lustris pa-triae sic rexit Arichis -as. FORM. epist. III 6 sororibus . . . a-is (-is p. corr. cod.) regularibus inbutis. TIT. metr. III 3,29 par-cens sint rectoris -as sub moderamine strictas. EKKH. IV. pict. Mog. 221 Pharaoh Memphisitas Iosepho post se dat -as (gloss.:

potestates). 651 quater denas, uti mortis solvat -as, duxit ieiunas cum sole Deus homo lunas. DIPL. Conr. II. 218 p. 299,1 pietas . . . divina . . . ceterorum nobis hominum -as commisit. saepe.

*habeno (a-), -avi, -are. (habena) regere, gubernare – lenken, leiten: FUND. mon. Montisam. 1 (MGLang. p. 564,18; c. s. XI.) Italiae populum . . . pacifice a-vit *Rachis* rex.

habentia, -ae f. possessio, proprium, fortunae – Besitz, Ei-gentum, Habe, Hab und Gut: CHRON. Ebersh. 34 p. 448,18 -a monasterii sic est exhausta, quod eqs. 35 p. 450,2 Fridericus . . . et uxor sua . . . se cum omni -a sua transtulerunt. fort. huc spectat: TRAD. Frising. 465 p. 397,31 (a. 822) omnia . . . -a, quae eis legitimo in propriam hereditatem pertinere videbatur, . . . tradiderunt capellanus eiusque coheredes.

1. habeo (a-), habui, habitum, habere. script. et form.: ica-gimus (i. -emus): CHART. Basil. C I 1 p. 1,15. abi(o): p. 896, 59.898,58. adde CHART. Sangall. A 14. 15. DIPL. Merov. 89. 126. FORM. Andec. 1^c. 22. 25. abare: FORM. Augiens. C 7 (var. l.). ape(o): p. 899,14. adde: CHART. Sangall. A 22. ave(o): CHART. Sangall. A 9. ANTIDOT. Glasg. p. 105,34. have(o): DIPL. Pipp. 8 p. 13,14. habaeho: TRAD. Weiss. 25. habi(o) saepius (in schedulis nostris usque ad s. IX.^{in.}), e. g. l. 54. p. 896,56. 59.898,54. 899,12. 17.902,38. habyo(o): p. 900,41. adde DIPL. Merov. I 166 p. 414,14. -ituti (pro -etote): FORM. Marculfi 2,17. -eta (pro -ta): p. 907,4. -uemus (pro -uimus): 25 FORM. Marculfi 2,17 l. 80. -rit (pro -ret): FORM. Marculfi 1,36 l. 19. -ead: p. 897,7. adde CHART. Sangall. A 9. supi-num: -tum: p. 908,55. -tu: p. 896,9. depon.: p. 895,25. 898,4. 904,59. 67.69.905,9. al. struct. notabiliores (perpaucae selec-tae): c. dat.: p. 896,68sq. 904,51sq. 907,48sq. pendet cum: p. 902,48. 906,47. 907,29. pendet acc. c. inf.: p. 902,21. 23. 35.40.905,50. partic. praes. usu adi.: p. 895,5. 15.898,33. 37. 900,63. al.; subst.: p. 898,51. 904,65. 905,15. al.

ἐχειν, possidere – haben, halten, besitzen:

I vi verbi plena: A secum portare, ducere – mit sich füh-ren, bei sich haben, tragen: 1 in univ.: a spectat ad res: CONC. Karol. A 15^A,2 si sacerdos non -eat cartam nec testem eqs. HUGEB. Willib. 4 p. 101,3 qui illic (sc. ad turrem Libanis) venit non -ens cartam, non pertransiret locum. WALTHARIUS 275 quid -ere vianti . . . necesse est. THANGM. Bernw. 28 p. 771,43 vicarius . . . apostolici scripta et legationem ad episcopos se -ere (sc. dixit). al. v. et vol. II. p. 1103,35. b spectat ad homines (animalia: p. 895,5): a usu communi: ALCUIN. epist. 150 p. 246,5 -es (sc. Arno archiepiscopus) me totum Au-gustum et aliquam partem Septembri mensis. RIMB. Anscar. 7 p. 29,11 nullum -uerunt Anscarius et Autbertus socium, qui 45 eqs. THIETM. chron. 7,68 quae (mulier), cum virum suimet domi non -ret eqs. OTTO FRISING. gest. 1,33 rex ad portam Mesiam LXX pugnatorum milia vel amplius -ens erupit. al. iur.: LEX Ribv. 37,2 quod si eum ibidem -ere non potuerit, . . . coniuert, quod eqs. DIPL. Otton. I. 416 p. 568,20 nunquam eum (Benadum) -ere potuistis. *ibid.* iterum. β c. sensu (hos-pitio) excipiendi: CONC. Merov. p. 74,13 si quis clericorum sus-picionem . . . de muliere . . . incurrerit, eam statim, si intra do-mum suam -it, abiciat. p. 218,5 mulierem . . . nullus clericorum in propria domum abere praesumat. EPITAPH. var. II 46,18 Deus, hunc (Ruodolfum) -as (item 112,18). OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,8 Traiectenses Fridericum in civitate non sine

fastu -bant. *al. subi. loca sim.*: RHYTHM. 39,6,1 India -et in ipsa opulencia patria gentes plurimas. WALAHFR. Wett. 524 hos paradysus -et, discindit tartarus illos. Mamm. 16,3 sublata serarum claustra viam tribuunt cunctis, quos carcer -bat. WALTHARIUS 492 nemus . . . lustra ferarum plurima -ens. *saepius*. 2 *spectat ad vestes, arma sim.*: a de hominibus: WIDUK. gest. 1,9 p. 16,1 armati (sc. Saxones) longis lanceis . . . -entes ad renes cultellos magnos. THIETM. chron. 6,72 subts -bat archiepiscopus cilicium. 7,74 rex . . . -uit lumbare venereum. *al. per compar.*: ARNO REICHERSB. apol. p. 35,9 se (sc. Christum) -ere hominem quasi vestimentum . . . et non ipsum esse hominem. b de animalibus: PACTUS Alam. 23,2sq. cervus . . . treudis non -et . . . ; si treudis -et eqs. (iterum 24,2). 3 *spectat ad ornamenta vel signa*: LEX Sal. Merov. 33,2 si quis cervum domesticum signum -entem furaverit. AGIUS vita Hath. 11 cuius (rotae) palae diversas animalium figuras insertas -rent. FROUM. carm. 36,15 nomina -ent innocui pueri in fronte sua (cf. Vulg. apoc. 22,4). CARM. imag. 23^d,2,1 est Deus in caelo, cuius hic -etur imago (item 23^e,1. 23^f,1). CASUS Petrish. 32 laquearia -entia materiam sancti Iohannis baptiste. *al. v. et vol. I. p. 1020,14. spectat ad reliquias*: INVENT. Matth. 19 p. 459^b -etur ibi (sc. in basilica Trevirensi) de petra, super qua natus est Dominus, de praeseptio Domini. 4 *spectat ad (cog)nomen*: a de hominibus: FORM. Andec. 49 p. 21,27 qui (infans) adhuc vocabulum non -etur. WALAHFR. Wett. 629 sola . . . celebs tantum cognomen (sc. virginis) -bit. THEGAN. Ludow. 21 imperator denominavit filium suum Hlutharium, ut post obitum suum . . . nomen -ret et imperium patris. POETA SAXO 3,267 ex Hunorum quidam primoribus . . . Tudun -ens nomen. *al. b de plantis, urbibus, fluminibus sim.*: WALAHFR. Wett. 25 insula . . . Augia nomen -ens. hort. 274 de . . . sono mandentis -et *papper* formabile nomen. POETA SAXO 2,40 amnis, qui Sala nomen -et. *persaepe*. 5 *locut.*: a secum -ere: LEX Alam. (rec. B) 6,1 licet unicuique, qualem sacramentalem unum secum -ere vult eqs. LEX Baiuv. 1,12 ut nullo presbitero . . . liceat -ere secum in domo extraneam feminam. ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 166,28 paucis suorum (sc. regis) fidelium secum -tis. BRUNO QUERF. fratr. 5 p. 40,14 me tecum et te mecum -ere nosti. THANGM. Bernw. 19 p. 767,24 -ens secum scripta omnium cisalpinorum episcoporum. *persaepe. v. et p. 906,68. spectat ad res incorporeas*: WALAHFR. carm. 38,92 omnia secum laetitiae fomenta -ant, qui fida reservant corda suis dominis. b in promptu -ere: HRABAN. epist. 10 p. 396,30 ut ex prefati viri opere necnon et ex aliorum patrum scriptis . . . in unum colligerem, ut in promptu -res, quid unusquisque eorum inde senserit. RUOTG. Brun. 5 p. 7,11 nec sufficit ei in gazophilacium cordis sui colligere, quod in promptu -bat. *al. c in utero -ere*: DYNAMID. Hippocr. 2,30 siqua mulier in utero foetum mortuum -uerit. HILDEG. euang. 5 l. 16 quia vidit Ioseph eam (Mariam) infantem in utero -entem. *absol. i. q. gravidam esse - träch-tig sein* (cf. p. 909,105sq.). ALBERT. M. animal. 5,59 -et elephas femina . . . in utero per biennium. d sub se -ere: MUS. ENCHIR. 4 finales seu terminales soni sub se -ent unum tetrachordum. REGISTR. abb. Werd. 6,1 p. 169,24 territorium in Wivelleslove -et sub se III mansos. *ibid. saepius*.

B tenere - (fest)halten: 1 in univ.: a usu communi: LEX Ribv. 62,8 si quis in iudicio interpellatus cartam per manibus -uerit eqs. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 quas (sagittas) -bat peccator in manu. THIETM. chron. 4,72 libros speciales in manibus -entes daemones. FUND. Consecr. Petri p. 197,12 lanceis et gladiis in manibus -tis (-entibus var. l.). *al. refl.*: HUGEB. Willib. 4 p. 96,21 -ent aegroti se de funiculo (sc. supra Iordanem extenso) et sic demergant in aquam. b c. sensu elaborandi: HRABAN. epist. 20 p. 426,22 aliud opus -o in manibus, hoc est explanationem libri ecclesiastici. 2 *indicatur modus tenendi* (struct. c. partic. perf. usu praed. vel c. adi.): HUGEB. Willib. 1 p. 88,35 sancte crucis signum . . . in alto erectum ad commodam diurni orationis sedulitate -ere solent. CONSUET. Marb. 239 caput mediocriter inclinum -at frater.

C praevalente notione possidendi, praeditum essendi: 1 *spectat ad res corporeas (vel anim. in sensu possessionis)*: p. 896,58): a gener.: a in univ. (proverb.: p. 896,4,8): LIUTG.

Greg. 13 p. 78,3 pro amore Christi omnia largiri potuit, quae -bat. WALAHFR. hort. 340 hanc (vettonicam) . . . noster hortus -et. RIMB. Anscar. 26 p. 56,40 si aliquid -ret pretii. RUOTG. Brun. 32 qui nescit bonum amare, quod -et, si ablatum ab illo fuerit, discit fortasse bonum amare, quo caret. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,5 erat mater eius (Thancmari) multam -ens possessionem. YSENGRIMUS 4,53 perdere res nescit, quisquis non novit -ere. *persaepe. supinum*: HRABAN. epist. 5 p. 390,28 si dignum -tu ducas (sc. Haistulfus archiepiscopus) presens opus (sc. commentarium in euangelium Matthaei) eqs. *absol.*: WALAHFR. Wett. 370 frater, in illicitum cecidit qui crimen -endi, secretas cumulans . . . gazas. WALTHARIUS 857 fames insatiatus -endi. ALBERT. M. sent. 4,36,4 p. 374^b,24 extraneissimus . . . modus -endi est, quo eqs. *al. pendet enunt. (ellipt.)*: WIDUK. gest. 1,4 cum . . . Saxonibus defecisset pecunia, quid venderent aut emerent, non -entibus. *pendet in c. abl.*: RIMB. Anscar. 16 p. 37,31 omnia, quae inibi aut in ecclesiasticis ministeriis aut in aliis thesauris et facultatibus -uerat. b *spectat ad loca, res locales*: HUGEB. Wynneb. 5 in illa regione, que vocatur Nordfiluse, proprium habitationis -bat locum. RIMB. Anscar. 17 cum . . . vagarentur fratres et nusquam sedem -rent quietam. POETA SAXO 1,453 ubi fontes Lypia flumen -et. WIDUK. gest. 3,45 nec copiam -ere pugnandi nec locum . . . fugiendi. *saepe. de anima*: HRABAN. epist. 57 p. 515,12 ubi maxime sedem -ere credatur anima. in imag. (spectat ad refugium sim.): LIBER diurn. 59 p. 50,6 ad nostram consolationem humanum alibi non -emus confugium. *al. c. notione praesto -endi*: ARBEO Corb. 17 p. 206,25 nequaquam ad opus esui viri Dei -ret (sc. qui alimenta ministrat) excepto carnem. HRABAN. epist. 51 ut -retis, quod . . . horis competentibus legeretur. MAPPAE CLAVIC. 189 si pumicem non -es. CHART. civ. Magd. 105 cum . . . pro firmando castro Rogats pecuniam necessariam -remus. *persaepe. v. et vol. I. p. 1335,41. accedente partic. perf. usu praed.*: CONST. Constant. 114 utrum istorum apostolorum (sc. Petri et Pauli) imaginem expressam -ret papa. HRABAN. epist. 39 p. 476,43 quod . . . postulastis de Ezechiele, in presenti opusculo . . . confectum -etis. VITA Annon. I 2,16 p. 490^b,54 dotem, quae competit, assignatam -ens hoc, quod cupis, legitime poteris exequi? CONSUET. Marb. 214 ut semper aliquid lautius paratum -at cellerarius, quod infirmis . . . subministret. *al. pendet gerund.*: WETT. Gall. 12 ut -amus aliquid ad porrigendum hospiti nostro. GERH. AUGUST. Udalr. 2,15 l. 11 oblationes . . . deferendum non -o (sc. pauper). *al. pendet enunt. (ellipt.)*: LEX Sal. Merov. 58,6 si . . . nec ipse -uerit, unde totam legem <per>solvat, tunc eqs. LIUTG. Greg. 2 p. 69,19 ut vix ibi ullus -ret, unde viveret. *al. d locut.*: ante, prae oculis -ere (in imag. c. sensu imaginandi, respiciendi: l. 49,52. al.): HRABAN. epist. 13 p. 401,25 huius . . . sacratissimi adventus diem, sancte pater, ante oculos semper -e. RUOTG. Brun. 29 ad id agendum . . . monitu accendit omnes pene, quos pre oculis -uit. WIPO gest. prol. p. 5,16 Machabaeorum pugnas propter scriptorum copiam prae oculis -emus. *al. satis -ere* (pendet ab): ALFAN. premn. phys. 1,41 p. 12 a solis terrae fructibus eum (hominem) satis -ere. (PG 40,516^B ἀρκείσθαι) iussit Deus. b iur.: a in univ.: FORM. Andec. 41 p. 18,28 que in pago illo . . . -ire vidior. LEX Alam. 7 si eum (servum) furaverit aliquis, . . . medietatem, cum quale pecunia -et, solvat. LEX Baiuv. 9,20 si non -uerit servum. CHART. Sangall. A 24 quidquid . . . visus sum hodierna die -ire (sim. 35 abire) DIPL. Karoli III. 21 p. 35,23sq. quantascumque (possessiones) . . . nunc -ent aut imposterum -turi sunt (sc. abbas et conventus). TRAD. Patav. 495 qui (Eigil) avenam venalem -et. CHART. Stab. 175 p. 364,9 abebat Reinnerus apud Rupem dimidium mansum. *persaepe. v. et vol. III. p. 682,42. b struct.*: *absol. vel ellipt.*: CHART. Arnstad. 1 p. 1,26 (a. 704) totum . . . in tuam potestatem . . . transfundo, ut -as, teneas atque possideas. CHART. Basil. C I 4 p. 2,28 post discessum meum ipsi monaci abeant et deaneant et possideant (sc. res). *persaepe. accedente dat. (commodi)*: TRAD. Frising. 862 (a. 860) Hiltfrit in ipso loco unam coloniam -uit de rebus sancte Marie et sibi in proprietatem -ere voluit. COD. Lauresh. 532 l. 14sq. si ullus episcopus . . . ex stipendiis predictorum fratrum tollere (sc. proprietatem) et . . .

sibi -ere voluerit. CONR. BRUNW. Wolfh. 16 -tote (sc. *Bertulfus et Wigmannus*) vobis Cloteno. v. et l. 6. *pendet* in (vel ad) c. acc.: TRAD. Frising. 109^a (a. 783/88) tradimus (sc. *coniuges*) . . . , quicquid -uimus in hereditatem. TRAD. Ratisb. 22 p. 28,12 ad suum proprium -endum (VITA Corb. I 20 ut . . . hoc sibi -ret in proprium. al.). CHART. Rhen. 318 l. 61 ut haec sibi -ad filia fratris in servitium, quamdiu vivit (EPIST. Teg. I 19. al.). *saepe*. v. et l. 22. p. 896,70. vol. I. p. 455,58. 1441,15sq. *pendet* in (vel pro) c. abl.: COD. Lauresh. 6^a II l. 1 hanc villam . . . -uerunt in beneficio Wegenlenzo . . . , Warinus, Bougulfus. DIPL. Heinr. III. 3 p. 4,39 omnis possessio famulanti ibi Deo pro emunitate -atur. *saepe*. v. et vol. I. p. 1440,70sq. *pendet gerund.*: LEX Alam. 54,1 quaecumque -et vidua ad dandum. VITA Liutb. 3 plurimis in locis possessiones -bat procurandas. REGISTR. abb. Werd. 4,22 p. 149,7 Hildichin -et procurandum tria territoria et C (centum *suprascr. m. al.*) XXVI hubas (sim. p. 149,14). al. inf. (vel gerund.) pro subst.: FORM. Sal. Lind. 3 p. 269,5 ut ipsam rem . . . mihi prestitissetis ad -ere (item 4 p. 269,34). DIPL. Karoli M. 102 p. 146,36 per . . . tradizione plus obtingit ipsae monasthyrius Placicius ad casa sancti Deonisii ad -ire. TRAD. Frising. 671 p. 565,11 dedit . . . Erchanbertus . . . Hittone ad suum proprium ad -endum . . . ecclesiam et curtem. al. v. et vol. I. p. 151,45. *γ locut.*: simul, in communi -ere: ACTA civ. Wism. B 453 (a. 1276) quem (*musiculum*) in communi -ent Tidemannus et Iohannes (sim. 729. 762. 882). 843 bona, que simul -ent *magister Iohannes et uxor eius*, qui supervixerit, retinebit. in se -ere: COD. Wang. Trident. 177 p. 915,6 (a. 1210) quod . . . comunitas Padi . . . castrum in se -uerit. p. 915,30 quod . . . castrum . . . castrensibus . . . reddet *episcopus* . . . cicius, quam ipse id in se -uerit. CHART. Tirol. notar. I 195 quas (*libras*) . . . Gerardus fuit confessus in se -ere. *ibid.* al. sub aratro -ere (*de re v. Dt. Rechts-wb. X. p. 982sq.*): REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 242,3 (c. 1150) IV pedes terre . . . concambuit Everhardus . . . et -uit sub aratro suo, et abbas et fratres pro hoc nichil -ent. *δ c. sensu administrandi, dispensandi*: ACTA civ. Wism. B 213 (a. 1273) Ludeco de Borkem -et X m<arcas> d<enariorum>, que pertinent filio Weneri balneatoris (item 473). *locut.* sub se -ere: ACTA civ. Wism. A 1071 (ante 1274) Henricus . . . -et sub se XLVIII m<arcas> den<ariorum> ex parte puerorum Arnoldi de Waren-dorp (item B 526. *ibid.* *saepe*). *ε c. sensu regendi, regnandi, gubernandi*: *spectat ad regnum sim. (subi. Deus: l. 44)*: HRABAN. cruc. A 7 l. 24 qui (*Christus*) cum . . . sempiternum . . . regnum una cum Patre et spiritu sancto -ret. POETA SAXO 5,174 *regnum* Caroli hoc -uere patres (WIDUK. gest. 1,30. al.). EPITAPH. var. II quam (*Romam*) . . . tercius Otto imperat, exaltat, auget, honorat, -et. THIETM. chron. 8,4 -uit *dux* . . . quandam urbem in confinio regni suimet et Ungaricorum sitam. WIPO gest. 21 quem *ducatum* pater . . . Chuononis dudum -uisse perhibetur (OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 25,25. al.). DIPL. Conr. III. 10 p. 19,6 advocatiam -ere. *spectat ad ecclesiam sim.*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,39 quae (*soror*) post obitum beati viri monasterium servando -bat. RIMB. Anscar. 22 p. 47,25 quattuor baptismales -bat ecclesias. THANGM. Bernw. 20 p. 768,3 ut propriam ecclesiam -at. al. *ζ spectat ad fines*: CHART. Fuld. B 88 (a. 779) de tertia area ab uno latere -et Ata, ab alio Lantsuwind. CHART. Rhen. med. I 13 p. 17,17 -et confines de uno latere terra S. Salvatoris. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,20 -ens *Italia* ad septentrionem Pyreneas . . . Alpes. al. *2 spectat ad res incorporeas: a usu vario: α de hominibus (in proverb.: l. 66)*: RHYTHM. 61,39,5 -ere aeterna gaudia. ERMENR. ad Grim. 2,2,26 (vs.) a quo (*Deo*) sanctus -et esse bonus Domini. AGIUS epic. Hath. 542 quod minus ipsa (*Enda*) tenet, in sobole illud -et. THIETM. chron. 8,20 non ob temeritatem aliquam, sed quam -uisse speravimus (sc. *comites*) iusticiam. WIPO gest. prol. p. 8,18 qui incepit, medium -et (cf. *Hor. epist. 1,2,40*). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,23 qui (*homo*) non solum ex esse compositum -et esse. *saepe*. v. et vol. III. p. 1571,70. *ellipt.*: AMALAR. off. 3,19,18 si quis -et ad immolandum, immolet, id est *eqs.* *pendet gerund.*: EPIST. Teg. I 11 multa . . . alia penes vos -emus tractanda. *pendet enunt.*: AMALAR. ad Hild. 7 non -am, quid dicerem, nisi *eqs.*

RUOTG. Brun. 2 p. 3,29 -ent . . . in illa (*conversazione Brunonis*) mediocres et humiles, unde convallescant. al. *pendet praep.*: DHUODA lib. man. 3,10,20 quidquid in regiminis curam -eri (-ere *P*) videmur. VITA Heinr. IV. 2 p. 14,1 illud -entes (sc. *scelerosi*) in causa non decere regnum administrari a femina. *locut.* in vel prae mente -ere: THIETM. chron. 8,27 illam beati Iohannis visionem in mente -o: *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 15,33 creatorem suum pre mente -endo moderantiam servare. *β de Christo, Deo*: RHYTHM. 148,11,1 abes (his, -es var. l.; sc. *Christus*) . . . veritatem. al. v. et vol. II. p. 1361,67. *γ de rebus*: CAND. FULD. Eigil. I 17 p. 231,17 circulus . . . ecclesiae . . . interius -ens compendia vitae, id est divina sacramenta. HRABAN. epist. 55 quid in se mysterii -ant *sacramenta*, . . . explanavi. HILDEG. div. op. 3,3,2 l. 30 *que (opera Dei)* . . . ab ipso (*Deo*) vivunt vitalem vitam per eum (*Deum*) -entia. al. in abaco: PS. ODO CLUN. abac. p. 300b,26 cum nondum -et divisor, quid sub se accipiat *eqs.* (sim. p. 301^a,32). in comput.: BEDA temp. rat. 19,24 cum . . . anno quolibet diem quemlibet, . . . cuius mensis in partibus lunam -at, scire volueris. WANDALB. martyr. 121 ternas (sc. *nonas*) martyr -et meritorum nomine Focas. RHYTHM. 110,11 primus annus quinque (sc. *regulares*) -et. al. *δ de anima, spiritu*: HRABAN. epist. 57 p. 515,20 quid sit anima . . . utrumne formam -ere credatur. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,15 formam ex formis compositam -et *spiritus*. *b spectat ad virtutes, qualitates sim.*: *α de anim. (de angelis: l. 35; de Deo: l. 31)*: ARBEO Emm. 11 p. 42,18 prophetie spiritum eum -uisse . . . constat. LIUTG. Greg. 12 p. 76,17 qui (*avari*) animam suam venalem -ent. WALAHFR. Mamm. 20,3 parate (sc. *ministri*) feras, quas nostis -ere cruentos atrocesque animos. HRABAN. epist. fragm. p. 524,12 claritatem -et *Deus*, sed ipse est claritas sua; non est . . . in eo aliud esse et aliud -ere. BENZO ad Heinr. IV. 3,28 p. 352,13 Annas . . . -ens similitudinem Apopompei. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,24 angeli non ex propria natura, sed ex opificis sui gratia . . . hoc (sc. *invariabilitatem*) -ere probantur. 1,49 p. 68,30 est . . . terra (sc. *Britannica*) clericorum acuta ingenia et artibus applicata -entium . . . ferax. *persaepe*. v. et vol. II. p. 1991,62sq. *β de rebus*: WALAHFR. hort. 250 quorum (*liliorum*) candor -et nivei simulacra nitoris. ANTIDOT. Sangall. p. 98,21 -et (sc. *oleum susinum*) *virtutem* calefaciendum stomachum malactice (ANTIDOT. Glasg. p. 105,34. al.). *persaepe*. v. et vol. II. p. 857,18sq. *γ locut.* hoc -ere, quod i. q. *proprium -ere - zu eigen, als Eigenschaft haben*: ALBERT. M. veget. 6,10 -et . . . hoc lignum (sc. *abietis*), quod minus aliis invenitur nodosum. animal. 8,200 tam leones quam lupi -ent hoc, quod, quando senescunt et venari possunt, invadunt homines. *ibid.* al. *c spectat ad salutem, morbum sim.*: LEX Ribv. 86,2 sin autem mortuus non fuerit et . . . debilitatem . . . in corpus -uerit. ARBEO Corb. 45 quidam aridam cum -uisset manum. ANTIDOT. Lond. p. 17,16 davis (sc. *antidotum*) . . . lapide in vissica -entibus. p. 18,37 si ventrem constrictum -uerit. LEG. Lang. p. 174,1 qui (*infantes*) intra etatem sunt et *«necessitate maiore»* (necessitatem maiores, maiorem var. l.) -ent (-it, -eant, patiuntur var. l.) et a fame moriuntur. BOTAN. Sangall. 22,1 ad mentes -endum: herba frasis . . . mentis immeli-orare potest (cf. *comm. ed. p. 305sq.*). ANTIDOT. Bamb. 44 antidotum . . . , quibus esca aciscit in stomacho et quidquid mala circa stomachum abit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,6 l. 4 multi caliginem oculorum -entes. *d spectat ad honorem, gradum sim.*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,13 magna dignitas eius (*archiepiscopi*) illic (sc. *Neapoli*) -etur. POETA SAXO 5,660 Carolus culmen honoris -et. VITA Heinr. IV. 10 p. 34,27 -ere plus molestiae quam gloriae. ALBERT. M. animal. 3,30 non -ret *hepar* principalitatem, nisi *eqs.* al. *e spectat ad magistratus, officia*: LIUTG. Greg. 9 qui (*domini*) . . . principatum non modicum ipsis in locis -uerunt. THEGAN. Ludow. 56 ministerium sacerdotale minime -ere posse. BERTH. chron. B a. 1077 p. 292,11 ne quis ad se (sc. *regem*) accessum inveniret, qui legationem apostolicam -ret. al. in imag.: CAND. FULD. Eigil. II 2,12 lingua . . . solitum si munus -bit. *f spectat ad morem, legem sim. (c. sensu observandi)*: CONC. Karol. A 15^a,5 quam (*legem*) -uerunt in diebus patris sui nobiles et liberi et servi. 7 iuxta mo-

rem, quam -uerunt sub parentibus. WETT. Gall. 29 se usum iam non -ere de cella egredi. CHART. Naumb. I 218 p. 199,31 ut usus balneorum ... semper -atur. *al.* *adde:* VITA Mathild. I 9 p. 129,4 moris ... soliti hec sancta -bat femina ... candelas secum ... deferri (cf. II 17 p. 179,20 portari iussit). *g spectat ad potestatem sim.:* *a gener.:* GERH. AUGUST. Udalf. 1,10 l. 33 possibilitatem redeundi ... non potuit -ere. OTTO FRISING. gest. 1,48 quod propter litteratorum virorum copiam ibidem (*sc. in Galliis*) manentium oportuniorem examinandi facultatem -ret *papa. al.* *adde:* BRUNO QUERF. fratr. 5 qui (*Iohannes*) ... se ipsum in potestate -ens. *β iur.:* LEX Alam. 1,1 nullus -iat -licenciam contradicentem ei (*libero*). PACTUS Alam. 3,3 de mondo suo non -at potestatem. CHART. Sangall. A 144 p. 136,9 non apert potestatem pastor ... monasterii secularium hominum prestare, nisi *eqs.* WIPO gest. 2 p. 19,5 parum beneficii et potestatis -uit. *persaepe.* *h spectat ad iura sim.:* DIPL. Merov. 95 p. 245,10 ut ... liberum ... -irent arbitrium. LEX Alam. 28,1 ut unusquisque homo *p a c e m* -at ad dominum suum veniendo (LEX Saxon. 28. *al.*). TRAD. Frising. 563 omnem acquisitionem vel mallationem, quam -uit inquirendum ad domum sanctae Mariae. 579 p. 496,26 contraplacitabant omnem acquisitionem ..., quam ad ipsa casa Dei -uissent. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,10 super negotio regni iustiore causam se (*sc. Irminfridum*) -ere. CHART. eccl. Halb. II 9 p. 302,4 se (*sc. praepositum*) -ere primam vocem in electione canonicorum. *al. v. et p. 271,52. 55. vol. I. p. 126,2. II. p. 1867,42. 1992,27.* *i spectat ad tempus:* LEX Baiuv. 2,5 tempus requirendi -eat. 16,9 si plus de tribus noctibus -uerit post se. HRABAN. epist. 10 p. 396,20 cum ... nec otium -am. RIMB. Anscar. 36 p. 70,15 spacium cogitandi -ere volebat. *al.* *de animalibus:* ALBERT. M. animal. 5,58 determinatum -ent *cameli* tempus sui coitus. *k spectat ad mensuram (interdum accedente notione comprehendendi, e. g. l.48.50.51.53):* *a gener.:* HUGEB. Willib. 5 p. 105,9 quando in episcopatum consecratus erat, -bat XL annos et I annum. ARBEO Emm. 35 acsi minime in se gravitatis pondus -uisset *lapis*. VITA Galli I 3 p. 215,16 -bat *piscis* ... in longitudinem XII palmarum et in latitudinem quattuor. EINH. Karol. 22 p. 26,20 septem suorum pedum proceritatem eius constat -uisse mensuram. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893 p. 123,3 ut ... nix ... per V dies mensura in profundo unum pedem -ere viseretur. MIRAC. Pirmin. 3 p. 31,35 puteus novem fere cubitos -ens. ARCHIPOETA 1,35,4 non sum puer, etatem -o. *persaepe. in imag.:* CONR. HIRS. dial. 531 aliud ... sunt ... vulgaria proverbialia nihil ponderis -entia ..., aliud divina eloquia. YSENGRIMUS 3,275 iam ... locuturi grave regis -entia pondus in vulpem Bruno mitigat ante minas. *β math. et geom.:* ANON. geom. 3,23 quantam proportionem -ent invicem pr et rz, eandem -ent ze et ea invicem. HROTSV. Sap. 3,13 denarius -et dimidiam partem V, quintam autem II, decimam vero I. Ps. ODO CLUN. abac. p. 300^b,14 as -et uncia duodecim. p. 301^a,1 duae unciae -ent XLVIII scrupulos. *al. v. et vol. III. p. 921,38.* *γ mus.:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 271^b unum tantum diapason ille cantus -bit. *i spectat ad valorem:* LEX Saxon. 66 solidus est duplex, unus -et duo tremisses. GESTA Font. p. 101,21 candelabra argentea III -entia solidos XC. BERTH. ZWIF. chron. p. 174,4 dux Moemie ... diversa dona in pretio XXX et eo amplius marcas -entia huic loco transmisit. TRAD. Fuld. I 72 p. 341,35sq. (ed. Meyer zu Ergmussen) quorum (*calicum argenteorum*) ... maior V marcas -et argenti absque auro, alter IV marcas, tercius unam marcam -et argenti. *al.* *3 spectat ad anim. eorumque corpora:* *a spectat ad homines:* *a in univ. (ellipt., c. enunt.:* l.63.64.65.69): LEX Baiuv. 12,9 ego *t e s t e m* -o, quod tibi ... contradixi (13,2. *al.*). AMALAR. interpr. 9 non -ent angeli, quibus inferiores sint. 19 non -et *Pater* super se, a quo veniat. RUOTG. Brun. 1 ut -ret *Deus*, quibus redderet gratiam pro gratia. THIETM. chron. 2,33 dominum ... non -etis (*sc. socii*) novum. 6,81 p. 370,31 a rege ... succipitur *Thiedricus* et in vice Geronis ... -etur. VITA Heinr. IV. 7 p. 28,2 hostes imperatoris detruncato totiens capite non -entes, cui adherent. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,28 nullum, quo iuvaretur, -uit *dux. persaepe. v. et vol. II. p. 132,40.* *accedente altero acc.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,35 orate intercessorem atque patro-

num, quem olim -uistis doctorem atque dispensatorem. CAND. FULD. Eigil. II 13,2 hunc (*senem*) -etote patrem, hunc, fratres, servate parentem. WIDUK. gest. 1,25 ut eum (*Heinricum*) foederatum possis (*sc. Evurhardus*) -ere in perpetuum. 5 OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,8 Arnaldus ... Petrum Abailardum ... preceptorem -uerat. *persaepe. v. et vol. III. p. 170,44.* *pendet praep.:* BONIF. epist. 78 p. 165,2 cuius rei in exemplo priores patres -emus Clementem et Cornelium. p. 169,30 vice abbatis regere et -ere sub se (*sc. hominem laicum*) monachos. THIETM. chron. 5,40 eundem (*Waltherdum*) se (*sc. fratres*) velle in dominum ... -ere. WIPO gest. 1 p. 10,12 qui (*Poppo*) ... filium fratris sui ... sub tutela -uit. *β spectat ad propinquos:* LEX Alam. 35,1 dux -ens filium contumacem et malum. LEX Baiuv. 4,29 si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus, si -et, si autem non -et *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,67 obiit *Heinricus* -ens ... fratrem ... nomine Fridericum. CHART. ord. Teut. (Hass.) 311 si liberis -tis Henricum obire contigerit. (Thur.) 332 p. 280,29 cum omnibus heredibus nostris iam -tis vel -endis. *persaepe. struct. c. ex, de:* LEX Baiuv. 15,9 si ... de ancilla -uerit filios. LEX Saxon. 42 quem (*filium*) ex alia uxore -uit *mortuus. al. cf. p.904,53.* *γ spectat ad coniugem:* LEX Alam. 52 ut illam (*uxorem*) dimisisset et aliam -uisset (adquerat, requirat *sim. var. l.*). LEX Baiuv. 8,10 si cum manumissa, quam frilaza vocant et maritum -et, concubuerit *servus*. PASS. Kil. I 8 non oportet te -ere uxorem fratris tui. *al. accedente altero acc.:* LEX Alam. 39 uxorem -ere non liceat socrum, norum, privignam, novercam (*item* LEX Baiuv. 7,1). GERH. AUGUST. Udalf. 1,28 l. 5 qui (*Purhardus dux*) filiam materterae eius (*Heinrici episcopi*) -uit uxorem. *struct. c. in:* 30 AGIUS vita Hath. 2 frater eius regum neptem in matrimonio -bat (*sim. REGINO* chron. a. 459 qui (*Albunus*) ... Clothsuindam in matrimonium -uit). CHART. Lux. III 466 p. 509,5 illa mea (*sc. comitis*) filia, que -bit in maritum ... filium ... comitis Flandrie (*sim. p. 509,24* qui -bit meam filiam in uxorem). 35 *ellipt. vel expressius ('zur Frau haben'):* HUGO FLAV. chron. 2 p. 471,40 puer ... patre ... et matre orbatus apud eum, qui sororem suam -bat, morabatur. ACTA civ. Wism. B 836 Marquardus ... emit dimidietatem hereditatis domine sue Aleidydis, cuius filiam -et. *v. et p.903,9.* *β spectat ad deos (accedente altero acc.:* l.41.44.47. *al.:*) *a apud christianos:* DIPL. Merov. I 166 p. 413,21 retrebutorem Domino ex hoc -yre meriamur. WALAHFR. Mamm. 10,26 non tua (*sc. praesidis*) ... timeo tormenta ... salvatoris -ens scutum. RIMB. Anscar. 30 p. 62,2 potentissimum deorum nostri adiutorem -emus. *al.* *β apud paganos:* WALAHFR. imag. Tetr. 218 idola avarus -et. RIMB. Anscar. 26 p. 56,18 vos (*sc. Byrcam inhabitantes*) ... nos (*sc. deos*) vobis propitios diu -uistis. p. 56,28 si ... plures deos -ere desideratis. *c spectat ad corpus eiusque partes (sanguinem: l. 63. *al.:* *vocem:* l.52.54):* *a de hominibus:* WALAHFR. imag. 50 Tetr. 104 ille (*Moses*) umbram, tu (*sc. Strabus*) corpus -es. THIETM. chron. 1,25 cum pareret *Gelsusa* infantem in pedibus digitos -entem retortos. WIPO gest. 40 p. 60,22 qui vocem -et serenam, hanc proferat cantilenam (*inde* OTTO FRISING. chron. 6,31 p. 297,13 -et [*ent var. l.*] vocem). BERTH. chron. B a. 1063 p. 196,14 mulier ... infantem duo capita necnon et cetera membra adusque clunes duplicia -entem peperit. *al. adde:* THIETM. chron. 4,63 quod venale -et *matrona moderna* in se, cunctis amatoribus ostendit. *in imag.:* ORD. iud. Dei A 14^b p. 617,37 si ... de hac furtum ... -uisti ... cor incrassatum *eqs.* 60 VITA Heinr. IV. 9 p. 32,5 si caecum cor non -remus. *β de animalibus:* ALBERT. M. animal. quaest. 4,3^{capit.} utrum animal -ens testas naturaliter -eat includi intra testas. 11,6 p. 220,71 dividit *Aristoteles* ... animal per -ens sanguinem et non-habens sanguinem. *ibid. saepe. v. et p. 700,50.* *remissius de omni creatura:* HILDEG. div. op. 1,1,6 l. 9 quando ... Deus dixit 'fiat', statim formatione induta sunt, quae prescientia ipsius ante evum nulla corpora -entia intuebatur.

D notione possidendi dilatata, c. sensu: 1 *asservandi, recondendi:* *a obi. res:* WETT. Gall. 35 p. 277,5 dic mihi, ubi -ant isti Arbonenses vestimenta sua et aurum argentumque plurimum, quam -bant. ERMENR. Sval. praef. 2 p. 155,25 (vs.) te (*sc. Ruadolfum*) peto ..., corrigas unca verba benignus ...,

quatenus ista littera fusca reddat -enda. ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 89,28 cuius (sc. fidelitatis servandae) sacramenti textus ... in nonnullis locis -etur. THIETM. chron. 2,38 imperator ... comperit exuvias eiusdem (Conradi ducis) a Slavis in Zueneua ... -eri. al. **b** *obi. homines i. q. custodire* - gefangenhalten: HUGEB. Willib. 4 p. 95,14 qui (homines) in carcere -bantur. THEGAN. Ludow. 42 p. 230,4 quam (uxorem imperatoris) ... miserunt filii imperatoris ... in civitatem Tartunam ibi eam -entes. al. **2** *conservandi i. q. retinere, detinere* - be-, erhalten: GERH. AUGUST. Udalr. 1,10 l. 61 si sospitatem sui suorumque -ere voluisset. WALTHARIUS 648 si vis ulterius vitam vel -ere salutem. THIETM. chron. 2,29 si gratiam suimet (sc. imperatoris) -ere voluissent Hodo Misecoque. *accedente altero acc.*: RIMB. Anscar. 26 p. 56,24 si ... nos (sc. deos) vobis (sc. Byrcam inhabitantibus) propitios -ere vultis (sim. 27 p. 58,29). THIETM. chron. 6,33 p. 314,5 si hunc (Bolizlavum) amplius in pace et gratia suimet -ret rex. **3** *continendi i. q. includere* - beinhalten, enthalten: TRACT. de caus. mul. 15 p. 19,4 pisarium facis abentem absencio (i. absinthio) viridis, nitro eqs. **4** *accipiendi, recipiendi, capiendi* ('bekommen', 'empfangen', '[ein]nehmen'): **a** *gener.*: **a** in univ.: HRABAN. epist. 8 p. 394,6 quatinus sciret lector, quē ex patrum traditione -ret et quē ex parvitate nostra. carm. 39,25,5 ne homo caelum -at. WIDUK. gest. 1,33 hoc ... -eto (sc. rex) pignus foederis perpetui. WIPO gest. 14 ab archiepiscopo ... regalem vicum sumptuose -uit rex. CONSUE. Marb. 216 ut, si quid fuerit in horto, quod ipse cellerarius voluerit, ... obediēter -at ab illo (hortulano). OTTO FRISING. gest. 2,17 p. 119,24 ubi (sc. in aridis locis) nec stipendia inveniri nec ex mercatu -eri possent. 2,40 p. 147,24 nisi a singulis equitibus lorica vel eque -rent latrones. al. v. et p. 897,35. *obi. res incorporeae*: CHART. Fuld. B 38 (a. 763) qui contra hanc epistolam ... inrumperē voluerit, i r a m Dei -at (TRAD. Patav. 15. al.). WALAHFR. Wett. 848 ut timeam ... me veniam nec -ere. al. **β** *locut.* en vel ecce -e(t)i): EGLIL Sturm. 1 en -es (sc. Angildruth), quod poscebas, pittacium. THIETM. chron. 6,66 ecce -etis (sc. fratres) ... pignus subsecuturæ pietatis. al. **γ** *arripere* - ergreifen: WALAHFR. Wett. 345 miror avaritiam sacramtu pectus -ere. PASS. Thiem. I 274 pallor -bat eum. **δ** *spectat ad agriculturam i. q. percipere* - ernten: REGISTR. Pant. Col. 17,5 p. 108,7 (c. 1225) quando recens allium -eri (cod. in ras.) potest, ... ortulanus ... allium cene fratrum administrabit (sim. p. 108,11 quandocunque herbe -eri possunt). **b** *math.*: GERB. geom. 6,4 p. 87,2 horum (XXXVI) si latus tetragonale, quod est VI, accipio, arcae orthogonii huius summam -o (sim. p. 78,7). **c** *publ. et iur.*: DIPL. Heinr. III. 20 quale (praedium) ... a nobis pro beneficio -uit Gezo. DIPL. Conr. III. 43 p. 72,16 quicquid ... in rure in beneficio, quod ab episcopo -uit, reliquit defunctus (sim. 53 p. 89,31. 132 p. 240,19). CHART. Tirol. notar. I 513 domina Adelecta -uit retro dictas ducentas libras. REGISTR. Austr. II p. 65 nr. 22 in Pirschvelde -entur annuatim de steura XL tal. novorum Wiennensium. saepe. v. et p. 495,58. **d** *milit.*: GESTA Frid. I. imp. A p. 19,19 papiliones et alia tentoria ... -erunt Papienses victores. **5** *depromendi, extrahendi*: **a** *obi. res*: CHART. eccl. Halb. I 72 p. 54,40 (a. 1277) ex confessione Bertrammi et Sifridi ... hoc (sc. quod mansi ad proprietatem ecclesiae S. Bonifatii pertinent) audivit Alexander testis et ex instrumentis datis eisdem ... a capitulo s. Bonifatii hoc -uit. *adde*: OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,9 nichil ... dici bonum potest illo solo excepto, qui non aliunde, sed ex se -ens, quod est eqs. **b** *obi. anim.*: CONST. imp. I 318,15 si proscriptus ... in aliquam domum confugerit, de qua non possit -eri, nisi domus incendatur eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 124,21 airones, qui ... non -untur de nidis, ... difficiliore sunt nutriti (antea: qui extrahuntur de nidis). **6** *utendi, adhibendi*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,5 ille fomix, quem scriptores -ere solent. TRANSL. Viti 12 qui (claudus) cum rogaretur ... ut pristinos sumeret baculos ipsosque -et ad adiutorium eqs. ANTIDOT. Bamb. 14 -et salvie, samsuci, arnaglose semen. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,28 ambabus ... alis ... invicem contiguatis instrictum -at corrigiolam cervi vel de alio corio. 5 p. 124,28 -atur annulus unus de funiculo. **7** *sciendi*: FORM. Augiens. C 2 ves-

trum ... fratrum nomina, que sparsim actenus -rem, peto, ut pleniter ... abere merear, quia nostrorum fratrum nomina ... -uistis. WALAHFR. Wett. praef. p. 302,18 comperimus ... quosdam esse, qui hoc nil amplius vanis somniis diiudicantes nec -ere vel credere aut audire dignantur. HETTI (?) interr. p. 88,27 symbolum didicisti (sc. frater) aut auctorem eiusdem -es vel cuius lingua symbolum sit? CARM. imag. 1,5,9 per hominis vultum signanter -eto Matheum. *pendet enunt.*: LIUTG. Greg. 2 p. 68,13 quo se alias verteret, non -ens. al. **8** *significandi* ('kennzeichnen'): AGIUS comput. 3,23 unus (sc. numerus) -et ferias, alter deducit ad ipsas praesentis iunctus cum concurrentibus anni. 7,14 hac latus epactas, illac positos -et annos. **9** *afferendi, dicendi, nominandi*: **a** in univ.: CONC. Karol. A 15^A,2 quisquis hereditatem suam ad ecclesiam ... donaverit, cartam suam -at ita scriptam, ut locum et tempus et personam -at aut eqs. VITA Rimb. 19 quae infra -entur, exposuit. CHART. Friburg. 104 coram honestis et discretis, quos in subscriptis -emus. VITA Annon. I 2,16 p. 490^b,63 hoc ... ecclesiastica iura non -ent, ut eqs. *pendet acc. c. inf.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 2 Simonem apostolum a Chana villa Chanaeum, id est zeloten, dici veritas (i. sacra scriptura) -et. *impers.* (*pendet acc. c. inf.*: l. 23; *enunt.*: l. 26): DIPL. Otton. I. 127 in quo (praecepto regis) -etur eum abbasiam ... ad sedem suam (sc. episcopi) donavisse. THIETM. peregr. 20,1 de quo loco supra -tum est. CONST. imp. II 401,3 in quo (privilegio) inter alia potissime -batur, quomodo eqs. al. **b** *decurrere, exponere, disputare* - abhandeln, darlegen, erörtern: ALBERT. M. summ. creat. I 4,41 p. 561^{aq},7 cum iam -tum sit, quod unus ordo sit altior et alter inferior (cf. summ. theol. II 10,39,1,4 p. 447^a,2 probatum sit). veget. 2,79 his -tis de coloribus ... exequendum est. anim. 1,2,15^{capit.} in quo (capitulo) ... -etur, utrum vegetabilis et sensibilis et rationalis sint una substantia in homine. *ibid.* al. **c** *demonstrare* - zeigen (*pendet acc. c. inf.*): WALAHFR. carm. 2,18 vos (sc. chorepiscopum) ... gigantem esse gloria molis -et. **d** *instituere, praecipere* - anordnen, vorschreiben: LEX Sal. Merov. 45,2 ut in hac nocte proxima in hoc, quod lex Salica -et, sedeas (sc. migrans). LEX Alam. 1,2 sicut l e x -et (-it var. l.; 2,1. saepe). **e** *docere* - lehren: ALFAN. premn. phys. 1,67 p. 17 Hebraeorum ... doctrina -et omnia haec propter hominem facta fuisse. **f** *respicere* - berücksichtigen: CHART. Epternac. 198 p. 326,18 (a. 1096) quia ... filium meum ... in traditione -ere non potui eqs. **10** *conciliandi*: CHART. march. Misn. III 76 (epist. Otton. IV.) regem Boemie, langravium Thuringie, marchionem Moravie per potentiam non -uimus, sed per magnam vestram (sc. papae) sollicitudinem. *locut.* se -ere cum i. q. *convenire* - sich einigen: REGISTR. Maxim. p. 58,11 (s. XII^{ex}) mansionarii secant messem nostram et -ent se iam cum villico (item p. 94,18). **11** *interessendi*: WILH. HIRS. const. 1,2 p. 932^B capitulum absque permissu ... abbatis non -bit (sc. monachus ab alio monasterio veniens).

E refl. (*medial.*: l. 60) i. q. *se gerere* - sich verhalten, sich benehmen: **1** *subi. homines*: **a** *accedente adv.*: WIPO gest. 7 p. 30,3 est hominum semper in novis rebus intemperanter se -ere. CONSUE. Marb. 85 add. qualiter novitius se in refectorio -at. INNOC. III. registr. 1,236 quam potenter et magnifice ... Ricardus ... rex Anglie, se ad obsequium Dei in partibus transmarinis -uerit. al. **b** *accedente altero acc.* (*nom.*: l. 60): LIUTG. Greg. 13 p. 77,42 de alia substantia sua eadem benignitate largus -batur et dilatatus. CONST. imp. II 58 nec -bimus nec nominabimus nos regem Sicilie. **2** *subi. res*: HRABAN. epist. 23 cum ... alterius scripta arbitretur lector, quam se veritas -et. ERCHANB. gramm. p. 70,14 alia aliter se -entia. PS. BOETH. geom. 86 circuli aequales sunt, quorum diametri aequales sunt, inaequales ... sunt, qui sic se non -ent. THIETM. chron. 7,33 p. 438,34 qualiter se patris mei atque matris res -ret. THANGM. Bernw. 44 his ita se -entibus. BERTH. chron. B a. 1075 p. 226,2 ut ... se lex -et Alemannica. al. v. et vol. II. p. 1922,9. *pendet ad*: ALFAN. premn. phys. 34,14 p. 123 tria ... haec sunt [adinvicem se -entia] (PG 40,740^B ἀλλήλων ἐχόμενα): potens, potestas, possibile. ALBERT. M. metaph. 1,2,2 p. 19,64 quod non continetur sub esse ... , sed se -et ad ipsum ex

additione.

F tractare – behandeln: WILLIB. Bonif. 2 p. 10,20 ut ab eis (*commilitonibus*) timore pariter -batur (-retur *var. l.*) et amore. CAPIT. Saxon. 10 placuit omnibus, ut . . . -ant ipsum (*malefactorem*) quasi mortuum. WIDUK. gest. 1,30 liberaliter eum (*Isilberhtum*) coepit rex -ere. THIETM. chron. 4,22 qui (*miles*) a marchione Thiedrico aliter, quam sibi placeret, -tus est. LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 110,33 statuit rex . . . sic eam (*reginam*) -ere, quasi non -eret. EPIST. Ratisb. 6 p. 286,2 qui . . . vult ab aliis bene -eri, oportet, ut alios bene -et (*cf. Vulg. Matth. 7,12*). *saepius*.

G ducere, putare – halten (für), betrachten (als) (pass. i. q. duci – ‘gelten [als]’): 1 in univ.: **a** obi. homines: **a** accedente altero acc. (nom. in struct. pass.): LEX Ribv. 69,4^a deinceps innocens -atur (*sc. qui placuit*). FORM. Flav. 44 p. 482,35 si quis . . . constitutionem presentem . . . mutare conaverit, . . . a pace christianorum omnium abeat extraneus. LIUTG. Greg. 9 p. 74,21 licet digni -rentur *latrones* omni poena et crudelissima ac subita morte. HRABAN. epist. 19 ut petio tua non esset vana neque -res me suggillandum. THIETM. chron. 5,33 proditor -etur *Heinricus marchio*. 8,33 si vellet *imperator Graeciae* fidelis amicus -eri. *persaepe*. **β** pendet pro: LIUTG. Greg. 6 pro sanctis Dei -antur *Wigbertus et Burghardus*. WIDUK. gest. 3,53 iudicatum est Wichmannum et Eberhtum pro hostibus publicis -ere (-eri *var. l.*) oportere. MIRAC. Annon. 1,81 ut . . . a parentibus pro mortuo -tus sit *puer infirmitate detentus*. *al. γ* pendet ut: LEX Ribv. 49,2 quod si in domo fuerit . . . , ut fur -atur. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 55,8 qui (*Eugenius*) apud omnes Galliae ac Germaniae populos ut propheta vel apostolus -batur. **δ** -ere inter vel in numero c. gen. i. q. numerare (*inter*) – *zählen, rechnen (unter)*: WIDUK. gest. 2,28 qui (rex) me (*sc. Immonem*) . . . inter amicos semper -uit. THIETM. chron. 4,45 qui (*marchio*) apud eum (*imperatorem*) inter precipuos -batur. 7,12 is . . . remittitur, qui in numero militum -batur. *al. b* obi. res: **a** in univ.: **a** accedente altero acc. (nom. in struct. pass.): ARBEO Corb. 13 quasi a cunctis -batur *miraculum* insigne. AGIUS epic. Hath. 187 vera . . . non ambigimus, quae dicis, -eri. THANGM. Bernw. 46 quod praecipuum -uit. THIETM. chron. 4,59 eorum (*pauperum Christi*) . . . persecutores aut hic, quod levius -etur, aut in futuro, quod est gravius, punit *Deus*. OTTO FRISING. gest. 1,44 p. 63,22 ut . . . arma quempiam in publico portare nefas -retur. *saepe. v. et vol. II. p. 294,43*. **pendet** pro: LEX Baiuv. prol. p. 200,7 longa . . . consuetudo pro lege -etur. BERTH. chron. B a. 1076 p. 51,3 apostolicum anathema pro nichilo -ens *marchio*. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,3 sola principis voluntas apud omnes pro ratione -etur. CHART. Tirol. notar. I 512 p. 249,10 pro firmo -uit iudex, quod *eqs. saepe*. **β** locut.: necesse, opus -ere i. q. necessarium ducere – *für notwendig halten (struct. c. inf. vel enunt.)*: BONIF. epist. 50 p. 81,15 necesse . . . -emus indicare paternitati vestrae, quia *eqs.* WIDUK. gest. 1,38 p. 55,10 necesse -emus, ut *eqs.* THANGM. Bernw. 19 non opus -bat singula evolvere. CONSUE. Marb. 39 si quis opus -et ad confessionem pro aliquo excessu venire. *saepe*. certo certius, rato ratiis -ere i. q. firmissimum putare – *als unverrückbar annehmen*: EPIST. Laens. 12 certo certius -entes, quod *eqs.* 22 rato ratiis -entes, quod *eqs.* 2 *aestimare, pendere – schätzen, (er)achten*: **a** usu communi: **a** obi. homines: ARBEO Corb. 15 p. 203,9 cari . . . -bantur ibidem (*sc. Noricae*) sacerdotes. EIGIL Sturm. 21 apud universos magnus et maxime apud Pippinum regem -batur. ERMENR. Sval. 1 coepit . . . Bonifacium prae omnibus . . . episcopis -ere. THANGM. Bernw. 23 p. 769,38 quem (*imperatorem*) vita cariorem -o. *persaepe*. **a** accedente gen. pretii: OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 180,26 vide tantae a seculo venerationis -eri (*sc. imperatorem Romanorum*), ut *eqs.* **β** obi. res: WILLIB. Bonif. 4 p. 15,6 nomen eius . . . celebre apud omnes tam seculares dignitates quam etiam ecclesiastici officii ordines -batur. WALAHFR. Wett. 307 lectio quo legitur psalmique canuntur . . . iocundum munus -etur. **a** accedente gen. pretii: EPSIT. Desid. Cad. 2,11 l. 14 agimus (*sc. episcopus Virdunensis*) gracias de . . . vascula decem, quae nobis tanti -uistis dirigere. RUOTG. Brun. 19 p. 18,20 nichil intemptatum relinquere

neque quicquam *pensi* -ere, dummodo *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,18). DIPL. Otton. III. 383 p. 811,38 imperatoris presenciam nullius reverencie -uit *Ardicinus*. VITA Heinr. IV. 6 p. 22,15 non magni ponderis ille bannus -batur. *al. b* expressius i. q. ad-, *comprobare – für gut, richtig befinden*: **a** pendet enunt. vel acc. (nom. in struct. pass.): FORM. Marculfi 2,5 l. 11 nostra fuit peticio et vestra benevolencia et pietas -uit, ut . . . tenere permisistis (*sim. 2,25*). CHART. Rhen. med. I 23 a mea (*sc. Sigifredi*) peticione vestra (*sc. abbatis*) -uit pietas . . . , ut *eqs.* CHART. Sangall. A 338 mea (*sc. Adalberti*) fuit petio et vestra (*sc. abbatis*) -uit pietas, ut *eqs.* LIOS MON. 454 colitis (*sc. homines mala agentes*) . . . numina saeculi omne, . . . quod vobis, spernentes, debet -eri (*leg. spernentes omne, quod a vobis debet -eri; v. notam ed.*). **β** absol.: FORM. Andec. 7 p. 7,9 ad petitionem meam -uit pietas vestra. FORM. Senon. I app. 6 p. 211,6 expetivi a vobis, -uit pietas et dignatio vestra. **Hesse – sein (fere usu intrans.):** 1 in univ.: **a** form. act.: **a** subi. res: TRAD. Frising. 23 (a. 765) ne nos inprovisa mors subito, sicut -et casus humane fragilitatis, inparatos inveniat. 20 VITA Rup. 7 vir Domini propriis cupiens prospicere oculis, quid inde ipsius rei veritas -ret (*inde* LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 94,11). MAPPAE CLAVIC. 6 admiscet . . . argentum, donec tibi videatur bene -ere. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,204 mos uti plebis -et. DIPL. Heinr. IV. 59 que (*lis*) . . . diu infinita -bat. 25 ALBERT. M. div. nom. 4,93 p. 196,51 ‘conversiones minus -entium,’ (*PG 3,704^D καταδεεστέων*). *saepe. impers.*: LEX Baiuv. 2,4 sicut in lege -et (-etur *var. l.*). **pendet enunt. vel inf.** (*cf. p. 902,355qq.*): WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,26 cum id communis omnium fere mortalium -at consuetudo, ut *eqs.* CONSUE. Vird. 23 p. 409,4 cruces . . . in hoc ieiunio usus -et sequi, sicuti *eqs.* **β** subi. anim.: FORM. Augiens. C 14 ad opus . . . , quod optavimus, non adeo utilis -et *equus*. FORM. Flav. 8 p. 477,18 si quis . . . testamentum meum infringere conaverit . . . , Deo et sanctis suis -iat contrarius. **b** form. pass. (*cf. p. 907,45qq.*): **a** de rebus: FORM. Marculfi 1,13 l. 27 ut hec auctoritas *firmitas* -atur, manu propria subter eam decrevimus roborare (DIPL. Merov. 131 p. 333,34 -iatur. *al.*). 2,9 l. 4 dum omnibus non -etur *in c o g n i t u m*, qualiter *eqs.* (CHART. Rhen. med. 21. *al. cf. Form. Marculfi 2,5 l. 4* non est incognitum). WALAHFR. Mamm. 7,12 Mammias, Mammae et Mammes, Mammetis -etur. RIMB. Anscar. 3 p. 23,7 quid intus (*sc. in lumine*) -retur, contemplari non poteram. THIETM. chron. 8,32 p. 530,26 in magna hac civitate (*sc. Kitava*) . . . plus quam quadringente -entur ecclesiae et mercatus VIII. CHART. Port. 205 ut, ubi (*sc. ad altare ad missas*) hactenus una candela -ta est, due deinceps -antur. *saepius. v. et l. 27*. **β** de hominibus: HUGEB. Wynneb. 8 p. 112,46 tam infirmus, tam inbecillus -batur, ut pergere non poterat. AGIUS epic. Hath. 681 parvus adhuc grex vester (*sc. fratrum*) -etur. DIPL. Karoli III. 103 p. 167,15 ubi . . . reges humati -entur expectantes diem resurrectionis. *saepius. v. et vol. I. p. 965,27*. 2 **a** accedente dat. (*‘gehören’*): LIBER hist. Franc. 44 ex Balthilde . . . adserunt *scriptores* ei (*Chlodoveo*) tres filios -uisse. TRAD. Frising. 103 quod (*sc. hereditas*) mihi ad Kisalpah videtur -ere. DIPL. Otton. II. 254^a p. 292,12 quod (*monasterium*) pater meus . . . monasterio sancti Benedicti . . . perhenniter -turum firmiter delegavit. *depon.*: TESTAM. Adelg. 11 (ed. W. Levison, Aus rhein. u. fränk. Frühzeit. 1948. p. 127; a. 634) porcionem meam . . . nepotibus meis . . . -eri (*ni leg. -ere*) volo. TRAD. Frising. 293 p. 254,10 ut mihi eadem res -eri liceat ad custodiendum (*sim. 697^a p. 583,30*). ACTA civ. Wism. A 332 hereditas Thitmari -etur Iohanni tutori in pignore pro VIII marcis (*sim. 413*). *al.* 3 **pendet** ad (*‘gehören zu’*): CHART. Sangall. A 12 p. 14,31 (a. 745) ad ipsam ecclesiam mihi vivente -ere cupio . . . omni, quidquid *eqs.* DIPL. Ludow. II. 72 p. 209,28 omnia . . . ad manus suas -entia. *ibid. al. depon.*: TRAD. Frising. 464^b p. 396,11 (a. 822) ut . . . omnia . . . statim -rentur ad praefato domo beate Marie. DIPL. Otton. II. 104 quicquid predii . . . ad nostram imperialem dignitatem -eri videbatur. 4 **existere – vorhanden sein**: FORM. Sal. Lind. 2 p. 268,2 quorum (*sanctorum*) reliquiae ibidem -ere noscuntur. CHRON. Noval. 2,10 p. 93,1 in . . . monasterio eisdem temporibus dicitur -uisse plaustrum ligneum mire pulchritudi-

nis operatum. *impers. (usu trans. ['es gibt']):* AETHICUS 21^b,1 montem . . . -et Austronothium in (*sed del. Herren*) ea insola. TRACT. de astrol. 32 -et unam bigam fractam in mansione (*cf. comm. ed. p. 188*). CONR. HIRS. mund. cont. 203 tres -et ordinum dignitates in ecclesia christiana. 5 *vivere* - *leben*: CHRON. Noval. 2,7 p. 85,41 dicitur . . . in hoc monasterio prisco -uisse tempore monachum quendam olitorem. *depon*: CHRON. Fred. 2,9 Aebreorum tunc pontifex Habiatar clarus -itur (-batur *var. l.*). 6 *valere, se sentire* - *sich befinden, ge-haben, fühlen (usu medial.: l. 12. al.)*: HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,4 post tribus ebdomadibus melius -bat (-ere cepit *var. l.*). Willib. 4 p. 97,27 quando . . . de infirmitate melius -batur (-bat *var. l.*), surgit. HEITO Wett. 1 crastina . . . inluescente *le-vi u s* . . . -uit (MEGINH. FULD. Alex. 5 l. -ens. *al.*). UDALSC. Conr. 23 p. 436,10 vir egregius . . . a male -entibus frequentatur. INNOC. III. registr. 1,336 p. 501,17 per quem (*Deum*) estis, vivitis et -etis (*cf. Vulg. act. 17,28* movemur). CAES. HEIST. hom. exc. 41 cum quaereret *angelus*, quomodo -ret *virgo* illaque responderet, quia multo peius quam prius. *al. de statu animae*: TRAD. Frising. 809 (a. 858) quali modo homo -at, tali se precio redimat. 7 *morari, versari* - *verweilen, sich aufhalten (accedente acc. temporis: l. 24. 26)*: EIGIL Sturm. 12 -emus . . . in solitudine, quae Bochohia nuncupatur. TRAD. Frising. 490 in illa molina diem unam et noctem -bam. ANNAL. Quedl. a. 1008 Lutharios sibi resistentes palatio obsedit rex XVI hebdomadas ibi -ens (*sim. a. 1014 p. 542,5*). CHART. eccl. Werd. 60 canonicos . . . ad vos (*sc. fratres*) retrorsum -tuos caritatis vestre . . . recomendo. *usu refl. et medial.: CHART. Rhen. inf. IV 646 p. 792,22 (a. 1202) in comitatu domini se -bit rebellis. VITA Eberh. Commed. 6,27 cum non -retur in castro, aestimatus est rursus eum . . . ad monasterium abiisse. 8 praeesse* - *vorstehen*: TRAD. Frising. 31 p. 59,37 (a. 769) qui (*rektor*) tunc tempore ipso monasterio . . . ad gubernandum -ere videtur (*cf. 23 p. 52,11 ad gubernandum praeesse. 492 p. 421,18 ad gubernandum potestatem -ere*). *I agere, facere* - *tun, machen, (ab)halten, unternehmen: 1 trans. (absol. vel ellipt.: p. 906,42): a usu communi*: LEX Alam. 2,2 (rec. B) sacramentum heres -ere non potest. ANNAL. Einh. a. 761 in villa Carisiaco hibernis -tis natalem Domini . . . celebravit rex. DIPL. Karoli III. 63 ut eis (*fratribus*) concessissemus -ere electionem inter se eligendi abbatem. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 892 p. 121,26 missi . . . terrestre iter non valentes -ere . . . navigio in Bulgaria perduci. DIPL. Otton. I. 371 p. 510,4 nostra largitione abita (*sim. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,27*). HELM. chron. 76 p. 145,17 ne de cetero -retur forum Lubike (*antea: ne fierent mercaciones*). *al. v. et vol. II. p. 296,61. MIRAC. Godeh. 9 p. 220^b,26 quid feci (sc. daemon) tibi, aut quid -es contra me (cf. p. 220^b,32 -o contra te [sc. daemonem] iustam causam)? al. medial. i. q. accidere* - *geschehen (pendet acc. c. inf.)*: VITA Otton. Bamb. III 2,17 p. 104,9 ita -tum est ignem descendisse desursum. *b spectat ad congregationes*: HUGEB. Willib. 4 p. 101,24 ubi (*sc. Nicaeae*) . . . -bat cesar Constantinus *s y n o d u m* (ANNAL. Xant. a. 794. *persaepe*). ANNAL. Xant. a. 815 Ludewicus imperator -uit *c o n v e n t u m* magnum (a. 848. BERTH. chron. B a. 1061 p. 191,3 conventu Basileae -to. *persaepe*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 24 regalem *l o c u t i o n e m* cum populis diversarum provinciarum -uit (*sim. 1,23 l. 74*). *persaepe. v. et vol. II. p. 864,55. 866,14. 54. 67. 867,15. 17. p. 2131,59. c spectat ad pugnas vel certamina*: HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,3 die noctuque certando contra indefessas diaboli cooperatores *c o n f l i c t u m* -bat (OTTO FRISING. gest. p. 4,7 [epist. FRID. I. imp.] *al.*). WALTHARIUS 102 artibus imbuat Attila illos (*pueros*) praesertimque iocis belli . . . -endis. OTTO FRISING. chron. 3,1 p. 136,1 Antonius navali prelio victus terrestres parans congressu -to denuo vincitur. 7,7 in guerra cum imperatore -ta. CHRON. reg. cont. V a. 1241 p. 281,23 torneamentum apud Nussiam est -tum. *al. v. et vol. II. p. 1347,67. p. 1348,3. d spectat ad rixas sim.*: LIBER diurn. 85 p. 104,23 si quis vestrum adversus aliquem -uit vel -et nunc usque querellam. LIUTG. Greg. 4 quam (*disceptionem*) -uerunt tunc ad invicem. WIPO gest. 7 p. 30,9 diu magna controversia inter regem et Papienses -ta est.

al. v. et vol. I. p. 510,68. e spectat ad tempus i. q. degere - *verbringen*: *a in univ.*: CAND. FULD. Eigil. II 14,103 illum . . . diem pater . . . in omni laetitia cunctis secum disponit -endum. WIDUK. gest. 1,35 capit. p. 3 qualiter rex Henricus novem annos pacis -uerit. *β spectat ad dies festivos (c. sensu celebrandi)*: CONC. Karol. A 15^a,1 ut tali honore -atur *dies Dominica*, sicut in lege scriptum est. MIRAC. Genes. Hieros. 3 ubinam . . . die crastina, quae Dominica -etur, conventum ecclesiae frequentemus (*sc. rustici; ni spectat ad p. 904,35sq.*). *γ spectat ad vitam ('führen', 'fristen')*: BONIF. epist. 93 p. 213,29 quia presbyteri mei prope marcā paganorum pauperculam vitam -ant (-ent *p. corr. 2*). TRAD. Frising. 366 clericatus monachicam professus est -ere vitam. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,31 studete . . . fratres, complacere Deo *c o n v e r s a t i o n e m* spiritalem -entes (RIMB. Anscar. 1 p. 19,39. *al.*). *f spectat ad coniurationes sim. i. q. committere* - *begeben, betreiben*: ADALB. MAGD. chron. a. 966 p. 177,11 Udo comes coniurationem cum Adalberto Berengarii filio -ens. ARNOLD. LUB. chron. 4,15 p. 177,27 marchio . . . venit invitus propter simulationes, quas contra regem -bat. *v. et vol. II. p. 1577,55. g spectat ad verba, sermonem, orationem sim.*: *a gener.*: HUGEB. Willib. 4 p. 94,10 -bant letania secundum consuetudinem. HRABAN. epist. 37 p. 473,16 de . . . creaturis . . . *s e r m o n e m* -ere institui, ut *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 68,4. *al.*). CHRON. Salern. 46 p. 47,29 ut dignitas tua (*sc. principis*) aliqua murmuracione, (aliquam murmuracionem *p. corr. ed. Pertz*) erga fidelem suum -at. *β iur. i. q. proferre* - *vorbringen*: TRAD. Frising. 543 p. 463,30 (a. 827) ut . . . alius nullus homo praelocutionem -ret de illa causa ad ipsa casa Dei. THANGM. Bernw. 43 p. 777,45 ut . . . neque ego neque ullus successor meus aliquam interpellationem vel repetitionem de hac re -ere possit. *v. et vol. II. p. 1773,55q. h spectat ad favorem i. q. adhibere* - *walten lassen*: DIPL. Otton. III. 221 p. 633,18 si circa servos et ancillas Dei . . . magnificentiam . . . solleter -uerimus. *i accedente altero acc. i. q. reddere* - *machen (zu)*: CHART. Lamb. Leod. 110 (c. 1213) rogamus (*sc. dux*), quatinus episcopum vestrum talem -atis (*sc. capitulum*), quod nos iuste non gravet. CHART. Wirt. 2891 p. 175,22 iuravi . . . heredes meos tales -ere, ut hanc venditionem gratam teneant. *k absol. vel ellipt. i. q. servitium praestare, servire* - (*Fron-)* *Dienst leisten (cf. p. 25,295qq.)*: TRAD. Frising. 858 (a. 860) ut . . . *v* mancipia dies II in ebdomada -rent (*sim. 1158*). *2 intrans.*: *a pendet de ('verfabren, vorgehen')*: LEX Franc. Cham. 1 de causis ecclesiae et de illis servis Dei . . . sic -emus, quomodo et alii Franci -ent. 2 de banno dominico similiter -emus, sicut et alii Franci -ent. *b pendet cum ('es halten [mit]')*: COD. Karol. 1 p. 477,9 -as (*sc. Carolus Martellus*) cum ipsi principe apostolorum. *K producere* - *hervorbringen*: 1 *strictius*: WALAHFR. carm. 8,30 fructum iam sine fine -at *flos*. 27,2 tibia germen -et. Ps. ODO MAGD. herb. 229 fructus . . . rotundus -etur. 2 *latius i. q. efferre, effundere* - (*als Ertrag*) *bringen, liefern*: REGISTR. Austr. I p. 71 nr. 284 (a. 1220/40) potest vinea -ere, quando est bene culta, *v* carratas vini. *II vi verbi imminuta (pro verbo auxiliario)*: *A pro forma perf. verbi (pendet partic. perf.; cf. Stotz, Handb. 4,IX § 65.1)*: 1 *act.*: LEX Ribv. 36,2 si ille (*sc. qui manivit*) . . . coniuraverit, quod legitime manitum -uerit, (*i. maniverit*). VITA Desid. Vienn. 5 cum . . . dierum spatia longa viderentur -ere transgressa (*i. esse transgressa*). TRAD. Patav. 69 renovavi traditionem meam, quam olim factam -ueram, (*i. feceram*). ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 49,1 quos (*missos*) ad Hlutharium nepotem suum directos -uit, (*i. direxit; sc. rex*). DIPL. Otton. III. 402 p. 836,2 quas (*villas*) . . . patriarcha vel eius antecessores -ent edificatas, (*i. aedificaverunt*). *persaepe. v. et p. 902,15. pendet partic. neutr. (congruentia neglecta; cf. Stotz, Handb. 4,IX § 65.2)*: LIBER hist. Franc. 41 p. 313,2 delerare formidatis, cum Chlothario vobiscum -ere dicitis, cum nos eum mortuum -audimus, esse -emus, (*i. audivimus*). ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 80,19 sicut iuratum -uit, (*i. iuravit*) Tassilo. TRAD. Frising. 324 p. 277,41 quam (*traditionem*) ego (*sc. Freido presbyter*) ante dispositum vel cogitatum -ui, (*i. disposui vel cogi-*

tavi). CATAL. reg. Ital. (MGLang. p. 520,15) Ugo rex abead regnatum, (i. regnavit) annos XX expletos. saepe. 2 pass.: DESID. CAD. epist. 1,8,4 in sancti apostoli Pauli dictis scriptum -etur, quod eqs. FORM. Bitur. 6 gesta -eta apud viro laudabilem defensorem. DIPL. Loth. I. 63 p. 173,7 constructa -etur cellula in honore beatae Dei genetricis. RIMB. Anscar. 9 p. 31,9 cum ... iam duabus visionibus caelitus inspiratus -retur. HERM. IUD. conv. 1 p. 71,9 in quo (marsupio) septem gravissime monete nummi -bantur inclusi. CARM. Bur. 45,1,8 si dederis marcas ..., pena solveris, quacumque ligatus -eris. saepe.

B pro forma fut. verbi (accedente inf.; v. Stotz, Handb. 4, IX § 62,2): VITA Wandr. 18 (MGMer. V p. 23,10) ut inter vos nulla sit dissensio, condicio vestra manere -it, (i. manebit) in perpetuo recti. STEPH. Wilfr. 60 p. 255,1 archiepiscopus ... veniens -ens, ... regem ... ad synodalem locum ... invitare, (i. invitaturus). VITA Boniti 17 (MGMer. VI p. 129,9) ante adventum orribilis Antichristi multi hereses emergendo -ent procedere, (i. procedent). RHYTHM. 50,14,4 quando eritis (sc. Iudaei) ante eum (Deum), iudicare, vos -et, (i. iudicabit) sicut reos. al. pro coni. praes.: ALCUIN. epist. 122 p. 179,26 timeo, quod Ardwulfus rex ... cito regnum -perdere -at, (i. perdat).

C ponitur in periphrasi verbi (exempla perpauca selecta): 1 accedente subst.: a ponitur subst. in acc.: LEX Alam. 3,3 si ... Dei reverentiam non -uit, (i. Deum non veneratus est) ALCUIN. epist. 193 p. 320,18 dum lucem -as, (i. vivas), curre, donec pervenias ad bravium supernae beatitudinis (cf. Vulg. Ioh. 12,35). ANTIDOT. Sangall. p. 88,13 nulla ligatura -et (sc. antidotum) opus, (i. eget). TRAD. Teg. 118 cum qua (filia) servorum sancti Quirini quidam de Tegrinse ... -uit rem, (i. co-uit). ponitur pro verbo eiusdem etym.: TRAD. Patav. 6 (a. 774) si quis ... haec irrita facere voluerit ..., partem -at, (i. compartiatur) cum Iuda. WALAHFR. Wett. 854 mortem, cras corpus -bit, (i. morietur). Mamm. 22,17 ut crimina nondum finem -ant, (i. finiant). HRABAN. epist. 19 me ... tecum -ere sermonem, (i. sermocinari) de eminentia sanctarum scripturarum. RIMB. Anscar. 18 p. 38,40 rogans potens, ut, cuius dei offensam -ret, (i. offenderet), sorte perquireret divinus. REGINO chron. a. 315 Ambrosius episcopus insignis -etur, (i. insignitur). VITA Heinr. IV. 6 p. 22,4 nullum se -ere successum, (i. succedere). 11 p. 38,6 si feceris, quod postulo, maximas grates -o, (i. gratulor). v. et p. 908,46. vol. II. p. 831,67. 2122,23. pro forma pass.: LEX Alam. 11 sicut et ceteri parentes eius (episcopi) compositionem -bunt, (i. componentur). THEGAN. Ludow. 20 p. 206,21 nullus ... eis (sc. qui servi vilissimi fuerunt) aequanimitate vivere potest, nisi hi soli, qui talem conjunctionem, cum eis -ent, (i. coniuncti sunt). WIPO gest. 30 p. 49,24 quidam ..., qui non -uit adiutorium, (i. adiutus est). b ponitur subst. in dat. fin.: THEGAN. Ludow. 6 qui (ministri fideles) munera iniusta odio -rent, (-ant var. l.; i. odissent). RUP. MEDIOL. Adalb. 24 alimentum lactis penitus abhorrens ubera materna contemptui -uit, (i. contempsit). WIPO gest. 33 p. 53,23 ut ... effigiem ligneam crucifixi Domini nostri Iesu Christi scelerato ludibrio -uissent, (i. illuissent) pagani. BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 400,12 derisui -entur, (i. deridentur) Domini altaria. v. et vol. I. p. 212,45. vol. II. p. 1694,59. pro forma pass. verbi depon.: TRAD. Welt. 27 ut post eius uxorisque suae obitum Deo et sancto Georio in hoc loco servientium usui -atur denarius. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,34 ne a furente plebe corpus eius (Arnaldi) venerationi -retur. c ponitur subst. in abl. vel c. praep.: HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,31 euangelicam Dominice traditionis istoriam cotidiana semper -uit memoria, (i. meminit). HRABAN. epist. 29 p. 446,27 nec eum (Theodorum) ... latere potuerunt, quae in observationibus, legitimis Greci vel Romani ... -uerunt, (i. observaverunt). AGIUS vita Hath. 12 versiculum ... in ore -uisse, (i. dixisse). CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,6 foedum est ... apud te (sc. fratrem), ut postmodum id facias, quod antea in odio -uisti, (i. odisti). THIETM. chron. 6,71 Bolizlavum ... pro hoste ... -uit Iarmirus in persecutione, (i. persecutus est). CONSUEV. Marb. 79 relinquentes (sc. fratres) imperfectum, quidquid in ore vel in opere -uerint, (i. operati sint). HIST. peregr. app. p. 175,17 ducem ... cum suo exercitu in oc-

cursum -uimus, (i. occurrimus). v. et vol. I. p. 351,58. II. p. 2176,65. pro forma pass. verbi depon.: OTTO FRISING. gest. 1,12 in multorum adhuc -entur (sc. quanta Suevorum dux gessit) memoria. CHART. Eichsf. 540 ut nos et nostri progenitores ... -antur ... in memoria sempiterna. 2 accedente adi.: VITA Magni Fauc. 48 iste magnus vir draconem mortuum -et, (i. occidit). ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 167,5 ibi (sc. Coloniae) ... Mettensem episcopum ... omnesque Lotharienses ... obvios -uit, rex (i. obviavit; sim. FROUM. carm. 29,5 ut veniens hunc [Dominum] obvia vidua -ret [cf. Vulg. Luc. 7,11sq.]). v. et p. 798,14. vol. III. p. 1622,49sq. 3 accedente partic. perf.: VITA Goar. 4 quasi illam accusationem ei celatam -ere, (i. celare) voluissent. VITA Liutb. 16 me (sc. pontificem) ... tuae consolatore sollicitudinis ... nactum -bis, (i. nancisceris). POETA SAXO 1,321 Saxones semper suspectos -bat, (i. suspicabatur) rex. PURCH. Witig. 120 si vir queat unus -eri inventus, (i. inveniri) ... talis vel tantus eqs. TRANSL. Dion. Ratisb. 23 p. 364^b,31 per regna Arnolphi, ut aliquo militatum -am, (i. militarem), transire non audeo (sc. Gilsilbertus). 4 accedente adv.: THIETM. chron. 1,7 obviavit, ducem ... -uit, (i. obviavit) faber (sim. 3,19. 4,38).

D debere, teneri - müssen, haben zu (accedente inf.; in negat. 'nicht dürfen'): VITAE abb. Acaun. 9 (MGMer. VII p. 335,12) si istud (sc. vivere in monasterio) desideras, aptare -es potius ad poenam corpus tuum quam ad requiem. LEX Alam. 81 tangant (sc. qui contendunt) ipsa terra cum spatias suas, quos pugnare -bunt (debent, debent var. l.). EKKH. IV. cas. 14 p. 40,20 nobiscum ..., velitis nolitis, partiri -bitis. CHART. Rhen. 241 l. 37 nichil sit, quod incipit esse, quin -at quoque perire. VITA Norb. II 26 p. 127^c -o de rebus meis disponere. CONST. imp. I 284,1 p. 392,3 -et imperator eam (civitatem Terdonam) salvare ... nec -et eos castellanos civitati Terdone auferre. persaepe. v. et p. 900,62. medial.: TRAD. Frising. 704 (a. 849) dum ... omnibus non -etur esse incognitum (sim. CHART. Rhen. med. I 21). al.

E posse - können (accedente inf.): STEPH. Wilfr. 33 p. 228,16 quid aliud -uisti (sc. episcopus) facere, si exul de genere nostro ... ad sanctitatem vestram perveniret, quam eqs.? VITA Goar. 7 p. 418,14 si haec (sc. parentes infantis indicare) facere potes, credimus tibi ...; sin autem, nihil tibi credere -emus. VITA Liutg. I 24 non -entes pueri ... alio in loco illud (mel) abscondere ... sub altari ... posuerunt. PASS. Quir. Teg. 16 ut ... quocumque iret, secum portare (sc. reliquia sancti) -ret episcopus. PS. ODO MAGD. herb. 268 vulnus -ent eius (salicis) frondes solidare cruentum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 82,26 per eadem (membra) -et avis ambulare super terram et -ere quandoque defensionem suam. saepius.

III stilistica et grammatica notabiliora: A stilistica: 1 in enallage (vel falsa permutatione): TRAD. Frising. 437 p. 376,29 (a. 820) nullam potestatem tradere -endi, (i. tradendi -ere). DIPL. Heinr. I. 20 quicquid ... in praesenti videre -emur, (i. -ere videmur). 2 usu abund.: VITA Arnulfi 25 in ... itinere mox aliud abere (om. B.1.2) emicuit miraculum. B grammatica: 1 supinum I c. ire pro inf. fut. act.: HROTSV. Gall. I 2,2 desiderat te (sc. Constantiam) sponsam -tum ire. 2 ponuntur formae non congruentes: TRAD. Frising. 389 p. 330,18 (a. 817) ut ... alodem ... cum omnibus ibidem commorantibus ... ad potestatem Sanctae Mariae ... -rent. 470 p. 402,38 ut ipse Erehanperht ... ad eorum usum et potestatem aberentur. DIPL. Karoli III. 31 p. 53,11 scio (i. scio) ... ecclesias ... per quadraginta annos abente et possidente ad proprietatem pars ecclesie civitatis Aretinensis. p. 53,17 inquisiti (sc. cives) dixerunt ... ecclesias ipsas ... eas abente a proprietate pars ecclesie Aretinensis sient (i. scirent). CHART. scrin. Col. B 806 quod ipsa Aleidis se -at ad dictam hereditatem (sim. A I p. 120 nr. 1. p. 121 nr. 13. p. 122 nr. 20). 3 struct. contam.: CHART. Eichsf. 401 p. 239,12 (a. 1259) mandamus ..., ut a fratribus in refectorio ... silentium -ant, (i. silent; leg. -atur vel mandamus ... fratribus, ut ... silentium -ant).

adi. 1. habens, -entis. 1 iacens, situs - liegend, gelegen: CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,21 (a. 804) dono ... manso ... cum terris, ... cum omni presidio in se -e. DIPL. Otton. I. 357

p. 490,41 cum civitate et omnibus aedificiis super se -bus (*sim.* 371 p. 509,25 cortem . . . cum castro super se -em (*leg.* -e). *ibid.* iterum). DIPL. Otton. III. 414 p. 849,12 tertia (*sc. capella*) . . . cum curtibus vel ortibus seu pudteis ibi -bus (*inde* DIPL. Heinr. II. 302 p. 376,17. *cf.* DIPL. Heinr. II. 299 p. 370,5 qui iacent). DIPL. Constantiae 8 p. 29,5 cum arboribus, silvis et aquis ac omnibus infra se -bus. CHART. Bund. 499 de pecia una prati cum maxone et molandino supra se abente. 2 *pertinens* – *dazugehörend*: DIPL. Otton. I. 263 p. 376,32 cum omnibus finibus suis -bus. 3 in utero -ens i. q. *praegnans*, *gravida* – *schwanger* (*cf.* p. 895,47sq. *q.*): LEG. Wisig. 6,3,7 seu libera . . . natum filium . . . necaverit sive adhuc in utero -s aut potionem ad avorsum acceperit aut *eqs.* VITA Wirnt. 2 p. 1129,7 mulier in utero -s, que . . . adhuc non evidens impregnature -ret signum. *usu subst.*: GLOSS. med. p. 74,4 venerem . . . movet *satureia*, ideo in utero -bus dari prohibetur (*inde* DYNAMID. Hippocr. 1,53).

2. *habitus*, -a, -um. 1 *gener.*: a *qui habetur* – *bestehend* (*perf. pro praes.*): CONC. Karol. A 16^B p. 104,21 in sancto -o cenobio virorum et puellarum. CASUS Geng. p. 100,9 contra antiquam, -am, quietam possessionem. DIPL. Karoli M. 160 p. 377,19 (*spur.*) in hac . . . civitate Asculana volo institutam et a-am kameram nostram augustam. *al. v. et l. 40.44.* *usu subst.* in *iunctura* numquam -a (*'nie Dagewesenes'*): TRANSL. Libor. I 17 magis . . . solemus mirari, cum dantur nova et numquam -a, quam cum amissa et perdita restaurantur. b *locut.* iam, modo -us i. q. *iam nominatus* – *bereits erwähnt, genannt*: DIPL. Otton. III. 315 iam -us venerandus antistes Heinricus. 361 p. 790,26 curtem modo -am . . . tradidimus. CHART. civ. Wratisl. 18 p. 15,36 post incendium iam -um. p. 15,39 Hermannus . . . ius possessionis molendini iam -is fratribus resignavit. 2 *philos.* i. q. *adiacens* – *sich (unmittelbar) anschließend*: ALBERT. M. metaph. 1,3,10 p. 40,28sq. isti (*sc. Anaxagoras et Hermotimus quae siverunt*) -um' (p. 984^b, 11 ἐχομένην) sive consequens 'principium' . . . ; -um . . . principium dico id, quod *eqs.*

3. *habendus*, -a, -um. *qui in futuro possidetur, futurus* – (*der in Zukunft besessen (wird, werden kann), zukünftig*): DIPL. Conr. II. 59 p. 70,30 quatenus omnes res monasterii sui mobiles et immobiles habitas et -as . . . firmaremus. HIST. Mosom. 2,2 p. 160,26 villae, vici, . . . molendini et omnium -arum possessiones rerum a potentibus . . . pervasae. CHART. Otterb. 205 Conradum . . . mancipium . . . cum omnibus bonis suis . . . , iam habitis vel -is, . . . ecclesie . . . tradidi. *al.*

subst. habitum, -i n. 1 *gener. et iur. i. q. proprium* – *Besitz*: a *usu communi*: EGBERT. fec. rat. 1,692 utitur *pauper* his -is, non illis, forte quod absint. HEINR. TEG. Quir. I 4 p. 250,28 amicis Dei pauperibus -a erogantes *proceres*. CONR. FAB. Gall. 7 p. 14,9 pii sui predecessoris et -um memorans et verba, -um videlicet pecunie Hainrico . . . preposito . . . creditum. CHART. Wirt. 350^C p. 89,22 ut, . . . quod est . . . inter -a, quod vocatum est tūrste gūt, dare non postponat *ecclesia*. *al. in proverb.*: YSENGRIMUS 2,27 plus -o nemo dare potest (*sim.* 3,934; *cf.* Walther, *Proverbia* nr. 38652 n 1 et H. Fuhrmann, *DtArch.* 22. 1966. p. 135 adn. 195). b *habitatio* (*spiritus sancti*), *mansio* – *das (vom Heiligen Geist) Bewohnte, Wohnung (usu alleg.)*: RITUALE Rhenaug. 40 qui (*spiritus sanctus*) descendens proturbatis fraudibus tuis (*sc. satanae*) divino fonte purgatum pectus, id est sanctificatum Deo templum et -um perficiat (*spectat ad Vulg. I Cor. 6,19*). 2 *philos. i. quod adiacet, coniungitur* – *das sich (unmittelbar) anschließende*: ALBERT. M. phys. 5,1,6 p. 414,85 ubi . . . non est 'primum', ibi non est immediatum 'consequens' . . . , quod vocatur -um' (p. 226^a, 5 τὸ ἐχόμενον). *ibid. saepe.* *cf.* antehabitus, *circumhabitus, superhabitus, superhabitus, suprahabitus. Weber

2. *habeo* v. 1. abeo. 3. *habeo* v. 1. aveo.

1. *habere* v. 1. habeo. 2. *habere* v. *avere.

*habergo, *haberio v. *albergo.

*habeticus, -a, -um. (*pro* *aviticus [*v. Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae* I. 1973. p. 88. *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae* I. 1987. p. 314], *contam. ex avitus et aviaticus, ut vid.*) iure hereditario, ab avis pertinens (*ad*) –

angestammt, von alters her gehörig (zu): CHRON. Noval. 5,6 qui (*hymnus*) more congruo per universa loca -a Bremetense oppido Dei in honorem modulatur in assumptione sanctae Mariae.

5 *habeto* v. habito. 1. *habetus* v. 1. habeo.

2. *habetus* v. 1. habitus. *habiaticus* v. aviaticus.

habicio v. abicio.

habilis, -e. *script. a-*: l. 16.55. p. 911,1. *adde* ANNAL. Ianuens. I p. 115,22. *form. superl.*: -issimus: l. 32. -illimus: l. 31. *struct. notabiliores*: c. *gen.*: l. 35. c. *inf.*: l. 37. 49. 69. c. *enunt. rel. fin.*: l. 49. *confunditur* c. *habitabilis*: l. 67.

1 *proprie*: A *corpor. i. q. facile tractandus, commode habendus* – *bequem zu handhaben(d), leicht zu führen(d)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,17 corithos . . . suis -es suspendere lumbis. STATUT. ord. Teut. p. 47,11 si . . . sibi (*sc. fratri*) minus a-ia (*sc. arma vel equi*) conceduntur . . . , superiori . . . causam inhabilitatis exponat. B *incorpor. i. q. flexibilis* – *flexibel*: ANON. ton. Schneider p. 109 primus tonus dicitur mobilis et -is, eo quod ad omnes affectus aptus sit (*sim.* IOH. AEGID. mus. 15,3).

II *translate i. q. idoneus, aptus, utilis, commodus, congruus, conveniens* – *geeignet, passend, fähig, nützlich, tauglich, brauchbar, entsprechend, angemessen*: A *de rebus corporeis (de animalibus: l. 34.43) vel locis*: 1 *accedente determinatione*: AMALAR. off. 1,23,6 quae (*scapulae*) sunt -es ad portanda onera. ALFAN. premn. phys. 5,48 p. 72 his (*animalibus virtutibus*) . . . -e (PG 40,632^A πρόσφορον) congruumque est *corpus* compositum. 8,18 p. 84 nervorum duri ad movendum, molles vero ad sentiendum sunt -iores (PG 40,656^A ἐπιτηδεύτε-
ρα). HARTULF. chron. 1,5 p. 14,28 regio . . . pascuis pecorum -illima. ANSELM. HAV. dial. 3,18 p. 1239^A azyma . . . ad distribuendum . . . -issimum (*sc. est*). CHART. Rhen. inf. II 1 p. 1,7 habebimus ibidem (*sc. in silva*) pascendos XXX grandes porcos, qui sint -es ad pernas (*cf. l. 43*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,27 aves . . . , quibus natura . . . membra dedit -ia manendi (ad manendum R) in aquis. ALBERT. M. animal. 9,82 sperma . . . est materia porosa -is recipere porositate amplam in viis corporis. *al.* 2 *absol.*: CHART. Stab. 82 p. 184,22 (a. 966) dedimus . . . pratum . . . -em. DIPL. Pipp. 33 p. 46,33 (*spur.*) in eodem pago -iori in loco . . . monasterium . . . aedificavimus.

CHART. Salem. 525 p. 129,5 curie . . . proprios porcos possunt pascere libere, salvo illo, quod fructus arborum pro pastu porcorum -ium (*sc. ad saginam, cf. l. 34*) non quassabunt. *al.* B *de rebus incorporeis*: 1 *accedente determinatione*: AMALAR. ord. antiph. 43,1 fecit *compositor antiphonarii* sonum cantus -em ad id tempus (*i. pascha*), id est lugubrem. CARM. Cantabr. A 42,1,2 quoddam legi ridiculum, exemplo tamen -e. ALEX. MIN. apoc. 22 p. 502,4 'haec verba' . . . 'fidelissima sunt', id est -ia, quibus fides adhibetur. *al. impers. c. inf.*:

50 AMALAR. ord. antiph. 71,3 eo . . . tempore . . . , quo -e est ire ad pugnam (*item* HONOR. AUGUST. sacram. 100 p. 800^D). TRANSL. Balth. prol. (MGScript. XV p. 284,19) censuimus et nos, quod ad laudem Dei . . . pertinet, fidelibus . . . , quibus -e scire est, pandere. 2 *absol.*: a *in univ.*: BONIF. epist. 91 p. 207,22 quod nobis predicantibus -e (a- *var. l.*) et manuale et utilimum esse videtur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,20 episcopus . . . -i tempore . . . ecclesiam . . . aedificare coepit. DIPL. Otton. III. 382 p. 810,2 <ob devotum> ingenium -eque <servitium Manfredo> . . . <cortem> . . . largimur. *al. impers.*: DIPL. Heinr. II. 354bis ut episcopus . . . et sui successores . . . de ipsis (*sc. concessis*) rebus . . . faciant ad utilitatem sue ecclesie, prout eis -e visum fuerit (*inde* DIPL. Conr. II. 168 p. 224,34). b *facilis, expeditus* – *leicht (zur Hand), problemlos*: MIRAC. Remacl. 1,18 in ea (*villa*) . . . , eo quod piscatura sit -is, . . . moris erat *eqs.* C *de hominibus*: 1 *accedente determinatione*: a *in univ.*: HRABAN. hom. I 39 p. 74^C ut nos . . . arbores bonas efficiat et ad aedificium domus suae -es (*habitabiles ed., vix recte*) faciat *Deus*. AMALAR. off. 3,1,8 qui . . . semet ipsum metitur, ipse -is est fratres vocare ad unum cor. HARTW. Emm. 34 predulcis eius qualitas . . . reddit cunctis amabilem votisque suis -em. *al.* b c *colore quodam*: a *pronus* – *geneigt*: ARNOLD. SAXO fin. 5,5,7 p. 133,34 magni innati sumus ad delectationem

et ideo a-iores facti sumus ad incontinentiam quam ad decorem. ALBERT. M. animal. quaest. 15,11^{capit.} utrum mas -ior sit ad mores quam femina. **β** *promptus, paratus – bereit*: CONST. imp. II 397,2 (a. 1267) quod ipsi (sc. tres electores) ... venirent ... ad habendum ... de principis electione ... tractatum, si tamen -es erant ad tantum negotium prosequendum (sim. 397,7). **γ** *mansuetus – umgänglich*: EPITAPH. var. II 89,4 qui (*Artrammus*) vigit mitis omnibus atque -is. **2** *absol.*: a in univ.: DIPL. Karoli III. 100 p. 163,16 si talis inter eos (sc. monachos) secundum canonicam auctoritatem -is et idoneus inveniri poterit (*de abbate eligendo*). CARM. Cantabr. A 25,2,1 ne spernas, quod sim fragilis, sum tamen <satis> -is: rugosam si me videas, ut puellam me teneas (*per prosop. de ecclesia Trevirensi*). **b** c. colore quodam: **a** *decens, decorus, constans – schicklich, anständig, beständig*: CARM. Bur. 56,4,7 nulla magis nobilis, -is, pulchra vel amabilis, nulla minus mobilis, instabilis. 106,4,3 verax et -is florens maneat (sc. amor, i. amans). **β** *iure, auctoritate praeditus – berechtigt, befugt*: CONST. imp. II 366 (a. 1253) dictum Colinum ... ad omnes actus legitimus -em denuntiamus legitime admittendum.

adv. habiliter. *commode, utiliter, convenienter – in geeigneter, zweckdienlicher, angemessener Weise*: CHART. archiep. Magd. 208 p. 266,2 (a. 1121) ad sedandam ... controversiam ... utrique parti, prout -ius potui, consulens statui *eqs.* OTTO FRISING. chron. 4 prol. p. 180,14 cum ... Dominus ... attritam vellet exaltare ecclesiam, personam potissimum, per quam id -ius facere posset, elegit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 45,17 ut -r suspendatur (sc. funis) ad collum portantis (sc. gruem). v. et p. 913,7.

***habilitanter v. habilito.**

habilitas, -atis f. *script.* a-: l. 61. *struct.*: fere c. gen. subi., e. g. l. 36,38. *c. gen. obi.*: l. 49, p. 912,10. *pendet ad*: l. 50,55. *pendet ut*: l. 52. *confunditur c.* *habilitas: ALBERT. M. phys. 2,2,8 p. 109,14 (*Y et edd. priores*).

1 *agilitas, mobilitas – Wendigkeit, Gewandtheit, Beweglichkeit*: **a** *corpor.*: VITA Norb. I 1 p. 671,1 forma et -e corporis beneficio naturae gaudens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 90,28 varietates vocum contingunt ex -e linguae et aliorum instrumentorum vocalium. ALBERT. M. animal. 1,433 rotunda (*cervix*) ... probat virtutem animi et corporis -em (cf. *Physiogn.* 53). **b** *incorpor.* i. q. *flexibilitas – Flexibilität*: GUIDO AUGENS. mus. 692 inventores ... huius neumaticis utrunque forsitan consideraverunt, et sterilitatem **b** et -em; ... -em sexta pro quinta utentes. EMO chron. 61 p. 154,2 arbitrium ... , videlicet -s rationalis voluntatis, ad aliquid esse potens dicitur et ad aliquid infirmum. **2** *idoneitas, aptitudo, utilitas – Eignung, Fähigkeit, Tauglichkeit*: CAES. HEIST. mirac. I 1,19 p. 27,1 ubi quaeso in isto (sc. Henrico) fuit convertendi voluntas sive conversionis -s? ALBERT. M. sent. 4,6,3 p. 122^b,5 quod (*lumen spirituale*) se habet ad modum -is ad fidem et gratiam per lucem et calorem spirituales, ut lux habiliter ad fidem et calor ad mores. animal. 9,82 est (sc. sperma) materia ... -em habens, ut ex ea fiant nervi et ligamenta et cordae. animal. quaest. 16,7 p. 279,12 in spiritu dominatur grave, sed per impressionem animae recipit iste spiritus -em (subtilitatem et agilitatem *T*) ad motum. *ibid.* al. v. et p. 912,58. **3** *qualitas – Beschaffenheit*: **a** in univ.: ANSELM. HAV. dial. 3,18 p. 1239^A considerata ... ipsius sacramentalis hostiae congrua -e ... constare debet, quod potius utendum sit azymo quam fermentato. SUMMA dict. Saxon. 2 p. 211,7 infra scripta ... artis a-s ... ab eisdem (sc. liberalibus) artibus artis dignissime nomen trahit. 3 p. 212,2 interioris hominis -i exteriorum suum hominem gestu et habitu comparans et conformans (sc. dictator). **b** *de locis i. q. opportunitas – günstige Lage*: VITA Hildulfi 13 -e loci, aequum habundantia populi confluentes forum ibi statuere temptaverunt. VITA Norb. II 57 p. 1297^A -em, utcumque in tali loco poterat esse, ... ipse circuire et considerare coepit. CHART. Lux. IV 369 p. 466,35 (epist. Rud. Habsb.) in regum thronis ... et quibuslibet aliarum tribunalibus potestatum ... , ubi presertim locorum -e contigua vicinantur, ea ... debet votorum vigere conformitas ... , ut *eqs.* **c** *de hominibus i. q. status – Zustand, Verfassung*: **a** *valetudo – das Befinden,*

Gesundheitszustand: VITA Norb. II 64 p. 1300^C singulorum (*fratrum*) considerans -em. **β** *condicio congrua, expedita – angemessene Umstände, geordnete Verhältnisse*: CHART. Const. 75 p. 85,19 (a. 1279) quam (*domum*) si comparare noluerimus, vendendi ipsam persone, que fuerit in eadem -e et existentia, sicut ... Ulricus existit, ... ipsis (sc. *Ulrico vel heredibus ipsius*) concedimus liberam facultatem. **4** *congruentia, affinitas – Entsprechung, Beziehung*: ALBERT. M. animal. 16,3 p. 1059,39 subiecta ... materia in humore feminae habet multum -is et praeparationis formae.

***habilitatio**, -onis f. *de recuperatione gratiae i. q. actus se denuo habilem, dignum praestandi – das Sich-wieder-als-fähig, würdig-Erweisen, ‘Rehabilitation’* (cf. l. 49sq.). HUGO RIPELIN compend. 5,12 p. 162^a,18 -o, quae est ex parte hominis, solummodo dat locum divinae misericordiae. p. 162^a,24 sufficiens ... -o ad gratiam est, si homo facit, quod in se est.

***habilitativus**, -a, -um. *qui habilitatem significat – Eignung, Fähigkeit bezeichnend, ausdrückend*: CONR. MUR. summ. p. 163,1 sunt verba ... hylarativa, humiliativa, -a.

habilit v. *habilis*.

habilito, -avi, -atum, -are. *script.* a-: l. 36,38. *usu refl.*: l. 33,45,49sq.; *medial.*: l. 49sq. *struct.*: fere pendet ad, e. g. l. 28,30. *c. dat.*: l. 33,41,54. *pendet ut*: l. 45, p. 913,3. *absol.*: l. 48, p. 913,1.

idoneum, aptum, habilem reddere – geeignet, passend, tauglich machen, befähigen: **1** *gener.*: **a** in univ.: VOLQUIN. serm. 41 calefacit ipsa (*gratia*), dum inflamat ad appetendum, et humectat, dum resolvit et -at ad satagendum. v. et p. 911,51. **b** *accomodare – anpassen*: ELIAS SAL. mus. 31 p. 61^b ignorans cantor ignorat scientiae naturam ... et -are vocem suam ad cantandum cantum, qui cum instrumento ligneo, cum viella optime cantaretur. *refl.*: ALEX. MIN. apoc. 20 p. 428,19 placuit *Saladinus* in oculis reginae, quia se scivit saeculo -are.

c *praeparare, instruere, informare – vorbereiten, heran-, ausbilden*: VITA Cunib. C 1 fuit ... ad ... Francorum regem adductus ... ; praecipue tamen, ut ad militaria a-retur exercicia. HELW. denar. p. 89,43 ipse (*Deus*) linguam infantis ... ad loquendum aptavit et ad rationalem usum a-ans primum balbutire, deinde plene et recte loqui fecit. CAES. HEIST. Engellb. 2,5 p. 257,27 opus (sc. pietatis) ... episcopi ... glorie martirii multum eum -vit. URBAN. IV. registr. 560,1 p. 546,16 ut vestris (sc. *utriusque partis*) animis -tis interim ad reformanda inter vos amicitie federa congruentia tempora captarentur (*inde* CONST. imp. II 405,3). v. et p. 913,1. *refl.*: DAVID compos. 3,20,2 fidelis Dei servus ita debet -are semetipsum ... , ut statim, cum iubetur, subsiliat a lecto ad orationes nocturnas. **d** *apparare – herichten, instand setzen*: CHART. Brem. 257 (a. 1253) fratribus licet ipsum (*spatium*) -are, complanare et munitionem circumponere (*item* 258). **2** *spec.*: **a** *eccl. usu refl. vel medial.* (*medial. addito pron. refl. abund.*: l. 60) *de acquisitione vel recuperatione gratiae i. q. se (denuo) habilem, dignum praestare – sich (wieder) als fähig, würdig erweisen*: CAES. HEIST. mirac. II 2,8 per opera huiusmodi (sc. *ieiunandi voluntarie in honore s. Mariae*) peccator gratie -atur. DAVID compos. 2,3,1 secundum quod quisque se -at ad gratiam per studium virtutum, iuxta hoc *eqs.* BERTH. RATISB. serm. 6 p. 37,41sq. ad gratiam ... inveniendam, acquirendam et habendam nulla sunt necessaria nisi unum, hominis habilitas; scil. Deus enim offert illam omnibus, homini autem se -anti iam dat; ... -are igitur te, homo, quasi vas optimum ad liquorem *eqs.*

HUGO RIPELIN compend. 5,12 p. 162^a,5 potest ... peccator se -are ad gratiam. p. 162^a,12 ex parte hominis se ad gratiam -antis. **b** *iur. i. q. potestatem dare – ermächtigen*: ACTA imp. Böhmer 355 p. 297,32 (a. 1249) ad que (*dominia*) et quos (*honores*) ... feliciter gubernandos -amus te de nostre plenitudinis regie potestatis. CHART. Westph. VII 1487 eum (sc. *ministerialem*) ad idem (sc. *scabini*) officium habendum -amus.

adi. 1. habilitans, -antis. *qui aptum, habilem reddit – befähigend, die Fähigkeit verleihend*: ALBERT. M. sent. 4,6,3 p. 122^b,21 imperfectus ... et confusus et indistinctus (sc. *habitus*) est praecedens illum (*perfectum*) et -s ad illum. 4,45,1 p. 629^b,15 cum participatione bonorum -ium ad gratiam. animal.

16,88 maris . . . virtus parat et habilitat et format materiam; . . . hanc (sc. *virtutem informativam spermatis mulieris*) . . . non dicimus esse nisi virtutem praeparantem et -em materiam, ut opus accipiat ab operatore, qui est sperma viri. *ibid.* al.

2. habilitatus, -a, -um. *aptus, habilis – fähig*: ALBERT. M. animal. 3,151 sperma est res -a ad transeundum in membra.

?adv. ***habilitanter** (ni per errorem pro habilitate). *favore et studio, promovendo et augendo – in gönnerhafter und fördernder Weise*: CONST. imp. III 61 (a. 1274) hoc (sc. *curiae sollemni interesse*) . . . si votis nostris (sc. *regis*) annueris (sc. *princeps*), adeo habundanter (-r E) et affluenter erga te volumus . . . loco et tempore promereri, quod eqs.

habio v. 1. habeo. **habissus** v. abyssus.

habitabilis, -e. *per errorem pro habilis*: p. 910,67. **1** qui vel ubi habitari potest, aptus ad habitandum, incolendum – zum (Be-)Wohnen geeignet, bewohnbar: **a** adi.: VITA Liutg. I 29 p. 75,10 incredibile prorsus videri illum (sc. *supra descriptum*) unquam locum -em fieri posse (ALBERT. M. nat. loc. 1,6^{capit.} de distinctione terrae per loca -ia et non-habitabilia. FUND. Consecr. Petri p. 168,3 de inhabitabili loco -em valde fecistis l. al.). **TRAD.** Brixin. 27 iugera IV -is terre (ALBERT. M. sent. 4,43,7 p. 517^b,28 finis habitationis regni, civitatis et -is terrae nostrae bene scitur ex propria scientia mathematicorum. al.). **MANEG.** c. Wolfh. 4 p. 51,6 de quattuor . . . -bus maculis in circuitu terreni puncti secundum fidem Macrobiani . . . constitutus (cf. *Macr. somn.* 2,5,28^{ssq.}). **BERTH. ZWIF.** chron. 22 p. 212,10 Adilbero . . . apud Ehingen VIII areas -es dedit. al. v. et l. 52. *de aere fruendo*: REGIMEN san. Salern. 43 aer sit mundus, -is ac luminosus. **b** subst. fem. (ellipt.) de loco, terra -i: **a** gener.: DIPL. Otton. II. 244 p. 276,19 <una cum> . . . cultis et incultis, -bus, inhabitabilibus (inde DIPL. Otton. III. 203 p. 613,27). **THIETM.** peregr. 17,8 piscatores Soldani . . . ab omni -i plus quam ad quinque dietas sunt sequestrati. **β** spec. de totius mundi zona -i: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 214,29 totius -is nostre latitudo (ALBERT. M. sent. 2,17,4 p. 303,43 videtur [sc. *paradisus*] esse in nostra -i. ACTA imp. Winkelm. II 101 p. 86,12 lune . . . corruscantia . . . subducta de n. -is [habilitatis ci. ed. sine causa] emisperio. al. v. et p. 915,57. **adde**: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 218,21 spatium duarum potentia -ium alterius hemispherii. **2** habitatus, ad habitandum instructus – bewohnt, zum Wohnen eingerichtet: PASS. Placidi 11 (ZSchweizKirchGesch. 46. 1952. p. 171,7; c. 1200) omnes, quos in monasterio Ungari invenerunt, gladio peremerunt, et ablatis omnibus rebus locum prius -em desertum fecerunt. **RAPULARIUS** 29 o Deus omnipotens, . . . qui . . . facis variis -e piscibus equor. **3** sensu fin. i. q. habitandus, (qui) pro habitatione (sit) – (einer der) zum Wohnen (dient): WETT. Gall. 11 p. 263,9 Domine Iesu Christe, . . . da in honore electorum tuorum locum istum ad laudem tuam -em.

***habitabilitas**, -atis f. *habilitas, aptitudo ad habitandum, incolendum – Bewohnbarkeit*: ALBERT. M. sent. 4,43,7 p. 517^b,38 illa (sc. *altera pars quarta terrae*) efficitur habitabilis transeunte habitatore et -e ab una quarta in aliam.

habitaculum, -i n. (f.: l. 72; -us, -i m.: l. 70) c. gen. *inhabentiae*: l. 72. **I** locus habitationis, domicilium, aedes – Wohnstätte, Wohnung, (Wohn-)Haus: **A** proprie: **1** strictius: **a** hominum (avium: p. 914,29): **a** de domo vel parte eius: PAUL. DIAC. Lang. 2,4 p. 74,24 -a humana facta fuerant confugia bestiarum. WETT. Gall. 29 p. 273,16 non dignaris visitare -um (antea: domum) famuli tui. CONC. Karol. B III 11,26 ut episcopium . . . ipse (rex) . . . introeat et . . . -is episcopalis reverenter inhabitet. **THANGM.** Bernw. 19 iuxta ubi ipse dominus imperator habitabat, splendidissimum illi -um (cubiculum var. l.) exhibebat. **REGISTR.** Pant. Col. 17,30 p. 114,16 de -is extra muros civitatis solvuntur XVIII d. ALBERT. M. veget. 7,9 peritiores medicorum consumptorum -a praecipui sub (i. prope) tali (sc. *neque recenti neque vetusto*) laetamine fieri. *persaepe*. **spec. de monasterio vel cella**: VITA Wandr. 12 (MGMer. V p. 18,33) cum . . . in cella sua perduraret, adstetit angelus . . . in tam magna claritate fulgente, ita ut -us ille inmensa luce . . . resplenderetur. **HUGEB.** Wynneb. 8 p. 113,21 ut ceptam mansionis -um, quam . . . in agresta adquisierat silva,

non relinqueret. CONC. Karol. B III 11,53 ad servorum Dei -a construenda. VITA Liutb. 15 si pietas vestra (sc. *comitis*) cellulam quam parvam fieri praecipit, satis michi -um sufficiet. **PURCH.** Witig. 241 -a claustris. **IDUNG.** PRUF. argum. 776^{ssq.} monasterium unius solius -um; . . . cenobium communiter viventium -um (sc. *interpretatur*). *persaepe*. **β** de -o instabili, temporario sim. i. q. mansio, tectum – Unterkunft, Behausung: HEITO Wett. 10 veni . . . in quoddam -um (postea: mansio) ambitu parietum destitutum. VITA Ludow. Pii 62 p. 546,5 iussit sibi parari -a aestiva atque expeditionalia in insula quadam. **ADALB.** MAGD. chron. a. 961 rex Hattunem . . . abbatem ad construenda sibi -a Romam premisit. **CHRON.** Thietm. 7,37 Scite . . . , qui sua -a de pellibus aut pilis animalium compacta secum vehunt, (qui domos suas secum vehentes **THIETM.** chron.) eqs. al. **γ** de regione, loco (conversationalis) fere i. q. commoratio, sedes – etwa: (Aufenthalts-, Siedlungs-)Ort (per compar.: l. 24): PAUL. DIAC. Lang. 4,37 p. 132,2 qui (Lo-pichis) in illam partem, quam in somnis audierat, pergere coepit; nec mora, ad -um hominum pervenit. WETT. Gall. 35 p. 276,30 victi in -a sibi non optata trahebantur (sc. *turba non modica*). **HRABAN.** carm. 39,49,2 ivit Iesus in heremum, ferarum -um. **PETR.** DAM. epist. 105 p. 160,24 cui (abbati) monasterium fit hospicium, equinum vero dorsum cottidianum est -um. **OTTO FRISING.** gest. 2,17 rex castra de aridis locis movens, ad fertilia ipsius territorii -a . . . se transferens eqs. **ALBERT.** M. summ. creat. II 2,80^{capit.} de -o hominis, quod est mundus (item de sede naturali [*Lebensraum*]): **FRID.** II. IMP. art. ven. 1 p. 65,18 per que [membra] conversari habet avis in propriis -is. al. in locut. de saeculo: **DIPL.** Otton. II. 281 p. 328,26 si contigerit . . . , quatinus abbas . . . interveniente morte huius . . . lucis -um deserat (inde **DIPL.** Otton. III. 375 p. 803,8. **DIPL.** Heinr. II. 284 p. 337,1. al.). **EPIST.** Worm. I 8^{tit.} W. . . dilectissimo A. post fragilitatis huius -um perpetue beatitudinis tabernaculum. **b** animalium (cf. l. 29) i. q. cavum, receptaculum – (Schlupf-)Loch, Höhle: **IONAS BOB.** Columb. 1,8 p. 167,11 repperit . . . ursi -um. **FRID.** II. IMP. art. ven. 1 p. 17,13 vermes . . . hoc tempore . . . exeunt de suis -is ad superiora terre. **ALBERT.** M. animal. 1,42 quaedam (animalia) habent -a, in quibus non solum pullificant, sed etiam continuum habent commodum vitae post laborem venationis, sicut talpa, mus et formica et vulpes et apes. **2** latius i. q. aedificium – Gebäude: VITA Rup. 5 ecclesiae Dei restaurare et cetera ad opus ecclesiasticum -a (-i var. l.) perficere congruentia (inde **LIBELL.** de conv. Baiuv. 1 p. 92,13). VITA Burch. Worm. 7 civitatem ad instar castelli circumdedit et interiori turribus et -is (antea: aedificiis) ad pugnandum idoneis . . . excitatis munitionem satis firmam construxit **episcopus**. **WOLFER.** Godeh. I 13 p. 178,8 inter diversas . . . abbatiae curtes kiricas plures cum aliis pulcherrimis -is construxit. **DIPL.** Conr. III. 65 p. 114,30 in quo (agro) ecclesia beati Andreae apostoli cum domo hospitali aliisque -is sita est. al. **B** translate: **1** gener.: **a** de caelo, paradiso -o beatorum: **Ps.** VEN. FORT. Remig. 25 procellas mundi . . . deserere et ad portum caelestis -i pervenire. al. **b** de sepulcro -o mortuorum, reliquiarum: **AGIUS** vita Hath. 12 quoniam hoc (sc. *terrae hiatus in ecclesia visum*) -um suum esset futurum. **METELL.** Quir. 15^c,35 dum . . . parant (sc. *primates*) sanctis (i. reliquiis sanctorum) -a terrea . . . , sede poli gaudere per hos ipsi meruerunt. al. **c** de ecclesia -o Dei, sanctorum: VITA Pirm. I 6 l. 43 sanctificando benedixit omnipotenti Deo aedificatum -um (tabernaculum var. l.). **SYLL.** Sangall. 17,1 rex benedicte, veni visens -a Galli. al. **d** de mundo eiusque regionibus -o Dei (idolorum: l. 66): HEITO Wett. 19 multa vigilantia certandum est omnibus in locis, ne in scelere sodomitico Dei -um vertatur in delubra daemonum. **CARM.** Sangall. I 7,1,16 partibus Aegypti differtur passio Christi, quem simulacra tremunt et cara -a linquunt. **REGINO** chron. a. 868 p. 95,32 viri religiosi, qui populum adhuc rudem divinis informarent preceptis et . . . Christo gratum -um prepararent. **e** de homine eiusque corpore, corde sim. -o Dei (diaboli: l. 71), animae, virtutum sim.: **Ps.** VEN. FORT. Remig. 17 quod numquam . . . de eodem -o (i. puella obsessa) . . . possit hostis antiquus expelli. **HRABAN.** epist. 57 p. 515,13 de -o eius (ani-

[Antony]

mae), hoc est corporis possessione. HROTSV. Sap. 5,28 Christe, suscipe spiritum ... eiectionem de -o corporis. HERM. IUD. conv. 20 p. 121,11 quatenus ... dignum fieret (sc. *domus cordis mei*) -um Christo benigno. HILDEG. scivias 2,6 l. 2199 nec feminae ad ... officium altaris mei (sc. *Dei*) debent accedere, quoniam ipsae infirmum et debile -um sunt. *al.* f de oculo tunicas continente i. q. *capsa* – Behältnis: HILDEG. scivias 3,7 l. 414 circulus oculi tui habet duo perlucida in se unum tamen -um existens. 2 *astrol. de domibus planetarum* ('Haus'): ALBERT. STAD. quadr. 15 verbum ... plurima construxit -a, de quibus unum in solo sole posuit solido stabilitum (cf. *comm. ed. p. 129*).

II *habitatio* – das Wohnen: LEG. Burgund. const. I 79,1 si quis in populo nostro barbarae nationis personam, ut in re sua consisteret, invitasset, ac si ei terram ad habitandum (-um *var. l.*) voluntarius deputasset *eqs.* AMALAR. ad Hild. 31 domo mundata scopis et digna facta -o. ALFAN. premn. phys. 1,69 p. 17 aut ... facta sunt (sc. *quae propter alia facta sunt*) causa -i (PG 40, 525^A τῆς διαδοχῆς) ... aut nutrimenti *eqs.*

III *tributum pro servitio hospitii solvendum* – ? *Herbergsleistung, -steuer*: DIPL. Conr. III. 51 p. 86,39 una cum omnibus ... fictis et redditibus, ... fodris, albergariis, -is *eqs.*

**habitantia* (-cia), -ae f. *habitatio* (ex obligatione facta) – das (pflichtschuldige) Wohnen, Bewohnen: 1 *spectat ad ius alicuius civitatis fruendum* (cf. *DuC. IV. p. 150 s. v. 2. -a*): DIPL. Frid. I. 356 p. 201,45 homines de lanua, qui ibi pro -a remanserint ... , et alios, qui in castris et villis iuxta marinam pro -a fuerint ... , Pisanis iurare coget *imperator* ad ostem ... eorum. 2 *spectat ad feudum tenendum* (de re v. H. Schmidinger, *Patriarch und Landesherr. 1954. p. 112sq.*): COD. Wang. Trident. 157 p. 870,19 (a. 1216) ipse Enrigitus multum sustinet homines de Alla in illa terra, et per suam -ciam tota terra est melior et erit. CHART. Stir. III 23 p. 77,23 cum ... procurator bonorum nostrorum (sc. *patriarchae*) ... feudum -e castri nostri in Altenburch ... in manibus nostris libere duxerit resignandum.

habitatio (-cio), -onis f. *script. a-*: p. 916,36. I *actus habitandi, mansio, inhabitatio* – das (Be-)Wohnen: A *proprie*: 1 *strictius*: a *in univ.*: WETT. Gall. 2 p. 258,30 fraternalis manus ... officina -i apta sibi construxerat. THANGM. Bernw. 12 p. 763,13 locus ... tutior ... palustri munitate ad -em Deo militantium visus est. CHART. Lips. I 7 ad confirmandam pacificam conversationem et quietam -em civitatis nostrae Lipzk ... scultheto ... contulimus ... potestatem, ut *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 13,79^{capit.} de -e paradisi, quae corpori Adae competeat. *saepe. gen. explicativus pendet a subst. (per enallagen: l. 51)*: HUGEB. Willib. 5 p. 104,38 almam ... ibidem (sc. *ad Eihstat*) -is locum explorando elegebant Willibaldus atque Suidgarius. DIPL. Otton. III. 46 p. 447,13 in casibus -is eorum, ubi ipsi homines visi sunt manere. CHART. Heinr. Leon. 7^A p. 13,25 quendam deserti -is locum ... cambivimus cum tribus mansis. DIPL. Frid. I. 233 p. 23,17 tres mansi cum una curia -cionis libera. CHART. Tirol. 912 p. 317,2 in burgo Boçani in domo filiorum condam Iacobini, -cionis Marquardi Herçogi. 1103^a in curte -is Iordani Lurci. *saepe. b c. colore quodam*: a *de modo habitandi*: ALBERT. M. nat. loc. 1,10^{capit.} de diversa habitatorum -e in nostra habitabili et diversitate naturae locorum eorum; ... quidam ... vocantur simul habitantes et quidam circulariter dicuntur habitantes, quidam *eqs. animal. 1,25* modus ... comparisonis animalium ... accipitur aliquando non in membris, sed in regimine suae vitae, in operationibus et nutrimento et -e et motu. β *de iure habitandi*: DIPL. Conr. III. 221 p. 393,24 laicorum -em ... ab aliquo usurpari et hereditario iure vendicari in supradicto monasterio nullatenus permittimus. γ *de obligatione habitandi* (cf. **habitantia*): ACTA imp. Winkelm. I 855 (a. 1241) quia idem (*magister*) ... fieri amodo regnicola concupiscit, ... mandamus, quatenus recepta ab eodem magistro fideiussoria caucione, quod -cionem regni non deserat, deinde eum ... sicut unum de burgensibus ... admittere debeas. 918 p. 691,27 in recognicionem debiti, quo pro baronia vel feudo ipso, quod tenet, ad -cionem ipsius castri tenetur (sc. *feodatus*). 2 *latius*: a *coha-*

bitatio, contubernium – das Zusammenwohnen, Wohngemeinschaft: CONC. Karol. A 3^B p. 21,9 ubi ... talis (sc. *sacerdotum cum sanctimonialibus*) fuerit commorantium -o, antiqui hostis stimula non desunt. 35,22 ut a sacerdotibus omnis suspicio mulierum funditus eradicetur, cum quibus ... nulla -o eis concedatur. b *vita, conversatio* – Leben, Lebensweise, -führung: CAPIT. reg. Franc. 94,11 ut missos nostros ... direxerimus ... inquirendum per monasteria virorum et puellarum, quae sub sancta regula vivere debent, quomodo est eorum -o vel qualis est vita aut conversatio eorum. GUNZO epist. 2 p. 22,1 mihi spes erat securae quietis in loco monachice -is. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 96,22 nec ... terreis preter terram nec aqueis extra aquam -o possibilis. CHART. Aquens. 204 l. 3 ego Wichmannus humilis sacerdos ... animo et corpore speciali eligens Deo deservire -cione. B *translate*: 1 *de -e Dei in ecclesia*: RUOTG. Brun. 14 p. 13,21 dilexit ante omnia decorem domus Domini et locum -is glorie eius (cf. *Vulg. psalm. 25,8*). 2 *de -e daemonum in homine vel inferno*: EIGIL Sturm. 3 per sancta orationum studia ... immundorum spirituum -em a peccatoribus christianis expulit. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 184,20 locus -is eorum (sc. *spirituum malorum*) infernus dictus. 3 *de -e damnatorum in gehenna*: TRAD. Frising. 170 (a. 794) si quis ... hanc traditionem inire (*sic pro inanire?*) vel frangere voluerit, -em in perpetua damnatione tormentorum patiatur.

II *locus habitandi, habitaculum, domicilium, aedes* – Wohnstätte, Wohnung, (Wohn-)Haus: A *proprie*: 1 *strictius*: a *de domo*: α *in univ.*: CAPIT. reg. Franc. 132 p. 261,20 aliqui homines ... relictis propriis -bus ... de partibus Hispaniae ad nos confugerunt. EINH. Karol. 13 p. 16,6 locus ... ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humane -is appareat. DIPL. Loth. III. 109 ut ... deinceps nulla secularis -o vicinior eis (*fratribus*), quam in presenti est, construatur. CHART. Naumb. I 197 -es sive domos in platea ... ex utraque parte consistentes. DIPL. Constantiae 47 p. 153,15 in terris et possessionibus monasterii ... -em (a- *var. l.*) facere. ACTA civ. Wism. A 1120 Hildebrandus ketelbutere ... habebit -em dimidiam et pueri (sc. *eius*) dimidiam. *persaepe. β de monasterio*: TRAD. Frising. 900 (a. 870) Suuanahilda ... tradidit in altare sanctae Mariae Frigisingicae -is ... , quicquid *eqs.* DIPL. Otton. II. 302 p. 358,25 ut predictus locus vocabulo Hripesholt -o clericorum perpetuo fiat. HAIMO (?) Wilh. 23 p. 220,17 ad ... spiritalis vitae observantiam ... Willihelmus congruam ... construxit -em, videlicet novum monasterium. STATUT. ord. Teut. p. 52,13 ita ut ... receptis talibus (sc. *servitiis facientibus*) feminis domicilium speciale extra fratrum -cionem prepararet. *al. γ de palatio episcopi* ('Residenz'): CONC. Merov. p. 170,10 custodienda est ... episcopalis -o (*antea*: domus) hymnis, non latratibus, operibus bonis, non morsibus venenosus (*inde* CAPIT. reg. Franc. 113,6). BEDA hist. eccl. 1,33 p. 70,16 Augustinus, ubi in regia civitate sedem episcopalem ... accepit, ... ibidem sibi -em statuit et cunctis successoribus suis. δ *de villa, corte* ('Hofstatt'), 'Gehöft'): DIPL. Otton. I. 409 p. 557,17 in terris, vineis ... , -bus, edificiis et castellis. DIPL. Heinr. IV. 43 fideli nostro ... tres regales mansos in villis, quorum nomina subsequenter ... , et si in his aliquid defuerit, in proximis -bus ... adimplendos ... in proprium dedimus. 389 villas sitas in marchia, quae vocatur Camba, sic nominatas: Grawat, ... Sichowa cum ceteris -bus eodem pertinentibus ... tradidimus. *de corte regia*: DIPL. Merov. I 61 p. 153,20 (spur. c. 1143) regalem meam -cionem ... ipsis (*servitoribus divini cultus*) trado. ε *de qualibet -e animalium*: ARBEO Emm. 28 ut ... illorum (sc. *offensorum*) hereditas ... in talpium obscura -e convertatur. ALBERT. M. animal. 1,42 quaedam (*animalia*) ... nec de -e habent sollicitudinem, sicut musca *eqs.* 1,56 rege levato omnes (sc. *apes*) sequuntur et quae-runt novam -em. 6,49 falcones cibant filios in nido ... ; et parentes ... retinent -em. b *de regione, loco* (*conversations*) *fere i. q. commoratio, sedes* – etwa: *Aufenthalts-, Siedlungs-ort, Wohngebiet, Siedlungsraum*: α *gener.*: BEDA hist. eccl. 1,1 p. 12,2 ad hanc (sc. *Hiberniam*) ... usque pervenientes ... Picti ... petierunt in ea sibi ... sedes et -em donari. NARR. de

rel. Scaffhus. 1 p. 955,9 papa Urbanus . . . cernens Hierosolimam -em esse exterorum . . . , maternoangebatur affectu. CHART. Steinf. 39 (epist. papae) ut . . . liceat vobis (sc. *fratribus Praemonstratensibus*) in ecclesiis vestris, que a populari sunt -e remote, divina officia . . . celebrare. *al. v. et p. 913,22. de saeculo*: HROTSV. Sap. 5,26 taedet me vitae praesentis, taedet terrenae -is. DIPL. Otton. III. 319 p. 746,17 nulli mortalium -e caduce conversationis sufficit aliquid quasi de se perfectum . . . confidere. *β spec. de mundi zona habitabili (cf. p. 913,34)*: MANEG. c. Wolffh. 4 p. 51,10 quattuor -es hominum esse, quorum ad se invicem nulla penitus possit esse per naturam commendi licentia (cf. *Macr. somn. 2,5,31*). Ps. BEDA mund. const. 1,44 ultimum clima *n o s t r e* -is dicitur Borestenicum (HERM. CARINTH. essent. 2 p. 218,11 terminus -is n. ALBERT. M. veget. 6,47 castanea . . . est arbor apud nostram -em multum nota. animal. 6,106 in nostra -e Galliae et Germaniae. *al.*). 2 *latius i. q. aedificium – Gebäude*: CONC. Karol. A 39^A,117 sint . . . interius (sc. *in claustris*) dormitoria, rectoria, cellaria et caeterae -es usibus fratrum . . . necessariae (sim. 39^B,11). 39^C p. 460^b,33 in claustris et caeteris canonicorum necessariis -bus. *β translate*: 1 *gener.*: *a de homine eiusque corde -e Dei*: CAND. FULD. Eigel. I 10 p. 228,23 in aedificiis . . . homines habitant, Deus autem in hominibus sanctis; quales ergo illi sunt, qui . . . -es hominum componunt et -es Dei disturbant? TUTO opusc. 15 p. 43,24 quousque, Iesu . . . , debitam tibi cordium nostrorum -em exhorrescis? *b de ecclesia -e martyris vel martyrum*: L. 24. *c de corpore -e animae*: HROTSV. Gall. II 7,2 tu (sc. *Christus*) suscipe animas . . . de lutea -e eliminatas. BRUNO QUERF. frat. 13 p. 58,29 corpus . . . aggravat animam, et deprimit terrena -o (ex *Vet. Lat. sap. 9,15* inhabitatio) sensum multa cogitantem. 2 *medic. de quibusdam venis quasi salivae -e*: CONSTANT. AFRIC. theor. 3,17 quibus (*venis*) emanat humectatio phlegmatica, que vocatur saliva; iste a medicis vocatur -o salivaris.

III *meton. i. q. habitatores – Bewohner(schaft)*: COD. Odalb. 48 omnia . . . tradita ad praefatos sanctos Dei (sc. *sanctum Petrum sanctumque Rodbertum*) cum omni -e ac mancipiis (sim. 53; cf. 65 cum omnibus in his [*locis*] manentibus).

habitor (a-), -oris m. *script. -itor*: L. 63. *struct. fere c. gen. loci*; *c. abl.*: L. 58.61. *pendet in c. abl.*: L. 61.62. *adde* CHRON. Ven. Alt. p. 128,15. CHART. Tirol. 539 p. 13,3. *al. pendet de*: L. 66. *adde* CHART. Tirol. notar. II 137. *usu attrib.*: L. 56. *saepe usu sing. sensu colectivo*, e. g. L. 50.52.53. *al.*

incola, inhabitator, habitans, qui insidet – Ein-, Bewohner, Insasse: 1 *proprie*: *a strictius*: *α in univ.*: ARBEO Emm. 1 Gotia, Septemania, . . . cum -bus suis . . . unicum Dei filium colere coeperunt. CAPIT. reg. Franc. 272,1 p. 303,24 qualiter . . . regni -es . . . haberent legem atque iustitiam. THIETM. chron. 8,32 civitas . . . vi capitur et -r eiusdem abducitur. DIPL. Conr. III. 241 p. 421,13 civitates et ville . . . vastate sunt ac depopulate adeo, ut vel nullo vel raro -e incolantur. OTTO FRISING. chron. 4,27 p. 218,38 ferunt quidam, quod vacuum -e urbem (sc. *Aquileiam*) invenerit Attila. *persaepe. v. et p. 913,53.915,57. usu attrib.*: THIETM. chron. 8,7 in Anglis triginta navium -es (om. CHRON. Thietm.) piratae . . . occisi sunt. *addito nomine loci*: COD. Karol. 50 p. 569,32 Gausfridus, -r civitatis Pisiniae. CAPIT. reg. Franc. 233 p. 130,36 cum -bus Rivo alto, castro (*inde* DIPL. Karoli III. 17 p. 27,29 Rivoalti, castri) Olivoli. RATHER. chart. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 38,1) Urso -r in civitate Verona. CHART. Bund. 224 Omodeo a-r loco Clury. 329 nos Bonus atque Bona iugales, a-es in loco Burmi. 464 in manu Villani Magiauacce de Canturi -itoris (*sic*) modo Sundri. CHART. Tirol. notar. I 19 Matheus notarius, qui fuit de Placentia, modo -r Tridenti. CHART. Carniol. II 292 p. 232,17 -es de Laybaco. *persaepe. β de hominibus mundi -bus*: LEG. Wisig. 2,1,2 Dominus . . . discere iustitiam -es terre . . . imperabit (*i. imperavit*). THIETM. chron. 7,73 -es huius mundi. *al. γ de monachis*: TRANSL. Viti 3 p. 33,14 cum magna -bus (inhabitantibus *var. l.*; sc. *monasterii*) ingrueret necessitas. DIPL. Ludow. II. 64 p. 193,31 supra taxatum cenobium -esque ipsius. GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 9 monaste-

rium . . . exustum invenit et nullum de -bus ibi conspexit. DIPL. Conr. III. 93 p. 166,10 ut . . . omnimoda libertate ad serviendum Deo . . . eiusdem loci (sc. *monasterii Sprengkysbach*) -es fruuntur. *saepe. δ de colonis, agricolis*: DIPL. Ludow. Inf. 10 hobam unam . . . cum -e desuper habitante Rödgrim nominato. TRAD. Frising. 1045 p. 788,32 colonias duas cum -bus suis caeterisque appendiciis ad easdem pertinentibus . . . chor-episcopus . . . accepit. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,20 paludem . . . -bus excolendam dedimus . . . utilius estimantes colonos inibi locari . . . quam incultam . . . eam permanere. *ε pro nom. propr.*: CHART. Ticin. 40 p. 125,24 (a. 1276) abatissa . . . investivit . . . A-em, qui dicitur Rubeus, et Symonem fratres (p. 126,6 prenominati A-[to]tor et Simon, fratres). *ζ distinguitur inter -es et alio nomine ibidem commorantes*: WILLIB. Bonif. 9 p. 57,4 quid incolae -esque loci illius . . . inter se invicem disputant. CHART. civ. Spir. 4 p. 4,12 que (sc. *genera denariorum solvendorum*) . . . non ex -bus illius civitatis, sed ab extraneis et de aliena patria venientibus . . . sunt acquirenda. DIPL. Otton. I. 374 p. 514,30 omnis incola seu colonus atque -r et residens terre et terrarum atque ullius castri . . . prenominate sedis (sc. *Astensis ecclesiae*). THEOD. AMORB. Mart. 8 p. 425,34. CHART. Burgenl. II 76 p. 54,45 (dipl.). *b latius usu plur. i. q. praesidium, militia – Besatzung, Bemanning*: ALBERT. AQUENS. hist. 6,12 Sarraceni milites . . . machinam erectam intuentes et in ea -es loricos *eqs.* 6,17 p. 424,30 eius (*machinae*) -es (*postea*: possessores). 2 *translate*: *a de Deo -e caeli*: EKKEH. IV. carm. var. I 1,2 summe pater celique potens -r. *b de Deo vel diabolo -e hominis*: ALDH. virg. I 52 p. 310,1 ex-crata . . . filium consulis inerguminum . . . expulso -e . . . curavit Anatolia. WALAHFR. Gall. 1,15 coepit . . . -r malignus per eam (*sc. filiam ducis insanam*) diras emittere voces. THEOD. TREV. Liutr. 44,2 Deus benedictionum . . . , qui es castorum benignus -r corporum. *c de Spiritu sancto -e sanctorum*: PASS. Trudp. 1 cum merita sanctorum recoluntur, -r illorum . . . Spiritus sanctus invocandus est.

**habitorius*, -a, -um. *qui habitationis est – Wohn-*: CHART. Sind. 4 p. 101,17 (a. 1146) notificamus (sc. *magistra cum sororibus*) . . . commutationem factam cum . . . abbate Mauri monasterii in -o loco nostro, qui dicitur Sindelesberc. 40 *habitratrix*, -icis f. *pendet in c. abl.*: L. 47. *usu attrib.*: L. 51. *incola, quae inhabitat, insidet – Ein-, Bewohnerin, Insassin*: 1 *proprie*: DIPL. Ludow. II. 43 -es et rectrices eiusdem (sc. *Honorii*) monasterii. FLOD. hist. 2,14 quedam . . . mulier ceca nomine Ansildis, ipsius loci (sc. *Gerniacae cortis*) -x, . . . lumen recepit oculorum (ex VITA Rigob. 20 [MGMer. VII p. 74,17]). PETR. CAS. (?) chron. 4,16 p. 485,8 Adelgrima . . . comitissa . . . , -x in territorio Carseolano. CHART. Rhen. inf. I 316 partem agri . . . a quadam matrona, . . . nostre (sc. *abbatis*) ditionis opidi -e, comparavit *Berengerus. usu attrib.*: DIPL. Otton. III. 87^a p. 497,18 ut deinceps nullus . . . aliquid de familia eiusdem praedii -e exigere . . . praesumat (*item* 86 p. 495,23. 87^b p. 497,9. 88). 2 *translate*: MILO carm. 3,4,1,424 inclita sobrietates, paradisi facta -x.

habitus, -us m. 1 *habitatio – das (Be-)Wohnen*: NOTKER BALB. hymn. p. 24 laetare, quam scrutator cordis et renum probat -u proprio singulariter dignam, sancta Maria! (*translate de fetu in utero*). 2 *habitaclum – Wohnstätte*: DIPL. Arnulfi 147 p. 224,34 locum Mulinpeche cum centum familiis inter servos et litos cum omni possessione et -u eorum ad ipsum monasterium (*sic*) tradiderunt (sc. *eiusdem conditores*).

1. *habito*, -onis f. *actus habendi – das Haben*: 1 *actus possidendi, tenendi – das Besitzen*: ALBERT. M. resurr. 144 p. 333,77 post videre . . . et diligere complementum est coniunctionis habere; et illud habere nihil aliud est quam comprehensio; et sic potest definiri: comprehensio est -o sive tentio visi et amati coniuncti in uno spiritu. ALBERT. STAD. chron. p. 335,3 tali additione et obuli consideratione et novenarii -e occurret tibi numerus in superioribus denotatus. 2 *actus gerendi, exercendi – das Imhaben, Ausüben*: CHART. civ. Erf. 81 p. 42,31 (a. 1217) cavere indulgentias . . . fratribus ipsis (sc. *ecclesiae Omnium sanctorum*) factas de predicatione, infirmorum visitatione, cure animarum -e *eqs.* 3 *rati (rata) -o, -o rati (rata) v.*

[Antony]

ratihabitio.

[2. habitio v. ambitio.]

habito, -avi, -atum, -are. *script.*: a-: p. 920,11. *adde* CHART. Tirol. 549 p. 29,24. *abb-*: DIPL. Conr. (BullstStor-Ital. 89.1980/81. p. 441). *habet(o)*: l.40. *adde* CONC. Merov. p. 20,8. *form.*: *coni. plusq.* -asse(m): EIGIL Sturm. 18. WETT. Gall. 2 p. 258,31. 3 p. 259,8. *depon.*: l.25.41. ?*struct.* c. *locativo*: p. 920,70. *gerundivum pro partic. fut.*: l. 43. *partic. fut. pro partic. praes.*: l. 54. *confunditur* c. *habere*: l. 47.

Iponitur pro vel alternat c. *habere*: **A trans.** ('haben'): 1 *de animalibus i. q. alere – halten*: CONC. Merov. p. 170,12 ubi ... Dei est assiduitas cantilena, monstrum est et dedecoris nota canes ibi vel accipitres -are (*inde* CAPIT. reg. Franc. 113,6 [cod.] decoris nota canes sibi ... non -are; cf. CONC. Merov. p. 20,2 episcopis ... canis ... et acceperis habere non leceat). 2 *de vestimentis i. q. gestare – tragen*: CONC. Merov. p. 215,18 ut abitum concessum clerici religiose -are debeant et nec lanceas ... nec vestimenta secularia habere nec portare debeant. **B intrans. i. q. esse – sein**: 1 *adesse, versari – zugegen sein, herrschen*: VITAE abb. Acaun. 3 (MGMer. VII p. 331,26) et (*sic* A pro ut) ... illi (loco), cui, (illic, ubi Bim.¹ recte ut vid.) splendor vitae per passionis atrocitatem fuerat acquisitus, nitor habitantium (*i. Thebeorum martyrum*) remearet exclusisque actionibus tenebrarum dies perpetuus -retur (haberetur B). 2 *remanere, abire – zurückbleiben, ausgehen*: FORM. Augiens. A 13 p. 345,19 auctorem ... criminis ... nec inultum ... potiat (*sic*) iudiciaria -are potestas (ex FORM. Marculfi 2,3 l. 58 paciatur ... habere). 3 *sibi -are i. q. se habere – sich (ver)halten*: LAMB. LEOD. Matth. I 96 mens recti conscia, que se, dum patitur civile malum, superafferat atque ... se sibi restituat, -et sibi temporis omnis emula (gloss.: est enim hoc proprium sapientium, ut secundum tempus se habeant).

II spectat ad habitationem: **A intrans. i. q. sedem ac domicilium habere, commorari – wohnen, seinen Wohnsitz haben, ansässig sein, weilen** (*persaepe partic. praes. usu subst., e. g. l.45.49*): 1 *c. praep. vel adv. (c. abl. loci)*: l.45.p.920,6.66. al.): **a proprie** (*fere de hominibus; de animalibus*: l.61. al.): **a in univ.**: CONC. Merov. p. 79,7 si, quae rapta dicitur, cum raptore -etare consenserit. LEX Sal. Pipp. 17 (rec. E) ut inter homines <non> -etur (-et E12) auctor sceleris (*inde* LEX Sal. Karol. 14,10 non -et). CONC. Karol. A 46^B,9 (cod. V1) a propriis episcopis ... in monasteria -andi et conversandi pro exercendo officio constituentur *sacerdotes*. COD. Odalb. 62 in viculo, ubi Uuiniddram -at. HROTSV. Gong. 523 terris -antes ... remotis. HROTSV. Pafn. 7,13 non recuso (*sc. Thais*) ... me ... sordido ... -i<ta>tum (*corr. Celtis*) ire in tugurio. WIPO gest. 2 p. 14,9 Franci, qui supra Rhenum -ant. CHART. select. Keutgen 135,11 circa hospitale -antes. *persaepe. v. et p.913,63.915, 59.917,22.918,5.920,26.921,3. vol. II. p. 1766,38sq.* *huc spectare potest et exemplum supra (l. 14) allatum. partic. fut. pro partic. praes.*: RATHER. chart. (QuellForschItArch. 29. 1938/39. p. 38,4) signum manibus Iohannis ... et Giseler-to, -turi prope Pusterola plana, testes. **β conversari, vivere – sich aufhalten, leben**: HROTSV. Theoph. 91 si ... vellet ... sub ditione sui post haec -are magistri (*i. diaboli*). IDUNG. PRUF. dial. 3,855 dixit sanctus Ieronimus cuidam monacho -anti in monasterio: 'sic vivas in monasterio, ut eqs.' INNOC. III. registr. 1,173 p. 251,18 ubicumque de mandato abbatis -verint monachi. ALBERT. M. animal. 2,82 piscis serpentinus ... -at in profundo maris. *saepius. secum -are i. q. in se recedere – innere Einkehr halten*: RIMB. Anscar. 35 p. 66,39 quotiens-cumque a praedicatione et ecclesiasticis officiis ... liber esse poterat, -vit secum. **γ (per)manere, considerare – bleiben, ausharren, lagern**: LIUTG. Greg. 2 p. 69,37 fugere ad civitatem ibique in arto pane et angustiis per dies plures -are. HROTSV. prim. 203 qui (*pater domus*) ... extra tecta domus illis (*subul-cis*) -ans sociatus insonnem coepit noctem servare. ANNAL. Hild. a. 1006 rex ... in partibus Saxoniae usque ad tempus quadagesimae -vit. al. **δ sibi domicilium constituere – sich ansiedeln, niederlassen**: BEDA hist. eccl. 1,1 p. 12,10 Picti -are per septentrionales insulae partes coeperunt. WIPO gest. 17 im-

perator ... Nortmannis, qui de patria sua ... in Apuliam confluxerant, ibi -are licentiam dedit. **b translate**: **α de Deo eiusque personis**: ALDH. virg. II 151 spiritus in vobis (*sc. castis*) -at iam iure Tonantis. HRABAN. epist. 12 p. 399,29 super-nus arbiter, qui in altis -at (*cf. Vulg. psalm. 112,5*). CARM. imag. 23^h,5,5 populis -ans verbum caro factum est (*cf. Vulg. Ioh. 1,14*). al. v. et p.917,22. **β de rebus**: *incorporeis*: BRUNO QUERF. Adalb. A 1 *verat secum*, -bat cum illo *var. l.*; *sc. cum patre Adalberti*) misericordia bona. *corporeis*: TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,17 nascitur semen in viris ... et flegma contra renibus a-at (*c. sensu sedendi*). *de locis i. q. situm esse – liegen*: BEDA hist. eccl. 2,9 p. 97,15 omnes Britanniae fines, qua vel ipsorum (*Anglorum*) vel Brettonum provinciae -bant (-ant *var. l.*). CHART. Burgenl. I 83 p. 56,16 (dipl. a. 1208) meta ... vadit ... ad terram comitis Hendrici ... in qua terra -ant septem ville. 2 *absol.*: WETT. Gall. 11 p. 262,28 antequam Christo propitio locus ei ostenderetur ad -andum (DIPL. Constantiae 49 p. 158,18 [spur.] homines adventitios ... recipere ad -andum. *saepius. v. et p.915,15*). DIPL. Loth. III. 82 quisquis ad locum vel ad terram ipsi (*sc. Heresveldensi ecclesiae*) pertinentem causa -andi se contraxerit. v. et l.27. **B trans.**: 1 *proprie* (*fere de hominibus; de animalibus*: l.24): **a incolere, inhabitare, insidere – bewohnen**: WALAHFR. hort. 44 umbriculis -ta cubilia talpis diruo. RUD. FULD. mirac. 7 fratres nostri, qui -bant in Cella, quae ob hoc, quod ab eo quondam est -ta, Baugulfi vocatur. ANNAL. Fuld. II a. 805 princeps Hunorum ... ad imperatorem venit et ... -andi locum accepit, eo quod Sclavis infestantibus pristinas sedes -are non potuit. FROUM. carm. 17,1 gens -ans Alpes. *saepius. colere – bewirtschaften*: TRAD. Frising. 472 (a. 822) hoc ipsud (*sc. rem proprietatis traditam*) in beneficiarii usu ex Hittone episcopo -andum et emeliorandum accepi. DIPL. Ludow. Inf. 37 dedimus ... hobam unam, quam vir Uuolfker dictus -bat. **b accollere – wohnen (an)**: ADAM gest. 1,60 sinus quidam eius freti, quod Balticum ... dicitur, ... portum facit barbaris gentibus, quae hoc mare diffusi -ant, optabilem. 2 *translate i. q. obtinere, frui – erlangen, genießen*: CARM. Salisb. I 3,8 ut mihi det Dominus veniam scelerum ... , quatenus aeternam merear -are quietem.

adi. 1. habitans, -antis. qui (certo quodam loco) sedem stabilem ac domicilium habet – (orts)ansässig: DIPL. Karoli III. 17 p. 27,32 cum omnibus -bus tam episcopis, sacerdotibus quam et primatibus (*ex* CAPIT. reg. Franc. 233 p. 131,3 hiis locis habitantibus). *de inquilinis, colonis fundum conducticium colentibus (syn. manens)*: TRAD. Lunaclac. 12 (a. 748/829?) ego trado ... in villa nuncupante Marhcluppa, que in eodem loco <habui>, ... cum tribus hominibus -bus, cum mulieribus et cum filiabus eorum sive domum, agris, campis eqs. 32 cum homines -es et cum omnia dicentia. 85 V servos -es (*cf. 42 duos servos manentes*). *ibid. al.*

2. habitatus, -a, -um. 1 frequens, populosus – dicht besiedelt, volkreich: THIETM. chron. 2,7 unde talis oriatu extraneis audacia, ut tam -as longaeque semotas presumant infringere regiones. 2 *cultus, vestitus, possessus – bewirtschaftet, (mit Pächtern) besetzt, 'bestiftet'*: DIPL. Arnulfi 149 p. 228,9 quousque restitatur ei (*comiti*) totum, quod in locis sui beneficii concessum sit et -um (*opp. desertum et incultum*). COD. Odalb. 27 post finem ... vitę illorum (*sc. possessorum*) ad domum Dei praedicta loca integra et bene -a ... perenniter consistant. 71 loca ... bene culta et -a. al. DIPL. Otton. I. 158 p. 239,44 Vuicpvrahe ... hobas XX ... dedit -as (*antea*: posses-sas). DIPL. Heinr. IV. 55 quinque mansos -os ... tradidimus.

subst. 1. habitans, -antis m. incola, (in)habitor, qui insidet – Ein-, Bewohner, Insasse: DONAT. Trud. 12 (MGMer. VI p. 285,20) ut a cunctis Metensis urbis, (Metensi urbe *var. l.*) -bus ... veneretur. DIPL. Conr. III. 185 p. 334,23 ut de conversatione et moribus -ium melius sit silere quam loqui (*de Corbeiensi monasterio*). CHART. Neocell. Brixin. 47 p. 88,29 Eberhardus de Pennes, qui fuit servus quondam domini Morhardi et est -s Bozani, (*ni pro verbo simplici c. locativo*). al. v. et p.919,24. *de colonis*: DIPL. Arnulfi 10 p. 18,36 ecclesi-am ... cum decima et curtem cum <ca>sa ceterisque edificiiis,

[Antony]

cum mansis, -bus et mancipiis *eqs.* (*inde* 179 p. 272,35 [spur.]). 176 p. 266,38. CHART. Solod. I 249 p. 140,39 si qui . . . alii homines de prefato predio aliquid coluerint vel ibi habitaverint, de cultura decimas . . . ecclesie persolvant; -es autem vel super edificantes ad eandem diocesim ecclesiastico iure pertinebunt.

2. habitata, -orum *n. pl.* terra inhabitata atque culta – *bewohntes Land*: THIETM. chron. 7,36 -a quaeque vastando . . . sic se suorum . . . iactavit *Suein* inimicum. Antony [habitabilitas *v.* *habitualitas.]

***habitualis**, -e. (habitus) 1 *ad habitum* (*monachicum*) *pertinens* – zum (Mönchs-)Habit gehörig: SALIMB. chron. p. 628,30 quidam molendinarii . . . obtinuerunt a fratribus minoribus aliquas tunicas -es. 2 *ad habitudinem* (*acquisitam*), *statum pertinens* – eine (erworbene) dauerhafte Verhaltensweise, einen Zustand betreffend (*opp.* actualis; *usu philos.*; cf. L. Schütz, *Thomas-Lexikon*. 21895. s. v.): ALBERT. M. bon. 478 p. 250,13 memoria bene potest condividi habitui, eo quod ipsa sit *potentia* -is (anim. 2,3,2 p. 99,49sq. *ibid.* al.). sent. 1,17,1 p. 462^b,10 spiritus sanctus . . . potest per seipsum movere ad diligendum Deum . . . ergo ipse in motu illo non utetur *mediorum* -i (p. 462^b,15). 2,42,8 p. 668^b,1 avaritia . . . dicitur . . . libido -is boni commutabilis. HUGO RIPELIN compend. 6,40 p. 219^b,16 semper . . . tenetur quis ad interiorum poenitentiam -em, qua vellet non peccasse. ALBERT. M. eth. II 3,1,8 omne . . . factum -em habuit ad minus voluntatem et non contrariam -tem in faciendo. *ibid.* al.

adv. ***habitualiter**. 1 *secundum speciem, figuram* – der (äußeren) Erscheinung, Gestalt nach: ALBERT. M. miss. 2,10,3 p. 69^b,32 quod non sibi . . . essentialiter univisset *Christus* hominis naturam, sed extrinsecus tantum, et extrinsecus -r assumpsisset sibi hominis naturam (cf. *Vulg. Phil.* 2,7). 2 *secundum habitudinem* (*acquisitam*), *statum* – gemäß einer (erworbenen) dauerhaften Verhaltensweise, einem Zustand (*opp.* actualiter; *usu philos.*): ALBERT. M. cael. 1,1,8 p. 20,45 medium . . . -r habet utrumque extremorum, remissum quidem ab excellentia suae actionis vel passionis, sed *eqs.* anim. 1,2,14 p. 56,30 id, quod nullum habet in se -r ordinans ad perfectionem, nullam omnino quaerit perfectionem. eth. II 7,1,4 p. 472^b,9 qui habet . . . in habitu . . . istas propositiones et sic -r scit eas. summ. theol. I 16,66,2 p. 673^b,18 -r (*sc. peccans*) sequitur originale (*sc. peccatum*), actualiter autem actuale mortale. *ibid.* al. v. et l. 71.

***habitualitas**, -atis *f.* (habitus) *potentia, facultas* (*habitudinem acquirendi, statum efficiendi*) – Kraft, Fähigkeit (zum Erwerb einer dauerhaften Verhaltensweise, zur Herbeiführung eines Zustands) (*opp.* actualitas; *usu philos.*): ALBERT. M. sent. 1,18,6 p. 500^b,16 quidam . . . generationem aeternam missionem dicebant, quia dat -em ad hoc, quod genitus possit esse missus, quia genitus est ab alio. 4,17,20 p. 690^b,6 duplex est sanitas, scilicet imperfecta, quae est in causa sanitatis, et perfecta, quae est perfecta -e (*ci.*; habitabilitate *edd.*, habitabile *codd.* [s. XV.]) consecuta ad bene operandum purgatis reliquiis malae consuetudinis. summ. theol. I 17,67,2 p. 681^a,2 providentia accepta secundum habitum aeterna est; haec enim est -s, qua ab aeterno Deus habilis est gubernare subiecta. v. et p. 911,33.

habituativum, -i *n.* *c. adv.* ?condicio, status – ?Befindlichkeit, Zustand (*usu philos.*): ALBERT. M. eth. II 5,4,3 p. 389^a,9 bene -um, quod bene facit habere in exercitativa, consistit in aequalitate exercitii.

***habitudinalis**, -e. (habitus) *naturalis* (*factus*) – *wesenseigen* (geworden): OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 68,20 erat . . . abbas . . . ex -i mansuetudine quodammodo credulus. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,4 p. 274^b,2 calor ethicus infusus factus est -is et ideo non sentitur *eqs.*

adv. ***habitudinaliter**. *secundum habitudinem* (*acquisitam*), *statum* – gemäß einer (erworbenen) dauerhaften Verhaltensweise, einem Zustand (*usu philos.*): OTTO FRISING. chron. 1,1 p. 37,24 (add. B²) que (*sc. zonae mundi*) . . . ex uno latere calore, ex alio algore -r participant. ALBERT. M. eth. I 308 p. 264,14 est (*sc. magnanimus*) 'potens' -r (*habitualiter in marg.* C¹), idest promptus, 'magis possidere bona et infructuo-

sa' quam aliqua 'utilia'.

***habitudinarius**, -a, -um. (habitus) *forma determinatus* – durch die Form, Gestalt bestimmt (*usu philos.*): ALBERT. M. div. nom. 1,60 p. 38,21 '-am' (PG 3,593^D ἐκτικὴν; *sc. aptitudinem*), quia ex necessitate agunt (*sc. vegetabilia*) secundum exigentiam suae formae; habitum enim pro forma accipere consuevit (*sc. Dionysius*).

habitus, -inis *f.* *script.* a-: ALDH. virg. I 58 p. 318,1. ?confunditur *c.* habitatio: p. 923,35.

I sensu originario: **A habitus**, ἔξις – Haltung: 1 *corporis*: EINH. Karol. 22 p. 27,2 incessu firmo totaque *corporis* -e virili (RAHEW. gest. 4,86 p. 343,7. al.). WIPO gest. 3 p. 24,2 veluti in quandam -em antea non visam in illo transformatus . . . honesto incessu ad cubiculum rediit rex. METELL. exp. Hieros. 6,467 forma cluens, -o decens, stabilis valitudo. Quir. 14^a,23 -o gravis illis (*hominibus*) stabilisque vigor. al. 2 *spiritus*: a *persuasio* – Einstellung: ALBERT. M. bon. 563 p. 298,44sq. -is . . . non est agere, sed potius ad aliquid se habere aequaliter . . . ; sed iustitia generalis -o quaedam est; ergo actum non habet. **b mores** – das Verhalten: VITA Bonif. II p. 92,17 eis (*episcopis*) . . . de periculo gregis et de -e episcopi . . . intimavit. **B forma, figura** – Form, Gestalt: 1 *in univ.*: GODESC. SAXO theol. 24 p. 343,10 licet uniuscuiusque nostrum propria sit futura corporis -o (*sc. post resurrectionem*). ROD. GLAB. hist. 2,2 p. 52,35 illius (*insulae*) . . . arborum -o atque avium dissimilitudinem gerit universorum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 162,4 sit *falconarius* mediocris -is, ne propter . . . <maciem> deficiat sustinere laborem . . . neque *eqs.* expressus *i. q. pulchritudo* – Schönheit: FUND. Aquic. (MGScript. XIV p. 581,8; s. XII.²) ecclesio-la illa, ut erat vetustissima maceriaque depulsa et pene nullius -is *eqs.* 2 *visus* – das Aussehen: PAUL. AEGIN. cur. 207 p. 139,24 siquidem . . . tota -o (3,45,11 ἔξις; *sc. urinae*) et cetera signa fel manifestent. **C qualitas, natura, proprietas, modus** – Beschaffenheit, Wesen, (Eigen-)Art: 1 *in univ.*: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 71,3 quidam gigantes . . . eius (*avi*) prolem -is optime despicientes . . . sibi principatum arripere . . . conati sunt. Ps. HIPPOCR. phleb. 61 contemplandum est . . . , qualem naturam habet, id est -em corporis, qui fleotomandus est homo. CHART. episc. Hild. I 62 p. 56,15 quibus omnibus ad -em factorum revelavit Deus secreta meritorum. VITA Udalr. Cell. II 7 tali morum -e Christi tirunculus florem . . . suae pueritiae . . . adornabat. *persaepe. v. et p. 924,70. gradus* – Grad: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 242,28 habito respectu ad qualitatem pastus, quem sumpsit *falco*, et ad -em maciei vel pinguedinis eiusdem. 2 *potentia* – Fähigkeit: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 152^a,28sq. (N) est . . . natura perpetua quaedam universe geniture sese propagandi et conservandi -o (proprietas LC) . . . ; -em . . . dico tenorem quemdam omnium nascentium. ALBERT. M. metaph. 1,4,2 p. 49,25 oportet principium ab actu principiandi dictum principium esse ab -e principiandi. 3 *condicio* – Bedingung, Voraussetzung: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 174,8 primum (*sc. vegetans genus animae*) attrahit, degerit . . . , que -o est vite, motus et incrementi. **D status, dispositio** – Zustand, Verfassung, Lage (*ferre usu medic. et natur.*): EPIST. Teg. I 2 p. 3,11 -es cunctorum negotiorum . . . vestre (*sc. eremiticae conversationis cultoris*) paternitatis commiserationem celare nequimus (*sc. monasterii provisor*). ALFAN. premn. phys. 17,9 p. 96 fiunt . . . quaedam passionem . . . a mala corporis -e, (PG 40,677^A τῆς τοῦ σώματος καχεξίας). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 180,7 compositio est causarum constituentium commixtio, dispositio commixtorum ordinata -o. TRACT. de aegr. cur. p. 221,26 ex conculcatione (*sc. pulmonis*) sanies innascitur, et ita membri -o saniosa efficitur. *saepe. v. et p. 925,51. E consuetudo* – Gewohnheit: 1 *regula, ordo* – Vorschrift, Regel, Ordnung: a *proprie*: ANNAL. Rod. a. 1141 p. 715,26 quaedam consuetudines huius aecclesiae . . . graves fuerunt ad portandum . . . , maxime in . . . induviarum -e. **b meton.** de monasterio (*per enallagen*): CHART. Osn. I 404 p. 323,36 (a. 1189) ut . . . locus in claustralem -em transformetur. 2 *ius* – Recht: ANNAL. Rod. a. 1137 p. 713,13 inita cum fratribus Hescelo . . . professione insignitus est commanendi -e (*cf. CONSUET.* Rod. 272 datur ei . . . societas congregationis).

[Wellhausen]

F relatio, proportio – Verhältnis, Beziehung, Proportion: 1 *in univ.:* **a** *philos. et theol.:* CHART. episc. Hild. I 62 p. 55,35 (a. 1019) cuius (sc. hominis ad creatorem) -is status ... animum ... semper reflectit ad suę conditionis tramitem. ALBERT. M. mot. proc. 2,2 p. 60,9 -o boni ad id, cuius est bonum, est ... incommutabilis eqs. metaph. 3,3,3 p. 142,25 germanitatem vocat *Empedocles* -em proximam primorum ad invicem. *ibid. al. positio – Stellung:* ALBERT. M. metaph. 5,3,7 p. 266,77 -o, quae est media inter ... duos respectus, importatur per nomen relationis. **b** *mus., math., geom., astron.:* SCHOL. enchir. 3,272 diapason duplae -i deputanda, diapente sescuplae eqs. GERB. geom. 6,7 p. 94,10 inter secundum et tertium ... medius numerus ... invenitur, qui ad utrumque sesquialtera -e (proportionem var. l.) comparatur. EPIST. Worm. I 52 p. 90,16 eandem ... *proportionum* -em et in symphoniis spectare licet (p. 90,23. RHYTHMIMACH. 14,3 *proportionum*). MATHEM. var. Bubnov p. 246,15 qui (*boni numeri*) in ... abaci regula secundum geometricam -em sic proportionaliter ordinati continentur, ut eqs. (*sim.* p. 247,9). HERM. CARINTH. essent. 1 p. 144,12 que ... singularum (*sphaerarum*) ad terre quantitatem -es, si quis ... *prosequi velit*, astronomica consulat instrumenta. *saepe.* **c** *gramm.:* ALBERT. M. sent. 1,10,7 p. 321^b,34 quaeritur ..., cum dicitur 'Pater et Filius diligunt se spiritu sancto', ... in qua -e ablativus construat cum verbo. 2 *similitudo, congruentia – Ähnlichkeit, Übereinstimmung:* OTTO FRISING. chron. 7,3 p. 312,23 ut ... quaedam -o ... inter Babyloniam et Romam eleuat, quia, quod hic ... pontifici in urbe Roma traditum est, hoc ibi ... eorum (*Persarum*) summo sacerdoti indultum est. 7,32 p. 361,8 inter ipsos (sc. Armenios) et Grecos quaedam de ritu sacrificii -o est in quibusdam, in aliis vero discrepantia.

II *per confusionem c. habitatio i. q. frequentia, praesentia – das Auftreten, Bewohnen, Anwesenheit:* CHRON. Noval. 1,10 mansit ... locus ille lucis (*i. mons Cassinus*) absque alicuius hominis -e centum et decem annos.

habitu v. 1. habeo.

habituor, -atus sum, -ari. *adi.* 1. **habituans**, -antis. *in-*struens, exercens – *ausbildend, einübend:* ALBERT. M. top. 1,1 p. 234^b,9 secundum quod Isaac diffinit rationem, quod ratio est vis animae intellectualis habitatae et -is procedens ex causa in causatum (cf. *Isaac Iudaus, Liber de definitionibus* [ed. J. T. Muckle, *Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age*. 1938. p. 321sq. et 338]).

2. **habituatus**, -a, -um. 1 *instructus, exercitatus – ausgebildet, (ein)geübt:* v. l. 40. 2 *in habitum redactus – zur Gewohnheit geworden (per compar.):* SABA MALASP. chron. 10,26 p. 370,5 corpore febre quasi -a morbosus summus pontifex.

habitus (a-), -us m. (?n.: p. 925,31) *script.* habet(us): p. 925,43. *form. sing.:* acc. -o: p. 925,43. abl. -o: p. 924,18. 925,34. *al. confunditur c. ambitus:* p. 924,22. 925,31.

I *praevalente notione se habendi:* **A** *spectat ad aspectum (exteriorem):* 1 *proprie i. q. visus, species, forma, figura – das Aussehen, (äußere) Erscheinung(sform), Form, Gestalt:* **a** *in univ.:* **a** *spectat ad anim.:* POETA SAXO 5,204 mores ususque domesticus eius corporis et -us quae fuerint, referam. RUOTG. Brun. 9 his, quibus convixerat, -u et gestu aliquando mente aliud actitans satisfecit. COSMAS chron. 2,4 p. 88,21 dux et episcopus ... inspicientes ut viderunt sanctum Dei ... vultu et -u clarum. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 371,29 qualiter interior ... homo coram ... Deo intus fulgeat, -us exterior apud homines foris declarat. ALBERT. M. phys. 5,1,7 p. 416,54 -us est corporum ... adiacentia, sicut est ... tunicatum esse. *saepe.* v. et p. 922,6. **β** *spectat ad res incorporeas:* HERM. AUGIENS. mus. p. 65,22 non secundum melodiam -um vocabula applicui. DIPL. Loth. III. 41 p. 68,5 consuetudo est longo usu in -um legis conversa. **b** *positio corporis, ἔξις – (Körper-) Haltung:* CONC. Karol. B I 33,15 tam in conversatione ... quam etiam in -us et vultus ac sermonis gravitate. HROTSV. Sap. 3,2 uniuscuiusque (*mulierculae*) pulchritudinem obstupescit, sed et honestatem -us satis admirari nequeo. *al.* 2 *meton. i. q. vestitus, vestis, ornatus – Kleid(ung), Gewand, Tracht*

(*de singulis vestimentis: l. 4. 10. al.; de actu vestiendi: l. 5*): **a** *strictus:* **a** *in univ.:* CONC. Karol. A 6^A p. 47,26 interdiximus servis Dei, ut pompato -u (*habitu var. l.*) ... utantur. ARBEO Emm. 7 excepto singulari -u. HUGEB. Willib. 6 p. 106,24 cui ille ... in nudum -u tardior (*v. notam ed.*)? TRAD. Frising. 366 Liutto ... *seculare* -um in domo sanctae Mariae deposuit (PASS. Quir. Teg. 11. *persaepe*). HINCM. anal. a. 876 p. 201,14 venit ... Karolus in vestitu deaurato, -u Francico ... in synodum. VITA Landel. Laub. 267 quid possint -us, quos gestant corporis artus. COSMAS chron. 2,26 p. 119,14 in -u laicali. HERM. IUD. conv. 20 p. 122,2 vitam cum -u mutavi. *persaepe.* *in imag. ('Verkleidung')*: VITA Burch. Wirz. 2 sub -u peregrini delituit. MANEG. c. Wolff. 24 p. 107,13 episcopus in verbis ... epistolę amicū se simulat, ut tamen sub -u inquirentis totum inimicorum virus effundat. EPIST. Ratisb. 17 sub -u virtutis 'ira' ... subintrat mentemque ... vulnerat. **β** *spectat ad vitam monachalem, clericalem sim.:* VITA Wandr. 6 (MGMer. V p. 15,33) in ... caenubio sub *relegione* -o conversare (RITUALE Flor. p. 113,5 religionis -u. *persaepe.* cf. p. 925,34. *sim.* CONC. Karol. A 46^B,29 -um religiosum. *al.*). DONAT. Ermenl. 2 (MGMer. V p. 687,4) sub bifario -u (-um, ambitu *var. l.*) ecclesiastici ordinis eqs. CONC. Karol. A 50^D,44 in sanctimoniali -u. RADBERT. corp. Dom. 8,191 in -u pontificis. VITA Rimb. 12 p. 90,30 ut ... *monachicum* ... et propositum acciperet *vir* et -um (SIMON. sacram. p. 44,24. *persaepe. sim.* TRAD. Ratisb. 344 *monachilem* -um. *al.* CHART. Bund. 350 p. 261,14 *monastico* -u. *al.*). THANGM. Bernw. 54 saecularis abrenunciacionis -u ... insigniri. THIETM. chron. 6,64 canonicus -u. *persaepe. expressius i. q. vestitus monasticus – Mönchs-, Nonnengewand, Ordenstracht, 'Habit' (c. sensu ordinis monastici: l. 32. 35):* DONAT. Ermenl. 2 (MGMer. V p. 688,14) *vita* ... nostri -us (1, -ordinis *cett.*) summam expetit quietudinem. CONC. Karol. A 39^A,125 -us ... singulorum ordinum ... ab invicem discreti sunt. GESTA Trev. cont. I 2 p. 176,44 aliae (*sanctimoniae*) ... ad alia sui -us migraverunt loca. IDUNG. PRUF. dial. 3,764 niger -us Cluniacensis ordinis. DIPL. Constantiae 4 p. 14,30 assumpti -us regulam observare. CHART. Steinf. 52 in candido -u institutus esse dinoscitur *ordo canonicorum*. HEINR. LETT. chron. 13,3 cum esset de regula ... Augustini ... Iohannes et de albo -u. *persaepe.* **b** *latius i. q. armatura, apparatus – (Aus-)Rüstung, Zubehör:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,7 quem (sc. *ferreum Karoli*) -um ... totus ... apparatus ... erat imitatus. WALTHARIUS 1192 aggreditur iuvenis caesos spoliariis armis armorumque -u. *adde:* ERMENR. ad Grim. 2,1,36 X categorias introducam, ... -us (sc. *hominis*), utrum armatus sit vel inermis.

B *spectat ad animum, mores sim.:* 1 *mens, persuasio – (Geistes-)Haltung, Einstellung, Gesinnung:* DONAT. Trud. 15 (MGMer. VI p. 287,1) vir cernens in eo sapientiae spiritum et sanctae religionis -um recognoscens. WALTHARIUS 1039 corde ... -um patefecit Trogus et ore virilem. CHRON. Pol. 3,25 p. 159,17 neque ... in regnum suum rediens ... -um ... peregrinationis abnegavit Bolezlauus. DIPL. Conr. III. 89 p. 158,30 regię dignitati congruit talem (sc. *iustitiae*) animi -um ... induere. ALBERT. M. sent. 2,41,5 p. 645^a,7 infidelitas est -us contrarius fidei. *saepe. simulatio – Anschein:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 202,22 religiosum quidem ferunt *gentes* -um, sed nihilominus iacent in suarum delectationibus voluptatum. p. 206,13 ille ... , qui foris -um religionis praetendit, sed intus eius tenere observantias non intendit. 2 *modus agendi, se gerendi – das Verhalten, Gebaren:* WILLIB. Bonif. 8 p. 45,4 coepit Pippinus ... eum ... -u simul et honore praeferre et suis ... parere praeceptis. HINCM. divort. 1 p. 117,5 Dominus in evangelio Lucae -um poenitentis demonstrat dicens: eqs. (*Vulg. Luc. 10,13*). EPIST. Meginh. 16 ut exquisita moderatione omnem -um vestri temperetis (sc. *episcopus*). OTLOH. prov. A 58 animus dominorum ex -u iudicator servorum. CONSTANT. AFRIC. coit. 11,31 ex proprietate commocionis eorum (*eunuchorum*) fiunt vultus eorum turbidi sicut et -us (*habitu var. l.*) ipsorum, et ideo invenimus animalia ante coitum furibunda, post coitum vero domestica. *al.* 3 *proprietates, habitu-*

[Wellhausen]

do, *consuetudo* – *Eigenart, Gewohnheit, Gepflogenheit*: **a** gener.: DIPL. Conr. III. 130 p. 235,14 regie dignitatis –us quidam . . . est ecclesiarum Dei paci . . . providere. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 166,6 qui mores acquisiti . . . vertantur eis (*avibus rapacibus*) in –um et consuetudinem et naturam alteram. 6 p. 190,10 falconarius assidue placeat eis (*falconibus*) super loyrum, ut quasi in –u habeant diligere loyrum eqs. **b** *philos. i. q. (acquisita) habitudo, virtus* – (*erworbene*) *dauerhafte Verhaltungsweise, Fertigkeit* (*de re v. LexMA. IV. p. 1813sq. et LThK. 3IV. p. 1128sq. et R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe. 4I. 1927. p. 618sq.*): **a** def.: WOLBERO cant. 1 p. 1033^C dispositio est –us facile mobilis, –us vero dispositio diutissime permanens. p. 1033^D –us . . . augmentata affectio dicitur (*cf. Boeth. categ. 8 b 25sq.*). ALBERT. M. eth. II 1,5,9 p. 68^b,33 –us . . . qualitas est perficiens potentiam, qua quis aliquid agit, cum voluerit. 5,1,1 p. 332^a,23 –us dicitur quaecumque forma perficiens potentiam ad operationem. **al.** **β** *exempla*: RUOTG. Brun. 4 p. 5,29 cum . . . omnis huiusmodi (*sc. exercitationis studii*) affectio transiret in –um. EKKEH. IV. cas. 80 p. 168,2 in affectione, non in –u erat puer. ALFAN. premn. phys. 18,20 p. 101 –us (*PG 40,684^A ξῖς*) quidem ut virtus, actus vero ut secundum virtutes operatio eqs. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 51,1 lectionum cupidus dictator . . . perlegat, relegat, donec –um (consuetudinem *var. l.*) ex dispositione faciat. ALBERT. M. bon. 105 p. 70,3 omnis –us aut est acquisitus aut infusus. 113 p. 74,64 cum dispositio et –us sint diversae species qualitatis. metaph. 1,1,6 p. 10,21 ‘ars est cum certa ratione [*factivus* –us]’ ([*p. 1140^a, 20 ξῖς τις . . . ποιητική*]; 1,1,10 p. 15,14. *ibid. al. v. et p. 35, 14*). *persaepe. v. et p. 921,17.39.* **4** *ratio vivendi, conversatio – Lebensweise, –führung*: CONC. Merov. p. 81,16 si quis . . . ad saeculare (*C, saecularem cett.*) –um (a-, –u, ambitum *var. l.*) miliciamque reverti praesumerit (STATUT. Murb. p. 442,13. *al.*). CONC. Merov. p. 160,11 quae (*monacha*) . . . se de religiosis –u (–o *var. l.*) ad inlecebras saeculi subtrahere . . . censuerit (CAPIT. episc. III p. 28,1. *al.*; *cf. p. 924,19*). CONC. Karol. B I 47,9 ut . . . eorum (*canonicorum et monachorum*) religio et –us exquiratur, si vita et moribus sint probi. COSMAS chron. 1,29 p. 52,26 tua (*sc. praesulis*) dignitas . . . tui –us sanctimonia multum concordant ad pontificalia regimina. CHART. Carniol. II 115 p. 89,20 si . . . sorores . . . ad vitam seu –um declinaverint laxiorem. *persaepe.* **adde**: CHRON. Fred. 4,70 Chrotharius . . . eam (*Gundebergam*) . . . retrudit eamque ad privato –eto vivere fecit.

C *spectat ad condicionem*: **1** *status, dispositio – Zustand, Verfassung*: THIETM. chron. 3,12 p. 112,17 nonne . . . in tristi meo (*sc. Dodiconis*) –u non voluntatem, sed oboedientiam solum . . . vales (*sc. archiepiscopus*) considerare? OTLOH. prov. G 14 gestu corporis –us demonstratur mentis. EPIST. Hann. 26 p. 60,25 quem (*episcopum*) omnis nostrae (*sc. praepositi*) fortunae –us respicit. CONSTANT. AFRIC. coit. 10,9 coitus solvit malum –um (habitudinem, humorem, thimum, chimum *var. l.*) corporis et furorem mitigat. VITA Meinw. 152 p. 81,2 episcopus quasi advena ignotus de situ, statu, –u monasticę conversationis . . . queritans. HIST. peregr. p. 162,18 bellatores exercitus . . . coram imperatore in forti, sed miserando –u consederunt. *al. v. et p. 921,54.* **vis** – *Kraft*: MIRAC. Pirmin. 5 is (*clericus*) languore superante iacuit triduanus excepto tenui spiramento vitali –u despoliatus. **2** *ordo – Stellung, Stand*: CONC. Karol. B I 3 p. 14,27 tam in . . . ordine clericali quam et illustres viri in nobili laicali –u constituti. 9,1 si de canonico –u . . . ad episcopalem ordinem sumus adsumpti (*sc. episcopi*). VITA Meinw. 29 frequentia . . . utriusque sexus et –us, etatis et dignitatis . . . eam (*ecclesiam*) . . . dedicavit. CHART. Babenb. 232 p. 46,20 penarum gravitas . . . debet secundum qualitatem culpe vel cause et –um persone . . . moderari. *al.*

II *praevalente notione habendi i. q. actus habendi, possidendi – das Haben, Besitzen (usu philos.; cf. ThLL. VI/3. p. 2486,53sq.)*: **A** *in univ.*: ALBERT. M. metaph. 5,5,2 p. 277,50 ‘dicitur’ . . . –us ‘tamquam actio habentis et habiti’ et ‘sicut actus quidam’ medius ‘aut motus’. p. 278,1 –us . . . semper vult esse quoddam medium habentis et habiti. *ibid. al.* **B** *praesentia – das Vorhandensein*: ALBERT. M. metaph. 4,1,8

p. 172,7 qualiter . . . coelementatio contrariorum ad privationem et –um reducat (4,3,8 p. 197,57. *ibid. al.*). p. 172,54 album est –us propter lucis participationem, et nigrum est privatio eiusdem. animal. quaest. 15,2 p. 260,62 defectus et privatio non sunt meliora –u; ergo natura non intendit defectum et privationem. *ibid. al.*

***habo** *v. *huba. habescium, –ntium v. absinthium. habuncolus v. avunculus. habyo v. 1. habeo. 1. hac v. 1. hic. 2. hac v. ac. hacaricum v. agaricum. haccenus v. 1. hic. hacola v. accola. *hacsasinus v. *assassinus. hactenus, hactinus v. 1. hic. *hades (ade) subst. n. (Ἅιδης) infernum – Hölle: COD. Udalr. 282,3 (vs.) erue (*sc. Deus*) de clade, maledictum quos ligat ade.*

***hadrarius, –i m.** (**hadra [v. Latinitatis Medii Aevi Lexicon Bohemorum. II. 1993. p. 941], ex theod. vet. hadara [cf. Ahd. Wb. IV. p. 584] et hader [cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1138]; theod. vet. hederer [cf. Lexer, op. cit. p. 1202]*) *venditor pannorum – Lumpenhändler*: TRAD. Ratib. 795 p. 375,33 (c. 1135/40) Hartwich mercator salis, . . . Enze –us (*sc. testes*).

haebitas *v. hebitas. haeclesia v. ecclesia. *haediculus (he-), –i m. (haedus) haedulus – kleiner, junger Ziegenbock, Böckchen*: CAPIT. reg. Franc. 128,7 hircos XVII, capras LVIII, he-os XII (*sc. repperimus in curte*).

***haedilinus** *v. *haedulinus.*

haedinus (e-, he-), –a, –um. *script. eden(us): l. 36. form. acc. sg. –o: l. 36. ad haedum pertinens – zum Ziegenbock, zur Ziege gehörig, Ziegen(bock)-*: **1** *in univ. (de capra)*: HROTSV. Pafn. 7,3 quam (*capellam semivivam*) . . . tui (*sc. abbatissae*) sollicitudine gestio mederi, quoadusque abiecta –ae pellis austeritate ovini velleris induatur mollitie. **2** *ab haedo sumptus – vom Ziegenbock, von der Ziege stammend*: **a** *in univ.*: AESCULAPIUS 5 p. 10,6 accipiant *feminae* . . . capreolum, –as et volatiliu agrestium carnes. FRAGM. mul. II 11 quaculum (*i. coagulum*) edeno unc. III (*sc. recipe*). ITIN. Petr. Dam. 11 quos (*famulos*) non e-is, non ovinis, sed vulpinis pellibus textit *abbas. al. adde (ni subest subst. fem. [cf. ThLL. VI/3. p. 2488,25sq.])*: DIAETA Theod. 67 e-a (*sc. caro*) similiter ut caprina. **b** *ex pellibus haedorum confectus – aus Ziegen(böck)s/fellen gefertigt*: HEINR. AUGUST. plant. 1673 –as nudos tunicas Deus induit ambos. **c** *ex cute haedorum factus – aus Ziegen(böck)s/haut gemacht*: CHART. Bund. 1107 (a. 1267) dixerunt (*sc. domini*) se habere in depositum . . . quadraginta duos quaternos Codicis . . . veteris . . . in cartis he-is (CHART. Turic. add. 1389^a e-is. *al.*). **3** *ex haedis consistens – aus Ziegen(böcken) bestehend*: EKKEH. IV. pict. Mog. 863 solvens millenas e-o cum grege penas ardet . . . satanas.

haedulinus** (e-, hoe-, –dil-), –a, –um. (*haedulus*) *ab haedulo sumptus – vom jungen Ziegenbock stammend, Böckchen-*: BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 57,2 dedimus eis (*patientibus*) de carnibus castrinis et edi-is elixatis (BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,6 p. 125^H caro ho-a. *saepius*). VITA Mariae rhythm. 7794 hec est illa pellis e-a, qua Iacob . . . texerat manus. **adde (ni subest subst. fem. [cf. l. 38]): IOH. S. PAUL. diaet. 438 sicut agnina annualis (*sc. caro*) et ho-a sunt temperata, ita et vitulina. *ibid. al.

haedulus (ae-, e-, he-), –i m. *haedus parvus, iuvenis – kleiner, junger Ziegenbock, Böcklein*: **1** *proprie*: HUMB. Sim. 2,35 p. 184,22 quaedam (*monasteria*) . . . ne agellulum quidem . . . nec asellulum vel –um . . . retentant. CHART. ord. Teut. 15 que (*praesentia*) fiunt ex tota terra Toroni . . . in gallinis scilicet, ovis, caseis, ectulis (*sic cod. per errorem pro e-is*). **per compar.**: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,6 he-us ut dulci depulsus ab ubere matris gaudebam herbarum vellere cimas. **2** *translate de sidere (in aurigae signo posito)*: COMPUT. Borst 175,51 gemini . . . habentes a laevo latere agitatore cum –is (e-, ae-, he- *var. l.*) duobus.

haedus (edus, aedus, hedus, hoedus), –i m. *abl. pl. –ibus: p. 927,4. caper (iuvenis), εἰρφος – (junger) Ziegenbock, Böcklein*: **1** *proprie*: **a** *strictius*: RHYTHM. 87,10,1 edi (edum *var. l.*) caprarum sanguinem (sanguine Duemmler) Ioseph . . .

inquinauerunt (*v. notam ed.; spectat ad Vulg. gen. 37,31*). CAPIT. reg. Franc. 128,31 iumenta maiora capita LXXIX, ... capras cum hedis XV (*sc. repperimus*). ADALH. brev. Corb. 22 p. 396,17 de edibus (aedibus, -ibus *var. l.*) ... decimandis et nutriendis similis ratio, sicut de agnis diximus, ... servetur. WALAHFR. carm. 41,10 gallinae fundant -os atque ova capellae. EKKEH. IV. bened. I 18,69 legitimum fœdus pasche mactetur et edus. *saepe*. **b** *latius*: **a** *de capris iuvenibus utriusque generis* ('Zicklein'): HILDEG. phys. 7,16 -i, sive hirci sive capre sint, usque ad autumpnum homini ad comedendum valent. **β** *de specie animalium* ('Ziege'): FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,33 poterunt dari carnes quadrupedum domesticorum, sicut sunt carnes arietinas, ... agnorum et hedorum et similium. ALBERT. M. animal. 3,84 humiditas ... habundat ... in corio vaccae et ovis et <h>edi. 8,25 frequenter simul sunt edus et porcus et habent ... unum cibum. *al.* **2** *in imag.*: UFFING. Liutg. 57 recolas (*sc. pater almus*) misererier hedi Uffingi immensi vallati mole piachi. **3** *alleg.*: **a** *strictius*: HRABAN. univ. 5,10 p. 131^B caprae ... vel -i in hostiam oblata aut carnem Salvatoris ... aut poenitentes pro peccatis suis significant. 14,21 p. 396^D in agno lascivia, in -is peccata diversa. ALBERT. M. euch. 3,1, 1,4 p. 232^B,41 in hoedo ... significatur Christi officium, quantum dat incarnationis et passionis causam, quae est peccatum. *al.* **b** *latius de distinctione -orum malorum ab ovibus bonis* ('Ziegen-/Bock'): **a** *in univ.*: GODESC. SAXO theol. 24 p. 345,23 non oves Christi, sed -i sunt reprobi baptizati antichristi. EPITAPH. var. II 46,6 non hedus, sed ovis sumet amica bonis. EKKEH. IV. pict. Mog. 240 spes agni respuit edum. *al.* **β** *spectat ad Vulg. Matth. 25,33*: TRAD. Scheftl. 10 p. 15,25 (c. 782) quod si praesumpserit aliquis ... iniuste inire temptavit (*sic*), iram Dei incurrat ... et inter hedis deputatus. HRABAN. univ. 7,8 p. 202^D -i ... iuxta allegoriam significant peccatores, qui ad sinistram iudicis in fine statuendi sunt. POETA SAXO 5,691 si, Christe, velis hedum transferre sinistrum, me ... ut dextris consocios ovibus. EKKEH. IV. pict. Mog. 854 agnos pax dextris, edos locat ira sinistris. VITA Meinw. 49 p. 42,34 iudex orbis, ... cum ovibus in dextera, non cum hedis hunc (*Meinwerc*) colloca. *al.* **4** *translate de sidere (in aurigae signo posito)*: GESTA Bereng. 2,146 haud tanta cadentibus hedis aeriam Rhodopen ... nive verberat arctos. ARNOLD. SAXO flor. 1,2,2 p. 18,10 <in> vicesimo septimo gradu (*sc. sagittarii*) herfin, id est edi, et Eridanus occidunt. Wellhausen **haelemosina** *v. elemosina*. **haemagogus** (e-), -a, -um. (αἱμαγωγός) *script. cina*: l. 53. *struct. c. gen. obi.*: l. 51. **1** *adi. i. qui sanguinem, menstrua deducit – Blut, Menstruation abführend*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372^F antidoton ... -um, id est sanguinem menstrua ducens eqs. **2** *subst.*: **a** *neutr. i. q. medicamentum (sanguinem, menstrua) deducens – (Blut, Menstruation) abführendes Medikament*: BERNH. PROV. comm. 1,5 p. 277,44 e-a sanguinis ab emag (*sc. dicuntur*). 4,1 p. 282,37 si ... sanguis qualitative habundet, operare cum columpna e-orum. TRACT. de aegr. cur. p. 332,9 cin-um datum confert (*sc. ad menstrua provocanda*). ALPHITA E 34 ema interpretatur sanguis, inde e-um quasi ducens sanguinem. **b** *fem. per confusionem c. ἀναγωγῆς i. q. haemorrhagia, eruptio sanguinis – Blutsturz*: AESCULAPIUS 16 p. 20,2 id ... -am (e-a *cod. Augiens. CXX*) vocaverunt Graeci, quae magis ex inferioribus affluere significat eqs. (*cf. Cael. Aur. chron. 2,9,120* anagogen vocant, quod magis ex inferioribus ad superiora fluorem significat). p. 20,7 -a (e- *cod. Augiens. CXX*), id est, quod reiicitur. **haematites** (ae-, e-, hēm-, -thi-, -thytes), -is m. (αἱματίτης) *script. et form.*: ce-: p. 928,12. etm-: p. 928,8. -titia: p. 928,8. -tri-: p. 928,11. -ist(es, -a; ? *per contam. c. amethystus*): p. 928,5,13,16. adde CIRCA INSTANS p. 17a^F. *nom. sg.*: -is: p. 928,2,7,10. adde GEBER. investig. 4 p. 484. *al.* -a: p. 928,8,9,16. *acc. sg.*: -en: l. 71. p. 928,18. *nom. pro abl.*: p. 928,7,12. αἱματίτης, lapis sanguineus – Hämatit, Blutstein, Roteisen-erz (de re v. H. Lüschen, Die Namen der Steine. 1968. p. 235sq. et RE VII. 1912. p. 2215sq. q.): **1** *techn., alch., pharm., medic.*: **a** *def.*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 358,7 hē-hiten Galenus dixit parum esse calefactivum et extenuativum eqs.

(*sim. CIRCA INSTANS p. 19a^F e-es frigidus est et siccus eqs. MATTH. PLATEAR. [?] gloss. p. 372^A -is. GEBER. clar. 2,69. al. cf. Diosc. 5,126 et Galen. ed. Kühn XII. p. 195 et Plin. nat. 36,144sq.*). ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 71,47 e-hytes (e-es *ed. Rose, e-stes ed. Lecouteux*) lapis est rufus ferrugineus (*sim. ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 36^A,38. cf. Plin. nat. 37,169*). **b** *exempla*: COMPOS. Luc. H 1 de lapis e-hitis. K 15 pone petalum super et cum et-e (et-hite *var. l.*) lixas. α 6 cum a-ttitā (*cod., -a ed.*) lapide ... defricas (*sc. plumbum*). PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,21 lapis e-is (e-hitis *var. l.*) solutus cum suco mali granati. MARB. RED. lap. 467^{tit} de e-e (e-hite, e-rite, e-hites *var. l.*). COMPOS. Matr. 24,4 cum c-hite poli (*sc. litte-ras scriptas*). URSO element. 6 p. 177,27 sic ... e-stes percussus sole calescit, ut urat. Ps. ARIST. magist. p. 651^A,24 aqua sedine lapidis sive -is. ANON. secret. p. 34,15 lapides sunt XIII: ... fer-ruzege, e-hita (e-sta *var. l.*), cuchol eqs. *al.* **2** *usu communi*: AETHICUS 63,15 gignit Albania ... gemmas pretiosas: e-em (e-en *var. l. ed. Prinz*), cristallum eqs. ***haematosis** (emado- *sim.*), -is f. (αἱμάτωσις) *conversio in sanguinem – Umwandlung in Blut*: ALPHITA E 38 ab ema et dosis dicitur emadosis, id est secunda digestio (*sim. P 103* emadosis [emagdasis, emagdosis *var. l.*]; *cf. comm. p. 415*). **haemigranium** *v. hemicrania*. ***haemiticus** (he-), -a, -um. (αἷμα; *per inventionem arbitrariam formatum, ut vid.*) **?sanguinolentus – ?blutig, blutrot**: AETHICUS 6 terram dicit ... ut he-a, carpaica, satayca ... in eaque (*sc. informi*) massa posita (*cf. comm. p. 60*). **haemoptoicus** (ae-, e-, emt-, -oto-, -pht-, -tho-, -oycus), -a, -um. (αἱμοπτωικός) *script. et form.*: int-: l. 42. omopto-ius: GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,30. amoithocius: ANTIDOT. Glasg. p. 117,7. emmoti-: l. 43. -ma(p)t-: l. 41,49. (ha)emophthisticus (*per contam. c. phthisticus*): l. 45,46. **1** *adi. i. qui sanguinis exscreationem affert, sanguinis exscreatione mixtus – zum Blutsputten führend, mit Blutsputten verbunden*: AESCULAPIUS 16 p. 21,27 supra scriptas caussas -as vocant, id est sanguinem exspuentes. HILDEG. caus. capit. 420 p. 14 de e-a passione (ALPHITA E 39 e-a [emot-a *var. l.*] passio; P 81 e-ycā [e-a, emot(h)-a *var. l.*] passio). Ps. OTHO med. 147 fluxus. **2** *subst.*: **a** *mascul. i. qui sanguinem exspuit – einer der Blut spuckt*: RECEPT. Lauresh. 5,17 stomachicis, aemap-is, caeliacis eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 104,14 ad ... int-os (*item* p. 118,41). p. 109,7 dabis (*sc. antidotum*) ... emmotiis. p. 120,3 emtoycis ... sanguine stringit emplastrum. p. 155,36 ad emt-os. ODO MAGD. herb. 385 prodest coctio althaeae -is (a-is, emophthisticis, haemophthisticis *var. l.*). 511 quos (*sc. qui cruorem sputant*) -os (haemophthisticos, -hthoicis *var. l.*) soliti sunt dicere Graeci. *saepius*. **b** *fem. i. q. exscreatio sanguinis – das Blutsputten*: RICHER. REM. hist. 4,5 ea sede (*sc. hepate*) concussa sanguis in emath-am redundavit. HILDEG. caus. capit. 323 p. 12 de e-a (*item* 423 p. 14). URSO anat. 130 fit ... asma, e-ycā eqs. **haemoptois** (e-, emp-, -mot-, -thoys, -oys), *acc. -im f. abl. -ysi (-yci)*: l. 57. *exscreatio sanguinis – das Blutsputten*: CONSTANT. AFRIC. theor. 7,9 p. 33a^v quid significet pulsus membrorum pectoris ... sicut ... peripleumoniam ..., empi-ma, e-hoym sive phthysim. MAURUS phleb. p. 22^a laborans epimate, emptoysi (p. 22^b emptoicy) ... minuat de vena eqs. ALPHITA E 39 e-is (emotois, emoroys, emorrois *var. l.*; *sim. P 80* e-ys [e-is, emotoys *var. l.*], id est sanguineum sputum). **haemorrhagia** (e-, -r(r)a-, -r(r)ogia, -acia, -gya) *vel* ***haemorrhosagia** (e-, hē-, -or(r)o-, -aia), -ae f. (αἱμορραγία) *script. et form.*: -rigia: l. 70. -sia: p. 929,8. *profluvium, fluxus sanguinis, haemorrhoea – Blutung, Blutfluss (usu abund.)*: p. 929,8. **1** *in univ.*: PAUL. AEGIN. cur. 139^{capit} de narium e-ragia (e-rogia *var. l.*; 3,24,8^{capit}. αἱμορραγία). 160^{capit} ad oris e-ragias (e-rogiās *var. l.*). 233 p. 168, 13 si vehemens e-ragia fiat (e-rogia, e-racia *var. l.*). *al.* ALPHITA E 36 e-rosagia (emorogia, emorosagia, emorosaia *var. l.*). **2** *spectat ad profluvium femininarum*: TRACT. de caus. mul. 19 p. 22,4 ad fluxum sanguinis mulierum, id est, quod Greci emorigia (emoragya *var. l.*) vocant. PAUL. AEGIN. cur. 237 p. 174,20 pessis ... uti ad e-ragiam (e-rogiām *var. l.*). *ibid. al. v.*

et p. 884,23. in prava etymologia: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 372^G alii dicunt, quod dicitur *antidotum haemagogum* ab haema ... et rhoos ..., et ideo dicitur -orosagia. 3 *spectat ad urinam sanguineam*: AESCULAPIUS 41 p. 66,39 -rogia vesicae, hoc est sanguinis fluxus, fit ex ruptione venarum eqs. (sim. GLOSS. med. p. 17,6 e-rogia, id est, qui sanguinem per urinam faciunt. p. 28,19). 4 *spectat ad vulnera*: ROGER. SALERN. chirurg. 1,183 (add. cod. M) contra e-rosiam sanguinis ex quolibet vulnere. 2,246 si ... e-rosagia nimia sequatur. MAURUS progn. 40 p. 49^b,49 dum propter incisionem e-rosagia sequitur. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^D cessante -hagia seu hemorrosagia. THEOD. CERV. chirurg. 1,3 p. 135^G ne propter nimiam hē-sagiam patiens syncopizetur. al.

haemorrhoidicus (ae-, e-, -ro-, -a, -um. (αἱμορροϊκός) aemorrac(us) (fort. per confusionem c. haemorrhagia): l. 23. 1 adi. i. qui haemorrhoidae, profluvii est – Blutungs-, Blutfluss-: ALBERT. M. miner. 2,2,18 valet topasion contra -roicam et lunaticam passionem. 2 subst. fem. ea quae haemorrhoida, profluvio laborat – eine die an Blutungen, Blutfluss leidet: VITA Ermin. app. p. 500,18 corpusculum sancti patris ... cepit ... miraculis choruscare ... surdis, e-roicis (-roicis var. l.) sospitate potita. huc spectare vid.: RECEPT. Lauresh. 5,1,8 a-racis sive profluvium patientibus cum posca frigida (sc. datur antidotum).

***haemorrhoidalis** (e-, -ro-, -e. (haemorrhoidis) qui haemorrhoidis est – Hämorrhoiden-: WALTH. AGIL. med. 35 p. 136,29 si exit sanguis per posterius et significat aperitionem vene e-roidalis. WILH. SALIC. chirurg. 1,45 p. 317^H si patiens ... molestaretur ab ista passione -i.

haemorrhoidis (e-, -oro-, -ro-, -oys) -idis vel **haemorrhoida** (ae-, e-, -oro-, -ro-, -oeda, -oyda), -ae f. (αἱμορροϊς) script. et form.: cinorois: p. 930,7. comorreis: p. 930,8. ermo(is): l. 42. emm-: l. 71. emarois: l. 45. emer-: GLOSS. med. p. 72,22 (var. l.). -rphois, -rthois: p. 930,6. -rso(is): l. 39. -rogid(a): l. 47. nom. sg.: -reus: p. 930,10. -idis: l. 45.

I t. t. medic.: A strictius i. q. vena circa anum sita sanguine tumens, fluens – Hämorrhoiden(geschwulst, -nblutung): 1 de vitio: a in univ.: GLOSS. med. p. 44,14 quibus solet sanguis ... ex e-roidis [e-soidis var. l.] venire et non venit (sc. manici fiunt). RECEPT. Lauresh. 1,5 ad e-roidas (ed., e-roedas cod.), quae in ano nascuntur. RUD. FULD. Leob. 15 quem (morbum) medici emoroidas (ermoidas, e-roidas, e-roydas var. l.) vocant. RICHER. REM. hist. 3,96 cuius (diarrhoeae) ... fluxus e-roides tumentes procreavit. ARS med. 7 p. 426,23 emorosis (ed., emarois G, emoroidis H) dicitur impetus sanguinis per venas circa anum. WILH. CONG. chirurg. 30 capit. p. 365 de tumore e-rogidarum. persaepe. b apium -arum fort. i. q. Ranunculus ficaria L. – viell.: Scharbockskraut (de re v. W. Daems, Nomina simplicium medicinarum. 1993. nr. 8. 9. 208): CIRCA INSTANS p. 3b^v sunt ... alie maneries apii, sicut ... apium risus et apium e-roydarum. ALPHITA A 108 apium e-roydarum (e-roidarum var. l.; cf. comm. p. 352sq.). 2 de vena: a vena circa anum sita, haemorrhoidalis q. d. – Hämorrhoidalader: MAURUS (?) anat. II p. 29,19 quidam (rami venarum) descendentes ad pudendum circulum ... faciunt a-roidas. URSO anat. 395 ibidem (sc. in ano) quinque capita facit vena, et illa dicuntur emoroydae (sim. TRACT. de aegr. cur. p. 282,33. GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 692,16 nomen e-roys equivocum est a V ramos kilis vene ad anum terminantes et ad passionem venarum. NICOL. anat. 729 aemoroidae. al.). al. b per pravam interpr. de vena capitis (fort. sanguine tumente): AESCULAPIUS 2 p. 3,6 chronica validudine capitis onerantur -ae, quae in capite sunt (sim. Gariopont. pass. 1,5 -es, quae in capite sunt, inflantur; sed cf. Cael. Aur. chron. 1,2,51). B latius: 1 de vitio feminum i. q. vena sanguine tumens, profluvium sanguinis – geschwollene Ader, Blutung (de re v. P. Diepgen, Frau u. Frauenheilkunde. 1963. p. 190sq.). PAUL. AEGIN. cur. 250 p. 193,2 e-roides (e-roydes var. l.) ... fiunt circa orificium matricis aut collum. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50b^v e-roys ... intelligitur in aperiendo ore vulve ... ut visui appareat et tactui. ARS med. 7 p. 426,10 emmorroida est emanatio sanguinis de vena vel arteria ... , quae etiam circa mu-

liebria loca evenire solet. 2 per confusionem c. haemoptois i. q. excreatio sanguinis – das Blutspucken: p. 928,58.

II de genere serpentis morsu suo fluxum sanguinis provocantis fort. i. q. Echis carinatus – viell.: Sandrasselotter (de re v. K. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. II. 1999. p. 1718 adn. 69): CARM. didasc. 297 e-ois (emorphois, emorthois, cinorois var. l.) ingens (cf. Lucan. 9,709). ARNOLD. SAXO flor. 2,10 p. 67,43 co-reis, qui, dum hominem leserit morsu, continue sanguinem sugit eqs. CONR. MUR. physiol. 1100 e-reus anguis. ALBERT. M. animal. 25,29 emoroyis Graeco nomine serpens vocatur (cf. notam ed.).

***haemorrhosagia** sim. v. haemorrhagia.

haemorrhousa (e-, emer-, -r(r)o-, -reusa sim.) vel **haemorrhossa** (e-, he-, -ro-, -oysa sim.), -ae f. (αἱμορροῦσα) script. ematrosa (ma-): l. 20,21. 1 adi. i. q. profluvio, fluxu sanguinis laborans – am Blutfluss leidend, blutflüssig: a gener. (loci spectant ad Vulg. Matth. 9,20sq.): AMALAR. off. 1,14,14 mulier emoroussa (emeroussa, emorouso, emoroussa, erumnosa var. l.; HRABAN. hom. II 87 p. 313^A he-roissa m. 20 CHRIST. STAB. Matth. 9,310 m. ematrosa. 9,369sq. 14,416 ematrosa [matrosa var. l.]). b medic.: ALBERT. M. sent. 4,33,25 p. 319^A,11 si erat mulier chronica aegritudine laborans, ut ... -ssa, menstruosa eqs. 2 subst. i. q. femina profluvio, fluxu sanguinis laborans – blutflüssige Frau (loci spectant ad l. 17): MILO carm. 3,4,2,465 emoreussa ... tetigit quam (vestem) credula Christo eqs. VITA Serv. 8 p. 31,15 ad cuius (Domini) ... manus contactum ... mulieres ... , una peccatrix Maria, altera e-roysa (e-roissa, e-roussa var. l., vel emoroussa, emetroufa add. C), pedum seu fimbrie amplexu liberate sunt. al.

[1. haera v. 1. aera. adde ad vol. I. p. 321,25: CAPIT. episc. I p. 182,11 in haera XI (de re v. H. Mordek, DtArch. 25. 1969. p. 216sq.).]

2. haera v. 1. hera. haered- v. hered-.

haereo (e-, hē-, he-), haesi, haesurus, -ere. script. et form.: partic. praes. abl. pl. heredibus: p. 931,51. partic. perf. hēs(us): p. 931,10. struct. c. per: p. 931,10. usu absol.: p. 931,19,42; impers.: p. 932,15; ?mediopass.: p. 931,10. partic. praes. usu adi.: p. 931,5; subst.: l. 45. p. 931,30,51.

I ad-, in-, cohaerere – hängen, haften (an), festhängen, -kleben, -stecken, zusammenhängen: A proprie (in imag.: l. 55,58): 1 in univ. (proverb.: l. 45): COMPOS. Luc. B 1 pones pectalum heramentinum (sc. sub petalum vitreum), ut incensum non herebit. POETA SAXO 4,220 spaciū campi concluserat ... textilis excelsis paries herendo columnis. OTLOH. prov. H 32 -entes terrae nequeunt subdi theorae. THEOPH. sched. 1,15 qui (colores) ... cum ipso muro siccentur, ut -eant. al. latius de sensibus: HEINR. AUGUST. plant. 775 herent tot (sc. sensus) capiti, quot flumina sunt paradysi. 2 accretum esse – an-, festgewachsen sein: ALBERT. M. animal. 1,330 -et musculum loco, qui est inter pollicem et indicem et medium (cf. Avic. canon. 1,1,5,2,19 p. 17a^v). 3 defixum esse, firme stare – fest stehen, fest verwurzelt sein (in imag.: l. 55): BEDA hist. eccl. 1,2 p. 14,19 circumfuso plumbo immobiliter erant (herent p. corr. B) sudes in profundum fluminis infixae. CHART. Welt. 3 p. 104,24 (a. 1128) ut eadem plantacio firma hereret radice. 4 adhaerescere – sich festklammern (an), anklammern (in imag.): HROTSV. Dion. 77 supra quod (barathrum) miseri plantis lapsantibus illi (sc. scelerosi) -bant ... in litore summo. 5 inniti, acclinem esse – sich anlehnen, angelehnt sein (an), sich stützen (auf): EPIST. var. I 33,5 ut nec baculum eis (infirmitas) ... ferre liceat nec ad inclinatorium, quod nos formulam dicimus, morando -ere. WANDALB. Goar. 1 p. 21,16 videt in angulo domus tanquam vectem ligneum parieti -entem (inhaerentem var. l.; cf. comm. p. 160sq.). 6 sedere – sitzen (auf) (proverb.): EGBERT. fec. rat. 1,175 labitur enitens sellis herere duabus. 7 implicari – sich verfangen, verwickelt sein (in): WALTHARIUS 1021 petit Trogum -entem in fune nefando. RAHEW. gest. 4,67 p. 312,22 quibus (instrumentis muscipulis similibus) ignari multi herentes aut capi facile poterant ut occidi. 8 adiacere, contingere, proximum esse – anstoßen, angrenzen (an), nahe sein, berühren (de tabulis in pagina scriptis: p. 931,4): BEDA hist. eccl. 3,17 p. 160,5 ut ...

[Niederer]

tentorium parieti hereret ecclesiae. AGIUS comput. 5,4 quatuor his alias subieci quatuor aeras: prima tenet cunctas serie currente kalendas, quo nos pascha pie nunc catholicum celebramus; his dextra levaque scias herere kalendas, quas *eqs.* THEOD. TREV. Liutr. 137,1 basilice herentem sibi fecit cellulam. TRANSL. Viti 12 qui (*sc. genu claudi*) pene natibus herebat (cohaerebat *var. l. ed. Stenstrup*). ?*mediopass. i. q. (prope) applicatum esse – (nahe) entlangführen*: GREG. CAT. chron. I p. 155,27 hanc fabricari iussit *abbas* formam per montis huius latera hēsam. 9 *insequi – folgen*: WANDALB. martyr. comm. 23 illi (*Iuvenco*) coniunctis spatiis Arator -et. B translate: 1 *in univ.*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,140 tuis hēsurā medullis mortis perpetuē miseranda pericula nostro ascribis (*sc. rex*) generi *eqs.* 2 *tenacem esse – festhalten (an)*: BRUNO MAGD. bell. 36 p. 38,16 vix suum honorem, cui adhuc -bat, se dixit (*sc. Philippus rex Franciae*) retinere, nedum *eqs.* ?*absol. i. q. stare, praevalere – sich halten, behaupten*: BRUNO MAGD. bell. 83 p. 79,3 genero suo ... redituro in patriam, in cuius extremitate paucas urbes habendo vix -bat, episcopum Burchardum commendavit *Heinicus rex*. 3 (*animo*) *infixum esse – (im Bewusstsein) haften, eingeprägt sein*: POETA SAXO 4354 pietas Caroli cunctorum mentibus herens tunc perspecta magis fuerat, cum *eqs.* ECBASIS capt. 259 quod foris excessit *vitulus*, nobis (*sc. lupo*) nullatenus hesit, sed post ingressum sit nobis discutiendum. 4 *studere, incumbere, persistere – beharren (auf), verharren (in), nicht lassen (von)* (*proverb.: l. 30*): WALAHFR. carm. 5,46 ut ... casuris -ere bonis non ... velitis (*sc. episcopus*). ĒRMENR. ad Grim. 1,3,4 liceat habitu hēreas, animo tamen spernis prēsens seculum. OTLOH. prov. E 29 ethnica verba legens et in ipsis moribus -ens, hic *eqs. al. appetere, inhiare – verlangen (nach)*: VITA Corb. I 11 is, qui cum eo missus fuerat, videns ... equum viri Dei, animo herens, emere cupiens. 5 *deditum, addictum, coniunctum esse, sequi – anhängen, angehören, verbunden sein, (nach)folgen (usu absol. i. q. invicem coniunctum esse – einander verbunden sein: l. 42)*: WALAHFR. Gall. 1,22 p. 301,14 sponsa Dei iam agni comitatibus -ens avelli non potuit ab altari. RHYTHM. I 53,4,2 cuius (*Christi*) erere mandatis corde toto querere. WIDUK. gest. 2,7 illi (*turbatores pacis*) ... duci suo -bant (adhaerebant *var. l.*) ad omne nefas. THEOD. TREV. Liutr. 127,3 si tempore perbrevis separemur corpore, perpetim ... heremus spiritibus. *al. spectat ad matrimonium*: VITA Anselmi Non. 1 (MGLang. p. 567,11; c. s. XI.) cui (*regi*) Gisetruda ... in coniugio herebat (*sim.* 3 [p. 567,34] quae regio herebat thalamo). 6 *dependere – abhängig sein (von)*: ABBO FLOR. calc. 3,36 p. 94,26 constat diem ... qualitem luci obnoxiam (*sc. esse*), que essentialiter -ens soli interdiu sua abstinencia tenebras refundit. 7 *pertinere – dazugehören (in formula pertinentiae q. d.)*: TRAD. Lunae-lac. 39 (a. 747) donavimus ... IV^{or} villas cum campis, pratis, silvis, cum omnis heredibus suis.

II (*con*)*sistere, constare, impediri, intermittere – stehenbleiben, stocken, gehemmt sein, aussetzen*: A strictius: AGIUS vita Hath. 21 in ipso ad filiam accessu -sit gradumque revocavit *mater*. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,190 ad quem (*lucum*) ... muliercula quēdam nisa parare gradum, dum ... per atria templi curreret ... mirandi vultus subito perterrita visu hēserat. B *latius*: 1 *in univ.*: PASS. Kil. II 11 audiens haec princeps primo -sit stupore, deinde ... tale fertur dedisse responsum: '*eqs.*' EGBERT. fec. rat. 1,1167 in pluviis heret, nimio sub sole fatiscit (*sc. Ardenna sicca*). *locut. c. dat.* stupor -et *i. q. verba deficiunt (aliquem) – (jemandem) fehlen die Worte (per enallagen)*: ERINH. Heimer. 430 predicto vati (*sc. Meinwerco*) stupor hesit carmine tali (*cf. Ekkeb. HERSF. Heimer. 15*). 2 (*com*)*morari, versari – bleiben, verweilen*: CARM. Salisb. I 11,2 pone focum mensis dictus de nomine Iani heret contractus frigore sive sedet. RAHEW. Theoph. 495sq. ille suo more sacratis edibus heret; heret, ut herebat prius, et sua crimina meret. FABULAR. MIN. 16,8 oppida cum villis, ex quo te moribus illis non piget herere (*habere var. l.*), tu (*sc. picus*) poteris struere. 3 *durare, permanere, exsistere – andauern, fortbestehen, vorhanden sein*: VITA Pus. 6 p. 219,1 ut patris

amor circa filiam inconvulsus hereret maneretque immobilis *eqs.* DONIZO Mathild. 2,465 urbs bene protecta, degebat rex procul extra, mensibus undenis obsessio civibus -sit. *fort. add.*: CARM. de Lamb. I 110 cuius (*sc. socci ad terram lapsi*) de sonitu vexatio fratribus -sit, qua depulsa quies quosdam turbamine pressit. 4 *haesitare, cunctari, dubitare – zaudern, zögern, zweifeln, unschlüssig sein*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,32 p. 196,12 quomodo ista retentio beatę Rachildę placuisset, heremus, quia fertur postea extimuisse martyrium. CARM. cod. Pal. lat. 206 f. 183^v (ed. B. Bischoff, Lorsch im Spiegel seiner Hss. 21989. p. 70; s. XI.²) sic, ubi corrector meus hēsit, corrige, lector! HERM. IUD. conv. 6 p. 92,16 dum ... sic herens maximas in corde meo dissidentium inter se cogitationum pugnas sustinerem. *impers.*: CHART. Eberb. 251 p. 5,12 (a. 1249) ne in ministratione prescripte elemosine -atur vel paciatur aliquis defectus *eqs.*

haeres v. heres.

haeresco (e-, he-, -so), -ere. 1 *proprie i. q. (com)morari, versari – bleiben, ausharren*: ALDH. virg. I 50 p. 305,13 lautumiae liminibus libenter -it (erescit *var. l.*, forte erexit *supra-script.* G; *sc. Anastasia*). 2 *translate: a (animo) infixum esse – (im Gedächtnis) haften bleiben*: ALDH. virg. I 35 p. 277,3 ut, quicquid lectitando ... rimaretur *Chrysanthus*, ... intra sagacis animi conclave radicatū -ret. b *obsequi – (nach)folgen, nachleben*: ALDH. virg. I 52 p. 309,19 virgunculae ... Victoriae exemplis et monitis -unt (heresunt *var. l.*).

haereseus (e-, he-, -a, -um. *qui haereseus est, haereticus – häretisch, ketzerisch, Ketzer*:- IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 250,7 Columbanum ... missarum sollempnia multiplicatione orationum ... celebrare et multa alia superflua, quae ... acsi he-re-seon, hereseos *var. l.*) nomine se vel suos cum magistro vocatos ait: '*eqs.*' CONC. Karol. A 21 p. 185,13 sacerdotem ... virginem ... immaculata fidei puritate quasi virginem et non he-a pollutione corruptam in amplexu amoris excipere. RHYTHM. 88,10,2 e-a dogmata.

haeresiarches (he-, -ces), -is *vel haeresiarcha* (he-, -ca), -ae *m. (αἰρεσιάρχης) script.*: -essi: MARIAN. chron. a. Chr. 469. -s(a)ea-: l. 54. *adde* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,18,12. -sya-: UDALSC. Egin. 1 p. 432,42. -imart(es): l. 52. -iracha: l. 58. *form. sing.*: *nom.* -is: CHRON. univ. (MGScript. XIII p. 6,43). *abl.* -ae: l. 50. *form. decl. II.*: *nom. sg.* -us: CHRON. univ. (MGScript. XIII p. 6,66 [*var. l.*]). *acc. pl.* -os: ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 548,44. *in tmesi*: l. 66.

1 *auctor haeresis, dux sectae, magister haereticorum – Urheber, Gründer einer Häresie, Anführer einer häretischen Glaubensgemeinschaft, Sektenführer, Ketzermeister: a praeva-lente notione doctrinae a fide ecclesiae Romanae (Iudaeorum: l. 63) discrepantis: a in univ.*: EPIST. Wisig. 9 p. 672,11 de eorum (*sc. Arianorum*) quotidie -a (-ae, heresiarius *var. l.*) omne ... mundo cantatur. PAUL. DIAC. Rom. 16,5 Anastasius ... Eutychium -em (he-martem, he-cam, he-em *sim. var. l.*) sequens *eqs.* PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,2,20 anti-qui he-aearces ... detrahentium tibi (*sc. ecclesiae*) iuvenum patres extiterant. BERTH. chron. B a. 1075 p. 224,5 quo (*gladio*) ... Symonem he-am de ... suo celesti ascensu ... ad usque inferos deiecerat *Petrus*. RUP. TUIT. vict. 13,7 p. 411,3 Arrius he-arum (-racha *var. l.*) notissimus. *al. β de Iuda Iscarioth (in lusu verborum)*: BERENG. TREV. laud. 1,3 p. 939^B sicut Ioseph in exilium traditus est consilio Iudae patriarchae, sic in mortem crucis traditus est Christus consilio Iudae Iscarioth he-he. γ *de Christo*: LAMB. LEOD. Matth. II p. 174,8 maximus horum (*sc. haereticorum*) -es Iesus Nazarenus insurrexit, qui *eqs.* b *praeva-lente notione violationis canonum ecclesiasticorum*: DONIZO Mathild. 2,767 ore sacerdotum dampnante facta malorum ac heresi- papae Guiberti scilicet -archae regis et Henrici, quia *eqs.* CHRON. Basil. a. 1155 Pascalis et duo alii he-he electi fuerunt contra Alexandrum, quos fecit Fridericus imperator. *al. 2 remissius i. q. haereticus – Häretiker*: DIPL. Otton. III. 324 p. 752,23 ad reverentiam sancti Eusebii ... episcopi (*sc. Vercellensis*), invicti contra he-as militis. WIL-LIR. cant. 1,6 p. 53 ne mihi quid partis contingat in -is.

haeresis (ae-, e-, hē-, he-), -eos *vel* -is f. (αἵρεσις) script.: -ris(s)is: l.62. adde MARIAN. chron. a. Chr. 291. -essis: l.43. form.: sing.: nom. -es: l.42. gen.: -sy(s): EPIST. Hann. 87 p. 149,27 (cod.). -reos: BEDA hist. eccl. 1,8 p. 22,33 (var. l.). acc.: -im: l.18,30. al. -ym: EPIST. Hann. 87 p. 151,37 (cod.). -in: l.54. -e(m): l.27,38. abl.: -i: l.45. -e: l.32,41. -ei: BEDA hist. eccl. 2,19^{tit.} plur.: gen.: -eon: l.33, p.932, 31. -ium: l.53. -sum: l.29,69. -uum: l.29. acc.: -is: l.31. -es: l.56. decl. I.: abl. sg. -sa: l.32. abl. pl. -is: GLOSS. psalt. Lunaclac. 54,22. decl. II. gen. pl. -eorum: l.34. adde IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 221,2. metr. h(a)ēr-: l.35,45,69. al.

I disciplina, schola – Disziplin, 'Schule': A de medicis (in titulo libri: l.15): CONSTANT. AFRIC. theor. praef. p. 1a^r quae (sc. volumina Galeni) sunt phironton, he-eos (cf. Galen. ed. Kühn I. p. 64 περὶ αἰρεσέων) medicorum particula 1, eqs. B ars – Handwerk, Kunst: MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,30 ut ... distinguentes istam he-im ... omnem picturam et laborem ... inveniamus.

II doctrina, secta fidei contraria, ecclesiae nociva – vom rechten Glauben abweichende, die Kirche schädigende Lehre, Häresie, Ketzerei (de re v. LThK. ³IV. p. 1189sq. et H. Fuhrmann, Festschr. H. Beumann. 1977. p. 274sq. et H. G. Walther, Miscellanea Mediaevalia. 11. 1977. p. 286sq.). A proprie: 1 *praevalente notione doctrinae a fide ecclesiae Romanae* (paganorum: l.47) *discrepantis*: a in univ.: CONC. Merov. p. 25,11 lapsus, id est, qui ... in he-em transierunt, ... redeundi difficultatem sancxit antiquetas. LEG. Wisig. 12,2,3 cum virtus Dei ... heresum (he-uum var. l.) extirpaverit surculum. VITA Elig. 1,33 p. 690,7 ob e-im conprimendam. ORD. Rom. 19,44 omnes ... he-is fregit (sc. ecclesiam). LEX Sal. Pipp. prol. 1 p. 2,12 gens Francorum ... emunis ab he-a (he-e var. l.). WALAHFR. exord. 23 p. 497,10 ab omni faece he-eon (e-eorum corr. m. al. s) ... pura remansit ecclesia Romana. persaepe. per prosop.: CAND. FULD. Eigil. II 10,25 He-is (H-is var. l.) refugit, subito ... intrat ... Concordia. b de diversis sectis: CHRON. Fred. 4,66 p. 154,9 Eraglius ... Eutician a e-e ... sectans. LIBER diurn. 24 quam (basilicam) ... asseris (sc. episcopus) Arriane he-is speluncam fuisse. ANNAL. Maxim. a. 792 (MGScript. XIII p. 22,16) libri ... Felicis sive Eli-pandi in eadem he-e perduranti combusti sunt. AGNELL. lib. pont. 79 Manichaeorum he-es exorta est. MARIAN. chron. a. Chr. 358 heressis Macedoniana. persaepe. c de ecclesia Byzantina (cf. p.934,36): METELL. exp. Hieros. 1,408 hic (sc. in Palagonia) he-i sordens aliquod castrum tenuit gens. d de fide christiana: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,69 nondum veteris deterima radix destitit -eos? 2 *praevalente notione violationis canonum ecclesiasticorum* (interdum fere i. q. schisma, discissio – Spaltung, e. g. l.53,56): ANNAL. Rom. p. 469, 15 rex a ... pontifice coronatus est, et ... Romana civitas ... gaudio repleta est ..., quod tam magnam -im ... inde eradicata est. BERTH. chron. B a. 1077 p. 281,13 regi Heinricho, ... tot he-ium et scismatum auctori, ... percuperent (sc. omnes) ... adhaerere. EPIST. Hann. 18 p. 42,23 si damnata ... he-in simoniacam laboratis (sc. Hermannus rex) ... extirpari. CONC. Karol. app. 5 p. 827,1 quemadmodum he-es et seditiones abolere possent viri religiosissimi. saepe. B alleg.: ALBERT. M. sacram. 230 p. 150,67 -is ancilla ecclesiae est, per quam eqs. C meton. i. q. grex haereticorum – häretische Gemeinschaft, Sekte: CONC. Merov. p. 83,8 iudex ... si aeretecum (heriticum, hereticum, heretico var. l.) aut Bonosiacum vel cuiuslibet alterius aeris (he-im, he-is, heris var. l.) sacerdotem quamcumque personam de catholicis rebatizasse cognoverit eqs. PONTIF. Rom.-Germ. 126 benedictio cum impositione manuum super eos, qui de diversis he-bus (-eos var. l.) veniunt. GREG. VII. registr. 5,14⁴,4 aspirator et socius factus (sc. Hugo cardinalis) he-is Cadoloi Parmensis episcopi. usu plur. i. q. haeretici – Häretiker: DONIZO Mathild. 2,863 ut cervum serpens heresum sic turba timet quem (sc. Conradum). al.

III per contam. c. diaeresis fort. i. q. sectio, divisio – viell.: das Abschneiden, Trennung (cf. K. Vollmann, Festschr. P. Klopsch. 1988. p. 538sq.; aliter comm. ed. Ziolkowski p.

308): CARM. Cantabr. A 48,2,3 deprecor Lachesim, ... ne curet he-im.

haereticus (ae-, e-, hē-, he-, -rit-, -tecus, -tycus, -iquus), -a, -um. (αἱρετικός) script.: erect-: l.26. adv. -cae: l.59. 1 adi. i. q. ad haeresim pertinens, fidei contrarius, ecclesiae nocivus, erroneus – vom rechten Glauben abweichend, die Kirche schädigend, häretisch, ketzerisch: a de christianis: a *praevalente notione doctrinae a fide ecclesiae Romanae discrepantis*: CONC. Merov. p. 5,8 de he-is clerecis, qui ad fidem catholicam ... venerint, ... id censuimus observari, ut eqs. WILLIB. Bonif. 6 p. 36,1 ut quendam scismaticum he-a pravitate deceptum ... damnavit. GODESC. SAXO conf. p. 71,8 dogmata. BERNO epist. 6 p. 26,31 error. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,27 sensus. saepius. b *praevalente notione violationis canonum ecclesiasticorum*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 268,18 hac (sc. regis) electione vere non he-a, utpote communi totius populi suffragio ... legitime ... peracta. a. 1078 p. 315,10 officia. MANEG. c. Wolffh. 23 p. 102,15 nos eundem hominem he-um, qui ... per ... manum ... excommunicati regis ... sedem apostolorum usurpare ... conatus sit, dampnatissimum execramur. al. b de paganis: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,144 tibi (sc. regi) tortas ... per flammea texa catenas he-e labi-vindex conflavit amussis. 2 subst. masc. i. q. auctor, fautor haeresis – Häretiker, Ketzer: a de christianis: a *praevalente notione doctrinae a fide ecclesiae Romanae discrepantis*: VITA Boniti 17 (MGMer. VI p. 129,13) e-orum (ereticorum a. corr. 2) personae proprie designantur (sc. in epistula). AMULO epist. 2 p. 377,6 omnes, qui insaniae sensuum tuorum ... resistunt, he-quos appellare non metuis (sc. Hincmarus episcopus). ANSELM. BIS. rhet. 1,6 nostra ... correctio- nem deterior videris (sc. frater) velut ae-us (he-us var. l.). CONST. imp. II 85,6 Chataros, Patarenos, Leonistas ... et omnes he-os ... perpetua dampnamus infamia. ALBERT. MIL. temp. 196 ut terram Albigenis invaderet et he-os deleter rex Francorum. persaepe. v. et p.933,60. spectat ad ecclesiam Byzantinam (cf. p.933,43): METELL. exp. Hieros. 1,376^{tit.} de expeditione Boimundi et he-orum eversione. b *praevalente notione violationis canonum ecclesiasticorum*: BERTH. chron. B a. 1078 p. 344,11 in ... synodo sententia anathematis data est in omnes symoniacos et nicolaitas he-os. GREG. VII. registr. 8,21 p. 547,21 non potuisse regem Heinrichum, hominem christianae legis contemptorem, ... videlicet he-orum auctorem et consentaneum, excommunicare. MANEG. ad Gebeh. 74 p. 427,22 cum ... usurpatores interdictorum officiorum ... he-os apellare possimus. ANNAL. Rosenv. a. 1076 concilium apud Wormaciam he-yorum adversus papam Hildebrandum perverse congregatur. saepe. spectat ad violationem praecepti ab imperatore editi: DIPL. Otton. III. 324 p. 753,11 (interp.) qui ... fuerit transgressor (sc. praecepti), sancta trinitas eum maledicit et inter he-os damnabit. b de Saracenis: DIPL. Karoli M. 179 p. 241,43 Iohannes ... super e-os sive Sarracenos infideles nostros magnum certamen certavit in pago Barchinonense. c de paganis: CHART. ord. Teut. 204 p. 196,37 (a. 1237) exceptis he-is et Pruthenis seu cuiuslibet christiane fidei inimicis.

adv. *haeretice. 1 more fidei contrario, a fide discrepante – in ketzerischer, vom rechten Glauben abweichender Weise: MILO Amand. I 2 p. 455,8 (epist. papae) quae a decessoribus suis -ae (-e, he-e var. l.) exposita fuerant, destruens (sc. exepiscopus Constantinopolitanus). OTTO FRISING. chron. 8,22 p. 425,30 alii omne hominum ... genus a penis liberandum post mille annos he-e dicebant. GERHOH. Antichr. 2,48 p. 294, 31 si tu quicumque -e negaveris Deum verum in carne venisse. 2 cum canonum violatione – in gegen die Kirchengesetze verstößender Weise: VII. registr. 1,82 p. 118,10 cum ille (Theodericus archiepiscopus) ... in loco (sc. abbata), ad quem he-e aspiraverat, permanere non potuerit eqs.

*haesibilitas, -atis f. (haerere) adhaesio, cohaerentia – die Fähigkeit hängen zu bleiben, Zusammenhalt, Verbindung: ALBERT. M. euch. 3,1,9^{capit.} de cibi ... ad cibatum firma -e ex cibati per cibum apprehensione. 3,1,9 p. 275³,39 videntur est, quae cibi ad cibatum firma sit -s, ne qualibet occasione

[Niederer]

abradatur eqs. 6,2,1 p. 367^a,30 sunt ... substantiae subtilitas ad penetrandum et nutrimenti -s.

haesitatio (he-, -cio), -onis f. *script.* exci- (*per confusio-nem*): l. 14.16. **1** *dubitatio, animus incertus – das Schwan-ken, Zweifel, Unsicherheit (per enallagen: l. 12): a in univ.:* LEG. Wisig. 2,1,1 p. 45,12 (rec. Erv.) hinc (*sc. nebuloso verbo-rum [sc. legum] tractu*) ... he-o iudicium nascitur, ita ut eqs. LIUTG. Greg. 3 p. 70,28 in coepto opere sine ulla -e permanen-tes (*sc. electi Dei*). ADALBOLD. sphaer. 1 p. 303,17 ut vulnere aperto -is a vobis praesto sit medicamentum certitudinis. CHRON. Reinh. a. 1202 p. 565,36 ea (*colloquia*) ceperunt ei (*Philippo*) ... fidem he-cionis facere. *al.* **b** *metus – ?Furcht:* CHRON. Salern. 126 p. 140,1 armis tulerunt *Salernitani* et, ubi Agareni sine exc-cione degebant, audaciter animo properarunt, quatenus eqs. 149 p. 157,33 vos (*sc. Sikenolfus*) ... sine aliqua exc-cione aripitis principalem honorem (*cf. notam ed.*). **2** *cunctatio, mora – das Zögern, Verzögerung:* TRAD. Frising. 1764 (a. 1141/47) ut ... predia ... sine omni he-e ad antiquos possessores revocarentur. CHART. Oelsn. 67 quas (*marcas ar-genti*) sine he-e sibi (*militi*) terminis constitutis promissimus (*sc. abbas*) persolvendas.

haesito (exito, he-), -avi, -atum, -are. *script.* excit(o), essit(o) (*per confusionem*): l. 31. *adde* CHRON. Salern. 65 p. 62,30. *form. partic. praes. abl. sg. -ente: l. 48. usu impers.: l. 30.44.*

1 *dubitare, in dubio esse, animo pendere – Zweifel haben, zweifeln, unschlüssig sein:* *a in univ.:* LIUTOLF. Sever. I 6 si adhuc de istis (*sc. vita et obitu sanctorum*) -ans mihi non crederis (*sc. Erlarius diaconus*). TRANSL. sang. Dom. in Aug. 27 quod eius (*fratris*) apud illam (*sororem*) verba potius valere non -retur. CHRON. Salern. 38 p. 39,13 ut talia (*sc. verba*) Grim-alt audiens excitare (*ed., e/itare cod., essitare p. corr.*) cepit, quatinus nempe castra ... expiari valeret. GERH. AUGUST. Udald. 2,30 l. 17 ipsi (*fideles*) ... in fide he-antes eqs. *al.* **b** *in dubium vocare – anzweifeln, in Zweifel ziehen:* CARM. de Germ. 2,32 (MGPoet. IV p. 130) quod Iudaei mare rubrum pedibus transierint, -ari posset, libris si non esset traditum. **2** *cunctari, morari – zaudern, zögern, säumen:* *a in univ.:* ARBEO Emm. 41 surge! ne he-es! MEGINH. FULD. Alex. praef. p. 436,34 he-ans ..., ut ego indoctus tam perfecti viri opus aggredere. GERH. AUGUST. Udald. 1,27 l. 4 'induile (*sc. camerarii*) me ... calciamental' qui he-antes propter ... eius infirmitatem eqs. VITA Heinr. IV. 5 p. 20,15 post hanc regum fortunam (*sc. mortem turpem*) in creatione regum diu he-tum est. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 6,12 ut Henricus ... ob remedium anime suae non he-ret, quin eqs. *al.* **b** *expectare – ?(ab)warten:* MOSES PANORM. infirm. 1 p. 103,2 refricavit (*sc. discipulus Hippocratis*) sibi (*domicello regis*) linguam cum digito suo toxicato, et existente aliquantulum domicello obiit.

adv. haesitanter. dubitanter, non sine dubio – zweifelnd, mit Bedenken: AETHICUS 66^d nonnulla ab auditoribus vel narratoribus -r recipimus.

haesus v. haereo. ***haeverinus** v. *haverinus.

***hafergaria** v. *avergeria.

***hafra** (a-), -ae f. (*franc. *hafer; cf. A. Quak, Evidence and Counter-Evidence. 2008. p. 476*) аѣ, capra – Ziege: LEX Sal. Merov. 5,1 si quis tres capras furaverit, malb. afrae sive lamphebrus, (add. C 6).

***haftunna** (a-, apht-, -unga), -ae f. (*theod. vet. haft; cf. H. Tiefenbach, Untersuchungen zur eisenzeitl. u. fma. Flur in Mitteleuropa. 1980. II. p. 296sq.*) acc. sg. -a (*ni subest forma theod.*): l. 66. *terra novalis circumscripta et occupata, captura, bifangus q. d. – umgrenzter und in Besitz genom-mener Neubruch, 'Bifang' (de re v. HRG I. p. 418sq.):* COD. Lauresh. 2817 (a. 771) donamus ... VI iurnales de terra aratoria in supradicta marca et unam aph-am. 245 donamus ... unum bivangum vel -ga cum terra ex integro, qui circumcingi-tur eqs. 256 quidquid ... habere visa fui excepta l^a -a. *al.* CHART. Fuld. B 240 exceptis V -is. COD. Lauresh. 2162 dono ... portionem meam de tribus a-is. TRAD. Weiss. 69 l. 99 ex-cepta ... -a.

***haga** (haia), -ae f. (*franc. vet. *hagia; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 113sq.*) dumetum, saepes, concaedes –

Hecke, Umfriedung, Gehege, Verbau, 'Hag': **1** *proprie:* CAPIT. reg. Franc. 273 p. 328,21 quicumque ... castella et firmitates et haia sine nostro verbo fecerint. PAX Valenc. 20 si aliquis dampnificet alium destruendo ... muros, fossata, sepes, -as aut alias firmaturas ville eqs. ROB. TOR. chron. a. 1169 p. 518,38 rex Henricus fecit ... burgum pergrande iuxta haia de Malaffre. **2** *meton. i. q. silva (defensionis destinata) – (Bann-)Wald:* WILH. ANDR. chron. 64 ipse (*abbas*) ... opus lapideum ... consummavit, lignis de haia Gisenensi ... adductis fabricavit, plumbo cooperuit. GISLEB. MONT. chron. 62 p. 101,22 Balduinus ... et sui, ut haia, que de Carnieres dicebat-ur, transierunt eqs. 80 p. 119,24 quod (*nemus*) haia de Aveth-nis dicebatur. 116 p. 176,16 (*sim. p. 176,19*). **3** *pro nomine loci ('La Hague'):* ROB. TOR. chron. a. 1173 p. 522,57 Gau-fridus de Poentio ... et Radulfus de Haia Normanus ... infes-tant terram regis.

***Hagarenus** (A-), -i m. (*nom. propr. hebr. Hagar*) Sara-cenus – Sarazener, 'Muslim': HERM. CARINTH. essent. 1 p. 80,19 hoc solum e multis adiecto, quibus infelicissimum A-um saluti nostre oblatrantem redarguere solemus.

***hagenus**, -i m. (*cf. theod. vet. inf. hāgen; v. Mittelnie-derdt. Handwb. II/1. p. 193*) ager consaeptus – eingefrie-detes Feldstück: CHART. Mog. A II 45 p. 88,15 (a. 1143) filius ... Sigebodo mortuo patre decimam ... loci et omnium cir-cumiacentium -orum tradidit (*sc. fratribus*).

***hagiographa** (a-), -ae m. *auctor libri cuiusdam sacrae scripturae, hagiographus – Verfasser eines biblischen Buches, biblischer Schriftsteller (de Isaia propheta):* EPIST. Wisig. 7 p. 16,12 (*ed. Gil*) quem (*sc. pretium*) ex nostris (*sc. Sisebuti regis*) seminibus (*i. filii*) destinasse confidimus ad regione beata a-a interclamante precepta: 'beati, filios suos', inquit, 'qui consti-tuunt in Sion eqs.' (LXX Is. 31,9; *cf. Cassian. conl. 21,32,2 [v. A. Resch, Agrapha. 1906. p. 313]*).

***hagiographia** (a-, -afia), -ae f. et semel ***hagiographia** (agi-osg-), -orum n. (ἀγιόγραφία) *script.:* ayo-: l. 43. axi-: l. 43. metr. -ia: l. 40. c. gen. inhaerentiae: l. 38.

sacra scriptura – Heilige Schrift: **1** *in univ. (in imag.: l. 41. 43):* AETHICUS 30 a-fia veteris testamenti. ERMENR. ad Grim. 1,5,40 nomina, quae habent primitiva greca, ... longa fiunt in penultimis, ut ... agiographus, a-ia. ITIN. Willib. 2 solertissimus prelatu pectus suum h-e armarium fecit. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 582,23 lectioni vacabat praepositus ..., unde ex para-diso ay-e (ax-e var. l.) velud apis ... in alvearium sui pectoris ... flores melliflue recondiderat theologie. **2** *de parte qua-dam veteris testamenti:* **a** *def.:* HONOR. AUGUST. cant. prol. p. 350^d vetus testamentum partitur in tria: in historiam, prophetiam, a-am; ... a-a est, quae tractat aeterna, ut David; sunt ... a-ae septem libri, ... scilicet Iob eqs. **b** *exempla:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1047^c septem sportae de fragmen-tis superant (*cf. Vulg. Marc. 8,8*), quia VII libri a-ae de VII do-nis spiritus sancti redundant. cant. prol. p. 350^c hic liber est unus de septem a-ae.

hagiographus (ag(g)i-, ai-, agyo-, agig-, agiacr-, -afus), -a, -um. (ἀγιόγραφος) *script.:* agy(r)o-: p. 937,38. apyo-: p. 937,24. ayg-: p. 937,38. -osg-: p. 937,1. -aph(us): p. 937,31. -aff(us): p. 937,32. -phi(us): p. 937,1.37. *form. abl. sg. -u:* p. 937,11. metr. hāgiogrāpha: p. 937,13. c. gen. inhaerentiae: p. 937,1.

1 *adi.:* **a** *ad sacram scripturam pertinens – zur Heiligen Schrift gehörig:* CLAUD. TAUR. epist. 11 p. 609,22 ad librum Iesu Navae a-um ... transire desidero. HARTW. Emm. 11 in li-bris a-is novae legis et veteris ... valde fuit perspicax (*sim. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 354^b,42 agy-is*). ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 19,44 'quaecumque donata sunt nobis in deltiis', ... sumitur hic pro libris '-is', id est sacrae scripturae, 'et theo-logici' eqs. (*cf. PG 3,376^B ἐν ἀγιόγραφοις ... καὶ θεολογι-καῖς ... δέλοις*). v. et l. 40. vol. III. p. 272,54. **b** *ad vitam sanctorum pertinens – 'hagiographisch':* HUGO TRIMB. re-gistr. 841 scripsi ... solsequium, quod agy-orum (ay-orum G) dat clericis prosaice noticiam rumororum. *cf. vol. I. p. 611,55sq.* **2** *subst.:* **a** *fem. vel neutr. i. q. sacra scriptura – Heilige Schrift:* **a** *in univ.:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,18 alios (*sc. prae-*

ter psalterium) divinae legis agios-iorum armariolas indagando (inde VITA Willib. p. 17,4 -orum se ... subdidit instrumentis. cf. p. 936,41). EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,39 quia nihil incassum seriem a-arum sanctionibus nancisci decens est, noveritis eqs. EPIST. Mog. 15 p. 343,10 multifariam ... in a-is et theologicis expressum est deltis (cod., de his ci. Jaffé), qualiter eqs. al. **β** de parte quadam veteris testamenti (de re cf. p. 936,47sq.; in titulo libri: l. 11): LIBRI Karol. I 30 p. 232,2 in a-fis ... de eius (Christi) ... resurrectione ... videbamus praefiguratum fuisse mysteriis. FORM. Morb. 20 ego ille epigraphus (i. apographum) curavi tibi carrexere de 'agiacrafu' eqs. HRABAN. epist. 17^b quem (librum Esther) Ebrei inter a-a (a-fo A, a-fa V) annumerant. carm. 61,2,2 quae lex significat et quae -a figurat, psallite ... pueri laeti. RATHER. prael. 1,14 l. 493 ut ... habentur verba spiritus sancti in a-a ... 'eqs.' (Vet. Lat. Sirach 7,31sq.). CATAL. biblioth. A IV 41 p. 49sq. vetus testamentum quatuor ordinibus distinguitur: lege, prophetis, agy-is et, qui extra canonem sunt eqs. A III 62 p. 184,30 hi libri hic habentur: liber regum; a-a, 1 volumen. al. **γ** de quibusdam scriptis Iudaeorum: EKKH. IV. bened. I 23,12 tela Cain stupido Lamech iacet et fugitivo (gloss.: ut Iudei in suis a-is asserunt scriptum). **δ** de vita sanctorum sim. ('hagiographische Literatur'): VITA Serv. 6 p. 25,8 omnibus ... placuit ... preconia laudum huius sancti Rome inter a-fa (apy-a R) sollempnizari. HAIMO (?) Wilh. 29 p. 223,46 sciat (sc. incredulus quisque) nusquam in ai-is scriptum esse ... quod eqs. **b** masc. i. q. auctor operum sacrorum, ecclesiasticus – Verfasser theologischer Werke, Kirchenschriftsteller: EPIST. var. II 13 p. 317,20 perscrutando ... volumina antiquorum (seu a-orum, sena-orum C, seu agy-orum B) sive ... gentilium scriptorum. suppl. 4 p. 619,2 post libros ... congestos ex a-orum (a-fphorum P1, -orum F, a-forum T, agrafforum P2) sive gentilium historiis. EPIST. Worm. I 61 p. 104,35 scio multos alios tam ex a-is quam ex paganis ... de ea (caritate) disputantes. ARNULF. MEDIOL. gest. 3,1 ut sapiens ait quidam a-fus (ex Paul. Med. vita Ambr. 41,1; a-ffus var. l.). HUGO TRIMB. registr. 229 satis probabiliter tales (auctores increduli) excusantur, ut cum agy-is (agyr-iis, agy'o-iis, ayy-iis var. l.) ponantur (v. notam ed. p. 215). **ad ius canon. spectare vid.**: EPIST. Worm. I 21 p. 41,22 in a-is, quorum exemplo volupe est uti, scriptum reperi (sc. Ebo) eqs. (v. notam ed.).

***hagistaldus vel *haistaldus** (hei-, -tol-), -i m. (theod. vet. hagustalt; de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1426sq. et HRG I. p. 1909sq.) servus, vassallus, censualis (caelebs et iuvenis) – (junger, unverheirateter) Knecht, Höriger, 'Haistalde', 'Hagestolz': HINCM. annal. a. 869 p. 153,6sq. de centum mansis unum hai-um ... ad Pistas mitti praecepit episcopus, quatenus ipsi hai-i castellum ... custodirent (v. notam ed.). DIPL. Karoli III. 167 p. 271,3 in villa Borco ... hag-os censales XIV et feminas XIII, in villa Crangia hag-um unum ... et uxorem (sc. concessimus). CHART. Lamb. Leod. 32 p. 52,19 nichil ... in predictis locis se habere debere professus est advocatus nisi tertium denarium ... in he-oldorum ... negligentibus. CHART. Aquens. 47 l. 23 haistoldi solvunt i libram. persaepe.

hagius (a-, ai-, agyus), -a, -um. (ἁγίος) script. et form.: age(us): p. 938,17. adde AETHICUS 98,26. agino: FORM. Senon. II add. 4,2 (var. l.). gen. sg. agi: p. 938,2. nom. pl. agi: p. 938,32. metr.: ā-: p. 938,3,33. -ī-: p. 938,3,21.22. -ȳ-: p. 938,24,25. adde EKKH. IV. bened. I 18,27. 18,41. voc. -ē: l. 70. coniunctim scribitur Age-mons: p. 938,17. gr. scriptum: l. 67.p.938,7.

1 adi. i. q. sanctus – heilig: **a** de anim.: **α** spectat ad Deum (deam paganam: v. p. 762,30): VITA Gaug. 8 (MGMer. III p. 655,11) voce magna ... 'agius, agius, agius' (aius eqs., agyos eqs. var. l.) per trinum numerum inposuit (sim. ORD. iud. Dei A 29^a p. 632,27). GODESC. SAXO fragm. p. 22,27 agia trias (ἁγία τριάς Sirmond), id est sancta trinitas. CARM. biblioth. 3,1,160 terrae marisque Creator ipsius et Natus spiritus atque agius. AMARC. serm. 3,5 carmen futile promo, ni tu, Rex agye, ... sis inbecilli columen. al. v. et p. 939,62. **β** spectat ad homines, qui in sanctorum numero referuntur sim.: VITA Audom. prol. (MGMer. V p. 753,24) homines agios Dei gratia

preditos ... concessit Deus. DIPL. Otton. III. 69 p. 476,35 que (ecclesia) in memoria agi Petri ... constructa est. CARM. libr. III 40,25 agiae loca ... secunda Mariae (sim. DIPL. Heinr. II. 385). al. **γ** spectat ad homines titulo honorifico praeditos sim.: STEPH. LEOD. Lamb. 7 (ASBoll. Sept. V p. 582) agius pontifex Teodardus ... episcopalem administrabat dignitatem. LIUTPR. antap. 4,6 (ed. Chiesa) libet ... , pater agie (gloss.: id est sancte), (gr. scriptum a. corr. F) aliquantulum immorari eqs. TRIUMPH. Remacl. 2,36 (vs.) aveto, praesul agye, patrone ... inclite. **δ** spectat ad coetum venerabilem ('ehrwürdig', 'heiligmäßig'): VITA Audom. 3 (MGMer. V p. 755,16) inter agium monachorum populum (sim. VITA Winn. 22 [op. cit. p. 770,5] gregem). LAMB. ARD. hist. 31 p. 577,25 agium monachorum conventum in ... monasterio ... nuper constructo ... instituit comitissa. **b** de rebus (de cruce Christi: l. 24): HUGEB. Willib. 4 p. 95,31 cives nominant illum (sc. montis Thabor) locum Age-mons (sic; cf. Vulg. II Petr. 1,18). DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,21) ingenioli mei viscera ... affluentis aie (suae var. l.) sapientiae dulcifluo rore inrigare dignetur Dominus. CARM. var. III 28/29,10 (add. p. 687) qui sophiam complecti queris agiam, hanc studiosus adi eqs. 32,1 utilis ecclesiae pius Erchanbaldus agiae inclitus antistes libros perlegerat omnes. EKKH. IV. bened. I 3,29 brachia (gloss.: Christi) cruce dilatantur agya (in alma supra lineam). 14,53 per se quisque viam monachus praesumat agyam (gloss.: sanctam; sim. 18,27. 41). al. in nomine ecclesiae: THEOPH. sched. 2 praef. p. 37,2 apprehendi atrium agiae (regiae var. l.) Sophiae conspicorque cellulam diversorum colorum ... varietate refertam (sim. OTTO SANBLAS. chron. 49 p. 81,14 quod [templum] Iustinianus ... in honorem agye Sophie ... construxit). 2 subst.: **a** masc. ('Heiliger'): FOLCUIN. Bert. 1,54 p. 72,4 (chart.) abbati de monasterio Sithiu, ubi duo agi, Audomar ... et ... Bertinus, pausant in corpore. AMALAR. mar. 5 agius (sc. s. Silvester, v. notam ed.) inter frondentes lauros habitans (de abbata Nonantula). **b** neutr. i. q. res sacra – das Heilige, heiliger Gegenstand: BONIF. epist. 9 p. 5,15 universi aurilegi ambrones ... agiis frustratis adflicti inservire excubiis ... dinoscuntur.

***hagnonia** (a-), -ae f. (ἁγνός) castimonia – Enthaltsamkeit, Reinheit: HYMN. Sangall. p. 105 corpus suum domuit virgo freno ieiunii et luxuriam secuit ense a-ae (agoniae, asnomiae var. l.).

hagnus (a-), -a, -um. (ἁγνός) sanctus, purus – heilig, rein: v. p. 539,18.

hahae (ha ha he) interi. (ir)ridendi (cf. ThLL. VI/3. p. 2513,56sq.). LIUTPR. leg. 21 cum Nicenam Chalcedonensem (sc. synodum) ... edicerem: 'ha! ha! he!', ait patriarcha, 'Saxonicam dicere es oblitus.' VITA Norb. I 10 p. 680,51 demon insultando clamabat: 'ha! ha! he!'

hai (hy, ha, hay) interi. 1 in univ. i. q. eho, heus – he, he-da, hallo: YSENGRIMUS 1,758 arma omnes repunt, arma omnia visa putantur; 'hai! hai!' (ha hay E, hay hay BD) continuant, 'hai!' (hy E, hay BD) sine fine fremunt. 2 de dolore i. q. heu, vae – oh weh, ach: CARM. Bur. 100,4^a,11 quid agam (sc. Dido) misera? ... hai (heu, prohdolor var. l.), vixi nimium!

***haia** v. ***haga**. ***haistaldus** v. ***hagistaldus**.

***hala** v. 1. ***halla**.

***halachatio** (alc-, alcheio-, -cio), -onis f. (?theod. vet. halz; v. E. Seebold, Chronol. Wörterb. d. dt. Wortschatzes. 2001. p. 356^a) actio mutum faciendi – das Stummachen: LEX Sal. Pipp. 48,12 si quis alterius linguam capulaverit, unde loquere non possit – mallobergo alchalam (alcheio, -cio var. l.; cf. LEX Sal. Merov. 29,15 alchaltea) <IVM denarius qui faciunt> solidus C culpabilis iudicetur.

halatio (a-), -onis f. exhalatio, exspiratio (an suspirium? – Atemnot?) – das (Aus-)Atmen: ARBEO Corb. 12 vir Dei eum (sc. hominem suspensum) oratione ... potuit ... sustentari, ut ne pondere corporis collus desolveret, ... aut inhediae vel a-e in tante desperationis damnatione positum ... orando sustineri.

halatus (a-), -us m. odor, evaporatio – Geruch, Ausdünstung: ROD. GLAB. hist. 2,13 Vesuvius mons ... suo a-u putido circa se inhabitabilem cepit facere provintiam. in imag. de florilegio: BENZO ad Heinr. IV. 5 praef. p. 438,19 decerpit

[Fiedler]

frater Benzo purpureas rosas ex multitudine regiē actionis, quē hodorifero -u trahant cesarem augustum ad sententias huius lectionis.

***hal austium**, -i n. (?halare, halatus; cf. *ital. merid. dial. alare*; v. G. Rohlf, *Dizionario dialettale delle Tre Calabrie*. I. 1932. p. 80. s. v.) *oscitatio* – *das Gähnen*: PETR. DAM. epist. 117 p. 325,23 accidietur ... cor, palpitent oculi, os per crebra -a gannire non cesset eqs. (v. *notam ed.*).
halec v. allec.

***halgravius**, -i vel ***halgravio** (-vo), -onis m. (*theod. vet. hal et grafio*) *praepositus, iudex rerum ad salinas spectantium* – ‘Hallgraf’ (*de re v. Dt. Rechtswb. IV. p. 1478*): CHART. Salisb. II 157 (a. 1133) traditionis testes sunt: Engilbertus marchio ... Engilbertus -vo eqs. (*sim. DIPL. Conr. III. 201 p. 365,31. NECROL. II 107 p. 387,27 -us*). TRAD. Ransh. 157 presentis pagine baioli a domino Dieterico quondam -o pro servitio ... sunt liberati. CHART. Babenb. 82 annotatis ... testibus, qui huic nostre (*sc. ducis*) ordinationi interfuerunt: Dietricus -us, Hadmarus eqs. TRAD. Bercht. 8 (QuellErörtBayer Gesch. I. 1856. p. 245,1) Engilbertus, qui -o dictus est (v. *notam ed.*; *sim. 82 p. 280,7*).

***halhidada** v. ***alhidada**. **haliaetus** v. alietus.
(h)alicac(c)abum (-avu(um)), -i n. vel -us, -i m. vel f. (ἀλικάκκῃον, ἀλικάκκαβα) *script.*: caca- (?per haplographiam vel per confusionem c. caccabus): l.28.34. -avi: l.30. *nomen plantarum*: 1 *solanum*, *strychnum* – *Juden-, Blasenkeirsche* (*Physalis Alkekengi* L.; cf. Hegi, *Flora*. V/4. p. 2580sq.). DYASC. p. 165^a strigni est altera species, quam alii cacabum vocant (*Diosc. 4,71 ἀλικάκκῃον*). PAUL. AEGIN. cur. 231 dialiacavi (3,59,7 δι' ἀλικάκκῃον; cf. *vol. III. p. 548,65*). cf. 1. caccabus. 2 *strychnum hypnoticum* – ?*Bittersüß* (*Solanum Dulcamara* L.; cf. Hegi, *Flora*. V/4. p. 2580sq.). DYASC. p. 165^b strignus ypnoticus ab aliis <ali>cacabus, (ci.; an [ab] alii[s] cacabus? cf. *Diosc. 4,72 οἱ δὲ ἀλικάκκῃον*) aut cabalaris vel a Latinis lunaria vocatur. 3 *Convolvulus oleaefolius* (*Desr.*) – *olivenblättrige Winde*: v. *vol. III. p. 992,25*.

***(h)alipergum** v. ***albergum**. *adde ad vol. I. p. 426,68 sqq.*: LEO MARS. chron. 3,15 p. 377,22 Girardus de Bono Alip-o. cf. ***haribergum**.

halitus (a-), -us m. *script.* -ttus: l.44. *confunditur c.*: anhelitus: l.44. alitur: l.51. *spiritus, respiratio* – *Hauch, Atem, das Atmen*: 1 *in univ.*: HUGEB. Willib. 3 p. 92,10 vix iam in illis (*germanis*) vitae a-us ... vergebat. AMALAR. off. 1,12,28 -us (-ttus, hanelitus *var. l.*) ab interioribus et secretis procedit ad publicum et vocatur spiritus. HEINR. AUGUST. plant. 768 testes ... foris sunt flatus et -us oris, quod calor et frigus dant temperiem ... intus. HILDEG. phys. 1,1,17 qui (*sc. canis*) morsus de -u eius venenosus est quam alterius animalis. caus. 201 qui (*homines*) in ... humida temperie aeris concipiuntur, ... male odorantem -um ... habent eqs. (*sim. HILDEG. [?] caus. 359. al.*). CARM. Bur. 68,5,1 -us (alitur *var. l.*) flagrans oris tenelli. *persaepe*. in *imag.*: EKKEH. IV. cas. 124 invidi monachis nunc temporis episcopi vix nobis ... -um relinquentes. *alleg.*: HRABAN. univ. 6,3 p. 180^a -us diaboli inspiratio occulta (*sc. est*), per quam corda peccatorum amore carnali ardere facit, ut est illud in Iob: ‘eqs.’ (*Vulg. Iob 41,12; sim. ALBERT. M. Iob 41,12 p. 496,20sq.* -us dicitur ... emissio malorum consiliorum ...; -us dum igne cordis sui malos consiliarios accendit). 2 *spectat ad animam* (*‘Lebensodem’*): HROTSV. Cal. 9,9 iube (*sc. Deus*), ut reducto -u ... Calimachus resurgat plenus, ut fuit, homo. 3 *spectat ad spiritum sanctum*: CARM. Aldh. 2,112 quorum (*voluminum*) auctori aiis adesse constat a-us.

1. ***halla** (a-, hala), -ae f. (*theod. vet. halla, halle; cf. Abd. Wb. IV. p. 630*) *mercatus vel horreum tectum* – (*Markt-, Speicher-)*Halle: CHART. scrin. Col. A I p. 24,16 (c. 1142/56) Sigewinus ... et uxor ... emerunt domum ... et obumbraculum, quod -a dicitur. p. 35,33 Elisabet duas tabernas et appendicia, scilicet -as, ... dedit marito. CHART. Lamb. Leod. 98 p. 153,27 quas (*marchas*) mihi (*sc. marchioni*) assignavit episcopus ... habendas in domo sua Hoii, que hala dicitur. p. 154,1sq. si quid ... infra perceptionem ... hale forefactum acciderit eqs.

CHART. Gosl. I 397 p. 404,3 (epist. papae) in Goslaria curiam cum alla (*sc. duximus exprimendam*). CHART. civ. Hild. 195 p. 95,31 -as sutorias ... vendiderunt canonici. CHART. Rhen. inf. II 591 p. 346,15 macellas carnum sitas ... in foro carnum extra -am carnificum ... tradidimus. *persaepe. v. et vol. II. p. 643,61*.

2. ***halla**, -ae f. (*theod. vet. hal; cf. Hoops, RGA 2XIII. p. 432sq.*) *salinae* – *Salzwerk* (*pro nomine loci*): CHART. Hall. 142 (a. 1214) ut ... sex sartagine salinarum, quas in valle, quae H-a vocatur, a theloneo ... habet liberas, ... possideat ecclesia.

***hallaricus**, -a, -um. (*hallarius) *ad hallarium q. d. pertinens* – *Salzsieder* –: TRAD. Salisb. I 222^a (c. 1147) comes ... tradidit ... bina integra octonaria et dimidium in salinario fonte, que -o appellantur more II° ahteil.

***hallarius**, -i m. (2. *halla) *gen. pl. -ium: l.20. qui salem coquit* – *Salzsieder, ‘Hallarier’, ‘Haller’* (*cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 1475 et LexMA. IV. p. 1877sq. s. v. ‘Halle’*): TRAD. Salisb. I 108^b (a. 987/1025) abbas ... cuidam -o ... predium dedit. 166 nomina -um: eqs. 180 Deo devotus -us ... dimidium patellaris loci ... tradidit eqs. (*sim. 199. 478*). *ibid. al.*

1. ***hallensis**, -e. (2. *halla) *ad hallam q. d. pertinens* – *zum Salzwerk gehörig*: TRAD. Bercht. 172 (QuellErörtBayer Gesch. I. 1856. p. 340,4; s. XII.²/XIII.¹) aquam, quam in fonte -i ... possederat comes, ... tradidit in manus domini Burchardi (*cf. l.14*). in *iunctura* comes -is (*‘Hallgraf’; de re v. p. 939, 12*): TRAD. Patav. 629 p. 232,14 (a. 1158) comes Engilbertus -is ... et uxor eius ... quosdam ... homines ... delegarunt (*sim. TRAD. Bercht. 103 [op. cit. p. 298,12]. al.*). TRAD. Bercht. 82 (op. cit. p. 281,1) Heinrich ministerialis -is comitis de Laimingin.

2. ***hallensis**, -is. (*nomen loci theod. Hall sim. vel Halle ex theod. vet. hal; cf. l.7*) 1 *adi. i. q. a civitate vulgo ‘Hall’ nominata oriundus* – *aus Hall stammend, ‘Haller’*: CHART. Nuremb. 397 (a. 1262) quod XL et V Nuringenses vel XXXIV Ingolstatenses pro XXX H-bus denariis ... persolvantur. 525 dilecti fideles ... cives H-es. 2 *subst.*: a *pro nomine civium loci* (*‘[Reichen-]Haller’*): TRAD. Bercht. 4 (op. cit. [l.23] p. 241,13; s. XII.²/XIII.¹) comes ... tradidit ... aquam, quam H-es dicunt quartam partem in loco, qui eqs. b *de nummis* (*‘Heller’; de re v. F. v. Schrötter, Wörterb. d. Münzkunde. 1930. p. 259sq. s. v.*): CHART. Nuremb. 341 (a. 1251) abbas ... nobiscum composuit dando nobis XII libras -ium et eosdem -es assignando sculteto. CHART. Eberb. 399 p. 164,17 idem H. ... unam carratam hunici vini et unum talentum -ium ad sustentacionem sacerdotis ... requisivit. CHART. ord. Teut. (Hass.) 319 bona sua ... vendidit miles fratribus ... pro centum et sexaginta libris -ium minus quinque ... possidenda. CHART. select. Keutgen 278,14 qui ... vendiderit ... pannum in civitate ... de qualibet ulna IV -es per totum pannum dabit. *persaepe. cf. l.36*.

?***hallingensis**, -is m. (?*hallinum, ?*hallensis) *fort. i. qui salem coquit* – *viell.: Salzsieder, ‘Hallinger’* (*an pro nomine civium oppidi ‘Hallein’ q. d.?*): CHART. Salisb. II 746^b (a. 1219) archiepiscopus ... <sibus> gratiam suam (*cf. 746^a a salinarii nostris*).

***hallinum** (hel-), -i n. (2. *halla) *salinae* – *Salzwerk, Saline*: CHART. Salisb. II 744^a (a. 1219) centum saumas ab -o nostro in Mulpach singulis annis solvendas ... fratribus ... contulimus. CHART. Carinth. 2717 salinarii de salina et he-o ... predictos sales ... solvere tenentur.

***hallo**, -onis subst. (1. *halla) *domus, deversorium, taberna* – *Behausung, Bleibe, Laden*: CHART. episc. Hild. I 514 p. 489,23 (a. 1195) habet ... sacerdotes ... tres mansiones, quas vulgo -es dicunt, in fine sacerdotalis aree ... edificatas.

hallus v. callus. [**halnane** v. balanus.]

1. **halo**, -are. 1 *trans. i. q. efflare* – *ausblasen, -hauchen*: ALDH. ad Acirc. 111,13 odorato ture fragrantior -ans (*sc. creatura*) olfactum ambrosiae necnon crescentia glebae lilia purpureis possum conexa rosetis vincere spirantis nardi dulcedine plena. 2 *intrans. i. q. flare* – *blasen, hauchen*: PONTIF. Rom.-Germ. 99,271 (add. K) -at episcopus ter super ipsam am-

[Fiedler]

pullam (item 99,273. *sim.* 99,277).

2. halo subst. (ἅλω) *area solis* – ‘Halo’: ALBERT. M. meteor. 3,4,1 p. 175,19 postquam ... diversitas nubium fuerit determinata, tangemus de ‘coronis’, quae ‘graece -o vocantur’ (*Sen. nat.* 1,2,1; *sim.* 3,4,3^{tit} de circulo ... , qui graece -o ... vocatur. 3,4,3 p. 177,1 -o, quod area interpretatur. *al.*) *ibid.* *al.*

***halsberga** (has-, -spe-, -gha), -ae f. *vel* ***haubergus** *vel* ***osbergus** (as-), -i m. (*cf. theod. vet. halsberc, francog. vet. auberc, ital. osbergo; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 134^{asq.} et D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 552^{sq.}*) *script. obse-*: l. 20. *lorica* – Panzerhemd, ‘Halsberg’: TESTAM. Eberh. p. 94^a,30 Adalardus volumus, ut habeat ... helmum cum has-ha et manicam I. CONST. imp. I 447,1 contigit principes cum militibus ... contendere distringentes eos ... -pergas de beneficiis suis sibi ducere. CHART. Hans. 201 p. 63,34 (a. 1226) quod ... reddant Ricardus et socii Hadelino ... et sociis suis ... unum hau-um et tres balistas eqs. CHART. Tirol. notar. I 805 item stat (*sc. pignus*) Fr-iderico Latino de Nacu I o-um; item dixit Eberhardus serviens, quod Cuncius persolvisset I o-um (*obs-ed., vix recte*) et I panceram. LANZIL. Lament. (MGScript. XXII p. 374,38) unum as-um largiri volebat Marcwaldus volens Viterbiensium esse civis. *al. cf. *haubergio.*

hamadryas (ama(n)drias), *acc. pl. -ades f.* (ἀμαδρυάς) *dryas* – (Baum-)Nympe: VITA Serv. 43 p. 115,13 verebatur Traiectinus ... , ne illusio nereidum esset (*sc. pueri in arbore sedentes*) aut a-ia-dum. OLIV. hist. reg. 114 gens Livonum ... numina gentilium colebat: driades, a-ia-des eqs. (*inde EMO chron. 17 p. 42,7 a-ia-des [amandriades a. corr.]*).

hamaleon v. chamaeleon. ***hamallus** v. *gamallus. **hamatus** (a-), -a, -um. **1 anulis (intextis) consertus** – aus gekrümmten, ineinander verbakten Gliedern gefertigt, Ketten-: WALTHARIUS 911 -am (a-, armatam *sim. var. l.*) resecans lorica. HIST. Mosom. 1,8 p. 154,14 qui (*comes*) ... lorica trili- ci et -a indutus ... ingreditur ... proelio. PETR. DAM. epist. 109 p. 217,12 -ae (a-e *var. l.*) loricae mole detritis (*sc. membris*) Ethiopicam contraxisse nigredinem videbatur Dominicus. *re- spectu inverso de homine i. q. anulis (intextis) indutus – mit gekrümmten, ineinander verbakten Gliedern bedeckt (in imag.)*: ERMENR. ad Grim. 1,4,1 te ... crevimus ... summae ... lorica caritatis -um. **2 unco, uncis praeditus** – mit (einem) Widerhaken versehen (*per compar.*): ELIS. SCHON. vis. 1,78 p. 37,45 vidi quasi sagittas igneas -as ... de celo in ter- ram cadentes (*sim.* 3,6). ALFRED. ANGL. miner. p. 47,13 in Parthia cadunt ... cum coruscatione corpora aerea ... similia sagittis -is (*barbaricis var. l.*). **3 aduncus, curvus** – bakenförmig, gekrümmt: WILH. CONG. chirurg. 427 cum acu -a vel uncello ... capitur et versus exteriora trahitur ungula oculi. CONR. MUR. physiol. 1109 cruribus -is, longis exilibus utens (*sc. formica*). 1156 ungue -o pigrum trahit chamaeleon ... gressum (*sim.* ALBERT. M. animal. 25,35 habet ... unguis -os subtili aduncitate (*cf. Sol. 40,21*)).

***hamedius**, -i m. (*franc. *hamedja [cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 1532]; cf. theod. inf. vet. ham et êt [v. Mittelniederdt. Handwb. I. p. 620. II/1. p. 208 et P. Derks, Rhein. Viertel- jahrsblätter. 53. 1989. p. 227 adn. 1] form. plur.: nom. -ae; l. 60. acc. -us; l. 59. coniurator, iuramenti praestandi adiutor – Eideshelfer*: DIPL. Merov. I 126 veniens ... Amal- garius ad ipso placito ... una cum -us suos ipso sacramento ... adimplissit, et tam ipse quam et -ae suae diliguas eorum de- rexisssint. CAPIT. reg. Franc. 32 p. 91,10 (*add. gloss.*) -i, id sunt coniuratores, quos nos geidon dicimus.

hameleon v. chamaeleon. ***hamger subst. m.** (*cf. nederlandice ham et theod. vet. gēr, anglosax. gar[fish]; v. W. Sanders, Rhein. Vierteljahrs- blätter. 42. 1978. p. 443*) *Belone belone* L. – Hornhecht: ALBERT. M. animal. 24,10 -r (*Thom. Cantimpr. 7,12 haniger*) piscis est ... , qui amio ... similis est; et est longus et rotundus, qui germanice gervisch vocatur eqs. (*cf. K. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. II. 1999. p. 1663 adn. 52*).

hamio, -onis *vel* ***hamius** (a-), -i m. *ἡμίονος* – *Atlantischer Bonito* (*Pelamys sarda* Bloch; *cf. D'A. W. Thompson, A*

Glossary of Greek Fishes. 1947. p. 135^{q.}): AMARC. serm. 3,68 cui (*ganeoni*) stipatur lepori -o, caseus ovis eqs. ALBERT. M. animal. 24,10 ‘amius piscis est ... saxatilis, qui lapidem gestat interius eqs.’ (*ex Thom. Cantimpr. 7,11 [cf. Isid. orig. 12,6, 33]; cf. notam ed. et K. Kitchell, Albertus Magnus on Ani- mals. II. 1999. p. 1663 adn. 51*). *v. et p. 941,68.* *cf. 1. amia.* [hammodites v. ammodytes. *adde ad vol. I. p. 572,38*: CARM. didasc. 288 malus h-ites (-ites *var. l.*).]

hamoniacus v. ammoniacus. [hamotides v. ammodytes. *adde ad vol. I. p. 572,38*: CONR. MUR. physiol. 1177 hamotides dirus ... scit in hostem fundere virus.]

hamus (a-), -i m. *uncus, spiculum* – (Wider-)Haken: **1 proprie: a uncus piscarius** – Angel(haken): WALTHARIUS 343 in qua (*virga*) piscator -um transponit in undam. DIPL. Otton. III. 144 aliqui pisces aliqua arte sive retibus sive -o seu neste ... capi possunt. CHRON. Pol. 1,7 p. 22,8 rex ... in navi- cula ... cum -o piscabatur. ALBERT. M. animal. 4,84 in -o po- sito animali, quod multipes vocatur, ... multi pisces deprehen- duntur. *al. v. et l. 23. per pravam interpr. pro nomine piscis*: ALBERT. M. animal. 8,117 ‘animal, quod dicitur alokylos (*i. ἄλωπτεκες*) graece’, quod latine -us sonat, eo quod fila glutit -orum eqs. **b de unco ad lupos capiendos apto** (‘Wolfsan- gel’; *de re v. LexMA. IX. p. 313^{sq.}*): CAPIT. reg. Franc. 32,69 lupellos perquirant et conpraehendant (*sc. iudices*) tam cum pulvere et -is quamque cum fossis et canibus. REGISTR. Salisb. 1,8 p. 168,7 qui (*mansus*) solvit -os ad capiendos lupos. WOLF- GER. itin. comput. 2,157 pro -is ad lupos XII den. ALBERT. M. animal. 7,48 abscondunt -os multos in morsellis incisis et lupis expositis, et tunc transglutunt -os cum morsellis et moriuntur. **c de spiculis in re militari usitatis**: RAHEW. gest. 4,68 p. 313,16 uncus ... et -os ferri ... sudibus dissolvendo conatus eorum (*sc. obsessorum*) in irritum revocabant (*sc. obsessores*). HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 42,27 quia ... pedes equorum ... undique talibus (*sc. tridentibus*) -is essent perforata. **2 per compar., in imag., alleg.**: **a gener.**: VITA Liutb. 19 p. 24,1 veluti arte piscatoria quis -um cibo ... inclusum ... faucibus praetendit ... , ita eqs. HEINR. TEG. Quir. I 4 p. 250,9 ducem rex dialectico -o adgreditur. GUTOLF. Agn. 93 captus amoris in -o languet (*sc. iuvenis*). *al.* **b theol.**: **a spectat ad diabolum, mortem sim.**: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 2 p. 153,14 quae (*mors*), dum vitae auctorem appetis, propriae improbitatis -o, tui ipsius mordacissimo perforaris aculeo. HERM. AUGI- ENS. vit. 152 quin et vos (*sc. mulieres*) furvus aucupis -us iam captas teneat. ECBASIS capt. 1113 mortis hic (*sc. qui regis iussa fefellit*) est amus eqs. PAUL. FULD. 1 epil. p. 537^B,54 vi- rus invidiae corde felloso -um detractionis labio gestat morti- fero. *al.* **β spectat ad Christum, divinitatem sim.**: EKKEH. IV. bened. I 19,91 in cruce confregit Christus postquam ... Leviathan -o (*gloss.: deitatis*) eqs. (*sim. RUP. TUIT. vict. 12,14 p. 386,23. ALBERT. M. Iob 40,20. al.; loci spectant ad Vulg. Iob 40,20*). HILDEG. scivias 1,4 l. 364 divinitatis (*sim.* HRA- BAN. univ. 8,5 p. 240^D; *cf. B. Widmer, Heilsordnung u. Zeit- geschehen in der Mystik Hildegards von Bingen. 1955. p. 905^{q.}*). HONOR. AUGUST. spec. p. 906^A Virginis genealogia ab evangelistis quasi linea ad -um contextitur, in cuius fine filius eius ut -us annectitur eqs. *al.* **3 translate i. q. insidiae, dolus** – Falle, Intrigue: CARM. de Iuda 2,170 surgite (*sc. discipuli*), vadamus, iam detegitur necis -us: traditor appropriat, ut fraus eius patefiat.

han v. 1. hic. **hanappus** (a-, anaphus, -apus), -i m. *script.*: napp(us): p. 943,1. anf(us): l. 70. imap(us): p. 943,2. hanniba (-ipa): p. 943,11.

de vase (vinario) i. q. catinus, patina, scyphus, calix – Napf, Schale, Schüssel, Becher, Kelch (*cf. P. Stötz, Handb. 1,III § 14.9 et H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karoling. Königsurkunden. 1973. p. 52 adn. 467*): **1 in univ.**: COMPOS. Luc. F 27 tolle acetum acerrim- um, funde in anfum (*sim. F 29*). GESTA Font. p. 81,5 dimisit (*sc. abbas*) ... -os (-apos *var. l.*) argenteos deauratos II. CA- TAL. thes. Germ. 82,32 a-um I cum aquamanile ex cupro (*sc.*

[Niederer]

repperimus). 23,30 argenteum I n-um valde preciosum (sc. *invenimus*). IOH. METT. Ioh. 75 vas quoddam, quod imapum dicunt, guttulae excipiendae vasi vinario suppositum invenit *vestiarius*. BENZO ad Heinr. IV. 2,18 p. 262,9 argenteis cuppis, anaphis quoque ... dotatur ... victrix milicia. *al.* 2 *de poculo*: CARM. Cent. 85,10 tunc (sc. *in rapina*) ... cuppa ivit ... mea; quocirca ... tibi (sc. *Hildeberto*) ... sit mittere velle -um. CARM. potat. 1,2,4 sumentes anaphum (anaphos *cod.*) ... rogate (sc. *fratres*) Deum, ... quo *eqs.* HARIULF. chron. 3,3 p. 88,10 -us ad bibendum argenteus I. 3 *de cratere*: WOLFHARD. Waldb. 3,5 p. 268,19 vas, quod hanniba (hannipa *var. l. ed. Holder-Egger*) nominatur, quo mixtio agebatur, inter manus propinantium ita exinanitum est ... , ut *eqs.*

[*hanc v.* *anc. adde ad vol. I. p. 622,70: *anc *adv.* (per *contam.* ex an et ac; cf. B. Löfstedt, *ALMA* 29. 1959. p. 48sq.) *etiam, insuper – und (auch), außerdem*: TRAD. Patav. 3 (a. 748/88) ad Mohrhundorf (sc. *sunt*) III mansas et III ab X.; et hanc item ad Mohrhundorf II mansas et dominicales.]

**handacoca* (-ota), -ae f. (arab. *handaqūqā*; cf. E. Lev, Z. Amar, *Practical Materia Medica of the Medieval Eastern Mediterranean*. 2008. p. 31) *de variis herbis generis loti i. q. trifolium, lotus, fenugraecum – (Honig-, Bockshorn-)Klee* (cf. W. Daems, *Nomina simplicium medicinarum*. 1993. nr. 742; per errorem de alia herba, ut vid.): WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 361^C -ta, id est septemnervia, calida est *eqs.*

hanel- v. *anhel-*. *hanniba* v. *hanappus*.

**hansa* (a-), -ae f. (theod. *vet.* hanse; cf. HRG I. p. 1990sq. et P. Stotz, *Handb.* 1,III § 30.7) 1 *tributum pro iure mercaturae solvendum – Abgabe, Steuer für das Recht (Fern-)Handel zu betreiben* (de re v. Dt. *Rechtswb.* V. p. 188sq. et op. cit. [l. 27] p. 1992sq.). CHART. Brem. 58 (c. 1181) debito cuiusdam exactionis, quod sleischat dicitur, eos (*cives*) alleviavimus (sc. *archiepiscopus*); -am *etiam*, quae ad nos respectum habuit, arbitrio civium permisimus et utroque isto incommodo civitatem nostram libertavimus. DIPL. Frid. I. 981 p. 265,32 ut cum mercibus suis libere eant et redeant *burgenses de Lubeke* per totum ducatum Saxonie absque -a et absque theloneo (*sim.* p. 266,3). 2 *societas, collegium mercatorum – Gemeinschaft von Kaufleuten, Handelsgilde, 'Hanse'*: CHART. Hans. 57 (a. 1201) quod nullis infra Durdreth liceat pannos ad venditionem incidere ... , nisi in fraternitate at ansa sint oppidanorum ad Durdreth attinentium. 694 p. 245,14 quicunque ... liber confraternitatem ... acquirere voluerit ... , sexaginta denarios ... dabit comiti, -e duos denarios. *v. et l.* 49. 3 *status, ius viri ad collegium mercatorum pertinentis – Mitgliedschaft, Mitgliedsrecht in einer Handelsgilde*: CHART. Traiect. 851 (a. 1233) quod, quicumque ex eis (*mercatoribus Rheni*) statutum nostrum infregerit, -a sua sit versus Renum privatus ... ; si ipse solus emerit vinum Colonie, hoc nullus fratrum -e potabit Traiecti, et si quis potaverit ... , -a sua carebit (*item* 1247). 4 *stips collegio mercatorum (pro iure mercaturae) solvenda – der Handelsgilde zu entrichtende Gebühr (für das Recht Handel zu treiben)*: CHART. Hans. add. ad 776 p. 408,4sq. (a. 1276) si quis burgensis, non confrater dicte gulde, tamquam mercator ultra Mosam perrexerit, persolvat -am ... ; si vero fuerit de officio fullonum ... , solvat dupliciter -am antedictam *eqs. ibid. al.*

**hansecomes*, -itis m. (theod. *vet.* hanse et comes) *magistratus officio fori mercaturaeque fungens, praefectus collegii mercatorum – Hans(e)graf, Vorsteher der Handelsgilde* (de re v. l. 68): CHART. Dortm. 110 p. 50,24 (a. 1261) Bertramus senior, filius Heinrichi -is, ... omnem partem hereditatis ... resignavit.

**hans(e)gravius*, -i m. (theof. *vet.* hanse et grāvo) *script. hang-* p. 944.4 *magistratus officio fori mercaturaeque fungens, praefectus collegii mercatorum – Beamter für Markt- und Handelssachen, Hans(e)graf, Vorsteher der Handelsgilde* (de re v. Dt. *Rechtswb.* V. p. 197sq. et HRG I. p. 2002sq.). 1 *spectat ad civitatem Ratisbonensem* (cf. K. Bosl, *Die Sozialstruktur d. mittelalterl. Residenz- und Fernhandelsstadt Regensburg*. 1966. p. 18sq.): CHART. civ. Ratisb. 57 p. 26,7 (a. 1230) cives potestatem habebunt eligendi hansg-um,

qui disponat et ordinat extra civitatem ... ea ... , que respiciunt negocia nundinarum. 81 p. 42,28 testes sunt: ... Gerhardus hansg-us, Rapoto prepositus. 103 Fridericus Veslarius tunc ... hang-us. GUTOLF. hist. p. 650,33 cum magistro civium et hansg-o ... civitatem ... ingreditur Otakarus rex. 2 *spectat ad civitatem Tremoniensem*: CHART. Westph. VII 1066 (c. 1260) que (*Burken civitas*) ... quoddam ius et dignitatem, videlicet hansegrafsca, de hanse-o Tremoniensi civitatis in beneficio tenuit; et ut in memoriam quosdam revocemus, qui hac dignitate ... fungebantur: ... Ecbertus et Ezekinus ... , qui eandem comiciam de Heinricho hanse-o recepit.

**hanso*, -are. (*hansa) *stipem collegio mercatorum (pro iure mercaturae) solvere – eine Gebühr an die Handelsgilde entrichten (für das Recht Handel zu treiben)*: CHART. Hans. 694 p. 245,12 (a. 1271) quicunque duas uncias ... valens de foro ad forum attulit ... , debet -are.

**hantrada*, -ae f. *vel* **hantradum* (handr-), -i n. (?theod. *vet.* hantreihida; cf. *Ahd. Wb.* IV. p. 703sq.) ?*manus data – 'Handreichung'* (de re v. G. Waitz, *Verf.-Gesch.* II. p. 231 et S. Gutenbrunner, *ZRGerm.* 85. 1968. p. 190): LEX Franc. Cham. 11 qui per -am (-dradum *var. l.*) hominem ingenium dimittere voluerit, sua manu duodecima ipsum ingenium dimittere faciat. 12 qui per cartam aut per -am (-um *var. l.*) ingeniuus est *eqs.*

**haplus* (a-), -a, -um. (ἀπλοῦς) *neutr. plur. usu subst. pro titulo libri i. q. simplicia – die einfachen Heilmittel*: ALFAN. premn. phys. 3,44 p. 34 ut ... in aplis (*codd.*, -is *ed.*; PG 40,556^C τοῖς ἀπλοῖς), hoc est in libro simplicium, demonstravit (sc. *Galenus*; cf. *Galen. ed. Kühn* XI. p. 379,1 περὶ κράσεως καὶ δυνάμεως τῶν ἀπλῶν φαρμάκων βιβλίον).

hara (ara), -ae f. *metr.* hār(a): l. 36. *saeptum, stabulum (porcorum, pecudum) – (Schweine-, Kleintier-)Gehege, Koben, Verschlag*: 1 *proprie*: DIPL. Otton. I. 338 p. 461,17 concedimus ... oppidum ... cum aquis et aris ibidem structis terrisque omnibus (*sim.* p. 461,25). HEINR. AUGUST. planct. 1833 -as utilitas, coenacula condit honestas. AMARC. serm. 1, 501 quis (*daemonibus*) pulsus olide concedit *Christus* ares pecus *eqs.* (*spectat ad Vulg. Matth.* 8,28sq.). CHART. Quedl. 18 p. 16,22 locavit *Thankolfus* aram porcorum. *al.* 2 *per compar., in imag., translate*: NOTKER. BALB. carm. p. 139 atria caelorum lutulenta muto platea, ... discursor -arum. CARM. Bur. 101,43,2 (s. XII.¹; cf. B. Vollmann, *Carmina Burana*. 1987. p. 1080) urbs (sc. *Troiae*) vetus et clara ... fit pecualis -a (ara *var. l.*; *sim.* ALBERT. STAD. Troil. 6,520). HEINR. TREV. gest. 35 p. 435,8 locum suum ... utpote stabulum aut aram porcorum fedatum ... reperierunt fratres.

**haracium* (a-), -i n. (cf. *francog. vet.* haraz, *fort. ex hara*; cf. *DEAF H.* p. 177sq.) *equitium, equaria – Pferdeherde, Gestüt*: FRID. II. IMP. epist. A 6 p. 201,17 super eorum equorum emenda ... provisionem debitam apponentes equos ... de a-is nostris e vestigio vobis (sc. *militibus*) duximus transmittendos.

**harahus* (ara(c)hus, -aus *sim.*), -i m. (theod. *vet.* harug, cf. *Ahd. Wb.* IV. p. 743sq.) *locus sanctus (ad insiurandum in iudicio praestandum aptus) – Heiligtum, heilige Schwurstätte des Gerichts* (de re v. R. Schmidt-Wiegand, *Nationes*. 1. 1978. p. 177sq.): LEX Ribv. 34^a ad placitum veniens cum tribus testibus in -o (-ao, a-, a-oc, aracho *sim. var. l.* [v. p. 184]) coniuret dominus, quod *eqs.* (cf. *ind.* p. 197). 36,2 ille, qui eum (sc. *hominem manitum*) manit, cum tribus rachinburgis in -o (-oc, arahco *sim. var. l.*) coniuraverit, quod *eqs.* (*sim.* 36,3 in -o [arhah *sim. var. l.*], 75,1 in -o [araco, ahro *sim. var. l.*], 80 in -o [arao *sim. var. l.*]), 37,2 sibi septimum in -o (ahraho *sim. var. l.*) coniuret (sc. *homo accusatus*), quod eum (*auctorem*) ibidem legibus manitum habuisset *eqs.* 45,1 in -o (haroho a. corr. A1, arahbo *sim. var. l.*).

**haranscara* v. **harmiscara*.

**hararius*, -i m. (theod. *vet.* harrer; cf. J. u. W. Grimm, *Dt. Wörterb.* IV/2. 1877. p. 496) *de officiali Argentiniensi fort. i. q. apparitor – viell.: Amts-, Gerichtsdieners, Büttel* (de re v. Ch. Schmidt, *Straßburger Gassen- und Häusernamen im Mittelalter*. 1871. p. 159 et E. Brinckmeier, *Glossarium diplomaticum*. I. 1856/61. p. 962^a): CHART. Argent.

[Niederer]

add. 220 p. 133,10sq. (a. 1251/58) -us dat ... annuatim ... XL prebendis unicuique stouphum et cuneum unum; item idem -us habet quasdam vineas in Bergheim.

***hardis**, -is f. (theod. vet. hard, hart; cf. G. Köbler, Wb. d. ahd. Sprachschatzes. 1993. p. 517^b) silva (compascua) – (gemeinsamer Weide-)Wald, 'Hard' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 209): TRAD. Weiss. 209 (a. 788) dono in pago Salinense ... porcionem meam de illa -e. VITA Adalb. Wirz. 7 p. 28,18sq. (chart.) inferioris ... -is memorarius erat Enzo; superioris ... -is memorarius erat Engizo.

***haribannator** (a-, her- sim.) vel ***haribannitor** (a-, her-, -oris m. (*haribannus) heribannator: l. 18. officialis qui tributum loco militiae solvendum exigit, exactor haribanni q. d. – Dienstmann zur Eintreibung des 'Heerbanns' (de re v. A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 119sq.): CAPIT. reg. Franc. 40,5 ut illi, qui haribannum solvere debent, coniectum faciant ad -atorem (he-iatorem, a-atorem, arbanda-em sim. var. l. [v. op. cit.]; inde ANSEG. coll. capit. 3,35 -atorem [hairb-atorem, airb-atorem var. l. (v. op. cit.)]. LEG. Lang. p. 504^b,32 ad a-itorem). 57,2 ut liberi homines nullum obsequium comitibus faciant nec ... coniectum ullum ... eis resolvant, excepto servitio, quod ad regem pertinet et ad, (om. 3) -itores (he-itores 1, -atoribus 3).

***haribannus** (a-, ariva- sim.) vel ***heribannus** (e-, heir-, he-reb- sim.), -i m. (theod. vet. hari, heri et ban; cf. Ahd. Wb. I. p. 802. IV. p. 971 et A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 110sq. et H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karoling. Königsdiplomen. 1973. p. 64sq.) script.: agr-, agreb-: l. 46. arr-: FORM. Senon. I 19. hir-, hair-: ANSEG. coll. capit. 3,14 (var. l.). hareb-: DIPL. Merov. I 188 p. 471,15. hairb-: l. 60. heirb-: l. 70. herii-: l. 46. -and(us): l. 67. -an(us): FORM. Sal. Merk. 41. form. acc. pl. -a: l. 44.

tributum militare – Kriegssteuer, -abgabe, 'Heerbann': 1 de tributo a liberis loco militiae debitae solvendo (de re v. M. Innes, State and Society in the Early Middle Ages. 2000. p. 153sq. et G. Halsall, Warfare and Society in the Barbarian West. 2003. p. 54sq. 76sq. 94sq.): a proprie: DIPL. Merov. I 99 p. 254,24 (a. 662/75; interp.) ut nullus iudex publicus ... freta nec sthophā nec here-o recipere ... non praesumat eqs. (inde DIPL. Karoli M. 143. sim. TRAD. Weiss. 12. CHART. Alsat. B 458 [dipl. Ludow. Pii] freda, ha-a, opera revisoria, stipendia eqs.). CAPIT. reg. Franc. 44,19 de he-o (ha-o, agr-o, a-o, ariv-o, herii-o, here-o, agre-o var. l. [v. op. cit. (l. 27) p. 112sq.]) volumus, ut missi nostri ... exactare debeant eqs. (sim. 46,5). CHART. Sangall. A app. 15 p. 393,22 quod nihil ... habuisset Adalolfus proprietatis, pro quo he-um reddere debuisset eqs. FORM. imp. 43 p. 319,33 immunes constituimus ... liberos forestarios a bannis et a-is (e-is p. corr.). saepe. b meton. i. q. ius tributi militaris exigendi – das Recht den 'Heerbann' einzuziehen: DIPL. Otton. III. 104 regalem he-um super milites liberos et servos eiusdem (sc. Halberstadtensis) ecclesiae ... episcopo ... donamus (inde DIPL. Heinr. II. 13 p. 15,32. sim. GESTA Halb. p. 88,28). 2 de tributo militari a mancipiis loco rerum naturalium solvendo (de re v. G. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 157 et J. Schneider, T. Erb, ALMA 64. 2006. p. 97): REGISTR. Foss. I 6 solvunt vestiti mansi hairb-um pro duobus bovis solidos XX, pro homine redimendo de oste solidos III. REGISTR. abb. Werd. 2,4 p. 22,5 Liuddag ... he-um octo den<arios>. p. 22,9 Gaddo ... pro he-o sex den<arios>. al. TRAD. Fuld. I 7,32 de possessione Gerwihi ... he-um solvendum, id est ad rosbannum, XXX denarii. cf. et l. 54. 3 multa pro militia detrectata solvenda – Buße für (eine) nicht geleistete Heerfolge: CAPIT. reg. Franc. 98,2 de ha-o (a-do, e-o, aure-o var. l.): si quis liber contempta iussione nostra caeteris in exercitum pergentibus domi residere praesumpserit, plenum ha-um (ariv-um, bare-o, he-o, aure-o var. l.) ... sciat se debere componere (sim. 74,1 he-um [heirb-um, e-um var. l.]. 141,27 ut vassi nostri ..., qui ... in hoste non fuerunt, he-um [e-um, aure-um, ariv-um var. l.] rewadiant. al.

ANSEG. coll. capit. 3,67. app. 2,36 heir-um). EINH. epist. 23 non videtur mihi iustum esse, ut he-um solvere debeant, qui non aliubi fuerunt, nisi ubi ipse imperator precepit (cf. op. cit. [p. 945,39] p. 95 adn. 133).

5 [haribergum v. *albergum. adde ad vol. I. p. 426,66: DIPL. Karoli M. 143 p. 195,36 actum in hari-o publico (cf. A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 263sq. et H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karoling. Königsurkunden. 1973. p. 40 adn. 325). cf. *herberga.]

***hariraida** (a-, -ada) vel ***heriraita** (e-, -reita, -ata, -ida sim.), -ae f. (cf. theod. vet. hari, heri et reite; v. Ahd. Wb. IV. p. 971 et Lexer, Mittelhochdt. Handwb. II. p. 398) impetus hostilis manu armata (maiore) effectus, impressio contra domum m. a. (m.) effecta – Überfall, Heimsuchung durch eine (größere) bewaffnete Schar, 'Heerreite' (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 527 et H.-R. Hageman, ZRGerm. 91. 1974. p. 15 sqq.): LEX Ribv. 67 si quis hominem ad domum propriam cum ha-a (a-, a-ada, arraida, he-da, heriada sim. var. l. [v. p. 185]) interfecerit (cf. ind. p. 197; cf. et LEX Sal. Karol. 42,1 si quis collecto contubernio hominem ... occiderit). LEX Baiuv. 4,23 si quid liberum hostili manu cinxerit, quod he-a (heriraita, he-ata, heireita, herereita, e-cita, he-cita sim. var. l.) dicunt, id est cum XLII clyppeis eqs. (cf. ind. p. 487).

25 ***harmelinus**, ***harmilinus** v. *hermelinus.

***harmiscara** (a-, harms-), -ae f. (theod. vet. harmscara, harsancara; cf. Ahd. Wb. IV. p. 720sq. et A. de Sousa Costa, Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien. 1993. p. 276sq. et H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karoling. Königsurkunden. 1973. p. 86) script. et form.: hara(n)s-: l. 51. harsc(h)a-: l. 48,49.

35 poena ignominiosa – demütigende Strafe, 'Harmschar' (de re v. Hoops, RGA 2XIV. p. 16sq. et J.-M. Moeglin, ALMA 54. 1996. p. 11sq. et L. Kéry, Gottesfurcht und irdische Strafe. 2006. p. 45 adn. 135): 1 de poena a rege constituta: CAPIT. reg. Franc. 191,1 utrum nobis placeat, ut aut ... banum persolvant aut aliam -am (a-a, armis caram, armis ctra var. l. [v. op. cit. (l. 27)]) sustineant (sc. qui sine consensu episcopi presbyteros constituunt; inde CONC. Karol. B II 41 p. 599,9 harms-am). 259,9 nostram harms-am (a-am var. l.) durissimam sustinebunt (sc. episcopus eiusque ministri). 218,9 quicumque caballum ... tollere ausus fuerit, triplici lege componat: et liber cum -a, id est sella ad suum dorsum ante nos a suis senioribus dirigatur et usque ad nostram indulgentiam sustineat; servi vero eqs. (inde CHRON. Cas. 3 p. 470,37sq.)) ibid. al. 2 de poena a filiis ducis constituta: VITA Meing. 11 p. 559,51 ad pedes filiorum (sc. ducis interfecti) ibi sedentium cecidit, hars-am (harsch-am var. l.), hominum, emolumentum ad placitum illorum obtulit. 3 de poena ab episcopo constituta: EPIST. Heinr. IV. 1 ut sibi (sc. militi) illam haran-am (haras-am var. l.) cum vadimonio, quam vobis iureiurando promisit, nostri amoris ... causa dimittatis (sc. pontifex Bambergensis).

55 **harmonia** (a-), -ae f. (ἁρμονία) script.: arino-: p. 947,13. anno-: p. 947,20. her-: ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,34 (var. l.).

I (recta) compositio, temperatio, ratio, compages (bene composita) – (richtige) Zusammensetzung, Mischung, Proportion, (wohlgeordneter) Gefüge: A philos. et theol.: 1 in univ.: ALFAN. premn. phys. 24,5 p. 146 levatur ... et deponitur arteria per quandam a-am (PG 3,697^C καθ' ἁρμονίαν τινά) atque rationem. Ps. GALEN. anat. 4 p. 178^B est ... cordis pulsatio -am principiorum complexionis corporis animati assimilans vel eorundem discordiam. ALBERT. M. gener. 2,2, 16^{capit.} forma substantialis non est mixtura vel -a mixtorum. veget. 5,89 non convenit actio retinendi frigiditati excellenti -am, sed potius ei, quae est complexionalis, quae eqs. ibid. al. v. et p. 950,47. locut. adv. ad -am i. q. per congruentiam, convenientiam – in Übereinstimmung (mit): ALBERT. M. nat. anim. 2,6 p. 26,12sq. non operabitur actus ... nisi ad -am corporis, cuius est actus, sicut visus non operatur nisi ad -am oculi. 2 spectat ad animam: ALFAN. premn. phys. 2,4 p. 24 Dinarchus ... ait eam (animam) esse -am (PG 3,537^A ἁρμονίαν)

[Niederer]

quattuor elementorum', hoc est temperantiam et concordiam elementorum *eqs.* 2,49 p. 35 si ... -a (cf. PG 3,557^A κρῶσις), hoc est concordia salutis et fortitudinis atque pulchritudinis, anima est *eqs.* al. MANEG. c. Wolff. 3 p. 49,13 quorum (*philosophorum*) Plato ... animam diffinivit essentiam, ... alius a-am. ALBERT. M. anim. 1,2,8^{capit.} de improbatione opinionis, quae dixit animam esse -am corporis commixti. *ibid.* al. 3 *spectat ad mundum*: HRABAN. carm. 39,20,2 dum pius (*i. Deus*) mundi machinam praeviciens et a-am, polum et siccum fecerat *eqs.* B *medic. pro nomine emplastri (usu meton.)*: PAUL. AEGIN. cur. 237 p. 174,19 efficaciter ... ad hoc (*sc. superfluum purgationem*) faciunt ... adherentia emplastra ut -a (arionia B; 3,62,2 ἄρῳνία), icesios *eqs.* C *usu communi*: 1 *de corpore*: THEOD. PALID. annal. a. 1134 p. 79,19 per totius corporis a-am quandam nature mutationem sensit *matrona paralytica*. 2 *de re publica fort. i. q. ordo, disciplina* - viell.: *Ordnung (spectat ad census, ut vid.; cf. Vulg. Luc. 2,1)*: CHRON. Tiburt. a. 2 (MGScript. XXXI p. 228,24; c. 1242) Octavianus Augustus ... totum mundum in unam redegit a-am (*ed., ann-am cod.; inde CHRON. Basil. app. a. 2 p. 296,12 mundum ... in unam describendo redegit a-am*).

II *apta (sonorum) coniunctio, concentus, sonus dulcis, symphonia, consonantia* - *zusammenpassende (Ton-)Verbindung, Wohlklang, (guter) Zusammenklang, Konsonanz, 'Harmonie' (de re v. LexMusLat. II. p. 164sq.)*: A *praevalente notione proportionis sonorum*: 1 *mus. et math.*: a *proprie*: α *in univ.*: REMIG. ALTISS. mus. 494,20 -a est consonantia et coadunatio vocum (*sim.* MUS. ENCHIR. 9,2 diversarum vocum apta coadunatio; cf. *Macr. somn. 1,6,38. Boeth. arithm. 2,32 p. 126,16*). ALBERT. M. eth. II 8,1,1 p. 518^b,42 ex contrariis sonis, acutis scilicet et gravibus, optima fit -a. *al. per compar. et in imag.*: ALDH. ad Acirc. 135 p. 189,16 cum ... quasi quaedam organicae modulationis melodia, ita consors temporum a-a teneatur. virg. I 30 p. 268,14 de quo (*Domino*) lactantes evangelici consona vocis a-a psallentes concorditer cecinerunt: '*eqs.*' *ibid.* al. β *spectat ad systema modorum, tonorum*: SYLL. Bern. 5,101 totius a-ae tonos tot (*sc. sex*) dici-mus *eqs.* MUS. ENCHIR. 12,1 dum ... eorum (*modulorum*) ... tetrachordo veluti elemento a-a contextatur *eqs.* (*sim.* SCHOL. enchir. 1,31 quattuor sonitibus competenter sibi diversis dum constet a-a, 1,44). γ *spectat ad cantum pluribus vocibus diversis (consonis) constitutum*: LAMB. mus. quadr. p. 281^a dicendum est de quadam a-a resecata, quae ... hokectus vulgariter appellatur. ANON. mus. Sowa 2^b p. 224,17 quae quidem hoquetatio ... anthonomasice nuncupari poterit a-a. δ *genus enharmonicum - enharmonisches Tongeschlecht*: SCHOL. Boeth. mus. 1,15,16^b diatonum et diatonicum, chroma et chromaticum unum sunt; a-a et enarmonium idem sunt (*cf. Boeth. mus. 1,15 p. 200,26*). *ibid.* al. ε *intervallum q. d. consonum - konsonantes Intervall*: SYLL. Bern. 5,117 hic (*sc. senarius numerus*) procreasse primus a-as patet *eqs.* (*v. notam ed.*). ANON. mus. Bernhard I 38 a-a, quae vocatur diapente (*item* II 104). *per compar. et in imag.*: ABSAL. serm. 20 p. 122^A istae (*sc. quinque sensus*) sunt quinque vocales animalis musicae facientes -am, quae dicitur diapente. IOH. AEGID. mus. 4,5 ligantur ... qualitates elementorum et consonant sibi ad invicem quasi per quasdam congruentes chordarum consonantias et rationabiles -as. ζ *modus - Tonart, Modus*: CARM. de mus. 327 quas distinctiones vocant, bene scire sat-age, quia iste -e firme sunt clavigere (*cf. LexMusLat. I. p. 1059 s. v. 'distinctio'*). b *meton. i. q. musica, harmonice - Musik(theorie), Harmonik (per prosop.: l. 64. 66)*: REMIG. ALTISS. mus. 490,10 'germanam et gemellam' dicit Arithmeticam et A-am, quoniam ex numeris et modis, id est tonis, tota musica conficitur (*sim.* 499,7. *al.*). SCHOL. enchir. 2,154 quomodo ex Arithmetica matre gignitur A-a *eqs.* SCHOL. Boeth. mus. 2,14,12 a-a (*cf. Boeth. mus. 5,2 p. 352,4 armonica*) 'est facultas differentiae acutorum et gravium sonorum ... ratione perpensa'. c *translate*: OTLOH. quaest. 43 p. 119^D quia in harmonicis instrumentis aliquoties lusi ..., libet etiam ... in -a spirituali et intellectuali ludere. 2 *natur., philos., theol. de -a planetarum, caeli (interdum expressius i. q. sonus, concentus*

planetarum, caeli - Sphärenharmonie, -klänge, e. g. l. 5. 6): a *in univ.*: ALCUIN. carm. 1,1440 alios fecit ... nosse magister -am caeli, solis lunaque labores *eqs.* AUREL. REOM. mus. 20, 28 mundus et caelum supra nos ... gestare in semet, (insemet *ed.*) dicuntur a-e sonoritatem. GUNZO epist. 16 p. 52,7 stantibus ... aliquibus planetis non integratur iugis a-e concentus. HONOR. AUGUST. imag. 1,85 hi (*sc. planetarum*) septem orbes cum dulcisona a-a voluntur. ALBERT. M. metaph. 1,4,3 p. 50,45 'totum caelum -am (*p. 986^a,3 ὅλον τὸν αἶον*) esse' dixit Pythagoras 'et numerum *eqs.*' *al. v. et p. 950,57*. b *spectat ad laudem Dei*: HROTSV. Sap. 9,5 tibi (*sc. Deo*) iubilet iocunda serenitas angelorum dulcisque a-a syderum. HONOR. AUGUST. gemm. 2,32 hac (*sc. matutina*) hora astra matutina ... Deum ... dulci -a laudaverunt. HILDEG. epist. 103^R,151 bene celestis -a ... Deo cantat. *al.* c *spectat ad cohaerentiam animae cum -a caelesti*: ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 34,51 obliviscuntur animae superioris -ae, cuius tamen similitudinem et species in se habent. 3 *usu communi*: a *in univ.*: BERTHA Adelh. 7 p. 761,25 si qua ... sororum ... cantanti choro sonorae vocis non congruebat a-a, correpta ... a pia matre ... delectabili vocis donata est claritate. b *spectat ad auditum*: ALDH. virg. I 34 p. 276,3 surdorum auribus a-as rerum restaurando (*sim.* II 474). ALBERT. M. animal. 4,86 'accidit ei (*delphino*) gravitas capitis ex vocibus' (*sc. piscatorum*) et sonis corrum-pentibus a-am auditus sui.

B *praevalente notione soni audibilis*: 1 *cantus, melos, modulus - Gesang, Melodie, Lied, Musik(stück)*: a *mus.*: α *in univ.*: MUS. ENCHIR. 1,41 horum (*quattuor sonorum*) sociali diversitate tota adunatur -a (idest modulatio musicae *add. P.*) AUREL. REOM. mus. 18,23 octo toni cum omnibus suis varietatibus omnem a-ae regunt suavitate. SCHOL. enchir. 1, 16sq. quae (*voculae*) sunt a-ae elementum; etenim sicut loquela litteris, ita constat ptongis a-a. PS. ODO CLUN. mus. p. 272^a aliquando vitiosa et maxime lasciviens ... -a plura, quam diximus, semitonia quaerit. *al.* β *cantus pluribus vocibus diversis (consonis) effectus - mehrstimmiger (konsonanter) Gesang*: YSENGRIMUS 7,117 a-am quandoque damus ter quinque modorum (*cf. notam ed.*). b *liturg. de officio*: CONSUET. Eins. 27 officium hoc prosequatur ordine: primum choro preficiatur ebdomadarius a-ae *eqs.* CONSUET. Trev. 67 que sit distantia inter cantorem et ebdomadarium a-e *eqs.* FOLCUIN. Lob. 18 passionem ... Lamberti impolito digestam stilo urbanus elucida-vit et a-am ex ea dulcissimam melodiam ... composuit Stephanus episcopus (*cf. LThK. 3IX. p. 966 s. v. 'Stephan, Bf. von Lüttich'*). c *usu communi*: α *in univ. (in imag.: l. 48)*: VITA Sev. Col. 8 ut -a, quam magister intentus audierat, etiam discipulum non lateret, orabant episcopus et diaconus. HONOR. AUGUST. gemm. 2,14 Gregorius ... delectabilem -am ... sonuit, dum musica arte divinum officium agi docuit. *de cantu avium*: VITA Bard. 19 p. 337,5 volucres ... quandam suae modulationis a-am concinuerunt. β *de cantu caelesti, angelorum*: MIRAC. Nicol. Brunw. 5 p. 197,18 ut post auditam caelestem -am ... mors ... maculas ablueret vitae prioris. HONOR. AUGUST. sigill. 8 (PL 172,517^C) qui (*solitarius*) singulis annis -am in coelo nocte nativitate eius (*Mariae Virginis*) au-divit. HILDEG. Rup. epil. 1 p. 358,11 haec in coelesti -a audivi et didici: 'O Hierusalem *eqs.*' WIBERT. GEMBL. epist. ad Hildeg. 18,205 inestimabili nobis ..., sibi autem cognita sympho-nialis a-e dulcedine avocata ... dormit. 18,209 quos (*modos*) in spiritali a-a discit et retinet, ... eosdem ... modulos ... prosis ad laudem Dei ... compositis ... decantari facit. *spectat ad susceptionem animae in chorum angelorum*: CHRON. Thietm. 8,9 infantes ... eius (*solitariae*) ... premium pronunciabant, scilicet ..., quam meruit, a-am celestem. CHART. Sev. Col. 11 p. 23,15 quicunque ... celestis chori cantui et a-e interesse ... desiderat *eqs.* 2 *de instrumentis i. q. sonus - Klang (per compar.: l. 71)*: ALDH. virg. I 21 p. 252,15 musica sambucorum a-a persultans insonuerit. II 1716 a-is praesulent organa multis. *al.* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,17 concentu organi fistulae ... uno flatu ... a-am velut salpex ... reddunt. ALBERT. M. phys. 5,2,2 p. 424,2 est ... motus quorundam animalium sicut -a ci-tharae, in qua faciens -am percutiendo citharam aliquantulum

deficit chordae, quia eqs.

harmoniacus (a-), -a, -um. 1 adi.: a harmoniae aptus, analogos – der ‘Harmonie’ entsprechend, übereinstimmend, analog: ALBERT. M. summ. creat. II 1,3,1 p. 22^b,35 Plato ... dicebat animam movere corpus propter hoc, quod complexa est ad ipsum secundum -os (ni leg. harmonicos) numeros, (cf. p. 406^b,20 ὁρμονικὸς ὁρμητός; cf. l. 19. 32). b (secundum proportionem) dulce sonans, consonus – (nach Zahlenverhältnissen) wohlklingend, ‘harmonisch’: AUREL. REOM. mus. 10, 11 per hos (sc. dictos) ... tonos omnis modulatio a-a vergit. 2 subst. fem. fort. i. q. concentus dulcis, harmonia – viell.: Wohlklang, ‘Harmonie’: AUREL. REOM. mus. 19,2 uti prudens dinoscere queat cantor varietates versuum in a-a (armonico var. l.) vergentes tenore.

***harmonialiter** adv. (*harmonialis) composite, congruenter, per analogiam – wohlgeordnet, übereinstimmend, analog: ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 33,37 ‘constituitur anima ...’ sic ‘ex elementis, quatenus habeat sensum’ et potentiam cognoscitivam omnium ex numeris -r componentibus eam (cf. l. 6,32; cf. et Plato Tim. 35⁴sq.).

harmonicus (a-), -a, -um. (ὁρμονικός) script.: armen-: l. 41. form. acc. sg. fem. -en: p. 950,12. 1 adi.: a (secundum proportionem) bene compositus, harmoniae aptus, concinnus, analogos – (nach Zahlenverhältnissen) wohlgeordnet, dem richtigen Verhältnis, der ‘Harmonie’ entsprechend, übereinstimmend, analog (usu philos.): HROTSV. Pafn. 1,4 mundus ex IIII contrariis elementis, sed ad votum creatoris secundum a-am moderationem concordantibus perficitur. HERM. CARINTH. essent. 1 p. 116,15 qui (sc. extremi) ... affectus, ne extrema ab invicem divellerent, a-o nexu ... compacta sunt (sim. 2 p. 232,2 nodis a-is). ALBERT. M. anim. 1,2,7 p. 33,32 dicit ... Plato, quod anima constituitur ex -is numeris (sim. p. 35,9; cf. p. 406^b,29 ὁρμονικὸς ὁρμητός; cf. l. 19). animal. 18,31 causa ... omnium istorum (sc. similitudinis generati ad parentes) accipitur ex a-a proportionem complexionis spermatidis ad naturam concepti. ibid. al. b (secundum proportionem) dulce sonans, consonus, consone iunctus – (nach Zahlenverhältnissen) wohlklingend, konsonant, ‘harmonisch’: a mus. et math. (de re v. LexMusLat. II. p. 175sq.). MUS. ENCHIR. 8,16 dum solo ab invicem semitonio vel tono, id est a-o (arme-o, arco var. l.) spacio, distant quattuor descriptiunculae. CONR. HIRS. dial. 1692 qui omni capacitatis suae industria a-i modulaminis sibi comparare scientiam eqs. ANON. IV mus. 4,1 p. 63,13 sequitur de concordantiis a-is eqs. 4,2 p. 71,15 omnis incepto naturalis a-a ... est aut in unisono vel diapason vel diapente vel diatesseron eqs. al. v. et l. 13. β philos. de harmonia caelesti: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 148,18 sonis ... iuxta ascensus et descensus stellarum a-a modulatione variatis. v. et p. 950,57. γ usu communi: SEDUL. SCOT. carm. II 7,18 me tristificum solatur Calliope carmine vatem -o (a-var. l.) cantu mystica verba sonans: ‘eqs.’ HECEL. Clem. 2,2 (MGScript. XXX p. 903,33; s. XI^{ex}) precentor cum illud Ambrosianum ... a-a dulcedine imponeret eqs. ALBERT. M. animal. 9,3 faciunt (sc. organa vocalia immatura) vocem non a-am et inaequalem, quasi sit interrupta. c ad consonantiam, symphonias pertinens – die Konsonanz(en) betreffend (usu mus.): ANON. IV mus. 1,1 p. 32,12 nullus hoc (sc. longas et breves) poterit cognoscere nisi iuxta a-am considerationem superius sibi attributam, ut eqs. d ad musicam, harmoniae disciplinam pertinens – die Musik(theorie), Harmonik betreffend (usu mus.; cf. op. cit. [l. 39]): AUREL. REOM. mus. praef. 3 quoniam ... ingenio prepollentem ... vosmet (sc. Bernardum) ... agnovi in a-a philosophia. mus. 6,11 constituitur diatessaron ... in epitrita proportionem, ut est quaternarius, ternarius in eiusmodi -is medietatibus invenitur (sim. ASILO rhythmicum. 49 qui victoriam desideret, in campis adversarii festinet medietates ponere a-am, arithmetica. 56 [cf. comm. p. 33, 42sq. et passim]; cf. Boeth. arithm. 2,41,1sq.). ANON. IV mus. 2 p. 46,13 Perotinus fecit quadrupla optima ... cum habundantia colorum a-ae artis (sim. 4,1 p. 66,19). al. in titulo libri: HUCBALD. mus. 43 primus a-ae disciplinae Boetii liber. REGINO harm. inst. 1^{tit} incipit epistola de a-a institutione. al.

e musicus – musikalisch, Musik- (usu mus.): HIER. MOR. mus. 25 p. 184,4 est ... flos -us decora vocis ... et celerrima ... vibratio. v. et p. 947,69. 2 subst.: a fem. i. q. musica, harmoniae disciplina – Musik(theorie), Harmonik: SCHOL. Boeth. mus. 5,2,5 diffinitio a-ae. 5,3,7 nota intentionem a-ae. ALBERT. M. phys. 2,2,2 p. 100,11 -a est aliquo modo sub arismetica eqs. anal. post. 1,2,16 p. 61^b,42 sicut se habet consonativa (sc. scientia), quae est de cantu consonante, quae dicitur -a (cf. p. 75^b,16 τὸ ὁρμονικὰ) sive musica, ad arithmetica. metaph. 3,2,3 p. 117,57 sequitur de his, de quibus inter ‘mathematicas’ tractat -a’ (p. 99^b,21 ἡ ... ὁρμονική) sive musica. per prosop.: SEDUL. SCOT. carm. II 68,9 -en (a-var. l.) videas (sc. episcopus) melicas depromere voces. b neutr.: α genus enharmonicum – das enharmonische Tongeschlecht: SCHOL. Boeth. mus. 1,15,15 ‘diatonum, chroma, armonia’: unde diatonicum, cromaticum, a-um vel enarmonicum. β cantus – Gesang (de cantu angelorum; cf. Vulg. Luc. 2,14): PONTIF. Rom.-Germ. 99,3 et nos cum pastoribus vigilare debemus, ut mereamur illud suavissimum -um, quod eqs.

20 ***harmonice**. 1 philos. i. q. composite, congruenter, per analogiam – wohlgeordnet, übereinstimmend, analog: ALBERT. M. anim. 2,4,1 p. 149,60 sensitivi primi perfectio est a generante, et species sensibilium sunt in ipsis sicut actus secundi -e eqs. p. 150,10 quia organa plantarum non sunt -e proportionata ad solas ‘sensibilium species recipiendas’ eqs. 3,2,1 p. 178,53 sensus ... se habet ad sensibilia sicut medietas et proportio formalis -e media existens sensibilium. metaph. 1,4,2 p. 50,12 corpore obumbrata dat lux naturam sentiendi et proportionata organo dividitur -e ad sensibilia. 2 mus. et math.: a (secundum proportionem) apte, bene sonante, consone – (nach Zahlenverhältnissen) wohlklingend, ‘harmonisch’: HROTSV. Pafn. 1,6 sicut pressi excellentesque soni a-e coniuncti quiddam perficiunt musicum, ita eqs. ALBERT. M. anim. 2,4,1 p. 150,2 sicut in ‘symphonia’, quando -e extensae sunt chordae, si quis ‘fortius’, quam harmonia permittat, ‘percusserit chordas’ eqs. ANON. IV mus. 1,1 p. 32,6 si bene a-e deducantur modi. p. 32,23 operabantur antiqui iuxta relationem inferius ad superius, superius ad inferius, et hoc iuxta sex concordantias a-e sumptas. b in harmoniae disciplina – in der Harmonik: ANON. IV mus. 7 p. 85,36 diapason, quod a-e dicitur quadrupla proportio.

***harmonio**, -atum, -are. (congruenter) iungere, aptare – (passend) zusammenfügen, verbinden (mit): ALBERT. M. praedicam. 7,11 p. 293^b,24 qui (Mani) ... dixit mala per naturam ... essentialia esse mala, ad quam naturam et formam -antur et constituuntur, ut non possint esse non-mala. p. 293^b, 31 corruptis modis et harmoniis et commensurationibus in his, quae sunt ad aliquid commensurata et -ta, adhuc remanent ipsa, quae mensurata erant possibilia ad commensurationem.

50 ***harmonius** (a-), -a, -um. (ὁρμῳικός) dulce sonans – wohlklingend: THEODULF. carm. app. 3,3 a-um ... melos ... , dum sine me (sc. Musica) reboat, utilitate caret.

***harmonizatus**, -a, -um. (secundum proportionem) dulce sonans, consonus – (nach Zahlenverhältnissen) wohlklingend, ‘harmonisch’ (spectat ad harmoniam caelestem): HIER. MOR. mus. 7 p. 26,28 ex motu earum (stellarum) accidit quaedam harmonia, id est sonus -us (harmonicus a. corr.). Niederer

***harnesium** (a-), -i n. (-a, -ae f.: l. 71) (francog. vet. herneis, harneis; cf. ital. arnese, theod. vet. harnas, harnasch [cf. DEAF H. p. 424sq.]) script. et form.: asn-: l. 67,68. p. 951,9. asnis-: l. 68. her-: p. 951,6. -ensi(um): p. 951,1. nom. sg. -nascha (ni subest forma theod.): p. 951,4. acc. sg. arnixiam: l. 71.

supellex, armamentum – Gerät(schaft), Ausrüstung. 1 in univ.: ANNAL. Ianuens. II p. 98,10 comes ... Siracusie cum sua baronia de civitate exeuntes ... multos Pisanos ... et totam raubam eorum, vexilla et tentoria et as-um totum ceperunt. p. 128,12 Papienses ... boves, carros ... et as-um (asnisium var. l.) totum retinuerunt. RYCCARD. chron. a. 1229 p. 155,16 nichil de suo -o amiserunt nonnulli de exercitu imperiali. ANNAL. Plac. a. 1270 p. 545,37 totam arnixiam exercitus habuerunt homines de Gravago. SABA MALASP. chron. 10,24 p. 367,7 co-

[Leithe-Jasper]

mes ... sua in mulis a-a (a-nsia *var. l.*) sarcinat. *saepe*. 2 *armatura, ornatus militaris* – *Rüstung, Kriegausrüstung*: CONST. imp. I 173,1 si miles vociferatione signi litem commoverit, auferetur ei omne suum -ascha *eqs.* GISLEB. MONT. chron. 100 p. 140,13 comiti Hanoniensi et suis tornamento intendentibus rapuerunt *homines ducis* he-a sua, scilicet vestes, palefridos, runcinos et huiusmodi. ANNAL. Ianuens. II p. 110,8 cum ... Veneti ipsum (*sc. corpus Rainerii*) in tribus galeis cum suo as-o apud Venetas mitterent. *al.*

harpa (a-), -ae f. *instrumentum musicum lyrae simile* – *Harfe*: THEODULF. carm. 43,14 haec sonet -a tibi (*sc. Gislæ*), perstrepat ista lyra *eqs.* EPIST. Worm. I 19 p. 36,15 de liræ vel arpe qualitate. RUODLIEB XI 30 est ... -a, melior qua non erit ulla. IOH. AEGID. mus. prol. 31 de cuiuslibet instrumenti ... inventione ac constitutione, videlicet ... cithararum, -arum *eqs. al.*

1. **harpago** (a-), -onis m. (ἁρπάγη) *hamus* – *Haken*: ALDH. virg. I 58 p. 318,8 quos (*cavanos*) edendi necessitas instigat ... rapaci ungarum a-e alites ... insectando grassari. REMIG. ALTISS. mus. 533,12 creagra, id est fuscinula vel -o. MIRAC. Adalb. Wirz. 15 sinistra (*sc. mulieris*) librans a-em, dextera autem circumrotans fusum, ut staminum argute in a-e componat fila.

2. **harpago** (a-), -are. *hamo (vulnera) infligere* – *mit einem Haken (Wunden) schlagen, reißen*: ALDH. virg. II 2313 affer (*sc. tortor*) cuncta simul nobis (*sc. Secundae*) tormenta cruenta ... caerula sanguineis a-ans vulnera ravis.

***harparius** (a-), -a, -um. (ἁρπαξ) *rapax, avarus* – (*raff*)-*gierig, habsüchtig*: CONR. MUR. summ. p. 159,29 mulier deridenda ... poterit nominari: ... avara, a-a, aspida *eqs.*

***harpator**, -oris m. (*harpa*) *qui harpa canit* – *Harfner*: LEX Frision. iud. Wul. 10 qui -em, qui cum circulo harpare potest, in manum percusserit. RUODLIEB XI 26 miles, consanguineus simul eius cum domina vadunt, -es ubi ludunt.

***harpazo** (arpazo), -avi, -atum, -are. (ἁρπάζω) *arripere, rapere* – *an sich reißen, rauben*: PETR. DAM. epist. 70 p. 319, 16 Pambo inter opaca venalium unum e porcis irruens a-xavit (*arripiunt, arripuit var. l.*) 112 p. 278,18 quae (*sc. leaenae*) ... incautos homines ad suae perditionis interitum cruentis amplexibus a-xatis.

[**harpanus** v. orphanus: CONST. imp. II 427,86.]

***harpo**, -are. (*harpa*) *harpa canere* – *Harfe spielen*: l. 32.

harpyia (a-), -pi(i)a, -ya), -ae f. (ἁρπυία) *script.*: -peia: l. 47. -peya: l. 48. -pig(a): l. 53.

monstrum fabulosum partim e femina, partim ex ave constans – *'Harpyie'*: 1 *proprie*: CARM. de conv. Saxon. 51 (NachrGött. 1985/I. p. 63; a. 777) alipedes griphes subito arpeasque (-eiasque, arpeyasque *var. l.*) volucres in placidas convertit *Carolus* aves. WILH. CLUS. Bened. 13 p. 205,48 gula arpii digna rapacibus. ALBERT. M. animal. 23,19 arpyam ... dicunt esse avem rapacem ... habentem ... humanam faciem. *saepius*. *per compar. de feminis presbyteris concubantibus*: PETR. DAM. epist. 112 p. 278,14 vos arpigae (arpiæ *var. l.*), quae sacrificium Domini circumvolantes arripitis. 2 *translate i. qui rapit, avarus est* – *einer der rafft, habgierig ist*: WALTH. CAST. carm. 1,12,2 (MG Lib. Lit. III p. 558) pastores ecclesie facti sunt arpie.

***harscaria** v. *harmiscara. **harta** v. charta.

haruspex (a-, aur-), -icis m. *script. aris*: l. 63. *hariolus, augur, vaticinator, sortilegus* – *Opferschauer, Seher, Wahrsager*: LEG. Wisig. 6,2,1 qui de salute vel morte principis ... ariolos, a-es vel vaticinatores consulit. ALDH. virg. I 42 p. 294,14 a-um (ari-um *var. l.*) superstitione. HINCM. divort. 15 p. 207,15 aur-es (a- a. *corr.*), qui ... fibras atque spatulas vel cetera quaeque 'inspiciunt et ex eis futura praedicunt' (*Isid. orig.* 8,9,17). ALBERT. M. Is. 19,3 p. 241,22 -es ... dicuntur, qui aras erigebant et per responsa daemonum, quibus sacrificabant, futura praedicebant. *saepe*.

haruspicium (a-), -i n. *oraculum, augurium* – *Weissagung, Prophezeiung*: WILLIB. Bonif. 6 p. 31,5 alii ... a-a et divinationes, prestigia atque incantationes occulte, alii quidem manifeste exercebant. HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,37 alii a-a obser-

vantes, alii divinationes demonium dicentes. LEG. Lang. p. 443^a,23 si quis ... ad ariolos aut ariolas pro a-is aut quibuscumque responsis ab ipsis accipiendis ambulaverit.

***hasasinus** v. *assassinus. ***hasbergha** v. *halsberga.

5 **haschites** v. ascites.

[***hasco** v. *asco. *adde ad vol. I. p. 1024,66*: WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942^A pro signo piscis, qui h-o appellatur *eqs.*]

***haspa**, -ae f. (*theod. vet.* haspa, haspe) *de mensura i. q. alabrum, funis* – *Garnwinde, -strang, 'Haspel' (de re v. Heyne, Hausalt. III. p. 224)*: COD. Falk. 36 dantur -e lini VIII. REGISTR. Salisb. 1,2 que (*curtes*) solvunt ... lini -as X (*cf. TRAD. Salisb. I 479^c p. 515,30 dantur ... novem scilicet de canabo, que vulgo haspe dicuntur*). *al.*

***hassacinus**, ***hassessinus** v. *assassinus.

15 **hasta** (a-), -ae f. 1 *pertica, baculum, contus* – *Stange, Stecken, Spieß*: a *proprie*: a in univ.: ODILO SUESS. Seb. 94 -as, quibus vexilla tempore letaniarum ferenda aptantur, conspiciens. ANON. geom. I 3,22 accipe -am duorum cubitorum longiorem te et pone ante te in plano *eqs.* GESTA Trud. cont. I 12,6 p. 307,21 marones ... -as longas ad palpandum sub alta nive viam in manibus ferentes. REGISTR. Xant. p. 107,39 II fer-tones ad candelam -e, qua corona accenditur. *saepe*. β *stipes, palus* – *Pfahl, Pfosten*: BURCH. URSB. chron. p. 28,12 quadam trabe lignea -is hinc inde sustentatis (*sustentatus ed. princ.*;

25 sustentata *ci. ed.*) fluvium transivit *imperator*. γ *hastile* – (*Lanzen*)-*Schaft*: ARBEO Corb. 18 p. 209,4 lantiae summis nibus piscem tam viriliter percussit, ut ferro asta sequeretur. THEOPH. sched. 2,31 p. 59,20 lignum ... ita in ferro iungitur, sicut iungitur -a in lancea. ALBERT. M. animal. 24,36 ex cute huius bestiae (*sc. hippopotami*) -ae tornantur. THEOD. CERV. chirurg. 2,17 p. 149^A cum concutitur -a sagittae, quae est in ferro, extra dorsum *eqs. al.* δ *tubus, fistula* – *Röhre, hohler*

30 *Schaft*: ALBERT. M. animal. 22,143 ille, qui loquitur per -as et ligna cavata, quantumvis longe auditur. ε *caulis* – *Stengel*: RECEPT. Lauresh. 2,243 p. 234 musto de pectulo ... dactilos, astas aneti, astas feniculi, astas apii. in nomine plantae: GLOSS. med. p. 57,16 pionia: -a (a- *var. l.*) rubra, a colore rubeo nomen habet. b *translate de pedibus pulicis*: ALBERT. M. animal. 26,21 -as habet *pulex* posterius ad saltandum et pedes alios sex ad ambulandum. c *meton. de mensura longitudinis*: MIRAC. Ursm. 1,23 p. 83,5,28 cum ... plaustrum venisset in medium pontis, ubi altior erat a terra pene duabus -is.

35 *lancea, iaculum* – *Lanze, Speer, Wurfspieß*: a *proprie*: a in univ.: CHRON. Fred. 4,19 globae igneae ... et ad instar multitudinem astarum (istarum, astorum *var. l.*) igneum ... apparuerunt (*inde* PAUL. DIAC. Lang. 4,15 quasi -ae [-e, aste, harte, hoste *var. l.*] sanguineae). CAPIT. reg. Franc. 44,5 (add. 13) ut servi lanceas non portent, et qui inventus fuerit post ban-num, -a frangatur in dorso eius. WALTHARIUS 185 -ae volitant hinc indeque densae. EKKEH. IV. bened. I 37,6 tela micant as-teque volant, ubi numina pugnant. CHRON. Pol. 3 prol. p. 124,20 -is ... circumquaque plectentes (*sc. milites*) ericium. CHART. Burgenl. II 10 p. 9,33 Sydou una asta et duabus sagittis transfossus alia multa letalia vulnera ... sustinuit. *persaepe*.

40 spectat ad ludos militares ('Lanzenbrechen'): WILBR. peregr. 1,22,28 illi (*milites*) in phaleratis equis discurrantes et -as disrumpentes egerunt ludos militares. β *de sacra Christi lancea q. d.*: METELL. exp. Hieros. 4,517 monstrabo (*sc. apostolus in visione*) tibi (*sc. Petro peregrino*) ... , sacra Dei qua parte loci velit -a recondi *eqs.* 4,599 -a, quæ pandit cunctis potum lavacrumque salutis per lateris Christi sacrum vulnus crucifixi. *de usu pro insigni regni*: v. l. 66. γ *de insigni regni sim.*: THIETM. chron. 6,3 genero ... cum ... -a signifera ducatum dedit rex (*de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. 1955. p. 506*). THANGM. Bernw. 38 regi-men et regiam potestatem cum dominica -a illi (*Heinrico*) tradiderunt (*sc. episcopi*; *de re v. F. Kirchweyer, G. Wolf, Die Heilige Lanze in Wien. 2005. p. 30 et 43*). ANNAL. August. I a. 1086 p. 132,19 -am ... regiam deauratam ab hostibus abrep-tam recepit *imperator*. CHRON. Cosmae cont. I a. 1126 p. 133,10 qui (*capellanus*) tenebat -am eiusdem sancti (*sc. Wen-ceslai*). *al.* δ *de signo iurisdictionis, auctionis publicae in*

[*Leithe-Jasper*]

iunctura sub -a i. q. publice, in auctione – öffentlich, bei einer öffentlichen Versteigerung: CONC. Rem. 14 (MGScript. III p. 664,34; a. 991) qui ... bona ... civium Remensium praedones impiissimi velut sub -a distraxistis. cf. subhastatio. ε *pro cognomento*: CHART. Col. II 201 p. 198,7 (a. 1239) versus domum Henrici H-e. b *in imag. et alleg.*: HRABAN. univ. 20,7 p. 539^A in significatione ... -ae vel hastilium potest tentatio diabolica intelligi. CARM. pro schola Wirz. 183 assis, Ambrosi, fautor belli generosi, sancte, regens -as, Hieronyme, poscimus, astes. WILLETR. Sus. 133 quales conflictus faceret cum crimine virtus, aut mala quo vasta caderent virtutis in -a (*de sancta Susanna*). ALBERT. M. Iob 41,17 p. 499,17 -a ... est eminus feriens auctoritas et dicitur eminus ferire, quia de aeterna veritate ferit. c *meton. i. q. eques lancea munitus, loricator* – berittener Lanzenträger, Panzerreiter (*de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 116*): DONIZO Mathild. 1957 dux iratus ... terdenas -as ad castrum tendere mandat (*cf. notam ed.*).

**hastaludium* v. **hastiludium*.

hastarius, -i m. qui hastas fabricat, tornat – Speermacher (*de re v. S. Hagström, Kölner Beinamen. 1949. p. 315sq. et 372*): CHART. scrin. Col. A I p. 126,36 (a. 1172/78) Sophia et filius suus Henricus exposuerunt Waldero ... omnem hereditatis portionem, que eos contingit in domo i n t e r -os, pro V marci (p. 187,17. CHART. Col. II 156 p. 156,32. CHART. scrin. Col. B 537. saepius). *pro cognomine*: CHART. Col. II 72 (c. 1222) Geraldus filius Henrici H-i et uxor eius ... posuerunt in pignore terciam partem domus ... , que olim fuit Henrici H-i senioris. CHART. scrin. Col. B 732 Methildis, filia Ulrici H-i (*cf. 1115 erga ... Ulricum Schehtere*). saepius. cf. **hastator*.

[*hastaticum* v. **hostagium*.]

**hastator*, -oris m. 1 qui hastas fabricat, tornat – Speermacher (*de re v. op. cit. [l. 20]*): CHART. scrin. Col. A I p. 31,15 (c. 1142/56) Mathildis ... paravit sibi et filio suo Heinrich domum suam i n t e r -es sitam, ut eqs. (p. 54,38. *ibid. saepe*). 2 *hastatus* – Lanzenträger: ACTA imp. Winkelm. I 685 p. 541,25 (a. 1242) quatenus ... cum militibus et peditibus, balistariis et -bus et cum omni apparatu bellico ... nobis (*sc. Romanis*) ... succuratis (*sc. Alatrini*).

hastatus (a-) -a, -um. hastis armatus – mit Lanzen, Speeren versehen, gerüstet: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,15 a-a (-a var. l.) ac scutata inruerat multitudo.

hastile (a-, -tale), -is n. 1 scapus, pertica, baculum – Schaft, Stange, Stecken: a in univ.: CATAL. thes. Germ. 84,33 cruces III cum -bus suis ... ; ventilabrum deauratum cum -i suo. THEOPH. sched. 3,5 incudes superius longae et strictae quasi duo cornua ab -i praecedentia. RUP. TUIT. inc. 3 quidam de fratribus ... corporale Dominicum longo -i superne illigatum flammis obvisus stetit. ALBERT. M. animal. 24,18 p. 1524,31 habet piscator ceti instrumentum, cuius -e est de ligno abiegnio, ut levius sit. saepe. b *de parte hastarum, sagittarum sim.*: ALCUIN. epist. 117 p. 172,16 nonne -e (a- var. l.) aciem lanceae sequitur in ictu. ANNALISTA SAXO a. 1088 p. 480,38 quod (*ferum*) vir Dei -i retracto in visceribus retinuit. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,40 fecit ... fidelis populus ... dolabra ... inserta proceris a-bus. ALBERT. M. meteor. 1,111 p. 15,28 plumbum in -i ab arcu proiectum confricatum ad aerem liquescit (*cf. p. 954,28*). al. v. et p. 954,15. c *de parte candelaborum*: ARDO Bened. 17 p. 206,14 candelabra fabriliter arte mirabiliter producta, de quorum stipite procedunt a-a spherulaeque ac lilia. per compar.: ALBERT. M. veget. 6,157 eam (*olivam*) pululare ad modum candelabri, quod brachia emittit de medio -i, et cum -e elevatur, ex utraque parte elewantur et brachia sua. alleg.: ABSAL. serm. 30 p. 178^A sicut ... per candelabrum ecclesia, sic et per -e candelabri Christus homo ... recte figuratur eqs. 2 *hasta, lancea, iaculum* – Lanze, Speer, Wurfspieß: a in univ.: NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 75,11 cum ... Bemanos, Wilzos et Avaros in morem prati secaret et in avicularum modum de -i suspenderet vir de Durgowe. WALTHARIUS 669 -e micans vi nititur omni ac iacit Camalo. COSMAS chron. 2,39 p. 143,15 -a in primo congressu franguntur. saepe. alleg.: l.7. b *arma* – Waffen (*usu plur. in lusu verborum*): COSMAS chron. 3,35 p. 206,18 non nos hostilia portamus (*sc. Polonii*) -a

(a-, astalia, -alia var. l.) nec venimus pugnare, sed te (*sc. duce*) fratre cum tuo pacificare.

**hastiludium* (a-, -tal-, -tullid-, -lilu-), -i n. ludus militaris, exercitium militare (*quo hastis certatur*) – Waffenspiel, Tjost, Buburt, Turnier, Lanzenstechen, -brechen (*de re v. J. Fleckenstein, Das ritterliche Turnier im Mittelalter. 1985. p. 352sq. et al.*): PAX Valenc. 29 quod viri pacis villam exeant ad faciendum -ullidia (*versio francog. vet. cembiel*), torneamenta aut consimilia (*cf. op. cit. p. 173*). SICARD. chron. a. 1212 eum (*regem Siciliae*) Cremonam cum tripudio et -o (*astiludium var. l.*) deduxerunt Cremonenses (*inde* ALBERT. MIL. chron. 182 a-o). ANNAL. Mell. Vind. I a. 1269 filius marchionis de Brandenburch in -aludio obiit. SALIMB. chron. p. 45,12 cum -o tristis letos efficere. p. 168,18 cum in parasceue in -o luderet marchio, ab hastili haste fracto dextrum oculum sibi destruxit. persaepe.

hastula (a-), -ae f. script. abs-: l.27 (*cf. Isid. orig. 17,6,26*). 1 gener.: a *bacillum* – Stab, Stöckchen: MAPPAE CLAVIC. 146 p. 217,8 vitrum ... fricandum est in lapide arenatio usque ad formam ... , deinde super -am ligneam. 292 ex his (*sc. mixtura*) ferrum purgatum cum ferura vel alia qualibet levi -a defricatur. al. b *virga, virgula* – Zweig, Zweiglein (*in imag.: l. 24*): NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 78,14 hic (*Arnoldus*) ... solus ramusculus cum tenuissima Bennolini a-a de fecundissima Hludowici radice ... pullulascit. fort. add., ni subest 1. astula: CONR. MUR. physiol. 581 dum transire lacum parat spe-riolus ... , cortex tenuis aut ab-a subpeditatur pro navi eqs. c *hastile sagittae, sagitta* – Pfeil(schaft): ALBER videmus in -a plumbata proiecta ex arcu sagittarii, (*cf. p. 289^a, 23 ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ βελῶν*) ... in illa enim calefit plumbum ita, quod ... distillat de -a. 2 bot.: a -a regia i. q. sclarea – Muskellersalbei (*Salvia sclarea* L.; *cf. André, Plantes. p. 117*): GLOSS. med. p. 11,12 a-a regia: genus herbae, quae a Graecis dicitur molocin agria. b -a rubra i. q. *paenonia* – Pfingstrose (*Paenonia officinalis* L.; *cf. André, Plantes. p. 116*): DYNAMID. Hippocr. 2,117 *paenonia* nocte lucet, -a rubra in modum thyrsi, inventa a *Paenonia*. cf. 1. astula, sclare(g)ia.

[*hastenticus* v. *authenticus*. adde ad vol. I. p. 1280,38: hate-: CHART. Ticin. 94 p. 30,15.]

**hatta* (a-, hata), -ae f. (*theod. vet. ahta; v. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. I. 1854. p. 165 s. v. 'Acht'*) praedium (*dominiale*) – (Herren-)Grundstück, Herrengrund (*de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 378sq. et Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 418sq.*): CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 398,19sq. (c. 1220) ibidem habet archiepiscopus VIII attas ... ; omnes iste -e continent in se circa C iurnal. III 1376 p. 991,24 ortum (*sc. contulimus*), qui fuit Henrici Ungarii in hatis episcopi.

**haubergus* v. **halsberga*.

haud ((h)aut) adv. script. chaut: l.67. non, nequaquam, minime, nullo modo – nicht, keineswegs, auf keine Weise, kaum: 1 negantur adi., pron. vel raro subst.: a in univ.: CAND. FULD. Eigil. II 1,2 -d multa moratus iuvenis tempora. RUOTG. Brun. 29 -d dubium, quin eqs. (VITA Heinr. IV. 9 p. 29,33). FROUM. carm. 32,52 diligit -d omnis, lepide qui loquitur. THIETM. chron. 2,45 -d inmemores (*sc. optimates*; 6,3. al.). OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,34 -t mirum, si eqs. persaepe. b -d ullus, unus sim. i. q. nullus – kein, nicht ein: POETA SAXO 3,227 ex quibus (*bellis*) -d unum penitus sufferre valeret gens. 3,250 -d ullum respirandi dare ... spacium. al. c c. abl. subst. fere pro praep. i. q. sine – ohne: WETT. Gall. 28 p. 272,19 -d ... m o r a extenditur rete (CAND. FULD. Eigil. II 10,52. al.). AGIUS epic. Hath. 548 a quibus (*curis*) -t opere se quivit exuere. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 ab illorum grege -t iniuria probatur exclusus, quibus eqs. al. 2 negantur adv.: a in univ.: CHRON. Fred. 2,43 aut l o n g e ab Spania (EINH. Karol. 17 p. 20,22 -d l. saepius. sim. WALAHFR. hort. 369 -d procul. saepe. CHRON. Salern. 97 p. 98,14 chaut procul). WETT. Gall. 29 p. 273,33 quod -d s e c u s credo divina dispositione actum eqs. (WALAHFR. hort. 99. al. sim. WALAHFR. carm. 58,3 -d aliter. saepe). WALAHFR. carm. 5,82 -d umquam. POETA SAXO 1,364 -d frustra. saepe. b *usu pleonastico c. altera negat. (sensu negat. firmato)*: HRABAN. carm. 56,4 nu-

[Leithe-Jasper]

merum annorum certum . . . nusquam reperire -d potui. NADDA Cyriac. I 11,1 Sestius . . . putabat se non -t cito intelligere posse, quid agere debuisset. 3 *negantur verba*: WALAHFR. Mamm. 17,14 -d trepidat flammae medios intrare per aestus. POETA SAXO 1,12 -d retractantes domino se subdere tali. 3,394 regia castra -d traicerunt fluvium. DIPL. Heinr. II. 232 -t diffidimus. *persaepe*. 4 *negantur enunt.* (in loco corrupt.): GESTA Alber. 332 quam (*comitivam*) de . . . regni . . . fidelibus uni subdidit rex, haut quia, nec diu (*cod.*, h. d. q. n. ci. W. Bernhardi, Konrad III. 1883. p. 422 adn. 29) multo post obit ille.

haudquaquam (hautq-) *adv.* *nequaquam, minime, nullo modo – keineswegs, auf keine Weise*: DIPL. Loth. I. 87 dum utilitatibus . . . aeclesiae . . . consulimus, . . . id . . . ad profectum . . . imperii . . . congruere -m diffidimus. AGIUS epic. Hath. 48 haut-m digne. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,75 illa (*soror*) . . . tantis haut quaquam territa monstris. IOH. AFFLIG. mus. epist. 3 p. 44 -m mihi videbar idoneus *eqs. saepe*.

habeo v. 1. habeo.

***haverinus** (haev-), -a, -um. (*theod. inf. vet. havere*) *avenaceus – aus Hafer bestehend, Hafer-*: REGISTR. Xant. p. 59,1 ex Bislike de mams curtis solvunt . . . XVII mal. brasii avenatici sive -i; ex Sulen de mams curtis XXV mal. hae-i brasii. p. 59,8 summa brasii . . . manet CIII mal. haspelmalt et CIX et dimidium avenatici et -i.

***havotus**, -i m. (*francog. vet. havot; cf. DEAF H. p. 305 sq.*) *quaedam mensura capax – ein Hohlmaß*: CHART. Hans. 432 p. 145,42 (a. 1252) -us mellis purgati vel non purgati si vendatur, obolum.

***haurimentum**, -i n. (?*haurire*) *sensu inc. fort. i. q. pars (sagittae) ad hastile circumplectendum apta – viell.: Tülle, Fassung*: HERBORD. Ott. 1,35 acceptis . . . sagittis patula retro -a (haesimenta *ed. Köpke*) omnibus convolvi iussit ac de nobilissimis sagittis clavos tegularum fabricans tecto ecclesie illos coaptavit *abbas*.

haurio, hausi, haustum, -ire. *script. et form.*: a-: *passim*, e. g. l.44.56.61. *perf.*: (h)auri: l.44.p.956,22.23.24. (h)auxi: p.956,25. *partic. auct(us)*: p.956,15. *depon.*: l.46.p.956,15. *def.*: EUGEN. VULG. syll. 25,10 -sisti: 'haus' graece profundum, hinc '-sit', et est poliphemus sermo: modo accipit, modo vidit, modo audivit, plura significat.

1 *extrahere, sumere, colligere, anclare – schöpfen, heraus-holen, -nehmen, entnehmen, sammeln*: a *de liquoribus*: a *proprie*: RHYTHM. 1,2,1 (c. 575) crispantibus ausisti (auristi *var. l.*) nimphis fontem ex undis turgidis. PASS. Praeieci I 7 iubet puero pergere ad fluvium, ut deferret limpham; -itur (-ens, -it *var. l.*) puer *eqs.* REGISTR. Prum. 41 p. 198,18 de cyconia . . . id est locus, ubi stat, quando aquam -it *eqs.* THEOPH. sched. 2,25 patella ferrea calefacta -i liquefactum plumbum et funde in ferrum. CHART. Heinr. Leon. 93 aquam unam in salina Halla de assere uno -enda . . . possidendam permisimus (*cf. notam ed.*). *saepe*. sanguinem -ire vultu i. q. *erubescere – er-röten*: CARM. Bur. 92,20,1 -it (-sit *var. l.*) Flora sanguinem vultu verecundo. b *in imag.*: FORM. Marculfi 2,2 de . . . vivo fonte . . . nec subtrahatur poculum nec minuatur alveus, sed potius, quisque ausert, inrigatur dulcedine a celitus. HRABAN. epist. 23 p. 429,20 ipse de purissimis fontibus catholicorum expositorum . . . qui aequae vellet, -ret. CARM. Salisb. I 14,7 dulcia dum -unt divino de latice mera. *al.* b *de rebus non liquidis (absol.: l.61)*: TRAD. Lunaelac. 66 (a. 817/29) in loco ad ipsa salina, ubi a-ant. GISLEB. ELNON. inc. 4,8 plebs, quid festinas veteres -ire ruinas fractis cements a fundo pulverulentis. CHART. select. Waitz 9 p. 22,11 de unoquoque modio . . . segetis . . . vel farinae . . . dat comes, quantum -ire potest utraque manu sine malo ingenio. incrementum -ire c. *gen. i. q. augeri, augescere – Zuwachs bekommen (an)*: UFFING. Ida 1,10 virtute Dei carbo sopitus nulla flammaram incrementa -ire valuit. c *de hominibus*: WOLFHARD. Waldb. 3,1 p. 258,9 licet te (*sc. puellam caecam*) . . . lux granter excipiat, caecam tamen -it a tenebris, orbam remittit ad tenebras. 2 *exhaurire, vacuefacere – ausschöpfen, leeren*: VITA Burch. Worm. 17 consultius est, ut . . . quidam navigent . . . alii vero sentinam

-ant. 3 *transigere – zu Ende bringen, vollenden*: IUSTIN. Lippifl. 565 curriculo non longi temporis -to ipse suum coepit commemorare statum. 4 *implere – vollschöpfen, füllen*: ALBERT. M. animal. 2,9 cum natat elefas in aqua, inspirando -it, (p. 497^b, 29 ἀναφυσῶ) ipsum (*calceum, i. promoscidem*) ple-

5 num aqua et eicit super venatorem. 5 *accipere, recipere, capere, assumere – auf-, einnehmen, zu sich nehmen*: a *proprie*: a *de aere, odore sim.*: TRANSL. Patrocli p. 281^a afflati sunt omnes (*sc. miro odore*), ut . . . velut sitibundi -ire amplius niterentur. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,1 e vicinis stagnis . . . erumpentibus et exhalantibus nebulis . . . crassatur aer ad -endum mortalibus letifer ac pestifer. b *de lumine*: HROTSV. Gong. 514 caecus visu reparato -it . . . oculis lumina clara suis. γ *de liquoribus i. q. bibere, sorbere – trinken, schlucken*:

15 CHRON. Fred. 4,50 Adloaldus rex venino auctus (acuto, austus *var. l.*) interiit. WALAHFR. hort. 257 pistillo lilia praestat comacerare gravi sucosque -ire Falerno. HINCM. divort. 1 p. 114,7 ut celaretur uxor regis flagitium, potum -sit et partum abortivit. *saeptus*. δ *de verbis sim. i. q. audire – hören, vernehmen*: WALAHFR. carm. 24,38 evigilans pariterque volens retinere, quod -si. CAND. FULD. Eigil. II prol. 2,10 quae . . . a u r i b u s -si . . . pia facta (CHRON. Salern. 81 p. 80,18 aurierat. 92 p. 92,12 aurisset. *saeptus*). CHRON. Salern. 122 p. 136,12 cum . . . Ildericus angelorum dicta aurisset. PETR. CAS. chron.

25 4,98 p. 558,22 fratres reversi rumorem, quem auxerant, pandunt. CHRON. rhythm. Austr. 311 vanitates -unt pueri. *saepe*. ε *usu vario*: RADBERT. corp. Dom. 12,88 licet leprosus sit, qui offert, munda sunt, quae -untur, quia caro et sanguis Salvatoris nullius inmunditia sordidatur (*sim.* AUREL. REOM. mus. 20,20). HROTSV. Abr. 6,3 quid sentio (*sc. Maria*); quid stupendae novitatis gustando -o? ALBERT. M. animal. 1,529 ut in eis (*commissuris cerebri*) contineatur spiritus animalis, ad quem -endum non continue aperitur cerebrum. b *in imag. vel translate*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,20 qui . . . profectum pietatis ex eius (*virii Dei*) verbis -ire (a- *var. l.*) volebant. VITA Rimb. 4 primam philosophiae definitionem meditationem esse mortis; id . . . toto pectore -sit. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,29 non levem ab eis (*magnis viris*), sed gravem doctrinam -serat Gilbertus. HELM. chron. 64 p. 121,26 -ant

40 *Slavi* gustum audaciae vestrae (*sc. Fresonium*). *saeptus*. b *consequi, adipisci – erlangen, erhalten*: RADBERT. corp. Dom. 21,24 ex quo . . . calice, id est ex eadem morte, sanguis et per sanguinem vita -itur aeterna. WALAHFR. carm. 61,20 -sero si caelum. NECROL. I Feb. 14. p. 549 esse manens Perlint mitens istud nihil -sit. 6 *consumere, ferire – vernichten, töten*: VITA Heinr. IV. 12 p. 39,20 multo plures fluvius absorbuat, quam ensis -sit (*spectat ad Vulg. II reg. 18,8 et Verg. Aen. 2,600*).

adi. hauriens, -entis. *ad hauriendum aptus – zum Schöpfen geeignet, Schöpf-*: REGISTR. Weiss. 310 (a. 1179/87) curia Gaboldeis debet pretaxate ecclesie . . . furcam ad puteum -em et canalem capitale.

subst. haustum, -i n. *abund. liquoris -um i. q. liquor haustus – geschöpfte Flüssigkeit, Getränke (cf. p.957,60)*: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,30 conperto adamato liquoris -o (haustu *var. l.*) coepit turba gentiliū glyosam ventris satiare ingluviem et vino madidum inebriare stomachum.

hauritorius (a-, ar-), -a, -um. 1 *adi. i. q. ad hauriendum (aquam) aptus – zum (Wasser-)Schöpfen geeignet, Schöpf-*: ALDH. virg. I 9 p. 237,8 quam (*lympham*) anthlia, hoc est rota -a (ar-, a- *var. l.*), exanthlamus. 2 *subst. neutr.*: a *vas, instrumentum ad hauriendum (aquam) aptum – Schöpfgefäß, -instrument*: a *proprie*: RATHER. prael. 1,39 l. 1359 non est . . . puteus, . . . ipse non adest torrens, -um omnino nullum. b *in imag. vel per compar.*: BEBO ad Heinr. II. 1 p. 490,24 cum quo (*intellectu*) quasi quodam -o potabimur aqua sapientiae. EPIST. Ratisb. 8 p. 305,30 quod de fonte Iacob suę possibilitatis -o (haritorio a. *corr.*) haurit. ALBERT. M. euch. 3,1,7,6 p. 269^b,38 hydria . . . -um nostrae devotionis (*sc. est*), quae super fontem conteritur. b *puteus, fons – Brunnen, Quelle*: a *proprie (usu anat.)*: PS. GALEN. anat. 9 p. 187^c sub radice linguae sunt duae concavitates, quae fontes sive -a (*salive add. V*)

[Leithe-Jasper]

appellantur, in quibus saliva digeritur. 41 p. 213^B. ALBERT. M. animal. 1,240 fontes . . . nominantur duo salivae -a, quae conservant rorem salivalem in lingua. **β in imag.**: THIOFR. Wilibr. I 11 p. 466^E qui eo, quod inconsulcius de -o sacrilege lymphē presumpsit es immolacium (*leg. immolaticium*; cf. W. Levison MGMer. VII p. 125 adn. 3), . . . cruore fuso venialis delicti abluat nevm.

***haurula**, -ae f. (haurire) *instrumentum ad (sal) hauriendum aptum* – (Salz-)Schöpfwerk, 'Galgen' (de re v. H. Wanderwitz, *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 123. 1983. p. 143sq.). TRAD. Salisb. I 270^a p. 394,15sq. (c. 1147) advocatus . . . patellam unam . . . quae sunt . . . XII^a pars in -a, quae vocatur Schultheize, X^a pars in -a, quae dicitur Milchgazzare . . . delegavit. 366 p. 451,6sq. nona pars in -a, quod vulgo dicitur galge, et unus pars patellaris locus et dimidiatus; item in -a sive galgen una sextadecima.

***hausorium** (?hauto-), -i n. *vas ad hauriendam aquam aptum, trulla* – Schöpfgefäß, -kelle: CHART. Sil. D I 115 p. 81,28 (a. 1208) quod numquam eam (*villam*) de cetero repetere posset, iussus est *Stephanus*, prout moris est, -um aque ebibere (item 181 p. 132,42; de re v. J. Grimm, *Deutsche Rechtsaltertümer*. I. 41965. 262sq.). *fort. add., ni subest hauritorium (in imag.)*: HILDEG. epist. 13,4 p. 373,24 (ed. Pitra) quisque divina evocatione ad hauriendum excessit, tanto plus . . . exinde hausit, quanto capacius fidei -torium (*cod.*) attulit.

***hauster**, -tri m. (haurire, *per analogiam ad auster formatum*) *de voce ficticia i. qui haurit – einer der schöpft*: ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 124,73 auster . . . dicitur quasi -r, eo quod aquas haurit (cf. *Isid. orig.* 13,11,6).

haustor, -oris m. *qui haurit, bibit – einer der schöpft, aufsaugt (in imag.)*: ALBERT. M. nat. bon. 88 p. 36,71 'multi magistrantium similia patiuntur Sardanapallo, qui gratiantur et qui -es sunt honorum, (*sed cf. p. 1095^b, 22sq. χαρίεντες καὶ προακτικοὶ τιμῇ*); civilis vitae paene hic finis est.

haustus (a-), -us m. *acc. pl. -os: l. 38. 1 de actu hauriendi: a potio, potus – das Trinken, Trunk, Trank, Schluck, Zug: a proprie*: ALDH. virg. II 478 quamvis letiferos sorberet *Iohannes* faucibus -us (a-, a-os *var. l.*). WANDALB. mens. 157 ieiunis placet . . . -u vitare calores. HROTSV. Abr. 3,17 quid fiet, si carnum esus vinique -us apponetur. WALTHARIUS 310 quam (*nappam*) rex accipiens -u vacuaverat uno. ADEMAR. hist. 3,33 Oto . . . imperator -u veneni . . . periit. *saepe. β in imag.*: ALDH. ad Acirc. 11,31 viscera perpetui si roris repleat -u (a-, hastu *var. l.*). WALAHFR. Wett. 805 gloria summa beatis civibus aeternae reddit d u l c e d i n i s -um (RADBERT. carm. 1,170 [MGPOet. III p. 51] d. a-u [-u *var. l.*]). EPIST. Hann. 51 p. 97,11 cum . . . naturalem . . . fontis sui virtutem doctrinae vestre (*sc. magistri*) -us redoleat. CHART. Turic. 1578 quod . . . sculpetur . . . cum motu corporis furibundo . . . mihi mortem -u . . . voluit propinasse (*cf. notam ed.*). CARM. Bur. 103,32,4 ut -u Venereo eius bibam puteo. *saepius. b spiramentum, spiritus – das (Ein-)Atmen, Atem*: FLOR. LUGD. carm. 4,20 tu (*sc. virtus Dei*) torpentis humi corpus de corpore sumptum vivifico sacri spiraminis erigis -u. THANGM. Bernw. 51 p. 779,31 (*chart.*) quo amplius quemque correxerit divini -us, tanto divinius se Deo quisque obligat in omnibus rebus. *c receptio, susceptio – An-, Aufnahme*: MIRAC. Columb. 4 (MGScript. XXX p. 999,38; a. 944/67) agebat . . . Francigena fratrem suum . . . caduca passione vexatum a-u (-u *var. l.*) ipsius crucis sanitati pristinae restitutum. *2 res hausta, aqua (hausta), liquor (haustus) – das Geschöpfte, (geschöpfte) Wasser, (geschöpfte) Flüssigkeit: a proprie*: BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,13 (*vs.*) ut . . . sedem . . . Petri rex cerneret hospes, cuius fonte meras sumeret almus aquas splendificumque iubar radianti carperet -u (a- *var. l.*) *eqs. abund.*: WALAHFR. Otm. 9 mirum in modum coepit in . . . vasculo ita liquoris -us crescere, ut continua effusione nihil minui videretur. *v. et p. 956,55. b translate fere i. q. excerptum, aliquantulum – etwa: Auswahl, ein wenig, ein bisschen, etwa*: ERMENR. ad Grim. 1,3,44 quia mandatum novum est, ut etiam inimicus diligatur propter Deum, et de hoc -um dedi. *3 sapor – Geschmack*: WALAHFR. hort. 294 quis (*sc. foliis mentae*) odor alter inest pau-

loque immitior -us (*gloss.: zug*). *abund.*: WALAHFR. hort. 184 in foliis (*sc. absinthii*) color est alius, ramisque odor alter puberibus longeque saporis amari -us. *4 fons – Quelle*: HERIB. hymn. 2,3,3 maris fons est Deus, pars Willibaldus, quem procul patriis sitit ab oris, cervi more suum tendit ad -um (*spectat ad Vulg. psalm. 41,2sq.*). *Leithe-Jasper*

haut v. haud. **hautenticum** v. authenticus.

[**hauritorium** v. hausorium.] ***haxasinus** v. *assassinus.

1. **he.** *littera quinta alphabeti Hebraici*: CARM. Scot. I 14,1,5 he quod gramma sonat, ΠΩΜΩΕΙΣΤΙ (*gloss. V: latine [latini cod.]*) dicitur 'ista' (*cf. Hier. epist. 30,5*).

2. **he inter.** *heus, eho – hallo, beda (ni subest vox theod. vet. hē; cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1198)*: HILDEG. epist. 26^R,24 he, he, qui (*sc. archiepiscopus*) in vice Christi es, iterum audi: *eqs. 141,12 he, he, he, quare dormis (sc. praepositus) in scientia tua?*

he- v. et e-.

hebdomada (e-, epd-, ed-, epto-, -dam-, -meda-, -moda-, -ata), -ae vel raro **hebdomas** (e-, -damas), -adis f. (ἑβδομάς) *script. et form.*: ob-: p.959,45. ebed-: p.959,52. adde AN-NAL. Plac. a. 515,17. eppid-: p.959,40. eddo-: CONST. imp. II 43 p. 54,33. e(b)ptho-: l.57,59. -ogm-: l.42. -omm-: l.54. -mida: l.49. -atta: l.45. *abl. pl. ebbmadimus*: HIST. peregr. p. 145,32 (*cod.*). ebdoma-, -ae f.: l.44 p.959,68.

25 **I numerus septenarius – Siebenzahl, Gruppe von Sieben**: GUIDO ARET. reg. rhythm. 15 vobum ut dierum aequae fit -a (e-, ept- *var. l.*). GESTA Trev. cont. IV 7 p. 404,1 quod . . . sint *Tassenses et Ismaelitae* . . . obtenturi orbem terre octo e-bus annorum, id est LVI annorum. *al. in titulo libri*: OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,5 Boethius in octava regula libri e-e (*cf. Boeth. subst. bon. l. 1 M.*).

II septem anni, septuennium – Zeitraum von sieben Jahren: HUGO FLAV. chron. 1 p. 309,15 ablactatus . . . est *Pulchronius* et decursa balbutientis infantiae e-a litteris traditus.

35 **III septem dies, septimana – Zeitraum von sieben Tagen, Woche**: **A gener.**: 1 in univ. (*def.: l. 38*): VITA Pard. 7 (MGMer. VII p. 28,17) comedebat semel in e-a. HONOR. AUGUST. imag. 2,31 e-a (ep- *var. l.*) est III. pars lunaris mensis. THIETM. chron. 6,47 p. 332,26 utrum dies an e-as seu menses an signaret (*sc. numerus quinque*) annos. URSO element. 5 p. 128,14 quare . . . natura generandorum . . . secundum diversa tempora variet, scilicet secundum dies, e-as (edog-as *var. l.*) *eqs. saepius. 2 praevalet notione spatii temporis*: HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,3 ibi (*sc. Fuldae*) iacebat tres e-as (e-mas *var. l.*). COMPOS. Luc. fragm. 16 requiescat ipsa confectio -tta una. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 892 p. 121,19 per III ep-as . . . regionem . . . devastandam versabatur rex. FUND. Mur. 13 p. 40,2 preluit *Uodalricus* . . . loco X annis et tres menses et totidem e-idis et uno die. *persaepe. spectat ad certum spatium vitae*: THIETM. chron. 6,46 ne sis (*sc. praesul*) . . . de fine tuo sollicitus: quatuor annos et duas e-as vel tres exspectabis. 7,55 nil nisi XIII e-as et tres dies supervixit *senior germana (sim. 8,10)*. **3 praevalet notione (certi) temporis determinati**: SALOM. II. epist. 36 in sequenti e-a (e-mmada *cod.*) ad te (*sc. procuratorem*) . . . venire debebo. THIETM. chron. 6,1 in . . . quintae initio e-ae, in Februario mense. REIN. LEOD. Wolb. 16 (MGScript. XX p. 569^b,10) quinta . . . subsequentis eph-ae feria . . . crucem Dominicam accepit in manibus (annal. a. 1208 p. 661,11 in prima ebpth-a Maii). *saepe. spectat ad aetatem infantis*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 capit. p. 74 e-a duodecima ablactatus est (*sim. 1,1 l. 11*). **B comput.**: WANDALB. martyr. compr. 13sq. e-s . . . septem complectitur integra soles; quatuor e-es vulgarem volvere mensem dicuntur *eqs. 21 Maius* . . . et Iulius aucti quattuor e-is fulgent ternisquē diebus (*sim. 32*).

65 **AGIUS comput.** 1,11 menses e-asque, dies noctesque vel horas hic . . . distribuit *Deus (sim. 5,6sq. 7,24)*. **C theol. de creati-one**: BEDA temp. rat. 8,8 prima . . . singularis illa -a, et a qua caeterae formam capessunt, divina est operatione sublimis *eqs. 8,18 ad huius exemplum divinae -is secunda hominibus observanda mandatur eqs. 8,77. ibid. saepius. D eccl. et canon.*: 1 *proprie: a in univ.*: STEPH. Wilfr. 64 p. 260,4 omni e-a quintam feriam, in qua obiit, quasi Dominicam in epulis venerare

[Niederer]

... constituit. CONSUE. Trev. 13 qui (*sacerdos*) publicam celebrat missam e-a anteriori, cum eisdem ministris cantet posteriori *eqs.* TRAD. Neocell. Brixin. 167 quod ... singulis ... ebda-bus sui (sc. *donatricis*) ... habeatur memoria. CONR. MUR. lib. ord. 586 qui (*psalmus*) per totam e-am legitur ad primam. *saepius. v. et l. 43. spectat ad ferias:* CONR. MUR. lib. ord. 382 epistola ex toto legitur, sed infra e-odam dividitur. 589 per totam e-am et omnes Dominicas ... canuntur (sc. *Kyrieleson et Gloria*). *ibid. al. b in nomine pentecostes:* RUP. TUIT. trin. 38,402 quae (*festivitas*) dicitur pentecoste ... , quae et vocatur festivitas -arum, eo quod *eqs. c in nominibus certarum septimanarum anni ecclesiastici:* *a de septimana quadragesimae:* NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,13 cum ... hec (sc. *episcopum carnem edere*) prima e-a XLmē gererentur (*sim.* OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 82,15 decursa medianae quadragesimae e-a. *al.*). *β de septimana ante pascham:* NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 59,11 in maioris XLmē e-a maiore (PONTIF. Rom.-Germ. 99,212 p. 56,5 feria quinta maioris -ae. *al. sim.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 511,2 in ep-a maiori ante pascha). PONTIF. Rom.-Germ. 99,451 p. 136,30 in ... e-a sancta (GERH. AUGUST. Udalr. 1,24 l. 3 s. e-a finita). p. 137,19 paenitentiae. ANNAL. Ianuens. I p. 9,17 ferialium. *al. γ de septimana post pascham:* ANSO Ursmar. 8 (MGMer. VI p. 461,17; interp.) obiit ... feria tertia -ae paschalis (AMALAR. off. 1,2,6. *saep. sim.* COSMAS chron. 2,51 p. 158,17 in ... e-a pasche. *saepius*). CHRON. Pol. 2,25 p. 92,3 in ... e-a Dominice resurrectionis (*sim.* CHART. Eberac. 44 p. 105,27 in ... resurrectionis Dominice die totaque e-ta [-a var. l.]). *de septem septimanis post pascham:* ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 20,152 gaudia longa (gloss.: VII ep-arum) diem similitur requie perennem. *δ de septimana ascensionis:* ANSO Ermin. 12 (MGMer. VI p. 470,20; add. ed. Mabillon) obiit ... VII. kalendas Maias, feria quinta ante -am rogationum. CONR. MUR. lib. ord. 1184 pro ... e-eda de ascensione. *ε de septimana post pentecostem:* BERTH. chron. B. a. 1079 p. 355,24 domnus ... apostolicus ... synodum ... in e-a pentecostes fieri destinavit (CHRON. reg. a. 1124 [rec. II] infra e-edam [e-am var. l.] pentecostes. *al.*). CONR. MUR. lib. ord. 129 pneumatis. *ζ de septimana epiphaniae:* TRAD. Claustr. 252 (Font. rer. Austr. II/4 p. 51,10) haec facta sunt in proxima eppi-a eppiphanie Domini. *2 meton. de munere, officio hebdomadarii:* *a in univ.:* CONSUE. Trev. 109 p. 353,2 omni tempore, qui e-a exeunt, sequenti e-a aquam ad se lavandum fratribus ... procurant. *b spectat ad munera missae celebrandae, officii celebrandi sim.:* IOH. METT. Ioh. 62 ut ... missae e-am (o-edam a. corr.) ... adimpleret. HIST. Aret. 2 (MGScript. XXX p. 1474,16) ut ... presbiter in ecclesia e-am (ebda-am a. corr.) missarum ... faceret et e-am coquing similiter. CHART. Lamb. Leod. 479 p. 583,25 ille sacerdos, qui e-am suam facit ad maius altare, in sequenti septimana missam de mortuis celebrabit. CHART. Turg. III 548 p. 374,30 quilibet canonicus sacerdos ... suam habeat e-am per ... dictam ecclesiam ... ; si vero quis honorem ebedomodam recusaverit *eqs. al. v. et p. 962,8. c spectat ad munera coquinae sim.:* VITA Sadalb. 25 (MGMer. V p. 63,5) cum quodam tempore in coquinae officio ... e-am suam sororibus deserviret *eqs.* BRUNO QUERF. Adalb. A 14 p. 16,12 coquinas purgat, e-as (-as var. l.) nitissime procurat, scutellas lavat *eqs. al. v. et l. 48. Epubl. et iur.:* *1 proprie:* *a spectat ad servitium praestandum:* LEX Baiuv. 1,13 p. 289,6 opera ... III dies in e-a (-a, e-ta, ep-a, ept-a var. l.) in dominico operet *servus*. TRAD. Frising. 490 quod ego in IIIa e-e in ... molina diem unam et noctem habeam. FUND. Mur. 20 p. 62,28 non servit *hobarii* in e-eda nisi unum diem, quem *eqs. saepius. v. et p. 960,7. b spectat ad tributa solvenda, iura sim.:* BREV. NOTIT. p. A 6,16 in unaquaque e-a donent (sc. *qui in salinis habitant*) ... de sale modium unum. DIPL. Karoli III. 124 p. 198,29 deputamus ... nocte una in e-a piscationem (*sim.* 125 p. 201,2 concedimus ... unaquaque e-ma duas noctes). DIPL. Arnulfi 184 p. 285,22 concedimus ... venationem ... , id est ep-as (e-as var. l.) III ante aequinoctium autumnale. *saepius. c fort. spectat ad pacem Dei q. d. ('Gottesfrieden'):* MIRAC. Adalh. 1,4 (MGScript. XV p. 861,29; c. 1051) Ambianenses et Corbeienses

cum suis patronis ... integram pacem, id est totius e-ae, decernunt (cf. H. Hoffmann, *Gottesfriede und Treuga Dei*. 1964. p. 64sq. et O. G. Oexle, *Träger und Instrumentarien des Friedens im hohen und späten MA*. 1996. p. 138sq.). *2 meton. de ipso servitio praestando:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,8 (s. IX./X.) de servicio: duas e-as in autumno, duas e-as ante vernum ... ; in singulis e-bus V dies. CHART. Sangall. A 782 e-as II in autumno et in vere II facere debeo. REGISTR. Salslb. 1,9 p. 169,20 de eisdem mansis ad werchart e-cadas> XXVIII.

hebdomadalis (e-, -med-, -mod-), -e. *qui ad hebdomadem pertinet, unius hebdomadis est – Wochen-, wöchentlich:* *1 iur.:* *a qui quaque hebdomade habetur – wöchentlich stattfindend:* DIPL. Karoli III. 152 p. 245,39 ut de mercatis annalibus ... medietas et de e-bus summa integritas partibus ... ecclesiae cederetur. DIPL. Heinr. II. 358 p. 462,9 mercatum ... annale ... et e-e ... instituimus. CHART. Oelsn. 59 p. 92,21 fora e-ia ... deponere. REGISTR. Baiuv. A p. 141,15 proventus: ... de foro e-i V solidi. *al. b qui quaque hebdomade, certa hebdomade praestandus est – wöchentlich, wochenweise zu leisten(d), zu vollbringen(d):* TRAD. Ratisb. 933 p. 465,2 (a. 1179) qui (*Dietricus*) ... ecclesiam nostram in annona fratrum tam in dominicalibus quam in familia vel in e-edalibus *ser-vitiis* ... infestabat (REGISTR. Altah. 5,7 de curia ad servitium e-e in V^a ebdomada XII caseos. *ibid. al.; cf. Ph. Dollinger, Der bayrische Bauernstand*. 1982. p. 173sq.). CHART. episc. Halb. 705 p. 31,10 dabunt *villici* porcos e-odales et annonam e-odalem. EPIST. Laens. 11 ut pocius foro exhibeatur *pignus*, quam perdatur per incrementum e-is (e-odalis *cod.*) usure. *adde:* REGISTR. Xant. p. 61,29 quorum (*mansorum*) quilibet solvit annuatim III solidos leves, qui dicuntur e-es sive wekepenninge. *2 eccl. et canon.:* *a qui quaque hebdomade tribuendus est – wöchentlich zu verteilen(d), zuzuteilen(d):* CHART. episc. Hild. II 1142 p. 565,18 (a. 1260) prebendam ... in denariis e-odalibus ... amministrator ... ministrabit (*sim.* CHART. Westph. VII 1636 percipiet *canonicus absens* ... panem, cervisiam, servicia et denarios e-odales). REGISTR. abb. Werd. app. A 8 p. 369,3 dabit ... prepositus ... ad pistandum panem siligineum e-edalem XII mlr. siliginis. *b ? qui hebdomadarii est, hebdomadario tribuendus – ? dem Hebdomadar zustehend, zuzuteilen(d):* CHART. Rhen. med. II 263 p. 305,22 (a. 1210) in prebenda, que dicitur sacerdotalis vel e-is, ut canonicus sacerdos participium capiens ius ligna secandi ... habebit. *3 usu communi:* ANSELM. BIS. rhet. epist. p. 100,5 cuius (*rhetoricae*) longum ... laborem ad sat parvam diligentiam pertrinximus; de annali eius opere mensuale et de mensuali reddidimus e-em. ALBERT. M. princ. 4,4 p. 41,9 aliquis (sc. *numerus*) est 'annuus' ex 'tempore' sive mensura temporis, aliquis -edalis, aliquis mensualis.

hebdomadarius (e-, epd-, -med-, -mod-), -a, -um. *script. et form.:* ewd-: p. 961,37. edomar-: p. 961,49. ebed-: p. 961,51. ?ebdamadin(us): p. 961,38. ebdomari(us): l. 60.62. ebdomori(us): CHART. Bund. 1207 p. 7,25. *I adi.:* *A iur.:* *1 qui quaque hebdomade habetur – wöchentlich stattfindend:* DIPL. Loth. I. 50 p. 145,29 abba et fratres ... dividant forum ... tam anniversarium quamque e-um. *2 qui quaque hebdomade, certa hebdomade praestandus est, confieri debet – wöchentlich, wochenweise zu leistend(d), zu vollbringen(d):* REGISTR. abb. Werd. 8,17 p. 288,14 (s. XII.) de Aldenforde ... pro uno ... e-mario opere III d-enarios, pro altero similiter III d-enarios (*sim.* 9,8 p. 302,10 pro e-mario opere). *B eccl. et canon.:* *1 qui per unam hebdomadem munere, officio fungitur – einen Wochendienst leistend, ein Wochenamt versehen* (cf. p. 961,31): *a in univ.:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 123,21 conversi e-odarii, qui turibulum et candelabra deferant, ... exeunt p. 126,30 ad tres orationes faciendas ter ... a custode e-o percutitur tabula foris ecclesiam. CHART. episc. Hild. I 590 p. 565,31 de claudendis hostiis, pulsandis campanis frater e-us providebit. *al. adde:* ΕΚΚΕΗ. IV. cas. 135 p. 262,17 milites ... mense suę propositores et pincernas e-os habere solebat *Notkerus abbas. b spectat ad munera missae celebrandae, officii cantandi sim.:* VITA

Athan. Neap. 4,28 constituit sacerdotes -os (ep-os *ed. Waitz*) in ecclesia Domini Salvatoris (LEO MARS. chron. 3,20 e-m sacerdotem ... extinxit fulmen. CHART. Worm. 79. *al.*). CONSUE. Trev. 63 presbiter. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 933^B ad lectionem ... mensae et -i cantoris ... non admittitur monachus alienus (CONSUE. Marb. 256 cum -edarius cantor antiphonam ... imponit. *al.*). CONR. MUR. lib. ordin. 1444 ad matutinum omelia e-edario dyacono reservatur. *al. de episcopis (usu ellipt.: l.10):* ORD. Rom. 6,21 debet pontifex venire in tribunal ecclesiae ... et uni episcopo de -is et archipresbyter et diaconis omnibus pacem dare. 6,39 episcopus -us suscipit post pontificem oblationes reliquorum (cf. *Hinschius, Kirchenrecht. I. p. 323sq.*). 2 qui quaque hebdomade, certa hebdomade exercendus est – wöchentlich, wochenweise zu versehen(d), verrichten(d): CHRON. Merseb. 4 p. 174,11 habebat episcopus e-am (e-odarium, e-edarium *var. l.*) suae canonice in Magdeburg vicem sic annotatam, ut eqs. 3 qui quaque hebdomade tribuendus est – wöchentlich zu verteilen(d): GUTOLF. Delic. p. 13,29 domnabus nostris (sc. Cisterciensibus) e-as pitancias procurare solitus erat Paltramus. C usu communi i. qui unam hebdomadam perseverat – eine Woche dauern(d): HUGO FLAV. chron. 2 p. 482,32 quam ... gratiarum actionem (sc. pro ereptione a mortis faucibus) ... post decursam e-am mei ipsius alienationem rependerim eqs.

II subst.: A masc.: 1 iur. i. qui servitium hebdomadale praestare debet – einer der einen Wochendienst leisten muss (*usu attrib.*): CHART. Sangall. A 113 (a. 787) ad proximam curtem vestram in unaquaque zelga e-edarii iurnalem arare debeamus (sc. Waldbertus). 2 eccl. et canon. i. q. monachus, clericus qui per unam hebdomadam munere, officio fungitur – Hebdomadar, 'Wöchner' (cf. LThK. ^{IV} p. 852): a in univ.: EPIST. var. II 5,5 prepositus ... pulsatur signum tintinabuli, ut e-i et ceteri servitores ... accipiant ... mixtum (*sim.* 4, 21). LAND. MEDIOL. hist. cont. 34 p. 34,52 in predicto ... festo ... ordinarii e-i cum aliis e-is Mediolanensis ecclesie processionaliter vadunt eqs. TRAD. Westph. IV p. 96,28 non licet alicui piscari ... preter quatuor e-edarios (ew-edarios *var. l.*), quibus eqs. p. 154,20 dabuntur ... cuilibet e-orum (ebdomadiorum *var. l.*) II modi. de scriptoribus, testibus: CHART. Rhen. med. I 378 p. 436,45 (a. 1083) scripsit ... Gozpertus ... beati ... Martini benignus e-us. CHART. Argent. I 99 p. 81,25 hi sunt testes: ... Heinricus canonicus, Theodericus ep-edarius. CHART. Friburg. 40 p. 27,5 testes ... donationis sunt ... e-i: Wernherus plebanus de Bercheim, Fridericus eqs. b spectat ad munera missae celebrandae, officii cantandi *sim.*: CONSUE. Eins. 20 hoc sit officium e-i melodiae: eqs. 27 armoniae. CAES. HEIST. mirac. I 5,5 p. 283,37 cum ... -us invitatorii antiphonam inciperet eqs. RICHER. SENON. gest. 4,24 p. 313,11 qui e-us (*ed.*, edom-us *cod.*) maioris misse et matutinalis esset, ... tercium missam ... celebraret. CHART. Turg. III 548 p. 372,31 in eis (sc. horis canonicis psallendis) ad supplendam ebe-edarii ... absenciam erit (sc. qui vice plebani est) obligatus. saepius. c spectat ad munera coquinae: REGINO chron. a. 746 p. 42,13 ut ... ad quoquinae officium e-us (ep-us *var. l.*) deputaretur Carlomannus. CONSUE. Trev. 6 e-edarii coquine calcinantes lavantesque se ... ad lectionem sedent. CAES. HEIST. mirac. I 11,11 p. 278,6 ut ... cum iuvene quodam monacho, -o coquinae, lignum incideret conversus. *al.* B fem. i. q. monacha quae per unam hebdomadam munere, officio fungitur – Hebdomadarin (*usu eccl. et canon.*): CHART. Friburg. 605 p. 401,35 (epist. papae a. 1232) <e-e provideant>, que legenda fuerint vel cantanda.

*hebdomadatim (e-) vel semel *hebdomatim (e-) adv. (hebdomas, hebdoma; cf. Stotz, Handb. 2, VI § 99,3). 1 quaque hebdomade – wöchentlich, jede Woche: NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 597,26; s. XIII.ⁱⁿ) ut missa diatim vel e-matim a singulis sacerdotibus ... celebraretur. CHART. eccl. Erf. 291 p. 160,11 quod ... capellam ... procurare e-datim (*cod.*, ebdonnadatim *ed.*) in missis aliisque requisitis ... velimus (sc. abbatissa). CHART. Friburg. 185 p. 157,24 e-datim in die lune. 2 per unam hebdomadam – eine Woche lang: PS. ARIST. pract. p. 661^a,53 decoque per hebdomadam et calcina ... ter-

ram, et ita -datim praeparabis ... assando, donec eqs. (*sim.* PS. AVIC. tinct. 5 p. 629^b,51 -datim decoquendo).

*hebdomado (e-), -are. ?depon. partic. perf. usu subst. (*usu attrib.*): l.12. eccl. i. q. munere, officio hebdomadario fungi – den Wochendienst leisten, das Wochenamt versehen: CHART. Brixin. 225 p. 216,18 (a. 1281) ut ... sacerdotes, qui huc usque in choro maiori e-are non consueverunt, ... teneantur ... conservare, videlicet ut ebdomas suas teneant. ?ironice de commercio coniugali (*fort. spectat ad Vulg. I Cor. 7, 3*): CHRON. rhythm. Austr. 394 qui (milites Christi gladiati [*'Orden vom hl. Jakobus vom Schwerte'*, cf. LThK. ^{IV} p. 269]) exacti debitum bis e-ati (*ed.*, ebdomati *codd.*, *fort. recte*) solvunt, et sunt alias caste coniugati (cf. A. Demurger, Die Ritter des Herrn. 2003. p. 66. 97 et H. Prutz, Die geistlichen Ritterorden. 1908. p. 95).

*hebdomaeus (e-, epd-, -meus), -a, -um. (ἑβδομαῖος) 1 de febre i. qui septima die revertitur – am siebten Tag wiederkehrend, Siebentage-: GLOSS. med. p. 86,3 thypica febris, id est triteus aut tetarteus ... vel ecteus (*ed.*, epteus *codd.*) vel ebdomeus. 2 septemplex, septiformis – siebenfältig: URSO element. 5 p. 135,16 si ... duorum coniunctio prevaleat in subiecto, talis sextana coniunctio septies, si vero trium, bis et non amplius diversificatur; ... dum duo tantum possint excedere secundum coniunctionem, talis e-mea (ebdomada *var. l.*) coniunctio sexies et non amplius distinguitur.

hebdomas v. hebdomada.

*hebdomatim v. *hebdomadatim.

hebefactus, -a, -um. fractus, demissus, languidus – kraftlos, mutlos, matt: METELL. Quir. 14,36 spoliatae regionis populus sic -is, ut adustus timet incendia cattus.

hebenum v. ebenus.

hebeo, -ere. partic. praes. usu adi.: l.35. 1 de colore i. q. splendore carere, splendorem amittere, pallescere – stumpf, trüb sein, werden, verblasen: WALAHFR. carm. 54,10 Tyros incusat -entes muricis haud dignos ... rubores. IUSTIN. Lipipifl. 658 qui (flos) protinus aret, decidit et languet, et color eius -et. in imag. de acie oculorum: CARM. Bur. 169,1,1 -et sidus leti visus cordis nubilo. 2 de sanguine i. q. torpere – träge, langsam sein, werden: ERMOLD. Ludow. 2,13 iam ... sanguis -et, torpescit dira senectus (cf. Verg. Aen. 5,396). 3 de mente i. q. languere, stupere – matt, schwach, betäubt sein, werden: BRUNO QUERF. Adalb. A 30 p. 36,5 moritura caro colorem mutat, pavore vita tremula -et, (pavorem vite tremula habet *var. l.*; B p. 66,23 pavore [pavor *var. l.*] in mente tremula -et). CARM. Bur. 115,2,3 -et animus, vires deficiunt: subveni (sc. puella)!

hebes (e-), -etis. script. ae-: p.963,32. metr. hē-: CARM. Otton. III. 20,1,21. confunditur c. ebrius: p.963,32.

obtusus, retusus – stumpf: I proprie: A gener.: YSENGRIMUS 5,27 vos (sc. dentes) e-e exterebret culica ... Satan! FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 114,31 ubi est rostrum durum, rotundum et -s. ALBERT. M. animal. 2,52 'dentes senuum (sc. canum) sunt fuscii vel crocei et -es' (p. 501^b,13 ἀμβλεῖς). usu subst.: ALFAN. premn. phys. 8,12 p. 83 communia (sc. sensibilia) ... sunt tactus et visus haec: acutum et -s (PG 40,652^C τὸ ... ἀμβλύν), asperum et lene eqs. B geom. de angulis angulo recto maioribus: GERB. geom. 4,6 quod ... -es (sc. anguli) ... exteriores ... solent appellari. PS. BOETH. geom. 399 rectus ... angulus est normalis, -s plus normalis, acutus minus normalis. ALBERT. M. eth. II 1,4,1 p. 51^b,19 instrumentum (sc. est) ... malleus -em angulum habens. summ. theol. II 1,4,2,1 p. 80^b,31 -em angulum sive expassum (sc. atomorum) dixerunt Democritus et Leucippus operari ad diffusionem super alia corpora eqs. *al.*

II translate: A spectat ad res sensibiles, sensus corporales *sim.*: 1 fuscus – dumpf (klingend): ALBERT. M. animal. 1, 420 ex cartillagine ... fit canna vocis, ne sit nimis acuta vox, si ex osse esset, aut nimis -s, si esset ex carne. 2 ?splendore carens, non refulgens – ?matt, glanzlos: PS. ARIST. lap. I p. 198,17 ex istis lapidibus (sc. aurum attrahentibus) est quidam lapis -s et iste vocatur badhare (cf. comm. ed. p. 959q.). 3 modicus, parvus – mäßig, gering (*usu natur.*: p.963,3): THE-

[Niederer]

ODULF. *carm.* 29,52 si ... calor exanima menbra relinquit ebes (cf. *Verg. Aen.* 3,308). ALBERT. *M. animal.* 3,72 humidiora capitis ossa feminarum -i calido rotantur in rotundum. 20,79 -s est frigidum valde in simplici et non ingreditur in rem profunde, nisi sit valde excellens. summ. *creat.* II 1,60 p. 518^a,1 habet subtilitas tres gradus, quorum primus est, quo indiget adiutorio doctrinae ad omnia intelligibilia, et hic dicitur -s. 4 debilis, sagacitate carens - schwach, unempfindlich: PAUL. AEGIN. *cur.* 247 p. 187,2 consequitur ... eas, que patiuntur (sc. suffocationem matricis), ... pallor faciei, visus ebes (cf. 3,71,1 περιπλαρον). EPIST. Hildesh. 134,3 que (ars animae innata) nisi per doctorem discatur, per carnis -is (e- var. l.) coniunctionem debilitatur. ALBERT. *M. animal.* 1,501 'alii ... sensus ... sunt in homine -iores ceteris multis animalibus' (cf. p. 494^b,17 ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν). 21,36 habent (sc. animalia mollis testae) valde -em tactum, ita quod ... lenem tactum non sentiunt. 5 rigidus, immobilis - starr, unbeweglich: WANDALB. *mens.* 347 cum terra -i torpore rigescit eqs. 6 ?lentos, vigore carens - ?träge, kraftlos (usu natur.): ALBERT. *M. animal.* 6,125 quorumcumque ... ovorum sunt magis -es et frigidi spiritus et sunt multi et spissi, oportet esse nidum calidum. B spectat ad homines (vulpem: l. 39) eorumque animos sim.: 1 tardus, stolidus, socors - stumpfsinnig, einfältig, geistesschwach, dumm: a in univ.: WALAHFR. *carm.* 79,1 hoc opus exiguum Walafridus pauper -sque collegit. HROTSV. *Dulc.* 13,2 o insensati et -es totiusque rationis incapaces (sc. milites)! MEGINH. *BAMB. fid.* p. 272,9 si ... parvuli sint (sc. haeretice baptizati) vel -es, respondeant pro illis, qui eos offerunt. CONR. *MUR. summ.* p. 26,20 plures ingenii adeo duri, -is et obtusi (sc. sunt), quod eqs. al. b per confusionem c. ebrius (masc. usu subst.): GLOSS. *med.* p. 43,5 iritantur maniacy in audacia ... sicut a-s nescit, quid faciat (cf. AESCULAPIUS 4 p. 7,13 ebrius). c pro cognomine regis: ROD. GLAB. *hist.* 1,5 perduravere ... reges ex eorum (sc. Karolingorum) prosapia ... usque ad ultimum regem, Karolum H-em cognominatum. 2 gravis, rusticus - schwerfällig, ungeschickt, plump: a in univ.: THEODULF. *carm.* 50,28 barbara praedatrix (i. vulpes) pariter cum pondere praedae stipitis in parte sponte pendit -s eqs. b de eloquentia: BRUNO MAGD. *bell.* 83 p. 79,26 quanta gratulatione totius populi fuisset episcopus acceptus, meus -s non valet explicare stilus. BURCH. *URSB. chron.* p. 93,12 elegerunt fratres sibi in rectorem ... hominem nullius intelligentie ... et adeo -is eloquentie, ut eqs. 3 languidus, mollis - schlaff, 'lahm', 'lau': COLUMB. *epist.* 7 p. 181,13 efficax in prospectu, -s in vindicta (sc. iuvenis esto). HELM. *chron.* 47 p. 92,15 furari et largiri apud Holzatos ostentacio est; qui vero predari nesciat, ebes et inglorius est. 4 fractus, demissus - entkräftet, mutlos (per enallagen): CARM. de nat. animal. 140 illic (sc. in inferno) nullus erit ordo, sed horror -s (e- var. l.). 5 ?imbecillus, infirmus - ?hinfällig: CHART. *Port.* 83 p. 108,39 (a. 1217) infirmitatis humane fragilitas cum sit -s, labilis et caduca eqs. hebesco (hae-), -ere. languescere, deficere - schwach, schwächer werden, nachlassen: WALAHFR. *Mamm.* 17,8 virtus ... ignis -at (ed., hae- C, habescat a. corr.). CONSUE. *Marb.* 43 post calorem temptationis -entem lacrimis penitentie ablatus spei ... se insinuare presumat frater. hebetatio (ebitio), -onis f. obtusio, imbecillitas (mentis), socordia - Abstumpfung, (geistige) Beschränktheit, Geisteschwäche (usu medic.: l. 61): GLOSS. *med.* p. 52,9 paracopen Greci dicunt -em mentis adque degressionem. LEX Baiuv. 10,6 si quis ... praesumptione vel inimicitia nec non et incuria aut certe -e (ebitione, habitatione var. l.) liberi culmen ieccerit. hebetesco, -ere. hebetem, inertem esse, vitam inertem agere - stumpf, abgestumpft sein, dahinleben, 'vegetieren': HONOR. *AUGUST. offend.* 5 parvo naso est, qui nec in divinis nec in secularibus discendis insistit, sed ... in torpore neglegentiae -it. hebetio (e-), -atum, -are. script. hab.: p. 964,20. partic. perf. usu adi.: p. 964,10; subst.: p. 964,20. 1 proprie i. q. retundere - stumpf machen: EPIST. *var.* II 20,16 p. 334,33 sancti viri ... virgis caesi et ex studio -tis (e- var. l.) securibus sunt

decollati. FRID. II. *IMP. art. ven.* 2 p. 146,27 sunt ungues eorum (falconum) -andi (sim. 3 p. 44,26sq.). 2 translate: a spectat ad res sensibiles, corpora sim.: a splendore privare, expallescere facere - des Glanzes berauben, zum Verblässen bringen: WALDO *Anscar.* 70,6 cum ... luna ... cederet auro-rae lucis -ta rubore. b imminuere - vermindern, verringern (usu natur.): ALBERT. *M. anim.* 2,2,9 p. 94,70 etiamsi ponatur non -ari calor et non indurari corpus, nihilominus eqs. top. 5,3, 2 p. 421^a,38 apud inertes ... resolvitur ... caro, ut nocivum recipiat ... et a se repellere non possit per calorem -tum. animal. 3,145 ex humore sanguinis -atur calor et remittitur (sim. 7,53, 15,113). γ hebetem reddere, debilitare - abstumpfen, be-einträchtigen, schwächen: PASS. *Ursulae* 19 p. 156,10 cum mihi (sc. Helmdrudae) caligo inscitiae mortales -et visus. MAURUS *progn.* 23 p. 37^b,20 aggravatur cerebrum et in suis actionibus e-atur (cod., ebatatur ed.). ALBERT. *M. aet.* p. 318^b,12 alterationes ... virtutum ... debiles faciunt virtutes membrorum et organa ... -ant. animal. 7,155 inspissatur humor et e-atur digestio. vigore privare - entkräften: GESTA *Ern. duc.* I 1,293 rex occisos funerari, plagis -tos (ed., -tis, ha-tis a. corr. E2) curari precepit. b spectat ad animos hominum: a torpere, languere facere, fatigare - betäuben, lähmen, ermüden (mediopass. i. q. torpere - betäubt, gelähmt sein: l. 24): UFFING. *Ida* 1,15 ut e vicino adstantes stupore -ti hunc (sc. cephalargia percussus) ... coniectarent supremo vitae periculo citius occisurum. PETR. *DAM. epist.* 81 p. 434,6 rudes audientium animos stili prolixitas e-at. b mediopass. i. q. stolidum, stultum esse - stumpfsinnig, einfältig, dumm sein (fort. per confusionem): RUP. *MEDIOL. Adalb.* 25 nullus tam stolidus mentis haberetur (habetur, -etur var. l.) vesania, ut sancti ... preiudicare velit potentie eqs. γ obumbrare, caecare, (iudicio) confundere - vernebeln, 'blenden', (im Urteilsvermögen) trüben: BERNH. *GEIST. palp.* 1,82 animae ... retia tendit usus adu-landi dominis et eos -andi (e-, habenandi, laqueandi var. l.). hebetudo ((h)ebit-), -inis f. script.: hepit-: l. 64. -titud(o): l. 60. struct. c. gen. subi.: l. 46. 1 spectat ad res: a de qualitate elementi i. q. obtusitas - Stumpfheit (usu philos.): ALFAN. *premn. phys.* 5,29 p. 68 dicit Plato ... unumquodque elementum tres qualitates habere, ignem quidem acumen, raritatem, motum; alterum vero extremum elementorum, hoc est terram, harum contrarias qualitates habere: -em (PG 40,625^A ἀμβλύτης), densitatem, stationem, ut eqs. (sim. 5,30 p. 69 -o et densitas). b de stella i. q. imminutio (splendoris, luminis) - Beeinträchtigung, Verminderung (der Leuchtkraft): VITA *Ludow. Pii* 62 p. 544,8 stellarum ... ordo ita cernebatur (sc. in eclipsi), ut nullum sidus ebi-em (hebi-em, -em var. l.) lucis solaris pateretur. c de veneno i. q. vis parva - schwache Wirkung: ALBERT. *M. animal.* 25,10 serpentibus accidit magna diversitas in acuitate et -e veneni. d ἀναισθησία, torpor - Gefühllosigkeit, Taubheit, Lähmung: AESCULAPIUS 3 p. 5,6 -em membrorum (sc. epilepsia efficit). 2 spectat ad homines eorumque animos: a tarditas (mentis), stultitia, ingenium hebes, obtusum - Beschränktheit, Dummheit, Stumpfsinnigkeit (in imag.: l. 60): FORM. *Marculli* 1 praef. p. 8,12 nec ad videndum mihi oculi sufficiunt caligantes, nec ad cogitandum sensus sufficit ebi-o. ERMENR. *ad Grim.* 8 p. 542,13 prudentiam oppugnat ex una parte versutia, ex altera vero ebi-o. EPIST. *Ratisb.* 5 p. 282,33 si ... animi acumen recipiendum est, hebi-o refellenda est. WIBERT. *GEMBL. epist. ad Hildeg.* 18,48 oravi spiritum sanctum, ut ... hebi-em (-titudinem var. l., cf. ed. *Pitra* p. 382,32) cordis mei ad capiendi, que legissem, acueret. al. b inertia, torpedo, segnitia, languor - Trägheit, Schlaffheit, Lassheit, Lauheit: a gener.: COD. *Karol.* 97 p. 648,24 nulla ... hepi-o aut quaelibet ambiguitas ascendat in ... mentem tuam (sc. episcopi). EPIST. *Teg.* I 15 de hebi-e nostrae improvidentiae ... servuli ... quendam clericum ... membratim detraverunt. HIST. *peregr.* p. 139,25 quam (sc. aciem) ut viderunt Greci ... timor et hebi-o mentis cecidit super illis (sim. HIST. de exp. *Frid. imp.* p. 5,13 horror et hebi-o mentis). b medic. et natur.: AESCULAPIUS 5 p. 9,11 maniacy ... initio passionis caput dolent cum mentis -e. ALBERT. *M. summ. theol.* II 18, 121,2 p. 393^b,10 'o mentis', quae fit, quando cibus vel potus

oppilat vias, quibus eqs. al.

hebitas (hae-), -atis f. *ingenium hebes, stultitia* – *geistige Stumpfheit, Einfältigkeit*: VITA Pard. praef. (MGMer. VII p. 25,9) non audeo ... gestorum copiam ad meam humillimam ha-em declinare.

***hecatepanus** v. *catapanus. *adde ad vol. II. p. 360, 71sqq.*: DIPL. Constantiae 11 p. 38,23 quo (*tempore*) ... sub nostra (sc. *dominatoris*) cura Desigius hecate-us Botonti ... baiularet.

hecantarchus (te-, e- sim.), -i vel ***hecantarcha** (e-, -tho-), -ae m. (ἐκατόνταρχος, ἐκατοντάρχης) *centurio, centenarius* – *Anführer einer Hundertschaft*: RAHEW. gest. 3,35 p. 209,9 quos (*rectores ordinum*) antiqui centuriones vel e-os (teta-, t-, tecac-, pentatec- var. l.) seu chiliarchos appellare consueverunt (cf. Ps. Rufin. Ios. bell. Iud. 5,13 p. 769 [ed. Basil. 1524]). CONR. MUR. summ. p. 38,5 nomina quarundam dignitatum, que quondam in urbe fuerunt: ... ecath-e, pentacontarche eqs.

hecontra v. econtra.

***hechia**, -ae f. (*anglosax. vet. hecg; cf. DMLBS I. s. v. hecca*) *saepes, cratis* – *Umzäunung, Hürde*: CHART. Hans. 600,3 p. 384,32 (s. XIII^{med.}) debent *wesdari* ponere *wesdam* super *kayum* et includere eam ... cum claiis et -is.

hectaeus (epteus), -a, -um. (ἐκταῖος) *qui sexto die recurrit* – *am sechsten Tag wiederkehrend, Sechstage-*: v. p. 962, 19.

hēctasis v. exstasis.

1. **hēcticus** (e-, ethi-, etycus), -a, -um. (ἐκτικός) *script.*: etich(us): l. 35. *metr.* ethi-: REGIMEN san. Salern. 97. 1 adi. i. q. *tabidus, phthisicus* – (*aus*)*zehrend, zur Schwindsucht gehörig* (*de re v. Reallexikon d. Byzantinistik. A I. p. 361*): PAUL. AEGIN. cur. 177 p. 104,7 febricitant *phthisici* ... e-a (*ethica var. l.*) febre, (3,32,1 ἐκτικὸν πυρετόν). CONSTANT. AFRIC. theor. 8,7 p. 37b^v febris, que vocatur *ethica*, dividitur in duas species. MAURUS phleb. p. 20^a laborans febre *ethica* (*ethica B*) ... minuat sibi de mediana. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,4 p. 274^b,2 calor *ethicus* infusus factus est *habitudinalis*. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 75,49 illi (*lapides*) ... defendunt se ferentem ab etyca febre. al. 2 subst.: a masc. i. q. *tabe, phthisi laborat* – *einer der an Auszehrung leidet, Schwindsüchtiger*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 385,5 lumen naturalis calor^{is} extinguitur, maxime ... -is et insipientibus, ictericis. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^G confert -is *macropiper*. ALBERT. M. anim. 2,3,33 p. 146,47 *ethicus*, qui maiorem quam febricitans habet calore, non sentit eum. al. b fem. i. q. *tabes, phthisis* – *Auszehrung, Schwindsucht*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 377^G *phthisicis* ... datur *diapenidion*, sed non in secunda vel tertia specie -e. WALTH. AGIL. med. 30 p. 127,21 cuius (*sc. tertiae speciei*) *ethice* tres sunt species eqs. ALBERT. M. animal. 1,504 si sunt *ungues* cum macie digitorum, significant futuram *ethicam* vel *ptysim*. al.

[2. **hēcticus** (ce-) v. *septicus*: ANTIDOT. Sangall. p. 96,34.]

heculeus v. equuleus. **hecum** v. ecce. **hedem** v. idem. **hedera** (e-), -ae f. *script.*: hae-: p. 966,1. *adde* RECEPT. Bamb. 6 (*var. l.*). ed-: l. 62. et(t)era: p. 966,4.14. idora: p. 966,6.

κισσός – *Efeu* (*plur. i. q. virgae hederaceae, brachia hederacea* – *Efeuranken*): 1 gener.: a proprie: α in univ.: ALDH. virg. I 4 p. 232,2 -arum corimbos ... constipantes ... favorum machinam ... opertis cellulis construunt *apes*. MAPPAE CLAVIC. 289 capra ... -a pascatur. BENZO ad Heinr. IV. 4,12 p. 492,7 Ionas ... sedit sub e-a (*spectat ad Vulg. Ion. 4,6*). CONSUET. Vird. 20 p. 404,8 vestient custodes pavementum ex foliis -arum. β *spectat ad coronam hederaceam*: WALAHFR. imag. Tetr. 15 hirta suis -is circum bene tempora cincti (*sc. poetarum; sim. 18*). NADDA Cyriac. I 4 nigra -a circumcingit *caesar* illius (*praeffecti emeriti*) tempora. b *per compar. et alleg.*: HRABAN. univ. 19,8 p. 528^C -a ... typum Iudaici populi habet, qui eqs. WALAHFR. hort. 102 velut ulmum -a implicuit cum frondibus altam ... sic eqs. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 620,9 huic (*consilio scripturae*) here, ut arbustis implicatur -a. al. 2 natur., botan., pharm., medic.: a in univ.: RECEPT. Donau-

esch. 42 succi foliorum -ae (*ed.*, ha-e *cod.*) cyathi duo. RECEPT. Lauresh. 1,42 agrimonia radices et ... similiter e-a nigra et gelisia radices eqs. RECEPT. Sangall. I 156 e-a maiore ... in naribus infunde. II 5 picula ettera insimul bulliant. ANTIDOT.

5 Sangall. p. 99,4 oleum cissimum, hoc est de baxis e-e eqs. ANTIDOT. Glasg. p. 110,21 idora dr. II (cf. ALMA 24. 1954. p. 221). TRACT. de chirurg. 1031 recipit: ... suci e-e arboris, suci e-e (terrestris *add. I*) mature eqs. (*sim.* CHIRURG. Sudhoff I p. 79,43 nodus de ... e-a arborea. v. et l. 14.18). saepe. b -a terrestris i. q. *chamaecissos* – *Gundermann, Gundelrebe* (*Glechoma hederacea* L.; cf. André, Noms des plantes. p. 117): RECEPT. Lauresh. 1,12 abrodanum et e-am terrestrem inter ambas manipulum I teris. ANTIDOT. Lond. p. 20,45 recipit: ... etera terrestre et alia etera. ANTIDOT. Cantabr. p. 161,6 e-a terrestria fasciculum I ... in aqua cum oleo coque. p. 167,1 e-a terrestri folia XXX. GLOSS. Roger. III 135 (*add. in marg.*) electuarium: ... e-is terrestris 3 semis et gumi eius ∅ I. CHIRURG. Sudhoff I p. 79,45 con decoctione e-e terrestris et arboree. al. v. et l. 8. fort. huc spectat -a minor: RECEPT. Sangall. I 142 e-e minore colligis radices eius.

[**hedibus** v. heres.] **hedific** -sim. v. aedific-.

[**hedis** v. heres.] [**heditas** v. hereditas.]

hedra (e-), -ae f. (ἔδρα) *solium, sedes* – *Thron, Sessel*: AGNELL. lib. pont. 141 p. 319 l. 226 proiecit Iohannicis ... cartulam in faciem ... imperatoris in edra sedentis. CONR. FAB. Gall. 22 p. 58,12 (vs.) sevit *abbas* ad exedras primatum solvit et edras.

?***hedranos** (ideranos, cranos) *subst.* (ἑδρανόν) *os coxarum, natium* – *Hüft-, Gesäß-, Beckenknochen*: TRACT. de chirurg. 767 coxarum ossa sunt duo, id est c-os (vel ide-os *add. II*), quod grece *sedilia*.

hedricon (e-), -i n. (ἑδρικόν) *medicamentum ad alvum, anum pertinens* – *den After, Stuhlgang betreffendes Heilmittel*: PAUL. AEGIN. cur. 224^{tit.} edica et e-a (3,59^{tit.} ἑδρικά). 231 obtima sunt e-a (id est anum *add. A*) et edica. 250 p. 192, 23 ulceribus conveniet ... aliquid e-orum (*cardiacorum a. corr. A*). *ibid.* al.

hedus v. haedus.

hedy(h)rus (ydioc- sim.), -a, -um. (ἡδύχρους) *fere form. graec., saepe in locis corruptis in forma contracta c. magma* (*fort. per contam. c. crocomagma*). 1 adi. i. q. *incundi, pulchri coloris est* – *von lieblicher, schöner Farbe* (*per pravam interpr. i. q. ruber* – *rot*: l. 44.46): a in univ.: ALPHITA O 43 ocron interpretatur rubeum, inde trocisci ydiocri (*ydroci var. l.*) ab ydea ... et ocron, quia formati inde trocisci sunt rubei (*sim. Y 22 trocisci ydiocri; aliter comm. ed. p. 448sq. 492, sed cf. Paul. Aegin. 7,11,2 [ed. J. L. Heiberg, Corp. med. graec. IX/2] et Nicol. Antidot. 121 [ed. W. S. van den Berg. 1917] trocisci ydiocri*). b *iunctura* -um magma *sim. i. q. unguentum incundi, pulchri coloris* – *Salbe von lieblicher, schöner Farbe*: ANTIDOT. Lond. p. 18,21 recipit *antidotum lexoperitus* (i. ληξιπύρετος) ... sisileus < IV, iriocrocomagmat^{us} < VI eqs. (*sim.* ANTIDOT. Sangall. p. 80,44 conficitur *sotera* sic: ... storace z VI, ydrococaum z VI eqs. ANTIDOT. Augiens. p. 52,11 ydiocroco magmatos drag VI; cf. Paul. Aegin. 7,11,23 [*cit. l. 47*]). ANTIDOT. Bamb. 15 p. 26,20 trociscus ideocrou (*cod.*, ideocrou *ed.*) magmatos: amomu eqs. ANTIDOT. Augiens. p. 64,14 recipit *epithima euodis* ... cardamomu unc. II, idiocroco magma unc. I eqs. (*cf. Alex. Trall. II. p. 391,9 [ed. T. Puschmann. 1878/9]*). 2 subst. neutr. i. q. *unguentum incundi, pulchri coloris* – *Salbe von lieblicher, schöner Farbe*: ANTIDOT. Bamb. 15 p. 25,37 sotera recipit hec: ... cinnamomum < I, storace < sex, ydiocrocom autem < sex eqs. (*cf. l. 55*). ANTIDOT. Augiens. p. 45,21 recipit *antidotum hedra* sinonu scrip. III, ydiocru scrip. VIII eqs. (*cf. Paul. Aegin. 7,11,26 [cit. l. 47]*).

hedyosmus (edio-, idio-, ydio-, -mos sim.), -i m. *nom. sg. -a (?f.)*: p. 967,2. (ἡδυόσμος) *menta* – *Minze* (*de re v. André, Lex. bot. p. 157*): ANON. herm. p. 99,39 edi-us, id est *menta* sive *erisimus*. PAUL. AEGIN. cur. 25 cum idi-o (*ydi-o var. l.*; 3,4,2 ἡδυόσμου), cum glicono mixtis (*sc. cataplasmatibus*). 41 p. 20,10 addere ... idi-i (*ydiamsi corr. in ydi-i B*) su-

[Niederer]

cum. 54 p. 31,11 soluto . . . herpillo aut ydi-o. DIAETA Theod. 127 (add. Br, Hi) -a (-us *Hi*) herba est calida. 232 edi-us (-a *Br*, *Hi*, hoedi-us *corr. in* -iosmo *Harl.*), id est menta. *al.*

[**hegabus** v. cabus. *adde ad vol. II. p. 7,1: COMPOS. Luc. I 3 modos . . . per literas: mensura hegabus (corr. m.² ex helabus) lib. X (cf. J. Svennung, Compositiones Lucenses. 1941. p. 55).]*

hegumenus (e-, ig-, yg-, -minus), -i m. (ἡγούμενος) *nom. pl. -nti: l. 13. metr. ḡgūmēn(us): l. 17. 18. adde THIOFR. Willibr. II 4,110. 234. ?struct. c. gen. obi.: l. 16.*

*abbas, rector – Abt, Vorsteher: COD. Karol. 51 p. 572,19 Pardus e-us propter inbecillitatem corporis sui proficiscere minime valuit. NICOL. I. epist. 88 p. 482,6 e-i (e-ti *var. l.*) . . . Niceta Chrysopoleos, Nicolaus Studii eqs. EPIST. pont. Rom. sel. I 7 p. 64,28 Theodulus i-inus. THEOD. AMORB. comm. p. 11,38 sanctissimus cuculligeri cetus Benedictus -inus. THIOFR. Willibr. II 3,234 accit Adelbertus cēnobitas y-us. 4,345 remeavit ovans y-us. GREG. CAT. chron. app. I p. 313,25 ad . . . Adenolfum . . . e-inum eligendum . . . convenimus. *al.**

***heimarmene** (ym-, hym- *sim.*), acc. -em f. (εἰμαρμένη) *nom. sg. -es: l. 25. 27. 28. 30. al. t. t. philos. i. q. fatum, sors – Schicksal, Geschick: ALBERT. M. bon. 95 p. 62,53 -e (cf. PG 40,761^B εἰμαρμένην) . . . est pars necessitatis. eth. I 302 p. 259,43 quam (conexionem causarum) Graeci y-em vocant (sim. 932 p. 780,33 y-es [marmenes, marmores, ymaninares, ymanigares *var. l.*] vel fatum; cf. Cic. *div. i.* 1,125). phys. 2,2,10 p. 113,29 multi dixerunt, quod y-es impedit fieri aliquid a fortuna et casu eqs. (cf. *Apul. mund. 38*). cael. 1,1,2 p. 5,64 y-es iacit semen, quod necessitas explicat et dispensat ordinatio (sim. caus. univ. 1,4,6 p. 50,80 prima . . . hy-es est, quae iacto . . . semine futurorum omnium suscipit prolem; cf. *Ps. Apul. Ascl. 39sq.*). *ibid. al.**

***heimburgensis**, -is m. (*theod. vet. heimbargo; cf. Abd. Wb. IV. p. 846*) ?*abl. sg. -go: l. 44. magister villae, procurator vici – Heimbürge(r), Gemeinde-, Stadtteilversteher (de re v. HRG II. p. 50 et H. Planitz, Die dt. Stadt im Mittelalter. 1954. p. 207): CHART. Argent. I 616 p. 467,20 (post 1129) ad causidicum pertinet statuere tres personas, quas heym-burgen (-es *interp. S*) dicimus, unum in interiori, scilicet veteri, urbe et duos in exteriori (cf. C. Bauer, E. Hassinger, J. H. Müller, Geschichte, Wirtschaft, Gesellschaft. 1974. p. 107 sqq.). fort. add. (ni subest forma *theod.*): CHART. Wirt. 534 p. 360,16 (a. 1207) coram his testibus: . . . Ludewico vahmeistro, Hiltebrando filio eius, Eberhardo -o (ed., heimbürg *cod.*).*

***heimburgia** (henb-), -ae f. (*theod. vet. heimbürge*) officium procuratoris vici – Heimbürgenamt, Amtsbereich eines Gemeindevorstehers (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 592sq. et l. 40): CHART. Basil. A I 296 p. 453,20 (a. 1210) ad villicos pertinet iusticias facere de hiis, quae pertinent ad hen-am.

***heimreita** (heirn-), -ae f. (*theod. vet. heimgereithe; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1219*) ususfructus fundi communis – Nutzungsrecht an der Allmende (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 634 s. v. 'Heimreide' et HRG II. p. 575q. s. v. 'Heimgereiden'): CHART. Wirt. 2327 p. 231,19 (a. 1273) ius . . . quod dicitur hein-a, cum convicinis suis observare tenentur monachi.

***heimsucha** (hai-), -ae f. (*theod. vet. heimsuoche; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1221*) vis, impressio contra domum effecta, pax domus violata – Heimsuchung, Hausfriedensbruch: CONST. imp. II 438,22 (a. 1256) de ha-a (cf. 427,42 de haimsüch).

***Heinriciades**, *abl. pl. -is m.* assectator Heinrichi (regis) – Parteigänger (König) Heinrichs: GESTA Alber. 17 cedibus ac predis intentis -is sic appellatis Heinrichi nomine regis.

***heistoldus** v. *hagistaldus.

helaresco v. hilaresco. [**helbica** v. erpica.]

helcticus (elt-), -a, -um. (ἐλκτικός) attrahens – anziehend: ALPHITA E 73 eltica (eluca *var. l.*) dicitur virtus attractiva vel appetitiva.

***helcus**, -i m. (?cf. finnice hylje [orig. germ., cf. anglosax. seal; v. A. D. Kylstra et al., Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. I. 1991.

p. 131]; cf. Der Zoologische Garten: Zeitschrift für Beobachtung, Pflege und Zucht der Thiere. 11. 1870. p. 282; sed aliter K. Kitchell, Albertus Magnus on Animals. II. 1999. p. 1681 adn. 157 [ἐλκω]) vitulus marinus, phoca – Seehund, Robbe: ALBERT. M. animal. 24,31 -us est vitulus marinus eqs. (ex Thom. Cantimpr. 6,22 [ed. Boese. 1973]). 24,37 koky (i. phoca) est vitulus marinus, et de hoc iam superius diximus, quod vocatur latine -us.

helicysma (elquima), -atis n. *nom. sg. (form. corrupt.) elquison: l. 12. (ἐλκυσμα) scoria argenti – Silberschlacke: MAPPAE CLAVIC. 2 sumes tracturam (tritutam S) argenti, que grece elquison dicitur. 52 vini peregrini z. XX, elquimatis I . . . omnia contundis.*

***helena** v. helenium. **helencus** v. elenchus.

***helenites** (e-), acc. -em. (helenium; per analogiam ad προσίτης *sim. formatum*) helenio confectus – mit Alant angesetzt, zubereitet (cf. l. 21): DYASC. p. 201^a vinum e-em confice sic: elenii (gloss.: id est enule) sicci 3 I liga in linteolo (cf. *antea: vinum dirapniten, vinum prassiten*). cf. *inulatus.

helenium (e-, ell-, -neum), -i n. vel ***helena** (e-, ell-, (h)elna), -ae f. (ἐλένιον; cf. S. Amigues, Journal des Savants. 1990. 3/4. p. 177sq. script. et form.: elin(i)a, elini(um): l. 30. 46. adde ANTIDOT. Berolin. 7. al. ?elua: l. 40. eleun-: l. 36. elemu(m): l. 37. ?elenela: l. 48. nom. sg. elenius: l. 33. acc. sg.: -o: l. 35. ?-u (ni subest form. gen. Graeca): l. 36. 37. fort. huc spectat clemios: ANTIDOT. Glasg. p. 101,34 (ni subest cleonium, cf. vol. II. p. 708,71).

Inula helenium (L.) – Alant (cf. André, Plantes. p. 118 et Amigues, op. cit. [l. 21] p. 182sq.): 1 usu originario: ANON. herm. p. 99,32 elinia (elina m.¹), id est e-a sive enula. RECEPT. Laresh. 1,35 comprehendis herbas has: . . . aceri manipulum I, helnae manipulum I. ANTIDOT. Sangall. p. 80,2 conficitur antidotum sic: . . . e-us, ciperus eqs. DYNAMID. Hippocr. 2,60 hinola campana agrestis dicitur . . . -a, 2,115 -um, hoc est inula. ANTIDOT. Glasg. p. 118,33 ell-o < IIII, satureia < IIII. ANTIDOT. Augiens. p. 53,27 eleuniu siccu drag. III. ANTIDOT. Bamb. 27 crocu dragma duo, elemu dragma duo. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 371^F (add.) -um . . . multi symphitum vocant. saepe. v. et l. 18. fort. add.: TRACT. de aegr. cur. p. 357,1 recipe ebulum, elnam (ci., eluam ed.) eqs. 2 per confusionem: a c. hedera: ANTIDOT. Sangall. p. 87,8 unguentum diacissum: . . . ex oleo paululum mittis in mortario et teres cum inde ellena; (cf. ANTIDOT. Augiens. p. 63,35 gummen hedere; cf. Alex. Trall. gr. II. p. 539,11 [ed. T. Puschmann. 1878/9] κισσοῦ) – III. b c. linum: MAPPAE CLAVIC. 166 compositio lulacis (i. indicis) flores caucallide et flores elinii (e-ii S; cf. COMPOS. Luc. Q 21 lini) mundi eqs. c ?de galanga (per errorem, ut vid.): GLOSS. Salern. p. 6^b,43 galenga, elenelam (cf. comm. ed. p. 34). cf. inula.

helesparagus (elio-), -i m. (ἐλειος ὑσπάραγος; confunditur c. ἥλιος) per pravam interpr. i. q. turio(nes) asparagi – Spargeltrieb(e): ALPHITA E 17 eli-us, id est teneritas ramorum sparagi, . . . dictus ab elios . . . quia sicut sol radios, sic sparagus emittit hos turiones (cf. comm. ed. p. 413).

heliacus (e-, helya-, -akus), -a, -um. (ἡλιακός) 1 solaris, qui sole efficitur – auf die Sonne bezogen, durch die Sonne bedingt, verursacht: BOVO CORB. Boeth. 17 ipsae (stellae intra circulum arcticum contentae) numquam kosmi compatiuntur occasum, solo absconduntur -ko. Ps. BEDA mund. const. 1,253 -us (sc. occasus est), cum sol ad aliquam stellam accedens illam videri non permittit. ALBERT. M. meteor. 3,1,17 p. 117,47 cum duplex sit ortus (sc. Canis), scilicet cosmicus et -us eqs. al. animal. 5,30 'quando' occasu -yaco 'occidunt Plades', et hoc est quarto nonas Aprilis in vere eqs. al. 2 qui eodem tempore ac ortus solis fit – zeitgleich mit dem Sonnenaufgang stattfindend: ALBERT. M. veget. 1,198 in aestate . . . mala est plantatio propter calidum et siccum . . . praecipue . . . in Cancro et Leone, postquam -o ortu oritur stella, quae dicitur Canicula eqs. (v. notam ed.).

helice (e-) subst. f. (ἑλίκη) de sidere i. q. arctos – Großer Bär: HONOR. AUGUST. imag. 1,112 quod (sc. Plaustri) sydus etiam Septentrio et E-e nominatur. cf. helix.

helichrysus (elicrisus), -i m. (ἐλῖχρυσος) *Helichrysum* (L.) – *Strohblume* (cf. André, *Plantes*. p. 118): PAUL. AEGIN. cur. 204 p. 138,14 da ... apozimam artemisie bibere et elicrisi (3,45,8 ἐλῖχρυσου) ... semen.

***helicoides** (elycoydes, li-, lyc- sim.), acc. pl. -es vel -as (per analogiam formatum, ut vid.). (ἐλικοειδής) *tortuosus, curvatus* – *gewunden, gekrümmt*: GERB. geom. 4,2 p. 65,1 quas (lineas) Graeci cyclicas sive elycoydas (lycoydes, licoydes, ly-es, locordes var. l.) sive campellas vocant.

***helidrium** v. *elydrium.

[**helimentum** v. alimentum. adde ad vol. I. p. 454,41sq. BOTAN. Sangall. 46,1 he-a ad manducare facit herba suster.]

helimosina v. elemosina.

heliotropium (e-, elyo-, -pum), -i n. vel **heliotropia** (e-, elyo-, elyt-, elit-, -pa), -ae f. (ἡλιοτρόπιον) script.: ae-: l. 30. ol-: l.41. eri-: l.34. in forma ex herba et (heliotropium contracta: l.32.

1 de diversis herbis solem foliis floribusve sequentibus (cf. André, *Plantes*. p. 119 et W. Daems, *Nomina simplicium medicinarum*. 1993. nr. 199. 578): a *Cichorium intybus* (L.) – *Wegwarte* (cf. Daems, op. cit. [l.19] p. 28): GLOSS. med. p. 27,23 e-um herba, quam Latini intubum silvaticum vocant. ANON. herm. p. 99,35 e-a, id est solsequia. DYNAMID. Hippocr. 2,54 -ae, id est solsequae, id est intybi agrestis sucus. CIRCA INSTANS p. 37a^r sponsa solis, e-a, intiba, cicorea, solsequium, dionysia idem est (sim. ALPHITA I 1 e-a [elitropa var. l.]). HUGO TRIMB. sols. epil. 358 ely-um grece nuncupatur herba, latine solsequium. al. fort. huc spectat: RECEPT. Lauresh. 2,118 p. 182 ad sciam: ... plantaginem, porrum virginem et a-pum, viridia folia teris eqs. b *Heliotropium* (L.) – *Sonnenwende*: RECEPT. Lauresh. 4,54 colera rubea deponit scamunia et agarico ... nec sucus herbe-pi (cf. Paul. Aegin. 7,3,7 [ed. J. L. Heiberg, *Corp. med. graec. IX/2*]). PAUL. AEGIN. cur. 226 p. 166,11 [e-i magni] (er-is magni B; 3,59,3 ἡλιοτρόπιου τοῦ μεγάλου) fructus. fort. huc spectat (usu alleg.): RADBERT. psalm. 1,578 sunt (sc. in agro euangelii) ... -i flores, qui ... gaudent ad ortum solis, cuius colorantur ... fulgore eqs. (sim. 1,605,2,442). c de genere tithymalli fort. i. q. *Euphorbia helioscopia* (L.) – *viell.: Sonnwend-Wolfsmilch*: COMPOS. Matr. 74,5 accipies ... lac de tutumilo et lac artemisie, que o-um vocatur (cf. André, op. cit. [l.19] p. 262 s. v. tithymallus). 2 de lapide i. q. *lapis viridis, iaspis sanguineis thymis sparsus* – *Blutjaspis, Heliotrop* (cf. H. Lüschen, *Die Namen der Steine*. 1968. p. 236sq.): MARB. RED. lap. 421 de e-a (ely-a, elyt-a, elit-a var. l.): ex re nomen habens est e-a (elit-a, ely-a var. l.) gemma, que eqs. (v. notam ed. p. 100). ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 71,40 ely-a gemma est viridis ... cum sanguineis guttis (sim. add. 6 p. 390 e-a).

helitio v. elitigo.

helix (e-, elyx-, -icis f. (ἐλῖξ) script. et form.: nom. pl. kicles (per contam. c. cyclus, ut vid.): l.57. gen. pl. m. elicorum (eliquorum): l.54,55. metr. ēl(ix): l.62.

1 gener. i. q. *pampinus* – *Ranke*: PAUL. AEGIN. cur. 195 p. 118,25 si elixatura sit rosarum aut inanthi aut ru aut e-orum (eliquorum B) vitis, (3,39,1 ἐλίκων ἀμπέλου). 2 astron.: a *cyclus, orbis* – *Kreis, Bahn*: ALBERT. M. metaph. 3,2,3 p. 118, 45 'ait' *Protagoras* 'nec motus ... nec kicles (p. 998^a,5 ἐλῖ-κες)', hoc est circulus, 'caeli similes' in aliquo esse his, 'de quibus eqs.' b *arctos* – *Großer Bär* (per prosop.): WALTH. SPIR. Christoph. II 1,210 lacrimis vultus infecerat Elix. CARM. anon. 1,127 (SBMünch. 1873/III p. 699) signa tibi (sc. *Phaetonti*) curae sint Elycis et Cinosurae. cf. helice.

***hella** v. *aella. adde ad vol. I. p. 295,11: ***aella** (he-), -ae f. (ἄελλα) in imag. i. q. *tempestas, impetus venti* – *Sturm(bö), Wind(stoß)*: BENZO ad Heinr. IV. 6,5 p. 552,11 (vs.) vacas (sc. Roma) hellis (?nullis a. corr.) nullis turbata procellis.

Hellenicus (ellin-), -a, -um. (ἐλληνικός) qui linguam Graecam, litteras Graecas tractat, graece loquitur – *sich mit der griechischen Sprache, Literatur befassend, des Griechischen mächtig*: NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 41,14 (add. SG) salutant te Elli-i fratres (cf. W. Berschin, *Griechisch-Lateini-*

sches Mittelalter. 1980. p. 177. 191 adn. 91).

***hellinum** v. *hallinum.

helluo (e-, il-, eluo, ello sim.), -onis m. 1 *ganeo, nepos, homo nequam* – *Vielfraß, Prasser, liederlicher Mensch*: CARM. Scot. I 10,3 octones generat lapsus ellonis (gloss.: gluttonis) amica (i. gula) eqs. ARNULF. delic. 460 uberiore cibo semel -o (glutio suprascr. H; -uc var. l.) fartus in anno eqs. (spectat ad Vulg. prov. 30,22). PETR. DAM. epist. 97 p. 76,9 facti sunt pontifices eluones (i-es, eplones var. l.). CARM. Bur. 5,11,1 e-o (cellio B), periurus, raptor fallax, Epicurus eqs. al. 2 ?per confusionem c. *fello fort. i. q. *homo celestus* – *viell.: Bösewicht, Schurke*: THEODULF. (?) carm. 52,9 de bilingue: ... percurrit e-o (cf. 52,1 filo) mentes infestus iuvenum, quod agit aura levis.

15 **helluor** (hil-), -ari. in imag. i. q. *luxuriari* – *schlemmen, schwelgen*: EPIST. Meginh. 32 p. 230,3 in eo (sc. Cassiodori libro) ... cepistis (sc. *archiepiscopus*) quasi -ari (ed., hi- cod.; cf. Cic. fin. 3,7 quasi helluari libris).

***helnus** (e-), -i m. (theod. vet. helm) *cassis, galea* – *Helm*: LEX Ribv. 40,11 -o (-um, galium var. l.) condericto pro sex solid<is> tribuat (sc. qui *weregeldum solvere coeperit*). ORIGO Lang. 4 occidit *Tato* eum (*Rodolfum*), tulit vando ipsius capsae (capsides M, quod nos elmos dicimus add. in marg. M). ABBO SANGERM. bell. 2,521 unus (*Danus*) ... securis vibratu pepulit conum (gloss.: -um) de vertice regis. LANZIL. lament. (MGScript. XXII p. 374,38) scutum cum elmo et unum asbergum largiri volebat *Marcvaldus*. al.

helna v. helenium.

helodis (eloidis), -e. (ἐλῳδης) de febre i. q. *paluster* – *Sumpf*: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,6 p. 37b^v quedam (sc. febris) ... vocatur eloidis.

[**helsum** v. aloxinum. fort. add. ad vol. I. p. 500,19: HILDEG. phys. 3,9 huic (suo mori) modicum minus helsum (de suco absivin W, de suco absinthii S) addat.]

35 **helus** (ylus sim.), -i m. (ἥλος) t. t. med. i. q. *callus, clavus* – *Schwiele, Hühnerauge*: PAUL. AEGIN. cur. 266^{tit} ad ylos (ylis a. corr. B; 3,80 ἥλους) et tilos. 266 p. 212,11 illos (ed., los codd.) prius circumpurgantem superponere unam putrefaciuntum. p. 212,13 est ... ylus rotundus, albus ... consis- tens ... in pedum pelmate et in digitis. p. 212,23 ylo ... circumpurgato superponitur *emplastrum*.

helfus (elbus), -a, -um. *sufflavus, ravus* – *gelblich, (gelb-, braun-)grau*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 100,8 quod ... equaliter omnia, id plane nullum (sc. est), velut si nigrum et album ex equo commisceas: fit enim -um (ed., elbum NL, album C), quod nec nigrum nec album. 2 p. 204,22 color (sc. *metallorum*) purpureus seu Persicus vel Indicus Mercurii, -us (ed., elbus N, albus LC) Lune (sc. est).

helxine (e-, elex-, elix- sim.), -is f. (ἐλξίνη) *herba parietaria* – *Glaskraut* (*Parietaria officinalis* L.; cf. André, *Noms des plantes*. p. 119): ANON. herm. p. 100,12 ele-e, id est vetragine (cf. *Oribas. eup. 2,1 E 5* p. 468). PAUL. AEGIN. cur. 206 cataplasmandum ... ypocondrium ... foliis vitis et ... e-is (el- finis A, ἐλξίνη in marg., eli-is B; 3,45,10 ἐλξίνης) et andrag- nis.

helyacus v. heliacus. **helymosina** v. elemosina.

hem interi. 1 c. *notione questus* i. q. *hui! o! – ach! oh!*: HROTSV. Abr. 3,7 hem! par victoria spiritalibus in sorte heremitarum nequitia antea fuit insolita. Cal. 5,1 Drusiana, tui (sc. *Iohannis*) assecla :: estne homine exuta? :: hem! est. Dulc. 14,1 hem! ignoro, quid agam (sc. *Sisinnius*); pessumdatus sum maleficiis chisticolarum. 2 ?c. *notione triumph* i. q. *ei! – ha!*: HUGO FLAV. chron. 2 p. 387,31 habeo (sc. *diabolus*) siquidem te (sc. *animam*) in mea potestate et de fratribus tuis unum. hem! num me ibi dudum vidisti, ubi eqs.

***hemaon** (maon), -onis m. (?orig. gall.; an subest daemon vel haemonius?) *daemon quidam qui segetes aufert* – *eine Art Dämon der die Feldfrucht stiehlt* (de re v. E. Hauswald, *Language of Religion* – *Language of the People*. 2006. p. 284sq. et B. Filotas, *Pagan Survivals, Superstitions and Popular Cultures*. 2005. p. 80sq.): VITA Richar. 2 (MGMer. VII p. 445,4) malefacere adfirmabant stulti (sc. *gentiles*), quod

[Niederer]

essent *sacerdotes peregrini* dusi; -es, (quos esse dusie manes [fort. leg. dusi emanēs; v. notam ed.] var. l.) vocitabant, qui Deum non credebant; eis reputabant, quod segetes tollebant. PIRMIN. scar. 22 p. 77,1 tempestarius nolite credere nec aliquid pro oc eis dare, qui dicunt, quo<d> m-es (manus, maiores var. l.) fructa tollere possint (v. notam ed.; cf. et AGOB. 1,2 ut ... dicant *stulti* quandam esse regionem, que dicatur Magonia, ex qua naves veniant in nubibus, in quibus fruges, que grandinibus decidunt et tempestatibus pereunt, vehantur in eandem regionem eqs.).

***hemera** (e-, ym-), -ae f. (ἡμέρα) metr. ȳmēr(a): l. 14. dies – Tag: FORM. Salisb. II 3,14,5 effecit heredem tedium praebens e-am tristem. CARM. Cantabr. B 3,8,3 que (*cuncta*) iussit *Deus* fieri ter bis y-is (v. notam ed.). in forma contracta corrupt. (in titulo libri: l. 16): CONSTANT. AFRIC. theor. 1 praef. p. 1a^r quae (*volumina Galeni*) sunt ..., y-acriseos III (cf. Galen. IX. p. 769 [ed. Kühn] περί κρισίων ἡμέρων). 10, 8 p. 53a^v de y-acrisi: y-acriseos habenda est in die determinato eqs. (cf. Stephanus Antiochiensis, *Liber totius medicine necessaria continens, quem ... Haly filius Abbas ... edidit*. Lugduni 1523. p. 127a^r de cognitione dierum criticorum eqs.).

***hemerodus** v. *hemradus.

hemerocalles (be-) subst. n. (ἡμεροκαλλές) de lilio quodam fort. i. q. *Lilium martagon* (L.) – viell.: *Türkenbund-Lilie* (cf. André, *Noms des plantes*. p. 119): DYASC. p. 103^b b-es aut caleampton vel bullius ematicus folia habet et astam similem lilio.

***hemeto**, -onis m. (theod. inf. vet. himte [cf. Mittelniederdt. *Handwb.* II. p. 311], fort. ex heminata [cf. Th. Frings, G. Müller, *Germania Romana*. II. 1968. p. 272]) de mensura frumenti sim. i. q. certa pars modii – *Him(p)ten* (de re v. Dt. *Rechtswb.* V. p. 980): CHART. Gosl. I 301 p. 323,4 (a. 1174/95) molendinum ... solvens qualibet septimana VI -es forenses de tritico. p. 331,28 sexagenarium de porro, -o salis (sc. dandi sunt) eqs. CHART. Hamb. 747 p. 617,24 dimidium mansum solventem sex -es siliginis (sc. emit Bernardus). cf. hemina.

hemicraera (e-rera), -ae f. (ἡμικραιρα) *hemicrania* – *halbseitiger Kopfschmerz*, 'Migräne': PAUL. AEGIN. cur. 33^{tit.} de cefalea et e-rera (A, emigranea B; 3, 5, 1 ἡμικραιρας).

hemicrania (e-, igranea), -ae f. vel **hemicranium** (e-, emygr-, igr-, -neum), -i n. vel raro **hemicranius** (emigr-), -i m. (ἡμικρανία) script. et form.: migr-: l. 56. adde RECEPT. Sangall. I 124. hae-: l. 54. epigr-: l. 61. emegr-: l. 57. -nus: l. 56.

1 *dimidia, altera pars capitis* – (die eine) *Schädelhälfte*: RECEPT. Lauresh. 2,8 ad dolorem e-i sive temporum. ANTIDOT. Glasg. p. 142,5 facit *medicamen* ... ad capitis dolorem et -graniorum in frontem positum. ARS med. 7 p. 425,9 cefalia est longi temporis dolor emig-eorum, (temporis minicarium G) vel musculorum capitis. ALBERT. M. animal. 1,409 veniunt *venae* ad locum, in quo duo sibi obviunt emyg-ea (ex Avic. canon. 1,1,5,5,3 p. 22^v). al. 2 *dimidii capitis dolor* – *halbseitiger Kopfschmerz*, 'Migräne': AESCULAPIUS 1 p. 1,11 si medium caput dolet, haemig-um dicunt *Graeci*. RECEPT. Sangall. I 18 cui emig-us caput ledit eqs. BOTAN. Sangall. 13,7 ad aurium dolorum vel migranus (sim. 32,3 ad oculos mig-us). ANTIDOT. Glasg. p. 107,39 antidotum facis ... ad emeg-eum. HILDEG. caus 178 emig-ea tantam fortitudinem in se habet, ut, si totum caput hominis simul occuparet, homo pati non posset. phys. 3,1,18 qui ... de emig-ea in capite dolet, (contra ... emig-eam FW, contra ... epig-eam PV). LAMB. LEOD. Matth. I 2131 frequens tulit emig-ea visum (sc. filii). saepe. v. et l. 40. 3 *vermis dimidii capitis dolorem efficiens* – *?Migräne verursachender Wurm*: CONR. MUR. physiol. 1098 emig-us generatur, qui vermis capitis sibi noxius esse probatur (cf. *Isid. orig.* 12,5,13). 4 *per confusionem i. q. περιγράφειος ὑμήν, membrana calvam tegens* – *Membran, Haut um den Schädel*: ARS med. 7 p. 426,2 hydrocephalus est feculenti sanguinis suffusio inter e-eum (peregraneum G) et cutem (cf. *Oribas. gr. III.* 46,28,2 p. 237 [ed. Raeder]).

hemicranicus (e-, igr-), -a, -um. (ἡμικρανικός) script.: imagr-: p. 972,13. -ami-: p. 972,7. -raci(us): p. 972,12.

1 *adi. i. q. ad hemicraniam pertinens* – *zum halbseitigen Kopfschmerz gehörig*: RECEPT. Sangall. II 3 capit. p. 37 ad emig-a passione. ANTIDOT. Bamb. 35 sanat (sc. *hiera Galeni*) ... emig-as passiones. 2 *subst. masc. i. qui hemicrania laborat* – *einer der an halbseitigem Kopfschmerz leidet*: ANTIDOT. Sangall. p. 78,20 curat *hiera Galeni* ... emig-os. p. 88,25 dolor (sic) tollit *emplastrum* emigranicis. PAUL. AEGIN. cur. 33 p. 14,13 videntur ... percute caput, hi quidem totum, hi vero secundum alteram partem, quos et e-os (emig-os B; 3, 5, 1 ἡμικρανικούς) nominant. 36 hoc (*unguento*) ... -granicos (emig-os B) curabat *mulier*. ANTIDOT. Glasg. p. 115,46 qui *hiera Galeni* facit ... emigraciis, elefanciis. p. 117,8 facit *emplastrum* ... ad ... imag-us. al.

hemicranius (e-, igr-, -neus), -a, -um. 1 *adi. i. q. ad dimidiam, alteram partem capitis pertinens* – (die) *eine Schädelhälfte betreffend*: CHIRURG. Sudhoff I p. 90 ad superciliorum et emig-eum dolorem. 2 *subst. masc. i. q. hemicranicus* – *einer der an halbseitigem Kopfschmerz leidet*: ANTIDOT. Augiens. p. 51,17 datur *antidotum* ... elephantiosis ... et e-is (emig-is a. corr.).

hemicyclium (e-, -cic-), -i n. (ἡμικύκλιον) t. t. geom. i. q. *hemicyclus* – *Halbkreis*: WALTH. SPIR. Christoph. I 29 (vs.) hic ... quadratus pingitur orbis: quatuor eae duas cohibent -iclia rixas (rigas [i. lineas] ci. *Harster, v. notam ed.*). ALBERT. M. metaph. 7,3,4 p. 360,8sq. ad invicem 'se habent circulus et e-um' (p. 1035^b, 9 ἡμικύκλιον) sive semicirculus: 'e-um enim diffinitur' per 'circulum' (sim. p. 365,35).

hemicyclus (e-, -cic-), -i m. (ἡμικύκλος) script. emiculus: l. 41. *semicirculus* – *Halbkreis*: 1 *proprie*: a geom.: Ps. BOETH. geom. 890 dicendum esse censuimus de e-iclo protinus dicturi. ANON. geom. I 4,19 in -o, cuius basis sit pedum XXVIII, diametrum XIII, aream sic quaeras: eqs. (sim. 4,42). b *astron. de circuitu planetarum*: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 134,29 quoniam uterque eorum (*planetarum*) per e-iclum fere ambitus sui infra solem est eqs. c *techn. de parte astrolabii*: HERM. AUGIENS. util. astrolab. 4 in superiori ... medietatis regione -i (e-iclos var. l.) et integri etiam orbiculi artificiosa industria machinati sunt, quos dicunt almucantar. 9 quorum (*circulorum*) interior in duos -os per diametrum partitus est. d *usu communi*: ALPHITA E 85 inde (sc. a *hemi*) ... e-iclus (e-ulus var. l.). 2 *meton. fort. i. q. locus semiotundus, conclave semicirculatus* – viell.: *halbrunder Platz, Raum*: DROGO Lew. 1,11 (MGScript. XV p. 787,20; a. 1060/70) ossa ... virginis ... a nauclero domum deferuntur ac in e-iclo eiusdem domus locantur (v. notam ed. J. B. du Sollier [ASBoll. Iul. V.] p. 619^A). cf. *semicyclus.

hemina (e-), -ae f. vel raro (p. 973,18. 19) ***hinnus**, -i m. (ἡμίνα) script.: ae-: l. 72. im-: p. 973,14. 20. 22. 23. ymen(a): p. 973,16. emin(a): p. 973,4. form. neutr. iminum: p. 973,22. 23. confunditur c. geminus: p. 973,1.

de mensura variam copiam liquidorum vel siccorum continente fere i. q. cotula, dimidius sextarius – etwa: halber Sextar, 'Immi' (de re v. G. Schuppener, *Die Dinge fassbar machen: Sprach- u. Kulturgeschichte der Maßbegriffe im Deutschen*. 2002. p. 338sq. et H. Sigerist, *Kyklos*. III. 1930. p. 444 et Dt. *Rechtswb.* VI. p. 203 s. v. 'Immi'): 1 *def. (in locis erroribus plenis interdum pro pondere accipitur)*: DICU-IL. epist. cens. 142sq. (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 10^v; c. 818) e-am ductus hic (sc. *acetabulum*) bis quater efficit unam; e-a in liquidis constat ceu libra metallis; e-as duplices aequat sextarius unus. 187sq. e-a aut semis plene seu libra manebit eqs. *ibid.* al. CATAL. mensur. 7 e-a habet libram I et dimidiam. 21 olei e-a habet libram I (cf. *comm. ed.* p. 170). 2 *exempla*: a in *univ.*: DONAT. Ermenl. 6 (MGMer. V p. 694,25) qui (*frater*) ... ait non plus ... vini adesse nisi in parvissimo ... vasculo, quod parum plus quam e-am caperet vini. *meton. de poculo ipso*: VITA Walar. 19 (MGMer. IV p. 167,38) nonne ... illa (*coniunx*) tibi (sc. *uni germanorum*) ... e-am plenam porrexit, et tu ... ante missam bibere praesumpsisti? b *de portione*: a *monachis danda* (*loci spectant ad Bened. reg. 40,3*): EPIST. var. I 13 p. 511,19 quas (sc. *poti*) duas mensuras aestimaverunt maiores nostri e-ae (a-ae, e-am var. l.) mensuram esse. ADALH.

[Niederer]

brev. Corb. 14 p. 382,20 cellerarius ... fratribus e-am (geminam *var. l.*) suam sub equali mensura anteponat. CONSUE. Trev. 56 e-a (e-am *var. l.*) in die vini et in nocte addito servisie potu ... porrigetur. TRAD. Frising. 1668^c de cervisa emine II *eqs. al. v. et p. 977,19. meton. de potu ipso*: VITA Meinw. 29 ut quisque fratrum ... unum panem et unam carnem et e-am mediam acciperet. **β mansionario coenobii danda**: CHART. select. Altmann 82,18 (a. 1150) uxor eiusdem (*sc. mansionarii*) debet ... accipere ... e-am vini, id est stoff. **c de parte medicamentorum**: RECEPT. Lauresh. 2,62 quinque ovorum cruda lutea in vini -a propinquantur. PAUL. AEGIN. cur. 169 petroselini ÷ ζ, mellis e-a (3,28,11 ἡμίονο). ANTIDOT. Augiens. p. 54,3 recipit orobi farina e-a *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 20 coquis, ut red-eat ad i-am. p. 39,17 lini semen e-a, fenugreci e-a. *saepe*. **d de tributis**: CHART. Argent. I 41 p. 33,11 (a. 961) ut ... mansi ... persolvant ... viginti quatuor ymenas avene. CHART. Rhen. inf. I 188 dabunt *mansi* ... VII e-as vini. REGISTR. abb. Werd. 3,38 p. 123,21sq. Gelung ... V hinnos sigili (*i. secalis*); extra haec omnes cives communiter LXXII hinnos sigili. CHART. Bern. II 137 solvit *Ultricus* ... VII i-as frumenti *eqs.* CHART. Basil. C II 7 p. 5,20 promisit *Gūta* se daturum ... censum certum, videlicet unum i-um pisarum. CHART. Wirt. 2314 assignari debent ... IIII i-a (*ed., iñ cod.*) tritici. *al.* *cf.* *hemeto, *mina.

***hemiobolion** (e-) *subst. n.* (ἡμιόβολιον) *semiobolus* – *Gewicht von einem halben Obolus*: PAUL. AEGIN. cur. 173 p. 97,4 quod (*dichalcon*) est -on (e-on B; 3,29,2 ἡμιόβολιον). *cf.* semiobolus.

hemiolius (e-), -a, -um. (ἡμιόλιος) *script. et form.*: enno-: p. 974,13. emo-: p. 974,13. -e(us): p. 974,9. -lus, -la: l. 50. p. 974,4. 5. *neutr. sg.* -on: l. 71. p. 974,13. *adde* REMIG. ALTISS. mus. 495,1.

1 *adi. i. q. sesquialter, sescuplus – anderthalb(fach), im Verhältnis drei zu zwei stehend*: a *math.*: RHYTHMIMACH. 15^a,3 -us est *numerus*, cum de duobus numeris maior habet minorem et insuper eius medietatem. ALBERT. M. phys. 6,1,6 p. 458,17 possunt (*sc. velocius et tardius*) ... esse in proportionem 'dupli et' in 'proportionem e-a' (p. 233^b,21 ἡμιόλιον; *sim.* p. 458,25. *eth.* II 5,2,5 p. 346^a,22). p. 458,49 quae duo sunt subemiolia (sub emiolia *ed.*) ad tria, quae sunt e-a ad duo. *metaph.* 4,4,1 p. 202,46 'non solum' sunt 'e-a' (p. 1012^a,12 ἡμιόλιον) sive sesquialtera ista, 'quae' novimus, 'sed plura' alia *eqs.* *de pede metrico*: REMIG. ALTISS. mus. 520,19 'rythmica' ... 'genera sunt tria, quae alias' ... 'dactilica' ... 'iambica' ... 'peonica', sescupla divisio, quae est -a et sesquialtera. **b mus.**: **α de ratione tonorum generis chromatici** (*cf.* l. 67): REMIG. ALTISS. mus. 511,15 tria hemitoniam unius spatii comparata duobus hemitoniiis -a (-i *var. l.*) ratio efficitur. **β de ratione diapente consonantiae**: REGINO harm. inst. 9,1 sunt ... numeri, qui consonantias creant ... sex, id est epitritus, -us (-lus *var. l.*), duplaris *eqs.* (*sim.* 9,5). *expressius i. qui diapente, quintae est – eine Quinte umfassend*: GUIDO AUGENS. mus. 202 apud ... anticorum plebem cantorum ... duplari elevationi e-am vel epitritam subponebant depressionem, ita ut *eqs.* 687 sicut ... epitrita elevatio plagalem exprimit formam, sic e-a autenticam. ANON. mus. Guenter 3 p. 33,23 sunt multi cantus, in quibus duplari elevationi e-am vel epitritam depositionem ... subtractam invenies. 2 *subst. masc., fem., neutr. i. q. proportio, ratio sesquialtera, numerus sescuplus – das Anderthalbfache, Verhältnis von drei zu zwei*: a *math.*: ABBO FLOR. calc. 3,94 siquidem ratione -i tota quantitas mellis propensior est ipsa medietate commensurati olei. ALBERT. M. phys. 6,1,6 p. 458,21 inde (*sc. a hemi et holon*) componitur e-um, quod est continens alteram partem et totum. *metaph.* 5,3,8 p. 268,49 'e-um' (p. 1021^a,1 τὸ ... ἡμιόλιον) ad subemiolum, sive sesquialterum ad subsesquialterum etiam dicitur 'secundum numerum'. **b mus.**: **α de ratione tonorum generis chromatici** (*per confusionem, ut vid.; cf. LexMusLat. I. p. 949 s. v. diatonicus et p. 968 s. v. diesis*): REMIG. ALTISS. mus. 511,15 'una (*divisio diatonici generis*) mollis' (*sc. est*), scilicet propter integrum tonum, 'altera robusta' ... propter -on (*cf. Mart. Cap. 9,959*). 512,3 duae quartae partes in enarmonio (*sc. gene-*

re) segregatae coniunguntur in unum in -o, hoc est in diatono, et efficiunt hemitonium, a quo incipit diatonicum genus *eqs.* ANON. mus. Bernhard I 38 in diatono retinet *diesis* tertiam toni et dimidiam tertiae ... , et facit -am (-lam *var. l.*), id est sesquialteram (*sim.* II 104 -lam; *cf. Mart. Cap. 9,930*). *v. et p. 973,48. β de ratione diapente consonantiae*: REGINO harm. inst. 11,3 diapente ... fit de -o, id est de semis et toto. HROTSV. Pafn. 1,14 quae (*sc. diapente*) constat ex quinque et est in ratione e-ei sive sesquialteri. HEINR. AUGUST. mus. 76 prior modus (*sc. loquendi de consonantiis*) est proportionum vocabulorum, ut est duplum ... , sesquialterum vel e-um (*cod.*, -um *ed.*) vel sescuplum. RUP. TUIT. trin. 40,16 l. 1192 XXX ad XX enolion (e-on, emolion *var. l.*) ... faciunt et sonum diapente reddunt. ANON. IV mus. 4 p. 66,8 sexquialtera (*sc. proportio*) ... dicitur e-us. *al.* *cf.* *subhemiolius.

***hemiplegia** (e-ligia) *vel* ***hemiplexia** (e-, emp-), -ae f. (ἡμιπληγία, ἡμιπληξία) *dimidii corporis paralysis, paraplexia – halbseitige Lähmung*: PS. GALEN. puls. 268 urina eis (*lethargicis*) spissa cum fuerit ... , *paraplexiam* et *paralysin*, (*emplexiam* Vr, e-xiam Va) significat. PAUL. AEGIN. cur. 63^{tit} de apoplexia et e-igia (*cimpligia* B; 3,17 ἡμιπληγίας) aut paralisi *eqs.* (*sim.* 64^{tit} curatio apoplexie et e-xie et paralisis).

***hemiplenilunium** v. *hemiplenilunium.

***hemisescla** (e-, emiss-), -ae f. 1 *de numero minuto i. q. dimidia sextula, pars centesima quadragesima quarta – ein Hundertvierundvierzigstel*: GERB. geom. 6,8 embada inter se ducta in MDCVI bissem e-am consurgunt (*v. notam ed. et Dictionary of Medieval Latin from British Sources. I. 1989. p. 1144*). 2 *de nummis i. q. pars centesima quadragesima quarta assis, nummus minutus – ein hundertvierundvierzigstel As, sehr kleine Münze (fort. per contam. c. sielus, ἡμισίλιον)*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,14 p. 148,15 incautum foret me hoc (*sc. fenerationem*) aggredi, cum nesciam de tot talentis emiss-as (*emissēclās codd.*) vel obolos observare (*cf. W. Berschin, G. Becht, ALMA 43. 1984. p. 24*).

***hemisphaera**, -ae f. (*hemi et sphaera*) *hemisphaerium – Halbkugel*: ALBERT. M. veget. 6,204 quia, si esset *basis glandis* omnino -a (*hemispherical var. l.*), non contingeret locum nutrimenti nisi in puncto *eqs.* *cf.* *semisphaera.

***hemisphaerialis** (e-, -pe-, -ra-), -e. (*hemisphaerium*) *formam hemisphaerii exhibens – halbkugelförmig, halbrund*: VITA Serv. 5 p. 17,10 admonetur per cidarim -perialem celo mentale caput inserere. ALBERT. M. veget. 2,69 haec (*sc. arboris*) ... figura duplex, scilicet pyramidalis, quae facit columnam, et -is (*e-perialem var. l.*), quae *eqs.* 2,74 in fungis ... resulant duae figurae primae, columnalis videlicet in stipite et -is in capite. *v. et l. 38. cf.* *semisphaerialis.

hemisphaerium (e-, emys-, -pe-, -he-), -i n. (ἡμισφαίριον) *script. et form.*: hie-: l. 55. p. 975,11. *nom. sg.* -on: l. 55. *metr.*: *emispēr-*: p. 975,41. -spēr-: HEINR. AUGUST. planct. 59.

1 *ἡμισφαίριον, dimidia pars sphaerae – Halbkugel*: A *de figura (saepe per compar.)*: HRABAN. inst. cler. 3,23 l. 28 ubi (*sc. in aedificatione templi*) linealis mensurae usus et circuli ac sperae atque -perion (*hi-perion var. l.*, *dimidie rote add. P2*), quadrangulae quoque formae ... dispositio habita est. ALBERT. M. veget. 2,69 figura ... totius arboris est quasi semisphaerae sive -i *eqs.* 6,204 conus eius (*glandis*) non est superficies plana, sed sicut -um habens punctum in medio *eqs. al.* animal. 6,86 quod (*animal afforez* [i. ἀφρός]) ... spericum sicut emysperium diximus esse. *ibid. al.* B *de rebus*: 1 *naturalibus*: a *de dimidia parte lunae*: LAMB. LEOD. Matth. I 378 (*gloss.*) cum -perium, quod latebat, iungitur alii -perio, quod apparet, et fit spera lune plena. b *de dimidia calva*: ALBERT. M. animal. 1,188 ut ... sint duodecim ossa emysperii capitis. c *de parte corporis animalis cuiusdam marini*: ALBERT. M. animal. 4,74 in medio circa polum emysperii sui substantiae est animal spissioris. 2 *arte factis*: a *tholus – Gewölbe, Kuppel*: HERBORD. Ott. 1,22 illa (*sc. ecclesiae*) structura vetus cum in cyborii e-perio rimam haberet intrinsecus *eqs.* b *de instrumento astron. quodam*: GERB. epist. math. I 3,2 alterutro ... -orum sumpto interius cavato et ... perfora ... ; in capi-

tibus . . . sphaerae . . . foramina facis, ut medietas foraminum illorum terminet praedictum -um (*v. notam ed.*). 3,3 descriptum -um taliter pone sub divo, ut *eqs.* c de parte *monochordi* i. q. *μαγάς* – ‘Steg’ (*cf. LexMusLat. II. p. 395sq. s. v. magada*): COMM. microl. 51 totum spatium (*sc. monochordi*) subiectum chordae . . . mensurari iubet diversis passibus usque ad finem, id est capitellum, quod magada vel -um dicitur.

II *dimidia pars caeli (conspicua), dimidium caelum* – (*sichtbare*) *Hemisphäre, Himmelszelt*: **A** *proprie*: 1 *strictius*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,1 quam (*universitatem creaturae*) . . . bina cingunt e-peria (-peria, hi-peria, -heria *var. l.*). GODESC. SAXO carm. 10,1,11 binis aequinoctium tangens punctis quadruplatum *reddidit sol -um*, (*reditemisterium var. l.*; *cf. comm. ed. p. 302sq.*). BOVO CORB. Boeth. 18,369 ut quarto decimo die toto iam superiore -perio decurso . . . plena . . . lampade procedere videatur *luna*. ALBERT. M. nat. loc. 1,12^{capit.} de natura et dispositione inferioris -i terrae. *saep. v. et p. 1099,21. 2* *latius de dimidia parte caeli in exemplaribus terram vel caelum imitantibus*: **a** *spectat ad globum terrae*: HERM. CARINTH. essent. 2 p. 216,24 designabitur . . . equinoctialis circuli orizon, nostri videlicet -perii (*cf. comm. ed. p. 336*). p. 222,15 quantum (*sc. spatii*) infra orizontem -perii nostri scerentur. *ibid. al.* **b** *spectat ad astrolabium q. d.*: GERB. (?) *astrolab.* 2,9 p. 121,22 arctius -um ab Ariete initiatum . . . dies . . . dilatando per verna ascendit signa *eqs.* p. 122,1 a Libra maius -um initiatum et dilatata circuitione depressum . . . ad Capricorni solstitium pervenit. 4,3 horae diei et noctis per diametrum -i fiunt *eqs. ibid. al.* **B** *meton.*: 1 *horizon* – *Horizont, Gesichtskreis*: ALBERT. M. Matth. 14,25 p. 433,48 semper sex signa (*sc. zodiaci*) sunt super -um et sex sunt subius. summ. theol. I 5,23,2,2,2 p. 134,24 si prima hora est tangente sole -um, in quo contactu prima hora incipit *eqs.* **2** *regio quae sub caelo est, usque ad horizontem patet* – *unter dem Himmelszelt liegende Gegend, das Land bis zum Horizont*: MIRAC. Bert. 6 cum -perium nihil ibi (*sc. obsidione Cirisiaci urbis*) praevalentes consumarent et . . . fame ac siti . . . artati pene deficerent (*sc. exercitus*) *eqs.* **C** *in imag. et alleg.*: ACTA imp. Winkelm. II 101 p. 86,12 (a. 1275) lune siquidem corruscantia iam diu subducta de nostre habitabilitatis (*ed., habitabilis cod.*) e-perio . . . facta fuit nox *eqs.* ALBERT. STAD. quadr. 94 transit sol (*i. Christus*) in ipsum mortis e-perium (*cf. comm. ed. p. 129sq.*). **D** *translate i. q. regnum (dimidium) – (halbes) Reich, (halber) Machtbereich*: CAES. HEIST. hom. exc. 259 p. 169,30 apostolici . . . condiderunt decreta, imperatores leges et iura, quorum tanta concordia est, ut unus alterius regat -um.

III *semicirculus, diameter circuli* – *Halbkreis, Kreisdurchmesser (usu alleg.)*: EUGEN. VULG. syll. 24 p. 428,17 penthas numerus diameter dicitur, quia decadis perfectio circulusque eius huius -herio edisecatur. *cf. semisphaerium.*

hemistichium (e-, emysticon, e-con), -i n. (*ἡμιστίχιον*) *dimidium versus* – *Halbvers*: 1 *in univ.*: ABBO SANGERM. bell. 3,42 exares (*sc. clericus*) e-um (gloss.: *dimidium versum*), cum distica sculpes. **2** *remissius de loco quodam (partim) citato*: EPIST. Meginh. 27 p. 224,9 verum est illud Mantuani nostri . . . e-um; ‘*eqs.*’ THIOFR. flor. 3,1 l. 68 si . . . revolverit (*sc. quicumque invocaverit nomen Domini*) secum illud emy-con carminis Davitici: ‘*eqs.*’ (*sim.* Willibr. I praef. p. 460^A iuxta illud psalmistē emy-con *eqs.* 13 p. 468^F e-con). *cf. *semistichion.*

***hemiticus** v. **haemiticus.*

hemitonium, -i n. (*ἡμιτόνιον*) *semitonium* – *Halbton*: REMIG. ALTISS. mus. 496,18 dicit diatessaron habere tonos et -um, hoc est quinque -a, cum *eqs.* ABBO FLOR. calc. 3,11 p. 79,33 sesquialter . . . tres sesquioctavas proportionum cum minore (*maiore var. l.*) -o et sesquitercius duas cum minore item -o (*sc. continet; v. notam ed.*). PS. ODO CLUN. mus. p. 272^b Graeci per eam (*sc. aspirationis*) litteram -um dicunt et scribunt. TRACT. de fist. org. p. 14 faciet quarta (*sc. fistula*) . . . ad tertiam -um. *al.* *cf. semitonium.*

***hemitonus**, -i m. (*hemi et tonus; metri causa formatum, ut vid.*) *semitonium* – *Halbton*: ANON. mus. Wolf p. 215 septem sunt voces, quae formant symphonias tres: . . . ditonus

at trimode diatessaron -usque. *cf. *semitonus.*

hemitritaicus (e-, emet-, -ret-, -teus), -a, -um. (*ἡμιτρίταικος*) *script. et form.*: ?met-: l. 16. -the(us): l. 12. *nom. pl.* -ti, -te: l. 12,13.

5 *t. t. medic.*: 1 *adi. i. q. ἡμιτρίταικος* – *Halbdreitage*-, ‘*Semitertian*’-: AURELIUS 1 p. 489,18 e-tea (*emitritaica cod. Augiens. CXX; sc. febris*) est, quae duplum habet tertianae (*per errorem, ut vid.; cf. Ps. Soran. quaest. med. 127sqq.*). **2** *subst. masc.*: **a** *ὁ ἡμιτρίταικος (πυρετός)* – *Halbdreitagefieber*, ‘*Semitertianfieber*’: AURELIUS 1 p. 489,19 sunt . . . e-teorum (*e-eteorum cod. Augiens. CXX*) genera tria *eqs.* (*cf. l. 8*). GLOSS. med. p. 28,9 tres sunt . . . eme-tei (*eme-hei, eme-te, eme-ti var. l.*), medius, maior et minor *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 40 febrientibus . . . vel quolibet typhu vel e-teum ante accessione datum (*sc. antidotum*). ANTIDOT. Berolin. 9 capit. p. 66 epitima *[de me-teo] (an leg. <a>d eme-teo?)*. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,6 p. 37a^v quedam (*febris composita*) . . . habens proprium nomen est -teus, id est media tertiana *eqs. al.* **b** *hemitritaicus* – *einer der am Halbdreitagefieber, ‘Semitertianfieber’ leidet*: ANTIDOT. Augiens. p. 50,32 ad e-teos.

hemitritaicus (e-), -i m. (*ἡμιτρίταικος*) *t. t. medic.*: 1 *adi. i. q. ἡμιτρίταικος* – *Halbdreitage*-, ‘*Semitertian*’-: v. l. 6. **2** *subst. masc. i. qui hemitritaico laborat* – *einer der am Halbdreitagefieber, ‘Semitertianfieber’ leidet*: ANTIDOT. Augiens. p. 44,14 que (*hiera Galeni*) facit . . . stomaticis, e-is.

***hemmerca**, -ae f. (*theod. inf. vet. hammerik, hemmerik; cf. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 211*) *fundus communis, pratum compascuum* – *Gemeindeweide, ‘Heimmark’* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 630sq. s. v. ‘Heimmark’*): CHART. Westph. III 65 (a. 1211) totam villam . . . et totam -am illius villae cum agris attinentibus.

hemorrhosagia *sim. v. haemorrhagia.*

hemorroissa v. *haemorrhousa.*

***hemradus** (hemer-), -i m. (*franc. inf. vet. heemrad; cf. Lexicon Latinitatis Nederlandicae Medii Aevi. III. 1986. p. 1653*) *qui ex collegio ad aggerem gubernandum instituto est, curator aggeris* – *Mitglied einer Deichverwaltung, Deichinspektor*: CHART. Traiect. 1767 p. 41,17 (a. 1269) quod sculteti mei (*sc. Walteri*) et prospectores mei, qui vulgo ‘*hemraders*’ nominantur, cum scultetis et -eradis domini Zwederi . . . simul prospicient weteringam.

hemtor v. *emtor.* ***henburgia** v. **heimburgia.*

hencenia v. *encaenia.*

***hendecagonus** (e-), -i m. (*ἐνδεκάγωνος*) *figura geometrica undecim lateribus praedita* – *Elfeck*: PS. BOETH. geom. 873 idem (*sc. podismum embadalem*) . . . de e-o ceterisque plurilateris figurarum descriptionibus si feceris *eqs.*

hendecas (e-, in-, endicas, -egas), -adis *vel raro hendecada* (e-, endic-), -ae f. *vel *hendecadus* (e-, endic-, -etadus), -i m. (*ἐνδεκάς*) *script. et form.*: un-: l. 56. inditas: l. 56. -an(us): l. 58. *nom. sg.* endicadas: l. 56. *abl. sg.* -ate: l. 60.

spatium, cyclus undecim annorum – *Zeitraum, Zyklus von elf Jahren (usu abund.)*: l. 61: 1 *comput.*: ALDH. epist. 4 p. 483,17 qui (*patres*) . . . decemnovalem . . . circulum per ogdoadam et endi-am . . . decursurum . . . sanxerunt. COMPUT. Borst 10,33 appellatur e-s (*i-s, e-gas, u-s, inditas, -s, endicadas var. l.*) ulterior (*sc. pars cycli*). 10,34 e-is (*i-is, e-gadis, i-i, e-i, e-tadi, e-ni, e-e, endi-i var. l.*) una dena conprobatur series. 12,4,3 sapientes Graecorum ogdoados et e-os . . . instituerunt. 20,86 de ogdoade et e-e (*e-te var. l.*). RHYTHM. 113,26,2 in qua (*divisione circuli*) ogdoas annorum e-sque (-sque *var. l.*) quae-ritur. *saepius. ?per confusionem fort. i. q. undecimus – viell.: der Elfte*: MEGINFR. (?) carm. p. 647^D ut semper sic crescat circulus ille (*sc. lunae*) praeter in ogdoade, quod non sit et -e anno. p. 648^A dicitur octavus (*sc. cyclus*) ex Graeco nomine factus; -s hic quoniam undecimus post ogdoadem fit. **2** *usu communi*: HEIRIC. Germ. I alloc. 24 Aeneadas in arma pulchros e-s (gloss.: *undecim anni*) ad limam . . . redegit.

hendecasyllabus (e-, -sil-), -a, -um. (*ἐνδεκασύλλαβος*) *t. gramm. et metr.*: 1 *adi. i. qui undecim syllabas habet* – *elfsilbig*: WANDALB. ad Otric. p. 570,27 commendatio metro falletio pentametro e-o constat, quod *eqs.* HERM. AUGIENS.

[Niederer]

vit. 252^a metrum falleutium e-illabum constans ex spondeo, dactilo et tribus trocheis (*sim.* METELL. Quir. 36^{tit.}). 301^a metrum saphicum e-illabum. METELL. Quir. 65^{tit.} metrum iambicum trimetrum catalecticum e-um. 2 *?subst. masc. i. q. versus undecim syllabas continens – Elfsilbler*: HEIRIC. Germ. I invoc. p. 432,13 sequitur invocatio falleucio e-o explicata.

hendiadyoin (e-diin, -dys) *subst. t. t. rhet. i. q.* ἔν διὰ δυοῖν – ‘Hendiadyoin’ (*per pravam interpr.*: l. 10): GESTA Bereng. 3,80 (gloss.) ‘Pergami ad urbem’ pro ‘ad urbem Pergamum’; e-iin est, id est una res divisa in duas. ALBERT. M. Is. 64,5 p. 605,14 occurrit . . . ‘laetanti et facienti iustitiam’, ut sit -ys, scilicet quod unum resolvatur in adiectivum alterius, id est *eqs.*

***hendilingus** (-del-), -i m. (*theod. inf. vet.* hendiling; cf. F. Holthausen, *Altsächsisches Wb.* 21967. I. p. 32^b) *mensura liquidorum quaedam – ein Hohlmaß, ‘Händling’ (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 88 s. v. ‘Händling’)*: CHART. Westph. I 151 (a. 1059/64) constituit *episcopus* . . . dari unicuique fratri . . . I eminam cervise et dimid-iam> et I -um medonis. REGISTER. Xant. p. 59,36 notandum . . . quod . . . faciunt . . . II stopi I -elingum, III -elingi I sextarium. p. 98,1 de cervisia septimani quot -elingi cotidie debeantur. *ibid.* al.

heneus v. aeneus.

***hengistfuotrum**, -i n. (*theod. vet.* hengistfuotar) *pabulum equorum (pro tributo solvendum) – (als Abgabe zur Verfügung zu stellendes) Pferdefutter (de re v. C. Brühl, ZRGerm. 76. p. 65 et H. Tiefenbach, Studien zu Wörtern volkssprachiger Herkunft in karol. Königsurkunden. 1973. p. 395sq.; cf. et COD. Frid. 15 [a. 976] cenum, qui hengistfuoter vulgari lingua dicitur, . . . Arbo addidit)*: DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,24 delegavimus (*sc. curtem*) cum . . . -is, censibus, campis *eqs.* (*inde* DIPL. Contr. II. 136. DIPL. Heinr. III. 11. DIPL. Heinr. IV. 6). cf. *fodrum. *Niederer*

1. *hepa, -ae f. (*anglosax. vet.* hype; v. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. 1966. p. 441^b s. v. hip¹) *caro coxae adiacens – Fleischstück aus der Hüfte*: CHART. Hans. 432 p. 144,42 (a. 1252) baco sive vleek obolum, -a I d. (cf. L. Macquet, *Histoire de la ville de Damme*. 1856. p. 213 adn. 11).

2. *hepa, -ae f. (*theod. vet.* habba, heppa; cf. G. Köbler, *Wb. d. Althochdeutschen Sprachschatzes*. 1993. p. 503^b) *falx quaedam – eine Art Sichel, Hippe (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1078)*: CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 424,43 (c. 1220) de quolibet instrumento, quod -a dicitur, dabit (*sc. qui utitur*) I den.

hepar (e-), -atis n. (ἥπαρ) *script.*: ae-: ANTIDOT. Augiens. p. 64,9sq. ipar: ANTIDOT. Bamb. 24. ypar: RECEPT. Lauresh. 3,40 (*cod. a. corr.*). ?iber: RECEPT. Sangall. I 100. *form. gen. sg.*: eparis: RECEPT. Sangall. I 105. ANTIDOT. Glasg. p. 131,34. al. epaticis: ANTIDOT. Bamb. 6. 45 (*cod.*). *metr.* hē-: p. 978,25. adde YSENGRIMUS 7,287. 423.

iecur – Leber: AESCULAPIUS 33 p. 50,23 in e-e multae fiunt passionēs. GLOSS. med. p. 31,1 epar: Grecum, id est ficatum. HRABAN. univ. 6,1 p. 172^A in iecore . . . id est, in e-e *eqs.* ALFAN. premn. phys. 23,10 p. 144 venter . . . utile (*sc. cibi sumpti*) in . . . humores permutans submittit -i (PG 40,696^A ἥπατι). ALBERT. M. animal. 13,74 e-a . . . avium assimilantur e-bus ovantium in hoc, quod *eqs. persaepe*. v. et l. 64. p. 978,4. 5. 7. 9. 25. 31. 36. 45. *sumitur pro cibo*: IOH. S. PAUL. diaet. 465 -r bonum generat sanguinem et bene nutrit.

***hepaterus** (ip-), -a, -um. (ἥπατηρός) *ad iecur pertinens – zur Leber gehörig, Leber-*: PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 123,13 i-am (3,42,1 ἥπατηράν) . . . hanc vocant disinteriam, de qua in tractatu de epate dicemus.

hepaticus (e-), -a, -um. (ἥπατικός) *script. et form.*: ae-: p. 978,43. yp-: ANTIDOT. Augiens. p. 47,48. emp-: p. 978,31. adde CHIRURG. Sudhoff. I p. 96,20. epitac(us): p. 978,25. hae-: p. 978,26. -t(ha)ea: p. 978,26. ?-tri-: p. 978,26. 43. *nom. sg.*: -ite: p. 978,22. 25. adde vol. I. p. 498,42sq. ?-tis: p. 978,26. *coniunctim scribitur aloepatice* (-enp-): p. 978,22. adde vol. I. p. 498,42sq. *metr.* epāti-: p. 978,25.

1 adi. i. q. *ad iecur pertinens – zur Leber gehörig, Leber-*:

a strictius: **a** vena -a i. q. *vena ex iecore prodiens – Leber-vene*: Ps. HIPPOCR. phleb. 19 e-a vena, hoc est deficado (*leg.* de ficado) habet principatum. TRACT. de aegr. cur. p. 230,10 si ab epate (*sc. fluit sanguis*), aperiatur vena e-a. p. 266,2 fiat minutio de vena e-a. TRACT. de chirurg. 946 e-a vena ab epate habet principium. 1022. WILH. CONG. chirurg. 1561 e-a vena inciditur propter dolorem epatis et stomachi et pleuresis. **β** *de morbo mala complexione iecoris provocato*: CONSTANT. AFRIC. theor. 9,28 p. 47b^r dissinteria aut est ab epate et vocatur e-a . . . aut *eqs.* VITA Karoli M. 2,22 p. 63,26 e-a passio, immo ebitudo animi, caduca gutta et cotidiana vecordia ipsum (*filium*) desipere faciebant. CHRON. Siegb. auct. a. 1142 (MG Script. VI p. 392,19) immatura morte praeceptus, e-a passione consumptus (*sc. Godefridus*).

γ *de hominibus i. q. morbo iecur affectante laborans – leberleidend*: PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 141,9 de inbecillitate . . . eius (*hepatis*) prima dicendum, secundum quam proprie e-os (3,46,1 ἥπατικούς) vocare patientes consueverunt. **b** *latius i. q. colorem iecoris habens – leberfarben (saepius in iunctura aloë -te [‘Leber-Aloe’]; de re v. W. Heyd, Geschichte des Levantehandels im Mittelalter. II. 1879. p. 557; cf. Ps. Galen. ed. Kühn XIV. p. 404,9 ἁλόην ἥπατικὴν)*: ANTIDOT. Glasg. p. 102,27 aloep-te summe dr. C. CIRCA INSTANS p. 1b^r aloes tria sunt genera: cicotrinum, e-um, caballinum. ODO MAGD. herb. 2234 quae (*aloe*) . . . est . . . intus sicut hepar, cum frangitur, haec e-te (*epitacum*, -taea, ha-haea, epathaea, e-ea, e-tis, e-rite, e-e *sim. var. l.*) dicitur. v. et vol. I. p. 498,42sq.

2 subst.: **a** *masc. i. q. homo morbo iecur affectante laborans – Leberleidender*: ANTIDOT. Augiens. p. 41,29 qui (*sc. antidotum*) facit ad omnes dolores, splenaticis cum pusca, e-is cum vino (*sc. datum*). CHIRURG. Sudhoff I p. 85 e-us (*gloss.*: patiens in epate). e-us (*em-us var. l.*) incenditur sic *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 288,35 e-i dicuntur, quorum cor in calore vel in nimia distemperatum est frigiditate. **al.** **b** *fem.*: **a** *vena e iecore prodiens – Lebervene*: GLOSS. med. cod. Trev. 130 p. 135 e-am incidimus, id <est> lateranam, propter epatis dolorem. HILDEG. caus. 262 in cephalica plures humores habundant quam in mediana aut quam in e-a. 263 p. 162,12 qui caliginem in oculis patitur, in e-a sanguinem minuat. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 179^C aperiatur una cephalicorum et altera -arum. WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28,21 illic vocatur *vena* salvatella seu e-a vel splenetica. **al.** **β** *Anemona hepatica (L.) – Leberblümchen*: RECEPT. Sangall. I praef. p. 10 radicis asparagi, a-ricis (*ni leg. aepat<ica> r<ad>icis*) *eqs.* CIRCA INSTANS p. 18a^r -a . . . est . . . herba quedam in aquosis locis . . . crescens . . . dicitur e-a, quod precipue est epatis iuvativa. TRACT. de aegr. cur. p. 295,8 utantur *patientes* hoc siropo: -a, capilli Veneris coquantur in succo scariole. WALTH. AGIL. med. 32 apponantur iste herbe, scilicet rostrum porcinum, e-a *eqs.* al.

50 hephestitis (epis-, epys-, epitistes, epytriste, -tatem *sim.*), *abl. sg. -e f. (cf. ThLL. VI/3. p. 2611,175sq.)* (ἡψαιστίτις) *sing. indecl. -e(m)*: l. 54. 58. *lapis quidam rubeus – ein roter Stein (de re v. H. Lüschen, Die Namen der Steine. 1968. p. 214^a s. v. epistites)*: DYASC. p. 120^a lapis epistatem (*Damig. lapid. 15* epistites) rubicundus et dilucidus est. MARB. RED. lap. 454 nascitur in bimari . . . dictus epi-es (*epitistes var. l.*) rutilans lapis et rubicundus (*v. comm. ed.*). ARNOLD. SAXO flor. 4,8 p. 86,48 lapis epytriste (*epi-es ed. Rose p. 427,16*) securitatem a bestici>s prebet. add. 22 p. 395 epystrites. **al.** ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 36^b,5 epistrites lapis est natus in mari, rutilans et rubicundus.

[**hepirum** v. *pirus*: ALBERT. M. pol. 3,1 p. 208^a,1.] **hepitemum** v. epithymum. **hepitude** v. hebetudo. ***hepesis** (e-), -is f. (ἑψησις) *script.*: op-: p. 979,2. ephe-: l. 67. -sys: ALBERT. M. animal. 20,10. *coctura, actio elixandi – das Kochen, Sieden (fere de mutatione materiae)*: ALBERT. M. summ. creat. II 1,9,2 p. 110^a,29 in ‘ephesi’ (p. 379^b,12 ἑψησις) . . . quae est digestio ad totum a calore humido *eqs.* meteor. 4,1,12 p. 225,10 haec . . . ‘species’ calidi (*sc. digestio*) sub se continet alias tres, scilicet ‘pepansim, e-im’ et ‘optesim’. 4,1,13 p. 226,70 e-is elixatio interpretatur. veget. 3,14 fit (*sc. maturatio seminum*) in humido circumfuso et est simili-

[*Mandrin*]

lis -i. 3,80 cum assantur *mala acetosa* in igne aut elixantur, optesis vel -is (o- var. l.), (om. V) digestionem convertuntur in dulcedinem. *ibid.* al.

***hepseticus** (e-), -a, -um. (cf. ἑψητός) 1 adi. i. q. cocturam sive hepsesim q. d. provocans, perficiens – zum Kochen bringend, 'kochend', verdauend: ALBERT. M. animal. 16,51 sperma . . . inspissatur calido e-o in corpore animalis. 2 subst. neutr. i. q. materia hepsesi q. d. coquenda, cocta – zu kochende, gekochte Materie, Kochgut: ALBERT. M. meteor. 4,1,25 p. 241,12sq. si . . . e-a (p. 380b, 19 τὸ . . . ἐψόμενον) interius arent, si postea optesi complentur, resolvet calor siccus humidum . . . , et ita erunt et exterius et interius sicca, ergo nec e-a (p. 380b, 21 ἐφθα) nec optetica. pol. 1,8e p. 67b, 8 'e-a' aliter praeparari oportet ad digestionem, eo quod interius debent esse sicca et exterius humida, quae apud nos videntur elixabilia, et aliter optetica, quae apud nos assabilia dicuntur.

***heptacephalus** (e-), -a, -um. (ἑπτακέφαλος) septem capitibus praeditus – siebenköpfig (de dracone; spectat ad Vulg. apoc. 12,3sq.): HONOR. AUGUST. spec. p. 937^A e-us draco, princeps tenebrarum, traxit de coelo cauda sua partem stellarum et nebula peccatorum eas obtexit. p. 1009^B oritur bellum in coelo a Michaele archangelo et dracone e-o (antea: draco . . . VII capita habens).

***heptachordum** (-tic-, -aco-), -i n. (ἑπτάχορδος) 1 septem chordarum, tonorum series – siebentöniger Tonbereich, 'Heptachord' (de re v. LexMusLat. II. p. 185sq.): ALIA MUSICA 159 p. 166 in -o . . . respondet prima pro octava, secunda pro nona. FRUTOLF. brev. 1 p. 28 septimum (sc. nervum) Perpander (i. Terpander) . . . adiunxit sicque ad similitudinem septem planetarum ex tetrachordo -um reddidit. IOH. AEGID. mus. 9,5 -um ab hepta graece, quod est septem latine. HIER. MOR. mus. 13 p. 58,8 hepti-um a septem (sc. chordis est appellatum). 2 intervallum inter primum et septimum scalae gradum – Intervall zwischen der ersten und siebten Stufe der Tonleiter, (kleine) Septime (de re v. op. cit. [l. 26] p. 187: IOH. GARL. introd. mus. 133 primus (sc. intervallum) est tonus, secundus semitonium, tertius ditonus, . . . octavus -cordum (tetrachordum var. l.). 140 -cordum (tetrachordum var. l.) est de c grave usque in b acutum.

***heptagamus**, -a, -um. (ἑπτά et γάμος; per analogiam ad bigamus sim. formatum) septimum matrimonium agens – zum siebten Mal verheiratet: ALBERT. M. sent. 4,27,19 p. 171^b, 45 trigamus . . . et exagamus et -us et polygamus.

***heptagonus** (e-, epit-, ep(i)thog-, epig-), -a, -um. (ἑπτάγωνος) acc. pl. -es: l. 55. 1 adi.: a de numero i. q. septenarius – Sieben- (usu math.): ALBERT. M. phys. 3,2,1 p. 170,39 si sequentem parem (sc. numerum), qui est quaternarius, circumponas huic numero (sc. ternario) constituto, generabitur e-us, hoc est septem. b de medicina i. q. septem speciebus confectus – aus sieben Zutaten bestehend: ALPHITA G 43 gonos (sc. dicitur) genus; inde trociscus trigonus, de tribus generibus specierum, et tetragonus et e-us (epit-, epig-, epitetragonus var. l.). 2 subst. masc. i. q. figura septem angulis constans – Siebeneck: HRABAN. cruc. C 21,2 in qua (figura) per quattuor -os (e-es var. l.) LXXII numerus demonstratur. Ps. BOETH. geom. 848 collocetur . . . e-us (eptho-, epitho- var. l.) senaria quantitate circumscriptus. ANON. geom. I 4,27 p. 351,7 omnis -us quadragies ductus acceptis IX facit quadratum. al.

***heptangulus** (e-, obt-, emp-, -ag-, -acu-), -a, -um. (ἑπτά et angulus) 1 adi. i. q. septem angulis constans – siebeneckig: ALBERT. M. nat. anim. 1,1 p. 3,40 ad formam domus trigonae vel -ae summ. theol. I 6,29,1 p. 215,40 domus -a, quae forte nulla est, opinione tamen et arte multae fingi possunt. 2 subst. neutr. i. q. figura septem angulis constans – Siebeneck: ALBERT. M. praedicab. 1,5 p. 10,13 sicut -um (emptag-, emptac-, ob-, eptag- var. l.), si ponamus nihil esse -um secundum actum, ratione tamen est . . . in multis.

***heptaphonus** (e-, op-, eta-, eut-, epatp-, -tha-, -thop-, -aficus, -po-, -ph(a)nus), -i m. (ἑπτάφωνος) metr. -phō: p. 980,2. confunditur c. semitonium: p. 980,6.

neuma tono graviore altiorique liquescenti constans – eine Neume, bestehend aus einem tieferen Ton und einem nach-

folgenden liqueszierenden Ton (cf. LexMusLat. II. p. 32; de voce prolata: l. 6): TABULA neum. p. 42,1 e-us (e-ficus, eph-, et-, op-, e-ponus, ephophanus, eutaphnus sim., eptasonus var. l.; v. comm. p. 45; inde FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 102 e-us, strophicus eqs.). IOH. AFFLIG. mus. 26,16 hoc offertorium plurimi male emittunt vitantes -um (epatph-, semitonium var. l.), qui in fine est, quia eis absonus videtur. TABULA neum. p. 53,5 gurtulus, e-us, clivis eqs.

***heptas** (e-), -adis f. (ἑπτάς) acc. sg. -in: l. 12. numerus septenarius – die (Zahl) Sieben: WALAHFR. (?) carm. 50,2,19 e-s . . . totidem (sc. septem) designat dona superna. EPIST. var. III 26,2 p. 182,36 ideali theoremate cathedralem e-in iure tenenti eqs. CARM. de Lamb. 3,14 e-s haec eadem, qua eqs. HEINR. AUGUST. planct. 634 nostra quies signatur in e-e perpes. HECEL. Clem. 2,7 (MGScript. XXX p. 906,39) senarium (sc. numerum) -s (e- var. l.) sequitur. METELL. Quir. 6,29 paricida Cain plectitur e-e (cf. Vulg. gen. 4,15).

***heptateuchus** (e-, -the-, -ticus sim.), -i m. (ἑπτάτευχος) script.: se-: ALDH. ad Acirc. 2 p. 70,7 (var. l.). ap-: ORD. Rom. 16,28. etpa-: l. 24. epha-: l. 35. thec(us): ALCUIN. epist. 162 p. 260,36. ad Acirc. 2 p. 70,7 (var. l.).

1 septem priores veteris testamenti libri – die ersten sieben Bücher des Alten Testaments, 'Heptateuch': ALCUIN. carm. 69,105 -heucus (etpaticus var. l.) . . . librum decurrit in istum (i. iudicum). ORD. Rom. 13^B,1 in septuagesima paschae ponunt -icum (sc. legendum; item PONTIF. Rom.-Germ. 99,38. 103,25. sim. IOH. METT. Ioh. 81). HRABAN. epist. 28 p. 443,3 quos (commentariolos) mea parvitas in -icum et in libros regum . . . edidit. LIBER ordin. Patav. 2,2 p. 955,35 in ferialibus diebus . . . leguntur lectiones de -ico. al. de volumine septem priores veteris testamenti libros continente: CATAL. biblioth. A I 16 p. 71,35 (s. IX^{med.}) -ici II; regum volumina V. 2 per confusionem de nomine loci Epfach q. d. fere i. q. locus medius – etwa: mittlerer Ort: VITA Magni Fauc. I 23 p. 172,14 bene vocatur iste locus Epthaticus, quia in medio constat inter monasterium beatae Aefrae et cellulam tuam (inde OTLOH. Magn. prol. l. 42 E-icus. cf. ibid. l. 45).

1. ***heptaticus** (e-), -a, -um. (heptas) septem partibus constans – siebenteilig: GUIDO AUGENS. mus. 281 dispone septem species diapason . . . eo ordine, quo generantur . . . , et alitrescunt fige metas, quas diximus, et occurret tibi e-a formula.

2. **heptaticus** v. heptateuchus.

***heptatonus** (eptatho-), -i m. (ἑπτάτονος) intervallum inter primum et septimum scalae gradum – Intervall zwischen der ersten und siebten Stufe der Tonleiter, Septime: IOH. AEGID. mus. praef. 29 de . . . tetratoni . . . , -i (e-honi var. l.) et diapason . . . natura (sc. disseritur).

***hepteni** (ebde-), -ae, -a. (per contam. ex ἑπτά et septeni, ut vid.) Idus ebdenae i. q. septimus dies (mensis) – siebter Tag (des Monats): EPITAPH. var. II 49,11 Idibus ebdenis (et denis var. l.) Septembris iam revolutis decessus sorte clauditur Deodericus hac silice (inde SIGEB. GEMBL. Theod. 22 p. 482,47).

***hepthemimeres** (e-, -te-, -tim-, -mem-, -ris), abl. sg. -e f. (ἑφθημιμερής) acc. sg.: -en: BONIF. (?) metr. 118. -im: ALDH. ad Acirc. 6 p. 76,13 (var. l.). virg. I 4 p. 232,25 (var. l.). -in: ALDH. ad Acirc. 6 p. 76,13. virg. I 4 p. 232,25. usu attrib.: l. 64.

t. t. gramm. et metr.: 1 proprie i. q. caesura semiseptenaria – Zäsur nach der ersten Hälfte des vierten Versfußes, 'Hepthemimeres': ALDH. ad Acirc. 10 p. 93,13 versum . . . eptime-e carentem modernus usus . . . non libenter admittit. p. 95,18 quid est eptime-is (epte-is var. l.)? :: latine semiseptenaria appellatur caesura. BONIF. (?) metr. 40 hepti-es caesura fit, quotiens post tres pedes remanens syllaba orationis partem determinat. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,12 epti-is. 2 meton. i. q. metrum tribus pedibus et medio constans – aus dreieinhalb Versfüßen bestehender Versteil: HERM. AUGENS. vit. 411^a metrum Alcanium . . . constans eptime-e (corr. ex eptimere M) dactilica, id est tribus dactilis et sillaba.

***heptiforus** (e-), -a, -um. (per contam. ex ἑπτά et septiforis) septem fores habens – sieben Öffnungen habend:

[Mandrin]

HEINR. AUGUST. plant. 757 venas ingenii cui (*cerebro*) spiritus indidit alti, unde per e-um spargit signacula vultum. plant. 808 caput e-um. cf. septiforis.

1. **hera** (haera), -ae f. terra – Land: LIOS MON. 84 haera (gloss.: terra) creatoris, quae eqs. (*de paradiso*).

2. **hera** v. 1. aera. 3. **hera** v. 1. era.

Heracleoticus (e-eydes, hyrcallus, hycillus), -a, -um. (Ἡράκλειος) 1 adi. i. q. iuxta Heracliam urbem existens – in der Gegend von Herakleia auftretend: ALBERT. M. animal. 4,19 qui (*cancris*) hyrcalli (p. 525^b, 5 Ἡράκλειωτικοί) vocantur. 4,32 quidam . . . cancri plus aliis appropinquant ad invicem suos oculos, sicut genus hycillorum (p. 527^b, 12 Ἡράκλειωτικοί) cancorum. 2 subst. masc. per confusionem i. q. piscis quidam iuxta Heracliam urbem existens – eine Fischart aus der Gegend von Herakleia: ALBERT. M. animal. 24,33 -ydes (Thphr. fr. 171,7 ὀρυκτοί), ut dicit Theophrastus, pisces sunt in ponto circa Eracliam morantes (cf. K. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals*. 1999. II. p. 1683 adn. 169).

Heracleus (e-, -cheus, -l(i)us, -es), -a, -um. (Ἡράκλειος) 1 adi.: herba -a i. q. verbenaca – Eisenkraut (*Verbena officinalis* L.): DYASC. p. 103^b -a (Diosc. 4,33 Ἡράκλειαν) herba sive Herculata, patercalia vel feraria; si quis invitatus ambulare voluerit, herbam -am secum portet, latrones non timebit. 2 subst.: a masc. i. q. lapis magnus – Magnetstein: ALPHITA E 100 E-es, magnetes idem. M 45 magnus, lapis calaminaris, qui lapis E-us (E-heus, E-ius, E-lus var. l.) et adamas dicitur. b fem. i. q. Artemisia Abrotanum (L.) – Eberrante (*de re v. Hegi, Flora VI/2. p. 634 adn. 1*): ANON. herm. p. 100,4 e-a, id est sisimbrio. p. 103,30 sisimbrius, id est balsemita vel e-a (cf. Diosc. 3,24 Ἡράκλειον). cf. Herculeus.

***Heracianus** (E-, -lea-), -i m. (*per contam. sive confusionem c. nom. propr.* Heracianus, qui subest; cf. schedulas ThLL.) assectator Heracliti rationum – Anhänger der Lehren Heraklits: ALBERT. M. phys. 1,1,2 p. 4,8 ita violenta videbatur ratio esse Heraclito et aliis -is (E-, E-eanis var. l.), quod eqs. p. 5,19.

***Heraciticus**, -i m. (Heraclitus) assectator Heracliti rationum – Anhänger der Lehren Heraklits: ALBERT. M. anal. post. 1,5,7 p. 143^a, 44 non scimus eam (sc. causam universalem), sicut quidam H-i fatentur.

***heracizo**, -are. (ἡρακλειτίζειν) Heracliti rationes defendere – die Lehren Heraklits vertreten (cf. Stotz, *Handb. 2, VI § 104,15*): ALBERT. M. metaph. 4,3,4 p. 192,37 'quae', opinio, 'est' eorum, qui 'docent -are' (p. 1010^a, 11 ἡρακλειτίζειν), hoc est, quam 'Heraclitus' tenuit.

***heralis**, -is subst. (erus; *per analogiam ad *cortalis formatum, ut vid.*) fundus, cortis – Grundstück, Hof, Gehöft (*de re v. L. Kuchenbuch, Bäuerliche Gesellschaft und Klosterherrschaft im 9. Jh. 1978. p. 247*): REGISTR. Prum. 41 p. 198,9 Engilardus tenet -em I, id est curtilem, solvit denarios IV. p. 198,11.

[heranea v. 1. amia.]

1. **herba** (e-), -ae f. script.: ?ah-: p.984,58. ae-: GLOSS. med. p. 49,12 (var. l.). hie-: FRAGM. mul. I 71. (h)erv(a): ANTIDOT. Glasg. p. 158,8. ANTIDOT. Lond. p. 20,26. form. abl. pl. -iis: EPIST. var. I 13 p. 511,27 (var. l.). coniunctim scribitur: herbaviva: p.983,64. herbeliotropum: p.969,32.

satum, planta – Gewächs, Pflanze: I proprie (in imag.: p. 983,69): A de diversarum specierum satis: 1 in univ. (fere de terrenis; de aquaticis: l.63): EKKH. IV. bened. I 21,160 vivit . . . terra, consurgunt arbor et erba. HILDEG. caus. 162 radices -arum in hyeme viriditatem in se habent. ALBERT. M. animal. 5,36 hoc genus piscis ovat super fundum in terra inter -as graciles virides aquaticas. Iob 8,11 p. 125,16 -a est . . . , quae ex una radice multa proicit folia sine stipite. persaepe. v. et p.978, 44.982,36. 2 spectat ad -arum vires: a de -is edibilibus, medicinalibus: CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes -as habeant vilici, id est lilium, rosas eqs. VITA Liutb. 22 tantummodo pane cum sale et -is vesceretur. EKKH. IV. bened. II 218 concisas erbas in acetum crux det acerbas (v. notam ed.). HILDEG. (?) caus. 525 sanis . . . -is in oriente nascentibus succurrendum est eqs. al. v. et p.978,48.982,45.983,51.

985,72. b de -is noxiis, venenatis: RECEPT. Sangall. I 102 ad vermes vel -as qui habet in ventre. II 55 haec potio -as vel omnia maleficia et omnes vermes proiciet. spectat ad infusionem, potionem: LEX Sal. Merov. 19,1 si quis alteri . . . -as (e-LEX Sal. Pipp. 25,1) dederit bibere, ut moriatur eqs. (sim. LEX Sal. Merov. caus. 6,2. LEX Sal. Pipp. 25,3). BONIF. (?) paen. p. 433,3 bibisti ullum malificium, idem -as . . . , ut non potuisses infantes habere (inde PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 239,21).

c spectat ad superstitiones: ORD. iud. Dei A 12^b si per -as vel quicumque temptamina . . . peccata sua contueri contra veritatis tuae (sc. Dei) examen voluerit reus. 22^c p. 626,25 neque virtus -arum neque alterius creaturae vis potentiam tuam, Domine, . . . et . . . iudicium infamet, sed eqs. B 8,3^f quod si . . . per unctionem eius aut p e r -as aut per aliqua maleficia hoc peccatum tegere celarique voluerit reus eqs. (8,4^d). 10,5 valitudines -arum. EINH. Marc. et Petr. I 3,16 -isque et frivolis incantationibus malehabenti (sc. mulieri) succurrere moliuntur cohabitantes. al. 3 de certis speciebus (iuncturae selectae, quarum posteriora elementa sola non pro nomine plantae repperiuntur; v. et p.981,21.23): a -a canina fort. i. q. Cynodon dactylon (Pers.) – viell.: Finger-Hundszahn (cf. André, *Lex. bot.* p. 68 s. v. canaria et Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1294sq.*): BERNH. PROV. comm. 4,3 p. 285,12 -a canina in fomentis posita sanguinem constringit. b -a capillaria i. q. Adiantum capillus Veneris (L.) – Frauenhaar: COMPOS. Luc. P 17 qui (selinisteo) dicitur erba capillaria (capillaria MAPPAE CLAVIC. 276). c -a catholica i. q. Daphne mezereum (L.) – Seidelbast (cf. Marzell, *op. cit. II. p. 295q.*): DYASC. p. 138^a tolle -e catholice, id est aliados, lib. III. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. add. p. 378^A aliados . . . est mezereum . . . et aliter vocatur -a catholica. ALPHITA H 10 -a catholica, aliados idem (v. comm. ed. p. 442). d -a fortis i. q. Artemisia absinthium (L.) – Wermut: v. p. 424,68. e -a fullonis, fullonum: α Saponaria officinalis (L.) – Seifenkraut (cf. Marzell, *op. cit. IV. p. 105*): TRACT. de agr. cur. p. 370,18 fiat unguentum de -a fullonum et albumine ovi crudo. ALPHITA B 48 borith, -a saponaria sive -a fullonis idem (v. comm. ed. p. 374). H 11 -a fullonis, borith idem. v. et p. 542,47sq. β Isatis tinctoria (L.) – Färberwaid (cf. Hegi, *Flora IV/1. p. 198sq.*): v. p. 542,53.56. f -a lanata i. q. Verbascum (L.) – Königskerze (cf. p.983,47sq. q.): RECEPT. Laresh. 2,121 folia -ae lanatae per triduum alligata tumorem sedant. g -a leporis i. q. Asarum europaeum (L.) – Europäische Haselwurz (cf. Marzell, *op. cit. I. p. 457sq.*): ALBERT. M. veget. 6,117 est (sc. gariofilos q. d.). -a, quae vocatur ungula equi et apud vulgum vocatur -a leporis (v. notam ed.). v. et vol. II. p. 3,62. h -a luporum fort. i. q. Aconitum vulparia (Rchb.) – viell.: Gelber Sturmbut (cf. Marzell, *op. cit. I. p. 108sq. q.*): ALBERT. M. veget. 6,333 quae (herba) a quibusdam vocatur -a luporum, eo quod lupos . . . interficit (v. notam ed.). i -a paralis i. q. Primula officinalis (L.) – Frühlingsschlüsselblume, Arzneiprimel: TRACT. de chirurg. 220 quod (unguentum) recipit . . . -e paralis, -e sancte Mariae . . . libras IV. GLOSS. Salern. p. 7^a,19 -a paralis, -a sancti Petri, palladium, prima veris. THADD. FLORENT. cons. 42,42 recipe . . . -am paralis. ALPHITA H 18 -a sancti Petri, -a paralis, primula veris idem (v. comm. ed. p. 443^b). adde: BERNH. PROV. comm. 6,4 que (primula veris) alia est ab -a paralis, licet dicant quidam, quod idem sit. j -a pedicularis i. q. Delphinium staphisagria (L.) – Scharfer Ritter-sporn (cf. Marzell, *op. cit. II. p. 74sq. q.*): ALPHITA H 15 -a pedicularis, staphisagria idem. S 54 alio nomine dicitur staphisagria -a pedicularis (v. comm. ed. p. 549^a). ALBERT. M. veget. 6,436 interficit staphisagria pediculos, praecipue cum arsenico, propter quod etiam -a pedicularis vocatur. k -a perforata i. q. Hypericum perforatum (L.) – Echtes Johanniskraut (cf. Hegi, *op. cit. V/1. p. 526sq. q.*): GLOSS. Salern. p. 7^a,21 -a sancti Iohannis, -a perforata, ypericon, scopa regia. ALPHITA H 1 hypericon, -a sancti Iohannis, -a perforata idem (v. comm. ed. p. 445^a). l -a Roberti i. q. Geranium Robertianum (L.) – Ruprechtskraut (cf. Hegi, *op. cit. IV/3. p. 1712 adn. 1*): GLOSS. Salern. p. 9^a,29 pes milvi, -a Roberti, cetrac. GLOSS. Roger. III 83 (add. in marg.) recipe titimalli, . . . -e Roberti . . .

[Mandrin]

folia X. 122 (add. in marg.). 323 -a Roberti cum sale trita et superposita ... mortificat cancrum. I A 1,12 p. 533,32 recipe succi sanamude, absinthii, ... -e Roberti ana. fort. add. (ni subest corruptio loci sive lacuna): THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 158^E recipe ... sanamundam, -am Roberti, id est muscatam maiorem (cf. vol. I. p. 147,58sq. s. v. acus). m -a saltans i. q. *Euphorbia lathyris* (L.) – Spring-Wolfsmilch (cf. Marzell, op. cit. II. p. 382sq.): ALBERT. M. veget. 3,20 proicit esula maior semen suum, propter quod a quibusdam -a saltans vocatur (v. notam ed.). n -a salutaris i. q. *Solanum nigrum* (L.) – Schwarzer Nachtschatten (cf. Hegi, op. cit. V/4. p. 2592sq.): RECEPT. Lauresh. 4,75 exstringnus, hoc est -a salutaris eqs. o -a sanctae Mariae fort. i. q. *Polygonum persicaria* (L.) – viell.: Floh-Knöterich (cf. Marzell, op. cit. III. p. 933sq.): v. p. 982,52. p -a sancti Iohannis i. q. *Hypericum perforatum* (L.) – Echtes Johanniskraut (cf. p. 982,66): v. p. 982,66. 68. q -a sancti Pauli i. q. *Asperula odorata* (L.) – Echter Waldmeister: ALPHITA H 19 -a sancti Pauli, spargula idem (v. comm. ed. p. 443). r -a sancti Petri i. q. *Primula officinalis* (L.) – Frühlingssschellblume, Arzneiprimel: BERNH. PROV. comm. 12,1 p. 323,15 primula veris, id est -a sancti Petri. TRACT. de aegr. cur. p. 167,32 succus -e sancti Petri. p. 355,22 ad omnes guttas accipe ... radices et folia -e sancti Petri. THEOD. CERV. chirurg. 4,6 p. 182^H recipe ... eupatorii, -ae sancti Petri. v. et p. 982,54. 55. s -a scelerata i. q. *Ranunculus* (?sceleratus) (L.) – (?Gift-)Hahnenfuß (cf. André, Lex. bot. p. 284 s. v. scelerata): ALPHITA B 9 botracion, -a scelerata, apium risus, smirmon idem (v. comm. ed. p. 374^B). t -a tinctorum i. q. *Isatis tinctoria* (L.) – Färberwaid (cf. p. 982,39): GLOSS. Roger. III 733 donec educi possit tota sanies cum ... tenta facta in modum corrigiole de cortice -e tinctorum. ALBERT. M. veget. 6,430 sandix est -a tinctorum. u -a trutanorum fort. i. q. *Thapsia garganica* (L.) – viell.: Garganische Purgierdölde (cf. Hegi, op. cit. V/2. p. 1500sq.): ALBERT. M. veget. 6,456 tapsia est -a trutanorum (v. notam ed.). v -a Veneris i. q. *verbenaca* – Eisenkraut (*Verbena officinalis* L.): ALPHITA V 41 verbenaca ..., -a Veneris, ierobotonon vel peristereon idem. w -a venti: a *Anemone Pulsatilla* (L.) – Gemme Küchenschelle (cf. Hegi, op. cit. III. p. 535sq.): THEOD. CERV. chirurg. 3,12 p. 163^G consolida minor, illa scilicet, quae ab aliquibus dicitur -a venti eqs. TRACT. de aegr. cur. p. 196,3 ad plagam accipe pimpinellam et saniculam et -am venti. TRACT. de chirurg. 219 quod (unguentum) recipit ... betonice, -e venti (sc. libram 1). b per confusionem c. vitriola i. q. *Parietaria officinalis* (L.) – Aufrechtes Glaskraut (cf. Hegi, op. cit. III. p. 143): GLOSS. Salern. p. 7^a,25 -a venti, paritaria. x -a ursi i. q. *Verbascum* (L.) – Königskerze (cf. Marzell, op. cit. IV. p. 1039sq.; cf. p. 982,41sq.): CONR. MUR. physiol. 782 que (herba) Greco nomine flomus (gloss.: latine -a ursi) fertur. ALBERT. M. animal. 22,145 contra infirmitates ... formicas devorat ursus et -am, quae graece fleonus vocatur et latine vocatur -a ursi. y mater -arum i. q. *artemisia* – Beifuß (cf. Hegi, op. cit. VI/2. p. 637 adn. 1): ANON. herm. p. 104,5 tagantis, id est artemisia vel mater -arum. WALAHFR. hort. 182 proximus absinthii frutices locus erigit acris -arum matrem simulantes vimine lento. RECEPT. Sangall. I 181 mater -arum. GLOSS. Salern. p. 4^a,39 arthemisia vel mater -arum, matricaria. ALPHITA A 37 arthemisia, matricaria, mater -arum idem (v. comm. ed. p. 359^b). z species dubiae: MAPPAE CLAVIC. 171 adde (sc. ingredientibus) cinnabarin, z. I -ae liciae excocctae. CIRCA INSTANS p. 39a^v tetrahit vel -a I u d a i c a ... viridis bona est, sicca parum valet (GLOSS. Salern. p. 10^b,22. ALPHITA T 6 [v. comm. ed. p. 556sq.]). SALERN. comp. 126 succus -beviviae. GLOSS. Roger. I B 1,10 p. 529,39 recipe ... trescolanum, id est roscolanum, id est -am Deo gratias (cf. p. 791,51sq.). WILH. SALIC. chirurg. 1,47 p. 318^B recipe ... -ae imperatoris sive silicoris eqs. B gramen – Gras (halm): 1 in univ.: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,7 hedulus ut dulci depulsus ab ubere matris gaudebam summas -arum vellere cimas. CHART. Burgenl. I 142 p. 101,47 nec aliquis -as falcandi, silvas secandi, prata depascendi habeat facultatem. 576 p. 382,4 ut gramina sive -as incolis terre nostre ... vendere pos-

sent barones. al. v. et p. 985,62. 63. 2 sing. sensu colectivo i. q. caespes, fenum – Rasen, Gras, Heu (de plantis aquaticis: l. 9): a gener.: CAPIT. reg. Franc. 18,6 quicumque in itinere pergit ..., nulla super suum pare praendat ... excepto -a, aqua et ligna. ALFAN. premn. phys. 1,67 p. 17 Hebreorum ... doctrina habet omnia ... propter hominem facta fuisse, velut subiugalia et boves pro terrae cultura, -am (PG 40,525^A ῥόγον) autem propter boves. 1,74 p. 19 quidam de piscibus facti sunt a carnibus abstinentes et ... marinam -am (PG 40,528^B βοτά-νην) pascentes. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 177,15 sub pertica ima ... sternenda est palea vel -a vel sabulum. al. v. et p. 987,30. pratum – Wiese, Weide: CAPIT. reg. Franc. 260,13 ne homines nostri ... vicinos ... tempore aestatis, quando ad -am suos caballos mittunt ..., depraedentur. DIPL. Otton. III. 402 p. 836,12 quod (herbaticum) ... rei exactores a famulis ... de montanis in -am (-a var. l.) venientibus ... exigere solebant. CARM. Cantabr. A 20,6 asinam ... misi ad erbam. b publ. et iur.: a spectat ad ius pascendi, feni colligendi ('Weide-recht'; de re v. HRG V. p. 1214sq. s. v. 'Weidegerechtigkeit'): CHART. Sangall. A 705 p. 307,1 (a. 896) esca, quantum illi pertinet, et erba cum omnibus abeat presbiter Valerius. CHART. Bund. 211 dono (sc. comes) ... predium ... in silvis, in -a et in folio ac viniatoribus ad cellam Sanctae Marie Zwiwilde (sim. 220. 297 p. 219,7. al.). DIPL. Constantiae 42 p. 132,17 continens (sc. diploma regis) confirmationem et libertatem -arum, aquarum pro animalibus Hospitalis. b iunctura per ipsa<m> -a<m> sim. i. q. manipulo graminum decerpto – mit einer Handvoll Gras (de re v. HRG I. p. 989 s. v. 'Erde'): FORM. Senon. I 7 ut, quicquid ... ei vendidit, per manibus partibus ipsius lue vel -a vel terra visus fuit tradidisset (i. tradidisse). 34 quem (locum) ... femina ... ad ipso monasterio visa fuit delegasse ... per ipsa -a et cespitem, sicut lex est. C pars superior plantae, folia (recentia) – oberirdischer Teil der Grünpflanze, Trieb, (frisches) Kraut (fere sing. sensu colectivo; ?aliter l. 35): COMPOS. Luc. Q 17 erba<s> papaberis coc-ta<s> cum folia florum reponis in piniatu<m> novum. MAPPAE CLAVIC. 95 accipe ... orde seminati -am. EINH. epist. 59 qui (sc. lapathium) solet in magnam -am excrescere. HILDEG. phys. 1,165 qui quartanas febres patitur, rubeam et -am verprium ... coquat (inde HILDEG. [?] caus. 448). al.

II alleg. vel per compar.: HRABAN. univ. 19,8 p. 529^C -a vita carnis est eqs. CARM. Cantabr. A 26,2 emicat ... Cecilia sancta inter odoriferas, Christus quas prospicit, -as. EPIST. Ratisb. 19 p. 342,2 qui vires -arum, id est Dei verborum, in tantum nescio, ut eqs.

III translate: A gener. ad -am i. q. vere – im Frühling: GESTA Camer. cont. II A 397,3 fecit rex iurare ... magnum valde exercitum ad -am statim facturum in Flandrias retrogradum. B alch. in vel pro nomine ficticio i. q. substantia tingens vel permutans – verändernde, 'färbende' Substanz: TURBA phil. 18 p. 128,20 cum radicis -ae lacte miscete et coquite (sc. confectionem). 25 p. 135,20 sunt tincturae condensum et humidum ac -ae (v. comm. ed. p. 212 adn. 3 et 4; cf. Zos. alch. p. 170,7 [ed. M. Berthelot, Collection des anciens alchimistes grecs. 1888. II.] βοτάνας). 62 quicquid philosophi narraverunt ..., kenkel scilicet, -as geldum ('chelidonium') et çarמע ('coccus'), unum quid sunt. Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 23,19 est argentum vivum ... lac virginis in ah-a ablutionis. II 9 p. 59,7 ipsum (sc. argentum vivum) est -a mundificans et lavans. Ps. AVIC. anim. 1,8 p. 76 spinachia, coriandrum, -a sana, multae earum significant lapides.

2. herba v. 1. ervum.

3. herba v. arvum. adde ad vol. I. p. 1009,30sq.: DIPL. Otton. III. 333 p. 761,18 vadit terminus ... in campum Aquile ..., tunc ad herbas Cerbune ('la Cervona'; cf. M. Fabi, Corografia d'Italia. I. 1853. p. 505), in via maiore, (fort. de Via Casilina) eqs.

*herbagium (herwa-) vel saepius *herbaticum (-e, hēr-), -i n. (herba, cf. francog. vet. herbage; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 405sq.) script. -tiis: p. 985,22. 1 tributum pro pecoribus pascendis solvendum – Weideentgelt: DIPL. Karoli M. 174 p. 234,14 ut homines ... nullam decimam nec ... ullum

[Mandrin]

debeant persolvere -ticum. DIPL. Otton. I. 336 p. 451,43 confirmamus ... castellum ... cum glandatico et e-tico ... omni-que dato seu reddito, quem ipsi habitatores ... soliti sunt persolvere. ACTA imp. Stumpf 530 p. 746,5 -ticum de ovibus et glandaticum de porcis ... homines sancto reddant. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,12 pro -tico animalium ... servabitur forma antiqua. CHART. Gelr. 883 p. 861,20 -wagio. saepe. v. et l. 19. p. 716,34sq. 2 *ius pascendi* – *Grasnutzungs-*, *Weiderecht* (de re v. p. 984,19): INNOC. III. registr. 2,262 p. 507,5 quas (*libertates*) habetis (sc. *monasterium*) per regnum de plateatico, passagio et -tico. CHART. Tirol. 1130 p. 172,14 quod ... conductor et sui heredes ... mansum ... cum capulo et pasculo, -tico ... habere ... debeant. COD. Wang. Trident. 149 p. 849,40 quod non debeant *homines* prohibere pasculum vel -ticum equis ... custodum. al. 3 *pratium* – *Wiese*, *Weide*: DIPL. Otton. I. 413 p. 564,27 confirmamus ... ecclesie cunctas suas res ... arboribus tam pomiferis quam infructuosis, -ticis, desertis eqs. CHART. Tirol. 671 p. 126,39 pro qualibet bestia, que venit ad e-um ..., debet habere dominus -ticum (*inde* COD. Wang. Trident. 238 p. 1060,9). ACTA imp. Winkelm. I. 213 p. 192,39 quod (*ius*) *monasterium* ipsum habet in terris, pratis, vineis, nemoribus, -tiis et pascuis. 307 p. 276,11 cum ... nemoribus, pascuis, -giis, pedagis, glandagiis. al.

***herbalis**, -e. (herba) *usu subst.*: l. 28,36. 1 *ad herbas, gramina pertinens, herbarum, graminum insignis* – *zu Pflanzen gehörig, für (Klein-)Pflanzen typisch, kennzeichnend, pflanzlich*: Ps. AVIC. anim. p. 15,4 omnia, quae sunt in mundo de vitali et -i, sunt composita de ... quatuor elementis. p. 15,10 non debes aliqua ignorare de centum XIV diversitatibus, in quo loco unicuique illarum est res vitalis et -is. ALBERT. M. veget. 1,149 venae et caro lignea vel -is plantarum ... constant omnia ex quatuor elementis. 2,35 lignum in habentibus (sc. *plantis*) lignum vel caro -is in non-habentibus lignum est sicut membrum simile in animalibus. Ps. CALID. secret. 3 quidam eorum (*philosophorum*) ... nominaverunt ea (sc. *naturae rerum*) mineras, et quidam animale, quidam autem -e. al. 2 *herbis, graminibus similis* – *Gräsern, Grashalmen, einer (Klein-)Pflanze ähnlich*: ALBERT. M. animal. 26,26 quaedam (sc. *aranaea*) ... est -is rotunda parva. Ps. AVIC. anim. 7 capit. p. 396 in capitulo tertio agit de lapide -i, id est de capillis.

adv. ***herbaliter**. modo *herbarum, graminum* – *nach Art von Gräsern, (Klein-)Pflanzen*: ALBERT. M. veget. 1,160 primo ... nascuntur *arbores* -r ex granis seminatis.

[**herbaria** v. ***herbergaria**.]

herbarius (e-), -a, -um. 1 *adi.*: a *herba oneratus* – *mit Gras beladen*: CHART. Scafh. app. p. 129,18 (c. 1150) si ... vinum non nascitur, I talentum in precio, sagmarium I -us, alter fenarius (sc. *dabitur pro censu*). b -us liber i. q. *catalogus herbarum* – *Pflanzenkatalog, Kräuterbuch (pro nomine libri)*: CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,9 (a. 821/22) -us Apulei Platonici liber in codice I. 53 p. 258,28 libri duo de architectura Faventini et liber unus -us (Hebraicus var. l.) Apulei. 2 *subst.*: a *masc. i. q. apothecarius* – *Apotheker*: CHART. Aquens. 126 (a. 1239) cives ... Stephanus -us, Iohannes faber. b *fem. i. q. venefica, malefica* – *Giftmischerin, Hexe*: CHRON. Fred. 3,56 clamantes filii negligenter materem -am et meretricem. PACTUS Alam. 13,1 si femina aliam stria aut e-a clamaverit eqs. 14,1 -a. c *neutr.*: a *pratium* – *Wiese, Weide*: CHART. Sangall. A 173 (a. 883) vendit *Priectus* tibi Otolhfo ... una tercia de formatico, de -o in alpes. b *cibus (herbis consistens)* – *Futter (aus Kräutern)*: JORDAN. RUFF. equ. 6,49 p. 93,16 cavendum est, ... ne patiens herbas comedit, ... quoniam herbae et multa -a (cibaria *Clm* 23646 f. 57^r) humores ad-dunt de more.

***herbaticum** v. ***herbagium**.

***herbator**, -oris m. (herba) *apothecarius* – *Apotheker* (de re v. J. Berendes, *Das Apothekenwesen*. 1907. p. 88): CHART. scrin. Col. A II 1 p. 177,39 (c. 1202/12) Heribertus -r (*suprascr.*) ... hereditatem ... remisit Conrado Paguil.

***herbatus**, -a, -um. (herba) *herbis, aromatibus conditus* – *Kräuter-, Würz-*: ALPHITA C 131 crama ..., vinum -um (herbarum var. l.) sive nectar, ut in Alexandro (v. *comm. ed. p.*

403^b s. v. crama).

herbaviva v. 1. herba et vivus.

herbegia, herbella v. ervilia.

herbeliotropium v. 1. herba et heliotropium.

5 ***herberga** (-ria, -gia), -ae f. vel raro (l. 10,12) ***heribergum**, -i n. (*theod. vet. hereberga*; cf. A. de Sousa Costa, *Studien zu volkssprachigen Wörtern in karoling. Kapitularien*. 1993. p. 263sq. s. v. heribergum) *script.* -bur-: l. 22.

1 *hospitium, deversorium* – *Gasthaus, 'Herberge'*: CAPIT. reg. Franc. 273,37 quoniam ... heri-um nostrum, quod praeterito anno hic fieri iussimus, homines de illa parte Sequanae ... destruxerunt per occasionem, ... istud heri-um non sine labore ... fieri fecimus. al. CHART. Salisb. III 104 p. 111,27 celarium ... et nuntios eiusdem (ecclesiae) in suis -is recipient 10 *Wernhardus et Gebolfus*. 2 *officium hospites recipiendi* – *Wernbergung(sdienst), Gastung(spflicht)*: CHART. Tirol. 594 (1210 vel paulo post) nullas faciet exactiones vogetmutte ... nec -am in eorum (*fratrum*) bonis exigendo. CHART. Wirt. 1352 p. 118,18 comes ... -am sive hospicium accipiet in Swai- 20 chouen sine dampno illorum hominum in consweto. CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 140,3 nulli debent *advocati* dare -urgas, nisi in bonis suis. CHART. Wirt. 1676 p. 78,18 nec ipse comes aliquas -rias (-ias CHART. episc. Spir. 328 p. 296,4) faciet (*i. sibi vindicabit*) in ... curia. al. 3 *castra* – *Lager (spectat ad mobiles Mongolorum urbes)*: WILH. RUBRUQU. itin. 4,5 Baatu habet XXX homines circa -iam suam. 8,4 semper circa loca illa, ubi sepeliunt nobiles suos, est una -ia hominum custo- 25 dientium sepulturas. 10,1 dictum fuit michi, quod non plus quam quingentos (sc. *homines haberet Scatatay*), quorum medietatem transiveramus in alia -ia. 29,27 queruntur ossa diligen- 30 ter cotidie per totam -iam. *ibid.* al. cf. *albergum.

***herbergaria** (-bag-, -geria, -gria), -ae f. (*cf. theod. vet. hereberga*) *script.* -baris: l. 41. *form. gen. pl. -um*: l. 44. *officium hospites recipiendi* – *Beherbergung(sdienst), Gastung(spflicht)*: DIPL. Conr. II. 143 p. 194,31 si quis ... fodrum aut -as aliquas ... ibi exigere presumat eqs. (*inde* 226 p. 307,28 [herbag-as var. l.]). DIPL. Heinr. III. 197). DIPL. Frid. I. 898 salvo fodro et -is imperatorie maiestatis. CHART. Rhen. med. III 461 p. 361,25 curtim ... ab omni exactione, hospiciis sive -iriis eximimus (sc. *comes*). CHART. Argent. I 435 p. 328,18 li- 40 ber ... erit ... cultor ... ab ... procuracionibus et -baris, qui vulgariter herberge dicuntur. CHART. Westph. III 808 p. 417,37 nec ... Hermannus miles ... petet -eriam sive hospi- 45 tium. REGISTR. Baiuv. A p. 306,30 summa denariorum -um XX libras Ingolstatenses. al. cf. *albergaria.

***herbergo** (heir-, herib-, -bo, -birgo), -are. (*cf. theod. vet. herebergon; de re v. op. cit. [l. 6] p. 266sq. s. v. heribergare*) *inf. pro subst.*: l. 50. *hospitem recipere, curare* – *als Gast aufnehmen, beherbergen, versorgen*: CAPIT. reg. Franc. 74,2 ut ... nec pro heri-are (heirbare, hei-are var. l.) neque pro alio banno heribannum comis exactare praesumat. CHART. Engelb. 29 p. 5,9 nec equi comitis ... in circumiacentibus villis -irgentur, nisi eqs. cf. *albergo.

***herberia** v. ***herberga**.

55 **herbesco** (e-), -ere. *herbas gignere, virescere* – *Kräuter hervorbringen, grünen*: EKKH. IV. pict. Mog. 225 Nilus ab-hinc cecidit, e-ere terra nequivit.

herbido, -are. *herbas gignere, viridem esse* – *Kräuter hervorbringen, grün sein*: GESTA Camer. 1,48 tellus visa est -are.

60 **herbidus** (e-), -a, -um. 1 *adi.*: a *herbis, graminibus consi-tus* – *mit Gras, Gräsern bewachsen, Gras-*: CARM. Salisb. I 11,14 Quintilis (sc. *mensis*) falcem collo dum vectat acutam, -a pratorum rura secare cupit. MEGINFR. Emm. 13 p. 982^D -o in aprico loco (*antea*: in campum quemdam gramineum) ... res- 65 solvi coepit. CHART. Borgenl. I 485 p. 325,23 eundo ad viam e-am, que vadit versus occidentem, sunt tres mete (*cf. p. 987, 31*). al. b *qui herbarum est* – *von Kräutern, Kräuter-* (*per compar.*): LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p. 190,7 nonne eius semper virent -i odores? c *artis herbariae, veneficae peritus* – *erfahren in der Anwendung (giftiger) Kräuter*: BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 392,12 (vs.) talibus deliramentis (sc. *Perfidiae*) congregantur perfidi ... et Medea fascinante qui videntur 70 [Mandrin]

-i. 2 *subst. fem. i. q. ars herbaria* – *Kräuterkunde*, -*wissenschaft*: CARM. Ratisb. 3,12 quid medicina valet, quid nobis -a confert?

***herbiger**, -era, -erum. (herba et gerere) *herbas, gramina ferens* – *Gras, Gräser, Kräuter tragend*: MILO Amand. II 4,233 membra -is prosternit in aggere glebis. *carm.* 3,4,2,1055 quanta per -os errent animalia pastus. *VITA* Balth. A 17 p. 504,24 quae tantam meruit gratiam penes stelliferi nec non -i orbis . . . imperatorem.

herbilia v. *ervilia*.

***herbilis** v. **ervilis*. *adde ad vol. III. p. 1383,67: *ervilis* (herbi-), -e. (1. *ervum*) *ervo confectus* – *aus Wicklinse gewonnen*: THEOD. CERV. chirurg. 1,15 p. 141^G farina . . . fabarum et farina herbilis decoquantur in lixivio.

herbipotens, -entis. *artis herbariae peritus* – *kräuterkundig*: ARNULF. delic. 491 antidotum lesis non spernes utile membris: verbipotens hominem mihi condidit -em.

***herbirgo** v. **herbergo*.

***herbo**, -atum, -are (an **herbor*, -atum, -ari?). *supinum* -tum. (herba) (*herbis, graminibus*) *pasci* – (*Gras, Gräser, Kräuter*) *fressen, grasen*: RICHER. REM. hist. 2,89 expectandum (sc. erit) . . . qua tempestate equos educant agasones -tum potatumque. cf. **herbulo*.

herbol v. *herbul*.

herbosus (e-), -a, -um. 1 *herbis, graminibus consitus* – *mit Gras, Gräsern, Kräutern bewachsen*: WIDUK. gest. 3,36 pecus omne urbis loco -o (heb- *var. l.*) delatum . . . est. *VITA* Norb. I 12 p. 682,22 cespites -ae terrae, quae sanguine suo maderant. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 46,4 feratur grus . . . in locum planum, -um de herba minuta et parva. CHART. Burgenl. I 485 p. 325,44 abhinc eundo per unam viam e-am versus orientem est una meta (cf. p. 986,66). *al.* 2 *herbis similis* – *pflanzenähnlich*: ALBERT. M. animal. 7,25 a [materia crescente -a, (p. 591^b, 12 φουμένην ὕλην) cibantur animalia marina.

[**herbugione** v. *herbula et barba Iovis*.]

herbula (e-), -ae f. *script.*: ae-: l. 39. -bola: l. 41. *herba (parva)* – (*kleines*) *Kraut*, (*kleine*) *Pflanze*: 1 *terrena*: GLOSS. med. p. 49,11 olysatrum: genus e-e (a-e *var. l.*) ortulane latine. FORM. imp. 7 ut ad stipendia eorum (*vasallorum*) . . . dare faciatis panes XX . . . -ola ortolanas, ligna sufficienter. RECEPT. Sangall. I 157 ad surdum: . . . modico de herbugione (*ed.*, -a [corr. ex herbabul] <barba> [ci.] giolne [?corr. ex gi-one, leg. giove] *cod.*; barba Iovis *supra l.*) ius tepefactum in aures mitte. HILDEG. phys. 1,50 nec multas vires nec sanitatem per se habet *humela*, nisi aliis -is aut pigmentis addatur. *al.* 2 *aquatica*: HILDEG. phys. 5 praef. p. 260,33 ubi quies et bona . . . temperies aquarum sit et ubi -e, quibus interim pascantur *piscis*, circumnate (*sic ed.*) sint. p. 260,42 -is circumpositis (*sic ed.*) interim pascantur *piscis*. 5,8 -e, de quibus fecunditate accipit *piscis*, kazzenzagele aliquantum assimilantur. 5,10 quod (*semen*) de quibusdam -is accipit *piscis*. 5,16.

***herbularius** (-bol-), -i m. (herbula et herbarius) 1 *hortus herbis medicinalibus consitus* – *Heilkräutergarten*: FORMA mon. Sangall. 7 -us. 2 *vir artis herbariae peritus, apothecarius* – *Kräuterkundiger, Apotheker*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. add. p. 372^D falsi -olarij, qui se omnia scire fatentur *eqs.* 3 *catalogus herbarum* – *Kräuterbuch*: CATAL. biblioth. A IV 6,186 (a. 1259) physicales libros, -um.

***herbulo**, -atum, -are (an **herbulo*, -atum, -ari?). *supinum* -tum. (herbula) (*herbis, graminibus*) *pasci* – (*Gras, Gräser, Kräuter*) *fressen, grasen*: SALIMB. chron. a. 1188 cum Tyrenses lignatum vel -tum exire Saracenis occurrentibus non auderent *eqs.* (inde ALBERT. MIL. chron. 165). cf. **herbo*.

herbum v. 1. *ervum*. ***herburga** v. **herberga*.

***herburgius** (ch-, e-, hereb-, -bor-, -gus *sim.*), -i m. (*orig. inc.*; v. A. Niederhellmann, *Arzt und Heilkunde in den frühmittelalt. Leges*. 1983. p. 115sq.; cf. Dt. Rechtswb. V. p. 755 et DuC. s. v. chervioburgus) *minister strigarum* – *Heisendiener*: LEX Sal. Merov. 64^{uit}. de -um (e-is, erbo-, chere-o *sim. var. l.*; here- [-um, chere-, ere- *var. l.*] LEX Sal. Karol., here-o [recemburgio *var. l.*] LEX Sal. Pipp. 96^{uit}). 64,1 si quis

alterum -um (chere-, herbo-, chervioburgum [*Herold*], barbaro *var. l.*; here- [-um, chere-, ere- *var. l.*] LEX Sal. Karol., here-o [-o, recemburgio *var. l.*] LEX Sal. Pipp. 96) clamaverit, hoc est strioportium *eqs.*

5 **herbus** v. 1. *ervum*.

hercle (e-, -cule) *interi. sane, certe* – *wahrlich, gewiss, tatsächlich, bei Gott*: HROTSV. Gall. I 9,1 aspicio innumerabilis exercitus legiones . . . -e, hostes. EUPOLEMIUS 2,672 -e, lutum peronibus his potes (*sc. rusticus*) altum trudere. HERM. 10 CARINTH. essent. 1 p. 88,17 nec que dicta sunt, -ule, sine Deo dici possent nec *eqs.* ASINARIUS 246 hoc (*sc. nummos*) sine mensura meciar (*sc. rex*), e-e (-e, -ule *var. l.*), tibi (*sc. filio*). HEINR. WIRZ. cur. 407 e-e (ecce, crede *var. l.*; gloss.: adverbium iurandi), tot horrendos mallem reperisse colubros.

15 **Herculaneus** (-arius, -atus), -a, -um. 1 *adi. i. q. magnis viribus artissime constrictus, inextricabilis* – *mit großer Kraft festgezogen, unentwirrbar, unlösbar (in imag.)*: EINH. cruc. p. 147,40 quem (*nodum*), nisi divinus esset, -um appellarem. 2 *subst. fem. i. q. verbenaca* – *Eisenkraut (Verbena officinalis L.)*: DYASC. p. 100^a secunda (*sc. species hierobotanae*), quam erectam diximus, vocatur etiam trigonionbunion vel gerebotanum vel ferraria, -ria (*Diosc.* 4,59 Ἡρκουλίαν), latine cristellinata v. et p. 981,22. cf. Heracleus. Mandrin

***here** v. **avero*. ***herebannus** v. **haribannus*.

25 ***heredalis**, -e. *hereditarius* – *erblich, Erb-*: CHART. Drubic. 18 p. 21,15 (a. 1231) Godescalco . . . affirmante . . . reliquum . . . mansum . . . se iure -is feodi possedisse. CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 139,10 habebit feodum illud nomen et tytulum feodi -is.

30 **heredipeta** (hae-), -ae f. *heres* – *Erbe*: THEOD. TREV. sermo de Celso 3 ut . . . verus superni regni ha-a fieret. CHART. Osn. I 241 post mortem . . . utriusque nostri -a noster non unam, sed sex (*sc. denariatas*) . . . offerat. CHART. Wirt. 526 p. 350,17 predia . . . occupavit Chōnnradus et nomine -e hereditatis sub pretexto et titulo omnia retinere nitebatur.

heredis v. *heres*.

***hereditabilis**, -e. *qui ex legibus hereditatem accipit, hereditans* – *erbberechtigt, erbend*: CAPIT. Bened. 3,463 filios non spurijs, sed legitimis atque -es generabunt *homines (item* 40 HINCM. divort. 4 p. 133,28. *sim.* EPIST. Ratisb. 10 p. 325,14. 17).

***hereditagium** (-iga-), -i n. (cf. francog. héritage) *heredium, praedium* – *Erbgut, Grundstück*: CONST. Melf. 1,61,1 si aliquis clericorum, qui -a (hereditaria *var. l.*) possidet . . . sine herede decesserit (*item* 1,61,2). 3,8 ipsos (*homines*) ad feuda vel -a (-gagia *var. l.*) sua asserant *possessores* pertinere. *ibid. al.*

***hereditalis** (hae-), -e. *script. -iva*: l. 54. 1 *ad hereditatem pertinens* – *erbschaftlich, Erb-*: CHART. Sangall. A 422 (a. 853) ut . . . illud (*sc. quicquid in pago Nibalgambiensi habeo [sc. presbyter]*) . . . -i iure possideant (*sc. coenobium Sancti Galli*). 2 *hereditarius, hereditate acceptus* – *erblich, geerbt*: CHART. Alsat. B 451 (a. 820) de predio -i patrum traditione sibi (*episcopo*) concessio. LEX fam. Worm. 2 qui -em (ha-valem *var. l.*) mansum habet. 26 si quis in civitate -em (hereditatem *var. l.*) aream habuerit. CHART. Rhen. med. I 380 p. 438,12 solos . . . *servientes* -es, ('*Erbhörige*') in obsequium archiepiscopi excipiens (*sc. archiepiscopus*) *eqs. al.* 3 *qui ex legibus hereditatem accipit, hereditans* – *erbberechtigt, erbend*: COD. Falk. 136^a p. 107,7 (a. 1169/70) si . . . sine -bus filiis vitam finierit Sigboto.

***hereditaneus**, -i m. *heres, possessor* – *Erbe, Besitzer*: DIPL. Otton. I. 459 p. 625,9 (a. 1257) qui (*Atto et alii*) sunt -i huius terre et . . . mecum dotaverunt . . . ecclesiam de illis terris. 65 **hereditarius** (e-, hae-, -det-, -tor-, -tur-), -a, -um. *script. hed-*: p. 989,2.

1 *adi.*: A *ad hereditatem pertinens* – *die Erbschaft betreffend, zum Erbe gehörig, erbschaftlich, Erb-*: 1 *in univ.*: LEG. Burgund. Rom. 31,1 in -is causis. FORM. Senon. I 42 ego hanc cartolam -oria in te fieri et adfirmare rogavi (*item* FORM. Ratisb. I 7 -uriam). CHART. Rhen. med. I 430 ut . . . illud, quod vulgo solet dici eruideila, latine autem -a pars vocatur,

[Orth-Müller]

nemo ... solveret. HELM. chron. 25 p. 47,12 ad filium eius (Godescalci) ... pervenit principatus eius -a (hed- var. l.) successio (99 p. 194,30. CAPIT. reg. Franc. 196 p. 34,23. UFFING. Ida 1,9 ha-a. saepe). CHART. Altenberg. 267 obtinuit ecclesia ... quatuor marcas et duodecim denarios -i censu s u s, ('Erbsins') in domo et area Henrici Overstolz (CHART. Stir. IV 500. CHART. Gosl. II 217. al.). saepe. 2 in iunctura ius -um (fere usu abl.): a in univ.: TRAD. Ratisb. 54 (a. 863/85) qualem (propriatatem) ... -orio iure habere visus est Adalburna. ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 87,18 noli (sc. Karolus) regnum nobis (sc. Hludowico) a genitore nostro iure ha-o derelictum more tyrannico invadere. CHART. Ioh. Ratisb. 43 p. 74,25 si aliquas possessiones ecclesie Sancti Iohannis contigerit alienari iure -o, quod erbreht vulgariter numcupatur. persaepe. b spectat ad emphyteusim, locationem censualem: CHART. Rhen. med. I 474 p. 531,23 (a. 1134) hoc (allodium) ... -o iure concessimus Wolvechino et filio eius. II 90 Radulfo Cani silvam Sancti Martini ... iure -o concessimus (sc. decanus et alii). III 437 p. 128,15 concessimus (sc. praepositus et alii) quandam vineam nostram ... abbati ... iure -o in perpetuum possidendum. CHART. Welt. 8 recipiant fratres ... eiusdem predioli locationem et ius -um in proprios usus. saepe. B qui est in hereditate, hereditate acceptus – erblich, geerbt, als Erbschaft hinterlassen: 1 proprie: a in univ.: DIPL. Heintr. II. 271 ecclesiae ... largimur tale e-um beneficium, quod vulgo erbelehen dicitur. CHART. Westph. VII 113 pro ... rebus -is, que vulgo radhe et herwede dicuntur. CHART. Sil. D IV 394 p. 263,7 cupimus esse notum nos (sc. Henricum ducem) Frederico ... iudicium -um, ('Erbovogtei') de Ligniz ... vendidisse. b de mancipiis, servis sim. ('Erbhörige'): LEG. Burgund. Rom. 37,3 naturales (sc. filii) ... si ex ancilla nati fuerint et non manumittuntur a domino, inter -a mancipia computantur (v. notam ed.). COD. Odalb. 102 propria et -a mancipia ... tradidit Engilbilt ad Sanctum Petrum (TRAD. Frising. 1143 p. 72,21). TRAD. Salib. I 64 si tres annos eundem censum non persolvendo supersederit ... -us servus perpetuo erit Wizili. 2 per compar.: EINH. Karol. 2 quo officio ... velut -o fungebatur Pippinus. DIPL. Conr. III. 211 p. 380,32 ut nec ipse (Erloolfus) nec aliquis posterorum loci illius advocatiam quasi -am sibi vendicare possit. FRUTOLF. brev. 7 p. 53,10 quarta (species diapason) ... a quartis, quae sunt D et d, includitur et quarta finalium G propria et quasi -a nativaeque sede vincular. al. 3 translate: ADAM gest. praef. p. 3,27 qui (sc. archiepiscopus) -am predicandi legationem possides in totam septentrionis latitudinem. BRUNO SIGN. Sim. 10 (MG Lib. Lit. II p. 554,29) quam utique maledictionem omnibus suis discipulis -am dereliquit Symon (cf. p. 993,64.65). usu medic.: THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178^c est lepra morbus ha-us (GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 602,17. WALTH. AGIL. med. 68 p. 172,16). C qui ex legibus hereditatem accipit, hereditans – erbberchtigt, erlend: TRAD. Weihest. 147^a (a. 1147) -us successor. TRAD. Patav. 717 ut ... Conradus et Henricus et omnis -a eorum cognatio IIII denarios ... persolvant. CHART. Argent. I 180 p. 144,6 tamquam eas (marcas) heredibus -is reliquisset Anshelmus. CHART. Gelr. 924 tenebit Swederus illam (hereditatem) ... et post eum sui -i et legitimi successores. in figura etym.: p. 992,65. Diure hereditatis statu praeditus vel officio fungens – eine ererbte Stellung innehabend, ein erbtes Amt ausübend, eingesessen: TRAD. Ratisb. 261 (c. 1000) cum sub -o domno servituri debebant mancipia. CHART. Sil. A XI 2 quod Henricus advocatus -us ... civitatis nostre ipsos (consules) in multis causis ... indebite aggravaret.

II subst.: A masc.: 1 heres, successor – Erbe, Nachfolger: FOLCUIN. Bert. praef. p. 607,35 quae (sc. syllaba ER in nomine Bertini) datur intelligi -i significatio tota. 2 colonus, homo proprius – (Grund-)Höriger, Hintersasse: THIETM. chron. 6,73 nos in ecclesia maiore cum funere intrantes amici cum -is (heredibus CHRON. Thietm.) omnibus ... miserabiliter suscipiunt (v. notam ed.). CHART. Rhen. med. III 145 p. 132,15 ea condicionis consideratione illud (allodium) vendidimus (sc. abbas), salvo iure -orum ('Grundhörige'; de re v. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 900 adn. 1) et exceptis ho-

minibus infeodatis in villa. CHART. ord. Teut. (Thur.) 206 dimidium mansum ... fratribus de domo Theuthonico dedi (sc. Ludolfus) cum omnibus -is meis. al. B fem. vel ellipt. (cf. p. 988,70) i. q. charta vel epistula de herede instituendo, testamentum – Urkunde über die Einsetzung eines Erben, Testament: FORM. Senon. I 42^{tit.} -etoria (45^{tit.} e-etoria. app. 1^c tit. e-uria). 42 presens -etoria omni tempore firma permaneat (item 45). C neutr.: 1 hereditas, possessio hereditate accepta – Erbe, Erbschaft, Erbbesitz (per compar.: l. 15): CHART. Sangall. A 195 (a. 807) quicquid nobis tam de paternico quam de maternico -o ... comparavimus (sc. Himmini et filii). TRIUMPH. Remacl. 1,16 p. 445,35 si vellet rex hoc evadere iudicium, quod iniuste subtraxerat, sancto reddere non differet eius -um. OTTO FRISING. gest. 1,9 vacuum ... nomen ducis gerens Bertholfus id quasi -um posteris reliquit. al. 2 heredium, praedium – Erbgut, Grundstück: p. 988,44.

adv. hereditarie. 1 gener. i. q. hereditate – durch Erbschaft (per compar.): EBERW. Magner. 6 hic Petri imitator ... eius (magistri) ... acsi -e ecclesiam est sortitus regendam. ALBERT. M. nat. bon. 49 p. 234,40 quidam (filii) ... enutriuntur a vitiis, quae quasi -e possident a patribus. 2 medic. i. q. modo hereditario – durch Vererbung: GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 599,38 si botium provenit -e, id est a patre vel a matre, nunquam curabitur. 3 iur.: a iure hereditatis – nach Erbrecht: CHART. Babenb. 237,18 (a. 1221) ne qua vidua bona puerorum suorum, que -e eos contingunt, velit conferre alteri viro. CHART. Brixin. 172 p. 183,20 quam (curiam) possedit decanus -e patrimonio patris. al. b iure emphyteutico – nach Erbpachtrecht: CHART. scrin. Col. B 817 (a. 1254) acquisiverunt Gerardus et uxor sibi -e domum cum area ... annuatim pro tribus marcis ... solvendis (sim. CHART. Altenberg. 256 p. 180,14 -e solvendis singulis annis). al. hereditas (e-, hae-, herid-), -atis f. script. et form.: hed-: p. 991,2. -itita(s): p. 991,3. I proprie: A successio hereditaria – das Erben, Erbfolge, Erbnahme: 1 strictius: a in univ.: EPIST. Alcuin. 3,16 decreto abdicatur filiis meretricum legitima -s. BRUNO MAGD. bell. 91 p. 85,29 hoc ... Romani pontificis auctoritate est corroboratum, ut regia potestas nulli per -em ... cederet, sed eqs. OTTO FRISING. chron. 7,26 p. 352,4 Guelfo ... princeps ... ducatum se iure -is contigisse calumpnians. TRAD. Neocell. Frising. 10^b ut ... in eorum (heredum) succederet mulier -em. al. b emphyteusis – Erbpacht (de re v. HRG I. p. 968sq. et E. Haberkorn, J. F. Wallach, Hilfswb. für Historiker. 21964. p. 171): CHART. Rhen. med. I 474 p. 531,33 (a. 1134) si ... per incuriam ... agri devastarentur ... -em suam legitime iure perderent heredes. 477 quod bonum ... Rachulfo fidei viro hac ratione in -em concessimus (sc. archiepiscopus), ut quot annis in epiphania Domini tres marcas ... persolvat. al. 2 latius i. q. dominium, proprietas – Verfügungsgewalt, Besitz: TRAD. Frising. 3 (a. 748/50) ut permaneat locus in -e sanctorum. 79 ut omnia sua (sc. Cotahelmi) ibidem in perpetuum -em permanerent. TRANSL. Marci in Aug. 2 quasi Deo tribuente in -em Sanctae Mariae donatus locus Augiae. B possessio hereditaria – Erbe, Erbschaft, Nachlass: 1 in univ.: TRAD. Frising. 1 p. 27,18 (a. 744) quicquid pater meus Petto mihi in -em reliquit ... id est casas, curtes eqs. LEX Raet. Cur. 26,9,1 ille homo, qui sic moritur, qui testamentum non faciat, sua e-s (-s var. l.) ad suos filios debet pervenire. LEX Thuring. 27 ad quemcumque -s terrae pervenerit, ad illum vestis bellica ... debet pertinere. IOH. VIII. epist. A 111 p. 103,17 omnibus gradibus cognatorum in -e sumenda preferendi sunt filii? GERH. AUGUST. 1 interpr. l. 4 theutica ... lingua -s a proavis derelicta alt uodal dicitur. LEX fam. Worm. 1 ipsi (filii) matris -em possideant. saepe. v. et p. 988,34. 991,64. 992,13. spectat ad beatitudinem aeternam: GERH. AUGUST. Udalr. 1 interpr. l. 7 aeterni patris -e ditatus floret. DIPL. Heintr. III. 250 pro aeternae ha-is spe quoddam ... praedium ... tradidimus. al. 2 c. colore quodam: a heredium, praedium – (Erb-)Gut, Grundstück, (Grund-)Besitz (huc spectare possunt etiam exempla supra allata, e. g. l. 57): TRAD. Frising. 11 p. 38,18 (a. 758) ut in ipsa -e mea ecclesiam aedificassem (sc. Haholt).

TRAD. Patav. 20 transfundimus (sc. *Hiltinand et filius*) totam hed-em nostram ... ad ecclesiam. 24 trado (sc. *Clauperht*) de mea propria -tate, ('*Eigenbesitz*') ... terram cultam ... ad Sanctum Stephanum (TRAD. Frising. 376 p. 320,17 propriis -bus. DIPL. Karoli III. 158 p. 257,18). CHART. Sangall. A 780 ipsi (*Heribrantus et frater*) heri-em suam legitimo iure possideant. CHART. Brand. A XIV 18 tam bona mobilia quam stantes -es dividunt *pueri. saepe. v. et vol. III. p. 1254,26. de possessione regis*: DIPL. Karoli M. 180 p. 243,11 quod nostrę -i legibus ac iuste deberetur. *de possessione ecclesiae, episcopatus: v. p.992,19. b fundus vectigalis – Erbpachthof, Zinshof*: CAPIT. reg. Franc. 273,30 ut ... suas -es, id est mansa, quae tenent, ... vendunt *coloni* ..., ut non solum census debitus inde non possit exigi, sed eqs. c beneficium hereditarium – Erbleben (de re v. E. Haberkern, J. F. Wallach, Hilfswb. für Historiker. 21964. p. 177): CHART. Argent. I 62 (a. 1097) heres quinque tantum solidos preposito persolvens -em suscipiat paternoque iure possideat. d substantia, res familiaris – Vermögen: DIPL. Ludow. Germ. 140 p. 196,4 episcopus construxit ... ex sua -e ... monasterium.

II meton. i. q. heres, proles – Erbe, Nachkommenschaft: FORM. Sal. Bign. 10 ut ... tam tu ipse quam -s tua contra tuos germanos ... valeas possidere (sc. *mansum*). TRAD. Patav. 36 si quis ... aut ego ipse aut aliquis ex -bus meis, qui contra hanc cartulam temptare ... voluerit eqs. al.

*hereditatio, -onis f. hereditas, possessio hereditaria – Erbe, Erbschaft: MANEG. c. Wolfh. 8 p. 58,26 cui (sc. Christo) -o gentium debebatur.

*hereditula (hae-, -acula), -ae f. hereditas parva, heredium parvum – kleine Erbschaft, kleines Erbgt (abund.: l. 33): FORM. Sangall. 2 p. 397,9 si quisquam de vicinis ex sua -a (-cula, ha- var. l.) ad eundem sanctum locum aliquid tradiderit. FOLCUIN. Bert. 2,83 p. 157,4 (chart.) ista -a parva, volumus (sc. *Goibertus et Gundbertus*), ut ad ecclesiam Domini Salvatoris in Steneland deserviat.

hereditas v. hereditas.

heredito (hae-, herid-), -avi, -are vel semel (l. 44) hereditor, -ari. form. indic. praes. -arant: l. 69. struct. c. praep.: cum: l. 63,68. de: l. 69. in c. acc.: p. 992,12. super: p. 992,13. adde vol. III. p. 297,42.

1 trans.: a hereditate accipere – erben: CHART. Sangall. A 348 (a. 833/41) quamdiu virilis sexus illas res heri-verit. CHART. Bund. 89 p. 75,4 abbatiam eo modo in diebus tantum suis -etur Waldo, ut eqs. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 16 cruciculam cum ceteris ... rebus patris -are coepit filius. CHART. Babenb. 287 p. 122,23 qui (legitimus heres) non tantum ipsum (decessorum) divicias et potestatem, verum etiam virtutes studuerit -are. saepe. b hereditate relinquere – vererben: COD. Lauresh. 266 (a. 784) quidquid pater noster nobis (sc. *Amanoldo*) -vit. DIPL. Otton. I. 113 ut ... Hooldus de his omnibus sibi nostro dono concessis liberam habeat potestatem (potestem cod., ed.) vendendi ..., possidendi, -andi. CARM. Cantabr. A 11,5^a,8 nomen, regnum, optimos -ans mores filio obdormivit Otto. DIPL. Conr. II. 9 quos (mansos) Wicheri ... nobis regali iure -vit. in imag.: HELM. chron. 38 p. 75,13 ut ... filiis nostris obprobrium sempiternum -emus (sc. *Saxones; spectat ad Vulg. psalm. 77,66*). usu medic.: WALTH. AGIL. med. 68 p. 172,16 lapis renum et vesicae est ex eis, que -antur. saepe. c heredem instituere, (hereditate) donare, assignare – als Erben einsetzen, beschenken, (mit Erbe) ausstatten: TRAD. Scheftl. 1^a (a. 760/4) quomodo eam (ecclesiam) -are voluissim (sc. *presbiter*). TRAD. Frising. 585^a p. 501,6 eo quod Hludolfus illum (*Oadalpald*) cum ipsa causa -ret et sibi in hereditatem dimitteret. TRAD. Patav. 99^b hac traditione filium suum Dietbaldum -vit comes. DIPL. Conr. II. 141 p. 191,39 qualia (praedia) Belelinus habuit et nos imperiali iure -vit. TRAD. Weihest. 54^b Meginhardus aliud predium comparavit suosque filios cum ipso -vit. GESTA Camer. cont. II C 6,91,4 quod (hospitium) urbis huius presules ... -arant pleniter de suis beneficiis. RYCCARD. chron. a. 1214 p. 56^a,36 de quibus (filiis) -vit Sephedinus VII. al. d hereditate succedere – beerben: FORM. Sangall. 8 p. 402,2 neutri eorum (fratrum) ...

eum (filium) -andi facultas ulla concedatur. DECRET. Bern. 46 si duo contraxerint ... et ambo sine legitimis heredibus unus post alium moriantur, propinquus in consanguinitate posterioris -bit eos. 2 intrans.: a heredem, successorem esse, fieri – erben, Erbe, Nachfolger sein, werden: WIBALD. epist. 81 p. 144,10 in beneficiis Stabulensis monasterii -ant femine. DECRET. Bern. 41 nullus ... liberorum -bit, nisi qui de legitimo thoro fuerit generatus. CHRON. Albr. a. 1195 p. 870,40 que (filia) in Sclavia -vit. a. 1197 p. 870,47 quamvis filie non soleant in imperio -are. al. b iure hereditario contingere – nach Erbrecht zustehen, fallen (an): CHART. scrib. Col. A I p. 39,40 (a. 1142/56) proprietates domus illius -et in Didericum clericum. p. 53,5 ut ... hereditas illa tantum super filios suos ... -et.

hereditorius, herediturius v. hereditarius.

*hereditus, -us m. hereditas, possessio – Erbe, Besitz: EPIST. Lang. 19 p. 712,35 quia ... nobis ... factum est ecclesiae nostrae ... contradicere de -u (cf. p. 712,28sq. gens perfida Langobardorum ... nostrae [sc. *Gradensi*] ecclesiae invaserunt hereditatem).

20 heredium (hae-), -i n. 1 patrimonium – Erbgt: RAIN. GAND. Gisl. 9 (MGScript. XV p. 583,18; s. XI.¹) non solum -a supramemoratae Cellae, verum praedia ... beato Gysleno reddidit dux. CHART. Dortm. 77 p. 31,36 voluit iudex ad iudicandum ... de -o vel supellectili iudicio presidere. 2 hereditas, successio – Erbe, Nachfolge: URSIO Marc. 1,17 Maxentius peior prioribus ... ut regnandi, ita et saevienti in christianos obtinuit ha-um (v. notam ed.).

*heredo, -avi, -are. 1 heredem instituere – als Erben einsetzen: HUGO FLOR. act. 10 p. 388,30 a quo (rege) benigne suscipi et postmodum feliciter meruit Willelmus -ari. CHART. Lamb. Leod. 407 ecclesiam ... de eo (feodo) -vi (sc. miles). ibid. al. theol.: ALBERT. M. Matth. 6,9 p. 175,4 educatos (sc. filios) in disciplina -at pater secundum formam suae magnificentiae. 2 hereditate accipere – erben: CHART. march. Misn. II 188 (a. 1145) omni mea posteritate marchiam meam possidente vel -ante.

*herenicus v. *irenicus. herenosus v. arenosus.

hereo v. haereo.

[hereosi v. herniosus.]

40 heres (e-, ae-, hae-, hēres), -edis m. vel rarius (e. g. l. 57,65) f. script. et form.: sing.: nom.: hedis: CHART. Sangall. A 24. -is: TRAD. Frising. 304 p. 263,21. 333^b p. 285,11. plur.: nom.: (h)eridis: DIPL. Merov. I 136 p. 346,8. CHART. Sangall. A 15. heritis: DIPL. Merov. I 158 p. 395,8. gen.: -erum: l. 59. -dium: DIPL. Conr. II. 285 p. 400,40. abl.: hedi-bus: TRAD. Patav. 16. heridibus: DIPL. Merov. I 126. heridebus: DIPL. Merov. I 136 p. 346,7. 167 p. 416,18. -etibus: FORM. Andec. 4. 6. decl. II.: ?dat. heritis: DIPL. Merov. I 158 p. 395,7. acc. heritos: DIPL. Merov. I 158 p. 395,6. -dos: CHART. Ticin. 7 p. 22,6. abl.: -etis: CHART. Sangall. A 9. -dis: CHART. Sangall. B 12. TRAD. Frising. 344 p. 294,16.

qui in possessionem vel ius bonorum sim. defuncti succedit – Erbe (Erbin), Erbfolger(in): I proprie: A strictius: 1 in univ.: a usu communi: CHART. Alsat. B 271 p. 170,12 (a. 778) tibi (sc. ecclesiae) dono (sc. episcopus), dulcissima domna et heres mea, ... monasteriolum. TRAD. Patav. 57^b p. 49,33 si ... aliquis de a-bus meis ... contra hanc dominationem venire temptaverit. FORM. Augiens. B 36 si ... ullus -um (ed., -rum cod.) ... contra hanc donationem ... venire presumpserit. DIPL. Otton. III. 68 p. 475,17 cum consensu et comprobatione iustorum hę-um. persaepe. v. et l. 2. p. 988,45. 991,17. pro-verb.: OTLOH. prov. H 24 -s et propinquus est spiritualis amicus. in figura etym.: DIPL. Merov. I 69 p. 175,40 (spur. s. XII.) sanctam Mariam michi in hereditarium -em acquisivi (sc. rex). b spectat ad filios: LEX Alam. 54 capit. p. 44 (codd. 6. 7) de eo, qui sine -bus (codd. 4. 11 filiis) mortuus fuerit relicta uxore. TRAD. Neocell. Frising. 10^b si eis (sc. mulieri et viro) -es nascerentur. EPIST. Hildesh. 5 servum meum ... cum -bus suis et iam natis et postea nascituris ... ab omni debito collibertilis servitii relaxavi (sc. dominus). al. distinguunt a filiis: LEG. Burgund. const I praef. 6 ut facultatem eius, in quo vena-

litas vindicatur, a filiis aut legitimis -bus suis ... culpa non auferat. LEG. Alam. A 60,1 si ... filios non reliquit nec -es habuit. *al.* *c spectat ad cognatos*: LEX fam. Worm. 1 si autem ipsa (*uxor*) moritur sine filiis, proximi -es mariti sui dotem recipiant. CHART. Turg. III 706 p. 603,9 quod antedictae possessiones et bona ad -es collaterales nullatenus devolvantur. *v. et vol. II. p. 828,60.* *d pro nom. propr.*: TRAD. Frising. 9^b (a. 757) ego H-s, id est Arbeo. 105^a apud H-em episcopum. *al.* *e in titulo honorifico*: CHART. Turic. 538 p. 38,18 (dipl. Conr. IV.) Conradus ... semper augustus et -s regni Ierusalem. *f iuncturae selectae*: LEX Frision. 14,6 -s ... proximus (DIPL. Heinr. III. 273^a p. 373,28. TRAD. Patav. 291. *al. v. et l. 4. sim.* LEX Thuring. 27 proximus, qui fuerit paterne generationis, -s ex toto succedat. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 220 -es mei *l e g i t i m i* liberam habeant potestatem (CHART. Alsat. B 127 p. 68,9. BERTH. ZWIF. chron. 36 p. 254,14. *al.*) *v. et p. 136,65.* *2 c. colore quodam*: *a coheres – Miterbe*: LEG. Wisig. 2,1,26 p. 74^b,17 quod si divisionem quisque cupiens celebrare dilationem ab e-e suo pertulerit (*v. notam ed.*). CHART. Westph. III 1069 (a. 1279) cum ... nostris -bus omnibus, qui vulgariter anerven (*'Anerbe'*; *de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 615*) appellantur; liberam domum ... consanguineo nostro ... atque suis -bus omnibus, qui dicuntur anerven, donabimus (*sc. Bernhardus*). *b emphyteuta – Erbpächter*: COD. Lauresh. 139 l. 5 novi -es XXV urnas vini (*sc. persolvere debent*). CHART. Rhen. med. I 618 p. 679,38 ut, quicumque de -bus illius terrae ad eos (*fratres*) venerit, qui censum et debita iura sua eis persolvere voluerit, hereditatem suam ... suscipiat. *B latius*: *1 de successore (honorum, munerum sim.)*: HRABAN. carm. 7,2 Petri successor, Pauli dignissimus -s, ... respice (*sc. Paschalis papa*) nos miseris. POETA SAXO 2,382 qui (*Constantinus*) splendidus ortu debitus augustis patribus successerat -s. WIDUK. gest. 1,9 p. 10,13 nullum ... alium -em *r e g n i* relinquens *Huga* preter unicam filiam (ANNAL. Fuld. II a. 885 p. 103,21 ha-em. POETA SAXO 5,575. ANNAL. Altah. a. 1039. VITA Heinr. IV. 7 p. 26,11. *al.*) HROTSV. prim. 587 quarum (*sorum*) pollebat *Christina* honoris -s. HELM. chron. 16 p. 33,20 cuius (*Benno*) principatus -s factus est Bernardus filius eius. GESTA Godfr. Trev. 1 p. 200,40 ut ... prepositurae suae eum (*Uodelricum*) -em substitueret. *al.* *2 proprietarius, (agrorum) possessor – Eigentümer, (Grund-, Land-)Besitzer*: GODESC. GEMBL. gest. 77 p. 551,48 hunc (*campum*) ... vacantem ... abbas ... vestiario addidit inconsultis -bus (*v. notam ed.*). CHART. Osn. III 25 p. 19,4 quod (*ius*) ... -es, quod in vulgari erfekse (*'Erbe'*; *de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 59sq. et D. Philippi, Erbehen. 1920*) nuncupantur, possidebant. CHART. Westph. VI 13 -es securium (*'Erbehen'* per *pravam* interpr.) vel qui potestatem aut ius habent. *al.* *3 socius, consors – Mitglied, 'Hausgenosse'* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 407sq. s. v. 'Hausgenosse VII.'*): CHART. select. Jesse 330 (a. 1255) -es monete Coloniensis, qui vulgariter husgenozen appellantur; ... ipsis -bus monete ... duximus (*sc. archiepiscopus*) concedendum, quod eqs. *4 mancipium, homo proprius – Höriger*: *v. p. 989,68.* *5 qui hereditatem relinquit, testator – Erblasser*: LEX Raet. Cur. 2,5,3 quod eorum (*heredium*) -s (-es *var. l.*; *v. notam ed.*) mortuus est. *v. et p. 994,4.*

II in imag. vel alleg.: CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,7 ut in ea (*auctoritate sanctae regulae*) permanentes -es sitis (*sc. fratres*) regni Dei (*spectat ad Vulg. Iac. 2,5*). ЕККЕН. IV. bened. I 38,100 qui (gloss.: Neronis) Satanę -es (gloss.: filii) dederant tot in ordine clades (gloss.: persecutionum), quot eqs. pict. Mog. 90 spem ... dat *Enoch* -em (gloss.: hominem) quandoque resumere sedem (gloss.: avitum paradysum). CARM. Bur. 9,4,3 multi ... -es ... Simonis suis foveant blanditiis. 9,4,6 Simon nondum est mortuus, si vivit in -bus (*cf. p. 989,46*).

III translate: *A possessor – Inhaber, Träger*: NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,5 *nominis* sui fortissimus -s (*heros var. l.*) Aaron ex rebus minimis fortiolem Karolum deprehendens (WALAHFR. imag. Tetr. 159. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,18 heres). YSENGRIMUS 3,894 unius (*pellis*) est -s. *B habitator – Bewohner*: ECBASIS capt. 1210 piscosi gurgitis -s (*sc. luter*).

IV meton. vel per confusionem i. q. hereditas, heredium – Erbschaft, Erbgut: LEX Raet. Cur. 2,10,1 quicumque homo ingenuus ... causam de sua (*suo var. l.*) e-e (-e *var. l.*) agere potest, si ipse suus -s (*hered Bb*) hoc eum amittere voluerit. 5 TRAD. Patav. 34 (a. 791/96) -s mea, que est in locum, qui dicitur Sulcipah, cum campis et cum pratis eqs. Orth-Müller

2. heres v. haereo.

**herescarius, -i m.* (*cf. theod. vet. heri* [here, her] et *schar* [*sed cf. Dt. Rechtswb. V. p. 528 s. v. 'Heerscharer'*]) *miles, vir militaris – Krieger, Mitglied einer Verteidigungsgruppe* (*de re v. É. Renard, ALMA 57. 1999. p. 261sq.*): REGISTR. Bert. 27 p. 19,2 resident ... -i CVIII, veniunt solidi XIII. 33 sunt ibi (*sc. in Terwana*) lunarii VIII, luminarii et -i CLV, veniunt librę II (*v. notas ed. p. 84 et 117*).

herese-, heresi-, heressi- sim. v. haerese-, haeresi-

hereticus, -iquus, -tycus v. haereticus. hereus v. aereus.

**herewadium* (*herge-, herw-, -dum*), *-i n.* (? **hergeweda*, -ae *f. [ni subest forma theod. l. 26]*) (*cf. theod. vet. here* [her] et *wāt vel gewāte, gewāt[e], her[ge]wāte; v. Dt. Rechtswb. V. p. 520sq. s. v. 'Heergewäte'*) *apparatus, habitus militaris – Kriegerüstung, -kleidung, -ausstattung* (*de re v. HRG II. p. 29sq. s. v. 'Heergeräte', Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 298sq. s. v. 'hērwe'* et *Hoops, RGA 2XIV. p. 114sq. s. v. 'Heergewäte'*): *1 proprie*: CHART. Rhen. inf. IV 646 p. 792,18 (a. 1202) proximi in consanguinitate ... ei (*castellano*) succedent sine -geweda (*sim.* CHART. Westph. III 840 p. 439,25 sine ... herw-o). CHART. Osn. II 123 p. 91,23 per equum meliorem praemortui (*sc. ministerialis*) vel cum dimidia marca ... herw-um exsolvit *filius*. p. 91,29 ad herw-um exhibendum. CHART. Westph. VII 446 ut ... ecclesia ... a militaris, quod -um dicitur, ... servitutis onere ... indemnis permaneret. *al.* *2 meton. de redemptione ('Ablösung') -i q. d.*: CHART. Westph. VII 530 (a. 1242) liberos denunciamus (*sc. conventus provisos hospitalis*) ab omni herw-o, quod quilibet eorum post obitum suum de prefato manso ... dare teneretur. CHART. Traiect. 1286 triginta solidos ... pro herg-do persolvat *possessor bonorum*. CHART. Westph. III 707 herw-o sese ultra marcam ... minime extendente. CHART. Traiect. 1618 heres dabit pro herw-o ... decem solidos. 1854 cum -do suo quinque marcarum ... recipiet *filius* bona. *al.*

heri (*eri*) *adv. metr. hēri: l. 43, 50.* *1 strictius i. q. χθές, die hesterni, pridie – gestern, am Vortag, tags zuvor*: *a in univ.*: WALTHARIUS 372 o detestandas, quas -i sumpsimus, escas. CHART. Tirol. notar. I 20 ut -i in diem Mercurii deberent (*sc. conquesti*) esse coram ... comite responsuri eqs. (*item de die iudiciali*: CHART. Ital. Ficker 474 p. 479,41 [a. 1279] ut die lune -i comparare deberet *Fedricus*. *sim.* CHART. Tirol. notar. I 859 de eri transacto die hinc ad proximum festum sancti Martini). WILLETR. Sus. 189 fortuito soli cum nos incessimus (*sc. senes*) -i eqs. SABA MALASP. chron. 8,7 p. 305,11 rex, aut tabescis visu ... aut ab -i factus es ... mente captus (*aliter: l. 64sq.*). *persaepe. v. et p. 1002,55.* *adde* (*'bezüglich des gestrigen, vorhergehenden Festes'*): AMALAR. off. 1,13,13 altare, ut -i (*sc. in cena Domini*) diximus, (*om. BF*) Dominum nostrum significat. 1,16,1 -i (*sc. in parascene*) retulimus ... hodie non celebrari missam. *b iuncturae*: *a* hodie quam -i *c. compar. fere i. q. de die in diem – etwa: von Tag zu Tag*: WIPO gest. 6 p. 28,13 hodie quam -i ... praestantior rex. *β in enumeratione iam perendie, -i et hodie sim. i. q. diu – schon lange, von jeher*: GESTA Trev. cont. I 7 p. 181,8 utpote sinodis (*synodi var. l.*) gratia, iam, ut ita dicam, perendie, -i et hodie celebratae. HUGO TRIMB. sols. 1,18 ad scolas venies (*sc. scholaris*), sicut -i et nudius tercius vapulabat *magister*. *al.* *γ ab (aliter: l. 51), ante -i i. q. nudius tertius – vorgestern*: ANSELM. HAV. dial. 2,1 ab -i et nudius tertius. ALBERT. M. elench. 1,2,11 p. 555^b,34 -i ... et ante -i et pridie et perendie. *c usu subst. i. q. dies hesternus – das Gestern*: GODESC. AQUENS. opusc. 1,9 p. 71,15 'Iesus Christus -i et hodie ...'; in quo ... -i Christus intellegitur fuisse ante omne tempus. p. 71,28 quod (*sc. de quo ad Christum dicit Pater: 'ego hodie genui te'*) hodie non praecessit -i. PETR. DAM. epist. 119 p. 360,1 Deo non est -i vel cras, sed hodie sempiternum. *al.* *2 la-*

tius i. q. *recenter, pridem – vor kurzem, jüngst, eben (erst, noch)*: VITA Anstr. 9 (MGMer. VI p. 70,13) *redis ad me, frater . . . , -i vivus, hodie occisus; -i dimisi te incolumem, hodie eqs.* HERM. IUD. conv. epist. p. 69,14 *ut, quos -i perfidos dolebam, hodie fideles . . . gaudeamus.* ANDR. STRUM. Atriald. 16 -i clericus, hodie abbas. ARCHIPOETA 1,15,3 -i (*eri var. l.*) *natus hodie moritur* (cf. Vet. Lat. Sirach 10,12). *saepe.*

*heribannus v. *haribannus. *heriberg- v. *herberg-.

heriditas, heridito *sim. v.* hered-.

*herimaldrum, -i n. (*theod. vet. heri et malter [malder]*) *exactio solvenda pro apparatu militari – Heersteuer (in Roggen oder Hafer), 'Heermalter' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 525 s. v.)*: REGISTR. abb. Werd. 2,4 p. 25,12 *de herisciling pene XXIII sicli exceptis mansionibus et -is.* 2,42 p. 86 adn. 12 LV *modios de -o.*

*herimania v. *arimannia. *adde ad vol. I. p. 950,38sq.:* DIPL. Frid. I. 1060 p. 385,17sq. (*spur.*) *ipsum (comitem) investimus . . . de plena iurisdictione, . . . plevaniis, he-anis omnium villarum eqs.; ei concedimus . . . plevaniam et he-aniam . . . in villa Sancti Bonifacii (item 1071 p. 406,30sq.).*

*herimann- v. *arimann-. herimus v. eremus.

herinacius v. erinaceus. *heriraita v. *hariraida.

herisipil- *sim. v.* erysipel-. herissis v. haeresis.

heritios, heritis v. heres. heritius v. ericius.

*herlio, -are. (*francog. vet. herliier; v. DEAF H. p. 420sq.*) *baculis et pilis vel conis ludere – mit Stöcken und Bällen oder Kegeln spielen (de re v. op. cit.): v. vol. II. p. 532,64.*

1. herma, -ae m. (Ἑρμῆς) *simulacrum, truncus Hermae – Stele, Bildsäule, 'Herme'*: AETHICUS 65,13 *mulieres (sc. in Gargania regione) <latreuontes> latrantium et ignotarum -as . . . et omnem ignominiam (v. comm. ed.).*

[2. herma v. hernia.]

*hermaphrodito, -avi, -are. *hermaphroditum creare – ein Zwitterwesen erschaffen (in imag.): v. p. 125,38.*

hermaphroditus (e-, -afr-), -i vel *hermaphrodita (e-, -mop-, -afr-), -ae m. (ἑρμαφρόδιτος) *androgynus – Zwitter(wesen), 'Hermaphrodit'*: RICHARD. ANGL. anat. I 567 *in illa (cella matricis), quae est media, dicunt medici formari . . . -froditum. (?) anat. II p. 92,9 in medio (sc. matricis concipiuntur) -frodite (sim. NICOL. anat. 862 ermaf-us). BRUNUS LONG. chirurg. 2,13 hermo-a (-a ed. a. 1498) . . . est passio inaturalis. ALBERT. M. animal. 4,102 in quo (animali) in uno eodem individuo est uterque sexus, . . . sicut ermaf-us. 17,39 'magis putatur de eis (leporibus), quod sint ermaf-i', quam de aliis (ex Avic.). summ. theol. II 13,80,2 p. 116^b,40 -us non generat. al. v. et vol. I. p. 1469,1.*

*hermelinus (e-, har-, -mil-), -a, -um. (*theod. vet. hermil(n), hermelin, harmilin*) 1 *adi.:* a *muris silvestris similis, qui muris silvestris est – hermelinähnlich, Hermelin- (usu subst. pro nom. propr.):* CHART. Westph. III 725 (a. 1264) *H-us (sc. fossatum occupavit) nova structura, lignis et lapidibus. b ex pelle muris silvestris confectus – aus Hermelinpelz gemacht:* EPIST. Worm. I 49 *pellicium . . . cum manicis ha-is. LAND. MEDIOI. hist. 2,18 p. 56,5 quos (milites) . . . renonibus variis et -is ornaverant archiepiscopus. ALBERT. AQUENS. hist. 2,16 p. 84,25 in splendore . . . vestium . . . ex niveo opere ha-o. 8,20 sustulerunt Turci . . . pellicios . . . ha-os. GESTA Ern. duc. I 2,144 thalamum . . . viderunt . . . cum . . . coopertorio -o. 2 subst. neutr. i. q. mus silvestris – Hermelin (Mustela erminia L.): v. p. 996,11.*

*hermellus (ar-), -i m. (*cf. theod. vet. hermel*) *pellis muris silvestris – Hermelinfell, der Hermelin:* ALBERT. STAD. Troil. 4,755 a-us, castor, martur . . . dat varium pannis . . . opus.

hermeneuma, nom. pl. -ata n. (ἑρμηνεῦμα) *glossarium, enarratio – Wörterbuch, Erklärung (de re v. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. II. 1967. p. 232 et 260sq. et W. Berschin, Griechisch-lateinisches Mittelalter. 1980. p. 43 et 237):* ANON. herm.^{tit.} incipit -ta, id est interpretatio pigmentorum vel herbarum: arsinicon, id est auropimentum; arciotidus eqs. (*v. et comm. ed. p. 17*).

hermenia v. perihermenia.

*hermeticus, -a, -um. (Ἑρμῆς) *adv. -cae: p. 996,7. in*

alchimia q. d. i. qui spectat ad artem Hermetis Trismegisti – alchemistisch, 'hermetisch' (de re v. C. Priesner, Alchemie. 1998. p. 176sq.): ARTEPH. secret. p. 40 *cum . . . viderem neminem magisterium -um posse obtinere.*

5 *adv. *hermetice. plane, omnino – ganz und gar, völlig, luftdicht:* ARTEPH. secret. p. 36 *in vase -e sigillato. p. 43 vas . . . -ae sigillatum.*

*hermin(i)um (ar-, e-), -i n. (*cf. francog. hermine*) *script. armerin(um), armirin(um) (ni leg. armeni-, armini-): l. 18.*

10 *mus silvestris – Hermelin (Mustela erminia L.): 1 proprie:* ALBERT. M. animal. 22,101 'e-ium', quod quidam ermelinum vocant, 'animal est parvulum figurae mustelarum hyeme candens ad instar nivis' (*v. notam ed.*). 22,133 *mustela est eiusdem (sc. martari) generis et -ium. 2 meton. de pelle:* ALBERT. BEH. epist. 135 *colleccio pellicularum cuiuslibet, -ni vel zabolini. ROLAND. PATAV. chron. 1,13 p. 25,10 fuit . . . castrum (sc. ludicrum) talibus municionibus . . . premunitum, . . . variis . . . et armerinis. 2,14 p. 37,5 mantatura . . . fuit de armirinis.*

*hermodactylatus (e-, -til-), -a, -um. *hermodactylo mixtus – mit Colchicum vermischt:* MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 374^B *detur benedicta -a; apponemus de hermodactylis in triplo, quam eqs. (sim. vol. III. p. 1392,61). MAURUS urin. II p. 10,3 purgetur patiens . . . benedicta et blanca scamoneatis e-ilatis vel . . . cum pillulis meis.*

25 *hermodactylus (e-, -mid-, -at-, -tilus, -talus, -tolus, -llus), -i m. (-um, -i n.: l. 32) (Ἑρμωδάκτυλον) *sg.: gen.: -is: l. 34. 38. adde GLOSS. Roger. I A 2,5 p. 599,4. al. -u: l. 36. adde ANTIDOT. Augiens. p. 50,3. 54,45. al. indecl. -o: l. 34. adde ANTIDOT. Sangall. p. 91,27. al. metr. hērmōdā-: l. 42.*

30 *colchicum – Herbstzeitlose, 'Colchicum' (Colchicum luteum vel autumnale L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sq.):* ANON. herm. p. 100,8 e-alum, id est alios agrestis. ANTIDOT. Berolin. 20 *antidotum podagricum: . . . gingiber . . . , e-olo eqs. (ANTIDOT. Glasg. p. 149,38 ermi-alis. p. 151,31 -olus). ANTIDOT. Augiens. p. 47,43 recipit hec: . . . absinthii semis uncia, . . . e-ilu eqs. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 379,1 -i (sc. sunt) calidi et sicci in tertio gradu. THADD. FLORENT. cons. 18,38 *recipe . . . ellebori nigri, -ilis eqs. IOH. IAMAT. chirurg. 7,13 caro superflua cum pulvere . . . -llorum corrodatur. ALBERT. M. veget. 6,359 -ilus herba est, cuius folia sunt expansa super terram eqs. Ps. OTHO med. 92 laus tibi de iure datur, -e dure. persaepe. v. et l. 21. vol. III. p. 548,68. per confusionem: v. l. 47.**

45 *hermola, -ae f. (ἑρμαλά) *ruta agrestis – Harmel-, Wiesenraute (Peganum Harmala L. vel Ruta graveolens L. vel sim.; cf. André, Lex. bot. p. 277 et Plantes. p. 222 s. v. 'ruta'):* ALPHITA B 71 *bissara, -a (hermodactili var. l.) idem.*

*hermophrodita v. hermaphrodita.

50 *hermula (e-), -ae f. (herma) *simulacrum, herma – Bildsäule, 'Herme'*: ALDH. epist. 5 p. 489,4 *ubi pridem eiusdem nefandae natricis e-a cervulusque . . . fanis colebantur . . . in profanis, . . . oraminum aedes . . . conduntur.*

*hernesium v. harnesium.

55 *hernia (e-, hir-, -nea, -na), -ae f. script. et form.: zerima: p. 997,15. herma: p. 997,12. acc. sg. -a: l. 57. 1 proprie i. q. ruptura – Bruch (usu medic.): a in univ.: LEX Alam. 57,69 si . . . aliquis alio -a (-am, e-am var. l., cervicem B 18) expresserit. RECEPT. Laresh. 2,105 capit. p. 83,5 *ad hirneas et ramices. 2,114 ramices et -as exsiccas. RECEPT. Sangall. II 75^{capit.} ad -as et rupturas ani (deest cod.), cui interanea descendunt. THEODULF. carm. 10,21 illa (sc. remedia) nihil, cui manserit -a, pro-sunt. ROGER. SALERN. chirurg. 3,579 si . . . magna sit crepatura, descendunt intestina per dindimum . . . , et -a fit. saepe. b de ramice, hydrocele ('Wasser-/Hodenbruch'):* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,39 p. 49a^v *si substent intestina in inguinibus, appellatur -a inguinaria, si descendunt in sacculos testicularum, vocatur -a testicularum. ROGER. SALERN. chirurg. 3,627 si -a est ex humoribus venientibus a renibus ad testiculum eqs. v. et p. 997,4sq. c de sarcocele ('Fleischbruch'):* ROGER. SALERN. chirurg. 3,634 *fit -a quandoque ex carnositate. THEOD. CERV. chirurg. 3,34 p. 169^F ne . . . ad . . . testiculos . . . humores descendentes -am carnosam generent. al. v. et p. 997,4.6.**

[Pömbacher]

d de enterocoele ('Darmbruch'): *v. l. 3.* **e de -a ventosa**: BRUNUS LONG. chirurg. 2,11 p. 127^E species -ae, quae accidunt in bursa testiculorum praeter -am intestinalem: ... tres dicuntur esse, quarum una est aquosa, alia ventosa, tertia carnosa *eqs.* (*sim.* WILH. SALIC. chirurg. 1,51^{capit.} p. 319^D de -a ventosa, aquosa et carnosa). **2 translate de tumore**: **a guttur tumidum** – Kropf: *v. p. 754,57.* **b apostema, abscessus, ulcus** – Geschwür, Pustel: RECEPT. Lauresh. 3,19 antidotum iera cartarticum faciens ad omnia, ... ad carbunculos, ad hiram agrestem, ad lepras (*cf. vol. I. p. 408,71sq.*). THIOFR. Willibr. II 3,316 dum dextram pusio tendit, ulcio protensum punit divina lacertum: -a (-ma *ed.*, *vix recte*) durior est factus, quasi dura silix est. ANON. coit. 2,6,4 apostema in lumbis solet innasci ..., aut in virga scabies et -a solet subsequi. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 396^E contra ... -am (zerimam *ed.*, *vix recte*), id est maculam in cute, exterius accipiat *hieralogodion* et interius (*cf. Antidotarium Nicolai 141 [ed. W. S. van den Berg. 1917. p. 185]* lepras et -as et varias maculas emendat).

herniosus (ae-, te-, e-, (h)ir-, -ssus *sim.*), -a, -um. **1 adi. i. q. hernia laborans, ramicosus** – mit einem Bruch behaftet, bruchleidend: LEX Baiuv. 16,9 nisi ... vitium invenerit (*sc. emptor*) ... in mancipio aut in cavallo ..., id est aut cecum aut -um (i-, hi-, e-ssum, -o, -us, ae-o, e-o, e-us, errinoso, te-o *sim. var. l.*). VITA Theog. 1,15 p. 455,3 ut ... de equo corruens ita corpus omne collideretur, ut ... in infirmiori corporis parte contractus -us fieret. SIGEBOTO Paulin. 48 erat *abbas* ... -us. MAURUS anat. I 110 sifac cum infrangitur, intestina ... descendunt ad oseum, et fit homo -us (*e- var. l.; item NICOL. anat. 820 hoc illi [leg. ille] efficitur -us*). progn. 23 p. 37^b,42 contigit ..., quod ... ventositas veniens ad ventrem neque per secessum neque per urinam (ventrem *ed.*, *vix recte*) emittitur, sed veniendo ad oxeum inflat, unde videntur e-i (crivosi *perperam ed.*; *cf. H. Antony, MittellatJb. 16. 1981. p. 306*), et non sunt (*de re cf. l. 15qq.*). *al. v. et vol. III. p. 205,41.* **huc spectare vid. (ni subest 1. eros)**: CONSTANT. AFRIC. theor. 5,107 p. 25^b quicumque ... faciunt propter rem extra naturam ... aut sunt hereosi (-i *ed. Basil.*) aut phlegmate pleni. *alleg.*: ALBERT. M. nat. bon. 105 isti proprie dicuntur -i (*e- var. l.*) ..., qui in seipsis rupti intestino libidinis ... sordidantur (*v. notam ed.*). *per compar.*: INNOC. III. registr. 7,116 p. 186,13 quod tamen e-us rupture vitio laborabat *praepositus*. **2 subst. masc. i. qui hernia laborat** – ein Bruchleidender: RECEPT. Lauresh. 3,8 capit. p. 92,15 ad -os, et ad testiculorum dolorem. CHIRURG. Sudhoff I p. 93 -i (*sc. inciduntur*) ita. *al.*

[**herodia** *v. *rhoodia*: AURELIUS praef. p. 485,7.]

***herodiarius** *v. *erodiarius*. *adde ad vol. III. p. 1364,50*: ***erodiarius** (he-), -i *m.* (erodius; *cf. *falconarius*) qui falcones custodit – Falkner: CHART. Raitenh. 16 (a. 1163) testes sunt Dietmar de Aichaim, ... Rödolfus -us. CHART. Walkenr. 120 cum sibi (*sc. comiti*) ... abbas ... summam pecuniae Volcmari h-i sui ... praesentaverit (*sim. 174*). CHART. Osn. II 165 ut h-us noster (*sc. comitis*) in expensis eiusdem domus ... usque ad festum Martini procuretur. CHART. Pomm. 974 testes sunt ... Roderus magister coquine ..., Rolf de Belecow noster h-us.

***herodus**, -a, -um. (Herodes) qui est ut Herodes, crudelis (ut Herodes) – einer der ist wie Herodes, grausam (wie Herodes), *herodianisch* (in figura etym.): INNOC. IV. registr. A 613 p. 435,31 factus Herode hic (*Fridericus imperator*) nequam -ior.

heroicus (ae-, e-, hae-, -oycus), -a, -um. (ἡρωϊκός) *metr.* hērō-: p. 998,12.17. *adde* ALCUIN. *carm.* 9,175. *al.*

ad heroa pertinens, dominicus – einem Helden eigen, Helden-, 'heroisch', herrlich, Herren-: 1 adi.: a gener.: HERIG. Ursm. 1,455 gesta -a (sim. CHRON. Albr. a. 866 p. 739,19 -e cantilene). LAMB. LEOD. Matth. I 2098 quidam iuvenis notissimus ... vices calonis agebat in bene agente domo ... et -a renuit sub lege teneri. BERNH. GEIST. palp. 2,289 delicias habet omnimodas -a mensa. **b liturg. spectat ad Christum**: THANGM. Bernw. 27 p. 771,25 in sancta festivitate H-ycae coenae. *adde pro nom. propr.* (*cf. Dominicus*): LEO MARS.

chron. 1,39 p. 107,15 in placito H-i (E-D) iudicis Beneventani. p. 108,4 iudicante ... H-o. **c philos. in iunctura** -a virtus: ALBERT. M. mot. animal. 1,2,5 p. 277^a,14 asserens Aristoteles, quod omnes excelsi in sapientia et -as virtutes habentes fere fuerunt melancholici. animal. 20,60 vi in philosophia et -ycis virtutibus praecipui (*ed. Borgnet*). nat. anim. 2,14 p. 40,24 est ... virtus -a idem quod dominorum virtus; dominium ... dicit, quod super est. miss. 2,4,3 p. 47^b,15 est virtus -a sive dominalis ... virtus divina. *ibid. saepe. v. et l. 49.* **d gramm.: a de hexametro** ('episch', 'erhaben'): BEDA hist. eccl. 4,28 p. 271,10 de vita illius (*s. Cuthberti*) ... et versibus -is et simplici oratione conscripsimus (*inde* ALCUIN. *carm.* 1,687 -o ... versu). PAUL. ALBAR. *carm.* 11^{tit.} versi -yci. *al. v. et p. 1000, 18*). 5,24 p. 359,10 -o metro (CYPR. CORD. *carm.* 6^{tit.} [MG Poet. III p. 145] *eroyco*. HERM. AUGIENS. chron. a. 824. *sim.* LAMB. LEOD. Matth. praef. p. 74,11 pede. ALBERT. STAD. Troil. prooem. 20 numero ... -o). CARM. libr. II 8,1^{tit.} *carmen* -um (MILO Amand. II^{tit.} [hae- B, ae- V]. FLOR. LUGD. *carm.* 25,51 -o ... carmine. *al.*). WANDALB. ad Otric. p. 571,14 coma -um ..., quod dactilo constat *eqs.* (*sim. p. 571,15 membrum*). HROTSV. lib. 2 praef. 1,9 -o ... strophio. *persaepe*. **β de tetrametro dactylico**: METELL. Quir. 4^{tit.} prior versus archiloi-cus tetrametro -o et tribus trochaicis ... constat. **2 subst. neutr. (vel ellipt.) i. q. metrum -um, hexametrum – Hexameter**: CARM. Aldh. 2,6 quemadmodum ... -orum vorsibus ... sacris inserit scedulis ... Sedulius (*v. notam ed.*). REMIG. ALTISS. mus. 477,14 iambicum est dimetrum coniunctum -o. 480,18 elegiacum carmen est simplex nullo -o interposito. ROD. GLAB. hist. 3,40 p. 166,23 cuius (*usus*) ... detestans elogium paucis -is pernotavi: *eqs.*

1. herois, -idos *f.* (ἡρώϊς) *femina illustris, mulier heroica* – Heldin, 'Heroine': ACCESS. ad auct. p. 31,24 -es excellentiores matronae erant in Grecia. *v. et l. 52.*

2. herois *v. 1. eros*. **heror** *v. error*.

heros (e-, hae-), -ois *vel heroa*, -ae *m.* (*f. l. 51*) (ἥρως) *script. et form.*: hē-: p. 999,30.41. *adde* CARM. de Quint. 199. *al.* *horos*: l. 64. *adde* WALTHARIUS 649 (K). *gen. sg. -oys*: p. 999,46. *indecl.*: p. 999,54. *gr. scriptum*: LIUTPR. antap. 3,35 p. 90,23. *metr.*: hērōas: p. 999,50. hērōe: l. 55. hērōibus: p. 999,61. hērōum: p. 999,3.

1 semideus, vir fortis – Halbgott, Göttersohn, 'Heros', Held: **a proprie**: **a in univ.**: ALBERT. M. eth. II 7,1,1 p. 463^b,18 qui (Plato) quosdam -as, quosdam ... homines mortales ... ex modis virtutum esse dicebat. p. 464^a,3 hos tales (*sc. qui passiones evadunt*) -as appellavit, quasi semideos (*sim. probl. 1 p. 33,68*). pol. 7,108 p. 701,3 -es dicuntur semidii et semiviri. *adde*: ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,67 si ... haec (*sc. continentia, humanitas, amicitia*) tria inflexibilem habeant vigorem, faciunt -es per hoc, quod sunt heroicae virtutes. *p. 40,77.* **β fem. i. q. herois** – Heldin: ACCESS. ad auct. p. 31,20 quidam intitulant eum (*librum*) 'Ovidium -um', id est matronarum, vel librum heroidos; -s ... Grecum est masculinum et significat Grecas mulieres nobiles. **γ vir (bello fortis), miles** – Mann, Kämpfer, Krieger, Recke, '(Kriegs-)Held':

ABBO SANGER. bell. 1,189 -e gaudebat Francia nullo lacrimisque rigatur. LIUTPR. antap. 1,27 his heroes (B, h- *rell.*) dictis animos accensi vitam ... contempnunt, clipeis ... operi muros adire contendunt. WALTHARIUS 317 -as (seniores N) validos plantis titubare videres. METELL. exp. Hieros. 1,5 -um fortes actus memorabo. *saepe. v. et p. 805,13.* *in etymologia nominis*: BERTH. chron. praef. p. 163,4 Herimannus, qui et '-s magnus'. *in carminibus epicis*: POETA SAXO 2,131 fortissimus -s. GESTA Bereng. 2,158 -s Athesinus (*i. Walfredus, v. notam ed.*). WALTHARIUS 292 -s (ho- K) magnanimus solito quem (regem) more salutans. 632 tunc -s magnam ... conceperat iram. 829 -s Waltharius (*item* 1281). 1346 -is coepit subrepere menti quiddam. *saepe*. METELL. exp. Hieros. 1,125 prepollens -s Podiensis ... sacerdos. ANNAL. Zwif. II a. 1199 (vs.) reos fugat ast Suevici -s (*de Ottone duce*). *persaepe. v. et p. 999,49.*

adde: p. 1006,10. **b translate de mortuis i. q. beatus** – Seliger: CYPR. CORD. *carm.* 7,3 (MG Poet. III p. 146) quae (Hermildis) ... eroum conscendit in aulam. 11,2 (p. 147) qui (Va-
[Pömbacher])

lentinianus) ad eroas latus est. 2 *vir egregius, nobilis – aus-gezeichneter Mann, Edler, 'Herr'*: a in univ.: AMARC. serm. 1,209 Lamia atrox cecat eburnos -um thalamos. RAHEW. gest. 3,19 p. 190,26 in quo (*facinore virtutis*) hos viros (-as C) ... de primis non comperim extitisse. al. pro titulo ('Herr'): VITA Pirmin. I 8 -s Uuernharius (*sim.* CHART. Wirt. 270 p. 341,18 -s Werinharius. CASUS Petrish. 3,33 -s Fridericus). TRAD. Ratisb. 214 vestram advertere pietatem, tam iudicum quam et ceterorum undique confluentium -um. 261 qualiter tradiderit unus nobilium -um Lieoparto nominatus ... preidium. ANDR. STRUM. Ioh. 94 quidam -es ob invidiam ... ad invicem commiserunt. CARM. de Frid. imp. 976 -es gemini nostra in regione fuerunt ... pollentes eqs. CHART. Scheftl. 13 sub nobilium -um ac ministerialium ... testimonio. saepe. b de *viris veteris testamenti*: ALDH. virg. II 272 manet in tempis paradisi hactenus -s (e- R; de *Helia*). 299 (de *Hieremia*). PAUL. ALBAR. carm. 9,12 -s Navegius figurat a nomine Ihesus; inde liber sequitur Iudicum gesta retexens (CARM. biblioth. 6,11,1 Naveius -s). c de *viris novi testamenti*: HROTSV. Mar. 64 hic -s ... de quo narrabo, Ioachim. 768 -s ... venerandus (de s. *Ioseph*). d de *sanctis*: ERMENR. Sval. prol. p. 157,7 magorum -um omnium acta pensare dignum me fore haud censeo. ad Grim. 2,7,2 (vs.) in quibus (*locis*) est comoratus dignissimus -s (de s. *Galloj*). HROTSV. Gong. 371). CARM. de Cass. 477 -s sic infit ... 'eqs.' TRANSL. mart. Benev. 44 (MGLang. p. 575) ne pretereuntes -as comitarentur populi. EUGEN. VULG. calend. 150 Agapitus -s. VITA Adalb. Prag. 28 p. 42,5 dominus villae divinum -a Adalbertum transduxit in villam. EKKEH. IV. bened. I 33,8 Baptista per hunc (*Herodem*) cadit heros. LAMB. LEOD. Matth. I 350 venerabilis ... -s (Prud. cath. 10,70). 3 dominus, senior – Herr, Gebieter: a in univ.: ABBO SANGERM. bell. 1,22 presul Domini et dulcissimus -s, (gloss.: suavissimus dominus) Gozlinus. EGBERT. fec. rat. 2,145 si persona potens, si quisquam mitteret -s pauperis ad tegetem cenę invitans epularum (v. *notam ed.*). ANNAL. Altah. a. 1044 p. 35,31 cum noster -s ... venisset (de rege). b maritus – Eheherr, Gemahl: RUODLIEB XI 31 in qua (*harpa*), dum vixit, meus (sc. *dominae*) -s symphonavi. c spectat ad *superos*: a de *Deo, Christo*: GODESC. SAXO carm. 9,1 o mi custos, o mi -s, o mi pater misericors. SALOM. III. carm. 1,2,313 hoc (sc. *largitatem*) Heros mandat. b de *angelo*: PASS. Ursulae 11 tam stupendae auctoritatis -s ille (sc. *vir splendore angelicae venustatis illustratus*). c de *sancto patrono*: ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,4 quorum (*bibliorum*) duo ... tam preliis Parisiacę urbis ... quam ... almi ac -ys ... mei Germani ... praesulis effulgent miraculis. d spectat ad *honorem saec.*: a de *rege, imperatore* ('Herrscher'): PAUL. DIAC. carm. 35,3 celeberrimus -s, praepollens Arichis. CARM. libr. I 7,2,1 laudabilis -s (de *Karolo M.*; inde WALTHARIUS 427, v. *notam ed.*). VITA Galli II 759 delectos -as transcendit Sigibertus gestibus altis. 847 Sigibertus nobilis -s. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,16 -s Karolus. IOH. NEAP. Sever. 6 p. 293,12 cruentissimus -s. p. 293,31 sanguinarius. CHRON. Salern. 149 p. 156,32 quatenus -s noster comprehendamus (sc. *Salernitani*). CHRON. Thietm. 6,32 (vs.) talibus alloquiis fatur venerabilis -s, (cf. l. 31; de rege *Heinrico*). LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 541,51 domnus -s (cf. p. 541,54 domnus rex). saepe. cf. l. 36. in *imag. de animalibus*: de *leone in fabula*: ECBASIS capt. 563 tremefacta cohors complet, quod iusserat eros. de *erodio*: CARM. de nat. animal. 2189 herodius dominis servit tantummodo solis; nomen ab -bus contrahit ... sibi. v. et vol. III. p. 1364,64. b de *principe, nobili, magnatibus sim.*: VITA Mathild. I 2 p. 116,12 quis -um principatum (i. *ducatum*) teneret (cf. J. O. Plassmann, *Prinzen und Populus*. 1954. p. 108sq.). BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 101,7 ad circumstantes -as me absente irrisisti. FUND. mon. Montisam. 3 (MGLang. p. 565,38) quod (sc. *dictum regis*) cuncti, qui aderant, -es audientes. VITA Godefr. Cap. I 28 p. 133,8 o -es et commilitones, dignamini advertere. RAHEW. gest. 433 p. 236,8 circumsedente eum (*imperatorem*) corona venerandorum ... -um. CARM. de Frid. I. imp. 294 vocat proceres in cetum ac talia fatur: 'spernimur, -es, in regno ... nostro.'

saepe. v. et l. 9. cf. p. 998,69. e spectat ad *honorem eccl.*: a de *papa, (archi)episcopo, patriarcha sim.*: NICOL. I. epist. 57 p. 357,24 duorum -um, Innocentii ... et Gregorii, ... testimonia; sanctus Innocentius eqs.; beatus ... Gregorius eqs. ADAM gest. 1,51 (vs.) invenimus ... scriptum in antiquioribus ecclesiae libris uno versu ... ita: sanctus et electus fuit Hoger septimus -s. CHART. Mog. A I 553 p. 462,13 quę (*praedia*) idem -s ... contradidit (de *Willegiso archiepiscopo*). RAHEW. gest. 4,70 p. 316,2 quando ... maiores civitatis se dictorum -um (sc. *patriarchae et ducis*) conspectui presentarent. HEINR. TEG. advoc. 4 p. 279,28 nil remoratus -s ad egrotantem ingreditur (de *archiepiscopo Salisburgensi*). saepe. cf. p. 998,68. b de *seniore conventus i. q. pater spiritualis – Vorsteher, 'geistlicher Vater'*: WALAHFR. exord. 7 p. 481,27 ab ... Grecis ... 'heroro (hero var. l.)' ab eo, quod est -s, ... accepimus. herous, -a, -um. (ἡρώος) metr. hērō-: l. 21. 23. 1 adi. i. q. *heroicus, epicus – heroisch*: CARM. de temp. rat. 192 cursum astrorum versibus -is (V; heroicis *rell.*, ed.) veterum ex primo. 2 subst. masc. i. q. *dominus – (hochgestellter) Herr*: EPIST. Mog. 15 p. 343,27 (vs.) tuimet reminiscere (sc. *archiepiscopus*) ... fortuna ridens quantis subrepsit -is. pro titulo in *allocatione archiepiscopi*: EPIST. Mog. 15 p. 341,23 (vs.) nec, qui sim (sc. *sacerdos*), cures, -e. herpes (e-), -etis m. vel herpeta (se-, e-, herbeta), -ae f. (an m.?) (ἑρπης) script. et form. sg.: dat. -piti: l. 28. acc. -en: l. 41. apostema, ulcus, scabies, impetigo – Geschwür, Ausschlag, Flechte: 1 in univ.: ANTIDOT. Sangall. p. 97,14 oleo milinum ... facit ... ad furfures ... , erpiti. ODO MAGD. herb. 299 quae (*scabies*) dicitur -a (se-, e-, -beta var. l.) graece (*sim.* Ps. ODO MAGD. herb. 373). TRACT. de aegr. cur. p. 367,32 impetigo et serpigo et -s. al. 2 *incurrae*: a -s aranea i. q. *serpulus – Blasenflechte*: v. vol. I. p. 853,69. b -s cingulus i. q. *zoster, zona – Gürtelrose, Rotlauf*: WILH. CONG. chirurg. 1333 -s cingulus. al. v. et l. 42sq. vol. I. p. 853,68. II. p. 582,1. adde: GLOSS. Roger. III 612 cingulum sive -s. c -s esthiomenus vel mordax: ODO MAGD. herb. 718 sacer ignis et -a mordax (1929 [e- var. l.] 2044). ALBERT. M. Iob 33,21 p. 387,5 Iob videtur percussus -e esthiomeno. al. v. et l. 43. vol. III. p. 1392,13sq. d -s granulosus vel miliaris (de re v. p. 782,44): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 368^F si illinis hoc (*tragacantho*) -en granulosum, valet multum. NOTULAE Wilh. Cong. 1223 in ventre dicitur -s cingulus (gloss. P: sunt plura genera -is: -s cingulus, -s granulosus, -s esthiomenus). THEOD. CERV. chirurg. 3,50 p. 175^F contra -em miliarem. herpesticus (-et-), -a, -um. (ἑρπητικός) edax, mordax – sich ausbreitend, um sich fressend: DYASC. p. 10^a agrilea ... medetur -etica vulnera. *herpetitio, -onis f. (ἑρπητις) progressus, dilatatio – Ausbreitung, 'Wanderung' (de morbo): v. vol. III. p. 48,15. cf. *serpitio. herpices v. irpex. herpyllus (yp-, e-, -pil-, -pul- sim.), -i m. vel f. vel -um, -i n. vel serpyllus (sar-, -pil-, -pul-, -pyl(um) sim.), -i m. vel f. vel -um, -i n. (ἑρπύλλον; cf. André, *Plantes*. p. 122 et 236) gen. sg. -u: l. 62. adde ANTIDOT. Glasg. p. 111,10. al. 1 de *thymo*: a *thymus agrestis – wilder Thymian, Feld-, Sandthymian, Quendel (Thymus serpyllum L.; cf. Hegi, Flora. V/4. p. 2308sq.)*: a in univ.: GLOSS. med. p. 33,20 erpillum, hoc est cicer agreste. RECEPT. Lauresh. 2,198 p. 212 recipit haec: ... s-illi fasciculum unum eqs. 5,1,29 p. 342 s-yli. RECEPT. Bamb. 61 s-ullus cum aqua dabis. ANTIDOT. Bamb. 14 recipit haec: ... trofolio semen, s-ullu siccu. ANTIDOT. Sangall. p. 97,44 h-illum, cassia, ... unicuique equali pondere commiscis. PAUL. AEGIN. cur. 25 facit (sc. *ad cefalalgiam*) ... erpillis (3,4,2 ἑρπύλλου) cum aqua elixature mixta ... farina. persaepe. v. et p. 1001,13. vol. II. p. 569,64sq. fort. huc spectat: ALDH. ad Acirc. 120 p. 164,21 neutra ut vinculum, symbolum, s-ulum. b *distinguitur a puleio*: RECEPT. Sangall. I 1 apio et aceto, sarpullo minuto et sarpullo maiore. CIRCA INSTANS p. 38a^v s-illum vel erpillum: ... duplex est eius maneries, domesticum, quod diffundit ramos suos super terram ... , silvestre, quod in altum crescit. b zygis – Jochthymian: DY-

NAMID. Hippocr. 2,62 s-um a Graecis dicitur gigus (*i. zygis*), ab aliis polion eqs. 2 de mentha: a puleium – Polei (*Mentha pulegium* L.; cf. Hegi, *Flora*. V/4. p. 2339): ANTIDOT. Glasg. p. 126,12 polegio, qui dicitur s-illum. DYNAMID. Hippocr. 2,32 s-um flores habet candidos ut canos hominum, ideo polion dicitur. v. et l. 1. p. 1000,69.70. b calaminthe – Bergminze, Waldquendel (*Satureja calamintha* L.; cf. Hegi, *Flora*. V/4. p. 2290): ALBERT. M. veget. 1,138 quae (*planta*) graece vocatur epygradium (CV, epigradium A, epigadium B; opigaidum Nicol. Damasc., cf. *Thesaurus Graecae Linguae*. V. p. 2080^D s. v. ἐπιγῶς), quod aliqui s-illum ((h)ypillum var. l.) esse dixerunt (v. notam ed.). 3 polygonum – Knöterich: ALPHITA S 60 s-illum, h-illum idem, sed tamen h-illum quandoque ponitur pro polygonia.

herrarium v. aerarius.

*herschillinga, -ae m. (*an f.?, ni subest forma theod.*) (cf. *theod. vet.* heri [her] et schillinc, schilling; v. *Dt. Rechtswb.* V. p. 532 s. v. 'Heerschilling') exactio solvenda pro apparatu militari – Heersteuer: REGISTR. abb. Werd. 8,2 p. 255,27 (s. XII^{med.}) in ascensione Domini dabuntur -ae, in festo sancti Iohannis baptistae einlopetinse dabuntur.

*herstura, -ae f. (cf. *theod. vet.* heri [her] et stiure; v. *Dt. Rechtswb.* V. p. 533sq. s. v. 'Heersteuer') exactio solvenda pro apparatu militari – Abgabe zum Unterhalt des Heeres, zur Heerfahrt, 'Heersteuer': LEX minist. Col. I 4 p. 6,3 si voluerint ministeriales, in expeditionem istam (sc. ultra Alpes) non ibunt, sed quilibet eorum -am, scilicet medietatem redituum feodi sui, dabit. DIPL. Frid. I. 354 quam (*pecuniam*) nobis dare debuistis (sc. consules Cumani) tam pro Mediolanensibus quam pro petitione -e.

*herterinus, -a, -um. (*theod. vet.* hert(e), hart, compar. hartara; v. *Abd. Wb.* IV. p. 729sq. et *Lexer, Mittelhochdt. Handwb.* I. p. 1265sq., cf. *Gloss. I* 612,62sq. St.-S. quercus: hartaraeih [hartira eich, hertiueih *sim. var. l.*] ilicinus, iliceus – Eichen-, von der (Stiel-, Stein-)Eiche (cf. *Marzell, Wb. dt. Pflanzennam.* III. p. 1209; p. 1213 et 1215 'Loheliche'): CHART. Brunsv. II 188 (c. 1260/70) corium bovinum preparatur ... in lo quercino, cutis de hyrco et de agno ... in foliis -is.

herva v. herba. herucum v. eruca.

herundo v. hirundo. herus v. 1. erus.

*herwadum v. *herewadium.

*herwagium v. *herbaticum. hery(c)ios v. erice.

herysypila v. erysipelas.

*heserium, -i n. (*fort. cohaeret c. theod. vet.* hâz, haez(e), v. *Lexer, Mittelhochdt. Handwb.* I. p. 1197) vestis, pallium – (Ober-)Gewand: RATHER. prael. 5,11 l. 309 ut -um (haeresium *Ballerini*), quod solo filigris debuerat obtentu parari, ... limbum habeat ex alio (*pallo*).

*Hesioidista, -ae m. (Ἡσιόδοσ, per analogiam ad Donatista *sim. formatum*) usu attrib.: l. 53.54. assecla Hesiodi – Anhänger Hesiods: ALBERT. M. phys. 2,2,10 p. 114,30 sicut dicunt -ae theologi. cael. 1,3,6 p. 69,7 -ae ... quidam dixerunt Deum fecisse mundos plures. meteor. 3,4,6 p. 180,51 -ae theologi, qui omnia diis attribuunt, quae apparent in naturis. praedicam. 7,4 p. 279^b,35 -ae ... philosophiam theologizantium sequentes dicunt inter bonum et malum ... non esse medium. summ. theol. I 6,26,1,3,1 p. 182,30 derivatus est error ab antiquis -is, qui in secta epicureorum theologizando philosophantur. *ibid.* al.

hesit- v. haesit-.

[hesne v. resina: Ps. PLATO quart. 3 p. 138,25.]

*hespericus, -a, -um. (ἑσπερικός) occidentalis, *Italicus* – westlich, 'hesperisch', *italienisch*: ALCUIN. carm. 45,5 ite per H-as, Musae, concentibus urbes clamantes: 'David, semper ubique vale' (v. notam ed.).

hesperius (sp-, e-, is-, ys-, ex(s)p-, hae-, -reus *sim.*), -a, -um. (ἑσπεριος) ad occasum vergens, occidentalis, occiduus – nach Abend zu gelegen, westlich, 'hesperisch': 1 adi.: a in univ.: AUDRAD. carm. 1,33 occiduus ... surgebant iam partibus umbrae, vesper et -as ornat lampade terras. GESTA Bereng. 2,275 ruit -as dum Phoebus in undas. b in iunctura reg-

num H-um, ora H-a *sim. i. q. Italicus* – *italienisch*: ANGILB. carm. 1,1 (MGPoet. I p. 358) ades H-is, Pipinus rector, ab oris. POETA SAXO 2,401 cum primores Grai ... H-um litus ... petissent. CHRON. rhythm. Austr. 97 per partes H-eas. 811. saepe. v. et l. 41. c de Baioariorum provincia: EPIST. Bonif. 45 p. 72,9 (epist. papae) qui (*Deus*) ianuam misericordiae ... in illis partibus S-is (H-is, E-is var. l.) ... aperuit (*sim.* p. 73,18. cf. 24 p. 42,4 [epist. papae] in partibus E-arum [H-arum *corr. m. al.* 2] ad inluminacionem Germanie gentis). 2 subst. fem. (vel ellipt.): a occidens – Abendland, 'Okcident': OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,1 dum ... spiritus ... Dei ad sumenda contra gentes, quae orientem inhabitant, arma totam pene -am afflasset. 1,24 inter duo imperia, -ae ... et orientis. b Italia – Italien: DUNGAL. (?) carm. 15,2 Pippinus rex ... H-am rexit. GESTA Bereng. 2,216 instat regnator Etruscis H-e. saepe. per prosop.: WIPO gest. 40,35 (vs.) sentiebant Veronenses invicti caesaris enses, H-a se postravit (*sic*), imperanti supplicavit. c Hispania – Spanien: THEODULF. carm. 68,10 quis (*virtutibus*) Libyae pollent fines, quis Francica regna, H-ae gentes florent populiue Britannii. SICARD. chron. a. 1212 reges ... Navarre et Castelle ... eos (*paganos*) de finibus E-e (Exs-e, Exp-e var. l.) fugaverunt. saepe. d de Baioariorum provincia (*usu plur.*): v. l. 8.

1. hesperus (e-, -pirus, -ros), -i m. (ἑσπερος) vesper, stella nocturna – Abendstern: 1 proprie: WALAHFR. Wett. 199 noctis ... rotam -us (-irus M; gloss. R: stella vespertina) affert. (?) carm. 56,24 -us ... pulcher te (*sc. episcopum*) superare nequit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 6 cum ... -o rutilante noctis tempus instaret. WALTHARIUS 1134 -os (-r B, -a et aV) Ausonidis obvertit cornua teris. HONOR. AUGUST. imag. 1,76 tertius planeta est Venus, qui et -us, lucifer et vesper, rotundus, igneus. LAMB. LEOD. Matth. I 487 qualis, cum vespertinas sol ingerit ... umbras destituitque diem, ... subit -us eqs. (nota: sol est Mathie, -um arche plumbee comparari). ALBERT. M. eth. I 379 p. 322,7 -us est stella, quae claret post occasum solis. ARABS 42 (Mittelalt. Jb. 33,2. 1998. p. 73) quando Phebeos submovet axes e-us. 2 meton. i. q. vespera – Abend(zeit): HRABAN. carm. 24,12 -us hoc (*sc. instantiam precum*) videat, lucifer hoc videat.

2. *hesperus, -a, -um. *Italicus* – *italienisch*: ANNAL. Quedl. p. 410,8 H-um (*cod.*, Hesperium ed.) ... regnum. hestasis v. exstasis.

1. hesternus (e-, ex(s)t-), -a, -um. 1 adi. i. q. pridianus – gestrig, von gestern, vortägig, vorig: a strictius: a in univ.: VISIO Baront. 3 ext-a nocte. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,13 -a comminatione (*sim.* METELL. exp. Hieros. 4,36 bello). THIETM. chron. 4,25 custodibus ... -o gravatis vino. ADALBOLD. Boeth. 41 quod (*tempus*) nunc est crastinum, primum hodiernum, exinde fit -um. VITA Norb. I 14 p. 688,22 necis ... quia energumini ille -us insanit? persaepe. β locut. -o die *sim. i. q. heri* – am gestrigen Tag, gestern: IONAS BOB. Ioh. 9 si die exs-a blasphemare distulisses (*sc. Agrestius*). VITA Lucii 5 (MGMer. III p. 4,5) que ext-a die locutus sum, hec iterum loquor (*sc. b. Timotheus*). VITA Adalb. Prag. C 7 die postero ... venit nuncius dicens, quia -o die (heri A 7) eqs. saepe. b latius i. q. praeteritus – voraufgegangen, vergangen: EKKEH. IV. cas. 116 -i diei ... reminisci. DIPL. Heinr. III. 192 p. 242,33 -a – preterita – dies factalis et terminus causae ab imperiali fuerat concessus maiestate. abund.: AGNELL. lib. pont. 174 p. 353 l. 69 inito certamine die sabbato post -o die sancti Iohannis baptistae. 2 subst. fem. (vel ellipt.) i. q. dies -us – der vergangene, vorige Tag: HARIULF. chron. 4,9 p. 198,20 ut miro modo, quod -a in aquis totum diffluere putabatur (*sc. caelum*), hodie ... gigneret ... laetitiam. 4,23 p. 243,8. adv. hesternus. heri – am gestrigen Tag, gestern: 1 strictius: EPIST. Desid. Cad. 2,4 quod e-o ad illo monasterio venisset Godenus. EKKEH. IV. cas. 35 p. 80,25 ille (*Sindolfus*) ... tres illos (*sc. monachos*) ... -o, que Deo importabilia sint, mentitur locutos. CHRON. Gozec. 2 praef. p. 34 quod -o solvendum hodie vovimus. saepe. 2 latius: a pridie – tags zuvor, am Vortag: METELL. exp. Hieros. 4,21 supradicta dies hoc agmen viderat ingens urbis ... muris ... propriare, -o eqs.

[Pömbacher]

al. **b** *recenter, pridem – vor kurzem, eben (noch)*: POETA SAXO 1,163 –o Desiderius diademate regni floruit, en hodie est pauper.

2. hesternus *v. externus. adde ad vol. III. p. 1742,69sqq.*: MART. VALER. buc. 2,8 in quibus (*antris*) hes-os resonabat *Iarbas* et ante calores, ... tunc primum ... prodebat amorem (*v. notam ed.*).

hestoria *v. historia*.

***hetaericus** (*etair-*), -a, -um. (ἑταιρικός) *ad sodalem pertinens – den (Jugend-)Gefährten betreffend*: ALBERT. M. eth. I 754 p. 639,90 *etair-a* non est *amicitia* naturalis, sed reducitur ad naturalem, secundum quod habet similitudinem cum fraterna.

hetaerus (*etairus*), -i *m.* (ἑταῖρος) *sodalis – (Jugend-)Gefährte*: ALBERT. M. eth. I 741 p. 630,27 ‘non ...’ est ‘eadem’ communicatio ‘et fratribus’ et ‘etairis’ (*p. 1160^a, 2 ἑταῖροις*), id est connutritis.

hesternus *v. aeternus*.

***heterogeneitas** (*ethe-*, *-regeni-*), -atis *f.* (ἑτερογενής; *cf. ἑτερογένεια*) *acc. sg. -netem*: l.26. *status varius, multiplicitas, varietas – Vielfalt, Verschiedenartigkeit*: URSO element. 3 p. 61,16 si ... sit *elementatum* *etherogenee* commixtionis, actionem suam circa plura dissimilia ad invicem, sed similia partibus eiusdem rei agentis exercet ... vel circa unum sibi simile in *eth-e* (*etheregenitate R*), ut officiale membrum in sanguinem ad sui nutrimentum. p. 74,23 *eth-em* (*ethere-etem R*) ingerit materiato.

***heterogeneus** (*et(h)e-*, *etr-*, *-nius sim.*), -a, -um. (ἑτερογενής) *script.*: *eutr-*: PS. ALBERT. M. secret. 12,56. *etogeneus* (*gr. scriptum*): l.49.

1 *adi. i. qui diversi generis est, compositus, multiplex, varius – komposit, vielfältig, verschiedenartig, ‘heterogen’*: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 393^F est *brassica* ... *e-ae*, id est compositae, substantiae. URSO element. 3 p. 60,22 omne ... *elementatum* est *eth-um*, sive unum elementum dominetur in eo sive plura. 6 p. 163,2 *materia*. aphor. 105 *corporea substantia* ... *homogenea* vel *-a* reperitur. ARNOLD. SAXO flor. 1,5,5 p. 43,9 *plumbum*, quibus miscetur, *p a r t e s* *omogenias* congregat et *etr-ias* separat (PS. AVIC. lap. p. 634^b,20 –as). ALBERT. M. veget. 1,2 quamvis ... unumquodque vivorum habeat corpus –um magis quam *eqs.* animal. 1,4 omnia membra *eth-ia* a similibus habent ortum membris. animal. quaest. 2,1 p. 109,42 *semen* virtute est –um, licet actu homogeneum. *saepe. v. et l.22. 2 subst. neutr. i. q. compositum, differens – das Zusammengesetzte, Unähnliche*: α *def.*: ALBERT. M. div. 4,2 p. 116,16 quae (*membra organica*) Graeci –ia vocant. metaph. 1,5,3 p. 72,8 –ia ... fiunt ex compositione homogeniorum. β *exempla*: THEOD. TREV. phys. 192 *informatate* facta sunt *monogena* nacta; cum qualitate functa sunt *etoreva* ducta (*v. notam ed.*). ARTEPH. secret. p. 31 si lento igne procedis separando *e-a* ab *homogeneis*, recipit ... *compositum* *mundationem*. ALBERT. M. phys. 2,2,7 p. 107,4 ‘partes’ organicae ‘totius’ compositi, <id est> –ii. miner. 2,1,2 p. 25^a,41 congregat *calor digestivus* *homogenia* et disgregat –ia (*sim.* cael. 3,2,9 p. 244,59. eth. II 9,2,1 p. 570^a,29. *al.*). cael. 3,2,9 p. 244,64 corrumpit *calor*, quae sunt ‘-ia propinqua’ (*cf. p. 307^b,4 ἐξαιρεῖ τὸ ἀλλότριον*) et permixta cum homogeniis. veget. 1,3 in genere –orum *planta* minoris est diversitatis quam animal. *persaepe. usu theol.*: ALBERT. M. sent. 4,8,12 p. 207^a,18 quod panis et vinum sunt corpora *homogenia*; talia ... non habent similitudinem cum –io, sed ... *oppositionem* quamdam. p. 207^a,42 –ium exprimit compositionem organorum in corpore vero et unitatem diversorum fidelium in corpore mystico, quorum neutrum videtur esse in corpore homogenio.

heteromeces (*etro-*, *-machis*, *-ek(c)is sim.*), -es. (ἑτερομήκης) *gr. scriptum*: l.71. *confunditur c. heteromeres*: l.71. *geom. i. q. inaequalibus lateribus consistens – ungleichseitig*: PS. BOETH. geom. 786 *tetragonus* ... parte altera longior ab Euclide ... *rectiangulum*, sed non *aequilaterum*, definitur, a Nichomacho ... *etr-chis* (*etr-k(c)is*, *etromachis*, (a)tetromechis, HΘHPOMYCHYC, (h)eteromeres [*edd. s. XV./XVI.] var. l.*) dicitur (*v. notam ed.*).

***heteropathia** (*e-*, *-tia*), *-ae f.* (ἑτεροπάθεια) *compassio, amor proximi – Nächstenliebe*: THEOD. TREV. phys. 448 *alterna* cum persona refert: *e-tia* (*v. notam ed.*). 452.

***heterothema** (*etherit-*) *subst. n.* (ἑτεροθῆμα) *t. t. rhet. i. q. digressio a proposito – Gedankensprung, Abweichung vom Thema, Themenwechsel*: CONR. MUR. nov. grec. 3,486 *questio* multorum versu quoque continuata clause solius est *etheri-a* vocata. summ. p. 61,14 faciunt interdum ... intellectus obscuritatem ... *etheri-a*, apostropha.

***heterusius**, -a, -um. (ἑτερο(ο)ούσιος) *gr. scriptum. theol. de personis trinitatis i. q. differens substantia – unterschiedlich im Wesen (non -us i. q. homousius, consubstantialis – wesensgleich; cf. Hist. Wb. Philos. X. p. 1495sq.)*: THEOD. TREV. phys. 114 constat principale mira fertilitate pollere tres ferentes *prosopas* usuales; est ... in personalitate, quid discernat habere ter trifidas *prosopas*, quod non-ετερουσίας ΛΟΓΩΝ relationis ostendit specialis (*v. notam ed.*).

***hettos** *v. *aetos*.

heu (*eu*, *hev sim.*) *interi. script.*: neu: ALDH. ad Acirc. 71,6 (F²). 92,7 (B). hen: ALDH. ad Acirc. 83,7 (R). (*heum me* (*mihi*)): l.29. *adde* PLANCTUS de obitu Karoli 1,3 (MGPoet. I p. 435 [*var. l.*]). *al. disyllabum*: l.25. 34. 35. *adde* GESTA Camer. cont. II F 313,1. 402,4. CARM. Bur. 127,15,1. *al.*

1 *sensu originario i. q. o, ah, ei, vae – oh, ach, weh(e)*: a *in univ.*: SYLL. Elnon. 1,1 *eu* quam parvum perfunctus (*sc. Gogo*) tempore vita *eqs.* (*v. comm. ed. p. 143sq.*). IONAS BOB. Ved. 9 p. 317,22 *heu* (*eu var. l.*) *me* (*bis scribitur B.1.2a.b.3a*), beatissimae pater, quid vis, ut faciam (*sc. Scupilio*), quia *eqs.* BENED. ANDR. chron. p. 69,2 *eum me*, quid faciam (*sc. papa*)? (*item p. 168,4*). GERH. AUGUST. Udalt. 1,26 l. 68 ait: ‘*heu! heu!*’ WIPO gest. 40,13 (vs.) *heu* quantum crudelis annus. CARM. de Frid. I. imp. 266,3sq. *heu mihi!* ... *heu pudor!* MART. VALER. buc. 2,9 *heu male* ... *victus Iarbas*. CARM. Bur. 50,1,1 *heu*, voce flebili cogor enarrare facinus. 50,19,1 *heu heu. saepe. v. et p. 857,60. 1005,11. b pro, eheu – leider*: REGINO chron. a. 866 p. 88,29 sed, *heu* (*heheu B.1.2*), adversa nuntia. CHART. Turg. II 165 p. 543,2 (a. 1244) cum ... dictum, *hev*, monasterium ... destructum sit. *al. cuncturae*: α *heu* (*et*) *pro dolor* (‘o *weh*’): BEDA hist. eccl. 3,14 p. 155,18 sed, *heu pro dolor*, longe aliter erat. TRAD. Frising. 430 p. 369,19 quam (*iracundiam*) ipse (*Engilbertus*) erga hanc sanctam domum, *eu pro dolor*, semper habuit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,28 l. 273. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 47,28 *heu et proch dolor*, stolidi medici, qui *eqs.* β o *heu*: ANSELM. BIS. rhet. 3,6 p. 177,2 o *heu*, pro unius scelere nos universos quandoque interire. 2 *per confusionem c. heus*: α *eia – holla*: l.63. *al. b en – nämlich*: DIPL. Arnulfi 190 p. 295,15 *pro* petitione *heu* tam venerabilis episcopi. *cf. cheu.*

***heuba** *v. *huba*.

heusis (*ereusis*) *subst. f.* (εὐρεσις) *inventio – das Finden, ‘Diagnose’*: EPIST. Parax. 4 (Sudhoffs Arch. 46. 1962. p. 298; s. VIII./IX.) *tercia (pars medicinae) loica*, hoc est *rationabilis* ... , *ereusis* (*v. comm. ed. p. 303*).

heus (*eus*) *interi. disyllabum*: p.1005,2,4. 1 *in allocutione i. q. eia, eho – he(da), holla, hallo*: RADBERT. Arsen. 1,11 p. 39,8 *aiebat* dicens: ‘-s tu! cur *eqs.*’ p. 39,19 ‘an nescis, -s tu, nos qui sumus?’ HROTSV. Pafn. 2,1 Pafnutius: ‘-s, iuvenes, quid estis?’ : iuvenes: *urbicolae* huius civitatis. WALTHARIUS 646 ‘-s! audi’, dixit *Camalo*, ‘amice!’ PETR. DAM. epist. 72 p. 336,13 ‘-s’, inquit *episcopus*, ‘nonne tu es *papa Benedictus*?’ UNIBOS 74,2 ‘-s, insensate compater, quia causa *eqs.*?’ HERBORD. Ott. 3,4 p. 156,7 ‘-s tu’, inquit *sacerdos*, ‘bone homo!’ CONR. EBERB. exord. 2,15 l. 17 dixit *comes*: ‘-s (OB, *heu cett.*), venerabilis pater *Bernardus*, quid est, quod facere voluisti?’ *al. 2 age, ergo – auf, los, wohlan*: ABBO SANGER. bell. 2,235 ‘*eus!*’ clamant litui (gloss.: *cornua*). LIUTPR. antap. 2,26 l. 12 (vs.) *pro dolor*, *heroes!* –s *mage*, quod nunc subdere nostra volunt colla tributo. l. 16 sit furor – -s! – ardens. GESTA Apoll. 42 –s, age, responde! EGBERT. fec. rat. 1,1449 cede prior, lapis, -s! inquam (*sc. serpens*). *al. 3 ecce – siehe, nun (denn)*: CARM. de Cass. 184 –s, athleta Dei, vigeas in culmine divi. RADBOD. carm. 6,39 –s, homo, dum causas rerum miraris oper-

tas, ne spernas eqs. FROUM. carm. 19,28 nobilis ante fuit noster conventus honore; -s, unde iste ruit. HELM. chron. 42 p. 85,5 's', inquit sacerdos, 'ego iuvenem . . . putabam aliquid esse, sed eqs.' EGBERT. fec. rat. 1,1309 's', inquit lupus, 'huius quam vasta est machina mundi.' 4 *per confusionem i. q. heu – ach, web(e)*: HROTSV. Gall. I 9,2 hostes: -s, rex Bradan, sperandae fortuna victoriae illudit nos. CHRON. reg. cont. a. 1214 p. 192,38 ne – -s! – in vacuum cucurrisset magister. CONR. EBERB. exord. 2,31 l. 48 heu, detestande peccator, -s (O, heu p. corr. BV), execrante proditor castitatis. 5,1 l. 37 -s, -s (OB; heu, heu cett.) miser, quis eqs. ? al.

*heuwa v. *huba.

hex (exa) numer. (ἑξ) gr. scriptum: l. 17. sex – sechs: RHYTHM. 118,11,1 inde (sc. a ruina Troiae) anni numerantur, exa <et> tetracosia, (in marg.: CCCCVI; exketetracosia ci. ed.), donec eqs. HEIRIC. Germ. I 6 praef. 36 partes omnimodae digesta sorte refusae ΕΞΑ (gloss.: i. e. sex) quidem reparant. CARM. de temp. rat. 223 ex ordine haec (sc. regulares kalendarum) discerne: . . . exa, mia, tessera.

hexachordus, -a, -um. (*ἑξαχόρδος; cf. e. g. δεκάχορδος) sex chordas complectens – sechs Tonstufen umfassend: subst. neutr. i. q. sex chordarum, tonorum series – sechstöniger Tonbereich, 'Hexachord' (de re v. LexMusLat. II. p. 188): HIER. MOR. mus. 13 p. 58,8 -um a sex (sc. chordis) . . . est appellatum.

hexa(e)meron (ex(s)a-), -i n. (ἑξαήμερον) interdum indecl., e. g. l. 36.43. usu attrib.: l. 35. spatium illud sex dierum, quibus mundus creatus est, opus sex dierum – die sechs Tage der Schöpfung, das Sechstagerwerk (spectat ad Vulg. gen. 1,1sq.; cf. W. Berschin, Griechisch-lateinisches Mittelalter. 1980. p. 139): 1 proprie: a in univ.: RUP. TUIT. off. 7,3 l. 70 haec (sc. libri genesis) . . . lectio iam a magnis . . . viris . . . exposita est, a quibus et vocatur -ameron, id est opus sex dierum. HEINR. AUGUST. plant. 548 respicit aetates opus exam-n subeunt. ARNO REICHERSB. hex. exc. 2,27 (JBKlosternburg. N. F. 10. 1976. p. 86) de sensu exam-n hystorico. 3,23 (op. cit.) ut ad moralem sive allegoricam exameri speculationem . . . veniamus. al. b in titulo libri (cf. l. 33): CATAL. biblioth. A I 49 p. 248,24 (a. 821/22) de opusculis sancti Ambrosii: . . . exam-n, volumen I (sim. B III 16 exsam-n. saepe). HARIULF. chron. 3,3 p. 89,20 (chart. a. 831) exam-n eius (s. Augustini) contra Manichaeos. CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,11 de exam-n (sc. Bedae) liber I. A III 31 p. 118,5 Walfridus in exam-n. B I 12 p. 94,19 exam-n Arnonis (cf. l. 35). ALBERT. M. summ. creat. I 3,7,1 p. 396^a,6 dicit Basilius in -ameron, quod eqs. 4,72,1 p. 734^a,9. HUGO TRIMB. registr. 405 composuit Prudentius . . . exam-n (examenon G) de mundi vetustate (de hamartigenia; v. notam ed. p. 289). persaepe. 2 in imag.: EKKEH. URAUG. chron. a. 1116 p. 252,7 concilii exam-n.

***hexagamus** (e-), -a, -um. (ἑξάγαμος, per analogiam ad bigamus sim. formatum) sextum matrimonium agens – zum sechsten Mal verheiratet: v. p. 979,43.

***hexagonalis** (e-, exogan-), -e. (ἑξάγωνος) per confusionem, ut vid., i. q. sextus – der sechste: PAUL. FULD. Erh. 1,4 p. 11,7 (ed. Levison) cum . . . lustrum e-e (exoga- 3b) . . . egressus est . . . Herhardus.

hexagonus (e-), -a, -um. (ἑξάγωνος) sexangulus – sechs-eckig, 'hexagonal': 1 adi.: THEODULF. carm. app. 4,4 cum radio . . . plagas metior (sc. Geometrica) e-as. VITA Athan. Neap. 1,15 quas (turres) . . . octogonas e-asque fecit Belisarius. ALFAN. premn. phys. 7,19 p. 78 non . . . potest visus . . . colligere . . . -as . . . figuras (PG 40,645^A τὰ ἑξάγωνα . . . σχήματα). ALBERT. M. animal. 26,5 omnes apes . . . faciunt domos e-as et aequales. al. 2 subst. masc. vel neutr. i. q. sexangulus – Sechseck: a gener.: HRABAN. cruc. C 9,1 haec figura sanctae crucis per quatuor -os et per monadem inter medios positam omnes dies anni complectitur. al. ANON. geom. I 4,17 e-us quater lateris multiplicationem expostulat. ALBERT. M. animal. 1,298 os quoddam, quod vocatur grandinosum et est e-um (Avic. canon. 1,1,5,4,30 e-o simile) in exteriori pedis et habet angulos ad exterius praedicam. 5,12 p. 267^a,13 ut circulus vel pentagonum vel e-um. saepius. b astrol. de aspectu: HERM.

CARINTH. essent. 1 p. 134,30 si non lucent (sc. planetae) nisi in parte, quam Sol videt, nec umquam vel ad e-um Solis perveniunt, quidnam est, quod in ipsa inferiore sui circuli parte . . . equaliter semper lucent (v. notam ed. p. 282)?

5 **hexameter** (e-), -tra, -trum. (ἑξαμέτρος) nom. sg. -rus: ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,15. 17. t. t. gramm. et metr. i. q. sex metris, pedibus constans – sechsfüßig, 'hexametrisch': 1 adi.: ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,1 qui sunt versus e-i (exametrici G) dactilici? qui tantum sex pedibus dactilicis constant praeter bella et facta heroum quodlibet aliud continentes. RHYTHM. 149,497 e-is reciprocare . . . versiculis. HERIG. Ursm.^{tit}. incipit vita . . . metro e-o composita. PURCH. Witig. praef. l. 30 sub e-is versibus. EPIST. Worm. I 43 p. 79,15 e-a . . . prolocutione. SIMON SITH. gest. 1,15 epigrammate. persaepe. v. et vol. II. p. 358,6. III. p. 302,68. 1556,63. adde: WANDALB. ad Otric. p. 570,40 quod (carmen heroicum) . . . e-o numero pedum constat. 2 subst. masc. (neutr.: l. 21) i. q. versus -r – Hexameter: WALAHFR. carm. 38,95 loquacibus usus e-is. WANDALB. ad Otric. p. 570,8 pentametrum et e-um per simplices pedes computamus. EBERH. ALEM. labor. 263 historias habet -um servitque querelae pentametrum. saepe. v. et p. 352,1. vol. III. p. 3,5. 591,16. 692,50.

***hexametricus** (e-), -a, -um. t. t. gramm. et metr. i. q. hexameter – sechsfüßig, 'hexametrisch': v. l. 8.

25 ***hexapharmacum** (exafa-), abl. -o n. (ἑξαφάρμακον) medicamentum ex sex partibus efficacibus compositum – Arznei aus sechs Wirkstoffen: PAUL. AEGIN. cur. 260 exaf-o (3,79,2 τῷ ἑξαφάρμακῳ) utere.

hexas (e-), -adis f. (m.: l. 32) (ἑξάς) gr. scriptum: l. 32. senarius (numerus), sexis – Sechszahl, die (Zahl) Sechs: HEIRIC. Germ. I 6 praef. 1 expensas operis claudit pulcherrimus ΕΞΑΣ (gloss.: senarius). EUGEN. VULG. syll. 2 prol. p. 413,9 quod . . . partes eius (sc. numeri duodenarii) monas, dias, trias et tetras necnon et exas insunt, omnia mystice trafusa (sic) secretorum arcana responsant.

***hexastrophos** (e-) adi. (*ἑξάστροφος; cf. δίστροφος sim.) t. t. gramm. et metr. i. q. sex versibus constans – aus sechs Versen bestehend, sechszeilig: METELL. Quir. 28^{tit}. ode monocolos e-os (Iom. al. item 68^{tit}). 40^{tit}. ode dicolos e-os (item 41^{tit}).

hexasyllabus (e-), -a, -um. (ἑξασύλλαβος) t. t. gramm. et metr. i. q. sex syllabas habens – sechssilbig: subst. masc. i. q. versus sex syllabas habens – sechssilbiger Vers: WALAHFR. metr. 61 trisyllabi cum trisyllabis copulati sexaginta et quatuor -os efficiunt, quos eqs. (duplatis trisyllabis cum trisyllabis LXIV e-i nascuntur O).

[hexatetracosii v. hex et *tetracosii.]

***hexatonus**, -i m. (ἑξ ἐτόνος) t. t. mus. i. q. sexta – Sexte: IOH. AEGID. mus. prol. 29 de . . . tetratoni, pentatoni sive diapente, -i . . . natura.

hexecontalithus (exac-, exc-, -ll-, -icus, -itos, exacolithus sim.), -i m. (ἑξηκοντάλιθος) de quadam gemma varia: MARB. RED. lap. 38^{tit}. de exa-to (exa-co, exc-to var. l.). 538 exa-tos (exa-cus, exa-tus, exc-llitos var. l.) lapis ex re nomen adeptus, qui sexaginta modico gerit orbe colores. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 72,11sq. exacolithus lapis est varius; . . . exa-tus lapis est ex sexaginta coloribus distinctus (item add. p. 391,14 exa-cus).

***hexicholus** (e-), -a, -um. (ἑξίς et ὁλόος) iracundus – jähzornig (usu subst.: l. 63): ALBERT. M. eth. II 4,2,10 p. 312^b,26 aliquando dicuntur acrocholi e-i ab ἑξίς, quod est velocitas, et ὁλόος, quod est ira. p. 313^a,30sq. difficiles . . . isti dicuntur eo, quod aliquando habent superabundantias aliorum, e-i . . . et amari; velocis . . . irae sunt manifesti sicut e-i eqs.

***heyssessinus** v. *assassinus. hi- v. et i-.

65 **hiacin-** v. hyacin-. **hiades** v. hyades.

(hiam), hias, hiat, hiant v. 1. eo.

***hiator**, -oris m. (cf. francog. vet. hiier; v. DEAF H. p. 468sq. s. v. hiier; cf. et DuC. s. v.) de operario in construenda via fort. i. q. silicarius – viell.: Pflasterer: v. vol. III. p. 541,16 (v. notam ed.).

70 **hiatus** (i-, (h)ya-), -us m. abl. sg. -o: p. 1007,45. c. gen. inhaerentiae: p. 1007,8.

foramen, rima, caverna – Loch, Lücke, Kluft, Spalt, Riss: 1 *proprie* (in *imag.*: l. 175sq. 33.35): a in *univ.*: POETA SAXO 4,48 nec, qua prorumperet . . . vis venti, patulos usquam reperiret -us. AGIUS vita Hath. 12 t e r r a e -um vidisse (ANNAL. Quedl. a. 1013 p. 540,7 -us t. patuit. *al.*). EGBERT. fec. rat. 1,264 de folle accipias obturans follis hyatum. RUD. TRUD. (?) gest. 9,20 quod (*monasterium*) ante annos multos combustum . . . ruinae -um prebebat. VITA Heinr. II. A 11 p. 281,6 hyatum (-um *var. l.*) vulneris . . . sanatione redintegravit s. *Benedictus* (inde VITA Meinw. 23 p. 29,5 -u vulneris . . . sanato. *sim.* LAMB. LEOD. Matth. I 1045 ceco . . . patebit *plaga* hyatu. *al.*). ANNAL. Scheftl. II a. 1259 civitas . . . per terre motum et maris -um submersa est. *saepe*. b *fossa* – *Graben*: LIGURINUS 7,530 hunc (*murum*) vasto precinxerat ager hyatu. c *abyssus*, *profundum* – *Tiefe*, *Schlund* (in *imag.*): PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,28 l. 16 quam periculosius duarum tibi grandi dissectione voraginis -us patet fovearum. PETR. DAM. epist. 44 p. 12,5 in oblatrantis Caribdis -us (i- V2) incidimus. COD. Lauresh. 123^c p. 392,2 a v a r i t i e sue pandit *archiepiscopus* -um (CHART. Mog. A II 573 p. 947,6. *sim.* EPIST. Meginh. 41 p. 244,21 ad explendos Romanę cupiditatis -us [hy- *var. l.*]. *al. cf. et p. 1008, 8*). AMADEUS LAUS. hom. 8,94 quoties . . . hos (*sc. aliquos mare praesentis saeculi navigantes*) Scylla vorago -u horribili mergeret, . . . nisi *stella maris*, (*i. Dei mater*) . . . obtitisset. *al. d fauces*, *os* (*vulcani*) – *Krater*, *'Mund'*: ROD. GLAB. hist. 2,13 Vesuvius mons . . . solito multipliciore hyatu evomens . . . saxorum multitudinem. e *fenestella* – *Luke*: ABBO SANGER. bell. 2,406 quam (*sagittam*) nauclerus in ascellam per navis iatum . . . accepit. f *os dolii* – *Spundloch*: EKKH. IV. bened. I 43,46 flasco stat inflatus, nec erat preclusus -us. REIN. ALEM. phagifac. 266 in haustu ultra, quam liceat, tibi corripia- tur -us. g *intervallum* – *Abstand* (in *imag.*): GERB. (?) as- trolab. 6,2 ne nimio -u abigatur intentio. h *os* (*hians*) – (*offe- ner*) *Mund* (in *imag.*): HILDEG. vit. mer. 1,65 l. 915 sordes . . . vitiourum ab -u pervertitatis sue evomens *serpens antiquus*. *al.* CARM. Bur. 21,5,11 patentibus -bus avaris (*sc. ministrorum al- taris*). de *actione i. q. oscitatio, rictus* – *das Aufsperrn* (*des Mundes*): RUP. TUIT. trin. 41 l. 640 o quantos . . . -us oris et gutturis eius (*draconis*). ARCHIPOETA 2,55 cetus . . . more suo dans -um (*spectat ad Vulg. Ion. 2,11*). CONR. EBERB. exord. 3,15 l. 66 rabido . . . -u efferebatur *belua* in eum (*servum Dei*) quasi vivum devoratura. ALBERT. M. animal. 2,56 'quaedam animalia sunt magni oris' et iatus (*cf. p. 502^a, 6 τὰ στόματα ἀνεροφύοτα*) et 'quaedam parvi'. 8,46 'aperit *crocodilus* os' magno hyato. *al. i apertio* – *Öffnung, das Aufmachen*: WAL- LAHR. hort. 168 inter utramque manum parvo fit parvus -u (gloss. L: apertione) exitus. ALBERT. M. animal. 1,460 'obviat ei (*spermati*) orificium interius matricis cum' iatu (*Avic. can- non. 3,20,1,1 apertione*) 'et forti attractione'. 1,560. 2 *meton.*: a *halitus, flatus* – *Hauch, Atem* (*zug*): VITA Lupi Trec. 8 (MG Mer. VII p. 300,3) in quo (*aegrotio*) -us frigidi (*frigide 2a*) de- signabant, (-us f. alitus designabat 2c, -us frigidus designabat 3) robor extinctum. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,106 de cul- mine sedis corrui *princeps* et tumido suffocat verba palato; . . . ubi seclusę vocis percepit -um ac membris validus caput extulit atque tribunal insedit *eqs.* HILDEG. scivias 3,11 l. 292 destitu- untur -us sibilorum diabolicarum artium. ALBERT. M. sent. 4,20 p. 831,32 paenitentia . . . etsi in extremo vitae -u advenit, sanat. *al. suspirium* – *Seufzer*: LIBER revel. Rich. 106 p. 127,12 intulit unus (*sc. daemon*) cum magno hyatu: '*eqs.*' b *ventus* – *Wind*: WILBR. peregr. 1,22,20 longas eorum (*sc. cle- ricorum*) barbas, que illorum pectora sicut quendam plenaria contegebant, multo -u vidimus laborare. c *haustus* – *Schluck*: YSENGRIMUS 5,1007 omnia non sorbet *praesules*, parco ba- chantur -u. d *facies* – *Angesicht*: ARNOLD. LUB. chron. 7,16 dux intuitus leonem fusilem . . . ait: quousque -um (hy- *var. l.*) vertis ad orientem? 3 *translate*: a *gener.*: a in *bonam partem i. q. votum, desiderium* – *Wunsch, Verlangen*: EPIST. Worm. I 21 p. 40,32 cum me huiusce (*sc. persuasionis*) coloris (*sc. dicendi*) -u non digner, restat, ut *eqs.* GISLEB. EL- NON. inc. 3,11 os designatum (*sc. puellae mutae sanatae*) pandit rationis -um. GODEFR. VIT. Frid. 1024 digno monocrator

yatu iussit, ut *eqs. al.* β in *malam partem i. q. cupiditas, aviditas* – *Begierde, Gier*: CARM. de Karolo et Leone 363 unius in casum multorum saevit -us. VITA Galli II 1803 ne me flamma vorax crudeli sumat hyatu in chaos immensum demer- gens. CONR. HIRS. mund. cont. 127 ad incognita nobis quo- dam -u cecī appetitus anhelare. CHRON. Reinh. a. 1201 p. 565,12 de hoc suo tam tumultuoso hyatu . . . Lupoldus extor- puit. CONST. imp. II 424,3 avaricie sue (*sc. ecclesiae*) y-bus (*cf. et p. 1007,19*). CARM. de Iuda 2,157 caro fert languoris hyatus (*spectat ad Vulg. Matth. 26,41*). *al. de morbo, passione* (*fe- brili* [*'Sucht'*]; *cf. J. u. W. Grimm, Deutsches Wörterbuch. X/4. 1942. p. 866*): GODEFR. VIT. Frid. 677 qua (*sc. in monte Miato*) requiem capiunt, quos fervidus urget yatus. b *mus. de defectu*: HERM. AUGIENS. mus. p. 20,20 ut eum (*tonum*) ad suum -um complendum valeant *consonantiae* corrogare, omnes suas mensurabiles partes . . . properent comportare. PS. ODO CLUN. mus. p. 268^a,6 ne . . . plures -us et extensiones vocum dissonantiam praestent. ARIBO mus. p. 34,6 cum -us diezeugis, id est disiunctionis tetrachordorum, patribus nostris . . . can- endi praetendisset offendicula, . . . interposuerunt trite sym- menon ad emendandum iubilationis defectum. c *gramm. de concursu vocalium* (*'Hiat'*): ERCHANB. gramm. p. 106,12 ad evitacionem -us. EBERH. ALEM. labor. 825 quae sunt effugi- enda, vide: . . . crebrae concurrunt vocales, surgit -us. LUDOLF. summ. 3 p. 369,5 antiqui septem vicia solebant vitare, scilicet hyatum, ut '*carmina amara*' *eqs.* CONR. MUR. summ. p. 55,14sq. quintum (*sc. vitium dictaminis*) est hyatus vocalium similium vel dissimilium *eqs. al.* [hibeos v. hibiscum.] d *hibernalis* (hyb-), -e. ad *hiemem pertinens, hiemalis* – *winterlich, Winter-*: WILLIB. Bonif. 5 p. 19,12 cum . . . -e iam tempus praeteriret et calor estatis candesceret. ADO VIENN. chron. (MGScript. II p. 318,14) Drogo . . . defungitur hy-i tem- pore. PAUL. BERNR. Greg. 52 vir . . . ille . . . algore -is noctis afflictum allatis calefecit pellibus. *al. usu subst.*: HUGEB. Willib. 3 p. 92,4 dum ille gelidus . . . hiemps transiendo preterit -aque (-eque p. corr. 2. 3; vernaleque 4. 4a.b; *cf. E. Gottschal- ler, Hugenburc von Heidenheim. 1973. p. 27; aliter nota ed.*) iam incumbendo instaret germen. e **hibernaticus* (ive-, yve-, -agius *sim.*), -a, -um. 1 *adi. i. q. ad hiemem pertinens, hiemalis* – *winterlich, Winter-*: RE- GISTR. Prum. 45 p. 202,1 fimant de illorum fimum iornalem di- midium ad -am sationem ad sigulum seminandum. 2 *subst. neutr. i. q. frumentum hibernum* – *Wintergetreide* (*cf. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 508*): REGISTR. Foss. I 1 arant *mansi* ad iv-um unusquisque peticas IV (*sim. 2. 3. al.*). REGISTR. Elnon. 2 de his (*terrae arabilis bunariis*) se- minantur ad -um bunaria V de modis XX (*sim. 3. al.*). TRAD. Altaerip. 213,4 pro annuo censu unius modii de hiv-gio (*inde* CHART. Altaerip. 16 p. 355,39 de hiv-gio [*sim. 23*]). GISLEB. MONT. chron. 16 canonici . . . habent quoquo anno a maiore ecclesia . . . quatuor modios yv-gii pro missa, que *eqs.* 249 p. 324,21 ut . . . habeat *sacerdos* XV modios segetis, medietatem . . . iv-gii et medietatem avene (*item* 251 p. 326,17). f **hibernicus* (yb-), -a, -um. ad *hiemem pertinens, hiemalis* – *winterlich, Winter-*: CARM. var. Walther 1,66,1 estas: o fu- ror y-e, stridor glacialis! g *hiberno* (inve-), -are. *hiemem agere, hiemare* – *überwin- tern, den Winter verbringen*: ALCUIN. epist. 50 de hiemali mansionem, in quo palatio . . . -are dispositum habeat rex. AN- NAL. regni Franc. a. 797 p. 102,1 ad -andum (a. 818 p. 149,6 [*hi- emandum var. l.*]). a. 814 p. 140,10. *al. c. sensu* (*com*)*ma- nendi* (in *imag. de s. Otmaro sepulto*): EKKH. IV. bened. I 43,60 hic flos virtutis Suevis inv-*at* acutis. h *hibernus* (i-, hyb-, (h)ive-), -a, -um. *confunditur c. vernus*: p. 1009,1.2.5.10. 1 *adi. i. q. ad hiemem pertinens, hiemalis* – *winterlich, Winter-*: a in *univ.*: WANDALB. mens. 336 -o terras urente rigore. POETA SAXO 3,353 indigenas . . . dare compulsi ipsis (*populis*) -as sedes, 3,631 -a quies. VITA Adalb. Prag. 14 -i (hy- *var. l.*) maris inconstantia. ARS med. 8 p. 431,39 hiv-um aequinoctium. *al. b iunctura* tempus -um *sim. i. q. hiems* – *Winter*: ANNAL. Petav. a. 784 (MGScript. I p.

17,13) eodem anno v-i (*codd.*, inveni *ci. ed.*) temporis. a. 786 (p. 17,19) in v-is (invernīs *ed.*) temporis, (v-o tempore *var. l.*) perrexit domnus rex . . . in Italiam. WANDALB. mens. 298 tempus . . . -um. POETA SAXO 1,130 temporis -i. 2,128 -as . . . horas. ARS med. 8 p. 431,37 annus . . . exordium habet a v-o tempore. *al.* 2 *subst.*: a *masc. et neutr. i. q. hiems* – Winter: SERMO de sacril. 17 qui in mense Februario -um credit expellere. ORD. Rom. 18,9 omne, sive estate sit sive -um, tempore. 19 tempore -i (ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 33,1). ANNAL. Laurens. a. 709 vernus (iv-us CA [cf. *ed. E. Katz p. 28*]) durus et deficiens fructus. a. 764 -us grandis et durus (*sim.* ANNAL. Hild. a. 975 -us fuit longus, durus et siccus). ANNAL. Alam. a. 797 Karolus rex . . . ibi (*sc. in Saxonia*) resedit i-um (-um *rec. B*) totum. *al.* b *neutr. plur. i. q. castra* – a – Winterquartier: ANNAL. Einh. a. 763 dimisso in -a exercitu (*sim.* a. 767. a. 782 p. 65,5. *al.*). v. et p. 905,39.

hibiscum (viscum, vissum [cf. *ThLL. VI/3. p. 2691,268qq.*], eb-, (a)evi-, i-, ivi-*sim.*), -i n. *vel* hibiscus (evi-*sim.*), -i m. (-a, -ae f. [cf. *Abd. Wb. IV. p. 1441: l. 31.33.37. al.*] (ἵβίσκος) *script. et form.*: cius-*vel* cois- (*ni leg. iuis-*): l. 35.36. ivis (cf. *ThLL. VI/3. p. 2691,19: l. 32.* -cha: l. 33.34.37. ?hibeos: ANTIDOT. Bamb. 34. sg.: *gen.* -u: l. 33. adde ANTIDOT. Augiens. p. 61,38. *al.* indecl. -o: l. 30. adde ANTIDOT. Sangall. p. 99,12. *al.*

althaea, malva (agrestis) – Eibisch, Hibiskus (*Althaea officinalis L.*; cf. André, *Lex. bot. p. 161sq. et Plantes. p. 123*): 1 *usu pharm.*: ANON. herm. p. 97,5 altea, id est ev-us. RECEPT. Laurens. 1,6 unguentum dialtea . . . recipit hec: i-i radices eqs. (*item* ANTIDOT. Bamb. app. p. 39,21 ev-i. ANTIDOT. Glasg. p. 124,17 evissi. *al.*). 2,232 absencio, i-o (ebco *cod.*), malvas . . . quoquis. 4,63 ev-e susus. FRAGM. mul. II 35 radices de ivis (aev-o III 65) multitudinem (*sic*) eqs. ANTIDOT. Augiens. p. 59,5 viscu unc. VI eqs. HILDEG. phys. 1,142 i-ha calida est; . . . qui febres habet, . . . i-ham in aceto tundat eqs. TRACT. de aegr. cur. p. 88,25 accipe ciusci, i. altee, radices (*sim.* p. 286,44. 308,3). p. 381,13 recipe co-um, id est bimalvam, malvam eqs. CHIRURG. Sudhoff II p. 434 de althea, id est de iv-a (iv-ha p. *corr.*), dimidium marcam. saepe. v. et vol. I. p. 516,18sq. *in lusu verborum*: ODO MAGD. herb. 368 hanc ipsam (*althaeam*) dicunt ev-um, quod quasi visco illius radix contrita madere videtur. 2 *in poesi*: AMARC. serm. 2,531 ut fungus surgit vel -us. CARM. de Rob. 38 conlige nobiscum vernos flores et -um. cf. malvaviscus. Pömbacher

*hiblifluus v. *hyblifluus. hibrida v. hybrida.

1. hic, haec, hoc *pron. demonstrativum*.

Caput primum. I *script.*: A *iunctim*: deo: p. 1012, 68. nihilorum: p. 1014,2. non-hoc: p. 1012,40. posthaec: p. 1016,18. B *in script. secreta* hsecdc (*i. hec*): HUGEB. Willib. subscr. (cf. B. Bischoff, *StMBCO* 1931. 49. p. 387sq.).

II *form.*: A *formae simplices*: 1 *sing.*: a *masc.*: α *nom.*: [hic: VITA Heinr. IV. p. 37,21 (*ni spectat ad adv.*)] hi: WALTHARIUS 837 (*var. l.*). β *gen.* (*generis communis*): uius: p. 1012,61. adde CHRON. Fred. 4,64 p. 152,19. DIPL. Heinr. II. 299 p. 369,26. *al.* uihus: p. 1012,67. huius: LEX Baiuv. 10,9 (*var. l.*). 10,11 (*var. l.*). huius: p. 1019,10. ?hii: FORM. Sal. Merk. 44 (hii testamenti . . . auctoritas; *an leg. haec? v. notam ed.*). huius: WALAHFR. hort. 173 (*a. corr. K.*). γ *dat.* (*generis communis*): hic: p. 1013,50. hoc: DIPL. Ludow. Germ. 26 p. 32,27 (*an abl.?*). huius: p. 1012,70. huic: p. 1012,36. δ *acc. unc.*: WALTHARIUS 914 (*var. l.*). 1228 (*var. l.*). b *fem.*: α *nom.*: anc: p. 1012,15. ec: p. 1012,37. adde CHART. Sangall. A 6. hec: p. 1014,60. adde POETA SAXO 2,171. THIETM. chron. 2,41. *al.* hec: *passim*, e. g. CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,29. FROUM. carm. 7,9. haec: TRAD. Patav. 33^a p. 29,17. β *acc.*: anc: ALDH. virg. II 2671 (*a. corr.*). FORM. Andec. 22 p. 11,28. CONC. Merov. p. 219,19. anch: CHART. Sangall. A 397. ach: CHART. Sangall. A 397. hec: DIPL. Otton. I. 111 p. 195,8. hac: p. 1016,67. haec: ARBEO Emm. 12 p. 44,2 (*hanc var. l.*). LEX Ribv. 77 (*hanc var. l.*). han: DIPL. Karoli III. 37 p. 64,13. γ *abl.*: ac: *passim*, e. g. p. 1012,56. ac: p. 1012,57. ha: EINH. Karol. 33 p. 38,13 (*testam.*) (*var. l.*). c *neutr.*: α *oc*: VITA Sigir. 23 (MGMer. IV p.

619,35). β *acc.*: oc: p. 1013,72. adde FORM. Arvern. 1^a. FORM. Sal. Merk. 28 p. 252,14 (?coc *a. corr.*; v. *notam ed.*). *al.* os: p. 1012,50. ho: p. 1014,10. γ *abl.*: huic: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,17 (*hoc var. l.*). ?CHART. Mog. B 70 p. 73,37. *al.* ho: p. 1012,34. 2 *plur.*: a *masc.*: α *nom.*: hii: *passim*, e. g. p. 1014,39. adde CHRON. Fred. 1,5 p. 21,10. THIETM. chron. 2,7; *in ligatura* hy: p. 1014,22. hii: PASS. Leod. 23 (MGMer. V p. 305,5) (hi, hii *var. l.*; *item* 27 [p. 308,1]). β *dat.* hii: RUOTG. Brun. 32. γ *acc.*: os: FORM. Marculfi 1,17 l. 6 (*hos var. l.*; *item* 1,33 l. 6. 2,9 l. 2. 2,35). FORM. Senon. I 7. 8. 33. hus: DIPL. Merov. I 137 p. 347,41 (*item* 138. *sim.* 170). δ *abl.*: is (*ni subest iis*): ACTA reg. Burgund. 39 p. 155,25. EPIST. Teg. II 176 p. 207,34. hii: *passim*, e. g. THIETM. chron. 2,11. ?hic: ARBEO Corb. 17 p. 207,3 (*his ed. Brunbölzl p. 114,33*). b *fem.*: α *nom.*: ae: p. 1012,35. aec: EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 19,36. hee: p. 1014,20. adde WIDUK. gest. 3,18 p. 114,12 (*var. l.*). hee: THIETM. chron. 2,25. 7,55 p. 468,16. hee: THIETM. chron. 8,13 p. 508,25. hee: p. 1016,11. haec: ALDH. ad Acirc. 131 p. 178,18 (*hec, hae var. l.*). PIRMIN. scar. 27 p. 62,27 (*he var. l.*). DIPL. Otton. II. 84. β *gen.* arum: p. 1013,14. γ *acc.*: as: FORM. Senon. I app. 3. FORM. Sal. Bign. 23. 24. LIBELL. prec. Paris. 1 praef. hās: TRAD. Frising. 671 p. 566,8 (*har a. corr.*). δ *abl.* hii: p. 1012, 14. adde ARBEO Emm. 3 p. 31,19 (*var. l.*). THIETM. chron. 8,2. DIPL. Heinr. IV. 112 p. 148,2 (*inde* 113 p. 149,30). persaepe. c *neutr.*: α *nom.*: hec: ANTIDOT. Lond. p. 19,28. HRABAN. epist. 8 p. 393,27 (*var. l.*). 46 p. 500,34. hec: *passim*, e. g. HRABAN. epist. 11 p. 398,8. TRAD. Frising. 1315^d. he: WIDUK. gest. 2,24 (*var. l.*). ?hic: TRAD. Ratisb. 51 (*ni subest adv.*). β *acc.*: ec: p. 1017,55. adde LEX Alam. 21 (*var. l.*). hec: *passim*, e. g. CONC. Karol. A 16^a,6. THIETM. chron. 4,66. hec: *passim*, e. g. HRABAN. epist. 41 p. 480,2. OTLOH. vis. 5 p. 63,4. hae: p. 1014,17. haet: LEX Baiuv. 14,17 (*var. l.*). γ *abl.* hii: THEGAN. Ludow. 9 (*var. l.*). RIMB. Anscar. 33 p. 64,25 (*var. l.*). THIETM. chron. 1,13 p. 20,4. *al.*

B *formae compositae*: 1 *sing.*: a *masc.*: α *nom.*: hicce: p. 1014,6. 1018,13. 55. *al.* hiccae: p. 1014,5. hiccine: p. 1012,22. adde LAMB. WAT. annal. a. 1158 p. 531,44. β *gen.* (*generis communis*) huiusce: p. 1012,30 (*huiuscae var. l.*). p. 1014,14. adde VITA Sollemn. 6 (MGMer. VII p. 316,8). DIPL. Ludow. Germ. 26 p. 32,23. HROTSV. Pel. 25. *al.* γ *acc.* huncce: p. 1012,21. b *fem.*: α *nom.*: haecine: p. 1014,15. 16. hecque: TRAD. Ratisb. 3 (*ni subest -que encliticum*). β *acc.*: hancce: p. 1012,29. hancmet: p. 1014,19. γ *abl.* hacce: p. 1012,46. c *neutr.*: α *nom.*: hoccine: PASS. Ursulae 19 p. 154,26 (*hoc var. l.*). hoccine: p. 1014,7.8. β *acc.*: hoccce: p. 1013,48. 1014,13. *al.* hoccine: p. 1014,48. 2 *plur.*: a *fem.* *abl.* hisce: METELL. exp. Hieros. 4,413. b *neutr.*: α *nom.*: haecine: MEGINH. BAMB. fid. 1 p. 256,16. haecine: p. 1015, 2. adde EINH. epist. ad Lup. p. 9,32. β *acc.* haecine: p. 1012, 29. adde ALDH. ad Acirc. 139 p. 192,31 (*haec in exempla codd.*). γ *abl.* hisce: WALAHFR. carm. 5,77. RIMB. Anscar. 2 p. 21,9 (*var. l.*). METELL. exp. Hieros. 3,389.

III *struct.*: A *soloecismi (exempla paucissima)*: 1 *confunduntur genera (et numeri: l. 60)*: VITA Galli I 6 hec fuit primum signum. CHART. Sangall. A 9 hunc (*ni leg. hanc*) cartola (*ter*). VITA Goar. 7 p. 418,27 propter hoc causa, ut eqs. TRAD. Frising. 105^a per haec testes. 522 p. 447,34 ipse census hoc est: eqs. THANGM. Bernw. 32 immensa multitudo . . .; hos concivit Sophya (*constr. ad sensum*). persaepe. 2 *confunduntur numeri (et genera: l. 63,64)*: CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,10sq. (a. 720) hoc sunt villas nostras eqs.; hoc sunt sessi cum eqs. (*sim.* CHART. Fuld. B 55 p. 91,21 de alia vinea hoc sunt fines eqs. *al.*). TRAD. Frising. 36 p. 64,14 sit haec omnia in potestate eqs. persaepe. 3 *confunduntur casus (et numeri: l. 67)*: VITA Desid. Vienn. 1 hac (*sic?*) victorias. FORM. Marculfi 1,2 l. 22 ut huic series debuit plenius declarare. TRAD. Frising. 8 p. 35,21 contra haec donationem (*sim.* 9^b haec donatione scripsi. *al.* TRAD. Patav. 10 haec nomina testium hanc donationis signum). 31 p. 59,12 in hunc mundo. ALCUIN. Ved. 4 (MGMer. III p. 419,3) huic (*hoc var. l.*) praesenti miraculo in fidem . . . confor-

[Fiedler]

tatus rex. FORM. Sal. Merk. 16 p. 247,33 contra hac parem suum. *persaepe*. B *postponitur passim*, e. g. TRAD. Patav. 2. ANNAL. Xant. a. 867 p. 24,17. THIETM. chron. 2,39. C *pendet gen. partitivus vel explicativus ex pron. loco vocis simplicis*: ARBEO Emm. 35 p. 79,25. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,155. v. et p. 1013,24sqq.

IV *metr. et prosod.*: A *de formis*: masc. nom. sg.: hic: METELL. exp. Hieros. 1,286. al. RAPULARIUS 255. hīc: AGIUS epic. Hath. 600. METELL. exp. Hieros. 1,337. RAPULARIUS 417. al. neutr.: nom. sg. hōc: ALCUIN. carm. 1,378. METELL. exp. Hieros. 3,607. 658. acc. sg.: METELL. exp. Hieros. 5,329. al. WILLETR. Sus. prol. 14. monosyll. (in synaeresi): huic: p. 1018,27. adde POETA SAXO 1,273. WALTHARIUS 60. THEOD. TREV. Liutr. 24,1. THIETM. chron. 2 prol. 4. METELL. peripar. 2,5. 6,36. MART. VALER. buc. 4,78. al. hii: METELL. exp. Hieros. 2,226 (an hīi?). 5,135. 6,445. LAMB. LEOD. Matth. I 1777. hīis: THIETM. chron. 6 prol. 14. ERINH. Heimer. 207. CHRON. rhythm. Col. 5,14. 46. hec: METELL. exp. Hieros. 4,43 (pro has; v. *notam ed. p. 157*). bisyll. hūic: WALTHARIUS 36. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,212. THEOD. TREV. Liutr. 75,1. 92,1. B *de aspiratione (h littera consonans)*: ALDH. ad Acirc. 11 praef. 25. virg. II 2899. CARM. de Nyn. 165. GODESC. SAXO carm. 93. POETA SAXO 2,160. TRACT. Micon. prol. 2 (MGPoet. IV p. 932). INVENT. Quint. I 49 (MGPoet. IV p. 993). II 61 (p. 998). *saepe*.

V *confunditur c.*: ac: WALTHARIUS 27 (a. corr.). ex: TRAD. Lunaclac. 87 (cod. pro hec). WALAHFR. Wett. 334 (var. l. pro hac). hic (adv.): CAND. FULD. Eigil. II 24,11 (var. l. pro his, hic Becht-fördens). hinc (pro huic): WANDALB. mens. 80 (var. l.). WALTHARIUS 1018 (var. l.). *saepe*. huc: HRABAN. epist. 11 p. 398,11 (a. corr. pro hoc). WALTHARIUS 497 (var. l. pro hic). ille (illis): ARBEO Emm. 23 p. 58,12 (var. l. pro his). is: *passim*, e. g. *frequentatur a* THIETM. chron. fort. huc spectant: p. 1010,5. 12. 16. 17. 18. 23. 34. nam: WIPO gest. 39 p. 59,32 (var. l. pro hanc). nunc: WALTHARIUS 720 (a. corr. pro hunc). qui (cuius): ALDH. virg. II 877 (var. l. pro huius). CHRON. Salern. 54 p. 55,14 (cuius ed., huius cod.). quod: THEGAN. Ludow. 20 p. 206,1 (var. l. pro hoc). sic: ALDH. virg. II 1380 (var. l. pro hic). tunc: ALDH. virg. II 835 (a. corr. pro hunc). LEX Alam. 57,5 (var. l. pro hoc). WALTHARIUS 939 (var. l. pro hunc). 1228 (a. corr. pro hunc). ut: LEX Baiuv. 1,1 (var. l. pro hoc).

Caput secundum: ὅδε, οὗτος – *dieser (hier)*: I *mera vi demonstrativum*, i. δεικτικόν: A *usu pron.*: 1 *exempla praesertim usum gramm. illustrantia*: a *spectat ad I. personam*: TRAD. Frising. 1 p. 27,25 (a. 744) hereditas mea haec. HRABAN. epist. 20 p. 426,13 hoc opus meum (sim. RUOTG. Brun. prol. p. 2,19. al.). WALAHFR. carm. 25,4 quam (fidem) vobis (sc. imperatori) servare diu ... hanc animam (i. me) veluti nitar ad usque obitum (sim. CAND. FULD. Eigil. II 11,17 nec terruit hoc cor [i. me] horridus iste [sc. muneris ab-batis] labor). GERH. AUGUST. Udalr. 1,26 l. 37 quando anima mea derelictura est hoc corpus. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,9 qualiter ... robur ab hac nostra urbe translatus sit ad ... urbem regiam. *persaepe*. v. et p. 1015,5. b *spectat ad II. personam*: CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,9 in hac electione vestra (sc. fratrum) ... vigilate. HRABAN. epist. 42 p. 487,20 vide, frater, ne hac licentia tua in predicando offendiculum fiat infirmis. WALAHFR. (?) carm. 83,9,1 hic topus vester (sc. ss. Sergi et Bachi) vocitatur Alba Civitas. AGIUS epic. Hath. 212 fomentum ... liquet esse doloris hos vestros (sc. sororum) fletus eqs. VITA Heintr. IV. p. 36,6 rex bone, ... supernam iram in hac sorte tua recognosce! *saepe*. c *spectat ad III. personam*: ARBEO Corb. 15 p. 204,8 se nequaquam recedere ab huius trinitis perfectione professus est. Emm. 5 p. 34,23 ut ... abbas huius (i. Theotonis proloquens) provinciae cenubiis ... proles cupare non recusaret. CASUS Petrish. 1,41 cum ... responderent habitatores, hos (i. se) esse suos (i. eius, sc. comitis) homines et ... advenisse, ut eqs. *saepe*. d *loco pron. ille de temporibus remotioribus* ('damalig'): ARBEO Emm. 35 p. 78,12 qui (episcopus) in his diebus urbis Radaspone regebat pontificatum. TRAD. Frising. 183 p. 174,20 ante hos annos (i. tunc; sim.

OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 67,34 fuit illis in diebus in Aquitania ... episcopus; ... hic ... noviter ... ante hos dies ad culmen pontificale ... sublimatus fuerat. al.). HRABAN. carm. 26,6 concedat Deus ... tui (sc. Samuelis presbyteri) omonimi meritum ... exstitit ut templi typici hic (i. Samuel biblicus) servitor. al. e *loco pron. iste demonstrat ea, quae remotiora sunt* ('der dort'): ARBEO Corb. 37 agentes Longobardi viri Dei hoc nequaquam fuisse corpus (item GERH. AUGUST. Udalr. 1,11 melius mihi placet istud ... cavallum habere quam librum, cum quo eqs.; ... utile tibi [sc. spoliatori] forte fuisset, si manus tua hunc librum ... non tetigisset). 2 *exempla praesertim contextum vel notiones illustrantia*: a *in univ.*: WILLIB. Bonif. praef. p. 4,8 adgrediar opus ... profuturum legentibus praebens exemplum, dum hiis (his var. l.) quisque instruitur formulis. FORM. Senon. II 12 anc nostra consensio. EINH. Karol. 31 p. 35,25 sub hoc conditorio situm est corpus Karoli Magni (sim. WALAHFR. carm. 42,7. FROUM. carm. 3,1. al.). WALTHARIUS 575 o senior, desiste lacescere bello hunc hominem! WIDUK. gest. 2,1 p. 66,6 accipe (sc. rex) ... hunc (hoc var. l.) gladium, quo eqs. (sim. 3,69 p. 145,17). ECBASIS capt. 128 huncce locum petii (sc. vitulus). METELL. exp. Hieros. 4,798 hiccine Francorum fuerat cetus miserorum, quos eqs.? *persaepe*. v. et p. 1014,44. b *de eo, qui praesens est, de quo quis loquitur sim.* ('vorliegend, in Rede stehend, mich, uns beschäftigend, mein, unser'): a *gener.*: WILLIB. Bonif. 5 p. 24,17 accito ... huic (hoc var. l.) Dei famulo (ni subest dat. commodi; cf. antea: qui tanto praeesse potuisset populo). ABBO SANGER. bell. prol. p. 77,7 tibi (sc. fratri Gozolino) hancce dirigi pagellam. p. 78,15 suggessit haecine mihi facultas. FORTOLF. rhythmimach. 110 ad opus ... huiusce (huiuscae var. l.) scientiae construenda est tabula quadrata. *persaepe*. b *publ. et iur.*: TRAD. Frising. 3 (a. 748/50) siquis contra hanc donationis cartule venire temptaverit. LEX Baiuv. 9,6 si fuerit fur occisus, nulla ex hoc (ho var. l.) homicidii (homicidio var. l.) querella nascatur. FORM. Senon. II 16 ut ae littere firmiorem obtineant dignitatem. DIPL. Ludow. Germ. 71 huic decreto ... contradicere. TRAD. Frising. 1066 ut ec commutatio firmior ... habeatur. *persaepe*. γ *philos.*: ALBERT. M. div. nom. 5,8 p. 308,35 in his, quae absoluta sunt, non potest dici aliquid esse hoc respectu huius et non-hoc respectu alterius (cf. PG 3,824^A καὶ γὰρ οὐ τὸδε μὲν ἔστι, τὸδε δὲ οὐκ ἔστιν eqs.). abund.: CHART. Fuld. B 18 p. 36,20 (a. 752) presens donatio hec (sim. 22 p. 45,3. ibid. al.). c *vi temporali* ('heutig, jetzt anwesend, jetzig, gegenwärtig, mein, unser'): EIGIL Sturm. 12 p. 143,12 quidquid in hac die (hodie rec. EPB) proprium ... videor (sc. rex) habere (sim. CAND. FULD. Eigil. II 17,85 hacce die nos, Christe ..., dignare tueri. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 23 his diebus. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,10. al.). WALAHFR. imag. Tetr. 50 pro temporis huius pace (sim. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,26 iamante os tempus venit ... Rainerius diaconus ... in ... meo episcopio. al.). BERTH. chron. B a. 1079 p. 364,15 dum nihil aliud hac vice ... fieri ... arbitretur rex (OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,3. al.). *persaepe*. d *vi locali* (*saepe i. q. terrenus, caducus – hiesig, irdisch, diesseitig, vergänglich*, e. g. l. 62): a *spectat ad vitam humanam*: FORM. Marculfi 1,5 l. 16 ab ac (hac var. l.) luce migrasse (TRAD. Frising. 93 ab ac. OTTO FRISING. gest. 2,1. *persaepe*). WILLIB. Bonif. 1 p. 7,15 quae huius mundi sunt (sim. POETA SAXO 2,129 hunc ... redemptor salvavit mundum. *persaepe*). ARBEO Corb. 7 sicut huius vitae norma declarat (sim. FORM. epist. IV 1 post transitum vius vite. THANGM. Bernw. 57 [vs.] felix hanc vitam mutat in angelicam. *persaepe*). Emm. 25 p. 64,6 anima exuta huius exilii nexibus (sim. WETT. GALL. 28 p. 271,36 Eustasius hoc aerumnosum exilium dereliquit. THIETM. chron. 2,18. al.). HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,39 diem novissimum ... in hoc seculo perducentes (sc. fratres; sim. FORM. epist. 4 p. 527,5 post excursum labentis seculi uihus. *persaepe*). THIETM. chron. 4,26 p. 162,32 transivit Arnulfus de hoc (deo B) carcere ad indeficiens lumen. b *usu vario*: ARBEO Corb. 40 sicut huius urbis forma declarat. ibid.: huius episcopatu praeesse (in struct. contam.). WALAHFR. Wett. 729 instrumimus ... cunctos, quos haec Germania gignit. carm. 87,3 mole sub

hac terrae . . . praesulis . . . membra iacent (*in epitaphio*). HRABAN. epist. 42 p. 487,18 quale scandalum . . . opinio . . . in hoc populo generarit. WALTHARIUS 561 hac coram porta verbum modo iacto superbum. WIDUK. gest. 1,3 novimus Saxones his regionibus navibus advectos. *persaepe*. γ *abund.*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,16 presentis vitae huius falsis divitiarum florere prosperibus (*sim.* HRABAN. epist. 11 p. 398,30). 9 p. 113,36 Dominus servum suum . . . de temporalis vitae huius laboribus ad aeternae retributionis mercede perducere . . . volebat. WETT. Gall. prol. 2 oceanus . . . gyrat haec terrestria regna. HRABAN. carm. 37,30 non te conturbet . . . inconstantia . . . haec mundana . . . gurgitibus variis. *al.*

B usu subst. (*saepe ellipt.*, e. g. l. 18,22): 1 *in univ.*: COD. Karol. 24 p. 529,17 praeceptum . . . per arum (*sc. litterarum*) latorem direximus eximietati vestrae (*sc. regis*) deportandum. RHYTHM. 86,5,2 nec minoris gloriae structor dignus habebitur . . . suo hoc (*sc. opus*) complens opere (*v. notam ed.*). DIPL. Otton. III. 202 p. 612,3 ab hac (*sc. hora*) in futurum (*sim.* p. 612,15 ab hoc [*sc. momento*] in futurum). THIETM. chron. 4,26 p. 162,22 prepositus est hiis de capella regis Arnulfus et . . . ordinatur. *al. v. et p. 1014,3.* *adde*: HRABAN. epist. 37 p. 472,32 Domini misericordiam imploro, quatinus hoc (*sc. opus dedicatum e contextu supplendum*) . . . ad salubrem finem pervenire concedat. 2 *neutr. c. gen. partitivo vel explicativo loco vocis simplicis*: WIDUK. gest. 1,22 p. 33,8 (rec. A) hoc responsi accepit faber, quia *eqs.* (*sim.* 3,68 p. 143,11). DIPL. Otton. II. 306 p. 363,7 cum hoc iuris . . . apud reges . . . velut egregium extaret ecclesias Dei roborare *eqs.* BERTH. chron. B a. 1080 p. 378,19 maxima vis aliorum nec non ad hoc pugne recentis precipui labores omnes . . . confectos . . . exacerbaverant. *al. fort. huc spectat: p. 1012,34.*

II anaphoricum (*de eo, qui notus, iam dictus est sim.*; ‘*der bekannte, genannte*’ *sim.*): **A exempla praesertim usum gramm. illustrantia**: 1 *in struct. abl. absol.*: ARBEO Corb. 16 p. 205,21 hoc facto *eqs.* (*sim.* THEGAN. Ludow. 9 hoc facto [his ita gestis, hiis ita peractis *var. l.*]. POETA SAXO 1,78. *al.*). CONC. Karol. A 16^B p. 105,8 hoc peracto concilio. HRABAN. epist. 28 p. 443,22 his . . . omnibus consideratis unum opusculum condere disposui (*sim.* 29 p. 447,23). AGIUS comput. 8,1 hac (*pagina*) . . . percurra nunc de quarta . . . dicam. GERH. AUGUST. Udalt. 1,14 l. 32 his praeparationibus exequiarum . . . perpetratis *eqs. persaepe*. 2 *c. enunt.*: **a rel.**: WILLIB. Bonif. praef. p. 2,16 quod . . . revelare potuistis (*sc. coepiscopi*), hoc mihi velut ignaro inponere (*sc. decrevit sanctitas vestra*). WALAHFR. carm. 37,8 quidquid . . . possum facto . . . corde fideque, hoc totum vestro (*sc. comitis*) mancipio servitio (*sim.* RUOTG. Brun. 38 p. 40,28). 79,6 si quid in hoc (*opere*), lector, placet, assignare memento id Domino, quicquid displicet, hocce mihi. MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 518,23 cui commisisti (*sc. b. Sixtus*) Domini sanguinis consecrationem . . . hic sanguinis tui consortium negas. **b vario**: WALAHFR. carm. 16,16 valeant cuncti fratres . . . servulus hoc vester oro pusillus. HRABAN. carm. 37,94 si quid displicuit . . . moribus in . . . tuis, corripe hoc citius (*sim.* epist. 20 p. 426,18. CAND. FULD. Eigil. I 19. *al.*). epist. 45 p. 500,5 cum . . . personaliter alius sit Pater, alius Filius, alius spiritus sanctus, his tamen unum est naturae nomen. RIMB. Anscar. 35 p. 67,29 quia . . . solito nequivit uti parsimonio, studuit hoc elemosinis . . . compensare. RUOTG. Brun. 17 p. 16,4 quo quis melior . . . erat, hunc magis exosum habebant *hostes*. 20 p. 20,30 ne nobis non desimus, hoc . . . curandum est. 37 p. 38,16 quotquot . . . de principibus . . . consenserant, hos ipse inter . . . familiares habebat. *al.* 3 *pendet gen. respectus ex pron. interr.*: NADDA Cyriac. I 11,6 mirantibus . . . aliis et sciscitantibus, quid horum voluisset, respondit: ‘*eqs.*’ 4 *abl. mensurae in correlatione quo . . . , hoc sim.*: WALAHFR. carm. 1,44 quanto . . . , tanto . . . , hocque magis summae debetis imaginis arcem intrepido lustrare gradu (*sim.* 5,69 quo mage . . . , hoc . . . magis *eqs.*). WANDALB. Goar. 1 p. 13,2 ne . . . quo pluribus ita licuerit agere, hoc pontificalis auctoritas amplius infirmetur. **B exempla praesertim contextum vel notiones illustrantia**: 1 *absol.*: LEX Baiuv. 17,3 si quis testem habuerit per aurem tractum . . . et hoc (*oc, hanc var. l.*) confirmant per

testes. WILLIB. Bonif. 6 p. 31,10 alii . . . nihil horum (*auspiciorum*), (nihilorum *var. l.*) commiserunt. TRAD. Frising. 608 p. 521,27 filius . . . rem habeat ita, ut . . . tres dies arat et hoc (*i. messem*) colligat. HRABAN. carm. 11,56 custodi semper amicam, hoc peto, nate Dei. EPITAPH. var. II 108,13 hiccae (*papa*) monasterium statuit (*sim.* 113,6 coenovium . . . condidit hicce [*metropolita*]). COD. Udalt. 231 p. 404,17sq. hoccine est . . . excommunicatum in catholica communione recipere? hoccine . . . est peccatori cornua dare? CHART. Bund. 435 p. 327,35 interrogatus Witardus, quociens vidit ho, respondit: *eqs. persaepe. v. et p. 1012,2. 1015,4. 2. 1018,44. 62.* 2 *accedit subst. sim. praecedentia comprehendens: a in univ.*: ERMOLD. Ludow. 3,552 detestatur . . . Francia hocce (*sc. coniurationis*) nefas. WALAHFR. hort. 260 dinoscere vires magnificas huiusce datur medicaminis. AMALAR. ord. antiph. 16,9 haecine ratio est per festivitates apostolorum (*sim.* 58,12 haecine causa est). FORM. Salisb. I 62 p. 454,2 libenti animo hae dona suscipere. WOLFH. Godeh. I 20 p. 181,33 Osdagus eiusque successor . . . hancmet diocesim . . . tenuerunt. URSO element. 3 p. 71,7 licet hae virtutes naturales . . . quadriformiter moveantur ad suas peragendas actiones. CHRON. Albert. Beh. p. 480,9 cum Baioarii sint a Baiis dicti et Norici a Norico filio Herculis et hy omnes fuerunt Graeci *eqs. persaepe. v. et p. 1018,63.* **b talis** – (*ein*) *derartig(er), solch(er)*: WILLIB. Bonif. 5 p. 25,2 ut omni se . . . excusationis tergiversatione ab huius (*episcopatus, cf. p. 24,21*) gradus celsitudine declinaret (*sim.* 5 p. 25,7 ad suscipiendum huius celsitudinis gradum). WALAHFR. carm. 29,3 si condire meos mellis dulcedine versus . . . possem, . . . non haec pompa . . . condigna nitoribus esset, quos *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 21 ut per haec caritatis officia mercedem consequerentur fratres. RUOTG. Brun. 19 p. 18,8sq. tam egregiam . . . prolem decreet hoc agmine stipari, de hac delecta iuvenum excellentia gloriari. *persaepe.*

III praeparativum: **A exempla praesertim usum gramm. illustrantia**: 1 *c. enunt. rel. sim. (determinativum; fere loco is pron.)*: LEX Alam. 25,1 [de his, qui] (si quis; de eo, qui *var. l.*) in exercitu litem commiserint (*sim.* 27,1 [de his, qui] [si quis; de eo, qui *var. l.*] sigillum ducis neglexerit *eqs.* LEX Baiuv. 1,2^{tit.} *al.*). ARBEO Corb. 10 p. 198,5 hii, qui funem tenebant. 40 EIGIL Sturm. 4 p. 134,6 pergite . . . in hanc solitudinem, quae *eqs.* RIMB. Anscar. 42 p. 79,2 quod (*sc. elatio*) ut caveretur, hoc divina providentia . . . concessit, unde . . . meritis suis nihil minueretur. WALTH. SPIR. Christoph. I 27 annue (*sc. Christus*), ut ab hac terra, quaecumque meum corpus . . . suscepit, furor tuus . . . absistat (*sim.* II 3,97). *persaepe. v. et p. 1012,39.* 2 *c. enunt. fin. vel consec. sim.*: PACTUS Alam. 1,2 si inter se de hoc intentione habeant, ut *eqs.* (*sim.* METELL. exp. Hieros. 6,776 hoccine promeruerit boni . . . , ut *eqs. ? persaepe*). LEX Baiuv. 2,5 si quis in exercitu . . . voluerit . . . casas incendere, hoc omnino testamur, ne fiat. RUOTG. Brun. prol. p. 1,23 estimo . . . multos . . . hac occupatos industria, ut *eqs.* WIDUK. gest. 3,69 p. 145,8 hoc . . . obtinere, quatinus *eqs.* VITA Heinr. IV. p. 11,22 cum hic mos dolentium sit, ut *eqs. persaepe. v. et p. 1018,64.* 3 *c. enunt. interr.*: LIUTG. Greg. 11 p. 75,19 hoc dignum memoria esse videtur, qualiter *eqs.* TRAD. Ratisb. 20 p. 26,25 qui (*testes*) hoc testificent, quomodo *eqs.* THIETM. chron. 2,38 hoc ignoro, utrum *eqs. persaepe.* 4 *c. enunt. causali*: LEX Alam. 28,1 pro hoc (*eo var. l.*), quod praeceptum duci transgressus est. HRABAN. epist. 20 p. 426,11 cur . . . laborem adsumperim, hec causa fuit, quia *eqs.* THANGM. Bernw. 12 p. 762,48. *al.* 5 *c. enunt. condicionali*: EINH. Karol. 10 p. 13,15 se . . . imperata factum pollicetur *dux gentis* praeter hoc solum, si *eqs.* HROTSV. asc. 35. *al.* **B exempla praesertim contextum vel notiones illustrantia**: 1 *qui sequitur – folgend(er)*: LEX Alam. 42,1 si quis *eqs.*, cognoscat hoc (haec rec. B *var. l.*) iudex: *eqs.* WILLIB. Bonif. 8 p. 48,1 quorum (*presbyterorum ac diaconum*) haec sunt nomina: *eqs.* (*sim.* TRAD. Frising. 203 hoc . . . sunt testes: *eqs.* 1760. *persaepe*). LIUTG. Greg. 2 p. 68,4 coepit *magister* eum his verbis . . . laudare . . . ‘*eqs.*’ (*sim.* WALAHFR. Mamm. 21,23 vocibus. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,1 sermonibus. *persaepe*). WALAHFR. carm. 14,8,1sq. haec carnem . . . respiciunt, homo, consueta

male vivere: puppis, pluma *eqs.* AMALAR. off. prooem. 21 haecine sunt, quae a Romana sede accepi *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,217 hoc intestinas percussit pectine chordas: '*eqs.*' persaepe. v. et l. 45. qui imminet – (unmittelbar) bevorstehend(er): WILLIB. Bonif. 8 p. 46,24 quae in hoc nostro sint usui itenere copulanda. 2 talis – (ein) derartig(er), solch(er): LEX Baiuv. 20,7 de his (is var. l.) canibus, qui ursis vel bubulis . . . persecuntur, si de his occiderit *eqs.* HRABAN. carm. 17,29 valde tibi nomen hic conferat ordo (postea: episcopus . . . vocaris). WIPO gest. 1 p. 9,13 divina providentia anchoras ecclesiae commisit . . . his gubernatoribus, quales *eqs.* al.

IV indefinitus: A in univ.: 1 gener.: LEX Baiuv. 19,4 de vestitu . . . quod walaraua dicimus, si ipse abstulerit, qui hos interfecit, dupliciter componat. WALAHFR. Wett. 704 vitii ut radicibus omnis absconditis vireant virtutum germina pulchre; maior enim numerus mundanis rebus adhaeret, quam qui se stimulant Deo . . . haec ad castra ferant. hort. 196 mollis fotos constringat fascia crines, et . . . hoc (gloss.: hanc capitis medicinam) inter reliquas eius (absinthii) mirabere vires. WANDALB. creat. mund. 22 vero haec lumine nobis lux et fonte perenni illustrata patescit (cf. Vulg. gen. 1,3 fiat lux). POETA SAXO 3,103 non proprius ex hoc, sed quod adoptivus sit Christus filius Omnipotentis. al. 2 philos. (spectat ad suppositum q. d.): ALBERT. M. sent. 3,6,3 p. 128^b,45sq. si . . . dicam 'haec manus', pronomen, scilicet haec, dicit mihi suppositum 'manus'. 3,6,7^{capit.} quid demonstrat pronomen 'hic', quando dicitur 'hic homo' de Christo. 3,6,7 p. 135^b,13sq. cum dicitur 'hic homo' demonstrato Christo, supponitur suppositum eius in tribus substantiis et duabus naturis; . . . si . . . consideremus substantiam pronominis, . . . non dicit nisi suppositum, ly 'homo', autem *eqs.* p. 135^b,41sq. cum dicitur 'hic homo est hic Deus', in illa . . . locutione bis in pronomibus 'hic' et 'hic' significatur unum suppositum *eqs.* ibid. saepe. B iunctura hoc et hoc i. q. quodvis – dies und das, alles Mögliche: 1 gener.: HROTSV. Cal. 9,9 ex hoc et hoc hominem fingis (sim. Pafn. 13,3). OTLOH. vis. 5 p. 63,4 hęc et hęc mihi (sc. episcopo) Deus addat, si presumptionem tantam nequitia tua (sc. clerici) impune ferat (cf. Vulg. Ruth 1,17). CARM. Bur. 206,2,2 cum sitio (sc. poeta), siccior, nec in hoc nec in hec nec in hic cor (v. notam ed.). 2 philos. (spectat ad individuum ['ein bestimmter']); loci pendent ex Boeth. trin. 2,32; cf. ThLL. VI/3. p. 273^b,79sq. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,35sq. hoc (subiectum) cum . . . nec passionibus nec motui subiciatur ex hoc aut ex illo constans, sed quidquid est, unum est; . . . omne . . . esse ex forma est; non est ergo hoc et hoc, sed hoc tantum: pulcherrimum et fortissimum (sim. 1,5 p. 20,7 quod . . . ex alio est, principium non est; ergo est hoc et hoc, ergo simplex non est, compositum igitur est. ibid. al.). C iunctura hoc aliquid spectat ad individuum sive substantiam velut non-accidens (usu philos., respondet gr. τόδε τι; cf. L. Schütz, Thomas-Lexikon. 21895. p. 356): ALBERT. M. sent. 3,6,3 p. 129^b,11 si convenient (hic homo et hic Deus) in hypostasi et non re naturae *eqs.*; . . . hoc non est intelligibile, quod id, quod est aliquid, non sit idem et unum cum illo hoc aliquid, cum supposita non sint diversa. p. 130^b,8sq. non est dicendum, quod Christus umquam fuerit hoc aliquid vel suppositum unum vel *eqs.*, sed semper fuit hoc aliquid et unitate et singularitate personae divinae. ibid. al.

V usu articuli definiti: EGBERT. fec. rat. 1,196 fel terre pallet, furit hoc absinthium et ardet. 1,1346 datur hunc pavidum (i. porcellum) occultasse sub alis (sc. gruis). OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,11 dicebat episcopus . . . hoc nomen 'Deus' quandoque in designatione naturae . . . poni (item p. 83,20). ASINARIUS 305 ut videat, quid agant hic asellus et hec domiella, post velum servus nocte locatus adest. CARM. Bur. 219,8,3 ordo . . . noster secta vocatur, quam diversi generis populus sectatur; ergo hic et hec et hoc ei preponatur, quod *eqs.* saepe.

VI iuncturae sim. adverbiales selectae: A temporales: 1 ex hoc i. q. posthac – von nun, da an, künftig: WILLIB. Bonif. 6 p. 30,3 ut ex hoc inconversa . . . haec (hic var. l.) disciplinae institutionis ordo permaneret. p. 30,7 familiaritatem . . .

sedis apostolicae . . . omnibus sibi subiectis ex hoc in futurum condonavit pontifex. WALTHARIUS 1437 ex hoc . . . famulis . . . iubebis *eqs.* DIPL. OTTON. III. 2 p. 396,1. al. adde iuncturam ex hoc ordine i. q. exinde – hierauf: WANDALB. creat. mund. 61 hoc ex ordine demum formosi sator orbis undis arva rexit. 2 inter haec (haec inter) i. q. interea – inzwischen, unterdessen: WALAHFR. Mamm. 3,1 haec inter Domini . . . ore monetur. RIMB. Anscar. 2 p. 45,1 missarum sollemnia . . . ab eo exquirens filia; verum inter haec languore se praecoccupante coepit infirmari. WALTHARIUS 1000 haec (hic, hos var. l.) inter velut aesculus astitit heros. THIETM. chron. 8,33 (hęc var. l.). OTTO FRISING. gest. 1,38. persaepe. 3 post haec vel hoc i. q. postea, deinde – später(hin), danach, darauf: LEX Alam. 1,2 si . . . ipse, qui dedit, . . . post haec (postea var. l.) de ipsas res de illa ecclesia abstrahere voluerit. HRABAN. epist. 40 p. 478,31 primum . . .; deinde . . .; post haec quoque *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 2 non multis post haec evolutis annorum curriculum. POETA SAXO 2,165 ne . . . sanguinis effusi posthaec reus ipse (Carolus) maneret. WALTHARIUS 640 post haec Guntharius Camaloni praecipit aien: '*eqs.*' THANGM. Bernw. 43 p. 777,44 ferulam . . . trado in testimonium, ut post hoc *eqs.* persaepe. abund. (interdum c. notione causali): HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,17 post haec itaque . . . votiva voluntatum adimplere optabat desideria. 7 p. 112,33 denique post haec cumque . . . Dei famulus . . . non solum subditis . . . preesset. 9 p. 113,27 post hoc non fuit longum, quod *eqs.* al. RIMB. Anscar. 31 deinde post haec constituto in regno . . . Horico iuniore.

B modales: 1 finales (fere i. q. eius rei causa – zu diesem Zweck, hierzu): a ob hoc (aliter: l. 70sq. q.): HUGEB. Wynneb. 3 p. 108,31 Saxoniam . . . terram visitare volebat, et ob hoc precipue, ut si ullum de sua genealogia . . . secum ducere poterat. HRABAN. epist. 5 p. 390,9 illum (sc. colorem) ob hoc ponens, ut si quis *eqs.*, notet capitulum, quod *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,40 Bernhardus . . . Francorum regnum aggredi disponit . . . ob hoc, ut *eqs.* al. b propter hoc (aliter: p. 1017, 6sq. q.): ARBEO Emm. 28 p. 68,19 viatorum aliquotiens suspiria expremunt loca propter hoc, ut . . . cavere debeant, ne *eqs.* v. et p. 1010,58. 2 causales (fere i. q. propterea, ea causa – deswegen, aus diesem Grunde; cf. l. 22sq. q.): a ad hoc vel haec (aliter: p. 1017,41sq. q.): EINH. Karol. 17 p. 21,3 molitus est . . . classem . . . aedificatis ad hoc navibus iuxta flumina. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,53 qui (Christus) ad hoc . . . descendit de caelo, ut *eqs.* (sim. RIMB. Anscar. 36 p. 70,41. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 116. al.). POETA SAXO 5,504 sibi reges ad hoc firmata iunxit amicitia, quatinus *eqs.* WIDUK. gest. 2,15 p. 79,23 fuere multi . . . qui rem celare . . . arbitrati sunt, ad hoc tantum, ne *eqs.* persaepe. b ex hoc (aliter: p. 1015,70sq. q.): WIDUK. gest. 3,55. THIETM. chron. 6 prol. 39 ex hoc laetantes sint semper quique fideles. c hac re: AGIUS comput. 4,6 scis lunam non ante suum cyclum peragrar, quam *eqs.*; hac re pagellas . . . annorum bis sex septemque peregi. epic. Hath. 136 rara . . . res est . . . et hac re . . . non . . . facilis, ut *eqs.* POETA SAXO 5,164. d hōc . . . quod sim. (abl. causae): VITA Paulin. Trev. 17 in quo (sc. parvipendendo) hoc antecessores nostri culpandi sunt, qui *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,49 arbori . . . infructuosae . . . stercora circumfusa prodesse noscuntur; hoc homini . . . circa mandata Dei negligenter agenti commemoratio peccatorum suorum ad aeternam . . . proficit sanitatem, dum *eqs.* WANDALB. mens. 75 quem Veneri sacrum . . . dixerit priores mensem, hoc quod vigeat demulcens cuncta voluptas *eqs.* al. v. et p. 1018,71. 72. 1019,1. 2. e huius(ce) rei: ARBEO Emm. 37 p. 86,2 huius rei (sc. dominum adiuvando) invenit senex religiosus gratiam in conspectu patris familiae. VITA Sollemn. 6 (MGMer. VII p. 316,8) dedit huiusce rei opidum cognominante Dunum, in qua *eqs.* f ob hanc causam sim.: TRAD. Patav. 19 (a. 788/89) de tanta . . . pietate Domini . . . ob hac causa aecclesiam construxi (sim. 20 ob hac causam). WIDUK. gest. 2,11 p. 76,7 materna . . . se hereditate privatum aegre . . . tulit Thancmarus et ob hanc causam arma sumit. THIETM. chron. 6,2. al. g ob hoc: WALAHFR. Wett. 461 in his cruciatibus . . . restat ob hoc, quoniam *eqs.* POETA SAXO 5,275 cum natos sibi . . . mors auferret, ob hoc ipse . . . doluit.

THIETM. chron. 4,22 p. 156,23 ob hoc et quia *eqs.* CHRON. Thietm. 5,20 ob hoc . . . , quod *eqs. persaepe*. h pro hac re: RIMB. Anscar. 5 p. 25,31. GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 104. WIPO gest. 25. *al. abund.*: RIMB. Anscar. 32 p. 63,21 pro hac itaque re (*sc. persecutione*) . . . episcopus . . . sollicitus. RUOTG. Brun. 23 p. 24,4. i propter hoc: EIGIL Sturm. 13 p. 144,20 se in montem, qui . . . Mons Episcopi appellatur, contulit . . . et ibi sacris libris . . . insudabat et propter hoc monti vocabulum indidit. THEGAN. Ludow. 23 penitentiam suscepit propter hoc tantum, quia *eqs.* (*sim.* 46). FROUM. carm. 1,10 hoc placuit propter nullis me parcere verbis. *persaepe*. 3 *explicativae*: a et hic, hicque (*'und zwar'*): RUOTG. Brun. 19 p. 18,21 ut maximis . . . urbibus, et his opulentissimis, . . . poterentur *rebelles*. SERMO nat. virg. 5 ex maiorum horumque admodum religiosorum traditione. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,6 facies (*sc. Heinrici*) rubicunda, barba longior, et haec contra morem antiquum. THIETM. chron. 7,62 p. 476,13 dux . . . milites perdidit, et hos elegantes. BERTH. chron. B a. 1078 p. 314,13 rex . . . et . . . consentanei illius legatos suos, . . . et hos artificiosa . . . occasione . . . , ad . . . synodum transmiserant. *v. et l.* 28. et hoc (*negat.* nec hoc: *l.* 30): TRAD. Frising. 19 p. 47,36 (*a.* 763) omnis hereditas . . . sit confirmata post obitum . . . , et hoc per consensu Tassilone . . . ducis. EINH. Karol. 24 p. 29,2 convivabatur rarissime, et hoc praecipuis tantum festivitatibus. DIPL. Karoli III. 158 p. 257,14 ut . . . reliqui . . . in hostem proficiscantur, et hoc quandiu *eqs.* DIPL. Heinr. III. 395 (*spur.*). BERTH. chron. B a. 1080 p. 379,21 omnes . . . ad deditionem . . . coegit rex, et hoc non absque illorum dampnis hisque non minimis. *persaepe*. *negat.*: EINH. Karol. 24 p. 29,23 lite cognita sententiam dixit; nec hoc tantum eo tempore, sed *eqs.* b hoc est *sim.* (*'das heißt, nämlich'*): LEX Baiuv. 1,3 si *eqs.*, triungendo solvat, hoc est ter novem restituat. *al.* HRABAN. epist. 39 p. 476,32 in epistola . . . subiunxistis tres petitiones . . . , hoc est, ut *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 57 gastrimargia, hoc est ventris ingluviens. *al.* ANTIDOT. Glasg. p. 126,2 mittis insimul, hoc est oleo nугleos de nuce gallica, piper *eqs.* THIETM. chron. 7,37. *persaepe*. *fort. huc spectat*: THEGAN. Ludow. 22 praeter episcopos, qui *eqs.*; hoc fuit, hic fuit, hi fuerunt, videlicet *var. l.* Anshelmus . . . et Theodulfus . . . et Uuoluoldus. 4 *additivae* (*fere i. q. praeterea – darüber hinaus*): a ad haec *vel* hoc: WALTHARIUS 1147 terret ad haec (*hi <c> P*) triviis ignoti silva meatus. THIETM. chron. 1,15 urbana maiori gloria . . . et ad haec muneribus dignis honorat rex. 5,32 p. 256,11 comperit rex etiam ad hoc, quod *eqs.* BERTH. chron. B praef. p. 169,8 libellum ad hec de octo vitiis . . . elaboravit Herimannus. *al.* b praeter haec *vel* hoc: HRABAN. epist. 5 p. 390,1 preter haec . . . nonnulla . . . adnexui. BERTH. chron. B a. 1066 p. 202,9 preter hec plura miracula . . . facta sunt. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,26 preter haec de sacramento altaris . . . non . . . dicitur Arnaldus Brixiensis sensisse. *saepe. v. et p.* 1014,63. c super haec *vel* hoc: LEX Alam. 15,2 si . . . aliqua iniuria passus fuerit clericus . . . , sicut superius diximus, componatur, et tertia pars super haec (*hac 4*) addatur in compositionem (*item* rec. B). 21 servi dimidiam partem sibi et dimidiam in dominicum arativum reddant, et si super haec (*ec var. l.*) est, sicut servi ecclesiastici *eqs.* 38 si . . . super haec inventus fuerit *servus*, ut *eqs.* THEGAN. Ludow. 8 quicquid super hoc (*hec var. l.*) remanserat. FROUM. carm. 32,15 centies et super hec millenas dico salutes patribus . . . in Domino. *al.*

VII *appendix stilistica*: A in *correlatione* (*'der eine . . . , der andere'*): 1 hic . . . hic (*aliter: p.* 1015,33sqq.): WANDALB. mens. 279sq. hi ferro . . . caedunt de palmitis fructus, . . . umeris hi gaudent ferre racemos, longius hi *eqs.*, at hi *eqs.*; hi quoque *eqs.* 2 hic . . . iste (*spectat ad res ante dictas seu propius seu remotius a pron. hic positae; aliter: p.* 1018,47): WALAHFR. Wett. 163 hic pater ante fuit . . . , filius iste prius ductor patris esse iubetur (*antea: vernat uterque pater [i. Heito Erlebaldu] vita . . . beatus*). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,200 his (*i. talibus rebus; v. notam ed.*) petit hic cenas, invisit et iste catenas. THIETM. chron. 5,7 isti (*percussores*) libenter his (*consororibus*) serviebant. 5,43 committitur huic (*imperator*) iste (*electus*). 6,17 haec (*prospera*) unanimi laetitia, ista

(*detrimenta*) . . . maestitia . . . sunt . . . sufferenda. BERTH. chron. B a. 1079 p. 363,6 hi (*hii var. l.; sc. Saxones*) Saxoniam, isti (*patriarcha ceterique regis familiares*) . . . cum legatis apostolicis ad dominum suum remeabant . . . Ratisponam. *persaepe*. 3 hic . . . ille (*spectat ad res ante dictas seu propius seu remotius a pron. hic positae*): BEDA temp. rat. 35,20 terra . . . sicca et frigida, aqua *eqs.*, aer *eqs.*, ignis est calidus et siccus; ideo . . . haec autumno, illa hiemi, iste veri, ille comparatur aestati. HRABAN. epist. 33 p. 466,8 utramque editionem (*sc. anticorum sacrae scripturae*) simul posui: illam videlicet, iuxta quam Romana psallit ecclesia, et hanc, quam *eqs.* AGIUS vita Hath. 25 viri et feminae . . . , haec ostendebant *eqs.*, illi *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 10,12 hicce patrem petit hunc, illum namque ille reposcit. VITA Heinr. IV. p. 23,4 alii asserebant (*sc. vera esse*), alii figmentum esse dicebant; utrisque Roma fuit in argumentum, his, quod *eqs.*, illis, quod *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,8sq. sicut haec (*humanitas rationalis*) illum rationalem seu mortalem, ita illa (*humanitas mortalis*) hunc rationalem seu mortalem facit. *persaepe. v. et p.* 1015,43. 4 hic . . . alius: WETT. Gall. 25 p. 270,7 dum haec et alia multa . . . loquerentur (*sim.* THEGAN. Ludow. 6 p. 184,3 hec verba et alia multa . . . filio suo ostenderat. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,40. *saepe*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,28 l. 118 episcopus . . . his et aliis multis adversis fatigatus. OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,33 haec et alia . . . excellentiae tuae (*sc. augusti*) scribuntur. 2,28 p. 133,28 his aliisque modis *eqs. al. fort. add.*: AGIUS comput. 2,1 de pagina secunda: huic aliam non insimili subdens ratione annalem duplo seriem feci retinere. 5 hic . . . alter: HRABAN. carm. 37,39 haec . . . semper erat iusto temptatio vita (*antea: altera vita . . . in arce polorum*). THIETM. chron. 7,33 p. 438,41 vereor . . . maximam multitudinem huius pacti alteriusque esse praevaricatorum. *v. et p.* 1012,40. 6 *pron. varia*: a in *antithesi*: AGIUS vita Hath. 3 huius (*sc. sororis*) caritatem, eius humilitatem laudabat; illam obedientia praere, hanc patientia praestare dicebat; in una largitemur, in altera abstinentiam mirabatur; omnium vero *eqs.* (*sim.* RUD. FULD. Leob. 7. WALTHARIUS 929). THIETM. chron. 3,22 fugierunt hii (*Graeci*) in alteram partem navis, nostri autem *eqs.* METELL. exp. Hieros. 5,65sq. hic humero caret, ille genu, tremat hic, gemit ille, verticis hic crusta, spina dolet iste revulsa, palmis ille retecta cruentis comprimit exta. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,19sq. videres nunc hos (*Transtiberinos*) istos (*nostros*) versus castra propellere, nunc hos (*Romanos*) illos (*nostros*) ad pontem . . . repellere. RAPULARIUS 255 hic (*frater*) exaltatur, ego . . . opprimor. *saepe*. b *spectant ad eosdem homines*: CAND. FULD. Eigil. II 13,2 ecce, senex iste hic praesens, quem poscit, adstat, hunc habetote patrem, hunc, fratres, servate parentem. THIETM. chron. 1,16 si quid in regno suimet . . . is (*rex*) predatus sit, huic Deus . . . ignoscet. *al.*

B *de polyptoto*: ARBEO Emm. 26 p. 64,30 ut huius (*Emmerammi*) sanguinem ab his (*carnificibus*) in die iudicii non deberetur *superna pietas* requerere. CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,28 quae tam dira fuit vulpi dementia . . . , ut regem, quem *eqs.*, hunc haec sola . . . non adisse velit? CAND. FULD. Eigil. II 25,16sq. pater hic . . . Buchonica rura petivit; . . . hicce in hac aede locum . . . celsum promeruit; . . . hunc *eqs.*; nec huic *eqs.*; hic acies *eqs.* RUOTG. Brun. 19 p. 17,31 hec et his similia domnus Bruno . . . perorabat (*sim.* 22. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,21. *al.*). DIPL. Otton. III. 197 talem utilitatem ac tantum honorem, id est *eqs.*, . . . concessimus; . . . ut . . . aecclesia ac . . . episcopus . . . hanc et hunc utilitatem honorem . . . felicitate obtineant (*item* 208). GESTA Ern. duc. II 11 p. 252,13 huius (*ducis*) huic petitioni . . . dux Saxonie annuit. *persaepe*.

C *de anaphora et epiphora*: HRABAN. carm. 17,41sq. hoc . . . nos omnes deposcimus . . . , hoc, Fridūrih, . . . Hraban et ipse peto, ut *eqs.* 37,5 egimus hoc (*sc. congaudere animo*), agimus nunc hoc, hoc semper agemus. HYMN. Hraban. 4,3,1sq. caritas . . . ; haec . . . fuit *eqs.* (*sequitur series pron. haec*). AGIUS epic. Hath. 49sq. haec soror, haec mater, haec nutrit atque magistra, haec abbatissa, haec fuerat domina, cum hac *eqs.* BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 20,9sq. hoc Gregorius abbas, hoc erat Nilus pater, hoc Iohannes bonus . . . , hoc simplex Stratus . . . ,

[Fiedler]

hoc ex Rome maioribus Dei . . . Iohannes, hoc silens Theodorus, hoc Iohannes innocens, hoc simplex Leo (*sim. rec. B 17*). METELL. exp. Hieros. 6,246sq. grandibus hic factis, hic membris fidere vastis incipit; hic animis, hic palmam vendicat armis. *persaepe. v. et p. 1018,47.*

D iuncturae pron. sim.: 1 hic iste: CHART. Sangall. A 2 (c. 700) qui contra hanc donationem istam agerit. VITA Chrod. 2 hic iste . . . vir beatus, nostri sermonis felix materia *eqs.* TRAD. Frising. 1325^b ut hęc ista commutatio firmior esset. RAHEW. gest. 4,14 p. 248,28 Otto . . . presul, huius (*del. A*2*; huius β) istius operis auctor et . . . consummator. *al.* 2 hic idem: LIUTG. Greg. 8 in hoc eodem itinere. CAND. FULD. Eigil. I 4 cum . . . reversa esset haec eadem legatio. 10 p. 227,47 qui (*Benedictus*) hanc eandem regulam . . . conscripsit. WIDUK. gest. 3,49 hoc idem . . . matri . . . per nuntios demandans rex. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,15 haec eadem provincia est, a qua *eqs. persaepe. abund.:* NADDA Cyriac. I 25,4 hoc itaque hoc idem ita narrat historia. 3 hic ipse (*fere i. q. idem – derselbe*): HRABAN. epist. 36 p. 471,24 apostolus Paulus scribens ad Timotheum de doctrina sapientiae divinae ad hoc ipsum exortatus est eum dicens: '*eqs.*' (*Vulg. I Tim. 4,6*). CAND. FULD. Eigil. II 15,10 Racholpho dictante magistro *eqs.*, ut dixi, hoc ipso dictante magistro *eqs.* DIPL. Karolm. (II.) 3 p. 288,21 complacuit . . . hanc ipsam donationem . . . confirmare. RIMB. Anscar. 5 p. 25,28 pro hoc ipso illum excitans *pater Witmarus saepe.* 4 hic talis *vel* hic tantus: WILLIB. Bonif. 6 p. 29,13 quia . . . contradicere huic tanto pontifici . . . non auderet (*sim. PAUL. DIAC. carm. 19,12 non libet hunc talem calamos inflare labello. LIUTG. Greg. 2 p. 69,32 hic . . . tantus profectus. THEGAN. Ludow. 50 hi tales tam molesti ei fuerunt. CAND. FULD. Eigil. I 4 ut hunc talem . . . in hoc opus eligatis, qui eqs. AGIUS vita Hath. 27 haec tanta et talis femina. CHRON. Thietm. 5,17 (vs.) laudes et grates super has tantas pietates. ANSELM. BIS. rhet. 3,1 p. 165,7 sub hac tali contencione. *saepe.* 5 *contextu vario pron. auctis (fere abund.):* VITA Goar. 4 p. 414,2 quod haec audiens vir Dei . . . dixit *eqs.* (*sim. 7 p. 418,15. 419,3. 9 p. 420,20*). TRAD. Frising. 12 p. 40,17 signum David, qui hanc hanc (*sic*) donationem fieri rogavit. CHRON. Fred. cont. 38 p. 185,5 hec Pippinus rex cum per internuncios hoc (*hec var. l.; om. 4c¹⁻²*) audisset *eqs.* CHART. Rhen. med. I 14 p. 18,2 quod et nos hoc vobis non denegavimus. TRAD. Frising. 197 p. 189,43 ut . . . ecclesias . . . reddidisset *Atto episcopus* hoc Maginhardum abbatem excepto illa decima tali ordine, ut *eqs.* 229 huic diacono nomine Meginperht non in aliud ei commendavimus (*sc. episcopus*) ecclesiam . . . nisi ut *eqs.**

compos. huius modi (huiusmodi, huiusce modi, huiusce-modi). *script. et form.:* hoi-: l. 55. hui-: l. 61. adde WIDUK. gest. 2,38 (*var. l.*). -edm-: WIDUK. gest. 2,15 p. 79,21 (*a. corr.; item 2,20*). -medi: ALDH. virg. I 34 p. 276,6 (*var. l.*). -mudi: CONC. Merov. p. 7,8. -sormnis: LEX Baiuv. 12,10^{tit} (*var. l.*). -dae: l. 68. -is: l. 58 (*var. l.*). -o: l. 57,66. adde LEX Baiuv. 4,25 (*var. l.*). 14,14 (*var. l.*). BERNO epist. 12. *rhythm. inc.:* RHYTHM. 147,71 -ōdi.

1 usu adi.: **a** *anaphoricum i. q. talis – ein derartig(er), solch(er):* **a** *in univ.:* LEX Baiuv. 4,22 qui potionem -i (ho-i P₃ *a. corr.*; -cemodi P₆; in vim modi sP) donaverit alicui. 4,26 propter presumptionem heulati aut -i (-o, eiusmodi *var. l.*) sonu. 16,14 de iumentis vel -i (-is *var. l.*) quae fuerint. TRAD. Frising. 1 p. 27,15 Christus . . . intonat dicens: '*eqs.*'; . . . -cemodi exemplum secutus tradidi (*sc. Moatbertus*) *eqs.* TRAD. Frising. 41 p. 69,9 hui-*i* (-i *cod.*) in constitutione trade *eqs.* CONC. Karol. A 16,15 si quis signum . . . inhonoraverit vel -cemodi iniuncta minime impleverit. THANGM. Bernw. 14 p. 765,20 his et -i (-cemodi *var. l.*) verbis archiepiscopi animum adversus . . . Bernwardum . . . commovit (*sc. sanctimonialis*). BERNO epist. 12 pro -o recompensatione. *persaepe. forma adi. subesse vid.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 25 cum . . . ante equum principis Paulus ipse vel ceteri -ae (-i *var. l.*; huius 2b¹) factionis capti producti consistent. **β** *qui respondet – entsprechend:* OTTO FRISING. gest. 1,24 super his . . . negotiis inter utrumque principem -i directae inveniuntur epistolae. **b** *praeparativum i. qui sequitur – folgend(er):* ALDH. ad Acirc.

140 p. 194,6 tripartita . . . praepositionum definitio -cemodi differentia colligitur: aut *eqs.* CHRON. Salern. 34 p. 36,15 eidem Karoli -i epistola misit *imperator: 'eqs.'* OTTO FRISING. gest. 1,7 Rudolfus . . . diadema . . . accepisse traditur cum -i scripto: '*eqs.*' *persaepe. fort. add.:* BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,17 se (*episcopum*) . . . eucharistiam in . . . -i iudicium accepturum fore, quod *eqs.* 2 *usu subst. (vel ellipt.):* **a** *res tales – Derartiges, solche Dinge:* RHYTHM. 147,71 sic . . . non lotus habetur, sed semper immundus, nec capit -i (hoc modo *ci. W. Meyer; v. notam ed.*) veniam, sed *eqs.* CHRON. Salern. 118 p. 190,17 dum christiani approximassent, . . . armis se munierunt; . . . dum -i Agarenis conspicerent *eqs.* BERTH. chron. B a. 1076 p. 236,12 non modo apostata in -i factus est *Quintius*, quin etiam *eqs.* TRAD. Patav. 445 testes -i (*i. traditionis*) sunt per aures tracti Sigboto, . . . Henricus *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 88,15 cum haec et -i aguntur in Gallia (*sim. VITA Norb. I 4 p. 673,15 inter haec et -cemodi*). *persaepe. b* *homines tales – derartige, solche Leute:* HRABAN. epist. 41 p. 479,40 sunt . . . -i ab . . . errore corrigendi. LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 387,33) cum pro -i (*sc. principibus*) etiam apostolus orare iusserit, cum persequerentur ecclesiam. THIETM. chron. 8,3 p. 494,36 lex Dominica -i (*i. meretrices*) precepit lapidari (*spectat ad Vulg. Ioh. 8,5*). BERTH. chron. B a. 1077 p. 305,7 quicquid . . . de suis habere poterat patrimoniis . . . , preter manifestas necessitates cottidie in -i (*i. pauperes*) studiose dispererat *Agnes imperatrix.* ADAM gest. 3,2 p. 145,1 videant -i (eiusmodi *var. l.*), ne temere illum (*praepositum*) iudicent. 3 *usu adv. i. q. ea ratione, sic – derart, so (fort. abund.:* l. 35): **a** *anaphoricum:* TRAD. Frising. 65 p. 92,38 (a. 774) si . . . quislibet . . . persona . . . contra hanc donationem inire conaverit, . . . cum Dei genetrice . . . communicet rem inlicita -i commissam. HRABAN. epist. 30,4 p. 450,38 neque ducere uxorem fratris convenit, quia -i absque filiis fieri, hoc est mortis reus esse iudicatur. VITA Liutb. 10 patebat non imbecilli corporis eius viribus tam -i continuatus labor exactus. BERTH. chron. B a. 1078 p. 313,21 rex . . . per loca incertus vagans . . . patriam . . . non modicis itionibus -i hostiliter devastans. *al. b* *praeparativum i. q. ratione sequenti – auf folgende Weise, folgendermaßen:* VITA Sollemn. 2 (MGMer. VII p. 313,8) sub tremendam adtestationem non taceam, sed -cemodi referam: '*eqs.*' ERMENR. Har. 177 nec ab oratione cessavit *frater*, donec thesaurum perditum invenit -i *eqs.* CHRON. Salern. 71 Rofrit . . . callidus -i est . . . locutus: '*eqs.*' BERTH. chron. B a. 1078 p. 317,11 causae status -i erat: *eqs. al.*

adv. 1. hac τῆδε, *hic – auf der einen Seite, hier (fere correlative; in iunctura hac illacque i. q. ubique – überall, allenthalben):* 1 *strictius:* AGIUS comput. 7,14 hac latus epactas, illac positos habet annos. ERMENR. ad Grim. 2,785 hac illacque vias varia cum gente subactus, Rhenus, abis laetus laetos in litore sistens. RIMB. Anscar. 16 p. 37,19 populi . . . a loco . . . exeuntes et hac illacque palantes. VITA Vicel. 240 eius . . . adventus fuit hac (*sc. Noviomonasterii*) tricesimus annus. 2 *latius:* **a** *huc – hierher, -hin, dorthin:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,29 venerat hac, Sirios ubi plebs disterminat agros. 55 VITA Max. Trev. II 73 undique diffuse vocat hac (*sc. in Aquitaniam*) dispersio fame cives Trevericos. ROGER. SALERN. chirurg. 4,112 pes aliquando a suo loco disiungitur et modo hac, modo illac . . . vergitur. *in iunctura hac et illac i. q. quoquoque – nach allen Seiten, überallhin:* ALBERT. METT. div. temp. 2,9 p. 58,26 ceteri conspicientes . . . fugam hac et illac inierunt. METELL. exp. Hieros. 6,257 ne . . . cuncti procul hac nos dispergamur et illac. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,22 omnibus . . . hac et illac dispersis. *al. b* *ibi, ea via – dort, auf dem Weg:* VITA Heinr. IV. p. 32,6 cogitans imperator, quod inimici sui hac, qua venerat, persequerentur eum.

2. hactenus (a-) (*compos.*). *script.:* *adt.:* p. 1021,11. *att.:* p. 1021,16. *adde* CHART. civ. Hild. 123 p. 65,6. *hacc.:* p. 1021,17. *?-tre-:* DIPL. Loth. I. 80 p. 200,24. *-tinus:* p. 1021,15. *adde* CHART. civ. Hild. 123 p. 65,6. CHART. Stir. IV 137. *in tmesi:* p. 1021,12. *confunditur c. actu:* DIPL. Loth. II. 35 (*var. l.*).

1 de loco: **a** *hucusque – bis hierher, so weit:* ALDH. virg. I

[Fiedler]

66 p. 315,19 Cyprianus de virginibus loquens 'quid', inquit, 'eqs.'; -s Cyprianus. *al.* OTTO FRISING. gest. 1,3 p. 15,12 haec -s (*sim.* 1,47 p. 67,28. 1,55 p. 80,32. 1,61 p. 88,14 -s ista. RAHEW. gest. 4,83 p. 340,30). *saepe*. **b** *huc, illuc* – *hierher, -hin, dorthin*: ARBEO Corb. 15 p. 205,1 auctoribus montanis ... vallis ... , ut, si quando revertere a-s illi contigisset, nequaquam a finibus Baiuvariorum ire permisissent *ministri*. **2** *de tempore*: **a** *usque nunc, usque ad hunc diem – bis jetzt, heute, dahin, bislang*: **a** *in univ.*: DIPL. Loth. I. 3 p. 59,12 sicut a-s, ... ita et in futurum. ERMENR. Sval. praef. 2 p. 155,34 (vs.) prima problema ad-s acta suscipe, nauta. CONQUEST. Heinr. 64 unde <coorta mala> quae sunt, tenus hac quasi clausa stabant (*item in tmesi*: RUODLIEB VIII 83. XIII 44). TRAD. Frising. 1463 p. 315,2 ut ipsa (*femina*) et liberi eius ... ministerio consistant, quo et -inus consistebant. PETR. CAS. chron. 4,129 p. 605,33 ut att-s in pictura cernitur. CHART. Argent. I 212 (epist. papae) fideliter ... haec-s astitistis (*sc. cives*) Argentinensi ecclesie. *persaepe*. *abund.*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,11 vitae exordium et inante iuventutis medietatem ... et a-s usque decrepitis etate intimando. ACTA imp. Böhmer 79 p. 73,33 (dipl. Heinr. V.) quod ipsa (*abbatissa*) in Sarmacia petebat ad a-s, eam (*investituram*) restituit *imperator*. **β** *iam – schon*: OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,30 multa de Romanorum sapientia seu fortitudine a-s audivimus, magis tamen de sapientia. **b** *etiamnunc, etiamtunc* – (*immer*) *noch*: VITA Liutb. 8 in maturae a-s aetatis vitam ... finivit *Reginhilda*. 30 p. 35,11. POETA SAXO 5,29 poene recordantur populi hoc (*sc. Carolum bellis fidem imposuisse gentibus*) -s omnes Europae. ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,8 gens Bulgarum -s idola vana colentium ad fidem catholicam conversa est. WALTHARIUS 367. **c** *de tempore* futuris *i. q. posthac – fortan, künftig*: THIETM. chron. 8,1 nupsit *Oda* duci ... post LXX^{am} absque canonica auctoritate; quae vivebat -s ... admodum digna tanto foedere. FRID. II. IMP. epist. A 1 p. 195,18 ut imperium nostrum omnem ruinam seditionis amittat et secum -s solidetur. **3** *de modo*: **a** *in iunctura specie (h)-s i. q. per speciem – dem Anschein nach, zum Schein*: DESID. CAD. epist. 1,15 p. 37,24 Dominus specie a-s per evangelium paenitentibus fuisse noscitur protestatus (*v. notam ed.*). **b** *ea tantum ratione, eo tantum modo – (nur) in der Beziehung, insofern*: VITA Rimb. 20 p. 97,6 quia nostris temporibus ... 'defecit sanctus' (*Vulg. psalm. 11,2*), ... sufficiat nos -s comprobasse, quod hic vir Domini *eqs.* **c** *usque eo, in tantum – bis zu dem Punkt, so weit*: DIPL. Otton. II. 192 p. 220,7 nos ... imperiali miserati-one huic (*sc. monasterii*) loco -s prolapsio succurrere volentes (*antea*: tota ibi religio deperit vita). *cf.* adversus hac, antehac, hanc (*anc), posthac, praeterhac. Fiedler

2. *hic adv. script.*: *huhic*: l.54. *vic*: CHART. Sangall. A 6. *ic*: CHART. Sangall. A 6. *huc*: l.102. *ig*: CHART. Sangall. A 6. 40. *hec*: RHYTHM. 1,13,1. *huc*: l.52.

1 *ibi, hoc loco – hier, da, an dieser Stelle, an diesem Ort*: **a** *in univ.*: PASS. Leod. 37 (MGMer. V p. 318,14) huic (*hic p. corr. C1a, om. C3a, ut C3b; ubi add. pars codd.*) in virtutibus Dei sanctus quiescit. PASS. Praeieci I epitaph. 1 p. 213 huhic sub arva requiescunt membra Genesi pape pontificis. WETT. Gall. 11 p. 263,18 nec tamen hic (*his cod. a. corr.; sc. in montibus et collibus*) pecus laedas (*sc. ursus*) aut homines. *persaepe*. **b** *de loco in libris, chartis sim.*: TRAD. Frising. 544 p. 464,24 (*a. 827*) que (*traditio*) hic supra notata est. HRABAN. epist. 37 p. 473,27 quod de his (*sc. rerum naturis*) hic (*om. A; sc. in prooemio*) posui, nunc sufficiat. WIPO gest. 39 p. 60,19 quas lamentationes hic ... inserere non incongruum putavimus. *saepe*. *in imag.*: FROUM. carm. 25,2 hunc ego psalmodum studui conscribere librum Odalpertus, ut hic pascas (*sc. lector*) animam. **c** *in vita praesenti, terrena – im hiesigen, irdischen Leben, im Diesseits*: HRABAN. epist. 9 p. 396,5 Deus hic te (*sc. Frechulfum*) diu ad multorum profectum conservet incolumem et in caelesti regno sanctorum gaudii efficiat esse participem. carm. 37,80 tantos ... suos Dominus perferre labores hic voluit, quos ad regna superna vehit. FROUM. carm. 21,27 mors rapuit quosdam (*sc. amicos*) quoque vita beavit; hos peto, ut hic valeant, ast illi in pace quiescant (*v. notam ed.*). THIETM.

chron. 7,14 cui (*iuveneri*) ... plus placuit coram multis hic erubescere quam coram omnipotenti Deo latere. *al.* **2** *hoc (ipso) temporis spatio – in diesem Augenblick, zu diesem Zeitpunkt*: **a** *spectat ad tempus praesens i. q. nunc – jetzt*: **a** *in univ.*: HRABAN. epist. 24 p. 431,13 omnibus diebus vitae meae hic et in futuro, nunc et semper (THIETM. chron. 1,27 aut hic aut i. f. 6,78 nec hic nec i. f. *al.*). carm. 29,10 hic et in aeternum tu (*sc. Samuel*) maneat, vigeas. WIPO gest. 3 p. 23,10 firmabitur thronus tuus (*sc. regis*) hic et in perpetuum. **β** *in versibus metr. i. q. ecce, age – sieh, nun (denn)*: WANDALB. martyr. invoc. 41 ymnum personet hic mens humilis tibi (*sc. Christo*). POETA SAXO 2,473 hic modo, Musa, novam Caroli deprome quietem. WALTHARIUS 1043 ad scutum mucronem hic (*hunc var. l.*) tollito nostrum. FROUM. carm. 19,17 hic habitu vario sit primus in ordine Gitto. 19,23 hic pariter *eqs.* **b** *spectat ad tempus praeteritum i. q. tum, tunc – damals, da, dann, darauf*: ANNAL. Fuld. I a. 764 hic (*om. M*) hiemps dura. WALAHFR. carm. 19,23 hic aquila: 'absurdum est ...', inquit. ANNAL. Sangall. IV a. 1021 (vs.) hic quatitur totus terrae globus undique motus. ANNAL. Zwif. II a. 1189 (vs.) hosti gentili data sancti terra sepulchri hic est. *al.* **3** *hac (de) re, pro re – in dieser Angelegenheit, unter diesen Umständen, in dieser Situation*: LEX Baiuv. 17,5 hic (*haec, his var. l., hiis edd.*) discordant nostri iudices de pacto, quod *eqs.* WANDALB. martyr. alloc. 67 nulli hic (*sc. in opere legendo*) ... subest mens pia cul-pae. WALTHARIUS 1115 ecce, in non dubium pro te, rex, ibo (*sc. Hagano*) periculum; ast hic (*hinc a. corr. S*) me penitus conflictu cedere noris. THIETM. chron. 7,35 cum eundem (*praepositum*) ... mortuum conperirem, tunc sero hic ingemui, ad quod prius respicere neglexi. *al.* **4** *ponitur pro huc*: **a** *ad hunc locum – hierher*: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,31 si cor habuisset *cervus*, ... nec hic numquam venisset. IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 183,15 vade ... et defer (*sc. panes*) hic (*om. B1a*). PAUL. DIAC. Lang. 3,32 usque hic (*huc var. l.; sc. ad columnam in mari positam*) erunt Langobardorum fines. *al.* **b** *usque hic i. q. hucusque – bis jetzt*: LAMB. AUD. chron. a. 1120 (MGScript. V p. 66,43; c. 1120) ab Adam usque hic sunt anni MMMMMCCCLXXX. *cf.* *huc*. Mandrin

3. *hic v. autem. adde ad vol. I. p. 1277,595sq.*: ANTIDOT. 40 Bamb. 5 similiter autem (*his cod. et ed., sed scriba falso interpretatus est abbr.; cf. A. Cappelli, Lexicon abbreviaturarum. 61961. p. 156*) et conjunctionem ... sanat *antidotum*, disintericit autem (*his cod. et ed.*) *eqs.*, si autem (*his cod. et ed.*) febricitaverit *eqs.* 14 hec autem (*his cod. et ed.*) *antidotum* facit: *eqs.* 30 conficitur autem (*his cod. et ed.*) sic: *eqs.* 36 recipit autem (*his cod. et ed.*) hec: *eqs.* (*item 40. al.*) *ibid. persaepe*. Fiedler

[*hicaroticus v. escharoticus.*] **hic(c)e, hiccine v. 1.** *hic*. **hicherus*, -i m. (*orig. inc., ni subest scarus sim.*) *piscis quidam – ein Fisch* (*fort. i. q. Scarus cretensis – viell.: Seepagei; de re v. Grzimeks Tierleben. V. 1980. p. 156*): ECBASIS capt. 168 cancri, mulli, trutta, cavedonus, -us, allec.

hicine v. 1. *hic*. **hicneumon v. 1.** *ichneumon*. **hiconomus v. 1.** *oeconomus*. **hictiocoll(a) v. 1.** *ichthyocolla*.

[**hicto v. nictio**: CAES. HEIST. hom. II p. 57^a.]

***hida**, -ae f. (*anglosax. hid*) *pars (terrae), mansus (a familia una cultus), huba – (durch eine Familie bestelltes) Stück (Land), (Groß-)Hufe* (*de re v. A. Dopsch, Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit. I. 21921/22. p. 344*): HEINR. HUNT. hist. 7 (MGScript. XIII p. 151,32; a. 1129/54) rex ... cepit ab unaquaque -a Angliae tres solidos (*inde ROB. TOR. chron. a. 1110*). INNOCE. III. registr. 1,284 p. 394,26 in quibus (*possessionibus*) hec ... duximus exprimenda vocabulis: ... ecclesias de Sudminstre ('*Southminster*') ... cum duabus

65 *is terre et marisco*.

hidria v. 1. *hydria*. ?***hidrium**, -i n. (*orig. inc., ni subest ἰδρώς*) *fort. i. q. aroma quoddam – viell.: ein Aromastoff*: DIPL. Merov. I 171 p. 425,14 olivas libras C, -o libras L, cicer libras CL.

70 ***hidrotopion** (i-, (h)yd-, -oco-, -ocep-) *subst. n.* (*ἰδρωτοπιόν*) *medicamentum sudorem provocans – schweißstreibendes Medikament*: ANTIDOT. Augiens. p. 41,6 *antidotum*

olimpium, qui et hy-on dicitur. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 384^D idroc-on, id est potus contra rigores. Ps. OTHO med. 160 oppresso triteo valet -copion aegro. *confunditur c. hydragogium*: ALPHITA Y 26 ydroc-on (ydrocepion A), id est aquans (sic) educens (v. comm. ed. p. 449^b).

hidrus v. hydrus. **hiehenna** v. gehenna.

hiemalis (i-, (h)ye-), -is. *script.*: ge-: l.13,65. him-: COLLECTIO legis. Aquisgr. 76 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 561,19). *metr.* ge-: l.65.

I adi. i. q. ad hiemem pertinens, qui hiemis est – zum Winter gehörig, winterlich, Winter-: **A strictius**: 1 gener.: **a** in univ.: **a usu communi**: ARBEO Emm. 25 p. 63,3 per totum g-em (i- p. corr. A1; -e rell.) tempus. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,4 p. 32a^r inhabitantes ... frigidam (sc. regionem) ... habent pulsum assimilantem hy-i. HERM. CARINTH. essent. 2 p. 206,26 hy-i (y-i N) tempore scaturigines fontium calidiores, estivo frigidiores. COD. Wang. Trident. 84 p. 702,12 in i-bus septimanis. *saepe. ellipt.*: TRAD. Lunaclac. 102 (a. 823) quomodo ista transeuncia ... istius seculi evanescent et quasi florentia -i (an add. <tempore>?) marcescunt. **β de indicatione temporis**: per enallagen de sancti Martini festo hieme peracto ('Wintertermin'; cf. H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung*. 131991. p. 78): CHART. Aquens. 141 l. 20 (a. 1245) ipsi (sc. abbatissa et conventus) ... dimidietatem ... pensionis nobis solvent in f e s t o beati Martini hy-is, alteram ... dimidietatem in festo cathedre sancti Petri annuatim (CHART. Otterb. 211 p. 157,25 infra festum. *al. sim.* CHART. Helv. arb. 103 post festum). CHART. Gelr. 697 actum et datum ... post o c t a v a s beati Martini hy-is (CHART. Otterb. 165 infra o. CHART. Helv. arb. 128. *al.*). CHART. Traiect. 2015 datum ... in crastino beati Martini hy-is. *al. de parte anni ecclesiastici*: CATAL. biblioth. A I 46 (s. XIIⁱⁿ) omeliarum liber -is. *al. v. et p. 1059,47. β spectat ad originem, partum*: **a hieme partus** – im Winter geboren, geschlüpft: ALBERT. M. animal. 5,42 vernaes ... et autumnales pulli earum (columbarum) meliores quam aestivi et hy-es. **β hieme satus** – im Winter ausgesät: REGISTR. Udalt. August. 12 totum -e frumentum, id est sigalis, ... dabit (sc. vilicus). *al. DIPL. Frid. I. 767 p. 320,4 XIII^{cm} maldras -is frumenti ... concessit abbatissa*. MENKO chron. 32 p. 372,5 in ordeo ... -i et tritico ... propter siccitatem estatim ... damnum accidit. CHRON. Huisb. I (MG Stud. XVIII. 1997. p. 40,3) mansum ... conquisivimus (sc. abbas) IV^{or} maldras hy-es ... annis singulis persolverem. p. 41,11. *de agro i. q. semina -ia ferens* – Winterfrucht tragend: CHART. civ. Erf. 157 p. 90,24 (a. 1255) per fundum y-em decem agros habentem, per estivalem decem, per fundum quiescentem decem. **c hieme utendus** – im Winter genutzt, für den Winter gemacht: WOLFHARD. Waldb. 1,17 p. 176,18 illa (mulier) ... z e t a s (i. dietas) -es ... ingredientiis curcuboldum ... texere coepit (VITA Brun. Querf. 2 [MGScript. XXX p. 1360,23]). ARNULF. MEDIOL. gest. 1,3 quae (capella et crux) super altare in y-is ecclesie sunt collocata tugurio (*sim.* 4,8 p. 214,2. LAND. MEDIOL. hist. 2,35 p. 70,13). CHART. Mog. A I 554 p. 467,14 edificata est ... fratribus domus -is, videlicet stupa una eqs. CHART. Hall. 224,26 (interp.) magister sutorum dabit nostro episcopo ... duos stivales hy-es (-es D). *al. caseus -is fort. i. q. caseus coagulo confectus* – viell.: Lab-, Hartkäse (de re v. LexMA. V. p. 1029): REGISTR. abb. Werd. 8,15,50 IV maldaria -ium caseorum. *uvae -es fort. i. q. uvae siccatae* – viell.: getrocknete Weinbeeren, Rosinen: WALTH. AGIL. med. 31 p. 131,38 comedat patiens ... uvae y-es. **d de flumine i. qui hieme solum profluit** – ?der nur im Winter fließt: CHART. Mekl. 223 p. 209,20 (a. 1216) per quod (vadum) fluit rivulus hy-is ex vicina palude. **e congelatus** – gefroren: LAMB. LEOD. Matth. I 624 g-is aque naturam fasmate quodam ludit turba incredula. **2 astron.** circulus, tropicus -is i. q. circulus tropicus capricorni – Winterwende-kreis, Wendekreis des Steinbocks: GERB. epist. math. I 3,3 per quantam (sc. fistulam astrolabii) -em, per sextam antarcticum circulos metiri poteris. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 44,27 cum ... sol recedit a topico (sic) -i eqs. **B latius i. q. borealis** – aus dem Norden stammend: CHART. Hans. 663 p. 230,6 (a.

1268) cum hospites hy-es, (de Dudeschen unn de Goten *versio theod. ad* CHART. Livon. A 413,4) venerint ad torrentem eqs.

II subst. neutr. plur. i. q. frumentum hibernum – Wintergetreide: ANNAL. Prag. I a. 1252 hy-ia mediocriter ... proveniunt, aestivalia fere penitus defecerunt.

adv. *hiemaliter. ut hieme – wie im Winter: YSENGRIMUS 7,623 estive transivit hyemps, hy-r estas.

***hiemannus** (hye-), -i m. (*theod. vet. hien, hie(n)manne; cf. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 305sq.*) *famulus, mancipium, officialis (cortis)* – Hausgenosse, Hofmann, Hofgeschworener (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 953sq.): CHART. Xant. 94 (a. 1226) copiam ... privilegii ... habent hy-i et parochiani. CHART. Rhen. inf. II 460 XII iurales ... coram hy-is in Hertene posuerunt *Elizabet et Godescalcus (de cautione)*. 661 ad nullum iudiciale forum hy-orum. 743. REGISTR. Xant. p. 58,36 quod (brasium) solvunt -i sive mansionarii de mansis curtum. CHART. Xant. 279 p. 182,47 homines fideles attinentes curti nostre ... qui vulgariter dicuntur hy-i eqs. p. 183,3 dantes (sc. abbas et conventus) eisdem hy-is ... in mandatis, ut ipsi ... Hermannus ... fidelitatem ... exhibeant. *al.*

***hiemiplenilunium** (he-, -plenium), -i n. (hiems et plenilunium) *mensis hiemalis plenilunio incipiens* – mit dem Vollmond beginnender Wintermonat (cf. BEDA temp. rat. 15,28sqq.): BEDA temp. rat. 15,49 winterfilthe potest dici composito novo nomine -plenium (*fed., -um pars codd.*) inde CALEND. Karol. C p. 1351,13).

hiemo (i-, gemo, (h)yemo), -avi, -are vel semel (l.40) **hiemor**, -atus, -ari. *script.*: (i)aem(o): l. 32. 34. yhem(o): l. 42. hem(o): l. 32.

1 intrans. i. q. hibernare, hiemem degere, superare – überwintern, den Winter verbringen, überstehen: **a de hominibus**: CHRON. Fred. 4,48 Chuni aemandum ([a]emendum, hemandum, -andum *var. l.*) annis singulis in Esclavos veniebant. 4,72 Dagobertus iobit eos (*fugitivos*) iaemandum Badowarius recipere eqs.; cumque dispersi per domus Baioariorum ad hemandum (i-, g- *var. l.*) fuissent eqs. ANNAL. Lauresh. a. 791 p. 35,2 rex Carlus rediit in Paioaria ibidemque g-vit. CHRON. Pol. 3,24 cum ... Romani principes ... in preparatis munitionibus y-rent (-rent *var. l.*). *al. β de animalibus*: FUND. Mur. 27 p. 80,27 qualiter peccora de alpihus veniant et qualiter -entur tam ibi quam in aliis locis, quos inter silvas habemus. CHART. ord. Teut. 128 p. 122,20 que (*caprae*) yh-bunt in terra predicta eqs. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 40,30 ad quae (*loca*) transeunt aves fugiendo frigus, ut in eis -ent. ALBERT. M. animal. 7,70 'turtures non hyemant in suis locis' (p. 597^b, 4 χεμαύουσι). **?latitare** – ?sich verkriechen, versteckt halten: EGBERT. fec. rat. 1,1618 ignorantis eam scinifes -vit in aure ... bubali. **2 trans. i. q. refrigerare** – erkalten lassen (in imag.; cf. p. 1025,24): METELL. Quir. 7,47 flos vernans pueris, iunior estuat, autumando senes decrepitos nive candentes -at.

adi. 1. hiemans, -antis. *hiemalis* – winterlich, Winter-: MIRAC. Pirmin. 3 p. 31,29 -is anni tempore ... contigit fratribus ... aquam in ablundis defuisse manibus. OFFIC. Willig. p. 26,2 qui (*vir*) nec -i tempore ullo usus est calciamenti genere.

2. hiematus, -a, -um. *hiemalis* – winterlich, Winter-: CARM. Bur. 151,1,1 virent prata -a tersa rabie.

hiems ((h)ye-, -mps), -mis f. (*m.: saepius, e. g. p. 1025,11.14*). *script. et form.*: i-: COD. Wang. Trident. 84 p. 702,9. CHART. Mog. A II 517 p. 852,26. gem(s): HUGEB. Willib. 4 p. 101,17. (h)ygem(s): REIN. LEOD. annal. a. 1220 p. 678,40. CHART. Naumb. I 416 p. 371,27. **heims**: ANNAL. Lauresh. a. 793 (*cod.*). *nom. sg. -is: p. 1025,11. abl. sg.: (h)iaem(a): CONC. Aquisgr. I 21 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 436,9). CAPIT. bened. add. I 22 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 547,14 [var. l.]). iemme: COD. Wang. Trident. 84 p. 702,9. ibid. *al. ?plur. sensu sing.: p. 1025,19. usu attrib.: p. 1025,15. adde REGISTR. Prum. 41 p. 199,1. metr. nom. sg. pro monosyllabo sumitur*: ALCUIN. carm. 9,18.*

1 ventus fortis, tempestas (pluviosa) – Wetter(gewalt), Sturm, Unwetter: **a proprie**: WILH. APUL. gest. 5,95 sub aediculis ... contra nimbas -es remorantur (sc. classis) in aequore tuti. **b in imag. vel translate**: WALAHFR. carm. 76,4

[Mandrin]

cupiens . . . linguam veteri pressam rubigine vestris (sc. *Hlotarii*) post -es iam saepe graves nitidare triumphis *eqs.* CARM. Bur. 53,5,3 nauta iam universalis de profundo maris -e remige integro portum pacis adiit. LAMB. LEOD. Matth. I prol. 11 non oblatratum canibus Scille latus illi (sc. *navigatori*), non hyemes obstant, non insaturata Karibdis. CARM. de nat. animal. 148 tantum sevit ibi (sc. *locis inferis*) seva doloris hyemps (-ps *B.*) de lacrimis: THEODULF. carm. 35,21 mox lacrimosus -s oculorum nube refluixit imbreque suffudit frons peregrina genas. 2 *hibernum, frigidum, pluviosum tempus anni* – Winter, kalte, nasse Jahreszeit: a *proprie*: BEDA temp. 8 -s (-is *var. l.*; gloss.: -ps dicitur ab hemispheria [*sic*]) . . . illo (*sole*) longius morante frigidus est et humidus. HUGEB. Willib. 3 p. 92,4 dum ille gelidus frugalisque -ps (-s 2) transiendo preterit. ANNAL. regni Franc. a. 784 p. 68,8 ut iterum -e (-is, hyemis *var. l.*) tempore iter fecisset rex *eqs.* GERH. AUGUST. Udalt. 1,10 l. 54 quamvis . . . -ps dura fuisset. NADDA Cyriac. I 3,1 lustris tribus et sex annis peractis, cum septem -es ter iam vidisset. VITA Norb. I 5 nudo pede per horrendas yemes et asperam glaciem superans profectus est. *persaepe. v. et p. 1024,7.* b *in imag. vel translate:* a *in univ.*: CHART. Westph. IV 17 p. 12,6 (a. 1205) -s infidelitatis transiit, imber persecutionis abiit . . . flores virtutum et miraculorum apparuerunt. b *de senectute* (cf. p. 1024,50): CARM. Bur. 75,2,2 ver etatis labitur, -s (-ps *B.*) nostra properat. g *de tribulatione* ('Not'): BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 55,23 erat . . . -s magna bellorum (*v. notam ed.*). HEINR. WIRZ. cur. 64 hunc (*papam*) peto, si forsitan nostri miserebitur, et si paupertatis hyemps (hyems, -s *var. l.*) tanta movebit eum. al. c *alleg. de iudicio novissimo*: OTLOH. admon. 9 (PL 146,260C) -s . . . significat extrimi iudicii tempus.

1. *hiena* v. *hyaena*. 2. *hiena* v. *hyaenia*.

hiennem v. *gehenna*.

[*hieracineus* (giracmeus) *immo drachmeus* (dracm-), -a, -um. (cf. *Oribas. syn. 9,17 p. 313^b,3 et ThLL. VI/1. p. 2060,49sqq.*) *unam drachmam pendens* – vom Gewicht einer Drachme: ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,6 forma trociscos giracmeos (*ed.*, giracineos *ci. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 132*).]

hieracites (che-, ge-, iar-, i-, -a(r)chi-, -ati-, -ides) *subst. m.* (ἱερακίτης) *nom. sg.*: -em: l.44.46. -en: l.44 (cf. *ThLL. VI/3. p. 2780,71*). *lapis quidam (magicus)* – eine Art (magischer) Stein: MARB. RED. lap. 441 g-hitem (i-hitem, ch-hitem, geratite, g-e *var. l.*) vetus experientia laudat. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 72,35 g-hitem lapis est niger. 4,8 p. 85,39 iararchiten gestatus ab homine, non mordetur a muscis vel apibus. ALBERT. M. miner. 2,27 p. 383,20 g-hidem lapis . . . nigri coloris.

hieracuria v. *hierus*. *hieralogadiu* *sim. v. hierus*.

**hieranox(i)a*, -ae f. (ἱερὰ νόσος) *metr. hie-* pro monosyllabo metitur (*per synizesin*): *ubique. morbus comitalis* – Epilepsie: Ps. OTHO med. 143 delictum stomachi, capitis, -ia . . . si laedunt, sanum faciens est hoc (sc. *antidotum*) adrianum. 177 vitium -xae. 212 -xam. 215. *ibid. al.* Mandrin

hierapicra, hierapigra v. *hierus*.

**hierarcha* (ge-, i-), -ae vel **hierarchus* (i-), -i m. (ἱεράρχης) *script. ihe-*: THIOFR. Willibr. I praef. p. 460C. *form. nom. sg.* -es: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 12,66. *metr. (h)ier-syllaba per synizesin brevis*: l. 66. p. 1026,16. adde WALDO Anscar. 29,8.

t. t. eccl. et theol.: 1 *qui sacris praeest (ordinibus), antistes, praelatus* – Vorsteher des Gottesdienstes, geistlicher Würdenträger, Ordinarius, 'Hierarch': a *in univ.*: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 3,14 in sanctificationibus descendentibus a summo -a per medios usque ad ultimos *eqs. ibid. al. v. et p. 1027,37,41.* de sanctis (*per compar.*): EUGEN. VULG. syll. 25,1 inter sacros caelesti iure i-os (gloss.: 'iera' divinum, inde 'ierarchia' sacer principatus vel divinus, vel 'hierax' dicitur sacer) ordine conspicuo rutilas, levita Iohannes. b *de Christo principe sacerdotum, pontifice* ('Hohepriester'): ALBERT. M. sent. 2,9A,1 p. 189^b,31 contra praeceptum summi -ae, Christi, qui dicit suis -is: 'eqs.' c *de discipulis Christi, apostolis*: v. l. 71 (cf. p. 1027,33). d *de episcopo*: PASS. Agil. 10 (ASBoll.³

Iul. II p. 722^F; s. XI.¹) noster -a (*sim. 16* [p. 724^F]. 18 [p. 725^A]). THIOFR. Liutw. 1 p. 7,5 -a . . . futurus. MIRAC. Nicol. Brunw. 8 p. 199,15 beneficia . . . nostri pii -ae (i- *var. l.*). ALBERT. M. sent. 4,6C,4 p. 123^a,38 -a, id est episcopus. epist. Dion. 7 p. 501,20 quam (*epistulam*) Polycarpo -ae, id est episcopo, scribit. al. de papa: THEOD. AMORB. Mart. epil. p. 295 (vs.) -a clarus in aula Regis Olympi munere fixus semper habetis. e *de abbate*: HARIULF. chron. 4,13 p. 208,2 in ecclesia Sanctae Mariae nostratis Galliae -a . . . traditus est (*aliter interpret. ed.*). PETR. CAS. chron. 4,125 p. 601,6 (dipl. Loth. III. 121) Lotharius . . . fideli suo Guibaldo Casinensi g-e . . . gratiam suam. al. 2 *de Christo i. q. Dominus* – der Herr: HERM. AUGIENS. hymn. 1,6^b,3 (ed. Klein-Ilbeck) quem (*Te-sum*) festina queritat Maria Magdalena . . . i-um (i-am *var. l.*). 3 *patriarcha* – Patriarch: BENZO ad Heinr. IV. 4,34 p. 398,10 (vs.) cum -is et prophetis Fides regnum tenuit, usque quo Maria virgo Deum nobis genuit (*v. notam ed.*).

**hierarchia* (ge-, i-, -hya), -ae f. (ἱεραρχία) *script.*: pe-: l.60. xe-: l.31. yer(a)rachia: p. 1027,8. ihe-: l.42.63. -cia: l. 37. *rhythm. (h)ier- fere pro una syllaba (per synizesin)*, e. g. l.36.38.62.p.1027,3. *metr. (h)ier- syllaba per synizesin longa*: l.68.

t. t. eccl. et theol. (*usu communi*: p. 1027,11) i. q. *ordo, gradus (honoris), dignitas (religiosa)* – (geistliche Rang-)Ordnung, 'Hierarchie' (de re v. LThK. ³V. p. 55sqq.; *def.*: ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 3,3 -a . . . est quidam gradus potestatis): 1 *proprie: a spectat ad -am q. d. divinam*: ALBERT. M. sent. 2,9A,1 p. 190^a,14 nulla istarum diffinitionum tangit -am divinam, quae est in tribus personis, quam vocant quidam 'supercelestem'. b *spectat ad -am q. d. caelestem, angelorum*: RADBERT. Matth. 8,2687 super -as (x- R) suas (sc. angelorum) constituti sunt principes, qui *eqs.* HUMB. Sim. 3,3 p. 201,22 Dionisius . . . in suis scriptis de caelesti g-a. ELIS. SCHON. vis. 3,13 p. 67,12 celestes ille essentie omnium altiores, quae prima i-a dicuntur. VITA Mariae rhythm. 6434 universi spiritus t r i n e -e conveniunt in iubilo celestis harmonie (CARM. de Laud. 79 [MGScript. XXII p. 373] trina g-cia). 7443 super choros celestis -e (*sim. 7963* super -am angelicam). ALBERT. M. miss. 1,2,2 p. 16^a,24 propter tres -as angelorum, in quarum qualibet sunt tres ordines angelorum. *saepe. v. et l.43.44.46.59.* c *spectat ad -am q. d. humanam, ecclesiasticam*: EPIST. var. III 14 p. 160,31 haec . . . nostra (i. *terrena*) i-a (i-ya, ih-a *var. l.*) instar caelestis tripartita est, in tres scilicet i-as. EPIST. Mog. 15 p. 343,12 superne nostra consimilata . . . constat i-a *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 3,1 p. 45,65 -a dicit altitudinem quandam, per quam quis sortitur divinum gradum. eccl. hier. 1 p. 10,18 -a angelica dividitur per novem ordines, ecclesiastica . . . tantum in tres, scilicet episcopos, presbyteros et diaconos. *saepe. v. et p. 1027,45.* adde *de officio religioso* ('geistlicher Stand'; c. *gen. explicativo*: l.51): VITA Ger. Bron. 1 vir . . . Domini . . . sacri principatus i-a (ierarcha 1) caelesti . . . dignus. TRACT. Ebor. f. 58 hoc (sc. *salutem interioris hominis*) ipse Deus . . . operatur . . . per homines in i-a constitutos. ALBERT. M. eccl. hier. 1 p. 4,50 'a', idest sacer principatus, 'puerorum', idest ministrorum . . . 'divinorum' per participationem sacrorum donorum. 2 *meton.*: a *de opere Dionysii Areopagitae quod putabatur (saepe in titulo libri; cf. e. g. ANNAL. Magd. a. 824 deferentes legati . . . libros Dyoniisii Ariopagitae ab eo conscriptos de i-a, idest sacro principatu et l.33)*: SYRUS Maiol. 3,19 -as (*ed.*, g-, p- *codd.*) beati Dionysii . . . cum legeret. OTLOH. tempt. p. 356,4 collationes . . . patrum et i-am scripsi. RAHEW. flosc. 1,187 sacri theologi sacra i-a de sacris agminibus. CATAL. biblioth. B I 73 p. 514,8 opus Hugonis in ih-as (-arehias *cod.*) Dyoniisii. *saepe.* b *agmen* – (Heer-)Schar: RHYTHM. Schir. 22,1 (ZDtAlt. 23 N. F. 11. 1879. p. 179; c. s. XIII.¹) his (sc. *regis, i. Dei*) assistant nuptiis celi i-e. c *de gloria aeterna i. q. paradisu* – Paradies: ABBO SANGERM. bell. 3,4 machia (gloss.: pugna) sit tibi (sc. *clerico*), quo i-a (gloss.: sacer principatus s<cilicet> sit tibi) necque cloaca (gloss.: idest fossa tartari). d *maiestas* – Majestät: TRANSL. Eug. Tolet. add. prol. l. 7 summa . . . ipsius unice Deitatis g-a (i-a N) . . . sese animis propriae creaturae mirabilem . . . propalat praesa-

giis. **e** regnum, potestas, dominatio – Reich, Herrschaft, Macht, 'Herrlichkeit': **a** in univ.: VITA Mariae rhythm. 7701 ut in eternum in celesti regnes -a. ALBERT. M. sent. 2,9^A,1 p. 188^a,27 -a est sacrorum et rationabilium ordinata potestas in subditis debitum retinens dominatum. **β** in doxologia q. d. (spectat ad Vulg. apoc. 5,13. 7,12 sim.): HERM. AUGIENS. hymn. 2,1,2 (ed. Klein-Ilbeck) grates, honos, i-a (g-a, yerrachia, yerarachia var. l.; gloss.: sacrum vel principale sacerdot*i*-um D; sacer principatus L1; summe pater G6 [cf. comm. ed. p. 146]) ... tibi (sc. Christo). **γ** usu communi (per translationem): HARIULF. chron. 3,23 p. 153,8 -am (i-var. l.) Francorum absque titulo regii nominis disponebat Hugo.

***hierarchicus** (i-), -a, -um. (ἱεραρχικός) t. t. eccl. et theol.: 1 adi.: **a** hierarchiae conveniens – der Hierarchie entsprechend, 'hierarchisch': **a** spectat ad hierarchiam q. d. caelestem, angelorum: ALBERT. M. summ. creat. 1,33,3 p. 521^a,30 'ad dictas per unumquemque -arum (PG 3,273^C ἱεραρχικῶν) illuminationum proprias anagogas'. cael. hier. 3 p. 45,8 scientia non est nobilissimum inter dona -a. summ. theol. II 4,15,2 p. 206^b,27 qui (angeli) in sublimioribus officiis ... constituti sunt ordine -o. *ibid.* al. **β** spectat ad hierarchiam q. d. humanam i. q. ecclesiasticam, spiritualis – kirchlich, geistlich: WALDO Anscar. praef. 118 praeminet imperio ditione -us o r d o; altior officii gradus est diademate regni (ALBERT. M. sent. 2,9^A,1 p. 190^a,13). ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,57 secundum actum -um, qui est reducere inferiores in Deum. eccl. hier. 1 p. 4,66 quae (perfectio) est finis operationis -ae. *ibid.* al. **b** distinctivus – unterscheidend: INSCR. Germ. LVIII/2 33 K (s. XII^{med.}) <... symb>olum i-um (de signo tau, cf. Vulg. Ez. 9,4; v. notam ed.). 2 subst.: **a** masc. i. q. discipulus – Jünger (de apostolis; cf. p. 1025,71): ALBERT. M. summ. creat. 1,35,3 p. 532^a,9 Christus prohibet suis -is, hoc est apostolis, dominatum super inferiores. **b** neutr. plur. i. q. res ecclesiasticae, spirituales – kirchliche, geistliche Angelegenheiten, 'Spiritualien': ALBERT. M. sent. 4,27^D,5 p. 138^a,14sq. participatio -orum derivatur a hierarcha ..., sed omne sacramentum est participatio quaedam -orum. p. 138^b,21 ubi est circa actus humanos tantum, non est de -is, sed ex illa parte, ubi est sacramentum, et hoc modo dispensatur per ministros habentes potestatem a hierarcha.

adv. ***hierarchie**. 1 secundum hierarchiam – der hierarchischen Stufung gemäß, hierarchisch: ALBERT. M. cael. hier. 3 p. 58,26 quae sunt 'manifestata hierarchiae' vel, (om. T) 'e' (PG 3,168^B ἱεραρχικῶς), id est ordine et actione hierarchiae 'ad imitationem animorum diligentium Deum'. 10,1 p. 163,10. eccl. hier. 1 p. 11,6 'ex quibus', scilicet symbolis ..., 'reducimur -e (hierarchiae var. l.) in deificationem uniformem'. *ibid.* al. 2 secundum auctoritatem, vim (hierarchicam), principaliter – gemäß der (hierarchischen) Gewalt: ALBERT. M. summ. creat. 1,47,2 p. 580^a,3 'alias (essentias) -e (PG 3,257^B ὁρχικῶς) ducere ad illud ipsum ... principium' (sim. summ. theol. II 10,39,3,1,1,2 p. 472^b,34). *ibid.* al. v. et l.44.

hieraticus (gir-), -a, -um. (ἱερατικός, hiera; cf. ThLL. s. v.) medicamento hiera q. d. confectus – aus dem Hiera-Mittel bereitet, Hiera-: Ps. HIPPOCR. sang. 7 ut gi-um (codd., ged., vix recte) purgatorium adhibendum sit illi (sc. patienti), ut de toto corpore desinenscat. Pömbacher

***hierax** (geracis) subst. m. (ἱέραξ) accipiter – Habicht (per compar. de homine rapaci): AGNELL. lib. pont. 118 p. 290 l. 55 iste (episcopus) ... ut lupus in grege ..., geracis inter volatilia eqs.

hierba v. herba. ***hierbum** v. *gerbum.

hiererus (i-), -i m. (ἱερεὺς) sacerdos – Priester: ODBERT. Frid. 21 p. 355,22 astiterunt ei (sc. furi) ... tres i-i (gloss.: sacri sacerdotes).

hierimita v. eremita. 1. hieris v. 2. iris.

[2. hieris v. 1. ago.]

hierobotane (ge-, -thane) subst. f. vel hierobotanum (ge-, i-, -reb-), -i n. (ἱερὰ βοτάνη) script. et form.: ?gelolione: p. 1028,9. giras herba: p. 1028,2. hierobus: p. 1028,5. -botonon: p. 983,37. metr. hie- pro brevi metitur: p. 1028,7.

verbenaca – Eisenkraut: ANTIDOT. Lond. p. 21,1 pipinella, ge-th<a>ne, apii folia. ANTIDOT. Glasg. p. 120,15 giras herba, qui et presterion Greci vocant eqs. DYASC. p. 100^a gere-um (gloss.: sacra herba, i. berbena), quam multi perystereon, alii verbenam dicunt, species habet duas. p. 103^a hierobus (Diosc. 4,60 ἱερὰ βοτάνη) herba est porrecta virgultis ultra cubitum. ODO MAGD. herb. 1859 verbenam i-um peristereonque appellant Graeci. v. et p. 983,37.988,21. fort. add.: ANON. herm. p. 100,38 gelolione, id est plantago sive nerma (leg. nervia).

[hieromandrea v. chamaedry(o)s.]

hier(o)n)bulbum (-rabulbus), -i n. (ἱερός et bulbus) separatim scribitur de herba quadam fort. i. q. Muscari comosum (Mill.) – viell.: Bisambyazinthe: DYNAMID. Hippocr. 2,98 bulbus agrestis, quem ... hieron bulbum vocamus. DYASC. p. 104^a hiera bulbus radicem habet rotundam et rubeam (cf. Ps. Apul. herb. 21). cf. bulbus.

hierophanta (i-), -ae m. (ἱεροφάντης) (pseudo)sacerdos, magus – (falscher) Priester, Zauberer: ALDH. virg. I 35 p. 279,7 quibus (sc. liquoribus, i. urina) arbitrantur milites cuncta Chaldeorum et -arum (i-, ine- var. l.) fantasmata ... evanescere.

***hierosolymipeta** (i-, -lim-), -ae m. (Hierosolyma et petere) qui Hierosolyma petit, peregrinus – Jerusalem pilger, -fahrer: NECROL. IV Mai. 17 p. 199 (s. XII²/XIII^{med.}) Erchenfridus Medelicensis abb<as> -a. I Sept. 19 p. 26 Wernherus de Holnstein i-imipeta <caicus> ob<iit>. Nov. 3 p. 29. 20 p. 30.

***hierosolymizo** (i-, -lim-), -are. (Hierosolyma; de formatione et interpr. cf. Stotz, Handb. 2,VI § 104.16) se -are i. q. spiritualiter Hierosolyma petere – im Geiste nach Jerusalem wallfahren: EPIST. Meginh. 23 p. 219,26 ut totam in te ipso edifices (sc. episcopus) Ierosolimam; si hoc modo te gratia ipsius (Christi) i-imizas, dicas te venisse Hierosolimam.

***hierosolymo** (ihe-, -limo), -are. (Hierosolyma) (peregrinandi causa) Hierosolyma petere – nach Jerusalem wallfahren: FUND. Querf. (ZHarzver. 4. 1871. p. 84,20; ante 1198) antequam ihe-imandi iter arriperent donatores eqs.

***hierosylia** (i-silia), -ae f. (ἱεροσύλια) sacrilegium – Kirchenraub: ODBERT. Frid. 21 p. 355,31 de i-ilia (sacrilegio var. l.) ... confiteri noluit (sc. fur).

hierus (gerus, girus, i-, yerus, iherus sim.), -a, -um. (ἱερός) ?indecl. -a: l. 53.56.65. p. 1029,14. metr. hie- pro brevi metitur (per synizesin): l. 60. p. 1029,12. coniunctim scribitur: hieracuria: p. 1029,12. hieralogadiu, -godion sim.: l. 66sq. ierapigra, yerapicra sim.: p. 1029,25sq. yerahermetis: p. 1029,16.

sacer – heilig: 1 adi.: AESCULAPIUS 3 p. 4,26 quam (sacram passionem) ... Graeci ... 'am noson' (Gariopont. pass. 1,7 p. 6^r hyeronoson) vocaverunt. RICHARD. ANGL. anat. I 66 partes ille (sc. cerebri) dicuntur sacre ..., id est iere. 2 subst. fem. i. q. species medicamentorum compositorum – eine Art zusammengesetzter Arzneimittel (de re v. LexMA. V. p. 1 s. v. 'Hiera-Mittel'):

1 in univ.: AESCULAPIUS 1 p. 2,28 antidotum -a dari iubemus. 40 p. 64,23 purgari debent (sc. qui febre laborant) ex ihera (Gariopont. pass. 3,35 p. 67° -a). ANTIDOT. Bamb. 12^{capit.} antidotum geram catartica. PAUL. AEGIN. cur. 1 p. 1,14 per iera (gera var. l.) antidotum, (3,1,1 διὰ τῆς ἱεροῦς ἀντιδότου) purgamus. HECEL. Clem. 2,5 (MGScript. XXX p. 906,14) quam (sc. manuum paralysim) nec Ypocraticum (i. medicamentum) iera resolveret nec eqs. Ps. OTHO med. 246 cervicibus, capiti ..., vesicae, spleni -a parat opem Galieni. al. v. et p. 1029,16. vol. III. p. 548,18. 2 iuncturae vel formae concretae: a -a logadion (gira logadion, yeralogodion, yeralogodion, -alogodion, yralogodion, ieralog(ord)on sim.) i. q. -a Logadii – Hiera des Logadii: ANTIDOT. Sangall. p. 82,9 antidotum gira logadion (cf. Aet. iatr. 3,113,1 ἱερὰ Λογαδίου). ANTIDOT. Bamb. 38^{capit.} antidotum -alogadiu. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 396^C 'alogodion memphitum', 'a' sacra, 'logos' sermo, 'memphitum' solvens. TRACT. de aegr. cur. p. 113,13 purgantur cum ieralogon. p. 115,33 dabis ... ieralogordon. p. 135,30 yeralogodion. p. 137,13 cum yralogodion. WILH. CONG. chirurg. 635 yeralogodion, iera Rufini. al. b -a picra (gera pigra, ierapigra, yerapigra, yerapicra) i. q.

-a acuta – *bitteres Hieramittel*, 'Heiligbitter': GLOSS. Roger. III 576 contra blancos valet . . . purgatio cum blanca, yerapicra et similia. TRACT. de aegr. cur. p. 86,39 dabies yerapigram Galieni simplicem (cf. *Galen. ed. Kühn VIII. p. 40,75q. καλοῦσι δ' αὐτὴν* [sc. τὴν δι' ἁλόης ἱερᾶν] ἔνιοι καὶ πικρᾶν). p. 90,16 dabis eis (*aegrotis*) ierapigram cum pulvere limature ferri. PETR. HISP. chirurg. 125 purgetur *patiens* cum gera pigra. 128. THADD. FLORENT. cons. 6,111 recipitur *clyster*: . . . benedicte, yerepigre . . . ana unzie dimidium. 49,248 recipe pulveris yerapigre drachmas V. *al.* c de *aliis medicamentis purgativis*: α -a abbatis *vel* curia: Ps. OTHO med. 247^a -a abbatis de Curia. 248 nomine laetitiam tibi dat -acuria. β -a Constantini: Ps. OTHO med. 246^asq. -a Constantini, quam Constantinus promisit -a visus. γ -a Hermetis: THADD. FLORENT. cons. 49,259 electuarium solutivum est huiusmodi: . . . yerahermetis et yera diacoloquintidos, quarum dosis est a drachma IV usque ad VIII cum vino decoctionis salvie. δ -a Rufi (Rufini): TRACT. de aegr. cur. p. 366,28 dabis ieram Rufini. v. et p. 1028,71. cf. *hieranox(i)a, hierobotane, hiero(n)bulbum.

Mandrin

higiia v. hygia. *hiho* v. hio. *hilarasco* v. hilaresco. **hilaratio* (el-, eler-, -cio), -onis f. *animi relaxatio* – *Aufheiterung*: BOTAN. Sangall. 38,2 ad eleracionem: herba mentastro cum radicibus suis colato potui dabis . . . e-cionem facit. *hilarativus* (hyl-), -a, -um. *laetificus* – *auf-, erheiternd*: CONR. MUR. summ. p. 163,1 sunt verba . . . hy-a, humiliativa eqs.

hilarare v. hilaris. *hilaresco* (il(l)-, hyl-), -ere. *script.*: yl(l)-: l. 51. hel-: l. 34. -rasco: l. 47. *pendet pro*: l. 40. *hilarare*, *laetum fieri, esse; laetari* – *heiter, froh, vergnügt werden, sein; Freude empfinden*: 1 in *univ.*: EPIST. var. I 15 p. 518,5 merentia . . . corda . . . letitiae protinus repleta gaudio he-ant. CARM. Cantabr. A 10,4,1 -it (hy-, i- var. l.) philomela, dulcis vocis conscia. ANDR. STRUM. Aiald. 5 populus . . . in Dei laudem crescens ill-it. INNOC. IV. registr. B 226 grata devotorum obsequia gratuita sunt retributione . . . compensanda, ut illorum remunerata devotio ill-at. *saepius*. 2 *gaudere* – *sich freuen (über)*: FORM. Augiens. C 24 pro vestris . . . prosperis non minus quam nostris -imus. CHRON. Grad. p. 40,29 hac (sc. *divina*) . . . revelatione non parum ill-ens . . . translationem eorum (*corporum sanctorum*) scripsit (sc. *patriarcha*). DIPL. Conr. III. 69 p. 122,40 de nostris hy-ere successibus dilectionis et nobilitatis tuae credimus experientiam. *al.* 3 *delectari* – *sich erfreuen (an)*: CARM. potat. 40 (MGPoet. IV p. 351; c. 900) duci claro felicia reg<mi>na Christo poscentes eius placito -ascite Bacco (v. *notam ed.*). COD. Udalr. 42 p. 89,16 ut . . . de praesencia vel allocutione . . . divini patris mei Gregorii et Christi sacerdotum (sc. *in synodo*) -ens in melius proficerem. CHART. Slag. 13 dignum existit, quod huiusmodi nova plantatio piis favoribus y-at. *al.*

hilaris (il(l)-, hyl-), -e *vel raro* (l. 62. 64. p. 1030,5. 10) *hilarus* (hyl-), -a, -um. *script.*: yl(l)-: l. 68. 70. p. 1030,52. *adde* CHART. Lamb. Leod. 441 ylanter (ylariter B). el(e)a-: p. 1030, 12. *adde* ANTIDOT. Berol. 1 p. 67,25 elares. *pendet circa*: p. 1030,8. *usu praed.*: l. 62. 66. 68. *saepius*.

1 de *animi affectione eiusque manifestatione i. q. laetus, gaudens, alacer, benignus* – *heiter, froh, fröhlich, freudig (erregt), vergnügt, freundlich*: a de *anim.*: α de *hominibus*: FORM. Flav. 1178 ut . . . i-em et gaudentem citius vos cernere mereamus. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,25 ille (sc. *homo vinculis liberatus*) letus et -us Dominum laudabat. ALCUIN. Richar. 13 (MGMer. IV p. 397,20) omnes . . . angustiatos sanos et -os (-es var. l.) domum remeare fecit. CAND. FULD. Eigil. I 6 erat . . . -is facie, laetus mente. WIDUK. gest. 1,9 p. 15,10 quod (sc. *salutationem ducum*) cum Thiadricus -ior suscepisset eqs. EPIST. Hildesh. 81 pia . . . hy-is datoris devotio (cf. *Vulg. II Cor. 9,7*). ANNAL. Plac. a. 1159 p. 459,22 cum . . . yllares revertabantur *militēs Mediolani* (sim. a. 1212 p. 468,43 y-es). CONR. MUR. summ. p. 156,12 imperator seu rex appellatur: . . . generosissimus, hy-issimus eqs. *persaepe*. β de *trinitate*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 84,17 sanator . . . trinus et

unus, purus, alacer, -is atque iocundus. γ de *equo*: ALBERT. M. animal. 22,80 si equus mingere non potest et minus hy-is fit solito. b de *vultu, animo, voce sim.*: TRAD. Frising. 34 p. 62,30 (a. 769) -i vultu tradedi (ARBEO Emm. 2 -issimo v. ALCUIN. Richar. 14 [MGMer. IV p. 398,21] praeclaro et -o [-i, hy-i var. l.] v. CONSUEt. Marb. 288 vultus -is [hy- var. l.] et clarus. *persaepe*). DIPL. Karlom. (I.) 51 p. 71,14 animos . . . circa nostrum servitium de die in diem -iores atque promptiores esse scimus. DIPL. Karoli M. 311 p. 469,1 (spur.) illari animo concedimus. SEDUL. SCOT. carm. II 21^b,2 Hilarius -a facie nitet. VITA Emm. 13 -i mente. ANTIDOT. Glasg. p. 114,21 retet (*pro reddet*) omnes elari fronte. WIPO gest. 2 p. 19,1 -i voce. *al.* mus. de *motu modi* (*per prosop.*, cf. l. 66): GUIDO AUGENS. mus. 567 autentum . . . non diu permittas morari circa finalem, sed sepe eleva saltu vel -i m o t u ad quintam (sim. 667 a tertia littera ascendit *prima maneries* ad quintam per duos tonos, m. videlicet -i et lascivo). c de *actionibus sim.*, *quae libenter et prompte fiunt*: BEDA hist. eccl. 2,11 p. 106,20 (epist. papae Bonif. V.) quatinus . . . -i confessione . . . Deo . . . gratias exsolvam. HROTSV. Abr. 5,2 magnas tibi pro -i susceptione debeo. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 minimos . . . -i facultatum sibi copulavit erogatione. DIPL. Heinr. IV. 430 iustis petitionibus . . . fidelium hy-i velocitate condescendere. 2 de *rerum specie externa i. q. aspectu placens, nitidus, lucidus* – (*wohl*)*gefällig, strahlend, glänzend* (*usu techn.*): COMPOS. Matr. 32,6 mitte in . . . argento es et confla et, si -e fuerit (sc. *commixtum*), (cf. 31,8 cum . . . tibi color placuerit; 35 cum . . . adriseri<t>), admisce plumbum (sim. 66,9 donec hy-i us asperiusque existat). de *colore i. q. vegetus, vicens* – *lebhaft, frisch*: MAPPAE CLAVIC. 38 recipe (sc. *mixturam*) in vas vitreum et, cum siccaverit, teris, ut -iora fiant. *adv.* *hilariter vel raro* (l. 36. 38) *hilarare*. *laete, gaudenter, alacriter, benigne* – *mit Freuden, fröhlich, vergnügt, freundlich*: a in *univ.*: WETT. Gall. 22 p. 268,28 cui (sc. *virgini*) rex -ius (*corr. clarius cod.*) dixit: 'eqs.' CARM. Cantabr. A 6,6,6 manum manui eius (*Cobbonis*) tribuens *Lantfridus* -e eqs. BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,32) literas tuas . . . -r accepi. CHART. Heinr. Leon. 117 -e et habunde vobis (sc. *regi Francorum*) ostendimus, quam gratam acceperimus virtutis vestre benivolentiam. CONST. imp. II 103 fratres vestros (sc. *summi pontificis*) . . . honore concedenti suscepimus et ipsos i-r vidimus et audivimus diligenter. *saepie*. v. et p. 800,19. b *libenter, prompte, facile* – *bereitwillig, gern, ohne Umstände*: CAPIT. episc. II p. 106,19 illis (*hospitibus*) iuxta vires ea, quibus indigent, -r administrare studet. DIPL. Karoli III. 16 (interp.) postulationibus . . . aures benivolentie nostre -r (ill- B²) inclinantes eqs. (ex DIPL. Ludow. II. 52 p. 169,7 hy-r). DIPL. Otton. III. 61 p. 467,36 quatinus monachi . . . pro nobis . . . -ius Domini misericordiam exorare procurent (ex DIPL. Otton. I. 277 p. 394,14 [spur.] alacrius). SALIMB. chron. p. 398,25 ille vere censendus est curialis, qui libenter et yll-r sine spe retributionis suum servitium incognitis elargitur. *al.*

hilaritas (i-, hyl-), -atis f. 1 *spectat ad homines (ad trinitatem: l. 72) eorumque vultum, animum sim. i. q. laetitia, gaudium, alacritas, benignitas* – *Heiterkeit, Freude, Fröhlichkeit, Freundlichkeit*: a *proprie*: BEDA hist. eccl. 5,17 p. 319,9 quarum (*lampadum*) lux 'corda' intuentium 'cum' quadam 'alacritate (i-e var. l.)' et 'conpunctione pavefacere' dicitur. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 91 hospites . . . tripudio et . . . -e vultus et animi suscepti sunt. CONSUEt. Marb. 289 peregrinos . . . et extraneos maiori humanitate et -e (hy- B) quam . . . parentes . . . colligere oportet. RAHEW. gest. 3,29 p. 202,23 imperator coniuncta cum hy-e iuvenili regia severitate . . . huiuscemodi usus oratione memoratur: 'eqs.' ALBERT. M. ead. 2,1,2^{capit.} de -e donantis in donatione. *saepie*. mus. *spectat ad motum modi* (*per prosop.*, cf. l. 13): GUIDO AUGENS. mus. 387 in ipso . . . sui principio cuiuslibet neuma autenti illam debet pretendere elevationis -em, quae propria sit illius autenti. 661 in -e et gravitate compositionis, siquidem elevationem et -em usurpantibus autentis eqs. (sim. 397). b *meton. de ipsis personis*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 84,23 trina et una alacritas, -s,

[Antony]

iocunditas. CHART. Stir. IV 46 p. 31,12 (a. 1261) prescriptam pecuniam, quam nobis (sc. archiepiscopo) eorum (sc. abbatis et conventus) dedit hy-s, ... persolvere. in allocutione: CHART. Engelb. 21 (Geschichtsfreund 14. 1858. p. 236,28; a. 1198/1216) a vestre (sc. summi pontificis) -is indulgentia devote petimus, quatinus eqs. 2 spectat ad res laetitiam praestantibus i. q. gratia, iucunditas – Annehmlichkeit, Ersprießlichkeit: ADAM gest. 2,50 ut ferocissimos reges aquilonis hy-e suorum munerum ... benignos ... haberet Unwanus. fructus, usus – Genuss, Gebrauch: RUP. MEDIOL. Adalb. 21 nullam potuit (sc. presbyter) penitus habere visus -em.

*hilarizo, -atum, -are. 1 intrans. i. q. laetari, gaudium declarare – Freude zum Ausdruck bringen (per prosop.): TRANSL. Mod. 45 cuius (oratorii) parietes ... ornati multisque luminaribus accensis irradiati quodammodo -bant in adventu novi rectoris. 2 trans. i. q. hilarare, laetificare – fröhlich stimmen, mit Freude erfüllen: VITA Berth. Garst. I 42 (86) promissa sanitate -ta (sc. mulier infirma) eqs.

hilaro, -avi, -atum, -are. hilaritate afficere, laetificare – aufheitern, fröhlich stimmen, mit Freude erfüllen: WALAHFR. carm. 26,2 multa ... veniunt meritis non debita nostris, quae probitate sua nos -are queant. 37,10 si non fuerit vacuum, praesentia quo me vestra -et, mente vos tamen intueor. GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 103 eos (sc. monachos sim. eum visitantes) ... in omnibus -tos ire dimisit. 1,9 l. 153 ubi (sc. in regno caelorum) ... Dei genitrix Maria ... inestimabili claritate et formositate omnes -ans conspicitur. EUPOLEMIUS 1,355 reges me ... viderat Hobba ... bis binos, totidem quos regibus amplius uno inclita comprehensis -arat palma, ... sternere (v. notam ed.).

hilarus v. hilaris.

*hilca, -ae f. (theod. vet. hilza, cf. Ahd. Wb. IV. p. 1060sq.) usu plur. i. q. capulus, manubrium – (Schwert-)Griff, Heft: TESTAM. Eberh. p. 93^b,34 ut habeat primogenitus noster Unroch spatam I cum aureis -is et cuspidate aurea (sim. p. 94^a,9 spatam II, unam cum -is argenteis et aureis simul).

hile v. 1. hyle. hilex v. ilex.

hilihominus v. nihilominus. hilium v. ile.

hilla, -ae f. farcimen parvum, botulus – Würstchen: ALPHITA M 92 mescara, alio nomine tucetum sive -a (i-, hulla, ulla, ula, uula var. l.), vulgariter salsicia.

*hillus, -i m. (orig. germ., cf. DuC. IV. s. v. hullus et DMLBS I. s. v. hulla) collis – Hügel: COD. Lauresh. 590 (a. 772) pratum unum super fluvium Renum in -o, de cuius una parte tenet Norbertus, ... tradimus.

hilo minus v. nihilominus.

*hiltiscalcus (-lichus, -c(h)us), -i m. (theod. vet. hiltiskalk) servus exercitualis – Kriegsknecht (de re v. Handbuch der bayerischen Geschichte. I. 1967. p. 420): TRAD. Ratisb. 275 (c. 1006) Adalram tradidit ... sui proprii iuris servum ... et uxorem eius ... iuxta legem legitimam, quos dicunt -os. 326 ut more illorum, qui publice -cchi dicuntur, debita serviminis persolvant mancipia. 393 p. 263,25 ut de familia, quae ad Riut pertinet, mansi scilicet seu -chi expediti a sale fiscali ... vini sauma ... persolvant. TRAD. Monast. 59 ut ibidem (sc. apud monasterium) ea lege vivant mancipia, qua illi -ichi uti debeant.

himantopus ((h)ym-), -podis. (ἱμαντόπους) loripes – schleppfüßig (pro nom. propr.): ADAM gest. 4,25 p. 257,3 hii, quos Solinus dicit Y-es (y-pedes, ymancopedes, Hy-es, H-es var. l.), uno pede salientes (cf. Sol. 31,6).

himber v. imber. himen v. 1. hymen.

himineus v. hymenaeus. himn- v. hymn-.

himum v. inferus.

hinc adv. c. inde coniunctum scribitur: p. 1033,41. form. hinc: p. 1032, 41. pro praep. c. gen.: p. 1033, 65. confunditur c.: huic: p. 1032,47,67. al. hic: p. 1032,67. 1033, 1.59.64. al. tunc: p. 1032,67. haec: p. 1032,67.

I de notione: A de loco: 1 proprie: a ab, ex hoc loco; abhinc, exhinc – von hier: a in univ.: RIMB. Anscar. 26 p. 57,12 antea ... hic ... fuerunt clerici, qui populari -c seditione ... eieci sunt. WALTHARIUS 509 procul -c acies (i. oculos) potis es transmittere. FROUM. carm. 17,5 cum pater -c transis (sc.

dux), orphellus fit puer omnis. THIETM. chron. 2,32 p. 78,30 -c tristis nunc abcedere volo. saepius. expressius -c esse i. q. abesse – fort, dahin sein: CARM. Bur. 82,1,1 frigus -c est horridum, tempus adest floridum (v. notam ed.).

5 **β** de hoc mundo ('von dieser Welt'): CAND. FULD. Eigil. II prol. 1,4 hoc carmen cecinit Candidus ... lecti commemorans inclita facta patris hic, abitum -cque venustum. AGIUS epic. Hath. 472 nos ... -c quasi de longo ibimus exilio. BERTH. chron. B a. 1069 p. 209,1 -c ad supercelestis municipatum curie feliciter illum (Gotifridum ducem) emigrasse. saepius. **γ** de persona: WETT. Gall. 16 ego (sc. daemon) intravi in puellam istam; ... non egrediar -c. WALTHARIUS 1238 Alfarides contra regi non reddidit ulla, sed velut -c (i. ab eo) surdus alio convertitur aiens: 'eqs.' WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,32 absit ...

15 -c (i. a me) procul ... inanis glorie ... cupido. **δ** ab, ex eo loco; inde – von da, von dort: POETA SAXO 176 -c (i. ex regionibus Saxonum) est rex ... victor regressus. HROTSV. prim. 295 ossa (sc. ducis) ... sunt -c (i. ex antiquo templo) ecclesia translata locanda novella. THIETM. chron. 3,18 ecclesia Citensis a Boemiorum exercitu ... capta est ... Hugone ... episcopo -c effugato. WIPO gest. 14 -c (i. a montanis) decedens ... usque ad confinium Italiae et Burgundiae pervenit rex. VITA Annon. I 3,7 p. 501^a,7 post eius (senioris) -c (i. a coenobio) emigrationem. persaepe. 2 translate i. q. ex hoc, per hoc – von da(her), daraus, dadurch: HRABAN. carm. 19,41 Dominum laudare memento ...; -c tua ... concrevit gloria. AGIUS vita Hath. 2 quantae ... nobilitatis ... ista ... femina fuerit, -c apparet, quod eqs. RUOTG. Brun. 9 multa ... in posterum previdit; -c est, quod eqs. (CHART. Friburg. 38 p. 22,38. al.;

30 sim. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,24 -c e, ut eqs. 1,52 p. 74,32 -c erat, ut eqs.). THIETM. chron. 1,19 maxima perditio est alienigenos regnare: -c ... libertatis venit magna periclitatio. WIPO gest. 2 p. 18,32 maior Chuono ... cognatum osculatus est ...; -c sumpto indicio concordiae consedere principes. persaepe. ellipt.: RUOTG. Brun. 15 -c blasphemie, maledicta eqs. 30 p. 30,20 -c lacrimae assidue eqs. **B** de tempore et ordine: 1 deinde, tum, postea – darauf(hin), (so)dann, hierauf, danach: HRABAN. carm. 59,1 (inter titulos ecclesiarum) -c ... domum Salvator consecrat orbis hanc, baptista Dei vindicat atque sibi. CAND. FULD. Eigil. I 15 post refectionem ... dixerunt (sc. fratres) versum; atque -c ... quieverunt. II 11,14 -cce senis durum mollescere coepit pectus. WANDALB. creat. mund. 49 de die secundo; caeli -c proxima terris pars est condita eqs. THANGM. Bernw. 38 princeps quidam Bruno nomine ...;

45 quoscumque ... armare poterat, pro viribus instituit, -c ... rapinis passim bachatus in ... homines episcopi. HUGO TRIMB. registr. 137 -c (huic G) et Achilleydos est liber inchoatus (v. comm. ed.). persaepe. in enumeratione alternat c. inde, tum, tunc, mox, iam: WANDALB. mens. 36 tum tempus ... teram proscindere aratris, semina et -c sulcis prodest mandare ...; hordeum tum ... serimus eqs. 151 iam tunc ...; mox ... atque inde ...; -c eqs. ibid. saepe. 2 in posterum, posthac – von jetzt an, künftig(hin): WALAHFR. carm. 18,51 -c in saecula valeto. GODESC. SAXO theol. 6 p. 137,26 quo semper -c valeas, vigeas eqs. VITA Erasmi 167 cui (Christo) servire volo -c sepe quoque tempora cuncta. DIPL. Heinr. IV. 211 ut ... Marquardus sibi successuri heredes liberam -c habeant potestatem tenendi, dandi, commutandi eqs. al. abund.: DIPL. Conr. II. 287 p. 404,41 (spur. s. XI^{ex}/XIIⁱⁿ) praecipimus, ut -c (ex 79 p. 105,41 ab hac) in futurum eadem sancta congregatio ... easdem ... curtes in suis utilitatibus habeat. remissius i. q. nunc, praesens tempus – jetzt, der gegenwärtige Zeitpunkt: CHART. Wirt. 2989 p. 238,9 (dipl. Rud. Habsb.) infra -c et natiuitatis Domini festum proxime futurum. **C** de causa i. q. ideo, idcirco, propterea, quare – deshalb, deswegen, daher: ALDH. virg. II 2016 quae (Eulalia) mortale nihil vano dilexit amore ...; -c (hic, tunc, huic, haec var. l.) ... caducorum sortem dispexit honorum. GODESC. SAXO fragm. p. 21,5 -c ... haeretici Sabelliani ... nuncupati sunt etiam Patripassiani, quia eqs. AGIUS epic. Hath. 127 ipsius immani desiderio retinemur ...; -c gemimus, -c maeremus, -c denique flemus. FROUM. carm. 24,11 numquam vita manet, mors nisi cum ve-

niet; -c (hic *var. l.*) cogita plus gaudendum de morte beata. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,10 cum ... aliquid bonum esse assero, utilitatem ... intueor; ... -c dicimus equum bonum ex usu vectigandi *eqs. persaepe*. **D** de relatione i. q. de hac re, respectu huius rei, quod (*quae*) ad hoc attine(n)t – darüber, diesbezüglich, im Hinblick darauf: HRABAN. epist. 5 p. 388,32 plures ... fuere, qui ... in evangelium Mathei tractatus ediderunt: nam Origenis -c XXV ... exstant volumina. GODESC. SAXO conf. p. 64,17 si adhuc -c audire plura desiderant ob amorem ... veritatis. HINCM. divort. 7 p. 162,29 plura -c dici poterant. NADDA Cyriac. I prol. 15,60 ut, quicquid certa disputatione in acie cernentis memorie -c inprimitur, remota obumbratione congeram. *persaepe*. **E** de instrumento et materia i. q. (cum, ex) hac re, his rebus – damit, daraus: HROTSV. Gong. 190 temptans, exiguum posset si lambere guttam (*sc. aquae*); sed nec praesiccam tinxerat -c ligulam. RUODLIEB VI 52 <si bene conditum quid non sit, condiat (*sc. senior*) -c (*i. sale*) id. VIII 91 cesariem rasi (*sc. peccatrix paenitens*), -c resticulos ea plectit, cum quibus ... constrinxerat illa mamillas. *huc spectare vid.*: TRAD. Ratisb. 17 p. 21,35 (a. 820/21) ipse per omnia ex his (*sc. a me traditis*) rebus libero fruar arbitrio, sicut et egi, priusquam traditionem aliquam [et ci.] -c fecerim, <et ci.> propriam habui potestatem. **F** de partitione i. q. de hoc – davon: RUODLIEB V 553 -c (*i. de pane secundo*) ... quantum vis, detur amicis.

II de correlatione (*cf. p. 1032,48*): **A** sensu copulativo hinc inde, -c (et, atque) inde *sim. vel raro* -c atque -c, -c atque illinc: 1 ex una et altera parte, ex utraque parte – von, auf der einen und der anderen Seite; von, auf beiden Seiten; (von) hüben und drüben: HUGEB. Willib. 4 p. 96,20 funiculus extensus supra Iordannem -c et inde firmatus. AGNELL. lib. pont. 49 p. 212 l. 114 -c atque illinc per spiritum cognoscens (*sc. papa*) vultum apostoli Petri et Apolenaris pontificis Chrisologi Petri dextram sinistramque tenentes. CAND. FULD. Eigil. II 15,28 obscuratus (*sc. Phoebeus*) -c atque -c clausis ... duobus. 21,29 octonae ... stantes -cque inde columnae. TRANSL. Chrys. et Dar. 5 (2) -c i n d e a duobus sustentata (*sc. femina infirma*); WIDUK. gest. 1,4 multis -c i. cadentibus. *saepe*). WALTHARIUS 294 lateri ... duces -c indeque binos assedisse iubet rex. INNOC. III. registr. 1,317 p. 459,14 constitit, quod fide h i n c i n d e data compromissum est (CHART. Sind. 13 p. 121,2 de quibus [pratis] h. questio vertebatur. *al.*) *al. abund.*: AGNELL. lib. pont. 40 p. 212 l. 368 -c atque inde ex utraque parte plateae civitatis. **2** undique, ubique, hic illic – von, auf allen Seiten; (von) überall (her), allenthalben, da und dort: ARBEO Emm. 35 p. 78,21 stabant -cque et inde per girum. CAND. FULD. Eigil. II 17,36 ecclesiasticus -c atque inde collectus in unum ... ordo. 24,4 -c comminus atque -c ... senes iuvenesque adstant. HRABAN. epist. 34 p. 468,14 multiplex odor -c et inde conquisitus. ANNAL. Xant. a. 846 afflictio christianorum ... cotidie -c i n d e orta est (WALTHARIUS 1341 rabidi circumlitrant -c i. Molossi. *persaepe*). *al.* **B** sensu disiunctivo -c ... inde *vel raro* -c ... illinc (*ordine inverso: l. 58. 64*) i. q. ex una parte ... ex altera, hic ... illic – von, auf der einen Seite ... von, auf der anderen Seite, (von) hier ... (von) dort: WALAHFR. imag. Tetr. 22 -c detractorum, sonat illinc clamor egentum. *carm.* 69,4 dum ... fames illinc, morbus et -c premeret. POETA SAXO 2,39 -c volvitur amnis, qui Sala nomen habet, fluit Albia latior inde. WALTHARIUS 354 -c (hic *var. l.*) odium exilii, patriaeque amor incubat inde. RUOTG. Brun. 3 -c ... seva Danorum gens ... inde ... Scavorum rabies ... inhorruit. VITA Heinr. IV. 6 p. 23,20 -c murum aries pulsabat, inde miles scalis ascendere parabat. ASINARIUS 174 inde locantur et hi, quos militie clamis ornat, -c servi (hic alii *var. l.*) resident inferiore loco. *al. pro praep. c. gen.* -c ... illinc i. q. cis ... trans – diesseits ... jenseits: YSENGRIMUS 5,777 sublimis scopulus cono petit ethera ...; -c rupis: strepitus ... susurrat aequae, illinc: *eqs.* (*cf. comm. ed. p. XLIII*). *compos.*: abhinc, dehinc, exhinc, posthinc, prohinc.

hincinde v. hinc et inde. **hinde** v. inde.

1. hinitus v. hinnitus. **2. hinitus** v. initus.

hinnibilis, -e. facultate hinniendi praeditus, hinniens – fä-

hig zu wiehern, wiehernd (*fere usu subst. neutr. et de facultate ipsa et de equo; cf. Boeth. in Porph. comm. sec. 3,10 p. 233,2 et saepe*): *CARM.* var. III C 3,60sq. quid -e est? equus est; quid equus, rogitas, est? -e est. ALBERT. M. praedicab. 4,6 p. 74,21sq. praedicatio convertibilium – ‘sicut -e de equo’ praedicatur convertibiliter; omne enim -e est equus et omnis equus est -e (*-is var. l.*). animal. quaest. 11,7 p. 221,59 paucae differentiae apud nos nominatae sunt, quae convertuntur cum specie, nisi differentiae accidentales, sicut risibile et -e, quia accidentia sunt nobis nota. *ibid. al.*

hinnio, -ii, -ire. *script.*: gi-: l. 19. hini(o): l. 16. pendet in c. acc.: l. 25. equorum vocem emittere – wiehern: **1** proprie: a de equis: *CARM.* de Karolo et Leone 162 -it equusque ad equum, conclamat turba pedestris. *CARM.* de philom. 54 taurus mugit, et celer -it equus. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,21 non sit ad ... insueta pavescens neque hiniat libenter (*sc. equus falconarii*), nam aves ad auditum hinitus aufugerent. ALBERT. M. animal. 22,53 ut sit equus audax valde, pedibus terram fodiens et terens, g-ens, membris tremens. *al.* **b** de hippopotamo: ALBERT. M. animal. 2,56 quando vocat (*sc. equus fluminis Nili*), -it sicut equus. **2** translate de hominibus: **a** spectat ad vocem: ANON. inst. patr. 33 hystrionicas voces ... sibilantes, -entes velut vocalis asina, ... detestemur. **b** spectat ad libidinem: HERM. AUGIENS. vit. 1316 nec hoc sat est, in liberas si -at (*sc. adulter*) mulierculas: aliena coniunx sternitur.

adi. hinniens, -entis. *libidine ardens* – brünstig, geil: BONIF. epist. 74 p. 156,10 -ium equorum consuetudine vel rudentum asinorum more luxuriando et adulterando. ALBERT. M. animal. 6,99 equam ideo vocamus feminam luxuriam appetentem et dicimus eas esse anadomenas, hoc est -entes, quia hinitu proditur equae desiderium ad coitum.

***hinnipotens**, -entis. *qui permagnum hinnitus edere potest* – zu gewaltigem Gewieher fähig: SEDUL. SCOT. *carm.* II 7, 134 me ... Calliopem per nubes duxit aquosus Pegasus -s (*cf. comm. ed. p. 143, hymnipotens ci. Traube*) Musigenumque chorus.

***hinnitivus**, -a, -um. *hinniens* – wiehernd: ALBERT. M. Iob 39,19 p. 464,45 est (*sc. equus*) ... -um animal propter libidinem et audaciam.

hinnitus, -us m. (-um, -i n.: l. 46). *script.*: i-: l. 46. hynn-: l. 47. hini-: l. 17. vox equorum – Naturlaut der Pferde, das Wiehern: GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,8 ne ... prematur (*sc. equus domitus*) adversis, habet -um fortitudinis. ANDR. BERG. hist. 14 p. 228,11 factum est sonitus magnus clangore bucine, i-a equorum, strepidus (*sic*) populorum. HELM. chron. 36 p. 71,21 ne forte hostes audirent ... hy-um equi. ALBERT. M. animal. quaest. 4,8 p. 143,17 vox diversa est in animalibus, sicut mugitus in bove et -us in equo *eqs. al. v. et l. 17,31*. *de hippopotamo*: ALBERT. M. animal. 24,36 habet (*sc. hippodromus* [per confusionem]) ... ungues bifidos ut bos ... , dorso vero et -u est velut equus.

1. hinnula, -ae f. mula – Mauleselin: AETHICUS 58^c -a (*i. Histria*) <hinniit> in alta quaeque mater philosophorum, nutrix errorum.

2. hinnula, -ae f. capreola – (junges) Reh: v. l. 72.

hinnuleus, -i m. pullus cervinus, capreolus – Hirschkalb, (junger) Rehbock: WILLIR. cant. 2,9 p. 73,18 hunc (*dielctum*) similem capree mea mens putat -oque (hinulouque cervorum *Vulg.*) 7,3 p. 207,6 ubera bina tui ... binis -is (hinulis *Vulg.*) capree compono gemellis. *ibid. al.*

1. hinnulus (i-), -i m. parvus hinnus – junges Maultier: EUPOLEMIUS 1,217 dis immortalibus esset dedecus eternum ... , hybrida (gloss. B in marg.: i-us), polluto si tu fruerere ducatu, qui Caco permissus erat.

2. hinnulus (hinu-), -i m. *script.* hymnucu-, hymnicu-: p. 1035,6. pullus cervinus, capreolus – Hirschkalb, (junger) Rehbock: **1** proprie: HRABAN. univ. 7,8 p. 205^C -i filii sunt cervorum (*cf. Isid. orig. 12,1,21*); damula *eqs.*; haec ... animalia aut Christum sive innocentes homines significant *eqs.* VITA Magni Fauc. I 22 p. 166,17 locus ... optimus ... ad venandum, quia plurimi cervi, dammulae et -i (hinnule *var. l.*) ... moran-

[Antony]

tur. CARM. Cantabr. A 48,3,6 ut cerva rugio, cum fugit -us (hinu- V). CONST. imp. I 430,10 si quis . . . cervos, hinulos, capreas . . . ceperit. CARM. Bur. 134,8 nomina paucarum . . . ferarum: -us et caprea, capricornus eqs. IOH. AEGID. mus. 17,26 tibia dicitur esse dicta, eo quod cervinis tibiis <cruribusque> hinnorum (hymnorum var. l.) seu -orum (hymnuc-, hymnicu- var. l.) creditur primitus fuisse facta (cf. Isid. orig. 3,21,4). al. 2 alleg.: HONOR. AUGUST. cant. 2,9 p. 390^C -us (hinu- Vulg.) cervorum est Christus filius patriarcharum et prophetarum eqs. 8,14 p. 493^B assimilare -o discernens incestos et requiescens in castis, sicut -us aestum declinans in umbra requiescit (item spectat ad Vulg. ind. 9,15: EPIST. Hildeg. 62 sub cuius [Dei] umbra velut -us a fervore temptationum et vitiorum requiescis. EPIST. Teg. II 156 p. 186,17 more estuantis -i in fervore tribulationum paternitatis quero umbram. al.). p. 493^C -um cervorum posuit (sc. Salomo) ad distinctionem -i capreae, qui alta petit, ille vero velociter currit. cf. p. 1034,68.

1.*hinnus (hymnus), -i m. (retrograde ab 2. hinnulus) cervus – Hirsch: v. l.6.

2.*hinnus v. hemina. hinola v. inula.

hinomel v. oenomel.

hio-, -are. script.: hy(o): l.45.47. hih(o): l.42.68. partic. praes.: inantem: l.40. hyentes: l.45. hiens: l.54. inf. praes. pro subst.: l.49. partic. praes.: pro adi.: l.28.34.35.45.57. pro subst. n. pl.: l.66sq.

1 proprie: a de rebus i. q. apertum esse, patere, hiscere – offen sein, offenstehen, klaffen: α in univ.: BEDA hist. eccl. 4,19 p. 245,35 ut mirum in modum pro aperto et hiante vulnere . . . tenuissima . . . cicatricis vestigia parerent. AGNELL. lib. pont. 129 p. 305 l. 175 hians (inhians cod.) terra omnes mortuos, quos infra se clausos habuit, . . . in suo sinu ostendit. HROTSV. Dion. 74 baratrum conspexit hiare deorsum. in imag.: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 25 omnibus inversam vicibus obducito pennam . . . et hiantes obline rimas. β de ore: ALFAN. premn. phys. prol. 18 p. 4 et aemulorum hiantia ora picea offa compescet et a virosis eorum morsibus tuum . . . tueberis clientulum. b de anim. i. q. os, rostrum aperire – den Mund, das Maul, den Schnabel aufsperrn: α in univ.: LULL. epist. 140 p. 280,2 hydram . . . semper novis hiantem (inantem cod.) sibilis. CARM. de philom. 50 pardus hiando felit. CARM. de Mart. 5,11 (NArch. 11. 1886. p. 465) ut . . . sacer antistes Ambrosius ane obdormiret hians. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 145,9 qui . . . ministrabit eis (sc. pullis falconum) escam, . . . solus accedat . . . , nam per hoc neque fient clamorosi neque frequenter hiantes (hyentes N). al. ore hiare: HILDEG. phys. 7,10,8 cervus . . . vocem suam exaltat, clamat, luet et ore hiat (hyat var. l.). β expressus i. q. vocem edere – rufen, schreien (inf. pro subst.): FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,2 hiare suum (sc. falconis sani) clarum est et non raucum. 2 translate: a de anim. (per prosop.: l.62) i. q. cupidum, avidum esse, appetere, concupiscere, desiderare – (be)gierig sein, begehren, verlangen: WALAHER. carm. 6,12 qui . . . finibus Europae sucina quaerit hians eqs. AGNELL. lib. pont. prol. A 56 scriptor . . . aestuat angens moliturque hians (hiens cod.) gratis tanto dare sese moli operis. PURCH. Witig. 116 honestius esse probamus huic desponsari, cuius ditione tueri possis (sc. Augia), raptori maneat quam pastus hianti. VITA Adalb. Wirz. 5 p. 22,16 quorum (divitum) animi sunt velut . . . rete capacius orbe, omnia cum capiant, insatiant hiant. hiare (ad) i. q. sitire, ardenter cupere – dürsten, lechzen (nach): STEPH. COL. Maurin. 11 (7) squalebant arva pulvere et flavi sulci ad aquas bant. b de textu, melodia i. q. dissipatum, male contextum esse, prave cohaerere – lückenhaft, schlecht verbunden sein, nicht ordentlich zusammenhängen (partic. praes. usu subst. n. pl. [l.66sq.]) et expressus i. q. lacuna – Lücke; cf. Boeth. arithm. 1 praef. p. 5,15 quin . . . supervacua reseces, hiantia suppleas, errata reprehendas: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,5 superflua reseces, rimas hiantium s u p p l e a s (GUIDO ARET. microl. 17,34 si . . . hiantia [suprascr. multu aperta E] s., compressa resolvas eqs. WOLFFER. Godeh. I praef. p. 170,6 ut . . . superflua rescare, hiantia supplere . . . dignemini. THIOFR. Liutw. praef. p. 4,1 superflua recidite, hi-

antia supplete).

hyper- v. hyper-. hipiricum v. hypericum.

hipo- v. hypo-.

*hippia (ypia, ip(p)ia, ip(p)ya), -ae f. vel ?*hispium, -i n. (orig. inc., ni cohaeret c. ππος) 1 Alsine media (Vill.), Stellaria media (L.) – Hühnerdarm, Vogelmiere (cf. Hegi, Flora III. p. 352sq.). HILDEG. phys. 1,152^{capit.} hunisdarm (m. al. in marg. ipia W, ipya F). 2 Anagallis arvensis (L.) – Ackergauchheil (cf. Hegi, Flora VI/3. p. 1869sq.). ALPHITA I 10 ipia (ippia, ippya var. l.) est morsus galline, huius due sunt species, maior et minor. fort. huc spectat: TRACT. de aegr. cur. p. 360,4 solet . . . tota cutis auferri hoc modo: de cimino et hispio et cantaridibus fit pulvis eqs. 3 ?Tanacetum vulgare (L.) – ?Rainfarn (cf. Hegi, Flora VI/2. p. 619sq.). ALBERT. M. animal. 22,32 si . . . in vulneribus vel plagis vermes innascuntur, succo y-ae, quae vocatur tanacetum agreste, perfundantur.

hippocentaurus (ypo-), -i m. (ἵπποκένταυρος) animal fabulosum ex equo et homine compositum – ein Fabelwesen, halb Pferd, halb Mensch; 'Hippozentaur': ANAST. BIBL. epist. 5 p. 410,1 si hydrae ac -orum . . . nomina dicuntur eqs. GERHON. Antichr. 1,4 p. 315,13 hoc . . . clericorum bifforme genus (sc. qui nomine sunt clerici, habitu milites) ypo-is simile (sim. psalm. 64,29 p. 46,9. 64,44 p. 68,33).

*hippocras (ypo-) subst. (ἵπποκράτης) potio medicata ex melle et aqua vel vino commixta, mulsum – ein aus Honig und Wasser oder Wein gemischter Heiltrank, Met: EKEH. IV. bened. II 253 dextra Dei celsa velut hęc benedicere mulsa (gloss.: ypo-s; in mulsa bibat i. e. melle et aqua; invenitur et mulsum in com- . . . cf. comm. ed.).

*hippodromium (i-, (h)ypo-), -i n. (ἵπποδρόμιον) script.: eupo-: l.42. pypodroneum: l.45. podi(um) im(um): l.42. form. nom. et acc. sg. -o: l.36.42.

1 de loco i. q. curriculum (equorum) – (Pferde-)Rennbahn: LEO III. epist. 8 p. 100,17 ingressi sunt ambo in locum, qui dicitur i-o eqs. BENZO ad Heinr. IV. 2,2 p. 194,15 tota nobilitas Romanorum et cetus rei publice deduxerunt me ad quoddam hypo-um, quia ibi regie mandatele videbatur esse competens auditorium (de Circo Maximo). CHRON. Ven. Alt. p. 108,21 Absimarum . . . interfectus est . . . in ipso ypo-o. p. 114,26 (cod. S) Andronicus . . . fuit occisus et derisus et suspensus est in eupo-o (cf. p. 115,24 [cod. D] in podio imo ductum et suspensum incidit miser in foveam, quam paraverat [sc. Isakius]). 2 de actione i. q. cursus equester – Pferderennen: ALBERT. M. top. 5,3,2 p. 421^a,40 cursus equorum pypo-neum vocatur et tripodum et huiusmodi; per haec enim praeservabant corpora, ne cachechiam incurrerent.

hippodromus (ipo-, ypo-, (h)yp-), -i m. (ἵπποδρόμος) curriculum (equorum) – (Pferde-)Rennbahn: ALDH. virg. I 33 ad palatinas ducitur Babila zetas et imperialis ypo-i vestibulum. LIUTPR. antap. 6,8 est domus iuxta y-um (ypo-um, ipo-um var. l.) . . . , quae Decanneacubita vocatur. THEOD. AMORB. Mart. 18 erat . . . multitudo populorum usque ad hy-um conferta convenientium illuc (cf. ANAST. BIBL. coll. [PL 129,595^A] -um).

hippomanes (hypo-) subst. (ἵππομανές) caruncula in fronte pulli equini modo editi – fleischiges Gewächs an der Stirn des neugeborenen Fohlens, 'Pferdebrunst', 'Pferdegeil': ALBERT. M. animal. quaest. 8,11/14 p. 194,24 in fronte pulli (sc. equini) nati est quaedam caruncula carnis, quae dicitur hypo-es, quam tetigit philosophus supra (cf. p. 577^a,9. al.).

hippomarathrum (i-, yp(p)o-, -trum), -i n. (ἵππομαράθρον) feniculus agrestis – wilder Fenchel, 'Rossfenchel': PAUL. AEGIN. cur. 59 maxime eos (maniosos) adiuvat i-tri (yp-tri, ippomatoria var. l.; 3,14,3 ἵππομαράθρον) radix et semen. DYASC. p. 204^b ypo-trum sive, ut alii, maratron agrion vel ut, (velut ed.) Latini, feniculum rusticum, radicem habet moderatam.

Hipponacteus (Hypo-ius), -a, -um. (ἵππωνάκτειος) de metro iambico i. q. ab Hipponacte poeta adhibitus – hippo-nakteisch: HERM. AUGIENS. vit. 1707^a adn. metrum iambicum trimetrum catalecticum Hypo-ium constans quinque pedi-

[Antony]

bus et syllaba; paribus locis iambum, imparibus iambum vel spondeum recipit.

***Hipponacticus** (Yppo-, Hypo-), -a, -um. *Hipponacteus* – *hipponakteisch*: COMM. microl. 80 p. 154 sicut metrorum plurimae sunt divisiones, quia quaedam sunt Asclepiadaea, quaedam Sapphica, quaedam Alcaica et ad hunc modum Hypo-a . . . sic eqs. METELL. Quir. 12^{tit}. metrum Yppo-um ypercatalecticum.

Hippopodes (Ypo-) *subst. m. pl.* (ἵπποποδες) *de gente fabulosa i. qui pedes equinos habent* – *Pferdefüßer*: GESTA Ern. duc. I praef. 37 Ypo-es humanam formam, sed equinos pedes habent (cf. *Plin. nat. 4,95* et *Isid. orig. 11,3,25*).

hippopotamus (yp(p)ot(h)a-), -i *m.* (ἵπποπόταμος) *script.*: opopoda-: l. 17. opopodian(us): l. 17. *nom. pl.* ipotarii: l. 26. *confunditur c.* hippodromus: l. 23.

equus fluvialis – *Flusspferd*: AETHICUS 20,19 limpha aequoris magni contingui e Gangen opopodamis. 106,12 opopodiani . . . rivi aequi. FRUTOLF. chron. p. 71,7 quidam ex iuvenibus . . . ingressi sunt fluvium, sed surgentes ex eo bestiae, quae dicuntur ypotami, devoraverunt eos (*sim. in eadem script.* p. 73,28sq.). ALPHITA C 116 caballus marinus, ypotamus (ypothamus, ypostamus, ypotamus *var. l.*) idem; yppos enim equus dicitur, pothamos fluvius. ALBERT. M. animal. 24,36 ipodromus belua est aquatica, ut dicit Plinius (*nat. 8,96*), quam . . . Scaurus Romanis lusibus intulit. ANNAL. Plac. a. 1284 p. 580,9 (*epist.*) in terra nostra oriuntur elephantēs, . . . camelli, ipotarii.

hippoquistis *v.* hypocistis.

hipposelinum (ypo-), -i *n. et* ***hipposelina** (ipo-, ypo-, -sil-, -ell-), -ae *f.* (ἵπποσέλινον) 1 *Smyrniū olusatrum* (L.) – *Pferdepeppich*, -silge (cf. *Hegi, Flora VI/2. p. 1079*): ALPHITA I 19 ipo-a (ipia salvia *var. l.*) aquatica herba est nascens in aquosis locis habens folia fabae foliis similia, unde a vulgo dicitur fabaria, ad tumores valet. Y 5 ypo-a (yposi-a, yposili, yposerina, ypolistua, ypoania, posiluta *var. l.*), id est fabaria. 2 *nasturcium* – *Brunnenkresse*: TRACT. de aegr. cur. p. 220,32 si . . . non poterint mingere cause (*sic?*) vesice infrigidate, coque ypo-um, id est cresonem aquaticum, et super pectori pone tepidum. 3 *Veronica beccabunga* L. – *Bachbunge* (cf. *Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 1056sq.*): HILDEG. phys. add. I p. 385,12 ypo-a pungo F, yposellina bungo W (*spectat ad phys. 1,71*).

***hipposeta** (ypo- *sim.*), -ae *f.* (*hippus et equisaeta*) *cauda equina* – *Schachtelhalm*: ALPHITA H 22 hyrema (hirema, hyrenia, hircina *var. l.*), ypo-a (hypo-a, hyposita, oppocera *var. l.*), cauda equina, cauda caballina idem, herba est aspera, qua solent poliri pectines et arcus et cippi. *cf.* equisaeta.

hippuris (ip(p)-, hip(p)-, hyp(p)-, -poris) *subst.* (ἵππουρις) *equisaetum, cauda equina* – *Schachtelhalm*: ANON. herm. p. 101,26 iquiladicon, iporis, id est cauda caballi. PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 123,21 i-is (3,41,2 ἵππουρις) ex aqua aut vino bibita. 238 p. 176,10 ipuris (et puris *var. l.*). ALPHITA H 7 hyporis (hip[p]oris, hypporis, hyponis, hisponis, hipos, hylapos *var. l.*), cauda equina idem, herba est.

hippus (yppus), -i *m.* (ἵππος) *equus* – *Pferd*: ABBO SANGERM. bell. 3,23 cum fisco teneas yppos (*gloss.*: equos); uxorius haud sis (*sc. clericus*).

hira *v.* 1. aera.

***hircaricia** (-tia), -ae *f.* *stabulatio et grex hircorum* – *Bockstallung*, -haltung: CAPIT. reg. Franc. 32,23 in unaquaque villa nostra habeant iudices vaccaricias, porcaricias, berbicaricias, capraricias, -tias, quantum plus potuerint.

hircinus (i-, (h)yr-), -a, -um. *script.*: yri-: l. 68. -czi-: l. 69. hyrema: l. 43. *qui hirci est, ad hircum pertinet* – *Bock(s)-*: 1 *gener.*: a *de corpore eiusque partibus (saepius usu medic.*, e. g. l. 68,69,72 p. 1038,2,3): CAPIT. reg. Franc. 128,7 coria -a X (*sc. invenimus*). FORM. Augiens. C 12 mittimus . . . ad calciamenta conficienda hy-as pelles sex. ANTIDOT. Glasg. p. 152,6 ysopi lib. I, adipēs yriini lib. I. HILDEG. phys. 1,52,2 accipiat . . . de cervino et -o (hircz- *var. l.*) sepo, quantum habere potest. MAPPAE CLAVIC. 6 accipies fellis -i (COMPOS. Matr. 5,1 y-) partes II eqs. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,13 ad colicis: sanguinem -um sicca eqs. ALBERT. M. ani-

mal. 23,105 si pedes guttosos habet (*sc. avis rapax*) . . . carnes -as comedat in aceto tinctas. THADD. FLORENT. cons. 40,95 addita cera et pinguedine i-a. TRAD. Westph. IV p. 80,21 Wetheringe (*sc. solvit*) . . . cutem -am et II modios pise. *persaepe. usu subst. fem. de carne comedenda*: CHART. Tirol. 1263 p. 302,1 (a. 1251) nos (*sc. episcopus*) . . . LX dies criminalium et tertiam partem venalium et relaxationem ieiunii unius -e reliquimus omnibus Christi fidelibus inveniendum, qui illuc (*sc. ad capellam s. Katerinae*) . . . pervenerint tempore dedicationis. b *usu vario*: COSMAS chron. 3,24 p. 193,24 ne videamur velut hy-o (y-o, -o *var. l.*) cantu explicuisse tragediam, redeamus . . . ad chronicam. HONOR. AUGUST. plag. (PL 172,265^D) *tertia (sc. plaga Aegypti erant)* cyniphe, -ae muscae, . . . hominibus et iumentis permolestae (*cf. Vulg. exod. 8,16sq.*). 15 CONR. MUR. summ. p. 160,12 mulier deridenda . . . poterit nominari: . . . horrenda, -i feteris eqs. *expressius i. q. ex corio -o factus* – *aus Bocksleder gefertigt*: ACTA civ. Wism. A 876^A (c. 1280) hii (*sutores*), qui operantur opus hy-um. NICOL. BIBER. carm. 1764 gens (*sc. calcificum*) . . . crebro defraudat homines . . . et . . . iurans -um vendit quandoque caninum (*sotularem*). 2 *bot.*: a *usu subst. fem. i. q. cauda equina* – *Schachtelhalm*: v. p. 1037,44. b *barba* -a: a *ablacta* – *Bocksbart* (*cf. vol. I. p. 1361,63sq.*): WALTH. AGIL. med. 22 p. 123,27 recipe succi plantaginis libr. I . . . radices barbe y-e . . . ana mir. II eqs. al. b *herba sub cisto nascens* – *Schmarotzerpflanze auf der Cistusstaude* (*Cytinus hypocistis* L.): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 385^F recipe . . . succi barbae -ae, id est hypocisthidos, castorei eqs. c *lingua* -a *fort. i. q. Cochlearia coronopus* (L.) – *viell.*: *Niederliegender Krähenfuß*, 'Schweinekresse' (*cf. Hegi, Flora IV/1. p. 93sq.*): GLOSS. Salern. p. 7^b,8 ling<u>a -a.

hircitallus *v.* hircitallus. **hirco** *v.* urco.

hircocervus, -i *m.* *animal fabulosum ex hirco et cervo compositum* – *ein Fabelwesen, halb Bock, halb Hirsch* (*cf. Boeth. herm. pr. 1,1 p. 44,27 et al.*; *Isid. orig. 12,1,20*): CARM. Bur. 226,4,4 avem raram (*i. hominem vere largum*) nondum hanc potui videre, est Phenice rarior, -us vere. GUNT. PAR. orat. 5,1 p. 140^B aliud (*sc. animal fictum*) . . . quod partim hirci, partim cervi naturam haberet, -us. ALBERT. M. phys. 4,1,1 p. 201^a,25 sunt plura . . . quae sunt in imaginatione sola, sicut est -us, qui graece dicitur 'tragelaphus' (p. 208^a,30 τραγέλαφος), et 'chimaera', quae fligax appellatur. anal. post. 2,2,5 p. 178^a,3 tragelaphus, hoc est -us, a τραγός, quod est hircus, et <ε>λαφος, quod est cervus. *ibid. al.*

45 **hircosus**, -a, -um. *hirco similis* – *bockartig* (*usu subst. masc. pro convicio*): THEOD. AMORB. comm. p. 34,29 solent . . . illi voluptuosi episcopi fratres nostros despiciere et -os vocitare, quia ovinis pellibus atque melotis vestiuntur.

***hircunus**, -a, -um. *hircinus* – *Bocks-*: BOTAN. Sangall. 13,3 herba ginciana . . . adipe taurino, adipe -um inplastro facto calido (*cf. comm. ed. p. 269*).

hircus (i-, (h)yr-), -i *m.* *script.* -qu(i): *non nisi in exemplis p. 1039,23sq. allatis*. I *caper* – (*Ziegen*)-*Bock*: A *proprie*: 1 *gener.*: CARM. Sangall. I 1,3 qui (*pater*) moriens unum natis reliquerat -um. HRABAN. univ. 14,21 p. 396^D in tauro . . . superbia . . . in ariete furor; in -o libido (*de hostiis*). CHRON. Ven. Alt. p. 171,29 Bececani yrci comperatores erant seu occisores. CONR. HIRS. dial. 155 tragos . . . grece latine -us dicitur, qui recitatori carminum pro precio dabatur. HILDEG. phys. 7,16 -us (hy- *var. l.*) valde repentinum calorem habet et instabiles mores. HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,25 canes et -os imolantes (*sc. Lyvones*) ad illusionem christianorum . . . de castro proiciunt. saepe. 2 *spec.*: a *publ. et iur. de possessione, traditione, censu*: CAPIT. reg. Franc. 32,66 de capris et -is et eorum cornua et pellibus nobis rationes deducant (*sc. indices*). CHART. Fuld. B 232 p. 335^a,19 novem capras cum -is et porcos XXIX . . . trado ad monasterium. TRAD. Werd. 110 p. 11,33 de tribus . . . molendinis (*sc. solventur*) . . . -us unus, caprae II eqs. al. b *medic.*: HILDEG. phys. 7,16,4 homo, qui in stomacho dolet, iecor -i asset et ita . . . sepe comedat. GLOSS. Roger. I A 2,15 p. 629,27 addatur cepi yrci vel cervi vel sanguinis porci. ALBERT. M. animal. 23,90 si . . . asmaticus fuerit accipiter, te-

[Antony]

gulam coctam contritam dabis illi cum carne calida et sanguine -i. *al. c techn. de usu sanguinis et urinae in incisione crystalli sim.*: MAPPAE CLAVIC. 290 occides -um et sanguinem eius urinae commiscebis; et sic lapidem impone per unam noctem *eqs.* HERACLIUS I 4,6 me quaerere iussit acetum utilis ars istis rebus calidumque cruorem ex -o (hy- *var. l.*) ingenti *eqs.* (*de sculptura vitri*). THEOPH. sched. 3,21 tolle hyrcum triennem *eqs.* 3,94 p. 169,8 si crystallum sculperet volueris, accepto hyrco ... incide foramen ... in loco cordis et impone crystallum, ita ut in sanguine eius iaceat, donec calefiat. HILDEG. caus. (?) 450 adamans sanguinem hyrci intinguitur, ut calibe incidi possit (*cf. Isid. orig. 12,1,14*). **B alleg.**: RADBERT. corp. Dom. 22,78 Christus pro peccatoribus quasi hedus accipitur, qui in lege quam sepe sub figura -us immolatur *eqs.* HRABAN. univ. 7,8 p. 203^C -us, qui in lege pro peccatis offerebatur, peccatorum ostendit personam *eqs.* RUP. TUIT. vict. 8,28 p. 271,24sq. fieri oportebat ..., sicut Danihel previderat (*cf. Vulg. Dan. 8,5sq.*), ut videlicet -us caprarum ... efferatus in arietem percuteret eum ...; -us caprarum regnum fuit Macedonum *eqs. al. C translate: 1 de rebus: a gener.: a foetor hircinus (de ascellis proveniens) – Bocksgestank (aus den Achselhöhlen): RECEPT. Lauresh. 2,55 capit. p. 81 ad hyrcos, quod Greci malen vocant (item 2,55). β usu plur. i. q. anguli oculorum – die Augenwinkel: GUNZO epist. 2 p. 22,13 quem (pusionem) frequenter aspiciebat magister qualisqualis in -quos oculis reflexis (cf. Isid. orig. 12,1,14). THIOFR. Willibr. II 2,245 tector inest oculis distorta tuentibus hyrcis. YSENGRIMUS 6,349 rimans ... procacibus irquis ... patrum singula membra notat Reinardus. b spec.: a alch. de lapide sapientium q. d.: ANON. tab. p. 178,13sq. per sanguinem -orum nigrorum etc. vult animam fluentem lapidis ab eo; et -i nigri, per hoc vult lapidem, quando ... denigratur post dealbationem eius praeparatione ignis. β astron. pro nomine stellae cuiusdam: ALBERT. M. cael. 2,2,6 p. 140,10 stella, quae arabice dicitur alaiach, quod latine sonat -us (y- *var. l.*). 2 de hominibus: a pro convicio: a de insolentia: GODESC. SAXO theol. 16 p. 244,7 ista quisquis negat, nectus est, ... rapax is lupus vel procax -us est. p. 244,15 bonus pastor (*sc. Christus*), qui posuisti animam tuam non pro haedis vel hyrcis (*cf. Vulg. Matth. 25,32*). CARM. Bur. 206,1 -us quando bibit, que non sunt debita, dicit. β de stultitia: ANON. tab. p. 150,27 dixerunt sapientes antiqui: -us est nec cognoscit. p. 150,36. b pro nom. propr.: CHART. episc. Halb. 844 (a. 1251) Hermannus H-us. ACTA civ. Rost. C 1,437 p. 141 Hartwicus H-us. CHART. Eichsf. 504 Thidericus H-us.*

II ?capreolus vel cervus – ?Rehbock oder Hirsch: TRAD. Ratisb. 191 p. 143,27 (a. 902) quidam ... nobilis nomine Rodolt ... tradidit ..., quicquid in illa valle videtur esse in mancipiis, campis ..., in venatoribus -orum.

hircius v. ericius. hircinus v. erynge.

*hirmo subst. (*cf. εἰρημός*) series continua, tractus – langgezogene Erstreckung, 'Kette': AETHICUS 59^b,13 collum -o lucubria parturit (*cf. comm. ed. p. 227*).

hirpus, -i m. lupus – Wolf (*per compar.: l. 56*): RUODLIEB II 37 venator ... <i>n silvam pergit, plures -os ubi rescit. 43sq. X (XIII) 39 lucius et rufus, qui sunt in piscibus -us, pisces namque vorant, illos ubi prendere possunt.

hirsquitalus (hirci-), -i m. qui pubescentis aetatis est – einer der sich in der Pubertät befindet (*usu attrib.*): ALDH. virg. I 36 p. 283,1 Iulianus cum iuvenulo filio praesidis ut effebat hirc-o ... in fundum ergastuli ... retrusus *eqs.*

hirquus v. hircus.

hirrio (hyrrio), -ire. hyaenarum vocem emitte – winseind knurren: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,8 hienae -unt (hy- *var. l.*), haedi balant vel bebant.

*hirsus, -a, -um. (*cf. hirsutus, hirtus*) asper, horridus – rau, barsch, ungehobelt: PAUL. ALBAR. carm. 9,100 milleno pollet dono, qui zelo fidei clara poli releget castus iustusque piusque; ad (i. at) quisquis -us, cecus hec mente resolvit, milleno tetro fuscatur sensu retortus.

hirsutus (i-, (h)yr-), -a, -um. script.: her-: p. 1040,26. -sidus: p. 1040,24. superl. -issimus: p. 1040,33. hirtus, pilo-

sus, saetosus, spinosus, asper – struppig, zottig, borstig, stachlig, rau: 1 proprie: a de anim.: a de animalibus: ALDH. virg. II 2845 caper -us. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,32 dormiendo opponunt (*sc. aves aquaticae*) sua pectora vento, ut penne ipsarum iaceant conserte corpori ... et non iaceant -e (*sim. 2 p. 127,4. 166,33sq.*). ALBERT. M. animal. 1,16 hominem habere pellem lenem, leonem i-am, 1,21 quaedam (*animalia*) habent crines et sunt i-a et quaedam non. 24,14 quidam (*ceti*) ... sunt i-i ..., et quidam sunt planae pellis. v. et l. 61.

10 β de hominibus: ALDH. virg. II 349 ut ... squalidus -us peteret myrteta luporum ... tyrannus. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,28 ipse manu sua ... purulentias scabiesque per -orum corporum (*sc. indigentium*) vepres unguibus extraxit (*sc. episcopus*). HILDEG. scivias 2,6 l. 1659 quidam (*sc. communicantium*) ... in corpore -i et in anima multa immunditia ... perfusi sordent. CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,28 sanctimoniam quandam ... in plumis lectualibus volutabant sicque monstroso -am caballo inposuerunt (*sc. milites regis Philippi*). v. et l. 59.

20 b de plantis, arboribus *sim. earumque partibus*: GLOSS. med. p. 60,11 radices molles ..., y-os in formam digiti (*sc. plantago habet*). HROTSV. Gong. 172 applicat (*sc. vir emissus*) ... se ... -is vepribus et tribulis. ALBERT. M. veget. 2,27 ordeum saepe degenerat in quandam speciem graminis, quod -as (i-, -idas *var. l.*) et hispidas habet aristas. 6,47 fructum ... suum habet castanea in hispida (*hispida var. l.*) et -a (hy-, he- *var. l.*) et spinosa theca. REGISTR. Baiuv. A p. 234,19 lini -i (*cf. REGISTR. Garz. 47 non purgati*) tria schoet. *al. c de vestimentis*: ALDH. ad Acirc. 121 p. 166,24 amphitape genus vestimenti utrumque villosum et -um dicitur. FROUM. carm. 8^{tit}.

30 pro caligis -is quamvis vilibus. BRUNO QUERF. Adalb. A 11 p. 12,13 vigiliis et -a veste sine misericordia corpus affligit. VITA Burch. Worm. 23 invenimus ... in eo (*scrinio*) cilicium -issimum. d usu vario: a de loco spinis *sim. obsito*: TIT. metr. III 3,4 iustitiae sedis [hic] hec est ..., -us ast quondam erimus erat aridus istic. β de libelli involucri pellicio (*cf. Wattenbach, Schriftwesen p. 402sq.*): TRAD. Altah. inf. 61 (Mon. Boica XI p. 72,25; a. 1268) super qua compositione habentur multi testes in y-o libello scripti.

40 2 translate: a de moribus, ingenio i. q. hebes, incultus – stumpf(sinnig), ungehobelt: CONR. MUR. summ. p. 160,11 mulier deridenda ... poterit nominari: ... hispida, hirta, -a, horrens. b in titulo comes -us ('Raugraf'; de re v. Dt. Rechtswb. XI. p. 177sq.): CHART. Mog. A II 124 p. 237,17 (a. 1149) testes sunt ... laici: Hermannus palatinus comes, Henricus comes frater suus de Catenelenbog, -us comes (*item de testibus*): CHART. Eberb. 19 p. 41,23 Conradus silvestris comes, Embrico i-us comes. *al.*) CHART. Lux. II 220 R. et G., comites hy-i. ACTA imp. Winkelm. I 555 nos ... Cunrado comiti silvestri bona nostra ..., que nobis Rupertus comes i-us libere resignavit, ... titulo pignoris duximus obliganda. CONR. MUR. clip. 63 indomiti comitis niger et albus fore scitur ..., -i clipeus divisus parte priore album, sed rubrum praefert in posteriore. *al.*

50 adv. *hirsute. dense – dicht (*in imag.*): PAUL. ALBAR. carm. 11,24 hic dulcis ... vates (i. Hieronymus) ... truncat falce frondes -e comantes.

55 hirtus, -a, -um. script. hyr-: l. 71. hirsutus, pilosus, saetosus, spinosus, asper – struppig, zottig, borstig, stachlig, rau: 1 proprie: a de anim.: a de animalibus: PAUL. DIAC. carm. 22,23 sit (*sc. Sigifrid*) licet hirsutus -isque simillimus hircis *eqs.* Lang. 1,5 de quorum (*agrestium animantium*) ... -is (hircis, hyrcis, hyrticis; hirsutis, yrsutis, istis *var. l.*) pellibus sibi indumenta peraptant (*sc. Scritobini*). METELL. buc. 2,39 que retinebatur species bovis, amplificatur, os torvum tauri, caput et pilus -cior auri. fort. huc spectat: EUGEN. VULG. syll. 31^B,25 -us erinis (echinus ci. Winterfeld, ericius ci. Dümmler) pungit ... artus. β de hominibus: WALAHFR. imag. Tetr. 15 -a suis hederis circum bene tempora cincti (*sc. veteres poetae*). LIUTPR. leg. 3 p. 177,13 ante Nicephorum sum deductus, hominem ... prolixitate et densitate comarum satis hyopam (alias -um *add. cod.*). EKKH. IV. bened. I 12,58 magna Dei virtus, cui lenior est prius hyrtus (gloss.: Esau, id est gentes): en <est> formosus prius hispidus (gloss.: Esau) atque pilosus. b de

[Antony]

planta: ALDH. ad Acirc. 109,1 ostriger en arvo vernabam (sc. *elleborus*) frondibus -is (hircis, hur-, hor-, histis *var. l.*). *c* *usu vario*: *a* de locis spinis sim. obsitis: COD. Hartw. 10 -a incultaque loca. *β* de parma per compar.: EUPOLEMIUS 2,439 parma sagittis -a stetit velud ericius. *γ* de auro i. q. *inflectus* – *unbearbeitet*, *roh*: v. p. 1040,64. *2* translate de moribus, ingenio i. q. *hebes, incultus* – *stumpf(sinnig), ungehobelt*: v. p. 1040,41.

hirudineus, -a, -um. *hirudini similis* – *einem Bluteigel ähnlich*: TURBA phil. 46 cur ... vocaverunt eam (*rubiginem*) philosophi -am?: eo quod aqua in sulfureo auro celatur, quemadmodum hirudo in aqua.

hirudo (i-, (h)yr-), -inis f. *script.*: irr-: ANNAL. Plac. a. 1270 p. 545,26. irodo: ECBASIS capt. 761. *confunditur c.*: *hirundo*: l. 21.23. *arundo*: l. 24. *aerugo*: l. 20.

sanguisuga – *Bluteigel*: THEODULF. carm. 28,351 sanguine fit maior congesto semper i-o (y-o *var. l.*). ABBO SANGER. bell. 3,55 abbas quo fuerit, sit -o (gloss.: *sanguisuga*) frequens comitata. PETR. DAM. epist. 76 p. 379,3 diversae ... intentionis est medicus et i-o (erugo *var. l.*). 132 p. 446,7 nonnulli vigeto corpore ... sibimet i-es (hyrundines *var. l.*) adhibent. EUPOLEMIUS 2,223 sugendo minutor elicis (sc. *medicus*) egroti ... cruore sicut -o (hirundo *var. l.*) tenax. IORDAN. RUFF. equ. 6,1 p. 27,13 quod accipiantur arundines, quae sanguisugae dicuntur, et ponantur circum circa inflationes crurium. *al. v. et l.* 12. *per compar.*: HUMB. Sim. 2,46 p. 195,12 avaritia ... extat -o saevissima. VITA Cuneg. B 21 ne more -is lectorem ... effluendo fastidiosum occidamus.

hirundinea et hirundina, -ae f. *chelidonia* – *Schellkraut, Schwalbenwurz*: RADBOD. carm. 6,18 nostro (sc. *hirundinum*) nomen de nomine nascens urbetenus crassiss accipit herba locis; quod qui nosse velit, Grecos primum ore sequatur, mox et -eam Roma et hirundo dabit. DYNAMID. Hippocr. 2,36 chelidonia, Italis -na.

**hirundinella* (hyr-), -ae f. *pullus hirundininus* – *Schwalbenjunges, Schwälbchen*: ALBERT. M. animal. 22,33 pulvis hy-arum in olla nova cum suis interioribus combustarum (*de medicamento*).

hirundo (i-, (h)yr-), -inis f. *script.*: yrr-: ALBERT. M. animal. 2,101. aer-: l. 65. her-: CALEND. Karol. C p. 613,18. hyrond(o): l. 65. *confunditur c.*: *arundo*: l. 45. *hirudo*: l. 70.

chelidon – *Schwalbe*: I *strictius de ave*: A *proprie*: 1 *gener.*: *a* in univ.: FORM. Senon. II add. 5,7 volat (sc. *vulpes*) upupa et non arundine (arundo *var. l.*; v. *comm. ed.*). WANDALB. mens. 89 tectis nidum suspendit -o. ODO MAGD. herb. 1693 coecatis pullis hac (sc. *chelidonia*) lumina mater -o, Plinius ut scribit (cf. *Plin. nat.* 8,98), quamvis sint eruta, reddit (*inde REGIMEN* sena. Salern. 218). ALBERT. M. animal. 8,19 cum ... sint tria genera hy-um, unum *eqs.* 23,122 i-o avis nota est parva. *persaepe. v. et l.* 33. p. 1042,16.18. *de voce*: ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,7 -es trutissant vel trissant. WANDALB. mens. 58 garrula ... stridet -o. CARM. Bur. 145,3,1 -o iam finisat. *al.* *b* *per compar.*: ALCUIN. epist. 146 p. 235,22 nos ... velut aestiva -o ad palatium ... properamus. NOTKER. BALB. gest. 1,14 episcopus ... conturbatus more -is huc illucque discurrens. NICOL. BIBER. carm. 508 quis in hoc mundo, quem sic cecaret y-o stercore proiecto, cuius mens lumine recto non intelligeret ... hoc fore mentitum? *c* *proverb.*: EGBERT. fec. rat. 1,66 subsidit in tecto passer, dum migrat -o. 1,320 currit iter liquidum multo sinuamine hy-o. EPIST. Hildesh. 134,58 p. 229,19 non habes -es domi; id est: ne habites cum garrulis. ALBERT. M. eth. II 1,6,9 p. 96^a,5 una ... -o (p. 1098^a,18 *μία* ... *χελιδὼν*) ver non facit. *2* *medic.*: RECEPT. Bamb. 4 sanguinem recini canini inlinis aut fel hyro-is (ae-is *var. l.*) vel sanguine (sc. *ne pili renascantur*). PAUL. AEGIN. cur. 161 p. 89,24 caninum stercus ... optimum est pharmacum ... et agrestium i-um (y-um *var. l.*; 3,27,2 *χελιδόνων*) cinis similiter. HILDEG. phys. 1,127,15 semen beonie ... in sanguine hy-is (i-is, y-is, yrudinis *var. l.*) intinge *eqs.* caus. (?) 437 qui de gulositate et ebrietate leprosus efficitur, stercus hy-um accipiat *eqs.* *al.* *B alleg.*: HRABAN. univ. 8,6 p. 252^A -o ... poenitentium

pro peccatis suis typum tenet, quae stridore vocis ploratum magis quam melodiam sonat. ALBERT. M. Is. 38,14 p. 399,82 -o ... varia avis est, nigra et alba, et significat varietatem huius vitae per prospera et adversa *eqs.* *de Procne in -em conversa*:

5 NICOL. BIBER. carm. 1659 quod perfusa cruore contraheret (sc. *mater parricida filii*) signum puerili pro nece dignum, quo fieret mundo notissima sicut y-o. *C pro nomine fluvii*: VITA Vicel. 7 defuncti ... cineres adlambit Hy-o (v. *notam ed.*). 148 a modico fluvio, qui vulgo vocatur Hy-o.

10 *II latius*: A *de pisce* -o maris i. q. *Exocoetus volitans* (L.) – *fliegender Seehahn, 'Meerschwalbe'*: URSO element. 6 p. 181,2 piscis huiusmodi nunc innatat aquis, alis nunc aera petit ut y-o maris alata (cf. *Plin. nat.* 9,82). ALBERT. M. animal. 4,92 y-o maris (sc. *sibilat*), haec enim habet alas latas parvas, quibus strepit. 14,78. 24,36 i-o maris piscis est simillimus volucris i-i. *B genus serpentium* – *eine Schlange* *art*: ALBERT. M. animal. 25,9 est ... serpens, qui vocatur y-o, eo quod color eius similis -i *eqs.* 25,31 i-o ... est de surdis aspidibus (cf. *Avic. canon.* 4,6,3,24).

20 *hisclus* v. *aesculus*. *adde ad vol. I. p. 328,46*: EDICT. Roth. 300 si quis rovere aut cerrum seu quercum, quod est modola, hisclo (hisclum, isclo, esclum, ischal aut glandem *var. l.*), quod est fagia, infra agrum alienum ... incidit *eqs.*

hisco, -ere. 1 *de rebus i. q. hiare incipere, aperiri, dissolvi* – *sich auftun, sich öffnen, auseinandergehen*: *a* *de labris, dentibus*: ARNULF. delic. 29 dactilus, ede, tuis non gratior -ere labris, quamquam multivole fastidis sirmata prose. YSENGRIMUS 5,49 -ere, non claudi, non stringere, solvere nostris (sc. *dentes*), -ite iam, quantum vultis! hiare licet *eqs.* *b* *de nave i. q. dirumpi, frangi* – (zer)bersten, zerschellen: ALBERT. AQUEUS. hist. 9,23 navis ... quassata ex nimio impetu ... in partes dissiliens et -ens sabulo infixa est. *2* *de hominibus* (per *prosp.*: l. 37): *a* *intrans. i. q. os aperire* – *den Mund aufstun* (fere ad loquendum; aliter: l. 40): WALTH.

30 SPIR. Christoph. II 3,69 pluribus -ere verbis. HUMB. Sim. 2,26 p. 171,22 qui (*mammona*) nec pro Deo nec pro proximo verbum ederet aut -ret vel manum levaret, nisi acciperet aut speraret pecuniam. GISLEB. ELNOR. inc. 2,34 -it (sc. *Berengarius adhuc mutus*) taliter orsus: '*eqs.*' WIGAND. Waldg. 36 cui (*matri*) pre magno singultu -enti illabitur memorie, quod *eqs.* *in malam partem per compar. c. brutis animalibus* ('*das Maul aufreißen*'): ALBERT. METT. div. temp. 2,24 p. 102,7 (epist.) non, ut tu improperas, -imus, set ut rationalia animalia respondemus. *b* *trans. i. q. pronuntiare, dicere* – *aussprechen, sagen*: MART. VALER. buc. 2,93 iam nomina nostra videris voce sub extrema morientibus -ere labris (cf. *comm. ed. p. LVI*).

hisdem v. *idem*. *hisimicium* v. *psimithium*. *hismeram* v. *smyris*. **hisimilium* v. **smilium*. **hisnachia* v. **snecca*. *hisopum* v. *hyssopum*. *Hispanum* (I-), -i n. *aerugo* – *Grünspan*: GLOSS. Salern. p. 12^b,17 I-o, viridi (cf. J. u. W. Grimm, Dt. Wörterb. IV/I. 6. 1935. p. 960sq. s. v. '*Grünspan*'). *hisperula* v. *sphaerula*.

55 *hispiditas* (i-), -atis f. *qualitas hispida, asperitas* – *raue Beschaffenheit, Sprödigkeit*: ALBERT. M. veget. 7,97 provenient arbores ... spissos et hispidos cortices habentes ...; studium autem est radere aliquid de -e corticis. animal. 12,183 animalia ... ovariantia habent ... i-em in pelle pennosa.

60 *hispidus* (i-, hys-), -a, -um. *script.*: ins-: p. 1043,1. ipsi-: p. 1043,27. -itus: l. 70. ?*form. gen. sg. -is*: p. 1043,22.

hirsutus, hirtus, saetosus, spinosus, asper, durus – *struppig, zottig, borstig, stachlig, rau, hart*: 1 *adi.*: *a* *proprie*: *a* *de animalibus*: PAUL. DIAC. Lang. 1,5 animal cervo non satis ab simile, de cuius ego corio, ut fuerat pilis -um, vestem in modum tunicae ... aptatam conspexi. FROUM. carm. 8,8 quod si -a pelis redditur ... venerabile donum est. ALBERT. M. animal. 4,37 carnem habet (sc. *conchylium*) intus et extra testam duram i-am. 25,43 quoddam genus parvum (sc. *serpentis tyri*) ... cuius pellis est -ta pilosa. *de Fama per compar. c. ave* ('*aufgeplustert*'): GESTA Bereng. 3,5 Arnulfi ... tendit (sc. *Fama*) ad imperium solito magis -a plumis (v. *notam ed.*). *β* *de homi-*

[Antony]

nibus: CHRON. Salern. 65 p. 63,20 pro qua re in-o capite illota-que facie manes? EKKEH. IV. pict. Mog. 171 ecce etiam gratum membrana (gloss.: cutis) -a natum in celi rore beat et pinguedine terre (cf. Vulg. gen. 27,28). **γ** de plantis, arboribus sim. earumque partibus: ALBERT. M. veget. 6,105 fructus (sc. fagi) ... est in thecis -is sicut fructus castaneae. 6,389 marrubium ... habet folia -a rugosa fere sicut urtica mortua. v. et p. 1040,24.25. 1042,57. **δ** de vestimentis: VITA Gamalb. 13 (6) talibus (vestibus) libentius utebatur, quas magis -as et rigidas vilius posset emere quam quas maiore pretio deberet acquirere. FROUM. epist. 37 ut mittatis mihi duos vuantos -os sullinos aut fiberinos vel vulpinos. **ε** de locis: CHART. Wirt. 236 (a. 1082) misimus fratres nostros ... in idem prœdolum nemore densissimo -um, quatenus silva eruta ... construerent monasterium. VISIO Godesc. B 5,1 facies campi ... quasi spiculis acutissimis -a et in morem setarum rigida. ACTA Petr. p. 94,25 locus ... in primo fratrū adventu erat omnino -us et spinosus. al. **ζ** usu vario: THEOPH. sched. 3,54 p. 106,18 quod ... sit (sc. ferrum) ... per omnia transforatum gracile, ita ut foramina sint interius plana et latiora et exterius subtiliora et -a. RUD. TRUD. gest. 6,14 crustula -i panis. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,22 -ae ... r u - p i s firmamento carens (sc. civitas; 2,40 p. 148,37 -ae [-is A] r. scabrosa malicia). **b** translate de moribus, ingenio i. q. hebes, incultus - stumpf(sinnig), ungehobelt: HONOR. III. registr. 189 p. 133,11 a paganis, qui adhuc gentilis erroris orrore sunt i-i tanquam spine. v. et p. 1040,41. **2** subst. fem. i. q. alcedo - Eisvogel (Alcedo ispida L.): ALBERT. M. animal. 23,123 ipsida avis est pulcra, quae germanice isvogel vocatur. Antony *hispium v. *hippia. hispodium v. spodium. hisquiamus v. hyoscyamus. histafisagria v. staphis. histerologia v. hysteroologia. historia (i-, (h)ys-, -ae f. script.: s-: l. 49. p. 1044,56.62. al. hes-: p. 1044,35.

I latius i. q. ἱστορία, investigatio, cognitio - Erforschung, Kenntnis: **A** proprie: ALDH. ad Acirc. 120 p. 165,1 Plinius Secundus phisicas rerum -as sagaciter explanans. **B** meton. i. q. explanatio, descriptio - Darlegung, Beschreibung: PS. GALEN. incis. 80 haec est -a nervorum, qui sunt ligamina corporis. 101 haec est -a lacertorum.

II strictius: **A** proprie: **1** rerum gestarum inquisitio - Geschichtsschreibung: ALDH. epist. 3 heroico stilo -ae caraxare. BEDA hist. eccl. praef. p. 8,6 qui, quod vera lex -ae est, ... ea, quae fama vulgante collegimus, ... litteris mandare studuimus. PETR. CAS. (?) chron. 4 prol. p. 461,21 est ... -a testis temporum, ... magistra vitae, priscorum temporum nuntia. **2** (rerum gestarum) memoria, traditio - (geschichtliche) Überlieferung: CHRON. Fred. 2,49 ut gestorum veritas, quae i-ae inseri possit, ad plenum reperire non potest. PAULIN. AQUIL. c. Fel. 3,3,34 quatenus ... secundum fidem s-ae ... sentiendum esset dictum de Christo. WIDUK. gest. 2,25 -ae (hy- var. l.) satisfaciendum arbitramur. HERM. IUD. conv. 4 p. 81,3 quiddam ... huic simillimum antiqua nobis refert -a. saepius.

B meton.: **1** spectat ad facta: a rerum gestarum cursus, series, res gestae - Ablauf, Abfolge geschichtlicher Ereignisse, Geschichte (interdum usu plur., e. g. l. 62): ARBEO Corb. 4 p. 192,24 suae miseriae referebat fur -am. ADAM gest. praef. p. 1,14 pontificum loci hy-a (-a var. l.) non est tradita litteris. ALEX. MIN. apoc. 11 p. 226,29 ut servetur ordo -ae eqs. CHRON. Pol. 2,31 ut veritatem hy-e teneamus (VITA Otton. Bamb. III prol. p. 48,10. al.). OTTO FRISING. chron. praef. p. 2,26 erit ... utilis excellentiae vestrae (sc. imperatoris) -arum cognitio. gest. 1,55 p. 80,32 nunc ad hy-ae seriem revertamur (BURCH. URSB. chron. p. 4,3. al.). persaepe. v. et p. 1047,36. **b** res gesta, eventus - (geschichtliches) Ereignis, Begebenheit: EKKEH. URAUG. Hieros. 20,1 versis in hy-as visibiles eatenus mysticis prophetiis: 'eqs.' (Vulg. Is. 60,1sq.). OTTO FRISING. chron. 7,7 p. 317,7 quam (sc. fraudis Alexii imperatoris) hy-am ... luculenter in modum tragediae quidam ... executus est. CONR. HIRS. dial. 136 -a est res visa, res gesta. CAES. HEIST. mirac. II 1,28 p. 53,4 interrogatus ... Hermannus de serie huius (sc. reditus ad viam salutis) mirabilis hy-e. al. **c** momentum historicum, gravitas historica -

historische Bedeutung, Wichtigkeit: ANNAL. Hild. a. 819 post hec annis quattuor requieuit imperator, et nihil -ae factum est. CHRON. Erf. min. p. 602,28 Leo imperium adeptus regnavit annis III; iste nichil habet hy-e. **2** spectat ad factorum expositionem: **a** (rei gestae) relatio, narratio - (geschichtliche) Erzählung, Bericht, (einzelne) Geschichte: **a** in univ.: HRABAN. epist. 34 p. 468,30 ea, quae ... de Susannae -a et Bellis draconisque fabulis ... narrantur. POETA SAXO 5,654 desine (sc. lector) mirari -as veterum. AMARC. serm. 1,318 per hy-as nos annihilare severas querunt ypocrite. RUP. TUIT. vict. 8,27 p. 271,12 cui vacat, sunt -e multiplices, legat illas. IDUNG. PRUF. argum. 44 legitur ... in quadam autentica -a, quod eqs. persaepe. per compar.: RUP. TUIT. vict. 3,15 p. 101,31 presenti operi ... propositum ... est ... bellorum verbi Dei quamdam velut hy-am texere. **β** c. notione fabulae: RATHER. epist. 7 p. 38,2 quod martyrium versutis ... Milonis ... pertulerim, satagam si referre, -am putetis (sc. papa). DAVID compos. 1,11 specifica ei (confessori), quid feceris, -as autem et facta aliorum noli recitare. **γ** de genere textus: WILLIB. Bonif. 1 p. 4,18 sancti Bonifatii ... vitam ... simplici -ae tegmine, quemadmodum relegiosis viris referentibus conperimus ... , texendo nitimur enodare. **δ** spectat ad picturas sim.: LIBRI Karol. 4,9 p. 510,15 in quibus (libris) ... -ae inter scripturas pictoria arte insertae sunt. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 34,5 quando sacras imagines vel i-as pinguntur, ... a sacro crismate unguntur (in struct. contam.). RICHER. REM. hist. 3,23 fenestris (sc. ecclesiae) diversas continentibus -as. DIPL. Karoli M. 254 p. 365,29 (spur.) qui (sc. velum sericum) habet i-am a nativitate Domini usque ad ascensionem eius. LEO MARS. chron. 3,28 p. 397,29 (rec. II) reliquas ... atrii partes diversis tam veteris quam novi testamenti -is ... depingi precipiens (sc. abbas). al. **b** opus descriptionem rerum gestarum continens, liber historicus, annales, chronica - geschichtliche Darstellung, Geschichtswerk, -buch, Annalen, Chronik: **a** in univ.: CHRON. Fred. 2,49 he-a ... conscripta reteneatur. ALCUIN. epist. 221 si habeas (sc. abbas) Iordanis -am, dirige mihi (v. notam ed.). CONC. Karol. B I 27 p. 292,11 qui annalem ... Hludowici imperatoris -am ... revolverit. MILO Amand. I 4 p. 457,10 -is ac cronicis sibi concinentibus. EPIST. var. III 22 p. 172,46 si ... ecclesiasticarum discutatur series hy-arum (MANEG. c. Wolffh. 6 p. 55,11. saepe. cf. l. 49). CHRON. Salern. 17 quod nos huic y-e inserere fecimus. persaepe. v. et p. 1047,19. 1048,7. 1049,27.42. per compar.: PASS. Ger. Col. 4 moveamus ... nos ... quasi -am ... summam quaedam necessaria chronographiae more perstringentem. per prosop. (cf. l. 69): RAHEW. gest. 4,59 nec ... sanum esset corpus reliquum hy-ae, si hanc (sc. de schismate) partem velut principale membrum ... morbus haberet. in titulo libri: CATAL. biblioth. A I 16 p. 76,13 (s. IX. med.) Eusebii Hy-ae E c c l e s i a s t i c a e libri VIII (49 p. 246,28. al. cf. l. 41). EPIST. Teg. I 41 T r i p e r t i t e H-e duas partes conscriptas habemus (47. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,13 Tripartita ... Hy-a [H-a var. l.]). MARIAN. chron. a. m. 2843 Didymus scribit in Peregrina H-a et etiam praebet scriptorem eius. saepe. **β** de carmine historico ('Epos'): CHRON. Fred. 3,2 Hieronimus ... scripsit, quod prius Virgilii poetae narrat s-a: eqs. de prosimetro: GUNTH. PAR. hist. 25,24 scripsit ... hanc hy-am (-am C) magister Guntherus. **γ** de (sanctorum) vitis ('[Heiligen-/Viten' [sing. pro plur.: l. 62]): BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,4 de -is sanctorum: librum vitae et passionis sancti Felicis confessoris ... in prosam transtulit. VITA Lamb. Traiect. 1 (MG Mer. VI p. 353,9) cum possumus ... de s-a (i-a, hy-a, -a var. l.) sanctorum pandere (sc. miracula Christi) hominibus. ALCUIN. Willibr. 1,1 (MGMer. VII p. 116,20) qui hanc -am (hy-var. l.) sanctissimi patris ... Willibrordi ... conscripsi. al. v. et p. 412,21. **c** gen. inhaerentiae: VITA Bonif. II 9 p. 101,7 sicut hy-a passionis eius narrat (v. notam ed.). per prosop. (cf. l. 47): LAMB. HERSF. Lull. 27 ut ... ea (sc. dicta excerpta) quasi disiecta -ae (hy-e var. l.) membra in unius libelli corpusculum congererem (cf. Hor. sat. 1,4,62). **c** spectat ad sacram scripturam: **a** (sacra, divina) -a i. q. sacra scriptura, biblia q. d. - Heilige Schrift, Bibel (usu plur.: p. 1045,4. al.; de re v. P.

Lehmann, *Erforsch. d. Mittelalt. V. 1962. p. 63*): BEDA hist. eccl. 4,22 p. 260,21 exponant *doctiores viri* ... illi (*fratri*) quendam sacrae -ae sive doctrinae sermonem. HRABAN. epist. 18 p. 423,28 commentarios in divinas -as scribere decrevi. CONC. Karol. B I 47^E,11 iuxta -am Domino per prophetam reprobante *eqs.* GUNZO epist. 4 p. 27,4 legitur in divina hy-a: '*eqs.*' (*Vulg. exod. 32,23*). RUP. TUIT. vict. 2,1 p. 47,3 exemplum de sacra proferre libet -a. *saepe. de ipso codice*: CATAL. thes. Germ. 127,7 (a. 1034) -a integra; missalis unus cum evangelii, epistolis et antiphonario. **β** *de parte sacrae scripturae*: VETUS -a i. q. *vetus testamentum* – das Alte Testament: AETHICUS 1 quae ... et Moyses et vetus -a in enarrando distulerint, hic scerperens protuli. *liber (historicus veteris testamenti) – (Geschichts-)Buch (des Alten Testaments; de re v. LThK. 3II. p. 365; cf. et Aug. doct. christ. 2,13)*: HRABAN. epist. 18 p. 423,17 inter ceteras scripturas veteris testamenti ... -a Paralipomenon non ignobilem locum tenet. AMALAR. ord. antiph. 75,1 Machabaeorum -a tempora et regna Grecorum memorat. VITA Vincent. 24 (MGMer. V p. 124,35) viri Philistei ... ceperunt archam Dei, ut narrat regum -a (cf. *Vulg. I reg. 4,11*). WILH. HIRS. const. 1,57 p. 476,11 tempus legende alicuius hy-ae vel prophetiae. OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 123,18 in Machabeis omnes canonicae terminantur -ae. HONOR. AUGUST. cant. prol. p. 350^D vetus testamentum partitur in tria ... -a est, quae narrat praeterita, ut Genesis. *saepe. γ* *de Scholastica H-a q. d. (in titulo libri; cf. Lehmann, op. cit. [p. 1044,72])*: MENKO chron. 17 p. 320,17 sorores ... in scribendo informabat (sc. *Emo abbas*), primo quidem textum veteris ac novi testamenti et Scolasticam H-am *eqs.* **δ** *de officio divino (usu liturg.)*: **α** *textus e sacra scriptura sumptus (lectioni subiaccens), lectio – (einer Lesung zugrundeliegender) Bibeltext, (Schrift-)Lesung (de re v. Lehmann, op. cit. [p. 1044,72] p. 67)*: AMALAR. ord. antiph. 17,4 responsorios ita ordinavi, ut ratio docuit -ae et gestorum ordo. 60,3 responsorios ... scripsi iuxta ... ordinem -ae, unde sumpti sunt. LIBER ordin. Sedun. A 618 dicimus ... unum responsum de y-a cum versu. 636 quando legitur quelibet y-a, cantantur sua responsoria. *saepe. β* *spectat ad responsoria in matutino q. d. cantanda i. q. officium (nocturnum) – Stundengebet (der Nokturn; de re v. Lehmann, op. cit. [p. 1044,72] p. 68 et P. Wittwer, Der Liber ordinarius des Konrad von Mure. 1995. p. 107sq.; cf. et LexMusLat. II. p. 192sq.)*: AMALAR. ord. antiph. 57,8 hucusque -a praesentis (sc. *pentecostes*) festivitatis declarata est. LIBER ordin. Rhenaug. p. 72,14 quodlibet festum ... propria carens hy-a. LIBER ordin. Patav. 1,10 -a 'clama in fortitudine': *eqs.* 7,11 omnes ... dominicae istius temporis propriis hy-is et lectionibus ita occupatae sunt, quod *eqs.* TRAD. Patav. 1040 ut ... in festo sancte Marie Magdalene -am eius ... cantare non obmittant *fratres*. CONR. MUR. lib. ordin. 60 cantatur tertium responsorium -e dominicalis *eqs.* 80 circa hy-as sanctorum in matutino trium lectionum. LIBER ordin. Sedun. A 559 Kalendis Augusti y-a de Sapiencia *eqs. saepe. γ* *officium (rhythmicum, rimatum) – (rhythmisches, Reim-)Offizium (de re v. LThK. 3VIII. p. 1006 s. v. 'Reimoffizium' et J.-F. Goudesenne, Les Offices historiques. 2002. p. 118. 269sq. et passim)*: BALTH. hist. Fridol.^{tit.} (ed. M. Pörnbacher, Vita S. Fridolini. 1997. p. 264) -a de sancto Fridolino. HERM. AUGIENS. hist. Afrae^{tit.} (in marg. A; WissAbhInstMediaevMus. LXV/10. 2004. p. 9) hanc hy-am composuit Hermannus Contractus. CHART. Hall. 143 p. 141,24 fratres conventus ... in die ... patronorum ecclesie ... -am de ipsis martiribus, quam ... attulimus de loco passionis eorum, ... cantantur. CHART. Brand. A VII 1 p. 243,1 -am de sancto Iohanne baptista in die decollationis sue, que sic incipit: 'verba viri', conventus cantabit. CATAL. biblioth. B IV p. 23,33 glosas super artem; -am de corpore Christi. *al. v. et p. 1047,57. spectat ad melodias, musicam artem*: PS. GUIDO ARET. epil. 7,8 dum unus (*modus*) in modum -ae ... tranquillo feratur cursu. HIER. MOR. mus. 24 p. 178,26 si musicus pulcherrimam -am de sancto ... facere cupit *eqs. al. 3* *spectat ad interpretationem i. q. sensus litteralis, proprius (locorum sacrae scripturae) – Literal-, Wortsinn (von Bibelstellen; usu theol.; cf.*

Lausberg, Rhetorik § 900 et G. Dahan, L'exégèse chrétienne de la Bible en Occident médiéval. 1999. p. 239sq.:) ALDH. virg. I 4 p. 232,20 secundum -am, allegoriam, tropologiam, anagogen ... indagando. HRABAN. epist. 37 p. 473,17 ut lector ... et nature proprietatem iuxta -am et spiritalem significationem iuxta mysticum sensum ... inveniret. hom. II 7 p. 147^A salva -a videamus intelligentiam. CONC. Karol. B II 9^E p. 87,44 sic ... allegoriae vela pandimus, ut -e veritatem non rennuamus. HONOR. AUGUST. gemm. 3,106 -a est, quae res gestas narrat, allegoria, quae *eqs. saepius. v. et p. 1047,72.*

historialis (i-, hys-), -e. s-: l. 70. *ad historiam pertinens – die Geschichte betreffend, geschichtlich, historisch: 1 in univ.:* CONR. HIRS. dial. 493 non negabis ... poetas compactae vanitati suae nonnihil interdum veritatis adiecisse ... sine -i ratione. VITA Karoli M. 3 prol. p. 67,20 que (*pauca*) ... con-gessimus -ia ipsius gesta ... ab hac serie excludentes. **2 rerum gestarum descriptioni proprius – der Geschichtsschreibung eigen (usu rhet.)**: HUGO FLOR. hist. p. 352,57 -i stilo contentus, quod restat operis, explanabo. **3 res gestas describens, tradens – (geschichtliche) Ereignisse beschreibend, überliefernd**: WILLIR. carm. 9,31 si quis navigium ridet prestare papyrus, querat Alexandri scripta hy-ia Magni. *spectat ad vetus testamentum vel ad partem eiusdem libros historicos q. d. continentem (de re v. p. 1045,15)*: HILDEG. epist. 156^R,37 quae (*filiae*) ... se ... a te (sc. *abbatissa*) verterint, has cum -bus verbis et cum verbis evangelii ... revoca. BURCH. STON. descr. 11,12 que (sc. *terrae sanctae*) descriptio ... utilis est pro libris -bus et tota biblia. **4 cantus -is i. q. series responsorium, historia (rimata) – Responsorienreihe, (Reim-)Offizium (usu liturg.; cf. p. 1045,52sq.)**: BERTH. chron. B praef. p. 168,9 cantus ... hy-es plenarios ... de ... sancta Affra martyre, sancto Magno confessore ... composuit (sc. *Herimannus; v. notam ed.*). **5 de interpretatione (locorum sacrae scripturae) i. q. sensui litterali congruens, litteralis – dem Wortsinn entsprechend, wörtlich, Wort-, Literal- (usu theol.; in imag.: l. 39): EPIST. var. II suppl. 6 p. 624,9 sunt ... primus -is (hy-var. l.), secundus allegorialis, tertius utriusque rei modus (sc. *descriptionis*). WILLIR. cant. 5,1 p. 145,27 superficiem que (*verba*) pandunt hy-em. 5,12 p. 165,32 lac post -e (hy-var. l.) flumina verborum conentur (sc. *oculi*) amare sacrorum. CONR. HIRS. dial. 1433 sub eo sensu, qui est in significatione vocum ad res, continetur sensus -is, cui famulantur ... grammatica, dialectica, rethorica. ALBERT. M. sent. 1,15 p. 19^B,24 habet (sc. *sacra scriptura*) quadruplicem expositionem, scilicet -em, allegoricam *eqs.***

adv. historialiter. 1 de rebus gestis – über die Geschichte: ROD. GLAB. hist. 1,1 p. 2,13 in spatio ... ducentorum annorum nemo ... extitit ... qui -r quippiam posteris scriptum misisset. **2 historiarum imaginibus – mit historischen Szenen:** DUDO hist. 4 p. 291,18 (ed. Lair) forinsecus dealbavit (sc. *dux*) illud (*delubrum*), intrinsecus autem depinxit -r. **3 secundum rerum gestarum cursum – dem historischen Ablauf entsprechend:** RADOIN. Pard. 2 (ASBoll. Mai. 3VI p. 368; c. s. X.) quod ... Pardus peregre profectus sit, in fine istius opusculi -r enarramus. ALBERT. MIL. chron. pol. p. 580,32 prout res hy-r se habuerunt omnes et singule. **4 re (vera) – wirklich, tatsächlich (cf. l. 65sq.)**: HRABAN. epist. 31 p. 456,38 haec (*signa*) ... -r ita facta esse credenda sunt. LUP. FERR. epist. add. 9 p. 123,40 quod primitiva ... ecclesia persecutionis tempore -r (i-var. l.) agebat. PONTIF. Rom.-Germ. 82,2 quia non utimur illis vestimentis -r (hy-var. l.), debemus ... his indui ... spiritualiter (*ni spectat ad l. 65sq.; cf. 82,4 secundum litteram*). EKKEH. URAUG. Hieros. 34,3 haec ... presagia ... periculis se tradere etiam hy-r ... cohortantur (*v. notam ed.*). *al. 5 secundum sensum litteralem, sensu litterali – dem Wortsinn nach, im Wortsinn (usu theol.; cf. l. 56sq.)*: EPIST. Wisig. 5 p. 666,28 pars figurativer, pars -r intimatur, nonnulla tropice narrationis obtinent locum (BERENG. TREV. laud. 1,5). LIBRI Karol. I 17 p. 186,19 in quibus (*Canticis canticorum*) nil -r (s-a. corr.), sed tantum spiritualiter accipiendum est (II 11 p. 258,10. HRABAN. epist. 12 p. 399,18). AMALAR. ord. antiph. 13,9 possunt haec verba -r intellegi.

[Wellhausen]

Epist. var. II suppl. 7 p. 628,18 ut nil in hoc volumine hy-r requiras (sc. *caesar*), sed flores allegiarum cum morali intellectu investiges. *al.*

historiatus (ys-), -a, -um. 1 *historiarum imaginibus praeditus* – mit historischen Darstellungen versehen: VISIO Alber. 44 in qua ecclesia celum quoddam . . . factum erat de pallio pulchro et y-o. 2 *historicos eventus vel personas ostendens* – historische Ereignisse oder Personen darstellend: SALIMB. chron. p. 546,26 in qua (*porta*) sunt -e sculpture.

historicus (i-, (h)ys-, -tho-), -a, -um. s-: l. 17. *adde* IULIAN. TOLET. insult. tit. s-us confunditur c. stoicus: p. 1048,6.

I adi. i. q. ad historiam pertinens, ιστορικὸς – die Geschichte betreffend, geschichtlich, historisch: A de hominibus: 1 *res gestas tractans, historia peritus* – historische Ereignisse behandelnd, geschichtskundig: VITA Lamb. Traiect. 2 (MGMer. VI p. 355,5) tradedit pater eum ad viros sapientes et sth-os (isth-os, -os, hy-os var. l.) sacris litteris aedocendum. HRABAN. epist. 25 p. 435,15 ad Philippi actus explicandos scriptor -us (hystoriae var. l.) videtur transire. PETR. BIBL. hist. a. 866 (MGScript. I p. 418^a) Ruodolphus, monachus et poeta -us, in Germania floruit. 2 *qui (historia testante) tempore praeterito existit, antiquus* – historisch (bezeugt), antik: CARM. libr. II 18,5 -os . . . viros claro sermone nitentes . . . calamo perstrinxerat Cassiodorus atque notavit . . . priscos . . . magistros. CHART. episc. Hild. I 362 p. 345,8 quod (*templum*) Salomon construxit -us (cf. *postea*: veri Salomonis). B de rebus: 1 *de historia*: a in univ.: NADDA Cyriac. I prol. 14,56 qui (*Beda*) . . . documenta . . . pape -a cognitione colligens in memoria . . . posuit. b *rerum gestarum descriptioni proprius* – der Geschichtsschreibung eigen (*usu rhet.*): PETR. DAM. Rom. prol. p. 9,16 nemo adhuc . . . extitit, qui de tot . . . vite eius preconii pauca . . . hy-o stilo digereret. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,14 si a plana hy-a dictione . . . ad altiora velut philosophica acumina attollatur oratio. c *rebus gestis inhaerens* – der Geschichte innewohnend: COLUMB. epist. 5 p. 174,20 consequentiae ratio -ae (*historiae var. l.*) nihil me de quaestione praeterire permittit. CONC. Karol. B II 9^E p. 87,46 qui (*locus*) . . . -ae veritati refragetur (UFFING. Ida prooem. p. 471,31 hy-ae . . . veritatis. THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 26,4 veritatis -ae). d *res gestas describens, tradens* – (geschichtliche) Ereignisse beschreibend, überliefernd: a *de annalibus, chronicis sim.*: ADAM gest. 2,20 si de . . . gentibus Sclavianae -o aliquid dicemus compendio. COSMAS chron. 1,1 sicut hy-a (y-a, hy-iaca, -iaca, -a var. l.) relatione didicimus. OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 392,7 quasi tot alternantium malorum -is narrationibus tam ardua . . . scripturarum documenta non digne commisceamus. al. b *de sacra scriptura*: HRABAN. epist. 47 p. 502,2 postquam hy-os quosdam libros divine legis . . . sensu allegorico . . . explanare studueram. OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 392,26 Daniel ab -a narratione ordinens . . . visione opus suum terminavit. *al.* qui veteris testamenti est – alttestamentlich: CONR. MUR. lib. ordin. 800 super evangelium antiphone -e et evangelice. e *carmen -um i. q. series responsiorum, historia (rimata) – Responsorienreihe, (Reim-)Offizium (usu liturg.; cf. p. 1045,52sq.)*: ANON. Has. 10 factis . . . in carcere -is de sancta Walpurga carminibus eqs. (*v. notam ed.*). 12 hic (*Reginoldus*) . . . historiam sancti Nicolai fecit . . . accepto . . . episcopatu . . . -a de sancto Willibaldo carmina composuit (*v. notas ed.*). 2 *de interpretatione (locorum sacrae scripturae) i. q. sensui litterali congruens, litteralis* – dem Wortsinn entsprechend, wörtlich, Wort-, Literal- (*usu theol.*): HRABAN. epist. 5 p. 389,4 Hieronimus . . . -am (*hy- var. l.*) interpretationem digessit breviter et interdum spiritalis intelligentiae flores miscuit. 36 p. 471,11 ut . . . invenires (*sc. episcopus*) hy-am et mysticam singularum rerum expositionem (*sim.* 37 p. 473,5). 39 p. 476,36 s e n s u m in eo (*libro Genesis*) -um necnon et allegoricum . . . explanavi (OTLOH. Wolkf. 3. ALBERT. M. sent. 1,1,5 p. 19^b,31. *al.*). EPIST. var. II suppl. 6 p. 624,16 primus (*sc. modus*) -us (*hy- var. l.*) ille est, ubi nichil spiritale continetur. MILO Amand. I 5 p. 462,21 -am . . . legalis litterae . . . superficiem . . . sermoni inserere. EPIST. var. III 24 p. 178,6 cum -a (*sc. intelligentia; historia var. l.*)

fundamentum omnis intelligentiae sit. *al.* *adde*: HRABAN. epist. 13 p. 400,33 ut discant fratres ex typo Iesu (*i. Iosuae*) -i mysterium veri Iesu.

II *subst. masc. i. q. historiographus – Geschichtsschreiber*: PASS. Praeieci I prol. p. 226,2 querat lector . . . non philosophorum flosculis et -orum (*hy-, stoycorum, stoicorum var. l.*) diversas adsertiones. AMALAR. off. 3,39,2 -us scribens historiam. HRABAN. epist. 19 p. 424,31 de Iosephi Iudeorum -i (*hy- var. l.*) traditione. ADAM gest. 1,14 p. 19,14 Dani . . . ab i-is Francorum . . . Nordmanni vocantur. BALDER. Alber. 16 secundum hy-orum peritiam. *saepe*.

adv. historic. 1 *secundum rerum gestarum cursum – dem historischen Ablauf entsprechend*: LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 525,39 acta . . . convenit -e narrare. a. 1167 p. 539,50 placet -e de utrorumque (*sc. Teutonicorum et Romanorum*) infortuniis pauca . . . stilo memoriae tradere. CHART. Turg. II 141 preterita hy-e, futura prophetice narrans *nobilis scriptura. 2 re (vera) – wirklich, tatsächlich* (cf. l. 235qq.): MILO carm. 3,4,1,16 Eufates . . . Hieremiae lumbare . . . abdidit, -e si dictum creditur actum. 3 (*in*) *libro historico sacrae scripturae – in, mit einem historischen Buch der Bibel*: WILH. HIRS. const. 1,47 lectio prophetice incipiens, sed hy-e finiens eqs. (*sim.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 245,3). 4 *secundum sensum litteralem, sensu litterali – dem Wortsinn nach, im Wortsinn* (*usu theol.; cf. l. 19*): CARM. var. III A 5,70 p. 604 lanam et candidulum quaerit mulier fortis (*i. ecclesia*) -e linum (*v. notam ed.*). HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 349^A quae (*nuptiae*) fiunt quatuor modis, scilicet -e, allegorice, tropologice, anagogice (*sim.* 1,1 p. 359^B). LIBER ordin. Patav. 1,13 p. 944,16 quae (*reliqua*) quamvis mystice, tamen -e completa creduntur. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 336,32 cum -e liber iste (*sc. apocalypsis Iohannis*) exponitur, personae plures per unum . . . angelum exprimuntur. *al.* fort. *add.*: CARM. cod. Vat. (5330) 2,2 omnia, quae celo sunt ex terraque, vocatur -e mundus.

35 **historiographus** (i-, (h)ys-, -iag-, -afus, -avus, -pphus), -i *vel semel* (l. 61) ***historiographa**, -ae *m.* (ιστοριογράφος) *script.*: s-: l. 42. -iagroph(us): NADDA Cyriac. I prol. 15,59 (*var. l.*) *ibid.* iterum (*var. l.*) *struct. c. gen. obi.*: l. 71sq.

I *subst. i. q. rerum gestarum (de)scriptor – Geschichtsschreiber*: A *absol.*: 1 *in univ.*: a *def.*: CONR. HIRS. dial. 138 'historin' . . . grece, latine visio dicitur, unde -fus rei visae scriptor dicitur. b *exempla*: CHRON. Fred. 3,1 haec s-us de Aetio narrat (*v. notam ed.*). PAUL. DIAC. Lang. 2,23 certum est . . . Liguriam . . . veteres -os (*histori(a)e graphos, -pphos var. l.*) Galliam Cisalpinam appellasse. ANNAL. Fuld. II a. 865 app. p. 63^a,20 qui (*Ruodolfus*) apud . . . Germaniae partes . . . floruit -us (-vus var. l.). REGINO chron. praef. p. 1,16 Romanorum aliarumque gentium -i. LIUTPR. antap. 6,1 temporis instantis qualitas tragoedum me potius quam -um quaereret, nisi eqs. HERM. AUGIENS. chron. a. 21 Fenestella -fus (*historiarum scriptor Hier. chron. a. Abr. 2035*) . . . moritur. CONR. HIRS. dial. 738 veterum auctoritas . . . -is, tragedis, comicis, musicis usa probatur. *persaepe*. 2 *spectat ad historiam ecclesiasticam*: NICOL. I. epist. 88 p. 481,18 Theodorus -us (-agraphus var. l.) in his hoc . . . verbis ostendit: 'eqs.' p. 481,24 subiunxit . . . idem -us (*i- var. l.*) dicens: 'eqs.' ANAST. BIBL. epist. 7 p. 421,16 omnia, quae a supra nominatis -is (*sc. Eusebio, Theodoro et aliis*) commemorata sunt. NADDA Cyriac. I prol. 6,26 -us ille, qui gesta Marcelli scribit pape. *al.* *adde*: WILLIB. Bonif. praef. p. 3,8 Eusebius . . . Cesariensis, nominatissimus -orum (*hy-arum var. l.*) scriptor. 3 *spectat ad carmen historicum (de Luciano poeta)*: RICHER. REM. hist. 3,47 legit (*sc. Gerbertus*) . . . Lucanum . . . -um (*v. notam ed.*). HERM. CARINTH. essent. 2 p. 170,20 testante -o: 'signa pares aquilas eqs.' (*Lucan. 1,7*). p. 188,1 ut de Erictoo scribit -us (*cf. Lucan. 6,508sq.*). 4 *spectat ad vitas sanctorum*: VITA Elig. 2,20 p. 712,37 (*add. 7*) de . . . vexatorum numero . . . cautius . . . y-us hic indidit (*sim.* p. 713,27 [*add. 7*]). LUP. FERR. epist. *add.* 10,3 (*ed. Duemmler*) qui (*pontifices*) iuxta fidem . . . -i (*sc. Constantii*) testes operum illius (*sc. sancti Germani*) . . . extitere. B *c. gen. obi. i. q. (con)scriptor, auctor – Schreiber, Verfasser*: ALDH. virg. I 24 Lucas, . . . tertius evangelicae prae-

[Wellhausen]

dicationis -fus. EPIST. Teg. I 27 p. 30,10 qui eventus -is earundem rerum ... est reservandus. TRANSL. virg. Col. 4 (MG Script. XXX p. 1378,4) haec ... cronicorum vel annalium -is narranda remaneant.

II adi.: **A de hominibus i. q. res gestas describens** – *geschichtsschreibend*: AETHICUS 43 reliqua ... a ... reliquis scriptoribus -fis ... indaganda. ERCHEMB. CAS. hist. 1 mos ... y-i doctoris (sc. Pauli Diaconi) est ... ea tantummodo retexere, quae eqs. **B de rebus i. q. rerum gestarum descriptioni proprius** – *der Geschichtsschreibung eigen (usu rhet.)*: BURCH. URSB. chron. p. 4,1 in superioribus ... gesta quatuor imperatorum ... sub stilo hy-o non sunt conglutinata.

historiola ((h)ys-, -iala), -ae f. script. s-: l. 17. 18. 27. 35. form. nom. sg. -e: l. 17. metr. -iōla: l. 31. **1 spectat ad rerum gestarum, vitae cursum i. q. historia (brevis) – (kurze) Geschichte**: ANDR. BERG. hist. 1 p. 223,5 multa ... eius (Grimoaldi) s-e continet, sed pauca in hac abbreviationem conscribam. p. 223,13 multa ... eius (Cumiperti) s-e scripta invenimus. **2 spectat ad rerum gestarum expositionem:** **a (rei gestae) relatio (brevis), narratiuncula – (kurze) Erzählung, Geschichtchen**: MIRAC. Adalb. Wirz. 2 minus ... necessarium fore putamus, ut hęc hy-a alieno fulciatur testimonio. 4 p. 46,19 propter brevitatem hy-ę subsequentis parum ... exorbitavimus. **b opus(culum) descriptionem rerum gestarum continens, liber historicus (parvus) – (kurzes, kleines) Geschichtswerk, -buch:** **a in univ.:** PAUL. DIAC. Lang. 1,21 sicut nos in hac -a (s-, -ala, istoria var. l.) inseruimus. 4,40 qui (Secundus) ... succinctam de Langobardorum gestis composuit -am. ERCHEMB. CAS. hist. 1 compulsus ... ego Erchempert ... y-am condere Langobardorum. CARM. libr. III 81,3 hanc, quam misit iners, cape (sc. princeps) ... y-am. LEO MARS. chron. prol. p. 5,7 ut ... instar chronice -am ... utilem componas (sc. frater Leo). **al. β spectat ad vitas sanctorum**: ANAST. BIBL. epist. 15 p. 436,24 licet ... sapientissimus vir (sc. Constantinus philosophus) ... in s-a sua, qualiter acta sit (sc. inventio reliquiarum beati Clementis), strictim commemoret. UFFING. Ida 2,6 p. 486,13 non incongruum suspicamur de translatione sanctorum reliquiarum aliquid ... nostrae -ae strictim inserere.

***historiologus, -i m.** (historia et -logus) *historiographus, historicus – Geschichtsschreiber, Historiker*: HARIULF. chron. 4,37 capit. p. 178 de ... abbate Gervino ... et assertio -i. HUGO FLOR. hist. p. 349,28 aecclesiasticam ... relegens historiam a multis -is per partes editam ... uno volumine decrevi coartare. p. 352,47 in quo (libro) continetur Italiae situs secundum sententiam -i Pauli. p. 353,15 haec ... ab antiquis -is ... aggregavi.

historiuncula (hys-, -ae f. opus(culum) descriptionem rerum gestarum continens, liber historicus (parvus) – (kurzes, kleines) Geschichtswerk, -buch: **1 in univ.:** LEO MARS. chron. 1 prol. p. 10,13 confido ... quod ... pluribus ... nostra sit hy-a placitura. 1,24 p. 72,20 (rec. II) qualiter divisus sit principatus ... , necessarium huic hy-e ... inserere duximus. 2,100 p. 357,22 (rec. II) decens esse putamus, si ... tertium -e huius primordium eius (Desiderii) auspiciis dedicemus. **2 spectat ad vitam sancti**: RADBOD. Bonif. 12 ut ... ad martirii eius revelationem hy-a nostra perveniat.

histrion (i-, (h)ys-, -ruo), -onis m. script. et form.: s-: p. 1050,4. adde AETHICUS 34. -torio (quasi ab historia derivatum sit): l. 64.

(actor) *scaenicus, mimus, scurra, ioculator – Schauspieler, Gaukler, Possenreißer, Unterhalter (fere in malam partem)*: **1 proprie:** **a strictius:** **a in univ.:** CAPIT. reg. Franc. 167,8 viles personae ... , -es scilicet, nugatores eqs. NICOL. I. epist. 88 p. 470,14 fit plausus de ... sacerdote scurris et -bus (histrion, histrum var. l.). VITA Poppon. 12 p. 301,10 contigit ... ludis -um (hy- var. l.) imperiales ... fores occupari. CHRON. Suev. a. 1043 (MGScript. XIII p. 72,11) hy-um et ioculatorum multitudinem ... vacuum ... abire permisit Heinricus rex (sim. OTTO FRISING. chron. 6,32 p. 298,14. al.). TRAD. Welt. 121 p. 90,27 Gebehart filius Gebehardi -is (sc. testis est; item 122 p. 92,12). ALBERT. M. animal. 22,46 chymeram dicunt esse bestiam ... motus hy-um ... exprimentem. persaepe. opponun-

tur pauperes: FORM. Salisb. II 3,1,20 iustitia ... regis iusti haec est ... inpudicos et i-es non nutrire, ... pauperes elemosynis alere. ALCUIN. epist. 281 p. 439,17 melius est Deo placere quam -bus (s- var. l.), pauperum habere curam quam mimorum. CARM. Bur. 33,4,7 non abutaris (sc. praelatus) ... commisso tibi pauperum suffragio, nil a te ferat -o (hy-, y-, i- var. l.). **al. β musicus – Spielmann, Musikant**: ARIBO mus. p. 46,22 quique -es ... quaslibet laicas ... iubilant odas. IOH. AFFLIG. mus. 2,4 et ioculatores et -es ... dulcisonas aliquando videmus contexere cantilenas. ARCHIPOETA 2,8 turba strepens i-um ... conformat tono tonum. IOH. AEGID. mus. 17,5 propter abusum -um eictis (sc. ex ecclesia) aliis ... instrumentis (sc. praeter organum). **al. b latius de quacumque persona infami**: NICOL. BIBER. carm. 1317 nec collo cedi debes (sc. princeps) nec ut -o ledi (v. comm. ed. p. 354). **2 translate i. q. simulator, hypocrita, fraudator – Heuchler, Betröger**: CAPIT. episc. III p. 370,2 de magicis artibus ... cunctorum ... incantatorum seu -um ... delendis. LAMB. LEOD. Matth. IV 25 assumptis ... duobus illis -bus (antea: lenonibus) Treverim versus ire coeperunt (sc. Coloniensis et uxor eius). TRAD. Pruss. I 218 p. 161,79 quod inter se non habebunt neophyti ... homines ... mendacissimos, -es, qui quasi gentilium sacerdotes in exequiis defunctorum ... promerentur. BERNH. GEIST. palp. 1,60 in tantum quod hias pro rebus, ut -o fias, militis oblitus fias nebulo parasitus. CARM. Bur. 172,1,3 -o per tesseret, clericus amplexibus deludat mulieres.

histrionicus (hys-, -a, -um. script. s-: l. 32. **1 adi.:** **a partes histrionis agens – schauspielend**: ALBERT. M. Matth. 14,6 p. 424,38 describit ... ab inducente saltatrice, garcia -a, motus meretricios matris detegente. **b dissimulatus, artificialis – verstellt, gekünstelt**: v. p. 1034,22. **2 subst. masc. i. q. musicus – Spielmann**: FORM. Augiens. C 8 ceu Straboni s-o gratias refero pro munusculo suo, quo solent stolidi in domo vagari (v. notam ed.).

adv. *histrionice. modo histrionum – nach Art von Schauspielern: ALBERT. M. eth. II 4,3,4 p. 324,25 abusive tales -e ludentes 'eutrapeli' aliquando dicuntur, eo quod multis sunt gratiosi.

histris h. hystrix.

***hismatriton subst. n.** (ιστός ἐν τῇ τῶς) ?ulcus, tumor – ?(Gewebe-)Verwachsung, Geschwulst: ARS med. 7 p. 429,32 superest venientis matricis causa in agnitionem deducere, ... [corciroma, proptosis, -on ex inmanitatem] (G, canceroma propter ositromate et ronyphae rationem ponere H). cf. atreton.

***hivernagium v. *hibernaticus.**

hiulcus (huu-, hyu-, -licus), -a, -um. **I sensu pass.:** **A hi-ans, patulus, patefactus – klaffend, offenstehend, (weit) geöffnet**: **1 in univ.:** **a proprie:** ALDH. virg. I 36 p. 284,10 belularum ingluvies ... -as faucium gurguliones opilavit. **al.** PAUL. DIAC. carm. 6,81sq. tellus -a (gloss.: patefacta) sinu corpus propellit humatum; iussa tenet corpus tellus -a sinu. WALAHFR. hort. 386 plagae quos (pilos) ... recentis pestis -a tulit (per enallagen). PETR. DAM. epist. 86 p. 494,3 si quando ... hy-is perfossa vulneribus sauciatur ursa. **b translate de concursu vocalium (usu gramm.)**: BALDW. VICT. dict. 12,8sq. sunt ... hy-e (hyulice a. corr.) prolationes ... vitande; hy-e (hyulice a. corr.) prolationes sunt, ubi collisio vocalium similitum ... quasi hiare facit orationis textum. **2 cavus – hohl**: ODO MAGDEB. Ern. 6,313 montis -am introeunt miseri alvum. **B perforatus – löchrig**: **1 in univ.:** YSENGRIMUS 2,159 Ysengrimus uti quis rete indutus -um (huu- var. l.) corpore multiformo vulnera totus erat. **2 rimosus, fragosus – risig, brüchig**: LAMB. ARD. hist. 77 turrim ... rimis fatiscentem et -am et ... ruinam minitantem reparavit comes. **3 perfossus, discissus – durchbohrt, zerrissen**: METELL. exp. Hieros. 6,380 vulneribus truncos sanguisolvebat -os. **C separatus – abgespalten, getrennt**: THEODULF. carm. 1,171 in geminum duplicata ... consurgit Superbia -um.

II sensu act. i. q. findens, discutiens – spaltend, zerschmetternd: VITA Adalb. Prag. B 15 p. 58,23 velud qui -o (-ico var. l.) fulmine ictus certa loqui nescit.

adv. hiulce. late, fuse – weit(schweifig), ausführlich: DUDO hist. 123 p. 286,31 (ed. Lair) consentaneam vestrae voluntati intentionem -e nobis (sc. Northmannis) aperuistis (sc. Franci).

ho v. 1. hic. *ho* -v. et o-. **hoba, *hobo* v. **huba*.

**hobarius* v. **hubarius*. **hobonia* v. **hubonia*.

hobunna* (huo-, hobinna), -ae f. (hoba*) pars terrae (uni colono sive familiae sufficiens) – (für eine Bauernfamilie ausreichendes) Stück Land, Hofstelle, Hobe, Hufe (de re v. LexMA. V. p. 154sq. s. v. 'Hufe'): CHART. Epternac. 31 p. 75,6 (a. 721/2) dono . . . in loco Meginum Walamunt cum uxore et infantibus cum terris, duas -innas. CHART. Fuld. B. 156 trado . . . quicquid proprium habeam . . . extra duas -as (sim. 189). 172 p. 258,35 novem trado colonias, hoc sunt -ae, integras cum omnibus adiacentiis. CHART. Hersf. 35 p. 62,23 donamus, quicquid proprium habeo in . . . Burgdorf, . . . et illis XXX familiis huo-as; et si ille huo-ae plenae non sunt in Burgdorf, restituerunt in Ordon. cf. **huba*.

**hoccitatio* v. **hoquetatio*.

**hochofinna*, -ae f. (theod. vet. hoch et finne) collis, cli-vus – Anhöhe, Hochbruch (v. DuC. IV. p. 211 et Dt. Rechtswb. V. p. 1132): CHART. Epternac. 28 (a. 718) tibi (sc. pontifici) dono (sc. monachus) . . . , hoc est casis, curticlis, campis . . . cum manentibus ibidem aspicientibus X, servientes hafergarias, -as cum ingressu et egressu.

**hocsiporifron* v. **oxyporphyron*.

hactoritas v. auctoritas. *hochtugeximus* v. octogesimus.

hodie adv. script.: o-: l. 30,33. al. hodie: l. 38. -iae: l. 42.

1 strictius i. q. hodierno die – heute, am heutigen Tage: a in univ.: CHRON. Fred. 2,36 p. 61,7 odie perdedi (sc. Titus) diem. WETT. Gall. 12 mane . . . facto dixit diaconus ad eum: 'pater, quid vis, ut faciamus -e?' CHART. select. Loersch 54 p. 41,24 nec odie nec nulloque tempore. RATHER. pentec. I 1,16 quinquagesima est -e dies a resurrectione Domini. HROTSV. Gall. II 57 quod facturus eris (sc. Iulianus), -e perfice. persaepe. de appellatione: ERMENR. ad Grim. 1,5,120 multi Latinorum . . . nomina 'di' ante penultima habentia cum sono zetae litterae protulere, ut hodie, merizies. b iuncturae: a usque -e i. q. usque adhuc – bis heute, bis jetzt: LEX Baiuv. prol. p. 203,1 omnia vetera legum in melius transtulit rex (sc. per illustres viros) et unicuique genti scriptam tradidit, quae usque -e (-ae var. l.) perseverant. WILLIB. Bonif. 2 p. 9,6 quod (monasterium) usque -e dicitur Nhutselle. EIGIL Sturm. 20 p. 155,22 (cod. W) quod privilegium usque -e in monasterium fratres conservatum habent. WIDUK. gest. 1,6 erat . . . illis diebus Saxonibus magnorum cultellorum usus, quibus usque -e Angli utuntur. persaepe. v. et vol. II. p. 138,33. b ab, ex -e i. q. hodierna die, ab hoc tempore, posthac, abhinc – ab heute, von jetzt an, künftig(hin): VITA Elig. 1,30 p. 686,27 ut numquam tibi (sc. Columbae) in hoc loco veneratio praebeatur ab -e. EKKEN. IV. cas. 123 p. 240,2 dux . . . circa trigesimum ab -e diem filium ex utero suo editum ad ubera suspendet. CONST. imp. I 333,8 p. 475,25 ab -e usque ad pentecosten proximum. CHART. Osn. III 55 p. 43,38 fideiussores dedimus nobiles viros . . . in hac fideiussione ad triennium ex -e duraturos. al. abund.: VITA Bertuini 4 (MGMer. VII p. 180,8) ab -e ac deinceps faciem meam amplius non videbitis (sc. populus). PETR. DAM. epist. 65 p. 243,14 Wido archiepiscopus . . . ab -e in antea . . . , quod promisit, . . . fideliter observabit. saepe. γ -e quam heri c. compar. fere i. q. de die in diem – etwa: von Tag zu Tag: v. p. 994,58. c usu subst. i. q. hodiernus dies – das Heute (c. sensu temporis praesentis ['Gegenwart']): THEOD. TREV. transl. Celsi 16 cuius (metropolitani) memoria, quamdiu -e dicitur, semper est in benedictione habenda (locus spectat ad Vulg. Hebr. 3,13). COD. Udalt. 37 p. 77,20 cui (Christo) . . . permanet sempiternum -e in secula seculorum. GODESC. AQUENS. opusc. 1,9 p. 71,16 in -e designatur omne tempus ab initio saeculi usque ad finem saeculi eqs. EPIST. Hildeg. 98 va-lete, quamdiu in supernis dicitur '-e'. al. v. et p. 994,71.72. 2 latius i. q. his temporibus, nunc – heutzutage, jetzt, gegenwärtig: WALAHFR. WETT. 880 est Tatto -e . . . probus, felix, spectabilis, aptus. WALTH. SPIR. Christoph. I 29 eius . . . inau-

dita quantitas signorum -e . . . diffunditur toto orbe terrarum. THIETM. chron. 1,4 p. 8,2 ubi -e sepe accensa videntur luminaria. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,9 cuius (Iohannis Chrysostomi) -e in ecclesia viget memoria. saepius. v. et p. 995,3.5. 6,7.

hodiernus, -a, -um. script.: o-: VITA Bib. 9 (MGMer. III p. 100,14 [var. l.]). ord-: l. 20. -ihe-: l. 21. adde FORM. Augiens. B 1 p. 348,12 (var. l.). form. abl. sg. -um: FORM. Senon. I 14. 23. 29. metr. hō-: l. 12.

10 1 adi. i. q. praesens – heutig: a strictius: a in univ.: AMALAR. off. 1,12,44 in fine quintae feriae -ae festivitatis. HYMN. Hraban. 16,43 prece -a quem (Iohannem baptistam) colit orbis. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,10 -o . . . prelio fatigati quemadmodum sunt adversi, sine metu . . . manent. ALBERT. AQUENS. hist. 6,43 p. 460,3 cur in spe -e mortis . . . christianus populus delectaretur. GERHOF. psalm. 36 p. 544,21 petens (sc. iustus) panem cotidianum vel -um. CONR. MUR. lib. ordin. p. 233,3 responsorium ex evangelio sumitur -o. persaepe. β in iuncturis -a dies, lux sim.: CHART. Sangall. A 136 (a. 793) omnia . . . ad . . . monasterium . . . ex or-a die . . . volo esse donatum. VITA Galli I 11 lapis usque in -hernum diem in ipsa ecclesia . . . videtur. ALBERT. AQUENS. hist. 5,40 p. 394,3 latet usque in -am lucem, quo fine perierit Walterus de Verva castello. STATUT. ord. Teut. p. 129,3 quo (ense) hic famulus tuus (sc. Dei) -a die precingi desiderat. persaepe. abund.: CHART. Wirt. 63 p. 68,13 (a. 809) reliqua omnia . . . ad monasterium sancti Gallonis ab -o die et deinceps volo esse concessum. 86 p. 100,8 quicquid ab -a die et tempore rectores . . . monasterii . . . facere voluerint. saepe. v. et vol. III. p. 233,65. ellipt. in cognomine: ANNAL. Ianuens. I p. 209,1 Lucenses . . . , quos voluerunt nostri, sibi assignarunt, videlicet . . . Guilinum de H-a et Silvanum. b latius: a quod nunc est – jetztig, derzeitig (interdum c. notione novi, e. g. l. 37,40): TRAD. Patav. 20 (a. 788/89) quicquid in -o tempore possidere videor (RATHER. epist. 6 p. 33,4 in -i temporis clero. al.). RATHER. cena Dom. 3,103 in plurimis -i seculi hominibus magis mendacium habundat quam veritas. ANON. Has. 30,3 -am sancti Blasii capellam pro antiqua illa sancte Gerdrudis substituit episcopopus. 30,27 camerarius veterem . . . sancte Marie capellam . . . deiecit et -am fecit. YSENGRIMUS 1,494 sicut iustitiam mos -us habet. saepe. β ad diem pertinens – zum Tag gehörig, Tages-: CARM. var. I 21,2,26 ales agit noctis, dormit -a volucris. METELL. exp. Hieros. 3,922 lux -a propinquat. 2 subst. masc.: a qui hodie vivit, modernus – der heute, jetzt Lebende: TRAD. Frising. 784 (a. 857) -i . . . veterum vestigia sequentes ad loca sanctorum propria sua collocant. EGBERT. fec. rat. 1,547 o, quantum distant -i a laude priorum (sim. 2,520). b sensu adv. (ellipt.) usque in -um i. q. usque adhuc – bis heute, bis jetzt: WETT. Gall. 41 p. 280,11 in honore Salvatoris ipse lapis ibi (sc. in ecclesia) usque in -um servatur. HERIG. gest. 44 p. 183,46 in -um usque praebet oratorium habitacula. CASUS Petrish. 4,20 Waginhensis cella . . . ex contentione Scaffhusensium impedita usque in -um parum profecit. 4,28 ex die . . . illa usque in -um formice ex eo loco tam pleniter defecerunt, ut eqs.

55 **hodie vel *hodus*, -i m. (-a, -ae m.: l. 64,65.66; -um, -i n.: l. 60) (theod. vet. inf. hoet; v. Mittelniederdt. Handwb. II/1. p. 362 s. v. 'hōt) script. hoed(us): l. 66.

mensura quaedam frumenti – ein Getreidemaß, 'Hödt': ANNAL. Elmar. a. 1151 fames valida facta est in Flandria, et Bruggis vendebatur -ium frumenti XL solidis. CHART. Hans. 432 p. 145,34sq. de quadraginta et quinque -iis (modiis var. l.) frumenti et supra debentur III viertales, de viginti et quinque -iis . . . debetur dimidius -ius eqs. 779 p. 269,40sq. dabunt mercatores . . . de quolibet hodo (hoda var. l.) tritici . . . quatuor denarios Hollandenses, de quolibet hodo (hoda var. l.) avene et ordeï duos denarios . . . de quolibet hoedo (hoda var. l.) pisarum . . . unum denarium sterlingorum.

**hodoeporicus* (odep-, odop-), -a, -um. (δοδοπορικός) 1 adi. i. q. ad iter pertinens – zur Reise gehörig: VITA Rigob. 28 (MGMer. VII p. 77,22) ode-as incommoditates vitando nolebat. 2 subst. neutr.: a iter – Reise: ODILO SUESS. Seb. 69 -o licet difficulter expleto . . . tandem . . . ingreditur Romam.

[Weber]

b narratio de itinere facto – *Reisebericht*: HERM. AUGIENS. chron. a. 811 Heito ... Constantinopolim missus, odop-um suum scripsit. a. 813 Karolus ... archiepiscopum et abbatem ... Constantinopolim misit, quorum odop-um ... scriptum habetur. SIGEB. GEMBL. catal. 342 scripsit *Fortunatus* metricè ode-um suum.

1. **hoedus** v. haedus. 2. ***hoedus** v. ***hodi**us.

***hofecensus** (hove-), -i m. (*theod. hof et census*) *census curiae* – *Hof(statt)zins* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1382sq.*): CHART. scrin. Col. A I p. 238 nr. 2 (c. 1159/70) pater suus (*sc. Helkeri*) persolvit den hov-um iaregeliches de illa domo.

***hofelen** (hove-), -is n. (*theod. vet. hoflehen*) *feodum ministerialium* – *Ministerialenleben, Hoflehen* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1276*): CHART. episc. Halb. 1201 l. 11 (a. 1269) quam (*aream*) ... Burchardus a nobis (*sc. episcopo*) iure hov-is possidebat.

***hofemaldrum** (houe-), -i n. (*theod. hof et *maldrum*) *mensura quaedam frumenti* – *ein Getreidemaß, Hofmalter* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1282*): CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 407,4 (c. 1200) de ... mansis singulis in natali Domini solvitur, id est houu-um avene.

***hofescario** (ove-), -onis m. (*theod. vet. hof et scario*) *maior curtis regiae* – *Hofscharmann, Hofscherge* (*cf. Dt. Rechtswb. V. p. 1337*): LEG. Lang. p. 203,17 si maior causa fuerit, per sacramentum ov-i (ov-us, obscurioni, obsecario *sim. var. l.*) ... finiat (*v. notam ed.*).

***hofescultetus** (hove-), -i m. (*theod. hof et *scultetus*) *curtis administrator forensis* – (*Rechts-*)*Beauftragter eines Hofes, Hofschultheiß* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1343*): CHART. Steph. Wirz. 271 p. 298,31 (a. 1257) sunt ... bonorum hii salmanni: ... Heroldus de Rinpur, Gernodus hov-us. CHART. episc. Wirz. I 3409 p. 473,23 testes sunt hi: ... Heinricus Wolfolt camerarius, Arnolt, frater suus, hov-us.

[**hoffium** v. ostium: CHART. Rhen. inf. II 550 p. 316,21.]

***hofmagister**, -tri m. (*theod. hof et magister*) *qui curtem administrat, curti praest* – *Hofverwalter, Hofmeister* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1296sq.*): TRAD. Garz 78 (a. 1230) per manum salmanni, scilicet Chunradi -i. TRAD. Salisb. II 368^b testes sunt ... Rudolfus magister coquine, Chunrat -r.

***hofmannus**, -i m. (*theod. vet. hovaman, v. Abd. Wb. IV. p. 1168*) *qui administrat vel conducit curtem feudalem* – *Verwalter oder Pächter eines Fronhofes, Hofmann* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1282sq.*): CHART. Steph. Wirz. 283 p. 312,26 (a. 1264) testes ... sunt ... Gebeno -us allodii, Bertoldus Seldener possessor unius domus.

***hofmarchia** (hovem-, -hya), -ae f. (*theod. hof et marca*) *abl. pl. -his*: DIPL. Heinr. IV. 3012 p. 397,5 (*spur.*).

districtus ad ius fundi pertinens, territorium ecclesiasticum, advocatio (ecclesiastica) – *zu einer (geistlichen) Grundherrschaft gehörendes Gebiet, Vogtei, Hofmark* (*usu publ. et iur.; exempla in schedulis nostris collecta spectant ad territorium Bavariae q. d.; de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1286 et S. Hiereth, Die bayerische Gerichts- und Verwaltungsorganisation vom 13. bis 19. Jahrhundert. 1950. p. 11*): CHART. Weihest. 5 p. 13,23 (a. 1146) ius ... praxandi cerevisiam in monasterium sive eius -am Vötting ius transferendi concessimus, ut ... abbas ... exercere valeat. CHART. Austr. sup. I 245 p. 353,35 de quibus (*possessionibus*) ... aliquas in -ya nostra (*sc. episcopi*) Hag sitas nominatim duximus exprimendas. CONST. imp. II 277 de redditibus -arum, quae ad dominicalia pertinere noscuntur. GREG. IX. registr. 480,2 ne castra et hove-as (*hove-e var. l.*) ... ecclesie lapsu temporis in successoris preiudicium variari contingat. REGISTR. Patav. I p. 34,12 in -a Waeneinstorf eqs. *al. cf. *cortimarchia.*

***hofsacha** (hovas-, hoves-, hofes-), -ae f. (*theod. vet. hofsache*) *praedium ad curtem attinens* – *zum Hof gehörender Grund* (*de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1334 s. v. Hofsache*): CHART. Austr. sup. I 76 p. 100,2sq. (a. 1073) confirmamus (*sc. papa*) ... unam hove-am, quam Egeno ... dedit, et duas hove-as in loco, qui dicitur Alburch, ... et tres hove-as de Ebechendorf eqs. REGISTR. Patav. II p. 75,5sq. ad Althaimen

hova-a est XXXVI iugera per tres campos, ad Pollingen hova-a est, quae habet XXII iugera eqs. CHART. Austr. sup. I 410 p. 605,28sq. tradidit *episcopus* ... ad Windeberch unam -am, ... ad Pinzheim unam -am. *saepe.*

5 ***hofsteda**, -ae f. (*theod. vet. hovastat, hostat; v. Abd. Wb. IV. p. 1170sq.* [*cf. nederl. hofstede*]) *praedium rusticum* – *Bauernhof, Hofstatt*: CHART. Traiect. 1739 (a. 1268) -am ... fratribus dictis (*sc. domus Teutonicae*) duxi (*sc. magister*) conferendam. 1744 filium meum dicte domui optuli (*sc. comes*) ... et unam -am in Middelburg.

***hoketus** v. ***hoquetus**.

10 **holce** (o-, -ca), -ae f. (ὀλκή) *species quaedam ponderis* – *eine Gewichtseinheit, 'Holke'*: CATAL. mensur. 13 olca est dragma I et semis. DICUIL. epist. cens. 87 (Cod. Paris. N. A. 1645 f. 9^v) denarius, clemes (*i. chemes*), dragma, olce eadem fore signant. PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 197,1 nitri olce (3,77,2 ὀλκαί) VIII, terevintine olce IIII.

[**holeis** v. holus.]

20 **holitor** (o-), -oris m. *qui holera vel herbas colit, novit* – *Kräuter-, Gemüsegärtner, Kräuterkenner*: TRAD. Ratisb. 950 (a. 1181) testes ... Hartwic -r, Werinhard pistor. CHRON. Noval. 2,7 p. 85,42 dicitur in hoc monasterio prisco habuisse tempore monachum quendam o-em nomine Waltharium. WILLIR. cant. 5,13 p. 167,13 illius areolis ego testor aromate fetis esse genas similes, quas consevere -es.

***holka** v. ***olca**.

25 ***Hollandigena**, -ae m. *qui Hollandia q. d. ortus est* – (*gebürtiger*) *Holländer*: CHART. Anhalt. I 513 p. 375,36 (a. 1170) quos (*redditus*) nobis -e super ripam Albis positi ... persolvunt. CHART. archiep. Magd. 356 p. 468,20 offerimus (*sc. archiepiscopus*) Deo ... sex mansos ... -arum more per longum et latum dimensos (*v. notam ed.*).

***holocauste** adv. (*holocaustum*) *per sacrificandi causa combustum* – *mit Hilfe eines Brandopfers*: ALBERT. M. cael. hier. 7 p. 97,46 purgativum -e (PG 3,205^c ὀλοκαύτως). summ. theol. II 10,39,1,1,1,2 p. 429^a,11 -e purgativum.

***holocausto**, -are. (*holocaustum*) *comburendo sacrificare* – *als Brandopfer darbringen (in imag.)*: RATHER. Metr. 8,335 qua exercebaris palestra, regis illius celestis athleta, quo -baris incendio, acceptissima hostia Christo.

40 **holocaustoma**, -atis n. (ὀλοκαύστομα) *script. -cha*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,10 (*var. l.*).

quod sacrificandi causa comburitur – (*Brand-*)*Opfer*: 1 *proprie*: ALDH. virg. I 54 p. 312,16 -ta primus mortalium offerre promeruit *Abel*. RADBERT. corp. Dom. 9,150 omnium veterum sacrificiorum atque -tum (*holocaustorum var. l.*) huius (*sc. passionis Christi*) mysterii praeferre veritatem. ELIS. SCHON. vis. 1,69 p. 33,24 Dominus avertit faciem suam, ne videat -ta et sacrificia vestra (*sc. hypocritarum*). *al. 2 translate*: ALDH. virg. I 60 p. 322,15 cum ... monasticae classis caterva ... creatori medullata orationum -ta flexis poplitibus concorditer obtulerit (Cod. Udalr. 96 p. 185,2).

holocaustum, -i n. (ὀλοκαύστον) *script. -cha*: l. 58. 67. -utt(um): ALDH. virg. II 1053 (*var. l.*). *confunditur c. incaustum*: WILH. HIRS. const. 1,5 p. 252,13 (*var. l.*)

quod sacrificandi causa comburitur – (*Brand-*)*Opfer*: 1 *proprie*: a *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,2 de sanguine buculae rufae iuxta ritum caeremoniarum in -um (-haustum *var. l.*) concrematae. RADBERT. corp. Dom. 21,41 cum aspergeret *Moyse*s populum de sanguine -orum. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 p. 74,19 ut in conspectu omnium celebrius diis -um possit offerri. ALBERT. M. euch. 5,2,2 p. 345^a,39 quinque (*sc. oblationes*) ... sunt -a, pacifica, hostia, victima et immolatio. *persaepe. v. et l. 46.* b *de Isaac*: RHYTHM. 4,3,4 quem (*Isaac*) in Dei -um pater iustus obtulit. EKKHE. IV. pict. Mog. 143 Isaac exhaustum mihi, mando, cremes (*sc. Abraham*) -um (-haustum *cod. p. corr.*). c *de Christo*: HROTSV. gest. 329 qui (*agnus paschalis*) pro nobis redimendis se dedit electum Patri moriens in -um. 2 *translate*: a *in univ.*: VITA Ansb. 23 (MGMer. V p. 635,25) offerens Altissimo cotidianae laudis -a dignissima. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 582,31 se ipsum hostiam vivam offerendo mactabat praepositus -um cordis contriti. *al.*

b de hominibus (spectat ad vitam monasticam; de Maria virgine: l. 6): CARM. de Cass. 45 libavit totum Domino sese in -um ei servire volens. CHART. Rhen. inf. I 260 p. 168,43 (a. 1102) in qua (ecclesia) se ipsum Deo . . . offerens -um suavitatis habitum suscepit Gerhardus sanctissime conversationis. AMA-DEUS LAUS. hom. 6,292 te (sc. Mariam virginem) . . . -um Deo suavissimum obtulisti (sim. 8,32). al.

***hologium** v. *alodis. adde ad vol. I. p. 497,6sq. CHART. Pruss. I 73 (a. 1230) mihi . . . contulerunt dux et ecclesia Plocensis . . . quinque hologia, unumquodque de V aratris, cum omni utilitate.

holographus (o-), -a, -um. (ὁλόγραφος) script.: -ab(us): l. 15. 17. 18. -af(us): l. 15. 17. 18. -av(us): l. 15. 1 propria manu scriptus, factus – eigenhändig (geschrieben, angefertigt): LEG. Wisig. 2,5,16 de o-fis (o-bis, o-is, -vis var. l.) scripturis; . . . si certa et evidens scriptura est, quam idem conditor o-fa (o-ba, o-a var. l.) ratione conscripsit . . . testes . . . eandem o-fam (o-fa, o-va, o-bam, o-am var. l.) scripturam sua . . . subscriptione confirmat. 2 in locut. -a manus fere i. q. proprius – eigen (usu abund.): LEG. Burgund. Rom. 45,1 testamenta, si per o-am manum fiant, probata manus veritate sine testibus integram capiunt firmitatem. de subscriptione: ADAM gest. 3,30 nefanda sacerdotum coniugia o-a synodi manu perpetuo damnata sunt.

***holohagiographia** (oloa-ha), -ae f. (ὅλος et ἁγιογραφία) integrae sacrae litterae – die ganze heilige Schrift: ERMENR. SVAL. praef. 2 p. 156,4 quatenus . . . in campum oloa-hae (gloss.: totae sanctae scripturae) volare ac quiescere queam.

***holosericalis** (o-), -e. (holosericus) plane bombycinus – ganz seiden: CHRON. Andag. 39 p. 101,15 cum . . . iuvenis . . . adeo se accingeret, ut preciosissimas -is (o- var. l.) habitus vestes cum tunica holoserica sponte sua spoliatus abiceret.

holosericus (o-, -sir-), -a, -um. (ὁλοσηρικός) script.: ols-: l. 52. oles-: l. 48. olisyr-: l. 49. -sce-: ADEMAR. hist. 3,56 l. 37.

1 adi. i. q. plane bombycinus – ganz seiden: ALDH. virg. I 35 p. 278,2 illum (Chrisantum) . . . o-is et bombicinis indutum v e s t i b u s misit pater in triclinium (WANDALB. Goar. 2,1 p. 45,4. al.). BONIF. epist. 63 p. 131,19 parva munuscula . . . transmittito vobis (sc. episcopo), id est casulam, non olosi-am (o-am var. l.), sed caprina lanugine mixtam. GESTA Ern. duc. I 2,144 cum purpureis techis et linteamine -o et coopertorio hermelino. saepius. v. et l. 32. vol. II. p. 353,52. 2 subst.: a fem. i. q. pannus (plane) ex bombyce confectus – Seidentuch: EPIST. Bonif. 116 p. 250,25 o-am ad reliquias beate memoriae Baeda magistri nostri . . . destinasti (sc. Lullus). b neutr. i. q. (purus) bombyx – (reine(r)) Seide(nstoff): PASS. Leod. 43 (MG Mer. V p. 322,5) matronae . . . velamen ex auro et olesirico (o-o, olisy-o, serico var. l.) et ornamentis offerentes. VITA Elig. 2,6 p. 699,26 o-irico praetiosissimo obvolutum . . . corpus (sc. Quintini) . . . citra altare transposuit. CHART. Sangall. A 178 inter auro et argento et olisirico. al.

holoverus (olobrium), -a -um. purpureus – purpurn: subst. neutr. i. q. purpura – Purpurstoff, -wolle: ACTA imp. Winkelm. I 670 (a. 1241) cappa una celestris de olobrio.

holovitreus (o-), -a, -um. (plane) ex vitro confectus, vitreus – (ganz) aus Glas gefertigt, (völlig) gläsern: FRUTOLF. chron. p. 67,65 invenerunt milites . . . sepulchrum o-um, de quo a foris apparebat corpus hominis. p. 70,58 fiat dolius o-us. MART. OPP. chron. p. 402,14 quod (templum) olim dicebatur o-um, totum factum de cristallo et auro.

***holtgravius**, -i m. (theod. vet. holtgräve, theod. inf. vet. holtgrêve) praefectus iudicii ad res silvaticas pertinentis – Vorsitzender des Gerichts über Waldangelegenheiten, 'Holzgraf' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1477sq.): CHART. Rhen. inf. II 281 p. 146,30 (a. 1243) pro singulari arbore quercina -o, scilicet domino abbati, quinque solidos . . . oportebit erogare.

***holtmarca** (holzm-, -cha), -ae f. (theod. vet. holzmarca, theod. inf. vet. holtmark[e]) saltus, area silvatica – Wald(gebiet), 'Holzmark' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1496sq.): CHART. Mog. A I 609 (a. 1136) tradentes (sc. here-

des) . . . unam hobam et tres curtes et unam -ham. TRAD. Fuld. I 38,201 capturam unam et holz-ham ad X hubas.

***holtscara**, -ae f. (theod. vet. hol[t]z et scara, schar; cf. O. Schade, Altd deutsches Wörterbuch ²I. 1882. p. 780 s. v. scara et Lexer, Mittelhochdt. Wb. II. p. 661sq. s. v. schar) pars saltus ad saginam idonei – Anteil an Waldmastgebieten (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1511 s. v. 'Holzschar' et XII. p. 226sq. s. v. 'Schar'): REGISTR. abb. Werd. 1 p. 3,12 (s. IX.¹) de -a in Uuiti eqs.

1. **holus** (o-), -eris n. (f.: l. 16) script. -ll-: l. 21. adde CHART. Tirol. 672 p. 133,26. form.: dat. pl. -eis: SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p. 463,12. decl. I.: l. 16.

1 herba, legumen, brassica – Kraut, Gemüse, Kohl (c. notatione cenae frugalis): a proprie: a gener.: AESCULAPIUS 4 p. 734 o-a, quae ventrem solvant. RECEPT. Lauresh. 2,251 mense Madio . . . o-leras frigidas usitare. CONC. Karol. A 39^A,122 p. 402,32 habeant . . . canonici h o r t o s -um (o- var. l.), unde eqs. (B 39,13 p. 447,25. al.). VITA Willeh. 9 aescia . . . eius erat panis et mel, -a et poma. CHRON. rhythm. Leod. 186 nos, qui damus decimas o-um. THADD. FLORENT. cons. 163,65 ex oll-bus . . . potest uti sicla, spinachiis, malva. REGISTR. Geisensf. 32 hortulanus . . . debet . . . ferre o-a (theod.: chrüt) sua decocta eqs. persaepe. v. et vol. II. p. 852,26. β de speciebus: -s iameni: Amarantus viridis (L.) – Liegender Fuchsschwanz (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 242): ALBERT. M. veget. 6,417 pes locustae est herba similis o-i iameni. -s molle (cf. Isid. etym. 17,10,16): GLOSS. med. p. 49,15 olus molle: genus erbe ortulane. -s regis: Fumariae species – eine Art Erdrauch: ALBERT. M. veget. 1,159 olus, quod vocatur olus regis (v. notam ed.). -s rubeum: fort. i. q. Bras-

sica oleracea var. capitata f. rubra (L.) – viell.: Rotkohl: TRACT. de aegr. cur. p. 193,24sq. ad plagam potio: urtica rubea et rubeum olus . . . , urtica rubea et rubeum olus non permittant vulnus sanare eqs. b per compar.: CARM. Bur. 14,5,8 labitur gloria ut olus marcidum. c in imag. (c. sensu vilis vel vanitatis: l. 39,40): GUNZO epist. 6 p. 31,6 adhibete . . . viridariis vestris claustra, seras, custodes, ne o-a vestra bene olen-

tia turpi ructamine vitientur. RAPULARIUS I 244 qui dederat magna, vile recepit -s. ANNAL. Hamb. a. 1238 (vs.) tres, ubi crescit olus . . . , abbas Albertus posuit radiantia quercus. al. d meton. i. q. mixtura leguminum – Gemüseeintopf: HERM. IUD. conv. 1 p. 71,19 ex eadem secum (sc. cum rege) scutella olus ex multigenis herbis radicibusque confectum manduco. 21 p. 125,10 olus, quod in mensa regia manducare mihi visus sum, Christi arbitror designare evangelium. ibid. al. 2 de genere plantae -s virens fere i. q. frutex – etwa: Staupe, buschartiges Kraut: ALBERT. M. veget. 1,155 est . . . aliud (sc. genus plantae) medium (sc. inter arborem et herbam) . . . , quod vocatur olus virens (v. notam ed.).

50 compos. **holusatrum** (o-, osilia-, olys-, oles-, olis-, oliza-, oliza-, -ant-, -andro-, -astr-, -tum, -arum sim.) Smyrnum olusatrum (L.) – Ross-, Pferde-Eppich, Gespenst-Gelbdolde (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. IV. p. 350): GLOSS. med. p. 49,11 olusatrum (oli- var. l.), genus erbule ortulane. ANON. herm. p. 101,17 hismirmion, id est olesandro. CAPIT. reg. Franc. 32,70 p. 90,5 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . olisatum, petrisilinum. RECEPT. Lauresh. 3,70 seminis olisari grana XVI. ALPHITA O 24 olixatrum (ol[i]sas-

trum DH, osiliatrum vel olixatrum A, vel olizarum add. γ), petrosilinum macedonium idem. al.

45 [2. holus v. oleum: AESCULAPIUS 2 p. 3,38.]

holusculum (o-), -i n. script. hul-: ALDH. ad Acirc. 134 p. 187,6 (var. l.). (parva) herba, (parvum) holus – (kleines) Kraut, Gemüse, (kleiner) Kohl: WALAHFR. exord. 28 p. 513,7 ut de minimis quibusque -is, ruta videlicet, menta et cymino . . . decimas daret Iudaicus populus. AMARC. serm. 3,74 is, qui ieiunum stomachum sustentat furfure sento, urticas, malvas et -a cetera ruris decoquit in testa. PETR. TREV. David 18 p. 40,21 tanta facilitate transverberavit singulas (sc. radices quercus), ac si mollia o-a succideret. saepius. in imag.: PETR. DAM. epist. 67 p. 287,5 queque noxia demolitur vir Dei, steriles herbas extirpat, circumcirca sariens virentia excolit et communit -a.

70 [Weber]

***homagialis** (o-, -ai-), -e. (homagium) *ad hominum pertinens* – die ‘Mannschaft’ betreffend, ‘Mannschafts’-: 1 *de rebus*: CHART. Westph. III 532 (a. 1251) que (bona) Thidericus ... o-i iure de manu nostra (sc. praepositi) tenebat. CHART. Turg. III 588 p. 431,33 quam (decimam) idem (sc. ministerialis) a nobis (sc. episcopo) in feodum -e tenuit (V add. 20 p. 714,6 f. omaiale. al.). 2 *de hominibus*: CHART. Gelr. 968 p. 935,29 (a. 1275) hoc ... dominus ... coram suis fidelibus vel viris -bus domini de Horne ... discutiet et aequabit. *adv.* ***homagialiter**. *iuxta ius hominii – nach dem Mannschaftsrecht*: CHART. Turic. 1584 p. 295,26 (a. 1275) quibus (dotariis) similiter a nobis dictaque ecclesia -r extitit miles infodatus.

***homagium** (o-) *vel raro* (l. 29. adde CHART. Tirol. notar. II 84) ***homaticum**, -i n. (francog. vet. hommage; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 456^b) *script.*: obm-: l. 59. al. hum-: l. 35. -mm-: l. 27. al. -açi(um): CHART. Tirol. 822. -gg-: DIPL. Karoli M. 316 p. 477,37 (spur.). -ai(um): l. 35. al. -ay(um): l. 28. al. -ge(um): ACTA imp. Winkelm. II 5 p. 532. -gy(um): CHART. Bund. 1017 p. 466,18. -g(um): CHART. Brixin. 146 p. 156,28. *form. gen. sg.* -gy (pro -gij): CHART. Westph. VII 1691. al.

hominium, commendatio – ‘Mannschaft(sleistung)’, *Hulde* (de re v. HRG II. p. 225sq.): 1 *proprie*: a *strictius*: a *in univ.*: GESTA Ern. duc. I 139 multi nobiles et, qui ei (duci) -o tenebantur, ... cum eo exulare non timuerunt. ROB. TOR. chron. a. 1158 p. 508,29 ille (comes) fecit regi ... homm-um (LAMB. ARD. hist. 120. CHART. Westph. V 279 p. 135,33 -ya facta. CHART. Tirol. notar. I 665 facere ... -ticum. persaepe). GESTA Lob. 26 p. 332,8 accepto -o. CONST. imp. III 237,16 agere contra -um vel fidelitatem (sim. 237,26. 250,3). persaepe. v. et p. 135,59. *usu attrib.*: CHART. Rhen. med. III 1303 (a. 1255) quos (iuriales) Wilhelmus burggravius ... -o iure a nobis (sc. comite) ... obtinebat (CHART. Westph. VII 1731 p. 799,14 humao iure). *β in iunctura ligum -um* (‘unbedingte, absolute Mannschaft’; de re v. V. Henn, Das ligische Lehnswesen im W. u. NW. des mittelalterl. dt. Reiches. Diss. Bonn. 1970): CHART. Lamb. Leod. 92 p. 147,4 (a. 1204) ligum -um facere tenebitur comes. CHART. Ital. Ficker 457 p. 465,17 pro quibus ... castris ab eo (cive Senensi) ligum -um et fidelitatis recepimus (sc. rex) iuramentum. al. *γ de commendatione imperatoris ecclesiae facta*: CONST. imp. II 130 p. 172,46 (a. 1230) pro quo (sc. quod ad Romanam ecclesiam pertinet) Romane ecclesie iuramentum fidelitatis exhibuit et -um prestitit imperator. *δ per compar. de pacto cum diabolo facto*: CHRON. Mett. a. 1078 add. 2 (MGScript. XXIV p. 500,48; c. 1200) compunctus iussit (sc. scismaticus) abscondi sibi omnia membra, quibus diabolo o-um fecerat. CAES. HEIST. mirac. II 2,22^{capit.} qui (scholaris) dyabolo -um fecit propter versus componendos eqs. *β latius*: a *de condicione vasalli*: CONST. Melf. 2,32 nullus vilis condicionis ... de persone condicione, utpote de -o, ... in testem possit induci. CHRON. reg. cont. IV a. 1227 p. 259,38 qui (castris possessor) ei (episcopo) iure -i tenebatur (CHART. Sangall. A 958 p. 161,13. al.). *β de condicione domini* (‘Herrschaft’): CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,19 se ... dedens (sc. lantgravius) Ottonis hominio (-o var. l.). ACTA imp. Winkelm. I 661 p. 528,3 omnes homines ... a dominio ... marchionis ... soluti, ad dominium ... inperatoris et ob-um perveniant. al. *γ iuramentum – Eid, Schwur*: CONST. imp. III 126 (a. 1277) prestito fidelitatis -o (sim. 141,2. 188). 2 *meton. de possessione hominio recepta* (et de re ipsa et de statu possidendi): ROB. TOR. chron. a. 1169 p. 518,18 dedit rex Gaufrido Grisagonella -um illius (comitis) et ipsam civitatem. CHART. Turic. 511 p. 13,13 -um in Dingilnchon; ... aliud -um est curia in Salun. CHART. episc. Hild. II 494 p. 241,30 que (bona) Philippus de manu nostra nomine et titulo -i tenuit. CHART. Helv. arb. 122 p. 187,41 quod ... comitissa ... assignet ... villam cum pertinentiis et omni iure ... cum omnibus feudis et -is. saepe. *locut.* in -um, in -o dare sim.: HUGO LAUB. fund. 2 (MGScript. XIV p. 547,44; c. 1160) quae (terra) ... alienis in -o tradita est. CHART. Lamb. Leod. 119 quod neque per nos (sc. episcopum) ... neque per ecclesiam Leodien-

sem unquam poterit alienari nec alicui in feodum sive in -um dari. al. cf. *hominagium, *hominium.

[homallo v. obmallo: FORM. Marculfi 1,31.]

***homel-** v. homil- praeter:

5 ***homelix**, -icis m. (ὁμηλιξ) socius, sodalis – Kamerad, Begleiter: AETHICUS 36^c,9 piscium et biluarum ac -um (ci. Herren; homicum, hominum codd.) hamum (sc. mare bromiscum).

***homicida**, -ae m. et f. *script.*: o-: LEX Raet. Cur. 9,12. 9,28. hum-: l. 31. homec-: l. 16. *form.*: nom. pl. -des: l. 19. adde CAPIT. reg. Franc. 33,22. *decl. II.*: l. 21. adde CHRON. Camer. 3,34 p. 547,35.

1 *qui (quae) interfecit, occidit – Mörder(in), Totschläger(in)* (fere de hominibus; de loco: l. 27): a *in univ.*: CONC. Merov. p. 2,20 de -is, adulteris et furibus. PIRMIN. (?) scar. 28^a p. 66,5 -a cum -ecidis (-is var. l.). NICOL. I. epist. 155 p. 671,8 quae (mulieres) ante temporis plenitudinem conceptos utero infantes voluntate excutunt, ut -ae ... iudicandae sunt. BENED. ANDR. chron. p. 63,13 hii, qui sunt -es, manibus tuis (sc. principis) damus (sc. Beneventani). CHART. Raitenh. 268 quod incendiarios, -os laicorum ... possitis (sc. abbas) auctoritate nostra (sc. episcopi) absolvere. persaepe. b *usu attrib.*: EPIST. var. I 33 p. 550,23 sicut factum est de illo -a clerico, qui monachum interfecit, qui eqs. GESTA Trud. cont. I 126 p. 307,29 qui huius (sc. quod nivis marones involvit et extulit) infausti mysterii aliquando conscii fuerant, precipiti cursu ad hunc -am locum velocissime ruerant. EPIST. Hildesh. 21 karta militis cuiusdam nobilis de quodam milite -a, quem recepit in patriam. 2 *inimicus, hostis capitalis – Todfeind* (de re v. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 223): PACTUS Alam. 21,5 nisi hu-a (-a var. l.) suus ei in curte aut in casa fuerit ... , si sequenter ipsum currit, hoc non est ad requirendum.

***homicid(i)alis**, -e. *script.* hum-: l. 36. 1 *adi. i. q. ad caedem, homicidium pertinens – Mord* (Totschlag) betreffend, *mörderisch, Mord-*: a *in univ.*: EPIST. Lang. 5 quatinus ... militaris integritas unius ob noxam hu-dali (corr. in humiadali L) contagio nequaquam subiaceat. PETR. DAM. epist. 108 p. 197,21 cum ... ad instar Aegyptiorum fluminum -dalis anima in odii sanguinem vertitur. GERHON. psalm. 34,16 p. 375,5 in profundum inferni mersus illic -dalis nequitiae poenas luit Nero. vigil. 18 p. 524,43 incepta contra Christum crudelitas -dalis. b *gravis, capitalis – schwer, Kapital-* (de summo crimine): RATHER. con. 16,635 melioratione relicta de sola peioratione -dalis perageretur solummodo causa (ALBERT. M. pol. 3,1^c p. 210^a,36 ‘senes ... -iales’ [p. 1275^b,10 τὰς φονικάς] iudicant causas). c *perniciosus – verderblich, vernichtend*: RATHER. epist. 27 celare vobis (sc. coepiscopo) -dale computo, quantum eqs. 2 *subst. neutr. i. q. caedes, homicidium – Mord, Totschlag*: ALBERT. M. pol. 2,11 p. 200^b,10 Chalcedonia ... civitas Thraciae est, cuius circa -ialia (p. 1274^b,24 τὰ φονικά) et haereditationes ... studium ... est (sim. 4,14 p. 418^b,41. p. 419^a,7).

***homicidium** (o-), -i n. *script.*: um-: FORM. Turon. 29 (var. l.). hum-: l. 63. p. 1059,2. al. homid-: NOTKER. BALB. gest. 1,32 (var. l.). homec-: PIRMIN. (?) scar. 21. 28^b p. 66,14. LEX. Raet. Cur. 9,9. homoc-: l. 65. -itid-: CHRON. Pol. 2,33 p. 100,13 (var. l.). -idici(um): FORM. Sal. Lind. 19 (var. l.). -dum: p. 1059,11. *form.*: gen. plur. -um: l. 65. p. 1059,10. al. *decl. I.*: l. 65. adde LEX Sal. Merov. 62 tit. (var. l.). ROD. GLAB. hist. 2,21 p. 88,27. *acc. pro abl.*: LEX Sal. Merov. 102,1. al.

gener. i. q. caedes, occisio – Mord, Totschlag: 1 *proprie*: a *in univ.*: CONC. Merov. p. 93,17 quisquis hu-um volumtate commiserit. CONC. Karol. A 16^a,3 ea genera trium -orum (-um var. l.). CAPIT. reg. Franc. 34,8 de -a. 249,11 de homo-o. THIETM. chron. 7,16 qui (Hericus) ex nostra regione ob o-um illo (sc. ad Merseburg) fugit. HONOR. AUGUST. eluc. 2,5 -um saepe bonum praedicatur, ut occisio Goliae a David. CONST. imp. II 196,24 pro perfidia vel -o, quod dicitur mort. CHART. Carniol. II 346 p. 270,8 de -o, quod vulgariter dicitur totslach. persaepe. de aqua caedis rea: MIRAC. Pirmin. 3 p. 31,36 in fontem prolapsus est senex ... ; incumbunt fratres orationi ...

[Weber]

Domino . . . supplicantes, ut pollui vitaret -o aquam. **b** *accidente gen. obi.*: LEX Sal. Merov. 41^{tit.} de -is (hu- var. l.) ingenuorum. IOH. VIII. epist. B 58 qui de -o Romani religiosi clerici suspecti a nobis . . . vocati venire contempserunt. VITA Meinw. 201 quidam homo ingenuus de -o Sigfridi comitis incusatus. CHART. Burgenl. I 225^b de matris -o. *saepius*. **c** *sing. pro plur.*: LIUTPR. leg. 4 qui (*imperator Otto*) . . . imperii nostri (sc. *Nicephori*) . . . civitates -o aut incendio sibi subdere temptavit. **2** *in imag. vel translate*: FORM. Senon. II add. 4,9 si loquestrem non stringit furorem latro fraudulentus, -um (-dum *cod.*) est reus, certus adulter. HILDEG. epist. 160^R,74 cum inimicalia -a odii ac invidie a nobis abicimus (cf. *Vulg. I Iob. 3,15*).

***homiculus**, -i m. (homo) *homo (parvus)*, *homullus* – (*kleiner Mensch, Menschlein*): LAMB. ARD. hist. 82 quod nunquam tante probitatis et virtuose magnanimitatis usquam oculis prospexerit *Reinaldus* -um. Weber

homilia (o-, -mel-, (h)um-, -lya *sim.*), -ae f. (ὁμιλία) 1 *gener. vel philos.*: a *sermo, colloquium, disputatio* – *Rede, Gespräch, Erörterung*: ALBERT. M. pol. 1,9^m ‘-a’ . . . dicitur ab ὁμος, quod est ‘unum’, et ἔλη, quod est ‘turba’, et est collatio sive collocutio ad alios habita. metaph. 4,3,2 p. 187,88sq. ‘non’ . . . ‘idem modus omeliae (p. 1009^a, 17 ἐντεῦθεν) est ad omnes’; omelia . . . idem, quod colloquium vulgariter vocamus. 4,4,2^{capit.} **b** *sermo (moralis), convicium* – (*Moral-, Straf-*) *Predigt*: CARM. Bur. 172,2,2 Amor est iam suavis canendus melodiis, qui non tardet gravibus detentus -is. **2** *eccl. et liturg. i. q. tractatus, oratio (qua locus quidam sacrae scripturae explicatur)* – ‘*Homilie*’, *Predigt (zur Schriftauslegung)*: a *proprie*: ORD. Rom. 17,10 celebrantur . . . vigilia Domini . . . novem lectionibus de hu-is (humeliis *var. l.*) sancti Augustini. 17,16 sicut sanctus Gregorius in u-is (hu-is, humeliis *var. l.*) suis loquitur. ALCUIN. epist. 136 p. 209,32 quid est omelia nisi praedicatio? CONR. MUR. lib. ordin. 1145 in . . . festis omelye leguntur. SALIMB. chron. p. 248,41 Gregorius in omelia pentecostes de spiritu sancto loquens ait: ‘*eqs. persaepe. remissius*: AGOB. 2,13 in cuius (regis) conversione recitavit episcopus -eliam in populo sensuum suavitate plenissimam et verborum compositione dulcissimam. **b** *meton. i. q. homiliarium q. d. – ‘Homiliar’, Predigtbuch, Homilienband, -sammlung*: TRAD. Frising. 742 (a. 855) vestituram accepit (sc. episcopus) . . . hoc est . . . lectionarios II, XL omelias, officialem I, penitentialem I, aliam omeliam, psalteria II. CHRON. Bened. I 7 p. 216,43 (add. 3) libri, quos ad altare sancti Benedicti dedit Karolus, sunt duae omeliae, una de adventu Domini usque in pascha et altera *eqs.* CATAL. biblioth. A III 90 p. 363,27 officiale minus; omelia hiemalis. CHART. Naumb. I 218 p. 199,45 ut, quicquid . . . residuum inveniat, ad omelias duas, quas diligentissime conscriptas . . . tradiderat *canonicus*, . . . conservetur. *saepe*.

***homiliacus** (omel-), -a, -um. (homilia) (*locum quandam sacrae scripturae explicans – ‘homiletisch’, schriftauslegend*: ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 531,48 quod (*evangelium*) Iohannes Crisostomus sermone ome-o exposuerat.

***homiliaris** (omel- *sim.*), -e. 1 *adi. i. q. modo sermonis, homiliae factus – in Form einer Predigt, Homilie gestaltet, predigtartig*: ALCUIN. epist. 296 p. 455,36 necdum mihi . . . occurrit tempus dictandi ome-em ammonitionem. **2** *subst. neutr. i. q. liber homilias continens, homiliarium q. d. – Homilienband, ‘Homiliar’*: GESTA Font. p. 88,20 dedit Gervoldus . . . librum Enkiridion sancti Augustini codicem unum, ome-e (-e, o-e *var. l.*) diversorum auctorum volumen unum. p. 104,6 ome-e eiusdem (*sancti Augustini*) volumen I. p. 108,25.

***homiliarium** (omel- *sim.*), -i n. vel ***homiliarius** (omel- *sim.*), -i m. *liber homilias continens – Homilienband, -sammlung, ‘Homiliar’*: CAPIT. episc. I p. 189,12 ut libros ecclesiasticos, missalem videlicet, . . . martirologium et -um . . . habeant. FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,29 ome-a III. CATAL. biblioth. Becker 44,34 ome-us I annualis. CATAL. biblioth. A I 94 p. 484,27 I home-<u>s per totum annum. 6 p. 20,25 o-um anti-quum per anni circulum. *saepe*.

***homiliaticus** (o-, homel-), -a, -um. (*locum quandam sa-*

crae scripturae) *explicans – ‘homiletisch’, schriftauslegend*: EPIST. Alcuin. 196 p. 324,25 habemus . . . clarissimi doctoris Augustini home-o (ome-o, omelia cum *var. l.*) sermone explanationes in eundem (*Iohannem*) evangelistam. HRABAN. (?) epist. fragm. p. 526,27 Rabanus ei (*Reginario*) . . . sermones home-os de . . . principalibus virtutibus ac vitiis misit. LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 504,16) cuius (*lectionis*) in . . . codice . . . plena non inveniatur expositio et ome-us sermo.

***homilicus** (omel-), -a, -um. (*locum quandam sacrae scripturae*) *explicans – ‘homiletisch’, schriftauslegend*: ALBERT. M. metaph. 4,3,3 p. 189,40 de ome-is sermonibus.

***homiliola** (homel-), -ae f. *homilia (brevis) – (kleine) ‘Homilie’*: EPIST. var. II 26 p. 343,13 scribatur illa home-a de laude psalmodum propter aedificationem religiosorum.

***hominagium** (-gg-), -i n. (homo; cf. Stotz, *Handb.* 1,III § 34.4) 1 *proprie i. q. hominum q. d., commendatio – ‘Mannschaft(sleistung)’, Hulde, ‘Hommage’ (de re v. F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 1961. p. 725sq. et HRG II. p. 225sq. s. v. ‘Homagium’)*: a *in univ.*: WIBALD. epist. I 143 p. 308,10 qui hactenus noster homo et tamquam miles per

-um fuistis (sc. *episcopus*). CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1157 p. 408,11 (epist. papae) qui (*imperator*) ab his . . . episcopis . . . -um requisit, fidelitatem exigit. NOTAE Stab. (MGScript. XV p. 966,32) quidam de familia . . . -um domno abbati Wibaldo fecerunt. GESTA Trud. cont. II 3,7 p. 347,13 cum imperator ab episcopis suis -um et sacramenta regalia exigeret. *al.* **b** *ligium* -um (*‘unbedingte, absolute Mannschaft’; de re v. V. Henn, Das ligische Lehnswesen im W. u. NW. des mittelalterl. dt. Reiches. Diss. Bonn. 1970*): CONST. imp. II 448,5 (a. 1208) qui comitatum Bolonie vellet habere, ipsi regi Francorum vel filio suo faciet -um ligium et servicium *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 829 p. 642,1 recepto ab eo (*fideli*) in curia fidelitatis et ligii -i vel hominii iuramento. **2** *meton.*: a *ius hominum q. d. recipiendi – Recht auf ‘Hommage’, ‘Mannschaft’*: CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1192 p. 428,24 rex . . . comitatum . . . Len-

sensem, -um Bolonie et Sancti Pauli possedit. **b** *fort. i. q. possessio hominio q. d. recepta, commendata – viell.: durch ‘Mannschaft(sleistung)’ erlangter Besitz*: CHART. Ital. Ficker 304 p. 339,2 (a. 1223) si . . . aliqua sententia feratur contra aliquem vel aliquos de -ggio aut persona, ipsi tradatur vel bona sua ipsi victori aut forbanditus expellatur de terra. *cf.* ***homagium**, ***hominium**.

***hominatio**, -onis f. (homo) *hominium q. d., commendatio – ‘Mannschaft(sleistung)’, Hulde, ‘Hommage’ (de re v. op. cit. [l. 18])*: BERTH. chron. B a. 1077 p. 280,9 hic (*Augustensis episcopus*) regi Ruodolfo . . . vix -e et fidei non fide pactione firmissime confederatus. *cf.* ***homagium**, ***hominium**.

***hominatus**, -us m. (homo) *condicio vasalli (hominio q. d. se commendantis) – (auf Mannschaftsleistung basierende) Vasallenschaft*: WILH. ANDR. chron. 35 p. 698,44 Manasses . . . si aliquis suorum fenatorum de feno ipsius centum solidatas vel tantum, ut suum -um non perderet, donare voluisset, concessit. *cf.* ***homagium**, ***hominium**.

hominialis**, -e. (hominium**) *hominio q. d. donatus – auf Grund von ‘Mannschaft(sleistung)’, Hulde verliehen*: CHART. Lux. III 496 (a. 1265) excepta sunt et fuerunt a bonis illis, <que> nobis (sc. *comiti*) . . . titulo -is feodo (*sic*) sunt subiecta.

***hominicola** (-cula), -ae m. *hominis cultor – Menschenverehrer (spectat ad humanam naturam Christi)*: LIBER diurn. 84 p. 97,9 in quo (*concilio*) unio in Christo convenientium naturarum, id est deitatis atque humanitatis in Christo conexio secundum subsistentiam, salubriter praedicata est et profanus -ula Nestorius Dominice dispensationis infestus *eqs.*

***homininus**, -a, -um. (homo) *ad hominem pertinens – menschlich, Menschen-: RECEPT. Sangall. I 141 herba maleficia proice et ter guga, si ossa habuerint (sc. *fetus*), et medulla -a quamlibet diuturnas expellit.*

***hominisformis** (-if-), -e. (homo et forma) *qui hominis naturam habet, humanus – menschenartig, menschlich (usu subst.)*: ALBERT. M. cael. hier. 3,1 p. 45,29 videtur, quod male

dicat (sc. *hierarchiam*) 'deiforme': purgans enim conformat sibi purgatum; sed purgans est homo vel angelus, non solum Deus, ergo debuit dicere angeliforme vel -e (-iforme var. l.).

***hominitas**, -atis f. (?*hominium) fort. i. q. *iura et obligationes vasallatici q. d. – viell.: Rechte und Pflichten die aus dem Vasallendienst erwachsen (usu plur.)*: CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,3 (a. 1210) comune defendat ipsas -es et omnia instrumenta a consulibus ... de franchitate et absolutione hominitium et servitiorum.

***hominium**, -i n. (?*hominium; cf. D. Vitali, *Mit dem Latein am Ende?* 2007. p. 509) gen. pl. -um; l. g. *servitium vasalli, vasallaticum q. d. – Vasallendienst, Vasallität (de re v. op. cit. [p. 1060,18] p. 325sq.)*: CHART. Ital. Ficker 225 p. 276,42 (a. 1210) papa conservabit Perusinos omnes eorum consuetudines novas et antiquas ... tam in electione consulum seu potestatis quam in appellationibus, tam in -is et ceteris aliis. 244,3 (ed. A. Bartoli Langeli, Assisi al tempo di San Francesco. 1978. p. 324) quicumque ... promisit facere servitium debitale alicui et fecit aut fuit detentus in servitiis ..., de cetero sit absolutus ab -o et servitiis. 244,4 (op. cit. p. 325) quicumque ... facit alia servitia de rebus et de persona, ille ..., cui ... probari poterit ipsum fecisse pro -o eqs. *ibid.* saepius. v. et l. g.

***hominium** (o-), -i n. (homo; per analogiam ad dominium formatum; cf. Stotz, *Handb.* 1, III §34,4 et Vitali, op. cit. [l. 10] p. 509) **I** proprie i. q. *homagium q. d., commendatio – 'Mannschaft(sleistung)', Hulde, 'Hommage' (de re v. op. cit. [p. 1060,18])*: **A** strictius: **1** in univ.: **a** de commendatione regentium imperatori vel regi facta: GENEAL. Welf. 1 (MGScript. XIII p. 733,30; c. 1126) H<enricus> inperatori -um facit. OTTO FRISING. gest. p. 1,25 (epist. Frid. I. imp.) rex Danorum ... et -o ac fidelitate nobis facta coronam regni de manu nostra suscepit. HIST. Welf. 1 p. 458,12 ipsi (*Guelfi*) ... Romano imperatori -um facere recusabant. CHRON. Hugon. Weing. (MGScript. XXI p. 479,6) centum milia marcas argenti persolvens et -um imperatori faciens liber in sua revertitur rex Anglorum. ALBERT. STAD. chron. a. 1179 p. 349,17 (epist. imp. Manuelis) Sultanus ... fecit ... imperio nostro o-um (-um var. l.). ANNAL. Rup. Salisb. II a. 756 Tassilo -um Pipino regi fecit. **p**ersaepe. **b** de commendatione episcoporum imperatori vel regi facta: SIGEB. GEMBL. (?) invest. 154 si episcopis faciendum est regibus -um (hominum, homagium var. l.) et sacramentum de regalibus, aptius est ante consecrationem. RAHEW. gest. 4,34 p. 276,27 (epist.) episcopos Italiae solum sacramentum fidelitatis sine -o facere debere domno imperatori. VITA Conr. Salisb. 5 p. 66,1 medullitis detestabatur -i et iuramenti prestationem, quam regibus exhibebant episcopi eqs. saepe. **c** de commendatione imperatoris papae facta: OTTO SANBLAS. chron. 8 p. 9,14 quod quasi iure beneficii sub -o cesarem imperium a se suscepisse papa gloriaretur. **d** de commendatione variorum vasallorum: HUGO FLAV. chron. 2 p. 477,11 Hildegarius ... -um recognovit et refirmavit et ex toto cellam ... vurpavit. CHART. march. Misn. II 372 p. 259,22 ne alicui, nisi a quo essent beneficiati *cives*, -um facerent, vetavit *marchio*. CHART. Ital. Ficker 179 -um et fidelitatem ... domno pape ... exhibet *iudex*. ARNOLD. LUB. chron. 3,7 p. 150,4 quod Sclavos imperio subditos suo dominio per tributum et -um subdiderit *Kanutus rex persaepe*. **e** spectat ad ius homagii q. d. recipiendi: GISLEB. MONT. chron. 14 p. 25,14 quorundam ... villicorum dominus comes tamquam abbas habet -a et quosdam redditus. **f** per compar. de pacto cum diabolo facto: CAES. HEIST. mirac. I 1,32 p. 37,1 vis (sc. abbas) mihi (sc. *satan*) facere -um (homicidium *B*), et ego tibi dabo scientiam omnium literarum? II 1,35^{capit.} de Henrico, qui dyabolo -um suum obtulit pecuniarum causa. hom. exc. 137 -um suum diabolo ... offerens *civis*, dummodo ad pristinos redire posset honores. *ibid.* al. **2** de ritu: GALB. Karol. 56 -a fecerunt ita: comes requisivit, si integre vellet homo suus fieri, et ille respondit: 'volo'. **3** iuncturae notabiliores: **a** -um manuale *sim.*: CHART. Laus. 323 (a. 1226) nec erat necesse, quod ab ipso (*Amedeo*) -um manuale reciperetur eqs. ANNAL. Mosom. a. 1245 (MGScript. III p. 164,21) domnus Egidius miles ... recognovit se esse hominem ecclesie Mosomensis et fecisse

-um suum in manibus domni Hugonis ... abbatis. **b** ligium (legium) -um ('*unbedingte, absolute Mannschaft*'; de re v. op. cit. [p. 1060,27]): CONST. imp. I 413,13 (a. 1156) Romane ecclesie fidelitatem iuravimus et vobis ligium homini-um fecimus (sc. *rex Siciliae*). GISLEB. MONT. chron. 8 p. 12,13 Richeldis et eius filius ... sub una manu et uno -o ligio universa allodia sua ... ab episcopo Leodiensi receperunt. GESTA Halb. p. 110,27 legium ipsi (*imperator*) faciens -um coronam regni sui ab ipso recepit *rex Angliae*. al. v. et p. 1060,33. **B** latius: **1** de condicione vasalli (vel domini): **a** spectat ad dominium ('*Vasallität*'): CHART. Bund. 270 (a. 1121) ducem Apulie ... ac ceteros barones et capitaneos terre in -um et fidelitatem nostram recepimus (sc. *papa*). GERHON. aedif. 178 milites ac principes in -um suscepisti (sc. *praesul*). ROM. SALERN. anal. p. 214,9 comes ... Roggerius ... a Salernitanis civibus honorifice receptus est ... et eos in suo recepit -o. al. v. et p. 1057,56. **b** spectat ad statum servorum ('*Höriegenverhältnis*'): CHART. Sangall. A 973 (a. 1266) uxor Cuonradi ... que -o et dominio cum tribus pueris suis vestro (sc. *sancti Galli*) pertinet monasterio ... debeat ... pertinere nostro (sc. *Brigantiensi*) monasterio ...; nos vice versa ... uxorem Waltheri ... que ... -o nostro pertinet monasterio, cum tribus pueris suis ... vestro damus monasterio. **c** spectat ad statum feudalem, feodalitatem q. d. (de re v. Waitz, *Verf.-Gesch.* VI. p. 56sq. et 136sq.): CHART. Wirt. 327 p. 44,2 (a. 1148) VII mansos ... a predecessoribus nostris -i occasione alienatos ... a quibusdam aliis -i vinculis pro eisdem mansis sibi obligatis recuperavi (sc. *episcopus*). CHART. archiep. Magd. 298 p. 372,39 ut ... fratres ... -i iure idem beneficium possideant (CHART. Merseb. 102 -i i. ... possederat. al. *sim.* CHART. Babenb. 53 p. 73,1 nomine pheodi vel -i possident. 339 p. 182,10. al.). CHART. episc. Wirz. I 200 p. 208,21 quod ... eadem (*bona*) feodali successione libere potiantur (sc. *Henricus et heredes eius*) et cum eadem -i familiaritate cum ecclesia permanent. al. **2** sacramentum – *Eid*: CHART. Rhen. inf. I 317 (a. 1126/33) quod -um ... Heinrichi ob fidem et fidelitatem super hac re ex utraque parte firmiter tenendam libenter suscepimus (sc. *abbas*). FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p. 978,16) constituit ... comes ... monachorum familiae defensorem virum nobilem ... quem fidei -o ammonebat, ut eqs.

II meton.: **A** *feodum – Lehen (et de re ipsa et de iuribus feodalibus)*: DIPL. Conr. III. 143 p. 258,31 castellaniam ... et casaturas et -a, que de feodo episcopi esse consistit. GISLEB. MONT. chron. 49 p. 87,8 possessiones fuerunt ... -um de Guisa et Leschieres, de Belvoir eqs. CHART. Wirt. 972 predium ... contuli ... cum omnibus suis appendiciis omnique -o, quod vulgari verbo 'manlehin' poterit appellari. CHART. Stir. IV 248 Ottoni de Lichtenstein curiam ... et -um, quod vulgariter 'manschaft' dicitur, ... contulimus (sc. *dux Karinthiae*) ... possidendum (de re v. Dt. *Rechtswb.* IX. p. 155 s. v. 'Mannschaft'). saepe. **B** *servus, cliens – Höriger (de re v. Dt. *Rechtswb.* IX. p. 157)*: CHART. Carniol. II 378 p. 292,36sq. (a. 1267) ut ipse (*ministerialis*) ... homines aut heredes a nostro (sc. *ducis Karinthiae*) -o feminino maritali copula coniuncto cum suo -o masculino legitime procreatos teneat. cf. *homagium, *hominagium, *hominatio.

[**homino** v. omnino: VISIO Baront. 1 p. 378,4.]

***homiomerus** v. *homoeomerus.

***hommela**, -ae f. (*humulus; cf. *theod. inf. med.* hommell; cf. O. Springer, *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen*. IV. 2009. p. 244) *lupus, humulus – Hopfen*: CHART. Hans. 432 p. 145,42 (a. 1252) saccus de -a II denarios, havotus mellis ... obolum. cf. *humlo, *humulus.

homo (o-, homen(is)), -inis m. (f.: p. 1063,5. 1066,23) *script. et form.*: omm-: DIPL. Conr. (BullistStorItal. 89. 1980/81. p. 441,8). homon(is): p. 1063,20. adde DONIZO Mathild. 2,1042. al. *sing. dat.*: -e: p. 1063,13. -ino: p. 1065,38. *plur.*: nom. omnis: p. 1067,32. abl. nebus: p. 1044,63. 1067,1.

ὁῦνδρωπος, vir – Mensch, Mann: **I** spectat ad genus humanum: **A** strictius (*sing. fere sensu colectivo*): **1** gener., *theol., natur.*: **a** in univ.: **a** usu communi: PIRMIN. scar. 28a p. 113,2 omnes -is (-o, -es var. l.), in quacumque aetate

mortuus fuisset, ... resurgeremus omnes. HRABAN. carm. 17,25 cum vitiis -um. EINH. Karol. prol. p. 1,26 moderni temporis. EPIST. Hann. 41 p. 85,17sq. absit ... inhumana austeritas, quæ -em per vitium et non in -e vitium odit. HILDEG. sci-
vias 3,1 l. 34 ego -o sumpta ab aliis -bus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,14 humanitas, quæ est integrum esse -is. ARNO REICHERSB. apol. p. 41,30 quid est -o? ... animatum et sensibile rationale. *persaepe*. adde: ALBERT. M. metaph. 12,2,3 p. 561,50sq. 'quare non magis' est numerus 'trinitas' illa, quæ est 'per-se-hominis' (p. 1081^a, 8 αὐτοάνθρωπος) separati, 'quam' quod fiat numerus per-se-hominis *eqs.* β *opp.* Deus: LEX Alam. 36,3 plus quaerat *qualiscumque persona* Deo placere quam -e (-i, -bus *var. l.*). 41,1 credat *iudex* se apud Deum mercedem recipere et laudem apud -bus (-es *var. l.*) bonam possidere. HRABAN. carm. 26,1 -um sanctissimus aucto r (6,7. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,13 principem apud Deum et -es excusare debet necessitas. *persaepe*. γ *opp.* diabolus *sim.*: HRABAN. carm. 39,25,5 ne -o caelum habeat, quem iam plasmatum viderat (*sc. diabolus*). LIOS MON. 25 decipiens hortatur -onem dumsus iniquus. THIETM. chron. 7,32 quod in imagine mortuorum callidus -i apparet inimicus *eqs. al.* δ *opp.* angeli: WALAHFR. Wett. 695 caelicolas -um custodes esse. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 170 sicut angeli in prime conditionis possibilitate permanebunt, sic et -es *eqs.* THIETM. chron. 1,14 tres ... sunt animæ ... : prima angelorum incorporeorum ... , II^a -um *eqs. saepius*. ε *opp.* animalia *vel* alia animantia: EIGIL Sturm. 8 audit procul sonitum aquae, quod utrum feræ an -o fecisset, ignorabat. HRABAN. epist. 37 p. 473,25 de -e et partibus eius et reliquis animantibus. WIPO gest. 22 p. 41,30 dum magnum comitatum -um, maiorem quoque mutuorum animalium ... educeret *episcopos*. SCHOL. Adam gest. 141 unaquaque die offerunt *Sueones* -em unum cum ceteris animalibus. *saepe*. b *spectat ad speciem humanam* (*fere usu natur.*): α *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p. 1a^v -o est animal erectum habens caput. coit. 3,4 semen est substantia humida et pura et calida, unde fit -o. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,22 inter omnia ... nativa nichil magis compositum invenitur quam -o. ALBERT. M. sent. 3,10^A,1 p. 186^b,13sq. Christus, secundum quod -o, aut est -o in specie aut in individuo. animal. 1,17 communicant 'bubo' et linx 'in magna amplitudine apertionis oculorum' et in eodem 'discrepant ab aquila' et mure et -e. 1,88 quod dicitur de magnipedibus -bus, qui pede se cooperiant ab imbribus et sole *eqs.* 7,62 qui (*pygmaei*) cubitales -es vocantur. *saepe*. philos. *de notione* -o: ALBERT. M. div. nom. 5,8 p. 308,42 non dicitur aliquid respectu huius -o et respectu alterius non-homo. β *spectat ad bipartitam naturam humanam* (*cf. p. 1064,24*): HRABAN. univ. 6,1 p. 139^B -o, quia ex duabus constat naturis, aliquando corpus humanum, aliquando etiam animam rationalem significat (*cf. Gennad. dogm.* 19). OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,27 ut haec anima ... cum hoc corpore ad constituendum hunc -em conveniat. *al.* γ *spectat ad corpus humanum*: HILDEG. caus. 1,82 aqua ... in -e est, cum sanguis in eo non deest, et hec humiditatem in -e facit *eqs.* ALBERT. M. animal. 3,71 -o habet os sincipitis. 18,67 viderunt *fide digni* talem -em, qui erat duo -es continuati in dorso. GLOSS. Roger. II 32 antiqui ... philosophici ... -em arbori everse assimilaverunt. *saepius*. de carne humana: CAPIT. part. Saxon. 6 si quis ... crediderit ... virum aliquem aut feminam strigam esse et -es commedere. c primus -o (*i. Adam*): LIUTG. Greg. praef. p. 66,27 post lapsum primi -is. EKKEH. IV. pict. Mog. 16 astat -o primus, vivit spiramine limus. *saepe*. d -o perditus (*i. antichristus*): ANNAL. Brunw. a. 1145 instare perditu -is adventus. e de Christo (*spectat ad humanam naturam Christi*; *cf. p. 1064,37*): α *in univ.*: VITA Sadalb. 3 (MGMer. V p. 52,17) unde verus Deus et verus -o appellatus sit Christus (HRABAN. carm. 16,99. *al.*). PAULIN. AQUIL. c. Fel. 2,27 unus Dei -enisque (-isque *var. l.*) filius (OTTO FRISING. chron. 8,10 p. 405,5. *saepius*). CARM. Cantabr. B 3,28,4 Deus ipse ac perfectus -o sedit in altis. *persaepe*. β *iunctura* Deus -o, Christus -o *sim.*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 87,8 Christus -o dicit Christo Deo: '*eqs.*' EKKEH. IV. pict. Mog. 652 duxit ieiunas cum sole Deus -o lunas. ALBERT. M.

sent. 4,5,6 p. 112^a,31 Christus -o habuit potestatem dimittendi peccata. *persaepe*. f *spectat ad effigiem* (*cf. p. 1066,41*): HERACLIUS I 5,15 ut ... fuere siccatae (*sc. fialae deauratae*) volucres, -es pariterque leones inscripsi. g *spectat ad signum Matthaei evangelistae*: ALEX. MIN. apoc. 6 p. 90,19 ecclesia fidelium intelligit ... per leonem Marcum esse designatum ... , per -em Matthaeum. 2 *alch.* (*in nomine ficticio*): TURBA phil. 58 p. 161,24 accipe illam albam arborem et aedifica ei domum circumdantem ... et impone ei -em magnæ ætatis (*fort.* 10 *spectat ad sulphur*; v. *notam ed. p. 246*). ALLEG. super turb. p. 494^b,3 accipe -em, tonde eum et trahe super lapidem vel laminam, donec corpus eius moriatur et pereat spissitudo. B *latius*: 1 omnes gentes, gens humana - *Menschheit*, *Menschengeschlecht* (*fere usu plur.*; *sing.*: l. 17. 22. *abund.*: l. 18): HRABAN. carm. 18,38 in qua (*lege caelesti*) est laus, merces, vita, salus -um. 37,50 quo (*prole Noea*) reparata manet progenies -um. 39,40,5 totus -o cum sobole interiret peccamine. AGIUS epic. Hath. 354 surrecturum omne genus -um (OTTO FRISING. chron. 4,4 p. 188,20). *saepe*. c *communio, societas humana* - (*menschliche*) *Gemeinschaft, Gesellschaft*: CONST. imp. II 397,10 (a. 1267) excommunicati tam a canone quam ab -e. 405 p. 528,34. 2 *generatio genealogiae* - *Generation*: RATHER. (?) Donat. 3,3 septimus -o ad meliora transfertur. 3 *humanitas, natura humana* - '*Mensch-Sein*', *menschliche Natur, Lebensweise, menschliches Wesen* (*cf. p. 1063,46*): α *in univ.*: ALDH. virg. II 25 p. 258,13 tam interioris -is aestus quam exterioris gestus (EPIST. Teg. I 102. *saepe*). OTLOH. prov. A 57 ad humilitatem non potes pervenire nisi magna utriusque -is contritione. EPIST. Ratisb. 6 p. 289,23 -em exuere, induere bestiam (15 p. 335,16. *ibid. al.*). ALBERT. M. animal. 1,44 habent *pygmaei* aliquid -is in quadam deliberatione et loquela. *al.* -em vivere i. q. *humanae naturae convenienter vivere* - *der menschlichen Natur entsprechend leben*: ADAM gest. 1,42 ut ... in tam feroci, quæ vix -em vivit, natione ... apostolus auderet accedere (*de constr. c. acc. interno cf. P. E. Dahlén, Eranos. 79. 1981. p. 138sqq.*). b *spectat ad humanam naturam Christi* (*cf. p. 1063,63*): GODESC. SAXO theol. 22 p. 317,12 Dei filius ... habendo -em inventus ut -o est (*sed cf. ALBERT. M. incarn. 26 p. 197,29* assumpsit *Christus* humanam naturam et non -em). AGIUS epic. Hath. 153 -em, quem pro nobis suscepit *Christus*, ultra caelos ad dextram substituit patriam. c *spectat ad mortem, resurrectionem* (*cf. l. 54*): LIUTPR. antap. 4,30 Heverardum atque Gislebertum -em exutos esse (CHART. Mog. A I 451 p. 358,28 -em exuit. *saepe*). THIETM. chron. 4,43 -em exuit interiore *al.*). SALOM. III. carm. 2,105 veterem deprensens martyr -onem. HROTSV. Agn. 297 ut corpus rigidum iubeat *Deus* recalescere rursus atque novum membris -em repararet redivivis. d *spectat ad vitam religiosam*: STATUT. ord. 50 Teut. p. 130,9 induat te (*sc. fratrem vestiendum*) Dominus novum -em (*spectat ad Vulg. Eph. 4,24*). e *spectat ad religionem*: EPIST. Ratisb. 29 p. 361,8 qui ... veterem -em induit, inconsutilem tunicam Domini scindit, sancte ... fidei contradicit *eqs.* (*de Iudaeis*). 4 *vita (terrena)* - (*irdisches*) *Leben, Dasein* (*cf. l. 43*): LIUTPR. antap. 1,3 ut, si quis ex ea (*silva*) vel ramum incideret, mucronis percussione -em exiret (1,42 p. 31,22. *ibid. al.*; *fort. huc spectat*: HROTSV. Pafn. 12,5 post quindecim ... dies -em exies [*cod.*, exues *corr. Celt. et al. edd.*; *cf. et B. Spieralska, ALMA 69. 2011. p. 89sqq.*]). THIETM. chron. 1,7 morte repentina archipresul exspirat -em. 5 *iuncturae notabiliores*: α memoria -um ('*Menschengedenken*'): RUOTG. Brun. 2 p. 3,32 attavorum eius (*archiepiscopi*) attavi usque ad -um memoriam omnes nobilissimi. 5 p. 7,4 exemplar ... sapientie, pietatis et iusticie supra -um memoriam eminebat. b supra -em i. q. *plus quam pro facultatibus humanis* - *übermenschlich*: WIDUK. gest. 2,4 erat ... Wichmanus vir potens ... et tantæ scientiæ, ut a subiectis supra -em plura nosse predicaretur. 2,36 p. 96,11 amicis nichil negans *Heinricus* et supra -em fidelis. c quantum -is est i. q. *quantum facultatibus humanis fieri potest* - *soweit es menschenmöglich ist*: WIPO gest. 3 p. 22,4 ut dignitas, quæ ... regi nostro Chuonrado ... a Deo praestatur, inviolata, quantum -is est,

ab eo servetur.

II spectat ad singulos: *A persona – Person (plur. i. q. personae – Leute):* 1 *in univ.:* LEX Ribv. 12,2 si -o ille ita pauper fuerit, ut *eqs.* LEX Alam. 44,1 si quis rixa orta fuerit inter duos -es (-is *var. l.*). LEX Baiuv. 17,3 super mortuum -em testare. WILLIB. Bonif. 6 p. 27,8 multis ... *milibus* -um ... baptizatis (p. 34,16. *persaepe*). p. 27,14 magna ... -um *multitudo* (EIGIL Sturm. 15. *persaepe*). DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,5 cum discreto *numero* -um (POETA SAXO 5,371. *saepe*). CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,44 ut vulgo dicitur: 'o ustulatus ignem timet.' HRABAN. epist. 41 p. 480,5 quid de huiusmodi -bus (*sc. fornicatoribus*) iudicandum sit. HERBORD. Ott. 2,15 omnis illa multitudo quasi unus -o fidei sancte concordantes. *persaepe*. *abund.:* CHART. Rhen. med. I 25 (a. 772) si ... quislibet -o aut ulla persona qui contra hanc epistolam ... venire ... voluerit. 42 p. 48,19 qualibet (*sic*) -o aut extranea vel emissa persona. HINCM. ord. pal. 642 personas ... -um ... vestra solertia providebit. DIPL. Loth. I. 141 p. 316,26 da quibuscumque -bus vel personis. 2 *remissius sive pro nomine positum sive notionem pronomini augens:* LEX Alam. 23 si quis *aliquis* -o in mortem duci consiliatus fuerit (66. *al. sim.* 40 quis. *al.*). CAND. FULD. Eigil. II 15,1 -o coepit ... magno pietatis amore ecclesiae mundare loca. RIMB. Anscar. 36 p. 70,26 venerunt *quidam* -es petentes, ut *eqs.* (GERH. AUGUST. Udalr. 1,8 capit. p. 76. *saepe. v. et p. 1066, 15. 16*). WIDUK. gest. 2,36 p. 97,16 qui (*Heinricus*) in adolescentia *omnem* -em egregia forma ad se inclinaret (WIPRO gest. 40 p. 60,25 [*vs.*]. *persaepe*). EKKEH. IV. bened. I 44,17 quod quemque diem decuit, -o (*i. Notker*) vociferavit. *saepe*. 3 *spectat ad religionem, mores, vitae rationem:* *a in univ.:* LEX Alam. 35,1 per consilium *malorum* -um (-em *var. l.*; EIGIL Sturm. 11. *saeptus*). CAND. FULD. Eigil. I 17 de ecclesia Christi ex lapidibus vivis, hoc est *sanctis* -bus, compaginata (GODESC. SAXO gramm. 2 p. 492,7. *saeptus*). RIMB. Anscar. 26 p. 56,3 se (*sc. regem*) in vita sua numquam tam *bonum* vidisse -em (39. *saepe*). THIETM. chron. 8,8 -um vitam piorum ... explanare ... ardeo. *saepe*. *b de christianis:* LEX Alam. 1,1 ut ... liciat christiano -ino (-e, -i *var. l.*) Deo servire. CAPIT. reg. Franc. 233,3 ut -es christianos de ... regno dominationis vestre (*sc. ducis Venetiae*) scientes non emamus. *al. de paganis:* PONTIF. Rom.-Germ. 110,1 gentilem -em cum susceperis, in primis catezizas eum divinis sermonibus. *c de clericis:* CHART. Monast. 8 p. 101,5 (a. 1141) spirituales -es in locum pauperculum restituti sunt. DIPL. Loth. III. 121^d (*spur.*) audivimus ... quosdam -es beati Benedicti ... in castris tuis (*sc. abbatis*) manere. CHART. Bund. 774 p. 241,16 contra omnem -em spiritualem et secularem. *al. de laicis:* CONC. Karol. A 4,4 decrevimus, ut laici -es legitimi vivant. CHART. Sangall. A 87 isti seculares -es in villa Permotingas adscripti sunt isti testes: *eqs. al. v. et l. 47*. 4 *spectat ad probitatem, fidem:* *a in univ.:* CHART. Bund. 593 p. 104,18 (a. 1219) obsides omnes debent esse *legales* -es (p. 105,19. CONST. imp. II 441,4. *al.*). *b iunctura bonus -o sim. de testibus, arbitris ('Ehrenmann'; de re v. Waitz, Verf.-Gesch. II. p. 273sq.):* EDICT. Roth. 146 que vicini bone fidei -es (-enis *var. l.*) adpraetiauerint. LEG. Wisig. 6,1,5 p. 253^a,22 quantum ipse artifex a iudice vel *bonis* -bus rationabiliter valere fuerit estimatus (TRAD. Frising. 23 p. 52,20. FORM. Senon. I 207,20. *persaepe*). TRAD. Frising. 186 p. 179,10 cum Orendilo iudice et ceteris *veracibus* -bus (CHART. Sangall. A 312 p. 289,31. *al.*). CHART. Babenb. 13 p. 18,32 sub testificatione legitima iuris iurandi per -es legitimos facta (CHART. Bund. 316). *al. fort. add.:* TRAD. Lunalac. 102 (a. 823) de -bus sunt in summa LXVI virorum nobilium. 5 *spectat ad negotium:* CHART. civ. Halb. 9 p. 10,32 (*dipl. Heinr. VI.*) quodcumque mercatum ... -es negotiatores civitatis Halberstadensis negotiationis suae causa intraverint. 6 *spectat ad nationem, locum habitationis:* *a in univ.:* HUGEB. Willib. 4 p. 95,3 Hispanus -o habebat fratrem. CAPIT. reg. Franc. 90,11 ut nullus quilibet -em Langobardiscum in vassatico ... recipiat. WANDALB. Goar. 2,7 p. 50,17 cum ... omnes Romanae nationis ac linguae -es ... execraretur Reginarius. GODESC. SAXO theol. 9 p.

208,13 Latini. WIDUK. gest. 1,9 p. 16,3 indomitum *genus* -um fore Saxones (1,10. *ibid. al.*). VITA Adalb. Prag. A 15 Grecus. CHART. select. Keutgen 144,29 si forensis -o incusatur a cive pro debitis. *al. b incola – Be-, Einwohner (plur. i. q. incolae – Bevölkerung):* LIUTPR. antap. 5,5 Camerinorum ac Spoletinorum -um non est mihi (*sc. regi*) fides incognita. WIDUK. gest. 1,4 ictum ... est foedus eo pacto, quo ... ab agris, a caede -um atque rapina abstinerent Saxones. DIPL. Loth. III. 101 p. 162,41 -es de Cassissino. CHART. Aquens. 173 *Heinricus* ... imperator ... universis -bus Aquen-sibus gratiam suam. CHART. Burgenl. I 312 ab omnibus illius provincie -bus. CHART. Brixin. 218 p. 208,13 civibus et -bus civitatis et terre nostre. *persaepe*.

B de viro ipso (de femina: l. 23): 1 *in univ.:* ARBEO Corb. 10 contigit quandam supervenire ... reum -em ... Adalpertum nomine. COD. Laresh. 1822 -o quidam nomine Nibelungus. WIDUK. gest. 3,7 regnavit in Longobardia -o ferus et avarus ... Bernharius. EPIST. Hann. 15 p. 34,25 periculosus -o (*i. papa*) vult iubere, quae vult, episcopis ut villicis suis. OTTO FRISING. gest. 2,10 ab hac luce transiens *papa* Anastasio, -i veterano, ... sedem reliquit. *persaepe*. *femina – Frau:* EPIST. Hann. 55 p. 101,28 maiestatem vestram appello pro paupere sorore nostra ...; mittam ... vobis -em multis erumnis ... educatam, fame et siti et vigiliis multis assuetam. 2 *opp. femina: a in univ.:* DIPL. Otton. I. 32 p. 118,36 cum omnibus sibi in ministerium commissis -bus, mulieribus et infantulis. EKKEH. IV. pict. Mog. 50 vergit in auctorem -o de muliere ruborem. OTTO FRISING. chron. 8,12 p. 408,6 quoniam Deus solum -em (*Aug. civ. 22,17 virum*) fecit ex limo, feminam ex viro. WILH. RUBRUQU. itin. 13,13 mulieres Rutene ornant capita sicut nostre, ... -es portant cappas sicut Teutonici. *al. b maritus – Ehemann:* DIPL. Loth. II. 31 p. 436,13 de villa Dalon feminas duas, quas habent duo -es fabri ac fratres, qui *eqs.* HROTSV. Mar. 84 hanc (*Annam*) ... memorant sterilem non tempore parvo spem partus -i nullam conferre fidei. 3 *in nom. propr.:* DIPL. Heinr. IV. 63 p. 83,32 Ugo ... et Bruno filii condam Boni-is. INNOC. III. registr. 1,528 p. 762,38 *Sicardus* ... cuiusdam beati viri et re et nomine Homoboni vitam et actus ... nobis aperuit ('*Gutmann*'; SICARD. chron. a. 1198 p. 176,5 vir simplex ... nomine Homobonus. *al.*). CHART. Lux. II 481 de domo Iohannis dicto (*sic*) Homo. 4 *spectat ad effigiem i. q. figura masculina – männliche Gestalt, Figur (cf. p. 1064,2):* ARNOLD. LUB. chron. p. 196,25 cui (*monti*) Virgilius opposuerat -em ereum tenentem balistam tensam. ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 76,33 Mercurius (*sc. in lapide insculptus*) est -o gracilis habens gracilem corpus *eqs.* ALBERT. M. animal. quaest. 8,3 avis fugit larvas vel -em depictum vel statuum factam ad similitudinem tenentis arcum. 5 *spectat ad staturam, magnitudinem corporis (in metro altitudinis):* BERTH. chron. B a. 1067 p. 205,9 ignis flammigerus plus quam ad staturam -is altus et XII pedum longitudinem protractus. REGISTR. abb. Werd. D 13 p. 183,13 horreum ... habebit VI virgas habentes in altitudine duas staturas -is. 6 *spectat ad laborem:* CHART. Sangall. A 24 p. 28,2 (a. 759) ut ... persolvam censum ..., id est cervisa siclas XXX, panes XL ...; unius -is anni vertente operas tres. CAPIT. reg. Franc. 253,6 de sogma una de cera duas massiolas ...; de onere unius -is massiola una eiusdem precii. 7 *aetas adulta – Erwachsenen-, Mannesalter:* RUOTG. Brun. 30 p. 31,4 in quibus (*delicatis vestibus*) nutritus et ad -em usque perductus est. 8 *vir fortis, bellator, heros – Krieger, Recke, Held:* WALTHARIUS 933 fatigatum cupiebat (*sc. inimicus*) fallere -onem. 1334 incurunt -em nunc ambo nunque vicissim. *ibid. al.*

C de persona (dicioni alienae) obnoxia (condicione sua saepius adi. attrib. definita; de re cf. Dt. Rechtswb. IX. p. 116sq. s. v. 'Mann'; saepe spectat ad 'familiam'; cf. L. Kuchenbuch, Bäuerliche Gesellschaft und Klosterherrschaft im 9. Jh. 1978 et Ph. Dollinger, Der bayerische Bauernstand. 1982): 1 *spectat ad statum condicionalem, obnoxietatem ('Abhängigkeitsverhältnis'):* *a in univ.:* FORM. Marculfi 1,21 ut ... unicuique pro ipsum vel o-bus (-bus, omnibus *var. l.*) suis de reputatis condicionibus et directum faciat (*sim.* 1,24

-ebus [-bus, omnibus *var. l.*]). LEX Baiuv. 2,5 sit requirendum, cuius -o hoc fecit. CAPIT. reg. Franc. 103 p. 212,1 insuper -es atque servientes *a ecclesiarum Dei* (ADAM gest. 3,43 ecclesiae. *persaepe*). FORM. imp. add. 2 p. 328,31 ut ab hodierna die nulli o-i coactivum impendas servitium. GERH. AUGUST. Udalt. 1,3 l. 123 nullius potestatis -em sub suo regimine degentem hoc (*ius*) ei tollere permisit. EPIST. Worm. I 11 mei iuris. *persaepe*. **b** *spectat ad religionem i. q. sectator* – *Anhänger*: EKKEH. IV. pict. Mog. 525 hic Belial -es rapiunt lacerantque leones. **c** *spectat ad societatem i. q. membrum* – *Mitglied*: CHART. select. Keutgen 256 p. 353,28 (a. 1178/82) quicumque vir vel mulier -o fraternitatis existens de hac vita decesserit. *ibid. iterum*. **d** *fiduciarius, mediator* – *Treuhänder, Vertreter*: LEG. Wisig. 9,1,18 quicumque seu per se sive per -em suum requiriti fugitivum suum ... reddere distulerit. CHART. Burgenl. II 172 (a. 1278) mediante testimonio capituli Iauriensis per -em suum Gregorium. **e** *miles* – *Soldat* (*plur. i. q. militia* – *'Mannen'*, *Heer*; *abund. l. 25*): RIMB. Anscar. 19 p. 41,40 in auxilium eius (*regis*) expeditorum ad pugnam -um viginti et unam naves impleverunt *Dani*. CHRON. Pol. 3,3 p. 132,2 vehementer est miratus *imperator* -es scilicet nudos contra clipeatos ... decertare. ALEX. MIN. apoc. 22 p. 508,21 Parmenses ... dicunt se plus quam tria milia de -bus Frederici captivasse. CHART. Burgenl. I 576 p. 382,2 quod de villis omnium nobilium confinii de Rydigwe singuli decem -es pedites ... interesse teneantur. *saepe*. **copia** (*navalis*) – (*Schiffs*)-*Mannschaft* (*usu plur.*): HIST. de exp. Frid. imp. p. 104,6 rex Anglorum dabit ... imperatori quinquaginta galeas cum -bus et expensis *eqs.* **f** *vassallus, beneficiarius* – *Vasall, Lehnsman* (*de re v. F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 41975 et S. Reynolds, Fiefs and Vassals. 1994*): **a** *in univ.*: FORM. Senon. I 35 p. 200,29 -es vassos nostros (*sim.* 44 p. 205,6 omnis vassi vestri). CAPIT. reg. Franc. 274,4 nisi fidelitatem nobis promiserit *infidelis* et noster aut nostri fidelis -o deveniat. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 113,14 Zwentibaldus dux ... -o ... per manus imperatoris efficitur. CHART. Rhen. med. I 617 illos, quos iure feodatos didicerit, in -es suscipiat *decanus. persaepe*. **iron.**: FORM. Senon. II add. 1,11 -o, satis te presumo salutare et rogo, ut pro nobis dignetur orare. **β** -o *ligius sim. i. qui ad homagium ligium q. d. obligatus est* – *zur unbedingten Mannschaftsleistung Verpflichteter* (*de re v. op. cit. [p. 1060,27]*): GESTA Halb. p. 106,17 aderat ... inclitus rex Danorum imperatoris -o legius. CHART. Basil. A II 183 p. 241,9 -o *ligius*. CHART. Gelf. 775 p. 762,7 de ... castro sive domo ero (*sc. Hermannus*) -o suus (*sc. comitis*) absolutus, quod vulgo dicitur *ledeghman. saepe*. **g** -o *censualis sim. i. qui censum solvere debet* – *Zinspflichtiger, 'Zensuale'* (*plerumque de -bus ecclesiae; de re v. op. cit. [p. 1066,68] p. 304sq.*): CHART. Sangall. A 433 p. 51,29 (a. 854) quod ... in quibusdam locis censati -es terras quasdam cum censu ad episcopatum proseruire deberent. CHART. Aquens. 48 l. 63 quidam sunt -es ecclesie *censuales*, qui debent census capitum et vocantur vulgo *heistoi* (CHART. Babenb. 255 p. 85,35. *saepe*). CHART. Bund. 1102 -es de candela et buttarinos mihi (*sc. Henrico*) commisit *electus* ad tuendum. CHART. Bern. III 228 p. 219,34 in dominiis, feodis, vassallis, -bus liberis et talliabilibus *eqs. saepius*. **2** *spectat ad statum ex iure*: **a** *de liberis*: LEX Alam. 87,1 si coxa abscisa fuerit *a libero* -e (-em, -i *var. l.*; LEX Baiuv. 1,6. *persaepe*). LEX Baiuv. 16,5 si *ingenuum* -em vendiderit (VITA Meinw. 201. *persaepe*). CAPIT. reg. Franc. 15,7 si *francus* -o acceperit mulierem et sperat, quod ingenua sit (DIPLO. Ludow. Germ. 134 p. 187,2 *al.*). COD. Lauresh. 3667 de privatis -bus solvuntur XIII sicli. *v. et l. 56. b* *de libertinis* (*de re v. HRG I. p. 1242sq.*): LEX Baiuv. 5,9 de interfectione liberti -is. CHART. reg. Franc. 41,9 -o denariis non ante haereditare in suam agnationem poterit, quam *eqs.* 41,10 -o cartularius. **c** *de litis q. d. ('Minderfreier'; de re v. Dt. Rechtswb. VIII. p. 1350sq. s. v. 'Litus')*: TRAD. Corb. 114 (a. 826/76) tradidit Folcmer ... mansum I et -em latum cum uxore et filiis. **d** *de -bus propriis, mancipiis*: CHART. Sangall. A 7 p. 7,21 (a. 741/45) volo ..., quicquid habeo, ... condonare ... -es VIII et terras et silvas. TRAD. Lunaclac. 84

trado ... -em I et equum I. DIPLO. Heinr. IV. 182 abbatia ... cum omnibus suis pertinentiis ... *propriis* que -bus (CONST. imp. II 171,12. *persaepe*). GREG. CAT. chron. II p. 219,6sq. de omnium -bus castellorum per omnes ebdomadas XX -es veniant et ... operi ... insistant *eqs.* DIPLO. Loth. I. 143 p. 323,14 tradidimus ... -es utriusque sexus, maiores ac minores, senes ac iuvenes. CHART. civ. Halb. 154 p. 132,28 bona cum eorum fructu et utilitate -um, que bumede et buleve vulgariter dicitur, donavimus. *persaepe*. **3** *spectat ad statum ordinis et loci*: **a** *in univ.*: LEG. Lang. p. 140,23 de minimis (minoribus *var. l.*) -bus, qui nec casas nec terras suas habent, dimittant *iudices* -enis (-is, -es *var. l.*) decem. HUGEB. Willib. 1 p. 88,33 in nonnullis *nobilium* bonorumque -um predibus (TRAD. Ratisb. 20 p. 26,15. *persaepe*). LEX Frison. 1,2 adhibitis secum XI eiusdem *conditionis* -bus iuret *nobilis* (CHART. Babenb. 345 cuiuscumque *c. al.*). CAPIT. reg. Franc. 64,4 de homicidiis factis ... inter vulgares -es. DIPLO. Otton. I. 32 p. 118,38 nullius *personae* -o (DIPLO. Otton. III. 336 alicuius *p. al.*). DIPLO. Conr. III. 258 p. 449,21 testes: ... multi nobiles et ministeriales et diversi generis -es. *persaepe*. **b** *de ministerialibus* (*de re v. op. cit. [p. 1066,68] p. 264sq.*): DIPLO. Ludow. Inf. 64 p. 195,3 cum *ministerialibus* -bus subnotatis (VITA Meinw. 49 p. 41,37. *saepe*). DIPLO. Heinr. III. 211 (spur.) nostro ... servienti Riziman ... mansos regales ... in proprium concessimus ... ea ... ratione, ut prenominatus -o Riziman *eqs.* CHART. Salisb. II 646 p. 150,8 castrum ... emimus cum -bus suis propriis *militariibus* sexus videlicet utriusque (CHART. Bund. 731 p. 202,11. *al.*). **c** *de colonis, locatoribus hubae, mansi sim.* (*de re v. op. cit. [p. 1066,68] p. 259sq.*): CHART. Fuld. B 403 (a. 780/802) dono ... -es manentes XII. CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,24 dono ... mansis, terris ... cum -is ibidem *commanentes* vel aspicientes, tam servos, ancillas, colonos, colonas (TRAD. Lunaclac. 68. *saepe*). CHART. Burgenl. I 123 (dipl.) quod de triginta mansionibus -um, quos ipse abbas super eandem terram collocavit, nullam exactionem ... persolvat *abbas*. CHART. Hohenloh. 92 p. 58,18 cum dampnum utrorumque -um rusticium ... fere sit equale, statuerunt *fratres*, quod uterque -es suos, qui sunt rustice conditionis, compescat. *saepe*. **d** *servus, famulus* – *Knecht, Diener, Bediensteter* (*de re v. op. cit. [p. 1066,68] p. 406sq.*): **a** *in univ.*: FORM. Augiens. C 20 illum -em ipsius pueri apud illum episcopum excusatum habeo. VITA Bav. I 7 p. 540,5 abbatis Florberti -es cum vehiculo cymmentum ministrarent. BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 22,13 tota die ipse (*clericus*) et cum eo suus -o equitavit. CHART. Babenb. 232,65 si ... eum (*sc. reum*) iudex vel sui -es vel iudicii quilibet adiutores vulneribus mortalibus superarint. *al. in imag.*: CARM. Cent. 151,3 quo modo vestra (*sc. abbatis*) fides vestrum servavit -onem Marte gravi quendam contra nequiter cupientem. **β** *de fabris*: GREG. CAT. chron. I p. 267,22 -es manuales infra casam in Forcone: ... caballarius, ... faber ..., cocus *eqs.* **γ** *eccl. vel theol. fere in iunctura* -o Dei (*aliter*: l. 55; cf. gr. δοῦλος θεοῦ): WILLIB. Bonif. 6 p. 33,10 qui (*adulteri*) validissimum adversus -em Dei excitaverunt conflictum. EKKEH. IV. pict. Mog. 279 perge liber, -o mi (*i. Moyses*), mea (*sc. Dei*) scitaeque fer Pharaoni. BERTH. chron. B a. 1054 p. 174,5 felix ille (*Werinarius*) et incomparabilis -o Dei ... feliciter ... exspiravit. *persaepe*. **pro nom. propr.**: WILH. RUBRUQU. itin. 1,10 p. 170,4 eramus ... quinque persone: ego et socius meus frater Bartholomeus ... et Homo Dei (*i. Abdullah*) turgematus *eqs.* (*v. notam ed.*). **4** *aliae iuncturae notabiliores*: DIPLO. Karolm. (I.) 45 p. 65,17 quantumcumque de -es *fiscalis* nostros comparare ... potuerent (*sc. abbas; sim.* CAPIT. reg. Franc. 56,4 -es *fiscalini; 'Fiskalinen'*; *de re v. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 347sq.*). REGISTR. Prum. 45 p. 207,14 absi -es ex nostra familia, qui infra potestatem nostram sunt sine mansi, solvit unusquisque annuatim friskingam I (*'landlose Unfreie'*). p. 207,20 -es *extranei*, qui infra nostra potestate resident, solvit unusquisque de avena modium I (118 p. 256,19. *al. sim.* PONTIF. Rom.-Germ. 136,13 p. 239,2 transmissi ... alienum -em christianum in captivitatem; *'Eigenleute fremder Herrschaft'*). CHART. Mog. A I 443 p. 350,33 nullus

... absque beneficio alicuius -o causa defensionis, quod teutonice dicitur muntman, sine licentia advocati fiat ('Mundmann'; de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 990sq.). CHART. Tirol. 453 p. 248,8 exceptis famulis et -bus de masnata ('zur Hausgenossenschaft Gehöriger'; de re v. Dt. Rechtswb. IX. p. 343sq. s. v. 'Massenei'). CHART. Eichsf. 341 bona predicta ab -bus i m p e r i i processerunt (DIPL. Heinr. II. 518 p. 668,11 [spur. s. XIII^{med.}]. al.; 'Reichsleute'; de re v. Dt. Rechtswb. XI. p. 665sq. s. v. 'Reichsmann'). CHART. Rhen. inf. II 419 p. 226,40 exceptis bonis ac -bus a d v o c a t i c i i s, si qui dicte attinent advocatie (CHART. Wirt. 2596 p. 448,15. saepe. sim. CHART. Gelr. 797 p. 777,12 -em ... advocatiam ... recipiat. al. CHART. Carinth. IV 2919,45 advocatales; 'Vogtleute'; de re v. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 279sq.).

***homocentaurus**, -i m. (homo et centaurus) centaurus – Mischwesen aus Mensch und Pferd, Zentaur: ALBERT. M. summ. theol. II 8,30,2 p. 328a,22 in quibus (imaginibus nubium) -i (p. 461^b,20 ἀνθρώποις καὶ κενταύροις) et diversae imagines animalium repraesentantur in vapore.

***homodoxia**, -ae f. (ὁμοδοξία) consensus – Übereinstimmung: ALBERT. M. eth. I 803 p. 678,1 dicitur ... -a ab homos, quod est unum, et doxos, quod est opinio, quasi consensus in unam opinionem. p. 678,6 videtur, quod concordia possit esse -a. *ibid.* al.

***homoeomerus** (omnio-, omoio-, omom-, omyo-, homio-, homyo- sim.), -a, -um. (ὁμοιομερής) script. omnomeri(us): l.33.

1 adi. i. q. similia elementa habens, ex similibus partibus compositum – ähnliche Bestandteile habend, gleichartig, gleichmäßig aufgebaut: ALBERT. M. animal. 16,113 quae corpora omy-a sunt humida eqs. (cf. l.50). GEBER. summ. 10 p. 279 ut ... fiat hec substantia (sc. mixtio sicci et humidi) una in suis partibus omni-a (omnomeria P; omni-a idest omogeneia BD; omogeneia omni-a vel omogeneia W; omni-a homogenea H). 26 p. 328 habet ... sulphur fortissimam compositionem et est uniformis substantie in suis partibus, omni-a (omnino materia A; omomera id est omogeneia B; omnibus omni-a WH), quia homogeneum est. *ibid.* al. 2 subst. neutr. plur. i. q. similes partes, similia particula (elementorum) – gleichartige Teile, Teilchen (der Urstoffe), 'Homoimerien': a def.: ALFAN. premn. phys. 4,13 p. 60 homi-a sunt, quorum partes toti sibimetque sunt similes. al. b exempla: ALFAN. premn. phys. 4,3 p. 59 ut ... humorum ... sint homi-a (PG 40,608^B τὰ ὁμοιομερῆ), ... quae sunt membra corporis. 4,12 p. 60 omne ... non-homi-un ex homi-is constat. ALBERT. M. gener. 1,1,2 p. 114,2 Anaxagoras ... omnia 'homy-a' (p. 314^a,19 τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα; homogenea, (h)omogeneia, omogenea, dinyomera var. l.), id est similis generis, 'ponit' esse materialia, quorum 'pars synonyma est toti'. meteor. 4,2,18 p. 269,20 omnia 'homy-a' (p. 384^b,30 τὰ ὁμοιομερῆ σώματα) materialiter constant ex aqua et terra (cf. l.31). al. v. et vol. I. p. 683,72.

homoeoteleuton (o-, -ont-) subst. n. (ὁμοιοτέλεuton) quod simili modo determinatum est – Homoioteleuton (t. t. rhet.): LIBRI Karol. 2,30 p. 308,13 haec (figura) ... pro eo, quod dictiones plures simili modo finiuntur, ... omoeon-on nuncupatur. OTFR. ad Liutb. 89 o-on, id est consimilem verborum terminationem, observare (cf. comm. ed. p. 239). de exitu versuum extremis syllabis consonante ('Endreim'): OTFR. ad Liutb. 81 non quo series scriptionis huius metrica sit subtilitate constricta, sed schema o-on assidue quaerit.

homoeusion (o-, -eys-) subst. n. (ὁμοιοούσιος) script. omeusyon: l.65. similis substantiae natura – Wesensähnlichkeit (t. t. theol.): GERHON. novit. 14,1 qui (haeretici) sic inter Patrem et Filium affirmarent similitudinem, ut negarent equalitatem, recipientes omeusyon, quod est similis essentie, repudiantes omousyon, quod est interpretatum unius essentie. HUGO HONAU. hom. prol. 1 -ysion, i. e. simili substantia, gloriose disputat Hilarius contra Arrianos. *ibid.* al.

***homogenealis** (o-, -nia-), -e. (ὁμογενής) qui eiusdem generis est, aequalis, similis – gleich(artig), von gleicher, ähnlicher Beschaffenheit: ALBERT. M. veget. 4,58 quae terra -is (o-ialis B; -ialis CLP) et connaturalis est commixtioni, quae

exigitur ad plantarum originem.

***homogeneitas**, -atis f. (ὁμογένεια) aequalitas, similitudo (generis) – Gleichartigkeit, 'Homogenität': ALBERT. M. meteor. 4,1,11 p. 224,38 causa similitudinis horum (sc. quae putrefactis innascuntur) animalium est similitudo humidi ducti de corpore, et -s humidi causa est, quod habent totum corpus simile et non sunt composita ex multis heterogeniis partibus. veget. 1,49 quia tota planta concipit semen fructuum ... propter suae substantiae -em. metaph. 5,3,5 p. 264,11 propter -em corporis movebuntur stellae aequidistanter a centro. *ibid.* al.

***homogeneous** (o-, -nius) vel raro ***homogenus** (o-), -a, -um. (ὁμογενής) script.: -ei(us): p.1069,34. -ny(us): l.19.

1 adi. i. qui eiusdem generis est, similis, aequalis, simplex – gleich(artig), gleichmäßig aufgebaut, einheitlich, 'homogen': URSO gloss. 105 secundum quod materia rerum est -ea sive heterogenea, res ab ea generatae fiunt -eae sive heterogeneae. ALBERT. M. animal. 4,1 pertractavimus ... de membris huiusmodi animalium consimilibus, quae o-ya graece dicuntur. div. 4,2 p. 116,20 alias ... habet corpus hominis partes, quae sunt partium partes, ut est caro et os et nervus, quae similes sive -iae, ut Graeci dicunt, vocantur. saepe. v. et p.1003,37sq. 59,63,1069,34sq. 2 subst. neutr. i. q. simile, aequale – das Ähnliche, Gleichförmige, 'Homogene': a def.: ALBERT. M. metaph.

1,3,8 p. 37,67 dico ... -ia, quaecumque sunt unius formae et rationis in toto et in omnibus partibus divisim acceptis. 1,3,9 p. 38,21sq. considerans Anaxagoras omnia heterogenia componi ex -iis et resolvi in ea dixit -ia esse materiam heterogeniorum. v. et p.1003,47. b exempla: GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,37 frigidum est, quod congregat o-na, calidumque disgregat o-na. ALBERT. M. serm. I 3 p. 45,26 unit ignis ... -ia sibi. sent. 4,15,18 p. 498^b,25 in toto -io omnes partes denominantur nomine totius. metaph. 1,5,3 p. 72,9 omnia ... -ia sunt elementa prima. ROSIN. ad Sarr. 1 p. 298 ex qua (aqua viva) liquebat terram corpus mortuum ex duabus naturis compositum -num, scilicet Solis et Lunae. saepe. v. et p.1003,51sq. 1069,47.

***homogenice** adv. aequaliter, aequabiliter – gleichmäßig, einheitlich: GEBER. invent. 1 p. 710 quod ... in omnibus suarum proprietatum differentiis terram sibi annexam, conversione utriusque in alterum -e, sic contemperet humiditas unctuose ... ut eqs.

***homologicus** (o-), -a, -um. (ὁμολογος) consentiens, congruens – übereinstimmend: REMIG. ALTISS. mus. 515,10 sicut ... comoedia media est inter tragicum et satyricum carmen, ita comiologica melodia dicitur mediis conveniens vel o-a, id est similem rationem habentia secundum quod res est.

homonymus (o-, -nimus), -a, -um. (ὁμώνυμος) metr. ὁμών-: l.51. adde HRABAN. carm. 26,5.

1 adi. i. qui idem nomen habet – den gleichen Namen habend, gleichnamig: a gener.: HRABAN. carm. 23,1 clavipotens frater (sc. Gerhobus) simul o-imusque sagittae (cf. 23,7; v. E. Förstemann, Altdt. Namenbuch I. 1856. p. 471. 481). CHART. Osn. I 60 p. 54,22 cum ... per adiutorium filii eius o-imi Hludowici cum honore ad regnum remeasset Ludovicus imperator. al. b gramm. i. q. aequivocus – gleichlautend, mehrdeutig, 'homonym': LUDOLF. summ. 3 p. 370,17 si aliqua dictio in materia occurrat, que sit o-ima, id est sub una voce plura significans eqs. 2 subst.: a masc. i. q. homo eodem nomine praeditus – Namensverwandter, -vetter: EPIST. var. II 32 p. 354,4 morem patris sui, videlicet et o-imi vestri (sc. regis), Caroli nobilissimi augusti imitans Ludovicus imperator. al. b neutr. i. q. verbum plura significans – 'Homonym': ALBERT. M. sent. 1,8,3 p. 223^b,34 synonyma sunt, quae tantum habent multitudinem secundum vocem sicut -a, quae habent unitatem secundum vocem et multitudinem secundum esse.

adv. homonyme. eodem nomine – mit dem gleichen Namen: ALBERT. M. meteor. 4,1,15 p. 228,50 si ... humidi proportionaliter ad naturam maturatio et completio digestio est, erit in diversis diversimode et quasi -e dicta digestio.

***homopathia** (o-, -tia), -ae f. (ὁμοπάθεια) de relatione gramm., ut vid., i. q. congruentia – Übereinstimmung, Entsprechung (cf. ThLL. VI/3. p. 2890,2sq. s. v. homoeopa-

thia): CONR. MUR. nov. grec. 3,449 dum res continget concorditer associari . . . istam dic o-tiam (omopasion, -tiam var. l.) debere vocari. summ. p. 61,13 subscriptae figure ad bonitatem epistolaris dictaminis . . . nichil operantur . . . scilicet . . . omotthesis, . . . o-a, ypallage eqs.

***homophonia**, -ae f. (ὁμοφωνία) *aequisonantia, soni sibi consonantes* – *Gleichklang*: ALBERT. M. pol. 2,2^h p. 112^a,34 ‘quemadmodum utique si quis symphoniam’, quae est concentus multarum vocum . . . ‘faciat -am’ (p. 126³,35 ὁμοφωνίαν), ille . . . destruit symphoniam.

***homorussia** (emorr-), -ae f. (arab. amrusia; de re v. J. v. Sonthheimer, *Zusammengesetztes Heilmittel der Araber: nach dem fünften Buch des Canons des Ebn Sina*. 1845. p. 37) *medicamentum quoddam* – *ein Heilmittel*: TRACT. de aegr. cur. p. 240,10 si dolor sit in stomacho . . . dabis (sc. *patienti*) socrugem . . . vel emorr-am cum vino calido. p. 245,33 contra hanc (*frigidityatem stomachi*) utendum est electuariis calidis, ut est zinziberis conditum, . . . -a et similibus.

***homos** (o-) adv. (ὁμός) *simul* – *zugleich*: HRABAN. carm. 39,58,2 tota draconis horrida vis fugit omos callida.

***homotthesis** (o-), -is f. (ὁμός et ὁμοίως) *aequatio, congruentia* – *Gleichsetzung, Entsprechung*: CONR. MUR. nov. grec. 3,421 redditur o-is (omathesis var. l.), si tu male nota per eque . . . studeas exponere quaeque. v. et l. s.

homotonos (o-, -tho-) *vel homotonus* (o-, -tho-, -thenus, -tenus sim.), -a, -um. (ὁμότονος) *aequaliter tentum* – *gleichmäßig anhaltend*: GLOSS. med. p. 79,14 sinocorum (sc. *februm*) . . . tres sunt species, id est -us (-honus P), hoc est maior eqs. PS. GALEN. puls. 88 -us (sc. *synochus*; -honus, o-us, o-os, o-honus, o-o, o-henus, -enus var. l.; loci spectant ad Galen. ed. Kühn VII. p. 337,2) pulsum habet spissum, gravem et sordidum. MAURUS urin. I p. 17,12 in tribus speciebus sinochi variantur urinae: . . . apparet urina . . . in o-heno a principio subrubea . . . et dicitur o-honus, id est vis (leg. unius, cf. l. 36) tenoris. WALTH. AGIL. med. 124 sunt tres species synochi; prima est -ena (o-hena), quia unius tenoris est.

homousios (o-, -oys-, -syon), -on *vel homousius*, -a, -um. (ὁμοούσιος) *nom. sg. homohusio*: l.42. indecl.: l.44,49.

1 adi. i. q. *coessentialis, consubstantialis* – *gleich beschaffen, vom gleichen Wesen* (t. t. theol.): HRABAN. cruc. B 1,17 Christus -on (-ysion, -yon var. l.) Patri. BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 620,21 (vs.) benedictus sit Salvator noster -husio (v. *notam* ed.). COD. Udalt. 22 p. 46,13 iurans *Berengarius* per sanctam o-on (o-yon var. l.) et individuum trinitatem. ARNO REICHERS. apol. p. 119,31 ut non soli patri vel soli matri, sed utrique parenti -us sit *Christus*. al. 2 subst. neutr. i. q. *consubstantialitas* – *Wesensgleichheit*: HUGO HONAUG. hom. prol. 1 quem (*librum*) . . . episcopis . . . transmisit *sanctus Hilarius* ad . . . fidei illorum confirmationem de -ysyon, i. e. una substantia. al. v. et p. 1069,66.

***homullula**, -ae f. *puella, virgo* – *Mädchen, Jungfrau*: HROTSV. Sap. 5,34 o iniuria, quod a tantilla . . . contempnor (sc. *Adrianus*) -a (sc. *Karitate*).

homullulus (-ululus), -i m. *homo parvus, homunculus, homuncio* – *kleiner Mensch, Winzling, Zwerg* (de daemone: l. 56): VITA Liutb. 26 p. 30,12 -us, si illos . . . tres (sc. *spiritus malignos*) timeret *Liutbirga*, interrogabat (cf. p. 29,19 in puerili . . . effigie veniens). RATHER. epist. 30 p. 178,16 distare quid inter hominem et -ululum, sit omnibus dum non ignotum. GESTA Ern. duc. II p. 333,10 vidi (sc. *Gigas*) -um (sc. *Ernestum ducem*), qui superbissima verba pre omnibus aliis iaculabatur. al.

homullus (homil-, -ulus), -i m. *script. hormillus*: l.69. 1 *homunculus, homuncio* – *kleiner Mensch, Menschlein, Winzling* (per compar.: l. 66): a in univ.: WALTHARIUS 1104 ut . . . ingentem cuneum velut unum temnat -um (homit). ODO MAGDEB. Ern. 7,193 letantur -i (sc. *Pygmaei*). ALBERT. M. pol. 5,7^r p. 514^b,34 ‘quae (insurrectio; qui ed. per errorem; cf. 1311^b) Amyntae parvi’, qui . . . fuit -us (hormillus ed.) eqs. al. b in formula devotionis: ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1047^A ut ego (sc. *Ramwoldus*) vilis -ulus . . . audem celsitudini vestrae (sc. *principis*) maledicere. 2 homo –

Mensch (interdum de homine misero, e. g. l.6): HROTSV. asc. 3 quod (*spatium temporis*) cum terrigenis mansit *Christus* . . . -is. Bas. 193 his . . . miserum monitis correxerit -um. HERM. AUGIENS. vit. 154 quin et vos (sc. *sorores*) furvus aucupis hamus . . . capiscat perpellens spurco nubere -o. HERM. ALTAH. annal. a. 1253 p. 396,17 is . . . -us (sc. *pauper rusticellus*) . . . fratri Berhtoldo . . . talia propalavit. al.

homuncio (-tio), -onis m. *vel semel* (l.11) ***homuntius**, -i m. *homo* (*parvus*), *homunculus, homullus* – (*kleiner*) *Mensch, Menschlein, Winzling*: 1 in univ.: LIUTPR. antap. 1,13 p. 15,16 unius -ii deiectio fit totius Europae contricio. GESTA Ern. duc. I 3,326 sunt *Pygmaei* tam parvi -es, quod se non sufficiunt defendere ab eis (*gruibus*). 2 in formula devotionis: HRABAN. cruc. D praef. 13 ego . . . vilissimus -cio opus . . . in prosam vertere curavi. THIETM. chron. 4,75 p. 218,22 videbis (sc. *lector*) in me parvum -tionem (-em CHRON. Thietm.). al. 3 de Christo: HROTSV. Mar. 725 quamvis humanis sim (sc. *Christus*) parvus -o membris. 4 c. *sensu despectus*: BENZO ad Heinr. IV. 6,2 p. 524,19 (vs.) Saonensis Buzianus est quidam -tio ventre lato, crure curto, par podicis nuntio. 5 de persona gradu dignitatis inferiore (*‘Untertan’*): SALIMB. chron. p. 305,19 cum . . . a militibus suis reprehensus fuisset rex, quod nimis se humiliaverat uni -tioni (sc. *fratri Iohanni*) taliter occurrendi, respondit eqs.

***homunciolus**, -i m. *homo* (*humilis*) – (*niedriger, einfacher*) *Mensch*: TRANSL. Eug. Tolet. 26,2 -us quidam . . . vident quadam nocte in somnis eqs. CONR. MUR. physiol. 607 turpis -us nature degenerantis.

***homunciunculus** (-uci-), -i m. *oboediens* – *Untergebener*: FORM. Sal. Bign. 25 precamus (sc. *abbas*) vobis de illos vestros homuc-os, que in vestro ministerio commanent.

***homuncula** (o-), -ae f. *femina parva, nana* – *kleine Frau, Zwergin* (in formula devotionis; per compar.): HUGEB. Wilib. praef. p. 86,29 de illorum comparatione contribulum meorum quasi o-a.

homunculus (omiu-, hum-, -colus), -i m. 1 *homuncio, nanus* – *Menschlein, Gnom*: RUD. FULD. Leob. 23 p. 131,16 nigerrima avis . . . in speciem deformis et teterrimi -i transformata. 2 *homo* – *Mensch*: a in univ. (interdum de homine misero, infirmo): TRANSL. Eug. Tolet. 10,5 erat quidam -us in Traiectensi degens vico. THEOD. TREV. mirac. Celsi 4 p. 407^C iubet *archipraesul* recreatum hu-um in medium quasi ad spectaculum sisti. al. b c. *sensu despectus*: VITA Filib. 27 (MG Mer. V p. 598,11) quidam miser -olus . . . monasterium suscepit ad regendum. BERTH. ZWIF. chron. 36 p. 254,27 VI mansus ad Itinhusen . . . eidem furibundo et bellicoso -o . . . dedit *Udalricus*. al. c *oboediens* – *Untergebener*: FROTH. epist. 9 p. 282,27 quia impediti sunt actenus -i nostri propter tempus hiemis et tempus sationis. NICOL. I. epist. 53 p. 348,34 ut . . . nec sibi nec propriis, queat -is, (*‘Eigenleute’*; omi-us C) omnino praestare *Theutberga*. Orth-Müller

homus v. *humus*. ***homyomerus** v. **homoeomerus*.

1. **honeratus** v. *onero*. 2. **honeratus** v. 1. *honoro*.

honestamentum, -i n. *ornamentum* – *Schmuck, Zierde*: VITA Serv. 5 p. 13,20 infantia . . . illius . . . puericie decoramentum fuit, pueritia -um (*honestas digna var. l.*) adolescentie accessit eqs.

1. **honestas**, -atis f. *script. o-*: DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,6. *struct. c. gen.: inhaerentiae*: l.64 p. 1074,12. al. *explicativo*: p. 1073,47.69. al. 1 *status honestus, honor, dignitas, gravitas* – *Ehre, Würde, Ansehen*: a *proprie*: FORM. Salisb. I 60 summo presuli . . . cum gloria et omni -e . . . regente. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,16 nec te (sc. *ducem*) ab hoc (sc. *inimico*) facto propriae famae revocavit -s nec eqs. CHART. Eichsf. 340 p. 194,16 vir magne -is miles Werhnerus. *saepe*. v. et p. 1074,31. b *meton.*: a *veneratio* – *Ehrerbietung*: CONC. Karol. A 50^D,91 secundum Dei voluntatem et vestram (sc. *imperatoris*) -em atque totius regni profectum. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,20 qua -e sui (sc. *principis*) imperiive honore. b *de ipsa persona*: EPIST. Hildesh. 136 vestre (sc. *papae*) -is sanctitatem imploramus (sc. *imperator*), quatinus eqs. DIPL. Conr. III. 60 monetam . . . faciendi facultatem . . .

[Pömbacher]

nunciorum vestrorum (sc. *populi Astensis*) sapienti -i concessimus. METELL. exp. Hieros. 2,409 boves ductans equitis ridetur -s. in allocutione honorifica ('Euer Ehren'): CHART. archiep. Magd. 428 (a. 1191) petitionem -is vestre (sc. *abbatis*) super consecratione vestra ... suscepimus. CHART. Babenb. 346 -i vestre latorem presencium ... committimus. CHART. Aquens. 261 -i vestre (sc. *capituli ecclesiae Leodiensis*) significandum duximus (sc. *vilicus, scabini universitasque civium Aqueusium*), quod eqs. al. γ locus – Stand: VITA Cunib. C 1 iuxta saeculi -em erudiri. CHART. Salem. 579 p. 197,24 puellam secundum -em suam ... ad honestius monasterium ... conversandam sub regulari habitu ... sunt astricti (sc. *conventus; in struct. contam., ut vid.*). al. δ salus, bonum, divitiae – Wohl(fahrt), Wohlstand, Reichtum: CAPIT. reg. Franc. 187 p. 7,41 honor et -s regni. DIPL. Zwent. 7 p. 30,14 quas (res) antecessores nostri ... ad pauperum curam ipsiusque loci -em dederunt. ODILO CLUN. Adelph. praef. p. 28,4 honoris et -is largitor Dominus (spectat ad Vet. Lat. Sirach 24,23). 16 pacis et -is ... negotia. DIPL. Conr. III. 11 ad -em et utilitatem ecclesiae et regni. STATUT. ord. Teut. p. 55,2 si ... aliquid ... commiserit frater contra ... domus -em. saepe. ε officium – Amt: HINCM. ord. pal. 410 ut nunquam palatio tales ... deessent ministri propter has ... necessitates vel -es. STATUT. ord. Teut. p. 107,39 cum hospitalitatis -em loco magistri debeat exercere frater. 2 decor, decorum, decencia, modestia, probitas – Ehrsamkeit, Ehrenhaftigkeit, Schicklichkeit, (äußerer) Anstand: a proprie: α in univ.: LEG. Burgund. const. I praef. p. 29,10 quid potissimum de singulis causis et titulis -i, disciplinae ... et iustitiae conveniret. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 90,11 morum -e (DIPL. Arnulfi 150 p. 229,34. BERTH. chron. B a. 1078 p. 338,12. al. sim. HINCM. coll. 3 p. 112,12 conversationis. CHART. Solod. I 443 [epist. papae] vite). EINH. Karol. 19 p. 23,25 ad omnem -em erudiri. HROTSV. Sap. 3,2 -em habitus ... admirari. EPIST. Hann. 17 p. 39,25 p u b l i c a m ... -em ... servari (YSENGRIMUS 7,449. al.). CONSUE. Marb. 17 cum ... humilitate et -e. persaepe. v. et p. 1074,5. 1077,15. salva -e: EPIST. Hann. 49 p. 95,27. IDUNG PRUF. argum. 817 hoc ... salva -e dicere possumus, quod eqs. al. verecundia – Scham: ALBERT. STAD. Troil. 5,557 tactus -e Pirrus referre moratur. β pulchritudo, venustas – Schönheit, Anmut: ARBEO Corb. 8 -em contemplabatur papa vultui (2, vultus 1). HRABAN. epist. 30 p. 448,18 locutionis (sim. RUOTG. Brun. 20 p. 20,7 verborum). HINCM. coll. 1 p. 75,15 ut domus Dei pro possibilitate honeste (-e L) aedificata cum -e in circuitu suo consistat. REIN. ALEM. phagifac. 179 mense. saepe. sanctitas – Heiligkeit, 'Weihe': PASS. Ursulae 19 p. 156,5 athleta Dei ... beatae ... Helmdrudae summi -e silentii apprens. γ aequitas – Richtigkeit: REMIG. ALTISS. mus. 526,10 orcita (i. ὀρθία) ... graece, latine dicitur -s. ALBERT. M. Iob 36,22 p. 424,10 sua -e trahens lex desiderium hominis. δ consensus, concordia – Einvernehmen, 'Harmonie': EPIST. Ratisb. 10 p. 327,21 quam socialis gratia, quam dulcis -s inter Heliam et Heliseum erat. ε virtus – Tugend: WALAHFR. exord. 2 p. 476,33 quidam illa (mandata) propter -em, ut philosophi, ... observant. DIPL. Constantiae 3 p. 10,6 per ecclesiasticas probate -is personas. 9 p. 31,19 in quibus (ecclesiis) ... observatur religio, et ... cultus viget celebris -is (item 30 p. 94,19. al.). DIPL. Frid. II. 424 (spur.) attendentes ... religionem et -em prepositi et conventus monasterii Sancti Iohannis in Staingadem eqs. (sim. CHART. Raitenh. 79 religionis et -is ... fructus [pendet ex Vet. Lat. Sirach 24,23, ut vid., sed cf. l.17]. CHART. Tirol. 767^A p. 200,47 [epist. papae] religioni et -i convenire. al.). saepe. per prosop.: EPIST. Ratisb. 19 p. 341,18 venit cetus reliquorum vitiorum capitolioque -is expugnato senatum decapitavit virtutum. REIN. ALEM. phagifac. 416 cum sit -is victoria parcere parti. b meton.: α cultus, ornatus – Schmuck, Zierde, Ausstattung: WALAHFR. Wett. 778 felices patriae, quarum de cespite surgunt ... meriti decus, orbis -s. POETA SAXO 5,51 per Carolum nuper nobis est huius (fidei) -s ac ... vitae spes data perpetuae. VITA Liutg. I 31 p. 79,18 nullas aedificiorum -es nec ... ornatus providere. UFFING. Ida 2,2 p. 483,22 pro virum suarum modulo ... ibi (sc. in Hirutfeldiensibus) -is impendit

Bilo. al. β donatio – Begabung, Beschenkung, Geschenk: DIPL. Otton. I. 417 p. 569,27 ut capellam ... plurimis ... prediis ... clericorum ... catherve usus commodos ... subministraturis -e ditaret Karolus (in struct. contam.). BURCH. URSB. chron. p. 12,1 tam curie sue largitate et -e quam finitimarum gentium maximeque Italie bellis et -bus multa magnifice peregit Welfo V. al. γ privilegium – Privileg: DIPL. Otton. III. 434 p. 870,17 (spur.) episcopatum Wirzburgensem rebus et -is sublimavimus donatione. δ documentum – Erweis, Dokument: LEG. Wisig. 3,1,9 (rec. Erv.) quando nec coniunctionem celebratam publica honorat dignitas nec dotarium tabularum hanc comitatur -s. ε regula, mos, usus – Regel, Gesetz, Gepflogenheit: CONC. Karol. A 50^D,86 contra canonicam auctoritatem et aeclesiasticam -em. HINCM. coll. 2 p. 107,6 sepulturas mortuorum ecclesiastica -e et pietate disponant presbyteri. LIBELL. de Willig. 2 tempus ... honestissimo ... exercitio degebat; ... inter vesperam et completam eiusdem -is non excessit ... mensuram. INNOC. III. registr. 2,84 p. 178,4 secundum canonicam -em. CHART. Sil. D III 215 p. 145,32 quibus (iudiciis, mercaturis) fulcitur ius Theyntunicium et -s. condicio – Bedingung: LEG. Wisig. 5,7,18 quod ... gloriosius Deo adherere censetur, obsequiis hominum religari -e nulla sinitur.

[2. honestas v. inhonestas.]

*honestatio, -onis f. reverentia, honor, observantia – Ehrenerweis, Auszeichnung: RUP. TUIT. off. 3,4 l. 306 hoc illis (rectoribus ecclesiae) celebri -e (statione A.B) officium dedicavit b. Gregorius (cf. W. Berschin, StudMittBenOrd. 119. 2008. p. 117).

honestitas, -atis f. honestas – Ehrsamkeit (c. gen. inhaerentiae): FORM. Marculfi 1,5 l. 23 quem ... morum probitas – vel: mansuetudinis, et prudentiae -s (honestas var. l.), (mansuetudo ... honestat a. corr. B1) – exornat.

honestitudo, -inis f. honestas – Ehrsamkeit: MIRAC. Bav. 3,53 matrona ... magnae ... -is.

honesto, -avi, -atum, -are. 1 obi. homines i. q. honorare, insignire – ehren, auszeichnen: GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,18 quae (pietas Domini) me ... sic visitet, ut ... decoret, -et eqs. ARNULF. delic. 410 nisi partum matris -es (spectat ad Vulg. prov. 30,17). v. et l. 32. in imag.: CARM. Bur. 228,3, 2,2 quem (fontem) ... Socrates et Plato -arunt Ethice. 2 obi. institutiones: a locupletare, donare – beschenken, begaben: DIPL. Constantiae 32 p. 101,26 (interp.) ecclesiam ... beneficiis ditavi et -vi (sc. Rogerius) dignitatibus. b augere – vermehren, fördern: HERM. AUGIENS. chron. a. 948 qui (dux) provinciae sibi creditae cultum, habitum ... et instituta ... -verat.

WIPO gest. 40,25 (vs.) rem publicam -vit, huius causa laboravit. GERHOH. tract. p. 81,21 quas (dignitates saeculares) ad ecclesiam Romanam -andam pii reges beato Petro dimiserunt.

*honestuosus, -a, -um. honestus – geehrt, (ehren)wert: CONC. MUR. summ. p. 157,10 prelatu appellatur ... honorabilis, honoratus, honorandus, honorosus, honestus, -us.

honestus, -a, -um. script.: o-: p. 1075,24. adde DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,6. al. onost(us): p. 1075,25. compar. -sci(or): l. 61. usu subst.: masc.: p. 1075,39.41. neutr.: p. 1075,56. confunditur c.: (h)onustus: p. 1077,10. inhonestus: WIPO gest. prol. p. 7,25 (var. l.).

I adi.: A honoratus, egregius, illustris – geehrt, würdevoll, erhaben, hochstehend, Ehren-: 1 spectat ad homines eorumve societates, animos sim.: a in univ.: LEG. Burgund. Rom. 5,1 quae (iniuria) ... ab humilioris persona -iori (-ciore, nullo rei var. l.) infertur (20 -iores [-ioris A4] persone. CHART. Monast. 21 p. 120,40 -is personis. al.). LIBER diurn. 60 p. 52,12 per ... -os cives (CONC. Karol. A 14 p. 86,29. al.). VITA Mathild. I 6 princeps ... -os misit satellites. CHART. Rhen. inf. IV add. 624 p. 774,21 ut posteritas ad meum -a sit servitium. OTTO FRISING. gest. 2,47 archiepiscopus, v i r -us (CHART. Solod. I 199. saepe). CHART. Babenb. 183,5 quicumque ... mulierem -am vi oppresserit. persaepe. v. et p. 1087,36. pro nom. propr.: CHART. Eichsf. 577 (a. 1278) acta sunt hec ... viris presentibus ... H-o, Hildebrando, Hermannno ... et aliis fide dignis. b vice epitheti honorifici i. q. reverendus, venerabilis – ehr-, hochwürdig: CAND. FULD. Eigil. II 21,11

pastor et ipse simul infantum doctor -us. BERTH. chron. B a. 1077 p. 279,11 cum -issimis Dei viris, archiepiscopo Iuvavensi et episcopo Pataviensi. *saepe*. v. et p. 1074,51. 1079,14. c *conspiciuus*, (genere) *clarus* – *edel*, *vornehm*: NOTKER. BALB. gest. 1,12 cum ... ille (*episcopus*) signato pane primum sibi perciperet, deinde -issimo Karolo porrigere voluisset. CHART. Otterb. 101 Marquardus -us vir de Rodenbach. CHART. Westph. III 1761 protestatur Vincentium -um iuvenem de Gemen ... vendidisse domum. *saepe*. d *honorandus* – (*ehren*)-*wert*: HRABAN. carm. 79,1,2 lector -e, lege. 2 *spectat ad res*: a *in univ.*: ARBEO Emm. 5 largiendo vultu -o ... pontifici ... possessiones concedere deberet *dux* (sim. MIRAC. Adelh. 13 [MIOERG.-Bd. 20,2. 1962. p. 53,29] tam severo quam -o vultu apparet). VITA Liutg. II 2,30 Albericus -o ... loco natus. AGIUS vita Hath. 2 ceteris (*sc. filiis*) ... -issimas nuptias sortiti sunt *parentes* (*de struct. v. notam ed.*). THIETM. chron. 7,58 qui (*abbas*) ut haec (*sc. nuntios*) comperit ..., quia emendare nequivit, -a gravitate tulit (sim. CHRON. Thietm. 5,31. EPIST. Worm. I 41 cum -issima gravitate morum). WIPO gest. 3 p. 24,3 -o incesso ad cubiculum rediit rex. *saepe*. b *liberalis*, *nobilis* – *frei*, '*edel*': POETA SAXO 5,231 artibus ipse ... cunctis instructus -is. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,25 ab -ioribus et liberioribus studiis. c *laudabilis*, *gloriosus* – *ruhmvoll*, *rühmlich*: CONC. Merov. p. 171,23 defraudatus clericus o-i (onosti, -i *var. l.*) honoris stola *eqs.* WALAHFR. carm. 38,57 nomen -um (IDUNG. PRUF. dial. 2,656). 38,88 felix, participem qui se cognoscit -i ... operis. PS. VEN. FORT. Leob. 60 adiciatur ... huic (*sc. sanationis*) -o operi illud nobile miraculum, quo *eqs.* d *generosus* – *hochherzig*: OTTO FRISING. chron. 7,34 p. 367,24 quatinus ... ei subveniatur, deposcit *princeps* eiusque (*regis*) super hoc promissum ... -o intercedente placito impetravit.

B *probus*, *integer*, *discretus*, *bonus* – *anständig*, *recht(schaffen)*, *aufrecht*, *tüchtig*: 1 *spectat ad homines*: a *in univ.*: WALAHFR. Wett. 130 verax, probus, aptus, -us (sim. 812. Blaithm. 24). imag. Tetr. 186 gratia ... maturos iam format -o in pectore sensus. *al. v. et l. 48.* *usu subst.*: CHART. Babenb. 86,36 (a. 1192) si ... quisquam mulierem ... depilaverit non quorūlibet, sed -orum ... convictus testimonio. CHART. Aquens. 197 acta sunt haec ... praesentibus nobis ... praeposito, ... decano ... et aliis quam plurimis et -is. *al.* b *certus*, *fidus* – *zuverlässig*: CHART. Worm. 200 p. 139,21 (a. 1241) assignabit clericus hos reditus -o sacerdoti, qui ... faciet obedientiam decano (sim. 245 p. 163,20). c *eximius* – *vorzüglich*: HELM. chron. 83 p. 158,32 nulla gens -ior Slavis in hospitalitatis gratia. 2 *spectat ad res*: a *in univ.*: ALDH. virg. II 1542 lis quondam pacem crudescens rupit -am inter credentes. EIGIL Sturm. 2 -is (-us *EP*) moribus. WALAHFR. (?) carm. 60,2 virtutum vitam gradibus qui (*sc. Hartpertus*) scandis -am. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 -a conversacione apparuit christianus. THANGM. Bernw. 5 p. 760,21 -issima disciplina. CONSUE. Marb. 36 omnia ... debent -a esse in ordine. IDUNG. PRUF. argum. 400 -i negotii utilitas. EPIST. Hild. 12 in paupertatem delectus sum ... vestro ... fideli minus -am. *saepe*. v. et p. 1074, 16. *usu subst.*: OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,28 convenientissimum et -issimum et ecclesiae illi et imperio decernens *Babenbergensis ecclesia*. b *accomodatus*, *conveniēns*, *iustus*, *aequus* – *angemessen*, *gehörig*, *entsprechend*, *recht*, *billig*: a *de servitiis*, *iuribus*, *tributis* sim.: CONC. Merov. p. 102,16 si ... saecularium servus esse convincitur, ei, qui ordinatus est, benedictione servata -um (-u, -o *var. l.*) ordini (*ordine var. l.*) domino suo impendat obsequium (sim. TRAD. Lunael. 20 ut ... cum honore -a servicia facerent. CHART. Bund. 1230 -um servitium. *al.*) CHRON. reg. a. 1160 p. 104,18 tributum -um (excellētie eius condignum *rec. II*) annuatim ei (*imperator*) persolvere. CHART. Salem. 198 p. 231,22 ut pro anime sue (*sc. patris*) remedio predium -um ... traderetur. CONST. imp. II 428,2,20 quod ... civitates ... naves bellicas -as ... preparent. CHART. Eberb. 377 sacrista ... ministret duas candelas -as. *al.* β *de mancipiis* sim.: CHART. Austr. sup. I 80 p. 113,38 (spur. c. 1260) hubas et ... -a mancipia ... contulimus. REGISTR. Patav. I p. 282,4 habemus ... bona feuda et homines satis -os. γ

de postulationibus (*in formulis chartarum*): DIPL. Otton. I. 324 p. 439,5 -is ... obsequi rogatibus. 339 p. 462,43 aurem ... -is fidelium suorum *petitionibus* inclinare (DIPL. Heinr. IV. 103 p. 136,38 -ae ... *petitioni*). δ *usu vario* (*saepe iunctus c. utilis sim.*): TRAD. Ratisb. 39 p. 45,12 (a. 863) fructuosa ... ac non solum -a, sed etiam ... utilis consuetudo (*item* TRAD. Patav. 86. 87. *sim.* CHART. Babenb. 109 p. 143,19 bonis et -is consuetudinibus. CHART. Aquens. 79). RUOTG. Brun. 23 p. 24,12 -um ... et utile nostrę rei publice fuit omne, quod fecit. ALBERT. M. bon. 109 p. 72,37 quod id, quod in uno ordine est utile, in alio sit -um. eth. I 439 p. 347,12 ut desideretur illud, quod scitur non-honestum (*inhonestum var. l.*). *saepe*. c *usitatus*, *pactus* – *üblich*, *vereinbart*, *festgelegt*: CAND. FULD. Eigel. I 21 ut fratres, qui extra monasterium ministeria praevidere noscuntur, fratribus infra monasterium commanentibus ... iuxta ordinationem praepositi ... in cibo ... ad -am consolationem ... servient. d *legitimus* – *berechtigt*: MANEG. c. Wolff. 1 p. 46,3 quid -ę spei concipere potes? e *rectus* – *richtig*: HRABAN. carm. 20,17 certamen ... bonum cursu consummet (*sc. Deus*) -o. f *verus* – *echt*, *wirklich*: WIPO gest. prol. p. 5,20 fabulosas narrationes -is rebus et nominibus velatas ... adinvenit *veteres philosophi*. g *decens*, *debitus*, *meritus* – *gebührend*, *geziemend*, *schicklich*: TRAD. Frising. 353 p. 302,40 (a. 816) -a ... exenia (sim. DIPL. Constantiae 35 p. 170,27 -is donis. p. 170,40. ANNAL. Worm. a. 1273 presentationes). WALAHFR. carm. 77,8,4 genus ... laudis -ae. WIPO gest. prol. p. 7,17 mali ... -a invectione corriguntur. *al.* h *pudicus*, *castus* – *rein*, *keusch*: ALDH. virg. II 1238 si quisquam cuperet sacrum temerare pudorem gestibus obscenis contrectans corpus (*sc. Dariae*) -um. WALAHFR. Wett. 753 ad conservandum ius virginittatis -ae. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,4 pudicitia. i *pius*, *religiosus* – *fromm*, *heilig*: CAND. FULD. Eigel. II 25,6 in fratrum precibus semper laetatur -is. WALAHFR. carm. 66,1,1 qui sacra templa petis votis accitus -is. CHART. Heinr. Leon. 91 p. 140,9 (spur. s. XIII.ⁱⁿ) in omni iure et libertate et -a consuetudine Zverinenses canonici Lubicensibus canonicis conformes sint. k *sincerus* – *aufrechtig*: CARM. de Frid. I. imp. 1508 consilium dare ... -um. l *speciosus*, *decorus*, *pulcher* – *wohlgestaltet*, *gefällig*, *hübsch*, *schön*: a *gener.*: HYMN. Hraban. 2,3 cordis tu (*sc. Deus*) lumen -um. HINCM. coll. 2 p. 107,2 ut ecclesias et altaria et vasa sacra et vestimenta pro possibilitate -a et linteamina munda ... habeant *episcopi*. *saepe*. m *amoenus* – *lieblich*: VITA Magni Faut. I 20 p. 160,8 invenit ... locum ... -um et formosum. n *exquisitus* – *kostbar*, *erlesen*: ANNAL. Worm. a. 1273 -issima clenodia. o *rhet.*: RUOTG. Brun. 8 p. 8,23 lucubrationibus intentissimus inveniendus in dictatu, quicumque sunt -issima, acutissimus fuit. IDUNG. PRUF. argum. 331 quas (*conductiones*) -iori vocabulo vocant censuaria beneficia. p *mus.*: PS. HUCBALD. ton. 333 ut -is et plenius neumis congruo celeritatis pronuntiantur modo *psalmi*. q *amplius*, *magnus*, *insignis* – *groß*, *ansehnlich*: ALTFR. Liutg. 1,23 -um construxit monasterium sub regula canonica famulantium. CHRON. reg. a. 1173 p. 124,11 tanta ... fuit multitudo exercitus, ut multi testentur nullum umquam imperatorem tam -a expeditione Poloniam intrasse. v. et p. 1077,13. r *sollers* – *geschickt*: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,56 quas (*puellas*) natura potens cum pollice finxit -o. II *subst.*: A *masc. (usu compar. plur.) i. q. homines honesti*, *honestates* – *ehrenwerte*, *vornehme Leute*, '*Honoratioren*': LEG. Burgund. Rom. 18,3 qui ... incendium probatus fuerit inmisisse, -iores (-ioris *A4*) exilio, viliores metallo deportantur. REGINO chron. a. 869 p. 99,15 -iores ex clero et nobiliores ex populo. a. 900 -iores et nobiliores quosque deciebat et honoribus ... expoliabat *Zwentibold*. CHART. archiep. Magd. 321 p. 416,40 omnes -iores de civitate. CHART. Basil. C II 249 in -iores ville Kemsz. *saepe*. B *neutr.*: 1 *norma*, *virtus* – *sittliche Würde*, *Norm*, *Moral*, *Tugend*: ALBERT. M. incarn. 58 p. 234,8 virtutes ... perficiunt potentias ad actus secundum rationem -i. bon. 108 p. 71,76 bonum, quod ponitur in diffinitione virtutis, non est bonum naturae ..., sed est bonum formale, quod est -um, et est substantiale virtuti. *al. v. et p. 1087, 19.* *usu plur.*: ANSELM. BIS. rhet. 2,10 p. 158,10 non ad ...

turpia, sed ad hec optinenda, quæ in me . . . vigent -a (hosta C) eqs. p. 159,8 ut tam minus -a patraemus. 2 *decens, debitum* – das *Zustehende, Schickliche*: WIPO gest. 20 p. 40,21 quicquid -i et iusti a nobis (sc. *comitibus*) exquiritis (sc. *dux*). CARM. imag. 11,2^a,1 tractando iustum discernite semper -um, utile conveniat eqs. EPIST. Worm. I 21 p. 41,6 collige (sc. *Manno*) . . . utile et -um cum necessario. ANSELM. BIS. rhet. 2,4 p. 148,19 cognitio utilis vel -i. *saepe. v. et vol. III. p. 243,35.41. de pretio convenienti*: YSENGRIMUS 3,567 perdere rem pravi malunt quam vendere -o (honusto, honeste *var. l.*). 3 *aequum, bonum* – das *Angemessene, Gute*: YSENGRIMUS 5,461 augescit census (sc. *monasterii*), habundat honor, gaza venit cumulo cumulataque prostat -o (-a a. *corr. B*). ALBERT. M. bon. 109 p. 72,51 -um . . . est, quod propter se expetitur . . . , et si virtus est pars honestatis, secundum hoc erit bonum, quod est -um. 434 p. 230,72 -um est, quod sua vi trahit (*sim. nat. anim. 2,6 p. 27,81*).

adv. honeste. 1 *gloriose – rühmlich*: DIPL. OTTON. III. 324 p. 753,3sq. ut in huius mundi hospitio -e vivere, de huius vitæ carcere -ius avolare et cum Domino -issime mereamur regnare. WIPO gest. 28 p. 46,1 melius esse -e mori quam turpiter vivere (*cf. Liv. 22,50,7 et Iust. 16,2,6*). al. 2 *digne, decenter, convenienter – mit Ehren, mit Anstand, geziemend, würdig, auf rechte Weise*: a *in univ.*: EIGIL Sturm. 6 p. 138,4 -e comedere. EINH. Karol. 31 nusquam eum -ius tumulari posse quam eqs. HINCM. ord. pal. 416 -e suscipi. ODILO CLUN. Adelh. 7 p. 35,14 felicissime et -issime educatus Otto III. BERNO ton. prol. 9,19 a superioribus . . . inchoata mela . . . decurrant modeste finiantque . . . -e. CHART. Rhen. inf. IV add. 624 p. 774,16sq. ut posteritas eorum (*ministerialium*) mihi -e ministrari possit, persolvat eqs. *persaepe. v. et l. 10. p. 1073, 11.* b *in iunctura decenter et -e, -e ac legaliter sim.* ('mit Fug und Recht'): LEG. Wisig. 3,1,4 p. 126,13 post eorumdem viro- rum obitum alii viro . . . -e hac legaliter nubere nullatenus inlicita erit mulier. CHART. Rhen. med. I 14 p. 174,1 nobis -e ac specialiter expetitis, ut eqs. GODESC. SAXO theol. 23 p. 336,20 decentius et -ius. HINCM. ord. pal. 370 rationabiliter et -e (413). 3 *bene, probe – gut, trefflich, ordentlich*: HERACLIIUS I 5,19 se vitrum fialis tenuatum iunxit -e. 6,11 qui (*Plinius*) . . . lapidum virtutes scripsit -e. 4 *largiter, copiose – reichlich, fürstlich*: OTTO FRISING. gest. 2,23 p. 127,2 -e donatum (sc. *plebeium*) ad propria redire permisit rex contubernia. 5 *pulchre – schön, 'zierlich'*: RIMB. Anscar. 18 p. 39,19 -e compositum (sc. *librum ex spoliis in domum advectum*) ad quandam ligavit (sc. *paganus*) sepem denuntians, ut, quique vellet, eum inde sumeret, et pro reatu commissio Domino . . . satisfactionem vovit. HERACLIIUS I 3,12 quas (*petulas*) finxit -e figulus. *v. et p. 1073,44.* 6 *utiliter – zuträglich*: RUOTG. Brun. 19 p. 18,3 innocens . . . ab huius (sc. *coniurationis*) dissensionis miseria videri quam esse -ius duxit *Lindolfus*.

honor (o-) vel *honos* (o-), -oris m. script. et form.: in *abecedario*: h-: RHYTHM. 14,8,11. o-: l.70. honno(r): p. 1084,29. honer(is): p. 1081,39. 1082,54. adde LEG. Wisig. 2,1,24^{tit.} (*var. l.*). fem.: p. 1080,8. 10. 11. 35. 1081,58. 61. 1082,35. 1084,4. 72. al. adde VITA Eucher. 2 (MGMer. VII p. 47,26). HUGEB. Willib. 4 p. 94,12. 109,20. VITA Corb. I 15. *saepe. sing.*: gen. -es: p. 1095,10. dat. -e: DIPL. Ludow. Germ. 54. 55. acc.: -s (*v. Stotz, Handb. 2, V § 84.11*): p. 1083,44. 63. -e: p. 1078,5. 1080,60. adde LEX Raet. Cur. 6,1 (-em *var. l.*). plur.: acc. -is: p. 1078,34. abl. -is: p. 1079,44. adde ARBEO Emm. 45 (-bus A3). struct. c. gen. *inherentiae*: passim, e. g. p. 1078,27. 1079,62sq. 1080,14. confunditur c.: humor: p. 1080,42. 69. onus: p. 1082,61. metr. hōnō-: EC-BASIS capt. 1150.

τιμή – Ehre: I *de statu per se digno*: A *spectat ad homines* (Deum: p. 1078,60sq. 1079,20sq.; angelos: p. 1078,5; sanctos vel eorum reliquias: p. 1078,63. 1079,23; animalia: p. 1078, 12); 1 *proprie i. q. status honestus, gravitas, excellentia, nobilitas – Würde, Ansehen, Vortrefflichkeit*: a *in univ.*: RHYTHM. 40,16,1 'o-em magnum' (acc. *Graecus q. d.*; cf. et *notam ed.*) David preeligitur. LEX Baiuv. 3,1 illis (*genealogiis, sc. Hosi, Drazza eqs.*) . . . duplum -em concedamus, et sic

duplam conpositionem accipiant, Agilolfingi vero usque ad ducem in quadruplum componentur eqs. EINH. Karol. 18 p. 23,6 mater . . . eius Berhtrada in magno apud eum -e consenuit. FORM. Senon. II add. 2,6 postea in regno numquam habuit 5 *maior domus* -e. GODESC. SAXO theol. 22 p. 316,20 culmen -is amisit *princeps angelorum. al.* THIETM. chron. 8,13 p. 508,34 innatus -r et datus. *persaepe. in interpr. cognominis*: WALAHFR. carm. 18 prol. 11 cui (sc. *Honorato*) quondam dederas (sc. *Fulgentius*) -e nomen ductum, dirigit hic tibi salutem. in 10 *malam partem i. q. superbia – Aufgeblasenheit, Einbildung*: CAND. FULD. Eigil. II 25,40 nec procerum tumidos horrebat -es. *de animalibus*: CARM. de nat. animal. 1240 collatus -s hos (*grifones*) super alta tulit. b *de hominum congregationibus, institutionibus*: EPIST. Col. 9 p. 251,37 ad -em et statum sanctae Dei aecclesiae. HINCM. ord. pal. 205 quae ad sanctae ecclesiae ac rectorum ipsius -em et vigorem pertinent (*sim.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 60,2 -em et statum . . . civitatis. 60,6 -r, vigor statusque . . . civitatis. CONST. imp. I 221 p. 313,10 statum . . . et -em Mantuanorum . . . conservabimus. 20 al.). VITA Bonif. II 8 p. 99,12 -r sancti Petri deiectus est et gloria domus eius imminuta. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 30,14 regni. CARM. de nat. animal. 1440 fideles gaudent, ecclesie cum . . . crescit -s. STATUT. ord. Teut. p. 93,21 -r ordinis. *saepe.* c *decentia – Anstand*: FORM. imp. 32 cum -e residere et quieto 25 ordine vivere. GODESC. SAXO theol. 24 p. 340,6 quod non modo cum venia, sed etiam cum -e dixerim. VITA Liutb. 8 cum sinceritatis -e. GERH. AUGUST. Udral. 1,3 l. 109 laici . . . cum eo omni -e et laetitia commorabantur. THANGM. Bernw. 23 p. 769,35 ut cum -e fiat (sc. *obsidionem solvi*). *saepe. v. et p. 1075,63.* mores – Manieren, Sitten: REIN. ALEM. phagifac. 33 non prius ad patrie recipi consortia mense dignus erat natus, quam mensales didicisset -es. d *virtus, meritum – Tu- 30 gend(haftigkeit), Ehrensamkeit*: FORM. Senon. II add. 3,16 tollis eis (sc. *dominis*) aurum et argentum et -is (*cf. comm. ed. p. 158*). WALAHFR. Wett. 624 vester (sc. *virginum*) praestabit -r, quod cuncta remittam (sc. *Christus*). WANDALB. martyr. alloc. 37 illud nec modicum est culmen -is, servatis thalamis quae (sc. *coniugatae*) pietate compserunt socium rite cubile. EPIST. Hann. 2 p. 18,12 si . . . clementia propria regis virtus est, digne 40 tu (sc. rex) . . . -e regio prefulges. ORD. coron. imp. 9,9 p. 22,18 coronet te Deus corona gloriae atque iustitiae, -e et opere fortitudinis. al. e *de corpore i. q. pulchritudo, venustas – Schön- heit, Anmut*: PAUL. DIAC. carm. 6,85 exitiale malum (*i. mor- bus elephantinus*) capitis (sc. *pueri*) decussit -em (*spectat ad 45 Greg. M. dial. 2,26*). GUTOLF. Agnet. 55 articularis -r. al. 2 meton.: a *de persona ipsa i. q. maiestas – Majestät*: a *in univ.*: WALAHFR. carm. 30,3 nostro (sc. *Karoli*) . . . -i litterulas . . . mittis (sc. *episcopus*). (?) carm. 56,11 regis -r, . . . cunctis es mitis. MEGINH. Fuld. Alex. 4 p. 427,15 illius (regis) -is familia- ritate . . . fruebatur *Waltbrath*. WALTH. SPIR. Christoph. II 50 3,81 ut me regalis presentia cernat -is. WALTHARIUS 580 forsitan vestro (sc. regis) concedet -i. GERB. epist. 61 vobis (sc. *dominae*), liberis, amicis . . . prosperari salvo -e regio (*de Lothario rege, v. notam ed.*) . . . congratulamur (sc. *archiepiscopus*). 55 EPIST. Heinr. IV. 21 quem (*laborem*) pro -e nostro sustinetis (sc. *cives*). *saepe. in versibus ad diem paschae memorandum scriptis* (*v. B. Bischoff, Mittelalterl. Stud. II. 1967. p. 198sq.*): MILO carm. app. 5,12 (s. XIII.) regis -s (*cf. l. 62*). *de Deo*: WALAHFR. Mamm. 17,21 Pater rerum, . . . quondam pue- 60 ros . . . medio fornacis -em concelebrare tuum . . . dedisti. WIDUK. gest. 1,39 gratiarum actiones divino -i . . . solvebat rex. MILO carm. app. 5,12 (s. XIII.) vir . . . Domini rogatus . . . -em (*cf. l. 58*). *de sancto*: ALCUIN. carm. 99,61 hac -r . . . tuus, praesul Amandus, in ara . . . colitur (*cf. p. 1081,50*). TRAD. Frising. 295 p. 255,39 ubi -r plurimorum sanctorum venerat. b 65 in -e meo i. q. *meo nomine – in meinem Namen*: TRAD. Lu- naelac. 27,1 (c. 748/84) ut suscipias (sc. *abbas*) illum (*Uuolf- perht*) in -e meo (sc. *Tassilonis*). b *homo – praeditus, dignus – Würdenträger* (*sing. pro plur.*: l. 70): GERH. AUGUST. Udral. 1,4 l. 125 cum omni -e . . . ad aecclesiam Sancti Iohannis . . . perrexit. WIPO gest. 4 p. 25,15 summos -es bene tractare 70 perita regina. *de episcopo*: HRABAN. carm. 41,5,13 Grego-

rius praesul . . . atque Coronati quatuor ecce manent, Landebertus -r. HYMN. Hraban. 3,37 Ambrosius praesul papaque Gregorius, Augustinus -r, doctor Hieronymus. c *sensu colectivo i. q. collegium, coetus (dignus) – Gremium, erlauchte Schar*: LIBER diurn. 80 cum ecclesia nostra diu proprio sit destituta rectore, ad pontificii vestri iura confugimus, de cuius sede omnis -r proficiscitur sacerdotum. PASS. Petri et Pauli metr. 339 duodenus -r Iuda moriente minutus. d *de institutione ecclesiae*: PONTIF. Rom.-Germ. 48 benedictio super munus, quod quis ecclesie offert -i (o-is *var. l.*). e *ornamentum, flos – Zierde (fere in imag.)*: a *in univ.*: COD. Lauresh. 747 (a. 812) anno XLV regni domni nostri, -is seculi, magni . . . Karoli. HRABAN. carm. 2,1,4 lux, via, pastor, -r (*de Haistulfo*). 11,8 salve, praesul honeste Dei plebis et altus -r. epist. 50 p. 505,41 (vs.) -r p a t r i a e, caesar amate, vale (ANNAL. Magd. a. 973 p. 153,46 [vs.]). al. POETA SAXO 5,413 Carolo moriente tuum (*sc. Franciae*) decus et -r omnis . . . fugit. GESTA Bereng. 4,47 te petimus, pietatis -r. RUOTG. Brun. 23 p. 24,16 ut . . . bonis esset -i. al. b *de Deo, Christo (in litania: l. 21)*: RHYTHM. 12,8,5 tu nobis veniam concede, -r regni, Deus. ORD. coron. imp. 14,46 p. 46,6 (s. XII.¹) -r noster. g *de reliquiis*: TRANSL. Libor. I 21 hoc (*sanctum corpus*) suae regionis unicum . . . fuisse tutamen, hunc -em maximum.

B *spectat ad res*: 1 *proprie de his, quae decent, conveniunt, debentur*: a *ornatus – Schmuck*: a *in univ.*: WALAHFR. imag. Tetr. 210 procedit Aaron (*i. Hildwinus archicappellanus*) . . . vestis redimitus -e. Gall. 2,1 p. 314,16 capillorum -e . . . spoliatus. hort. 219 tu (*sc. gladiola*) mihi purpurei progignis floris -em. WANDALB. mens. 316 nemus glandis vestitur -e. FORM. Sangall. II 50 p. 432,44sq. (vs.) membra . . . ornat pellicium -e suo; . . . hic specialis -r regibus esse solet. al. b *de sermone*: WALAHFR. Gall. 2,9 ne Latini sermonis inficiant (*sc. nomina barbara*) -em. al. g *de veste regali ('Ornat')*: POETA SAXO 5,347 regalis habitus tantum gestabat -em, cum celebraretur . . . sacrata dies. v. et l. 31. b *apparatus, pompa, celebritas – Prunk, Gepränge, Feierlichkeit*: a *in univ.*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,6 omnis plebs cum magno -e ambulantes portabant sanctum Wynnebaldum et posuerunt eum in monumento novo. EIGIL Sturm. 16 p. 150,9 beati martyris corpus cum summo -e levatum est. POETA SAXO 3,195 sanctum . . . pascha est in Franconford magno veneratus -e. THIETM. chron. 2,30 palmas . . . festivo duxit rex -e. al. b *de paradiso i. q. splendor – Glanz, Herrlichkeit*: ARBEO Emm. 35 p. 80,2 quibus -is (quo -e B) eius anima fulgeretur in caelis. WALAHFR. Wett. 465 ipse (*sc. Karolus*) . . . vitam captabit opimam, dispositum a Domino gaudens invadet -em. Mamm. 25,15 aetheriam conscendit spiritus aulam liber in aeterno semper mansurus -e. imag. Tetr. 152 obstupui . . . gemmis auroque decorum et . . . volvi, an Salomona . . . an . . . Davida viderem Herodem non esse sciens, nec talis -is participem faciat caeli rex . . . illum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 136 celsitudo patriarcharum digno -e remunerata. THIETM. chron. 7,55 ubi (*sc. in caelo [in visione]*) . . . archiepiscopos . . . magno lucentes -e sibi indulgere promeruit (*sc. sanctimonialis*). al. g *excelsitas, mysterium – Erhabenheit, Geheimnis*: WALAHFR. carm. 5,2 tanti (*sc. iudicii Dei*) non posset Paulus -is . . . contingere molem. d *sanctitas – Heiligkeit, 'Weihe'*: WETT. Gall. 6 sanctificando loca contaminata ecclesiae Sanctae Aureliae -em pristinum restituit. 2 *meton.*: a *de domo Dei i. q. ecclesia (cathedralis), sedes (episcopalis) – (Dom-)Kirche, (Bischofs-)Sitz (c. gen. inhaerentiae: l. 63. 67. 68)*: TRAD. Frising. 32 (a. 769) ubi (*sc. Frisingae*) -r Sanctae Mariae caelebratur seu sanctus Corbinianus requiescit in corpore (*sim. TRAD. Frising. 125 -r sedis Sanctae Mariae [aliter vol. II. p. 431,45sq.]; cf. p. 1081, 26*). BREV. Notit. p. A3 locum ad episcopatus -em et sedem . . . confirmavit dux. POETA SAXO 3,119 meruit Felix . . . reverti ad proprie . . . retinendum sedis -em. RUOTG. Brun. 38 p. 40,10 cum . . . ab -e proprie sedis esset Ratherus expulsus. b *de caelo i. q. convexum – Gewölbe, 'Zelt'*: HRABAN. carm. 13,22 nunc ruit orbis -r, deficit ipse simul, . . . adveniunt signa tremenda (*item 18,14*). WALAHFR. (?) carm. 50,2,6 stringens numeris caelestis ad instar -is compono (*sc. Thalia*) eqs.

II *de -e collocato, concesso, habito i. q. actus honorandi, aestimatio, reverentia – Ehrerbietung, Achtung, Wertschätzung, Bewunderung, 'Reverenz'*: A *proprie*: 1 *de amplitudine, auctoritate, existimatione sim.*: a *in univ. (abund.)*: l. 9; *def.*: ALBERT. M. Is. 3,3 p. 50,20 -r . . . est exhibitio reverentiae in testimonium virtutis [*v. notam ed.*]: VITA Lamb. Traiect. 7 (MGMer. VI p. 361,8) iussit Pippinus eum cum magna -e ad propriam sedem revocare. ARBEO CORB. 21 p. 212,26 cum summa -is reverentia (*inde VITA Corb. 15 cum summa [summo var. l.] . . . -e*). 22 p. 214,9 cum multa (*multo corr. m. al. 1*) . . . -e. ERMOLD. Ludow. 4,446 fer (*sc. Heroldus*) . . . focus . . . metalla, et tibi . . . inde paretur -s. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 173 apud aulicos digno -e . . . retentus. THANGM. Bernw. 54 p. 781,20 qui communi dilectionis -e vivens colebatur. *persaepe. v. et p. 1084,12. 1087,47. 1088,12. in laude regis*: HRABAN. epist. 16 p. 416,7 Hludowico augusto -r et victoria et salus perpetua. CARM. de Frid. I. imp. 1953 laus et -r tibi sint. al. *iron.*: OTTO FRISING. gest. 1,56 quidam . . . laicus heretici -em . . . affectans. b *in exordio epistularum*: BONIF. epist. 86 p. 191,24 cum timore et -e venerando magistro apostolici -is privilegio praedito . . . Zachariae Bonifatius. HRABAN. epist. 19 p. 424,15 reverentissimo et omni (*laude add. R*) -e (*caritatis officio var. l.*) dignissimo Geroloto (20 p. 425,19. 22). 46 p. 500,16 domine praeclare et omni -e dignissime Ermengarde auguste. *ibid. al.* c *in lusu verborum*: VITA Eucher. 6 (MGMer. VII p. 49,13) suscepta . . . sarcina onere sibi deputavit, non -em. CHART. Brixin. 82 p. 91,2 (a. 1233) ut molem oneris subeat, qui emolumentum -e fruitur. al. v. et p. 1092,44. d *proverb.*: SALOM. III. carm. I 1,2,172 absque timore . . . nihil esse loquuntur -em. WIPO prov. 83 manuum labores praestant -es. e *de susceptione, deductione sim. (de Christo: p. 1088,9; de corpore mortui: l. 35)*: ARBEO CORB. 15 p. 204,10 qui (*ministri*) eum cum omni -e deducerentur. 38 qui (*sc. litterae*) tanti viri corpus praecipiebantur cum summa (*summo corr. m. al. 1*) -e suscepti (*sim. CAND. FULD. Eigil. I 13 qui [monachi] eum -e condigno suscipientes eqs. POETA SAXO 2,6 Adrianus eum . . . cum magno . . . -e suscepit. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 95. al.*). THIETM. chron. 2,22 misit eum (*archiepiscopum*) ad sedem suam cum magno -e. *saepe. v. et p. 1086,15.* f *de reverentia in ritu sepulturae exercenda*: CHRON. Fred. 2,32 Caesar in curia occidetur, corpus in rustro humore (*ob -em Hier.*) concrematur. ARBEO Emm. 34 collecto corpore . . . sub humo in -e sepelierunt. POETA SAXO 3,221 cum magno fecit sepeliri corpus (*sc. Fastradae*) -e. WIDUK. gest. 3,57 funus . . . debito -e curatum. ADAM gest. 1,62 quod (*caput episcopi*) decenti -e condiderunt discipuli in ecclesia . . . coram altari. BERTH. chron. B a. 1079 p. 373,19 cum devotissimo exequiali -e. YSENGRIMUS 7,453 non . . . foret privandus -e sepulcri. *saepe. de sepultura reliquiarum*: CAND. FULD. Eigil. II 17,131 hoc . . . martyr tumulatus -e . . . compta iacet altus in ara. CONST. Constant. 198 ubi (*sc. in ecclesiis beatorum Petri et Pauli*) . . . eorum corpora cum magno -e recondentes eqs. THANGM. Bernw. 27 p. 771,26 quas (*reliquias*) advexit, magno -e in aeclesia condidit. al. g *salutatio – Gruß*: WALTH. SPIR. Christoph. I 8 cum ille iam -is . . . vicissitudinem medians eam (*mulierem*) mutui reverentia vultus inspiceret. h *gratitudo – Dankbarkeit*: THIETM. chron. 4,6 hoc (*sc. commendationem*) . . . iste (*Willigisus*) in animo tenuit ac maximo -e cognovit. i *spectat ad res*: LEX Alam. 38 ut die dominico -em (-e 8) non inpendat liber (*sim. PIRMIN. scar. 23 p. 87,2 ut ipsum [dominicum] diem cum magna -e et diligentiam custodiat [v. notam ed.]*). CONC. Karol. A 15^A,1 ut tali -e habeatur dies dominicus, sicut eqs.). RADBERT. corp. Dom. 20,67 ut, quod sublimius est, maiori -e potiretur. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,18 an . . . addam cultui divino pecunia -em? OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,13 nullus legibus, nullus divinis sanctionibus -r inpenditur. al. 2 *in religione i. q. cultus – Verehrung: a spectat ad Deum*: a *in univ.*: LEX Baiuv. 1,7 si quis . . . homo contumax . . . Deo -em (*humorem Ep*) non dederit. 70 HRABAN. epist. 1 p. 381,16 opus in laudem sanctae crucis et in -em redemptoris nostri . . . confeci. WALAHFR. carm. 49,2 sanctificetur -e tuum laudabile nomen. *saepe. v. et p. 1085,55.*

de titulo ecclesiae sim.: CAND. FULD. Eigil. I 15 templum . . . constructum in -em sancti Salvatoris. DIPL. Otton. III. 418 p. 852,31 scientes sanctam ecclesiam Ravennatem in -em agiae anastaseos fundatam, quae latinae sanctae resurrectionis dicitur. *al. de memoria in locis sanctis*: HUGEB. Willib. 4 p. 95,34 ibi (sc. in civitate Tiberiadis) sunt multe aecclies et sinagoga Iudeorum, sed et magna (magnus 3) -r Dominica (magno -e Dominico). METELL. exp. Hieros. 1,2 quicumque sacri gaudetis -e sepulcri. *β in doxologia q. d. (loci spectant ad Vulg. psalm. 28,2. apoc. 4,9.11. 5,13^b sim.; cf. LThK. ³III. p. 354sq. s. v. 'Doxologie' et p. 507sq. s. v. 'Ehre Gottes')*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,47 cui (Deo) est -r et imperium et potestas. WALAHFR. Mamm. hymn. 12,2 sit trinitati gloria, virtus, -r. HRABAN. carm. 39,100,5 doxa tibi, Altithrone, . . . laus et -r. VITA Rup. 10 cui (Iesu Christo) sit -r et potestas, laus eqs. WALTH. SPIR. Christoph. I 29 laus, -r et gloria. II 6,243. ORD. coron. imp. 11,9 p. 29,13 -r, laus et iubilatio. *saepe. γ pietas - Frömmigkeit*: HUGEB. Willib. 1 p. 88,34 sanctae crucis signum . . . cum magno -e . . . erectum ad commoda diurni orationis. *δ fiducia - Glaube*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,257 ut spreta divorum ubicumque repulsa omnis huic (sc. Christi) soli vicina cedat -i (cf. I 28 ne quis audeat violare nomen Domini). *b spectat ad sanctos*: *α in univ.*: ARBEO Emm. 30 p. 71,15 ut . . . in -e beati martiris Deo funderent commorantes praeces. TRAD. Frising. 42 p. 70,4 donavi (sc. Ramvolf) ad domum episcopalem, sancte Mariae -e suffulti (pro suffultae?) castro Frisingas site ecclesiae et beati sepulcro . . . Corbiniani, locum, quae eqs. (in struct. contam.) (cf. p. 1079,62). CAND. FULD. Eigil. II 19,22 hanc aulam Haistolf . . . cum magno studio . . . et magno sanctorum sacrat -e. CONST. Constant. 253 diademam . . . pro -e beati Petri gestare. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,25 'eum, in cuius hęc -e, (-e hęc P) conscripseris, tibi reddes mage propiciū.' praef. 111. THIETM. chron. 2,25 quo . . . genitricis suae talem in terris non deneget Gero -em, qualem eqs. *saepe. β de titulo ecclesiae, monasterii sim. in formula* (in) -e, sub -e, in -em sancti N. sim. (in struct. contam.: l.40): DIPL. Merov. 144 quod (monasterium) est in o-e sancti Petri et sancti Marie . . . conestructus (sic). TRAD. Frising. 7 p. 33,18 in -ere beati Iohannis (sim. 68 beati Benedicti -e). 30 p. 58,17 ecclesiam condedi (sc. Kepahilt) beate -is . . . Mariae (sim. 50 ecclesiam praedicti [sc. Heimrammi] -is fabricavi). 295 p. 255,28 quod (sc. domus Dei) celebratur in -e sancti Dionisii. WALAHFR. carm. 44,1 sancti sub -e Petri. DIPL. Ludow. Germ. 54 cuius (virginis Marie) servicio vel -e . . . locus est dedicatus. 55 -e et nomini. TIT. metr. III A 2,3 quam (ecclesiam) . . . pontifex -e dicavit martyrum Dionysii illius et sociorum. DIPL. Heinr. II. 61 ad regiam capellam . . . in -em . . . Dei genitricis Mariae a nobis reparatam. *persaepe. adde de rege quasi deo pagano*: RIMB. Anscar. 26 p. 56,34 templum in -e . . . regis dudum defuncti statuerunt (sc. populus). *γ in titulo altaris*: FORMA mon. Sangall. 17,13 (vs.) altare sancti Gabrihelis . . .; exedra: hic Petrus ecclesie pastor sortitur -em. 17,54 (vs.) involutio arcuum: hic Pauli dignos magni celebramus -es; exedra (cf. e. g. ERMOLD. Ludow. 4,705sq. dextera pars aedis Pauli . . . munere gaudet, fulcitur laeva nomine . . . Petri). cf. p. 1078,63. *δ de veneratione reliquiarum*: ARBEO Corb. 41 p. 229,6 quid de tanti patris corpore agere debuissim, quia debitas (debitos corr. m. al. 1) -es illic minime deferre quiveram. VITA Bertini 21 (MGMer. V p. 769,17) ipsorum (sanctorum) venerabilia corpora inter homines pausantia . . . magna (1, magno rell.) venerantur -e. CAND. FULD. Eigil. II 1,12 martyr ubi (sc. in templo) pro laude Dei Bonifacius . . . digno veneratur -e. THIETM. chron. 2,3 ad quam (civitatem) reliquias . . . martyris Innocentii cum magno adduxit rex -e. *al. c spectat ad ecclesias*: LEX Alam. 3,1 ex timore Dei -em ecclesiae inpendat homo persequens fugitivum (sim. 3,3). LEX Baiuv. 1,9 ut . . . sit reverentia sacerdotum, et -r ecclesiasticus non condemnatur. *d spectat ad deos paganos, daemones*: CAPIT. part. Saxon. 21 si quis . . . ad -em demonum commederet eqs. WALAHFR. Mamm. 23,12 quos (deos) manus artificum vano compegit -e. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,90 quibus (idolis) ipse (rex) decus divumque impendis -em. *de cultu satanae*: WALAHFR. carm. 6,35 heu

quam clare satanae servitur -i. *3 laus, gloria - Lob(preis), Preis, Ruhm*: *a in univ.*: ARBEO Corb. 14 -is ambitionem expaviscere. WALAHFR. Mamm. 26,50 humana . . . voce leo Mammetis -em praedicat. carm. 43,1,6 Hildigrim struxit, Hadalbus . . . sanctificavit, -r certus utrumque manet. HRABAN. carm. 32,6 quo (nomine) clarus dignus -e fias (sc. presbyter). WANDALB. martyr. alloc. 29 illis (virginibus) est proprius splendor -rque. FROUM. carm. 20,17 voce feretur -r. CHRON. Thietm. 5,26 victorie -e privatur acies. EKKEH. IV. bened. I 44,1 grandis -s genti sibi tot sanctos nutriendi. WIPO gest. prol. p. 6,18 ut illis (victoribus) mortuis -r extaret ad . . . memoriam posteritatis. *saepe. proverb.*: EPITAPH. var. I A 4,14 ut pulvis . . . vento dispersus . . ., sic perit al. saeculi . . . fugitivus -r. *b spectat ad res*: WALAHFR. hort. 75 ut ingenti res parvae ornentur -e (gloss. L.: id est, ut quae in se ipsis viles sunt, ex dictu glorificentur). 208 nec maratri taceatur -r. *ibid. al. 4 gratia - Gnade*: VITA Eucher. 2 (MGMer. VII p. 47,22) propter -em divinae revelationis. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,132 ut proprios . . . confirmet . . . visus . . . seque clientelae talis dignetur Christus -e. *5 fides, deditio, obsequium - Treue, Unterwerfung, Gefolgschaft*: WIDUK. gest. 3,53 nisi iniuriam perpetrata digno -e ac emendatione purgarent Saxones. THIETM. chron. 4,54 qui (rex) . . . virtute sua omnes adversum se umquam erigentes humiliavit et cervice flexa sibi -em inpendere coegit. GESTA Camer. 3,40 talem -em tibi (sc. episcopo) observabo (sc. tyrannus), qualem . . . milites dominis suis. WIPO gest. 7 p. 30,11 imperatori nostro fidem et -em . . . servavimus (sc. Papienses). CONST. imp. II 165 p. 203,20 nec volebamus (sc. rectores communis Brixiae) facere emendationem nisi nudum et purum -em et non, quae pertineret ad prestationem rerum vel obsequium personarum. *al.*

B meton.: *1 spectat ad homines eorumve congregationes sim.*: *a ordo, locus - Rang, Stand, (Ehren-)Stellung*: IONAS BOB. Columb. 1,18 p. 187,16 ne si . . . reginam aulae praefecisset rex, dignitates atque -is suae (sui var. l.; sc. Brunichildis aviae) modum amputasset. POETA SAXO 1,170 hoc (sc. patrii) in -e suae permansit Adalgis ad ultima vite. DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 203,13 (spur.) -em religiositatis habere. WALTH. SPIR. Christoph. I 13 sacrificare (sc. milites) diis et habere . . . gradum milicie et -es primos. *al. b officium, munus, dignitas - (Ehren-)Amt, Funktion, 'Dignität'*: *α saec.*: CHART. Bund. 4 (a. 507/11) decet te (sc. ducem) -em, quem geris nomine, moribus exhibere. CHRON. Fred. 4,70 nec de -em gradis aliquid menuarit Gundeburga. DIPL. Karoli M. 88 (spur.) episcopis, . . . teloneariis et ceteris exactoribus publicis infra pagum Parisiacum -es habentibus eqs. EINH. Karol. 2 p. 4,12 qui (magistratus) -r non aliis a populo dari consueverat quam his, qui eqs. CHART. Bund. 57 p. 50,14 (dipl. Ludow. Pii spur.) nobis pristino -i restitutus. DIPL. Heinr. II. add. p. 717,28 civiles -es. CHART. Carniol. II 27 p. 19,30 (epist. papae) potestatis -isque sui dignitate careat (sc. transgressor). *persaepe. v. et p. 766,65. 68. 1095,10. fort. huc spectat (in titulo libri, de notitia dignitatum q. d.)*: CATAL. biblioth. B I 73 p. 514,28 (s. XIII.) Isydorus ethimoloiarum, liber -erum, omelie Heimonis. *β eccl.*: CONC. Merov. p. 211,18 ab ipsa -e, qua (ipso -e, quem B) praemiis comparare praesumpserit, . . . privetur (sc. clericus). p. 219,6 qui (episcopi seu abbates) propriis culpis . . . damnati sunt . . ., nullo modo ad proprias aecclias vel o-es decrevimus revertendos. ARBEO Corb. 8 ut . . . ei sacerdotalem . . . daretur -em (infra: pontificalem). HUGEB. Willib. praef. p. 87,39 pastoralis . . . computatus -e. FORM. Sal. Merk. 56 ad onus presbiterum (v. notam ed.; infra: ad onus sacerdotum). GERH. AUGUST. Udalr. 1,21 episcopalis -em cathedrae . . . donare. ANNAL. Hild. a. 959 Hagono abba reliquit dominium sui -is (cf. LAMB. HERSF. annal. a. 959 potestatem suam reliquit). OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,25 cum . . . -is plenitudine. *persaepe. v. et p. 1075,25. 1080,21. in lusu verborum*: EPITAPH. Har. (MGScript. X p. 14,48; a. 842/54 [vs.]) Wicterbo . . . liquid -is onus. AGIUS vita Hath. 6 cogitans se non tam -em quam onus suscepisse. SIGEH. Maxim. 25 te . . ., Wickere, in abbatali -e onereque constituto. *al. de gradu ('Weibe-/Grad')*: TRAD. Frising. 66 (a. 774) testes: . . . Ratolt, . . . Epo

... presbyteri; Rihpald, Arn, Pern, Liutfrid diaconi, excepto quem -e commotavimus (*leg. commutavimus*) stilo, non merito, Pernum (*intellegendum, ut vid.*: excepto Perno, quem -e *eqs.*; cf. 65 p. 93,5 Ratolt, ... Pern, ... Epo presbyteri testes; Arn, ... Liutfrid, Rihpald diaconi). *expressius de ordinatione, benedictione, sacris* ('[höhere] Weihe[n]'), 'Ordination'): LEG. Wisig. 5,7,18 quoslibet de ... libertis aut ... ecclesiastici dignitas sublimavit -is aut *eqs.* 9,2,8 p. 371,32 in clericis ... non habentibus -em (*sim.* p. 372,9 sine -e). TRAD. Frising. 65 p. 92,18 ad -em si accesserit *filius* (cf. l. 23sq. ut sublimare sacerdotalis neglexerit gratibus). GERB. epist. 89 p. 117,18 quod in pre<byterii -em promoverimus (*sc. archiepiscopus episcopum*). THANGM. Bernw. 2 p. 759,9 presbyterii eum -e sublimavit Willegisus archiepiscopus. *al.* c potestas, auctoritas - (*Amts-)*Gewalt, (*Voll-)*Macht: EPIST. Lup. Ferr. 81 p. 81,1 ut -em a papa ... maioribus eius (*regis*) ... concessum ... a vobis (*sc. metropolitano*) nulla vestra iniuria consequatur. POETA SAXO 4,309 consortem ... sui factum totius -is augustum ... vocitari iusserat ipsum (*Hludowicum filium*). 4,333. GERB. epist. 31 p. 56,18 ligandi solvaendique donatus (*sc. episcopus*) -e. EPIST. Heinr. IV. 17 p. 26,3 ut paternum -em nostrum nobis a vobis transmissum ... non negetis (*sc. Romani*). VITA Heinr. IV. 3 p. 16,12 apostolicus ... -e creandi regis ... impulsus. *al.* de abbacia: ADEMAR. hist. 3,29 rex ... timens eius tirannidem -em Sancti Martialis ei (*sc. Aymerico laico*) commiserat. d dicio - Oberhoheit, Zuständigkeit, Befugnis: FORM. Sal. Merk. app. 2 quo nullum alium -em nisi ... divinum officium ab ea (*ecclesia matre*) usurpet *ecclesia noviter exstructa* et non decimam, non ... sepulturam. OTTO FRISING. chron. 7,27 p. 353,17 quae (*ecclesia*) ... secularem Urbis -em a Constantino sibi traditum ... haberet. *al.* e salus, bonum, divitiarum - Wohl(fahrt), Wohlstand, Reichtum: WETT. Gall. 11 p. 263,8 da (*sc. Deus*) in -e electorum tuorum locum istum. WALAHFR. carm. 77,7,4 unus advenit, iuvet ut beatum Caesaris nostri populi que ... -em. HINCM. ord. pal. 17 ad reedificationem -is et pacis ecclesiae. CHRON. Thietm. 5,16 salvo -e regni (*sim.* CONST. imp. I 174,1 ad -em imperii. RAHEW. gest. 3,21 p. 194,33. INNOC. III. registr. 1,317 p. 455,24. *al.*) MANEG. c. Wollf. 6 p. 55,16 quos (*tractatus*) ... ad -em sancte ecclesie edidit Origines. CHART. Brixin. 92 cupientes (*sc. episcopi*) intendere profectibus et -i. *saepe.* v. et p. 1072,70. 1077, 12. 2 spectat ad res: a de bonis: a terra, territorium - Land, (Herrschafts-)Gebiet: ERMOLD. Ludow. 4,132 vastant (*sc. Franci*) ... gentis -s. ROB. TOR. chron. a. 1180 p. 528,21 dedit Manuel imperator ei (*Rainerio*) -em Thesalonicensium, qui est maxima potestas regni sui post civitatem Constantinopolitanam. COD. Wang. Trident. 167 p. 887,27 navem ad exercitum et -em nostrum per Atesim venientem invadere sumpsit (presumpsit B¹) Federicus. CHART. Lux. II 385 hec mea (*sc. domini*) ligietas spectat ad -em et dominium de Lucenburg persaepe. de regno, imperio (*papatu: l. 56*): NITH. hist. 2,1 p. 13,21 promittens Lodharius unicuique (*sc. fratri*) -es a patre concessos se concedere. 3,3 p. 33,18. *al.* CONST. imp. I 171 retinere coronam imperii et omnem -em eius in Italia, specialiter civitatem N. *eqs.* (*sim.* 294 -em corone tenere). *al.* huc spectare vid.: DIPL. Frid. I. 51 p. 86,19 -em papatus et regalia beati Petri sicut ... advocatus ... ecclesie ... conservabit imperator et defendet, quæ nunc habet *eqs.* p. 86,30 ad ... dilatandum -em regni ... iuvabit papa *eqs.* b de beneficio i. q. praebenda, precaria, feudum - Pfründe, Leben: VITA Eucher. 7 (MG Mer. VII p. 49,25) ut ... -es ... eorum (*sc. propinquitatis beati viri*) ... suis satellibus cumulare princeps. ERMOLD. Ludow. 1,160 dux bone, pro meritis semper habebis -s. NITH. hist. 3,2 p. 29,20 si -es, quos idem (*dux*) in Burgundia habuit, eidem (*filiio*) donare vellet Karolus *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 55 p. 51,3 cum ... tam feudum quam alodium et omnis -r suos in generali curia nostra ... sibi (*sc. marchioni*) fuerint abiudicata. CONST. Melf. 3,18 domini a vassallis suis assecurari debent ... de vita ... et terreno (*om. V2*) -e. CHART. Brixin. 74 p. 81,32 unusquisque proprietates suas et feoda et omnia bona sua et -em suum quiete possideat. *saepe.* g possessio, dominium - Besitz(ung), Ausstattung, 'Domäne': TRAD. Frising.

65 p. 92,18 (a. 774) ad -em (*sc. domus episcopalis*) si accesserit oratorium. VITA Boniti 3 (MGMer. VI p. 120,22) non multo post (cf. 2 [p. 120,18sq.] referendarii officium adeptus est) accepit a principe magnam (*ita m. pr. 1, magnum rell.*) -em cum gratia. HINCM. annal. a. 869 p. 153,2 ut episcopi, abbates et abbatissae breves de -bus suis, quanta mansa quisque haberet, ... deferre curarent. REGINO chron. a. 906 p. 151,1 eo quod -es suos (*sc. Cuonradi comitis*) ... videlicet possessionem Sancti Maximini ... invasissent Gerhardus et Mahtfridus. DIPL. 10 Otton. I. 417 p. 569,26 ut ... locorum regaliū prediis eiusdem (*capellae*) -es ... ditaret Karolus. WIPO gest. 21 p. 41,14 in gratiam illum (*Chuononem*) recepit totumque (*in add. P*) -em suum sibi restituit. *saepe.* b de iuribus *sim.*: a praerogativa, privilegium - (Vor-)Recht, Privileg: HRABAN. epist. 15,4 p. 408,45 non decet filios ... parentes suos de -bus suis ac possessionibus proturbare. RIMB. Anscar. 23 p. 49,2 asserens pontifex, ut sedes suffraganea in archiepiscopalem verteretur, nec se debere -em sedis sui (*sue var. l.*) ... minuire. POETA SAXO 4,111 permissi legibus uti Saxones patriis et libertatis -e. DIPL. Conr. I. 23 electionis -e ... cenobium sublimare decrevimus. DIPL. Otton. III. 197 talem utilitatem ac tantum -em, id est mercatum, ... inchoptari concessimus. DIPL. Frid. I. 769 tenere ... iudiciorum civilium et dominicalis banni -em. *saepe.* in formula pertinentiae q. d.: ACTA imp. Böhmer 86 p. 79,32 (a. 1142) cum ... districtibus, albergariis, -bus (DIPL. Frid. I. 55 episcopo ... concedimus -em, districtum et fodrum. COD. Wang. Trident. 120 districtum et -em. 173 p. 902,33 cum omni -e et districtu. *saepe*). CHART. Ticin. 18 p. 45,25 de omnibus illis casis ... et cum omnibus honnibus sibi pertinentibus, quas habebat Guidotus. 191 p. 11,21 terra sive -r sive utilitas. CHART. Brixin. 145 p. 155,12 ab omnibus hominibus, possessionibus, proprietatibus, feudis, homagiis, -bus, que *eqs.* *saepe.* b de immunitate i. q. libertas - 'Freiheit': CAPIT. part. Saxon. 1 ut ecclesiae Christi ... non minorem habeant -em, sed maiorem ... quam vana habuissent idolorum. CAPIT. reg. Franc. 45,15 ut iustitiam suam et -em habeant ecclesiae. PONTIF. Rom.-Germ. 40,128 habeat pontifex verbum ad plebem de -e ecclesiastico et de pace venientium ac redeuntium. g lex, condicio - Verordnung, Maßgabe: CHART. Argent. I 616,1 (post 1129) in eo -e condita est Argentina, ut omnis homo tam extraneus quam indigena pacem in ea ... habeat. d usura - Nutznießung: CHART. Lux. II 3 p. 6,4 (c. 1200) si ... ecclesie hec (*sc. praesidium*) exhibere ... neglexerit, concessarum sibi ... villarum commodum et -em perdet advocatus, quas ob tuitionem ab ipsa ecclesia ... accepit. e debitum - Aufgabe, Pflicht: CHART. Solod. I 355 (c. 1230) -r regis est iudicium diligere *eqs.* c de donis: a datum, xenium - (Ehren-)Geschenk: ARBEO Corb. 15 p. 203,11 ut ei -es debitas donare debuisset dux. THEGAN. Ludow. 9 dona eorum (*legatorum*) ... suscepit; ... magnis -bus decoravit eos et dimisit ire ad propria (*item 17*). NOTKER. BALB. gest. 2,5 a quibus (*munerum portitoribus*) illi omnium provintiarum sunt -es directi. POETA SAXO 1,434 qui (*dux*) speciosa ferens ... munera regi ad sua cum magno ... dimissus -e. *saepe.* de dono spiritus sancti: HYMN. Hraban. 18,11 prophetalis ... gratia ... -is. b elemosina - Almsen: EGBERT. fec. rat. 1,434 impietatis -r spoliis plorantis onustus (*v. notam ed.*). g tributum - Abgabe: DIPL. Merov. 188 p. 471,3 (spur. ante 792/93) nec censum mittere neque pastum neque -em in rebus monasterii requirere non audeant (*sc. iudices ecclesiae; sim.* DIPL. Karoli III. 145 p. 234,11 neque censum aut -em aut dona quolibet vel pastos). CHART. Solod. I 404 (a. 1241) ut consuetus -r nostris (*sc. capituli Argentinensis ecclesiae*) nunciis ... exhibeatur (*antea: quod ... quandam certam pensionem nomine decimarum ... ecclesie nostre ... persolveritis*). II 229 p. 142,17 solutis (*sc. viris*) ab omni censu, exactione, obligatione ac -e quolibet iure proprio tenenda (*sc. bona*). *saepe.* d donatio - Begabung, Beschenkung: GERH. AUGUST. Udalr. 1,15 l. 51 qualiter episcopatum ... -bus sublimare potuisset. d insigne -is - Ehrenzeichen, Insignie: HUGEB. Willib. praef. p. 86,20 sacerdotalis infule -e ditatis presbyteris (5 p. 105,8 summa s. i. ... -e). GERH. AUGUST. Udalr. 1,23 l. 11 quod pontificalis

-em sublimitatis vivente episcopo sibi plus iusto vendicaret *Adalpero*. GESTA Godefr. Trev. 5 predecessorum meorum in hac sede archiepiscoporum pallii . . . non fungor -e. *al.* **e** *titulus honorificus* – *Ehrentitel*: WALAHFR. Wett. 76sq. (exstat tantum V) quoniam de gente Latina Argivum surrexit -r (*i. nomen caesaris*). **f** *celebratio, caerimonia, ritus, sollemnia* – (*kultische*) *Handlung, Ritus, Feier, Gottesdienst* (cf. Vulg. Esth. 9,21): **a** *in univ.*: WIDUK. gest. 3,49 triumpho celebri rex factus gloriosus . . . pater patriae . . . appellatus est; decretis . . . -bus et dignis laudibus summae divinitati per singulas ecclesias *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 46 cum cantationibus ad -em eiusdem (*palmarum*) diei compositis. l. 146. CHART. Brixin. 125 (epist. papae) cupientes . . . , ut ecclesia . . . congruis -bus frequentetur, omnibus . . . confessis, qui ecclesiam . . . visitaverint, annuatim . . . quadraginta dies de iniuncta penitentia . . . relaxamus. *al.* **β** *de orationibus pro morientibus*: IONAS BOB. Columb. 2,15 p. 265,34 ad egressuram de mundo animam extremos -es dependere (*sim.* 2,18 p. 271,9. 2,25 p. 291,4). **γ** *de ritu sepulturae*: YSENGRIMUS 7,447 qualibus impensis -r exequialis agatur (cf. 7,458 exequiale decus). **g** *vindemia, messis* – *Ertrag, Ernte*: WANDALB. martyr. compr. 25 ver, aestas, autumnus, hiems: flos, fructus -rque. **h** *oblectatio* – *Genuss, Vergnügen*: WALAHFR. Wett. 472 ex quo (*labore*) semper habet damnum, numquam mercedis -em. **i** *usus* – *Gebrauch*: v. vol. II. p. 2183,54. **k** *spatium (temporis)* – (*Zeit*)-*Raum*: v. vol. III. p. 1020,11. **l** *locut.* -e c. gen. i. q. *causa* – *um* . . . *willen, wegen*: OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 30,7 quod duces . . . , quamvis sine fructu, tantum -e nominis iure beneficii ab imperio iam diu tenerant.

1. honora v. 1. honoro. **2. honora** v. 1. onus. **honorabilis**, -e. *form.*: *abl.* sg. -e: p. 1086,51. *superl.*: -illim(us): l. 58; *adv.* -illime: p. 1086,72. -issim(us): l. 58 p. 1086,26.61.62.1087,28. *al.*

I *adi.* i. q. *honore dignus, honorandus, honestus, egregius, illustris* – *geehrt, würdevoll, erhaben, hochstehend, Ehren-*: **A** *spectat ad homines*: **1** *in univ.*: BEDA hist. eccl. 3,15 p. 157,26 multae gravitatis . . . vir et . . . ipsis principibus saeculi -is *presbyter* (*sim.* RUD. FULD. Leob. 18 regibus). VITA Lamb. Font. 1 (MGMer. V p. 608,23) erat . . . de ditissimis et -bus parentibus. HRABAN. epist. 3 p. 385,16 cum . . . omnibus fidelibus causa . . . sanę doctrine -is atque amabilis existas (*sc. Haistulfus*). CHART. Rhen. med. I 187 p. 249,10 (a. 948) venisse . . . quendam hominem nobis (*sc. abbati*) dilectum et seculariter -em. CHART. archiep. Magd. 289 quatinus . . . personas -es . . . legationem . . . deferentes . . . in dilectione remittatis (*sc. archiepiscopus*). *saepe*. v. et p. 1074,50. *de dignitate hominis*: HRABAN. carm. 39,21,5 solem, lunam, . . . animalia, tum demum -em ipse (*Deus*) condidit hominem. **2** *venerabilis, sanctus* – *ehrwürdig, heilig*: LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 90,6 -is confessor Christi Roudbertus. *de spiritu sancto*: HRABAN. carm. 39,7,4 cum quo (*Patre*) . . . et Filio . . . spiritus sanctus aequalis regnat et -is . . . Deus manens. **3** *de titulo honorifico*: **a** *usu communi (usu compar.)*: CONC. Karol. A 44^B,40 sicuti et nos ante -iores personas, cum eas salutemus, prosternimur . . . , dum eis nullum divini honoris cultum exhibemus. **b** *eccl.*: LEG. Wisig. suppl. p. 475,11 reverentissimi patres et -es . . . sacerdotes (*sim.* p. 483,28). ERMENR. Sval. prol. p. 157 mei -llimi (-issimi 4) beati Soli sacerdotis Christi vitam . . . tangendo. TRAD. Ratisb. 84 episcopo -i Ambrichone licentiam concedente. DIPL. Otton. III. 47 p. 448,24 cum fidelibus nostris Willigiso . . . -i archiepiscopo et Hildibaldo . . . venerabili episcopo ac Conrado . . . duce glorioso. CHART. Baibenb. 106 (spur.) petitione . . . -is abbatis. *saepe*. *spectat ad institutionem*: RUOTG. Brun. 21 p. 22,26 in diversis congregationibus ad eius -em sedem pertinentibus. CHART. Brixin. 195 -is ecclesia Brixinensis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 307 p. 253,14 ad venerandum -em ordinem hospitalis. *saepe*. **c** *saec.*: TRAD. Frising. 378 (a. 817) sit . . . omnibus -bus viris in Baiowaria commorantibus declaratum, qualiter *eqs.* (*sim.* 1003 p. 757,37 cum . . . multitudine . . . -ium ipsius patriae virorum. CHART. Eichsf. 271 p. 156,38. *al.*). CONC. Karol. A 44^A p. 475,31 imperatores Romanorum dilecto et -i fratri Hludowico,

. . . regi Francorum. DIPL. Arnulfi 79 p. 119,3 noster quidam comes -is. CHART. Heinr. Leon. 95 -em . . . universitatem vestram scire volumus, quod *eqs.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 90,1 -es nuntii. CHART. select. Keutgen 127 p. 102,16 cives . . . -iores. ALEX. MIN. apoc. 12 p. 260,22 -iores principes. CHART. Brixin. 158 nos . . . episcopus -i femine . . . obligavimus *eqs.* *saepe*. **4** *pulcher, splendens* – *schön, strahlend*: HEITO Wett. 2 apparuerunt viri magnifici et vultu -es. **5** *largus, liberalis* – *freigebig, gütig*: HELM. chron. 12 p. 25,21 fuerunt . . . pontifices admodum -es erga regulos Slavorum, eo quo . . . cumulati essent . . . rerum affluentia.

B *spectat ad res*: **1** *in univ.*: LEG. Wisig. 3,5,3 p. 161,16 per -e (-em *var. l.*) tonsure signum. TRAD. Ratisb. 100 reverentissimus presul et quidam vir -is prestantię, Engilbertus . . . comes. BALTH. Fridol. 12 amplexu . . . -i dignoque . . . receptus est honore. *saepe*. *de feodo q. d.*: DIPL. Loth. I. 144 p. 326,2 (spur. s. XIII.^{ex}) iure -is feodi (*item* DIPL. Conr. III. 94 p. 169,35. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 192 p. 93,4 secundum consuetudinem *recti* et -is feodi (CHART. select. Schwind 44 p. 96,8. *sim.* p. 96,35. 97,6. cf. p. 1094,28). **2** *honorandus, praeclarus* – *zu ehren(d), wert, vorzüglich*: BEDA hist. eccl. 3,2 p. 130,2 qui (*fratres*) . . . ecclesia constructa sacrationem et cunctis -iorem omnibus locum fecere. HRABAN. epist. 33 p. 466,21 quae (*dies dominica*) . . . -is et digna laudibus exstat. ALBERT. M. metaph. 1,2,9 p. 26,21 probatur hanc ipsam scientiam ‘-issimam’ (p. 983^a,4 τιμωτέραν) esse *eqs.* *saepe*. v. et p. 1087,19.28. **3** *decens, dignus, speciosus* – *angemessen, würdig, ansehnlich*: PAUL. DIAC. Lang. 3,9 p. 102,6 cui (*duci*) . . . -e (-em *var. l.*) sepulchrum ante limina Beati Vitali martyris tribuentes . . . tali eius laudes epitaphio extullerunt: ‘*eqs.*’ (*sim.* THIETM. chron. 4,51 intestina . . . sepulturae -i tradidit *dux*). LIBELL. de conv. Baiuv. 11 p. 126,8 qui (*sc. opifices*) . . . -em *ecclesiam* construxerunt (CHART. Eichsf. 380 p. 221,38). RUOTG. Brun. 1 -is (ammirabilis *B1*, ammirabilior *Fv*) pulchritudo et ornatus domus Domini. ORD. coron. imp. 15,17 imperator deducitur ad locum quendam -em prope cathedram. *de parte corporis*: RAHEW. gest. 4,86 p. 343,6 crura . . . -ia et bene mascula. **4** *iustus, aequus, legitimus* – *recht, billig*: COD. Lauresh. 35 (a. 866) -is tua (*sc. comitis*) fuit petitio, et fratrum nostrorum decrevit benivolentia, ut *eqs.* TRAD. Frising. 1033 p. 778,18 ut ipsi filii sui (*sc. donatoris*) . . . -i in curte episcoporum obsequio deservirent. CONST. imp. II 250 (epist. papae) post tractatus . . . pacis nobis et amicis ecclesiae -is et secure. *al.* **5** *nobilis, imperialis* – *edel, kaiserlich, Kaiser-*: ANNALISTA SAXO a. 971 p. 217,2 -e palatium in Tornburh exustum est una cum regis thesauris. **6** *harmonicus* – *wohlklingend*: REGINO harm. inst. 15,14 est *diapason* . . . principalior atque -ior ceteris consonantiis.

II *subst.*: **a** *masc. i. q. vir honestus* – *ehrenwerter Mann*: CHART. Rhen. med. III 1348 p. 973,5sq. (a. 1256) presentibus . . . -e (*‘Ehrwürden’, ‘Hochwürden’*) capellano S. Petri, -e notario nostro Wilhelmo. *usu compar. plur. i. q. homines honesti, honestates* – *ehrenwerte, vornehme Leute, ‘Honoratioren’*: RUD. TRUD. gest. 4,1 p. 247,20 de -ioribus Mettensium. ALEX. MIN. apoc. 9 p. 151,7 -iores eorum (*sc. haeticorum*), sicut . . . imperator et . . . rex et ceteri magnates. **B** *neutr. i. q. res honoranda, magni pretii* – *das Achtbare, Wertvolle*: ALBERT. M. eth. I 83 p. 72,81 de quodam accidente ‘felicitatis’, scilicet ‘utrum’ sit ‘laudabilium vel -ium’ (p. 1101,11 τὸν τιμὸν) (*sim.* 84 p. 73,72). 535 p. 459,66 quod sapientia non sit ‘-issimorum’. 524 p. 465,22 cum sapientia sit ‘habens’ se sicut ‘caput scientiarum’, . . . ipsa est ‘-issimorum’. *ibid.* *al. v. et p.* 1087,18.23.

adv. **honorabiliter**. *honeste, digne* – *ehrenhaft, würdig*: **1** *honoris causa, cum dignitate* – *ehrenhalber, mit Ehre und Ansehen, würdevoll*: TRAD. Frising. 397^c p. 338,6 (a. 819) Audulfus super provincia Baiowariorum tam potenter et -r a . . . Karolo potestatem accepit. DIPL. Otton. II. 270 cui (*ecclesiæ*) . . . archiepiscopus -r presidet (*item* 271. 274). HELM. chron. 39 p. 78,8 quatinus regem -r venientem ipse honoratior (*i. papa*) exciperet. *al.* **2** *gloriose* – *ruhmreich*: ANNAL. Magd. II a. 1042 victores -llime convenere. **3** *reverenter* –

ehrerbietig: PAUL. DIAC. Lang. 3,35 p. 114,2 is (*Agilulf*) cum reginae ... manum -r osculatus esset. RIMB. Anscar. 13 p. 34,32 eum -r ad sedem direxit *imperator* apostolicam. HINCM. ord. pal. 321 ut hoc (*sc. causam secretam*) iuxta modum personae vel -r vel patienter ... susciperet rex. RUOTG. Brun. 5 p. 6,23 hic (*Otto*) germanum suum Brunonem ... -r, ut par fuit, e scolis in palatium evocavit. GERH. AUGUST. Udalar. 1,21 l. 15 permissio salubri a ... pontifice ... -r accepto felicem reditum iniit. *saepe*. in *lusu verborum*: AGIUS vita Hath. 1 -r diligendis et diligibiliter honorandis ... sororibus. HROTSV. Gall. 1,7 ut herilem filiam -r ames et amabiliter honores. 4 *pulchre, decore, decenter – schön, geziemend*: THIETM. chron. 3,25 imago Dominica -r formata. DIPL. Heinr. IV. 294 p. 387,2 -r constat *monasterium* restauratum. 5 *sollemniter – feierlich*: THIETM. chron. 7,27 passionem cum paschali tripudio -r peregit *imperator* (*sim*). CHRON. Thietm. 5,31 celebravit).

honorabilitas, -atis f. 1 *proprie*: a *honor, dignitas – Ansehen, Würde, Wert*: ALBERT. M. eth. I 84 p. 73,74 virtus honorabilium est, quia est pars honesti, quod honorabile est; sed de virtute est laus ..., et sic -s non prohibet felicitatem, quin sit laudabilis. anim. 1,1,2 p. 4,49 cum ... propter sui -em sic in prioritate dignitatis ponenda sit notitia animae, non amisit etiam utilitatem. top. 3,2,1 p. 348,23 honorabilis est magis eligendum ex ratione -is, quae excellit alterum. summ. theol. I praef. p. 1,18sq. ex hoc, quod 'mirabilis est' (*sc. scientia litterarum sacrarum*), habet -em; cum ... scientiae in duobus differant, scilicet subiecti mirabilitate et -e et demonstrationum certitudine, ... constat illam honorabilissimam esse, quae de mirabilissimo ... est. *ibid.* al. b *reverentia – Ehrerbietung*: HINCM. annal. a. 865 p. 118,7 cum ... -e, sicut episcopi Romani reges conseruant in suis epistolis honorare. 2 *meton.*: a *venerabilitas – 'Honorabilität'*: ALBERT. M. pol. 2,3^s 'plures ex abundantibus esse principes et maximos ... et maximis -bus', (p. 1266^a, 13 ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων) ... facere ostendit obligariam. 3,3^c p. 227,14 'ab -bus ... longis participationes principatum', quia non dantur nisi honestis personis. 5,6ⁱ p. 491^a, 33sq. *ibid.* al. b *fortuna, census – Vermögen*: ALBERT. M. pol. 4,5^c p. 352^a, 4 'aliis ...', supple: multitudinibus hominum, 'participare licet' politico ... principatu, 'cum possideant -em determinatam', (p. 1292^b, 30 τὸ τίμημα τὸ διωρισμένον) a legibus, scilicet quod non licet egenis participare politicum principatum. 4,7^o p. 365^b, 34 in oligarchiis congregationes fiunt ad principes constituendos ab immensa -e *eqs.*

honorandus v. 1. honoro.

***honorantia** (o-, -cia), -ae f. 1 *honor – Ehre, Ehrung*: ORD. elect. pap. 4,14 dat ... priori scole cantorum I marbotinum ... pro -a (*cf.* 4,17 pro honore exhibito pape). 2 *privilegium, praerogativa – Vorrecht*: INSTIT. regal. add. (MG Script. XXX p. 1459,8; s. XI.) ministeria camere regum Logombarum ac -cie ... civitatis Papie. CHART. Tirol. I 801^b si plures masculi sunt in uno castro ... possidentes o-ciam regule illius castri ..., vel alio aliquo feodo deficientibus de masculis, quod nichilominus masculi debent ... possidere feodum et -cias, donec masculi durabunt. Pörnbacher

honorarius, -a, -um. *script. oner. l. 60.* 1 *adi. i. q. ad laudemium q. d. pertinens – Handänderungs-*: CHART. Basil. C I 174 p. 121,8 (a. 1244) Iohannes et Margareta ... plebano ... censum -um, qui vulgo dicitur erschaz, nullatenus reddere tenebuntur (CHART. Friburg. 123. CHART. Basil. C I 322 p. 235,4. 387 censum one-um. *saepe*). 2 *subst. neutr.*: a *gener. i. q. munus, xenium – (Ehren-)Geschenk, 'Honorar'*: VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,38 has ... civitates, earum iuramenta et ... plurimam ... pro expensis et pro -o recipientes pecuniam peragravimus. b *publ. et iur. i. q. laudemium q. d. – 'Handänderungsgebühr' (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1294 s. v. 'Ehrschatz')*: CHART. Friburg. 106 (a. 1248) nomine -i, quod erschaz dicitur, octo solidi ... dabuntur (*sim.* 118 tantundem pro -o ... dare. CHART. Basil. C I 259 p. 189,29. *al.* CHART. Turg. III 655 p. 538,13). *fort. huc spectat*: CHART. Turic. 1031 (a. 1258) dabit monasterium XII libras ... preposito Stephano ... vel alio quocumque tam in -o quam in aliis quibuscumque. Fiedler

***honoratificativus**, -a, -um. *honorificus – ehrend, Ehren-*: CONR. MUR. summ. p. 162,29 sunt verba ... honorativa, -a.

***honoratim** v. 1. honoro.

honoratio, -onis f. *actus honorandi, reverentia, aestimatio, honor – Verehrung, Ehrenbezeugung, Wertschätzung, Ehre*: 1 *proprie*: a *def.*: ALBERT. M. eth. II 4,2,3 p. 300^a, 6 in -e, quae est reverentiae exhibitio. b *exempla*: HRABAN. inst. cler. 3,38 l. 54 timor Dei et -o patrum. RUP. TUIT. Ioh. 4,2137 eum (*Iesum*) Galilaei excepisse dicuntur; honorem ... haec locutio resonat, ... sed huius -is ... finem ex alio euangelista colligamus. ALBERT. M. sent. 3,9^a, 7 p. 178^a, 6 actus contrarius -i et reverentiae. eth. II 4,2,2 p. 297^a, 36sq. licet honor in honorante secundum -is exhibitionem, tamen in virtuoso est secundum reverentiae et -is attributionem. pol. 5,6ⁱ p. 491^b, 33 'si ... deficient' ... intendentes ad principatus, tunc oportet remittere tempus ... et hoc est ... brevioris temporis 'facientes -em' (p. 1308^b, 6 τὴν τμήσιν). *al.* de *observantia festi*: WILBR. peregr. 1,22,2 quos (*dies*) nos in gaudio et epulis, ipsi (*Hormeni*) ob -em sui festi in penitencia egerunt. 2 *meton. i. q. bonum, fortuna – Gut, Vermögen*: ALBERT. M. eth. II 1,7,10 p. 122^a, 12 potiri vita cum -bus et praemiis, quae est secundum dignitatem ipsorum (*filiorum*) *eqs.* 3 *per pravam interpret. i. q. ordo regnans – herrschender Stand*: ALBERT. M. pol. 5,6ⁱ p. 491^b, 16 'in quo (*tempore*) -es (*sed cf.* p. 481^a, 34 honoratiores et p. 481^b, 37sq. reipublicae gubernandae habilitas)' (p. 1308^a, 2 αἱ τμήσεις), id est principatus, 'institutae fuerunt polittae'.

***honorativus**, -a, -um. *honestus, honorificus – ehrenhaft, ehrend, Ehren-*: v. l. 2. p. 1095,36. Pörnbacher

1. **honoratus** v. 1. honoro. 2. **honoratus** v. onero.

1. **honore** v. honor. 2. **honore** v. 1. onus.

honorificabilis, -e. *venerandus – ehrwürdig*: MIRAC. HUBERT. 1,6 p. 820^E Sewoldum patrem -em adeunt *sacerdotes*. *adv. honorificabiliter. secundum rationem honoris – nach Maßgabe der Würde*: HINCM. ord. pal. 608 omnes comites vel huiusmodi principes sibimet -r a cetera multitudine ... segregarentur (*antea: cf.* p. 1090,47). 611 clerici ad suam, laici vero ad suam constitutam curiam subsellis similiter -r prae paratis convocabantur.

honorificatio (-cio), -onis f. *acc. sg. -e: l. 50. actio honorandi, reverentia – Ehrung, Ehrerbietung*: 1 *proprie*: VITA EPTAD. 3 (MGMer. III p. 187,12) ut iam tunc temporis aut patris meritis aut sacerdotibus dignissima -e eum venerarentur *cives* (*in struct. contam.*). HRABAN. epist. 15,1 p. 404,32 quam placita fuerit ... Deo -o parentum et subiectio filiorum (*spectat ad Vulg. exod. 20,12*). GERH. AUGUST. Udalar. 1,22 comperta eorum (*episcopi et Adalperonis*) prospera reversione et -e ab imperatore eis facta. 2 *meton. i. q. donativum – (Ab-)Gabe*: CHRON. Ven. Alt. p. 68,25 potestatem dedit *tribunus* ... -cione parentorum ecclesiis persolvere secundum compositam episcopi (*sim.* p. 80,25).

***honorificenter** *adv. form. compar. et superl. sub lemmate honorificus allatae sunt (cf. ThLL VI/3. p. 2941, 20sq.)*. 1 *modo honorifico, honeste – in ehrbarer, ehrwürdiger Weise*: DIPL. Otton. III. 34 p. 434,6 cui (*ecclesiae*) ... sub praesenti tempore ... Gisalharius ... archiepiscopus -r praesidet. 2 *pulchre, decore – schön, geziemend*: DIPL. Ludow. Germ. 74^a p. 107,23 (*interp.*) ad ecclesiam Sancti Petri ..., que ibi (*sc. Wormatiae*) -r (*honorificentur var. l.*) constructa videtur. *cf.* honorifice.

honorificentia (-cia), -ae f. *form. plur.: p. 1089,64. adde IN-NOG. III. registr. 5,89 p. 180,14. ibid. al. struct. c. gen. inhaerentiae: l. 69. honor, reverentia, aestimatio, pietas – Ehre, Ehrerbietung, Achtung*: 1 *spectat ad homines (Deum, sanctos: p. 1089,14; institutiones: p. 1089,25)*: a *proprie*: a *in univ.*: BEDA hist. eccl. 5,9 p. 296,7 cum omni -a nominandus famulus Christi (*item* 5,22 p. 346,24). FORM. Marculf. 1,9 desideratus eventus ... obtulit facultatem, qua vestrae serenitatem salutacionis -ciam (*honorificentium a. corr. A2*) prebeamus. VITA Sigir. 3 (MGMer. IV p. 608,15) si quando ... pro regali scilicet -a ac ne dispar inter sodales esse videretur, vestium se decore indueret *eqs.* COD. Karol. 21 p. 522,31 [Fiedler]

(epist. papae) cum maximo -ae conatu et dilectionis affectu ... suscepimus litteras. LIBRI Karol. I 25 p. 216,30 habuit *episcopus* ... sine damno tristitiam, ... sine acquisitione cacinnabiles risus, iras sine calumniis, placationes sine -is. WIGAND. Waldg. 8 rex ... perpendens talem -am sibi a pagano homine exhibitam. **β** *de susceptione, deductione sim.*: SIGEH. Maxim. 31 susceptus ... a fratribus summa cum -a praesul. ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 174,21 imperatore cum -a debita intro-misso. GERH. AUGUST. Udalar. 1,6 l. 16 tanta -a susceptus est, quanta illis, qui ibi congregati sunt, virtus suppetebat. BERTH. chron. B a. 1077 p. 288,20 quem (*regem*) totis regie -e insignibus et laudamentis gloriosissime ... salutatum ... omni subiectionis et reverentie dignatione ... eum congratulante magnificabant (*sc. Saxones*). **γ** *de veneratione Dei, sanctorum*: VITA Elig. 2,73 basilica, quae ad eius -am ... fuerat aedificata (*sim*). DIPL. Ludow. II. 64 p. 193,36 ad cuius [*Dei*] -am ... constat locus exstructus. *ibid.* al.). ADSo Frodob. 27 (MGMer. V p. 83,6) diem ... praefixit *antistes*, ut ipse veniens condigna illud (*corpus viri praecellentissimi*) -a collocaret. DIPL. Heinr. III. 304 p. 413,32 pro amore divino et ob -am et celeste patrocini-um beati Petri apostoli (*sim*). 305 p. 415,1 ob -ciam beatorum apostolorum Simonis et Tathe. 326 p. 447,5 sub -cia matris Domini nostri). **δ** *de favore erga civitatem*: CHART. Bern. I 4,62 (a. 1011) ob anime nostre remedium locique Lausannensis -am. **ε** *favor – Gunst, Gnade*: VITA Remacii prol. (MGMer. V p. 104,13) quantam -am prestat *Deus* famulantibus sibi. **β** *meton.*: **α** *de ipsa persona*: RAHEW. gest. 3,23 p. 196,7 (epist. papae) aliter, quam imperialem decuerit -am, sunt tractati *presbyteri cardinales*. DIPL. Conr. III. 65 p. 114,22 quemadmodum regie auctoritatis est superbos deicere ..., sic eius -ε est humiles erigere. **β** *in titulo honorifico* (*‘Euer Ehren’, ‘Majestät’*): FORM. Wisig. 25 p. 587,27 spero -am vestram, ut eam (*voluntatem*) vobis ingrabanter recensere mandetis. LEG. Wisig. suppl. p. 473,19 en, reverentissimi patres, quantum *eqs.*, ex toto animam meam suae confessionis titulos explicuisse -a vestra pensavit (*item de clericis*: PASS. Ursulae prol. p. 143,7 ut luce clarius arduae vestri patet -ae al.). ALCUIN. Richar. praef. (MGMer. IV p. 389,36) hanc nostri ... opusculi praefationem vestrae (*sc. Karoli*) in Domino beatae -ae dedicamus (*item de imperatore vel rege sim.*: HRABAN. epist. 16 p. 419,46 ad sanctissimam -am vestram commendandam. STEPH. V. epist. A 14 earum [*litterarum*] delator idoneus vestrae -ae non habebatur. VITA Menel. 2,3 [MGMer. V p. 150,23]). **γ** *dignitas – Würde*: HILDEG. in symb. Athan. (PL 197,1076^B) inferno primum hominem abstulit *Christus* et omnes, qui Deum in moribus humanae -ae unquam tetigerant. **δ** *locus – Stand*: VITA Mathildis II 1 p. 147,8 ipsos (*filios*) summa nutriebant (*sc. dux eiusque coniux*) diligentia, uti exigebat nobilitatis -a. **ε** *laus, canticum honoris – Lob(lied)*: CAPIT. reg. Franc. 252^B p. 213,2 per caetera missalia officia cum divinis laudibus regis -a intonuit. **2** *spectat ad res*: **a** *proprie i. q. observantia – Beachtung, Einhaltung*: STEPH. V. epist. A 33 p. 353,1 quae ad -am pertinent christianae religionis. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 22 rogat *Dei cultrix* pro omnipotentis Dei amorem et sacratissimae -am diei. **β** *meton.*: **α** *auctoritas – Würde, Ansehen*: CONST. Constant. 169 tribuentes ei (*sedi beati Petri*) potestatem et gloriae dignitatem atque vigorem et -am imperialem. DIPL. Heinr. IV. 178 coepit locus ille vilesce et in dies a prioris -ae statu declinare. **β** *privilegium – Privileg*: HERBORD. Ott. 1,8 cum eatenus quandam specialis -cie prerogativam Babenbergensis ecclesia ... haberet. CHART. Turic. 558 (dipl. Conr. IV.) quatinus ... in ceteris ... iuribus ... abbatis-sam ... teneatis in debitis usibus et -is. **γ** *feodum – Leben*: INNOC. III. registr. 7,205 p. 361,26 habere ... -as et possessiones. *ibid.* al. **δ** *donum – Zuwendung*: HIST. Walc. 63 cui (*genetrici Christi*) de propriis redditibus -am faciens (*sc. nobilis quidam*).

honorifico, -avi, -atum, -are. **1** *honorare, colere, venerari – (ver)ehren, Ehre erweisen*: **a** *in univ.*: **α** *spectat ad homines*: TAB. smar. 5 p. 497,1 ex illo (*lapide*) ... -bis (honorabis *var. l.*), quem volueris, et inhonorabis. CHRON. Thietm. 5,22 festum sancti Martini celebrantem (*sc. regem*) in multis -vit

praesul. THIETM. chron. 6,95 quem (*regem*) Deus ... triumpho tanti presulis -vit. 7,71 promissionibus ... regem ... in palam sepe -vit *patricius*, sed *eqs.* BERTH. chron. B a. 1075 p. 227,25. *saepe. v. et l. 17.* **β** *spectat ad Deum*: LIBRI Karol. I 22 p. 208,3 officiosa adoratione -vit (*sc. vir filium Dei*). EPIST. Col. 8 p. 251,6 (epist. Ludow. Germ.) ut in omnibus nostris unanimes -emus ... Deum. **γ** *spectat ad res (institutionem: l. 11)*: CONC. Karol. A 5 p. 39,43 ungulas suas et capillos dedit *Aldebertus* ad -andum et portandum cum reliquiis sancti Petri. DIPL. Otton. I. 195 p. 276,8 aecclesiam Dei ... cupimus ... nostris quoque temporibus -are rebusque proprietatis nostrae augmentare. METELL. Quir. 8^a9 mox, ubi regna manent, ibi gemma regalis translata locatur -anda. *al.* **2** *insignire – auszeichnen*: VITA Liutg. I 6 animam reddens Domino locum illum suo -vit *Liawinus* corpore. RUODLIEB XVI 61 <quis (*virtutibus sive bonis*) locupleta>-vit te, Christ (*Christus M*), et -vit. CHART. Mog. A II 92 p. 179,23 -te a Deo et -ande matri sue sancte Mog<ontine> metropoli ... E. ... episcopus. ORD. coron. imp. 14,42 -a (*sc. Deus*) eum (*famulum tuum*) pre cunctis regibus terre. CARM. de Godeh. 6 (MGScript. XI p. 221) hunc in plebe sua dans crescere magnificavit *Christus* coram principibus summis et -vit. **3** *extollere – verherrlichen*: GLOSS. psalt. Lunalac. 143,9 pro his omnibus nova laude te -o. RIMB. Anscar. 1 p. 19,7 eius ... sanctitatem reges -bant, pastores ecclesiarum venerabantur, clerus imitabatur, populus ... admirabatur.

adi. honorificatus, -a, -um. *honorificus, venerabilis – ehrenvoll, ehrwürdig*: ADALB. MAGD. chron. a. 919 ipse (*rex*) ... huic vitae decedens in Fulda monasterio -a est sepultura tumultus. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1129 p. 382,50 obviavit illis (*mercatoribus*) matrona quasi mater -a sic eos alloquens: *‘eqs.’*

honorificus, -a, -um. *script. -ff. l. 65. form. compar. -centior: l. 47. adv. -centius: p. 1091, 26. 70. al. -cius*: EPIST. Mog. 24 p. 361,27. *superl. -centissime: p. 1091, 32. 33. 37. 38. -cissime: p. 1091, 33.*

1 *strictius i. q. honore praeditus, venerabilis – ehrenvoll, ehrwürdig*: **a** *de hominibus*: BEDA hist. eccl. 1,21 p. 41,14 cuius (*Germani*) corpus -o agmine ... suam deferunt ad urbem. VITA Amand. 9 (MGMer. V p. 435,7) plures ... ex his (*captivis*) postea episcopos ... seu -os abbates fuisse audivimus (*sim*). 22 [p. 445,12] ex eisdem fratribus plures postea abbates vel -os vidimus viros). VITA Bertini 19 (MGMer. V p. 765,16) fuit ... vir nobilis, -us ... comes secundum vanam huius saeculi dignitatem. AGIUS epic. Hath. 426 non vos viduat as affore nunc matre prorsus -a. HINCM. ord. pal. 605 ut omnes episcopi ... vel huiusmodi -entiores clerici absque ulla laicorum commixtione congregarentur. DIPL. Arnulfi 151 p. 230,36 dedit ... -us praesul ... de parte ... monasterii eidem viro in pago ... iuchos CCLXXVIII. *in titulo*: DIPL. Otton. II. 283 p. 330,13 si quem ministerii idoneum repererint *palatini*, celeri cursu -e nostre magestati presentarent. **b** *de rebus*: THEGAN. Ludow. 12 magnis donis ac -is honoravit eum (*Bernhardum*). DIPL. Karoli III. 158 p. 256,42 (interp.?) -am imperialis liberalitatis exercemus consuetudinem (*sim*). DIPL. Heinr. III. 390 p. 540,18 [spur.] -am regalis munificentiae consuetudinem. 403 -um ... et sollemne ministerium). DIPL. Ludow. Inf. 15 ecclesiarum Dei curam gerere ... regibus ... -um (*honoricum a. corr. A*) ... fore ... claret. EPIST. Teg. I 24 p. 26,5 si illud opus adhuc ita sint *pueri* edocti, uti vobis (*sc. comiti*) est -um nobisque (*sc. abbati*) necessarium. VITA Theog. 2,24 p. 476,49 -o salutatu in eius amplexus et oscula ruunt omnes. **2** *latius: a decens – schicklich, geziemend*: EPIST. Reinh. 100 filie meae causa, quam in Reinhersbrunnen obtuli Deo, noviter ibidem coepit institui -a (-ffica *var. l.*) sanctimonialium habitatio. **b** *praeclarus, speciosus – prächtig, ansehnlich*: PURCH. Witig. 505 fecit -um spacioso margine templum. WOLFH. HILD. Godeh. II 13 turres munitissimas et -as cum adhaerente muro ... construxit *Bernwardus*. CASUS Petrish. 1,33 possessionem satis -am apud Niuheim commutavit beatus vir a Marchtorfensibus.

adv. honorifice. 1 modo honorabili, venerabili – in, auf [Fiedler]

ehrenvolle(r), ehrwürdige(r) Weise: **a** in univ.: ARBEO Emm. 15 p. 47,13 quibus honoribus ... -e sub duci dictione vitam deduceret. COZROH. praef. p. 1,6 divina providentia ... Hitto episcopus ... in cathedram ... Frigisiensi sedis -e pro-
 5 ductus esse conprobatur. WIPO gest. 4 p. 24,18 nullius antecessoris ... ministeria aptius et -entius provisa memini. ODILO CLUN. Adelh. 9 monasterium ... ad honorem salvatoris mundi -e imperiali auctoritate ... perfecit. THIETM. chron. 7,25 p. 462,25 quae (*commotio*) sine periculo sedatur et episcopo -e fi-
 10 nitur. ANNAL. Magd. II a. 1100 urbem ... obsedit et -e cepit *marchio*. DIPL. Constantiae 65 bona fide adiuvo eum (*papam*) -e papatum Romanum ... tenere. *persaepe*. **b** in iunctura -e ac potestative *sim.*: THIETM. chron. 7,54 palmas rex celebrat Magoncia ... et in his partibus magis -e ac potestative numquam fuit. DIPL. Heinr. III. 380 p. 522,41 ut ... ipse (*abbas*) potestative et -e suos et suorum habeat potestatem usque
 15 ad nostrum iussum. **al.** **2** honoribus convenientibus - mit gebührenden, allen Ehren, ehrerbietig: **a** in univ.: TRAD. Frising. 341 p. 291,34 (a. 815) ad Frisingas, ubi sedis episcopii ... ab omnibus catholicis -e celebratur. CAND. FULD. Eigil. I 1 huic (*viro venerabili Styrmii*) ... -e a parentibus praesentatur. EPIST. Col. 9 p. 251,34 (epist. Ludow. Germ.) parentes nostri ... sancti Petri gratiam ... quaerere procuraverunt, ita nos eam
 20 quaerere ... omnimodis -e cupimus. VITA Gang. I (MGMer. VII p. 168,22) non solum debemus diligere, quos ... virtutibus ... novimus coruscare, sed etiam fidelibus obsequiis -entius praevenire. WIDUK. gest. 2,38 pontificem sub custodia tenuit
 25 *abbas* ... primum -e, sed, cum litteras ab eo scriptas reprehendisset, satis severe. **al.** **b** de susceptione, deductione *sim.*: WILLIB. Bonif. 5 p. 22,10 -e ab eo (*rege*) susceptus (*sim.* GERH. AUGUST. Udalr. 1,22. TRANSL. Mod. 15 p. 297,4 -entissime. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 132,31 [honeste *var. l.*]. GESTA Ern. duc. II p. 267,4 -entissime [-issime *var. l.*]. *persaepe*). THIETM. chron. 5,4 ut rex suscipitur *marchio* -eque
 30 habetur. THANGM. Bernw. 23 p. 769,44 cives laeti ... servos Dei -e excipiunt. BERTH. chron. B a. 1079 p. 362,5 legati ... -entissime a Mogontino archiepiscopo ... acceptati. LEO MARS. chron. 1,15 p. 53,12 eum (*Paulum*) ... secum -entissime (-e *CDMS*) retinuerunt *Arichis eiusque coniux*. VITA Heinr. IV. 9 p. 32,12 usque ad Rhenum -e deductus est *imperator*. *persaepe*. **c** de reverentia in sepultura exercenda *sim.*: WILLIB. Bonif. 8 p. 53,27 redditum est corpus et a ... fratribus
 35 cum psalmis ... -e ablatum ac ... perductum est ad civitatem ... Magontiam. ARBEO Emm. 31 p. 73,25 -e cum habitantibus humo subponentes (*sc. ii, qui aderant, sancti viri corpus*). VITA Rup. 10 sacratissimum corpus ... cum letaniis ... a sacro collegio -e traditum fuit sepulturae. VITA Liuth. 7 -e sepulta est *matrona Gisla*. HROTSV. Sap. 8,1 exequias -e celebramus. WIDUK. gest. 3,47 cuius (*ducis*) corpus iuxta regis imperium -e
 40 collectum transportatur Wormatiam. TRAD. Welt. 23. *persaepe*. **adde**: HROTSV. Cal. 9,13 detectum corpus -e texit *iuvēnis aspectu terribilis*. *de reliquiis sive vehendis sive sepe-
 45 liendis*: TRAD. Frising. 12 p. 39,38 (a. 758/63) tradidi ad domum Sancti Michaelis ... et ad omnium sanctorum, quorum reliquias ibi -e requiescunt *eqs*. MEGINH. FULD. Alex. 6 p. 430,9 -e portans *vir* sanctorum reliquias. DIPL. Heinr. III. 309^a p. 421,46 <praesul ... > corpus sancti ... Valerii ... <benigne et
 50 -e apportavit> (*item* 404 p. 566,27). THIETM. chron. 4,45 facto ... altari sanctas in eo -e condidit *caesar* reliquias. **3** *decenter, convenienter - auf geziemende Weise, wie es sich gehört*: **a** in univ.: THEGAN. Ludow. 6 p. 184,18 imperator tenuit regnum et nomen suum -e, sicut dignum erat. VITA Bonif. II 5 as-
 55 sata ad mensam -e (*horifice m. 1 a. corr. 2*) portata est *trutta*. CHART. march. Misn. II 216 p. 149,14 quam (*curtem*) Rōdolfus ... edificis -e locatis inhabitabat. **b** de ritu *i. q. digne, sollemniter - auf würdige Weise, feierlich*: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 325,33 episcopi ad dedicationem episcopi convenientes multum -e ministerium impleverunt. GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 67 ut in caena Domini ... cum eadem multitudo clericorum et populi plenius et -entius crisma et oleum sanctificaretur.
 60 1,15 l. 38sq. DIPL. Heinr. III. 68 p. 87,39 quam (*ecclesiam*) ... in honorem sancte Dei genetricis ... -e consecravit *episco-*

pus. ANON. Has. 7 corpus sancti Sole ... elevatum et -entius collocatum est. **4** *large - großzügig*: ANNAL. Xant. a. 861 Liutbertus episcopus -e multis sanctorum menbris monasterium ... adornavit. DIPL. Karoli III. 129 p. 207,28 ut ... mon-
 5 nachis ... refectio ab episcopo ... -e exhibeatur (*inde* 153 p. 248,10). **5** *praeclare - prächtig*: COZROH. praef. p. 1,20 domum Sancte Mariae ... in omnibus -e adornavit *episcopus*. CHART. Epternac. 157 p. 240,7 cum domibus in ea (*casa domi-
 10 nicata*) edificatis et pomeriis -e consitis. THIETM. chron. 8,14 p. 510,24 altare aureum gemmis -e distinctum. EPIST. Worm. I 19 p. 36,27 lectum unum -e incisum ... mihi dedit *episcopus*. **al.** **6** *legitime, libere, quiete - rechtmäßig, unangefochten*: TRAD. Frising. 766 (a. 856/60) dedit ... episcopus ... semitam I, ut -e ad ecclesiam possit ire *comes*. CHART. Tirol. notar. I 192 p. 93,2 (a. 1236) ut ipsa (*Dianna*) eiusque heredes ... illud
 15 feodum cum omni iure ... de cetero -e sine aliqua conditione vel servicia facienda ... habeat. 543 p. 264,38 hedificium ... hedificabit *Henricus*, quod ibidem dicti fratres -e stare et habitare poterint cum sua familia. **7** *honoris causa - ehrenhalber*: THANGM. Bernw. 43 p. 778,1 in ... monasterio fraternitate -e
 20 acquisita. **cf.** *honorificenter. **Fiedler** **1. honoro** (o-), -avi, -atum, -are et raro **honoror** (o-), -atus sum, -ari. *script. et form.*: honer-: l. 41. 45. 54 p. 1094,12. 1095,11. *adde* THIETM. chron. 4,59 (*a. corr. A*). **al.** *partic. perf.*: *compar.* -aci(or): p. 1095,22. *abl. pl.* -tibus: p. 1095,15. *usu absol.*: p. 1088,13. *struct. c. praep.*: apud: p. 1093,69. *coram*: l. 33. *cum*: p. 1094,18. *ex*: p. 1093,22. *partic. usu subst.*: *praes.*: l. 58 p. 1088,13. 1093,1. *al.* *perf.*: l. 45. (*reverenter*) *colere, venerari, observare, (magni) aestimare, diligere - (ver)ehren, Ehre erweisen, respektieren, (wert)schätzen, achten*: **1** *proprie*: **a** in univ.: **a** *spectat ad homines*: LEX Raet. Cur. 12,1,5 curiales omo, qui XII filius ... habuerit, ... coram bonus homines o-tus (-tus *var. l.*) esse de-
 30 beat. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,49 filii, hunc senem patrem vestrum sanctis conversationibus vestris -ate. II 12,21 genibus ... volutans ... vultum regnantis -at *senior*. THEGAN. Ludow. 44 p. 234,3 Deum non timuisti (*sc. Ebo*) nec regem -asti, (qui regem exhonorasti *var. l.*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,8 l. 7 ut unusquisque ... patrem et matrem -ret (-retur *P*). THIETM. chron. 1,5 ut quasi amicum diligerent et ut dominum -rent (*ex hone- corr. A; sc. vicini Henricum*). *persaepe. v. et* p. 1087,10sq. 1088,13. *in lusu verborum*: INNOC. III. registr. 1,41 p. 65,25sq. ipsa (*manus apostolicae sedis*) ... hos onerat, hos -at, immo sepius honorem oneribus compensans et onerat
 35 -tos (*hone- 1*) et oneratos -at. **c. notione (benigne) audiendi**: CHART. Raitenh. 350 (a. 1276) abbas et conventus ... -ari et exaudiri in suis petitionibus meruerunt. **c. notione suscipiendi**: THIETM. chron. 8,32 p. 530,15 archiepiscopus ... cum reliquiis sanctorum et ceteris ornatibus ... hos (*sc. duces*) advenientes -vit. CHRON. Thietm. 5,19 p. 243,24 divinis et humanis -ti (*sc. coniuges*). **β** *spectat ad institutiones sim.*: TRAD. Frising. 339 p. 290,4 (a. 815) -anda nobis (*sc. Lantperhto*) ... ecclesia Beatae Mariae. CONST. Constant. 167 eius (*Dei*) ... ecclesiam decrevimus veneranter -are (*hone- a. corr. LM*). HELM. chron. 80 p. 151,32 oportet eum (*regem*) -are Urbem. *al. v. et* p. 1093,5. **γ** *spectat ad Deum*: AGIUS epic. Hath. 714 Christus -atur, Christus in hac colitur. CHRON. Thietm. 5,17 qui (*Deus*) se -antes ... exaltat. CHART. Babenb. 68^a p. 280,15 in quorum (*sc. religiosorum*) honore Deus -atur. *saepe*. **δ** *spectat ad angelos, sanctos, reliquias*: TRAD. Ratisb. 5 (a. 778) ubi (*sc. in ecclesia*) reliquie sancti Mauricii ... -antur. HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,35 -ate Wynnebaldu sanctum et cum Deo veneratum. CONC. Karol. A 44^B,53 si ... sancti angeli et sancti viri non sunt colendi ..., sed sola caritate ... -andi *eqs*.
 65 HINCM. coll. 1 p. 84,15 eas (*reliquias*) ... -are. WIDUK. gest. 3,3 memoriam ... Dyonisii martyris digne -ans veneratus est. *saepe*. **ε** *spectat ad numina pagana*: THIETM. chron. 6,23 quorum (*deorum*) primus Zuarasici ... a cunctis gentilibus -atur. 7,59 ab incolis omnibus ... -batur *mons*. CHRON. Thietm. 6,37 lucum ... ab accolis ut deum ... -tum ... eruens
 70 *antecessor eqs*. **ζ** *spectat ad res*: DIPL. Otton. II. 207 omnibus cristianae fidei ... cultoribus ac regiae ... excellentiae mag-

nitudinem ... -antibus ... pateat, qualiter *eqs.* (item 209. 224. 227 p. 255,21). WALTHARIUS 614 quo nomen regis -rem. THIETM. chron. 5,32 p. 258,2 veritatem. OTTO FRISING. chron. 4,4 p. 190,35 si ... Deus sic -vit (honorificavit C) supplicium suum, quomodo -bit corpus suum (*i. ecclesiam*), sanctos suos *eqs.*? **b** salutare - grüßen: v. p.1087,31. **c** honore afficere - beehren: CHART. Lips. I 6 (a. 1268) qui (mercatores) nostram civitatem ... in hoc -verint, quod mercimonia ad ipsam civitatem duxerint. **d** (praemio, munere, officio *sim.*) honorifice remunerari, locupletare, donare - beschenken, begaben, versehen, belohnen (mit) (spectat ad ecclesiam, monasterium *sim.*: l. 13. 23. al.): **a** usu communi: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,32 que (ecclesia) ... novo -ta est patrono. ANNAL. Lauresh. a. 795 fideles suos de eodem (*sc. Avarorum*) thesauro ... -vit rex. WETT. Gall. 19 quibus (donis) -tus est. THEGAN. Ludow. 12 magnis donis ac honorificis -vit (donavit *var. l.*) eum (Bernhardum), (honorificis donis -vit [-tum L2. B4] *var. l.*). DIPL. Ludow. II. 61 p. 187,18 (spur.) ut ... -etur pontifex potestate (WIDUK. gest. 1,13. *sim.* 1,21 honore paterno). DIPL. Otton. I. 225 ut nostrę imperialis dignitatis precepto -retur monasterium et corroboraretur. GREG. CAT. chron. II p. 214,22 ex cibariis. *persaepe*. in *lusu verborum*: CONC. Karol. A 56^B,92 qualiter ... ecclesiam ... -ando exalta-verint (*sc. principes*) et exaltando -verint atque ... donariis divitem effecerint. OTTO FRISING. gest. 1,24 p. 37,26 xeniis -tus episcopus et oneratus. *dignare* - würdigen: GERH. AUGUST. Udalr. 1,9 l. 144 viduae sexagesimi fructus restitutione -antur. ALFAN. premn. phys. 1,56 p. 15 ex duabus his dignitatibus homo singulariter -tus est *eqs.* (*sed cf. PG 40,521^A*). **β** compensare - entschädigen: COD. Wang. Trident. 241 p. 1065,19 comes pro illo pluvio (*cf. ind. s. v. publegum*) ... ad placitum ... ministeriales ... ut eum adiuvet ad iudicium, -are debet. **γ** (feodo) instruere, benefacere - (mit einem Lehen) ausstatten, belehnen (fere in chartis et diplomatibus): FORM. imp. 27 donatio imperialis: imperialis celsitudinis moris est ... sibi famulantes donis ... atque honoribus ... -are atque sublimare; proinde ... libuit celsitudini nostre fidelem quen-dam nostrum ... de quibusdam rebus proprietatis nostre -are (*v. notam ed.; inde* DIPL. Ludow. Germ. 19. DIPL. Karoli III. 144 p. 231,8. 10. DIPL. Otton. I. 133. *al.; sim.* 44 [*inde* DIPL. Ludow. Germ. 12. *al.*]). DIPL. Karoli III. 42 beneficiis (CHART. Raitenh. 21 p. 24,21). DIPL. Zwent. 25 si ecclesiae Dei rebus variis, quae nobis a Deo collate sunt, -amus. GERH. AUGUST. Udalr. 1,12 l. 129 Riwinum ... comitatibus patris -vit rex. THIETM. chron. 6,12 p. 290,7 dignitatibus. CHART. Babenh. 28 p. 41,27 quibus (praediis) -tus fuerat ministerialis. *persaepe*. v. et p. 1094,29. **δ** (in munere) constituere - (in ein Amt) einsetzen: LEX Raet. Cur. 1,7 si quicumque persona de qualecumque actu aut dignitatem per principem o-tus (-tus *var. l.*) fuerit, set ... ante iudicem venerit, ille honoratus *eqs.* 6,1 qui ... per principes non fuerint o-ti (-ti *var. l.*). LIUTG. Greg. 9 p. 74,11 ut aliqui ... -ti a rege mitterentur in longinqua regna. THEGAN. Ludow. 43 hi (episcopi), qui (quos *var. l.*) ex vilissima servili conditione -tos habebat. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 119 in manus eum accepit munereque pontificatus -vit rex. *al.* **e** extollere, magnificare, decorare, insignire - auszeichnen, verherrlichen, zieren, hervorheben: HUGEB. Wynneb. 11 sanctum ... corpus levatum integritate -tum reperiebant. WETT. Gall. 27 quem Dominus in tali signo -are dignatus est. WALAHFR. carm. 89,4,2 Idus Februi ternas Deus unus -at (item de calendario: WANDALB. martyr. 27 bis ... novenam [*sc. diem Ianuarii*] Abacuc ... et Micheas -ant). LIBELL. de conv. Baiuv. 2 p. 100,4 Vitalis episcopus; ... iterato illa sedes -ta refulsit episcopo, Flobargiso. 9 p. 118,3 quem (Liuprammum) Gregorius papa p allio -vit (p. 118,6; *sim.* OTTO FRISING. gest. 2,23 militari cingulo). RUOTG. Brun. 46 quo (*sc. oeconomii*) nomine eum (diaconum) ipse pater ... -are consuevit (*sim.* OTTO FRISING. gest. 1,9 ducis ... nomine). WIDUK. gest. 1,30 quomodo maiori gratia apud regem -retur Cristianus. CHRON. Thietm. 5,16 regali dignitate. *saepe*. v. et p. 1094,60. **f** fidem praestare, sequi - Treue, Gefolgschaft leisten, folgen: HINCM. annal. a. 871 p. 183,3 quem (Karolo-

mannum) pater ... secum manere praecepit, usque dum ad suos fideles in Belgicam veniret et eorum consilio inveniret, qualiter eum -are debuisset. THANGM. Bernw. 41 p. 776,29 ob-oedientia domnum regem -vit antistes. **2** in imag. (*c. sensu praefereendi*): BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 43,19 que (mors) sola nescit -are reges. CARM. Bur. 131³,4,10 hos urit acrius, quos amplius -at aurum. **3** translate: **a** (ob)servare - berücksichtigen, (be)wahren: HRABAN. epist. 29 p. 445,24 quomodo ... consanguinitas -anda sit, liber Leviticus ostendit. CARM. 10 Salisb. 7,35 te, pater alme, ... deposco, creator protegat ... -et. **b** celebrare - feiern: THIETM. chron. 5,38 p. 264,24 natale Domini in Palithi ... divinitus ac humanitus -ando (hone- 1) peregit rex. ANNAL. Altah. a. 1046 p. 42,3 Dei ... genetricis nativitate rex -vit Augustae. **c** augere - vermehren, fördern: THANGM. Bernw. 40 locum ditare et -are. DIPL. Heinr. III. 43 pro -anda Dei gloria. **d** valere - gelten: THIETM. chron. 1,25 in legitimis coniunctionibus non esse delictum scriptura testatur, et hoc cum observatione festivitatum -atur. **e** confirmare - bestätigen (*usu publ. et iur.*): v. p. 1074,11. **adi. 1. honorans**, -antis. *superl. sensu pass.* (*cf. ThLL. VI/3. p. 2951,75 et Stotz, Handb. 4, IX § 52*): **1** spectat ad homines i. q. honest(issimus), reverend(issimus) - hochwürdig(st) (in formula salutationis, allocutionis): EUGEN. VULG. syll. 7 episcoporum -issimo ... Vitali episcopo ... Vulgarius. 25 INNOC. III. registr. 5,116 (117) -issimo et sanctissimo summo pontifici pape. **2** spectat ad res i. q. (maxime) conveniens, honorabilis - (höchst) angemessen, Ehren-: CHART. Sangall. C 1849 p. 58,27 (a. 1270) quia ... maximis et -issimis feodis a nostro sint viri monasterio honorati (*cf. p. 1086,17*). **2. honoratus**, -a, -um. *honore dignus, honestus, egregius, illustris - geehrt, würdevoll, angesehen, vornehm (interdum compar., e. g. l. 34,51)*: **1** in univ.: **a** spectat ad homines: CAPIT. reg. Franc. 2 si serviles persona est, ... ictus flagellorum ut suscipiat, iubemus, si ... ingenuus aut -ior ... persona est *eqs.* (*v. notam ed.*). VITA Ansb. 34 (MGMer. V p. 639,22) Radamastus vir -us eiusque frater ... cuncta, quae possederant in praediis ... coenobio contradunt (*sim. [in enumeratione testium]* TRAD. Michaelb. 83 presentibus -is viris *eqs.* CHART. Babenh. 76 p. 105,29 in presentia multorum nobilium et -orum virorum delegavimus *eqs. al.*). WIPO gest. 6 p. 28,15 pro regali censura -ior habitus est ab omnibus. DIPL. Frid. I. 5 p. 11,5 per responsales -os. ORD. coron. imp. 15,1 debet rex mittere -os nuncios *eqs.* TRAD. Salisb. II 265 -us ministerialis (283 p. 719,15). HIST. de exp. Frid. imp. p. 89,22 princeps Sibilię, vir potens et -us. *saepe*. v. et p. 1095,28. **b** spectat ad institutiones: RUOTG. Brun. 31 domum eius (*s. Petri*) -issimam ... amplia-vit. **2** munere excelsus, praestans, amplus - durch ein (hohes) Amt geehrt, ausgezeichnet, hoch(gestellt): **a** eccl.: CONC. Merov. p. 76,1 de adulteriis ... -orum clericorum. p. 157,12 quod ... clericus ... si iunior fuerit, ... ictos accipiat, sin certe -ior, ... conclusionem mulctetur (*sim.* p. 159,26). p. 158,1 episcopi, presbyteri vel universi -iores (-tores *var. l.*) clerici. *al.* in allocutione: v. p. 1074,51. **b** saec.: DIPL. Heinr. II. 507^a p. 649,41 de kamerariis ... et pincernis aliisque -is utrorumque abbatum servitoribus hoc constituimus, ut *eqs.* **3. honorandus**, -a, -um. *honore dignus, honorabilis, reverendus - ehrwürdig*: **1** spectat ad homines: **a** usu communi: THIETM. chron. 6,75 p. 364,13 hic (Walterdus) pollens virtute regi acceptus cunctisque primatibus ... extitit -us (*cf. CHRON. Thietm. 6,75 p. 365,12* hiis honoratus virtutibus regi placebat et primatibus; ab hoc amabatur, ab illis venerabatur). ALBERT. M. eth. I 304 p. 260,46 'solus bonus' et virtuosus est '-us' (p. 1124^a,25 τιμητέος). *carus* - lieb, wert: CHART. Merseb. 351 p. 282,21 (a. 1269) -us pater noster (*sc. marchionis*) Heinrichus ... marchio. **b** eccl. ('hochwürdigst'): TRAD. Frising. 144 p. 149,31 (c. 791) -us episcopus (*cf. p. 149,30 ve<ne>randum*). 656^a -us presbiter. DIPL. Karoli III. 99 p. 161,16 Liutwardus vir -us ... Vercellensis ecclesiae episcopus. DIPL. Heinr. I. 12 p. 49,9 per interventum -i patris et archiepiscopi. DIPL. Heinr. III. 37 -i episcopi. v. et p. 1074,51. **c** saec.: WILLIB. Bonif. 7 p. 37,12 apud -um Langobardorum Li-odbrandum regem. v. et p. 1095,36. **2** spectat ad res: BEDA

hist. eccl. 3,11 p. 148,9 -a patrii . . . ossa recondere. WALAHFR. Blaithm. 28 nomen (*sim.* DIPL. Otton. III. 120 p. 532,36 nominis). imag. Tetr. 255 horridus Afer subdat -is sua colla . . . dextris. RUOTG. Brun. 18 p. 17,3 non respicis (*sc.* *Liudolfus*) -am pii genitoris tui caniciem?

subst. honoratus, -i m. *homo honore praeditus, dignus – Würdenträger*: 1 *in univ.*: CONC. Merov. p. 170,25 ut, si quis saecularium -orum (honoratorium B) . . . obviam habuerit aliquem ecclesiasticorum graduum usque ad inferiorem gradum honores (honoris B), . . . illi colla subdat. FORM. Arvern. 1^b vos -erati, que curas puplicas agitis. TRAD. Frising. 397^c p. 338,18 traditione . . . confirmata coram Audulfo et multis aliis in Baioaria -is. DIPL. Otton. II. 266 p. 310,29 factum est placito isto . . . super Salernitanam civitatem, in qua residebat . . . imperatorem cum suis -ibus (*cf.* p. 309,12 ceteris tui magnates). DIPL. Frid. I. 85 Fridericus . . . episcopo, . . . iudicibus, -is . . . gratiam suam. CHART. Basil. A I 360 p. 536,11 -i . . . ecclesie (*v. notam ed.*). *saepe. v. et p. 1093,50.* 2 *usu compar.*: RATHER. epist. 1 p. 17,11 -iores quosdam . . . captivos ducere. POPPO TREV. ad Bened. (MGScript. VIII p. 178,3) ut . . . mittat . . . paternitas vestra virum de -ioribus vestris. GESTA Godfr. Trev. 5 in hec verba accinguntur viae -iores loci (*cod., viri ci. ed.*) utriusque ordinis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 48,2 venerunt . . . -iores Grecorum, . . . cancellarius imperatoris . . . et alii . . . proceres. *v. et p. 1086,70.*

adv. 1. honorate. cum honore, honeste, reverenter – mit Ehren, ehrerbietig: CHART. Rhen. inf. I 360 p. 247,33 (a. 1144/47) qui fuit honorator et mollior in seculo, -ius et accuratius tractetur. CHART. Turic. 488 p. 361,14 -e suscipere.

2. **honoratim. large – reichlich*: CHRON. Andag. 68 p. 154,13 -m (honoratum A2) secum delatis muneribus . . . ambiebat (*sc.* *Otbertus principem*) obsequiis et favoribus.

2. *honoro v. onero.*

1. **honorosus*, -a, -um. *honestus, nobilis – ehrenhaft, 'honorig'*: CONR. MUR. summ. p. 157,26 quilibet de nobilibus . . . nominetur: . . . honorativus, honorandus, -us, hylaris. p. 158,13. p. 159,19 domina . . . nominetur: . . . -a, herilis, hylaris. *v. et p. 1074,51.*

2. *honorosus v. onerosus.*

honorus, -a, -um. 1 *spectat ad homines: a nobilis – edel, ehrenvoll*: CARM. imag. 7,1 hunc librum Karolus quondam perfecit -us (*de Karolo Calvo*). b *reverendus – ehrwürdig*: VITA Galli II 1428 Iohannes praesul -us (1465. VITA Vicel. 252 Hartwicus presul -us). 1529 cetus. 2 *spectat ad res i. q. sollempnis – feierlich, Ehren-, Fest-, Feier-*: EKKH. IV. bened. I 14,1 in natale sancti Benedicti: . . . electi . . . -a dies Benedicti. Pörnbacher

*honostus v. onustus. *hopa v. *hupa.*

hoquetatio* (hoccit-) -onis f. (hoquetus*) t. t. mus. i. q. *cantus hoquetatus q. d. – 'Hoquetus', 'Hoquetierung'* (*cf. LexMusLat. vol. II. s. v.*): LAMB. mus. quadr. p. 281^a resecata musica, id est ipsa hoccit-o, est illa, que sit secundum rectam vocem et omissam, videlicet quando ab aliqua perfectione tempus sit resecatum. ANON. mus. Sowa 2 p. 228,30 -o fit pro mutua instituentium voluntate aut continue aut . . . intermisce aut per simplices voces aut per compositas. *ibid. al. v. et vol. I. p. 521,25.*

hoqueto*, -atum, -are. (hoquetus, cf. francog. vet. hoquet*) *partic. perf. usu adi.*: l. 62.64. al. t. t. mus. i. q. *modo hoqueti q. d. (com)ponere – als 'Hoquetus' setzen, komponieren* (*cf. LexMusLat. vol. II. s. v.*): ANON. mus. Sowa 2 p. 226,7 de semibrevibus -tis (p. 230,25. 29). p. 226,18 qualiter . . . semibreves in brevi modo debent artificialiter -ari. p. 232,43 quod omnes voces -tae per resecationem mutue ponerentur. *ibid. al.*

**hoquetus* (o-, hoke-), -i m. (*francog. vet. hoquet; v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 450^a et Stotz, Handb. 1, III § 44.3*) t. t. mus. i. q. *cantus vocibus pausationibusque alternantibus compositus – 'Hoquetus' (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. p. 378sq.; cf. et LexMusLat. vol. II. s. v.)*: IOH. GARL. mus. mens. add. 15,26 iste (*sc. abscessionis sonorum*) modus sumitur flailis; et aliqui vocant o-um

modum istum. LAMB. mus. quadr. p. 269^a,26 per que (*tria genera*) tota mensurabilis musica discurrit, scilicet discantus, hocketus et organum. ANON. mus. Sowa 2 p. 220,2 vult actor . . . modorum aequipollentias per diversa cantuum genera declarare et praecipue per -os. p. 232,34 recitavit actor resecationum vocum notitiam in -is (*sim. p. 232,36*). *ibid. saepe.*

1. *hora* (o-), -ae f. (ὥρα) 1 *strictius i. q. pars diei pleni (vicesima quarta) – Stunde, (vierundzwanzigster) Teil eines ganzen Tages: A proprie: 1 def.*: ABBO FLOR. calc. 3,37 cum maiores nostri . . . aequinoctialem diem noctemque . . . clepsidra in XXIII aequis partibus dividerent, uniuscuiusque partis finem cum aspiratione -am' vocaverunt. HONOR. AUGUST. imag. 2,10 -a . . . dicitur series vel umbra et dicitur ab horologio et est certus limes temporis in horologio. 2 *exempla: a usu communi*: BEDA temp. rat. 42,15 dies . . . habet XXIII -as. WALAHFR. exord. 5 apud nonnullos cornibus -ae probebantur. WALTHARIUS 1320 praeter . . . unius punctum . . . -ae. GUNTHER. PAR. orat. 8,2 p. 163^C magnus (*sc. dies*) omni tempore aequalis est, videlicet spatium viginti quatuor -arum. *al. v. et p. 1100,43. 65. 1101,16. 18. 38.* b *spectat ad punctum temporis: a in univ.*: ANNAL. Engol. a. 839 (MGScript. XVI p. 485,38; s. IX./X.) Arnulfi abbatis advenit -a ('Todesstunde'). DIPL. Otton. I. 100 concedimus a die presente et -a Sanctae Marię ad sedem Cameracensis ecclesię . . . abbatiam. WIDUK. gest. 3,75 p. 152,23 cum autem -a esset, processit *imperator*. THANGM. Bernw. 16 instabat . . . -a, qua domna Gerburgis aeccliesiam . . . consecrari depoposcerat. *al. β c. numeralibus*: HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,22 cum . . . -a completa fuerat tertia. WETT. Gall. 11 p. 262,27 peracta . . . ter terna -a diei. WALTHARIUS 1343 in nonam conflictus fluxerat -am (undam P; *v. notam ed.*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,16 l. 18 nuntii revertentibus -a diei nona. OTTO FRISING. gest. 33 p. 142,1 prelium hoc a decima pene diei -a usque ad noctem protractum est. *saepe. v. et p. 1101,4. 5. 6.* γ *inuncturae selectae*: CONC. Merov. p. 167,4 ut nullo labore impediti -is, (impetitores *var. l.*) legitimis spiritalibus possint sacerdotes vacare misteriiis. ALCUIN. Ved. 9 (MGMer. III p. 423,23) laudes Deo horis c a n o n i c i s clerus cantabat in ecclesiis (HRABAN. inst. cler. 2,1 p. 344,20. *al.*). WALAHFR. Gall. 1,6 p. 289,17 dum ad -am orationis concurrerent (*sc. multitudo*). AGIUS vita Hath. 25 ad -am sepulturae eius confluebant *turbae*. GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 15 cum eis (*parentibus*) in atrio domus suae -a refectionis sedens clericus. THANGM. Bernw. 54 p. 780,51 cum adesse sibi exitus sui -am sensisset. THIETM. chron. 6,19 convenit exercitus statuta -a. OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,18 acceperunt eadem -a crucem tres episcopi. *persaepe. c spectat ad spatium temporis*: EINH. Karol. 26 ecclesiam . . . nocturnis -is . . . impigre frequentabat. 24 duabus aut tribus -is quiescebat. WALAHFR. carm. 5,56,17 nobilitas generis cognoscitur o m n i b u s -is (HRABAN. carm. 22,12. OTLOH. prov. O 60. *al.*). THIETM. chron. 4,19 lux . . . ex aquilone effulsit et unam sic manens -am . . . evanuit. METELL. exp. Hieros. 5,254 requies -is fuit atris. *saepe. d ad -am i. q. πρὸς ὥραν, ad breve temporis spatium – (für) eine kurze Zeit, ein Weilchen* (*cf. ital. allora*): WETT. Gall. 29 p. 273,34 si ad -am ei temporale iter denegaretur. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 219,15 nec impetum sustinere vel ad -am Suevi potuissent, nisi *eqs. al. v. et p. 1117, 27.* B *alleg. et per compar.*: HONOR. AUGUST. gemm. 2,7 quod (*tempus legis*) iterum quasi -is discernitur (*sim. 2,2*). sacram. 48 p. 772^C dies est Christus, -ae sunt iusti. ABSAL. serm. 39 p. 229^A -ae reales sunt, quae bonis operibus, non verbis decantantur; -ae spirituales sunt virtutes animae. C *meton. i. q. oratio certo tempore diei dicta, officium – Stundengebet, Tagzeit, 'Hore' (usu liturg.)*: ECBASIS capt. 638 -as cantate. CHRON. Pol. 3,25 p. 158,18 donec -as perpetue Virginis dieique canonicas . . . adimplebat *Bolzelaus*. CHART. Brixin. 65 p. 70,20 qui (*sacerdotes*) . . . -as et missas solitas . . . decantent. CHART. Aqueus. 125^{BC} l. 5 in missis et in -is canonicis, vigiliis et aliis devotis orationibus (*cf. l. 37*). *al. D translate de regione caeli*: nulla -a i. q. *septemtrio, pars septemtrionalis – Norden, nördliche Himmelsgegend*: CHART. Bund. 440 (a. 1186) coheret ei (*pecie*) a nulla ora terra de Balneo. CHART. Ti-

rol. notar. I 124^a p. 63,29 cui pecie terre vineate coheret ... a nulla -a ecclesia de Ripa. *ibid.* al.

II latius de quovis spatio temporis: **A tempus – Zeit:** 1 *in univ.* (*usu plur.*: l. 5): POETA SAXO 2,128 hibernas in Eristalli ... duxerat Karolus -as (cf. 1,177). WIDUK. gest. 3,74 p. 151,9 si omnes virtutes eius (*Mathildae*) velim narrare, -a deficeret (*v. notam ed.*). BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 62,6 qui (*carnifex*) ... a l i a -a in eorum servicio ministrare iussus fuit (Adalb. A 10 p. 9,2 [*alio tempore var. l.*]). 2 *de tempore vitae*: PAUL. DIAC. carm. 11,4 semper inest luctus, tristis et -a mihi. AN-NAL. Engol. a. 840 (MGScript. XVI p. 485,40) XII. kal. Iul. Hludowici imperatoris -a terminatur. **B καιρός, momentum temporis** (= *rechter*) *Augenblick, Zeitpunkt, Sekunde*: WAL-THARIUS 685 equus et dominus -a cedere sub una. ASINA-RIUS 279 brevi secum deliberat puella -a (ora puella K; ipsa -a D). LIBER revel. Rich. 4 p. 11,16sq. quo facto intellexi non-dum esse -am fractionis (*sc. hostiae*); et postea in -a fractionis terciam particulam fregi.

2. ***hora**, -ae f. (ώρα; cf. Stotz, *Handb.* 1, III § 23.1) abl. sg. -o: l. 22. 1 regio, campus – *Gegend, Gebiet, Flur*: CHART. Ticin. 110 p. 60,9 (a. 1221) quod (*sc. territorium*) est in -o vallis, que est inter eqs. CHART. Tirol. I 1078 aratoria iacet in -a de Vinticino. al. 2 vicus, platea – *Viertel, Gasse*: CHART. Tirol. I 519 (a. 1200) locavit Enrigolinus in Berta de Bolzano ... domum unam in -a Wielandi, (*Wielandgasse*; v. ind. p. 323). CHART. Ital. Ficker 242 p. 289,12 in civitate Vicentie, in -a porte sancti Petri. al.

3. **hora** v. 1. ora. 4. ***hora** v. 2. *ora.

horalis, -e. ad horas canonicas pertinens – *zum Stunden-gebet gehörig* (*usu liturg.*): CATAL. biblioth. B IV p. 23,35 (s. XIII./XIV.) psalmos -es.

horama (o-) vel *saepius horoma* (o-), -atis n. (ὄραμα, ὄρωμα) c. gen. inhaerentiae: l. 40. 1 visio, visus – *Erscheinung, Traumgesicht*: ERMENR. Sval. 9 p. 160,35 cernentibus quatuor discipulis transfigurationis suae (*Christi*) oroma (*gloriam var. l.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,82 visitur angelice pastoribus oroma turbe. RUP. TUIT. inc. 19 p. 636,4 iuxta praesagium memorandi oro-is. INVENT. Matth. 5 qui in somnis vidit orama praesagium futurorum. BERENG. TREV. laud. 3,6 p. 973^A divinae visionis -ama ... retulit (ALDH. ad Acirc. 2 p. 66,18 oro-e). saepe. 2 species, habitus – *das Aussehen, Äußere*: TRANSL. Annon. 3 p. 10,2 ille ... astans vultu terri-fico et oro-e minaci. 3 *adventus – Ankunft*: EPITAPH. var. I 17,18 oro-is merui (*sc. Adventus*) nomen habere novum (*v. notam ed.*).

***horarius** (o-), -a, -um vel *semel* (l. 51) ***horanus** (hir-), -a, -um. 1 adi.: a ad horam pertinens – *zur Stunde gehörig, Stunden-*: ALBERT. M. animal. 5,38 'sepia ... quamlibet unam suam ovationem complet in quindecim diebus', hoc est in duobus circulis -riis planetarum. metaph. 5,1,9 p. 229,61 est motus ... diurnus vel -nus (*hiranus P*). summ. theol. I 5,23,3,2 p. 139,16 sic ... sunt tam causata a motu caeli quam non causata, ... ita quod dicamus ipsa secundum tempus esse indivisibilia ut nunc, vel extensionis divisibilia ut -ria vel diurna. b *brevis, fluxus – kurz, flüchtig, vergänglich*: WOLBERO cant. praef. 1016^B longa ... in sanctis est charitas, quia non -ria, sed perseverans et continua. PETR. TREV. David 19 eorum (*monachorum*) compunctio non continua, sed -ria est. ALBERT. M. eth. II 10,2,2 p. 627^A,39 -ria ... speculatio beatum non facit: nihil enim imperfectum attribuendum est felicitati. 2 subst.: a masc. i. q. cantor qui horas canonicas in ecclesiis psallendo exsequitur – *Kantor, der das Stundengebet versieht* (*fort. de beneficiario*): CHART. archiep. Magd. 362 p. 476,21 (a. 1179) quorum (*testium*) nomina sunt hec: Rotkerus ... maior prepo-situs, Gero vicedominus, Fridericus -rius eqs. b neutr. i. q. liber hymnos horis canonicis canendos continens – *Liederzyklus für die kanonischen Stunden, 'Horen'*: GODESC. SAXO carm. 10 praef. qui (*Deus*) me sine merito meo dignatus es honorare hoc -rio (*orarium codd.*); ne ... amittam hoc -rium (*orarium codd.*; ex orarum corr. B).

***horatim** adv. 1 *singulis horis – stündlich*: CARM. didasc. 872 non tot habet guttas Stix ..., illuc -m (*certatim var. l.*)

quot properant anime. 2 *per horas competentes, canonicas – zu den regulären, kanonischen Stunden*: GERB. (?) astrolab. 5,4 hoc ... dignissimum ad diurnum -m, (*ed.*; divinum -m, diurnum horarum codd.; cf. 6,1) celebrandum officium ... utile esse videtur.

hordeaceus (o-, -dia-, -da-, -ec-, -asc-, -atius, -cius *sim.*), -a, -um. κριθινός – *Gersten-*: 1 *in univ.*: HILDEG. phys. 8,17,3 qui orfune habet, ... eos (*sc. vermes*) cum o-o stramine ... subfumiget. TRAD. Westph. IV p. 150,19 XV stigas o-orum manipulorum (*sc. villicus dabit*). in *imag.*: VITA Alcuini 4 p. 186,38 nonnulli (*sc. discipuli*) ... pectus in suum 'o-as (-cias *var. l.*) quinas' ... traiciebant una 'gemino cum pisce' spicas (*spectat ad Vulg. Matth. 14,17 sim.*; v. notam ed.). 2 *ex hordeo factus – aus Gerste bereitet*: PONTIF. Rom.-Germ. 249,1 p a n i s -us esse debet siccus (*VITA* Richar. 3 [MGMer. VII p. 446,1] panem ordiatum [o-um *var. l.*]). VITA Amand. 6 [MGMer. V p. 433,18] o-o [o-tio, o-io, ordicio, -o, -io *var. l.*] pane. ORD. iud. Dei B XI 3^b p. 668,40 o-us. saepe). ANTIDOT. Glasg. p. 122,21 farina ordiaca. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,36 de forverco isti sunt redditus: ... XV modios braccii o-scii (*ed.*, o-stii *cod.*). TRACT. de aegr. cur. p. 269,48 simila o-a saepe. v. et vol. II. p. 30,35. iron.: UNIBOS 150,4 dum commovit sacerdos pecuniam ... -am, (*i. stercus equinum; sim. 155,4 denarii -i*).

hordearius (o-, -reus), -a, -um. κριθινός – *Gersten-*: CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,20 (s. XII.²) villicus (*sc. persolvit*) ... XV modios braccii tritice, XV o-ei.

hordeolum (o-, -dio-), -i n. κριθή, tuberculum parvulum hordei grani simile – *'Gerstenkorn'* (*t. t. medic.*): RECEPT. Laresh. 5 p. 382,14 sanat oleum scinninum ... ordiola. PAUL. AEGIN. cur. 90 o-um (3,22,14 κριθή) est parvum apostema supra palpebram oblongum. WILH. SALIC. chirurg. 1,7 p. 306^A -um ... est apostema calidum. al.

hordeum (o-, orod-, -dium), -i n. script. et form. sing.: gen. -ey: CHART. Tirol. I 1248^a p. 370,16. *ibid.* al. -ie: l. 66. ?acc. ordigo: l. 40. decl. I.: l. 48.66. adde TRAD. Frising. 652 p. 551,6. COD. Laresh. 3672. *usu plur.*: l. 40.41.52.

κριθή, *Hordeum vulgare* (L.) – *Gerste (de planta et de grano)*: 1 *proprie*: a *in univ.*: WANDALB. mens. 222 vocant ... -a falcem. TRACT. de caus. mul. 31 p. 29,1 ordigo quoquis in aqua et fomentabis. ODO MAGD. herb. 1213 -a (o- *codd.*) quam dederint, cauli miscere farinam ... praecepit Cato. IOH. S. PAUL. diaet. 597 vinum de frumento et o-o malos fumos generat. ALBERT. M. animal. 6,107 o-um (p. 573^b, 10 κριθός) ... est bonus cibus masculo porci saltanti feminam. ALPHITA A 1 alphita, farina o-i idem. persaepe. v. et p. 769,41. b *de tribu-*: TRAD. Frising. 523^b (a. 825) reddant barscalci modios XV, ex his tres de o-a. REGISTR. Trident. 91 tenetur Mazolinus ... solvere ... duos modios de orodeo. CHART. Aquens. 103 l. 52 decem modios o-i, quod ibidem vulgariter haspelcorn dicitur, ... accipiet decanus. persaepe. c *proverb.* (*per compar.*: l. 53): EGBERT. fec. rat. 1,73 o-a manduces, panis dum cogit egestas (*v. notam ed.*). 1,591 pullulat iste puer matura ut o-a messe (*cf. H. Walther, Proverbia nr. 22873*). d *alleg.*: AB-SAL. serm. 46 p. 263^B -um, labores accipe poenitentiae. 2 *translate*: a *hordeolum* – *'Gerstenkorn'* (*t. t. medic.*; *per compar.*: l. 58): Ps. HIPPOCR. progn. A 20 si in gutture velut (*om. G. I*) o-um (*ed.*, o-i *codd.*) papula nata fuerit. CON-STANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^v,48 o-um est apostema nas-cens in extremitate anguli palpebre. b *iunctura* -i granum: a *mensura longitudinis quaedam – ein Längenmaß* (*cf. anglo-sax. barleycorn*): GERB. geom. 3,2 digitus est minima ... men-sura, continens quatuor -i grana. 3,23 p. 63,24 digitus habet linearia -i grana IV. b *pondus pro mensura adhibitum – Maß-, Gewichtseinheit, 'Gran'* (*cf. p. 785,13sq. q.*): RECEPT. Lauresh. 4,77 silqua (*sic*) habet grana o-i, (granos ordie *var. l.*) III.

[*horeis* v. oborior: CHART. Lux. I 76 p. 66,7.]

horizon (o-, -icon), -ontis m. (ὁρίζων) script. et form.

acc. sg. orizuntha: p. 1099,11. *usu attrib.*: p. 1099,15.

70 I *proprie* i. q. finiens circulus, finitor – *Kreislinie, 'Hori-zont'*: A *usu communi* i. q. velut quodam circo designatus terminus caeli quod super terram videtur, aspectus – *sicht-*

[Orth-Müller]

bare Linie, an der Himmel und Erde zusammenzustossen scheinen, Gesichtskreis (per compar.: l. 8): GERB. (?) astrolab. 5,1 dum summitas eius (solis) vix ab -e (orientis var. l.) procedit. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 479 vs. 72 circumfer visum, quantum concedit o-n. HONOR. AUGUST. imag. 2,25 o-n est, quantum aspectus cuiusque in circuitu circumscribit. ABSAL. serm. 13 p. 84^C Christus . . . Deus et homo ipse est stella, . . . in quam velut -e quodam terminatur *visus mentis nostrae*. GESTA Ern. duc. I 3,212 oculis . . . per o-em quaquaversum circumductis. GESTA crucig. Rhen. 4 p. 37,16 latitudo . . . o-untha in apprehensione hominis equitantis intelligibilem parumper excedit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 16,4 postquam sol elevatus erit super ori-em orientalem. *al. usu attrib. i. q. finiens – begrenzend:* EPITAPH. var. II 47^B,9 cum quartus decimus sol volvitur ante o-em (47^A,7 -em) lanum (*v. notam ed.*), tunc eqs. **B** astron. i. q. *circulus sphaeram vel globum in duas aequales partes dividens – Großkreis, der die Sphäre oder Himmelskugel in zwei gleiche Hälften teilt:* 1 in univ.: **a** def.: ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 123,84 circulus . . . , qui omnes hos (circulos) secat in duo media distinguens inferius hemisphaerium a superiori, -n est (*v. notam ed.*). *al.* **b** exempla: HERM. CARINTH. essent. 1 p. 122,18 quos (sc. aequinoctialem et meridianum circulum) tertius o-n super idem centrum et ipse per polos spere transiens utrosque orthogonaliter secat. p. 122,21 sub hoc . . . equinoctiali circulo . . . uterque aplanus spere polus o-i immobiliter insidet. ALBERT. M. cael. 2,4,6 p. 189,35 accidit . . . terrae aequaliter distare ab -e per circuitum per hoc, quod est in medio. meteor. 3,1,22 p. 124,9 meridianus . . . -em in duo aequalia secans regiones, orientalem scilicet et occidentalem, facit in hemisphaerio. *al.* 2 de parte sphaerae ('Horizontring'): GERB. epist. 148 si forte cum o-e (-e var. l.) ac diversorum colorum pulchritudine insignitam (sc. sphaeram) praestoleris (sc. Remigius).

II translate i. q. *finis – Grenze:* ALBERT. M. cael. hier. 15,4 p. 233,29 accipiuntur proprietates hominis . . . secundum intellectum . . . vel secundum quod participat cum intellectuali natura, ut -n intellectualis naturae (sim. p. 233,40). anim. 2,1,8 p. 76,28 est anima intellectualis in -e aeternitatis et temporis' (caus. univ. 2,1,9 p. 71,55. summ. theol. II 1,4,1,1 p. 60^a,41; *v. notam ed.*).

***horizontalis**, -is. *ad horizontem pertinens – zum Horizont gehörig, Horizont-:* ALBERT. M. cael. 2,4,11 p. 200,39 'si . . . magna esset terra, . . . non apparet alius terminus', qui est finis circuli -is secundum diversos 'terminos orbis'.

[**hormia** v. orthopnoea: GLOSS. med. cod. Mon. p. 21,38.]

[**hormillus** v. homillus.]

horminum (o-, orim-, -imum), -i n. (ὄρμινον) 1 *quaedam species salviae, fort. i. q. Salvia horminum (L.) – eine Salbeiarzt, viell.: Scharlachkraut:* PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 189,15 accipiant mulieres . . . de oleribus eusomum et o-um (ori-um var. l.; 3,74,1 ὄρμινον) eqs. 2 *urtica – (Brenn-)Nessel:* GLOSS. Salern. p. 4^b,3 achantum, o-um. ALPHITA A 223 acantum, o-um (ori-um var. l.) vel ygia, id est urtica, idem. O 79 o-mum vel ozimum, acantum idem. 3 κύαμος, faba – Bohne: DYNAMID. Hippocr. 1,9 de -o, hoc est de faba (lumentum de faba cod. Sangall. 762 p. 36).

***hormizo** (hornizo), -are. (ὀρμίζω; cf. ital. ormeggiare) *constituere, funibus applicare – verankern, vertäuen:* COMPOS. Luc. fragm. 8 -as (*ed.*, horn- cod.) ipsas naves, ut non moveantur in aqua.

horna v. urna.

hornotinus (hur-), -a, -um. *qui huius anni est, hornus – aus diesem Jahr stammend, heurig:* ALDH. ad Acirc. 132 p. 181,23 masculina vel communia triptota utroque numero ut: . . . -us (hu- var. l.).

hornus (o-), -a, -um. 1 *adi.:* **a** strictius i. *qui huius anni est – aus diesem Jahr stammend, heurig:* WILH. CLUS. Bened. 9 p. 203^b,44 ut quidam e fratribus . . . ad eum (Chunibertum) venirent, si forte -arum frugum ab eo usum impetrarent. YSENGRIMUS 6,427 quot tu (sc. frater) pensus oves – hoc dampnum ponderat patrus -o (o- var. l.) -, hanc massam dampi mittit amore tui. **b** *latius i. q. hodiernus – heutig:* EK-

KEH. IV. bened. I 12,21 celsa Sion thalamum vigil -a (sc. die) suscipe Christum; . . . sponsa viro thalamum hodie parat ad recubandum. 2 *subst. fem. i. q. cervisia nova – frisches Bier:* VITA Magni Fauc. I 2 p. 106,10 vidit Soniarius supra typrum cervisam crevisse, quatinus qualis et quanta rotunditas infra typri inerat corona, talis in altum crevisse orna (urna, cervisa, corona var. l.; *v. notam ed. p. 55*) videretur.

adv. horno. τῆτες, hoc anno – in diesem Jahr, heuer: GODESC. SAXO theol. 21 p. 290,28 -o, id est hoc anno. EPIST. Mog. 11 p. 333,16 quos (viros) hoc anno, (*ed.*, -o codd.) dominationem vestram (sc. papae) adisse . . . comperimus (sc. episcopus). EPIST. Teg. I 129 si -o presens in regia curte essetis (sc. archiepiscopus). *al.*

horodius v. erodius. *adde ad vol. III. p. 1364,505qq.:* ARNOLD. SAXO flor. 2,6 p. 61,16 vultur pugnat cum ho-o.

horologicus, -a, -um. (ὡρολογικός) *script. -oica: l. 20.* 1 *ad horologium solarium pertinens – die Sonnenuhr betreffend, der Sonnenuhr:* BEDA ad Wicth. 6 quod ab aequinoctio ad aequinoctium dimidium anni computare debeamus . . . , quod esse verissimum . . . -a (-oica var. l.) docet in spectro (12. hist. eccl. 5,21 p. 339,6. temp. rat. 30,90 -a [horologii var. l.] consideratione). 2 *ad descriptionem temporis pertinens, aptum – zur Zeitmessung gehörig, geeignet, Zeitmess(ungs)-:* HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 8 p. 211,27 totam mensuram instrumenti huius (sc. astrolabii) ad astronomiam videlicet -amve disciplinam pertinentem completam esse laetaberis (sc. Berno). horol. p. 405^A componitur quoddam simplex et parvulum viatoribus -um instrumentum. BERTH. chron. B praef. p. 169,12 in -is et musicis instrumentis . . . nulli par erat Hermannus componendis.

horologium (o-, (h)oral-), -i n. (ὡρολόγιον) *script. horogium: l. 53.* 1 *strictius i. q. instrumentum ad horas mensurandas aptum, horarium – Uhr, Stundenzähler, Zeitmessgerät:* **a** in univ. (*per compar.: l. 37*): ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,29 -um (o- var. l.) ex auricalco arte mechanica mirifice compositum eqs. ALBERT. M. animal. quaest. 8,40/42 p. 202,49 in certis temporibus et horis quasi -um cantat gallus. VITA Herm. Ios. 37 p. 698^A didicerat . . . facere -i instrumentum. *v. et p. 1096,14.* **b** *de solario:* BEDA temp. rat. 38,43 ut, qui caeli signis intendere . . . non didicit, saltim -i lineis in terra . . . apprehendat. COMPUT. Borst 17,4,29^a tit. -um (o- var. l.) viatorum (viarum var. l.) ('Fußsonnenuhr'). HEIMO BAMB. chron. 1,1 p. 133,17 quod . . . umbra rediit per aliqua horarum spatia in -o Ezechie (sim. ALBERT. M. epist. Dion. 7,4^C p. 918^A,11 Achaz; spectat ad Vulg. IV reg. 20,11). *al. v. et p. 1096,14.* **c** *de clepsydra (arte mechanica composita):* WILH. HIRS. const. 2,24 p. 137,1 postquam -um (hora- var. l.); ex UDALR. CELL. consuet. 21 p. 70,27 o-) ceciderit. HIER. MOR. mus. 18 p. 149,18 ars formandi campanulas sonos musicos experientes in -is ponendas. *al. fort. huc spectat:* COD. Karol. 24 p. 529,22 direximus (sc. Paulus papa) praecellentiae vestrae (sc. Pippino regi) . . . libros . . . nec non et -um (*ed.*, horogium cod.) nocturnum. 2 *latius:* **a** *instrumentum ad sidera caeli observanda aptum, astrolabium – Sternenuhr, Sternaufnehmer, 'Astrolab':* CARM. var. I 9,1,12 -um nocturnum nullus ante viderat. 9,1,15 -o . . . carmen sperae celi optimum . . . inveniet Pacificus. THIETM. chron. 6,100 ora-um (CHRON. Thietm. 6,100 hora-um) fecit Gerbertus illud recte constituens considerata per fistulam quadam stella nautarum duce (*v. notam ed.*). MATHEM. var. Bubnov p. 388,12 exstant . . . doctrinae ipsius (Gerberti) documenta: -um arte mechanica compositum eqs. **b** *tabulae horarum – Stundentafel:* WANDALB. horol. tit. incipit -um per duodecim mensium punctos. GERB. epist. 153 p. 181,9 -um Ellesponti, ubi dies maximus est horarum equinoctialium quindecim. *al.*

***horologus**, -a, -um. *horologii proprius – zur (Wasser-)Uhr gehörig:* YSENGRIMUS 5,832 -a immersit tardus aena latex (*v. notam ed.*).

horoscopicus (o-), -a, -um. (ὡροσκοπικός) *horas indicans – die Stunden anzeigend:* COMPUT. Borst 17,6,7 p. 1318,11 dispositis . . . -is (o-, horoscopus var. l.) vasis simili dimensione et gnomonum aequa longitudine formatis.

horoscopia, -i n. (ὥροσκοπεῖον) 1 solarium – Sonnen-
uhr: EKKH. IV. pict. Mog. 499 sole in -o radiamina dena re-
verso (v. notam ed.). 2 orbis signiferi hora – Tierkreis-
stunde: CALEND. Karol. C p. 442,16 transactis tribus horis et
dodrante huius diei vicesima hora -um incipit (v. notam ed.).
p. 697,17 hic signi hora prima parte Arietis et signorum mensis
et quadras -o incipit. *ibid.* al. v. et l.41.

***horoscopulum** (-polum), -i n. (cf. ὥροσκόπος) hora-
rum inspectio – Stundenzählung: v. l.41.

horoscopus (o-, -phus), -a, -um. (ὥροσκόπος) usu at-
trib.: l.25. 1 adi. i. q. horas indicans – die Stunden anzei-
gend: p.1100,71. 2 subst. masc.: a de hominibus: α qui
(instrumento astronomico) motus stellarum observat – Ster-
nenbeobachter, Astronom: BEDA temp. rat. 12,20 eo quod in
illo (Aprili) remotis nubibus . . . caelum, terra et mare nautis,
agricolis et -is (gloss.: id est horas aspicientibus) aperiat.
GERB. (?) astrolab. 6,1 stellarum fixarum altitudines, nocturna-
lium horarum indices, providus -us advisere debes. β qui ho-
ras observat (et aliquos e somno excitat) – für die Zeitmes-
sung (und den Weckdienst) Zuständiger: ABBO SANGERM.
bell. 3,29 o-us (gloss.: horarum inspector) esque (sc. clericus)
didascus. CONSUEV. Trev. 4 -o, interea si diescit, previdente
omni cautela dato signo frates aderunt (v. notam ed.; sim. 54 p.
310,15 -us . . . cum signo lucem presagit). de gallo: CARM.
de Iuda 2,282 cantus morales vigilans -us ales nocte dat illa bis
(spectat ad Vulg. Marc. 14,30). b de rebus: α orbis signifer
– Tierkreis, Zodiak: BEDA temp. rat. 39,8 solem novimus zo-
diacum circulum, id est duodecim signa -i (gloss.: id est firma-
menti), per CCCLXV dies et sex horas ambire. ad Wicth. 6 XII
partes XII signa -i (-hi var. l.) nominant, quae tricenis diebus
. . . solem singula tenent. β ea caeli particula quae temporis
momento, quo quis nascitur, ab oriente emergit in hemi-
sphaerium nostrum – aufsteigender Ekliptikgrad am Ostho-
rizont, Aszendent: ALDH. epist. 1 p. 478,2 perplexa o-i (-i var.
l.) computatio. γ instrumentum astronomicum, astrolabium
– astronomisches Gerät, Sternaufnehmer, 'Astrolab': ANON.
geom. I 3,4 si vis cum -o quamlibet planitiem metiri. GERB. (?)
astrolab. 2,3 sinistra (sc. lineatio) . . . postmeridianas horas . . .
diligenter adhibito -o demonstrat. *ibid.* al. δ horarum inspec-
tio – Stundenzählung: BEDA temp. rat. 31,25 vasa . . . -i (horo-
scopoli, horoscopia var. l.; gloss: horarum inspectionis; ex
Plin. nat. 2,182 -a). ε horologium – Uhr: RICHER. REM.
hist. 3,24 -o pulsante excitati ad laudes persolvendas sese preve-
nire contenderent canonici (ni spectat ad l.18sq.). ζ gno-
mon, umbilicus – Schattenstab: THEOD. carm. (NArch. 39 p.
163) quas fert -us umbras.

horrea v. horreum.

horrearius, -i m. administrator, magister horrei – Spei-
cherverwalter, -vorsteher: AGNELL. lib. pont. 60 p. 231 l. 196
(epist. papae) Laurentius -us. Orth-Müller

horreo (o-), -ui, -ere. usu impers.: p.1102,1. struct.: ?c.
obi. rei effectae, interiore q. d.: p.1102,11. c. acc. Graeco q.
d.: p.1102,50. c. supino: p.1102,1,52.

1 proprie i. q. rigere, φρίσσειν – starr sein, starren (vor): a
strictius: α torpere – steif daliegen: VITA Agnet. 258 subac-
tus -et superbus humi cassus proprio iam membra calore. β
prominere – herausragen, hervorsteigen: MILO carm. 3,4,2,
817 posteriora . . . quae nudat pavus, turpius -ent. b latius de
caligine: WANDALB. creat. mund. 26 hanc (lucem) quae sponte
reliquit pars, dum caeca superbit, nocte haec -et et umbris (sim.
225). 2 translate: a intrins.: α horrorem facere, timorem
inferre – Furcht erregen, Angst machen (c. notione mi-
nandi): WALTHARIUS 1338 dum venabitur ursus et canibus
circumdati astat et artubus -et. BRUNO QUERF. Adalb. A 25
p. 32,2 donec loquatur, vix expectant (sc. pagani); -ent et deri-
dent eqs. YSENGRIMUS 2,166 his -et et questibus atque minis:
'eqs.' (sim. 2,585 quid inaniter -es [sc. Bernardus]? 3,471.
5,1265; cf. comm. ed. p. 437). β detestandum, odiosum esse
– widerwärtig sein, ekel, Missfallt erregen: HRABAN. hom.
I 22 p. 45^B ne aut gula in vobis (sc. fratribus) -at aut avaritia
displiceat. YSENGRIMUS 7,344 ut . . . longo eruptu luctans -at
aura foras. impers. i. q. taedet – es ist zuwider, widerstrebt:

AUDRAD. carm. 1,21 -et dictu. b trans.: α (per)timere, pa-
vere – fürchten, scheuen, zurückschrecken (vor): WALAHFR.
Blaithm. 104 hominum non -uit arma malorum. CAND. FULD.
Eigil. II 25,40 nec torva potentum lumina nec procerum tumi-
dos -bat honores. HROTSV. gest. 358 nec -et hiemis saevum fri-
gus furientis, sed eqs. WALTHARIUS 352 -at mulier ut cunctos
aurae ventique susurros. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,14 ra-
paces (sc. aves) . . . -ent aquam. al. ?c. obi. rei effectae q. d.:
FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 256,5 timore . . . , quem (quem om.
NP; an leg. quod vel quia? cf. 3 p. 20,17 quod pavescet de ho-
mine) -et falco de homine . . . , non expectaret falconerium eqs.
β abhorre, detestari, fugere – verabscheuen, verschmähen,
sich sträuben (gegen), meiden: CAND. FULD. Eigil. II 17,73
virginis . . . utrum non -uit alta potestas. CONST. Constant. 96
effusionem sanguinis innocentis -uisti (-uistis, o- var. l.).
PETR. DAM. epist. 94 p. 27,20 -ete (sc. sorores) . . . colloquia
saecularium. ALBERT. M. animal. 1,544 -et pulmo aerem, qui
forte foetet et corruptus est. al. ?remissus i. q. omittere –
weg-, auslassen: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 436,5 'assumpta
est Maria in caelum, gaudent angeli et laudantes'; effugiat pro-
cul 'et': chorus hic id caelitus -et. γ taedio afficere – absto-
ßen: WALTH. SPIR. Christoph. II 5,153 -uit immitem talis (sc.
sancti) fiducia regem.

adi. 1. horrens, -entis. 1 proprie: a strictius: α horridus,
rigidus – starrend (vor): ALDH. ad Acirc. 97,1 sum (sc. aries)
. . . armatus rugosis cornibus -ens. β arrectus, arduus – steil
emporragend, schroff: BEDA hist. eccl. 3,4 p. 133,11 quae (pro-
vinciae) arduis atque -bus montium iugis ab australibus . . .
sunt regionibus sequestratae. γ asper, fragosus – rau, un-
eben, zerfurcht: WALAHFR. hort. 8 sive iacenti planitie facilis,
clivo seu vallibus -s (sc. sit possessio ruris) eqs. δ torpens,
tardus – träge, langsam: ALDH. ad Acirc. 111,36 -s lumbricus
et limax et tarda testudo . . . me (sc. creaturam) . . . vincunt
certamine cursus. b latius de versibus i. q. incompositus,
confragosus – holprig, ungelen: ALDH. ad Acirc. 10 p. 84,15
'hi producuntur legati Minturnenses': quod genus versificatio-
nis adeo durum et -s est, ut eqs. 2 translate: a horribilis,
terribilis – furchterregend, entsetzlich, schrecklich: ALDH.
virg. II 2391 qua (sc. in latebra) -s belva (i. draco) latebat. ad
Acirc. 24,1. *ibid.* al. b detestabilis, foedus – verabscheuens-
wert, grässlich: CONR. MUR. summ. p. 160,12 mulier deriden-
da . . . sic poterit nominari: . . . -s, horribilis, horrenda.

2. horrendus, -a, -um. subst. neutr. pro adv.: l.51. 1 pro-
prie: a arrectus, arduus – steil emporragend, schroff: PO-
ETA SAXO 1,120 transcensis . . . -is Alpibus. b (frigore) rigi-
dum faciens, frigidus – (vor Kälte) erstarren lassend, kalt:
HUGB. Willib. 4 p. 93,21 usque dum hiemis gelidi -us preteri-
ret frigus. 2 translate: a horribilis, terribilis, atrox, dirus –
furchterregend, entsetzlich, schrecklich, grauenvoll: WA-
LAHFR. Mamm. 8,11 leo . . . -us colla iubasque. CAND. FULD.
Eigil. II 7,18 lupus -um ululans eqs. WIDUK. gest. 3,46 alia
multa . . . contigerunt dictu -a. RUOTG. Brun. 42 mors seva,
mors -a. EPIST. pont. Rom. 373 p. 725,15 in omnes . . . -um
maledictionis intendimus anathema. CONR. HILD. ad Hartb.
p. 195,16 in eodem (Aetna) . . . ingentissimi caminus ignis ex-
alans -issimus eqs. saepe. v. et l.69. c. notione minandi:
WALTH. SPIR. Christoph. I 24 tum mitibus, tum -is eum ita
provocabat rex alloquiis: 'eqs.' b detestabilis, abominandus
– verabscheuenswert, widerwärtig, abscheulich: CONC. Me-
rov. p. 80,21 si quis res ecclesiae debetas . . . -o -ae cupiditatis in-
stinctu, (-a cupiditate var. l.) occupaverit (inde CAPIT. episc.
II p. 220,12). POETA SAXO 3,33 quod . . . -o regem regina pe-
emerit ausu. CHART. Friburg. 93 -um est nimiumque stupen-
dum sacrilega temeritate quicquam in ipsorum (sacrorum loco-
rum) dispendium attemptare. saepius. v. et l.42.

adv. horrende. horribiliter, atrociter – furchtbar, schreck-
lich, schauerlich: CARM. Aldh. 2,31 quibus (telis) -e inruit ti-
ro. BONIF. carm. app. 8,11,5 mortuus -e vivorum stringo (sc.
bos) lacertos (cf. ALDH. ad Acirc. 83,6 nexibus horrendis ho-
mines constringere possum [sc. iuvencus]).

horresco (o-, ore-, horessco), -ere. struct. c. supino: p.1103,
14. 1 proprie i. q. rigere – starren (vor): a torpere, torpi-

[Niederer]

dum esse – steif daliegen, betäubt sein: MIRAC. Martial. 2,6 (MGScript. XV p. 282,26; s. VIII/IX.) ubi (sc. in campo) divina ultione messis populator famulus -bat confusus eqs. fort. add. de capite (in loco corrupt.): AURELIUS 8 p. 693,17 capita (ed., capiti cod.) eorum (sc. phreneticorum), qui sine febre sunt, -unt (hebetescit sim. cod. Augiens. CXX; sed cf. Cael. Aur. chron. 1,9,58 febricula caput incendit). **b arrectum esse, stare – zu Berge stehen, emporstehen:** FROUM. carm. 11,34 -unt lane (sc. ovium), si foetor (i. anhelitus lupi) perflat ad illas. **2 translate:** **a intrans.:** **a (horrore) treme(sce)re, (ex)pave(sce)re – (vor Angst, Entsetzen) (er)schaudern, (er)zittern:** ALDH. carm. eccl. 4,7,29 -o referens effebi funus acerbum (sim. DIPL. Otton. II. 283 p. 330,13 horresco referens eqs.). HROTSV. Pafn. 1,25 -imus (sc. discipuli) auditu. **β stu-pescere, attonitum esse – in Erstaunen geraten:** RIMB. Anscar. 35 p. 67,15 cum ... haec (sc. in somno visa) omnia admirans et -ens aspiceret eqs. **b trans.:** **a (per)timere – fürchten, scheuen, zurückschrecken (vor):** ALDH. virg. I 47 p. 301,12 mens Deo dedita nec olidos ergastulorum squalores -it nec eqs. HROTSV. Pafn. 3,5 tui (sc. Thaidis) praesumptionem -o, tui perditionem defleo. RUOTG. Brun. 18 p. 17,21 expavesce (sc. princeps) frequentes gemitus, -e lacrimas patris tui. LAND. MEDIOL. hist. cont. 22 p. 29,35 ego ... orescendo tribulationes improriorum, que eqs. al. **β abhorre, detestari, fugere – verabscheuen, sich sträuben (gegen), meiden:** ALDH. virg. II 465 qui (Iohannes) castae servavit tempora vitae -ens ... commercia carnis. al. DHUODA lib. man. 3,11,99 illos ..., qui meritis in sacris non aequantur abtis, hos si conspexeris, noli temere iudicare eorumque vitam ... reprehendere in omnibus o-e (-e var. l.). OTFR. ad Liutb. 68 hoc elementum (i. γ litteram) lingua haec (sc. nostra) -it interdum eqs.

horreum (o-), -i n. form. -a, -ae f.: l.44.p.1104,8. al. confunditur c. hordeum: l.50. **apotheca, receptaculum (penoris) – (Vorrats-)Speicher, Scheune, Lager(haus), Magazin:** **1 de receptaculo (acervo accumulato: l.54sq.) frugum, penoris sim.:** **A proprie:** **1 in univ.:** **a usu communi:** TRAD. Patav. 52 (a. 800/4) tradidimus ... terram cum domo, cum o-o, cum curte, cum casale eqs. FORMA mon. Sangall. 40,2 -um, id est repositio fructuum annalium. GERB. epist. 2 apothecae et -a exhausta sunt, in marsupiiis nichil est. CHART. Mog. B 55 acta sunt hec ... in villa ... boni viri cuiusdam ... in -o. saepe. **b pro nomine loci:** **a 'Oeren':** CHART. Alsat. B 583 (a. 870) est haec divisio, quam sibi Hludowicus accepit: ... Ephterniacum, H-am, Sancti Gangulfi eqs. REGINO chron. a. 897 monasterium ad H-a ... sibi reservans (sc. Zuendibolch; sim. a. 906 p. 151,3). THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 quod (monasterium) antiquitus H-i vocabulum accepit. al. cf. p.1104,1. **β 'Scheu-ren':** CHART. Turic. 932 (a. 1255) qui (locus) vocatur O-um (cf. notam ed.). **2 de -o frumentario, granario:** IONAS BOB. Columb. 1,17^{capit.} de ... copia frumenti -o (hordeo var. l.) aucta eqs. PONTIF. Rom.-Germ. 206 in -o vel granario. CHART. Ror. 4 p. 145,27 de -o fratrum equis bis LX manipuli avene ministrentur. CHART. Stir. I 334 frater emit ... -um ad fruges reponendas. al. **de acervo accumulato i. q. meta (frumenti) – (Getreide-)Schober, Stadel (de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1234 s. v. 'Barg et Mittelniederdt. Handwb. I. p. 214 s. v. 'berch):** REGISTR. abb. Werd. 3,45 abbati ... persolveret ... -um ..., id est barg, I frumentum plenum. 6,13 p. 183,10sq. dabit villicus ... tria -a, quae dicimus barhc ... -um vero, quod dicimus barhc, habebit VI virgas habentes in altitudine duas staturas hominis et inter virgam et virgam novem pedes. **3 de -o feneo:** FORM. Sangall. II 12 ego N. ... dedi eidem (sc. filiae) domum ad inhabitandum, -um fenile eqs. **4 de -o in quo decimae, tributa conduntur:** REGISTR. Raet. Cur. p. 380,16 debent (sc. ministeriales) arare LXX iugera atque ea ... in dominicum -um congregare. DIPL. Karoli III. 138 p. 222,3 omnis decimatio frugum, quae ad o-um et cellarium dominicum veniunt. COD. Lauresh. 3670 l. 3 I diem ... frumentum metit et colligit et in -um ducit (sc. huba). CHART. Bund. 332 hoc (sc. tributa) debent (sc. Dominicus et filii eius) presentare ad -um nostrum. al. **5 de -o publico Romanorum aetate existenti:** CHART. Rhen. med. I 172 (a. 936/39) coenobium Orrense ... a

regalibus o-is, a quibus nomen accepit eqs. (cf. p. 1103,42). LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 168,5 everso publico -o spatium complanatur (v. notam ed.). **6 cella promptuaria, penaria – ?Vorratskammer:** IOH. NEAP. gest. 46 p. 427,29 ante ingressum ... episcopi fabricavit episcopus magnum -um. **B in imag. et alleg.:** **1 de caelo, ecclesia sim. (spectat ad Vulg. Matth. 3,12. Luc. 3,17):** EPIST. Bonif. 15 p. 27,13 quod debuisti ... congregare sanctorum animarum manipulos in -am (-a var. l.) regni coelestis. WALAHFR. Wett. epil. 2,10 ut collecta seges gereretur ad -a Christi. MILO carm. 1,6,3,179 grana legens caelestibus indidit (sc. sanctus) -is. al. **2 de memoria:** WALAHFR. Gall. 2,46 p. 336,27 haec de copiosissima segete beati Galli virtutum memoriae -is grana libuit commendare. **C meton. de rebus in -o conditis:** LAMB. TUIT. Herib. 1,12 p. 197,5 deficit ... eorum (egentium) -um et pecunia, nec est residui, quod eqs. CHART. Aquens. 48 l. 23 de decimis ecclesie nichil ... pertinet ad advocatum, similiter de -is ecclesie nichil ad eum. ACTA civ. Wism. B 1011 eisdem (heredibus) pertinet dimidium -um eqs. al.

II de officina lateraria: CHART. Culm. add. 1227 (a. 1244) nobis concesserunt cives locum pro ponendo -o laterum et fornace iuxta illud. CHART. Argent. I 348 quos (reditus) ex -o laterum ... singulis annis percipiunt (sc. scultetus et fratres eius).

horribilis (ori-, -ivi-), -e. neutr. pl. usu subst.: l. 43. struct.: c. dat.: l.40. c. supino: l.42.

1 proprie: **a strictius i. q. horrens – starrend (vor):** HROTSV. Gall. I 9,1 aspicio innumerabilis exercitus legiones variis armorum instrumentis -es. **b latius i. q. asper, durus, insuavis – rau, unschön, unangenehm (klingend):** IOH. AEGID. mus. app. 2 patet, quam utilis sit iocunda vox atque dulcis; non autem -idem est de voce inordinata et -i, quia non laetificat, sed contristat eqs. **2 translate:** **a terribilis, horrendus, atrox, dirus – furchterregend, entsetzlich, schrecklich, grauenvoll:** **a in univ.:** HUGEB. Willib. 4 p. 102,7 post istis (sc. montis ignivomi) -is (-es var. l.) seu terribilis ignis flagrantiae vaporibus eqs. RIMB. Anscar. 37 p. 72,10 sermo ... praedicationis illius multa suavitate profusus partim erat -is, ut eqs. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 107,14 ereptis ... rebus omnibus ac, quam pessime et visui -ior erat, quibusdam ... ecclesiis ... concrematis reversi sunt Nordmanni. THIETM. chron. 6,23 tramitem ad mare ... visu nimis -e monstrat porta. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 166,14 tacti ... ab insuetis et -bus sibi ... inducuntur falcones ... esse semotim ab hominibus. saepius. **?remissius fort. i. q. fortissimus, ingens – viell.: sehr stark, gewaltig:** THANGM. Bernw. 28 p. 771,41 nec locus sessionis vicario apostolici idoneus conceditur, -is strepitus ingeminatur ius fasque contempnitur eqs. **β spectat ad horrorem sacrum:** RADBERT. corp. Dom. 14,38 -e (terribile var. l.) et ammirabile est 'christianorum misterium'. **b detestabilis, abominandum – verabscheuenswert, abscheulich, widerwärtig:** CONC. Karol. A 19^B p. 121,34 quod ... fetidus Beatus ... scribat ... principem per suam doctrinam o-vilem et ab errore conversum et in fide confirmatum (sc. esse). RIMB. Anscar. 38 p. 72,38 quorum (Nordalbingorum) delictum nimis -e et huiusmodi erat: eqs. HROTSV. Cal. 9,22 qui (proditor) me ... ad audendum -e facinus provocavit. v. et p.1102,42. **c foedus, taeter – grässlich, scheußlich, hässlich (spectat ad colorem nigrum, lividum):** WETT. Gall. 18 exivit de ore eius (filiae) quasi turpissima avis nigra et -is (sim. 21 p. 267,36 corvus). CARM. Scot. II 1 sol. 1,6 fulgentes bini fuscato tegmine terni, hinc niveus unus -esque (carboneique var. l.) duo (sc. lapilli). HROTSV. Dulc. prol. p. 127 donec facies et vestes -i nigredine inficiebantur (sim. 6,2). MAURUS progn. 3 p. 25^b,6 'tota fa-cies> ori-bilis> appa-ruerit> livida' (cf. Hippocr. II. p. 116,9 αὐχμῶσα).

adv. horribiliter. **1 terribiliter, modo horrendo – in furchterregender Weise, entsetzlich:** ANNAL. Xant. a. 873 p. 31,24 malignus spiritus ... Karolum invasit eumque -r discrepantibus vocibus agitavit. p. 32,22 qui (nepos Ruodolfi) ... regnum ... Francorum undique atque Galliam -r ... vastavit. **2 modo detestabili, abominando – in verabscheuenswerter Weise:** GODESC. SAXO theol. 22 p. 323,8 quod ... totiens ...

graviter, -r, turpiter ... contra patrem tuum (sc. Christi) ... deliqui eqs.

horribilitas, -atis f. 1 *atrocitas* – *Schrecklichkeit*, *das Entsetzliche*, *Grauenvolle*: CONST. imp. II 204 p. 275,34 (a. 1236) presumentes ... hiis (sc. Iudaeis) ... sitim non posse humani sanguinis superesse rei -e, nature prohibitione ac speciei comunitate eqs. ALBERT. M. cael. hier. 9,1 p. 139,71 saecularis potestas non potest exerceri sine effusione sanguinis ... et propter actus -em facit inidoneum ad altaris ministerium eqs. URBAN. IV. registr. 564 p. 554,10 ipsorum (*actuum*) ... enormis -s a talium relatione labios nostros retraheret, nisi eqs. 2 *qualitas fastidium afferens, amaritudo* – *widerwärtig, ekel-erregende Beschaffenheit* (*spectat ad gustum*: l.16.17): URSO gloss. 39 p. 72,5 ut -e spirituum natura deficiens ... morbo succumbat. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366^C quinta (sc. *causa compositionis est*) saporum -s. p. 368^A suam -em amittit *zedo-arium*. p. 370^E ut amaritudinem et -em quarundam specierum temperet mel; nisi ... conficerentur *antidota* cum melle, ... -em linguae inferret eqs. BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 112^G ut eius (*fistulae*) sanies indigesta sit cum -e foetoris. ALBERT. M. animal. quaest. 4 app. 2 p. 148,79 anima per -em foetidi odoris avidius ... percipit odorem musci. *taedium* – *Ekel*: v. l.19.

horricomis, -e (an -us, -a, -um?). nom. (an abl. ?) pl. -is: l. 26. ?*asper, dumosus* – ?*rau, von Gestrüpp durchsetzt*: HEIRIC. Germ. I 1,356 cingunt ... omnia silvae montibus -is (sed gloss.: *horrore plenis*).

horridulus, -a, -um. 1 *proprie*: a *strictius i. cui pili horrent, horricomis* – *dem sich die Haare sträuben*: EGBERT. fec. rat. 1,658 sibilus attollens animos instigat equinos, atque canes simul -os committat idem (cf. *notam ed.*). b *latius i. q. asper, raucus* – *rau, heiser*: METELL. Quir. 3^a,16 acres -o gutture barriunt *bestiae*. 2 *translate i. q. horrendus, terribilis* – *einen Schauder hervorruft, furchterregend, schrecklich*: RUP. TUIT. Herib. 22,3 hac illacque sub -o silentio circumspiciens (sc. *clericus somno excitatus*) eqs. FUND. Laub. 12 (MGScript. XIV p. 554,18) post -am timoris magni nubem ... reddito sole pacis.

horridus (o-, ori-), -a, -um. script. hordi- (*per contam. c. sordidus, ut vid.*): p.1106,28. usu subst. masc.: l.67.p.1106,29. 1 *proprie* (in *imag.*: l.53.67): a *strictius*: 1 *asper, hispidus, arrectus* – *rau, struppig, emporstehend, starrend*: a *de crinibus*: BEDA hist. eccl. 5,2 p. 283,26 tantum in circuitu -i crines (sc. *adulescentis scabie affecti*) stare videbantur. ?*de barba piscis walra q. d.* ('Wels'; *ni spectat ad p.1106,30*): RUODLIEB X 45 tunc sunt expositi, quotquot fuerant ... capti (sc. *pisces*): ... labilis anguilla vel per caput -a walra. b *de superficie*: ALDH. ad Acirc. 60,1 -a, curva, capax ... pendeo (sc. *lebes*). RECEPT. Lauresch. 4,76 quando ... cute rugosa et o-a habet *piper eqs.* c *de locis, terra*: ALDH. ad Acirc. 111,26 -ior (sc. *creatura*) ramnis et spretis vilior algis. THIETM. chron. 6,95 steriles hos (sc. *Prucia*) agros semine divino studuit *Brun* fecundare, sed spinis pululantibus -a non potuit facile molliri. THANGM. Bernw. 10 locum quondam dumis et vepribus -um ... fecit aeternum solatium. d *de fluctu i. q. arduus* – *steil aufragend*: ALDH. virg. II 822 -us in cumulum salsarum fluxus aquarum concrevit. e *de calce fort. i. q. rudis* – *viell.: roh*: PS. AVIC. epist. 6 p. 871,39 fuerunt radices (*i. materiae*) citrini sulphur praeparatum et argentum vivum praeparatum et sal albificatum fixatum et calx oridum. 2 *rigidus* – *starr, steif*: BERTH. carm. 1,184 (MGPoet. III p. 398) David alter (sc. *miser*) erat ... corpore contractus, o-a membra gerens eqs. 3 *squalidus, turpis* – (*schmutz*)*starrend, schmutzig*: EUPOLEMIUS 2,363 cultro ... secat *flamen* sua membra cietque -us effuso Phebeum sanguine numen. in *imag.*: RHYTHM. 148,87,2 fac (sc. *Christus*) iustum ex impio, fulgidum de tenebroso, nitentem ex -o eqs. 4 ?*vastus* – ?*wüst*: WALAHFR. hort. 22 ubi ... vestigia ... -a avarae ver hiemis reduci rerum delere pararet scemate eqs. 5 (*frigore*) *tremere faciens, frigidus, algidus* – (*vor Kälte*) *zittern lassend, kalt*: WANDALB. mens. 24 urit cuncta gelu et glacies riget -a campis. 323 -a ... ventorum flabra. POETA SAXO 1,319 cum ... -a iam transisset hiems eqs.

WIPO gest. 30 p. 50,1 omnes erant ... cani et barbatii propter -um rigorem glaciei. b *latius*: 1 *durus, insuavis* – *unschön, unangenehm* (*klingend*): ALBERT. STAD. quadr. 47 verbum passivo stare tenore 'r' solet assumpta; venit -a littera dicta asperitate soni signans in corpore sumpto aspera, quod eqs. (cf. *comm. ed. p. 128*). 2 *acerbus* – *scharf*: BERTH. carm. 1,59 (MGPoet. III p. 395) o-a ... depromens verba malignus (sc. *draco*) in famulum Christi talia dicta dedit: 'eqs.' 3 *obscurus* – *dunkel* (*ni spectat ad l.12*): WANDALB. mens. 264 cursibus hinc (sc. *ab aequato spatio Septembris*) ... diem superat nox -a longis (*sim. creat. mund. 90*).

II *translate*: A *horribilis, terribilis, atrox, dirus* – *furchterregend, entsetzlich, schrecklich, grauenvoll*: 1 in univ.: ALCUIN. carm. 9,145 -a non frangat vestras (sc. *fratrum*) temptatio mentes (*sim.* HRABAN. carm. 13,63. 37,91). WALAHFR. Mamm. 5,17 cuius (*Alexandri*) sanctum lex -a Mammem propulit in montem. POETA SAXO 3,388 clades. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 201,29 ad faciem hominis magis timet *falco* tamquam insuetam sibi, -am et nocivam. *saepe. remissius fort. i. q. ingens* – *viell.: gewaltig*: CAND. FULD. Eigel. II 11,18 nec terruit hoc cor -us iste labor, sed eqs. THIETM. chron. 7,57 in sequenti ... nocte ... tempestas ingruit -a. CARM. de Frid. I. imp. 2956 clamor. 2 *spectat ad horrorem sacrum, metum Dei*: THIETM. chron. 6,43 ut ... examinantis ... venturi -am faciem ... supplicatione preoccupes (sc. *lector*). b *detestabilis, abominandus* – *verabscheuenswert, widerwärtig, abscheulich*: WALAHFR. Wett. 645 ne ... templum Domini mutetur in -a (-dida *var. l.*) nigri serpentis delubra. EKKEH. IV. bened. I 45,43 nil scelus invenies in me (sc. *Martino*), nihil, -e (*i. satan*), ledes. c *taedium, fastidium afferens* – *ekeleerregend*: INNOC. III. registr. 1,386 p. 583,4 odoris ... suavitatis ... in fetorem o-um est conversa. d *foedus, taeter* – *grässlich, hässlich* (*spectat ad colorem nigrum*): WALAHFR. imag. Tetr. 254 Danus versutus et -us Afer.

adv. **horride**. 1 *frigide* – *kalt* (*ni pertinet ad adi.*): HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,36 timebant (sc. *sanctus et socii eius*) ... ne ... prius gelida hiemis aura nivata et nebulata o-e (-e *var. l.*) inruentes congelescerent, antequam eqs. 2 *modo horribili, atrociter* – *furchtbar, grauenvoll*: HYMN. Hraban. 7,5,1 trux ipse licet saeviat -e Herodes. 17,6,2 Christum morte crucis ... sequitur Petrus, cum caesus capite Paulus et -e est.

horrifer (o-), -era, -erum. 1 (*frigore*) *tremere faciens, frigidus* – (*vor Kälte*) *zittern lassend, kalt*: EUPOLEMIUS 2,350 Caucaseas cum Chorus et o-r Euris certatim silvas quaciunt. CARM. Bur. 132,5^a,1 iam -r Aquilo suavi cedit Zephro. 2 *horribilis, terribilis* – *furchterregend, schrecklich*: ALDH. virg. II 296 sic (sc. *morte*) Deus -a (*horrida var. l.*) sanctos ulciscitur ira. c *notione vastitatis*: VITA Mahum. 70 in qua (sc. *Libani*) nimirum -a heremo cum per aliquot annos ... latitasset *Nestorius eqs.* (*antea*: in locum horroris et vastae solitudinis in locum). cf. **horrorifer*.

horrifico, -avi, -are. *horribilem reddere* – *furchterregend, schrecklich machen*: YSENGRIMUS 2,302 -ant Ioseph munia bina quater. 7,654 cernitur arctoum flamma cremare polum, ... sanguineus limphas -asse rubor.

horrificus (o-), -a, -um. *horribilis, terribilis* – *furchterregend, schrecklich* (c. *notione caliginis*: l.58): MILO Amand. I 5 p. 463,25 quasi infans in carcere natus ... de tenebris -is ad lumen mundi egredi concupiscit, sic eqs. (cf. p.1109,2). AGIUS epic. Hath. 108 ut surgens mortem vinceret *Iesus* -am. CARM. de Frid. I. imp. 2190 -o terrebant undique visu circumfuse acies eqs. v. et l.47. *de planetis i. q. dirus* – *unheilvoll*: CARM. cod. Vat. (5330) 10,5 o-a aiunt quidam ... astra periti tempora transferri in diras per singla cometas (cf. *Isid. nat. 26,13*).

***horrifluax** (hori-), -acis. *taedium efficiens* – *Abscheu erregend, abstoßend*: ARNULF. delic. 430 quod satis est edito mellis dulcore reperto: -x (hori- *var. l.*) numquam correptat nausia quemquam.

horripilatio (o-, obri-, -cio), -onis f. opri-: TRACT. de caus. mul. 28. *status horridus, arrectus* (*capillorum, pilorum, plumarum*), *horror* – *das Absteiben, (sich) Aufstellen, (sich) Sträuben* (*der Haare, Federn*), *Schauder*, 'Gänsehaut': 1

spectat ad animalia: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 238,28 donec ... perdat *falco ferox* aperitionem rostri et -em capitis et colli. ALBERT. M. animal. 6,22 gallina post coitum excutit se cum -e (cf. p. 560^b, 8 φοίττουσι). 7,172 cum a pelle calor naturalis propellitur, ... pellis contrahitur et ... pili ... eriguntur, et hoc vocatur -o *eqs.* 22,89 dum est in principio haec infirmitas (sc. *laesio crurium equorum*), sine inflatione est, sed -e cognoscitur. *spectat ad chamaeleontem*: ALBERT. M. animal. 2,66 'nec alteratur ab hoc (sc. *nigro*) colore' nisi tempore timoris, quando est in -e, ... 'quando videtur ... inflari' et corrugari corium ipsius. 2 *spectat ad homines*: a *proprie*: α *in univ.*: ERMENR. ad Grim. 1,10,61 -em in ponte Cumetensi hauserat (sc. *calvus*), quando *eqs.* GERH. AUGUST. Udalt. 2,5 invasit eum (*presbyterum*) ... -o (obr- var. l.) cutis maxima. ALBERT. M. somn. 1,2,9 p. 153^a,34 tremor accidit corporibus et -o, quando perfunduntur aqua calida. animal. quaest. 9,11/15 p. 209,9 -o potest dupliciter provenire, vel ex sparsione materiae malae, ... ut in febricitantibus, ... vel propter fugam caloris naturalis ad interius. al. β *hirsutia* – *Struppigkeit*: ROD. GLAB. Willh. 25 p. 482,22 non ... aspicitis (sc. *fratres et sorores*) ..., quam turpis in barba (sc. *monachorum*) o-o (-o, chiri-, obr- var. l.) maxillarum? γ *tremor* (*febri effectus*), *frigus* – *Fieberschauer*, *Schüttelfrost*, *das Frösteln* (*usu medic.*): TRACT. de caus. mul. 66 si matrice tumet et minus est calor, sic cognoscis: obr-em et siccitatem habent. VISIO Godesc. A 1,3 vespertino tempore obr-e gravi primum tactus, deinde *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^c prohibet *fluxus sanguinis* apostema et -em et febrem. WALTH. AGIL. med. 17 p. 116,3 inungatur (sc. *lilio decocto*) tota spina dorsi; et hec contra -em valent. *ibid.* al. cf. l. 17. b *translate*: α *terror*, *pavor* – *Schrecken*, *Entsetzen*, *Angst*: UFFING. Ida 1,11 temerariis maior confusio et -o nascebatur. CAES. HEIST. hom. exc. 161 p. 128,20 cum ... ille (sc. *homo in visione visus*) responderet: 'ego sum pastor', femina mox ex -cione suborta cum cognoscens subiunxit: 'eqs.' β *aversatio*, *taedium* – *Abscheu*, *Ekel*: GESTA Ern. duc. I 2,295 quas eius ori blandicias rex rostro suo admovisset, parum curabat *domina*, que non recreationem ei, sed -em magis exhibebant. γ *moestia*, *offensio* – ?*Ärgernis*, *Verdruss*: EPIST. Worm. I 25 p. 47,6 maiores eorum (*Herbipolensium*) huius (sc. *litis*) occasionis obr-e domno nostro (sc. *discipulorum Wormatiensium*) ... se huius rei immunes esse ... demandaverunt.

horripilo, -avi, -atum, -are. *partic. usu adi.*: *praes.*: l. 54. *perf.*: l. 48. 1 *trans.* i. q. *arrigere*, *horre facere* – *aufstellen*, *sträuben*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,29 quando aves timent aut irascuntur, -ant plumas. 2 p. 154,22 si veniret a cauda et tergo ventus, -ret pennas caude. 2 p. 167,2 inferiores (*plumas*), quas vocamus *barbam*, habet *falco sanus* hirsutas et -tas. *extendere* – *ausstrecken*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 135,9 quando nidassii pascuntur, -ant pennas, cooperiendo pastum eorum. 2 *intrans.*: a *horridum esse*, *arrectum stare* – *abstehen*, *gesträubt sein*: ALBERT. M. animal. 23,17 p. 1438,31 haec ... avis (sc. *accipiter*) quando infirmatur, pennas et alas habet quasi -antes et alas dependentes. b (*pavore*) *horre*, *tremere* – (*vor Angst*) *schauern*, *zittern*: PAUL. BERNR. Greg. 114 cum ... -asset *virgo* a timore visionis insolitae. YSENGRIMUS 2,188 cominus hanc (sc. *Ysengrimi*) ... vocem Reinardus ut audit, ceperat ad tantas -are minas.

horrisonus (o-, (h)ori-), -a, -um. 1 *strictius* i. q. *sonos horribiles edens*, *horribiliter sonans*, *tonans* – *furchterregende Laute hervorbringend*, *schrecklich tosend*, *donnernd*, *brausend*: ALDH. ad Acirc. 13,3 viribus -is (ori-, hori- var. l.) valeo (sc. *ventus*) confringere quercus. LIBRI Karol. III 11 p. 378,22 non quo ille (*Saul*) Christum persequeretur ..., sed ecclesiam ... in huius saeculi -is (o- a. corr.) fluctibus natitantem (*sim*). BRUNO QUERF. Adalb. A 24 p. 30,9 super -um mare). ANNAL. Quedl. a. 1016 collisiones nubium -ae (horrissimae *cod.*) cum crebra coruscatione et imbrum nimietate plurima subruunt aedificia. METELL. exp. Hieros. 2,372 turma dat -um fremtum de more leonum. *de cane* i. q. *horribiliter fremens*, *latrans* – *furchterregend knurrend*, *bellend*: AUDRAD. carm. 1,174 -i ... canis rabiem non cernere (sc. *hominem*) cogo (sc.

Deus). 2 *latius* i. q. *horribilis*, *terribilis*, *atrox*, *dirus* – *furchterregend*, *entsetzlich*, *schrecklich*, *grauenvoll*: CARM. var. III A 5,181 p. 607 de quibus (sc. *fletu*, *stridore sim.*) -a loquitur Iob voce propheta: *eqs.* BRUNO QUERF. fratr. 9 p. 49,2 ut ... euangelizare paganis angelicum quesissent commodum, intrare -um paganismum. RUP. TUIT. omnip. 20 (PL 170,470^A) ista, quam detestamur, -a enuntiatio: 'vult Deus malum'. BERTH. ZWIF. chron. praef. p. 136,4 primus homo ... hac -a et implacabili voce: 'terra es et in terram ibis', ... damnatus est. CARM. de Frid. I. imp. 1804 rumore fama per urbes sparserat -um *eqs.*

horror (o-), -oris m. *confunditur* c. error: l. 57.64. 1 *proprie*: a *strictius*: α *de montibus* i. q. *abruptum* – *Schroffenheit*: WALAHFR. carm. 77,5,1 alta Penninus iuga flectit -r. β *de pane fort.* i. q. *qualitas aspera*, *crassa* – *viell.*: *grobe Beschaffenheit* (*in struct. corrupt.*): AETHICUS 65,18 messium ... exiguorum graminum amarissimi panes et -e. γ *tarditas*, *torpor* – *Trägheit*, *Zähigkeit*: ALBERT. M. animal. 1,129 melancolicos ... dicimus ... terribiles ymages patientes ... propter sanguinis melancolici gravitatem et frigiditatem et -em. δ *tremor* (*febri effectus*), *frigus* – *Fieberschauer*, *Schüttelfrost*: AESCULAPIUS 21 p. 33,20 quam (*collectionem stomachi*) sic agnoscimus: ex ... concurrentibus febribus et frigore et -bus *eqs.* 34 p. 52,34 saepius indurescit duricia (sc. *splenis*) ... cum -e, hoc est frigore. b *latius* i. q. *status hispidus*, *asperitas* – *Rauheit*, *Struppigkeit*, *Unwirtlichkeit*: ALDH. virg. I 38 p. 287,10 Dei famulus ... -em deserti non lassabundis, sed indefessis viribus tolerans *eqs.* MAGNUS chron. a. 1190 p. 513,25 intraverunt (sc. *exercitus*) quaedam desertissima loca Turkiae descendentes iuxta lacum salinarum in terra -is et salsuginis (*inde* HIST. de exp. Frid. imp. p. 76,9. HIST. peregr. p. 155,12). *in imag.*: HONOR. III. registr. 189 p. 133,11 ut a paganis, qui adhuc gentilis erroris o-e sunt ispidi tanquam spine, nullatenus opprimi permittantur (sc. *semina verbi*). 2 *meton.* i. q. *res horrenda*, *atrocitas* – *furchterregende Sache*, *das Entsetzliche*: WILLIB. Bonif. 6 p. 27,2 plurimam populi turbam ... errorum deposito -e a malivola gentilitatis superstitione retraxit. MILO carm. 1,6,2,176 quo (sc. *in tartaro*) tu (sc. *tyrannus*) ... -e in piceo vinclis religatus acerbis ureris. 3 *translate*: a *terror*, *pavor*, *formido*, *anxietas* – *Schrecken*, *Entsetzen*, *Schauder*, *Grauen*, *Furcht*: α *in univ.*: WALAHFR. Wett. epil. 1,2 calcem compulsus adivi, cuius principium -r (o- var. l.) adire fuit. RIMB. atscar. 3 p. 21,22 de ... imperatoris excessu ipse nimio terrore atque -e percussus *eqs.* POETA SAXO 3,124 -r inest animis tales (sc. *humanos*) recolentibus ausus. RUOTG. Brun. 23 p. 24,16 ita vixit ..., ut pessimis o-i, bonis esset honori. PETR. TREV. David 18 p. 39,34 gehennalis -r et metus mortis eterne. *saepius*. β *de formidine sacra* (*heiliger Schauer*): LIUTOLF. Sever. II 2 cum ... introissent *Hilti et comites* cellulam, ubi sanctae servabantur reliquiae, -r et timor nimius irruit super eos. DIPL. Heinr. IV. 343 Christi ... divino o-e percussus, quatenus *eqs.* ALBERT. M. Iob 4,13 p. 77,7 'in -e visionis nocturnae': per -em significat magnitudinem; -r enim de magno est et admirabili, quod humana natura non sustinet *eqs.* b *aversatio*, *taedium*, *fastidium* – *Abscheu*, *Ekel*, *Überdruß*: LEG. Wisig. 12,2,17 p. 426,2 ea ..., que cum ipsis (sc. *carnibus suillis*) decocta sunt, absque fastidio et o-e (-e, errore var. l.) sumamus. CHRON. Thietm. 5,17 qui (*Deus*) se honorantes ... exaltat ad -em et dedecus se execrancium. MIRAC. Huchberti 2,28 ministris ... attemptantibus eas (sc. *carnes cocatas*) crudelitatem suam et sanguineum -em ingerebant. *fort. huc spectat*: PS. GALEN. puls. 42 arguto stilo conscripsi, ne confusa ratione medicine vel inordinata querenti pernosceret fecisset errorem (*ed. et codd. aliquot [fort. recte]*); o-em, errare, *cridiem* var. l.). c *?repugnatio*, *inimicitia* – *?Abstoßung*, *Feindschaft*: ALBERT. M. animal. 8,27 talis est -r inter pennas aquilae et anseris, quod una aquilae penna coniuncta multis pennis anseris consumit eas. d *turpitude*, *foeditas* – *Hässlichkeit*, *Scheußlichkeit* (*spectat ad colorem nigrum, ut vid.*): WALAHFR. Gall. 1,18 exivit de ore puellae quasi avis nigerrima et -e terribilis (*sim.* 1,21 corvus colore piceus, -e tartareus; cf. p. 1104,60).

***horrorifer**, -era, -erum. *horrificus, terribilis – furchterregend, schrecklich*: MILO Amand. II 2,135 nox -a et tetra caligine noctis tetrior advenit eqs. cf. *horrifer*. *Niederer*

horsum (o-) *adv.* *script.* ur-: l.20. 1 *sensu originario i. q. huc, ad hunc locum versus – hierher, hierhin*: a *proprie*: STEPEL. Trud. 98 p. 829,40 senior me (sc. *paralyticum*) ... caballo superposuit -mque (sc. *in monasterium*) perducere maturavit. REIN. LEOD. triumph. 1 p. 585,24 dum ... -m suis, aliorum imperialis distraheretur *episcopus curiae negotiis*. b *in imag. vel translate*: VITA Deic. prol. p. 676,49 (ed. Waitz) ut, qui hactenus Galliarum veredaria cursitando ... ad obpandendum gazophilatum Domini hac illacque similavimus quorsum, lineatim ... perveniamus -m: eqs. fere i. q. *hoc respectu – etwa: in dieser Hinsicht*: SIGEB. GEMBL. Luc. exc. (EditHeidelb. XXXIV. 2008. p. 104) quidam, dum -m errore timent, aliorum se errare non vident. 2 *per confusionem*: a *deorsum – abwärts, nach unten*: GISLEB. ELNON. inc. 2,312 tristitiae dorsum clitelas decutit o-m. IOH. WIG. chron. a. 1134 (MGScript. XIII p. 133,25) monstrum ... nunc sursum, nunc u-m, nunc hac, nunc illac se retorquens morsus infingere querit. b *seorsum vel extrorsum – ?beiseite oder hinaus*: RICHER. REM. hist. 4,106 episcopi ... surgentes o-mque seducti, quid agendum inde esset, deliberabant.

***hortalea** (o-), -ae f. (*hortalis; *per analogiam ad vinea formatum, ut vid.*) *hortus – (Nutz-)Garten*: CHART. Ital. Ficker 47 p. 69,43 (a. 1017) cum ... rebus ad eandem capella pertinentes et omnibus casis, masaritiis et curtis, ortis, o-is seu et vineis.

***hortalis** (o-), -e. (*hortus*; cf. *ThLL*. VI/3. p. 3013,44 *hortualis*) 1 *adi.* i. q. *ad culturam horti adhibitus, utilis – als (Nutz-)Garten verwendet, verwendbar*: DIPL. Conr. 4 (MGDipl. reg. et imp. Germ. VI 2. 1959. p. 674,38) quarum (*peciarum terrae*) una est iuxta aecclesiam ... et alia o-is ... posita prope eandem aecclesiam. 2 *subst. masc. (?indecl.: l. 38) vel neutr.* (cf. *ital. ortale; v. Battaglia, Dizionario. XII. p. 161sq.*) i. q. *hortus – (Nutz-)Garten*: CHART. Ital. Ficker 35 p. 52,38 (a. 988) tradidi ... sortitionem de omnibus rebus ... idest de casis ... territorie, curtes, o-is, arbusta eqs. GREG. CAT. chron. II p. 260,29 Petrus ... dedit ... casam ... cum o-bus et plateis. COD. Wang. Trident. 11 p. 549,2 cum casamentis et o-bus et terris. TRAD. Brixin. 182 ager ... in Ualona acquisitus est ... et in eodem loco o-e similiter. v. et l.46.

***hortalium** (-cium), -i n. *hortus – (Nutz-)Garten*: DIPL. Karoli M. 275 p. 409,42 (spur. s. XI.) damus ... de rebus nostris propriis ... vallem scilicet ... cum omnibus terris ... hortis, h-ciis (*hortalibus B*), arboribus eqs.

***hortalivus** (o-), -a, -um. *ad culturam horti adhibitus, utilis – als (Nutz-)Garten verwendet, verwendbar, Garten-:* COD. Wang. Trident. 231 p. 1013,23 (a. 1217) Petrus ... investivit Fedricum ... de pecia una de t e r r a o-a (CHART. Tirol. notar. I 457 pecia terre o-e. *ibid. al.*). CHART. Tirol. notar. I 858^a sexta ... p e c i a terre est o-a (II 198 I [sc. *pecia*] est vineata, alia est o-a. *ibid. saepius*).

hortamen (o-), -inis n. *script.* horr-: GESTA Bereng. 2,80 (cod.). (*admonitio, ex-, incitatio – (Er-)Mahnung, Ermunterung, Ansporn*: IONAS BOB. Columb. 2,11 p. 257,17 rerum sator ob famularum suarum -a dignatus est demonstrare miracula. DONAT. Ermenl. 5 (MGMer. V p. 694,12) fratres ... magna ... consolationis ferebant o-a. BALTH. Fridol. 6 p. 230,1 ne propter -a vel ... blandimenta reverteretur. WOLFHER. God. I 30 p. 189,35 confratrum ... suasus -e ... sinodum ... adiit. DIPL. Heinr. IV. 92 p. 120,39 senior ... domini sui multo -e et benivolentia roboratus ... imperatoris clementiam adiit. VITA Berth. Garst. I 42 p. 265,15 vocis -i obsecundare non refragatur mulier. al.

hortamentum (o-), -i n. (*admonitio, ex-, incitatio – (Er-)Mahnung, Ermunterung, Ansporn*: WILLIB. Bonif. 8 p. 50,16 d o c t r i n a e -o discipulos ad coronam martyrii ... incitabat (VITA Ansb. 7 [MGMer. V p. 624,2] d. -is). TRAD. Frising. 22 omnia ... transfundavimus per licentiam et -um parentum. DHUODA lib. man. 3,103,34 secundum dicta vel o-a (ornamenta *var. l.*) apostoli. CAPIT. reg. Franc. 269 p. 296,35 pro

nullo homine ... per ... alicuius indebitum -um deviato (sc. *rex*). DIPL. Arnulfi 141 ut summi pontificis ... -a toto mentis adnisi suscipere debeamus. DIPL. Otton. II. 218 p. 245,34 -o commoniti ... ecclesiam ... ditare ... decrevimus. *saepius*.

5 ***hortanus**, -a, -um. (*hortus*) *in horto situs – in einem Garten gelegen, Garten-:* CARM. Bur. 76,18,2 transivimus ire balneatum in -um balneum Iovi consecratum.

hortatio, -onis f. 1 (*admonitio, ex-, incitatio – (Er-)Mahnung, Ermunterung, Ansporn*: WETT. Gall. 25 p. 270,15 origo fabricae caeli ... ac expulsio primi terrigenae cum o-bus caelestis hereditatis requirendae rimabantur. CAND. FULD. Eigil. II 9 capit. p. 96 increpatio poetae et -o eiusdem. DIPL. Frid. I. 833 offitium est imperatoriae maiestatis nostrae et iuris equitas atque rationis hortatur (*ci. ed.; hortatio cod.*), ut eqs. 2 *petitio – Bitte, das Ersuchen*: HUGEB. Willib. 3 p. 90,17 Christi miles iteratis o-um oraculis magnisque precum perdurationibus ... obiurgabat.

hortativus, -a, -um. (*admonitorius, ex-, incitans – (er-)mahnend, ermunternd, anspornend*: CONR. MUR. summ. p. 162,29 sunt verba ... honorabilia, -a, honorativa eqs.

hortator (o-), -oris m. (*admonitor, excitator – (Er-)Mahner, Ermunterer, einer der anspornet*: TRAD. Frising. 19 p. 48,9 (a. 763) actum ... in praesentia Ioseph episcopi o-is rei. CAND. FULD. Eigil. I 11 ut ... benivolorum auxiliator, bene certantium -r, lassorum refocillator ... omnes fratres amaret *abbas*. WANDALB. ad Otric. p. 569,27 martyrologicum librum ... edidi praemissa ... commendationis ad te, operis -em (*o-var. l.*), ... descriptione. CONC. Karol. B I 41,4 p. 410,3 quicquid -es et consilarii ac laudatores vestri vobis (sc. *regi*) dicant. CHART. Rhen. med. II 217 p. 256,4 ne tantum verbo -es et non-factores videremur. al.

hortatorius, -a, -um. *usu subst.: l. 37. (admonitorius, ex-, incitans – (er-)mahnend, ermunternd, anspornend*: BONIF. epist. 94 p. 214,22 fraternas et -as (exhortatorias *var. l.*) et consolatorias ... litteras ... transmittito (CHART. Wirt. 2444 [dipl. Rud. Habsb.]). EPIST. Meginh. 23 p. 219,3 volo ... -um aliquid tibi instillare. LUDOLF. summ. 2,4 p. 368,27sq. conclusionum alia deprecatoria, alia minatoria, alia consolatoria, alia -a, alia correctoria ...; -a est, in qua aliquem ad aliquid hortamur.

hortatrix (o-), -icis f. *quae (ad)monet, ex-, incitat – (Er-)Mahnerin, eine die ermuntert, anspornet*: DHUODA lib. man. 1,7,15 o-x (-x, oratrix *var. l.*) tua Dhuda semper adest, fili. 4,8,3 ego ... o-x tua Dhuda, fili Wilhelme, volo eqs. NADDA Cyriac. I prol. 2,4 huius ... operis te (sc. *Hadwi*) -em sortitus licencie ... concessę veniam peto. ANAST. BIBL. epist. 13 p. 432,18 ut ... quae (*parathesis*) fuit alterius interpretationis -x et auxiliatrix, sit etiam nostrae qualiscumque susceptrix et approbatrix.

50 **hortatus** (o-), -us m. 1 (*admonitio, ex-, incitatio – (Er-)Mahnung, Ermunterung, Ansporn (in malam partem interdum i. q. instigatio – Aufstachelung, e. g. l. 55)*: LIBER diurn. 60 p. 53,8 quam (*ferocitatem*) ... Dei virtus ... aliquando monitis comprimit, aliquando vero et flectit ac modigerat -us (-u *var. l.*). EINH. Karol. 11 p. 14,5 qui (*Tassilo*) -u (*o-var. l.*) uxoris ... regem provocare temptabat. DIPL. Loth. I. 90 p. 221,27 (interp.) -u e t r o g a t u ... Hyrm<en>gardis ... tradidimus eqs. (WANDALB. martyr. comm. 4 r. -uque). WALTHARIUS 314 hospitis ac regis certant -bus omnes. THIETM. chron. 6,33 p. 314,19 urbanos terrore gravi et -u dulci devictos secum vehebat *Bolizlavus*. BERTH. chron. B praef. p. 171,24 -u (*horatu var. l.*) lectionis ... vita mortalis ... tedio est. *persaepe*. 2 *desiderium, rogatus, voluntas – Wunsch, Verlangen, Gebeiß*: THIETM. chron. 4,6 Eid ... ordinatur -u Gisilleri archipresulis. 6,81 dum o-u (*rogatu* CHRON. Thietm.) Redingi duo altaria ... dedicarem.

hortellus (o-), -i m. *parvus hortus, hortulus – (Nutz-)Gärtchen*: TRANSL. Eug. Tolet. 13 qui (*pauper*) habebat savi nam in -o (*o-var. l.*) suo perpulcrum.

70 **hortensis** (o-, -tin-), -e. 1 *adi.*: a *in horto nascens, vivens – im (Nutz-)Garten wachsend, lebend, Garten-:* PS. HIPPOCR. sang. 15 utantur (sc. *aegri*) cotidie h e r b a s -es (o-

[Staub]

codd.; EPIST. var. I 13 p. 511,27 plures . . . herbis . . . -bus [o-
var. l.] vescuntur. *al.*) RECEPT. Sangall. II 49 ruta o-e cruda
tere. WALAHFR. hort. 281 -is (gloss. L.: des kartlichin) . . . costi
silva latet. ALBERT. M. veget. 1,164 arbores . . . silvestres magis
fructificant quam domesticae et -es. 1,193 plantae silvestres in
-es frequenter convertuntur. 6,398 est odor eius (*origani*) mul-
tum acutus, sed fortius silvestre quam -e. *saepius. alleg.*:
CAES. HEIST. hom. I p. 142^a ex . . . arboribus (*i. hominibus*)
aliae sunt sylvestres, ut infideles, aliae vero, ut sic eas nominem,
-es. **b horti similis, ad culturam horti adhibitus** – *gartenar-*
tig, als (Nutz-)Garten verwendet: BOTAN. Sangall. 2 praef.
nascitur *maurella* in loco silvosis vel -insis (8 praef. l. cultis
vel agrestibus aut -insis. *ibid. al.*). ALBERT. M. veget. 7,136
ager . . . sativus, qui -is vocatur, irriguus et pinguius esse
desiderat. **c qui de redditu horti solvendus est** – *vom Ertrag*
des (Nutz-)Gartens zu entrichten(d): CHART. Bern. III 30 (a.
1272/3) quos (*modios*) . . . annuatim tenebatur *Uolricus* dare de
decima o-i in Sulgen. **2 subst. neutr. fort. i. q. herba in horti-**
tis nascens, fructus horti – *viell.: Gartengewächs, -ertrag*:
ALBERT. M. pol. 1,68 p. 45^a, 12 'plurimum' . . . 'genus homi-
num ex terra vivit', id est ex terrae fructibus 'et domesticis fruc-
tibus', animalium scilicet et -ium et agriculturae.

hortica v. *urtica*.

***hortifer** (o-), -i m. (hortus et fero, per analogiam ad po-
mifer formatum; de formatione cf. Stotz, Handb. 2, VI §
142.2) *script.*: -iffer: CHART. Sangall. A I 67. *ibid. al.* -fir:
CHART. Sangall. A I 33.

hortus – (*Nutz-*)Garten: CHART. Sangall. A I 10 p. 12,6 (a.
744) omnia . . . trado . . . cum . . . campis, pratis, pascuis, silvis,
pecoribus, o-is, pumiferis *eqs.* (12 p. 15,7. *ibid. saepius*
in pertinentiis).

***hortilis** (o-), -e. *form. decl. I. et II. (vel indecl.?)*: l. 40.
1 adi. i. q. horti similis – *gartenartig (per errorem)*: ALBERT.
M. animal. 7,81 venantur ipsum (*piscem*) piscatores circa loca
-ia, graminosa (*v. notam ed.*). **2 subst. masc. vel fem. i. q.**
locus horti similis, ad culturam horti adhibitus, hortus – *gar-*
tenartiger, als (Nutz-)Garten verwendeter Grund, (Nutz-)
Garten: CHART. Epternac. 101 p. 169,2 (a. 789/90) donamus
. . ., quicquid genitrix . . . tradidit . . ., hoc est tam terris . . .,
casis, casualis, curtilis, o-is *eqs.* (*sim.* 106 -is). DIPL. coll. 17
(Mon. Boica XXXI p. 44,13; dipl. Ludow. Pii) quod . . . homo
. . . reddidisset . . . vilico . . . mansiones tres cum curte et -e
(*curtili ci. ed.*) et vinea.

***hortivus** (o-), -a, -um. (*cf. ital. ortivo; v. Battaglia, Dizi-*
onario. XII. p. 165) *ad culturam horti adhibitus, utilis* –
als (Nutz-)Garten verwendet, verwendbar, Garten:
CHART. Tirol. notar. I 842 (a. 1237) Elisabet . . . investivit Ia-
cobum . . . de I pecia terre o-e (REGISTR. Trident. III 8
p. 231,16. 22 p. 250,17. CHART. Tirol. notar. I 858^a de VI peciis
t. cum vineis et o-e et arative).

[hortomia v. orthopnoea: GLOSS. med. cod. Mon. p. 21,36.]

hortopnoicus v. orthopnoicus.

hortor (o-), -atus sum, -ari vel **horto** (o-), -avi, -atum, -are.
pendet quo: l. 61. 1 (ad)monere, ex-, incitare – (*er*)mahnen,
(*auf*)fordern, ermuntern, anspornen (*zu*) (*interdum in ma-*
lam partem i. q. concitare, instigare – *anstiften, auf-, ansta-*
cheln: e. g. l. 58.60): CONC. Merov. p. 67,1 non . . . ad conscri-
bendum decretum alios ortetur (-etur; sortitur *var. l.*) *episco-*
patum desiderans praemiis, alios timore compellat. ORIGO
Lang. 5,26 ortare (ortari *var. l.*) cepit Longinus prefectus Rose-
munda, ut occideret Hilmichis. POETA SAXO 2,184 ortatur eos
(*Widokindum et Abbonem*), quo flectere . . . colla sibi . . . vel-
lent. VITA Austrig. 2 (MGMer. IV p. 192,10) ut . . . faceret,
quod -bant (-bantur, o-bantur *var. l.*; *sc. parentes*). WALTHA-
RIUS 303 Waltharius cunctos ad vinum -atur. THIETM. chron.
8,3 p. 496,1 parentum . . . institutio tales (*sc. meretrices*) ortatur
decollari. *persaepe. milit. de contione apud milites habenda*:
EINH. Karol. 13 p. 16,22 cum duobus tantum, qui eum obe-
quiantem ac singulos -antem comitabantur, interfectus est
Geroldus. THIETM. chron. 2,9 -atur rex . . . suos premia pro-
mittens cum gratia cunctis se faventibus poenamque fugienti-
bus. **2 desiderare, rogare** – *wünschen, bitten*: IONAS BOB.

Columb. 1,20 p. 195,6 virum Dei -antur (*sc. remanentes*), ut il-
lis misereatur. FORM. Patav. 6 petitioni, quia iuste et rationabi-
liter o-tus est (*sc. fidelis*), adensum prebere libuit. *al.*

hortulanus (o-, -tol-), -a, -um. *form. nom. pl. -es: l. 22. 23.*
24. de script.: GODESC. SAXO gramm. 1 p. 407,15 ab 'horto'
'-olanus', sed si veniret '-olanus' ab 'hortulo' . . ., tunc '-us' di-
ceretur omnino.

I adi.: **A in horto nascens, ad hortum pertinens** – *im*
(Nutz-)Garten wachsend, aus dem (Nutz-)Garten stam-
mend, Garten-: **1 strictius de herbis sim.**: AESCULAPIUS 21
p. 33,10 cucumeris -i seminis ÷ I. CAPIT. reg. Franc. 128,29 de
herbis -is, quas repperimus (*item* 128,37). FORM. imp. 7 ut . . .
dare faciatis panes . . ., sal, herbola orto-as *eqs.* GLOSS. Roger.
I B 1,9 p. 525,7 recipe . . . m a l v a m orto-am et alteram mal-
vam *eqs.* (2,2 p. 584,26). 2,6 p. 601,16 recipe . . . radicis r a -
f a n i orto-i unc. I (A 2,6 p. 602,25. *ibid. al.*). ALBERT. M. ve-
get. 6,331 endivia est herba duarum specierum . . ., silvestris vi-
delicet et -a (orto- *var. l.*). animal. 8,155 quae (*apes*) pascuntur
flores o-os. *ibid. al.* **2 latius de erucis, humiditate**: ALBERT.
M. veget. 6,388 adiuvat *sucus mentae* . . . ad coitum propter in-
flationem et humiditatem -am, quae est in ipsa. SALIMB. chron.
p. 507,16 nec fuerunt iste eruce orto-es, sed aliud genus eruca-
rum fuit (*inde* ALBERT. MIL. temp. 300 p. 559,1 ortonales
[orto-es *var. l.*]). **B in horto consistens** – *in einem Garten*
bestehend, als (Nutz-)Garten verwendet: ALBERT. M. veget.
7,126 cum . . . duplex sit *ager sativus*, campestris videlicet et
-us. 7,136 de his, quae per cultum domesticantur in agro -o.

II subst.: **A masc. i. q. cultor horti, hortitor** – *Gärtner (eines*
Nutzgartens): **1 proprie**: **a in univ.**: CHRON. Fred. 4,27
quasi Theudebertus non esset filius Childeberti, nisi cuiusdam
orto-um. CAPIT. reg. Franc. 32,70 -us habet super domum
suam Iovis barbam. ADALH. brev. Corb. 13 p. 380,15 veniat
unusquisque . . . ad illum fratrum orto-um (-olanum *var. l.*),
cui ipse adiutorium facere debet. WILH. HIRS. const. 1,22 p.
244,9 pro signo -i (-olani, o-i *var. l.*, hortularii *ed. princ.*) . . .
indicem inflecte *eqs.* TRAD. Michaelb. 128 testes sunt: Frideri-
cus pistor . . ., Reihkerus o-us *eqs.* CHART. Col. II 531 p. 567,5
-o (*cod.*; hortulario *ed.*) dabitur candela de fertone. *persaepe.*
?de cliente, possessore vectigali horti: CHART. Mog. A I 582
p. 500,9 (a. 1133) ut salva -orum (o- *var. l.*) lege cum omni
fructuario usu . . . ad . . . cantoris potestatem et utilitatem respec-
tiant *horti*. CHART. Argent. add. 28,32 de tricesimo secundo
(*sc. areali*), quod est hortus, dat o-us IV uncias et II capones.
CHART. Merseb. 375 p. 311,19 in Hamersleuen quatuor liberi
mansi . . ., ibidem duo iugera preconis, duo scutellarum, duo -i.
b -us mellis i. q. mellarius – *Imker*: REGISTR. Patav. I p. 67,7
ex quibus (*beneficiis*) alterum -us mellis, alterum habet foresta-
rius. **2 in imag. vel per compar.**: EKKEH. IV. bened. I 20,56
-e sacer (gloss.: dominus paradysi), benedic nos, Christe, po-
tenter. VITA Theog. 1,12 p. 453,6 providit *Wilhelmus* -um, qui
ab aestu et a frigore custoditam novellam illam ecclesiam in ro-
bur arboris produceret. **B fem. i. quae hortum colit, posse-**
dit, mulier (vidua) hortulani – *Gärtnerin, Gartenbesitzerin,*
(verwitwete) Ehefrau eines Gärtners: CHART. Westph. VI
804 (a. 1264) cum ad . . . domum . . . pertineret *ius* inhabitatam
. . . per quandam Reinburgim o-am (-am *var. l.*).

[hortularius v. hortulanus.]

***hortulatio**, -onis f. *hortorum cultura* – *Gartenbau*:
CHRON. Mich. 34 p. 33,5 remotiora (*sc. loca*) . . . agriculturae
vel -i se commodant.

hortulus (o-), -i m. *voc. sg. -ae: p. 1113,8. parvus hortus,*
hortellus – *kleiner (Nutz-)Garten, (Nutz-)Gärtchen*: **1 in**
univ.: VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,1) amenia virent . . .
florida erga o-um cenobii prata. WALAHFR. hort. 375 quas
(*herbas*) -us . . . recenti semper prole creat. MANEG. ad Gebel.
39 p. 379,20 nec holera de -is . . . licet decerpere. CHART.
Worm. 376 p. 242,40 Hezelo . . . testamentum . . . condidit . . .
donans . . . duas uncias denariorum Wormaciensium super area
o-i. ACTA civ. Wism. B 668 <de> o-o olerum dabit *Iohannes*
annuatim I s. CHART. Neocell. Brixin. 117 p. 161,33 domestici
. . . ius hereditarie successionis in minimis etiam possessiuncu-
lis, -is et agellis . . . vendicare presumunt. *al. pro loco sepul-*

[Staub]

turae: VITA Winn. 27 (MGMer. V p. 774,28) si in hoc o-o huic adherenti ecclesiae hoc poni corpusculum sibi est placabile eqs. 2 de paradiso, hortis Hesperidum: RHYTHM. 149,396 latex hinc paradisi eiusdem viscera rigat, illinc spiritus lenior conclusum o-um perflat. THEODULF. carm. 7,42 orbis quod Libycus vel quod Maurusia tellus, quod locus Antaei, -i et Hesperidum (sc. habent) . . . , omnia si . . . simul haec congesta darentur. SEDUL. SCOT. carm. II 4,5 non sic, Hesperidum -e (-e cod.), flores.

1. hortus (o-), -i m. (-um, -i n.: l. 21. adde GREG. CAT. chron. I p. 288,16) vel rarius hortus (o-), -us m. script. et form. -th(us): ALPHITA P 10 (var. l.). CHART. Rhen. med. III 1218 p. 895,8. acc. sg. -o: p. 1114,44.

κηπος, viridarium (saepibus cinctum, usui domestico aptum) – (umzäunter Nutz-)Garten (def.: HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 424^C -us est locus, ubi herbae vel olera crescunt, paradisi, ubi arbores crescunt; de re v. LexMA. IV. p. 11215qq.): Iproprie: A gener.: 1 in univ.: CHART. Alsat. B 159 (a. 747) II curtilla, ubi potes . . . ortus excoli. MIRAC. Audom. 2 (MGMer. V p. 777,12) res . . . non solum vineas vel pomorum arbores aut -a (-os p. corr. B1a) invadendo rapere. DIPL. Otton. III. 414 p. 849,11 confirmamus . . . medietatem, scilicet de casis . . . cum curtibus vel o-bus. CHART. Steph. Wirz. 28,11 curtem . . . cum suis attinentiis, -u videlicet et edificiiis, . . . tradidimus. CHART. Stir. I 306 vir . . . predium . . . , scilicet ortum, qui vulgo vocatur biunti, . . . tradidit (CHART. Neocell. Frising. 36 -um, q. v. . . . peunt). persaepe. 2 de -o holerum ('Gemüse-, Kraut-, Kohlgarten'): CONC. Karol. A 39^A,122 p. 402,32 habeant . . . canonici -os holerum (inde CONSUET. Marb. 215). CHART. Stir. I 401 p. 385,23 possessioni . . . ortus holerum ferax . . . minime defuit. 3 de pomario ('Obstgarten'): FORM. Augiens. B 7 res tuas . . . cum . . . edificiis ortisque pomiferis . . . tradidisti. CHART. civ. Erf. 150 p. 86,10 (a. 1251) quod . . . ortus sive pomerium . . . nunquam vendi . . . debeat. 4 de vineto ('Weingarten'): CHART. Mog. A I 502 (a. 1122) ut . . . darentur decem maldra frumenti . . . in una . . . vinearum, quos -os vocant. CHART. Basil. C II 281 p. 158,36 R^ev^edolfus dixit . . . ortum, qui dicitur Rebgarde, suo officio attinere. 5 de -o amoenio (ficticio), florido, viridario, paradiso sim. ('Lustgarten', 'Blumengarten', 'Park'; interdum de loco in mythologia, e. g. l.44): VITA Phil. Cell. 2 fecit . . . ortum (-um var. l.) arboribus consitum. SEDUL. SCOT. carm. II 31,20 quae (antidota) genitrix (i. Medicina) . . . , credo, quod Hesperidum florenti detulit -o. BRUNO QUERF. Adalb. A 10 p. 10,9 illud . . . , quod poetarum quidam iacens in marmoreis -is cantat: eqs. (cf. Iuv. 7,79). MART. VALER. buc. 2,62 cum . . . violas propriis ferres (sc. amica) michi munus ab ortis (-is var. l.). HIST. de exp. Frid. imp. p. 58,13 Kalopetrus, Blacorum et maxime partis Bulgarorum in -is Traçie domnus (spectat ad rosaria Midiae, ut vid.). al. 6 de paradiso (tam primorum hominum quam beatorum): WANDALB. creat. mund. 100 viventis iubet -um naturae . . . creator spirantis . . . moveri. VITA Pirmin. I 5,57 multa milia animarum sanctorum . . . in amoenissimos -os (o-, ortus var. l.) caelestis scilicet Ierusalem . . . non desinit (sc. Deus) advocare. CARM. Cantabr. A 13,2^a,12 Adam, Evam, denique plebem tuam locasti (sc. Deus) -o (o- var. l.) lucido. EKKH. IV. bened. I 35,20 quod (lignum malignum) sibi met parto lapsos eliminat orto. EUPOLEMIUS 1,159 ortus (gloss. B: paradisi) erat viridissimus omnigenisque consitus arboribus gignentibus . . . diversi generis fructus. al. -us deliciarum (deliciae): v. vol. III. p. 263,78qq. 7 de -o animalium: a spectat ad feras i. q. vivarium, leporarium, roborarium – Tier-, Jagdgarten, Wildgehege, Brühl (de re v. LexMA. IX. p. 1155qq.): RAHEW. gest. 486 p. 345,8 ortum . . . habet domus regalis contiguum cervorum et capreolorum copiam nutrientem. CHRON. reg. cont. I a. 1190 p. 150,24 nostri . . . venerunt ad ortum . . . , ubi agrestia animalia soltani inclusa pascebantur. HIST. de exp. Frid. imp. p. 84,5 quae (castra) habere proposuit imperator in ferali -o et viridario regali soldani. ARNOLD. Lub. chron. 4,11 p. 174,12 castramentati sunt peregrini in orto venatorio prope civitatem. al. v. et p. 1114,17. b spectat ad canes: CHART. Gosl. II 73 (s. XIII.²)

ortus canum. ibid. iterum. c spectat ad apes ('Bienengarten'): CHART. Austr. sup. I app. 8 p. 718,23 (a. 992/3) privavit comes se tribus apium -is. 8 de area, fundo (minori) cum aedificiis ibi constructis vel construendis, cortili q. d. ('Hofstatt'): CHART. scriin. Col. A II 1 p. 216,3 (c. 1165/85) Frumoldus emit ortum (add. hofstat) unum. 9 in nominibus: a hominis: OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,9 presentibus duobus consulibus . . . Oberto de Orto et Girardo Nigro. b in nomine plantae custos -i, -orum: v. vol. II. p. 2176,85qq. B publ. et iur.: 1 in univ.: LEG. Burgund. const. I 25 si quis cuiuslibet ortum violenter ingressus fuerit. LEX Sal. Merov. 7,12 si in orto fuerit et ipsum . . . capulaverit. saepius. 2 pro loco negotii, commercii: CHART. Tirol. 892^b (a. 1227) die dominico VII exeunte octubre in ortu domini rectoris ecclesie. CONST. imp. II 176 p. 219,6 actum est in pallatio sive in ortu domini pape in civitate Rome apud Sanctum Iohannem Lateranum. CHART. Brand. A IX 3 datum . . . in arboreto, scilicet in -o ferarum, quod vulgariter dicitur Dihrgarthen. CHART. Raitenh. 378^a p. 303,14 acta sunt hec in orto plebani in Purchusa. 3 spectat ad tributum, vectigal: CHART. Monast. 19 p. 117,24 (c. 1194) in . . . decimis . . . fiat distributio preterquam in decimis ortorum, que indivise ecclesie esse noscuntur. CHART. episc. Halb. 668 mansorum, arearum et macellorum -orumque reditus . . . confirmamus. CHART. Basil. C I 242 medietatem orti . . . pro censu annuo . . . concessimus perpetuo possidentiam. REGISTR. abb. Werd. 9,6 p. 299,16 de ortu in Spileberge unum d. al.

II in imag.: PETR. Pis. carm. 15,33 (MGPoet. I p. 53) nivei dentes mentis servantur in -o (borto var. l.; cf. PAUL. DIAC. carm. 20,3). HRABAN. epist. 5 p. 390,23 si quis . . . despiciat hunc laborem nostrum, . . . dimittat haec nostra licet pauperula illis . . . , quorum non venter pinguibus repletus -orum fastidit olera. BRUNO QUERF. frat. 11 p. 54,28 quam (auream Romam) -um sancti Petri desiderantes peregrini appellant. THIETM. HELMW. ad Steph. (MGScript. XII p. 289,15) uberimus . . . vestri cordis -us . . . dulciflua stillavit aromata.

III in alleg.: A de mundo ('Gottesgarten, Welt'): PAUL. DIAC. carm. 18,22 ardua, divino nitido quae fulgis in -o, cedre, vale (v. notam ed.: 'Gottesgarten, Welt'). B -us conclusus (Vulg. cant. 4,12) de beata Maria: v. vol. II. p. 1194,395qq.

IV meton. i. q. fructus horti – Gartenfrucht, -ertrag: ALCUIN. epist. 298 p. 457,11 dicunt . . . vestri (sc. espicopi), missi mandassent presbiteros nostros . . . casios VI, ova C, pisces et orto et ligumen ad sufficientiam ab unoquoque presbitero. EPIST. var. II 4,16 ut reficiendi fratres unum pulmentum cum potu et orto (-o var. l.) seu pomis . . . ante se inveniant.

2. hortus v. ortus.

hortuum (o-), -i n. hortus – (Nutz-)Garten: CONC. Karol. A 12 p. 67,23 vineas . . . atque ortua (hortos ed. princ.) et oliveta (sc. concessimus).

*horula, -ae f. (hora) 1 notione diminutiva vigente: a hora (quasi brevis), temporis momentum hora minus, breve tempus – (kurze) Stunde, Zeitabschnitt von weniger als einer Stunde, kurzer Zeitraum, 'Stündchen': HINCM. epist. 131^b p. 73,16 quas (sc. responsiones) furatis -is a diversis occupationum distensionibus . . . committere sedulis . . . studium. divort. app. praef. p. 235,8. ANSCAR. pigm. praef. p. 6,19 -a non pertransiit, quin sedulus oravit Anscarius. UFFING Ida 2,3 sub -ae ipsius interstitio . . . vultus . . . decenter ornatur. ANNAL. Quedl. a. 1020 metropolis . . . gravi viscere tenus percutitur ulcere quatuor sororibus . . . una velut -a substractis. RUD. TRUD. gest. 7,3 p. 265,26 domicilia . . . sub una -a sibi et equis suis edificabant (sc. milites). b hora mortis – Todesstunde ('Stündlein'): FUND. Schild. 17 fatalis -a eum (dominum) assumpsit. 2 notione diminutiva evanida: a (integra) hora – (ganze) Stunde: RHYTHM. 115,46,3 patet . . . unam posse diem plenam . . . fieri ex vicenis et quaternis adunatis -is. 150,117,3 in faciem cadentes factae sunt feminae ut mortuae, exangues prorsus iacentes tribus plenis -is. b punctum temporis (diei) – (Tages-)Zeitpunkt: RHYTHM. 150,301,2 si non crastino hac ipsa, quae modo est, -a te (sc. Christophorum) . . . interire faciam (sc. rex). ERINH. Haimer. 501 post cursum

solis semel intrat ut -a noctis.

hos v. 1. os.

1. **hosa** (os(s)a *sim.*), -ae f. acc. pl.: decl. II.: FUND. Werd. app. p. 168,14. decl. III.: l.16. coniunctim scribitur curto-a: l.19.

femorale, vestimentum pedibus aptum – Hose, Beinkleid: 1 *proprie*: PAUL. DIAC. Lang. 4,22 coeperunt Langobardi osis (-s, hosis, ossis *var. l.*) uti, super quas equitantes tubrugos birreos mittebant. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,23 cum ... cuncti hosis suas vellent extrahere eqs. CHRON. Cas. 25 p. 486,40 iste (Adepaldus rex) primus calciavit osam Particam (inde CHRON. Salern. praef. p. 1,8). UDALR. CELL. consuet. 3,38 p. 104,19 cavet *custos hospitii* ..., ne quis ... intret calcaria portans; si ... osis de corio factis est indutus, non reprehenditur. CHART. Tirol. notar. I 660 Albergo calarius (sic) ... iuravit dare ... Ottoni monacho ... IV -as ... et illas IV hoses cum omni dampno et stipendio. *pro parte nominis*: ANNAL. Egm. a. 1126 p. 170,14 Lothewichus ... successorem Karolo ponit Wilhelmum ... cognomento curto-a ('Courteheuse'). 2 *translate de receptaculo vini fort. i. q. caliga* – etwa: Stiefel (cf. francog. *vet. huese*; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. IV. p. 1218,20sq. et p. 1220,8sq.; fort. cohaeret c. nostro vaso potatorio 'Stiefel'): ROB. TOR. chron. a. 1137 facta est discordia magna in exercitu ... propter unam -am vini, quam abstulerat quidam Flandrensis.

2. *hosa v. *huso.

***hosanna** (o-, (h)osia-) *interi. pro subst. indecl. (fem.: l. 57): l.47,52sq. fere i. q. ave, salve, macte* – etwa: Heil dir, hoch! (de usu apud Hebraeos et in ecclesia christiana v. LThK. ³V. p. 282sq.): 1 *proprie*: a de origine, significatione, pronuntiatione *sim. (de aspiratione primae vocalis v. l. 37)*: EXPOS. miss. 22 nunc dicitur corrupte -a, ante dicebatur osi-a; 'osi' interiectio est eqs. (cf. AMALAR. interpr. 37 -a ... interiectionem dicimus ... ablata ... i littera eqs. 38. al.). EKKEH. IV. bened. I 27,53sq. tot literis (gloss.: septem quidem) pueri quoque dant osi-a canori; quod modo corrupte modulatur o-a, sed apte; pneumatis (gloss.: id est o-a) has voces fugit omnis lingua tenaces. HONOR. AUGUST. gemm. 1,102 o-a dicitur salvifica, id est, salva nos. ALBERT. M. miss. 3,54 p. 95³,17 h-a verbum Hebraeum est et componitur ex ... 'osy' et latine 'salva' interpretatur. al. b de usu: a in univ.: HRABAN. carm. 11,63 amen, hoc fiat, -a, fideliter hoc sit (in formula salutationis). HYMN. Hraban. 26,4,1sq. h-a (o- ed. Dümmler) in altis, h-a in astris eqs. CAPIT. episc. I p. 47,4 cur trina vice canitur 'sanctus', ... vel quid est o-a? al. b spectat ad introitum Christi in Hierusalem (Vulg. Matth. 21,9): THEODULF. carm. 69,2 cui (Christo) puerile decus prompsit o-a pium. EKKEH. IV. bened. I 18,44 voce canunt (sc. *infantes*) magna proli Davidis 'o-a' (gloss.: o-a nemo de verbo in verbum interpretari potest, sed 'salvum fac' et 'prosperare' dicunt). AMAR. serm. 1,329 palmarum ramos oleęque virentis stravit humi et puerum clamavit 'o-a' caterva. 2 *meton.*: a de dominica in palmis q. d. ('Palmsonntag'): CAPIT. reg. Franc. 32,28 dominica in palmis, quae o-a dicitur. PONTIF. Rom.-Germ. 99,162 quae (dominica) diversis vocabulis distinguitur, id est, dies palmarum ... o-a, pascha petium eqs. TRACT. de aegr. cur. p. 134,8 est herba, quem palladium nominant ... o-am circum florem habens. b in denominatione: a campanae: CASUS Petrish. 5,8 sacro lavacro perfusa (sc. *tria campana*) et crismate consignata unum ... O-a, aliud ... Alleluia, tertium ... vocatum est Benedicta. b personae (per prosop.): YSENGRIMUS 2,61 sanctorum multa vocantur ... nomina ... scilicet Excelsis cum coniuge, sanctus O-a, (sancta Susanna *var. l.*).

***hosemundus**, -i m. (cf. *nederl. hozemond*) *Lophius piscatorius* (L.) – Seeteufel: ALBERT. M. animal. 7,76 inveniuntur pisces in Flandria ... dicti ... gemma maris et is, qui vocatur -us eqs.

***hosmannus** v. *husmannus.

hospes (o-), -itis m. (f.: p. 1119,33.41) *script. et form.*: hospite: EKKEH. IV. bened. I 54,19. -idem: p. 1116,7. *sing. nom.* -pis: CHART. Sil. D I 58 p. 35,36. *gen. -i*: p. 1119,25. *plur. n. -ta*: p. 1119,62.63.66. *usu attrib.*: p. 1116,46,72; adi.

Staub

p. 1119,60sq. *confunditur c.*: hospitium: p. 1119,25. hostis: p. 1117,66.1118,7. al.

I is qui hospitio suscipitur, ξένος – Gast, Besucher, Fremder: A *proprie*: 1 *gener.*: a spectat ad homines (Christum: l.7; animalia: l.14sq. q.) hospitaliter suscipiendos vel susceptos: a in univ.: CONC. Merov. p. 169,13 sectatores nos hospitalitatis esse ... Iesus admonet, cum se dicit in -dem (-e *var. l.*) receptum fuisse eqs. (spectat ad Vulg. Matth. 25,35). VITA Heinr. IV. 11 p. 38,2 cum non liceat imperatorem, saltim -em esse (sc. me) sinas (sc. papa) eqs. CHRON. Pol. 1,23 p. 48,14 rex Boleslavus ... fuit ... -tum susceptor benignus. CHART. Ror. 19 p. 167,21 comes propter habendum placitum Ror non venit, nisi forte ut -s, non ut iudex eqs. al. v. et p. 1120,11. adde de animalibus (personatis: l.16; in imag.: l.16.17): ALCUIN. carm. 58,11 omnibus iste (cuculus) solet fieri gratissimus -s. ECBASIS capt. 343 suscipitur sermo, quem dixit barbarus -s (i. Vosagina canis). 628 quos (piscis) Indus liquerat -s (cf. ind. p. 44). ibid. al. b convivā, cenae, convivii particeps – Tischgenosse, Essensgast: WETT. Gall. 28 p. 272,26 partem ex eis (piscibus) ... dilectis -bus praeparare iussit. CAND. FULD. Eigil. I 12 ut refectionem dignius propter -es more solito praepararent ministri. II 14,67. RIMB. Anscar. 35 p. 69,34 mensa ante ipsos (pauperes) posita ... ad suum convivium cum -bus accedebat. CAES. HEIST. hom. exc. 165 cum prior quidam ... -es collegisset et iam mensa esset preparata eqs. al. γ comes, assector – Begleiter, Anhänger: THIETM. chron. 8,32 p. 530,20 cuius (pecuniae) magna pars -bus suis (sc. Bolizlavi) ac fautoribus distribuitur. TRANSL. Conr. Const. 8 p. 444^b,62 nec mergi potuit navis, quamdiu -es beati viri portavit. δ de -bus minus gratis (vel metuendis), hostibus: WALAHFR. imag. Tetr. 253 Vulgar Sarraque cenus m a l u s -s Hiberis (v. notam ed.; DONIZO Mathild. 2,227 m. o-s). BRUNO MAGD. bell. 128 p. 122,12 in finibus vestris (sc. imperatoris) -es cito non gratos habebitis nec res vestras ... invenietis. EPIST. Reinh. 94 extirpatores silvatici ... me ipsum (sc. lantgravium) severum -em recepissent eqs. al. b spectat ad peregrinos, advenas, extraneos *sim.*: a in univ.: NOTKER. BALB. gest. 1,27 p. 38,9 quę (aedificia) cesar ... cunctis de toto orbe venientibus -bus ... construxit. THIETM. chron. 7,2 p. 400,14 omne, quod ibi (sc. in Longobardia) -es exigunt, venale est. VITA Heinr. IV. 5 p. 21,17 -em suum et causam itineris indicavit molendinarius. METELL. Quir. 12,11 -s introveram (sc. Metellus) amabilis sacram domum Quirini (sed cf. ind.). PHILO 150 (Festschrift A. E. Furtwängler. 2009. p. 593) miro ... modo letatur Ceno in huius -is (i. Philonis) adventu. al. usu attrib.: CONVERS. Afrae 3 -es amatores mei (sc. meretricis) manserunt et abierunt ad sacrificandum. β is qui manet deversorius – Logiergast: GERH. AUGUST. Udalr. 1,1 l. 35 talem ... direxit Deus -em, qui istius rei discretionem cognoscebat. THIETM. chron. 7,5 villicus iniquitatis -em infirmum (i. vulneratum) inperator ... prodidit. al. 2 *eccl. de hospitalitate monasteriorum vel ecclesiarum* (cf. H. C. Peyer, op. cit. [p. 1122,7] p. 116sq.): a in univ.: VITA Filib. 37 (MGMer. V p. 602,7) quam (mediam libram olei) propter -es ... temptaverat cellerarius reservare. EPIST. var. II 5,7 sicut patri ministratur monasterii, nisi -es sint, ita omnibus aequaliter. CHART. Sangall. A 572 ut ipsa terrula ad domum peregrinorum serviat et ego (sc. Willeboldus) ibi in domum -um suscipiar et ... victum et vestitum habeam. saepe. b de susceptione peregrinorum vel de cura egenorum exercenda (cf. M.-L. Windemuth, op. cit. [p. 1122,66] p. 275sq.): CONC. Karol. A 22^c,10 quartam (sc. partem elemosinae) -bus et peregrinis servet episcopus largiendo. DIPL. Karoli M. 215 p. 288,21 susceptio -um et peregrinorum semper apud eos (sc. monachos) indesinenter habetur (sim. DIPL. Conr. I. 6 p. 73,6. al.). CHART. Fuld. B 155 p. 234,20 quę (res) ... ad portam -um pertinent. DIPL. Arnulfi 114 p. 169,16 (spur.) quas (decimationes) concedimus in usus -um, peregrinorum et pauperum. TRAD. Garz. 62 Walchūnus m a g i s t e r -um (CHART. Neocell. Brixin. 33 p. 73,13). saepe. c de susceptione (clericorum) extraneorum vel coenobitarum alterius monasterii (usu attrib.: l.72): VITA Karoli M. 3,19 p. 93,1 decem marcas ... tam canonicis quam -bus clericis obtulit. VITA Landel. Ettenh. 3,2

[Konstanciak]

(AnalBoll. 73 p. 108,22) ut . . . multi clerici . . . confluentes ad-
venerint ac inibi (sc. in monasterio) pro -bus commanere coe-
perint. TRAD. Salisb. II 198^a nulli liceat . . . aliquid inter -bus
seu spiritalibus seu secularibus tribuere. CHRON. Mont. Ser. a.
1212 p. 179,12 hic (*Gernotus*) in ecclesia Elwardisdorp
nutritus, inde discedens Nienburg -s collectus est. *saepe*. 3
publ. et iur.: *a spectat ad extraneos*: *a qui civis, oppida-
nus sim. non est, externus* – *Nichtbürger, Nicht-Ansässiger,
Auswärtiger*: OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,11 -s eras (sc.
princeps), civem feci (sc. Roma). CHART. archiep. Magd. 421
p. 555,24 si civis contra -em et -s contra civem aliquam
querelam habuerit *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 928 Albertus . . .
peciit fieri laudum, quomodo ipse dictum vinum deberet obser-
vare, quia -s et *extraneus* esset (II 140). ACTA civ. Wism.
A 117 disceptatio, que de vigilibus contigit et -bus, sopita est.
de -bus molendini ('*Mühlengäste*'). CHART. Lac. 33 p. 15,15
(a. 1236) -es molendini, qui hactenus molere consueverunt
ibidem, nullatenus debent . . . inpediri. *β de mercatoribus*:
CHART. archiep. Magd. 300 p. 375,41 (a. 1159) -es et trans-
euntes debitum persolvant theoloneum. CHART. Hans. 663 p.
229,38 -es estivales cum venerint in terram, erunt sub antiqua
pace. p. 230,6 -es hyemales (*inde* CHART. Livon. A 413,2). 818
p. 283,18). *de fabris*: CHART. Westph. IV 1599 p. 760,3 (a.
1280) ut . . . alium -em possint *fabri* acquirere, qui eis serviat
suam geldam. *γ de fugitivis*: LEG. Wisig. 9,1,9 p. 356,20 si
accepta ex incognito elemosina confestim alibi pertransierit
fugitivus, calumniam illi, qui quasi peregrinum ad horam -em
(hospitio *var. l.*) suscepit, moveri . . . non poterit *eqs.* *b*
spectat ad homines glebae adscriptos vel tributarios i. qui
censui vel servitio obnoxii est, censualis, colonus, vassus q.
d. – Zins-, Dienstpflichtiger, Hintersasse, Landsasse, Vasall
(cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 492^a; de re v. G. L. von
Maurer, Gesch. d. Fronhöfe. I. 1862. p. 345qq. II. p. 725qq.;
cf. et p. 1129,265qq.). *α in univ.*: IOH. NEAP. gest. 42 p. 426,
24 corpora . . . sanctorum . . . multis terris et -bus donatis . . .
collocavit pontifex. DIPL. Arnulfi 145 quae (sc. res) in in (sic)
illa villa sunt, quae ad -es pertinent et ad Sc<la>vos liberos.
CHART. episc. Hild. I 208 p. 191,9 (a. 1134) cui (sc. Clusae) . . .
ecclesie totius adiacentis ville -es, agros agrorumque redditus et
decimas . . . roboramus (*sim.* 486 p. 462,23 [epist. papae]).
CHART. eccl. Erf. 35 p. 21,27 quatuor Sc<la>vi de . . . villula, -es
Ludevici comitis. DIPL. Conr. III. 101 p. 180,29 ut . . . de
mansis -um duo denarii ad usum . . . marchionis persolvantur.
CHART. Sil. D I 93 p. 64,7 illi, qui -es dicuntur, . . . solvere
debent: *eqs. al. v. et p. 1120,40*. *β de liberis (vel locupletibus)*
colonis: CHART. Brixin. 74 p. 82,17 (a. 1229) quicumque
servus habens in redditibus ad XV marcas et in domo propria -s
existit, . . . habeat dextrarium cum coopertura. REGISTR. Mog.
p. 34,1 magister fori . . . percipiet de hiis, qui vocantur liberi
-es, . . . III pullos et XXX ova (*de iuribus liberorum -um v.*
notam ed.). *γ de nominatim allatis -bus*: CHART. Stir. I 713
(c. 1190) testes . . . Rutperht de Salburch, -s noster (sc. Adil-
heidis) *eqs. (item in enumeratione testium*: TRAD. Scheftl.
378 Fridericus -s noster [sc. delagatoris] et servus eius. TRAD.
Patav. 1001 p. 337,26 Marquart juvenis o-s. CHART. Raitenh.
133 Henrico -e [sc. praesente]. *al.* *α in cognomine*:
CHART. scrib. Col. A I p. 109,8 (a. 1070) in qua (domo) manet
Ulricus (H-s) et uxor sua. p. 302,19 Gerardus (H-s; v. *notam*
ed.). *c spectat ad homines contra fas fidemque hospitii*
tractatos: WIPO gest. 13 p. 34,13 quidam (sc. Ravennates) in
domibus -es suos aggressi sunt. HEINR. LETT. chron. 26,10
irruit . . . Esto super . . . -em suum et interfecit eum. *al.* *d*
spectat ad iure hospitalitatis utentes: HARIULF. chron. 3,13 p.
124,245qq. (chart. a. 869) abbas . . . precatus est, ut propter -um
oppressionem facere iuberemus (sc. rex) praeceptum . . .; libera
sit iam dicta villa ab omni oppressione -um (hostium *var. l.*).
e spectat ad homines per sortem -es effectos: *α in univ.*:
LEX Sal. Pipp. 81,1 ipse (sc. per festucam designatus) in casa
ipsius (sc. qui festucam iactavit) manere debet et tres -es ibi-
dem suscipere debet. 81,2 testes iurati dicere debent, quod in
casa ipsius, qui fortunam suam donavit, ille, in cuius lesu fis-
tucam iactavit, ibidem mansissent et tres -es aut amplius (*sim.*

LEX Sal. Karol. 46,2). *β is qui iure hospitalitatis (temporibus*
imperii Romani deficientis) partem terrae sortitus est – *einer*
der (zu spätromischer Zeit) nach dem Hospitalitätsprinzip
Land erhalten hat, Siedler (de re v. Hoops, RGA ²VII. p.
255qq. et Der Neue Pauly V. s. v. 'Hospitalitas' [p. 744]; v.
et ThLL. VI/3. p. 3024,255qq.): PAUL. DIAC. Lang. 2,32 reli-
qui (sc. nobiles Romanorum non iam occisi) . . . per -es (hos-
tes *var. l.*) divisi . . . tributarii efficiuntur (*sim.* 3,16 populi . . .
adgravati per Langobardos -es [hospicia *var. l.*] partiuntur). *v.*
et p. 1124,30. *f de armigeris vel mansuetis cultoribus terra-*
rum australium i. q. colonus advena, is qui immigravit –
Einwanderer, Zugezogener (de re v. LexMA. V. p. 137 s. v.
'Hospites'): CHRON. Pol. 1,16 p. 35,20 quicumque probus -s
apud eum (regem) in militia probabatur, non miles ille, sed
regis filius vocabatur. p. 39,2 (vs.) viduate mihi (sc. Poloniae
post mortem regis) . . . condolet, milites, desolati respondete
'heu nobis', -es. *al.* CHRON. reg. cont. I a. 1199 p. 168,28 (rec.
I) quorum (*Theutonicorum*) ibi (sc. in Pannonia) copia magna
est, qui et -es ibi vocantur. HEINR. LETT. chron. 7,2 p. 19,17
peregrini . . . sani et incolumes Wysbu pervenientes a civibus et
-bus ibidem existentibus lete suscipiuntur. *al.* 4 *milit. (de mi-*
litibus passim et alibi agitur, e. g. l. 13,17,19 [dub.]): *a soci-*
us, foederatus – *Bundesgenosse (usu attrib.)*: THIETM. chron.
6,91 cum commotio inter suos (sc. Bolizlavi) et -es Pezineigos
fieret, eosdem . . . iussit interfici omnes. *b in comitatu regis i.*
q. nobilis, satelles – *Vornehmer, Gefolgsmann (cf. H. Hel-*
big, Vortr. u. Forsch. XVIII. 1975. p. 510): OTTO FRISING.
gest. 1,32 p. 51,115qq. in . . . regis acie -es, . . . qui apud eos
(Ungaros) principes dicuntur, latus principis ad muniendum
ambunt; omnes pene tetri . . . procedunt, nisi quod iam ab
-bus, quos nunc solidarios dicimus, educati . . . -es nostros im-
pugnandi peritia . . . imitantur. *c de vitam egentibus pigno-*
ris vice i. q. obses – *Geisel*: CHRON. Fred. cont. 19 gentem . . .
ex parte tributaria esse praecepit Karolus atque quam plures
-bus ab eis accepit. HIST. Daret. p. 197,20 dederunt (sc. Graeci
et Troiani) invicem mutuo -es (o- *var. l.*) et sepelierunt mortu-
os suos. *al.* COD. Karol. 16 p. 513,36 ut iubeas (sc. Pippinus
rex) ipsos o-es (obsides *var. l.*) . . . Desiderio regi restituere. *al.*
ANNAL. Amand. a. 776 (MGScript. I p. 12,19) subiugati
Saxones dederunt . . . -es, ut fierent christiani. a. 798 (p. 14,12)
Carolus . . . -es capitaneos MDC . . . per Franciam divisit. *al.*
B translate vel in imag. et alleg. (per compar.: p. 1119,13):
1 de hominibus (de mente: l. 53; de sanctis: l. 545q.): *a de*
homine ad breve tempus in terra habitante ('*Gast auf Er-*
den'; cf. Vulg. Hebr. 11,13): TRAD. Frising. 8 p. 35,1 (a. 755)
-em mundi me fateor (sc. Starcholfus). HRABAN. carm. 4,3,21
quaecumque facit parvi bona temporis -s, salva manent sursum
cum pietate Dei. FROUM. carm. 24,12 plus gaudendum de mor-
te beata; -s adisse tuis cur gemis hospitius (*in epitaphio*)?
CARM. imag. 29,4,3 -is hic more in magno vixit (sc. Benno epis-
copus) honore. *al.* *b de mente*: SALOM. III. carm. I 1,233
postliminio deserta cubilia longo regrediens (sc. mens) visit
proprii nova domatis -s. *c de sanctis*: MIRAC. Nazar. 2 (Fest-
gabe W. Berschin. 2002. p. 217) ut ad novi -is (*i. s. Nazarii*)
tumbam deberet portari *puella paralytica*. VITA Sev. Col. 18
oppidum . . . a pretiosi -is nomine s. Severini castellum voca-
tum. *adde de mortuo*: METELL. exp. Hieros. 5,154 tumula-
tur *episcopus*, dignus clavigeri laribus celestis haberi -s. 2 *de*
Christo (diabolo: l. 61; daemonibus: l. 68) hominis animam
spirit. visitante vel inhabitante: AMALAR. off. 1,23,10 per . . .
abrenuntiationem expulsus est prior -s (*i. diabolus*), per con-
fessionem credulitatis introeat secundus (*i. Christus*); . . . prop-
ter continuationem expulsionis prioris -is et introductionis se-
cundi *eqs.* 1,25,1 in prima oratione mundatur et serenatur habi-
taculum -is. CAND. FULD. Eigil. I 12 gaudebat . . . speculator
(*i. episcopus*), quod Christum suscipere meruisset in -e. SIGEH.
Maxim. 6 p. 26^E virtute Maximini daemonibus effugatis . . .
evigilantes (sc. mulieres) crudeli -e caruerunt (*sim.* METELL.
Quir. 27,6 cuncti . . . diris -bus [*i. daemonibus*] sunt vacuati).
adde: WALAHFR. carm. 66,3,4 Christo simul -e gaude (sc. ec-
clesiae visitator). 3 *de rebus*: *a corpor.*: *α de gladio in*
corpus misso: ABBO SANGERM. bell. 2,524 Domini . . . quia

christum tundere presumpsit (sc. *unus Danorum*), ventum de pectore iecit -e continuo iaculator principis ense. **β** *de oculis extra suos locos positis*: WOLFARD. Waldb. 1,17^c orbes (*i. oculi*) ... domesticas domunculas deserentes ... penitus exurgentes genarum receptaculo vicinarum tetri effecti sunt -es (*sim.* 3,6^b oculus ... genae caecus unius est -s). **b** *incorpor.*: ARABS 327 (ed. P. Gatti, Arabs. 2009. p. 106; s. XII./XIII.) non manet -s amor, peperit quem prodiga dextra. *usu attrib.*: THEOD. TREV. mirac. Celsi 4 p. 407^c cum illum (sc. *homunculum*) cernerent omnes ... propriis incedere plantis, quem eatenus non ignorabant -e gressu uti fustiumque subsidio inniti (*cf. Arator act.* 1,256). *per compar.*: HEINR. AUGUST. planct. 1624 vita super terram vapor est ...; transit ut -s, avis vel ventus, missile, navis. **4** *de animalibus*: ALDH. ad Acirc. 45,1 p. 112 quamvis agricolis non sim (sc. *locusta*) laudabilis -s *eqs.* 67,1 p. 122 -s praeuptis habitans (sc. *castor*) in margine ripis *eqs.* TEOD. TREV. mirac. Celsi 11 p. 408^f infesti -is (sc. *araneae*) improbate percussus ... illico surrexit Burchardus. VITA Bard. 19 p. 337,9 carne inposita scutis ... providit -bus suis (sc. *volucris*).

II *is qui hospitium praebet, aedium dominus, pater familias, parochus* – (*Haus*-)Wirt, *Hausvater*, -herr, *Gastgeber* (*fem.* *i. q. hospita* – *Gastgeberin*, Wirtin: l. 33,41): **A** *usu subst.* (*fere de hominibus; de rebus*: l. 33,41): **1** *gener.*: **a** *in univ.*: ARBEO Emm. 16 p. 49,19 in o-i (-is, hospitii, hospicii *var. l.*) sui scuriam, ubi grana condere videbatur, deductus est. WETT. Gall. 9 -s Willmarus presbyter visitatur a servo Dei Gallo. 12 p. 263,26 ut habeamus (sc. *Gallus eiusque comes*) aliquid ad porrigendum -i nostro. 14. NOTKER. BALB. gest. 1,14 p. 18,8 Karolus ... dixit ad antistitem: 'semper, -s optime, ... omnia facis emundari'. METELL. exp. Hieros. 2,545 gratior -s auditur ... civis urbis, cui nomen Marasin. *al. v. et* p. 1120,26. 28. *per prosop.*: EPIST. Meginh. 1 p. 192,18 ipsa -s tua multiformis Colonia, seu mavis Babilonia, ... voluptatibus ... te (sc. G.) ... sollicitat. **b** *dominus epuli, convivor* – *Gastgeber einer Tischgesellschaft*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,18 ut devotum cum te conspexerit -s, dicat: 'amice, veni *eqs.*' (*spectat ad Vulg. Luc.* 14,10). **c** *translate in ludo scacchorum*: CARM. var. III C 8,48 liquerit istorum (*peditum*) tabulam (*i. campum*) dum quisque priorem, recte, quae sequitur, mox erit -s ea. **2** *publ., iur., canon.*: **a** *in univ.*: CHART. civ. Ratisb. 44 p. 15,22 (a. 1192) honesti viri, qui appellantur -es, id est wirt. CHART. Brixin. 74 p. 82,4 quod (sc. *relinquere arma in hospitio*) si quis non faceret monitus ab -e, lib. V solvat *eqs.* CHART. Babenb. 232,30 si quis invito -e domum ipsam ingressus fuerit *eqs.* **b** *de dispensatore, curagendario* ('*Hausverwalter*'): CHART. Salisb. I 384 p. 532,29 (a. 1167) quod abbas et eius successores talem -em in eadem domo constituent, qui *eqs.* CHART. Raitenh. 62 ne aliq̃e collecte aut ... census sub nomine nostro (sc. *ducis*) ... ab -e domus suę (sc. *fratrum*) de Burchusen ... exigatur. **c** *de receptore rei raptae* ('*Hebler*'): CONST. imp. II 196,27 (dipl. Frid. II.) quicumque scienter emerit rem predatam vel furtivam vel -s fuerit, id est scienter receptor *eqs.* **d** *de hospitalionis locum spatiumque praebente* ('*Einlagerwirt*'; *de re v. HRG I. p. 902*): CHART. Hersw. 262 p. 218,32 (a. 1274) si ... ecclesia ... defectum sustineret aliquem, Everhardus de Brochus fide data promisit venire Wartberg ad demonstratum -em nequaquam inde recessurus nisi defectu ... restaurato (*sim.* p. 218,36 fratres ... promise-runt venire Wartberg ad demonstratum -em). **B** *usu adi. i. q. hospitalis* – *gastlich, wirtlich, Gast* – (*ad I spectare potest l. 66*): METELL. exp. Hieros. 6,728 concurrat in arma veredes -a rura premens, olim quę prodidit amens. YSENGRIMUS 1,137 -a tecta ... inire. 1,91 -a non audet Reinardus in ora (sc. *lupi*) salire. CARM. de Frid. I. imp. 473 an teneat *cives* promissa dolo firmata remoto ...; si servant -a iura. 501.

III *in lusu verborum tam pro persona hospitium praebente quam pro persona illud quaerente*: ALDH. virg. II 2516 Loth ... -s -bus (o- *var. l.*) praebens umbracula lecti (*spectat ad Vulg. gen.* 19,8). EUPOLEMIUS 1,55 -e cum grato postquam conseraderat -s *eqs.* PHILO 182 (Festschrift A. E. Furtwängler. 2009. p. 594) surgunt a scasis ad mensas -s et -s (*cf. p. 1116,45*).

adde: CHART. Argent. I 618,11 (a. 1245/60) quicumque -s domus debet -em extraneum premunire ita, quod cultellos suos deponat in civitate. *ibid. al.*

hospita, -ae f. **1** *quae hospitium praebet, peregrinos hospitio suscipit, hospes* – (*Herbergs*-)Wirtin, *Gastgeberin*: **a** *proprie*: VITA Meginh. 5 confortatus divina inspiratione ... revisit -am suam explorare volens *eqs.* EKKEH. IV. bened. I 21,50 per rubeam vittam pepigit Rahab -a (*gloss.*: hospitalis) vitam (*spectat ad Vulg. Ios.* 2,18). VITA Afrae 37 -a (sc. *prostituli*) turpis eos (sc. *praesulem eiusque comitem*) voltu ridente salutans *eqs.* CARM. Bur. 98,1,8 si hospes felicior, -a vix largior aliqua percipitur (*de Didone*). CAES. HEIST. hom. exc. 288 cum ei (s. *Bernhardo*) nocte quadam -a sua parasset insidias *eqs.* **b** *per compar. et translate de rebus*: **a** *in univ.*: SERMO nat. virg. 11 occurrente lictorum immanitate hanc ... terram non ut -am solum modo praetereundo salutaverunt (sc. *sanctae virgines*), sed *eqs.* METELL. exp. Hieros. 5,503 campestris vallis fuit -a nostris (sc. *militibus*). 5,688. **β** *usu attrib.*: VITA Magni Fauc. II 3 -e peregrinationis sue telluri verbum salutis predicare exorsus est. METELL. exp. Hieros. 2,416 -a dives eis (*Francis*) Lycaonia ... paratur. *al.* **2** *domina, mater familias, uxor* – *Hausherrin*, (*Haus*-)Frau, *Gattin*: METELL. buc. 9,71 dant ... dominus meus istud et -a munus. ARNOLD. LUB. Greg. 4,3,1 piscatoris -a per pietatis viscera comota ... viro inquit *eqs.* CHART. Worm. 126 p. 98,14 si quis ... hospes vel -a deinceps tales ... commensationes ... instauraverit *eqs.* CHART. Babenb. 232,28 si magister discipulum, dominus servum, hospes vel -a familiam cum manu percusserit *eqs.* *de lupa personata*: YSENGRIMUS 5,710 Ysengrimigenas lupulos invenit Reinhardus in antro, parte alia gemitus -a lassa dabat. 5,754.

***hospitium** (host-), -i n. (hospes) **1** *census (hospitis) – Pachtzins (eines Landsassen)*: CHART. Stab. 252 p. 482,11 (a. 1160) quicquid ... in quibuslibet redditibus, -is, capitalibus censibus ... alienatum est *eqs.* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 715,22) ut ecclesia Strumensis host-a Sancti Vedasti ... ad unam marcham augetur. **2** *mansio (hospitis) – Zinshof (eines Landsassen)*: GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 713,36; a. 1170/92) consilio maiorum in hortos et host-a divisum (sc. *po-merium ecclesiae*) hospitibus ad manendum contraditum fuit.

***hospitalaria**, -ae f. (hospitalarius) **1** *quae munere hospitalaris fungitur – Vorsteherin eines (Kloster-)Hospizes (cf. l. 69sq; ni de moniali hospites procurante agitur)*: CHART. Stir. IV 576 (a. 1275) ego Mechtildis quondam in Gösse -a ... manifesto, quod *eqs.* **2** *munus hospitalarii – Hospitalarsamt*: CHART. Westph. VII 1372 p. 625,39 (a. 1270) abbas preposituram in Belike, custodiam, -am singulariter de sua donatione porriget personis, quibus *eqs.*

***hospitalaris**, -is. (hospitalis) **1** *adi. i. q. hospitalis – gastfreundlich, Gast*: BURCH. ARGENT. itin. A p. 58,21 in Corsica ... homines sunt ... compositi, curiales, habiles, -es *eqs.* *in iunctura domus -is i. q. xenodochium – Gasthaus*: THIETM. peregr. 3,13 pernoctavi in quadam domo -i Soldani, ubi oportet transeuntes ... pernoctare. **2** *subst. masc.*: **a** *provisor, magister hospitalis – Vorsteher eines (Kloster-)Hospizes, 'Hospitalar'*: CHART. Sangall. A 364 (a. 837) sig<navit> ... Keraloh camerarius, Uazo -is. 367 Uozo -is. **b** *religiosus pertinens ad milites in Terra Sancta hospitibus accurrantes, hospitalarius – Angehöriger eines Hospitaliter-Ordens, 'Hospitaliter' (de re v. p. 1121,115sq.)*: HIST. de exp. Frid. imp. p. 2,12 notum facimus vobis domno ... magistro -ium Italię ... omnia, quę evenerunt *eqs.* CHART. Mehl. 165 p. 162,29 Guncelinus comes ... dilectis fratribus -bus Sancti Iohannis in Iherosolima in perpetuum *eqs.*

hospitalarius (o-, s-, -tol-, -rieri(us)), -i m. *vel raro* (p. 1121, 4,32) ***hostalarius** (-ler-), -i m. (*cf. francog. vet. ostelier; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. VI. p. 1374,505sq.*) *usu adi.*: p. 1121,66.

1 *provisor, magister hospitalis – Vorsteher eines (Kloster-)Hospizes, Spitalmeister, 'Hospitalar' (de re v. S. Reicke, Das deutsche Spital und sein Recht im MA. II. 1932. p. 105sq.)*: **a** *in univ.*: WALA brev. memor. (Corp. Consuet. Monast. I.

1963. p. 422,12sq.; a. 834/36) – i religiosorum . . . recipiant eos, qui in refectorio venire debent . . . ; -us pauperum recipiat eos. INNOC. III. registr. 1,299 p. 425,23 ad ordinationem monasterii procedentes . . . Virziliacensem host-um elegerunt. CHART. eccl. Erf. 165 p. 89,30 cum uno fertone -us noster ad susceptionem peregrinorum consolabitur. CHART. Brixin. 160 p. 171,14 dominus Albertus, o-us Sancte Crucis. saepe. **b** in enumeratione testium: CHART. Berg. Magd. 51 p. 33,8 (a. 1197) testes . . . statuimus . . . Heinricum custodem, Heinricum -um. CHART. Basil. C I 80 p. 55,31 testes . . . sunt: de fratribus . . . Conradus custos . . . , Gerungus sp-us. saepe. v. et l. 42. **2** de religiosiis (militibus) variorum ordinum in Terra Sancta hospitalia accurantium (e. g. ordinis Sancti Iohannis Hierosolymitani [*Johanniter*]; de re v. LThK. ³V. p. 286sq. s. v. *Hospitaliter*; LexMA. V. p. 137 s. v. *Hospitaliter* et p. 613sq. s. v. *Johanniter* et S. Reicke, op. cit. [p. 1120,70] p. 39sq. i. q. *hospitalaris* q. d. – *Hospitaliter*: ANNAL. Ianuens. I p. 138,22 cum episcopis, -is et aliis principibus et magnatibus eqs. CHART. Friburg. 28 testes . . . de ipsis -is fratres . . . Bertholdus, Wicelo -i (sim. TRAD. Ratisb. 1040 Rudiger, Ulrich -i). RYCCARD. chron. a. 1225 p. 130^a,31 (epist. papae) cum . . . quibusdam templariis et -eris. ANNAL. Ianuens. IV p. 35,19 templarii (sic) et -ierii Alamannorum. CHART. Tirol. notar. II 507 in presencia . . . Ermenrici, Bertoldi, -i Sancti Spiritus eqs. CHART. civ. Hild. 333 iuravimus (sc. praepositis) . . . possessiones . . . nullis . . . exemptis, -olaris, templariis . . . alienandas (sc. esse). saepe. v. et p. 1125,10. usu attrib.: ANNAL. Magd. a. 1187 p. 195,22 cui (*Saladino*) occurrit . . . rex Iherusalem cum templariis et -is militibus. CHART. Turic. 357 p. 238,6 fratribus -is . . . conferre (sc. redditus). v. et p. 1122,23. **3** hospitii dominus, hospes – (*Herbergs*)Wirt: CHART. Ital. Ficker 171 p. 214,38 (a. 1187) ut . . . nullus mercator, nullus hostalerius . . . prefatam ecclesiam . . . molestare audeat. usu adi. i. q. *hospitalis* – *gastlich*, *wirtlich*: l. 66.

***hospitalensis**, -is m. (hospitalis) **1** provisor, magister hospitalis – *Vorsteher eines (Kloster-)Hospizes, Spitalmeister, 'Hospitalar'* (de re v. p. 1120,70sq.): CHART. Stir. II 139 (c. 1215) resignavit *Hartwicus* . . . -i in Cerewalde, quicquid iuris sibi usurpaverat . . . apud Glodinz, que predicto hospitali ante contulerat. TRAD. Salisb. II 337 Rüdolfus cellerarius, Bernhardus plebanus, Heinricus -is (sc. testes; cf. 338 Hainricus hospitalarius. item inter testes: CHART. Babenb. 257. CHART. Brixin. 87. al.). CHART. Brixin. 111 p. 119,1 quicumque -is illius hospitalis existit eqs. al. **2** de religiosiis (militibus) variorum ordinum (in Terra Sancta hospitalia accurantium; de re v. l. 11sq. i. q. *hospitalarius* – *Hospitaliter*): CHART. cell. Paulin. 55 p. 67,6 (a. 1222) quam (mensuram decimationis) dabant -es et Schoti. CHART. civ. August. 57 qui (*Conradus*) -bus corporali iure proprius existit. al.

hospitalis (o-), -e. script.: (h)oss-: p. 1122,14. 1123,8. 35. -tha-: p. 1123,6. 17. -llis: p. 1122,14. 1123,8. form.: nom. sg. n. -al: p. 1122,64. adde RIMB. Anscar. 35 p. 69,2. al. abl. sg. -e: p. 1122,50. 72. adde FORM. Bitur. 17 p. 177,20. al. abl. pl. -es: p. 1122,38.

I adi. **A** qui hospitis est – *Gast*:- COSMAS chron. 1,34 p. 61,25 inter prandendum pax, fides, ius -e rumpitur, dux Boleslaus capitur. **B** peregrinis, hospitibus amicus, benevolus, gratus, liberalis (in hospites) – *fremden-, gastfreundlich, gastlich, wohlthätig*: **1** de hominibus: CAPIT. reg. Franc. 120,8 ut -es sint (sc. presbyteri; sim. CAPIT. episc. III p. 29,15 -es . . . nos esse ammonet veritas [v. notam ed.]). EPIST. Col. 4 p. 246,5 elegimus (sc. clerus et populus) . . . archiepiscopum . . . -em, benignum, sobrium, iustum eqs. BERTH. chron. B a. 1077 p. 309,16 hic vir (sc. praefectus), Dei zelotes perfectus, . . . caritativus, humilis, -is eqs. CHART. Pruss. I 138 (a. 1242) fratres de domo Theutonica -es et hospitalarii viri sunt. CHART. Osn. III 469 p. 323,26 ut eo -iores esse valeant *sanctimoniales*, decem et octo solidos . . . persolvat *Hinricus*. **2** de rebus: DIPL. Otton. I. 41 ad monasterium . . . quicquid . . . habuimus . . . in -es recipiendorum usus pauperum . . . donavimus. CONSUEC. Trev. 41 in -i mensa eorum (*pauperum*) diligenter preparata eqs. CONR. SCHIR. chron. 22 Fridericus . . . vitam duxit -em,

pater monasteriorum et pauperum exitit. **C** qui (monasterii, ecclesiae) hospitii est – *das (Kloster-, Stifts-)Hospiz betreffend, Hospiz*:- **1** in univ.: SIGEBOTO Paulin. 14 omni . . . substantia sua . . . in structuram -ium edificiorum expensa eqs. CAES. HEIST. hom. I p. 50^b infirmarius . . . camerarius, -is monachus. **2** iunctura domus -is i. q. *hospitium, xenodochium* – *Hospiz, Gasthaus* (de re v. H. C. Peyer, *Von der Gastfreundschaft zum Gasthaus*. 1987. p. 116sq. i. q. *a monasteriorum, ecclesiarum*: CHART. archiep. Magd. 222 (a. 1130) quedam domus -is iuxta ecclesiam Beate . . . Marie. VITA Otton. Bamb. III. 1,26 kapellam . . . Sancti Egidii cum domo -i construxit. TRAD. Udalf. August. 136 quod (*praedium*) dedit Pertholdus . . . ad -e (sic) domum. CHART. Bund. 1128 a fratre Rugerio . . . rectore domus oss-llis Sancti Remigii eqs. al. **b** sodalium eorumque ordinum in Terra Sancta hospitalia accurantium: GESTA crucig. Rhen. 3 p. 36,13 templarii . . . cum . . . auxiliatoribus peregrinis et -i de domo peregrinorum castrum . . . edificare ceperunt. MIRAC. Gunth. erem. 16 quedam conversa -is domus Stellatorum . . . decrevit eqs. al. **D** qui cuiusdam ordinis in Terra Sancta hospitalia accurantis est – *den Hospitalitern zugehörig, Hospitaliter*:- CHART. Sangall. B 523 (a. 1265) prelibatum ius . . . antea dictis -bus fratribus et eorumdem domui, (antea: hospitalariis fratribus et domui Sancti Iohannis) legitime resignarunt *Herdegin et Gunthalmus fratres*.

II subst. **A** masc.: **1** hospes – *Gastfreund, Gast*: LEX Sal. Pipp. 90,2 quicumque eum (sc. qui ad mallum venire contemperit) aut paverit aut <ad> o-em collegerit, etiam se uxor sua, propterea solidus XV culpabilis iudicetur. **2** provisor, magister hospitalis, hospitalarius – *Vorsteher des (Kloster-)Hospizes, Spitalmeister, 'Hospitalar'*: TRAD. Ratisb. 935 (a. 1180) Fridericus -is S. Emmerammi mansum unum . . . vendidit eqs. CHART. Austr. sup. II 102 p. 107,7 ego Amerlo, -is in Pirn, . . . per presentem paginam notifico, quod eqs. CHART. Epternac. 233 p. 406,11 Theoderici decani, Henrici -is, Henrici scolteti (sc. testium subternotatio). al. **3** xenodochium, deversorium – *Herberge (ellipt.)*: COD. Karol. 87 p. 623,27 monasterium . . . una cum -es, qui per calles Alpium siti sunt, pro peregrinorum susceptione. CHART. Sangall. A I 729 p. 332,20 villa ad monasterii -em succedat perpetualiter possidenda. DIPL. Arnulfi 189 p. 293,29 (spur.) concedimus . . . decimas . . . ad o-em fratrum pro receptione peregrinorum. LEG. Lang. p. 499^b,18 ut . . . abbates per senedochia et monasteria eorum -em (-es, -e var. l.), ubi antiquitus fuit, faciant. **B** fem. i. q. *domina domus, hospita* – *Gastgeberin, Wirtin (de puella)*: CARM. Bur. 168,3,1 -is mea, candida et rubea eqs.

C neutr.: **1** xenodochium, deversorium – *Gasthaus, Unterkunft, Herberge*: **a** pro peregrinis, iter facientibus: **a** in univ.: DIPL. Loth. I. 4 p. 61,40 quia . . . -e . . . ad peregrinorum receptionem . . . fieret constructum. 115 p. 266,11 cum -e . . . in monte Longo. VITA Odil. 14 (MGMer. VI p. 45,6) volo iubere . . . in inferiori latere . . . montis aedificare -e ad recipiendum christianos. COD. Wang. Trident. 186 p. 936,12 ad refectonem pauperum per stratam . . . transeuntium . . . dedit episcopus -i . . . ecclesiam eqs. **β** ?remissius de aedificio parapetasio i. q. *canaba, tugurium* – *Schuppen, Unterstand, Hütte*: CHART. Bund. 17 p. 15,16 (a. 765) transfundo . . . circa curtem stabulum, tabulata, torbaces vel alia -ia vel cellaria et quidquid ad ipsam curtem pertinet. fort. huc spectat: CHART. Lux. III 526 p. 588,4 (a. 1265) in grangia, que vocatur -e, nichil habebit Petrus nisi medietatem edificii ibidem constructi. **γ** in imag. de hominis pectore habitaculo Dei: SIGEB. GEMBL. Luc. 69,1 (EditHeidelb. XXXIV. 2008. p. 20) Deo sacravi pectoris -l tuendo mundo corpore virginal (70,1). **b** pro pauperibus et infirmis i. q. *ptochotrophium, nosocomium, valetudinarium* – *Armen-, Krankenhaus, Hospital* (de re v. M.-L. Windemuth, *Das Hospital als Träger der Armenfürsorge im Mittelalter*. 1995. passim): **a** in univ.: ALCUIN. epist. 114 p. 169,21 xenodochia, id est -ia. CHART. march. Misn. III 99 p. 81,16 xenodochium pauperum, quod -e dicitur eqs. saepe. **β** praevalente respectu ipsius aedificii: BEDA hist. eccl. 4,31 p. 278,10 quibus (*sagis*) in -e utebatur frater. DIPL. Arnulfi 3 p.

7,30 (spur.) permissum est, scenodochia et reliqua fidelium pauperumque construi -ia. CHART. IOH. Ratisb. 20 p. 38,6 iuxta domum -is infirmorum. TRAD. Salisb. I 469 ut ... abbas et conventus ... Heinrico debili et contracto in domo -is ... providerent. CHART. Rhen. med. III 1376 p. 991,8 cum ... construxerimus (sc. abbas) -hale ante fores monasterii (*ibid. saepius in hac script.*). CHART. Bund. 1009 p. 456,32 vendicionem ... fecerunt ... fratres ... canevario domus ... hoss-llis ecclesiarum Sancti Remigii. *v. et p. 1122,44. γ praevalente respectu instituti, administrationis, dicionis*: CONC. Karol. A 39^A,141 p. 416,24 ne eum, cui -e pauperum committitur, res ... minuire ... sinant *praelati* (39^B,28 p. 455,248qq.). DIPL. Karoli III. 139 p. 225,5 ut ... decimae ... dominicalium rerum ... -i nobilium atque pauperum ... deputatae habeantur. CHART. Epternac. 163 p. 253,9 villulam ... ad -e ... pertinentem ... redonavi (sc. abbas). CHART. Rhen. med. III 1376 p. 992,12 provisor -halis. CHART. Bund. 968 p. 418,23 Iohannes ... procurator domus et congregationis o-llis (*sim.* 978 p. 429,9 o-llis. 992 p. 441,17 -llis. p. 441,19 o-llis). *persaepe. in notitia dorsali q. d.*: CHART. Babenb. 114 p. 150,10 (s. XIII.^{ex}) de confirmatione XL denariorum civili -i Pat^{aviensi} ... solvendorum. *c pro crucigerentibus militibus in Terra Sancta (domi: l. 35; 'Hospitaliter-Hospiz')*: CHART. Babenb. 24 p. 33,31 (a. 1156) fratres Sancti Iohannis Baptistę -is Hierosolime. 171 p. 229,35 cum Otto ... votum faceret domui -is Teotonico-
rum Sancte Marie, mansum ... tradidit (*sim.* CHART. Tirol. 1036 p. 82,19 [dipl. Frid. II. imp.] frater Hermannus -is Sanctae Marie Theutonicorum in Ierusalem venerabilis magister. *al.*). CHART. Turic. 373 predium ... ad consolationem pauperum Sancti -is Hierosolimitani ... concessi. ALEX. MIN. apoc. 19 p. 401,16 regem inter ceteros exercitus fidelium secuti sunt fratres -is Sancti Iohannis. *saepe. de (militum) crucigerentium -bus in eorum patria institutis*: CHART. ord. Teut. (Hass.) 345 (a. 1277) ego Herdennus ... decimam ... vendidi ... commendatori et domo oss-is yn Marburg. *2 servitium hospitalionis – Gastung (an de tributo pro servitio praestando ['Gastungs-abgabe']?)*: CHART. Eberb. 405 p. 176,22 (a. 1267) ... ab omni genere servitiorum, -ium, preciarum, exactionum ... liberos fecimus (sc. iurnales).

adv. hospitaliter. 1 *liberaliter*, φιλοξένως – (*gast*)freund-
lich, *gastlich*: EKKEH. IV. cas. 56 p. 124,3 eum (*Heribaldum*) recipiunt *custodes* ... et -r ... tractant curando. CHART. Neocell. Frising. 18 p. 93,40 loca venerabilia summa devotione amplectenda sunt, ... quia in eis elemosinę indigentibus -r impenduntur. FRAGM. de exp. Frid. I. imp. p. 24,11 hic (*rex Ungarorum*) exercitum Christi -r recipit. *al. v. et p. 1126,20. 2 iron. de eo qui hospitalatione utitur i. q. modo 'hospitis' – als (vom Gastungsrecht Gebrauch machender) 'Gast'*: CONR. MEND. Attal. p. 129,33 thesaurum ... dispersit *episcopus* et ad hoc pleniter peragendum aliquod tempus infra saepa claustrum -r permansit.

hospitalitas, -atis f. *script.* -pilita(s): l. 65. *usu plur.*: p. 1124,16. 34.66.69. 1 *proprie i. q. animus erga hospites benevolus*, ξενοφιλία, ξενία, *hospitium* – *Fremden-, Gastfreundlichkeit, Gastlichkeit*: *a gener.*: *a in univ.*: PASS. Leod. 9 (MGMer. V p. 291,10) eum (*virum nobilem*) ... gratia -is in urbe sua Dei sanctus recipiat. ARBEO Emm. 20 caritate et -e insignis (sc. erat *presbyter*). GEBEH. AUGUST. Udalt. 3 p. 258,4 quid ... referam eiusdem praecipuam in divites ac mediocres -em? ADAM gest. 2,22 p. 79,15 moribus et -e nulla gens honestior aut benignior poterit inveniri (sc. *Sclavis*). HELM. chron. 47 p. 92,13 -is gratiam sectantur (sc. *Nordalbingorum populi*). *saepe. adde*: VITA Amand. 21 (MGMer. V p. 444,15) cum ab episcopo ... honorifice fuisse susceptus, dum ei -is (hospitalis, -pilitatis *var. l.*) more episcopus aquam in manibus funderet. *β de avibus*: CAES. HEIST. mirac. I 10,58 ne -is concessae immemores esse viderentur *ciconiae*, conventum ... circumvolantes omnes in admirationem verterunt *eqs.* *b eccl. et theol. de pio opere vel munere*: *a in univ.*: BEDA hist. eccl. 4,5 p. 216,20 ut ... clerici peregrini contenti sint -is munere oblato. VITA Richar. (MGMer. VII p. 445,7) peregrinos pro -is mandatum ad suum perduxit domicilium (*spectat ad*

Vulg. Matth. 10,40). VITA Udalt. Cell. II 43 (ed. Wilmans) cui (sc. *sancto*) postea quam idem paterfamilias (*i. Anno*) -is iura cum omni caritatis officio impenderat *eqs.* ALBERT. M. Iob 31,31 subdit (sc. *Iob*), qualiter se habuit ad extraneos, non inimicos, sed indigentes in -e. *al. v. et p. 1116,7. de virtute -is et eius divina remuneratione*: WANDALB. Goar. 2,8 p. 54,7 quantum apud divina iudicia meritum habeat virtus -is, quam *eqs.* ADAM gest. 3,39 p. 182,22 adglorians (sc. *episcopus*) -em ... maximam esse virtutem, quae, cum non careat divina mercede *eqs.* CHRON. Pol. 1,2 p. 10,21 qui (sc. *Deus*) ... -em etiam gentilibus remunerare non recusat. *al. β ecclesiarum, monasteriorum sim.*: CONC. Merov. p. 170,7 quod episcopalis domus ... omnes in -e recipiat. VITA Liutg. I 14 cupiebat ... sancta illa -e (sc. *monasterii*) prolixius uti. HERBORD. Ott. 1,18 p. 20,22 ibi (sc. *in coenobiis sunt*) ... elemosinarum largiciones et multe -es. CHART. Babenb. 124,6 cum bona ... ecclesiarum per -is ministerium omnibus communia videantur *eqs.* CHART. Port. 119 p. 143,31 cum ... fratres ... -em sine delectu personarum exhibere velint *eqs. al. γ accedente notione curae pauperibus adhibendae ('Armenfürsorge')*: DIPL. Otton. I. 41 omnia ad coenobium ... in ... usus -is pauperum contulimus. DIPL. Conr. II. 210 p. 287,13 quatinus -is domum, quam ille (*abbas*) ... construxit, ... beneficii munere ditaremus. CAES. HEIST. hom. exc. 198 ille (*abbas*) de omissis penitens -em et elemosinam cepit resumere *eqs. al. c publ. et iur.*: *a in univ.*: LEG. Burgund. const. I 38^{ut}. de -e legatis extraneorum gentium et itinerantibus non neganda. *β de ratione agros distribuendi (de re v. p. 1118,4)*: LEG. Burgund. const. I 55,2 quotiens de agrorum finibus, qui -is iure a barbaris possidentur, inter duos Romanos fuerit mota contentio, hospites eorum non societur litigio *eqs. γ de hospitio auctoritativis debito i. q. hospitatio – Herbergsrecht, 'Gastung'*: DIPL. Karoli M. 311 p. 468,39 (spur.) quod nullus <iudex> publicus ... ad ... causas audiendas ... seu -es faciendas ... ingredi audeat. DIPL. Loth. III. 45 ab omni coacta eos (*homines*) ... -e absolvimus, nisi que vel regi vel suo debet <ur> legato. CHART. Bund. 319 p. 234,17 quod ... abbati ... eiusque nunciis, cum ad eos venerint, -em et alia honesta servicia exhibeant *fratres*. CHART. ord. Teut. (Thur.) 163 super -e, que iure de meis bonis ... competebat, ... renunciavi (sc. *miles*). *d philos. de perfecta -e*: ALBERT. M. Is. 16,3 p. 222,20 ipse (sc. *recipiens*) cognoscit receptos, quia, si non cognosceret, non esset perfecta -s; noti ... et amici aliter debent recipi quam extranei. *2 meton.*: *a gener.*: *a commoratio – Aufenthalt, Besuch*: VITA Pus. 8 p. 220,33 facunda voce dicito (sc. *ancilla*) genitoribus (sc. *puellae aegrotantis*) non – propter nostram -em – gnatam illorum citius morituram. *β communitas in hospitio congregata – Hospizgemeinschaft*: RADBERT. Arsen. 1,10 p. 37,17 nonne vidistis (sc. *frater*) eum, iam cum -i nostrę preisset, qualis quantusve erat. CHART. Mehl. 1361 p. 516,1 cum ... -s Sancti Spiritus in egestate sit satis constituta *eqs. γ hospitium (monasterii) – (Kloster-)Hospiz (de dote pauperibus vel peregrinis destinata: l. 55)*: GESTA Lob. 9 p. 313,25sq. abbas ... nihil providit in posterum ... fundos, ecclesias, ... decimas -is et elemosinae departiens ... adauxit pauperum inopiam; de -e abstulit ecclesiam de Gislyr preordinatam in usus hospitum et pauperum. *b publ. et iur.*: *a actio residendi, mansio – das Sich-Niederlassen, Bleibe-recht (sc. in terra assignata; cf. p. 1118,1sq.))*: LEG. Burgund. const. I 54,1 ut, quicumque agrum ... perceperat, ... nec duas terrarum partes ex eo loco, in quo ei -s (o-em, -is *var. l.*) fuerat delegata, requireret *eqs. β tributum hospitalionis – 'Gastung(sabgabe)'*: DIPL. Otton. I. 179 p. 261,35 -em, quę ab ... salicis decimationibus ... prebebatur hospitibus, peregrinis et pauperibus, ... penitus destrui (sc. *conquestus est abbas*). HONOR. III. registr. 297 p. 224,12 ut prelati -e indebita non graventur. CHART. Westph. VI 209 -tum importunitates, que herberghe vocantur, ... nullatenus sustinebit *episcopus. saepius. adde*: CHART. cell. Paulin. 39 p. 52,13 (dipl. Heinr. VI.) advocatus nullas exactiones vel precarias vel -es in familia ecclesiae faciat.

**hospitalium* (o-), -i n. (*hospitalis*) *hospitium, hospitale (monasterii) – (Kloster-)Hospiz*: CHART. Sangall. A 257 p.

[Konstanciak]

245,26 (a. 820/21) ad o-um revertat (sc. *donatio*), et neminem ullam quam tempore in beneficium dantur res (de hac alias in glossis tantum occurrente voce cf. ThLL. VI/3. p. 3033, 498qq.).

***hospitalius**, -i m. (hospitalis) religiosus pertinens ad milites in Terra Sancta hospitia accurantes, hospitalarius – Angehöriger eines Hospitaliter-Ordens (de re v. p. 1121,15): OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 55,15 omnes . . . , qui paganos . . . evaserunt, Accaron . . . urbem . . . habitationibus templariorum, -orum (hospitaliariorum p. corr. 1), sepulchri Dominici canonicorum . . . distinxerunt eqs. 42 p. 68,13. HIST. Wenc. (MG Script. IX p. 167,17) plures domus religiosorum fabricatae sunt . . . , videlicet fratrum praedicatorum . . . , -orum vel stellariorum ad Sanctum Petrum eqs.

hospitarius (o-), -i m. provisor, magister hospitalis, hospitalaris q. d. – Vorsteher eines (Kloster-)Hospizes, Spitalmeister, 'Hospitalar' (de re v. H. Bikel, Die Wirtschaftsverhältnisse des Klosters St. Gallen. 1914. p. 201sq. et p. 1120,70): FORM. Sangall. I 20 p. 389,5 sig<num> ill. abbatis et . . . sig<num> (i) (hospital cod. in abbrev. fort. resolvenda hospitalarii), signa aliorum testium (sim. 23 p. 390,7 -i. II 7 -i [hosp. codd. in abbrev.]). al. CHART. Sangall. A 269 sig<num> Gerbaldi -i (sim. 271. 423 o-. al.). CHART. Westph. VII 199 p. 86,35 testes: Theodericus prior et custos, Iordanus -us eqs. al.

***hospitas**, -atis f. (hospes) condicio obsidis – Geiselaft (cf. p. 1118,33sqq.): ANNAL. Mosell. a. 780 (MGScript. XVI p. 497; s. VIII.^{ex}) Saxones omnia tradiderunt se illi (Karolo) et omnia accepit in -e, tam ingenuos quam et lidos (cf. ANNAL. Lauresh. a. 780 accepit obsides).

***hospitaticum**, -i n. (hospes) ?terra iure hospitalitatis q. d. divisa – ?nach dem sog. Hospitalitätsprinzip verteiltes Land (cf. p. 1118,15qq.): LEG. Lang. p. 214,27 dividantur ipsae (sc. de quibus contentio est) terrae in tertiam partem: unam partem tollat exinde pars de Neapolim pro ipsa -a . . . , tertiam partem tollat exinde pars de Capua. p. 214,32 si horta fuerit intentio de fundis exfundanis (supra: exfundatis) . . . , inquiratur diligenter, ad qualia -a fuerunt pertinentia antiquitus.

hospitatio (-cio), -onis f. hospitium subditis domino suo feudali (eiusque servitoribus) praestandum, hospitalitas imposita – die dem Feudalherren zu leistende Beherbergung, 'Gastung' (de re v. LexMA. IV. p. 1137sq. s. v. 'Gastung' et E. Haberkorn, J. Wallach, Hilfswb. 21964. p. 277sq. s. v. 'Herbergsrecht'): 1 de iure hospitii exigendi vel exercitandi (interdum de hospitio in pensionem vel censum converso vel vertibili ['Gastungsabgabe']): CHART. Rhen. med. I 585 p. 644,8 (a. 1155) investiturae . . . et -es in Hoynga et Limina (sc. habet praepositus). II 28 p. 67,22 (epist. papae) marcam dimidiam argenti et unam -em percipere debet prepositus annuatim. CHART. Eberb. 110 p. 222,26 nullum . . . habebunt fratres respectum in solvendo mihi (sc. Wernhero) . . . tam de -cione quam eqs. al. v. et p. 1130,37. adde: LEO MARS. chron. 2,60 (rec. II) que (ecclesia) . . . largitione . . . episcopi -is gratia illis (fratribus) fuerat olim concessa. 2 de -e interdicta: CHART. Scafh. 49 p. 80,7 (dipl. Heinr. V.) nullam potestatem habeat advocatus . . . aliquas -es indebitas . . . exigere eqs. CHART. Bund. 363 p. 271,27 -ciones tam apud ipsos (monachos) quam apud villicos eorum interdictas esse sciat advocatus. CHART. Sigeb. 109 p. 219,18 nullam -em faciet advocatus in curtibz ecclesie. al. v. et p. 708,40. adde: CHART. Rhen. med. I 641 p. 700,27 (a. 1163) promisit Fridericus, quod . . . super homines . . . nullas exactiones faciet . . . eos quoque nec per cognatos nec per servientes suos . . . nullatenus -bus gravabit. 3 de hospitio per vim exercitato: CHART. Stab. 176 p. 365,23 (c. 1140) de rapinis, de violentis -bus, de incisuris eqs. CHART. Bund. 522 p. 38,19 (dipl. Otton. IV.) clericos suos et ministeriales a v i o l e n t i a -e exemit Philippus (561 p. 62,14 [dipl. Frid. II. imp.] violentis -cionibus gravari). saepius.

hospitor, -oris m. 1 monachus hospites procurans, hospitalarius q. d. – der für Besucher zuständige Mönch, 'Hospitalar': HIST. Vicon. 4 (MGScript. XXIV p. 296,29; s. XII.^{med}) ut . . . -i . . . preceperit Wido neminem . . . victualia petentem vacuum abire permitti. 2 ?magister hospitii (studiosorum

nationis Theutonicae q. d.) – ?Vorsteher einer Studentenunterkunft (der deutschen 'natio'; ni spectat ad religiosum ordinis Theutonicorum ['Hospitaliter']); vix de caupone, ut ed. in regesto): CHART. Turic. add. 1414^a (a. 1269) dominus Rodulfus . . . , Teotonicus scholaris Bononie, et Henricus, Teotonicus -r Bononie . . . vendiderunt . . . unum librum 'Decretalium' in chartis eqs.

hospitatus (o-), -us m. 1 hospitatio – 'Gastung': CHART. Mog. A II 155 p. 284,15 (a. 1151) statuimus (sc. archiepiscopus) . . . , ne quis . . . eundem locum . . . exactionis sive -us calumpnia infestet. DIPL. coll. 233 (Mon. Boica XXXI p. 447,27) quod si . . . monachos . . . et possessiones -bus et . . . exactionibus vexaverit advocatus eqs. 2 obsidium – Geiselschaft, -gewahrsam: ANNAL. Chesn. a. 786 (MGScript. I p. 33; a. 800) Carolus perrexit . . . usque ad Beneventum et filio Aregio inde in o-um recepit, (adduxit secum obsidem filium Aragis cod. Lauresh.).

***hospite** adv. (hospes) hospitali modo – (auf) gastlich(e Art): EKKEH. IV. pict. Sangall. 14 Francis dantur (sc. Gallus eiusque comites), Sigiberto fausta precantur, -e (gloss.: hospitaliter) tractantur eqs. bened. I 20,17 -e (gloss.: hospitaliter) confractus sit panis . . . benedictus.

hospitiolum (o-, -ici-), -i n. 1 strictius i. q. parvum hospitium, deversoriolum, sedes (modesta) – kleine Unterkunft, Herberge, (bescheidene) Heimstatt: a in univ.: CHRON. Fred. 2,37 p. 61,28 in qua urbe o-ciolum et amicus amantissimus habebat Iohannes apostolus. REGINO syn. caus. 1,83 ut episcopus non longe ab ecclesia -um habeat (v. notam ed.). EKKEB. HERSF. Haimer. 15 p. 603,31 qui . . . se . . . ad h-ciolum dimitti flagitans eqs. 22 ad -um sancti Heimeradi. CHART. civ. Hild. 353 cum sacerdos . . . h-ciolo suo incendio destructo . . . non habebat, ubi caput suum reclinet eqs. al. b parvum infirmarium – kleines Hospiz, Krankenstation (c. respectu pauperum: l. 37): VITA Boniti 27 (MGMer. VI. p. 133,1) semet ipsum o-o trudebat et infirmos ex oleo . . . ungi praecipiebat. WALAHR. Otm. 2 p. 42,33 ad suscipiendos leprosos . . . -um haut longe a monasterio . . . constituit. GERH. AUGUST. Udalt. 1,4 l. 24 vespere decantatis ad -ciolum pauperum pervenit et XII pauperum pedes lavit. huc spectare vid.: IOH. VEN. chron. p. 161,26 monachis astantibus eiusdem monasterii quoddam o-ciolum . . . preparare iussit caesar, in quo sese . . . curati-onis potum custodire simulabat. 2 latus de fundo i. q. parva cortis q. d. – kleine Hofstatt: EPIST. Desid. Cad. 7 quos (servellos) ad urbem vestram et ad -ciolum vestrum . . . direximus (sc. episcopus Rauracius; infra: curticella). 18 -ciola, quascumque . . . ecclesia nostra videtur habere.

hospitium (o-, -ici-), -i n. script. hoss-: p. 1129,8. I praevalente respectu receptionis hospitium i. q. hospitalitas, re-, susceptio hospitalis, collocatio (ad tempus parata) – Gastfreundschaft, gastliche Aufnahme, (vorübergehende) Beherbergung, Unterbringung: A gener.: 1 in univ.: DHUODA lib. man. 4,8,30 peregrinis o-um (-um P) ut tribuas libenter, ad-moneo. WALTHARIUS 1247 sperabam . . . de te (sc. Hagano-ne), . . . quod . . . salutatum . . . mox obvius ires et licet invitum -i requiete foveres. HROTSV. gest. 1180 hoc . . . signaverat (sc. Liudulfus) . . . , in quis castellis, in quis voluitque locellis sump-tus -i dignos sibimet reparari. EPIST. Hann. 50 quem (librum) si ipse petitus venero, hospitem -o (ed., hospitis cod. fort. recte; cf. p. 1119,67sqq.) donandi . . . anget sollicitudo. HIST. peregr. p. 166,2 quam tenues somni, quam inamenum et siccum dolorose noctis -um eqs. CAES. HEIST. hom. exc. 218 ubi sunt -cia et elemosine, quas pauperibus peregrinisque exhibuistis (sc. miles)? saepe. 2 in -um (vel [in] -o) re-, suscipere i. q. hospitem recipere – als Gast aufnehmen: VITA Ansb. 5 (MG Mer. V p. 622,18) cum . . . secundum ordinem monasticum in -o fuisset receptus eqs. GERH. AUGUST. Udalt. 1,1 l. 14 ut . . . aliquantos dies in -um reciperetur clericus. VITA Adalb. Prag. A 14 h o n o r i f i c e -o susceptus est (COSMAS chron. 3,56 p. 229,7). al. v. et l. 71 p. 1127,9.11.13.

publ. et iur. 1 spectat ad hospitalitatis iura vel conventiones: a in univ.: LEX Ribv. 68,3 si quis . . . legatarium regis . . . in -o (officio var. l.) suscipere contempserit eqs. FORM. Salisb. I 2 p. 440,23 -um vel alia bona vestra ei (fidei) largiri dig-

[Konstanciak]

nemini. CAPIT. reg. Franc. 33,27 ut . . . neque divitibus neque pauperibus neque peregrinis nemo -um denegare audeat. HIST. peregr. p. 130,4 antiqua nunciorum et -cii iura turpiter . . . temerantur eqs. saepe. **β** *spectat ad hospitalitatem nocentium prohibitam*: LEX Sal. Merov. 73,6 p. 246^b,4 quicumque eum (sc. qui admallatur) paverit aut -um (hospitales, hospitalem rec. A) illi dederit, . . . culpabilis iudicetur (LEX Sal. Pipp. 18. LEX Ribv. 81). CAPIT. reg. Franc. 67,2 quicumque . . . convictus fuerit, quod latronem in o-cio suscepisset eqs. CHART. select. Keutgen 135,13 imperialis maiestatis reus cum omnibus -cio vel . . . familiaritatis consortio ipsum (*fugitivum*) recipientibus iudicetur. CHART. Babenb. 237,6 quicumque . . . incusatus fuerit, quod scienter proscriptum aliquem -cio recepit eqs. (sim. 432 p. 296,41). al. v. et p. 1117,28. **2** *de servitio imposito i. q. hospitalitas (auctoritatibus) debita, hospitatio - (den Feudalherren) geschuldete Beherbergung, 'Gastung' (de re v. LexMA. IV. p. 1137sq. s. v. 'Gastung' et E. Haberkern, J. Wallach, Hilfswh. 21964 p. 277sq. s. v. 'Herbergsrecht'; de hospitacione in solutionem vel censum conversa vel vertibili v. l. 40sq. q.)*: **α** *de hospitacione postulata vel admissa*: CAPIT. reg. Franc. 212,3 quando . . . potentes . . . in exposcendis -is pauperes adgravant eqs. 216,3 ne sub obtentu -cii vicinis opprimant (sc. exactores). CHART. march. Misn. II 461 p. 320, 22 ut bis in anno . . . habeant (sc. *episcopi*) -um. CHART. Aquens. 43 l. 12 ecclesia . . . tria -cia singulis annis debet decano cum X equitaturis. CHART. Westph. VII 281 p. 118,34 prepositus . . . dabit unum -cium cum XV equis. CHART. Argent. I 282 possessiones . . . liberas permisimus (sc. *episcopus*) ab omnibus exactionibus . . . exceptis -is, que vulgo *herberge* dicuntur (CHART. eccl. Erf. 399. al.). al. **β** *de hospitacione (exemptionis q. d. vel liberationis causa) interdicta*: CAPIT. reg. Franc. 225,11 ut in domibus ecclesiarum neque missus neque comes . . . o-cium vindicent. DIPL. Otton. III. 219 p. 631,31 ut nullus dux, marchio, episcopus . . . potestative in eo (*monasterio*) o-cium facere . . . presumat (*inde* DIPL. Heinr. II. 425 p. 541, 14). DIPL. Heinr. II. 276 ut nullus dux . . . mansionaticum . . . facere nec nobis . . . o-cia preparare umquam presumat. DIPL. Loth. III. 119 p. 193,11 nec liceat alicui . . . in prescriptis domibus nolente . . . abbate -um aut ullum servitium habere. saepe. *de solutione vice huius servitii*: DIPL. Conr. III. 117 p. 210,3 advocato . . . non licebit -a sumere eqs. (sim. CHART. Aquens. 48 l. 19 nullam . . . exactionem, . . . -um . . . habet advocatus. al.). CHART. Sigeib. 53 p. 120,12 quod (*allodium*) solvit . . . tria noctis -a. CHART. march. Misn. III 305 p. 218,34 possessionem ab omni exactione et obsequio atque publica -i nostri pensione liberam et absolutam decernimus permanere. saepe.

II *praevalente respectu aedificiorum (vel locorum) hospitibus suscipiendis aptorum i. q. mansio, stabulum, deversorium - Bleybe, Unterkunft, Herberge*: **A** *gener. (mus.: p. 1128,46sq. q.)*: **1** *proprie*: **α** *spectat ad receptionem ad (breve) tempus*: **α** *in univ.*: RUOTG. Brun. 43 p. 46,2 in itinere non minus quam in -o lectione assidua . . . refocilatus est. ANNAL. Ianuens. I p. 9,4 post missam ad refocillanda corpora omnes ad o-um (o-cium *var. l.*) perrexerunt. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 162,12 prepositus . . . ad -cium rediit et festinato prandio ad ducem revertitur. CHART. Babenb. 237,24 in -o suo arcum relinquat *extraneus* (sim. CHART. Brixin. 74 p. 82,3 quicumque infra muros civitatis . . . venerit, . . . gladios, cultellos et alia arma in -cio relinquat). al. **β** *de imperatorum hospitalione*: VITA Heinr. IV. 11 p. 38,5 quod . . . incerta -cia fortuna mea querere cogatur. DIPL. Conr. III. 135 ut . . . nobis . . . curiam habentibus . . . aptiora -a (*hospita B*) invenirent (sc. *habitatores*). al. **γ** *aedificium parapetatum, canaba, tugurium - ?Unterstand, Hütte, Schuppen*: DIPL. Loth. I. 50 p. 145,26 -a pastorum, quae sunt in loco, qui vocatur Pargus. **β** *spectat ad collocationem diuturnam i. q. domus, domicilium - Haus, Wohnung*: **α** *in univ.*: THIETM. chron. 6,94 p. 386,19 filius . . . cum mane ad scolam ire debuisset, antequam ab -cio exiret eqs. 7,68 quae (*mulier*) . . . -cium obserabat suum. ALBERT. METT. div. temp. 2,15 cum . . . per -cia hac et illac discurrerent (sc. *oppidani*). IDUNG. PRUF. argum. 820 propter curam familiaris rei, quam proprium -um et privata mansio requirit eqs.

CHART. Worm. 126 p. 98,11 ne post celebratas alicuius exequias parentes atque affines in -o sepulti convivorum (*sic*) instaurant solemniam. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,18 civitas Vienna . . . usque ad CL -cia circa Novum forum remanentia, in favillas . . . penitus est redacta. saepe. *de habitaculo meretricis*: VITA Conw. I 1,10 (MGScript. XV p. 456,45; s. IX.^{ex}) cum . . . vellet illa meretrix per vim trahere eum ad suum -um eqs. **β** *de habitaculo schola(stico)rum q. d.*: PETR. DAM. epist. 70 p. 320,11 cum . . . liberalium artium studiis docendus insisterem, . . . clericus quidam . . . pelicem suam iuxta meum habebat -um. RYCCARD. chron. a. 1224 p. 115^a,18 (epist. imp.) -um . . . locabitur scholaribus pro duarum unciarum auri pensione. **γ** *de habitaculo venatorum*: GUIC. (?) bers. 11 non . . . debent (sc. *venatores*) extendere balistam, donec redirent ad -cium, vel in tali parte, quod sint securi non invenire bestias. **2** *in imag. vel translate*: **α** *in univ.*: ORD. iud. Dei B VIII 6^c p. 660,28 antequam ventris -cia tangat panis (*item de ventre [sc. lupi]*): YSENGRIMUS 1,163 nec vereor [sc. *vulpes*] fieri nobilis esca gule, -o vellem numquam peiore locari. WOLFHARD. Waldb. 3,6^b p. 274,14 ubi (sc. *in suo locello*) inefficaci tamdiu resedit (sc. *oculus*) -o, quoad eqs. (cf. p. 1119,6). DIPL. Heinr. III. 327 p. 449,1 in huius mundi -o honeste vivere. CONR. HIRS. mund. cont. 706 custodia fida virtutum (sc. *est humilitas*), divine caritatis -cium. *de receptaculo cholerae i. q. vas - Behältnis, Gefäß*: CARM. de nat. animal. 359 -um colere fel est. **β** *de corpore habitaculo*: **α** *Christi concepti*: WALAHFR. Wett. 184 postquam Dominus descendit ab alto carnis in -um (gloss. RO: in utero virginis) eqs. HONOR. AUGUST. spec. p. 991^D a patrio . . . regno propter nos exulem (sc. *Christum*) . . . suscepit (sc. *Maria*) uteri sui -cium (sim. TUTO opusc. 11 p. 31,14 nisi . . . ipsa [*Maria*] . . . in sanctissimo eum [*Christum*] sui corporis -o suscepisset eqs.). **β** *daemonum*: EKKH. I. hymn. 3^a,7 (Festgabe W. Bulst. 1981. p. 190) qui (sc. *Saulus*) tunc sub umbra priscæ legis . . . demoni se prebuit -um (cf. *comm. ed. p. 199*). **c** *de requietorio mortuorum*: CAND. FULD. Eigil. II 23,18 sibi collectis viribus ipse (*pater*) corporis -um . . . aperit. EPITAPH. var. I 22,10 mutavi hanc lucem carnis ab -o eqs. II 56,1 hic tenet -um memorandæ corpus alumne . . . Hathewith (sim. *de sepulcro*: v. p. 1118,49). **d** *sedes, patria - Sitz, Heimstatt, Zuhause (de sede episcopali: l. 46)*: WALAHFR. Wett. 489 -cium . . . aeternae aulae. ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 547,36 ubi (sc. *in profundis Danubii decursibus*) esse videtur mortis -um. EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 523,16) symmistam atque consecratalem suum accersire studuit Audomarum episcopum, qui non longe episcopale habebat -um (sc. *Tervannae civitatis*). *mus.*: ARBO mus. p. 14,23 principalis est *finalis* merito, cum omnis cantilenae finis et requies sit in eius -o (cf. *infra* p. 33,29 domicilium). RUD. TRUD. (?) *mus.* p. 95,15 (vs.) omnibus (sc. *vocibus*) -um finale dedit tetracordum.

B *eccl.*: **1** *hospitale monasterii vel ecclesiae - Kloster-, Stiftohschpiz, -gästehaus*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,4 l. 90 ad -um pauperum venit et eis solito more ministravit. DIPL. Heinr. II. 297 p. 366,36 decima . . . -o . . . monasterii . . . offerre cogatur (sc. *episcopus*). TRAD. Scheftl. 396 testes: . . . Arnoldus in -cio. TRAD. Salisb. II 335 prebendarius in hospitali nostro tradidit predium . . .; hoc attestantur . . . Heinricus kyez, Eckhardus in -cio. ANNAL. Mont. Georg. a. 1259 (MGScript. XXX p. 722,39) Offenberch in -o leprosi . . . comburitur. al. **2** *de ecclesia conditorio sancti*: CARM. imag. 29,4,6 quem (*episcopum mortuum*) iunxit celis festum sancti Michaelis, fecit confugium cuius ad -cium (*v. notam ed.*). METELL. Quir. 26,30 quæ (*matrona*) pudore . . . dolens optat -cio (*i. ecclesia beati Quirini*) foras anxiata recedere. **3** *publ. et iur.*: **1** *de habitatione conducta*: CHART. Hans. 818 p. 283,18 (a. 1278) quod . . . mercatores hospites et advene, qui non conducunt -cia ad annum . . . ad excubias nocturnas non cogantur. **2** *adde de promptuario*: CHART. Hans. add. p. 397,42 (s. XIII.) quicumque -cia conducunt et in eis merces habent venales, debent eqs. **2** *de monasteriorum vel ecclesiarum propriis per oppida dispersis domibus hospitacioni monachorum vel abbatis sim. aptis* ('Pfleghof'; de re v. LexMA.

VI. p. 2047): CHART. Salem. 172 p. 203,9sq. (dipl. Heinr. VII.) tria ... -cia ipsorum (*monachorum*) in tribus civitatibus nostris, scilicet in Ezilingen, in Ubilingen et in Ulma, eximimus ... ita, quod nullus officialium nostrorum ... aliquam collectam vel precariam ... de -ciis predictis ... exigere presumat. CHART. Stir. II 424 p. 538,31 acta sunt hec apud Frisacum in -cio domini episcopi Sekowensis. *huc spectare vid.*: CHART. Bund. 1009 p. 457,32 (a. 1258) actum Tirano in curia hossorum, quas (*sic*) sunt ad ecclesiam Sancte Perpetue.

D milit. de statione militibus apta i. q. castrum – Lager, Quartier: CONST. imp. I 173,7 (a. 1158) nemo aliquam mulierem habeat in -o (*tit.*: lex pacis castrensis). HIST. peregr. p. 143,6 Graecis ... conductis ad -cium coram imperatore eqs. app. p. 175,26 cum ... castra nostra Turci aggredierentur, ita ut de quibusdam -is spolia iam raperent armatis. STATUT. ord. Teut. 132 capit. p. 21 -cia capere. p. 50,10 loqui possunt (*sc. fratres*) post completorium ..., sed non in -cio. p. 113,6 semper disponant (*sc. fratres*) -cia sic, ut ipsi exterius iacentes intra se positos equos et apparatus ... valeant custodire. *adde*: ACTA imp. Böhmer 1089 p. 783,13 (dipl. Frid. II.) ut extra muros civitatis ... imperator Henricus deberet habere palatium et -um suum. *al. v. et p. 1130,38. ?de tentorio*: WILH. APUL. gest. 2,557 pervenit (*sc. miles*) ad ducis -um, quod culmo texerat ipse frondibus et sepsit. *fort. huc spectat*: l. 15,18.

III praevalente respectu fundorum vel agrorum cultorum ab hominibus glabrae adscriptis vel censualibus hospitibus (cf. p. 1117,29sq.; de re v. Brunner, *Rechtsgesch. I.* p. 370) i. q. cortis q. d., praedium, fundus – Hof, Besitztum, Grundstück (mit Landsassen): CHART. Alsat. B 390 (s. VIII^{ex.}?) curtim meam cum herentibus -ciis, cum vineto et molendino ... obtuli eqs. DIPL. Loth. I. 64 p. 174,37 cenobio conferimus ... in Pucido ... -cia septem et in Uitlina -cia duodecim. *al. REGISTR. Foss. I 1 sunt ibi (sc. in Varena) o-cia VII et manent ibi inter mansos caroperarios et manoperarios et o-cia homines CXXI (sim. 4. 5. al.)*. DIPL. Otton. III. 363 p. 792,36 ut nec ipse episcopus vel dux ... potestatem habeat invadendi -cia, capiendi parafidos eqs. *TRAD. Werd. 124 p. 21,4 semetipsum et ... mansum ... Sancto Ludgero in preposituram tradidit (sc. vir liberae conditionis) eo ... pacto, ut, quamdiu viveret, precario iure prebendam in -cio prepositi haberet. al. huc spectare potest (ni spectat ad p. 1128,51sq.)*: CONC. Karol. A 12 p. 67,24 ea, quae ad usum ... monachorum sufficiens, concessimus, id est ... fundos, casales, colonias, ... oliveta seu domos et -cia, salinas ... et reliqua possessionum praedia in diversis locis et civitatibus sita eqs.

hospitor, -atus sum, -ari et hospito, -avi, -atum, -are. *script. o-*: p. 1131,3, 22. *I trans. i. q. hospitio ex-, suscipere, collocare, accurare – (als Gast) aufnehmen, unterbringen, beherbergen, bewirten (?refl. l. 72): A proprie: 1 gener.: a de hominibus*: DIPL. Karoli M. 254 p. 366,42 (spur. s. XI^{im}) scolastici una cum presbiteris ... ducant oratores et -ent. CASUS Petrish. 5,12 nec illa (*uxor latronis*) eum (*hospitem*) -are absente viro auderet eqs. OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,28 quod ... comitem ... in sua civitate -tum ... captum ... tenere ausi sint (*sc. Spoletani*). RAHEW. gest. 4,23 p. 266,29 comites ... extra -tos ea res minus terruit. CHART. Verd. 132 p. 160,12 domnus Victor ... extra civitatem, in qua fuerat -tus, ad cathedrallem ecclesiam ... deductus est. *al. c. sensu latibulum praebendi i. q. abscondere, illatebrare – Unterschlupf gewähren*: CONST. imp. I 277,16 (a. 1179) ut persequantur predones, fures, latrones ... et qui eos -antur, qui dicuntur cern (*v. notam ed.*). *b de animalibus: a habere, pascere – besetzen, 'halten'*: CAES. HEIST. mirac. I 10,57 possunt ... aliquae (*sc. aves*), utputa cyconiae, ad necessitates a religiosis nutrirī sive -ari. *β de equis i. q. necessariis afficere – versorgen*: CHART. Argent. I 616,92 p. 473,23 (a. 1129) si ... imperator vel rex intraverint, equi sui ubique -buntur. NARR. de Gron. 19,20 quod equi episcopi in bonis ipsorum (*sc. ministerialium*) indebite in anno bis -rentur. *2 publ. et iur.: a in univ.*: THEOD. PALID. annal. 1153 p. 87,13sq. in villa modica -tus manebam (*sc. Liudigerus*); audientes cives ... comitis Saxoniae filium se -asse eqs. ACTA imp. Winkelm. I 32 p. 22,42

(dipl. Otton. IV.) si quis ... ab ecclesia -tus fuerit, a nullo in persona ... perturbetur. *b incolere, inhabitare – besiedeln, bewohnen*: DIPL. Constantiae 5 p. 20,19 ut liceat ... archiepiscopo ... -ari casale in planicie ... montis Iannacii. ACTA imp. Winkelm. I 88 ut ... fratribus ... nostra permetteret celsitudo reedificare, construere et ab habitatoribus -ari casalia ipsius monasterii. *c spectat ad hospitalitatem (auctoritatibus) debitam, hospitacionem ('Gastung')*: *a de hospitacione postulata vel admissa*: REGISTR. abb. Werd. 8,8 p. 273,24 (s. XII^{med.}) in quacumque eorum (*hominum in Seleheim*) domo voluerint, *p r e p o s i t u m* -bunt (8,10 p. 276,30 ad -andum p. LXXV manipulos ... hordei eqs.). CHART. Gelr. 302 p. 295,8 eum (*abbatem*) villicus bene -bit *al. TRAD. Westph. IV p. 43,9 idem mansus tenetur -ari villicum ... cum V equis. p. 56,19sq. nuncios abatisse singulis annis -bitur (sc. villicatio) cum V equis per tres noctes; in tercio anno -bitur abbatissam cum LX equitaturis. β de hospitacione (exemptionis q. d. vel liberationis causa) interdicta*: CHART. Rhen. med. I 425 p. 487,40 (c. 1112) ne ... in bonis ecclesie -ando ecclesias vel familiam eius gravet *advocatus*. DIPL. Loth. III. 10 p. 12,26 ut nulli ... infra claustrum vel cimiterium violenter -ari liceat (*sim. ACTA imp. Winkelm. I 32 p. 22,42*). CONST. imp. I 205,4 Pisani ... a nulla persona debeant foderari neque -ari. CHART. select. Keutgen 135,2 quicunque ... incola fidelis exstiterit, ... ab importuno ... -andi gravamine ... liberos esse concedimus. *al. adde*: CHART. Walkenr. 445 p. 407,29 (a. 1268) a procurandis et nostris canibus -andis, a collocandis equis in grangiis eorum (*fratrum*) ... immunes esse promittimus. *γ de detrimento hospitacionis*: CHART. Solod. 196 p. 100,20 (epist. papae a. 1166/79 [spur.]) advocati ... non ad iusticiam, set rapinam faciendam o-ando homines destruant. CHART. Bund. 417 p. 308, 19 vidi (*sc. presbyter*) sepe canonicos ... ecclesie Tridenti -ari et de rebus illius ecclesie tractare tanquam domini (*sim. p. 308, 39. 309,8. 309,11*). *3 milit. de militum collocacione ('einquartieren')*: GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,31; a. 1170/92) milites ... ad villas Sancti Vedasti quinquagenos seu centenos hospitacionis (-andi *cod.*) gratia dirigebat *comes*. STATUT. ord. Teut. p. 113,12 nullus frater hospiciū capiet pro se et societate sua, nisi marschalcus prius fuerit -tus.

B translate et in imag.: CARM. Bur. 219,8 secta nostra recipit iustos et iniustos ...; ergo 'hic' et 'hec' et 'hoc' ei (*sc. voci 'ordo'*) preponatur, quod sit omnis generis (*sc. gramm.*), qui tot -atur. BERTH. RATISB. serm. exc. p. 36,6 que (*terra*) tam est lutosa et quam tot hospites viles -ari oportet in se, ranas, serpentes, scorpiones eqs. *c. notione sepeliendi*: WOLFHARD. Waldb. 1,5 p. 160,5 pia viscera rure, in quo -ta fuerant, flentes pre gaudio extulerunt (*sc. archipresbyteri et alii*).

II intrans. et medial. i. q. hospitio frui, deversitare, (com-)morari – zu Gast sein, unterkommen, sich aufhalten, bleiben: *A proprie: 1 gener.: a in univ.*: MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,16; c. 827) in pistrinio (*leg. pistrino, ut vid.; pristino var. l.*) ... fratrum coepit (*sc. pauper*) -ari. BERTH. chron. B a. 1077 p. 259,11 nudis pedibus ... extra castellum cum suis -batur *rex*. IDUNG. PRUF. dial. 1,279 vestri ordinis abbates ..., qui apud nos -antur eqs. (*sim. 3,985. al.*). OTTO SANBLAS. chron. 4 p. 5,8 Chünradus rex moritur eodem ... anno, quo -tus est in civitate Friburgensi. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 229,1 falconarius surgere poterit ante diem ..., ita quod perveniat ad locum, ubi -ari debet, in aurora. *al. huc spectare vid.*: CARM. Bur. 76,1,2 dum caupona verterem vino debachatus, secus templum Veneris eram -tus. *b pernactare – übernachten, nächtigen*: VITA Liutb. 3 iter agens in quandam locum devenerat (*sc. Hrnothilda*), ubi -andi tempus eam urgebat. *TRANSL. Epiph. 6 iuxta quam (capellam) -batur (sc. episcopus)*. OTTO FRISING. gest. p. 3,22 (epist. Frid. I. imp.) nos (*sc. imperator et papa*) cottidie simul euntes et simul -antes ... Romam usque pervenimus. RAHEW. gest. 3,12 p. 180,35 quod novem episcopos ... una nocte in Trecensi civitate tunc -asse ... presul memoraret. *c habitare, degere, adesse – wohnen, leben, zugegen sein*: VITA Mathild. II 1 p. 148,3 pervenit ad aures in cenobio Herivordinense egregiam -are puellam. OTLOH. Bonif. 1,23 falsi ... christiani ... inter eos (*sc. principes*)

[Konstanciak]

-antes maximam hereticae pravitatis introduxerunt sectam. CHART. Burgenl. 57 p. 31,5 (spur.) heres ... in propria sua villa o-etur. *de Loth habitante in urbe Segor (spectat ad Vulg. gen. 19,19sq.)*: RHYTHM. 40,12,2 Kaus fugivit Loth cum duas filias, qui -ando (fugiendo *51*) invenerunt gratiam; ex quo nascuntur gentes Moabitice. **2 publ. et iur. i. q. considerare, colere** – *sich niederlassen, siedeln*: CHART. civ. Spir. 11 p. 12,2 (a. 1084) ut, siquis Iudeus aliunde apud eos (*Iudaeos Spirenses*) -tus fuerit, nullum ibi solvat thelonium. LEO MARS. chron. 2,60 ut ... proprium, ubi -rentur, locum haberent (*sc. fratres*). RYCCARD. chron. a. 1220 p. 87,11 (decr. imp.) omnes peregrini et advene libere -entur, ubi voluerint, et -ti si testari voluerint *eqs.* CHART. Babenb. 430,24 nullum in domo Iudei volumus -ari. *al. accedente notione hospitatio- nis*: DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,34 ut nullus in alicuius fratris curte, ubi ipse habitat, eo nolente -etur. **3 milit. i. q. castra metari, cubitare, assidere** – *das Lager aufschlagen, lagern, Quartier nehmen*: ADALBOLD. Heinr. 35 in quo (*loco*) Harduinus cum suis (*sc. copiis*) -batur. HELM. chron. 84 p. 159,19 transivimus in ulteriorem Slaviam -turi apud potentem quendam. GESTA Frid. I. imp. A p. 20,20 Mediolanenses ... in pratis ... o-ti sunt, ubi nec aquam nec vinum habuerunt. HIST. peregr. app. p. 177,24 inde moventes castra ... versus Larandum ivimus, ubi ... -ti sumus. CHART. civ. Spir. 22 p. 25,32 quod exercitum nostrum nec in civitate nec in suburbio civitatis faceremus (*sc. dux*) -ari. NARR. de Gron. 16,2 sequenti die versus Leyden procedens (*sc. episcopus*) potenter ... -ando terram illam incendit. *al. B in imag.*: WOLFHARD. Waldb. 1,17^c p. 180,10 Waldburgis ... oculos (*sc. puellae*) luminis dignitate privatos et locis non propriis -antes revexit ad sedes *eqs.* (*cf. p. 1119,5*). Konstanciak

hossa v. 1. hosa.

***hosta**, -ae f. (hostis) *militia – Heeres-, Kriegsdienst*: ACTA imp. Böhmer 168 p. 156,31 (a. 1186) tenebuntur *Perusini* ... exercitum, qui dicitur -a, facere cum vicinis comitatibus. *cf. hostis*.

***(h)ostagium**, -i n. (*[h]ostagiare, *cf. francog. vet. ostagement; v. D. Vitali, Mit dem Latein am Ende? 2007. p. 510*) *obsidium (fideiussoris) – Geiselschaft, 'Einlager' (de re v. l.69sq.)*: CHART. Helv. arb. 131 p. 202,35 (a. 1271) quod omnes illi, qui capti sunt aut manlevati, ... sint a captione vel h-o seu manlevatione liberi.

***(h)ostagiaria** (-tia), -ae f. (*[h]ostagium) *pignus, cautio – Pfand, Sicherheit*: CHART. Traiect. 574,15 (a. 1206) Wilhelmus feodum suum assignavit comiti Namucensi ... super predicta pace et conventionem tenenda in osti-am. 574,16 comes ... concessit ... marchioni ... de conventionem ... dare o-am et securitatem *eqs.* (*inde* HONOR. III. registr. 21 p. 19,12 in o-am *eqs.* p. 19,16 in h-am).

***(h)ostagio** (opstatico), -are. (*[h]ostagium, *cf. francog. vet. ostagier; v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. VI. p. 1360*) *1 obsides exigere, capere – Geiseln fordern, nehmen*: DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,28 statuimus quemquam hominum ... nec casas apprehendere nec dissipare ...; nec muros ... civitatis destruere neque op-ticare ... iubebimus. **2 refl. i. q. fideiubere, satisfacere** – *Gewähr leisten, sich verbürgen*: RICHER. SENON. gest. 5,11 p. 338,9 plebanus ... nolens longius ita (*i. captivus*) detineri h-vit se pro LX libris et sic recessit.

1. *(h)ostagium, -i n. (*francog. vet. ostage ex *obsidati- cum [ni] subest hospes; cf. E. Gamillscheg, Etym. Wb. d. frz. Sprache. 21969. p. 665^a et Stotz, Handb. 2,VI § 70.7*); *fort. etiam per contam. c. hostis [cf. D. Starostine, Latin Culture in the Eleventh Century. 2002. p. 399]* *script.*: obs- (*cf. Stotz, Handb. 3,VII § 217.1*): l.72.p.1132,6.8. obt-: p.1132, 27.29. obstangum: CHART. Bern. II 694. obstaium: CHART. Wirt. 2290 p. 201,15. *form.* -a, -ae f.: p.1132,27.29.

1 de rebus: *a obsidium (fideiussoris), officium fideiubendi – Geiselschaft (einer Einlagergeisel), 'Einlager'(verpflichtung; de re v. HRG I. p. 901sq. et W. Ogris, ZRGerm. 82. 1965. p. 165sq. et A. J. Kosto, Hostages in the Middle Ages. 2012. p. 130sq.)*: CHART. Helv. arb. 7 p. 11,38 (a. 1188) vavasores XXX debent ... in ob-um ... venire. CHART. Laus. 224

p. 217,5 apud ... Corberes tenerent o-um, donec ... canonicis satisfacerent *comites*. CHART. Bern. II 236 p. 250,25 promisi- mus (*sc. electus Lausannensis*) ... nos tenere h-um cum tribus sociis ... , quousque *eqs.* CHART. Stir. II 465 p. 578,6 quod, si quis ... nostro (*sc. comitis*) ... parere iudicio recusaret, ... per ob-um, hoc est per alicuius civitatis vel alterius loci introitum, tanto tempore artarentur, donec *eqs.* CHART. Basil. C I 191 p. 136,37 Basileam ... nomine ob-i, quod vulgariter dicitur gi- selschaft, intrabunt (*sc. fideiussores*). *persaepe. usu plur.*: CHART. Bern. III 215 (a. 1277) quod nisi facerem, ... teneor tenere o-a apud Friburgum ... , donec *eqs.* **b promissio fideiubendi, fidem praestandi** – *das Versprechen, sich als Einlagergeisel zur Verfügung zu stellen, Garantieversprechen*: CHART. Solod. I 196 p. 100,17 (spur. a. 1166/79) magister co- corum pro VI libris, quas O. villicus ... de super altare ut sa- crilegus abstulit, fide data o-um fecerunt, set minime tenuerunt (*sic*). CHART. Laus. 210 p. 207,18 thesaurarius et cantor affida- verunt se reddere ea, que probaret Rodolfus ... sibi fuisse ab- lata, et inde fecit ei o-um P. **c pignus, cautio – Pfand, Sicherheit**: CHART. Lamb. Leod. 196 (a. 1230) promisi (*sc. Balduinus miles*) ... , quod heres meus ... accipiet feminam de casa Dei ... ; et quod hoc faciet, in contravadium et in o-um posui predictum feodum. **d ?vectigal, multa – ?Abgabe, Strafgebühr (spectat ad poenam procuratoribus imperatoris fort. pro tarda crediti sim. redditione solvendam): ACTA imp. Stumpf 530 p. 750,15sq. (a. 1195) si ... in causa defer- erint et convicti fuerint, nullam obt-am in nostra imperiali cu- ria ... persolvant (*sc. abbates Monopolitani*), sed tantum ... obt-a, que vulgo tertiaria vocatur, quod parti nostrę reipublicę dari debuit (*v. notam ed. p. 878; cf. CONST. Melf. 1,65. 1,72,1 [cf. Battaglia, Dizionario. XX. s. v. terzeria et H. Dilcher, Die sizilische Gesetzgebung Kaiser Friedrichs II. 1975. p. 291sq. 300sq.]*). **2 de hominibus i. q. obses – Geisel**: CHART. Lux. IV 81 p. 126,17 (a. 1268) que (*petitiones*) fiebant ab eis (*partibus*) ad aliquid habendum, sive pro o-is sive pro redemptione vel prisione personarum hinc inde captarum *eqs.* p. 126,21 quod o-a quittentur et persone capte, que sunt in potestate parcium, liberentur. *cf. obsidatus, obsidium*.**

2. *hostagium v. *hospitagium.

3. *hostagium v. *hostaticum.

***(h)ostagius vel *ostaticus**, -i m. (*francog. vet. ostage, cf. *[h]ostagium script. et form.*: obs-: l.47. -acius: l.45. obses – Geisel: *1 milit.*: ANNAL. Ianuens. I p. 34,27 accipite (*sc. Ianuenses*) ad presens XXV miliaria, et de aliis dabimus (*sc. Saraceni*) vobis o-ticos (o-cios *var. l.*) VIII. p. 35,2 qui (*rex*) ... predictos o-ticos ad galeas misit. p. 88,7 dederunt Saraceni ... ob-ticos. CHRON. Albr. a. 1216 p. 904,42 de D h-giis, de armaturis et catenis. **2 iur. de fideiussore ('Einlagergeisel'; de re v. p.1131,69sq.): CHART. Traiect. 566 p. 31,32 (a. 1204) h-gios terre site inter Scaldam et Mosam tenere debet annuatim comes Flandrie *eqs.* CHART. Lux. II 26 p. 33,23 de hoc (*sc. promissione*) fideiussores et h-gios michi (*sc. comiti*) tradidit Arnulphus. 85 quod de pace ... sum o-gius, <ut eam fa>ciam teneri *eqs.* CHART. Traiect. 574,13 marchio ... debet eum (*Wilhelmum*) cogere et o-giis positus et omnibus modis, ut eam (*uxorem*) reddat (*inde* HONOR. III. registr. 21 p. 19,2). CHART. Bern. II 557 p. 599,37 si ... h-gius adeo fortis fuerit, quod ipse burgensis h-gium suum capere et retinere non possit *eqs. al. cf. obses*.**

***hostalarius, *hostalerius v. *hospitalarius.**

***hostanditiae v. *hostenditiae.**

***hostaticum** (o-) *vel fort. semel (p.1133,18) *hostagium, -i n. (hostis) *script. et form.*: has-: p.1133,13. obs-: p.1133, 3. ops-: p.1133,3. -tia-: p.1133,4.*

1 strictius i. q. vectura ad militiam pertinens, tributum militare (pro vectura solvendum) – Fuhrdienst, (anstelle des Fuhrdienstes zu leistende) Heeressteuer, 'Hostilitium' (de re v. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 621sq. et Lamprecht, Wirt- schaftsleben. I/2. p. 1025; fort. spectat ad tributum vel hos- pitium abbati praestandum: l.71): REGISTR. Prum. 36 solvit unusquisque (*mansus*) ... pro pasto denarios X, pro -o dena- rios XV (*sim. 47 p. 212,20; cf. N. Nösges, op. cit. [p.1135,65] et*

[Niederer]

L. Kuchenbuch, op. cit. [p. 1135, 64]). DIPL. Otton. I. 372 p. 511,12 concedimus illis (*canonicis*) ... portaticum, toloneum, ripaticum, paratam et ob-um (op-um *a. corr.*; inde DIPL. Heinr. II. 280. DIPL. Frid. I. 220 p. 2,11 -iaticum). DIPL. Conr. II. 91 p. 124,18 nulla ... publice actionis persona eos (*sc. ecclesiam*) o-um facere compellat (*ex Dipl. Bereng. I. 51 [ed. L. Schiaparelli. 1903]; inde DIPL. Heinr. III. 204. DIPL. Heinr. IV. 446*). 2 *latius i. q. militia, tributum militare – Heerfabrtspflicht, Heeressteuer*: CHART. Tirol. 762 p. 193,31 (a. 1220) electus precepit ... militibus ... quod ipsi sint parati pro unoquoque colonello dare unum militem pro unoquoque, si volet ire, vel debeant se concordare cum ... episcopo de ha-o. p. 193,36 ut sint *vassalli* concordati cum episcopo de -o pro itinere ... Friderici ... regis. 768 si quis vassallus steterit ... quod non solverit -um ... quod dominus bene potest se intromittere de suo feodo. *fort. huc spectat* (*[h]ostagium *vel* *hospitagium): DIPL. Wilh. Holl. 316 p. 384,29 quod ipsa (*comitissa*) habet fidelitates, homagia et -gia hominum de Gheraumont. *cf.* *hostilense, *hostilicium.

**hosteçaria*, -ae f. (hostis, *cf. ital.* osteggiare; *v. Battaglia, Dizionario. XII. p. 243*) ?*militia* – ?*Heerfabrt(spflicht)*: CHART. Tirol. 596 p. 73,1 (a. 1210) quas (*libras*) ... episcopus ... stetit accepisse a sclavarolis ... pro facto -e exercitus Rome, quam ... episcopus fecit cum ... imperatore.

**hostelicium* *v.* *hostilicium.

**hostenditiae* (o-, -tan-), -arum f. (hostis) *tributum militare* (pro *militia solvendum*) – (*anstelle der Heerfabrt zu zahlende*) *Heeressteuer*: CONST. imp. I 149 (a. 1154) -anditiae (-ae, hostitiae, osta-e *var. l.*) dicuntur adiutorium, quod faciunt dominis Romam cum rege in hostem pergentibus vasalli, qui cum eis non vadunt.

**hosterius* (o-), -i m. (*ital.* osteria ex hospes) *caupo, hospes* – (*Gast*)-Wirt: COD. Wang. Trident. 162 p. 879,3 (a. 1215) in domo Gandulfini -i. CHART. Tirol. notar. I 204 ante domum Bonivicini -i. 668 carta Hainrici Vosterschnehti, -i de Tervis *eqs. al.* II 582^a p. 371,4 in presencia ... Ebese Facioni o-i.

hostia, -ae f. *script.* o-: l. 69,72. *struct. c. gen. explicativo*: p. 1134, 26. 56. 69. *al.* *victima, oblatio, sacrificium* – *Opfer* (gabe, -tier): I *usu pagano*: BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,2 contigit ... iudicem ... aris adsistere ac daemonibus -as offerre. COSMAS chron. 1,9 p. 19,13 has (*arbores*) in -is et muneribus colent et adorabunt omnes tribus Boemie. HELM. chron. 52 p. 102,24 mactant (*sc. Slavi*) ... diis suis -as de bobus et ovibus. *al.* *de victimis a christianis more paganorum immolatis* (*de victima humana*: l. 48): CAPIT. reg. Franc. 10,5 ut populus Dei ... spurcitas gentilitatis ... respuat, sive ... incantationes sive -as immolantias, quas stulti homines iuxta ecclesias ritu pagano faciunt. 26,9 si quis hominem diabulo sacrificaverit et in -am more paganorum daemonibus obtulerit. *meton. (praevalente notione actionis, ritus)*: THIETM. chron. 1,17 ego de -is eorumdem (*Northmannorum*) antiquis mira audivi.

II *usu Iudaeo*: BEDA hist. eccl. 3,25 p. 185,11 -as in templo immolavit Paulus (*spectat ad Vulg. act. 21,26*). CONC. Karol. A 56^B p. 749,3 si pro filio et -is Deo oblati Anna benedici ... meruit *eqs.* ALBERT. M. euch. 5,2,5 p. 346³,20 haec oblatio (*sc. Isaac*) ... verissime 'a' est, quia *eqs. al.* *proverb.*: CAES. HEIST. comm. 358 finis bonus in cauda -e designatur (*cf. Greg. M. moral. 1,56; spectat ad Vulg. lev. 3,9 [ibid. al.]; cf. et notam ed.*).

III *usu christiano*: A *usu theol. et liturg.*: 1 *proprie* (*praevalente notione animalis, hominis immolati, rei immolatae*): a *de pane a sacerdote offerendo* (fere azymo rotundo [*'Hostie'*]; *cf. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 475qq. et p. 1134,5*); *spectat etiam ad vinum offerendum*: l. 66,69): a *in sacramentum eucharistiae nondum mutato*: IULIAN. TOLET. Wamb. 21 p. 518,27 oblati Deo -is ... quidam Dominici corporis et sanguinis gratiam communionis sanctae perceperant. AUREL. REOM. mus. 20,18 offertoria ... vocantur ea carmina, quae super o-as oblatas Domino canit ecclesia. WILH. HIRS. const. 2,27 p. 156,5 frumentum, de quo futurae sunt -ae, quantumlibet bonum sit. LIBER ordin. Rhenaug. p. 85,1 post lavationem manuum sacerdoti calix et o-a of-

fertur. ALBERT. M. sacram. 77 p. 55,1 quaeritur de -a mixta ex frumento et hordeo *eqs. saepius. de pane et vino a fidelibus ad usum sacramenti in ecclesiam afferendis* (*cf. M. P. Ellebracht, Remarks on the Vocabulary of the Ancient Orations in the Missale Romanum. 1963. p. 75sq. et LThK. ³V. p. 289*): CONC. Merov. p. 166,23 ut nullus eorum (*christianorum*) ... parere velit officio Deitatis, dum sacris altaribus nullam admovent -am; propterea decernimus, ut ... aris oblatio ab omnibus viris vel mulieribus offeratur tam panis quam vini, ut *eqs.* β *in sacramentum eucharistiae, corpus Christi mutato*: ORD. Rom. 6,64 ut ... sacerdotes incipiant -as confringere. LIBER ordin. Rhenaug. p. 132,2 si quid de eucharistia residuum fuerit ... is, qui patenam ... tenet, lingua sumit una tantum -a ... reservata. CAES. HEIST. mirac. II 1,2^{capit.} de -a a muliere incinerata, cuius media pars carnea apparuit. ALBERT. M. sent. 3,9,11^{capit.} quomodo -a consecrata sit adoranda. CATAL. thes. Germ. 45, 107 pixis argentea ad -as deputata. STATUT. ord. Teut. p. 122, 30 non fit venia nisi ... in 'Credo' et ad elevationem -e. *saep.* b *de sacramento eucharistiae, missae* (*cf. LThK. ³III. p. 949 sq. ³VII. p. 178sq. et R. Schulte, Die Messe als Opfer der Kirche. 1959*): ANSO Ermin. 10 (MGMer. VI p. 470,4) quatinus ... monachi ... sacras -as Deo ... offerent. WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,17 episcopus pro carissimo salutare -as immolavit amico. HRABAN. carm. 41^{tit.} qui (*Deus*) eum (*Bonifatium*) ... sibi elegit in sacerdotem magnum ad sacrificandum ei -am laudis (*cf. Vulg. Hebr. 13,15*). PASS. Ursulae 16 vitalis -ae munia ... Christo ... obtulerant (*sc. iuventus*). ALBERT. M. eccl. hier. 3,1 p. 53,59 eucharistia 'est -a -arum', id est inter omnia, quibus homines Deo sacrificantur, dignius. CHART. Buregenl. I 350 ut Domino famulantes ... placabilem -am offerre valeant coram Deo (*cf. Vulg. lev. 19,5. num. 5,8*). *saep.* 2 *in imag., alleg., translate*: a *de anim. (de Christo: l. 34.35.37.40)*: α *spectat ad passionem Christi*: HRABAN. carm. 16,26 salvator mundi -a grata Patris (*sc. fuit; sim.* CARM. Teg. 16,1 -a grata datur). CARM. libr. II 17,2,1 -a viva sedet disponens omnia Christus. CHART. Basil. C I 437 p. 320,41 ipse libamen et -a, sacrificium et sacerdos, qui *eqs. al.* β *spectat ad praesentiam Christi in sacramento eucharistiae* (*cf. l. 19*): ALBERT. M. sacram. 69 p. 48,35 in sacramento eucharistiae duo sunt, scilicet cibus et -a; -a, quae continetur sub speciebus, et cibus, qui causatur in sumente (*sim.* p. 48,43). γ *spectat ad sacerdotium, paenitentiam, martyrium sim.*: WALAHFR. Blaithm. 157 pia truncatis discernitur -a membris. CAPIT. reg. Franc. 228,2 ut ipse ... sacerdos -a viva fiat et sacrificium Deo (*sim.* COSMAS chron. 2,36 p. 133,23 semetipsam semper mactabat *mulier sterilis* offerens vivam -am Deo cum lacrimis, vacans elemosinis *eqs.*; *cf. Vulg. Rom. 12,1*). HIST. peregr. p. 163,18 ut in vera penitencia et confessione nosmet ipsos ei, pro quo hec pati elegimus, placentem -am exhibere possimus (*sc. fratres cruce signati; cf. l. 47*). *al. proverb.*: OTLOH. prov. H 25 -a grata Deo si non valeas potiora, velle bonum teneas et nullum laedere quaeras. b *de rebus*: CHART. Rhen. med. I 39 p. 44,7 (a. 801) qui (*monachi*) ... Deo die noctuque preces vel -as offerri non cessant. HINCM. divort. 11 p. 175,18 quomodo rapax 'dignos poenitentiae fructus'aget, antequam iuxta ... Zachei exemplum aut emendando aut satisfaciendo placationis -am offerat (*spectat ad Vulg. Luc. 19,8*). THIETM. chron. 7,72 hic (*pater*) cum se lacrimis assidue orationis ex corde contrito prolatae -a summo sacerdoti reconciliaret *eqs. al.* 3 *meton. (praevalente notione actionis, ritus)*: a *de passione Christi*: HINCM. divort. app. 7 p. 259,4 ut nos a peccatis -a suae passionis emundet (*spectat ad Vulg. Hebr. 10,11*). b *de missa*: GERH. AUGUST. Udalr. 1,25 l. 52 post expletionem salutaris -ae, quam cottidie ... Deo persolvere satagebat (*sim.* BRUNO QUERF. frat. 13 p. 67,4 episcopus ... salutare -as et officium orationis cum clericis superimplevit; *cf. Vulg. lev. 10,14; Aug. quaest. hept. 2,98; al.*). c *de paenitentia, expiatione, precibus sim.*: MEGINFR. Emm. 12 p. 982^A impatientis est ... quempiam velle metas vitae praesentis erumpere et concessam poenitentiam salutaris -am fastidire. VITA Meinw. 187 p. 107,36 precum laudumque insistent -is *eqs.* B *usu publ., iur., canon. de donationibus, bonis ecclesiae traditis*: TRAD. Frising. 550^a p. 472,13 (a. 827) pro re-

medio animę meę et parentorum meorum, pro quibus debitor sum Deo -as offerre. THIETM. chron. 7,71 p. 486,12 iste (*Patri-cius*) ... traxit in predam, quod multorum devota manus ad aram apostolorum pro peccatis congegisset in -am. C usu pharm. in iunctura -a laudis de medicamento -ae (*'Hostie'*) simili (usu meton.): BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 274,138sq. de cuius (*tithymalli minoris*) lacte mulieres Salernitane -as faciunt laudis; ... tales -e potenter inperant flegmati.

*hostiaticum v. *hostaticum.

?*hostibilis, -e. (?hostia) ?spectat ad sacrificium panis et vini a sacerdote oblatum fort. i. q. hostiam offerens - viell.: offernd, das Opfer darbringend: CONO LAUS. gest. 8 p. 798, 21 (vs.) omnibus -is, Melchisedech similis (sc. *Henricus episcopus*; spectat ad Vulg. gen. 14,18).

hosticus, -a, -um. 1 adi.: a qui hostium est, hostilis - feindlich, Feindes-: HRABAN. carm. 16,77 -a castra fugat Gedeon (spectat ad Vulg. iud. 7,16; sim. EUPOLEMIUS 1,586). WALAHFR. carm. 22,45 arma. METELL. exp. Hieros. 4,824 -a pars ... feritur. 6,556 menia. b ad expeditionem (militarem), bellum pertinens - den Kriegszug, -dienst betreffend: CONST. Melf. 2,20 de exceptione -a, (hostiorum exceptione, exceptionibus -is, exceptione -i var. l.) facienda: ... -i (hostili, -am var. l.) exceptionem ... determinare volentes statuimus eqs. 2 subst. neutr.: a expeditio (militaris), bellum - Heeres-, Kriegszug, (militärische) Expedition: TRIUMPH. Lamb. 12 (MGScript. XX p. 506,24; c. 1141) quidam de canonicis ... regressus de -o nuntiavit archidiacono eqs. 17 p. 509,11 ut nulla ... in toto -o exercebant latrocinia (sim. p. 509,32). CHRON. Sigeb. cont. a. 1148 (MGScript. VI p. 390,8) in -o illo (sc. contra paganos facto) multa scelera ... patrata sunt ab eis (militibus). v. et l. 22. b exercitus, manus - Heer(schar), Armee (navale -um i. q. classis - Flotte; l. 33): SIGEB. GEMBL. chron. a. 480 dux Saxonum navali -o Andegavis populatur (cf. p. 1139, 34). a. 1096 eminebant in hoc Dei -o dux Lotharingae ... et fratres eius eqs. LAUR. LEOD. gest. 9 p. 496,27 ipsam villam et ecclesiam ab -o episcopali contigit concremari. 26 p. 505,48 mox contraxit -um Raynaldus. exercitus hostilis, hostis - feindliches Heer, Feind: METELL. Quir. 11,27 Astulfum superat Pipinus cum rabida gente sua simul, ... subruit -a.

*hostilense, -is n. (hostis) vectura ad militiam pertinens, tributum militare (pro vectura solvendum) - Fuhrdienst, (anstelle des Fuhrdienstes zu leistende) Heeressteuer, 'Hostilitium': DIPL. Karoli M. 265 p. 388,1 excepto -e, id est de bobus et coniecto ad carros construendos (de re v. Waitz, op. cit. [p. 1132,68]). cf. *hostaticum, *hostilicium.

*hostilicium (o-, -itius), -a, -um. (hostis; cf. Stotz, Handb. 2, VI § 71.6) script.: -tal-: l. 62. -tel-: l. 57. -les(um): l. 56. -ivus: l. 72.

1 subst. neutr. i. q. vectura ad militiam pertinens, tributum militare (pro vectura solvendum) - Fuhrdienst, (anstelle des Fuhrdienstes zu leistende) Heeressteuer, 'Hostilitium' (de re v. p. 1132,68 et L. Kuchenbuch, Bäuerliche Gesellschaft und Klosterherrschaft im 9. Jahrhundert. 1978. p. 139sq.). HARJULF. chron. 3,2 p. 85,22 (dipl. Ludow. Pii) aut lidimonium aut -um (-tium A) aut alias redhibitiones exigere. REGISTR. Foss. I 9 solvit unusquisque (mansus) de -eso, id est pro bove, solidos II et porcos II. REGISTR. Elton. 2 pro -elicio ... solidum I. DIPL. Frid. I. 395 p. 270,43 ut hec supradicta ... cum ... albergariis, -is, bataliis ... quiete ... teneant fideles. VITA Meinw. 213 p. 126,1 ab omni ... o-o et secularium exactionum negotio ... monasterium liberum ... esse constituit. ACTA imp. Böhmer 1072 p. 770,24 salvis duobus, fodro scilicet et ostalio, que obsequia iamdicti nobiles ... facere tenebuntur. al. spectat ad tributum et hospitium abbati praestandum (cf. L. Kuchenbuch, op. cit. [l. 52] p. 141. 339. et N. Nöges, Anni verbi incarnati DCCCXCIII conscriptum [ed. R. Nolden]. 1993. p. 69 adn. 151 et p. 101): REGISTR. Prum. 1 p. 166,19 in -um carrum I et boves IV (CAES. PRUM. gloss. 164¹² -um vulgariter appellatur natselde eqs.). ibid. al. 2 adi. i. q. ad vecturam, tributum militare pertinens - zum Fuhrdienst, 'Hostilitium' gehörig: REGISTR. Prum. 10 inter V (sc. mansa) bovem -um I (sc. solvunt; sim. 16). 99 solvit ... -vos denarios VI eqs. REGI-

NO syn. caus. 1,384 tria carraria opera licet fieri ... id est -a (CAPIT. reg. Franc. 22,81 ostilia) carra, victualia vel angaria. cf. *hostaticum, *hostilense.

hostilis (o-, -e. script.: aus-: l. 68. has-: l. 18,38. haus-: l. 39. obs-: BENED. ANDR. chron. p. 185,4. -tal(is): l. 38,39. -tial(is): l. 37. adv. -teleter: l. 69. adde DIPL. Merov. I 143 p. 361,34. fungitur pro gen.: obi.: l. 10. subi.: l. 16.

1 adi.: a strictius: a hosticus, qui hostis, hostium est, ad hostem pertinens - feindlich, des Feindes, der Feinde, Feindes-: LEX Baiuv. 1,10 de consensu -i (-e, -is, o-i var. l.), si infra provinciam inimicos invitaverit episcopus eqs. 4,23 de hostiliter cinctis: si quis liberum -i (-e, o-i, osti var. l.) manu cinxerit, quod heriraita dicunt eqs. HRABAN. carm. 16,81 agmina ... stravit -ia Samson. POETA SAXO 3,82 ferro vastabat et igni -es ... terras. BERTH. chron. B a. 1080 p. 375,4 absque bello et omni repugnantia -i. persaepe. spectat ad diabolum: PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p. 66,31 -i concidis ictu (sc. monachus). WALAHFR. Wett. 655 satanae incedunt (sc. homines) -e (ha- var. l.) lupanar. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,147 durę formidinis arma obiiit (sc. Christus) -is adversum prelia dextre.

β militaris, bellicus, ad exercitum, militiam pertinens - militärisch, kriegerisch, zum Kriegszug, -dienst gehörig, Heeres-, Kriegs-: LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,2 dum nostris hominibus ... -is surgit bellandi necessitas eqs. LEX Baiuv. 2,4 illi (sc. qui scandalum excitavit) ... coram duce disciplinae -i subiaceat. WILLIB. Bonif. 4 p. 16,13 -is exorta dissensio inter Carulum principem ... et Redbodum regem Fresonum. CAPIT. reg. Franc. 33,7 ut o-e bannum ... imperatori nemo pretermittere presumat. 218,6 ut omni -i apparatu secum deferant omnes. persaepe. v. et l. 2. expeditio -is, iter -e sim. i. q. expeditio (militaris), bellum - Heeres-, Kriegszug: WALAHFR. Gall. 2, 16 fertur ... episcopum aliquando ad iter -e sibi ... viaticum praeparari iussisse. DIPL. Loth. II. 6 p. 391,35 ut ... ab omnibus publicis exactionibus absolvantur Uuiniherus et filii, id est a persolutione stofae et o-i expeditione. POETA SAXO 3,89 profectio. GERH. AUGUST. Udalr. 1,3 l. 57 ut ... Adalpero ... itinera -a (-ialia var. l.) cum militia episcopali ... perageret.

LEG. Lang. p. 548,27 de ... expeditione -i (hostium, hastali, haustali var. l.) reversi (sc. comes et pagenses). saepius. γ ad pugnam, bellum aptus - zum Kampf, Krieg geeignet (usu subst.): CONST. imp. II 427,68 (a. 1244) nullus forensis ... post crepusculum noctis in vicis civitatis gladium vel aliquid -e deferat (sim. 427,71 cultrum latinum aut aliquid catenatum vel -e). b latius: a inimicus, infestus, infensus, malevolus - feindselig, unfreundlich, gehässig, böswillig (usu iur.: l. 51): UFFING. Ida 1,11 -em faciem (sc. furis) citius deprehendit (sc. mulier marsupio privata). BERTH. chron. B a. 1077 p. 274,7 huius (Heinrici) adulatorium laudamentum, illius (Ruodolphi) autem -e vituperium. CHART. Port. 226 p. 234,2 se obligarunt (sc. Rudolfus filiusque fraterque) ... astringentes se omnibus, qui ... vendicionem ... -bus querimoniis impetere ... temptaverint, satisfacturos. CARM. Bur. 120,3,10 verbo rogantes removes (sc. puella) -i (-ia var. l.), munera dantes foves. β damnosus, noxius - nachteilig, schädlich: ANON. coit. 1,1,11 quibus ... sanguinis est pauperies, tales (sc. venerios) usus non dubitabis inutiles et -es (o- var. l.). 2 subst.: a masc. i. q. hostis, miles (hosticus) - Feind, (feindlicher) Krieger: ANNAL. Bert. a. 833 p. 8,20 quod ... filii sui ... in illum (imperatorem) insurgere et cum multa copia -ium inruere vellent. b neutr.

plur. i. q. officium militare, militia - Heerfahrt(spflicht), Kriegsdienst: FORM. Patav. 3 neque heribannum aut alios banos, qui pro -bus exigere solet, ... ab eo (homine) exigere ... faciatis (sc. comes).

adv. hostiliter. 1 strictius: a more militari, bellico, cum exercitu, (in) expeditione (militari) - militärisch, kriegerisch, mit einer Kriegsschar, einem Heer, durch einen, auf einem Kriegszug: FORM. Andec. 37 dum ... partibus Britannici ... au-r ordine ad specie mea (sc. patris) fuisti (sc. filius). CHRON. Fred. 4,68 p. 155,4 osteleter in Sclavos perixerunt Langobardi. ANNAL. Mett. a. 738 p. 30,6 Carolus ... Saxoniam -r invadens eqs. DIPL. Otton. II. 266 p. 310,29 in qua (sc. civitate Salernitana) residebat ... imperatorem (sic) cum suis honoratibus o-r

(cf. B. Kreutz, *Before the Normans*. 1991. p. 121 adn. 19). *persaepe*. v. et p. 1136, 11. *iuxtaponitur iudicialiter*: CHART. Babenb. 347 p. 191,30 (a. 1240) gravaminibus intendimus resistere . . . offensores ipsius (sc. *ecclesiae*) tamquam proprios iudicialiter et -r persequentes. **b** *ad expeditionem (militarem, hostilem), pugnam faciendam – zu einem Kriegszug, zum Kampf, in kriegigerischer, feindlicher Absicht*: PASS. Leod. 19 (MGMer. V p. 301,1) multum colligerunt *viri invidi* -r populum. CONC. Karol. A 14 p. 84,19 <coe>pere (sc. *Toto eiusque complices*) cum armis o-r cuneos constituere. CHART. Mekl. add. 2682 (a. 1261/64) -r . . . inimicos regis deduxit (sc. *episcopos*) eqs. **c** *cum apparatu militari – mit militärischer Ausrüstung*: CAPIT. reg. Franc. 18,6 quicumque in itinere pergit aut -r vel ad placitum eqs. 25,6 ut omnes generaliter hoc anno veniant -r in solatio . . . regis. 49,3. 224,4. *al.* ANNAL. Bert. a. 832 p. 8,1 annuntiatum est placitum generale . . . habendum ibique unumquemque liberum -r, (hostem libere *var. l.*) advenire. CHRON. Noval. 5,18 mandat comes . . . omnibus . . . , ut adiuvent eum in quodam negotio; omnes denique occurrunt -r ei. **2** *latius i. q. inimice, malevole, infense – in feindseliger Absicht, böswillig, missgünstig*: ALDH. virg. I 32 p. 274,9 quas (*calamitatum insectationes*) clandestina lividorum conspiratio -r irrogabat. CONR. MUR. summ. p. 148,3 scribens -r benivolentiam: hic nota, cum hosti ab hoste -r scribitur, eius captari benivolentia nullomodo debet.

hostilitas (o-), -atis f. **1** *proprie: a inimicitia – Feindseligkeit*: EPIST. Hildesh. 77 christiani . . . nominis fundamento tante -is manu (sc. *Saracenorum*) impulso quanto sublimiores in populo Dei sumus constituti, tanto eqs. **b** *vexatio, asperitas – Unbill, Heimsuchung, Last*: CONST. imp. II 217 p. 301,35 (a. 1239) quod regio (i. *Italia*) . . . diu pro -e guerram et seditione suorum provisione iustitie caruisset. **c** *incurso (hostilis), expeditio (militaris), pugna, bellum – (feindlicher) Überfall, Heereszug, kriegigerische Auseinandersetzung, Krieg*: **a** *in univ.*: IULIAN. TOLET. Wamb. 10 p. 509,11 per septem dies . . . depraedatio et -s tam valide acta est, ut eqs. CAPIT. part. Saxon. 26,18 ut . . . placita publica non faciant nisi forte pro magna necessitate aut -e cogente. FORM. Arvern. 1 p. 28,4 cartolas nostras per -em Francorum in ipsa villa . . . perdimus. CONST. imp. I 422,6 nullus nisi comes terre caballicationem aut -em faciat eqs. SIGEB. GEMBL. chron. a. 827 plures . . . urbes aut vetustate aut -e dirutas . . . restaurat *Gregorius papa. saepius*. *adde*: STEPEL. Trud. 98 p. 829,33 abbas . . . et edituus iniungerent mihi (sc. *clerico*) quotannis reddendum mei censum capitalem, dum non prohiberet vel obsequium Domini vel -s regni. CHART. Eichsf. 436 quodsi -e vel alio casu agri deserti fuerint et inculti eqs. (*sim.* 441 sterilitas aut -s). **β** *de schismate ecclesiastico*: CHART. Mog. A II 721 (a. 1177) post acceptam de antiqua -e (o- *var. l.*) victoriam, qua in manibus vestris (sc. *archiepiscopi*) sancta mater ecclesia devicto schismate triumphavit eqs. **d** *militia, tributum militare – Heerfahrt (spflicht), Kriegsdienst, -steuer*: DIPL. Karoli M. 60 p. 88,24 ut . . . nullus iudex nec ad . . . freda exigendum nec -em (ad -es *var. l.*) nec mansiones aut paratas faciendas . . . ingredi audeat. **2** *?meton. fort. i. q. hostis, manus hostilis – viell.: Feind, feindliche Schar (ni subest gen. inhaerentiae)*: CHART. Traiect. 67 p. 74,27 (a. 850) semel in anno . . . caballum ei (*episcopo*) donet rector . . . , si o-is (-is *var. l.*) incurso hoc fieri non prohibuerit.

***hostilitium**, ***hostilivus** v. *hostiliculus.

hostimentum (o-), -i n. (*ex*)aequatio – *das Ausgleichen*: ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,26 ornamentum, -um (o- *codd.*), armamentum. p. 199,16 -um, id est aequamentum vel exagium trutinæ.

hostinatus v. obstino.

hostis (o-), -is m. *fort. script. et form.:* aus-: p. 1138,50. 1139,26. hosp(em) *fort. per confusionem c. hospes*: p. 1139,41. *nom. sg. -es*: p. 1138,46.50. 1139,26. *acc. et abl. sg. hosto*: p. 1139,62. *adde* LEX Sal. Merov. 63^{tit.} (cod. A2). *abl. pl. hostis*: p. 1139,64. *gen. partitivus fungitur pro obi.* (cf. Stotz, *Handb.* 4, IX § 22.3): p. 1140,5.

I hospes – (*fremder*) *Gast*: TIT. metr. III 7,51 Petri divinis surrexit *Dorcas* vocibus -is.

II perduellis, inimicus, πολέμιος – Feind: A proprie: 1 strictius: a in univ.: α usu communi: WILLIB. Bonif. 8 p. 49,14 -ium . . . ingens . . . multitudo. WALAHFR. carm. 76,56 desero terras -bus obsessas. WIDUK. gest. 2,14 antiqui -es nostri Ungarii . . . irruunt in Saxoniam. WALTHARIUS 1313 progreditur Haganon ac provocat -em. CHART. Tirol. 1051 si . . . curia . . . per insultum -ium . . . vastata fuerit. *persaepe. per compar.:* WALAHFR. Mamm. 9,8 adest, quem quaeris (sc. *praes*) ut -em eqs. THEGAN. Ludow. 2 p. 271,30 (rec. B) filii quasi -es patrem capientes secum abducunt. **β** *sing. sensu colectivo*: EINH. Karol. 8 p. 11,3 ipse non amplius cum -e quam bis acie confligit. RIMB. Anscar. 37 p. 72,33 populi . . . fumum . . . cernentes -em adesce putantes timuerunt. THIETM. chron. 2 prol. 16 partibus Eois tunc non apparuit -is. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 29,17 arma sumit in -emque ruit *dux. persaepe. γ usu attrib.:* BEDA hist. eccl. 5,13 p. 313,14 per amicos angelos in fine nobis ostendenda (sc. *facta nostra*) sive per -es. HRABAN. carm. 16,73 -is . . . mulier (i. *Iael*) perfodit tympora (sc. *Siserae*) palo (*spectat ad Vulg. iud. 4,21*). THIETM. chron. 20 6,50 captivam matrem suam -is, non filium, cum caetera adduxerat comes praeda. **δ** *locut. apud -es i. q. in bello – im Krieg, Feld*: LEG. Burgund. Rom. 14,5 si pater apud -es est et filius firmam etatem habuerit eqs. **ε** *locut. in -es i. q. ad bellum, in castra – in den Krieg, ins Feld*: TRAD. Frising. 415 (a. 819) antequam se moveret *Uo* in ostes. **b** *de civibus seditiosis, desciscitibus, proscriptis sim.:* REGINO chron. a. 872 a senatu Romanorum . . . Adalgisus tyrannus atque -is reipublicae declaratur. RUOTG. Brun. 16 erat *Magontia* . . . referta -bus et insidiatoribus regni. WIDUK. gest. 3,53 iudicatum est Wichmannum et Echerhtum pro -bus publicis habere. OTTO FRISING. chron. 7,19 p. 337,1 Cremonenses a principibus Italiae -es iudicantur proscriptique discedunt. gest. 1,8 p. 24,16 assurge (sc. *comes*) . . . atque ad debellandos imperii -es viriliter accingere. *persaepe. adde*: THIETM. chron. 4,41 ut armati omnes (sc. *principes*) publicos -es (i. *qui virginem abstulerant*) . . . insequerentur. **2** *latius: a de persecutoribus sanctorum*: EIGIL Sturm. 15 p. 148,12 caput eius (*episcopi*) ab -bus abscissum reperire non poterant *fratres*. WALAHFR. Mamm. 26,47 leo Mammetis stravit saevissimum -es. METELL. peripar. 6,35 cibus est mortis miseris hic publicus -is (sc. *quaestor*). *al.* **b** *de inimicis Dei, fidei christianae, paganis sim.:* RIMB. Anscar. 32 quod nullo modo, ut -es Christi machinabantur, religio ibi (sc. *in regno Danorum*) coepta deperierit. GERB. epist. 142 pervasore (i. *abbate*) atque -e monasticæ religionis ad multorum salutem humanis rebus exempto. AMARC. serm. 4,25,8 quæ (sc. *ludicra vitae*) quisquis probat, esse Dei convincitur -es. *per compar.:* OTTO FRISING. gest. 1,38 p. 58,23 quod Iudei in civitatibus . . . passim manentes tamquam christianae religionis -es trucidarentur. *saepe. c* *de diabolo*: FORM. Andec. 33 cum . . . semper austes anticus bella consurgeret. WILLIB. Bonif. 6 p. 33,15 expulsis profani -is amicis eqs. HRABAN. carm. 18,24 eripe, sancte, . . . commissum tibimet pastor ab -e gregem. CAND. FULD. Eigil. II 11,19 pestifer. VITA Adalb. Prag. A 17 p. 144,9 emulus. *persaepe. d* *de daemonibus*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 462,2 nisi nos adversus hos exercitatissimos -es (sc. *principes et potestates*) . . . tueatur et muniat veritas (*sim.* p. 474,17. 495,2). EKKH. IV. bened. I 18,9 cruor postes violans eliminat -es (gloss.: expellat demones). VITA Meinw. 15 p. 25,9 facto sanctæ crucis signo divina potestate -em exire imperavit. EPIST. Hildesh. 66 quatinus . . . ecclesiam suam tam visibilium quam invisibilium -ium non sinat *Deus* incursione lacerari. *al.* **e** *grassator, latro – Wegelagerer, Bandit, Räuber*: HRABAN. carm. 33,17 quæ domus ex parte defenditur, haec patet -i. FOLCUIN. Lob. 1 p. 56,11 erat locus . . . latrocinantibus aptus; nam cinctus est silvis et . . . scopulis; unde et perpetrato scelere non inveniebatur -is. MART. VALER. buc. 3,53 procul auditis fugiunt latratibus (sc. *catulorum*) -es. **f** *inimicus (proprius), adversarius – (persönlicher) Feind, Gegner*: THIETM. chron. 1,27 dum eminus -em suum (i. *hominem*) consedentem agnosceret *canis* eqs. OTLOH. prov. O 54 optima voce . . . , sed peccatore pessima nusus, ille est dicendus -is, non fidus amicus. H 29 -em per Dominum, sed et in se dilige carum. CONR. MUR.

[Niederer]

summ. p. 119,12 viro . . . laudabilius est factis quam verbis -em impugnare. *v. et p. 1137,24. usu iur.*: DIPL. Conr. III. 284 p. 491,17 (spur. a. 1200/25) inhiemus . . . ne aliquis advocatorum vel iudicum aut aliquis hominum reum aut proscriptum aut -em suum infra septa cenobii . . . captivare audeat. *cf. l. 20. B in imag., alleg., translate:* 1 *de hominibus (spectat ad ludum scaccorum. l. 8)*: WALAHFR. Wett. 159 vitiis saevissimus -is. CARM. var. III C 8,45 pedites armantur in -em. 2 *de animalibus*: ALDH. ad Acirc. 86,11 insontes -i sic torquent crabrones tela nocenti plurima. WALAHFR. Mamm. 22,4 quin omnes unum paterentur saevius -em (*i. leonem*). FROUM. carm. 11,24 ego . . . linquens agnellum tenerum mox -e tenendum (*sim. 11, 35. 11,40*). *cf. p. 1138,69. 3 de erroribus, vitiis sim.*: HRABAN. epist. 9 p. 395,6 ibi (*sc. in libro exodi*) per . . . Pharaonis atque Aegyptiorum submersionem . . . spiritualium -ium interitus figurat (*sim. 17^a p. 421,5 quod spiritales -es animi vigore . . . vicerunt Iudith et Hester eqs.*). EBERH. ALEM. labor. 826 surgit hiatus: hunc -em series carminis omnis habet. ALBERT. STAD. quadr. 79 iura per illius (*rhetoris, i. Christi*) et leges vincimus -es (*fort. i. q. vitia, sed cf. comm. ed. p. 128*). C meton.: 1 *agmen (hostile), copiae, exercitus – (feindliches) Heer, Truppe, Armee, 'Host' (cf. E. Haberkern, J. F. Wallach, Hilfswb. für Historiker. 21964. p. 296): a gener.: α in univ.*: COLUMB. epist. 5 p. 172,32 -em adversariorum circumdedit nos video. CAPIT. reg. Franc. 88,4 ubi nos aut nostra -is (o-, austes *var. l.*) fuerimus. TRAD. Frising. 141 quando rex Karolus fuit cum -e in Auaria. ANNAL. Guelf. a. 797 transmisit Karolus Pippinum cum -e in Uenedum et aliam -em in Hunia. WIDO FERR. schism. 1,20 p. 549,4 collegit dux -em equitum et peditum. ANNAL. Ven. a. 1171 (MGScript. XIV p. 72,5) ivit ostis de Venecia super Ancona. ALBERT. MIL. temp. 272 p. 530,1 potestas civitatis Cremonae . . . voluit vetare passum comitti Flandie (*sic*), capitaneo milicie et -is domni Karoli. saepe. β -is navalis, marinus *i. q. classis, agmen navium – Flotte*: LIBER hist. Franc. 8 dux cum navale -e per mare usque Andegavis civitate venit. ANNAL. Lauresh. a. 791 navalis -is per Danovium (*sc. introivit in fines Hunnorum*). CHRON. Salern. 107 p. 107,7 ut minime Varim expugnare valerit imperator, eo quod non haberet marinos -es. γ *publ. et iur.*: LEX Alam. 25,1 ut . . . pugna orta fuerit infra propria oste (-e, -em *var. l.*, exercitum β; *sim. LEX Baiuv. 2,4 infra -em [hospem var. l.]*), LEX Saxon. 37 qui homini in -e vel de -e ad palatio pergenti malum aliquod fecerit. *al. 2 incursio (hostilis), expeditio, bellum – (feindlicher) Einfall, kriegsgerische Unternehmung, Heeres-, Feldzug, Krieg*: ALCUIN. epist. 6 p. 31,18 quid de Hunorum -e . . . rex acturus sit. ANNAL. Lauresh. a. 750 sine -e. COD. Lauresh. 3672 donat mansus parafredum et vadit in -em. CHART. Rhen. med. I 95 p. 99,35 ut neque in -em pergant neque heribannum solvant (*sc. monachi*). DIPL. Frid. I. 356 p. 201,30 super eos (*Pisanos*) faciet imperator ostem et ibit ad obsidionem. *persaepe. 3 officium militare, militia – Heerfahrt (spflicht), Heerfolge, Kriegsdienst*: LEX Ribv. 68,1 si quis . . . in -e . . . bannitus fuerit et minime adimpleverit. DIPL. Karoli M. 91 p. 132,18 de -e publico, hoc est de banno nostro, quando publicitus promovetur eqs. CAPIT. reg. Franc. 50,2 qui nec parem suum ad -em suum faciendum . . . adiuvit eqs. TRAD. Frising. 684 annuatim ad itinera . . . aut in -em . . . caballum unum prestare. CAPIT. reg. Franc. 281,18 comites . . . omnibus, qui -em debent, denuntiant, ut parati sint. CHART. Bund. 259^a (dipl. Heinr. V.) ut -em non faciant, aribergati non fiant (*sc. homines*). *saepius. fort. add.*: CHART. Alsat. B 198^a (a. 765) in -o (*v. notam ed.*). 4 *tributum militare (pro militia solvendum) – (anstelle der Heerfahrt zu zahlende) Heeres-, Kriegssteuer*: FORM. Senon. I 19 ut de omnis -is vel omnibus bannis seu et arribannus sit conservatus (*sim. FORM. Sal. Merk. 41 -bus*). DIPL. Otton. II. 71 p. 87,26 nullo modo . . . exactare quilibet presumat aut -em aut donum. DIPL. Heinr. IV. 36^a p. 45^a,5 concedimus . . . districtus, legationes, -es, itinera, fortrum, terram eqs. (*sim. DIPL. Frid. I. 524 p. 466,27*). ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 350,41 (dipl. Frid. II.) cum . . . toloneis, -bus et cavalcati honoribus.

III *miles – Krieger, Soldat*: AETHICUS 52 ut una structa

compages (*i. navis*) unam legionem -ium capiat. 95,3 ad -ium cuneos equestrium et pedestrium ferendum. AGNELL. lib. pont. 39 p. 195 l. 281 cum . . . applicitus Theodericus fuisset cum -bus suis. CHRON. Salern. 72 p. 71,8 cum . . . Sicardus multorum coadunare iussisset -ium. 166 undique -ium congregare iussit in unum (*sim. 93 p. 93,22 multitudinem -ium congregans*). 174 p. 176,34.

**hostisana*, -ae f. (*cf. *hos[pi]tagium ex hospes*) ?*hospitium* – ?*Beherbergung (spflicht, -srecht)*, 'Gastung' (*de re v. W. Metz, ArchDipl. 24. 1978. p. 252*): DIPL. Otton. I. 209 p. 288,31 census . . . de pastu ovino et procuratione bannita falchonom et de -a . . . contraddirimus (*inde DIPL. Otton. II. 124. DIPL. Otton. III. 48. al.*).

**hostius*, -i m. (*orig. inc.*) ?*mensura quaedam capax* – ?*ein Hohlmäß (an subest ostium?)*: CHART. Tirol. notar. I 742^b (a. 1237) quod dedisset tenutam . . . supra bonis Morfini, specialiter supra IV lectos et supra I lebetem et supra II -os de ferro eqs. (*cf. ind. p. 579*).

hosto v. obsto. **hosus* v. 1. **hosa*.

[Hotubies v. October: ANTIDOT. Glasg. p. 144,23.]

**hova* v. **huba*. **hovasacha* v. **hofsacha*.

**houba* v. **huba*. **hovecensus* v. **hofecensus*.

**hovemarchia* v. **hofmarchia*.

**hovesacha* v. **hofsacha*.

**hovescultetus* v. **hofescultetus*.

**hovvemaldrum* v. **hofemaldrum*. *hovie* v. *hodie*.

Hrabanice* adv. (Hrabanus*) *more Hrabani – nach Art, nach dem Vorbild des Hraban*: TRAD. Fuld. II 3 p. 163, 35 (s. IX./X.) octavus abbas . . . Sigihart abbatiam sumpsit et laudabiliter -e gubernavit. *Niederer*

**hringus* (ir-, r(h)i-, hyi-, hrigus, -ncus), -i m. (*theod. vet. rinc; v. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. II. p. 442sq.*) *castrium (principale) – (Haupt-)Lager (de re v. LexMA. I. p. 1285 s. v. 'Avaren')*: ANNAL. regni Franc. a. 796 p. 98,7 Heiricus . . . -um (ir-, hyi-, hrigum *var. l.*) gentis Avarorum . . . spoliavit. p. 100,2 in -o (r- *var. l.*) sedere. ANNAL. Einh. a. 796 p. 99,10 Hunorum regia, quae -us (rh-, r-, -cus, hriticus *var. l.*) vocabatur. p. 99,20 -us (r- *var. l.*). POETA SAXO 3,286 spoliata fuit Hunorum regia, -um quam vocitant. 3,303.

**hroccus* v. **roccus*. *hu-* v. *et u-*.

**huabemannus*, -i m. (*theod. vet. hubman(n); cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 9 s. v. 'Hufmann'*) *is qui hubam tenet, possidet, hubarius q. d. – einer der eine Hufe innehat, besitzt, Hufner, Hübner*: CHART. Tirol. I 1169 p. 212,20 (a. 1243) in presencia . . . Perhtoldi, -i episcopi.

huades v. *hyades*.

**huanus* (huha-, -nnus), -i m. (*francog. vet. huant; v. DEAF H p. 668*) *Asio flammeus – Sumpfohreule*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 107,11 aves rare moventes alas volando sunt modi omnes aironum, albiani, -i (*humani var. l.*), milvi. 3 p. 42,34 invenitur huhanus sepius in campania, in locis incultis et inter dumos. 3 p. 43,4 si non poterunt inveniri huhani (huhanni, -um, huhanum *var. l.*) eqs. 6 p. 226,20 si falco insequatur quamcumque avem, que ascendet circumvolando, si sunt -i, albiani et alie eqs. *ibid. al.*

**huarancia* v. 1. **garantia*.

**huaranciola*, -ae f. (*cf. 1. *garantia, francog. vet. garance*) *rubia, erythrodanos – Färberröte, (Färber-)Krapp (Rubia tinctorum L.)*: RECEPT. Lauresh. 1,42 -a salvatica. *cf. 1. *garantia*.

**huba* (hoba), -ae f. *vel bis* (p. 1141,17. 19) **hobo* (hobo), -onis f. *vel semel* (p. 1141,22) **hobis*, -is f. (*theod. vet. huobe; cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1389*) *script.*: choba: TRAD. Weiss. 248. chüb(a): TRAD. Diess. 58. cub(a): CHART. Carinth. III 749^a p. 292,24. al. eub(a): CHART. Carniol. I 113 p. 109,27. CHART. Stir. IV 194. al. ob(a): REGISTR. Mediol. 1 (ZGeschSaargegend 15. 1965. p. 116). *ibid. saepius. op(a): TRAD. Frising. 1216. ?hab(a): CHART. Turic. 194 p. 87,2. heub(a): CHART. Stir. II 302 p. 403,15sq. CHART. Diess. 28. heüb(a): GESTA Frising. cont. II (MG Script. XXIV p. 324,30). heuw(a): CHART. Salisb. I 138^a. houb(a): ORTL. chron. 1,1 p. 12,20. hop(a): TRAD. Lunae-*

[Mandrin]

lac. 38 p. 137,21. TRAD. Frising. 604 p. 516,37. hova: l. 14. adde CHART. Rhen. inf. I 7. al. huaba: CHART. Tirol. notar. II 125 p. 78,21. hōb(a): l. 20. adde DIPL. Karoli III. 1. al. hūab(a): CHART. Tirol. notar. I 729^c p. 365,35. II 83^b p. 46,14. hūb(a): l. 25. adde DIPL. Heinr. IV. 477 p. 651,31sq. CHART. Carniol. II 384 p. 296,20. al. hueb(a): CHART. Austr. sup. I 363 p. 523,26sq. al. huob(a): CHART. Mog. A I 258. hu-
v(a): CHART. Babenb. 8. ?form. masc.: DIPL. Karoli III. 107. pars terrae (uni colono sive familiae sufficiens), sors, manus – (für eine Bauernfamilie ausreichendes) Stück Land, Bauernstelle, Hube, Hufe (de re v. LexMA. V. p. 154sq. s. v. 'Hufe'): 1 in univ.: CHART. Epternac. 8 p. 30,5 (a. 704) donamus (sc. Hedenus) tibi (sc. episcopo) VII hobas et VII casatas. CHART. Traiect. 51 p. 49,16 hova una, quam proserviunt liti mei (sc. Oodhelmi). DIPL. Karolom. (II.) 25 p. 322,33 dedi-
mus . . . hobas, id est sortes plenas. CHART. Sangall. A I app. 12 (dub.) medium curta, casa dominicata et hobones servile V et unam hobam in Hohdorf . . .; ista supra nominata curta dominicata et habones servile V in potestate eorum tenent Milo et frater eius. TRAD. Weihest. 17^a dedit episcopus . . . X hōbas censuales, quę vulgariter parschalcheshōbe dicuntur. DIPL. Heinr. IV. 4 p. 6,44 hoc sunt hobes (ex DIPL. Heinr. III. 260 p. 346,7 hōbe) l. persaepe. v. et l. 47. 52. 2 pro nomine loci: CHART. Neocell. Brixin. 111 p. 156,1 (a. 1277) que (silva) vocatur Hūba. 3 spectat ad mensuram: TRAD. Frising. 776 (a. 856/60) de pratis ac de silva hobas II et iugera XXVII (sc. dedit episcopus). 807 de arabili terra hobas III (sc. dedit episcopus). al. TRAD. Brixin. 14 hobam I arabilis terre (sc. tradidit Abraham). COD. Frid. 5 cum agro mensurato hobam I iugere excepto (sc. tradidit Fridaricus).

*hubalis (hūb-), -is. (*huba) ad hubam pertinens, a hubario solvendus – zu einer Hufe gehörig, vom Hufner abzuliefern: CHART. Beron. 140 p. 190,14 (a. 1274/1326) redditus: . . . unum porcum hū-em de communi coquina dominorum.

*hubarius (hob-, hōb-, hūb-, huob-) vel semel (l. 47) *hubenarius, -i m. (*huba, theod. vet. huob(en)er; cf. Lexer, Mittelhochdt. Handwb. I. p. 1390) is qui hubam tenet, possidet – einer der eine Hube innehat, besitzt, Hufner, Hübner: CHART. Turic. 197 p. 89,9 (a. 946) de ho-is monialium. COD. Lauresh. 139 p. 413,21 de hū-is III talenta persolvenda sunt. CHART. select. Wopfner 92 p. 139,16 huo-us . . ., qui plenum habet mansus, debet singulis annis dare IV maltra de spel-
ta. p. 139,24 dabit ho-us V gallinas uno anno, altero quatuor. TRAD. Patav. 859 quidam -us noster . . . duxit in uxorem quandam Mahthildam. TRAD. Scheftl. 386^a testes: . . . Gotfridus hō-us Frisingensis episcopi in Chelläre. REGISTR. Baiuv. A p. 173,25 huba -enarii inculta. al.

*hubonia (hob-), -ae f. (m.: l. 50.) (*huba) huba, mansus – Hube, Hufe: TRAD. Lunaclac. 19,2 (a. 817) Folchrihus tradidit . . . ho-as duos cum servis et aliis mancipiis. 17 tradit (sc. Cilia) ad sancto Mihhaelo . . . ho-a una. 58. 62 hoc est ho-a una (antea: hoba una).

huc adv. script.: huic: l. 59. 67. hoc-: p. 1142,22. form.: hucce: l. 67. adde AUDRAD. carm. 3,2,100. hucine: p. 1142, 25. coniunctim scribitur hucusque, hocusque: passim, e. g. l. 66. 69. p. 1142,1. 10. 14. 16. 22.

I sensu originario i. q. εὐὸο, ad hunc locum – hierhin, -her, dahin: A strictius: 1 de loco: a in univ.: PASS. Leod. 23 (MGMer. V p. 305,1) si mei tantum causa huic (A, huc codd. plerique, hic C3^b) isti (hostes) advenerunt eqs. AR-
BEO Corb. 4 p. 191,12 huc illucque studiosissime querentes (sc. ministri mulam) atque discurrerentes per latera montium eqs. WETT. Gall. 12 p. 263,39 ut . . . nec amplius huc introeatis (sc. phantasmata). THIETM. chron. 1,4 p. 8,8 qui (Kilianus) de Scottis huc veniens eqs. ORTL. chron. 1 p. 68,2 corpus eius (fratris defuncti) hucusque perduxit ac . . . versus altare . . . sepelivit. CARM. Bur. 76,4,3 unde es, o iuvenis, hucce (huic, cui var. l.) applicatus? persaepe. v. et p. 1022,34. spectat ad opus fere in iunctura hucusque ('so weit'): AETHICUS 90 hucusque de laude Cipri inquit philosophus. LIUTG. Greg. 9 p. 74, 1 quia hucusque (adhuc usque var. l.) communiter et mixtim . . . modica . . . commendare curavi, deinceps eqs. AMALAR. ad

Hild. 74 hucusque Augustini (sc. opus citatur). ARNO REICHERSB. apol. p. 134,17 hucusque Hilarius. CHRON. Albert. Beh. p. 506,2 hucusque tractavimus de origine Gottorum. al. translate de animo, cogitationibus: WALTHARIUS 383 nunc huc animum tristem, nunc dividit rex illuc. b eo, illuc – dort-
hin: RIMB. Anscar. 6 qua occasione a loco stabilitatis suae huc secesserit. WALTHARIUS 42 Attila . . . celeres mox huc (illuc var. l.) deflectit habenas. 2 de tempore in iunctura huc usque (hucusque, hocusque) vel usque huc: a adhuc, usque hodie –
bis jetzt, bis heute: CONC. Merov. p. 46,26 qui hucusque non, sicut oportebat, . . . crederet eqs. REGINO chron. a. 655/718 p. 40,19 haec (sc. narrationem) idcirco ab ipso incarnationis Domini anno exordium capientes usque huc perduximus, ut eqs. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,24 hucusque (huc usque var. l.) inter optimos Saxones vixi (sc. veteranus). DIPL. Heinr. IV. 120 sicuti . . . archiepiscopi hucusque habuerunt (sc. potestatem) ac deinceps habituri sunt. al. b usque tunc – bis zum damaligen Zeitpunkt: THIETM. chron. 3,14 p. 114,21 quae (Merseburg) usque huc liberaliter dominabatur, ecclesiae Halversteden-
densi . . . subditur. CHRON. Thietm. 5,25 clusas . . . huc usque munitas expugnando cepit dux. al. MARIAN. chron. a. Chr. 1095 a baptisate . . . Domini in anno XV Tiberii hocusque duo magni cicli (sc. habentur), hoc est mille sexaginta quatuor anni. B latius: 1 hucine in interr. i. q. ad id – so weit, bis zu diesem Punkt, so schlimm: PETR. DAM. epist. 40 p. 477,15 hucine tandem litigando perventum est, ut et misericordie Christi finem imponere . . . praesumatis (sc. cultores perversorum dogmatum)? 2 huc accedit, quod i. q. praeterea – außerdem, überdies: RUOTG. Brun. 4 p. 6,2 huc accedit, quod . . . libros . . . minus diligenter tractari omnino egerime tulit. CHART. Mog. A I 349 p. 244,30 huc accedit, quod plures copiscopi nostri . . . non sunt in gratia principis. IDUNG. PRUF. argum. 460 huc accedit, quod virginitatem corporis per vim illatam potest femineus sexus perdere. CHART. Eberac. 52 p. 120,39 huc accedit ad cumulum mali, quod etiam in nostra metropoli duo habentur electi. al.

II per confusionem c.: A hic i. q. ibi, illic – hier, dort (de loco in charta: l. 42): PASS. Ursulae 17 Clematius huc (hic var. l.) proprio in loco suo hanc basilicam . . . a fundamentis restituit. THEOD. TREV. Liutr. 84,1 huc (sc. in monasterio Mauricii) diu desiderata eius sume (sc. Liutrud) pignora. CHART. scrib. Col. B 820 de parrochiis sancti Martini . . . huc per officiales ipsorum testificatum est, quod eqs. B hinc i. q. inde – von hier (an): ERMOLD. Ludow. prol. 22 cantibus huc, huc incipiam celebrare (cf. Verg. georg. 1,5).

*hucus (u-), -i m. (cf. francog. vet. huche; v. DEAF H p. 685) clamor auxilium petentis vel testes convocandi – Hilferuf, -geschrei, Gerüfte (de re v. H. Brunner, Rechtsgesch. II. 1958. p. 627sq.): FORM. Turon. 30 p. 153,5 qui (homines) ad ipsos -os (u- var. l.) cucurrerunt.

*hueba v. *huba. *huanus v. *huanus.

1. huic v. 1. hic. 2. huic v. 2. hic.

*huhu (hu hu) interi. algentis. (vox onomatopoeica, ut vid.) FROUM. carm. 4,1 tempus . . . nunc est, hu hu quo dicimus omnes. ALBERT. M. animal. 23,131 clamor eius (sc. othi avis) est -u, ac si homo vocet confectus frigore.

hui interi. clamandi. LIUTPR. antap. 2,30 ex christianorum parte sancta . . . vox . . . kyrie eleison, ex eorum (sc. Hungariorum) vero turpis et diabolica hui, hui . . . auditur.

1. huic v. 1. hic. 2. huic v. 2. hic. 3. huic v. huc.

huius(ce)modi v. 1. hic et modus.

*hulcus, -i m. (δῦκάς, francog. vet. hulke; v. DEAF H p. 712) navis oneraria – Lastschiff: CHART. Hans. add. 599 p. 380,32 (s. XI.?) si adveniat ceol vel -us et ibi (sc. ad Billingesgate) iaceat eqs. Mandrin

humanatio, -onis f. 1 usu originario i. q. ἐνανθρώπησις, incarnatio – Menschwerdung: VITA Serv. 67 p. 145,17 cuius (Christi) -e nichil unquam melius ex divina munificentia com-
meavit ad hominum genus. AMADEUS LAUS. hom. 3,91 Christus venit a patre, venit a verbo, venit a spiritu sancto, quando tota trinitas conceptionem et -em illius operata est. ARNO REICHERSB. apol. p. 61,36 etsi filius Dei Deus non ex aeterno

[Leithe-Jasper]

homo exitit, numquam tamen in se ipso humanitatis et -is affectu et humilitate caruit. ALBERT. M. incarn. 39 p. 210,82 ea, quae sunt benignitatis, idest -is vel incarnationis, habent vim distinguendum vel discretorum. 2 *per confusionem i. q. humanatio* – *Begräbnis*: CHRON. reg. a. 880 (rec. C¹) Ludovico Balbo post -em suam natus est filius.

***humaniformis**, -e. (humanus et forma) *hominis similis, humanus* – *menschenähnlich, menschlich* (*usu praed.*): ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,4 p. 655^b,45q. ponit Dionysius (*cf. PG 3,329C*) -es proprietates dicens, quod theologi -es angelos describunt propter intellectuale et sursum habendo intuitivas virtutes cael. hier. 15,4 p. 233,38 non solum in figura ignis caelestis essentias describunt theosophi, 'sed et . . . describunt ipsas -es (*PG 3,329C ἀνθρωπομορφους*)', id est in forma hominum 'propter intellectuale' hominis.

***humaniformis**, -a, -um. (humanus et forma) *nom. pl. -mi*: RUP. TUIT. off. 11,9 l. 502. 1 *adi. iunctura* -us haereticus *i. q. haereticus qui Deum humanae formae esse arbitrat* – *anthropomorphita* – *Häretiker, der Gott menschliche Gestalt zuschreibt, Anthropomorphit* (*de re v. LThK. ³I. p. 735sq.*): GERHON. Antichr. 2,31 p. 254,29 eorum (*sc. haereticorum*) horror magis ex sensu -orum haereticorum quam ex ratione descendit. 2 *subst. i. q. haereticus qui Deum humanae formae esse arbitrat* – *anthropomorphita* – *Häretiker, der Gott menschliche Gestalt zuschreibt, Anthropomorphit*: RUP. TUIT. off. 9,8 l. 924 'sede a dextris meis' etc., quod non sic accipiendum est, ut -i putant, quod Deus ita ut nos hinc dexteram atque inde habeat sinistram et humana forma circumscriptus sit. trin. 12,32 l. 1241 'cui similem . . . fecistis Deum?' . . .; hoc adversus -os valet, qui Deum humanis putant esse compactum membris. ARNO REICHERSB. apol. p. 25,21 absit . . . longe phantastica -orum cogitatio. *al.*

***humaniloquus**, -a, -um. (humanus et loqui) *de hominibus eorumque factis loquens, disserens* – *von Menschen und Menschendingen sprechend*: ALBERT. M. eth. I 308 p. 263,95 'us (*p. 1125^a,5 ἀνθρωπολόγος*)', idest de factis hominum loquens. eth. II 4,2,6 p. 305^b,11 magnanimus -us non est eorum . . ., quae ad infirmitatem pertinent humanam, neque enim de se ipso loquitur neque de alio humana omnia parva reputans.

humanitas (u-), -atis f. *c. gen. inhaerentiae*: p. 1145,35,42. 1 *natura humana* – *menschliche Natur, menschliches Wesen, menschlicher Wesenszug, das Mensch-Sein, Menschen-tum*: A *proprie*: 1 *strictius*: a *gener.*: RICHER. REM. hist. 4,9 licet . . . a fratre de regno pulsus sim (*sc. Karolus*), tamen natura nihil -is mihi derogavit *eqs.* THIETM. chron. 8,16 tu, lector, mortalitate ac innata -e mihi consimilis. CHART. Hall. 131 omnium habere memoriam et nullius oblivisci divinitatis potius est quam -is (*item* CHART. Bund. 1207 p. 5,33). *al.* *spectat ad corpus*: LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p. 184,12 adeo interiori rapi-e-batur spiritus sancti subtilitate, ut . . . vix exterius perspicere posset in ipsa faciei suae -e (*cf. notam ed.*). b *philos.*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 82,25sq. non est . . . mirum, si tres perfecti homines (*sc. Petrus, Paulus et Iohannes*) non sunt tres -es, sed -s triplex et una (*cf. Ps. Athan. trin. 1,2 [PG 28,1120^a] τοῦς ὑποστάσεις καὶ μία ἀνθρωπότης*). OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,13 -s, quae est integrum esse hominis et ex multis . . . formis composita *eqs.* GERHON. (?) tract. II 18 p. 156 -s . . . significat formam omnis hominis (*sim.* ALBERT. M. praedicab. 2,8 p. 37,47 -s est forma hominis). ALBERT. M. phys. 2,1,8 p. 90,17 quod -s et carneitas . . . secundum suas essentias non habere dependentiam ad materiam sensibilem, sed *eqs. saepe. de collectione -um q. d. totam speciem formante* (*de re v. Ch. Erismann, From Byzantium to the Latin West, in: Knotenpunkt Byzanz. 2012. p. 243sq.*): HUGO HONAU. div. 31, 10 non . . . in se totam speciem hominis continet Socrates, quia non omnes singulares -es, sed dum unam (*unum cod.*) tantum de tota illa collectione -em, qua homo est, habet *eqs.* 31,12 cum nullus homo habeat omnes -es, sed unam tantum. *ibid. al.* c *theol. de humana natura Christi* (*abund.*: p. 1144,33): VITA Sadalb. 3 (MGMer. V p. 52,14) -em materni corporis nostramque naturam . . . absque peccato suscepit *Christus*. LIBER diurn. 84 p. 98,3 ex duabus et in duabus naturis sive substantiis,

id est deitate atque -e, unum eundemque esse filium Dei Dominum Iesum Christum. RADBERT. corp. Dom. 4,53 cum (*sc. Paulus dicit*) . . . 'figura vel character substantiae eius', -is designat naturam. EPIST. Lup. Ferr. 81,2 postquam -em suam in caelum evexit *Christus. saepe. spectat ad haeresim naturam Christi divinam negantem* (*de re v. LThK. ³I. p. 165sq. s. v. 'Adoptianismus'*): CONC. Karol. A 25 p. 222,2 profitentes nos . . . adoptionem carnis in filio Dei sive nuncupationem in -e (*-em var. l.*) nullo modo credere vel praedicare. *ibid. al.* 2 *latius*: a *existentia, vita humana* – *menschliches Dasein, Leben*: CHART. Fuld. B 277 (a. 801) ut habeam, unde alam et nutriam fragilitatem -is meae, quamdiu in hac praesenti vita vivam. DIPL. Otton. II. 288^a p. 337,9 ad hoc omnipotentis Dei misericordia -em nostre fragilitatis in tantam culminis excellentiam promovere dignatus est, quatinus *eqs. de Christo*: LIBER diurn. 84 p. 100,11 cuius (*Christi*) duas natiuitates esse cognoscimus . . . de matre, de qua et initium -is eius accessit ex tempore *eqs.* VITA Gang. I 12 (MGMer. VII p. 166,8) quorum alter (*sc. Iudas proditor*) -em Christi extinguere . . . nisus est. *al.* b *facultas (humana), vires* – (*menschliches*) *Vermögen, Kräfte*: DIPL. Otton. I. 14 p. 101,27 illorum (*martyrum*) . . . obsequia, quantum suppetit -s, inibi (*sc. in ecclesia*) ut agantur. c *condicio humana* (*imperfectio*), *imperfectio (humana)* – *menschliches Geschick, (menschliche) Unvollkommenheit*: a *mortalitas, mors* – *Vergänglichkeit, Tod*: CHART. civ. Erf. 111 p. 61,6 (a. 1233) si -s circa ipsum dominum nostrum ex divina ordinatione contigerit, successor suus *eqs.* b *fragilitas* – (*menschliche*) *Schwäche*: HINCM. divort. 12 p. 191,6 qui (*potentes*) de potentia tument et non se de -e humiliant. BRUNO QUERF. Adalb. A 17 p. 22,16 quicquid ira dicant propter -em deliquit, penitere . . . cepit. THIETM. chron. 7,6 sicubi ea (*promissa*) -is gratia seu malo is (*imperator*) fregerit ortatu. γ *necessitas* – (*menschliches*) *Bedürfnis*: TRANSL. Eug. Tolet. 6 ita est salubriter correctus, ut de ecclesia illa nusquam nisi -is causa recederet *monachus*. B *meton.*: 1 *genus humanum, homo* – *Menschheit, Mensch*: HEITO Wett. 19 coepit ei angelus exponere, in quantis vitiorum sordibus volutatur -s. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 408,16 sicut saepe dicitur pro hominibus -s, ita creberrime pro Deo dicitur deitas. RUP. MEDIOL. Adalb. 7 corpus beati viri . . . -is m o r e terre mandatum sancte resurrectionis prestolatur edictum (MIRAC. Bav. 1,2; *cf. p. 1146,48*). 2 *persona singularis, exemplaris, exemplar humanae naturae* – (*individuelle*) *Erscheinungsform, Beispiel menschlicher Natur*: GODESC. SAXO theol. 1 p. 82,4sq. patet . . ., quod Adam est -s masculina a Deo de nullo homine creata, Eva vero est -s feminina a Deo de homine illo creata, Abel autem est -s a Deo creata, ab Adam sata, de Eva nata (*sed cf. p. 1143,53; de re v. J. Jolivet, Godescalc d'Orbais et la Trinité. 1958. p. 90sq.*). *ibid. al.* 3 *societas (humana)* – (*menschliche*) *Gesellschaft*: VITA Heinr. IV. 11 p. 37,34 si fortuna mea postulaverit extraneam -em expetere. 4 *humanatio, incarnatio* – *Menschwerdung*: HARIULF. Arnulf. 3,6 anno . . . dominicae -is post mille et centum quinto decimo. CATAL. cod. Conr. Schir. (MG-Script. XVII p. 623,26) anno ab -e filii Dei MCCXLI. 55 II *quod homines a brutis distinguit i. q. virtus humana, cultus humanus* – *Menschlichkeit, Zivilisiertheit*: A *in univ.*: ALBERT. METT. div. temp. 1,2 p. 10,26 scimus eam (*Adelam*) ad opera multa esse sollertem . . .; hec sola -s in ea nota est. BERTH. chron. B praef. p. 166,19 affabilitatis, iocunditatis et -is omnifarie conatu sese omnibus morigerum et aptum exhibens *Herimannus*. B *eruditio, urbanitas* – *Bildung, feine Lebensart*: ARBEO Corb. 8 erat . . . vir facundissimus et -i praecipuus. EPIST. Meginh. 1 p. 193,23 omni lepore -is. C φιλανθρωπία – (*Menschen-*) *Freundlichkeit*: 1 *comitas, affabilitas* – *Höflichkeit, Leutseligkeit*: ARBEO Corb. 21 p. 211,22 vir Dei cum omni -is reverentiae (*reverentia p. corr.* 1) a rege receptus. VITA Liutg. I 17 iocundus moribus et -e plurima doctrinam suam acceptabilem . . . faciens. EPIST. Mog. 26 p. 363,31 Godehardo . . . Aribo . . . debitum illud orationis, quod -s exigit christianitatis. RAHEW. gest. 3,20 p. 193,12 non se (*sc. nuntios imperatoris*) ignorare Danaum insidias et Grecam astutiam: simulata -e maleficia voluisse *Graecos. al.* 2 *benignitas*, [Leithe-Jasper]

benevolentia, bonitas, clementia – Gutmütigkeit, Güte, Milde: **a** de hominibus (in lusu verborum: l.7): ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,32 quos (optimates Karoli) propter suam (sc. Hludowici) -em servare (servari var. l.) iussit incolumes. OTTO FRISING. chron. 2,15 p. 84,23 qui (Cambyses) captivitatem relaxando non solum non immanitatem, sed plurimam etiam populo Dei exhibuit -em. CHART. episc. Halb. 1067 p. 271,16 pro ... -e et favore ... vicarii ... fratribus decreverunt gratiam ... faciendam. EPIST. Hann. 88 p. 153,3 si forte -is, liberalitatis dignitatisque regie ... reputatione aliqua munificentia compensaret dampnum. DIPL. Frid. I. 840 quia nichil nobis adeo familiare esse sicut -s. persaepe. meton. in allocutione: LUP. FERR. epist. 66 vestram (sc. praesulis) -em ... re ipsa cupimus experiri eqs. GERB. epist. 159 non alienum est a vestra (sc. episcopi) -e ... querentibus consilium consilium dare. DIPL. Conr. III. 189 p. 344,22 hoc -i nostrę suggestit ... episcopus. **b** de Deo: BERENG. TREV. laud. 3,6 p. 972^B o quanta benignitas et -s Salvatoris! **3** indulgentia, gratia – Nachsicht, Gnade: LEG. Wisig. 2,1,8 p. 57,7 si -is aliquid cui-cunque perfido rex largiri voluerit. GODESC. SAXO theol. 3 p. 98,6 tempus est, ut tuas tres hereses, quas mihi misisti (sc. Hincmarus), et, si eis consentirem, omnem mihi -em faciendam esse promissisti, refellam. **4** aequitas – Billigkeit: DIPL. Heinr. IV. 438 p. 587,6 nova ... -is racione, quod etiam ab antecessoribus nostris antiquitus constitutum est, ... concedimus (cf. Inst. Inst. 1,6,2). **5** misericordia, caritas – Barmherzigkeit, (Nächsten-)Liebe: HRABAN. hom. II 81 p. 304^B nisi per longam benignitatem, -em proximi, per confessionem et poenitentiam emendet (sc. peccator). REGINO chron. a. 887 p. 128,3 ut ... vix aliquis remaneret, qui ei (imperator) saltim offi-cia -is impenderet (HELM. chron. 18 p. 38,29. al.). DIPL. Constantiae 47 p. 151,45 cum omnia -is opera, que pietatis conferuntur intuitu, stabile apud Deum habeant firmamentum. saepe. **c** gen. inhaerentiae: LULL. epist. 98 p. 220,1 benigna caritatis -e memini susceptum. **6** cura, hospitalitas – Fürsorge, Gastfreundschaft, Versorgung: **a** proprie: ALDH. virg. I 29 p. 267,15 quam (practicam conversationem) Martha ... votivum Christo -is obsequium praebens praefigurat. LIUTOLF. Sever. I 5 non modicum ... fratrum experti sumus -em, nam et pane et vino refecti iter nostrum laeti peregrimus (spectat ad Vulg. act. 28,1). VITA Pirmin. II 4 p. 37^B ubi dum apud quendam hospitii -em impetrasset. ADAM gest. 4,21 p. 252,7 cui (hospiti) exhibens (sc. gens Sueonum) omnia iura -is. saepius. **b** meton. i. q. alimonia, victus – Verpflegung (ad vivendum necessaria – das Lebensnotwendige: l.47): CONC. Merov. p. 103,9 ut ... nullus episcopus ... quicquam de rebus ecclesiae praeter -em praesumat auferre (sc. post mortem pontificis). FORM. Marculfi 1,11 ut ... eisdem (sc. legatis) a vobis eveccio semul et u-s ministraretur. CONSUET. Marb. 217 ut, si forte contingerit, ut aliquis fratrum ad meridianum vel post completorium superveniat, possit cellerarius ei -em exhibere. **7** miseratio, maestitia – Mitgeföhl, Kummer: EPIST. Hann. 74 p. 122,3 nec tantum -is stuporem in te concipio, ut omne desiderium domni nostri (sc. mortui) ... ex animo tuo evellas (de re v. P. v. Moos, Consolatio. III/3. 1972. nota 432). **D** humilitas, modestia – Demut, Bescheidenheit: VITA Adalb. Prag. A 5 o ter quaterque beatus, si hec -is studia tota devotione adimpleverit. **E** pietas, verecundia – Pietät, Ehrfurcht: LEX Baiuv. 19,7 si aliquis a quolibet mortuus fuerit repertus et eum -is causa humaverit. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 37,11 mortuos suos ... quaesierunt et eis debitum -is impenderunt (sc. populus). al. abund.: EPIST. Hildesh. 51 comes ... quosdam ... ad ecclesiam ... confugientes ... captivos abstraxit nec Deo nec sacro loco aliquam -is exhibens reverentiam.

humanor, -atus sum, -ari. **1** hominem fieri – Mensch werden (fere de Christo): LIBER diurn. 85 p. 107,8 Dei verbum ... incarnatum esse de spiritu sancto et de semper virgine ... Maria et -tum (inhumanatum var. l.). GODESC. SAXO theol. 23 p. 337,19 Dei filium -tum (ci. Mabillon, humanum cod.) esse constat simul et natum. ODILO SUESS. Seb. 15 anno -ti verbi DCCCXXVI. ARNO REICHERSB. apol. p. 101,31 substantiam propriae carnis verbo -ando et -to ... ministravit Maria. sae-

pius. **2** hominem esse – Mensch, menschlich sein: ALBERT. M. eth. I 857 p. 720,10 delectari dicit actum, sicut qui est esse, et non actum, qui est agere, sicut si diceremus actum humanitatis -ari. **3** humanum fieri – menschlich, vermenschlicht werden: ALBERT. M. bon. 268 p. 155,39sq. concupiscentia et furia ... domari possunt, sed in toto non possunt ... -ari; quod enim domatur, amovetur a furiali impetu, sed remanet brutum; quod autem -atur, naturam accipit hominis secundum discretionem et mansuetudinem (de re v. T. W. Köhler, Homo animal nobilissimum. I. 2008. p. 227).

adi. **humanatus**, -a, -um. **humanus**, benignus – gütig, wohlwollend: CONST. imp. III 178 tante -e (ni leg. human[a]e dilectioni vestre (sc. regis Angliae) michi (sc. Hartmanno) in hac parte consolabiliter declarate volens de grato gratior ... inveniri.

humanus (u-), -a, -um. **form.**: **gen.** sg. n. -u: l.68. **abl.** sg. n. per errorem -e: l.49. **acc. pl.** f. -es: CONST. Constant. 61 (var. l.).

I adi. **A** spectat ad naturam hominis i. q. ad hominem pertinens, qui hominis est, hominis proprius – menschlich, dem Menschen eigen, Menschen- (fere ponitur pro gen. hominis, hominum): **1** strictius: **a** de eo quo homines praediti sunt: **a** in univ.: corpor.: WILLIB. Bonif. 8 p. 53,22 manu. WALAHFR. Mamm. 19,41 sanguine. WANDALB. hor. 2 -i ... corporis umbra (ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 87,12. persaepe). PAUL. AEGIN. cur. 18 urina -a (3,3,3 ἀνδροπείου) utere. saepe. incorpor.: HRABAN. epist. 30 p. 449,3 quantum fragilitas -ae mentis sinebat (41 p. 480,6). ABBO SANGERM. serm. 18,19 natura (ALBERT. M. metaph. 1,2,8 p. 25,5. saepius). THANGM. Bernw. prol. p. 757,35 ratio. ALBERT. M. metaph. 1,2,8 p. 25,36 intellectus (2,2 p. 93,81). saepe. **β** de virtutibus, vitiis hominum: LEX Baiuv. prol. p. 203,2 <audacia>. 21,6 industria (RUP. TUIT. vict. 3,22 p. 109,33. al.). WETT. Gall. prol. 3 zelo. WIDUK. gest. 1,18 p. 29,9 -a (-i var. l.) tacti (sc. quidam) cupidine. saepe. **γ** spectat ad -am naturam Christi: HUGEB. Willib. praef. p. 87,8 descendendo in -i corporis adsumptione. WALAHFR. carm. 253,13,1 sub -a specie coruscans. saepe. **δ** spectat ad animalia homines imitantis (loci spectant ad Vulg. num. 22,28: l.41.43): WALAHFR. Mamm. 26, 50 -a ... voce leo Mammetis honorem praedicat. HRABAN. epist. 14 p. 403,14 qui (sc. Deus) ... -am fecit linguam pecudis resonare loquellam. IDUNG. PRUF. dial. 1,313 quae (veritas) per os asinae bruti animalis -a verba protulit. ALFAN. premn. phys. 2,108 p. 49 omnis simia ... -os actus imitatur. al. **b** de eo quod hominibus efficitur, ab hominibus procedit: LIUTG. Greg. 7 p. 73,11 flumina -ae adversitatis (spectat ad Vulg. Matth. 7,27). CHART. Rhen. med. I 96 ut ... mercatum habebant more -o (FOLCUIN. Bert. 62 p. 619,20. saepe). FORM. Augiens. C 2 omni -e (cod., -o leg.) consilio destitutus sum (GESTA Ern. duc. II p. 319,10 o. -o c.). ANNAL. Xant. a. 837 coram -is obtutibus. RUP. TUIT. vict. 11,13 p. 353,22 absque -ope -a, (opere -o var. l.). EPIST. Heinr. (VI.) 11 p. 531,26 artificio. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,11 philosophia. persaepe. **c** de eo quod homines afficit, hominibus accidit: **a** in univ.: LIBRI Karol. 3,27 p. 467,22 et ante legem et sub lege et sub gratia semper -e salutis credatur consuluisse Deus (METELL. exp. Hieros. 6^{capit.} al.). FLOR. LUGD. carm. 3,131 necis -ae ferus extitit auctor. RUOTG. Brun. 25 absque bello et -a pernicie. al. **β** de pestibus i. q. homines afflictans – Menschen befallend, heimsuchend: CASUS Petrish. 2,5 cepit Lampertus ultra modum scater -is verbibus, qui vocantur pediculi. **d** de eo quod hominibus proficit: CARM. Cantabr. A 35,7,1 -o datum commodo nil maius est ingenio. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,32 fontem -is usibus inutilem facere disponit rex (2,25 p. 128,4. al.). **fort. add.**: IOH. IAMAT. chirurg. 9,37 pulvis, qui dicitur -us, contra omnia ... vulnera. **e** de eo quod ad homines refertur, in hominibus consistit: **a** in univ.: FORM. Sal. Merk. 1 p. 241,3 fragilitas -u (sic?) generis (EIGIL Sturm. 17 -i. persaepe). WALAHFR. Wett. 635 progenies. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,107 -e prolis precibus. WIBALD. epist. 441 p. 916,6 ad destructionem ... -e societatis (EPIST. Praed. 13 p. 58,33 -a societas. al.). **β** iunc-

[Leithe-Jasper]

tura -a creatura *sim. i. q. homo* – *Mensch*: DHUODA lib. man. 1,1 l. 3 diligendus est Deus atque laudandus . . . ab omni -a creatura. CHART. Fuld. B 36 p. 62,3 (spur.) cum omni integritate . . . , iumentis, animalibus et cum omni -a substantia . . . tradimus (sc. *Pippinus*) *eqs. al.* adde: HRABAN. carm. 9,22 Deus . . . verus amator -ae formae. 2 *latius: a accedente notione corporis*: CHRIST. STAB. Matth. 28,272 quod de corpore eius (*Achatii*) iuxta purgationem -am exiebat, per foramen ad terram decidebat. fort. add.: FORM. Senon. II 11 p. 217,7 ubi preciosus ille . . . confessor Christi -u-us (humatus *ci. Mon.*, humanitus *ci. Havn.*) in corpore, (*ni leg.* -o in corpore) requiescit. b *accedente notione caducitatis, mortalitatis vitae terrenae sim.*: TRAD. Frising. gest. 23 p. 51,18 (a. 765) ne nos improvisa mors subito sicut habet casus -e fragilitatis inparatos inveniat (COZROH praef. p. 1,30. *persaepe*). ARBEO Emm. 19 infermitas (LIUTG. Greg. 7 p. 73,15. *saepius*). CHART. Sangall. A 441 si . . . debitum -um in eodem itinere exsolvero. EINH. Karol. 6 p. 8,2 rebus -is exempto (OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,27. *al.*). WIPO gest. 3 p. 21,8 conditio (BENZO ad Heinr. IV. 7,4 p. 620,4. *al.*) *persaepe*. c *accedente notione saecularium* ('irdisch', 'diesseitig'; fere opp. *divinus sim.*): PIRMIN. scar. 27 p. 107,2 quanto eris dispector, ante oculos -us (-os, -um var. l.), (*Isid. syn.* 2,23 in oculis tuis), tanto heris pretiosior in oculis Dei. CAND. FULD. Eigil. I 8 pro -a laude (*sim.* HRABAN. epist. 45 p. 499,34 propter favorem -e laudis. *al.*). CONC. Karol. B I 11,72 p. 119,2 apud -am rem publicam. IOH. VIII. epist. A 292 secundum divinas et -as leges (OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,11. *saepius*). GERH. AUGUST. Udalr. 1,6 l. 12 aestimans . . . , quantum se colloquiis -is subtraxisset, ut tantum se divinis propinquiores facere potuisset. *saepius*. 3 *struct. et iuncturae notabiliores: a acc. usu adv. i. q. humanitus* – *wie ein Mensch*: GESTA Ern. duc. I 2,277 non -um loqui, sed more avium gruire tantum noverant cuncti. b -um est c. *inf.*: HROTSV. Abr. 7,6 -um est peccare, diabolicum est in peccatis durare. ALBERT. M. eth. II 4,2,11 p. 313^b,24 punire . . . iniuriantem -ius est et naturalius quam condonativum esse iniurianti. *al.* c ut est -um, ut sunt -a ('wie es menschlich ist'): RUOTG. Brun. 37 p. 39,5 ne forte ipse per se, ut sunt -a, a tramite veritatis uspiam exorbitaret. THANGM. Bernw. 14 p. 765,8 quae (*virgines*) . . . metam prioris disciplinae . . . ignorantes, ut est -um, post sua vota declinabant. B *spectat ad humanitatem, cultum hominum i. q. comis, benignus* – (*menschen*)*freundlich, höflich, human, gutmütig*: 1 *in univ.*: a *de hominibus*: ADAM gest. 4,18 p. 245,10 hanc (*insulam*) inhabitant Sembi vel Pruzzi, homines -issimi *eqs.* BERTH. chron. B a. 1069 p. 207,13 Rumaldus Constantiensis . . . episcopus, pius admodum et -us. CHRON. Andag. 70 p. 165,16 ut . . . Ebalus, communis aliorum tyrannus, haberetur illi (*abbati*) mitis et -us. *saepe*. in titulo honorifico (*de re v. H. Fichtenau, Arenga. 1957. p. 46sq.*): BRUNO QUERF. Adalb. B 20 cesar . . . benignus, sine comparatione -us Otto imperator augustus. CONR. MUR. summ. p. 156,13 imperator seu rex appelleretur: . . . -issimus. b *de rebus ab hominibus procedentibus*: EPIST. Hann. 27 p. 63,1 tui pietas, tui -issima largitas . . . solet se in omnes extendere. 2 *beneficus, munificus* – *wohl-tätig, freigebig, großzügig*: VITA Arid. app. A 17 (MGMer. III p. 610) carus pater aegrum saepe praeibendo cibos, dapibus -us. VITA Walar. 26 (MGMer. IV p. 171,15) cum omnino in omnes largus et -us esset, magis tamen in pauperes et egenos *eqs.* 3 *aequus* – (*ge*)*recht, billig*: CAPIT. reg. Franc. add. 298,10 p. 445,5 non praeducantes patrum sententias . . . , sed potius eorum sequentes -iorem diffinitionem haec scribimus (*sc. episcopi*) *eqs.* 299,5 p. 448,9 intervenientibus legatis . . . -ior est prolata sententia. 4 *gratus, commodus* – *gefällig, angenehm*: EPIST. Hann. 65 p. 113,26 eas (*Verrinas*) nobis remittite, et ego vobis -ius exemplar providebo.

II *subst. neutr. i. quod spectat ad homines, res -ae* – *menschliche, irdische Belange, Angelegenheiten* (fere *usu plur.*): A *in univ.*: THIETM. chron. 2,27 quod celestis gratia imperatori sepe aperiret, quid sibi in -is fieri placeret. 5,2 omnia, quae ad divina vel -a pertinebant. ALBERT. M. metaph. 1,4,5 p. 53, 15 de aliis . . . paucis et parum loquebatur *Alcmaeon* nisi de -is

ad mores pertinentibus. *saepius*. B *in -is esse i. q. vivere* – *am Leben sein*: CHART. Helv. arb. 131 p. 202,15 (a. 1271) quam diu . . . episcopus fuerit in -is.

adv. 1. *humane*. 1 *spectat ad naturam humanam i. q. modo humano* – *auf menschliche Weise, aus menschlicher Sicht*: STEPH. V. epist. B 1 p. 357,7 discipuli Dominum -e intellegentes . . . in sepulchro quiescentem doluerunt. 2 *spectat ad praestantiam, philanthropiam hominis: a comiter, benigne, clementer* – (*menschen*)*freundlich, gütig, milde*: DIPL. Loth. I. 108 rogamus . . . , uti eum (*fidelem*) benigne et -e suscipias (*sc. filius*). EPIST. Hann. 65 p. 112,27 quo (*convictu*) apud vos -issime acceptus sum. STATUT. ord. Teut. p. 70,32 de senibus, iuvenibus et aliis debilibus superior providebit, ut -ius quam ceteri pertractentur. *saepius*. b *aeque, aequo modo* – *auf gerechte und billige Weise*: CONC. Saxon. 1,25 haec (*sc. supra commemorata*) . . . omnia -ius definiunt.

2. *humaniter*. 1 *spectat ad naturam humanam Christi i. q. secundum naturam humanam* – *bezüglich, wegen der menschlichen Natur*: EBERH. BAMB. epist. 8 p. 514^b aequalis (*sc. Christus*) . . . Patri, sed dico minor Patre, sed -r. 2 *spectat ad naturam hominis, mortalitatem i. q. ut hominis, humanae condicionis est* – *wie es menschlich ist, dem menschlichen Geschick gemäß*: ACTA imp. Winkelm. II 18 p. 19,11 (a. 1226) quotiens de pastore Hildesemensis ecclesie -r contigerit fieri . . . , utensilia domus eius . . . ad opus succedentis episcopi dimittatis. 3 *spectat ad praestantiam, philanthropiam hominis i. q. comiter, benigne, clementer* – (*menschen*)*freundlich, gütig, milde*: WETT. Gall. 28 p. 272,4 qui (*fratres*) . . . ad cellam venerunt atque -r suscepti epistolam ei ostenderunt. WOLFHARD. Waldb. 3,8 quos (*caecos*) cum materfamilias . . . -r suscepisset. VITA Adalb. Prag. 10 (MGScript. XV p. 1181,23) de itinere interrogati gratanter et -r villani respondent. *al.*

3. *humanitus*. 1 *spectat ad naturam humanam: a ut homo, secundum naturam humanam* – *als Mensch, menschliches Wesen, bezüglich der menschlichen Natur*: a *in univ.*: MIRAC. Bert. 1 p. 510,8 Regenhardus . . . miserabiliter protractus est ad villam propriae -s de matre profusionis. BERTH. chron. B a. 1077 p. 313,7 matrona in Alemannia puerum non multum vivacem . . . , sed vivens et ex toto . . . -s bene formatum generavit. b *de Christo*: ALBERT. M. eccl. hier. 4,17 p. 113,58 talis oblatio competit sibi (*sc. Christo*), scilicet 'sanctificari -s' (PG 3,48^{5A} ἀνθρῶπολογεῖσθαι), id est secundum humanam naturam. b *humano modo* – *auf menschliche Weise, menschlich*: GODESC. SAXO carm. 75 (AbhMünch. N. F. 99. 1988. p. 318) munere quin largo deitas pia corrigit ultro, quicquid . . . mende potuit -s esse. THIETM. chron. 7,31 -s deliquisse. VISIO Godesc. A 56 p. 144,13 cum . . . rationis compos factus esset, . . . -s deinceps se agere cepit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 228 cum id, quod tractatur -s, . . . conservet series litteralis. c *spectat ad mortalitatem i. q. ut hominis, humanae condicionis est* – *wie es menschlich ist, dem menschlichen Geschick gemäß*: RYCCARD. chron. a. 1225 p. 132^a,14 (epist. papae) si . . . quicquid de ipso imperatore . . . -s contingerit. DIPL. coll. 672 (Mon. Boica XXX p. 133,29) si . . . aliquid nobis -s . . . contingeret. 2 *spectat ad homines: a ab hominibus* – *von den Menschen, von menschlicher Seite*: RIMB. Anscar. 1 p. 19,1 ut, qui -s tanto destituti sumus pastore, caelitus divino muniri mereamur auxilio. BEBO ad Heinr. II. 1 p. 492,24 celebritas haec (*paschalis*) creditur divinitus ordinata . . . , aliter enim non fieret -s ordine tam venerando finita. b *apud homines* – *vor den Menschen*: EPIST. var. III 18 p. 165,17 quam (*causam*) si relinquo (*sc. archiepiscopus*), apud Dominum . . . inexcusabilis ero et vobis (*sc. regi*) promissam -s fidem temerasse convincar. c *secundum res saeculares, saeculari modo* – *in weltlicher Hinsicht, in weltlichen Dingen, weltlich*: DIPL. Arnulfi 140 p. 213,29 quemcumque . . . digniorem et promptiorem indagare potuerint *fratres* ad Dei familiam divinitus gubernandam et nostram servitutem -s peragendam. DIPL. Ludow. Inf. 20 p. 126,18 eos (*fratres*) divinitus et -s bene procurare studuit *abbas*. THIETM. chron. 2,23 p. 68,1 archipresul divinitus in cunctis -sque pollens proficuitatibus. 5,38 p. 264,24 natale Domini . . . more priorum divinitus ac -s hono-

[Leithe-Jasper]

rando peregit rex. 3 *spectat ad praestantiam, philanthropiam hominis i. q. comiter, benigne – (menschen)freundlich, gütig*: WETT. Gall. 20 a viro Dei -s susceptus *diaconus*. HIST. peregr. app. p. 173,10 a christianissimo rege Ungarie Bela honorifice recepti et benigne ab ipso et -s tractati.

***humarrius**, -a, -um. (*arab. humar*) *bitumen, asphaltum continens – pechhaltig, (Erd-)Pech enthaltend*: AETHICUS 6 terram dicit . . . , ut . . . -a atque athomica . . . in . . . massa posita (cf. *notam ed. p. 60*).

humatio, -onis f. *confunditur c. humanatio*: L. 13. p. 1143,6. *actio sepeliendi, sepultura – Bestattung, Begräbnis*: VITA Pus. 12 non diu post -em ibidem est morata *soror Othildis*. ANNAL. Ianuens. I p. 75,5 post -em (humanationem N) ipsius (*archiepiscopi*) convenerunt clerici. CHART. march. Misn. III 414 in -e ossium fratris nostri (sc. *Heinrici lantgravii*) Ludewici lantgravii. al.

humator (u-, -thor), -oris m. *qui humat, sepelit – einer der bestattet, begräbt*: LEX Baiuv. 19,8 ut requiratur dominus cadaveris, ut primus terram super eiciat . . . , ne rei sint ceteri -es (u-, umathores, -is var. l.). MIRAC. Remacl. 2,2 (MGScript. XV p. 440,17) magna . . . hominum lues emerserat, ita ut defitientibus nonnumquam -bus atque humandis morte urgente imminentibus duo vel tres . . . in uno . . . ponerentur sepulchro.

***humbalus** v. *humulus. ***humblo** v. *humlo.

***humblum**, ***humbulus** v. *humulus.

humectatio (u-), -onis f. 1 *proprie*: a *actio humectandi, humidiorum reddendi, irrigatio – das An-, Befeuchten, Benetzen, Befeuchtung*: a *gener.*: ALBERT. M. animal. 26,5 aquam . . . portant *apes* ad humectandum mel et complanandum casas, et hanc portant -e alarum et ore. *de lacrimis*: TRANSL. Mod. 32 p. 304,25 sanctis . . . reliquiis cum -e genarum salutatis. b *medic.*: MAURUS urin. II p. 46,31 his debet *leucophlegmaticus* infestari *sinthomatibus*: . . . molliciem, luciditatem cum quadam -e membrorum propter copiam humoris flegmatici existentis sub cute. ALBERT. M. veget. 6,439 oleum eius (*sysami*) non confert ad impinguationem et -em nisi melancholicis. animal. 10,68 hora . . . partus tunc videtur esse vicina, quando sentit *femina* . . . inflammationem in ore matricis vehementem et -em eius. b *qualitas, natura (corporis) humida – das Feucht-Sein, Feuchtheit*: ANON. coit. 1,4,11 si . . . inequalitas ex calore vel frigore, siccitate vel -e deprehensa fuerit. c *humor, mador – Feuchtigkeit, Nass, Flüssigkeit*: a *gener.* et *natur.*: VITA Ludow. Pii 47 p. 470,17 asperissima hiemis incubuit inclementia . . . -em terrae glaciali astringente rigore. ALBERT. M. veget. 7,9 fomentum . . . laetaminis a fumigatione sua aliquid carnibus eorum (*consumptorum*) per poros praebet -is. al. b *medic.*: TRACT. de caus. mul. 48 si mulier idropica purgat u-is sanguine cum mordicatione. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,17 p. 11b^v he (*vene*) ab initio lingue incipiunt . . . ; a quibus emanat -o phlegmatica, que vocatur saliva. 2 *in imag. vel translate i. q. intinctio – Durchtränkung* (cf. p. 1150,15): FROWIN. explan. 4,3 l. 1054 -o terrenae conversationis non diu patitur hunc (sc. *caelestem*) tenorem.

***humectativus** (u-), -a, -um. (*humecto*) *humectans – an-, befeuchtend, Feuchtigkeit spendend*: ANTIDOT. Sangall. p. 98,16 oleo camimelo: . . . est . . . virtutis u-am. MAURUS phleb. p. 18^a accipiat aliquod electuarium frigidum et pectus -um. THADD. FLORENT. cons. 130,46 si deficient menstrua propter matricis siccitatem, nutriatur *mulier* cibis -is. al.

***humectivus**, -a, -um. *humectans – an-, befeuchtend*: AESCULAPIUS 38 p. 61,12 epithimo refrigeratorio utendum et non -o (*Gariopont. pass. 5, 18 epithimata refrigeratoria*).

humecto (u-), -atum, -are. *absol.*: p. 1150,8. 11. *partic. praes. usu adi.*: p. 1150,14. *humidum reddere, madefacere – an-, befeuchten, benetzen*: 1 *proprie*: a *gener.*: MAPPAE CLAVIC. 191 cum aliquem lapidem secare volueris, serram tuam parum -bis saliva tua in medio. BALTH. Fridol. 27 que (*ripa*) . . . in tantum sicca apparebat, ut nec alicuius pes transirentur -retur. NARR. itin. nav. p. 191,6 captivi (sc. *sitientes*) . . . denudabantur noctibus et iacebant super frigidos lapides, ut sic -rentur. CHART. Burgenl. I 33 p. 18,1 (spur.) u-ant bradium, terunt milium. *saepe. de lacrimis*: ALDH. virg. II 1907 turma

. . . salsa . . . palpebris effundit flumina luctus, tristia rorifluis u-ant (h-, u-ans var. l.) imbribus ora. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,181 cui (sc. *homini*) . . . gremium non -et rima genarum (v. *notam ed.*). al. b *natur. et medic.*: PAUL. AEGIN.

5 cur. 50 si . . . frigida aliqua sit distemperantia, calefacere oportet . . . , si autem . . . cum siccitate, et -are (3,11,2 ὑγραίνειν) et simul calefacere eqs. URSO qual. 540 humiditatis . . . principalis effectus et naturalis est -are. ALBERT. M. veget. 3,87 si . . . calefiat et -etur *ponticum* humiditate aquea digesta, efficitur *corpus* dulce. 6,112 habet *gummi arabicum* virtutem laxandi et -andi. animal. 3,168 lac asinae . . . consumptis datur, ut -et eos. *saepe. c astron.*: Ps. ALBERT. M. secret. 4,56sq. rationem ponit Albertus (sc. *caus. element. 1,2,9*) dicens, quod diluvium fit ex constellatione -ante, ideo quia, si constellacio -ans respicit unam partem terre, alia eqs. 2 *in imag. vel translate i. q. intingere, imbueri – durchtränken, erfüllen* (cf. p. 1149,50): FROWIN. explan. 4,3 l. 1067 qui . . . delectatione praesentium captus atque -tus (p. *corr.*) tangi refugit, festum caeleste et sonos ecclesiae Dei audire non potest.

20 *adi. humectatus*, -a, -um. *compar. nom. sg. f. -iora*: l. 25. *humidus – feucht*: EPIST. var. II suppl. 1 p. 615,9 qua (*anima*) vivificatur . . . lutea illa massa -a, ne arefacta dissolvatur. TRACT. de caus. mul. 69 si . . . ex loca dilectabilia exeat os matricis . . . , tunc sudoris contingit et -iores et lubricioris et calidiora fiunt. 78 si matrix tumet et menstrua plus sequitur et -iora (-ior var. l.; sed cf. *Hippocr. mulier. 2,166 [ed. Littré VIII. p. 344] γλίσχρα*) est. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 246,2 falco . . . fricabit caput suum ad humeros . . . , et capellum in parte sui interiori, que tangit oculum, -um erit ex aqua oculi.

30 **humectosus**, -a, -um. *humidus – feucht*: TRACT. de aegr. cur. p. 343,17 mulier concipere volens videat, ne matrix sit -a vel nimis sicca.

humectus (u-), -a, -um. *script.*: -est(us): l. 47. -ex(us): l. 55. *metr. hü-*: l. 40.

35 1 *adi. i. q. humidus – feucht*: a *gener.*: a *in univ.*: AESCULAPIUS 5 p. 10,13 amygdalas amaras tostas et -as ex aqua marina (sc. *accipiant melancholici*), ut amaritudine careant. ANTIDOT. Sangall. p. 79,46 conficitur *antidotum* . . . mense Maio vel Iulio de radices fenuculi, ante tempus -e sint aut post tempus sicce. METELL. exp. Hieros. 1,266 terra . . . -a. al. b *paludosus – sumpfig*: CHRON. Noval. 5,10 collocat sese in -is locis, ut sic fugere valeret (sc. *regina et eius tiruncula*). b *medic.*: a *in univ.*: AESCULAPIUS 15 p. 18,38 solita *tisis*, . . . evenit -o ex capitis humore, (*Gariopont. pass. 2,1 tussis -a fit ex capitis humore*). TRACT. de caus. mul. 27 ad excursionem -am, qui de pectinale dolore evenit. DIAETA Theod. 287 uve passe virtus est stiptica, . . . vulnera -sta (*humorosa var. l.*) siccant. b *humectans – Feuchtigkeit spendend, befeuchtend*: ODO MAGD. herb. 1799 ut . . . -is . . . cibis corpus bene temperet (sc. *qui helleborum sumit*) omne. 2 *subst. fem. vel neut. i. q. pratum humidum, fundus humidus – feuchte(s), sumpfige(s) Wiese, Grundstück, Feuchtgrund*: TRAD. Frising. 34 p. 62,20 (a. 769) dono (sc. *dux*) . . . pascuas, venationes, u-a seu fructecta. 170 cum . . . pratis, pascuis aquarumve decursibus, umexis. 291 u-is, fructectis. 292 ipsam terram tradidit *Irminperht* cum pratis et silvis, omnem u-am seu fructectam partis eius. 485.

humefacio, -factum, -ere. *humidum reddere, madefacere – feucht, nass machen, an-, befeuchten* (pass. i. q. *humidum fieri – feucht, nass werden*): 1 *in univ.*: BALTH. Fridol. 17 cum anxia sudoris effusione mirabilique fletuum lacrimatione -tus surgeret. OLBERT. Veron. 7 pectora . . . -ta lacrimis. ALBERT. M. meteor. 2,3,11 illae (*aquae*) . . . fluunt super loca amplissima, quae ipsa vix sufficienter -ere in superficie. animal. quæst. 6,19 p. 167,79 si aqua calefiat et terra -fiat. *saepe. medic.*: IOH. S. PAUL. diaet. 274 (add. rec. B) elixus (sc. *sparagus*) . . . esui datus ventrem -it. URSO gloss. 52 solvendo . . . flegma membra, per quae diffundit, -it *caliditas*. 2 *de metallis sim. fort. i. q. liquefacere – viell.: flüssig machen, schmelzen*: Ps. GERH. CREM. sal. II 56 sume . . . aluminis de Aleman et mole et -fac in duplo tantum aceti acutissimi (cf. Ps. GERH. CREM. sal. I 66 funde ipsum in duplo sui de aceto forti; cf. et

[Leithe-Jasper]

comm. ed. p. 111).

***humefactio** (u-), -onis f. *humectatio* – An-, *Befeuchtung*: ALBERT. M. gener. 2,1,5 p. 180,64 secundum Graecos, in quibus forte sunt nomina verbalia, sicut calefactio et frigeffectio et u-o et siccatio. meteor. 4,2,5 p. 251,25sq. de arefactione . . . loquentes erit de -e simul dicendum . . .; in -e diffluunt partes mixti, propter quod -o similis est corruptioni. animal. 23,79 quando . . . sternutat *falco* et proicit aquam de naribus, signum est -is cerebri immoderate.

***humefactivus**, -a, -um. *qui humefacere potest, vi humefacienti praeditus* – an-, *befeuchtend, von feuchtmachender Wirkung*: CONSTANT. AFRIC. grad. p. 370,28 laurinum oleum calefactivum et -um est. ALBERT. M. meteor. 4,3,18 p. 284,25 segregatur . . . humidum -um (p. 387^a, 26 διαυτικῆ), quod est in eo, quod uritur.

humelis v. humilis.

humeo (u-), -ere. 1 *humidum esse, madere* – *feucht sein*: ALBERT. M. animal. 1,423 -et . . . pellis aliquantulum, ut mollior . . . sit sonus in ea (*canna vocis*). 2 *humorem affere* – *Feuchtigkeit bringen*: WANDALB. mens. 273 Libra . . . pariles caelo cum fecerit horas, umentem volvit breviori tramite Phoebum.

adi. humens, -entis. *humidus* – *feucht, nass* (usu subst.: l. 26): EUPOLEMIUS 2,2 -i noctis caligine pulsa clara dies aperit . . . orbem. ABSAL. serm. 35 p. 204^D frigida pugnabant calidis, -ia siccis. ODO MAGDEB. Ern. 6,305 ter Phebo surgente dies -bus orbem exuerat (ci. [?] ed., exteriat, exierat ci. edd. al.) tenebris. ALBERT. M. veget. 4,94 aliquando esse (sc. *plantam*) in aquis, aliquando super loca solida diffundi parum -ia. al.

humeralis (u-), -e. script.: *humbe* - l. 52. -ar(is): l. 51. 1 *adi. i. q. ad humerum pertinens* – *zur Schulter gehörig*, *Schulter* - a gener.: *α in univ.*: MILO arm. 3,4,2,804 fulgens -is amictus (cf. *notam ed.*). *β spectat ad partem vestimenti humerum tegentem*: AMALAR. off. 2,23,3 mandata veteris testamenti . . . in u-i (innumerabili, innumerali var. l.) linea (sc. *pallii*) . . . portet pontifex, in pectorali eqs. HERBORD. Ott. 2,28 p. 116,19 camisia aurifrigio in ora capicii et sutura -i atque brachiali ornari eis (*pueris*) fecit. *b anat.*: PS. GALEN. anat. 27 p. 208^C a vena . . . -i, dum per cubitum transit, rami quidam subtiles separantur (WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28, 12). ALBERT. M. animal. 3,74 ossa . . . concavatum sive furcularum -ium applicantur per ligamenta ossibus spondilium. 2 *subst. neutr. (masc. vel fem.: l. 51) i. q. amictus* – *Schultertuch, Amikt, 'Humeral'* (fere usu liturg.; de re v. J. Braun, *Handb. der Paramentik*. 1912. p. 83sq.). LIBRI Karol. I 29 p. 228,9 habet (sc. *ecclesia*) . . . 'u-e gemmatum', quia electi eius 'operum fulgoribus' coruscant (*spectat ad Vulg. exod. 128, 34sq.*). ORD. Rom. 6,11 subdiaconi . . . accipiunt ad induendum pontificem ipsa vestimenta . . . , ambolagium, id est amictum, quod dicitur -e. CATAL. thes. Germ. 16,7 alba 1^a parata . . . , -ria parata VI. 103,12 -es (gloss.: *humeral*) X. 71,2sq. albę XXVIII cum humb-bus et cingulis . . . , humb-ia IIII. LIBER ordin. Rhenaug. p. 138,1 tres presbiteri . . . albis cappis induti capita -bus velata habentes. *saepe*.

*adv. *humeraliter.* (*de*) *humero* – *an der Schulter, von der Schulter herab*: ANNAL. Wirz. a. 1147 p. 5,36 quorum (*de captivitate redeuntium*) alii exoculati, alii . . . -r brachia et manus truncati . . . sunt redditi.

***humericus** (u-), -a, -um. *ad humerum pertinens* – *zur Schulter gehörig, Schulter* – (usu anat.): PS. HIPPOCR. phleb. 134 vena corporalis . . . in tibiis separat de vena -a. *subst. neutr. plur. i. q. loca humeris circumscita* – *Schultergegend*: PS. HIPPOCR. phleb. 185 vena oculus veniit . . . per edalica, per corale, per u-a.

***humerinus**, -a, -um. *humeris portatus* – *auf Schultern getragen* (*spectat ad Vulg. Is. 9,6*): ΕΚΚΕΗ. IV. bened. I 17, 56 tertius imperium puer extulit . . . -um (21,31).

***humero**, -are. (*super humeros*) *portare* – *schultern, tragen* (*de trabibus*): MIRAC. Bert. 3 p. 510,47 cum . . . in giro . . . stipitis superrima rota, ubi astulae et tabulae . . . claxendicis super inniti ac configi debuerant, -ando copularetur.

***humerosus**, -a, -um. *humeris latis praeditus* – *breitschul-*

trig: RUP. TUIT. trin. 8,399sq. Sychem . . . -us', Emor 'asinus' interpretatur; est autem diabolus -us vel fortis ut leo sive ursus eqs. (cf. *Hier. nom. hebr. p. 66,20sq.*). 13,1281 maiores filii Israhel sunt, qui ante, minores gentiles, qui post adventum -i huius portitoris peccatorum (*i. Christi*) conscripti sunt. Ioh. 6, 1026 istis tam fortibus tamquam -is regni Dei operariis quam non asperum iugum, quam non grave onus rex iste imponat, audiamus.

humeralus, -i m. *clavus in extremitate axis affixus* – *Achsnagel, 'Lünse'*: GERH. AUGUST. Udalt. 1,5 l. 14 sedebat . . . in solio super carpentum composito de -is plaustrum in ferro pendente.

humerus (u-), -i m. *script. et form.*: *nom. pl. -y*: ALBERT. M. animal. 1,503. *abl. pl. -ibus*: l. 16. ὀμος, *scapula, armus* – *Schulter*: 1 gener.: *a proprie*: *α in univ.*: VITA Audoini 17 (MGMer. V p. 565,1) beatum corpus -ibus (-is var. l.) deportantes (sc. *turba*); AGIUS vita Hath. 25 -is . . . deportata est. *sim*. WETT. Gall. 32 portarunt. HROTSV. Mar. 60. *saepius*. RECEPT. Laresh. 2,54^{capit} ad -os, cubitos, brachia, manus. WALAHFR. Gall. 1,32 hanc (*capsellam*) . . . ex suis -is pendente ferre solebat. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83, 24 ferrea torace ferreum pectus -osque Platonicos tutatus *Karolus* (cf. *notam ed.*). CHRON. reg. a. 1159 p. 102,8 dedit . . . imperator facultatem singulis, ut, quaeque -o gestare potuissent, efferrent eqs. CARM. Bur. 117,8,3 -i, pectus et venter sunt formata tam decenter. *persaepe*. *β spectat ad brachium (femur animalis)*: l. 29): WALTHARIUS 1051 Waltharius -um . . . eius (*Tanasti*) de cardine vellit. CHRON. Noval. 2,11 p. 94,15 quem (*vitulum*) arripiens Waltharius abstraxit ab eo -um, de quo percutiebat hostes. *γ spectat ad corpus, truncum*: ALDH. virg.

II 1362 caput infandum funestos liquerat artus, quod vulsum ex u-is cives . . . cernunt. *b in imag.*: ALDH. virg. I 53 p. 310,11 cuius (sc. *Christi*) principatus super u-os esse perhibetur (*spectat ad Vulg. Is. 9,6*). WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 82 magniloquo pensanda Maroni promptior ad ferulas -o portanda recepi. EPIST. Ratisb. 6 p. 291,12 periculosum . . . negotium est . . . , quod illorum maxime -is imponent, qui eqs. EPIST. Hildesh. 134,54 nostrę debilitatis -os . . . huic oneri suppositum (*inde 138*). *saepius*. *c alleg.*: WALAHFR. exord. 32 p. 516,21 unum corpus Christi efficitur cunctis membris officiorum suorum fructus . . . conferentibus: . . . u-i in laborum tolerantibus. HRABAN. univ. 6,1 p. 157^A -i (sc. *dicuntur*) operatio vel pondus eiusdem operis eqs. *d meton. de parte vestimenti -um tegenti*: INNOC. III. registr. 1,300 qui (*principes*) crucem suis -is infigentes ad partes Ierosolimitanas . . . laborarunt. 2 *anat. (de ossibus, fere de iunctura humerali; de osse lacerti)*: l. 49): *a de hominibus*: ROGER. SALERN. chirurg. 3,109 si ex vulneribus -us sit a superioribus disiunctus. GLOSS. Roger. I B 43 p. 709,31 dicitur . . . -us a iunctura homoplate usque ad iuncturam cubiti. I A 4,11 p. 717,32 patiens ita ligetur, quod . . . globus sub ascella positus -um a spatula non sinat deviare. BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,3 p. 118^D -us dislocatur secundum tres modos eqs. THEOD. CERV. chirurg. 2,42 p. 155^C iunctura -i. *saepe*. *b de avibus*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,2sq. -i . . . seu spatule sunt, quibus coniuncte sunt ale, et inter -os collum descendit ad reliquum corpus. p. 75,26 duo ossa in coniunctione sua et alterius ossis, quod est de furcula pectoris, constituunt -um. 2 p. 167,10. 3 *astron.*: GERB. (?) astrolab. 17 p. 137,6 in auriga duae sunt *stellae* lucidiores, Menreb Alroech, id est -us, et Rigel, id est pes. *ibid. iterum*.

humesco (u-), -ere. *depon.*: p. 1153,2. *humidum fieri* – *feucht, nass werden*: 1 *in univ.*: WALAHFR. arm. 48,5 uda . . . roriflui veluti cacumina collis Aermon et Sion -unt roscida rura (*spectat ad Vulg. psalm. 132,3; aliter [trans.] interpr. F. Stella, La poesia carolingia. 1995. p. 436; cf. et J. M. Véléz Latorre, in: Poesía latina medieval. 2005. p. 352*). HILDEG. caus. 190 oculi -unt, quasi lacrimantur. ALBERT. M. animal. 18,27 frequentius concipiuntur 'feminae, eo, quod corpora -unt' (cf. p. 766^b, 31 ὑγρότητα) eqs. al. 2 *fort. i. q. sudare* – *viell. schwitzen* (*per compar.*): EPIST. Hann. 105 p. 176,3 ossa . . . virtutum pompaticam verborum opulentiam quasi superfluum et, qui facile u-at (tumescit ci. *Sudendorf*), adipem gravantur.

[Leithe-Jasper]

3 *liquefieri – kondensieren*: URSO gloss. 18 p. 41,12 frigiditate -atur (humectetur var. l.) aer et aqua durescat. ALBERT. M. veget. 3,19 ad quem (*corticem durum*) veniens evaporatio ... humiditatis interioris retineatur et reflectatur et -at; ... haec enim est natura evaporationis, quod, quando reflexa tenetur, -it et facit humida, quae tangit.

humicidalis v. homicid(i)alis. **humicidium** v. homicidium. [**humides** v. limonides: OLIV. hist. reg. 114 p. 156,31.] **humiditas**, -atis f. 1 *natura humida, mador – Feuchtig-keit, Feuchte*: a gener.: WOLFARD. Waldb. 1,7 qui (*cine-res*) licet tanta essent -e referti eqs. OTTO FRISING. gest. 1,46 cum veris benigna -e ex telluris partu flores et herbae procrearentur. ALBERT. STAD. Troil. 5,160 sol est principium vitalis fonsque caloris, luna ministeriis -is adest. b *natur. et medic.*: a *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. coit. 5,17 ex -e (*sc. testium*) erit semen multum. TROTULA A 11 p. 72,18 conceptio impeditur ... ex nimia matricis caliditate vel -e. MAURUS phleb. p. 20^b propter -em sanguinis diminutam. ALBERT. M. veget. 3,18 in qua (*siliqua*) vapor propriae -is comprehensus reflectatur. BERTH. RATISB. serm. 3 p. 24,32 quod (*corpus*) habet -em (-um ed.) idoneam ad nutriendum ... calorem. GEBER. invent. 23 p. 735 quod ista (*olea*) dent -em radicalem minalem, ut probavimus in sulphure et arsenico. *persaepe. v. et l.4.* β *de qualitate elementorum*: WOLFHER. Godeh. I prol. p. 168,2 elementorum quadrivium ... aerem et aquam -e ... conectat in alterutrum. ALFAN. premn. phys. 5,6 p. 63 esse elementum corpus ... et secundum actum habens extremas qualitates ... caliditatem, frigiditatem, -em (PG 40,613^C ὑγρότητα) et siccitatem. MAURUS urin. II p. 6,31 omnia habent provenire in urinis a quatuor qualitatibus, scilicet a caliditate ... et -e. al. 2 *materia liquida, liquor, humor – Flüssigkeit, Saft*: CONSTANT. AFRIC. coit. 2,10 seminalis -is (-s var. l.) ... indigen-cia. ROGER. SALERN. chirurg. 1,937 de -bus in auricula collec-tis. MAURUS phleb. p. 24^a si, postquam coagulatus fuerit *sanguis*, cito supernat -s. ALBERT. M. veget. 1,204 quae (*plan-tae*) faciunt oleum vel unctuosam -em. animal. 1,139 quod ... est intra oculum, est -s sive -es, quae sunt in oculo, per quas est visus. *saepius*.

humido (u-), -are. *absol.*: l.42. *humefacere, madefacere – befeuchten*: HUGEB. Willib. 4 p. 97,8 omne, quod u-at ... fons, crescendo proficit ad salutem. Ps. AVIC. anim. 4,2 p. 107 spiritus ... et siccant et -ant eqs.

humidus (u-), -a, -um. *script.* hm-: ALDH. ad Acirc. 67,5 (var. l.). I *adi. i. q. humore plenus, humorosus – Feuchtig-keit enthaltend, feucht, nass*: A gener.: 1 *in univ.*: ALDH. ad Acirc. 48,2 -a ... per litora ponti. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,7 sole cadente in -a vestimenta barbarorum. GERH. AUGUST. Udalr. 1,17 l. 14 nec in soccis unum pilum -um conspexit *Here-wigus*. ALBERT. M. veget. 7,48 in agris multum frigidis et -is, qui circumpositi sunt maribus et paludibus multis. animal. 23, 126 a quibusdam -us culus vocatur *morfex* (*de re v. W. San-ders, Rheinische Vierteljahrsblätter. 42. 1978. p. 435*). al. 2 *abund. de vino* (cf. Verg. georg. 3,364): AGNELL. lib. pont. 104 p. 272 l. 27 venundant *nonnulli episcopi* frumentum eccle-siae et oleum et -a vina. 3 *de herba fort. i. q. sucidus – viell.: frisch*: ALBERT. M. veget. 6,444 est *salomonica* similis aneto -o (*ex Avic. canon. 2,2,583 p. 147^b*). b *natur. et medic.*: 1 *in univ.*: ABBO FLOR. calc. 3,92 quanto ... unumquodque ... frigendo -ius efficitur, tanto ... gravius. CONSTANT. AFRIC. eleph. 5,21 V diebus nutriatur cum d i e t a -a (URSO qual. 549 -ae dietae). HILDEG. phys. 6,3,1 pavo calidus et -us est. URSO med. 113 quorum (*humorum*) diffusione per membra morbus inascitur -us. ALBERT. M. veget. 6,476 ysopus -a non est her-ba, sed eqs. (*de re v. p. 1194,15*). animal. 1,21 in ipsis membris quaedam (*animalia*) sunt mollia et quaedam dura et quaedam -a et quaedam sicca. 12,25 -ius ... quod est in corpore, est flec-ma et post sanguis. *saepius*. 2 *de qualitate elementis inhae-rente*: CARM. cod. Paris. (8812) 2,15sq. frigida limpha quidem et -o se iungit aeri, -us aer et calido se glutinat igni. CON-stant. AFRIC. grad. praef. p. 343,10 omne corpus de quatuor elementis constructum ... aut est calidum aut frigidum, -um vel siccum. al.

II *subst.*: A *masc. i. qui humidae naturae est – einer der ein feuchtes Temperament hat, von feuchter Natur ist*: CONSTANT. AFRIC. coit. 16,47 electuarium de aniso optimum -is (hiis, his var. l.). 16,69 electuarium, quod composui frigidis et -is coire non valentibus. B *neutr. (fem.: l.7)*: 1 *gener.*: a *liquor, humor – Flüssigkeit, Nass*: HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,15 ille ... superni roris -a inrigatus. CHART. episc. Halb. 1114 (a. 1265) quod omnia -a, sicut potus sive lactinia ... , in-tegraliter ad mensam redeant sacerdotis. b *usu plur. i. q. aquae – Gewässer*: ALDH. virg. II 423 laticis Christum sub flumine tinxit *Iohannes* -a ... sacramentum caerulea ponti. 2 *natur. et medic. i. q. humiditas – Feuchtigkeit*: a *in univ.*: CONSTANT. AFRIC. coit. 3,5 semen est spiritus calidus currens et currendo impellens -a (humores, humorem, humori var. l.) corporis. ALFAN. premn. phys. 2,2 p. 24 Heraclitus ... totius animam vaporem ex -is (PG 40,536^B ἐκ τῶν ὑγρῶν) dicit. AL-BERT. M. resurr. 32 p. 255,15 distinguimus triplex -um, ex quo sumitur substantia humani corporis. animal. quaest. 1,3 p. 81,37 illa, quae ... non tantum fiunt ex -o spermatico, sed magis ex -o nutritionali, possunt restaurari. 13,13 p. 245,13 -um radicale est cibus et pabulum caloris naturalis (*de re v. P. L. Reynolds, Food and the Body. 1999. p. 105sqq.*). veget. 1,181 vaporati-vum. *saepius*. spectat ad sapes: ALFAN. premn. phys. 6,5 p. 73 spongioso ... et aquoso (*sc. sensu*), hoc est gustu, -a (PG 40,636^A τῶν χυμῶν) suscipit *sensibilitas*. b *de qualitate ele-mentis inhaerente* (*das Feuchte*): CONSTANT. AFRIC. coit. 4,17 frigidum ... reddit semen spissum ... -um (humiditas var. l.) vero copiosum. ALBERT. M. metaph. 1,3,5 p. 35,31 ca-lidum ... cum u-o primo non est nisi in aere. animal. quaest. 1,5,8 p. 264,23 -um duplex est, scilicet aereum et aquosum; -um aereum confert ad vitam eqs. *saepius*.

humiliatio (-cio), -onis f. 1 *proprie*: a *depositio, actio humi deponendi – das Auf-den-Boden-Legen (usu liturg. in ritu imprecationis; de re v. P. J. Geary, Annales E. S. C. 1979/1. p. 275sq, spec. 37.)*: CHART. Xant. 120 p. 92,3 (a. 1236) si per hunc (*sc. imprecationis*) modum profectus nullus habeatur, ita quod ad -em crucis et reliquiarum procedi contin-gat (*locus spectat et ad l.45sqq.*). b *inclinatio (corporis) – Verbeugung, Verneigung (usu liturg.)*: EPIST. var. II 4,7 sur-gentes (*sc. monachi*) ... -em supplicationis sibi vicissim prebe-ant (cf. p. 1155,49). 2 *meton. i. q. (con)cavum, recessus – Vertiefung, Einsenkung, Delle*: DECRET. Frision. A 8 p. 53,4 pro vertigine capitis XXXVI solidi, pro tumore et -e X solidi. p. 56,13 tumor et -o vulneris, videlicet abel and insep, decem so-lidi (*v. notam ed.*). 3 *translate i. q. detrectatio, subiectio – Erniedrigung, Demütigung, Unterwerfung*: a *spectat ad res i. q. dedecoratio – Schändung*: CONC. Karol. A 56^B p. 737,5 qui ... donaria ad ... templorum ... sanctorum suorum (*sc. Dei*) dehonorationem et -em ... auferre presumit eqs. b *spectat ad homines (Christum: p. 1155,55sq.)*: a *in univ.*: BRUNO MAGD. bell. 126 p. 118,27 papa Gregorio -e ficta pla-cato. CHART. episc. Hild. I 263 p. 241,22 pro tanta ... -e et ser-vitio comitis ... beneficium ... sibi ... concessi. ALBERT. M. summ. theol. II 13,78 p. 109^b,1 tertia (*sc. ratio*) -o sui, quando ... recordaretur *homo* se ex vili terra esse factum, humiliaretur et obediret praeceptis Dei. al. v. et vol. III. p. 951,3. c *gen. explicativo*: HRABAN. epist. 29 p. 447,32 si ... in quinta (*sc. generatione*) ab insciis copula fuerit peracta, melius mihi vide-tur, ut cum paenitentiae -e ... Deo satisfaciatur. β *de clade, de-trimento*: ALBERT. AQUENS. hist. 6,31 audita ... victoria christianorum principum et Turcorum -e. γ *de depositione*: VITA Radbodi I p. 165,26 de Francorum regni -cione et Ger-manie ad imperium sublimacione. ANNAL. Altah. a. 1044 p. 34, 22 contra iniustum regem iusta coniuratio, ut non digne exalta-tum digna deponeret -o. EPIST. Hildesh. 45 fratres ecclesie nos-tre (*sc. episcopi*) ... sibi invicem et laicis nobilioribus ... ad -em persone nostre confederati sunt. CONST. imp. II 215,24 fa-cilis ... aliorum omnium regum ... -o creditur, si cesaris Ro-mani potencia ... conteratur. δ *de virtute humilitatis*: AMA-LAR. ord. antiph. 27,1 quod castigatio corporis per ieiunium et -o mentis ... excludat diabolum de peribolo sanctae ecclesiae. GERH. AUGUST. Udalr. 1,27 l. 169 magna contritione cordis

-e salutarem obtulit hostiam Deo. CHART. civ. Erf. 281 p. 180,1 quo certius supplicantium cognoverit *archiepiscopus* -em. *al. ε de passione, crucifixione Christi*: AMALAR. off. 4,20,3 de passione Domini: ... conformat se sancta ecclesia capiti suo ...; haec (*sc. Christi in passione*) -o prius et iterum exaltatio per unum versum psalmi centesimi noni monstratur *eqs.* 4,20,4 ut propter -em capitis nostri proximam amittamus glorificationem sanctae trinitatis (*cf. Vulg. psalm. 109,7*). 4,21,8 quia Salvatoris nostri -o per sepulturam triduo caelebratur. MANEG. c. Wolfh. 15 p. 78,2 *«is Dei signum» (i. crucem)* tanquam vexillum victorie opponamus.

***humiliator**, -oris m. *deiciens, detrectans – herabsetzend, demütigend*: CONR. MUR. summ. p. 163,1 sunt verba ... hylaritiva, -a. ALBERT. M. sent. 4,15,4 p. 475^b,21 modus flagelli per se -us est.

***humiliativus**, -a, -um. *deiciens, detrectans – herabsetzend, demütigend*: CONR. MUR. summ. p. 163,1 sunt verba ... hylaritiva, -a. ALBERT. M. sent. 4,15,4 p. 475^b,21 modus flagelli per se -us est.

***humiliator**, -oris m. *qui humiliat, infringit – einer der erniedrigt, herabsetzt*: VITA Menel. 1,18 (MGMer. V p. 146,4; s. X/XI.) restauratio ... sanitatis ... in solo illo permanet, qui -r (humiliator *al. corr.* 1) inflat superbie et exaltator regnat humilitatis non fecte.

humilio, -avi, -atum. -are. *script.*: u-: l. 71. -l(o): l. 58. *usu intrans.*: l. 68,69; *medial.*: l. 30,37; *refl.*: l. 33,35,49,58,61. p. 1156,5. *al. partic. perf. usu subst.*: p. 1156,26sq.

Usu originario: **A** *demittere, submittere, inclinare – senken, nach unten bewegen, neigen*: 1 *proprie (in imag.*: l. 30,32): **a gener.**: **a** *in univ.*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 179,10 debet *falconarius* -are manum ... paulatim iuxta perticam. p. 200,17 postquam se relevaverit *falco*, -etur in tantum manus, quod subsit *falconi*. *refl. et medial.*: MANEG. c. Wolfh. 12 p. 70,8 -tus ad misericordie fontem. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,2 ut vix ad audiendi magistros ab altitudine mentis suae -tus descenderet *Petrus*. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 198,33 si ... non erit *pertica* altior capite suo, -et se *falconarius* tantum, quod *pertica* supersit capiti suo. ALBERT. M. animal. 5,12 coitus ... cameli perpetratur, quod femina -at se super genua. *in gestu devotionis (vel maeroris, e. g. l. 37; per compar.*: l. 40): NICET. ad Iust. p. 118,23 contristati et -ti usque in terra sumus. CONSUET. Eins. 48 -ent *monachi* se manibus defixis in terra. BALTH. Fridol. 23 ramos ... ab imo stipite usque ad summum admirabatur quasi conglobatim Deo se -asse. *al. v. et p. 1156,45*. **B** (*humum*) *deponere – (auf den Boden) niederlegen, abhängen (usu liturg. in ritu imprecationis; de re v. p. 1154,34)*: WIBALD. epist. I 359 p. 755,1 -tis crucifixi Salvatoris nostri imaginibus. CHART. Xant. 120 p. 92,3 ecclesia lesa prius per mensem suam crucem et reliquias -bit, quod etiam alie postmodum facere tenentur ecclesie (*loci spectant et ad l. 55sq.*). **γ** *de inclinatione liturg. (usu refl.; 'sich verneigen')*: MEMORIALE qual. 6 (Corp. Consuet. Monast. I. 1963. p. 235,2; s. VIII.^{ex}) convenientes ad capitulum ... se fratres undique -ent (*cf. p. 1154,40*). **b mus. i. q. deprimere, grav(iorem) facere – nach unten führen, absenken (spectat ad altitudinem tonorum, sonorum): COMM. microl. 35 p. 102 graves ... sunt soni, quia gravantur, id est premuntur et -antur. ELIAS. SAL. mus. 2 p. 19^a ipsam (*sc. notam F*) -are oportet et ipsam mollificare. *al. 2 translate*: **a** *detrectare, flectere, subicere – demütigen, erniedrigen, beugen, unterwerfen (usu refl.*: l. 58,61. p. 1156,5): **a gener.** et *theol. (de Christo: l. 61. p. 1159,3. al.)*: VITA Wandr. 12 (MGMer. V p. 19,5) non extollendo se ... sed -lans se et peccatorem esse se plus fatebatur. HUGEB. Willib. praef. p. 87,8 quas (*virtutes*) Dominus pro humani generis salute se -ando ... prestare ... dignatus est. AMALAR. off. 4,20,2 passio et persecutio -ant ... massam, quae ex Adam sumpta est. THIETM. chron. 7,2 p. 400,2 quem (*Hardvigm*) ... divina maiestas nimis -tum se culpabilem cognoscere coegit. *persaepe. v. et p. 1154,55*. *intrans. i. q. se detrectare – sich demütigen, erniedrigen*: VITA Wandr. 2 (MGMer. V p. 14,8) habent mali in ea (*relatione*), quod metuant, boni, quod gratulentur, superbi, ut -ent. HIST. Welf. 14 ut imperator ... eius (*Guelphonis*) consilio ad condignam satisfactionem -ret. **β publ. et iur.**: CHRON. Fred. 4,71 quod illam parentem Francorum, quam reginam habuerat, non dibuisset *Chrotharius* u-are. CONST. imp. II 427,49 nullus ad placitum comitis ... armatus veniat ... , alioquin**

in continenti -etur. CHART. Stir. IV 305 p. 152,8 si quando illa rebellare presumpserit ecclesia, hanc flectere et -are valeat *persona. persaepe. refl. i. q. se dedere – sich unterwerfen*: ANNAL. Mell. Vind. I a. 1273 p. 705,22 omnes munitiones absque pugna se regi ob metum -verunt. **b** *spectat ad res i. q. dedecorare – schänden*: CONC. Karol. A 56,96 p. 767,15 qui ecclesias Christi dehonorerunt et -verunt rebusque propriis exposuerunt. **c** *de adulteratione i. q. vitiare – entehren*: CAPIT. reg. Franc. 252,41 si ... frater ... eius (*coniugis*) clanculum eam (*uxorem*) -verit (*violaverit var. l.*). **d** *deicere, degradare – herabsetzen, degradieren*: WOLFHER. Godeh. II 27 p. 210,47 qui (*presbyter*) primo a ... episcopo feliciter exaltatus, sed ab imperatore ... -tus. CHART. episc. Wirz. I 84 a statu iuris sui nulla umquam ratione -bitur *Iuta mulier censualis*. **B** *destruere, diruere – abbrechen, -reißen*: CHRON. Reinh. a. 1223 p. 599,8 qui (*lantgravius*) -vit eam (*turrim*) prosternens ad terram. CHART. Rhen. inf. II 274 mandavimus ... turrim monasterii usque ad inferiorem testudinem -ari.

II per confusionem c. οὐμῆν i. q. uti – Umgang haben, verkehren (mit): ANNAL. Ratib. fragm. a. 1085 (MGScript. XIII p. 49,36; s. XI.²) dixerunt *episcopi* ... imperatorem cum omnibus suis esse excommunicatum, unde, si ei -rentur, credebant se incurrere grave peccatum.

subst. humiliati, -orum m. *in nomine ordinis ('Humiliaten')*; *de re v. LexMA. V. p. 210sq.*: BURCH. URSB. chron. p. 107,10 due secte in Italia exorte ... , quorum alii H-os, alii Pauperes de Luduno se nominabant. CHART. Stir. IV 528 p. 317,41 presentibus ... Masocco et Brisa Concordiensibus canonicis et fratribus Pagano Lovono de ordine H-orum. *al.*

humilis, -e. *script.*: u-: p. 1157,19. humel(is): p. 1157,26. 36,1158,2. *al. form.*: nom. sg. m. -es: p. 1157,19. ?abl. sg. f. -ia: p. 1157,38. *superl.*: -ilim(us): p. 1157,35,37. -issimus: p. 1157,28. -ilisimus: FORM. Salisb. II 3,14,1. *usu subst.*: l. 61,63. p. 1157,21,22,52. *saepe*.

demissus, depressus – niedrig, tief: 1 *proprie (in imag.*: l. 42): **A gener.**: 1 *in univ.*: UFFING. Liutg. 4 planities -is (-es C), Liudgeri florida vallis. FROUM. carm. 35,13 incipe nunc -em terris iam sistere callem. ALBERT. M. animal. 1,231 optimus ... oris status est, quando non nimis est -is. 1,508 erit effacius signum (*sc. stulti*), si contingat in eis (*pedibus*) -es esse digitos et vastos. 2 *incurvatus – gebeugt*: WALAHFR. carm. 1,26 cervice -i -faciet *vita decens* iuga ferre Tonantis (*spectat ad Vulg. Matth. 11,29*). 3 *prostratus – niedergeworfen*: ECKEH. IV. bened. I 31,99 nos *pedibus* (gloss.: tuis) -es (gloss.: humiliatos) benedic, acerrime miles (*sc. Laurentius*). 4 *parvus – klein*: OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,8 sunt ... Ungari facie tetri ... , statura -es. **B mus.** (*spectat ad altitudinem tonorum, vocum sim.*): PS. ODO CLUN. dial. 9 p. 258^a in -bus cantibus ... nulla depositio alicuius vocis ante finem invenitur. THEOPH. sched. 3,87 si volueris cymbalum altius habere, in ora inferius limba, si vero -ius, circa oram in circuitu. **C medic. de cute leprosa i. q. cavus – eingedellt**: HRABAN. univ. 18,5 p. 502^B lepra tumens inflata superbia, lepra -is simulatio cordis vel latens blasphemia (*cf. Vulg. Lev. 13,3*).

II translate: **A** *ignobilis, exiguus, vilis – unbedeutend, gering, wertlos*: 1 *de hominibus (spectat ad statum)*: LEG. Burgund. Rom. 5,1 quae (*iniuria*) in publico vel in foro ab -iore persona honestiori infertur. LEG. Wisig. 12,2,9 nulli Iudeo ... licere contra christianum, quamvis -is servilisque persone, testimonium dicere. RUOTG. Brun. 2 p. 3,29 habent ... in illa (*relatione*) mediocres et -es, unde convalescant, elati ... et divites, unde obstupescant. CHART. select. Keutgen 18 scabini non ex melioribus et potentioribus electi, sed ex -ioribus et pauperioribus assumpti. *persaepe*. 2 *de rebus*: **a gener.**: **a** *in univ.*: RADBERT. corp. Dom. prol. ad Karol. 68 ut haec diligenti vestra perlegat sagax intelligentia, licet -ia videantur. RUOTG. Brun. 47 est prope muros civitatis ecclesia structura ... et opere -is. STATUT. ord. Teut. p. 88,24 si graviorem incidat *frater* culpam ... , -iorem locum in choro teneat. *saeptius. v. et p. 874,38*. **β** *submissus, tenuis, invalidus – gedämpft, verhalten, schwach*: PS. GALEN. puls. 216 lassus est pulsus, qui longitudine brevi et -i (*humidi, humilitate var. l.*) lasso motu

arteriam tetenderit. CONSUEV. Trev. 10 sacerdotes -i voce sus-surro missas celebrant pro defunctis. **γ pallidus – bleich:** AMADEUS LAUS. hom. 3,157 actu leni, colore -i mansuetudinem et humilitatem denuntiat *vellus*. **δ vilis – wertlos:** FROUM. carm. 4,10 -em pellem pro vellere ponere vellem. **ε inglorius, turpis – unrühmlich, schmählich:** OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,6 quod tam arduo et bono inchoata principio tam -em et non bonum exitum acceperit *expeditio*. **β rhet. de genere dicendi (de re v. F. Quadlbauer, Die antike Theorie der genera dicendi im lat. MA. 1962. p. 59sq.):** CONR. Mur. summ. p. 48,1 tres sunt stili: -is, mediocris et altus (*item* p. 59, 2). CONR. HIRS. dial. 209 sunt . . . tres modi in stilo scribentibus, -is, mediocris, grandiloquus (*sim.* 1503). **3 de animalibus:** AMARC. serm. 1,326 qui (*sc. Christus*) Iherusalem introiturus spreuit equos, mulos -emque insedit asellum. **B devotus, mitis, modestus, indignus – demütig, sanft(mütig), bescheiden, unwürdig:** 1 *de anim.*: **a de hominibus eorumque animo sim.**: **a in univ.**: PIRMIN. scar. 27 p. 106,9 qui fuit superbus, sit -is (-es *E*, u -a. *co rr.* C). HUGEB. Wynneb. 6 mens -is (*sim.* Walahfr. Bläthm. 58 mente -is. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,29sq. si in eadem civitate cum superbo -is inveniatur, non tamen cum superbo -is puniatur. DIPL. Constantiae 4 p. 14,43 bonos et -es (πρόους) ad melioris vite frugem invitando. CARM. Bur. 121,2,1 prior (*sc. amica*) trux et arrogans, -is secunda. *persaepe*. **pro expressione modestiae (in epistolis, chartis sim.):** CONC. Merov. p. 150,24sq. -elis vester Philippus reverenter audeo salutare *eqs.* FROTH. epist. 17^{tit}. Hilduino . . . episcoporum -issimus . . . obto salutem. TRAD. Frising. 605 p. 517,27 ego in Dei nomine -llima ancillula Dei Deota. CHART. Burgund. 1 p. 93,1 ego . . . Rhodulfus -is comes. DIPL. Heinr. IV. 259 signum domni Heinrici quarti regis -llimi et invictissimi (*cf. C. Erdmann et D. Gladii, DtArch. 3. 1939. p. 131sq.*). *persaepe*. **β de voce, sermone, actionibus:** CONC. Merov. p. 189,27 cum -llimae s u b p l i c a t i o n i s debeant satisfactione reverti (ARBEO Corb. 15 p. 203,11 -llima [*llima var. l.*] subplicatione. *al.*). FORM. Marculfi 2,47 -eli p r a e c i almitate vestrae (*sc. abbatis*) quesumus, ut *eqs.* (ARBEO Corb. 11 -llima [*llima var. l.*] prece. *al.*). ARBEO Corb. 10 p. 198,13 -ia (-i *var. l.*, *an leg.* -lljima?) postulatione. WIDUK. gest. 1,33 salutato eo (*rege*) verbis -llimis. *persaepe. v. et vol. I. p. 376,70.* **γ pro cognomine:** CHRON. Epternac. (MGScript. XV p. 1306, 45; c. 1035) Henericus rex . . . cognomento H-is. HEIMO BAMB. chron. 4,4 p. 381,15 hic (*Heinricus*) propter modestiam et humilitatem, quam circa omnes habuit, H-is agnominatus est. *al.* **β de animalibus:** GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,3 de equo domito, -i, abstinentie. SALOM. II. epist. 40 p. 422,21 sub iuvenibus et indisciplinatis transversus et supinus, sub senioribus . . . et gravibus -is et rectus incedere norit *cavallus*. **2 de rebus:** CARM. Bur. 86 refl. 12 haec (*sc. membra virilia*) sunt utensilia . . . fragilia, -ia. **C deiectus, timidus – niedergeschlagen, verzagt, ängstlich:** EIGIL Sturm. 19 p. 153,23 consolator -ium Deus. EPIST. Einh. 3 p. 110,20 ne post obitum meum (*sc. episcopi*) lupi locum sanctitatis invadant rapaces gregemque -llimum dispergant. *al.* **D benignus – wohlwollend, gütig:** CONSUEV. Marb. 344 bene agentibus sit *praelatus* -is, contra delinquentes rigidus. *v. et p. 1158,69.* **adv. humiliter.** 1 *proprie i. q. graviter – tief, auf tiefe Weise (usu mus.)*: PS. HUCBALD. ton. 314 ut voces amborum in unum coeant nec, qui succinit, -ius vel celsius respondeat quam ille, qui praecinit. 322 psalmi . . . pro paucitate . . . seu multitudine cantorum celsius vel -ius canendi sunt. MUS. ENCHIR. app. D 170 consonum . . . cum principali rite canentis voci vel consonat -ius sesquitercio vel altius concinit sesquialtero organalis. **2 translate:** **a devote, mite, modeste – auf demütige, sanft(mütige) bescheidene, unterwürfige Weise:** WILLIB. Bonif. 6 p. 28,13 cui (*pontifici*) . . . vir Dei -r respondit: '*eqs.*' WIDUK. gest. 3,74 p. 151,2 talia (*sc. caritatis*) opera licet valde -r diebus ac noctibus exaceret *pontifex*. OTTO FRISING. gest. 1,10 p. 26,27 ut . . . omnes in Romano orbe positi subiectionis iugum -r portarent. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 33,22 ut periclitanti imperio subveniret *dux*, plus quam imperialem deceret maiestatem, -r efflagitavit *imperator. persaepe.*

in formula epistolae vel chartae sim.: FORM. Bitur. 2 ut nos ibidem pietas vestra manere permittat, -eliter postulamus. EPIST. Meginh. 14 p. 208,5 frater Basilius . . . -ius quam -llime te salutat. *persaepe*. **β propitiae, benigne – gnädig, gütig:** BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,6 eius (*episcopi*) admonitionibus -r ac libenter in omnibus auscultans rex. PS. VEN. FORT. Leob. 29 duo energumeni . . . occurrentes beatissimo viro sospitatis remedium sibi -r largiri poposcerunt. CHART. Drubic. 19 p. 23,10 se in fraternitatem ecclesiae . . . recipi postulavit *Conradus*, quod . . . -r admisimus (*sc. canonicus regularis*). **c inob-servato modo, abscondite – unbemerkt, unauffällig:** OTTO MOR. hist. p. 32,11 imperator . . . cum Veronam appropinquasset indeque -r pertransire voluisset, Veronenses quidem . . . imperatori se obviam posuerunt. **d improbe, sordide – unauf-richtig, niederträchtig:** IDUNG. PRUF. dial. 3,155 non -r men-tiundo, sed veraciter pronuntiando dixit *Benedictus*: '*eqs.*' **humilitas, -atis f. script. u-: l.37. I proprie i. q. inclinatio – das (Sich-)Neigen:** EPIST. var. II 5 tamdiu iacent *monachi* in terra, usque dum abbas . . . pulsaverit, ut surgant; similiter post refectionem sedentes per -em satisfaciunt. **II translate:** **A degradatio, detrectatio – Herabsetzung, Erniedrigung, Demütigung:** 1 *theol. (spectat ad Christum):* ALBERT. M. incarn. 55 p. 231,14 cum -s mereatur exaltationem et ipse (*Christus*) in passione gloriam unigeniti a Patre . . . per -em absconderit, meruit . . . maximam exaltationem. *ibid. al. 2 publ. et iur.*: **a depositio – Absetzung:** CHRON. Fred. 2,62 p. 88,19 ipsorum (*adulatorum*) consilium usus consensus es (*sc. Iustinianus*) -em meam (*sc. Belisarii*). **b subiectio, deditio – Unterwerfung, Kapitulation:** LEX Alam. 35,2 si post hoc per (-em aut per *add.* 3) servitio hoc ad pedis regis conquisivit (*sc. rebellator*). BRUNO MAGD. bell. 88 p. 82,33 -em poeniten-tis (*sc. Heinrici*) accepturos se promittunt *Otto et Walph*, si vellet implere cuncta, quae *eqs.* **B de virtute christiana i. q. abiectio, devotio, modestia – (Selbst-)Demütigung, Demut, Bescheidenheit, Unterwürfigkeit:** 1 *proprie:* **a de homini-bus eorumque animo sim. (in lusu verborum: l. 69):** FORM. Dion. 23 p. 508,31 cum u-is spiritu arma orationum sumsimus. VITA Rimb. 10 p. 88,38 septimus . . . -is gradus. RUOTG. brun. 5 p. 7,18 ubi magister excelluit ingenii velocitate, ibi se discipulum prebuit -e. DAVID compos. 3,38,1 nota tres -is gradus. *persaepe. v. et p. 1155,20. 1157,4.44.* **c gen. explicativo:** CONC. Merov. p. 7,1 abbas pro -e religionis in episcoporum potestate consistant. HROTSV. lib. 1 praef. 9 vis frangitur obiurgationis, ubi intervenit -s confessionis. CHART. Babenb. 389 p. 234,28 in -e conversationis spiritualis in perpetuum militantis. *al.* **b de Christo:** ERMENR. Sval. 7 humani generis inimicus per -em Domini nostri Ihesu Christi . . . victus ac damnatus est. EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 51,3 sciebat . . . regnum diaboli non potentia, sed -e Christi destructum. *al.* **2 alleg. et per prosop.**: RHYTHM. 90,18,6 ad turrem Babyloniam ira turbavit labia, virtutem sancti spiritus recipitque -s. ALLEG. cam. 25 secunda (*sc. camararia Christi*) est sancta -s; illa est thesauraria in camara. CONR. HIRS. mund. cont. 701 -s regina virtutum est, mors viciorum. *al. v. et vol. I. p. 860,69.* **C ignobilitas, vilitas, levitas – Niedrigkeit, Unwürdigkeit, Unbedeutendheit:** 1 *proprie:* CONC. Karol. A 39^B,10 p. 445 -s vestium nihil valet sine -e mentium. CHRON. Pol. 1,2 p. 10,21 qui (*Deus*) . . . pauperum -em aliquociens exaltat. EPIST. Hildesh. 31 cum ad tantam -em se vellet rex inclinari, quod cum nepte mea (*sc. comitis*) coniugii sacramentum acciperet 124 do-minus H. . . quasi -e nostri (*sc. episcopi*) nominis desepxit pacem. **2 meton. de hominibus (in formula modestiae):** HRA-BAN. epist. 2^a p. 384,2 dum sanctae crucis gloriam per meam -em audire non sustinet *lector*. ANSCAR. mirac. Willeh. 1 nos-tra . . . -s ea (*sc. miracula Willehadi*) . . . litteris indagare censuit. CHART. episc. Hild. I 164 (dipl. Heinr. V.) sic . . . -em nostram scuto suę (*sc. Dei*) protectionis speramus obumbrari. *saepe.* **D benignitas – Güte:** BERTH. chron. B praef. p. 165^B, 17 humillimae caritatis et caritativae -is executor (*sc. Herman-nus Contractus*). **humilitatio, -onis f. detrectatio – Erniedrigung, Demüti-gung:** ARNO REICHERSB. apol. p. 125,16 usque ad crucem -o.

humilito, -atum, -are. *detrectare, demittere – erniedrigen, demütigen*: HERM. IUD. CONV. 2 p. 75,19 cerno ... unum eundemque hominem (sc. Christum) -tum (humiliatum var. l.) et exaltatum.

humilo v. humilio. ***humilus** v. *humulus.

humitenus v. humus et tenuis.

***humlo** (humblo), -onis m. (cf. francog. houblon) *lupus – Hopfen*: ADALH. brev. Corb. 12 p. 379,7 nolumus, ut ullum alium servitium ... nec -em nec ligna solvendo ... faciat *molinarius*. 25 de -is decima, de -e ... portio ... per singulos menses detur. REGISTR. Elnon. 2 dat unusquisque (sc. mansus) ... de -blone modios II. *ibid.* al.

***humularius** v. *humularius. ***humulus** v. *humulus.

humo (u-), -avi, -atum, -are. *form.* -itur: l.18. *metr.* hūm-: l.23.

1 obi. *homines i. q. humo tegere, sepelire – beerdigen, be-graben, beisetzen*: LEX Ribv. 55,1 si quis ... hominem mortuum, antequam -etur (-itur, humiter, sepeliatur var. l.), expoliaverit. EIGIL Sturm. 23 Dei martyris sancta sepulcro, quo prius inerant, ossa -vimus. DPL. Loth. I. 23 p. 95,9 quo (loco) ipse (Hugo) corpore umatus extitit. LIBELL. de conv. Baiuv. p. 126,10 in qua ecclesia Adrianus martyr -tus pausat. TIT. Rom. 11,1 (MGPoet. IV p. 1018) hoc iacet -tum corpus superistae Demetrii. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,23 premissis quibusdam ... , qui se quempiam mortuum -andi gratia deferre simulant. *persaepe*. locut. (abund.) terrae -are: BERTH. ZWIF. chron. 49 p. 229,12 Counrad de Rumoldishusin apud nos terrae -tus ad Enigin dedit unum mansum. 2 obi. *res*: a *obruere*, (terra) *operire – vergraben, (mit Erde) bedecken*: GALB. Karol. 36,23 portas castri terrae et lapidum et fimorum comportationibus introrsum -verant *coadiutores* ab immo usque in summum, ne *eqs*. b (humo) *sordidare – (mit Erde) beschmutzen*: EPIST. Praed. 83 p. 106,27 irrugiet Adelheidis de Argentina, quod -are vestes infeceritis (sc. *sanctioniales*).

subst. **humatus**, -i m. *mortuus – Toter*: CONC. Merov. (CC ser. Lat. CXLVIII^A) p. 95,271 nefas est, ut eis christianorum non obserretur consortium, qui temeritatis ausu -orum ceneres (i. cineres) reddere praesumpserint inquietos. AGIUS epic. Hath. 277 ille (Samuel) prophetavit, hic (Elisaeus) vitam reddit -is (-us cod., cf. Vulg. IV reg. 13,21).

1. **humor** (u-), -oris m. *script.*: umur: p.1160,23. hou-: p.1160,12. *form. nom. sg.* -e: l.45.

humidum, **madidum**, **liquor** – *Feuchtigkeit, Flüssigkeit, Nass, Saft*: 1 gener., natur., techn.: a in univ.: a proprie: COMPOS. Luc. D 30 donec sumatur ipse u-e (h-e var. l.) confectionis. WALAHR. hort. 39 ungula cornipedum si quando -e nocetur. POETA SAXO 1,70 arebant agri, nec in ipsis fontibus -r ullus erat. ALBERT. M. veget. 1,138 -r ... magnarum arborum ... in quibusdam est, sicut lac. *persaepe*. v. et vol. I. p. 839,41. β in imag. et per compar.: HILDEG. scivias 3,10 l. 887 ut ros de nubibus descendit et terram u-e suo perfundit, sic bona opera a Deo in homines descendunt et infusione spiritus sancti rigantur. 3,13 l. 22 symphonia dura corda emollit et u-em compunctionis inducit. CAES. HEIST. hom. exc. 259 p. 170,32 in quibus (rumoribus) dum viri spirituales versarentur contenciosa locutione, arefiebant ab -e celestis gracie. al. γ meton. de caemento humido: THEOPH. sched. 1,15 in eodem -e liniantur omnes colores. b aqua – Wasser: MAPPAE CLAVIC. 254 erit commodum prius lacuna dulcis -is immergi. ALBERT. M. metaph. p. 33,26 videmus ... solem et lunam et planetas et ... astra u-e nutrirī oceanī. in nomine sideris crateris ('Becher'): CARM. de temp. rat. 302 vas -is vere curvum solem iuxta semper paret. c lacrima – Träne: WALAHR. carm. 24,36 ex oculis -r. d ovi -r i. q. album ovi – Eiweiß: MAPPAE CLAVIC. 43 ovorum numero v -em (inde COMPOS. Matr. 26,1). e de qualitate elementis inhaerente: HILDEG. scivias 3,11 tales ... illusiones in diversis creaturis ostendit antichristus, videlicet in u-e, in viriditate et in siccitate earum. al. v. et vol. II. p. 91,5. 2 medic. et anat. de -bus corporis: a in univ.: α de hominibus: LEX Frision. 22,35 si ... digitus ... ita percussus fuerit, ut -r ex vulnere decurrat, quod liduwagi dicunt. ALFAN. premn. phys. 28,15 p. 137 hepar sugit -em a ventre. ALBERT. M. ani-

mal. 10,7 alius ... -r medius inter aquam et sperma aliquando emittitur. *persaepe*. v. et vol. II. p. 2043,10. per compar.: VITA Rimb. 7 p. 86,13 quasi nativum exudans -em ad decorem ... puritatis ... pervenit. β de animalibus: ALBERT. M. animal.

1,41 quae (aranaea) gustat -em muscarum et aliorum vermium. 6,61 oportet ovum piscis esse compositum ex -e duplici. *ibid.* al. b in oculis: α -r albugineus ('Kammerwasser'): BENVEN. GRAFF. ocul. 3 p. 11,2 III sunt -es oculorum, primus dicitur albugineus. al. v. et l.16. β -r crystallinus sim. i. q. lenticula, φακός – Linse: PS. ARIST. probl. 32 ex inflammatione -is christalo. PS. GALEN. anat. 6 p. 183^D crystallinus -r (hou- var. l. cod. Vindob.), qui grando glacialis ab Aristotele vocatur. al. v. et l.55. p. 709,715qq. vol. II. p. 2056,37.43. γ -r vitreus i. q. corpus vitreum – Glaskörper: PS. GALEN. anat. 6 p. 184^B ex opposita ... parte vitrei -is exterior ante crystallinum positus est albugineus -r. al. c de quattuor -bus (de re v. LexMA. V. p. 2115qq. s. v. 'Humoralpathologie'): α usu vario (per compar.: l.26): AESCULAPIUS 41 p. 67,23 quae (cataplasmata) reuma, hoc est -em abundantem ex vesica, provocent. PS. ARIST. probl. 21 melancolicus -r. RECEPT. Lauresh. 1,39 ad -em flegmaticum. BOTAN. Sangall. 3,4 herba plantagine ... super vulnera inposita -es et dolores refrigerat. TRACT. de caus. mul. 95 p. 53,23 umur frigidus. ALFAN. premn. phys. 4,2 p. 59 sanguineorum animalium corpora ex quattuor -bus constant eqs. HELM. chron. 96 p. 188,17 dum ... veluti superfluitas quaedam -um indebitus amor sive odium deflectit narrationis impetum ... in dexteram sive in sinistram. *persaepe*. adde: PS. GALEN. anat. 41 p. 212^D est -r membrum molle ad suscipiendum impressionem de facili ... ; quaedam (sc. membra) sunt dura, ut ossa, quaedam mollia, ut -r (sim. ALBERT. M. animal. 1,23). ALBERT. M. animal. 5,7 materia ... est una, -r ... femininus, qui formatur a semine maris. β in nomine morborum: GLOSS. med. p. 92,6 ydasmon, -r hydropicorum. THANGM. (?) transl. Epiph. 9 p. 250^B,34 cum ... podagricus -r restringitur, fluentes arteriae solidantur. HILDEG. phys. 1,63 p. 530,24 si homini isti cum vino daretur *salvia*, paralytiacos -es ... modum suum transilire faceret. al. v. et vol. I. p. 1422,21. 3 alch.: TURBA phil. 11 p. 119,24 regite ... ipsum (aurum) coquendo -e (in -em var. l.), donec natura abscondita appareat. 15 p. 125,6 -r primus est frigidus. 57 p. 159,14 qui ... vult veritatem pertingere, capiat oris solis -em et lunae sputum. *ibid.* al.

[2. humor v. honor.]

[3. humor v. tumor: ANTIDOT. Glasg. p. 117,4.]

***humoralis**, -e. ad humores pertinens – die Säfte betreffend, Säfte-: THADD. FLORENT. cons. 10,18 alia (sc. causa) fuit ex parte membrorum vocalium adiacentium, scilicet mala conditio -is lacertorum epiglottis. ALBERT. M. animal. quae. 7,7 p. 175,32 non nutriuntur animalia ex elementis, sed ex humiditatibus -bus, quae sunt principia proxima.

***humorositas** (u-), -atis f. *humiditas – Feuchtigkeit, Feuchte (tam de qualitate quam de humore ipso)*: 1 in univ.: CIRCA INSTANS p. 16r^B -s ... arboris et nutrimentum sursum tendens efficaciam scamonee secum fert ad ramos, unde fit fructus laxativus. PS. GALEN. anat. 6 p. 184^B ut ex -e sua defendat (sc. albugineus humor) crystallinum humorem ab arefactione aeris exterioris. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,14 sunt, qui ... tamdiu suspendunt alas ad fumum, donec u-s illarum carniū desiccetur. *persaepe*. 2 sucus – Saft: MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^A ponuntur *anacardi* ... in humido loco, ut -em contrahant a loco humido.

humorosus, -a, -um. *humore plenus, humidus – Feuchtigkeit enthaltend, feucht*: 1 gener. et natur.: a in univ.: URSO qual. 545 humectat *humiditas* ... , dum res -a, ut aqua, ... rei induratae et aridae superfunditur. ALBERT. M. veget. 7,109 ab aliis ... locis -is phlegmaticus accipitur cibus. al. b de fructibus i. q. sucidus – saftig: ALFAN. premn. phys. 1,45 p. 13 haec (elementa) ... per quaedam media inferuntur, ut aqua ... mediante vino et oleo vel cunctis -is fructibus. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 369^A eligendi sunt *anacardi* nigri et -i et ponderosi. URSO qual. 553 cum humida et -a dantur cibaria. al. 2 medic.: PS. HIPPOCR. sang. 12 generat *sanguis malandrinosus* ... papulas et cicatrices sive ulcera -a. MAURUS progn. 31

[Weber]

p. 45^b,3 egestio non est colerica, id est -a. WILH. SALIC. chir-
urg. 1,51p. 319^D quē (sc. *hernia*) est aliquando ventosa, ali-
quando aquosa, aliquando carnososa, aliquando -a.

humotenus v. *humus* et *tenus*.

***humularium**, -i n. (**humulus*) *hortus lupi* – *Hopfen-
garten*, -acker: TRAD. Frising. 833 (a. 859/75) dederunt ... no-
biles viri ... pomerium cum -o. al. CHART. Sil. D III 494 p.
318,17 (a. 1264) addimus etiam ibi curiam ... , insuper et -um et
hortum.

***humularius** (-mm-), -i m. (**humulus*) *qui lupum colit* –
Hopfenbauer, *Höpfner* (fere pro cognomine vel nom.
prop.): ACTA civ. Wism. A 171 (c. 1250/60) Arnoldus -us emit
domum contra Iohannem de Luke. ACTA civ. Rost. B I 5,882 p.
178 magister Heinricus -us convenerat quendam agrum a civi-
tate ad excolendum humulum. ACTA civ. Kil. 58 ego Thideri-
cus dictus humm-us vendidi predium meum. CHART. Hamb.
728 p. 603,26 testes sunt ... Iohannes H-us eqs. al.

***humulator**, -oris m. (**humulus*) *qui lupum colit* –
Hopfenbauer, *Höpfner*: CHART. Sil. D III 160 (a. 1255) nostri
-es tenentur ortos sepire ... ; damus ... omnibus -bus, ut eqs.
ibid. iterum.

***humuletum** (humel-), -i n. (**humulus*) *hortus lupi* –
Hopfgarten: CHART. Sil. D III 160 (a. 1255) quia nobis la-
borat Otto magister septem iugera -i; Boppo laborat super sex
iugera -i eqs. 215 p. 145,45 ut incole civitatis ... tam de vinetis
quam de -is (humel- cod.) decimas ... nobis (sc. *abbatissae*)
solvere ... teneantur. al. CHART. episc. Halb. 1045 abbati ...
decimam super -um ac super humulum ... contulimus ... pos-
sidentam.

***humulus** vel ***humb(u)lus**, -i m. (cf. francog. *houblon*)
script.: com(a)el(us): l.40.41. om-: l.41. -bal(us): TRAD.
Salib. I 479^a p. 512,28. *ibid.* al. -mm-: ACTA civ. Kil. 239.
humil(us): l.39. al. form. nom. sg. -um: l.38.

lupus – *Hopfen(pflanze)*; *Humulus lupulus* L.): TRAD. Ras-
tisb. 328 (a. 1020/28) quatinus ... perciperent *Witulo eiusque
uxor* ... duos (sc. *modios*) -i. CHART. Stir. I 429 p. 408,12 ut
sibi (sc. *clerico*) ... dentur ... XXIII gorc tritici totidemque
-buli. GLOSS. Salern. p. 7^b,21 *lupulus* -blum. CHART. com.
Mansf. VI 15 p. 340,24 cum decima -ili. CHART. Carinth. IV
2149 p. 248,16sq. dant *mansi* V ydrias -i sive comeli; ... unus-
quisque mansus V ydrias comeli sive omuli (sc. *solvit*). AL-
BERT. M. veget. 6,361 -us est herba longissima. *saepe*. v. et l.
15.28. vol. II. p. 2106,27. cf. **hommela*, **humlo*.

humus, -i f. (m.: l.48.67.p.1162,14. al.) *script.*: u-: l.48.61.
hom(us): l.59.60. coniunctim scribitur: -otenus: p.1162,11.
al. -itenus (-e[c]tenus): p.1162,9. al.

terra – *Erde*: 1 in univ.: a proprie: ARBEO Emm. 28 p.
68,28 coacervatus umus in testimonium permaneat viventibus.
POETA SAXO 3,177 egestum ... fuit quantum sudore diurno,
rursus -i tantum rediit sub nocte relapsae. WIDUK. gest. 1,5
Saxo privatus auro, oneratus -i multa -o appropriat navibus.
al. de materia qua homo factus est: GODESC. SAXO theol. 1
p. 81,14 Adam primus homo creatus est a Deo de -o terraeque
limo. ALBERT. M. Iob 5 p. 86,11 -um vocat terram humidam
commixtam et temperatam in naturam hominis. b in
imag.: FLOR. LUGD. carm. 1,62 dum procul omnis -us fundo
purgatur ab imo ac pietate proba Christi mandata geruntur. 2
spectat ad sepulturam (interdum i. q. sepulcrum – Grab, e.
g. l.59): LEX Ribv. 88,2 si ... eum (mortuum) ex homo traxerit
et expoliaverit. LEX Baiuv. 19,8 cum cadaver -o (in -um, homo,
umo var. l.) inmissus fuerit. AGNELL. lib. pont. 124 p. 299 l.
343 cum multa alacritate sacerdotum et omnium gratulatione -o
submersus est Theodorus episcopus. *saepe*. 3 spectat ad gle-
bam, terram arabilem: ARBEO Emm. 6 p. 35,15 prospiciens
-um fertilem et segetum habundantem. Corb. prol. p. 188,14 in-
hiant -o rorantes guttas (sc. *fontis eminentiae abbatis*) areno-
sus obsorbuit rus. 28 per XL annos -us aridus (arida var. l.) ...
remansit. *ibid.* al. 4 area, regio – Land, Gebiet: PAULIN.
AQUIL. carm. 3,2,5 Hericum ... plangite, Sirmium, Pola, ...
Abtensis -us ploret et Albenganus. WIGAND. Waldg. 13 Walt-
gerus primus in Saxonico (Saxonia var. l.) -o fundator congreg-
ationis. ANNAL. Zwif. II a. 1204 (vs.) Philips ad regna dirigit

sua bella Thuringa; heu qua frustratur, tamen haec -us hic spo-
liatur. 5 solum – (Erd-)Boden: a proprie: a in univ.: AR-
BEO Corb. 4 p. 192,22 ut ex -o surgere debuisset (sc. *contrac-
tus*). 26 p. 218,19 ab -o erectus. HROTSV. Agn. 306 qui (extinc-
tus) citius dicto iussus surrexit ab -o. VITA Adalb. Prag. 9 ipsi
... nuda -us ... et lapis pro capitis sustentaculo somnum da-
bant. al. -otenus, -itenus adv. i. q. in solum – zu(m) Boden:
WIDUK. gest. 2,1 p. 66,11 his cornibus (sc. *armillis et chlami-
de*) ... -i-tenus (humel[c]t- var. l.) demissis monearis (sc. *rex*),
quo zelo fidei ferveas. THIETM. chron. 6,31 cum omnibus sui-
met suffraganeis rex -otenus prosternitur. al. β solidum (sic-
cum) – fester Boden: ARBEO Corb. 18 p. 208,20 quasi per -um
mare ingrediens. VITA Vulfr. 8 (MGMer. V p. 667,28) plantis
tantummodo aqua tinctis, quasi super -um radiens siccum (sic-
cam var. l.). IUSTIN. LIPPIFL. 770 mare transit, intrat -um. al.
b in imag.: CARM. de nat. animal. 741 quisque iacens et quis-
que sedens in -o vitiorum hostes instantes non bene vincet
homo. c meton. i. q. pratum – Wiese: CARM. Bur. 161,1,3
-us picta floribus faciem commutat.

adv. 1. humo. 1 in solum – zu Boden: ARBEO Corb. 4 p.
192,14 -o proiectus ... iacebat fur. 28 in orationem -o se
prostravit (VITA Corb. I 18 -o [humu var. l.] se prostra-
verunt ambo. al.). VITA Emm. I 22 membra cuiuslibet abscisa et
-o proiecta. al. v. et l.32. 2 a solo – vom Boden: WALAHFR.
Wett. 288 surrexit -o lectoque resedit.

2. humi. 1 in solo – am, auf dem Boden: ARBEO Corb. 28
baculo, a quo sustentabatur, -i infixit. HROTSV. Gall. II 8,1
ante sepulchra martirum Iohannis et Pauli -i provolvitur filius
Terentiani. BERNO epist. 15 p. 48,26 -i iacere. al. 2 in solum
– zu(m) Boden: WALAHFR. Wett. 887 prostratus -i. CAND.
FULD. Eigil. II 8,9 corpore conlapso genibus procumbit nun-
tius -i. VITA Adalb. Prag. 5 puellam humo (-i C) prostravit
socius itineris. GESTA Ern. duc. I 2,403 hiis dictis reclinavit
virgo se -i et obiit. v. et l.22. 3 in terra – in der Erde:
WALAHFR. Blaitthm. 152 ignoro, ... aurum quo sit -i positum.

***huna**, -ae f. (?germ. *hund*; cf. Dt. *Rechtswb.* VI. p. 65 s.
v. 'Hund') ?*praedium*, *fundus* – ?*Landgut*, *Grundstück*:
DIPLO. Karoli M. 300 p. 451,36 in vico Mediano loca duo circa
-as sancti Apri.

40 **hunanimitate** v. *unanimitas*.

***hunaria** (-nn-), -ae f. (theod. vet. *hun[n]ria*) *conventus*
– *Amts-, Gerichtsbezirk* (de re v. Dt. *Rechtswb.* VI. p. 107):
CHART. Rhen. med. I 641 p. 700,25 (a. 1163) promisit *Frederi-
cus*, quod ... super homines de sua -a nullas exactiones faciet.
p. 701,2, quam (iudiciariam potestatem) habet super homines
habitantes in sua hunn-a.

***hunaticus** (u-), -a, -um. (**hunicus*) *de specie vini aut de
origine vitis i. q. levis aut Pannonicus* – *minderwertig*, '*hün-
n(i)sch*' oder: *aus Pannonien stammend*, *pannonisch*, '*hun-
nisch*' (de re v. l.58): CHART. Otterb. 136 p. 104,29 (a. 1260)
quod abbas et conventus ... Herburgi ... carratas u-i vini ...
presentabunt.

[**huncinus** v. *uncinus*: LIBER tram. 100,1.]

***hunicus**, -a, -um. (aut theod. vet. *hūnisc* [v. *Abd. Wb.*
IV. p. 1363sq.] aut theod. Hunne) *usu subst.*: l.60. *de spe-
cie vini aut de origine vitis i. q. levis aut Pannonicus* – *min-
derwertig*, '*hün(i)sch*' oder: *aus Pannonien stammend*, *pan-
nonisch*, '*hunnisch*' (de re v. F. Schumann. *Weinwirtschaft
im MA.* 1997. p. 221sq. et Dt. *Rechtswb.* VI. p. 107): 1 de
vino: HILDEG. phys. 3,54 p. 326,9 necesse non est, ut -um aqua
temperetur. CHART. Mog. A II 637 p. 1038,19 si ... Frankonici
vini tanta summa non fuerit, ut ... comes XL carretas recipere
posset, de vino -o ... supplebitur. CHART. Francof. 117 I car-
ratam vini -i annuatim ... persolvat magister Nicolaus. al. 2
de vite: CHART. Rhen. med. III 1330 (a. 1255) vitem -am de
novo in predictis vineis plantabo (sc. *Arnoldus*).

***hunnaria** v. *hunaria*.

***hunno**, -onis m. (theod. vet. *hunne*) *script.* *hūn*:- p.
1163,4. *officialis iudiciarius et fiscalis* – *Gerichts-, Verwal-
tungsperson* (de re v. Dt. *Rechtswb.* VI. p. 101sq. s. v.
'Hunne, Hund'): DIPLO. Heinr. III. 372^A p. 509^a,22 advocatus
et -o ... nullam potestatem super familiam ... placitandi
[Weber]

habeant. p. 509^a, 36 servientes ... nulli advocato vel -i subiaceant (*sim.* 372^B p. 512, 21). 372^B p. 511, 38 illi, qui -es dicuntur, ... placitare in abbazia non debeant. CHART. Rhen. inf. II 631 parrochiani ... cum Theoderico ... , hū-e suo, ... non contradixerunt.

***hunonicus** (-icitus), -a, -um. (*aut theod. vet. hūnisc; v. Althochdt. Wb. IV. p. 1363sq. aut theod. Hunne*) de specie vini aut de origine vitis i. q. levis aut Pannonicus – minderwertig, 'hūn(i)sch' oder: aus Pannonien stammend, pannonisch, 'hunnisch', (de re v. p. 1162, 58): HILDEG. caus. 2 p. 156, 31 quod (sc. sanguinem hominis commovere) -citum vinum non facit, quia tam fortes vires in se non habet. p. 157, 3 necesse non est, ut -um vinum sic temperetur. p. 181, 23 quod (vinum) dicitur -um.

***huoba(rius)** v. *huba(rius). ***huobunna** v. *hubuna.

[huphuba v. upupa: CARM. libr. III 36, 2.]

***hupo**, -onis subst. (*fort. theod. inf. vet. hūp(e); v. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 389*) de mensura frumenti fort. i. q. acervus – viell.: Haufen (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 248): REGISTR. abb. Werd. 9, 16 p. 313, 23 (s. XIII.^{med.}) IX mlr. siliginis -e minus (sc. dantur).

***hura**, -ae f. (*theod. inf. vet. hūre; v. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 390*) conductio, pensio – (Miet-)Zins, Pacht, 'Heuer' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 897sq.): REGISTR. abb. Werd. 2, 29 (s. IX./X.) Gardulf IIII pund et dimidium in Ingaldinghem, IIII siclorum -e in Hamnum et in Campe. 7, 18 p. 241, 15 omni anno ... ad iustam -am dabuntur LXII talenta. CHART. Westph. III 763 viginti sex solidos ... ecclesie nostre ad -am pensionis nomine persolvat ipse (sc. miles). al.

hus v. 1. hic.

***husmannus**, -i m. (*theod. inf. vet. hūsman; v. Mittelniederdt. Handwb. II. p. 399*) script.: hōs-: l. 39. hūs-: l. 37. -sim-: l. 36, 39.

colonus, servus censui obnoxius, domesticus – unfreier Zinsbauer, 'Hausmann' (de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 444): REGISTR. Patav. II p. 76, 3 (s. XII.^{ex.}) husi-i ... sunt V, qui operantur in hovasacha. p. 76, 19 hū-i ... sunt XXI. p. 78, 8 -us ... est unus, qui ... dabit VII et dimidium ydrias cervisie. p. 79, 4 hōsi-us ... est, qui habet I hōbam. pro nom. propr.: CHART. Aquens. 97 l. 45 (a. 1229) hereditas H-i de Andernacho.

***huso**, -onis m. (*theod. vet. hūs[o]; v. Abd. Wb. IV. p. 1427sq.*) form. decl. I.: l. 52. fort. add. l. 57. script.: usa: l. 57. hōsa: l. 52. hūso: l. 51.

sturio, acipenser huso (L.) – Stör, 'Hausen': 1 in univ.: TRAD. Patav. 92 p. 80, 20 (a. 985/91) infra ... dictum terminum locumque piscationis -um. EKKEH. IV. bened. II 43 Danubii piscis -o sit odor in escis. EPIST. Teg. II 84 p. 114, 42 vinum orientale mihi et -em sponondistis (sc. abbas), ego (sc. Otto) nec -em gustavi nec vinum olfecsi. CHART. Burgenl. I 173 p. 129, 10 dedimus ... ducentos -es, qui vocantur wizahal. CHART. Babenb. 300 p. 138, 3 qui (piscis) dicitur hūso. WILH. RUBRUQU. itin. 1, 3 ut emant mercatores pisces ... hosas, borbatas et alios pisces. saepius. fort. add.: CHART. Salisb. I 519 p. 705, 11 (a. 1198/1200) ad annualem pensionem X talentorum et unius -is et II^{arum} metretarum avenę (sed cf. ind. p. R 319). 2 in conficiendo glutine: HERACLIUS I 9, 3 quaere tibi piscem, qui dicitur usa, liquentem vesicam. THEOPH. sched. 1, 30 p. 27, 19 tolle vesicam piscis, qui vocatur -o, et ... coque. 3, 92 p. 166, 21. ALBERT. M. animal. 3, 84 fit glutinum ex vesicula -is.

***hustingum**, -i n. (*theod. vet. hūs et thing; v. Schade, Altdt. Wb. I. p. 103^a. 434^a; anglosax. hutes; cf. DMLBS vol. I. p. 118^a) iudicium (domi actum) – (im Haus gehaltenes) Gericht: CHART. Hans. 85 (a. 1209/16) in -o.*

[hustulum v. frustulum.]

***hutarius**, -i m. (*theod. vet. hūtāri; v. Abd. Wb. IV. p. 1433*) coriarius – Gerber: REGISTR. Baiuv. B p. 363, 27 (c. 1280) pellifices persolvunt dimidium librum, -i XXX denarios.

***hutesium** (uthe-), -i n. (anglosax. huteis, huthes; cf. DMLBS vol. I. p. 118^asq.) clamor, vociferatio – Geschrei, 'Gerüfte': CHART. Hans. 85 (a. 1209/16) clamor et uth-um.

***hutica**, -ae f. (cf. francog. vet. huche ex huge et anglosax. hutch; v. Stotz, Handb. 1, III § 14, 5) script. bu-: p. 1164, 3.

arca, cista, scrinium – Truhe, Kiste, Kasten: CAPIT. reg. Franc. 32, 62 quid de -is et confinis (i. cophinis), id est scriniis. OLBERT. Veron. 2 p. 843^D quaedam ... cista, vulgo b-a (ni spectat ad apotheca; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 106). dicta.

***hutilitas** v. utilitas: LEG. Wisig. p. 58, 11. **huuic** v. 1. hic.

***huvilium**, -i n. (*huba, ni subest ovile sim.) parvus mansus (vel ovile) – Höflein, kleine Hufe (oder Schafstall): CHART. Pommerell. 26 p. 23, 10 (a. 1224) contuli ... -um (hircausu var. l.) totum in loco, qui dicitur Bargi, dimidiumque, quod vocatur Pristaie.

hy v. 1. hic. hy-v. et y-. hy ha v. *ia.

hyacintheus (ia-, -teus), -a, -um. ad hyacinthos pertinens – Hyazinthen betreffend, Hyazinthen-: MART. VALER. buc. 4, 75 i-teis instaurat Apollo floribus annum.

hyacinthinus (hia-, ia-, y-, -nct-, -ti-) , -a, -um. script.: -cc-: l. 26. al.

caeruleus, violaceus – (dunkel)blau, violett: 1 proprie: LIBRI Karol. 1, 17 p. 182, 10 cum ... alius color sit purpureus et alius i-ctinus (CONSTANT. AFRIC. theor. 9, 15. al.). EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 46, 2 praecipitur populo purpura i-cthina (la-cthina V) in fimbriis in extremis vestimentis poni. AGNELL. lib. pont. 111 p. 282 l. 44 i-tinas casulas. BERTH. ZWIF. chron. 23 p. 216, 4 coepit sol in nigras vel i-cthinas (-tinas var. l.) maculas nigrescere. ALBERT. M. animal. 23, 69 nonum falconum genus ... est iaccinctini pedis sive azurini. persaepe. v. et l. 56. p. 251, 5. vol. II. p. 760, 24. 2 alleg.: HRABAN. univ. 21, 14 p. 569^A tunica ... -a ostendit, qualis esse debeat vita sacerdotalis. ELIS. SCHON. viar. 4 p. 89, 33 via i-ctina divine contemplationis studium est. HILDEG. in symb. Athan. 662 (CC Cont. Med. CCXXVI. 2007. p. 132) in variis ... coloribus ... arcus vires virtutum millenarii numeri sanctorum significantur, ... in i-nectino doctrina maiorum eqs. al.

***hyacinthitas** (iacincti-), -atis f. color caeruleus, violaceus – (dunkel)blaue Farbe: ALBERT. M. veget. 4, 141 evaporat spiritus quidam incensus aereus, qui facit aliquid i-nectitatis in ipso (colore simili lazulo ad nigredinem declinanti).

hyacinthus (y-, ia-, hia-, -nct-, -tus), -i m. (ύάκινθος) script.: yachi-: l. 47. 48. -cyn-: PS. CALID. secret. 13. -nct-: SEDUL. SCOT. carm. II 4, 9 (var. l.). -tt-: ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 72, 46. p. 73, 5. form. iagunti(n)a (per arab. yāqūt [ex gr. ύάκινθος]): p. 1165, 3, 5.

1 Iris germanica (L.) vel Delphinium Aiacis (L.), vaccinium – Schwertlilie oder Garten-Rittersporn: a proprie: AESCULAPIUS 46 p. 75, 31 citonium apponendum locis dolentibus et cum papavere ... et lilii radicibus et -o. WANDALB. mens. 150 violas atque ... rosas et lilia tempus carpere et in calathis yachinti (y-ti, yachincti var. l.) iungere florem. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 101 quid facerem tanti percursus odore i-i? al. b in imag. et alleg.: NOTKER. BALB. carm. 8, 8 p. 140 vos ferrugineum scio fastidire cucullum, lilia sive rosas spreto capere hi-cto. HONOR. AUGUST. cant. 5, 10-16 p. 441^C -us est herba purpurei floris febres expellens suavitate odoris, quod est passio Christi, quae expellit morbum infidelitatis. 2 color

hyacinthinus, caeruleus – (dunkel)blaue, violette Farbe: LIBRI Karol. I 17 p. 182, 14 nec recte dici potest purpura iacinctina, ut converso ordine dici queat purpurea i-ctus (-is a. corr. A). HILDEG. scivias 2, 5 l. 114 ab uberibus usque ad umbilicum illius (imaginis muliebris) quasi purpura -o intermista fulgebat (item l. 151. l. 291. l. 510). 3 filum vel textile pretiosum

hyacinthinum, vestis (pretiosa) hyacinthina – (dunkel)blauer, violetter (Seiden-)Faden, Stoff, (dunkel)blaues, violettes (Prunk-)Gewand: PONTIF. Rom.-Germ. 81, 12 pilleum ... habet pontifex sicut reliqui sacerdotes et aliud consutum ex i-to (i-cto, i-ctho, i-var. l.) variato. alleg.: HRABAN. univ. 21, 14 p. 569^A aurum figurat sapientiam spirituales, -us coelestem conversationem. PONTIF. Rom.-Germ. 84, 1 per i-um ... rerum caelestium amor designatur. al. 4 gemma hyacinthina, amethystus, beryllus – hyazinthfarbener Edelstein, Amethyst, Beryll: a proprie: COD. Karol. 17 p. 517, 38 direximus (sc. papa) vobis (sc. regi) ... anulum unum habentem i-um. MAPPAE CLAVIC. 146 p. 216, 35 omnis gemma durioris naturae sic

ut i-ctus. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,7 -i triplices sunt: eqs. MARBOD. RED. lap. 214 i-ti species docti tres esse loquuntur. PS. GERH. CREM. sal. II 65 iaguntinae rubeae . . . et erit tale (sc. lapis), quale melior -is totius mundi. 66 erit (sc. lapis) pallidus, persimile iaguntiae. ROSIN. ad Euth. 2 p. 294 venenum . . . omne corpus perforat, quod philosophi omnes lapidis nomine nuncupant, i-i, smaragdi, mechae et terra. *persaepe*. v. et p. 774,61. **b per compar.**: SEDUL. SCOT. carm. II 20,25 instar clarifici fulgens splendore -i visibus irradiat gratia magna tuis (sc. *Ermingardis*). CARM. Ratisb. 21,1 sicut christallo i-ctus fulget in albo, fulges mente mea, mihi tempore quoque serena. HILDEG. scivias 3,3 l. 552 per quem (*ruborem sanguinis filii Dei*) ecclesia decorata est quasi cum nobili rubente -o in decore suo. *al.* **c alleg.**: IONAS BOB. Columb. 1 p. 226,32 quae (*Eva*) lapis angularis, crisofrasus, i-ctus (i-tus var. l.) . . . herilis Hierusalem positus fundamento. HRABAN. univ. 17,7 p. 469^D -us . . . indicat . . . animas coelesti semper intentioni deditas. AMADEUS LAUS. hom. 2,203 -us . . . lucidum et fervens opus demonstrat. *al.*

hyades (y-, hia-), -um f. (ὕαδες) script. et form.: hua-: l. 28. hiedes: l. 29. plur.: nom. ydeas: l. 35. acc. -as: l. 26, 28. 32. nom. sg.: ychas: l. 31. yeas: l. 32.

ὕαδες, sidus Palilicium – Hyaden (de re v. A. Scherner, *Gestirnmamen*. 1953. p. 146sq.). **1 proprie**: EKKEH. IV. bened. I 7,51 offundens pliadas fax ampla (i. stella Epiphaniae) nigrabat hiadas (gloss.: succulas in cornu tauri). ANNAL. Floriac. a. 1044 (MGScript. XIII p. 88,9) eclipsis lune VIII horarum inter huadas et pliadas errante in Nov. mense intrans. HONOR. AUGUST. imag. 1,110 hiades (hiedes var. l.) dicitur (dicuntur var. l.) pluviales. ARNOLD. SAXO flor. 1,2,2 p. 16,38 in septimo gradu stella ychas occidit. p. 17,18sq. in sexto decimo gradu (sc. tauri) oritur lyra et yeas et turbant aerem . . . ; in primo gradu geminorum oriuntur yades . . . ; in secundo gradu scorpionis stelle yades oriuntur. p. 18,6 in octavo gradu (sc. sagittarii) ydeas et sucule occidunt. *al.* **2 in imag.**: HRABAN. univ. 9,14 p. 274^a qui . . . -um nomine nisi doctores sanctae ecclesiae designantur?

hyaena ((h)iena, (h)yena-), -ae f. (ὑαίνα) script.: hiben(a): l. 60. igena: l. 41. iginus: l. 52.

1 ὑαίνα – Hyäne: **a proprie**: AMARC. serm. 2,523 quod video (sc. *Invidia*) illum, illum tergo pernicis igene et lena viridi iocunda obducere membra. CONSUE. Vird. 28 harum . . . bestiarum pellibus monachus indui licenter potest: . . . hienarum. BERTH. Ratisb. serm. exc. p. 49,7 -a . . . fingit quandoque vocem humanam. ALBERT. M. animal. 22,160 iena animal est ad quantitatem lupi. MAPPA Ebstorf. 49,8 in Ethiopia est animal, quod dicitur yena. *al. v. et l. 60,64.* **b per compar.**: BENZO ad Heinr. IV. 6,6 p. 562,18 Merdiprandus fugam capit . . . , ut hyena quodam trullo latitari voluit. 7,2 p. 596,1 non fuit . . . Rome, sed in urbe Sene, quasi in spelunca hyene (*spectat ad Vet. Lat. Ier. 12,9*). *al.* **2 piscis quidam – eine Fischart**: DIAETA Theod. 99 iginus . . . ventrem solvit (cf. *Plin. nat. 32, 154*). **3 anguis, serpens – Schlange**: ALPHITA Y 6 yena (yona var. l.) serpens est (cf. *comm. ed. p. 450*).

hyaenia (ye-, hie-), -ae f. script. et form. (fere per confusione c. hyaena, ut vid.): iena: l. 61. hibe-: l. 61. hiena: l. 63. hyen(a): l. 60.

lapis quidam pretiosus – ein wertvoller Stein ('Hyänen-auge'): MARB. RED. lap. 44,1 tollitur ex oculis lapis extollendus hyene (yenia, hienae, hibene var. l.) dictus hyena (yenia, hienia, hibenia var. l.). ARNOLD. SAXO flor. 3 p. 73,7 iena lapis est, gerentem hunc sub lingua confert divinare (cf. *Plin. nat. 37, 168*). ALBERT. M. miner. 2,2,8 p. 38^b,8 hiena lapis est a bestia, quae vocatur hiena.

***hyalicus** (ia-), -a, -um. (ὑαλος) vitrei coloris – glasfarben: AGNELL. lib. pont. 163 l. 100 pincerna accipiens ex i-o dimia impleta mero porrexit pontifici.

hyalinus (y-, lynus) vel *ialinus (-ll-, -lnus), -a, -um. (ὕαλινος; cf. *ital.* ialino, giallo; v. *Battaglia, Dizionario*. VII. p. 192^c) **1 vitreus – gläsern, aus Glas**: **a proprie**: THIOFR. Willibr. II 3,52 excerptum phyalis est oleum ampullis yalynis. **b per compar.**: VITA Helenae p. 177,22 parietes auro fulvo ve-

lud h-o (hilamo var. l.) textu perlucidi fuerunt facti. **2 per vitrum fractus – durch Glas gebrochen**: IOH. SCOT. carm. 9,91 aspice polygonos flexus . . . , i-i luminis haustus. **3 vitrei coloris, galbinus – glasfarben, gelb**: ANNAL. Ianuens. I p. 121,8 diversis colloribus collarate erant (sc. *columnae palatii Machabei*), rubei scilicet et viridi atque ialni. ACTA imp. Winkelm. I 670 fuere cappe de sammito i-o tres . . . , una (sc. *dalmatica*) de sammito rubro et alia i-a et due virides. GEBER. clar. 1,17 accipe arsenicum iallinum bene tritum (v. *notam ed.*). 2,8 donec videas saturnum iallinum . . . bene. cf. galbinus. Weber **hyaloides** (y-, -o(y)des, -oc(es) sim., euaga(o)idon, euagoydos sim. ?indecl. [per erroneam interpr. litterarum Graecarum ὙΑΛ-, ut vid.]), -es vel *geloides (gela(o)i-, -oydos, -on sim.) ?indecl. (ὕαλοειδής, ὑαλώδης) form. nom.: sing.

n. -e: l. 17. plur. m. -eos: l. 18. **vitreus – glasartig** (usu medic. et anat.): **1 adi.**: ALPHITA H 3 h-ode (yalode, yaloe var. l.), id est vitreum, flegma (sim. Y 37 y-ydeos [yalodes A]) . . . humores; v. *comm. ed. p. 443sq.* (et 447). **2 subst. vel ellipt. i. q. corpus vitreum – Glaskörper** (per dubiam interpr.; fort. et de humore aquoso [*Kammerwasser*]; cf. D. Haeffele-Till, *Der 'Liber de oculis' des Constantinus Africanus*. 1977. p. 23): CONSTANT. AFRIC. theor. 3,14 p. 11b^r humor alius (sc. oculi) . . . e-aydon (e-aidos ed. Basil.) vocatur . . . ; septem tunicarum tres ante e-aidos (e-aoidon) et tres locantur post g-ydos (gelao-n), septima . . . inter e-oydon (e-aoidon) sita est et crystalloidon eqs.; ubi (sc. in medio crystalloidos) due extremitates e-aydos (e-aoidos) et gelaidos (gelaidos). (fort. gloss.) esse sentiuntur. *Pönnbacher* **hyalon** (y-) subst. n. (ὑαλος) vitrum – Glas: ALPHITA H 3 -on vitrum idem. Y 37 yalon (yaron var. l.), id est vitrum.

hyatus v. hiatus. **hybex** v. ibex. ***hyblifluus** (ib(l)i-), -a, -um. (ὑβλαῖος et -fluus) in montibus Hyblaeis fluens – in den Hybläischen Bergen fließend: PAULIN. AQUIL. c. Fel. epist. 10 quasi mel dulce et tamquam i-i (ibi- var. l.) distillantibus favi mellitae suffusae guttulae.

hybrida (y-, (h)ib-), -ae m. nom. sg. -ris: l. 39sq. *bigener, spurius – Mischling, Bastard*: **1 de animalibus**: CARM. didasc. 670 mixti genus assunt . . . porce mixto conditus ibris (ibis var. l.) apro. YSENGRIMUS 7,121 Baltero . . . baco, pronepos meus (sc. *Salaurae*), Anglicus ybris. **2 de hominibus** (c. *notione contemptiois*): THIEHM. chron. 8,19 dedecus magnum eidem (ecclesiae) ac mihi inlatum est ab i-a Athelberto. EUPOLEMIUS 1,217 dis immortalibus esset dedecus eternum meritoque fatisceret orbis, hi-a (gloss. B in marg.: innulus), polluto si tu frueri ducatu, qui Caco permissus erat.

hyconomus v. oeconomus. ***hydarodes** (yocoadens, ycarades) vel ***hydatodes** adi. (ὕδαρώδης vel ὑδατώδης) aquae speciem habens – wasserartig, wässrig: ALPHITA Y 35 ycarades (yocoadens var. l.), id est aqua spiritum habens (cf. *comm. ed. p. 448*). [hydea v. idea.]

hyderos (ydros) subst. (m.) (ὑδρεος) morbus aquae intercutis – Wassersucht: PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 147,9 vocatur passio ydros (ydrops B; 3,48,1 ὑδρεος), in qua eqs. p. 148,1 vocatur leucoflegmataias yposarcidios ydros (ydrops B).

***hydnon** (hynion) subst. n. (ὑδνον) fungus (edibilis), tuber – (essbarer) Erdschwamm, Morchel, Trüffel: DYNAMID. Hippocr. 2,102 hynia, hoc est tubera.

hydra (y-, (h)idra), -ae f. (ὑδρα) anguis (aquosus) – (Wasser-)Schlange: **1 gener.**: EUGEN. VULG. syll. 31^b,32 similis ydra, ulula pangit. EGERT. fec. rat. 1,1593 quo (deo miti ranarum) . . . exploso meritis dea sorbuit ydra. ALBERT. M. animal. 25,30 -a vel hydrus serpens est omnium serpentum pulcherrimus. v. et vol. III. p. 548,72. *draco – Drache*: WANDALB. martyr. 819 (add. A) insuper extinguis (sc. *Maximinius*) -a<m> modico ticione. **2 astron. de sidere**: COMPUT. Borst 17,5,1 -a (hi-, i-, y- var. l.) . . . iacet in circulo aequinoctiali. v. et p. 117,1,72. **3 mythol. de bestia multa capita** (succrescentia) habente: **a proprie**: ANAST. BIBL. epist. 5 p. 410,1 si -ae ac hippocentaurorum, qui non sunt, . . . nomina dicuntur. HONOR. AUGUST. imag. 1,128 ydra, quae habuit L capita, ab Hercule occisa et ob insigne inter sydera translata. CARM. Bur. 63,

1^b,1 -a damno caput facta locupletior omni peste seior redere sollicitum (sc. *Herculem*) non potuit. *al. per compar.*: PAULIN. AQUIL. c. Fel. 1,7 fabuloso ydrarum more. RANGER. ANSELM. 35 velut idra capud geminum de vulnere tollens crescit in augmentum vulneris et capitis. EPIST. Teg. II 185 p. 218,9 in similitudinem ydre, cui tria capita sunt precisa et novem succreverunt. *al. b in imag. et alleg.*: *a in bonam vel neutram partem*: CARM. Cantabr. A 37,5 hunc fluit gramma prima, hinc poetica ydra (*ni leg. hydria, sed cf. U. Kindermann, Satyra. 1978. p. 158*), lanx hinc satiricorum. *β in malam partem*: BONIF. carm. 1,292 auferat humanis Deus istam mentibus ydram (ydram *P*, serpentem *C*), tale homines ut non vastet per saecula monstrum (*i. ebrietas*). ALBERT. M. eth. II 9,3,1 p. 583^a,25 '-am' ... Stoici concupiscentiam vocaverunt. *al. v. et p. 189,45. vol. II. p. 74,13. de hominibus*: FRID. II. IMP. epist. B 5 (DtArch. 19. 1963. p. 423,26) quod eiusdem proterviam, quam -a rebellum fraudulenter coadiuvat, conteremus. ACTA imp. Winkelm. I 427 donec ydra rebellum lacescens imperium ... puniatur. *al. 4 theol. de dracone apocalypsis (loci spectant ad Vulg. apoc. 12)*: LULL. epist. 140 p. 280,2 adpropinquante ... mundi fine ... -am (serpens *suprascr. m. 2* 3) ... novis hiantem sibilis. EKKH. IV. bened. I 1,153 virgo, tere plantis ydre caput insidiantis.

***hydragogicus**, -a, -um. (*hydragogus) *humores educens – wasseraustreibend*: THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 182^A in scitica passione singulis XV diebus fiat clystere -um.

***hydragogium** (ydrog-), -i n. (*hydragogus) *medicamentum humores educens – wasseraustreibendes Mittel*: TRACT. de aegr. cur. p. 302,13 da ... ydro-um.

***hydragogus** (y-, id-, -rog-), -a, -um. (ὕδραγωγός) *script. -gag(us): l.37.38. form.: nom. sg. -os: p.1170,70. gen. pl. -um: l.36.37.*

1 *adi. i. q. humores educens – wasser(au)s-treibend*: AESCULAPIUS 37 p. 59,4 -ogoga medicamina adhibenda. ANTIDOT. Augiens. p. 43,41 antidotum -um, qui facit ad hydropicos, qui aqua pleni sunt. PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 148,6 ex ydrogagum (idrogagum *A*; 3,48,2 ὕδραγωγὸν) farmacorum datione. p. 150, 2 vinum ... temptandum eis y-um (ydrogagum *A*) dare. SALERN. comp. 43 apozima -um. *al. v. et p.1170,70. 2 subst. neutr. i. q. medicamentum humores educens – wasser(au)s-treibendes Mittel*: AESCULAPIUS 37 p. 59,30 -ogoga adhibenda sunt, non diuretica (*sim. p. 59,36*). TRACT. de aegr. cur. p. 301,21 ydrogogo ... obluto. SALERN. comp. 84 omnia -a sunt diuretica. BERNH. PROV. comm. 1,5 p. 277,41 y-a dicuntur ab ydros ... et gogos ..., inde y-a, id est humores aquosos educuntia. *al.*

***hydrargyrus** (y-, -gir-, id-, -ros), -i m. (ὕδραργυρος) *acc. sg.: -rem: l.51. -on: l.52.*

argentum vivum – Quecksilber: COMPOS. Luc. O 10 tolles y-ir[s] mundi[s] partes II. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,24 sal ... iste (sc. *armoniacus*) coagulat y-irem. p. 18,31 solvit (sc. *sal armoniacus*) ... y-iron. ALBERT. M. meteor. 4,3,2 p. 272,35 si sint (sc. *incoagulabilia*), sicut oleum et -iros. *ibid. al.*

hydraula, -ae f. (ὕδραυλῆς; cf. *LexMusLat. II. p. 198*) 1 *proprie i. q. organum aqua pulsum – Wasserorgel*: HIER. MOR. mus. 2 p. 12,7 alii (sc. *dictam putant*) musicam quasi moysicam a moys, quod est aqua, quia olim inventa fuit in -is, id est in aquaticis instrumentis. *v. et l.64. 2 meton.: a tubus organi aqua pulsi – Pfeife der Wasserorgel*: WALAHFR. (?) carm. 50,1,11 te (sc. *magistrum*) per grandisonas laudet moderator -as. EUGEN. VULG. syll. 19,9 linus -as molliter implens. HIER. MOR. mus. 2 p. 12,10 -ae dicuntur fistulae organorum. **b cantus organi – (Wasser-)Orgelklang: HIER. MOR. mus. 2 p. 12,8 -a ... sonus est organi vel quoddam genus musicorum (sc. *instrumentorum*).**

hydraulia (y-, (h)id-), -ae f. (-um, -i n.: l.70) (ὕδραυλία; cf. *op. cit. l.54*) 1 *proprie i. q. organum aqua pulsum – Wasserorgel*: HUCBALD. mus. 21 huius (sc. *intervalli*) exemplum ... in y-a inter duas primas fistulas habes. *al. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 479 vs. 71 quoniam tam suavam modulentur -a vocem? 2 meton. i. q. tubus organi aqua pulsi – Pfeife der Wasserorgel*: ABBO FLOR. calc. 3,92 quae causa eisdem

(mulieribus, pueris eunuchisque) tinnulas voces exacuit, nisi quae perpenditur in y-is (ydraubis, ydraunis, ydraulus, hi-is, i-is *var. l.*). ARIBO mus. p. 36,17 quae (sc. *vox humana*) ex una fistula colli ... iubilat omnia melorum genera, cui nullae y-ae, nullae aliae comparantur fistulae. TRACT. de fist. org. p. 15 primo fistularum ordini secundus ordo respondebit, ceterum in -is ad istarum comparisonem labor est difficilis, sed *eqs. p. 18 he ... fistule possunt esse -e, si eqs.*

hydraulicus, -a, -um. (ὕδραυλικός) *script. ydrou-: l.12. 1 adi. i. q. aqua pulsus, aquaticus – durch Wasser betrie-ben, Wasser-: ANNAL. Fuld. II a. 826 Georgius ... presbyter de Venetia ... veniens organum ydro-um (-um p. corr. 1) Aquisgrani fecit. 2 subst. neutr. i. q. instrumentum (musicum) aqua pulsum – durch Wasser betriebenes (Musik-)Instrument*: PETR. DAM. epist. 10 p. 132,14 quicquid in -is, quicquid in organis suaviter modulatur, mea nihilominus virtute fulcitur.

hydreleum (y-, hid-), -i n. (ὕδρελαιον) *script. et form.: -rol-: l.21.22. acc. sg.: -lion: l.22. -on: l.25. aqua (cum) oleo mixta – Wasser-Öl-Gemisch*: AESCULAPIUS 41 p. 66,24 encathismo -olei calidi diu sudent (sc. *aegroti*), donec urinam provocent. GLOSS. med. cod. Petropol. p. 273,15 ydrolion, id-gundos, podagras. PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 19,26 facientes calorem infundamus calido y-o (ydro- *B*; 3,6,2 ὕδρελαίω). 199 p. 128,11 in oleum ... calidum aut y-on (i- *B*). 251 p. 149,21 ex linospermum aut diamelicrato aut -o (hi- *A*, y- *B*). *ibid. al.*

hydria (y-, (h)id-), -ae f. (ὕδρια) *vas (aquae), crater, amphora – (Wasser-)Krug, Becher, Gefäß*: 1 *proprie*: *a gener.*: AETHICUS 79 l. 44 deposita a clientibus umeris hi-a. PAUL. AEGIN. cur. 10 repone (sc. *oleum*) in y-am. MIRAC. Pirmin. 3 qui (*senex*) ... aque plenam ex manibus incaute relinquens y-am ... in fontem prolapsus est. URSO gloss. 26 p. 58,37 donec tota -a aqua evacuetur. LAMB. ARD. hist. 87 p. 602,6 omnes i-as aquarum ... confregit comes. NICOL. BIBER. carm. 345 quos (*monachos*) debriat y-a Bachi. *al. b liturg.: a de reliquiis*: HUGEB. Willib. 4 p. 95,27 in illa aecclesia stat in altare unum de VI -is, quas Dominus iusserat implere aqua. PRIMORD. Windb. 1 p. 560,41 de y-a, in qua baptizavit sanctus Laurentius sanctum Romanum. SALIMB. chron. p. 332,30 venimus Bobium et vidimus unam de y-is Domini, in qua *eqs. al. β de suppellectili i. q. ampulla, laguncula – Messkännchen*: CATAL. thes. Germ. 4^a,6 (s. XI^{ex}) y-a argentea. 4^b,4 dedit domnus ... y-am cum manili. LEO MARS. chron. 3,18 p. 385,5 (rec. II) -am ... argenteam librarum septem ... adquisivit *Desiderius. al. c astron. in nomine sideris*: ALBERT. M. caus. element. 1,2,9 p. 78,62 quae (*quattuor stellae*) dicuntur -a aquarii. 2 *alleg.*: HRABAN. univ. 11,12 p. 324^D -a ... amorem saeculi huius significat. p. 325^A ut Christo credens ... relicta -a cupiditatem saecularem se reliquisse monstraret (*loci spectant ad Vulg. Ioh. 4,6sq.*). 22,5 p. 600^D -a carnem hominum significat ... sex ... -ae in euangelio (sc. *Vulg. Ioh. 2,6*) significant sex aetates mundi. 3 *meton. de mensura (liquoris, capacitatis)*: CHART. Babenb. 560 (a. 1018/45) V y-ε vini vel medonis et decem y-ε cervisie (sc. *dentur*). TRAD. Patav. 107 suscepit *Fritilo* ... omni anno X i-as vini. TRAD. Westph. III p. 9,7 I y-a mellis minoris mensura. p. 11,17 y-am lactis. REGISTR. Austr. II p. 20 nr. 47 summa mellis LIX -e, quarum 1/2 faciunt redem-ber. *al. v. et p.1163,38.*

hydrinus (y-), -a, -um. *ad hydram pertinens – zur (Wasser-)Schlange gehörig, (Wasser-)Schlangen-: NOTKER. BALB. notat. 199 lerneae paludi vel y-o capiti seu certe rogo flagranti te (sc. Salomonem) comparaverim. EPIST. Ratisb. 6 p. 288,2 non ... sano intellectu, quae dicuntur, accipiunt (sc. *zelotes Christi*), ymmo y-a capita volunt et involvunt.*

hydrocele (y-, id-, -cile, -lle), -ae f. (ὕδρoκῆλη) *script. et form.: -cita: l.68. nom. sg.: -a: l.69. -es: l.69. ὕδρoκῆλη – Wasserhodenbruch, 'Hydrozele': PAUL. AEGIN. cur. 218 ad y-ilas (y-itas *var. l.*; 3,52,3 ὕδρoκῆλης), ut evacuetur humor. ARS med. 7 p. 427,14 i-lla (i-illes *var. l.*) est pigri humoris collectio circa tunicam testium.*

hydrocelicus (y-, ytr-, -col-), -a, -um. (ὕδρoκῆλικός) *nom. sg. m. ydicelidos: p.1169,6.*

hydrocela affectus, laborans – mit einem Wasserhodenbruch behaftet, an Wasserhodenbruch leidend (fere usu subst.): GLOSS. med. p. 92,8 y-os, id est aqua circa testiculos adunata. ANTIDOT. Glasg. p. 142,26 curat et interocelico et yt-os conungit. DYASC. p. 141^b -olicis medetur *oleum gabalinum*. ALPHITA Y 46 ydicelidos, id est habens testiculos inflatos. *adde:* GLOSS. med. p. 92,8 y-os, id est aqua circa testiculos adunata.

hydrocephalus (y-, yatrop-, -ef(f)a-, -lis, -los), -i m. (ὕδροκεφαλός) *script. et form.:* -ose-: l.15. -op-: l.15.

1 congregatio liquorum in capite – Flüssigkeitsansammlung im Kopf, 'Wasserkopf': ARS med. 7 p. 426,2 -falus (-ffalus var. l. ed. Sigerist 189) est feculenti sanguinis suffusio inter emicra-neum et cutem. 2 qui congregatio liquorum in capite laborat – an einem Wasserkopf Leidender: ALPHITA 45 y-os (ydros-os, ydrophalus var. l.), id est habentes aquam in capite. cf. *iatrocephalis.

***hydrocolla** (y-, vitr-), -ae f. (ὕδωρ et κόλλα) glutinum aqua confectum – Wasser-Leim: MAPPAE CLAVIC. 68 y-am adiunge et sic scribe. 92 y-am recipiens. COMPOS. Matr. 49,2 admiscens y-a et scribe. *fort. add.:* MAPPAE CLAVIC. 93 amisco vit-am.

***hydrofacia** v. *hydrophacia.

hydrofobicus v. hydrophobicus.

hydrogarum (y-, -ro), -i n. (-us, -i m.: l.32) (ὕδρογαρον) *script. et form.:* -ragor-: l.32. -agum: l.31. arbitro caro: l.28. liquamen (piscium) aqua permixtum, salsura aqua permixta – mit Wasser versetzte Fischsoße, -lake: ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,48 abstinere ... omnibus oleribus et arbitro caro, (leg. -o). PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 115,1 bibere ... y-on et anisi et rute et petroselini elixaturam. 201 p. 134,8 abstinencia ... calidorum et acrium, y-agorum (3,45,3 ὕδρογάρον) ... et similiun. ALPHITA Y 34 ydragorus, id est aquosus garus.

hydrogogus v. hydragogus. **hydroleum** v. hydreleum.

hydromantia (y-, -ae f. divinatio ex aqua facta – Weissagung aus dem Wasser, 'Hydromantie': DECRET. Burch. 10,43 p. 840^C Varro ... dicit divinationis quatuor esse genera: terram, aquam ... hinc geomantiam, -am ... dictam autumant. MARB. RED. lap. 120 plus quam reliquis amat hanc y-a (h-, nigromantia var. l.) gemmam (sc. saphirum).

hydromantis (y-, -is m. (ὕδρομαντις) qui ex aqua divinat – einer der aus dem Wasser weissagt: THEOD. TREV. phys. 311 aqua pollet y-e, aether sed pyromante.

hydromel (y-, id-), -llis n. vel **hydromelum**, -i n. (ὕδρομέλι, ὕδρομήλον) *script. et form.:* od-: l.51. itr-: l.52. ytr-: l.52. -mil(um): l.55.56.p.1171,49. -li(um): p.1171,49. ?ycera mel: l.59. form. sg.: acc. -on: PAUL. AEGIN. cur. 195 p. 119,7. abl. -i: l.52.53. ?abl. pl. ydromis: l.59.

aqua mulsa – Wasser-Honig-Gemisch, Wassermel: AURELIUS 8 p. 696,25 lini semen ... in ydropidum (*fort. leg. -l tepidum*) tunsum ... dabo. ANTIDOT. Lond. p. 17,20 cum sapa aut i-e. ANTIDOT. Bamb. 38 in od-eli Z tres. ANTIDOT. Glasg. p. 120,41 confectio yt-is. RECEPT. Bamb. 15 in it-i. 22 in mulsa vel in i-i. 67 p. 76,19 cum y-e. PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 19, 16sq. cum aliquo dulciorum potuum ut de melle ... aut rodomi-li aut dulcis y-ili (i-ili A; 3,6,2 ὕδρομήλου); ... vinosum y-ilum (i-ilum A). ALBERT. M. metaph. 7,3,10 p. 366,1 -l est aqua et mel. ALPHITA A 146 y-l (rodomei var. l.). v. et p.1171,49. *fortasse add.:* ANTIDOT. Sangall. p. 92,39 vitella ovarum, y-cera mel, (leg. ydromel?). ALPHITA Y 31 ydromis, id est su-avibus.

hydropax v. dropax.

***hydrophacia** (-ofa-), -ae f. (ὕδωρ et inc.) timor, metus aquae, rabies, λύσσα – Wasserscheu, -furcht, Tollwut, Wutkrankheit (de nomine v. J. A. Hofmann, Rabie caninae ad Celsum usque historia critica. 1827. p. 6): ARS med. 7 p. 425, 11 -facia (-lagie var. l.) est species insaniae.

hydrophobas (y-, -ofa-) subst. (ὕδροφοβας) timor aquae, rabies – Wasserscheu, Tollwut: AURELIUS praef. p. 482,7 y-fobas, id est aquae metus. 21 p. 723,29 alii nomen acceperunt y-fobas ab aquae metu.

hydrophobia (y-, -ofa-), -ae f. (ὕδροφοβία) *script. -orb-:* p.1170,5. timor, metus aquae, rabies, λύσσα – Wasserscheu,

-furcht, Tollwut, Wutkrankheit: TRACT. de aegr. cur. p. 200, 31 y-fobia est passio, quam sequitur timor aquae in potu recipiendo eqs. p. 200,44 fit y-fobia ex veneno aliquo interius recepto vel ex morsura canis. ARNOLD. SAXO flor. 2,10 p. 68,14 si quod animal canis rabidi venenum infecerit, hoc y-forbiam incidet.

5 **hydrophobicus** (y-, -ofa-), -i m. (ὕδροφοβικός) *script.:* ithr-: l.15. -ofab-: l.10.11. -ofavi-: l.10. -ovi-: l.11.

qui timore aquae laborat, rabiosus – Wasserscheuer, Tollwütiger: AURELIUS 21 p. 723,27 ydrof-orum passio est periculosa. Ps. GALEN. puls. 308 de ydrof-is (y-fabicomum, y-favicomum, ydrofobis var. l.). 309 ydrof-orum (y-fabicomum, y-fovicomum, ydrofoborum var. l.) pulsus est modicus deductus et incognitus. ANTIDOT. Augiens. p. 44,16 que (sc. antidotum) facit ... -fobis. ANTIDOT. Glasg. p. 116,1 qui (sc. antidotum) facit ... ithrof-is.

15 **hydrophobus** (y-, -ofa-), -i m. (ὕδροφοβός) qui aquae timore laborat, rabiosus – Wasserscheuer, Tollwütiger: l.11. 12.

20 **hydropicia** (y-, -itia), -ae f. *script. -pecia: l.23.* morbus aquae intercutis – Wassersucht: GLOSS. med. p. 12,15 nec y-tia eum (sc. qui antidotum sumit) temptabit aut suspirium (sim. ANTIDOT. Bamb. 45 -a). TRACT. de caus. mul. 50^{capit} si matrice in y-ecia umecta fit. v. et vol. II. p. 274,11. in loco corrupto: ANTIDOT. Glasg. p. 151,40 nec legentur ... hec causas utuntur y-am iecoris, dolor frenesis eqs.

25 ***hydropico** (y-, -are. (hydropicia) hydropicia afficere, hydropicum reddere – mit Wassersucht infizieren, wasser-süchtig machen (in imag.): SALUTARIS POETA 62 fontis avaricie potum fuge, qui, saccare quos nequit, y-at (hos reprobare var. l.), toxicat atque necat.

30 **hydropicus** (y-, id-), -a, -um. (ὕδροπικός) *script.:* ed-: BOTAN. Sangall. 2,4. 18,3. etr-: BOTAN. Sangall. 37,3. itr-: ANTIDOT. Bamb. 44. al. yt(h)r-: l.58. al. d-: l.59. ydo-: l.45. -obi-: l.57. -oni-: l.56. metr-: -öp-: l.64.

35 1 adi. a ad hydropem pertinens – die Wassersucht betreffend, Wassersucht: UFFING. Ida 1,13 mulier -a valetudine ... affecta. MIRAC. Remacli 1,15 (MGScript. XV p. 437,3) quidam commanentium ... -um incurerat morbum. HILDEG. caus. 52 p. 50,15 que aque interdum y-am (-am var. l.) pestem conprimunt et paralysim compescunt. al. in imag.: RANGER. ANSELME. 5750 Deus est, qui ... y-am siccit avariciam. b *hydropis proprius – der Wassersucht eigen:* RECEPT. Sangall. II 63 ad -os dolores. BERNH. PROV. comm. 9,2 p. 311,42 medulla paperi posita in incisione, que fit in y-o sub umbilico, imbibit sibi illam succositatem ydo-am. CAES. HEIST. Engellb. 3,72 turgidum habens ventrem ... ut y-is repleta humoribus ab omnibus putaretur Hildegundis. c *hydropis affectus, laborans – mit Wassersucht infiziert, an Wassersucht leidend, wasser-süchtig:* VITA Anstr. 31 (MGMer. VI p. 76,23) puella -a.

50 TRACT. de caus. mul. 48 mulier i-a. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,11 p. 38 aliquando nascens est zimia apostema ex ventositate fumosa, sicut videtur in corpore -o. saepius. 2 subst. masc. i. qui hydropis laborat – an Wassersucht Leidender, Wasser-süchtiger: a proprie: AESCULAPIUS 37 p. 58,14 si in -is leucoflegmantici et hyposarchici exagitantur a tussi. RECEPT. Bamb. 30 i-nicos; y-um talem facit ...; epitima i-is. ANTIDOT. Glasg. p. 110,15 antidotum ... -bicus. p. 115,46 qui facit ... yth-is. ANTIDOT. Bamb. 10 ad yt-os. MAURUS phleb. p. 21^a solent ... d-i (ydropisi B) in epate multum debilitari. TRACT. de chirurg. 1150 nulli y-i curantur. ALBERT. M. veget. 6,164 mustum illud confert valde -is. persaepe. v. et l.44. vol. I. p. 1262,21sq. b per compar.: HRABAN. hom. I 62 p. 117^B sicut ... -us, quanto plus bibit, tanto plus sitit, sic et avarus, eqs. OTLOH. doctr. 21 p. 284^C dum ... velut -us nimis potus geris

65 US. CHRON. Merseb. 2 p. 169,7 qui (Theodericus) more -i (ydropitici, i-i var. l.) quanto plus avaritiae lucra hauriebat, tanto magis sciciebat. al.

***hydropicus** (y-, -igrus), -a, -um. hydropem curans – die Wassersucht behandelnd: ANTIDOT. Augiens. p. 51,1 antidotum y-gra et ydragos.

70 **hydropiper** (y-) subst. n. (ὕδωρ et piper; ὕδροπέπερι) persicaria hydropiper – Wasserpfeffer: DYASC. p. 203^a y-r,

[Weber]

quod latine piperastrum dicitur, nascitur locis humidis.

***hydropisicus** (y-, hyr-, -iti-), -i m. (hydropisis) *qui hydropis laborat* – *Wassersüchtiger*: URSO gloss. 60 p. 104,20 humidis . . . unguentis hyr-orum corpus aliquando unguntur. v. et p. 1170,66.

hydropisis (y-), -is f. (ὕδρωσις) *script. et form.*: ibi: l. 13. *abl. sg.* -e: WILH. CONG. chirurg. 1666 (var. l.).

morbus aquae intercutis – *Wassersucht*: 1 *proprie* (usu attrib.): l. 14): AESCULAPIUS 37 p. 57,13 quid est -is? extensio ventris innaturalis. EBERW. Symeon. 26 quidam puerulus . . . -is morbo miserabiliter distentus (GERH. STED. annal. p. 231,36 cum . . . gravi y-is morbo fuisset afflicta Gerthrudis). GLOSS. Salern. p. 16,25 ibi-is est error digestive virtutis . . . , cuius quattuor sunt species: eqs. PETR. TREV. David 29 y-i morbo percussus est *monachus persaepe*. v. et l. 31. p. 1170,59. vol. I. p. 1024,6. 2 *in imag.*: HUGO TRIMB. registr. 686 criminum y-im tales vix evadent, qui laborant, ut pro mundi soribus sua dent.

hydrops (y-, id-), -opis m. (ὑδρῶψ) *script. et form.*: metr.: l. 24. -os: l. 27. *form. sing.*: nom. -pis: TRACT. de aegr. cur. p. 302,8. HILDEG. phys. 1,27. 5,2. *acc.* -pum: l. 29. adde HILDEG. phys. 1,27.

1 **morbus aquae intercutis** – *Wassersucht*: a *proprie*: CHRON. Fred. 2,50 p. 70,15 Theodosius valetudine metropis (-is var. l.) Mediolano defunctus est. AESCULAPIUS 35 p. 51,10 si non curantur *passiones epatis*, ad -em veniunt. GLOSS. med. p. 94,11 ydros . . . est solutio carnis et infusio humoris in toto corpore. RICHER. REM. hist. 1,18 insanabili y-is morbo a Deo percussus est *Vvinemarus*. HILDEG. caus. (?) 431 qui y-um morbum habet, pavonem . . . accipiat. ALBERT. M. veget. 6,316 evacuat *cucumer* aquositatem -is (hydropisis var. l.). *saepe*. v. et p. 1166,52. 53. vol. II. p. 365,14. 653,20. III. p. 552,43. b *in imag.*: VITA Liutg. II 19 (ed. Surius. 1578. p. 394,43) quantos superbiae -e inflatos, mundialium rerum ambitione gibbosos . . . virtutum antidoto sanavit? MILO carm. 3,41,1750 haec (*avaritia*) radix sceleris . . . , morbus hic intercus, gravis i-s. 2 *qui morbo aquae intercutis laborat* – *Wassersüchtiger*: AESCULAPIUS 37 p. 58,31 -es, qui sine febris . . . sunt . . . et bene cibantur . . . , possunt ad sanitatem venire.

hydrorhodinum (ydroro-), -i n. (ὕδροροδίνον) *mixtura ex oleo rosaceo et aqua confecta* – *Rosenölwasser*: PAUL. AEGIN. cur. 202 p. 135,11 pannum infusum inorodino aut ydroro-o (3,45,4 ὑδροροδίνου).

hydrorhosatum (ydroro-, ro(s)ro-), -i n. (ὕδροροσάτον) *form. sing.*: gen. -u: l. 49. *abl.* -a: l. 50. *aqua rosacea* – *Rosenwasser*: PAUL. AEGIN. cur. 41 p. 19,15 cum aliquo dulciorum potum, ut de melle aut ydroro-i (ydrosro- A; 3,6,2 ὑδροροσάτου). 174 p. 98,5 farre dulcium aliquo admixto potum, ydromilo (idromilio A) . . . aut ydroro-u (ydroro-um A). 209 p. 143,25 cibum . . . cum idroso-a accipiant.

***hydrotopion** v. **hidrotopion*.

***hydrozacharum**, -i n. (ὑδρῶζ et ital. vet. zacaro; v. *Battaglia*, *Dizionario*. XXI. p. 1044^a) *mixtura ex aqua et saccharo confecta* – *Wasser-Zucker-Mischung*: BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111^E ex illis (sc. *liquoribus*), quae lavant ulcera, sunt sicut -a et mel.

hydrus (y-, (h)id-), -i m. (ὑδρῶς) *nom. sg.* -ris: l. 64.

anguis (aquaosus) – (*Wasser*-) *Schlange*: 1 *gener.*: a *proprie*: MILO Amand. II 1,188 loetifer . . . hidros signi (sc. *crucis*) virtute repulsus. SYLL. Sangall. app. 5,38 intendens (sc. *Dialectica*) ydros palma sinistra duos. COSMAS chron. 3,30 p. 200,25 non aliter retorsit *iuvenis* gradum, ac si durum in vepribus latentem calcaret ydram. v. et p. 1166,63. 1172,4. *fort. add.*: ARNOLD SAXO flor. 2,8 p. 64,41 ydris animal est aquaticum et volatile . . . , insidiatur crocodile . . . et corrodit eius ventrem (*sed cf. Plin. nat. 8,90 de ichneumone*). b *in imag. et per compar.*: p. 1167,12. *de hominibus*: DONIZO Mathild. 1,96 Atto fuit primus princeps, astutus ut idrus. 1,1162 Heinricus crudelius tercius idrus. CHRON. rhythm. Austr. 556 idrus (ydris var. l.) hic (sc. *Fridericus*) cuspidibus cultros cruentavit. 2 *astron. de sidere*: COMPUT. Borst. 17,5,2 p. 1260,1 serpens, quem -um (hydram var. l.) nominant, habet

stellas in capite tres claras. 3 *theol.*: a *in univ.*: RHYTHM. 77,12,1 ibi (sc. *ubi est fletus ac stridor*) sunt idri mordaces et flamme . . . edaces. b *de diabolo*: PAUL. DIAC. carm. 6,69 fraudis amice puer, suado captaris ab ydro, ydro non caperis. 7,16,3 gliscat bonis ydrum (gloss.: *diabolum*) cavens. IOSEPH. SCOT. carm. 3,3 (MGPoet. I p. 512) mulier praebendo poma per ydrum fecit nos plagas iuste percurrere multas. Weber

hyemalis, hyemaliter v. *hiemalis*.

***hyemannus** v. **hiemannus*. **hyemo** v. *hiemo*.

hyem(p)s v. *hiems*. 1 **hyena** v. *hyaena*.

2 **hyena** v. *hyaena*. **hyfen** v. *hyphen*.

[hyflerigoma v. *pterygoma*: AESCULAPIUS 41 p. 68,18.]

hygers v. *hiems*.

hygia (y-, egia, igia, egya, higia), -ae f. (ὕγεια, ὑγεία) *script. et form.*: erga: ANTIDOT. Cantabr. p. 163,37. *nom. sg.* -as: l. 21. *metr.* h̄y-: l. 25.

t. t. *pharm. i. q. salus, medicamentum sanitatem restituens* – *Gesundheit(s)*, *Genesung(smittel)*: ANTIDOT. Sangall. p. 88,33 antidotum egia (ANTIDOT. Augiens. p. 48,10 a. ygia, quod interpretatur salus omnis. p. 52,14 a. ygia filigratis. ANTIDOT. Berolin. 2 a. egyptas. 3 a. egypta. al.). GLOSS. Roger. III 382 ad dolorem dencium . . . mastidentur vel ygia vel tyriaca. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 384^B (add.) higia salvatrix interpretatur. ALPHITA I 23 igia interpretatur sanitas. Y 25 ygia . . . opiata est. Ps. OTHO med. 158 -a gingivae depellit rheuma eqs.

***hygidion** (ig-) *subst. n.* (ὕγιδιον) t. t. *pharm. i. q. unguentum salutare* – *heilende Salbe*: PAUL. AEGIN. cur. 101 intentio . . . est curationis . . . expurgare (sc. *saniem*) per validiora, qualia de murra et i-on (3,23 ὑγείδιον).

hygrocollyrium (y-, ver-, -lir-), -i n. (ὕδροκολλύριον) t. t. *pharm. i. q. unguentum, collyrium umidum* – *feuchte (Augen-)Salbe*: PAUL. AEGIN. cur. 77 y-irium (A, ver-irium B; 3,22,4 ὑδροκολλούριον). 81.

***hyha** (hy ha) v. 1. **ia*. **hylar** v. *hilar*.

1 **hyle** (yle, hile), hyles f. (*m. vel n.*: l. 48,55) (ὕλη) *script.*: ile: HUGO TRIMB. registr. 318 (var. l.). *form. sg.*: *nom.* yles: RAHEW. flosc. 1,118,1. ylen: l. 44. *gen.* yle: l. 50. *acc.* hylen: l. 46,61. *abl.* -e: l. 48,52,63. -en: RUP. TUIT. off. 11,6 l. 215. *metr.* h̄yl(e): l. 46.

materia, substantia – *Materie*, (*Ur*-) *Stoff*, (*Ur*-) *Masse*: 1 *natur., philos., theol. (de re v. J. de Vries, Grundbegriffe der Scholastik. 1983. p. 63sqq.)*: a *de materia primaria*: THEOD. TREV. phys. 1466 stat in absoluteione ylen materiesque. 45 HEINR. AUGUST. planct. 23 de nichilo sumptis produxit (sc. *Deus*) -en elementis (*sim.* 347). THIOFR. Willibr. I 1 universitatis opifex . . . ex inordinata yles iactatione cuncta redigens in ordinem eqs. GERHON. tract. p. 118,13 quas in ipso -e (*ed.*, yle *cod.*), fluida videlicet rerum materie, disponderet (sc. *Deus*) . . . causas. HONOR. AUGUST. imag. 1,3 elementa dicitur quasi yle ligamenta eqs. GODEFR. VIT. panth. capit. p. 107,41 de massa yle. ALBERT. M. eth. II 6,2,14 p. 425^a,15 hile . . . sive materia primum subiectum est. *saepius*. b *de substantia animae humanae*: VITA Landel. Laub. 36 corde Patris genitum . . . Verbum nostrum sumpsit hile. 2 *?alch. (in loco obscuro)*: ANON. secret. p. 42,21 species (*i. materiae*) . . . sunt duobus modis: nam alia est corporalis, ut aurum etc., alia incorporalis, ut viride aes et his similia, ut crocus ferri et -e de argento. 3 *usu communi*: a *de compage rudi, tignis*: ODO MAGDEB. Ern. 4,348 cuius (*domus*) . . . levavit onix compages, quas auro vermiculatas inscripsit multifario natura colore ylen exornans eqs. b *mundus* – *Welt*: SALIMB. chron. p. 492,28 (vs.) horribile quiddam parebit in yle (gloss.: id est in mundo).

2 **hyle** v. *ile*.

***hylealis**, -e. (*hyle, per contam. c. *(h)ylat(h)in*; cf. A. Speer, *Miscellanea Mediaevalia*. 24. 1996. p. 283) *usu subst.*: l. 70. *philos. et theol. i. q. materialis, substantialis* – *materiell, substanziell* (*spectat ad principium individuandi q. d., cf. *hyliaticum*): ALBERT. M. summ. creat. II 7,3 p. 102^a, 1 anima habet intellectum -em; -e autem est materiale, ergo anima composita est ex materia et forma. II 56,3 p. 480^b,1 intellectus. caus. univ. 2,2,18 p. 111,21 -is principii habet *intellegentia*

[Niederer]

propriatatem.

***hyliaticum**, -i n. (hyle, per contam. c. *(h)yliat(h)in [ni leg. hylat(h)in]; cf. A. Speer, op. cit. [p. 1172,66] p. 266sq. et A. Bonin, *Creation as Emanation*. 2001. p. 26sq.) philos. et theol. fere i. q. principium individuandi q. d. – etwa: Prinzip der Individuation: ALBERT. M. incarn. 6,1 p. 220,26 intelligentia est ex -o (caus. univ. 2,2,18 p. 111,47 hylatiin) et forma.

***hylicus** (hylei-, hylecus), -a, -um. (ὑλη) in nomine herbae i. q. silvaticus – Wald-: GLOSS. med. p. 38,10 -eicum, id est silvester. p. 61,22 quartum genus (sc. *polygoni*) -eicum (-um corr. ex -ecum P) appellatur, hoc est silvestre (sim. DYNAM. Hippocr. 2,35 -um).

***hylorhodon** (yloro-), -i n. (*ὕλοροδον) rosa agrestis – wilde Rose: GLOSS. med. p. 95,11 ylorodon: rosa agrestis. DYNAM. Hippocr. 2,68 -i, hoc est rosae agrestis, fructus ... thoracis dolorem tollit.

hylyaca v. iliacus. **hymago** v. imago.

***hymarmenes** v. *heimarmene. **hymber** v. imber.

hymbrex v. imbrex.

1. hymen (himen) subst. indecl. (ὑμήν) nuptiae, concubitus – Hochzeit, Beischlaf: HEINR. AUGUST. planct. 256 non habet septima progenies (i. Lamech) hos (sc. primos parentes) curae, quia fugit amor geniturae, sed petit amplexus paranymphus himen ope sexus eqs. (cf. M. Berenbaum, F. Skolnik, *Encyclopaedia Judaica*. 2007. XII. p. 445).

2. hymen (y-), abl. -ene, acc. pl. -enos m. (ὑμήν) 1 medic. i. q. membrana – Haut, Membran: PAUL. AEGIN. cur. 33 p. 14,22 si ... cum gravidine (sc. sunt dolores capitis), plenitudinem intra y-os (3,5,1 ὑμένων) retentam (sc. declarant). THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 162^G si intra costas, si in -e costarum (sc. fiunt apostemata). **2 usu communi fort. i. q. membrana vaginalis – viell.: Jungfernhäutchen (latius de vulva, utero [ni spectat ad 1. hymen]):** HEINR. AUGUST. planct. 314 desiderant vetulae postquam muliebria Sara, utque negabat -n senio coalescere semen et matrix matrem negat atque senecta cruorem eqs.

hymenaeus (y-, (h)im-, -min-, -neus), -i m. (ὑμέναιος) script. hum-: l. 53. ?form. indecl. (pro acc. sg.) -os: l. 67. 1 usu subst. (usu plur.: l. 44): **a** carmen nuptiale – Hochzeitslied: RUODLIEB XIV 89 laudantes Dominum cantizabant (sc. plebs) -neum. HONOR. AUGUST. cant. 8,14 p. 496^G (vs.) digna Deo regi finitur laus -i. **b** nuptiae – Hochzeit, Eheschließung: **a** strictius: ALDH. virg. I 23 p. 254,4 vetitos regalis tori -neos compescens (sc. Iohannes). 35 p. 278,22 simulato -nei commercio simul conversantur (sc. Chrysanthus et Daria). LIUTPR. antap. 2,56 quam (Ermengardam) Adelberto ... -i consortio copularat Berta. **β** latius i. q. concubitus, stuprum, amor – (außerehelicher) Beischlaf, Liebesaffäre: LIUTPR. antap. 2,55 quae (Berta) cum calliditate, muneribus, tum -i exercitio dulcis nonnullis sibi fideles effecerat. COSMAS chron. 1,3 p. 8,13 more pecudum singulas ad noctes novos probant (sc. homines tunc temporis) himineos (imineos, ymeneos, ymineos, humineos sim. var. l.). CARM. Bur. 120,2,10 fama letata novis -neis (-is, ymeneis, imineis var. l.) irrevocata ruit in plateis. **c** deus nuptiarum – Hochzeitsgott (usu alleg.; usu attrib.: l. 62): CARM. Ratisb. 3,2 quicquid flos flori, ... hoc demandat ei, pariter ludos Ymenei, qui te pre cunctis amat. COSMAS chron. 1,8 noctis spacia Veneri et Himineo (Hymineo, Imineo, H-o, Himenaeo var. l.) indulgent (sc. Primisl et Lobussa). IUSTIN. Lippifl. 342 felix coniugium, dum digno digna marito nupta datur! felix hic -us (-neus var. l.) adest. CARM. de Iuda 1,14 tedarum ... deo ludendo vacant (sc. Cyborea et Ruben) Ymineo (Ymeneo var. l.). CARM. Bur. 57, 2,3 H-neus eorum (elementorum) iugalem ordinat torum. **2 usu adi. i. q. iusto matrimonio susceptus, legitimus – ehelich, legitim:** AGNELL. lib. pont. 140 p. 317 l. 151 elegerunt sibi Ravennenses praestantiorum virum, ymeneos Iohanicis filium (cf. S. Lazard, *Revue de linguistique Romane*. 40. 1976. p. 293).

***hymenodes** (im-, ynm-), -is. (ὑμενώδης) acc. sg. f. -en: p. 1174,2. t. t. medic. et anat.: 1 adi. i. q. membranaceus – Membran-: PAUL. AEGIN. cur. 33 p. 14,21 si ... cum pulsu (sc. sunt dolores capitis), flegmonem [-is corporis] (3,5,1 ὑμε-

νώδους σώματος; sc. declarant). **2 subst. fem. i. q. membrana – Membran:** GLOSS. med. p. 95,14 ynm-en: membrana intestinalium.

hymnum v. inferus.

***hymnarius** (y-), -i m. vel ***hymnarium** (y-), -i n. liber hymnorum – Hymnenbuch, 'Hymnar': CATAL. biblioth. A I 16 p. 77,18 (s. IX^{med.}) regulae veteres cum y-is. p. 82,10 alius y-us. al. CATAL. thes. Germ. 121,1 gradale I, y-um I. LEO MARS. chron. 2,53 duo ... -a in choro habenda. EPIST. Reinh. 35 p. 35,31 y-um ... modo, quo tibi videtur, scribas (sc. soror). ANNAL. Otak. a. 1271 p. 187,40 sunt ... hi libri, qui conscripti sunt Viti decani pretio et expensis, ... psalteria, y-a, collectaria eqs. ?in struct. c. gen. inhaerentiae: CATAL. biblioth. A I 96 p. 485,32 (a. 1155) VI libri -orum (ni leg. hymnorum), IV libri sequentiarum.

***hymniccanorus** (y-), -a, -um. hymnidicus, hymnisonus – lobsingend, Hymnen-: MIRAC. Bert. 4 p. 511,26 y-is psallentiis cum signorum pulsatibus Deo grates ... referebant fratres.

hymnicho v. hymnizo.

***hymniculus** (y-), -i m. (hymnus, cf. Stotz, Handb. 2, VI § 92,3) hymnus (brevis) – (kurzer) Hymnus: VITA Erasmi 220 vir sanctus cantat ... asma ... y-is dictis spalmi cum laudibus almis.

***hymnicus** (y-), -a, -um. hymnos canens, hymnidicus – Loblieder singend, lobsingend, hymnisch, Hymnen-: 1 de cantibus, psalmis: ALCUIN. carm. 68,5 carmina ... -a David (sim. 69,113. 69,135). epist. 308 p. 473,18 -a (hymnidica p. corr. T*) terminata laude et ... oratione finita eqs. ERMOLD. Ludow. 2,114 vota. AMALAR. ord. antiph. 54,11 ut ... laudes Deo y-a exultatione concelebrant populi. al. 2 de angelis: THEOPH. sched. 3 praef. p. 61,14 in qua (sc. habitatione caelestis curiae) Deus ymnidicus (y-is var. l.) angelorum choris ... praesidet.

?***hymnidico**, -are. hymnis, laudibus celebrare – lobpreis-en, rühmen: v. p. 1175,7.

hymnidicus (y-, im-), -a, -um. script. -iti-: l. 41. 50. hymnos canens, hymnis laudans, hymnisonus – Hymnen singend, lobsingend, lobpreisend, hymnisch, Hymnen-: 1 adi.: a de hominibus, angelis: EINH. Marc. et Petr. I 1,8 hinc inde concurrentibus -is (y- var. l.) populorum turmis. TRANSL. Libor. II 25 cum choris -is (-ticis a. corr.) sanctum Liborium Saxoniæ erant (sc. Saxonum multitudo) sequentes. HYMN. de Ansb. 22,1 (MGMer. V p. 643,25) agmina sancta angelorum. RUP. MEDIOL. Adalb. 27 p. 70,4 monachorum ... caterva. saepe. v. et l. 32. de sacerdote pagano: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,197 quam (imaginem) placare ... cæsis cum ... iuventus y-us debet ... sacerdos. **b** de cantibus, psalmis sim.: VITA Sadalb. 14 (MGMer. V p. 58,10) famulas Christi ... cum psalmodia et -is summisque laudibus deducit praesul in urbem (ALCUIN. carm. 9,237. VITA Corb. 38 y-ticam [y-am var. l.] laudem et gloriam Domino ... omnes ... decantabant. saepe). VITA Sigr. 34 (MGMer. IV p. 625,31) -as ... odas dicamus (sc. auctor) in Christi laude. VITA Mathild. I 7 p. 126,13 i-is Deum laudare vocibus iussit. EBO BAMB. Ott. 1,11 p. 24,7 y-as Deo gratiarum actiones exsolvens. al. v. et l. 27. p. 1175,20. **2 subst. masc.:** a cantus hymnisonus, hymnus – Lobgesang, Hymnus: RHYTHM. 81 epil. p. 629 hic -us ... mystice prenotatur de Christo eqs. **b** qui hymnos canit, psalmista – einer der lobsingt, Hymnensänger, Psalmist: NICOL. I. epist. 88 p. 455,21 illum (gigantem) videbis (sc. imperator) ... percussum et a iam dicto -o (i. rege David) ... gladio suo prostratum.

adv. *hymnidice. 1 more hymnisono, cum laudibus – mit Hymnen, Lobpreis: RADBERT. psalm. 1,109 vestras (sc. lectorum) in Christo concelebrat psalmus -e nuptias. **2 more hymnorum, psalmorum – in Hymnen-, Psalmenform:** ALBERT. M. summ. theol. I 1,3,3 p. 13,67 -e ... in psalmis descripta ad affectum refert (sc. sacra scriptura) pietatis.

***hymnifere** (im-) adv. metr. -iferē. more hymnisono, cum laudibus – lobsingend, unter Lobpreis(en): PAUL. ALBAR. carm. 7,20 serbi sic pectora forma (sc. Christus), ut digne cantum reddat i-e pulcrum.

***hymnificatio** (y-), -onis f. laus – Lobgesang, das Lob- [Niederer]

preisen: GLOSS. psalt. Lunaelac. 32,1 exortatio y-is. 91,2 doctrina confessionis et y-is.

***hymnifico** (y-, him-), -avi, -atum, -are. *struct. c. gen.*: l.9. *depon.*: l.6. 1 c. *obi. personae i. q. hymnis, laudibus efferre, celebrare, hymnizare* – *rühmen, lobpreisen, lobsingend*: ARBEO Corb. 38 hi-bantur (-bant *var. l.*) *ministri* Deum. Emm. 18 y-ans (hymnidicans *var. l.*) Deum (Deo *var. l.*). 34 -bant (*sc. vulgus*) Deum (Deo *var. l.*). 35 p. 80,8 Domini (Domino *var. l.*) caeli -antes. 2 c. *obi. cantus i. q. laudem offerre, (laudi) canere* – *als Lobgesang darbringen, (zum Lobpreis) singen*: ARBEO Emm. 13 diei illius y-bat tertiam (*i. officium tertiae horae*). 20 in quo (*die*) missarum sollempnia cum psalmodia -ando non conplesset laudem. TRIUMPH. Remacii 2,6 'Veni creator spiritus' usque ad finem y-vimus. *spectat ad cantum angelorum*: HONOR. AUGUST. spec. p. 816^A dum Regi in terris nato . . . 'Gloria in excelsis Deo' y-verunt angeli.

***hymnificus** (y-), -a, -um. *hymnidicus, hymnisonus* – *lobsingend, hymnisch, Hymnen-*: EMBR. Mahum. 904 (Coll. Latomus 52. 1962. p. 83; c. 1100) meos visus . . . delectat paradisu, glorior (*sc. rex*) y-is (ymnidicus *var. l.*) laudibus angelicis. GERHOF. tract. p. 14,8 pueri Hebraeorum canebant laudes -as. DAVID compos. 3,68,1 -ae melodiae vocum et sonorum. *usu subst. i. q. psalmista* – *Psalmensänger*: CARM. biblioth. 3,1,76 quattuor . . . regum libri bis octo prophetas ante, quibus David iungitur -us.

***hymnifluus** (y-), -a, -um. *hymnicus* – *hymnisch, Hymnen-*: CARM. Cantabr. B 1,18 laudibus y-is intima corda sonant.

***hymniger** (y-), -era, -erum. 1 *hymnidicus, hymnisonus* – *Hymnen singend, lobsingend*: WALAHFR. (?) carm. 83,11,1 y-r psallit chorus. 2 *hymnicus* – *Lob-*: CONC. Karol. A 50^D p. 643,37 canticis -is et laudibus caelestibus . . . vacare satagant (*sc. Iudaei conversi*).

[**hymnilegus** v. hymnologus.]

***hymnilogicus**, -a, -um. *hymnidicus, hymnisonus* – *Hymnen singend, lobsingend*: THIOFR. Willibr. I 36 p. 481^F -a (*an leg. hymnologica?*) vociferatione in orationis prosequacham deduxerunt *Antwerpenses* (*sc. vicarium Willibrordi*).

hymnilogus v. hymnologus.

hymnio (y-), -ire. *hymnos, laudes canere* – *Hymnen singen, lobsingend*: EKKEH. IV. carm. var. I 3,1 laudibus ymnite Stephano precibusque, levite! HYMN. Sangall. p. 109 ymnite nunc, superi! AMARC. serm. 3,467 cum superis Domino catigetis (*i. cathegetis*) sedulus ymni (*sc. lector*)!

[**hymnisarius** v. hymnus.]

hymnisonus (y-), -a, -um. *hymnos, laudes canens, hymnidicus* – *Hymnen singend, lobsingend, lobpreisend, hymnisch, Hymnen-*: 1 *de hominibus, angelis*: VITA Reginsw. 11 quin . . . inter -as innocentum choreas agnum Dei, quocumque ierit, comitetur. CARM. de Hildeg. 140 (NArch. 6. 1881. p. 536) cuius ad exequias . . . abbas advolat y-a fratrum stipante caterva. 2 *de cantibus, vocibus sim.*: VITA Epiph. 8 p. 127,4 laudibus -is sancta anima . . . coetibus sanctorum . . . est associata. FROM. carm. 20,19 tempus y-a modis hunc (*Deum*) canat y-is. THEOD. TREV. transl. Celsi 20 pontifex inter -as voces se cohibere non poterat, quin *eqs.* TRANSL. Annon. 10 p. 20,11 utrequae partes (*sc. multitudinis*) iuncte cum y-a exultatione montis iuga templumque revisunt. *al.*

1. ***hymnista** (y-), -ae m. *qui hymnos, laudes canit* – *einer der lobsingt, Hymnensänger* (*usu attrib.*: l.62): *a in univ.* (*spectat ad officium q. d.*: l.64): ALDH. virg. I 18 p. 248,5 ut . . . dulcem melodiam y-a modulaturus proclamat (*sc. martyr*). carm. eccl. 3,48 antifonae pulsant concentibus aures classibus et geminis psalmodum conceperit oda; y-ae (-ae, y-te *var. l.*) crebro vox articulata resultat. *b de poeta*: CARM. Aldh. 1,5 tuis (*sc. lectoris*) pulsatus precibus . . . y-a carmen cecini. HYMN. Hraban. 21,13,1 hoc -a carmen offert pauper vobis, martyres. RHYTHM. 16,22,1 y-ae vili . . . Dominus iudex parcat in iudicio (*sim.* 21,22,1. 22,22,1).

[2. **hymnista** v. symmystes: CARM. imag. 23^d,4,2.]

***hymnizatio** (y-, ymmi-), -onis f. *praedicatio, cantus hymnisonus* – *Lob-, Hymnengesang* (*c. gen. inhaerentiae*):

HIST. de exp. Frid. imp. p. 36,34 in . . . confessione et divina rum laudum y-e (ymm-e *var. l.*) migravit *abbas* ad Dominum.

hymnizo (y-, (h)im-, -iso), -avi, -atum, -are. *script. et form.*: -ich(o): l.14. -idio: l.10. *partic. praes. gen. pl. -antum*: l.13. *struct.*: *usu impers.*: l.29. *pendet acc. c. inf.*: l.12,29. *partic. praes. usu subst.*: l.13; *perf. usu adi.*: l.42.

1 *intrans. i. q. hymnos, laudes canere* – *Hymnen singen, lobsingend*: ERMENR. Har. 3 ut . . . totam noctem psallendo et i-ando pervigilaret. ad Grim. 1,5,119 pro z d et i (*sc. scribebant Romani*), ut baptidio, y-dio, prophetidio. EPIST. Teg. I 4 cursum . . . legacionis . . . fore prosperatum . . . Deo primum y-amus. HAIMO (?) Wilh. hymn. p. 225,23 (vs.) audi, Deus, y-antum preces tuorum supplicum. ARNO REICHERSB. scut. p. 1499^D expallens et -chans (*sc. homo*). CHART. Steph. Wirz. 12 p. 17,7 cum symphonia et choro tota die et nocte y-santes (*y-antes var. l.*; *sc. fratres*). *al. v. et l.30.* 2 *trans.*: *a c. obi. personae i. q. laudibus efferre, celebrare, (hymnis) extollere* – (*lob*)*preisen, (mit Hymnen, Lobgesängen) rühmen, besingen*: *a strictius*: VITA Pus. 5 p. 217,17 regem celi -are, iam dignas ei laudes noverant *filiae* personare. GERH. AUGUST. Udalr. 1,20 y-ans . . . episcopus Dominum *eqs.* CHART. Raitenh. 253 p. 206,31 ut . . . ad illam (*ecclesiam*) congregatio fluat fidelium ad glorie altitudinem . . . virginis y-andam. *β latius*: CARM. de Aquil. 23,1 (MGPoet. II p. 152) y-anda quae pollebat iusticia iugiter *eqs.* ALBERT. M. eccl. hier. 3 p. 68,43 'sacra . . . scriptura divinorum cantuum', id est psalmodum, 'habens intentionem -are' (PG 3,429^D ὑμνῆσαι), id est cantando exprimere, et 'theologias . . . et omnes actiones divinas *eqs.*' eth. II 9,3,4 p. 594^b,22sq. in ἐταιρικῇ amicitia . . . non -atur in comediis et tragoediis plures fuisse amicos nisi duos . . . ; -are enim laudes cantare est, et sic amici -ti sunt Patroclus et Achilles.

b c. obi. cantus i. q. laudem offerre, (laudi) canere – *als Lobgesang darbringen, (zum Lobpreis) singen*: SEDUL. SCOT. carm. II 63,27 chorus ecclesiae -ans (*hi- var. l.*) cantica Sion *eqs.* HECEL. Clem. 2,2 (MGScript. XXX p. 903,32) dum fratres . . . divinum melos multifida suavitate -rent. COSMAS chron. 2,4 p. 88,13 clericis septem psalmos et alias . . . orationes y-antibus (y-santibus *a. corr. A*) *eqs.* VITA Ermin. 18 p. 490,35 ut . . . inter angelos ipsum 'Gloria in excelsis' concinat et y-et (-set *var. l.*) *anima beata. al. fort. add.*: ALBERT. M. div. nom. 2,40 p. 70,43 'hymnis' (PG 3,641^D ὑμνῶν), id est sacris scripturis -tis, secundum spirituale gaudium promulgant.

hymnodia (him-), -ae f. (ὑμνοδία) *c. gen. inhaerentiae*: l. 47.48. *hymnus, laus* – *Hymnus, Lobgesang*: ARNO REICHERSB. scut. p. 1499^C scio . . . tales, qui . . . coelestium -arum sonos . . . audierint. VITA Mariae rhythm. 1751 Christus nascitur cum cantus -a angelorum. 1913 possunt ea (*sc. miracula*) recitari pro laudis -a. *ibid. al. de cantibus liturg.*: GISLEM. Droct. 11 (MGMer. III p. 540,19) cum -is circuibant *cives* meros civitates. HECEL. Clem. 2,4 (MGScript. XXX p. 905,36) cum hi-a . . . sancti anniversaliter recoleretur. ANNAL. Reichersb. a. 1166 p. 474,3 fratribus . . . post multam . . . psalmodiam et -am incipientibus letaniam *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 13,7 p. 203,31 Isaia 'est eruditus illam -am' (PG 3,305 ὑμνοδία), id est laudem 'Sanctus, sanctus, sanctus etc.', 'divinam'.

hymnodicus, -a, -um. (ὑμνοδικός) *hymnos canens* – *hymnensingend*: VITA Maxim. Trev. I 9 quod (*sc. translatio*) . . . factum est cum magno honore ac laetitia -is resonantibus choris.

***hymnologia** (y-, im-), -ae f. (ὑμνολογία) *immolagiae*: l. 63. *hymnus, laus* – *Hymnus, Lob(gesang, -preis)*: 1 *in univ.*: ANAST. BIBL. epist. 15 p. 437,29 ceterum, quae . . . philosophus (*i. Metrophanes*) . . . ad -am (*ed., immolagiam cod.*) Dei . . . edidit, Graecorum resonant scolae. WOLFARD. Waldb. 3,9 p. 286,2 cibum cum magnis -is capientes (*sc. peregrini*). HERM. AUGIENS. hymn. 2,1,3 (*ed. Klein-Ilbeck*) euphonizans tibi (*sc. Deo sit*) . . . y-a (*i-a var. l.*; gloss.: laudis sermo, laudabili locutione, laudabilis sermo; cf. *Vulg. apoc. 7, 12*). ALBERT. M. cael. hier. 7,14 p. 116,66 'aperuimus . . . has excelsissimas -as (PG 3,212^B ὑμνολογίας)', id est sermones laudum . . . 'caelestium animorum'. *de cantibus liturg.*: FLOD. hist. 1,25 p. 128,25 cum fratribus conveniens horarum

[Niederer]

laudes persolvebat *abbas* -arum. ALBERT. M. eccl. hier. 3 p. 60,35 'confessa catholica -a (PG 3,425^C ὑμνολογίας)', id est hymno fidei catholicae, scilicet symbolo apostolorum *eqs.* (sim. p. 75,58 hoc [symbolum] ... a quibusdam vocabatur -a, quia erat sermo divinae laudis *eqs.*). p. 69,10 'cum ... continua' ... 'a', id est laude, 'sacratissimorum' psalmorum *eqs.* 4 p. 114,21. 2 *spectat ad cantus avium*: CARM. de Rob. 202 non flantem ventum ... nec ... proprias volucrales i-as fecit cunctorum Deus auctor.

***hymnologizo** (y-, -gyzo), -are. (ὑμνολογίζω) *hymnos canere* – *Hymnen singen, lobsing*: THIOFR. Willibr. I 24 p. 474^D y-ans laudavit Deum. II 1,507 iubilat plebs omnis et y-at.

hymnologus (y-, -nil-, -legus), -a, -um. (ὑμνολόγος) 1 *adi. i. q. hymnidicus, hymnisonus* – *Hymnen singend, lob-singend, Lob-, Preis-*: HONOR. AUGUST. spec. p. 863^B septima die ... cum ymni-a angelorum iubilatione ad sidera vehitur *sacerdos*. p. 956^B regem suum victorem ymni-is modulis gratulabundus excepit *senatus archangelorum*. anim. 2 p. 1243^D lyrica (sc. sunt), quae odas, id est laudes vel regum -iloga (cod. Bodleianus [Lyll 56], -ilega ed.) voce resonant. gemm. 1,81 p. 569^D Christus ... caelos ascensurus ab angelis -is laudibus suscipitur. *spectat ad naturam*: METELL. exp. Hieros. 6,843 ymni-os cantus resonant mons, ethera, campus. 2 *subst. masc. i. qui hymnos canit, psalmista* – *einer der lob-singt, Hymnensänger, Psalmist*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,95 rex ... y-um Domini manibus pedibusque ligatis extendi ... precipit. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 367^B,51 ego (sc. *abbas*) dum breviter munia -ilogi exsolvo et vota orationis complebo *eqs.*

***hymnionalis**, -e. (hymnus, cf. Stotz, Handb. 2, VI § 75.8) *qui hymnos continet, hymnis conscriptus* – *Hymnen enthaltend, Hymnen-*: CATAL. biblioth. A I 3 p. 19,2 (a. 1085/1101) -es libros quatuor.

hymnus (y-, (h)ym-, (h)ympnus), -i m. (-um, -i n.: p. 1178,2. 20) (ὑμνος) *script. hyn(us): l.47. canticum (laudis), laus, grates* – (Lob-)Gesang, (Lob-)Lied, (Dank-)Gebet, 'Hymnus' (de re v. LThK. 3^V p. 361sq. et LexMusLat. II. p. 199 sqq.): 1 *eccl. et liturg. de oratione, laude Dei vel sanctorum*: A *usu vario*: 1 *def.*: ALCUIN. epist. 308 p. 472,25 Graecum nomen est ymnus et latine interpretari potest laus carminis *eqs.* WALAHFR. exord. 23 p. 506,25sq. notandum ... ymnos dici non tantum, qui metris vel rithmis decurrunt ..., verum etiam ceteras laudationes, quae verbis convenientibus et sonis dulcibus proferuntur *eqs. v. et l. 53*. 2 *exempla*: a *in univ.*: CONC. Merov. p. 165,17 estote omnes (sc. *christiani*) in himnis (-is *var. l.*) et laudibus Dei ... intenti. WILLIB. Bonif. 8 p. 53,27 a ... fratribus cum psalmis -isque (hyn- *var. l.*) ... ablatum (sc. *est corpus*). HYMN. abeced. C 1 colo Christum, cano illi innum. METELL. exp. Hieros. 3,964 divinos recinebant (sc. *credentes captivi*) quoslibet ymnos, quo se catholicos monstrarent ... fore. ALBERT. M. div. nom. 1,31 p. 17,31 'illuminati' ... 'et figurati' (sc. *sumus*) ... 'ad' ... 'sanctas enuntiationes -orum' (cf. PG 3,589^B ἐρωῶς φωτοφανείας ὑμνεῖν), id est divinarum laudum, quae enuntiantur in sacra scriptura. *saepe. v. et p. 1176,41*. *iron.*: ECBASIS capt. 97 huius (sc. *pecoris*) in occursum forstrarius (i. *lupus*) elicit ymnus, moris ut est monachis longo de calle reversis. b *de cantu angelorum*: HRABAN. carm. 39,85,1 ymnorum cantionibus ... tinnientibus sanctis tripu-diantibus angelorum et millibus ... se gaudent *fideles* Christum cernere. HROTSV. asc. 95 angelicus ... coetus ipsum dulcisonis laudans circumdedit -is. PEL. 301 caelitus angelicus deductus suaviter -is. *ibid. al.* c *de praefatione missae* (de re v. L. Eisenhofer, Handb. d. kath. Liturgik. 1933. II p. 154sq. q.): HONOR. AUGUST. sacram. 87 p. 791^D -us ideo dicitur (sc. *praefatio*), quia refertur est gratiarum actione et laudibus angelorum. d *de variis cantibus in liturgia canendis*: NICOL. I. epist. 26 p. 292,28 -us angelicus, id est 'Gloria in excelsis Deo'. RIMB. Anscar. 41 p. 76,22 ut ... ymnus (-pnus *var. l.*) ad laudem Dei compositus, id est 'Te Deum laudamus', ... canerent *fratres*. VITA Emm. 2 p. 29,11 ut ymnos Daviticos numquam ... laxaret. ORD. Rom. 5,58 usquedum ... incipiant *subdiaconi* dicere ymnus angelicum, id est 'Sanctus, sanctus, sanc-

tus'. ORD. iud. Dei B VIII 1^e p. 656,4 cantentur psalmi et ... ymnus trium puerorum et letania. *saepe*. B *de -is in officio divino q. d. canendis*: 1 *proprie*: a *de -is communibus breviiarii s. Ambrosio ascriptis vel Ambrosianis q. d.* (cf. J. Fontaine, Ambroise de Milan: Hymnes. 1992. p. 115sq. et H. Gneuss, MittellatJb. 35. 2000. p. 227sq. q.): EPIST. var. I 13 p. 510,23 -os (ymnos *var. l.*), qui ... per singula officia vel festivitates cantari debent, adnexuimus (sc. *Theodemar*). PASS. Desid. 10 (MGMer. VI p. 63,10) -us (ymnus *var. l.*): 'Diem colamus laudibus *eqs.*' WALAHFR. Mamm. hymn. tit. in natalem ... Mammetis ymnus. CONSUE. Mell. 26 ad completorium minor ymnus dicitur. CONST. imp. II 401,1 p. 513,33 illo (sc. 'Veni creator spiritus') ymno decantato *eqs. persaepe. fort. add. (spectat ad hymnarium)*: CATAL. biblioth. A I 92 p. 483,32 (s. X.) I liber tropis vers. ... II (sc. *libri*) ymnis (cod.; ymnisarii ed.), III psalterii. b *de -is propriis pro festis anni eccl.*: WALAHFR. carm. 83,1,3 praecleum sanctis celebremus ymnus. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 425,19 ymnus ille 'iste confessor' de multis confessoribus totus placare debet. CARM. de Lamb. 2^{tit.} ymnus (ymnus *var. l.*) sancti Landberti. ANDR. STRUM. Ariald. 22 p. 1068,42 ille ... hymnus sanctorum apostolorum Petri et Pauli alta voce decantare cepit (*v. notam ed.*). *persaepe*. 2 *meton.*: AGIUS vita Hath. 6 studebat ... post matutinales ymnos vigilare. ORD. Rom. 31,121 exceptis vespertinalibus ymnis vel laudibus. THANGM. Bernw. 5 p. 760,5 donec clerici ad matutinos ymnos consurgerent. METELL. peripar. 7,29 sonuit signum nocturni temporis ymnus. *al.*

II *usu communi*: A *proprie*: 1 *de laude deorum paganorum*: BONIF. (?) metr. 91 -os post Numam primum Emmia Timote effecit in Apollinem et Musas (cf. *Isid. orig.* 1,39,17). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,184 qua (sc. *in luco*) populi ... veteres ritus ymnorum ferre solebant. 2 *de laude herois*: METELL. exp. Hieros. 6,323 ipse triumphantem (sc. *Wikerum*) dux suscipiens ... fecit concinnum modulis predulcibus ymnus ad laudem facti recinendum posteritati (cf. *comm. ed. p. 169*). 3 *de laude Dei apud Iudaeos*: a *in univ.*: EKKHE. IV. pict. Mog. 367 Israhel hic omnis Dominum regratat ymnis (spectat ad Vulg. Ios. 6,15sq.; cf. H. Leithe-Jasper, Versus ad picturas [ungedr. Diss. Wien]. 2001. p. 164; sim. METELL. buc. 8,122). HONOR. AUGUST. gemm. 2,42 quo (*tempore*) Iudas Machabaeus dedicato templo pro victoria -um Domino cum populo cecinit (spectat ad Vulg. I Macc. 4,54sq. q.). b *iunctura carmen -orum i. q. canticum canticorum* – das *Hobielied*: HRABAN. carm. 19,17 sic ... sponsa ymnorum in carmine canit *eqs.* (spectat ad Vulg. cant. 1,4). B *translate de cantu avium i. q. melodia* – Gesang, Melodie: ENGELM. carm. 3,60 (MGPoet. III p. 63) dum lucina melos nocturnis personat -is.

hyperium v. imperium. ***hynion** v. *hydnon.

hynnitus v. hinnitus.

hyoscyamus (-squia-, -cia-) *vel iusquiamus* (yos-, ios-, iusci-), -i m. (*vel* -um, -i n.) (ὕοσκάμος) *script. et form.*: eosco(i)a-: l. 68. p. 1179,9. iocia-: l. 67. oscia-: p. 1179,16. hisquia-: p. 1179,11. visquia-: p. 1179,12. vissia-: ANTIDOT. Glasg. p. 143,11. isquia-: l. 70. squia-: l. 71. -an(us): p. 1179,10. *al.* -ani(us): ANTIDOT. Lond. p. 17,28. ?acc. -u (*ni subest form. gen. Graeca*): l. 69,70. p. 1179,10.

altercum, herba symphoniaca – *Bilsenkraut* (Hyoscyamus L.): 1 *sensu orig.*: a *def. (expressus de semine*: l. 61. 63): CONSTANT. AFRIC. grad. p. 384,5 h-us triplex est, albus, niger et rufus *eqs.* CIRCA INSTANS p. 21 b^v herba est, cuius semen proprie i-us appellatur, herba ipsa cassillago dicitur *eqs.* MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 367^E h-iamus frigidus et siccus ... est ...; h-us semen est cassilaginis, sed aliud est album, aliud nigrum, aliud rufum *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,362 i-us Graeco nomine vocatur herba, quae longa et lata ... habet folia *eqs.* b *exempla*: a *in univ.*: GLOSS. med. p. 42,20 aliquibus eventit *mania*, qui ioc-i sucum ... biberint. RECEPT. Laresh. 5,1,2 eoscoiam dragmas XX. ANTIDOT. Augiens. p. 41,10 recipit ... y-u < l. p. 45,11 recipit *hec*: ... h-quiamu scrip. XXVI. p. 61,18 sucum y-i unc. II. ANTIDOT. Glasg. p. 111,40sq. is-u - VI *eqs.* p. 159,3 s-i sucus - II. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,14 i-um alit passerem, necat hominem. *saepe*. β *indicantur syno-*

[Niederer]

nyma: ANON. herm. p. 97,8 altercus, id est i-us. ANTIDOT. Glasg. p. 151,22 iusc-i, que est herba calicularia, succus (*sim.* DYASC. p. 104^a calicularis). p. 154,7 alii io-um, que et sinfonica herba dicitur, . . . bibant. DECRET. Burch. 19,5 p. 976^C ubi (*sc. extra villam*) herbam i-um inveniunt mulieres, quae teutonice belisa vocatur. ODO MAGD. herb. 1933 i-um Graeci, quam nostri caniculatam dicunt. ROGER. SALERN. chirurg. 1, 238 pone pro ipsa (*memithem*) . . . cassillaginem (gloss.: i. e. i-um). *al.* γ indicantur genera: RECEPT. Lauresh. 5,1,1 eoscoani albi ~ II s. ANTIDOT. Sangall. p. 93,28 i-u Tebaicum z III. ANTIDOT. Glasg. p. 113,44 hi-i albi dr. quinas. THADD. FLORENT. cons. 4,95 recipe . . . seminis i-i (vi-i ed.) albi . . . drachmas VIII. ALBERT. M. animal. 10,44 si . . . emplastrantur i-o nigro testiculi. *al. v. et p. 1178,59.63.* 2 ?per errorem de *polypodio*: ANTIDOT. Bamb. 35 polipodium sicco, id est osciamio.

hypallage (y-, ip-), *acc.* -en f. (ὕπαλλαγή) *t. t. rhet. i. q. mutatio* – *Vertauschung*: HEIRIC. Germ. I 6,571 ‘hic (*servus*) scitu melior compensat dogmata factis’ (gloss.: i-e est). ARNO REICHERSB. apol. p. 99,21 quem (*modum loquendi*) grammatici -en vocant, id est mutationem casuum dicunt. CONR. MUR. summ. p. 61,13 faciunt *figurae* . . . interdum intellectus obscuritatem, scilicet . . . omopathia, y-e eqs.

hypapante (yp(p)a-, ypop-, hyppop-, -ti) *subst. f.* (ὕπαπαντή) ?*abl.* -i: l. 33.35. *t. t. eccl. de festo purificationis Mariae i. q. occursum, obviatio (Domini), praesentatio (Domini)* – ‘Begegnung’, *Darstellung des Herrn (de re v. E. H. Kantorowicz, Selected Studies. 1965. p. 255qq. et Stotz, Handb. 1,IV § 14.15)*: HRABAN. inst. cler. 2,33 l. 26 eadem (*sc. purificationis Mariae*) festivas y-i nuncupatur, quia praedictae personae (*sc. Simeon et Anna*) ad templum obviam Christo advenierunt. PONTIF. Rom.-Germ. 99,13 p. 6,2 de hac festivitate, id est ypp-i (ypo-i var. l.), . . . in gestis pontificalibus legitur, quod eqs. THIEHM. chron. 5,44 III^a Non. Februarii, id est ypp-i Domini, id est obviacione iusti Simeonis eqs. ORD. celebr. conc. 28,1 hyppo-i Domini. HONOR. AUGUST. gemm. 3,24 y-e dicitur obviatio, quia eqs. saepius. *in lusu verborum*: FROUM. carm. 7^{ut}. ad Pabonem y-i facti (*pro facta, v. notam ed.*).

***hyparchus** (y-), -i m. (ὕπαρχος) *de officio Romanorum i. q. praefectus, praeses* – *Präfekt, Vorsteher (de re v. LexMA. VII. p. 155sq.)*: LEG. Lang. p. 662,4 stet ad sinistram imperatoris . . . y-us, quem nos dicimus praefectum.

hypatoides (y-), -es. (ὕπατοιδής) *t. t. mus. i. q. tetrachordo principali conveniens* – *zum ersten Tetrachord passend, gehörig (de re v. l. 54sq.)*: REMIG. ALTISS. mus. 515,7 non sunt *species melopoëiae* graves sicut y-es nec acutae sicut netoides.

hypatos (y-, ip-, ypetos), -e, -on. (ὕπατος) *form.: fem.: acc. -im: p. 1180,1. gen. pl. -on: l. 63.67.68. masc.: sing.: nom. -us: p. 1180,9. dat. -i: p. 1180,12. gen. pl.: -orum: p. 1180,21.*

1 *adi. t. t. mus. de sonis, chordis gravissimis i. q. summus, principalis* – *oberster, erster (de re v. H. Riemann, Musiklexikon, Sachteil. 121967. s. v. Systema teleion et LexMusLat. vol. II. s. v. hypatos)*: PS. BERNO mens. monoch. 5,6 quorum (*tetrachordorum*) primum est BCDE, quod -on, id est principale, dicitur, quod primum locum in -is occupet et ceteris gravius . . . sonet. 2 *subst.: a fem. -e t. t. mus. de sonis gravissimis i. q. sonus summus, principalis* – *oberster, erster Ton (de re v. LexMusLat. vol. II. s. v. hypate, hypate hypaton, hypate meson)*: REMIG. ALTISS. mus. 502,12 a principali principalium, id est ab y-e y-on eqs. 503,2 principalis . . . mediarum, id est y-e meson. 505,14 primi, id est par ypati, (*leg. parypati*), ideo sic dicuntur, quod statim prioribus, scilicet y-is, id est principalibus, subnectantur. *al.* CARM. var. III 41,7 lychanos -on. 41,8 h-e meson. SIGEB. GEMBL. catal. 1070 supposuit *Berno* unum tonum tetrachordo y-on (-on var. l.) eqs. ALBERT. M. metaph. 10,2,8 p. 452,41 quod mutatur ex gravi, quod est ‘-e’ (p. 1057^a, 22 ὑπάτης) dictum, ad ‘netem’, quod est acutissimum in cantu. *v. et l. 58. per pravam interpr. de chorda summa*: ALBERT. M. phys. 5,2,2 p. 424,5 ‘post’ primam (*sc.*

chordam) in acumine, quae graece ‘y-im’ (p. 226^b, 29 ὑπάτην) dicitur, percutit (*sc. citharista*) ultimam in gravitate. **b masc.:** *a publ. pro titulo honoris Byzantino in Italia usitato fere i. q. princeps, consul* – *etwa: Erster, Statthalter, ‘Gouverneur’ (de re v. V. v. Falkenhausen, Unters. über d. byzant. Herrschaft in Südtalien. 1967. p. 12 et Stotz, Handb. 1,IV § 16.3 et L. A. Berto, Il vocabolario politico e sociale della ‘Istoria Veneticorum’ di Giovanni Diacono. 2001. p. 60sq.)*: AGNELL. lib. pont. 162 mortuus est Leo i-us (*v. notam ed. p. 377*). IOH. VIII. epist. A 37 nos . . . Decibilis -i epistolas suscepisse. DIPL. OTTON. III. 337 Iohannes papa . . . terras illas (*sc. vicos*) y-i consuli Gaiete concesserat. IOH. VEN. chron. p. 97,21 Venetici . . . ducem, videlicet Deusedem, sepedicti Ursonis y-i filium, . . . sibi creantur. CHRON. Ven. Alt. p. 146,2 Particiaci . . . tribuni anteriores fuerunt et ypeti imperialis (*imperialis var. l.*) honore fruebantur. *al. latius de duce Baiuvariorum*: ARNOLD. RATISB. Emm. 2,39 p. 567^b, 60 inter quos (*multos*) erat Heinricus -os tunc forte principatum tenens super populos Noricos et Karinthios. **β mus. i. q. sonus summus, principalis – *oberster, erster Ton (cf. p. 1179,59)*: REMIG. ALTISS. mus. 503,5 inter principalium, id est y-orum, tetrachordum.**

hyperaspistes (y-, -ass-, -pys-), *acc.* -en m. (ὕπερασπιστής) *metr. ŷperasp-: l. 28. tutor, fautor* – *Beschützer, Förderer, Unterstützer*: THIOFR. flor. 2,3 l. 40 secundum egregium y-yten ecclesie Hieronymum eqs. Willibr. I 24 p. 475^C Alcuinus, . . . magni Karoli y-sspistes. II 1,4 Karli prudens Alcuin movet (*sc. me*) y-es.

hyperbaticus (hip-), -a, -um. (ὕπερβατικός) *t. t. rhet. i. q. verborum transgressionis continens* – *Wortumstellungen enthaltend*: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 427,11 sicut in metro sic et in melo praeposterata fit frequenter constructio . . . , nec mirum, cum et textus interdum fiat hi-us.

hyperbaton (y-, hip-, -boton), *acc. pl. -a n.* (ὕπερβατον) *script. p-: l. 44. usu indecl.: l. 42. t. t. rhet. i. q. transgressio, transcensio (verbi, verborum)* – *Wortumstellung, -verschränkung, ‘Hyperbaton’ (de re v. Lausberg, Rhetorik § 716sq. et U. Krewitt, Metapher u. tropische Rede. 1971. passim)*: AMALAR. cod. expos. II 7,6 ‘vidi sub altare animas interfectorum propter verbum Dei; quod sic potest intellegi: per -n dictum est eqs. (*sim.* [?] ecl. 7,3 hi-n). ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 50,15 si verborum concatenatio sit plena, si -n vitio aliena . . . fuerint posita (*sim.* EPIST. Hildesh. 134,16). CONR. HIRS. dial. 1655 studiosis rhetoricae convenit . . . -a (p-A, -a post corr. S), dubia quoque vitare (*v. notam ed.*). CONR. MUR. summ. p. 59,17 que (*longa verborum continuatio*) auditorum aures . . . ledere consuevit, sicut facit y-oton. *al. v. et l. 65.*

***hyperbibaster** *subst. m.* (ὕπερβιβαστήρ) *instrumentum chirurgicum quoddam* – *ein chirurgisches Instrument*: ARS med. 6 p. 31 (ed. Fischer) epibastes (P). p. 33 peribaster (K, peribaster G; cf. *comm. ed. p. 38*).

hyperbol(a)eos, -on. (ὕπερβολαῖος) *t. t. mus. i. q. additus* – *binzugefügt (de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.)*: PS. BERNO mens. monoch. 5,9 quintum (*tetrachordum*) . . . -leon, id est excellens, dicitur. FRUTOLF. brev. 13 p. 98 tertia decima (*sc. chorda*) f designatur, quae trite -aeon, id est tertia excellentium, vocatur eqs. *al.*

hyperbole (y-, (h)ip-), *acc.* -en (-em: l. 70), *abl.* -e f. (ὕπερβολή) 1 *t. t. rhet. i. q. traiectio, superlatio* – *Übertreibung, ‘Hyperbel’*: GESTA Bereng. 1,195 pulvere celum conditur (gloss.: i-e). EPIST. Wibald. I 141 p. 289,8 de vicio adulationis et y-e notari timerem. HERBORD. Ott. 2 praef. p. 58,6 hi-en (*herbipoleum var. l.*) fugere sermo expetit castigatio. CONR. MUR. summ. p. 61,4 notantur perifrasis, y-e, yperbaton, sintesis, histerologia. ALBERT. M. Iob. 27,16 ‘si comportaverit quasi terram argentum’: -e est, hoc est abundanter. *v. et p. 1181,11. 2 philos. i. q. abundantia* – *Übermaß*: ALBERT. M. sens. 2,12 p. 69^b, 16 temperatus motus ipsorum (*odorum*) . . . est quoddam temperamentum in sicco ad -em, hoc est excessum, frigiditatis eqs. metaph. 5,4,1 p. 272,16 dicitur perfectum, quod est perfectum . . . ‘non habendo -en’ (p. 1021^b, 15 ὑπερβολήν) eqs.

[Niederer]

(sim. 10,2,3 p. 445,15 dicimus . . . 'aliquid' esse 'maximum, cuius non est -e', hoc est excessus. summ. theol. II 11,66 p. 619^a, 27).

hyperbolicus (y-, (h)ip-), -a, -um. (ὑπερβολικός) 1 t. t. rhet. i. q. hyperbole utens, superlatus – übertrieben, übertrieben: CARM. Ratisb. 53,2 nos . . . laudis y-e non oblectamur honore. MIRAC. Cuneg. 65 ad y-um huius miraculi rumorem . . . perrexerunt (sc. homines). CONR. MUR. summ. p. 122,6 quando vir scribit uxori, . . . utatur adulatoriis et y-is verbis. NICOL. BIBER. carm. 5 sim quod y-us, homo forte putabit iniquus (gloss.: yperbole est figura excusans veritatis excessum). 2 usu communi i. q. nimius, praegrandis – allzu groß, übergroß: COLUMB. epist. 1 p. 156,22 ligat me . . . -us metus, ne non sit interrogandum de pascha eqs. 5 p. 176,12. HERM. AUGIENS. hymn. 2,6^a,4 (ed. Klein-Ilbeck) gaudimonium tu (sc. Christus) quam verissime y-um (i-um var. l.; gloss.: excellens)!

adv. **hyperbolice**. t. t. rhet. i. q. verbis hyperbolicis, per hyperbolen – mit übertriebenen Worten, übertrieben: COLUMB. epist. 5 p. 174,30 triumphalibus saltuatim, licet -e, pelagi vorticibus undique consurgentibus eqs. al. CAES. HEIST. hom. exc. 290 loquitur Hieronymus y-e exaggerando ipsam virginitatem in tantum, ut eqs. usu communi: EPIST. Teg. I 18 si . . . crimen . . . illi, qui nobis invidiose inimicantur, . . . hi-e passim spargere non cessant. 34 p. 39,4 qui (domestici) nos . . . perturbant victum vestitumque hi-e exposcentes. 90.

***hyperborealis** (y-), -e. septemtrionalis – nördlich: HEINR. AUGUST. planct. 674 arce sedere poli promittit Lucifer y-i.

hyperboreus, -a, -um. (ὑπερβόρεος) septemtrionalis – nördlich: PETR. CAS. (?) chron. 4,61 p. 524,17 coactus fervore estatis secessit Heinrichus imperator cum suis in -is regionibus (i. Italia septemtrionali, v. notam ed.).

hypercatalectic (y-, ip-, p-), -a, -um. (καταληκτικός) t. t. metr. i. q. hypercatalectus – 'hyperkatalektisch': ALDH. ad. Acirc. 10 p. 92,15 quis est versus y-us (i-us, p-us, -us var. l.) exámetro? HERM. AUGIENS. vit. 411ª metrum Alcmanium trimetrum dactylicum y-um. METELL. Quir. 10^{tit}. dimeter iambicus y-us (et p-us var. l.). 24^{tit}. metrum Anacreontium y-um constans anapesto, duobus iambis et semipede. al.

hypercatalectus (y-), -a, -um. (ὑπερκατάληκτος) acc. sg. m. -on: l. 43. t. t. metr. i. q. syllaba finali superaddita praeditus – mit einer zusätzlichen Endsilbe versehen, 'hyperkatalektisch': BONIF. (?) met. 121 -on (sc. versum dici), ubi super legitimos pedes syllaba crescit. RADBOD. carm. 2^{tit}. metrum anapesticum y-um.

***hyperdulia** (y-, p-), -ae f. (hyper et dulia, cf. ὑπερδουλος; v. Stotz, Handb. 1, IV § 11.21) eccl. et theol. i. q. cultus summus, dulia praegrandis – überaus große, höchste Verehrung, 'Hyperdulia' (de re v. LThK. 3^V. p. 370): OLIV. epist. 5 p. 297,18 crucem sanctam . . . adoramus dulia, humanitatem Christi y-a (p-a var. l.). ALBERT. M. sacram. 200 p. 129,39 -a . . . est cultus, qui debetur creaturae excellentiori. sent. 3,9, 6^{capit}. an dulia et -a sunt communis una species. al. summ. theol. II 21,130,2 p. 433,32 dulia . . . est reverentia, quae debetur homini ratione gradus dignitatis, et -a, quae debetur maioribus.

***hypergeus**, -a, -um. (ὑπεργεῖος) supermundialis, caelestis – überirdisch, himmlisch: CARM. de Iuda 1,165 lux, y-i studiosa ministra diei, cedit, nox sequitur.

hyperhypate (ypery-, hiperhip-) subst. f. (ὑπερυπάτη) t. t. mus. ('Hyperhypate'; de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.): SCHOL. Boeth. mus. I 1,20,135 hi-ypate. 1,20,154. 1,20,161 lichanos hypaton vel ypery-e.

hypericum (yp(p)e-, ip(p)e-, hip-, (hy)pir-, -con), -i n. (ὑπερικόν) script.: epir-: p. 1182,5. eppip-: p. 1182,7. ibir-: p. 1182,6. form. acc. sg. f. -a (ni subest acc. pl. n.): p. 1182,11.

Hypericum (L.) – Johanniskraut, Hartheu (fort. spectat ad H. perforatum L., H. crispum L.; cf. André, Plantes. p. 128 et Hegi, Flora. V/1. p. 502sq. 526sq.). 1 indicantur synonyma: ANON. herm. p. 104,26 ypi-o, id est triscalamo. D'YASC. p. 76^a corium, quod multi y-on dicunt sive ut Latini rapa rustica eqs. (cf. Diosc. gr. 3,154). MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p.

385^D -um herba est perforata vel sancti Iohannis dicitur. eqs. ALPHITA H 1 -on (hi-on var. l.; fuga demonis add. VL), herba sancti Iohannis . . . idem; quidam . . . nominant eam (herbam) scopam regiam. al. 2 usu vario: RECEPT. Lauresh. 2,218 epi-o (cod., i-um ed.) et piper usitandus est. RECEPT. Sangall. I 188 ibi-o, petriniola aquatica eqs. II 12 herba hipi-um teris. ANTIDOT. Sangall. p. 78,13 eppi-o z X. PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,5 polimigmaton . . . hoc: balsami, nardi, . . . y-i (ypp-i B; 3,48,3 ὑπερικου) . . . ana. ANTIDOT. Berol. 1 ipi-o - X. ANTIDOT. Glasg. p. 148,28 ippi-o - VI. ANTIDOT. Bamb. 35 i-a ana dragma sex. al.

Hyperion (Y-), -onis m. (Υπερίων) form.: vocat. sg. -ona: l. 16. acc. sg. -ona: l. 14. sol – Sonne: GESTA Bereng. 1,245 ubi primum . . . Thetis impulit eo cunctantem H-a (gloss.: solem) ponto eqs. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 33 tu . . . nitor stellę et rutilans Y-a, kere (v. notam ed.)! THIOFER. Willibr. I 1 p. 461^E quasi in plenilunio totis affecta (sc. luna) Y-is flammis.

hyperistos v. euporistos.

***hyperlydicus** (y-, -lid-) vel **hyperlydius** (y-, -lid-), -a, -um. (ὑπερλύδιος) t. t. mus. ('hyperlydisch'; de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.): AUREL. REOM. 19,71 octava et nona (sc. syllaba) . . . prima circumvolvitur, secunda y-idium sustinebit sonum. 19,81 in octava eiusdem (responsorii) syllaba y-idica debet adscisci vocis melodia, videlicet eqs.

hypermetrus, -a, -um. (ὑπερμετρος) t. t. metr. i. q. metrum, mensuram excedens – über das (Vers-)Maß hinausgehend: LIUTPR. antap. 3,3 p. 75,10 (vs.) extinguuntur (extinguunt var. l.; gloss.: -us versus; v. notam ed.) matres, pueri innuptaque puellae.

hypermixolydius (y-, -lid-), -a, -um. (ὑπερμιξολύδιος) t. t. mus. ('hypermixolydisch'; de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.): ALIA MUSICA 16 p. 107 octavum modum -um Ptolemaeus adiecit. SCHOL. Boeth. mus. I 4,15,23 i-idius. al.

***hypernete** subst. f. (ὑπερ et νήτη) t. t. mus. ('Hypernete'; de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.): WILH. HIRS. mus. 41,10 inter magades mensus Guidonice ponas puncta, quos ipse velit, nec -e tibi desit; huius -e synemmenon et A gravis add.

***hyperoa** (y-, (h)ip-), -ae f. (ὑπερόα) palatum – Gauen: PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 100,1 si . . . cum screatu (sc. est reiectio), ex his, que circa faringa ex hi-a (3,31,1 ὑπερόαζ) reicietur. p. 100,5 per y-am (A, i-am B; gloss.: id est per superiora). 176 p. 103,1.

***(hy)perperum** (y-), -i n. vel ***perperus**, -i m. vel ***(hy)perpera** (y-, ip(p)e-), -ae f. (ὑπερπερον, πέρπερον; cf. Stotz, Handb. 1, IV § 16.11) script. et form.: imp-: IOH. PLAN. hist. 7,8 (var. l.). -par(us): l. 53. yp(p)er(um): l. 56. 57. gen. pl. ypporum: IOH. PLAN. hist. 7,8 (var. l.). ?acc. pl. perpres: l. 64.

de nummo i. q. solidus aureus (Byzantinus) – (byzantinscher) Goldsolidus, 'Byzantiner' (de re v. Reallexikon d. Byzantinistik. A I. p. 376): ANNAL. Ianuens. I p. 42,2 D p-aros . . . a curia imperatoris comune Ianue habere debet. al. CHART. Mog. A II 433 p. 700,28 XII milia p-orum. HIST. de exp. Frid. imp. p. 66,3 quod argenti marca emetur pro y-is (yperis var. l.) quinque et dimidio et quod mutabitur y-um (yperum var. l.) pro staminibus centum et viginti. GUNTH. PAR. hist. 8,69 quarum (navium) quelibet . . . persolvebat nummum aureum, qui p-a vocari solet. WILH. RUBRUQU. itin. 1,13 dant (sc. homines de Russia venientes) duas telas de cotone valentes dimidiam y-am (y-ant, ipp-am, i-am var. l.). al. fort. add. (ni subest francog. vet. perpre): CHRON. Albr. a. 1236 p. 939,3 mittebat Gaufridus quolibet anno XXII perpres ad conducendos auxilia-rios.

***hyperphania**, -ae f. (ὑπερφανής; per analogiam ad epiphania formatum) t. t. theol. de media hierarchia angelorum fere i. q. epiphania media – etwa: mittlere Manifestation, Erscheinung (de re v. B. Faes de Mottoni, Freiburg. Zeitschr. f. Philosophie u. Theologie. 40. 1993. p. 334sq.). ALBERT. M. sent. 2,9,2 p. 192^a,27 dicunt . . . quidam, quod dividit (sc. Dionysius) hierarchiam in epiphaniam et -am et hypo-

[Niederer]

phaniam. p. 192^a, 40 -a est divina illuminatio sui particeps eqs. (e *Guillelmi Autissiodorensis summa aurea*. 2, 4, 1 l. 16sq. 102sq. [ed. J. Ribaillier. II/1. 1982. p. 86. 89]; *sim. summ. theol.* II 10, 38, 2, 2 p. 420^a, 33. p. 420^b, 12). cf. *hypophania.

***hyperusia** (y-, -ae f. (ὑπερουσία) t. t. theol. i. q. *condicio substantiam, essentiam transcendens, essentia divina – über das Substantielle, das Sein hinausgehender Zustand, göttliches Sein*: THEOD. TREV. phys. 1752 in trinitate causam solum nominativam causale personare, substantiva negare, divina quod sit una simplex y-a (v. *notam. ed.*). cf. *superes-sentia.

hypozocos (y-, ip-, -execo-, -eso- *sim.*), -otos vel -oti m. (ὑπεζώκος) acc. sg. -ota: l. 16. 17. t. t. medic. i. q. *hypozogus – Brust-, Rippenfell* (de re v. J. André, *Le vocabulaire de l'anatomie*. 1991. p. 121sq.): PAUL. AEGIN. cur. 177 p. 103, 14 empiima circa vacua thoracis aut circa i-a (corr. ex i-ecota A, ipexecota B; 3, 32, 1 ὑπεζώκωτα) consistit. 180 p. 105, 23 pleuritis flegmon circa latera y-os membrane est. p. 106, 16 in membrana i-i (inp-oti B). 181 p. 107, 25 y-os (ed., ipesozotos A, ypesozotos B) flegmon.

hyphen ((h)yfen) *subst. indecl.* (ὑφ' ἔν) t. t. gramm. i. q. *signum coniunctionis, copulationis – Verbindungszeichen, Bindestrich, 'Hyphen'*: ALDH. ad Acirc. 141 p. 200, 13 passiones sunt III: apostrophus, hyfen (yfen, yfeny *var. l.*), hypodiastoli (ypodiastoli, ypodiastilo *var. l.*) eqs. p. 200, 15 hyfen est coniunctio dictionis ex duabus - perfectis imperfectis - compositae, ut est lucifer, unigenitus eqs. p. 201, 2 hyfen ponitur infra ad dexteram partem (sc. *litterarum*), ut est sub, urbanus. *v. et p. 1186, 25*. EPIST. *var.* II 15 p. 322, 8 nota ... cuius vocabulum est yfen, verba necesse est iungat male disiuncta (v. *notam. ed.*).

hypnalis (y-, ip-, -apis), -is f. (ὑπναλή) metr. -nāl-: l. 34. *genus aspidis – eine Giftschlangen-, Otternart*: CARM. didasc. 294 que cum somno concludis lumina leto, i-is ... rapiens eqs. CONR. MUR. physiol. 1404 sompnifer y-is serpens satis exicialis morsu percussos sompnosos sopit. ALBERT. M. animal. 25, 30 i-pis est species aspidis et surdorum serpentium (v. *notam. ed.* et K. Kitchell, *Albertus Magnus on Animals*. vol. II. 1999. p. 1728 adn. 137).

hypnoticus (y-, ymp-, yn(p)n-, eno-, abn-), -a, -um. (ὑπνωτικός) script.: ymotoi-: l. 50. in napt-: l. 42. *pharm. et medic. i. q. somnifer, soporifer – Schlaf bringend, einschläfernd, betäubend*: 1 in *univ.*: AESCULAPIUS 4 p. 7, 30 in naptis unctionibus nares ungantur (sc. *maniacis*). AURELIUS 21 p. 725, 26 cibos accipere debent hydrophobici digestibiles, leves et adiutoria ab-a (ym-a *cod. Augiens.* CXX, ynn-a *corr. in ynp-a cod. Vindob. Lat.* 68), id est somnifera. ANTIDOT. Bamb. add. p. 37, 34 y-um adiutorium ... conveniens his, qui chirurgiam operantur. CIRCA INSTANS p. 21b^v virtutem habet *iusquam* en-am, id est mortiferam (*sim.* p. 26a^r virtutem habet *mandragora* ymoticam, id est soporiferam. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 396^b). *subst. neutr. de medicamentis*: PAUL. AEGIN. cur. 26 si ... insomnietas adsit, et ex y-is (3, 4, 3 τῶν ὑπνωτικῶν) aliquid adiunge. 2 in *nomine plantae* (? *Witthania somnifera* Dunn. [cf. André, *Plantes*. p. 251]): DYASC. p. 169^b strignus y-us ab aliis cacabus (*leg. halicacabus*) aut ... a Latinis lunaria vocatur eqs. (cf. *Diosc. gr.* 4, 72).

***hypocancellarius** (y-), -i m. (ὑπό et cancellarius) *vice-cancellarius – Vizekanzler*: EPIST. pont. Rom. 541 p. 1028, 8 scriptum per manum Gregorii y-i domni Benedicti octavi pape (v. *notam. ed.* et H. Schmidinger, *MIÖG* 58. 1950. p. 40sq. 46).

***hypochartosis** (y-, -ca-) *subst. f.* (ὑποχάρτωσις) ?*form. indecl.* -in: l. 66. 68. *archit. i. q. camera, laquear – Deckenverkleidung, Kassettendecke* (de re v. J. Bardill, *Social and Political Life in Late Antiquity*. 2006. p. 353sq.). COD. Karol. 65 p. 593, 1 de camarado ... quod est y-in, ad renovandum in basilica beati Petri eqs. p. 593, 6 quod (*lignamen*) in predicto y-in, hoc est camarado, necesse fuerit (cf. T. B. Orth-Müller, *Philologische Studien zu den Papstbriefen des Codex epistolaris Karolinus*. 2013. p. 150sq.). AGNELL. lib. pont. 168 sola ... -cartosis (ci. *Holder-Egger*, *hypocrastos cod.*) ... pontifex infigere praecepit (cf. *Agnellus of Ravenna: The Book of*

Pontiffs of the Church of Ravenna [ed. D. Maukopf *Deliyannis*. 2004. p. 325sq.]).

hypoc(h)ondriacus (y-, epac-, -cun-), -a, -um. (ὑποχονδριακός) ?acc. sg. f. -on: l. 7. t. t. medic.: 1 *adi. i. qui hypochondriorum, ventris est – die Weichen betreffend, Bauch-*: PAUL. AEGIN. cur. 57 p. 33, 10 tertia ... melancholie species est, quam fysodes et ypoco-on (3, 14, 1 ὑποχονδριακόν) vocant. CONSTANT. AFRIC. theor. 6, 11 p. 27b^r si ex fumo frigido et sicco fiat (sc. *materia melancholica*), -cundriaca generatur melancholia. 2 *subst. masc. i. qui hypochondriis, ventre laborat – einer der in den Weichen, im Bauch leidet*: RECEPT. Lauresh. 3, 20 antidotum anacardion ... ypoco-is (ed., epaco-is *cod.*) ... operatur. ANTIDOT. Augiens. p. 50, 15 pulvis ad ... ypoco-os. p. 62, 15 epithima diamellilotu faciens ... ypoco-is (*item* ANTIDOT. Bamb. 4).

hypoc(h)ondrium (y-, ip-), -i vel **hypoc(h)ondria** (y-, ip-), -orum n. vel **hypoc(h)ondria** (y-, ip-), -ae f. (ὑποχονδρίον, ὑποχονδρία) script. et form.: yppo-: l. 27. ybo-: l. 26. epicopan-: l. 36. -cun-: l. 24. 33. -ntri(a): l. 28. -r(a): l. 24.

t. t. medic. et anat. i. q. *venter, latera, ilia – Bauch, Flanke(n), Weichen, 'Hypochondrium'* (de re v. J. André, *Le vocabulaire de l'anatomie*. 1991. p. 221sq. 245): PS. GALEN. puls. 156 urina nigra ... cum sudore et dolore ypoco-arum (-condriarum, ypoco-orum, ipoco-arum, ypocundrarum *var. l.*) mortem nuntiat (*sim.* 186 cum dolore ... ypoco-e [ypoco-ae, ypoco-i, yboco-e *sim. var. l.*] dextre partis). GLOSS. med. p. 95, 19sq. yppoco-e Greci vocant costas molles eqs. PAUL. AEGIN. cur. 139 p. 80, 12 siciam ... in ypoco-is (B, ipocontriis A; 3, 24, 8 ὑποχονδρίου) ... appone. 180 p. 105, 25 usque ad clavem et ypoco-um (B, ipoco-um A). MAURUS urin. I p. 14, 6 dolor in sinistra ypoco-a saepe. *usu communi*: RICHER. REM. hist. 1, 46 p. 80, 2 eum (*Robertum, sed v. notam. ed.*) ... per epar atque pulmonem et sinistri lateris ypocu-am ferrum usque in clipeum transigit (*sim.* 2, 35 p. 124, 11). VITA Mariani 16 torquibus ... se circumcinxit *Macharius*, ut profunda vulnera ... torques in brachiis et epicopa-is infigerent.

hypochrisis v. *hypocrisis*. **hypochrita** v. *hypocrita*.

hypochyma (y-, -ci(s)ma -hima), -atis n. (ὑπόχυμα) t. t. medic. i. q. *suffusio (oculi) – (Augen-)Trübung, Star*: PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 67, 27sq. glaucoma ... et y-ima (3, 22, 30 ὑπόχυμα) veteres quidem unum aliquid arbitrantur esse; posteriores vero glaucomata quidem ex cristalloide humore passiones putabant ... y-imata (y-ima A) vero eqs. 112 curatio (sc. *amaurosis*) ... convenit in ypoci-bus (cf. 3, 22, 31 τῶν υποχέοιμένων) dicta. ARS med. 7 p. 427, 18 -cima (-cisma H, ypocisma G) dicitur pigri et coagulati humoris collectio circa pupillas continens eqs.

hypochysis (y-, -hisis, yponsis), *abl. -i f.* (ὑπόχυσις) *confunditur c.*: hypocrisis: l. 56. hypothesis: l. 52. t. t. medic. i. q. *suffusio (oculi) – (Augen-)Trübung, Star*: PAUL. AEGIN. cur. 111 p. 68, 5 curare ... y-isi (3, 22, 30 ὑποχύσει) temtatos ... sanguinis a cubito ablatione. ALPHITA I 34 ipotesis, id est cataracta in oculis (v. *comm. ed p. 455^a*). Y 41 yponsis, id est effusio humorum extra pupillam et densatorum (v. *comm. ed p. 454^a*). BERTH. RATISB. serm. 1 p. 12, 43 urina eius (ovis) ... potata confert multum hypocrisi carnosae, ut medici sciunt (v. *notam. ed.*).

hypocistis (y-, (h)ip(p)o-, -oqui-, -this), -idos vel *semel* (l. 71) **hypocistida** (y-), -ae f. (ὑποκιστίς) script.: op-: ANTIDOT. Sangall. p. 81, 34. ipoic-: RECEPT. Lauresh. 4, 73. form. sg.: nom. m. -idos, -stetus: l. 71. p. 1185, 4. 5. 6. gen. -ido: l. 69. -itus: RECEPT. Lauresh. 4, 73.

de herba parasitica q. d. in radicibus cisti crescenti i. q. Cytinus hypocistis (L.) – (*Gelber*) *Zistrose*nwürger (de re v. André, *Plantes*. p. 128 et Marzell, *Wb. dt. Pflanzennam.* I. p. 1409sq.): 1 *sensu originario de herba ipsa vel eius suco praeparato*: AESCULAPIUS 16 p. 22, 5 symphiti succo ... potato aut hippoqu-os. ANTIDOT. Lond. p. 20, 12 recipit *diamachir* ... storace, y-os (ANTIDOT. Bamb. app. p. 36, 4 ippoqu-o) ... ana < II. ANTIDOT. Augiens. p. 50, 8 omnia ... cum suco y-e tempera. MATTH. PLATEAR. (?) gloss. p. 380^F hi-hidos ... succus est cuiusdam fungi eodem nomine vocati, qui apud pe-

[Niederer]

dem rosae caninae nascitur eqs. p. 385^F recipit (sc. antidotum) ... succi barbae hircinae, id est -hidos. BERNH. PROV. comm. 5,1 p. 286,20 fungus, qui nascitur ad pedem rose canine, unde fit ypoqu-os. saepe. metaph. pro nom. alch.: ANON. epist. p. 389 senex cera alba, ... puer -quistidos. 2 per errorem de suco rosae caninae: ANON. herm. p. 101,23 ipoquistetus, id est rufus caninus, quod et rose canina appellant sucus.

hypocoristicos (y-, upocho-, -odo-) adv. (ὕποκοριστικῶς) t. t. gramm. i. q. modo deminutionis, diminutive – in Verkleinerungsform, diminutiv: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 489,10 adulatorie vel potius inrisorie y-s (ypod-s var. l.) 'comatuli' quasi 'comptuli' (sc. Romanorum pueri vocabantur). p. 490,10 upoch-s diminutive ut 'praedonulus' a praedone (cf. Fest. p. 242).

***hypocrisia** (y-, -ae f. (ὕποκρισία, cf. ital. ipocrisia) hypocrisis, (dis)simulatio – Heuchelei, Scheinheiligkeit: RATHER. epist. 29 p. 161,20 cum y-a et incestuositas longe prae-cellant alia in scelere crimina eqs.

1. hypocrisis (y-, (h)ip-, -chr-), -is f. (ὕποκρισις) script. et form.: -ogr-: l. 31. acc. sg.: -im: l. 34. -in: l. 41. metr. (h)yp-: l. 45. adde RANGER. Anselm. 6746. ?usu attrib.: l. 33.

1 pronuntiatio, actio, imitatio – Deklamation, Darstellung, Nachahmung: ALBERT. M. bon. 199 p. 122,61 'superflue gaudentes melodiis aut -i (p. 1118⁴, 8 ὑποκρίσεται) nullus dicit incontinentes' ...; et dicitur -is sonus imitantium voces humanas, sicut sunt musica instrumenta (sim. eth. II 3,3,3 p. 256⁴, 12sq.).

2 (dis)simulatio, species pietatis – Verstellung, (Vor-)Täuschung, Heuchelei, Scheinheiligkeit: a de vitio: a proprie: ANNAL. Xant. a. 867 p. 24,12 solitariam vitam in hi-i ... duxere (sc. monachi falsi). MILO carm. 3,4,2,19 capit. p. 645 de habitu sacerdotali et pauca de -grisi. CHART. Alsat. B 656,9 nisi ... promittat abbatissa ... pastorale in omnibus sequi vestigium exclusa omni i-i duplicitate. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 178,18 contra -im, quae laudem quaerit, pertinaciter vivit, dissimulante obedit. BERTH. RATISB. serm. 11 p. 60,32 -is est, quod te dicis vilem et, cum alius hoc idem dicit, quod dedignaris. saepe. β per compar et alleg.: LIBRI Karol. I 24 p. 215,19 ad eandem reginam (i. ecclesiam) divites in y-hrisi (-i var. l.) cum falsis muneribus ... venire non debent. HILDEG. scivias 3,10 l. 357 comparo eos (sc. perdurantes in malo) cupro, quod se assimilant auro, intus deceptionem et -in auri retinens eqs. per prosop.: LUDUS de Antichr. p. 18^{inc}. ingreditur Antichristus ... comitantibus eum Y-i ... et Haeresi. ibid. al. b de figura rhet. fere i. q. ironia – etwa: Ironie (cf. Lausberg, Rhetorik § 902 p. 448): EBERH. ALEM. labor. 551 iste sub -i permulcet nectare linguae indoctos, virus inde propinat eis.

[2. hypocrisis v. hypochysis.]

hypocrita (y-, (h)ip-, -chr-, -ryta), -ae m. (ὕποκριτής) acc. sg. -um: l. 68. usu attrib. fem.: l. 71. metr. h̄yp-: RANGER. Anselm. 3420. al.

1 histrio, actor – Schauspieler, Darsteller: ALBERT. M. eth. I 177 p. 157,9 talium (impossibilium) 'voluntas est', sicut si aliquis vult 'aliquem -am' (p. 1111^b, 24 ὑποκριτήν), id est pugilem larva indutum, 'vincere' aut 'athletam', id est pugilem pugnantem nudum. II 3,1,15 p. 216⁴, 15 -am ... dicimus, qui ut ad discens ... vel ut exercitans atletam imitatur. pol. 7,15^m p. 750^a, 35 'nulli ... permisit Theodorus ante se inducere neque vilium -arum tamquam appropriatis theatris'. 2 qui speciem (pietatis) induit, (dis)simulator, homo fictus – Heuchler, Scheinheiliger, Schwindler, Hochstapler (saepe de clericis, doctoribus falsis): CHART. Fuld. B 13 p. 23,16 (epist. Bonif.) ut ... falsos ... sacerdotes, -hritas (y-hritas, y-as var. l.) et seductores populorum ... corrigerem. ERMENR. ad Grim. 1,10,1 ne me in his (sc. tuis) laudibus y-am censeas, dicam tibi absque fuco simulationis, quia eqs. RATHER. epist. 3 p. 22,22 v̄e omnibus hi-ytis, qui eqs. GERB. epist. 32 p. 57,21 Karolus ... D<ie-derico>, i-hritarum (-arum var. l.) ideē, imperatorum infidisimo eqs. CARM. de nat. animal. 1789 y-um cignus signat. per saepe. v. et p. 1186,3. usu attrib. fem.: VITA Deic. 38 (13) Walderada femina nequissima ... monasterium ... sancti Romarici hi-hrita intravit.

***hypocrizo** (y-iso), -are. (hypocrita, hypocrisis; cf. Stotz,

Handb. 2, VI § 104,7) partic. praes. usu subst. i. q. hypocrita, homo fictus – Heuchler, Scheinheiliger: CARM. satir. 3,1 (HistVjSchr. 28. 1934. p. 529; s. XII/XIII.) ve vobis, ypo-critae, vos y-santes, luci datis tenebras lucem tenebrantes.

5 **hypocund-** v. hypoc(h)ond-.

***hypodiaconissa** (y-), -ae f. (ὕπο et διακόνισσα) translate pro titulo melodiae fere i. q. melodia ad subdiaconum pertinens – etwa: Subdiakonsmelodie: HYMN. Sangall. p. 95 ΥΠΟΔΙΑΚΟΝΙΣΣΑ (item p. 96; cf. W. v. d. Steinen, Notker d. Dichter u. seine geistige Welt. Darstellungsband. 1948. p. 371). cf. subdiaconissa.

hypodiaconus (y-, yppo-, -dya-), -i m. (ὕποδιάκονος) nom. pl. -ones: l. 18. subdiaconus – Subdiakon: CHART. Sangall. A 222 (a. 817) ego Cozpreht ypody-us ad vicem Pernwici dyaconi ... rogatus scripsi (sim. 285. 288). WALAHFR. carm. 34^{tit} ad Bodonem ypp-um. VITA Ger. Bron. 9 p. 660,6 a quo (episcopo) ... y-us (-us var. l.) consecratur. HONOR. AUGUST. gemm. 1,179 -ones, id est diacono ministrantes, dicuntur subdiaconi. CONSUEt. Rod. 280 y-orum (sc. est) lectiones ex apostolis vel prophetis vel libro sapientie ... legere. cf. subdiaconus.

***hypodiastole** (y-, -ais-, -stilo-, -i, -ae), -es f. (ὕπο et διαστολή) t. t. gramm. i. q. diastole, signum disiunctionis – Trennung(szeichen): ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,23 sunt ... prosodiae X: acutus, gravis, ... hyfen, -i (-aistole, -ae var. l.; v. notam ed.). p. 200,16 -i est divisio compositarum litterarum propter ambiguitates. v. et p. 1183,24. cf. diastole.

***hypodicus** (y-), -i m. (orig. gr. inc.) mus. i. q. neuma quaedam – eine Neume: TABULA neum. p. 52 y-us.

***hypodora** (y-, -dera), -ae f. (ὕποδορά) t. t. chirurg. fere i. q. actus penitus detrahendi cutem – etwa: das vollständige Abziehen, Entfernen der Haut: Ps. HELIOD. chirurg. 3 chirurgie operationem inmittit cum incisionibus sic genera septem: ... y-era. 11 y-a est, quia radice membrana de loco suo feruntur (cf. comm. ed. p. 5).

***hypodoricus** (y-) vel **hypodorius**, -a, -um. (ὕποδωριος) usu subst.: p. 1187,43. t. t. mus. ('hypodorisch'; de re et signif. v. LexMusLat. II. s. v.): ALIA MUSICA 168 p. 171 gradale 'universi, qui te expectant' totam speciem diapason -ii et insuper diapente percurrit. HERM. AUGIENS. mus. p. 35,35 non aliam quam y-cam positionem ... incurrit (sc. modus hypermixolydius). SCHOL. BOETH. mus. 3,9,65,5 parhypate meson chromaticam -ii modi procul dubio reperies. saepe.

***hypodoxis** (y-), -is f. (orig. gr. inc.) t. t. chirurg. i. q. incisura quaedam – eine Art Einschnitt: Ps. HELIOD. chirurg. 61 y-is est in medio laterum, utimus sub alis et inguinibus.

1. hypodromium v. hippodromium.

2. hypodromium v. hypodromus.

hypodromus, -i m. vel **hypodromium** (spoadronium), -i n. (ὕπόδρομος) 1 de loco secreto (?subterraneo) fere i. q. refugium – etwa: Zufluchtsort: GLOSS. med. cod. Trev. p. 165,29 spoa-nium, hoc est locus pro domo sceretus (sic) vel ad custodiendos thesauros vel ad digesta corporis necessaria (cf. comm. ed. p. 166). 2 fodina, specus – Mine, Schacht: ALBERT. M. miner. 2,2,17 p. 44^b, 6 invenitur saphirus ... in -mo apud Thodanum Provinciae regionem (cf. Albertus Magnus, Book of Minerals [ed. D. Wyckoff]. 1967. p. 115 adn. 1).

hypog(a)eus (y-, ip-, hipp-, hypp-, -gius), -a, -um. (ὕπο-γειος) script. ap-: l. 68,70. metr. ypōg-: p. 1187,6. 1 adi. i. q. subterraneus, subterrenus – unterirdisch: TRANSL. Epiph. 5 p. 138,20 -geo (hyppogeo, hippogeo var. l.; id est subitaneo add. Ma) specu ad quinque pedes sarcophagus ... infossus. GLOSS. Salern. p. 12^b, 16 ipogeis: subterraneis; ispano: viridi (serie verborum immutata: ALPHITA I 36 ipogias, id est viridis). 2 subst. neutr. (fem.: p. 1187,3): a camera subterranea, spatium subterraneum – unterirdische(s) Kammer, Gewölbe, Gelass (interdum de sepulcro, e. g. l. 70,72): ABBO SANGERM. bell. 3,80 apogeu (gloss.: edificium sub terris, antrum) aliquam (gloss.: annonam) amplet altum. BOVO SITH. Bert. 3 p. 528,8 sub ipso sancto altaris loco quoddam apogeu duris lapidibus, tegulis antiquoque caemento ... conditum offenditur eqs. GUTOLF. Delic. p. 18,7 martir ypogeo extollitur.

[Niederer]

fort. add. (ni spectat ad l. 3): MIRAC. Ursm. 2,6 p. 839, 19 illum (sc. hostem suum) . . . quesivit miles et invenit securum in ypogea sedentem. **b** *caverna, antrum* – Höhle, Grotte: GESTA Ern. duc. I 3,324 in ypogeis . . . et specubus morantur nani per silvas. ODO MAGDEB. Ern. 6,319 sicut Tracyas atris clausus ypogeis huc illuc sevit eqs. (v. notam ed.). **c** *infernum* – Hölle: OTLOH. hymn. 4,3 (AnalHymn. 50. p. 324) qui (Christus) depopulans -aeum ut tiro magnus . . . agnos exemit exinde suosque redemit.

hypoglossis vel hypoglossis (y-, p-, -otis), gen. pl. -idon f. (ὕπογλωσσός, ὑπογλωττίς) t. t. medic. et anat.: 1 inferior pars linguae – der untere Teil der Zunge (cf. B. Castelli, *Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 407): ARS med. 5 p. 423,2 ad radicem . . . eius (linguae) posita est lingua brevior, quae -sis (hos glossis, eos glossis var. l.) dicitur. 2 *medicamen sub lingua ponendum* – ein Medikament das unter die Zunge gelegt wird: PAUL. AEGIN. cur. 164 y-tidon (A, p-tidon B; 3,28,3 τῶν ὑπογλωττίδων) appellatorum usus (sc. convenit arteriacis).

hypoglossion (y-ocion), -i n. (ὕπογλωττιον) t. t. medic. i. q. *medicamen sub lingua ponendum* – ein Medikament das unter die Zunge gelegt wird: PAUL. AEGIN. cur. 189 p. 113,2 fac y-cia (B, corr. ex ypocondria A; 3,37,2 ὑπογλώττια).

[**hypognosticon** v. hypomnesticon.]

hypogrisis v. hypocrisis.

***hypolevita** (-lev-), -ae m. (ὕπο et levita; cf. Stotz, *Handb. I, IV* § 8,6; 2, VI § 137,1) *subdiaconus* – Subdiakon: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,266 hęc -evita Waltherus . . . metrica depinxit amussi (cf. praef. 76 et comm. ed. p. 2). cf. subleviticus.

***hypolipticus** (y-, ip-, hipp-, po-, -let-, -it-), -a, -um. (ὕπο-λειπτικός) t. t. astron. i. qui sine recessu progreditur – sich ohne umzukehren, nur in eine Richtung fortbewegend: PS. BEDA mund. const. 1,219sq. planetarum alii sunt -itici (politici, hippolitici, i-etici var. l.), alii stationarii, alii retrogradi, alii anomali; -itici (y-itici, hippolitici var. l.), id est transitorii, sunt, qui de priori signo tendunt in posterius.

hypolydius (-lid-), -a, -um. (ὕπολύδιος) usu subst.: l. 43. 44. t. t. mus. ('hypolydisch'; de re et signif. v. *LexMusLat.* II. s. v.): ALIA MUSICA 15 p. 107 tertium modum -um tertia species diapason determinat in eum, quem vocant triten diezeugmenon, nervum. GUIDO AUGENS. mus. 238 testatur . . . Boetius hypofrigium distare ab hypodorio tono, -idium ab hypofrigio tono, dorium vero ab -idio semitonio eqs. al.

hypomanes v. hippomanes.

hypomelis, -idis f. (ὕπομηλός) ?*Sorbus torminalis* (L.) Crantz – ?*Elsbeere* (de re v. A. Rehm, *Indogerm. Forschungen*. 61. 1954 p. 183sq. et J. André, *Revue de philologie*. 53. 1979 p. 241sq. et André, *Plantes*. p. 128): ALPHITA H 8 -es, id est quedam poma sorbis similia, quibus caremus (cf. *Pallad.* 13,4).

***hypomixolydius** (y-, -lid-), -a, -um. (ὕπο et μιξολύδιος) t. t. mus. ('hypomixolydisch'; de re et signif. v. *LexMusLat.* II. s. v.): HERM. AUGIENS. mus. p. 37 y-us ordinatur a D in d, mediatur et finitur in G. PS. GUIDO ARET. arithm. p. 57^b mixolidius (sc. *tropus*) dicitur authenticus, -lidius subiugalis. al.

hypomnesticon (y-, ip-, -menos-, -neos-, -icon), -i n. (ὕπο-μνηστικόν) script. -o(g)nos- (per confusionem, ut vid.; cf. J. E. Chisholm, *The Pseudo-Augustinian Hypomnesticon*. II. 1980. p. 84sq.): l. 65. 66. 70. ?gen. pl. (usu ellipt.: l. 69. 70) -icon: l. 68. 69. 70. *commonitorium, praeceptum* – Erinnerung, Denkschrift, Erklärung, Lehre: 1 pro titulo libri Ps. Augustini: HARIULF. chron. 3,3 p. 89,27 (chart.) de libris sancti Augustini . . . -eosticon (y-enosticon cod.). CATAL. biblioth. A I 16 p. 75,1 ypogno-on. HRABAN. epist. 45 p. 499,20 ubi (sc. in epistula) . . . ipono-on sancti Augustini inserui. HINC. epist. 48,8 p. 30,4 librum y-on adversus Caelestium et Pelagium scripsit. GODESC. SAXO fragm. 15 p. 39,3 de libro -on. 17 p. 39,22 in -on. ALBERT. M. summ. theol. II 18,114,44 p. 342^a,37 Augustinus in -ognosticon: 'eqs.' 2 de libro gesta sanctorum continent: ANAST. BIBL. epist. 9 p. 426,15 exhibeo tibi . . . gesta . . . Martini . . . una cum -o declarante breviter gesta sanc-

torum Maximi . . . et utriusque Anastasii necnon eqs.

hyponacticus v. hipponacticus.

hyponactius v. hipponacteus. [hyponica v. empiesma.]

***hypophania**, -ae f. (per analogiam ad epiphania formatum) t. t. theol. de inferiore hierarchia angelorum fere i. q. epiphania inferior – etwa: untere Manifestation, Erscheinung (de re v. p. 1182,69): ALBERT. M. sent. 2,9,2 p. 192^b,17 -a est divinum participium naturae legibus occurrens eqs. (e Guillelmi Autissiodorensis summa aurea. 2,4,1 l. 16sq. 121sq. [ed. cit. (p. 1183,3) p. 86. 90]; sim. summ. theol. II 10,38,2,2 p. 420^a,34. p. 420^b,31). v. et p. 1182,72. cf. *hyperphania.

hypophrygius (y-, -ofr-, -rig-), -a, -um. (ὕποφρύγιος) usu subst.: p. 1187,43. t. t. mus. ('hypophrygisch'; de re et signif. v. *LexMusLat.* II. s. v.): ANON. mus. Bernhard II 2,54 y-igijs habet descensum ad ypate ypaton. GUIDO AUGENS. mus. 238 hypolidius, qui est sextus tonus . . . non differt ab -frigio, id est quarto modo, . . . tono, sed semitonio. al.

hypopion (y-, ip-), -i n. vel **hypopia** (y-, -pya), -ae f. (ὕποπιον) script. et form.: -odia: l. 25. nom. sg.: -as: l. 28. -piosa (-piasa): l. 26.

t. t. medic. i. q. *livor, sugillatio (oculi)* – blutunterlaufenes Auge, Bluterguss (am Auge): PAUL. AEGIN. cur. 143 [ad y-a, (api-a B; 3,25,4 πρὸς ὑπόπια) eqs. DYASC. p. 203^a cataplasma (sc. *hydropiperis*) . . . imposita ypodias (gloss.: id est livores sub oculis) tollit. ALPHITA I 32 i-a vel i-osa (i-asa var. l.), te-nebrositas idem. Y 18 y-a interpretatur livor palpebrarum, ut in Oribasio (cf. *Oribas. syn.* 7,14,4 La p. 147). Y 32 y-as (y-yas var. l.) globus sanguinis ex percussi (cf. comm. ed. p. 454).

***hypopoeticus** (y-, ypofo-, ypopethi- sim.), -a, -um. (ὕπο et ποιητικός, per pravam interpr. vocis ὑποφητικός formatum) theol. (secundum explicationem Alberti Magni) fere i. q. instinctu (superiorum) agens – etwa: unter der Leitung (der Oberen) handelnd: ALBERT. M. cael. hier. 9,2 p. 143,84 'eis', scilicet archangelis sicut et angelis, 'est', idest convenit, quod est 'suscipiens hierarchice . . . divinas illuminationes per primas virtutes . . . et hoc y-o (ypof-o, ypopethico, yprofretico, ypscenco var. l.; Ioh. Scot., *Expositiones super ierarchiam Dionysii* [PL 122,211] hypophetico; cf. PG 3,257^c ὑποφητικῆς) ordine', ab ypo, quod sub, et poesis, quod est operatio, quasi operando sub dispensatione principum.

hypopyus (y-, ip(p)-, -pios), -a, -um. (ὕπόπυος) nom. sg. -on: l. 52. t. t. medic.: 1 adi. i. q. *pure suffusus, suppuratus* – eitrig, schwärend: PAUL. AEGIN. cur. 101 y-ios (3,23 ὑπόπυος) ceratoidis aliquando fit. 2 subst. masc. vel fem. vel neut. i. q. *suppuratio* – Eiterbeule, eitriges Geschwür: PAUL. AEGIN. cur. 101 de y-is (y-iis [ippopis in marg.] B; 3,23 ὑποπύων): . . . ad y-ias (i-ias B) . . . sine sanie hoc humido collirio utendum; . . . ampulla . . . y-orum (ipopyrum B) reducitur curationi. 102 ad y-os (y-ios B). THEOD. CERV. chirurg. 3,2 p. 159^B in lachrymali nascitur quoddam apostema, quod dicitur -n, quod . . . in fistulam convertitur.

hypoquistis v. hypocistis. [hyporea v. hypotheca.]

hyporis v. hippuris.

***hyporysma** (y-, ip-, -risma), -atis n. (per pravam interpr. script. arab. ex ἀνεύρησμα formatum; cf. P. Richter, *Handbuch d. Haut- und Geschlechtskrankheiten*. XIV/2. 1928. p. 103 et B. Castelli, *Lexicon medicum Graeco-Latinum*. 1713. p. 294) t. t. medic. i. q. *aneurysma* – Erweiterung, Geschwulst der Arterie: CONSTANT. AFRIC. theor. 8,23 p. 39b^r apostema, quod vocatur y-isma (i-isma ed. Basil. [p. 230], aporisma Steph. Antiochensis [Alī ibn al-Abbas al-Maūsī, *Liber totius medicine necessaria continens*. Lugduni. 1523. p. 98a^r]), ex sanguine et ventositate et de incisione nascitur arterie, si eqs. 9,39 p. 49a^v exit sanguis subtus cutem, sicut cum patiumur (sc. qui passione siphac laborant) apostema, quod vocatur y-isma. cf. aneurysma.

hyposarca (y-, -cha), -ae f. (ὕπο σάρκα) t. t. medic. de specie hydropis i. q. *anasarca* – Wasseransammlung zwischen den Muskeln, Ödem: AESCULAPIUS 37 p. 57,21 -ha est carnum resistentium solutioni duricia eqs. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 347,24 citrinam aquam atque -am curat cacollae.

[Niederer]

TRACT. de aegr. cur. p. 301,31 y-a fit ex aquoso humore diffuso per corpus. THADD. FLORENT. cons. 58,5 valet *balneum ranarum* solum in asclite, non autem y-e et timpanie. NOTULAE Wilh. Cong. 1282 hoc (sc. *vitio renum*) genus hernie . . . consequitur ydropisim quandoque sicut in leucoflecmanitia et y-a. *al.*

***hyposarcicus** (y-, -rti-, -chi-), -i m. (hyposarca) *t. t. medic. i. qui hyposarca laborat – einer der an Ödemen leidet:* AESCULAPIUS 37 p. 58,14 quod si in hydropicis leucoflegmantici et -hici exagitantur a tussi *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 298,39 leucofleumanticis et y-ticis eodem modo subveniendum est. p. 299,33 ultima cura in . . . y-ticis . . . per incisionem (sc. fit).

hyposphagma (y-, -sfra-), -atis n. (ὑπόσφαγμα, *per contam. c. frangere*) *t. t. medic. i. q. sugillatio (oculi) – Bluterguss (am Auge):* PAUL. AEGIN. cur. 80 p. 55,14sq. de yposfr-e (3,22,11 ὑποσφαγμάτων) . . . yposfr-a est ruptio venarum eius, quod superponitur oculo.

hypostasis (y-, -is vel -eos f. (ὑπόστασις) *script. et form.:* hyps-: l.66. acc. sg.: -im: l.34.62.68. -in: l.47.71. gen. pl.: -ium: l.55. -eon: l.37.

1 *philos. et theol. i. quod subest, substantia (propria, singularis) – das Zugrundeliegende, (eigentümliche, besondere) Substanz, Existenz, Wirklichkeit, Erscheinungsform, (individuelles, Einzel-)Wesen, 'Hypostase' (de re v. LThK. 3V. p. 371sq. et LexMA. V. p. 250sq. et Stotz, Handb. 1,IV § 12. 10): a in univ.:* ALBERT. M. phys. 2,2,3 p. 103,53 lux est colorum -is, et -is omnium colorum est una (*sim. sens. 1,2 p. 4^b,1 lumen. anim. 2,3,7 p. 109,61. metaph. 1,4,12 p. 64,33; cf. p. 439^a,18sq.). praedicab. 2,7 p. 36,47 res . . . naturae non est nisi -is communi naturae supposita. metaph. 11,2,11p. 498,27 prima substantia, quae substantificat omnium esse et substantiam, est intellectus, cuius lumen est -is formarum substantialium (*sim. unit. intellect. 1 p. 6,13).* *al.* b *spectat ad usiam, essentiam:* HUGO HONAUG. hom. 1,30^{capit.} probatur . . . idem esse y-im et usiam (*cf. Aug. trin. 5,8,10).* c *spectat ad personas trinitatis:* HUGO HONAUG. div. 31,5 natura divinitatis circumplectiva est . . . plurium, videlicet trium -eon infra suae unitatis similitudinem. EMO chron. 99 p. 274,15 substantia dicitur res per se existens et . . . quandoque pro creatura, quandoque pro essentia Dei, quandoque pro y-i sive persona (*sc. ponitur*). ALBERT. M. sent. 3,6,2^{capit.} res naturae, suppositum, substantia, -is, individuum et persona quomodo differunt? summ. theol. I 10,43,2^{capit.} quid . . . sit -is et qualiter se habeat ad proprietatem distinguentem. *saepe. v. et p. 1190,19.* d *spectat ad personam Christi duabus naturis consistentem:* EBERH. BAMB. epist. 16 p. 562^B 'duae sunt . . . naturae Christi, ratione et modo differentes, unitae vero secundum -in' (*Petr. Lomb. sent. 3,9,1 [ex Ioh. Damasc.].*) ALBERT. M. incarn. 39 p. 210,59 proprietates naturarum non communicantur a naturis, quae distinctae sunt, sed ab -bus, quae unitae sunt. sent. 3,2,4 p. 26^a,12 Christus non est nisi -is una, scilicet aeterna. GESTA Ern. duc. II p. 320,12 o domine Christe, qui in y-i sive in substantia constas ex duabus substantialibus naturis, usia, et usiosis *eqs. saepe. v. et p. 1190,15.* e *spectat ad angelos:* ALBERT. M. cael. hier. 7,1 p. 91,73 cherub et seraph significant unam -ium illius ordinis; cherubim et seraphim . . . sunt pluralis numeri . . . et significant plures illius ordinis. f *spectat ad duo genera animalium:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,75,1 p. 628^b,2 in quolibet genere animalium creatae sunt duae -es, masculus et foemina. 2 *natur. et medic. i. q. sedimentum, faex – Sediment, Bodensatz:* PS. GALEN. puls. cod. Vr. 510 urina in febribus acutis subnigram habens -im *eqs.* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 132,24 subalba urina cum arenosa y-i (3,45,2 ὑποστάσεως). CONSTANT. AFRIC. theor. 7,12 p. 34^b in loco quodam quiescat (*sc. urina*), ut in fundum vasis -is descendat; . . . cum in urine extremitate talis -is (*hypsis ed.*) . . . egrediatur. ALBERT. M. animal. quaest. 15,16 p. 269,72 quod est impurum, expellitur per sudorem vel per apostemata vel per -im in urina. *saepe.* 3 *alch. i. q. residuum – Rückstand:* AENIGM. super turb. 7 p. 497^a,1 nihil splendeat nisi unum, viro letali fervida passione prostratum in favillarum -in confricabilem. 4 *usu communi i. q. res – Vermögen, Besitz:* LIUTPR. antap. 3,41 p. 94,3 ut . . . Gezo*

cum omni sua y-i meis (*sc. comitis*) tradatur in manibus (*cf. p. 95,5 substantia . . . diripitur*).

***hypostasivus** (y-, -a, -um. (hypostasis) *natur. et medic. i. qui subsidit, considit – als Sediment, Bodensatz absinkend, sich setzend:* ALBERT. M. animal. 3,132 habet sanguis y-am residentiam, ex qua fiunt ossa (*cf. Avic. animal. 4,3 p. 6^r*).

adv. ***hypostasive.** *more faecis – als Sediment, Bodensatz:* ALBERT. M. animal. 3,127 causa (*sc. melancholiae*) . . . formalis est residentia gravando y-e descendens (*cf. Avic. canon. 1,1,4,2 p. 6b^r*).

***hypostaticus** (y-, -a, -um. (ὑποστατικός) *nom. sg. -on: l.15. 1 philos. et theol. (de re v. p. 1189,24sq.): a substantialis, substantiam habens – Wirklichkeit, Substanz habend:* ALBERT. M. summ. theol. I 8,35,3,3 p. 273,67 verbum Dei non est anhypostaton, . . . sed -n, hoc est in hypostasi subsistens, (*cf. Ioh. Damasc. de fide orthodoxa 1,7 [PG 94,805C] οὐσιωδῶς ὑφ'εστῶτα*).

b *ad hypostasim, personam pertinens – zur Hypostase, Person gehörig:* HUGO HONAUG. hom. 1,32,4 ut . . . omnes (*personas*) non una, sed tres nuncuparentur ypostases propter tres y-os caracteres, id est personales proprietates.

2 *natur. et medic. i. qui subsidit, considit – als Sediment, Bodensatz absinkend, sich setzend (per compar.: l.25):* ALBERT. M. animal. 3,119 licet . . . ab aliis humoribus non separatur aliquid y-um per modum residentiae *eqs.* PS. ARIST. tract. p. 791,2 serpens (*i. lapis animalis*) . . . quasi materia -a fingit se in aquam demersum *eqs.*

adv. ***hypostatice.** *respectu hypostasis, personae – bezüglich der Hypostase, Person (cf. p. 1189,44):* ALBERT. M. sent. 3,3,18 p. 59^a,25 sapientia . . . apparuit in modo coniunctionis, ut distinctae sint naturae (*sc. Christi*) et unitae -e.

***hypotenusa** (y-, -the-, -emusa), -ae f. (ὑποτείνουσα) *t. t. geom. i. q. latus maius trianguli recto angulo effecti, linea subtendens – 'Hypotenuse' (de re v. J. Tropfke, Geschichte der Elementar-Mathematik. IV. 31940. p. 84sq.):* PS. BOETH. geom. 674 est . . . alia inveniendi cathetum et basim et -am ratio: *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 213 virgula . . . directa vocatur cathetus, collocata basis, deducta y-musa *eqs.* GERB. geom. 5,10 quae (*linea*) oblique iusum . . . deducta, . . . -a, id est obliqua, . . . nominatur. ANON. geom. I 4,2 amblygonio tribus lineis datis, maiore scilicet -a XVIII pedum, . . . -a vero minore X, eiecturam . . . sic quaeras: *eqs.* ALBERT. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 217^b,43 cuius (*trianguli*) . . . cathetus est quantitas rei visae, -hemisa (*sic ed.*) autem linea vel radius superiorum partem visibilis attingens, basis autem *eqs. saepius.* *per compar.:* ALBERT. M. veget. 6,129 est unaquaque quinque casarum (*i. thecae exterioris nucleorum pomi*) sicut duo trianguli unam habentes basim commune, quorum unus -henusam (y-hemusam, -hemisam *var. l.*) dirigit supra ad sedem floris, alter inferius ad porum cotyledonis.

***hypotenusalis**, -e. *t. t. geom. i. q. ad hypotenusam pertinet – zur Hypotenuse gehörig:* PS. BOETH. geom. 713 ducatur . . . -is (*hypotenusa talis sim. var. l.*) summa (*i. XXV*) in se et in DCXXV redundat. 761 multiplicetur . . . terminus -is per se *eqs.*

***hypotheca** (y-, ip-, -teca), -ae f. (ὑποθήκη) *script.:* *yporea: p. 1191,11. -tica: p. 1191,4. -cha: l.64. -cka: l.65. pocheka (ni leg. potheka): p. 1191,5.*

1 *t. t. iur. et canon. de pignoratione rerum (fere immobilium) i. q. (sup)pignus, (op)pigneratio, obligatio – (Unter-)Pfand, Pfandrecht, (Ver-)Pfändung, 'Hypothek' (de re v. HRG II. s. v. 'Hypothek' et IV. s. v. 'Satzung'):* a *in univ.:* DIPL. Conr. III. 117 p. 210,15 quaecunque . . . utilitas tam in bonis quam in moneta, theloneo, stationibus, ypotecis accrescere potuerit (*inde* DIPL. Wilh. Holl. 270 p. 322,41 ypotechis). CONST. imp. II 24,8 sit *curtis* ypoteca archiepiscopi, donec persolvatur ei pecunia predicta. CHART. Turg. III 389 p. 149,9 dantes (*sc. abbatissa et monasterium*) . . . Chünrado . . . locandi in ypotecam . . . facultatem. CHART. Wirt. 1642 p. 42,34 curiam . . . nomine y-e, quod vulgo dicitur underphart, assignavit *matrona* abbati (*sim.* CHART. civ. Spir. 132). *al. v. et p. 1191,22.* b *iuncturae notabiliores:* CAPIT. reg. Franc. 153 p. 311,2 his omnibus (*sc. ecclesiis vel monasteriis*) non li-

ceat alienare rem . . . neque creditoribus specialis -ae titulo obligare (*sim.* CHART. Helv. arb. 95 p. 153,28 titulo pignoris, y-e sive gagerie). CHART. Ticin. 11 p. 32,22 qui (*Lanfrancus*) renuntiavit omne iure . . . aigane et ipotice (*sim.* CHART. Argent. I 465 p. 349,38 iuri y-karum [*ed.*, pochekarum *cod.*]). COD. Wang. Trident. 173 p. 903,33 sub y-a et obligacione tanti . . . feodi vel allodii *eqs.* (*sim.* 6 p. 540,37 sub y-a . . . bonorum. CHART. Turic. 618 rerum). *saepe*. 2 ?*per confusionem* c. hypothesis *fort. i. q. actio supponendi, subiectio* – viell.: *das Unterschieben, -legen* (*ni subest vox alia, cf. comm. ed. p. 455*): ALPHITA Y 33 yporea (ypoteca *var. l.*), id est suppositio. **hypothecarius** (y-, ip-, -te-), -a, -um. *script.*: p-: l. 20. -tic-: l. 21. -eka-: l. 28. -egha-: l. 22. -cha-: l. 26. iporrec- (us): l. 21.

t. t. iur. et canon.: 1 *adi. i. q. ad hypothecam pertinens, pigneraticius* – zum Pfand(recht), zur (Ver-)Pfändung, Hypothek gehörig, hypothekarisch: CHART. Ticin. 27 p. 65,10 (a. 1221) ei (*Guidino*) dedit comitissa . . . omnia iura et accio- <n> es <et r> a c i o n e s reales et personales, utiles et directas et pote-as (CHART. Bund. 675 p. 165,18 ypotech-as. 812 p. 274,35 ipoti-as. 1240 p. 36,3 iporrectas. *ibid. al. sim.* CONST. Melf. 3,37 excepta y-a [ypotegeh-a, ypot(h)ecarum *var. l.*] actione. CHART. Tirol. notar. I 169 p. 81,32 salvo . . . iure in personali et ypote-a actione. *ibid. al.*). EMO chron. 23 pro ipsis (*sc. marcis*) persolvendis ypote-a satisdedit (*sc. qui domum incendit*) cautione (*sim.* 76 p. 208,15). 2 *subst. masc. i. q. (op-)pignerator, usurarius* – Pfand-, Geldleiher: CHART. Tirol. 1088 p. 130,42 (a. 1239) in presencia . . . Willahalmi ypoteh-i. CHART. Tirol. notar. II 577 Muci c. Lafranci et Viganti ypote-i.

***hypotheco** (y-, -teco), -atum, -are. t. t. iur. et canon. i. q. (*hypothecae nomine*) obligare, oppignerare – als Pfand, Sicherheit geben, verpfänden: CHART. Helv. arb. 93 p. 151,10 (a. 1266) Girardus . . . se . . . et omnia bona sua . . . episcopo . . . obligat in solidum et etiam y-at. CHART. Babenb. 466 p. 336,10 statuit rex, ut . . . bona nobis (*sc. comiti et comitissae*) ypote-cata a nobis . . . nullo modo auferantur.

hypothemisa, hypothenusu v. hypotenusa.

hypothesis (y-, ip-, -te-), -is f. (ὑπόθεσις) *form. sg.: acc.: -im: l. 61. 64. 71. -in: l. 50. abl.: -y: l. 49. -in (per errorem): l. 45.*

1 t. t. rhet. i. q. quaestio, causa definita – bestimmter, besonderer Fall, Gegenstand, Streitpunkt (*de re v. Lausberg, Rhetorik* § 73): a *strictius*: EUGEN. VULG. syll. 21^{tit.} de thesin et y-in. 21,6 hinc (*sc. a causa proposita*) bifidus . . . manat . . . amnis: horum alter fatuque thesis generalia curans; . . . dicitur i-is . . . alter *eqs.* ANSELM. BIS. rhet. praef. p. 105,24 ad quam . . . philosophię partem hic labor tendat, qui optime thesin ab y-y discernere dicere, facile poterunt iudicare (*v. notam ed.*). EPIST. Hann. 5 p. 22,19 per -tesin et quasi ambhybologico involuto loquebaris. *al.* b *latius*: RHYTHM. Schir. 9,1 (ZDAlt. 23. N. F. 11. 1879. p. 177; c. s. XIII.¹) que sit hęc (*sc. hominis damnati*) y-is, pie vindex (*sc. Deus*), nota, cum *eqs.* 2 t. t. log. i. q. suppositum, condicio (*certa*) – (bestimmte, grundlegende) Annahme, Voraussetzung, Bedingung, 'Hypothese' (*de re v. R. Eisler, Wb. d. philos. Begriffe*. 41. 1927. p. 647sq.). a *strictius*: a *in univ.*: ALBERT. M. bon. 409 p. 220,14 prima (*sc. propositio syllogismi*) supponit falsum et ideo non est vera nisi sub -i, scilicet si aliquid sit tale. phys. 2,3,5 p. 141,23 necessarium . . . secundum suppositionem est in ordine -is alicuius, sicut *eqs.* pol. 4,6^b p. 356^b,15 'non ad -im (p. 1293^b,4 ὑπόθεσιν) aliquam bonorum virorum solam', id est ad positionem, ut scilicet sit iustus his vel illis . . . , sed *eqs.* probl. det. 39 p. 63,29 fundatur problema . . . super -im impossibilem: quaerit enim, an *eqs. ibid. al.* b *de propositione syllogismi*: ALBERT. M. anal. pr. 1,4,8 p. 554^b,42 pro -i sive propositione data et concessa in syllogismo ad impossibile accipitur contingens . . . pro possibili. elench. 1,3,19 p. 594^a,45 unus (*sc. modus paralogizandi est*), quando syllogismus ad impossibile communicat subiecto -is et alius, quando *eqs.* b *latius*: CARM. Cantabr. A 48,2,1 'salvato puerum' non per ipotesim, sed firmo pectore deprecor (*sc. puella*) Lachesim *eqs.* (*cf. K. Vollmann,*

Festschr. P. Klopsch. 1988. p. 538).

***hypotheticaliter** (ip-) *adv.* (hypotheticus) *condicionaliter, forma condicionali* – bedingungsweise, in der Form von Bedingungen: EUGEN. VULG. syll. 22^{tit.} <de syllogismis dialecticis> i-i<ter> (*v. notam ed.*).

5 **hypotheticus** (y-, ip-, yppo-, -tethi-), -a, -um. (ὑποθετικός) 1 *adi.*: a *rhet. i. q. ad causam definitam pertinens, argumentativus* – auf einen bestimmten Fall, Streitpunkt bezogen, argumentativ: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,140 quę rhetorica iaciens varias . . . sagittas monstrat y-i nobis spectacula ludi. b *log. i. q. condicionalis, condicionaliter prolatus* – auf bestimmten Voraussetzungen, Bedingungen beruhend, bedingt ausgesprochen, 'hypothetisch': GODESC. SAXO gramm. 2 p. 466,2 conditio . . . aliquando tenorem, causam, rationem (*sc. significat*) . . . , quod y-i, id est conditionales, pandunt syllogismi (THEOD. AMORB. comm. p. 21,24 ypp-is atque categoricis utuntur episcopi syllogismis. EPIST. Ratisb. 31 p. 365,30. *al. cf. l. 22*). ANSELM. BIS. rhet. 1,16 p. 132,3 hanc (*sc. te vagationem delectare*) . . . consecucionem in propositione ypotehica (*cod., y-a ed.*) Aristotelica probat regula, ut *eqs.* EPIST. Worm. I 34 p. 63,17 Deus omnem . . . excusationem i-a controversia eliminat. *al. in titulo libri (spectat ad Boeth. syll. hyp.)*: RICHER. REM. hist. 3,47 de syllogismis categoricis duos (*sc. libros*), de y-is tres . . . legit Gerbertus. EPIST. Worm. I 28 remitto . . . ysagogas . . . retentis tantum y-is syllogismis. EPIST. Ratisb. 31 p. 365,16 in fine -orum syllogismorum *eqs.* 2 *subst. (usu log.)*: a *fem. i. q. hypothesis* – (bestimmte) Annahme, 'Hypothese': GERHON. Antichr. 2,33 p. 260,28 si dixeris, caro Christi, quia caro est, adorando non est, et feceris -am causalem, quae *eqs.* 2 app. 7 p. 347,30 palam est in his (*sc. exemplis allatis*) primam -am ex relationis proprietate potius quam ex naturae identitate veritatis suae constantiam obtinere. b *neutr. i. quod condicional, condicionaliter prolatus est* – bedingte, hypothetische Aussage: ALBERT. M. anal. pr. 1,3,1 p. 517^a,16 si de -is dicendum est. p. 517^a,32 categoricum . . . et -um una, plures, composita, simplex non faciunt nisi materiae diversitatem.

adv. ***hypothetice**. *condicionaliter* – bedingungsweise: ALBERT. M. anal. pr. 2,2,5 p. 726^b,5 fit . . . ostensio . . . quasi -e per virtutem conditionis implicatae in maiori propositione.

***hypotome** (y-) *subst. f.* (ὑποτομή) t. t. chirurg. i. q. incisio profunda – tiefer Einschnitt: PS. HELIOD. chirurg. 3 chirurgie operationem inmittit cum incisionibus sic genera septem: . . . y-e. 14 y-e est, quod interius in circuitu caro inciditur.

45 ***hypotyposis** (y-), -is f. (ὑποτύπωσις) *script. potip-: l. 50. confunditur c. hypothesis: l. 50. per pravam interpr. i. q. hypostasis, substantia (propria, singularis) – (eigentümliche, besondere) Substanz, Erscheinungsform, (individuelles) Wesen*: ALBERT. M. sent. 1,11,6 p. 346^a,14 -es . . . idem est quod divinae personae. div. nom. 1,6 p. 3,63 'post -es (ypothesis, potiposes *var. l.*)' (PG 3,585^b ὑποτύπώσεις), id est subsistentias vel personas, 'theologicas' *eqs.* (*v. notam ed.; sim.* 1,48 p. 30,35). *in titulo libri Ps. Dionysii*: ALBERT. M. sent. 1,11,6 p. 345^b,31 in theologicis -bus principalissima affirmativis theologiis laudavimus (*sc. Dionysius; v. notam ed.*). myst. theol. 2 p. 465,61 in libro de -bus (hypostasibus *var. l.; v. notam ed.*). 3 p. 469,24 in theologicis -bus, idest in libro, quem fecit de divinis personis (*sim.* p. 470,57).

***hypoxanthos** (y-, ip-, -tos), -um. (ὑπόξανθος) *subruber, fulvus* – rötlich (gelb, braun): GLOSS. Salern. p. 12^b,12 i-tos, subrubea. ALPHITA X 1 xantos interpretatur rubeum, inde y-os (*cf. comm. ed. p. 570*).

hypozeuxis (y-, -usis), *acc. -im f.* (ὑπόζευξις) t. t. rhet. i. q. subiunctio, subnexio – Anknüpfung, Anfügung (*de re v. L. Arbusow, Colores rhetorici. 1948. p. 34. 59*): LIBRI Karol. II 30 p. 308,11 haec (*sc. ante dicta*) . . . figura apud grammaticos pro eo, quod singula verba singulis quibusque apte clausulis ibi subiungantur, y-sis . . . nuncupatur (*cf. Don. gramm. mai. 3, 5 p. 664,4*). EBERH. ALEM. labor. 272 principium . . . per -sim thematis ordo capit. 287 iungit -sis clausis sua singula verba.

hypodromus v. hippodromus.

hypopanti v. hypapante. [hypstasis v. hypostasis.]

[Niederer]

***hypurgos**, acc. pl. -os m. (ὑπουργός) *minister, adiutor* – Diener, Helfer: LIUTPR. leg. 62 p. 209,1 vult *Deus* ... huius (sc. faciendae) rei esse -os, id est ministros eqs.

hyrcinus v. hircinus.

[**hyrcius** v. ericius. adde ad vol. III. p. 1357,57sq.]: ARNOLD. SAXO flor. 2,9 p. 66,2 omnia animalia dure teste apparent in vere plene ovis ... preter hyrcium (cf. ALBERT. M. animal. 5,39 hy-um [p. 544a, 18 ἐχ(ὶ)ον]) comestibilem.]

hyrcus v. hircus. [**hyrema** v. *hipposeta.]

***hyria hyrie interi**. (orig. inc.) ?*euax!*, *eia!* – ?*hurra!*, *juchhe!*: CARM. Bur. 174,1,3 veni, ... ne me mori facias, hyria hyrie nazaza trillivros.

hyricius v. ericius. **hyringi** v. erynge.

[**hyringus** v. erynge. adde ad vol. III. p. 1384,28sq.]: ALBERT. M. eth. II 7,3,2 p. 503^a,14 hyringus.]

hyris v. iris. **hyrondo** v. hirundo.

hyronia v. ironia. **hyronicos** v. ironicus.

hyropisicus v. hydropisicus. **hyrquus** v. hircus.

hyrsutus v. hirsutus. **hyrtus** v. hirtus.

hyrudo v. hirudo. adde ad p. 1041,16sq.]: CONR. MUR. physiol. 1179 plena cruoris hy-o.

***hyrundinella** v. *hirundinella. **hyrundo** v. hirundo.

***hys(s)opinus** (yso-, -a, -um. (hys(s)opum) *hyssopo conditus, confectus* – mit *Ysop gewürzt, versetzt*: ALBERT. M. animal. 23,90 radicem sinapis ... cum oleo yso-o in escam dabis accipitri.

***hys(s)opo** (ysopo), -atum, -are. (hys(s)opum, cf. hyssopites) *hyssopo condire, conficere* – mit *Ysop wärzen, versetzen* (partic. perf. usu adi.): DYASC. p. 200^b vinum ysopatium conficitur sic: eqs.

1. **hys(s)opum** (y-, iso-), -i n. vel **hys(s)opus** (y-, iso-), -i f. vel m. (ὑσσώπον, ὑσσώπος) script. et form.: his-: l.44. p. 1194,8. -phus: l.47. nom. sg. -os: p.1194,18. metr. ὕσσω-: p. 1194,2. al.

1 de herba i. q. ὑσσώπος – *Ysop (sensu originario in locis sacrae scripturae spectat ad herbam medio aevo ignotam [fort. i. q. Origanum maru L.], sed tam in locis Graecarum Latinarumque litterarum quam in schedulis nostris spectat ad aliam herbam [fort. i. q. Hyssopus officinalis L.; cf. A. C. Andrews, Classical Philology. 56. 1961. p. 230sq.])*: a pharm., medic., natur.: α in univ.: AESCULAPIUS 7 p. 12,15 ubi (sc. in mulsā) coxerit palmulae aut carice, ... rosa, hyssopus. ANTIDOT. Bamb. 39 datur antidotum ... cum apozema ysopi. ANTIDOT. Glasg. p. 158,24 nitrum - II, hisopu - II. ODO MAGD. herb. 1503 est ysopum (hyssopum var. l.) siccum calidum quoque eqs. (sim. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 370,33 hyssopus. HILDEG. phys. 1,65,1 ysopus [isopus, hyssopus, ysophus var. l.]). ALBERT. M. veget. 1,176 quidam (sc. suci sunt) ... valde amari sicut ... ysopi. 7,152 ad delectationem ... plantatur salvia et ysopus. saepe. meton. i. q. vinum hyssopo conditum – mit *Ysop gewürzter Wein*: PAUL. AEGIN. cur. 110 dare ... ante cibum ysopum bibere aut piganum. TRACT. Gars. 331 bibite (sc. cardinales) ... vinum aromatum, ... meracum, hyssopum. β de generibus: ANTIDOT. Glasg. p. 131,2 ysopum Creticum. GLOSS. Salern. p. 7^a,28 isopus do<mestici> et agre<stis>, scca. ALBERT. M. veget. 6,398 virtutes ... eius (origani) sunt sicut virtutes ysopi domestici. -us sicca pro distinguenda herba ab oesypo (cf. p. 1194,16): MATTH. PLATEAR. (?) gloss. add. p. 379^D hyssopus est herba satis nota, et haec est hyssopus sicca. ALBERT. M. veget. 6,477 ysopus ... sicca est herba duorum modorum, hortulana videlicet et montana (v. notam ed.). v. et p. 1194,19. b bibl. et theol.: α spectat ad Vulg. exod. 12,22: IOH. DIAC. cen. 2,84 ysopi porrexit sollers Sephora manipulum (sim. 2,194 yssopum [ysopum var. l.]; v. notam ed.). β spectat ad Vulg. psalm. 50,9 (fere in imag. et alleg.): HRABAN. univ. 19,8 p. 527^D hyssopus herba humilis ...; quod significat humilitatem poenitentiae. EPIST. Mog. 31 p. 374,31 hysopo humilitatis ... munitati. AMARC. serm. orat. 18 respice (sc. Deus) me clemens ysopoque asperge tuique. γ spectat ad Vulg. Ioh. 19,29:

CARM. de Iuda 2,465 vas implet vir aceto, desuper aptabat ysopum sic vasque ligabat. c eccl. et liturg. (spectat ad Vulg. psalm. 50,9 [cf. p. 1193,65]; cf. L. Eisenhofer, Handb. d. Liturgik. 1932. II. p. 461 et J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 584; fort. de aspersorio q. d. arte facto [‘Weihwedel’, cf. LThK. ³I. p. 1085]: l.14): ORD. Rom. 41,12 altare cum ysopo adspargis septem vices. PONTIF. Rhen. sup. 81 cum hysopo (hisopo var. l.). PONTIF. Rom.-Germ. 35,26 ysopus, ... cum quo ... aqua spargitur, herba est humilis, quae eqs. (sim. HONOR. AUGUST. gemm. 1,160 aqua cum hyssopo aspergitur, quae amara herba duritiam lapidum penetrare fertur [cf. Isid. orig. 17,9,39]). TRACT. de Lamb. II 6 (MGScript. XV p. 953,9; a. 1126/19) longum est ... recitare de crucibus et cereis, ... similiter ... de sale, ... insuper de ysopo. al. 2-us humida i. q. oesypum – Wollfett, -schweiß (iuncturae -us humida et -us sicca ab Avicenna inventae esse videntur ad distinguendam herbam ab oesypo; de hac confusione antiquitus tradita cf. ThLL. VI/3. p. 3162,68sq.)): DYASC. p. 113^a ysopos (gloss.: dicitur ysopus humida ab Avicenna ...; sed ysopus sicca est herba communis eqs.) ... appellatur pinguedo illa, quae ex lanis succidis colligitur. ALBERT. M. veget. 6,476 ysopus humida non est herba, sed sordicies congregata super lanam iliorum ovium (v. notam ed.).

[2. **hyssopum** vel **hyssopus** v. oesypocerotum, oesypum.]

5 **hystera** (s-), -ae f. (ὑστέρα) t. t. medic. i. q. uterus – Gebärmutter: ODO MAGD. herb. 101 s-ae (utero var. l.) si subditur herba (i. absinthium), desiccabit eam. 475 s-as potus levat iste (sc. foliorum betonicae) cadentes. 1192 dicitur fumus sinapis ... s-ae causas siccando iuvare. ibid. al.

30 **hystericus** (y-, es-, s-), -a, -um. (ὑστερικός) script. et form.: -rec(us), -rerec(us): l.46. nom. sg. f. -ce: l.35,41. t. t. medic.: 1 de mulieribus i. quae hystera, utero laborat – an der Gebärmutter leidend, ‘hysterisch’: ANTIDOT. Augiens. p. 46,5 dabis (sc. antidotum) ... ad mulierem, cui tardat purgatio, quae vocatur e-e (sim. ANTIDOT. Glasg. p. 109,29; v. p. 33 adn. 1). DYASC. p. 69^a prodest coagulus bibitus mulieribus s-is, id est prefocationibus maxime prodest. usu subst. fem.: ANTIDOT. Augiens. p. 52,19 facit antidotum ... y-is. 2 de rebus: a qui uteri est – Gebärmutter-: AURELIUS praef. p. 483,3 stecropathiae (i. stegnopathiae), hae sunt strictae validudines, sicut ... s-eprix (s-eps pnix cod. Augiens. CXX, i. hysterice pnix). ODO MAGD. herb. 13 duritias solvit artemisia s-as, (levat – as var. l.). 800 s-is (-is var. l.) variis solet hoc (sc. suppositum rosae) succurrere causis. ibid. al. b utero salutaris, matricialis – der Gebärmutter nützlich: TRACT. de caus. mul. 43 pharmacum s-ecum (s-erecum var. l.) bibant mulieres.

hysterologia (ystor-gya, hysterel-), -ae f. (ὑστερολογία) t. t. rhet. i. q. ordo verborum, narrandi transmutatus, hysteron proteron – vertauschte Wort-, Erzählreihenfolge, Hysteron-proteron (de re v. Lausberg, Rhetorik § 890sq.): THIOFR. flor. 3,6 l. 2 licet per tropum ysto-yam prepostero sit mihi utendum ordine eqs. v. et p. 1180,66.

hysteronproteron (hysteron proteron, is-) subst. indecl. (ὑστερον πρότερον) t. t. rhet. i. q. ordo verborum, narrandi transmutatus, hysterologia – vertauschte Wort-, Erzählreihenfolge (de re v. l. 50): NADDA Cyriac. I prol. 15 ne me ... quispiam ... inaniter existimet i-n posuisse, quoniam priora sunt sequentia p<oste>rioribus eqs. ALBERT. M. Iob 3,21 littera sic ordinanda est, quod secundum sit primum per figuram, quae dicitur hysteron proteron.

hystor -v. histor-. **hystrio** v. histrio.

hystrix (his-, is-), -icis f. (ὑστρίξ) *Hystrix cristata* (L.) – Gewöhnliches Stachelschwein: AETHICUS 21^a,9 invenit bestiolas pessimas, ignotas: cydrosistas plenas aculeis velut i-x. CARM. didasc. 643 en pygargus, ibex, ... i-x. ANTIDOT. Sangall. p. 99,20 incendes spinas de i-e III ..., et facit pulvis. CONR. MUR. physiol. 71 hi-x ericii similis eqs. ALBERT. M. animal. 22,105 i-x est animal, quod vulgariter porcus spinosus vocatur eqs. *Niederer*

hyulcus v. hiulcus.